17

DIGESTVM VETVS
SEV
PANDECTARVM
IVRIS CIVILIS.
TOMVS PRIMVS:

CVM PANDECTIS FLORENTINIS, quæ olim Pisanæ dicebantur, diligentissimè collatus, lectionum varietatibus, quibus à Florentinis discrepabat (communem enim lectionem retinere maluimus) in margine ritè collocatis,

Commentarijs ACCVRSII, *& multorum insuper aliorum Iurisconsultorum tam veterum, quàm neotericorum, præcipue autem* ANTONII PERSII *philosophiæ, & V. I. D. Scholijs, atque obseruationibus Illustratus.*

EDITIO POSTREMA.

VENETIIS, *M D LXXV.*

NOMINA PRVDENTIVM EORVMQVE LIBRI EX QVIBVS

Digeftorum opus compofitum eft, & concinnatum.

In hunc notas fcripferunt Marcellus & Paulus. † In quæftiones Vlpianus, in refpōfa fimul & q̄ftiões Paulus notas fcripfit.

SALVIVS IVLIANVS.

Digeftorum lib.nonagintanouem.
† Ad Minutium Natalem lib.fex.
Ad Vrfeium Ferocem lib.quatuor.
De ambiguitatibus lib.vnum.

AEMYLIVS PAPINIANVS.

Quęftionum lib.trigintafeptem.
Refponforum lib.decem & nouem.
Definitionum lib.duos.
Lib.fingulares.
De adulterijs.
ἀστυνομικόν.

Q. MVTIVS SCAEVOLA.

Huius libros Paul. epitomē redegit. In libros πιθανῶν. Pau.notas fcripfit. Pofteriorum labo lenus epitomē fecit

ὅρων. librum vnum,

SABINVS.

Iuris ciuilis lib.tres.

ALFENVS VARVS.

Digeftorum lib.quadraginta.

PROCVLVS.

Ἐπιστολῶν. lib.octo.

ANTISTIVS LABEO.

πιθανῶν.lib.octo.
Pofteriorum lib.decem.

NERATIVS PRISCVS.

Regularum lib.quindecim.
Membranarum lib.feptem.
Refponforum lib.tres.

IABVOLENVS.

Ex Cafsio lib.quindecim.
Ἐπιστολῶν. lib.quatuordecim.
Ad plautium lib.quinque.

P. IVBENTIVS CELSVS.

Digeftorum lib.trigintanouem.

SEXTVS POMPONIVS.

Ad Q.Mutium lectionum li.quindecim.

† Hi libri alicui adducuntur. ad edictū ex varijs lectionib⁹ itē variarum quæftionum.

Ad Sabinum lib.trigintaquinque.
Ἐπιστολῶν lib.viginti.
† Variarum lectionum lib quindecim.
Ad Plautium lib.feptem.
Fideicommiſſorum lib.quinque.
Senatufconfultorum.lib.quinque.
ἐγχειρίδιον. lib.duos.
Regularum lib.vnum.

ABVRNIVS VALENS.

Fideicommiſſorum lib.feptem.

VOLVSIVS MAETIANVS.

† Adduc etiā, quæftionū de fideicommiffis.

† Fideicommiſſorum lib.fexdecim.
Publicorum lib.quatuordecim.
Ad L.Rhodiam lib.vnum.

IVLIVS MAVRITIANVS.

Ad leges lib.fex.

TERENTIVS CLEMENS.

Ad leges lib.viginti.

AFRICANVS.

Quæftionum lib.nouem.

VLPIVS MARCELLVS.

In hunc notas fcripfit Martian⁹ quēadmodū in Scæuolam Claudius Tril-phoninus. & Paolus. † Adduc. & variarū quęftionū

Digeftorum lib.trigintaunum.
Ad leges lib.fex.
Refponforum lib.vnum.

SERBIDIVS SCAEVOLA.

Digeftorum lib.quadraginta.
† Quæftionum li.viginti.
Refponforum lib.fex.
Regularum lib.quatuor.
Lib.fingulares.
De quæftione familiæ.
Quæftionum publicè tractatarum.

FLORENTINVS.

Inftitutionum.lib.duodecim.

T. CAIVS.

Ad edictum prouinciale.li.trigintaduos.
Ad leges lib.quindecim.
Ad edictum publicum,qui haberi potuerunt lib.decem.
Aureorum, fiue rerum cotidianarum lib.feptem.
Δοδεκαδέλτων.lib.fex.
Inftitutionum lib.tres.
De manumifsionibus lib.tres.
Fideicommiſſorum lib.duos.
De verborum obligationibus lib.tres.
Ad edictum ædilium curulium lib.duos.

Lib. singulares.
De casibus.
Regularum.
Dotalium.
Ad hypothecariam formulam.

VENVLEIVS SATVRNINVS.

Stipulationum lib. decem & nouem.
Actionum lib. decem.
De officio proconsulis lib. quatuor.
Publicorum lib. tres.
De interdictis lib sex.
De pœnis paganorum lib. vnum.

TERTVLLIANVS.

Quaestionum lib. tres.
De castrensi peculio lib. vnum.

PAPYRIVS IVSTVS.

Constitutionum lib. viginti.

DOMITIVS VLPIANVS.

Ad edictum lib. octoginta tres.
Ad Sabinum lib. quinquaginta unum.
Ad leges lib. viginti.
† *Disputationum lib. decem.*
Omnium tribunalium lib. decem.
De officio proconsulis lib. decem;
Regularum lib septem.
Fideicommissorum lib. sex.
Opinionum lib. sex.
De adulterys lib. quinque.
De appellationibus lib. quatuor.
De officio consulis lib. tres.
Institutionum lib. duos.
De censibus lib. sex.
Responsorum lib. duos.
Ad edictum aedilium curulium lib. duos.
Lib singulares.
De sponsalibus.
De officio praefecti vrbi.
De officio praefecti vigilum.
De officio curatoris reipublicae.
De officio praetoris tutelaris.
De officio quaestoris.
De officio consularium.
Πανδικτῶν.
De excusationibus tutelarum
Regularum rursus.

IVLIVS PAVLVS.

Ad edictum lib. octoginta.

† Hi libri alias quoque adducunt quaestionum, item publicarum disceptationum.

Quaestionum lib. viginti sex.
Responsorum lib. viginti tres.
Breuis edicti lib. decem & octo.
† *Ad Plautium lib. decem & octo.*
Ad Sabinum lib. sedecim.
Ad leges lib. decem.
Regularum lib. septem.
Sententiarum siue factorum lib. sex.
Sententiarum receptarum lib. quinque.
Ad Vitellium Sabinum lib. quatuor.
Ad Neratium lib. quatuor.
Fideicommissorum lib. tres.
† *Decretorum lib. tres.*
De adulteriis lib. tres.
Manualium lib. tres.
Institutionum lib. duos.
De officio proconsulis lib. duos.
Ad legem Iuliam lib. duos.
Ad legem Aeliam Sentiam lib. tres.
De iure fisci lib. duos.
Ad edictum edilium curulium lib. duos.
Lib. singulares.
Regularum iterum.
Regularum tertiò.
De pœnis paganorum.
De pœnis militum.
De pœnis omnium legum. De vsuris.
De gradibus & adfinibus.
De iure codicillorum.
De excusationibus tutelarum.
Ad senatusconsultum Tertyllianum.
Ad senatusconsultum Orphitianum.
Ad regulam Catonianam.
Ad senatusco. Silanianum & Claudianū.
Ad senatusconsultum Vellieianum.
Ad senatusconsultum Libonianum.
De officio praefecti vigilum.
De officio praefecti vrbi.
De officio praetoris tutelaris.
De officio adsessorum.
De extraordinariis criminibus.
Ad hypothecariam formulam.
Ad municipalem.
De publicis iudiciis.
De inofficioso testamento.
De centumuiralibus iudiciis.
De iure singulari.

De se-

† Alias adducunt quaestionum ad Plaut.

† Alicubi sic ad huc Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarū ex libris sex primo Decretorum libr. secundo.

De Iure singulari.
De secundis tabulis.
Ad orationem diui Seueri.
Ad orationem diui Marci [& Commodi.]
Ad legem Velleiam.
Ad legem Cinciam.
Ad legem Falcidiam.
De tacito fideicommisso.
De portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.
De iuris & facti ignorantia.
De adulterijs.
De instructo & instrumento
De appellationibus.
[De adsignatione libertorum.]
De iure libellorum.
De testamentis.
De iure patronatus.
De iure patronatus, quod ex lege Iulia & Papia venit.
De actionibus.
De concurrentibus actionibus.
De intercessionibus fœminarum.
[De operis libertorum.
De varijs lectionibus.]
De donationibus inter virum & vxorem.
De legibus.
De legitimis hæreditatibus.
De libertatibus dandis.
De senatusconsultis. *

* Scripsit & hæc, quæ non sunt in indice Florentino. De articulis, De formula testamenti, De conceptione formularũ, De dotis repetitione.

CLAVDIVS TRIPHONINVS.
Disputationum lib. vigintiunum.

CALLISTRATVS.
De cognitionibus lib. sex.
Edicti monitorij lib. sex.
De iure fisci lib. quatuor.
Institutionum lib. tres.
Quæstionum lib. tres. *

Fl δύο. quamquam Politian legat tres.

ARRIVS MENANDER.
De re militari lib. quatuor.

ÆLIVS MARTIANVS.
Institutionum lib. sedecim.
Regularum lib. quinque.
De appellationibus lib. duos.
*De publicis * iudicijs lib. duos.*
Lib. singulares.

* Flo. publicon.

De delatoribus.
Ad senatusconsultum Turpillianum.
Ad hypothecariam formulam. *

*Flo ὑποθηκαρίας

IVLIVS AQVILA.*

*Fl Ταλλν Ἀκυλας

Responsorum lib. vnum.

HERENNIVS MODESTINVS.
Responsorum lib. vndeuiginti.
Πανδεκτῶν lib. duodecim.
Regularum lib. decem.
Differentiarum lib. nouem.
Excusationum lib. sex.
De pœnis lib. quatuor.
Lib. singulares.
De præscriptionibus.
De inofficioso testamento.
De manumissionibus.
De legatis & fideicommissis.
De testamentis.
περὶ εὑρηματικῶν.
De enucleatis casibus.
De differentia dotis.
De ritu nuptiarum.

TARVNTINVS PATERNVS.
De re militari lib. quatuor.

ÆMYLIVS MACER.
De re militari lib. duos.
De publicis iudicijs lib. duos.
De officio præsidis lib. duos.
De appellationibus lib. duos.
εἰκοστῶν, lib. duos.

AVR. ARCADIVS CHARISIVS.
Lib. singulares.
De testibus.
De officio præfecti prætorio.
De muneribus ciuilibus.

LICINIVS RVFINVS.
Regularum lib. duodecim.

P. RVFINVS ANTHIANVS.
Partis edicti lib. quinque.

MAXIMVS.
Ad legem Falcidiam lib. vnum.

HERMOGENIANVS.
Ἐπιτομῶν iuris lib. sex.

[ÆLIVS GALLVS.
De verborum, quæ ad ius pertinent, significatione.]

TITVLI
TOTIVS OMNIVM DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM IVRIS ENVCLEATI,
ex omni iure veteri collecti authoritate domini nostri sacratissimi principis Iustiniani Augusti, feliciter incipit.

PARS PRIMA. τῶν πρώτων

LIBER PRIMVS.

Explicitus est liber Primus.

Incipit liber Secundus.

Explicitus est Liber secundus.

Incipit Liber tertius.

Explicit liber Tertius.

Incipit liber Quartus.

De alıena-

7 De alienatione iudicij mutandi causa facta.
8 De receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.
9 Nautę, caupones, stabularij ut recepta restituant.

Explicit Quartus feliciter.

SECVNDA PARS.

Incipit Quintus.

1 De iudicijs ubi quisque agere, uel con ueniri debeat.
2 De inofficioso testamento.
3 De petitione hæreditatis.
4 Si pars hęreditatis petatur.
5 De possessoria hæreditatis petitione.
6 De fideicommissaria hęreditatis petitione.

Explicit ex ordine Digestorum lib. Quintus de Iudiciis liber Primus.

Incipit ex ordine Sextus, de Iudiciis Secundus.

1 De rei uindicatione.
2 De publiciana in rem actione.
3 Si ager uectigalis uel emphyteuticarius petatur.

Explicit ex ordine liber Sextus, de Iudiciis liber Secundus.

Incipit ex ordine liber Septimus, de Iudiciis liber Tertius.

1 De usufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur.
2 De usufructu adcrescendo.
3 Quando dies ususfructus legati cedat.
4 Quibus modis ususfructus uel usus amittatur.
5 De usufructu earum rerum quæ usu consumuntur, uel minuuntur.
6 Si usufructus petatur, uel ad alium per tinere negetur.
7 De operis seruorum.
8 De usu & habitatione.
9 Vsufructuarius quemadmodũ caueat.

Explicit ex ordine Digestorum liber Septimus, de iudiciis liber Tertius.

Incipit ex ordine liber Octauus, de Iudiciis liber Quartus.

1 De seruitutibus.
2 De seruitutibus urbanorum prædiorũ.
3 De seruitutibus rusticorum prædiorũ.
4 Communia prædiorum, tam urbanorum, quàm rusticorum.
5 Si seruitus ui ndicetur, uel ad alium pertinere negetur.
6 Quemadmodum seruitutes amittãtur.

Explicit ex ordine Digestorum liber Octauus de Indiciis liber Quartus.

Incipit ex ordine liber Nonus, de Iudiciis liber Quintus.

1 Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur.
2 Ad legem Aquiliam.
3 De his, qui deiecerint, uel effuderint.
4 De noxalibus actionibus.

Explicit ex ordine Digestorum liber Nonus, de Iudiciis liber Quintus.

Incipit ex ordine liber decimus, de Iudiciis liber Sextus.

1 Finium regundorum.
2 Familiæ erciscundæ.
3 Communi diuidundo.
4 Ad exhibendum.

Explicit ex ordine Digestorum liber Decimus De Iudiciis liber Sextus.

Incipit ex ordine liber Vndecimus, de Iudiciis liber Septimus.

1 De interrogationibus in iure faciendis, de interrogatorijs actionib. sublatis.
2 De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
3 De seruo corrupto.
4 De fugitiuis.
5 De aleatoribus.
6 Si mensor falsum modum dixerit.
7 De religiosis, & sumptibus funerum; & ut funus ducere liceat.
8 De mortuo inferendo & sepulchro ædificando.

Explicit ex ordine Digestorum liber undecimus, de Iudiciis liber Septimus feliciter.

PARS TERTIA.

Incipit de Rebus creditis si certum petatur, liber Primus, ex ordine Digestorum seu Pandectarum Duodecimus.

1 De rebus creditis, si certum petatur; & de conditione.
2 De iureiurando, siue uoluntario, siue necessario, siue iudiciali.

3 De in litem iurando.
4 De condictione causa data, causa non secuta.
5 De condictione ob turpem, vel iniustam causam.
6 De condictione indebiti.
7 De condictione sine causa.

Explicit ex ordine Digest. lib. Duodecimus, de rebus lib. Primus.

Incipit ex ordine Tertiusdecimus, de rebus secundus feliciter.

1 De condictione furtiua.
2 De condictione ex lege.
3 De condictione Triticiaria.
4 De eo quod certo loco dari oportet.
5 De constituta pecunia.
6 Commodati, vel contra.
7 De pignoratitia actione, vel contra.

Explicit ex ordine liber Decimustertius. De rebus lib. Secundus.

Incipit lib. ex ordine Decimusquartus. de rebus Tertius.

1 De exercitoria actione.
2 De lege Rhodia de iactu.
3 De institoria actione.
4 De tributoria actione.
5 Quod cum eo, qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicetur.
7 De senatusconsulto Macedoniano.

Explicit liber ex ordine Decimusquartus.

Incipit liber ex ordine Decimusquintus. de rebus Quartus.

1 De peculio.
2 Quando actio de peculio annalis sit.
3 De in rem verso.
4 Quod iussu.

Explicit ex ordine liber Decimusquintus.

Incipit ex ordine liber Decimussextus, de rebus liber Quintus.

1 Ad senatusconsultum Velleianum.
2 De compensationibus.
3 Depositi, vel contra.

Explicit ex ordine liber Decimussextus.

Incipit liber ex ordine Decimusseptimus, de rebus liber Sextus.

1 Mandati, vel contra.
2 Pro socio.

Explicit liber ex ordine Decimusseptimus.

Incipit liber ex ordine Decimusoctauus. De rebus lib. Septimus.

1 De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem, & venditorem compositis, & quæ res venire non possint.
2 De in diem addictione.
3 De lege commissoria.
4 De hæreditate, vel actione vendita.
5 De rescindenda venditione, & quando liceat ab emptione discedere.
6 De periculo & commodo rei venditæ.
7 De seruis exportandis, & si mancipium venierit, vt manumittatur, vel contra.

Explicit ex ordine liber octauus decimus.

Incipit ex ordine Dig. liber Decimusnonus. de rebus Octauus.

1 De actionibus empti, & venditi.
2 Locati, & conducti.
3 De æstimatoria actione.
4 De rerum permutatione.
5 De præscriptis verbis, & in factum actionibus.

Explicit ex ordine Digest. liber Decimusnonus feliciter.

Libri singulares.

Incipit ex ordine Dige. liber Vigesimus, Singularium. Primus.

1 De pignoribus, & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.
2 In quibus causis pignus, vel hypotheca tacite contrahitur.
3 Quę res pignori, vel hypothecę datæ obligari non possunt.
4 Qui potiores in pignore hypothecaue habeantur, & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt.
5 De distractione pignorum, vel hypothecarum.
6 Quibus modis pignus, vel hypotheca soluitur, vel non.

Explicit ex ordine liber Vigesimus, Singularium liber Primus.

Incipit ex ordine Digesto. Vigesimusprimus, Singularium Secundus.

1 De ædilitio edicto, & redhibitione, & quanti minoris.
2 De euictionibus, & duplæ stipulatione.

De

Explicit ex ordine lib. Vigesimusprimus, Singularium Secundus.

Incipit ex ordine Dige. lib. Vigesimussecundus, Sing. Tertius.

Incipit ex ordine liber Vigesimustertius. Singularium liber Quartus.

Explicit ex ordine liber vigesimustertius.

Incipit ex ordine liber Vigesimusquartus Singularium Quintus.

Explicit ex ordine liber vigesimusquartus.

Incipit ex ordine Vigesimusquintus, Singularium Sextus.

Incipit ex ordine liber Vigesimussextus Singularium Septimus.

Incipit ex ordine liber Vigesimusseptimus, Singularium octauus.

Explicitus est ex ordine liber Vigesimusseptimus, Singularium Septimus feliciter.

Incipit ex ordine liber Trigesimusoctauus, Singularium liber Nonus.

De ijs,

Incipit

Incipit liber Trigesimusoctauus.
De bonorum possessionibus
Secundus.

1 De operis libertorum.
2 De bonis liberti.
3 De libertis municipum & aliorum vniuersitatum.
4 De assignandis libertis.
5 Si quid in fraudem patroni factum sit.
6 Si tabulæ testamenti nullæ extabunt, vnde liberi.
7 Vnde legitimi.
8 Vnde cognati.
9 De successorio edicto.
10 De gradibus, & adfinibus, & nominibus eorum.
11 Vnde vir & vxor.
12 De veteranorum & militum successione.
13 [Quibus non competit bonorum possessio.]
14 Vt legibus senatusve consultis bonorũ possessio detur.
15 Quis ordo in bonorum possessionibus detur.
16 De suis & legitimis hæredibus.
17 Ad senatusconsultum Tertyllianum & Orphitianum.

Incipit ex ordine Trigesimusnonus,
De bon. possessionib. Tertius.

1 De noui operis nunciatione.
2 De damno infecto,† & de suggrundis, vel protectionibus.
3 De aqua, & acquæ pluuiæ arcendæ
4 De publicanis, & vectigalibus, & commissis.
5 De donationibus.
6 De mortis causa donationibus.

† In P.F. De dãno infecto & proiectionibus, & suggruendis.

Incipit ex ordine liber Quadragesimus.

1 De manumissionibus.
2 De manumissis vindicta.
3 De manumissionibus, quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.
4 De manumissis testamento.
5 De fideicommissarijs libertatibus.
6 De ademptione libertatis.
7 De statuliberis.
8 Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt.
9 Qui & à quibus manumissi liberi non fiant, † & ad legem Aeliam Sentiam.

† In indi. P.F Rub. est, Ad legem Aeliam Sentiam a præcedenti separata.

10 De iure aureorum annullorum.
11 De natalibus restituendis.
12 De liberali causa.
13 Quibus ad libertatem proclamare non licet.
14 Si [libertus] ingenuus esse dicetur.
15 Ne de statu defunctorum post quinquẽnium quæratur.
16 De collusione detegenda.

Incipit ex ordine Quadragesimusprimus.

1 De adquirendo rerum dominio.
2 De adquirenda, vel omittenda possessione.
3 De vsucapionibus. †
4 [Pro soluto.]
5 Pro emptore.
6 Pro hærede & pro possessore.
7 Pro donato.
8 Pro derelicto.
9 Pro legato.
10 Pro dote.
11 Pro suo. †

† In P.F. De vsurpationib. seu vsucapionibus.

† In P.Fl. post Rub. Pro suo additur Rubri. Communia de accessionibus possessionũ.

Incipit ex ordine liber Quadragesimussecundus.

1 De re iudicata, & de effectu sententiarum, & interlocutionibus.
2 De confessis.
3 De cessione bonorum.
4 Quibus ex causis in possessionem eatur.
5 De rebus iudicis authoritate possidendis, vel vendundis.
6 [De priuilegijs creditorum.]
7 De separationibus.
8 De curatore bonis dando.
9 Quæ in fraudem creditorum facta sint vt restituantur.

Incipit ex ordine liber Quadragesimustertius.

1 De interdictis, [seu extraordinarijs actionibus, quæ pro his competunt.]
2 Quorum bonorum.
3 Quorum legatorum.
4 Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus erit.
5 De tabulis exhibendis.
6 De quid in loco sacro, vel itinere fiat.
7 De locis & itineribus publicis.
8 Ne quid in loco publico vel itinere fiat.

De

Incipit ex ordine liber Quadragesimusquartus.

Incipit ex ordine liber Quadragesimusquintus.

Incipit ex ordine liber Quadragesimusſextus.

Incipit ex ordine liber Quadragesimusſeptimus.

Liber Quadragesimusoctauus.

De

† In P.F. De requirendis vel absentib. dãnandis. † In P.F. Hæ duæ Rubricæ vnam constituunt hoc modo De bonis dãnatorũ qui ante suam vel mortem sibi, &c.

Incipit ex ordine Liber quadragesimusnonus.

Incipit ex ordine liber Quinquagesimus.

Explicitus est ex ordine Digestorum liber Quinquagesimus fœliciter.

EPIGRAMMA GRÆCVM PANDECTIS PISANIS Præfixum.

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε,
τὴν ἐκ Τριβωνιανοῖο μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ·
Οἷά τις Ἡρακλῆϊ παναίολον ἀσπίδα τεύξας,
Ἧς ἔνι μαρμαίρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμίστων.
Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε, δορικτήτου τε Λιβύασσης,
Εὐρώπης τε πίθοντῳ ὅλου σημάντορι κόσμου.

QVOD ITA VERTIT Andreas Alciatus.

Justinianus opus princeps hoc edidit, omnis.
Quod Tribonianus rectori condidit orbis,
Tanquam aliquis varium componens aspida magno
Alcidæ. nanque hic fulgent mira omnia legum.
Ast Europæ, Asiæque homines; Lybicique subacti,
Cuncta gubernantis Domini præcepta sequuntur.

TITVLI DIGESTI VETERIS SERIES ALPHABETICA DISPOSITI:

Quo facilius hac in arte tyrunculi eos inuenire possint.

Rebus

Index titulorum Digesti veteris.

Finis Indicis Titulorum.

INDEX MATERIARVM ff. VETERIS, TAM TEXTVS, quam glossarum, Aegidij Perrini (officialis de Iosaio) in studiosorum Iuris vsum, iam nunc recens congestus, & in expeditiorem ordinem redactus.

commit-

eiectus

353

in-

Gal-

Mili-

posses-

reuo-

semel

Solu-

Vnius

F I N I S.

Index

INDEX
MATERIARVM SELECTARVM DIGESTI VETERIS,
tam textus, quàm glossarum,
IAM DENVO AB AEGIDIO PERRINO Officiali de Iosaio, magna diligentia in studiosorum usum collectus.

Affir-

Vbi

definit

hæres

Iniu-

in-

obli-

Dictum

Leges omnes ff. veteris hic ordine alphabetico imprimuntur: vt si quãdo ineptus aut mẽdosus sit titulus,legem quã quæris prõptam habeas.

com-

cum

Index legum Digesti ueteris.

nam

prætor

quid

quod

sed

seruus

si

si pu-

si

si tu-

vsufru-

Finis tabulæ legum Digesti ueteris.

DE PANDECTIS FLORENTINIS FRANCISCVS TAVRELLIVS

in epistola nuncupatoria editionis Pandectarum Florentinarum,

AD COSMVM MEDICEM, FLORENTINORVM DVCEM, SIC, POST ALIA, DE HIS ANNECTIT.

PANDECTARVM *id, seu digestorum, est antiquum volumen, Florentiæ nunc, olim Pisis adseruatum, cum Amalphi prius omnem supra memoriam fuisset. Inde acceptum Pisani, quod Innocentium secundum, Pont. Max. & Lotharium Cæsarem item secundum, classe aduersus Hormannum Rogerium iuuissent, egregiæ nauatæ operæ monumentum retulerunt; diuque penes se habuerunt: donec per Ginum Caponium, eque nobilem, ac strenuum virum, Florentini, anno salutis sexto, & quadringentesimo, supra millesimum, Pisis in potestatem redactis, subiectionis simbolum transtulere. Liber itaq; ille, præ ceteris egregius, & venerandus, Florentiæ illo ex tempore summa cum cura, ac religione, tanquam de cælo lapsus, merito est custoditus. Atq; hæc ex antiquis Pisanorum annalibus apud Plotium Gryphium, eorum ciuem, accepimus: quibus & Raphael Volaterranus per omnia fere adstipulatur: & illo multo antiquior, Raynerius Grachia Pisanus, his libris, quos ante ducentos ferme annos de bello Tusco conscripsit. Quod opus inter cubiculares tuos libellos aliquando vidimus, sed & Plotius idem affirmat, antiquum instrumentum domi se habuisse donationis eius in Pisanos per Lothariũ collatæ, quod postea, contagiosæ pestis periculo vitando, inter alia scripta igne consumptum sit. Hunc optimum librum, iam quadringentos amplius annos in Etruria habitum, nemo satis vnquam laudauerit, siue antiquitatem spectemus, siue synceritatem, ac fidem. Quis vero dubitet iam tum Lotharij sæculo permagni eundem fuisse pretij? neq; enim maximus princeps, grandi accepto beneficio, leue quoddam, ac vulgare munus in amicum, atque potentem populum contulisset.*

Hæc ille. si quis plura de his Pandectis nosse velit, legat primum caput libri primi emendationum Antonij Augustini, I. C.

DE IVSTI-

DE IVSTINIANO EX PLATINA in libro de vitis Pontificum, & ex Suida.

IVSTINIANVM Imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, vt mirum non sit, si leges Romanas sparsas incompositasq; in ordinem ad omnium vtilitatem redegerit, eaque reciderit, quæ superuacanea atque inutilia videbantur. Hac tamen in re, consilio & opera Ioannis Patricij, Triboniani, Theophili, Dorothei, & aliorum vsus est, qui & doctrina & authoritate insignes habebantur. Immensum nanque illud librorum pelagus (ad duo enim ferè milia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab vrbe condita ad hæc vsque tempora tot iudicijs in quinquaginta libros titulatim digessit: quos nunc Digesta, nunc Pandectas appellant, quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum epitomen fecit librorum quatuor. Has autem leges institutiones appellant. Dicimus item Iustiniani Codicem & Volumen esse. Sunt præterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de incarnatione Domini eleganter scripsisse. Templum quoque in honorem Dei patris (nam filius patris est sapientia) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa suoque iussu Constantinopoli ædificatum curauit. Hæc Platina, vera, vt mihi quidem videtur: sed quoniam diuersa sentit Suidas, hic etiam id, quod is de eo memoriæ prodidit, adscribere non pigebit. Iustinianus inquit, Romanorum Imperator in primis orthodoxus, literarum omnium expers fuit, atque etiam (quod aiunt) analphabetus. Et mirum mehercle si literarum expers fuit Iustinianus, qui omnia tamen iura in pectore habuisse creditur, atque etiam in promptuario quodam omnis antiquitatis, ne quid vsquam in iuris ciuilis voluminibus vel tantillum discreparet, qui & ea quæ per Tribonianum cæterosq; collecta erant, legisse se, ac recognouisse non in vno loco testificatur. At valeant calumniæ: nos synceriora sequamur.

DE TRIBONIANO EX SVIDA,

Budæo interprete.

TRIBONIANVS Natione Græcus, cùm omnis religionis contemptor erat, tum verò in primis à Christiana fide abhorrens, assentator & fraudulentus, vt qui Iustiniano persuaserit mortem eum non oppetiturum esse, atque in cœlum cum carne assumptum iri. Quæstor Iustiniani fuit tanta vi ingenij præditus, vt doctrina præstantissimus euaserit, ac nulli æuo suo secundus: cæterum auaritiæ eo vsque indulgens, vt lucro venale ius habendum semper duxerit. Nam & leges quotidie fermè sordida dinundinatione antiquare identidem ferreq; instituerat, vt cuique commodum esset. Hic cùm diu post honorem adeptum superuixisset, morbo tandem interijt, nihil prorsus molestiæ à quoquam vnquam passus. erat enim sermone blandus, & alioqui suauis: auaritiæ quoque morbum doctrinæ præstantia facilè obumbrare poterat. Hæc ille: Cui subscribere videtur Harmeno Pulus, his verbis. Porrò promulgandis nouellis Iustinianum iuuabat Tribonianus iste; quem natura dexteritate, & auaritia admirandum celebrant. qui cum scribendis nouellis occuparetur, ab habentibus caussas accepta pecunia, partim ad voluntantem dantium immutauit, partim autem obscura, intellectu difficilia; & ad duplicem sensum vergentia. idque vt lectores in dissensionem laberentur, improuide, inconsulteque effudit. Vdalricus tamen Zasius, legum doctor celeberrimus, in commentarijs suis ad legem secundam .ff. de origine iuris.S. & cùm placuisset. ad verbum, iniuriosè, aliud prorsus de Triboniano sentit, nempe illum à Christiana fide minimè abhorruisse: vt qui cum alijs quibusdam iurisperitis ad compilandum Codicem, quem vocant, princeps delectus tam sanctas, tamque religiosas, atque adeò catholicas constitutiones (vt ipsius Codicis præsertim initio videre est) collegit, vt non nisi ab homine Christiano proficisci potuerint: quas & alioqui poterat non admittere, vt qui apud Iustinianum quæ vellet, posset. Quod si semel recipias, illum scilicet Christi cultorem fuisse: iam cetera, quæ de eo subdit Suidas, vides quàm facile exhibilentur, ut verum tandem esse videatur, quod ait Procopius, moribus eum integris fuisse. Vale.

IMPERA-

IMPERATOR CAESAR
FLAVIVS IVSTINIANVS
Pius, felix, inclytus, victor & triumphator semper Augustus Triboniano quæstori suo Salutem.

Hæc consti tutio prima est in Cod. tit. de uet. iure enucl.

DEo authore nostrũ gubernante imperium, quod nobis à cœlesti maiestate traditum est, & bella feliciter peragimus. & pacem decoramus, & statum Reipublicæ sustentamus: & ita animos nostros ad Dei omnipotentis erigimus † adiutorium, ut neque armis confidamus, neque nostris militibus; neque bellorum ducibus, uel nostro ingenio: sed omnẽ spẽ ad solam referamus summæ prouidentiam trinitatis, vnde & mundi totius elementa processerunt, & eorum † dispositio in orbem terrarum producta est. Cùm itaque nihil tam studiosum * in omnibus rebus inuenitur, quàm legum authoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit & omnem iniquitatem expellit: reperimus autẽ omnem legum tramitem (qui † ab urbe condita & Romuleis descendit temporibus) ita esse confusum, ut in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate cõcludatur: † prius nobis fuit studium à sacratissimis retro principibus initium sumere: & eorum constitutiones emendare, & uiæ dilucidæ tradere: quatenus in unum Codicem congregatæ, & omni † super uacua similitudine & iniquissima discordia absolutæ, uniuersis hominibus promptum † suæ synceritatis præbeãt præsidium. Hocque opere consummato, & in uno uolumine nostro nomine præfulgente, coadunato: cùm ex paucis & tenuioribus releuati, ad summam & plenissimam iuris emendationem peruenire properaremus, & omnem Romanam sanctionem & colligere, & emendare, & † tot authorum dispersa volumina uni codici indita ostendere (quod nemo neque sperare, neque optare ausus est) res quidem nobis difficillima, imò magis impossibilis uidebatur: sed manibus ad cœlum erectis, † & æterno auxilio inuocato, eam quoque curã nostris reposuimus animis, Deo freti qui & res penitus desperatas donare, & consummare suæ virtutis magnitudine potest. Et ad tuæ synceritatis optimum respeximus ministeriũ: tibique primum & hoc opus commisimus, ingenij tui documentis ex codicis nostri ordinatione acceptis: & iussimus, † quos probares tam ex facundissimis antecessoribus, † quàm ex uiris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis ad sociandum laborem eligere. His itaque collectis, & in palatiũ nostrum introductis, nobisque tuo testimonio placitis, totam rem faciendã permisimus: ita tamen, ut tui uigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur. Iubemus igitur uobis, antiquorum prudentium (quibus authoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi principes præbuerunt) libros ad ius Romanum pertinentes & legere, & elimare: † ut ex his omnibus materia colligatur nulla (secundum quod possibile est) neque similitudine, neque discordia derelicta: † sed ex his hoc colligi, quod unũ pro omnibus sufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinentes scripserunt, quorum scripturæ nullis authoribus receptæ, nec usitatæ sunt: neque nos eorum uolumina nostram inquietare dignamur sanctionẽ. Cùmque hæc materia † à summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit: oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum iustitiæ consecrare, & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam secundum nostri constitutionem Codicis, quàm edicti perpetui imitationem, prout hoc uobis commodius esse patuerit: ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum: sed his quin-

Marginal notes:

† In P. Flo. erigimus.

† in al. terrũ

* ἀκριβαῖον vide Ant. Aug. li. 2. emend. ca. 1.

† In P. Fl. ab urbe Roma condita.

† In P. Fl. primum.

† In P. Fl. superuaqua.

† Sic in P. Fl. Haloan. scripsit, suæ serenitatis.

† In P. Fl. & tot authorum disper. volu. uno codice indi. ta, &c.

† erectis

† In P. Fl. quos probaueris.

† Antecessorib. an assessoribus sit legendũ disputat Alciat. libro Dispũ. 3 ca. 12.

† In P. Fl ut ex his omnis materia, &c.

† Sic in P. Fl. Haloan. autem scripsit, de relicta: sed qđ ex his unũ pro omnibus sufficiat

† Sic in P. F. Haloand. autem scripsit, cũ quæ hæc materia summi numinis liberalitate colle. &c.

quinquaginta libris totum ius antiquũ † per mille & quadringentos penè annos confusum, & à nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum nihil extra se habeat: omnibus auctoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua seruanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa vel meliores vel deteriores inueniuntur. Sed † neque ex multitudine authorum, quod melius & æquius est, iudicatote: cùm possit [vnius] forsitan & deterioris sententia, & multas & maiores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ antea in notis Aemylij Papiniani ex Vlpiano & Paulo, necnon Martiano adscripta sunt, quę antea nullam vim obtinebant propter honorem splendidissimi Papiniani †, non statim respuere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexeritis, & hoc ponere legis vicem obtinens, non moremini: vt omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem, prudentissimi viri habeant authoritatem; tanquam si eorum studia ex principalibus constitutionibus profecta, & nostro diuino fuerint † ore profusa. Omnia enim meritò nostra facimus, quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. Nam qui † non subtiliter factum emendat, laudabilior est eo, qui primus inuenit. † Sed in hoc studium vobis esse volumus, vt si quid in veteribus non bene positum libris inueniatis, vel aliquid superfluum, vel minus perfectum, superuacua longitudine semota, & quod imperfectum est, repleatis: & omne opus moderatum & quam pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilominus obseruando, vt si aliquid in veteribus legibus vel constitutionibus, quas antiqui in suis libris imposuerunt, non rectè scriptum inueniatis, & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis: vt hoc videatur esse verum & optimum, & quasi ab initio scriptum quod à vobis electum & ibi positum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Cum enim lege antiqua quę regia nuncupabatur, omne ius omnisque potestas populi Romani in imperatoriam translata sit potestatem: nos verò sanctionem omnem non diuidimus in alias, & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas nostris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum reposita sunt [vim] obtinere: vt & si aliter fuerant apud veteres conscripta, in contrarium autem in † compositione [nostra] inueniantur: † sed nostræ electioni hoc adscribatur. Nulla itaq; in omnibus prædicti Codicis membris ἀντινομία † (sic enim à vetustate Greco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vindicet locum: sed sit vna concordia, vna consequentia, † aduersario nullo constituto. Sed & similitudinem (secundum quod dictum est) ab huiusmodi consummatione volumus exulare: & ea, quæ sacratissimis constitutionibus, quas in codicem nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex vetere iure non concedimus: cùm diualiũ constitutionum sanctio sufficit ad eorum auctoritatem: nisi fortè vel propter repletionem, vel pleniorem indaginem hoc contigerit: & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiusmodi lapsus, oriatur aliquid in tali prato spinosum. Sed & si quæ leges in veteribus libris positę, iam in desuetudinem abierunt: nullo modo vobis eas dem ponere permittimus: cùm hæc tantummodo obtinere volumus, quę vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo huius almæ vrbis comprobauit, secundum Saluij Iuliani scripturam, quæ indicat, debere omnes ciuitates consuetudinem Romæ sequi, quę caput est orbis terrarum †: non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligendum est non solùm veterem, sed etiam regiam nostram, quę Deo propitio cum melioribus condita est augurijs. Ideo[q;] iubemus duobus istis Codicibus omnia gubernari, vno constitutionum, altero iuris enucleati, & in futurum codicem † componendi: vel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum, Institutionũ vicem obtinens, vt rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam. Nostram autem consummationem, quæ † a nobis adnuente Deo componetur,

† In P. F. quingentesimum, & quadringentesimum penè annũ.

† Ponderandæ sunt sententiæ non numerãdæ.

† hoc apparet extit. de respõs. pru. I Cod. The.

† fuerant

† Nam qui subtiliter in P.F. sed duobus * * nõ (quæ nota est addita ab antiquo librario) interceptum est.

† In P.F. sed & hoc studiosum.

† positione.

† In P. Flo. nullum crimẽ scripturæ imputetur, sed nostræ, &c.

† ἀντινομία, id est legum contrarietas.

† In P. Flo. nemine.

† Pli. libr. 3. cap. 5. Romæ duplex & Liu. li. 1. & Florus, & Athal. Rex in epist. ad Salust. V. I. præf. vrbi. apud Cassiod. libr. 9. var. & sexcenti alij. A. P.

† In P. Flo. composita.

† In P. Flo. vobis.

tur Digestorum vel Pandectarum nomen habere sancimus. nullis iuris † peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare: & verbositate sua supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum [&] in antiquioribus [temporibus] factum est: cùm per contrarias interpretantium sententias totum ius penè conturbatū est: sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem (quæ παράτιτλα † nuncupantur) quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio: iubemus, non per signorum † captiones *, & compendiosa ænigmata (quæ multas per se & per suum vitiū ἀντινομίας induxerunt) eiusdem Codicis textum conscribi, etiā si numerus librorum significatur, aut aliud quicquam. Nec enim [hęc] per specialia signa † numerorum manifestari, sed per literarum consequentiā explanari concedimus. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vna cum alijs facundissimis viris studeat: & tā subtili, quam celerrimo fini tradere: vt Codex consummatus, & in quinquaginta libros digestus, nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deiq; omnipotentis prouidentiæ † argumentū, & nostri imperii vestrique ministerii gloriam. Dat. octauodecimo. Kalend. Ianua Lampadio & Oreste VV. CC. Cons.

FELICITER.

† Cōmentarios in ius ciuile conscribi vetat Iustinian⁹. viderit Accur. quo se iure aduersus edictū hoc tueat.

† παράτιτλα, idest ad titulos summaria.

† In P. Flo. siNplorum al. singulorum. fortasse, sigloru, scriptū erat pro, signorum, ut & mox in sigla, pro, signa.

* Isidor. in Etym. li. 1. De notis iuridicis, ait impp. sanxisse notas illas à suis aboleri codicib⁹. A. P.

† In P. F. sigla. Sunt āt notæ, quib. librarij libros, & notarij dictata scribebant: de q. b⁹ vide Probum, & Diaconum.

† In P. Flo. prudentiæ.

Quid in Digestorum, Codicis, & Institutionum libris præstiterit, hac verbosa & prolixa constitutione, declarat: eadem prorsus forma, qua in l.tanta. C.de vete. iur. enucl. idipsum persecutus est: vt cuiuis appareat Græcam de Latino expressam esse.

Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Ἰησοῦ χριστοῦ.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλ. Ἰουστινιανὸς, Ἀλαμαννικὸς, Γοτθικὸς, Φραγκικὸς, Γερμανικὸς, Ἀντικὸς, Ἀλανικὸς, Βανδαλικὸς, Ἀφρικανὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἔνδοξος, νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, Αὔγουστος τῇ μεγάλῃ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ καὶ πάσαις ταῖς τῆς οἰκουμένης ἡμῶν πόλεσιν.

Ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μετὰ τὴν πρὸς
Δ Πέρσας εἰρήνην, μετὰ τὸ κατὰ Βανδήλων τρόπαιον, καὶ τὴν ὅλην Λιβύης κτῆσιν, καὶ τὴν τῆς ὀνομαστοτάτης Καρχηδόνος ἐπανάληψιν, καὶ τὸ τῆς ἐπανανεώσεως, εἰς πέρας ἀγαγεῖν τῶν πρὸ ἡμῶν βεβασιλευκότων [νομοθεσίαν,] ἐπ' οὐδ' εἰς νοῦν βαλλέσθαι ἤλπισεν ἄν, οὔτε δυνατὸν ὅλως, αὐτὴν ἂν ἐνομίσθη νομοθεσίαν τοῦ τῆς πρεσβυτέρας μέχρι τῶν ἐν ὅσπερ ἀμφὶ τὰ χίλια οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι πρὸς ἅπασαν συμφωνίαν τε καὶ διαφωνίαν, καὶ τὸ μὲν μαχόμενον αὐτοῖς ἐξελεῖν, τὸ δὲ ταυτόν τε καὶ ὅμοιον ἐξωθῆσαι. μίαν δὲ αὐτῇ κάλλους ἰδέαν παρασχεῖν, ὥστε ἕνα τὸν κείμενον ἐφ' ἑκάστῳ καθεστάναι πράγματι νόμον, τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, καὶ τῆς ἐκεῖθεν φιλανθρωπίας ἴδιον ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης τινὸς διανοίας, ἢ ἐγχειρήσεως ἢ δυνάμεως ὅλως. ἡμεῖς οὖν τοῦτο δὴ τὸ συνηθισμένον ἡμῖν τὰς χεῖρας εἰς Θεὸν ἀνατείναντες, καὶ αἰτήσαντες ἡμῖν αὐτὸν συλλαβεῖν, ἐνεχειρήσαμέν τε, καὶ τὸ πᾶν ἐξειργασάμεθα, Τριβωνιανῷ τῷ τε ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ καὶ ἀπὸ κυαισόρων τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου, καὶ ὑπάτων πρὸς τὴν ὅλην ὑπουργίαν χρησάμενοι, καὶ τισιν ἄλλοις ἐνδόξοις τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν, ἐρωτῶντες μὲν αὐτὸ γιγνόμενον, τὸ δὲ ἀμφισβητήσιμον μανθάνοντες, πᾶσιν δὲ ἐκ τῆς ἐνδιδομένης ἡμῖν παρὰ τοῦ

In nomine domini & Dei nostri Iesu Christi.

Imperator Cæsar, Fla. Iustinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Vandalicus, Africanus, pius, fœlix, inclytus, victor, triumphator, semper Augustus, magno Senatui & populo, & vniuersis nostræ ditionis vrbibus.

TRibuit nobis Dominus pace cum Persis inita, & trophæo de Vandalis erecto, atq; in ditionem nostrã redacta tota Lybia, ipsaq; inclyta Carthagine recepta, vt ab his, qui ante nos imperarunt, latarũ legũ instaurationẽ ad eũ finem perduceremus, ad quẽ perduci aut vllo modo perfici posse, ne cogitare quidem vllus, nedum sperare potuisset. antiquæ vsq; ad quę penè in mille non in alijs modò sed in Imperialibus quoq; Constitutionibus in omnẽ spirare concordiam & discordiam, & exempto si quid in eis pugnãs fuit: similibusque omnib. remotis vnam illi pulcherrimam quandam formam ita cõparare, vt vna tãtùm de singulis cõtrouersiis lex posita haberetur: cœlesti ꝓuidentiæ, & in homines beneuolentiæ peculiare fuit: humano uerò ingenio & conatu atque facultate perfici nullo modo potuit. Nos igitur ꝓ consuetudine nostra, manibus ad Deum sublatis, & eius implorato auxilio, opus ipsum aggressi sumus: ꝙ & postea absoluimus, Triboniani illustrissimi magistri & Exquæstoris sacri nostri Palatij & Exconsulis subsidio pcipuè freti: aliquot, etiã alijs illustrib. & prudentibus hominibus adhibitis: a quib. res singulas ita ut opus ꝓcedebat sciscitati, & eorum quæ ipsis dubia videbantur certiores

tiores facti, omnibus demũ pro ea intelligentia, quæ nobis a domino & seruatore nostro Iesu Christo concessa est, perpẽsis & digestis, consentaneum tandem finem imposuimus. Pijs igitur constitutionib. iam ante in xij. lib. digestis, librum nostro noĩe inscriptum, composuimus: nunc aũt coactis antiquorum legislatorum sententijs, ex multitudine librorum plus minus duorum millium, vt numerũ versuũ tricies centenorum milliũ ad minimum continerent, in dimensum & cõpositum aceruum redegimus. Omnes igitur superiores libros ad numerum quinquaginta coegimus, * omnia quæ utilia erãt (quæstionib. omnib. amputatis, nullaq́; repugnantia relicta) coaceruantes: eiq́; libro Digestorum seu Pãdectarum nomi* imposuimus: propterea quòd legum definitiones, & constitutiones in se contineret, omniaq́; vno quodam complexu coerceret, versusq́; illi non plures quàm centum quinquaginta mille relinquentes. Porrò autem opus ipsum in septem tractatus distinximus* neque tamen id temerè aut fortũitu, atq; inconsulto s[e]d ad ipsam numerorum naturã, & harmoniã spectantes. Nã quę vulgò τὰ πρῶτα * nominantur, ea quatuor libris conclusimus. Quæ verò de Iudicijs septem alijs libris: quæ de Rebus, non pluribus quàm octo reliquam autem operis partem quę quarta est, & totius dimidia, octo libris alijs complexi sumus: inter quos est & Hypothecaria, non longè a Pigneratitia. Est autem & Edictũ Aedilitium, & de Euictionibus stipulatio: quæ duo quum essent velut appendices uenditionum, procul tamen inter leges reposita, propter eam quam inter se habent affinitatem, ea in proximo collocauimus, ut ne quæ de ijsdem disseruntur, procul inter se disiuncta ac separata essent. His porrò ea quę ad usuras terrestres ac maritimas pertinent, & item quæ ad instrumenta, testes, probationes, præsumptiones, unum in*

* Codex Iustinianeus.
*Digesta.
* Pãdectarũ nomẽ.
*Ad hunc locum vide Alciat. lib. parerg. 2. c. 1.
* Cuiac. li. 7. obser. cap. 32.

ρὰ τοῦ δεσπότου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώσεώς τε καὶ θάλψεως, ἐπιτιθέντες πέρας προσῆκον. τὰς μὲν οὖν βασιλικὰς διατάξεις ἤδη πρότερον δώδεκα βιβλίοις περιστείλαντες, τὸ τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἐπώνυμον συντεθείκαμεν βιβλίον· νυνὶ δὲ τὰς ἁπάντων τῶν ἔμπροσθεν νομοθετησάντων συναγαγόντες γνώμας ἐκ τοῦ πλήθους ὑπὸ τῶν * βιβλίων, ἅπερ ἦν μὲν ἀμφὶ τὰ δισχίλια, ἀριθμὸν δὲ εἶχον στίχων [οὐκ ἐλάττω] μυριάδων τριακοσίων. ἐπὶ σύμμετρόν τε ἅμα καὶ ἀσύμπτωτον συνάγομεν ἄθροισμα. πεντήκοντα οὖν τὰ πάντα πεποιήμεθα βιβλία τὰ πανταχόθεν συναγαγόντες τὸ χρήσιμον, καὶ ἁπάσας τὰς ζητήσεις τεμόντες, καὶ μηδὲν καταλιπόντες ἔτι στασιαζόμενον ὅπερ βιβλίον DIGESTA, εἴτε Πανδέκτην προσηγορεύσαμεν. ἔκ τε τοῦ τῶν νόμων ἔχειν διαιρέσεις τε καὶ διατυπώσεις, ἔκ τε τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι ταύτην αὐτῷ θέμενοι τὴν προσηγορίαν, οὐ περαιτέρω τε πέντε καὶ δέκα μυριάδων στίχων, ἀριθμὸν αὐτῷ δόντες, καὶ εἰς ἑπτὰ τοῦτο διαθέμενοι πραγματείας, καὶ τοῦτο οὐ παρέργως ἀλλὰ τῆς τῶν ἀριθμῶν φύσεώς τε καὶ ἁρμονίας στοχασάμενοι. τά τε γὰρ καλούμενα παρὰ πᾶσι πρῶτα, ἐν τέσσαρσι τεθείμεθα βιβλίοις, ἑφεξῆς τε τὰ DE IVDICIIS ἐν ἑτέροις ἑπτὰ, καὶ τὰ DE REBVS, οὐκ ἐν πλείοσι τῶν ὀκτὼ τὸ δὲ ἑφεξῆς τοῦ συγγράμματος μέρος, ὅπερ δὴ τέταρτόν τε ἅμα καὶ μέσον ἐστὶ τοῦ παντὸς, ὀκτὼ βιβλίοις ἄλλοις ἐνετεθείμεθα ἐν οἷς ἐστὶν ἡ HYPOTHECARIA, οὐ πόῤῥω πη τῆς PIGNERATITIAS ἀνεστῶσα. ἔστι δὲ καὶ AEDILITIVM ἴδικτον καὶ ἡ περὶ τῶν ἐκνικήσεων ἐπερώτησις, ἅπερ ἄμφω παρακολουθήματα μὲν καθεστῶτα τῶν πράσεων, πόῤῥω δέ πη τῆς νομοθεσίας ἀποκείμενα * συνηγάγομεν ἐγγύθεν διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλας συγγένειαν ἵνα τὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγόμενα μὴ πόῤῥω διεστήκοιεν ἀλλήλων εἶτα ἐπηγάγομεν τούτοις τά τε περὶ τόκων ἐγγείων καὶ θαλασσίων καὶ τὰ περὶ συμβολαίων τε καὶ παρόδου μαρτύρων, καὶ

* Sic P.F. Sed i alijs ἀπεράντων.
* P.F. ἀποκείμενα.

καὶ ὑποδείξοντι καὶ προλήψεων. εἰς βιβλίον ἕν. τρία δὲ ταῦτα μονόβιβλα μετὰ τὴν τῶν DE REBVS πραγματείας συνεγγὺς ἀλλήλων καταθέμενοι, καὶ αὖθις τὰ περὶ μνήστρων,* καὶ γάμων, καὶ προικὸς νενομοθετημένα συναγαγόντες, τρία δὴ δέκα μὲν ἔχειν καὶ ταύτῃ τῇ συντάξει βιβλία. καὶ μὴν καὶ περὶ τῶν κηδεμόνων τῆς νέας ἡλικίας δύο. ταῦτα δὴ τὰ DE TVTELIS, παρὰ πᾶσιν ὀνομαζόμενα κἀνταῦθα συγκεφαλαιωσάμεθα τὴν τῶν ὀκτὼ τούτων βιβλίων πραγματείαν, καὶ μεσαίτατον, ὡς εἴρηται, τοῦτο μέρος τῆς πάσης συντάξεως τοῦ βιβλίου πεποιήμεθα τὰ κάλλιστα δὴ καὶ χρησιμώτατα τῶν νόμων ἐν τούτοις ἀναγραψάμενοι. τὰ δὲ δὴ περὶ διαθηκῶν, καὶ περὶ ληγάτων, καὶ φιδεϊκομμίσσων, ἅπαντα συναγαγόμενοι εἰς ἐννέα βιβλίων ἀριθμὸν, ὧν ἡγεῖται μὲν τὰ περὶ διαθηκῶν, καὶ κωδικίλλων τῶν τε κατὰ νόμον φαμὲν, τῶν τε ἃς ποιοῦσιν, ὡς βούλονται στρατιῶται, δύο καθεστῶτα, καὶ DE TESTAMENTIS ἐπιγεγραμμένα. πέντε δὲ ἐφεξῆς τὰ περὶ ληγάτων, καὶ φιδεϊκομμίσσων, καὶ πάσης τῆς ἐν αὐτοῖς ζητήσεως διαλεγόμενα. καὶ ἐπειδήπερ ὁ τοῦ FALCIDIOY λόγος προσεχής τε καὶ ἁρμόδιος ἦν τῶν ληγάτων, καὶ φιδεϊκομμίσσων ἰδιότητι, διὰ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸν εὐθὺς τῇ τῶν ληγάτων ὑπεθήκαμεν πραγματείᾳ βιβλίον ὅλον ἀναθέντες αὐτῷ μετά τινος βραχείας προσθήκης καὶ αὖθις ἐπειδὴ πρὸς τὴν τοῦ FALCIDIOY μίμησιν ἐπὶ τῶν φιδεϊκομμίσσων ἦν τὸ καλούμενον TREBELLIANON δόγμα, καὶ τούτῳ τὴν τελευταίαν τῆς συντάξεως ταύτης ἀπενείμαμεν χώραν, τὸ πᾶν τῆς νομοθεσίας ταύτης εἰς τὸ TREBELLIANON συναγαγόντες. καὶ περιττὴν εἶναι τὴν τοῦ πάλαι Πηγασιανοῦ νομοθεσίαν εὑρόντες, καὶ τὰς ἀλόγους τῶν δογμάτων τούτων διαφοράς τε καὶ κοινωνίας, ἃς δὴ καὶ οἱ πάλαι μισήσαντες περινοημένας τε καὶ ἐπιζημίους ἐκάλουν, καὶ ἁπλουστέρῳ τινὶ λόγῳ τὸ πᾶν τοῦτο χῦμα συναθροίσαντες, καὶ εἰς τὴν τοῦ TREBELLIANOY μεθαρμοσάμενοι τάξιν, καὶ τοῦτο

*μνηστρί-ων.

in locum collecta subiunximus. Hęc quidem omnia in treis, eosq; singulares libros post tractatum De Rebus inter se coniuncta reponentes: ac tum quidem ea quę de sponsalibus, nuptijs, & dote constituta sunt, coacervantes, huic quoque compositioni treis libros assignavimus. duos pręterea de Tutoribus minoris aetatis, qui vulgò de Tutelis, appellantur. eosque ipso loco quae octo bisce libris tractantur, in summam redegimus: & hāc, vt diximus, mediam partem totius libri fecimus, & quae pulcherrima, & vtilissima videbantur, ea legibus in ijs insertis descripsimus. Quae vero ad testamenta, legata, & fideicommissa pertinent, ea omnia in numerum octo librorum contulimus: inter quos duo priorē locum obtinent, qui de testamentis & codicillis, siue qui vulgariter, siue qui militum arbitrio fiunt, commemorant: suntque De testamentis inscripti. Quinque autem, qui sequuntur, de legatis & fideicommissis, tractant: & omnibus quaestionibus, quae in ijs versantur. Et quoniam legis Falcidiae narratio naturae legatorum, & fideicommissorum finitima cognata est, ideo nos eam proximo loco reposuimus: eique post tractatum De legatis, librum integrum, & cum breui quadam accessione assignauimus. Praeterea quum Falcidiam legē id Senatusconsultum in fideicommissis imitaretur, quod trebellianum vocant: huic etiam attribuimus vltimum huius compositionis locum, vniuersa hac sanctione sub Trebelliano senatusconsulto redacta: posteaquàm antiquam Pegasiani constitutionem inutilem esse, & absurdas horum senatusconsultorum tum differentias, tum similitudines comperissemus: quas etiam antiqui odio habentes captiosas, & damnosas appellarunt. & simpliciori quadam ratione vniuersum hunc tractatum coacervātes, & in Trebelliani locū adaptantes, hanc quintam partē totius compositionis nouem libris absolui-

absoluimus: in quibus sanè nullā de ijs quæ veteres Caduca nominabāt, mentionem fecimus: quoniā hæc, qua infelici quodam fato in Romanorum Repub. euenerant, & grauis ciuilium bellorum recordatio fuerant, his tēporibus, quibus Deus in hac pace viuere nobis concessit, vsurpari in Rep. non oportebat: neque inter eos, qui nobis subiecti sunt, neq; qui extra nostrum sunt imperium: cumq; oporteat bellum nostris uiribus gerere, & hostes superare. Sequitur autem & sexta quædam pars huius totius operis, octo libris conclusa. Præclarè autem incipit a Bonorū possessionibus, quas nos ita ut reliqua expendentes siue quæ ad Ingenuos, siue quæ ad Libertinos pertinebant, ex immensa illa veterere colluuie, & obscuritate in purū compendium redegimus: duorum librorum numerū ipsis satis esse arbitrati. Quin etiam omnes successiones ab intestato, cū ys coniunximus, omnes cognationum ordines & earum gradus, eo in libro inserētes. In postrema autē ipsorum parte ea, quæ ad Senatuscōsultū Tertyllianū & Orphitianum pertinēt, inserēda putauimus: ex quibus matres & liberi sibi mutuò succederēt. Dehinc liber alius cōsequitur, ea sanciens, quæ tractant de Operibus in edificijs, de Cautione damni infecti & ijs, q in rebus eiusmodi aliquid delinquunt, & qui uicinis damnum inferunt, Aquarum fluxu, de Publicanis: itemq; de Donationibus, tam quæ sine causa, quàm quæ causa mortis, in beneuolētiā referuntur. Inde quicquid vsquā de quibuscunq; Manumissionibus, extabat, aut ijs Actionibus quæ illarū nomine exercentur, hoc uno libro explicatum est. Ea verò, quæ pertinent ad Rerum acquisitionem, & titulos, qui eam inducunt, in unū tractatum coegimus: & itē quicquid omnino ad Res iudicatas pertinet, eosque qui Iudicati, uel in Iure cōfessi sunt, Bonorumq; cessiones, Venditiones ob debita, Rerū separatio-

τοῦτο δὴ τὸ μέχρι πλεῖον μέρος τῆς ὅλης συντάξεως τοῖς ἐννέα τούτοις ἀνεῖται *βιβλίοις, ἐν οἷς οὐδὲν ὑπὲρ τῶν πάλαι Καδούκων ἡμῖν εἴρηται, διότι καὶ ταῦτα κατά τινα δυσχέρειαν οὐκ εὐτυχῶς τῇ ῥωμαίων ἐπιπολάσαντα πολιτείᾳ, καὶ ὑπόμνημα δεινὸν τῶν ἐμφυλίων καθεστῶτα πολέμων, οὐκ ἐχρῆν ἐν καιροῖς πολιτεύεσθαι, καθ' οὓς ὁ Θεὸς εἰρήνην τε δέδωκεν ἡμῖν ἄγειν, ἔκ τε τῶν ἔνδον, ἔκ τε τῶν ἔξωθεν, καὶ ὅταν δέοι πολεμεῖν ῥᾷστα μετὰ τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς τῶν ἐναντίων κρατεῖν. ἔστι δὲ ἡμῖν καὶ ἕκτη τις μοῖρα τούτου δὴ τοῦ παντὸς συστήματος ὀκτὼ περιειλημμένη βιβλίοις. ἄρχεται δὲ καλῶς ἐκ τῶν ὀνομαζομένων διακατοχῶν, ἃς ἡμεῖς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις κατασκευασάμενοι, τάς τε εἰς τοὺς ἐκγεγονότας, τάς τε εἰς τοὺς ἀπελευθέρους φερομένας, ἐκ πολλῆς τῆς ἔμπροσθεν συγχύσεώς τε καὶ ἀσαφείας εἰς καθαρὰν ἠγάγομεν συντομίαν δύο βιβλίων αὐταῖς ἀριθμὸν ἀρκεῖν νενομικότες. Προσανεπλέξαμεν δ' αὐτοῖς καὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένας ἁπάσας διαδοχάς, καὶ αὐτὰς τὰς τῶν γενῶν τάξεις, καὶ τοὺς ἐπὶ τούτοις βαθμοὺς ἐγγράψαντες τῷ βιβλίῳ, καὶ ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς αὐτῶν τὰ περὶ τοῦ TERTVLLIANOV τε καὶ ORPHITIANOV συντεθείκαμεν δόγματος. ἐξ ὧν μητέρες τε καὶ παῖδες ἀλλήλων διάδοχοι γίνονται. πρόεισι δὲ ἐφεξῆς βιβλίον ἄλλο τά τε καὶ περὶ τῶν ἐν οἰκοδομήμασιν ἔργων, καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν ὀλισθαινόντων τε, καὶ καταφερομένων οἰκημάτων ἀσφαλείας, καὶ τῶν ἐν τούτοις τι κακουργούντων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων φορᾶς ἀδικούντων τοὺς πέλας, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀθροιζόντων τὰ δημόσια τέλη, καὶ πρὸς γε δωρεῶν τῶν τε ἀπροσδιορίστων, τῶν τε εἰς ἔννοιαν τελευτῆς ἀναφερομένων νομοθετῶν καὶ αὖθις εἴ τι περὶ τῆς ὁποιασοῦν ἐλευθερίας ἐστὶν ἢ καὶ τῶν ὑπὲρ ταύτης ἀγώνων, τοῦτο ἑνὶ παραδίδοται βιβλίῳ. ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ νομῆς καὶ τῆς δι' αὐτῆς κτήσεως, καὶ τῶν εἰσαγουσῶν αὐτὴν αἰτιῶν, εἰς ἓν ἀπεθέμεθα σύγγραμμα. καὶ εἴ τι γε ὅλως περὶ δικαστικῶν ἐστιν ἀποφάσεών τε, καὶ τῶν ἐν τούτοις τινὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν ὁμολογούντων, καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀναχωρήσεως,

* Sic P. F. in alij ἀνῦται

καὶ

καὶ δανειστικῆς τε κατοχῆς καὶ πράξεως καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διακρίσεώς τε, καὶ κηδεμονίας, καὶ τοῦ μή τι παθεῖν τοὺς δανείζοντας βλάβος, καὶ τοῦτο ὁμοίως εἰς ἓν ἤθροισαι βιβλίον, καὶ τὸν τῶν ἰντερδίκτων τε τρόπον οὐ πλείοσιν ἑνὸς παραδεδώκαμεν βιβλίου. ἐκεῖθέν τε ἐπὶ τὰς παραγραφὰς, καὶ τοὺς ἐπ' αὐταῖς τεταγμένους ἐχωρήσαμεν χρόνους, καὶ τὸν τῶν ἐνόχων τε καὶ ἀγωγῶν ἀπεδεξάμεθα τρόπον, καὶ συνηγάγομεν τὸ πᾶν δὴ τοῦτο μέρος, οὗπερ ἡγεῖται τὰ περὶ τῶν διακατοχῶν, ὡς εἴρηται, γεγραμμένα εἰς ὀκτὼ βιβλίων ἀριθμὸν, ἕκτον δὴ τοῦτο μέρος τῆς ὅλης συντάξεως ἀποθέμενοι. τὸ δὲ δὴ τοῦ παντὸς τελευταῖον ὅπερ ἕβδομον ἁπάσης ἐστὶ τῆς πραγματείας, ἓξ βιβλίων ἀριθμῷ περιέσταλται ἀρχόμενον μὲν ἐκ τῶν ἐπερωτήσεων, διαβαῖνον δὲ διά τε τῶν ὑπὲρ ἐγγύης γεγραμμένων, καὶ τῆς τῶν χρεῶν καταβολῆς, καὶ διαλύσεώς τε, καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν καὶ τῶν εἰσηγμένων ἐκ τῆς τῶν πραιτόρων νομοθεσίας ἐπερωτήσεων, ἅπερ ἅπαντα δύο παρ' ἡμῶν συνέσταλται βιβλίοις, καί τοί γε ἔμπροσθεν οὐδ' εἰπεῖν ἐστὶν, ὅσα καθεστῶτα. προϊὼν δὲ εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων λόγον, καὶ ἅπαντα καταλέγων ὁπόσα τῶν τε μετριωτέρων ἐστὶν ἁμαρτημάτων, ἅπερ ἰδιωτικὰ καλοῦσιν, ὅσα τε οὐχὶ τεταγμένα προσονομάζουσιν, ἀλλὰ τὴν τῶν ἐξτραορδιναρίων αὐτοῖς ἐπιτεθείκασιν ἐπωνυμίαν, εἶτα βαίνων δὲ καὶ εἰς τὰ δημόσια τῶν ἐγκλημάτων, ἅπερ σφοδρότατά τε ἐστὶ καὶ μεγάλην ἐφ' ἑαυτοῖς καλεῖ τὴν ποινὴν, δύο δὲ κἀνταῦθα βίβλοι. ταῦτα δὴ τὰ περὶ τῶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἐγκλημάτων συνέχουσι· προσαναμέμικται γὰρ αὐτοῖς καὶ τὰ περὶ τῶν ἐπ' ἐγκλήμασιν μὲν ἁλισκομένων, ἑαυτοὺς δὲ ἀφανεῖς καθιστάντων, καὶ τῆς οὔσης αὐτοῖς μερισίας, καὶ τῆς ἐπαγομένης τοῖς καταδεδικασμένοις ποινῆς, ἢ συγχωρήσεως. ἀρχὴ δὲ ὑμῖν ἑτέρου βιβλίου πάλιν, ὁ περὶ τῶν ἐφέσεων γίνεται λόγος κοινὸς ὢν εἰκότως κατὰ τῶν ψήφων τῶν τε εἰς χρήματα, τῶν τε εἰς ἐγκλήματα φερομένων. ὁπόσα δὲ ὑπέρτε πολιτῶν,

ὑπέρτε

parationes, de Curatore bonis dando, & Vt ne quid in fraudem creditorum fiat, hæc similiter in vnum volumen coegimus. Interdicta verò vni duntaxat libro tradidimus: ac tum quidem ad Exceptiones peruenimus, & tpa ijs exceptionib. definita: ſimulque Actiones & Obligationes exſecuti ſumus: totamque hanc partem in qua (vt dictum eſt) ea, quæ de Bonorum poſſeſſionibus ſcripta ſunt præcedunt, octo libris complexi ſumus, ſextam hanc totius operis partem ſeparantes. Poſtrema autem pars, quæ eſt totius negotij ſeptima, in ſex libros redacta eſt, a Stipulationib. quidem initium habens. Inde autem ad ea quæ de Fideiuſſorib. & Solutionib. & Liberationibus, Stipulationibusq́; prætorijs ſcripta ſunt ptingens, quæ omnia duob. a nobis contracta ſunt libris, qui tamen dici non põt quàm antea fuerint innumerabiles. Iam verò ad tractatus de Delictis præteruecti, & omnia tum mediocria delicta, tum quæ priuata & extraordinaria uocant, enumerantes: pertingentes etiam ad Publica crimina, quæ maxima ſunt, & magnam pœnam deſyderant, duobus etiam his libris hæc omnia quæ ad delicta & crimina pertinent, complexi ſumus. Admiſſa ſunt enim illis ea quę tractant de Iis, qui delicti quidem conuicti ſunt, ſe ipſi autem celant: deque ipſorum facultatibus, & pœna aut abſolutione condemnatorum. Initium porro alterius libri denuo exoritur a narratione de Appellationib. quæ tum pecuniarijs, tum criminalibus ſentẽtijs communis eſt. Quæcunque verò de Municipibus, Decurionibus, Muneribus, Operibus publicis, Nundinis, Vectigalium pollicitationibus, Varijs ſtipulationibus, & Cenſibus ſancita ſunt ab antiquis, quæcunq; item de Verborum ſignificatione & Regulis extant ab antiquis tradita, hæc omnia poſtremus liber complectitur, cuius initiũ eſt a Stipulationibus: ſextus quidem exi-

ſtens,

stes, si quis ad publicare initium spectet: quinquagesimus autem, si quis vniuersum opus respiciat. Quæ omnia pulchrè composita & elaborata sunt, & vt consueuerat ex mandato nostro, tum ab illustrißimo & prudentißimo magistro & Ex quæstore regiæ nostræ & Exconsule Triboniano viro tam rerum vsu & peritia quàm eloquentia, & legum scribendarum cognitione clarißimo: quiq; mandatis nostris nihil unquam prius aut antiquius habuit: & alijs, qui cum ipso huic rei in gratiam nostrã incubuerũt, Constantino scilicet magnificentißimo comite sacrarum largitionum, & magistro sacri scrinij sacrorum libellorum, & regiarum cognitionum, qui bonam semper de se existimationem apud nos retinuit: tum præterea Theophilo magnificentißimo magistro, quique leges in hac vrbe regia magna veneratione & diligentia, atque adeò vt professoriæ dignitati conuenit, interpretatur: cum Dorotheo magnificentißimo quæstore & interprete designato in legum ciuitate (dicimus autem celebrem & splendidam Berytiensium metropolim) quem ad nos perduci & participem huius laboris facere voluimus, bona de eo existimatione ductis: tum etiam Anatolio magnificentißimo magistro, qui & ipse apud Cerytienses leges profitetur, viro ex illustri legum professorum apud Phœnices tertia generatione descendente: vtpote qui genus referat ad Leontium, & Eudoxiũ viros legum peritia celebres, post Patritium insignis memoriæ quæstorium, anticensorem & Leontium celeberrimum Exprefectum, exconsulem, & expatritium ipsius filium, & Cratinum virum illustrem, & magnificentißimum simul & sapientißimum comitem sacrarum largitionum. est autem & ipse legũ optimus iterpres in hac regia urbe, & præter hos Stephano, Menæ, Prosdotio, Eutolmio, Timotheo, Leonidæ, Leontio, Platoni, Iacobo, Constãtino, Ioanni, pur-

ὑπέρτε βουλῶν, καὶ λειτουργημάτων, καὶ τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πανηγυρέων, καὶ τόμων ἐπαγγελίας καὶ στιχῶν ἐρωτήσεων, καὶ τῆς δημοσίας ἀπογραφῆς γενομένης ταῖς πάλαι. ὅσα τε ὑπὲρ τῆς τῶν ῥημάτων ἐστὶν ὀνομασίας καὶ τῶν ἐν κανόσιν εἰρημένων. ταῖς πάλαι ταῦτα ἅπαντα τὸ τελευταῖον περιέχει βιβλίον. τούτου δὴ τοῦ συστήματος, ὅπερ ἀρχὴ τὰ περὶ τῶν ἐπερωτήσεων ἐστὶν, ἕκτον μὲν, ὅσον πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν καθεστὸς, πεντηκοστὸν δὲ πρὸς τὴν ὅλην τῆς συντάξεως ἁρμονίαν. ἅπερ ἅπαντα συντέθειταί τε καὶ ἐκπεπόνηται, καλῶς τε καὶ τῆς παρ' ἡμῶν κελεύσεως ἀξίως, παρά τε Τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου, καὶ σοφωτάτου μαγίστρου, καὶ ἀποκοιαισόρων τῶν ἡμετέρων βασιλείων, καὶ ὑπάτων, ἀνδρὸς εἴτε περὶ πράττειν, εἴτε περὶ ῥητορεύειν, εἴτε περὶ τοὺς νόμους γράφειν εὐδοκιμοῦντος, τῶν τε ἡμετέρων ἔμπροσθεν οὐδὲν τιθεμένου προστάξεων, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ἡμῖν ἐκπονησαμένων, τοῦτ' ἐστὶ Κωνσταντίνου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτιόνων, καὶ ἀντιγραφέως τοῦ θείου σκρινίου τῶν τε θείων λιβέλλων, καὶ τῶν βασιλικῶν διαγνώσεων, χρηστὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἡμῖν ἐν ἅπασιν παρασχομένου, καὶ πρός γε Θεοφίλου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, καὶ νόμους ἐπὶ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως σεμνῶς τε, καὶ ἀγρύπνως καὶ τῆς διδασκαλικῆς ἐπιτηδεύσεως ἀξίως διδάσκοντος, καὶ Δωροθέου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κυαιστωρίου, καὶ διδασκάλου ἐν τῇ τῶν νόμων ἀναδεδειγμένῃ πόλει, φαμὲν δὲ τὴν εὔδημόν τε καὶ περιφανῆ τῶν Βηρυτίων μητρόπολιν, ὃν ἡ περὶ αὐτοῦ χρηστὴ δόξα, καὶ εἰς ἡμᾶς ἤγαγεν, καὶ τῶν παρόντων μεταχεῖν πεποίηκε τοῦ πόνου, καὶ Ἀνατολίου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, ὃς δὴ καὶ αὐτὸς παρὰ Βηρυτίοις τὰ ἐκ νόμων παιδεύει καλῶς, ἀνὴρ ἐκ τριγονίας σεμνῆς τοῦ παρὰ φοίνιξι τῶν νόμων διδασκάλους καταβαίνων. ἀναφέρει γοῦν εἰς Λεοντιόν τε καὶ Εὐδόξιον ἄνδρας ἐπὶ νόμοις εὐδοκιμοῦντας

τας μετὰ Πατρίκιον τὸν τῆς ἐνδόξου μνή-
μης κυαιστόριον καὶ ἀντικήνσορα, καὶ Λε-
όντιον τὸν πανεύφημον ἀπὸ ὑπάρχων,
ὑπάτων, καὶ Πατρίκιον τὸν αὐτοῦ παῖ-
δα ὡς τεθαυμασμένον, καὶ τοῦ μεγαλο-
πρεπεστάτου καὶ σοφωτάτου κόμητος τῶν
θείων λαργιτιόνων· νόμων δὲ καὶ αὐτὸς
ἀγαθὸς ἐξηγητὴς ἐπὶ τῆς βασιλίδος ταύ-
της ἐστὶν πόλεως, καὶ πρὸς τούτοις Στε-
φάνου, Μηνᾶ, Προσδοκίου, Εὐτολμίου, Τι-
μοθέου, Λεονίδου, Λεοντίου, Πλάτωνος,
Γακώβου, Κωνσταντίνους, Γωαννοῦ, τῶν σοφω-
τάτων, οἵπερ πάντες ῥήτορες μὲν εἰσὶ
τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων τῶν ἱερῶν ἡ-
μῶν Πραιτωρίων, δόξαν δὲ παρὰ πᾶσιν
τὴν ἐπὶ σοφίᾳ δικαίως ἔχοντες, εἰκότως
παρ' ὑμῶν ἐκρίθησαν ἄξιοι εἶναι τοῦ το-
σούτου μετασχεῖν ἀγῶνος. ταῦτα μὲν οὖν
ἡμῖν περὶ τὴν τῶν Διγέστων ἐκπεπόνη-
ται συγγραφὴν διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰ-
ρημένων ἐνδόξων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν.
Τοσαύτη δὲ ἡμῖν αἰδὼς τῆς ἀρχαιότητος
γέγονεν, ὥς τε οὐδὲ ἀμεῖψαι τὰς προσηγο-
ρίας τῶν ἔμπροσθεν νομοθετῶν ὑπεμεί-
ναμεν, ἀλλὰ τὴν ἑκάστου τούτων τοῖς νό-
μοις ἐπεγράψαμεν προσηγορίαν· ἀμεί-
ψαντες μὲν εἴ τι περ ἔχειν ἡμῖν οὐκ ὀρθῶς
ἐδόκει μέρη δὲ τὰ μὲν ἀφελόντες, τὰ δὲ
προσθέντες, ἐκ πολλῶν τε τὸ κάλλιον ἑ-
λόμενοι καὶ τὴν ἴσην ἅπασιν παρασχόν-
τες, τῆς ἐξουσίας ἰσχὺν, ὥς τε πᾶν, ὅπερ
ἐγγέγραπται τῷ βιβλίῳ, τοῦτο ἡμετέρᾳ
γενέσθαι γνώμῃ, μηδένα τε θαῤῥεῖν πα-
ρατιθέναι τὰ γενόμενα νῦν τοῖς ἔμπρο-
σθεν, ἐπειδὴ πολλὰ καὶ οὐδ' ἀριθμηθῆ-
ναι ῥᾴδια μετατεθείκαμεν εἰς τὸ κρεῖτ-
τον, κἂν εἴ τι βασιλικῇ τινὶ τῶν παλαιο-
τέρων αὐτοκρατόρων διατάξει πρὸς ἀλ-
λοῖον ἔῤῥεπε σχῆμα. τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα
τοῖς ἔμπροσθεν ἐφυλάξαμεν, τὴν δὲ τῶν
νόμων ἀλήθειαν ἡμετέραν ἐποιήσαμεθα.
ὥσπερ καὶ εἴ τι στασιαζόμενον ἐν ἐκείνοις
ἦν, πολλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἀπέκειτο, τοῦ-
το διῄρηταί τε καὶ πεπέρασται, καὶ εἰς
σαφὲς περιέστηκε τέλος, ἔχοντα νόμον.
Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καὶ τινα συμμετρίαν εἰ-
σαγωγὴν ποιήσασθαι πρὸς τοὺς ἄρτι νόμων
ἐπα-

prudentissimis viris: qui omnes oratores sunt illustrissimorum præfectorũ sacrorũ nostrorum prætoriorum. opinionem autẽ apud omnes sapientiæ merito quã obtinent, iure à nobis digni sunt iudicati, qui tanti huius laboris participes essent. Hæc igitur à nobis circa Digestorum conscriptionem elaborata sunt, per eos quos paulò antè nominauimus illustres & prudentes homines. Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt immutari nomina veterum Iurisprudentium nullo modo permiserimus: sed vniuscuiusque nomen legibus inscripserimus, ea quidem immutantes, quæ nobis non rectè se habere visa sunt quibusdam videlicet amputatis, quibusdam verò additis: eoque ex multis excerpto & selecto, quod optimum fuit, & æquali robore authoritatis omnibus accommodatos, vt quicquid libro inscriptum est, hoc videatur nostra sententia factũ: nemoque iam audeat ea, quæ nunc fiũt, cum antiquis comparare. quippe quum multa, & quæ ne numerari quidem facilè poterunt, à nobis in melius mutata sint: etiam si quid aliquã priorum Imperatorum constitutione diuersè sancitum extabat. Nomina enim antiquis integra seruauimus. Legum autem authoritatem nostram fecimus: quemadmodum etiam si quid dissidens in ijs extabat (multa autem extabãt huiusmodi) id omne distinctum est, & suis limitibus determinatum. denique vt in clarum finem redigeretur lex quæque, perfecimus. Et quoniam operæpretium erat commodam quandam introductionem facere eorum causa, qui nuper ad legum studium aggressi sunt, neque dum vllam altiorem doctrinã attigerunt, nos eius quoque rei curam & cognationem suscepimus. Quocirca Triboniano viro illustrissimo & cui totius legum sanctionis negotium commissum fuit, & item Theophilo, ac Dorotheo magnificentissimis & sapientissimis anticenso-*

* Quid in Digestorũ compositione factum sit.

ribus

*ribus mandauimus, ut ex ijs quæ apud ueteres inter introductiones iacebant, ea seligerent quæ maximè commoda & usitata ac præsenti Reipublicæ statui utilia essent: eaque congesta & coagmentata nobis offerrent. meminissent autem & nostrarum constitutionum, quas in superiorem emendationem fecimus. Itaque libros quatuor, qui prima essent elementa introductionis, compararent, quę Instituta * uocari solent. Hanc igitur sanctionem a se compositam nobis quum obtulissent, nos ea perpensa & consyderata rectè se illam habere, & uoluntati nostræ respondere iudicauimus: nostrumque hunc esse librum & nostrarum constitutionum robur obtinere: ex ijs quę in proœmio libri deseruimus, omnibus notum ac testatum reliquimus. Sic igitur Romanorum sanctionib. in tres libros digestis, nos tanto ac tã difficili opere perfecto (quod primò quidem omnem spem atque expectationem superabat, & quamuis aliquantò post ostendimus rem esse factu haud ita difficilem, minimè tamen sperauimus uel decennio toto perfici posse) absolutoque trium duntaxat annorum celeritate, & hoc proœmio dicato Domino & Deo nostro, qui & tranquillè uiuere & hostes superare, & leges sancire omni tam superiori quam nostræ & posterorũ ætati dedit, uisum est faciendum esse, ut nostrum erga omnes studium & beneuolentiam ostenderemus: uti posthac ab antiquis illis dissidijs, colluuie, ac legibus infinitis liberati, rectis breuib. & expeditis legibus fruerentur, & quæ litium & controuersiarum compendium præberent, facilèque comparari possent, ut iam ingenti pecunia ad inutilium librorum multitudinem comparandam non opus esset: quoniam de rexiguo pretio tum diuitibus tum pauperib. sui coemendi copiam præberent. Quod si ne nunc quidem quum hęc ita digesta sunt & coagmentata, atque ex tot millibus col-*

* Institutio

ἐπαγομένους καὶ τὴν μείζω διδασκαλίαν οὐ χωροῦντας, οὐδὲ τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἔξω κατελίπομεν προνοίας, ἀλλὰ Τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ, τῷ καὶ τὴν τῆς ὅλης νομοθεσίας ὑπουργίαν ἐπιτετραμμένῳ, καὶ Θεοφίλῳ γίμοῳ, καὶ Δωροθέῳ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις καὶ σοφωτάτοις ἀντικήνσορσιν, ἐκελεύσαμεν καὶ διεταξάμεθα προσήκειν ἐκ τῶν τοῖς ἀρχαίοις ἐν εἰσαγωγαῖς συγκειμένων τὰ κυριώτατά τε καὶ κρατοῦντα καὶ ὁπόσα τοῖς νῦν πολιτευομένοις συμφέρεται πράγμασιν, ταῦτα ἐξελεῖν καὶ ἀθροῖσαι καὶ εἰς ἡμᾶς ἀγαγεῖν, μέμνησθαι δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων διατάξεων, ἃς εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα, καὶ οὕτω συνθεῖναι βίβλους τέσσαρας πρῶτα στοιχεῖα τῆς εἰσαγωγῆς ἐσομένας ἃς δὴ κατεῖν INSTITVTA νενόμισται, καὶ δὴ καὶ ταύτην τὴν νομοθεσίαν συνθέντες προσήγαγον ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἅμα σὰν κατασκεψάμενοι, καὶ διακρίναντες, καλῶς τε ἔχειν καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον ἐκρίναμεν νοῦν, καὶ ἡμέτερον εἶναι, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἀπεφηνάμεθα. καὶ τό γε τὴν τῶν ἡμετέρων διατάξεων ἰσχὺν ἔχειν αὐτὸ παρ' αὐτῶν, ὧν ἐν προοιμίοις τοῦ βιβλίου διειλέχθημεν, ἅπασιν ἐδηλώσαμεν. οὕτω τοίνυν τὴν ῥωμαίων νομοθεσίαν τάξαντες, καὶ ἐν τρισὶν τοῖς ὅλοις βιβλίοις τε καὶ ἐν αὐτοῖς πράγματος οὕτω ἐκπεπονηκότες, ὅπερ ἦν μὲ τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ ἅπασαν ἐλπίδα, τὰ δὲ δὴ τελευταῖα μεθ' ὕπερ ἡμεῖς βᾳδιον εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐδείξαμεν, οὐδὲ εἰς δέκατον ἔτος ὅλον συντεθῆναι προσδοκηθὲν, εἰς μόνων τριῶν ἐνιαυτῶν ἀποτελέσαντες τάχος, καὶ τῷ δεσπότῃ Θεῷ καὶ τοῦτον ἀναθέντες τὸν ἆθλον τῷ καὶ εἰρήνην ἄγειν, καὶ πολέμους κατορθοῦν, καὶ νομοθετῆσαι παντὶ τῷ τε πρὸ ἡμῶν, τῷ τε ἐφ' ἡμῶν, τῷ τε μεθ' ἡμᾶς χρόνῳ δωρησαμένῳ, δίκαιον ᾠήθημεν ἅπασιν ἀνθρώποις ποιῆσαι φανερὰν τὴν ἡμετέραν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδήν τε καὶ πρόνοιαν, ὅπως ἂν τῆς ἔμπροσθεν ἀπαλλαγέντες ταραχῆς τε, καὶ συγχύσεως, καὶ πέρας ἐχούσης οὐδὲν νομοθεσίας χρήσωνται νόμοις ὀρθοῖς τε καὶ συντόμοις. καὶ πᾶσιν προχείροις, καὶ τὴν τῶν δικῶν

ἡμῶν συντομίας ἀσπαζομένοις, καὶ προκειμένοις γε ἅπασι τοῖς βουλομένοις ῥαδίως εἰς κτῆσιν, οὐκ ἔτι πολλῶν δεομένοις χρημάτων, ἵνα τὸ τῶν ἀχρήστων ἐκείνων βιβλίων ἀθροῖσαι ἐν πλῆθος, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγῳ τιμήματι τοῖς τε πλουτοῦσιν ὁμοίως τοῖς τε ἐξ ἐλάττονος ὁρμωμένοις οὐσίας, ἄδειαν τῆς ἑαυτῶν παρεχομένοις κτήσεως. εἰ δέ τι πλήθους ὄντος τοῦ καὶ νῦν ἠθροισμένου καὶ ἐκ τοσούτων μυριάδων συλλεχθέντος δόξειεν ἔχειν ὁμοίως, τοῦτο δὲ οἰόμεθα σπάνιον ἔσεσθαι, πλὴν ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης ἐστοχασμένοις φύσεως, οὐκ ἔξω δικαίας ἀπολογίας οὐδὲ τοῦτο δόξειεν εἶναι. τὸ γὰρ διὰ πάντων ἀνεύθυνον θείας ἂν εἴη μόνης, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης ἰσχύος, καθὰ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἴρηται, πλὴν ἐστὶν ὅτε καὶ τὴν τῶν ὁμοίων παρεδεξάμεθα θέσιν, ὅτε τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων τοῦτο ἀπαιτούντων τὸ δεῖν τ' αὐτὸ πλείοσιν ἐφαρμοσθῆναι τόποις, ἢ τῷ συναναμέμιχθαι τινὶ ξένῳ τὸ δοκοῦν ὅμοιον τῷ πρόσθεν, καὶ δύσκριτον αὐτῶν τὴν διαίρεσιν εἶναι, ἢ καὶ τῷ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχές, καὶ μὴ διασπασθῆναι τὸν νοῦν τῇ τῶν ἤδη γεγραμμένων ἀφαιρέσει ῥημάτων, πλὴν καὶ τοῦτο εἴπου καὶ παρείληπται διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀνάγκην, ἀλλ' ἐστὶν βραχύ, καὶ οὐδεμίαν ἑαυτοῦ σχεδὸν παρεχόμεθα αἴσθησιν. αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἤδη νενομοθετημένων ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσιν ἐφυλάξαμεν. τὰ γὰρ ἐκείναις εἰρημένα κατὰ τοῦτο ταχθῆναι τὸ βιβλίον οὐ συνεχωρήσαμεν πλὴν ὅσα ἐκ τοῦ μὲν μεταχεῖν τῆς ὁμοιότητος αἰτιῶν, ἐναντίως δὲ τοῖς ἄλλοις ἔχειν τινὰ νόμον τῶν ἐπὶ τοῦ βιβλίου τούτου κειμένων, οὐκ ἄν τις εὕροι ῥᾳδίως, εἴγε διὰ πάντων τῶν τῆς ἐναντιότητος ὅρων διεξελθεῖν σπουδάσειεν. ἀλλ' ἐστίν τι τὸ διάφορον, ὃ προσληφθὲν ἀλλοιοτέραν ἴσως παρὰ θάτερον ποιεῖ τὴν τοῦ νόμου θέσιν. εἰ δὲ καὶ τί τυχὸν παρεῖται τῶν τεθῆναι δεόντων, εἰκὸς γὰρ καὶ τι τοιοῦτο συμβῆναι διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας φύσεως, ἀλλὰ τῷ παντὶ κάλλιον ἂν εἴη τοῖς ἡμῶν ὑπηκόοις, πολλῶν

*collecta, deesse aliqua uideantur, quæ sint inter se similia (quæ tamē perrara fore arbitramur) ij tamen qui rectè omnia & ratione perpendent, profectò humanam naturam * excusatione ea in recarere non existimabunt. Quod enim omni ex parte uitio uacat, id certè solius fuerit diuinę potentiæ, non autem humanarum uirium efficere: quemadmodum a maioribus etiam nostris dictum est. quanquam etiam ubi similia quædam admisimus: siue quòd res de quibus agebatur ita postularent, ac necesse esset rem eandem pluribus commemorare locis: aut quòd cum aliqua re ita coniuncta essent, quæ similia superiori uidebantur, neque ideo facilis eorum esset separatio: siue quòd ita obseruari totius disputationis continuationem oportebat ne mens legislatoris uerborū quorundam amputatione cōfunderetur (nisi hoc necessitate exigente, alicubi prætermissum est) uerum ita exigua, itaque breuia sunt, ut non facilè quisquam possit animaduertere. quod ipsum in ijs etiam, quæ iam olim imperialibus constitutionibus sancita fuerant, obseruauimus. nam quæ ijs libris ascripta fuerant, ea non permisimus hoc in libro collocari, præter ea, quæ propter causarum similitudinem, quā habent inter se, sunt affinia & cognata. Cæterum leges inter se contrarias in his quidem, quæ hoc in libro insertæ sunt, nemo facilè inuenerit, si modò uniuersas contrariorum definitiones percurrat. Quanquam est quidem aliquid diuersum, quod per se sumptum, diuersam fortassis in altero facit legis sententiam. Quòd si fortasse aliquid eorum, quæ ascribi oportebat prætermissum est, (neque enim alienum id fuerit humanæ naturæ imbecillitate) attamen subiectis nostris utilius fuerit a multis incommodis liberari, quàm quædam fortassis, eaque perpauca relinquere quæ utilia quidem uidebantur, sed in infinitis penè millibus librorum defossa & con-*

* Γνώμη memorabilis.

congesta, neque cuiquam fortasse nota erant, ob eamque causam facilè latere possent. & quamuis antea tam multi extarent scripti libri, tamen ex paucissimis legislatoribus, & libris controuersiæ disceptabantur: partim quòd plerique libris carebant, partim quòd laborem tam multa vtilia, quidem illa, sed tamen usum non obtinentia, inueniendi ferre non poterant. nunc autem in hanc compositionem & multæ leges, & hæ ratæ & ualidæ congestæ sunt ex libris raris & inuentu difficilibus, & quorum ne nomina quidem multi celeberrimi Iurisconsulti sciebant: quorum copiam immensissimam is, quem diximus, illustrissimus Tribonianus nobis præbuit, ingentem librorum numerum nobilis exhibens, quos ne numerare quidem facilè est, ex quibus omnibus quantum satis fuit, perlectis, hi nostri libri desumpti sunt. Porrò autem qui à nobis ad hoc opus componendum conuocati sunt, in multos etiam libros inciderunt, in quibus quum nihil vel nouum vel vtile reperissent, præter ea, quę iam antè coaccruauerant, meritò recusarunt, ne leges vllas ex ipsis in hoc opus insererent. Cæterum si qua de re deinceps controuersia orta fuerit, de qua nihil his legibus definitum esse appareat (permulta enim noua natura ferre consueuit) attamen ob eam causam diuinitus Imperium ad homines perlatum est, ut si quando aliquid deesse videretur, de eo semper legem statuens, id quod humanæ naturę deesset, suppleret: & ratis legibus ac limitibus circumscriberet. neque uerò hoc primùm à nobis dictum est, sed iam pridem Iulianum virum doctissimum, & Iurisconsultum celeberrimum hoc ipsum palàm usurpasse constat, & Imperatoris auxilium implorasse, ut controuersijs, quæ exoriebantur, satisfaceret. præterea fœlicis memoriæ Adrianus cùm breui quodam scripto ea comple-

xus

πολλῶν ἀπηλλάχθαι κακῶν τοῦ καταλιπεῖν ἴσως ὀλίγα τινὰ τῶν δοκούντων ἐπιτηδείων μυριάσιν σχεδὸν ἀναριθμήτοις ἐγκατορωρυγμένα τε καὶ ἀποκείμενα, καὶ οὐδενὶ σχεδὸν τῶν πάντων γνώριμα, τούτου τε ἕνεκεν διαλαθόντα ῥᾳδίως. τοσούτων δὲ ὄντων τῶν ἔμπροσθεν γεγραμμένων βιβλίων. ἐξ ἐλαχίστων νομοθετῶν τε καὶ βιβλίων ἐκρίνετο τὰ τῶν ἐν δικαστηρίοις ἀγώνων, τῶν μὲν ἐπειδὴ βιβλίων ἠπόρουν, τῶν δὲ ἐπείπερ οὐκ ἤρκουν πόνοις πλείοσιν ἀθρεῖν τὰ πολλὰ τῶν χρησίμων οὐκ ἐχόντων. Νυνὶ δὲ κατὰ τὴν σύνταξιν ἤθροισαι ταύτην πολὺς νόμων κρατούντων ἀριθμὸς ἐκ βιβλίων σπανίων καὶ μόλις ἐξευρημένων, καὶ ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας οἱ πολλοὶ καὶ τῶν σφόδρα εὐδοκιμούντων ἐπὶ νόμοις ἐγίνωσκον. ὧν δὴ τὴν ὅλην ἡμῖν ἀφθονωτάτην ὁ ῥηθεὶς ἐνδοξότατος Τριβωνιανὸς παρέχετο. πολλῶν τε βιβλίων καὶ οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥᾳδίων παρασχόμενος πλῆθος, ὧν ἁπάντων ἐξαρκῶς ἀναγνωσθέντων, ἠθροίσθη τὰ παρόντα βιβλία. καὶ τοίγε οἱ παρ' ἡμῶν πρὸς τοῦτο συναθροισθέντες, πολλοῖς δὴ καὶ ἑτέροις ἐνέτυχον βιβλίοις, ἐν οἷς οὐδὲν εὑρόντες σπουδαῖον, οὐδὲ καινὸν παρὰ τὰ πρόσθεν ἠθροισμένα, τὴν ἐξ αὐτῶν εἰκότως ἀπεδοκίμασαν ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι τῶν νόμων εἰσφοράν. εἰ δὲ καί τι τὸ λοιπὸν ἀμφισβητηθείη, καὶ μὴ τοῖς νόμοις τούτοις ἐγγεγραμμένον φανείη, πολλὰ γὰρ δὴ πέφυκεν καινουργεῖν ἡ φύσις, ἀλλὰ βασιλείαν ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο καθῆκεν εἰς ἀνθρώπους, ὅπως ἂν τοῖς δεομένοις ἀεί τι διατάττουσα τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀοριστίας ἀναπληροῖ τε, καὶ ῥητοῖς περικλείοι νόμοις τε καὶ ὅροις. καὶ οὐχ ἡμέτερόν γε τοῦτο λεγόμενον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμηκότων σοφώτατος Ἰουλιανὸς, αὐτὸ τοῦτο φαίνεται λέγων, καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἐπὶ ταῖς ἀναφυομέναις ζητήσεσιν ἐπικαλούμενος ἀναπλήρωσιν. καὶ πρός γε Ἀδριανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, ὅτε τὰ παρὰ τῶν Πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινὶ συνῆγε βιβλίῳ, τὸν

κρατι-

κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβών, κατὰ τὸν λόγον, ὃν ἐν κοινῷ διεξῆλθεν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης, αὐτὸ δὴ τοῦτο φησὶν, ὡς εἴτι παρὰ τοῦ διατεταγμένου ἀνακύψειεν, προσήκειν ἐπὶ τοὺς ἐν ἀρχαῖς τοῦτο πειρᾶσθαι διαιρεῖν, καὶ θεραπεύειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολουθίαν. ταῦτα τοίνυν ἅπαντες φαμὲν δὲ ὑμᾶς τε ὦ μεγάλη βουλὴ, καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄνθρωπος, γινώσκοντες χάριν μὲν ὁμολογεῖτε Θεῷ τῷ τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἀγαθὸν τοσοῦτον φυλάξαντι. χρῆσθε δὲ τοῖς ἡμετέροις νόμοις, τῶν τοῖς πάλαι βιβλίοις ἐγγεγραμμένων προσέχοντες οὐδενί. οὐδὲ ἀντεξετάζοντες αὐτὰ πρὸς τὰ νυνὶ κείμενα, διὰ τὸ, κἂν ἀδοκεῖν τινὰ πως ἀλλήλοις μὴ συμφθέγγεσθαι, ἀλλ᾽ οὖν τὸ μὲν πρότερον ἡμῖν ὡς ἀλυσιτελὲς ἀπαρέσαιτο, νυνὶ δὲ τοῦτο δόξαι κρατεῖν, καὶ γὰρ ἀπαγορεύομεν ἐκείνοις τὸ λοιπὸν χρῆσθαι. ταῦτα δὲ δὴ καὶ μόνα πολιτεύεσθαί τε καὶ κρατεῖν συγχωροῦμεν τε καὶ θεσπίζομεν, ὡς ὅγε ἐπιχειρῶν ἐκ τῶν ἔμπροσθεν βιβλίων, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκ τούτων δὴ τῶν δύο βιβλίων μόνων καὶ τῶν διατάξεων τῶν παρ᾽ ἡμῶν συντιθεμένων, ἢ γινομένων χρῆσθαι τισὶ νόμοις, ἢ τούτους ἐν δικαστηρίοις ἀναγινώσκειν, ἢ εἴγε δικάζοι τούτων ὑπ᾽ αὐτοῦ δεικνυμένων ἀνέχεσθαι, παραποιήσεως ἔνοχος ἔσται, καὶ δημοσίων ἀδικημάτων κριθεὶς τὰ τῆς ποινῆς, εἰ καὶ μὴ λέγοιμεν, ἀλλ᾽ αὐτόθεν πρόδηλον ὡς ὑποστήσεται. καὶ τοῦτο δὲ ἄριστον εἶναι κρίνοντες, τὸ προθεῖναι τοῦ τῶν Διγέστων βιβλίου, καὶ τοὺς ἔμπροσθεν νομοθέτας καὶ τὰ τούτων βιβλία, καὶ ὅθεν ἡ συλλογὴ τῶν νυνὶ ἡμῖν ἀθροισθέντων ἐγγένετο νόμων, τοῦτό τε γενέσθαι προσετάξαμεν, καὶ δὴ καὶ γέγονεν, καὶ ἅμα γε τὰ περὶ τούτων ὑποθεθῆναι τῇδε τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει παρεκελευσάμεθα, ὅπως ἂν ἅπασιν ᾖ φανερὸν, τί μὲν τὸ τῆς προτέρας ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας ἦν, τί δὲ τὸ παρ᾽ ἡμῶν ἐξευρημένον. νομοθέτας δὲ ἤτοι νόμων ἑρμηνευτὰς ἐκείνους ἠθροίσαμεν, οἳ παρὰ πᾶσι δεδοκιμασμένοι κατέστησαν, καὶ τοὺς ἔμπροσθεν ἀρέσαντας αὐτοῖ-

xus esset quæ annuo imperio Prætores edixerant, conuocato ad id Iuliano uiro fortissimo, in ea oratione quam in Senatu Romæ ueteris habuisse traditur, hoc ipsum dixit: nempe si quid aliquando præter quàm quod legibus definitum est accidcrit, æquum est eos qui imperium tenuerint, hoc definire, * *& vestigijs antiquarum constitutionum inhærentes, his malis remedium inuenire. Hæc igitur vos omnes (uos autem appello, patres conscripti, & reliqui nostri Imperij homines) quum sciatis, Deo gratias agite: qui rem tam bonam & salutarem in hæc nostra tẽpora reseruauit: nostris autem legibus fruimini: ijs, quę in antiquis libris scriptæ sunt, nullam ad rẽ vtentes, neque ea comparantes cum ijs, quæ nunc constituta sunt, ne quædam inter se minus conuenire uideantur, & id quod nobis inutile est, repudietur. Hæc verò nunc obtineant, illis enim in posterum vti prohibemus. hæc uerò sola in Repub. vsurpari & obtinere volumus. Ob eamque causam si quis ex antiquis, non autem ex istis solis duobus libris & constitutionibus à nobis siue compositis, siue editis, uti non dubitauerit, easq; in iudicijs allegare, is falsi criminis obnoxius erit: & publici delicti iudicatus, pœnam alia nulla cognitione adhibita, eo ipso loco certo, ac sine vlla dubitatione subibit. Quum aũt & hoc optimũ fore iudicaremus, si initio Pandectarum tum antiquos Iurisconsultos, tum ipsorum libros recenseremus ex quibus hæc legum coagmentatio à nobis facta est, hoc etiam vt fieret præcepimus (vt & continuò factum est) idque subijci nostræ huic sacræ constitutioni iussimus: vt oĩbus appareret qualis incertitudo & inscitia superiorum fuerit, & quid à nobis sit inuentum. Iurisprudentes autem, seu legum interpretes, elegimus: qui apud omnes maximè probati essent, & qui iampridem gratia apud principes valuissent, ac celebritatem per eos consecuti*

*Aristot. 5. Aeth. & 1. Politic. c. 6. A. P.

consecuti essent. Quòd si quis apud ueteres Legumlatores celebris non fuisset, huic nequicquam cum hoc libro commune haberet interdiximus. Omnibus autem, qui hic descripti, & enumerati sunt, unum locum, unamque dignitatem assignauimus: neque cuiquam maiorem, quam alijs authoritatem tribuimus. Quum enim omnibus eorum scriptis robur Imperatoriarum constitutionum dederimus, quorsum eorum aliquis maiores, uel minores partes habere uideretur? Quod autem ut primùm hæ sanctiones coactæ & congestæ sunt, præcepimus: idem nunc quoque confirmantes, denuo uetamus, ne quis uel eorum qui nunc sunt, uel eorum, qui sunt futuri, commentarios in eas sanctiones conscribere audeat, nisi si eas in Græcam linguam conuertere uelit: eaque sola uti interpretatione, quæ κατὰ πόδα nominatur: aut uerò quicquam eorum adijcere (quod certè non incommodum fuerit) quæ παράτιτλα appellant, neque aliud præterea quicquam in eas conscribere, ne uidelicet rursus dissidij & contentionum, ac multitudinis legum occasionem præbeant: quemadmodum in edictis prætorum usu uenit. Quorum uolumen etsi erat perexiguum, tamẽ propter uariorum commentariorum copiam in infinitam magnitudinem excreuit. Si quid enim aut inter litigatores, aut inter iudices controuersiæ inciderit, hoc Imperator ipse rectè & commodè interpretabitur. Id enim ei, soli, concessum & permissum est. Quocirca si quis contra quàm hac nostra constitutione sancitum est, commentarium aliquod conscribere alia, quam qua permisimus forma non dubitauerit, is se legibus falsi obnoxium esse certo sibi persuadeat: & fore ut quod conscripserit exscindatur, & modis omnibus corrumpatur: eadem etiam pœna ijs imminente, q certis notis, quas σίγλας uocant, in scribendo utuntur: quibus scripturas corrumpere audeant,*

nec

*edicto pre torum.

αὐτοκράτορας, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων τυχόντας μνήμης. εἰ γάρ τις τῶν οὐχὶ τοῖς παλαιοῖς νομοθέταις γνωριζομένων ἐστὶν, τούτῳ δὲ τῆς πρὸς τοῦτο τὸ βιβλίον μετουσίας ἀπηγορεύσαμεν. πᾶσιν γε μὴν τοῖς ἐνταῦθα κειμένοις, μίαν τάξιν τε, καὶ ἀξίαν δεδώκαμεν, οὐδενὶ μείζονος αὐθεντίας παρὰ τὸν ἕτερον φιλοτιμηθεῖσιν. εἰ γὰρ τοῖς παρ' αὐτῶν γεγραμμένοις ἅπασιν βασιλικῶν διατάξεων δεδώκαμεν ἰσχὺν, τί ἂν ἐν τούτοις μεῖζόν τις, ἢ ἔλαττον ἔχειν δοκοίη; ἐκεῖνό γε μὴν εὐθὺς ἐπὶ τὴν νομοθεσίαν ἀθροισθῆναι ταύτην ἐγκελευσάμενοι, νῦν τε αὖθις αὐτὴν βεβαιοῦντες, ἅπασιν ὁμοίως ἀπαγορεύομεν, τὸ μηδένα θαρρῆσαι μή τε τῶν νῦν ὄντων, μή τε τῶν ὕστερον ἐσομένων, τούτων δὴ τῶν νόμων ὑπομνήματα γράφειν, πλὴν εἰ μὴ βουληθείη εἰς μὲν τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν αὐτὰ μεταβάλλειν, μόνῃ δὲ τῇ κατὰ πόδα καλουμένῃ χρήσασθαι τῶν νόμων ἑρμηνείᾳ, καὶ ἔτι κατὰ τὴν τῶν ὀνομαζομένων παρατίτλων, ὡς εἰκὸς, προσγράψαι βουληθείη χρείαν, ἕτερον δὲ παντάπασιν μηδέ τι ἐπ' αὐτὰ πράττειν, μηδὲ αὖθις δοῦναι στάσεώς τε καὶ ἀμφισβητήσεως καὶ πλήθους τοῖς νόμοις ἀφορμὴν, τοῦτο ὅπερ καὶ πρόσθεν ἐπὶ τῆς τοῦ ἠδίκτου γέγονεν νομοθεσίας. ὥς τε καὶ τό γε οὕτω βραχύτατον αὐτὸ καθεστὸς ἐκ τῆς τῶν ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς εἰς ἀναρίθμητον ἐκταθῆναι πλῆθος. εἰ γάρ τι φανείη τυχὸν ἀμφισβητούμενον, ἢ τοῖς τῶν δικῶν ἀγωνισταῖς, ἢ τοῖς τοῦ κρίνειν προκειμένοις, τοῦτο βασιλεὺς ἑρμηνεύσει καλῶς, ὅπερ αὐτῷ μόνῳ παρὰ τῶν νόμων ἐφεῖται. ὡς ὅ γε θαρρῶν παρὰ ταύτην ἡμῶν τὴν νομοθεσίαν ὑπόμνημά τι καταθέσθαι κατὰ σχῆμα τῆς ἡμετέρας κελεύσεως ἀλλοιότερον, οὗτος ἴστω τοῖς τῆς παραποιήσεως ἐνεξόμενος νόμοις, τοῦ παρ' αὐτοῦ συντεθέντος ἀφαρπαζομένου, καὶ πᾶσι διαφθειρομένου τρόποις, αὐτοῖς ταύτης ἐπικειμένης τῆς ποινῆς καὶ κατὰ τῶν σημείοις τισὶν ἐν τῇ γραφῇ χρωμένων, ἅπερ σίγλας καλοῦσιν, καὶ δι' αὐτῶν συνταράττειν τὴν γραφὴν ἐπιχειρούντων.

των. ἀλλὰ μὴ δὲ ἁπλῶς τούς τε ἀριθμοὺς, τά τε ὀνόματα τῶν παλαιῶν σοφῶν τήν τε ὅλην νομοθεσίαν γραφόντων.

Ἴστωσαν δὲ καὶ οἱ βιβλίων οὕτω γεγραμμένων κτώμενοι, ὡς ἀνόνητον ἕξουσιν τὴν τούτων κτῆσιν. οὐδὲ γὰρ δίδομεν ἄδειαν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις ἐν τοῖς δικαστηρίοις πολιτεύεσθαι καὶ κρατεῖν, κἂν εἰ συμβαίνῃ τὸ βιβλίον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μέρους, οὗπερ ἀναγινώσκεται μηδὲν ἔχειν τοιοῦτο σημεῖον, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ οἱῳδήποτε ἑαυτοῦ μέρει, κἂν εἰ πρὸς ἅπαξ εἴη τοῦτο γενόμενον, ὥς τε αὐτὸς μὲν τὸ βιβλίον ἀντὶ μηδὲ γεγραμμένου παντελῶς ἕξει, ὁ δὲ τοῦτο γεγραφὼς καὶ ἀγνοοῦντι τῷ κτησαμένῳ δοὺς διπλασίαν καταθήσει τῆς τούτου διατιμήσεως τῷ βεβλαμμένῳ τὴν ποσότητα, οὐδὲν ἧττον ἁρμοζούσης καὶ τῆς ἐγκληματικῆς κατ' αὐτοῦ ποινῆς: τοῦτο γὰρ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις διατάξεσι ταῖς περὶ τούτων τεθείσαις ἐνεγράψαμεν. ταῖς τε τῇ ῥωμαίων προελθούσαις φωνῇ, τῇ τε τῶν ἑλλήνων γλώττῃ, ἣν πρὸς τοὺς τῶν νόμων καθηγητὰς ἀντεγράψαμεν. ταῦτα δὲ δὴ τὰ βιβλία τά τε τῶν Ἰνστιτούτων, τά τε τῶν Διγέστων φαμὲν ἐκ τοῦ πέρατος τῆς τρίτης εὐτυχοῦς ἡμῶν ὑπατείας κρατεῖν θεσπίζομεν, τουτ' ἔστιν, ἀπὸ τῆς πρὸ τριῶν καλενδῶν Ἰανουαρίων τῆς παρούσης δωδεκάτης ἐπινεμήσεως εἰς τὸν λοιπὸν ἅπαντα κρατοῦντα χρόνον, καὶ ταῖς βασιλικαῖς συμπολιτευόμενα διατάξεσι, καὶ χώραν ἔχοντα ἐπί τε τῶν ὕστερον συμβησομένων, ἐπί τε τῶν ἐν δικαστηρίοις ἠρτημένων, ἔτι καὶ φιλίαις μὴ παραδιδομένων ἀπαλλαγαῖς. τὸ γὰρ ἔμπροσθεν ἅπαν, ἢ δεδικασμένον, ἢ συμβεβασμένον ἀνακινεῖν οὐκ ἀνεχόμεθα, ἣν δὴ τρίτην ὑπατείαν ἡμῶν ὀνομαστοτάτην δέδωκεν Θεὸς, ἥγε ἐπ' αὐτῆς ἥτε πρὸς Πέρσας εἰρήνη τὸ βέβαιον ἔχει, τό τε τοιοῦτο τῶν νόμων ἀνατέθειται βιβλίον, ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἔμπροσθεν ἐξείργασται.

Καὶ πρός γε ἡ τρίτη τῆς οἰκουμένης μοῖρα τὴν ὅλην Λιβύην φαμὲν τοῖς ἡμετέροις προστέθειται σκήπτροις. ἅπαντα ταῦτα ἐκ τοῦ μεγάλου τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δῶρα

nec integrè ac perfectè numeros et nomina antiquorum Iurisconsultorum, & omnes denique sanctiones describunt. Caterùm quicunque libros adhuc descriptos modū habuerint, ij se inutiles libros habere intelligant: quoniam quidem eiusmodi libris nullam prorsus in Iudicijs authoritatem tribuimus, ne si ea quidem libri pars, quæ recitabitur, nullas huiusmodi notas habuerit: dummodo alia quadā parte, vel semel hoc admissum sit. Ex quo eueniet vt ipse quidem librum habeat: verum haud aliter, ac si omnino scriptus non esset. Qui verò librum scripserit, etiam ignoranti possessori dato duplo ipsius pretij quantitatem ei, qui damno affectus fuerit, persoluet: pœna nihilominus criminali aduersus ipsum competente. Hoc enim alijs quoq; de hisce rebus editis constitutionibus adscripsimus, tam ijs, quæ Latinè scriptæ sunt, quàm illi quæ Græca est: & quam nosmetipsi legum studiosis inscripsimus. Eos verò libros, tam Institutionum. s. quàm Digestorum, iam inde ab exitu fœlicis nostri tertij consulatus valere sancimus: hoc est, à tertio Calend. Ianuarij, præsentis huius Indictionis duodecimæ: vt in omne reliquum tempus valeant, autoritatemq; in Repub. cum Imperialibus constitutionibus obtineant: tam in negotijs quæ posthac orientur, quàm in ijs quæ adhuc pendent: neque dum bona cum gratia & amabili pactione decisa sunt. Nam quod prius vel iudicatum, vel transactum est, id vt retractetur nō permittimus. Hunc autem tertium Consulatum nobis sanè insignem atq; illustrē dedit dominus, vtpote in quo pax cum Persis firma est stabilis facta est: & hoc legū opus compositum, quod nemo vnquam maiorum nostrorum assequi potuerat. Prætèrea pars totius orbis tertia (totā dico Libyam) nostro Imperio adiecta est. Hæc inquam omnia Dei optimi maximi, & seruatoris nostri Iesu Christi munere

munere tertio nostro consulatui data sunt. Quocirca omnes nobilissimi Imperij nostri magistratus, nostrã hanc sacram constitutionẽ suscipientes, in sua quisque Iurisdictione eas quas diximus leges nostras diligenter & studiosè obseruent: & praecipuè vir illustrissimus huius maximae & regiae vrbis Praefectus. Curae autem erit excellentissimo & illustrissimo magistro nostro, et item nobilissimis praefectis sacrorum Praetoriorum nostrorũ Orientalibus, Illyricis, & Libycis authoritate sua omnibus suae Iurisdictioni obnoxijs horum omnes nostro Imperio subiectos, certiores facere. DAT. XVII. CAL. IAN. DO. NOSTRO IVSTINIANO, SEMPER AVGVSTO III. COS.

δῶρα τῆς τρίτης ὑπατείας ἡμῶν δεδομένα. ἅπαντες τοίνυν οἱ ἐνδοξότατοι τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄρχοντες τὴν θείαν ἡμῶν ταύτην δεχόμενοι διάταξιν χρῆσθαι τοῖς προειρημένοις ἡμῶν νόμοις, ἕκαστος ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν παρασκευάσει δικαστηρίῳ προθήσει δὲ αὐτὴν ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ βασιλίδι ταύτῃ πόλει, καὶ ὁ ταύτης ἐνδοξότατος ὕπαρχος, μελήσει δὲ τῷ τε ὑπερφυεστάτῳ καὶ ἐνδοξοτάτῳ ἡμῶν μαγίστρῳ, τοῖς τε ἐνδοξοτάτοις καὶ πανευφήμοις ὑπάρχοις τῶν ἱερῶν ἡμῶν Πραιτωρίων, τοῖς τε πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα, τοῖς τε ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίδος, τοῖς τε ἐπὶ Λιβύης διὰ προσάξεων οἰκείων ἅπασι τοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς τεταγμένοις ταῦτα ποιῆσαι καταφανῆ πρὸς τὴν ἁπάντων τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἀπαραλόγιστον γνῶσιν.

DATA. XVII. CAL. IAN. DO. NOSTRO IVSTINIANO, PERPETVO AVGVSTO III. CONSVLE.

[In nomine Domini nostri Iesu Christi.]

Imperator, a Cæsar, b Flauius, c Iustinianus d † Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus: Africanus, pius, e fęlix, f inclytus, g victor h ac triumphator i semper Augustus k Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Isidoro, & Anatolio & Thalleleo & Cratino viris illustribus † antecessoribus l & Salaminio viro disertissimo antecessori salutem. m

OMnem † reipublicę nostrę sanctionem a iã esse purgatam b & compositam, c tam in

IN nomine Domini. Amē. Hic titulus simul cum constitutione est quędā epistola. & diuiditur in tres partes. Primo ponit nomen mittentis eam, cū nominib. & cognominibus: & durat vsq; ad ver. Theophilo. ibi est secunda pars, in qua ponunt nomina quibus mittit ista epistola: & durat vsq; ad verbū, salutem, ibi est tertia pars, in qua ponitur salutatio, ſm. Bart.

a Imperator. sic dictus, quia imperat subditis.

ADDITIO. Subsequentium nomenclaturarum interpretationes, vide apud Ferrarium Montanum in procemio institutionū. ex quo facile perspicies, quam turpiter in ipso statim limine iuris ciuilis commentatores lapsi sint.

b Cæsar. à Cæsare Augusto ¹ quilibet Imperator dicitur Cæsar hoc placet. vel quia de ventre matris cæsus fuit: vel quia ventrem matris fecit aperiri, vt videret locum in quo conceptus fuit. vel ab euentu, quia Cęsaream deuicit, sicut & alias plures prouincias: vt in authen. de hæred. & fal. in prin. colla. j.

c Flauius. si habes flauus, dic id est, rubens. si habes Flauius, dic eo quod Flauios deuicit, vel quia talis erat coloris.

d Iustinianus. a patre adoptiuo Iustino: vt insti de don. §. est & aliud. & quibus non est permissum facere testa. §. pen. licet in decretis distin. xvj. ca. habeo librum. dicatur, quod fuit filius Constātini: sed subaudi in regno, quod ideo ibi appellatur filius Constantini. quia successit ei in regno. vel, ibi loquitur de alio Iustiniano, quam hic. Vel dicitur a iustitia, quam semper coluit. & colendam subditis insinuait. C. de summa trini. & fide catho. l. j.

e Pius. à Pio Antonino omnis imperator dicitur Pius. vt in auth. vt lib. de cætero. §. facimus. col. vj. ADDITIO. Vel dicitur Pius a pietate animi: vt C. de sum. tri. & fid. cath. l. j. in prin. & C. de nup. l. imperialis. & de cad. tol. l. vnica: vli. respō. Bal. hic.

f Felix. a virtute animi: vel ꝓp diuitias multas quas habuit, vel quia erat rerum mundi cognitor. Vnde Boethius: Felix namq; rerum cognitor mundi, &c.

g Inclytus. a gestis magnificis, vel a gloria: quia bene auguratus est.

h Victor. in fugando hostes.

i Triūphator. post victoriā, vel in caplēdo hostes.

k Augustus. quia eius debet esse ꝓpositi, vt augeat imperium: ² licet non semper possit. Sic & matrimonium dicitur indiuiduū quātū ad propositum: vt Institu. de pat. pot. in prin. sed tamen quandoque soluitur matrimoniū: vt C. de rep. l. cōsensum in pr. Sic iustitia tribuit vnicuiq; ius suum, quantū ad propositum: vt infra titu. j. l. iustitiam. Vel dicitur ab Augusto Octauiano nepote Cæsaris.

l Antecessoribus id est, doctoribus legum, qui alios antecedunt scientia & moribus: vt C. de ꝓfes. & me. l. magistros. lib. x. & j. q. j. cap. vilissimus. Et sic non. quod hęc cōstitutio est Iustiniani: sed quomodo, cū totus liber sit iurisconsultorū? Respon. cum ex multitudine antiquorum librorū cōpilasset Iustinianus primo Codicem, secundo Digesta, tertio Institutiones: vt instit. in proœm. §. omnes. & §. cumque. opus erat tradi modum legendi dictos libros, quem tradit hic. & sic post Digesta facta fuit hæc constitutio, licet ponatur in principio.

m Salutem. & hanc constitutionem.

Mnem. CASVS. Dominus Imperator alloquitur doctores legū in hac cōstitutione. Et qui sunt illi doctores. dixit in titu. huius constitutionis. Dicit etiā Iustinianus quod fecit instituta in quatuor libros diuisa. Et fecit librū Digestorum in quinquaginta libr. diuisū. Itē fecit Codicē in duodecim libros diuisum. Nā primo fuit Codex cōpilatus ad præceptū Iustiniani ex tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, Theodo. deinde confirmatus, & postea dissolutus. quærit Iustinianus ab illis doctorib. qualiter legunt. Respōdent doctores, quod legūt, sicut moris & consuetudinis olim erat. Iustinianus dicit, quod vult tradere nouū, modū qualiter legere debeant, sed nō dicit ad præsens, sed dicet ī. eadem cōstitutione. §. & hęc quidem. Sed dicit Iustinianus, quod ex illis. l. libris nō leguntur, nisi xxxvj. libri. Discipuli residuos libros per se legūt. Item dicit, quod instituta primo debent legi, & hoc vsq; ad §. & antea, &c. Et inde dicit quid legebatur olim. Nā olim primo anno legebant sex libros nō directo, sed per saltū. In istis sex libris continebātur institutiones Caij, & quatuor libri singulares. Secūdo anno, quidā alij libri in quib. cōtinebatur id, quod hodie cōtinetur a titulo de iustit. & iure. vsq; ad librū de iudicijs. Item legebātur quædā leges, quæ protendebātur vsq; ad librū, si certum petatur, vel de pignoribus. Tertio anno legebāt quasdā leges de compilatione illa, si certū petatur. & non legebantur oēs leges, sed quædam ex illis. In quarto anno nō legebant aliquid, nisi responsa Pauli, & de istis responsis quędam, & non oīa, & in isto quarto anno scholares studebāt per se. Quod si quis vellet hæc oīa numerare, esset difficile. & hoc vsq; ad §. & hæc quidem. Exinde dicit Iustinianus, & tradit doctrinā qualiter legere debeant discipuli. Dicit enim, q primo anno legendæ sunt institutiones. & legent primā partem legis Digestorū, vsq; ad librū de iudicijs: a libro de iustitia: & isti vocabunt Iustinianistæ, nō dupondij, vt olim. Secūdo anno legent librum de iudicijs: vsq; ad librū, si certum petatur. vel a libro, si certū petatur, vsq; ad librum, de pign. & legent cū istis titulis. s. de iudicijs, & si certum petatur, quatuor libros singulares: & vocabuntur edictales. Tertio anno legetur titulus, si certū petatur, vel tit. de iudicijs, si vnus lectus est. alter vero non. & cū eis legentur tres libri singulares, & alij dimittentur in illo tertio anno, vsq; ad titu. de bonorum pos. & isti quatuor libri sunt. s. de sponsalibus, de tutelis, de testam. & de legatis. Item legentur in illo anno responsa Papiniani: quæ sunt in vltimis tribus libris singularibus. Et vocabuntur in illo tertio anno Papinianistæ, & fiet festum, vt olim fiebat. In quarto anno non legent responsa Pauli: vt olim: sed alij libri singulares decē legentur. & vocabuntur in isto quarto anno lyrici. i. subtiliter vidētes: in quinto anno

† Pan. Floren. *Alemanicus*.

¹ Vel melius a Iulio Cæsare eius auunculo, secundum Bald. Vtraq; expositio potest esse bona sec. Io. Fabrū, & Ang. in proę. inst. vbi glossa simil.

² Doc. hic ponūt de donatione facta Siluestro Papæ an valuerit? ad q adde gl. singu. secun. Bal. in l. j. §. cum vrbem. in fi. de off. prę fec. vrbi. quæ vult ipsa posse donare Papæ de rebus imperij.

† *Assessores legendum* aliquādo eai ...masse se fatetur. Alcia. quod apud proprium legisset Tribonianū imperatoris. *παρέδρους* fuisse: quę vox assessorē significat eo tā inclinat sententia, vt *antecessores* legēdū sit: eoque nomine appellatos, q iura profiterētur vt q cæteros iuris sciētia antecederent. vide eundē lib. iij. disp. c. xij. & lib. ꝑtermis. secundo in anno. ad hoc proœmium.

† In Pan. Flo. numeris græcis adscriptis notarū est ꝓpostere scriptā esse hāc constitutionē: sit enim ī pincipio huius mētio eius, q tertia scripta ē. Hęc Ant. Augu. emendationum li. ij. c. qui vult duas eas constitutiones, quę in Codice extāt titulo de vet. iur. enucl. l. j. & ij. scribi ante hāc, q sola scribi vulgo solet an pandect. qua de re vide eundē Anto. Augu. li. iij. emēda. cap. iij. circa medium.

quatuor libris Institutionum d seu elementorum, quam in quinquaginta [libris] Digestorum seu Pandectarũ, e necnon in duodecim imperialium f constitutionum: quis amplius, g † quàm vos h cognoscit? Et omnia quidem, quę oportuerat & ab initio mandare, i & post omnium k consummationem † factam libenter admittentes definire, iam per nostras orationes, l † tam Græca m lingua, quàm Romanorum (quas n [&] æternas fieri optamus) explicita sunt. Sed cum vos, & omnes postea professores legitimæ o scientiæ constitutos etiã hoc oportuerat scire, quid & in quibus temporibus tradi studiosis p necessarium credamus, vt ex hoc optimi atq; eruditissimi efficiantur: q ideo præsentem diuinam orationem r ad vos præcipuè faciendam existi-

to anno legetur Codex: & ex tunc possunt recedere pro sapientibus. & hoc vsque ad §. hæc autẽ. Exinde dicit, quod hęc tria volumina, scilicet Digesta, Codex, & Institutiones in regijs vrbibus legantur: puta in ciuitate Romana, vel Constãtinopolitana, vel in ciuitate Berythiensium legi possunt: alibi enim legi nõ debẽt: sed alibi legentes non habent priuilegia, quæ habent, qui in prædictis vrbibus legũt: quia non leges docent, imò committũt in leges. Secundo dicit, quod libri legales non debent scribi per signa, vt vna litera repręsentet partem: sed debent scribi per consequentiam literarum, nam ita iussit alibi Iustinianus, vt per consequentiam scriberentur: & hoc iussit bis. Et hic iubet tertio, vt per consequentiam scribantur. Si autem per signa scribentur, nõ valent tales libri, nec illæ leges poterunt allegari: imo scriptor criminaliter punietur, etiam in duplo. Tertio dicit, quod scholares non debent inter se ludos noxios exercere: nec cõtra doctores: & est ratio, quia ex ludo crimẽ oritur. In §. & hæc omnia dicit quot iudices habet scholaris in causa sua. Nam dicit, quod habet præfectum vel præsidem loci. item habet episcopum loci, item habet doctorem legum. & sic habet scholaris tres iudices in causa sua. Vltimo alloquitur doctores Iustinianus, vt incipiant amodo docere & regere. Nam dicit Iustinianus, quod de inutili fecit vtile: & ad hoc probandũ inducit quoddam simile de permutatione, quam fecit Diomedes cum Glauco.

a Sanctionem. Dicitur quandoq; sanctio quælibet imperialis constitutio: vt C. de nouo Codice componendo. ibi, colligentes vero in vnam sanctionẽ, &c. Quandoq; illa tantum, quę pœnã imponit: vt inst. t. de rer. diu. §. sanctæ. Tertio dicitur totius iuris compositio. vt hic, & quod hic dicit nẽm totius reipublicæ nostrę, id est totius imperij, quod est suum, & res in eo continetur, ratione iurisdictionis, vel protectionis: vt hic non proprietatis, sm Bul. sed M. eiũ proprietatis: argu. infra, de nata. resti. l. quæris. sed fauore ingenuitatis est illud: imo est ideo, quia patrono consentiente princeps eũ restituit: alias princeps nõ posset, vt eod. tit. l. pen. & vlt. Item ius annulorum aureorum non datur à principe inuito patrono: vt infra, de iure aur. annul. l. diuus. Item pro eo, scilicet Mar. est. C. de quadri. præscrip. l. fin. in princip. sed expone vt ibi. Item pro eo infra, de eui. l. Lucius. & de rei ven. l. item si verberatum. §. item si forte. sed illud fauore militiæ. sed & aliquid datur possessori. sic & in libro Regũ hoc ius regis erit, prædia vestra dabit militibus suis: filias vestras faciet panificas. vel rõne delicti possessoris sunt hæc. Item pro eo C. de vendi. re. fisci. l. j. lib. x. sed illud ratione partis ✱ sed ibi diuidit pretium cum fisco. Item not. quod respubli. multas habet significationes. vt no. in auth. de hæredib. & fal. in princ.

b Purgatam. Contrarietatibus, similibus, & inutilibus: vt C. dę nouo Codice faciendo. §. quib. & C. de Iustiniano Codice cõfirmando. §. tollen. & C. de vetere iure enucleando, lege secunda. circa principium.

c Compositam. id est sub compendio positam: sed ab alijs adinuentam; licet sparsim positã. at promulgare est dę nouo constituere: vt inst. in proœmio. §. omnes vero. ✱

d Institutionum. quare hæc nomina habeat, dic vt insti. in proœmio. §. igitur.

e Digestorum seu Pandectarũ. ideo, quia disputationes legitimas in se continẽt, & quasi digerit: & quod vndiq; fuit collectum, in sinus suos recipit, vt C. de vetere iure enucleando. leg. secunda. §. sed cum omnia. Pandecta dicitur a ✱ Pan, qđ est totum, & decte, quod est doctrina: quia vt dictum est, totius iuris doctrinam hic liber continet in se, secundũ Ioannem, & not. quod non attendit hic ordinẽ compositionis horum librorum, vt modo dixi in tit. in fine, sic & alias Institutionibus, de legatis. §. ante hęredis. & infra, de pen. legata. l. quidam. & institorionibus, de pœnis temere litigantium. §. primo. vel dic quod futurum ordinem legendi iam in animo concipiebat.

f Imperialium. Id est Codicis primi.

g Amplius. Id est melius: quasi dicat nullus.

h Vos. † legum doctores quibus mittitur hęc constitutio: vt hic, & C. de vetere iure enucleando. l. secunda. in fine vlti. colum. & C. de Iustiniano Codice confirmando. §. tollendis. & semper ad eos ita dirigit sermonem.

i Mandare. Scilicet explicita sunt, quod est infra, vt fuit prima compositio Codicis: vt C. de nouo Codice faciendo.

k Et post omnium. Et repete, & explicita sunt omnia, quæ oportuerat nos mandare post factam omnium, id est post elimationem totius operis Digestorum & Institutionum, & Codicis primi. & da exemplum vt dicitur in constitutione Codicis, de emendatione Iustiniani Codicis. nos dico libenter admittentes, id est amplectentes ea quæ oportuerat nos definire, quæ posita sunt in secunda compilatione Codicis. & sic fuit hæc constitutio facta post secundam compilationem Codicis, vt hic innuit, & infra eodem. §. illud autem. & C. de vetere iure enucleando leg. secunda. §. finali.

l Orationes. Id est leges primi Codicis.

m Græca. Hic innuit leges primum in Græco fuisse compositas: licet verum non sit, illud bene credo quod a Græcis habuerint originem: vt Institutio. de iure natur. §. & non ineleganter. sicut & quælibet ars: vt in principio sui tractatus dicit Prisci. veruntamen hæc legum compositio prius in Latino fuit conscripta: vt C. de vetere iure enucleando. l. 2. §. hoc autem quod in principio.

n Quas. Scilicet orationes.

o Legitimæ scientiæ. Id est legalis scientiæ.

p Studiosis. Scilicet scholaribus.

q Efficiantur. Scilicet studiosi.

r Orationem. Id est legem.

Ante

† Sic Pan. Flo. Haln. tamen scripsit, quam vos.

† P. F. factam.

Sanctio quot modis capiatur.

✱ Hactenus præcedit gl. Accursij. Ægi. Per.

✱ Vide quæ scripsi illic. Ægid. Per.

† Intelligit eas duas orationes, quæ positæ sũt in Codice sub titulo de iure veter. enucl. quæ duæ hãc præcedere debent.

✱ Vide Bud. l. j. infra de iust. & iure.

Ordo scripturę non semp seruatur.

† Glos. & docto. hic communi voto intelligũt quod Iustinianus alloquatur doctores, Bolo. hic reprehendit hoc innoc. de se ipso, & debet esse nos & non vos.

a Anteceſſores. Scientia & moribus: ſed ſucceſſores ſunt: vel anteceſſores, id eſt, ſucceſſores. ſic & veteres ſcribebant concordantias, quæ erant infra, & ſupra, & econtra.

b Inſtitutiones. quæ hodie ſunt breues, & vtiles, de quibus hic dicit, olim vero erant prolixæ & inutiles: vt inſtit. in procœmio §. cunque.

c Studijs. i. omnibus ſtudentibus, vt non ſentias de alijs artibus: vel. i. ſtudijs cuiuſcunque anni, vel incipientibus quocunq; anno, vel i. quocunq; loco ſtudentibus, idoneo tamen infra eo. §. hæc autem tria. Accur.

d Cuiuſque ſcientiæ. i. totius ſcientiæ iuris. non enim de alijs artibus intelligas. ſic econtra totos ponitur pro omnes: vt C. de lib. pręte. l. fi. ibi, qui enim tales, &c.

e Sufficere. Quiſum'a ti. de iuſtl. & iure vſque ad ti. de bon. poſ. alij enim nõ legũtur in ſcholis vt hic, & ĩ. e. §. pro reſponſis. in ſi. & no. quod hic loquitur, ſecundum morem hodiernũ vſq; illuc. & antea &c qui mos erit ĩ. eo. §. & primo. Ac.

f Tempeſtiuum. i. tempus eſt.

g Redigere. repete tẽpeſtiuum, &c.

h Incognitum. repete tẽpeſtiuũ, &c. ficit. C. de cad. toll. §. & cũ triplici. A.

i Quæ in librorũ alias libris & alias libros: ſed melius librorum.

k Tricies centena. ſcilicet, vnſia: vt C. de vete. iu. enu. l. 2. §. ſed cum per omnia. 2. col.

l Sex tantummodo. Sed qui erant, iſti ſex? Reſpond. nõ erãt ſic ordinati, vt hodie ſunt. ſed exponet eos ſtatim. Accur.

mamus: quatenus tam prudentia veſtra, quam cæteri anteceſſores, a qui eandem artem in omne æuũ exercere maluerint noſtris regulis obſeruatis, inclytam viam eruditionis legitimę poſſint ambulare. Itaque dubio procul quidem eſt, neceſſe eſſe inſtitutiones b in omnibus ſtudijs c primum ſibi vindicare locum, vtpote prima veſtigia cuiuſq; † ſcientiæ d mediocriter tradentes: ex libris autẽ quinquaginta noſtrorũ Digeſtorum 6. & 30. tantum modo ſufficere, e tam ad ueſtram expoſitionem, quam ad iuuentutis eruditionem iudicamus: ſed ordinem eorum & tramites, per quos ambulandũ eſt, manifeſtare tẽpeſtiuum f nobis eſſe videtur: & vos in memoriam quidẽ eorũ, quæ antea tradebatis redigere: g oſtendere aũt nouellæ noſtræ compoſitionis, tã vtilitatem, quam tẽpora, vt nihil huiuſmodi artis relinquatur incognitum. h Et antea quidẽ (quemadmodũ veſtra ſcit prudentia) ex tanta legum multitudine, quę in librorum i quidem duo milia, verſuum autem tricies centena k extendebatur: nihil aliud, niſi ſex tãtummodo l libros & ipſos confuſos, & iura in ſe vtilia perraro habẽtes, à voce magiſtri accipiebãt, m † cæteris iã deſuetis diſcipuli, oĩbus inuijs. n In his autẽ ſex libris o Caij noſtri Inſtitutiones p & libri ſingulares q quatuor, primus de vetere illa rei r vxorię actiõe † ſecũdus de tutelis, & tertius, necnon quartus de teſtamentis, & legatis s connumerabantur: quos nec totos per conſequentias accipiebant, & multas partes eorum, quaſi ſuperuacuas, præteribant. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur, non ſecundum edicti perpetui t † ordinationem: u ſed paſſim, x & quaſi per † ſatyram y † collectum & vtile cum inutilibus miſtus, maxima parte inutilibus deputata. In ſecundo autem anno, præpoſtera ordinatione habita, prima pars z legũ eis tradebatur, quibuſdã certis ab ea titulis exceptis: cum erat enorme a poſt inſtitutiones b † aliquod c legere, quã quod in legibus & primum poſitũ eſt & nuncupationem d meruerit [πρῶτον.] Poſt eorũ verò lectionem, neq; illã cõtinuã, ſed particularem, & ex magna parte inutilẽ conſtitutam tituli eis alij tradebantur, tam ex illa parte legũ quę de iudicijs nũcupatur, & ipſis e

non tamen eos habemus hodie, vt olim erant: vt ſubijcit. Accurſius.

r Vetere. Forte hic continebatur: quod hodie continet liber, de ſponſalibus, vſque ad librum de tutelis.

s Et legatis. forte ea, quæ continentur vſque ad illum titulum de bono. poſ.

t Perpetuĩ. id eſt, generalis: vt in inſtitut. de ſatiſdat. tut. §. primo.

u Ordinationem. quę eſt vt continue vnam materiã proſequaris, alia inutili non immiſta.

x Paſſim. indiſtincte ſic infra, de ritu. nup. l. palam. in princ.

y Per ſatyram. ſicut ſatyrici ſaltando non ſeriatim procedunt.

z Prima pars. id eſt, illud quod eſt hodie prima pars legum. ſunt enim ſeptem partes, ſecundum Iuſtinianum. prima à ti. de iuſtl. & iur. ad tit de iudicijs, & continet libros quatuor. ſecunda vſq; ad titu. ſi certum peta. & continet libros ſeptem. tertia vſque ad titu de pig & continet libros octo. quarta vſque ad titu. de teſtamẽtis. & cõtinet libros octo. quinta vſque ad titulum de bonorum poſſeſſio. & continet libros nouem. ſexta vſque ad tit. de ver. obli. & continet libros octo. ſeptima vſque ad fi. & continet libros ſex. & ſic ſunt quinquaginta libri: vt C. de vete. iure enu. l. ſecunda. §. igitur primo.

a Cum erat enorme. Pene dicit præpoſtera, cum, &c.

b Inſtitutiones. ſ. antiquas.

c Aliud ſcilicet, quam quod in, &c.

m Accipiebant. Pro primo anno.

n Inuijs. Propter deſuetudinem.

o Sex libris. Connumerabantur, quod eſt ĩ.

p Inſtitutiones. quæ duos libros faciebant.

q Singulares. ſingulares dicũtur, quia ſuo ſinul. de iudi. vel de reius nõ continent & ſed alias per ſe tit.

d Nuncupationem proton. Vel primam, quod eſt idem. inde protocolũ: vt in auth. de tabel. in ti. & §. illud. coll. 4.

e Et ipſis. ſcilicet, libris vel titulis non præbentibus, &c.

† P. F. cunctas.

* de his verſib. vide Franc. Duar. lib. 2. diſpur. c. 4. ad locum Hieronymi ex præfatione in tranſlat. Iob. Hic ſententiam valde confirmat Biblia vetuſtiſſima. verſibus enim huiuſmodi deſcripta ſunt. & ſere in calce cuiuſque libri bibliorum adiectum eſt quot verſibus conſtet.

† P. F. quæ a voce magiſtra ſtudioſi accipiebant.

† P. F. de illa vetere re vxoria.

† In P. F. de vet. illa re vxoria: ſecundus, &c.

† Prætorũ edicta annua primum fuere, ſed quia idẽ vatie dici cœpit alijs alia proponentibus edicta ideo lata à Cornelio. l. perpetua eẽ cœperunt. Quæ omnia Iul. in recon. in ordinẽ collegit & ſub conſ... poſuit. Alci. libr. diſp. 2. ca. 27.

† In P. F. Saturam.

† Prouerbiali figura dictum eſt a Satyra lãce ex varijs ferculis nullo ordine collatis cõpoſita Alcia. lib. 9. de ver. ſigni.

† In P. F. aliquid.

† In P. F. & iſtam nuncupa. meruerit. Poſt eorum, &c.

a Octo libris semotis. Sed si octo excipiuntur, nulli remanent: sed respon. plures erant olim, alij habent hic sex vel septem.
b Legentibus. datiui casus est.
c Vel. pro, id est. Accur.
d Vicissitudinem. nūc hos, nunc illos primo. Accur.

& §. seq. & per similitudinem dicit, vt enim sub terra latet thesaurus: ita in tanta legum multitudine aliqua bona latebant.
q Quibus. thesauris.
r Erogatis. erogo quod habeo, vt scientiam: & per hoc mihi non abest: vt hic, & j. de leg. 3. l. seruis. §. ornatricibus. erogo quod habeo, vt librum: & per hoc mihi abest: vt infrà de acquiren. re. domi. l. traditio. Erogo etiam, quod non habeo: vt insti. qui. alie. lic. §. a.

non continuam, sed raram vtilium recitationē præbentibus, quasi cætero toto volumine inutili constituto: quam ex illa, quæ de rebus appellatur, † octo libris semotis,[a] & in his multis partibus legentib.[b] inuijs, vtpote non idoneis, nec aptissimis ad eruditionem constitutis. In tertio autem anno, quod ex vtroque volumine, id est, de rebus, vel[c] de iudicijs, in secundo anno non erat traditum, accipiebant secundum vicissitudinem[d] vtriusque voluminis: & ad sublimissimum † Papinianum, eiusque responsa iter[e] aperiebatur: & ex prædicta responsorum consumatione, quæ[e] decimo & nono libro concludebatur, octo tantummodo libros accipiebant:[f] nec eorum totum corpus eis tradebatur, sed pauca ex multis, & † breuissima ex amplissimis, vt adhuc sitientes ab eis recederent. His igitur solis à professorib. traditis,[g] Pauliana responsa per semetipsos recitabant:[h] neq; hæc insolidum, sed per imperfectum, & iam quodammodo malè consuetum in consequentiæ cursum. Et is † erat in quartum annum omnis antiquæ prudentiæ finis: vt qui ea, quæ recitabant, enumerare vellet, computatione habita inueniret ex tam immensa legum multitudine vix versuum [illegible] mil-

lia eos vacuę † notionis[i] perlegere: omnib. alijs deuijs & incognitis constitutis: & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quoties vel iudiciorum vsus hoc fieri coegerit, vel ipsi magistri legum[k] † aliquid ex his perlegere festinabatis, vt esset vobis aliquid amplius discipulorum peritia.[l] Et hęc quidem fuerunt antiquę eruditionis monumenta,[m] secūdum quod & vestro testimonio[n] confirmat. Nos vero tantam penuriam[o] legum inuenientes, & hoc miserrimum iudicantes, legitimos thesauros,[p] volentibus aperimus: quib.[q] per vestrā prudētiam quodam modo erogatis,[r] ditissimi[s] legum oratores efficiātur discipuli. Et primo quidē anno nostras hauriant institutiones, ex omni penè[t] veterum institutionum corpore elimatas, & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum stagnum[u] corriuatas, tam per Tribonianum virum magnificum magistrum & † exquæstorem[x] sacri nostri palatij, & exconsulem, quam duos è vobis, id est, Theophilum & Dorotheum facundissimos antecessores.[y]

In reliquam verò anni[x] partem, secundum optimam consequentiam, primam[a] legum partē eis tradi sancimus quæ Græco vocabulo[b] [τα] πρῶτα nuncupatur quia nihil est anterius

e Quæ. s. consummatio responsorum Papiniani: vt j. eo. §. tertij. ibi, vobis autem pulcherrimus &c.
f Accipiebant. ex prædictis responsis.
g Traditis. primo. secundo, & tertio anno. Accur.
h Recitabant. scilicet, scholares i quarto anno.
i Vacuæ notionis. Hic dicitur vacua notio scientia, quam à magistris accipiebant, eo quod tunc vacabant in scholis.
k Magistri legum. Not. doctores dici magistros. sic j. de arbitris. l. qualem. & subaudi, vos ipsi, &c.
l Peritia. Nota, aliqua debere habere doctorem: vltra ea, quæ dicit scholaribus. Accur.
m Monumenta. i. documenta à moneo, non a memoria, vt monumentū: vt j. de relig. monumentum.
n Testimonio. id est, assertione, sic dicitur in authen. de monac. §. cogitandum. col. 1.
o Nos vero. tantam penuriam. Nam copia facit inopiam. superfluitas enim potius erat[r] vel erat penuria quantum ad vtilitatem per paucam quam continebat tanta legum multitudo. & sic penuria reputabatur. sic infrà de test. l. 3. in princip. in gloss. egens. aliquando prodest: vt j. de offi. præsi. l. illicitas. in fin. & instit. de suspect. tut. in fine.
p Thesauros, inæstimabiles: vt infrà de var. & extraor. co[illegible]

s Ditissimi. Dat Galenus opes, sanctio Iustiniana. Ex alijs paleas, ex istis collige grana.
t Pene. Philosophicum temperamentum. simile j. de arbit. l. si duo. §. 1. ibi, & fortasse. vel ideo quia non potest esse quin aliquid remanserit, quod ex veteri institutione non est positum in noua. vel quia quædam sunt in nostra institutione, quæ in veteribus non erant.
u Stagnum. per similitudinē: vt enim stagnum in se stabilem cōtinet aquam: vt j. vt in flu. pu. l. 1. §. stagnum. sic liber iste institu. continet scientiam iuris ciuilis.
x Exquæstorem. nomen est dignitatis, sicut quæstor, & sicut consul: vt C. de adno. diue. iud. lege, petitionem. §. egredientem. quidam tamen dicunt exconsulem esse eum, qui fuit consul. & de ijs: sicut exquęstor qui desijt esse quæstor: vel dic tertio quod hoc nomen ex quæstor. & exconsul, ponuntur pro suo simplici: vt noi. instit. in proœ. in §. cunque.
y Antecessores. i. doctores. etiam habet hoc institut. in proœ. §. cunque.
x Anni. s. primi.
a Primam partem. tit. de iusti. & iure. vsq; ad ti. de iu. A.
b Græco vocabulo proiō. i. primū. [illegible]

† P. F. septem libris
† Notanda erit ex istorex. cō mendatio Imper. ad Papiniā. de qua et in l. gñaliter. §. cū aūt. & de institu. & substitut. sub cond. fact. C. & vbique.
† in P. F. add. eis.
† P. F. ex Bol. hinc infero, vi eū doctū licite commendari posse. hoc residuum nō est Accur sij. Aegi. Per.
† in P. F. hinc,
† P. F. non sua.
† Adde Panor. in ca. 1 de locat. adde tex. in l. q bus præcipua. ff. de verbor. & re. sig. tex in proœ. sexti lib. & ibi glo. in superscriptione quæ egregie loquitur de doctorib. quales esse debeant.
† P. F. vt fis.
† Codex Flo. atque etiā Germanic. habet exquęstore, & excōsule. ἐκ τοῦ ἐν ὑπάτων. loquendi forma ei seculo familiari pro quæstorio & consulari viro quo veteres latini proconsule. & Salust. pro milite. & Cice. pro quæstore, vno verbo, pec omnes casus & numeros dixerunt.

quia quod primũ [a] eſt, aliud nteſe habere nõ poteſt. [b] Et hęc eis exordium & finem eruditionis primi anni eſſe decernimus. Cuius auditores non volumus vetere tam friuolo, quam ridiculo cognomine Dupondios [f] appellari, ſed Iuſtinianeos [b] nouos nũcupari: & hoc in omne futurũ æuum obtinere cenſemus: vt ii, qui rudes adhuc legitimæ [c] ſcientiæ [capeſſendæ] aſpirant, & ſcita prioris [d] anni accipere maluerint, noſtrum nomen mereãt: quia illico tradẽdum eſt eis primũ volumẽ, [e] quod nobis emananit authoribus. Antea enim dignũ antiqua confuſione legum cognomen habebant. Cum antem leges iam clarè & dilucidè animis eorum [f] tradendæ ſint: neceſſe erit eos & cognomine mutato fulgere. [t] In ſecũdo autem anno, per quem ex edicto eis nomẽ antea poſitum, [g] & a nobis probatũ eſt. [t] vel de iudicijs [h] libros ſeptẽ, vel de rebus octo, eos accipere ſancimus, ſecundum quod temporis viciſsitudo [i] indulſerit: quam [k] intactam obſeruari præcipimus. Sed eos libros de iudicijs vel de rebus totos & per ſuam conſequentiam accipiant. nullo penitus ex eis derelicto: quia omnia noua [l] pulchritudine ſunt decorata, [t] nullo inutili, nullo deſueto in his penitus inueniendo. Alterutri autem eorundem volumini, id eſt, de iudicijs, vel de rebus, adiungi in ſecundi anni audientiam volumus quatuor libros ſingulares, [m] quos ex omni compoſitione quatuordecim [n] librorum excerpſimus: ex collectione quidem tripertiti [o] voluminis, quod pro dotibus compoſuimus, vno libro excepto: [p] ex duobus autem de tutelis & curationibus, vno: ex [t] gemino volumine de teſtamẽtis; vno: & ex ſeptem libris de legatis & fideicommiſsis, & quæ circa ea ſunt, ſimili modo vno tantum libro. Hos igitur quatuor libros, qui in primordijs ſingularũ memoratarum compoſitionum poſiti ſunt, tantũmodo a vobis eis tradi ſancimus, cæteris decem opportuno tempori cõſeruandis: quia neque poſsibile eſt, neq; ſecundi anni tempus ſufficit ad iſtorum quatuordecim librorum magiſtri voce [t] eis trãdendorum recitationem.

Tertij inſuper anni doctrina talem ordinẽ ſortiatur, vt ſiue libros de iudicijs, ſiue de rebus ſecũdum vices legere eis ſors tulerit [q] concurrat eis tripertita legum [r] ſingularium diſpoſitio: & in primis liber ſingularis ad hypothecariam [s] formulam, quam opportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, poſuimus: [t] vecum æmula [u] ſit pigneratitijs a-

protoplaſma, & protomartyr. Accur.

[a] Quia quod primum. Not. ſic infra, de verbor. ſignifi. l. proximus. Accur.

[b] Iuſtinianeos. Dicuntur ergo Iuſtinianei vel Iuſtinianiſtæ, a Iuſtiniano: quia Iuſtiniani inſtitutiones legũt, ſic artiſtę qui artes legunt. & ſic nomina ſunt conſequentia rebus: vt in ſitu. de dona. §. eſt & aliud. olim Dupondij vocabantur vt hic dicit.

[c] Legitimę. Id eſt, ad legalẽ ſcientiam addiſcendam.

[d] Prioris. Id eſt, Inſtit. quę dant primo anno legentib.

[e] Volumen. ſcilicet inſtitutionum.

[f] Fulgere. no. nomina conſequentia rebus: vt dixi.

[g] Poſitum. dicebãtur enim edictales, & hodie dicuntur. Accur.

[h] De iudiciis. a titu. de iud. vſque ad titu. ſi certum petatur, qui ſunt ſeptem libri: vel abinde vſque ad librum de pign. qui ſunt octo.

[i] Viciſſitudo, id eſt opportunitas hos vel illos legẽdi primo, vel poſtea. Ac.

[k] Quam viciſſitudinem.

[l] Noua. Omnia noua placent. ſic in authen. de cõſul. §. quantumcũque. in fin. coll. 4. Vel dic quod ſunt decorata omnia omni pulchritudine noua: cũ Iuſtinianus compilando quaſi renouauerit. & nouiter bene poſuerit.

[m] Singulares libri ſingulares ſunt hodie decem & ſeptẽ, ſcilicet a titul. de pign. vſque ad titu. de bonorum poſſeſ. ſic dicti, quia per ſe ſtant, & ſub illo titu. de iud. vel illo de rebus, non continẽtur: ex quibus decẽ & ſeptẽ, mãdat hic quatuor legi in ſecundo anno, ſcilicet primum de tribus qui tractat de dotibus, ſcilicet illam de ſpon. omiſſis duobus, ſcilicet de dona. inter virum & vxorem, & illo de impenſis. Item primum de duobus, qui de tut. dicuntur. nam duo ſunt, ſcilicet de tute. & excuſ. tuto. Item primum de duobus, qui de teſtamentis dicuntur. duo enim ſunt, de teſtamẽtis. & de mili. teſt. Itẽ primũ de ſeptem, qui de legatis tractant, ſcilicet de lega. j. nam ſeptem ſunt a titu. de lega. j. vſque ad titu. de bono. poſſ. ſed ſecundum hoc ergo legitur per ſaltũ, quod ſupra prohibuit proxime. ſed vtilis erat ſaltus vt de omni materia ſentirẽt, cum nulla ſit inutilis: quod olim erat.

[n] Quatuordecim. omiſſis primis tribus ſingularibus de pigno. de ædil. edi. & de vſuris, qui occaſione vicinitatis præcedentium legerentur in tertio anno, & cum præcedentibus. Acc.

[o] Tripertiti. Id eſt, trium librorum. alij dicunt olim fuiſſe vnum volumen in quo illi ſoli tres libri continebantur.

[p] Excepto. i. acceptο vel aſſumpto ad legendum.

[q] Sors tulerit. quia alterum tantum ſit lectum in pręcedẽti anno ad lectionẽ doctorum: vt ſupra proxi. §.

[r] Tripertita legũ, id eſt, tres libri ſingulares, ſcilicet de pig. & de ędil. edic. & de vſuris: vt hic ſubijcit. Accur.

[s] Hypothecariã q̃ eſt de pignoribus.

[t] Poſuimus. Scilicet occurrat.

[u] Aemula. ęmulor tibi, id eſt, inuideo tibi, [x] & ſic æmula. i. inuidia. qa pignoratitia directa debitori contra creditorem datur, vt inſtitu. quib. mod. re con. ob. §. fi. & ſic directa, ſcilicet hypothecaria competit creditori vt infra, de pign. per totum. Item æmulor te. i. imitor te. inde dicitur. Æmulor vos Dei æmulatione. & ſic hic tractatus illum imita-

[a] Plato in Phędro A. Pers.

[b] Dupondios poſſis interpretari duob. aſſibus æſtimatos. Alc. lib. 4. de verb. ſignifi. porro duo aſſes denariolos noſtros octo valent. Vide etiã Aug. Poli. Miſc. c. 9 & Alc. l. 4. de verb. ſignifica. & prouerb. Chil. j. Cẽte. 8. prou. 11. & Chi. 4. cent. 1. prou. 54.

In P. F. tradenda erant necesse erat eos &c.

P. F. pro tunc.

In P. F. nullo inutile.

In iure de nulla inutili materia nunc tractatur.

[t] vt ex P. F. al. et ex.

[t] a voce magistra P. F.

[x] Iſta prima expoſitio eſt vera, ſecundum Bar. hic.

ctionibus, quæ a in libris de rebus positæ sũt non abhorreat eorum vicinitatem, cũ circa easdem res b ambabus penè idem studium sit. Et post eum librum singularem alius similiter eis aperiatur quem [de vsuris: item alius quem] ad edictum ædilium, & de redhibitoria actione, & de euictionibus, necnon dupla stipulatione composuimus. cum enim q pro emptionibus & venditionibus, legibus cauta sunt, in libris de rebus præfulgẽt: ex autem omnes, quas diximus, definitiones c in vlt. parte d † prætorij edicti essent positæ: necessario eas in anteriorẽ locum transtulimus: ne a venditionibus, quarum quasi † ministræ e sunt & vicinæ, vlterius deuagantur. Et hos tres f libros cum acutissimi Papiniani g lectione tradendos posuimus, † cuius volumina h in 3. anno studiosi recitabant: non ex omni eorum corpore, i sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes.

Vobis autem pulcherrimus Papinianus non solum k ex respõsis, quæ in decem & nouẽ libros composita fuerant, sed etiam ex libris septẽ & triginta quæstionum, & gemino volumine definitionum, necnon l de adulterijs, & penè omni eius expositione in † Digestorum nostrorum ordinatione præfulgente, proprijs partibus pręclaram sui recitationem m præbebit.

Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomem et festiuitatem n eius amittere videantur: ipse iterum in tertium annum per bellissimam machinationem introductus est. librum enim hypothecariæ ex primordijs o plenum eiusdem maximi Papiniani, fecimus legi † vt & nomẽ p ex eo habeant, Papinianistæque vocentur: & eius reminiscentes lętificentur & festum diem quem cũ primum leges eius accipiebant, celębrare solebant, peragunt: q & maneat viri sublimissimi p̃fectorii Papiniani per hoc in æternum memoria: r hocq; † termino tertii anni doctrina concludatur. Sed quia solitum est quarti anni studiosos Græco & consueto quodam[modo] vocabulo λύτας s appellari habeant quidẽ, si maluerint, hoc cognomẽ. Pro responsis autem prudentissimi Pauli, quæ antea ex libris † triginta trib' vix in decem & octo recitabant, t pp iã expositam confusionem eos legentes, decem libros singulares, qui ex quatuordecim, quos antea enumerauimus, supersunt, studeãt lectitare. u multo maioris & amplioris prudẽtiæ ex eis thesaurum consecuturi, quam, ex Paulianis habebant

imitatur, & circa idem tractat: & sic ad contrariam hypothecam se refert. Accur.

a Quæ Directæ & contrariæ.

b Easdem res. Scilicet obligatas. nam circa eas ambæ, scilicet hypothecaria & pignoratitia directæ tractant diuersimode: & propter hoc dicit pene. Itẽ sicut hypothecaria proponitur. vt saluum sit creditori debitum ita & in pignoratitia. s. contraria vt saluum sit creditori quod in rem obligatam impendit. j. de pigno. act. l. tutor. §. contrariam. & in l. si seruos. & institu. quib. mod. re contr. oblig. §. fin. differunt tamen in multis: quia altera est in rem, scilicet hypothecaria vt C. de pignor. l. pignoris. alia personalis, scilicet pignoratitia: vt C. de distrac. pigno. l. fin. item pignoratitia alia directa, alia contraria. item hypothecaria alia in 30. anno. alia in 40. ann. porrigitur vt C. de præscript. 30. ann. l. sicut. & l. cum notissimi. in princi. quandoque etiam minus 30. ann. durat hypothecaria vt C. si ad ner. cre. l. 1. & 2. & ideo dicit pene. Accursius.

c Definitiones. Id est, tractatus de pignor. & de ædil. edic. & de vsuris.

d In vltima parte. quia omnia edicta in fine librorũ legẽdorum per omnes annos erant posita. sed melius stãt iuxta eos quos imitantur.

e Ministræ. id est pedissequę vt C. de vetere iure enucl. l. 2. §. in tertia.

f Hos tres. Scilicet addito libro de vsuris. de quo hic non aperit: vt de alijs duobus: sed ex eo quod dicit tres: vt & supra, in princip. dixit, satis colligitur.

g Papiniani. Quia scripta Papin. in his tribus libris continentur.

h Cuius volumina. Id est, volumina ex quibus dicti tres libri sunt extracti.

i Corpore. Id est, ex toto per consequentiam.

k Non solum. Id est, non solum ex collectione responsorum, ex qua sola antiqui legerẽt: sed ex omni expositione Papiniani præfulgente pene per totũ corpus Digestorum præbebit recitationem, &c. nõ quod hæc omnia in tertio anno legantur, sed ea sola quæ in dictis tribus libris continentur, cum alio volumine de rebus vel de iudicijs.

l Nec non. Subaudi ex libris.

m Recitationem. quasi dicat, leges Papiniani præclare sunt positæ per corpus iuris in locis competentibus quæ omnes leguntur: licet nõ in tertio anno: sed olim legebantur tãtum octo libri ex respõsis Papiniani: vt supra. §. in tertio.

n Festiuitatem. festum enim Papiniani faciebant eo anno quo responsa eius legebãtur. Sed quia hodie non vt olim leguntur: crederetur nõ fieri eius festum sed licet non vt olim, iterũ tamen leguntur. licet alio modo ideo que & hodie festũ eius fiat.

o Ex primordijs, quia per totum librum de pign. primordia titu. Papiniani sunt.

p Et nomen dicimus subaudi, &c.

q Peragant. Interpone tuis interdũ gaudia curis.

r Memoria. sic C. de episc. o. & cler. l. quoniam, venerabilis.

s Græco vocabulo hircos. quod idem est quod subtiliter videns.

t Recitabant. In quarto anno auditores p seipsos. vt j. eodem. §. his agitur. licet ibi istorũ librorũ numerus non esset.

u Lectitare. Id est, frequenter legere.

† P.F. prioris edicti fuerant posita.

† P.F. ministræ sunt vicinitate.

† P.F. quorum.

† P.F. proprijs partibus præclaris sui recitationẽ, etc.

† In P.F. add. omni.

† P.F. termine.

† P.F. viginti tribus

† P.F. lectione.

Non hircos vt somniat Acc. sed λύτας habet germana lectio, q̃ vox solutores significat, nẽpe eos qui in ciuili sapiẽtia tantum p̃mouerunt vt legum ænigmata possint subtiliter & acutè dissoluere. q̃ autem sequenti responso προλύτας appellat possis interp̃ta. eos qui τῶν λυτῶν antecessores sunt quasi eos eruditione lõge antecedãt. & quibus (vt inquit Iustinia.) nihil ad legitimæ scientiæ rognitionem desit vid. Ange. Pol. Misc. c. 93.

responsis. a Et ita omnis ordo librorū singularium à nobis cōpositus, & in xvij. libros partitus, b eorū animis imponetur, quē in duabus Digestorum partibus c [illegible] & quinta, secundum septem partiū distributionem. d Et quod iam primis verbis orationis nostræ posuimus, e verum inuenietur vt ex xxxvj. librorum recitatione fiāt iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimū instructi, nostroq; tempore non indigni: duabus alijs partib. f i.vj. & vij. Digestorū nostrorū, quę in xiiij.li. cōpositę sunt: † ita dispositis, vt possint postea † eas & legere, g & in iudicijs ostendere. quibus, si bene se imbuerint, & in quinti anni h (quo προλύτας nuncupantur metas) constitutionū Codicem tam legere, quàm subtiliter intelligere studeant: nihil eis legitimæ scientiæ deerit, i sed oēm k ab initio vsq; ad finem † suis animis amplectantur: & (quod penè in alia nulla arte euenit) cum & si vilissimę sint omnes, & infinitæ tñ sunt: hæc sola scientia finem habeat mirabilem, in præsenti tempore † à nobis ortū. Discipuli igitur omnib. eis legitimis arcanis reseratis, nihil habeant absconditum: sed omnibus ijs perlectis, quæ à nobis ꝑ Triboniani viri excelsi ministerium, cæterorumque composita sunt, & oratores maximi, & iustitiæ satellites inueniantur & iudiciorum optimi, tam athletæ, l quàm gubernatores in omni loco æuoque fęlices. m

Suprà dictum est, qualiter iura tradi debent: hic autem in quibus locis tradi debeant ista iura, videlicet in [illegible] & in ciuitate Constantinopolitana prohibent in alijs locis legi, & contrafacientes puniunt. hoc dicit vsque ad §. illud autem.

Hæc autem tria n volumina à nobis composita tradi eis, tā in regijs vrbibus, o quàm in Berythiensium pulcherrima ciuitate, quam & legum nutricē bene quis appellet, tantūmodo volumus, (quod iam & à retro principibus constitutum est) & non in alijs locis, quæ à maioribus tale priuilegium nō meruerint: quia audiuimus etiā in Alexādrina splendidissima ciuitate, & in Cæsariensium, & in alijs quosdam imperitos homines † deuagari, & doctrinā discipulis adulterinam tradere. quos sub hac interminatione ab hoc conamine repellimus, vt si ausi fuerint in posterum † hoc perpetrare, & extra vrbes regias & Berythiensiū metropolim hoc facere, denarum p librarum auri pena plectantur, & reijciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, sed in leges committunt. q

Hic ponitur quomodo scribentes libros per signa debent puniri ciuiliter & criminaliter, & hoc vsque ad versi. Illud vero. Bar.

Illud autem, quod iam cū ab initio hoc opus mandantes r in nostra oratione, & post cōpletū [opus] in alia nostri numinis cōstitutione scripsimus, & nūc vtiliter ponimus: vt nemo audeat eorum, qui libros cōscribunt, s signa t in his ponere, & per compendium t ipsi legum interpretatio-

a Habebāt responsis. Derogat Paulo sed Papinianū honorauit.
b Partitus. à ti. de pig. vsque ad ti. de bo. poss.
c Partibus. Prima vsque ad tit. de testa. [illegible]
d Distributionem. nam in septem partes distribuitur: vt suprà eod. §. in secundo.
e Posuimus. vt suprà eo. §. ex libris.
f Partibus. s. de bo. poss. vsque ad ti. de ver. ob. Item exinde vsque ad fi. Acc.
g Et legere. s. per se, & non quod nō legit auditoribus: sed hodie hic ordo nō seruatur. secundū Io. hic loquitur quādo vni legebatur, non autem vbi pluribus legit hoc vel hoc, prout vtilius eis sit legatur, secundum Io. Item de facto secus seruamus.
h Quinti anno. quo anno vocabātur lytæ vel prolytæ. & sic caute transit ad lec. quinti anni. sed olim in quatuor se expediebāt: vt s. e. §. his igit. quia Codicē non legebant.
i Sed omnem. Legitimam sciētiam.
k Finem. No. hāc esse artē: quia implicat alias: vt j. de iu. & iu. l. j. in prin. Itē no. eam habere caput. & finem. caput habet. s. institutiones: vt s. e. §. ita que & finem. s. Codicē. vt hic, & inst. in procœ. §. cuoque. & infra de iu. & fa. ign. l. in oī parte.
l Athletæ. s. in aduocando. gubernatores. s. in iudicādo
m Fælices, scilicet inueniantur.
n hæc autem tria. s. institutia, Pandectas & codicem.
o Regis vrbibus. s. Roma veteri, quā Romulus & Remus fratres reges fecerunt: vt infrà de ori. iur. l. ij. circa prin. L. Constantinopolim, quam Imperator Constantinus fecit: vt C. de ve. iur. enucl. l. j. §. pen. ergo idē & in Bon. quia & eam fecit [illegible] Beati Ambrosij, cum per proditionem eā destruxerat: vt dicit in legēda beati Ambrosij: & ij habent excusationē ab omnibus munerib. vt C. de profes. & me. l. medicos. lib. x. & infra de excu. tu. l. & reprobari. §. fin.
p Denarum. i. decem & decem. secus si decem dixisset: vt infra de le. j. l. si quis testamēto. in prin. & infrà de ver. obl. l. stipulatio ista. §. eum qui ita.
q Committūt. Sic infrà de mi. l. auxiliū. in fi. nec priuilegiū doctorū hñt, qui alibi legunt: vt infra de excu. tu. l. sed & reꝓbari. §. fi.
r Hoc opus mandantes. i. qñ mandanimus fieri Dig. & Codicem, diximus hoc quod nūc dicimus: vt C. de vet. iu. enucl. l. j. §. fi. & postquā fuit factū ī alia cōstitutiōe diximus idē: vt C. de ve. in. enu. l. ij. §. fi.
s Signa. i. notas. qñ vna litera vel vnū signum totam vnā orationem repræsentabit nō autem omnino abbreuiationes prohibet.
t Compendiū. dū laboro fieri breuis, fio obscurus. Acc. Libra-

† P. F. eisdem positis.
† P. F. eos.
† P. F. sed omne.
† P. F. à nobis fortita.
Roma à Romulo, & Remo condita.
Notabilis glos. quòd [illegible] cauerit Bononiā iussu beati Ambrosij. Bolo.
† P. F. deuagare.
† P. F. in hoc.
† P. F. si glo.

ni vel compositioni maximum discrimen afferre. scituris omnib. librarijs, a qui hoc in posterum commiserint, quòd post † crimina- æstimationem b [etiam] duplum domino eius (si nescienti c dederint) inferre compellentur, cùm & ipse, d qui talem librum comparauerit, pro nihilo eum habebit, nemine iudice ex tali libro recitationē e fieri cō cedēte, sed pro non scripto haberi eū disponēte.

Hic habes, quòd scholares nō debent ludere, nec ipsis ludis se immiscere: maximè illis, qui rudes veniunt ad hanc doctrinā. vltimò loquitur de docentibus doctoribus hanc ciuilem sapientiam. h.d. vsque ad fi. Bart.

Illud verò satis necessarium cōstitutum cum summa interminatione edicimus, vt nemo audeat, neque in hac splendissima ciuitate, neq; in Berythiensium pulcherrimo oppido ex ijs, f qui legitima peragunt studia, indignos, & pessimos, imò magis seruiles, & quorum effectus iniuria est ludos * exercere, & alia crimina g vel in ipsos † professores, vel in socios suos, & maximè in eos, h qui rudes ad recitationem legum perueniunt, perpetrare. Quis. n. ludos appellet eos, ex quibus crimina oriūtur? Hoc etenim fieri nullo patimur modo: sed optimo ordini in nostris tēporib. & hāc partē tradimus, & toto postero transmittimus seculo: cum oporteat prius aīas, i * & postea linguas † fieri eruditos. k Et hæc omnia in hac quidem florentissima ciuitate vir excels. pręfectus hui' almę vrbis tam obseruare quā vindicare, prout delicti tam iuuenum, quā [grauiorum] qualitas exegerit, cura [...] Berythiensiū verò ciuitate tam vir clarissimus præses. † Phœniciæ maritimæ, quam beatissimus eiusdem ciuitatis Episcopus, & legū professores. l Incipite m igitur legum eis doctrinam Dei gubernatione tradere, & viā aperire, quā nos inuenimus, quatenus fiāt optimi iustitiæ & reipu. ministri: & vos maximū decus n in omne seculū sequatur: quia vestris temporib. talis legū inuenta est permutatio, qualē & apud Homerū, patrē omnis virtutis, Glauc' & Diomedes inter se faciunt, dissimilia pmutātes o χρύσεια χαλκείων, ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων.

† Quæ omnia obtinere sancimus in omne æuū, ab omnib. tam professoribus, quam legum auditoribus, & librarijs, & ipsis iudicib. obseruanda. Data Cōstantino. 17. calen. Ianua. domino Iustiniano perpetuò Augusto tert. CONS. p

Titulus sequens diuiditur in quinque partes. In prima ponit inuocationē diuini nominis. In secunda ponit descriptionem imperialis culminis. In tertia enucleationē noui iuris. In quarta ponit nomen libri. In quinta ponit id de quo ad præsens tractare intendit. Secunda ibi, Domini. Tertia ibi, Iuris enucleati. Quarta ibi, Digestorum. Quinta ibi, liber primus. B.

a Librarijs. i. scriptoribus: vt & infrà de re.iu. l. si librarius.

b Criminalem pœnam. arbitrio iudicis imponendā, cū [...] J. de pœ. l. sanctio legū. & J. de effrac. l. j. §. exploratores. & de cus. re. l. si qu. Vel dic criminalē. i. capitalem: vt inst. de re. di. §. sanctæ. Vel dic de pœna falsi: vt. C. de nouo Co. comp. §. falsi.

c Nescienti. No. ergo quod si sciens accipiat, sibi præiudicat: vt argu. J. de eo quod certo loco l. ij. in fin.

d Cum & ipse. q. d. non solum dominus, sed & ipse &c. & ipse quasi dicat, ideo damnatur dominus: quia patitur dominus damnū. est. n. ei liber inutilis, & omni ementi ab eo.

e Recitationē fieri. alias recitationem. & est plana: alias actionem: & hoc ideo quia olim actiones à iudicib. impetrabātur quod hodie non est: vt C. de formul. l. j. & 2. & infrà de orig. iur. l. 2. §. omnium.

f Ex ijs. Scilicet, scholaribus vel doctoribus.

g Crimina. Nam ludus noxius ē, &c. vt J. ad legem Aquil. l. nam ludus. & nota, quod tollitur occasio delinquendi: vt C. de lati. liber. tol. §. sed ne furandi. & J. de sponsa. l. oratio.

h In eos. Scilicet nouitios: qui semp credunt se decipi, & pro iniuria fieri. Accursius.

i Prius animas. Id est, naturalem sensum in bono faciendo, & malo prætermittendo.

k Eruditas. Scilicet loquendo.

l Professores. Sic not. quod scholares tres habent iudices, potestatem, episcopū, & doctorē: & possunt eligere quem volunt vt C. ne filius pro patre. l. fi. & aut. habita. quæ est Frederichi. & quia specialiter per hāc l. doctoribus legū: quia maiores sunt alijs docentibus demandantur: non videtur q possunt delegare alijs: vt J. de off. eius cui mā. est iuris. l. j. sed hoc petere iure magistratus. cum cuilibet magistro cuiuslibet facultatis idē concedatur: vt d. l. fi. vnde pōt delegari in ciuili: vt infra, de off. eius, cui mā. est iur. l. j. §. j. in criminali aūt cuius & ipsi habent iurisdictionem. vt hic & d. l. Frider. non pōt delegari: vt J. de iurisd. om. iu. l. Impecū. & d. l. j. de offi. eius. in prin. in criminalib. nō seruat, quod magister cognoscat: sed potestas vel episcopus.

m Incipite. Quia prędictus modus legendi est vtilis doctoribus & discipulis, igitur &c. Acc.

n Maximum decus. Not. honor est magistro bonos habere scholares. sic in auth. vt iud. sine quoquo suff. §. cogitatio. coll. 2.

o Permutantes. Diomedes enim cū rediret per mare à Troiana victoria, indigebat vino, & inuenit Glaucū iuxta mare abūdantē vino, & carentem equis: at ipse multos habebat equos quos in plio habuerat. & ita dedit ei de eqs sibi inutilib. p vino necessario & vtili sibi, & Glaucus dedit ei vinū superfluū, & accepit equos necessarios. Sic & nos fecimus permutationem de inutili mō legendi ad vtilē, ē tū multū à remotis hoc simile. & fa. J. de cōtra. em. l. j. §. j. & in l. de cōtra. em. §. ptium.

p Consule. Ipse enim dignitatem cōsulatus sibi assumebat, vt quidam extraneus: vt in auth. de consuli. §. fin. coll. 4.

r. ἐπιτιμίαν. In terminalē, qd' respōdet græco τελωναῖον.

* Vt Cyllistræ. quo verbo Palestras iudicari. Suidas indicat. De his ludis Crinit. li. 6. obser. c. 13.

† Sic in P. Flo. Haloand. autē legit, *possessores*.

* Græca est phrasis eiusmodi ē illud Virgi. os, humerosq; deo similis ita que nō est emendan dū *animis & linguis* ex sententia Haloādri Scholares tres habent iudices.

† P. F. *fieri eruditos* idq; græca figura, vt annotat Anto. Augu. lib. emend. 2. cap. 2.

† P. F. Punica.

Magistri decus est bonos habere scholares.

† Vide in hunc locū Bud. in an not. in l. j. ff. de contra. empt. & Alci. li. 9. parergon c. 17. Porro carmen hoc sumptum est ex Homeri Iliados lib. 6. Idest, Aurea æreis, centena nouenarijs. vid. Ang. Polit. Miscel. c. 93. & Chiliades.

In nomine

a Compilatores legum fuerunt pagani.

a In nomine Domini. Hoc in compilatione Digestorum fuit dictum, non quia leges factæ fuerunt: quia pagani erant: vt C. de vete. iur. enu. l. j. sic & alias facit institu. in proœ. in princip.

b Perpetui. i. generalia.

c Augusti. Quia semper huius principis debet esse, vt augeat Imperiũ, licet non semper augeat. sic & matrimonium indiuidua cõiunctio dicitur: tũ diuiditur quandoq;: vt. C. de rep. l. consensu. sed propositum consideratur: vt insti. de pat. pot. in princ.

† dic ppetuo. i. semper Augusti. non vt Accur. hic somniat, generalis.

d Enucleati. Per similitudinẽ vocat ius enucleatũ, quod nobis est traditum in libris Pandectarũ. Sicut. n. ante, quàm perueniatur ad nucleũ interiorẽ nucis: vnum amarissimũ, & durum, & aliud amarũ, & quarto ad nucleũ dulcem peruenitur: ita & in multitudine antiquorũ librorũ amaritudines, inueniunt. i. discordiæ infinitæ, itẽ duritiæ. l. iniquæ sniæ, & aliæ non sic iniquæ, in quibusdã tñ locis quędam latebãt dulcedines. i. æquissimę sniæ, velut lilia inter spinas: & illas dulces snias Iustinianus ex alijs excerpsit, & nobis tradidit legendas: vnde ipse dicitur tradere ius enucleatum, secundum Ioannem.

In nomine Domini a Amen.] Domini nostri Iustiniani sacratissimi principis [perpetui b Augusti] c † iuris enucleati d ex omni vetere iure] collecti e Digestorum seu Pandectarum Liber Primus.

TITVLVS I.

DE IVSTITIA & iure.

Vlpianus libro primo Institutionum. I.

Iuri f operam daturum prius g nosse oportet vnde nomen iuris descendat. Est autem † [ius] à iustitia h † appellatum. nam vt eleganter Celsus definit, Ius est ars i boni & æqui, cuius k meritò quis nos sacerdotes l appellet. Iustitiam nanque colimus, m & boni & æqui notitiam profitemur, n æquum ab iniquo o separantes, licitum ab illicito.

e Collecti. Ex his. i. ex eo quod dixit in princ. põt colligi quis fuerit author, siue compilator: quia Iustinianus filius Iustini, * vt insti. de do. §. est & aliud. Item quæ materia. l. omnia vetera iura antiquorum prudentiũ. quæ intentio. i. vt colligas ius enucleatũ in vnum volumen. Vtilitas per se patet: quia minori pecunia poterit nunc emi liber iste. & quia citius adipisci potest, quam olim. Cui parti philosophiæ supponatur: & quidem Ethicę: quia de moribus tractat hoc volumen, sicut alia duo volumina.

* Intellige per adoptionem: quia re vera nepos eius ex sorore fuit Egi. per.

DE IVSTITIA ET IVRE.

Iuri. Hoc prin. vsq; ad §. huius studij. diuidit in quinq; partes. In prima ponit quid oportet facere volentẽ studere in iure. In Secunda docet vnde ius dictũ. In tertia definit ius authoritate Celsi. In quarta ponit, quid habeat qs cõsequi ex hoc studio. In quinta ponit, vnde sequit hic honor. Secũda ibi, Est aũt. Tertia ibi, Nam vt elegãter. Quarta ibi, Cuius merito. Quinta & vltima ibi, Iustitiã nanq; &c. Casus vsq; ad fi. l. sic figurat. Aliqui leges, siue iura, audire volebãt, vnde quæstionẽ Vlp. fecerũt quis esset modus quo oportet addiscere ad qđ dicit Vlpi. qđ prius est necesse, qđ aliquis sciat vnde nomẽ iuris descendat. Secũdo dicit vnde appellet ius. Tertio dicit, qđ sit ius. Nã nos ministri iuris separamus æquũ ab iniquo, licitũ ab illicito. Itẽ dicit quod ius plurib. modis facit aliquos bonos, vt apertè in litera dicit. Diuiditur quidẽ ius in duas spẽs: quia aliud priuatũ, aliud publicũ: & hęc nřa plenè & apertè exẽplificat. Item diuidit ius priuatũ in tres species. nam colligit ex iure naturali: & ex iure gentiũ, & ex iure ciuili: & de his omnib. exempla ponit ibi Nam ius gentium cõmune tantũ hominib. est. nam debet erga Deũ habere religionẽ, & obedire patri & patriæ, quæ bruta non faciunt. Itẽ licet de iure naturali vim vi repellere: cũ oẽs ab Adã ortũ habuerimus: & ideo vnus alteri insidiari nõ debet. Ponit etiam qđ manumissio ab hoc iure processit. Nam iure naturali oẽs nascebant liberi: sed iure gẽtium sunt hodie tria gña hoim. Item ex iure gentiũ introducta sunt bella, & alia multa Vitia.

† Pulchre in hunc locum Alci. l. j. Parergõ. c. xxix & xxx.

† Hotomanus ad monet, hunc locũ ita interpungẽdũ, in suo Iurisconsulto. Est autem a Iustitia appellatum (nã, vt elegãter Celsus definit, ius est ars boni, et æqui) cuius merito quis nos sacerdotes appellet. quo illud, Cuius, ad Iustitiam referatur.

f Iuri. Scilicet, addiscendo vel pertractando.

g Prius. Quam noscat substãtiam iuris per diuisiones, quę dicuntur ĵ. eo. §. huius studij. nec ob. qđ dr. ĵ. in pr. §. discipuli. & qđ dicit oportet, i improprie dicit. i. decet. sic C. de bonis quæ lib. l. cũ oportet. In prin. & de rap. virg. l. j. §. oportet. n. &c. sic econtra decet pro oportet: vt C. de e. & postli. re. l. fi.

† Nota. qđ verbũ oportet nõ semper necessitatẽ importat: sed aliquã, ponit pro decet, & hoc improprie. Aragd sic.

h Iustitia. Est autẽ ius à iustitia, sicut à matre sua: ergo prius fuit iustitia, quam ius: sed contra. ĵ. eo. l. iustitia. ibi, ius suum &c. ex quo colligitur, quod statum fuit ius postquam fuit iustitia. sed dic ibi, ius suũ idest hominis meritum. Vel dic prius in actione & obligatione: bene dico ius à iustitia appellari. si enim ius est ars boni & æqui, vt subijcit: & iustitia nihil aliud est, quàm ipsa æquitas & bonitas: ergo iustitiam habet matrem: & hoc subijcit: nam &c. sic & obligatio dicitur mater actionis: vt infra de procura. l. licet. §. ea obligatio.

i Ius est ars. Hoc potest intelligi trib. modis. Primo vt dicas definitum ius in genere. & sic est ars. i. scientia finita, quæ arctat infinita. nã ars est de infinitis finita doctrina, secundum Porphyrium. Secundo dic describi quamlibet speciem iuris, vt prętoriũ, vel ciuile, vel naturale, vel gentium: & tunc ponetur pro præcepto coarctante. sed hoc non placet, cum istæ partes iuris nõ sint artes, sed artis partes. Vel tertio, ars. i. artificium. nam author iuris est homo, iustitię Deus: & quod subijcit, boni & æqui. i. eius, quod est æquũ & vtile. & non. qđ aliud est bonũ, e & aliud est æquũ: vt hic est. n. quoddam bonũ: & æquũ: vt ĵ. si cer. pet. l. si & me. in fi. est bonũ, & non æquum, vt vsucapio: vt ĵ. de vsuc. l. j. & ĵ. de re. iur. l. iure na. in fi. tit. est tertium æquum, & nõ bonum: vt C. de pac. conuen. l. hac lege. est etiã æquo æquius: vt infra, de furtis. l. si seruus communis. §. quod vero.

* eos vere sacra facere, qui iustitiam colũt, Esaia. c. j. & 58. Plato I Alcib. Symmachus in ep. 30. in Ambr. epistolis, uocat Valẽti. Theod. & Gratianũ, imppp. Iustitiæ sacerdotes. A. Pers.

e Quid his verbis significet æquũ & bonũ, eleganter explicat Budæus in ann. ad hãc legẽ. Aduocati vtentes legibus proe ut debent meliorem vitam viuunt, quã fratres prędicatores vel alij religiosi.

k Cuius. Istud cuius si referatur ad ius: hæc dictio merito in vim nois ponitur, meruit. n. ius appellari sacrum: & ideo iura reddentes sacerdotes vocantur, si ad artem, in vim aduerbij, secundum. Azo.

l Sacerdotes. Quia vt sacerdotes sacra ministrant & conficiunt, ita & nos cum leges sint sacratissimę. vt C. de legi. & const. l. leges, & vt ius suum cuique tribuit sacerdos in danda pœnitentia, sic & nos in iudicando: k vt infra eod. l. iustitia.

k Adde ad hanc glos. quod dicit Hosti. in proœ. summæ.

m Colimus. i. eius voluntatem seruamus, quę est, vt ius suum cuiq; tribuatur: vt infra eo. l. iustitia. §. j.

n Profitemur. i. docemus.

o Ab iniquo. Vt in contractibus, secundum In.

Illicito.

licito a discernẽtes: bonos non solum metu pęnarum, * b verum etiã præmiorum * quoque exhortatione efficere cupientes: veram (nisi fallor c) philosophia, * nõ simulatam affectantes.

Hic iurisconsultus in[...] tractare per modum diuisionis, & procedit vsq; ad l. Iustitia, infrà eo[...]m, exempla ponendo. Et diuiditur principaliter in quatuor partes. In prima ponit diuisionem iuris. In secunda assignat rationem. In tertia ponit substantiam iuris publici. In quarta prosequitur secundum membrum diuisionis, videlicet de iure priuato, & illud tripartitum. Secunda incipit ibi, Sunt enim quædam. Tertia ibi. Publicum. Quarta ibi, Priuatum. Bar.

Huius studij d duæ sunt positiones, * e publicum, f & priuatũ. * Publicum ius est, quod ad statũ rei Romanæ spectat: Priuatum, quod ad singulorũ g vtilitatem. Sunt enim quædam publicè vtilia, quędam priuatim. Publicũ * in sacris, h in sacerdotib. in magistratibus consistit. Priuatum * ius tripartitum i est. collectũ etenim est ex naturalib. k præceptis, aut gentiũ, l aut ciuilibus. Ius naturale est, quod natura m omnia animalia docuit. * Nam ius istud nõ [solum] humani generis proprium [est,] sed omnium animalium, n quę in terra, mariq́ue nascuntur: auium quoque cõe est. Hinc descendit maris atque fœminæ † coniugatio, * o quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educa-

a Illicito. Vt in matrimonijs: vt infra, de ri. nupt. lege, semper.

b Metu pœnarum. metu fit quis bonus: vt in transactione iurata: vt C. de transa. l. si quis maior. Item vbiq; pœna vnius est metus multorum: vt C. ad l. Iul. rep. l. j. præmio fit bonus: vt C. pro qui. cau. ser. pro pręmio liber. acc. per totum & de sta. & imag. l. & virtutũ. & de fa. ll. l. j. ad Syl. l. antepe. § fin. & in auth. de non alie. §. fin. col. vij. vnde versus. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine pęnę.

c Nisi fallor. Nullo mõ fallimur. nã ciuilis sapientia vera philosophia dicitur. l. amor sapiẽtię à philos, quod est amor. & sophia. i. sapiẽtia: vt j. de vari. & extraor. cogn. l. j. §. proinde. licet pecuniã nõ abijciamus: vt j. de va. & excusa. mu. l. in honoribus. §. philosophis. & facit. C. de lat. li. tol. §. j. & C. plus va. quod agitur. per totum.

d Huius studij. iuris studio quærendi, duæ sunt species prout dialectici ponunt speciem: non prout legistæ: quia posità ponitur & genus: sed nõ conuertitur, ſm Io. & P. licet quidã dicat Pla. intellexisse, ꝙ species siue positiones dicerentur res super quibus ius tractat: & iam cõstaret species esse infinitas, cũ sup multis tractat hoc ius, & super seruis & liberis vnde reprehendunt eũ. & facit ad hũc. §. inst. de iust. & iu. §. huius.

e Positiones. i. diuisiones.

f Publicum. Ad statum conseruandũ nę pereat. sed cum publicum ius sit in sacris & similibus, & hoc etiam in qualibet villa fiat, qualiter pertinet ad statũ rei Romanæ tantum? dic quod villã quamlibet conseruari, & ibi talia fieri, pertinet ad ciuitatẽ Romanam: cũ non esset perfecta, nisi ex suis partibus constaret: vt infra tit. j. l. j. nec placet, quod dicas publici appellationem ad alia loca referri, quam Romanæ ciuitatis: vt infrà, de verb. sign. l. eum qui vectigal.

g Ad singulorum. s. principaliter, secundario ad publicam vtilitatem. expedit enim reip. ne quia re sua male vtatur: vt insti. de iis, qui sunt sui vel alie. iur. § pen. & infra de procu. l. seruum. §. publicè. sic & econtra. quod est publicum principaliter, secundario pertinet ad vtilitatem singulorum. vt leg. j. in fi. C. de caducis tollend[...].

h In sacri[s]. Consi[st]it ius publicum in sacris, vt sunt ecclesię, in quibus petimus veniã peccatorũ: vt in authen. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero. coll. viij. ita & si lesę fuerint. q[...] pot vti interdictis: vt j. de interd. l. j. ij. & [...] l. interdictorũ. §. interdicta. Item in sacerdotib. quia interest vt sint sacerdotes, à quib. veniã pe[tim]us p[e]ccatorũ: vt C. de sum. tri. & fid. c. l. inter claras & propter iniuriam eis factã quidlibet agis: vt C. de epis. & cle. l. si quis in hoc. Item in magistratibus, quia interest vt sint magistratus. parum enim prodesset iura esse in ciuitate, nisi sint holes, qui iura reddere possint: vt j. ti. j. l. ij. §. post originẽ cõsistit. & in alijs: vt infrà ad l. Iulia. ma. l. pe. & infrà. so. ma. l. j. & insti. de re. di. §. cũ in suo. patet ergo quod ti. de sacros. eccle. vel de epi. & cler. vbicunq; sunt, & similes, sunt de iure publico: & idẽ de iure fiscali vbicunq; sit: & idem de officio magistratuũ: vt C. de of. per oẽs tit. & de iu. om. iu. & in alijs similibus iuribus Dig. & Cod.

i Tripartitum. Specialius ideo ponit: quia plurima de eo tractaturus est, idẽ tamen dico de publico quod est tripertitè collectũ, secundũ Ioan. & sunt eadem exempla: vt liceat reipublicæ vim vi propulsare: & cum iniuria eius alter non locupletetur: item & circa vsucapiones.

k Naturalibus præceptis. A naturali iure habet ius priuatum hoc, vt nemo fiat locupletior cum aliena iactura: vt infra de condi. indebi. l. nam hoc.

l Gentium. à iure gentium. hoc, vt quod quisq; ob tutelam &c. vt infrà eo. l. vt vim. à iure ciuili, vt pręcepta de vsuca. vt insti. de vsuca. in prin. quid autem sit vnumquodq; istorum, subijcit: sed alio modo ius naturale ibi accipitur, quam hic.

m Quod natura. i. Deus, & sic nominatiui: vel dic ꝙ sit ablatiui casus. Itẽ no. ius naturale quatuor modis dici. Primo lex Mosaica: vt inst. de iure na. gent. §. j. Secũdo instinctus naturę: vt hic. Tertio ius gentiũ: vt inst. de re. di. §. singulorũ. Quarto ius prętorium: 1 vt infrà de mi. l. j. & facit insti. de iure na. in prin. Quinto: vt infrà eo. l. pen. in prine. & sic accipitur suprà proxi. §. & sic in idem recidit.

n Omnium animalium. Fallit secundum quosdam in vermibus, qui non ex alijs, sed ex terra gignuntur idem in cuculo: dicunt quod hic loquitur in generibus singulorum animalium, & non in singulis generum, sic inst. de suspec. tut. §. j. sed puto hoc quod sic fit, naturæ esse instinctum: nec hic dicitur quod omnia animalia per coitum procreantur, sed iure naturali regi. quod regimen est in eo quod auis volat: quod piscis natat: & sic de alijs.

o Coniugatio. i. cõiunctio: & cõsensus animorũ: quę sola. s. sine cõcubitu facit matrimoniũ: vt subijcit & j. de re. iu. l. nup. & hoc est verũ de licita cõiunctione. qd de illicita: eũ ad hãc eodẽ mõ, quo ad licitam inducimur? quidam dicunt ꝙ non idẽ. sed nos quod idẽ: nec ob. ꝙ illicitũ cõmittit: quia primus motus 3 iuris natu. est impunitus: sed p[ost]ea sequẽs oblectatio[...]

Metu pœnarum, nę quis bonus efficiatur.

* Plerosq; etenim vis magis quã ratio ipsa, & pœna magis, quã honestum In officio continet, vt Ari. disserit x. Ethi. ca. ix. A. Pers.

* quomodo, & quã pmia dari cõueniat, Cice. lib. j. de inuẽt. ca. de iuri diciali. Versus.

* quã illius esse patrem philosophiæ, q agit de moribus, q vocatur ἠθικὴ, a quibusdam dictũ. Scio, ex Aristo. Ego vero contra potius esse partem eius philosophiæ, q πολιτικὴ dicitur, ꝓbo ex Ari. vj. Ethi. c. viij. nisi ἠθικὴν, vt genus accipere veline. A. Pers.

* aliter Publicum & priuatũ accipit Cic. in partit.

* id est theses ex Aristot. j. anal. post. cap. 1. quo pro latino vtimur quã que. A. Pers.

Versus. Nota glos. in quibus ipsum ius publicum consistit.

* Isidor. l. 5. cap. 8. etym.

* Cõnan. hic cõtra Agricolã in c. 4. l. j.

* Isido. l. 5. cap. 4. 5. & 6.

† quæ in mare P. F.

† P. F. coniunctio

* Xenophõ in œconomico & de dictis & factis Socr. & Cic. li. j. off.

1 Gl. ista in hoc reprehẽdit, ꝙ ius pętoriũ non dicitur naturale, sed ciuile: vt infrà eo. l. nam & ipsum. ſm Paul. hic.

2 Ista expositio est inutilis: cum sit in litera Pisa. coniunctio.

3 Verba istius glo. habentur vj. di. in pa[...]: sed pẽ[...]ndum. Paul.

mentum contrahitur veniale peccatum propter fa ctū si sequetur, cōtrahitur mortale peccatum in brutis autē animalibus non habetur discretin eum sine ratione ducatur. Item nūquid ergo ipse actus matrimonij vel copulæ carnalis est ius naturale: Respōd. non, sed ipse motus.

cū igit. Itē qd si ob tutelā alterius? Resp. affectionē cōsiderari, vt. ĩ. quod met. cau. l. isti quidem §. si. & mādati. l. cum seruus. Et facit ad hoc quod liceat vim vi repellere: vt ĩ. ad legem Aquil. scientiam. §. qui cū aliter. & ĩ. de vi & vi ar. l. 1. §. vim vi. & ĩ. qd metus cau. l. sed & partus. §. pen.

tio [a] Videmus etenim cætera quoq; anima lia, feras etiā istius iuris peritia censeri. † Iusgētiū est, quo gētes humanæ [b] vtuntur ꝙ a naturali recedere, [c] facile intelligare licet quia illud [d] omnibus animalibus, hoc [e] solis hominibus inter se commune est.

Pōponius libro singu enchiridij. II.

VEluti erga Deum religio: [f] vt parētibus, [g] & patriæ [h] pareamus.

Florētinus libro primo Institutionum. III.

VT vim [i] atque iniuriam propulsemus. Nam iure [k] hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et cum inter nos cognationē [l] quādam natura constituit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse.

Vlpianus lib. 1. Institutionum. IIII.

MAnumissiones [m] quoq; iurisgentium sunt. Est autem manumissio, † de manu datio. [n] nam quandiu quis in seruitute est manui & potestati suppositus est: manumissus liberatur potestate. quæ res [o] a iuregentium originem sumpsit: vtpote cum iure naturali omnes [hoīes] liberi nascerentur: [p] nec esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita sed postea, quam iuregētiū seruitus inuasit: secutū est bñficiū manumissionis. & cum vno naturali nomine homines † appellarentur, iuregentiū tria genera [q] esse cœperunt liberi, [r] & ijs contrarium serui, & tertiū genus. † libertini, qui desierant esse serui.

Hermogenianus lib. 1. iuris epitomarum. V.

EX hoc iuregentiū introducta [sūt] bella [s]

ad actum. Item ad peccatum iure naturali mouemur vt in auth. de restit. & ea quæ. §. vnū colla. 4.

[a] Educatio. Eo. n. quod mouetur parētes ad educatione filij, est ius naturale. & ad hoc etiam astringit nisi filius per se sufficiēs: vt ff. de li. agn. l. si qa a liberis. §. sed si filius.

[b] Humanæ et solę. nā & iure naturali vtūtur, sed nō solę.

Recedere. Id est differre.

Illud. Scilicet naturale.

[e] Hoc. Scilicet iusgentium.

[f] VEluti. Religio. sed nonne hoc de iure publico est: cum sit sacrū, vt ā. eo. l. j. §. publicū. et hic ponit trēs priuata pcepta. Itē hæ duæ species publicū & priuatū inter differunt. & nulla est altera. Respond. & hoc & illud consistit in tribus: sed de, priuato ideo tātum dixit, quod cōsistit in tribus quia de eo plura erat dicturus. vel dic qd̄ hic de religione tractat: ibi de sacris scilicet domibus: vt ibi diximus.

[g] Parentibus. Nota filium debere patrī obedire vt in authen. de nup. §. si vero expectet. colla. 4.

[h] Et patriæ. Pugna pro patria, vt dixit Cato, vt hic, & C. de aboli. l. fallaciter. & infrà ad legē Iul. maiesta. l. penultima.

[i] VT vim. Scilicet iniuste illatam ab aliquo priuato: nō illatam ab eo, cui subditi sumus: vt infrà. de iniur. l. iniuriarum. §. 1. & infra. de rei vend. l. qui restituere. in princip. Item non illatam à priuato iuste. vt infrà ad leg. Aquil. l. 4 sed quid si a potestate & iniuste? Resp. pati debemus, secundum M. vt infrà. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis. sed magistratum conueniet vel durante officio: si est de minoribus: vel eo finito, si est de maioribus: vt infrà. de in ius vocan. l. a. & infrà de iniur. l. nec magistratibus. & infrà. de iud. l. pars literarum & infra quod met. cau. l. 3. §. sed vim. Itē & brutis hoc permittitur vt infrà si quadr. pau. fe. dica. l. 1. §. cū arietes. non tamen dicuntur iniuriam facere vel pati: vt infra si quadr. pau. fe. di. l. 1. in princ.

[k] Nam iure. s. fori, nō cæli. Sed quid ob tutelam rerum suarum? respon. idē: dūmodo cum moderaminē, vt C. vnde vi. l. 1. & infra de vi & vi ar. l. 3. §.

[l] Cognationem. quia omnes ab Adā processimus.

[m] MAnumissiones. In quibus ius non disponit pcipue vt fiant: sed dispositū custodit & cōfirmat: & qa nō ab ebrietate vt ĩ. de ijs q sūt sui vel alie. iur. l. 1. In gl. 3. vel dic nō disponit, vt cogat aliquē manumittere.

[n] Datio. sic ergo q manumittit, dat libertatē. ergo suam. vel alienam. si suā ergo ipse postea nō erit liber. si alienā, quam nō erit inuenire, ergo quā non habet. præterea cū omnes homines liberi nascantur inte nat. ergo nō dat ei libertatem cū ille liber sit. His duab' rationibus vel oppositionibus inductis expono datio. i. detectio. nā cum manumitto seruum detegitur libertas serui. nā ipse semper liber est, inspecto iure nat. sic qui excutit grana de spicis non nouam speciē facit sed eam q est detegit: vt infrà. de acq. do. l. Deo. §. cū quis. sic & infrà si ser. vē. l. sicuti. a. in fi. vel dic dat quā nō habet ille, qui dat: vt in vsufru. formali: vt infrà de vsufru. l. quod nostrū. & in creditore: insti. qui. ali. licet. §. 1. secundum Pla.

[o] Quæ res. Scilicet manumissio.

[p] Nascerentur. & hodie nascunt: vt infrà. de reg. iur. l. qd̄ attinet. sed arg. cōtra. infrà de ma. testi. l. interdū. & hoc secūm H. & Ir. sed verius ē vt hodie nascant serui: cū in hac parte derogauerit iuri. nat. ius ciuile vt infra eo. l. ius ciuile est. licet ipsum ius naturale sit immutabile in genere: vt inst. de iure na. §. pe.

[q] Tria genera si tria eē cœperūt, & erat vnū, ergo sūt quatuor? R̄n. nō sequit & habes instātiā: heri habebas tres liberos: hodie nascit vnus: sic incipis habere quatuor, ergo septē, cū prius haberes tres. non sequit: qa q prius erāt, l sequēti numero cōputant. Itē quō sūt tria genera tātum duo. s. liberi & serui, qa liberti liberi sūt. sed dic cœperūt esse. i. cœperūt appellari: sed qd de restitutis natalibus? rñ. sūt. ingenui, cū nec videāt fuisse serui vt inf. de na. re. l.

[r] Liberi. i. ingenui. & facit insti. de lib. in pr.

[s] EX hoc. Bella. ergo iusgentium iniquū est, cum iniquū inducat sed dic, ꝙ dicit de bello licito, vt indicto a popolo Ro. vel Imperatore. nā l. instea sunt

Iure naturali ad peccatum mouemur.

† Censeri i. admirationi esse. Budæ. Similis est locutio in l. vltima. de suis & legit. hær.

† Nil facit. debuisset. n. allegasse. §. si vero is q. dem. circa med. in authe. de mona. colla. 1.

Hoc ius gētium, ius naturæ vocat Ci. l. 2. de innēt. & l. 2. de leg.

a Adde ꝙ patriæ est dulcior amor. l. quæ habebat. infra de leg. 3. vnde Virg. Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua. & propria vnicuique videt maior & pstantior alia. l. fin. & ibi gl. in fin. si ser. export. C.

Quando autem dicatur fieri cū moderamine in culpa ex tutelæ declarat gl. magistra. ĩ d. l. 1. & p canonistas in d. c. significasti. extra de homi.

† Bal. hic istam glo. mandat signandam valde ad hoc quod ĩ defensione alterius subeunda, est affectio considerāda multum quod no. Bnlo.

† P. F. *de manumissio, id est datio libertatis,*

Natura liberi omnes, Seneca l. 7. Declam: declam. 6.

De origine seruitutis August. lib. 19. de ciu. Dei.

P. F. *appellaremur.*

In vulgatis exēplarib. additur *hominum.*

† P. F. *liberti, id est hi, qui desierāt &c.*

quib. ex caussis bella indicenda, Aug. li. Quæst. & li. de verb. domini. tractat. 19.

ſunt quibus populus,&c.vt infra,de ca.l.hoſtes.Itẽm dicit de bello indicto ad iniuriã propulſandã,quod licet.vt ſ.e.l.vt vim.nõ autem de alio,ne inde iniuriæ naſcaẽ occaſio,&c.vt C.vnde vi.l meminerint.

[a] Diſcretæ.i. ſeparatæ. puta Italia a prouincis.

diſcretæ,[a] gentes, regna cõdita,[b] dominia diſtincta, agris terminis[d] poſiti, ædificia[e] collata, commercia,[f] emptiones[g], venditiones, locationes, conductiones, obligationes[h] inſtitutæ exceptis quibuſdã,[i] quę iure ciuili introductæ ſunt.

Vlpianus.lib.1.Inſtitutionum. VI.

Ius ciuile eſt, quod neque in totum a naturali vel gentiũ recedit, neq; per omnia ei ſeruit.

[b] Condita. a ſingulis gẽtibus,quę ſi bi reges elegerunt.

[c] Dominia diſtincta. imo & ſecundum ius natu. ſunt diſtincta: quia ſecundũ ius diuinum aliquid erat proprium. dicitur. n. Furtum nõ facies. Item, non concupiſces rem proximi tui.Item, non retinebis mercedẽ mercenarij tui vſq; ad mane.Item nõ appareas in cõſpectu Dei tui vacuus. Et ſi dicatur, omnia ſunt communia iure natu.expone, id eſt, communicãda. ſed reſpond. etiam tunc quando hæc præcepta diuina dabantur Moyſi à Deo,erat iuſgentium:& ſecundum illud dicebatur aliquid meum nam cum eſſent gentes iam coniunctæ,erat iuſgentium : vt inſtit.de rerum diuiſione.§.ſingulorum.vel dic dominia diſtincta,ſcilicet directa ab vtilibus.& econtra.Item nonne etiam iure ciuili dominia diſtinguntur,vt per vſucapionem Reſponde ſic : vt inſtitu. de vſu & habitatione.§. fin. Item per arrogationem. Item per ſententias. Item per teſtamenta.

ADDITIO. Tu dic melius,quod licet aliqui modi acquirẽdi dominium ſiat de iure ciuili, quos enumerat gl..hic,& gl.in l.1.in princip.ff. de acquirenda poſſ.tamen ipſum dominium ſemper eſt de iuregentium,ſecundum Ia. hic.

[d] Termini. & ideo inducitur actio finium regundorum.

[e] Collata.id eſt,coniuncta: qua collatione ſit ciuitas,& caſtrum,& villa.

[f] Commertia. Generale nomen eſt omnium contractuum, ſed hic ad permutationem reſtringitur : quia de alijs ſtatim ſpecificat.

[g] Emptiones. Licet iſti contractus ſint a iure inducti,tamẽ ipſi facti ſunt *.vt infra,de cur,de cur.fur. l.conſilio.in ſi.quæ eſt contra,ſic hæreditas eſt incorporalis.tamen in ea corporalia continentur : vt inſtitu.de rebus corp.& incorpo. §.penul.

[h] obligationes.Sed actiones ſunt a iure ciuili * : vt ſ.ti.primo.l.ſecunda.§.deinde.& §.omnium.Item quæro de qua obligatione dicit hic,quod eſt de iure gentium,cum duæ tãtum ſint obligationes, ſcilicet ciuilis,& naturalis:de ciuili nõ.item de naturali nõ uideẽ,ſed dic de naturali:quia obligatio iuriſgẽtium dicitur naturalis.& ecõuerſo.vt inſtit.de rerum diuiſione.§.ſingulorum.& infra de cõd.indeb.l.ſi id quod.& inſtit.de fideiuſſo.§.primo.quomodo ergo ſeruus obligatur de iuregentiũ.cum iure nullus ſit? Reſpon.imo iure ciuili eſt nullus,& eo iure nõ obligatur:ſed iuregentiũ eſt aliquis. vel aliud eſt naturale quo ad animalia omnia, aliud quo ad omnes homines,etiã ſeruos.& hoc etiam poteſt dici gentium quod in idem recidit.cum ergo dico obligationẽ naturalem,nõ intelligo de iure naturali omnium animantium:quia alia animalia non obligantur: ſed de iuregentium.poteſt tamẽ dici quandam eſſe obligationem,quæ inſtinctu naturæ prouenit:vt in alẽdis liberis,& procreãdis *.& obligatio ad antidota,quæ nõ impedit repetitionem ſoluti per errorẽ ſemper † vt infra,de condict.indeb.l.ſi nõ ſortem.§.libertus Itẽ quid differt obligatio a cõtractu ? dic vt diximus inſtit.de obli.in fin.

[i] Quibuſdam. vt verb.oblig.vt inſti. de ac.§.de conſtitu ta. Item literarum obligatio:vt inſtit. de literarum oblig. Item cõtractus emphyteuticus: vt inſtit. loca. & condu. §.adeo. Item contractus ſponſalitiæ largitatis : vt in authen.de ſponſa. largita.in princi. col. 4.9.

Itaq; cum aliquid addimus,vel detrahimus iuri communi:[k] ius propriũ. i. ciuile efficimus. Hoc igitur[l] ius noſtrũ cõſtat aut ex ſcripto, aut ex nõ ſcripto: vt apud Grecos, τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι.

Papinianus lib. 2. Definitionum. VII

Ius autẽ ciuile eſt,[m] quod ex legibus,plebiſcitis, ſenatuſcõſultis. decretis pricipũ, authoritate prudẽtum venit. Ius ꝑtorium eſt quod

[k] Ius ciuile. Iuri cõmuni,id eſt iuri naturali, quod ſemper eſt bonũ & æquum: vel gẽtium de quo modo dixerat:quæ ſunt communia, primum omnibus animalibus,ſecundum omnibus hominibus vt ſ.eo.l.1.in ſi.cũ ergo addatur & detrahaẽ vtriq; eorum,exigo quatuor exempla. Detrahitur ergo iuri naturali in vſucapione *, quæ eſt cõtra ius naturale & eſt de iure ciuili:vt inſtit.de vſucap.in princ.Nec obſtat,quod ipſum ſit immutabile:vt inſtitu. de iure nat.§.pe.quia illud verũ in ſuo genere:in certis aũt capitulis mutatur:vel dic,licet mutetur quo ad obſtantiam ipſam,tamen ſemper bonum & æquum eſt additur autem iuri naturali in forma:vt in matrimonio,quod iure naturali inuentũ fuit,tamẽ a ciuili iure formam accepit,tam per ſponſalia præcedentia,ꝙ per cõſenſum ſequẽtẽ de præſenti:vt ſ.de ſpo.l.1.& de reg.iur.l.nuptias.& in auth.de nup.§.nupt. coll. 4.præterea iurigẽ.additur materia,quia cũ iuregen. nihil eſſet de tutela cogitatum,inuẽta eſt materia & forma a iure ciuili:vt inſt.de tut.in prin.detrahitur iurigen.in poteſtate dominorum reſtricta vt inſt.de ijs qui ſunt ſui vel alie.iur.§.pe.Sed nonne in totum ſeruit addendo,& in totum deſeruit detrahẽdo in caſibus ſupradictis? Reſpo.ſecundum Ia. non detrahitur iuri communi in ſua corporis vniuerſitate ſed in caſibus ſpecialibus bene.ergo dicit aliquid.vnde ſere totũ corpus iuris eſt ius ciuile, cum ibi vel in forma vel in materia iuri communi ſit additum vel detractum.

[l] Hoc igitur.Iſtud igitur,nõ ponitur illatiuè, ſed inceptiuè:vt ibi,igitur beatus Martinus.& hæc dictio ius,accipiẽ in genere.q.d.ius ciuile,ſiue lex. 12. tab. & ſequens verbum aut,ponitur pro &:vt C.de verb. ſig.l.pe.ibi,melius itaq;,&c. nã ex ſcripto & nõ ſcripto eſt:vt inſti.de iure nat.§.conſtat.vel dic,hoc ius id eſt,ſingulæ ſpecies iuris,id eſt, leges,quæ ſunt ſub l.12.tab.& tũc aut propriè ponitur. prima verior & vtilior eſt,ſ.quod ꝓ l.12.tab.accipiatur ius ciuile in tota iſta lege:vt patet ex hac demõſtra.hoc igiẽ.&c.

[m] Ius autẽ ciuile eſt. Cũ enim ſint ſex partes iuris ciuilis ſcripti,ſcilicet leges. plebiſcita. ſenatuſcõ.principũ placita,magiſtratuũ edicta,reſpõſa prudentum. vt inſtit.de iure natu.§.ſcriptum ius eſt.& hic quinque ex his faciant ius ciuile.ſextum,ſcilicet magiſtratuũ edicta,facit ius prætorium:vt hic: & inſtit.de perpe.& temp.ac in princ. & quid ſit quodlibet iſtorum,dicitur in d.§.inſtit.de iure nat.& hoc ſ.in vnã ſignificatione iuris ciuilis, quæ eſt ad differen-

P.F.collocata.

P.F.commercium.

Atq; hinc fit, vt Princeps contractibus obligetur, & pactis cõuentis ea. primo de probationib.& Iaſo.l.1.inſ. de conſt. prin. cum tamen legibus ſit ciuilibus ſolutus l. princeps. De legib. A. Pers.

Quid ſi bi velit hic iuriſc. docet elegãter Budæ. ex Cicerone & Ariſtote.

Licet obligatio ſit iuris, tamẽ cõtractus ſunt facti.

iſtã gl. ſequiẽ P. de ca.hic.

Obligationẽ naturalẽ ad antidora impedire repetitionẽ indebiti ſoluti per errorem iuris putat Zaſius aduerſus communẽ interpretũ ſententiam in intellectibus ad l.ſi nõ ſortem.§.libertus. ff. de con.in de:

P.F. ſine ſcripto. Bu.legit τὸ μὲν ἄγραφον. τὸ δὲ νόμιμον.

iſtud reprobatur communiter per doctor.

Iuris ciuilis ſcripti ſex partes

prætores introduxerunt adiuuandi, [a] vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicã: quod & honorariũ dicitur, ad honorem prætorum sic nominatum.

Martianus lib. 1. institutionum. VIII.

Nam & ipsum [b] ius honorarium viua vox [c] est iuris ciuilis.

Omni populo iurisdictionem habenti, ius proprium statuere permittitur, quod ius ciuile vocatur: quod vero ab omni gente æqualiter custoditur, ius gentiũ appellatur. h. d.

Caius libro. 1. Institutionum. IX.

Omnes [*] populi, qui legibus [d] & moribus [e] reguntur, [f] partim suo proprio [*], [g] partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius propriũ ciuitatis est, vocaturque ius ciuile, quasi ius propriũ ipsius ciuitatis. Quod verò naturalis [*] ratio inter omnes homines constituit, id apud oẽs peræque custoditur: vocaturque ius gentium, [h] quasi quo iure omnes gẽtes vtuntur.

Vlpianus lib. 1. Regularum. X.

Iustitia [i] est constans & perpetua voluntas ius suũ cuique [*] tribuẽdi. [†] Iuris præcepta [k] sunt hæc: honestè [l] viuere. alterum non lædere, [m] suum cuique [n] tribuere. Iuris prudentia [*]

ferentiam prætorij. alias aũt quandoque ponitur pro statutis ciuitatum vt insti. de iure nat. in prin. quandoque pro. l. 12. tab. vt s. l. proxi. §. hoc igitur, quandoque pro disputatione prudentum. vt infra titulo s. l. 2. §. ex his legibus.

a Adiuuandi. adiuuat, cum suis institutis dat bo. poss. secundum tab. cũ et prius habebant petitionem hæreditatis: vt insti. de bon. poss. §. aliquando. & infrà. de bo. poss. l. sed cum patrono. §. pen. in fi. ibi, legum quoque tuendarum &c. Supplet, vt in actione furti manifesti, quam prætor induxit: sed furti nõ manifesti est ciuilis vt inst. de noxa. §. sunt autem. & de pœne. act. §. aliquando. Item supplet: vt infrà de noxa. l. si plurium. in prin. Corrigit, vt in emancipatis qui iure ciuili non succedunt, licet iure prætorio sic: vt instit. de exhæ. li. §. emancipatos. & de hære. quæ ab inte. §. emãcipati. Itẽ in posthumo alieno, qui iure ciuili non succedit, sed iure prætorio sic: vt insti. de bo. poss. in prin. Itẽ in suis hæredibus quandoque: vt C. de lib. præte. l. maximum. Itẽ facit ad idẽ ff. de iniusto rupto test. l. posthumus. & inst. de le. ag. succes. §. media.

b Nam & ipsum, bene dixit adiuuandi. nam & ipsum, &c.

c Vox. quia voluntatem iuris ciuilis eloquitur, secundum Io. vt enim voce exprimitur cordis intentio, ita per prætorem iuris ciuilis scientia.

d Omnes legibus. i. iure scripto.

e Moribus. i. iure non scripto.

f Reguntur. sed qui sunt illi, qui non reguntur? Resp. syluestres homines.

g Suo proprio. sed quomodo ius propriũ vel à gentibus statutum potest habere locũ: cũ solus princeps possit facere leges. vt C. de legi. & constitu. l. fi. quæ est contra? Respond. hęc per illã corrigitur secundum quosdam. vel verius, hic loquitur de eo iure gẽ. quod quasi ipsa natura inter omnes tenet: & propterea quod non sit generale: vnde non est contra.

h Ius gentium. quandoque naturale: vt insti. de re. di. §. singulorum.

i Iustitia. Hæc iustitiæ definitio potest intelligi de diuina iustitia. [*] quasi diuina iustitia est constans &c. & secundum hoc omnia verba in ea posita sunt plana: & quod sequitur suum cuique, &c. ideo dicit: quia ipse retribuit cuiq; secundum opera sua. Sed nonne iniustum fuit, quod fuit mercenario in sero venienti datum tantum quantum & illi, qui mane venerat, quod tamen diuina iustitia laudat? Respond. Illud mysticè dicitur. vel dic secundo, quod de fragili hominis iustitia loquatur, quasi dicat iustitia humana, vel quæ est [illegible] secundum hoc illa duo verba constans, & perpetua, extrahuntur: quia homini nõ possunt conuenire cum scriptũ sit, quod septies in die cadit iustus: & illud, nunquam in eodẽ statu permanet. Itẽ quid erit ita stabile inter homines, & ita immobile, vt nullã patiatur mutationẽ, cũ omnis status noster, &c. vt in authen. de nõ alie. §. vt autem. colum. 2. Item quod in fine dicit, ius suũ cuique tribuens. [*] intellige quantum ad affectionẽ: quia ad actum non potest. q. dicat. habẽs affectum tribuendi. sic suprà. dicitur in titu. de Augusto. sic de matrimonio, quod est indiuiduũ vt insti. de pa. po. in princi. licet interdum diuidatur: vt C. de repud. l. consensu. vel tertio expone vt in sum. huius titu. Sed Tullius sic definit: iustitia est habitus animi communi vtilitate seruata, suã cuique tribuens dignitatẽ. sed Plato ita: iustitia est virtus, quæ plurimũ potest in ijs, quæ minimũ possunt. vel prout ego credo, iustitia ẽ cõgrua dispositio in singulis rebus rectè diiudicans. verba aũt ius suũ exponevt dixi, vel dic, id est, hominis meritum: nã quisque propter delictũ priuatur quis iure suo: vt ff. quod me. cau. l. extat. & C. de iu. emphy. l. 2. & 3. vel dic suũ ius: vt honeste viuat & alterum non lædat, &c. vel dic suũ ius i. iustitiæ. Accur.

k iuris præcepta. i. iura præcipientia præcipiunt aliquod istorum triũ. i. pertinens ad aliquod istorũ nã nõ omne ius præcipit, imo quoddã punit, quoddã permittit, quoddã vetat: vt ff. de leg. & se. consu. l. legis. quoddam consulit: vt ff. de rei ven. l. ijs qui.

l Honeste. quantum ad se, quæ honestas circa matrimonia est: vt ff. de ri. nup. l. semp. & circa mores seruatur: vt ff. de tut. & cura. dat. ab his l. scire oportet. §. penultimo.

ADDITIO. Adde hic, quod si sit meretrix, quæ velit venire ad habitandum in aliquo vico: quod vicini possunt eam repellere, ne alias inficiat. faciat l. nemo. C. de episc. aud. secundum Ia. hic.

m Lædere. & hoc ad proximũ: vnde illud. Quod tibi non vis fieri, alijs ne feceris [*] c. placuit. extra de maiori. & obedien.

n Cuique. vt non solum non lædat, sed etiam adiuuet. nã non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonũ est. sed nonne hæc verba accipiũtur hic, sicut supra in definitione iustitiæ? Respond. non: imo ibi hæc tria comprehẽdit hic autem illud solũ quod extra duo prima relinquitur, scilicet, vt aliũ adiuuet. & not. quod hic reprobo opin. Py. & aliorum qui dixerunt, quod iustit. eo. tit. §. iuris præcepta. nõ definiebatur ius. Ius autem est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. nam dico quod hæc verba [illegible] quæ hic sunt. nã per hoc

Iuris prætorij multiplex effectus.

[*] Li. diuisit ius commune hominibus cum animalib. hic diuidit ius commune tantum hominibus inter se: & communi nomine complectitur tam ius naturale, quam gentium. Itaque hæc diuisio, quando ad homines attinet re ipsa tot habet membra, quot superior.

[*] eandem diuisionẽ tradit Ari. l. 5. Æth.

[*] Non diuinã iustitiam definit Caius vt sonat Acc. sed habitum quendam virtutis, q animo hominis cõceptus impellit eum ad id duntaxat, quod bonum & æquum est. vide Fer. monta. de iustitia & iur. instit. lib. 1.

‡ Tu dic quod imò nõ fuit iniustũ per l. j. §. si cõuenias. ff. deposi. secundum Iac. Butr: & alios.

Non tribuens, sed tribuendi habeat e- [illegible]

[illegible] ces codices.

[*] Lex cœlestis dicitur apud Ci. l. 2. de legib. vbi hoc dictũ grauiter & copiose explicat, vt & apud Paullum ad Romanos. c. 2.

[*] hoc dictum pulchre quibus versibus enarrat Hora. l. arte Poetica.

† Hotoman. legit Tribuẽs, in Instit. ex codice Argentinensi, & ex Theophilo Iustitiæ vero descriptionem Pete ex Gell. lib. 14. c. 4. & ex Demosth. in or. cõtra Aristog. & Seneca. l. Octauia. & Seneca de form. honestæ vitæ, in C. de iustitia

‡ Hãc Iustitiæ definitionem tuetur aduersus Rodolphum Agricolã Alciat. li. parerg. 1. cap. 1. & bona: contra Agie. l. 1. c. 3. n. 7.

[*] Budeus hic, & Alci. in 2. dispunct. c. 5. Plato in dial. de Regno, dicit Iuris scientiam

[*] hoc nõ ẽ Accursij.

quod ibi dicit precepta iuris, dicit arti&res sit collectio preceptorũ. Item per hoc quod dicit honestè viuere, alterum non lædere: valet tantum quātũ boni viri & æqui. Item per hoc quod dicit ius suũ vnicuiqȝ tribuere: colligo cuius merito qȝ nos sacerdotes appellet. i. sacra, vel sua iura cuilibet ministrantes: vt hic, & supra eodem. l. 1. in principio.

est diuinarum [a] atque humanarum rerum notitia, [b] iusti atque iniusti scientia. [c]

Ius quandoque ponitur pro eo, quod est ars boni & æqui: quandoque pro loco: quādoque pro consanguinitate. Bar.

Paulus lib. 14. ad Sabinum. XI.

IVs pluribus modis dicitur. Vno modo, cũ id, quod semper bonum ac æquum [d] est, ius dicitur: vt est ius naturale. Altero modo, quod omnib', aut pluribus in quaque ciuitate vtile est: vt est ius ciuile. [e] Nec minus ius rectè dicitur in ciuitate nostra ius honorarium: Prætor [f] quoqȝ ius reddere dicitur, etiã cum inique decernit: [g] relatione, scilicet, facta non ad id, [h] quod prætor ita fecit, sed ad illud, quod prætorem facere conuenit. Alia significatione ius dicitur loc', in quo ius redditur appellatione collata [i] ab eo quod fit, in eo, vbi fit. [k] quem locum determinare hoc modo possumus: vbicuoque prætor salua maiestate Imperij, saluoque more maiorum ius dicere constituit: is locus rectè ius appellatur.

Martianus lib. 1. institutionum. XII.

NOnnunquã [l] ius etiam pro necessitudine dicimus: veluti est mihi ius cognationis vel affinitatis.

TITVLVS. II.

DE ORIGINE IVris, & omnium magistratuum, † & successione iuris prudentium.

Gaius libro primo, ad legem duodecim tabularum. I.

[a] Diuinarum. Vt C. de summa trinit. & fide catho. & de sacrosanct. eccle. & ne quid in loco sacro, & in auth. quo modo opor. epis. & de reli. cleri. ad orn. perdu. & de sanct. epis. & multis alijs similis.

[b] Notitia. potest rectè legi. & ita illa dictio scientia, est ab ætiui casus. vel econtra sit nominatiui, & hæc dictio notitia, sit ablatiui. sic instit. de iu. natura: in princi. Sed nunquid secundum hoc oportet, quod quicunque vult iuris prudens vel iuris consultus esse, debet theologiam legere? Respon. non. nam omnia in corpore iuris inueniuntur: vt C. de summa trinita. & fide catholica, & de sacrosan. eccle. & de episc. & cleri. & in auth. in multis titul. vbi de diuinis tractat. Itẽ quæ est differentia inter iustitiam, & ius, & iuris prudentiam? Respon. iustitia est iuris: ius est eius virtutis executio, iuris prudentia est sciẽtia illius iuris. Itẽ iustitia est summum bonum ius medium & iuris prudentia infimum. Item iustitia est tribuere ius suũ vnicuique: ius coadiuuat: iuris prudentia docet qualiter fiat illud.

[c] Scientia. Per iustitiam habemus, ne fallamus: per iuris prudentiam ne fallamur. vnde scriptũ est: Sapiẽs fallere non vult, falli autem non potest.

[d] IVs. Bonum ac æquum. si semper est bonũ, quod est de iure nat. quomodo dici potest seruitutem vel vsucapionem de bono publico inductam: vt ff. de vsucap. l. 1. cum hęc iure naturali sint cõtraria, & dicantur nõ esse bona. si enim bonum est aliquid esse ergo malum est ipsum nõ esse? Respo. bonum est de iure natu. omnes esse liberos, & domino rẽ suam nõ auferri nulla causa extrinsecus inspecta. sic dicimus bonum est non amittere cappam. si autẽ intellectũ referas ad causas superuenientes: melius est seruitutẽ esse, quam nõ esse. sic enim omnes capti ab hostibus perirent. & melius est reipublicæ eos viuere seruos, quam mori ingenuos. Itẽ si inspicias necessitates, quæ essent, nisi vsucapiones essent, melius est eas tolerari. aliter enim nõ posset probari dominiũ fore: vt Insti. de vsucapio. in prin. & lites essent infinitæ: vt ff. pro suo. l. si. & bonum est quidẽ te nõ perdere cappã; & bonũ est perdere te potius, quam occidaris à latrone.

[e] Ciuile. Vt statuta ciuitatum, ad differentiam iuris naturalis & gentium: vt hic & institu. de iure naturali: in principio.

[f] Prætor. i. iudex.

[g] Cum inique decernit. i. contra æquitatem, non contra ius scriptũ expresso errore: quia tunc non esset ius: vt quia pronunties iudex minorem 14. ann. posse testari. Sed videtur quod sententia non valet ipso iure, cum inique decernit vt infrà de seruit. l. 1. quæ est cõtra. sed dic quod contra ius litigatoris fuit lata, non contra ius legis: vnde valet: vt ff. quæ senten. sine appel. l. 1. in prin. si sic exponas, quod iudex non contra ius legislatoris tulit sẽtentiam: quare dicit relatione facta, &c. nã etiã nulla facta relatione ad id quod fieri debet, est tamen ius, & datur actio? Respon. quod dicit relatione, &c. refertur ad id quod dixerat inique. non ad dictionem illam ius. Item nota. ius iniquum. sic institu. de vsuca. in princ. & ad Tertu. l. prin. & ff. quod quisque iu. l. 3. sed nunquid hoc ius iniquũ habet iustitiam matrem? Respond. non, secundum Io. imò iniquitatem. arg. ff. eo. l. 1. in princip. ibi ius est ars, &c. & in decre. distin. 1. c. ius autem. vbi dicitur quod ius, quia iustum. Item quæritur, ex qua sententia datur actio in factum: dic ex ea quæ iuste lata, non ex eã quæ fieri debuit.

[h] Non ad id. s. tantum.

[i] Collata. i. contracta. alias tracta.

[k] Vbi fit. i. fieri solet & facit ad hoc respõ. C. de sẽ. l. eum sententia. sed cõtra ff. de interro. act. l. voluit. §. quod ait prætor. solue vt ibi. [1] Item argu. contra ff. de arbi. l. si cum dies. vbi etiam in alio loco iudicatur. dummodo non inhonesto: solue vt ibi.

[l] NOnnũquam. Pro necessitudine. id est, iure sanguinis. vnde Iob. dixit, Necessarij mei venerunt ad me.

DE ORIGINE IVRIS, ET OMNIVM magistratuũ, & successione iuris prudentiũ.

Large ponitur ius ciuile pro omni iure ciuili, & prætorio, & naturali. sic accipitur infra de var. & extra ord. cog. l. 1. §. proinde. & hæc prima pars expeditur. infra eo l. 2. vsque ad §. post originem. secunda pars expeditur. postea vsque ad § iuris ciuilis scientiam. tertia postea vsque in fi.

Seneca li. 4. de benefic. ait, lege iusti, iniustique regulam.

P:r ap pellatur.

ius, iustitia, & iuris prudentia differunt.

Sententiã contra ius lata an valeat.

[2] etiã domi, vel in itinere, mõ salua maiestate, id est non in balneo, theatro, conuiuio. Cont.

† In F. F. & successione eorũ. Auctorum legit Cuiac. l. 7. ca. 25.

Actio in factum ex qua sentẽtia datur.

[1] Tu dicẽ quod vbi res exigit plenã causæ cognitionẽ: locum consuetum iudex debet obseruare in examinando negotio, vt hic. ibi vero simpliciter fit. & eodẽ modo solue aliud contrariũ in gl. Alber.

Factum.

Facturus. CASVS. Caius iurisconsultus proponens de iure veteri tractare, & librum inde facere, vult ab ipsa origine inchoare. Et quod sit ab ipsa origine inchoandũ, ponit duas rationes. Nam cum origo sit principium, & principium sit vniuscuiusq; rei pars potissima, ergo est ab ipsa origine inchoandum. Item secunda ratione: quia cũ aduocatus vult aliquid dicere vel postulare, p̃mittit suũ exordiũ: quia aliàs nihil dicere videt. multo ergo fortius, idem hic dicẽdum est. Vltimo ponit duas causas quare prædictæ duę rationes sunt bonæ.

a Facturus. Caius fecit vnum librum super interpretatione iuris veteris: de quo sunt tractæ leges Caij, quæ sunt in Digestis.

b Interpretatiõnem. Verbũ interpretationis in proprio sensu denotat vocabuli apertã significationem, hic tamen largius ponitur pro correctione, arctatione, & prorogatione: vt infra, ad Tertylianum. l. 1. §. quinpetas.

Facturus [a] legũ vetustarum interpretationem, [b] necessariò [c] prius ab Vrbis initijs [d] repetendum existimaui: [e] non quia velim verbosos commẽtarios facere, sed quòd [f] in omnibus rebus animaduerto, id perfectum esse, quòd ex omnibus suis partibus constaret. [g]

Et certè cuiusque rei potissima pars [*] principium [h] est. Deinde [i] si in foro causas dicentib᷑ nefas (vt ita dixerim) videtur esse, nulla præfatione facta, iudici rem exponere, quanto magis interpretationem [k] promittentibus [*] inconueniens erit, omissis initijs, atq; origine non repetita, atq; illotis [*] (vt ita dixerim) manibus, protinus materiam interpretationis tractare? [l] nãq; (nisi fallor) istę prefationes & libentius nos ad lectionem propositæ materię [†] perducunt: & cùm ibi [†] venerimus, [eius] euidentiorem [m] præstant intellectum.

Pomponius libro singulari enchiridij. II.

Necessarium [n] [†] itaque nobis videtur, ipsius iuris originem, atq; processum demonstrare. Et quidem initio ciuitatis nostræ [o] populus sine certa lege, sine certo iure primum agere [p] instituit: [q] omniaq́ue manu [r] regis [s] gubernabantur. Postea aucta ad aliquem modũ ciuitate, ipsum Romulum [t] traditur populum in trigintà partes diuisisse; quas partes Curias appellarit: [†] proptereà quòd tunc reipu-

Necessarium. CASVS. Duo fuerunt fratres qui Romã fecerunt, Remus & Romulus. Vnde vt prædicta ciuitas Roma suis legibus viueret, latæ sunt leges, qui etiam ciuitatem in xxx. partes diuisit vt ciues suis legibus viuerentur: & sic multi alij reges post Romulum obseruerunt: deuentum est tandẽ quod postea populus illis legibus nõ vtebatur. vnde miserunt decem viros in Græciam: qui x. tabulas de Græcia apportauerunt, & Romæ pro Rostris posuerunt, & quod ab illis non appellaretur statutum fuit a populo: dataq; est illis decem viris potestas, vt adderent duas tabulas, sicq; appellata est lex xij. tabul. post fuerunt disputationes prudẽtium. & hæc vsque ad §. deinde. postea in illo §. deinde. dicit quod inuẽtæ sunt actiones quæ cunctabantur a magistratibus, & si caderetur à syllaba, caderetur a tota causa. In monte Auentino cum inter populum & nobiles guerra esset: cõcordia facta constitutũ fuit, vt ista plebiscita pro legibus obseruarentur. Item facta sunt edicta prætorum, postea deuentũ est ad principem. & hoc vsq; ad §. post originem. Exinde dicit de ingressione magistratuũ & origine eorum. Item dicit de consulibus, qui non habent merum imperium, & ab eis appellatur. Dicit etiam de professoribus legum, & multa alia de successoribus magistratuũ: quæ longum esset enumerare. quale fuit initium secessionis in mõte Auentino, dicit. Nam cũ filia Virginij pronuntiata esset ancilla, vt iudex haberet in suam concubinam: Virginius occidit illam suam filiam. vnde secessit in montem Auentinum vna cũ alijs popularibus. Inferior litera non legitur, sed nota ex ea ista, quod iudices sedebãt tñ vsq; ad vesperas: vt in §. & quia. Aliud, & quod prætores de fideicommissis non sunt magis, vt in §. diuus. Aliud, quia quidam plus habent eloquentiæ, quã scientiæ: vt in responsis Pauli. Item aliud, quia turpe est nobili & patricio viro ius ignorare in quo versatur in §. Seruius. Item aliud, quod quædam honestè conceduntur, quæ non honestè petuntur, vt in §. post hos. & hoc dicit hæc lex. Viua.

c Necessario. Id est vtiliter.

d Initijs. Circa tria quæ sunt in titulo.

e Existimaui. Scilicet ego Caius. scilicet qualiter in iure inueniendo fuerit processum, sed quomodo cum sequens lex sit Pomponij, vbi dicetur, hæc tria fecit hic Caius? Respond. alibi dixit Caius. licet hic dictum Pomponij sit propositum.

f Sed quod. Id est, quia.

g Constaret. Nn. quæ sit res perfecta. facit. ff. de auro & argento lega. l. & si nõ sint. §. infecti. ver. quid ergo. & C. ad Syl. l. pe. & fi. & in decre. vij. q. j. c. nihil. arg. contra infra de verb. sig. l. ædificia. §. perfecisse. & ff. de diuer. & temp. præscr. l. in vsuc. in prin.

h Principium. Not. principiũ esse spectandũ. nam dimidiũ facti qui bene cœpit, habet. & facit ff. man. l. si procuratorem. in prin. & C. quando lic. vnicuiq; l. j. & C. quando in integrum resti. non est necess. l. fin. ar. contra. C. ad Syl. l. cum Syllanianum. in fin.

i Deinde. Secunda ratio exempli. & hęc non videtur bona, cũ non exemplis &c. vt C. de sen. l. nemo.

k Interpretationem. i. correctionem legum vetustarum, & arctationem: vt in princ. diximus.

l Tractare. quasi diceret, inconueniens esset, namque &c. & sunt istæ causæ quæ sequuntur, primæ & secundæ rationis.

m Euidentiorem. Imo sine his non esset euidens: sicut & si principium alicuius casus omiseris, postea casum plenè intelligere non poteris: vt infra de eodem. l. argentarius. §. edi autem.

n Necessarium. Hæc lex diuiditur in tres partes. prima tractat de origine iuris vsq; ad §. post originẽ. secunda de magistratibus, vsq; ad §. iuris ciuilis. tertia de successione prudentum, vsq; in fin.

o Ciuitatis nostræ. Scilicet Romanæ.

p Agere. Id est, viuere.

q Instituit. Hic incipit.

r Manu. Id est, arbitrio.

s Romulum. Regem, scilicet Romanorum.

Per sen-

[*] Plat. Dial. 2. de repu. & Ari. 1. Eth. c.

[*] In hanc sententiã, vide Plat. dial. 4. de leg.

[*] Vide Chil. j. cẽ. 9. pro. 55.

† In P. F. produxerunt.

† In al. eo

† In hanc legẽ, multa Bud. & Alc. tũ vero Vdalricus Zasius totã interpretatus est, tu illos videto: vt semel nos marginalibus annotationibus, quæ lectionum varietatem indicent, liberemus.

In P. F. a regib. sed Ræuard. in singulari de auctor. prudẽtum, magis probat, Regis.

Curiatæ leges a curiatis comitijs dictæ sunt, vt cẽturiatæ a centuriatis comitijs, Budæ. porro curiata comitia dicebãtur conuentus, litium causa in curijs fiebant, auctor Fest.

blicę curam per ſententias [a] earum partiũ expediebat: [b] & ita leges quaſdã & ipſe Curiatas ad populum tulit: tulerunt & † ſequẽtes [c] leges: quę omnes conſcriptæ extant in libro Sexti Papyrij: qui fuit illis tẽporibus, † quibus Tarquinius Demarati Corinthij filius, [d] ex principalibus viris. Is [que] liber (vt diximus) appellatur Ius ciuile Papyrianum: nõ quia Papyrius [e] de ſuo quicquam ibi adiecit: ſed quòd leges ſine ordine latas in vnũ compoſuit.

Exactis deinde regibus, [f] lege [g] Tribunitia oẽs leges hæ exoleuerunt: [h] iterumq; cępit populus Romanus incerto [i] magis iure, † & conſuetudine aliqua vti, quã per latã lege, idq; prope viginti annis paſſus eſt. poſtea ne diutius hoc [k] fieret: placuit publica authoritate decem conſtitui [l] viros, per quos peterentur leges a Græcis ciuitatib. & ciuitas fundaretur legibus: quas † in tabulis decem æneis perſcriptas, pro Roſtris [m] propoſuerunt, vt poſſent apertius percipi. datũq; eſt eis ius eo anno in ciuitate ſummum, vti [n] & leges corrigerent, ſi opus eſſet, & interpretarentur [o] neq; ꝓuocatio ab eis, [p] ſicut a reliquis magiſtratibus fieret. qui ipſi animaduerterũt aliquid deeſſe iſtis primis legibus: ideoq; ſequenti anno alias duas ad eaſdẽ tabulas adiecerunt: & ita † ex accidẽte [q] appellatę ſũt leges duodecim [*] tabularũ: [*] quarũ ferẽdarum authorem fuiſſe Decemuiris Hermodorũ quendam Epheſium exulantem in Italia, quidam retulerunt. His legibus latis cœpit (vt naturaliter euenire ſolet) vt interpretatio deſideraret † Prudentium authoritatem, neceſſariamque diſputationem fori. Hæc diſputatio, & hoc ius, quod ſine ſcripto venit compoſitum a prudentibus, propria parte aliqua nõ appellatur, vt cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignantur: † ſed communi nomine appellatur Ius ciuile. Deinde ex his legibus eodẽ ferè [r] tempore actiones compoſitæ ſunt, quibus inter ſe homines diſceptarent. quas actiones ne populus, prout vellet, inſtitueret, certas ſolenneſq; eſſe voluerunt, [s] & appellabatur † hęc pars iuris, legis actiones. † Et ita eodẽ penè tempore tria hæc iura nata ſunt: leges duodecim tabularum: ex his fluere cœpit Ius ciuile: ex iiſdem legis actiones [*] compoſitæ ſunt. Omnium tamen

a Per ſententias. Id eſt, conſilium.
b Expediebat. Scilicet, Romulus.
c Sequentes. Scilicet, reges.
d Filius. Tarquinius Priſcus.
e Non quia Papyrius. No. arg. pro hoc, quod dicũt ruſtici coloni, campus iſte meus eſt: cum tñ domino colunt ipſum. & facit C. de iure delibe. l. cum aliquis. Vbi dicitur ſeruus, qui nõ eſt: & per hũc quęritur domino puta tiuo hęreditas. Itẽ no. pro cõpilatoribus rationũ & gloſſarũ: vt eius dicantur rõnes qui compilauit. & facit. C. de vete. iur. enuc. l. .j. §. nam qui non ſubtiliter, &c. & ff. eod. §. poſtea cum Appius. in fi. §.
f Exactis regibus. id eſt expulſis. ſed quare dicit pluraliter exactis regibus, cum nõ fuerit niſi vnus rex expulſus, ſcilicet Tarquinius: vt infra eo. §. quod ad magiſtratus. vbi dicit, regis eijciendi? Reſpon. plurale ꝓ ſingulari poſuit. vt & alias infra, de petit. hæredi. l. diuus. §. fi. & ff. de poſtu. l. j. §. vt in initio in gl. capitibus. vel dic quod plures quia & ille fuit expulſus, & dictũ fuit quod nullus deinceps eſſet.
g Lege. ſcilicet facta a tribuno.
h Exoleuerunt. id eſt, in vſu eſſe defierunt.
i Incerto. id eſt, manu ſine arbitrio.
k hoc. ſ. vt ſtaret populus ſine lege. Accurſius.
l Conſtitui. quorũ nomina ſunt in decre. diſtin. vij. c. ij. antequã tñ hoc fieret miſerũt Græci Romã quendam ſapientẽ vt exploraret an digni eſſent Romani legibus, qui cum Romam veniſſet, Romani cogitãtes quid poterat fieri, quendam ſtolidum ad diſputãdũ cum Græco poſuerunt, vt ſi perderet, tantũ deriſio eſſet Gręcis. qui ſapiens nutu diſputare cœpit, & eleuauit vnum digitũ vnum deum ſignificans. ſtultus credens quod vellet cũ vno oculo excæcare eleuauit duos, & cũ eis eleuauit etiam pollicem, ſicut naturaliter euenit, quaſi excæcare eum vellet vtroque. Græcus autem credidit, quod trinitatem oſtenderet. item Græcus apertam manum oſtendit, quaſi oſtenderet omnia nuda & aperta Deo. ſtultus autẽ timens maxillatam ſibi dari, pugnũ clauſum quaſi repercuſſurus leuauit. Gręcus intellexit, quod Deus oĩa clauderet palma: & ſic credens Romanos dignos legibus receſſit, & leges his ſapientibus cõcedi fecit in ciuitate Athenarũ & Lacedęmonum: vt inſtitutio. de iure naturali. §. & nõ in eleganter. ſic ergo a Græcis habuerunt originem. ſicut & qlibet ſcientia. vt in ſui tractatus principio Priſcianus teſtatur. verum eſt tamen hãc depoſitionem legũ in Latino prius fuiſſe conſcriptam: vt optime probatur. C. de veter. iure enucleando, lege ſecunda. §. hoc autem.
m Pro Roſtris. id eſt, ante oculos & ora hominum. alij dicunt pro roſtris, id eſt, eo loco vbi ponebãtur Roſtra nauium piratarum quas cœperant.
n Vti. ponitur pro vt.
o Interpretarentur. id eſt, apertius exponerent. & facit ad hoc inſtit. de iure naturali. §. reſponſa prudẽtium. Accur.
p Ab eis. id eſt, ab eorum interpretatione ſeu ſententijs quas ferrent eo animo: vt eſſet ius.
q Ex accidente. Not. accidens origini præualere. ſic infra, de offic. aſſeſſo. leg. ſi eadem. in gloſſ. finali. & infra, de poſtulando. l. priuia. §. beſtias. in glo. prima. argumen. contra. C. de ijs, qui veniam æta. impe. l. fin. & inſtitu. de rerum diui. §. pauonum.
r Ferę. id eſt, crudeles. nam qui ſyllabam mutabat ab actione cadebat contra hodie: vt C. de formu. l. j. vel aduerbialiter lege.
s Voluerunt. Prædicti ſapientes.

† P. F. *ſequentes reges.*
† P. F. *quibus ſuperb' Demarati etc.*
Papyrianum ius.
[*] Id eſt pronepos, vt ex Livio cõſtat.
† P. F. *& conſuetudine aliquã perlatam &c.*
[*] Sequere poſteriorẽ hanc gl. interpretationẽ, quę verior eſt nẽpe. n. vt ait Oros. lib. ij. c. 4. nõ ſolum vnius regis expulſio, verum etiã abiuratio regij nõis & poteſtatis facta eſt. Ita que infra lego, *Bru. qui auctor fuit reges eijciendi nõ regis*, vt eſt in P. F. quã nis dd. hic ſequũt primã. A. Pe.
[*] id eſt Bruti celerũ. Li. li. j. Neſcio an recte dicat leges reg. omnes lege tribunitia exoleuiſſe, cum Dion. lib. v. in prin. dicat primis conſ. omnes ſere ſeruij leges de contractib. in vſum reuocatas, antea a Tarquinio ſuperbo abrogatas.
A. Perſ.
† P. F. *in tabulas æreas per ſcriptas pro roſtris compoſuerunt.*
Ineptiſſimũ hoc Acc. commentũ videt Budæ. in annot. Sed iocos (inquit Zaſius) miſcere voluit.
[*] duodecim capita vocat iuris ciuilis. Rex Athalar. in ep. ad ſen. vr. R. poſt edictum apud Caſſiod. li. 9. Var.
† P. F. *ex accidente.*
Leges xij. tab.
[*] quid de his legib. ſẽtiat Gellius, vide li. 19. noc. Att. c. 1. Sane Liu. eas vocat fontẽ oĩs Publ. i & priuati iuris. Cicero vero li. 4. de rep. nõ ſoluuũ rerũ in his legib. ſed etiã verborum elegãtiam admiratur.
A. Perſ.
† P. F. *Prudentiũ authoritate neceſſariã eſſe diſputationẽ fori.*
† P. F. itemq; in vetuſtis exẽplarib. adduntur hæc, *datis proprys nominib. cæteris partib.*
† In P. F. *appellatur*
† In P. F. itemq; in uet. exẽp. additur, *id eſt, legitimæ actiones.*

Ex qui

harum & interpretandi sciētia & actiones apud collegium Pōtificum erant: ex quibus a constituebatur, quis quoque anno præesset priuatis; Et populus prope centum annis hac consuetudine vsus est. Postea cū Appius Claudius com posuisset, & ad formā redegisset has actiones, Cnęus Flauius, scriba eius, libertini filius, surreptum librum populo tradidit: & adeò gratum fuit id munus populo, vt Tribunus plebis fieret, b & Senator, & Aedilis curulis. Hinc liber, q actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum, sicut ille, Ius ciuile Papyrianum. c nam nec Cnęus Flauius de suo quicquam adiecit libro. Augescente ciuitate, qui prę erant, quædam genera agendi composuerunt: nec post multum temporis spatium, Sextus Aelius alias actiones composuit: & librum populo dedit, qui appellatur Ius Aelianū. Deinde cum esset in ciuitate lex duodecim tabularum, & Ius ciuile, essent & legis actiones: euenit, vt plebs in discordiam cum patribus perueniret, & secederet. d sibique iura constitueret, quæ plebiscita vocātur. mox cum reuocata esset plebs: quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis, e pro legibus placuit & ea obseruari lege Hortensia [lata.] & ita factū est, vt inter plebiscita & leges, species constituendi interesset, potestas autē esset f eadem. Deinde quia difficilè plebs conuenire cœpit, popul⁹ certè multo difficilius g in tanta turba hominum: necessitas ipsa curā reipubli. ad senatum deduxit. Ita cœpit senatus se interponere: & quicquid cōstituisset, obseruabatur. h idq; ius appellabāt Senatusconsultum. Eodem tempore & magistratus i iura reddebant: & vt scirent ciues, quod ius de quaque re quisque k dicturus esset, seq; præmuniret: edicta proponebant, quæ ius honorariū constituerunt. Honorariū dicitur, quod ab honore prætoris venerat. Nouissimè, sicut ad pauciores iuris cōstituēdi via trāsisse ipsis rebus dictantibus l videbatur per partes m euenit, vt esset necesse reipublicę per vnum consuli. Nam senatus non perinde omnes prouincias probè regere poterat. Igitur constituto Principe, datum est ei ius, vt quod constituisset, ratum esset. Ita in ciuitate nostra aut iure, id est, lege n constituitur: aut est propriū ius ciuile, quod sine scripto in sola prudentium interpretatione consistit: aut sunt legis actiones, quæ formam agendi continent: aut plebiscitum, quod sine authoritate patrum est constitutum, aut est magistratuum edictum, vnde ius honorarium nascitur: aut senatusconsultum, quod solum senatu constituente inducitur sine lege: o aut est principalis constitutio, id est vt quod ipse princeps constituit, pro lege seruetur. Post originem iuris & processum cognitum, consequens est, vt de magistratuum nominibus, & origine cognoscamus: quia (vt exposuimus p) per eos, qui iuri dicūdo præsunt, effectus rei accipitur: Parum est q enim ius in ciuitate esse, nisi sint, qui iura reddere possint. r Post hæc deinde de authorum successione dicemus, q constare non possit ius, nisi sit aliquis iurisperitus, p quē possit quotidie in melius produci. s Quod ad magistratus t attinet: initio ciuitatis huius constat Reges omnem potestatem habuisse. Iisdem temporibus & Tribunum

a Ex quibus. Scilicet pontificibus.

b Tribunus Plebis fieret. Nota aliquem ex dolo suo præmium consequi. & facit. j. ad munici. l. e. Titio. in fine j. respon. In glos. indidisset. & j. de suis & leg. l. intestato. §. is plane arg. contra. C. de furt. & seruo corru. l. si quis seruo alieno. Vel dic, quòd hoc fecit popul⁹ ignorans eius factum.

c Papyrianum. Vt §. ead. l. in fin. j. responso.

d Secederet. In montem Auētinū, qui est Romæ: vt j. §. initium. & ibi dicitur occasio discordiæ. Accur.

e De plebiscitis. Scilicet an obseruarentur, an non.

f Esset. Vnum a populo toto, alterū a plebeijs tantum: sed potestas est similis: quia vtrunque habet vigorem legis: vt hic & Institut. de iure natura. §. plebiscitum.

g Difficilius. Not. vniuersitatem, vel plures difficulter cōsentire. & facit. j. de acquiren. possess. l. j. §. fina. & j. de liber. vni. l. j. §. sed an omnino. & j. de arbi. l. Item si vnus. §. fina. Argu. contra. infra quod met. cau. l. metum. §. animaduertendum. & facit ad hunc §. Instit. de iure natura. §. senatusconsul. & in Authē. de referen. §. penul. collatio. ij.

h Obseruabatur. A populo.

i Magistratus. Id est: prætores.

k Quisque. Scilicet actor, vel reus.

l Rebus dictantibus. Not. commodius rem per vnum expediri. sic infra, de administra. tut. l. iij. §. apparet.

m Per partes. quia primò de populo ad senatum uentū est, & nunc de senatu ad principem.

n Lege. Hic ponitur pro lege duodecim tabularum.

o Sine lege. Id est, sine interrogatione populi. nec enim in senatusconsu. interrogatur populus, vt fiebat in compositione legis: vt Institu. de iure natu. §. lex. & facit ad hunc §. in dicto titu. Institu. sed quod principi.

p Exposuimus. In suis locis.

q Parum est. Not. & facit. C. de iudæ. l. nullus.

r Reddere possint. Scilicet magistratus.

s Produci. Not. & facit infra de iure fisc. l. non Intelligitur. §. diui fratres.

t Quod ad magistratus.

P. F. Quoquo. Præmiū cōsequi qs ex dolo suo.

Sic in Pan. Flo. Hal. & scripsit priua. us. In P. F. est ferè.

P. F. Proposuisset.

Vide Val. Maxi. l. ij. c. i. Flauianū lus.

P. F. Hic.

In P. F. Quia deerāt. quædam gña agēdi nō post multum tpis spatium. Ælianū ius.

Plebiscita.

Ab Horatio Dictatore lata in tertia Plebis secessione in Ianicu lum, ante annū Vrbis CCCC. LXVII. Flor⁹ epitom. Liu. li. 11. Gel. l. 14. c. 7. quod & ad Institut. notaui. Cont.

Nempe eo anno. Cn. Cornelius legē tribunali tulit, vt prætores ex edictis suis ppetuis ius dicerēt vt Asconius ait l. Corneliana. q res, inquit, ambitiosis prætorib⁹ gratiam sustulit, q varie ius dicere solebant.

Princeps.

In q. est edicta Prętorum.

P. F. Gerere.

Hui⁹ loci enarrationē pete ex Cic. l. iij. de legibus.

In P. F. Quantū est.

In P. F. Iura regere, sed hic rectius.

P. F. Post hoc. Reges. Tribun⁹.

Celerum a fuisse cõstat. Is aũt † equitibus b præerat, & veluti secundum locum a regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, q author fuit reges † eijciendi. Exactis c deinde regibus, Consules constituti sunt duo: penes quos summũ ius vti esset, lege rogatũ d est. dicti sunt ab eo quòd plurimum reipub. consulerẽt: e qui tamen ne per omnia regiã potestatem sibi vindicarent, lege lata factũ est, vt ab eis prouocatio esset, neve possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu f populi. solũ relictũ est illis, vt coercere possent, & in vincula publica duci iuberent. Post deinde cũ cẽsus iam maiori tẽpore augendus esset, & consules non sufficerent huic quoque officio, Censores * cõstituti sunt. Populo deinde auctò, cùm crebra orirẽtur bella, & quædam acriora à finitimis g inferrentur: interdum re exigente, placuit maioris potestatis magistratũ constitui. itaq; Dictatores proditi sunt: a quib9 nec prouocandi ius fuit: & quibus etiã capitis animaduersio data est. Hũc magistratũ, quoniam summam potestatem habebat, nõ erat fas vltra sextum mẽsem h retinere: & his Dictatoribus, Magistri equitum iungebantur † sic, quomodo regibus Tribuni Celerum, quod officiũ ferè tale erat, quale hodie præfectorũ prætorio† † magistratus i habebant. Iisdẽ tẽporibus cum plebs a patribus secessisset, anno septimodecimo, post reges exactos, k Tribunos sibi in monte l sacro creauit, q essent plebeij magistratus. dicti Tribuni, quòd olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabãtur: vel quia tribuum suffragio creabantur. Itemque vt essent, q ædibus præessent, in quibus omnia scita m sua plebs deferebat: duos ex plebe constituerunt, qui etiam Aediles appellati sunt. Deinde cùm ærarium populi auctius esse cœpisset, vt essent, qui illi præessent, constituti sunt Quæstores: † dicti ab eo, q inquirẽdæ, n & conseruãdæ pecuniæ causa creati erant. Et quia (vt diximus) de capite ciuis Romani iniussu populi non erat lege pmissum consulibus ius dicere: propterea Quæstores constituebantur a populo, qui capitalibus rebus præessent, hi [q;] appellabantur Quæstores parricidij, quorum etiã meminit lex xij. tabularum. Et cum placuisset leges quoque ferri: latum est o ad populum, vti omnes magistratu se abdicarent; p & † Decemuiri constituti [sunt] anno vno cùm [hi] magistratum prorogarent sibi, & rem iniuriosè tractarent, neque vellent deinceps sufficere q magistratus; vt ipsi, & factio sua perpetuò rempublicam occupatam † retinerent: nimia, atque aspera dominatione eò rem [publicã] perduxerunt, vt exercitus à republica secederet. Initium fuisse secessionis dicitur Virginius quidam, qui cùm animaduertisset Appium Claudium r contra ius, quod ipse ex vetere iure in duodecim tabulas transtulerat, † vindicias s filiæ suæ à se abdicasse †, & secundum eum, qui ab eo suppositus, in seruitutem petierat, dixisse: captumque amore virginis t omne fas, ac nefas miscuisse: indignatus, v q vetustissima iuris obseruantia x in persona filiæ suæ defecisset (vtpote cum Brutus,

stratus. aliàs est hic §. & non ibi, in initio ciuitatis.

a Celerum. Id est militum, qui celeres sunt.

b Equitibus. Qui celeres sunt.

c Exactis. Id est, expulsis.

d Rogatum. Id est, interrogatum, quod in constituenda lege fiebat.

e Consulerent. Et facit vt nomen sit conueniens rei: vt C. de defen. ciuit. l. defensore nihil. & Instit. de donat. §. est & aliud.

f Iniussu. Aliàs nisi iussu, id est, sine iussu. & hoc in criminalibus causis.

g A finitimis. Id est ab ijs, qui positi erãt in confinibus.

h Sextum mensem. Not. sic fit Bononiæ. & facit ff. de offi. pro consul. l. antepen. & facit ad §. istum ff. de offic. præfe. prætor. l. j. §. j.

i Magistratus. Priores, qui scilicet pri9 erant constituti, nec erant tantæ potestatis, quantæ erat hic nouus: vt supra eodem §. populo deinde aucto.

k Exactos. Hic signatur contra ff. eod. §. exactis. in fine. §. vbi dicit prope xx. annos, & hic dicit xvij. sed dic quòd bis fuerunt expulsi: ibi de prima expulsione ante legem xij. tabula. hic de alia post legem prædictam. vel dic parum distare inter vtrunque numerum: maximè cum hic, ponit ferè, & ibi propè.

l In monte Auentino.

m Scita. Id est, statuta.

n Quod inquirendæ. Facit ff. de offic. quæsto. l. vlti.

o Latum est. Id est, dictum est inter prudentes.

p Abdicarent. Imo videtur q non possit abdicare. vt ff. de offic. præsi. l. penult. contra. sed hic fecit in manu populi: sed per se non posset, vt ibi.

q Sufficere. Id est alios magistratus loco sui constituere: id est, vt nulli eis substituerentur.

r Appium Claudium. Iudicem quẽdam.

s Vindicias. Id est, sententias.

t Amore virginis. Not. sic fortè euenit infra de mino. l. Æmilius. in fine. & C. de arbitr. l. arbitrorum.

v Indignatus. Dictus Virginius Acc.

x Obseruantia. Quæ erat vt si aliquis vellet aliquam sibi in vxorem copulare, supponebatur aliquis qui eam peteret in seruitutem quasi esset serua: & iudex pronuntiabat illam liberam esse: & sic postea fiebat matrimonium. sed iste iudex captus amore virginis iudicauit eam esse ancillam.

Vindi-

Celerum.

† In P. F. erat, q.

† P. F. Regis, sed rectius reges. vt dixi supra A. vers.

Cõsules.

Cẽsores.

* Insignia Censoriæ seueritatis exẽpla refert Gellius lib. 4. noct. Att. cap. 20. & Val. li. 2. tit. de cẽsor a nota. & Alex. ab Alex. li. 3. c. 13. gen. dier.

Magistri equitũ.

† P. F. Iniũgebantur.

† Galli, conestabile vocãt.

† P. F. Magistratus tamẽ habebantur longinqui.

Tribuni plebis.

Ædiles.

Quæstores.

† In P. F. addit, q pecuniæ pessent.

Quæstores parricidij decẽviri.

† P. F. Quo.

† P. F. Retineret. sed hic rectius.

† Assertionẽ possessionis filiæ suæ sibi ademisse, & aduersario eã adiudicasse. sic. n. vindiciarum nomẽ ex Asconio interpretatur. Bud. Galli recredẽtiã uocant.

† P. F. Abduxisse.

qui primus Romæ consul fuit, vindicias[a] secundum libertatem dixisset in persona † Vindicij Vitelliorum serui, qui proditionis coniurationem indicio suo detexerat[b]) &[c] castitatem[d] filiæ vitæ quoque eius præferendam putaret, arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit, in hoc scilicet, vt morte virginis contumeliam stupri arceret: ac protinus recens à cæde, madenteque adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit: qui vniuersi de Algido, † vbi tunc belli gerendi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis, signa in Auentinum transtulerunt: omnisq; plebs vrbana mox eòdem se contulit: populiq; consensu partim in carcere necati,[e] [partim in exiliũ acti.] Ita rursus respub. suum statum recepit.[f] Deinde cum post aliquot annos, [g] [quàm] duodecim tabulæ latæ sunt, & plebs contenderet cum patribus, & vellet ex suo quoq; corpore consules creare, & patres recusarent: factum est, vt Tribuni militum crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate: hiq; constituti sunt vario numero: interdum enim seni † fuerunt, interdum plures, nonnunquã pauciores. Deinde cum placuisset creari etiam ex plebe Consules, cœperunt ex vtroque corpore constitui. Tunc vt aliquo pluries patres haberent: placuit duos ex numero patrum constitui: ia facti sunt Aediles curules. Cumq; consules † auocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere pòsset: factum est, vt prætor quoque crearetur, qui vrbanus † appellatus est: q in vrbe ius redderet. Post aliquot deinde annos non sufficiente eo Prætore, q multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret: creatus est & alius prætor, qui peregrinus appellatus est, ab eo, q plerunq; inter peregrinos ius † reddebat. Deinde cum esset necessarius magistratus, qui hastæ præesset,[h] † Centum viri litibus iudicandis constituti sunt. eodem tempore & Quatuor viri, qui curam viarum gererẽt: & Trium viri monetales, æris, argenti, auri flatores: & Triumuiri capitales, qui carceris custodiam haberent: vt cùm animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Et quia magistratibus vespertinis temporibus[i] in publicum esse inconueniens erat: Quinqueuiri cõstituti sũt cis Tyberim, & vltra † Tyberim, qui possent pro magistratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi ꝓuincia: totidem prætores, quot prouinciæ in ditionem[k] venerant, creati sunt, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialib. præessent. Deinde Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de parricidio, de sicarijs: [de iniurijs] & prætores quatuor adiecit. Deinde † Caius Iulius Cæsar duos prætores & duos ędiles qui frumento præessent à Cerere[l] Cereales constituit. Itaq; duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus sedecim prætores constituit. post deinde diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommisso[m] ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit, & adiecit vnũ Diuus Nerua, qui inter fiscũ, & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicũt. & hæc omnia quoties in rep. sunt magistratus,[n] obseruantur. Quoties aũt ꝓficiscuntur, vnus relinquit, qui ius dicat: is vocat præfectus vrbi, qui præfectus olim constituebat. postea ferè Latinarum feriarũ cã introductus est, & quotannis obseruatur. Nam præfectus annonæ, & vigilũ, non sunt magistratus, sed extra ordinem vtilitatis causa constituti sunt. & tamen ij, quos † cis Tyberim diximus, postea ędiles senatusconsulto creabantur. Ergo ex his omnibus decem Tribuni plebis, consules duo, decem & octo prætores, sex ædiles in ciuitate iura reddebant. Iuris ciuilis sciẽtiã plurimi & maximi viri professi sunt, sed eorũ qui maximę dignationis apud populũ

a Vindicias, id est sententias vel sententiam sic dictam à Vindicio Vitelliorum seruo: vel sunt verba solennia pro libertate danda.

b Detexerat. Hæc est interpositio.

c Et. Repete: & cum.

d Castitatem. Hæc enim sola possibilis est hominum animas Deo præsentare: vt in Authen. de leno. §. sancimus. & §. ij. colla. iij.

e Necati sunt. Magistratus prædicti.

f Recepit. Quem ante legem xij. tabu. habebat.

g Deinde cum post aliquot annos, isti aliquot anni fuerunt plures centũ & xvij. vt probatur. j. eod. §. omnium tamen. & §. eisdem temporib. cum plebs.

h Qui hastæ præesset. Aliàs escæ, id est frumento publico. alij habent hastæ, & exponunt, id est partiastræ, id est exercitui. & alij habent veste & eodem modo exponitur. Accur.

i Vespertinis temporibus. quia vsque ad nonam in publico morabantur, vt debent: sed hodie delegati à mane vsque in sero: vt in Authen. de indi. §. sedebunt. colla. vj. itẽ contra infra de fer. l. more. & extra. de offic. & pot. iudi. deleg. ca. consuluit.

k In ditionem, id est in potestatem Romanam. Accur.

l A Cerere, id est dea frugum, siue messium.

m De fideicommiss. facit Institut. de fideicommiss. hære. §. primo.

n Magistratus. Inspecto initio: sed postea factus est magistratus, vt j. de offic. præfec. vigi. l. secunda. quæ est contra.

Profes-

† Halo. scripsit. Vindicis Liuius tamen li. ij. eum Vindicium appellat.

† Desideratur hoc loco vox mõte, sicut & paulo post. cũ de Auẽtino meminit. vt locutus est Liu. li. iij.

Tribuni militum.

† P. F. vipnu.

† P. F. itemque vet. exẽp. haberẽt.

Aediles curules.

Prætor Vrbanus.

\ De prætorũ potestate, numero, & creat. Alex. ab Alex. l. ij. gẽ. die. c. xv.

Prætor peregrinus.

P. F. dicebat.

P. F. decẽuiri. De quib⁹ vide Liuium lib. ix. belli Macedo. Vide etiã Budęi Annotatiões in hũc locũ vbi lectionem hanc nostram ꝓbat.

Cẽtũuiri.

Quatuoruiri.

Triumuiri monetales.

Triũuiri capitales.

Quinqueuiri.

† P. F. vltis al. trans.

Cereales.

Præfectus annonæ.

Pręfectus vigilum.

† In P. F. Cistiberis. Hi minores magistrat⁹ appellãt. Liuius l. xxxix. s. ędiles plebis, triũuiri capitales, & quinq; cis Tyberim.

Iuris ciuilis ꝓfessores.

Romanũ fuerũt,[eorũ] in præsenti mẽtio habẽda est: vt appareat, à quibus & qualibus hæc iura orta, & tradita sint. Et quidem ex omnibus, qui scientiam nacti sunt, ante †Titium Coruncanũ publicè professum a neminem traditur: cæteri autem † adhuc vel in latẽti ius ciuile retinere cogitabant, solumq; consultatoribus, † potius q̃ discere volentibus se præstabant. Fuit autem in primis b peritus † Sextus Papyrius, qui leges regias in vnum contulit. Ab hoc Appius Claudius vnus ex Decẽuiris, cuius maximum cõsiliũ in duodecim tabulis scribẽdis fuit. post hunc Appius Claudius eiusdem generis, c maximã scientiam habuit. hic † cęcus appellatus est, Appiam viam strauit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho d in urbe non recipiendo sententiam tulit. Hunc etiam actiones scripsisse traditũ est, primum de vsucapionibus: qui liber non extat. Idẽ Appius Claudius † qui videtur ab hoc processisse, r, literam inuenit, e vt pro Valesijs Valerijs essẽt. & pro Fusijs Furijs. Fuit post eos maximæ scientiæ Sempronius, quem populus Romanus σοφὸν f † appellauit: nec quisquam ante hunc, aut post hunc hoc nomine cognominatus est. Caius Scipio Nasica, qui optimus à senatu appellatus est, cui etiam publica † domus in sacra via data est, quò facilius, consuli posset. Deinde † Quintus Fabius g qui ad Carthaginienses missus legatus, cum essent duæ tesseræ h positæ, vna pacis, altera belli: arbitrio sibi dato, vtram vellet, referret Romam: vtranque sustulit, & ait Carthaginienses petere debere vtrã mallent accipere. Post hos fuit Titus Coruncanus, qui (vt dixi) primus profiteri cœpit, cuius tamen scriptum nullũ extat: sed responsa complura & memorabilia eius fuerunt. Deinde Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius, & Publius Atilius maximam scientiam in profitendo habuerunt, vt duo Aelij etiam consules fuerint. Atilius autem primus à populo sapiens appellatus est. i Sextum Aelium ẽt Ennius laudauit: & extat illius liber, qui inscribitur Tripertita, qui veluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam lege duodecim tabularum præposita, iungitur interpretatio, dein subtexitur legis actio. Eiusdem esse tres alij libri referuntur, quos tamen quidam negant eiusdem esse, † hos sectatus est ad aliquid Marcus Cato princeps Porciæ familiæ, cuius & libri extant: sed plurimi filij eius, ex quibus cæteri oriuntur. Post hos fuerunt Publius Mutius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. ex his publius Mutius etiam decẽ libellos, reliquit, Brutus septem, Manilius tres, & extãt volumina [in] scripta, Manilij monumenta. illi duo cõsulares fuerunt, Brutus prætorius, Publius † Mutius etiã Pontifex maximus. Ab his profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ consul, & Asiæ proconsul fuit, Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus † Panætij auditor, qui & ipse consul etiam Sextus Põpeius Cnæi Pompeij patruus fuit. eodem tempore, & Cælius Antipater, qui historias cõscripsit: sed plus eloquentiæ, k quam scientiæ iuris operam dedit. Etiam Lucius Crassus frater Publij Mutij, qui Munianus † dictus est: hunc Cicero ait iurisconsultorum disertissimum. Post hos Quintus Mutius Publij filius, Pontifex maximus, ius ciuile primus constituit, generatim in libros decem & octo redigendo. Mutij auditores fuerunt complures: sed præcipuę authoritatis Gallus Aquilius, Balbus Lucilius, Sextus Papyrius, Caius Iuuentius, ex quibus Gallum maximæ authoritatis apud populũ fuisse Seruius dicit. Omnes enim † hi à Seruio Sulpitio nominantur: alioquin per se eorũ scripta non talia extant, † vt ea omnes appetant. Denique nec versantur omnino scripta eorum inter manus hominum: sed Seruius libros suos compleuit: pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur. Seruius cum in causis orandis primum locum, aut pro certo post Marcum Tullium obtineret, traditur l ad cõsulendum Quintum Mutium de re amici sui peruenisse: † cumque de iure respondentem parum intellexisset, m & iterum

a professum. Qui regeret scolas.
b In primis. Post superiorem Tyberium: alias contra: vt §. prox. §. Accur.
c Generis. Alias gente.
d De Pyrrho. Id est, de rege Epirotarum.
e R. literam inuenit. Imo ante ipsum per mille tempora est inuenta: sed dicitur eam inuenisse vt proferret in quibusdam partibus.
f Sophon. Id est sapientem. sed contra infra eodem. §. deinde Sextus, sed certè licet idem significet sapiens q̃d ibi dicit quod hoc græcum sophõ: non tamen est idem nomen.
g Deinde. Quintus fabius. scilicet fuit.
h Tesseræ. Id est, tabulæ.
i Sapiens appellatus est, contra supra. eodem. §. fuit post eos.
k Plus eloquentiæ. sic Rolandus pedis vaccæ: & quidam amicus noster.
l Traditur. id est, dicitur.
m Intellexisset. assume enim quod est su-

† P.F. Tiberiũ Coruncaniũ. Titius Coruncanus. † P.F. ad hunc. † P.F. potius vacare, quã &c. S. Papyrius. Appius Claudius. † P.F. Publius papyrius. † P.F. cẽsmanus. † De hoc App. Cic. p Cœlio in psona sua sic. Ideo ne ego. pacẽ Pyrrhi dicerẽ, vt tu amorum turpissimorum quondie fœdera ferires. ideo aquã adduxi, vt tu ea ice stẽ vterere: iõ viã muniui, vt eã tu alienis viris comitatu celebrares. ex tatq. vect' iscriptio, q̃ oĩa hęc cõfirmat quã erudiui fictrici amputẽt. A. Pers. Sẽproni'. C. Scipio Nasica. † In P.F. Pũlice. Quintus Fabius. † P. F. Quintus Mutius. † P.F. Tiberius Coruncani'. Tiberius Coruncanus.

Sext' Aelius. P. Atili'. Marcus Cato. † P.F. hos sectatus ad aliqd est Cato, deinde Marc' Cato pnceps &c. Tripertita, Publi' Mutius. Brutus Manilius P. Rutili' Rufus Paulus Virgini' Qu. Tubero. † in P.F. autem. † In P.F. Pansæ auditor. S. Põpei'. Cælius Antipater Lucius Crassus. † alias Mutian'. Quintus Mutius. Callus Aquilius Balbus Lucilius. S. Papyrius. C. Iuuentius. † In P.F. vt ea ad oẽs adpetant. † P.F. iis. † in P.F. eiq; eũ sibi respondisse d iure Seruĩ parũ intellexisset, iterũ Quintũ iterrogasse, & à Quinto responsũ esse, nec tñ pcepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto, &c.

est supra.
a Eum. Quintum Mutium.
b Turpe esse patricio. Not. quem non audiri, si dicat se ignorare, quæ tractatur. sic i. in proœ. in prin. & i. ad Velle. l. quenquam, &c.
c Conscripserunt. Scilicet, Seruij Sulpitij scholares.
d Digesti sunt. Id est facti sunt. Accu.
e Vicesimę. Scilicet partis dandæ fisco in testamento, ab omnibus his hominibus scilicet.
f Sex mensibus. Inde libri semestres dicuntur: vt i. de excu. tut. l. item diuus.
g Tradita fuerant. vt circa textum.
h Beneficio dari. scilicet

P. F. Tractat°.

Quintũ Mutiũ interrogasset, & a Quinto Mutio responsum esse, nec tñ percepisse: ita obiurgatum à Quinto Mutio. Nãque eum a dixisse, turpe esse patricio, b & nobili, & causas oranti, ius, in quo versaret̃, ignorare. Ea velut contumelia Seruius tactus † operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos, de quibus locuti sumus, audiuit, institutus à Balbo Lucilio, instructus aũt maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaq; libri eius complures extant Cercinę confecti. hic cùm in legatione perijsset: statuam ei populus Romanus pro Rostris posuit, hodieq; extat ꝓ Rostris Augusti. huius volumina compluria extant. reliquit autem propè centũ & octoginta libros. Ab hoc plurimi profecerunt: ferè tñ hi libros conscripserunt, Alphenus Varus, Caius, Aulus Ofilius, Titius Cæsius, Aufidius Tuca, Aufidius Namusa, Flauius Priscus, Caius Ateius Pacuuius, † Labeo Antistius, Labeonis Antistij pater, Cinna, Publicius Gellius. † Ex his decem, octo libros conscripserunt: c quorum omnes, qui fuerunt, libri Digesti sunt d ab Aufidio Namusa in centum quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimum authoritatis habuit Alphenus Varus, & Aulus Ofilius: ex quibus Varus & consul fuit, Ofilius in equestri ordine perseuerauit, is fuit Cæsari familiarissimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. nam [&] de legibus † vicesimæ, e & de iurisdictione, primus conscripsit. idem edictum prætoris primus diligenter composuit. Nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum, quam † breuissimos ad edictum subscriptos reliquit. Fuit eodem tempore & Trebatius, qui idem Cornelij Maximi auditor. Fuit Aulus Cascellius, & Quint. Mutius Volusij auditor: denique in illius honorem Publium Mutium, nepotem eius, testamento reliquit hæredem. Fuit autem quæstorius, nec vltra voluit proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. Ex his Trebatius peritior Cascellio, Cascellius Trebatio eloquentior fuisse dicitur: Ofilius vtroque doctior. Cascellij scripta nõ extant, nisi vnus liber Benedictorum; Trebatij complures, sed minus frequentantur. Post hos quoq; Tubero fuit, qui Ofilio operã dedit. fuit autẽ patricius, & transijt à causis agendis ad ius ciuile: maximè postquã Quintũ Ligarium accusauit, nec obtinuit apud Caium Cæsarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permisit, nec aquam haurire: quo nomine eũ accusauit, & Cicero defendit: extat [q;] eius † oratio pulcherrima, quæ inscribitur, Pro Quinto Ligario. [Et] Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici, & priuati, & complures vtriusque operis libros reliquit: sermone etiam antiquo † vsus affectauit scribere: & ideo parum libri eius grati habentur. Post hunc maximę authoritatis fuerunt, Ateius Capito, e qui Ofilium secutus est: & Antistius Labeo, qui omnes hos audiuit, institutus est autem à Trebatio. Ex his Ateius consul fuit. Labeo noluit, cum ei offerretur ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, [&] honorem susciperet: sed plurimum studijs operam dedit: & totum annum ita diuiserat, vt Romæ sex mensibus f cum studiosis esset, [&] sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret. itaq; reliquit † quadraginta volumina, ex qbus plurima inter manus versantur. Hi duo primum veluti diuersas sectas fecerunt. Nam Ateius Capito in ijs, quæ ei tradita fuerant, g perseuerabat: Labeo ingenij qualitate † & fiducia doctrinæ fretus, quòd præ cæteris sapientiæ operã dederat, plurima innouare instituit. & ita Ateio Capitoni Masurius Sabinus successit, Labeoni Nerua, [qui] adhuc eas dissensiones auxerũt. Hic ẽt Nerua familiarissimus Cæsari fuit. Masurius Sabinus in equestri ordine fuit, & publicè primus respondit, † posteaquam hoc cœpit beneficium dari. h A Tiberio enim Cæsare hoc tum illi concessum erat. Et, vt obiter sciamus, ante tempora Augusti publicè respondendi ius non à principibus dabatur, sed qui fiduciam studiorum suorũ habebãt, cõsulẽtibus respondebant: neq; responsa vtiq; signata dabant, sed plerunque iudicibus ipsis scribebant, a aut testabant̃, qui illos consulebant. Primus diuus Augustus, vt maior iuris authoritas haberetur, cõstituit, vt ex authoritate eius responderẽt: & ex illo

Alphen° Varus. Caius. A. Ofilius. Titius Cæsius. Aufidius Tuca. Aufidius Namusa. Flauius Priscus. Cai° Ateius, Pacuuius.
† Proculus. Labeo Antistius Labeonis Antistij pater. Cinna. P. Gelli°.
† Publi° Celius.
† In P. F. Vicesimę prim° cõscribit & de iurisdictione.
Trebati° A. Cascellius. Quintus Mutius.
† In P. F. Per quã breuissimos.

Tubero.
† P. F. oratio satis pulcherrima.
† Versus legit Bu.
Ateius Capito.
e Gell. li. 13. c. 10.
Antistius Labeo.
† P. F. quadringenta.
† P. F. Et fiducia doctrinę, q & cæteris operis sapientię operã dederat, &c.
Masuri° Sabinus. Nerua.
† P. F. Posteaq; hoc cœpit beneficiũ dari, a Tyberio Cæsare. hoc tñ ill[i] concessum erat.
Publicè r[e]spondendi ortus.
a Iudicibus sua rñsa scribebãt iurisconsulti. l. Tra 43. De act. emp. A. Peri.

scilicet potestas de iure respondendi. & facit ff.de ijs qui notan.infa.l.athletas.§.designatores.

Sed præstari. Not.quædam sunt quę honestè obcedunetur: non tñ honestè petuntur: & facit ff.de va.cog.l.j.§.est enim.& in decre.xvij.dist.de Eulogijs.in fi.& ff.qui & a q.ma.li l.fi. & C.de pe.bo.sub.l.j. & ff.de offic. præ. l.Barbarius. & ff.ad l.Iul.de am.l.j.

Vsque. Conuerte vsque ad præfecturam. Accur.

vt C.ad leg.Iul.repetun.l.j.& C.de fur.l.si quis seruo. in fi. Item de delicto ignoranter commisso puniendo da exemplum in eo, qui proijcit lapidem,& prætereuntem casu percussit: vt ff.ad leg.Aquil. l.scientiam. §. qui cum aliter.vers.sed si.& l.si ex plagis.§.eque. Item aliud exemplum est ff.de custo.reo.l.carceri. & l.milites. & Insti. vi bon.rapt. §. quia tamen. & ff.de pœ.l.respiciendum. §.delinquunt. quod vi aut clam. l.ieru. & ff.ad leg. Corn. de sicar. l. lege. §. cum quidã. Item subijcitur quarta pars, cõmunis reipub.sponsio, scilicet interrogatione facta a consule:& communiter a populo facta responsione q̃ sic placeat esse statutũ: vt hic, & Instit.de iure natu. §. lex. & nota q̃ hæc,& illa descriptio eadem est quò ad sensum:licèt quò ad verba discrepet. Ideo autem est descriptio, non definitio: quia aliqua lex est quæ tamen non est communis: vt ff.tit.j.l.j. §.fi. solum ergo vult designare qualiter olim fiebat lex. Definitur alio modo lex vt statim subijcit.ff.l.prox. nam.&c.

Nam &. Bene dico, q̃ lex coercet delicta: nam &c. & not. q̃ sub hac lege sunt duo Græca: quorũ quodlibet facit vnam diffinitionem legis. Primum facit illam: lex est cui omnes homines,&c. & quod ibi dicit, donum Dei, ideo dicit: quia nutu diuino faciunt principes leges: vt C. de præs. lon. temp. l fi. ibi, ideo enim, &c. cum propter hoc fecerit Deus Imperatorem: vt in auth. de instru.caut. & fin.§. q̃ igitur imperium. col. vj. omnis enim sapientia a dño Deo est: & omne datum optimum, & omne donũ perfectum desursum est descendens a patre luminum, &c. Ia.j. &c. quam

DE LEGIBVS & senatuscõsultis &c.

Tres habet partes hic titu. De prima multæ leges in hoc tit. dicũtur. De secũda. scilicet de senatuscõ. specialiter dicitur infra, eo. l.nõ ambigitur.& l. neq; leges, et l.ideo. De tertia dr infra. e.l.de quib. et i seq. Sed cum in toto corpore iuris de legib. tractet: quare hic specialẽ tit. ponitur Respon. secũdũ Io. quia aliæ leges de negotijs hominum dicunt: hæ autem leges tractant de legibus condẽdis, & interpretandis

Lex est. Ilęc describtio qua tuor habet partes. Prima est: lex est cõmune pceptum, id est communi vtilitate statutũ. vel dic, commune præceptum, id est cõmuniter toti vniuersitati factum, & ponitur hic præceptũ largè pro quatuor virtutibus legis quæ sunt ff.eo. l.legis vir tus. Item subijcit, virorum prudentũ consultum, id est, cum deliberatione prudentum constitutum. Item subijcit, delictorum coercitio: coercet enim delict. puniendo: vt ff. de iust.& iu.l.j.ibi.bonos non solum, &c. & vt vnius pœna sit metus multorum:

P.F. Et ideo. si qs fiduciam sui haberet; delectari se.

C.Cassius Lõginus.

P.F. Appellat.

Vide ad hunc locum Cuspinianũ.

P.F. sed.

Proculus. Nerua filius. Lõginus.

P. F. Etiam.

Cassiani Proculiani. Cælius Sabinus.

tempore peti hoc p beneficio cœpit, & ideo optimus princeps Adrianus, cùm ab eo viri prætorij peterẽt, vt sibi liceret rñdere: rescripsit eis, hoc non peti, sed præstari solere. Et ideo delectari se: si quis fiduciam sui haberet: † populo ad rñdendum se prępararet. Ergo Sabino concessum est à Tyberio Cæsare, vt populo rñderet, q in equestri ordine, iam grandis natu, & ferè annorum quinquaginta, receptus est. huic nec amplæ facultates fuerunt: sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. Huic successit Caius Cassius Lõginus; natus ex filia Tuberonis: quæ fuit neptis Seruii Sulpitij: & ideo proauum suũ Seruium Sulpitium appellauit, † is & consul fuit cũ Quartino, temporibus Tyberij, & † plurimũ in ciuitate authoritatis habuit, eousq; donec Cęsar eũ ciuitate expelleret. expulsus ab eo i Sardiniam, reuocatus à Vespasiano, diẽ suum obijt. Neruæ successit Proculus. fuit eo tẽpore & Nerua filius. Fuit & alius Lõginus, ex equestri quidem ordine, qui postea ad præturã vsque peruenit: sed Proculi authoritas maior fuit. Nã & † ipse plurimum potuit. Appellatiq; sunt partim Cassiani, partim Proculiani: quæ origo à Capitone, & Labeone cœperat. Cassio Cęlius Sabinus successit, qui plurimũ temporibus Vespasiani potuit: Proculo Pegasus, qui tpibus Vespasiani præfectus vrbi fuit: Cælio Sabino Priscus Iabolenus: Pegaso Celsus [pater] patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius, qui vterique consules fuerunt: Celsus quidem & iterum, Iaboleno Prisco Aburnus † Valens, & Tuscianus, item Saluius Iulianus.

TITVLVS III.

DE LEGIBVS & Senatusconsultis † & longa consuetudine.

Papi.lib.j.definitionũ. I.

Lex est cõmune pceptũ, † virorum prudẽtium consultum: delictorũ, quæ spontè, vel ignorãtia cõtrahũtur, coercitio: communis reipublicę spõsio.

Martian.lib.j. Insti. II.

Nam & Demosthenes orator sic definit, † Τὸν ἐστὶ νόμος, ᾧ πάντας † προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον Θεοῦ, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων. πόλεως δὲ (συνθήκη) κοινὴ καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. (Id est, lex est, cui oẽs homines decet obedire, cum propter multa, & varia, tum maximè quia omnis lex est inuentio quædam, & donum Dei: Decretum autẽ hominum sapientum: correctio autem voluntariorũ

Pegasus. Priscus Iabolenus. Celsus pr. Celsus filius. Prisc. Neratius. Aburnius Valens. Tuscianus.

Ebutnius. Saluius Iulianus.

In P.F. Senatusque consultis.

Isidor. li.2.c.10. & li.5.c.j. & 19.

Huic definitioni & seq. adde Cicerõis descriptionẽ ex li.2. de legi.

Locum hunc nobis restituit Bud. ex ea Demosthenis oratione q̃ in Aristogytonem, prio scripta est. timiliter & verut.

In P.F. ἀνθρώπων.

Hic Cic. Phili. xj. Est enim lex nihil aliud, nisi recta, & a numine deorũ tracta ratio imperans honesta, prohibẽs contraria.

Sequentia non sunt Ac.

anam Pio. j. q. ij. Item lex est sapientum dogma, & doctrina per os sapientum promulgata.

a Non voluntariorum. Vt cum non dolo, sed culpa delinquimus, vt ignoranter: vt exemplificauimus s. e. l. j.

b In ciuitate sunt. Imò omnes omnino, qui vbique reperiuntur: vt C. de iud. l. Iudæi. i. in princi. & de legi. & co. l. leges sacratissimæ. & Apostolus dicit, Omnis anima sit subdita principi, & ducibus ab eo missis, vt C. de condu. & procurat. pdi. l. Aug. domus. li. xj.

& non voluntariorũ a peccatorũ: ciuitatis autẽ compositio communis: secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt. b) Sed & philosophus † summus Stoicæ sapientię Chrysipp⁹, sic ĩcipit librũ, quẽ fecit c † περὶ νόμου. † Ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων † πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην εἶναι † τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον.

Id est, Lex est oĩum diuinarũ, & humanarũ rerũ regina. oportet aũt eã ẽẽ p̃sidere & bonis, et malis, d & principẽ, & ducẽ e esse: & sm̃ hoc regulam esse f iustorũ, & iniustorum, g & eorũ quę natura ciuilia sunt h animãtiũ: præceptrix quidẽ faciendorum, prohibitrix autem nõ faciẽdorum. i

Pomponius libro xxv. ad Sabinum. III.

IVra constitui oportet vt dicit † Theophrastus, in ijs quæ k ἐπὶ τὸ πλεῖστον, † accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου. l

Celsus li. v. digest. IIII.

EX ijs, l quæ fortè vno aliquo casu accidere m possunt, iura non constituuntur.

Idem libro xvij. digestorum. V.

NAm ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequenter, & facilè, quàm quæ perraro eueniunt. †

Paulus li. xvij. ad Plautium. VI.

† QVoniam vt ait Theophrastus, τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δίς, παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Id est, quæ semel, aut bis accidunt, contemnunt † legislatores.

Modestinus lib. j. regularum. VII.

LEgis virtus * n hęc est: imperare, vetare, permittere, punire.

Vlpianus libro iij. ad Sabinum. VIII.

c Librum quem fecit: scilicet de lege: & incipit interpretatio græci sic: lex est, &c. & no. quòd de diuinis tractat hæc lex: vt & C. de sum. tri. & de sacrosan. eccle. & j. ne quid in loco sacro. & in Authen. de mona. col. j. & quomodo opor. episcop. co. j. &c. & de san. episc. col. ix. & in titu. vt in priua. do. sa. mi. collat. v. & in alijs tit. de humanis tractaut ferè omnes leges.

d Et malis. Cuique secundum sua opera tribuendo, secundum lo. id est, bonis meritum: vt C. de asses. & do. l. j. & de sta. & ima. l. & virtutum, malis pœnam, vt per totum titu. de pœnis.

e Ducem quia deducit homines ad bonum.

f Regula est. i. compẽdiosa doctrina, vel vnius casus, vel pluriũ in quibus eadẽ ratio vertitur. & ita in hoc vltimo propriè ponit: sed non in primo. hic enim definit. Regula est pluriũ rerũ cõpẽdiosa narratione facta traditio: vt colligit j. de reg. iu. l. j. meli⁹ facit ad hoc in decre. dist. iii. ca. omnes. &c. regula.

g Iniustorum. Scilicet lex.

h Natura ciuilia sunt. Id est, naturalis hominis ingenio, vt in restit. minorũ: vt j. de mino. l. j. in prin. duo enim contraria ponere videtur, id est, duas species & coæquiualentes, quarum neutra est altera, scilicet ius naturale, & ciuile, secundum Ioan.

i Non faciendorum. Ex hoc colligitur quædam magistralis definitio, lex est sanctio sancta præcipiẽs honesta, prohibens contraria. & facit C. eod. l. leges. ij.

k IVra. In ijs quæ, &c sed verisimilia sunt vel dic in ijs quæ scilicet multum accidũt, nõ quæ extra naturalẽ cursum. & secundum hoc erit casus huius Græci qui est in l. Latina j. l. proxi. Accur. ADDITIO. Tu dic quod ista lex interdũ fallit: qa lex reperitur facta i. casibus de raro contingẽtibus: vt j. si pars hære. pet. l. antiqui. & C. de legi. hære. leg. si maior. Pau.

l EXijs. Pone exemplum in Lazaro an debuit rumpere testamẽtum: quod fecerat, & bona auferre hæredibus. & certè de hoc non est lex. dicerem tamẽ quòd posset tanquam ipse, quia nõ videtur mortuus qui tã cito resuscitatus est: vt j. de diuor. l. iij. & de bo. pos. secundum tab. l. q ex liberis. §. planè, vel tanquã alius, scilicet posthumus: qui rumpit testamẽtum. vt Instit. de exhæred. lib. §. j. vel pone exemplum in l. scripta. in Authen. vt liue prohi. ma. debi. & cre. co. vij. §. quia vero. vbi dicitur, quod propter bonas fœminas non debet fieri lex: quia raræ: sed propter malas: quia multę sunt. Itẽ pone exemplũ: vt j. de vsuc. l. iusto. in prin. in fi. j. resp. vbi dicit non acquiri nobis p filiũ non iustè arrogatũ: sicut per liberum hominẽ emptum: qa rarius arrogant filij, quã emancipent serui, sed licet dicat hic, q nõ cõstituuntur iura p talibus, subaudi sæpe. quandoque enim statuuntur, vt in his exẽplis j. de iud. l. sed & si. j. §. si pater fa. & si pars hære. pe. l. antiqui. & C. de legi. hæt. lege, si maior. & Institu. de ce. diui. §. insula. & facit ad hanc regulam infra. de regu. iur. lege ea quæ. & ad Treb. l. postulãte. & j. de postulan. l. j. §. deinde & de solu. l. si pater. & sequẽtem proxi. cõtinua cũ ista.

m Accidere. Id est, miraculosè venire.

n LEgis virtut. id est, potestas. imperat autem cum iubet lex Iul. de adul. accusantem, & accusatũ, & aduocatos esse præsentes, quando serui torquentur in casu adulterij. & præcepit etiam seruos publicari id est, confiscari: vt j. ad legem Iul. de adul. l. si postulauerit. §. quæstioni: & §. iubet. vetat autem cum prohibet res immobiles minorum sine decreto alienari: vt infra, de re eo. l. j. Itẽ ne res ecclesiasticæ: vt C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. sed nõne sufficiebat imperare pro vtroque? Respon. nõ: quia imperat quod fieri vult. vetat quòd fieri non vult. & commodius est singulas causas, &c. vt Institu. quib. modis testa. infir. §. alio. permittit, vt milites etiam post sententiam vti excep. suis: vt C. de iur. & fac. igno. l. j. punit maleficia, vt in titu. de pœn. ff. & C. Est & quinta virtus id est cõsulere: vt cũ extraneis cõsulit, ne expendant agẽdo querelam: vt j. de inoff. testa. l. j. Item consulit quod primo possessorium quam petitorium (si competit) intẽtetur. vt j. de rei vendi. l. is cui. & facit C. de transac. l. age. Vel dic, quod continetur sub virtute per

Marginal notes:

† In P.F. summæ Stoicæ &c.

† Locum hunc nobis exposuit Al. li. dispũ. iiij. cap. xiiij. similiter & verne.

† in P.F. νόμος.

† In P.F. ἀνθρωπίνων

† in P.F. τ' εἶναι

Regulæ diffinitio.

Lazarus suscitatus an potuerit testamentum rumpere.

† In P.F. dixit.

† Sic in P.F. atq; etiam ita legit Bu.

* hoc est in his (inquit Budæus hic) q plerũq; accidunt, non in his, quæ nec opinato, vel præter opinionẽ hominum.

† Vide Alcia. li. dispũ. ij. c. viij.

† In P.F. hoc caput icipit τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δίς vt ait Theophra. παραβαίνουσι &c.

† Aliàs, prætereunt.

* Qu inst li. vij. cap. viij.

Legis virtus multiplex.

permittendi. Sed nunquid legis appellatione non cõtinetur, quod aliquod iſtorum verborum nõ habeat? Reſpon. imò continetur. aliàs nulla regula iuris ſub legis appellatione caderet: vel verius nulla eſt lex quin ibi vnum de talibus, vel æquipollens ſubaudiatur. & facit ad hanc legem in decre. diſt. iij. c. omnis.

Definitio le. & priuilegij hoc indicat. Gel. li. x. cap. xx. XVI. P.F.

a I Vra. Generaliter. poteſt poni exemplum in quolibet ferè lege Codicis, quæ certis perſonis dabantur, vt Vitali, vel alijs: tamẽ ſunt generales. quæ enim frequenti indigent, & communi auxilio, debeat communiter ſe iuuare, licet vni fuerint data: vt in Auth. de hære. & fal. §. j. col. j. & facit C. de diuer. reſcri. l. j. & hoc ſi ita ſcribitur vt ſit ius commune, ſecus ſi ſpecialiter datur: vt I. ti. tu. j. l. j. ſecundum hoc omnis lex eſt regula: quia loquitur in pluribus caſibus, in quibus eſt eadem æquitas, & de vniuerſis hominibus, quod eſt falſum. ſic ergo expone vt dicas leges non ſunt conditæ vt hæc locum habeat in perſona huius, illa in pſona alterius: & ſic de ſingulis legibus & perſonis: ſed generaliter in omnibus perſonis ſit eiuſdem caſus reſponſio. ſed excipitur C. de decu. l. neque Dorotheũ. lib. x. & C. de epiſ. & cle. l. quoniam venerabilis. regulæ autem per ſigna vniuerſalia cognoſcuntur, affirmatiua, vel negatiua: vt patet p omnes regulas iuris: & maximè in l. j. vbi dicit regula eſt, quæ rem quæ eſt, &c.

In ali. l.

P.F. Digeſtorum.

I Vra nõ a in ſingulas pſonas, ſed generaliter conſtituuntur.

Idem libro xiij. † ad Edictum. VIIII.

N On ambigitur b Senatum ius facere poſſe.

Iulianus lib. lix. † ad Edictum. † X.

N Eque leges, c neq; Senatuſconſulta d ita ſcribi poſſunt e, vt omnes caſus, qui quandoque inciderint, cõprehendãtur: ſed ſufficit ea, quæ plerunque accidũt,

Princeps & ſenat⁹ parificantur.

b N On ambigitur. Pone exemplũ in petitione hæreditatis, quæ eſt indicta à ſenatoribus: vt j. de peti. hære. l. Itẽ veniunt: §. pridie. Item in Velleia. Item in mace. ſenatuſcon. vt j. ad Velleia. l. ij. & j. ad Maced. l. j. Item in alio parificatur principi ſenatus: quia non appellatur a ſententia ſua: vt j. a qb. ap. non licet. l. j. & intellige de ſenatu toto: qui ſenatores centum erant numero: vt C. de pet. hæred. l. fi. nõ de quolibet ſenatore ſeparatim: habet tamẽ quilibet ſingulariter ſua alia priuilegia: vt j. de ſenato. p totũ. ſed an hodie hoc opus poſſit facere ſenatus? Reſp. ſecundum Io. non. niſi princeps permiſerit: vt C. eo. l. fi. quæ eſt contra. vbi dicit, quod ſolus princeps facit legem. Item facit ad idem quia populus omne ſuũ imperium in eum tranſtulit: vt C. de vet. iur. enu. l. j. §. ſed & hoc ſtudioſum. Alij dicunt, quod hodie poteſt populus romanus, & ſenatus eius facere legẽ, vt hic. nec ob. d. l. qa ſolus Imperator poteſt, id eſt, ipſe ſol⁹, & nullus alius ſolus, & reuocare poteſt populus Romanus quod conceſſit, ſicut & iudex, qui delegat cum ſibi proprietas remanſerit vt j. de offi. eius cui man. eſt in l. j. §. fi. primam laudo, ſecundum Hug. Acc.

c d N Eque leges. Nomen generale. Senatuſconſulta. Nomen ſpeciale.

e Scribi poſſunt. Propter humani ingenij exiguitatem. multa enim, &c. vt C. de vet. iur. enu. l. ij. §. ſed quia, vel propter nimiã negociorũ mutabilitatẽ: vt infra, de viut. l. mora. in pri. vel pp hominũ fidelitatẽ incognitã, vt infra, de teſt. l. iij. §. ideoq;. ibi, ta magis, &c. vel pp delictorum multiplicitatẽ: vt j. de extra. cri. l. pe. §. ſunt quidã. & ideo, &c. & ſic obtinuit l.

ſeq. quæ ex ſuperiori infert. & exigit exẽpla pro ie, & pro ea. dic ergo ex ijs quæ conſtituuntur: i. accedũt de nouo. vt ita hæc lex loquatur, quãdo dubitatio euenit ſuper nouo facto: & ſequens l. nõ poſſunt, quando dubitatio eſt in veteri facto: nõ tamen adhuc lege determinato ſecundum Io., vel melius contra conſtituuntur, propriè ſumitur cũ dubitatur in verbis legis, lex autem ſequens, ſcilicet non poſſunt, loquitur cum dubitatur de facto nouo, quod non eſt in lege. & quod dicit, aut interpretatione. ſ. iudicis: vt ita iudex interpretetur legem. & facit C. de epiſc. aud. l. ſi lenones. vel dic interpretatione iuriſconſulti: authoritate: aut conſtitutione, ſcilicet principis.

Aliàs xv.

contineri.

Idem libro xc. † Digeſtorum. XI.

E T ideo ijs quæ primò cõſtituuntur, aut interpretatione, aut conſtitutione optimi principis certius f ſtatuẽdum eſt.

Idem lib. xv. Digeſtorum. XII.

N On poſſunt g omnes articuli ſingulatim aut legibus, aut ſenatuſconſultis comprehendi: † ſed cùm in aliqua cauſa ſententia eo-

Cic. lib. j. offi. loquens de T. Claudio centumalo.

† In ea de ſentẽtiã Ariſtoteles lib. j. polit. c. vj.

f E T ideo. Certius, id eſt certum conſtituatur. ſ. quod primo erat dubium ſecundum ſecundã interpretationẽ. interpretatur. n. iuriſcõ. verbum dubiũ legis: vt j. ſi cer. pe. l. j. in prin. & l. ij. §. appellata, princeps etiam interpretatur verbũ aut pro &: vt C. de ver. ſig. l. pe. Itẽ interpretatur ſubſtitutionem factam filijs ita demũ tenere, ſi deceſſerint ſine filijs: vt C. de fideicom. l. cũ acutiſſimi. & ita etiam ſi hodie occurreret dubitabile verbũ in lege: oporteret, q vel per iuriſc. authoritate principis, vel per principem fieret interpretatio, vt eſſet lex neceſſaria, & probabilis, & ab omnibus obſeruanda: vt euenit in quæſtionibus vbi ſũt contrariæ opiniones doctorum quæ fiunt ſuper verbis legis: vt hic dos a patre prof. &c. vt C. ſol. mat. l. dos. & facit ad hanc legem. C. noua. vec. l. non ſolum.

Dubitatione in iudicio emergẽte qs cõſulẽdus eſt.

g N On poſſunt. Pone exemplũ in veteri iure. ſtatutum eſt enim, quod ſi familia ſeruorũ alicuius fecerit furtũ: liberetur dominus ſemel emẽdãdo furtũ, ne tota familia careat. Idẽ ius trahitur, ſi dedit damnũ: vt j. ad leg. Aquil. l. illud. Itẽ pone exẽplũ: vt j. de neg. geſt. l. ex facto. in fin. Itẽ pone in iure nouo: vt C. de inoffi. do. l. precibus. vbi dicitur querelam inoffi. do. trahi etiã ab inteſtato. Itẽ pone exemplũ. C. de conſti. pec. l. fi. & prout trahitur ad ius vetus refertur ad id qd dicit in ſeq. l. interpretatione. ſ. iuriſcõ. quod de nouo dixi, refert ad iura C. vt dicas iuriſdictiõe. ſ. principis: vt princeps dicat ius ad hoc porrigendum, vel prorſus nouũ ſtatuẽdũ: vt j. de vẽ. inſpi. l. j. l prin. Io. tñ dicit interpretatione. ſ. iudicũ in iudicio. hæc eſt vera, & ſic prima exẽpla nõ valent. ſed pone in patre, vt poſſit obligare filium pro fame: licet de venditione lex tantum dicat. hic eadẽ prorogatio quæ fit ex iure ſcripto, fit etiã ex iure nõ ſcripto ad nõ ſcriptũ vt C. q ſit lõg. cõſue. l. j. Et vt hæc ſint plana, diſtingue cũ dubitatio in iudicio cõtingit: aut ſuper aliquo nouo negotio. aut ſuper lege aliqua. ſi ſup negotio, dominus Imperator eſt cõſulendus: ſi tamen præſens ſit, & eius ſit copia: vt C. e. l. humanũ & de ve. iure enu. l. j. §. ſed qa diuinæ. & j. d fidei cõ. lib. l. hoc itaq;. Stat. C. de iud. l. fi. in pri. ibi, ne forſitã, &c. ſi aũt nõ ſit eius copia, pcedã de ſimilib. ad ſimilia. vt hic. ſi verò ſup lege, vt dos à patre pfecta, &c. ſi qdẽ ex cõſuetudine certo modo eſt intellecta, eius intellectui ſtabitur: vt j. e. l. minimè. & l. ſi de interpretatione. q ſi ex cõſuetudine

rum^a manifesta est: is, qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet.

Vlpianus lib. j. ad edictũ ædiliũ curulium. XIII.

NAm (vt ait Pædius) quoties lege aliquid vnum vel alterũ introductum est, bona occasio, est cætera, quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certa iurisdictione suppleri.[b]

Paulus lib. liiij.† ad edictum. XIIII.

†QVòd verò[c] contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias.

Iulianus libro xxvij. Digestorum. XV.

IN ijs[d] quæ contra rationẽ iuris constituta sunt, nõ possumus sequi regulam iuris.

Paulus libr. singulari de iure singulari. XVI.

IVs singulare[e] est, qđ contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem, authoritate constituentium introductum est.

Celsus libr. xxvj. Digestorum. XVII.

SCire leges,[g] ñ est† verba earũ tenere, sed vim ac potestatem.

Idem libro xxix. Digestorum. XVIII.

BEnignius[h] leges interpretandæ sunt, quò voluntas earum conseruetur.

Idem libro xxxiij. Digestorum. XVIIII.

IN ambigua[i] voce legis ea potius accipiẽda est significatio, quæ vitio caret: præsertim cũ etiam voluntas legis ex hoc colligi posit.

Iulianus libro lv. Digestorum. XX.

NOn omniũ,[k] quæ à maioribus constituta sunt,† ratio reddi potest.

tudine expositio nõ est certificata: recurritur, vt dictũ est ad principẽ si sit eius copia: vt C. eo. l. cũ de nouo & ſ. e. l. & ideo. & j. e. l. nã ibi, vel certe iurisdictione &c. alioqui interpretabor in benigniorẽ partẽ, vt j. e. l. benignius. & l. in ambigua. sed si dubitatur quæ sit benignior pars, verborum significationi stabo: vt j. de condi. & demon. l. Publius. §. j. quanquam videtur primo standum significationi verborum: vt j. de lega. iij. l. non aliter. in princ. Tertio procedam de similibus ad similia: vt ſ. eo. l. neq; leges. Ac.

[a] Eorum. Id est, legum, vel senatus. vel dic articulorum.

[b] NAm vt ait. Suppleri. procedendo de similibus ad similia: vt j. de reg. iur. l. quod contra. & l. quæ propter. & de le. j. l. si domus. §. cũ alicui.

[c] QVod vero. Hãc cõtinua cum duabus superioribus legibus, bene dico statutum esse procedendum de similibus ad similia: veruntamen quod contra, &c. & pone exemplũ in muliere, q habet priuilegiũ, vt omnib. præferatur: qđ eius hæredi tamen non datur, nisi filio: vt C. qui pot. in pig. hæ. l. fin. in fin. & C. de pri. do. l. j. item pone exemplũ: vt ĩ. si. j. l. j. Item pone exemplũ in patre, q vẽdidit filiũ cũ necessitatis: nõ th̃ trahitur, vt filius possit vendere patrem: vt C. de pa. qui fi. di. l. j. Sed nonne quod dicitur C. de furt. l. si quis seruo. licet sit contra regulas iuris communis: etiam ad filium trahatur? Respon. sic: quia lex dicit: vt j. de ser. cor. l. vt tantum. §. j.

[d] IN ijs. Exceptionibus à regula. Regulam. Vtpote cum ipsa deficiat: nec enim sunt exceptiones de regula: imò vitiant regulam in eo, q excipiuntur. vt j. de reg. iur. l. j. sed firmã dimittũt in alijs, vt in Authen. de non alie. §. vt autem. coll. ij. & pone exemplum huius regulæ. regulariter traditur dominij voluntatẽ seruari, volentis rem suã in aliũ trãsferri: vt Insti. de re. diu. §. per traditionem. fallit in minoribus: vt j. de reb. eo. l. j. Itẽ regula est nõ cõmitti furtũ nisi inuito dño, q̃que cõtra. vt C. de fur. l. si quis seruo. dicentur ergo esse specialia talia statuta.

[e] IVs singulare. Pone exemplum. propter cõmunem vtilitatem statutum est à senatoribus, qui habẽt authoritatẽ (vt ſ. e. l. nõ ambigit.) mulieres intercedentes nõ teneri. qđ est cõtra ius cõmune: vt j. ad Velleia. l. j. Item possunt poni exempla superioris legis. & alterius, quod verò. tamen ad aliud ibi inducũtur q̃ hic. nam in l. quod verò inducuntur quòd non trahãtur talia statuta ad cõsimilia in alia: quia in talibus non possumus sequi regulã iuris cõis: vnde sit speciale. hic autẽ vt denotet differentiam inter ius cõe, & ius sing.

[g] SCire leges. Hic pro verè scire ponitur: vt falli si possit: aliàs pro vehementi opinione. vt possit falli: vt j. de aqua plu. arc. l. ij. §. ante pen. & pone exemplũ: canetur in iure, q manumissio ad seruos, emancipatio ad filios pertineat: vt ſ. quando ac. de pe. est an. l. j. §. meritò. ibi: tria attẽdes, verba. Item sensum proprium qui ibi est, qui dicitur vis. Item potestatem: quæ est, vt quandoque aliter sumantur dicta verba: vt j. de offic. procon. l. ij. in fi. Item pone exemplũs vt j. ad Maced. le. j. vbi dicit, quòd mutua pecunia filijs fa. non detur. & ibi tria attendes, verba, & vim, id est, proprium sensum: & potestatem. quæ est vt verbũ mutuũ, etiam ad alios contractus in fraudem factos trahatur. item pecunia prorogetur etiã ad alia, quæ mutuãtur, si in fraudem fiat: vt eo. tit. le. iiij. §. is autem solut. & le. sed Iulianus. §. mutui. & facit ad hanc le. C. de libe. præte. le. iij. & xxxviij. di. c. omnes. & c. sedulo in glo. sententias. & j. q. j. ca. Marchion. Item no. quòd vis, siue potestas aliter accipitur supra. eo. l. legis virtus.

[h] BEnignius. Duobus modis expone, primo benignius quã verba patiantur, & tunc pone exemplum. Prohibetur alienatio. certe & etiam vsusfr. & pignoris cõstitutio phiberi videt, licet nõ sit alienatio: vt C. de reb. alie. l. fi. & de fun. do. l. j. Secundo improprè. i. benignè: & pone exẽplũ sicut ponitur. C. de nat. lib. l. nuper. vbi interpretat superiorẽ l. cũ quis, in eo. qui cõcubinam[l] accipit in vxorẽ, nã filij prius geniti legitimi efficiuntur, si alij postea nascũtur: interpretor, vel etiã si non nascant, vel nati moriãtur.

[i] IN ambigua. i. obscura. Pone exemplum in verbo peruenire, ambiguo: vt j. de peti. hære. l. verũ. Sed quid differt hæc à superiori l. benignius? Respõ. superior intelligitur, cum interpretatio est necessaria propter obscuritatẽ, nõ propter multiplicitatem: hęc autẽ quando propter multiplicitatem est ambiguitas: vt quia verbum multos habet sensus. vel ibi in toto: hic in verbo. item potest poni in rescriptis benignè interpretandis, vt C. de inoffi. testa. l. si quando. in prin. & facit j. de regu. iu. l. semper in dubijs. & l. quoties. & C. de fide. com. liber. l. cũ inter veteres. Ac.

[k] NOn omniũ. Quidã dicũt se nõ intelligere hãc legem

† in alijs iiij.

† Hoc ponere vt def. l. & si nihil j. de regul. iuris.

Iurtũ cõmittitur quãdoq; inuĩto domino.

† P. F. non hoc est.

† In hãc sentẽtiã. Pla. dial. j. de legi.

[l] Bal. hic cõmẽdat gl. ad hoc q si quis nominauerit cõcubinã vxorẽ filij antea nati legitimãtur: & ẽt generati, licet nõdũ nati. cum quã in hoc si est standũ: qa si rectè intueatur, hoc non vult: sed bene dicit, quod si quis cõcubina accipit vxorẽ, legitimãt filij, ẽt generati, & nõdũ nati, quãuis alij si nascant: vel nati moriantur: non aũt q se fundet in nominatiõe put Bal. hic voluit. Bol.

Neratius libro vj. membranarum. XXI.

ET ideo rationes eorum, quę constituũtur, inquiri non oportet: alioquin multa ex ijs, quæ certa sunt, subuertuntur. [a]

Vlpianus lib. xxxv. ad edi um. XXII.

CVm lex [b] in pteritũ quid indulget, in futurum vetat.

Paulus lib. iiij. ad Plautium. XXIII.

MInimè [c] sunt mutanda, † quæ interpretationem certam semper habuerunt.

Celsus libro ix. Digestorum. XXIIII.

INciuile [d] est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita, iudicare, vel respondere. [e]

Illud quod est in fauorē, nō retorqueť in odiũ. hoc dicit.

Modestinus lib. viij. † responsorum. XXV.

NVlla [e] iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro hominum vtilitate introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodũ producamus ad seueritatem.

Lex præcedens determinať per sequētē. hoc dicit cũ duabus seq. Bar.

Paulus libro iiij. quæstionum. XXVI.

NOn est nouum, vt priores leges ad posteriores trahantur. [f]

Tertullianus libr. j. quæstionum. XXVII.

legem. Alij dicunt nō omniũ, id est, nullorũ. sed hoc falsum est: quia eorũ quæ viua ratione statuuntur, ratio reddi potest. Alij, vt Io. ponunt exemplum, quare tutorem habenti tutor dari non potest, sed curatoré habentis sic: vt insti. de cura. §. interdum. sed certè hæc potest ratio reddi: quia tutoris potestas plenior est. & ideo superueniens tutor cum & ipse vellet similem plenitudinem potestatis, inuenit occupatam: at curatoris potestas circa personã minoris non est tanta, vt patet. j. đ app. l. eũ in vna. §. tutor. tu ergo da exéplum [a] quare in vsucapionu statuitur triẽniũ, & nō bienniũ, vel quadriẽnium. & non potest ratio reddi. nec ob. si dicas hanc esse rationem: qa visum est sufficere tantum tempus, quia idem de biennio dici potuisset. ratio enim debet esse talis quæ sit generalis & necessaria: & vbicunque ratio locum habet, & lex: vt C. de interdi. l. j. & infra: ad legem Aquil. l. illud in princ. & j. de fonte. l. j. §. hoc interdictum. & j. de bo. pos. ex. test. mili. l. j. & talis ratio nō potest semper reddi, vt hic: qa quãdoq; habet locũ ratio & nō lex. vbi excusatur filius, qui sibi legatum adscripsit: qa ex voluntate testatoris fecit. hæc ratio & in extraneo haberet locum: lex tamen ad extraneũ nō extẽditur: vt j. ad legé Cor. de fal. l. filius. & l. j. §. inter filiũ. ecõtra lex habet locum & non ratio: vt j. qui & a qui. l. prospexit. & j. de postu. l. j. §. secundo loco. vers. sextum.

ADDITIO. Dic quòd ibi erat causa impulsiua: aliàs locum habet finalis ratio legis. simile, & lex: vt in l. j. j. de fonte. & l. illud. ad legé Aqui. secũdum Pau. hic.

[a] ET ideo rationes. Subuertuntur. si dicas nil valere, quia non haberent sufficientem rationẽ: vt in præmissis patet exemplis. Accur.

[b] CVm lex. Quidam dicunt huius legis exemplum non reperiri. tu dic conuerti literã, cum lex in futurũ vetat, in præteritũ indulget: vt C. eod. l. leges, & constitutiones. & exemplũ C. de nat. li. l. diui. vel dic directò casum, & leges recte: vt C. de ge. abo. l. ij. & secundum hunc casum dic lex. i. Imperator, qui est lex animata in terris in Authē. de cõsul. in fi. col. iiij.

[c] MInimè. pone casum, vt C. de epis. au. l. si lenones in glo. j. Item in testibus, q presente parte debent recipi: vt C. de test. l. si quando. quod semper fuit obseruatum in iuramẽto nō in dicto, quod debét dicere in secreto. quidam tamé dicunt quod etiam in aperto dicũt: sed nō poterunt postea plures testes produci, si didicerint testificata. vt in Auth. đ testi. §. qa verò col. vij. Item pone exemplũ, vt j. de diuer. & tem. præscri. l. in omnibus. in prin. sed nunquid nouũ sensum licebit proponere? Respon. licet secũdum Io. hic enim loquitur cũ semper sic est intellecta, vt ex hoc intellectu induceretur consuetudo. i. vt de cætero sic super ea iudicaretur. Item potest poni exemplum in illa l. dos à patre. C. sol. mat.

[d] INciuile. potest poni exemplum in l. quę legitur. Item in lege, id est, in conuentione scripta quod vtrunque totum debet legi. si totum de eadé materia loquatur: vt sfra, de eden. l. argentarius. §. edi. nam plerũque principium per finé corrigitur: vt infra si certum peta. le. si tibi. Ité, & si plures sint cõiunctæ leges, idé est propter eandem rationem: vt j. si ex noxa. can. aga. l. j. in fi. & l. ij.

[e] NVlla. Pone casum vt C. de procu. l. non eo minus. Item vt C. de fide instru. l. plures. item vt infra, de Carb. edicto. l. iij. §. duæ, Item vt C. de secund. nup. l. generaliter. §. in his autẽ. sed cõtra j. quod quisque iur. l. j. §. j. Sol. refert, an sine postulatione quid fuerit concessum, vt hic: an cum postulatione: vt ibi. arg. in eod. tit. l. iij. Item cõtra Insti. de autho. tuto. §. neque tamẽ. sed certè & damnũ poterat ibi inesse [t] vt ibi dicit. vel saltem in litibus. & sumptibus fuit vexatus: vt infra, de min. l. minoribus. Item contra C. de quæstio. l. prīdẽ. sed quod ibi nō torquetur pro eo, nō est ideo cõstitutum quia contra eum nō torquetur. sed quia sic iuri placuit: & per consequens diceret contra eũ: vt C. de episc. & cleri. auth. sed iudex. Item contra C. de iudæ. l. die sabbati: sed illud est quoddã speciale p festiuitate Iudæorum indultũ. [t] Item contra infra, de iure aur. annu. l. ij. sed ibi priuilegio suo renunciasse videtur. Item cõtra j. de excu. tuto. & cur. l. cum ex ira tione. Sol. ille libertus habebat priuilegium, q posset excusari ab alia tutela: sed illud priuilegiũ non erat pro se, sed pro patrono suo indultũ, qui erat senator: vnde non est mirum, si ad aliam tutelã vocetur, cum impetrauit ius aureorum annulorum. Item contra infra, de peri. & com. rei. ven. l. si vina. sed distinguitur, an aliquid sit indultum in fauorem contrahẽtium pacto, an ex liberalitate principis sine lege. primo casu obtinet quod ibi dicitur, secundo quod hic. sed solutio reprobatur per l. infra, de lege commis. l. ij. & infra, de in diem addic. l. Sabinus. melius ergo dices, quòd ibi non est indultum aliquid in fauoré: qa non est extra ius commune. tunc enim inducitur aliquid in fauorem, cum est extra ius commune. Accu.

[f] NOn est nouum. Trahãtur. Tribus modis trahũtur: vt determinẽtur, [s] suppleãtur, corrigãtur, de primo pone exemplum C. quando lib. princi. da. l. j. quæ determinatur per secundam eiusdem tit. De secundo da exemplũ C. de cõstitu. pe. l. finali, & alia quæ diximus supra. eod. l. non possunt. De tertio da exemplum C. de sacrosan. eccle. l. generali. quæ corrigitur per auth. ingressi. ibi positam, quod sic trahantur, non est nouum.

Ideo.

[a] Cic. iij. actu. in Verr.

† Hunc p̃ tunc quę scribit Arist. li. ij. pol. ca. vj. & Plutar. ex Pausania I apophth.

[c] Aeschines in or. § Ctesip. Demost. accusat, quod integrã legẽ, sed eius duntaxat partẽ proponat.

[a] Facit. l. penul. infra ad Ex lib. A. P.

† In P. F. VIII.

[t] Tu dic melius secũdũ Dy. q ibi priuilegium non fieret in finib⁹ concessionis, sed vltra processit.

[s] Id est lã mittẽtur. Pau.

IDeo, quia antiquiores leges ad posteriores trahi, vsitatũ est: † a semper quasi hoc legib[us] inesse credi oportet, vt ad eas quoque personas, & ad eas res pertineant, quæ quandoque similes erunt.

Pau. lib. v. ad leg. Iuliam & Papiam. XXVIII.

SEd & posteriores b leges ad priores pertinent, c nisi contrariæ sint: idq; multis argumẽtis probatur.

Idem lib. singulari ad le. Cinciam. XXIX.

COntra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet. d In fraudem verò [legis,] qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit.

Vlpianus lib. iiij. ad edictum. XXX.

FRaus enim legi fit, vbi id fit, quod fieri noluit, fieri aũt nõ vetuit. Et quod distat, e ῥητὸν ἀπὸ διανοίας * † hoc distat fraus ab eo, qđ cõtra legem fit.

Idẽ li. xiiij. † ad leg. Iul. & Papiam. XXXI.

PRinceps * legibus f solutus est. † Augusta † aũt licet legibus soluta nõ est, principes tamẽ eadem illi priuilegia tribuũt, quæ & ipsi habent.

Cõsuetudo in casibus nõ decisis habet potestatẽ mutãdi leges: ĩ casibus decisis habet virtutẽ corrigẽdi & interpretãdi: q[uia] cũ procedãt à cõsensu: & sic à pari potẽtia descẽdãt, debẽt esse ęqualis effectus. h.d. cũ l. si de interpretatione. & l. seq. Diuidit in duas ptes principales: Primò ponit effectũ cõsuetudinis circa casũ l. nõ decisum. Secundò effectũ circa casũ lege decisum: quia lex p contrariã consuetudinem tollitur. Secũda ibi, Quare. Itẽ prima subdiuiditur ĩ tres. Primò ponit dictũ bimembre vsq; ibi. Inueterata. ibi ponit ratio dicti vsq; ibi Nã cũ. ibi ratio rationis vsq; ad uersi. Quare.

Iulianus lib. lxxxiiij. † Digestorũ. XXXII.

* DE quib[us] * † causis, g

a IDeo. Vsitatum est. Locus est à communiter accidentibus. & quod subijcit, & semp quasi hoc, &c. pertinet ad id quod modo dixit supplẽdo: & da duo exempla. Primum qualiter lex pertineat ad similes personas: vt Macedon. statutum in filijs, & ad nepotes trahatur: vt ff. ad Maced. l. filiũ. & ad idem facit ff. de donatio. inter virum & vxor. l. iij. §. qui in eiusdem. Item qualiter ad similes res vt Maced. statutum in pecunia, trahatur & ad alia similia, si in fraudem dentur: vt ff. ad Macedo. l. item si. §. mutui. Quod autem dixi veteres ad nouas trahi, idem est econtra, vt nouę ad veteres trahant: non tribus modis, sed vno modo, scilicet, determinando: & da exemplum. C. de lit. contesta. authen. offeratur. vbi simpliciter dicitur satisdari iudicio sisti. sed ff. qui satisda. cog. l. sciendum. in princ. distinguitur si non est possessor immobilium. & facit ad hoc in authent. de filijs ante dota. instru. natis. in fin. collat. iij. vbi dicit, oportet ea, quæ per interpretationẽ adiecta sunt, in his valere, in quibus est locus interpretatis legibus. Alij dicunt, vt Ioan. quod hæc l. sed & posteriores. idẽ dicit, quod superior, non est nouum: sed adijcit illud quod multis argumentis, & exemplis probatur. Accur.

b SEd & posteriores. q.d. non solum priores: sed econtra posteriores ad priores. Accur.

c Pertinent. Scilicet vt per eas posteriores corrigantur, & determinentur, & suppleantur.

d COntra. Prohibet. i. expressim: vt si vendatur res minoris sine decreto: quod expresse prohibet lex: vt ff. de re. eo. l. j. talis facit contra verba, & contra sententiam legis: & est alius qui tantum sententiam offendit, & verba reseruat: vt hic, & ff. l. proxi. de quo sumas exempla in hac distinctione, si fraus legi quandoq; de re ad rem: vt si quis det filiofamil. aliud quã pecuniam mutuò: vt ff. ad Macedon. l. sed Iulianus. §. mutui. Quandoque de persona ad personam: vt si vir volens donare vxori supponat alium qui donet: vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si sponsus. in prin. quandoque de vno contractu ad alium contractum: vt si vir volens vxori donare commentus sit venditionem in fraudem legis: vt ff. de don. inter vir. & vxo. l. si sponsus. §. circa. quandoque de vno contractu ad eundem contractum: sed non eodem modo faciendum: vt si mulier volens intercedere, colorem quæsiuit: & cõuenit, vt eum ipsa potius contraheretur: vt ff. ad Velleia. l. quamuis. §. si cum essem. sed an verba tantum offendere liceat? Respon. sic, vt argu. ff. de iure par. l. adigere. §. quamuis. & ff. de in ius vocã. l. quamuis. in fi. & ff. de iureiu. l. sed & si possessori. §. item si iurauerto. item facit C. de inoffi. testa. l. fratres. vbi beneficium pro maleficio punitur. Item C. de adul. eum qui. vbi vxor dicitur etiam quæ non est vxor. & dic vt no. C. de leg. & con. l. nõ dubium. Accur.

e FRaus. Distat. Id est, verbum ab intellectu, vel sententia.

f PRinceps legibus. Ab alio conditis: vt ff. de arbi. l. nam & magistratus. vel à seipso: vt ff. de arbi. l. pen. voluntate tamen sua seipsum subijcit: vt C. eo. l. digna. & Instit. qb. mod. test. infir. in fin. & facit C. de testa. l. hac consultissima. § ex imperfecto. & C de bo. quæ li. l. cum multa. & ff. de leg. iij. l. ex imperfecto. & in decret. dist. viij. cap. quæ contra. sed quod dicit de Augusta quod habet idem priuilegiũ est contra. ff. de legat. ij. l. quod principi. & l. seq. sed dic q[uod] omnia illa quæ viris tantum conueniunt, sibi non dat. cum fit in alijs fœminis præcipiat: vt C. de arbit. l. fi. non ergo sibi dat potestatem condendi leges. Item quæ sunt habilia mulieri, concedit: vt hic: sed non omnia, secundum Io. vt in l. contraria. Vel dic, q[uod] legatum relictum principi fuit ibi caducum, vel quasi relictum Augustæ fuit pro non scripto. Sed quæ priuilegia tribuit princeps Augustæ: Respon. quæ fisco: vt ff. de iure fisci. l. fiscus. ff in fi. & l. seq. est ergo immunis à præstatione vectigalium: vt ff. de publica. l. licitatio. §. fiscus. Itẽ alia habet: vt C. de præpo. sac. cub. l. cubicularios. lib. xij. & C. de quadr. præscrip. l. vlt. §. ij.

DE quibus. CASVS. Si quæstio de facto emergat, super qua ius scriptũ aliquid non dicat, cõsuetudo terræ in re, in qua quæstio emersit de nouo, seruatur & si non sit cõsuetudo, iudicabimus sicut in alia simili quæstione quocunque ordine expeditur. Si hæc duo deficiant, iudicabimus secundum consuetudinẽ vrbis Romæ. Secũdo dicit, q[uod] consuetudo vrbis Romæ seruatur pro lege. quod sic probat. Nam cum ipsæ leges Ro. seruentur ab omnibus: ergo & consuetudo. & est ratio, quia tantam valet consuetudo Romano. non scripta, quantum lex scripta. Nam & consuetudo vincit legem, sicut vna lex vincit aliam. Viui.

g De quibus causis. vt de feudis. Et no. tria. Primo, q[uod] debet

† In al. est, &c.

a Imò & supplẽdo. no. ff. eo. l. quod verò. in fin. & l. secundum Iac. Butr.

e Id est, dictum à sñia. Bu. hic sine verbis expressum, à mente conceptum.

Hæc verba accepta sunt a rhetoribus qui ῥητὸν ἀπὸ διανοίας dixerunt, id est, scriptum & voluntatem inter quæstiones legales ponunt. Alc. lib. 1. parerg. c. 7.

† P. F. XIII.

* Dion libro 51. scribit, * hoc Augusto primum tributum fuisse.

† Hoc dictũ interpretatur Ari. libr. 3. politicorum, capit. 9.

† P. F. XCIIII.

* Harmenop. li. 1. titu. 1. de cõsuetu.

† Ad materiã. l. ad de quod licet consuetudo sit irruanda: tñ si sit introducta ꝯ solẽnitatem alienationis rei ecclesiasticæ nõ valet. ita firmant Io. Fabri. & scribẽtes in authẽ. hoc ius porrectũ. C. de sacrosa. eccles. & in auth. præterea. eo. titulo.

debet seruari consuetudo loci illius ubi agitur. Secũdo si hoc deficit, tunc debet seruari consuetudo, quæ est similis in facto. vt hic, & C. quæ sit long. cõsue. l. j. Tertio consuetudo vrbis Romæ: vt hic, & C. de vet. iure enu. l. j. propè fin. & Inst. de satisda. in fi. & potest poni exemplum, itarutum est in consuetudine feudi: vt si vasalli filius mancus fuerit, non succedat in feudum, quia domino seruire non potest. Sic ergo erit, si erit aliàs debilitatus. Item si de consuetudine nõ admittitur monachus, idem erit in regulari canonico. Item si admittitur filius, vt succedat patri in feudum: idem erit, vt succedat mari. Item si non admittitur mulier: idẽ erit de hermaphrodito, si sexus muliebris inualescat: vt j. de statu homi. l. quæritur. His modis trahitur non scriptum ius ad scriptũ de similibus ad similia. trahitur etiam quãdoque scriptum ad non scriptum: vt sicut vsufructuario cedit incrementum alluuionis, sic cedat emphyteutæ: vt j. de vsufruc. l. item si fundi. §. sed si. vers. huic. Item scriptũ ad scriptum: vt diximus s. eod. l. non possunt. Item non scriptum ad scriptum ius: vt C. de epi. aud. l. si lenones. & not. hic arg. pro nobis. His enim temporibus tantã habebat potestatem populus Romanus: secundum omnes, quantam hodie princeps: sed olim prius spectabatur consuetudo alicuius loci, quam Romæ. ergo & hodie: & sic magis, quam lex scripta: ergo cõsuetudo particularis alicuius municipij, derogat legi in eo municipio: vt j. com. præd. l. venditor. §. si cõstat.

scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus, & cõsuetudine inductum est. Et si qua in re hoc defecerit: tunc quod proximum, & cõsequẽs ei est. Si nec id quidẽ appareat: tunc ius, quo vrbs Roma vtitur, seruari oportet. Inueterata consuetudo pro lege non immerito custodit̃: & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsę leges nulla alia ex causa nos teneant, q̃ quòd iudicio populi receptæ sunt: merito & ea, quæ sine vllo scripto populus probauit, tenebũt omnes. Nam quid interest, suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis, & factis? Quare rectissimè etiam illud receptũ est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem, abrogentur.

Lõga cõsuetudo habet vim legis, maximè si ĩ cõtradictorio iudicio sit opposita & summis vigorẽ ex tacita populi cõuẽtione. & nõ est necesse, q̃ redigatur in scriptis: & legẽ interpretatur, cũ de legis intellectu dubitatur. & oĩa prædicta obtinent, nisi cõsuetudo sit erronea. hoc dicit, vsque ad l. ergo. Barto.

Vlpianus lib. j. de officio proconsulis. XXXIII.

Diuturna consuetudo pro iure, & lege in ijs, quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet.

Idem lib. iiij. de officio proconsulis. XXXIIII.

a Vtimur. Quia non habemus: & certè idem si habemus, sed non sunt in vsu: vt in fine legis.

b Et. Proxid est.

c Tunc ius. Id est, consuetudo.

d Inueterata. Scilicet cuius non extat memoria, secundum quosdam: vt argu. j. de aqua plu. arcen. l. j. in fin. & j. de aqua quotid. & æsti. l. hoc iure. §. ductus. & C. quę sit longa consuetu. l. consuetudinis. ibi, longæui. cum longæuum sit centum ann. vt C. de sacrosan. eccles. l. vlt. sed Io. contra. dicit enim decem ann. quod patet ex titu. hic, & C. eodem. vbi dicitur longa. longum autem dicitur decennium: vt Institu. de vsucap. in princ. Item facit quod dicitur. j. l. prox. diuturna, cum diu dicatur decennium: vt j. qui, & a qui. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo. sed qualiter decennio consuetudo introducitur? Rñ. si bis fuerit iudicatum in illo tempore, vel libellum, vel querimoniam propositam contra talem consuetudinem spreuerit iudex: vt j. eo. l. cum de consuetudine. & C. de epis. aud. l. nemo. in fi. & j. eo. l. nam Imperator. sed secundum hoc ẽt exemplis iudicat̃. Sed C. de sen. l. nemo. sed dic non exemplis, sed consuetudine, quæ per exempla probat̃, & etiam per decennium: vt si Potestas bis iudicabit concilio cõuocato eo animo, vt sit consuetudo deinceps. vel non exẽplis malè iudicantis, sed bene sic. Vel dic nõ exẽplis vnius, sed multorum. Acc.

e Consuetudo, scilicet Romanorum.

f Suffragio. i. consensu in scriptis redacto. Ioan.

g Factis. Id est consuetudine. q. d. nihil interest. & not. duo bona similia: vt infra de ædil. ædict. l. si tamen. §. ei. & j. de ijs, qui nota. infa. l. ij. §. ignominiæ. Sed certè quandoq; multum interest. Quidã enim sunt, qui declarant voluntatem suã rebus, & factis, & verbis: vt summi magistratus. quidã verbis tantum, vt municipales: vt j. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. & de iurisd. om. iud. l. magistratibus. quidam rebus & factis tantum, & non verbis: vt ouilibet contra seipsum: vt j. de arbit. l. pen. & j. si quis cau. l. ij. §. si quis tamen.

h Abrogent̃. Not. p duo corrigi legem. Primò per aliam legem. & hoc planum est. Secundò per consuetudinem: vt Instit. de iure nat. §. pen. sed cõtra in hoc secundo. C. quæ sit longa consuet. l. ij. Sol. distingue. aut est consuetudo generalis: & tunc generaliter vincit legem. vt hic, aut est specialis: & tunc vincit specialiter: vt j. com. præd. l. si venditor. §. si constat. & j. quod cuiusq. vni. no. l. item. j. respon. in gl. vel per specula. non generaliter: vt C. eo. l. ij. quæ est cõtra, & hæc est vera, si consuetudo sequitur legem. nam si præcedat, vincitur a lege: vt j. de sepul. vio. l. iij. §. diuus, in gl. sepeliri. & hoc quando contra legem est consuetudo ex certa scientia: secus si per errorem: vt j. eod. tit. l. quod non rõne. & in Authẽ. nul. iud. §. j colla. ix. si tñ non est expressè a iure inhibita: vt C. de vsur. l. eos. §. cæteros. in fin. & ibi gl. Item si est secundum legem, vel saltem non contra vales, vt in hac lege, & hoc secundum Io. Alij, vt P. & Ia. dixerũt hanc ad illam trahi, cum huius legis tempore populus habebat potestatem cõdendi leges: vnde per eius cõtrariam consuetudinem abrogabant̃. hodie per principem tantum fit vtrunq;. Item alij distinguunt, an sit talis lex cui possit derogari per pactum, & tunc cõsuetudo eam vincet: vt hic. aut nõ: & tunc nõ vincet, vt ibi. quæ autem sint leges quibus possit, vel nõ possit per pactum derogari, dicitur C. de pact. l. si quis in conscrib. in gl. Ioan. Alij etiam distinxerunt: aut est lex consuetudine approbata: & tunc ipsa lex vincet, vt ibi. aut non: & tunc consuetudo vincet: vt hic.

i Diuturna. s. decem, vel xx. ann. vt diximus s. l. prox. sed quæ est differentia inter hanc, & cãt Respõ. s. dixerat consuetudinem seruari, hic determi nat

Cõsuetudo tria habet specialia.

Istud exemplũ gl. nõ est bonũ: qa in vtroq; est casus cõsuetudinis, q̃ nec mancꝰ nec scęua potest in feudo succedere: vt in c. j. in li. feud. an mu. vel aliter im perfectꝰ. Ias.

Ad hoc bene facit tex. in c. in his. xj. dis. gl. in c. gñali. de ele. in vj. & i c. ex literis. de cõ spet.

Sed hodie cum vrbs Roma non hẽat anctoritatẽ cõsuetudinis introducẽdæ, ad quam est confugiẽdũ? Aliq putãrũt, ad Germaniã: quia ibi ẽ elec. imp. qd placet. A. Pers.

Istã opi. cõiter sequuntur Doctores

Melius diceres gl. inde. cas. Pau.

Non solo.

Facit ad hanc l. c. cũ in tua. cum gl. de con suet. li. 6.

Atqui Seneca li. j. benef. ait, humanæ vitæ cõsuetu. lege omni valentiorem.

Tu dic, q̃ hoc si dr̃ in textu in fin, sed dr̃ p desuetudinẽ, secundũm P. & Ia.

Hãc primã sol. cõmuniter tenent docto. relec. alijs, q̃ ponunt̃ circa fin. gl. in ver. alij, vt P. vsq; ad finẽ. Pan. & Ias.

Id est in loco in quo est.

nat de ea, q est lõga. vel aliter ?. loquit de his casibus, de quib. nihil omnino in iure est: hic de ijs, de qbus lex tractat: ut de locatione. casus tñ euenit lege nõ determinatus: vt est in hac ciuitate. nã secúdũ cõsuetudiné soluitur medietas pensionis in festo omniũ Sanctorum: in natali alia medietas, & inducitur consuetudo per duas sententias latas intra decem ann. Item quia perpetuò sic est obtentum sine contradictione: vt quia clerici vendunt res ecclesiæ sine decreto episcopi: vt ?. eod. l. si de interpretatione. Item quia libelli querimoniarum de talibus non fuerunt recepti: vt in l. eum de consuetudine.

nisi ad memoriã, Iudicis autem interpretatio est in scriptis redigenda: quia sine scriptis sententia non valet: vt C. de sent. ex breui. re. l. ij. sed principis interpretatio est necessaria, & in scriptis redigenda, & generalis: vt C. eo. l. j. & ij.

CVm de consuetudine ciuitatis, vel prouinciæ confidere quis videtur: primùm quidem illud explorandum arbitror. an etiam contradicto [a] aliquãdo iudicio cõsuetudo firmata sit. [b]

Hermogenianus l. j. iuris epitomarum. XXXV.

SEd & ea, quæ lõga [c] consuetudine cõprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, velut tacita ciuium cõuentione, † nõ min⁹, quã ea, quæ scripta sunt iura, seruantur. †

Paulus libro vij. ad Sabinum. XXXVI.

IMò magnæ authoritatis hoc ius habetur, quod intantum probatũ est, vt non fuerit necesse scripto ‡ cõprehendere.

Idem libro j. Quæstionum. XXXVII.

SI de interpretatiõe legis quæratur, ĩ primis inspiciẽdum est quo iure ciuitas retrò in eiusmodi casib⁹ vsa fuit. † [d] Optima enim est legũ † interpres consuetudo.

Callistratus lib. j. Quæstionum. XXXVIII.

NAm Imperator noster Seuerus rescripsit, in ambiguitatibus, quæ ex legib. [e] proficiscuntur, consuetudinẽ, aut rerum perpetuò [f] similiter [g] iudicatarũ authoritatem vim legum obtinere debere.

Celsus libro xxiij. Digestorum. XXXVIIII.

QVod nõ ratione [h] introductum [est,] sed errore primùm, deinde consuetudine obtẽtum, in alijs similibus non obtinet.

Modestinus lib. j. Regularum. XXXX.

ERgo [i] omne ius aut consensus fecit, aut necessitas [k] cõstituit, aut firmauit consuetudo.

Vlpianus libro ij. Institutionum. XLI.

TOtum autem ius consistit aut in acquirendo, [l] aut in conseruando, [m] aut in minuendo. [n] aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiusq; fiat: [o] aut quemadmodũ quis rem [suam,] vel ius suũ con-

---

CVm de consuetudine ciuitatis, vel prouinciæ.

[a] Cõtradicto. duobus modis expone sine nõ. Primo quia semel fuit iudicatũ contra consuetudinẽ ante viginti an. inchoatam quando est inter absentes: sed postea erubuerunt iudices contra eam iudicare secundum Ioan. & Azo. & secundum hoc dic, iudicio. i. sententia. Vel dic secundo. semel cum allegaretur consuetudo à viginti an. citra, in contrarium fuit allegatum. pars tamen eam allegans obtinuit: & alijs multis vicibus sine contradictione obtinuit: & secundum hoc de iudicio, id est, contradictione fact. in iudicio: & hoc est quod dicit de libellis querimoniarum. sed alibi est litera cũ non. & tunc plana est, quasi nemo contradixerit. si autem quandoq; secundum eam, quandoque contra eam fuit iudicatum, non est consuetudo secundum Ioan.

[b] Firmata sit. Supple vel non sit firmata.

[c] SEd & ea quæ lõga. videndũ dixi an nõ sit firmata: tunc enim nõ tenebit, sed si lõgo tempore sit obtenta, firmata videtur, & pro iure seruatur.

[d] SI de interpretatione. Vsa fuit. vt ita deinceps vtatur: & pone in hac, & sequẽ. lege exẽpla quæ habuimus ?. eo. l. minime. Et de hac interpretatiõe dicas. quia, quandoque cõsuetudo interpretatur legem: vt hic, quãdoq; iudex vt ?. e. l. & ideo. & l. nam vt ait. quandoque magister: C. de pfes. qui in vrbe. cõ. l. j. & ?. si cert. pet. l. j. in prin. quæ omnia sunt cõtra. C. e. l. j. & in Authe. de rap. mu. in princ. col. viij. Sed dic, interpretatio cõsuetudinis est, pbabilis, & necessaria, non in scriptis redigenda: vt ?. eo. le. imo. magistri verò probabilis, nõ necessaria, nec in scriptis redigenda,

[e] NAm Imperator. Ex legibus. id est, ex verbis legis.

[f] Perpetuò. id est, decennio. sic ergo exemplis iudicatur. Sed contra C. de sen. l. nemo: sol. vt ?. ea l. de quibus dicimus in illa gloss. cuius non extat memoria.

[g] Similiter. Id est in eundem modum prolatatum.

[h] QVod non ratione. CASVS. Consuetudo quæ ẽ Bononiæ, vt si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum etiam ad iuuandum, ex tunc sit suum periculum: contra rationem est, & per errorem inducta. non ergo obtinebit in alio liquamine: licet postea fuerit approbata ex certa scientia: vel ex tacito consensu. vel dic aliter, vt licet in vino Titij tenuerit, & fuerit secundũ eã iudicatum in vino. & sic videtur quòd obtineat in persona alterius, non tamen etiam tenebit in vino in persona alterius, quã cuius fuerit iudicatum. cum enim consuetudo non sit sine cõsensu: vt ?. eo. l. de quibus. in fine. patet quòd non est consuetudo, sed cum nihil sit tam contrarium consensui quam error, q detegit imperitiam: vt ?. de iu. om. iu. l. si per errorẽ. nõ obtinebit in alijs rebus vel personis.

[i] ERgo. Quia ?. de iusti. & iur. dixerat, & de iuregẽ. & ciu. & in hoc ti. ?. eo. l. de quibus, cum sequentibus legibus dixerat de cõsuetudinario: infert, ergo &c. & quod dicit consensus. s. ciuium, vt sit ius ciuile.

[k] Necessitas. id est, ius gentium, quod per hominũ necessitatem est indictum: vt Inst. de iure na. . ius autẽ. Vel dic consensus, vt lex & senatuscon. & plebisci. quæ fiunt per consensum populi. & necessitas, vt leges principũ, quas necessario scire debemus: vt C. eo. l. pe. Itẽ nu. q hic de iure nat. non facit mentionem. Acc.

[l] TOtum. Acquirendo. siue dominiũ, siue possessionem, siue ius aliquod.

[m] In cõseruando. Scilicet dominiũ, vel possessionẽ. vel ius, quod in nobis est id est, nostrum est.

[n] In minuendo. Scilicet quod habemus.

[o] Cuiusque fiat. Quantum ad acquirendum.

P. F. cõgentio. Idẽ Cic. li. ii. de Inuẽ. rhetor. & li. ij. ad Herẽ. & in par. dic. Pla. li. iij. de le.

In P. F. id.

P. F. fuisset.

Legis.

vetiñt th lectio ẽ sine negatione, nec habetur ea negatio in Pand. Fl.

Exemplis quãdoq; iudicat.

servet [a] aut quo modo alienet, [b] aut amittat. [c]

TITVLVS IIII.

DE CONSTITUTIONIBUS PRINCIPUM.

Principum placita animo ius cōdēdi facta habēt vim legis generalis, nisi sint facta ad certas psonas: q̄a tunc psonas nō egrediuntur. Bar.

Vlpianus libro j. Institutionum. I.

[a] Quod principi placuit [d] legis habet vigorē. [e] vt pote cū lege regia, [f] quæ de imperio eius lata est, popul' ei [g] & in eum [h] oē suū imperiū [i] & potestatē [k] cōtulerit. [l] Quodcūq; igit Imperator per epistolam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, [m] vel de plano [n] interlocutus est, [n] vel edicto [o] præcepit: legē esse cōstat. Hæ sunt quas cōstitutiones vulgò appellamus. Planè ex his quædam sunt personales, [p] nec ad exēplū trahunt. Nam quæ princeps alicui ob merita indulsit: [q] vel si quam pœnā irrogauit, [r] vel si cui sine exemplo subuenit: [s] personam non egreditur. [t]

Vlpianus li. iiij. fideicommissorum. II.

In rebus [u] nouis cōstituendis euidens esse vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.

Iabolenus lib. xiij. επιστολῶν. III.

Beneficiū [x] Imperatoris quod à diuina. s. eius indulgentia pficiscit, quā plenissimè interpretari debemus.

[a] Conseruet. Scilicet retinendo.

[b] Alienet. Scilicet transferendo in alium.

[c] Amittat. Vt si habeat pro derelicto.

DE CONSTITVTIONIBUS Principum.

Generaliter de legibus dixerat, nunc specialiter de legi. tantum Imperatorum.

[d] Quod principi placuit. Vt esses ius g̃nale, & cōe. nā si placeret ei comedere, nō est lex.

[e] Regia. Lata ab Hortensio mirabili Oratore: vt supra de ori. iur. l. ij. §. deinde cum esset. sed de populo, & plebe ibi dicis. dic ergo hic regia. i. regali.

[f] Imperio. Transferendo de populo ad principem.

[g] Ei. Id est, ad eius honorem.

[h] In eum. Id est ad eius onus, vt sustineat onus condendi iura.

[i] Imperium. Merum, & mixtum.

[k] Potestatem. Id est, iurisdictionem.

[l] Contulerit. Et transtulerit, vt ĩ. de offic. præfec. præ. l. j.

[m] Decreuit. Dando definitiuā sentētiā: vt C. e. l. fi.

[n] Interlocutus est. Quæ tamen interlocutio non est generalis, nisi hoc expresse dicatur. vt C. eo. l. iij. quæ est contra.

ADDITIO. Pro sol. huius contra. distingue secundum Bar. hic, Aut principis interlocutio est redacta in corpore iuris. aut non. primo casu obseruatur pro lege generali: vt in contrario: secundo casu: nō, vt plene no. per Cy. in l. leges, C. eo.

[o] Edicto. Apposito hac edictali lege: vt C. eo. l. iij.

[p] Personales. Quæ iuris corpore non clauduntur. alias semper est generalis: vt C. de no. Co. facie. l. j. §. fi.

[q] Indulsit. Vt priuilegium.

[r] Irrogauit. Non merenti tantum.

[s] Subuenit. Vt quia pepercit pœnam merenti.

[t] Non egreditur. Imò videtur personam egredi: vt ĩ. quod quisque iur. l. j. §. si qs. quæ est cōtra. sed dic. ibi ad postulationem datū fuit rescriptū: hic nō. itē contra C. de fruct. & lit. ex. l. si vbi priuilegiū vni datum de minorib. expensis etiam aduersario prodest. sed dic ibi speciale propter æqualitatem iudiciorum seruandam: vt arg. C. de post. l. prouidendum. vel dic in vtroq; contrario nō egredi personā, scilicet prius extraneā: aduersario tamē eius prodest. vel hoc locū habet quando ad nullius læsionem conceditur. & ex quo datur materia tractādi de rescriptis dic breuiter, si legi Dei vel Euangeliorum contradicant, non valent: vt argu. ĩ. de arbi. l. nam & magistratus. distinguere tamen potest lex humana legem Dei, quæ est vt in ore duorum, vel trium stet omne verbum. nam distinguitur testamentum ab alijs: vt C. de fidei com. l. fina. circa fin. Si autem est contra ius humanū: siue contra ius naturale: siue gentium: non valet. vt si petam quòd res alterius mihi detur. nam dominia sunt de iure gen. Ĩ. de iusti. & iu. l. ex hoc. & tunc non valent, cum sint immutabilia iura: vt Instit. de iure natu. gen. & ciui. §. penulti. fallit in casibus: vt C. de ven. re. fis. cum priua. con. l. j. lib. x. & C. de quadri. præscri. l. fina. & fallit ratione delictorum: vt per totum titu. de bo. dān. Item ratione publicæ vtilitatis: vt supra de relig. & sump. fune. l. si quis sepulchrum. §. non tamē. si autem in ea læditur quod est de iure ciuili: vt in actionibus quæ sunt à iure ciuili, vt supra de ori. iu. l. ij. §. omnium. si quidem vt prorsus tollatur non valet: sed vt differatur valet: vt C. de preci. impe. offe. l. quoties. si autem per mendacium valet: sed secundum veritatem datus iudex debet procedere: vt C. si contra ius vel vtil. pub. lege, præscriptione. quidam tamen dicunt vt Pla. quod etiam tunc cum effectu valeat, si modicam læsionē contineat. si autē est contra publicā vtilitatem: valet tunc demum si secūda iussio intercedat, vt in auth. de mand. princip. §. deinde cōpetens. col. iiij. & in auth. vt nul. ind. §. & hoc vero iubemus. col. ix.

[u] In rebus. Pone exemplum in l. Falc. noua: quę est contra l. xij. tab. inducta: vt insti. de l. fal. in prin. Item pone exēp. Ĩ. de vulg. sub. l. ex facto. circa prin. ibi etenim iniquū, &c. vel pone exemplum in dilatoria exceptione: vt C. de preci. impe. offe. l. ij. & C. noua uecti. l. non solent.

[x] Beneficium. vt si concessit domum, adiacentia concessisse videatur, argu. ĩ. de pe. le. l. iij. §. fin. & l. sequen. vel melius pone exemplum: concessū est Ponticis vt filij matres sequātur. largè interpretetis vt etiam filij legitimi sequantur: vt infra, ad munici. l. j. & facit ĩ. de vulg. sub. l. ex facto. & C. quæ res pig. ob pos. l. fina. & C. de bo. va. l. si quando. li. x. & vt plane videas, dic quod in contractibus plene interpretamur: vt C. vt ab hære. & cōtra hær. l. j. & C. quæ res pig. ob. pos. l. fina. in vltimis voluntatibus plenius: vt supra, de fund. instruct. l. quæsitum. §. idē respond. & de tri. vi. & oleo lega. lege penul. in rescriptis plenissimè vt hic, & in authen. de nup. §. si verò solum vsumfructum. colla. iiij. & infra, de iure immu. l. iiij. sed videtur: quòd strictè: vt C. de inoffi. testa. lege, si quando. sed ibi in litera ratio redditur. Item opponitur eodem modo infra, ne quid in loco publico. l. secunda. §. merito. Resp. ibi nō dicit q. strictè interpretat. sed q. Imperator sine iustitia cuiusquā cōcedere debet.

Intar

[a] Quales leges principem seruare oporteret. Pl. dialog. iij. de legi.

[b] Adde ad maiestatē quòd cōstitutionis principis scientia præsumitur post lapsū duorum mēsiū in ca. nouerit. ex. de senten. ex com. & facit tex. in dicta glo. in ca. fin. extra. ne cl. vel mo. & quādo liget cōstō principis, vide gl. in tit. de cōsu. in præ. sæctio. super verb. duos mēses.

[c] Harmenop. li. j. t. j. de principe.

[d] Opilius Macrinus statuit omnia rescripta veterū principū tollere, vt ius, nō rescriptis, ageretur: nefas esse dicēs leges videri Cōmodi, & Caracalli, & hominū sp. volūtates eū Traianus nūq libellis respōderit, ne ad alies cūs facta pferrēt, quæ ad gratiā facta vidrēt. Capit. in Macrino. A. Pers.

[e] Duar. li. ij. Disp. c. xix. Mari' Salo'. hic & Frā. Cō nu. li. j. c. xvj.

[f] P. F. cō ferat.

[g] de loco eqli, fortè de via si p tribunali, neq; sollenni more iter aliud agēdū obiūrd' sinluit.

[h] Prudēs Traianus in priuilegijs cōcedēdis cōsiliū refert Alex. ab Alex. l. vj. Genia. die rū c. xxiij.

[i] An & qā noue res constituēdæ, legesq; mutādę. Pla. dia. iiij. d' le. & in il. ciuili siue de regno. Aris. li. ij. polit. ca. vj. & v. ethic. c. x. Cōis vtilitas pualet priuatæ. Lepidū, & idoneū huiusce regulæ exēplum exstat apud Herodotū & Alemçone, & Craso.

Cõis vtili tas prævalet priuatæ.

a Interpretari. Legem communem tamen prævalere oportet. vt in Authen. de non alie. §. quia verò verisimile. vers. oportet enim. col. ij. nisi dixerit, nõ obstãte tali lege. & facit ad hanc legem ỹ. de re iu. l. quidã consulebant. in fi. & C. de nup. l. furiosi. & ỹ. de regu. iur. l. in testamentis. & ỹ. de offic. præfec. vrb. l. j. § cum initio. versi. cum vrbem. & ỹ. de verb. sign. l. verbis legis. Arg. contra ỹ. de offi. præfec. l. sæpe. Accur.

† In P. F. 11.

Placet Cuiacio magis hãc l. Modes. lib. 1. ad scribi, vt Haloander edidit, quã secundo.

ADDITIO. Dic, quòd hic loquitur in beneficio: ibi in rescripto. Bar.

terpretari a debemus.

Modestinus libro ij. † excusationum.

Αἱ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσιν. id est, Constitutiones tempore posteriores, potiores sũt his, quæ ipsas præcesserunt.

TITVLVS V.

DE STATV hominum.

DE STATV hominum.

Tractaturus de iure prout aptatur varijs negotijs, præmisit Iustinianus per cõpilatores suos iuris tripertitã diuisionem, singulas eius partes prosequens.

† Paulus.

Caius † lib. j. Institu.

Omne ius, quo vtimur, vel ad personas pertinet, b vel ad res, vel ad actiones.*

* Hoc sentit, nullã partẽ iuris esse, nullũ cõtractũ, nullũ negotiũ, nullam actionẽ, nullũ iudiciũ, in quo tractãdo hæc loca simul non incurrãt. Duar. 1. disp. c. 55.

b Omne. Pertinet. hoc videtur esse falsum: quia quędã iura videtur esse data ad dilationẽ dãdam: quædã ad causarum definitionẽ: quædam ad bonorum poss. petendam. Sed respon. omnia contineri rei appellatione. imò etiam actiones continentur: quare satis esset si dixisset ad personas, vel ad res. sed hoc dixit, vt plenius quod intendebat exprimeret. pertinet ergo ad personas, scilicet qualiter personæ: id est serui acquirantur: & alienentur, & amittantur: & conseruentur. & de cõditionibus earum. & ad res qualiter acquirantur, conseruentur, amittantur, alienentur. & ad actiones pertinet qualiter nobis competant, & qualiter eas proponere debeamus.

Hermogenianus lib. j. iuris epitomarum.

Cvm igitur hominũ causa omne ius cõstitutum sit, c primò de personarum statu, d ac post de cæteris, ordinem perpetui e edicti secuti, & his proximos, atque coniunctos applicantes

Cvm igitur. CASVS. Intendit iurisco. demõstrare ordinẽ, quo sit processurus. nam primò dicturus est de personis qualiter circa statum obligentur, & liberẽtur. Secundo de rerum diuisione. postea actiones ostendet, quæ, & quales sint: & qualiter in iudicio proponuntur. Quarto quomodo seruitutes vendicantur. Viuianus.

c Constitutum sit. Vt infra, de vsu. l. in pecudum. §. j. sed contra supra. l. proxi. sed dic quo ad vtilitatem est verum quod dicitur hic: sed quo ad tractum superior lex locum habet.

* Prætoris edictũ quare dicatur perpetuũ, annotatũ est. in proœm. §. primo.

d Statu. Primo de personis qualiter obligentur in statu, & liberẽtur. & postea rerum diuisionem ponit, de actionibus quoque annectit Hermogeni. in libro suo, quem nõ habemus, sed leges eius habemus: ostendendo quę, & quales sunt, & qualiter in iudicio proponuntur: & quid in eis veniat.

e Perpetui.* id est, generalis edicti. nam prætor secundũ ordinem sua edicta proponebat. & de his fortè sic & nos prout res patitur: quia quandoque res non patitur, quin quædam extranea interseramus.

f Svmma. Id est, breuis. vel summa. id est, prima.* quia aliæ sequuntur in titulis seq. vel dic summa, id est, digna. est enim digna ‡ in duobus, scilicet in ordine: & quia vnum habet membrum à iure naturali, aliud à iure gentium: & quod dicit, omnes homines: resolue in singulare, id est, omnis homo: vt ỹ. de cond. & demõstratio. l. falsa. §. si quis ita. vt non obstet oppositio, quæ fit duobus demonstratis, scilicet libero, & seruo. aut enim sunt liberi, aut serui. & neutrum est verum, sed quid de statuliberis? Respon. serui sunt. vt ỹ. de statuliber. l. statuliberi à cæteris. & lege, statuliberorum. quod dic ve ibi. Sed quid de adscriptitijs? Respon. liberi sunt. C. de episcop. & cleri. l. iubemus. & authenti. adscriptitios. & C. de agric. & censi. l. cum seruus. in fin. libro xj. nec obstat. C. de agrico. & censi. l. ne diutius. quia verum est quòd non differunt à seruis in eo, quod possunt vendi vt serui cum gleba tantũ: vt C. de agrico. & censi. l. quemadmodũ. vel melius quò ad dños serui sunt, quò ad extraneos liberi. vnde dñm in ius vocare non põt, & à dñis vendicantur. sunt ergo dominorum, vt ỹ. de auro & argen. leg. l. Quintus. §. argento. & C. de agrico. & censi. l. quemadmodum. & C. in qui. cau. col. censi. l. ij. li. xj.

* Ista expositio est vera. Bal.

‡ id est, præcipua, & principalis: & hæc est etiã vera. Bal.

titulos, vt res patitur, dicemus.

Primò ponitur diuisio personarũ, Secũdò, definitio libertatis. Tertiò, definitio seruitutis. Quartò ponitur etymologia huius vocabuli. Secũda ibi, Libertas. Tertia ibi, Seruitus. Quarta ibi, Serui. vbi etymologia ponitur. Bart.

Caius lib. j. Institu.

Svmma f itaque diuisio de iure personarum hæc est, quòd omnes homines, aut liberi sunt, aut serui.

Florentinus lib. ix. Institutionum.

Libertas g est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: † nisi si quid vi aut iure prohibetur. Seruitus est constitutio iurisgentium, h qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. i Serui* ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere,

† Quæ vera libertas, & quæ vera seruitus. Pla. dia. iij. de leg. Cice. parad. v. * Gell. li. 7. c. 4.

g Libertas. Definitur hic libertas secundum ius, quo est inuenta, id est, secundum ius naturale, secundum lr. vnde etiam libertas serui definitur. seruus enim potest facere quod vult inspecto iure naturali: nisi vi id est de facto, aut iure quolibet prohibeatur. Alij dicunt addendum esse, quod est instit. de iure perso. ibi, ex quo liberi, &c. & secundum hoc definitur libertas liberorum, nõ libertas seruorum. Tu dic, quòd libertas est facultas. i. possibilitas à iure naturali, quod põt facere quicquid vult, nisi vi, id est iure gent. (quod pp necessitates hominum est inductum: vt Insti. de iure nat. §. ius aũt gentium.) vel iure ciuili prohibeatur, ac si diceret: quilibet liber est: nisi sit seruus iure gentium, vel ciuili: vt quia patiatur vendi se ad pretium participandum, vt ỹ. l. proxi.

h Iurisgentium. Id est, à iure gentium inducta: vt ỹ. de iusti. & iur. l. manumissiones.

i Subijcitur. Quandoque etiam est seruus sine domino, vt hæreditarius: vt ỹ. de rer. diuis. l. j. §. j. Itẽ habitus pro derelicto: vt ỹ. pro derelic. l. fi. & ỹ. de stipu. seruo. l. quod seruus. Item alius casus: vt ỹ. de lib. cau. l. si vsumfructum. Accur.

Seruare

& per hoc seruare,[a] nec occidere solent. Mancipia verò dicta sunt, quod ab hostibus manu capiuntur.

Diuidit̃ in quatuor partes. in prima ponit̃ alia diuisio personarũ. In secũda dicit̃, qualiter fiãt serui. In tertia ponitur, qui sint ingenui. In quarta ponitur, qui sint libertini. Secũda ibi, Serui autẽ. Tertia ibi, Ingenui. Quarta ibi. Libertini. In summa hoc dicit, Seruorũ vna est conditio: liberorũ procreatio duplex. hoc primò. et serui fiũt dupliciter: aut de iure gẽtiũ: aut de iure ciuili. hoc secundò. & siue mater sit libera tpe cõceptionis, siue tpe partus, siue medio tpe inter cõceptionẽ & partũ, partus ẽ li. h. d. Ba.

Martianus libro j. Institutionum. V.

ET seruorum quidẽ vna est conditio.[b] liberorum autem hominũ quidã ingenui sunt, quidam libertini. Serui autem in dominium nostrum rediguntur, aut iure ciuili, aut gẽtium. Iure ciuili, si quis se maior viginti annis ad pretium participãdũ venire[c] passus est. Iure gentium serui nostri sunt, qui ab hostibus capiuntur, aut qui ex ancillis nostris nascunt. Ingenui sunt, qui ex matre libera[d] nati sunt.[e] sufficit autẽ liberam fuisse eo tempore, quo nascitur, licèt ancilla conceperit. & ecõtrario si libera conceperit, deĩde ancilla pariat; placuit eũ, qui nascitur, liberũ nasci: nec ĩterest, [ex] iustis nuptijs cõceperit, an vulgò: qa nõ debet calamitas[f] matris nocere ei, qui in ventre est. Ex hoc quæsitum est, si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta,[g] aut expulsa[h] ciuitate, peperit: liberum, an seruũ pariat? Et tamen rectius probatum est, liberũ nasci: & sufficere ei, qui in ventre est, liberam matrẽ vel[i] medio tẽpore habuisse.

Caius lib. j. Institu. VI.

LIbertini sunt, qui ex iusta[k] seruitute manumissi sunt.

Qui est in vtero, pro nato habetur quo ad sui cõmodũ. hoc dicit.

Pau. lib. sing. de portionibus, quę liberis dãnatorũ conceduntur. VII.

QVi in vtero[l] est, perinde ac si in rebus humanis esset, custoditur, quoties de cõmodis ipsius partus quæritur: quanquam alij, antequam nascatur, nequaquam prosit.[m]

Papinianus libro tertio Quæstionum. VIII.

a Seruare. Sed tabellio dicitur seruus publicus, a seruiendo: vt ff. de adop. l. nõ enim aliter. tabellio enim seruus esse non pot. C. de tabel. l. generali. li. x. Accur.

ET seruorum. CASVS. In hac l. dicitur quòd vna est conditio seruorum: liberorum autem quidã liberi, quidam libertini sunt. postea dicit; quòd duob⁹ modis quis seruus noster efficitur. Itẽ dicit quòd si mater tẽpore cõceptionis est ancilla, & ante natiuitatẽ pueri est manumissa, postea antequam pariat iterũ redacta in seruitutẽ: partus suus est liber. Viuianus.

b Conditio. Quia nullus est plus seruus, quã alius, sunt tamen quidam veterani: quidam nouitij, vt infra, de ædili. edic. l. fin. §. fina. quæ est contra. Itẽ quidam vicarij, quidã ordinarij: quidã habene apud dominũ maiorem dignitatẽ, quidam minorem: vt infra, de vsufruct. l. sed & si quid. §. j. & sic quo ad officia est differentia in seruis.

c Venire. Not. quatuor esse necessaria, vt liber seruus fiat. Primò quod sit maior xx. ann. Secundò quod gratia participandi pretij se vendi patiatur. Tertiò quod verè participet. Quartò quòd qui emit, credat eum seruum: vt C. de liber. cau. l. non ideo. & l. si ministerium. & ff. de lib. cau. l. liberis. §. si quis sciens. & de ijs quib. ad li. procla. non li. l. j. secundum Io. potest addi quintũ, quòd is qui venditur, nõ sit ignarus suæ conditionis: vt ff. qui. ad li. procla. non li. l. pe. & quod hic dicitur, quando patitur se vendi, idẽ si quolibet alio titulo patiatur se transferri: vt ff. de li. cau. l. si vsumfruct. §. j.

d Ingenui matre libera. Nõ inspecto cuius conditionis sit pater, siue sit seruus siue liber: vt Insti. de inge. §. j.

e Nati sunt. Secus in seruo fisci, qui conditionem pris sequi videt̃: vt C. ne de sta. defunct. l. pen. idẽ dñt in murilegulo, qui murices legebat: vt C. de murileg. l. fin. sed In. ꝯ in primo casu. & sic quo ad honores.

f Calamitas. Quasi cadamitas, siue casus: imo nocere videtur: vt ff. de fideicom. lib. l. si quis rogatus. & l. si mater. & l. sed si non data & l. si vero. §. apparet. quæ sunt contra: sed distingue vt in summa. C. de fideicom. lib. l. fina. ADDITIO. Dicit hic Cyn. quòd delictũ parẽtum nũquam est immediata causa pœnæ corporalis in filios: vnde banna quæ dantur nascituris, non procedunt secundũ rationem: quia non sunt in rerum natura: nec esse possunt ingrati, vt C. de inoff. testa. l. si quis in suo. §. legis autem veteris. secundum Bald.

g Postea facta. s. per ingratitudinem.

h Expulsa. Per deportationẽ: sed tunc & ipsa libera est: vnde dic in metallum.

i Vel. Ponitur pro saltem.

LIbertini. CASVS. Si seruus bene seruiat domino, vt manumitti mereatur, appellatur libertinus. Viui.

k Qui ex iusta. Idest, vera. sic contra verã pro iusta: vt Insti. qui manu. non poss. §. semel. alias, idest si nõ sit vera seruitus, sed putatiua, non: vt Institu. de inge. §. fina. Vel dic iusta, quia adeo iustè seruierũt domino suo, vt meruerint ab eo manumitti.

l QVi in vtero. Custodit̃. Nisi in casu excogitato: vt si manumittatur, si nascatur intra triduum. nam quamuis sit in ventre filius, tamen non habetur pro nato: & sic conditio deficit. vel si nascantur tres, manumittitur mater: vt ff. eod. l. Arethusa. & facit ad hãc l. C. de fideicommiss. libe. l. cum inter.

m Prosit. Vt alij acquirat: quia antequam nascatur, animal non est: vt ff. vn de cog. l. j. & §. si quis proxi. quandoque tamen prodest alij: vt ff. eod. l. Imperator. & ff. de pœn. l. prægnantis. Item quo ad alimenta matris: vt ff. de ven. in poss. mit. l. j. in prin. & facit ad hanc l. ff. de decu. l. ij. §. in filijs. in fin. & ff. ad Treb. l. ex facto. & ff. de acqui. hære. l. cum quidam. §. j. & ff. de vet. sign. l. quod dicimus. & j. si pars hæ. pe. l. antiqui. & ff. de mino. l. etiam. & Inst. de tut. §. eum autẽ. & ff. de excu. tut. l. ex cusatores. §. remittit. vers. qui autẽ in ventre. & Inst. de leg. §. posthumus. & ff. ad l. falc. l. in lege falcidia. j. & ff. vnde cogna. l. antepe. Arg. cõtra ff. de colla. bo. l. fin. Addi-

Tabellio dicit̃ seruus publicus.

P.F. Capiantur.

Solue, & dic, quod vna ẽ cõditio sed officia, & ministeria plũt esse plura: vt in contrario: th eorũ con ditio vna est, vnus .n. plus, quam alter seru⁹ esse non põt, sm Bart. hic.

Nam quod ad conditionẽ seruilẽ attinet, nullũ est discrimen.

P.F. Sufficit eni.

P.F. Cõcepit.

P.F. Cõcepit.

P.F. Peperit.

Iustam seruitutẽ intelligo plenã & omnibus iuris numeris: quẽ admodũ & iustam hæreditatẽ interpretatur. Bud. l. ij. ff. pro socio.

Libertini qd differãt a libertis explicat Ant. Au. in commẽ. suis ad l. j. de excu. tut.

Vt rectè interpreteris. hoc caput, cõiunge cũ cap. vlti. de bon. damn. vbi cõiũcta inter se quõdam erant.

ADDITIO. Solue ſecundum Bart. & dic, quod ideo ibi nō fit collatio, quia ille qui eſt in vētre, non poteſt dici quod ſit in poteſtate patris: vt ibi in tex.

Imperator. CASVS. Conſuetum erat olim cuiuſq; natiuitatem ſcribi, vnde ſi cum debuit dicere liber, dixit ſeruus: vel dixit Titi⁹, cum deberet dicere Lucius: hoc non præiudicat veritati. Viuianus.

Imperator [a] Titus Antoninus reſcripſit, non lædi ſtatum liberorum, ob tenorem inſtrumenti malè concepti.

Idem lib. xxxj. † Quæſtionum. IX.

In multis [b] noſtri iuris articulis deterior eſt conditio fœminarum, quàm maſculorum.

Quando aliquid poteſt iudicari ſecundum minus potens & magis potens, attenditur magis potens. h.d. Bar.

Vlpianus lib. j. ad Sabinum. X.

Quæritur, Hermaphroditū cui comparamus: & magis puto eius ſexus æſtimandum, qui in eo præualet. [c]

Matrimonium a principio illicitum non validatur per ius ſuperueniens, quantum ad legitimationem filiorum, etiam naturorum. h.d. Bart.

Paulus lib. xviij. Reſponſorum. XI.

Paulus reſpondit [d] eum, qui viuente patre, & ignorante de coniunctione filiæ cōceptus eſt, licet poſt mortē aui natus ſit, iuſtum filium ei, ex quo conceptus eſt, eſſe non videri.

Natus in ſeptimo menſe dicitur legitimus.

Idem lib. xix. Reſponſorum. XII.

Septimo [e] menſe † naſci perfectum partum iam receptum eſt, propter authoritatē doctiſsimi viri Hyppocratis. & ideo credendum eſt, eum, qui ex iuſtis nuptijs ſeptimo menſe natus eſt, iuſtum filium eſſe. †

Hermogenianus lib. i. iuris ἐπιτομῶν. XIII.

Seruus in capitali [f] cauſa fortunæ iudicio a domino cōmiſſus, & ſi fuerit abſolutus, nō fit liber.

Partus monſtroſi, id eſt, contra naturam ſeu formam hominum. non dicuntur eſſe legitimi. h.d. Bart.

Paulus lib. iiij. Sententiarum. XIIII.

† al. 30.

[a] Imperator. Mos erat olim ſcribi cuiuſlibet natiuitatē. ſi ergo cum debuit dicere, Lucius liber, in grammatica deliquit, vel etiam in ſententia, vt quia dixit ſeruus, cū debuit dicere liber: vel dixit Titius, cū Lucius dicere debuit: non præiudicat veritati: vt C. de iur. & fac. ign. lege cum falſa. & l. cum teſtamentū. & infra de verb. obl. l. ſi in nomine. & facit ſ. de off. pręſi. l. illicitas. §. veritas. & C. de erro. aduo. l. ij. & ſ. de hæred. inſtit. l. quoties. §. ſed ſi non in corpore.

[b] In multis. vt in iuriſdictiōe: vt ſ. de iud. l. cum prętor. § nō aūt. Item in arbitrio: vt C. de arbitr. l. fi. Item in tutelæ ſeu curæ ſuſceptione: vt ſ. de tut. l. fi. Item in poſtulatione: vt infra de poſtu. l. j. §. ſexum. Item in procreatione. C. de procura. l. alienam. Item in tabularum depoſitione: vt infra de fi. inſtr. l. ū de tabulis. Item in interceſſione: vt infra ad Velle. l. j. Item in adoptione: vt inſtit. de adop. §. fœminæ. Item in teſtamentaria teſtificatione: vt infra de teſta. l. qui teſtamēto. §. mulier. & inſti. de teſta. §. teſtes. Item in publica accuſatione: vt infra de accu. l. qui accuſare. Item in delatione in fiſcū. vt infra de iure fiſ. l. deferre. in prin. ſm Ioan. Item in populari actione: vt infra de po. ac. l. mulieri. Item in materna poteſtate quā nō habet etiam in ſuos filios: vt inſti. de adop. §. fœminæ. Item in officio argentariæ: vt infra de eden. l. pe. Itē in bon. poſ. contra teſtamentū fœminarū non datur: vt infra de bo. poſ. contra tabu. l. illud. §. ad teſtamenta. econtrà quáque melior: [1] vt C. de ijs qui ve. æta. impe. l. omnes. Item in alijs: vt ſ. de reb. dub. l. ſi fuerit. in fi. & facit ad hanc. l. ſ. de iure immu. l. j. & ſ. de ſena. l. j.

[1] Adde quòd quidoque vtriuſque par eſt cōditio. pro quo eſt gl. in cap. mulieres, de iudi. in vj. in verb. prohibemus.

Quæritur. CASVS. Pro intellectu huius legis ſciendū eſt quis ſit hermaphroditus. Nam hermaphroditus eſt, qui partim habet membra viri, partim habet membra mulieris. vnde quæritur in hac lege cui comparemus eum? & dicit quod ei, in cuius ſexu plus præualet. nam ſi plus præualet in ſexu fœminæ, eum comparabimus fœminæ. Viuia.

[c] Præualet. Inquiſitio iſta eſt vtilis an poſſit ea facere, quæ viris non mulieribus permittuntur, ſupra l. proxi. & facit infra, de teſti. l. repetundarū. §. fi. & no. prępualere quod plus eſt, facit ſ. de do. l. ſancimus §. ne autem. & infra, de acquir. rer. domi. l. quicquid §. cum partes. & infra, de auro & argen. leg. l. ſi non ſunt. §. fin.

Paulus. CASVS. Patre ignorante filia nupſit. vnde matrimoniū nō tenuit. Si ergo filij concipiantur viuo auo. i. patre mulieris, legitimi non habentur. licet poſt mortem patris mulieris naſcantur. Viuianus.

Matrimoniū abſq; cōſenſu patris cōtractū an valeat.

[d] Paulus reſpōdit. Hic filia nupſit patre ignorante. vnde matrimoniū nō valuit: vt C. de nupt. leg. ſi vt propoſuis. j. filij ergo conccepti viuo auo. i. patre illius mulieris, non ſunt iuſti. licet naſcātur poſt mortem eius, quando matrimoniū erat. Sed quæ eſt ratio, cum etiam filij ex ea nati quæ loco cōcubinæ erat, legitimi fiant accipiendo eam vxorem: vt C. de natu. lib. l. cū quis? Reſpon. hic non fecit legitimè: ſed habendo cōcubinam fit: vt infra de concu. l. in concubinatu. ſi autem auus expreſſe poſtea conſenſiſſet vel ſciuiſſet & nō contradixiſſet, filij legitimi eſſent: vt C. de nupt. l. v. Hodie iure cano. valet [2] tale matrimonium etiam ſine patris conſenſu, & filij ſunt legitimi. & facit ad hanc l. infra, de leg. iij. l. j. §. ſed ſi filius fam. & infra, de ritu nupt. l. qui in prouincia. & l. eos qui. §. j. Argu. contra. inſtit. de nupt. §. fin.

† De tempore partus Gelli. lib. iij. ca. xvj. Plu. li. v. de placi. philoſ. Cēſorinus in opuſc. de die natali. Macro. l. j. in ſom. Scipio. ca. vj. & Galē. li. de ſeptime ſtri partu.

† Idq; ratione numeri pythagoreis vt an. Pau. lib. iiij. ſententiarum titu. viij.

[2] Glo. nisi al. eſt tex. in ca. ſuffi cit. & ibi glo. xxvij. q. ij. tex. in ca. hoc ſanctū. xxxij. q. ij. vno addito quod gl. ibi concludit filiā poſſe petere dotem a patre licet nupſerit. ſine cōſenſu ipſius.

ADDITIO. Dic quod ille coitus fuit legitimus: non autem reprobatus. & iſtā legem intellige, quod loquitur de iure noſtro non autem de iure canonico: vt dicitur hic, & ita ſoluit Bar. iſtud contra. hic.

[e] Septimo. Scilicet incepto, etiam non completo: ergo in ſex menſibus & vno die poteſt naſci: vt infra de ſuis & legitimis hæredibus. l. inteſtato. §. fin. & vſque ad decimum menſem finitum: & non vltra: vt in auth. de reſtitu. & ea quæ par. §. vnum ſi quidem. verſi. mulier. colla. iiij. & dicta. l. inteſtato Accur.

Seruus. CASVS. Si ſeruus criminaliter accuſetur, ex quo non ſit pœna pecuniaria irroganda: licet abſoluatur. liber non fit, licet dominus eum non defenderit Viuianus.

[f] Capitali. Qua ſeruus accuſari poſſit: vt quia non continet pecuniariā damnationem: vt infra, de accuſa. l. hos accuſare. §. omnibus. & tunc dominus allegare pro eo, & non eum defendere poteſt: vt C. de accu. l. ij. & infra, de pub. li. iudi. l. pen. §. ad crimen

NOn ſunt liberi, a qui cõtra formam humani generis conuerſo more procreantur: † veluti ſi mulier monſtroſum aliquid aut ꝓdigioſum b enixa ſit. Partus autem, qui membrorum humanorum officia ampliauit, † aliquatenus videt̃ effectus: & ideo inter liberos connumerabit̃. †

In prima parte ponitur thema In ſecunda duplex quæſtio. In tertia reſponſio ad primam. In quarta ponit determinationem ſecundæ quæſtionis. In quinta ponit determinationem ſuam per ſimile. In ſexta ponitur quædam diuiſio. In ſeptima ponitur quædam excuſatio, quam facit iuriſconſultus. Secunda ibi, Quæſitum. Tertia ibi, Hæc conditio Quarta ibi, Sed non dubitari. Quinta ibi, veluti. Sexta in princ. l. ſeq. Septima & vltima in fine ibi, Quæſtio ergo facti, &c. & in ſumma hoc dicit. Cõditio ancillæ appoſita circa libertatem, ſi tres filios pepererit: impletur tres filios pariendo: adeò quod quartus partus dicitur eſſe liber, cuius mater ſit libera. Et conditio de dando appoſita poteſt impleri per alium. h.d. Bar.

Tryphoninus lib. x. Diſputationum. XV.

ARethuſa, † ſi tres peperiſſet, libera eſſe teſtamento iuſſa, primo partu c vnũ, ſecundo tres peperit. quæſitũ eſt, an & quis eorũ liber eſſet? Hæc cõditio libertati appoſita, iam implẽda d mulieri eſt. Sed non dubitari debet, quin vltimus liber naſcatur. Nec enim natura permiſit, ſimul vno impetu duos infantes de [vno] vtero matris excedere: vt ordine naſcentium incerto non appareat, † vter in ſeruitute libertateve naſcatur. Incipiẽte igitur partu, exiſtens conditio efficit, vt ex libera edatur, qui poſtea naſcitur: veluti e ſi quælibet alia cõditio, libertati mulieris appoſita, parturiente ea exiſtat. ‡ Et manumiſſa ſub hac conditione, ſi decem milia hæredi, Titiove dederit, eo momẽto, quo parit, [ſi] per alium f impleuerit conditionem, iam libera peperiſſe credenda ſit. †

Vlpianus lib. vj. Diſputationum. XVI.

IDem erit ſi eadẽ Arethuſa primò duos † pariat, poſtea geminos g edat: dicendũ eſt.n.nõ poſſe vtrunque dici ingenuum naſci, ſed eum, qui poſterior naſcitur. Quæſtio ergo h facti potius eſt, non iuris.

Idem libro xxij. ad edictum. XVII.

IN vrbe Roma, † qui ſunt, * i ex cõſtitutione diui Antonini ciues

a Non ſunt. CASVS. Si mulier aliquod monſtroſum vel prodigioſum pariat: illi non videntur liberi, ſed ſi ampliata ſunt membra eius: inter homines liberos erit. Viuianus.

a Non ſunt liberi. Id eſt, filij quãtum ad hoc, vt pater teneatur eos inſtituere vel exhæredare: vt C. de poſt hu. hæredib' inſti. l. quod certatum. ſunt tamen, vt impleant cõditionem legati matri relicti, ſi pareret: vt infra, de verborum ſignif. l. quæret aliquis. quę eſt contra. ¶ Alij diſtinguunt an habuit rem cũ bruto animali, vel cogitauit: vt tunc ſit in culpa: vel non, vt tunc non ſit. Acc.

b Prodigioſum. Puta vitulum, vel aliquid habens duo capita: & quod ſubijcit ampliauit: vt qa ſex digitos habuit in manu. vel etiam minuit: vt quia quatuor tantum: vt infra de liberis & poſthu. le. quod dicitur. & facit infra, de verb. ſignifi. l. oſtentum. Item no. formam rei mutatã nocere. ſic. C. de ſenten. l. prolatam. ampliatio autem ſine incommodo nõ nocet: vt hic, & infra, de edil. edic. l. idem Offilius. & infra, de condi. & demonſtra. l. ſalia. §. ſed & ſi cui. & infr. quemadmodũ ſer. amit. l. ſi is cui.

c Arethuſa. CASVS. Feci teſtamentum. & hac conditione ancillã meam manumiſi ſi tres pareret. peperit vnum. item tres alios ſecunda vice: quis iſtorum liber erit, quæritur? Et reſpon. quod ille liber erit, qui vltimo natus eſt ex illis tribus, quaſi dicat, qui natus eſt vltimo loco, liber erit: quia cũ Arethuſa peperit tres impleta fuit cõditio: & ſic facta fuit libera: & ſic qui quarto loco natus ſunt, ex libera natus videtur: & dicitur naſci quarto loco reſpectu aliorũ triũ. nam duos ſimul parere nõ potuit. & ſi manumittam eam ſub hac cõditione, ſi decem hæredi meo dederit: & tempore quo parit, decẽ hæredi meo dederit per ſe vel per alium: adimpleta conditio videtur, ſub qua fuit ei libertas relicta. vnde ſi peperit poſt iſtam conditionem impletam, liberum peperit. Viuianus.

c Partu. Scilicet vltimo.

d Implenda. Id eſt, digna impleri. alias impleta, ſcilicet cum peperit tres ante quartum. Accurſius.

e Veluti. Id eſt, ſicut, ſcilicet muliere exiſtẽte in partu adimpletur conditio. ita & hic. Accurſius.

f Si per aliũ. quod fieri non poteſt, cũ eſt in dando: vt infra, de condi. inſti. leg. fin. ſi autem in faciendo, quandoq; ſic, vt facere domum: vt C. de contrahen. ſtip. l. veteres. quandoq; non, vt ad aliquem locum ire. vel liberalibus ſtudijs vel artibus imbui: vt C. de cadu. tollen. §. ne autem. & §. fin. Item no. quod quis per alium facit, &c. ſic & C. de epiſc. & cleri. l. ad ſimilitudinem. & infra, de vi & vi ar. leg. j. §. deiecisse.

g IDem. Geminos. Id eſt, alios duos.

h Quæſtio ergo. Quid ergo in dubio? Reſpon. ſi maſculũ & fœminam. primo maſculũ natum præſumo: vt infra de rebus dub. l. ſi fuerit. §. fi. ſi omnes mares vel fœminas. dic omnes liberos in dubio: vt C. de fideicom. li. l. cum inter. & l. ſi quis. & infra, de rebus dubij. l. q duos. Alij dixerunt ſorte dirimi: quod non placet. & alij diſtinxerunt quis in poſſeſſione libertatis inueniatur, vt ipſe ſit liber: alius nõ: deficiente ꝓbatione: vt arg. C. de rei ven. l. res alienas. & infra, de teſt. tut. l. duo ſunt.

i IN vrbe Roma. qui ſunt. Scilicet libertini domicilium habentes. ſm Ioan. vt infra, de verborũ ſignifica. l. prouinciales eos. Item ciues Romani, id eſt liberi perfectè, quorum olim erant variæ conditiones: puta dedititij & Latini: vt inſtitut. de liber. §. finali. ſed ſecundum quoſdam etiam ſi ſerui Romæ habitabant, fiebant liberi: vt in authentica vt liberti de cætero. §. fina. collatione ſexta vnde quædam porta eſt Romæ, quæ libera porta vocatur. ſed no-

† Mirabile ꝓdigioſi prius exẽplũ refert Ammia. Marcelli. rerum geſtar. li. 19.

† In P. F. aliquatenus

† Hic Pau. lib. 4. ſent. ti. de inteſta. ſucceſſi. ſcribit, tñ ſi mater ſgenuarum libe rorum ius liñs ad filij bona admittatur, ſi mulier monſtroſum aliqd aut prodigioſum enixa ſit, in eũ numerũ liberorum id nõ numerat̃.

† Dic q̃ quantũ ad hoc, vt cõditio matri appoſita videat̃ impleta, dicitur fili': non ad ſucceſſionem paternam: vt hac leg. ita ſoluit Bar. hic.

† Communiter omnes Codices habent hoc nomẽ vt vides ſcriptũ, & hoc modo ſemper allegat̃, ſed in litera Piſana habetur, Areſcuſa. & Arethuſa, hic ſtare nõ poteſt: qa fuit virgo venatrix. vnde Vir. Et talem poſitis velox Arethuſa ſagittis.

† In quibus exemplum.

† P. F. vel manumiſſa.

† P. F. eſt.

† In P. F. duo.

† In P. F. ediderat.

† In orbe Romano. legit hic Alc. lib. diſpun. 2. ca. 22. atq; ita ſcriptũ eſt in P. Flo. Ad hũc locum vide Ant. Aug. libro ſing. ad Modeſtinum.

* Vide. L. eos De uacat. mun. L. vlt. De interdict. & relegatis nou. 78.

ſed hodie ſunt omnes ciues Romani: vt inſt. de lib. §.fi.ſaluo iure patronatus.

b Imperator. Liberã.Idẽ de ancilla quod ſeruatur propter generalia verba.j.de pœ.l.prgnãtis. ſed ideo de libera dixit:quia ipſa damnata mutat cõditionem ſuam: & ciuitatem & libertatem amittit:vt j.de pœ. l.in ſeruorum, §.j.& l.quod ad ſtatum, & l. qui vltimo. ſed quod dicit liberum parere, refert ſe tantum ad liberam.

b Seruari. Nota. haber per alium φ per ſe habere non põt. ſic.J. quæ res pi.ob. poſ. l. Ariſt. in fi.Argu. contra. C. quod met. cauſ. l. ſi p ĩpreſſionẽ. Item ratione adiũcti permittitur qđ alias denegatur. ſic j.de lib.le.l. ſi is q duos. & infra quẽadmodum ſer.aml. l. ſi communem argu. contra. C. ſi in communi eademque cauſa in inte. reſti.d.l.

ADDITIO. Pro ſolu.huius contrarij.diſtingue,ſecundum Bar.hic: quia aut eſt adiunctum ſeparabile: aut nõ. primo caſu loquitur lex contraria: ſecundo caſu loquitur lex iſta.

c Aqua & igni. i. deportata eſt: vt j.ad leg. Iul. pec.l. iij.lõ aũt hic liberum peperit: quia ipſa retinuit libertatem,licet ciuitatẽ perdiderit:vt inſti. de ca.di.§. minor. ſed quid ſi cõcepit & peperit poſt? Reſpon.erit liber & nõ eſt in poteſtate patris:vt infra ad treb.l. ex facto.§.ex facto. ſed nõ ciuis:vt infra de penis.l.quidam. & facit ad hãc.l.infra de mor.infer.l.negat.

d Cum legitimæ. Sequuntur.Quo ad famillã.i. agnationẽ:vt iſt.de le.ago.tu.§.j.Itẽ quo ad curialem conditionem: vt C.de dec.l.cos.& l.null' ſolius.li.x.Item quo ad dignitatẽ ſiue honores:vt infra,de ſena.l.filiã.& l.liberos.& C.de dec.l.exẽplo. li.x.Item quo ad originẽ vt inde dicatur oriundus filius,vnde eſt pater,niſi ſpecialiter alicui generi priuilegium ſit conceſſum,vt in hoc filij matres ſequãtur:vt in Ponticis:vt infra ad mu.l.j.

e Matrem ſequitur: quo ad libertatem:vt C.de rei ven.l.partum.Item quo ad originem:vt infra ad municip.l.j.in fine.

f Qui furere Statum. Vt remaneat liber,& ingenuitatem retineat.

† De iure ciuiũ Cic. in orone pro Cor. Balbo.

* Æliã.li. v. de var. hiſt. Philo. Alex. περὶ φιλανθρωπ.

† P. F. Publicio

† In P.F. eſt.

* Solue. hoc cõtingit rõne neceſſitatis,ne patiat part' detrimentũ pp delictum matris. Bart.

* Iſtũ tex. exclamãt ſic.Bar.et Bald. ad hoc, quod dñiũ & iuriſdictio æquiparãt: hoc additio quod & dignitas et ſtat' ẽt dominio æquiparantur: vt ſonat tex.Bol.

Romani affecti ſunt. ¹

Mulier prægnans nõ debet dari vltimo ſupplicio, donec pariat.h.d Bar.

Idem lib. xxvij. ad Sabinum. XVIII.

Imperator * Adrianus Publio † Marcello reſcripſit, liberam, ª quæ prægnans vltimo ſupplicio dãnata ſit, † liberũ parere: & ſolitũ eſſe ſeruari ᵇ eã, dùm partũ ederet. Sed[&]ſi ei,quæ ex iuſtis nuptijs concepit,aqua & igni ᶜ interdictum eſt: ciuẽ Romanum parit,& in poteſtate patris.

Legitime natus quo ad conditionem & originem patrem ſequitur,matrẽ verò ſequitur non legitime natus.h.d.Bar.

Celſus lib. xxix. Digeſtorum. XIX.

Cum legitimæ nuptiæ factæ ſunt,patrem liberi ſequuntur, ᵈ Vulgò quęſitus matrem ſequitur.

Superueniens furor non mutat dignitatem ſiue dominium. Bartolus.

Vlpianus lib. xxviij. ad Sabinum. XX.

Qui furere † cœpit,& ſtatum ᶠ & dignitatẽ, ᵍ in qua fuit, & magiſtratum ʰ & poteſtatẽ ⁱ videtur retinere, ſicut & rei ſuæ dominium retinet.

Modeſtinus lib. vij. regularum. XXI.

Homo liber, ᵏ qui ſe vendidit ˡ manumiſſus non ad ſuũ ſtatũ reuertitur, ᵐ quo ſe abdicauit,ſed efficitur libertinæ conditionis.

Idem libro xij. reſponſorum. XXII.

Herennius Modeſtinus reſpondit, ſi eo tempore enixa eſt ancilla, quo ſecundum legem ⁿ donationis manumiſſa eſſe debuit: cùm ex cõſtitutione ᵒ libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

Idem libro primo πανδεκτῶν. XXIII.

Vulgò cõcepti † dicuntur, qui patrẽ demonſtrare non poſſunt, ᵖ vel qui poſſunt quidem, ſed cum habẽt quem habere nõ licet, ᑫ qui & ſpurij † appellantur.παρὰ τὴν σποράν.

Vlpianus lib. xxviij. ad Sabinum. XXIIII.

g Dignitatem vt iudex:vt infra de iudi. l. iudex.

h Magiſtratũ, vt ſenator,vel ſimilis,vt j.de poſt.l. j.§.origo. ver ſi.quanuis. & facit inſt. quib. non eſt permiſ.fa.teſt.§.idẽ furioſi.ſed ad nouos honores aſpirare nõ põt ut d.l.j.de poſtu. §.origo.ver. quãuis.

i Poteſtatem.ſ.maiorẽ: ſed magiſtratum minorem.

k Homo liber i. ingenuus

l Vendidit. Vbi quatuor imo quinque ſunt neceſſaria: vt dixim' ſ. e. l. & ſeruorum.§.j.

m Reuertitur. ſ. ingenuitatis, nec enim ad eam proclamare põt:vt ĩfra de li.cau.l.cũ pacto niſi pretium ſui reddiderit: vt infra, ſi li.inge. eſſe di.l. ij. & niſi natalib' reſtituatur per principem: vt infra. de nata.reſti.l.ij. Sed contra.inſti.de inge. in fin. Sol. ibi manumiſſio fit tantum de facto,nõ de iure.ſed cum hodie quilibet qui manumittitur,videaĩ natalibus reſtitutus: vt in auth.vt liberti de cętero.§.j.colla,vj. videtur quod hæc lex ſit correcta,ſed dic, φ nõ p omnia reſtitutionẽ natalium continet manumiſſio: quia iura quædam patrono ſeruantur, vt in auth.prędicta.§.a col. vj.Item no. rẽ mutatam in priſtinum ſtatum redire nõ poſſe.ſic ĩfra.de verb.ob.l.inter ſti pu.§.ſacram. in fi. ſed ſi vſque ad aream &c.& ĩfra đ ſolu.l.qui res.§. aream.Argum. contra.ĩfra đ ter.diu.l. in tantum.in fi. Accur.

ADDITIO Dic φ ibi loquiĩ in ædificio quo dilapſo loc' q̃ ſi iure poſtliminij reuertiĩ ĩ priſtinã cãm.

n Herennius. Donaui tibi ancillam,vt intra annũ manumitteres,non manumiſiſti.poſt ea id quod peperit, ingenuum erit.Vltra.

n Legem.i.pactum.

o Conſtitutione.Diui Marci.& Commodi miſſa ad Aufidium Vict.vt C.ſi man.ita fue.ali.l.j.& ij.& facit ad hanc legem.C.de fideic.libe.l.j.& 3.& infra, ad Tertyl.l.j.§.j.& C.ad orfi.l.fi.

p Vulgo,No pñt. Propter incertitudinẽ:vt inſt. de nup.§.ſi aduerſus.ſecus ſi propter eius ſteritatẽ:ſed mater ſemp ẽ certa:vt ĩfra đ in ius uo.l. quia.

q Non licet.Vt monachũ:vel quia ex inceſtu eũ habuit.Et no.φ non intelligitur poſſe qui nõ honeſte poteſt.ſic ĩfra de cõd.inſt.l.filij & de ver,ſi.l.nepos

ludex hẽt dignitatẽ.

* quĩ pr̃ habet i liberos. furore.n.nõ tollitur. Theop.ti. deoup.Ac curſ. hic nugatur.

† Cõcor. cũ hac.l. ca.confuluit.cũ gl. j.extra de ſer.nõ ordinan.

Res mutata an in priſtinum ſtatũ redire poſſit?

* Plut. in probl. ait ſpuriũ deſignari ſolitum his notis S.P. & ſpuriũ inde appellatum. idest a ſatione

Itẽ aliud no. quia non intelligitur fieri, quod nõ legitime fit. sic infra. de re iud. l. si se. §. condemnatũ & infra, si quis in ius vo. non ie. l. j. in fi. Accur.

a Ex naturæ. Sequatur. quo ad originẽ: vt ĩfra ad muni. l. eius q. & l. j. & ã. e. l. cũ legitimi. Alij exponunt quo ad libertatem & seruitutẽ quod est verum: sed nõ ꝑ hanc legẽ: quia iã sequeretur, quod si esset ex legitimo matrimonio, nõ sequeretur matrẽ, quod est cõtra. s. eo. l. & seruorum. §. ingenui.

ADDITIO. Tu dic, quod filius naturaliter est portio matris, id est, matrẽ naturaliter sequitẽ, secundum Bal.

b Specialis. vt in filio murileguli & gynecianij. C. de mari. l. iij. & l. fi. li. xj. & in filio naturali dato curiæ: vt C. de nat. lib. l. iiij. Alij ponunt exemplũ in nato ex seruo fiscali, & libera muliere: vt C. de seruis fugi. l. fin. & C. de serui. sei. ma. l. fi. qd' nõ placet: vt no. s. eod. l. & seruorum. in fi. Tertij dicunt, ꝙ hęc dictio nisi, refert ad subauditũ. quasi dicat, bene dixi sine legitimo matrimonio. aliud enim si ex legitimo: quia tunc sequitur patrem, nisi lex specialis. i. priuilegiũ aliud inducat, vt in matre Pontica, & Iliensi, vt infra, ad municip. l. j.

c INgenuum. Sententia. s. quę dicit eũ esse ingenuũ, secus si dicit, eũ nõ esse libertũ, vel seruum. nã tunc ex ea nõ fieret ius, nec alij præiudicaret, vt infra de li. cau. l. diui fratres. & l. si seruus. Item secus si fuerit detectum, quod per collusionem fuerit lata sententia: vt infra, per totũ ti. de col. dete. sed quid si iurauit se ingenuum aduersario deferente? Rñ. idem quod in sententia: vt infra, de iureiur. l. eum qui. §. si libertus. & facit infra, de reg. iur. l. res iudicata. & infra, de inof. te. l. Papinianus. §. si ex causa. & fa. infra, de li. ag. l. siue in prin. & infra de leg. j. l. si seruus plu. in prin. At cõtra. in de inof. test. l. qui repudiãtis. §. fi.

ADDITIO. Pro solutiõe huius cõtrarij distingue secundum Bar. hic. Aut aduersarius est præsens tempore sententiæ, aut absens. primo casu facit ius inter omnes, vt hic. secundo casu non, vt in l. contraria.

d QVi in vtero. Pene hoc dicit propter id qđ tractatur de eorũ incõmodis: vt s. eod. l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur, s. eod. l. Arethusa. & infra de excu. tut. l. excusantur. §. remittit. ibi, qui autem in ventre. &c.

e Legitimæ. Idẽ est de testamentarijs: vt insti. de bo. pos. in pr. & ĩfra de test. l. filius. licet quidã contra. Item ad hoc facit infra, vnde cog. l. j. §. si qs proxim'.

f Pręgnans. Alias nõ: vt C. de cap. l. j.

g Patris vel matris. in quo quemlibet sequatur, dic vt supra eo. l. cum legitime.

h Sequitur. Ille reuersus.

i Vsu non capitur. Furtiuæ. n. rei vsucapio nõ procedit, vt insti. de vsuc. §. furtiuæ, & de his plene inuenies in summa. C. de fur. §. partus ancillæ. & dicetur infra, de publica l. si ego. §. partus ancillæ.

k Patronos habent. Quo iure continetur, vt ab extraneo hic libertus ac rogari non possit, vt infra de adopt. si pater. §. vlti.

l EVm. Pomit. quo ad oĩa sed quo ad familiã patroni ingenuitatis iura consequitur vt ĩfra, de ritu nup. l. sciendum. qua est contra.

Fieri non dicitur ꝙ illegitime fit.

* Exemplũ est l. res indicata, De segu. iu. quæ ex eodem loco sumpta est.

* coniunge c. xxv. De cond. & Demõ. cap. 23. de capt. & postlimi. Duar.

L Ex naturæ hæc est, vt qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur, a nisi lex specialis b aliud inducat.

Idem libr. j. ad leg. Iuli. & Papiam. XXV.

INgenuum *accipere debemus ẽt eum, de quo sententia c lata est: quamuis fuerit libertinus: quia res indicata ꝓ veritate accipitur.

Iulianus lib. lxix. Digestorum. XXVI.

QVi in vtero *sunt, in toto penè d iure ciuili intelliguntur in rerum natura esse. nam & legitimæ e hæreditates his restituuntur, si mulier prægnãs f ab hostibus capta fuerit, id, quod natum erit, postliminium habet. Item patris vel matris g conditionem sequitur. h Præterea si ancilla prægnans subrepta fuerit: cuiuis apud bonæ fidei emptorem pepererit: id, quod natum erit, tanquam furtiuum vsu nõ capitur. i His consequens est, vt libertus quoque, quandiu patroni filius nasci possit, eo iure sit, quo sunt, qui patronos habent. k

Vlpianus lib. v opinionum. XXVII.

EVm, q se libertinũ esse fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere potuit. l

TITVLVS VI.

DE IIS, QVI SVI vel alieni iuris sunt.

*Hac lex vsque ad legem. Item in ptãte nostra, hoc dicit. Personarum quædam sunt sui iuris quædam alieni, vt seruus. & id quod per seruum acquiritur, domino acquiritur. & dominus inhumaniter contra seruos suos sæuiens punitur, & seruum vendere iubetur hoc dicit Et diuiditur in duas partes: quia primò continuat se ad præcedentia & ponit *diuisionem personarum, quæ est bimembris, in secunda prosequitur secundum membrũ diuisionis, secunda ibi, Videamus itaque.*

Caius libro primo Institutionum. I.

DE iure personarũ alia diuisio m sequitẽ, ꝙ quædã sui iuris sunt, quędã alieno iuri subiectæ sunt. Videamus itaque de ijs, quæ

DE IIS, QVI sui vel alieni iuris sunt.

DE iure. CASVS. Dictũ est, s. titu. proximo summa de quadã diuisione. s. ꝙ alij sunt &c. nunc dicit de alia. nam quidã sunt sui iuris: alij sunt alieno iuri subiecti: & quidam serui sunt in potestate alterius. Vnde olim poterat dñs seruum suum occidere sine cã, hodie non potest, nisi cum cã, nã si sine causa dominus seruum suum occidit, vt si quemlibet alium occidisset, punitur. s. l. Cor. de sica. Viuia..

m Alia diuisio. s. ab illa quam habemus. s. tit. j. l. summa. Et no. ꝙ illa fuit data partim secundum ius naturale. & partim secundum ius gentium hæc autem tota secundum ius ciuile. & licet sit bimembris ista, addunt tamen quidam quod alij sunt dubij ꝓpter filios eorum, qui sunt capti ab hostibus, quorũ status pendet, vt instit. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. sed dic quod illi serui sunt .i. hostium, vt inst. de iu. perso. §. seruitus. ergo filij non sunt in eorum potestate. absurdum enim est, & cætera. vt C. de sen. patiis. l. fi. §. j. sed tũc spei dicunt pẽdere

simul

a Simul intelligemus. Not. quod probato vno de cõtrarijs, vel ijs, quæ sese non compatiuntur, probatur & reliquum. sic ff. de procura. l. Pomponius. §. sed & is qui. & instit. de tu. in prin.

b Iurisgentium. scilicet inuẽtione, vel approbatione, sed ab ebrietate secundum canones 35. dist. cap. sexto die. §. manebat autem. nam cũ Noe esset ebrius, & apparerent eius pudibunda, quidam filiorum suorum cooperuit eum, alter autem risit, qui maledictus a patre factus est seruus. sed cũ modificetur per hanc legem debet dici de iure ciuili, vt s. de iust. & iu. l. ius ciuile.

alieno iuri subiectæ sunt nam si cognouerimus, quæ istæ personæ sunt, simul intelligemus,[a] quæ sui iuris sunt. Dispiciamus itaq; de ijs, quæ in aliena potestate sunt. Igitur in potestate sunt serui dominorum, quæ quidem potestas est iurisgẽtium.[b] Nã apud omnes peræquè gentes animaduertere possumus, dominis in seruos[c] vitæ necisq; potestatẽ fuisse: & quodcũq; per seruum adquiritur, id domino[d] adquiri. Sed hoc tẽpore nullis hominibus, qui sub Imperio Romano sunt, licet supra modum & sine causa[e] legib⁹ cognita, in seruos suos sæuire. Nã ex constitutione[f] diui Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit,[g] non minus puniri iubetur, quã qui alienum seruum occiderit. sed & maior[h] asperitas dominorũ, eiusdem principis constitutione coercetur.

Vlpianus lib. viij. de officio proconsulis. II.

SI dominus in seruos sæuiat, vel ad impudicitiam turpemq; violationem[i] compellat, quæ sint partes præsidis, ex rescripto diui Pij ad Aelium Martianũ proconsulem Beticæ manifestatur. cuius rescripti verba hæc sunt: Dominorũ quidẽ potestatem in seruos suos illibatam esse oportet, nec cuiquam hominum ius suum detrahi:[k] sed dominorum interest ne auxilium contra sæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur[l] ijs, qui iustè deprecantur. Ideoq; cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad statuam confugerunt & si vel durius habitos, quã æquum est, vel infami[m] iniuria affectos cognoueris, veni-

c In seruos. & patribus erat I filios, vt ff. de lib. & posthu. l. in suis. in fin.

d Id domino. vel quasi domino. acquiritur etiam inuito. prætorquã in hæreditate, vt inst. per quas perso. no. acquir. §. item nobis. & hanc regulã coarcta sic, quicquid seruus quærit instè, id dño vel q̃si domino principaliter vel secundario quæritur, quare non ob. infra de acquiren. possess. l. quod seruus. vbi dicit quod iniustè domino nõ quæritur. cui ergo nũc quæritur Respon. nõ videtur quæri, quod est restituendum, vt arg. C. communia de lega. l. fin. §. 2. & infra, de acqui. possess. l. quod seruus. §. fina. vel vere nulli quæritur, vt not. in d. l. quod seruus. Item non obst. quod fructuario vel bonæ fidei possess. quærit ex duabus causis, & nõ domino, vt insti. per quas personas nobis acqui. §. de his. & §. idem. quia isti quasi domini sunt, vt ff. de verbo. obli. l. liber homo. §. seruus autem. Item non obstat, quod quando stipulatur factum, vt quod possit ire per agrum meum vel vicini, non videtur domino quærere, vt insti. de stipul. ser. §. sed cum factum. & ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. in princi. quia secundario quærit domino, & quo ad commodum. Item non obstat, quod quandoq; dicitur esse sua acquisitio in pendenti, vt infra, de viusfr. l. sed si quis. §. interdum. quia statim domino quæritur, licet postea fingatur retro fructuario fuisse quæsitum, si de suo fiat solutio. Item nõ ob. quod seruus publicus stipulando rem pupil. sal. fo. pupillo acquirit, non Reipubli. vt. de magist. conue. l. j. §. pe. quia non per seruum, sed per legem acquiritur, vt ff. rem pupil. sal. fo. l. iiij. in prin. sic per epistolã acquiritur, non tñ epistola quærit. Eodem modo responde ad id quod dicitur. ff. de institu. l. j. iu fi. & l. ij. vel loquitur de tabellione dicta. l. j. de mag. cõue. & l. iij. rem pupil. sal. fo. Item non ob. ff. de acqu. pos. l. j. §. sed & per eũ. & ff. de acqui. re. domi. l. si seruus. vbi dicit quod nulli quærit, quia hæc regula tantum de acquisitis dicit. vel dic quod illa de acqui. rerum domi. loquitur in duobus casibus, vt ibi dicimus.

e Sine causa. Modice & cum causa, & sine causa licet sæuire. secundũ Ioan. vt de emend. ser. l. j. & intelligitur ita. infra. de vsu fru. l. lo:um. §. fin. ge. versi. ex eo. & infra, solut. matri. l. si constante. §. si maritus. quæ sunt arg. contra. licet quidam dixerunt, quod sine causa nõ licet immodice: licet cũ causa & modice & immodice, vt infra, de leg. j. l. quid ergo. §. si hæres. & ff. de verbor. obli. l. qui seruum. Sol. secundum Bar. & dic quod ex iusta causa potest dominus seruum occidere, vt in contrario, sine causa non, vt hic dicitur.

f Ex constitutione. Quam habes infra, l. proxi.

g Occiderit. quantum ad legẽ Corn. de sica. qua accusari potest: vt ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. non ciuiliter lege Aquil. conueniri. nisi domino datur non contra dñm; vt ff. ad l. Aquil. l. itẽ Mela. §. legis. Accur.

h Maior. Id est, magna.

SI dominus. CASVS. Si seruum vel ancillã dominus ad impudicitiam compellat, seruum vel ancillam vendere cogetur eo modo, vt postea nunquam ad dominum reuertatur. Si contra hoc fiat, acrius dominus punietur. Nam quædam matrona relegata fuit ob hoc, quod male ancillas suas tractabat & etiam licet domino videatur ius suum detrahi, tamen quia æquum est iustè deprecantes audiri, ideo hoc præcepit. Viuianus.

i Violationem. Hoc casu debet compelli ad manumittẽdum, vt C. de episco. audi. l. si lenones. sed hoc casu dicitur, quod debet vendi. vnde dicunt quidam hanc corrigi. vel dic, hic secum vel cum vno alio cõpellebat, ibi publice prostituebat. vnde ex frequẽti delicto augetur pœna, vt ff. de pœ. l. capitalium. §. solent in fi. & C. de epi. audi. l. nemo. in fine legis.

k Detrahi. Nisi cõsuetudo aliud inducat, vt infra, communia prædi. l. venditor. §. si. & facit. C. de pac. l. fin. & in auth. de nup. §. sed hoc quidem colla. iiij.

l Denegetur. s. a iudicibus. si enim denegaretur, & seruos amitterent propter afflictionem, & pretio carerent. & ipsis dominis quandoq; pro suis petitionibus audientia denegaretur, vt C. de rescin. ven. l. ratas. Accur.

m Infami. i. infamata quasi dicat iniuria magna quã

Marginal notes:

† Cõcor. gl. in cle. j. de sentẽ. excom. in glo. super verbo. obseruare.

Seruitus vnde processit.

* Senec. li. 3. de benefic.

† P. F. acquiritur

* Spartianus I Hadrião, seruos a dñis occidi vetuit eosq; iussit dãnari p iudices, si digni essẽt, idẽq; Aurelian⁹ sãxit, d quo Vopiscus, Multos seruos, e familia propria q pec cauerãt legibus, audiẽdos in iudicijs publicis dedit, quod etiam posteriores Impp. obseruarunt facit l. si seruus. 4. C. de his, qui ad Ecclesiã confugiũt. A. Fer.

* Paul⁹ ad Ephe. c. 6.

Sæuire in seruos an liceat.

† P. F. sæuierit.

* Non cõstituit nouum ius, sed vetus, cõfirmauit, quod apparet ex hoc Sene ex loco 3. de benef. arqui de I iurijs dñorũ in seruos qui audiat, positus est, qui & sæuitiã & libidinẽ & in præbendis ad victũ necessarijs auaritiã cõpescat.

† Interpretatur hoc rescriptũ, Macro. li. j. Saturna. c. ij.

† Conco. xij. q. 2. cũ deuotissimam.

Delictum frequens, pœnã auget.

patiuntur inspecto naturali iure, non ciuili: vt insti. de iniur. §. seruus.

a Iube. Speciale quod quis inuitus vendat. sic. C. de fideicom. li. l. si te. & infra, de iure do. l. cū in fundo. §. pen. & infra communi diui. l. cōmuni diui. §. si. & C. de cō. ser. ma. l. j. & infra, de reli. l. si quis sepulchrū. §. præses. regulariter autem contra: vt C. de contrahen. empt. l. inuitum.

re † iube, a ita vt in potestatē † dñi nō reuertantur. Quòd si meæ cōstitutioni fraudē b fecerit: sciet me admissum seuerius executurum. Diuus etiam Adrian⁹ Vmbriciam quandā matronam in quinquēnium relegauit, c qđ ex leuissimis causis ācillas [suas] atrocissime tractasset.

Hic prosequitur primū membrum vsque ad l. filium. et breuiter hoc intendit: Filius ex legitima matrimonio natus, & descendentes ex eo sunt in potestate parentū, et nepos ex filio post mortem aui reincidit in potestatem patris, si pater suus fuit in potestate aui. quonīque auus ui uerit hoc dicit. Bar.

b Fraudem. Id est, contra ius, vel proprie pone.

c Relegauit. Plenaria cognitione & ordinarie sup causa habita, & data definita: vt & post ea sic in similibus obseruaretur. vt ī. de constitu. princi. l. j. & C. de leg. & constit. l. fina. nam si esset tantum interlocutus. nō esset exemplo eius iudicandum: vt. C. de legi. & constit. l. iij. & infra, de min. l. Aemilius. in fi. facit. C. de lib. & eorum lib. l. z. in principio. & C. de inoffi. test. l. fratres.

Caius libro j. Institutionum. III.

† Item in ptāte d nr̄a sunt liberi * nostri, quos ex iustis nuptijs ꝓcreauim⁹. † quod ius proprium ciuiū Romanorum e est.

Item in potestate. CASVS: Dictum est ī. eod. l. j. quod serui sunt in dominorum potestate. hic autem dicit, quod filij sunt in nostra potestate. qui ex iustis nuptijs procreantur: & hoc ius est proprium ciuium Ro.

d Item in potestate. Quatuor modis patria constituitur potestas: per matrimonium: vt hic. Itē per adoptionem: vt ī. tit. j. in princip. Item per principē legitimatione facta vt in authē. quibus modis natur. effic. sui. §. si quis igitur. colla. vij. Item per dationem curiæ, vt institu. de nupt. §. si. Accur.

Vlpianus lib. j. Institutionum. IIII.

Nam ciuium Romanorū qdā l sūt, patresfamiliarū, quidā filij famil. quædā matresfamili. quædam filiæfamil. Patresfamil. sunt, q sunt suæ ptātis: siue puberes, siue ipuberes: simili mō matresfamiliarū. f filijfamil. & filiæ, q † sunt in aliena potestate. g Nā qui ex me & vxore mea nascuntur, † in ptāte mea sunt, itē qui ex filio meo & vxore eius, idest, nepos meus, & neptis, æquè in mea sunt potestate, & pronepos & proneptis, & deinceps cæteri. h

e Ciuium Romanorum. Ciues Romanos dicas omnes subiectos imperio: vt arg. infra ad municip. l. Rom. & facit instit. de pat. potesta. in princ.

l Nam ciuium. Simili modo matresfami. quandoq; dicitur materfamil. quæ honeste viuit: vt infra, de verb. sign. l. pronuntiatio. §. matrem. quāque quæ est notæ authoritatis fœmina: vt infra, de liberis exhiben. l. iij. §. fi. hic accipitur pro ea, quæ est sui iuris, & sic accipitur infra de verb. sign. l. pronuntiatio. §. familiæ.

g Potestate. Id est, subiectione & reuerentia: vt. ī. de verb. sign. l. potestatis. & dic significationes quas habet nomen potestatis, vt ibi.

h Cæteri. Non tamen nepos ex filia, quæ sequitur suum patrem: vt insti. de pat. pote. §. fi. Accur.

Idem libro xxxvj. ad edictum. V.

Nepotes ex filio, mortuo auo recidere solent in filij potestatem, hoc est, patris sui. similī modo & ꝓnepotes, & deinceps, vel in filij potestatem si viuit, & in familia i māsit: vel in eius parentis, qui ante eos in potestate est. & hoc non tantum in naturalibus, verùm quoq; in adoptiuis iuris est. k

Hæc est notabilis lex, et hoc intendit. Ille dicitur filius legitimus, qui ex viro & vxore ad matrimonium contrahendū & generandum habilibus simul cohabitantibus constante matrimonio nascitur. h. d. Bar.

Nepotes. CASVS. Si filiū habeā, & ex eo nepotem, & decessit, erit nepos meus in potestate filij mei, idem in alijs descēdentibus, & hoc si filius fuit in mea potestate: idem in adoptiuis dicit. Viuianus.

i Et in familia. secus si exiuit, redierit postea vel non: vt ī. titu. j. l. si pater filium. nisi per dignitatem exisset: vt in authen. constitutio quæ de di. §. illud colla. vij.

k Iuris est, vt loco nepotis adoptatus filio consentiēte me mortuo recidat in filij mei potestatem: vt hic, & ī. tit. j. l. si quis nepotem secus si non consensit, vt infra titu. pri. l. si is qui. Accur.

Idem libro nono ad Sabinum. VI.

Filium l eum definimus, qui ex viro & vxore ei⁹ nascitur. sed si fingamus abfuisse maritum (verbi gratia) per decenninm: reuersum, anniculum inuenisse in domo sua: placet nobis Iuliani *sententia hunc nō esse mariti filium. m

Filiū. CASVS. Filius est, qui natus est ex viro & vxore, sed pone q steti in scholis per decē anno. & reuersus inueni anniculum. non erit filius meus, sed si moratus fuissem cū vxore mea, teneor agnoscere filium. ponit tñ casum I quo si steti cum vxore mea: non tamen filius meus erit: vt si non poteram generare: vel aliter impeditus. Viuia.

l Filium. scilicet naturalem & legitimū. & not. quod hęc lex fingit: nam hoc vere scire impossibile est: vt ī. de conditio. & demonstra. l. Lucius. & facit. C. de don. inter virum & vxorem. l. etiam. Accur.

m Mariti filium, Contra infra, de lib. ag. lege prima. §. si quis longo tempore. Solu. ibi loquitur cum vir est reuersus ante partum. vnde si non denuntiauerit mulieri ex se prægnantem eam non esse ante partum, cum possit, cogitur agnoscere filium, sed hic erat semper absens, & nesciebat eam esse prægnantem, vnde non habet necesse facere, quæ in senatusconsul. continentur. Accur.

Vendere quis inuitus cōpellitur.

† P. F. te siri.

† P. F. in potestat.

† De potestate parē tū ī filios Gel. lib. ij. c. vij. Plat. dial. iij. & iiij. de le. Deutero. cā. xxvij. Valer. li. v ti. de parētū seueritate. Patria ptās quadrupliciter cōstituitur.

* Filius ad patrē refertur, qđ ad ptātem adtinet, vt seruus ad dñm, libertus ad patronū. Sen. in de clā. li. 3. de cl. 4. & l. 7 d. 4.

A. Pers.

† P. F. procreauerimus.

† P. F. alij.

† P. F. quæ.

† Melius facit. l. in orb. ī. tl. j

Materfa. q dicatur.

† In P. F. nascitur in mea potestate est.

* quæ ex tat. l. j, §. idem Iulianus, De agn. lib.

Nolit

Nuptiæ probant filium.

a Nolit filium. Quia nuptiæ probant filium: vt infra, de in ius vocand. l. quia semper. & nota præsumptionem pro filijs. sic infra, de lib. agno. l. j. §. Iulianus. & infra, de Carbo. edict. l. j. §. si quis non. & infra, de probatin. l. finali. Accur. dirimunt iam contractum. sic & infra, de sponsa. l. furor. & infra, de iudi. l. iudex. & infra, de concub. l. si patronus: & infra de postu. l. j. §. origo. vers. visum. in fi. & j. de ritu nup. l. oratione. §. fi. Arg. infra, de reli. l. sunt personæ. & infra, de fideiu. l. Vranius. infra, de arbit. l. nõ distinguemus. §. sacerdotio.

S I quis. CASVS. Filium habebam. & ex eo nepotem, filius meus deportatus fuit, vel aliter amisit ciuitatem. nepos meus est in loco filij mei iam mortui. Viuianus.

b Si qua pœna pater. qui & ipse filius est, & pater diuersis respectibus.

c Succedit. Quia auus necesse habet eum instituere vel exhęredare. itẽ habebit iste contra tabu. bon. pos. vt infra, de contra tab. l. j. §. filium & facit ad legem istam infra, de iure patrona. l. diui fratres. §. finali.

† P. F. vel.

P Atre. CASVS. Pater furiosus omnes liberos retinet in potestate, quos habuit ante furorẽ: & quos habuit post. idem in alijs patribus. Item si vxor furiosi concipiat marito existente in furore: filius iste erit in potestate furiosi. sed si vxor furiosa sit, partus tempore furoris conceptus in patris potestate nascitur: vltimo dicit quod talis filius patri acquirit. Viuianus.

d Patre furioso, Scilicet, de nouo facto:

e Parentibus. Puta auo & similibus.

f Receptum. s. iure ciuili.

g Quibus casibus. Vt emancipationibus, vel alijs similibus modis, qui sũt instituti. quibus modis ius patriæ potestatis solui. per totũ, & est similis allegatio infra, de actio. & oblig. l. obligationum. fere. §. placet.

h Retinere. Multa impediunt contrahendũ, quę non

Non tamen ferendum Iulianus ait eum, qui cũ vxore sua assiduè moratus, nolit filium a agnoscere, quasi non suum. Sed mihi videtur. (quod & Scæuola probat) si cõstet maritum aliquandiu cum vxore non concubuisse, infirmitate interueniente, vel alia causa: veluti † si ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare nõ posset: hunc qui in domo natus est, licet vicinis scientibus, filium non esse.

Sublato filio de medio, nepos succedit loco patris sui, hoc dicit. Bart.

Idem libro xxv. ad Sabinum. VII.

S I quis pœna pater b fuerit affectus, vt vel ciuitatẽ amittat, vel seruus pœnæ efficiatur: sine dubio nepos filij loco succedit. c

Furor superueniens non potest facere, quo minus filii ex legitimo matrimonio nati ante vel post, dicantur esse in potestate patris. h. d. Bar.

Idem libro xxvj. ad Sabinum. VIII.

P Atre furioso, d liberi nihilominus in patris sui potestate sunt. Idem & in omnibus est parentibus, e qui liberos habent in potestate. Nam cùm ius potestatis moribus sit receptum, f nec possit desinere quis habere in potestate, nisi exierint liberi, quib' casibus g solent: nequaquam dubitandũ est remanere eos in potestate. Quare non solùm eos liberos in potestate habebit, quos ante furorem genuit: verùm & si qui ante furorem concepti, in furore editi sunt. sed si in furore agẽte eo, vxor concipiat, videndum, an in potestate ei' nascatur filius. Nam furiosus licet vxorem ducere non possit, † matrimonium tamen retinere h potest. quod cùm ita se habet, in potestate filium habebit. Proinde & si furiosa sit vxor, ex ea ante conceptus, in potestate nascetur, sed & in furore eius i conceptus ab eo, qui non furebat, sine dubio in potestate nascetur: quia retinetur matrimonium. Sed & si ambo in furore agant, & vxor & maritus: & tunc cõcipiat, partus in potestate patris nascetur: quasi voluntatis k reliquijs in furiosis manentibus. nam cum consistat matrimonium altero furente, consistet & vtroque. Adeò autem retinet ius potestatis pater furiosus, vt & adquiratur illi commodum eius, quod filius adquisiuit. l

Quantum ad ius publicum patria potestas non curatur.

Pomponius libr. xvj. ad Quintum Mucium. IX.

F Iliusfamilias in publicis causis loco patrisfamilias habetur: † veluti, si vel magistratum m gerat, vel tutor detur.

Sententia lata in principali non præiudicat in incidenti, de quo summar. è est cognitum. hoc dicit. Bar.

ADDITIO. Tu dic, quod quandoq; causa impediens respicit causam finalem, & tũc sicut impedit a principio faciendum, ita impedit iam factum: vt in dicto §. sacerdotio. quandoque respicit causam efficientem, vt consensum qui est causa efficiẽs matrimonij. & licet ab initio aliquid impediat faciendũ: non tñ tollit iam factũ: vt hic secundum Butrigarium. & dic. vt not. per Dynum in cap. actum legitime. de regu. iur. lib. vj.

i In furore eius scilicet vxoris. Accur.

k Voluntatis. Nota tacitam voluntatẽ valere. sic infra, soluto matri. l. ij. §. voluntate in gl. cõtradicat. Arg. cõtra infra, loca. l. qui ad certum. Accur.

ADDITIO. Pro solutione huius cõtrariũ dicitur. quod in furioso dicit esse quasi voluntas: intellige verum, vbi non requiritur expressus vel tacitus consensus: vt l. si à furioso. ff. de actio. & oblig. & ibi Bar. secus vbi requiritur cõsensus expressus vel tacitus. vt in lege contraria, secundum Iac.

l Acquisiuit. Quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquiritur, eisdẽ & furioso: vt infr. si cer. pe. l. si a furioso. A.

F iliusfamilias. CASVS. Hac l. dicitur quod filiusfamilias põt esse tutor. & magistratũ. gerere põt. & in his loco patrisfamilias habetur. Viuia.

m Magistratũ. Vt sit iudex: vt infr. ad Treb. l. nam quod. & infra

Imo illa lex potius concor. secundũ Iaco. Butr.

† Cõcor. tex. in c. dilectus filius, extra de spõ. 32. q. 2. neque furiosus. & eũ sequen. idẽ est in matrimonio spirituali, puta ingressu religionis, in ca. sicut tenor. extra de re. & trãs. ad relig.

† In publicis causis parentum iura interquiescere. Gellius li. ij. cap. ij.

† P. F. veluti. vt magistratũ gerat vt tutor detur.

& infra de iudi. l. cum prætor. in fin. & l. in priuatis. Item tutor: vt instit. qui da. tu. pol. in prin.

SI iudex. CASVS. Filius alimenta a patre petebat: pater excipiebat q non erat filius suus: iudex tamen summatim alimenta ei decreuit: poterit nihilominus postea quæri, an sit filius. Vlpianus.

a Si iudex nutrici. Quod est paruulorum.

b Ali. Quod est maiorum.

c Quærendū. In alia causa: quia alimētorū est finita.

d Alimentorum. licet ergo principaliter de alimētis agebatur. & quod nō erat filius. incidenter excipiebatur: & in principali interit dānatus pater: non tñ in incidenti præiudicatur, id est in filiatione. Sed contra. C. de ord. cog. l. ij. vbi sententia lata in principali, scilicet in hęreditate, præiudicat in quęstione incidenti scilicet status, sed dic, quod potest esse, q non est filius: tamē sunt ei alimēta præstanda: vt quia pater cōtempsit Plautianū, vt Inf. de lib. agn. l. j. §. si mulier. sed non potest esse hæres, qn sit liber: vt in l. contra. Vel distingue, an de incidēti plene fuerit actū: sicut fit de falso, & de seruitute: & tūc si pronuntietur de principali: & de incidēti pronuntiatum videtur: vt C. de fals. l. vbi. & in l. contraria. si vero summatim: non præiudicat incidenti: vt hic. & infra de lib. agno. l. si quis a liberis. §. si vel parens. & infra de re iu. l. à diuo. §. si super rebus.

* Filij naturales sūt qui in seruitute quæsiti sunt. Cuiac. ca. 20. obs. c. 23.

* Plana est, & recta hæc lectio itaq; legendum non est, semel emancipati, vt Cōnā. voluit.

† Ius patria potestatis.

Vlpianus lib. iiij. ad leg. Iuliam. & Papiam. X.

SI iudex nutriri a vel ali b oportere pronunciauerit, dicendū est, de veritate quærendū, c filius sit, an non: neq; n. alimentorum d causa veritati facit præiudicium.

Modestinus libro j. Pandectarum. XI.

INuiti filij naturales e vel emācipati * nō redigūtur f in patriam potestatem.

TITVLVS VII.

DE ADOPTIOnibus & emācipationib' & alijs modis, quib' [patria] potestas † soluit.

Per adoptionem quis transit in potestatē adoptantis: & adoptio in genere continet sub se adoptionem in specie. & arrogatio fit de eo, qui est sui iuris authoritate principis: sed adoptio in specie fit de eo, qui est alieni iuris, authoritate magistratus. hoc dicit Bar.

Modestinus libro ij. regularum. I.

FIliosfamilias g nō solum natura, h verū & adoptiones faciunt. † quod adoptionis nomen est quidē generale, in duas autem species diuiditur: quarum altera adoptio similiter i dicitur: altera adrogatio. Adoptantur filiifamilias: adrogantur, qui sui iuris sunt.

INuiti. CASVS. Si filius absoluatur à patria potestate alio modo, quam emancipatione: vel etiam emancipatione. non potest redire in patriam potestatem inuitus.

e Naturales. Et legitimi absoluti a patria potestate alio modo, quam emancipatione: quia de ea subijcit. Vel dic naturales ex concubina: & tunc ponitur impropriè, rediguntur. sic infra eo tit. j. l. si pater. j. respon. in fi. Accursius.

f Non rediguntur. Nisi extiterint ingrati: vt C. de ingr. li. l. j. Et no. quod inuiti non emancipant patres: vt insti. qui. mo. ius pa. pot. sol. §. fin. inuiti non emancipantur filij: vt in auth. quib. mo. nat. eff. sui. §. generaliter. col. vij. Item inuiti nō redeunt in potestatem vt hic, & facit infra tit. j. l. qui liberatus est.

Patres inuiti nō emancipāt.

FIliosfamilias. DE ADOPTIONIBVS &c. CASVS. Filium fa. fieri dupliciter contingit natiuitate. s. & adoptione. Porro adoptionis duæ sunt species, harum altera adoptio, altera arrogatio dicitur. Adoptantur Imperio magistratus, qui in patris naturalis potestate sunt. Arrogantur, qui sui iuris sunt, idq; principis authoritate, quorū etiam liberi in arrogatoris potestatem trāseunt. Iā spadones, & si generare non possint, adoptare tñ possunt: quod castratis non est permissum.

g Filiosfamilias. i. filios: & hoc de iure naturali: & familias, & hoc de iure ciuili.

h Natura. i. ius ciuile cooperante natura, quæ cooperatur procreationi liberorū, quæ est de iure naturali: vt s. de iusti. & iu. l. j. §. ius naturale. Ius autem quod i liberos habemus, est propriæ ciuium Romanorū: vt inst. de pa. po. §. ius autem. sed hodie non semper adoptio facit mutari patriam potestatem: vt insti. eo. §. sed hodie.

i Similiter. Species nomē generis sibi assumit. sic infra. si cer. pet. l. j. & ij. §. mutui. & facit insti. de iure na. §. sed quotiens nō adijcimus.

† Adoptiuos naturalibus præferendos suadet Plinius in Panegyrico ad Traianum, & Adrianus imp. apud Dionē Cassium.

† Hāc diuisionē eiusq; partes declarat Gel. li. v. noc. Attic. ca. xix.

Caius libro primo Institutionum. II.

GEneralis k enim adoptio, duob' modis fit, l aut principis authoritate, aut magistratus Imperio. l principis authoritate adoptamus eos, q sui iuris sunt. quæ species adoptionis dicitur adrogatio: quia & is, qui adoptat, rogatur, m id est, interrogatur, an velit eum, quē adoptaturus sit, iustum sibi filium esse: & is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur. † Imperio magistratus n adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt: siue primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis. Illud vtriusque

† Hāc adrogationis etymologiā defendit Alci. li. ia. parergon, ca. v.

k GEneralis. * Ar. q sponsus primo, deinde sponsa interrogari, & iurare debet. est enim ordo seruandus eorum, quę lege ponuntur arg. C. de off. præfe. vrb. l. si. Item hęc vera sunt, q debet interrogari cū fari potest alias sine interrogatione arrogari potest: vt j. eo. l. etiam. Sed cōtra. j. eo. l. in adoptionibus. sed Io. concedit infantē posse arrogari, si coniuncti affirmauerint apud prędidem, hoc infanti expedire: vt arg. C. de adopt. l. ij. Vel dic legem illam, etiam infra eo. loqui in adoptione tantū.

l Imperio. i. authoritate.

m Rogatur. i. interrogatur.

n Magistratus. Quare hoc fm membrum apposuit, cū omnia princeps facere dicatur: vt C. de vet. iur. enu. l. ij. §. si quid igitur. Sol. aliquid dicit facere quia debet consentire: alioqui nullius erit momenti quod fit principe vetante: non tñ est eius præsentia necessaria. Sed quare in arrogatione requiritur authoritas maior, quam in adoptione? R. esp. ideo est, quia

* Istā gl. dicit fore singu. Bal. ad hoc, q spōsos primo debet interrogari in matrimonio cōtrahendo, quā spōsa. in alio seruit gl. quia spōsus primo debet iurare: sed hodie hoc ius in non seruatur in matrimonijs cōtrahēdis. Bal.

est, quia maius est aliquem sui iuris transire in alienam potestatem, quod fit per arrogationem. (vnde non est mirum, si maior authoritas requiritur) quã cum quis de potestate vnius transit in potestatem alterius, quod fit per adoptionem. Item nunquid de principis authoritate? Videtur quod sic: quia cum liceat minori, licet & maiori, cũ sit ipse summus magister: vt C. de leg. & consti. l. si imperialis. alij non: quia tam vilibus interesse nõ debet: vt C. de peda. iudi. l. 2. & vlti. arg. C. de app. l. in auferendis.

ª Non possunt. Similiter & in matrimonio distinguit: vt infra de iur. dot. l. si serua. §. fi. & sic & in substitutione posthumi: vt ff. de lib. & posthu. l. sed est quæsitũ. §. j. & facit inst. eo. §. sed & illud. Accur.

ᵇ Hoc vero proprium. secus in alia: vt infra eo. l. arrogato. §. quod nõ similiter. & facit infra eo. l. si paterf. in prin. Not. ergo cui me cõmitto, & mea cõmittere videor: vt in auth. de mona. §. illud quoq;. coll. j. Sed arg. contra. C. de pact. conuen. l. hac lege.

ᶜ Principem. i. per sacrum oraculum.

SI cõsul. CASVS. Filiusfamilias eram, & habebã aliquam dignitatem: nunquid pater meus potest me emancipare apud me ipsũ? Et dicit, quod sic. Viuia.

ᵈ Filiusfamilias. Hodie autem consularis dignitas liberat eũ à patria potestate: vt C. de decu. l. fi. & in auth. consti. quæ de dignit. coll. vj. circa fin. de præsidali vero nõ inuenio. Item not. ex hac l. quem subire officium duorum, & emancipantis, & authoritatem præstantis. sic infra de autho. tut. l. accipientis. & infra de rit. nup. l. iij. & infra de contrah. emp. l. fistulas. §. j. & infra de fideiuss. tut. & infra de offi. præs. l. j. & hoc in voluntaria iurisdictione, secus in contentiosa: vt infra ad Treb. l. ille a quo. §. tempestiuum. Item ar. contra. infra de pac. l. si plures & infra de tu. & cur. da. ab his. l. prætor. & infra de offic. præs. l. fi.

ADDITIO. Pro solutione huius cõtrarij distingue secundum Guliel. de Cunco. Aut consideratur persona, vt persona: & tunc vna persona nõ põt sustinere vicem plurium personarũ. vt ff. de pac. l. si plures. Aut cõsideratur persona respectu alicuius qualitatis vel officij: & tunc aut officia inuicem se cõpatiuntur, aut non, primo casu potest sustinere vicem plurium, vt hic. alias non: vt d. §. tempestiuũ. Bar.

MAgistratum. CASVS. Pater meus est potestas Bono. nunquid poterit emãcipare me apud seipsum? Et dicitur quod sic.

que adoptionis commune est, quod & ij, qui generare non possunt, ª quales sunt spadones, † adoptare possunt: [castrati autẽ non possunt.] Hoc verò proprium ᵇ est eius adoptionis, quæ per principem ᶜ fit, quod is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandũ dederit: non solùm ipse potestati adrogatoris subijcitur, sed etiam liberi eius in eiusdẽ fiunt potestate, tanquam nepotes.

Vbi officia non sunt repugnantia vnus potest vicem duorum sustinere. h. d. Bar.

Paulus libro quarto ad Sabinum. III.

SI consul vel præses filiusfamilias ᵈ sit, posse eum apud semetipsum, vel emancipari, vel in adoptionem dari constat.

Modestinus libro ij. regularum. IIII.

MAgistratum, apud quem legis actio ª est, † & emancipare filios suos, & in adoptionem dare apud se posse, Neratij sententia est.

In arrogatione requiritur voluntas arrogatoris, et illius, qui debet arrogari. Et in adoptione requiritur voluntas adoptãtis, & eius qui adoptatur, & patris sui: & non aliarum consanguineorum & si in loco nepotis, quis adoptatur, requiritur filij voluntas, qui loco patris esse debet: quia si non adesset, non recideret in potestatem ipsius mortuo patre sua. hoc dicit tam lege sequen. & l. si quis cum, infra eo. Bartolus.

Celsus libro xxviij. Digestorum. V.

IN adoptionibus ᶠ eorum dũtaxat, qui suæ potestatis sunt, voluntas ᵍ exploratur. sin autem a patre dãtur in adoptionem: in ijs vtriusq; ʰ arbitrium expectandũ est, vel consentiendo, ⁱ vel non contra dicendo. ᵏ

Paulus lib. xxxv. ad edictum. VI.

CVm nepos ˡ adoptatur, quasi ex filio natus: consensus filij exigitur. ᵐ idque etiam Iulianus scribit.

Celsus lib. xxxviij. † Digestorum. VII.

CVm adoptio fit, non est necessaria in eam rem authoritas eorum, ⁿ inter quos iu-

ª Legis actio. Id est, actus legitimi explicantur: vt ea quæ fiunt de voluntaria iurisdictione: vt emancipatio, & manumissio, & similia, quæ fiunt etiã apud defensorem ciuitatis: vt in auth. de defen. ciui. §. nullæ. & §. audieat. coll. iij. & etiã apud magistratum municipalem: vt C. de magi. municip. l. ij. & instit. quib⁹ modis ius patria potesta. sol. §. nostra.

IN adoptionibus. CASVS. Dicitur in hac lege, quod qui arrogatur expressim consentire debet, qui adoptatur, non debet consentire, sed sufficit si non contra dicat. Viuia.

ᶠ In adoptionibus. Id est, in arrogationibus.

ᵍ Voluntas. Scilicet expressa.

ʰ In ijs vtriusq;. s. patris & filij.

ⁱ Consentiendo, scilicet expressim.

ᵏ Contradicendo hoc non erat in superiori casu. Hic nõ. qui tacet affirmat. sic infra, solu. matri. l. ij. §. voluntate. & in authent. quibus modis natu. effi. sui. §. generaliter. collat. vij. argumẽt. contra. infra de procurat. l. filius. §. inuitus. & facit ad legem istam infra eo. l. si pater naturalis.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij dic quod non consentire est vnum extremũ per se. contradicere est aliud extremum. taciturnitas est medium, secundum Bart.

CVm nepos. CASVS. Si adopto aliquẽ loco nepotis, quasi ex filio meo natus esset: filius meus debet huic adoptioni cõsentire. Quod si qs curatorem habens dedit se in arrogationẽ: curatoris authoritas intercedere dẽ: licet olim nõ intercederet. Vi.

ˡ Cum nepos. i. aliquis extraneus loco nepotis.

ᵐ Exigitur. ad hoc vt mortuo adoptante in filij recidat potestatem: vt infra eod. l. si quis. & l. seq. secus in alijs: vt infra l. procuratori. & facit institu. eod. §. licet. & C. de nupt. leg. in Conuentione. §. si patris.

CVm adoptio. Eorum. i. consanguineorum.

Iura.

† Quid interfit inter spadones, castratos & eunuchos, pulchrè Aut. August. lib. iij. emen. cap. v.

† Magistrat⁹ apud quem legis actio est is dicitur, qui plenam iurisdictionẽ habet & ordinariam: apud quẽ expediri oĩ actione aduersus vnumquemq; possum⁹. Bud. Vide Alci. leg. 3. parerg. c. 2.

Dignitas liberat à patria potestate.

Qui tacet consentire videtur.

† ff. xxxix.

e Iura. Quod videbatur, cum iſte eis agnaſcitur: vt infra eod. l. qui in adoptione. & intro, vnde cognati. l. j. §. cognationem. & quod omnes tangit, &c. C. de author. præſtan. l. fi. in fin. & in authen. de hæred. & fil. §. ſi vero. colla. j.

accipere, quam loco filiæ vel neptis habuit: vt infra de rit. nup. l. quin etiam. in prin.

k Patria dignitas. Vt ſenatoria: quia pater adoptiuus erat ſenator: vt infra de ſena. l. ſenatoris filius.

l Deponitur. Argu. quod ceſſante cauſa ceſſat effectus. ſic infra de ſena. l. ſenatoris fili. & l. fœminæ. & infra. de annu. lega. l. Seio. §. fin. & infra de teſt. tute. l. qui tutelam. in prin. & infra tit. j. l. in tantũ. Arg. contra. infra. de poſtulan. l. j. §. ſexum.

ADDITIO. Tu dic quod ibi loquitur in cauſa impulſiua, hic in finali: qua ceſſante ceſſat effectus. de hoc no. Cyn. in l. generaliter. C. de epi. & cle. & per Dyn. in regula, decet eſſe conceſſum. de reg. iur. libro vj.

---

ra a adgnationis conſequuntur.

Modeſtinus lib. ij. regularum. VIII.

† Quod vt nec curatoris authoritas intercederet in adrogatione, ante tenuerat: ſub diuo Claudio recte mutatum b eſt.

Vlpianus lib. j. ad Sabinum. IX.

Etiam caecus adoptare, vel adoptari poteſt.

Adoptatus in locum nepotis tanquam a filio natus, non fit hæres ſuus auo, viuente filio hoc dicit. Bart.

Paulus libro ſecundo ad Sabinum. X.

Si quis nepotem quaſi ex filio natum, quẽ in poteſtate habet, conſentiente filio adoptauerit: c non adgnaſcitur d auo [vt] ſuus hæres: quippe cùm poſt mortem aui quaſi in patris e ſui poteſtatem recidit.

Idem lib. quarto ad Sabinum. XI.

† Si quis cùm filium haberet, in nepotis locum adoptaſſet, perinde atque ſi ex eo filio natus eſſet: & filius † author factus nõ eſſet, mortuo auo non eſſe f nepotem in poteſtate filij.

Vlpianus libro xiiij. ad Sabinum. XII.

Qui liberatus g eſt patria poteſtate, is poſtea in poteſtatem honeſtè h reuerti non poteſt, niſi adoptione. [ſed ſi ſemel fuerit adoptatus: amplius adoptari non poteſt.]

Finita adoptione, finiuntur omnia iura prouenientia ex ea. hoc dicit.

Papinianus libro xxxvj. quæſtionum. XIII.

In omni ferè i iure finita patris adoptiui poteſtate, nullum ex priſtino retinetur veſtigiũ. denique & patria dignitas k quæſita per adoptionem, finita ea, deponitur. l

Pomponius lib. v. ad Sabinum. XIIII.

Sed & † nepos ex filio apud adoptiuũ patrem conceptus & natus, per emancipationem m omnia iura n perdit.

Ad patrem arrogantem tranſeunt omnia iura ſeu bona arrogati, etiam filij, qui in eiuſdem arrogati poteſtate erant.

Vlpianus libro xxvj. ad Sabinum. XV.

Si paterfamilias ado-

---

a Qvnd. Mutatũ: vt C. de au. præ. l. fin. §. ſed hæc omnia. & inſt. Qui. mo. tu. fi. § .ij.

† P. F. *Quod nec curatoris, etc.*

Si quis nepotem. CASVS. Si adopto aliquem extraneum loco nepotis, quaſi ſit natus de filio meo, filio conſentiente: non agnaſcitur mihi. i. nõ fit mihi ſuus hæres: quia me mortuo erit in poteſtate filij mei. Viuia.

c Adoptauerit, ſcilicet extraneum loco nepotis.

Suus hæres quis ſit. d Adgnaſcitur, id eſt, non fit ſuus. nã ſuus hæres eſt, quẽ nemo præcedit: vt inſti. de hære. qual. & diffe. §. ſui.

e Quaſi in patris. i. in poteſtatẽ eius, qui eſt quaſi pater: vt ſupra tit. j. l. nepotes. in fi. Accur.

Si quis. CASVS. Si adopto aliquem loco nepotis quaſi ſit natus ex filio meo: ſi fili' me' non conſentit expreſſim mortuo me ipſe quẽ adoptaui, non erit in poteſtate filij mei: ſed erit mihi ſuus hæres Viuia.

† In P. F. *Si is qui filium, &c.*

f Non eſſe. Quia filius non conſenſit. facit inſtit. eod. §. licet.

Qvi liberatus. CASVS. filius meus liberatus & abſolutus eſt a patria poteſtate, nõ poteſt honeſte redire in poteſtatẽ patris, niſi pater eum adoptet. Viuia.

† In P. F. *et in ſtius.*

Mutatum in priſtinum ſtatum rediture non poteſt.

g Qui liberatus Not. quod aliquo mutato in perpetuum, in priſtinum ſtatum redire nõ poteſt. vt j. de ſol. l. qui res. § aream. ſ. de ſtat. ho. l. homo liber.

h Honeſte. inhoneſte autem poteſt: vt per ingratitudinem: vt C. de ingr. lib. l. j. & facit infra, eod. l. ſi pater filium. & ſupra tit. j. l. inuiti. & in auth. conſti. quæ de digni. §. illud quoque. ibi, quoniam omne bonum dei et eſſe manſurum in vj. collatio.

In omni fere. CASVS. Si filius adoptiuus liberatus ſit a poteſtate patris adoptiui: dignitatem omnem, quam habuerit ab illo patre adoptiuo: perdit, Viuianus.

i In omni fere. Bene dicit fere: quia & poſt emancipationẽ non poteſt pater adoptiuus eam in vxorem

Sed & nepos ex filio. Caſus huius legis eſt talis: Adoptaui Titium, qui procreauit filiũ cõ maneret penes me: emancipaui eũ filium Titij. certè per eam emancipationem iura omnia adoptiui nepotis perdit.

m Per emancipationem. ſcilicet filij: vt arg. infra de capit. dimi. l. iij. & de iniuſto teſt. l. verum eſt. §. ſi. ſecundum quoſdam. ſed Ioan. per emancipationẽ. ſ. ſuiipſius. nec enim emãcipato filio adoptiuo, exit de poteſtate nepos ex eo. ſic enim eſt in naturali: vt infra eodem. l. liberum. & adoptio naturam imitatur: vt inſti. eod. §. minorem. & infra, de ea. & poſtli. reuer. l. ſi me tibi.

† P. F. *etiam.*

n Omnia iura, id eſt dignitatem, & nomen filij vel nepotis: vt ſ. l. proxi.

Si paterfamilias. CASVS. Aliquis q ſui iuris erat: in adrogationẽ ſe dedit Titio: ipſe tranſit in poteſtatẽ Titij & omnes qui ſunt in ſua poteſtate: etiã illi, qui poſtliminio reuerſi ſunt. Itẽ qui in vtero ſunt. & hoc dicit vſq; ad §. qui duos. vbi eſt caſus. Duos filios habebã Seium. & Titium: & ex Titio nepotem habebam. poſſumne eũ nepotem adoptare, quaſi ſit ex Seio natus? Bene poſſum, ſi emãcipo nepotẽ: quia nõ quaſi auus hęc facio: ſed quaſi quilibet extraneus: Tertio dicit, quod cauſa cognita debet qs arrogare: & in quibus vertitur cognitio, dicit per exẽpla, quæ ſubijcit nã nec poteſt quis plures arrogare, niſi ex iu-

patus [a] sit: omnia, quæ [b] eius fuerũt, & adquiri possũt, tacito iure ad eũ transeũt, qui adoptauit. hoc amplius, liberi eius qui in ptãte [eius] sunt, eũ sequuntur, sed & hi, qui postliminio redeũt, vel qui in utero fuerunt cùm adrogaretur, simili modo in potestatem adrogatoris rediguntur.

Id qu d quis non potest facere tanquam ipse: potest tanquã alius. h. d. & ad hoc quotidie allegatur.

Qui duos filios [c] & ex altero eorum nepotẽ habet, si vult nepotẽ quasi ex altero natũ adoptarẽ potest hoc efficere, si eũ emãcipauerit, & sic adoptauerit, quasi ex altero natũ. facit enĩ hoc quasi qlibet, [d] nõ quasi auus: & qua ratione quasi ex quolibet natum potest adoptare, [e] ita potest & quasi ex altero filio.

In adoptionibus considerantur causæ infra scripta: & ars imitatur naturam inquantum potest. & tutor durante tutela & curator durante cura nõ potest adoptare pupillum vel adultum hoc dicit, vsque ad §. cæterum in lege sequen. h. d. Bar.

In adrogationibus cognitio † vertitur, num fortè minor sexaginta [f] annis sit [is,] q adrogat, qui magis liberorũ creatiõi [g] studere debeat, nisi fortè morb9, [h] aut ualetudo in causa sit, aut alia iusta cã adrogandi; veluti si coniunctã [i] sibi personam velit adoptare. Item non debet quis plures adrogare, nisi ex iusta causa. [k] Sed nec libertum [l] alienum, neq; maiorem minor. [m]

Iabolenus libro sexto ex Cassio. XVI.

ADoptio enim in ijs personis locum habet, [n] in quibus etiam natura potest habere.

Adultus vel pupillus non potest adoptari per tutorem vel curatorem hoc dicit.

Vlpianus libro. xxvj. ad Sabinum. XVII.

NEc ei permittitur adrogare, qui tutelam vel curam alicui9 [o] administrauit, [p] si minor vigitiquiq; annis sit, qui adrogatur: ne fortè eum ideo adroget, ne rõnes reddat. Itẽ iquirẽdũ

sta causa. Item quis libertum alienum adoptare nõ potest, nec maiorẽ minor adoptare potest. Itẽ dicit, quod tutor eum, cuius tutelam gerit, adoptare nõ potest. Itẽ debet inquiri vtrum si quis adoptet animo, deprædandi, & fraudandi, vel libidinis causa. Itẽ dicit, quod is tutor potest adoptare pupillum, qui bono animo hoc facit: alias esset damnum pupilli. Item requiritur cognitio, vt videatur quæ sint facultates pupilli, & ei9 qui adoptat: & cuius vitę sit, qui adoptat. Item inspicitur cuius ætatis sit, qui vult adoptare. Item dicit ĩspici si ille qui vult adoptare, habeat liberos: an possit adoptare, & si est bonus iste & pauper: vtrum ditiorẽ adoptet. & dicit qđ sic, si vitæ, &c. Vltimo dicit quod in superioribus casibus adrogator satisdat, quod restituat omnia bona adrogati agnatis, si apud eum decesserit, & de hoc tabellioni cauere debet. Item dicit statim lex his verbis, ad quos ea res pertinet, hæc verba & ad libertates & ad legata extendũtur. Viuianus.

† in P. F. est Sic. al. Sit.

a Si paterfamilias adoptatus. Idest, adrogatus.

b Omnia quæ, excepto iure, agnationis, & obligatione operarum etiã olim. hodie vero ad vsumfructũ tantum quęruntur: vt institu. de acquisit. per arrogationem. In princ. §. i. sed an possit aliqua excipere? Respon. nõ, sicut dicimus in monacho: ut in authen. de monachis. § illud. coll. j. quia cõtraria voluit. sicut si vendo domum deducta superficie, vel solum deductis arboribus: vt insti. de rerum diui. §. si Titius, & infra, de superfi. l. fi. & infra de actio. & oblig. l. obligationum. a. §. placet.

c Qui duos filios. No. arg. quod quandoq; facit, aliquis aliquid nõ tanquam ipse, sed tanquam alius. sic C. de administra. tuto. l. cum quædam, & infra, qđ cuiusq; vniuer. l. item eorum. l. prin. & infra ad Trebel. l. debitor sub pignore. §. fi. & infra iud. sol. l. iij. § sed & si quidem. & j. pro so. l. sociũ qui. in pr. & infra, ad Sylla. l. si sequens. in fi. arg. cõtra ista de inof. te. l. si proponas. §. pen. & C. de dolo. l. j. & infra, de conditio. indeb. l. si non sortem. §. si filius, & infra. de distra. pigno. l. ij. & infra, de leg. ij. l. fina. §. quætuor.

Pro declaratione istius gloss. distingue secundum Bar. hic, quia aut est in hoc aliqua cõtrarietas, aut non, primo casu quod quis non potest tanquam ipse, nõ potest tanquam alius, vt dicta. l. si proponas. secundo casu quod quis põt tanquam ipse potest tanquam alius: vt hic. & hoc est verũ. nisi veniat contra fidem debitam iure contractus, vel contra fidem iure coniunctionis personæ. in quib. casibus quod quis non potest tãquam ipse, nec tanquam alius: vt dicto. §. quatuor. & in dicta le. j. C. de dolo.

† Ad hoc respõsum, & sequentes leges ptinẽt ea q eleganter disserit Cicero pro domo sua ad põtifices.

d Quasi quilibet Idest, quasi extraneus. cum esse desierit nepos emancipatione.

e Potest adoptare. Scilicet extraneum: vt s. eod. l. si quis nepotem.

f Sexaginta. alias dicitur senex maior lxx. ann. vt in excusatione tutelę, vt C. qui ætate. l. j. libro decimo. alias quinquaginta quinque: vt in excusatione munerũ personalium: vt C. qui ætate. l. i. §. fi. li. x. sed mulier non dicitur studere procreationi liberorũ à quinquaginta annis supra: vt C. de leg. hęr. l. si minor.

Senex qs & quãdo dicitur. Vir quousque generet, & fœmina cõcipiat.

g Creationi. vtilius etiam est reipublicæ filios de nouo creare, quã creatos quadã fictione alicui dari: vt infra eo. l. 2. §. tertio. Sed argu. contra. C. de natu. lib. l. 3. in fin. & ille versus. Non minor est virtus, quã quærere parta tueri. sed non obstant. quia hominũ, idest filiorum conseruatio ad Deum pertinet.

h Morbus. s. temporalis. valetudo autẽ perpetua.

i Coniunctam. Quia par affectionis causa suspicionẽ, remouet: ut infra de ritu nup. l. nõ solũ. §. si vno

k Causa. Quia multum erat diues.

l Nec libertum. sed suum sic: vt infra de ritu nupt. l. sciendum. & s. de statu ho. l. fi. & facit ad hanc legem infra de in ius voc. l. sed si hac lege. §. patronũ. Sed contra infra eo. l. fi. in §. fi. Sol. ibi iure adrogationis per principẽ permittitur: hic iure adoptionis inhibetur. Sed nonne est semper sui iuris l Respon. non si primo in adrogationem vni se per principẽ dedit: vel dic vt ibi.

m Maior. Scilicet adoptare debet Accur.

n ADoptio. Locũ habet. s. plerunq; propter id q. dicitur Inst. eo. § sed illud. & s. e. l. ij. §. illud.

o NEc ei Alicuius. Quem vult adrogare.

p Administrauit. s. cuius q fuit [illegible] tutela. Sed.

con [illegible]

est, num forte † turpis [a] causa adrogandi suo sit.

Arrogatio pupilli debet fieri cum causa cognitione, quæ infra sequitur: & arrogans pupillum debet satisdare se restituturum bona ipsa arrogatione finita per mortem impuberis illis, ad quos bona peruenire debent: vt puta substitutis vel aliis heredibus: quæ satisdatio si non fuerit apposita, datur eisdem vtilis actio contra ipsum arrogantem.

Eorum [b] ‡ duntaxat pupillorũ adrogatio permittenda est ijs, qui vel naturali cognatione, vel sãctißima adfectione ducti adoptarẽt: cęterorum aũt prohibẽda ẽ: ne sit [c] in potestate tutorum, & finire tutelam, & substitutionẽ a parente factam extinguere. Et primũ [d] quidem excutiendũ erit quæ facultates [e] pupilli sint, & quæ eius, qui adoptare eum velit: vt æstimetur ex cõparatione [f] earum, an salubris adoptio posit pupillo intelligi. deinde cuius vitæ [g] sit is, qui velit pupillum redigere in familiã suã. tertiò cuius demum ætatis sit: vt æstimetur, an melius sit, de liberis procreandis eum cogitare, quam ex aliena familia quẽquam redigere in potestatẽ suam. Præterea videndum est, an nõ debeat permitti ei, qui vel vnum habebit, vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorũ, quos ex iustis nuptijs procreauit, diminuatur spes quã vnusquisque liberorum obsequio [h] parat sibi: aut qui adoptatus sit, minus percipiat, quam dignũ erit eũ cõseq. Interdum & ditiorem permittitur adoptare pauperiori, si vitę eius sobrietas [i] clara sit, vel affectio honesta, nec incognita. Satisdatio [k] autem in his casibus [l] dari solet. [m]

Marcellus lib. 26. Digestorum. XVIII.

Non aliter enim voluntati eius, qui adrogare pupillũ volet, (si causam eius ob alia [n] probabit [o] (subscribendũ [p] erit, quam si cauerit [q] seruo publico [r] se restituturum, ea quæ ex bonis eius consecutus fuerit, illis, ad quos res peruẽtura esset, si adrogatus permansisset in statu suo. [s]

Vlpianus libro 26. ad Sabinum. XIX.

His verbis [t] satisdationis, quæ ab adrogatore præstari debet *Ad quos* [u] *ea res pertinet* & libertatibus prospectum esse, [x] quæ secundis tabulis datæ sunt, & multò magis substituto seruo, itẽ legatarijs, nemo dubitat. [y] q̃ satisdatio si omissa fuerit: vtilis actio [z] i adrogatorẽ dat.

Tutor an posit adoptare pupillum.

contra. ff. eo. l. nonnunquam. Sol. hic loquitur: cum tutela iam finita erat: & ideo præsumit quod in fraudem fiat, ne rationẽ reddat. ibi loquitur quãdo nondum tenebatur actione tutelæ: nec erat finita tutela secundũ Io. arg. ff. de ritu nup. l. libertum. §. senatusconsulti. vel dic quod ibi adoptabat sancta affectiõe: vt ar. infra hac. l. §. eorũ Accursius.

† P. F. ne forte.

[a] Turpis. scilicet vt deprædetur adrogatum. vel adrogat adultam, vt habeat eius copiam.

[b] Eorum. Scilicet pupillorum adrogatio permittenda est duntaxat his eorum, scilicet tutorum, qui vel naturali, &c. secundum Bul. Sed Ioan. legit illorum adrogatio permittenda est his duntaxat, qui cognatione naturali vel sancta affectione entum; id est, pupillorum ducti, &c.

‡ In nonnullis ex. legitur, his duntaxat pupillorũ arrogatio permittenda est qui, &c.

[c] Ne sit. Si enim passim permitteretur adoptare, cuilibet eueniret, vt tutor adoptaret pupillum: & sic finiretur tutela, cum omni cap. di. pupilli tutela finiatur: vt instit. quibus mod. tut. fin. §. sed & pupilli. Itẽ extingueretur substitutio: cum pupillaris substitutio a patre facta testamentũ filij esse dicatur: vt instit. de pupil. subst. §. igitur. & capitis diminutione etiã minima testamentũ infirmetur: vt insti. quib. mod. test. infir. §. alio.

[d] Et primum. Id est, post prædicta, vt appareat sancta affectio i tutore & alijs.

[e] Quæ facultates. Facit infra de priuil. credi. l. si creditores.

[f] Comparatione. Facit infra, de test. l. 3. in princip. & infra, de transf. l. cum hi. §. in persona.

[g] Cuius vitæ. Scilicet prodigus, an parcus.

[h] Obsequio. vt C. de inoffi. test. l. si quando. §. illud

[i] Sobrietas. Plus enim facit grauitas & benigni mores ad fidem, quam facultates: vt infra, de tut. & cur. da. ab his l. scire oportet. §. penul. & infra, de verb. oblig. l. si quis stipulatus, in fine. & facit instit. de fi spe. tut. §. fina.

[k] Satisdatio. Id est, cautio cum fideiussore.

[l] Casibus. Scilicet impubere adrogato.

[m] Dari solet. Scilicet agnatis adrogati, & alijs, vel seruo publico, id est, tabellioni stipulãtis pro eis, quod restituat ipsi bona adrogati, si apud eum decesserit adhuc impubes: vt infra eodem l. proxima. & l. sequen. Accursius.

[n] Non enim aliter. Ob alia. Quia probauit omnes casus, q superiori lege continentur. quid si de his omnibus quæsitum non fuerit? Respon. non valet adoptio: vt infra, de transac. l. cũ hi. §. si prætor. & C. eodem. l. cũ enim. licet sit argu. contra. infrà de senato. l. senatoris filius. & infra de vẽ. inspi. l. prima. in fine.

[o] Probabit. Scilicet adrogator.

[p] Subscribendũ. Id est, consentiendum a principe, vel ab alio vice principis.

[q] Si cauerit. Id est promiserit.

[r] Seruo publico. Id est, tabellario. vt ff. rem pup. sal. for. l. si pupillus. & instit. eo. §. cũ autem. seruus autem non potest esse tabellio: vt C. de ta. l. generaliter. libro decimo.

Seruus tabellio esse nõ potest.

[s] In statu suo. Id est, si se in adrogationem non dedisset. Accur.

[t] His verbis. ad quos ea res pertinet: vt infra proxi.

[u] Ad quos. Vel materialiter: vel causatiuè.

[x] Prospectũ esse: Impropriè. vt infra, de verb. signif. lege sciendum. §. fina.

* alias. significatiue.

[y] Dubitat. Alias enim actio substitutis vel legatarijs non daretur, cum testamẽtum sit ruptum capitis diminutione: vt instit. quibus modis test. infir. §. non tamen. & facit infra, de vulgari substitu. l. cum.

[z] Vtilis actio. Not. intelligi stipulationem, vbi nõ est, sic infra, si cui plusquam per legem Falcidiam. l. nisi. §. item sciendum. & C. de rei vxo. actio. l. vnic. in principio, & in authen. vt nul. iudi. §. super hoc. collatione nona. & facit ad hoc infra, de vsufru. earum rerum

terum quæ vsu consu. hoc senatusc. §. j. & de dam. in fect. l. si finita. in prin.

a HÆc autem. Impubes. ergo in adulto nõ habet locum hæc stipulatio, etiam ab initio.

b In pupilla. Nam appellatione pupilli, & pupilla continetur sed nõ econtra. vt ĩ. de le. iij. l. seruis legatis. §. sed pueris.

Marcellus lib. xxvj. Digestorum. XX.

HAec autem satisdatio locum habet, si impubes [a] decessit. sed & si de pupillo loquitur: tamen hoc etiã † in pupilla [b] obseruandũ est.

Caius lib. singulari regularum. XXI.

NAm & fœminæ ex rescripto principis adrogari [c] possunt.

Vlpianus libro xxvj. ad Sabinum. XXII.

SI adrogator [d] decesserit, impubere relicto filio adoptiuo, [e] & mox impubes decedat, an hæredes adrogatoris teneantur? [f] Et dicendum est, hæredes quoque restituturos [g] & bona adrogati, & præterea quartam partem. [h] Sed an impuberi adrogator substituere possit, quæritur. & puto non admitti substitutionẽ, nisi fortè ad quartam solam; [i] quam ex bonis eius consequitur, & hactenus, vt ei vsque ad pubertatem substituat. cæterum si fidei eius committit, † vt quandoq; restituat: non oportet [k] admitti fideicõmissum: quia hoc non iudicio [l] eius ad eũ peruenit, sed principali prouidentia. [m] Hęc [autẽ] omnia dicẽda sunt, siue in locũ filij, siue in locũ nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

Paulus lib. xxxv. ad edictum. XXIII.

QVi in adoptionem [a] datur: ijs, quibus adnascitur, † [n] cognatus fit: quibus ve-

c NAm & fœminę. Arrogari. passiuè, non actiuè nisi impetrẽt à principe solatium liberorũ amissorũ: vt C. e. l. mulierẽ. et insti. eo. §. fœminę.

† in P. F.

d SI arrogator. CASVS. Arrogator decessit filio adoptiuo relicto, impubere decessit tandẽ impubes iste tenentur heredes arrogatoris bona restituere impuberis ijs, q venissent ad successionẽ eius ab intestato, si arrogatus non fuisset, & dare etiã quartam partẽ bonorum arrogatoris: i qua arrogator ipse põt ei substituere vsq; ad pubertatẽ, & nõ vltra. vltimo dr̃ quod hoc locũ habet ẽt si quis arrogauerit in locũ nepotis Viuia.

d Si arrogator ? hęc lex loquitur cũ arrogator pri⁹ in sata cõcessit, & bene. & sic postea pubere decedente, substitut⁹ ei in paterno testamẽto admittetur per bo. possessoriã hæreditatis petitionẽ: quia tempore mortis inueniebatur sui iuris: & sic re confirmata, est substitutio extincta per arrogationem: vt institit. qui. mo. test. infir. §. non tamen. sed quid si prius decessisset impubes ? videtur substitutus non admitti, sed illi qui succederent ab intestato, si arrogatus remansisset in suo statu: vt insti. qui mo. test. infir. §. non tamen. & s̃. eod. l. nec ei. §. ijs. sed dic substitutum admitti ex stipulatiõe tacita vel expressa, quasi lex fingat testamentum non rumpi. vt s̃. eo. l. his verbis. sed pone arrogatorem substituisse aliquem in quarta, quam ei dat ex bonis proprijs, & impuberem post arrogationem decessisse, nunquid dicã admitti substitutum in quarta ad ipsam quartam, & venientes ab intestato ad alia bona ? si pones nullum substitutum à patre naturali non audeo hoc dicere, tum nemo pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere potest, vt ĩ. de reg. iur. l. ius nostrũ. sed nũquid dicam substitutum à patre naturali in cæteris bonis admitti, in quartam substitutũ ab arrogatore, quasi ex duobus testamentis successerint ? dic ergo substitutum in quarta: & quartã iure institutionis, & eius occasione etiam alia bona habiturũ: & tenetur substitutus in testamẽto patris naturalis si habet, vel si nullus fuerit substitutus, tenetur venientibus ab intestato vtili actione ex stipulatu reddere bona arrogati. vel dic quod hæredes arrogatoris teneantur vtili actione, scilicet petitione hęreditatis substituto à patre naturali eo casu, quando habuit substitutũ. Et sic ex prædictis videbitur iste arrogatus decessisse duobus testamentis conditis pro se, vno à patre naturali alio ab arrogatore, quod est mirabile nec alibi inuenitur, nisi in milite, vt infra, de milit. test. l. quærebatur. in prin. & inst. de hæc. inst. §. non autem.

Decessisse quis põt duobus testamentis conditis.

e Adoptiuo. Non hærede relicto, sed alijs extraneis institutis. Accur.

f Teneantur. Scilicet substitutus in testamẽto patris naturalis. vel etiam agnatis.

g Restituturos. s. eis, qui venissent, si arrogatus non esset & hoc per directã actionem ex stipulatu, idest, natã ex verbis expressis, si satisdatũ est seruo publico vel si non tunc per vtilem: vt s̃. eo. l. nõ aliter. & l. his verbis. & ĩ. de vulg. subst. l. causa. & per bo. possessoriam hæreditatis petitionem: vt in alia gloss.

† P. F. committat.

h Quartam partem. Id est, ex cõstitutione diui Pij: vt ĩ. de col. bo. l. j. §. si impuberi. & ĩ. de inof. test. l. Papinianus. §. si quis impubes. & inst. e. §. cũ autẽ. & hæc quarta petitur condictiõe. ex dicta lege diui Pij: cum ad eã stipulatio porrigi nõ videatur. vt. s̃. e. l. non aliter. & insti. e. §. cum aũt. sed an hæc quarta est olum bonorum, vel portionis sibi ab intestato debitæ tantum ? Resp. quidam olum & secundum eos inuenitur plus adoptiuus, quã legitim⁹ habere si forte sunt quatuor legitimi vel plures. & vnus adoptiuus. vnde dic quartam, scilicet, sibi debitæ portiõis ab intestato, vt in naturali, quem pater vult exhæredare: vt C. de inoffi. test. l. parentibus. cum adoptio naturam imitetur: vt supra eod. lege, adoptio enim Accursius.

* Sumptũ est ex tit. de ritu nupt. Dua.

† in P. F. e. C.

i Quartam solam. Subaudi & ad cætera, quæ beneficio arrogatoris ad eum peruenerint: vt infra, de vulg. subst. l. sed si plures. §. in arrogato quoq; . quæ est contra. vel dic quartam solam. i. tantum. & subaudi, & eam partem quam &c. & est similis lectura. C. de sacrosanctis eccle. l. placet.

k Oportet. Sed si aliud vltra quartã ei reliquit, poterit ei substituere in eo post pubertatẽ, vt ĩ. subijcit.

l Iudicio. non mera liberalitate.

m Prouidentia. quæ istud statuit. s. constitutione diui Pij.

QVi in adoptione. CASVS Filius meus quem in adoptionẽ tibi dedi, efficitur quidem iste fili⁹ post adoptionẽ cognatus illis quib⁹ erat agnat⁹ ante adoptionẽ. Vel aliter dic, efficitur cognatus ijs qb⁹ agnascit. & de hoc ponit exẽpla, ita q si filiũ adoptauero vxor mea isti filio adoptiuo non fit mater, nec eius cognata fit, vel agnata. Itẽ mater mea non ẽ illi auia. sed si habeo filiũ, efficitur frater filię meæ, dũ tñ nec vxorẽ meã nec matrẽ meã ducat I vxorẽ. Vi.

a Agnascitur. i. quibus erat agnatus ante adoptionem

rò non adgnaſcitur, nec cognatus fit. adoptio enim nō ius ſan guinis, [a] ſed ius adgnationis [b] adfert. & ideò ſi filium adoptauero, † vxor mea illi matris loco non eſt. [c]

† P. F. adoptant- tum.

Neque enim adgnaſcitur ei: propter quod nec cognat' ei' fit. Itē nec mater auiæ loco illi eſt: quoniam ijs, qui extra familiam [d] meā ſunt, nō adgnaſcitur, ſed filiæ meæ is, quem adoptaui, frater fit, quoniam in familia mea eſt filia, nuptijs [e] tamen etiam eorum prohibitis.

† P. F. cognata,

Vlpianus lib. i. diſputationum. XXIIII.

NEque [f] abſens, neque diſſentiens adrogari poteſt.

Pater contra emancipationē à ſe factam, & diuturnitate tēporis roboratam venire non poteſt. Bar.

Idem libro quinto opinionum. XXV.

POſt mortem filiæ ſuæ, quæ vt materfamilias (quaſi iure emācipata) vixerat, & teſtamento ſcriptis hæredibus deceſſit: aduerſus factum ſuum, [g] quaſi nō iure eam, nec pręſentib. teſtibus emanciparit, † pater mouere cōtrouerſiam prohibetur. [h]

† P. F. emancipaſſet.

Id quod per me poſſum, non poſſum per alium.

Neque adoptare, nec adrogare quis abſens, nec per alium [i] eiuſmodi ſolennitatem peragere poteſt.

Iulianus lib. lxx. Digeſtorum. XXVI.

QVem filius meus emancipat' adoptauerit, is meus nepos non erit. [k]

Idem libro lxxxv. Digeſtorum. XXVII.

EX adoptiuo [l] natus adoptiui locum obtinet iure ciuili. [m]

Caius libro i. Inſtitutionum. XXVIII.

[Glossa]

nē efficitur cognatus poſt adoptionem ſm M. ſed male. quid enim ſi prorſus ab extraneo arrogetur? nō fieret agnatio vel cognatio, ſecundū eū, quod eſt falſum: vt j. vñ. cog l. j. §. cognationē. ſed ipſe de primis agnatis ſorte intellexit, qui per capit. di. deſinūt eſſe agnati, ſed remanēt cognati. dic ergo, agnaſcitur his tantum quibus eſt arrogator agnatus. ſed in quo apparebit hæc agnatio vel cognatio? Reſpon. in iure quod habent agnati inter ſe: & conſequēter in eo, quod habent cognati in ſuccedendo, & alijs: ut infra, de ſu. & le. l. ij. §. hæreditas. ſed hodie hoc habet locum tantum in arrogatione, non in adoptione, niſi detur non extraneo: vt C. de adoptio. l. cum in adoptiuis. §. ſed ſi quidē. & inſti. eo. §. ſed hodie.

[a] Sanguinis. i. cognationis.

[b] Agnationis. Quod eſt ius ciuile. & ſic ciuile ciuili ſe applicat, non naturali.

[c] Matris loco non eſt ſed nouercæ, vt infra, de ritu nup. l. adoptiuus. j. reſpon.

[d] Familiam. Hic ponitur familia, pro agnatitia cognatione. infra. de verb. ſig. l. pronūtiatio. §. communi.

[e] Nuptijs. Hoc tamē aduerſatur ei, quod de matre & vxore adoptātis dicitur: & hoc perpetuo. ſororem antē ſoluta adoptione accipere poſſumus, vt infra de ritu nupt. l. adoptiuus, in prin. & l. quinetiam in prin. & §. item patris. Accur.

NEque. CASVS. Si volo aliquem arrogare, debet expreſſim is qui arrogatur conſentire, vnde ſi eſt abſens, vel diſſentiat, arrogare eum nō poſſum. Viuianus.

[f] Neq;. Facit ſ. eo. l. in adoptionibus. Accur.

POſt mortem. CASVS. Filiam habebam, quæ à me emancipata ita vixit, quaſi ſui iuris eſſet: tādem deceſſit, & hæredem ſibi inſtituit, vtrum poſſim mouere quęſtionem, non iure eam emancipatā fuiſſe? Reſpon. quod non. ſecundo dicit per alium, quis abſens arrogare non poteſt. Viuia.

Contra factum ſuū an quis uenire poſſit.

[g] Factum ſuum. No. quem non poſſe venire cōtra factum ſuum, ſic ſ. de ſer. ruſt. pręd. l. per fundū, in gl. fi. & C. de ſer. pig. da. l. ſi creditoribus, & C. de re. vo. do. l. cum profitearis, C. de remiſ. pign. l. j. Sed argumen. de agri. & cenſi. l. quemadmodum lib. xj. & C. de lib. cau. l. j. & C. de muri. l. murileguli. li. xj. Solut. refert an aliquis faciat, quod eſt prohibitum à lege, an quod non eſt prohibitum: vt emancipare nō ſolēniter, ſed tamen eſt eius contrarium permiſſum vt emancipare ſolenniter, id eſt, facit aliquid, omiſſa illa ſolēnitate, quam vult lex intercedere. In primo caſu nō obſt. factum ſuum alicui in ſecundo obſt. ut C. de agr. & cen. d. l. quemadmodū. Dic quod ibi fuit factum contra legem, hic præter. Bar.

[h] Prohibetur. Imo videtur pater admittendus: vt C. ſi aduer. rem iudi. l. ſi cum patre. & C. ne de ſtatu defunct. l. quod eſt cōſtitutū. & infra de proba. l. ab ea parte, in fin. quæ ſunt cōtrariæ. ſed dic quod hæc duo obſtant patri, & factum ſuum, & longi temporis curſus: puta decenniū, vel plus: in legibus contrarijs vnū tantum, ſcilicet factū, argu. C. de fun. pa. l. fi. li. xj. vel ibi in l. illa ne de ſtatu. defunc. non admittitur pater, ſed hæredes eius admittū tur: quoniam ſi illa veniret ad patris hæreditatem, repellerent eam, niſi omnia, quæ acquiſiuiſſet, reduceret, in commune. vel ibi ab alio: hic à patre.

[i] Nec per alium, No. quædam poſſum per me, quæ per alium non poſſum: vt hic, & C. de iudic. authen. ad hæc & C. de ijs, qui veniā ætatis impetra. l. ij. in gloſ per ſe. & infra, de acquiren. hære. l. ſi ſolus, in fin. & ibi gl. Sed arg. contra, infra de admin. tuto. l. ita autem, §. geſſiſſe, & ſ. de ſtatu ho. l. Arethuſa, in fi. Sol. colligitur, C. de cadu. toll. l. i. §. ne autem.

Quædam poſſum per me quæ per alium nō poſſum.

QVem filius. CASVS. Titius filius meus emācipatus aliquem adoptauit, an ſit iſte quem filius meus adoptauit, mihi loco nepotis? Reſpōdeo, quod non eſt nepos meus. Viuia.

[k] Nō erit. Quia filius meus deſijt eſſe per emancipationē agnatus, vñ nec per eū alius ſit mihi agnatus: vt ſ. e. l. qui in adoptionem. Hodie tamen cū filius per emancipationē nō deſinat eſſe agnatus, videtur quod ille ſit nepos: vt inſti. de leg. ag. ſuc. § fi.

EX adoptiuo. CASVS. Adoptaui Titium, qui poſt adoptionē filium procreauit, iſte filius Titij obtinet locum Titij, & venit in poteſtatē meā. Si filium habeo, & ex eo nepotē: ſimul emancipare poſſum, vel vnum retinere, & alium emancipare, hoc idem in alijs deſcendentibus intelligas. h. d. cū lege ſequen. Viuia.

[l] Ex adoptiuo. ſ. filio.

[m] Ciuili. ſ. ſuccedendo ei ab inteſtato, & hoc ſi natus fuit poſt adoptionē: ſecus in arrogato. nam & natus antē adoptionem, & natus poſt in arrogatoris erit poteſtate. vt infra eo. l. arrogato.

Libe-

a Liberum. Manumittere. Impropriè ponitur, cũ manumissio in seruos tantum respiciat: vt infra, quando act. de pec. est an. l. j. §. j.

b Vel omnes. i. ambos. & est pro nobis in eo quòd dizimus, supra eod. l. sed & facit ad hanc legem instit. quibus modis ius. pat. pot. sol. §. admonendi. Sed arg. contra infra de vulga. & pup. substit. l. sed & si plures. §. filio. Accur.

Manumissio seruos tantum respicit.

Si pater. CASVS. Pro intellectu huius legis præsuppone quod qui dat filium suum in adoptionem: consentire debet. vnde pone quod pater consentire non pôt expressim: quia mutus: si cõsentiat alio modo quam verbis expressis: valet adoptio. Viuia.

† P. F. intelligere.

c Iure. Id est, expressis verbis. vbi enim sermone opus non est, ibi consensus solus sufficit: vt infra de act. & obl. in quibuscunque. & infra, de verborum obligat. l. si stipuler. §. fina. & facit infra, si certum pe. l. cum quid & infra de reg. iu. l. vbi. Accur.

d Et qui vxores non habent. subaudi, tamẽ habere possunt. vnde spadones adoptare possunt: castrati non: vt infra eo. l. arrogato. §. fin. & institu. eod. §. sed & illud & suprà eo. l. ij. §. fina. & infra de iure dotium. l. si serua seruo. §. si spadoni. Accur.

Non potest. CASVS. Hac lege traditur, quod filius patrem cogere non potest quod emãcipet eũ, sine sit filius naturalis: siue adoptiuus vnde pone vitricus cum esset tutor, priuignum adoptauit: quod potest: cogitur tamen causa cognita eum emancipare, nam si pubes sit factus, bene cogetur vitricus priuignum emancipare, si non expediat priuigno, quod sit in potestate vitrici & hoc dicit hæc lex, cum duabus legibus sequentibus. Viuianus.

Pater cogi tur aliquãdo filiũ emãcipare.

e Vllo modo. f. regulariter, nam in casibus quatuor secus: vt si filiæ necessitatẽ peccandi imponat: vt C. de episc. audi. l. si lenones. Item si male se pater contra filium habuit: vt infra, si a pa. quis fue. ma. l. si. Itẽ si legatum sit patri relictum hac conditione: vt filium emancipet, & accepit: vt infra de cond. & demonst. l. si cui. Item est quartus: vt infra l. prox. quæ in vitrico & priuigno loquitur. Idem est generaliter in quolibet minore arrogato: vt infra, de min. l. iij. §. si quia minor. & facit ad hanc legem instit. quibus mod. ius pa. pote. sol. §. fina. & C. de emanc. liber. l. nec auus. & infra, vnde liber. l. filius. in fin. Accur.

a Cuiac. li. 2. obser. ca. 38.

Liberum arbitrium est ei, qui filium & ex eo nepotem in potestate habebit, filium quidem in potestate dimittere nepotem verò in potestate retinere: vel ex diuerso, filium quidem in potestate retinere, nepotẽ verò manumittere: [a] vel omnes[b] sui iuris efficere. eadem & de pronepote dicta esse intelligimus. †

Nota quod in adoptione verborum expressio nõ requiritur.

Callistratus lib. ij. institutionum. XXIX.

Si pater naturalis loqui quidem non possit, alio tamẽ modo, quã sermone, manifestum facere possit, velle se filiũ suum in adoptionem dare: perinde confirmatur adoptio: ac si iure [c] facta esset.

Paulus libro primo Regularum. XXX.

Et qui vxorem non habent [d] filios adoptare possunt.

Opponitur de l. si lenones. C. de epi. au. Sol. hac regula fallit in casib. hic notatis, & in inst. quib. modis ius patr. pote. solu. § fin. sed quid econtra. vide glo. l. nec auus. C. de em. ncip. libe. nam beneficium non confertur in inuitum, &c. Bar.

Martianus lib. v. Regularum. XXXI.

Non potest filius, qui in potestate patris est, vllo modo [e] cõpellere eum, ne sit in potestate: siue naturalis, siue adoptiuus.

Papinianus libro xxxj. Quæstionum. XXXII.

Nonnunquam[f] autem impubes, qui adoptatus est, audiẽdus erit, si pubes factus emãcipari desideret: idque causa cognita [f] per iudicem statuendum erit. Imperator Titus Antoninus rescripsit, priuignum suũ tutori adoptare [g] permittendum.

Martianus lib. v. Regularum. XXXIII.

Et si pubes factus, nõ expedire sibi, in potestatẽ eius redigi[h] probauerit: æquum est emancipari cum a patre adoptiuo, atq; ita pristinum ius recuperare.

Paulus lib. xj. Quæstionum. XXXIIII.

† Si tibi[i] filius in adoptionẽ hac lege fit datus [k] vt (post triennium puta) eundem mihi in adoptionẽ des: quæsitum est an actio [l] vlla sit? & Labeo nullam putat esse actionem. [m] nec enim moribus nostris cõuenire, filium temporalem habere.

Idem lib. primo Responsorum. XXXV.

Per adoptionem dignitas non minuit, sed augetur. [n] vñ senator etsi plebeio adoptatus é, manet [tũ] senator: sicut manet & senatoris filius.

f Nonnunquã. Causa cognita. Vt si locuplex sit pupillus arrogatus a paupere vel prædone. sic infra de minor. l. iij. §. si quis minor. Accur.

g Adoptare. Nota vitricum posse esse tutorẽ priuigni sui: vt C. de contra. iudi. tute. leg. fi. item nota quod potest eum arrogare. Sed cõtra supra eo. l. nec ei. in prin. Sol. vt ibi. vel dic spãliter a principe fuit impetratum, secundum to.

h Et si pubes. Redigi. i. redactum fuisse. Acc.

Si tibi. CASVS. Filiũ meũ hoc pacto in adoptionẽ tibi dedi: vt post triennium eum in adoptionem mihi des. nõ valet quidẽ talis adoptio. Viul.

i Si tibi. alias incipit, si tibi. & alias quæsitum est. Acc.

k Datus. a me patre, vel ab alio. Ac.

l Actio. i. actus. sic, C. de sacrosan. eccl. auth. hoc ius. vel dic propriè. Accur.

m Actionem, id est actum. vel dic propriè. vt. m.õ. vnde no. quod dies habetur pro nõ apposita & pactum totum: vt infra de regu. iur. l. actus legi. & infra, de hære. insti. l. hæreditas. Accur.

* Tinor, quidẽ pupillũ suum non adoptat, nisi idonea causa subsit, leg. nec ei sup. eo. hic aũt ea subest, vt concordia coniugalis cõtineatur. quod non, nisi ex sanctissima affectione, proficisci potest. Itaq; nõ pugnat cum superioribus.

† P. F. esse.

In Pan Fl. incipit. Quæsitum est si tibi, &c.

P Er adoptionem. CASVS. Si plebeius senatorem adoptet, manet senatoris, qui adoptatus est: si est filius senatoris, manet filius senatoris. Viuia.

n Augetur. Domicilium etiã adijcitur: vnde ibi potest cõueniri: vt infra, ad muni. l. ordine. in fi. Itẽ no. nõ minui dignitatẽ adoptione sic J. de sena. l. senatoris filius.

filius. §. a ſenatore ſecus per matrimonium: vt infra eod. titu. l. fœminæ. & C. de dignitatibus. lib. xij. & l. mulieres. Accur.

E Mancipari. CASVS. Filium meum quocunque loco (dumtamen idoneo) emancipare poſſum. Item poſſum emancipare filium coram præſide, etiã ſi non regat prouinciam illam vbi emancipo filium meum. Viuia.

a Loco. Idoneo tamen, ſic infra, de conſti. pec. l. qui autem. in fin. & l. ſi duo. vel non inhoneſto: vt infra de arbi. l. ſi cũ dies. §. ſi arbiter. dic ergo in quacunque prouincia: & in quacunq; ciuitate: coram iudice tamen: vt inſt. quib. modis ius pa. pote. sol. §. noſtrã autem. ſit ordinarius vel non. vt infra de manu. vin. l. etiam. §. fina. dico enim magiſtratus municipales hñe hanc poteſtatẽ. vt C. de magi. municip. l. 2. Accur.

† Vide omnino q̃ no. In. extra de off. le. c. quod translatio item & eodem titu. m. nouit.

Emancipatio & adoptio, quæ de voluntaria iuriſdictione ſunt, poſſunt fieri quocunq; loco, dum tamen idoneo. Bar.

Idem lib. xviij. Reſponſorum. XXXVI.

E Mancipari † filium a patre quocunque loco [a] poſſe conſtat, vt exeat de patria poteſtate. Apud proconſulem etiã in ea prouincia, quã ſortitus non eſt, [b] & manumitti, & in adoptionẽ dari poſſe placet.

Idem libro ij. Sententiarum. XXXVII.

A Doptare [c] quis nepotis loco poteſt, etiam ſi filium non habet. Eum, quem quis adoptauit, emancipatum, vel in adoptionem datum, iterum non poteſt [d] adoptare.

In confirmatione adoptionis non iure factæ requiritur citatio illorum, qui ex confirmatione poſſunt lædi.

Marcellus lib. xxvi. Digeſtorum. XXXVIII.

A Doptio non iure facta, [e] a principe confirmari poteſt.

Vlpianus lib. iij. de offic. proconſ. † XXXIX.

N Am ita diuus Marcus Eutichiano reſcripſit: Quod deſideras, [f] an impetrare debeas, æſtimabunt iudices: adhibitis etiam ijs, qui contradicerent: † id eſt: qui læderent [g] confirmatione adoptionis.

† P. F. contradicent.

b Non eſt. Non ergo debuit ei pareri: vt infra de iuriſdic. omnium iud. l. fin. quæ eſt contra. ſed hic de voluntaria: ibi de contentioſa iuriſdictione dicit: arg. infra, de offic. proconſ. & leg. l. ij. in prin. vel hic inter homines ſuæ iuriſdictionis: ibi nõ.

A Doptare. CASVS. Si filium non habeo, poſſum nihilominus aliquem in nepotem adoptare. ſecundo dicit, quod ſi emancipo illũ, quem adoptaui, vel alij do in adoptionem, non poſſum eum iterum adoptare. Viuia.

† P. F. Conſulis.

c Adoptare. Facit inſtit. eo. §. licet. Arg. contra. ſupra eo. l. adoptio enim.

d Non poteſt. Ne leges ſint ludibrio: vt C. de bonis quæ lib. l. ſi. circa finem. & C. de cura. furi. l. cũ alijs. in fi. & infra, de iudi. l. ſi prætor. ſecus in naturali: qui non tranſlatus, ſed redditus videtur: vt infra de lib. & poſthu. l. filio. quæ eſt contra & ſupra eo. l. ſi pater. §. qui duos. & infra, eo. l. ſi pater.

A Doptio. [illegible] Si adopto aliquem non recte. vt quia debebam coram principe, & arrogaui coram magiſtratu: princeps poteſt hoc confirmare: & in iſta confirmatione debent eſſe illi, qui læderentur ex hac vel per hanc confirmationem: vt in l. ſequenti. quæ continuatur cum iſta. Viuia.

Facta. Vt coram magiſtratu: cum eſſet ſui iuris, vel coram ſenatu, vel ſui H. corã magiſtro de gram-matica: vel facta ſine teſtibus: vel ſine ſcriptura. Ac.

f N Am ita. Deſideras. Vt adoptio non iure facta confirmari poſſit.

g Qui læderentur. Si non intereſſent confirmationi vt ſunt tutores & curatores, & filius, cũ loco nepotis aliqs adoptatur: vt ſupra eodẽ l. cum nepos. nam q̃ omnes tangit, &c. vt C. de auth. præſtan. l. fin. ſed an agnatorum? Reſpõ. fortè ſic, ſecundum Ioan. nec obſtat: ſupra eo. l. cum adoptio. quia hic loquitur, quando per reſcriptum confirmatur. Vnde eſt hic argu. quod quando reſcripta impetrãtur, debeant interueni re, qui per reſcriptum læderentur: vt argum. infra de nat. re. l. fina. & infra, de mino. in cauſæ. j. §. cauſa. & in auth. vt ſpon. lar. §. ad hæc. coll. viij. & cauſæ merita partium, &c. vt C. ſi per vim vel alio modo. l. fin.

Reſcript. impetrandis debẽt interuenire qui per ea lędi poſſunt.

In poteſtatem arrogatoris non ſolum tranſit arrogatus, ſed filij eius. Bartolus.

Modeſtinus lib. j. Differentiarum. XL.

A Drogato patrefamilias, liberi, qui in ei⁹ poteſtate [h] erant, nepotes apud adrogatorẽ efficiuntur: ſimulque cum ſuo patre in eiuſdem † recidunt poteſtatem. quod non ſimiliter contingit in adoptione. nam nepotes ex eo in aui naturalis retinentur [i] poteſtate.

† P. P. in eius.

Non tantùm cum quis adoptat, ſed & cùm adrogat; maior eſſe debet eo, quem ſibi per adrogationem, vel per adoptionem filium facit: & vtique plena [k] pubertate, † id eſt, decem & octo annis præcedere debet. Spado adrogando ſuum hęredem ſibi adcreſcere † [l] poteſt: nec ei corporale vitium impedimento eſt.

† P. P. plena pubertatis.

† Adſciſcere. P. F.

A Drogatio. CASVS. Si adrogo aliquem, efficitur in mea poteſtate, & filij ſui: ſecus in adoptione aũt. nam pater naturalis retinet nepotes in ſua poteſtate. Itẽ dicit, quod adoptator dẽt eſſe maior xviij. an. eo quẽ adoptat. Item dicit quod ſpado adrogat, & poterit ſibi inſtituere. Viuia.

h Poteſtate. Vt hic & ſupra eodem. l. ſecunda. §. fin. & l. ſi paterfam. in princ. & infra de adimi. l. ij. in princ.

i Retinentur. Sed an recidant in poteſtatem adrogatoris, ſi poſtea auus naturalis moritur? Reſpon. ſic, vt ſupra eodem. l. paterfamilias.

k Plena. Nota plena dicitur quandoq; xiiij. annorum: vt inſtitu. quibus mod. tut. fi. in princ. plenior xvij. anno. in qua quis poſtulare poteſt: vt infra de poſtulan. l. j. §. pueri iam. & inſti. qui manumit. non poſ. §. fin. alia pleniſſima, ſcilicet xviij. ann. vt hic, & quando relinquuntur alimenta impuberibus: vt infra de ali. & ci. leg. l. Mela. in princ. Sed nunquid ſi plures adoptat pluribus pubertatibus præcedere debet? Videtur quod ſic: vt infra de noui operis nuntiatione. l. de pupillo. §. ſi in pluribus. ibi, quia in re. Sed id non credo, cum & naturaliter plures naſci poſſunt: vt infra de ſolu. l. ſi pater. & infra, ſi pars hæredi. peta. l. antiqui. & adoptio naturam imitatur.

Pubertas triplex.

l Accerſere. i. ſibi hęredem ſuũ conſtituere: ſiſen adſciſcere

Emancipato filio vel in adoptionem dato, nepos ex eo post mortem aui non recidit in potestatem ipsius.

Idem lib. ij. regu. XLI.

SI pater a filiũ, ex quo nepos illi est in potestate, emancipauerit, & postea eum adoptauerit; mortuo eo, b nepos in patris potestatem non reuertitur nec is nepos in patris potestatem reuertitur, quem c auus retinuerat † filio dato in adoptionem, quem denuo readoptauit.

Idem libro primo. Pandect. XLII.

ETiam infantem d in adoptionẽ dare possumus.

Pomponius libro xx. ad Q. Mucium. XLIII.

ADoptiones non solum filiorum, sed & quasi nepotum fiunt: vt aliquis nepos noster esse videatur, perinde quasi ex filio, vel deinceps e † natus sit.

Proc. li. 8. epist. XLIIII.

SI is, qui nepotem ex filio f habet, in loco nepotis aliquem adoptauit, non puto, mortuo auo iura consanguinitatis g inter nepotes futura h esse. sed si sic adoptauit, i vt tam iure legeque k nepos suus esset, quam si ex Lucio (puta) filio suo, h & ex matrefam. eius natus esset: contra puto. l †

Paulus lib. iij. ad leg. Iul. & Papiam. XLV.

ONera eius, m qui in adoptionem datus est, ad patrem adoptiuum transferuntur.

Vlpia. lib. iiij. ad leg. Iul. & Papiam. XLVI.

IN seruitute mea n quæsitus mihi filius, in po

scifcere (vt vult Bud.) vt hic, & s. eo. l. ij. §. illud.

SI pater. CASVS. Filium habebam Titium: & ex eo nepotem. emancipaui Titium filium meũ, & nepotem in potestate mea retinui: & postea filiũ meum emancipatũ adoptaui: & postea decessi. nunquid nepos me' recidit in potestatem Titij? & respondetur quod non. Secundo dicit: Pone, Titium alij in adoptionẽ dedi: & nepotem in potestate mea retinui: & iterum Titiũ adoptaui. in hoc casu non recidit in Titij patris sui potestatem iste nepos. Viuia.

a Si pater. Duos ponit casus. Primo emãcipauit filium pater nepote in potestate sua retento. secundo casu dedit eũ alij in adoptionem, & totum intellige in patre naturali, nam adoptiuus readoptare nõ posset: vt supra e. l. adoptate. §. eũ. sed quę est ratio, quare non recidit eum in pristinum statũ redierit? Respõ. quia quasi libertus fuit hic nepos a patris sui potestate eo, scilicet patre emancipato: id est hoc e5secutus est, quod nõ debeat suo mortuo in eius recedere potestatem, & qui liberatus est, postea reuerti non potest nisi per adoptionem, vel nisi ingratus existat, vt supra eodem. l. qui liberatus. & in authen. constitu. quæ de dig. §. illud quoque. col. vj. & in authen. de sanc. episcop. §. sed hoc quidem. colla. ix. est & alia ratio, quia emancipatus filius naturalis, postea adoptatus consequitur id per adoptionem quod quilibet alius extraneus si adoptaretur: & nihil amplius. ergo finita adoptiona (quod fit morte patris) omnia iura per eum quæsita perdit: vt supra eodem. l. an omni.

b Mortuo eo. Scilicet, auo.

c Quem. Scilicet filium. Sc hæc non sunt vera si filius de potestate exiuit per dignitatem. quia omne bonum, &c. vt in authen. consti. quæ de dig. §. illud. quæ est contra col. vj.

ETiam. CASVS. Filium meum infantem dedi in adoptionem, an possum, quæritur? Et dicitur, quod sic. Viuia.

d Etiam infantem. Qui est vsque ad vij. annos. vt C. de iure delib. l. si infanti. Item hoc in adoptione: secus in arrogatione: vt supra eo. l. in adoptionibus. nisi fieret vt diximus supra eod. l. ij.

e ADoptiones. Deinceps. Vt si pronepotis loco aliquem adoptem quasi ex nepote natum: & sic de singulis, & facit ad id instit. eo. §. licet.

SI is. CASVS Nepotem habebã ex filio meo, postea quendã aliũ in loco nepotis adoptaui, decessit tandẽ, an ius fraternitatis sit inter istos, quæritur? distinguit, aut adoptaui quasi ex filio mortuo: & c. . hoc casu non erunt fratres: aut quasi ex filio viuo. & erunt fratres. Sed dominus Ir. aliter distinxit. aut adopto expresse ex tali filio, cum plures habebã vel habere possum: quo casu erunt fratres: vt in fi. legis dicitur. aut non dixi ex quo filio: & tunc nõ erunt fratres: vt in prin. legis. & sic duobus modis ponitur casus. Viuia.

f Ex filio, scilicet mortuo, secundum Ioan. vel dic, vt Ir. velle videtur, ex filio, scilicet, viuente. sed non expressit ex quo: cũ plures filios haberet, infra autem in secundo casu legis expressit. & sic primũ non valet: quia nõ apparet ex quo velit.

g Consanguinitatis, scilicet fraternitatis, quasi ex eodẽ sanguine processisse videantur. sed iura agnationis bene erunt inter eos: vt supra eodem. l. qui in adoptionẽ datur. & sic vt agnatus admittetur, non vt cõsanguineus: & ita frater legitimus & naturalis, qui habet iura consanguinitatis, isti præfertur, & hoc secundũ quosdam, Tu dic quod auo mortuo etiam ius agnationis sit sublatum: arg. s. eo. l. in omni. secundum Ioan. scilicet in casu quem posuit Ioan. scilicet, cum ex mortuo adoptauit.

h Figura. Quia nec eo auo viuente fuerunt: vt supra eo. l. qui in adoptionem.

i Iure legeq;. Filius videt alius iure naturæ, vt naturalis alius iure legis, vt adoptiuus: vt hic, & s. ea. l.

k Filio suo. s. viuente, secundum Io. & consentiente: vt s. eo. l. si quis. vnde & in hoc est ratio in promptu: quia vbi viuente filio meo & cõsentiente, & volente tanquam ex eo nepotem adopto, me decedente recidit hic nepos in eius potestatẽ: vnde & agnatus est eidẽ, & alteri fratri. vbi vero filius erat mortuus, non potest in eius potestatem recidere, qui nõ est. vnde inter nepotes meos me mortuo ius agnationis non est. Idem est secundum casum Ir. si filios habebã, nec expressi ex quo adoptarem. nam tunc propter ambiguitatẽ in nullius recidit potestatem.

l Puto. Quia iura fraternitatis sunt inter eos.

ONera. CASVS. Titius adoptauit Seium. Titius tenetur de oneribus Seij. Viuia.

m Onera eius. Vt eum alat & sustentet, & de peculio eius nomine teneatur ex cõtractibus qui postea secum fient, non prius: vt infra, de pecu. in arrogatorem. & insti. de acqui. per arroga. §. fin.

IN seruitute. CASVS Cum seruus essem, filium habui: postea fui cum filio meo manumissus. postero quidem beneficio principis filiũ meum in potestatem meam redigere. Libertinus tamen erit iste filius meus. Viuia.

n In seruitute mea. Modo manumisso vna cũ filio: vel

† P. F. Retinuerit.

† Alias, in certe. P. F. In certo.

† P. F. Vt etiam iure legis nepos suus esset quasi ex, &c. Sed rectior cõ. quæ cõfirmat ex formula rogationis apud Gell. li. 5. c. 19. Durr. lib. 2. dis. cap. 14. vbi hoc caput eleganter explicat.

† Non. n. tanta erit protis authoritas ve iura cõsanguinitatis daret, cognationis vero legis que maxima. Gell. lib. 6. c. 19. Filij sunt duplices.

vel etiam ex interuallo.

a Beneficio principis. Id est, per arrogationem, sed non per adoptionem, secundum Ir. & sic soluitur contra supra eo. l. si pater fami. §. fin. & de statu ho. l. fin. Tu dic, beneficio. i. principis priuilegio fieri posse: & sine eo nullo modo posse. nam non solum alienum liberum adoptare permittere potest: vt hic, sed etiam seruum alienum manumittere. & restituere natalibus: vt infra de nata. resti. l. quæris.

testatem meā redigi principis beneficio [a] potest; libertinū tamen eum manere non dubitatur.

TITVLVS VIII.

DE RERVM diuisione & qualitate.

Lex ista ordinate procedit, quòd res quædam sunt diuini iuris, quædam humani. quædam sunt publicæ, quædam priuatæ, quædam corporales, quædam incorporales.

Caius lib. ij. Institu. I.

SVmma [b] rerum diuisio in duos articulos diducitur. † nā aliæ sunt diuini iuris: aliæ humani. Diuini iuris sunt, veluti res sacræ & religiosæ. Sanctæ quoq; res, veluti muri & portæ [ciuitatum] [c] quodammodo [d] diuini iuris sunt. Quod autem diuini, iuris est, id nullius [e] in bonis est: id verò, quod humani iuris est, plerunq; alicuius in bonis est. Potest. n. & nullius † in bonis esse. nam res hæreditariæ, ante, quam aliquis hæres existat, nullius in bonis sūt. Hæ autem res, quæ humani iuris sunt, aut publicæ [f] sunt, aut priuatæ. Quæ publicæ sunt, nullius [g] in bonis esse creduntur. † quæ autē priuatæ sunt, singulorum existunt. Quædam præterea res corporales sūt, quædam incorporales. Corporales hæ sunt, quæ tangi possunt: [h] veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ in iure [i] consistunt: sicut hæreditas,* vsusfructus, obligationes quoquo modo contractæ. [k] nec ad rem pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur. nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerunque [l] corporale est: veluti fundus, homo, pecunia. Nam [m] ipsum ius successionis, & ipsum ius vtēdi fruendi, & ipsum ius obligationis [n] incorporale est. Eodem numero sunt † iura prædiorum vrbanorum, & rusticorum, quæ etiam seruitutes vocantur.

Hic ponitur quarta diuisio: quoniam quædam sunt communia vniuersitatis, quædam sunt singulorū: vt hic tex. per exempla omnia ponit.

Ma r a lib. iij Instit. II.

DE RERVM diuisione, &c.

b SVMMA quia in tractatu est prima, vel nulla est cōpēdiosior ea.

c Portæ ciuitatum. Alias non est in textu, ciuitatū, alias est sed magis cōuenit vt sit: sicut & in insti. e. §. sanctæ quoq;.

d Quodammodo. Non enim verè sūt diuini iuris: quia nec religio, nec cōsecratio in eis est. sed quia sancita est in eos pœna qui eas violant: & ideo sanctæ dicuntur: vt in institut. eo. §. sanctæ.

e Nullius. Scilicet, priuati hoīs subaudi, sed Dei, hominū censura, siue iudicio. vnde dic, quod res dicitur in bonis nullius multis modis: natura, vt feræ, bestiæ. & in his habet locū regula quæ nullius est, occupāti conceditur. vt in stit. eodem. §. feræ. Item cēsura, vt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ: vt hic, & institu. eod. §. nullius & hic non habet locum regula: imo pœna imponitur, si quis tetigerit: vt infra ne quid in loco sacro. per totum. & instituta eodem. §. sanctæ. item facto: vt si res pro derelicto habeatur: & hic habet locum regula: vt instit. eodem. §. penult. Item tempore, vt in thesauro: vt infra, de acquiren. rerum dom. l. nunquam. §. thesaurus. & hic habet locū regula, scilicet, vt dimidia eius quod inuenitur sit eius qui inuenit, alia dimidia sit domini soli, in quo inuenitur: vt instit. eodem. §. thesauros. Item casu, vt hæreditas iacens: vt infra proxi. respon. & hic non habet locū regula, cū fingatur ex tempore mortis fuisse hæredis, quādo postea aditur: vt infra de stipul. seruo. l. si ex re. §. fi. & de reg. iur. l. omnis hæreditas.

f Aut publicæ. Improprie, id est vniuersitatis. res enim tantum Romanæ ciuitatis publicæ dicuntur: vt infra, de verbor. sign. l. eum, qui vectigal. alias publicum dicitur ius diuino oppositum: vt C. de sacrosan. eccl. l. fina. in principio. Accur.

g Nullius. Scilicet hominis priuati, sed communitatis, vt sequitur, & pone exempla, vt theatra, & stadia, & similia: vt institu. eo. §. vniuersitatis. & sic not. argu. quòd commune est, meū non est. sic infra, eodē. l. in tantum. §. primo.

h Possunt. Id est, aptæ sunt sui natura, vt tāgi possint. nam rem, quæ est in profundo maris, tangere non possumus, & tamen est corporalis.

i In iure. Id est, sub hoc prædicabili ius, continetur, nam in definitione cuiuslibet rei incorporalis oportet te assumere ius: vt ecce hæreditas est ius succedendi, &c. vt infra, de reg. iur. leg. hæreditas. sic vsusfructus est ius vtendi, &c. vt insti. de vsufruc. in princip. Item obligatio, est iuris vinculum, &c. vt instit. de oblig. in princ. Item actio, est ius persequendi, &c. vt institu. de actionibus in princip. & sic de alijs similibus.

k Obligationes quoquomodo contractæ. Non dicit, cōtractus quia ipsi magis facti sunt, quā iuris: vt infra, de cur. fu. l. consilio. §. quæsitum est. ver. eum quoque. quæ est contra.

l Plerunque. Quia quandoque etiam incorporalis res nobis debetur vt seruitus: vt infra, famil. erc. l. hæredes. §. contra si promissor.

m Nam. Pro certe alias pro sed.

n Ius obligationis. Intransitiue lege. i. ius quod est obligatio. & sic de alijs. sed de quibusdam dubitatur scilicet, de fumo, aere, & anhelitu hominis: sed dic corporalia. sed quid de angelis bonis & malis & anima: dic incorporalia: licet de his nihil ad nos.

† P. F. *Deducitur, Al. Diuiditur.*

Res multipliciter in nullius bonis dicuntur.

† In P. Fl. potest aūt & nullius, &c.

† P. F. itemq; in vetust. exēplarib. *ipsius. n. vniuersitatis esse creditur priuata autē sunt quæ singulorum sunt.*

* Seneca vider has diuisiones Iur. consultorumque appellat ineptias li. 6. de benef. A. Persc.

† In P. B. est et

Quædam

Qvædam naturali [a] iure cõia sunt oium, [b] quædã vniuersitatis, quedã nullius, pleraq; singulorũ, quæ varijs ex causis cuiq; adquiruntur. Et qdẽ naturali iure [c] oium cõia sunt illa: aer, aqua profluens, & mare, & per hoc littora [d] maris.

Florentinus libr. vj. in Institutionum. III.

Item lapilli, gẽmæ, [e] & cætera, quæ in littore inuenimus, iure naturali statim nostra fiũt.

Martianus lib. iij. Institutionum. IIII.

Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur piscandi cã: dũ tamẽ villis, [f] monumentis, & ædificijs abstineat: quia non sunt iurisgentiũ, [g] sicut & mare idq; diuus Pius piscatoribus Formianis & Capuanis rescripsit. Sed flumina penè [h] omnia, & portus publici sunt.

Caius libr. ij. rerum quotidia. siue aureo. V.

Riparum [i] [quoq;] vsus publicus est iure gẽtium, sicut ipsius fluminis. itaq; naues ad eas appellere, & funes, ex arboribus ibi natis religare, retia siccare & ex mari [k] deducere onus aliquod, [&] in ijs reponere cuilibet liberũ est, sicuti per ipsum flumen nauigare. sed proprietas illorum est, quorũ prædijs hærent: qua de causa arbores quoq; in ijsdẽ natæ eorundẽ sunt. In mari piscantibus liberũ ẽ, casam in littore ponere, [in] qua se recipiãt.

Martianus lib. iij. Institutionum. VI.

In tantum, vt & soli [l] domini cõstituantur, qui ibi ædificãt: sed quãdiu ædificium manet: alioquin ædificio dilapso quasi iure postliminij [m] reuertitur locus in pristinam causam. & si alius in eodem loco ædificauerit, eius fiet. Vniuersitatis sunt, non singulorum veluti quę in ciuitatibus sunt, theatra, [n] stadia, [o] et si qua alia sunt communia ciuitatũ. Ideoq; nec seruus communis ciuitatis, singulorum pro parte intelligitur, sed vniuersitatis: & ideo tam contra ciuem: quàm pro eo posse seruum ciuitatis torqueri, diui Fratres rescripserunt. [p]

a Qvædam naturali. Id est gentium. b Oium. Subaudi. & quædam publica: vt insti. e. §. j. nã & de his tractat. j. e. l. nemo. ĩ fi. & l. seq. c Naturali iure. i. iure gẽtiũ, quod est instinctu naturæ inductum: vt s. de iustit. & iur. l. omnes. §. qd vero sic exponitur inst. eod. §. j. & §. singulorum. & §. fere. & §. per traditionem.

d Littora. Communia sunt quo ad vsum & dominiũ: vt hic, sed quo ad protectionem sunt Populi Roman. vt infra, ne quid in loco publi. l. littora. quæ est contra.

ADDITIO Pro declaratione huius gloss. dic quod mare est commune, quo ad vsum, sed proprietas est nullius: sicut aer est cõmunis vsu, proprietas tamen est nullius secundum la. de ra. sed iurisdictio est Cæsaris: & sic ista tria sunt diuersa. s. proprietas, vsus, & iurisdictio: & protectio, secundum Bal.

e Item lapilli & gẽmæ. gemmæ sunt perlucidæ materiæ. lapilli vero obscuriores: vt infra de au. & ac. le. l. & si non sunt. §. perueniamus. versicu gemmæ. & collige ex hac l. quod ea demum dicũtur communia quæ cũ sint in communi vsu omnium animantium occupanti conceduntur. Publica autem sunt communia vel in communi vsu: sed non conceduntur occupanti: quod est contra Pla. qui dicebat omnia publica esse communia: & econtra communia dicebat esse publica, ex eo quod omnibus animantibus permittitur publice his vti sicut communibus: vt in lauando: bibendo: & similia faciendo. cõmunia dicebat esse publica quo ad quosdam vsus, qui tantum hominibus competunt, vt nauigare, & piscari. itẽ est cõtra eũ insti. eo. §. j. vbi ponuntur vt contrariæ species. Item quia in publicis nõ solũ permittit alicui aliquid facere, sed etiã interdicta prohibitoria apponuntur: vt j. ne quid in flu. pu. Illud aũt satis videtur, quod aqua fluminis sit cõmunis, quia conceditur occupanti: & etiam irrationabilibus: sed ipse alueus est publicus, quia occupãti non conceditur. item nec aquam alicui alio deciuare licet, vt infra de flumini. l. quo minus.

f Nemo igit. Villis. ædificijs ab alio ibi positis. g Iurisgentium. i. communia iure gentium, sicut mare.

h Flumina pene. Pene dicit propter ea, quæ ad tẽpus fluunt: vt Rapo & Melonccllum, quę sunt priuata: vt j. de flum. l. j. §. fluminũ. alij dicunt propter flumina manu facta, quæ dicantur esse priuata: quod est falsum: vt j. de flu mi. l. j. §. si fossa. Accur.

i Ripatũ. Scillicet fluminis

k Ex mari. i. flumine, vel dic, propie deducere, hysteron proterõ, id est, ordo conuersus. sic insti. eo. §. littorum. sed quid si vnus vult retia siccare: alius incidere arborem? Respon. præferendum eũ, qui vult siccare: qa publicam vtilitatẽ prætendit: alius priuatam: vt argu. in authen. de non alie. §. quia vero ve ci simile. in fin. ibi, oportet enim ea. cnl. ij. alij deferunt occupanti: vt argu. infra de vsuca. l. fi. sed si simul veniãt, dic vt s. & facit ad legem istam infra, de flu. & ne qd, &c. l. j. §. ripa. & l. pen. & infra de acq. rec. do. l. pen. §. fi. & in sti. eod. §. riparum. in fin.

l In tantum. Soli. Id est, terrę domini constituantur, &c. sed contra insti. eo. §. cum in suo. & idem infra, de acqui. rer. domi. l. adeo. §. cum in suo. sed illud regulare quod ædificiũ cedat solo, hoc speciale.

m Iure postliminij nec poterit præscriptionem opponere quasi longo tempore tenuerit vt infra de vsuc. l. fi. nisi tunc possideat: vt infra de diuer. & tempo. præscrip. l. si quisquam & facit infra de reli. l. cum loca.

n Theatra a theoreo, quod est inspicere: vt est arena Veronensis.

o Stadia a stando, vbi currebant, & pręfixũ erat vsquequo currerẽt: & fertur quod Hercules vno anhelitu per octo stadia currebat.

p Rescripserunt. An ergo testimonium possit ferre vnus de collegio contra collegium, vel pro collegio? Respon. sic: quia non est prohibitum: ergo permissum: vt infra, de testi. lege prima, & lege, ea eo. in glo. ij. & infra, de pac. do. lege. inter socerum.

Al. libr. primo.

Et occupamus, vt inuenire hic cũ effectu acci piatur l. t. in j. ff. de acq. poss. adde l. si Barsatorã c3. C. de fideiu. & man. vbi bene annotat Barto. &c. A. Pers.

P. F. abstineatur

P. F. est &c.

Capenatis.

Cõia quæ dicantur. Publica q̃ dicuntur.

P. F. publicæ.

P. F. nemo.

P. F. & ex mare reducere, onus aliquid in his reponere &c. quam interpũctionem secuta est glossa, cum historiõ Proteron id interpretat dictũ hanc interpunct. cum etiã secutus sit Triboniani. Instit. De rerum Diu. §. Riparsu, nil audeo immutare. A. Pecs.

P. F. in mare.

In alijs in quam. Vtilitas publica priuatæ pręferri debet.

In P. F. est et

Permi. vt quod non est prohibitum.

§. eum inter. & hic subijcit. Accur.

a Veniam. vt hic, & infra de l ius vo.l. sed si hac. §. qui manumittit. & facit ad hūc §. Ifra. qd cuiusq; vni l. sicut §. ij. & ȷ. ad Tre. l. j. §. fuit quæstiõ. in fi. & s. de aeq rer. do. l. status. & ȷ. de quæstio. l. j. §. ter tium. Accursius.

& de solu. d. si pater. sed infra. l. proxi. est arg. contra quod sint reprobandæ.

k SAnctum. Vt muri & portæ ciuitatis: vt insti. eo. §. sanctæ. & ȷ. proxi. l. §. pen. & antepe.

l Sagminibus. Imo a sanctione, vt inst. e. §. sanctæ & ȷ. e. l. proxi. in §. proprie.

Et libertus ciuitatis nõ habet necesse veniam a edicti petere, si vocet in ius aliquem ex ciuibus. Sacræ res, & religiosæ, & sanctæ nullius in bonis sunt. Sacræ † autem res sunt, quæ publicè cõsecratæ sunt, † non priuatim. b Si quis ergo priuatum † sibi sacrũ cõstituerit: sacrum nõ est, sed profanum. Semel autem æde sacra facta, etiã diruto ædificio locus sacer manet. c Religiosũ autem locum vnusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum. d In commune autem sepulchrũ etiam inuitis cæteris e licet inferre: sed & in alienum locũ, concedente domino, licet inferre. & licet † postea ratum [nõ] habuerit, f quam illatus est mortuus: tũ religiosus fit g locus. Cenotaphiũ h quoq; magis placet locũ esse religiosum: sicut testis i ea re est Virgilius. i

Vlpianus libro xxv. ad Edictum. VII.

SEd diui Fratres contra rescripserunt. *

Martianus lib. iij. regularum. VIII.

SAnctum k est, quod ab iniuria hominum defensum atque munitũ est. Sanctum autem dictum est à Sagminibus. l sunt autẽ Sagmina † quædam herbæ, m quas legati populi Ro. ferre solebant, ne quis eos violaret: n sicuti legati Græcorum ea, quæ vocantur κηρύκεια ferũt. * In municipijs quoq; muros esse sanctos, Sabinum rectè respondisse, Cassius refert: probiberiq; oportere, ne quid in his immitteretur. † o

Vlpianus libr. lxviij. ad Edictum. IX.

SAcra * p loca ea sunt quæ publicè q dedicata sunt: siue in ciuitate siue in agro. r Sciẽdum est locum publicum tũc sacrum fieri posse, cum princeps eũ dedicauit: s vel dedicãdi t dedit, potestatem. Illud notandũ est, aliud esse sacrum locum, aliud sacrarium. Sacer locus est, locus cõsecratus. Sacrarium est, locus, in quo sacra † ponũtur, quod etiam in ædificio priuato esse potest. Et solent, qui liberare eum locũ religione volunt, sacra inde euocare. † Propriè u dicimus sancta, quę nec sacra, nec profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt: sanctione enim quadã subnixæ sunt. Quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctũ est, & si Deo nõ sit consecratũ. Et interdum in sanctionibus adijcitur, vt q ibi aliquid cõmisit, capite puniatur. Muros autẽ municipales x nec reficere y licet z sine prĩcipis vel præsidis authoritate, nec aliquid eis cõ

b Priuatim. Not. quid publicè permitti, quod priuatim non permittitur: vt hic, & ĩfra, d admini. tut. l. non existimo. & infra, de pol. l. j. in prin. & ĩfra de ritu nup. l. fin.

c Manet. Vt hic & insti. eo. §. sacræ & ĩfra de contrah. empt. l. æde. quandoq; tamen desinit, vt si capiatur ab hostibus, vt infra de relig. l. cũ loca. sed communia locus vt litus maris leuiter potest fieri priuatus: & in eundẽ statũ redire, vt s. ea. l. in pr.

d In locum suũ. quandoq; etiam in non suum: vt infra de relig. l. scriptus in princ.

e Inuitis cæteris nõ ergo est potior conditio prohibentis. sic inst. eo. §. in commune. Sed arg. contra infra cõmu. diui. l. Sabinus. & facit s. de vsufr. l. arboribus. §. nauis.

ADDITIO. Pro solutione huius cõtrarij vide Dyn. in regula, in re cõmuni. de reg. iur. li. vj.

f Non habuerit. Id est, pœnituerit.

g Religiosus fit. i. manet. quia semel concessisse sufficit, vt hic & infra de aqua plu. arcen. l. in dicm.

h Cenotaphium. Locus vel res parata ad sepeliendũ nõ tamen fuit ibi aliquis missus adhuc.

ADDITIO. Imo vero cenotaphium imaginarium sepulchrũ est, quale describitur à Virg. li. Æneidos. iij. Solennes tum forte dapes, &c. & Ergo instauramus. &c. En.

i Virgilius. Sed falsus testis est, vt ȷ. l. proxi. & de relig. l. is qui. & est hic arg. quod authoritates poetarũ sunt l causis allegãdæ: vt. s. de statu ho. l. septimo

m Herbæ. Forte saturegiæ.

n Violaret. Vnde etiam sancti dicuntur, vt ȷ. de lega. l. fi. in prin.

o Immitteretur. Scilicet sine licẽtia principum: vt hic & ȷ. ne quid in lo. sac. l. pen. & fi. & ȷ. l. proxi. §. fi.

p SAcra. Alias non est lex.

q Publicè. cũ authoritate Imperatorum, vt ȷ. vt in poss. le. l. vlt.

r In agro. Id est, I villa.

s Dedicauit. Proprie potest poni: quia olim imperatores sacerdotes erant. Vnde Dauid ait de seipso, in sacerdotibus eius. & Samuel, inter eos qui inuocant nomen tuum. vel dic ipse dedicauit. i. p prio motu, & sua sponte voluit aliquam rem a pontificibus dedicari.

t Vel dedicandi &c. i. cum aliquis impetrauit vt liceret sibi facere aliquam rem dedicari, & ipse ei permisit.

u Proprie. In sanctionibus: vt infra de pœn. per totum titu. fere, & in alijs pluribus in quibus pœna imponitur. vel dic vt ff. vt si circa leges id facias quo minus sit lex vel aliquid pro lege falsum subrogetur, vt infra, ad leg. Corne. de fal. lege prima.

x Muros autem municipales. Id est ciuitatem. sic punitur infra, ad municipales. lege prima.

y Nec reficeret. q. d. nedum facere.

z. Licet. Alicui priuato: sed ipsi vniuersitati licet: vt C. de oper. pub. l. omnes. ij. & l. intra.

† Macr. li. j. c. j Gel. li. 4. c. 9. l. fin.

† In P. F. *quæ publicè consecratæ sunt nõ priuatè.*

† P. F. *priuate.*

• Ant. Augu. li. j. c. emen. c. ij. Vide etiã Theophilum in Insti. hoc ipso tit. §. religiosum.

• Lãpridi⁹ in Alex. Sen. Cenotaphiũ in Gallia, Romæ sepulcrum amplissimũ meruit, & Vopiscus in Florian. I pr. A. Pers.

• Virgil. li. 3. Æn. Hectoreũ ad tumulũ viridi quẽ cespite inanẽ. vbi Seruius Interptat tumulũ inanẽ hoc ẽ, quod Græce Cenotaphiũ dr. Cenotaphiũ quid sit.

* Sũptum ex tit. de reli. Duar.

† Hęc herba latinis verbenaca dr. Græcis ἱερoβoτάνη herba sacra Budę.

† P. F. *del* ...

κηρύκεια Græcis dicitur, & Latinis Caducea.

† Al. *Committeretur*

* Sumptũ ex tit. Ne quid I loco sacro fiat. Duar. Imperatores olim erãt sacerdotes.

† In P. F. *reponitur.* Al. *Sacra res ponantur.*

† Sacrorum euocatio, quid sit, & qualiter olim fieri sit solita, Macr. li. 3 Satur. c. 8. pulchrè declarat: similiter & ex Liuio facile ẽ videre li. 5. ab vrbe condita.

iungere, vel superponere. Res sacra nō recipit a æstimationem.†

Pomponius libro. vj. ex Plautio.† X.

ARisto ait, sicut id, quod † in mari ædificatum esset, fieret priuatum; ita b quod a mari occupatum c sit, fieri publicum. d

Idem lib. ij. ex varijs lectionibus. XI.

SI quis violauerit muros capite puniē, † sicut si q̄s transcendat † scalis admotis, e vel alia qualibet ratione. Nā ciues Romanos alia, quā per portas egredi non licet: cū id hostile & abominandum sit. nā & frater Romuli Remus f occisus traditur ob id, ꝙ murum transcendere voluerit. g

TITVLVS. IX.

DE SENATORIBUS.

Vir in dignitate positus præfertur in dignitate vxori: & dignitas non transit de inferioribus ad superiores h. d. Bar.

Vlpianus lib. lxij. ad edictum. I.

COnsulari † fœminę h vtiq; consularem virū præferēdū esse, nemo ambigit. sed vir p̄fectorius an feminæ cōsulari præferaē, videndū. † & puto præferri: q̄a † maior dignitas est ī sexu virili. k Cōsulares aūt fœminas dicimus, cōsulariū l uxores. Adijcit. m Saturninus & † matres: n quod nec vsquā relatum o est, nec vnquam receptum.

Remotus à senatu tanquam infamis, non potest esse iudex, nec testimonium perhibere.

Marcellus lib. iij. Digestorum. II.

CAssius Longinus nō putat ei permittendū, qui propter turpitudinē p senatu motus,

a Res sacra non recipit. imo quandoq; ex causa speciali: vt C. de sac. sa. eccl. l. sancimus. in fi. & in authen. præterea.

ARisto. CASVS. Hic dicit quod sicut quando quis ædificat in mari, efficitur ædificium priuatum: ita si mare aliquid occuper: fit cōmune & publicum id quod occupatur. Viuian.

b Ita. similitudo per contrariū. loā. vt ibi: & Lazarus similiter mala.

c Occupatum. nō inundatione temporali: vt inst. e. §. alia.

d Publicum. Id est, commune.

SI quis violauerit. CASVS. Duo fuerunt fr̄es qui Rom. ciuitatē fecerunt. & cum esset contentio cuius nomine vocaretur, an Rema à Remo, vel Roma a Romulo: forte obtinuit Romulus, & dominus remansit. Et postea fratrem suum fecit occidi: quia contra suum fecerat inter dictum cum præceperat, vt nemo muros transcenderet. Viuia.

e Admotis. i. appositis. Accur.

f Remus. duo fuerunt fratres qui Romam fecerunt. & cum esset contētio cuius nomine vocaretur, an Rema a Remo, vel Roma a Romulo: forte obtinuit Romulus, & dominus remansit, qui postea fratrem suum occidi fecit, q̄a contra suum fecerat interdictum transcendēdo muros. vnde Lucanus: Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Et est argumentum quod iudex ita proximū puniat & magnum, sicut extraneum & paruū. Arg. contra infra, de recepta. l. j. & infra de inc. ru. nauf. l. Prædius. & omnino in gl. conditione. die vt ibi Ir.

ADDITIO Solue secundum Bartolum sic, quod tempore punitionis istius non erant istæ leges, q̄a habuimus eas post leges xij. tabul. quæ fuerunt post mortem Romuli & reges expulsos, vt supra, de orig. iur. l. ij. §. exactis. sic potest responderi ad omnia præcedentia.

g Voluerit. ergo pro solo conamine punitus ē. nā non legimus quod transcēderit. & sic est cōtra. infra de pę. l. cogitationis, sed dic quod peruenit ad aliquē actum. vel expone voluerit. id est, voluntatie transcenderit. sic infra. si certum petatur. l. quod si ab initio. & l. fi. j. resp. & C. fin. regund. l. si constiterit & infra de legatis. j. l. j.

DE SENATORIBVS.

Quia de statu hominum: et diuisione rerum vidimus sequitur de actionibus & iudicijs: quæ quia per officiales explicantur, vt supra de ori. iur. l. ij. §. post originem, ideo de officijs dicit primo præmittendo de senatorib. vt de dignioribus, qui erant centum numero: vt C. de pe. hered. l. fi. in pr. Accur.

COnsularCASVS. vir cōsularis præfertur fœminæ consulari. Item vir præfectorius fęminæ consulari p̄fertur. de his pone exēplum, quia si instituo filium, & filiam consules, tabulę testamenti deponendæ sunt penes virum, non apud fœminam. vt infra de fid. instr. l. fi. Item dicit quæ sit fœmina consularis. Item dicitur quod matres consulum non sunt cōsulares. Viuia.

h Consulari fœminę. quę sit hæc habes. j. ead. l. in fi.

i Præferendum. priuilegio sexus, vt s. de statu homin. l. in multis. prodest autem hæc prælatio cum tractatur, de bonis debitoris vendendis, vel parte debiti remittenda: vt j. de pact. l. si plures §. fina. & l. maiorem, vel de dilatione danda: vel cessione bonorum accipienda: vel certa portione accipiēda: vt C. qui bo. ced. pos. l. fi. item in tutore, qui præfertur in administrando, vt instit. de satisd. tut. §. quod si nemo. vel in depositione tabularum, vt infra de fid. instr. l. fi. vel decreto, vt infra, ad mu. l. quod maior. hoc vltimum non placet. Accursius.

k Virili. hic not. vt s̄. de statu homi. l. multis.

l Consularium. subaudi etiam, non solum consulum. Accursius.

m Adijcit. & male.

n Matres. s. consularium, non dico consulum. Acc.

o Relatum. s. ab alio, quā à Saturnino. & sic no. hic ꝙ in generali sermone quædam excipiuntur. sic & C. de sol. l. inquisitio veritatis. ar. cōtra. infra de pig. l. Paulus. §. fi. 1 Item no. hic, ꝙ dignitas inferiorum transit ad superiores. sed contra C. de proxi. sa. scri. l. in sacris. in prin. lib. 12. & C. de metal l. fi. in pr. in gl. ij. lib. xij. So. speciale est in allis priuilegijs, quæ ibi dicuntur, hic autem regulariter, sic & speciale ē in ludis in quibus se immittet mater volente filio consule vna cum eo, vt in auth. de consulib. §. hæc itaq. vers. si vero non compellatur. colla. iiij.

CAssius. CASVS. Titius turpiter fuit à senatu remotus, dicitur quod non poterit quodammodo iudicare, nec dicere testimonium. Viuianus.

p Turpitudinē, aliquā quā in officio cōmisit. vt in

† Cōco. c. ij. cū gl. j. extr. de reli. & vene. san. Luc. xvj.

† In al. ad Plautium.

† P. F. in mare.

† Al. punitur.

† P. F: transcēdet.

a Vñ Lucanus: Fraterno primum maduerūt sanguine muri, squæ, vt aic Liu. li. 1. vulgatior fama est. Flo. li. 1. c. x. Zonaras li. 2. rō. 2. auct. de vir. Ill. ait, à Celere centurione occisum, vide Plutar. in Romulo. Et Diony. lib. 2. A. Pers.

† Vide scripsit eleganter in hāc legē Marius Salomonius.

a Sumptū ex tit. de re. aut iu. poss. vbi refebatur dignitat: creditorū vt colligere licet ex lege 9. & ro. De Pactis.

† P. F. putem præferri.

† Que Duat.

† P. F. etiam

1 Tu dic, q̄d, p̄sona loquentis cōtinetur vt in d. l. Paul. nisi alia cā spondiat, vt in l. inquisitio. palle. in gl. secūdu Bar.

nec reſtitutus eſt, a indicare, vel teſtimōniū dicere: quia lex Iulia repetūdarum hoc fieri vetat.

Remotus à ſenatu non propter infamiam, retinet dignitatem: & filius ſenatoris appellatur non ſolum naturalis & legitimus tantum. & filius à Senatore adoptatus, & poſtea emancipatus, per emancipationem dignitatem perdit: & per adoptionem dignitas non minuitur. h. d. cum l. Senatoris. j. & ij.

Modeſtinus libro. vj. regularum. III.

SEnatorē remotū ſenatu, capite non minui, ſed Romæ morari, b diuus Seuerus & Antoninus † reſcripſerunt.

Qui indignus eſt minori ordine: multo magis indignus eſt maiori. h. d. Bart.

Pompo. lib. xij. ex varijs lectionibus. IIII.

QVi indignus c eſt inferiore ordine, indignior eſt ſuperiore. †

Vlpianus libr. j. ad Iuliā & Papiam. V.

j SEnatoris * filiū accipere debemus non tantum eum, qui naturalis eſt, d verum adoptiuum e quoq;, neq; intererit, à quo, f vel qualiter g adoptatus fuerit. nec intereſt, h iā in ſenatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante * dignitatē ſenatoriam.

Paulus lib. ij. ad l. Iuliam & Papiam. VI.

ij SEnatoris * i fili⁹ ē & is, quem in adoptionem accipit: quādiu tamē in familia eius manet. emācipatus verò nomen filij emancipatione amittit. k A ſenatore in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis eſt, quaſi ſenatoris filius videtur, quia non amittitur l ſenatoria dignitas adoptiōe inferioris dignitatis, non magis, quam vt conſularis eſſe deſinat.

Filius legitimus & naturalis emancipatus a patre, nihilo minus filius Senatoris dicitur: & conceptus ante remotionē patris à Senatu, licet poſt remotionem natus Senatoris filius dicitur. h. d. vſque ad §. ſi quis.

Vlpianus lib. j. ad l. Iuliā & Papiam. VII.

EMancipatum * a patre m ſenatore, quaſi ſenatoris filiū haberi placet. Item Labeo ſcribit, etiam eum, qui poſt mortem patris ſenatoris natus ſit, quaſi ſenatoris

ſi. hui⁹ l. & Iſra ad leg. Iul. repe. l. eadē. §. j. & not. ꝙ ſiue ei irrogetur infamia iuris, ſiue facti iā locū habet quod hic dicit: vt Iſra de iud. l. cū prætor. §. non autem, & C. de dig. l. ij. & l. iudices, lib. xij. Item no. arg. ꝙ qui ſemel malefecit: præſumitur alias malefactus: vt hic, & infra, d ac. l. ſi qs. §. j.

a Nec reſtitutus ē ſcilicet per principem: vt C. de ſenten. paſ. l. j. & infra de poſtu. l. j. §. eum qui. ver. de qua.

b SEnatorē. Morari. hoc verum ſi ex ea cauſa remotus eſt quæ infamiam non importat: alias nō pōt Romæ morari: vt infra, de excuſ. tut. le. ſed & milites. §. nimirum. & facit inſti. de capit. dimi nut. §. quibus.

c QVi indignus. ſunt enim multi ordines: alij maiores: alij minores. * Et enim maior ſuperillustris, ſecūdus illuſtris, tertius ſpectabilis, quartus deſcenſiue eſt clariſſimus. qui ergo indignus eſt eſſe de ſpectabilibus: multo magis indignior erit eſſe de ſuperioribus: vt hic, & Iſra de inter. rele. l. relegatorū. §. poteſt, & §. fi. & Iſra d ſer. expor. l. cui pacto. Sed opponitur: Imperator Indignus ē quod ſit præſes. ergo indignior de imperio? Reſpon. minores ordines ſunt indigni eo: nō ipſe eis, vel ſecundum Ioan. licet non ſit dignus: non tamē eſt indignus. & facit Inſra, de vulgari ſubſtitutio. l. ex facto. §. fi.

SEnatoris. CASVS. Quis ſit ſenatoris filius, hac lege dicit. nam ſenatoris filius eſt non tantū naturalis & legitimus: ſed ſi aliquem adoptauit ſenator, & nihil intereſt an ſuſceperit filium iam ſenator factus, vel ante ſenatoriam dignitatem. Viuia.

d Qui naturalis eſt. ſcilicet & legitimus.

e Adoptiuum. ſed cum hodie in ei⁹ poteſtatem nō tranſeat, niſi ſit auus paternus vel maternus, an eadē dignitate fruetur? Reſp. ſic, ſecundum Azo. ſicut & ab inteſtato ſuccedit, vt C. de adoptio. l. cum in adoptione. §. pen.

f A quo. ſpectabili, ſcilicet. vel illuſtri vel clariſſimo & contra. nam ab illuſtribus tantum vel ſuperilluſtribus debet adoptari, vt dicatur filius ſenatoris vt infra l. liberos. & l. vltima, in fi. dices ergo a quo ſcilicet patritio vel conſule, vel quolibet illuſtri vel ſuperilluſtri, qui omnes ſenatores dicuntur: vt in lege vltima, in fine. Azo.

g Vel qualiter. ideſt, coram principe vel præſide, cum his duobus modis fiat: vt inſt. tit. de adoptio. §. ij. & ſ. de adoptioni. l. ij. Accur.

h Nec intereſt. Quia vtrobiq; ſunt filij clariſſimi. intereſt tamen: quia poſt dignitatem ſuſcepti, ſunt illuſtres, & non primis: vt C. de dign. l. ſi ſenator, quæ eſt contra lib. xij.

SEnatoris, CASVS. Hæc lex addit ſuperiori. dicit enim, quod ſi ſenator adoptet aliquem: is videtur filius ſenatoris: ſed ſi emancipetur, deſinit filius eſſe, ſi ſenator filium ſuum in adoptionem det alij inferioris gradus: manet filius ſenatoris. Viuia.

i Senatoris. Repetit ſenſum ſuperioris le. in princi. vt addat ibi quandiu, &c.

k Amittit. ſecus in naturali: vt infra, lege proxima, in prin.

l Non amittitur, vt hic, & ſupra, de adoptionibus. lege, per adoptionem, item nec cognatio: vt infra, vnde cognati. lege prima. §. cognationem, nec origo: vt infra ad municip. l. ordine. §. finali. & facit infra, de bonis liberto. l. ſi filius qui patri. in fine. primo reſpon. Argumento. contra, infra, de adoptio. l. in omni.

EMancipatum. CASVS. Filius naturalis ſenatoris eram: ſi emancipet me: vel poſt mortē patris mei ſenatoris natus ſum: filius ſenatoris ero. ſi patre meo moto à ſenatu cōceptus fuero & nat⁹, nō ero filius ſenatoris. Si autem conceptus fui antequā pater meus moueretur à ſenatu, & poſt natus ſum: filius ſenatoris ero: Item dicit: ſi habeo auum & patres ſenatores: ero filius & nepos ſenatoris, & ſi pater meus non amittat ſenatum, ero nihilominus nepos ſenatoris. Viuia.

m Emācipatū. a patre, ſcilicet, naturali. Ioā. and. alias cōtra ſ. l. proxima. in prin. Sed quid ſi poſt emancipationē pater ſenator efficiatur, an ſit ſenatoris filius. Poteſt dici ſecundum Ioan. quod ſic, argumento in ſecundo reſponſo. huius. l.

Antequam

* Quantū deceptus ſit Ac. & q eū ſecuti ſunt interpretes in dignitatū ordine explicādo uide apud Ale. li. diſpu. 3. c. 4.

† P. F. permiſerūt

† Senatorū multos ordines fuiſſe eorū q l magiſtratu fuerāt, putat Ant. Augu. in cōmē. ad li. mode. de excuſ. tut. c. v. nē pe Cōſularium, prætoriorū, pſectoriorū, virorū. itē Clariſſimorū, illuſtrium. perfectiſſimorum.

* Sumptū ex titulo de ritu nupt. Duar.

* conſentaneā eſſe huic ſententię. l. ſi ſenator, l. de dignitatibus docet Duar. a. diſput. c. 29.

* Ex titu. de ritu nupt. Duar.

* Ex ti. de ritu nupt. Duar.

ſ In dic ꝙ fili⁹ legitim⁹ & naturalis pp emancipationē nō amittit, vt hic ſec⁹ in legitimo tm: vt ibi I contrario ſcdm Bar.

a Antequam iſte naſceretur. Et conciperetur. Ioannes. & probatur ex proximo §. Accur.

b Tempus conceptionis. Nota in hoc inſpici tempus conceptionis. ſic C. de ſuis & legi. l. ex libera. in gloſ. fin. & de nupt. l. imperialis. §. illud his. & inſti. quib. mod. ius patr. po. ſol. §. ſi. ar. contra. C. de natu. lib. l. penul in fine. ſed ibi ſpeciale eſt fauore liberorum, vt ibidem dicitur.

Cõceptionis tẽpus quandoq; inſpicitur.

filium eſſe: ſed eum, qui poſtea, quam pater eius de ſenatu motus eſt, concipitur, & naſcitur. Proculus, & pegaſus opinantur, non eſſe quaſi ſenatoris filium: quorum ſententia eſt vera: nec enim propriè ſenatoris filius dicitur is, cuius pater ſenatu motus eſt, antequã iſte naſceretur. [a]

Macula patris non nocet filio quò minus ipſe filius vti poſſit priuilegio & dignitate ex perſona aui h. d. vſq; ad finem. Bar.

[Sed] ſi quis cõceptus quidem ſit ante, quam pater eius [a] ſenatu moueatur, natus autẽ poſt patris dignitatem amiſſam: magis eſt, vt quaſi ſenatoris filius intelligatur: tempus enim conceptionis [b] ſpectandum pleriſque placuit. Si quis & patrem, & auum habuerit ſenatorẽ: & quaſi filius, & quaſi nepos ſenatoris intelligitur. [c] Sed ſi pater amiſerit dignitatẽ ante huius conceptionem? quæri poterit, an quamuis quaſi ſenatoris filius non intelligatur, quaſi nepos tamen intelligi debeat? Et magis eſt, vt debeat: vt aui potius ei dignitas proſit, quàm obſit caſus patris. [d]

Vxores coruſcant radiis maritorum, & eorum dignitate & priuilegio gaudent etiam poſt mortem ipſorum, donec nubant alii inferioris gradus: quo caſu dignitatem amittunt hoc dicit, vſque ad fin.

Idem libro vj. fideicommiſſorum. VIII.

FOeminę [e] nuptę clariſsimis [c] perſonis, clariſsimarum perſonarum appellatione continentur. Clariſsimarum fœminarum nomine ſenatorũ filiæ, niſi quæ viros clariſsimos ſortitæ ſunt, nõ habentur. [f] Feminis [g] etenim dignitatem clariſsimã mariti tribuunt: [h] parentes [i] verò, donec [k] plebeii [†] nuptiis fuerint copulatæ. Tandiu igitur clariſsima fœmina erit, [l] quandiu ſenatori nupta eſt, vel clariſsimo, aut ſeparata ab eo, alii inferioris dignitatis non nupſit.

Sicut caſus patris non nocet filio, ita nec debet prodeſſe: nec illicitè facta ſumunt vigorem.

Papinianus lib. iiij. Reſponſorum. IX.

FIliam ſenatoris nuptias [m] liberti ſecutam, patris [n] caſus nõ facit [o] vxorẽ. nã quęſita dignitas liberis propter caſum patris remoti à ſenatu auferenda non eſt. [p]

Appellatione liberorum continentur omnes deſcendentes per lineam maſculinam, ſiue ſint naturales & legitimi, ſiue legitimi tantum. h. d. Bari.

Vlp. li. xxxiiij. ad edic. X.

c Intelligitur. quod prodeſt ei, quia vno amiſſo retinetur aliud, vt infra proxi. reſpon.

d Patris. Electiue, quaſi non obſit caſus patris. & ſic eſt contra. C. de quæſtion. l. diuo Marco. ſol. hic quo ad honores quos non amittit: vt non eueniet tormenta quę ſuſtinẽt plebeii: vt ibi ſecũdum quoſdam. Alii dicunt quod hic fuit remotus ex cauſa: quę infamiam nõ importat vt ob valetudinem: ibi ex ea quę importat. alii dicunt, quod hic nepos erat in poteſtate aui: ibi non. Tu dic aut ante remotionem patris erat ſaltem conceptus, & tunc caſus patris non nocet in aliquo: vt ſuprà prox. §. ſi vero poſt caſum, ex perſona aui retinet, vt hic. non patris ſui: vt ibi. Item no. hic ar. pro feudo quod licet filius per culpam ſuã debeat amittere feudum, nepos tamen retinet ex perſona aui ſui. ſic infra. de interdic. & relega. leg. iij. & infra de iure patr. l. diui fratres, & dixi infra de in ius voc. l. adoptiuum. §. ſi. Accurſ.

Patris caſus an noceat filio.

FOeminæ. CASVS. Si qua plebeia nubat clariſſimo: clariſſima erit fœmina. ſi filia ſena. nubat non clariſſimo, ſed plebeio, non erit clariſſima, & de hiis in litera rationem reddit. Vltimo dicit quod hæc vera ſunt, quod vxor eſt clariſſima, quæ nubit clariſſimo, ſi nupta manet, vel ſi diſſoluto matrimonio alii non nubat inferioris dignitatis vel gradus.

c Clariſſimis, large accipe clariſſimis. id eſt, nobilibus. & eſt ratio huius dicti, quia fœminæ coruſcãt radiis maritorum, vt in auth. de conſul. §. hoc itaque. ver. decet enim. coll. iiij.

Fœminæ coruſcant radiis maritorum.

f Non habentur. Id eſt: ſi ſunt ſortitæ non clariſſimum ſed plebeium: non ſunt clariſſimæ: & ſic ponitur niſi, pro ſi non. ſic C. ſi manci. ita ſuc. ali. l. ij. in fine.

g Fœminis. refert ſe ad primum. Acc.

h Tribuunt. Quoad nubant homini inferioris dignitatis: vt C. de dig. l. j. lib. xj. & infra eo l. ſi. j. reſpon. & in ſi. huius legis. Accur.

i Parentes refert ſe ad ſecũdum. Ac.

k Donec. Id eſt, vſquequo copulentur nuptiis plebeiorum. & ſic not. caute differentiam patris & mariti. maritus enim ſuæ vxori dignitatem nõ præſtat, ſi alii nupſerit poſtea, qui ſit inferioris dignitatis. pater vero præſtat: & ſi is cui nup ſit filia, ſit inferioris dignitatis, dum tamen non ſit plebeius.

l Fœmina erit. ſ. gratia mariti. Acc.

* Sumptũ ex c. 52. De iudiciis, vbi clariſſimorum fit mẽtio. nã error eſt in inſcriptione capitũ Duar.

† P. F. Plebeij.

FIliam. CASVS. Si ſenatoris filia liberto nubat: non valet matrimonium. ſed pone quod filia ſenatoris nupſit liberto. poſt pater remotus eſt a ſenatu: nunquid erit modo vxor, quæritur, Dicitur quod non: quia quęſita dignitas, propter caſum patris non aufertur filiis.

m Nuptias. Scilicet de facto. nam de iure nõ tenet: vt hic. & infra, de rit. nup. lege, generali. §. ſi. & lege, oratione. In princip. ſed hodie tenet, dummodo dotalia inſtrumẽta ſint iure confecta: vt in authen. vt liberti de cætero. §. ſi quis. colla. vj.

n Patris caſus. qui aliquo caſu fuit remotus a ſenatu. vnde videbatur valere, quia peruenit ad eum caſum a quo incipere poteſt matrimonium ſi ſemper in eodem ſtatu fuiſſet, id eſt, non habuiſſet patrem ſenatorem.

o Facit. Sed contra ſupra l. proxi. vbi amittit dignitatem, ſi nubat plebeio. Sol. hic non valuit matrimonium.

p Non eſt. Neq; n. pater portabit iniquitatẽ filii, neq; filius patris: vt j. de pę. l. crimẽ. & j. e. l. emãcipatum. ſ. V.

Pater non portabit iniquitatẽ filii.

partum. §. fin. & infra, de io ius voc. l. adoptiuũ. §. fi.

Liberos. CASVS. Qui dicuntur filij senatoris, dicitur in l. ista: quia non solum filius senatoris dicitur, qui natus est ex ipso senatore: sed etiam qui nati sunt ex filijs eius, siue naturalibus, siue adoptiuis, dicuntur filij se natoris. Sed pone quod aliquis natus est ex filia senatoris: quid erit tunc? nunquid dicetur filius senatoris? Respõ. quod origo patris spectãda est: vt si pater est senator, erit etiam filius senatoris.

a Ex liberis. Vsque ad infinitum, vt in fra, de verb. signi. l. liberorum. priuilegia tamen vsque ad pronepotes tãtum extenduntur: vt C. de quæstio. l. diuo. sed veteranorũ ad primum: vt C. de pœn. l. honor.

b Naturales. Et legitimi. Accur.

c Conditionem. Quo ad honores & dignitatẽ. vt suprà de sta. ho. l. cũ legitime. nõ quo ad statũ: vt C. de rei ven. l. partum.

d Senatores. Intelliguntur quã tũ ad honores, non quantum ad onera: vt infra ad muni. l. municeps esse desinit.

e Adiectionẽ. non translertur, sed adijcitur. sie infra, de condi. & demon. l. falsa. §. j. & infra, de exce. si eũ. §. j. ibi, hoc eũ edicto, &c. sic ergo duobus locis habet domicilium: quod esse potest: vt infra, ad mu ni. l. assumptio. §. Iurisprudẽtibus. Ao autem possit mutari, quæritur? distio. Vsque secundũ Ioan. vtrum ex origine: & tunc non possit, an ex constitutione: & tunc possit: vt ff. ad muni. lege, domicilium.

Sumptũ ex titu. de ritu nupt. Duar.

† P. F. Bu ve.

Patritij teste Bud. dicebãtur nobiles Romani, q à primis senatorib. oriundi erant, lõge diuersi ab his quorũ meminit Iusti. in ti. de decur. lib. ij. C. qui cõsortes regni, patres (au thore Suida) dicebãtur.

† Al. matrona.

Forte cõpilatorum sũt verba. Patritij auctore Ioan. tem Iustiniani ętate dicebãtur patres reip. auct. Suida, & toto titulo de consulibus, & Patritijs lib. 12. Cod. qđ & placet Cuiacio.

Nuptæ. CASVS. Si qua nupta fuerit clarissimo: & postea nubat plebeio, impetrabit vt maneat clarissima, sed raro. Vltimo dicit qui sunt senatores.

f A patricijs. q. d. in eligendum est eos esse senatores, quia à patri. &c.

g Vsque. inclusiuè ponitur, inter omnes tamen non erant vltra centum: vt C. de pet. hæred. l. fin. vt. latgius hic accipis senatores.

h Sententiam. Scilicet recitando.

* Liberos Senatorũ accipere debem[a] non tantùm senatorũ filios, verum omnes, qui geniti ex ipsis, vel ex liberis [a]eorum dicãtur: siue naturales, [b]siue adoptiui sint liberi senatorum, ex quibus nati dicuntur. Sed si ex filia senatoris natus sit: spectare debemus patris eius conditionem. [c]

Dignitas Senatoria non mutat proprium domicilium. hoc di it. Bart.

Paulus libro xlj. ad edictum. XI.

Senatores licet in vrbe domicilium habere videantur: tamen & ibi, vnde oriũdi sunt, habere domicilium intelliguntur [d] quia dignitas domicilij adiectionem [e] potius dedisse, quàm permutasse videtur.

Priuilegium potest princeps facere, vt consulatu fœmina nupta plebeio consularem retineat dignitatem.

Vlpianus lib. iij. de censibus. XII.

Nuptæ prius consulari viro impetrare solent a principe (quã uis perrarò) vt nuptæ iterũ minoris dignitatis viro, nihilominus in consulari maneant dignitate: vt scio Antoninũ Augustum Iuliæ Mammeæ [†]consobrinæ suæ indulsisse. Senatores [†]autem accipiendum est eos, qui a patricijs [f]& consulibus [†]vsq; [g]ad oẽs viros illustres descendunt: quia & hi soli in senatu sñiam [h]dicere possunt.

DE OFFICIO CONSVLIS.

Et consul est illustris, vt in auth. de app. lla. & intra quae temp. §. illo videlicet obseruando, coll. iiij.

TITVLVS X.

DE OFFICIO consulis. *

Consulatus officium circa manumissiones versatur: & consules habent administrationem in solidum, & causa cœpta vno ex consulibus cœpta non potest per alium explicari, nisi in casu necessitatis, & consules apud seipsos possunt seruos manumittere, nisi sint minores ann. xx.

Vlpianus lib. ij. de offic. consulis. I.

Officium * consulis est, consiliũ [i] præbere manumittere volentibus. Cõsules & seorsum [k] singuli manumittunt, sed nõ põt is, qui apud alterum [l]noia edidit, [†]apud alterũ manumittere. separatæ enim sunt manumissiones. [m] Sanè si qua ex causa collega nõ potest manumittere, [†] [n] infirmitate vel alia iusta cã impeditus, collegã posse manumissionẽ expedire, [o] senat[9] censuit. Cõsules [p]seruos

Officiũ. CASVS. Quod sit officium cõsulis, hac lege ostenditur. Dicit enim quod officium consulis, est præbere authoritatem illis qui volũt manumittere. & hanc authoritatem præbere potest separatim consul. Vltimo dicit: si consul maior est xx. annis, poterit seruos suos manumittere, & si minor est xx. nõ potest: nisi causam apud collegam probet.

i Consilium. i. authoritatem. in consilio. hũc autẽ sublimat ordinaria professio, & principis commendatio: vt C. vbi sena. vel cla. l. ij. ibi, cõsulari &c. & §. viros. à cõtrario sensu. Et no. qđ voluntariam tantũ iurisdictionem habet: olim merum imperium, vt in summa. Az.

k Seorsum. l. separatim præstant authoritatem manumissioni. sed contra infra, de re in. l. duo ex tribus. sed ibi iussum erat, vt omnes iudicarent.

l Nomina. i. id est, probationes causarum quæ sunt insitu. qui ma. non pos. §. eadem.

m Manumissiones. i. causę propter quas manumissio fit & authoritas: quod non debet esse & sic idẽ qui cognoscit, debet authorari: vt hic, & in aut. vt de fun. seu fu. §. sancimus. co. v. & in auth. vt iudices non expectent sacras iussiones. colla. ix.

n Manumittere. l. manumittere volenti authoritatem præstare, & causam approbare possunt.

o Expedire. Licet alius audierit causam. & sic not. quod necessitas nõ habet legẽ. i. cessat lex, vbi venit necessitas sic & infra, de excu. tut. l. non solũ. §. si. & Ĵ. de off. procon. l. aliqñ. & Ĵ. qui. ex cau. ma. l. sed & si p. §. fi. & Ĵ. de off. ei' cui mã. est iurisdic. l. j. §. j.

p Consules. Maiores xx. annos.

† Con sularibus legẽdũ p̃ tar Bud.

Cassi. in 6. Var. in for. cõsul.

* Coniun ge cũ l. 20. De man. vin. Duar.

* Manumittebant cõsules in i tio sui ma gistratus seruos; imaginem quandam libertatis populi Romani pfe rẽtes, exẽplo Bruti, qui vindi cem seruũ ob proditam coniurationem manumi sit. §. 13. l. 2. De ori. iur. idque retentũ etiã est Cæsarum tẽporib. vmbrã videlicet liberæ reipub. cũ hoc esset more, suo consulatu repræsentãtib. qd qd in hãc l. alij dixerint. A. P.

† P. F. Ediderit.

† Edere nomẽ (in qt Bu. hoc loco) est curare nomẽ inseri bendũ, & veluti eiusnomẽ pfi teri l actis quẽ manu missuris mus: id qđ fiebat ante rogationẽ con sulis.

† P. F. *Si quaeu causa collega manumittere nõ poterit*

† P. F. *Aliqua.*

Non poteſt. Huic dicto eſt cōtra. ℥.de manu.vin. l.ſi rogatus.§.fin. quia ibi dicit quod poteſt apud ſe manumittere. So.refert an ipſe apud ſe cauſam probauerit & approbauerit:& tunc non poteſt: vt hic & ſic ponitur hic cum,pro qñ. an non,ſed apud collegam: & tunc poteſt: vt ibi,& hic in fin. ſm Ioan.& ſecundum R.alij dicũt quod poteſt: vt ibi ſi adeſt & collega: alias nõ: vt hic. alij exponunt hic non poteſt manumittere,id eſt,cauſam manumiſſionis approbare: qđ eſt idem cũ primo: & nota qđ hic conſul tantum voluntariam iuriſdictionem habet. & hoc dicunt quidam: & bene alij etiã contentioſam, & quod hic dicit, gratia exempli dicit: alij quod hic dignitatẽ habet ſine adminiſtratione: ad quod eſt.℥. de arbi. l.iij. §.fin. & l. ſequen. ᵇ Probata poteſt. huic eſt contra infra, de manumiſ.l. apud eum. in prin. quia nõ videt poſſe: vt ibi dicit.Sol. lege hanc literã vt punctues ibi probata poteſt:ſcilicet apud ſe,&c.vel hic erat collega, ibi nõ vel hic nũ videtur par, ſed idẽ habet imperium collega. item contra. ℥. de manu. vin. l. apud filiũ. §. j. ſi eſt ibi non, ſed ſolue punctuando hanc literam vt modo dixi. ſi autem nõ eſt ibi non, non eſt contra ſed ſimile.

ſuos manumittere apud ſe poſſe, nulla dubitatio eſt, ſed ſi euenerit, vt minor viginti annis conſul ſit; apud ſe manumittere non põt, † ᵃ cùm ipſe ſit qui ex ſenatuſcõſulto † conſilij cauſam examinat: apud collegã verò cauſa probata, poteſt. ᵇ

TITVLVS XI.

DE OFFICIO præfecti prætorio. †

A ſententia præfecti prætorio nõ appellatur, licet petiſſet peti in integrum reſtitutio. Diuiditur in duas partes. Primò ponit, vnde ſumpſit originem officium præfecti prætorio. Secundo tractat de priuilegiis quibuſdam eiſdem conceſſis. Secundo ibi, hu. Bart.

Aurelius Arcadius Chariſius magiſter libellorũ lib.ſing.de offic. præfecti prætorio. ᵃ I.

Breuiter ᶜ cõmemorare neceſſe ᵈ eſt, vnde conſtituendi prefectorum † prætorio † officiũ origo manauerit. Ad uicem magiſtri equitũ prefectos prætorio antiquitus inſtitutos eſſe, a quibuſdam ſcriptoribus traditum eſt. nã cùm apud veteres Dictatoribus ad tẽpus ᵉ ſumma poteſtas crederet, & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui adſociati principali ᶠ curæ militiæ gratia † ſecundã poſt eos poteſtatem gererẽt: regimentis reipublicę ad imperatores perpetuò † trãſlatis, ᵍ ad ſimilitudinẽ magiſtrorũ equitum prefecti pretorio a principib᷒ electi ſunt, † data eis pleniore ʰ licentia ad diſciplinæ publicæ emẽdationẽ. ⁱ His cunabulis præfectorum authoritas initiata, intantũ meruit augeri, vt appellari a prefectis prætorio nõ poſsit. ᵏ nam cùm ante queſitũ fuiſſet, an liceret a præfectis prætorio appellare, & † iure liceret, extarẽtq; exẽpla eorũ, qui prouocauerãt: † poſtea publicè ſnia principali lecta, appellãdi facultas interdicta eſt. Credidit enim princeps eos, qui ob ſingularẽ induſtriã, explorata eorũ fide & grauitate, ad hui᷒ officij magnitudinẽ adhibentur, non aliter iudicaturos eſſe, pro ſapientia ac luce dignitatis ſuę, quàm ipſe foret iudicaturus. ˡ Subnixi ſunt & † alio priuilegio, † ne à ſnis eorũ minores ætate ab alijs magiſtratibus niſi ab ipſis ᵐ præfectis pretorio reſtitui poſsint.

TITVLVS XII.

DE OFFICIO prefecti vrbi. ⁿ

DE OFFICIO præfecti &c.

Licet de officio eius intituletur: de priuilegio tamen eius tantum dicit. Officium autẽ eius eſt C. eo l. 1. & 2. & eſt hic illuſtris: vt in authen. de ap. & infra quæ tempora. §. illo videlicet col. iiij.

ᶜ Breuiter. CASVS. Quẽadmodũ initio vrbis cũ rei.imperiũ penes reges eſſet ab his Tribuni celerũ creati ſunt: qui ſm poſt eos locũ obtinerẽt. l.ij. §. qđ ad magiſtrat᷒. ℥.de ori.iu. Ac deinde ſub cõſulib. dictatores re exigẽte creati magiſtrũ equitũ ſibi adiunxerunt. d.l.ij.§. populo deinde aucto. ita reip.imperio ad imperatores tranſlato, ab his præfecti prætorio electi ſunt. Harum triplex priuilegiũ ab Aurelio Archadio hic deſcribitur. Primum, quod plenior data ſit eis licentia, ad diſciplinæ publicæ emendationem. Secundum, quod ab eorũ ſententia appellare nemini liceret: cuius etiam rationem ſubiũgit. Tertium, quod nec minores quidẽ aduerſus eorũ ſententias reſtitui poſsũt ab alio magiſtratu, quam ab ipſis prefectis prætorio.

ᵈ Neceſſe.i. vtile. Ioannes.

ᵉ Ad tempus. Scilicet ſex menſium, vt ſupra de ori. iu. l.ij.§. poſt deinde. verſi. itaque dictatores.& ver. & his dictatoribus.

ᶠ Principali.l. maiori, ſcilicet dictatorum.

ᵍ Tranſlatis. argu. pro eo quod dixi ſuprà de legibus & ſenatuſcõ.l. nõ ambigit. & C. de vet. iur. enuc.l.j.§. huius ſtudij.

ʰ Pleniore. Id eſt plena. vel plenior, ſcilicet quam olim competeret magiſtro equitum. Acc.

ⁱ Emẽdationem. Scilicet vt iudices inutiles remoueãt. & leges conſtituãt, vt C. eod. l.j.ij. & iij. Accur.

ᵏ Non poſſit. ſed ſupplicari ſic: vt C. de ſententijs præfecti præt. l.j.

ˡ Iudicaturus. Nota pro epiſcopis & cardinalibus qui ſimiles ſunt præfectis pretorio. C. de epiſcop. audien. l. epiſcopale. non in retinẽdis fęminis: vt C. de epiſcop.& cleric.l. eum qui.

ᵐ Ab ipſis. Vel à princip. & ad hoc ℥.de minn.l.in cauſæ.ij. in fin. legia. & l ſequenti.

DE OFFICIO PRÆFECTI VRBI.

ⁿ Illuſtris eſt: vt in auth. de appella.& infra, quę tempora, §.illo.& ibi gl.illo.co.iiij. ADDITIO. Aduerte hic quod poteſtas præfecti vrbi eſt maxima in ciuilib᷒ cauſis & criminalib᷒. nam in ciuilibus cõtingẽtibus in ipſa vrbe vel extra intra cẽteſimũ miliare cõtentioſam iuriſdictionẽ ſibi vendicauit: vt C. eo.l.j.j.reſpõ. In criminalib. punit capite etiã in cõſulto

† P. F. Nõ poterit

† Ex ſententia reſtituit. Fra. Hotom.§. eadẽ lege, Inſtit. qui, & qui. ex ca. man. nõ po. ſed Rꝰuard. putat legẽ ex ſe cum conſilio, id eſt, cũ conſilio.

† De prefectis pretorio vide Alcia. ll.j. de præfecto pretorio lib. C. xij. & Budæ. hic.

† De hoc magiſtratu, vide Caſſio. li. 6. Var. De for. præf. præt.

† Al. Præfecti.

† Prefect᷒ pretorio imperatoris dicebatur, qui dictatori magiſter militum, & temp. Rom. Tribun᷒ celerum: hodie noſtrates Conneſtabilẽ vocant. Egi. pec.

† P. F. Qui adſociati participales curæ ad militia gratia, &c.

† P. F. Perpetuos.

† P. F. data eis eſt plenior licentia, et c.

ᵃ Vide Chil. 1. cẽturia. 7. prou. 3.

Præfecti prætorio ũ tribus ſunt priuilegia ſi;

† In q. eſt,

† P. F. Prouocauerint.

† P. F. Etiam.

† In P. F. eſt præfecti prætorio.

Cardinales & epiſcopi. equiparãt prefectis pretorio.

In hiſce ti. vide Gell. lib. xv. ca. viij. Crinitum. lib. ſ. de honeſta diſcipli na ca. xij.

fulto principe: vt ff. de leg. iij. l. j.

Omnia. CASVS. Quid sit officium præfecti vrbi. hac l. dicitur. Nam præfectus crimina quæ fiunt in ciuitate Romana, pōt punire. Itē audiet patronū si a libertis se ali petit. Itē præfectus pōt aliquem relegare. verba habētur epistolæ: cuius epistolæ verba significant, vt in ciuitate Romana habeat iurisdictionē, & intra centum miliaria, non vltra. Item audiet dominum de seruo conquerentem, quem dicit cum vxore adulterium commisisse. Item eum qui vult conqueri de sęuitia domini: non si velit dominū accusare. Item si dominus vult prostituere ancillas, audiet præfectus. Itē procuret, vt cāpsores bene & fideliter exerceāt artem suam. Item si patronus conqueritur de liberto, cognoscit præfectus vrbi. Itē debet curare præfectus vt iusto pretio carnes vendātur, & quod sit pax in ciuitate. Item interdicere potest ex causa vrbe, certis etiā regionibus negotiatione prętereá. Itē que professione, ac foro. vt in fine legis dicitur.

a Crimina. Scilicet punienda. Acc.

b Italiam. Sed intra centesimū miliarium: ergo videtur quod Italia claudatur intra centesimum miliarium: vt infra eo. §. cum vrbem. sed falsum est quia vsque in Galliam & Siciliā Italia extenditur: vt infra, de verborum signific. lege, notionem. §. j. Azo.

c Epistola. Quam

* Cassio. lib. 6. Var. l. for. pręf. vrbi.

† Al. Cilonem sed rectior, Cilonem, vt est in P. F. De quo antiquę inscriptiō. s Latinæ, & Gręcæ: Romæque in domo Cęsia hæc.

A. ΦABION. KEIΛΩNA. TON. ΛAM. ΠPOTATON. EΠAPXON PΩMHΣ. YΠATON, &c.

A. Pers.

a Ibi enim falui erāt. sic enim Seneca lib. j. de clē. sed tutela seruis ad statuam licet cōfugere, cum in seruum ola liceant.

A. Pers.

† In P. F. *Sed vltra ipsum lapidē egressū est præfecti vrbi notionē.* in al. *Sed et si.*

Præfectus vrbi habet commissionem seu cognitionem de omnibus intra vrbem, & centesimū miliarium: & commissi delicti habet cognitionem: & potest cognoscere de querelis pro seruis contra suos dominos: & de querelis porrectis per patronos contra libertos: & potest relegare, & in insulam deportare, & cognoscit & punit tutores malè administrantes negotia pupillorum: & habet cognitionem circa nummularios, & libertos & magistratus: & pro modo culpe potest corrigere, & castigare. h. d. vsque ad §. cura carnis.

Vlpianus li. singulari de officio præfecti vrbi. * I.

Omnia omnino crimina a præfectura vrbis sibi vindicauit: nec tantùm ea quæ intra vrbem admittuntur: uerum ea quoque, quæ extra vrbē, intra Italiam: b vt epistola. c diui Seueri ad Fabinm Cilonem † pręfectum vrbi missa declaratur. Seruos, qui ad statuas cōfugerunt d vel sua pecunia e emptos vt manumittantur, de dominis querentes audiet. Sed & patronos egentes f de suis libertis querentes audiet: maximè si ægros se esse dicant, desiderentq́; a libertis exhiberi. g Relegandi deportandiq́; [in] insulam, quā Imperator adsignauerit, h licētiam habet. Initio eiusdem epistolæ ita scriptum est: *Cum vrbem nostrā fidei tuæ commisimus.* i Quicquid igitur intra vrbē admittitur, ad præfectum vrbi pertinere videtur. Sed & si quid intra centesimum miliarium admissum sit: ad præfectum vrbi pertinet: † Si vltra ipsum lapidē egressum est: præfecti vrbi notio [non est.] Si quis seruum suū adulterium cōmisisse dicat in vxorem suam: apud præfectum vrbi erit audiendus. Sed & ex interdictis, *Quod vi aut clam*, aut interdicto, *Vnde vi*, audire potest. Solent ad præfectum † vrbi remitti etiam tutores, siue curatores, qui malè in tutela siue cura versati, grauiore animaduersione indigēt, quàm vt sufficiat eis, suspectorum infamia: quos probari poterit, vel nummis datis tutelam occupasse, l vel præmio accepto operam ded.sse, vt non idoneus tutor alicui daretur, vel consultò m circa edendum patrimonium n quantitatē minuisse, vel euidenti fraude pupilli bona alienasse. Quod autem dictum est, o vt seruos de dominis querentes præfectus audiat: sic accipiemus, non accusantes dominos (hoc enim nequaquam seruo permittendū est, nisi ex receptis p causis) sed si verecundè expostulent: si sæuitiam, si duritiam, si famē, qua eos cōprimāt, † si obscęnitatē, q in † quā † eos compulerint, vel compellant, apud præfectum vrbi exponant. Hoc quoque officium prçfecto vrbi a diuo Seuero datum est, vt mancipia tueatur, ne prostituantur. Prætereà curare debebit prçfectus vrbi, vt numularij probè se gerant † circa omne negotiū suum, & temperētijs, quę sunt prohibita. Cùm patronus cōtemni se a liberto dixerit, vel contumelio

non habemus nisi parum: vt infra, §. in initio.

d Confugerunt. vt supra, de ijs qui sunt sui vel alie. iu. leg. ij.

e Sua pecunia. Impropriè, vt infra de manumis. l. iiij.

f Egentes. audiet præfectus vrbi.

g Exhiberi. * Vt infra, de lib. agno. l. fin. & l. alimenta. §. j.

h Assignauerit. hodiè etiam antequā assignet: sed focus in præside: vt infra de legatis, tertio. lege prima, & infra, de interdictis & relega. lege inter. & infra, de pœn. l. aut damnū. §. est pęna.

i Commisimus. non sunt plura hic verba de epistola. quod autem sequitur expositio est Vlpiani, & quidem largissima. vt fieri debet: vt supra, de constitutio. princ. l. fin.

k Pertinere. Falsum ergo dicūt, qui dicunt quod Roma est sub papa. imo verum: quia postea per Constantinum ei fuit concessa, qui multū auxit ecclesiæ Romanę statū: vt in authē. de non alie. aut permutan. in princ. col. ij.

l Tutelam occupasse. per quandam quasi simoniam. & sic est argumētum contra eos qui pecunia data inueniunt scholares: vt in stitu. de suspec. tuto. §. sed & si quis. & infra, de tut. l. in eos.

m Consulto. i. maliciosè.

n Edendum patrimoniū. i. in faciendo inuentario.

o Dictum est. scilicet suprà eo. §. seruos.

p Receptis. Vt infra de iudi. l. vix.

q Obscęnitatem. i. turpitudinē, ex quo hodie etiam liberti fiunt: vt C. de episc. aud. l. si lenones.

Com.

* Id est, alij. nā exhibere quā que alere est l. si ga à liberia. i prin. ff. de liber. ago. Egi. Per.

† P. F. *præfecturā*

Roma papæ subdita est.

† P. F. *premant.*

† In al. nō est *in*

† P. F. *quę.*

† P. F. *agant.*

a Cõminari ſic, C. cõmi. vel epiſtolas, l. j. & iiij. & hæc eadem in filio ſeruantur: vt infra, de obſequijs lege prima, & infra, de officio proconſul. l. nec quic quam, §. de plano, & infra, de iure pat. l. j.
b Fuſtibus, ſic infra, de in ius voc. l. fin.

dici uidet̃, vt infra de inter. & releg. l. relegatorũ. §. cõſtitutũ ẽ. q̃ ẽ cõtra. Pro ſol. hui⁹ cõtrarij, vide ꝙ no. extra, de æta. & quali. c. cũ bõæ ꝑ Inn.
n Illicitum. quod eſt omne, niſi probetur licitũ, ut infra de colle. illi. l. iiij. §. j.

ſum ſibi libertum quæratur, vel conuicium ſe ab eo paſſũ, liberosq;, vel vxorẽ, vel quid hu:c ſimile obijciat:, ꝓfect⁹ vrbi adiri ſolet, & pro modo querelę corrigere eum, aut comminari, a aut fuſtibus b caſtigare, aut vlterius ꝓcedere in pœna eius ſolet. nã plerunq; puniendi ſunt liberti. certè ſi ſe delatũ c a liberto, vel ſi conſpiraſſe eum contra ſe cũ inimicis d doceat: etiã metalli pœna e in eum ſtatui debet.

Vt victualia iuſto pretio vendãtur ſpectat ad præfectũ vrbi.

Cura carnis omnis, vt iuſto pretio præbeatur, ad curã præfecturæ pertinet: iõ & forum ſuariũ f ſub ipſius cura eſt. ſed & cęterorũ [ſiue] pecorum, ſiue armentorũ, quod ad huiuſmodi præbitionẽ ſpectat, ad ipſi⁹ curam pertinent. Quies quoque popularium, & diſciplina ſpectaculorũ, ad præfecti vrbi curam pertinere videtur. Et ſanè dẽt diſpoſitos milites g ſtationarios habẽr ad tuẽdam popularium quietem, & ad referendũ h ſibi, q̃d vbi[q;] agatur. Et vrbe interdicer̃ præfectus vrbi, & qua alia ſolitarũ regionũ i poteſt, & negotiatione, & profeſſione, & aduocationibus, & foro k & ad tempus, & in perpetuum. l interdicere poterit & ſpectaculis: & ſi quem relegat ab Italia ſubmouere eum etiã a prouincia m ſua. Diuus Seuerus reſcripſit eos ẽt qui illicitum n collegium coiſſe dicãtur, apud præfectum vrbi accuſandos.

Paulus lib. ſing. de offic. præfec. vrbi. II.

ADiri etiã ab argentarijs, vel aduerſus eos, ex epiſtola diui Hadriani & in pecuniarijs cauſis poteſt.

Vlpianus libro ij. ad edictum. III.

PRæfectus vrbi, cum terminos o vrbis exierit, poteſtatem non habet: extra vrbem p põt iubere q iudicare.

TITVLVS XIII.

DE OFFICIO quæſtoris. r

Primò ponit, vnde ſumpſit quæſtor originem. Secũdò dicit quod ſit eius officium, & vnde fuit. Secunda ibi, Ex quæſtoribus. Bar.

Vlpia. li. ſingulari de offic. quęſtoris. I.

ORigo quæſtoris a creãdi antiqſſima eſt, & penè añ oẽs magiſtrat⁹. Iunius denique; Gracchanus li. vij. de ptãtibus, & ipſum Romulum &

c Delatum. i. accuſatum. Accur.
d Cum inimicis. no. arg. in feudis, ſi vaſallus fecit amicitiam cũ inimicis domini, quod auffertur ei feudum: vt C. de inoffi. teſt. l. liberi in gl. amicitias. Accurſius.
e Pœna, hic potes diſtinguere vt diximus C. de li. & eo. li. l. ij.
f Suarium. forum ſuarium dicitur in quo ſues vendunt: ſicut boarium in quo boues, ſed contra hunc, §. eſt. C. d iudæis, l. nemo, & infra rerũ amo. l. non. n. So. hic d his loquitur, quibus oportuit vti ab omnibus, cum ſine his nemo viuere poſſit: arg. infra, de mu. & ho. l. fi. § irenarchæ. ver. iſẽ epiſcopi. ſed cõtra Iſra ad l. Iul. de anno. l. ſi. ſed ibi ad negotiandũ nõ ſtatuitur ſed ad alẽdũ ſic, vel non licet decurionibus, ſed licet maiori, vt præfecto vrbis: vel hic, alias erat venditurus, ibi non. Acc.
g Milites, vt Iſra d off. procõſ. l. iiij. §. nemo, & Iſra ex q. bus eau. ma. l. qui mittuntur. §. quæſitum. Accur.
h Referendũ. ſic infra de rebus eorũ qui ſub tut. l. magis §. nec tñ & C. de curioſis. l. j. lib. 12.
i Regionũ. i. contratarum quę ſunt in vrbe Rom. quas regiones Romani appellãt: vt Iſra de offic. præfec. vigil. l. iiij. in prin.
k Et foro. quod etiam grauius eſt. vt infra, de pœn. l. moris. §. & nonnunquam.
l Et in perpetuum, imo videtur quod non vltra tẽpus ſuæ adminiſtrationis: vt Iſra d pœ. l. ſi. quæ ẽ cõtra. So. hic dẽfinitiue ſententiando: ibi Iterloquẽdo.
m Etiam a prouincia. ſi hoc expreſſe dicat. nõ aũt ſi cui vrbe vel Italia ẽ interdictũ, patria ſua ei inter

PRæfectus CASVS. Præfect⁹ vrbis de cauſis quæ ſunt in ciuitate Romana, cognoſcere põt ſi ſit in ciuitate. ſi extra, nõ niſi de illis quæ ſunt intra cẽteſimũ miliariũ. ſi extra cẽteſimũ lapidem, nõ poterit iudicare, ſed poterit alij delegare. Viuia.
o Terminos. i. cẽteſimum miliariũ: vt ſ. l. j. in prin.
p Vrbem. poteſt legi. ſ. & infra, & ſub. tantum.
q Iubere. quidam intelligunt hĩc legẽ, vt in cauſis meri imperij habeat poteſtatẽ, donec ẽ in vrbe, vel in eius cẽteſimo miliario: & tã cõdẽnandi q̃ puniẽdi. ſed cũ eſt extra non puniendi, ſed iudicãdi, & delegandi ſic. vt infra, de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio. l. j. §. j. tu dic in qualibet cauſa: quia ſi eſt extra fines ſuæ iuriſdictionis, priuatus ẽ, vt Iſra de of. ꝓſi. l. iij. & ſ. eo. l. j. §. ſed & ſi q̃d. vñ nõ põt iudicare. Itẽ q̃a nõ põt ſeruare morem maiorũ, quẽ ſeruare debet. vt ſ. de iuſti. & iur. l. pen. ſed delegare põt, & iubere delegato vt iudicet: vt hic, & hæc ſunt vera de cõtentioſa iuriſdictione. in voluntaria ſecus: vt ſupra, de adope. l. emancipari Accur.

r DE OFFICIO quæſtoris.

Illuſtris eſt, vt in auth. de ap. & intra quæ tempora, §. illo colla. iiij. ſed hic pro eo qui præeſt ærario: et ſic non eſt illuſtris: vt infra, ſecundum Ioan.

ORigo CASVS. Quo tẽpore fuerint creati quęſtores, & q̃d ſit eorũ officiũ hac. l. ꝑpicit. nã ita inuenim⁹ ſcriptũ q̃ ipſe Romulus

P. F. eſt, Suet. P. F. obijcit. Al. præf. vrbis adiri (pro modo querelæ.) Al. in pe

P. F. ad ſe & ſe rum. Iſta ſol. eſt melior ſecũdum Bar. hic. P. F. quæ ad huiuſmodi ꝓbitionẽ ſpectant,

in P. F. etiam,

ad hũc locum Iacob. Cuiac. l. 2. obſer. c. 14. Al. quæ alia

P. F. releget,

Al. coegiſſe, P. F. dicantur

a Argentarij trapezitę ſunt, qui pecuniam tam ſuã, quam alienã fęnori dabãt, rationes negotiationis cõficientes.
Al. ſed extra tamẽ poteſt.
Caſſiõ. li. 6. var. in for. quæſtor.
a Fallitur Zonaras, dũ ait, eos, qui pecuniæ primũ ꝓfecti fuerũt, quæſtores primũ deinde quæſitores vocatos ab inquiſitione veritatis, cũ cauſſas capitales cognoſcerẽt, deinde ærario præfectos, omniſſa cognitiõe rerũ capitalium, cum hęc olim lege inter ſe diuerſa ſint, hiſtoriæ nos doceant.
A. Perſ.
P. F. quæſtoris creandi.
Al. Graccharus

muli primo inuenti fuerunt quæstores: sed de hoc dubitabatur vnde tempore Tullij hostilij creati fuerunt: quod est verum, & de hoc nõ dubitabatur. Officiũ quæstoris est, vt exigat tributa. & populo quærente creari potest plebeius. Alij erant quæstores q vocabantur principis cãdidati, & isti libris, & epistolis principalibus in senatu legendis præerant.

Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio a crearét, refert. b Sed sicuti dubiũ est, an Romulo & Numa regnãtibus quęstor fuerit, ita [a] Tullo Hostilio rege * quæstores fuisse, certum est. [Et] sanè crebrior apud veteres opinio est, Tullũ Hostilium primũ in rẽpublicã induxisse quæstores, & a genere quęrendi quæstores initiò dictos, & Iunius & Trebati⁹ & Fenestella scribũt. Ex quæstorib⁹ quidã solebant prouincias sortiri c ex senatusconf. quod factum est Decio † Druso & Porcina cõsulibus. Sanè non omnes quæstores prouincias sortiebatur: verùm excepti erant Candidati principis. * Hi enim solis libris principalibus in senatu legendis d vacant. Hodie que obtinuit, indifferẽter quęstores e creari; tam patricios, quã plebeios. f In gressus g est .n. & quasi primordium gerendorũ honorũ, sententiæq; in senatu dicendæ. Ex ijs (sicut diximus) quidã sunt qui Candidati principis dicuntur, † qui epistolas eius in senatu legunt.

Suffragiũ quid sit.

a Suffragio. i. consensu & electione. & sic populus consentit. sic in authẽtica de defenso. ciuita. §. interim. versicu. decreto. colla. iij. & supra, de legib. & senatuscon-sul. l. de quibus. in fin. fie. & C. de legi. & con. l. humanum. & infra titul. primo l. Barbarius ibi, cum etiam potuerit &c.

* Regum aũt tẽpore fuisse q̃stores ẽt auctor est Tacitus libro. 2.

b Refert. de audi tu. & sic non obstat infra proxime vbi dicit dubium esse. Accur.

c Sortiri. scilicet ad regendum: vt in authen. de manda. princip. §. primo. collatio. iij. vel dic vt ibi pecunias Romanorum quærerent.

† P. F. Decimo.

d Legendis non sententijs, quia nõ erant illustres: vt supra, de senato. lege fina. nam creabantur plebeij: vt hic subijcit.

* Quinã candidati principis, vide Laziũ cõm. lib. 1. c. 14

e Quæstores. ad quęrendam pecuniam.

† In hũc locum vide Anto. Augu. li. ij. cap. j.

f Plebeios. cum isti quæstores sint illustres: vt in authen. de app. §. illo colla. iiij. & C. de app. l. præcipimus, §. j. ibi, virum etiã illustrem. quomodo poterant creari plebeij, cum gradatim honores adipisci oporteat: vt primo clarissimus, secundò spectabilis, tertio fiat illustris vt infra, de muneribus & hono. l. honor. §. gerendorum? Respon. triplex est quæstor: vnus qui habebat officiũ pecuniæ quærendæ. & iste poterat fieri ex plebeijs, alius erat qui præerat capitalibus causis & sententijs. Item alius qui legendis libris: & isti erant illustres: vt hic, & supra, de orig. iur. l. ij. §. & quia vt diximus. & §. deinde cum ærarium. sed Azo. dicit: hũc vltimum non esse illustrem.

† P. F. dicebantur

Quæstor triplex ẽ.

g Ingressus. id est, esse quęstorem, est ingressus siue aditus ad maiores honores.

h DE OFFICIO PRÆTORIS

Hucusque de illustribus, nunc de spectabilibus, nã prætor est spectabilis, vt in auth. de app. col. iiij. § similiter quoque modo. Accur.

TITVLVS XIIII.

† DE OFFICIO prætoris. h

Vlpi. li. xxvj. ad Sab. I.

Apud filiũfa. * ptoré potest pater eius manumittere. i

Paul. l. iiij. ad Sabi. II.

* Sed ẽt ipsum k apd́ se emancipari, vel ĩ adoptionem dari placet.

Hæc lex diuiditur in tres partes. Primo ponitur thema. Secundò eliciuntur in eos tres quæstiones secundum gloss. Tertiò iura in creato à populo extendũtur ad creatum ab Imperatore. secunda ibi. Sed nihil ei. tertia ibi Quod. Et breuiter hoc intendit Propter publicam vtilitatẽ et communem errorem pratura seruo decreta eum pratorem efficit, gesta per eum tenet, & seruum in libertatem deducunt. Et hæc sũt vera in pratore creato a populo Romano. multo magis si ab Imperatore,

Vlpianus lib. xxviij. † ad Sabinum. III.

Barbarius l † Philippus cũ seruus fugitiuus esset, Romæ pręturam petijt, & prætor designatus m est, sed nihil ei seruitutẽ obstitisse ait Pompo. quasi prætor nõ fuerit. At quin verum est † prætura eũ functum, & tamen videam⁹

Apud. CASVS. Pr an possit manumittere seruum suum apud filium suum prætorem quæritur? Et respon. q sic.

† P. F. De officio prætorum.

i Manumittere. quod enim ad ius publ. &c. vt suprà. ad Treb. l. nã quod secus in contentiosa iurisdictione, qa tunc distinguit an sit delegatus, & tũc potest: vt infra, de iu. l. in priuatis an ordinarius: & tunc nõ, vt infrà, de iuris. om. iud. l. qui iurisdictioni. Accur.

* Cõiũge l. 2. de off. præsidis, Duar.

* Cõiũge l. 3. de Adopti. Duar.

Sed etiam. CASVS. Titius filiusfa. erat prætor. potest quidem pater Titij ipsum Titium manumittere apud seipsum, vel alij i adoptionẽ dar.

k Ipsum. scilicet filiumfa. prætorẽ. hodie vero per dignitatem efficitur sui iuris, vt C. de decu. l. fin. lib. x. & in auth. consti. quæ de digni. §. generaliter. coll. vj. Item no. hic quod vnus obtinet vicem duorũ. sic supra, de adopt. l. si consul. ar. cõtra. infra, de pa. l. si plures. Accur.

Filius per dignitatẽ efficit sui iuris.

† P. F. XXXVIII

Barbarius. CASVS. Tria dicit hæc lex. pone quidam Barbarius noie seruus erat: fugit à dño suo, & Romam iuit, & pręturam petijt, & prætor est factus. Hic tria quæruntur. An fuit prætor? & rñd. q sic: ibi, sed nihil &c. Itẽ quærit an fuerit liber? & ad hoc nõ rñd. sed dicit q Ro. populus potuit seruum liberũ facere, ex hoc colligitur populũ tacite voluisse eum liberum esse, & sic liber fuit, & multo magis potuisset Imperator. Viuia.

† Cõis error facit ius ad hoc sp allegatur. cõco. rex. in ca. sciscitatus de rescri. extra rex. in c. probãdũ, iun ctis ibi nota. de reg. iur. extra. Bolog.

† Al. et qui vera &

l Barbarius. Tria quæruntur in hac lege. Primo an Barbarius qui præturã petijt, fuerit prætor. Scdo an ea quæ gessit, teneãtur. Tertio an libertatẽ fuerit cõsecutus. Primæ nõ respõdet secũdũ quosdã, secundæ sic: itẽ tertiæ, sed concluse: vt dices exponendo literã.

m Designatus. & quomodo hoc fuit cũ in lege Iul. ambitus.

ambitus cōmisisset: C. de epi. & cle. l. si quēquā. R. n. fieri non debuit: factū tū tenuit. Idē in eo qui simoniace ordinatur. nā & ipse ordinē & dignitatē hēt, ar. j. qñ app. sit, l. j. §. biduum fm quosdā. sed Io. dixit, quod publice petijt quod licuit: vt infra de pol. l. j. §. j. & infra de admi. tut. l. non existimo. Sacerdotiū tū, i. episcopatus datur inuito tm: vt d. l. de episc. & cleri. l. si quenquam. Tu dic melius quod hoc fuit Romæ, vbi nō habet locū lex Iu. de ambitu: vt j. ad l. Iul. de ambi. l. j. A.

a Latuit. Scilicet hoc, an fuerit seruus, Accur.

b Functus sit huic quæstioni primę secundum quosdam non respondet. sed dicūt quod nō fuit prætor, & pro eis est īfra. de decur. l. Herennius. itē qa debet dici, quod talis fuerit medio tēpore, qualis postea deprehenditur: & sic seruus: vt C. si ser. expor. lege mo ueor. in fi. tu dicas huic quæstioni respōderi ibi s. sed nihil ei, &c. & sic fuit prætor, nā cum incertum est aliquid, perinde est, ac si nec illud sit: vt C. de testa. l. j. inst. de testa. §. sed cū aliquis, nec obst. d. l. Herēnius. quia ibi solū salariū nō facit: hic aūt est plus. s. cōis error, qui nō facit ius, īfra de sup. le. l. 3. I fi. Itē nō obst. lex illa, moueor, qa hic medio tpe fuit liber vt in fi. hui⁹ legis dicam, sic noo obst. infra si quis cau. l. si quis seruum.

c Quid dicemus. Nunc ad secundam quæstionem procedit, Accur.

d Quæ dixit. Pronunciando inter litigatores. Ac.

e Decreuit. Edicta proponendo.

f Momenti, Dicemus.

g Vel lege. I. iudicio ordinario peracto.

h Alio iure. s. extraordinario, vt per officium iudicis, de quo magis dubitabatur.

i Reprobari. Et sic soluta est secunda quæstio. nā & libertas data ab eo qui postea seruus pronūtiatur, valet: vt īfra qui & a quibus. l. competit. Itē pro hoc est infra, de test. l. ad testium. & C. de senten. l. ij. Et nor. hic quod circa factū error cōis facit ius. sic & īfra de supel. leg. l. iij. in fi. & C. de test. l. j. & īfra ad maced. l. iij. Itē no. quod bñ gestū est, nō debet ex alio euētu resciscitari, sic C. de admi. tut. l. sancimus, j. & īfra de iti. actuq; priua. l. j. in fio. & l. ij. & infra de bon. auth. iudi. poss. l. si non expedierit. §. j. & j. de reb. eo. qui sub tut. l. fi. ar. cōtra. j. de neg. gest. l. q aliena. §. qq, sed ibi non fuerat legitime factum.

k Humanius ē q. d. de iure stricto aliud esset. Et sic no. quod benignitas præfertur rigori. vt j. de pa. l. maiorem, & C. de in. l. placuit. Accur.

l Seruo. Etiā existēte I seruitute, si voluisset. s. tollere legē illā, q cōstituit seruū nō posse frui dignitate

m Effecisset. Id est, efficere potuisset, vel credim⁹ quod fecisset potius quā dignitatē eriperet. sed an hoc casu quando ignorauit fuerit liber? Dic quod sic ne homines decipiantur: vt C. de lat. li. tol. § sed qd si dñi. licet hæc litera obscure pertranseat. Accur.

n Multo magis. Imo perinde debuit dicere: vt C. de adop. l. ij. in fi. sed ideo dixit, quia facilius consentit solus princeps in manumittendo vel aliud faciēdo, quam populus: vt intra, de liber vni. l. j. & j. de aibi. l. si vons. §. principaliter, vnde Persius: Mille hominum species: & rerum discolor vsus. Velle suum cuique est: nec voto viuitur vno. Et secundū hoc dices quod ius. s. conferendo libertatem, nō dico I faciendo seruū prætorem. imo & idem de prætore. Sed an vel Imperator, vel populus teneatur, ad pretium serui? Respon. non, maxime si propter publicam vtilitatē faciat: vt C. pro quibus cau ser. lib. accipi. l. ante p. & sic t not. quod ex causa iusta princeps alienum seruū manumittit, non alias vt puto: quia licet omnia principis intelligūtur: verum est quo ad protectionem, vt C. de quadri. præscri. l. fin. in prin.

o Obseruandum. s. hodie, vt s. de consti. prin. l. j.

p Prætor nec tu, Vt j. de tu. & cu. da. ab his. l. iiij. & Infra de offi. præs. l. v.

q Date potest. sed eur secus in emancipatione: vt s. eo. l. ij. quę est contra i Sol. illud bonor ē: vt ī ost. p quias persu. oob. sequi. §. hoc quoq; & §. vl. in prin. tutela est onus. & suspectus presumit qui se ingerit: vt j. de proc. l. quæ oia. §. j. eadem rō potest assignari in iudice: nā & ibi est onus: sed certe & honor vñ redde aliam rationem. statutum est enim, vt a delegato appelletur ad delegantem. si ergo ipse se daret iudicē, ab eo ad seipsum appellaret: quod rō prohibet: vt C. de ap. l. eos qui j. in prine. & C. de epi. au. aut. si quis litigantium. & præterea hic dr qd non dat se tutorē, & ibi, s. s. eo. l. ij. non se emācipat, imo alius emancipat, & ipse consentit, & sic nō est contra, sed tūc est cōtra j. de offic. præsid. l. z. sed ibi non se, sed alium. Dic ergo in tutore: quia suspectus præsumit: & in iudice (vt diximus) pp appellationē

In margine: P. F. In dignitate. — P. F. quid dicemus? quæ edixit quæ decreuit, &c. — Dixit minus recte edicere n. verbum prætoriū ē. Sed ego nihil muto imò recti⁹ etit forsā, Dixit, cū I ter tria verba prætoris Do, Dico, Addico, ponatur: A. pl. — In P. F. potant. — Si populus prætorē seruum creare potuit, multo magis Imperator, qui præte oēm populi confectus est, ac legib. solutus, l. 1. de cōst. prin. & l. princeps De legib. Hunc locū recte quoq; explicat Gouea. Var. lect. lib. 1. c. 6. — Benignitas præfertur rigori. — Versus. — t Nota gl. ad hoc qd alien⁹ seruus ea cā manumissus à principe liber ē inuito dño: tñ princeps tenet ad ptiū dño, & adde q de hoc oō est mirandū, qa id pōt socius habēs seruū cōem. Bolog. — s Tradūt tñ histori el matrona quādā a Philippo Macedōe ebrio ad eundē, s. subrium appell. sic Egi. Fer.

si seruus, quādiu latuit a dignitate prætoria functus sit, b quid dicemus c an quæ dixit, d quæ decreuit, e nullius fore momenti: f an fore propter vtilitatē eorum q apud eū egerūt vel lege g vel quo alio iure? h Et verum puto nihil eorū reprobari: i hoc enim humanius est: k cū populus Romanus etiā seruo l potuisset decernere hāc potestatē. Sed & si sciisset seruū esse, liberum effecisset. m Quod ius in Imperatore multo magis n obseruandū o est.

Idem libr. j. de omnibus tribunalibus. IIII.

Prætor nec tutorem p nec specialem iudicem ipse se dare potest. q

TITVLVS. XV.

DE OFFICIO præfecti vigilū. s

Hæc lex primo ponit qualiter præfecti vigilū in principio fuerunt inuenti & creati, et a quo. Secundo dicit, quod sit eorū officium, & circa quæ habeant iurisdictionem & hoc dicit totus tex. secūda in l. 3. ibi, cognoscit.

Paulus lib. singulari de officio præfecti vigilū. I

Apud vetustiores incēdijs arcēdis

s DE OFFICIO PRÆFECTI VIGILVM.

Hic præf. labilis est, vt infra e l. iij. in fi & respō. Acc.

Apud vetustiores. CASVS. Olim I ciuitate Romana cōstituti sunt triūuiri, q ignē extinguerēt & vocabāt nocturni, id ēt nōnunq curabāt ædiles & tribuni plebis. Itē electa fuit familia q vocaretur cū ignis ortus esset. & cū isti nō sufficerēt, elect⁹ fuit præfect⁹ vigilū, q sup oēs est: cui⁹ officiū ē tale, qa cognoscit de furib⁹ nocturnis, & de receptatorib. & punit illos ār q acri⁹ puniēdi sūt, remittit ad præfectū vrbi. Itē punit ille eos fustib. castigādo, aut eis cōminādo, q nō bñ cooperuerīt ignē. & iō fit Iterdictū. Qui sint fures nocturni, dicit q illi sūt q frāgūt domos, & cameras. & pōt præfect⁹ facere torqri seruos. Itē ibi

præfectus

præfectus vigilum per ciuitatem per totã noctẽ: & præcipiet quod vnuſquiſq; aquam in domo ſua habeat. Item præfectus vigilum ius dicit de cuſtodiẽtibus veſtimenta balneantium ſi ea ſurripiunt.

a Triumuiri. Forte quia quilibet eorũ trib⁹ ꝑerat, qui cuſtodiã ignis habebant.

b Excubias. i. nocturnas vigilias.

c Ædiles. Sic dicti: quia curã ædiũ habebant, & edendorum animalium vt ſana venderent, vt diximꝰ ĩfra, ð ædil. edic. l. j. j. rñ.

d Euocabatur. qa illa familia vocabat homines vocibꝰ & cornibus vt irent ad extinguendum ignem.

e Nam ſalutẽ. Cæſarẽ. De ſeipſo loquitur imperator in tertia ꝑſona.

f Spectabili. quod hic dicitur, confundit Placẽ. qui dicit præfectũ vigilũ nõ eſſe ſpectabilem ratiõe ſubiecta: quia ĩ Codice ponit poſt præſidẽ: qui eſt clariſſimus, vt C. de priua. cat. l. j. ſed certe hic inter ſpectabiles ponitur, ergo eſt ſpectabilis: & hoc expreſſe dicit. ſed quomodo ẽ ſpectabilis, cum nec magiſtratus, ſit vt ĩ. de orig. iu. l. ij. §. ita decet. vet. nã præfectum. quę eſt contra? Reſpon. duplex eſt præfectꝰ uigilum. vnꝰ qui eſt Cæſaris imperio conſtitutus, & de quo hic dicit, & eſt ſpectabilis. eſt & alius qui præerat antiquo tempore excubijs nondũ ſibi collata dignitate per principem & ille non erat magiſtratus: vt ibi.

g Furibus. Modice puniendo, vt ſubijcit: non capitaliter: vt dixi. Accur.

h Si perſona. Pone de hoc exemplũ vt infra eodem, l. fin. Item in qualibet capitali cauſa eſt idem: vt non cognoſcat: vt C. e. l. j.

i Plerunque. imo ſemper cum culpa

† In P. F. eſt et

† Al. Portus.

† al. receptoribus

† P. F. igne.

triumuiri a præerãt, qui ab eo, ꝙ excubias b agebãt, nocturni dicti ſunt. Interueniebant nonnunquã Aediles c & Tribuni plebis. erat aũt familia publica circa portã & † muros diſpoſita, vnde, ſi opus eſſet, euocabatur. d fuerunt & priuatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent. deinde diuus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſuli.

Vlpianus libr. ſingulari de officio præfecti vigilum. II.

PLuribus vno die incendijs exortis.

Paulus libr. ſingulari de officio præfecti vigilum. III.

NAm ſalutem reipublic. tueri nulli magis credidit conuenire, nec aliũ ſufficere ei rei, quàm Cæſarem. e itaq; ſeptẽ cohortes opportunis locis cõſtituit, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueatur, præpoſitis eis Tribunis, & ſuper omnes ſpectabili f viro, qui præfectꝰ vigilum appellatur. Cognoſcit præfectus vigilum de incendiarijs, effractoribus, furibus, g raptoribus, [&] receptatoribus: † niſi ſi qua tã atrox, tamq́ue famoſa ſit perſona, h vt præfecto vrbi remittatur. & quia plerunque i incendia culpa fiunt inhabitantium; aut fuſtibus caſtigat eos, qui negligentius ignes † habuerunt aut ſeuera interlocutione comminatus fuſtium caſtigationem remittit. Effracturæ fiunt plerunq; in inſulis, k in horreis, l vbi hoĩes prę cioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt, cũ vel cella effringitur, vel armarium: vel arca, & cuſtodes plerunque puniuntur: & diuus Antoninꝰ Erycio † Claro reſcripſit. ait enim poſſe cum horreis effractis quæſtionem habere de ſeruis l cuſtodibus: licet in illis ipſius Imperatoris portio eſſet. Sciendũ eſt autem, pręfectum vigilum per totam noctẽ vigilare debere, & coerrare m calceatũ † cũ hamis & dolabris: n vt curam adhibeãt omnes ĩquilinos admonere, ne per negligentiã aliquã † incendij caſus oriaẽ, ꝑterea vt aquã vnuſquiſq; † in cęnaculo habeat iubetur o admonerẽ. Sed aduerſus capſarios q quoq;, q mercede r ſeruãda in balneis veſtimẽta ſuſcipiunt, iudex ẽ cõſtitutus, vt ſi qd in ſeruãdis veſtimẽtis fraudulẽt t admiſerit, ipſe cognoſcat

Vlpianus lib. ſingulari de officio † præfecti vigilum: IIII.

IMperatores Seuerus & Antoninus Iunio Rufino præfecto vigilũ, ita reſcripſerunt. Inſularios, u & eos qui negligenter ignes apud ſe habuerunt, † potes fuſtibus vel flagellis cędi iubere. eos autẽ, qui dolo feciſſe incendium conuĩcentur, ad Fabium (Cilonem) præfectum vrbi amicũ nrm remittere † x [&] fugitiuos cõquirerẽ.

vt ĩ. de peri. & cõmo. rei vẽ. l. ſi vẽdita. q ẽ cõtra. Sed illa generalis eſt cũ hoc tẽperamẽto intelligenda.

k In inſulis. i. domibus, & ponitur improprie nomẽ inſulæ: proprie autem ſignificat terrã aqua circundatam. vt inſti. de rerum diui. §. inſula.

l De ſeruis. Itẽ de liberis haberi põt: vt C. de abo. l. falla citer. § quod ſi ingenuorũ. & ĩ. de q̃ ſtio. l. vnius. §. teſtes, & põt hic diſti gui, vt diximus ĩfra loca. lege, dñs horreorum.

m Et coerrare. Id eſt frequenter ire. quaſi errando: vt non teneat viã rectam: vt ſic citiꝰ capiat aliquẽ maleficientẽ, vel die cohęrrare, id eſt, frequenter præcipere, à cõ, qdꝰ eſt ſimul. & ſic denotat frequentiã & hęro hęris. i. pręcipio præcipis, & d ſcendit ab hæro, id eſt, dño: vt ĩ. ad legẽ Aqui. l. item Mela. §. legis. qui ſolet pręcipere. & ſic ſcribit per vnũ r, hæc dictio cohęrare.

n Dolabris. Genus armorum.

o Iubetur. Scilicet à lege.

p Admonere. ſ. præfectũ vigilum.

q Aduerſus capſarios. alia dicitur capſarius qui libros portat, vt ĩ. de manu. vin. l. ſi collacta neus in pr.

r Mercede. cõſtituta vel dño balnei: vel ab eo, q ſe lauat

ſ Cõſtitutus. Præfectus. Accur.

t Fraudulenter. qa facit, quod aliꝰ ſurripiat veſtimenta.

IMperatores. CASVS. Diſtinguit hic lex, aut incendium fit per negligentiã,: & tũc punitur, & fuſtibus caſtigatur apud præfectum vigilũ, aut dolo: & tunc punit apud præfectũ vrbis. & præfectus uigilũ requiret ſeruos fugitiuos, & oẽs redder dñis.

u Inſularios, i. dominos ædium.

x Remittere. vt ille grauiorem pœnã imponat: vt ĩ. eod.

Inſula ꝓprie qd ſit

Imo ꝓprie ponit ĩquit Bu. ff. loca. l. ſi inquilinꝰ. cũ inſula, ſit nõ mõ terra quæ aqua vndique circũdatẽ, ſed domus ẽt q̃ nõ cõiũgitur cõibus parietibꝰ, cũ vicinis, circuitusq; publico, aut priuato cingit.

† P. F. in horreiſque

† Al. Erotio Al. Erytro.

† Forte caligatũ ut ducatur, a caliga, quod militare indumentũ ẽ.

† Hama inſtrumentũ eſt cõpetendis incendijs aptum.

Capſarius quid ſit.

† P. F. negligentia aliqua.

† In P. F. eſt Inquilinus

† P. F. præfecti vrbi.

† P. F. habuerint

x Imo Inſularius dr Cõcierge gallice, q cuſtodit domũ abſentedñ o Egid Per.

† P. F. remittes.

eod.l.iij.§.j.in fi.& infra,de incen.rui.nau.l.pen.& dic remittere. scilicet debes quod est in fin.
a Debes. Scilicet tu præfecte vrbis, imò præfecte vigilum. & hoc est vnum de præceptis naturalis iuris: vt supra,de iusti.& iur.l.iustitia.§.j.Accur.

postquam est ingressus prouinciam,habet: hic ante non habet, secundum Ro. Alij dicunt nō habere eas se etiam post ingressum: sed habet beneficio & commissione etiam generaliter facta a procōsule: vt ar. infra,de offic.eius, cui mand. est iurisdi.l. cognitio. Vel dic necesse esse, vt specialis fiat commissio in talibus actis etiā post ingressum. & eodē modo soluitur infra,eod.l.pen. quæ est contra.

eosque dominis reddere debes. a

DE OFFICIO proconsulis & legati.

Hic spectabilis est, vt in auth. de non alie.§ fin. col. 2. & de appella.§. simili. colla. 4.

TITVLVS XVI.

DE OFFICIO proconsulis & legati.

Proconsul antequam ingrediatur prouinciam sibi deputatam, iurisdictionem voluntariā exercere potest,non cōtentiosam: sed legatus proconsulis nullam. Intellige secundum Guil quòd respectu iudicis est necessaria licet respectu partiū sit voluntaria.

Vlp.lib.j. Disputa. I.

PRoconsul a b vbiq; quidē proconsularia insignia: hēt statim atq; vrbē egressus est: potestatē c autem non exercet, nisi in ea prouincia sola, quę ei decreta d est.

Martianus li.j. Insti. II.

OMnes proconsules statim,quàm vrbē egressi fuerint, habēt iurisdictionē,non tamen † contentiosam, e sed voluntariā: vt ecce, manumitti f apud eos possunt tam liberi, quàm serui, & adoptiōes fieri. Apud legatum verò proconsulis nemo manumittere potest:quia nō habet iurisdictionem talem. g

Vlpia. lib.xxvj. ad Sabinum. III.

NEc adoptare pōt. omnino enī nō est apud eum legis actio. h

Proconsul post suum ingressum potest facere legatum, & eidem iurisdictionem committere. & legatus procōsulis antequā proconsul ingrediatur iurisdictionem non habet: ratihabitio proconsulis non confirmat acta per legatum nisi ex nunc, & proconsul si sit impeditus ex causa necessaria, ante ingressum legatum potest mittere in prouinciam.

Idem lib.j. de offic. proconsulis. IIII.

OBseruare a autem proconsulē oportet ne in hospitiis i præbēdis oneret prouinciā: vt Imperator noster cū patre Aufidio Seueriano rescripsit. Nemo proconsulum stratores k † suos † habere potest, sed vice eorum milites l ministerio in ꝓuincijs funguntur. Proficisci autem proconsulem melius quidem est sine vxore. sed & cū vxore † potest: dummodo sciat senatū. Cotta & Messala consulibus † censuisse, futurum, vt si quid vxores eorum, qui ad officia proficiscerentur, deliquissent, ab ipsis ratio & vindicta exigeretur.

PRoconsul CASVS. Ciuitas Romana mittebat proconsules in prouincias, & postquā exibant Romam, portabāt insignia proconsulum: sed habebāt iurisdictionem contētiosam in ꝓuincia isti proconsules tantum. nunc quæritur an aliquis in ipso itinere filiū emancipare, vel seruum manumittere possit apud proconsulem? Et respon. q potest: sed apud legatum proconsulis nemo adoptare poterat quicquam, nec quis manumittere seruū suū. Viu.

b Procōsul.i. consul procul missus.

c Potestatem.i.iurisdictionem contentiosam: sed voluntariam sic: vt infra.l.proxi. & facit infra, l.fi.& de off. præsi.l.iiij.

d Decreta. Id est quæ data est ei regenda.

e OMnes. Contentiosam. Contentiosa dicitur quæ redditur in inuitum: vt infra,de verb. oblig.l. inter stipulantem.§.j. & infra, de iur.om. iudi.l. fin. & si quis ius di. non ob.leg.j. voluntaria vero dicitur, quæ inter volentes tantū t vt hic subijcitur.

f Manumitti. hoc verbum prout ad liberos.l.filios refertur, impropriè ponitur: prout ad seruos, proprie: vt infra, quando actio de peculio est bona. l.j. §.j. sic ergo verbum semel positum proprie & improprie ponitur: vt infra si certum peta.l.certi condictio. circ.prin.in glo. non potero. & infra de manu.test.l.si ita.& C.de vsufr.l.ij.& C. quando ciuil. ac.præiud.cri.l.j. in prin. sic & in hoc sophismate, hic homo & Sequana currunt, cum Sequana (quod est flumen Parisiense) non currat, sed labatur.

g Talem. imo videtur quod habeat: vt infra, de manu.vin.l.apud proconsulem. quæ est contra. Sol. ibi

h NEc adoptare. Legis actio. Id est, actus legitimus, antequam ingrediatur prouinciam. Accur.

OBseruare. CASVS. Proconsul debet ita se continere in ꝓuincia. vt hospitia non grauet. Stratorum autem vice militum ministerio vtetur. Proficisci. In hoc dicitur quod procōsul potest secum ducere vxorē suā. sed melius facit, si non ducat: nam tenebitur pro delictis vxoris. Item consequenter dicit quod ꝓconsul debet mittere in literis populo quomodo ciuitatem dilexit: & etiā eos, & quod nullus ei veniat obuiam. Itē mittere debet epistolam antecessori suo, quod tali die ibit. Et hęc omnia facit ne populus a suis negotijs auocetur. Item debet intrare per partem per quam alij intrauerunt. Item quando proconsul intrabit prouinciā debet habere legatum suum: & committere ei cognitiones causarum: ante vero quam prouinciam ingrediatur, mandare iurisdictionem legatis non debet: cum etiam ipse cognoscere non possit. hoc dicit, & cōtinuatur cum l.sequen. in qua dicitur quod etiam antequam proconsul ingrediatur prouinciam. mandat iurisdictionem: puta si proconsul non potest venire iusta causa impeditus. legatus vero suus potest venire in prouinciam.

i Hospitijs. argu.contra prælatos requirentes procurationem a clericis ciuitatibus ad quas veniunt.

k Stratores. qui vulgo scarij Bononiæ, castaldi in Tuscia appellantur secundum Bandinum. imo Berroarij vocātur. & de his habes. C. de stra.l.j. lib.xij. quæ est contra solu. vt ibi.

ADDITIO. Tu dic quod aliud est in præside, & aliud in proconsule: vt hic.

l Milites iustitiæ.

Cice.lib.j. epist.ad Q. fratrē.epi.1. qualem oporteat esse proconsulem pulchrè docet.

a Eadem ratione dictus ē quæ appretor. † Primus autē hic magistratum gessit T. Quinctius, Posthumio Albo, & Sex.Fusioco. bello infelici ter contra Æquos gesto.

† Facit c. cū sit.com gl.ij. extra de au.& vsu pallij.

† P. F. Gred non.

Iurisdictio contentiosa & voluntaria quæ dicantur.

a Sumptū hinc est l. diuturna. De legibus Duar.

† Stratores dicebātur qui castra præibāt, vel loca accōmodatiora ad exercitum traducendum facerent. Alij hoc loco legunt statores quasi dicas, apparitores, seu magistratuum nuntios.

† Seruos legit Gouea. lib. j. Lec. ca.42. quia seruiad ministeria publica admitti non debēt. Statoris autē, hoc est, apparitoris, & nuntij, magistratus, publicū est ministerium.

† Philippus Macedo a spē dum militaret, vxorem habebat. Athē. l. 13. ca. 2.

Cotta Messallino consulente, legit Cuiac. libr.6. obiec.c.10.

Ratio

scuntur, deliquerint: ab ipsis ratio & vindicta exigatur. a Antequam verò fines prouinciæ sibi decretæ proconsul ingressus sit, edictum debet de aduentu suo mittere, continens commendationem aliquam sui, b si quam ei familiaritas sit cum prouincialibus, vel coniunctio: & maximè recusans, ne publicè vel priuatim ei occurrant. c esse enim conueniens, vt vnusquisq; in sua eum patria excipiat. d Rectè autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit, significetq́;, qua die fines sit ingressurus, plerunq; enim incerta & inopinata turbant prouinciales, & actus e impediunt. Ingressum etiam hoc obseruare oportet, vt per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est: & quas Græci ἐπιδημίας appellant, siue κατάπλουν, obseruare, in quam primum ciuitatem veniat vel applicet. Magni enim faciunt prouinciales, seruari sibi consuetudinem f istam, & huiusmodi prærogatiuas. Quędam prouinciæ etiam hoc habent, vt per mare in eas proconsul veniat: vt Asia scilicet: vsque adeò, vt Imperator Antoninus Augustus ad desideria Asianorum rescripserit, Proconsuli necessitatem impositam per mare Asiam applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere. Post hæc ingressus prouinciam mandare iurisdictionem legato suo debet. g neq; ante hoc facere, quam fuerit prouinciam ingressus. h Est enim per quam absurdum, ante, quam ipse iurisdictionem nanciscatur i (nec enim prius ei competit, quàm in prouinciam venerit) alij eam mandare, quàm non habet. Sed si antea fecerit, & ingressus prouinciam, in eadem voluntate fuerit: credendum k est videri legatum habere iurisdictionem, non ex inde ex quo mandata est, sed ex quo prouinciam proconsul ingressus est.

Papi. lib. j. Quæstio. V.

Aliquando mandare iurisdictionem proconsul potest, & si nondum in prouinciam peruenerit. Quid enim, si necessariam l moram in itinere patiatur, maturissimè autem legatus in prouinciam peruenturus sit? m

Proconsul potest quantum ad cognitionem causas meri imperii suo legato committere: non quantum ad decisionem & proconsul non debet passim xenia recipere, licet quandoq; possit, non tamen ea quæ in munus transeunt. h. d. vsque ad fin. Bar.

Vlpian. lib. vj. de offic. proconsulis. VI.

Solet etiam custodia

a Ratio & vindicta exigatur. i. rationabilis vindicta: vt resoluatur substantiuum & adiectiuum. sed non videtur maritum pro vxore conueniri debere: vt C. ne vxor pro ma. l. ij. & iij. q̃ sunt contra. Sol. hic maritus magis ex sua culpa quam alterius conuenit: In culpa est enim, qui secum duxit vxorem: sicut in caupone, nauta, & stabulario contingit: qui vtit opera malorum hominum: vt insti. de oblig. quæ ex quasi delic. §. po. sic & in seruo commodato qui perijt sub machina. quia male erat ligata: vt infra commo. l. si vt certo. §. sed interdum. in fi. si ergo ipsa surripuit. nunquid actione furti maritus conuenitur pro sua culpa, vt dixi? Respon. quidam quod sic: nec tamen infamatur, quia alieno nomine licet pro suam culpam conueniatur: vt infr. de ijs q no. infa. l. furti. §. si qs alieno. Tu dic tutius vt in factum actione. non furti teneatur. Item hæc habet locum in pecuniarijs, in criminalibus autem in ipsam vxorem datur iudicium: vt ar. C. de iniur. l. fi.

b Sui. Ita. s. vos dilexi. vos vtiq; honoraui, & ab inimicis defendi. Accur.

c Occurrant. Dicens, Nolo quod auocemini a negotijs vestris, quod graue est: vt infra quead. test. ape. l. sed si qs ex signatoribus.

d Excipiat. Hæc sunt de verbis suis. Accurs.

e Actus. Id est, actiones & negotiationes eorum. Acc.

f Consuetudinem. Not. de vi & authoritate consuetudinis sic & infra, eo. l. si in aliquam. & quod est probabilis: secus si improbabilis: vt C. de vsu. l. eos §. exteros. & in auth. vt nul. iud. §. j. coll. ix. Accur.

g Debet. i. pōt per legem. vt j. eo. l. solet. §. sicut. & j. de iudi. l. cum prior. §. j. & si. ponit j. de leg. ij. l. si qs seruū. § si inter. in fi. §. & j. de hære. inst. l. j. j. in. & j. an per ali. cau. appel. l. ij. sic econtra (pōt) pro (debet) punitur: vt C. de ped. iud. l. ij. in fi. & infr. mand. l. si mandauero. §. fi. & infr. qui pot. in pig. habean. l. creditor. j. respō. & j. de quib. reb. ad eun. iud. ea. l. s.

h Ingressus. Hodie contra: vt dices infra. l. proxi.

i Nanciscatur. Alij eam, &c. & quod subijcit hic. est interpositio. sic infra, de reg. iur. l. nemo plus iuris. sed argu. contra. infra, de acqui. rer. do. l. non est.

k Credendum. Non sufficere non reuocare, licet datio non tenuerit: vt C. de do. l. siue. Item non actus viuentium esse in pendenti: vt infra, com. pręd. l. si. in fi. Item not. ratihabitionem non retrotrahi: vt j. de ijs, qui not. infa. l. qd ergo. in princ.

l A Li. pri. Necessariam. & sic specialis erat hic casus olim. alias non: vt j. l. proxi. in fi. sed hodie vicarium, siue delegatum, siue legatum constituit, cum ipse nondum venit: vel si pōt, exit de prouincia: quia oia potest quæ ipse proconsul præter mortis illationem, & membri abscissionem: vt in auth. de col. §. ad hoc prohibemus. colla. ix.

m Sit. Respon. certe bene potest.

Solet. CASVS. Hic dicit quod proconsul postquam intrauerit prouinciam sibi decretam, pōt mandare legatis: vt ipsi legati andiant custoditos, vel ipsos custodes. Et postquam audierint, quod ipsi legati remittant ad proconsulem, vt ipse proconsul dānet vel absoluat. q. d. legati proconsulis pōt cognoscere de criminibus, sed proconsul sententiabit, & est hic speciale nam alias non potest quis gladij potestatem alij mandare. Secundo dicit, quod proconsul pōt adimere iurisdictionem suo legato, cum consensu tamen principis: & dare pōt. Tertio dicit, quod legati proconsulis si dubitant in aliquo, ipsum proconsulem consulere debent, non principem. Quarto in §. sed interdum. dr, quod proconsul pōt accipere xenia. i. munera. nam non debet ex toto abstinere: nec excedere modum in accipiendo, & hoc quidam Imperatores per suam epistolam rescripserunt. nec obstat quod proconsul non pōt emere, vel munus accipere vel donum. nam appellatio doni, vel mune

† Facit ar. pro arch. qui mittūt schedulas visitaturi. Egid. per.

† P. F. *Et maximè excusantis ne, &c.*

† P. F. *Congruēs.*

† P. F. *In sua patria eum exciperet.*

† In P. F. *Est hæc.*

† Al. *ingressus.*

† Al. *debet.*

† P. F. *Græcia ἐπιδημίας appellat.*

† Locum hunc ita vt hic est legere nobis Ang. Politi. restituit Bud. teste hic. est, autem epidemia accessus ad ciuitatem aliquam plerunq; obseruari solitus, cataplos vero portum significat ad quem plerunq; proconsules applicare solent.

† P. F. *Facient.*

† P. F. *In eam prouinciam.*

† In P. F. *Est noster.*

† P. F. *rescripsit.*

† *Pro mouere*, legit. Budæ.

† Id est & metropoleon Ephesum. Ita locus iste reponendus est, ex Poli. teste Budæ. hic. Porro Alcia. li. preter. ij. legit, metropolim l accusatiuo sin. quod Bu. in genitiuo plurali.

† In P. F. *est enim.*

† P. F. *Et ante.*

† P. F. *Lib. x.*

* Hinc sumpta est l. nemo de regul. iur. Duar.

† P. F. *Solent.*

tis xenia nõ cõtinentur. Vltimo dicit, q̃d proconsul non debet cogere homines ad dandũ xenia. Vi.

a. Custodiarũ. i. custoditarũ personarũ, vt sic continens ponatur pro contento. & sic expone statim vt præauditas custodias, i. custoditas personas. & tunc legatus faciet ea quæ dicũtur C. de custo. reo. l. fin. & C. de epi. audi. l. iudicis. Vel dic custodiarum proprie pont. nam & ipsi custodes sunt puniendi, si delinquãt in custodiendo, vt ff. de cust. reo. l. carceri. & l. milites. Acc.

neque omnino, neque semper, neque ab omnibus. vel dic de litera quæ sequitur. Acc.

o Sed passim Scilicet accipere, id est, sine delectu, vt ff. de ritu nup. l. palam.

p Auarissimum. Et sic prohibitum. & sic medium tenendum est, vt ff. de pign. act. l. si seruos. in gloss. fi. & in fin. huius legis. & infr. man. l. ita vt.

rũ a cognitionẽ mandare legatis, scilicet vt præauditas custodias ad se b remittat, vt innocentem ipse liberet, c sed hoc genus mãdati d extraordinarium e est. Nec enim potest quis gladij potestatẽ f sibi datã, vel cui'[q;] alteri' coercitionis g ad aliũ trãsferre, nec liberãdi igitũ reos ius, cũ accusari apud eũ non possint. h Sicut aũt mãdare iurisdictionẽ, vel non mãdare ẽ in arbitrio ꝓconsulis, ita adimere i mãdatã iurisdictionẽ licet q̃dẽ ꝓcõsuli: nõ aũt debet k incõsulto principe hoc facerẽ. Legatos non oportet principẽ l cõsulere, sed ꝓcõsulem suũ, & is ad consultationes legatorum debebit rñdere. m Nõ verò in totũ xenijs abstinere debebit procõsul, sed modũ adijcere, † vt neq; morosè in totum abstineat, neq; auarè modũ xeniorũ excedat. quã rẽ diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegãtissima † epistola sunt moderati, cui' epistolæ verba hæc sunt. Quantũ ad xenia pertinet, audi q̃d sentimus. Vetus prouerbium n est, ὅτε πάντα ὅτε πάντοτε ὅτε παρὰ πάντων. o Nã valde inhumanũ est, a nemine accipere, sed passim, o vilissimum est, & omnia, auarissimum. p Et q̃ mandatis cõtinetur, ne donũ vel munus † ipse procõsul, vel qui in alio † officio erit, accipiat, ematve q̃d, nisi q victꝰ quotidiani causa: ad xeniola nõ † pertinet, r sed ad ea, q̃ eduliũ excedunt † vsum. Sed nec xenia ꝓducenda † sunt ad munerũ qualitatẽ. s

Procõsul debet obseruare ea quæ inferius describũtur: & in prouincia sibi deputata habet pleniorẽ potestatem omnibus, præter principẽ. de causa tamẽ qua vertitur inter fiscũ & priuatum, non cognoscit, licet cognoscere possit h. d. vsque ad, vbi decretũ. in l. nec quicquã.

Idem. libro ij. de officio proconsulis. VII

b Ad se. idest, ad proconsulem.

c Liberet. vel cõdẽnet nocentem: q̃ nõ potest facere legatus, vt ff. e. l. si q̃d. & ff. de reg. iu. l. nemo potest. & ff. de off. ci' cui mã. ẽ. iuris. l. j. § fi.

d Mãdati. i. delegationis. Accur.

e Extraordinarium. speciale est.

f Potestatem. Id est, merum imperium. Accur.

g Coercitionis. Etiã ad cognoscẽdũ, nisi in hoc legato, vt dixi, sed in alio legato transit modica coercitio, vt ff. de off. ei' cui man. est iuris. l. fi. §. fi. non q̃ sit merum vel mistũ imperium, vt hic.

h Non possint. Imo põt, vt C. e. l. j. q̃ est cõtra. Sol. nõ põt, vt iudicet: põt, vt audiat, & ꝓcõsuli referat, vt ibi, & s. proal. Itẽ videtur, quod possit iudicare legatus, sicut facit in suspecto tutore, vt infra de suspect. tut. l. 1. §. damus & insti. de suspe. tut. §. 1. quæ est contra. Sol. in legato proconsulis duo specialia sunt. Primum, quod de omni crimine cognoscit, vt hic dicitur, licet alius delegatus non possit, nisi in casu necessitatis, vt infra. de offic. eius cui mã. est iur. l. j. §. j. Secũdũ, q̃a suspectũ tutorem remouet, licet alius delegatus de remouẽdo tñ cognoscat, vt infra de suspe. tu. l. j. §. damus. versi. an aũt. nõ aũt vt remoueat: vt ff. ad Turpil. l. j. §. suspecti.

i Ita adimere. Vt infra. de iud. l. iudicium.

k Debet. Ex honestate potest tamen, vt prædiximus proxime, & in authen. de iudi. §. si vero iudex, col. vj. sic C. de pign. l. iij.

l Principẽ. Quia sic fieret per saltũ quod per gradus fieri debet, vt infra de ap. l. Imperatores j. resp. & in auth. de mã. prin. §. sit tibi quoq;. col. iij. Acc.

m Respondere. De iure cũ consilio sapientũ, cum ipse sit laic': nõ de facto, vt infra. de iud. l. cũ ij. §. j.

n Vetus prouerbium. i. hoc subaudi secũdum. In id.

q Nisi. ab emptione excipit. Acc.

r Non pertinet. & sic appellatione doni vel muneris non continentur xenia per interpretationẽ, pertinent tamen ex verbi significatione, vt infra tit. 2. l. plebiscito.

s Qualitatẽ. i. necessitatẽ. & sic no. q̃d fit gratis, non debet ad necessitatem deduci. & sic facit pro rustico qui aliq̃d præstitit aliquãdiu. sic ff. de an. le. l. Scio. §. j. & C. de agri. & cen. l. litibus in gl. colonorum.

S I in aliquam.

CASVS.

Tria dicit hæc lex. Postquã in metropolim venerit ꝓconsul, si ciuitas se illi velit cõmẽdare, non dẽt de hoc dolere, immo libẽter audiat. Scd̃m dicit, quod debet indicere festa s̃m antiquam consuetudinem postquam intrauerit prouinciã sibi decretam. Tertio dicit, quod debet circuire ciuitatem, & curatores constituere, vt opera incepta cõpleantur. Quarto dicit, q̃ tantã iurisdictionẽ habet procõsul, quãtam habent oẽs magistratus de ciuitate Romana excepto Principe. Sed si sit inter fiscũ & priuatũ aliqua causa, nõ procõsul, sed ꝓcurator Cæsaris cognoscet. In §. vbi. sic ponitur casus. Cũ in his causis, in quibus decretum necessarium erat, solerẽt partes p supplices libellos petere vt iudex illud interponeret, ac nõnulli iudices nõ interposito decreto, libellis dũtaxat subscriberent. dubitatũ fuit, nũ id satis esset, eiusq; efficaciæ ea subscriptio esset cui' & decretũ. Et negat iurisc. eã subscriptionẽ sufficere: cũ decretũ causæ cognitionẽ desideret, & solenniter interponi debeat, iudice pro tribunali sedẽte, præsentibꝰ ẽi his, ad quos ea res pertinet. Tertio dicit hæc lex Procõsul debet patienter aduocatos audire. Itẽ audiet patrẽ & patronũ de libertis & filijs cõquerentes. Itẽ dicit, q̃d primo venientes aduocatos primo admittet procõsul: sed nõ ita ne alij inferiores aduocati nõ audiantur. Itẽ dicit, quod si aliquis non po-

ff. V. c test ha-

† Vt sit sensus proconsul non põt transferre ius liberandi reos, in legatũ, enim apud ipsũ legatũ accusari nõ possint. Egi. Per.

† De hoc munerum modo pulchre Oui. lib. j. Ele. z.

Legatus proconsulis duo specialia habet.

† P. F. Elegantissime.

i. necessaria, nec passi nec ab omnibus. Ang. Polit. miscell. c. 95.

Ista gl. ẽ no. s̃m Bald. ad hoc q̃ donatio facta gratia non inducit obligationem in futurũ ex necessitate etiam si fieret pluries. Bolog.

Cũcor. tex. in ca. qui recte xj. q. iij. & ca. non licet. & 14. q. 5 nunq̃ fame.

† Al. Aliquo.

† Al. Xenia iam.

† P. F. Excedunt.

† Al. Ferducẽda

test habere aduocatum, quod procõsul det ei. alias esset ei blasmium. Vltimo dicit, quod hæc omnia locũ habẽt in alijs magistratibus.h.d. & que ad l.memoriæ.

Actione alimentorum, & in alicaationibus rerũ minorum, & in similibus. hanc reprob. nam excusatio a tutela non datur nisi causa cognita, & tamen libellus dari debet vt infra, de excusa. tuto.l.scire oportet.§.potest.& quod dicitur in eo.tit.l. excusare. est

SI in aliquam † a celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput b aduenerit: pati debet cõmendari sibi ciuitatem, laudesq; suas non grauatè audire: cum honori suo prouinciales id vindicent: & ferias secundũ mores & cõsuetudinem, d quæ retrò obtinuit, dare: e ædes sacras & opera f publica circumire inspiciendi gratia, an sarta tecta i sint, & quæ sint, vel an aliqua refectione indigeant & si qua cœpta sunt, vt consummentur, prout vires eius reipublicæ permittunt, curare debet: curatoresq; operũ diligẽtes [&] solenniter proponere: g ministeria h quoq; militaria si opus fuerit, ad curatores adiuuãdos dare. Cũ plenissimã i aũt iurisdictionem proconsul habeat: omniũ k partes, qui Romæ † quasi magistratus, vel extra ordinẽ ius dicunt, l ad ipsum pertinent. †

Idem lib. xxxix. ad edictum. VIII.

ET ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem. †

Idem lib. ij. † de officio proconsulis. IX.

NEc quicquam est in prouincia, quod non per ipsum expediatur. Sanè si fiscalis pecuniaria causa sit, quæ ad procuratorem principis respicit: melius m fecerit, si abstineat.

Causæ in quibus plena causæ cognitio & decreti interpositio requiritur, non sunt delegabiles h.d. iste.§.

Vbi decretũ n necessarium est: per libellum id procõsul expedire nõ potest. Omnia enim, quæcunq; causæ cognitionẽ desiderant, per libellum nõ possunt expediri. Circa aduocatos patientem esse proconsulem oportet: sed cum ingenio, ne cõtemptibilis videatur; nec adeo dissimulare, o si quos causarum p concinnatores † vel redemptores deprehẽdat: eos solos pati postulare, quibus per edi-

a Si in aliquam. Hæc lex docet mores præsidentium & bene seruiunt cum Italici. Accur.

b Caput. Quæ est metropolitana.

c Suas. Proconsulis, vel ciuitatis.

d Cõsuetudinem. Not. pro consuetudinibus collegiorũ sic supra eod. l.iiij. §. ingressus.

e Dare. i. datas obseruare & cõfirmare, sic infra de verbo.sig.l.lege. in fi. nã nouas dare non potest: vt C.de ferijs.l.a nullo.

f Opera. Si tamen sunt muri ciuitatis vel castri, nõ fiant sine licentia principis, vel sui proconsulis: vt supra de rerum diui.l.sacra.§. pen. & dic vt ibi.

g Præponere. nec enim sufficit præponere, nisi & præpositi gerãt: vt infra ad Tertyl. l. ij. §. non solum. & §. se. & §. quid tamẽ.

h Ministeria. Id est, ministros militares.

i Cum plenissimã. Cui adhæret merum imperium: plenior cui adhæret mixtum: semiplena cui modica coercitio: vt in delegato, vt dicemus infra, de off. eius cui mandata est iuris. l. fina. in fine.

k Omnium. Scilicet magistratuum.

l Dicunt. Excepto consule, qui præerat senatoribus: & præfec. prætor. qui magnum habent priuilegium: vt suprà de offic. præto. l.j.§. his cunabulis.

† P. F. in alium.

† Io P. F. est *qua*.

i Id est, integra & incorrupta ac tuta fiunt: vt interpretatur Bu. in an. ad l. hactenus. infra de vsufru.

† In P. F. est *vel*.

† Huc pertinet l. de omnib. in l. sequẽ. infra de offi. præsidis.

• Fallit hic Accu. annotauit Budæ. quẽ vide. Bono melius inuenitur.

m NEc quicquam. Melius. Bono melius inuenit: vt hic, & C.de procu.l.exigendi. in gl.on iniuste. & infra, de verb.obl.l.vbi aũt on.§.j.vel electiue. sed quæ sunt illæ quæ procuratorẽ Cæsaris respiciunt? Respon. si agatur inter fiscũ & priuatum: vt C.vbi cau. fis.l.iam dudũ. C. si aduer. fiscũ.l.j. & ij.

n Decretum. Si vis omnia habere plana, dic decretum. i. definitiuã sententiã. nã tunc per libellum. i. per sententiam partibus absentibus datam, & ad eas partes velut epistolam missam ferri nõ potest. & sic etiam sequẽtem regulã hic intellige: vt hic, & infra de re iudi.l.de vnoquoq. & C.de sen. ex bre. recitã. l.j. Sed interlocutoria potest absentibus partibus ferri: vt infra de arbi.l.diem proferre.in prin. Itẽ quod dicit causæ cognitionẽ, dic.s. plenam: quod est vbicunque est danda definitiua: vt C.de iudi.l.Iudices. Alij dicunt per libellum, scilicet datum iudici: vt l. non debeat dari libellus. & erit exemplum in translatione alimentorum, & in bo.poss.dandis: vt infra de transactio.l.cum hi.§. prætor. & §. sed nec. item in dilatione indulgenda: vt C.de dila.l. a procedere. Item oppo. C. de offic. eius qui vicem alte. ge.l.fungente. Resp. ij, qui in locum decedentium substituuntur. non habentur pro delegatis: cum ordinariam iurisdictionem a lege consequantur: vt infra, de tuto. & cura.da. ab his.l.j. Quarto ponunt quidã casum, quod non possit delegare, vt vnus scilicet scribat sententiam, & alij iudici committat legendam: vt C.de senten. ex breuicu.l.j. vel vt ipse cognoscat: & alius det sententiam ad minus enim ter debet audire, qui iudicat: vt in authen. vt defun. sen. su. l.illud. coll.v.

verum de absente, vt absens per epistolam & per libellũ non possit se excusare: præsens vero sic. Tertij dicunt per libellum, scilicet datum ab ordinario alicui delegato: in quo causæ demandatio cõtinetur, & hæc videtur communis positio. Oppo. ergo de in integr. resti. quæ datur causa cognita. vt infra, de in integ.restit. l.omnes. & tamen demandatur: vt C. vbi & apud quem.l.fin.sed in ea speciale. Item opponitur de ijs, quæ summatim cognoscuntur: vt infra, de offi.eius cui mand. est iurisdi.l.pen.§. vt possessio. & infra, de vent. in possess. mit.l.j.§.si ea. & de similibus quæ dices infra ad exhiben.l.iij. §. ibidẽ. vt est actio ad exhibendum. Respon. locum habere regulam in ijs quæ plenam non semiplenam causæ cognitionem desiderãt. Item opponitur de cognitione singularum causarum ciuilium: quæ fit plenissime. vt C. de iudi.l.iudices. & tamen demandatur: Vt C.qui pro sua iurisd.l.j. Respõ.hic loquitur de ijs, quæ magis iudicis officio, quã actionis iure expediuntur: Vt est in transactione alimentorum, & in bo.poss.dandis: vt infra de transactio.l.cum hi.§. prætor. & §. sed nec. item in dilatione indulgenda: vt C.de dila.l. a procedere. Item oppo.C. de offic. eius qui vicem alte. ge.l.fungente. Resp.ij, qui in locum decedentium substituuntur. non habentur pro delegatis: cum ordinariam iurisdictionem a lege consequantur: vt infra, de tuto. & cura.da. ab his.l.j. Quarto ponunt quidã casum, quod non possit delegare, vt vnus scilicet scribat sententiam, & alij iudici committat legendam: vt C.de senten. ex breuicu.l.j. vel vt ipse cognoscat: & alius det sententiam ad minus enim ter debet audire, qui iudicat: vt in authen. vt defun. sen. su. l.illud. coll.v.

o Nec adeo dissimulare. Id est, nimium. vel intantum, vt cõtemptibilis videatur, sed medium teneat: vt infra, de officio præsi. l. obseruandum ibi, & in ce.ostendo.

p Causarum. Id est, falsarum causarum cõpositores.

* Ex tit. de bonor. pos. & coniungẽdum est ca.4. de offi. præsidis ex eodem loco sumptum Duar.

† Idem dicitur in l. iiij. infra, de offi. præsid.

† P. F. lib. 2. Sed Cuiac. legit li. 2. ex l. 25. de excus. tut. & l. 72. De regu.iu. vid. cũ ad l. 13 de excus.

† Libellõ interpretatur hic Bu dẽ schedulam supplicem, qua postulata principibus populares exponere solent. vulgo requestam dicimus & vide quæ in hunc locũ scripsit Alcia. li. par. ij. ca. iij.

† Qui concinnatores vel redẽptores causarũ dicũtur pulchre. Ale. ab Alc. li. iiij. ca. xv. & Coras. lib. 1. miscel. c. 4.

Ier

edictum [a] eius postulare permittitur.

Proconsul de plano cognoscit inter parentes & liberos. patronos & libertos obsequia non praestantes Bar.

De plano [b] autē Proconsul pōt expedire hęc, vt obsequium parentib⁹, & patronis, liberisq; patronorū exhiberi iubeat cōminari † ēt, & terrere filium à patre oblatum, qui non, vt oportet, conuersari dicatur, poterit de plano similiter & libertum non obsequētem emendare aut verbis, aut fustium castigatione.

Proconsul ordinem seruare debet circa aduocatos audiendos, & non habentibus aduocatos dare debet, & curare debet ne imbecilles a potentioribus opprimantur. h.d. vsque ad fin. Bar.

† Obseruare † itemque eū oportet, vt sit ordo, [c] aliquis postulationum, s. vt omnium [d] desideria audiantur; neforte dū honori postulantium datur, [e] vel improbitati creditur, mediocres desideria sua nō proferāt, qui aut omnino non adhibuerunt, [f] aut minus frequentes neque in aliqua dignitate positos aduocatos sibi prospexerunt. Aduocatos quoq; petentibus debebit, [g] indulgere. † plurimumque fœminis, vel pupillis, vel alias debilibus, vel ijs, qui suæ mentis non sunt, si quis eis petat, vel si nemo sit, qui petat, vltro eis dare debebit. Sed & si quis per potentiam aduersarij nō inuenire se aduocatum dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare. Cæterum opprimi aliquem per aduersarij sui potentiam † non oportet. hoc enim etiam ad inuidiam [h] eius, qui prouinciæ præest, spectat, si quis tam impotenter se gerat, vt omnes metuant aduersus eum aduocationē suscipere. Quæ etiam oīū præsidū cōia [i] sunt, & debent ab his obseruari.

Proconsul debet de causis cognoscere, & omnia agere vsque ad aduentum successoris h.d. hoc principium, & est optimum.

Idem li. x. de officio proconsulis. X.

MEminisse oportebit, vsque in aduentum [k] successoris omnia debere proconsulem agere, cum sit vnus procōsulatus: [l] & vtilitas prouinciæ exigat esse aliquem per quē negotia sua prouinciales explicent, ergo in aduentum successoris debet ius [m] dicere.

Proconsul non debet remittere legatum suum antequam de prouincia recedat h.d. Bar.

Legatum suum ne ante se [n] de prouincia dimittat: & lege Iulia repetundarum, & rescripto diui Hadriani ad Calphurnium Rufinum † Proconsulem Achaię admonetur.

Causa quæ animaduersionem requirit, non spectat ad legatum proconsulis. h.d. Bar.

Venuleius † li. ij. de offic. proconsulis. XI.

SI quid erit, [o] quod maiorem animaduersionem exigat: remittere legatus ad procōsulē debet. neq;. n. animaduertēdi, coercendi, vel atrociter verberandi ius hēt.

Paulus libro. ij. ad edictum. XII.

LEgatus mandata sibi iurisdictione, iudicis dādi † ius habet. [p]

[a] Per edictum. Propositum: vt ſ. de postu. l. j. in princ.

[b] De plano. q. d. in processu. secundo palatiū, & sine causæ cognitione: vt infra, de acc. l. leuia, & infra, de obse. l. j. C. de par. po. l. ij. & ſ. de offi. præfect. vrb. l. 1. §. cum patronus & facit infra, de ine. patr. l. j. & l. diuus.

[c] Ordo. No. ordinem esse seruandū, vt infra de fideicō-mis. lib. l. generaliter, §. quid ergo.

[d] Omnium. clientulorum: vt innuit statim.

[e] Datur. Id est: defertur.

[f] Adhibuerunt. Scilicet aduocatos, & facit, C. de postu. l. prouidendum.

[g] Debebit. Si tamen inuenire non possit: vt infra, de postu. l. j. §. ait prætor. Accur.

[h] Ad inuidiam. Scilicet reprimendam. cum enim vilius videatur, tanto minus ei inuidetur, & econtra, sic Horatius: Inuidiam placare paras virtute relicta.

[i] Cōmunia. s. quæ diximus. ſ. e. tit. per totum, excepta paucis: vt ſ. eod. l. solēt circa princ. ibi, sed hoc, &c. A.

MEminisse. CASVS. Potestas Bonon. vsque ad Ianuarium, stare debet. nunc quæritur si Ianuario non veniat alia potestas, an possit vltra Ianuarium stare? & dicit quod sic. Secundo dicit, quod proconsul nō ante dimittere legatum de prouincia debet quam ipse de ea exeat.

[k] In aduentum, quod fieri debet, per se, si pōtest, vel per legatum suum vt tamen ante duos dies aduentus sui successoris deponat magistratum: vt in auth. de admi. stratio. in fin. colum. vij.

[l] Proconsulatus. Vtriusque proconsulis, vel dic primi ante tempus suum finitum, & post vsque in aduentum successoris.

[m] Debebit ius. Etiam si vltra suum tempus sit propter ciuium vtilitatem: vt hic dicit. & dicitur idem magistratus: vt infra, de præca. l. sed & si manente. & sic potest etiā delegare, vltra suū tempus. sed contra infra, de iurisdi. om. iud. l. eum qui. §. magistratus. sed dic, quod non dicitur, finitum officium. nec dicitur priuatus, donec successor aduenerit, & ipse sci uit: vt infra titu. ij. l. si forte & infra. titu. j. l. j.

[n] Ante se. Non finito nō. vtetque remanebit per quinquaginta dies: vt C. vt omnes causæ tā ciui. quam cri. l. j. & in auth. de admi. §. fi. col. vij.

[o] SI quid erit. Atrociter. Sed modice, vt infra de offic. eius cui mandata. est iurisdict. l. j. in fin. & l. fi. §. fin.

[p] LEgatus. Habet. Si habes ius habet: · cōc. ſ. de iud. l. cū prætor. ij. sed contra C. de iud. l. à iudice. Sol. speciale est in legato proconsulis: idque ex eo apparet: quia intitulatur de offic. proconsul. & lega. in cæteris non reperitur de legato quicquam. vel dic post litem contestatam, ad similitudinem procuratoris, argu. infra. de iuris. om. iudic. l. & quia. & C. de proc. l. neq; in fi. vel hic loquitur cum quis ad plures causas, vel vniuersitatem est de legatus vniuersaliter: & tunc demandat vnam: vt infra, quis & à quo ap. leg. prima. in fine

Ordo seruandus.

† Vide q̄ scripsit eleganter in hūc locū Marius Salomonius.

Inuidiā hic p̄ odio & malevolētia interpretare:

† Cic. in ora. p̄ Fōteio docet q̄ iudicē obseruare deceat.

† P. F. itaque

† Al. postulationum locus datur.

† P. F. plerumque

† P. F. sed si qui

† Al. impotentiam.

† In P. F. est et.

† P. F. ad

† P. F. debet.

† P. F. Rufum.

In p. F. & Saturninus.

Et hæc est germana lectio ab Angelo politia. ex archetypis Flo. reseruata.

In P. F. reijcere legatus apud proconsulem. &c. idq; post rū c. p tcij eere: vt & alias sæpe · Sic I P. Fl. qū & annotauit Folltia. Itaq; non recte scriptū est in quibusdā exē. ius nō habet.

si autem ad vnam tantum illam non demandat alij kdq; ex eo innititur, quia sicut qui vniuersaliter delegatam habet, non potest totã demãdare: sic nec iste, vt infra, de in.om.in.l. solet, nec est correctum, pec auth. vt desun. seu su. §. fi. col. 6. scilicet quod delegatur ad vniuersitatẽ non possit vnam litem subdelegare, quia verum dicim° esse, vt ter debeat audire cãm, si velit dare definitiuã sententiã. Alij libri habent, ius non hẽt: & tunc concor. d.l. C. sed contra infra, de iudi. l. cum prætor. § j, sed solue illam ab ista sicut soluisti istam ab alia, C. secũdum aliam lectu.

Pomponius lib. x. ad Q. Mutius. XIII.

LEgati [a] proconsulis nihil propriũ [b] habent nisi à procõsule eis mandata sit † iurisdictio.

Vlpian. lib. xx. ad legem Iuliam & Pap. IIII.

PRoconsules non amplius quã sex fascib. vtuntur.

L[...]us Rufinus lib. iij. reg[...]arium. XV.

ET legati proconsulis tutores dare possunt. [d]

Vlpianus lib. ij. ad edictum XVI.

PRoconsul portã Romæ ingressus, [e] deponit imperium. [f]

a LEgati. Scilicet futuri.

b Proprium. Imo propriam: vt infra, de offi. eius cui mã. est iurisd. l. cognitio. §. cum propriam, quę est contra, Sol. expone vt ibi, Vel dic habet ibi propriam post delegationem, vt hic subijcit.

c PRoconsules. Fascibus, i. vicibus vel mensibus: vt supra, de orig. iur. l. ij. §. exactis in fi. illius, §.

ADDITIO

Fasces proprie dicũtur à fasciculis virgarum cum quibus securis alligata erat.

ET legati. CASVS. Hac lege dicitur, quod legati proconsulis tutorẽ date possunt: & postquã proconsul redit de prouincia sibi decreta, & intrat Romam, deponit suũ imperiũ: vt puta deponit vexillum. Viuia.

d Dare possunt. Imo videtur quod nõ: vt infra, de tut. & cur. dat. ab his. l. nec mandante, quę est contra. Sol. non facit hoc ex delegatione procõsulis. sed legis beneficio: vt infra, de tuto. l. muto. §, tutoris.

e PRoconsul. Ingressus in redeundo.

f Imperiũ. Quãtũ ad exercitiũ et volũtariè: & quantũ ad singula: vt s. e. l. j. Sed cõtra vr̃, qa Roma, cõis est patria: vñ nõ videbatur deposuisse imperiũ, quasi i sua esset prouincia: vt j. ad mu. l. Roma.

---

† P. F. fuerit.

[a] Fasces Interpretãt Accensi vices vel mẽses. Budę° vero recte fasciculos virgarum, intra quas securis obligata erat, ita vt ferrũ [...] mo fasce exstaret.

* Vide Vopiscum

P. F. proconsulũ

* Post Actiacũ bellũ, victis Antonio, & Cleopatra, Augustus Pręfectũ constituit in Ægypto, qui Augustalis dr̃, Strabo. li. 7. Constituendi ei° caussam cõmemorat Tacit. lib. 2. Roma cõmunis patria.

DE OFFICIO PRÆFECTI AVG.

TITVLVS. XVII.

DE OFFICIO Præfecti Augustalis.

Præfectus Augustalis eo ipso imperium amittit, quòd successor intrauit Alexandriam, h d. Bar.

Vlpianus lib. xv. ad edictum. I.

PRæfect° Aegypti [g] nõ prius deponit præfecturã, & imperium (quod ad similitudinem procõsulis lege sub Augusto ei datũ est) quàm Alexandriã [h] ingressus sit successor eius, licet in prouinciam venerit: & ita mandatis eius continetur.

Hic spectabilis est; vt C. de priua. car. l j. §. viro quoque.

PRæfectus Ægypti. CASVS. Hũc pręfectũ cõstituit & ordinauit August. Imperator. vnde præcipit hæc lex, vt iste præfectus nõ recedat: nec deponat imperium suum, priusquam successor ei° veniat in Alexandriã ciuitatẽ.

g Pręfectus Ægypti qui dicitur Augustalis: quia Augustus primum eum ibi constituit. Acc.

h Alexandriam. Sed quare hoc? Respon. quia Alexandria Metropolitana erat ciuitas, in qua præfectus cõsequebatur præfecturam sicut & Imperator Romæ, antequam ergo ille consequeret præfecturã, q̃ erat p̃ ingressum Alexãdrię, hic nõ deponebat: vt supra, ut. j. l. meminisse.

TITVLVS. XVIII.

DE OFFICIO presidis.

Appellatione præsidis continetur quicunque rector prouinciæ & apud se talis præses potest manumittere.

Macer † li. j. de offic. presidis. * I.

NOmẽ præsidis [i] generale est, eo quod & pcõsules, & legati Cęsaris, & oẽs pũincias regẽtes (licet senatores sint †) p̃sides appellantur: procõsulis [k] appellatio specialis est.

Præses prouinciæ cognoscit de criminibus in sua prouincia, per quoscunque commissis: & eos punit donec est in prouincia. at si excesserit priuatus est, quã tum ad exercitium. Bar.

Vlpianus lib. xxvj. ad Sabinum. II.

[j] PRęses [l] apud se adoptare põt, quemadmodum & emancipare filium & manumittere seruum [l] potest.

Paulus lib. xiij. ad Sabinum. III.

[ij] PRæses † in suæ pũinciæ homines tantum imperium habet: & hoc dum in pũincia est. nã si excesserit: priuatus est. [m] Habet interdũ imperiũ &

DE OFFICIO præsidis.

Nunc de clarissimis incipit tractare. nam præses est clarissimus: vt C. de priua. carce.

i NOmen p̃sidis. Silicet pũinciæ: sed nomẽ præsidis nõ addito prouincię, ẽ generalissimum.

k Et proconsulis. sed quæ est differẽtia inter præsidem vt in hoc ti. accipitur, & procõsulem Respon. proconsul ex consulibus eligebatur, & ad remotam prouinciã regendam mittebatur extra Italiã: sed præses non ex consulib. vt sic a noĩe argumẽte r̃: vt Inst. de do. §. ẽ & aliud. & sic trib. mõis dicitur præses strictè: vt in hoc tit. largius vt hac. l. largissime, vt in gl. parua, quæ incipit. s. prouinciæ.

l PRæses. Seruũ. Et sic obtinet virẽ duorũ: vt s. de adop. si consul. & speciale est in volũtaria iurisdictione. alias secus: vt infra, de pact. l. si plures.

m PRæses. Priuatus est. Quantũ ad cõtentiosã iurisdictionẽ exercendã, nõ quantũ ad volũtariã: vt s. ti. ij. l. j. & l. ij. itẽ hoc si vellet aliquid exequi extra prouinciã, puta demandare sententiã executioni

---

† Al. Marcianus.

* De præsidib. prouinc. copiose vide apud Lazium li. 2. cõm. reip. Rom.

† Non sint emendat Hotomã. Iora. pL. Manil. & in descriptiõe magistratuũ,

† In al. est prouinciæ.

Præses & procõsul. differunt.

† In P.F. ẽ prouinciæ.

aduersus extraneos a homines, si quod malum cõmiserint. †nã & ĩ mãdatis principũ ẽ, vt curet is, qui prouinciæ prȩest, malis hominibus purgare prouinciã: nec distinguitur: b vnde sint.

Vlpianus libr. xxxix. ad edictum, IIII.

iij Præses c prouĩciæ maius imperium in ea ꝓuincia habet oĩbus post principem. e

Idẽ li. j. de omni. triu.

iiij Præses prouinciȩ non magis tutorem, quàm specialẽ iudĩcem ipse se dare põt. d

Idem lib. j. Opin. VI.

Illicitas exactiones, & violentia factas, vel † extortas metu venditiones & cautiones, vel sine prȩtij numeratione e ꝓhibeat f præses prouinciæ. Item ne quis iniquũ lucrũ aut damnum sentiat, g præses prouinciæ prouideat.

Iudex debet iudicare secundum allegata & probata: nõ autem secundum conscientiã. Bar.

Veritas * h rerum, erroribus gestorũ †nõ vitiatur. & ideo præses prouinciæ id sequatur, †qđ cõuenit eũ ex fide eorũ quæ probãtur, †[sequi]

Ad præsidem spectat ne impotentes a potentibus opprimantur. Bar.

Ne potentiores Viri humiliores i iniurijs affiiciãt, neve defensores k eorum calũniosis criminibus insectentur innocentes, ad religionẽ præsidis prouinciȩ pertinet. Illicita ministeria l sub †prætextu adiuuantiũ militares viros, ad cõcutiendos m homines procedentia prohibere, & deprehẽsa coercere præses prouinciæ curet †& sub specie tributorũ illicitas exactiões fieri ꝓhibeat, nec licita negotiatione aliquos prohiberi, n nec prohibita exer

cutioni de re existente extra prouinciam vel intra ꝓ se, sed per delegatũ sic põt, vt s. de offi. præf. vrb. l. si qđ nõ põt plusquam priuatus: vt infra de bo. autho. iud possi. l. cum vnus, §. pe. nõ aũt dico si exierit, vt ob hoc videatur in prouincia amisisse imperium, vt dicunt Vascones: q dicunt se non teneri sub rege Angliæ, nisi ipse sit in Vasconia: alias nolũt ei seruire. sed dicũt eum priuatum, & non esse eorum regem. sed male intelligunt. nam nõ est priuatus sicut nec sacerdos desinit esse, cui interdicitur officium. hoc tñ ẽ quod non habet exercitium iurisdictionis extra prouinciam suam: quia in dicendis sententijs morem suorũ maiorum debet seruare, vt s. de iust. & iur. l. pe. potest tñ, & debet delegare etiam extra, vt delegatus intra prouinciam cognoscat, vt dixi s. de offi. præfect. vrb. l. fin.

a Extraneos. sed & sui dici possunt, ratione delicti: vt C. vbi de crim. agi opor. l. j. & in authen. qua in prouincia, in princ. & C. vbi sen. vel cla. l. j.

b Nec distinguitur. sic nec nos distinguimus: vt Ifra de postu. l. imperator, arg. contra de testi. l. quæsitum. † Itẽ argu. quod rescripta large sunt interpretanda, sic & s. de offi. præfect. vrb. l. j. §. In initio, Accur.

c Præses. Post principem: vt supra titu. ij. l. & ideò Accursius.

d Præses prouinciæ. Dare potest. hoc dic, vt s. de offic. præfe. vrbi. l. fi. Accur.

Illicitas. CASVS. In primis hæc lex præcipit vt præses curet, ne extorqueatur aliquid per metum nec aliud illicitũ fiat: & prouideat ne aliquis malo modo lucretur. Veritas. Secundo dicit, pone quod aliud erat actum: & aliud scriptum. postea probatum fuit per testimonium quid actum est, sequimur, ꝙ actum est. Ne potentiores. Tertio dicit ꝙ curet pses ne potentiores opprimant tenuiores. Quarto dicit, Pone ꝙ potestas Bono. mittat suos ambasiatores, vel pro tributis, vel pro alio. præcipit hic qđ illi ambasiatores non debent ducere malos hoĩes seruiẽtes, vt turbent prouinciã, & hoc ꝓcuret præses prouinciæ. Item in §. nec licita, dicitur quod aliquis nõ ꝓhibeatur negotiari, nec exercere negotiationẽ non prohibitam: & hoc curet præses prouinciæ. Itẽ dicit quod illi seruientes accipiebant fœnus, & alia lucrabantur: & hoc non faciebant pp milites. hoc debet præses curare ne fiat. Itẽ dicit, quod si medicus medicauit per imperitiam, tenetur. sed non tenet, si moriatur eger nõ per imperitiam, Item dicit, quod vniuersi qui regunt prouincias habẽt ius, & possũt damnare in metallum. Itẽ dicit, ꝙ si præses aliquẽ pecuniariter condẽnauit: nec ille condẽnatus soluere possit: quod remittitur ei pœna ꝓpter inopiã. vñ & si fiat postea soluendo, non tamen debet iterum exigi Viuia.

e Numeratione, Hoc refertur tñ ad venditiones.

f Prohibeat. quod cauetur per totum ti. infra de dolo. & præcipue in l. arbitrio, & quod metus causa. & præcipue in l si cum exceptione. §. Pædius & l. fi. §. si iusto, & §. fi. Azo.

g Sentiat, vel dolo vel facilitate: vt cauetur per totum titu. de mino. xxv. an. & præcipue in l. quod si minor. in fi. & j. ex qui. cau. ma. vel re ipsa: vt C. de resc. ven. l. ij.

h Veritas. pone casum, aliud erat scriptum, aliud actũ si ex fide testium, qui probant, apparet quid est actum, id sequimur: vt hic, & C. plus valere quod agitur, per totum titu. & C. de errore ad. l. ij. Item pone exemplũ: vt infra, fa. ercis. l. si filia, in pr. & vt infra d ne. gest. l. itẽ si cum §. fi. & Ifra de iu. om. iud. l. si per errorẽ & infra, ad munic. l. assumptio, & s. de sta. ho. l. imperator. & infra de re iu. l. si librarius, in eo ergo quod dicit ex fide eorum, &c. est. ar. pro lo. quod secundum allegata debet iudex iudicare, non secundum cõscientiam. sed M. contra. & pro eo est infra, de ser. l. eadem. in fi. & infra, finium reg. l. si irruptione, §. fi. sed ibi vt iudici erat notum: secus si vt priuato. Accur.

i Humiliores. Largius appellat hic humiles qui C. de incest. nu. l. humilem.

k Neve defensores. Dupliciter lege hanc literam Item facit infra ea. l. §. & ne tenuis. Accur.

l Illicita ministeria. Id est, ministros.

m Concutiendos. Occasione militũ, qui licite mittebantur: vt supra, de offi. procon. l. iiij. §. j. procedebant quidam cum eis qui inferentes concussiões siue timores hominibus, aliqua ab eis extorquebãt. & sic veniebant in vestimentis ouium, intus autem erant lupi rapaces, & sic no. quod prætextu liciti nõ debet committi illicitum: vt infra, eadem. l. §. & ne tenuis. & infra, de iureiurando. l. si duo. §. idem, & C. qui leg. perso. l. fin. & C. de sacrosan. ecclesi. l. qui sub prætextu.

n Neq; prohiberi. Nisi in pœnam: vt hic & j. de pœnis, l. moris, in pr. & supra, de officio præfec. vrb. l. j. §. fi. ver. & vrbe, quæ sunt contra.

†In P. F. si quid mali commiserint.

*Ex tri. de bo. possess. sicut & caput octauum de offic. procõsulis. Duar.

†P. F. et

†Tu dic, qꝰ si lex idistinctè loquẽa distinguitur per aliã legẽ, & tunc & nos distinguimus: nõ aliter.

*Sed eadẽ ꝑmanet: prȩsumitur in verũ, qđ quasi vere gestũ scribitur, nisi veritas alia probetur l. ab ea parte & l. cum de ff. de Approbat.

†Alias gestarum.

†Gel. li. xiiij. c. ij.

†In P. F. prohibebuntur.

†Al. sed

†Vide l. ij. C. de offi. re. prouin.

ceri, nec innocentibus [a] pœnas irrogari: ad solicitudinē suā præses prouinciæ reuocet. Ne tenuis vitæ hoīes sub prætextu aduentus officiorum [b] vel militum lumine [c] † vnico, vel breui supellectili ad aliorū vsus translatis, iniurijs vexentur, præses prouinciæ ꝓuidebit. Ne quid sub nomine militum, quod ad vtilitates eorū in cōmune non pertinet, à quibusdam propria sibi cōmoda iniquè vindicantibus cōmittatur, præses prouinciæ prouidebit. †

Casus humanæ fragilitatis medico non imputatur, sed imperitia. It. d. ex hoc aliud concluditur de iure canonico quòd sicut imperitia nocet, ita casus non nocet sibi quantum ad irregularitatem, quo minus ad alias ordines possit ascendere, vt in c. suas. no. extra de homic.

Sicuti medico imputari euentus mortalitatis, non debet: [u] ita ꝗ ꝑ imperitiā cōmisit, imputari ei debet. prætextu humanæ fragilitatis delictū decipiētis [r] in periculo hoīs, innoxiū eē nō debet. Qui vniuersas [s] prouincias regūt ius gladij [t] habent, & ī metallū [x] dandi eis potestas permissa est.

Mulcta ex causa necessitatis & paupertatis remitti potest, & licet illi cui est facta remissio effi. iatur soluendo, non tamen propter hoc tenetur.

Præses prouinciæ, si mulctā, quam irrogauit ex præsentibus facultatibus eorum, quibus eam dixit † redigi nō posse deprehenderit: † necessitatem [l] solutionis moderetur, reprehensa [m] exactorū illicita auaritia. Remissa propter inopiam mulcta, à prouincias regentibus exigi nō debet.

Ad iudicis officium spectat facere ædificia refici. Bar.

Idem li. i. Opin. VII.

PRæses prouinciæ in spectis ædificijs, dominos eorum causa cognita reficere ea cōpellat: & aduersus detrectātē † [n] competenti [o] remedio deformitati [p] auxilium ferat.

Verba necessitatiua a principe prolata ad impetrantē rescripta directa non imponunt necessitatem iudici. Bar.

Vlpianus lib. j. Digestorum. VIII.

SÆpe audiui Cæsarem nostrum dicentem, hac rescriptiōe. *Eū qui prouinciæ præest, adire potes.* [q] non imponi necessitatem [q] procon

---

a Iunocentibus, sanctius est enim, &c. vt infra. de pœnis. l. absentem. o Officiorum, i. officialium. Acc. c Lumine puta candela vna vel lucerna, vel dic ꝙ per similitudinem loquitur, nam si etiam porcellū habet tenuis homo, tanquam oculum suum seruat illum: & sic in alijs, etiam minimis, vt subijcit: & facit s. ea. l. §. illicita. Ac. d Non debet. Non est in medico semper releuetur, vt eger. Itē & alibi: Et si non semper suadet orator. &c. e Prætextu. non potes tuum delictū prætextu fragilitatis excusare: vt hic & ī, ad l. Aquil. ll. si seruus seruum. §. si fornacarius, in fi. f Fragilitatis. quā asserit fuisse in ægro. g Decipientis, scilicet medici. u Qui vniuersas. i. vniuersi qui regunt prouincias, s. præsides vel proconsules, vel quicū que sint, vt ā. e. l. j. secus in magistratibus municipalibus, vt īfra de iurisdom. iu. l. magistratibus. i Ius gladij. quod est merū imperiū: vt infra de in. om. iud. l. imperium. sic no. quod clarissimi habent merum imperiū: multo magis spectabiles: multo plus illustres, & super illustres, excipitur præfectus augustalis. qui licet sit spectabilis, tamē non habet merum imperium: vt C. de officio præfect. Aug. l. ij. quæ est contra, vel illud ꝗ̄ tum ad iudices qui ei subsunt: vt ī eos nō habeat merum imperium, in alios autem sic, vt hic dicit.

x In metallum, Dicitur in metallum dari, qñ magno pondere metalli premitur. In opus metalli quādo minori: vt infra de pę. l. aut damnū. §. inter eos. Sed cur non multo magis habet potestatē deportandi ipso facto exequendo. vt infra de leg. iij. l. j. §. his quib. verb. deportatos, cō magis sit dānati in metallū quā deportari, cū ex prima maxima capitis diminutio interueniat, ex secūda media: vt inst. de ca. dimi. §. maxima, & §. minor. ℟ Respon. hoc forte cōtingit propter insularum assignationem, quæ erant in proprio dominio principis, vnde cū deportatio sine assignatione insulæ fieri non possit, merito ī eo expectatur iussus principis, nisi sit maximus iudex.

l Necessitatem. Nota ratione necessitatis pœnam remittit: vt hic, & C. de modo multa l. fi. in fi. alias nō immutatur; vt C. de pœ. l. pœnā. & īfra de re iudi. l. quod iussit. ‡ fi. quæ sunt, contra ‡ sic & satisdatio, remittitur ratione paupertatis, vt īfra, si cui plus quam ꝑ legem Fal. l. cū nō facile. & necessitas appellandi: vt infra, manda. l. si procuratorem. §. si ignorantes, sic si non interest actoris, quandoque remittitur pœna, vt infra, si quis in ius vocat. l. ij. in fin. & infra de in ius voc. l. quamuis. m Reprehensa, alias apprehensa, alias deprehensa & est casus, quia si fuit remissa pœna propter inopiam: licet fiat postmodū soluendo, tamen non debet iterum exigi ‡ & hoc dicit reprehensa, &c. secus ī colono: vt īfra, lo. l. si vno, in pr. Itē secus in eo, qui cessit bonis: vt infra, de ces. bo. l. his qui in bonis. ij. n PRæses prouinciæ. Detrectātem. i. inobedientē siue recusantem. o Competenti. Vt si quidam sint, socij, & vnus velit reædificare, alij cō pellātur, vt ī īfra ꝓ socio. l. si fratres. §. idē resp. & C. de ædi. pri. l. si vt proponis, si autem non sint socij, idem est, s. vt reficiantur, vt hic: & plus vt etiā de nouo faciant, vt hic: si tamen sint curiales, alias non constructio sed restitutio præcipitur & destructio inhibetur: vt hic, & C. de ædi. pri. l. singularū. & de in. reip. l. fi. li. xi. & infra de le. j. l. cætera. in prin.

p Deformitati. Quia ciuitas nō debet deformari.

SÆpe. CASVS. Si imperator ad schedulā supplicē alicui ita respōdeat, Eū qui præest prouinciæ, adire potes, vel poteris, non cogitur præses, vel proconsul, vel eius legatus de hoc cognoscere, sed in voluntate præsidis ē an velit cognoscere, vel aliū delegare: vt dicit hęc lex & alia sequēs, ꝗ cōtinuat cū ista.

q Necessitatē. nam non quicquid iudicis potestati permittit, id subijcitur iuris necessitati, &c. ut hic. & infra

---

† Al. et ne

‡ Limine legēdū putat hoc loco Catell. Cotta, & recte meo iudicio, vult. n. Vlpia. hoīes tenuis cōditionis, Vorcū limen. i. domunculā casāue habētes breneq; supellectilē nō debere cogi ad suscipiēdos, hospitio milites.

Liciti prætextu non debet illicitū committi. Delictum fragilitas, non excusat.

‡ In P. F. prouideat.

† In Al. est enim In P. F. homines.

* Melius facit l. sacra. §. j. cū sua gl. ff. e. tit. de re. iudi. Egi. Per.

l Tu dic quod ibi loquitur ī pœna temporali vel perpetua: hic ī mulcta.

† Al. iudicat.

† P. F. necessitate solutionis.

l Repressa legit Bud.

‡ Bar. hic dicit istā gloss. fore valde sin. ad hoc ꝙ pœna vel mulcta remissa alicui ꝑ inopiā non pōt peti ab eo, licet postea soluēdo efficiat. idē tenet Bar. hic. Bolo.

P. F. detractātē.

† P. F. potest.

& infra de iud.l. non quicquid & C. quomodo & qñ iud.l.j. Item hoc qñ verbū potes. vt hic: vel poteris: vt infra l. proxi. fuit positum. Quid autem si verbū debes? Respon. ibi aliud dici potest. nam per verbū potes liberā dat potestatem huic adeundi. & ex qua dam consequētia liberā dare videtur ei, qui fuit aditus. Sed econtrario con traria rōne in verbo debes. tu dic idē in vtroq;. at in voluntatibus vltimis oīa talia necessitatem important: vt infra de leg.iij.l. fideicommissa. §. si quis ita. Item hoc, si sunt directa verba ad hos, qui petebant a principe. qd autem si verba sue rint directa in ipsum præsidem? distingue. an p verbum mando: vt tūc delegare possit: an præcipio, & tūc nō: vt in auth. vt nulli iudi. §. & hic vero iubemus. coll.ix. & sic distinguunt curiales domini papæ vel imperatoris: licet sit ar. cōtra. infra, man.l.j. Itē ex eo qđ hic dicit non imponi necessitatē. per hæc verba. est arg. quod nō interpretamur rescripta large, vt etiā cogatur ad alterū præcise vel alternatiue cognoscēdo vel delegādo. & sic est cō tra. ī. de cōst. prin. l.fi. sed hic reddere tur inutile, cū forte ipse cognoscere nō posset. vnde sic exponitur: vt arg. infra, de leg.j.l. si quā do. & infra, ad munic.l. lege. in fin.

Istam distinctio nem glos. menti cōmenda bis: quia non est alibi se cūdū Bal. hic.

P. F. Ex omnibus, &c.

Al. correptorum.

a Date.i. delegare: & continua legem proximam cū ista.

b Eneraliter. Poteris. Sed ī.l. px. dixit potes.

c Suarū. Id est, quo modo debeat illud negotium expedire, an per se, vel per alium. Accur.

d Cognitionis.s. per se tantum. an per aliū. Acc.

e Quamuis. alias legitur cum non. alias sine non.

E omnibus. Casus. Dicitur in l. ista q correctores & præsides prouinciarum cognoscunt de omnibus his causis, de quibus cognoscunt magistratus in ciuitate Rom. Viuia.

f Prætores. Qui omnes ordinarie cognoscunt, cæterique extra ordinem.

g Correctorum. Vt in auth. vt iu. sine quoquo suff. §. quod aūt. col. ij. & sunt correctores qui habēt illud

suli vel legato eius, vel præsidi prouinciæ, suscipiendæ cognitionis: sed eum æstimare debere, [an] ipse cognoscere, an iudicem dare ^a debeat.

Callistratus lib. j. de cognitionibus. IX.

Generaliter quoties princeps ad præsides prouinciarum remittit negotia per rescriptio nes, veluti, *Eum qui prouinciæ præest, adire poteris*, ^b vel cum hac adiectione, *Is æstimabit quid sit partium suarum*: nō imponit necessitas proconsuli vel legato suscipiendæ cognitionis: ^d quamuis ^e non sit adiectum, *Is æstimabit quid sit partium suarum*, sed is æstimare debet, vtrum ipse cognoscat, an iudicem dare debeat.

Præsi lis prouincia est ampla, & cognoscit in prouincia sua de omnibus, de quibus alii magistratus Romæ cognoscunt. Bar.

Hermogenianus libr. ij. iuris ἐπιτομῶν. X.

De omnibus † causis, de quib⁹ vel præfectus vrbi, vel præfect⁹ pretorio, itemque consules, & prætores, ^f cæterique Romæ cognoscunt: Correctorum ^g & præsidum prouinciarum notio est.

officium in Italia, quod præses in prouincia. sic & in proconsule: vt ī. de off. pcon.l. si in aliqua. In fi. Acc.

Mnia. Casus. Hæc lex dicit idem quod su perior: & concordat cū ea: nam oīa negotia de prouincia pertinent ad præsidem prouinciæ. & hoc

Mar ia. lib. iij. Insti. XI.

Omnia enim prouincialia desideria; ^h quæ Romæ varios iudices habēt, ^i ad officium præsidum pertinent.

Proculus lib. j. [illegible] XII

Sed licet is, qui prouinciæ præest, omnium Romæ magistratuum vice, & officio fungi debeat: non tam spectandū est, quid Romæ factū est, quam quid fieri debeat. ^k

Ad præsides spectat generali ter cōtra latentes inquirere, & homines mala conditionis & vi te punire, atq; eorum receptatores. & ad præsid' officium spectat vt furiosi in tartere detineantur, si aliter commodè retineri non possunt. Et delictū per furiosum tempore furoris commissum puniri non debet, secus si fuisset commissum tempore sanæ mentis, & ad custodiam furiosorum debet aliquis deputari: qui si sit negligent, punitur, b.d. vsque ad finem Bar.

Vlpianus lib. vj. † de offic. proconsulis. XIII.

Congruit bono & graui præsidi curare, vt pacata ^l atq; quieta prouincia sit, quam regit, quod nō difficilè obtinebit, si solicitè agat, vt malis hominib⁹ ^m prouincia careat, eosq; conquirat. ⁿ nam & sacrilegos,

licet sit ita: non tā est cōsiderandum quid Romæ fiat: sed quid fieri debeat.

h Desideria.i. negotia quib⁹ ipsi desiderant iustitiā fieri. non aūt oīa priuilegia. nam præfectus vrbi pōt relegare vel deportare: præses non: vt diximus. ī. e.l. illicitas. §. qui vniuersas.

i Habēt. Inter Ro.

k Ed licet. Fieri debeat. q nō ex emplis, &c. vt C. de sen.l. nemo. nisi sit factum hac mente, & ex certa sciētia contra legē, vt qa semper ita volu erit iudicari, inducēdo cōsuetudinē: vt in st. de satis. §. fi. & ī. de legi. & senatu.l. de quib. in prin. & fi. quæ sunt cōtra. Itē nota hic, qđ aliud inspiciē, & aliud fit: vt ī. de iu sti. & iur.l. pe. §. fi. itē no. at. cōtra eos qui in defectū legū probationem glossarū in sucunt. Ac.

Ongruit. Casus. Hæc lex dicit, q præses debet curare vt prouincia sit in pace: q fieri facile poterit si præses prouinciam su i malis hominib⁹ purgari faciat. Item dicit qđ præses debet punire latrones, & receptatores latronum. Vl. dicit. pone, Titius erat in furore, & non poterat per suos cōsanguineos detineri. præcipitur hic vt in carcere ponatur. Lex se dicit, pone cū Titius erat furiosus, matrem suā occidit: vtrum puniendus sit? Respon. quod si tū sanę mētis erat, vt quia inter uallis quibusdā furor remittebatur, puniēdus est. Sin perpetuo furore agitabatur, pœnā non sustineat sed diligentius custodiatur. Item dicit, quod illi qui hūc furiosum custodiebant: si negligentes fuerunt in cu stodiendo eū, quod illi custodes similiter puniātur.

l Pacata. Id est, pacificata.

m Malis hominibus. Vndecunq; sint. vt ī. eo. l. iij. licet hæc conditio vix possit adimpleri. Accur.

n Conquirat.i. conquiri faciat: vt in auth. vt nulli

† P. F. Non tamen spectādum est, &c. Vide Ant. Aug. emēdat. li. iiij. cap. viij.

In P. F. vij.

latrones, [a] plagiarios, [b] fures [c] conquirere debet: & prout quisq; deliquerit, in eum animaduertere, receptatoresq; †eorũ coërcere, sine quibus latro diutius latere non potest. [d] Furiosi si non possunt per necessarios [e] contineri, eo remedio per præsidem obuiam eundum est: †scilicet vt carcere cõtineantur, & ita diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum diui Fratres putauerunt in persona eius, qui parricidium [f] admiserat, vtrum simulato furore facinus admisisset, an verò re uera †compos mentis non esset: vt si simulasset: plecteretur: [g] si fureret: in carcere contineretur.

Macer lib. ij. de publicis iudicijs. XIIII.

DIuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertylio †rescripserunt in hęc verba: Si tibi liquidò compertũ est Aelium priscum in eo furore esse, vt cõtinua mentis alienatione omni intellectu careat: nec subest vlla suspicio, matrem ab eo simulatione dementiæ occisam: potes de modo pœnæ eius dissimulare: cùm satis [h] furore ipso puniatur: † & tamen [i] diligentius custodiendus erit, ac (si putabis) etiam vinculo coercẽdus: quoniam [nõ] tam [k] ad pęnam, quam ad tutelam eius & securitatem proximorũ pertinebit. Si verò (vt plerunque adsolet) interuallis quibusdam [l] sensu sanior est, num fortè eo momento scelus admiserit: nec morbo [l] eius danda sit † venia, diligenter explorabis: & si quid tale compereris: [m] consules [n] nos, vt æstimemus, [o] an †immanitatem [p] facinoris, si cum posset videri sentire, commiserit: supplicio afficiendus sit. Cum autem ex literis tuis cognouerimus tali eum loco atq; ordine † esse, vt à suis, vel etiam in propria villa custodiatur: rectè facturus nobis videris, si eos, à quibus illo tempore obseruatus est, [q] vocaueris: [r] & causam tantę negligentię excusseris: [s] & in vnumquenque eorum, prout tibi leuari, vel onerari culpa eius videbitur, cõstitueris. Nam custodes furiosis non ad hoc solùm adhibentur, ne quid perniciosius ipsi in se moliantur, sed ne alijs quoque exitio sint. quod si omittatur, † non immeritò culpæ eorum adscribendum est, qui negligentiores in officio [suo] [t] fuerint.

Martianus lib. ij. † de publicis iudicijs. XV.

ILlud obseruandũ est, ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nisi voti [t] soluendi causa: dum tamen abnoctare [u] ei non liceat.

Primò ponit de actionibus competentibus præsidi vel eius familiæ ex contractibus: vtrum durante officio possint intentari: & qualiter ei consulatur, si non possint intentari. Secundò ponit de actionibus competentibus ex maleficio. Secunda ibi, Si quid tamen. & prima, subdiuiditur in duas: quia primò prohibet, secundò remedium adhibet. Secunda ibi, Ita vt actiones. Et breuiter. h. d. Actiones præsidis

sud. in prin. col. ix. sic infra, de ijs, qui not. infa. l. furti. §. mandati. in glo. l. si te. licet præfectus vigilum per se hoc faciat: vt supra, de offic. præfec. vigi. l. nam salutem. §. pe.

[a] Latrones. De die.

[b] Plagiarios. Qui surripiũt filios vel seruos alienos. Ac.

[c] Fures. De nocte.

[d] Non potest. Vt infra, de receptato. l. j. & infra, de incen. rui. nau. l. iij. §. non tantum. & §. pe. & C. de agri. & cens. l. omnes. & l. seruos. lib. xj & infra. nau. cau. stab. l. j. §. j.

[e] Necessarios. Id est, affines & cognatos: vt supra, de iusti. & iur. l. vlt.

[f] Parricidium. Quia interfecerat patrem.

[g] Plecteretur. Pleriq; enim fingunt demẽtiam vel propter huiusmodi crimina, vt hic dicit: vel vt curatore accepto detrectent ciuilia munera: vt infra, de cur. furio. l. obseruare. & continua legem proximam cum ista.

[h] DIuus Marcus. Cum satis. no. nõ debet addi afflictio afflicto vt hic, & C. de epi. audi. l. tam dementis. & in decre. vij. q. j. ca. cum per cussio. & di. v. c. si mulier. & C. de episc. & cler. l. omnes. §. præterea. & C. de pœn. l. antepen. & infra, ad legẽ Rho. de iac. l. nauis onustæ. §. quid ergo. & infra, de vul. subst. l. ex facto. §. Iulianus. & infra, ad l. pomp. de parric. l. penult. & infra ad legem Corn. de sic. l. infans.

[i] Et tamen. Licet non sit puniendus.

[k] Quoniam non iam. Alias quod.

[l] Nec morbo. Hic est interpositio. Accur.

[m] Compereris. s. quod finxerint.

[n] Consules nos. Super dubio iuris. licet iam semel cõsulueris & rescripsimus qualiter pronunciare debeas: q consultatio nec hodie nec olim est ꝓhibita: vt in authẽ. de iud. §. fi. col. vj. vel dic quod etiam de facto consulitur princeps: licet præses non: vt infra, de iu. l. cum qui. §. j. & hic dicitur.

[o] Æstimemus. Non ergo statur inquisitioni pręsidis.

[p] Immanitatem. quia crimẽ est magnum.

[q] Cum autem vocaueris. i. citari feceris eos coram te.

[r] Excusseris. i. inquisiueris. Accu.

[t] In officio suo. Not. quod quilibet in officio suo debet diligens esse nõ negligẽs: vt hic: & infra, de excu. tu. l. si duas. §. decet autẽ. vers. minuẽre. & de admi. tu. l. cum plures. §. nimiũ & C. de off. præf. prætorio. l. si quos. nam negligentia oĩa lędit: vt in authẽ. de quæstore. in princ. iij. collã. vj. & C. de an. exec. l. pen.

ILlud. CASVS. Præcipit hęc lex vt pręses prouincię non exeat prouinciam, nisi causa voti: dum tamen non stet per totam noctem extra prouinciam. Viuia.

[t] Voti. Not. quod quædam rõne voti conceduntur, quæ alias nõ cõcederentur: vt infra, de procu. l. aut religionis & l. aut longa. Acc.

[u] Abnoctare. idest ꝑ totã noctẽ extra ꝓuinciã stare: vt ĩ. de verb. sig. l. vrbana familia. §. fi. hodie dicerẽ ꝑ noctẽ & per noctes extra ꝓuinciã stare posse, cum dicat ꝓpheta, Vouete, & reddite domino Deo vestro, &c. cui est stãdum: vt

† P.F. receptoresq.

† Al. obuiandum.

† Al. cum re uera.

Dementia nonnunquam fingitur propter crimina.

† P.F. Tertyllo. Al. Tertullio. Sed eadem ratione, qua Sulla, pro, Sylla.

† Cice. in ora. de Arusp. Responsis.

† P.F. Sensu sanior, num forte, &c.

† P.F. est.

† In P.F. est per. Al. pro immanitate.

† Ordinẽ hic accipi pro eo quod vulgus statũ vocat. author est Bud. Gręci taxin appellant.

† P.F. Esset. Al. obseruandus.

† Cõmitatus. P.F.

† P. F. 1.

dum: vt in auth. vt cler. apud propr. epi. §. fi. col. vj.

Senatuſconſulto. CASVS. Titius tenebatur mihi in x vel ſeruus Titij. poſtea factus eſt poteſtas Bonon. Titius. nunquid poſſum Titium vel familiarem ſuum conuenire coram Titio, quæritur? Et reſpon. quod nõ & actio reſtituetur mihi finito officio Titij ſi amiſſa fuerat, eo quod nõ fuit inſtituta: vt quia erat temporalis.

§ Si quid. Sed pone, quod familię Titij factum eſt furtum: nunquid poteſt familia admitti ad agendum, vt litem conteſtetur? Et reſpon. quod poteſt.

vel eius familia competentes, non poſſunt intentari efficaciter durante officio: licet ſi tempore amiſſæ forent, daretur ei reſtitutio: & hoc in actionibus competentibus ex contractibus. competentes autem ex delicto poſſunt intentari: vt lis in eis conteſtetur. Bart.

Macer libr. j. de officio præſidis. XVI.

Senatuſconſulto [a] cauetur vt de ijs, quæ prouincias regentes, comites, aut † liberti [b] eorum antè, quàm in prouinciam [c] venirent, † contraxerunt, [d] parciſſimè [e] ius dicatur: [f] ita vt † actiones, quæ ob eam cauſam inſtitutæ nõ eſſent, poſteà, quàm quis eorũ ea prouincia † exceſſerit, reſtituãtur. [g] Si quid tamen inuito [h] accidit, veluti ſi iniuriã aut furtum paſſus eſt: hactenus ei ius dicendum eſt, vt litem † conteſtetur, [i] resque ablata exhibeatur, & deponatur, [k] aut ſiſti exhibe-rive ſatiſdato [l] promittatur.

Celſus libr. iij. Digeſtorum. XVII.

Si fortè præſes prouincię manumiſerit, [m] vel tutorem dederit prius, quàm cognouerit [n] ſucceſſorem aduenisſe, erunt † hæc rata.

a Senatuſconſultus. Cuius nomen non habemus.

b Liberti. Id eſt, familiares.

c Ante, quam in prouinciam. Multo minus de ijs, quæ poſtea cõtraxerũt: vt infra, de in ius vocan. l. ij. & infra, de iudic. leg. pars literarum. cum hic præſes non ſit de minorib. magiſtratibus: vt infra de iniur. l. nec magiſtratibus.

d Contraxerunt. Scilicet cum aliquo de ea prouincia.

e Parciſſime. i. nõ etiam coram ſuperiore. vel ideo dicit parciſſime: q̃a per executorẽ permittiẽ perpetuatio vel conteſtatio: vt infra, dicit in fi. legis.

f Ius dicatur. Ipſis agentib. vel conuentis.

g Reſtituantur. Quomodo hoc cũ non videantur amiſiſſe? vt infra, de iud. l. ij. §. pen. Reſpon. ibi amittuntur, ſed datur reſtitutio: vt hic. & ita ſine damno dicitur procedere dilatio. nec obſt. quod dicitur de an. exce. l. j. in fi. quia ſaltem per executorem potuit hic perpetuare actionem: & ideo amittitur actio: vt C. de ann. except. l. vt perfectius ſed tamen quia non eſt facile, vt commode pręſides vel eorũ comites idem facere poſſent propter multitudinem negotiorum, ideo datur reſtitutio. eadem eſt ratio in prouincialibus: quia & eis eſt graue cum domino vel ſubiectis domini litigare: vt C. de epiſc. audi. lege, ſi præſes.

h Inuito. ſ. liberto, vel alij familiari ſuo, nõ aũt ſibi: quia tũc nõ fieret etiã cõteſtatio: vt C. ne q̃s in cauſa ſua iud. l. j. quæ eſt cõtra. Azo. vel hic ſpeciale vſq; ad litem conteſt. ſm Io. alias non: vt ibi, & infra de iuriſd. om. iud. l. qui iuriſdictioni. Vel dic coram ſuperiore. Idẽ cõtra ſi ei⁹ familiaris irrũt alij iniuriã.

i Conteſtetur. Qua non facta, datur reſtitutio: vt infra quib. ex cau. maio. l. j. & ſuprà eo. l. j. in princ.

k Et deponatur. Apud iudicem vel aliquem ſequeſtrum, ideo quia perſona erat ſuſpecta: vt infra, qui ſatiſda. cogan. l. fideiuſſor. §. fin. alias non fieret: vt C. de prohi. ſequeſtra. l. j. quæ eſt cõtra. Ac.

ADDITIO. Solue ſecũdum Bar. & dic quod ibi eſt regulare. hic eſt caſus ſpecialis, quãdo eſſet pſona ſuſpecta: dic vt no. in d. l. fideiuſſor. §. fin.

l Satiſdatio. i. cautio cũ fideiuſſore, & dic quod ſatiſdato eſt aduerbium.

Si forte. CASVS. Præſes prouinciæ antequam ſucceſſoris cognouerit aduẽtum, tutorem dedit, & authoritatem manumittẽdi præſtitit: verũ hæc valeant quæritur? Reſpon. q᷒ ſic. Vi.

m Manumiſerit. i. authoritatẽ pręſtiterit manumittenti. ſimilem expoſitionem habes. s. de offi. procon. l. vbi.

n Cognouerit. Aduenisſe. vſq; ad cuius aduẽtum durat eius iuriſdictio: vt s. de offi. procon. l. meminiſſe. licet ſit arg. contra. s. tit. ij. l. vl. & ſic no. q̃ poteſt ignorans quod non poſſet ſciẽs. ſic ſupra de off. præfe. vrb. l. Barbarius. & Inſt. de teſt. §. teſtes. ar. cõtra infra, de vſu. l. Labeo. q̃a ibi paria ſunt ſciẽs & ignorans. Acc.

† In AL. eſt et.

† Hoc Suetonius Augu. Ci. pro lege Manilia Pompeio tribuit.

† Al. dignitate.

Ignorans poteſt aliquando q̃ ſciens nõ poteſt.

Modeſtinus lib. v. regularum. XVIII.

Plebiſcito [*] continetur, ne quis præſidum munus, [o] donumve caperet, niſi eſculentum poculentumve, [p] quod intra dies proximos prodigatur. [q]

* Coniunge l. Qui officij De contrah. emptio. Duar.

Magiſtratus non debet leuis eſſe ſuis officialibus ſeu ſubditis: ne alias contemnatur. hoc dicit. Bartolus.

Callistratus lib. j. de cognitionibus. XIX.

Obſeruandum † eſt ius reddenti, vt in adeũdo quidem facilem ſe præbeat, ſed contemni non patiatur. vnde mandatis adijcitur, ne præſides prouinciarum in vlteriorem [r] familiaritatem prouinciales admittant, nam ex conuerſatione æquali contemptio dignitatis † naſcitur. Sed & in cognoſcendo [s] neque excandeſcere [t] aduerſus eos, quos malos putat, neque precibus calamitoſorum illachrymari oportet. [*] id enim non eſt conſtantis

* Gell. lib. 14. ca. 4.

Plebiſcito. Munus. Donum eſt genus: munus ad nuptias vel natalium: & ſic ſpecies: vt infra, de verb. ſign. l. inter donum.

Munus & donũ differunt.

p Poculẽtũ ve. Quod nõ eſt ꝓprie donũ vel mun⁹. ſed xeniũ: vt s. de of. ꝓc. l. ſolent. §. fi. hodie aũt nec hoc accipere dẽt, niſi in defectũ ſui ſalarij: vt in aut. ſcriptũ eſt exẽplar. §. qua ꝓp dum. in fi. j. col. coll. ij.

q Prodigatur. i. conſumatur. ſic. C. de fi. inſtru. & ſur. ha. fil. l. pen. lib. z.

Obſeruandũ. CASVS. Pręcipit hic vt pſes ꝓuincię q̃ñ reſidet pro tribunali, debeat oĩbus ꝓbere aditũ, vt poſsint ad eũ ire: ſed hoc ita faciat, vt nõ cõtemnat. Iterũ dicit, q̃ q̃ñ cognoſcit, nõ dẽt clamare cõtra malos hoĩes: nec ẽt lachrimari debet ſi veniat aliqua vel aliq̃s plorãdo. Vlt. reddit rõnẽ de hoc. Vi.

r In vlteriorem. Scilicet quam oportteat.

s Excandeſcere. i. fortiter acclamare.

Detegit

a Detegit.i.diſcooperuit.ſic infra,de acquir.re.do.l.adeo.§.eſt tñ.In ſi.ſed nec olo debet diſſimulare: vt ī.de offi.procon.l.nec quicquam.§.circa. & no. mirabilẽ malitiã quã docet hæc lex ꝙ aliud gerãt in corde. & aliud ſimulent.quod o pt͞ime faciunt Bon.

& recti iudicis,cui' animi motum vultus † detegit. & ſummatim b ita ius reddi debet,vt authoritatem dignitatis ingenio ſuo augeat. c

Donatio facta à Conſtantino nihil valuit:quia à ſeipſo nõ potuit abdicare,niſi in manibus populi Romani, ſecundũ Iac. But.

Pa[illegible]us lib. j. reſpon[illegible] XX.

Legatus Cæſaris,vel præſes vel corrector d prouinciæ abdicando e ſe, non amittit imperium. f

Paul[illegible] lib.ſingu.de officio aſſeſſorum. XXI.

Præſes cùm cognoſcit: de ſeruo corrupto, vel ancilla deuirginata,vel ſeruo ſtuprato: ſi actor g rerum agentis corruptus eſſe dicetur, vel eiuſmodi homo, nõ ſolum iactura aduerſus ſubſtantiam,h ſed ad totius domus euerſionem pertineat: ſeuerisſimè animaduertere debet.

b Summatim.i. vt regulã tibi tradam.

c Augeat vt infra de poſtu.l.j.l prin.

d Legatus. Corrector. quæ expone:vt ſ.eod.l. de omnibus. Acc.

e Abdicando.i.volens ſe ab imperio Id eſt,iuriſdictione abdicare. i. ſeparare,non poteſt: niſi faciat i manu principis, a quo habet. tunc enim poſſet, ſicut & quando habet à populo,poteſt populo petente vel volente dimittere: vt ſupra de ori. iur. l.ij.§. & cũ placuiſſet. quę eſt contra.

f Sic & epiſcopus non poteſt renunciare, niſi in manu Papæ: vt in decre. xvij.q.ij.c.Gonſaldus.& vj.q.iij. c.denique.

Imperiũ. Id eſt, iuriſdictionem. A.

Ręſes.

g Si ſeru' vel ancilla corruptus vel corrupta ſit.de hoc cognoſcit præſes: quod ſi is ſeru' vel actor fuerit, vel alias inſignis cuiuſdam diligentiæ, puniat hũc corruptorem ſeuerisſime.nã plus punitur qui bonum corrupit, quã qui malum deteriorauit'. Viuianus.

Actor.i. caſtaldus. ſic inſti.de iniur.§. pœna. Acc.

h Subſtantiam. Scilicet particularem.

† Al. vulgus.

† P. F. id eſt, præſes vel,&c.

† Pro Solutus cõtrarij vide ꝙ not.per Inno.in c. quod in dubijs. & ca. fin.de rer. permu. & cap. fin.de reſt.in integr.

† P. F. Cognoſcat.

† In P. F. Vt non ſolum iacturam, &c. ſed hic rectius.

• Hic a Strabone lib. 17. vocatur ἐπίτροπος.

TITVLVS XIX.

DE OFFICIO procuratoris Cęſaris,vel rationalis.

DE OFFICIO PROCVRATORIS [illegible]

Quæ. Dicit hæc lex,quã quę procurator Cęſaris facit,rata ſũt,ac ſi princeps feciſſet,dum tñ commodũ principis faciat:vt ſubijcit. Item dicit quod ſi iſte procurator rem Cæſaris vendat vt ſuam: nõ transfert dominiũ vnde nihilominus vendere vel tranſigere quo ad cõmodũ Cæſaris poteſt. nam bene gerere rem Cæſaris debet. Item ſi ſeruus Cęſaris hæres inſtituatur: procurator poteſt iubere ſeruo,vt hereditatẽ adeat. Item ſi Cæſar inſtituatur hæres: ſi iſte procurator adeat illam hæreditatẽ acquirit eã Cæſari: & hoc ſi illa hæreditas eſt ſoluendo,& locuples. ſi nõ ſit locuples nec ſoluẽdo,Imperator poteſt repudiare illam hæreditatẽ. h.d. cũ l.ſeq.

Acta & geſta differunt.

i Quæ acta. Acta nomẽ generale:ſed geſta rẽ extra iudicium tantum factam ſignificat: vt infra,de verbor.ſign.l. Labeo in prin.& §.fin. Accur.

k Ab eo.ſ. Cæſare.

l Quaſi rem propriam.ſ. procuratoris.

m Dominium. Quia nemo errans, &c. vt infra de acq.rer.do.l. ſi procurator. ij. Sed contra infra, man.l ſeruum Titij.ij.reſpõ. ſed ibi dominus de re ſua vendẽda, licet ſuam ignoret, mandauit. hic autẽ Cæſar in hoc nõ fecit eũ procuratorẽ. lo. & vt plenè hæc ſcias. diſtingue cũ geſtor negotiorum alienius vendit, aut rẽ quæ vere ipſius domini eſt,aut quę vere eſt ipſius geſtoris, ſi vere geſtoris, ſi quidem geſtor ſciens eſſe ſuã tradat: transfert dominium,etiã ſi tanquam ſit domini tradat: vt infra, de cur. fu. l. Iul. §. j. ſi vero neſciens geſtor eſſe ſuam tradat, ſi quidem tanquã domini, & velut procurator tradat nec trãsfert dominiũ: nec ei obſt. exceptio: vt infra, de acqu. rer.do.l.ſi pcurator vel ꝙ verius eſt, licet non transferat,tñ repellitur: quia & ſi tanquã pcurator vendit, tenetur de euictione.quia vendit ſponte, ſicut & in fideiuſſore:quia ſecus eſt: ſi ex neceſſitate: quia nõ tenetur de euictione:vt officialis: vt C. de euic.l. exceptione. & infra,fam.erciſc. l.qui erat. & infra, man.l.ſeruum Titij. ſi vero velut ſuam venderet & traderet,& vere eſſet ſua, ſed nõ credebat eſſe ſuã ex ea cauſa ex qua erat: dominiũ quidẽ non transfert: ſed exceptionem patitur:vt infra, man.l.ſeruũ Titij j.reſpon.illius.l. cum autem rem domini vendit: ſi quidem non vendat tanquam domini , ſed putãs eſſe ſuam tanquam ſuam, nullo modo transfertur dominium,vt hic, & infra de cur. fu.lege.Iul.§.j.ſi vero vendat tanquam domini, & ſciat eſſe domini,vel non etiam vendat tanquã domini , ſed vt ſuã ſciens eam eſſe domini, & gerens officium dominicum in tribus caſibus alienat: vt ſi habeat ſpeciale mandatum: vel ſi generale, & habeat liberam adminiſtrationem : vel in rem ſuam ſit procurator: vt infra,de iureiur.l.iuſiurandũ.ij.§.fi.& l.ſeq.& infra,de procur.l.procurator tutorum. & l.procurator cui. niſi in hoc caſu vbi habet liberam,& tamen non alienat niſi expediat. vt in princ. huius legis.

n Conſenſu ipſius.ſ.Cæſaris. ſed etiam ſine cõſenſu eius:

Geſta per procuratorem Cæſaris tenent & valent, dummodo diligenter & non contra commodum Cæſaris ſint geſta: & per procuratorem Cæſaris queritur hæreditas Cæſari: quæ ſi appareat poſtea non ſoluendo, habetur pro non adita. hoc dicit vſque ad l.curatores. Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit vnum dictum generale. In ſecunda ponit aliud dictum cum quadam limitatione primi dicti. In tertia ponit vnum ſpeciale circa procuratorem Cæſaris. In quarta ponit aliud ſpeciale. Secunda ibi, Si rem Cæſaris Tertia ibi. Eſt & hoc præcipuum. Quarta ibi, Quòd ſi ea.

Vlpianus lib.xvj.ad edictum, I.

Quæ * acta i geſtaque ſunt à procuratore Cęſaris,ſic ab eo k cõprobantur, atque ſi à Cęſare geſta eſſent. Si rẽ Cæſaris procurator eius quaſi rem propriã l tradat, non puto eum dominium m transferre.tunc enim transfert, cum negotium gerens Cæſaris, conſenſu ipſius n tradit.

• Ex titulo de [rei] vendicati. vbi quæritur de dominio Iul. decur.fur. l. 5.de iur. fiſci. Dua.

Procurator an poſſit rem domini ſui alienare.

† P. F. Sunt.

a eius: si tamen ei excipiat, dico eũ védere & dominiũ transferre posse ar. infra ad Treb. l. mulier quæ duob⁹. §. sed. n. vers. sed & si eũ distrahere deberet.

a Quid agat. f. contra cõmodum Cæsaris, alioqui põt: vt in. pr. huius legis, & infra de iure fis. l. auferẽ §. actores. & idem in similibus: vt infra, de trãsa. l. cum hi. §. si prætor. & infra de pac. l. contra iuris. §. si filius, & infra de admini. tut. l. Lucius. ij. §. fin. Accur.

b Diligenter gerere. sed nonne bene potest gerere alienando: vt C. de admi. tut. l. nõ omnium, & infra, ad Treb. l. mulier. §. si is. sed hic loquitur, cum non expediat alienare, alioqui cõtra, vt infra de emptore. l. qui fundũ. §. si tutor. & C. de admi. tu. l. lex quæ tutores. §. fin. quia hic habet liberam administrationẽ. vt s. e. in prin. vide tur posse alienare, sed speciale est, ne in Cæsaris prædiis cium alienet, alias contra: vt infra de procu. l. procurator cui Azo.

c Est præcipuũ, i. speciale, vt hic, & i fra, de acq. hær. l. si quis in bona. §. si seruus fisci.

d Seruus Cæsaris. Institutus.

e Cæsarem facit. in alio procuratore secus, vt infra, de acquir. hær. l. Paulus respon.

f Quod si. Imperatori. vt liceat ei abstinere: vel quid melius est vt perinde habeat, ac si adita non fuisset: vt infra de iu. fi sci. l. j. §. an bona.

g Huiusmodi hæreditatibus. & in aliis, vt insti. de hæ. qual. & dif. §. fi. & infra de suc. edi. l. j. §. vnusquisq;, nisi in furiosis, & pupillis vbi tutoris exigitur voluntas, vt infra, de auth. tuto. l. si ad pupillum.

† In P. F. est vel.
† P. F. est et.
† P. F. sint.
† P. F. consulitur Imperator quę lectio conuenit iis quæ sequuntur, & annotauit Anto. Augu. lib. iij. emen. cap vj.
†Id est, si cut exeq nõ potsũt ita nec iudicare. l. nj C. vbi cau. fisc. & vide l. x. C. de sen. & interl.
† P. F. prohibuerint.

Deniq; si venditionis, † transactionis, vel donationis cã quid agat, a nihil agit. nõ. n. alienare ei rẽ Cæsaris, sed diligẽter gerere b cõmissũ ẽ. Est hoc præcipuũ c in procuratore Cæsaris, q eius iussu seruus Cæsaris d adire hæreditatẽ potest, & si Cęsar hęres instituatur: miscẽdo se opuleutę hæreditati procurator hæredẽ Cæsarẽ facit. e

Paulus libro. v. Sententiarum. II.

Quòd si ea bona, ex quibus Imperator hæres institut' ẽ, soluendo nõ sunt: f re p specta cõsulit Imperatori. Hæredis. n. instituti, in adeundis, vel repudiãdis huiusmodi hæreditatibus g voluntas exploranda est.

Procurator Cæsaris nõ põt imponere pœnam deportationis sed colonos improbos potest a colonia remouere: neque ad tandẽ iterum reuerti possunt.

Callistratus li. vj. de Cognitionib. III.

Curatores h Cæsaris ius deportandi, non habent: i quia hui' pœnæ cõstituendæ ius non habent. † si tamen quasi tumultuosũ k vel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerunt † l in prædia Cæsa riana accedere, abstinere debet, idq; diu' Pi' Iulio rescripsit. [sed] de inde m neq; redire cuiq̃ possunt permittere: idq; Imperatores nostri Seuerus & Antoninus ad libellum Hermiæ rescripserunt.

CASVS. Denegatũ est procuratori, Cæsaris vt possit aliquem deportare, quia non habet ius pœnæ constituendæ, vt quia vel tumultuosus, vel iniuriosus aduersus colonos Cęsaris erat. Sed pone quod procurator prohibuit alicui, ne ad prædia Cæsaris veniret, non debet is cui prohibuit, ad prædia Cæsaris venire.

h Curatores. Id est procuratores.

i Non habent. Id est, denegatum est eis: alioqui nulla esset ratio, cum idẽ positum cũ ratione esset.

k Tumultuosum. Scilicet aliquem hominem.

l Prohibuerunt. Quod fine cã non fit, vt no. ifra d pub. l. cotẽ. § agti.

m Deinde. Hoc referũt quidam ad id, quod in princ. l. dicitur, dixerat eũ non habere ius deportandi, sic nec habet ius vt possit permittere aliquẽ redire à pœna deportationis. qui enim nõ possunt dãnare, nec absoluere vt infra de re. iur. l. nemo, & isra de re. iu. l. qui condẽnare & est pro eis j. de pœ. l. iij. §. fi. & infra de pu. l. cotẽ. §. fi. sed Io. refert ad proximum dictum quia si prohibuit aliquem accedere ad prædia Cæsaris, nõ potest postea permittere, vt redeat ad ea, quia semel si ue bene, siue male functus est officio suo, vt infra de re iud. l. iudex. & l. qd iussit. in fi. l. & no. officium eius esse in negotiis maximis. sed & iurisdi ctionem habet inter fiscũ & priuatũ.

† P. F. debebit.

Capitolin⁹ l Marco ait plures iuridices ab eo per Italiã constitutos, l quorum pote state erãt, iudicia, & in Ægy pto fuisse, eius nõis magistratũ sub ipse ∂to Augustali, Stra bo auctor est.

· Cõiũge l. 1. de tut. & cur. dã. Duar.

TITVLVS. XX.

DE OFFICIO iuridici [Alexandriæ.]

Vlpianus libr. xxvj. ad Sabinum I.

Doptare quis apud iuridicum põt: quia data ẽ ei legis actio. n

Idem lib. xxxix. ad Sabinum. II.

Iuridico, qui Alexãdriæ agit, datio tutoris cõstitutione diui Marci concessa est.

n Dopta re Legis actio. i. legitimi act' pficiũt, vt emãcipatio, & similes, vt l auth. d dſẽ. ciui. §. nulla. col. 3.

DE OFFICIO iuridici Alexã driæ.

TITVLVS. XXI.

DE OFFICIO eius, cui mandata est iurisdictio.

Causa meri & mixti imperii, conceduntur maioribus iudicibus specialiter & expresse in priuilegium: & iõ non possunt delegari, nisi in casu absentiæ, causæ verò iurisdictionis infimæ committuntur, & competunt cuilibet magistratui, & delegari possunt. Bar.

DE OFFICIO eius cui manda ta est iurisdictio.

Papinianus lib. j. Quæstionum. I.

Dictum est de officio ordinarii, nũc delegati: licet de ordinario aliqua leges dicant. alii sic: Dictum est de iurisdictione ordinaria quæ est in cognoscendo: nunc de ea quæ est in delegando, scilicet quis delegat, & cui, & qua causa, & qualiter officium suum explicat delegatus. de primo infra. l. fin. di. in principio, de secundo nihil 1 de tertio hac lege, per totum: de quarto infra lege finali & lege prima, in fine.

Quæcun-

Quæcūq; [a] † specialiter [b] lege, [c] vel senatusc. [d] vel constitutione [e] principū tribuūtur [f] mandata iurisdictione [g] nō trāsferūtur. quę vero iure magistratus [h] cō petunt, mādari possūt. [i] & ideò [k] videntur errare magistratus, qui cum publici iudicij habeant exercitationem [l] † lege vel senatusconsulto delegatam, † veluti legis Iuliæ † de adulterijs, & si quæ sunt alię similes: iurisdictionem [m] suam mandant. huius rei [n] fortissi-

† P. F: Exercitationem.

† Al. de lata.

† Al. lege Iuliæ.

Quæcunq; CASVS. Hæc lex tractat de iurisdictione iudicis quę sit, & qualiter possit alicui delegari. Circa quod ꝑponit duas regulas primo. secundo infert ex prima regula. tertio probat primā regulā. quarto dat exemplū ad regulā. Et sic dicit quatuor hęc. l. Prima regula ē qđ ōis iudex cui cōpetit merum imperiū, alij id delegare nō pōt. Secunda regula est quod ea quæ competunt iudicibus iure magistratus, delegari possunt, vnde infert ex prima regula, quod omne quod est meri imperij nō pōt delegari: vt cauetur: l. Iul. de adul. quia ille magistratus cui cōpetit illius, l. cognitio non poterit delegare ↄ. Itē probat alio ar. quia si dominus sit a familia occisus, prætor de hoc cognoscet ex speciali mandato. sic quę simul & ꝑꝑ hoc nō delegatur. Deinde quæritur an is qui mandatā iurisdictionē suscepit, ꝓpriū aliquid habeat: & resp. propriū nihil habere, sed vti iurisdictione eius, qui mādauit. Porrò licet procons. mandet legato suo iurisdictionē, tñ nō trāfert merū imperiū in legatū suū, vel ita ponas. Mihi mandata fuit iurisdictio, an mea propria, siue illius qui mādauit? Respō. qđ mea. Deinde si. ille q mihi illā mandauit, merū hēt imperiū: non vr̄ demandasse illud: attñ quamuis ex solo mandato non habeā impium merū, mistum tñ habeo, per tex. in l. fi. infra. eod.

† A ci. li. para. c. 2. j. & vj. l. hanc egregie declarat.

[a] Quæcunq;. Hoc signū quæcunq; comprehendit ea quæ spectant ad merum imperium vel mistū quia hęc specialiter mandant maioribus. iurisdictio n. & si demandetur per legem, imo quia per legē demādat, alteri delegatur: vt infra de iu. om. in. l. more, & l. & quia, quia non specialiter mandat alicui.

[b] Specialiter. Duo dicit, specialiter, id est, expresse, item in priuilegium, quia de maioribus: & ambo sūt necessaria, & alterum non sufficit, vt hic, & in glo. in verbo, quæ vero infra hac l. & iō dicit spālit. &c.

[c] Lege. Vt l. Iul. de adulte. & de vi. pub. & pri. vt hic subijcit.

[d] Senatusconsulto. Scilicet Syllaniano: vt infra hac l. §. & si a familia.

[e] Constitutione. Pone exēplum: vt C. de peda. iud. l. ij. in fi. vbi dicit đ ingenuitate & libertinitate. Itē vt C. ne li. pot l. j. Item vt infra de reb. e. l. j. §. j. Itē de transac. l. cum hi. §. si prætor. in fi.

[f] Tribuuntur. Hic no. quatuor esse ordines magistratuum: illustres, spectabiles, & clarissimi, & simplex magistratus, primis tribus tribuuntur hęc, quę sunt de mero vel misto imperio. nam dantur præsidi prouinciæ, vt supra, de offi. pręsi. l. illicitas, §. qui vniuersas, qui est clarissimus: vt C. de pri. car. l. j. ergo multo magis spectabilibus, & fortius illustribus, qui autem sint de quolibet ordine, notauimus l auth. vt ab illustri. & qui supra eam dig. sunt. in princ. col. 5. Dic ergo tribuuntur, vt maioribus magistratibus: secus vero si municipalibus magistratibus, qui minimi sunt, aliquid etiam specialiter demandatur, sicut eis mandat: vt in auth. de defen. ci. §. & iudicare, & §. audient. & §. sed nec proprias, col. iij. tunc enim demandatur quia iure magistratus competit, vt hic dicit. vel dic melius etiam si aliquid mādetur minimis specialiter, non tamen dicitur specialiter committi, vt dicemus infra in gl. quæ incipit. i. propter vim, &c. & sic dic specialiter. s. in priuilegium. sed vbi cāæ meri, vel misti specialiter in priuilegiū cōmittunt? Resp. eo ipso ꝙ iferiorib⁹ negātur: vt j. ti. ij. l. magistrat⁹ sed & cōmittūt: vt s̄. đ offi. præs. l. illicitas. §. q vniuersas. habēt. n. vt maiores

[g] Iurisdictione. l. tota, idem puto & si id nolatim cōmittat præses ꝙ ei specialiter ē tributum ſm Azo. vt infra de re. iu. l. nemo potest.

[h] Quæ vero iure magistratus. i. propter vim magistratus cuiuslibet: vt infra de iu. cū prætor §. itē, dr̄ ergo iure magistratus aliquid alicui cōpetere, ꝙ cōperit eo ipso, qđ magistratus ē: hoc est, id haberet, etiā si vilissimus esset magistratiunculus, licet ergo & merum imperium competat cuilibet illustri & clarissimo eo ipso, quod est in eo magistratu, non tamen competit nisi eis maioribus, nam non minimis, & dic quæ vero iure magistratus. s. cuilibet, vt authoritatem prębere manumittentibus, sed hoc secundum has leges nō vr̄ demandati: vt infra e. l. ij. in prin. sed expone eā vt ibi diximus. itē vt apud se testamenta aperiantur. Item pecuniarias cās & maxime viles audire, & criminales leues, & similia: vt i auth. đ desen. ci. §. sed neque. & §. ex prouinciali & §. audiēt quoq; col. 3. & C. de magi. muni. l. ij. & C. de iudi. l. fi. si vero qa de maioribus est, aliquid habet in priuilegium specialiter lege vel senatusc. sibi iniunctum, illud nō demandat, specialiter ideo dixi, quia si non specialiter alicuius rei cognitio. s. in priuilegium (alij dicunt. i. expressim & singulariter in priuilegium) sed generaliter oīum causarum discussio alicui iudici etiam maximo, puta quæstori demandetur, secus est: quia demandat de ijs quæ non spectant ad merū vel mistum imperium, vt in authē. de mā. prin. in pri. §. si tibi, & in illo §. si quis autem. ver. quod si delinquētes col. iij. & s̄. de offi. procō. l. si in aliquā. §. fi. & s̄. de offi. præf. vr. l. j. §. cum vrbē. & de offi. præsi. l. omnia, vis ergo ē faciēda in illo verbo specialiter. q. d. cōmittuntur i priuilegiū: & quia de maiorib. est.

[i] Mandari possunt. Sed tutelæ datio vr̄ cōpetere iure magistratus: vt j. de tu. & cu. da. ab his l. ius dādi & tñ nō delegatur: vt in e. ti. nec mandante, quę ē cōtrà. sed dic ꝙ datio tutoris nō cōpetit iure magistratus: vñ nō mandat̄ nisi habenti iurisdictionē: vt alicui magistratui: & tūc nō iure magistratus sed ꝑ iussū legis dr̄ competere, & sic d. l. ius dandi intelligitur, vt insti. de Attil. tu. §. antepe. hodie aūt iure magistratus dico competere, si pupilli substantia sit infra quingentos aureos: vt inst. de Attil. tu. §. antepe. item contra in auth. de man. prin. l. illud tñ vero cos aūt col. iij. & in auth. vt iu. sine quo. suf. §. nulli quoq; col. ij. & i auth. vt nul. iud. §. j. col. ix. in quib. legibus prohibentur loci seruatores, sed certe longe aliud est aliquam causam alicui committi: ꝙ fieri pōt, vt hic aliud prohiberi huius loci seruatores per prouinciam ire ad crimina explorāda, & præsidi referenda: quia plerunq; malum sub velamine boni faciebant: vt dictis ll. dicitur.

[k] Et iō. Duo generalia posuit. primum circa merū & mistum imperium, secundum circa ea, quæ iurisdictionis sunt. nunc infert ex primo.

[l] Executionem. i. cognitionem. alias exercitionē, alias executionē, & de maiorib⁹ magistratib⁹ dicit.

[m] Iurisdictionē. hic no. ēt mero imperio iuris. lesse

[n] Huius rei. ꝙ p̄dicta regula sit vera, sic ꝓbat Ac.

mum a argumẽtũ [é,] quod lege Iulia de vi nominatim cauetur, vt is, cui obtigerit exercitatio possit eã, b si proficiscatur, c mandare. Non aliter d itaq; mandare poterit, quàm e si abesse cœperit: cùm aliàs iurisdictio f etiam à præsente mãdetur. Et si à familia dominus occisus esse dicetur: cognitionẽ prætor, quam ex senatuscõsulto g habet, mandare non poterit.

Delegatus non habet iurisdictionem propriam sed vice fungitur delegantis, habet tamen modicam coërtionem. h.d.

Qui mandatam h iurisdictionẽ suscepit, proprium nihil habet: i sed † eius, qui mandauit iurisdictione vtitur. Verius est enim, more maiorũ iurisdictionem k quidẽ trãsferri, l sed merũ imperium quod lege datur nõ posse trãsire. m Quare nemo dicit, animaduersionem legatum proconsulis habere, mandata iurisdictione. *Paulus notat.* n imperiũ, o quod iurisdictioni cohæret, p mandata iurisdictione trãsire, [quod] verius ẽ

Manumissio habet fieri cum causæ cognitione. Item venditio rerum minoris non potest delegari. h.d. Bar.

Vlpianus li. iij. de omnibus tribunalibus. II.

MAndata iurisdictione q à præside non potest cõsiliũ r exercere † is, cui mandatur. si † tutores vel curatores velint prædia vẽdere: causa cognita s id prætor, vel præses pmittat.

a Fortissimum. Id quia, hæc dictio si, infra posita, ponitur pro quia, vnde ratione cessante cessat effectus, vt infra, de iur. par. l. adigere. §. quamuis, quandoque ast ponitur si pro quãuis, & quandoq; in vim cõditionis, & tunc hic arg. à cõtrario sensu sumi põt, sic soluimus contra. C. de condi. infer. l. cũ patrem. vel speciale ibi, & hic in vim conditionis ponitur: quia prauus esset sensus. & quod subijcit, non aliter, & &c. est à contrario sensu, vel aliter cauebatur in l. Iul. cognitionem mandari posse: ergo idẽ in alia criminali & publica accusatione: cum ratio diuersitatis reddi nõ possit, vt ff. de ver. obl. l. à Titio, in fi. j. Respon. & ita non dicitur à cõtrario sẽsu. s. fortissimũ ar. sed de similibus ad similia.

b Possit eam. s. cognitionem, tantũ. nõ etiam definitionem, maxime in capitali causa, vel membri abscissione, vt in authenti. de coll. §. ad hoc prohibemus. vers. antequam. col. ix. sed aliud est in eo qui substituitur aliquo defuncto, cui omnium executio datur. vt C. de off. eius, qui vi. ali. iu. ob. l. ij. secundum quosdam, vel dic vt ibi. item excipe legatum proconsulis, qui de omni crimine cognoscit, & de suspecto etiam pronuntiat, vt sup. de offi. proconsul. l. solet, in prin. & infra. eo. l. cognitio in princip.

c Proficiscatur. i. ex necessitate contingat eum abesse, sic in auth. ut iud. §. j. col. vj. & in auth. vt defũ. seu fune. §. illud, circa prin. col. vj.

d Non aliter ar. triplex hic collige. primũ, quia summendum est ar. à cõtrario sensu, sic infra, man. l. si procuratorẽ. §. si ignorantes. secundũ, quia alias phibita ex necessitate conceduntur, vt sup. de offi. consu. l. j. §. j. Tertium, quia quod in vno conceditur, in cæteris prohibet. sic. C. de pc. l. marit⁹. & ff. de sup pel. le. l. legata. Itẽ quartũ, quia ea demũ gñali concessione facta transeunt, quæ specialiter possũt cõcedi, ex eo quod diximus supra, mandata iurisdictiõe, &c. & tradit nunc: quia specialiter nõ cõceditur, sic ff. de lib. & posth. l. Gallus. in prin. & C. de quadrie. præscr. l. j. in pr. arg. cõtra. ff. de acq. re. do. l. quædã. ADDITIO: Dic quod aliud est generalitas: aliud vniuersitas, nam in generalitate quælibet species, cõsideratur de per se: sed in vniuersitate non, quia oẽs faciunt vnum totum, vt in l. cum qui ædes. de vsuca. secundum Pau. de Cast. post Pe.

e Quam Pro quamuis.

f Iurisdictio. s. iure magistratus competens.

g Senatusconsulto. s. Syllani. cuius authoritate cognoscitur an sit dominus à familia occisus vel nõ: vt infra ad Sylla. l. j. in prin. Accur.

h Qui mandatã. Mandata & delegata iurisdictio, idẽ est. ⁴ vel dic mandari quando vniuersitas causarum, sed delegari quando species vna committitur, vt colligitur ff. de iur. omn. iu. l. solet. vnum tñ quandoque pro alio ponitur.

i Nihil habet. Imo videtur habere proprium: vt ff. eo. l. cognitio. §. cũ propriam, quę est contra, sed dicitur hic nõ habere proprium improprie, eo quod propter reuocationẽ cito amittere potest: vt argu. C. communia de le. l. fi. §. sed qa. & infra, de re. iu. l. plerunq;, vel dic, ⁵ non habet propriũ scilicet quod sit ordinarium, habet tamen delegatum. & hoc subijcit. verius est, &c. vel cõtinua ideo vtitur: quia verius est, &c. prout dicis secundum dictas expositiones pmitti vel concedi, nec obstat prout dixi transferri infra, de re iu. l. ait prætor, quia ibi pter arbitrium dicit, nõ propter delegatum iudicem.

k Iurisdictionem. s. delegatam in delegatum.

l Transferri. Id est permitti vel cõcedi. s. ordinariã. & sic non ob. prin. huius §. sic forte. Ponitur infra, de in rem verso. l. pe. §. fi. sic infra, de pact. l. j. §. fi. Vel dic transferri, delegatam non ordinariam, secundum duas primas expositiones.

m Transire. No. subtilem rationem, iurisdictionẽ transferri: quia habet ex se iure magistratus merũ Imperium, non quia habet specialiter à lege, vt de maioribus.

n Paulus notat. Determinando, non corrigendo.

o Imperium. i. modicam coërtionem.

p Cohæret. Hic quidã dicunt esse mixtum imperium. i. modicã coërtionẽ, nos cõtra, vt ff. e. l. fi. l. fi.

MAndata. CASVS. Præses mandauit mihi cognitionem causarum generalẽ alicuius loci, puta alterius partis prouinciæ vel regni, & quidam minor. xx. ann. vult manumittere seruum suũ, nunquid possum ei minori manumittere volenti authoritatem præstare quæritur? Resp. quod non. Itẽ pone tutor prædium minoris vendere vult, quia tenetur pupillus ære alieno. vnde prætor debet per se cognoscere an sit illud prædium alienandũ, nunquid potest prætor illam cognitionem alij delegare? Et respon. quod non. sed ipse cognoscat. Vinia.

q Mandata iurisdictione. Specialiter vel gñaliter.

r Consilium. Idest, authoritatẽ manumittendi præstare, vt ff. de of. procõ. l. ij. in fi. & ff. e. l. j. primo R. & hoc quando causa manumittendi probãda ẽ: vt cum minor xxv. an. manumittit: vt Inst. qui ex cau. ma. non li. §. eadem. alias contra, quia non interuenit causæ cognitio.

s Cã cognita. s. si grauati sunt minores mole æris alieni, vt C. de præ. mino. ob. æs. & ff. de re e. l. j. §. qr si fur-

¹ Et nunc non valet argumentũ à contrario sensu secundum Alexã. & Ias.

† In P.F. exercitio.

² Reprobatur per Alex.

³ Glo. sequitur Bart. & Bal. cõtrariũ tñ tenet Sal. Fulg. & Ias.

† In P.F. est et.

Prohibita ex necessitate conceduntur.

⁴ Istã sequitur Ias. secundã tamẽ reprobat per l. fi. ff. eo.

⁵ Idẽ Bar. Bal. Pau. & Ias.

In P.F. est et.

* Iacob. Rau. lib. protrib. c. 18.

† Cõsiliũ exercere, interpretatur hic Mari⁹ pro eo qđ est consiliarios præsidis in consiliũ cogere. de qua re uide Alci. li. j. Parer. c. xlj.

† Al. etsi

si forte, & l. magis, §. si æs. vel forte ad instas ecclesiæ quãdo plus incommodi affert quam commodi, vt arg. in auth. de non alie. §. pen.

[a] Nequaquam. Quia specialiter eis demãdat diui Seueri constitutione: vt infra de se. co. l. j. præfectus nã hanc iurisdictionem ordinariã hét interponendi decreti lege sibi cõcessam: vt C. de offic. eius qui vicem alicuius iudicis obtinet. l. ij. quæ est cõtra. Accur.

Et si prætor. CASVS Magister delegauit causam inter scholares domino episcopo, vel potestati. non cognoscet episcopus vel potestas, pro sua iurisdictiõe sed tanquam magister.

[b] Si is. Pone exẽplum quod magister delegat causam inter scholares potestati vel episcopo & trahe ex hac lege argumentum ꝙ facit non tanquam ipse, sed tanquam alius. sic supra, de adop. l. si pater. §. qui duos.

[c] Alienam, scilicet ordinariam, suã tamen delegatam.

[d] Imperio, id est pro sua iurisdictione.

[e] Agit. Id est, cognoscit. Accur.

Cognitio. CASVS Dicitur in hac l. quod proconsul pōt cognoscere de suspecto, & suo legato delegare. & hoc dicit in principio in genere: & postea in specie: quia probat ꝑ verba cuiusdã Imperatoris. Vltimo ponit quatuor casus quorũ cognitiones delegari possunt alijs.

[f] Mandari potest. datio autem delegari nõ potest: vt infra. de tu. & cur. da. ab his. l. nec mandante. nisi ei qui subiectus est, & cui imperari potest, & qui alias iurisdictionem habet: vt inst. de Attil. tut. §. sed hoc iure vtimur. per legem tñ quę dat ei priuilegiũ, competit legato proconsulis: vt s. de offi. proc. l. pe. sed certe nec cognitio de suspecto videtur posse delegari, quamuis hoc dicatur, vt infra ad Turpil. l. j. §. suspecti, quæ est contra. Sol. ibi præsidis appellatio generaliter ponitur, vt comprehendat etiam delegatũ hunc: vt s. de offi. præsi. l. j. & exclusio quę ibi ponit excludit illos, qui nullã habẽt iurisdictionẽ: qui etiã ex delegatione cognoscere non possunt. hi vero legati iurisdictionem habent aliquam. arg. tamen contra. huic solutioni supra l. proxi. Vel dic speciale in legato proconsul. in hoc, nam & alia habet specialia: vt supra de offi. proco. l. solent, hic. n. in legato Procon. Aphricæ loquitur. secus [1] autẽ in legatis cęterorum rectorum prouinciarum, nõ autẽ secus in legato prætoris qui Romæ residet: vt infra de susp. tu. l. j. §. in autem. Accur.

quòd si mãdauerit iurisdictioné: nequaquã[a] poterit mãdata iurisdictione eã qõnem trãsferre.

Delegatus licet sit aliàs ordinarius, tamen vice delegantis fungitur in causa delegata. hoc dicit Bar.

Iulianus lib. v. Digestorum. III.

Et si prætor sit is,[b] qui alienam[c] iurisdictioné exequitur: non tamen pro suo imperio[d] agit,[e] sed pro eo, cuius mandato, ius dicit, quoties partibus eius fungitur.

Cognitio de suspecto tutore potest delegari.

Macer li. j. de officio pręsidis. IIII.

Cognitio[f] de suspectis tutoribus mandari[f] potest: imò ét ex mandata generali iurisdictione, propter vtilitatem pupillorum, eam contingere constitutum est in hęc verba, Imperatores Seuerus & Antoninus Braduæ proconsuli Aphricæ: Cum propriã[g] iurisdictionem legatis tuis dederis: consequés est, vt etiam de suspectis tutoribus possint cognoscere.

Ea quæ semiplenam causæ cognitioné requirunt, & in quibus decretum interponitur, delegatur. hoc dicit.

Vt[i] possessio bonorum[h] detur:[i] vel, si cui damni infecti nõ caueatur, vt is possidere iubeatur, aut ventris nomine in possessioné mulier, vel is, cui legatũ é, legatorum.[k] seruandorum causa in possessioné mittatur, mandari põt.[l]

Iudex delegatus non delegat: modicam tamen coercitionem habet.

Paulus li. xviij. ad Plautium. V.

Mandatã sibi iurisdictionem mandare alteri non posse,[m] manifestum est. Mandata iurisdictione priuato

[g] Cum propriam. i. quæ erat tuã propria, nõ ꝗ fiat eorum propria. alias contra: vt s. de officio proconsu. l. legatis proconsulis. & s. eo. l. j. §. fi. Accur.

[h] Vt possessio bonorũ. Sic pone vt sint duæ partes, Vel dic quod vna & conuerte: & sic dic bonor. pos. & exaudias non in omni bon. pos. sed in his tantũ [2] quæ ius non tribuunt: vt Carboniana, & quæ ventris nomine datur, & quæ datur filio emancipato gratia agnoscendæ litis in quærela inofficio. testamenti. de qua dicitur s. de inoff. testa. l. Papi. §. j. sex vero ordinariæ & septem extraordinariæ iua tribuunt: Ideoque causa cognita dantur: vt infra, qs or. in bono. posses. l. ij. §. diea, & infra de bono. pos. l. iij. §. si causa. & idcirco nõ demandantur: vt s. de offic. procon. l. nec quicquam. §. j.

[i] Detur. Id est ꝓnuntietur danda.

[k] Legatorum. Sed nonne hoc exigit causæ cognitioné: vt infra: vt in pos. le. l. si is a quo. s. fi. j. respon. ergo non demãdantur: vt s. de offic. procon. l. nec quicquam. §. j. respondeo [3] summaria nõ plena exigitur cognitio causæ: vt d. l. dicitur. si is a quo.

[l] Mãdari potest. imo videtur quod mandari non possit: cũ sit misti imperij: vt infra, de iur om. iud. l. iubere quæ est cõtra. Sol. [4] secundum R. & Azo. quod hic dr mandari posse: vt bo. pos. detur, sic intelligitur vt delegatus cognoscat danda sit vel non possessio, & etiã pronũtiet mittendam vel non. cæterum vt cognoscat & ꝓnuntiet, & re ipsa mittatur, mandari, non põt, vt ibi & infra, ad muni. l. ea quæ. §. magistratibus.

Mandatam. CASVS Primo dicit quod delegatus delegare non potest. Secundo dicit quod si alicui causa delegatur, imperium mistum vel merum ei non delegatur, sed modica coercitio trãsit ad eum delegatum. vnde iste delegatus poterit punire illum qui fuit contumax coram se. Viuianus.

[m] Non posse. Nota, delegatum delegare nõ posse: vt hic, & infra, de iur. om. iud. lege more. & C. de iudi. lege, a iudice: in princ. Sed contra infra, quis & a quo ap. lege prima. §. si. sed dic ibi delegatũ ad vniuersitatem causarum: quo casu vnam ex his potest delegatus delegare, vel quasdam: vt infra, de iur. om. ind. lege, solet. hic autem tantum vna, vel certæ causæ erant commissæ. Item contra supra, de iudi. lege cum prætor. §. primo. sed speciale in legato procõsulis, Item contra, C. de iudi. lege, a iudice. in si. sed ibi speciale.

Etiam

† Mandatu.

† Vide ꝓ l. huius intellectu, Alc. lib. 2. para. c. j.

† Quod si mandata nõ fuerit, solus præses de ea pronũcia re poterit l. 2. §. suspecti, Ad Turpill. ꝗ hoc sensu accepta, nõtã vehementer pugnat cũ hoc loco, quã vulgo existimãt

[1] Imo idẽ sẽn Pau.

[2] Idẽ Bar. Ba. & Pau.

† Al. vt ab eis.

† Al. e. nomine.

Quod vitiosũ ẽ, vt de Augu. c. 9. li. 1.

[3] Et bene Bart. & Pan.

† Al. neminem.

[4] Sequuntur Barto. Bal. & Lancel.

Delegatus nonnunquam delegare potest.

a Etiam imperium. Non dicas merum vel mistum imperium: licet hoc quidã dicant: quia illud delegari non potest: vt ff. ea. l. j. j. respon. sed modicam coertionem, id est, castigationem vt statim supponitur infra, de iurisd. om. iud. l. magistratibus. in fi.

S I eadem. CASVS. Ita põnas exemplum: Anglia & Gallia fuit diuisa in duas ꝓuincias, & sub duobus præsidibus constitutæ. nam Anglia & Gallia fuit vna terra ab initio, nunquid ille qui natus erit ex parte ꝓuinciæ diuisæ, poterit assidere. i. nunquid Anglicus poterit assidere in Gallia, & econtra? Et respon. quod sic, licet quis in sua prouincia nõ possit assidere. Viuia.

DE OFFICIO adsessorum.

b OMne officium studiosi, id est, adsessores.

c Fere. hoc ideo: quia alias eius, scilicet, præsidis. occupationes adimplẽt præter infrascriptas: vt in authẽ. de iud. col. vj. §. j. ibi, nostris enim &c. Acc.

d Cognitionib⁹. s. causarum ciuilium & criminaliũ quid iuris esse debeat: vt ei, cui assidet, indicet. Azon.

e Postulationibus. Vt videat, an sit infamis qui postulat vel nõ: vt infra, de postulan. l. quos ꝓhibet. Item vt eum interroget, & ei opponat: ad veritatem inquirendam, & eũ tacere faciat, quando sibi videbitur: vt infra, de ijs quæ in testa. delen. l. prox. cit. fi. & seruet ordinem postulatiorum: vt supra de officio proconsu. l. nec quicquam. §. obseruare. Accurs.

† Adsessoribus salaria instituit Impe. Alex. seu. quãuis sæpe dixerit eos esse ꝓmouẽdos qui per se Remp. gerere possent. non per adsessores, & vnumquẽque hoc agere debere, qđ notat Æli. Lamp. in eodem. Idem Pla. dialo. ij. de legibus ca. xix. ad fi. loc. lxxix.

No. glo. ꝙ iudex potest infamem repellere ab officio aduocati: licet ei nemo se opponat. Iac.

Idẽ Bar. Pau. Lancel. & Ias.

etiam imperium a quod non est merum, videtur mandari: quia iurisdictio sine modica coercitione nulla est.

TITVLVS XXII.

† DE OFFICIO Adsessorum.

Paulus lib. singulari de officio adsessorum. I.

OMne officiũ adsessorũ, quo iuris studiosi b partib. suis funguntur in his fere c causis constat: in cognitionib. d postulatioib. e libellis, f edictis, g decretis, h epistolis. i

Marcianus lib. j. de iudicijs publicis. II.

LIberti adsidere possunt, k infames autem licet non prohibeantur legibus adsidere, attamen arbitror (vt aliquo quoq; decreto principali refertur constitutum) non posse officio adsessoris fungi. m

f Libellis. Conuentionalibus recipiendis, si bene concipiantur, si male, vt respuat, vel non recipiat de se illicita: vt C. vt nemo priua. l. fin. in fin. Azo.

g Edictis. Scilicet generalibus in communi totius ciuitatis, & in omnium personis: secundum Azo. vt sunt banna quæ ponuntur consilio assessorum.

h Decretis. Scilicet specialibus in causa vna, scilicet vt permittatur alienatio, vel non: vt in personis minorum: ipse tamen præses debet authoritatẽ præstare, & subscribere: vt C. eod. l. ij.

i Epistolis. Iudicibus alterius prouinciæ mittẽdis: maxime pro exequendis sententijs, secundum. Azo. Item vt testes recipiantur, & sibi causæ remittãtur: vt in authen. de testi. §. & quoniam. col. vij. Sed an iudicare poterit in causa, in qua est assessor? Respõ. non, nisi fuerit ei delegata causa: vnde si est talis, quæ delegari non possit: ipse præses tantum iudicabit: vt C. eo. l. ij. & in auth. de iud. §. j. col. vj.

Hoc tamen de cõsuetudine nun seruatur. Bar.

Sequitur glo. Bar. & Iaso. quia non habet iurisdictionem ordinariã neq; delegatã.

k LIberti possunt. Et aduocare. vt C. de postu. l. fi.

l Constitutum. Vt C. de dign. l. neq; lib. xij.

m Fungi. sed arbiter esse põt: vt ff. de arbi. l. Pędius. alias incipit, parui. Et sic no. hic ꝙ vbi lex nõ distinguit, tñ nos distinguimus: sic ff. de testi. l. quęsitum. Ar. cõtra. ff. de off. præ. l. iij. in fi. Pro solutione hu⁹ cõtrarij vide quę dixi in d. l. 3. in gl. fi.

Marcellus † lib. j. de officio præsidis. III.

SI eadem prouincia postea diuisa: sub duobus præsidibus constituta est, velut Germania, Misia: ex altera ortus, in altera adsidebit: n nec videbitur in sua o prouincia adsedisse.

n Assidebit. Sed in sua nemo assidere potest, nisi quatuor mensibus: & tunc cũ ꝑmissione principis. alias duriter punitur: vt C. de assess. l. in cõsiliarijs. & infra quibus ex causis ma. l. hi qui. & l. si cui.

o In sua. Sua tamẽ fuit inspecta origine: ꝓpter quòd in vtraque videbatur prohiberi assidere. sed nõ est ita secundũ Azo. & sic nor. quod nõ spectamus originalem causam quod istæ duæ fuerunt vna & sed accidentalem: sic supra de orig. iur. l. ij. §. qui & ipsi animaduerterunt. Arg. contra infra, de postulan. l. j. §. bestias. ADDITIO. Tu dic quod imo contra. secundum Ias. hic.

† P. F. Macer.

† P. F. Videtur.

Mortuo præside ante finem officij sui, assessori salarium pro toto tempore officij debetur, si operas suas alteri non locauit: secus si assessor fuerit sua culpa remotus, vel præses propter culpam assessoris ante finem officij h. d. secundum varias lecturas. Alexander de Imo.

Papinianus lib. iiij. Responsorum. IIII.

DIem p functo legato Cęsaris, p salariũ comitibus q residui temporis, ꝗ r legatis s præstitutũ t est, debet: modò si nõ postea comites cum alijs eodem tempore meruerunt.

DIem. CASVS. Legatus Cęsaris intra tempus administrationis decessit. quæsitum est salarium comitibus seu assessoribus illius quatenus sit prestandum. & respon. Papinia. Integrum residui temporis salarium quod ab initio præfinitum est, ijsdem comitibus præstandum: si modo non se alijs eodem tempore iunxerint. id autem locum non habet. cum legato Cæsaris ante tempus abrogatum est Imperium, eiq; successor missus est.

Eadem pœnè verba sunt l. sed addes §. vlt. Locati.

| P. F. A legatis.

p Legato Cæsaris. Id est, præside prouinciæ: vt supra de off. præsi. l. pen. Azo.

q Comitibus. Id est, assessoribus: de quibus hic titulus tractat. ADDITIO. Tu dic melius secũdum Ang. & Ia. comitibus, id est, omnibus qui cũ eo vadunt ad sibi ministrandum.

r Legatis. Quidã libri habent, a legatis. & dic præstitum, id est, præstandum: & tunc plana. Alij habent legatis, sine a: & tunc subaudi a. vel dic ipsis legatis præstandum erat pro se, & suis assessoribus.

Vera lectio præstitutũ habet, non præstitum.

s Præstitutum. Id est, præfinitum. & sic duo dicit, scilicet comitibus legati dandum & heredibus legati, sed contra. C. de aduoca. diue. iud. lege, petitionẽ. §. quando autem fisci. sed dic non dari heredibus patroni fisci ratione aliorum annorum: sed illius sic, quo moritur: vt C. eod. l. si post duos, & ita etiam est hic: vel dic omnia plana, scilicet quod iam erat præstitutum. Accursius.

Eodem

a Eodem tempore. Post mortem legati. sed quid si non fuit: sed esse potuit cum alio? dic periode ac si fuisset. sm Io. & facit infra, loca. l. sed addes. §. fi.

b In eo. Scilicet assessure. vel dic scilicet legato: vt assessor nihil habeat: & erit ratio, quia præsumitur legatum depositum propter culpam assessuris: vt arg. infra, tit. ij. l. ij. Vel dic econtra: scilicet legato: vt totu salariu debeatur eo inuitibus, & indistincte quando legatus propter suam propriam & euidentem culpam fuerit remotus.

Vtraque lectura est bona secundum Bart. Alexan. & Iaso. & secundum istas duas lecturas referas istum vers. principium legis.

P. F. Consiliarijs eo tempore quo adsident, &c.

pore a fuerint. Diuersum in eo b seruatur, qui successoré ante tempus accepit.

Paulus lib. j. Senten. V.

C Onsiliarijs c eo tépore, quo adsident, negotia d tracta re in suum quidé auditoriu nullo modo concessum est: in alienis autem non prohibentur. e

C Onsiliarijs. CASVS. Iudex potestatis Bonon. cum assideret, tractare negotia sua corá se non potest, coram alio potest: quia assessor non potest postulare in ea causa, in qua fuit assessor.

c Consiliarijs. Id est, assessoribus.

d Negotia. Eorum pro quib' aduocare volunt. Ac.

e Non prohibeotur. Scilicet tractare tanquá aduocatus sed hodie nec in alieno: ne cu, &c. vt C. eo. l. fi.

I N consilium. CASVS. Hæc lex dicit quod pôt quis esse assessor & procurator in terra sua: quáuis alius in terra sua assessor esse non possit: iste assessor procuratoris Cæsaris habet salariu ab ipso procuratore: & nô a Republica illius ciuitatis, puta Imperator mittit aliquem Bonon. vt de aliqua causa cognoscat inter eum & priuatos. nunquid poterit habere Bono. assessorem, quæritur: & dicitur quod sic.

f In consilio curatoris. Id est, procuratoris: vt C. de modo mult. l. curator.

ADDITIO. Glossa & communiter scribentes intelligunt curatorem Reipubli. id est, procuratorem fisci vel Cæsaris: quod est violare text. ideo Paulus rectius sentit curatorem, id est, administratorem Reipubli. Item glossa sequens ponit Rempublicam & fiscum pro eodem: a de quo per Bart. & do cto. in titu. de iure fis. l. lib. x. C.

Papinianus libro j. Responsorum. VI.

I N consilium f curato ris f reipublicæ g vir eiusdem ciuitatis adhidere non prohibetur, quia publico salario h non fruitur.

P. F. Non prohibetur. a Sumptu ex le. 3. de adm. re. ad ciu. pert.

a Et male quia vt docet Pyt. in l. j. de iure fisci. lib. C. x. magna est inter temp. & fiscu differencia.

g Reipublicæ. Id est, Cæsaris, vel dic etiam fisci. Accursius.

h Quia publico salario. Quasi dicat, quamuis Respublica illius ciuitatis non habet eum salarium non præstet: sed ipse debet de bursa sua. Item est & alia ratio: quia sibi inuidere sui ciues nô possunt: nec enim ciuium agit negotia: sed interdum [illegible] priuatum: quæ negotia raro eueniunt. vnde parum amicis prodesse, & inimicis nocere potest: item patrimonial a gerit negotia. Alij dicunt a. quod gratis seruit. Vnde [illegible] aliunde illuc traheretur. & ideo de illa ciuitate habere [illegible] secundum H. alias non: vt diximus supra eodem. l. si [illegible]

Sequitur glo. fin.

Idem Lon cel. & Ias.

Merum
c
Maximū
d
Parvū
g
Maius
e
Maximū
l
Minus
h
Magnum
f
Maius
m
Minimum
i
Magni
n

Vtraque lectura est bona secũdum Barr. Alexan. & Iaso. & secũdũ istas duas lecturas referas istum ver. principiũ legis.

† P. F. *Consiliarii eo tempore quo adsidet, &c.*

DEFINITIONES
& declarationes Iurisdictionum.

Iurisdictio in quid sit.

a IVrisdictio in gñe sumpta diuiditur ſm Pe. & Bart. in duas ſpẽs (reiectis opinionib. glo. in l. imperium ff. de iurisdi. omn. iud. & doct. aliorũ) .s. in imperiũ: & in iurisdictionẽ simpliciter sumptã. Ideo opere pretiu duxi nonnullas hic subijcere declarationes, seu potius definitiones ad hui⁹ arboris vel diuisionis iurisdictionũ notitiã. Et primo qd sit iurisdictio. Est aũt in gñe sumpta, ptãs de publico introducta cũ necessitate iuris dicẽdi, & æquitatis statuẽdę. Gl. & ibi Bar. in l. j. ff. de iuris. om. iud. gl. in auth. de desen. ciui. §. iusiurãdũ I gl. mag. circa mediũ colla. 3. Idẽ Bar. in d. l. imperiũ & ibi Ias. dicit q̃ si verba dictæ definitionis ꝓprie intelligãẽ, nõ est opus ad dictã definitionẽ aliqua suppletiõe (ꝓut facit Bar.) imo verissima & pfecta est: vt ibidẽ late ꝑ eundẽ. Et dr̃ iurisdictio a iuris & ditione. qd̃ est ptãs: vt insti. i proœ. §. quorũ. in ver. ditioni. & in l. ij. C. de liber. & eo. lib. sic dr̃ iurisdictio quasi iuris ptãs. Circa ista quæro de qõne vtili⁹ Princeps cõcessit alicui iurisdictionẽ. nihil aliud addẽdo, vtrũ per hoc vr̃ concessisse merũ & mistũ, an tm̃ modo iurisd. in spẽ sumptã? Ang. & Ias. in d. l. Imperiũ. in vj. col. dicunt (licet cõiter doct. teneant contrariũ) q̃ princeps cõcedendo iurisdictionẽ concedit tm̃ simplicẽ iurisd. & non merũ & mistũ imperiũ: nisi Princeps cõcessisset plenissimã iurisdictionẽ: quia in tali superlatiuo censetur concessisse merum & mistum imperium l. si in aliquam §. cum plenissimam ff. de offic. proconſ. & lega. Idem & si per verbum, omnimodam. gl. in cle. j. in verbo, omnimodã. de foro cõpe.

b Imperium, est iurisdictio. quę officio iudicis nobili exercetur. & ponitur in definitiõe iurisd. pro genere: & verba, officio iudicis nobili, ponunẽ ad differentiã iurisdictionis simplicis, quę exercetur officio iudicis mercenario. Et quia hæc definitio cõstat ex genere & differentia: ideo est bona. Bar. in l. j. ff. de testa. Et dicitur imperiũ, quia ex imperio & authoritate iudicis procedit, & non ex aliquo iure, qd̃ resideat apud partem. Bart. in d. l. imperium. Et diuiditur imperium in merum & mistum.

c Merũ imperiũ, est iurisd. quæ officio iudicis nobili, vel per accusationẽ exercetur, publicã vtilitatem respiciens. Et dr̃ merum, quod est purũ & simplex, & cũ nullo alio mistum l. qui res §. mihi Romæ. in prima gl. in verb. merũ. ff. de sol. & insti. de diui. stipu. §. prætoriæ. & diuiditur secundũ Bar. in sex gradus vt in hac figura paret intuenti: licet Iaso. ponat tm̃ quatuor gradus, & melius, quia ſm eundem maius & magnum constituunt tantum vnum gradum: & paruum & minus constituunt tantum vnum.

d Maximũ, est cõcedere legẽ, ſm Bar. & alios in d. l. imperiũ. aliud exẽplũ, congregare conciliũ gñale, ſm Inn. in c. trãsmissam. de elec. patet, qa solus Papa põt congregare. gl. in c. quod trãslationẽ. de offi. leg. & in c. sicut venire. de excess. præla. & deficiẽte Papa posset collegiũ Cardinaliũ gl. in ca. si duo. 79. dist. Bar. in c. olim ex literis, de rescri. vbi subdit, qd̃ nec Imperator nec Rex Frãciæ possunt facere congregari conciliũ. Aliud exemplum, publicare bona delinquentis: contra auth. bona damnatorum C. de bo. dã. quia est de reseruatis ꝓin. & sic meri Imperij maximi. Bal. in c. 1. in princ. de pa. te. in vsi. feud.

e Maius, est admere vitã corporalẽ & particularem, habereq; gladij potestatem in animalibus rõne pollentibus. gl. in d. l. imperium. & etiam in irrationabilibus. textus est in ca. mulier. xv. q. j. & etiã animaduertere in corpus inanimatum. glo. est magistralis in instit. de hæredi. quæ ab intesta. def. §. pec contrarium, plenior est glo. in l. ex iudiciorum ff. de acc. & ĩ casu quẽ ponit gl. sing. in l. j. ff. arb. fur. cęsa.

f Magnũ est imponere pęnã ꝑ quã amittatur ciuitas, vel deportatio constituat gl. & Bar. in d. l. imperiũ, sed secundũ Iac. ibi iste gradus continet sub pręcedenti: & ambo non constituunt nisi vnũ gradum.

g Paruũ, est relegare. gl. in l. nulli. C. de sen. & interloc. omnium iud. & in §. relegati. institu. quib. mod. ius pat. pote. sol. & flagellare. nam nis pęna corporis afflictiua est istius gradus l. si q̃ erit ff. de off. ꝓcõs.

h Minus, est modica coercitio. quæ competit mĩb. magistratib. vt in l. magistratib. ff. de iurisd. om. iud. & cognoscere de leuib. criminibus l. leuia. ff. de acc. & istud mẽbrum cũ præced. vnũ tm̃ faciunt membrum: & sic proprie non faciunt, nisi quatuor species meri Imperij, ſm Ias. in l. imperium xij. col.

i Minimum, est per quod multa pecuniaria imponitur l. si. C. de modo multandi. in l. j. cum ibi not. ff. si quis ius di. no. obtem. l. j. C. de sportu.

k Mistum imperiũ, est quod officio iudicis nobili exercetur, priuatã respiciens vtilitatem. ita Bart. in d. l. imperium. & cõiter moderni approbant. Et dr̃ mistum quasi ex diuersis constitutum. s. ex imperio & iurisdictione gl. in d. l. imperium. Capit. n. ab imperio partem eo, q̃ officio iudicis nobili expeditur. Capit autẽ a iurisd. partẽ qa priuatã vtilitatẽ respicit. Et sic no. q̃ illud dr̃ mistũ qd̃ participat de duobus vel pluribus. Et quæ sit differẽtia inter mistũ & cõfusum, vide p gl. in l. idẽ Põponius §. sed si plumbũ. in ver. vtraq; ff. de rei ven. Et diuiditur etiã ſm Bart. in sex gradus: vt in figura arboris. Sed dic melius ſm Ias. qd̃ tm̃ diuiditur in tres: vt infra patebit.

l Maximum, est q̃ soli Principi cõpetit, actus voluntarios cõcernens: de quo in l. ij. C. de his qui veniã. imp. l. ij. ff. de adop. l. ij. C. de eman. lib. in auth. quib. mod. nat. effic. sui. col. vj. & istud cum sequenti gradu debet simul adiungi.

m Maius, ẽ cognoscere de supplicatiõe aduersus sententiã latã ab eo, a quo nõ pñt appellari: q̃ soli principi & præfecto pretorio cõpetit l. j. C. de sent. præfe. præto. auth. quæ supplicatio C. de preci. Impe offe.

n Magnum, est cognitio earum causarum, quæ important plenam causæ cognitionem & coercitionem realem vel personalẽ: vt mittere in possessionẽ ex secũdo decreto, restituere in integrũ, expellere aliquẽ de possessione re ipsa hæc probãtur in l. ea quę. j. §. magistratibus ff. ad munic. & istud mẽbrũ cum sequẽti debet simul iungi, ſm Ias. in d. l. imperium.

o Paruum, est cognoscere de causis, quæ hñt plenã cognitionẽ, licet nõ habeãt coercitionẽ realẽ vel ꝑsonalẽ: vt dare bonorũ possessionẽ, quæ tribuit ius: pronũtiare aliquẽ mittendũ in possessionẽ ex scdo decreto: interponere authoritate in alienationib. & trãsactiõib. alimẽtorũ. Et ista quatuor mẽbra misti imperij non possunt delegari l. 4. §. 1. ver. duas ff. de dã. inf. l. nec quicquã §. vbi decretũ ff. de off. procõs.

p Minus, est dare bonorum possess. ex edicto Carb. in possess. mittere summarie cognoscendo, & sic alia requirentia causæ cognitionem tantũ summariam, sunt illius gradus, & possunt delegari l. cognitio. §. vt possess. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd. Et iste gradus cũ seq. sub eodẽ cõprehenduntur: & sic pro-

prie non sunt nisi tres gradus misti imperij, secundum Ias. in d.l. imperium.

o Minimum, est eorum. quæ expediuntur absque causæ cognitione: vt interponere authoritatẽ manumissioni, & emancipationi: competuntque ista iure magistratus. & sic sunt delegabilia l.ij. in prin. ff. de off. eius cui mand. est iurisdic.

r Iurisdictio simplex, est quæ officio iudicis mercenario expeditur priuatam vtilitatem respiciens. Bar. in d.l. imperium. Et diuiditur etiam in sex gradus. sed melius, secundum Ias. in tres: vt patet per ea quæ infra dicentur.

s Maxima, in qua vertitur res magni præiudicij: vt causæ status, ingenuitatis, & libertinitatis l. placet C. de peda. iu li. vide Bald. in c. edoceri. de rescript. quod negotium arduum dicitur. in quo agitur de statu. & idem in cap. ex ratione. de appel. quod omnis causa famosa est, quando agitur de fama hominis, & tunc dicitur ardua.

t Maior, est quando ex causa descendenti ex delicto quis fuit condemnatus ciuiliter: quod qa nõ habet in bonis, luat in corpore l. quicunq; C. de ser. fugi. Et cum sit quædã executio, non potest delegari, sm Barto. in l. placet C. de peda. iudic. vbi dicit hos duos primos gradus proprie facere vnum: quamuis in l. imperium. dicat duos esse gradus distinctos.

u Magna, vt est vltra ccc. aureos: & non potest delegari §. & iudicare. in authen. de defen. ciui. col. iij. nisi propter occupationes vel longã absentiam. in l. placet. & ibi Bar. C. de pe. iud. & Ang. in l. imperiũ.

x Parua. A ccc. aureis infra, & illa potest delegari indistincte. tex. in l. imperium. in fi. & isti gradus cum præcedenti possunt simul iungi.

y Minor & minima. Quæ dicantur, remittendum est arbitrio iudicis: cum nõ sit a iure determinatũ. per regulam l. j. §. fi. ff. de iur. delib. & hęc duo computari debent pro vno, & sic proprie non sunt, nisi tres gradus iurisdictionis simplicis, secundum Bart. in d.l. placet. & Ias. in d.l. imperium. quamuis Bar. hus sex gradus hic prosequatur.

Quædam sunt, quæ possunt esse meri imperij, & iurisdictionis simplicis: diuersis tñ respectibus. Primo tortura, qñ aliquis torquetur ad pœnã, est meri imperij: & si in criminalibus imponatur ad veritatem eruendam, est etiam meri imperij, sm Bart. in l. interdum ij. §. qui furem ff. de fur. si imponatur in ciuilibus, quia testes vacillant, est iurisdictionis. in authen. de testi. si vero ignori. colla. vij. Secundo leuis coercitio, quæ imponitur ad pœnam leuis delicti, est meri imperij. sic in ciuilibus contra contumacem est simplicis iurisdictionis. secundũ Ang. & Ias. in l. illa, imperium. Tertio incarceratio, quæ fit de iure canonico ad puniendum delictum, est meri imperij: alias est simplicis iurisdictionis, sm. Gui. Albe. Salic. Alex. & Ias. in d.l. imperium. licet aliter Bar. in secũda specie meri imperij. Quarto excommunicatio, quæ ex publica causa imponitur contra rebelles vel cõtumaces, est meri imperij: sed ad instantiã partis concessa, est simplicis iurisdictionis, sm Panor. in c. cum contingat. col. 5. de foro compet. Quinto appellatio in causa criminali, est meri imperij, in ciuili est iurisdictionis vel misti imperij. Et hæc sufficiant ad materiã præcedentis figuræ.

Digestorum seu pandectarum Liber secundus.

DE IVRISDICTIONE OMNIVM IVDICVM

Hactenus per singula de officiis locutus est designando quod proprium officium vniuscuiusque sit: nunc communiter de omni iurisdictione dicit. Sed quae est differentia inter hunc ti. et illum supra de offi. eius, etc. tum et ibi, tam de ordinarijs, quam de delegatis tractetur? Respon. ibi principaliter tractatur de iure delegandi, quod competit ex ipsa delegatione ordinaria vel delegata iurisdictionis i. iurisdictionis, quae habetur in delegando: hic in cognoscendo, vel hic generaliter de omni virtute iurisdictionis quasi hic genus ibi species, vel ibi de delegato principaliter. vel dic aperte, supra dictum est separatim de iurisdictionis ordin. et delegati, nunc communiter. Accur.

a P. F. nō est omnium iudicū. ¹ De iurisdictione, & imperio tractatum elegātissimum scripsit Ionn. Gillotus.

a Cora. li. 3. misc. c. 19.

Digestorum Liber Secundus.

TITVLVS. I.

DE IVRISDICTIONE† OMNIVM iudicum †

Officium iudicis est generalissimum, continens omnia quae possunt expediri per iudicem.

Vlpianus libr. primo regularum. I.

IVs dicentis [a] officium latissimū [*] est: nam & bonorum possessionē [b] dare pōt, [c] & in possessionem [d] mittere, pupillis non habentibus tutores constituere, [e] iudices litigantibus dare. [f]

Ad concessionem vnius expresse, videntur tacite concessa illa, sine quibus concessio expressa, est inanis. Alexander de Imola.

Iabolenus libro sexto ex Cassio. II.

CVi iurisdictio data est, ea † quoq; concessa esse videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potuit. [g]

Iurisdictio diuiditur in Imperium & iurisdictionem. Et Imperium diuiditur in merum & mistum imperium. Bar.

Vlpianus li. ij. † de offic. quaestoris. III.

† IMper'um [*] aut merum, aut mistum ē. Merum Imperium ē, [h] habere gladij potestatem [i] ad animaduertē-

IVs dicēris. CASVS. Hae l. dr, quod authoritas iudicis magna est: quia hēt Imperiū. nā hęc lex tota in misto Imperio locum hēt. nā pōt bo. poss. dare, & pōt aliquē in possessionē mittere. Itē pōt tutorē dare illi qui nō hēt tutorē. Itē pōt iudicē dare litigantibus. & sic consistit in quatuor Viuia.

[a] Ius dicentis. Caute dicit ius dicentis: & nō iudicis dicētis. nā nō de oī iudice dicit: sed de eo tm̄ [1] qui habet merum & mistum Imperiū: vt patet p exēpla hic posita, q̄ sūt de misto Imp̄io oīa praeter vltimō.

[b] Bonorum possessionē. misti Imperij est. cū. n. non cōstet in animaduersione, ergo nō ē merū Imperiū: & cū cā cognita detur: vt infra q̄s or. in bo. posses. l. 2. §. dies. sicq; non demandaȓ: vt ṡ. de off. procon. l. nec quicquā. §. vbi decretū. ergo [2] non ē iurisdictionis, cum eius sit propriū vt delegeȓ, vt Isra, e. l. 3. §. fi. superest igiȓ vt bo. pos. misti Imperij censeamus. Azo. sed hodie contra, quod vȓ competere iure magistratus: vt C. qui admit. ad bo. poss. l. fi.

[c] Potest. Et necesse hēt, vt patet ex definitiōe ei°. Est. n. iurisdictio potestas de publico Introducta cum necessitate iuris dicendi, & aequitatis statuendae.

[d] In possessionē. Si dicas mittere re ipsa, vt q̄s possideat misti est Imperij, si dicas de pronūciatiōe definitiua inter partes facienda possidere debeat nec ne iurisdictio est: quia & demandaȓ: vt ṡ. ti. 2. l. pe. §. fi. s̄m Azo. Sed nonne per vnum nuntiū fit missio in poss. re ipsā, nedum per delegatū iudicē? R̄nd. nō fit vt tractetur iurisdictio, sed vt per eū expediaȓ, vt C. de exec. rei iu. l. executorē. Vel dic aliud iubere, aliud vero delegare esse: vt inst. de Attil. tut. §. pe. & potest hic dicere quae habes infrà eo. l. iubere.

[1] Displicet Ba. R. Pau. Ale. & Ia. ideo dic secundam Bar. quod sic placuit iurisconsul.

[2] Ista cōsequē. nō est bona, q̄a ea quae sunt misti Imperij Inferioris, sunt delegabilia Ia.

Tutoris datio an sit misti Imperij.

[e] Tutores cōstituere. Hoc est misti Imperij. s. datio tutorum. nam nec mandaȓ, vt Isra de tu. muto. §. tutoris. & de tu. & cu. da. ab his l. nec mādante. ecōtra iurisdictionis vȓ: quia cuilibet magistratui cōpetit, vt infra ḋ tu. & cur. da. ab his l. ius dandi. sed certe nō cōpetit, nisi ex demādatione & ea facta habent iurisdictionē, vt inst. de Attil. tu. §. pe. Azo. Sed nonne alia, q̄ sunt misti imperij, delegaȓ similiter habētis iurisdictionē? Resp. nō sed fauor pupillorū hoc facit. s. secundum hoc quid si pupill° petat bo. posses. quae similiȓ est misti Imperij? [3] Respō. non idem. Cōsideratur enim quod plerumq; nō quod raro [3] euenit: vt ṡ. de le. & senatusc. l. nā ad ea.

[f] Litigantib. dare. s. in causis, quae possunt delegari: vt causae, quae competūt iure magistratus. in alijs non. & hoc est exemplū de iurisdictiō. vt ĩfra l. 3. §. fi.

CVi CASVS. Si q̄s delegat aliquam cām alicui inter Titiū & Seiā puta: vȓ ei mandare & cōmittere modicam coerctionē: vnde poterit partes citare & coercere, nisi ei pareant.

[g] Non potuit. Vt modica coercitio: [4] vt supra de offi. eius cui mā. est iuris. l. fi. §. fi. itē vt possit citare & verbo lite cōtest. cura se: vt ĩ auth. de exhi. §. si vero ēr. col. 5. vel etiā ante litē cōtest. si sit delegatus à principe: vt in auth. de litig. §. oēm vero. coll. 8. Si vero quaeras an poterit iste delegatus ĩ pos. mittere? R̄n. non, cū misti sit Imperij missio re ipsa. Lex tū dicere vȓ, quod possit. Nō tū aperit, an loquiȓ de ordinario, an de delegato, vt ĩ auth. de exhib. & Itro. reis. §. si vero. col. 5. s̄m H. Sed ad delegantem referas: vel dic ad delegatū à principe. Et forma hic generale: cum quid concedit, & id quod ex eo seq̄ poterit: vt hic, & C de ord. iud. l. j. & de iud. l. quoties, & Isra de ali. le. l. legatis. & ṡ. ri. 2. l. j. l fi. & l. fi. in fi. & infra quē adm. test. ape. l. 2. §. si dubitet. vers. inspectio. in gl. & infra si vsusfr. pe. l. j. §. j. & Isra ḋ ser ui. rust. pd. l. 3. §. q hēt. & j. de pcur. l. ad rē & l. ad legatū. Arg. cōtra itra, de vsuf. . v. ulmetuari°. r. §. & dinciū. . contra, cū quid prohibetur, & id q̄ ex eo sequitur, vȓ esse prohibitum: vt C. de leg. & const. l. non dubium. & infra, de spon. l. oratio. Accur.

[h] IMperium. Merū est. i. de mero Imperio. & nn. tria dicta huius legis exēplariter ... definiēdo dici secundum lo: n.

[i] Potestatē. Exemplum est. nam omnis capitalis poena (quae tripliciter cōtingit, vt infra de pub. iudic. l 2. & de bo. poss. l. edicto p̄toris. §. rei . ūs capitalis, & infra, de cōtratab. l. j. §. quidā filium:.) in mero cōsistit Imperio, q̄ potestatē oēs praesides hēt, vt ĩ. de of. p̄si. l. illicitas. §. q. vniuersas, & sic merū l. ēt

† ed.

[3] Ista rō diuersitatis ē falsa, s̄m Ias.

[*] Lib. singulari & sane in Institutis. indice citaȓ. Vlpian. li. singulari de officio quaestores. Hoc caput elegātissimis cōmentarijs interpretat° ē. Io. Lōgouallis: eu illū videto. Porro quid sit iurisdictio, quid itē imperiū tā merū, q̄ mistum pulchre explicat Frāci. Duaren°. Disp anni uersariarū. c. liij.

[a] Corat. mis. li. 3. ca. 17.

[4] Scillicet verbalis. Bar. & realis. Al.

[5] Dic q̄ hoc nō contingit, q̄a si p̄ciete tur aedificiū mutaret formā rei & sic finiret vsusfr. Ias.

Imperium, licet quidam dicant merum Imperium soli principi competere.

a Animaduertendum .i. aduertendum in animā: hoc est animatum corpus totum, vel partem.

b Potestas. Vt infra de ver. sig. l. potestatis.

dū[a] [in] facinorosos homines, quod etiam potestas[b] appellatur. Mistum[c] imperiū est cui etiam[d] iurisdictio[e] inest: quod in dāda bonorum possessione, consistit. Iurisdictio[f] etiā est iudicis dandi licētia.

c Mistum ē. Quia iurisdictioni cohæret, & sine ea non est: vt subijcit, sm P. & Guli. & quasi merum nō habeat secum iurisdictionem. Vel verius dic sm Io. i. cōe, quasi ea diuersis cōstitutum. s. Imperio & iurisdictione sm Io. & dic quod nomine iurisdictiōis, & merū Imperium contineri vī: sicut ex significatione vocabuli appa ret. dr. n. iurisdictio a dictione, q est potestas: & iuris, q. d. legitima potestas, & sic manifeste probatur, supra, de offi. eius cui mand. est iurisd. l. j. ibi, Iurisdictionem suam man. nam de mero Imperio dicit, cū de publicis criminibus dicat. Dic ergo quatuor[1] eē gradus iurisdictionis. nam alias merum, alias mistū, alias coercitio modica, alias remanet in suo nōie, & iurisdictio appellatur. sicut dicitur de adoptione, vt supra de adoptio. l. j. §. in duas. Et omnē causam, quę sit in mundo, iudica sub aliquo istorū, hoc mō. Sub mero imperio dicimus contineri quandocunq; tractatur de tribus capitulis, quæ habem', videlicet de persona. item de ciuitate, item de libertate, vt hic: vel vt alterū horum amittamus. nam sententia dr capitalis, vt infra, de bonorum posse ssi. l. edicto prætoris. §. primo, & de publi. iudic. l. ij. in princip. Sub misto aūt dicimus cōtineri quādo duo interueniūt. Primum s. quod non sit de numero trium supra dictorum. Secundum quod cum causæ cognitione dicatur esse cognoscendum vt patet in exēplo hic posito. nam cum causæ cognitione datur bonorū possessio, vt infra, quis ordo in bono. possessio. ser. l. a. §. dies. & idem in similibus. Sub iurisdictione est oē id, quod competit iure magistratus.[2] Quæ autē illa sint tam in ciuilibus, quā in criminalibus leuibus, dicitur in authen. de defen. ci. §. nulla & § iudicare. & §. audient. colla. iiij. Coercitio autē modica huic iurisdictioni inest: vt infra eodem. l. magistratibus. in fi & supra tit. ij. l. fin. §. fin. Prima duo non delegantur etiam quo ad cognitionē, nisi in casu, qui permittitur: vt supra, de offi. eius cui man. est iuris. l. j. in prin. & §. huius rei & in alio casu, vt s. ti. ij l. cognitio. & s. de offi. procon. l. solent. in prin. & in alio, vt insti. de Attil. tu. §. interp. Quidam tamen dixerunt vt diximus: vt P. & Gul. quod iurisdictio & mistum Imperium idem erant, & vnum sine altero esse non posset, ex eo quod legitur s. ti. ij. l. fi. §. fi. & secundum eos quicquid esset de misto Imperio delegari potest, cum idem esset & de iurisdictione, quod est aperte falsum. & in dicta. l. fi. Imperium ponitur pro modica coercitione, nō pro misto Imperio. Ex his ergo patet, quod etiam pecuniariam causam vltra cēc. aureos præses non delegat, vt C. de peda. iu dic. l. ij. quia non competit iure cuiuslibet magistratus. Accursi.

d Etiam. Quasi dicat, non solum merum Imperium. Accursius.

e Iurisdictio. i. de natura iurisdictionis est, non de sua tantum. Accur.

f Iurisdictio i. de iurisdictione sua est. nam vt ait Io. non ponit definitionem, sed generis prædicatione, vel nomen speciei ponit, vel effectum. Eius autē definitio est, vt dixim. s. eo. l. j. Sed cum delegat' iudex saltem habeat delegatam iurisdictionem, vt s. de offi. eius cui man. est iuris. l. j. §. fi. ibi, verius est, &c. ergo delegare potest, quod est falsum: vt s. de off. ei' l. j. i. t. n. sed dic eū non habere generalē iurisdictionem, sed spēm iurisdictionis. Si autem vniuersitatē iurisdictionis haberet, vnā cām delegare posset: vt j. e. l. solet. & infra quis & à quo appe. l. j. §. fi. Vel dic de iurisdictione, s. ordinaria. Accur.

* Qōnē hanc pulchre per Alc. discussam videre potes, li. 2. para. ca. 6.

† Alias, vt iurisdictio est iudicis dandi licētia, Vigl. ait in §. præterea, qui nō est perm. fac. test. insti. lib. ij. legendum existimat iuris dicendi non autē iudicis dādi.

1 Non sūt nisi duo immediate. s. Imperiū & iurisdictio. Bar. Alc. & Ias.

2 Reprobatur, qa cognitio status ē iurisdictiōis et tñ non cōpetit iure magistratus. B. Ehl. Alex. & Ias.

3 Imo illa fur. eā mero Impio minori scindūpręd. Iasbe.

Iubere quod caueatur, item mittere in possessionem, sunt misti Imperij. Bar.

Idem libro primo ad edictum. IIII.

IVbere caueri[†][g] prætoria stipulatione, & in possessionem mittere

Iubere. Casus in hac l. vsq; ad finē talis est, Domus tua minatur ruinā domui meæ. Iudex debet iubere tibi, vt mihi caueas de damno infe. & si non uis cauere quod mittat me in possessionem, & hoc est mistum Imperiū, & habet plus a mero Imperio, quam à iurisdictione. & sit iussio vt mihi caueatur. & mittere in poss. plus hēt Imperij quam iurisdictio. Vel aliter dicas retento primo casu, quod si domus tua meæ ruinam minatur, prætor iubere debet, quod tu mihi caueas. Itē si habeo debitorem, poterit me prætor in posses. mittere, si non soluat ille debitor. & sic sunt duo casus, secundum illam vltimam, Viuianus.

g Iubere caueri. Pone quod sit tm vnus casus. s. cā damni infec. vel pone quod duo. primus in cā damni infecti, secundus in missione ex alia cā, & quod subijcit magis est, &c. comparatiue intelligas, nō electiue. Habet. n. ab Imperio mero, quod est eius præcipuum. s. vt demandari nō possit, & à iurisdictione. quod est eius minimum. s. quod cōsistit in pecuniario commodo. Iurisdictionis. n. est præceptū, vt demandetur. Si ergo est misti Imperij missio in possessionem, ergo delegari nō potest: vt s. de offi. eius cui mā. est iur. l. j. in pr. Sed contra s. ti ij. l. pe. §. vt pos. Solu. vt ibi.[4] Item contra. in auth. de ex hi. & intro. reis §. si vero. coll. v. Sed ibi nō aperit an dicat d delegato, vel de ordinario vā de ordinario faciam loqui.[5] Vel dic aliud, quia totū est pœna tā ex parte actoris, quā ea parte rei: vt j. ad leg. Aqui. l. itē Mela §. si plures. secus est in Interdicto de eo p quē factū erit. quia si vnus ibi præstiterit, cæteri liberanē: qa vt Interesse petitur ex parte actoris: vt j. de eo p quē factū erit. l. j. §. si plures, quę est cōtra. vnde no. tres regulas. Quoties eadem actio contra plures competit eiusdem facti nōie, & est pœnalis ex vtraq; pte: vnus soluens aliū non liberat: vt hic, & infra ad leg. Aquil. l. item Mela. §. si plures. & supra, de iurisdict. omnium iudic. l. adeo. Si aūt ex vna tantum, vel si ex neutra est pœnalis: tolluntur adinuicē, vt j. d eo p quē fac. erit. l. j. §. si plures. & j. de cōd. fur. l. si pro fur. Vel dic ibi de delegato a principe. licet & de delegato ab alio ibi fecerat mētionē. Itē cōtra j. de dā. inf. l. 4. §. duas. vbi prætor delegat missionē. Sol. speciale ibi: quia causa illa celeritatem desiderat, vt in eodem titu. l. j. Vel dic, mittere in possessionem ea secundo decreto, vt quis constituatur possessor, & vt incipiat vsucape. magis est Imperij, quā iurisdictionis: vt quia delegari nō pōt. tunc. n. causa cognita interponitur secundum decretum, vt infra, de acquir. poss. l. iij. §. si. ergo non delegatur. vt supra, de offic. procons. l. nec quicquam. §. primo habet tamen aliquid ex iurisdictione, quia continet pecuniariam controuersiam, & ita est misti Imperij. verbum. n. magis comparatiue, non electiue ponit. vt diximus supra. Cęterum mittere in possessio. cā custodiæ ex primo decreto. semiplenam causæ cognitionē desiderat: vt infra, vt in possessio. leg. l. si is a quo: & ideo

itan

* Coniunge l. 1. & 4 de damn. infe.

† cauere

4 Dic sm Bar. & Ias. q ibi loquitur de reali missiōe ea cā summaria, nō subordinata ad aliquod maius iudiciū.

5 Hāc gl. ab eo loco vel dic aliud, qa totū &c. vsque ad eū locū, vel dic ibi de delegato, & c. nō habent antiqua exēplaria manuscripta & olno hnic loco non conuenit.

mãdatur, & iure magistratus dicitur competere, vel dic (quod est verius) quod ipsum mittere in possess. vt fiat te ipsa possessor ex primo vel secundo decreto, nõ cõpetit iure magistratus: vt infra, ad munic. l. ea. §. magistratib. nã ibi non loquit in secundo decreto: quis ibi non interponitur secundum decretum pro legato vel rei seruandæ causa, nisi in dãno infecto: tũ delegatur cognitio mitti debeat vel nõ ex primo decreto, sed secundum decretum non delegatur ẽt quo ad cognitionem. Lex tñ ista ẽt primũ decretũ dicit non delegari, id est iubere cauere sed intellige de iussu, qui inferat ipsã necessitatem, & nõ stat in finibus sententiæ. Vel dic secũdo casu, vt ponatur tantum pro vno casu: vt dixi-mus, quasi dicat, hoc totum iubere cauere, & in possessionem mittere, oragis est, &c. aliud si loquatis de bonorum possess. quæ tribuit ius, vbi nec cognitio delegatur, sicut in mero imperio diximus supra, l. proxi. §. mixtum.

a Imperij, scilicet meri vel misti.

Imperij a magis ẽ, quã iurisdictionis.

Qui habet iurisdictionem in sua persona residentẽ potest delegare: alias secus: & morte delegãtis re integra extinguitur delegatio. Hoc dicit, cum lege seq.

Iulianus libro primo digestorum. V.

MOre b maiorum ita comparatũ est vt is demum iurisdictionem mandare possit, qui eam suo iure, c nõ alieno beneficio d hét. Paulus libr. secundo ad edictum. VI.

ET quia e nec principaliter f ei iurisdictio data est, nec ipsa lex g defert, sed confirmat mandatã iurisdictionẽ: ideoq; h si is qui mandauit iurisdictionem, decesserit antẽ, quã i res ab eo, cui mandata est iurisdictio, geri cœperit: solui mandatum Labeo ait,

MOre CASVS. Hæc lex cum sequenti cõtinuatur. & in ista prima est regula. Sequens lex assignat duas rationes ad regulam. postea infert ex rationibus & ex regula. & est talis regula: delegat' ab alio delegare non potest, sed iudex ordi. bene potest delegare. & cur delegatus non possit delegare, ponit duas rationes, tum quia delegatus ab alio quã à principe: item nõ habet iurisdictionem delatam a lege. Vltimo dicit, quod si tu delegasti mihi aliquam causam, & ante quam aliquid geram in ista causa, tu decedas: finitur & expirat officium meum siue iurisdictio. sicut quodlibet mãdatum reuocatur morte mandante re integra. Viuianus.

b More. no. morem antiquorum seruari. sic. C. de testa. l. testamenta omnia.

c Suo iure, scilicet ordinario. Acc.

d Alieno beneficio. ac si diceret. delegatus delegare non potest: vt s. tit. ij. l. fi. in prin. sed nonne imperator habet iurisdictionem alieno beneficio, id est a populo Romano? Respon. habere ex l. regia dicitur, licet eã populus dederit: vt s. de constit. prin. l. j. in pr. item nonne quilibet ordinarius hẽt beneficio principis, & eã demandat? sed dic, quod princeps est lex animata in terris: vt in auth. de cõsul. §. fi. in glo. legem. Item nonne legatus proconsulis habet à proconsule? vt s. de offic. proconsul. & leg. l. legati. tamẽ delegat: vt infra de iud. l. cũ prætor §. his quoq; quæ est contra. sed dic in legato proconsulis speciale: vt s. de offi. procons. l. solent. in prin. vel dic, quod vnam ex multis delegat, vt infra. eo. l. solet, vel dic, quod est sua propria iurisdictio: vt s. ti. a. l. cognitio. §. cum propriam. Acc.

e Et quia. Duas reddit rationes, quare qui habet alieno beneficio, non delegat, ante missa copula, & alia secuta, & inclusa in illa dictione nec, quã secundo loco ponitur. prima, & quia, &c. secunda, nec ipsa, &c.

f Principaliter. id est à principe delegata secũdũ quosdam, & hac ratione, & sequenti, ideoq; &c. videtur quod delegatus à principe cognoscat, etiam si moriatur princeps delegãs, antequã res incipiat geri. Item alia, quia imperium semper est: vt in auth. quo modo opor. epi. §. fi. colla. j. secundum Azo. sed contra puto. & hoc intellige de iurisdictione data à principe. vt faciat cum ordinarium cui datur: vt extra de offic. iud. deleg. c. licet.

g Nec ipsa lex. id est consuetudo, quæ iurisdictionem ordinariam dat: vt C. de eman. l. j. vel lex, scilicet scripta & tunc distingue, an specialiter deferat in priuilegiũ, vt maiori: vt nunc non deleget. an generaliter, & tũc sic vt supra, de offi. ci' cui man. est iurisd. l. j. primo respõ. & in auth. de man. prin. §. j. colla. iij. Sed cum lex confictrat delegatam, vt subijcit: ergo eã da te vt, vt in auth. de defen. ciui. §. interim. col. iij. ibi, vt inde 'fiat iure priuato, &c. ergo delegatus delegat, cum habeat à lege. Respon. quidam confirmat, eo ipso quod non infirmat: & ita hic exponunt. Aliud ergo esset, secundum eos si expresse confirmaret, sed certe imo expresse lex confirmat delegatam iurisdictionem: vt s. tit. ij. l. j. §. quæ vero iure. Die ergo non esse hic per omnia parti aliquid ab aliquo dari, & aliquid confirmari. Et no. hic breuiter quis dat ordinariã vel delegatam iurisdictionem. ordinariam dat Papa ordinando episcopos. Item Imperator: vt C. de eri. sacri. l. ne quis sine sacrilegij. & supra, de offic. præfec. vrb. l. j. §. cum vrbem. Itẽ lex scripta: vt hic, & s. tit. z. l. j. §. & ideo. Itẽ consensus vniuersitatis, licet à præfecto confirmari debeat: vt in auth. de defen. ci. §. interim illud, & §. & si eadem. Itẽ cõsensus aliquorũ, qui sunt de eadem professione: vt C. eod. l. fi. Item consuetudo: vt C. de eman. l. j. & fin. & j. de albo scri. l. j. non autem priuatorum consensus: vt C. eod. l. priuatorum. Delegatam autem iurisdictionẽ dat oĩs, qui dare põt ordinariam. Item quilibet ordinarius dat delegatam: vt hac. l. probatur. Itẽ delegatus à principe: vt C. de iudi. l. a iudice. item delegatus ab vniuersitate: vt j. quis & à quo. l. j. §. fi. vel delegatus proconsulis: vt infra de iud. l. cum prætor §. j. alius non, vt s. tit. ij. l. fin. primo respon. nisi sit lite contestata coram sed ad instar procuratoris: vt C. de procura. l. neque.

h Ideoq; si ipse quia alieno non suo iure habet. & cessante causa debet cessare effectus, ergo si is, &c.

i Ante, quam, aliaqui non: vt infra de inst. ac. l. si quis mancipijs. §. si Impubes. & §. eius. & infra de iudi. l. venditor. §. iudices, quæ est contra. & l. vbi. Sed qualiter incipit geri? dic lite contesta. non. n. cæpti videri põt ante litem contestatã, cum & iudex possit recusari, & euitari vt C. eo. l. nemo & infra, de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus. §. idem. ite. & infra, de noui oper. nunt. l. stipul. tio. §. opus. & C. qũ. liceat ab empt. dis. l. j. & ij. & lex videtur hoc dicere in audi. de liti. §. si vero apud iudicem initium, & in auth. in medio litis non si. fac. for. §. fi. colla. z. itẽ pro hoc est infra, de procura. l. an litẽ. & l. post litem. & C. de procura. l. nihil & l. procuratoribus. Alij dicũt conuento reo per executorẽ vt veniat, vel per aliũ iussu iudicis delegati. & pro eis infra, de auro & argento legato. l. si nõ sint. §. quid ergo. & §. si cui. & infra, de inof. test. l. posthumus. §. fi. & l. sequ. & d pe ti. hæte. l. sed & si lege. §. si ante & C. de præscript.

* Quidã citant ca. gratum.
† habere.

Tu dic clari' sm Gui. quod quãq; aliquis cõfirmat illud quod ẽ ipso iure nullum: & tũc vt dare vt l. adoptin. s. de ado. & l. legata inutiliter infra de le ga. j. qñq; quis cõsir mat, quod nõ ẽ ipso iure nullũ: sed est imperfectũ: vt qũ sugiot cõfirmat electionẽ tũc nõ vt dat q cõfirmat, sed vt impsefectũ perficere vt in d. §. interĩ in auth. de defen. ci. sm Bart. hic.

Tu dic q ibi loquitur in inita dato, vniuersali: q quãdo quis ẽ concessio ni ordinaria iurisdictionis hic vero mandato particulari sm Bar.

xxx.ann.l.sicut ibi,ant in iudicio,&c.& l. cum notissimi in princi.ibi,per solam conuentionem, &c. & arg.infra de polli.l.j.§.cœpisse.prima tutior est. Sed vr ẽt re nullo modo cœpta transmitti,vt morte non extinguatur: vt in auth.ut nulli.iudi.§. & hoc vero iubemus. col. ix.quæ est contra. Solut. ibi non fuit cognitio causæ mãdata: sed quoddam negotiũ. [1] Vel ibi de præcepto, quod imponit necessitatem: hic de mandato. vel verius (vt puto) ibi in princi. §.non decessit, qui mandauit, sed cui fuit mandatũ: quo casu distinguitur: vt si ipsi dignitati fuerit commissum non expresso proprio nomine: vt p̃sidi Longobardiæ: vel potestati Bon. habeat locum qđ ibi dicitur:alias nõ. vt extra, de officio iudi.delega. c. quoniam abbas.

a Reliquis causis. non est per omnia similitudo hęc bona: vt diximus infra,de iudic. l.iudicium soluitur. Accursius.

Sicut in reliquis causis. [a]

Contra corrumpentem, vel corrumpi facientem album propositum, vel quod in albo proponitur, datur actio popularis in quingentos aureos: qua in defectum est corporalis. Bar.

Vlpianus lib. iij. ad edictum. VII.

SI quis id, quod iurisdictiõis ppetuæ [b] cã, non quidẽ [1] put res incidit, [c] in albo, [d] vel in charta, vel in alia materia propositũ erit, dolo malo corruperit: datur in eũ [2] quingẽtorũ [e] aureorũ iudiciũ, quod populare [f] ẽ. Serui quoque [g] & filijfamil. verbis edicti cõtinentur. sed & vtrunque sexum prętor complexus est. Quòd si dum prçponitur, vel ante propositionẽ quis corruperit: edicti quidem verba cessabunt. Pomponius autem ait, sententiam [h] edicti & ad hæc porrigẽdam esse. In seruos autem, si non defendãtur à dominis, & eos, qui inopia laborãt, [†] corpus torquendũ est. [i] doli mali autẽ ideo in verbis edicti fit mentio ꝙ si per imperitiam, [k] vel rusticitatẽ, [l] vel ab ipso prætore iussus, [m] vel casu aliquis fecerit: nõ teneatur. Hoc vero edicto tenetur, & qui tollit, quãuis nõ corruperit: item [&] qui suis manib. facit: & qui alijs mandat. Sed si alius sine dolo malo fecerit [†] alius dolo malo mandauerit: qui mandauit tenebitur [n] si vterque dolo malo fecerit: ambo tenebuntur. nam & si plures fecerint, vel corruperint, vel mandauerint: oẽs tenebuntur.

Caius lib. j. ad edictum prouinciale. VIII.

ADeò quidem, vt nõ sufficiat vnum eorum pœnam luere.

SI quis CASVS. Solebant olim prætores edicta sua in tabula dealbata (album id prętoris dicebatur) populo conspicienda publice proponere: vt ne quis ignoraret, quibus de rebus ijdem prætores ius dicerent. Iam si quis tam temerarius extitisset, vt ex eo albo aliquid corrumperet pœna quingentorum aureorum multabatur: eumq; corruptorem cuiuis accusare permissum erat. Hoc autem edicto continentur liberi, & serui, viri & fœminę. Sed pone quod edictũ nondum propositum, vel scriptum quis corrumpat, nũquid tenetur? & respondetur, teneri sententia edicti. Item quod si quis quingentos aureos soluere nõ potest, vt seruus: & non vt ii eum dominus defendere in corpore punitur, sed si aliquis fecit iussu prętoris, vel per imperitiam vel rusticitatem non tenet. Itẽ qui amouet licet non corrũpat, vt quia duo folia accepit de quaterno, non tñ destruxit, dicit quod tenetur. Item quod qui dolo alij mandauit, vt tollat album, tenetur tali mandato, etiam si nõ tenet mandatarius. sed si mandator & mandatarius dolũ commiserunt, ambo tenentur. & si plures corruperint, quilibet insolidum tenetur: nec vnus soluendo aliũ liberat. Viuianus

b Perpetuæ. id est generalis: vt institu. de satisd. tu. & cura. §. j. edicta enim quæ in hoc albo scribebãtur, quædam erant generalia, & in personis omnium tenebantur: vt illud de pactis, Ait prætor, pacta seruabo & illud de constituta pecunia, & similia: & in horũ corruptione habet locum hæc lex. Alia specialia, vt de vocando aliquem in ius. nam & talia etiã ibi scribebantur. vt in auth. de liti. § omnẽ vero. Sed an & hæc sententia [2] saltẽ huius edicti teneat? Respon. de æquitate hic eadem pœna locum habet. Accur.

c Incidit. vt de aliquo vocando in ius. Accur.

d In albo. idest, in dealbatione quadam, & in muro forte, vt in palatio Bononiẽ. Accursius.

e Quingentorum alias quinquaginta. pęna etiam falsi tenetur: vt infra, ad le. Cor. de fal. l. hodie & actori datur: vt infra, de sepul. viola. l. iij. secundo responso.

f Populare. eius enim executio cuilibet de populo datur: vt infra, de popu. act. l. j. Accur.

g Serui quoque. superiora verba sũt edicti: inferiora. Vlpian.

h Sententiã. nn. quando directa datur, vt quando locum habent verba & sententia. & quãdo vtilis, vt cũ sententia tantum. [3] vt hic, & infra, si quadrupes pauperiem fecisse di atur. l. penultima.

i Corpus torquẽdum est. quod est generale in omni crimine publico, & privato: vt infra, de pœ. l. j. §. fi. & C. de ser. fugi. l. quicunque. §. quod si. j. & infra, de mino. l. quod si minor. §. si seruus. versi. si ex neutro. & infra, de in ius voc. l. fina.

k Per imperitiam. No. imperitiã siue errorẽ excusari. ar. contra infra de appel. l. j. §. si quis.

ADDITIO. Pro sol. huius cõtrarij dic, quod imperitia, excusat a dolo. quod limita verũ durante ignorantia, sed postquam sciuit, perseuerando constitueret in dolo, & sic puniretur, ſm Bar. hic per tex. no. in l. cum ancillis. C. de incest. nupt.

l Vel rusticitatem. not. rusticitatem excusari, [4] vt infra si quis in ius vo. non ie. l. 2. §. pe. & C. de testa. l. fin. arg. contra C. de in ius voc. l. a.

ADDITIO. Dic quod generaliter rusticus nõ excusatur, nisi in casibus a iure expressis, ſm Anto. de But. in c. a. in 4. col. de const. & glo. j. c. ti.

m Iussus. no. quod iussus prætoris excusat, sic infra de mino. l. ait prætor. §. permitti. ut. ver. quid tñ. & infra de aqua plu. arc. l. quanquam in fi. j. respõ. Ac.

n Qui mandauit tenebitur no. mandantẽ ex delicto teneri, licet a mandatario nõ contrahatur delictum, sic infra de eo per quẽ fac. est. l. j. §. fecisse, sec in furto: vt infra de fur. l. si is q rẽ. §. si tu Titiũ, & l. si quis quid persecendũ, quæ sunt contra. Sed dic, ꝙ ibi nõ fuit furtũ, vñ nõ pot dici quod aliquis tulerit consiliũ vel opẽ ei quod nõ est. nõ. n. furtũ fit sine dolo, sed albũ põt corrũpi etiã sine dolo.

o ADeo. Non sufficiat. No. in pœnis vnũ alterũ non

[1] Ista sol. nõ placet scrib. hic: quia qñ mãd. ẽ negotiũ cite' extinguit illud mandatũ, quã qñ mandat iurisdi. Bart.

[2] Etiã aũt iurisdictiones perpetuę, cũ prętor gñalr edicebat quibus de rebus ius rediret quo mõ in oĩb. causis, & oĩbus psonis ius cẽt dicturus quãdiu magistratu fungeretur, l. 2. & ort. iu. Duar. 1. di spu. c. 48.

† Alias qđ P. F.

† Sic in P. Flo. Halo. scripsit quinquagin ta.

[2] Illud dictũ gl. edic reprobat ex quo edictũ prætoris spãliter excipit hũc casũ: vt patet in hoc tex. in ver. nõ quidẽ. ſm Ias.

[†] Arist. li, 5. Hecatonn. idẽ Socratẽ censuisse refert.

† non tenetur. P. F.

† fecit P. F.

[3] Contra gl. tenent Bar. Pa. & Ale. in l. curatoris. C. de neg. gest.

Imperitia, siue error excusat.

[*] Itẽ, nisi sit doctrinæ, & eo, q scire debet. l. a. Quod gl. que iuria. A. Pers.

[4] Rõne simplicitatis, sec' in rustico sagaci: vt nn. in l. athletę. §. de rusti. de exc. tu. ſm Bal.

Mãdãs, ex delicto tenetur.

Alter alterum in pęnis nõ liberat.

nō liberare: vt ỹ. ne quis eū qui in ius voc. l. pe. §. fi. & l. fi. Sed cōtra ỹ. de eo per quem fact. l. j. §. si plures. Sol. quod hic solui͂, pęna est respectu accipiētis & dantis. vnde vni per aliū non cōtingit liberatio: & hoc est generale: vt ỹ. ad legem Aquil. l. itē Mela. §. sed si plures. & C. de cond. fur. l. j. ibi autem est interesse, quod est pęna respectu rei: quia sibi nō adest aliquid. sed non actoris: quia sibi tantundem abest.

S I familia. CASVS. serui mei albū prætoris corruperūt: vtrū liberer præstando cccc. aureos, sicut si liber hō fecisset? Rñd. quod nō, sed præstādo pro quolibet seruo cccc. aureos: licet si furtū fecisset: vel dānū, vel iniuriā, liberer prestādo tm̄ quantum si vnus liber fecisset. Sed pone, serui mei curauerunt albū corrumpere, nunquid liberer tūc prestādo cccc. aureos? Respon. quod sic: quia vnum est factum. Viuia.

† Vide q̄ scripsit in hanc legē Ale. li. pa ra. ij. cap. xvj.

† defende re volui P. F.

† quando P. F.

Plura facta vnius familiæ puniuntur vt plura, vbi de publica vindicta tractatur: aliàs vt vnum. Hoc dicit vsque ad finem. Bartolus.

Paulus libro tertio ad edictum. IX.

SI familia a alicui⁹ Album † corruperit: non similiter hic edicitur, b vt in furto, ne in reliquos c actio detur, si tm̄ dn̄s cū defenderet, † cuius nomine præstitit, quātum liber præstaret, fortasse quia † hic d & contempta maiestas prætoris vindicatur, e & plura facta f intelligunt: quēadmodum & cū plures serui iniuriā fecerūt, vel damnum dederunt: quia plura facta sunt, non (vt in furto) vnū. g Octauenus hic quoque h dn̄o succurrendū ait. i sed hoc k pōt dici, si dolo malo curaueri͂, l vt ab alio Albū corrúperet: m quādo † tūc vnū cōsiliū sit: † nec plura facta. Idem Pomponius lib. x. notat. n

a Si familia. i. si collectio seruorū alicuius.

b Edicitur. Id est, edictum ponitur & pœna.

c In reliquos. Id est alie reliquorū: sic & infra. de sepul. vio. l. iii. §. pe.

d Quia hic. s. in albo a familia corrupto.

e Vindicatur. no. non licere prętorem contemnere: vnde Cato: Pare foro. & ad hoc infra, de interro. act. l. de ætate §. qui tacuit.

f Et plura facta. Hæc non est ratio, secūdum Azo. sed certo imo videtur. & dic intelliguntur, scilicet, a iure. Accursius.

g In furtu vnum. Colligitur ergo hic, q̄ idem iuris est in dāno a familia dato, & iniuria data. q̄d est in albo. s. vt dn̄s nnu liberetur, si præstet quantum si liber fecisset. sed contra infra, ad l. Aqui. l. illud. Sol: istud intellige in eo casu quo factum vniuscuiusq; per se discernitur. i. cū propria voluntate vnusquisq; albū corrupit, vel damnū dedit. ibi vero cū non quisque, sed vna voluntate damnū dederint, vel iniuriā, ſm M. vt ar. infra quod vi aut clā. l. semper §. si in sepulchro. Tu dic ſm Io. speciale esse in albo: quia contempta, &c. & in iniuria & dāno idē qd̄ in furto: vt l. illud. nec ob. quēadmodū, &c. quæ est in hac lege: quia notat similitudinē in hoc vt sint plura facta, non vt sit idē ius, quod est in albo. Distinctionē M. n alij. quā in albo intelligas. hinc est, q̄ de iniuriis diximus, vt dn̄s tanquā pro vno teneat. est contra ſra de inm. l. si plures. sed dic ibi de rigore. Vel dic quod diuersorum dominorum erant ibi serui.

h Hic quoque scilicet in albo corrupto.

i Ait. Vt debeat tantum præstare, quātum præstaret quidam liber, si corrupisset.

k Sed hoc. Modo dicit author legis.

l Curauerit scilicet familias.

m Corrumperetur. At si omnes corruperint, quilibet tenebitur.

n Notat. Id est, probat.

† quia P. F. † fuit

Vlpianus libro i j. ad edictum. X.

QVi iurisdictioni præest, neque sibi ius dicere debet, neque vxori, vel liberis o suis, neque libertis, vel cæteris, quos secū habet. p

QVi iurisdictioni. CASVS. Filium potestatis Bono. volo conuenire corā potestate, nūquid possum? Et resp. qd̄ non: quia potestas nō est idone⁹ iudex super suos domesticos. Viuia.

o Vel liberis. imo libertis: vt ỹ. de iu. l. in priuatis. q̄ est contra Sol. dicunt quidā hic in ordinario; ibi in delegato. alij hic in criminalib⁹: t ibi in ciuilib⁹. Vel dic a hic quādo agit, ibi quando cōuenitur ille cui reddit ius: vt ar. infra ad Tre. l. ille. §. fi. & l. seq. prima placet.

t Ista nō placet, qa nimis restringit textū. Ia.

a Ista ēe non placet sicut s. d. a. Ias.

p Secum habet. Quibus vt seruis vtit. vt isti. de vsu & habi. §. itē is q. & huius legis prohibitionē accipe, nisi actio finiri speret: qa tūc vsq; ad litē contestatum: vt supra de of. fi. præ. l. senatusconsulto. quæ est cōtra s & facit ad hā: l. C. de exe. tu. & cu. l. humanitatis. & inf. de iniu. l. lex Cor. in pri.

s Solue ſm Bart. hic, & dic q̄ vsq; ad litē cōte. pōt esse iudex si rea erat peritura vt ibi, alias secus, vt hic.

Non debet fieri coaceruatio plurium summarū ex diuersis actionibus debitarum ad iurisdictionem impediendam. Bart.

Caius lib. j. ad edictum prouinciale. XI.

SI idem cum eodem pluribus actionibus q agat, quarum singularum quātitas intra iurisdictionem iudicantis r sit, coaceruatio verò omnium excedat modū iurisdictionis ei⁹: apud eū agi posse, s Sabino, Cassio, [&] Proculo

SI idē. CASVS. Egi aduersum te apud defensorē ciuitatis, cui de causis trecētos solidos excedētibus cognoscere nō licebat. Petebāq; a te altera qdē actione cc. solid. altera itē actione tntidē. Quærebat, cū summæ illæ excedāt iurisdictionē illius, vt q̄ cccc. sol. conficiūt, possit ne de eis cognoscere? Rñd. cū singularū actionū quantitas iurisdictionē illius nō excedat posse apud eū agi. Scd̄o dicit hæc l. Cōueni te corā ꝓside ad quinquagīta tu vis me recōuenire sub defensore ad l. nō potes quidē: imo in vtraq; erimus sub ꝓside, & ipse poterit iudicare. Dic aliter casum, qd̄ prius egi ad l. corā defēsore, sed vis me reconuenire in quingēta sub ꝓside: qa defensor nō potuit cognoscere vltra ccc, dicit qd̄ non potes. Vltimo dicit, tres erant⁹ cohæredes in hæreditate, q̄ valebat ccc. & iudex nō poterat vltra cētū iudicare, nūqd ille iudex esse poterit inter eos? Rñ. qd̄ sic & ita suā iurisdictionē excedit, ſm quorūdā iniam.

q Actionibus. Secus si vna, licet in ea de pluribus quæratur: vt infra e. l. §. fin. & inf. de app. l. ii q. §. 1.

r Iudicantis. Pone exemplum in defensore ciuitatis: qui olim vsque ad quinquaginta, hodie vsque ad ccc. aureos potest iudicare: vt in auth. de defen. ciui. §. & iudicare. col. 3.

s Posse. Scilicet, nō facta coaceruatione. sic & C. de

do.l.sancimus §.si quis autem j.arg. cōtra. infra de pact.l.si plures §.pe.& fi. Accursius.

ADDITIO Solue sm Bart.q; ibi admittitur coaceruatio in sauorē.hic si admitteretur, induceret odium,& excluderet oēm iurisdictionē iudicis.

a Alter minorē. quæ scilicet claudatur iurisdictione iudicantis.

b Eiusdē ab eo.

c Minorem. si habes minorem, die me egisse sub præside in quingētis: tu vis me recōuenire sub defensore in quinquaginta nō potes: imo in vtro q; erim⁹ sub præside. si habes maiorē, dic quod prius egi ad quinquaginta sub defēsore, sed si vis me recōuenire sub præside in qngēta, nō potes: imo defensor de vtroq; iudicabit: vt ar. C. de iudi. l. quoties. & de ordi.iudi.l.adite. R.tū dixit me egisse sub defenso re in minori summa. vis me reconuenire ibid.in maiori:ego nolo: sed sub pſide eē uolo: & dicit, qd nō possum:vt C. de sent. & interlo. l.pe. & auth.et cōsequnter.

d Ne in potestare. no. nō debere cōsequi in potestatē aduersarij mei id negotiū, quod me cū haber sacere. vt ĵ. de eo qd cer. lo.l.ij.in princ. & ĵ.de arb.l.si qs ret. & ĵ.de iud. l.ij.§. sed si agant. & C. de contrah.empt. l.in vendentis.

e Mei.i.reconuenientis me.

f Possim.Ego primo agens,secundum primum casum. Accur.

Si vna. Famil.er. puta tres sunt hæredes æquales in hæreditate valente ecc. & iudex non possit vltra centum iudicare. Accur.

† Adiudicari pōt.Not.in l̃uci qd euenire potest.sic inst.de rer.di.§.illud quæsitū. & infra ad le.Fal.l.i quæsitare § magna dubitatio.& infra de ser.vrb.præ. l.qui tessa.in prin.& infra loc.l.si quis domū §.i.in fi.ar.contra infra qui satisd. cog.l.sciēdū §.pe. & infra de transa.l.cū hi.in fi. & infra de iu iur.l.j. & infra e.l.pe.§.fi.& infra de pecul.l.eo tpe j.respō.

l Eorum sentētia.s.Cassij, & pegasi, secundū Lor. & Ioan.et sic referat ad proximū dictū:vt infra de postul.l.j.§.deinde.& §.eū.& etiā iō: quia intendebat actor,vt vel diuideretur ; vel tota sibi adiudicaretur.q̃ildā tñ referunt ad primū,propter id qd est infra eo.l.cum quidā §.fi.& est simile ĵ.de adop.l. qui adoptionem. in fi. sed si non essent supradictæ sententiæ contrariæ, ad totum referrem : vt infra, de legatis primo l.talis §.fi. Accur.

† Imperatoris D'eri, aut Seueri & Antonini.

† P. F. Sed & si.

* Hoc idē locum habet in delegato, .j. & ij. de mut. pet. & in eo iudice, q adiitus est p prorogationē glo. & Bart.in l.est receptum inf. e. A. Pers.

| Sunt P. F.

† In P. F. c. et Nō dēt ad ut Sri⁹ p̃ esse negotio, qd ad eū spectat.

1 Dic q ibi erat di spō de p̃ senti cui⁹ effect⁹ nō suspēditur in tutore: iō nō considerat qd euenir pōt sm Bart. hic.

2 Dic q ibi p̃sens status tei nō iudicabat exigētiā de futuro : hic sic sm. Bart. & eodem modo sol. leges sequen. all. in cōtrarium.

placuit, quæ sentētia rescripto Imperatoris Antonini † cōfirmata est.

Petitiones mutua coram eodē iudice debent expediri. Bar.

i Quòd si mutuæ sint actiones, & alter minorē a quātitatem, alter maiorē petat: apud eundem iudicem agendum est ei, b qui quantitatem minorem c petit: ne in potestate d calūniosa aduersarij mei e sit, an apud eundem litigare possim. f

Ex pluralitate personarum non fit diuisio rerum in actione contractuum. Bar.

Si vna actio cōis sit pluriū personarū: veluti familiæ erciscundæ, g cōi diuidūdo, finium regundorū: verum singulæ partes spectādæ sint † circa iurisdictionē eius, qui cognoscit? qd Ofilio & Proculo placet: quia vnusquisq; de parte sua litigat. An potius tota res: quia tota res in iudicium venit, & vel vni adiudicari potest? h quod † Cassio & Pegaso placet. Et sanè eorum sentētia l probabilior † est.

Magistratus municipalis non potest ad mortem damnare, sed modicè castigare. Bar.

Vlpianus li. xviij. ad edictum. XII.

*Magistratib. municipalibus supplicium k a seruo sumere non licet: modica autem castigatio [in] eis non est denegāda. l

Ille potest delegare, & delegatum cogere, qui iurisdictionem habet: item delegatio non debet fieri, vt iudicetur vltima de officij.

Idem lib. ij. ad Sabinum. XIII.

*Eum qui iudicare iubet, magistratū m esse oportet. Magistratus autem, vel | qui in potestate aliqua sunt, vt puta proconsul, vel prætor, vel alij, qui prouincias regūt, iudicare iubere n eo die, quo priuati futuri sūt, | nō pñt.

Iudex maior potest se submittere iurisdictioni minoris vel æqualis. Bar.

Idem lib. xxxix. ad edictum. XIIII.

*Est receptū, eoq; iure vtimur, Vt si qs

MAgistratibus. CASVS. Quæ sitū est, an magistratibus municipalibus idest ipsis ciuitatū decurionibus liceret supplicium de seruis sumere,id ē, eos grauiori pœna coercere.& respō. Iuriscon. non licere . Sed tamē modica castigatio eis permissa est.

k Suppliciū idest seruū vltimo supplicio afficere nō licet nā vltimum supplicium,&c.vt ĵ.de pœ.l. vltimū.

l Denegāda.Etiā in liberto. & hæc coertelrio dr sine qua iurisdictio esse nō potest : vt s. ti.ij.l.fi.§. fi. & in auth.de desē.ci. §.audient . quoq;.

EVm. CASVS. Hic dicit q ille q delegat,debet esse ordinarius iudex. Secūdo dicit, pone , Iudex erat cui⁹ tps finiebatur biennio vel trienio.nō pōt iste iubere aliquē iudicare eo die quo amplius nō erit index.

m Magistratum.s. ordinariū.Et not. duo esse necessaria, vt delegatio teneat, & tria vt possit iubere iudicare . primum vt sit ordinarius delegans nā delegatus nō delegat: vt ĵ.e. l.more.item vt ei⁹ causæ, quam delegat,sit ordinarius: vt supra ti.ij.l.& si prętor.& C.qui p sua iurisdictio.l.j.item tertium vt possit iure , scilicet,qd ille cui delegatur, sit de iurisdictione sua: ad instar tutoris dati:vt infra,de tut.& cura.da.ab his. l.ius dandi.in fi.& sic poterit iubere,vt C.de adno. diuer. iudic. l. sancimus j. §. nulla.ibi,præter arbitriū,&c.& in authē.de desen.ciui.§.si vero. si autē est extra iurisdictionem delegantis,& delegatus nō potest iuberi,vt iudicet,licet teneat delegatio:vt in fra eod.l.fi.& infra,de arbit.l.non distinguemus §. sacerdotio.Accursius.

n Iudicare iubere.Puta erat iudex cuius tempus limitabatur biēnio,non potest iubere aliquem debere iudicare vlteriori die,puta per triennium,vel simile,vt arg.infra,de pœ.l.fi.in princ.& infra,de vulga. & pupilla.substitutio.l.in pupillari. & sm hoc duo ablatiui casus præcedentes,s.eo die,primum determinant infinitum, iudicare, & sic est contra infra de iudi.l.venditor.§.fi.Sol. sm quosdā non mādat, vt finito officio fiat, vt hic, sed primū mādauit, si sue-

† Probabilius P. F.

* Sūpta ē ex tractatu Legis Aql.l.quē admodum §. magistrat⁹. Ad l. Aquiliā Duare.

3 Dic qd ibi loquitur de alio coerctione, quam hic. Bar. Alex. & Ias.

Cōiūge l. si locus de iudic.l. iudex.ā re iudi. l.nemo. De regul. iur. Duar.

In P.F. c. *is qui in potestate aliqua sit.*

Essent. P. F.

Quid magistratus. Arist. lib. iij. Pol.c. xv.

* Sumpta ex ti.ā bō. pos. sicut l.s. de off. proconſ.

Huic sulæ cōuenit, qd Canonistę dicūt, telerationes legatorū tespirare,finita legatiōe. at negotia q iā anticipata sunt, & de sierut integra eē nō expirāt, si nno officio delegāt is capit. p̃senti de off. legati. libr. 6. A. Pers.

maior [a] vel æqualis subijciat se iurisdictioni alterius: possit ei, & aduersus eum ius dici. [b]

Iurisdictio sine consensu non prorogatur: & ille qui errat, nō consentit: ergo quia errat iurisdictionem non prorogat. Bar.

Idem lib. ij. de omnibus tribunalibus. XV.

SI per errorem alius pro alio [c] prætor fuerit aditus: nihil [d] valebit quod actum est. Nec enim ferendus est, qui dicat cōsensisse eos in præsidem: [e] cum (vt Iulianus scribit) nō cōsentiant, qui errant. [f] Quid enim tam contrarium [f] consensui [g] q̄ error, [g] qui imperitiam detegit? [h]

Idē lib. iij. de omnibus tribunalibus. XVI.

SOlet prætor [i] iurisdictionem mandare: & aut omnem [i] mandat, aut speciem vnam. [k]

si fuerit postea executū, tenet: vt ibi. Vel verius dic, ibi cœperat cognoscere durante primo magistratu: & ideo cogitur etiam postea a successore illius, qui delegauit. Alij sic ponunt hunc casum, quod vltima die sui regiminis nō potest iubere. etiam vt eadem die iudicet: quod ē falsum, cū ipse possit iudicare: vt s. de of. proconsul. l. meminisse: quę est contra. præterea nec forte eadē die sunt priuati futuri: cum vsque ad aduētum successoris debeāt durare: vt in ea. lege dicitur, & supra de off. pręsid. l. si forte. Tū ipsi respōdēt, non pōt iubere vt necessitatē imponat, si tamen fuerit el paritū ante aduentum successoris tenet. Vel dicūt, qd̄ quo ad alia durat eius imperiū: non quo ad delegationem. Vel non habent absurdum, eum posse iudicare, alij tamen nō delegare. nam & hoc euenit alias: vt in mero & mixto imperio. Hodie tamen videtur secundum Ioan. quod per duos dies ante aduentum successoris deponat imperium: vt in authen. de administratoribus. colla. vij. §. fi. & infra de fer. l. pridie. sed ibi successor venerat. Accur.

F St. CASVS. Potestas Bonō. compromisit sub domino Azo. quia cū ille nobilis haberet causam cum episcopo vel potestate, dicit episcopus vel potestas: corā quocunque cōuenias me, tibi respondebo, & ita subiecit se episcopus vel potestas iurisdictioni dñi Azo. cum quoq; alio nobili, nunquid valet? Et respōdetur quod sic: & poterit condēnare vel absoluere, i. dñs Azo poterit ita dicere, cōdemno, siue absoluo te potestatem vel episcopum. Vel aliter dicas casum, vt quia potestas agat coram domino Azo. poterit ille conueniri sub domino Azo.

a Maior. Quā ille cuius iurisdictioni se supponat. ergo & Imperator si habeat litem cum aliqua vniuersitate, vel homine priuato. Arg. tamen contra C. de libe. cau. l. cum affirmes. & l. post certi. & accipe hanc legem in iurisdictione cōtentiosa, non voluntaria. vt infra, de manu. vindic. l. apud ij. §. apud. & C. de emancip. l. fi. Accur.

b Ius dici idest sniā: vel dic idest actio moueri. nā si agat, poterit ibi reconueniri: vt C. de sent. l. pen.

SI per errorem. CASVS. Elegimus prætorem Vrbanum pro peregrino, cum in ciuitate Romana essemus, & per errorem. vtrum valeat talis consensus? Respon. quod non.

c Alius pro alio. Puta Vrbanus pro peregrino.

d Nihil. Quandoque tamen error facit ius, si est communis vt infra de supel. leg. l. iij. in fi. & supra de offic. præ. l. Barbarius.

e Qui errant scilicet in facto. secus si in iure. ſm Gul. vt infra de cōfe. l. 2. imo ſm nos idem & si in iure. ibi autē in iudicio lite conte. & in iure fuit erratum, hic vero in iudicio. sed in prin. ante lit. contes. vel hic circa iurisdictionem fuit error: ibi in alio scilicet de quo erat iudicium. Accur.

f Tam cōtrarium. hyperbolice loquitur. nā metus magis cōtrari⁹ est: vt infra qp met⁹ cau. l. j. dic ergo: nō facile. & sic infra de dolo. l. sed si ex dolo. §. sed an. sequitur ergo, qp sentētia nō valet quasi a nō suo

t Sol. & dic qp hic per cōsensum singl tur tolli maioritas quæ erat causa impedimēti sed ibi per pactū p dominiū nō tollitur secundum Bart,

iudice dicta: vt C. si à non comp. iud. l. j. & ij.

g Error. No. errantē non cōsentire. & sic infra de aeq. re. do. l. si procurator. arg. cōtra infra de iniur. l. eu qui. §. si iniuria. & ſ. ad l. Fal. l. j. §. si legatar⁹.

ADDITIO. Tu dicas ſm Bar. hic quod ibi consensit in soluēdo, licet errauerit in qualitate patrimonij. & sic error iste impedit etiā consensum circa id in quo erratur. non circa id in quo consentit, vt in cōtrario: ita loquitur totus tit. de condi. inde. vbi erratur in causa solutionis, non in soluendo.

h Detegit. i. discooperit. & no. quod Guli. hic tria dicit & male qdlibet. primo distinxit in ter errorē facti: vt ille & añ lit. cōtes. & post noceat: & iuris, vt ille ante lit. cōtest. noceat, postea nō, error facti est, si credo prætorē Vrbanū peregrinū: vel econtra. Error iuris, si credo Vrbanū posse cognoscere de causis peregrinorum. Itē sedo distinxit in facti errore, si errauit actor. & tūc non noceat. an reus, & tunc noceat. iga forū ex eius persona meritur: vt C. eo. l. iuris. tertiū dixit ex tali cōsensu si non erramus, etiā sine cōtestatione dari et iurisdictionē sola aditione, vel libello postea dato: vt infra eo. l. si conuenerit. primū reprobo duabus rōnibus. nam inter errores non est distinguēdum: vt infra, de iudic. l. ij. vbi de vtroque errore dicit: & vtrunque dicit iudiciū impedire. item alia ratione: quia hic dicit imperitiam, quæ ad ius refertur. Item ſm reprobo alijs duabus rationibus: quia non debet claudicare iudiciū: vt aliud vni, aliud alij liceat: vt infra, de arb. l. litigatores §. idem Iul. Item quia lex Iulia iudiciorū dicit: si qui est quo minus conueniat inter priuatos, nō est iurisdictio: vt infra de iudi. l. ij. §. Item tertium improbo: quia demum lit. cont. confertur in eum iurisdictio: vt infra, soluto matrimo. l. si cum dotem, §. eo autem tempore. & infra eodem l. si conuenerit. Accursius.

SOlet. CASVS. Index pōt totam iurisdictionem suam alij demādare, & ēt partē: & aliam partē retinere: nec desinit esse iudex cū totā mandat. Idē dicit lex sequēs: quia dicit qp vniuersitatem causarum potest delegare, & inter personas certas: adiungit tn, & dicit, qp si sim in aliqua ciuitate aduocatus: & postea factus prætor, quod potero illam causam delegare alij in qua postulaui. Viuianus.

i Omnem. Hac generali demandatione cōtinetur ea, quæ cōpetit iure magistratus, nō quæ inest mero Imperio vel mixto, quod specialiter delegatus non esset: vt argu. infra, de pigno. l. obligatione. sed cum omnem mādat iurisdictionē, ergo & iudicis dandi licentiā: vt ſ cod. l. Imperium §. fi. ergo demandare eām vnā poterit. & in eo casu loquit lex infra quis & à quo ap. l. j. in fi. sed non oēs. vbi aūt vna species demandat, non potest delegari. quia nō iurisdictio, sed species iurisdictionis est delegata, secundum Io.

k Speciem vnam idest vnā vniuersitatē causarū in aliqua villa vel castro sibi in alijs locis seruata, sed supra omnem mandauit: & hic non delegat secundum eos: vt ar. infra de admi. tut. l. si duo. in fin. sed superior sic. vel dic speciem idest vnicā causam.

Viuia

Cuiac. legit in prætorem vel in præsentem.

in P. F. e. est.

in q. & Suan.

Contra tenet Barto. [illegible]

a Nã. Bona ratio: videbatur enim nõ valere mandatum omnis iurisdictionis, vt supra de offi. præsi. l. pen. sed certe valet: quia non prorsus amittit, qui delegat, & hoc est. nam, &c.

b Non sua. Et hoc quidam dicunt delegatum iurisdictionem nõ habere, & ex eo quod est infra de re iud. l. an pior. sed dic, nõ habet ordinariam: habet tamen delegatam, vt infra. e. l. more. & supra tit. 2. l. j. in fin. nec obstat illa lex: quia ibi propter arbitrium cõpromissarium dicit.

† In P. F. deest, Nã. † P. F. Fungetur.

Nã a & is, cui mandata iurisdictio est, fungitur † vice eius, qui mandauit, non sua. b

Idem libro primo opinionum. XVII.

PRætor sicut vniuersam iurisdictionem mandare alij potest, ita & in personas certas, c vel de vna specie d † potest: maximè cum iustam causam e susceptæ ante magistratũ aduocationis alterius partis habuerit.

Pacto de litigando coram iudice non suo, quis stare non cogitur.

Aphricanus libro vj. † quæstionum. XVIII.

SI conuenerit, vt alius prætor, quàm cuius iurisdictio f esset, ius diceret: & prius, quam adiretur, g mutata voluntas fuerit: proculdubio nemo * compellitur † huiusmodi conuentioni stare. h

Mutatio fori post sententiam vel litis contestationem prioris iudicis, iurisdictionem non impedit.

Ad vnã speciem. † V I I. P. F.

c PRætor. Personas certas. vt inter pauperes vel pupillos. Acc.

d Specie. Inter Lucium & Titium.

e Cum iustã causam. & necessariã hodie, licet hic exculatiue proponat. vt C. de assess. l. fi. I §. & quia cordi no bis è lites sine suspicione procedere, vt C. de iudic. l. apertissimi §. licet.

* Per hãc l. Bart. & Iaso. l. non vtique §. si quæ sita. De eo, quod cer. lo. credũt, cum, q promisit se posse conueniri Romæ Venetijs, & vbicunq; fuerit inuentus, posse reuocare promissionem, tacitã dictum fit, si eo mũ promisisset, se soluturum licet Alcia. refragetur l. 2. Parado. ca. 17. A. Pers.

f SI conuenerit. CASVS. Ego & Titius cõsensimus in prætorẽ Mutin. cũ essemus Bononiæ. postea ante litem conte. pœnituit me vel ambos cõsensisse in iudicem Mutinẽ. nunquid possim resilire? Et rñd. quod possum, nec cõpellar illi cõuentioni stare, idest, compellemur coram eo litigare.

† Compellitur. P. F.

f Iurisdictio. Hoc tollit contrarium.

g Adiretur idest repræsentaremus nos, secundum Guil. sed secundũ nos vsque ad lit. contest. vt infra, solut. matr. l. si cum §. eo autem tempore.

* Nisi iuramentum accesserit, vt hic dd. vt in contract. Inomin. non licet pœnitere, accedẽte iuramento. gl. l. si pecuniã. De cond. cau. d. A. Pers.

h Stare. Imo compelli videtur, vt C. de pact. l. si quis in conscrib. quæ est cõtra. Sed ibi in scriptis pepigerunt, hic sine scriptis. hoc nõ valet, vt C de pact. l. pactũ. Alij illud in reo hoc, in actore hoc nõ valet, vt inf. de reg. iu. l. nũ debet actori. dic ergo hic fuit pactũ, quod fieret iudex, q non erat: quod erat graue, ibi aũt vt non esset, qui erat quod erat leuius, vt in scholaribus patet, qui plures habẽt iudices. & vni eorum renuntiare possunt: & vt sub præ side sint, consentire: quia & eorum iudex ipse est, vt in auth. de san. epis. §. si quis autem pro pecuniaria. colum ix. & in proœmio Digestorum, in ff. Accur.

Scholares plures habent iudices.

C Vm quędam. CASVS. Adultam quandã Bonon. conueni Bononiæ: quia Bonon. erat. lite contest. bonon. tandẽ condẽnata fuit illa puella: & ante executionẽ maritauit se cuidã de ciuitate Mutinæ. nunquid poterit iudex Bonon. mãdare sententiã executioni? Et respondetur quod sic. Sed pone, quod lite contestata se maritauit, ante sententiam tamen: nunquid iudex Bonon. poterit dare sñiam nihilominus? Rñdetur quod sic poterit iudex Bonon. dare sñiam. Vltimo dicit. pone, petit a me Titius ecc. coram iudice, qui non poterat cognoscere vltra summam centum aureorum. nolebam rñdere corã eo. Titius volebat, quod corã eo iudice rñderẽ, eo prætextu, quod si plene non probaret, quod iudex condemnaret me in summa consistente, sm suam iurisdictionẽ an sit considerandũ, quod Titius petit in libello petitorio: an in quo condẽnare potest? Et rñdetur, quod illud quod in libello comprehenditur, & non id in quo iudex cõdemnare põt. Vel pone. Titius petit quantitatem ccc. excedentẽ sub defensore. quæritur an inspiciendam sit quantum petit, vt sic coram præsi de litigetur: an quantum debeatur apposita exceptionem de parte indebita, vt sic coram defensore agatur? Respõdetur, quod petitur inspiciẽ, vel pone sic casum. Cõuenisti me coram iudice. ad c. q iudex vltra centũ cognoscere non potuit. volebam examen illius effugere, quia illa causa crescere potest propter expẽsas faciendas in lite: & ita iurisdictionem illius excedet. vnde volo adire iudicem alium: nunquid possum, quæritur? Et respondetur quod non: quia ista consideranda non sunt.

Vlpianus lib. … fideicommissorum. XIX.

CVm quædam puella apud competẽtẽ iudicẽ litẽ susceperat, deinde condẽnata erat, † posteaque ad viri matrimonium, alij † iurisdictioni subiecti peruenerat: i quærebatur, an prioris iudicis sñia exequi k possit dixi posse: quia ante fuerat dicta sñia. † Sed & si post susceptam cognitionẽ ante sententiam hoc euenirct: † l idem putarẽ: sententiaq; † a priore iudice rectè fertur. † Qđ generaliter m & in omnibus huiusmodi casibus obseruandũ est.

† In q. e. et. † Alterius.

† Sententia. dicta P. F. † Eueniet P. F. l De sententia, quæ † Ferretur.

Quæstio iurisdictionis expeditur, secundum formam libelli, non secundum id quod debetur.

Quotiens [de] quãtitate ad iurisdictionẽ pertinẽte quæritur: semper quantum petatur, quærendum est, non quan-

i Peruenerat. & sic domicilium mutauit: vt infra, de iudi. l. exigere. & infra, ad municip. l. fin. §. 2. sed concubina domicilium non mutat infra, ad municip. l. de iure. §. fi. Accur.

k Exequi. Pone scilicet an debeat per eundem iudicem mandari executioni.

l Hoc euenire scilicet quod modo prædicto mutet domicilium. quid si ante ductionem? Respond. vt not. infra ad muni. l. eã quæ.

m Quod generaliter. Scilicet vbicũque accepto iudicio mutatur forum, ibi finiatur vbi est inceptũ, vt infra, de iud. l. si quis postea. & l. vbi. & facit inf. de excusa. tut. & cura. l. tutor petitus. primo respon. & in auth. vt fac nouæ constit. §. promulciarum. in fi. ibi, erit nanque. &c. Item ibidem executioni mandatur, vt hic, sed si non habet ibi de bonis: iudex loci vbi sunt executioni mandat sententiam ad literas primi iudicis, vt infra, de bon. author. iudi. poss. l. cum vnus. §. pen.

Debe-

a Debeatur. sic ergo est in actoris optione: sed si dolo faciat, ad oẽs expensas tenetur: vt in auth. de defen.ciui.§.&e iudicare. Item no. hic nõ inspici qd' euenire poterit.arg.contra.ĩ.eodem.l.si idem ĩ si ne,& ĩ.de offic.præsi.l.sed licet. Accur.

ADDITIO.

Dic quod hic hoc propterea contingit, qa attento statu præsenti res nõ ordinatur ad euentum futurum. Bar. Alex.& Ias.in. d.l. si idem.

Ad hãc titul: ptinẽt insignia exẽpla q̃ refert Valer li.8.c.6

E Xtra. CASVS. Potestas Bon. citauit quendã Imolensem, nunquid cogitur ille Imolen. huc venire? Et respondetur qd non quis potestas Bonoñ.non potest cognoscere inter nõ suos subditos.

b Extra territorium.dic quod sic: vt infra de verbor. signifi.l.pupilli.§. territorium.

Non paretur.siue dicas inter non suos subditos, siue inter suos subditos.de possessionibus tamẽ quæ sunt in alterius territorio, in quibus vult facere executionem: vt infra de bo.autho.iud:pos.l.cum vnus.§ pe.siue etiam inter suos & de rebus intra territoriũ ipse tñ est extra territorium quando iudicat: vt ĩ.de offi. præf.vrb.l.fin.& hoc in contentiosa iurisdictione.in voluntaria secus vtĩ.de adop.l.emancipari.§.j.& ĩ.de offi.procons.l.2.

*Vulgo ẽt hęc lex ĩtelligit cũ palã ẽ vocatũ, nõn esse de territorio vocantis, qa poterit nõ parere cl. pastoralis §. Pisana, De re iud. vide Panormi. c. cũ ordinẽ De rescri. diuersũ tñ ẽ si res eẽt in incerto l. siquis ex aliena De iudic.

d Supra.nisi partes prorogent iurisdictionem: vt infra de iud.l.de qua re.§. j.sed quid si vltra iudicauit? R.ñ.nil valere: 1 vt infra fa.m.erc.l.in hoc iudicio. Arg.contra vt vtile per inutile non vitieẽ, vt C. de ap.l.ampliorem.§.fi.& C.de do.l.sancimus. 2 in glo.iuper fluum.& facit C.si à non compe. iud. l.fi. & supra, de offic.præ.l.j.

1 Et hoc qñ nõ cõtinet capitula distincta, alias bene posset valere ꝑ pte, & ꝑ pte non Bar. Alex. & Ias.

2 Tu dic, ꝙ ibi loqt in his quæ sunt diuidua, hic in indiuiduis Bar.

cum debeatur. a

Paulus libro primo ad edictum. XX.

Extra territorium b ius dicenti impunè non paretur: c idẽ est, & si supra d iurisdictionem suã velit ius dicere.

TITVLVS.II.

QVOD QVISque iuris in alterũ statuerit, vel ipse eodem iure vtatur.

Magistratus, qui ius iniquũ contra aliquem statuit, et cũ privatus qui illud ad sui vtilitatem statui fecit cogũtur aduersario postulante vti eodem iure h.d. vsque ad §.hæc autem verba. Bar.

QVOD QVISQVE IVRIS IN alterum statuerit, vt ipse eodem iure vtatur.

H Oc edictum; CASVS. Primo Vlpian. commendat edictum prætoris, qa non debet quis moleste ferre, si id statuatur circa se, quod ipse statuit, vel statui fecerit. Secundo dicitur ꝙ hoc edictũ tria hẽt capita. Primũ est, si potestas Bonon. iniquũ statuit, puta quod debitores non teneantur suis creditorib' aliquo modo soluere: dr̃ hic quod debitor potestatis contra ptãtem eodem iure vtetur, vt nõ soluat potestati. Secundum caput est de illo, qui ius iniquum impetrauit, puta tñ ipse debitor impetrauit, ne ipse suo creditori teneretur soluere vsq; ad quinque annos, vel nullo mõ teneretur creditori suo: si iste impetrans habet debitores, illi vtentur eodẽ iure aduersus idem impetrantem. vnde pone qd ptãs volebat statuere ius iniquum, scilicet vt debitor nõ teneatur soluere creditoribus suis vsq; ad quinq; annos nec potuit hoc facere, qa fuit ĩpedit'. nõ tenetẽ qdẽ ptãs eod. iure. Itẽ dicit, ꝙ ptãs Bonoñ. voluit statuere vt null' debitor de ciuitate Mutin. & sic iter nõ subdi.os, vsq; ad quinq; an. teneat: & iõ non valuit decretũ. nũqd ptãs vtet̃ eo. iur? Et tñ.ꝙ nõ. Vi.

e Hoc edictum. quod est infra eo. §.j. & ij. & loquitur hic Vlpianus.

f Summã quia nititur ex lege diuina: vt quod tibi non vis fieri, alij ne feceris, vt in decr. distin. 1.c.1. & Cato: Patere legem quam ipse tuleris.

Vlpianus libro iij. ad edictum. I.

H Oc edictũ e summã f habet æquitatẽ, & sine cuiusquãm indignatione iusta. Quis.n.aspernabit idẽ ius sibi dici, ꝙ ipse alijs dixit, g vel dici effecit? h *Qui magistratũ* i. *potestatem ve habebit., si quid in aliquem noui iuris* k *statuerit:* l *ipse*

g Alijs dixit. cũ esset magistratus.

h Dic effecit. cũ esset litigator.

i Qui magistratum. Per hunc intellige municipalem, per potestatem eũ qui habet merũ Imperium: vt ĩ.tit.j.l. imperium. quales sunt regentes prouincias, vel clarissimi & superiores: vt ĩ. de offic. præ. l. illicitas.§.qui vniuersas potest.n.quilibet magistratus legem condere non generalem, sed specialem: vt C.de lõ. consue.l.j. & insti. de iure natu. §. sed ius. præterea tum ipsi facient: ipse princeps facere vt, vt C.de veteri iure enuc.l.j. in princi. tertia col. & sic non obstat, quod hic obijcitur, qđ soli principi liceat facere legem, quia verum est generalem. vt C.de leg. & const.l.j.& l.fin.vel ſm alios loquitur hic ſm antiqua tempora ante, quam omne ius esse à populo translatum in principem.

Legẽ facit quilibet magistratus. Duar. t.disp.c.49. erudite explicat hoc edictum. Principi soli licet legem generalẽ cõdere.

k Noui iuris. quod scit esse nouum. & ita facit dolo alias cum magistratus non sit iure peritus, non tenetur, vt ĩ.l.ij. Et est exemplum, ne Titius a creditoribus suis conueniatur vsque ad diem illum: quod tñ præceptum vltra tempus sui magistratus non durat vt infra, de pœ.l.fi.& infra, quibus ex causis maio.l. sed & per prætorem. §.ait.vel sic, habito tractatu omnium procerũ de ciuitate illa constituit, vt null' debitor annuale tempus conueniatur à creditorib' suis: & sic voluit esse ius cõe in personis omniũ sed si populus ratum habuit tale ius nouum, nonne quilibet de populo necesse habet vti eodem iure, vt in procuratore dr̃: vt infra eod. l.iij. §. si procurator? Respon. licet populus faciat, non tñ quilibet homo de populo singulariter poterit conueniri eodẽ iure vt infra, de in ius voc. l.sed & si hac. §. qui manumittitur. Quid ergo si cognoscendo in causa vna sẽtentiam interlocutoriam dolo ferat? puto quod habeat locũ hoc edictũ: arg. huius legis. in fin. vbi sententiæ facit mentionem, & infra eodem l.iij. §. si is & quod in sententia dixit, intellige in sententia lata contra legẽ vel cõtra ius litigatoris non expresso errore in sententia alias non tenetur ipso iure, vt C. qñ prouoc. non est necess.l.ij. item hic in interlocutoria. Quid autem in definitiua? dicunt quidã non idem. quasi sit ei imputanda, quod nõ appellauerit tu dic contra quia eã subesse potuit: vt infra manda. l.si procuratorem. §. si ignorantes. Item nor ex eo quod dicit, noui. nam per hoc colligitur, quod si quid est factum contra legem. consuetudine tñ roboratũ non pertinebit ad hoc edictum: quia tunc dicitur inueteratum: vt supra, de le. & senatuscons. l. de quib'. Sic est ergo nouum, quod non est de iure scriptum, nec consuetudine roboratum. Acc.

l Statuerit. ita quod teneat. vt arg. ĩ.l. fi. siue vsus est quis. siue non, vt ĩ.l.j.§.fi. Acc.

Aduer-

a Aduersario. scilicet illo contra quem ipse statuit quando ius singulariter iniquum constituit: vel qñ cunque quãdo vt esset commune ius iniquum fecit, vt infra eo.l.iij. §.hæc pœna.

b Si quis. duo capita habet hoc edictũ. primũ fuit in constituente ius iniquum secundũ in eum qui facit cõstitui. siue adsessor: siue litigator: vt j. l.ij.sed & contra alios: vt infra.e.l.3.§. si procurator. & §. si tamen. & §. si is, & §. si filius. & §. quod autem. Sed nunquid in impetrante sicut in constituente distinguitur impetrauerit dolo, vel nõ? vt s̃. e.l. ij. Respon. non duplici ratiõe. prima quia ad impetrantem aliquid peruenit semper. ad iudicem non sic. item quia hæc litera infra, dicit, credidit &c. quod innuit vt etiam si sine dolo impetrauit, teneatur. item & hic pone quæstionẽ quæ est infra. l. proxi. Accursius.

c Obtinuerit. dilatorium vel etiam peremptoriũ. quod dic vt infra eod.l.3. §. si is.

d Decernit. imo non videtur in eũ retorqueri: vt s̃. de leg. & senat.l. nulla, & C. de legi. & consti.prin.l. quod fauore. & instit.de iur.na.§.plane quę sunt contra. sed distingue, an ad sui postulationem, vt hic: an non fuerit indultum, vt ibi. & vt j.eod. l. 3. primo responsu.

e Credidi. no.quod debet cuiq; in sua persona placere quod placuit in aliena: vt j.mand.l si negotia. in fi.& C.de rebus credi.l.pe.§.sed iuramento. ibi, quis.n.ferendus est. & infra, de iureiur. l. iusiurandũ 4.§.datur aũt, & l.si duo. §. si quis iurauerit. & §.seq.

f Hæc autem verba. loquitur. Vlpianus.

g Fuit mus. Not. non nocere conatum, nisi sequatur effectus sic infra de re iudi. l. si se §. condẽnatũ in glo. & infra, ne quis eũ q in ius voc.l.pe. ◦. docere. sed contra, C.de rescin.ven.l.ratas. vbi dicit impetrantem rescriptum eadem lege conueniri, & tñ erat tale rescriptum, quod ius alterius totum consumebat ideoq; nõ valebat: vt C.de pre. impe.n fie. l. quoties sed dic quod ibi non fuit rescriptum, sed post in illo falso sequitur illud absurdũ. Alij dicũt hoc speciale, quia inter non subditos iudicauit. Itẽ contra arg. prædictæ notulæ infra de extraordi. cri.l.fi. in pr.& C. si quacunq; præ di.po.l.prima, in pr. sed ibi propter enormitatem criminum, Item ar. cõtra C.de furtis. l. si quis, sed illud ideò, quia tale delictũ de leui poterat trahi in exemplum. Item arg. infra. de calum.l.& generaliter, §.si igitur. sed ibi ad eũ aliquid perueniti quare tenetur.

quandoq; aduersario a postulante, eodem iure vti debet. *Si quis* b *apud eũ, qui magistratũ potestatẽ ve habebit, aliquid noui iuris obtinuerit,* c *quandoq; postea aduersario eius † postulante, eodẽ iure aduersus eum decernetur:* d *scilicet vt quod ipse † in alterius persona æquum esse crediderit †.* e *id in ipsius quoq; persona valere patiatur.*

Si non habet effectum statutum noui iuris, non habet locũ retorsio ex hoc edicto, Bar.

Hæc autem verba, f *Quod statuerit qui iurisdictioni præest*, cum effectu accipimus non verbo tenus. & ideo si cùm vellet statuere, prohibitus sit, nec effectũ decretũ habuerit: † cessat edictum. Nam verbum *statuit*, rem perfectã significat: & cõsummatam iniuriam, non cœptam. Et ideò si inter [illegible]s quis dixerit ius, inter quos iurisdictionem non habuit: quoniam pro nullo hoc habetur, nec est vlla sententia, cessare edictũ putamus. g Quid enim obfuit conatus, cũ iniuria nullũ habuerit effectũ?

Imperitia adsessoris excusat magistratum, non ipsum adsessorem. Bar.

Paulus libr. iij. ad edictum. II.

Hoc edicto dol' dębet ius dicẽtis puniri. Nã si adsessoris imprudẽtia ius aliter dictũ sit, quã oportuit: nõ debet hoc magistratui officere, sed ipsi adsessori. h

Contra impetrantem ius iniquum fit retorsio etiã si illo non sit vsus, sed contra eum qui nõ impetrauit, sed propria motu superioris obtinuit: nõ fit retorsio etiam si illo sit vsus. Bar.

Vlpianus lib. iij. ad edictum. III.

Si quis iniquum ius aduersus aliquẽ impetrauit: eo iure ita demum vtetur, si per postulationem eius hoc

Hoc edicto. CASVS. Si potestas statuat ius iniquum: ita demum tenetur: si dolo faciat. alioq tenetur adsessores, qui vt statueretur consilium dederunt. & ita eodẽ iure debent vti, si per imperitiam faciant.

h Adsessori. cur hoc tam varie, qđ magistratus de solo dolo teneatur, sed adsessor de imperitia? Resp. quia adsessor non consueuit eligi, nisi ꝓpter peritiã: vt C. de adses.l.j. cum ergo ipse consenserit electioni de se factæ, vt sit adsessor videtur affirmare se sapientem. & inde est quod sua tacita adseueratio sibi pręiudicat propter imperitiam: vt infra, de act. empt. l. Iulianus. §. quod autem, ver. quid tamẽ sic & in medico, vt supra, de off. præs. l. illicitas. §. sicuti. Magistratus vero etiam imperiti literatum, & bene experti negotiorum, sæpissime eliguntur & etiam inuiti subeunt alia munera. vnde non debet eis iuris imperitia adscribi: enim nec ob hanc causam electi fuerint. Quidam tamen dixerunt, qđ de imperitia tenetur magistratus: vt infra, de varijs cog. l. si iudex, quod hic non negatur, sed potest dici, qđ illud est verum quo ad hoc, vt faciat litem suam, non quo ad hoc edictum: vt instit. de obli. quæ ex quasi delic. in prin.

Si quis. CASVS. Titius impetrauit ne creditoribus suis teneretur. & non tenetur. nunquid Titius vtetur eodem iure, si habeat debitores, vt Titio non teneantur debitores, quæritur? Resp. aut impetrauit ad suam postulationẽ, & ei concessum fuit: & tunc tenetur vti eod. iure Titius, aut non ad suã postulationẽ, & hoc casu nõ tenetur. vñ dicit, quod si Titius impetrauit ne creditorib. suis teneretur, siue vtatur Titius siue non: semper punitur, id est semper huic edicto locus erit. vt eodem iure utatur. Itẽ dicit, qđ si procurator meus impetrauit, ne tenear creditorib. meis vsq; ad quinq; annos, vti debeo eodẽ iure. si ei mandaui, vel ratum habui. alias procurator tenetur. Itẽ dicit, quod si tutor vel curator impetrauit, vt adolescens non teneatur vsq; ad quinq; ann. ipse tutor vel curator punitur, & non tenetur pupillus hoc edicto. Vnde pone, Titius mihi debebat decem. exceptũ autem aduersus me exceptione temporali, donaui tibi hanc actionem: & sic fecit te procuratorẽ in rem suã, impetrasti tũ vt ille Titius statim tibi teneretur

† quoque P. F.

† idem Cic.lib. j. episto. ad Quin. fratrem, epi.j.

† In P. F. e quis credidisset. P. F.

Nota ex hoc dicto neminem cogitationis pœnã pati, tametsi in alijs puniatur voluntas quidquid glossa dicat, A. Pers.

† habuit.

Experti practica, siue peritia, negotiorum videlicet.

† P. F.h. ad edictum

euenerit. † ceterũ ſi ipſo non poſtulante, nõ coercetur. a Sed & ſiue † impetrauit, & † vſus eſt iure aliquo, ſiue impetrauit, vt vteretur (licet vſus non ſit) b hoc † edicto punietur. †

Ex impetratione procuratoris habentis ſpeciale mandatũ, vel ratihabitione ſecuta coercetur dominus: ſecus ſi habeat generale, vel ſi in rem ſuam: tunc coercetur procurator, tutor vero ſemper. Bart.

Si procurator meus poſtulauit: † quærit, q̃s eodem iure vtatur? & putat Pomponius me ſolũ c vti, † ſi hoc ei ſpecialiter mandaui, vel ratum habui.

necetur ſolueret vti quidõ debebis tu ꝑcu. aduerſus tuos creditores eodem iure, vt eis ſtatim ſoluas. Idẽ dicit: ego impetraui vt nullus meus creditor vſq; ad v.an. cõueniret me: vti debeo eodem iure, vt debitores mei vtantur eodem iure aduerſus me & etiã nõ ſolũ ille qui vſus ẽ. i. contra quẽ vſus ſum, ſed etiam alius vtatur. quod dic impetraui quod nullus debitor meus exceptione vtatur: eodem iure vti debeo. Item dicit. puta Titius fideiuſſit pro Seio apud Caium creditorem, Seius acquiſiuit pactũ de nõ petẽdo quia Caius fecit ei pactũ de non petẽdo: & ſic Titius & Sei' fideiuſſores habebãt exceptionẽ, poſtea Seius acquiſiuit ius iniquum & impetrauit vt debitor ſuus non vtaẽ exceptione aduerſus eũ nunc Cai' conuenit Seiũ & fideiuſſorẽ quærit an Seius debeat vti eodẽ iure? Et tñ. q̃d Caius creditor Seiũ conuenire poterit. & hoc ẽt Titio fideiuſſori non ꝓderit. Sed pone q̃d Titius fideiuſſor hoc ius iniquum impetrauit, vt debitor ſuus. i. Seius non vtatur aduerſus eum Titium exceptione. nunquid Caius poteſt iſtum Titium conuenire? Et r̃ndetur quod poteſt, non tñ hoc nocet Seio principali reo: nec conuenitur Seius, ſed Titius tm̃. nec ſi ſoluerit fideiuſſor pẽdente dilatione puta quinquennio reo competenti, aget contra reum actione mandati, & ſi impetrauit perpetuam, nunquam. Item dicit, filius meus in magiſtratu poſitus erat, & conceſſit tibi quod debitor tuus non vtatur aduerſus te exceptione, vel vt non tenearis vſq; ad v.ann. creditoribus tuis. nunquid noceat mihi patri, ſi agã contra debitores filii mei poſt finitã adminiſtrationẽ? Reſp. quod non, nec ego pater vtar eodem iure. Conſequẽter in §. quod autem dicitur, quod ſi ego impetraui ius iniquum aduerſus alium, non ſolum vtetur ille iure eodẽ contra me, ſed contra hæredẽ meum. Itẽ dicit puta Titius impetrauit, vt non teneatur ipſe creditorib. ſuis vſq; ad quinq; annos, vti debet Titius eodẽ iure contra præſentes & contra futuros debitores, q.d. non ſolum ſi iſte creditor Titij poſtea efficiatur debitor Titij vtetur exceptione, ſed quilibet alius, vt Titius non poſſit petere vſq; ad v.an. Et hoc edictum extẽditur non ſolum ad eã actionem, quæ fuit tempore, impetrationis, ſed ad futuras. Itẽ dicit: impetraui ius iniquum, vt non tenear creditoribus meis vſq; ad quinquennium, cum pure eis tenear: & quinque ſolui creditoribus meis: nunquid poſſum repetere illud quod ſolui? R̃n. ꝙ non. vel dic, cum eſſes debitor meus impetraſti reſcriptum, ne cogi poſſes ſoluere ante quinquennium, quo elapſo effectus ſum debitor tuus, & cum debitum a me exigeres ſolui, non poſtulans, vt eodem iure vteris, quod aliquando aduerſus me impetraueras: quæ ſitum eſt, an ſolutum repetere poſſim eo prætextu, quod ſe-

† euenerit. P. F.

† Si P. F. † Siue P. F.

† Iſte tex. eſt no ſm Bald. ad hoc ꝙ pœna incurſa rõne iniquæ impetrationis non euitatur, licet ei renuncietur. de quo p Innoc. in c. ex cõqueſtione de ſeſt. ſpoli. vbi hoc limitat Bo. vltra not. diſt. text. quia ſin. & vnica l. iure, ſm Bal. Ang. P. & Iaſ. hic.

† puniẽ. P. F.

† impetrauit.

† vſq; P. F.

Si tamen tutor, vel curator furioſi, vel adoleſcẽtis poſtulauit: ipſe hoc edicto coercet. d Idẽ aduerſus ꝓcuratorẽ obſeruandũ e eſt, ſi in rem ſuam fuerit datus.

Hæc pœna aduerſus omnem, qui in edictum incidit, ſtatuitur non ſolum eo poſtulãte, q ab eo læſus eſt, ſed oĩ † qui quandoq; experitur. f

Impetratio principalis nocet fideiuſſori, non econtra. Bartolus.

Si is, pro quo ſpopondiſti, impetrauit, † ne aliquis debitor ipſius aduerſus eum exceptiõe g vtatur: deinde tu, in negotio, in quo ſpopondi-

ſtulare potuerint. vt eo iure vtereris? R̃ñ. iuriſc. non poſſe. naturaliter enim debitum ſolui.

a Nõ coercetur. Vt C. de legib. & conſtitu. l. quod fauore.

b Licet vſus non ſit, tñ vti potuit. alias contra, vt ſ. e. l. j. §. fin. patet ergo ꝙ etiam ſi pœnitere vult non poteſt: vt hic, licet R. ſcripſit ĩ hoc ti. cõtrariũ. & pro eo eſt j. ad le. Cor. de fal. l. qui falſam. & C. de ap. l. ſi quis libellos. & C. de apoſtatis. l. apoſtatarum. & C. de ſum. tri. l. ſi. in fin. & facit j. de poſtu. l. j. §. beſtias.

c Me ſolũ. Imo & ꝓcurator teneri vr̃ vt j. de vi & vi ar. l. j. §. quoties, quę eſt contra. ſed ibi delictũ interuenit ꝓcuratoris, cũ pater nõ debuerit, hic non. Item quid ſi generalis erat procurator, & habebat liberam adminiſtrationem, an teneat? R̃ñ. non: quia extra negotia mea adminiſtrauit impetrando. Item quia ſibi iniquũ mandare non videor, vt j. de pecu. l. qui peculij. & infra de pact. l. contra iuris regulas. §. ſi filius. & infra de condi. inde. l. ſi procurator. § quod ſi indebitũ. Ipſe aũt tenetur. Sed quomodo ipſe tenetur, cum eo priuilegio vti ſibi nõ poſſit hic procurator? R̃ñ. ſatis eſt, quod aliqs eo poſſit vti, vt in tutore hic dicitur. Itẽ quare non tenet procurator ſicut tutor? Reſp. quia tutor datur ĩuito, non ſic in procuratore. & facit C. vñ vi. l. meminerint. & ſic facilius releuatur pupillus. vel q̃a ĩ procuratore voluit expreſſe, quod in tutore ſecus. Itẽ an ipſe ꝓcurator impetrans vtitur eodẽ iure contra dñm, cum non dicatur delinquere? puto quod ſic.

d Coercetur. Sed hoc priuilegium proficiet pupillo & ad tutorem pœna ſpectabit, quod eſt iniquum. Dic ergo & pupillum teneri quatenus vtitur, vt j. de do. l. ſed ſi ex dolo. Vel dic, ipſe. ſ. pupillus. Nã aut in totum debet probare, aut ĩ totum reprobare, vt j. d admi. tu. l. cum quęritur prima placet, & ſibi iputet.

e Obſeruandum. Quod diximus ſ. de tutore, cum ad proximum ſit relatio facienda, vt ſ. ti. proxi. l. ſi idem cum eodem in ſi.

f Quandoq; experitur. Hoc habet locum qñ & ipſe impetrauit contra oẽs licet contra vnum tm̃ ſit vſus. & ſic læſus & non læſus dr̃ eo inſpecto ꝙ poteſt lædi: vt in prin. & ſic non obſt. C. res inter alios acta. quia vere cum oĩbus fuit factum. vbi vero contra vnum impetrauit, non punitur quo ad alios, vt arg. C. res inter alios acta. per totum & C. de pœ. l. ſancimus. Alij contra, vt ſi contra vnum impetrat, tamen teneatur omnibus. & dicunt hoc ſpeciale contra prædictum titulum. Accur.

g Exceptione. ſ. dilatoria, ſm quoſdam. & ſic non ob. C. de prec. imp. offe. l. quoties. quæ eſt contra. q̃d non placet cum in fine dicatur fideiuſſorẽ actionẽ mandati non habere, cum deberet habere ſaltẽ aduenientẽ die, vt j. mã. l. ſi mãdauero tibi. in pr. Dic ergo quod

† P. F. Poſtulauerit vel adoleſcentis † item P. F.

† ab omni.

† impetrauerit P. F.

Imo dic q̃d procurator non tenetur Bar. hic ĩ fi. & ſequitur Bal. Ale. & Iaſ.

Nihil ualet Iaſ.

Sequitur eam Bar. Bal. & Ia.

Hãc ſm opinionẽ, quæ fuit Plac. & Azo. tuet Zaſi. hic multis rõnibus qui etiã dicit eſſe veriorem.

sti, velis exceptiõe vti,[a] nec te, nec ipsũ oportet hoc impetrare, & si interdum [b] patiaris iniuriã si soluendo debitor non sit. Sed si tu [c] incidisti in edictum: reus quidẽ vtetur exceptione, [d] tu vero non vteris: [e] nec pœna tua ad reũ promittẽdi pertinebit: & iõ mãdati actionẽ nõ habebis.

Impetratio filij non coercet patrem.

Si filius meus in magistratu in hoc edictum [f] incidit: an in ijs actionibus, quas ex persona ei[g] intendo, [h] huic edicto locus sit? & non puto: [i] ne mea conditio deterior fiat.

Pœna huius edicti transit ad hæredem.

Quod autem ait prætor, *Vt is* [k] *eedem iure vtatur*: an etiam ad hæredem hæc pœna transmittatur? & scribit Iulianus non solum ipsi denegari actionem, sed ẽt hæredi eius.

Pœna huius edicti porrigitur, ad actionem, quæ post impetrationem quæritur. Bar.

Illud quoq; non sine ratione scribit: non solum in his actionib' pati eum pœnam edicti, quas tunc habuit, cum incidit [l] in edictum: uerum & si quæ postea ei adquirentur.

Hoc edictum naturalẽ obligationem non tollit: ergo soluti repetitionem non inducit. Bartolus.

Ex hac causa [m] solutum repeti non posse Iulianus putat: superesse n. naturalem causam, quæ repetitionem inhiberet.

Qui facit lege permittente, non incidit in hoc edictum. hoc dicit vsque ad finem huius legis. Bar.

Caius libr. j. ad edictum prouinciale. IIII.

Illud eleganter prætor excipit, [n] *præterquam si quis eorum contra eum fecerit, qui ipse*

---

go quod hic impetrauit peremptoriam, & Imperator rescripsit ex certa scientia & apponens, lege aliqua non obstante. Accursius.

[a] Exceptione vti. s. pacti de non petẽdo facti reo principali a creditore apud quẽ intercessisti, & post quã impetrauit ius iniquũ, & sic nunq̃ cõpetit eũ efficacia fideiussori: alias aliud esset: vt infra de pactis. l. fi. quæ est contra. Vel dic qđ ẽt prius fuit sequisita exceptio pacti sed cõsensu fideiussoris ius iniquũ fuit impetratum: & sic lex prędicta nõ ob. Acc.

[b] Iniuriã. i. dãnũ, quia agens actione mãdati nõ poteris, consequi: vt hic, & infra de dol. l. nã is, factũ ergo alterius nocet alteri: ergo cõtra. Infra de alie. iu. mu. cã. fact. l. j. sed hoc nõ ẽ mirũ, cũ & mora rei similit̃ noceat fideiussori, vt infra de ver. ob. l mora. & hoc ab initio debuit scire: vt infra de cõd. ind. l. indebitũ. vñ sibi imputet, vt infra lo. l. si quis domũ. §. j.

[c] Sed si tu. Scilicet fideiussor.

[d] Vtetur exceptione, sibi facta de nõ petendo.

[e] Non habebis. interim subaudi, si velis tueri eum impetrasse dilatoriã. Vel dic nunquam propter ius iniquũ impetratum circa peremptoriam, secundum aliam positionem.

[f] Incidit. Dando dilationem, vel exceptionẽ non habenti.

[g] Intendo. Quæ sunt ex peculio, quod ad me spectat profectitio, vel ẽt aduentitio, cũ rõne vsusfructus, qui ad me spectat, eas intẽdo. & hoc accipe, siue sint acquisitæ ante ius iniquum statutum, siue nõ, licet quidam distinguant.

[h] Non puto. Cõtra videbatur, cũ esdẽ persona vn' cũ alio censeat, & in obligationibus quasi eius fideiussor sit, vt j. de ver. obl. l. cum filius. in prin. & infra ad moni. l. 2. sed illud est verum, qđ conuenitur ex persona filij, non cum agit. [i] Accur.

[k] Vt is. Qui impetrauit, vt creditori suo nõ teneat.

Etiam hæredi eius. s. impetrãtis quod vr̃ mirũ: cũ priuilegiũ indultũ viuenti cum eius persona sit finitũ, vt personale bñficiũ, vt j. de re. iur. l. omnibus. i. j. Sed dic cũ impetrasse priuilegiũ sibi hęredique suo. & sæpe sic indulget Imperator, vt infra đ te. in. l. Neratius. Alij dicũt, hęredẽ debere vti eod. iure in actionib', quæ defuncto cõpetebãt, & hęredi ex ei' psona, qđ nõ placet rõne prædicta, qs priuilegiũ esset extinctũ. vñ nulla pęna deberet iponi, ut s. e. l. j. in fi. Itẽ alia rõne videtur ad hæredẽ nõ transire quia pœnæ delictorũ nõ trãseunt ad hæredes, vt C. si ex deli. defun. l. vnic. q̃ est cõtra So. hic ad hęredẽ transit priuilegiũ, cũ sibi & hęredi ipetrauerit, put dixi. Vel dic, hic erat statuta pęna in vincẽtẽ a lege & iõ tenetur hæres. secus esset, si nõ esset imposita viuẽti, sed haberet aliqs actionẽ ad imponendã, tunc. n. habet locũ quod ibi dicit: nec transit hic: vt contra cũ detur actio: sed vt exceptione, repoucatur.

ADDITIO. Ista gl. innuit quod ex hoc edicto nõ oriatur actio. quod displicet Bart. & Ias.

[l] Postea. Hoc potest dici, qñ generaliter impetrauit, vt nullus debitor creditori suo teneret: vel ad tps, vel in pptuũ, non alias, vt dixi s. e. §. hæc pœna. vel etiam si specialiter. Accor.

[m] Ex hac causa. istud ex hac causa nõ refertur ad id q̃ dicit solutũ. sed ad verbũ illud, repeti. i. dicere pp priuilegiũ indultũ; vt nõ teneatur statim soluere. sed post annũ, nõ repetit, vt infra de cond. inde. l. in dic. Idẽ si in perpetuũ. vel dic quod loquitur de eo, qui poterat vti eodem iure, qui si soluat: non repetit. & ẽ ratio in vtroq; vt subijcit. Accur.

CASVS. Illud. Impetrauit ius iniquum vt vsq; ad v. an. nõ tenear creditoribus meis. & nunc video q̃ duo sumus, qui tenentur hoc edicto, & ille q concessit mihi & etiã ego teneor. nũc cõuenio debitores meos ipsi impetrãt vt vtant eodẽ iure cõtra me, nunquid isti debitores mei hoc edicto teneant̃ s vt debitores istorũ debitorũ meorũ vtant aduersus debitores meos, quo isti vtuntur aduersum me? Et respon. quod non: nec ille magistratus, qui concessit eis de me, tenetur edicto.

[n] Excipit. Hæc exceptio fit ab eo, quod dicit in titulo: vel dic ab eo, quod dicit in edicto, hoc mõ dictum est ibi, q̃ qui nouũ ius statuit, vel statuere facit, incidit in edictũ. sed prætor excipit i edicti parte, quã nõ habemus, ipsum magistratũ, qui cũ iudex erat, nouũ ius istituit, & s̃m litigatorẽ, q aduers' eũ statuere facit, q aduersus ipsũ, vel aduersus aliũ ius iniquũ statuit, vel statui fecerat, & hoc iõ excipit, ne magistrat', &c. sed certe hæc exceptio fit vr̃ nõ eleganter. qđ. n. opus fuit hac exceptione? nã satis exceptũ erat, per hoc qđ fuerat dictũ, ita demũ quẽ teneri si fuerit i dolo: vt s. e. l. 2. R ñ. nõ fuit n', sed ad maiorẽ fecit cautelã sic j. de iniu. l. itẽ apđ Labeonem.

† patiatur

† dari P. F.

† Intendo. loc. P. F.

† Incideret.

† P. F. inhibet repetitionem.

Ista prima lectura ẽ intelligenda in impetrãte soluente. scda loquitur de illo q poterat vti retorsione & soluente, & vtraqs est bona s̃m Bart. Pau. Alex. & Ias.

† excepit.

Id est, qñ cõtrahit filius se obligãdo. Ias.

Id est, contrahit alium sibi obligãdo. Ias.

nem §. ait prætor. vel dic quod in verbis prætoris supradictis non erat de dolo, licet Pau. sic intellexerit per l.ij.& ideo necessarium fuit subijcere.

a Eorum quid. legitur totũ neutraliter, s. dicto eorum,& dictio quid. s. quod statuit vel impetrauit.

b Et recte. scilicet excipit. Accur.

c Committat. qđ esset nisi fuisset de hoc cautum. Sed quid si impetraui ius iniquum contra eum, qui impetrauerat contra alium: sed in alio facto, nõ dico vidẽdo eodẽ iure. quod in alium statui fecerat? Respon. me teneri: cum hic nõ sit exceptũ: sed tantum, quãdo eodem iure vtor: vt ar. C. de pœ. l. sancimus.

Notabilis gl. ſm Bal. qđ statuta pœnalia semper intelligant̃ habere clausulã in se, si delicta dolo commissa fuerint.

† huius

eorum quid a fecisset. & rectè: b ne, scilicet vel magistratus, dũ studet hoc edictum defendere, vel litigator, dum vult beneficio huius edicti vti, ipse in pœnã ipsius † edicti committat. c

TITVLVS. III.

SI QVIS IVS dicenti non obtemperauerit.

Omnes iudices possunt inobedientes punire, videlicet magnus in magnis causis, & magnus multis: paruus in paruis, et paruis multis. Bar.

SI QVIS IVS dicenti non obtemperauerit.

Mnib⁹. CASVS Hic dicit quod si quis nõ obediat magistratui: is magistratus potestatem habet, inobedientiam punire,& sic defendit iurisdictionem per aliquam pœnam. Item dicit ille non obedit, qui in eo, quod est extremum non paret iudici. Tertio dicit, quod si procurator meus sit inobediẽs, quia non vult iudici parere: nõ puniar ego dominus, sed ipse procurator punietur. Quarto dicit, quod si actor & reus sint inobedientes, puniuntur. Quinto, quod in hoc edicto non est inspiciendũ quanti intersit aduersarij, sed quanti sit cõtumacia non parentis. Vltimo dicit, quod hæc actio non datur post annum; nec in hæredem: cum sit pœnalis. Viuianus.

d Duumuiris. i. defensoribus municipiorum vel ciuitatum: vt C. de iu di. l. ij.& hoc olim: hodie forte possunt & ipsi defendere tam iure C. vt C. de sportulis l. ij. §. j. quam authẽticorum, cum de leuib. criminibus cognoscãt: vt in auth. de desen. ciui. §. audient. colla. iij. sed certe & iure veteri modica coerctio nõ erat eis denegãda: vt ſ. tit. ij. l. magistratib⁹. & ſm hoc potest hic esse in litera, nũ tñ duumuiris,&c. Alij contra, vt Azo. & pro eis est C. de modo multæ l. eos. & de defen. ciui. l. defensores ij. & infra de verb. signi. l. aliud circa fi. & infra. de iud. l. ij. §. is. & est §. fi. & quod hic subijcit potestatis,&c. & habent literam hic, non tñ, his legibus prohibetur multã a magistratibus talibus imponi, & dic secundum literam vltim, non tamen: in magnis negotijs, non in paruis: & hoc littera sequens innuit, secundum ius potestatis suæ,&c. Accur.

e Pœnali. i. multæ. & dic differentiam inter pęnam & multã: vt infra eo. de verb. sig. l. aliud §. j. Accur.

f Iudicio. vt pœnam imponat pecuniariã quã potest. ſm suam potestatẽ, vt hic, & C. de modo mul. l. eos. in princip. quæ petetur a fisco: vt C. de modo mul. l. v.& actione in factum: cum ex edicto detur sicut fit mentio eius edicti, licet verba non habeamus. vt infra eo. §. non solum. Accur.

g Qui, quod extremũ. tribus modis lege. Primo extremũ minimũ, vel vilissimũ, vel infimũ. multo ergo fortius tenetur, qui id non fecit, qđ erat potissimum. & duo exempla quæ sequuntur, sunt plana: quorum vnum respicit inobedientiam factam in principio causæ: quia non venit in ius: & sic nõ fuit passus rẽ a se vendicari. aliud respicit inobedientiã, quæ est in fine causæ: videlicet in executione sententiæ: ibi, cæterum,&c. Secundo dic, secundũ Bul. extremum. i. vltimum. hoc est executionem sententiæ, & missionem in possessionẽ rei quæ petitur, quæ vltimo fit, i. post vocationes. & eã plum quod sequitur. veluti,&c. non ad positum casum, scilicet quando videtur non obtemperasse: sed ad subauditum, scilicet quãdo videtur obtemperasse refert ipse Bul. q.d. is demum incidit, qui nõ paruit vltimo: & non is qui non paruit primo. Is autem primo non paret, qui in iudicio cum vendicatur a se euinci non patit: absentat. n. se, sed patitur rem sibi auferri. hic paret vltimo,& nõ incidit in hoc edictum. Cæterum si,&c. sed ibi nõt opponi qđ est infra eo. §. non solũ. nã ſm eum nõ vr̃ habere locum, nisi in reo: qđ ille §. nõ patitur. Item illud qđ est infra. eo. §. hoc iudicium. ob. Bul. quia si ſm eum punit tm̃ inobediẽtiam quæ est in fine, & in fine est hoc, quod rem nũ patitur duci: & tñ non datur actio ad interesse totius rei: erit hoc falsum, sed poterit ducere, non ex hoc edicto, sed per legẽ, qui restituere iuret ẽ in litem: vt infra de rei vend. l. qui restituere. Tu aũt ſm lo. dicas tertio modo extremũ. i. primum & vltimum iurisdictionis. nã & in syllogismis extremitas dicitur primus & vltimus terminus, cũ termino alio in medio cõiuncto, hoc modo. Ois homo est aĩal: sed omne risibile est homo: ergo omne risibile est aĩal, quod. n. prædicatur in positione & conclusione. i. hoc nomẽ aĩal dicitur extremitas maior, qđ autem subijciẽ in cõclusione & assumptione, est extremitas minor: vt est hoc nomẽ risibile, medius termin⁹ est id, qđ subijcit̃ in prima & p̃dicat̃ in scđa: vt hoc nomẽ homo. Et qđ dicit, veluti,&c. ponit gr̃a exempli eius, qđ primũ est in iurisdictiõe. Et (cæterũ) qđ sequitur, cõiunctiue ponitur: quod paret per sequẽtẽ copulã, si,&c. q.d. sed & si sequẽtia,&c. nã ois vocatus non veniẽs vel inobediens puniẽdus est: vt ſ. ti. ij. l. ij. Sed quid de medijs? Rñ. nihil inuenit medium, cum res sine cõtestatione processit. est. n. sola citatio, quę est prima extremitas. & si non venerit, est missio in pos. quæ est alia extremitas. Quid ergo si res processit ordinarie per cont. litis, nũqd in medijs puniet eũ? imo ẽt & qñ sine litis contest. processit, aliquid medij potest inueniri: cũ & citari pluries debeat. Dic ergo de his medijs tribus modis. vel extremitatẽ quãlibet vsq; ad mediũ procedere. Vel puto litterã hanc legi, sic quarto mõ: vt dicã extremũ pro primo & vltimo: & exẽplũ veluti ponat de inobedientia principij, & de inobediẽtia finis. & qđ dicit cęterum,&c. ponat de medijs. Vel dic quinto extremũ. i. vltimũ. & qđ dicit veluti supple vel ẽt si nõ obtẽperes primis, & de hoc ponit exẽplũ, & qđ dicit cæterũ, de medijs dicat. Itẽ qđ differt hic tit. ab eo, Si qs in ius voc. nõ ierit? Rñ. in quatuor. primo quia hic gñalior est, cũ tñ de multa q̃ dat̃ i fiscũ, quam

Vlpianus li. I. ad edictum. I.

Omnib⁹ magistratib⁹, † non tñ † duumuiris d † ſm ius potestatis suæ cõcessum est iurisdictionẽ suam defendere pęnali e iudicio. f Is videtur ius dicenti nõ obtemperasse, qui, quod extremum g in iurisdictione est,

a Duumuiri q̃ dicerentur, & quantũ differrent a defensoribus ciuitatũ vide apud Alc. li. Dispũ. 3. c. 5.

a Quid dicat extremum in iurisdictione, docet eleganter Zasius in cõmentarijs suis ad hãc legem, quos inter singulares sunt intellectus, nobis tolerabiles, ex quo intelliges, quam turpiter hic lapsus sit Acc. ac qui eũ secuti sunt interpretes.

† Vide in hunc locum Ant. Aug. emẽdatio. lib. 3. c. 6.

† Nõ tñ ea q̃ lectio retineri põt: q: eñ q duumuiratum gesserant, in iure honore ciuitatis erãt pfuncti l. j. De albo scrib.

a De duũuiris Cic. in orat. a. contra Rullum.

a Pęna dũtaxat venit in hãc actionẽ. nũ itaq; ẽ prosecutoria rei, vt falso dd. putant. A. Pers.

a Post qđ nõ habuit aliud magistratus, quod faceret in iure dicundo, siue vltra qđ nõ potuit pgredi decernẽdo, aut ius dicendo Duar. ca. 5 2. vbi totum hoc caput (in quo Zasius, & Alc. sese valde torserũt) elegãter explicat.

quam de intereſſe actoris dicat: ille autẽ tñ de pœna quæ datur fiſco. Itẽ alia eſt differentia: quia hic eſt edictum: ibi non, ſed ioi agitur ex illo, ſed ecõtra aliquid ibi continetur, quod non eſt hic, ſ. de ſtipulatione certi vel incerti, ſi no veneris in ius: vt ſ. eo. tit. l. j. & l. fi. Item de extraneo iudice ibi dicit, quod hic nõ ſpecificat: vt ſ. eo. tit. l. ij. & ſic videmur ſi habere vt excedens & exceſſum: licet hic in dignioribus illũ pcellat. & ita nõ eſt ſuperflua illius tit. cepetitio: vt C. de vet. iur. enuc. l. i. §. nulla itaq;. ver. ſed & ſimilitudinem.

non fecit: veluti ſi quis rem mobilem ^a vindicari a ſe paſſus non eſt, ſed duci eam vel ferri ^b paſſus eſt. Cæterum ſi & ſequentia recuſauit: tũc nõ obtemperaſſe ^c videt. Si procurator tuus, ^d vel tutor, vel curator ius dicenti non obtemperauerit: ipſe punitur, non dominus vel pupillus. Nõ ſolùm ^e autem reum, qui nõ obtemperauerit, † hoc edicto teneri Labeo ait: verum etiã petitorem. ^f Hoc iudiciũ ^g nõ ad id, qd intereſt, ſed quãti ea res eſt, cõcluditur: & cũ merã pœnã ^h cõtineat, neque poſt annum, ^i neq; in hæredem ^k datur.

† Obtemperauit. P. F.

a Mobilẽ. de mobili ideo dicit, quia ſtatim dicet de deductione q nõ põt fieri, niſi in re mobili: quo nomine ſe mouentia cõtinentur iõfra de verbo. ſigni. l. mouẽtium. idem tamẽ de immobili. Acc.

b Ferri. qd pprie dr cũ corpore baiulatur: vt ĵ. de verb ſigni. l. ferri.

c Obtemperaſſe. & habet locum edictum, Ne vis fiat ei, qui in poſ. miſſus eſt: vt infra ne vis fiat ei l. j. primo reſpon.

d Si procurator tuus. non ad hoc, ſed ad alia conſtitutus: vt infra titu. j. l. iij. §. ſi procurator. & §. ſi tamen. & facit infra quod fal. tut. aut. Lnouiſſime. & C. vnde vi. l. meminerint. Accur.

e Non ſolum. hic §. eſt contra Bul. vt paulo ſupra dixi. & facit infra de reg. iur. l. non debet actori.

f Petitorem. id eſt actorem.

g Hoc iudicium. quod intereſt. Hic no. ^a ea hoc edicto duas naſci actiones, quarũ quælibet dicitur in factum. vna datur reipublicæ ad pœnã impoſitã a ius dicente: vt ſ. eo. in prin. & C. de modo mul. l. v. alia datur actori, quãdo reus non obtemperauit: vel reo quando actor non obtemperauit: vt hic dicit. prima pœna ſtatuitur a iudice ſiue a prætore vtroq: ſecunda a mortuo, ſcilicet quãti ea res eſt. Item no. q hæc litera poteſt tribus modis exponi, primo (& bene) vt loquatur de actione ſiue iudicio quę datur parti, quãdo alia non obtemperauerit iudici, & datur non ad intereſſe, ſcilicet totius cauſæ quæ agebatur, ſed quanti ea res eſt, id eſt ad ſumptus litis qs fecit in aduocatis & in alijs. Item propter damna torum ſuarum quæ eſt paſſus ex eo, quod aduerſarius non paruit: vt infra ſi quis cau. l. 2. §. fi. & l. ſeq. & hic intelligas qd non plus punitur, ſ. per hoc edictum. ſi. n. in eo quod eſt vltimũ iuriſdictionis non pareat, poterit puniri per aliam legem in omni intereſſe: vt ſi nolit rem reſtituere: quia tunc in omni intereſſe damnatur, delato ſacramento in litem: vt infra de rei ven. l. qui reſtituere. Secũdo exponitur vt loquat de ea actione, quæ dat parti vt non detur ad intereſſe, ſ. ſingulare, ſed quãti ea res eſt, i. ad totam litem vere æſtimatam: vt inf. de verb. ſig. l. hæc verba quanti. & in hac pone multa iura concordãt: vt inf. vi bo. rap. l. prætor. §. hæc aũt actio. & inf. de noui ope. nũt. l. antep. §. ſine aũt. & inf. ad l. Fal. l. in lege la. 4. §. corpora. & inf. de ędil. edic. l. illud §. cõdenario & hæc poſitio eſt tuta, vt propter vnã leuem inobedientiam tam antique per hũc titulũ puniatur. neç ob. d. l. hæc verba. quia & hic ad veram æſtimationem agitur, ſ. expenſarum, vt dixi. & eodem modo dicas ad alias modo nominatas leges. Tertio dici poteſt quod hic loquatur de actione, quę fiſco datur ex hoc edicto, vt illa non detur ad intereſſe, ſ. quanti intereſt reipublicæ: ſed quanti ea res idest, quantum in ſententia ius dicentia expreſſum eſt. prima verior eſt. Itẽ nonne facit hoc pro eis, qui dicunt extremum, id eſt vltimum, ſ. vt damnetur pro æſtimatione rei, ſi nõ patiatur rẽ duci? certe non facit: quia ſm hoc falſum eſſet, quod hic dicitur, non ad intereſſe agi. agitur. n. quantum in litem iuratum eſt: vt infra de rei ven. l. qui reſtituere. Sed poſſet reſponderi, hoc nõ fit per hoc edictum. tu ergo expone vt primo dixi, vt de expenſis & ſimilibus loquatur. Item nõne ſatis eſt in poſſeſſionem mitti contra eũ, qui non obtẽperat: vt ĵ. tit. j. l. ſi quis. nã ſi illud eſt ſatis, ergo huius edicti pœna eſt nimis? Reſp. ſatis eſt, vbi, ſ. qs non venit, venire tñ nõ contemnit, quia abſens eſt vel præſens, habet tñ cauſam licet iniuſtã. quare nõ veniat. vbi vero venire dedignaẽ contẽnendo iudicem vel actorẽ, ſecus eſt: vt hic: q2 dẽt poſſe puniri.

h Meram pœnã. ſ. reſpectu ſoluentis. ^i & ſm hoc totus §. loquitur in pœna quæ parti datur. ſed ſm Azo. vt in ſumma huius tit. principium huius §. loquitur de ea quæ parti, finis de ea quæ reipub. quæ vere continet pœnam hinc inde: & ideo nec poſt annum competit, nec in hæredem: vt hic dicit. Cæterum de hæredibus non eſt quærẽdum; cum ſemper adminiſtratori reipub. detur. Alia aũt quæ parti datur, videt dari poſt annum, cum ſit rei perſecutoria quo ad actorem. Itẽ hæredi datur eadem ratione: ſed in hæredem non: quia ex delicto: vt infra de alie. iud. mu. cau. fa. l. non ſolum §. fi. Sed vr̃ melius in fiſco loqui præcedens reſponſum cui adiungitur hoc: licet ipſe contrarium dicat in ſumma ſua.

i Neque poſt annum. quia prætoria.

k In hæredem. quia pœnalis: vt infra de act. & obli. l. in honorarijs.

ª Fallitur Accu. neque. n. ea hoc edicto datur actio parti in id q ſua intereſt, ſed ſoli fiſco ad pœnam, vide intellectos ſingulares Zaſij.

TITVLVS. III.

DE IN IVS vocando.

Paul' li. iiij. ad Edic. I.

IN ius vocare, † ẽ iuris expiundi ¹ cauſa vocare.

Hic enumerantur perſonæ, quæ non poſſunt in ius vocari.

Vlpianus libr. quinto ad edictum. II.

† In ius vocare qd ſit, pulchre explicat Frãci. Duarenus diſputati. anniuerſariarum ca. i. & Gouea. lib. i. lect. c. 49. quid aũt differat ius a iudicio docet elegãter Fra. Hoto. in cõmentarijs ad tit. de act. iſt. lib. 4. circa prin.

¹ Iſta expoſitio eſt cõtra tex. in eo qd dicit merã, innuis quod ex vtraq; parte ſit pœnalis. Bar. Bal. Paul. Ale. & Iaſ.

ª Not. gl. quod iudicium incipit a citatione: ita voluit gl. in ti. C. e. vbi Bal. & mode. & præcipue do. Iaſ. ex quo habes citatione dici de pceſſu pro ut expſſit ſennit gl. in ce. præcedentia. in prĩnc. extra, de off. & pote. iu di delega.

DE IN IVS VOCANDO.

Tractaturus de iud præmittit de in ius vocãdo: cũ ab ea parte iudicia ª incipiant. inſti de pœ. te li. § fi.

IN ius vocat. Iuris experiũdi. i. vt experiat actor, an ius ſibi cõpetat, vel non, hoc tñ intelligũt qdã, ſi re' veniat: & rñdeat: nõ aliter: quia verba cum effectu, &c. vt ĵ. ne qs eũ q in ius voc. l. pe. §. docere. qd nõ placet: imo & ſi nõ rñdeat. i. nõ veniat. ſi tñ vocet p executorem, ſine dubio ẽ vocat'. hoc. n. verba edicti, quæ nõ habemus, exigũt: licet ſi non rñdeat vocatus ab eo, a quo vocari nõ debuit, vt a liberto patronus, facilius remittatur pœna vocãti: vt ĵ. eo. l. quamuis. Item not. quod libelli oblatio nõ habetur pro vocatione: vt inf. eo. l. libertus aduerſus.

In ius

IN ius vocari nō oportet [a] neq; consulem, neq; † prefectum, neq: pretorē, neq; procōsulē, neq; cæteros magistratus, q imperiū [b] habēt, & q coercere: [c] aliquē possunt, & iubere in carcerē duci: neq; pōtificē [d] dum sacra facit: nec eos, qui pp loci religionem inde se mouere nō possunt: [e] sed nec eū, qui equo publico in causa publica trāsuehit. [f] † Præterea in ius vocari nō dēt, † qui vxorē ducit, [g] aut eā, q̄ nubit: † nec iudicē, † dū de re cognoscit: † nec † dū quis apud prætorē causam agit: [h] neq; funus familiare [i] ducētē, iusta † ve mortuo [k] faciētē:

Callistratus l.b.j. cognitionum. III.

VEl qui cadauer [l] prosequuntur: qd etiā videtur † rescripto diuorum Fratrum comprobatum esse.

Vlpianus libro quinto ad edictum. IIII.

QViq; litigand: causa necesse habet in iure, vel certo loco [m] sisti, nec furiosos, vel infantes. [n] Prętor ait: [o] *Parētem,* † *patronum, patronā, liberos, parentes patroni, patronæ ve* † *in ius sine permissu meo ne quis vocet*. Parētem hic vtriusque sexus accipe. Sed an in infinitū [p] quęritur. & quidam vsq; ad tritauū parentem appellari † aiunt: superiores, maiores dici. hoc veteres existimasse Pōpo. refert. sed Caius Cassius ī infinitum oēs † parentes dicit: quod & honestius est, & merito obtinuit. Parentes ēt eos accipi Labeo existimat, q in seruitute [filios] suscēperunt. Nec tñ † ([q] † vt Seruius dicebat) ad solos: liberos iustos [pertinet] sed etsi vulgò quæsitus sit filius, matrem in ius non vocabit.

Paulus libro quarto ad edictum. V.

QVia semper certa est, etsi † vulgò cōceperit: pr verò is est, quē nuptię [r] demōstrāt.

Idem lib. j. sentent. VI.

IN ius. CASVS. Lex ista ponit & numerat personas, quæ nō possunt in ius vocari: & has numerat vsq; ad §. illū. Prætor ait, &c. Exinde dicit, q quidā sunt qui non possunt in ius vocari, vt parēs & patronus, nisi venia impetrata. Parentes sunt in infinitū: & qui cōtineantur appellatione parētum, nominat vsq; ad §. patronū. præterea dicit eos etiā recte parentes dici, qui in seruitute genuerunt: nam si vterque & pater & filius manumittantur, non licet filio, qui in seruitute susceptus est, patrem in ius vocare. Item dicit, qd filius vulgo quæsitus matrē sine venia impetrata in ius nō vocet.

[a] In ius vocari nō oportet. cōuerte.i. oportet nō vocari.

[b] Imperium. s. merū. qd est gladij potestas: vt s. de iuris. om. iu. l. 3. in prin. & q hi nō possint cōueniri, probatur hic, & j. q. b. ex cau. ma. l. sed & si p prætorē. §. 2. & j. de accu. l. q accusare. §. 2. & infra, iud. sol. l. si reus. At minores magistratus ēt durāte officio possunt vocari in ius: vt infra, de iniu. l. nec magistratibus. Imo & maiores quādoq;: vt si dicātur in suo officio deliquisse: vt C. ad l. Iu lia. re. l. iubemus & de furto conueniri possunt: vt ī auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. illud. col. 2. & in auth. vt dif. iu. §. si vero. col. 9. Itē nec alios conuenire possunt hi maiores: vt j. de indi. l. pars literarū. § est Græca.

[c] Coercere. s. graui pęna. nā & minimi leuiter coercēt, vt in auth. de defen. ciui. §. audient. colla. 3.

[d] Pōtificem. i. epm dū missam canit. & idē de quolibet clerico. & est rō: vt C. de epi. & cle. l. oēs qui vbique sunt. eū ergo finita fuerint illa sacra q̄ faciūt: vt missa vel vesperæ, cōueniant ſm ius, vt clericus sub epo. episcopus sub archiepiscopo conueniatur: vt in auth. de san. epis. §. pro omnibus & §. si aūt. coll. 9.

[e] Non possunt. vt sunt monachi & eremitæ: sed eorum prælatus: vt in auth. apud quos opor. cau. di. mo. colla. 5. in prin.

[f] Transuehitur. Vt præconem Theobaldum.

[g] Vxorem ducit. Interim, dum ducit.

[h] Agit. Nisi vocetur ante maiorem magistratum: vt j. de re iud. l. contra pupillum §. is qui ad manus.

[i] Familiare. s. nec post vsq; ad nouē dies aliquis de sua familia poterit cōueniri: vt in auth. vt cū de ap. cogn. §. hęc aūt. col. 8. & accipe familiare siue est de genere suo, siue de seruis. siue de seruitoribus: vt infra de verb. sig. l. pronuntiatio. §. communi iure.

[k] Iusta ue mortuo, quidā libri habēt iusta. s. obsequia, vt lauare corpus vel similia alij habēt busta. i. cōbustiones: cōburebāitur. n. corpora in rogo: vt cinis reseruaretur. sic j. de ac. hære. l. p herede. §. j. in gl. iusta.

[l] VEl qui cadauer. i. familia re: vt dixerat. s. l. proxima.

[m] QViq; litigādi. Certo loco. nisi ad maius auditorium vocaretur: vt diai. s. pxi. in l. a. & facit j. de iudi. l. a. §. legatis. in princ.

[n] Infantes. Sed si hanc ætatē excesserint, conuenientur tutore authore: vel ipse tutor. vt j. de adm. tuto. l. j. §. j.

[o] Prætor ait. Superiores prohibentur iure ciuili vocari in ius: iste autē iure prætorio tm. & no. q hæc verba prætoris Vlpia. exponit per ordinem. parentem exponit statim vsque ad illū. §. patronū. in l. adoptiuum, patronū exponit, ibi vsq; ad illū §. liberos, qui est j. in l. sed & si hac lege. liberos exponit ibi vsq; ad illum §. parentes. & ibi exponit qui sunt parentes patroni. Itē vltimum, verbum sine permissu, exponit in pe. §. eiusdē legis. in alijs autē legibus quęstiones extrauagantes ponuntur de hac materia & soluuntur.

[p] Parentes. In infinitum. No. parētes & liberos in infinitum dici. v: hic, & j. de verb. sig. l. liberorum appellatione & l. cognoscere. §. liberorū. & j. de le. præstan. l. j. §. generaliter. & j. con. l. sed & si hac lege. §. liberos autem, sed contra j. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes, sed illud secundum vocabuli propriam significationem: quia vsq; ad tritauum dicuntur parentes: superiores vero maiores. hoc autem ex interpretatione benigna legis.

[q] Nec tamen. Hoc tñ aduertamus Seruio, qui dicebat ad solos iustos liberos hoc pertinere, vt debeant ipsi soli qui iusti sunt liberi, reuerentiā patribus. qd nō est verū. Potest ēt dici, q Seruius bene dixerit, & tamē aduersetur alijs, qui illud dicebant, q ad solos iustos hoc pertineret. nam etiā ad naturales tantū pertinet, vt subijcit. & j. eodem. l. parētes.

[r] QVia. Is est, quem nuptiæ. etiam de facto tantum

ff. V. g

† In Hūc locū Gel. lib. 13. c. 12. 11. & 14.

† Corras. miscell. c. 20. li. 1.

† Transuectionē hanc hodie. monstrum vocamus (inquit Bu.) cum equites solenniter recē sentur.

† decet

† ducat P. F.

† nubat P. F.

† In al. e. oportet

† cognoscat. P. F.

† In al. e. eum

† Iusta inquit Bud. sunt exequiæ. i. iusticia, q̄ mortuus impendūtur & iusta peragere, est funeridi officium implere. qd & parētare dicitur. & Coras. ll. j. misc. c. 12.

† ex est in P. F.

† In hūc locū vide Pla. in Eutyphrone.

† P. F. patronæve.

† & quidam parentes vsq; ad tritauum appellari

† Caßius vsq; in infinitum oēs.

† P. F. nec tantum

† P. F. vt Seruius.

† etiamsi P. F.

† in q. e. tantum.

Parentes & liberi in infinitū dicuntur.

PArẽtes* naturales a in ius vocare nemo potest. Vna est enim omnibus parentibus seruãda reuerentia.

Idẽ lib. iiij. ad edi. VII.

PAtris b adoptiui parentes impune vocabit: c quoniã hi parentes eius nõ sunt: cum ipsis tãtum cognatus fiat, quibus & agnatus.

Vlpianus libro quinto ad edictum VIII.

ADoptiuũ d patrẽ, * quandiu in potestate est, in ius vocare nõ põt, iure magis prãtis, quã precepto e prętoris: nisi sit filius, q castrense f habeat † peculiũ. g tũc.n. causa cognita h permittit. Sed naturalẽ parentem, nec quidẽ ‡ dum † est in adoptiua familia, in ius vocari † i [licet] *Patronum*, k inquit, *patronã* ‡ Patroni hi accipiẽdi, sunt, qui ex seruitute manumiserũt vel q collusiones detexerunt: ‡ l vel si †. prẹiudicio m pronuntietur esse libertus, cũ alioqui nõ fuerit: aut si iuraui n eũ libertũ meũ esse. quemadmodũ per contrariũ pro patrono nõ habebor, si cõtra me iudicatũ est: aut si me deferẽte iurauerit libertũ se nõ esse. o Sed si ad iusiurãdũ adegi, p ne vxorem ducat, ne nubat: q impunè in ius vocabor. Et Celsus quidẽ ait, in tali liberto ius r [patronatus] ad filiũ meũ me viuo nõ transire: sed Iulianus contra scribit: [&] pleriq; * Iuliani sententiã probant. secundũ quod eueniet, vt patronus quidẽ in ius vocetur: s filius quasi innocẽs t nõ vocetur.

---

r matrem inter seruum & ancillam: sed non si incestuosus: s sit, secundum Ioan. quia hic patrem no ı habet instit. de nup. §. si aduersus. Item quod dicit is, &c. verum est praesumptione iuris: vt s. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. filium. scire enim hoc est impossibile quia cuius filius sit: vt j. de cõd. & dem. l. Luc.

a Parentes. CASVS. sicut legitimum parentem filius in ius vocare non potest sine venia: ita patẽtes naturales filij nõ vocant sine venia.

a Naturales. Et tamen naturales secũdũ Io. & sic no. appellatione parẽtum etiã naturales cõtinentur: sic s. eod. l. quique. §. fin. sed arg. cõtra. C. ad le. Iul. de adul. l. a.

b Patris. CASVS. Titius habebat filiũ emancipatũ, iste filius adoptanit, adoptatus ab isto filio, an in ius vocare põt patrem adoptantis, scilicet Titiũ? Et respõdet q potest: quia ei nun agnascitur: & ex quo non est ei agnatus, nec cognatus. Vivianus.

b Patris, scilicet emãcipati a suo patre. Accur.

c Impune vocabit. Scilicet filius patris adoptiui & emancipati.

d Agnatus. Sed nonne agnascitur auo, cum eius proximus est agnatus adoptanti: vt j. de diui & leg. l. filius & Resp. illud verum est, quãdo hic adoptis non esset emancipatus. Hic autẽ emancipatus erat: alias adoptare non posset: vt j. e. l. sed si. §. libertos. ver. parentes. & ideo sublatũ erat ius agnationis per minimã capitis dimi. vt infrà de ca. di. l. tutelas. & sic pr filio nõ erat agnatus per consequẽs ergo nec adoptatus agnascitur auo: vt s. de ado. l. qui in adoptionẽ hodie contra: vt insti. de le. agna. suc. §. vlt. Sed quid si per dignitatẽ exlmatur adoptãte de potestate? Dic idẽ, quia nihil ab auo consequitur hic adoptiuus nepos, licet videatur arg. contra. in auth. con stitu. quę de di. §. illud colla. 6. & facit infra eo. l. sed si. § si filius. ver. sed si filius meus. Accur.

Adoptiuum. CASVS. Hęc lex dicit quod filius adoptiuus non põt in ius vocare patrem adoptantẽ quandiu adoptio durat, nisi vel castrẽse peculium vel quasi habet, sed iste filius adoptiuus patrem suum naturalem in ius vocare non potest. Iste dicit, q multis modis quis fit patronus, si manumittat seruum suum: vel detegat collusionẽ. si agit prãiudiciali in rem actione contra aliquẽ: & pronũtiet esse meus libertus. Itẽ si iurauero meu libertũ esse. Sed pone, q cõpuli libertum, vt iuraret, ne duceret vxorem: vel libertam ne nuberet, amitto quidẽ ius patronatus: sed filius meus naturalis habebit. Item si aliquis instituit me hęredem, & rogauit vt suum

seruum manumittam, & manumisero patronus.

e Quã precepto. Si enim pręcepto prętoris impediretur, ergo cu venia permitteretur: quod est falsum: vt infra de iudi. l. lis nulla. & C. eo. l. q in potestate.

f Castrense. Vel quasi. Accursius.

g Peculiũ. In eo n. vice patrisfam. fungit: vt infrà ad Maced. l. a. & ideo in causis quę sunt de castrensi peculio, non pater, sed filius iur abit de ea lumnia. sed in causis alterius peculij iurat pater: vt C. de iur. e. calu. l. a. §. qd obseruari. ibi, vel alia legitimã et cętera. & C. de bo. ma. l. j. & C. de bo. quę lib. l. fi. §. sin autem in secunda. vers. sinautẽ patre recusante, &c. Sed cũ hic filius hodie nõ transeat in eius potestatẽ, an cum fine venia vocabit? Resp. nõ: quia filius dr, & ga succedit ab intestato: vt C. de adopt. l. cũ in adoptiuis. §. sed ne articulũ. in ver. sed si quidem. Et est arg. quod de matre habes s. cod. l. quinq. in fi. quę si mihter nõ habet filiũ in potestate: vt Insti. de adop. §. fœminae. & hoc quidã, vt Azo. arg. contra: quia per oĩa non facta dicitur adoptio, prãterquam ad ius succedẽdi: vt C. de adoptio. l. cum in adoptiuis §. sed si quidem in fi.

h Causa cognita. Id est, venia petita.

i Vocari. nisi ex castrẽsi peculio: & tunc cũ venia.

k Patronum. Masculum vel fœminam.

l Detexerũt. nã si quis seruus vel libertus, vt iudicet ingenuus, facit sibi moueri litẽ a dño vel patrono cum quo collusit, efficitur illius libertus, qui huius collusionẽ detexit: vt hic, & j. de col. deteg. l. j.

m Prãiudicio. Id est, prãiudiciali actione in rem: vt instit. de actio. §. prãiudiciales. Et sic no. q hic sententia facit ius: vt s. de statu. ho. l. ingenuum & infrà re iudi. l. res iudicata.

n Iuraui. hoc casu ero patronus quo ad hoc edictũ, nõ quo ad successionẽ: vt s. de iure pa. l. si iurauero.

o Non esse. Vt j. de iureiur. l. cum qui §. pen.

p Adegi. Id est, compuli. Accursius.

q Nubat. hoc si vt in perpetuũ non nuberet secus est ad tẽpus: vt j. qui & a quibus. l. antepe. licet sit arg. cõtra j. de suis & legit. l. intestato. §. si quis libertã. Item hoc intellige quãdo filios tollere potest, secus si est sterilis: vt j. de iure pat. l. adigere. §. quamuis.

r Liberto ius. Scilicet patronatus.

s Vocetur. Scilicet impune.

t Innocẽs. secus si nocens & conscius fuisset: vt j. de in. pa. l. qui contra legẽ quę est contra. Et no. hic ar. pro feudo. quod licet vasal us fuerit infidiatus dño, quod ipse amittit feudũ, filius nõ sic j. de senatl. emanci

---

Hęc gl. in sua limitati, se est secut' Imo. in l. Lucius §. fi. & l. ex facto §. si quis roga tus. ff. ad Treb. & ibi Alex. & hic.

Successptus ex cõcubina, patrem non ait, & naturalis vocat pater §. pen. nu. & vlt. De nupt. Instit.

Hunc igitur parentem filius in ius vocare non potest.

Patris appellatione adoptiuus cõtinetur, vt in hoc casu fauorabili alias nunquam l. fideicõmissum. de condit. & dem. l. si ita quis. De leg. 2.

† habent P. F.

† ne tum in P. F. ut quidem.

‡ Cum vocare.

† Patronumve.

Sol. ibi quo ad sa uorem filij qui per dignitatẽ exiuerat potestatẽ sine venia secun dum Bar.

† vel si collusionem detexit P. F.

† vel siqui P. F.

Quasi innocens non voce tur. vide l. qui cõtra legẽ iu s. de iure patr.

Sententia quandoq facit ius.

Pro sol. filius con tra. vid. e. j. qui. mo. seu. amitta. col. 2.

Pau. li. iiij. ad edi. IX.

IS quoque, qui ex causa fideicōmissi manumittit, non debet ī ius vocari: [a] quiuis vt manumittat, in ius vocetur

Vlpia. li. v. ad edict. X.

SEd †si hac lege emi vt manumittā, & ex constitutione diui Marci [b] veni † ad libertatem: cùm sim patronus, in ius vocari non potero. Sed si suis nummis emi, & fidem fregi: pro patrono non habebor. [c] Prostituta [d] cōtra legem venditionis, venditorem habebit patronum, [e] si hac lege venierat, vt si prostituta esset, fieret libera. at si vēditor, qui man[us] iniectionē †excepit, [f] ipse prostituit. [g] quoniam & hæc peruenit ad libertatem: sub illo quidem, qui vendidit, libertatē consequitur: sed honorem haberi ei æquum non est, † [h] vt & Marcel. lib. vj. Digest. existimat. Patronū autem accipimus, etiam si capite minutus [i] sit: vel si libertus capite minutus [k] [sit,] dum adrogaretur † per obreptionem. [l] cū n. hoc ipso q adrogatur, celat cōditionē [m] [suā] nō id actum videt

emācipatum. §. si. & l. filiū. & infra de decu. l. ij. §. nullū. & infra de iure pa. l. diui frēs in fi. & inf. de contra. tab. l. 3. §. si emācipatus. ar. cōtra. C. de quæstio. l. diuo Marco. Sed an patre viuente admittetur ad cōtra tab. Distingue. an sit emancipat[us] vel nō. j. casu vocatur: secundo non. vt infra. de bo. lib. l. quæritur.

[a] IS quoque. Vocari. Postea & ex alia causa. Item huic non possunt imponi operæ, nisi fuerit testatoris fili[us] de manumissione rogatus, vt infra de bo. libe. l. qui ex causa fideicom. habet etiam hic filius de manumittēdo rogatus bo. pos. cōtra tabu. vt C. de bo. pos. contra tab. quæ par. & libe: eius. l. j.

SEd si hac lege. CASVS. Si emi seruum eo pacto à te, vt manumittam intra certum tempus, & nō manumisi: erit quidem liber post illud tempus ex constitutione diui Marci & commodi ad Aufidium Victorinum, & ero su[us] patronus: vnde mihi debet reuerentiam & hoc qā meis nummis. si autem nummis serui eū emi prædicto pacto, & non manumisi: nū ero patronus su[us]. Prostituta. Pone vendidi tibi ancillam eo pacto, ne eā prostitueres, & si prostitueris, sit libera ex constitutione Adriani: ero quidem suus patronus ego venditor: & non tu: cum sit facta libera: & hoc qā ꝓstituisti tu emptor. sed si ego venditor prostitui: nec ego nec tu erimus patroni: & sic illa nulli[us] erit liberta: & sine venia poterit me vocare in ius. Patronum. Item dicit quod si dedero me in arrogationem, remaneo patronus, & si libertus me[us] dedit se in arrogationem per mendacium; non fit ingenu[us], imo remanet libertus: & debet ei reuerētiā adhuc licet ius aureorum annulorum impetrauerit, nō et si natalibus fuerit restitutus. Qui manumittit. Itē dicit, quod si ciuitas Bonon. manumisit seruum suū ille seruus poterit quēlibet de populo in ius vocare sine venia: sed syndicum ciuitatis vocabit venia impetrata. Liberos. Item dictum est s. co. l. quiq; § p̄tor. quod libertus non uocet liberos patroni & parētes in ius, illud intelligendum est de parentib[us] & liberis vtriusq; sexus, masculis & fœminis. Itē dicit quod si patronus propter delictum ciuitatem amittat, honorem quē habet à libertis amittit. q. d. interim cessabit edictum: si autē postea fuerit restitut[us], competet edictū. Et dicit quod quo ad quædam cessat edictum: quo ad quædam non. non. n. hēur ꝓ patrono vt eidē debeatur honor in assurgēdo, & salutando, in ius tamē sine venia non vocabitur. Parētes. Itē dicit, quod si habeo libertum. & postea dedi me in adoptionem, quod iste libertus me[us] nō vocabit in ius istum patrem meum adoptiuum. Itē filio meo in adoptionem dato, atq; item nepoti suscepto ex eo etiam in adoptiua familia liberti[us] me[us] reuerentiam debet: non tamen ei, quem filius me[us] emancipatus adoptauerit. Item dicit, quod liberi dicunt in ius mitti. Si libert. Item dicit, quod si liberta mea habet ex me filios: ista liberta nō poterit hūc filium cōem in ius vocare sine venia: nec ille filius hanc matrem libertam meam, Sin autem. Itē dicit, quod si filij mei libertum meum accusauerint calūniose, quod isti filij mei amittūt ius patronatus. Itē dicit, quod pretor ꝑmittit liberto accusare patronū, si non sit accusatio famosā, sed si patronus iniuria afficiat libertum, poterit talis libertus hunc patronū in ius uocare, siue actio sit famosa, siue non. Item dicit, quod si ego patronus tutor eram Titij nunquid libertus meus vocabit me in ius sine venia? Rū. q[uod] non: Item si ego habeo tutorem, poterit libertus me[us] vocare istum tutorē de suo facto. & forte de meo. Viui.

[b] Marci. Et Cōmodi ad Aufidium Victorium: vt C. si man. ita fue. alie. vt ma. l. ij. & iij. secundum Io.

[c] Non habebor. Cur ergo in superiori casu pro patrono habebor? Rū. duplex est rō. & quia priori casu meis nūmis emi: hic aūt nūmis serui: q[uod] conniuentib. oculis dicimus, vt infra, de manu. l. iiij. in prin. & quia in primo fregi fidē venditori: hic seruo, q[uod] plus ibi valet, q̄ si venditor rupissem. Itē quid si non fregi, sed manumisi? forte habet beneficium edicti huius, licet non habeat contra tabu. vt C. de bo. lib. l. j.

[d] Prostituta. i. proposita ad meretricandum.

[e] Patronū. Hoc est ex cōstitutione Diui Vespasiani: vt infra de iure patronatus. l. Diuus Vespasian[us]. vel dic Diui Adriani: vt si man. ita fuerit alienatum ne ꝓsti. l. j. primū veri[us]. Sed vr̄, q[uod] nō vēditorē seu emptorē habeat patronū, cū ab eo videatur manumissa: vt j. de euic. l. mācipiū. q̄ ē cōtra. sed certe illud ē in ei[us] preiudiciū, vt nō habeat regressū ꝓ euictiōe.

[f] Excepit. s. si emptor prostituit. Accur.

[g] Prostituit. Post iniectionē manus: vel post venditionem ante traditionem. vel dic cum postea redemisset: vel alia causa ad eum redijsset.

[h] Æquum non est. Quia quod quisq; iuris, &c. & sic no. quod nullius erat liberta, & quemlibet vocabat in ius sine venia.

[i] Minutus. s. per minimā ca. di. vt qa emācipat[us] vel in arrogationē datus, secus si p maximā vel medi[am]. vt infra, eadem. l. §. si per pœnā. Sed arg. contra insti. de acquisi. per arroga. in prin. Accur.

[k] Capite minut[us]. qd est, qū dicit eū capite minui cū lex dicat libertū alienū nō posse adoptari: vt s. de adop. l. si p̄r in fi. Rūderi pōt hoc quo ad ꝓpositū, arrogātis ē, nō ꝓ veritate. Vel dic, q[uod] licet fieri non debuerit, facta tn̄ tenet donec retractet, vt in sna per falsū instrumenta lata quæ retractatur: per l in teg. testi. vnde valet: vt infra de re iudi. l. diuus:

[l] Obreptionē. i. per mendaciū quod ē in fraude tacendi. vn̄ non valet cū effectu: vt C. si cōtra ius vel vti. pub. l. ij. sed suum quis potest adoptare libertū, non tamen fit ingenuus: vt s. de sta. ho. l. fina.

[m] Conditionē. Cū alias non inueniret arrogātē habeat

† Sed et si

† P. F. venit. Al. peruenit.

† Excipere manus iniectionē, est retinere, facultatē reprehendēdæ rei alienæ suapte potestate sese, vt nostri loquūtur. Bude.

† esse

† adrogetur. P. F.

a Habeat. Nisi in contra tab. & in venia: vt hic, & ff. de iu. au annu. l. pe. & ff. de bo. li. l. et si ius. l prin.

b Ingenuum facit, Vt infra de na. re. l. quæris. & l. fi. in fi. Accur.

c Ciuitate. Quod fit per defensorē ciuitatis, vel maiorem partē illius corporis authoritate præsidis: vt C. de ser. reipu. l. j.

d Illorum. Quia nec fuit illorum seruus: vt ff. de re. diui. in. l. tantum. §. vniuersitatis. & dic argu. quod ibi no. sed argu. contra infra, de col. illi. l. j. in fi. dic vt ibi.

e Reipublicæ. Id est, ciuitati.

f Cōstitutum. sed videtur quod etiā sine venia, ut infra e. l. in fi. sed dic, vt ibi. & facit: infra qd cuiusq; vni. l. si municipes.

g Liberos. Facit infra qui satisda. cogan. l. iij. §. quod ait. & ff. eo. l. quiq; §. parentes. Acc.

h Ad peregrinitatem. Quia ciuitatē amisit per deportationem: vnde pere grin' dicitur. vt C. de hæ. insti. l. j.

i Honorem. Quē scilicet habebat de salutando, & assurgendo, & similib. In ius autē nec nūc ab eo vocari poterit: quia aliud impedit, vt puta deportatio: vt infra de capi. dimi. l. intelas §. fina.

k Patroni adoptiui. Sed nūquid plures patres adoptiuos habere poterit? Respon. non, sed plurali ideo loquitur, quia potest esse adoptatus loco nepotis, vnde duos habet parentes, vnū loco patris, alterū loco aui. Acc.

l Si filius meus in adoptionem. Et trāsit in potestatē patris adoptiui. vt quia auo paterno, vel materno qui est emancipatus etiam hodie.

vt fieret ingenuus. Sed & si ius annulorū acce pit: puto eum reuerētiā patrono exhibere debere, quamuis omnia ingenuitatis munia habeat: aliud [ē,] si natalib. sit restitutus. nam princeps ingenuum facit. b Qui manumittit à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate, c singulos in ius vocabit. nam non est illorum d libertus: sed reipublicæ e honorem habere debet. Et si aduersus rempublicā vel vniuersitatem velit experiri, veniam edicti petere debet, quamuis actorem eorum cōstitutū f in ius sit vocaturus Liberos, g parentesque *patroni patronæq;*, vtriusque sexus accipere debemus. Si per pœnā deportationis ad peregrinitatem h redact' sit patronus: putat Pomponius eum amisisse honorem, i sed si restitutus fuerit erit ei etiam huius edicti commodum saluum. Parentes etiam patroni adoptiui k excipiuntur: sed tādiu, quandiu adoptio durat. Si filius meus in adoptionē l datus sit, à liberto meo in ius vocari non poterit: sed nec nepos in adoptiua familia susceptus. m Sed si filius me' emācipatus adoptauerit filiū: hic nepos in ius uocari n poterit, nam mihi alienus est.

Ius annulorum donare, apud antiquos erat id ferme quod equitē facere dicimus. Accipere vero, equitē fieri. Bud. *naturalibus*.

Natalibus restituere, hodie nobilitare, vocamus, & nobilitationē, natalium restitutionē. Bud. quā legūt *naturalibus*.

patronave, *sed si* P. F.

in hunc locū vide Brisson. li. j. Selec. ca. 11.

Si princeps generaliter integrū restituerit, principalitanū statū condē natus recipit: hic & l. j. C. de sen. pass. l. 1. §. pen. de postul. Quod si cui tm indulserit, pœnā tm remisit, non etiā in pristinū statū restituit. l. tutor, l. an insulā, l generalis, C. de sen. passis. l. ul. C. de gener. abol.

m Susceptus. à filio meo in adoptionem dato.

n In ius vocari. s. a liberto meo: vt ff. dictū est. Sed qd erit me auo mortuo, nōne adoptatus vt filius patroni habet beneficium? Resp ita, secundum. Azo.

o Liberos. Facit ff. de verbor. significatione. l. liberorum appellatione.

p Non vocabunt. Ipsi eum, quia patroni filius, ipse eam, quia mater: vt infra eodem, l. quique. §. prætor & §. finali.

q Capitis. Id est. de crimine capitali.

Hic incipit iurisc. exponere verbum liberos, et verbum parentes, & verbum permissu meo, posita in edicto pratoris, et hoc fit loco summarij vsq; ad §. semper.

Liberos o autem secū dum Cassium, vt in parentibus, & vltra trinepotem accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutuò seipsā & filius eius in ius nō vocabūt. p Sin autem liberi patroni capitis q accusauerūt r libertum paternum, vel in seruitutē petierunt: nullus honor eis debetur. Prætor ait, *In ius sine permissu meo nequis vocet.* permissurus em est, si famosa s actio nō sit, vel si pudorem t non sugillat, u qua patronus x cōuenitur, vel parentes. & totū hoc cā cognita debet facere. Nam interdū etiā ex cā famosa (vt Pædius putat) permittere debet patronum in ius vocari à liberto. si eum grauissima y iniuria adfecit: [vel] flagellis forte cæcidit.

Patrono debetur reuerentia etiā si tutorio nomine alterius cōueniatur: secus si alius pro eo tutorio noīe iudiciū suscipiat.

Semper autem hūc honorē patrono habēdū, etsi quasi tutor, vel curator, vel defēsor, z vel actor interueniat patronus: sed si patroni tutor vel curator īteruenia, a impunè posse eos in ius

r Accusauerunt. Maiores xxv. ann. & de tali crimine, cui' pœna sit mors uel exilium. & si pduxerunt accusationē ad finem: vt infra, de iu. pat. l. cū patronum. & infra, de bo. liber. l q cū maior. & l. in seruitutē. sic hic accipe per calūniā. loā. vt infra de bo. lib. l. q cū maior. l fi. & l. idē. l fi. Sed an idē in patrono si ipse accusat? Dicunt qdam vtiq;: vt infra, de iure patr. l. eum. imo non, quia loquitur ibi de liberto patris, qui suus dicitur, vt infra de ver. sign. l. licet inter gesta. §. patronos. & ar. p hoc ff. de fideic. lib. l. si filius. §. erit. in fi. sed hoc nō bñ dicit. A.

s Famosa. vt furti.

t Pudorē. i. opinionē siue famā bonā.

u Sugillat. Id est, diminuat: à sugo gis. vel dic sugiller, id est, aggrauer apud bonos viros: vt C. ex quib. cau. infa. irro. l. verbum. & erit exemplum de cond. furti quæ non infamat, sed opinionem aggrauat. & idem in interdicto vnde ui, vt infra de obseqiis li. l. honori. & l. licet.

x Patronus. Vel alius pro eo, vt īfra proxim. §.

y Grauissima. Secus si leui, vt infra, de iniur. l. ptor edixit. §. prætera. & facit. C. in quibus cau. eo. cē. do. acc. pos. l. ij. in fi li. xji

z Vel defensor. Secus si alius pro eo, vt infra, proxi. §.

a Interueniat. Sed cur patrono præstatur reuerentia etiam cuiuscunque nomine ipse conueniatur, vt hic dr, & non prēstat libertus cuius cunq; nomine ipse agat: vt infra, eod. l. quæsitum? Respond. ex parte patroni fauor est in hoc quod debetur ei reuerentia. qui fauor producitur cuiuscūq; nomine

nisi. P. F.

u Suggillare pudorē, inquit, Bu. metaphoricos ponit p eo qd' est notā infamiæ inurere. uulgus diffamare dicit.

Istū tex. Bald. hic mādat no. ad hoc q iniuria grauissima ē flagellare aliquem. Idē si fit percussio in oculos vel sāguis effusio. Bo.

nomine cõuenlatur. ex parte vero liberti est pęna: ideoq; non arctatur, si ipse alterius noie agat. quia odia restringuntur: vt infra de lib. & posth. l. cũ quidam. Præterea in l. illa quæ situm. si nõ ageret libertus, pupillo teneretur, sicq; officiũ suum sibi eẽt dãnosum: quod esse non debet. vt j. ex quibus causis maiores. l. videlicet. & l fra. quemadmodũ testamenta aperiãtur. l. si quis ex signatoribus. ideoq; propter necessitatem toleratur.

locum habet pœnitẽtia vsq; ad sententiã: vt ibi nn. Secundo dic, ꝙ libertum pœniteat, & patron⁹ actionem remittat, s. pœnalem quinquaginta aureorum vt infra eo. l. pe. & fi. Et sic nn. ꝙ commissa fuit pœna ẽt ex sola vocatione in ius: licet nõ veniat. alias quare remitteret, nisi eẽt prius commissa? Alij cõtra. & pro eis. infra rẽ ra. habe. l. amplius, & secundum eos fit remissio pęnæ nõ commissæ.

vocari [a] Põponius scribit. & verius est.

Pœnitenti & actionẽ remittenti venia conceditur. h. d.

Paulus lib. iiij. ad edi. XI.

QVamuis non adijciat [b] ꝑtor, causa cognita se pęnale iudiciũ daturũ: tamẽ Labeo ait, moderandã iurisdictionẽ: [c] veluti si pœniteat libertũ, [d] & actionem remittat: vel si patronus vocat⁹ nõ veniat, [f] aut nõ iuit⁹ [f] vocatus sit: licet edicti verba [e] non patiantur. [f]

Absente patre præsens filius potest agere pro sua iniuria. B.

Vlpianus libro. lvij. ad edictum. XII.

SI libertus ĩ ius vocauerit contra prętoris edictum filium patroni sui, quẽ ipse patronus ĩ potestate [g] hẽt, probãdũ est absente pre subueniendũ esse filio, qui in potestate est, & ei pęnalem in factũ actionẽ, id est, quinquaginta aureorum aduersus libertum competere.

Modestinus lib. x. πανδεκτῶν. XIII.

GEneraliter [h] eas ꝑsonas quibus reuerentia præstanda ẽ, sine iussu prætoris in ius vocare non possumus. [h]

Non videtur in ius vocare, qui affert seipsum paratum defendere.

Papinianus lib. j. responsorum. XIIII.

[i] LIbertus à patrono reus [i] cõstitutus, qui se defendere parat⁹ pro tribunali præsidem prouinciæ frequenter [k]

[a] In ius vocari. Etiã famosa actione: quia patronus cõdemnatus eo nõ efficitur infamis de facto: quia per tutorẽ litigat: nec ipse tutor qui alieno noie cõuenitur, vt infra de infa. l. furti §. si quis alie. & fa. cij. infra, de obsequijs. l. licet. in fin. Sed quare non representat personã patroni tutor, vt actor vniuersitatis vt s. eod. §. qui manumittitur. quę est cõtra? Sol. ẽm quosdã hic loquit, qñ tutor de suo facto conuenit. non pupilli eiusdem patroni. Alij dicũt vim faciendam in cuius persona concipiatur libellus, vt si tutoris, obtineat quod hic dicit. si vniuersitatis siue pupilli, quod ibi. Tu dic aliud in vniuersitate, quę tñ per alium conuenitur: vt ibi. & aliud in singulari persona: vt hic. Item aliud in procuratore patroni: vt infra de obse. lib. l. honori. & est rõ, quia ipse patronus videtur vocari, cũ ipse iuret de calumnia. non procurator. vt C. de iureiur. ꝓp calum. l. ij. §. quod obseruari. & §. fin. autem.

QVamuis. CASVS. Libertus me⁹ me ĩ ius vocauit sine venia, & sic tenebit mihi prętare quinquaginta aureos: vt infra. e. l. in eũ, & si postea pœnituit, vel ego nõ iui. nunqd nõ remittit pena .l. aureo. illi liberto? Et rñ. qđ sic remittatur. Viuian.

[b] Quamuis non adijciat. In quibusdam verbis adiunctis. vt s. eo. l. quiq; §. j.

[c] Iurisdictionem. Not. vbi lex non distinguit: nos tamen distinguimus. sic infra de test. l. quæsitum. § fi. argu. contra. s. de offi. præs. l. j. . . . Tu dic ẽm Bar. hic quod nos nõ debemus distinguere, nisi illa lex distinguatur per aliã. vnde nisi iurisc ósultus hanc. l. fecisset, per magistralẽ interpretationem, non debet dici, ꝙ si quis incidit in aliquã pœnam statuti porrigendo petitionem vel exceptionẽ prohibitã, quod ei non detur excusatio ex pœnitentia. non habemus. l. hoc dicentem. nam verba legis hoc non patiuntur, vt infra de fur. l. qui ea mẽte

[d] Pœniteat libertum. & duobus modis expone. primo qđ libertũ pęniteat, & actionem remittat qua conueniebat patronum. verunque enim est necessarium, Sed an idem erit. C. de iurisdict. omnium iudicum. l. in criminali? Respon. ibi non est loc⁹ pęnitentiæ nec ẽ ibi locus remissioni actionis: cũ actio. sit amissa ipso iure, ẽm quosdam. Vel dic, quod ibi

[e] Edicti verba. Quæ non habem⁹ in hac parte: sed erant talia: vt infra l. fin.

[f] Non patiantur. s. fieri remissionẽ pœnæ commissæ, vel secundo dic, scilicet, remissionem pęnæ non commissæ, & secundũ hoc licet offendere verba legis tantũ. Argu. cõtra j. de exerci. l. j. §. si is qui nauẽ. vers. sed si scientes. sed certe hic nõ offenduntur ex permissione hui⁹ legis. alias esset secus. Accur.

SI libertus. CASVS. Liberta meus filium meũ sine venia ĩ ius vocauit: nunqd filius meus poterit agere aduersus hunc libertum ad pœnam. l. aureorum? Et respondetur quod sic.

[g] In potestate. idem multo magis ĩ emãcipato: vt infra. e. l. sed & si. §. si fil⁹ us. nã in potestate filio existẽti nulla dabit actio ẽm has leges, nisi in casib. & ideo de eo dubitabatur, vt infra de act. & ob. l. si filiusfamilias. & l. in factum. hodie vero aliud est: vt dicemus infra de iud. l. si longius. §. si filius.

[h] GEneraliter. Non possumus. ergo nullũ senẽ vt infra de iur. immu. l. semper, & nullũ clericũ & nullũ magistratũ suũ: quod e falsu. Dic ergo ꝙ refertur ad eas personas tñ, quæ sunt in edicto. s. eo. l. quiq; §. prætor. sunt & aliæ, quæ nec ẽt cum venia vocari possunt: vt s. e. l. ij. iij. & iiij. j. respon. & propter hoc dicit pęnæ in d. l. semp. alios aũt oẽs sine venia vocare possumus. Ad quid ergo hæc lex est facta, cũ nihil adijciat? Resp. qa nõ ẽ nouũ, &c. vt infra ad leg. Aqu. l. si seruus seruum. §. inqt verbo cum eo. præterea põt dici ut adijciat de socero & socru, qui parentis locum obtinent, vt infra sol. ma. l. qui parentis. & insti. de nupt. §. socrum. Accursi.

LIbertus. CASVS. Ego accusaui libertum meũ, nunc non procedo in accusatione. libertus me⁹ interpellat iudicem, vt faciat, quod ego procedã, nõ videtur me in ius vocare talis libertus.

[i] Reus, Id est, accusatus.

[k] Frequenter. Id est, eum prætorem inquietat & solicitum reddit quatenus faciat citari accusatorẽ. s. patronum, & de cã cognoscat. s. præses, & debito fine decidat. Quid ergo si vult eum patronũ de calũnia puniri, & hoc petat, vel velit aliquod ĩ eũ retorquere crimen reaccusando eum? potest forte sine pœna, sicut & patronus hoc sine pœna cõmittit ĩ libertũ: vt infra de bo. lib. l. qui cũ maior. §. si libertus.

Cõmissa pœna, id est ĩcursa.

Ne hoc caput vacet. accipiendum est de ijs personis, quæ parẽtũ loco habentur, vt socero, socru nouerca arg. §. affines. in insti. de nupt. Egu. Baro.

venerit. F. F.

Illud tritum & vulgatum colligitur ex isto tex. ꝙ volẽti non fit iniuria cõcor. tex. ĩ l. cũ donationis. C. de dona. tex. ĩ. l. j. §. nõ vsq; adeo. & ibi Bart. not. de iniur. ff. lib. x. Pande.

Distiguere non debemus vbi lex nõ distinguit.

a Vocare. Vt ob hoc incidat in hoc edictum.

L Ibertus aduerſus. CASVS. Super cauſa q̃ contra me habebat libertus meus, iudicẽ ſibi peciic delegari, & ſuper hoc libellum dedit, nonne videt me in ius vocare? Et reſp. ꝙ non videtur.

interpellat patronum ac cuſatorem in ius vocare a non videtur.

Libellus vim citationis non habet Bartolus.

Pau lib.j.quæſt. XV.

ij L Ibertus aduerſus patronũ dedit libellum, b nõ diſſimulato † ſe libertũ ei⁹ eſſe. an ſi ad deſiderium eius reſcribatur, ét remiſſa c edicti pœna eſſe videatur? Reſpondi, Nõ puto adhũc caſum edictũ prętoris pertinere. Neq; enim qui libellum principi vel præſidi dat, i ius vocare patronum videtur. d

Libertus alieno nomine põt in ius vocare patronum ſine venia. Barto.

Idem libro ij. reſponſorum. XVI.

Q Væſitum eſt, an tutor pupilli noíe patronam ſuam e ſine pmiſſu prętoris, [in ius] vocare poſſit? Reſpódi, eum, de quo quærit̃, pupilli nomine etiam patronam ſuam in ius vocare potuiſſe f ſine permiſſu prætoris.

Cogitur quis ad implendum quod apud acta promiſit. Bart.

Iul. li.j. Senten. XVII.

b Libellum. ſupplicatoriũ vt iudex delegetur, non vt ipſum coram pręſide conueniret, vel coram principe: ſed vt ſuper cauſa quã cõtra patronũ hẽt, iudex delegaretur. alioqui contra: vt s̃. e. l. j. & l. quamuis, † Vel ẽt dic; ꝙ ſola libelli conuentionalis datio non facit vt † videatur vocari in ius: niſi nuntius mittatur. Accurſi.

c Remiſſa, quaſi inciderit in eã, ſic quærit an videatur eſſe remiſſa ꝑpter reſcriptũ. ſed rñdetur pœnã non eſſe remiſſam: quia nec fuit commiſſa: ut j̃. de verb. obl. l. decẽ §. ſed & ſi decem.

d Patronum videtur. Quo ad pœnam huius edicti, ſed quo ad perpetuationem actiõis annalis & prætorię ſufficit dari principi libellum: & ad eum reſcribi: vt C. quando lib. princi. da. l. j. & ij. quæ eſt contra.

ADDITIO.

Solue ſecundum Bartol. ſic, & dic, quod quantum ad interrumpendum præſcriptionem libellus habet vim citationis. vt ibi, ſecus quantum ad pœnam huius edicti vt hic.

† Tn dic quod hic libellus, fuit oblatus ſimpliciter: ibi vero emanauerat citatio

† non diſſimulando.

† videtur, R. F.

e Q Væſitum Suã. Scilicet tutoris.

f Potuiſſe. Niſi ſit actio famoſa, ſecundum M. vt C. ſi tu. non geſſ. l. j. & C. de obſe. a li. pa. præſtan. l. j. Tn dic etiam famoſam nomine pupilli poſſe intẽdi actionẽ per hanc l. quæ non diſtinguit: ſed nõ accuſationem: & ſic loquitur l. illa. C. ſi tu. non geſ. l. j. ſed ſup actionem famoſam non põt. & ſic loquit̃, C. de obſ. li. l. j. & ſm hanc vltimam diſtinctionem loquitur infra de iniur. l. non ſolũ. §. ſi mandato. ver. q̃q̃ ibi, ex quibus apparet, &c. nam ibi noíe ſuo agebat pro iniuria facta vxori qđ nõ põt ut ibi dicit

E Vm. CASVS. Promiſiſti te mihi exhibiturum Titium: & hoc iudici vel mihi aduerſario promiſiſti. teneris quidem exhibere.

g Officium. l. officiales, ſ. ſatiſdãdo vel ꝓmittẽdo ſe illum exhibiturũ & ex tali pacto officiali acquiritur actio vtilis. vt infra tẽ pup. ſal. ſo. nõ quaſi. in prin.

h Acta. Ideſt, coram iudice. promiſit tamen alteri parti: vt ſic differat à caſu præcedenti & hoc ſubijcit. & ſi officio, &c.

i Quem. Id eſt aliquem, &c.

k Promiſit. Scilicet actor.

E Vum, pro quo quis apud officium g cauit exhibere cogit̃. Itẽ † qui † apđ acta h exhibiturũ ſe eſſe quem i promiſit, k & ſi officio non caueat, ad exhibendũ l tamen cogitur.

Inuitus quis de domo non debet extrahi: ſed ibi exiſtens poteſt verbaliter citari: et contra contumacem fit miſſio in poſſeſſionem. Bar.

Caius li.j. ad legem xij. tabul. XVIII.

P Leriq; putauerunt, nullũ de domo ſua in ius vocari licere: quia domus tutiſsimũ cuique refugium atq; receptaculum ſit: eumq; qui inde in ius vocaret, vim inferre videri. m †

Paulus libro primo ad edictum. XIX.

S Atiſq; n pœnæ ſubire eum, ſi non defendatur & latitet. Certum [.n.] eſt, o quod mittitur aduerſarius in poſſeſſioné bonorum eius, ſed ſi aditum ad ſe præſtet, aut ex publico cõſpiciatur: p rectè in ius vocari q eum Iulianus ait.

Caius li.j. ad legem xij. tabul. XX.

l Ad exhibendũ. Non eſt proprium nomẽ actionis, ſed factũ denotat, agitur ergo condictione certi ad intereſſe: vt infra, qui ſatiſ. cog. l. ij. §. pen. Alij dicũt agi ad exhibendũ actione; vt exhibeatur ei cuius intereſt exhiberi. vt infra ad exhi. l. iij, §. ſciendũ. qđ nihil eſt. Sed quid hęc lex ad titulum facit? Rñ. quia pro hoc in ius vocabitur, vt exhibeat reũ, ſicut promiſit alioqui ſi non exhibeat, ad intereſſe condemnabitur.

P Lerique. CASVS. Hæc lex dicit, quod nemo đbet vocari de domo ſua in ius. i. non debet extrahi inuitus & duci ad ius: ſed ſ bona iſtius debitoris latitãtis mittet̃, aduerſarius, ſed ſi pmittat ſe vocari ad ius tm̃ verbis. ſed ſi vadat ad vineam, te & verbis vocari poterit. & hoc vſque ad l. neque. V.

m Inferre videri: & iõ prohibitũ eſt: vt s̃. de iuſti. & iur. l. iij. in fi. & iniuria rũ tenet̃, ut j̃. de iniur. l. qui in domũ alienã. & eſt ſic j̃. de fideic. libe. l. ſi eum. in fi. & j̃. de reg. iur. l. nemo de domo. Accur.

n S Atiſq;. Imo nõ ẽ ſatis, cũ & pęna poſſit ei imponi, vt s̃. ſi qs ius di. nõ ob. l. j. ſ prin ſed ibi in cõtẽptũ iudicis ire nolebat. hic nõ in cõtẽptũ, ſed ob aliquã cãm licet nõ iuſtã: vt ibi dixi.

o Certum. n. eſt. Videtur ꝙ tantum contra latitãtem, id eſt, turpiter ſe occultantem detur poſſeſſio. ſed certe imo ſufficit, ſi non defendatur, vt fiat miſſio, ſed venditio non fit, niſi contra latitantẽ fraude: vt infra ex quib. can. in poſſ ea. l. fulcinius. §. cũ hoc. & §. quid ſit, & §. adeo. & fiebat olim hæc miſſio in omnia bona occaſione etiam parui debiti, hodie vero pro mẽſura debiti declarati: vt infra ex qb. cau. l. j. & in auth. de exhi. & intro. §. ſi vero ſemel. ver. igitur. ibi. tunc ſecundum. col. v.

p Cõſpiciatur. No. multũ facit oculorũ inſpectio: vt infra. de acq. poſ. l. quod meo. §. ſi venditorem.

q Vocari. ſ. verbo, vt hic nõ te, vt j̃. eo. l. ſed & ſi in.

† In P. F. eſt eum.

† cũ quis.

† Hinc Cic. ꝓ domo ad Põtifi. Quid ẽ ſancti⁹. quid omni religione munitius, quã domus vniuſcuiuſque ciuis? hic aræ ſunt, hic foci, hic dij penates, hic ſacra religionis cæremoniæ, continentur, hoc ꝑfugium ẽ ita ſanctũ oĩbus, vt inde arripere nemini fas ſit.

Oculorũ inſpectio multũ operatur.

Sed etiam a vinea; & balneo, & theatro nemo dubitat in ius vocare [a] licere.

Pau lib. j. ad edi. XXI.

Sed etsi [b] [a] is, qui domi est interdũ [c] vocari in ius potest: tamen de domo sua nemo extrahi [d] debet. †

Impubes constitutus in patria potestate citari nõ potest verbaliter, nec etiam realiter, id est, capiendo personam. Bar.

Caius libro j. ad l. xij. tabul. XXII.

Neque impuberes, † neque puellas, qui alieno iuri subiectæ essent, in ius vocare permissum [e] est. Qui in ius vocatus est, duobus [f] casibus dimittendus est: si quis eius personã defendat, & si, dum in ius venit, de † re transactum fuerit.

Martianus libro iij. Institut. XXIII.

Communis libert[us] licet pluriũ sit, debet a prætore petere, [g] vt ei liceat vel [h] quendã ex patronis † in ius vocare: ne in pęnam incidat ex edicto prętoris.

Vlpianus lib. v. ad edictum. XXIIII.

In eũ, q adversus ea facit, † quinquaginta aureorũ † iudiciũ datur: quod neque hæredi, neque in hæredẽ, nec vltra annum [i] datur.

Qui pœnam hic insertã nõ potest soluere, luat in corpore, Bar.

Modestinus libro j. de pœnis. XXV.

Si sine venia edicti ĩpetrata libert[us] [k] patronum in ius vocauerit: ex querela patroni vel supradictã [l] pęnam, idest, quinquaginta aureos [m] dat: vel a pręfecto vrbi quasi inofficiosus [litigator] castigatur, si inopia [n] dignoscitur laborare. †

TITVLVS. V.

SI † QVIS IN ius vocatus [a] non ierit, siue quis eũ vocauerit, quem ex edicto non debuerit. †

Non videtur fideiussorem dedisse, qui dedit eum, qui fori priuilegia tutus est: nisi & renunciauerit.

Vlpia. li. j. ad edictũ. I.

Si quis in ius vocatus fideiussorem dederit in iudicio sistẽdi causa non suppositum iurisdictioni illius, ad quem vocatur: †

---

[a] Sed etiam. In ius vocare. & si nõ præstet aditum etiam re.

[b] Sed & si. Id est, quamuis.

[c] Interdum. Vt quando ex publico conspicitur, vel præstat aditum.

[d] Nemo extrahi. Sed nec quælibet materfamilias: vt C. de of. diuer. iud. l. j. secũdum Ioan. Item hoc in causa ciuili: secus in criminali: vt in auth. vt nul. iud. §. si vero quis cõprehẽsorum. col. ix. Et secundum hoc nota quod vocatio alia est verbo tantum: alia re & verbo. de prima sunt tria exempla: vt in matrefamilias: vt modo dixi. Item ille qui est in domo sua si præstet aditũ ad se: vel ex publico cõspici se patitur: alias nec verbo vocatur: vt dicitur hac lege. Itẽ ille qui a delegato vocatur, & qui ab arbitro multo magis: vt in auth. de exhi. §. si vero semel versic. si vero etiam quidam. col. v. alij autẽ omnes possunt vocari verbo & re vt trahantur inuiti. cum. n. sit certis personis datũ priuilegium, constat alijs denegatum: vt infra ad munici. l. r. & inf. de iud. l. cũ prętor.

[e] Neque. CASVS. Filiosf. in ius vocare non possũ. deinde duos casus recenset quibus vocat[us] in ius ĩpune nõ venit. primus est, si ab alio defendatur. Secundus, si de negotio fuerit transactum. e Permissum. Dicunt quidã: verum est sine venia. tu dic etiam cum venia sed pater teneatur de peculio in quantum locupletius est peculium: vt infra de pecu. l. j. §. si cum impubere. sed si essent sui iuris: possunt vocari cum authoritate tutoris: vt infra, de admini. tu. l. j. §. j.

[f] Duobus. Quibus interuenientibus non cõmittitur cautio iudicio sisti: vt ĩ. si quis cau. l. ij. in prin.

Communis. CASVS. Si ego & tu habemus libertum, non poterit talis aliquem nostrum in ius vocare sine venia impetrata. Viuia.

[g] Petere. Ar. quod res communis cuiuslibet dicitur. ar. contra supra eod. l. sed & si hac §. qui manumittitur.

[h] Vel. Id est. etiam.

In eum. CASVS. Si libertus nocet patronum in ius sine venia, præstabit l. aureos. quos si præstare non potest, castigabitur: vt in l. seq. Viuia.

[i] Vltra annum. Cum sit prætoria & pęnalis: vt infra, de act. & obl. l. in honorarijs. & inst. de perpe. & tem. act. §. j. Accur.

[k] Si sine. Libertus. Vel filius patrem: vt insti. de pœ. te. lit. § fi.

[l] Supradictam. Vt supra l. proxi. & l. si libertus.

[m] Aureos. Quod hic aureos dicit, in insti. de pę. te. li. §. fi. solidos appellat. vnde collige aureum & solidũ idẽ esse. & lxxij. aurei faciunt libram auri, vt C. de suscep. & arc. l. quotiescunque. Itẽ, quæro, an hæc pęna locũ habeat vocatis illis psonis in ius sine venia q̃ sunt in ij. & iij. l. huius tit. & iiij. l. Resp. cũ hæc pęna a prætore tãtum sit inducta, in his personis tantũ locum habet, quæ eius edicto cõtinẽtur: nõ quæ iure ci nili prohibentur: cum pęnas restringere debeamus: vt infra, de pœ. l. pen.

[n] Si inopia. Cum. n. deficit qs in pęna pecuniaria, supplet corpore: vt hic, & ĩ. de pę. l. j. in fi.

SI QVIS in ius vo. &c.

Quid hic tit. differt a superiori, si quis ius di. non obtem. Respon. in quantum, vt ibi dixi in fin. illius gloss. tribus modis, & quæ est gloss. iiij. leg. prima.

Si quis. CASVS. Vocaui te ad iudiciũ peto fidein. iudicio sisti: tu dare uis sed talẽ q nõ est subiectus iurisdictiooi illius iudicis ad quem te voco. non teneor illum fideiussorem recipere: nisi ille renunciet priuilegio suo.

[p] De lerit. i. dare voluerit, secundum P. vel verius proprie. Sed q l hæc lex facit ad ti l Resp. olim liberabatur, vt non caderet in inobedientiam iudicis: siue ipse vocatus uadat, siue aliũ mittat qui satisdaret. vt infra proxi. tit. & infra qui satisda. cog. l. si vero §. fi. si ergo non est fideiussor idoneus nec ipse vadit, cadit in edictum. sed hodie & ipse ire & fideiussorem dare dẽt: vt C. de lit. cont. auth. offerẽ.

---

[a] Ista gl. est no. secũdũ Bal. ad hoc, q iudex in causa criminali potest incipere a captura, & extrahere delinquẽtem de domo propria Bol.

[a] Hinc sumpta ẽ l. de dolo de diuersis reg. iuris.

† Ad hoc vide bonam glo. in clem. causam sũ per verbo, in domo. elec.

In P. F. *neque impuberes puellas, quæ alieno iuri subiectæ sunt in ius vocare, &c.*

† In q. e. ea.

† In q. e. Iuis.

† *Fecerit.* F.

† In q. e. *ex hoc edicto prætoris.*

Aureus & solidus in iure idẽ sunt.

† *vel quinquaginta aureorum pœnam dat*

† Idẽ adversus surem constitutũ est Exod. 22.

† Hic tit. in nõnullis exẽp. proxime sequen. postponitur. Pandectæ tñ Florentinæ hũc nostrũ ordinem seruant.

† *Siue per eum cauerit per quem ex edicto non debuit.*

† *Vocatus est.*

pro non dato [a] fideiussor habetur, nisi suo priuilegio specialiter [b] renuntiauerit.

Citatus in termino debet cōparere. alias multabitur, nisi ex causa excusetur, vel non interfuerit actoris ipsum in termino comparere. Bar.

Paul. lib. j. ad edict. II.

Ex quacunq; [c] causa ad prætorē, vel [ad] alios, qui iurisdictioni præsunt, in ius vocatus venire debet: † vt hoc ipsum sciatur, [d] an iurisdictio † eius sit. Si qs in ius [a] vocatus non ierit: ex cā, [e] à cōpetente iudice mulcta [f] ꝑ iurisdictione iudicis damnabitur: rusticitati [g] .n. hominis parcendū erit. Itē si nihil intersit [h] actoris, eo tpe in ius aduersariū venisse: remittit prætor pœnam: puta quia feriatus [i] dies fuit.

In obligatione facti post moram, succedit obligatio & actio ad interesse Bar.

Vlpianus lib. xlvij. ad Sabinum. III.

Cum quis in iudicio † sisti promisit, neque adiecit penam, si status † non esset: incerti [k] cū eo agēdum esse in

a Pro non dato. Quare hoc cum saltem in suo foro pro hac promissione possit conueniri. nec .n. turpe promisit, vel tale quod non valeat: imo etiā corā eodem iudice, vbi cauet, conueniri potest rōne contractus. vt infra de iu. l. oēm & l. cum furiosus §. j. & de actio. & ob. l. contraxisse. Ad hoc dicunt quidam haberi pro nō dato quo ad proficuum dantis. sed hoc nihil est. Alij dicūt, hoc speciale, vt licet hic caueat, non tamen ibi conuenitur, vt in mercatore adueна: vt infra de iudi. l. heres. §. at si quis sed lo. dicit, licet ratione cōtractus hic detur forum, nō tamen datur iurisdictio ratione iudicis nisi hoc conueniat coram quo iudice fiat: cum forte plures habeat iudices in eodem loco hic fideiussor, & quodam speciali priuilegio eligere possit: sicut est in scholaribus: & secundū hoc non fori sed iudicis priuilegio renuntiat. Tu potes attenare vt dicas, quod licet ratione contractus hic sortiatur forū verum est, si ibi inueniatur. sed per hoc pactum. s. renuntiationis erit hoc plus, vt etsi ibi non inueniatur, tamen sit remittendus, vt in delictis: vt in auth. vt nul. iud. §. si vero quis comprehensorum. col. 9. Item nonne videtur eū approbare ex quo recepit? vt infra de fideius. l. j. in fi. Resp. ibi dicis de non idoneo quo ad facultates: secus in nō idoneo quo ad facultatem conueniendi. vt infra ead. l. dē. & sup. Bar.

b Specialiter. No. specialiter. nam generalis renuntiatio nō valet: vt infra si quis cau. l. sed & si quis. §. quæ situ. & facit infra qui satis. cog. l. si fideiussor. in fi. j. rñ. & infra. nau. cau. sta. l. debet §. itē. sed hæc renuntiatio vr non valere: vt s. de iu. om. iu. l. si cōuenerit. sed ibi tractabatur de iurisdictione danda ei, qui non habebat: hic autem habebat. & si non habebat, eo ipso tamen quod ibi cauebat, ratione contractus tenebatur ibidem. Accursius.

Ex quacunq;. CASVS Si dubium est verum sit de iurisdictione illius iudicis, ad quē te voco. venire debes, vt sciatur an sis. Secūdo dicit, qđ si voco te in ius, & nō venis, punieris: nisi sis rusticus. nā rustico pęna remittitur. Item si feci te vocari ad ius in die feriato, & non venis: remittitur tibi pœna. Vt.

c Ex quacunq;. Criminali vel pecuniaria.

d Sciatur. Sed quō hic iudex in sua propria causa fert sniam? Resp. non est propria nam ipse nō agit: imo ille qui vocauit cū agere videtur. Itē emolumēta & damnum non habet: vt infra quan. ap. sit. l. j. §. in propria. Et distingue hic: quia aut certū est, quod est de iurisdictione sua: & tūc venire debet: alias punitur vt s. si quis ius di. nō ob. l. j. in prin. Aut certū est qđ nō est: & tūc nō tenetur venire: vt s. de iuris. omi. iud. l. fi. Aut est dubiū: & tunc venire debet: vt hic. & tenebit hoc iudicium, quo pronuntiabit se iudicem esse, vel non esse: vt hic, & infra, de iud. leg. si quis ex aliena. & l. a. §. sed & si dubitetur. & sic veritas de hoc inquirit. vt infra si qs cau. l. si eū in prin. & si sibi non opponatur aliquid, quod nō sit iudex, cognoscet de facto principali: & tenebit etiam illud iudicium ratione dubitationis: vt infra ad muni. l. de iure. j. rñ. & j. de li. causa. l. ordinata. in fin. primi casus. & C. si contra ius vel vti. pub. l. a. & C. si aduer. rē iud. l. a. vnde nō pōt dici non valere sniam, quasi a non suo iudice dictā: vt C. si à non compe. iudi. l. fina. cum partium consensu iurisdictio ꝓrogata videatur: vt infra, de iud. l. r. Et no. quod hic dicūt quidam, quod etiā causam suspicionis [i] ipse, qui recusatur debeat examinare, sicut examinat causam iurisdictionis, quod non est verum: cum nihil sit tam graue, quam coram suspecto iudice litigare: sed arbitri eligantur: vt C. de iudic. l. apertissimi. & extra, de appel. ca. secundo requiris.

e Ex causa. Not. ex causa. nam rusticitati parcitur, vt hic subijcit. & competentem iudicem vocat eum, qui vocauit, licet is de iurisdictione eius non sit: alias autem non, licet sententia teneat ratione dubitationis inter non suos: vt dictum est. nō tamē mandabit eam executioni, nisi suus iudex ex ratione iudicantis: vt infra, de bo. aut iu. pos. leg. cum vnus. §. pen. & infra, de re iudic. l. à diuo Pio. §. j. de iudicijs. l. properandum. §. sin autem reus.

f Multa. i. pœna quæ dabitur fisco: vt C. de modo mul. l. 5. quæ pro iurisdictione iudicātis imponitur: vt hic. & supra. si quis ius di. non ob. in prin. vt plus scilicet puniat maior iudex, quam minor: vt C. de modo. mul. l. eos.

g Rusticitati. No. parci rusticitati: vt s. de iur. om. iudi. l. si quis id. §. doli. Accur.

h Intersit. Not. hanc pœnam fisco dandā imponi, si intersit actoris. sed nō videtur in pœna debere inspici interesse: vt institu. de inut. stipu. §. alteri quæ est contra. Sol. hic in pœna. i. mulcta à prætore indicta. sed secus in conuentionali pœna: vt infra de ver. obl. l. stipulatio ista. §. alteri.

i Feriatus dies. Idē & si iudex se absentauit: vt j. de arbi. l. arbiter. secus si actor nō fuit: vt no. j. de eo ꝑ quē fa. est l. fi. §. j. sed dic hic ī fisco. ibi ī aduersario. idē si locus, vbi fuit vocatus, periculosus sibi erat: vt infra si qs cau. l. 2. §. pe. ibi, cū tñ, &c. sed quid si fuerit vocatus pro eo, quod etiam die feriato agitur: vt sunt multa: vt j. de ferijs. l. a. & l. 3? Resp. venire debet: vt j. de adul. l. miles. §. sexaginta. No. ergo die feriato aliquē ad iudicē venire nō compelli. sic infra de fer. l. a. & 3. & infra. de dam. infe. l. 4. §. postulare.

Cum. CASVS promisisti mihi aliquem sistere in iudicio. non sistis. modo agā contra te actione ex stipulatu ad interesse.

k Incerti. i. actione ex stipulatu, quæ datur ad incertum. i. ad interesse: vt inst. de verb. ob. in prin. secundū quosdam. Tu dic condictione incerti. i. ad incertū. s. ad interesse condictione certi: vt diximus infra si cer. pe. l. certi condictio. in princ. & secundum hoc videtur esse in obligatione. vel dic incerti. i. ex stipulatu ad hoc vt sistatur in iudicio.

Interest

† Tu exēplifica in exēplis, q in dubio tenent cōparere coram ordinario allegaturi exemptionis priuilegiū. con. text. i ca. j. & ca. cum personæ. de priui. lib. 6. hoc etiā dicit text. in l. si qs ex ali. in fin. ff. de iud.

† iurisdictionis.

† Modo ex numero eorū non sit, quos in ius vocari oportet. alioqui si nō debuit omnino vocari, vt magistratus, aut certe sine permissu prætoris, vt patronus, & cæteri, de quibus l. a. 3. & 4. s. prox. tit. venire nō debet, ac si ducatur iniuriarum: vel [illegible] facti ū age re potest. Egiu. Bar.

† Ista gl. dicit Ang. Bald. hic ad hoc q potest dicentere si ne cognoscere de exceptione suspicionis, tāgēdo ipsā ꝓpriā personā. Bo.

† iudiciū

† statum.

Die feriato nō compellit qs ad iudicē venire.

Intereſſe aliquãdo venit in obligatione.

a Intereſt. No. hac ſtipulatione iudicio ſiſti, venire intereſſe: vt hic, & infra qui ſatiſ.cog.l.2.§. nn.ī.de verbor.oblig.l.quoties quis in prin. & facit infra, de arbi.l.dieoi proferre in fin. Item no.quod vbi factũ promittitur, intereſſe venit in obligatione: vt hic, & infra rem ra.hab.l. lo ſtipulatione. & l.ſi commiſſa. & infra, de euict.l.ſi ita quis. Sed qd ſi adiecit pęnã, & eſt minor, quã intereſſe, nũqd ad intereſſe agere poterit? Reſ. ſic, niſi nouario fuerit, quæ pręſumitur ſecundũ vetera iura: vt infra, de ac. & obl.l. obligationũ.§.ſi.hodie nõ: vt C. de nou.l.fin.

† Satiſdent, quãdo iouenniũr fideiuſſores. Egi.per.

† Cautũ dent quãdo non inueniunt fideiuſſores. Egid. per,

IN IVS VOcati vt, &c.

Olim enim euitabat multã ſiue ipſe iret ſiue alium mitteret, qui ſatiſdaret ipſum ſiſtere: vt ſupra titu primo, leg. prima. hodie cõtra: vt ibi dixi. vel dicetiam hodie eſſe ſatis ſi ille qui vadit, pro eo ſit paratus ſuſcipere iudiciũ animo transferendi in ſe obligationem: vt infra, de ſol.l.ſolutionem. aliquando vtrunque interueniri neceſſarium eſt: vt in auth. offeratur. quæ aſt C. de lit. conteſt. & primo improprie dicitur fideiuſſor.. vel dic tertio ante, pra &, accipi, vt C.de verb.ſign.l pen. & ſic concordat cum iure nouo: vt in ſum. Accur.

† P.F. veluti pro parente patrono

† debet

id, quod intereſt, a veriſsimum eſt: & ita quoque Celſus ſcribit.

TITVLVS. VI.

IN IVS VOCATI vt eant, aut ſatis † vel, cautum dent. †

Fideiuſſor de veniẽdo ad iudiciũ debet dari idoneus: & cõiuncta perſona habetur vt idonea: et recusãs eũ recipere punitur.

Paulus.li.j.ad edict. I.

IN Dicto b cauetur, vt ſi fideiuſſor iudicio ſiſtẽdi cã datur, c pro rei d qualitate locuples detur: exceptis neceſſarijs perſonis. ibi enim qualẽcunque accipi iubet: veluti pro parente, vel pro patrono. †

Calliſtratus lib.j. ad edictum monitor. II.

ITem pro patrona e liberisve ſuis, vel vxore, nuruve. tunc. n. qualiſcunq; fideiuſſor accipi iubetur, † & in eũ, f q non accepit, cũ ſciret eã neceſsitudinẽ g perſonarũ, quinquaginta aureorum iudicium competit.

Paul. lib iiii ad edi III.

QVoniam pro locuplete accipitur fideiuſſor in neceſſarijs perſonis.

Qui vnum de duobus fecit, nihil feciſſe videtur.

Vlpianus libr. lviij. ad edictum. IIII.

QVi duos hoĩes h in iudicium † ſiſti † promiſit: i ſi alterum exhibeat, alterum nõ: ex promiſsione nõ videtur k eos ſtitiſſe: † cũ alter eorũ nõ ſit exhibit*.

TITVLVS VII.

NE QVIS EVM qui in ius vocabitur, † vi eximat.

Primò commendat edictũ. ſecundò incipit exponere ſecundã ibi, Deniq;. Et incipit exponere verbũ, qui, poſitum in edicto in §. Oſſidium exponit verbum eum. & breviter h d. Qui exemit eum, qui nõ debebat trahi ad ius ratione perſone vel fori, hoc edicto non tenetur.

Vlpianus li.v. ad edi. I.

IN Dicto. CASVS Conuenio te, & peto fideiuſ. iudicio ſiſti dari, debes quidẽ dare fideiuſſorẽ pro rei quantitate, id eſt, pro magnitudine rei quæ petitur. Excipiuntur ab iſta regula coniunctæ perſonæ, in quibus caſib. qualemcunque fideiuſſ. tenetur accipere actor. & ſi non recipiat, punitur actor in quinquaginta aureis. eſt ratio, quia habetur pro locuplete. Viuia.

b Edicto. Quod non habemus niſi in titu. vt hic dicitur.

c Datur. i. dandus. ſic tempus pro tempore ponitur infra de leg.3.l. etiam §.j. in glo.j.

d Pro rei. Hæc dictio rei, poteſt eſſe generis fœminini, vt ſit ſenſus. l. pro magnitudine cauſæ: vt ſ. qui ſatiſd.cog.l.ſi vero.§.fin. & infra, de verbo. ſign.l. quos nos hoſtes §.j. Item maſculini, vt ſit ſenſus l. pro cõditione rei conuenti vel accuſati, vt in crimi-

nali cautius caueatur quam in ciuili: vel vt etiam in carcerem detrudatur: vt infra, de cuſt. reo.l.j.2.& ſe.

e ITem pro patrona. De eo dicitur ſecundũ lo. qui pro patrono fideiubet vel pro parente, non de patrono vocantis, licet hoc quidam dicant. nam tũc raro accideret, qđ ſuã neceſſitudinẽ ignoraret: vt infra, l.prox. & qa ille caſus ponitur infra, q ſatiſd. cogan.l.2.§. prætor. Sed quare hæc iniquitas ſit q actor compellitur minus idoneum fideiuſſorem recipere? Reſpond. quod habetur pro locuplete, vt infra, l.quoniam. Sed adhuc quęrit quare hoc? Reſpon. habuit ius pro conſtanti, quia neceſſarius neceſſarium illaqueatum nõ ſinat: * ideoq; ſe iudicio præſentabit. quis enim vnquam carnem ſuã odio habuit? vt infra. de recept.l.a. Eſt & alia rõ: quia ſi patronus p liberto fideiubeat: ſaltẽ timore patroni ſe præſentabit libertus econtra ſi libertus fideiubet p patrono, cogitabit patronus, q ſi libertus haberet damnũ p ſe hoc eſſet ſuũ, qa bona liberti ad patronum pertinebunt, vt inſtitut. de ſucceſ. libe. in prin. & idem in ſimilib.

f In eum. Scilicet agentem.

g Eam neceſſitudinem. Forte vel ſimilem, vt argu. ſ. ad leg. Aqui.l.illud.

† in iudicio P.F.

† Adde tex. I c. de ſtrat peccator. cũ gl. de reg. iu. extra.

† ſtetiſſe P.F.

* Coras. lib.4. miſcell. c.10. contra gl. & dd. uult eum, qui experiri velit contra neceſſarias ſibi perſonas, cogi accipere quẽcunq; fideiuſſorẽ. Ego vero magis adhæreo gloſſæ cuius expoſitio magis accedit ad verba t. c. vt patet ex his verbis, qui nõ acceperit, cum ſciret &c. nã qui parentem aut patronũ, alioſue ſibi cõiunctos i ius vocat, nõ credẽ ignorare ſ coniunctionẽ A. Perſ. vocatus eſt

QVi. CASVS Promiſiſti mihi ſiſtere duos, & vnum ſtitiſti tantum, non videris ſtitiſſe quod promiſiſti. Viuia.

h Qui duos homines. Liberos vel ſeruos.

i Promiſit. Sub pœna

k Non videtur. No. nihil actum eſſe credimus, &c. vt hic, & C. de his qui. vt indi. & ad Syl.l. cum Sylla nianum. in fi. hoc tamen de meto iure intelligitur. nam de æquitate ob. exceptio pro parte, ſi pœna petatur in totum, vt infra ſi quis cau. l. ſi ſeruus §. ſi plurium. niſi per contumaciam alterum non exhibuiſſet, vt infra de col. bo. l. j. §. ſi cum duobus. vel in dict. §. ſi plurium. ſpeciale in ſeruis: vt ar. inſti. de nox. §. in ſum. & facit ad hanc legem infra, ad Syl. leg. ſi quis in graui. §. quod ad cauſam. verſicul. ſi quis tabulas.

NE QVIS EVM QVI IN IVS, &c.

Quæ eſt differẽtia inter hunc tit. & illũ infra, de eo per quem factum eſt? Reſp vt ibi diximus in tit. Acc.

Hoc

Hoc edictū, CASVS. Hoc edictū propositi prætor vt vnius pęna sit metus multorum. Secundo dicit, q si seruus meus exemit aliquem in ius vocatum: teneor noxali actione, si ignoraui: si aūt sciui, teneor ad id quod interest aduersarij. Itē pone, Libertus meus me in ius sine venia vocauit: & cū venirem ad iudiciū, tu exemisti me: nō teneris tu qd exemeris me. Item vocaui te ad iudicē non tuū, si quis te exemerit: hoc edicto ille eximens non tenetur. Itē dicit, si tu exemisti legatum qui habet ius reuocādi domum, nō teneris hoc edicto. Item si tu exemisti seruum, non teneris hoc edicto. Itē si vocaui te ad iudicē pedaneum, & aliquis te exemit, nō tenetur ille eximens. Itē dicit, quod sufficit vt aliquis vi eximat, scilicet quo ad exēptum, & si non faciat dolo. Item dicit. quod eripere est aliquid de manu auferre, sed eximere est facere aliquem in ius vocatum morari in loco aliquo, vel detinere eū in aliquo loco. Item si voco aliquē ad iudicium per calumniam, & tu eum eximas, teneberis hoc edicto. Itē dicit si aliquis non dolo eximat, non tenetur hoc edicto.

Hoc edictū a prætor proposuit, vt metu pœnæ b cōpesceret eos, qui in ius vocatos vi eripiūt. Deniq; Pomp. scribit, serui quoq; nomine noxale iudicium reddēdum, nisi sciente c domino id fecerit † tūc enim sine noxæ d deditione iudiciū suscipiet. Ofilius putat locum huic † edicto nō esse, si psona, q̃ in ius vocari nō potuit e exempta est: veluti parens, patronus, cęterę q; personæ. Quæ sententia mihi videtur verior. Et sanè si deliquit, q vocat: non deliquit, f [qui patronum, vi] eximit. †

Paul. li. iiij. ad edi. II.

Nam cùm vterque cōtra edictum facit, † & libertus, qui patronū vocat, & is, q patronū vi eximit, deteriore † tamen loco libertus est, qui in simili delicto petitoris h partes sustinet. Eadē æquitas est in eo, q aliò i quā quò debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius k dicēdum est, nō videri eum vi eximi, cui sit ius ibi non conueniri. l

Vlpia. li. v. ad edi. III.

Quòd si quis seruū exemit in ius vocatū: Pædius putat cessare edictū, quoniā non fuerit psona, quæ in ius vocari potuit. Quid ergo? ad exhibēdū m erit agendū. Si quis ad pedaneum iudicem † vocatum quem eximat, pęna huius edicti cessabit. n Quod prætor pręcepit, *Vt eximat*: o an & dolo malo? sufficit vi, quāuis dolus malus cesset. p

Paul. li. iiij. ad edi. IIII.

Sed eximendi verbū generale est, vt Pomponi. ait? Eripere enim est de manibus auferre per raptū, eximere, quoquo modo auferre, vt puta, si qs nō rapuerit q

a Hoc edictum. Quod non habemus, nisi vt indicat tit. infra, eo. l. 3. in fin.

b Metu pœnæ. Nam pœna vnius est metus multorum, vt. C. ad leg. Iuli. rep. l. j & C. de pœn. l. si vindicari. & infra de pœn. l. aut facta. §. fin.

c Sciente. Et prohibere valente, vt infra, de noxa. ac. l. ij. §. is qui. & l. iij Azo.

d Tunc enim sine noxæ. etiam subaudi.

e Non potuit. Sine interpretatione veniæ.

f Non deliquit. Vt puniatur. deliquit tamen vterq; vt infra. l. proxi. quæ est contra.

Al[illegible] l. O. Pro sol. huius cōtra. intellige secūdū Bar. sic, nō delinquit qui eximit sed si tu diceres eū delinquere, deterior esset conditio liberti petentis, quam istius conuenti, vt in l. contra. in prin.

g Nam cū. Deteriore. No. triplex ar. Primū, qd in pari causa potior est cōditio rei, sicut in pari causa potior est cōditio possessoris sic infra, q vi aut clā l. si alius. §. bellissime. & de do. ma. exce l. apud. §. Marcellus. & l. si. §. ij. & de verbo. ob. l. si seruum. §. sequitur. in fi. & ĵ. de condi. ob tur. cau. l. si ob turpem. Secundum quod paria delicta mutua compensatione tolluntur. sic infra sol. matr. l. viro. & ĵ. de eo, p quē fac. erit. l. ii. §. fi. Tertium qd nō vī factum quod non est legitime factū. sic ĵ. tit. x. l. j.

h Petitoris. In eo quod petit pœnam ab eximente.

i Qui alio i. ab alio. vel dic, alio, scilicet loco: puta Mutinæ, vbi nullum forum habeat vocatus. Azo.

k Sed & fortius. facias vim in eo q dicit, sed & forti'. nam per hoc quod dicit, & no. idē esse in superiori proximo casu qd in hoc sequēti. itē per hoc quod dicit fortius. no. differētiam inter hos duos & primum de patrono. in primo ergo dicit eximētem per exceptionem defendi: in his autem ipso iure.

l Non conueniri. Vt quia habeat ius reuocādi domum: vt quia legatus, vel similis vt infra, de iud. l. a. §. legatis. Accur.

m Quod si qs. Exhibendū. s. vocāti, & hoc cōtra possidētem quēlibet, vel etiam rei ven. si & se dominum dicat, vel alia compertēti pro illo seruo.

n Cessabit. Hoc propter vtilitatem iudicis. est enim pedaneus, qui humiliora negotia ex delegatione disceptat: arg. C. de peda. iu. l. pen. Item quia seculari potest: vt C. de iu. l. apertissimi. idem forte erit in cōpromissario, cum & eius sententia non infamet, vt supra de his qui not. in fa. l. quid ergo. §. ex compromisso. sed forte tenebuntur ex alio edicto. infra de eo per quem fact. erit. vel actione de dolo si res est amissa: aut infra de dolo: l. pe. Accu.

o Vi eximat. Adde ne quis eum qui in ius vocatur, noluit enim ponere nisi ea, quorum expositionem esset facturus.

p Cesset. Quantum ad exemptum. quia non oportet quod fiat exemptio eo animo vt noceat exēpto: sed quantum ad vocantem necesse est dolum cōmitti: vt s. sibi non noceat: vt infra, l. proxi. §. fina. quæ est contra. & sic nō ob. infra, vi bono. rap. l. ij. §. doli. & quod met. cau. l. j. quæ dicunt cum vi semper esse dolum. siue ergo fecerit dolo malo, id est, vt noceret vocanti tantum, & non vocato, siue etiā vtrique: locum habet hoc edictum: quia iniquum esset vocantem in litem iurare, quod facit vt infra, eodē. l. penul. §. j. nisi cōtra eum fuisset dolus commissus vt infra, de in litem. iuran. l. in actionibus. secundo responso.

q Sed eximendi. Rapuerit. Trahēdo de itinere: quoniam non esset dubium.

† fecit. P.F.

† hoc P.F.

† eximit P.F.

† faciat P.F.

† Nota, quod vbi delictum est ex pte vtriusq;. s. actoris & rei, deterior est cōditio petētis, tū ille text. hoc non pbat si subtiliter intueatur. Bol.

In pari causa melior est cōditio possidentis.

† Pedanei iudices q tior, & vn de dicti, docet Alciat. lib. parergon. j. c. xij.

Fecerit

quē, sed morā fecerit,[a] quo minus in ius veniret, vt actiōis[b] dies exiret, vel res tēpore amitteretur:[c] uidebitur exemisse, quāuis corpus nō exemerit, sed & si eo loci detinuerit,[d] & nō abduxit:[e] his verbis tenetur.

Item si quis eum, qui per calumniam vocabatur exemerit: constat eū hoc edicto teneri.[f] Prætor ait: *Ne ve dolo malo faciat, quo magis eximeretur.* nam & sine dolo malo potest id fieri, veluti cum iusta causa[g] ē exemptionis.

Vlp. lib. v. ad edict. V.

SI per aliū[h] quis exemerit, hac clausula tenetur, siue præsens fuit, siue absens.

Hæc actio datur ad pœnā, quæ est quanti actor in litem iurauerit.

In eum[i] autem, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur,[i] quod ī veritate[k] est, sed quāti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est. hoc enim additū est vt appareat, etiam si calumniator quis sit, tamē hanc pœnā eū persequi.

Probationes debent necessario concludere, vt condemnatio fieri possit.

Docere[l] autē debet quis,[m] per hanc exemptionem factū, quo minus in ius pduceretur.

Cæterum si nihilominus productus[n] est: cessat pœna: quoniam verba cum effectu[o] sunt accipienda. Hoc iudiciū[p] in factum est: & si plures deliquerint, ī singulos[q] dabitur: & nihilominus manet, qui exemptus ē, obligatus. Hæredibus autem ita dabitur, si eorum intersit.[r] Nec aūt in hæredem: nec post annum dabitur.

Idem libro. xxxv. ad edictum. VI.

IS, qui debitorē vi exemit, si soluerit,[s] reū non liberat: quia pœ-

a Fecerit. Per uim ipso itinere. Accursi.
b Actionis. Si erat personalis, vt redhibitoria.
c Amitteretur. Cum agebatur in rem & fuit vsucapta interim, quo casu etiam ea ēpus conueniri poterit actione restitutoria secundum Azo. si tamē dolo se eximi facit: alioqui non, nisi in subsidium qā eximens non esset soluendo: vt infra de eo per quē fa. erit l. fin. sed nonne p huiusmodi citationem etiam inte veteri perpetuatio fiebat. infra, de act. & oblig. l. constitutionibus? Resp. vt infra de eo per quem fac. erit. l. fi. in pri. in gl. iij. diximus.
d Retinuerit. ubi erat quando vocabatur etiā per vim.
e Abduxit. Facit infra de eo per quē fac. erit. l. j.
f Teneri. sed quare hoc cum vocare nō debuerit: vt ī. eo. l. j. in fi. & l. ij. Resp. ſm Ioan. hic nō in vocando, sed in calumniando deliquit.
g Cum iusta cā. Puta locuserat insidiosum, per quē ibatur ad iudicium: & forte mortuus esset si iuisset. vel pone exemplum: vt sup. eodem. l. j. in fi. & l. ij.
h SI per aliū. Et ALSVS. Siue p se siue per alium quis exemerit, tenetur hoc edicto, & in litem iurabo contra eum. Item dicit, q si debitorem meū eximere voluisti, nec potuisti, quia venerat, debitor meus per aliam viam: non teneris hoc edicto. Item dicit, q si plures exemerint, q omnes tenentur, nec vnus soluendo alium liberat: nec reus etiam principalis liberat. i. exemptus.
h Si per alium. Et facit ī. de eo per quem fac. erit in l. j. in prin.
i Non id continetur. Scilicet, tantum.
k Quod in veritate. Id est, nō cōtinetur interesse commune vel singulare: sed quanti in litem iurauerit sed nunquid in hoc sacramento venit ēt quod debetur à reo? Quidam hic distinguunt. aut sublatū est ius, quod cōtra reum habebam, tempore vel alio modo, & tunc venit, aut non. & tunc non venit: vt arg. infra de verborum obli. l. si quis stipulatus in fi. Tn die indistincte venire saltē qa mea interest plures eiusdem rei debitores habere: vt infra de lib. leg. l. iij. ſm Azo. & prout venit in sacramento, quod à reo debetur, nō est pœna, & vnus soluendo liberat alium: vt supra, de cond. furti. l. si pro fure. §. furti. & idem quo ad expensas puto. in eo vero quod excedit si iurem in litem, est pęna, & vnus soluendo nō liberat aliū: vt infra eadem. l. §. fi. & l. seq. Itē nota hic quod iuratur in litem etiam in hac actione q ē stricti iuris: quod speciale est pp rigorē iudicij seruandum, & authoritatē iudicis contēptam: alias nō: vt infra de in li. iuran. l. in actionib. in prin. & §. plane
l Docere. Id est, probare.
m Quis. Scilicet, actor. Accur.
n Productus. i. forte venit alia via.
o Cū effectu. No. verba cū effectu accipi: vt hic, & infra ne uis fiat ei. l. j. §. hæc verba. & infra de verbo. sign. l. nomen filiarum. §. fi. & infra, ad Turpil. l. j. §. accusationem ibi, multoq; magis &c. & supra, quod quisq; iur. l. j. in fi. & infra de verb. signi. l. debitor.
p Hoc iudicium. i. hæc actio appellatur in factum. Sed quando incipit cōpetere? Respō. statim exemptione facta. Sed in quantū? Respon. in quantū æstimauerit per iusiurandum suum: vt supra eodem. §. j. Accursius.
q In singulos, & hæc pœna præstita ab vno non liberat alium: quia totum est pœna, tā ex parte rei quam actoris vt infra. ad legem Aquil. l. item Mela §. sed si plures. sec' in edicto de eo per quē fac. erit. quia si vnus ibi præstiterit, cęteri liberant: quia vt interesse petit ea parte actoris vt infra. de eo per quem fact. erit. l. j. §. si plures. quæ est contra. Vnde no. tres regulas. Quoties contra plures eadem actio competit eiusdem facti nomine, & est pœnalis ex vtraque parte, vnus soluens alium non liberat: vt hic, & infra ad leg. Aquil. l. item Mela. §. sed si plures. & ī. de in. om. iudi. l. adeo. si autem ex vna tantum, vel si neutra est pœnalis, tolluntur adinuicem vt infra de eo per quem fac. erit. l. j. §. si plures. & infra de condi. furt. si pro fure §. furti.
r Si eorum intersit. Secus in defuncto, nam ei dat etiam si eius non intersit. vtpote cum ei etiam calumnianti detur: vt ī. eod. l. sed eximendi. §. itē si quis. Sed cur aliud in herede? Rñ. quia solā cōtinet vindictam, & iō nō ei datur, vt in actione iniuriarū nisi sua interesse probet, & tunc datur: quia interest non inquantū interest solū, sed quantū iurauerit. sic & in actione furti, quæ datur si interest, non tñ ad īteresse tm, sed ad duplū vel quadruplū, vt instit. de obli. quæ ex delic. §. furti. sed secundum M. hæredi datur ad interesse tantum. quicquid sit in defuncto.
I S qui [illegible] Tu exemisti debitorem meū idq̄ne pœnam soluisti, non liberatur debitor. Vinl.
s Soluerit. Scilicet pœnam.

† retinuerit. P. F.

† eximeretur.

Pœna in ius vocatū eximētis est, vt ad id, quod reuera debetur actori ab eo, q exemptus est, nō cōdēnetur: uerū consideratam actoria aduersus eū petitione summam, eam iudicio in factū præstare cogat, quæ ab actore l libello petita ē, licet eā fortevo catus non debuerit. hæc significāt verba sequentia, hoc .n. additum, &c. Duar. in comm. de in lit. iur.

Verba cū effectu debent accipi.

Vnius solutio an alios liberet.

Fortè

Soluit

go quod hic impetrauit peremptoriam, & Imparot rescripsit ex certa scientia & apponens, lege aliqua non obstante. Accursius.

a Exceptione vti. s. pacti de non petēdo facti reo principali a creditore apud quē intercessisti, & post quā impetrauit ius iniquū, & sic nunq̄ cōpetit eā efficacia fideiussori: alias aliud esset: vt infra de pactis. l. fi. quæ est contra. Vel dic q̄d ēt prius fuit aequisita exceptio pacti sed cōsensu fideiussoris ius iniquū fuit impetratum: & sic lex prędicta nō ob. Acc.

sti, velis exceptiōe vti,[a] nec te, nec ipsū oportet hoc impetrare, & si interdum [b] patiaris iniuriā si soluendo debitor non sit. Sed si tu [c] incidisti in edictum: reus quidē vtetur exceptione,[d] tu vero non vteris: nec pœna tua ad reū promittēdi pertinebit: & iō mādati actionē nō habebis.[e]

In petratio filij non corcect patrim.

Si filius meus in magistratu in hoc edictum incidit: [f] an in ijs actionibus, quas ex persona ei[g] intendo, huic edicto locus sit? & non puto: [h] ne mea conditio deterior fiat.

Pœna huius edicti transit ad hæredem.

Quod autem ait prætor, *Vt is* [i] *eodem iure vtatur:* an etiam ad hæredem hæc pœna transmittatur? & scribit Iulianus non solum ipsi denegari actionem, sed et hæredi eius.[k]

b Iniutiā. i. dānū, quia agens actione mādati nō poteris consequi: vt hic, & infra de dol. l. nā is, factū ergo alterius nocet alteri: arg. cā. ita. infra de alie. iu. mu. cā. fact. l. j. sed hoc nō ē mirū, rū & mora rei simil: ē noceat fideiussori, vt infra de ver. ob. l mora. & hoc ab initio debuit scire: vt infra de cōd. ind. l. indebitū. vñ sibi imputaē, vt infra lo. l. si quis domū. §. j.

c Sed si tu. Scilicet fideiussor.

d Vtetur exceptione, sibi facta de nō petendo.

e Non habebis. interim subaudi, si velis tueri eum impetrasse dilatoriā. Vel dic nunquam propter ius iniquū impetratum circa peremptoriam, secundum aliam positionem.

f Incidit. Dando dilationem, vel exceptionē non habenti.

g Intendo. Quæ sunt ex peculio, quod ad me spectat profectitio, vel ēt aduentitio, cū rōne vsusfructus, qui ad me spectat, eas intēdo. & hoc accipe, siue sint acquisitæ ante ius iniquum statutum, siue nō, licet quidam distinguant.

h Non puto. Cōtra videbatur, cū eadē persona vn° cū alio censeaē, & in obligationibus quasi eius fideiussor sit, vt j. de ver. obl. l. cum filius. in prin. & infra ad muni. l. 2. sed illud est verum, qđ conuenitur ex persona filij, non cum agit. Accur.

i Vt is. Qui impetrauit, vt creditori suo nō teneaē:

k Etiam hæredi eius. s. impetrātis quod vr mirū: tū priuilegiū indultū viuenti cum eius persona sit finitū, vt personale bñficiū, vt j. de re. iur. l. I omnibus. i. j. Sed dic eū impetrasse priuilegiū sibi hęredique suo. & sæpe sic indulget Imperator, vt infra đ te. in. l. Neratius. Alij dicūt, hęredē debere vti eod. iure in actionib°, quæ defuncto cōpetebāt, & hęredi ex ei° psona, qđ nō placet rōne prædicta, qa priuilegiū esset extinctū. vñ nulla pęna deberet Iponi, ut s. e. l. j. in fi. Itē alia rōne videtur ad hæredē nō transire quia pœnæ delictorū nō trāseunt ad hæredes, vt C. si ex deli. defun. l. vnic. q̄ est cōtra So. hic ad hęredē transit priuilegiū, cū sibi & hęredi ipetrauerit, vt pdixi. Vel dic, hic erat statuta pęna in viuētē à lege & iō tenetur hæres. secus esset, si nō esset imposita viuēti, sed haberet aliqs actionē ad Imponendā, tunc. n. habet locū quod ibi dicit: nec transit hic: vt contra eū detur actio: sed vt exceptione, remoueatur. Accursius.

l Ista gl. Innuit quod ex hoc edicto nō oriatur actio. quod displicet Bart. & Ias.

Pœna huius edicti porrigitur, ad actionem, quæ post impetrationem quæritur. Bar.

Illud quoq; non sine ratione scribit: non solum in his actionib° pati eum pœnam edicti, quas tunc habuit, cum incidit [l] in edictum: uerum & si quæ postea ei adquirentur.

Hoc edictum naturalē obligationem non tollit: ergo soluti repetitionem non inducit. Bartolus.

Ex hac causa [m] solutum repeti non posse Iulianus putat: superesse n. naturalem causam, quæ repetitionem inhiberet.

Qui facit lege permittente, non incidit in hoc edictum. hoc dicit vsque ad finem huius legis. Bar.

Caius libr. j. ad edictum prouinciale. IIII.

Illud eleganter prætor excipit, [n] *præterquam si quis eorum contra eum fecerit, qui ipse*

Postea. Hinc potest dici, qđ generaliter impetrauit, vt nullus debitor creditori suo teneret: vel ad tps, vel in ppetuū, non aliās, vt dixi s. e. §. hæc pœna. vel etiam si spēcialiter. Accur.

m Ex hac causa. istud ex hac causa nō refertur ad id q̄ dicit solutū. sed ad verbū illud, repeti. l. dicerē pp priuilegiū indultū; vt nō teneatur statim soluere. sed post annū, nō repetit, vt infra de cond. inde. l. in diē. Idē si in perpetuū. vel dic quod loquitur de eo, qui poterat vti eodem iure, qui si soluat: non repetit. & ē ratio in vtroq; vt subijcit. Accur.

CASVS. Illud Impetrauit ius iniquum vt vsq; ad v. ann. nō tenear creditoribus meis. & nunc video q duo sumus, qui tenemur hoc edicto, & ille q concessit mihi & etiā ego teneor. nūc cōuenio debitores meos ipsi impetrāt vt vtanē eodē iure cōtra me, nunquid isti debitores mei hoc edicto teneanē s vt debitores istorū debitorū meorū vtanē aduersus debitores meos, quo isti vtuntur aduersum me? Et respon. quod non: nec ille magistratus, qui concessit eis de me, tenetur edicto.

n Excipit. Hæc exceptio fit ab eo, quod dicit in titulo: vel dic ab eo, quod dicit in edicto, hoc nō dictum est ibi, q qui nouū ius statuit, vel statuere facit, incidit in edictū. sed prætor excipit I edicti parte, quā nō habemus, ipsum magistratū, qui cū iudex erat, nouū ius Istituit, & sm litigatorē, q aduers° eū statuere facit, q aduersus ipsū, vel aduersus aliū ius iniquū statuit, vel statui fecerat, & hoc iō excipit, ne magistrat°, &c. sed certe hæc exceptio fieri vr nō eleganter. qd. n. opus fuit hac exceptione? nā satis excepta erat, per hoc qđ fuerat dictū, ita demū si quē teneri si fuerit I dolo: vt s. e. l. 2. Rñ. nō fuit op°, sed ad maiorē fecit cautelā sic j. de iniu. l. itē apđ Labeonem.

† patiatur

† dari P. F.

† Intendo. † hoc. P. F.

† Id est, qđ cōtrahit filius se obligādo. Ias.

† Id est, contrahit alium sibi obligādo. Ias.

† Incidere.

† P. F. inhibet repetitionem.

† Ista prima lectura ē intelligenda impetrāte soluente. secūda loquitur de illo q poterat vti retorsione & soluente, & vtraqs est bona sm Bart. Pau. Alex. & Ias.

† excepit.

nem §. ait prætor. vel dic quod in verbis prætoris supradictis non erat de dolo, licet Pau. sic intellexerit per l. sj. & ideo necessarium fuit subijcere.

a Eorum quid. legitur totũ neutraliter, s. dicto eorum, & dicto quid. s. quod statuit vel impetrauit.

b Et recte. scilicet excipit. Accur.

c Committat. qđ esset nisi fuisset de hoc cautum. Sed quid si impetraui ius iniquum contra eum, qui impetrauerat contra alium: sed in alio facto, nõ dico vtẽdo eodẽ iure. quod in alium statui fecerat? Respon. me teneri: cum hic nõ sit exceptũ: sed tantum, quãdo eodem iure vtor: vt ar. C. de pœ. l. sancimus.

Notabilis gl. secundum Bal. qđ statuta pœnalia semper intelligãt habere clausulã in se, si delicta dolo commissa fuerint.

eorum quid a *fecisset*. & rectè: b ne, scilicet vel magistratus, dũ studet hoc edictum defendere, vel litigator, dum vult beneficio huius edicti vti, ipse in pœnã ipsius edicti committat. c

† *huius*

TITVLVS. III.

SI QVIS IVS dicenti non obtemperauerit.

Omnes iudices possunt inobedientes punire, videlicet magnus in magnis causis, & magnus multis: paruus in paruis, et paruis multis. Bar.

Vlpianus li. 1. ad edictum.

1. Omnib' magistratib', † non tñ † duumuiris d † secundum ius potestatis suæ cõcessum est iurisdictionẽ suam defendere pęnali e iudicio. f Is videtur ius dicenti nõ obtemperasse, qui, quod extremum g in iurisdictione est,

SI QVIS IVS dicenti non obtemperauerit.

Omnib'. CASVS Hic dicit quod si quis nõ obediat magistratui: is magistratus potestatem habet inobedientiam punire, & sic defendit iurisdictionem per aliquam pœnam. Item dicit ille non obedit, qui in eo, quod est extremum non paret iudici. Tertio dicit, quod si procurator meus sit inobediẽs, quia non vult iudici parere: nõ puniat ego dominus, sed ipse procurator punietur. Quarto dicit, quod si actor & reus sint inobedientes, puniuntur. Quinto, quod in hoc edicto non est inspiciendũ quanti intersit aduersarij, sed quanti sit cõtumacia non parentis. Vltimo dicit, quod hæc actio non datur post annum: nec in hæredem: cum sit pœnalis. Viuianus.

d Duumuiris. i. defensoribus municipiorum vel ciuitatum: vt C. de iudi. l. si. & hoc olim: hodie forte possunt & ipsi defendere tam iure C. vt C. de sportulis l. fi. §. j. quam authẽticorum, cum de leuib. criminibus cognoscãt: vt in auth. de defen. ciui. §. audient. colla. iij. sed certe & iure veteri modica coerctio nõ erat eis denegãda: vt s. tit. ij. l. magistratib'. & secundum hoc potest hic esse in litera, nõ tñ duumuiris, &c. Alij contra, vt Azo. & pro eis est C. de modo multa l. eos. & de defen. ciui. l. defensores ij. & infra de verb. signi. l. aliud circa fi. & infra. de iud. l. ij. §. is. & est §. fi. & quod hic subijcit potestatis, &c. & habent literam hic, non tñ, his legibus prohibetur multã a magistratibus talibus imponi, & dic secundum literam istam, non tamen: in magnis negotijs, non in paruis: & hoc littera sequens innuit, secundum ius potestatis suæ, &c. Accur.

e Pœnali. i. multæ. & dic differentiam inter pęnam & multã: vt infra eo. de verb. sig. l. aliud §. j. Accur.

f Iudicio. vt pœnam imponat pecuniariã quã potest, secundum suam potestatẽ, vt hic, & C. de modo mul. l. eos. in princip. quæ petetur a fisco: vt C. de modo mul. l. v. & actione in factum: cum ex edicto detur sicut fit mentio eius edicti, licet verba non habeamus: vt infra eo. §. non solum. Accur.

g Qui, quod extremũ. tribus, a modis lege. Primo extremũ omniũ, vel vilissimũ, vel infimũ. multo ergo fortius tenetur, qui id non fecit, qđ erat potissimum. & duo exempla quæ sequuntur, sunt planam quorum vnum respicit inobedientiam factam in principio causæ: quia non venit in ius: & sic nõ fuit passus rẽ a se vendicari. aliud respicit inobedientiã, quæ est in fine causæ: videlicet in executione sententiæ: ibi, cæterum, &c. Secundo dic, secundũ Bul. extremum. i. vltimum. hic est executionem sententiæ, & missionem in possessionẽ rei quæ petitur, quæ vltimo fit, i. post vocationes. & exẽplum quod sequitur. veluti, &c. non ad positum casum, scilicet quando videtur non obtemperasse: sed ad subauditum, scilicet quãdo videtur obtemperasse refert ipse Bul. q. d. is demum incidit, qui nõ paruit vltimo: & non is qui non paruit primo. Is autem primo non paret, qui in iudicio eum vendicatur a se euinci non patit: absentat. n. se, sed patitur rem sibi auferri. hic paret vltimo, & nõ incidit in hoc edictum. Cæterum si, &c. sed tibi põt opponi qđ est infra eo. §. non solũ. nã secundum eum nõ vr habere locum, nisi in reo: qđ ille §. nõ patitur. Item illud qđ est infra. eo. §. hoc iudicium. ob. Bul. quia si secundum eum punit tñ inobediẽtiam quæ est in fine, & in fine est hoc, quod rem nõ patitur duci: & tñ non datur actio ad interesse totius rei: erit hoc falsum, sed poterit ducere, non ex hoc edicto, sed per legẽ, qui restituere iuret ẽt in litem: vt infra de rei vend. l. qui restituere. Tu aũt secundum lo. dicas tertio modo extremũ. i. primum & vltimum iurisdictionis. nã & in syllogismis extremitas dicitur primus & vltimus terminus, cũ termino alio in medio cõiũcto, hoc modo. Oĩs homo est aĩal: sed omne risibile est homo: ergo omne risibile est aĩal, quod. n. prædicatur in positione & conclusione. i. hoc nomẽ aĩal dicitur extremitas maior, qđ autem subijcit in cõclusione & assumptione, est extremitas minor: vt est hoc nomẽ risibile, medius terminus est id, quod subijcit in prima & pdicat in scda: vt hoc nomẽ homo. Et qđ dicit, veluti, &c. ponit grã exempli eius, qđ primũ est in iurisdictiõe. Et (cæterũ) qđ sequitur, cõtionatiue ponitur: quod patet per sequẽtẽ copulã, si, &c. q. d. sed & si sequẽtia, &c. nã oĩs vocatus non veniẽs vel inobediens puniẽdus est: vt ff. ti. ij. l. ij. Sed quid de medijs? Rñd. nil inuenit medium, cum res sine cõtestatione processit. est. n. sola citatio, quę est prima extremitas. & si non venerit, est missio in pos. quæ est alia extremitas. Quid ergo si res processit ordinarie per cont. litis, nũqđ in medijs punietur? imo ẽt & qñ sine litis contest. procedit, aliquid medij potest inueniri: cũ & citari pluries debeat. Dic ergo de his medijs tribus modis. vel extremitatẽ quãlibet vsq; ad mediũ procedere. Vel puto literã hanc legi, sic quarto mõ: vt dicã extremũ pro primo & vltimo: & exẽplũ veluti ponat de inobedientia principij, & de inobediẽtia finis. & qđ dicit cęterum, &c. ponas de medijs. Vel dic quãto extremũ. i. vltimũ. & qđ dicit veluti supple vel ẽt si nõ obtẽperes primis, & de hoc ponit exẽplũ, & qđ dicit cæterũ, de medijs dicat. Itẽ qd differt hic tit. ab eo, Si qs in ius voc. nõ ierit? Rñ. in quatuor. primo quia hic gñalior est, cũ tã de multa q dat' fiscũ,

quam

Duumuiri qui dicerentur, & quantũ different a defensoribus ciuitatũ vide apud Alc. li. Dispũ. 3. c. 5.

Quid dicat extremum in iurisdictione, docet elegãter Zasius in cõmentarijs suis ad hãc legem, quos inter singulares suis intellectas, nobis relinquit ea quæ facile intelliges, quam turpiter hic lapsus sit Acc. ac qui eũ secuti sunt interpretes,

Vide in hunc locum Ant. Aug. emẽdatio. lib. 1. c. 6.

† Nõtãda quę lectio retineri põt: cũ q duumuiratum gesserant, maiore honore ciuitatis erãt pfuncti l. j. De albo scrib.

De duumuiris Cic. in orat. 2. contra Rullum.

Pęna dũtaxat venit in hãc actionẽ. nõ itaq; ẽ prosecutio rei, vt falso dd. putant. A. Pers.

Post qđ nõ habuit aliud magistratus, quod faceret in iure dicundo, siue vltra qđ nõ potuit pgredi decernẽdo, aut ius dicendo Duar. ca. 50. vbi totum hoc caput (in quo Zasius, & Alc. sese valde torserũt) elegãter explicat.

quam de interesse actoris dicat: ille autē tm̄ de pœna quæ datur fisco. Itē a'ia est differentia: quia hic est edictum: ibi non, sed ius agitur ex illo, sed ecōtra aliquid ibi continetur, quod non est hic, l. de stipulatione certi vel incerti, si no venerit in ius: vt j. eo. tit. l. j. & l. fi. Item de extraneo iudice ius dicēt, quod hic nō specificat: vt j. eo. tit. l. ij. & sic videtur is habere vt excedens & excessum: licet hic in dignioribus illū pcellat. & ita nō est superflua illius tit. repetitio: vt C. de uet. iur. enuc. l. t. §. nulla itaq;. ver. sed & similitudinem.

a Mobilē. de mobili ideo dicit, quia statim dicet de deductione q̄ nō pōt fieri, nisi in re mobili: quo nomine se mouentia cōtinentur infra de verbo. signi. l. mouētium. idem tamē de immobili. Acc.

b Ferri. qd̄ pprie dr̄ cū corpore baiulatur: vt j. de verb. signi. l. ferri.

non fecit: velutī si quis rem mobilem a vindicari a se passus non est, sed duci eam vel ferri b passus est. Cæterum si & sequentia recusauit: tūc nō obtemperasse c videt: Si procurator tuus, d vel tutor, vel curator ius dicenti non obtemperauerit: ipse punitur, non dominus vel pupillus. Nō solūm e autem reum, qui nō obtemperauerit, † hoc edicto teneri Labeo ait: verum etiā petitorem. f Hoc iudiciū g nō ad id, qd̄ interest, sed quāti ea res est, cōcluditur: & cū merā pęnā h cōtineat, neque post annum, i neq; in hæredem k datur.

† Obtemperauit. P. F.

c Obtemperasse. & habet locum edictum, Ne vis fiat ei, qui in pos. missus est: vt infra ne vis fiat ei l. j. primo respon.

d Si procurator tuus. non ad hoc, sed ad alia constitutus: vt infra titu. j. l. iij. §. si procurator. & §. si tamen. & facit infra quod fal. tut. aut. l. nouissime. & C. vnde vi. l. meminerint. Accur.

e Non solum. hic §. est contra Bul. vt paulo supra dixi. & facit infra de reg. iur. l. non debet actori.

f Petitorem. id est actorem.

g Hoc iudicium. quod interest. Hic no. * ex hoc edicto duas nasci actiones, quarū quælibet dicitur in factum. vna datur reipublicæ ad pęnā impositā a ius dicente: vt s̄. eo. in prin. & C. de modo mul. l. v. alia datur actori, quā do reus non obtemperauit: vel reo quando actor non obtemperauit: vt hic dic. prima pœna statuitur a iudice siue a prætore, secunda a mortuo, scilicet quāti ea res est. Item no. q̄ hæc litera potest tribus modis exponi. primo (& bene) vt loquatur de actione siue iudicio quę datur parti, quādo alia non obtemperauerit iudici, & datur non ad interesse, scilicet totius causæ quæ agebatur, sed quanti ea res est, id est ad sumptus litis qd̄ fecit in aduocatis & in alijs. Item propter damna rerum suarum quæ est passus ex eo, quod aduersarius non paruit: vt infra si quis cau. l. 2. §. fi. & l. seq. & hic intelligas qd̄ non plus punitur, s. per hoc edictum. si. n. in eo quod est vltimū iurisdictionis non pareat, poterit puniri per aliam legem in omni interesse: vt si nolit rem restituere: quia tunc in omni interesse damnatur, delato sacramento in litem: vt infra de rei ven. l. qui restituere. Secūdo exponitur vt loquat̄ de ea actione, quæ dat̄ parti vt non detur ad interesse, s. singulare, sed quāti ea res est, s. ad totam litem vere æstimatam: vt inf. de verb. sig. l. hęc verba quanti. & in hac pōne multa intra concordāt: vt inf. vi. bo. rap. l. prætor. §. hæc aūt actio. & inf. de noui ope. nūt. l. antep. §. sine aūt. & inf. ad l. Fal. l. in lege la. 4. §. corpora. & inf. de ędil. edic. l. illud §. cōdēnatio & hæc positio est falsa, vt propter vnā leuem inobedientiam tam iniq;e per hūc titulū puniretur. nec ob. d. l. hæc verba. quia & hic ad veram æstimationem agitur, s. expensarum, vt dixi. & eodem modo dicas ad alias modo nominatas leges. Tertio dici potest quod hic loquatūr de actione, quę fisco datur ex hoc edicto, vt illa non detur ad interesse, s. quanti intersit reipublicæ: sed quanti ea res idest, quantum in sententia ius dicentis expressum est. prima verior est. Itē nonne facit hoc pro eis, qui dicunt extremum, id est vltimum, s. vt damnetur pro æstimatione rei, si nō patiatur rē duci certe non facit: quia s'm hoc falsum esset, quod hic dicitur, non ad interesse. agi. agitur. n. quantum in litem iuratum est: vt infra de rei ven. l. qui restituere. Sed posset responderi, hoc nō fit per hoc edictum. tu ergo expones vt primo dixi, vt de expensis & similibus loquatur. Item nōne satis est in possessionem mitti contra eū, qui non obtēperat: vt j. tit. j. l. satisque. nā si illud est satis, ergo huius edicti pęna est nimis? Resp. satis est, vbi, s. qs non venit, venire tn̄ nō contemnit, quia absens est vel præsens, habet tn̄ causam licet iniustā. quare nō ueniat. vbi vero venire dedignat̄ contēnendo iudicem vel actorē, secus est: vt hic: qa dēt posse puniri.

a Fallitur Accu. neque. n. ex hoc edicto datur actio parti in id q̄ sua interest, sed soli fisco ad pęnam, vi de intellectus singulares Zasij.

h Meram pęnā. s. respectu soluentis. * & s'm hoc totus §. loquitur in pęna quæ parti datur. sed s'm Azo. vt in summa huius tit. principium huius §. loquitur de ea quæ parti, finis de ea quæ reipub. quæ vere continet pœnam hinc inde: & ideo nec post annum competit, nec in hæredem: vt hic dicit. Cæterum de hæredibus non est quærēdum, cum semper administratori reipub. detur. Alia aūt quæ parti datur, videt̄ dari post annum, cum sit rei persecutoria quo ad actorem. Itē hæredi datur eadem ratione: sed in hæredem non: quia ex delicto: vt infra de alie. iud. mu. cau. fa. l. non solum §. fi. Sed vł melius in fisco loqui præcedens responsum cui adiungitur hoc: licet ipse contrarium dicat in summa sua.

i Neque post annum. quia prætoria.

k In hæredem. quia pęnalis: vt infra de act. & obli. l. in honorarijs.

TITVLVS. IIII.

DE IN IVS vocando.

Paul' li. iiij. ad Edic. I.

In ius vocare, † ē iuris experiundi causa vocare.

Hic enumerantur personæ, quæ non possunt in ius vocari.

Vlpianus libro quinto ad edictum. II.

† In ius vocare qd sit, pulchre explicat Frāci. Duarenus disputati. anniuersariarum ca. t. & Gouea. lib. t. lect. c. 49. quid aūt differat ius a iudicio docet elegāter fra. Hoto. in cōmentarijs ad tit. de act. ist. lib. 4. circa prin.

a Ista expositio est cōtra tex. in eo qd̄ dicit merā, innuis quod ex vtraq; parte sit pœnalis. Bar. Bal. Paul. Alc. & Ias.

a Not. gl. quod iudicium incipit a citatione. ita voluit gl. in ti. C. e. vbi Bal. & mode. & præcipue do. Ias. ex quo habes citationē dici de processu prout ea opinionem tenuit gl. in c. prudentia. in prinс. extra, de off. & pote. iu di delega.

DE IN IVS VOCANDO.

Tractatur de iud præmittit de in ius vocādo: cū ab ea parte iudicia a *incipiant. insti. de pœ. te li. § fi.*

In ius vocat̄. Iuris experiūdi. i. vt experiat̄ actor, an ius sibi cōpetat, vel non, hoc tn̄ intelligūt qdā, si re' veniat: & rñdeat: nō aliter: quia verba cum offerend. & c. vt j. ne qs eū q in ius voc. l. pe. §. docere. qd nō placet: imo & si nō rñdeat. i. nō veniat. si tn̄ vocet̄ p executorem, sine dubio ē vocat'. hoc. n. verba edicti, quæ nō habemus, exigūt: licet si non rñdeat vocatus ab eo, a quo vocari nō debuit, vt a liberto patronus, facilius remittatur pœna vocātium vt j. eo. l. quamuis. Item nor. quod libelli oblatio nō habetur pro vocatiōe: vt inf. eo. l. libertus aduersus.

In ius

IN ius vocari nõ oportet [a] neq; cõsulem, neq; † prefectum, neq: pretorẽ, neq; procõsulẽ, neq; cæteros magistratus, q imperiũ [b] habẽt, & q coercere: [c] aliquẽ possunt, & iubere in carcerẽ duci: neq; põtificẽ [d] dum sacra facit: nec eos, qui pp loci religionem inde se mouere nõ possunt: [e] sed nec eũ, qui equo publico in causa publica trãsuehitr. [f] † Præterea in ius vocari nõ dẽt, † qui vxorẽ ducit, [g] aut eã, q nubit: † nec iudicẽ, † dũ de re cognoscit: † nec † dũ quis apud prætorẽ causam agit: [h] neq; funus familiare [i] ducẽtẽ, iusta † ve mortuo [k] faciẽtẽ:

Callistratus l.b.j. cognitionum. III.

VEl qui cadauer [l] prosequuntur: qđ etiã videtur † rescripto diuorum Fratrum comprobatum esse.

Vlpianus libro quinto ad edictum. IIII.

QViq; litigandi causa necesse habet in iure, vel certo loco [m] sisti, nec furiosos, vel infantes. [n] Prętor ait: [n] *Parẽtem,* † *patronum, patronã, liberos, parentes patroni, patronæ ve* † *in ius sine permissu meo ne quis vocet.* Parẽtem hic vtriusque sexus accipe. Sed an in infinitũ [p] quęritur. & quidam vsq; ad tritauũ parentem appellari † aiunt: superiores, maiores dici. hoc veteres existimasse Põpo. refert. sed Caius Cassius ĩ infinitum oẽs † parentes dicit: quod & honestius est, & merito obtinuit. Parentes ẽt eos accipi Labeo existimat, q in seruitute [filios] suscęperunt. Nec tñ † ([q] † vt Seruius dicebat) ad solos: liberos iustos [pertinet] sed etsi vulgò quæsitus sit filius, matrem in ius non vocabit.

Paulus libro quarto ad edictum. V.

QVia semper certa est, etsi † vulgò cõceperit: pr verò is est, quẽ nuptię [s] demõstrãt.

Idem lib. j. sententiar. VI.

IN ius. CASVS. Lex ista ponit & numerat personas, quæ nõ possunt in ius vocari: & has numerat vsq; ad §. illũ. Prætor ait, &c. Exinde dicit, q quidã sunt qui non possunt in ius vocari, vt parẽs & patronus, nisi venia impetrata. Parentes sunt in infinitũ: & qui cõtineantur appellatione parẽtum, nominat vsq; ad §. patronũ. præterea dicit eos etiã recte parentes dici, qui in seruitute genuerunt: nam si vterque & pater & filius manumittantur, non licet filio, qui in seruitute susceptus est, patrem in ius vocare. Item dicit, qđ filius vulgo quæsitus matrẽ sine venia impetrata l i° nõ vocet.

[a] In ius vocari nõ oportet. cõuerte.i. oportet nõ vocari.

[b] Imperium.s.merũ.qđ est gladij potestas: vt ĩ.de iurisd. om.iu.l.3.in prin. & q hi nõ possint cõueniri, probatur hic, & ĩ.qb.ex cau.ma.l. sed & si p põtorẽ.§.2.& ĩ.de accu.l. q accusare. §. 2.& infra, iud.sol. l.si reus. At minores magistratus ẽt durãte officio possunt vocari in ius: vt infra, de in ius.l. nec magistratibus. Imo & maiores. qñq;: vt si dicãtur in suo officio deliquisse: vt C. ad l.Iu lia.re.l.iubemus & de furto conueniri possunt: vt ĩ auth. vt iudi. sine quoquo suffra.§. illud. col.2.& in auth. vt dif. iu. §. si vero. col.9. Itẽ nec alios conuenire possunt hi maiores: vt ĩ.de iudi.l. pars literarũ.§ est Græca.

[c] Coercere.s.graui pęna.nã & minimi leuiter coercerẽt, vt in auth. de defen.ciui.§.audient.colla.3.

[d] Põtificem.i.epm dũ missam canit. & idẽ de quolibet clerico. & est rõ: vt C. de epi.& cle.l.oẽs qui vbique sunt. cũ ergo finita fuerint illa sacra q faciũt: vt missa vel vespera, cõueniãt ẽm ius, vt clericus sub epo. episcopus sub archiepiscopo conueniatur: vt in auth.de san.epi.§.pro omnibus & §. si aũt. coll.9.

[e] Non possunt. Vt sunt monachi & eremitæ: sed eorum prælatus: vt in auth. apud quos opor. cau.di.mo.colla.9.in prin.

[f] Transuehitur. Vt præconem Theobaldum.

[g] Vxorem ducit. Interim, dum ducit.

[h] Agit. Nisi vocetur ante maiorem magistratum: vt ĩ.de re iud.l.contra pupillum §.is qui ad maius.

[i] Familiare.s.nec post vsq; ad nouẽ dies aliquis de sua familia poterit cõueniri: vt in auth. vt cũ de ap. cogn.§.hęc aũt.col.t.& accipe familiare siue est de genere suo, siue de seruis. siue de seruitoribus: vt infra de verb.sig.l.pronuntiatio.§.cum muni iure.

[k] Iusta ue mortuo, quidã libri habẽt iusta.s.obsequia, vt lauare corpus vel similia alij habẽt busta.i. cõbustiones: cõburebãtur.n.corpora in rogo: vt cinis reseruaretur. sic ĩ.de ac.hære.l.p herede.§.j. in gl. iusta.

[l] Vel qui cadauer.i.familiare: vt dixerat.s̃.l. proxima.

[m] Quiq; litigandi. Certo loco. nisi ad maius auditorium vocaretur: vt dixi.s̃. pxi. in l.2. & facit ĩ.de iudi.l.2.§. legatis. in princ.

[n] Infantes. Sed si hanc ætatẽ excesserint, conuenientur tutore authore: vel ipse tutor. vt ĩ. de adm.tuto.l.j.§.j.

[n] Prætor ait. Superiores prohibentur iure ciuili vocari in ius: iste autẽ iure prætorio tm. & .nn. q hæc verba prætoris Vlpia. exponit per ordinem. parentem exponit statim vsque ad illũ.§.patronũ. in l.adoptiuum.patronũ exponit, ibi vsq; ad aliũ §.liberos, qui est ĩ. in l. sed & si hac lege. liberos exponit ibi vsq; ad illum §.parentes.& ibi exponit qui sunt parentes patroni. Itẽ vltimum, verbum sine permissu, exponit in pe. §. eiusdẽ legis. in alijs autẽ legibus quęstiones extrauagantes ponuntur de hac materia & soluuntur.

[p] Parentes. In infinitum. No. parẽtes & liberos in infinitum dici. v: hic, & ĩ.de verb.sig.l liberorum appellatione & l.cognoscere.§.liberorũ.& ĩ.de le. præstan.l.j.§.generaliter.& ĩ.eod.l. sed & si hac lege.§.liberos autem, sed contra ĩ.de grad.l.iurisconsultus.§.parentes, sed illud secundum vocabuli propriam significationem: quia vsq; ad tritauum dicuntur parentes: superiores vero maiores. hoc autem ex interpretatione benigna legis.

[q] Nec tamen. Hoc tñ aduertatur Seruio, qui dicebat ad solos iustos liberos hoc pertinere, vt debeant ipsi soli qui iusti sunt liberi, reuerentiã patribus. qđ nõ est verũ. Potest ẽt dici, q Seruius bene dixerit, & tamẽ aduersetur alijs, qui illud dicebant, q ad solos iustos hoc pertineret. nam etiã ad naturales tantũ pertinet, vt subijcit. & ĩ. eodem. l. parẽtes.

[s] Quia. Is est, quem nuptiæ. etiam de facto tantum

† In Hũc locũ Gel. lib.13.c.12.13.& 14.

[a] Coras. miscell.c. 20.li.2.

† Transuectionẽ hanc hodie. monstrum vocamus (inquit Bu.) cum equites solenniter recẽsentur.

† decet.

† ducat P.F.

† nubat P.F.

† In al.e. oportet

† cognoscat. P.F.

† In al.e. eum

Iusta inquit Bud. sunt exequiæ.i. sacrificia, q mortuis impendũtur & iusta peragere, est funerãdi officium implere, qđ & parẽtare dicitur. & Coras. li.j.(misc. c.12.

† ex est in P.F.

† In hũc locũ vide Pla. in Eutyphrone.

† P.F. patronæve.

† & quidam parentes vsq; ad tritauũ appellari

† Cassius vsq; in infinitum oẽs.

† P.F. nec tantum

† P.F. vt Seruius.

† etiamsi P.F.

† In q.e. tantum.

Parentes & liberi in infinitum dicuntur.

r m vt inter seruum & ancillam: sed non si incestuosius r sit, secundum Ioan. quia hic patrem non habet infrà. de nup. §. si aduersus. sicut quod dicit is, &c. verum est presumptione iuris: vt s. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. filium. scire enim hoc est impossibile quis cuius filius sit: vt j. de cond. & dem. l. Luc.

P Atentes. CASVS. sicut legitimum patrem filius in ius vocare non potest sine venia: ita parentes naturales filij nõ vocant sine venia.

a Naturales. Et tantũ naturales secundũ Io. & sic no. appellatione parentum etiã naturales continetur. sic s. eod. l. quinque. §. fin. sed arg. cõtra. C. ad le. Iul. de adul. l. 2.

P Atris. CASVS. Titius habebat filiũ emancipatũ, iste filius adoptauit. adoptatus ab isto filio, an in ius vocare põt patrem adoptantis, scilicet Titiũ? Et respõdet quod potest: quia ei non agnascitur: & ex quo non est ei agnatus, nec cognatus. Viuianus.

b Patris, scilicet emãcipati a suo patre. Accur.

c Impune vocabit. Scilicet filius patris adoptiui & emancipati.

d Agnatus. Sed nonne agnascitur auo, cum auus proximus est agnatus adoptanti: vt j. de suis & leg. l. filius? Resp. illud verum est, quando hic adoptãs non esset emancipatus. Hic autẽ emancipatus erat: alias adoptare non posset: vt j. e. l. sed si. §. liberos. ver. parentes. & ideo sublatũ erat ius agnationis per minimã capitis dimi. vt infrà de ca. di. l. tutelas. & sic pr filio nõ erat agnatus per consequẽs ergo nec adoptatus agnascetur auo: vt s. de ado. l. qui in adoptionẽ hodie contra: vt insti. de le. agna. suc. §. vlt. Sed quid si per dignitatẽ eximatur adoptãs de potestate? Dic idẽ, quia nihil ab auo consequitur hic adoptiuus nepos, licet videatur arg. contra. in auth. con stito quæ de di. §. illud colla. 6. z & facit infra eo. l. sed si. § si filius. ver. sed si filius meus. Accur.

A Doptiuum. CASVS Hæc lex dicit quod filius adoptiuus non põt in ius vocare patrem adoptantẽ quãdiu adoptio durat, nisi vel castrẽse peculium vel quasi habet, sed iste filius adoptiuus patrem suum naturalem in ius vocare non potest. Itẽ dicit, quod multis modis quis fit patronus, si manumittat seruum suum: vel detegat collusionẽ. si agã præiudiciali in rem actione contra aliquẽ: & pronũtietur esse meus libertus. Itẽ si iurauero meũ libertũ esse. Sed pone, quod cõpuli libertum, vt iuraret, ne duceret vxorem: vel libertam ne nuberet, amitto quidẽ ius patronatus: sed filius meus naturalis habebit. Item si aliquis instituit me hæredem, & rogauit vt suum seruum manumittam, & manumisero patronus.

e Quã precepto. Si enim præcepto prætoris impediretur, ergo cum venia permitteretur, quod est falsum: vt infra de iudi. l. si nulla. & C. eo. l. q in potestate.

f Castrense. Vel quasi. Accursius.

P Arẽtes[a] naturales in ius vocare nemo potest. Vna est enim omnibus parentibus seruãda reuerentia.

Idẽ lib. iiij. ad edi. VII.

P Atris [b] adoptiui parentes impune vocabit: [c] quoniã hi parentes eius nõ sunt cum ijs tãtum cognatus fiat, quibus & agnatus.

Vlpianus libro quinto ad edictum VIII.

A Doptiuũ [d] patrẽ, quandiu in potestate est, in ius vocare nõ põt, iure magis prætis, quã precepto [e] prætoris: nisi sit filius, q castrense [f] habeat [g] peculiũ. [g] tũc n. causa cognita [h] permittitũ. Sed naturalẽ parentem, nec quidẽ dum † est in adoptiua familia, in ius vocari † [i] [licet] Patronum, [k] inquit, patronã [l] Patroni hi accipiẽdi, sunt, qui ex seruitute manumiserũt vel q collusiones detexerunt: † [l] vel si † præiudicio [m] pronuntietur esse libertus, cũ alioqui nõ fuerit: aut si iuraui [n] eũ libertũ meũ esse. quemadmodũ per contrariũ pro patrono nõ habebor, si cõtra me iudicatũ est: aut si me deferẽte iurauerit libertũ se nõ esse. [o] Sed si ad iusiurãdũ adegi, [p] ne vxorem ducat, ne nubat: [q] impunẽ in ius vocabor. Et Celsus quidẽ ait, in tali liberto ius [r] [patronatus] ad filiũ meũ me viuo nõ transire: sed Iulianus contra scribit: [&] pleriq; Iuliani sententiã probant. secundũ quod eueniet, vt patronus quidẽ in ius vocetur: [s] filius quasi innocẽs [t] nõ vocetur.

g Peculiũ. In eo n. vice patrisfam. fungitur: vt infra ad Maced. l. 2. & ideo in causis quæ sunt de castrensi peculio, non pater, sed filius iurabit de calumnia. sed in causis alterius peculij iurat pater: vt C. de iur a. cal. l. 2. §. quod obseruari. ibi, vel aliã legitimã et cætera. & C. de bo. ma. l. j. & C. de bo. quæ lib. l. fi. §. sin autem in secunda. vers. si autẽ patre recusante, &c. Sed cũ hic filius hodie nõ transeat in eius potestatẽ, an eum sine venia vocabit? Resp. nõ: quia filius dr, & qa succedit ab intestato: vt C. de adopt. l. cũ in adoptiuis. §. sed ne articulũ. in ver. sed si quidem. Et est arg. quod de matre habes s. eod. l. quinq. in fi. quæ similiter nõ habet filiũ in potestate: vt Insti. de adop. §. fœminæ. & hoc quidã, vt Azo. arg. contra: quia per oĩa pnun facta dicitur adoptio, prætterquam ad ius succedẽdi: vt C. de adoptio. l. cum in adoptiuis §. sed si quidem in fi.

h Causa cognita. Id est, venia petita.

i Vocari. nisi ex castrẽsi peculio: & tunc cũ venia.

k Patronum. Masculum vel fœminam.

l Detexerũt. nã si quis seruus vel libertus, vt iudicet ingenuus, facit sibi moueri litẽ a dño vel patrono cum quo collusit, efficitur illius libertus, qui huius collusionẽ detexit: vt hic, & j. de col. dete. l. j.

m Præiudicio. Id est, præiudiciali actione in rem: vt instit. de actio. §. præiudiciales. Et sic no. quod hic sententia facit ius: vt s. de statu. ho. l. ingenuum & infrà de iudi. l. res iudicata.

n Iuraui. hoc casu ero patronus quo ad hoc edictũ, nõ quo ad successionẽ: vt s. de iure pa. l. si iurauero.

o Non esse. Vt j. de iure iur. l. cum qui §. pen.

p Adegi. Id est, compuli. Accursius.

q Nubat. hoc si vt in perpetuũ non nuberet secus est ad tps: vt j. qui & a qui. ma. l. sæpe. licet sit arg. cõtra j. de suis & leg. l. si arrogato. §. si quis libertã. Item hoc intellige quãdo filios tollere potest, secus si est sterilis: vt j. de iure pat. l. adigere. §. quamuis.

r Liberto ius. Scilicet patronatus.

s Vocetur. Scilicet impune.

t Innocẽs. secus si nocens & conscius fuisset: vt j. de in. pa. l. qui contra legẽ quæ est contra. Et no. hic ar. pro feudo. quod licet vasallus fuerit insidiatus dño, quod ipse amittit feudũ, [z] filius nõ sic s. de senat. l. emanci

t Hæc gl. in sua humanitari est secut. Imo. in l. Lucius §. fi. & l. ex facto §. si quis roga eum. ff. ad Treb. & ibi Alex. & hic.

a Susceptus ex cõcubina, patrem nouit, & naturalis vocatur pater §. penu. & vlt. De nupt. Instit. Hunc igitur parentem filius in ius vocare non potest.

a Patris appellatione adoptiuus cõtinetur, vt in hoc casu fauorabili alias nunquam l. fideicõmissum. de condit. & dem. l. si ita quis. De leg. 2.

† habeat P. F.

† ne tum in P. F. ne quidem.

† Con vocare.

† Patronumve.

Sol. ibi quo ad fauorem filij qui per dignitatẽ exiuerat potestatẽ sine venia secundum Bar.

† vel si collusionem detexit P. F.

† vel sequi P. F.

Quasi innocens non vocetur. vide l. qui cõtra legẽ inf. de iure patr.

Sententia quandoque facit ius.

Pro sol. hoius contra. vid. c. j. qui. mo. feu. amitta. col. 2.

emancipatum. §. fi. & l. filiũ. & infra de decu. l. ij. §. emissi. & infra de iure pa. l. diui fres in fi. & inf. de contra. tab. l. 3. §. si emancipatus. ar. cõtra. C. de quæstio. l. diuo Marco. Sed an patre viuente admittetur ad cõtra tab. Distingue. an sit emancipat⁹ vel nõ. j. casu vocatur: secundo non vt infra. de bo. lib. l. quæ itur.

a Is quoque. Vocari. Postea & ex alia causa. Item huic non possunt imponi operæ, nisi fuerit testatoris filius de manumissione rogatus, vt infra de bo. libe. l. qui ex causa fideicom. habet etiam hic filius de manumittendo rogatus bo. pos. cõtra tabu. vt C. de bo. pos. contra tab. quæ pat. & libe. eius. l. j.

Sed si hac lege. CASVS. Si emi seruum eo pacto à te, vt manumittam intra certum tempus, & nõ manumisi: erit quidem liber post illud tempus ex constitutione diui Marci & commodi ad Aufidium Victorinum, & ero sui patronus: vnde mihi debet reuerentiam & hoc quia meis nummis. si autem nummis serui eũ emi prædicto pacto, & non manumisi: nõ ero patronus su⁹. Prostituta. Pone vendidi tibi ancillam eo pacto, ne eã prostitueres, & si prostitueris. sit libera ex constitutione Adriani: ero quidem suus patronus ego venditor: & non tu: cum sit facta libera: & hoc quia prostituisti tu emptor. sed si ego venditor prostitui: nec ego nec tu erimus patroni: & sic illa nulli⁹ erit liberta: & sine venia poterit me vocare in ius. Patronum. Item dicit quod si dedero me in arrogationem, remaneo patronus, & si libertus me⁹ dedit se in arrogationem per mendacium, non fit ingenu⁹, imo remanet libertus: & debet ei reuerẽtiã adhuc licet ius aureorum annulorum impetrauerit, nõ et si natalibus fuerit restitutus. Qui manumittiẽ. Itẽ dicit, quod si ciuitas Bonoñ. manumisit seruum suũ ille seruus poterit quẽlibet de populo in ius vocare sine venia: sed syndicum ciuitatis vocabit venia impetrata. Liberos. Item dictum est s. eo. l. quiq; §. prætor. quod libertus non vocet liberos patroni & parẽtes in ius, illud intelligendum est de parentib⁹ & liberis vtriusq; sexus, masculis & fœminis. Itẽ dicit quod si patronus propter delictum ciuitatem amittat, honorem quẽ habet à liberto amittit. q. d. interim cessabit edictum: si autẽ postea fuerit restitut⁹, competet edictũ. Et dicit quod quo ad quædam cessat edictum: quo ad quædam non. non. n. hẽtur pro patrono vt eidẽ debeatur honor in assurgẽdo, & salutando, in ius tamẽ sine venia non vocabitur. Parẽtes. Itẽ dicit, quod si habeo libertum, & postea dedi me in adoptionem, quod iste libertus me⁹ nõ vocabit in ius istum patrem meum adoptiuum, Itẽ filio meo in adoptionem dato, atq; item nepoti suscepto ex eo etiam in adoptiua familia libert⁹ me⁹ reuerentiam debet: non tamen ei, quem filius me⁹ emancipatus adoptauerit. Item dicit, quod liberi dicunt in infinitũ. Si liberta. Item dicit, quod si liberta mea habet ex me filiũ: ista liberta nõ poterit hũc filium cõem in ius vocare sine venia: nec ille filius hanc matrem libertam meam, Sin autem. Itẽ dicit, quod si filij mei libertum meum accusauerint calũniose, quod isti filij mei amittũt ius patronatus. Itẽ dicit, quod prætor permittit liberto accusare patronũ, si non sit accusatio famosa, sed si patronus iniuria afficiat libertum, poterit talis libertus hunc patronũ in ius uocare, siue actio sit famosa, siue non. Item dicit, quod si ego patronus tutor eram Titij nunquid libertus meus vocabit me in ius sine venia? Rñ. q̃ nõ: Item si ego habeo tutorem, poterit libertus me⁹ vocare istum tutorẽ de suo facto. & forte de meo. Viui.

Pau. li. iiij. ad edi. IX.

Is quoque, qui ex causa fideicõmissi manumittit, non debet i ius vocari: [a] quãuis vt manumittat, in ius vocetur

Vlpia. li. v. ad edict. X.

SEd †si hac lege emi vt manumittã, & ex constitutione diui Marci [b] veni †ad libertatem: cùm sim patronus, in ius vocari non potero. Sed si suis nummis emi, & fidem fregi: pro patrono non habebor. [c] Prostituta [d] cõtra legem venditionis, venditorem habebit patronum, [e] si hac lege venierat, vt si prostituta esset, fieret libera. at si vẽditor, qui man⁹ iniectionẽ †excepit, [f] ipse prostituit. [g] quoniam & hæc peruenit ad libertatem: sub illo quidem, qui vendidit, libertatẽ consequitur: sed honorem haberi ei æquum non est, [h] vt & Marcel. lib. vj. Digest. existimat. Patronũ autem accipimus, etiam si capite minutus [i] sit: vel si libertus capite minutus [k] [sit,] dum adrogaretur †per obreptionem. [l] cũ n. hoc ipso q̃ adrogatur, celat cõditionẽ [m] [suã] nõ id actum videt

b Marci. Et Cõmodi ad Aufidium Victorium: vt C. si man. ita fue. alie. vt ma. l. ij. & iij. secundum Io.

c Nun habebor. Cur ergo in superiori casu pro patrono habebor? Rñ. duplex est rõ. & quia priori casu meis nũmis emi: hic aũt nũmis serui: q̃ conniuentib. oculis dicimus, vt infra, de manu. l. iiij. in prin. & quia in primo fregi fidẽ venditori: hic seruo, q̃ plus sibi valet, q̃ si venditor turpissem. Itẽ quid si non fregi, sed manumisi? forte habet beneficium edicti huius, licet non habeat contra tabu. vt C. de bo. lib. l. j.

d Prostituta. i. proposita ad meretricandum.

e Patronũ. Hoc est ex cõstitutione Diui Vespasiani: vt infra de iure patronatus. l. Diuus Vespasian⁹. vel dic Diui Adriani: vt si man. ita fuerit alienatum ne prosti. l. j. primã veri⁹. Sed vr, q̃ nõ vẽditorẽ seu emptorẽ habeat patronũ, cũ ab eo videat manumissa: vt j. de euic. l. mãcipiũ. q̃ ẽ cõtra. sed certe illud ẽ in ei⁹ præiudiciũ, vt nõ habeat regressũ pro euictiõe.

f Excepit. s. si emptor prostituit. Accur.

g Prostituit. Post iniectionẽ manus: vel post venditionem ante traditionem. vel dic cum postea redemisset: vel alia causa ad eum redijsset.

h Æquum non est. Quia quod quisq; iuris, &c. & sic no. quod nullius erat liberta, & quemlibet vocabat in ius sine venia.

i Minutus. s. per minimã ca. di. vt qa emãcipat⁹ vel in atrogationẽ datus, secus si p maximã vel medi. vt infra, eadem. l. §. si per pœnã. Sed arg. contra insti. de acquisi. per arroga. in prin. Accur.

k Capite minut⁹. q̃d est, q̃d dicit cũ capite minui cũ lex dicat libertũ alienũ nõ posse adoptari: vt s. de adop. l. si pr in fi. Rñderi põt hoc quo ad propositũ, arrogãtis ẽ, nõ pro veritate. Vel dic, q̃ licet fieri non debuerit, facta tñ tenet donec retractẽt, vt in sula per falsa instromenta lataquæ retractatur: per l in teg. testi. vnde valet: vt infra de re iudi. l. diuus:

l Obreptionẽ. i. per mendaciũ quod ẽ in fraude tacendi. vñ non valet cũ effectu: vt C. si cõtra ius vel vti. pub. l. ij. sed suum quis potest adoptare libertũ, non tamen fit ingenuus: vt s. de sta. ho. l. fina.

m Conditionẽ. Cũ alias non inuenires arrogãtẽ

† Sed et si

† P. F. vetit. Al. Feruenit.

† Excipere manus iniectionẽ, est retinere, facultatẽ reprehendẽdæ ita alienatæ, si ea prote prostituta esse sit, vt nõ sit loquutus. Bude. esse

† adrogetur. P. F.

vt fieret ingenuus. Sed & si ius annulorũ acceperit: puto eum reuerẽtiã patrono exhibere debere, quamuis omnia ingenuitatis munia habeat: aliud [ẽ,] si natalib. sit restitutus. nam princeps ingenuum facit. Qui manumittiẽ à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate, singulos in ius vocabit. nam non est illorum libertus: sed reipublicæ honorem habere debet. Et si aduersus rempublicã vel vniuersitatem velit experiri, veniam edicti petere debet, quamuis actorem eorum cõstitutũ in ius sit vocaturus Liberos, parentesque *patroni patronæq;* vtriusque sexus accipere debemus. Si per pœnã deportationis ad peregrinitatem redact' sit patronus: putat Pompo. eum amisisse honorem, sed si restitutus fuerit erit ei etiam huius edicti commodum saluum. Parentes etiam patroni adoptiui excipiuntur: sed tãdiu, quandiu adoptio durat. Si filius meus in adoptionẽ datus sit, à liberto meo in ius vocari non poterit: sed nec nepos in adoptiua familia susceptus. Sed si filius me' emãcipatus adoptauerit filiũ: hic nepos in ius vocari poterit, nam mihi alienus est.

Hic incipit iuriscon. exponere verbum liberos, et verbum parentes, & verbum permissu meo, posita in edicto pretoris, et hoc fit loco summarij vsq; ad §. semper.

Liberos autem secũdum Cassium, vt in parentibus, & vltra trinepotem accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutuò seipsã & filius eius in ius nõ vocabũt. Sin autem liberi patroni capitis accusauerũt libertum paternum, vel in seruitutẽ petierunt: nullus honor eis debetur. Prætor ait, *In ius sine permissu meo ne quis vocet.* permissurus enĩ est, si famosa actio nõ sit, vel si pudorem non sugillat, qua patronus cõuenitur, vel parentes. & totũ hoc cã cognita debet facere. Nam interdũ etiã ex cã famosa (vt Pædius putat) permittere debet patronum in ius vocari à liberto. si eum grauissima iniuria adfecit: [vel] flagellis forte cæcidit.

Patrono debetur reuerentia etiã si tutoria nomine alterius cõueniatur: secus si alius pro eo tutoria noĩe iudiciũ suscipiat.

Semper autem hũc honorẽ patrono habẽdũ, etsi quasi tutor, vel curator, vel defẽsor, vel actor interueniat patronus: sed si patroni tutor vel curator iteruenerit, impunè posse eos in ius

a Habeat. Nisi in contra tab. & in venia: vt hic, & ĩ de iu. an annu. l. pe. & ĩ de bo. li. l. ẽt si ius. ĩ prin.
b Ingenuum facit, Vt infra de na. re. l. quæris. & l. fi. in fi. Accur.
c Ciuitate. Quod fit per defensorẽ ciuitatis, vel maiorem partẽ illius corporis authoritate præsidis: vt C. de ser. reipu. l. j.
d Illorum. Quia nec fuit illorum seruus: vt ĩ. de re. diui. in. l. tantum. §. vniuersitatis. & dic argu. quod ibi no. sed argu. contra infra, de col. illi. l. j. in fi. dic vt ibi.
e Reipublicæ. Id est, ciuitati.
f Cõstitutum. sed videtur quod etiã sine venia, ut infra e. l. in fi. sed dic, vt ibi. & facit: ista qd cuiusq; vni. l. si municipes.
g Liberos. Facit infra qui satisda. cogan. l. iij. §. quod ait. & ĩ. eo. l. quiq; §. parentes. Acc.
h Ad peregrinitatem. Quia ciuitatẽ amisit per deportationem: vnde peregrin' dicitur. vt C. de hæ. insti. l. j.
i Honorem. Quẽ scilicet habebat de salutando, & assurgendo, & similib. In ius autẽ nec nũc ab eo vocari poterit: quia aliud impedit, vt puta deportatio: vt infra de capi. dimi. l. tutelas §. fina.
k Patroni adoptiui. Sed nũquid plures patres adoptiuos habere poterit? Respon. non, sed ĩ plurali ideo loquitur, quia potest esse adoptatus loco nepotis, vnde duos habet parentes, vnũ loco patris, alterũ loco aui. Acc.
l Si filius meus in adoptionem. Et trãsit in potestatẽ patris adoptiui. vt quia auo paterno, vel materno qñ est emancipatus etiam hodie.
m Susceptus. à filio meo in adoptionem dato.
n In ius vocari. s. a liberto meo: vt ĩ. dictũ est. Sed qd erit me auo mortuo, nõne adoptatus vt filius patroni habet beneficium? Resp. ita, secundum. Azo.
o Liberos. Facit ĩ. de verbor. significatione. l. liberorum appellatione.
p Non vocabunt. Ipsa eum, quia patroni filius, ipse eam, quia mater: vt infra eodem, l. quique. §. prætor & §. finali.
q Capitis. Id est. de crimine capitali.
r Accusauerunt. Maiores a xv. ann. & de tali crimine, cui' pœna sit mors uel exilium. & si pduxerunt accusationẽ ad finem: vt infra, de iu. pat. l. cũ patronum. & infra, de bo. liber. l. cũ maior. & l. in seruitutẽ. Itẽ hic accipe per calũniã. Ioã. vt infra de bo. lib. l. cũ maior. l fi. & l. idẽ. l fi. Sed an idẽ in patrono si ipse accusat? Dicunt qdam vtiq;: vt infra, de iure patr. l. eum. imo non, quia loquitur ibi de liberto patris, qui suus dicitur, vt infra de ver. sign. l. licet inter gesta. §. patronos. & ar. p hoc ĩ. de fideic. lib. l. si filius. §. erit. in fi. sed hoc nõ bñ dicit. A.
s Famosa. vt furti.
t Pudorẽ. i. opinionẽ siue famã bonã.
u Sugillat. Id est, diminuat: à suggo gis. vel dic suggillet, id est, aggrauet apud bonos viros: vt C. ex quib. cau. infa. irro. l. verbum. & erit exemplum de cond. furt. quæ non infamat, sed opinionem aggrauat. & idem in interdicto vnde ui, vt infra de obseqjs li. l. honori. & l. licet.
x Patronus. Vel alius pro eo, vt ĩfra proxim. §.
y Grauissima. Secus si leui, vt infra, de iniur. l. prtor edixit. §. præterea. & facit. C. in quibus can. co. cẽ. do. acc. pos. l. ij. in fi li. xj.
z Vel defensor. Secus si alius pro eo, vt infra, proxi. §.
a Interueniat. Sed cur patrono præstatur reuerentia etiam cuiuscunque nomine ipse conueniatur, vt hic dr, & non prestat libertus cuiuscunq; nomine ipse agat: vt infra, eod. l. quæ situm? Respond. ex parte patroni fauor est in hoc quod debetur ei reuerentia. qui fauor producitur cuiuscũq; nomine

Ius annulorum donare, apud antiquos erat id ferme quod equitẽ facere dicimus. Ac cipere vero, equitẽ fieri. Bud.

naturalibus.

Natalibus restituere, hodie nobilitare, vocamus, & nobilitationẽ, natalium restitutionẽ. Bud. qdã legũt *naturalibus*.

patronæue, sed si P. F.

In hunc locũ vide Busson. li. j. Selec. ca. ij.

Si princeps generaliter integrũ restituerit, pristinũ statũ condẽnatus recipit: hic & l. j. C. de sen. pas. l. l. r. §. pen. de postul. Quod si cui tm indulserit, pœnã tm remisit, non etiã in pristinũ statũ restituit. l. tutor, l. ro in insulã, l. gñalit, C. de sen. passis. l. ul tl. C. de gene. abol.

nisi. P. F.

Suggillare pudorẽ, inquit, Bu. metaphoricos ponit pro eo qd' est notã infamiæ inurere. uulgus diffamare dicit.

Istũ tex. Bald. hic mãdatno. ad hoc qp iniuria grauissima ẽ flagellare aliquem. Idẽ si fit percussio in oculos vel sãguis effusio. Bo.

nomine cōueniatur.ex parte vero liberti est pęna: ideoq; non arctatur, si ipse alterius noie agat.quia odia restringuntur:vt infra de lib.& posth.l.cū quidam.Praeterea in l.illa quae situm.si nō ageret libertus,pupillo teneretur,sicq; officiū suum libaeēt dānosum: quod esse non debet.vt ī.ex quibus causis maiores.l.videlicet.& ī fra. quemadmodū testamenta aperiātur.l. si quis ex signatoribus.ideoq; propter necessitatem toleratur.

a In ius vocari. Etiā famosa actione: quia patronus cōdemnato eo nō efficitur infamis de facto: quia per tutorē litigat:nec ipse tutor qui alieno noīe cōuenitur, vt infra de io fa.l.furti §.si quis alie.& fa-cit infra, de obsequijs.l.licet.in fin. Sed quare non representat personā patroni tutor, vt actor vniuersitatis vt ā.eod.§.qui manumittitur.quę est cōtra ? Sol.ſm quosdā hic loquit,quātum de suo facto conuenit.non pupilli eiusdem patroni. Alij dicūt vim faciendam in cuius persona concipiatur libellus,vt si tutoris,obtineat quod hic dicit.si vniuersitatis sit pupilli,quod ibi. Tu dic aliud in vniuersitate, qtū per alium cōuenitur:vt ibi.& aliud in singulari persona:vt hic.Item aliud in procuratore patroni:vt infra de obse.lib.l.honori.& est rō, quia ipse patronus videtur vocari,cū ipse iuret de calumnia. non procurator.vt C.de iureiur. pp calum. l. ij. §. quod obseruari.& §.fin. antem.

† venerit. F. F.

T Illud tritum & vulgatum colligitur ex isto textu,ꝙ uolēti non fit iniuria cō cor. tex.ī l.cū donationis. C. de dona. tex. ī. l.j. §.nū vs.ꝗ adeo. & ibi Bart. not.de iniur. ff.lib. x. Pande.

vocari.[a] Pōponius scribit,& verius est.

Poenitenti & actionē remittenti venia conceditur.h,d.

Paul. lib. ij. ad ed. XI.

QVamuis non adijciat [b] prętor,causa cognita se pęnale iudiciū daturū: tamē Labeo ait,moderandā iurisdictionē:[c] veluti si pœniteat libertū,[d] & actionem remittat: vel si patronus vocat' nō veniat,[e] aut nō iuit'[f] vocatus sit:licet edicti verba [e] non patiantur.[f]

Absente patre praesens filius potest agere pro sua iniuria. B.

Vlpianus lib. lvij. ad edictum. XII.

SI libertus ī ius vocauerit contra prętoris edictum filium patroni sui, quē ipse patronus ī potestate [g] hēt,probādū est absente pre subueniendū esse filio, qui in potestate est, & ei pęnalem in factū actionē, id est,quinquaginta aureorum aduersus libertum competere.

Modestinus lib.x. pandectōn. XIII.

GEneraliter [i] eas psonas quibus reuerentia praestanda ē, sine iussu praetoris in ius vocare non possumus.[h]

: Non videtur in ius vocare, qui affert seipsum paratum defendere.

Papinianus lib.j. responsorum. XIIII.

[j] LIbertus à patrono reus [a] cōstitutus, qui se defendere parat' pro tribunali praesidem prouinciae frequenter [k]

Q Vamuis [casus]. Libertus me' me ī ius vocauit sine venia, & sic tenebit mihi prestare quinquaginta aureos:vt infra.e.l.in cū, & si postea pœnituit,vel ego nō iui.nunqd nō remittiē pena .l. aureo.illi liberto?Et rū.qd sic remittatur. Viuian.

b Quamuis non adijciat. In quibusdam verbis ad iunctis:vt ā.eo.l.quiq; §.h.

c Iurisdictionem.Not.vbi lex non distinguit:nos tamen distinguimus.sic infra de test.l. quae situm. ī fi.argu.contra.ā.de offi.praef.l.2. . Tu dic ſm Bar. hic quod nos nō debemus distinguere, nisi illa lex distinguatur per aliā.vnde oiū iurisōsultus hanc.l.fecisset,per magistralē interpretationem,non debet dici,ꝙ si quis incidit in aliquā pœnam statuti porrigendo petitionem vel exceptionē prohibitā,quod ei non detur excusatio ex pœnitentia.non habemus.l.hnc dicentem.nam verba legis hoc non patiuntur,vt infra de fur.l.qui ea mēte

d Pœniteat libertum.& duobus modis expone. primo qd libertū pęniteat, & actionem remittat qua conueniebat patronum. vtrunque enim est necessarium,Sed an idem erit.C.de iurisdict. omnium iudicum.l.in criminali? Respon.ibi non est loc' pęnitentiae nec ē ibi locus remissioni actionis; cū actio. sit amissa ipso iure,ſm quosdam. Vel dic, quod ibi locum habet pœnitētia vsq; ad sententiā:vt ibi nō. Secundo dic,ꝙ libertum pœniteat,& patroo' actionem remittat,s.pœnalem quinquaginta aureorum vt infra eo.l.pe.& fi.Et sic no.ꝙ commissa fuit pœna ēt ex sola vocatione in ius:licet nō veniat. alias quare remitteret, nisi eēt prius commissa? Alij cōtra. & pro eis. Infra te ra.habe.l.amplius, & secundum eos fit remissio pęnae nō commissae.

e Edicti verba. Quae non habem' in hac parte: sed erant talia:vt infra l.fin.

f Non patiantur. s. fieri remissionē pœnae commissae, vel secundo dic,scilicet,remissionem pęnae non commissae,& secundū hoc licet offendere verba legis tantū. Ar gu.cōtra ī.de exer ci.l.j.§. si is qui nauē.ver.sed si scien te.sed certe hic offenduntur ex permissione hui' legis. alias esset secus. Accur.

Cōmissa pœna, id est īcursa.

Ne hoc caput vacet. accipiendum est de ijs personis, quae parētū loco habentur,vt socero, socru nouerca arg. §. affines.in isti.de nupt. Egu. Baro.

SI libertus [casus]. Libertus meus filium meū sine venia ī ius uocauit: nunqd filius meus poterit agere aduersus hunc libertum ad pœnam. l.aureorum? Et respondetur quod sic.

g In potestate.Idem multo magis ī emācipato: vt infra.e.l.sed & si.§.si fil us.nā in potestate filio existēti nulla dabit actio ſm has leges,nisi in casib.& idem de eo dubitabatur,vt infra de act.& ob.l. si filiusfamilias.& l.in factum.hodie vero aliud est : vt dicemus infra de iud.l.si longius. §.si filius.

h GEneraliter. Non possumus.ergo nullū senē vt infra de iur.immu.l.semper,& nullū clericū & nullū magistratū suū:quod e falsū.Dic ergo ꝙ refertur ad eas personas tm̄,quae sunt in edictu. ā.eo.l.quiq; §.praetor.sunt & alię, quae nec ēt cum venia vocari possunt:vt ā.e.l.ij.iij.& iiij.j. respon. & propter hoc dicit pęnae in d.l.semp.alios aūt oēs sine venia vocare possumus.Ad quid ergo haec lex est facta,cū nihil adijciat?Resp.qa nō ē nouū, &c. vt infra ad leg.Aqu.l.si seruus seruum.§.inqt verbum eo,praeterea pōt dici ut adijciat de socero & socru,qui parentis locum obtinent,vt infra sol. ma.l. quis parentis.& insti.de nupt.§.socrum. Accursi.

LIbertus [casus]. Ego accusaui libertum meū, nunc non procedo in accusatione.libertus me' interpellat iudicem,vt faciat,quod ego procedā,nō videtur me in ius vocare talis libertus.

i Reus,Id est, accusatus.

k Frequenter. Id est, eum praetorem inquietat & sollicitum reddit quatenus faciat citari accusatorē.s. patronum,& de cā cognoscat.s.praeses,& debito fine decidat. Quid ergo si vult eum patronū de calūnia puniri,& hoc petat,vel velit aliquod ī eū retorquere crimen reaccusando eum ? potest forte sine pœna,sicut & patronus hoc sine pœna cōmittit ī libertū:vt infra de bo.lib.l.qui cū maior.§. si libertus.

Diſtigue ī an debeamus vbi lex nō distinguit.

a Vocare. Vt ob hoc incidat in hoc edictum.

LIbertus aduersus. CASVS. Super causa q̃ contra me habebat libertus meus, iudicẽ sibi petiit delegari, & super hoc libellum dedit, nunne videt me in ius vocare? Et resp. ꝙ non videtur.

b Libellum. supplicatoriũ vt iudex delegetur, non vt ipsum coram pręside conueniret, vel coram principe: sed vt super causa quã cõtra patronũ hẽt, iudex delegaretur. alioqui contra: vt ĩ. e. l. j. & l. quamuis. Vel ẽt dic; ꝙ sola libelli conuentionalis datio non facit vt videatur vocari in ius: nisi nuntius mittatur. Accursi.

Tu dic quod hic libellus, fuit oblatus simpliciter: ibi vero emanauerat citatio

c Remissa, quasi inciderit in eã, sic quærit an videatur esse remissa ꝑpter rescriptũ. sed rñdetur pœnã non esse remissam: quia nec fuit commissa: ut ĩ. de verb. obl. l. decẽ §. sed & si decem.

non dissimulando.

videtur, R. F.

d Patronum videtur. Quo ad pœnam huius edicti, sed quo ad perpetuationem actiõis annalis & prætorię sufficit dari principi libellum: & ad eum rescribi: vt C. quando lib. princi. da. l. j. & ij. quæ est contra.

ADDITIO

Solue secundum Bartol. sic, & dic, quod quantum ad interrumpendum præscriptionem libellus habet vim citationis. vt ibi, secus quantum ad pœnam huius edicti vt hic.

e QVæsitum Suã. Scilicet tutoris.

interpellat patronum accusatorem in ius vocare [a] non videtur.

Libellus vim citationis non habet Bartolus.

Pau. lib. j. quæst. XV.

ij LIbertus aduersus patronũ dedit libellum, [b] nõ dissimulato se libertũ ei⁹ esse. an si ad desiderium eius rescribatur, ẽt remissa [c] edicti pœna esse videatur? Respondi, Nõ puto adhuc casum edictũ prętoris pertinere. Neq; enim qui libellum principi vel præsidi dat, ĩ ius vocare patronum videtur. [d]

Libertus alieno nomine põt in ius vocare patronum sine venia. Barto.

Idem libro ij. responsorum. XVI.

QVæsitum est, an tutor pupilli noĩe patronam suam [e] sine ꝑmissu prętoris, [in ius] vocare possit? Respõdi, eum, de quo quærit, pupilli nomine etiam patronam suam in ius vocare potuisse [f] sine permissu prætoris.

Cogitur quis ad implendum quod apud acta promisit. Bart.

Ide li.j. Senten. XVII.

EVum, pro quo quis apud officium [g] cauit exhibere cogit. Iẽ [†] qui [†] apđ acta [h] exhibiturũ se esse quem [i] promisit, [k] & si officio non caueat, ad exhibendũ [l] tamen cogitur.

In P. F. est eum.

cũ quis.

Inuitus quis de domo non debet extrahi: sed ibi existens poteſt verbaliter citari: et contra contumacem fit missio in possessionem. Bar.

Caius li. j. ad legem xij. tabul. XVIII.

PLeriq; putauerunt, nullũ de domo sua in ius vocari licere: quia domus tutissimũ cuique refugium atq; receptaculum sit: eumq; qui inde in ius vocaret, vim inferre videri. [m] [†]

Paulus libro primo ad edictum. XIX.

SAtisq; [n] pœnæ subire eum, si non defendatur & latitet. Certum [.n.] est, [o] quod mittitur aduersarius in possessioné bonorum eius, sed si aditum ad se præstet, aut ex publico cõspiciatur: [p] rectè in ius vocari [q] cum Iulianus ait.

Caius li. j. ad legem xij. tabul. XX.

h Acta. Ideſt, coram iudice. promisit tamen alteri parti: vt sic differat à casu præcedenti & hoc subijcit. & si officio, &c.

i Quem. Id est aliquem, &c.

k Promisit. Scilicet actor.

l Ad exhibendũ. Non est proprium nomẽ actionis, sed factũ denotat, agitur ergo condictione certi ad interesse: vt infra, qui satis. cog. l. ij. §. pen. Alij dicũt agi ad exhibendũ actione; vt exhibeatur ei cuius interest exhiberi. vt infra ad exhi. l. iij, §. sciendũ. qđ nihil est. Sed quid hęc lex ad titulum facit? Rñ. quia pro hoc in ius vocabitur, vt exhibeat reũ, sicut promisit alioqui si non exhibeat, ad interesse condemnabitur.

PLerique. CASVS. Hæc lex dicit, quod nemo đ bet vocari de domo sua in ius. l. non debet extrahi inuitus & duci ad ius: sed ĩ bona istius debitoris latitãtis mittet, aduersarius, sed si ꝑmittat se vocari ad ius tñ verbis. sed si vadat ad vineam, re & verbis vocari poterit. & hoc vsque ad l. neque. V.

m Inferre videri: & iõ prohibitũ est: vt ĩ. de iusti. & iur. l. iij. in fi. & iniuriarũ tenet, ut ĩ. de iniur. l. qui in domũ alienã. & est sic ĩ. de fideic. libe. l. si eum. in fi. & ĩ. de reg. iur. l. nemo de domu. Accur.

† Hinc Cic. ꝓ domo ad Põtifi. Quid ẽ sanctius. quid omni religione munitius, quã domus vniuscuiusque ciuiũ? hic aræ sunt, hic foci, hic dij penates, hic sacra religionis ceremoniæ continentur, hoc ꝑfugium ẽ ita sanctũ omnibus, vt inde arripere nemini fas sit.

n SAtisq;. Imo nõ ẽ satis, cũ & pęna possit ei imponi, vt ã. si qs ius di. nõ ob. l. j. ĩ prin sed ibi in cõtẽptũ iudicis ire nolebat. hic nõ in cõtẽptũ, sed ob aliquã cãm licet nõ iustã: vt ibi dixi.

o Certum. n. est. Videtur ꝙ tantum contra latitãtem, id est, turpiter se occultantem detur possessio. sed certe imo sufficit, si non defendatur, vt fiat missio, sed venditio non fit, nisi contra latitantẽ fraude: vt infra ex quib. cau. in poss ea. l. fulcinius. §. cũ hoc. & §. quid sit, & §. adeo. & fiebat olim hæc missio in omnia bona occasione etiam paruli debiti, hodie vero pro mẽsura debiti declarati: vt infra ex qb. cau. l. j. & in auth. de exhi. & intro. §. si vero semel. ver. igitur. ibi. tunc secundum. col. v.

p Cõspiciatur. No. multũ facit oculorũ inspectio: vt infra. de acq. pos. l. quod meo. §. si venditorem.

Oculorũ inspectio multũ operatur.

q Vocari. s. verbo, vt hic nõ te, vt ĩ. eo. l. sed & si is.

f Potuisse. Nisi sit actio famosa, secundum M. vt C. si tu. non gess. l. j. & C. de obse. a li. pa. præstan. l. j. Tu dic etiam famosam nomine pupilli posse intẽdi actionẽ per hanc l. quæ non distinguit: sed nõ accusationem: & sic loquitur l. illa. C. si tu. non gest. l. j. sed sup actionem famosam non põt. & sic loquit. C. de obs. li. l. j. & ſm hanc vltimam distinctionem loquitur infra de iniur. l. non solũ. §. si mandato. ver. q̃ q̃ ibi, ex quibus apparet, &c. nam ibi nole suo agebat pro iniuria facta vxori qđ nõ põt ut ibi dicit

EVm. CASVS. Promisisti te mihi exhibiturum Titium, & hoc iudici vel mihi aduersario promisisti. teneris quidem exhibere.

g Officium. i. officiales, s. satisdãdo vel ꝑmittẽdo se illum exhibiturũ & ex tali pacto officiali acquiritur actio vtilis. vt infra tẽ pup. sal. fo. nõ quasi. in prin.

Sed

Sed etiam a vinea; & balneo, & theatro nemo dubitat in ius vocare [a] licere.

Pau.lib.j.ad edi. XXI.

Sed etsi [b] is, qui domi est interdū [c] vocari in ius potest: tamen de domo sua nemo extrahi [d] debet. †

Impubes constitutus in patris potestate vocari nō potest verbaliter, nec etiam realiter, id est, capiendo personam. Bar.

Caius libro j. ad l… tabul. XXII.

Neque impuberes, neque puellas, qui alieno iuri subiectæ essent, in ius vocare permissum [e] est. Qui in ius vocatus est, duobus [f] casibus dimittendus est: si quis eius personā defendat, & si, dum in ius venit, de † re transactum fuerit.

Marcianus libro iij. Institut. XXIII.

Communis libert[9] licet pluriū sit, debet a prætore petere, [g] vt ei liceat vel [h] quendā ex patronis † in ius vocare: ne in pęnam incidat ex edicto prętoris.

Vlpianus lib. v ad edictum. XXIIII.

In eū, q aduersus ea facit, [i] quinquaginta aureorū † iudiciū datur: quod neque hæredi, neque in hæredē, nec vltra annum [i] datur.

Qui pœnam hic insertā nō potest soluere, luat in corpore, Bar.

Modestinus libro j. de pœnis. XXV.

Si sine venia edicti ĩpetrata libert[9] [k] patronum in ius vocauerit: ex querela patroni vel supradictā [l] pęnam, idest, quinquaginta aureos [m] dat: vel a pręfecto vrbi quasi inofficiosus [litigator] castigatur, si inopia [n] dignoscitur laborare. †

TITVLVS. V.

SI † QVIS IN ius vocatus [o] non ierit, siue quis eū vocauerit, quem ex edicto non debuerit. †

Non videtur fideiussorem dedisse, qui dedit eum, qui fori priuilegio tutus est: nisi & renunciauerit.

Vlpia.li.j.ad edict.i. I.

Si quis in ius vocatus fideiussorem dederit in iudicio sistēdi causa non suppositum iurisdictioni illius, ad quem vocatur: †

a Sed etiam. In ius vocare. & si nō præstet aditum etiam re.

b Sed & si. Id est, quamuis.

c Interdum. Vt quando ex publico conspicitur, vel præstat aditum.

d Nemo extrahi. Sed nec quælibet matremfamilias: vt C. de of. diuer. iud. l. j. secūdum Ioan. Item hoc in causa ciuili: secus in criminali: vt in auth. vt. nul. iud. §. si vero quis cōprehēsorum. col. ix. Et secūdum hoc nota quod vocatio alia est verbo tantum: alia re & verbo. de prima sunt tria exempla: vt in matremfamilias: vt modo dixi: Item ille qui est in domo sua si præstet aditū ad se: vel ex publico cōspici se patitur: alias nec verbo vocat: vt dicitur hac lege. Idē ille qui a delegato vocatur, & qui ab arbitro multo magis: vt in auth. de exhi. §. si vero semel vesic. si vero etiam quidam. col. v. alij autē omnes possunt vocari verbo & re vt trahantur inuiti. cum. n. sit certis personis datū priuilegium, constat alijs denegatum: vt infra ad municip. l. i. & inf. de iud. l. cū prætor.

Neque. CASVS. Filiūf. in ius vocare non possū. deinde duos casus recenset quibus vocat[9] in ius lipune nō venit. primus est, si ab alio defendatur. Secundus, si de negotio fuerit transactum.

e Permissum. Dicunt quidā: verum est sine venia. tu dic etiam cum venia sed pater tenetur de peculio in quantum locupletius est peculium: vt infra de pecu. l. j. §. si cum impubere. sed si essent sui iuris: possunt vocari cum authoritate tutoris: vt infra, de admini. tu. l. j. §. j.

f Duobus. Quibus interuenientibus non cōmittitur cautio iudicio sisti: vt j. si quis cau. l. ij. in prin.

Communis. CASVS. Si ego & tu habemus libertum, non poterit talis aliquem nostrum in ius vocare sine venia impetrata. Venia.

g Petere. Ar. quod res communis cuiuslibet dicitur. ar. contra supra eod. l. sed & si hac §. qui manumittitur.

h Vel. Id est. etiam.

In eum. CASVS. Si libertus nocet patronum in ius sine venia, præstabit l. aureos. quos si præstare non potest, castigabitur: vt in l. seq. Viuia.

i Vltra annum. Cum sit prætoria & pęnalis: vt infra, de act. & obl. l. in honoratijs. & inst. de perpe. & tem. act. §. j. Accur.

k Si sine. Libertus. Vel filius patrem: vt insti. de pœ. te. lit. § fi.

l Supradictam. Vt supra l. proxi. & l. si libertus.

n Aureos. Quod hic aureos dicit, in insti. de pę. te. li. §. fi. solidos appellat. vn de collige aureum & solidū idē esse. & lxxij. aurei faciunt libram auri, vt C. de suscep. & arc. l. quotiescunque. Itē, quæro, an hæc pęna locū habeat vocatis illis psonis in ius sine venia q̄ sunt in ij. & iij. l. huius tit. & iiij. Resp. cū hæc pęna a prætore tātum sit inducta, in his personis tantū locum habet, quæ eius edicto cōtinētur: nō quæ iure ciuili prohibentur: cum pęnas restringere debeamus: vt infra, de pœ. l. pen.

n Si inopia. Cum .n. deficit qs in pęna pecuniaria, supplet corpus: vt hic, & j. de pę. l. j. in fi.

o SI QVIS in ius vo… &c.

Quid hic tit. differt a superiori, si quis ius di. non obtem. Respon. in qua iuor, vt ibi dixi in fin. i. huius gloss. tribus modis, & que est gloss. iij. leg. prima.

Si quis. CASVS. Vocaui te ad iudiciū peto fideiu. iudicio sisti: tu dare vis sed talē q nō est subiectus iurisdictioni illius iudicis ad quem te voco. non teneor illum fideiussorem recipere: nisi ille renunciet priuilegio suo.

p Dederit. i. dare voluerit, secūdum P. vel verius proprie. Sed q hæc lex facit ad ti? Resp. olim liberabatur, vt non caderet in inobedientiam iudicis: siue ipse vocatus uadat, siue aliū mittat qui satisdaret. vt infra proxi. tit. & infra qui satisda. cog. l. si vero §. fi. si ergo non est fideiussor idoneus nec ipse vadit, cadit in edictum. sed hodie & ipse ire & fideiussorem dare dēt: vt C. de lit. cont. auth. offerat.

Ista gl. est no. secūdū Bal. ad hoc, q iudex in causa criminali potest incipere a captura, & extrahere delinquētem de domo propria Bol.

a Hinc sumpta ē l. de dolo de diuersis reg. iuris.

† Ad hoc vide bonam glo. in clem. causam su per verbo, n domo. elec.

In P. F. *neque impuberes puellas, quæ alieno iuri subiecta sunt in ius vocare, &c.*

† In q. e. es.

† In q. e. fuis.

† Fecerit. P. F.

† In q. e. *ex hoc edicto prætoris.*

Aureus & solidus in iure idē sunt.

† *vel quinquaginta aureorum pœnam dat*

† Idē aduersus furem constitutū est Exod. 22.

† Hic tit. in nōnullis exēp. proxime sequen. post ponitur. Pandectæ tñ Florentinæ hūc nostrū ordinem seruant.

† *Siue per eum cauerit per quē ex edicto non debuit.*

† *Vocatus est.*

pro non dato a fideiussor habetur, nisi suo priuilegio specialiter b renuntiauerit.

Citatus in termino debet cõparere. alias multaliitur, nisi ex causa excusetur, vel non interfuerit actoris ipsum in termino comparere. Bar.

Paul. li. j. ad edict. II.

EX quacunq; c causa ad prætorẽ, vel [ad] alios, qui iurisdictioni præsunt, in ius vocatus venire debet: † vt hoc ipsum sciatur, d an iurisdictio † eius sit. Si qs in ius e vocatus non ierit: ex cã, e à cõpetente iudice mulcta f ꝑ iurisdictione iudicis damnabitur: rusticitati g .n. hominis parcendũ erit. Itẽ si nihil intersit h actoris, eo tpe in ius aduersariũ venisse: remittit prætor pœnam: puta quia feriatus i dies fuit.

In obligatione facti post moram, succedit obligatio & actio ad interesse Bar.

Vlpianus lib. xlvii. ad Sabinum. III.

CVm quis in iudicio † sisti promisit, neque adiecit pœnam, si status † non esset: incerti k cũ eo agẽdum esse in

a Pro non dato. Quare hoc cum saltem in suo foro pro hac promissione possit conueniri, nec .n. turpe promittit, vel tale quod non valeat: imo etiã corã eodem iudice, vbi caner, conueniri potest rõne contractus. vt infra de iu.l.oẽm & l.cum furiosus §.j.& de actio. & ob.l. contraxisse. Ad hoc dicunt quidam habetur pro nõ datu quo ad proficuum dantis. sed hoc nihil est. Alij dicũt, hoc speciale, vt licet hic caueat, non tamen ibi conuenitur, vt in mercatura aduena: vt infra de iudi. l. heres. §. at si quis sed lo. dicit, licet ratione cõtractus hic denit forum, nõ tamen datur iurisdictio ratione iudicis nisi hoc conueniar coram quo iudice sint: cum forte plures habeat iudices in eodem loco hic fideiussor, & quodam speciali priuilegio eligere possit: sicut est in scholaribus: & secundũ hoc non fori sed iudicis priuilegia renuntiat. Tu potes attenare vt dicas, quod licet ratione contractus hic sortiatur forũ verum est, si ibi inueniatur. sed per hoc pactum. f. renuntiationis erit hoc plus, vt etsi ibi non inueniatur, tamen sit remittendus, vt in delictis: vt in auth. vt nul. iud. §. si vero quis comprehensorum. col. 9. Item nonne videtur eũ approbare ex quo recepit? vt infra de fideiuss. l. j. in fi. Resp. ibi dicit de non idoneo quo ad facultates: secus in nõ idoneo quo ad facultatem conueniendi. vt infra ead. l. dr. & fi. Bar.

b Specialiter. No. specialiter. nam generalis renuntiatio nõ valet: vt infra si quis cau. l. sed & si quis. §. quæ sitũ. & facit infra qui satis. cog. l. si fideiussor. in fi. j. rñ. & infra. nau. cau. sta. l. debet §. itẽ. sed hæc renuntiatio vr non valere: vt s. de iu. om. iu. l. si cõuenerit. sed ibi tractabatur de iurisdictione danda ei, qui non habebat: hic autem habebat. & si non habebat, eo ipso tamen quod ibi cauebat, ratione contractus tenebatur ibidem. Accursius.

EX quacunq;. CASVS. Si dubium est vtrum sit de iurisdictione illius iudicis, ad quẽ te voco. venire debes, vt sciatur an sis. Secũdo dicit, qđ si voco te in ius, & nõ venis, punieris: nisi sis rusticus. nã rustico pœna remittitur. Item si feci te vocari ad ius in die feriato, & non venis: remittitur tibi pœna. Vi.

c Ea quacunq;. Criminali vel pecuniaria.

d Sciatur. Sed quõ hic iudex in sua propria causa fert sniam? Resp. non est propria nam ipse nõ agit: imo ille qui vocauit eũ agere videtur. Itẽ emolumẽta & damnum non habet: vt infra quan. ap. sit. l. j. §. in propria. Et distingue hic: quia aut certũ est, quod est de iurisdictione sua: & tũc venire debet: alias punitur vt s. si quis ius di. nõ ob. l. j. in prin. Aut certũ est qđ nõ est: & tũc nõ tenetur venire: vt s. de iurisd. om. iud. l. fi. Aut est dubiũ: & tunc venire debet: vt hic. & tenebit hoc iudicium, quo pronuntiabit se iudicem esse, vel non esse: vt hic, & infra, de iud. leg. si quis ex aliena. & l. a. §. sed & si dubitetur. & sic vero t a de hoc inquirit. vt infra si qs cau. l. si eũ in prin. & si sibi non opponatur aliquid, quod nõ sit iudex, cognoscet de facto principali: & tenebit etiam illud iudicium ratione dubitationis: vt infra ad muni. l. de iure. j. rñ. & s. de li. causa. l. ordinatã. in fin. primi casus. & C. si contra ius vel vti. pub. l. a. & C. si aduer. rẽ iud. l. a. vnde nõ põt dici non valere snĩam, quasi a non suo iudice dictã: vt C. si à non compe. iudi. l. fina. cum partium consensu iurisdictio ꝓrogata videatur: vt infra, de iud. l. t. Et no. quod hic dicũt quidam, quod etiã causam suspicionis ipse, qui recusatur debeat examinare, sicut examinat causam iurisdictionis, quod non est verum: cum nihil sit tam graue, quam coram suspecto iudice litigare: sed arbitri eligantur: vt C. de iudic. l. apertissimi. & extra, de appel. ca. secundo requiris.

e Ea causa. Not. ex causa. nam rusticitati parcitur, vt hic subijcit. & competentem iudicem vocat eum, qui vocauit, licet is de iurisdictione eius non sit: alias autem non, licet sententia teneat ratione dubitationis inter non suos: vt dictum est. nõ tamẽ mandabit eam executioni, nisi suus iudex ea ratione iudicantis: vt infra, de bo. aut iu. pos. leg. cum vnus. §. pen. & infra, de re iudic. l. à diuo Pio. §. j. de iudicijs. l. properandum. §. sin autem reus.

f Multa. i. pœna quæ dabitur fisco: vt C. de modo mul. l. j. quæ pro iurisdictione iudicãtis imponitur: vt hic. & supra. si quis ius di. non ob. in prin. vt plus scilicet puniat maior iudex, quam minor: vt C. de modo. mul. l. eos.

g Rusticitati. No. parci rusticitati: vt s. de iur. om. iudi. l. si quis id. §. doli. Accur.

h Intersit. Not. hanc pœnam fisco dandã imponi, si intersit actoris. sed nõ videtur in pœna debere inspici interesse: vt institu. de inut. stipu. §. alteri quæ est contra. Sol. hic in pœna. i. mulcta a prætore indicta. sed secus in conuẽtionali pœna: vt infra de ver. obl. l. stipulatio ista. §. alteri.

i Feriatus dies. Idẽ & si iudex se absentauit: vt j. de arbi. l. arbiter. secus si actor nõ fuit: vt no. j. de eo p quẽ fa. est l. fi. §. j. sed dic hic i fisco. ibi i aduersario, idẽ si locus, vbi fuit vocatus, periculosus sibi erat: vt infra si qs cau. l. a. §. pe. ibi, cũ iñ, &c. sed quid si fuerit vocatus pro eo, quod etiam die feriato agitur: vt sunt multa: vt j. de ferijs. l. a. & l. 3? Resp. venire debet: vt j. de adul. l. miles. §. sexaginta. No. ergo die feriato aliquẽ ad iudicẽ venire nõ compelli. sic infra de fer. l. 2. & 3. & infra. de dam. inse. l. 4. §. postulare.

CVm. CASVS. pmm isisti mihi aliquem sistere in iudicio. non sistis. modo agã contra te actione ex stipulatu ad interesse.

k Incerti. i. actione ex stipulatu, quæ datur ad incertum. i. ad interesse: vt inst. de verb. ob. in prin. secundũ quosdam. Tu dic condictione incerti. i. ad incertũ. i. ad interesse condictione certi: vt diximus in fra si cer. pe. l. certi condictio. in princ. & secundum hoc videtur esse in obligatione. vel dic incerti. i. ex stipulatu ad hoc vt sistatur in iudicio.

† Tu exẽplifica in exẽplis, q in dubio teneri cõparere eo tam ordinario alle gaturi exemptionis priuilegiũ. con cor. tex. i ca. j. & ca. cum personæ. de priui. lib. 6. hoc etiã dicit text. in l. si qs ex ali. in fin. ff. de iud.

† iurisdictionis.

† Modo ea numero eo in sit, quos i ius vocari oportet. alioqui si nõ debuit omnino vocari, vt magistratus, aut certe sine permissu prætoris, vt patronus, & cæteri, de quibus l. a. 3. & 4. s. prox. tit. venire nõ debet, ac si ducatur iniuriarum: vel l facti ũ age re potest. Egiu. Bar.

† Istã gl. dicit sing. Bald. hic ad hoc q potest discutere si ue cognoscere de exceptione suspicionis, tãgẽdo ipsius ꝓpriã personã. Bo.

† iudiciũ statum.

Die feriato nõ compellit qs ad iudicẽ venire.

Interesse aliquãdo venit in obligatione.

a Interest. No. hac stipulatione iudicio sisti, venire interesse: vt hic, & infra qui satis. cog. l. 2. §. ī. de verbor. oblig. l. quoties quis in prin. & facit infra, de arbi. l. diem proferre in fin. Item no. quod vbi facti promittitur, interesse venit in obligatione: vt hic, & infra rem ra. hab. l. In stipulatione. & l. si commissa. & infra, de euict. l. si ita quis. Sed qd si adiecit pœnã, & est minor, quã interesse, nũqd ad interesse agere poterit? Resp. sic, nisi nouatio fuerit, quæ præsumitur secundũ vetera iura: vt infra, de ac. & obl. l. obligationũ. §. si. hodie nõ: vt C. de nou. l. fin.

† Satisdent, quãdo inueniũt fideiussores. Egi. per.

† Cautũ dent quãdo non inueniũt fideiussores. Egid. per.

id, quod interest, a verissimum est: & ita quoque Celsus scribit.

TITVLVS. VI.

IN IVS VOCATI

vt eant, aut satis, † vel cautum dẽt. †

Fideiussor de veniẽdo ad iudiciũ debet dari idoneus: & cõiuncta persona habetur vt idonea: & recusãs eos recipere punitur.

Paulus. li. j. ad edict. I.

Dicto b cauetur, vt fideiussor iudicio sistẽdi cã dat^c, pro rei d qualitate locuples detur: exceptis necessarijs personis. ibi enim qualẽcunque accipi iubet: veluti pro parente, vel pro patrono. †

IN IVS VOcati vt, &c.

Olim enim euitabat multã siue ipse iret siue alium mitteret, qui satisdaret ipsum sistere: vt supra titu primo, leg. prima. hod. e cõtra: vt ibi dixi. vel dic etiam hodie esse satis si ille qui vadit, pro eo sit paratus suscipere iudicii animo transferendi in se obligationem: vt infra, de sol. l. solutionem. aliquando vtrunque interueni re necessarium est: vt in auth. offeratur. quæ est C. de lit. contest. & primo impropriè dicitur fideiussor. vel dic tertio aut, pro &, accipi, vt C. de verb. sign. l. pen. & sic concordat cum iure nouo: vt in sum. Accur.

† P.F. veluti pro parente patrũ no

† debet

Callistratus lib. j. ad edictum monitor. II.

Item pro patrona e liberisve suis, vel vxore, nuruve. tunc. n. qualiscunq; fideiussor accipi iubetur, † & in eũ, f q. non accepit, cũ sciret eã necessitudinẽ g personarũ, quinquaginta aureorum iudicium competit.

Paul. lib. iij. ad edi. III.

Qvoniam pro locuplete accipitur fideiussor in necessarijs personis.

Qui vnum de duobus fecit, nihil fecisse videtur.

Vlpianus libr. lviij. ad edictum. IIII.

Qvi duos hoĩes h in iudicium i sisti † promisit: k si alterum exhibeat, alterum nõ: ex promissione nõ videtur k eos stitisse: † cũ alter eorũ nõ sit exhibit^9.

TITVLVS VII.

NE QVIS EVM

qui in ius vocabitur, † vi eximat.

Primò commendat edictũ. secundò incipit exponere secunda ibi, Deniq;. Et incipit exponere verbũ, quis, positum in edicto in §. Offidius exponit verbum eum. & breuiter h d. Qui exemit eum, qui nõ debebat trahi ad ius ratione personæ vel fori, hoc edicto non tenetur.

Vlpianus li. v. ad edi. I.

Dicto. CASVS Conuenio te, & peto fideiuss. iudicio sisti dari, debes quidẽ dare fideiussorẽ pro rei quantitate, id est, pro magnitudine rei quæ petitur. Excipiuntur ab ista regula coniunctæ personæ, in quibus casib. qualencunque fideiuss. tenetur accipere actor. & si non recipiat, punitur actor in quinquaginta aureis. est ratio, quia habetur pro locuplete. Vinia.

b Edicto. Quod non habemus nisi in titu. vt hic dicitur.

c Datus. i. dandus. sic tempus pro tempore ponitur infra de leg. 3. l. etiam § j. in glo. j.

d Pro rei. Hæc dictio rei, potest esse generis fœminini, vt sit sensus. i. pro magnitudine causæ: vt ſ. qui satisd. cog. l. si vero. §. fin. & infra, de verbo. signi. l. quos nos hostes § j. Item masculini, vt sit sensus i. pro cõditione rei conuenti vel accusati, vt in criminali cautius caueatur quam in ciuili: vel vt etiam in carcerem detrudatur: vt infra, de cust. reo. l. j. 2. & 3.

e Item pro patrona. De eo dicitur secundũ Io. qui pro patrono fideiubet vel pro parente, non de patrono vocantis, licet hoc quidam dicant. nam tũc rato accideret, qd suã necessitudinẽ ignoraret: vt infra, l. prox. & qa ille casus ponitur infra, qui satisd. cogan. l. 2. §. prætor. Sed quaro hæc iniquitas sit qd actor compellitur minus idoneum fideiussorem recipere? Respond. quod habetur pro locuplete, vt IIra, l. quoniam. Sed adhuc quęriĉ quare hoc? Respon. habuit ius pro constanti, quia necessarius necessãrium illaqueatum nõ sinat: * ideoq; se iudicio præsentabit. quis enim vnquam carnem suã odio habuit? vt infra. de recep. l. 1. a. Est & alia rõ: quia si patronus pro liberto fideiubeat: saltẽ timore patroni se præsentabit libertus econtra si libertus fideiubet pro patrono, cogitabit patronus, qd si libertus haberet damnũ pro se hoc esset suũ, qa bona liberti ad patronum pertinebunt, vt instit. de succes. libe. in prin. & idem in similib.

f In eum. Scilicet agentem.

g Eam necessitudinem. Forte vel similem, vt argu. ſ. ad leg. Aqui. l. illud.

† in iudicio P.F.

1 Adde tex. I e. de fleat peccator. cũ gl. de reg. iu. extra.

† stetisse P.F.

* Cotas. lib. 4. mitiell. c. 10. contra gl. & dd. uule eum, qui experiri velit contra necessarias sibi personas, cogi accipere quẽcunq; fideiussorẽ. Ego vero magis adhæreo glossæ cuius expositio magis accedit ad verba t. e. re patet ex his verbis, quẽ nõ acceperit, eum sciret &c. nã qui parentem aut patronã, aliosue sibi cõiunctos I ius vocat, nõ cred. ẽ ignoraref coniunctionẽ A. Pers. vocatus est

Qvi. CASVS Promisisti mihi sistere duos, & vnum stitisti tantum, non videris stitisse quod promisisti. Vinia.

h Qui duos homines. Liberos vel seruos.

i Promisit. Sub pœna

k Non videtur. No. nihil actum esse credimus, &c. vt hic, & C. de his qui. vt indi. & ad Syl. l. cum Syllanianum. in fi. hoc tamen de mero iure intelligitur. nam de æquitate ob. exceptio pro parte, si pœna petatur in totum, vt infra si quis cau. l. si seruus §. si plurium. nisi per contumaciam alterum non exhibuisset, vt infra de col. bo. l. j. §. si cum duobus. vel in dict. §. si plurium. speciale in seruis: vt ar. insti. de nox. §. in fum. & facit ad hanc legem infra, ad Syl. leg. si quis in graui. §. quod ad causam. versicul. si quis tabulas.

NE QVIS EVM QVI IN IVS, &c.

Quæ est differentia inter hunc tit. & illũ infra, de eo per quem factum est? Resp. vt ibi diximus in tit. Acc.

Hoc

Hoc edictū, CASVS. Hoc edictū proposuit prætor vt vnius pęna sit metus multorum. Secundo dicit, q si seruus meus exemit aliquem in ius vocatum: teneor noxali actione, si ignoraui: si autē sciui, teneor ad id quod interest aduersarij. Itē pone, Libertus meus me in ius sine venia vocauit: & cū venirem ad iudiciū, tu exemisti me: nō teneris tu qd exemeris me. Item vocaui te ad iudicē non tuū, si quis te exemerit: hoc edicto ille eximens non tenetur. Itē dicit, si tu exemisti legatum qui habet ius reuocādi domum, nō teneris hoc edicto. Item si tu exemisti seruum, non teneris hoc edicto. Itē si vocaui te ad iudicē pedaneum, & aliquis te exemit, nō tenetur ille eximens. Itē dicit, quod sufficit vt aliquis vi eximat, scilicet quo ad exēptum, & si non faciat dolo. Item dicit. quod eripere est aliquid de manu auferre, sed eximere est facere aliquem in ius vocatum morari in loco aliquo, vel detinere eū in aliquo loco. Item si voco aliquē ad iudicium per calumniam, & tu eum eximas, tenebris hoc edicto. Itē dicit si aliquis non dolo eximat, non tenetur hoc edicto.

Hoc edictū a prætor proposuit, vt metu pęnæ b cōpesceret eos, qui in ius vocatos vi eripiūt. Deniq; Pomp. scribit, serui quoq; nomine noxale iudicium reddēdum, nisi sciente c domino id fecerit † tūc enim sine noxæ d deditione iudiciū suscipiet. Ofilius putat locum huic † edicto nō esse, si psona, q̄ in ius vocari nō potuit e exempta est: veluti parens, patronus, cęterę́q; personæ. Quæ sententia mihi videtur verior. Et sanè si deliquit, q vocat: non deliquit, f [qui patronum, vi] eximit. †

Paul. li. iiij ad edi. II.

Nam cùm vterque cōtra edictum facit, † & libertus, qui patronū vocat, & is, q patronū vi eximit, deterio re g †tamen loco libertus est, qui in simili delicto petitoris h partes sustinet. Eadē æquitas est in eo, q aliòs i quā quò debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius k dicēdum est, nō videri eum vi eximi, cui sit ius ibi non conueniri. l

Vlpia. li. v. ad edi. III.

Quòd si quis seruū exemit in ius vocatū: Pædius putat cessare edictū, quoniā non fuerit psona, quæ in ius vocari potuit. Quid ergo? ad exhibēdū m erit agendū. Si quis ad pedaneum iudicem † vocatum quem eximat, pęna huius edicti cessabit. n Quod prætor pręcepit, *Vt eximat*: o an & dolo malo? sufficit vi, quāuis dolus malus cesset. p

Paul. li. iiij. ad edi. IIII.

Sed eximendi verbū generale est, vt Pomponi. ait? Eripere enim est de manibus auferre per raptū, eximere, quoquo modo auferre, vt puta, si qs nó rapuerit q

a Hoc edictum. Quod non habemus, nisi vt indicat tit. insti, eo. l. 3. in fin.

b Metu pœnæ. Nam pœna vnius est metus multorum, vt. C. ad leg. Iuli. rep. l. j & C. de pœn. l. si vindicari. & infra de pœn. l. aut facta. §. fin.

c Sciente. Ex prohibere valente, vt infra, de noxa. l. ij. §. is qui. & l. iij Azo.

d Tunc enim sine noxæ. etiam subaudi.

e Non potuit. Sine interpretatione veniæ.

f Non deliquit. Vt puniatur. deliquit tamen vterq; vt infra. l. proxi. quæ est contra.

ADDITIO. Pro sol. huius cōtra. intellige secūdū Bar. sic, nō delinquit qui eximit sed si tu diceres eū delinquere, deterior esset conditio liberti petentis, quam istius conuenti, vt in l. contra. in prin.

g Nam cū. Deteriore. No. triplex ar. Primū, qd in pari causa potior est cōditio rei, sicut in pari causa potior est cōditio possessoris sic infra, q vi aut clā l. si alius. §. bellissime. & de do. ma. exce l. apud. §. Marcellus. & l. si. §. ij. & de verbo. ob. l. si seruum. §. sequitur. in fi. & j. de condi. ob tur. cau. l. si ob turpem. Secundum quod paria delicta mutua compensatione tolluntur. sic infra sol. matr. l. viro. & j. de eo, p quē fac. erit. l. ii. §. fi. Tertium qd nō vt factum quod non est legitime factū. sic j. tit. 2. l. j.

h Petitoris. In eo quod petit pœnam ab eximente.

i Qui alio i. ab alio. vel dic, alio, scilicet loco: puta Mutinæ, vbi nullum forum habeat vocatus. Azo.

k Sed & fortius. facias vim in eo q dicit, sed & forti'. nam per hoc quod dicit, & no. idē esse in superiori proximo casu qd in hoc sequēti. itē per hoc quod dicit fortius. no. differētiam inter hos duos & primum de patrono. in primo ergo dicit eximētem per exceptionem defendi: in his autem ipso iure.

l Non conueniri. Vt quia habeat ius reuocādi domum: vt quia legatus, vel similis vt infra, de iud. l. 2. §. legatis. Accur.

m Quod si qs. Exhibendū. s. vocāri, & hoc cōtra possidētem quēlibet, vel etiam rei ven. si & se dominum dicat, vel alia competēti pro illo seruo.

n Cessabit. Hoc propter vtilitatem iudicis. est enim pedaneus, qui humiliora negotia ex delegatione disceptat: arg. C. de peda. iu. l. pen. Item quia recusari potest: vt C de iu. l. apertissimi. idem forte erit in cōpromissario, cum & eius sententia non infamet, vt supra de his qui not. infa. l. quid ergo. §. ex compromisso. sed forte tenebuntur ex alio edicto. infra de eo per quem fact. erit. vel actione de dolo si res est amissa: aut infra de dolo: l. pe. Accu.

o Vi eximat. Adde ne quis eum qui in ius vocatur, noluit enim ponere nisi ea, quorum expositionem esset facturus.

p Cesset. Quantum ad exemptum. quia non oportet quod fiat exemptio eo animo vt noceat exēpto: sed quantum ad vocantem necesse est dolum cōmitti: vt s. sibi non noceat: vt infra, l. proxi. §. fina. quæ est contra. & sic nō ob. infra, vi bono. rap. l. ij. §. doli. & quod met. cau. l. j. quæ dicunt cum vi semper esse dolum. siue ergo fecerit dolo malo, id est, vt noceret vocanti tantum, & non vocato, siue etiā vtrique: locum habet hoc edictum: quia iniquum esset vocantem in litem iurare, quod facit vt infra, eodē. l. penul. §. j. nisi cōtra eum fuisset dolus commissus: vt infra, de in litem. iuran. l. in actionibus. secundo responso.

q Sed eximendi. Rapuerit. Trahēdo de itinere: quoniam non esset dubium.

† Fecit. P.F.

† hoc P.F.

† exemit. P.F.

† faciat .F.

† Nota, quod vbi delictum est ex pte vtriusq;. s. actoris & rei, deterior est cōditio petēsis, tn iste text. hoc non pbat si subtiliter intueatur. Bol.

In pari causa melior est cōditio possidentis.

† Pedanei iudices q sint, & vnde dicti, docet Alciat. lib. parergon. j. c. xij.

Fecerit

quē, sed morā fecerit,[a] quo minus in ius veniret, vt actiōis[b] dies exiret, vel res tēpore amitteretur:[c] uidebitur exemisse, quāuis corpus nō exemerit, sed & si eo loci d'tinuerit,[d] & nō abduxit:[e] his verbis tenetur.

Item si quis eum, qui per calumniam vocabatur exemerit: constat eū hoc edicto teneri.[f] Prętor ait: *Ne ve dolo malo faciat, quo magis eximeretur.* nam & sine dolo malo potest id fieri, veluti cum iusta causa[g] ē exemptionis.

Vlp. lib. v. ad edict. V.

SI per aliū[h] quis exemerit, hac clausula tenetur, siue præsens fuit, siue absens.

Hæc actio datur ad pœnā, quæ est quanti actor in litem iurauerit.

In eum[*] autem, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur,[i] quod ī veritate[k] est, sed quāti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est. hoc enim additū est vt appareat, etiam si calumniator quis sit, tamē hanc pœnā eū persequi.

Probationes debent necessario concludere, vt condemnatio sequi possit.

Docere[l] autē debet quis,[m] per hanc exemptionem factū, quo minus in ius pduceretur. Cæterum si nihilominus productus[n] est: cessat pœna: quoniam verba cum effectu[o] sunt accipienda. Hoc iudiciū[p] in factum est: & si plures deliquerint, ī singulos[q] dabitur: & nihilominus manet, qui exemptus ē, obligatus. Hæredibus autem ita dabitur, si eorum intersit.[r] Nec aūt in hæredem: nec post annum dabitur.

Idem libro. xxxv. ad edictum. VI.

IS, qui debitorē vi exemit, si soluerit,[s] reū[t] non liberat: quia pœ-

a Fecerit. Per uim ipso itinere. Accursi.
b Actionis. Si erat personalis, vt redhibitoria.
c Amitteretur. Cum agebatur in rem & fuit vsucapta interim, quo casu etiam exēptus conueniri poterit actione restitutoria secundum Azo. si tamē dolo se eximi fecit: alioqui non, nisi in subsidium qn̄ eximens non esset soluendo: vt infra de eo per quē fa. erit l. fin. sed nonne p huiusmodi citationem etiam iure veteri perpetuatio fiebat. infra, de act. & oblig. l. constitutionibus? Resp. vt infra de eo per quem fac. erit. l. fi. in pri. in gl. iij. diximus.
d Retinuerit. ubi erat quando vocabatur etiā per vim.
e Abduxit. Facit infra de eo per quē fac. erit. l. j.
f Teneri. sed quare hoc cum vocare nō debuerit: vt ſ. eo. l. j. in fi. & l. ij. Resp. s̄m Ioan. hic nō in vocando, sed in calumniando deliquit.
g Cum iusta est. Puta locus erat insidiosus, per quē ibatur ad iudicium: & forte mortuus esset si iuisset. vel pone exemplum: vt sup. eodem. l. j. in fi. & l. ij.
h SI per aliū. Ac. svs. Siue p se siue per alium quis exemerit, tenetur hoc edicto, & in litem iurabo contra eum. Item dicit, q̄ si debitorem meū eximere voluisti, nec potuisti, quia venerat, debitor meus per aliam viam: non teneris hoc edicto. Item dicit, q̄ si plures exemerint, q̄ omnes tenentur, nec vnus soluendo alium liberat: nec reus etiam principalis liberat. i. exemptus.
h Si per alium. Et facit ſ. de eo per quem fac. erit in l. j. in prin.
i Non id continetur. Scilicet, tantum.
k Quod in veritate. Id est, nō cōtinetur interesse commune vel singulare: sed quanti in litem iurauerit sed nunquid in hoc sacramento venit et quod debetur à reo? Quidam hic distinguunt. aut sublatū est ius, quod cōtra reum habebam, tempore vel alio modo, & tunc venit, aut non. & tunc non venit: vt arg. infra de verborum obli. l. si quis stipulatus in fi. Tu dic indistincte venire saltē q̄a mea interest plures eiusdem rei debitores habere: vt infra de lib. leg. l. iij. s̄m Azo. & prout venit in sacramento, quod à reo debetur, nō est pœna, & vnus soluendo liberat alium: vt supra, de cond. furtiua l. si pro fure. §. furti. & idem quo ad expensas puto. in eo vero quod excedit si iuratum in litem, est pęna, & vnus soluendo nō liberat aliū: vt infra eadem. l. §. ii. & l. seq. Itē nota hic quod iuratur in litem etiam in hac actione q̄ ē stricti iuris: quod speciale est pp rigorē iudicij seruandum, & authoritatē iudicis contēptam: alias nō: vt infra de in li. iuran. l. in actionib. in prin. & §. plane.
l Docere. Id est, probare.
m Quia. Scilicet, actor. Accur.
n Productus. i. forte venit alia via.
o Cū effectu. No. verba cū effectu accipi: vt hic, & infra ne uis fiat ei. l. j. §. hæc verba. & infra de verbo. sign. l. nomen filiarum. §. fi. & infra, ad Turpil. l. j. §. accusationem ibi, multoq; magis &c. & supra, quod quisq; iur. l. j. in fi. & infra de verb. signi. l. debitor.
p Hoc iudicium. i. hæc actio appellatur in factum. Sed quando incipit cōpetere? Respō. statim exemptione facta. Sed in quantū? Respon. in quantū æstimauerit per iusiurandum summatur supra eodem. §. j. Accursius.
q In singulos, & hæc pœna pręstita ab vno non liberat alium: quia totum est pœna, tā ex parte rei quam actoris vt infra. ad legem Aquil. l. item Mela §. sed si plures. sec' in edicto de eo per quē fac. erit. quia si vnus ibi præstiterit, cęteri liberant: quia vt interesse petit ea parte actoris vt infra. de eo per quem fact. erit. l. j. §. si plures. quæ est contra. Vnde no. tres regulas. Quoties contra plures eadem actio competit eiusdem facti nomine, & est pœnalis ex vtraque parte, vnus soluens alium non liberat: vt hic, & infra ad leg. Aquil. l. item Mela. §. sed si plures. & ſ. de in. om. iudi. l. adeo. si autem ex vna tantum, vel si neutra est pœnalis, tolluntur adinuicem vt infra de eo per quem fac. erit. l. j. §. si plures. & infra de condi. furt. si pro fure §. furti.
r Si eorum intersit. Secus in defuncto, nam ei dat etiam si eius non intersit. vtpote cum ei etiam calumnianti detur: vt ſ. eod. l. sed eximendi. §. itē si quis. Sed cur aliud in herede? Rñ. quia solā cōtinet vindictam, & iō nō ei datur, vt in actione iniuriarū nisi sua interesse probet, & tunc datur quia interest non inquantū interest solū, sed quantū iurauerit. sic & in actione furti, quæ datur si interest, non tn̄ ad interesse tm̄, sed ad duplū vel quadruplū, vt instit. de obli. quæ ex delic. §. furti. sed secundum M. hæredi datur ad interesse tantum. quicquid sit in defuncto.
I S quis. Tu exemisti debitorem meū lōgque pœnam soluisti, non liberatur debitor. Viui.
s Soluerit. Scilicet pœnam.

Margin: † retinuerit. P. F. — † eximetur. — * Pœna in ius vocatū eximētis est, vt ad id, quod reuera debetur actori ab eo, qui exemptus est, nō cōdēnetur: uerū considerata tm̄ actoria aduersus eū petitione summam, eam iudicio in factū pręstare cogat, quæ ab actore in libello petita ē, licet eā forte vo eius non debuerit. hæc signi fi ēt verba sequentia, *hoc.n. additum*, &c. Duar. in comm. de in lit. iur. — Verba cū effectu debent accipi. — Vnius solutio an alios liberet. — Forte eā

Soluēs ꝓpter ſuū delictum alij non prodeſt.

a Soluit. Per hoc edictum. Et not. hic ꝙ ſi quis ſoluit propter ſuū malū, i. delictū, alij nō prodeſt, ſic infra de tob. exhib. l. locū. §. pen. & infra. de interro. actio. l. qui ſeruum. in pr. & infra de tute. & rō diſtr. l. ſi ex duob. & ī. quib. ex cau. l poſſ. eat. l. pen. & Iſra, quod vi aut clam. l. ſemper. §. ſi in ſepulchro. Acc.

nam ſuam ſoluit. a

TITVLVS. VIII.

QVI SATISDARE COGANTVR, vel iurato promittant, vel ſuæ ꝓmiſſioni cōmittitur.

QVI SATISDARE cogantur. &c.

Sed nonne de hoc eſt ſuperior tit. In ius vocati vt eant? Reſp. ī. de cau. iudicio ſiſti tātū ē locutus: hic et de ea et de alijs ſcilicet iudicatū ſolui, & rē ratā haberi, et de neceſſaria et voluntaria: vt infra eo. l. de d. e. §. tutor. vſq; in fi. l. & l. ſi fideiuſſi §. penul. Vel dic quod hic dicit de perſonis, quæ debent ſatiſdare: ibi de ipſa ſatiſdatione iudicio ſiſti. de ſatiſdatione autem iudicatū ſolui, incidenter hoc dicit: cum in ea contineatur defenſio, quę reſpicit iudicio ſiſti. Accur.

† adimplemus.

† P. F. qui pro eo quod a nobis petijt, ita cauemus, vt eū. &c.

† P. F. videtur.

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. I.

SAtiſdatio b eodē modo appellata ē, quo ſatisfactio. nā vt ſatisfacere dicimur, c ei, cuius deſideriū īplem⁹, † ita ſatiſdare dicimur aduerſario nrō, † cū ꝓ eo, quod à nobis petijt, ita cauemus, vt eū hoc noīe ſecurum faciamus datis fideiuſſoribus. d

Fideiuſſor de iudicio ſiſti, debet eſſe idoneus facultatibus et facultate conueniendi. Bart.

Vlpia. li. v. ad edi. II.

FIdeiuſſor in iudicio ſiſtendi cauſa locuples † iubetur dari non tm̄ ex † facultatibus, e ſed etiam ex conueniendi facilitate.

Satiſdatio de iudicio ſiſti, praſtita ei, qui non poteſt eē in iudicio, vel ab eo qui non pōt eſſe in iudicio, vel ab eo qui nō pōt ſe obligare, non valet Bar.

Si quis ijs perſonis, f quę agere non potuerūt fideiuſſorem iudicio ſiſtendi cauſa dederit, fruſtra erit datio.

Si cōueniātur perſonæ hic enumerata, poſſūt dare fideiuſſores, etiam nō idoneos facultatibus.

Prętor ait: *Si quis parentem, patronum, patronam, liberos, aut parentes patroni, patronæ, liberosue ſuos* g *eumue,* h *quē in poteſtate habebit, vel vxorem,* i *vel nurum* l *in iudicium uocabit,* k *qualiſcunque fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa accipiatur.* Quod ait l prętor, *liberos ve ſuos*, accipim⁹ † & ex fęmineo ſexu deſcendentes liberos: parentique † dabimus hoc beneficiū, non ſolum ſui iuris, ſed etiā ſi in poteſtate ſit alicuius; † m hoc enim Pōponius ſcribit. Et filius fideiuſſor pro patre fieri poteſt, etiam ſi

Satiſdandi neceſſitas multis remittit.

b Satiſdatio. Alluſio quædam eſt vocabuli. ſic infra, ſi certum peta. l. ij. §. appellata.

Satiſdatio eſt vbi dam⁹ aliquem fideiuſſorem, vt ſit ſecurior actor: nā vt ſatisfacere dicimus cum ſoluimus creditori, ita ſatiſdare dicimus cum pignus vel expromiſſorem damus.

SAtiſdatio CASVS. Primo dicit, vn appellatur ſatiſdatio, ſcilicet ꝙ ſatiſdatio eſt cū dam⁹ aliquem fideiuſſorem, vt ſit ſecurior actor nā vt ſatisfacere dicimus cum ſoluimus creditori, ita ſatiſdare dicimus cum pignus vel expromiſſorem damus.

c Satiſfacere dicimus. Alias dicimur, & alias dicimus, ſcilicet nos.

d Fideiuſſoribus. gn̄aliter de ſatiſdationibus iudicialibus dicit. vt iudicio ſiſti, & iudicatū ſolui, & de alijs in quibus debēt fideiuſſores ex natura eorū interuenire: vt infra de p̄to. ſtip. l. j. & l. gn̄aliter. ſed & de pignorib. pōt ſi velit quis cauere, vt ī. de col. bo. l. j. §. iubet nō tn̄ cogit: vt ī ſtō de p̄to. ſtipul. l. p̄toriæ. Quibuſdā tn̄ hæc neceſſitas remittit, vt illuſtribus & ſuperilluſtrib. vt C. de dig. l. quoties. lib. x. itē proximis ſacrorū ſcriniorū, vt C. de proxi. ſacr. ſcr. l. j. li. xij. itē clericis: vt C. de epiſc. & cler. l. cū clericis, l gl. fideiuſſorē. & i auth. de ſan. epiſc. §. ſi qs cōtra. ver. ſi qs aūt ꝓ pec. cau. col. ix. Si aūt q fideiuſſorē dare debet, dare nō pōt: remittitur iuratoriæ cautioni, vt iuret ſe fideiuſſorē dare nō poſſe, & ſufficit

quod caueat, vt inſti. de ſatiſda. §. ſed hodie. & C de epiſ. & cle. auth. generaliter. Sed etiā nuda ꝓmiſſio ſufficit, ſi hoc partibus placeat: vt inſti. de re. di. §. ſi vēditæ. & ī. de ver. ſignifi. l. ſatiſdationis.

e Fideiuſſor. Ex facultatibus, quæ conſiderāt ꝓ magnitudine rei, q̄ petitur: vt infra, de verb. ſignifi. l. quos nos. §. j. & ī. in ius voca. vt eāt. l. j. facilitas autem cōueniendi inſpicit ratione loci, quod nō ſit in munitiſſimo loco, vel caſtello, vel ratione priuilegij, vt ſcholaris vel clericus.

f Si quis ijs pſonis. Quidam libri, habent his, alij habent, ex his. Et tribus modis pone caſum. Primo, ſecundum primā lec. dic quod ſeruus vel ſimilis qui agere nō poteſt, egit contra liberum, & fideiuſſorem accepit, & non valet: vt infra, ſi quis cau. l. quoties. & dic quod ſi quis. ſ. reus cōuentus a ſeruo. Secūdo dic, ꝙ ſeruus ? fuit datus fideiuſſor, q per ſe agere nō poſſet, & non tenetur datio: vt ī. e. l. de die. §. ſi ſeruus. & leges ita, ſi quis conuentus dederit fideiuſſorem ex his pſonis. &c. Tertio dic, quod ſeruus agebat & dedit fideiuſſorem de complēda cauſa, quod iure nouo cauetur: vt C. de epiſc. & cle. authē. generaliter. Item quarto dic, quod ſi ſeruus conuenitur, & dedit fideiuſſorem hoīem liberum, nō tenet, vt Iſra ſi quis cau. l. ſi ſeruus. I pr. ſed in contractibus extra iudicium tenetur, vt Iſra, de fideiuſ. l. eū fideiubeat. & his tribus vltimis mois legitur cum Ex. Sed quid ſi agere nō pōt non rōne perſonæ, ſed quia actionem non habet? Reſp. tunc fideiuſſoris datio tenet, vt infra ſiqs cau. l. ſi eū. j. reſpon. nec ob. ꝙ principalit non tenet, quia non debet qui iudicio ſiſti aliquem promittit, fideiuſſor dicitur principaliter I ſe obligationem inſtituat. & ſi quando inueneris cum ſic vocari, expone, id eſt, in fide ſua aliquē recipientē vt exhibeat. ſic ergo debet ſiſtere, vt veritas inquiratur.

g Suos. ſcilicet parētis & patroni, q ſunt fratres patroni. Itē liberos parētis, qui ſunt fratres vocātis.

h Eumve. Id eſt, adoptiuum: a patrono, ſcilicet.

i Nurum. Scilicet patroni.

k Vocabit. Scilicet ſīe venia. alias. n. non poteſt.

l Quod ait. Et facit ſupra, de I ius voc. l. ſed ſi hac §. liberos.

m Alicuius. Vt quia ſe in adoptionē poſtea dedit.

* quæ verba Curaſ. recitat li. 4. Miſc. c. 10. contra glo. l. a. ſupra in ius voc. vt eāt quæ in ipſum retorquentur.

† Adde ꝙ maritꝰ poteſt eē fideiuſſor pro vxore in oī cauſa ſiue ciuili ſiue criminali. & iſtō eſt tex. in l. pen. & ibi Bal. C. ne vxor pro marito quamuis non econtra. l. j. eo. titu. adde Pe. de Ancha. in c. p veſtras. de don. Iter vir. & vxorem.

† accipimus. P. F.

† parenti quidem.

† alterius

† modieſſuos. ſ. vocantis. nā paulo ante de liberis parentis & patroni meminit.

Nurum

in alterius potestate sit. *Nurum* a & † pronurũ, & deinceps accipere debem[9]. Quod ait prętor. *Qualiscunque fideiussor accipiatur*: hoc quantũ ad facultates, b id est etiam non locuples.

Fideiussor de iudicio sisti tenetur ad verum interesse, nisi incertam quantitatem intercesserit hoc etiam si actio sit pœnalis.

In fideiussorem, qui aliquem iudicio sisti promiserit, c tanti, quãti ea res erit, actionem dat d prætor. * Quod verum veritatem e contineat, an vero quantitatem, videamus. Et melius est, vt in veram quantitatẽ fideiussor teneatur, * nisi pro certa quantitate accessit. f

Caius lib. j. ad edictum prouin. III.

SIue in duplum g est actio, siue tripli, siue quadrupli: tanti eundẽ fideiussorẽ omnimodo teneri † dicem[9] † quãti res esse intelligemus.

Si reus decesserit ciuiliter vel naturaliter ante moram, fideiussor de iudicio sisti liberatur. secus si post moram Bar.

Paul. li. iiij. ad edi. IIII.

SI decesserit, h qui fideiussorem dedit iudicio sistẽdi causa: i nõ debebit prętor iubere exhiberi † eũ. Quòd si ignorãs iusserit exhiberi, vel post decretum eius ante diem exhibitionis decesserit: deneganda erit actio. Si autem post diem exhibitionis decesserit, aut amiserit ciuitatem: k † vtiliter agi potest.

Ista lex secundum glo. dicit idẽ, quod dictũ est in præcedẽti secundum alios breuiter h. d. Fideiussor quantitatis non liberatur reo ciuiliter vel naturaliter mortuo.

a Nurum. Et facit infra, de verb. sig. l. nurus. & ff. de postu. l. j. §. fin.

b Ad facultates. Scilicet intelligendũ est. non tamen furiosus vel pupillus.

c Promiserit. Quod videtur promitti vsq; ad sententiam, si simpliciter promittat, vt in actore dr, vt C. de episc. & cle. auth. generaliter, & facit C. de fideiuss. l. pe. & infra, de fideius. l. Græce. §. & post litem.

d Dat. s. in factũ. & etiam certi condi. generaliter tenetur ex sua promissione, vt in summa huius tituli.

e Quod verũ veritatem. Quæreba tur vtrum veritatẽ i. cõe interesse, & verũ, an quantitatẽ. s. quam existimaret iudex cõtinere, & certe veritatem. i. verum interesse & cõe, vt s. si quis in ius voc. nõ ierit. l. fi. & hoc in pecuniarijs causis, sed in criminalib. iudex existimat quãque, vt ĩfra de cust. re. l. iiij. & interesse, venit q etiam principaliter petebat, vt in fra l. proxima, & ar. infra ff eo per quem fact. ẽ l. vlt. §. vlti.

f Accessit. Sed an compellantur certam quantitatẽ promittere? Videtur quod sic, vt infra de præto. stipul. l. fi. & inst. de verbo. obli. §. pe. e cõtra non, vt hic: & infra si quis cau. l. sed & si quis. §. fi. & facit supra, si quis in ius voc. l. fin.

SIue in duplum. CASVS Conueniebam Titiũ tu promisisti pro eo fideiubendo quod eũ sisteres, teneberis mihi in omne id quod petam. quacũque actione petam, siue in duplum. &c. Viuia.

g Siue in duplum. Pone exemplũ de duplo & quadruplo, vt in actione furti non manifesti, & manifesti: vt institu. de oblig. quæ ex delic. §. pœna aũt, in triplo da exemplum in actore, qui maiorẽ quãtitatem in libello posuit, vt reum grauaret in expensis maioribus, qui de omni damno tenetur in triplum vt insti. de act. §. triplum. Sed quid si ab initio erat in simplum, sed postea creuit per inficiationem? Rñ. non teneri fideiussorem, nisi in simplũ, vt ff. ad municip. l. libertus. §. fi. & arg. infra de peti. hær. l. hõ venimot. §. cum prædiximus. Ar. contra infra de fideius. l. si quis pro eo, §. si nummos. Item quid si per iusiurandum in litem creuit lis? Respon. non tenetur in plus fideiussor. qui iudicio sisti promisit, vt ff. de in lit. iu. l. j. An idem in eo qui iudicatum solui promisit? & puto idem, vt infra, de fideius. l. fi. licet quidam in hoc vltimo dicant contra, quasi factum rei debeat fideiussori nocere per d. l. si quis pro eo. §. si nummos, & infra de verb. oblig. l. mora.

SI decesserit. CASVS. Fideiussisti pro aliquo vt eũ sisteres, & ille reus decessit, iudex præcepit tibi, quod tum eum exhiberes, cum iam esset mortuus: non valet præceptum, nec teneris tu, si nõ exhibes. Item si decessit post præceptum, & ante diẽ exhibitionis, non teneberis tu fideiussor, sed si tu fuisti in mora exhibendi eum, & post moram decessit: aut ciuitatem amiserit teneberis quidem. Quid autem si fideiussisti pro eo, qui condemnatus erat in certam quãtitatem, an si is decesserit, vel ciuitatem amiserit, liberatur? Respon. Iuriscon. quod nõ sed superesse aduersus te actionem. Vltimo dicit, quod si Titius vocatus in ius fideiussorem idoneum aut approbatum iudicio sistendi causa dederit, isq; recusetur, competere non solum ipsi Titio, sed etiam fideiussori iniuriarum actionẽ contra accusantem.

h Si decesserit. s. sine dolo & culpa promissoris, alioqui contra, vt infra si quis cau. l. si cum. §. homo.

ADDITIO. Tu dic, quod ibi decessit culpa promissoris; hic sine culpa, secundum Bar.

i Sistendi causa. Cum dies nõ esset apposita, vel si est, ante diem tamen decessit, tres. n. casus tantum ponit hæc lex. Primus, quando tempore præcepti nõ erat viuus, qui exhiberi debebat, & nunc non valet præceptum: vt hic, & infra, quæ sententię sine appella. l. penul. Sed cur non transfertur in hæredem decretum, vt hæ res exhibeantur: vt infra, de fideicommis. lib. l. quasi in princip. quæ est cõtra? Respon. in hæredem debet transferri, vt ei prosit, vt ibi, non nocere: vt hic. Secundus casus est, quando præcepit vt post decem dies exhiberetur, & intra hoc tempus decessit, in quo casu est idem quod in primo. Sed quid si decessit (vt dixi) ante diem exhibitionis, cum tamen certum esset intra diem exhiberi non posse? Respõ. hoc factum duo habet in se: diem scilicet, & conditionem. scilicet si tũc viuat, ex eo ergo, quod est conditionale, statim debet agi: cum certum sit iam conditionem non extiturã culpa siue mora sua præcedente, ex eo quod in diem debet expectari. & hoc præualet, vt infra, de verborum obligatione. l. in illa. j. & l. cum stipulatus sum mihi à Proculo. & l. insulam. Item quid si promisisti mihi Stichum, & si non dares, promisisti decem, & ante moram moritur Stichus. an teneris ad pœnam, videlicet ad decem? Videtur, quod non vt hic, & infra, si quis cau. l. ij. in pr. vel forte aliud est extra iudicia, vt ff. de verb. obl. in illa stipulatione, si calendis. Tertius casus est planus, quando post moram decessit.

k Ciuitatem quæ est mors ciuilis: vt infra de contra tab. l. j. §. filium.

† etiam. P. F.

a hic loc[9] fefellit add. ex quo putarunt dari actionẽ in factũ prætoriã non. n. sequit. præ tor dat actionẽ id prætoria actio est. Datur ita quæ actio ciuilis cõdictitia. A. Pers. a Coras. li. 2. Miscel. c. 12.

† tenere. P. F.

† P. F. quia tanti res esse intelligitur.

† exhibere. P. E.

† No. qualiter mors naturalis, & ciuilis, æquiparãtur. facit, l. j. §. pẽ. de contra tab. adde. Bal. in auth. si qua mulier de episco. & cler.

Si vero

a SI vero pro condemnato. Quidam libri habẽ pro non condemnato: & tunc plana est litera: quia postea fuit condemnatus, scilicet postquam debuit exhiberi, siue post moram. vnde fideiussor tenetur. & dic condẽnatũ in aliqua cã criminali, vnde saltem relegationem est passus: vt infra, si quis cau. l. sed & si quis, in pr. non in eadem quia conuenitur. Alij habent sine non: & tunc dic pro cõdemnato, idest, pro condemnando. & sic tempus pro tẽpore ponitur. Sic C. ex quibus caus. infa. irro. l. si Possidonium. Vel dic condemnato nunc scilicet post morã exhibitionis. secus si fuit condemnat° tunc, quando fuit fideiussio facta. quia tunc nulla esset fideiussio, sicut nec in seruo. vt infra: si quis cau. l. si seruus. Itẽ sec° si ante morã et post fideiussionẽ fuerit cõdẽnatus: quia sic exceptione defendit vt infra si quis cau. l. sed & si quis. quæ ẽ contra. & s. l. proxima. & sic patet quod cum non, & sine non, idem est casus: & parum aut nihil differt à proxi. superiori casu in fi. vel dic, quod hic satisdedit iudicatum solui, & dic condemnato. i. cõdemnatione facienda, vel vt pri° dixi.

* Hoc accipe de stipulatiõe, iudicatum solui, non de satisdatione, iudicio sisti nã iudicatum post mortem solui potest, licet persona exhiberi nõ possit. itaque so. l. impossibiliũ. De reg. iuris. quæ impediebat, ne stipulatio, iudicio sisti cõmitteretur, nihil prohibet, ne stipulatio iudicatũ solui cõmittatur.

in q. e. non

† non accepit.

P. F.

Item quilibet iniuria &, & c. P. F.

Græcis, ἀτυχῶς, dicitur.

Manifesta probatiõe non indigent.

Cautum. [illegible] ad edictum [illegible] V.

SI vero † pro cõdẽnato a fideiusserit, & condẽnatus decesserit aut ciuitatem Romanã amiserit: recte nihilominus cum fideiussore eius agetur.

Qui recusat recipere fideiussorem idoneum, iniuriarum actione tenetur.

Qui pro rei qualitate euidentissimè b locupletem c vel si dubitetur d approbatum fideiussorẽ iudicio sistendi causa nõ accepit: i iniuriarũ actio aduersus eũ esse potest: quia sanè non sine qualibet e iniuria est, duci in ius eum, qui satis idoneũ fideiussorem det. Sed & ipse fideiussor, qui nõ sit acceptus, tanquam de iniuria sibi facta quæri poterit.

Non refert non fiat, vel male fiat. Bart.

Paul. lib. xiij. ad edict. VI.

QVoties f vitiosè cautum, vel sat f datum est, non videtur cautum.

Qui habet præscriptionem fori non est idoneus fideiussor de iudicio sisti, nisi in subsidium Bartolus.

Vlpianus lib. xiij. † ad edictum. VIII.

* SI fideiussor nõ negetur g idoneus, sed dicatur habere fori præscriptionẽ: metuat h petitor, ne iure fori vtatur, videndum, quid iuris sit. Et diuus Pius (vt Pomponius libris epistolarũ refert, & Marcellus lib. iij. † Digestorum, & Papinianus lib. iij. quæstionum) Cornelio Proculo rescripsit, merito petitorẽ recusare i talẽ fideiussorem. Sed si alias caueri non possit: prædicẽdum ei, non vsurum eũ priuilegio, si cõueniatur.

Fauetur ei, qui est in necessitate, si ipse se in ea non posuit, Bartolus.

Si necessaria k satisdatio fuerit, & non facilè

b Euidentissime. Not. quod quæ manifesta sunt. i. notoria, probatione non indigẽt: vt infra de act. empt. emptorem in prin. in gl. quia & infra, de do. præleg. l. j. in fi. & C. de accu. l. ea quidẽ m.

c Locupletem. Nec forte negabat locuplem: sed tamen non recipit eum.

d Dubitetur. Hic nõ sufficit sola negatio: vt alias cũ sit præsumptio, quod quilibet sit soluendo: vt infra de priuil. cred. l. si creditores vel hoc, vt detur actio iniuriarum. Sed quidam distinguũt, aut vult admitti aliquis tanquã diues, & probat: vt hic, & ff. de priuileg. cred. l. si creditores in fi. aut vult excusari tanquam pauper: & tunc probet paupertatem: vt instit. de excu. tuto. & cur. §. item propter. & quod alias dicitur quemlibet idoneum præsumi, intelligit quo ad motos. vt infra, de leg. ij. l. cum quidam. ita in gloss. qui non in fi.

e Qualibet. Alias nõ sine qualibet: & alias nõ quælibet. i. non vilis: alias sine non qualibet. & not. iniuriam esse trahi aliquẽ indebite ad ius: vt hic, & infra de iniu. l. iniuriarũ. §. si quis per iniuriã. & l. item apud Labeonem. §. si quis libellum. & l. si creditor meus.

QVoties. CASVS dedisti mihi fœminam, vel alium non idoneum fideiussorem, nõ vt satisdatio: & ideo teneris iterum satisdare.

f Quoties. Pone exemplum in milite, vel minore vel seruo dato pro fideiussore: & ideo ex integro satisdandum est: vt infra, e. l. de die. §. j. & §. si seruus. Et not. quod non refert an aliquid non fiat vel minus bñ fiat. sic vt infra, de eden. l. vbi, in fi. j. respon. & infra, ad Velle. l. quã uis. §. si conuenerit. & infra, qñ cuius. vnt. l. j. §. pe. & s. si quis in ius. voc. non ierit. l. j. & de ademp. lib. l. j.

SI fideiussor. CASVS. Tu mihi quendam clericum pro fideiussore dare volebas: non teneor eum recipere sed si nõ possis mihi aliter satisdare, debeo prædicere illi fideiussori, vt nõ vtatur fori præscriptione, cũ recipiã eum. Secundo dicit, tutor debet satisdare rem pu. salfo. sed si non pôt satisdare in ciuitate nunquid poterit satisdare in municipio? Et respon. quod sic. & hæc ẽ necessaria satisdatio, vt dixi. si autem esset voluntaria, non posset in municipio satisdare: vt ecce vendidi tibi rem, & sponte me obligaui vt fideiussorem darem non satisdo in municipio, sed in ciuitate in qua conuenior. Vltimo dicit quod si te cõuenio pro re mobili, nec potes iudicio sisti satisdare. sequestrabitur vel deponetur ista res donec satisdetur. Viuia.

g Non negetur. Quo ad facultates.

h Et metuat. Præscriptionem fori quo ad iudicẽ, non quo ad locum, cum ibi contrahat, se obligando secundum Ioan. & Azo. infra de iud. l. omnem.

i Recusare. Quia pro non dato haberet, nisi renũtiet priuilegio: vt s. si quis in ius vo. l. j. sed si nõ renunciat, & alias caueri nõ posset: debet ei prędici vt hic sed an prædictio faciat ei præiudicium: puto qđ sic, si taceat: secus si reclamet, & dicat, imo ego vtar vt argu. infra. nau. cau. sta. l. fi. §. item si. & infra, de ædi. edict. l. itaque.

k Si necessaria. Necessaria dicitur, quia ex necessitate a iure imposita præstatur, & pone exempla eius: vt infra, eodem. l. de die. §. tutor. vsque ad §. plane. voluntaria autem potest dici cum plures sunt tutores, & vnus offert alij, si vult satisdare nullus. n. cogitur: vt insti. de satisd. tu. §. j. item iudicialis, vt de rato vel similis si fiat ex conuentione, vt infra, rem ra. hab. l. interdum. Item cum vendo rem & sponte me obligo: vt fideiussorem dem: vt infra de euict. l. emptori.

† P. F. XIIII.

* Ex ti. de pet. hære. vbi de satisdare agitur, & fideiussiõe, l. Diuus. Duare.

† In P. F. est et

† IIII I.

posſit reus eam ibi præstare, vbi conuenitur: potest audiri: ſi in alia eiuſdem † prouinciæ ciuitate ſatiſdationẽ præſtare paratus ſit. Si aũt ſatiſdatio voluntaria eſt: nõ in alium locũ remittitur. neq; n. [id] meretur, qui ipſe ſibi neceſsitatem a ſatiſdationis impoſuit.

Si perſona eſt ſuſpecta, põt res, de qua litigatur, ſequeſtrari. item ſequeſtrum tollitur dato fideiuſſore, vel lite finita. Bart.

Si ſatiſdatũ pro re mobili nõ ſit, & perſona ſuſpecta ſit, † ex qua ſatiſdatio deſideraẽ: apud officiũ b deponi debebit, c ſi hoc iudici ſederit, d donec vel ſatiſdatio e detur, vel lis finem accipiat.

In iis, quæ pertinent ad litis ordinationem, fauemus actori potius, quam reo. Bart.

Paulus libro xliij † ad edictum. VIII.

DE die f ponenda in ſtipulatione † ſolet inter litigatores cõuenire. g Si nõ conueniat, Pędius putat, in poteſtate ſtipulatoris h esse, moderato ſpatio ḋ hoc à iudice ſtatuẽdo.

Mulier & miles nõ ſunt idonei fideiuſſores, niſi in rem ſuã. intellige gl. in tertio, & minore: vt ſupra ead. l. quoties.

Qui mulierẽ adhibet ad ſatiſdandũ, non videẽ cauere: ſed nec miles, nec minor vigintiquin-

a Neceſsitatem. No. non ſuccurri ei qui ſeipſum in neceſsitate ponit. j. ſi quis cau. l. ij. §. ſi quis tamẽ. in gloſſ. artauerit. & j. eodem. l. de die. §. fina. & C. de act. & oblig. l. ſicut. in princ. & inſtitu. de excu. tut. §. item tria. in eo quod ibi dicit, affectare, &c.

b Officiũ. i. apud officiales, & ſic non ta ſuſpecto adminiſtratio nem rei, in qua eſt ſuſpectus, auferri: vt inſtitu. de ſuſpect. tut. §. ſi quis aũt. ſed quę ſit aliquẽ ſuſpectũ? Rñd. non poſſidere immobilia: vt infra. e. l. ſciẽdũ. in pri. itẽ immobilia pauca poſsidere vt j. de prin. cre. l. ſi creditores. item mali mores, quos quodo habet: vt inſti. de ſuſpe. tut. §. ſi. itẽ ꝙ prius male fecerit: vt j. de act. l. ſi eu. §. eiſdem.

c Debebit. ſ. rea.

d Sederit. ſ. in animo: vt inſti. de vſu cap. in prin.

e Satiſdatio. Sed ꝗ Reſpo. iudicio ſiſti & de re nõ baratãda. de prima cõſtat de alia probo: vt õ. de offi. præ. l. ſenatuſconſu. ſed nõne hæc ſequeſtratio vel coram iudice vel coram alio eſt prohibita: vt C. de prohi. ſequeſt. l. j. quæ eſt contra. Reſpon. hic ſpeciale propter ſuſpicionẽ ne cã rem habere deſinat. ſic & alias: vt C. de agr. & cẽſ. l. litibus. li. xj. & j. ſol. matri. l. ſi eũ dotem. §. ſi autẽ. in ſi. & infra de app. l. imperatores. in ſi. item, vt C. de aſſer. tol. l. j. §. ſuper peculio. item vt infra. de coll. bo. l. j. §. ſi frater.

DE die. CASVS. Volebam te cõuenire: ideo te ad ius vocari feci: vt autẽ miſiſti quendam qui fideiuberet pro te, id eſt, promitteret ſiſtere iudicio: & cum volebã recipere, ſed volebã quod ſatiſdaret. ꝙ exhiberet te poſt x. dies: ipſe aũt volebat ſatiſdare, vt exhiberet te poſt xv. iudex quidẽ ſtatuit tempus: & ſic nõ obſtat aliquod contrariũ: vel dic, vt videantur obſtare contra. ꝙ non erat dies in ſtipulatione expreſſus, nec tamẽ errore omiſſus vt obſtet infra, de verbo. oblig. ita ſtipulatus. Secundo dicit, ꝙ mulier, & miles, & minor xx. ann. non poſſunt fideiubere: & ſi fideiubeant, nõ valet ſatiſdatio. ſed pro ſuis procuratoribus poſſunt fideiubere. atẽ ſi quis velit fundum dotalem vendicare a marito: mulier fideiubere põt pro marito ſuo. Itẽ ſi ſeruus datus fuerit fideiuſſor, iterum ſatiſdabitur, quia nõ valet fideiuſſio. Item ſi mulier vel minor fideiuſſerit pro aliquo ſuccurritur eis, vel dic hoc caſu ſecundũ Iaco. ꝙ ſi minor vel mulier recipiat non idoneum fideiuſſorẽ, ſuccurritur eis. Itẽ fideiuſſiſti apud me iudicio ſiſti, & poſtea mihi ſucceſſiſti, ex integro cau eri debet. Itẽ cauere debet tutor rẽ pupil. ſal. fo. & ſi nõ poteſt ſatiſdare in ciuitate, remittitur in municipiũ. Item ſi tu habes vſumfructũ in fundo meo, debes mihi cauere de reſtituendo proprietatẽ. & ſi non potes ſatiſdare in ciuitate, remittendus eris ad municipium. Item ſi habes controuerſiam cũ aliquo de hereditate, & legatarius legatum ſibi velit ſolui: vel ſi plures accipere eum contigerit: debet in his caſibus legatarius cauere de reddẽdo legato, vel de eo quod plus accipitur, & ſi non poteſt in ciuitate cauere, ſatiſdabit in municipio. Item hæres remittitur in municipium ſi velit cauere legatariũ nomine: niſi culpa illius legatarius iã miſſus fuerit i poſſeſſionẽ. Vltimo dicit: ꝙ ille qui petit in municipio vt ſatiſdet, iurabit quod nõ fecit animo calumniandi. & qua liter iurare debeat, dicit. Viu.

f De die. Scilicet ĩ quo debet fieri exhibitio. nam venit amicus pro reo: vt no. ĩ. ſi qs ĩ ius voca. non ier. l. j.

g Conuenire. Scilicet, quandoq;.

h In poteſtate ſtipulatoris. imo videtur in promiſſoris poteſtate: vt in fra, de verborum oblig. l. quicquid. in princip. quæ eſt contra. a Sol. ſecundũ quoſdã ſpeciale in iudiciis vt ꝓ actore verba interpretemur: & vt hic alias reus ſemper negaretur: vt infra, de verb. obl. l. inter ſtipulantẽ. §. ij. & infra. de iud. l. ſi quis. Vel verius, non eſt cõtra. nam hic dicitur de diſcordia, quæ erat in ipſa interpoſitione ſtipulationis: ibi aũt erat ſuper verbis iam dudum perfectæ ſtipulationis, ſecundum Io. vnde fauet hic actori, ibi reo, cum ſtipulator debuit apertius dixiſſe: vt infra, de pœnis. l. veteribus. Vel dic, aut agebat quilibet de certa die ponenda: & tunc obtinet infra, ſi cert. peta. l. cum quid. aut nullus, & tunc quod hic dicitur. aut alter tantum: & tunc obtinet infra, de verborum. oblig. l. quicquid. Item adhuc videtur. ꝙ non ſtipulatori ſit credendum: ſed ſit diſtinguendum, an per errorem omittatur dies: & tunc non valet ſtipulatio; aut ex certa ſcientia: & tunc cõmittitur pœna, quæ eſt appoſita. cũ certũ eſſe cœperit amplius ſiſti non poſſe: vt infra, de verbo. oblig. l. ita ſtipulatus. in princi. quæ eſt contra. Sol. ſecundum quoſdam ſtatur illi diſtinctioni, eo addito, vt ſi per errorẽ non omittatur: iudex poſsit ſupplere: vt hic. Alij dicũt hic ſtipulationem fuiſſe factam præſente iudice: ibi eo abſente. tu dic nihil obſtare, cũ vt prius dixi, hic loquaẽ de diſcordia, quæ eſt inter partes in ipſa cõceptione ſtipulationis. Item adhuc nõ ſtipulatoris dicto, ſed conſuetudini, in quo, ſcilicet, diẽ cõſueuit cauere. videtur ſtandũ. vt infra, de damno infecto. l. ſi finita. in princ. quæ eſt contra. Quidam dicunt ſpeciale in dãno infecto, vt ſeruetur, quod ibi dicitur. Tu dic vt ſupra. ſ. quod hic de diſcordia loquatur, quæ erat inter partes in ipſa conceptione ſtipulationis, vbi ſtatur dicto ſtipulatoris, ſed ſi nimis breue vel lex actor. iudex temperat: ibi de eo quod dudũ poſtea venit in dubium. ſed in quo moderabitur? dic dando diem pro viginti milliaribus vt infra. ſi quis cau. l. j. & infra, de verbo. ſignific. l. iij. Item in dando dilationes ſuper libello: vt C. de lit. conteſt. auth. offeratur.

† Eius.

† P. F. ex qua ſatis deſideretur. Al. datio deſideratur Al. ſatiſdatio detur. Al. ſatiſdet. ſeque ſe Flo.

† xliij. P. F.

† In ſtipulationem.

a Atqui quod hic Accurſius & alij contrariũ eſſe dicunt, Paulus diuerſũ appellandũ eſt cuius tractatio eſt apud Vlp. c. 32. §. 1. de verb. obl. Inquit. n. Stipulatio ex vtriuſq; conſenſu valet, iudicium aũt etiam in inuitum redditur. A. Pers.

tatur & dando dilationes circa testes: vt C. de dila. l.j. Itē quid si nulla dies fuit apposita, sed post ea iudex statuere velit diem ad aliquid, & partes discordant] Raipon. & tūc habet locum quod hic dicitur. & secundum hoc dic de die ponenda, id est, statuēda a iudice. Accur.

e Si fideiussor iudicatum. Id est, qui fideiusserat iudicatum solui: & sic istæ duæ dictiones ponuntur loco vnius genitiui. Accur.

f Extitit. Et sic est extincta obligatio inter eos: vt infra, de fideiuss. l. hæres a debitore. §. quod si idem. Azo. nec potest quis apud seipsum pro eodem facto remanere obligatus: vt infra, de fideiuss. l. hæres a debitore. §. quod si stipulator, & lege Vranius. secundum Ioan.

que annis ꝓbādi sunt, [a] nisi hæ personæ in rem † suam fideiubeant: vt pro suo procuratore.

Quidam etiā [aiunt,] si a marito fundus dotalis petatur, in rē suam [b] fideiussuram mulierem.

Seruus non est idoneus fideiussor: ideo debet de nouo caueri, idem in minore & muliere, Bartolus.

Si seruus, [c] inueniaꝶ, † qui antè, quàm iudiciū accipiatur, fideiussit iudicatū solui: succurrendum est actori, vt ex integro caueatur. Minori quoque vigintiquinque annis succurrēdum est: fortasse & mulieri propter imperitiam, [d]

Si fideiussoris datio euanescit de nouo est cauendum.

Si fideiussor iudicatū [e] solui, stipulatori hæres extitit, † [f] aut stipulator fideiussori: ex integro [g] cauendum erit.

Necessaria satisdatio est, ad quam quis a lege adstringitur, licet causa fuerit voluntaria. B.

Tutor & curator, vt rem saluam fore pupillo caueāt, mittendi sunt in municipium: † [h] quia necessaria [i] est satisdatio. item de restituēda [k] domino proprietate is, cui † vsusfructus datus est.

itē legatarius, vt caueat euicta hæreditate legata reddi [l] & qđ amplius, [quam] per legem Falcidiam cœpit. † [m] hæres quoq;, vt legatorum nomine satisdet, [n] audiendus est, vt in municipiū remittatur. †

Contumacia facit quē perdere beneficiū quod habebat in satisdatione necessaria. Bar.

Planè si misso iam legatario in possessionē, cum per hæredē staret, quo minus caueret: [o] hæres postulet, vti de possessione † discedat, paratūq; se dicat in municipio cauere: impetrare nō debebit [p] Diuersum, si sine culpa aut dolo hæredis missus sit in possessionem.

Qui petit remissionem in municipium, debet iurare de calūnia, ea forma quæ hic ponitur quod iuramentum parentibus & patronis remittitur Ba.

Iubetur iurari † de calumnia: [q] ne quis vexandi magis aduersarij causa forsitan, cum Romæ posſit satisdare, in municipiū euocet. Sed quibusdam hoc iusiurādum de calumnia remittitur, [r] veluti parentibus, & patronis.

Sic autem iurare debet,

a Probandi sunt. Quia mulier Velleiano iuuatur: vt infra de fideiuss. l.j. Miles secularis solicitudine suæ militiæ: vt C. de lo. & conduc. l. milites. Item ecclesiasticus, vt clericus, solicitudine suæ ecclesiæ: vt in authen. de sanc. epis. §. alienū aūt. colla. 9. Item minor beneficio ætatis: vt infra de fideiuss. l. si Titius & Seia. & facit ad hoc ꝟ. eodē l. quoties.

b In rem suā. Sua dicitur quod ad vtilitatem & commoditatem. nam dominiū mariti est: vt instit. quib. alie. li. in princ. Sed quare præstatur hæc satisdatio iudicio sisti: cū ambo dicantur possessores immobilium. & maritus & vxor ratione huius fundi, vt infra eodem. l. sciendum. §. si fundus. quæ est contra? Solu. hic conueniebatur maritus, qa dolo desijt possidere. Vel dic quod hic sponte fuit, nō coactè. Vel dic: hic dubium erat an esset dotalis, cū de hoc ipso fundo ageretur. & ideo satisdatur, ibi autem de alia re conueniebatur maritus vel vxor. medium approbo.

c Si seruus. Sic construe, Si seruus inueniaꝶ qui fideiusserit iudicatum solui, &c. succurrendū est actori ante, quam iudicium accipiatur, id est, antequam lis contestetur. nam postea non auditur: vt infra de procu. l. Pomponius. §. rati. Accur.

d Propter imperitiam. Silicet legū: vt infra, de iur. & fact. ignoran. l. regula. His ergo duobus succurritur si pro alio fideiubeant, vt hic ponitur casus. Nam eis qui tales acceperint fideiussores errore etiā iuris, indistinctè succurritur. cum damnum vitare velint. vt infra, de iuris & fact. ignoran. leg. error. in fine. Sed Ioan. hic ponit casum, quando illi recipiunt non idoneum fideiussorem, sed quid secundū eum, si scienter recipit: non soluit: potest ergo exponi vt prius dixi.

g Ex integro. Not. iterū caueri ea causa: vt hic, & infra, eodem. l. si ab arbitro. in fin. & infra. vt in pos. leg. l. si is a quo. in fi. & l. seq. & infra, de op. leg. l. 2. & ꝟ. eodem. l. quoties. & C. de præto. stipu. l. prætoriæ ij. Accursius.

h In municipium. Id est, aliā ciuitatē.

i Necessaria. quia ea necessitate præstatur: vt instit. de satisda. tut. & cura. §. quibus constitutionibus. excipe testamētariū tutorē, & datū ex inquisitione. vt insti. cod. tit. §. j. & §. 2. & infra, de testa. tute. l. testamento. ij.

k Itē de restituenda. & hæc ea necessitate præstātur: vt ꝟ. vsufr. quēadmo. ca. l. j. in prin. & §. j. & 2. & 3. & §. habet. & ꝟ. de vsufr. l. si cuius. in princ.

l Reddi quod facere dēt: vt C. de pet. hære. l. fi. circa pri.

m Cœpit. & hoc fieri debet: vt ꝟ. si cui plus, quam per legem Falc. l. j. circa principium.

n Satisdet. pendente die vel conditione: quod facere necessario debet: vt ꝟ. vt leg. vel fideicō. no. caue. l. j.

o Caueret. de præstando legato adueniēte die vel conditione.

p Non debebit. aut ergo ibi satisdatur: aut a possessione nō discedetur: nec est cōtra. ꝟ. vt in pos. leg. l. si pecuniæ. §. fi. quia ibi sine dolo hæredis fuerat legatarius missus in poss. vt hic subijcit secūdū Io. vel ibi nō petebantur expensæ. & sunt restituendæ misso: vt ꝟ. de dam. infect. l. si finita. §. item videamus.

q De calumnia. simile. infra de eden. l. si quis ex argentarijs. §. exigitur. & infra, de iureiur. l. iusiurandum. ij. §. qui iusiurandi m...

r Remittitur. id est, remittit postulat.

1 Iste tex. est notā. secundum An. hic ad hoc quod minor habens curatorem potest, sine eo se obligare fideiubēdo pro suo procuratore. istum text. reputauit ad hoc sin. Fulg. & Pau. de Castr. hic & sequitur Ludo. Rom. hic & la. post eos.

† interueniat

† extiterit P. F.

† in municipio P. F.

† de restituenda domino Proprietat. s, eius &c. P. F.

† capit P. F.

Caueri debet iterū ea causa.

† mittatur P. F.

† vt possessione

† iurare P. F.

a Non posse.s.commode:vt ī.eo.l.si fideiussor.§.si necessaria.& ī.de verb.sig.l.nepos Proculo.in n.
b Eo loco,quo postulat se remitti.
c Cogitur peierare,i.cogeretur, q̄d esset iniquū,vt ī.de in litem iuran.l.videamus.in prin.ibi,sed oec.
d hoc autem.s.q. iuret se ibi posse & alibi non posse. & sic hæc dictio hoc, refertur ad proxime dictum. Vel dic referri ad id q̄ dixi ī.§.tutor, &c.q.d. hoc quod possit remitti i municipiō, est verum, si iusta est causa, alioqui non.& ponit exemplum quando non est iusta causa.
e Impetrabitur. ab eo cui cauetur, secundū primū casum. sm aliū impetrabitur a cauente.
f Erat.primo ob hoc remissus.
g Impetrare.s.remitti in municipiū nisi iuret ibi posse, & alibi non posse, secundū primū casum:secundum aliū planum est.Acc.

tur.sed post x.dies q̄si nata erit,sero prouocatur.Sed quo potuit iudex delegari ad causam istam:cū causa cognita fiat? vt infra l.proxi. & ī.de offi.procon.l.nec quicquā.§.j.Rō.delegatus fuit ad causam principalem:& ita si in hac incidenti tulit s̄niam:appellari potest, licet sit interlocutoria. q̄ est cōtra regulā:vt ī.de ap.l.z.& est ratio. quia in principali fit præiudicium circa executionem bene vel male faciendā. itē ideo iudicat:quia aliter in negotio principali procedi non pot. Vel dic in hac quæstione esse speciale,vt possit delegari: vt in cā in integ.restit.vt C.vbi & apud quē in integ.restit. l.si.in fi.vel delegauit,cū inceperit ab esse:vt in mero imperio, vt ī. de off. eius cui man. est iurisdi.l.j.§ a.vel(q̄d verius est) hic non plene, sed summatim cognoscitur.vt ī.in possessio.legat.l.si is a quo.:posito eam q̄d specialiter fuit delegata. Appellatur ergo a s̄nia arbitri, id est delegati:vt hic. idem si ex necessitate fuit electus in locū recusati, vt C.de iud.l.apertissimi. & l.si.idem in episcopo electo arbitro vt de episco. audient. l.si quis ex cōsensu. & auth. si quis litigantiū. vel illa anthē.loquitur quando vt iudex cognouit episcopus:& hic ponitur super l.episcopale.

qui in municipium remittitur: Romæ se satisdare nō posse, a & ibi posse, quò postulat remitti:idq; se non calumniæ causa facere.nam sic non est cōpellendus iurare,alibi se,quàm eo loco b satisdare nō posse: quia si Romæ non potest, pluribus autem locis posit, cogitur peierare. c

Culpa facit quem perdere beneficium prædictum remocandi in municipium.h.d. Bar.

Hoc aūt † d impetrabitur, e cū iusta causa esse videbitur. Quid.n. si cum erat f in municipio,noluit cauere?hoc casu non debet impetrare: g cum per eum steterit,quò minus ibi, vbi ire desiderat, satisdaret.

Notabilis lex est,& legitur tribus modis, secundum primā lectu. h d. Si eligantur arbitri super incidenti vel emergenti, ab eorum sententia potest appellari.h d secundum lectu.secundam,Potest officium iudicis implorari vt corrigatur quod per eos,quib⁹ vnus articulus causæ est commissus, improbe factum est. secundum tertiam lect. hoc intendit. A sententia delegati approbantis vel reprobantis fideiussorem potest appellari.h. d.Barto.

Caius lib.v. ad edictum prouinciale. IX.

a Arbitro † h ad fideiussores probādos constituto,si in alterutrā partem iniquū arbitriū i videatur, perinde ab eo, atque a iudicibus i appellare k licet.

Fideiussor videtur idoneus, si ab arbitro sit approbatus,sine quo est reclamatum. idē si sponte a parte fuerit acceptus, nisi inopia superuenerit h.d.

Paulus lib.lxxv. ad edictum. X.

a Si ab arbitro l pbati sunt fideiussores: pro locupletibus habendi sunt cum potuerit querela m ad † cōpetentē iudicē deferri,qui ex cā n improbat ab arbitro probatos, alios † improbatos probat,multoq; magis, o si sua volūtate accepit fideiussores,contentus ijs esse debet. Quòd si medio tpe calamitas fideiussoribus insignis, p vel magna inopia † acciderit: † causa cognita, ex integro q satisdādum erit.

Mutatio contingens ex parte actoris,satisdationem non perimit.hoc dicit.

Vlpianus libro lxxv. ad edictum. XI.

† in P. F. etiam

A sententia arbitri non possit appellari.

h Arbitro. Casus Conuenite, & fideiussorē petebam. offerebas aliquos quos idoneos non esse dicebam,tu aūt dicebas idoneos. vnde super hoc iudex delegat⁹ fuit:& eos idoneos esse pronūtiauit. possum ab isto iudice delegato appellare. & secundū hoc non obstat cōtrariū. Et si nō appello,videor eos approbare:vt in l.seq. ac multo magis eos approbare videor, quos mea voluntate accepi. Si tamen medio tempore fideiussor efficiatur non soluendo, de nouo cauendū erit. Viuianus.

a Arbitrio scilicet delegato.
i Iudicibus.ordinarijs.Ac.
k Appellare.appellatur a s̄nīa arbitri:vt hic, & sic est cōtra.C.de arb.l.j. Sol.speciale est hic,vt dicunt quidā. Al j dicunt vt B.hic per officium, non ex vi appellationis.Tu dic,q̄ hic de delegato iudice,ibi de cōpromissario arbitro: & q̄ dicit hic, vt a iudicib.s. ordinarijs. sed an hodie possit appellari ab arbitro cōpromissario sine pœna electo?Videtur q̄ sic:quia ideo olim nō appellabatur quia actio non oriebat:& hæc erat ratio,vt d.l.j.de ar.sed hodie datur.vt C.de ar.l.cum antea.§.j.ergo appellatur,sed dico q̄ non: quia,ante.x.dies actio nō nascitur:ergo nec appella.

l Si ab arbitro.id est, iudice delegato ad hoc:vt dixiimus ī.eod.titu.l.proxim.
m Querela. id est, appellatio.Sed quis est competens? Resp.delegans ad quem appellatur a delegato,vt C.de ap.l.præcipimus.§.hæc si appellatio.& infra de ap.l.imperatores.in fi.j.respō. Item no.hic aliquem approbari eo ipso,quod non reprobatur:vt infra furti aduer. nau. cau. sta.l.j.§.pe.in glo.pe.& infra ad macedo.l.si filiusfamilias.§.is autem.
n Qui ex causa.i.qualiquali.
o Magis. subaudi quam & dic acceperit.i.accepisset a principio & sine arbitro.
p Insignis.id est,magna.
q Ex integro quę.n.de nouo emergunt,nouo auxilio indigent:vt infra, de interroga.actio.l.de ætate.§.ex causa: & infra,vt in possess.lega.l.si is a quo.§.

h ex tit. de arbitris Duaren.

† arbitrium P.F.

l ex trac. dē præt. stipul. Duaren.

† apud

† alias P.F.

Iste tex. facit contra differentiam politam per Are. in c. quo iure. s. dist. vbi dicit differentiā inter paupertatē & inopiam:sed isti termini confunduntur:vt hic p̄ eo. las.

† accidit P. F.

Approbatur q̄s eo ipso q̄ nō reprobat.

Quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio.

si.& l.seq.& arg.C.de testi.l.si quis testibus.ibi,nisi ostenderet.& infra,de præto.stipu.l. prætoriæ.2.& infra,de pet.hæ.l.si quo tempore.& infra,de arbi.l. non distinguemus.§.iij.

Vlianus CASVS. Ponas casum in procuratore actoris qui egit sine mandato: ad fundum puta,& fideiuss.iud.sol accepit,postea actor dominus habuit tantum:& sic confirmatum est:quod sequitur:nunquid extinguitur fideiussio, vel annihilatur? Et respondetur quod nō:imo tenetur fideiussor pro iudicato solvendo accepnis. Vivianus.

IVlianus a ait,si antequam mandarem tibi,vt fundum peteres,satis acceperis,petiturus fundum;& postea mandatu meo agere institueris,fideiussores teneri.

Pro debito sub conditione ex vltima voluntate, indistincte cauetur,alias non:nisi causa cognita. h.d. Primo loquitur in relicto in vltima voluntate.Secundo in debito ex alia causa. Tertio,redit ad primum.Secunda ibi,Et plerunque.Tertia ibi. Sed & si plures

a Julianus. Pone casum in procuratore actoris, q egit sine mandato,cuius iudicium est nullum,sed per ratihabitionem confirmatur:vt hic,& infra, de iud.l. licet. Item dic, quod recipit satisdationem iudicatū solui, quam præstabat olim etiā suo nomine conuentus & actione in rem:vt hic,& instit.de satisda.§.j. licet hodie non ita:vt instit.eo.tit.§.sed hodie.non nisi in cautione iudicio sisti: quia eam non præstaret,cū possideret immobilia:vt infra, eo.tit.l.sciendum.in prin.Sed cū conditio huius procuratoris sit mutata, quia primo non habebat mandatum:qn satisdationem accepit,postea habet: vt annihilari satisdatio,vt infra,iudic.sol.si ante.in fi.l.quæ est contra.Sol.ibi in procuratore rei:hic in procuratore actoris.& est ratio.quia defensor rei etiā sine mandato esse potest, etiam si hoc constat etiā inuito actore.cū ergo dominus ratum habet, mutatur eius procuratoris conditio.nec trahitur retro:quia hoc tunc demum fit,vbi quod factū est non tenuit.At actoris procurator nullus est sine mādato,nisi ratū habeatur:& postea si ratum habeatur,quod factū est confirmatur:& eadē causa semper fuisse videtur.non.n. causa mutata dici potest,cum primo nulla fuerit.sed hæc solutio nulla videtur. tollitur.n. expresse per legem quæ loquitur in procuratore actoris, qui sine mandato poterat experiri:& ita erat aliqua eius cōditio : & tamen dicitur postea cōmitti stipulatio, si ratum fuerit habitum vt infra iud.sol l.3.§.sed & si forte? Resp.imo optima est solutio, si quis eam defendat.in procuratore.n.rei dicitur aliquā esse conditionem,& mutari : quia sine mandato.imo etiam contra mandatū quis respondere pro alio potest.vt infra,de solu.l.solutionē. sed nulla persona agit contra mandatum, etiam si aliquādo sine mandato experiatur.vt infra , de procur.l.Pompo.§.si.vnde nō potest dici sic mutari cōditio ex parte procuratoris actoris . Si autem inuenias aliqn aliquem agere pro inuito,sicut notauimus infra, de procu.l.Pompo.§. si. dices mutata causa eius conditionis non cōmitti stipulationē. Adde & aliam rōnem,quia in procuratore actoris, siue a domino in eū, vel econtra, vel a procuratore in procuratorē, vel de aliquo in seipsum (vt hic fuit)transferatur iudicium, semper est certa persona cui acquiritur actio ex stipulatione.s.dño directa,si ipse fuerit stipulatus:vel vtilis,cū procurator similiter ex persona rei est certa, quia nō mutatur:& ideo committitur stipulatio sed cum ex parte rei mutatur iudiciū,non potest committi stipulatio iudicatū solui:quia nec ex clausula doli:quia nil dolo fit, licet transferatur iudicium de vna persona in aliā,nec ex illa de re defendēda : qa nil refert a quo fit defensio,dum tamē bene fiat.nec ex illa de iudicato:quia promisisse videtur quod ipse,& non quod alius fuerit damnatus.arg.infra,iudi.solui.l.cū quærebatur.§.si & l.pen.Alij vero soluunt, quod hic loquitur post acceptum iudicium mutata conditione, ibi ante: vt verba illius legis innuūt. hoc autem non est admittēdum : quia si nō committitur stipulatio vbi mutatur cōditio ante, multo minus si mutatur post:cū postea plenior fit cōditio eius. Porro etiā in procuratore actoris illud potest distingui secundum Azo. an mutetur conditio post illud tempus,quo debuit satisdare ex necessitate:qd est in exordio litis, id est, ante litem contestatam : vt infra,de procura.l.Pompo.§.ratihabitionis.& tūc nullo modo committatur, quia aliqua fuit cōditio in iudicio, id est in causæ exordio,quæ scilicet mutatur, & hoc innuit l. contra. ait enim , stipulationis interpositæ,&c.si vero antea mutatur contra esset,quia tunc nulla fuisset eius cōditio in iudicio,licet agere proposuisset, & extra iudicium satis accepisset. & quod hic dicit,agere institueris, sic expone, id est,& animo proposueris , non tamen egeris eo tempore quo cautum est habitum.sic infra de verb. obli.l.stipulatus sum Damani.in prin. Alij.vt B.ponūt casum in cautione iudicio sisti , quam præstat etiā conuentus de re immobilis quia quantum ad illam pro possessore habetur cum sit in dubio. & inducunt s.eo.de dic.§.quidam.quod non placet,quia ibi sponte fuit. Vel dic tertio, in cautione iudicio sisti , quam præstat creditor vel alius detentator, vt infra eo.l.sciendum.§.creditor.& §. item qui solam. qui tamen & rei ven.tenetur,vt infra de rei vend.l.officium.

Idem libro.lxxxvii. † ad edictum. XII.

INter omnes b cōuenit,hæredē sub conditione c possidentē d † hæreditatem, substituto cauere debere de hæreditate: e & si defecerit

INter oēs. CASVS. Hæredem institui sub conditione si nauis ex Asia venerit vsq; ad x. annū. & si non venit, volui admitti illum, quem tibi substitui,possidebas tamen hæreditatem de facto,teneris quidem illi substituto cauere de hæreditate nō diminuēda.postmodū si deficit cōditio tuæ institutionis poterit substitutus hæreditatē Petere. & si fuerit in aliquo diminuta, committitur stipulatio.& hoc quidem habet locū in specialibus substitutionibus.Viu.

b Inter omnes.iurisconsultos super hac re interrogatos.sic infra,de vsufruct.accres.l.j.§.pen.vel dic, id est,nullus dissensit.

c Sub conditione. si nauis venerit de Asia vsq; ad annum.& si non,tunc admittatur substitutus .

d Possidentē . vt quia pendente conditione petijt bonorū possessionem secundū tabu. vt infra de bono.pos.secundum tabu.l.2.§.si sub conditione . Vel dic,quod fuit datus curator bonis. Vel dic,possidet, quia accepit de facto,non curo qualiter.Ac.

e Hæreditate.scilicet nō diminuenda, vt infra,de petl.hęre.l.diuus.non dicas per fideicōmissum restituēda.cū directo sit ei substitutus,vt patet infra, vbi dicit,adeuntē hære.&c. Vel dic restituēda;licet nō per fideicōmissum.& hæc cautio generaliter pręstatur, vt infra , de iud.l.in oībus.sed certe hoc casu non videtur pręstanda,vt infra,de prætor.stipula.l. Paulus notat,quæ est contra . Solut.quidam dicunt, ibi prætor suū beneficium indulserat,scilicet bonorum possessionem,ideoq; nō debet esse captiosum , esset autē,si cogeretur cauere. hic nō indulserat,sed hæres

Vnde petitio principalis, & iudicium erāt inutile litē si, infr.de negot.gest. & per consequēs accessoriū, scilicet acceptio satisdationis l. cum principalis,infr.de reg.iur.at que etiam magis, qd vitiosū ab initio,tractu temporis nō conualescunt l. quod ab initio. De regu.iur. infr. Respondetur tamen valere fideiussionem,propter ratihabitionem, quæ retro trahitur, & efficit, vt perinde sit, ac si mandatū esset ab initio leg. vlt C.ad maced.

† hæreā. ff. F.

Ex tractatu de prætor.stipul.vt ex c.seq.

† Ista lex est singu. ad hoc qd hæreditatem inuadens pendente conditione, nō perdit ius suum cōditione adueniente,licet occupauerit propria authoritate. Bolo.

Bal.hic dicit ista gl. fin. ad hoc quod aditio hæreditatis ptinet ad illum, ad quē directo ptinet hæreditas , alias autē non, & ia ad quem spectat, si nō adeat elapso termino petito per legatarios ad adeundū , iudex prouidebit legatarijs . Bologo.

hæres ſcriptus poſſidebat bona de facto. Alij dicũt non cogitur cauere in diem longiorem, l. vt cogatur cauere etiam ſi extiterit conditio inſtitutionis: & quandocunque deſierit ad eum pertinere hæreditas quod reſtituat eã, & hoc eſt quod dicit in diẽ longiorem. & ſm has duas ſolutiones legitur ibi notat, id eſt, reprehẽdit. vel dic notat, id eſt, approbat, & quod ibi dicit in ſi. lege interrogatiue, & ſubaudi, non. & ſic concordat cum iſta.

conditio: [a] hæreditatẽ adeuntem [b] ſubſtitutũ & petere hæreditatem poſſe: & ſi obtinuerit: [c] committi ſtipulationẽ. Et plerunque ipſe Prætor [d] & ante conditionem exiſtentem, & ante diem petitionis venientem, ex cauſa iubere ſolet ſtipulationem interponi. [e]

Paulus lib. lxxv. ad edictum. XIII.

SEd & ſi plures ſubſtituti ſunt: † ſingulis cauendum eſt.

Pater pro filio, vel contra non eſt idoneus defenſor ſine ſatiſdatione.h.d. Bart.

Idem lib. ij. Reſponſorum. XIIII.

FIliusfamil. defendit abſentem patrem: quæro, an iudicatum ſolui, [f] ſatiſdare debeat? Paulus reſpondit, eum qui abſentem [perſonam] defẽndit, etiam ſi filius vel pater ſit ſatiſdare petitori † ex forma edicti [g] debere.

Poſſidens immobilia, non tenetur ſatiſdare de iudicio ſiſti: ſecus ſi non poſſideat. Bar.

Macer lib. j. de appellationibus. XV.

SCiendum eſt poſſeſſores immobilium, rerum ſatiſdare nõ compelli. [h]

In hoc §. & ſeq. declaratur quis dicatur poſſeſſor quo ad euitandum ſatiſdationem. Bartolus.

Poſſeſſor autem is accipiendus eſt, qui in

Sciendum eſt CASVS. Hæc lex ẽ quaſi tẽperamentũ legũ ſuperiorũ. Dicit. n. quod qui immobilia poſſident, non tenentur ſatiſdare, nec cõpellãtur, ſiue in villa ſiue in ciuitate poſſidẽt: ſiue inſolidũ, ſiue in parte. ſed nunqd poſſeſſor fundi emphy. poſſeſſor eſt, & q poſſidet ꝓprietatẽ nudam? Et reſpõ. quod ſic. poſſeſſor autem vſusfructus poſſeſſor non eſt: creditor autem nõ poſſidet, vt euitet ſatiſdationem: poſſidet tamen. Item vir & vxor poſſident, vt non ſatiſdent. Sed pone, ꝙ tu teneris mihi actione perſonali, & quia hæres eras inſtitutus, & teſtator mihi fundum legauit, non propterea remittetur mihi ſatiſdatio quia ſi poſſideã immobilia. Item dicit, quod ſi tutor nomine pupilli cõueniatur, à ſatiſdatione excuſatur, ſi poſſidet fundum ipſe tutor vel pupillus. Itẽ dicit quod ſi appellaui cum egiſſet aduerſus me, & obtinuiſſet, quod poſſeſſor ſum. Vltimo dicit, quod ante li. cõteſtatam ſciri debet, vtrum quis ſit poſſeſſor immobilium, vel non. Vi.

† fint. P. F.

† petitura P. F.

[a] Defecerit conditio. Scilicet inſtitutionis. Azo.

[b] Adeuntem. Ergo directo fuit ſubſtitutus.

[c] Et ſi obtinuerit ſcilicet in petitione ipſius hęreditatis. alias non valet ſibi ſtipulatio: niſi in hac prima petitione obtineat.

[d] Ipſe prętor. Nõ ſolum alij magiſtratus. Vel dic plerunque, id eſt, pluries, vt ſupra. ſi ab arbitro, §. ſi.

[e] Interponi. ſi ꝑſona ſuſpecta eſt: vt infra, de appel. lege imperatores. In ſi. ſm Azo. & niſi caueat, vterq; in poſſeſſionem mittetur, vt ĩ. in poſ. lega. l. etiam. §. fina.

Filiusfami. CASVS. Hac lege, dicitur, quod filius meus ſi me defendat, vel ego filium, teneor ſatiſdare iud. ſol. & filius etiam idẽ in quolibet alio. Vinianus.

[f] Iudicatum ſolui. Quid ad hunc titulum de hac ſatiſdatione iudicatum ſolui? Reſpon. ſatis; quia licet principaliter de cautione iudicio ſiſti dicat hic tit. de alijs tamen quandoque dicit ſupra e. l. j. & l. Iulianus. & hic. Item cum iudicatum ſolui ſtipulatio, habeat, in ſe tres clauſulas, ſ. de dolo, quod abſit & de defendendo, & quod ſonat ipſum verbũ, vt infra, iudicat. ſolui. l. iudicatum ſolui. patet quod vna earum, ſcilicet de defendendo, pertinet ad hanc iudicio ſiſti. qui enim non ſiſtit, male defendit: vt infra quibus ex cau. maio. in integr. reſti. Litem ait §. finali.

[g] Forma edicti. Quod non habemus: ſed in eo cauebatur: vt nemo eſſet idoneus ſine ſatiſdatiõe defenſor, vt infra de procurato. minor. in fin. & inſti. de ſatiſdat. §. penultim. ſed videtur quod hic pr̃ nõ debeat ſatiſdare: cum æquipararetur tutori in iuramẽto calumniæ. vterque. n. iurat: vt C. de iura. prop. calum. l. ij. §. quod obſeruari. & tutor non ſatiſdat, vt C. de adminiſtratio. tuto. l. fina. §. defenſionẽ, quæ eſt contra? Reſponde. hic filius emancipatus erat, vel dic in caſtrenſi vel quaſi, vel aliud erit hodie, ſm H. vel hic pater transferendo in ſe iudiciũ defendebat, ſecundum Azo. vel poteſt dici aliud ĩ patre, quam in tutore, cum illi, ſ. tutori ſuum officiũ, non debeat eſſe damnoſum vt infra ex quib. cauſis maior. lege videlicet. tutor enim datur inuitus, pater non fit inuitus. Accurſius.

[h] Non compelli. Quatuor quæro. Primo de qua ſatiſdatione loquitur hic? Reſpon. iudicio ſiſti. nã de hac ſpecialiter in hoc titu. tractat. illa enim ſcilicet iudicatum ſolui, non præſtat hodie, ſi ſuo nomine conuenitur: ſed olim ſic, ſiue poſſideat immobilia, ſiue non: vt inſtit. de ſatiſda. §. ſed hodie. & §. primo. Secundo an ſit hodie correcta: vt Idiſt in ẽe ſatiſdetur, vt C. de lit. conteſt. authen. offerat? Reſpon. non iſta, ſed illa determinatur per iſtã, vt ſupra, de legi. & ſenatuſconſul. lege, ſed & poſteriores. Tertio an ille, qui poſſidet immobilia, ſaltẽ iuret ex quo non ſatiſdat? Reſpon. ſic ad inſtar aliorum quib hæc ſatiſdatio remittiť. C. de princ. agẽ. in rebus. l. fin. & de proxi. ſacro. ſcri. l. in ſacris. lij. eir. prin. & in glo. & ſi. & C. de dig. lege, quoties. li. xij. Quarto, an pro vili ceſpite terræ euitet ſatiſdationem etiam in cauſa centum marcharum? Reſp. ſecundum B. non euitat, argumento, infra, de priuileg. creditorum, l. ſi creditores, eſſet enim abſurdum, ſi quis conueniatur in magna quantitate pecuniæ: & propter modicum ceſpitem terræ quam poſſidet, poſſit euitare ſatiſdationem. Intellige ergo hanc legem, quando nomine ipſius rei immobilis conuenitur, cuius nomine ſatiſdationem euitat. ſed certe ſi hæc eſt ratio, non videtur quare creditor vel fructuarius dicatur euitare, cum alias ſit locupletiſſimus. Tu dic ſecundum Ioan. quod eſt æquum quod non cogatur ſatiſdare poſſeſſor rei immobilis, ſi tamen res illa ſit idonea & etiam ſufficiens ad litis æſtimationem, etiam ſi de alia reconuenitur. cum enim ſuccedat poſſeſſio loco ſatiſdationis debet ꝓ qualitate rei petitæ eſſe poſſeſſio.

agro a vel ciuitate rem soli possidet aut ex asse, aut p † parte. Sed & q † vectigalé † vel emphyteuticú agrú possidet, possessor intelligié. Item qui solá b proprietatem habet, possessor intelligendus est. Eum verò, qui tantùm vsumfructum habet, possessoré nõ esse Vlpianus scripsit Creditor, qui pignus accepit possessor c † non est, tametsi possessioné habeat aut sibi traditã, aut precariò debitoricõ cessam. Si fundus in dotem datus sit, tam vxor, quàm maritus propter possessionem † eius fundi possessores intelligũtur. d Diuersa causa e est eius, q fundi petitionem personalem f hét. tutores, g siue pupilli eorum, siue ipsi possideãt possessorum loco habétur. h Sed etsi vnus ex tutoribus possessor fuerit: † idem dicendum i erit.

Etiam possessio rei, quæ ẽ in controuersia, releuat possessoré ab onere satisdandi, quantum ad alium qui de illa controuersiam non facit hoc dicit §. iste Quantum autem ad eum, qui cõtrouersiam facit, an releuet? dictum fuit in principio legis. Bartolus.

Si fundum, quem possidebam, à me petieris: deinde cùm secundum te esset iudicatum, appellauerim: an possessor eiusdem fundi sim? Et rectè dicetur: me possessorem esse: quia nihilominus possideo. Nec † ad rem pertinet. quòd euinci mihi ea possessio possit. k

Tempus cautionis præstandæ inspicitur, vt quis possideat immobilia non autem tempus præcedens vel sequens. h. d.

Possessor autem quis necne sit · tempus cautionis l spectandũ m est

Item huic principio est vnum contrarium infra, de incend. rui. naufra. l. ne quid. §. à domino. Solut. ibi speciale: vt & alia multa sunt in illo titulo specialia.

a Qui in agro. Id est, in uilla, sed & possessor intelligitur quia habet vtile dominium: vt infra, si ager vect. vel emphy. pe. l. j. in fin.

b Item qui solam Ad hoc facit institu. de hær. insti. §. j. & ij. & infra, ad Syll. l. j. §. j. & §. iij.

c Possessor. Hęc litera sibiipsi contradicere videtur. dic ergo creditor possidere dicitur quo ad quædam: scilicet quo ad hoc, vt actione ad exhibendum conueniatur, vt infra, de vsuc. l. serui nomine. in princi. Item quo ad hoc, vt rei vendicatione teneatur, vt infra. de rei. vend. l. officium Item quo ad hoc, vt possessio præcedentis possessoris, i. debitoris sibi adiijciatur: vt infra, de vsuc. l. serui nomine. in fi. Ité quo ad hoc, vt interdicto vti possidetis, vti possit, licet aliud sit in misso in possessi. causa rei seruandæ, vt infra. vti possid. l. si duo §. creditores. Ité vt impediat acquiri possessionem alicuius rei domino. licet nec sibi acquirat: vt infra, de acquir. poss. l. j. §. per seruum corporaliter. E contra quo ad quædam non dicitur possidere, vt quo ad vsucapioné, vt infra, de acquir. possessi. l. qui pignoris. Item quo ad euitandam satisdationem: vt hic. possidet tamen secundũ nos: vt infra de acquirend. rerum dom. l. per seruũ qui pignori. & infra, de piguo. actio. l. cum & sortis. & aliæ multæ. sed Pla. dicit eum nullo modo possidere, vt C. de præscrip. triginta annorum. lege, cum notissimi. §. j. Accursius.

d Intelliguntur. Hoc intelligunt quidam respectu aliorum, non respectu agentium rei vendicatione, vt s. e. l. de die. §. quidam aiunt. quæ est contra. & l. Iulianus. quod nil est. Dic ergo quod in l. de die satisdedit sponte. & in l. Iulia. satis accepit actor de iudi. soluẽdo, nõ iudicio sist. vñ siue de ea re, siue de alia agatur idé est: vt no. s. eo. l. in pr. Et intelligũt ẽ ambo possidere, vt hic quo ad euitandã satisdationé. vxor. n. nequaquam possidet, vtpote dominio & possessione ex causa dotis in maritũ trãslatis, vt infra, de re. di. §. per traditioné, & infra, de acq. pos. l. iij. § generu. & l. Pomponius §. in dotem.

e Diuersa causa. Quia non duo, sed vnus dr̃ possidere. Ité non actor, sed reus, sed cõtra infra, de re. iudic. l. qui actionem hét. Respon. verum est spe. tamẽ minus est habere actionem, quã ipsam rẽ, ut in eod. tit. l. minus est.

f Personalem. Vt ex testamento, vel ex postulatione idem si realem: vt infra, eod. l. §. si fundum. & s. eo. l. j. in princ.

g Tutores Ita apta literam. siue ipsi pupilli possideant, siue tutores. eorum, & cætera. secundum Azo. sed cur euitatur satisdatio iudicio sisti? persona pupillorũ licet tutores ré pupilli possideant: cũ executio sententiæ contra tutores non fiat, nec eis incumbat? Respõdeo. hoc ideo, quia eos sistere oportet pro pupillis: vt C. de administr. tuto. l. fin. §. defensionem. secus in patre, vt supra eodem. l. filius. Alij dicunt, quod pater assignauit tutoribus possessiões propter aduersarios pupillorum, & post restituere debebãt sicut fit, & alibi. vt infra, de vsur. l. in fideicõmissi. §. cũ Pollidius. Sed nunquid qui alieno nomine defendit vel cum mandato, vel sine mandato, iudicatum solui satisdat semper? Potest dici, quod nõ, nisi executio sententiæ cõtra eũ fieri debeat: quod est in tribus casibus, vt infra de procur. l. Plautius. non alias. vt s. de re iud. l. si se. sed cõtra est, vt C. de satisdatio. l. j. in fi.

ADDITIO. Pro solut. huius contrarij dic secundum Bar. quod hic loquitur de satisdatione iudicio sisti, quæ extinguitur lata sententia, vt l. græce. §. post litem, infra, de fideiu. & no. s. e. l. ij. §. fi. in gl. promiserit. sed in iudicio tutor ipse habet sistere, ergo eius possessio sufficit.

h Habentur. Hoc verum est, cum conueniũtur pupilli nomine. quod patet, quia dicit, Tutores. secus si suo: quia tunc eis tutoribus pupilli possessio nõ prodesset.

i Dicendum. Hoc si ipse possideat, qui conuenit. non si alius eorum.

k Possit. Et est ratio, quia nec condẽnatus videt, vt infra, de pœn. lege. ij. §. fin. cum nil nouari, &c. vt infra nil noua, lege prima. Item nota non insi ci quod euenire potest, argumen. supra, de satisdat. om. iud. lege, si idem, §. fi. Item quid si tempore appellationis exercendæ sunt finita vt certũ sit iam sententiam executioni mandari? Respon. idé vt supra eodem. §. si fundus. in fine, §. ibi, aduersa causa.

l Tempus cautionis. Quod est ante litem cõtestatam, vt infra, de procuratoribus. lege, Pomponius. §. rati.

m Spectandam. Vt sciatur subaudi.

† ex Quisuã si ager uectigalis, uel emphyteuticus, vide Bartoli nũ Piũ in adnotationibus ad leges. ca. xvj.

† P. F. vectigalé, id est, emphyteuticũ

† Bal. cõmédat istum tex. sing. ad hoc qđ creditor non habet possessioné rei sibi pignoratæ, etiã si ei concesserit precario suo debitori. Bal.

† petitionem l. Cui ac. i. vindicationé, qm subijcit diuersa causa est, eius. &c. & mani. est hic contr. cinatio à dñio ad possessionem.

† fuit. P. F

† in q. e. exim.

† fuerit. P. F.

Dic vt ibi dixi in gl. pen. ad illud contrarium. Ista gl. ẽ sing. sm Barto. & And. ad hoc q̃ p dilatione appellationis, possessio non perditur.

Cautio

a Cautionem. simplicem sine fideiussore, cũ possi debat immobilia.

b Obest. vt cogatur satisdare, vt ĩ. in pos. lega. l. etiam si condemnatus. § fi. secus si insignis calamitas & inopinata superueniat fideiussoribus: vt s̃. e. l. si ab arbitro. & ĩ. ꝗ inter. ac. l. de ætate §. ex causa.

c Nec prodest. si ei satisdatio remittatur. not. hic quod contrariorum eadem est disciplina: vt s̃. de his qui sunt sui vel alie. iuris. l. j. in prin.

Cõtrariorum eadẽ est disciplina

Q Vi iurato. CASVS. Conueni te, & cũ non posses satisdare, iurasti quod tali die sisteres iudicio: tu autem non fecisti aliqua iusta ex causa: non videris peierasse.

† Colligitur ex isto text. not. regu. ꝙ in ꝑl iuramẽto intelligitur excepta authoritas legis & superioris. facit. l. fi. in pr. ff. ad munic. in c. veniẽtes. & ibi can. de iurem. & ꝑ dom. Ial. hic.

d Non videtur, quia lex sibi remittit. vt & alias infra, de iure pat. l. adigere, §. fin. & C. de non nu. pecu. l. fin. Sed an pro vero peierat? Quidam dicunt quod non, quia semper dicunt inesse tacitam conditionem, nisi iusta causa interuenerit, vt hic, & C. de trãs. l. si ex falsis. vbi conditionem dicunt inesse, si falsa non sunt instrumẽta, quorum metu transactio fit. Tu dic quod peierat, sed remittitur: alio qui non dicitur peierare, sicut hic dicit, & pro hoc infra de acquirenda poss. l. quod meo. §. si furiose, Acc.

Nam sicut ei, qui post cautionem [a] possessionem vendidit, nihil obest, [b] ita nec ꝓdest [c] ei qui post cautionem possidere cœpit.

In iuramento videtur excepta authoritas legis, vel superiorum.

Paulus libro. vj. ad edictum. XVI.

Q Vi iurato promisit iudicio sisti, non vr̃[d] † peierasse, si ex concessa causa hoc deseruerit.

TITVLVS. IX.

SI EX NOXALI causa agatur quemadmodum caueatur.

Primo ponit verba edicti. Secundo incipit exponere ea. Secunda ibi, In eadẽ, Subdiuide textũ, quia multa duplicat, primo ponit summariũ vnũ, quid sit dictũ in eadẽ causa. Secundo illud summarium declarat per plura membra. Tertio, illa membra declarat. Secunda ibi Si desinat. Tertia ibi, Itaque Bartolus.

Vlpianus libro. vij. ad edictum. I.

SI EX NOXALI CAVSA, &c.

Dictum est qualiter pro liberis satisdatur iudicio sisti: nunc qualiter pro seruis

S I quis eũ CASVS Seru' tu' dãnũ mihi dedit vñ te noxali actiõe cõuenio. de bebis mihi quidẽ ꝓmittere, vt seruũ sistas in eadẽ cã vsq; dũ snia feratur. Et vr̃ sistere quis in eadẽ cã. qñ ius actoris deteri' nõ facit, nõ aliter. tu illũ seruũ similit alij, qui aduersus te noxaliter agit, dedisti: nunqd videris eũ in eadẽ cã sistere? Dixerũt qdã qđ nõ. sed secus ẽ, qa bñ sistit ĩ eadẽ cã. Sed si seru' tu', q dãnũ dedit, absens fuit, vel defendes seruũ, vel cauebis, qđ exhibebis eũ cũ habebis istũ seruũ. Si vero falso negas eũ ĩ tua pt̃ate esse, suscipies iudiciũ sine noxæ deditione: qa teneris ĩ solidũ, sed si seru' fuit ꝑiens. & tu absens, & eũ nõ defenderet, iussu iudicis accepi illum seruũ: extincta fuit actio mea: cu seru' coe-

perit esse meus. si tu venies petẽs restitutionem, ad defensionem audiris. sed mihi actio aduersus te restituitur. Viuianus.

e Si quis eum. s. seruum, cuius nomine dominus conuenitur noxaliter.

S I quis eũ, [e] de quo noxalis actio ẽ, iudicio sisti promiserit: † prætor ait, [f] *In eadẽ causa eũ* [g] † *exhibeto, in qua tunc est, donec iudicium* [h] *accipiatur*. In eadẽ causa sistere, quid sit videamus. & puto, eũ [i] verius † in eadẽ cã [sistere,] q ad experiẽdũ nõ facit ius [k] actoris deterius. Si desinat seruus esse ꝓmissoris [l] vel actio [m] amissa sit: non videri in eadem causa statum, Labeo ait, † veluti nec si qui pari loco erat in litigãdo, cœperit † esse duriore, vel loco, uel persona mutata. [n] Itaq; si quis [o] ei, q in foro ꝓmissoris conueniri non potest, venditus, [p] aut potentiori [q] dat' sit: magis esse putat, vt non videatur. in eadem causa sisti. Sed & si noxæ deditus [r] sit, Ofilius non putat in eadem causa sisti: cum noxæ [s] deditione cæteris noxalem actio-

f Eum. s. fideiussorem.

g Tunc. cum promittitur.

h Iudicium. id est sententia.

i Eum. s. dominũ qui promisit.

k Non facit ius. quæ qualiter fiant. declarant sequentia. Ac.

l Promissoris'. vt quia pro derelicto habeatur. vt differat à sequentibus. vel dic manumissus. & sic est contra infra. l. pe. in. fi. Solu. vt ibi no. l. ptin.

m Vel actio. quæ datur actori. Acc. & est amissa forte in re noxali, quia ille non exhibuit r. & sic actor nec testes eius poterunt eũ cognoscere, quẽ exhibitum cognouissent. Sed quomodo potuit admitti actio, cũ per executorem fuerit facta cõuentio? Respon. dic vt infra de eo per quem fa. erit l. si. j. respon.

n Mutata. l. mutatione personæ mutatur causa: vt hic & instit. de hære. insti. §. seruus autem. & no. hunc alienantem tribus actionibus posse cõueniri. Primo ex satisdatione ad interesse, vt hic. Secũdo, quia dolo desijt possidere, tenetur vtili ex ea causa, ex qua prius directa tenebatur, vt ĩ. de re. in. l. pariẽ. & infra de noxa. l. si pluriũ. §. fi. Tertio, tenetur actione in factũ, ex edicto de alie. iu. mutã. cau. fa. licet ea liberet se offerẽdo ꝗ se sibi: vt ĩ. đ alie. iu. mutã. cau. fa. l. j. §. fi.

o Itaque si quis. seruus promissus iudicio sisti. Ac.

p Venditus alicui qui non sit de foro promittentis nam tunc fieret conditio melior, cum contra venditorem & contra emptorem agere possis. Acc.

q Potentiori. quia potentioribus pares, &c. vt ĩ. ea de alie. iu. mut. cau. fac. l. iij. in pr.

r Sed & si noxæ deditus. s. alicui agenti noxaliter

s Cum noxæ. mala ratio est, & in hoc solo, secundum quosdam reprehenditur infra. l. ꝓxima. non an si dicit ibi, an videatur sisti in eadẽ causa, vel nõ. Et dicunt tunc distingui an potẽtiori sit dat' ꝓ noxa: vt tunc nõ videat sisti in eadẽ cã, vt hic, alias sic: sed melius est vt dicã corrigi totũ vt videatur. s. in eadẽ cã sistere si bona fide dederit pro noxa. s. ea necessitate, & cui se teneri sciebat, huic autẽ cui cauit, nesciebat

† promissu P. F.

† P. F. exhibere.

† in P. F. e uideri.

† P. F. uel si qui. Iitãglo. ꝺi cit sinꝑ. Ba. ad hoc quod exhibẽda ẽ ꝑsona delinquens vt cognosci possit idẽ voluit. Bal. in. l. 3 a lex hibẽ. Bol.

† P. F. cepit.

Potentioribus pares eẽ nõ possumus.

neſciebat adhuc ſe teneri: vt infra. de noxa. l. ſi qs à multis. Quid aũt ſi vtriq; ſe teneri ſciebat? Reſp. ꝓuenienti. i. ad ſnĩam debuit dari: alias in dolo verſatur: vt infra de eden. l. quædam. §. is autem. miſit: vt ibi no. ſed ſi alienauit, adhuc redimere potterit, qui dolo malo alienauit, nã ſine noxæ deditione condẽnabitur, vt ĩ. de nox. l. de illo, & l. electio. §. itẽ ſi ex plurib. arg. contra. iſra de leg. j. l. ſi fundũ ij. & l. ſi qñ. §. hæres. ADDITIO. Tu dic, ꝙ ibi per

ne perimi putat.[a]

Paulus libr. vj. ad edictum. II.

SEd alio iure[b] vtimur. Nam ex præcedentibus cauſis nõ liberatur noxæ deditus. perinde. n. noxa caput ſequitur, ac ſi veniſſet.

Iſte §. diuiditur in duas partes. Primo loquitur quando dominus conuentus noxali erat præſens, & ſeruus abſens. Secundo loquitur contra, quando ſeruus erat præſens, & dominus abſens. Secunda ibi, ſed ſeruus. Item prima diuiditur in duas: quia Primo ponit tria priuilegia quæ habet dominus. Secundo ponuntur duæ cauſæ, in quibus amittuntur d̃cta priuilegia. Secundo ibi, ſi vero falſo. Item ſecũda pars principalis diuiditur in tres partes quia Primo ponitur de remedio agẽtis, quod habet reſciſſa datione pro noxa ei facta per iudicem. Secunda ſecunda incipit ibi, Sed cã cognita. Tertia ibi, Actori. h. d. in ſumma. Si dominus ſit præſens & noxaliter conuenitur ex delicto ſerui abſentis, ſi dominus illũ ſeruũ eẽ in ſua ptã ſe fatetur, alterum de trib. eligere debet, vel promittere iudicio ſiſti ſeruũ, vel iudicium noxale ſuſcipere, vel cauere de dãdo eum pro noxa, cum ad manũ eius peruenerit. Si vero domino abſente præſens ſeruus nõ defenditur, iuſſu iudicis ex primo decreto, deinde ex ſecundo capitur pro noxa domino autem reuertenti ex cã ſuccurritur: & datio ſeu noxa deditio reſcinditur, & noxalis actio reſtituitur agenti hoc dicit.

Si abſens ſit ſeru⁹, ꝓ quo noxalis actio alicui competit: ſi quidem dominus non negat in ſua poteſtate eſſe; cõpellendum putat Vindius, vel iudicio[c] eũ ſiſti promittere, vel iudicium accipere,[d] aut ſi nolit defẽdere, cauturũ, [eũ] cum primũ poterit,† ſe exhibiturum.[e] Si† vero falſo neget in ſua poteſtate [f] eſſe: ſuſcepturum iudicium ſine noxæ deditione.[g] Idq;† Iulian⁹ ſcribit, & ſi dolo fecerit, quo minus[h] in eius eſſet poteſtate. Sed ſi ſeruus præſens eſt, dominus abeſt, nec quiſquã ſeruum defendit:[i] ducendus erit iuſſu Prætoris ſed cauſa cognita, domino poſtea dabitur defenſio (vt Pomponius & Vindius ſcribunt) ne ei abſentia ſua noceat.[k] Ergo† actori actio reſtituenda eſt perempta, eo quod ductus ſeruus in bonis[l] eius eſſe cœperit.†

. Forma decreti, quod interponitur contra fructuarium, eſt, vt ei vſusfructus perſecutio denegetur. Bar.

Vlpianus lib. vij. ad edictum. III.

SI cum vſufructuario† noxali iudicio agetur, iſq; ſeruum non defenderit: denegatur ei per Prætorem vſusfructus perſecutio.[m]

[a] Putat. & male: vt ĩ. l. proxi.

[b] SEd alio iure. Si abſens ſit. ſeruus pro quo cautum nõ eſt adhuc. Accurſius.

[c] Vel iudicio. ad quid ſiſtetur hic ſeruus in iudicio: & ad quid prodeſſe poteſt? Reſpon. ſi dominus certus ẽ de maleficio, quod nõ ſit a ſeruo commiſſum: permittitur ei ſtatim iudicium accipere. ſi vero de his non ſit certus non cogitur præcipiti feſtinatione reſpondere pro ſeruo, quia ignorat qd reſpondeat ꝓ ſeruo, ſed ne fugiat ſeruus, cauere debet ſe exhibiturum ſeruum in iudicio ad hoc, vt de facto reſpondeat negando vel confitendo: vt C. de quæſt. l. interrogari. & forte credetur confeſſioni ſerui: vt infra de ꝓba. l. cum probatio & infra de te. l. ſerui, quia in noxali cauſa permittitur ſeruo, vt domini cõditionem faciat deteriorem: vt infra, de vi & vi arm. l. j. §. quid ergo adijcit niſi aduerſarii a cõtrariũ negationi vel dominus cõtra eium cõfeſſioni paratus ſit probare: quia verbis ſeruorum non eſt omnino credendum: vt infra de quæ. l. j. §. quæſtioni, aut eſt certus quod commiſit delictum. & hẽt locũ tertius caſus ſm Azo. vt ibi aut ſi nolit.

[d] Accipere. ſ. ſtatum defendendo ſeruum.

[e] Exhibiturum. Item cauet ſe ſeruum ius ſuum, vt infra de noxa. actio. l. non ſolum.

[f] In ſua ptãte. i. facultate vel facilitate exhibẽdi eũ.

[g] Sine noxæ deditione hoc ſi dolo mõ quã p iu ſiurandũ ſit probatũ, vt iſra d̃ iureiu. l. eum qui in pr.

[h] Quo min⁹. i. ut nõ, vt manumittẽdo eũ dolo, vel interficiẽdo ipſum. vt ĩ. de do. l. arbitrio. §. nõ tamẽ ſecus ſi nõ dolo, vt infra l. pe. quia verus dñs manumiſit: vt ibi no. ſed ſi alienauit...

alienatione, nõ tollitur poteſtas ſoluẽdi, quæ ante competebat: quia non alienauit eum dolo. nam in l. ſi fundum, ij. alienatio facta fuit de voluntate legatarij, in l. ſi qñ. §. hæres. fuit ex poteſtate iuris. Vel ſolue aliter & dic quod hic res deſijt eſſe, quia eum interfecit vel manumiſit, ſm B.

[i] Defendit. nec enim defendit, qui duci patit, licet ſit arg. contra infra, de proc. l. ſed & hę. §. fin.

[k] Noceat, vel ꝓmiſit: vt iſra. qb. ex cau. ma. l. j. & l. videlicet. & ſic p reſtitutionem.

[l] In bonis. ex hoc reprobatur ſententia Io. qui dicebat miſſum ĩ poſſeſſionem ex ſecũdo decreto vſucapere, & non ſtatim dominum eſſe. hic enim fuit ſeruus eius. vñ de ei amiſſa actio reſtituit ob hoc, qđ in eum caſum peruenit, à quo incipere non pôt: vt infra ad legem Aqui. quia I eum. nos aũt dicimus ipſum ſtatĩ dominũ, ſi ia erat dominus, qui parere noluit: alioqui vſucapit: vt iſra de dã. infe. l. prætoris officium. & ſciẽs alienum, vt infra d̃ noxa. l. gñaliter. Item no. hic actionẽ ſemel extinctam reſuſcitari. arg. cõtra. iſra de ſolu. l. q res §. aream. ADDITIO. Pro ſol. huius contrarij dic ſecundum Bar. ꝙ. ſicut illa quæ reſtituitur abſenti dicitur vtilis, ita illa quæ præſenti: contra quẽ petitur reſtitutio, & ſic non eſt eadem, quæ reſuſcitatur, vt C. ſi aduer. tranſact. l. ij.

SI cũ vſufructuario, CASVS. Tu habebas vſumfructũ ĩ ſeruo, pro quo te noxaliter cõueni, tu nõ defendis iſtũ ſeruũ. amittis quidẽ vſumfructũ. Vi.

[m] Perſecutio, & dabitur victori, vt infra, d̃ nox. l. ſi ex

Seru⁹ qñq; ſcãm dñi facit deteriorem.

[*] Iſta gl. reputat valde ſin. nec reperitur, alibi ſm Pan. d̃ Caſtr. ad hoc quod quãrumcunq; confeſſioi vnius ſtet in præiudiciũ alteri⁹ ex forma legis, vel ſtatuti, nihilomin⁹ ille alter pôt cõtrariũ ꝓbare & illã confeſſionem reuocare, vt poſſit ſẽtentiã reuocare factã per ſe, ſm Paulũ de Caſ.

† P. F. poterit.

† Sin. P. F.

† Idemque.

† In P. F. ẽ et

† capit. P. F.

† Nõ defẽdenti ſeruũ lcã noxali denegaẽ vſuſfruct⁹ ꝑſecutio. cõc. text. in l. hoc ſãpli⁹. in §. ſi. cũ l. ſeq. & l. finita. §. ſi quæ ſunt iura. & §. ſi de vecti gal. lib. ff. de dã. infect.

si ex duobus.§.j.

Si eum vno. CASVS. Seruus cõis plurium dominorum damnum mihi dedit: aduersus vnũ ex dominis noxali iudicio egi: qui volens defensionem serui suscepit. Quæsitum est, an pro parte sociorũ satisdare debeat: nẽpe aut de ratum habendo, aut de iudicatum soluẽdo, quasi alienæ rei defensor? Respon. iurisccon. nõ debere eũ pro parte sociorũ satisdare. Ratio est, quia si partem suã velit defendere, necesse habet totũ seruum defendere. atque ita ratione indiuidui pars ad se trahit totum. VI.

a Pro parte. Pro sua, non etiam iure veteri, cum sit personalis: vt insti. de satisda.§.j.

b Satisdare deberet. s. iudicatum solui: quasi alienæ rei defensor: vt infra, de procu. l. minor. in fin. nam iudicio sisti seruũ & se semper debet cauere: etiam si totus esset suus: vt supra, e. l. 2. §. si absens. nisi possideat immobilia: quia tunc non semper: vt supra ti. j. leg. sciendum in prin. Vel dic quod loquitur de cautionibus iudicio sisti. & quod dicit non debere, scilicet pro parte. sed in totum cum etiam hoc probat sequens litera: sed secundum primum intellectũ in nullo satisdat.

Qui alium ex necessitate defendit, videtur suo nomine esse in iudicio.

Caius libr. vj. ad edictũ prouinciale. IIII.

SI cum vno ex dominis noxali † agetur: an pro parte a socij satisdare deberet? † b Sabinus ait nõ debere: quia quodã modo totum suũ hominẽ defenderet, cui insolidum defendẽdi necessitas c est nec audiatur, si pro parte paratus sit defendere.

Si seruus sit statuliber factus in causis criminalibus, nõ videtur in eadẽ causa sisti: nisi ei libertas fuit annexa: secus in ciuilibus noxaliter intentatis.

Vlpianus lib. xlvij. ad Sabinum. V.

SI seruũ in eadẽ causa sistere quis † promiserit: & liber factus d sistatur: si de ipso controuersia est capitalium actionum, iniuriarumq; nomine: non rectè sistitur: quia aliter † de seruo supplicio † & verberibus de iniuria satisfit: aliter de libero vindicta e sumitur, vel condẽnatio pecuniaria. Quod autem ad cæteras noxales f causas pertinet, etiam in meliorem causam videtur peruenisse. g

Paulus lib. xj. ad Sabinum. VI.

* SEd si statuliberũ h sisti, promissum sit: in eadẽ causa sisti videtur, quamuis liber sistatur, quòd implicitus i ei casus libertatis fuerit.

TITVLVS X.

DE EO, PER quem factũ erit quò minus quis in iudicio sistat.

In eum cuius dolo factum quò minus quis in iudicio sistat, datur actio ad interesse: hoc dicit. Bart.

Vlpianus lib. vij. ad edictum. I.

c Necessitas. Scilicet post li. contest. nam ante suã partẽ cedẽdo liberatur. vt j. de nox. l. si seruus cõis. Item no. quod commune est, meũ est: vt infra, de legat. j. l. serui electione. §. j. & §. a. & l. Stichum. & infra. de verbo. signific. l. pupillus. §. si. Sed arg. contra infra, quando appel. sit l. j. §. in propria. Item argu. contra. infra, si pars hæred. pe. l. permittendum.

ADDITIO. Tu dic, quod hic in indiuiduis: ibi in ijs, quæ recipiũt diuisionem. hoc est, hic loquitur respectu indiuisibilis defensionis: ibi loquitur respectu indiuisibilis proprietatis, secundum Bal. hic.

SI seruũ. CASVS. Egi aduersus te nole serui tui publico iudicio: & tu promisisti sistere in eadem causa: si exhibes eum liberũ, vtrum videaris exhibere in eadem causa, quæritur? Et respon. quod non: quia aliter seruus quã liber punitur. sed quo ad priuatas causas bene videris in eadem causa sistere. Sed si promisisti Stichum statuliberum in eadem causa sistere: tu autem exhibes eum liberum: videris quidem in eadem causa sistere. h. d. cum l. seq.

d Factus. a domino, non à promissore: quia promissor non erat dominus: vt infra, de verb. obl. l. si seruũ. §. si aũt. & sic non ob. supra lex prima. §. si desinat. vel ibi criminalis erat accusatio. vt in princip. huius legis. vel refert dolose vel non: vt nota. supra l. 2. §. j.

e Vindicta. Quæ vindicta, scilicet corporalis nõ ita imponitur seruo vt libero, quia acrius: vt infra. ad legẽ Corn. de fals. l. j. in fi. & infra, de incen. rui. nau. l. Pædius. Item condẽnatio pecuniaria nõ imponitur seruo: vt infra, de accu. l. hos accusare. §. omnibus. Sed hic timor non videtur necessarius: cum semper inspiciatur in condemnationibus conditio personæ quæ fuit tempore commissi criminis, nõ sententiæ: vt infra, de pœ. l. j. in princ. quę est contra. Sed hic de publicis: ibi de priuatis criminibus. nec ob. quod de actione iniuriarũ hic dicitur. quia sic intelligitur quãdo de iniuriis publico iudicio agitur: vt C. de famo. lib. l. j. & de iniu. l. iniuriarum causa. vel dic quod hæc per illã corrigitur. vel hic secundum ęquitatem, quæ mitigabat pœnas, ibi, secũdum ius strictum. prima verior est.

f Noxales. Vt quãdo agitur pro priuato crimine ciuiliter.

g Peruenisse. Et ideo sistere videt in eadem causa: quia de noxali est facta directa: vt institu. de noxa. §. omnis. aũt. Itẽ Not. quod liberatur quis faciendo plusquam debet, etiã me inuito. Argum. contra instit. de actio. §. pręterea. & j. de vsu. & habit. l. fi. sed hoc intellige quia in eadẽ cã & forma exhibebat: vt infra, de solut. l. Paul. respõ.

h SEd si statuliberũ. Statuliber est seruus ille, cui libertas sub aliqua conditione est relicta. ea. s. pendente. vt infra, de statuliberis l. j. Accur.

i Implicitus. i. annexus: quia vt liber puniẽdus est j. de pę. l. moris. § fi. & infra, de q̃st. l. statulib. & hoc si decessit in statu libertatis. si aũt prius tũc punit vt cęteri serui: vt infra, de statulib. l. statuliber à cęteris. § gl. pęnas. & facit infra, de fideic. li. l. cũ vero. § prin.

DE EO PER QVEM FACTVM ERIT quò minus quis in iudicio sistat.

Sed nonne superfluus hic tit. per illũ supra, ne quis eũ qui in ius vocat. est, vi eximat? Respon. non: quia in quatuor hic ab illo differt. Primo, quia ille nõ habet locũ, nisi vbi vis facta est quominus sistat: vt eod. tit. l. j. & 3. in princip. & § eximere. hic autem habet locum etiam sine vi: vt infra eod. lege 1. § dolum. Secundo, quia ille non tenet, nisi vocanti ad ius, id est, actori: vt probari potest per leg. 2. eiusdem titu. & per legem 4. § eximere, hic autem etiam vocato in hoc

† P.F. noxalis

† debent

† quidem P.F.

Not. iũcta gl. quod acrius punitur seruus de delictis quã liber. concor. tex. in l. in seruorum. ff. de pœni. tex. in l. Pædius. de incen. ruina, naufrag. ff. & l. 3. §. j. ad le. Cor. de sic. ff. idẽ etiam dicimus de ignobili: quia plus punitur quam nobilis. Bal. in l. q tã, ff. de pęn. Bart. in l. nemo de sum. trin. & fi. cath. C. gl. c. nõ cogantur. xlj. distin. Actio semel extincta resuscitatur.

† supplicium P.F.

* Hoc capite non agitur de pœna statuliberi, & an puniatur vt seruus, vel vt liber. itaq; non aduersat l. statu liberi. de statu liberis. Quæritur aũt, an qui liberũ sisti promisit, stitisse, & satisfecisse promissioni videatur, si liberum stiterit? Et sane videtur, cũ nõ promiserit quod non potuit facere, ne statuliber ad libertatem perueniat quæ statuto tẽpore omnibus inuitis illi cõpetit: nec stipulator quoq; id a fideiussore stipulatus videt, cũ sciret libertatem eius impediri non posse.

in hoc tit.l.1.§.si reus.in fi. & vocanti:vt infra e.l. fi.in pri.1.& § sed et si stipulatur. Tertio,quia ista agitur ad interesse,vt infra e l.fi.in prin. illo quanti in litem iuratum est:vt supra e.ti.l pe §.1.Quartò,quia hic locū habet post vocationes & satisdationes receptas:vt le ante, vt patet ex ordine titulorū, qui est seruandus:vt supra, de statu homi. l.3. Accur.

in rem ver.l.3.§.sed si sic accepit. C.de accu.l.si.in prin.& infra quod fal.tu. aut l.si id inquit:arg.infra de li.leg.l.quod mihi.Accursius.

g Contētus.No.contentū exceptione.sic infra,vt in poss.leg.l.j.§.si debitori.ar.cōtra infra, de liber.leg.l.qđ mihi.Acc.

AEquissimū putauit prætor,a dolū eius coercere, qui impedit aliquē iudicio sisti. Fecisse aūt dolo malo non tm̄ is putatē,qui suis manibus, vel per suos b retinuit: † verū qui alios quoq; c rogauit,vt eū detinerēt,vel abducerēt, ne iudicio sistat, siue sciētes, siue ignorantes quid esset,quod cōminisceretē, † d Dolum aūt malum, sic accipimus, vt si quis venienti ad iudiciū aliquid pronuntiauerit triste,pp quod e is necesse habuerit, ad iudiciū non venire, teneatur † edicto:quāuis f quidā putant, sibi eū imputare,qui credulus fuerit.

Non videtur interesse eius, qui aduersus obligationem tutus est exceptione.h.d.Bar.

Si reus dolo actoris nō steterit † non habebit reus aduersus eū ex hoc edicto actionē:cum contētus g esse possit exceptione,si ex stipulatu cōueniatur de pęna, quòd ad iudiciū non venerit: aliter atque si ab alio h sit impeditus. Nā actionem propositam aduersus eum i exercebit.

Quando plures tenentur ad interesse: vnius solutio liberat alium.h.d.Bar.

Si plures dolo fecerint: oēs tenētur. * sed si vnus præstiterit pœnam: k cæteri liberabuntur: cum nihil intersit. Serui nomine l ex hac causa noxali iudicio agendū, oēs consentiunt. Et hęredi datur[hæc actio,]sed nō vltra annum: m aduersus autem hæredem hactenus puto dandam actionem,vt ex dolo defuncti hæres non lucretur. n

AEquissimus. CASUS. Vocauite ad ius:& cum deberes certa die venire ad iuditiū,quidam impediuit te, quo minus ad iudicium venires tenetur quidem ille eximens,si dolo malo fatiat per se,vel per alios. vnde si aliqs tibi aliquid triste denuntiet, hoc edictu tenetur. Vnde pone, quod dolo mei actoris non stitisti: non poteris quidem me conuenire: sed si conuenio te ad pœnam, habebis exceptionē. Item si seruus tuus exemit debitorem meum ne veniat in ius tenebetis actione noxali. Consequenter dicit,quod hęredi vocātis intra annum datur hæc actio in factum. Item datur contra hæredem eximentis in id quod peruenit ad eum ex dolo defuncti,qui eximit. Viuia.

a Prætor. In quodam edicto:cuius verba non habemus.

b Per suos.Scilicet seruos.

c Alios quoq;. No.quod qui per alium facit, ipsemet fecisse videtur:vt infra,ad l.Aqui l.liber homo.2.in prin.& j.de vi & vi arm.l.j.§.deiecisse.& s.de iurisdi.om.iud.l.si quis id.§.pe.& s.ne quis eum qui in ius voca.l.si per alium.in prin.& de adm.tuto.l.ita tamen.§.gessisse autem.in versi.gessisse enim.

d Comminisceretur. Id est,ob quod fieret,vel ob quod detineretur. Arg.contra infra, de acqui.hære.l.cum quidam.§.penul.

e Propter quod. Id est,si fuisset verum non habebat ille necesse venire : vt supra,de in ius vocan.l.2.in fi.& facit infra,de vi & vi arma.l.vim facit.

f Quamuis. Istud quāuis nō correctiue est intelligendū, sed aduersatiue tantum.licet.n.nimium credulus fuerit in culpa existens, tñ fuit in dolo, vnde [illegible] non est bona compensatio:vt infra, [illegible] si obstetrix,in fi.& l.qui foueas.§. [illegible] l.si putator. quāuis culpa cū culpa [illegible] dolo cōpensetur.vt j.e.l.fi.§.pe.Itē [illegible] debere aliquem esse nimis credulum:vt j.de

h Ab alio s.priuato. secus si à magistratu:vt infra eod.titu.l.2.§. fin. & l.3.Azo.

i Aduersus eum. Id est, aduersus se eximentem exercebit contra eximentem : vt quod reddet actori, consequatur ab eximente:vt infra, titu.j.l.3.& secundum hoc dic propositā actionem,scilicet in genere,non in specie cum altera sit ex stipulatu ad pœnā : altera in factum ad interesse. Vel dic ꝓpositam actionē, scilicet i edicto : vt infra.e.l.fi.in prin.

k Pœnam.Id est, interesse:vt hic subijcit:quæ pœna est regulariter respectu soluentis,nō recipientis.si autē ex vtraque parte esset pœna, vnus alium non liberaret:vt infra, ad l.Aqui.l.itē Mela.§. si plures. & supra de iurisdi.om.iudic.l.adeo.& s. ne quis eum qui in ius voca.l. pe.§.fi.& l.fin.quæ sunt contrariæ. fallit in casu,vbi licet sit pęna hincinde:tamē vnus soluendo alium liberat : vt infra quod met.cau.l.si cum ex.§.fi. & l.seq.& facit ad hunc.§.quod vi aut clam.l. semper.§.si in sepulchro.& infra.de lega.j.l.si ex toto.§.si ita scriptum.

l Serui nomine. Qui dolum adhibuit, quo minus quis in iudicio staret.Accur.

m Non vltra annum. Quando nil ad eum eximentem peruenit.alias sic:vt infra, de ac.& obli.l.in honorarijs.in princip.

n Hæres non lucretur. Sed qualiter ad hæredem ex hoc maleficio aliquid peruenire potest? Rñ.pone ꝙ rem meā possides & vsucapis : & postea instituit te aliquis hæredem,& rogauit vt eandem alicui des.addita hæreditate conuenio te rei vendi. legatarius volens rem habere,vt compleatur vsucapio,dolo fecit ne hæres in iudicio esset, sicq: completa est vsucapio,& rē sibi legatā habet.sic ergo agitur contra hæredē legatarij:quia propter maleficiū defuncti habet, quod alias non haberet.i.occasione maleficij conuenio hæredē,sm.Azo. Vel dic breuius,qđ aliquis eximit per pretiū,quod pretiū ad hęredē peruenit.Vel dic,ꝙ fideiussor reum eximit,& sic ad hęredē fideiussoris liberatio peruenit : vt j.de do.l.in hæredē.& l.itaq;:& j.quod met.cau.l.illud.Item ei quod hic dicit nō dari in hæredē,est cōtra, infra,de dam.infe l.si quis missum.§.actio.sed ibi ad heredē videtur

† retinuerit P.F.

† commit teretur vel quod comminisceretur

† In q.e. in hoc

Facere [illegible] per alium facit.

Creduli[illegible]

† steterit legit Gel. li.2. noct. Att. c.14. vt & inf. hoc tit.sępe *steterit* pro *stetit*

* Ex edicto oēs in solidū tenētur, qa oēs deliquerunt.l. Si ita vulneratus in fr.ad leg. Aquiliā. Actor tñ vna exactione cōtentus esse debet qñ,quanti sua interest, agit non in pęnā, vt hic Contra si pęnale sit vtrunq; iudiciū. nā aduersus singulos i solidū experietur l. si quis id quod supra de iurisdic.& l. itē Mela infr. ad l. Aquil. E gn.Bar.

Ex facto serui dominus tenetur sciens in solidum, alias noxaliter. h. d. Bar.

Paulus lib. vj. ad edictum. II.

SI actoris seruus domino sciẽte; & (cum possit) non prohibente, dolo fecerit, quò minus in iudicio sistat: Ofilius dandam mihi exceptionem aduersus dominũ ait, ne ex dolo a serui dominus lucretur. Si verò sine voluntate domini seruus hoc fecerit: Sabinus ait, noxale iudiciũ dandum, nec factum serui domino obesse debere: nisi hactenus, vt ipso careat, quãdo † ipse b nihil deliquit.

Si impeditus venire ad iudiciũ cum tempore liberetur, contra impedientem actio datur: & si non fuerit soluendo, in pristinũ debitorẽ actio restituitur. h. d.

Vlpianus † lib. ij. Digestorum. III.

EX hoc edicto c aduersus eum, qui dolo fecit, quò minus quis in iudicium vocatus sistat, in factum actio cõpetit, quanti actoris d interfuit eũ sisti. In quo iudicio deducit, si quid amiserit actor ob eã rẽ: veluti si reus tẽpore dominium rei interim sibi acquirat, e aut actione liberatus sit † Planè si is, qui dolo fecit, quò minus in iudicio sistat: soluẽdo non fuerit: æquum erit, aduersus ipsum reũ restitutoriã actionem f cõpetere: g ne propter dolum alienum reus lucrum faciat, h & actor damno adficiatur.

Hæc actio potest actori & etiam reo simul contra diuersos competere. h. d. Bar.

† Et si † stipulator dolo Titij, & promissor dolo Mæuij impeditus fuerit, quò minus iudicio sistatur: vterque aduersus eum, cuius dolo impeditus fuit, actione in factũ i experietur.

Dolus cum dolo compensatur. hoc dicit. Bar.

Sed si † stipulator dolo promissoris, & promissor dolo stipulatoris impeditus fuit, quò minus ad iudicium veniret † neutri eorũ Prætor succurrere debebit, ab vtraque parte [dolum] dolo compensando. k

Hæc actio contra impedientẽ datur ad interesse, licet promissio fideiussoris minorem quantitatem contineat. Bar.

Videtur peruenisse, cum hæres possit afferendo cautionem euitare actionem, vel aduersarium recipiendo: vt infra, ne vis fi. ei qui in pos. mis. l. j. §. j. & §. fi.

SI actoris. CASVS. Vocaui te ad ius: & eũ certa die sistere deberes, illa die seruus meus te impediuit, quo minus sisteres: & me sciẽte: si conueniam te ad pœnã: habebis aduersus me exceptionem doli. Si vero hoc ignoraui, poterο illũ seruum dare tibi pro noxa. Idẽ potest poni in persona alterius. Viuia.

Lucrari non debet qs ex suo dolo.

a Ne ex dolo. Nã quem non debere ex suo dolo vel quasi suo lucrari: vt infra tit. j. l. si duo. in prin. & infra, de recep. arb. l. si ita demum. in prin. & supra, lege proxi. §. si reus. Item facit ad hanc l. infra, de noxa. leg. j. & C. de nox. l. si seruum. & infra. de fur. leg. si seruus cõmunis. in princi. & s. ne quis eum qui in ius vocat. lege prima, in princ.

† quanitũ

b Ipse. Scilicet dominus.

EX hoc edicto. CASVS. Feci te vocari ad ius: qa tenebaris mihi tẽporali actione. & iudex præcepit tibi, vt tertia die sisteres, tenebitur Titius mihi, qui te exemit ad omne interesse meum: & in id quod perdidi p actionẽ amissam: & hoc per actionẽ in factum. sed si Titius non potest mihi satisfacere: restituetur mihi actio amissa in te veterẽ debitorem. Sed pone quod Titius me impediuit venire ad iudicium: & Mæuius te impediuit ego potero aduersus Titium, & tu aduersus Mæuium agere. Sed pone impediui te, & tu me, compensabitur dolus meus cum tuo. Sed pone, tu dedisti mihi fideiu. qui promisit te sistere cum te ad e. conuenitem: & si non stes, promisit l. nomine pœnæ. Sempronius postea impediuit quo minus stares: potero quidẽ aduersus Sempronium in c. agere, a fideiussore nihilominus quinquaginta consecuturus.

Iudicatus P.F.

c Ex hoc edicto. quod non habemus nisi vt colligitur ex ti.

d Quanti actoris. Nec minus competit ipsi reo auxilium: vt s. e. l. j. §. si reus. Accur.

e Acquirat. Sed nonne perpetuata est actio etiã secundũ has leges: vt infra de act. & obli. l. constitutionibus. & C. de præscri. xxx. ann. l. cum notissimi. in prin? Resp. ibi cõuentus fuit precibus porrectis tranquillitati principis: vt C. quando supplici. da. l. j. & 2. vel quod est tutius, hic nõ fuit conuentus per executorem: sed per simplicẽ denuntiationem aduersarij. cui satisdedit, quod ad causam veniret. Vel dic quod iure veteri non perpetuabatur per executorẽ: ar. s. de offic. præ. l. senatuscõsultum. sed fiebat trãsitoria ad hæredes. & sic loquitur dicta l. constitutionibus. & l. cum notissimi. & l. sicut. C. de præscr. 30. annn. est ius nouum. sed sola cõtestatio perpetuabat olim actionem: vt in l. senatusconsulto. Vel dic vt diximus infra. ex quibus causis maio. l. ait prætor. §. fi. & l. seq.

† fuerit P.F.

f Actionem vtilẽ. quæ primo erat directa, habita restitutione in integrũ ex clausula generali. Vel dic directã: quia ipso iure non fuerat amissa: vt infra, de actioni. & obligatio. l. obligationum fere. §. placet.

† P.F. Si & stipulator. al. Sed & si al. Sed si

g Competere. Facit infra, de leg. j. l. plane si filium. §. j. in fin. & infra, de insti. l. 2.

† Cõcor. text. in l. viro atque vxore. & in l. cum mulier. ff. solut. mat. per cann. in c. intelleximus, de adult. facit gloss. in c. cupiẽtes. in verbo, malignantium de ele. l. 6. p doct. in c. sicut de iureiur.

h Lucrum faciat. facit infra, qđ metus cau. l. si cum exceptione. §. Pedius. & j. de reg. iu. l. nõ debet alteri. & l. alterius circũuentio.

i In factum. Quæritur qualiter hãc casu reus aduersus eum, cuius dolo factum est, quo minus sistat i iudicio actionem habeat. Item quid per eam consequi possit, cũ hoc edictum interesse contineat l Eius autem nihil interesse videtur, cum actori non teneatur ex stipulatione iudicio sisti, quia per eum non est factũ, quo minus stetisset. Nam & si venisset, non esset cũ quo litigaret, secundum M. vt supra de arbi. l. arbiter. Calendis. sed forte aliud erat in hac stipulatione iudicio sistat: argu. infra. titu. j. l. secunda. §. fina. & l. seq. secundum H.

† P. F. Si & stipulator, &c.

† veniret

k Dolo compensando. Not. dolum dolo compensari: vt infra, de dolo. l. si duo. & infra, de cõtrah. emp. l. si domum. in fin. Item delictum cum delicto: vt infra, solu. ma. l. viro. Item negligentiam cum negligentia, vt infra de compen. l. si ambo, in princ. Item pœnam cum pœna: vt infra de reg. iur. l. cũ par. §. fi. non autem pudicitiam pudicitiæ: vt infra, ad legem Iul. de adul. l. j. §. si publico. & l. si vxor. §. iudex.

Stipu-

a Stipulatus fuero. s. nomine pœnæ. Accur.

b Cōsequar. Sed hoc videtur falsum esse in eo casu Cum enim actor à reo fuerit stipulatus iudicio sisti, & reus à Titio impeditur: atq; ideo actio expiret: habet ergo actor aduersus reum liberatum actionē ex stipulatu ad interesse: vt supra, si qs in ius voca. nō ierit. l. fi. & infra, tit. j. l. a. §. fi. & l. 3. vnde non debet teneri is, qui impediuit? Respon. licet reus teneatur: nihilominus tamen & ille. nā ex diuersa causa tenetur: & interest actoris plures habere debitores: vt infra, de libe. lega. l. si quis decedens. §. fi. vno tamen soluente alius liberatur, cum ad interesse agitur: vt s. eo. l. j. §. si plures. c Item potest esse, q reus non promiserit: vt hac l. sed si exegerit interesse ab eximente: an possim exigere quinquaginta à fideiussore? Resp. non videtur vt infra tit. j. leg. si duo. §. item si duo. Vel dicas, qđ verum que præstatur. nec enim pœna fideiussoris releuat ipsum eximentem ab interesse, nec econuerso: quia ob delictum suum soluit eximens. Vel dic, quod fideiussor non erat soluēdo, sed melius est, vt dicamus creditorē habere pœnam ex suo prouideri animo: & ideo actorem non impediri centū petere ab eximente: quia tantū sua interest: nec contra videtur infra, de actio. emp. l. prædia. quæ est cōtra. nam ex diuersis causis pendēt obligationes eximētis & fideiussoris. at fideiussoris & rei, seu sortis & pœnæ ei accedentis nō: vt in l. prędicta. nec dicat quis hunc fideiussorem liberatum ppter reū, & sic propter eximentem, qui succedit loco rei in interesse totū. nam ex alia causa, quā reus tenetur eximens: imo ideo dicitr teneri, q reus liberatr. Azo.

† In P. F. e. malo

† Dic ibi loquitur l pluribus obligationib. ex eadem causa, non diuersa: vt infra patebit. Pau.

† addit hęc Baro: vt edictum restituat, Ita demum iudicium ... si vel la iusta cā erit, cur sisti nō oportebit, item si nobi qua iusta ca ... sa videbitur, exceptio item in iudicium addam

Si à fideiussore quinquaginta stipulatus fuero, a si in iudiciū reus non venerit, petiturus à reo centum: & dolo † Sempronij factum fuerit, ne in iudicium reus veniat; centū à Sempronio cōsequar: b tanti enim mea interfuisse videtur: quia si venisset in iudicium, actio mihi [in] cētū aduersus eū, vel hæredem eius cō petebat: licet fideiussor minorem mihi summā promiserit.

TITVLVS XI.

SI QVIS CAVtionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit. †

Absenti ad veniendum pro singulis vigintimiliaribus vnus dies est statuendus h. d. Bar.

Caius lib. j. ad edictum prouinciale. I.

VIcena milia passuū † in singulos c dies dinumerari prætor iubet: præter eum d diē, quo cautū promittitur, & † in quem sistere in iudicium oportet. Nam sanè talis itineris dinumeratio neutri litigatorum onerosa e est.

Per transactionem à cautione de iudicio sisti contingit liberatio: & si erat commissa, paratur exceptio.

Vlpianus lib. lxxiiij. ad edictum. II.

* NOn exigimus reū iudicio sisti, si negotiū, † propter qđ iudicio sisti ꝓmiserit, fuerit

SI QVIS CAVTIONIBVS IN IVDIcio sistendi causa factis, &c.

Not. quod superiora edicta locum habent quādo dolo vel vi alterius factum est, quò minus quis in iudicio sistat: hoc autem quando per casum fortuitum.

VIcena milia. CASVS. Feci te ad iu vocari: tu petis spatiū, qa à loco iudicij longius abes. debet iudex dare viginti miliaria pro singulis diebus: nec computabitur dies in quo fuit interposita stipulatio: nec dies in quem sistendum erit. V.

c In singulos. Id est, pro singulis diebus dātur viginti miliaria. mille. s. passus faciunt miliariū: vt hic & j. de ver. signi. lege, itinere. & l. mille passus. & in stu. de excusa. tut. §. qui autem. Sed videtur hoc stare non posse, nam cum litigatores cōueniunt de certa die, & tunc terminabitur: vt infra, de verbo. oblig. lege, continuus. §. cum ita. in fin. de verbo. significa. l. 1. sit non: & tūc iudex suo arbitrio statuet: vt supra, § satisd. cogan. l. de die? Respon. in arbitrio iudicis est vt secundum hanc l. ipse distribuat. in hoc enim versatur eius arbitriū. vel dic, hoc spatiū datur ad veniendū: aliud datur spatiū ad deliberandū pro arbitrio iudicis. Itē hic in iudicijs: in cōtractib. secus: vt d. Leō tinus. §. cum ita. licet in contractibus quidā dicāt idem.

d Præter eum. id est, dies ille, nō debet numerari, in quo ille promittit iudicio sisti: & ille similiter in quo sistere debet, vel aliter ille dies non debet ei numerari, in quo ille promittat cautum iure: subaudi & cum effectu. s. eo die, in quo sistere debet l iudicio; hoc est eo die, quo lis cōtestatur. nam illa die cum effectu promittitur in iudicio sisti. sic infra, de actio. & obliga. leg. cum quis. & sic ablatiuus quo, & accusatiuus quē, eundem diem supponunt. vel breuius &, pro, id est, ponitur: & erit idem.

e Onerosa. Nec iudicem ∻ id debere facere quod non sit partib. onerosum. sic in auth. de appel. §. j. co. t.

NOn exigimus. CASVS. Vocaui te ad iudicium, promisisti sub pœna statuta, & certa die stare debebas, transegisti ante diē qua sisti oportebat, nō teneris amodo sistere: nec pœnam si non sistas præstare: sed es ipso iure liberatus. Itē si post diē quo sistere debebas transegimus: habebis quidē aduersum me exceptionē, si te conuenio ad pęnam. Si quis. Tu in iudicio non stitisti: quia magistratus factus fuisti, vel quia subisti aliud munus. habes exceptionem si cōueniā te ad pœnā. Item si fuisti vocatus, vt ferres testimoniū. nam & tu habes exceptionē contra me agentem ad pœnā. Si quis. Tu non venisti ad iudicium propter tempestatē vel vim fluminis, vel propter infirmitatē. excusaberis quidem. Item si mulier nō stetit quia grauida erat, excusabitur. quia habebit exceptionē. idem in furioso, qui habet exceptionē.

Quod diximus. Hic vult exponere qualiter intelligatur vis & tempestas. superiora locū habēt, quod excusetur, si non se arctauit: quia si fecit, nō succurritur ei & modum tenere debet. quia nec multū ante venire debet: nec multum tarde. Quid. n. Dicit hic, qđ si tu eras in loco, vbi debebat ius reddi: puta Romę, & in municipium voluptatis causa profectus es: exceptio superuenientis tempestatis tibi non prodest, non magis, quam si cū tempestas in mari fuit, terra venire potuisti: Similiter vocaui te ad ius: & cū certa die stare deberes, magistratus te impediuit vel retinuit te, quo minus venires. habebis quidem exceptionem. si vero dolo tuo factum est, non habebis exceptionem, sed si aliquis, puta Titius te detinuit: teneberis quidem ad pœnam: & Titius tenebitur tibi. h. d. vsq; ad legem. sed & si quis. Viuia.

† Et dic, passus est quinq; pedum. glos. & Bart. in le. 3. ff. de ver. & re. sig. secundum Bar. Angel. & alios hic. pes autem est xv. digitorum. tex. est, & ibi gl. expressa in cap. sicut. 17. q. 4.

† & eū, quem

* Sumpta ex tractatu de exceptiō. & cōiung. cum leg. a. de transact. Duar.

† si de negotio

∻ Adde ad istā gl. & text. id quod no. in l. continuus. §. cū ita, de verbo. oblig. vno etiā alio addito, q concessio dilationis maxime secundæ, debet fieri cū causæ cognitione. Bo.

Transa-

transactũ a sed hoc ita, † si mõ † prius id negotium trãsactũ fuit, quã sisti b oporteret. Cęterũ si postea transactum est exceptio doli opponi đ bet. c Quis enim de pęna d promissa † laboret post negotium transactum? e cum † transacti negotii exceptionem putauerit quis nocere, f quasi etiam de pęna trãsactum sit: nisi contrarium specialiter partib. placuerit.

Impeditus impedimento publico & necessario, in pœnam non incidit cũ effectu h.d. Bar.

Si quis municipalis muneris g causa sine dolo malo suo impeditus, in iudicio secundũ suã promissionem nõ stetit, æquissimum est, ei exceptionem tribui: Simili modo & si ad testimonium desideratus, ad iudicium occurrere nõ potuit. h erit ei subueniendum.

Si iustum impedimentũ superueniat in persona eius, qui sistere debet, vel in itinere, vel in loco vbi debet sistere absque culpa promissoris, ei exceptio conceditur. Bar.

Si quis [in] iudicio se sisti promisit, & valetudine, vel tẽpestate, vel ui fluminis prohibitus, se sistere nõ potuit † exceptione adiuuatur; i nec immerito. Cum enim ĩ tali promissione præsentia opus sit: quemadmodum potuit se sistere, q aduersa valetudine impeditus erat? † Et iõ ẽt lex duodecim tabularũ, si iudex vel alteru ter ex litigatoribus morbo sontico k impediat, † iubet diem iudicij eẽ diffusum. l † Si non propter valetudinem mulier nõ steterit iudicio, sed q grauida m erat: exceptionem ei dãdam, Labeo ait. Si tamẽ post partum decubuerit: probandum erit, quasi valetudine impeditam. Idẽ est & si quis furere cępe rit. nã qui † furore impeditus ẽ, † valetudine impeditur. Quod diximus succurri ẽt ei, qui tempestate, aut ui fluminis prohibitus non venit: tempestatẽ intelligere, debem°, siue marina † n siue terrestris sit, tempestatemq; † ĩtelligere debemus talẽ, quę impedimẽto sit itineri vel nauigationi. Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. Vim fluminis intelligimus, & si magnitudo eius impedimento sit, siue pons solutus sit, vel nauigium non stet. o Si quis tamen cum posset nõ incidere in tempestatẽ vel in vim fluminis, si ante profectus esset, vel tempore opportuno nauigasset, ipse se arctauerit: p nunquid exceptio ei minimè prosit? quod q dem causa cognita erit statuendum.

Nam neque sic arctandus est, vt possit ei dici, Cur nõ multo antè profectus es, quã † dies ꝑ-

a Transactum. Scilicet post promissionem, nõ ante. vt infra e. l. si cum. j. respon. & facit ad hoc respõsum ĩ. de in ius voc. l. neque. §. qui in ius.

b Sisti * Quo casu ipso iure non tenetur, sed ĩ sequenti. tenet, sed ex æquitate datur exceptio: vt infra de ver. obl. l. cũ stipulat° sim. & j. loca. & cõdu. l. cũ in plures. §. lege dicta. Accur.

c Debet. s. in sorte. & subaudi idem in pœna.

d Quis enim de pœna. q. d. nullus: vt hic & infra, đ eo quod certo loco, l. fin. in fi. & l. centũ & C. deposi. l. 4. & ff. de arbit. l. Celsus ij. respons. & l. non distinguemus. §. item non est, & infra eod. l. si duo, §. fi. & infra si certũ pe. l. lecta. §. sed cũ sortis, & infra de libe. lega. l. non solũ, §. illud, & infra de operis noui nunti. l. 1. §. item quærit. Argu. contra infra de verb. obl. l. cum stipulati sumus. & C. de iu. l. j. Sed ibi nec solutum erat, nec transactũ quo minus curreret vsura. Item argu. contra. infra de eo qđ cer. lo. l. iij. §. item Iulianus, sed ibi non soluerat vbi debuerat, & ideo non habetur ꝑ soluto vel transacto. & plene dicas: vt infra đ eo q cer. lo. l. fi. in fi.

e Negotium transactum, de sorte ꝯ.

f Putauerit quis nocere. in pœna ẽt ne dum in sorte ꝯ. Accur.

g Muneris, ad q inuitus cogitur: vt infra, de mu. & hono. l. si quis magistratus, & in auth. de defen. ciui. §. interim. col. iiij.

h Non potuit. q̃a inuitus ad testimonium reddendum cogitur: vt hic, & C. de testamen. l. si qñ, & infra, de tabu. exhi. l. locum: §. hoc interdictũ vers. exhibere, & infra de testa. inuiti. & lege Iulia.

i Adiuuatur. Nota iuuari valetudine impeditum, vt hic, & infra, quibus ex causis ma. l. si cui in fine, & infra de excus. tut. l. non solum. §. vltimo. & infra, ad legem Rhodiam de iact. l. fin. §. idem iuris. Sed quid si potuit mittere procuratorem ? argumẽ. huius. l. non obest ei ad hoc, quod mittere teneatur arg. tamen contra infra de minor. l. Papinian. casu li, & infra, ex quibus causis maior. leg. sed & si pet. §. aduersus sed ibi ex iniusta causa abest. Item argumen. cõtra, infra, de diuer. & tempor. præscript. l. j. sed ibi in actore, qui præuidere potuit, quando cœpit agere. Itẽ vnum est pro eo, quia vtiles dica ei dantur. aliud ergo si contra eum, vt sufficiat, quod procuratorem possit mittere ꝯ.

k Sontico. morbus sonticus ẽ morbus nocens cuilibet rei, quam quis agere vult: vt infra de regulis iuris, l. quæ sium, & infra, de verbor. signific. l. morbus.

l Diffusum. id est differendum ꝯ.

m Grauida. Sed nõne se arctauit ad hoc? vt ergo, q ei nõ prosit, vt j. eo. §. si q̃s tñ. Sed dic q triplex ratio eã excusat, prima, q̃a lex pepercit vitio naturali mulieris: qđ vitium naturale non imputatur mulieri: vt infra de dã. infec. l. fluminũ. §. vitiũ, & infra ad l. Aquil. l. si seru° seruum, §. si fornacarius argu. contra in auth. de resti. & ea quæ pa. in xj. men. post mor. vi. §. fin. col. iiij. ibi. porro, &c. Item quia debitum viro reddit, ad q iure diuino tenetur, quod nostrę leges imitantur, vt in auth. vt cle. apud pro episc. §. final. col. vj.

n Marina. Alias Maritima, & tunc expone, id est, marina. Acc.

o Vel nauigium nõ stet, quo flumẽ traijciebatur, quos quandoq; pontones appellamus, vt infra de ser. rusti. præd. l. fi.

p Arctauerit argu. quod non succurrit ei, qui in necess

* Hoc scholium nõ hẽtur in vetustioribus, exemp.

† P. F. *Si nõ prius &c.* sed hic recti° quod facile intelligere licet ex versu proxime sequenti.

† *Si non* P. F. minus recte vide P. fabrum Semestr. cap. 14.

† *promisit*

† In P. F. est *etiam*.

† *non posset.* P. F. Inuit° q̃s testimonium reddere cogitur.

† *est* P. F.

cuius legia particulã quandã apđ Festũ referrianimaduertit Cuia. li. 3. obseru. c. vl. vbi ꝑ *diffensum* legi *diffisũ*

† Huc cõferunt q̃ Gel. li. 20 noct. Attic. ca. 1. scribit.

† *Diffisum* legit Ang. Pol. misc. c. 4 t. exarchetypo Florentino. Bu. ĩũ hoc loco *diffusum* legi cõtẽdit, quasi dicas, iubet diẽ eẽ diffusum, i. rẽ ĩ posterũ diẽ reijciẽdã. Politiani tñ lectionẽ amplectit Alcia. in l. morbus. ff. de verb. sig. sed voluit à Bu. dissẽtire, quẽ ne noiat quidem.

namque.

† *impediatur.* P. F.

† *maritima.* P. F.

† *tempestatem.* P. F.

† *est.*

necessitate se posuit. vt dicimus, ſ. qui satisd. cog. l. si fideiussor, §. j. & facit infra qui ad lib. procl nõ licet l. pe. & quod vi aut clam. l. e. aut qui. §. j. & infra de dam. inse. l. cum postulassem, in prin. & infra de ac quir. hær. l. is qui.

missionis † veniret? Neque iterũ ei permittẽdũ si quid sit, quod ei impu tet, causari [a] tempestatem, vel vim fluminis.[b]

Quid enim si † cũ Romæ esset ipso tpe promissionis sistendi, nulla necessitate vrgẽte, voluptatis causa in municipium profectus sit: nonne indignus ẽ, cui † exceptio patrocinet?[c] aut quid si tẽpestas quidẽ ĩ mari fuit, terra autem iste potuit venire, vel flumẽ circũire? Aequè dicendum est non semper ei exceptionem prodesse: nisi angustiæ [d] non patiebantur, terra iter metiri, vel † circũire. Si † tñ vel flumen sic abũdasset, vt impleßet oẽm locum, in quo sisti oportuit, vel aliqua fortuita calamitas eundẽ locum enecitisset, † vel præsentiã veniẽti periculosã [e] fecisset, ex bõo & æquo etiam hic exceptio ei accommodanda est.

Impedimentum superueniẽs facta magistratus, dat exceptionem reo: secus si est impedimentum facta priuati contingens. Bartolus.

Simili modo exceptio

† In q. e. *sistendi.*

† In P. F. e. *quis.*

† in P. F. e. *hac.*

† in q. e. *flumen.*

† P. F. *cũ*

† P. F. e- *nnuit.*

[a] Causari, id est, allegare.

[b] Vel vim fluminis, nota, vitatur amaritudo: & ex duobus contrarijs fit optimum temperamentũ, sic infra, de ver. ob. l. continuus §. item qui insulã.

[c] Patrocinetur, respon. vtriq;.

[d] Angustiæ. i. nimia breuitas temporis. non enim dat tantum exceptionem temporis breuitas, sed etiam ipso iure reddit quandoque inutilem stipulationem vt institu. de verb. obl. l. continuus, §. cum ita, & l. fin. §. si inter eos. secus i legibus: vt infra de leg. j. l. si mihi & tibi, §. si quis seruos, vel ibi. potest dici, q non intra tres primos dies statim hoc præcipiebatur sed intra tres proximos dies morti.

[e] Periculosam. quia flumina crescebant. Acc.

[f] Retẽtus. & forte etiã in vinculis: vt C. quibus ex causis ma. l. si idcirco. vel etiam non in vinculis, vt ſ. quod fal. tu. author. l. interdum, & l. nouissime, §. j. vers. quid enim. & hoc si magistratus iuste retineat eum: vt ſ. ad l. Aquil. l. quemadmodũ. § magistratus, & de iniur. l. in iuriarũ. §. j. in glo. non videtur, alias ipse tenetur, quia non venit & magistratus ei tenetur, vt ĩfra de iniu. l. nec magistratibus, sic enim est vt in priuato, vt in fi. huius. l. & infra l. proxi.

[g] Affectauit nõ aliquid prodesse, quod desideratũ prodest, vt inst. de exc. tur. §. itẽ tria: & ſ. qui ex cau. ma. l. itẽ hi & l. qui data & vt ſ. si qs omis. cau. gesta. l. j. & l. pe. & ſ. de ac. i. hos accusare, in. fi. j. rñ.

Aliquid cupiens nocet, quod secus prodest.

[h] Præstitit. delinquendo postea, vt infra eo. l. sed & si. §. illud.

[i] Cæterorũ. s. magistratuum, fm Io. vel dic. s. factorum. quia tunc exceptionem haberet: vt ſ. tit. j. l. j. §. si reus & hoc innuit sequens litera.

[k] Priuat[us]. s. alius quam actor, vt mõ dixi

[l] Sed vero interest. s. detentũ nõ esse, vt ſ. tit. j. l. ex hoc edicto j. respon.

Sed & si quis CASVS. Tu debebas certa die in iudicio sistere te: & ante diem exhibitionis fuisti damnatus capite vel exilio, non teneberis quidẽ amodo ad pœnã, quod & si tibi nõ prosit, fideiussori tñ tuo proderit. sed si fuisses accusatus tm, & non condemnatus, nõn haberes exceptionem. Plane. Si magistrat[us] te detinuit, vel cum funere domestico iuisti, vel captus fuisti ab hostibus propter qđ in iudicio non stetisti: his casibus habebis exceptionem Quæsitum. Casũ huius §: dic duobus modis. Primo modo sic, vocaui te ad iudicium, & tu promisisti stare iuri, & dixi: ego stipulor, quod si tu non stares propter valetudinem vel propter tempestatem, quod non possis mihi obijcere exceptionẽ & postea subieci, quod nullam aliam obijceres non valet quidem, sed excusaberis: quod est verum, quando renuntiatio est generalis tãtum, secus si est specialis in omnibus vel in quibusdam, vnde in expressis tantũ valet stipulatio: vt subijcit Vlpianus. & fm hoc verbum deserta, est nominatiui casus. & dic deserta scilicet exceptio. Vel aliter dicas casum: quia generaliter fuit facta renunciatio, non specialiter: nec hoc casu valet, quod secundum casum deserta est. Item cum tu possideres immobilia & non tenebaris satisdare, sed satisdedisti: an teneris, quæritur. Et respon. quod aut promisisti, vel satisdedisti errore: & tunc non teneris, aut ex certa scientia: & tunc teneris. Vi.

datur ei, qui cum ad iudicium venire volebat, à magistratu retẽtus [f] ẽ & retẽtus sine dolo malo ipsius. Nã si ipse hoc adfectauit, [g] vel causã præstitit: [h] non proderit ei exceptio: sed † ipsius quidẽ dolus ei obe rit: cæterorũ [i] nõ oberit. qui dolo malo fecerunt, vt retinereť: sed si priuatus [k] eũ detinuerit, nullo modo proderit ei hæc exceptio.

Paulus lib. lxix. ad edictum. III.

*Sed actio ei datur aduersus eũ, qui † detinuit, in id quod eius interest. [l]

Capitalis condemnatio vel relegatio est iusta causa in iudicio sistendi. Bar.

Vlpianus lib. lxxiiij. ad edictum. IIII.

*Sed & si quis rei capitalis ante cõdẽnatus, [m] indicio sistere se non potuit: merito & huic ignoscitur. Rei capitalis condẽnatũ accipere debemus, qui morte, [n] exiliove [o] coercitus est. Dixerit aliquis. † Quo † ergo [p] hæc exceptio damnato?

† Ac

† In q. e. *ntra.*

* ex trac. de excep. Duar.

† in q. e. *eum.*

* ex tract. de excep. Duar.

† Vide in hunc locũ Ant. Aug. emen. lib. iij. c. vj.

† *quod.*

[m] Ante condemnatus. scilicet ante diẽ exhibitionis, vt hic, & ſ. qui satisd. cog. l. si decesserit. secus si post, vt supra qui satisd. cog. l. si vero pro condemnato, quæ est contra.

[n] Morte, scilicet naturali, vel ciuili: vt seruus pœnæ.

[o] Exilio ve. i. deportatione, & facit. infra de bon. pos. l. edicto. §. rei autem capitalis.

[p] Quo ergo, alias quid ergo & alias quorsum ergo & alias quo ergo. s. casu, ac si diceret, nil videretur prodesse, q. a iure deportatus liberaẽ, vt ſ. de fideiu. l. si creditor. sed tñ deos. fideiussorib. prodesse, vt subijcit: quia iure communi teneretur. l. in cõtra

ctus

stibus, cũ exceptio reo cõpetens non cõpetit ei nisi integro suo statu: ut C. de fide. l. j. quæ est cõtra. & C. de excep. l. defen sinnes. & insti. de repli. §. pen.

ADDITIO. Dic quod hic est speciale, quod exceptio seu defensio, cõpetens reo propter mutationẽ status transit ad fideiussorem, ſm Bart.

Sed respondebitur, fideiussorib. ei⁹ esse necessariam: aut si forte in exilium [a] salua ciuitate abijt, [b] vbi defensori ei⁹ exceptio ista proderit.

Si quis citatus vel accusatus est ex causa capitali, non est in ista causa in iudicio nõ sistend', secus si detineatur.

Illud sciendum est, eũ qui idcirco non stetit, quia capitis reus [c] factus est in ea causa esse, vt exceptione vti non possit [d] Damnato enim datur. [e] Planè si vinculis [f] vel custodia militari impeditus, ideo non stitit: in ea erit causa, vt exceptione vtatur. Præterea si quis funere domestico [g] impeditus non venit: debet ei exceptio dari. Item si quis in seruitute hostium fuit, ac per hoc in iudicium non stitit: debet exceptione adiuuari.

Generalis renuntiatio casuũ fortuitorum non valet in iudicijs: secus si specialiter exprimantur Bar.

Quæsitum est an possit conueniri, [h] ne ulla exceptio in promissione † desertа, † [i] iudicio sistendi causa facta obijciatur? & ait Atilicinus conuentionẽ istam non valere. sed † ego [k] puto conuentionem istam ita valere, si specialiter [l] causæ exceptionum expressę

[a] Exilium. Scilicet relegationis.

[b] Abijt. Scilicet ante diem exhibitionis & hoc casu non est rei capitalis damnatus: vt infra, de public. iud. l. ij. & de pœ. l. ij.

[c] Reus. Scilicet accusatus de crimine capitali. sic. C. de procu. l. reum. & infra, de acq. hære. lege, Pantnaius. §. xci.

[d] Vti non possit, imo videtur quod hanc exceptionem habeat: vt infra, de custo. reo. l. ij. §. fi. Solu. exceptionem habet vt ibi. si tamen vltro satisdedit, tenetur, vt hic. hoc reprobatur ibidem. Vel dic, quod ibi ita impeditus erat, quod venire non poterat: hic poterat. vel dic (quod est verius) quod hic cõmisit crimen, de quo nunc accusatur, postquam promiserat sistere. ibi vero ante, vt ibi probatur, arbiter autem excusatur propter talem causam arbitrando: vt infra de arb. l. arbiter iudicij.

[e] Damnato enim datur. Vt supra prox. §. q. d. nõ accusato.

[f] Plane si vinculis. Facit. C. ex qui. cau. ma. l. si id circo. & infra ex qui. cau. ma. l. succurritur.

[g] Domestico. Quod dic vt supra, de in ius. vo. l. ij. & not. ex hoc quod hic dicit, & infra, de ind. leg. interdum: quod vxor † est domestica, & ideo à testimonio repellenda: vt C. de testibus. leg. etiam.

† Nota q vxor tanq domestica repellit a testimonio p marito. cõc. glo. in. §. sed si fili⁹. inst. de te. gl. in. l. quicunq; de re mili. li. xij. C. gl. iiij. q. iij. §. itẽ idonei.

[h] Conueniri. Scilicet de iure per pactum per qđ promiserat. & dic casum, quod quibusdam specialit renuntiauerat, & postea generalem clausulam subiecerat, vt hic aperte dicit Attilicinus non valere, & rõ ſm M. quia iudicium redditur in inuitum, & ideo per metum renuntiasse videtur: vt infra, de verb. obl. l. inter stipulantem. §. j. quod & hic. §. vr innuere postea cum dicit, sponte. &c. Sed cõtra hãc rationem. est ſ. quod metus cau. l. fi. in pr. & contra Attilicinum est infra, ad legem Aquil. l. si seruus seruũ. §. inquit lex in fi. vel pone casum, quod generaliter renuntiauit, & tunc dic deserta, s. promissione, sed ſm primũ casum dic deserta. s. exceptione.

[i] Deserta. Deseritur promissio, cũ non seruat promissum, vel dic deserta. s. exceptione vt modo dixi.

[k] Sed ego Scilicet Vlpianus.

[l] Specialiter. Not. duo necessaria, quod exprimãt, & qđ specialiter, id est, singulariter exprimant. sed hoc non est contra Attilicinum. nam & ipse idẽ re spõ lis. s. in quo ergo aduersat hæc aduersatiua sed? dic in eo quod Attilicinus hoc omiserat, nec plene distinxerat. sic & alias ſ. ad l. Rho. de iac. l. fi. §. pe. & fi. Itẽ no. quod quædam dicta specialiter valẽt: q̃ generaliter dicta non valerẽt, vt ſ. si quis i ius voc. nõ ier. l. j. in fi. & infra, de pecul. l. nõ solũ. i fi. & l. Pomponius. in prin. & l. q duos. & C. de neg. gest. l. negotiũ ger & ĩfra, de min. l. illud. §. si talis. & i auth. de nup. §. luluto. coll. iiij. ibi, aut moriens nõ exp̃ssim, &c. l gl. nõ expressim & in auth. vt om. obe. iu. prouin. §. arripiat: in prin. col v. & infra de leg. tertio, lege vxorem. §. felicissimo. in fin. illius §. & C. de temporibus. ap. lege fina. §. illud. & infra, de dona. l. filiusfa. & infra, de acquiren. hęredita. l. si quis mihi bona. §. iussum. E contra quæ valẽt specialiter, valẽt & generaliter: vt infra, quod iussu l. j. §. j. & infra, de pac. l. iurisgen. §. itẽ si quis pactus. & infra commn. l. si vt certo. §. nunc videndũ & infra, mand. l. & Aristoni. & C. de p̃script. xxx. anno. l. omnes. & C. qñ mu. tu. nfi. fun. potest. l. fin. Item qđ si in iudicio quædã sunt expressa, postea generalis clausula adiecta: an valet in specificatis? Responde sic: quia hic sola generalis negatur valere, præterea nõ debet viciari vtile per inutile, vt infra de verb. obli. l. j. §. pen. Extra quæro an hoc, quod debeant exprimi causę singulariter, habeat locum in quolibet casu etiam extra iudicium, vt in contractibus: vt fuit hic secundum primam casus positionẽ, ad hoc vt de omni periculo teneatur: & ait M. quod non. imo in contractibus sufficiat generaliter suscipere periculũ. & pro eo infra, de pact. l. iurisgen. §. itẽ si quis pactus. & infra, mand. l. & Aristoni. Sed Ioã. cõtra. dicit enim esse necesse omnes specialiter dici: sicut & in iudicijs: vt hic, & C. deposi. l. prima. & infra, ad Velle. l. iubemus, & si alicubi inueniatur qđ generale pactum faciat transire periculum, vt inuenitur infra, commo. l. si vt certo. §. nunc vidẽdũ, & alias exponit, scilicet specialiter expressum. vel aliter, id est periculũ per oẽm culpam interueniẽs siue latam siue leuẽ, siue leuissimã, nõ aũt casũ fortuitũ quæ tũ sio probatur euidenter infra, de neg. gest. lege litis. §. si pecuniæ & in duabus alijs legibus seq. & de magi. conue. l. non similiter. & infra, de adm. rerum ad ciuit. perti. l. ij. §. si eo tẽpore. Bul. aũt idẽ dixit, quod Ioan. hoc addito, quod si quædam specificentur, sufficiat generalem subijci clausulam & est pro eo in auth. vt sine prohi ma. debi. & cre di. sut. ge. mi §. præterea igitur coll. v. & quod dixit hic Attilicinus negando in iudicijs, prout dixi exceptiõe deserta quasi valeat hoc in contractib. vt infra, ad le. Aq. l. si seruus seruũ. §. inquit lex. & hoc casu vr̃ approbari. Sed quid si dicat quis, ego suscipio periculũ casus fortuiti in me? Resp. satis exprimitur, vt puto, secus si diceret periculũ tm̃, vt dictũ est, alias nihil operaretur qđ esse non debet, vt infra, de lega. j. l. si quando. sed supra operatur leuissimã scilicet culpã. Quid ergo, si sui natura veniat leuissima, vt

† No. tex. iuncta gl. ad hoc secũdũ Bal. quod confessio facta in iudicio præsumit facta sponte, & non per vim, iõ renuntiationes quas faciũt maiores ſactores i iudicio, valent ita voluit Dyn. in regula qđ semel. de regu. iur. in sexto. Bolog.

deserta, legit Alci. libro. παρέργων ij. c. xxvij. id est, expressa, & speciali cõtra quem vide Coras. libr. t. Misc. c. 19

† in P. F. e et

Possidens immobilia satisdare non debet.

sint, [a] quibus à promissore spõte renuntiatum est. Item queritur si quis cũ iudicio sistẽdi causa satisdare non deberet, [b] satisdato promiserit: an fideiussoribus eius exceptio detur? Puto interesse, [c] verum per errorẽ satisdatò promissum est an ex cõuentione. [d] si p errorem: dandã fideiussoribus exceptionem. si ex conuentione: [e] minimè dandam. nam & Iulian[us] [f] scribit, si iudicio sistẽdi causa [f] plus, quã statutum est, [g] per ignorantiam promissum fuerit: exceptionem dari debere: Si aũt ex conuẽtione tantæ summæ promissio facta sit: exceptionem [h] pacti cõuenti replicatione infirmandã [i] Iulianus ait.

Culpa vnius ex reis credẽdi in acquirendo nocet alteri, si sunt socij. Bar.

Paulus li. lxviij. † ad edictum. V.

SI duo rei stipulandi sint, & vni debitor iudicio se sisti cum pœna promiserit, alter aũt impedierit: [k] ita demũ exceptio aduersus alterum [l] danda est, si socij sint: [m] ne prosit [n] ei dolus propter societatem.

Si sint duo rei, ut pater & filius, non potest ab uno peti res & ab alio interesse. Bar.

Item si duo rei promittendi [o] sint, & vnus ad iudicium non venerit: cõtẽpta sua promissione iudicio sistendi cã facta: actor autẽ ab altero rẽ petat [p] ab altero [q] pœnã desertionis, petẽdo pœnã, exceptiõe sũmouebitur. [r] Aeque [s] si à patre facta fuerit

ma, vt in commodato? Respon. tunc dicã quod pactũ appositum super periculo præstãdo, inducit casum fortuitũ, licet dicar de periculo arg. d. l. si qũ.

[a] Expressæ sint. omne quod difficile est: vel illæ, de quibus nominatim renuntiatum est.

[b] Satisdare non deberet. vt quia possideat immobilia, vt supra, qui satisd. cog. l. sciendũ. vel quia priuilegiatus est, vt C. de princi. agen. in re. l. fi. li. xij. & C. de dig. l. quoties. lib. xij.

[c] Interesse. Id ẽ, differentiam esse. Accursius.

[d] Ex conuentione. No. quædam valere ex certa sciẽtia, quæ facta per errorem non valent, vt hic, & infra, de fideiuss. l. si quis postquam, & infra, si men. fal. mo. di. l. j. §. sed si mercedem, & infra, vt in pos. le. l. j. in princi. & §. j. & infra, de noua. l. si quis delegauerit, & infra de leg. j. l. si res obligata. & supra, de leg. & senatuscon. l. quod non ratione, & C. de iur. & fac. ignoran. lege error. & infra de verborum obliga. lege ita stipulatus. Econtra quædam valent ẽt per errorem facta, vt infra, de dam. infec. l. si finita §. respon. & §. Iulianus, & infra, de arbit. lege, nõ distinguemus, §. Iulianus & infra, de confes. lege, non fatetur.

[e] Ex conuentione. Id est, ex certa scientia.

[f] Nam & Iulianus. No. hic, quod iuris est in toto quo ad totũ, idem in parte quo ad partem, & econtra, sic ʒ. de vsur. leg. qui scit. in prin.

[g] Plus quam statutum est, s. in interesse, vt ecce vltra duplũ per errorem promisit, secundum quosdã, vt C. de sen. quæ pro eo. l. j. quod est falsum quia illud hẽt locum, vbi quantitas vel res certa ẽ in obligatione, vbi pœna non excedit duplũ interesse cõmunis: sed hic est factũ. s. sistere in iudicio. Alij dicunt, quod hic statuit iudex certam summã. sed hoc est falsum: quia iudex statuere non põt in ciuili: vt ʒ. qui satis. cog. l. ij. §. fi. sed in criminali sic, vt infra de cust. re. l. iiij. Tu dic, quod statuta est à iure quantitas, in q̃ satisdare debet in interesse, vt ʒ. si q̃s ius vo. l. fi: & qui satisd. cog. l. ij. §. fi. si ergo promisit vltra vel nole pęnę, vel alio modo: distinguitur vt hic

[h] Exceptionem. Quam promissor opponit, quasi plus quam debuit, promiserit.

[i] Infirmandam. Quia ex certa scientia conuenerunt, nec obst. C. de viu. l. cum allegas, quia hic factum erat in principali obligatione. vnde non reducitur ad legitimum modum vsurarum: vt infra, de ęct. emp. l. Lucius.

SI duo CASVS Ego & tu eramus duo rei stipulandi: & debitor cõis. cum conuenirẽ, eum promisit mihi quod staret iuri. & si non staret pœnam promisit. tu hunc debitorem impedisti, vt nõ sisteret in iudicio. non potero petere ab isto pœnã, quia si non steterit. & hoc est verũ si socij sumus. Itẽ pone, duo rei sum[us] & promisim[us] creditori nr̃o q̃ certa die in iudicio staremus: & ego non iui ad iudicium, actor à te debitũ exegit: vult à me petere pœnã: vtrũ possit, quæritur? & re sponde quod non potest. Viuianus.

[k] Impedierit. Scilicet ex reis stipulandi. s. quo minus in iudicio sistat. Accursius.

[l] Alterum. Scilicet recipientẽ cautiõẽ d̃ iudicio sisti.

[m] Si socij sint, hoc est pro nobis. qui dicimus quod duo rei non videant̃ inuicem fideiubere. Nam si semper viderentur fideiubere, frustra diceret, si socij sint: quod plene dices infra, ad Velleia. l. vir vxori. in fi. sed hoc in reis stipulandi, nõ promittendi procedit. Item no. quod dicit de socijs omnium bonorum, vel de illa lite ad minus.

[n] Ne prosit. Quia dolus prodesset ei, ilie qui non impediuit, communicaret quicquid consequeretur. & sic nota, quod vnus perdit propter alium. secus in legato, vbi non capax capit propter capacem. vt infra, de liber. legat. l. si is qui duos, & facit infra, de arbitria. l. si duo.

[o] Item si duo rei promittendi. hic caue secundũ Irn. quia si socij sunt, non distinguo, an prius rem, vel pœnam exegerit, nisi plus sit in re, quã in pęna, vel contra, in pœna: quia tunc quod plus est, consequitur: vt de act. emp. l. prædia, & infra p̃ socio. l. si quis à socio sed in nõ socijs distinguo: vt si primo peto rẽ non agã ad pęnã: secus econtra, vt infra de petitione hæred. l ẽt si §. itẽ si quis dolo, & infra, de solutionibus, l. Stichum aut Pamphilum. §. dolo.

[p] Rem petat. Et exigat supple.

[q] Ab altero, scilicet & exegit.

[r] Summonebitur. Nisi in eo quod plus est, vt mõ dixi. & facit infra, de eo quod certo lo. leg. fin. in fi. & de do. excep. leg. apud §. Labeo, & ʒ. e. l. ij. j. rñ.

[s] Aeque. Duobus modis potest legi hic §. vel q̃ ponat duos casus tm̃, & non erit. §. idẽ erit &c. casus primus erit, quando pater actione de peculio cõuentus satisdedit iudicio sisti: & incidat in stipulationem, quia non venit, postea conuẽtus est & exactus filius, qui potest principaliter conueniri, vt infra, de iudicijs. lege, tam ex contractibus. nam non conuenitur pater ad pœnam postea, & idem econtra, si egit contra filium, qui filius satisdedit. & in stipulationem incidit, & postea pater fuit conuẽtus & exactus. Nã non conueniẽ amodo filius ad pęnã secun-

† P. F. pluris atq; ẽt ita hẽt vet. exemplaria manuscripta.

* Hic Romanus, & alij colligũt eẽ casum singularẽ eũ q sciẽter pęnã promittit in plus quã intersit in totũ & in immensum teneri indistincte. Sed falso non. n. habet in textu, fideiussorẽ in immẽsum vltra q̃ actoris intersit obligari: Sed eũ dũtaxat ppter scientiam non hẽre exceptionẽ prioris facti, quã haberet ignorans. A. Pers. Facta per errorem quandoq; valent.

† P. F. LXIX.

promissio iudicio sistēdi causa † ex filij contractu, deinde de re actor egerit a cū filio: exceptione summouebitur, si cū patre ex eius promissione agat. b Contra idē erit, si filius promiserit, & actor egerit cum patre de peculio.

Exceptio superueniens reo prodest fideiussori. hoc dicit, vsque ad finem.

Caius lib. j. ad leg. xij. tabu. VI.

SI quis † cū fideiussorem dedit, ideo non steterit, quod reipublicę causa abfuerit, † iniquū est, fideiussorē ob alium sistendi necessitate obligatū esse: cum ipsi c liberum esset non sistere.

Qui fideiussit pro seruo, habet eas exceptiones, quas haberet, si pro libero fideiussisset: saluo quòd reipublica causa abesse non potest. Bar.

Paulus lib. lxix. ad edictum. VII.

*SI quis seruū in iudicio sisti promiserit, vel aliū, qui in aliena d potestate est: ijsdē exceptionibus e vtitur, quibus si pro libero vel patrefa. fideiussisset: † prętérquā f si reipublicæ causa diceretur abesse. † nā seruus reipublicæ causa abesse non pōt, g Pręter hanc autem exceptionē h cæteræ (quia communes sunt) tam in libero homine, quàm in seruo locum habent.

In stipulationibus iudicialibus vbi est dies & pœna, admittitur purgatio mora intra modicū tempus, si ius actoris non est factum deterius. Bar.

Caius lib. xxix. ad edictum prouinc. VIII.

*ET si post tres, aut quinq; pluresve dies, quam iudicio sisti se reus promisit, k secū agēdi potestatē fecerit, nec actoris ius ex mora deterius l factū sit consequens est dici, defendi eum debere per exceptionem. m

secundo potest legi, vt ponat quatuor. Primus non mutatur. Secundus erit in verbo ecōtra: vt sit primo pœna petita a patre. nam non petetur postea intra a filio; vt infra, de pact. dotalib. l. si pater. §. si mulier. & postea erit. §. idē erit. & etiā nō mutatur primus casus ab eo quem prius dixi. & i fine subaudi econtra, & pone casum quādo primo ad pęnā fuit facta exactio: vt infra per eandē legē, de pactis dota. l. si pater. §. si mulier.

P.F. gratia

a Egerit. id est, exegerit.

b Agat. ad pœnā.

SI quis cū. CASVS. Vocaui te ad ius: & mihi fideiussorem dedisti quod stares in iudicio, nō stitisti, quia abfuisti causa reipublicæ, nec tu teneris, nec fideiussor tuus tenetur.

Fideiussori prodesse debet, quod reo prodest.

c Cum ipsi. scilicet reo, & sic nota quod prodest reo, & fideiussori prodesse debet: vt hic, & infra, de lib. leg. l. 2. & C. de vsur. rei iudi. l. fi. & infra de excep. l. omnes.

† P.F. si quo

† absfuit P.F.

SI quis seruum. CASVS. Promisisti tu dominus seruū in iudicio sistere, eū noxaliter te conueni: poteris illis exceptionibus vti quibus vtereris, si pro libero promisisses stare. si seruum abesse reipub. causa dicas, non poteris vti exceptione: quamuis si liber homo abesset, vteretur exceptione: & est ratio, quia seruus reipub. causa abesse non potest.

* Ex tractatu de except. Duar. Seruus an possit conueniri.

d Qui in aliena. vt filiusfa.

e Iisdem exceptionibus. Hoc accipe quādo seruus potest conueniri: quod est in casu: vt C. vbi cau. fis. l. fi. Itē in criminalibus, vt infra, de accu. l. hos accusare. §. omnibus. item & alias: vt infra, de iud. l. vix. ꝙ. vltimum non placet: quia in illa lege, vix. sunt casus quando agit, non quando conuenietur. idē & si non potest conueniri, sed conuenitur dominus: vt not. supra, si ex noxa. cau. agat. l. 2. §. j.

f Præterquam. hoc refertur ad alteram partē tantum. sic & alias: vt C. de vsur. l. fi. & infra. de condi. fur. l. 4. & facit ad hanc legem infra de reg. iur. l. fin.

g Non potest. nisi error communis esset: vt ſ. de offi. Præsid. l. Barbarius.

h Exceptionem. est enim exceptio, vt ā. l. proxi. sicut & aliæ quæ sunt ſ. eo. l. 2.

ET si post. CASVS. Cōueni te, qui caueras iudicio sisti cum pœna: & iudex præcepit tibi, vt venires intra decē dies. ad iudiciū aūt nō venisti intra decē dies, sed venisti post xiiij. dies, vel xv. an committatur pœna, scilicet. & vtrū tenearis, quæritur? Et respon. quod non teneris ei mihi dare: imo habebis aduersus me exceptionē, si agam ad pœnam. & hoc verū est, si ius meum non est factum deterius. Viu.

i Pluresve. Ad paucos refertur hæc adiectio: vt infra de verbo. signifi. l. hæc adiectio. alias non liceret pœnitere: vt infra de loca. l. si in leg. §. colonus. forte quarta totius. ar. C. de inof. test. l. si qua in suo. vel dic duos ar. ſ. de testa. l. vbi vel die ad arbitriū iudicis: vt ſ. de iure delib. l. j. sed hodie iure nouo vř, quod etiam post multos dies & mēses possit audiri: vt C. de fide iuss. l. sanci. vel dic (qđ est verius) qđ illa in fideiussore loquit: hæc in principali reo tantū: vt hic sequitur. Item illa ratione veniēs postea auditur, et si nō esset hæc lex: quia tum hęc actio detur ad interesse: si non est factū ius actoris deterius, & sic sua nō interfit: debet veniens audiri, nec debet teneri: quia non venit: vt supra, si quis in ius voc. l. 2. in fi. & sic videtur: qđ hæc lex nil inducat. sed dic, qđ duo inducit. primum, quia fuit pœna promissa certa, & commissa, quia non venit, remittitur ei si veniat itra paucos dies: quod nō esset alias, vt infra, de actio. & oblig. leg. traiectitiæ. §. de illo. sane potest, licet in hoc quidam contradicant & dicunt. quod interesse tantum fuit promissum. secus ergo secundum eos si certa pœna. Item secundū inducit, quia licet fecerit aliquas impensas, tamen non dicitur fieri eius ius deterius, quod habet circa actionem quam intendit: arg. ſ. de eo per quem fact. erit l. fi. in prin. in quo hæc lex valet, si veniat intra paucos dies, quasi enim pro eo habetur, ac si die statura venerit. vt arg. infra quib. ex causis ma. leg. ab hostibus. §. fi. pro his expensis tamen potest agi edicto si quis ius dic. si iudex præceperit venire.

† P.F. sed iusti

† In P.F. e Seruus

* Ex tractatu de prætor. stipul. Duar.

k Se reus promisit. nota quod reus se sisti promisit: secus in fideiussore: vt modo dixi. Item siue sub certa pœna, siue non: vt supra dixi. Item quod dixit secum agendi, &c. id est, quia facit ea, quæ sunt infra, quibus ex causis ma. l. item ait prætor. §. fi.

l Deterius, vt quia actio tempore non perit realis, vel personalis: vel temporalis vel perpetua. secus si expensas fecit: vt modo dixi. Sed qualiter dicitur fieri deterius, cum totum perimatur? respon. bene: vt infra, de peti. hære. leg. deperditum. & infra, de tribu. l. illud. §. si cuius. ver. minus.

m Per exceptionem. nam ipso iure erat stipulatio pœna.

pœnalis cõmissa · sed purgatur, quæro ergo, quando hæc & qualibet stipulatio committatur? Quidā dicunt, quod tantum lite contest. vt C. de cõtrahen. & commit. stipu. l. nuda. Alij cũ potuit facere, & nõ fecit: vt ꝟ. de verb. ob. l. ita stipulatus. tu dic aut stipulatio est simplex, & tunc pura, id est sine pœna statim cõmittitur, in diem, quando dies venerit. Et conditionalis, quando conditio aduenerit: vt infra, de ver. ob. l. cedere diem, si autē est pœnalis: aut eam præcessit conditio, hoc modo, si Stichum non dederis x. dabis? & tūc committitur, cum dare vel facere posse desijt, vt d. l. ita stipulatus. nisi in quatuor casibus. vnus, propter perplexitatē: vt infra de verb. obli. l. si Titius. Secundus, vt infra de fideiuss. l. fideiussor. §. fi. sed ibi ideo, quia obligationem fideiussoris præcedit obligatio rei. Item alius, vt infra, ad legem Falcid. l. j. §. item si ita. sed hoc fauore vltimæ voluntatis. Item fauore libertatis: vt infra de manu. testa. l. libertas. §. j. in his casibus non expectatur tantum tempus: sed agitur cum potuit facere vel dare: & nõ fecit. si aūt pactio alia præcessit: & tūc aut nuda aut vestita. Primo casu, committitur lit. contest. in principali: vt C. de contrah. stip. l. e. nuda. si vero vestita pactio præcessit, committitur qñ dare vel facere potuit, & non fecit. vt d. l. ita stipulatus. quasi dicat nõ ante. nam & alia sunt necessaria, vt cõmittatur, s. vt sit in mora, ad quod exigitur, quod intelligat se debere. vel intelligere debeat: vt ꝟ. si cer. pet. l. quod te. & quod aliquod modicum spatium præcedat: vt infra de col. bo. l. si quis filiũ. §. fi. & quod ita sit distinguendũ, probatur. ꝟ. ad l. Fal. l. j. §. item si ita. & qñ dies le. ce. cũ sine præfinitione, ea cõmissa quando purgatur. Res. triplex est. hic opinio. Ait. n. M. quod siue sit pœnalis, siue non: siue in iudicio, siue extra, purgatur mora, nisi sit lis contestata: vt ꝟ. de verb. ob. l. insulam vel ius actoris deterius: vt hic, & ꝟ. de arbit. l. si cũ, in fi. & l. seq. Bul. aūt dicit idem in stipulatione, puta quæ non est pœnalis: vt promittis facere Insulā. vt ꝟ. de ver. obl. l. si insulā. & l. si ita quis promiserit. §. Seia. & l. seruũ. §. sequitur. si aūt esset pœnalis tunc nõ licet purgare: vt C. de contrah. & commit. sti. l. magnā. & ꝟ. de act. & obl. l. traiectitię. nisi circa iudicia, vt hic. nā alia multa sunt specialia in iudicijs: vt patet in exceptionibus, quę in l. a. huius tit. cõtinentur. alias. n. in contractibus difficultas talis ad incommodũ pertinet promissoris: vt ꝟ. de verb. obli. l. a. §. quidā. & l. continuus. § illud. in fi. Itē pater, quia liberatur a pęna pro parte [illegible] satisdo pro parte. vt ꝟ. l. proxi. §. j. alias contra: vt ꝟ. de ver. ob. l. stipulationū. §. fi. sed hoc exemplum non valet: vt dixi ꝟ. l. proxi. §. & est aliud speciale, vt infra e. l. qui aūt. §. j. alias contra, vt ꝟ. cõmo. l. sed mihi. §. in hac. Itē nisi circa arbitria, vt ꝟ. de arbi. l. si cū dies. §. fi. & l. seq. & hanc opi. approbat Io. & nos. Tertij dicunt idē, quod M. si conditio potestatiua præcessit pœnalē stipulationem. si vero casualis, tunc id quod Bul. vt si nauis venerit, decē mihi promittis? & similia. quod nihil est.

Pœna stipulationi apposita quando cõmittitur.

[a] Extracta. de præ tor. stipul. Dmar.

Dic quod ibi erat in obligatione datio: hic factũ. Bar.

Vbi obligatio rei principalis est nulla, similiter erit nulla obligatio fideiussoris h. d. Bar.

Vlpianus libr. lxxvij. ad edictum. IX.

SI seruus se iudicio sisti promittat, [a] nõ committitur stipulatio, neque in eum, neque in fideiussores eius.

Si stipulatio facti diuidui in preparatorijs iudiciorum pro parte nõ impletur, committitur stipulatio pœnalis insolidũ mero iure, sed pro parte pro qua sunt impleta, obstat de equitate exceptio. Bar.

Si seruus. CASVS. Seruus cõueniebatur ex causa non licita, in qua non poterat in iudicio esse, & dedit fideiussorē. non tenet datio fideiussoris, adeo quod nec ipse seruus, nec ipse fideiussor teneatur. & hoc dicit principium huius legis, & l. infra eod. l. quoties.

Si plurium. Serui mei damnũ tibi fecerũt: vnde me conuenisti noxaliter: & eos sistere in iudicio promisi, & stiti vnũ, committitur quidē tota pœna rigore iuris: sed de æquitate dando partem pro illo, qui nõ est status, habeo exceptionē contra te, si cõuenias me pro illis, quos stiti. Vi.

Si plurium seruorum nomine [b] iudicio sistē di causa vna stipulatione promittatur: pœnam quidem integram committi, [c] licet vnus † status non sit, Labeo ait: quia verũ sit omnes status nõ esse, [d] verùm si pro rata vnius offeratur pęna: exceptione [e] doli vsurũ eum, qui ex hac stipulatione cõuenitur.

Ratione dubitat [illegible] permittitur, quod aliàs non permitteretur. Bar.

Paulus lib. j. ad Plau. X.

[a] Promittat. s. illis casibus quibus in iudicio esse non potest: alias secus: vt s. eodem. leg. si quis seruum.

[b] Nomine, vt quia ipsi conueniebatur ex causa, qua poterant: vt s. eod. l. si quis seruum. vel dominus noxaliter eorum nomine conueniebatur: vt supra si ex nox. cau. agatur. l. j.

[c] Integram committi. imo pro parte tenetur: vt infra, rem rat. ha. l. si procurator. quæ est contra. Sed ibi erat interesse: hic pęna, In qua non consideratus interesse. vt insti. de inuti. stipu. §. alteri. Acc.

[d] Omnes status non esse. id est, non sit verum oēs status esse: alias esset falsum quod dicit: vt ꝟ. de reb. dubijs. l. si is. §. verũ ibi, nam & hoc falsum erit, &c. vel ibi affirmatiua: hic negatiua. Item est hic ar. ex fi. l. quod pluralis oratio nõ geminat significationē singularis: vel pluralitas non conuertitur in plures singularitates. Sed arg. contra. ꝟ. de condit. & dem. l. falsa. §. fi. & de leg. 3. l. qui concubinam. §. si Stichus.

[illegible] Pro solu. huius contra distingue, quod hic pluralitas respicit vnum & eundem effectum, licet communem pluribus, videlicet quod isti plures serui sistantur pro vna causa noxali: ideo ista pluralitas non resoluitur in singularitates, vt hic, & in leg. quamuis. C. de impub. & alijs substi. sed quando pluralitas respicit diuersos effectus. puta respicit diuersa legata. nunc resoluitur in singularitates: vt probatur in iuribus præalle. ita distinguitur per Bart. & communiter per docto. hic.

[e] Exceptione. Hic cause distingue, quia aut aliquid est dandum vel faciendum causa implendæ conditionis. aut ipsa datio vel factum est in obligatione. Primo casu aut ab vno vni: puta promisi tibi fundũ vel legaui, si quid dares vel faceres: aut a pluribus. Si ab vno, agere non potes ad aliquid, nisi id totũ quod iniunctum est facias: vt infra, de condi. & demon. l. qui duobus. & l. cui fundus. j. respon. excipere tamen posset, si possideret partem illius quod sibi legaui, & partem dedisset vel fecisset: argum. huius. §. Si autē a pluribus, aut pecunia, aut species certa, aut incerta, aut factum. primo casu, quis parte soluta cõsequitur partem: vt d. l. cui fundus. j. resp. idem in specie certa: argum. infra, de sol. l. si stipulatus. §. j Si incerta, vt hominem in genere: pro parte tenetur tantũ: sed pro parte soluta non agit, nec liberatur: & sic non dicitur vere: impleuisse conditionem, argu. infra de verborum obligatio. l. secunda. §. quædam. & leg. in executione. §. pro parte: si vero sit faciēdum aliquid a pluribus, necesse est vel ab vno, vel a plurib. vel ab omnibus

† Id est, vnicus vel subaudi tātum. l. licet oēs stati sunt pręter vnum. Egi. per.

Pluralitas non in plures singularitates cõuertatur.

omnibus adimpleri: vt aliquid possit peti: vt infra, de manu.testa.l.si ita fuerit.§.iij. In contrario vero casu si vni vel pluribus sit dandum, non est vis: quia non potest scindi: vt d.l.qui duobus. Secundo casu, scilicet quando datio vel factum est in obligatione: si quidem factū est in obligatione, nō cōtingit liberatio, licet in aliquo inceperis facere, nisi cō summaueris: vt infra, de verbo.oblig. l., stipulationes nō diuiduntur. & l. in executione. & hoc siue vni ab vno, siue pluribus, ab vno vel contra, vt dictis legibus. Si vero datio sit in obligatione distinguitur, aut est pecunia aut species certa, aut genus. primo casu liberor, quatenus soluo: licet creditor recipere non teneatur vt infra de vsur. l. tutor.§. Lucius. Idem in secūdo: & si decedam, quisq; meorum hæredum tenetur pro parte, vt infra, de solu.l. si stipulatus.§.j. In tertio, non liberor soluendo partem: nec vnus de hæredibus meis soluendo partem suā liberatur: sed est in pendenti, donec alia pars in eodem homine persoluatur: vt j. de condi.indeb.l.si non sortem.§.fin. & not. infra, de verbo.oblig. l.ij.§.j. Et hoc in principalibus: in accessorijs vt in pignore dic: vt C.de distr. pigno l. quādiu. In pęna distingue, aut accedit dationi quantitatis, vel speciei, vel generis, & tunc nihil prodest partem soluere vt infra famil.ercis.l. hæredes.§.in illo. & infra, de verbo.oblig.l.quinta.§.vlt. licet hoc casu dicat M. quod exceptione repellatur a pœna pro rata solutæ partis. argu. huius.§. si vero in faciendo est adiecta pęna, aut est indiuiduū: & tunc est idem, ac si esset in dando: vt infra, de verb. oblig l.ead.§. Cato. ibi, ab omnibus, &c. & l. in executione.§.ij. Si diuiduum: adhuc insolidū committitur in iudicijs: sed exceptio in parte opponitur: vt hic. & supra, in ius voc. vt eant.l.qui duos. sed exceptione defenditur: vt hic. secus in contractibus, vbi etiam cōmissio fit pro parte: vt infra, de verb.oblig.l.ead.§.Cato. Et est ratio: vt ibi not. Vel posset dici, quod ibi in personis hæredum loquitur: sed aliud in persona promissoris. vt sit idem quod in dando. Quidam tamen hoc casu quādo est diuiduum, distinguunt: aut potuit totum facere, & non fecit, aut propter inopiam non fecit. Primo casu, insolidum committitur & exigitur: in alio pro parte committitur & exigitur: vt argu. infra, de col.bo.l.j.§.si cū duobus. imo committi pro parte videtur infra, rem ratam habe. l.si procurator. quæ est contra: sed ibi erat interesse: hic pœna. in qua non consideratur interesse: vt institutio. de inutil.stip.§. alteri. Accur.

* Quæreret qs quomodo sisti intersit si fortè liberatus sit? nam fideiussor tātum tenetur de summa quanti intersit. Et constat interesse, vt defendatur ne frustra edictis euocetur, sumptus fiant &c. qđ & tunc locū habere puto si quis pro seruo fideiubeat, de cuius statu dubitetur sup. l.9. in princi. licet.n. stipulatio commissa non sit, & promissor minime neat actis tamen datur in fideiussorē vt veritas inquiratur.

† Decebatur. P. F.

† Quamuis fortè tā actione non teneatur.

Solutio vnius an alios liberet.

† In q. e. promissionis.

* Si eum iudicio sisti promisero, qui iam tēpore liberatus esse dicatur, † quia fortè iam actione non tenebatur: † [a] actio in me danda est, [b] vt vel exhibeā eum, vel defendā vt veritas inquiratur. [c]

Vbi est dies & conditio, expectatur dies, licet conditio euenerit.

Homo sisti promissus ante diem [d] dolo promissoris perijt. [e] certo iure vtimur, non ante pęnam peti posse, quàm dies † venerit. Tota.n. stipulatio in diem collata esse videtur. [f]

Stipulatio alteri accessoria assumit sibi naturam eius, cui accedit. Bart.

Qui iniuriarum acturus, [g] stipulatus ei at ante litem contestatam, vt aduersarius suus iudicio sistat, commissa stipulatione [h] mortuus est. Non competere hęredibus † eius ex stipulatu actionem placuit: quia tales stipulationes propter rem ipsam [i] darentur iniuriarum aūt actio hæredi non competit, quamuis enim hæc stipulatio iudicio sistendi causa facta ad hæredem transeat: [k] tamen in hac causa danda non est. [l]

† Hæredi P. F.

Si eum. CASVS. Vocauit te Titius ad iudicium, & ego promisi te sistere in iudicio: tu autē dicebas te liberatū ab illa actione, qua Titius te conueniebat: & Titius dicebat, quod tu nō eras liberatus: verū teneat te nihilominus exhibere: quæritur? Et respondetur quod teneor, vt inquiratur vtrū sis liberatus vel non. Homo. Te serui tui nomine noxaliter conueniebam, tu postea eū occidisti: & sic eum exhibere non potes in die præfinita, quia iudex pręcepit tibi vt eum post decem dies exhiberes, teneris quidem ad pœnam, quam tamen non teneris soluere, nisi post vndecim dies. Qui iniuriarum. Aduersus te actiune iniuriarum acturus stipulat⁹ fuit quod iudicio stares & hęc feci ante litem contestatam, & cū veniret dies in qua sistere debebas, nō fecisti.i. non venisti: & ita commissa fuit stipulatio: postea decessi: nunc quæritur, an hæres meus possit aduersus te actione ex stipulatu agere? Et respōde quod hęres non poterit agere nec actione ex stipulatu pro pœna, nec actione iniuriarum contra te. Sed pone, quod tu decessisti: nūquid potero hæredem tuū conuenire? Et respondet quod non: nec fideiussorē tui: nisi fideiussor tuus fuerit in mora: tunc enim hæres & fideiussor tenetur. Viuianus.

a Non tenebatur. Alias teneatur.

b Danda est. Imo videtur non danda: vt ā. qui satisdare cogantur.l.ij.§.si quis his. sed hic ratione iuris quod non habebat, impeditur agere: ibi ratione personæ: quia in ius stare non poterat. Sed pro quo interesse? Respon. pro eo quod ꝓbabit ratione expensarum. non debiti à quo erat liberatus: vt suprà de eo per quem factum erit.l.fin. Accur.

c Inquiratur. Hic notatur rōne incertitudinis veritatē inquiri: vt j. de actio.empt.l.Iulianus.§. si quis colludēte.s. si quis in ius voc. nō ierit.l.ij. & j. rem ra.hab.l.si indebitum. ibi, vt possit dignosci. Accur.

d Ante diem. Nam si post diem, semper tenetur: vt supra satisda.cog.l.si decesserit. in fi. Accur.

e Perijt. Vt quia occidit eum: vt infra, de verbo. obliga.l. si seruum. in princ. secus si non dolo eius perijsset. Nam tunc non tenetur: vt suprà qui satisdare cogantur, l. si decesserit. Accursius.

f Videtur. Sic infra, de verb. oblig.l.in illa.

g Acturus. Scilicet destinatione. sic & infra, si certum petatur.l.qui pecuniam. Accur.

h Commissa stipulatione. Scilicet ante litem contestatam tantum.

i Propter rem ipsam.l. propter actionē iniuriarū. quæ nō rem persequitur sed vindictā: vt infra de iniur.l.j.§.j.in fi. & infra, de coll.bo.l. cū emancipati.

k Ad hæredem transeat. Scilicet sui natura, cum sit personalis & persecutoria: vt infra, de actio. & oblig.l. ea contractibus.

l Danda non est. Ipso iure an idē in redhibitoria, vel alia actione cursu tēporis sublata? Respon. non: vt infra, de constitu. pecu.l. item illa.§.j. secundum Ioan. & est ratio, quia tempus ipso iure non tollit actionem. licet elidat, vt infra, de actionibus & obligationibus.l.obligationū.§. placet. vnde nihilominus agitur ea stipulatione: vt infra eodem.l. qui autem.§. illud. sed per exceptionem puto eā remoueri per dictam legem obligationū fere.§. placet. at hic

i morte

morte tollitur ipso iure. Item not. hic actionē, quæ in locū alterius subrogatur, eiu dē potestatis & effectus esse, cuius est illa in cuius locū subrogatur. sic infra, de dona. inter vir. & vxor. l. si donatio. §. si sponsus. in gl. fi. in prin. & infra de condi. & demonstr. l. filiæ. §. Titia. & infra de iureiur. l. duobus. §. j. & instit. de act. § fuerat. Arg. contra. infra de pe tit. hær. l. item veniunt. §. cū ei xdiximus, & infra, de iure dotium. l. cum in fundo. §. si fundus communis. & sic ista ratione attenta non ob. infra, de actio. & obl. l. ex contractibus. & l. ex deposito. & l. constitutionibus.

ADDITIO Dic quod ibi actiones ex contractib. transeunt ad hæredē: nisi sint accessoriæ illis, quæ non sunt transitoriæ, vt hic secundum Bar.

a Omissa. Id est, remissa. & per pactum nudū: vt infra de pact. l. si tibi decem. §. quędam. secus si ad tempus omisisset.

b Nam non competit mihi. Hodie tamen etiā per executorē fit perpetua tio: vt C. de præscript. xxx. anno. l. sicut, & l. cum notissimi. in princ.

c Actio. Ex stipulatu.

d Idem Pomponius. Sed non sine determinatione, l. si nō post, &c. quasi dicat, si post longum tempus decessit, datur actio. & not. quod hæc dictio nisi, quæ est hic: vel si non. quod valet tantundem ponit. sic infra, de ventre in possess. mitten. leg. extraneo. & infra, de fer. leg. si feriatis. & infra, de custo. re. leg. secunda. §. vltimo. & C. de transactionibus, leg. quarta. & infra, de annu. leg. l. Titia. in fi. & infra, de ali. & cib. leg. l. Stichus nutricis. §. Titia. Argu. contra. sunt infra, de manumis. testa. l. Titia. §. finali. & sunt hic argu. ad quæstionem illam: cum quis promisit se non vendi turum alij, nisi mihi. Item ad hunc §. facit. infra, de arb. l. item si vnus. ad princ. ibi, si multo.

e Si non. Ponitur pro nisi. Accur.

f Post longum tempus. Postquam debuit sistere. & dic longum arbitrio iudicis: vt not. supra eodem, l. post tres.

g Potuisset. Et ita perpetuata esset actio: & daretur hæredibus & in hæredes.

† esse P. F.

a Tu dic secundum Bart. quod actio quæ surrogat loco alterius assumit naturam primordialē eius, non autē accidentalem, id est eam quam habitura est ex postfacto: vt puta quæ crescit per infitiationē & materiā istā ponit plene lc. j. §. hic autē. si qs test. liber esse iuss. fuc.

† eius c. P. F.

† In q. c. ait

† P. F. quędam

a Dic breuiter secundum Gui. quantū ad dictionē nisi, dicendum quod aut præcedit oratio negatiua: & dictio nisi, ponit. aut præcedit oratio affirmatiua, & tunc excipit: vt d. l. actiones. C. de transa. cum similibus.

Nā & defunctus si vellet, omissa a iniuriarū actione, ex stipulatu agere, non permitteretur ei, Idem dicendū est, † & si is, cū quo iniuriarum agere volebam, stipulatione tali commissa decesserit. nam non competit mihi b aduersus hæredem † ex stipulatu actio. c & hoc Iulianus scribit. Secundū qd̄ & si fideiussores dati erūt: minimè dabitur ī eos actio mortuo reo. Idē † Pomponius, d si nō e post lōgū tēpus f decesserit: quia si ad iudicium venisset, litem eum eo contestari actor potuisset. g

Hominem promissum debet quis sistere in eadem causa quo ad forum, non quo ad facultatem. Bar t.

Vlpianus libro xlvij. ad Sabinum. XI.

SIquis quempiā † h iudicio sisti promiserit: in eadē causa i eum debet sistere. In eadē autē causa sistere, hoc est, ita sistere, vt actori persecutio loco deteriore nō sit, quamuis exactio rei possit esse difficilior. Licet enim difficilior exactio sit: tamen dicēdum est, videri in eadem cū causa stetisse. Nam & si nouum æs alienum contraxisset, vel pecuniam perdidisset: videtur tñ in eadem causa stetisse, ergo & qui alij iudicatus k sistitur, in eadem causa sisti † videtur.

Paulus libr. xj. ad Sabinum. XII.

a QVi autem nouo l priuilegio vtitur, nō vr̄ in eadē causa sisti.

Sufficit ab initio interesse. licet desinat ex post facto. Bar.

Illud tenendum est, quod æstimationē † eius, qd̄ intersit agentis, ad illud tempus referendum est, quo sisti debuit: non ad id, quo agitur, quamuis desierit eius interesse. m

Qui promisit eum sistere, qui non potest esse in iudicio: non tenetur. Barto.

...libro lv. Digestorum. XIII.

non deteriore loco sistitur, quāuis ex die promissionis, qui sistendus est, vel nouum æs alienū contraxerit, vel alij condemnatus fuerit. hęc enim non impediunt, quo minus in eadem causa dicatur sisti.

h Si quis quempiam. Seruum vel liberum.

i In eadem causa. Not. etiam liberū hominem exhibere debere in eadem causa: vt hic, & infra lege proxima. nisi iustis causis impediatur: vt supra eodem. l. 2. & l. sed & si quis. De seruo constat, quod sit in eadem causa exhibendus: vt s. si ex noxa. leg. j. & infra, de verbo. oblig. leg. inter stipulantem. §. fin.

k Iudicatus. i. cōdemnatus. sic infra eodem. l. fin.

† stare P. F.

QViaūt. CASVS. Sed pone, quod Titius nouum priuilegiū impetrauit: puta quod non teneatur iurare de calūnia. hoc casu non videor Titium in eadem causa sistere. Illud. Tu tenebaris mihi redhibitoria: & non restabant nisi octo dies, vnde vocaui te ad ius, iudex præcipit tibi, vt post quinque dies venires ad iudicium: nō venisti: & ita actio mea amissa est. conueni te ad interesse, tu dicis qd̄ mea non interest: cum non habeam actionem. & sic volebas quod inspiceretur pręsens tempus. Ego autem dicebam vt inspiciatur illud tempus, quo habebam actionem. & sic teneberis mihi ad interesse: & condemnaberis ad interesse meum. vel dic casura: vt supra eodem. leg. si cum. in fine. Viuianus.

* intellige cū, cui specia li principis beneficio prter cōe priuilegium vt militare forte concessum est vti priuilegio fori, et lite contestata l. idē Vlp. de except. tutor. aliōq post vocationē in ius nemo ius habet reuocandi forū l. si qs postea ff. de iudi.

† æstimatio

Qui autem nouo. Vt quia habuit tale priuilegiū, ne in illa causa iuraret de calumnia: vel vt omnino non teneretur respondere. Sed videtur quod hoc priuilegium non valeret, quasi præuentus sit: vt infra, de iudi. l. si quis postea. Respond. ibi ad sui postulationem, hic non: argu. supra quod quisque iuris. leg. tertia, in principio. nam & legatus si non data opera in legatione missus fuerit, a causis inchoatis ante interim excusatur: vt infra, de arbitris. l. non distinguemus. §. item si quis Romæ. Alij dicunt, quod hic impetrauit etiam de causa ista priuilegium: ibi autem de futuris tātum datum intelligitur: quod puto verum.

Quamuis desierit eius interesse. s. reū sisti. pōt .n. esse quod interfuit mea quādo debuit sistere: nūc non: vt si iniuriarū aliquē conueniebā, qui post decesserit post longū tēpus, in quo debuit sistere, alias.

nec fide

nec fideiussore tenetur: vt s. eo. l. si eum. §. si. Itē pōt esse, quia actio temporalis erat alia, quā iniuriarū, q̄ perpetuassem. sed certe imo videtur tēpus. li. c. õt. Ipe ētari, vt j. cōmo. l. iij. §. in hac. Itē si desierit Iterez, vt desinera teneri. vt infra man. l. si procuratorē. §. mandati. quæ sunt contrariæ. sed hic speciale in iudicijs, vt & alia multa diximus s. e. l. & si post tres. vel dic vt dixi m⁹ Ifra de cōd. tri. l. iij. nam & alias I multis locis quis tenetur, licet desierit actoris interesse ut patet per hæc exēpla. Ifra d' ser. corr. l. doli. §. fi. & infra de vi & vi ar. l. j. §. rectissime, & infra de fur. l. inter oēs, I prin. & Ifra de euictio. l. euicta. §. si seruus, & infra de edil. edi. l. iustissime, §. fi. & Ifra d' re iud. si calēdis & In fra d' edē. vbi exigit §. is aūt. & Ifra d' Iiur. l. iniuriarū æstimatio. & Ifra ad l. Aqu. l. antepe. Arg. cōtra. Ifra ad exhi. l. tigni. §. fi. & I De cre. j. q. j: eos qui. & infra de rei vend. finaūt. § j. Et no. q̄ vbi morte desinit mea interesse, tūc ipso iure nō tenet fideiussor ad pœnam, si alio modo per excep. vt s. e. l. si eum. §. qui iniuriarum. & hic.

Quoties seruus iudicio sistendi causa, vt ipse litigaturus,[a] vel ab alio stipulat̄, vel ipse promittit:[b] nec cōmittitur stipulatio, nec fideiussores tenentur:[c] quia seruus conueniri, vel conuenire non potest.[d]

Stipulatio procuratoris super re domini in dubio intelligitur facta procuratorio nomine: & ad domini interesse refertur. Bartolus.

Neratius libro. ij. Membranarum. XIIII.

SI procurator ita stipulatus est,[e] vt sistat duntaxat eum, quē stipularetur: non etiam pœnam, si status nō esset, stipularetur: prope modum nullius momenti[f] est ea stipulatio: quia procuratoris: quod ad ipsius vtilitatem pertinet, nihil interest, sisti.[g] Sed cum alienum negotium in stipulando egerit: potest defendi, non procuratoris, sed eius, cuius negotiū gessit, † vtilitatem in ea re spectandam esse, vt quantum domini litis interfuit sisti tantùm ex ea stipulatione. non stato reo, procuratori debeatur.[h] Eadem & fortius adhuc dici possūt, si procurator ita stipulatus esset. *Quanti ea res erit*: vt hanc conceptionem verborum non ad ipsius, sed ad domini vtilitatem relatam interpretemur.

Si promittens de iudicio sisti desiit posse conueniri: stipulatio euanescit. Bar.

Papinianus † li. ij. Quæstionum. XXV

SI tutor iudicio sisti promiserit,[i] & stipulationi non obtemperauerit;[k] & interea pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam abstentus sit[l] hæreditate, denegabitur † ex stipulatu actio. nam & ipsius rei, quæ petebatur, si tutor iudicatus[m] fuerit. & † eorum[n] quid acciderit: non esse dandam in eum actionem iudicati, probatum est.

a Dic sm Bar. q̄ hic petit interesse in alijs iuribus cōtrarijs petit reus, quia interest.

† p. f. gesserit

a Quoties. Ipse litigaturus Cæterū si tanquā dñs sit litigaturus, stipulatur. acquirit domino: & sic valet. Accur.

b Promittit. Cum sit reus.

c Tenentur. Vt s. eo. l. si seruum. in prin.

d Non potest. Hoc regulariter. in casibus. n. & conuenire & conueniri potest, vt infra de ali. & cib. le. l. seruos. & C. qui legit. p. ha, stan. in iudi. l. fi. & C. si per vim vel alio modo. l. j. & C. vbi cau. fis. l. fi. & j. de iudi. l. vix. & facit C. de iud. l. seruum.

SI procurator. CASVS. Aduersus te procurator, meus agebat, & stipulatus est à te, vel ab alio qui promittebat sistere, q̄ iudicio staret. & hoc sine pœna fecit: vtrum valet talis stipulatio? valet, & venit in hac stipulatione interesse meū, nō procuratoris. & videtur quod alteri stipulari quis non posset. sed dic, quod talis stipulatio valet, & venit in hac stipulatione interesse meū non procuratoris. idem si stipulatus est à te, quāti res erit si nō staret iudicio. Vi.

e Stipulatus est. à fideiussore. Accur.

f Nullius momenti. allegando dixit.

g Interest sisti. Nisi quatenus dño tenetur actiōe mādati si stipulat⁹ nō fuisset: vt j. de edē. l. si quis argen. §. pertinere. ver. procuratori. sed ratione illi⁹ interesse non vr interponi, tñ totum allegando dicit.

h Procuratori debeatur. Sed & dño ex hac stipulatione vtilis dat: vt Ifra de proc. l. I cāæ, in fi. & ē spāle in iudicijs, vt per liberā persōnā actio acquirat. secus in cōtractibus: vt C. per quas perso. no. acqui. l. j. & j. de ver. obl. l. si ita stip. fuero, vl. §. Chrysogonus. nisi in casib. vt infra de ver. ob. l. si procurator præsentis, sed Illā intelligūt quidā, q̄ in iudicijs loquitur. & in alijs, quos no. inst. de in uti. sti. §. ei uero. q̄ sed in contractibus cogit cedere actionē dño mandati cōuentus: vt j. de acq. poss. l. fi. possessio, quoq; § fi. Itē not. factū procuratoris ad vtilitatē dñi referri, vt infra. d' no. op. nū. l. stipulatio. §. fi. & infra ne uis fiat ei. l. ij. & de pe, l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. & Ifra de in lit. iu. l. videamus. §. curatores, versi. si tñ, quod est verū, si tā q̄ procurator faciat, secus si tanquā dñs contrahat: vt infra de contrah. emp. l. in huiusmodi. & l. seq. & infra de acqui. pos. l. si me in vacuam. §. pe.

Factū procuratoris, ad vtilitatē dñi refertur.

† Vlpian.

SI tutor. CASVS. Titius erat tutor Seij, & cū Imobilia nō possideret cōuentus fuit noie pupilli Seij, & satisdedit, & añquam veniret dies in quo Titius sisteret, finita est tutela, & nō stetit: nunquid tenet tutor? Et rñ. q̄ tutor nō tenet, imo plus dico, quòd si tutor finita tutela condemnatus sit, non fit executio in tutorem. Viuia.

† in q. e. ab

† in q. e. ei al. I eum.

† aut

i Promiserit. In causa pupilli: quia nec Ipse nec pupillus possidebat immobilia: vt s. qui satisd. cog. l. sciendum. §. tutores.

k Obtēperauerit. Vt quia pupillus adoleuerat ante quā tutorē sistere oportet: & ordina literam istā Ita si tutor sisti pmiserit, & ita interea pupillus adoleuerit, & stipulationi nō obtēperauerit: nec. n. tenet. vt infra de adm. tu. l. tutor p pupillo. I pr. alias si posset ei obijci dolus, teneretur ipse non pupillus: vt de act. emp. l. vl. §. idem Iul. in fi. §. idem si culpa vel mora, vel alia: vt s. a. l. si eum. in fi. & C. vnde ui. l. meminerint. in fi. nisi popillus sit locupletior: vt infra quando ex fac. tut. l. iij. §. dolus.

l Abstētus sit. p I inte. re. & ob hoc nō stetit tutor.

m Iudicatus. i. cōdēdatus, sit s. eod. l. si quis quendam. in fi. & infra de admi. tut. l. ij. Accur.

n Et eorū. s. supradictorū, vel q̄ adoleuit, vel q̄ mortuus est, vel abstēt⁹. quib. primis duab⁹ causis cū finiat tutela, nō fit executio I tutorē: vt hic sub ij. cit;

& C. quando ex fa. tu. l. j. & ĩ. §. de re iudi. l. si se. §. tutor. & infra de euic. l. illud. §. j. Et idẽ ĩ quolibet simili administratore, vt finito officio nõ fiat ĩ eũ executio. vt ĩ. qñ ea fa. tu. vel cu. l. post mortẽ, sec⁹ ĩ procuratore, ex iudi. vt ĩ. d̃ pc. l. procurator qui pro euic. ibi dies compromissi exitura erat: hic non erat exitura dies iudicij. Vel dic, ꝙ & ibi partes consenserũt sed arbiter non volebat: vnde fuit compulsus. Itẽ secundũ Io. no. quod partium cõsensu aliquid de iure relaxatur: vt hic, & ĩ eod. l. si feriatus. & ĩfra de iud. l. ij. in prin. & C. d̃ temp. & repa. ap. l. si. in fin. Sed an idẽ in teste, vt partium consensu possit ei sacramentũ remitti? Dic quod sic, eisdem argumẽtis, licet in sacramento calumniæ sit secus vt C. de iure calũ. l. ij. §. sed quia. Item tertium not. quia quod fieri non debet, factum tñ tenet. sic ĩ. de interdic. & releg. l. relegatorum. §. ad tps. & infra qñ app. sit. l. j. §. biduum. & ĩ. de reb. eor. qui sub tu. vel cura. l. si pupillorum. §. si prætor. & infra, quæ in fraudem credito. l. prima. vel dici potest quod vocatio prima non tenuit: sed ea quo vocatus consensit sponte, ex tunc tenet principaliter iudicium: quia iuri suo renunciauit, quod potest: argumen. C. de pactis l. penult. & infra, quando appellan. sit. l. fina. & sic tenet, cum non sit contra legem: alias non: vt C. de leg. & constit. l. non dubium.

DE FERIIS ET DILATIONIBUS, &c.

TITVLVS XII.

DE FERIIS, † ET dilationibus, & diuersis temporibus. [earum: & ex quibus causis feriæ impediãtur.]

† De his Pla. dial. 2 d̃ legi. Macro. li. 1. Satur. c. 16. Gell. lib. 3 ca. 17.

Hæc pars de ferijs dicetur infra e. vsque ad l. oratione & in l. penulti. sequens de dilatio. dicitur ĩ l. oratione, et l mora, & l. fina.

Tempore vindemiarũ vel messiũ nemo cõpellitur ĩ ius venire si tamẽ sponte venerit, et litigauerit, lata sñia tenet: lata verò cõtra non cõparentẽ nulla erit. h. d. vsque ad §. sed excipiuntur

CASVS. NE quis Volo tẽpore vindemiarum vel messium, te ad iudicium vocare: & si non venias: volo ꝙ cogaris. nõ possum quidẽ hoc facere, vt cogaris: sed si venias. & perseueres spõte, & sñia lata fuerit: valet quidẽ sñia. Si nõ perseuerasti spõte, sed te absente lata fuit sñia, nõ valet sñia ipso iure. Sequẽtia plana sunt vsq; ad l. præsides. Viuia.

Vlpianus lib. iiij. de omnibus tribunalibus. I.

NE quis messium, vindemiarũq; tẽpore aduersarium cogat a ad iudiciũ venire, oratione diui Marci exprimitur b quia occupati c circa rẽ rusticã in forũ [venire] compellendi d nõ sunt. Sed si prætor, aut p ignorantiam, e aut socordiã f euocare eos perseuerauerit, hiq; sponte venerint: si quidẽ sententiam dixerit præsentibus illis, & spõte † litigantibus: sñia valebit: g tametsi nõ recte fecerit, qui eos euocauerit: Sin verò cũ abesse perseuerauerint, sententiã protulerit h ẽt absentib. illis: cõsequẽs erit dicere, sententiã nullius esse momẽti. i Nec enim Prætoris factũ iuri derogare oportet. k † citra appellationẽ igitur sententia infirmabitur. * l

In hoc §. & in l. sequenti excipiuntur multi casus, in quib. non obstant feriæ. hoc sit loco summarij.

Sed excipiuntur m certæ causæ, & ex quibus cogi poterimus, etiam per id tẽporis, cũ messis † vindemięq; sunt, ad

a Cogat. id est, cogi faciat, sic ĩfra de iis qui no. ĩfa. l. furti §. mandati.

b Exprimitur. Hanc orationẽ nõ habemus: sed eius sententia est, tam in ferijs: vt hic: & infra e. l. ij. quã ĩ dilationibus: vt infra e. l. oratione. Accur.

c Occupati. bona ratio: vt C. de agri. & cen. l. j. quid ergo si non rusticus fuerit: sed miles: vel clericus, qui procul a rure sunt? Dicunt quidam ꝙ hæc causa cessat: quia occupati, &c. vnde cessat prohibitio legis, ut arg. ĩfra de sep. l. si. §. pe. & infra de pact. l. quod dictũ. & ex duab. legib. infra de ri. nup. l. pe. §. de vno. & C. de interdicto ma. l. si tutor. Itẽ totũ illud generale, qd' primo gñaliter dr̃ per subsequens quia occupati. &c. restringit, vt infra de calũ. l. hæc actio. Itẽ infra de iure immu. l. semper. §. negotiatores. & §. diuus. Sed tu dic contra, quia põt occupari & aduocari ꝑ alios. s. per testes vel aduocatos quos tunc non posset habere, præterea hæc nõ fuit cã finalis circa ipsum vocatũ, sed impulsiua: vñ nõ cessat prohibitio licet cesset cã, sicut fuit in Calfurnia. nã si ibi fuisset cã finalis, hodie possent bonæ mulieres postulare: qđ nõ possunt: vt infra. de postu. l. j. §. Sexum. Item pro hoc infra qui & a qui. l. prospexit.

d Compellendi. Libellus tamen dari potest, vt infra de adul. l. miles § sexaginta.

e Per ignorantiam. s. iuris.

f Socordiam. id est, per contemptum iuris, cum illud sciat.

g Sententia valebit. Hic not. tria primo: quia & si non sponte litigarent, tamen sententia videtur valere, vt infra de arbi. l. si feriatis, q̃ est cõtra. Sed dic, ꝙ

h Protulerit. lite contestata ante ferias.

i Nullius esse momenti hoc idẽ in dilatione, quæ, vocato datur, vt in medio sententia lata nõ teneat: vt in auth. de ex lib. & intro reis. §. sancimus. collu. v. ibi nil in medio, &c. Sed nonne debuerunt venire ad allegandum priuilegia sua? Respond. non, si certũ erat, eo tempore eos vocari debere: vt supra, dẽ iurisd. omnium iudi. l. si. secus est, quando est dubium: vt infra de iudi. l. si quis ex aliena, & supra, si quis in ius voc. non ierit. l. ij.

k Derogare oportet. imo derogat & corrigit: vt ĩ. d̃ iust. & iu. l. ius ciuile. §. ius prætoriũ. quæ est cõtra. Sed dic illud propter publicã vtilitatẽ: vel dic quod non derogat vnam sententiam dando, vt hic: sed legem faciendo sic, cum legem facere possit: vt instit. de iure natu. §. prætorum quoque.

l Infirmabitur. i. infirma esse ostendetur. sic C. dẽ resc. ven. l. si dolo, & C. qñ prouo. nõ ẽ ne. l. eiren. & C. de præd. mi. l. & si is. Vel dic, infirmabitur, quatenus de facto processit, & lata fuit. & sic no. ꝙ vbi nõ tenet sñia ipso iure, nõ est necesse appellari: sed si appellaretur, an sñia lata cõfirmetur, dato quod nõ prosequatur? R ñ. nõ: vt infra, de ap. l. si expressim. nisi ĩ casũ, vt in falso procuratore qui egit iudiciũ, & succubuit, & dñs appellauit. nã per hoc ratũ habuit. vñ retrotrahitur: vt infra rem ra. ha. l. cum minor. §. si.

m Sed excipiuntur. scilicet a generali dicto orõnis, & ipsa

Partiũ cõsensu aliquid de iure laxari potest.

† No. ꝙ ferijs põt nũtiari nõ solũ expresse: sed ẽt tacitè conc. tex. in l. si feriatis, infra. e. tex. in c. si. extra. eo.

† in P. F. e. et.

* prætor iudicando nihil iuri derogare potuit sed cum oportuit ex iure statuẽre, vt hic proposuit tñ e dicta, qb. interpretatus ẽ, ac suppleuit, quæ desiderabãtur ĩ iure ciu. & quib. articulis veterũ legũ derogauit. Lius aũt & seq. su. de iust. & iu. §. j. de bõ. poss. insti. deinde ea edicta à popu. in honor. prętoris sunt recepta. itaque magis auctoritate populi, q̃ prętoris valuerũt, l. 2 sup. de orig. iur.

† Idẽ quoque in Sationib. obseruatũ eẽ tenet gl. l. j. de Agr. & cens. li. xi. Cod. A. Pers.

† Id est, ignominiã & in prospiciendo, quid facto opus sit ne [illegible]

† messes, P. F.

Prætorem † venire: scilicet si res tempore peritura sit: hoc est, si dilatio actionē sit peremptura. Sanè quoties res vrget a cogendi quidem sumus ad Prætorem venire, verum ad hoc tantum cogi æquum est, vt lis contestetur: b & ita verbis ipsius † orationis exprimitur. Deniq; alterutro c recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concessit.

Idem lib v. ad edict. II.

EAdē oratione diuus Marcus in senatu recitata effecit, d' alijs [ēt] speciebus Prætoré adiri diebus † feriatis: vt puta vt tutores aut curatores dentur: d † vt officia e admoneanť, † cessātis † excusationes f allegenť, alimenta g constituanť, ætates h probentur, uentris nomine i in possessioné mittatur, vel † rei seruandæ causa, k vel legatorum fideive cōmissorū, vel damni l infecti Itē de testamētis exhibēdis, m † vt curator detur bonorum ei⁹, cui an hæres † extiturus sit, incertum est, n aut de alēdis liberis, parentib. patronis: o aut de adeūda suspecta hæreditate: p aut ut aspectu atrox q iniuria æstimetur: vel † fideicōmissaria libertas, r præstanda.

Hic enumerantur alij casus in quibus non obstant feriæ.

Idem lib ij. ad edi. III.

SOlet etiā messis vindemiarumq; tempore ius dici de rebus, quæ tempore vel morte perituræ sunt. morte, s veluti furti, dāni, iniuriæ, iniuriarum † atrocium: qui † de incendio, ruina naufragio, rate, t naue u expugnata rapuisse dicentur: † x & si quæ similes sunt. Item si res y sunt tempore perituræ: aut actionis z dies exiturus. † Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Item in eū, qui quid a nundinarū b nomine aduersus cōem vtilitatem accepit, † omni

& ipsa eadem oratio excipitur infra. l. prox. 7 princ.

Prohibitū aliqñ ex necessitate tolerať.

a Vrget. Sume argu. quod alias prohibitum ex necessitate toleratur: vt ff. de offic. con. l. j. & de offic. præf. l. senatuscon. §. si quid. Accur.

b Contestetur. Forte hodie satis est executoris cōuentio, cum per eā fiat interruptio: vt C. de præscri. xxx. ann. l. sicut.

† prætoré. P. F.

c Alterutro. i. altero. sic infra quēad. test. ape. l. si in duobus. & infra, de pactis. l. conscriptū. §. pacto.

d EAdē oratione. Aut curatores dentur. ad omnes sequentes casus spāles sunt reddendæ causę specialitatis: & hic erit ista. ne minoris res pereant.

† P. F. ipsius verbis

e Officia. i. tutores dati, quo officiū habere dēt: vt in ti tu. quando mu. tu. offi. sun. potest. vel dic, id est, officialis etiam quilibet, sicut & supra. de off. proc. l. si in aliquam. §. j.

† P. F. feriaticis.

f Excusationes. Ne periculo tutelæ inuitus quis subjciatur.

† Adde q̄ istud pcedit etiam dieb. feriatis in honoré Dei: quia iste ē actus plus. in c. fi. ver. sic. pietas, extra, per quē text. ita tenuit Alb. hic. & An. ī. l. j. in prin. ī. e. & post eos la. hic

g Alimēta. Pupillis authoribus: vt infra, vbi pu. edu. l. prima. & hoc ne fame pereant.

h Aetates. Quia facile possunt perire senes, per quos probātur ætates. infra de Car. edi. l. iij. §. duæ. quæ probatio valet ad multa: puta ad matrimonia contrahenda. Item ad in integrum resti. petendas. Item ad finiendam tutelam, & similia.

Aetas senilis ad quid prodest.

i Ventris nomine. Ne mulier fame pereat. Idem in Carboniano, vt infra, quis ord. in bonorum poss. l. iij. §. dies.

† admoneātur.

k Vel rei seruandæ causa. Videtur hic quod in nullo iam prosit hic tit. cum semper possim petere mitti in possessioné: quod erit peius sibi, quā soluere: sed restringe ad eum casum quando ē debitor suspectus, ne dilapidet: vt infra de appel. l. Imperator. Itē qñ dilatione sit actio peritura: alias no, vt ī. l. proxi. & idem dici potest in sequenti satisdatione, de qua dicitur. infra vt leg. vel fideicom. no. ca. per totū

† cessantes P. F.

† vt

l Damni. Quod celeritatem desiderat: vt infra de damno infect. l. j.

m De testamentis exhibēdis. Scilicet in publicū: & petendis dari sine die & cōsule: ne detur materia fabricandi falsum, vt infra quemadmo. test. aper. l. ij. §. diem & facit infra de appell. re. l. fin.

n Incertum est. Vt quia sub conditione est aliquis hæres institutus: vel alias est incertum: vt infra de cu. bo. dan. l. prima.

o Patronis. Id est, qualiter pater a filio, & ecōuerso, vt in auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. fin. col. vij. & qualiter patroni a libertis & econtra ali debeant: vt infra de libe. agno. l. si quis ali. §. solent.

p Hæreditate. Et sic fideicōmissario restituere. nā si ante aditam hæreditatem decedat, non transmitti ad hæredem, nisi l. ea su: vt C. de ijs qui ante aper. tab. l. j. & C. de cadu. toll. §. in nouissimo, & sic non esset, qui cā restitueret.

† Al. add. et.

† P. F. extiturus.

q Aspectu atrox. & sic secundum M. potest iudex ferre sententiam: vt de facto vidit & scit. sed secundum Ioā. potest de facto sibi vt iudici cognito, id est secundum, quod est ibi probatum per testes, vel instrumenta & præsumptiones. vt hic, & ff. de offic. præf. l. illicitas. §. veritas & infra, de test lib. leg. iij. §. ideoque, ibi, tu magis scire, &c. Infra, finiū regum. l. si irruptione. §. fin. & similibus. de facto autem sibi cognito, vt priuato non potest.

† Al. add. si cui. Al. cui

† iniuriarumque.

† quod al. quæ.

r Libertas. Hoc fauore libertatis.

† dicuntur P. F.

s SOlet. Morte. Primo ponit exemplum de morte: vt in furti actione, quæ morif cum fure: & de actione legis Aquiliæ. quæ moritur cum dante damnum: vt instit. de lege Aquil. l. his autem verbis. & idem de actione iniuriarū pro iniuria atroci, vel nō atroci. hæc tñ tempore tollitur: vt C. de iniur. l. si non conuicij. & idem de actione in factum, quæ datur in quadruplū pro eo, quod de incendio, vel similibus raptum est. sed hæc tēpore tollitur: vt subijcit infra, & de incen. rui. nau. l. j. Itē secundum quosdam similis est actio, quæ pro mortuo inferendo proponitur: vt infra de rel. & sum. fu. l. liberū in fi. Item no. quod dicitur de morte potest ēt intelligi de morte rei debitæ: vt quia erat bos vel simile, cuius interitu reus liberatur: vt infra de verb. obl. l. si ex legati. de tempore aūt dicit: vt quia dies actiōis exit. Sed quid hæc lex adijcit primę. in §. fi. Rñ. hic morte & tempore: ibi tempore tm̃. & facit ad hoc infra de iure delib. l. Aristo. §. fi. & Lait. §. fi.

† In P. F. e. est.

† acceperit P. F.

t Rate. Fluuiali.

u Naue. Marina.

x Dicentur. scilicet aliqui.

y Item si res. Id est, actio in rem.

z Actiones. Scilicet personalis.

a Qui quid. Hoc est aliquid.

b Nundinarum. Puta accepit pecuniā a vicinis, vt

ſuum frumentum non portaret: vt alij carius vēderent: & ſic incidit in legem Iul. de anno. vt ꝫ. ad legem. Iul. de anno. l. ij.

PRæſides CASVS Poteſtas Bono. debet procurare vt feriæ obſeruentur, & debet Idicere eas, ſicut olim eſt ſtatutum ab anteceſſoribus eius.

a Statuere. ſed videtur quod nō poſſunt, vt C. eod. l. à nullo, quæ eſt contra. ſed dic ſtatuere i. ſtatutas antiquitus ferias indicere, ſic ſ. de offic. procõſ. l. ſi aliquam. in princ. ibi, & ferias.

PRidie CASVS Hic dicitur, qđ per duos dies ante terminū magiſtratus ſui non debet ius reddere, nec ſui poteſtatem facere. Vivianus.

b Pridie. i. præcedenti die calendas: quia tunc claudebatur veterū magiſtratuum iuriſdictio, & nouorū incipiebat, licet prius eligerētur: vt infra de condi. & demō. l. Publius. Hodie tamen ante ſucnū ſucceſſoris duobus diebus deponit ſingulum. vt in authē. de adminiſtra. iut. §. ſeponet autem. coll. vij.

c Cõſueuerūt. ſcilicet ſi præſens ſit ſucceſſor et ſuffectus alioqui poſſet, etiam poſt calēdas, vt ſ. pra, de offic. proconſul. l. memīniſſe. ſed alia eſt ratio quare hoc eſſe non poteſt. Nā die natiuitatis dñi & ſeptem præcedentibus & ſeptem ſequentib. non poteſt, ſicut in reſurrectione domini dicitur: vt argu. C. e. l. omnes. ſed dic quod non ita forte eſt in natiuitate ſicut eſt in reſurrectione, vt ibi dicitur. Vel dic, quod tempore tinius legis Chriſtus non venerat in Virginem, vel ibi de reſurrectione: hic de natiuitate. prima placet. Accur.

tempore ius dicitur.

Paulus libro. primo ad edictum. IIII.

PRæſides prouinciarum ex conſuetudine cuiuſq; loci ſolēt meſſis vindemiarumq; cauſa tempus ſtatuere.[a]

Vlpianus libro. lxij. ad edictum. V.

PRidie[b] Calēdas Ianuarias magiſtratus neque ius dicere, ſed nec ſui poteſtatē facere conſueuerunt.†[c]

Idem lib. lxxvij. ad edictum. VI.

SI † feriatis dieb. fuerit iudicatū: lege cautum eſt, ne his diebus iudicium ſit, niſi ex voluntate partium;[d] & ſi † aliter aduerſus ea iudiciū † erit: ne quis[e] iudicatū facere † neve ſoluere debeat,[g] neu † qs, ad quē de ea re in ius aditū erit, iudicatū[f] facere cogat.

Poſt primam dilationem alia dilatio non eſt danda, niſi cauſa cognita. Bar.

Idem lib. j. de offic. conſulis. VII.

ORatione quidem diui Marci, amplius quàm ſemel,[h] nō eſſe dandam inſtrumentorum dilationē, expreſſum eſt. ſed vtilitatis litigantium gratia cauſa cognita iterum[i] dilatio tam ex eadem, quàm ex alia prouincia ſecundū moderamē[k] locorū, impertiri † ſolet, & maximè ſi aliqđ inopinatū emergat.[l] Illud videndū, ſi defunctus aliquam dilationem acceperit propter inſtrumenta, an ſucceſſori quoq; eius dari debeat: an vero quia iā data eſt, amplius dari nō poſſit? & magis eſt, vt † hic[m] cauſa cognita dari debeat.

Dies incipit à media nocte, & alia media nocte finitur. Bar.

Paulus lib. xiij. ad Sabinum. VIII.

MOre Romano[n] dies à media nocte incipit, † & ſequētis noctis media parte finitur: ita quicquid in his vigintiquatuor horis, id eſt, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actū eſt: perinde ē, quaſi quauis hora lucis[o] actū eēt. †

SI feriatis. CASVS Sentētia lata feriatis dieb' non valet: nec aliquis tenetur illi obedire, niſi partes aliter ſtatuant conſentiendo iudicatis.

d Voluntate partium. Sed an idem in ferijs in honorem Dei ſtatutis, quod hic in ferijs vindemiarum, meſſium dicitur? Reſp. non: vt ꝫ. de arbi. l. idē Pōponius. §. ex compromiſſo & l. ſi feriatis, quæ ſunt cōtra, quia legem ſuperioris tollere nemo pōt infra de ar. l. nam magiſtratus ADDITIO Pro declaratione huius glo. dic ſecundum Bal. quod per ſtatuta & conſuetudines locorū poſſunt feriæ indici & Idictę tolli, qa decretalis dicit, quod ēt in ferijs ad honorem Dei ſeruantur conſuetudines & ſtatuta locorū vt extra, de ferijs c. capellanus. & hoc tāgit Odofre. ſupra eodem. l. pridie.

e Ne quis. Scilicet reus.

f Facere. Si eſt in faciendo.

g Soluere debeat. hoc tm̄ ad litigantem: & quod ſubijcit, quo ad iudicem exequentem.

ORationes CASVS Hic dicitur quod in cauſa ciuili tm̄ vna datur dilatio. ſ. gratia inſtrumentorū exhibendorū: niſi neceſſitas interueniat. tunc. n. plures dantur. Secundo dicit, quod ſi impetraui dilationē, & deceſſi: nunquid hęredi meo dabit dilatio? Et rñ. ꝙ etiam hæredi meo dabitur, cauſa tamē cognita Vivianus.

h Semel. & quod hic de inſtrumētis dicit, accipe large: vt īfra de fid. inſtr. l. j. & de ver. ſign. l. nomen. §. inſtrumentorum.

i Et iterum. Quod ſignificat, quoties opus erit, vt īfra ti. j. l. veluti. §. j.

k Moderamen. Vt ſi eſt ex eadem prouincia, dentur tres menſes: niſi ex contigua, ſex: ſi ex tranſmarina, nouem, vt C. de dila. l. j. ſed contra infra l. ſi. Sol. ut ibi.

l Emergat. Quæ enim de nouo emergunt, nouo auxilio indigent: vt infra de interroga. act. l. de ætate. §. ex cauſa, & infra de ven. inſpi. l. j. in princ.

m Vt hic. ſic & ſi iudex dederit oē edictū, adhuc ei' ſucceſſor debet vnū edictū dare, vt ꝫ. đ iu. l. ſi edictū.

MOre. CASVS. Ita ponitur hic caſus, vt ſtat in litera: quia dies incipit in media nocte: & in medietate ſequentis noctis finitur: & quod i iſta media nocte fit, videtur fieri in die. Vivianus.

n More Romano. No. Rom. nā Athen. ab occaſu: Babylonij ab ortu: Arabes à meridie: ꝙ eſt nimis abſurdū. vt Marcus Varro in libro rerū humanarū, ſm lo. & hic loquitur de die naturali, qui habet 24. horas, vt dicūt philoſophi, & innuit. infra ad. l. Iul. de adul. l. capite. & infra đ vſuc. l. in omni. artificialis aūt incipit a mane vſq; ad veſperas. ſm Rom. eccleſiā: vt in Pſal. vel in hymno beati Ambroſij Lucis creator. &c. ibi. Qui mane iunctū veſperi diē, &c. & i prīcipio veteris teſtamenti. Et factū eſt veſpere & mane dies vnus. Itē illud: dies eſt Sol lucens ſup terram.

o Lucis. i. dies artificialis. & ponit Ioā. exēplū cū quis

† conſueuerunt. P. F.

* Ex tit. iudi. ſolui cō iunge l. ſi feriatis cuius interpretatio pendet ex hac lege Duar.

† quod ſi vel quod ſi † P. F.

& quod † P. F. iudicatum.

† P. F. neve.

i. Snīę ſatis facere, non ſolū ſi in faciē do ſit, vt voluit Accur. ſed ēt in dando. Sic accipiē l & ſi. īfra de noxal. actio. & in finit. alijs locis.

* cōiunge l. notionē de verb. ſign. quarū altera altera interp̄tat. Duar.

* Dic iudicatū facere idē eſt, quod parere iniæ, ut hic, & īfra ſi cer. pet. l. vl.

† Not. ꝙ conceſſio maximè ſecūdæ dilatiōis debet fieri cū cāæ cognitiōe. vide Alc. i l. ſi. infra. e. & adde ꝙ dicit Bol. in l. j. ī. ſi qs cau. ī ſuis interpretationibus.

† impetrauit.

† In P. F. e. et.

† In hunc locū Macrob. Saturna. li. j. cap. iij. & Gell. li. iij. c. ij Anno. Au. li. iij. emendatis cap. xiij. Sit.

* Quō vero dies accipiat, ac dimidiatur, vide Apud Al. in l. ij. §. cuiuſq; diei. ff. de verb. ſign.

quis habuit dilationē a iudice, vt posset se ēt media nocte præsentare vel dare pignora in cōi, & similia. sicut de facto videmus. & sic facit ad ti. de dila. Secus in cōtractibus, qa ibi tacite agitur, vt soluatur in die, ergo habēdū est pro expressu: vt infra si cer. pe. l. cū quid. Item secus in insa, quæ de die ferti debet: vt in auth. de iudi. §. sedebūt, cn. 6. Sed quidā exponūt sedebunt ex necessitate vsq; in vesperas. Si aūt generaliter velis legē hic intelligere: multa sunt exempla: vt C. de transa. l. nō minorē. & infra de test. l. ad testiū. §. posse. Itē in oībus his quæ complentur, si tāgatur aliqua hora vltimi diei: vt infra, de test. l. qua ætate. & infra de manu. l. j. & infra de vsuca. l. Ideoq; & de diuer. & temp. præsc. l. in vsucapione. l prin. Itē cōtra in illis in quibus quæritur tēpus de momēto ad momentum: vt infra de mino. l. 3. §. minorē. & infra de actio. & obli. l. in omnibus.

† Alimēt- tio Natu a li

† pertinēt P. F.

Negotia militaria possunt quolibet tempore expediri. Bartolus.

Vlpianus lib. vij. de officio procons. li. IX.

DIuus Traianus Minicio Natali † rescripsit, ferias a forensibus a tm negotijs dare vocationem: ea aūt, quæ ad disciplinam militaré b pertinerent † etiam feriatis diebus peragenda: interque custodiarum c quoque cognitionem esse.

Paulus libro v. Sententiarum. X.

DIuus. CASVS. Vtrū quis possit militare in die feriato? Et rñd. φ sic, & pōt inquiri de personis ēt custoditis in diebus feriatis. causas vero agitari feriatis dieb⁹ nō licet. in pecuniarijs, si ciuiliter aduersus te agā, vnica dilatio mihi datur: hoc est. pro quolibet capitulo dabitur mihi vna dilatio, sed si accusaste criminaliter, mihi tm duæ dilationes dantur. tibi vero tres dilationes dantur pro singulis capitulis.

a A forensibus, id est, ab ijs. quæ fiunt in foro vbi redditur ius. sic accipitur & C. de fide instru. l. comparationes.

b Militarem. s. armatam vel inermē, vt legalē: † & sic scholares scribere & legere possunt: vt arg. C. de aduo. diuer. iud. l. aduocati.

c Custodiarum. Vel actiue legas: vt infra de cust. re. l. fi. vel passiue. i. custoditarum personarum: vt videant an habeant quid comedāt vel qualiter iaceāt: vt ī. de offi. procons. l. solent. in princ. & facit infra de publi. iudi. l. custodias.

† No. ex gl. iuncto text. quod est licitū scholarib⁹ studere & scribere diebus feriatis. Vnde dicit vulgatum prouerbiū: qui obseruāt festa: male sciēt codicē atque digesta ita refert hic Ia. de quo si vis videre ad satietaté, vide p Iaco. de Alu. proœ. feudo. in j. & 2. co.

d IN pecuniarijs. Hac l. duæ dant regulæ. primę cōtradicitur: quia pluries dari debet dilatio vt: vt ī. e. l. oratione. 2. rñ. & C. e. l. j. ibi, & non facile amplius, quā semel, &c. & ī. de iud. l. interdū. quæ sunt cōtra. Sol. secūdū quosdā prima datur sine causæ cognitione, vt hic: aliæ exquisita cā: vt ll. cōtrarijs, sed hæc nō valet: qa nulla sine causæ cognitione dat: vt C. e. de dila. l. j. in fi. & l. 2 procedēte. in fi. est. n. materia dilationū amputāda: vt C. de tēp. ap. l. a. ī prin. Alij dicūt φ a principio vnā dari fuit statutum hic: sed postea pp necessitatē statutum est, vt plures dentur. Tu vero dic, φ prima dat cū leui causæ cognitione. nā eo ipso φ petitur gratia testiū vel instrumētorū danda est, nisi euidēs appareat calūnia: & erit cognitio hęc leuis in moderamine locorū: vt ī. e. l. oratione. Secūda vero dilatio ita demū datur, si probat se iusta cā impeditū in prima: vt arg. infra ti. j. l. si qs ex argētarijs. §. fi. & l. seq. huic lecturę bene adaptat quod hic dicit singulis causis. i. rōnibus vel impedimētis. nā per singulas rōnes & causas quibus fuit impeditus, vnica datur dilatio. Sed in criminali causa, de qua loquitur secunda regula, nulla exquisita ratione impedimenti: in secūda vel tertia dilatione dabitē dilatio cū eadē causæ cognitione qua data est prima. l. secundū moderamē locorū: & ita si bona fide postulari videatur, sed vlterior cognitio non adhibet de probatione impedimēti in cā criminali, cū nō dantur singulis causis, &c. nisi in ciuili. Item est cōtrariū primæ regulæ: quia plures debent dari: vt infra. de iudicijs. l. ad perēptoriū, & i auth. vt cū de app. cog. §. sed hoc præsenti, col. 8. quæ est. C. de iudi. authē. iubemus. & C. quō & qñ iudex auth. q semel. & de iudi. l. properandū. §. 1. Solu. hic præsenti & postulanti dilatio dabatur: in legibus aūt contrarijs absenti ad eius malitiam superandam & contumaciam præsumendā. Item est contra in authen. de testi. §. quia vero. colla. 7. vbi vsque ad quartam productionem datur dilatio. sed dic, quod ibi vna tm erat dilatio intra quam fiunt supradictæ productiones. vel si dicas ibi plures dilationes, vt dixerunt ibi quidā, dicas secūdam & tertiā dari exquisita ratione impedimēti. in quarta hoc plus est: quia iurat, quinta vero non datur. Secundæ aūt regulæ qua dr̄ duas vel tres dilationes dari in criminali, est contra infra de adul. l. in crimine, vbi nulla dat, nisi cā plene cognita: & tunc non datur, nisi vna sed speciale ibi pp eius immanitatem. & dicas quod sit crimen capitale, vt infra de bonn. poss. l. edictu. §. rei capitalis. & infra de pub. iud. l. 2. Itē quod dicit in fi. sed vtriq;, &c. ad vtranq; regulā refertur: & de leui causæ cognitione intelligas: vt dictū est. Itē nota ex hac lege qđ in ciuili causa tot actor, quot reus habet dilationes, sed non sic in criminali. primum tā fallit, vt C. de temp. in integ. resti. l. petēdæ. & C. de dilat. l. si qñ. & l. cū a nobis. sed nos intelligimus legē illam cū a nobis. in relatione facta Imperatori, vbi non datur dilatio, cum oīa plene instructa Imperatori remittantur. Itē quare plures in criminali dantur? Resp. quia non sic cito ibi est currendū: vt infra de quæstio. l. j. §. diuus Seuerus. & infra de pœ. l. absentē. & C. de requi. reis l. j. §. Itē ideo plures reo: qa fauorabiliores &c. vt infra de regu. iur. fauorabiliores. & quia non sic instructus esse potuit, vt accusator: vt infra de excep. do. l. pure. §. fi.

e Singulis. Vel supponit pro eodē pro quo primo.

f Causis. i. instantijs: vel. i. capitulis: v: l. i. impedimentis: non tamen vltra triennium.

IN pecuniarijs d causis oībus † dilatio singulis e causis f plus semel tribui non potest. in capitalibus autē reo tres dilationes, accusatori duæ dari possunt: sed vtrunq; causa cognita.

† singulis P. F.

Actor tot habet dilationes in cā ciuili quot reus.

† Reprobatur per Bartol. & Pau. & p omnes. C. eod. ideo dic quod iurisconsultus intendit hic tractare de editione prout est in fieri: & sic ponit per gerundiū quod significat actum. nō autem de substantia & eius effectu.

TITVLVS. XIIII.

DE EDENDO.

Petitio debet exhiberi reo: vt possit declarare an velit cedere, vel contendere hoc dicit. diuide. primo ponit dictum. secūdo rationem. tertio declarat dictum. Secunda ibi nam æquissimum. Tertia ibi, Edere.

DE EDENDO.

Id est demonstrando, ab edo edis dicitur, sed quare non posuit ablatiuum s de editione, sicut posuit in alijs titulis de pactis & similibus? Respon ideo † vt ostenderet quandam necessitatē imponi edenti, quæ nō imponitur paciscēti volenti. Item quare nō subiunxit accusatiuum

ſatiuum ſ.de edendo actionẽ? Reſpo: de ideo, quia nõ de ea ſola, ſed de triplici editione tractat. ſ. actionis. vt infra. e.l.j.in prin. & inſtrumẽtorũ: vt infra ea.l.j.§.editiones. Item rationum: vt infra eo l.j.§.rationes. & l. prætor. in princ. ſed act. editur in principio, cætera in proceſſu cauſæ. Item acta ſunt edenda: vt C.eodem.l. is apud quem. ſed hic tracta. non dicit aliquid de actis. Accur.

Vlpianus lib.iiij. ad edictum. I.

Qua quiſq; actiõe [a] agere volet, † † edere [b] debet, nã æquiſſimũ vr̃, eũ qui acturus eſt, actionẽ edere, vt proinde [c] ſciat reus vtrũ cedere, an contendere vltra debeat: & ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad

[a] Ad interpretationẽ huius edicti l.j.de exceptionibus l.actionis verbo. de obl. & act. Duar.

† *vult* Al.add. *prius*

Qua quiſq;. Hæc l.dr̃, quod ſi voco te ad ius, debeo tibi edere actionem.i.deſcriptã dare vt ſic videas velis litigare, vel nõ, vt venias inſtructus ad iudicium, ſi vis litigare.

Edere. Iſte §.ponit quinq; modos, quibus olim fiebat editio actionis. Primo, ſi cõueni te, & feci libellũ: debeo tibi dare libellũ vt exemplifices, reddasq; mihi ipſum libellũ poſtea. Scdo, q; poſſim tibi dare vt teneas, & nõ reddas. Tertio, vt ego dictẽ, & tu ſcribas. Quarto: vt ducã te ad aduocatũ meũ: qui aduocatus dicet tibi qua actione te volo conuenire, vt ego dicam tibi mente tenus, & tu retineas mente tenus.

Editiones. Conuenio te cum inſtrumento debiti: & tu petis vt tibi edam inſtrumentum. debeo quidẽ edere ſine die & conſule: & hoc ne committatur aliquid falſitatis, ſed dies ſolutionis.i.in quo debet fieri ſolutio, eſt edendus: quia dies ſolutionis eſt pars inſtrumenti, ſicut ipſa quantitas.

Rationes. apud campſorem centum marcas depoſui, quas recepi minutatim: modo volo, quod edas librum, diem & conſulem: nunquid edere debet cum die & conſule? & reſpon. quod ſic.

Edenda. Si ago aduerſus te, debeo tibi edere inſtrumenta quibus vſurus ſum. non autem edam illa inſtrumenta quibus nolo vti.

Edere. Inſtrumentũ quo continebatur ſtipulatio facta ſub conditione, edidiſti mihi reo: ſed conditionem non edidiſti: non videris ſtipulationẽ edere.

Eis. Si minor ſit vel mulier vel miles, & nõ edant rationes: non tenentur ad intereſſe eius qui agit.

[a] Actione. Largiſſime hoc nomen actionis ponitur: vt etiam iudicis officium contineat & ſimilia: vt infra de act. & obli. l. actionis verbo. alias ſtricte, vt infra de act. & obli. l. actionum genera. ſtrictiſſime. vt in eo.ti.l. actio in perſonam.

[b] Eam edere.i.eam demonſtrare olim quocunq; modo. hodie per libellum: vt infra proxi.§.& C.de lit.conte.authen.offeratur.

[c] Vt proinde. aduerbiũ tp̃is.i.vt exinde. vel dic vt ex hoc ſciat reus, &c. ſed quo poteſt reus hoc ſcire p ſolã actionis propoſitionẽ? Dic ergo eã edendã ſic, vt ſpeciem litis demõſtret, & ita reus ſciet: vt C.eo. l.edita. q; fiet, ſi duo dixerit cũ ipſa actione. ſ.rem & cauſam. de re.n.patet, q; edi debeat cũ actione: ſiue agã actione reali: vt j.de rei vẽ.l.ſi in rẽ.l prin. vbi debet deſignare rẽ. ſiue pſonali ad aliquã ſpeciẽ, vt in ea.l §.& ſi veſtimẽta. vbi veſtimẽtorũ debet dici color & numerus. ſiue perſonali ad quãtitatẽ: vt C. de epiſ.& cler.auth.generaliter. de cã ſimiliter conſtat: vt C.de edi.di. Adr.tol.l.fi.§. ſin aũt aliquis ibi, arbitriũ requiratur & cã. & infra de exce. rei iud.l. & an eadẽ.§ actiones. Rei deſignatio tñ fit aliter & aliter, vñ diſtingue: quia aut eſt actio vniuerſalis, vt petitio hæreditatis, vt ſumit̃ infra de rei vẽ.l.j.l prin. aut generalis, vt nego. geſt. & tutelæ. & ſimiles, aut ſingularis, vt de mutuo & locato. & ſimiles, vt j.pro ſocio l. pro ſocio.§.arbiter. in prima res eſt vniuerſaliter deſignãda. vt peto a te hæreditatẽ quæ fuit Sempronij: quia ſum eius hæres, & hoc per petitionẽ hæreditatis: & ideo quia non ſpecificãtur res. cuncta hæreditate inquiritur per executorẽ, quid debeas reſtitui: & quędã retinẽtur, vt impẽſę funeris: & ſoluta creditoribus: vt C.de pe. hære.l.j.& l.in reſtituẽda. & l.de hæreditate. & l.fin.§. ſin autẽ. Item in generali ſufficit rem generaliter dici: vt peto a te, vt rõnem tuę adminiſtrationis reddas, [1] qa negotia mea adminiſtraſti, & hoc per act. neg. geſt. ſed iudicio pẽdente poteſt quãdã perſequi ſimili iudicio pſonali, vt C. de iud.l.licet. In ſingulari aũt rẽ ſingulariter deſignari oportet, vt d.l. ſi in rem. j. de rei ven. Itẽ & cauſa talis debet dici, qua probata debeat ſequi cõdẽnatio, alias quid ſi dicã, peto à te decẽ, quia eſt rex in Frãcia, vel quia ego ſum hic? Certe nõ ſufficit. Quod aũt de cauſa dixi, habet locũ in alijs, nõ in actione in rẽ. ibi.n. ſufficit actionẽ proponi, cũ non ſit niſi vnum tñ dominiũ, & ex vna cauſa, & nõ lædit̃ reus, imo ei pdeſt, cũ actor omne ius ſuũ in iudiciũ deduxiſſe videat̃. infra de exce. rei iu.l. ſi mater.§. eãdẽ. in fi.§. ſed ſi egi ad librũ actione ex empto, oportet dici cauſam, [2] quia põt eſſe quod emi, & non cõpetat actio, pp lapſum tp̃is, & econtra, quod competat actio & non emi, quia mihi ſit ceſſa, ſed nõ poteſt eſſe qđ habeã rei vendic. quin habeã & dñium, [3] & econtra ſi habeo dñium, habeo in rem actionem, vel rei ven. cũ idem ſit tp̃s, & nihil põt eſſe in medio inter rei ven. & cauſam, ſed ſecus in perſonalibus actionibus, quia eadẽ res ex pluribus cauſis deberi põt, vnde vel ad eandẽ cauſam nõ redeat actor, debet eã ſpecificare, vt j.de excep. rei iud.l.& ad eadẽ.§. actiones. cũ & alias reus nõ certificaretur. vbi aũt reus in perſonali admittetur ſine cã actionẽ, ſicut hic in reali, omne ius deducit in iudiciũ, vt C.de anna.exce.l.fi.& noe. C. ad exhi.l.non ignorabit. Si tñ in reali actor cauſam exprimere vult, cautius eſt, vt agens ex alia cã non repellatur, vt j.de exce.rei iud.l. ſi mater.§. ſi quis aũt. Sed nonne idẽ in qualibet perſonali actione, vt actione & re ſpecificata ſemper cauſa intelligatur, vt ago ad x. cõditione certi ex mutuo? R ñ. nõ ſed hoc quod dico ex mutuo, ineſt cauſa, & ſic patet in alijs, vt non intelligatur cã, niſi ſpecificetur, at in actione in rem, eius cauſa nulla alia eſt, quã dñium, quod omne in iudicium deducit. & ſic prodeſt, non nocet reo, vt dictũ eſt cauſa. n. proxima ſiue immediata vna eſt. ſ. dñium, licet mediatæ plures, vt emptio, & donatio, vnde in reali omne ius deducit in iudicium. Item & circa propoſitionẽ actionis quæro, nũquid ſufficit rẽ deſignari, & cauſam exprimi? Dicit Pla. quod ſic, quia cauſę expreſſio eſt idẽ, quod actio, quod nihil eſt. nam hæc tria, obligatio & contractus, & actio diuerſa ſunt, cũ primo cõtractus, ſecundo obligatio (quæ duo poſſunt dici cã) & actio tertio ſit. vt probatur j.de proc.l.licet.§.ea. Itẽ alia rõne apparet aliud eſſe cauſam & aliud actionẽ, qa poteſt eſſe vera cauſa, & tñ actio nõ eſt vera, vt quia vere cõtraxi, & fuiſti mihi obligatus, ſed ſoluiſti vel remiſi. & econtra põt eſſe vera actio & cã falſa, vt quia mihi te non obligaſti, ſed iure ceſſo ago, & ſic cõpetit mihi actio. ergo his duabus rõnibus aliud eſt cã, & aliud eſt actio. Alij [4] vero dicunt, q; ſufficit rem & cauſam dici duabus rationibus alijs. Prima. ſ. quia habes effectum quem hæc lex vult. ſ. quod reus ſciat, cedat vel contendat, vt hic, & C.eo.l.edita. Secunda,

Actionis nomẽ triplicites capi poteſt.

[1] Conſultius diceret, peto te condẽnari vt reddas rationẽ, & reliqua reſtituas. Bar. Iaſ.

[2] Reprobatur, qa ſufficit libellũ præſumptiue concludente. Bartol. Pan. Alex. & Iaſ.

[3] Imo eſt in l. neq;. eo.ti. Alc.

[4] Approbatur per Bar. Bald. Pau. Alex. & Iaſ. per ca. dilecti. extra, de iudi.

cenda, quia nihil interest, an res proprio noīe appellet, an digito oñdatur, &c. vt ῑ. si cer. pet. l. certū est. ver. nā &c. Et hoc seruatur Bononię, & hoc etiā talit ſm eos in illis casibus, vbi ex vna cā oriunt actiones plures, quę electione colluūtur: vbi actio est proponenda: vt patet his legibus: vt ȷ. de tri. l. qđ in hęrede. §. eligere. & de l. a. l. cū filiū. §. varijs & C. de fur. l. ȷ. & si seruus extero emi se mand. l. ȷ. & C. e. l. fi. & C. de pact. inter emp. & vend. l. cōmissoria. & ȷ. de iureiu. l. duobus. §. exceptio. Legi aūt. C. eo. l. edita. quę dicit actionē demōstrare, speciem futurę litis, tñ. verum est, sed non solū actio: sed alia sunt, quę demonstrant speciē futurę litis: sicut vna est via, quę ducit Romā sed non sola. & huic pręsenti legi dicere possunt ꝙ eam edere debet, vel aliquid simile facere, & in hac sula est Io. & Azo. & alij, sed certe vř in tis actiones semper edi per hanc l. in prin. & in fi. ȷ. rñ. & infra de admi. tut. l. quoties. §. item si tpals. nā potest interesse rei alia ratione: quia forte proponet actor actionē ineptam, qua proposita sciet se cōtendere posse. vt infra si men. fal. mo. di. l. ȷ §. 2. Item & aduocatos dicentes exigit pręator gratia honoris: licet per seipsos aliqui sua possunt proponere negotia: vt ȷ. de postu. l. ȷ. in princ. & hoc in multis seruatur prouincijs: vt sine actione proposita nemo experiatur. Item no. vnam proponere debet tm̃, nō plures: vt ȷ. de re iud. l. nemo ex his. § quoties. nisi in casu: vt infra quotū leg. l. ȷ. §. quia autem nonnunquā. sed secus in exceptione: vt infra de excep. l. nemo.

agendum, [a] cognita actione, qua cōueniatur. Edere, [b] est etiam copiā, describendi facere, vel in libello complecti, & dare vel dictare.

Eum † quoque edere Labeo ait, qui producat aduersariū suum ad

a Agendum. i. ad defendendum. sic econtra. C. de testi. l. ȷ. sic & infra de re iud. l. sæpe.

b Edere. s. actionē. & not. quia patet per hunc §. & per l. C. de dig. l. quoties. li. 12. ꝙ olim nō erat necesse poni in libello actionem: sed sufficiebat etiā sine libello cū certificare, nisi in illustribus cōuentis: sed hodie contra: vt C. de li. contest. auth. offeratur.

c Ad albū. Alias ad alium. s. aduocatum vel aliquē iurisconsultū: qui. i. aduocatus demōstret, quid dicturus est actor aduersus reū. vel dic ad alium puta fideiussor reū pro quo fideiusserat, ducebat ad creditorem: vt inquantū creditor fideiussorē conueniret: in tantū conueniat ipse fideiussor reum. Et ꝙ subijcit, vel id dicendo. s. aduocatus; vel repete edere est vel id dicendo, &c. Et not. ꝙ totus hic §. posset legi de editione instrumētorum: nisi esset hic versus: vel id dicendo, &c. Nam sufficit dicere hoc instrumento vtar, nisi exemplum edam: vt §. editiones.

d Editiones. s. instrumentorum publicorum: & sic facit transitum ad secundam speciem editionis.

e Die & consule. Hæc dicunt apponi in instrumētis: alias nō valēt: vt in auth. vt præ. no. imp. in prin. & §. ȷ. col. 5. nō tñ exhibētur, ne det materia falsi fabricādi: vt hic, & ȷ. quēad. test. ape. l. a. §. diē. & C. de fideiuss. l. fi. in medio legis. Ne qđ fiat repete prolato die, i. mutato siue prolōgato, vt patet ȷ. de fide instr. l. repetita. & hūc §. accipe ſm Io. & H. qñ reus petit ab actore, vt exceptionē suā inde fundet, contra qñ actor a reo ad suā replicationem iuuādam, ꝙ potest ſm eosdem, etiā si non vtatur: vt C. e. l. nō est nouū. & l. fi. & l. iustum. sed ſm Azo. intelligit hunc §. qñ reus ab actore vtēte vel ecōtra petit: vt videat qualiter faciat pro producente, cū eo vtatur: nō sūt petit, vt inde se iuuet, si alius nō vtatur: vt C. e. l. qui accusare. & dictę leges a Io. inductę loquuntur in cōmbus, quę cōmunes sunt. Vt plene ergo scias, distingue

† Locum hunc ex Pan. Flo. reposuit Ang. Pol. in cap. 82. Al. vero in fine lib. 2. disput. locum hunc multo aliter legit, hoc. s. pacto. *Eum quoque edere Labeo ait, qui aduersaria sua ad album producit, vt demonstret, quod dictaturus est, vel id dicendo quo vti velit.* & aduersaria, tabulas rationū vocat tumultuarie cōfectas: quę idcirco cōscribūtur, ne res memoria excidant: cuius tñ sententiā improbat Frā. Duarenus disputa. anniuersariarum ca. 13. vbi locū hunc eleg. explanat. in illū videro.

* Inemēdatus codex Acc. fefellit: nō . n. *alium*, sed *album* habent emendatiores codices.

an sint acta, quę edi petūtur, de qbus hic titulus nil dicit, & tūc edēda sunt in totū. i. cū die & cōsule, ut C. e. l. 2. quę expedit edi corā iudice appellationis, vt C. de ap. l. a procōsulibus. & l. ne causas. vel qa dudū absuerat actor vel reus, vt C. de iudi. l. properādū §. & si quidē, vel quia cām delegauit administratoribꝰ tm̃ audiendā, vt in authē vt defunct. seu fun. § illud. collat. 5. vel quia testes petuntur publicari: vt C. vt li. pend. l. 2. de quibus actis nihil ī hoc ti. dř. Aut sunt instrumenta, & tūc aut sunt cōia: & tūc ex toto similiter edenda sunt cū die & cōsule. vt infra fami. er. l. si quę sunt cautiones, & C. eo. l. procurator. si aūt propria alicuius corū, aut petit alius edi tanquā proprii: puta per actionē in rem & ad exhibendū, aut vt de falso redarguat alio vtente: aut vt videat, an possit inde probari intentio aduersarij, vel nō, qñ vtitur: aut vt inde fundet intentionē suā vel exceptionē vel replicationem alio non vtente. primo casu totū: secundo idem: vt C. de contrah. & cōmit. stip. l. optimā. in fi. hic tñ subdistinguitur: aut circa diē & consulem dicit falsitatē: & tunc obtinet quod dixi alias nō, vnde de hoc dico eum diligenter interrogari in quo falsum dicere velit: vt ar. infra de inni. l. prætor. ī prin. & infra de dolo l. sed si ex dolo. §. vlt. In tertio die exhiberi sine die & consule: vt hic, ſm Azo. in quarto est opinio. nam dicunt quidā, actor reo debet edere ad adiuuandā & probandam exceptionē, & reus actori ad probandam replicatiunē, etiam si non sit vsurus qui edit. & sic intelligunt. C. eo. l. fi. & l. iustū & l. non est nouum. & C. de fide instru. l. illarē. non aūt ad intentionem probandā, nisi in casibus, vt in fisco. vt ȷ. e. l. 3. Item in argētario: vt infra e. l. argentarius. ȷ. rñ. & qñ reus est vsurus: vt ȷ. ea. l. §. edenda sunt. Alij vt Azo. dicunt, qđ nec reus actori nec ecōtra edunt: vt principaliter inde iuuetur ille, cui edit alio nun vtente: nisi in casu vno alio nō vtēte: vt ȷ. eo. l. 3. sed vt videat an ex eo fiat plena probatio pro producēte: & hoc qñ est eis vsurus, alias nō: vt C. e. l. qui accusare. & quod dř in d. l. illarē. & C. e. l. fi. & l. non est. & l. iustū. in rationibus intelligūt: quę quia sunt quasi cōes, sunt edendę hinc inde: licet nō sit vsurus aduersarius. ar. ȷ. eo. l. prætor. §. ȷ. non dico, ꝙ sint cōes: quia idem tunc esset quod in instrumentis cōibus, vt dixi. Sed quo iure cōpellitur quis ad hmōi editiones, qñ faciendę sunt? Rñ. officio iudicis. & si ad pręceptū iudicis non ediderit. actione in factum ad interesse tenetur: vt ȷ. eo. l. vbi. §. fi. & dic vt ibi. Item quid si sponte iudici obtulerit instrumentū ex quo aduersarius iuuari posset? Rñ. iuuatur eo, ad instar testiū, quos cōtra se producere nemo tenetur: vt C. de test. l. nimis. si tñ ꝑduxerit, creditur eis: vt C. de epi. & cle. auth. sed iudex. cum instrumentorū & testiū sit similitudo: vt C. de fide instr. l. in exercendis. Item nūquid nomina testiū debent edi & tabellionū? Videtur quod nō: quia falsitas posset cogitari. Item secundo: quia si dies solutionis est ideo edendus quia est pars stipulationis: ergo econtra non editur, quod nō est pars stipulationis, licet sit para eius instrumenti. Econtra quod sic: quia est vsurus dictis nominibus, vtendo ipso contractu, vt solenni. Item quia solus dies & consul de substantialibus cuiusl. bet instrumenti excipitur, vt de non substantialibus stipulationibus: ergo cętera non sunt except. & hanc approbo. Accur.

album, [c] & demonstret, qđ dictaturus est, vel id dicendo, quo vti velit.

Instrumenta debent edi sine die & consule: in rationibus vero secus. Bar.

Editiones [d] sine die & cōsule [e] fieri debēt, [f]

f Debēt. Vel reo ad exceptionē, vel actori ad replicationem

Actiones qualiter fieri debent.

† ne † qd † excogitetur, aut prolato die fiat. Diē aūt, & consulē excepit Prætor, quo instrumentū conscriptū est, a non in quem solutio cōcepta est. Nam dies solutionis, sicuti summa, b pars est stipulationis.

Rationes tamen cum die & cōsule edi debēt: quoniam accepta & data non alias possunt apparere, c nisi dies & consul fuerit editus.

Ea sola quibus quis vsurus est in iudicio, edere debet aduersario, nec dicitur edidisse, nisi totum contractum ediderit, & nō edenti aliquando parcitur propter ætatem, sexum: vel rusticitatem.

Edenda d sunt e omnia, quæ quis apud iudicem editurus est: non tamen vt & instrumenta quibus quis vsurus f nō est compellatur edere. Edere g non videtur, qui totā stipulationē non edit. Eis qui ob ætatem, h vel rusticitatem, i † vel ob sexum k lapsi, nō ediderunt; vel ex alia iusta l causa, subuenietur. m

Legatarius petens legatum, licet in libello faciat mentionē de testamento, non tenetur hæredi dare illius copiam ad instructionem ipsius, cū soleat penes se exemplum habere.

Paulus lib. tertio ad edictum. II.

SI legatū n petatur, nō iubet prætor verba testamēti edere: ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti.

Lex ista legitur duobus modis secundū vnam lecturā continet ius speciale, scilicet, quòd fisco editur ad suam intentionem fundandā. secundum aliā, quòd fisco editur ad suam replicationem fundandam.

Mauritianus libro iij. de pœnis. III.

SEnatus censuit, ne quisquam o eorum, a quibus q d [à] fisco petiē, † alia instrumēta de

cationem etiā non vsuro. sed si vsurus, tunc totū † vt. j. §. edēda secundum Io. tu dic qd hic vtitur vt hic nota.

Conscriptū est. Contra est in accusatione, vt edi non debeat dies cōmissi criminis: sed dies cōscripti siue dati libelli sic: vt infra de accus. l. libellorum.

b Summa. i. quantitas. idem & si species dicatur in instrumento cōtineri, & qd dicit stipulatinnis, id est, instrumēti in quo cōtinetur stipulatio, quod ex eo probat, qd sit dies vt summa edendus: quia q ante diem vel post soluit, minus vel plus soluere dicit: vt infra de ver. sig. l. minus. & l. si cui. §. minus. & inst. de actio. §. tempore.

c Apparere. s. cōmode vel facile: vt infra de verb. sig. l. nepos. Nec. n. melius possunt reduci ad mētem accepta & data, quā declarato quo die singula facta sunt. Sed cur secus in instrumentis, cum ibi eadem ratio sit? Resp. hæc non est sufficiēs ratio: imo hæc, quia quodāmodo meū peto mihi edit: vt infra eo. l. prætor. §. j. sed nec est: sed necesse est, q me mandante factæ sint vel procuratore meo: vt infra e. l. si quis ex argentarijs. ex hoc edicto. versi. pertinere. Nā si hæc ratio sufficeret: quia quodammodo meū postularem, iam diem & consulem testamenti peterem, cū quid mihi est ibi relictum: quia est quodāmodo omnium eorum quibus ibi est aliquid scriptum: vt infra quemad. test. ape. l. a. in prin. sed tamen hoc est falsum: vt C. quemad. test. ape. l. 3. & infra quēad. testa. aper. l. 2. §. diem. sed argu. contra. C. de ijs quibus vt indig. l. cum Syllanianum. in fi.

d Edenda. Hoc primum & secundum responsum duobus modis intelligitur.

e Sunt. Scilicet. in princ. causæ parū post litis contestationē, vt innuit sequens verbū futuri tēpis, s. editurus & vsurus secundū quosdam. Item est facienda copia legendi & describēdi, ei cui editur: vt infra ad l. Fal. l. pe. §. fi. & infra quēadmo. test. ape. l. 2. §. diē. & infra de bo. authn. iudi. pos. l. fi. Itē not. quod arg. huius. §. dicunt quidā, quod post attestationes publicatas non possunt produci instrumēta, nisi prius edita fuerint in die : contra: cū quælibet exceptio perēptoris proponatur: vt C. sententiam rescind. non poss. l. peremptorias. & quod hic dicit expone edenda sunt omnia. s. aduersario, quæ iudici editurus est q. d. non iudici tantū fit editio: sed etiam aduersario. non tñ diei & consulis, secundum Azo. Sed Io. in totum qū es vsurus: vt j. eo. §. editiones. secus in testibus: quia post publicationem non producuntur: quia ibi falsitas timeri potest: vt in auth. de testib. §. quia vero. col. 7. & hoc approbat consuetudo.

f Quis vsurus. s. ille qui petit ea edi: vt infra e. l. Senatus. secundū Io. vel dic secundum Azo. q ea quibus vti volo. non edam etiam ad videndū: sed ea tantum quibus sum vsurus.

g Edere. Stipulationem totā: veluti si edidit instrumentum, quo cōtinetur stipulatio facta sub conditione, conditionem, tñ non edidit, vel edidit stipulationē: sed nō pœnā, quæ in ea continebatur: vnde quia nesciuit, incidit in pœnā: vt infra fa. erci. l. hæredes §. idē iuris. & facit C. de his quib. vt indi. & ad Syl. l. pe. in fi. & infra de trāsa. l. cum hi. §. sed & si non.

h Eis, qui ob ætatem. Vt minores.

i Rusticitatē. Vt j. de iuris. om. iudi. l. si quis id. §. in ter nos. ibi, doli. & infra ad Sylla. l. si qs ignorauit. §. si quis ignorans.

k Sexum. Vt C. de iur. & fac. igno. l. ne passim.

l Iusta. Vt quia in vinculis positi, vel alias detenti: vt infra quibus ex cau. maio. l. succurritur. & l. item.

m Subuenietur. Vt non teneantur ad interesse quāuis nō ediderint: ad quod alias tenerētur: vt no. infra e. l. si quis ex argentarijs. §. ex hoc edicto. & infra de tab. exhi. l. locum. §. condēnatio. vel aliter alijs denegatur actio. si non edant his subuenitur. prima placet.

n SI legatū. duobus modis pone casum. Primo, non iubet iudex. s. legatario exhibere hæredi verba testā: quia hæres est in ea cā, vt alijs debeat edere, nō vt sibi edatur. & hoc nisi ex cā: vt infra e. l. si quis ex argē. §. prætor. ver. prohibet. & infra de tab. exhi. l. locū §. solet. Scdo dic nō iubet. s. hæredē exhibere legatario. s. originale vel authenticū: nisi forte dubitetur de legato: nā tunc etiā originale debet edi: vt C. eo. l. procurator. & ideo dico esse edendū tm exemplum: quia si originale portaretur per ciuitatem forte perderetur. & hoc de consuetudine approbatur.

o SEnatus. Ne quisquā. Bona quedā vacantia. detulit quidā. siue nuntiauit in fiscum. qđ ex multis causis esse pōt: vt infra de iure fisci. l. j. possessor horū bonorū tenetur instrumēta facientia cōtrā se pro fisco edere delatori, deferēti & agenti cōtra se nomine fisci: non aūt alia, quæ non faciant ad istam causam. Et est speciale: alias nō: vt C. eodem. l. qui accusate.

Male loquitur imo si ne die & cōsule secūdū Bar. & alios.

† P. F. *ne quid excogitetur e die & cōsule, & prolato die fiet*

† i. ne ex editione diei & cōsulis nascatur occasio fraudis alicuius excogitanda, vt forte diei repetenda l. re Petita infra de fid. instru. vbi qđ repetita die dicit i hic plato male autē legunt *Prolato*, & peius *Perlato* vide Cuia. li. 3. obser. c. 7.

† al. add. *fraudis*

• l. scripturā, qua cōtinetur stipulatio. Duar. i tit. de pactis

† Et bene Alexā. de quo est tex. In ca. cum dilectus. extra de fide instru.

† Paret ergo impetitię: & cō cor. glo. in c. super literis. sub verb. simplicitatē. post prin. extra de rescri. & c. cum vniuersorum. extra de rerum permuta.

† *petetur* P. F.

sire, quę est contra. Vel dicunt alij, quod hic excipiebat reus. vnde replicabat actor, ad cuius iuuandã replicationem reus edit, vt C. eo. l. fi. & fi. & si iste nõ exhiberet, præsumit subtraxisse, quasi sibi nocitura essent: vt infra de iure fisc. l. ij. §. diuꝰ Adrianꝰ. ipse autē fiscus contra se, nõ edit, qđ si edit, conditiõe apposita edit. ne is, qui describit, contra eum illis vtatur: vt infra de iure fis. l. i. fraudē. §. neq; qđ dic, vt ibi. Accur.

latori cogatur edere,[a] quàm quæ ad eã causã pertinerēt, ex qua se deferre professus esset.

Argentarius rationes edere tenetur cum die & consule his ad quos pertinet, siue sit argentarius ipse sui iuris: siue sit filiusfamilias. quo casu etiam pater eius tenetur edere, si filius quæstum argentaria ad patrē referebat, & sic pater tacite consentiebat argentariæ. Item si seruus est argentarius, edere tenetur dominus suus, si seruus ipso volente argentariam exercuit, vel dominus rationes penes se habeat, vel si argentaria peculiaris erat: aut quæstus eius in rem domini versus est. h. d. vsque ad §. is etiam.

Vlp. lib. iiij. ad edi. IIII.

PRætor ait, *Argentariæ mensæ exercitores*[b] *rõnes,* *quæ ad se pertinent,*[c] *edat adiecto die & consule.* Huius edicti ratio æquissima est. namcùm singulorum rationes argentarij conficiant: æquũ fuit, id quod mei causa cõfecit, meum[d] quodãmodo instrumentũ mihi edi. Sed & filiusfamilias[e] cõtinetur his verbis, vt vel[f] ipse cogatur edere, an & pater, quæritur? Labeo scribit, patrē non cogendũ, nisi sciente eo argentaria exerceretur. sed rectè Sabin. rñdit tunc id admittendum,[g] cùm patri quęstũ referret. Sed [&] si seruus argētariã faciat, (potest enĩ)[h] siquidem voluntate dñi fecerit, compelli[i] dominũ edere, ac perinde in eum dandum eē iudicium, ac si ipse fecisset.[i] sed si inscio domino fecit: satis esse dominũ iurare,[k] eas se rõnes non habere. Si seruꝰ peculiarē faciat argentariam dominus de peculio, vel de in rem verso tenet.[l] sed si dominus habet rationes, nec edat: ĩsolidũ tenet. Is etiã, qđ fiit argentariã facere, ad editionem compellitur. Sed ibi quis cõpellitur edere, vbi argentariam exercuit:[m] & hoc ē cõstitutũm. Quòd si istrumentũ argentariæ ĩ alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogendũ edere, ubi argētariam exercuit. hic enim primum deliquit, quòd alio instrumentũ transtulit.[n] Quòd si in alio loco argētariã exerceat, alibi autem ad editionem compellatur minimè hoc facere cogitur, nisi descriptum[o] velis, vbi de ea re, agitur, cum tibi dare, tuis videlicet sumptibus.

Paulus lib. tertio ad edictum. V.

SPatiumque ad pręsẽdas[p] eas tribuẽdum est.

[a] Cogatur edere. scilicet officio iudicis: vel per hoc edictũ, sed iure actionis omnia, si petẽs edi, actionem habeat: vt infra. e. l. q̃dam. in princ.

[b] PRætor. Exercitores isti non erant campsores: cũ de eis dicat specialit. infra e. l. quædã. §. nummularios. vel dic quod sic erant: sed de argento tantum dando & recipiendo: quia argẽti fodinis erant præpositi. & hoc indicat ipsum nomen argentariorum: quod debet esse consequens rei: vt insti. de dona. §. est & aliud.

[c] Ad se pertinẽt. vt infra eodem. §. pertinere.

[d] Meũ. non quod sit meum instrumentum. tunc. n. possem vendicare: vel quod sit cõe: quia tunc actionis iure possem petere vt infra eo. l. quędã sed ideo dico quasi meũ: quia vtilitas mea ibi cõsistit, vt & de testamento dicitur infra quẽad. test. aper. l. ij. in pr. scriptum enim erat in chartis argentarijs instrumentũ. vnde suus liber esti vt inst. de rer. diui. §. literæ. sed hæc non est sufficiens ratio vt edatur: sed alia, quia me mandante, vt infra. eodẽ. l. si quis ex argentarijs. §. ea hoc edicto. Sed cũ hodie semper faciat tabelliones sibi mandari hincinde, ergo semper edetur, & cum die & consule ad instar rõnum. Rñ. non est verũ, quia in instrumento licet vterq; mandet, ad vtilitatẽ tñ vnius fit tm̃, nisi expresse agatur vt sit cõe. vnde quod eius fit fauore, non debet conuerti in eius læsionem: ut C. de leg. & consti. l. quod fauore. secus in rationibus.

[e] Sed & filiusfamilias. Argentarius.

[f] Vel. pro etiam.

[g] Admittendũ. s. demũ vt pater cogat edere, cum patri, &c. & hoc ad similitudinē institoris, vt ĩfra, de inst. l. j. in prin. & sic fuit tutor filiusfa. testamentariꝰ, nã pr̃ nõ tenet, licet sciat nisi periculũ ĩ se suscipiat, vt infra de adm. tu. l. Lucius. secus si à iudice sit datus tutor filiusf. quia tũc eo ipso ꝙ agnouit pr̃, quoquo mõ fide iubere vr̃, vt infra, de tu. l. filiusfa. vel subaudi hic maxime: & alius erit sẽsus, & verior: vt infra. §. proxim.

[h] Potest. n. ergo nõ est officiũ publicũ, vt ĩfra đ reg. iu. l. qđ attinet. Acc.

[i] Si ipse fecisset. per officiũ iudicis: alias ad interesse: agit actionem factũ ex hoc edicto: vt infra. e. l. q̃dã. in pri. & facit instit. quod cum eo. §. fi. & ĩfra quod iussu. l. fi.

[k] Iurare. Not. ꝙ stat sacramẽto suo, & pro se. sic. C. de in. deli. l. fi. §. licentia. & C. de iis, qui ad ecc. cõfu. l. fi. §. sane ver. sicubi. & C. de iu. l. pperãdũ §. ij. & C. ad legem Coen. de fal. l. si qs, decurio. & ĩfra de arbi. l. idem Põpõ. scribit si de meis. §. fi. & ĩfra depos. l. j. §. si qs argentum. & infra de fur. l. actione. §. j.

[l] De in rem verso tenetur. si ex cõtractu serui cõuenitur is. Vel dic ad interesse actione ĩ factum: si nõ edat ipse dominus ad præceptũ iudicis.

[m] Exercuit. sicut & quamlibet rationẽ tenet quis reddere vbi eã administrauit, vt ĩ. de in di. l. hæres. §. si qs. & l. argentarium.

[n] Transtulit. Vnde reducere tenetur suis sumptib. vt infra de leg. j. l. cum rea. §. sed si alibi. & infra, ad exhib. l. sed & si §. plane. vers. intetdum.

[o] Descriptũ. id est, decretũ iudicis. & facit ĩfra, de rei vendi. l. si res mobilis. & l. nisi. & infra ad exhi. l. sed & si hęreditas. §. j. & supple per quod compellas eum vbi de ea, &c. vel dic lib. rationum.

[p] SPatiumq;. Eas rationes quas appellauit rescriptum secundum secundam expositionem.

Si quis.

Argentariæ mẽsæ exercitores dicebantur, qui foro publicas tabernas habebant ac mẽsas, sed conductas illas, quibus ex officio publico pecuniæ custodiendæ dabantur, ac mutuũ sub fęnore accipiebatur. hæc & plura Bar. in l. si hoīem ff. deposi.

rõnem. P. F.

Al. add. si

exercetur P. F.

Bal. dicit istum tex. eē singu. ad hoc ꝙ pr̃ tenetur ex facto filijfã ex eius facto sentit cõmodũ, vel lucrũ. Bolo.

P. F. refert.

compellendũ. P. F.

sed si:

edit. P. F.

in al. ex. add. etiam si prescinit eum argentariam facere.

etiam is. P. F.

hoc P. F. al. in hoc.

compellatur. P. F.

rescriptum scilicet exactor exemplum, & confir. P. F.

tibi dari.

præstandas

Non rescriptum, sed descriptũ hēt uera lectio.

Vlpianus lib. iiij. ad edictum. VI.

SI quis ex argentarijs, vt pleriq; eorum, in villa a habeat instrumẽta, vel ĩ horreo: aut ad locũ te pducet, aut descriptas rationes dabit.

Successor tenetur hoc edicto, sicut ille qui possidet, sive, sit vnus sive plures. idem in pluribus tutoribus.

Cogentur & successores b argentarij edere rationes. quod si plures sint hæredes, & vnus habeat: solus c ad editionem compelletur. sed si omnes habent, & vnus edidit: omnes ad editionem compellendi sunt. Quid enim si humilis & deploratus vnus edidit, vt dubitare meritò quis de fide editionis d possit? Vt igitur comparari rationes possint, etiã cæteri edere debẽt, aut certe vnius editioni subscribeñ. idem erit, e & si plures f fuerint argentarij, à quib. editio desideratur. Nã & si plures tutores tutelam g simul administrauerint: aut oẽs edere h debent aut vnius editioni subscribere.

Qui petit editionem, debet iurare de calumnia.

Exigitur autem ab aduersario argentarij iusiurandũ, non calumniæ i causa postulare edi sibi: ne fortè vel superuacuas rationes, vel quas hẽt, edi sibi postulet, vexandi argentarij causa.

Illa ratio est edenda, quæ ad argentariam pertinet: secus in instrumentis ex alia causa confectis. Bar.

Rationem k autẽ esse Labeo ait, vltro citro[que] l dandi accipiendi, credendi, m obligandi, soluendi sui causa negotiationem, nec vllam rationem à nuda dũtaxat solutione debiti incipere: n nec si pignus acceperit, aut mandatum, compellẽdum edere: hoc enim extra rationem esse. Sed & quod solui constituit, argentarius edere debet. nam & hoc ex argentaria venit.

SI quis. CASVS. Hæc lex est superiori cõtinuatur, & eius casus est. Pone, peto ab argentario rationes mihi edi: ipse aũt dicit se in villa habere: debet me ducere ad illum locum vbi habet. Cogentur. Si argentarius decedat: hæres eius tenet edere: quod si plures sint hæredes, vnus autẽ habeat rationes ille solus edere tenet & si habent omnes, tenentur edere, & si vnus edat, debẽt alij subscribere. hoc idem seruat in ipsis principalibus argẽtarijs. Nam etiã. Ita ponas casum: habebam plures tutores. & exercebã argẽtariam per seruos meos, debent quidem illi mei tutores edere, sm qd dictum est in pluribus hæredibus.

Rationẽ. Quis sit liber rationum, dicitur hic. nã ille est liber rationum, vbi sunt data & accepta. Si autem ibi forte scriptum est, quod acceperat, sed non quod dedit, non erit liber rationum.

Ex hoc argentarius recusans mihi edere rationes, quæ ad me ptinẽt, tenetur ad id quod mea interest. Dicuntur autem eæ rationes ad me pertinere, q̃ vel meo, vel procuratoris mei mandato confectæ sunt. Quin & procuratori meo argentarius edere debet, etiam si ei nõ mandauerim, modo de rato caueat. Si initium. Ratio Titij scripta fuit in libro rationum cum die & consule: & mea sine die, potero petere vt dies & cõsul mihi edatur. Prætor. Duo ponit. primo modo quæritur, si argentarius petat à scholari sibi edi instrumẽtũ, an scholaris teneatur edere argentario? Et respõ. quod nõ: nec ipsi argentario nec hæredi ei9. hæc vera sunt nisi aliqua sit iusta cã propter quã edi debeat ipsi argẽtario, vel hæredi eius. Secundo quæritur, an argẽtarius teneatur edere scholari iterũ si edidit semel. & respondetur, quod non: nisi sint aliquæ iustę causæ, quæ in l. seq. enumerantur. & hoc verbo iterũ significatur hoc casu quantum erit opus.

a In villa. Proxime. vt differat à superiori l. prætor. §. sed hoc est.

b Successores. Vt ∫. eo. l. quædam. §. nihil interest.

c Habeat solus. not. quod vbi vnus hæredum habet, ipse solus tenetur: vt infra commoda. l. iij. §. hæres, & infra, pro socio. l. actione. §. si communis.

d De fide editionis. Scilicet an edat falsum, scilicet, plus vel minus. vel aliud: vt quia iam & alijs multis vicibus similia fecit, vt ∫. de ac. u. l. si cui. §. j. & ita est quale quale arg. quod licet tabellio deliquerit in officio, adhuc tñ possit gerere, licet non sic ei credatur: cum & horum vt tabellionum publicum erat officium: vt infra eodem. l. argentarius, §. ideo. sed tñ contrarium est, vt C. de suscep & arca. l. si aliquid. libro decimo. Item & alia ratione dubitari põt: vt quia librum vituperatum edit: vt C. de edi. diui Adria. tollen. l. fi. §. primo, quare cæteri edere debent vt sibi subijcit. Et sic not. q tanto validior est probatio. quanto quis maiori nitiẽ authoritate, vt C. de leg. & con. l. humanum. Itẽ aliud, vt quod omnes tangit, ab omnib. comprobetur, vt C. de authori. præ. l. fin. Accursius.

e Idem erit. Quod dictum est s̃. prox. vt si plures sunt hæredes argentarij apud quos ẽ liber rationum, qd vel omnes teneantur edere, vel editioni vnius consentire: hoc habebit locum & si plures, sint argentarij.

f Et si plures nõ solũ argentarij hæredes. Accur.

g Tutelam. Et argentariam pro pupillo faciant: vel dic, quod dicit de ratione tutelæ.

h Edere. & coram eodem iudice, vt C. arbit. tut. l. omnes. cum loco vnius sint, vt infra, titu. j. l. si plures. Accur.

i Calumniæ. Vt & in alijs similibus: vt infra eodem. l. quædam. §: fi. & supra, qui satisd. cog. l. de die. §. iubetur. & infra, de damno infecto, l. qui bona. §. qui damni. quod ẽ hodie verum, si à principio non fuerit iuratum, cum semel tantum in tota lite debeat iurari. vt C. de iureiuran. propter calum. auth. hoc sacramentum, sed hic non fuit iuratum. Accur.

k Rationem. Id est, librum rationum, vt ita veniat per hoc edictum edendus ille liber: vt s̃. eod. l. prætor. in prin. Accur.

l Vltro citroque. Id est, hincinde. vt infra, de neg. gest. l. j. Accur.

m Credendi. Id est, in quo continentur hæc & similia. Accursius.

n Incipere. Scilicet si in libro sit scriptum, quod est solutum ei tantum: & de donatione vel mutuatione nil dictum est. non est ratio ideo nec rationum liber est dicendus. idem & in quolibet alio solo contractu: & idem in constituto: vt innuit sequẽs copula sed. & licet dicatur edere debere. verum est, quando hæc & alia similia ibi continentur, non solum constitutũ. Alij dicunt speciale in constituto vt edatur constitutum: licet illud solum ibi contineatur

a in quo hoies pretiosissima quæq; reponunt l. pen. §. ef. fracturæ, sup. de off. præf. vig.

† sunt P. F.

† P. F. habeant.

† Al. add.

† in P. F. e. hoc.

Tabellio delinquẽs in officio, an possit iterum gerere.

† No. ex isto tex. q idẽ est totam scripturã scripsisse, vel illis tm̃ se subscripsisse. conc. tex. inst. d em. & vẽd. in prin. ibi subscripta

† Sequitur Alci. d quo vide Bar. I l. ij. C. eo.

deatur: quia eorũ officiũ maxime in hoc cõsistebat
a Actio. s. in factũ, nõ in hoc vt edere cogatur, quia illud fit per officium iudicis, sed ad interesse, si officio non pareat, vel dic ẽt actionẽ & officiũ dari ad hoc vt fiat editio: vt infra ne vis fiat ei. l. si quis missus

mus debet pro aliis fideiubere: non alii pro eo: vt s. e. l. si legatum. & xxviij. dist. c. de Siracusanę. §. ecce. & infra de iniu. l. sed si vnus. §. si seruus.
n In lõginquo habere. s. probet. sed cur probat iste argentarius a prin. casum. Primo. n. is qui agit, secũdũ ius cõmune debet probare dolum vel latã culpã argẽtarii intercessisse amissione probata per eum, vt infra, eo. l. vbi in prin. & C. de dolo. l. dolũ. & vt ar. infra de leg. ij. l. cum ita legatur §. species quo nõ probante dolũ vel culpam sequi debet absolutio: & sic absoluetur argentarius, etiam si nihil probet, vt C. de pi. act. l. si nulla, & ita hic argentarius vincere debet non probata cõtra eũ: licet, ipse non probet casum. R. si. hoc esse speciale propter hoc officiũ publica authoritate argentario iniunctũ, quia principalis est eorũ opera custodire rõnes vt infra eo. l. argentarius §. ideo. & idẽ in simili: vt j. de cu. re. l. fi. §. pe. & forte idem in tutorib. quia similis est ratio: nec obstat infra de adm. tu. l. chirographis. quia ibi tutor probauerat casum. Sed contra eũ culpa potest probari. Item potest esse alia ratio quia cum benigne secum agatur vt pluries audiatur postulans ab argentario: vt infra proxi. §. vel quia habere debetur, vt hic. s. postulãs editionẽ: nõ sit mirũ si in hoc grauetur, sic & infra de iure iur. l. eum qui. in prin. vel aliter quod dicitur. quod quidõ lum vel culpã dicit alium cõmisisse probet. hoc est verum, quando ex hoc dicit eũ mihi obligatum, at hic solum volebã eum à priuilegio remouere, vel verius non habet locum priuilegium, nisi probato casu, & sic sunt quatuor responsiones. Accur.

Contra non edentem datur actio in factum ad interesse: & rationes dicuntur ad aliquem pertinere, quando eo mãdante, vel eius procuratore confectæ sunt & ideo tam sibi quàm procuratori sunt edenda h. d. vsque ad §. si initium.

Ex hoc edicto in id, quod interfuit, actio [a] competit. vnde apparet ita demum † teneri hoc edicto, si ad eum pertineat. Pertinere autem videtur ad me ratio, si modò eã tractaueris me mandante. Sed si procurator meus absente me mãdauerit: an mihi edẽda sit, quasi ad me pertineat? [b] & magis est, vt edatur. Procuratori quoque meo edendam rationem, quam mecum habet, [c] non dubito, quasi ad eum pertineat: & cauturum de rato, si mandatum [d] ei non sit.

Dies & consul appositus in principio, refertur ad sequentia, quæ non habent diem & consulem Bald.

Si initium † tabularum habet diem [& consulem,] in quibus Titij ratio scripta est, postmodum mea sine die & cõsule, etiam mihi edendus est dies & consul. communis enim omnis rationis [e] est præpositio diei & consulis. Edere † [f] autem est, vel dictare [g] vel tradere libellum: [h] vel codicem proferre.

Argentario non fit editio rationum suarũ, nisi probet quòd rationes, quæ apud ipsum remãserũt, perdidit casu fortuito, vel nisi subsit alia iusta causa Bar.

Prętor [i] ait, *argentario, eive, qui iterum edi postulauerit causa cognita edi iubebo.* Prohibet [k] argentario edi, illa ratione, quòd etiam ipse instructus esse potest instrumento suę professiõis. [l] & † absurdũ † est, cùm ipse in ea sit causa, vt edere debeat, ipsũ petere, vt edatur ei, [m] An nec hæredi argentarij edi ratio debeat, vidẽdum. & quidem si instrumentum argentariæ ad eum peruenerit: non debet ei edi, si min[us] edẽda est ex causa. Nam & ipsi argentario ex causa ratio edenda est, si naufragio, vel ruina, vel incendio, vel alio simili casu † rationes perdidisse probet, aut in longinquo habere: [n] veluti trans mare. Nec iterum [o] postulanti [p] edi prætor iubet, nisi ex cã. †

Paulus libr. iij. ad edictum. VII.

VEluti si peregrè [q] habere quod primum editum est, doceat: [r] vel minus plenè editum, [s] vel eas rationes † casu maiore: non verò negligen-

b Pertineat. Ex eo quod mihi tenetur Accur.
c Habet. scilicet, argentarius.
d Mandatum. nã tunc exigitur cautio ratihabitionis, vt C. de proc. l. j. & infra vt in poss. lega. no. l. si is §. si procurator. nisi i casib. vt infra de ope. no. nun. l. qui viam, & infra ad Treb. l. qui ita §. etiam.
e Rationis. s. sequentis. eo. n. quod in sequentibus tõnibus continetur eod. die, &c. inducit repetitio diei: vel ẽt si non cõcinetur sic inst. de leg. A-qui. §. ex hoc tñ capite. & sic facit pro molendino ei[us] cuius aquã facit restagnare dñs superior vt currere non possit. sic & contra infra de aqua plu. arc. l. j. § sicut aũt. & l. ij. §. idem Labeo.
f Edere. s. rationes. nã de editione actionis dixit s. e. l. j. in prin. & §. j.
g Dictare. Scilicet ex libro.
h Libellum. i. in aliquo libello.
i Prætor. Duo dicit, quæ exponũtur in §. prohibet. & §. nec iterũ. & nõ. quod sic loquit quasi prima editio sine causę cognitione fieret, quod falsum ẽ: vt s. e. l. §. exigit. sed hoc ideo dicit: quia maior causæ cognitio desideratur in secunda editiõe, quam in prima: vt s. proximo §.
k Prohibet. s. nõ recte: sed per quandam consequentiã, vt infra, e. l. j. l. argentarium. §. prætor ait. & §. dolo.
l Professionis. Alias professionis. & alias promissionis.
m Vt edatur ei. No. non debet quis ab alio petere quod ipse habet, & aliis dare debet, vt hic, & in auth, de san. epis. §. deinus, ibi, qui enim alios. col. ix. & infra ad leg. Iul. de adul. l. si vxor. §. iudex ibi iniquũ. n. & C. de epi. & cle. l. cũ clericis. & in eo quod dicitur, quod œcono-

o Iterum. Facit infra de proc. l. si noxali. § ẽ aute.
p Postulanti. s. fieri editionem. Accur.
q VEluti si peregre. i. alibi habere, quam, &c.
r Doceat. i. Probet
s Editum. s. doceat.

† P. F. tenere hoc edictum
† Bal. hic dicit istũ tex. vnicũ & singu. hoc quod dies positus in pri. li. vel rõnis, vel instrumẽtorũ dicitur eẽ cõmunis, ad oĩa sequẽtia, idem Bal. hic. & subdunt idẽ esse in loco posito, in prin. libri, vt sit cõis. Bolo.
† P. F. edi
† Al. add. quod
† Collige ex isto tex. quod quis non debet instrui, quam alium instruere debet. vñ turpe ẽ doctori, si cõsiliũ petat a scholari, secundum Pau. de Castr. hic adde text. secundum Ias. hic in l. ij. §. Seruius autẽ Sulpiti[us] ff. de orig. iu. non tñ dicit ipse, ęgre ferre debent seniores, si a iuuenibus qui subtilius inuestigant, reprehendãtur. l. potioria. de offi. recto. prouin. C.
† vel alia simili cã.
† causa cognita.
† In P. F. e quas.

Perdide-

tia perdiderit. a Nā ſi eo † caſu amiſit, cui ignoſci debeat: ex integro edi iubebit.

Rationes ſemel editæ nō ſūt iterū edendæ, niſi ex cauſa legitima et probata. quo caſu toties quoties cauſa ſuberit facienda, erit editio. h. d. vſque ad l. vbi.

Hæc vox, *iterum* duas res ſignificat: altera eſt, qua demonſtratur tēpus ſecūdū quod Græci δεύτερον dicūt b altera † quæ ad in ſequentia quoque tempora pertinet, q̃ Græcè dicitur πάλιν, quod ita accipitur, quoties opus erit. nā poteſt fieri, vt bis editā ſibi rationem quis perdiderit: vt verbum, *iterum*, pro *ſæpius* c accipiatur.

Argentarius vel dolo vel lata culpa non dās, damnatur in id, quod intereſt petenti: cuius quantitas ſecundum tempus decreti prætoris iubentis edi æſtimatur, non inſpecto, ſi poſt deſierit intereſſe, aut creuerit, ſeu decreuerit. Bar.

Vlpianus lib. iiij. ad edictum. VIII.

VBi Exigitur argentarius rationes edere: tunc punitur cùm dolo malo d non exhibet. ſed culpam non præſtabit, niſi dolo [malo] pximam. e Dolo autē malo non edidit, & qui malitiosè f edidit, & qui in totum nō edidit. † Is autem, qui in hoc edictum incidit, id † præſtat, qđ interfuit mea eas rationes edi, cum decerneretur à prętore: nō quod hodie intereſt & ideo licet intereſſe deſijt, g vel minoris, vel pluris intereſſe h cœpit: locū [hęc] actio non habebit, neq; [ad] augmentū, neque [ad] diminutionem.

Vbi poteſt dari actio ordinaria ex contractu, vel quaſi ad edendum ceſſat officiū iudicis, et actio in factū ex hoc edicto, quæ ſunt remedia ſubſidiaria.

Paulus libro. iij. ad edictum. IX.

QVædam ſunt perſonæ, quas rationes nobis edere oportet, nec tamen à Prætore per hoc edictum compelluntur: veluti cùm procurator res rationesve noſtras adminiſtrauit, † non cogitur à Prætore per metum actionis in factum, i rationes edere: ſcilicet quia id conſequi poſſumus per mandati actionem. Et l cū dolo malo

a Perdiderit. ſ. probet ſe habuiſſe. ℞.

b Græci dicūt. Senſus Græci huius. eſt. i bis. ſic ponit. ī. de bo. auth. iud. poſ. l. fi. §. fi. & infra de le. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi quis decem. Accur.

c Pro ſæpius i. quoties opus ſit. ſic ponitur ſ. tit. j. Locatione. & ita accipitur hic, quǫque ponitur pro poſtea hæc dictio vel ſimilis, vt rurſus: vt ī. cōmu. di. l. arbor in prin. ibi, nā quod.

VBi CASVS. Niſi argentarius edat rationes, punitur ſi faciat dolo malo: nā duobus modis quis dolo non exhibet.

Is autem: volebam vendicare prędium à Titio: ipſe autem Titius dicebat quod non erat, meū: quia nō ſolui pretium. ego autē me ſoluiſſe pretiū dicebam: & volebā oſtendere librū argētarij mei, qui ſoluit venditori. ipſe argentarius noluit mihi oſtendere librū rationū: cū iudex ei præciperet: vñ amiſi cām, propter hoc tenetur mihi quidem argētarius ad intereſſe, ſ. quantum interfuit mea, quādo petij exhibitionē rationum: non aūt aliud tempus inſpicimus.

d Dolo malo. qui eſt, ſi habet: & non edat. Item ſi dolo habere deſijt: vt infra eo. l. quæd. m. § is autem in verſ. ſed ſi, &c.

e Niſi dolo malo proximam, ideſt latā: ſed in quo minori & mulieri ſuccurritur. ī. eo. l. j. § ſi. cum nec minor, in dolo excuſetur: vt C. ſi minor ſe maio. dixe. l. ij §. neq; mulier. & ī. ad Velle. l. ſi decipiendi? Rñ hoc vt dolus non præſumatur à iure, nec etiam lata culpa.

f Et qui malitioſe. Litera iſta ſibimet contradicere vr̄. nam qui malitioſe edidit, dolo malo edidit. dicas ergo, dolo malo non edidit, id eſt, editionem ſi delem omiſit, vt ſit verbum infinitum (vel dic veri non edidit, ſcilicet iuris fictione. & ſic & ſ. qui ſatiſda. cogan. l. quoties.

g Intereſſe deſijt. hic tria pone exēpla. Primo qñ deſijt intereſſe: vt exitit hæres ei, quem ex rationibus conuincere volebam. vel dic, quod actio quā intendebam, finita eſt tempore, vt ſupra, ſi quis cautio l. ſi eum. § qui iniuriarum. Secūdo qñ minoris mea intereſt: vt quia fundus quem ex rōnibus cōuincere volebā: tunc valebat dec m nūc quinq;. Tertio qñ pluris, vt quia hodie decem, tunc quinq; tm̄ valuit. nam & in litibus quas contra quemlibet habebam, probare poteram per rationes, vt ī. eo. l. argentarius ſed videtur quod in alio tēpore quam decreti iudicis cōſideret intereſſe: vt ifra cōmo. l. iij. in hac, quæ eſt contra duob. modis. Primo prout ſ hic actione bonæ fidei. Secundo, put eſt ſtricti iuris Sol. hic erat lata ſnīa, de exhibitione facienda per decretū iudicis. Vlterius ergo non debet conſiderari, intereſſit mea, vel non, nam nec vlterius conſideratur in contractu bonæ fidei: vt ibidem no. ſi opponas cum hæc actio ſit ſtricti iuris, cur nō conſideratur tēpus lit. conteſt. in iudicio quo hic agitur per officium ī? Reſpō. quia hic in dolo vel culpa ante decretū nō erat, qui conueniebatur nec enim credebat ſe teneri exhibere, nec conſtabat ei actorem non petere calumniādi aīo: ideo tēpus decreti, tantum inſpicitur. Sed ibi etiam ante lit. conteſtat. cœperat ex culpa teneri, vel mora. vñ vſque ad tempus litis conteſtatio. intereſſe conſideratur, ſed & ibi plenius not. Item ſunt hic multa ſimilia, quæ nota. ſupra, ſi quis cau. l. qui autem, § illud.

h Intereſſe. Vt. ſ. rationes edat.

QVædam CASVS. Si volo petere rationes à procuratore meo, petam actione mandati. Item ſi volo petere à tutore, actione tutelæ petam. ℞.

Is autem. Argentarius legauit librum rationum, ſuarum Titio: nūquid tenebitur Titius legatarius edere? Et reſp. quod non: ſed hæres tenetur ſi habet, vel ſi fuit ei denunciatum, vt nō ante traderet Titio vel tenetur Titius, ſi hæres in dolo non fuerit, cauſa cognita legatarijs edere. ℞.

Nummularios. Dicitur hic, quod nummularij tenentur edere rationes: & reddit rationem litera, ga & cætera, veruntamen debet iurare de calumnia ille, qui petit exhiberi: quo præſtito, cuilibet petenti eduntur.

i In factum. quæ pœnalis eſt reſpectu ſoluentis: & facit infra mand. l. ſi procuratorem, in prin.

† quo

* Ale. li. a Præterm. repoſitū, δεύτερος non ſatis recte, vt hinc ag- ares

† alteram P. F.

† edit. P. F.

† non q̃ male additur.

† adminiſtrans. P. F.

† Se det

Geſſit

socius negotia gessit: a Prętor per hanc clausulam non interuenit: est enim ꝓ socio actio. Sed nec tutorem cogit Prætor pupillo edere rationes: sed iudicio b tutelæ solet cogi edere.

Hoc edictum ha'et locum in successores vniuersales argentarii, licet eiusdem professionis nō sint: tamen secus in successorib. singularibus: sed ad eos in subsidium recurretur vtili actione.

Nihil interest, si successores, aut pater, aut dn̄s argentarij eiusdem fuerunt professionis: c qa cū in locū & ī ius succedant argētarij, partibus eius fungi debebunt. †

Is aūt, † cui argētarius rōnes suas legauit, nō videtur contineri d (quia iuris successor his verbis e significat) non magis, quam si ei viuus eas donasset. Sed nec hæres tenebitur: cū nec possideat, nec dolo malo f fecerit. sed si ei g ante, quā eas legatario traderet, renuntiatum i fuerit, ne antè eas tradat, tenebitur, h quasi dolo fecerit. † Quòd si nihil dolo fecerit: causa cognita legatarius cogendus est edere. l

Nummularii coguntur edere suas rationes sicut & argentarii, eadem ratione Bar.

Nummularios quoq; nō esse iniquum cogi rationes edere, Pōponius scribit: qa & hi, k † sicut argētarij, rōnes conficiunt: & quia accipiūt pecuniam, & erogat per partes, quarū probatio scriptura codicibusq; eorū maximè cōtinetur: & frequētissimè † ad fidem eorū decurritur. l Cæterùm m oībus postulātibus & iurātibus n nō calūnię causa [se] petere: rationes, quæ ad se pertineant, edi iubet. o † Ad nos autē pertinet p non tantùm cum ipsi contraximus, vel successimus ei, qui contraxit: sed etiam si is, qui in nostra potestate est, contraxit.

Arge tarii, & omnes qui gerunt officiū publicum, coguntur suas rationes edere.h.d.Bar.

Caius libr. j. ad edictum prouinciale. X.

ARgentarius rationes edere iubetur,

Gessit. Id est, librum rationum fecit.

b Sed iudicio. Sed & alijs multis modis qs cōpellitur vt per actionē fami. ercis. inter cohæredes: vt infra fami. ercis. l. si quæ sunt cautiones. Itē per actionem ad exhib. s. si charta sit mea: alias actione in factum, si mea intersit exhiberi, quod est notabile: cum alias in rebus alijs detur ad exhi. etiā si res non sit mea, intersit tamē mea exhiberi mihi: vt infra, ad exhi. l. 3. §. est aūt. & §. sciendū. & §. si quis autem. & §. pe. Item per actionē ve' interdictum de tabu. exhib. si neget se tabulas habere vel debere exhibere: vt infra de tab. exhi. l. j. alias si confiteat, locum habet edictum quemad. test. aper. vt infra quēadm. testa. aper. l. 2. §. si. Item per act. neg. gest. a spontaneo gestore.

c Professionis. vel non subaudi: quia eiusdem iuris debet esse successor: vt hic, & ī. e. l. pretor. §. sed & si seruus. & §. si quis ex argentarijs. §. cogentur. & infra de reg. iur. l. in oībus officijs §. non debet.

d Contineri. nisi cum hęres dolo nil fecit: vt infra §. qđ si nihil.

e His verbis. quæ sunt ī. eod. l. si quis ex argentarijs. §. j. & not. hic quod nō sunt pares successor rei & iuris: vt infra ad Trebel. l. j. §. si hęres. Arg. cōtra. infra de excep. rei ven. l. vltima. & infra, de iniur. l. etiam.

f Dolo malo. Vel lata culpa: vt ī. eo. l. vbi.

g Ei. Scilicet hæredi.

h Tenebitur. Scilicet actione in factū ad interesse & no. hic denūtiationē facere aliquē esse in dolo. vt hic, & infra quæ in fraudē cred. l. ait prætor. §. si qs particeps. & C. de rei ven. l. si fundū. & facit ad vim nunciationis. infra de adul. l. qui vxori. & in auth. vt cum de appel. co. §. si igitur. colla. 8. Item ad id quod debet hæres retinere ante, quam tradat. facit infra de trib. l. quod in hæredem. §. si seruo.

i Cogēdus est edere. Scilicet vult actione in factū.

k Quia & hi. No. ex quo est eadem ratio, debet esse idem ius: vt infra ad legem Aquil. l. illud.

l Decurritur. Sed an hodie idem, vt eorum fidei & rationibus credatur? videtur idē. Primo, quia non inuenitur mutatum, ergo stet: vt C. de test. l. sancimus. Secūdo, quia videtur iure nouo & nouissimo cōfirmatū: vt C. de cōst. pe. l. 2. in si. & in auth. de fideius. §. si. col. j. Tertio. quia hodie iurāt, vbiq; vel inter se, vel cō suarum ciuitatum, oīa legaliter agere: vnde instar tabellionū debet eis credi. vt hic, & C. ad legē Cor. de fal. l. si quis decurio. Quarto, quia minus publicæ authoritatis exigitur in ijs, quā in tabellionibus: cū tabellio non possit esse seruus: vt C. de tab. l. gn̄ali. lib. x. & infra de testa. leg. q testamento. §. seruus. sed argētarius sic: vt ī. eo. l. pretor §. sed & si seruus. sed nō obstantibus supradictis puto cōtra. s. vt non sit hodie eis vel eorū rationibus credēdū, pro se sic, cum sint priuatæ scripturæ: vt C. de proba. l. instrumenta. & l. exēplo. & le. rationes. nam tēpore harū legum publica authoritate eligeban tur a fisco forte: vt infra l. ꝓxi. §. ideo. & forte vsq; ad certū numerū: vt medici: vt C. de epis. & cler. le. parabolani. sed hodie qlibet est pro voluntate sua.

m Cętetū. i. certe.

n Et iurantibus. not. de hoc iuramēto: vt hic, & ī. e. l. si quis ea argētarijs. §. exigitur. & infra de bon. autho. iud. poss. l. fin.

o Iubet. s. prętor.

p Pertinet. facit supra eod. l. si quis, §. pertinere.

ARgētarius. CASVS. Dictum est ā. in multis locis, ꝙ argentarius cogit edere rōnes. hoc est verum siue litigetur cōtra eū, siue contra alium & est ratio, quia, &c.

Edi. Hic dicit ꝙ rōnes cū die & cōsule edi del ēt. aliter. n. intellige nō possunt. sed vniuersitas. i. liber rōnū ipsarū non editur: sed id tm̄, qđ est necessariū.

Cum autem. Petij mihi edi rationes ab argētario meo dū conuenirer ab aliquo: vel cū ego aliū conuenirē: & tunc argentarius non edidit: ideoq; fui condēnatus: vt puta quia cōtinebat in instrumēto rōnū quod mutuaui decē Titio, & cū conuenirē Titiū, argētarius nō exhibuit librū rōnum, vnde perdidi causam. istud refert ad id qđ dico. s. causam meā ꝑdidi. Exēplū illius dicti. Vel fui condēnatus, &c. est tale, vt puta, qa scriptū erat in libro rationū argētarij, ꝙ soluerā creditori meo: ipse aūt creditor hoc negabat, & cū argentarius nō exhibuerit librū, fui cōdēnatus illi creditori meo, in quo continebat quod soluerā. tenetur quidē argētarius ad interesse meū. Sed huic casui sic opponitur: imo vr̄ ꝙ argentarius nō tenet. nam

† P. F. debent

† Bald. hic istum tex. reputat sin. ad hoc quod notarius pōt. donare seu vendere suam abbreuiationē seu protocolum. Bo.

† denunciatum

† Hoc loco in P. F. atq; ēt in vet. exēp. adduntur hæc, item ante quam eas tradat tenebitur.

† In P. F. add. Nummularij

† ideo & iste tex. est valde. no. ꝙ quēadmodu consuetudo dat iurisdictionē, ita dat eādem scriptoribus. Bol.

† P. F. ad nos enim. al. nos aūt

nec interest, cum ipso argentario controuersia [a] sit, an cum alio. Ideo aūt argentarios tātum neq; alios vllos [b] absimiles [c] eis rōnes edere cogit: quia officium eorū atq; ministerium publicā habet [d] causam: & hæc principalis eorū opera est, vt actus sui ratione diligenter conficiant.

Non debet edi totus liber, sed tota ratio prout pertinet ad petentem. h.d. Bartolo.

Edi autem † ratio ita intelligitur, si a capite [e] edatur. Nam ratio, nisi † [a capite] inspiciatur, † intelligi non potest: scilicet vt nō totū cuiq; codicem rationum, totasque membranas inspiciēdi, describendiq́ue potestas fiat: sed vt ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquē pertineat, inspiciatur, & describatur. [f]

Ista actio datur ad interesse, quod [illegible] esse probari in secundo iudicio, licet in primo nō potuerit. Bart.

Cùm aūt † in id actio competat, quanti agētis intersit, [g] edjtas sibi rationes esse: euenit, † vt siue qs cōdēnatus sit, [h] siue quod petijt, non obtinuerit eò, quòd non habuit rationes, ex quibus causam suā tueri posset: idipsum, quod ita perdiderit, hac actione consequatur. Sed an hoc procedat, [i] videamus. nam si apud hunc iudicē, qui inter eum & argentariū iudicat, potest ꝓbare [k] se illo iudicio, quo victus est, vincere potuisse: poterat & tunc probare. & si nō probauit, † aut ꝓbantē [l] iudex non curauit: de seipso, [m] aut de iudice [n] queri debet. Sed nō ita est. [o] fieri. n. pōt, vt nunc rationes, vel ipso edente, vel alio modo nactus [q] aut alijs instrumentis vel testibus, qbus illo tpe aliqua ex causa vti non potuit, possit ꝓbare potuisse se vincere, sic enim & de cautione subrepta, aut corrupta cōpetit condictio, [p] & dāni iniuriæ actio: quia quod ante non potuimus intercepta cautione ꝓbare, [q] & ob id amisimus: hoc nūc alijs instrumētis, aut testib⁹, quibus tūc vti nō potuimus, ꝓbare possumus. [r]

Modestinus lib. iij. Regularum. XI.

EXempla [f] instrumētorum etiā sine subscriptione edētis edi posse, receptum est.

Callistratus lib. j. edicti monitorij. XII.

FOeminæ remotæ videntur ab officio argentarij: † cùm ea opera virilis [t] sit.

nam aut nō probaui: & imputabitur mihi. aut iudex nō admisit probationes meas, & imputabitur ei, aut non possum nunc probare contra argentariū, & potui tunc, & sic imputetur mihi si non probaui cū potui ad quod dicit iurisko. quod bene potuit esse, quod tunc no potui probare: sed nunc possum probare. Pone nunc habeo instrumentum vel testes: vel editum mihi instrumentum rationum: quæ omnia tunc non habebā. & ad hoc inducit vnum simile. ecce instrumētum quo Titius erat mihi obligatus: vel atripuisti, vel in aquam proiecisti. egi contra Titium debitorem meū & probare non potui, quod haberem probationes aliquas: nunc ago contra te: & habeo ꝓbationes quibus in principali negotio vti potuissem si tunc habuissem: vnde potest hoc esse ⁊c.

[a] Controuersia. sed si contra ipsum ago: non videtur quod debeat mihi actori edere: vt C. eo. l. qui accusare. quæ est contra. sed ibi in instrumētis. quæ sunt rei tantū, hic in rationibus, quę quasi communes sunt: vt ā. eo. l. prætor. §. j.

[b] Vllos. vt scholares magistros. Acc.

[c] Absimiles. similes enim cogi: vt nummularios: vt ā. eo. l. quædā. §. pen. Itē tabelliōes sunt cogendi. argu. huius legis, rationes exhibere cum opus fuerit: licet non nisi data pecunia edere velint.

[d] Publicam habet. non tamē officium publicū dico cum serui etiam admittantur, vt ā. eo. l. præint. §. sed & si seruus. qui ad publica facta non admittuntur, vt infra de test. l. 3. & l. qui testamento. §. seruus. sic infra de excu. tut. l. athletæ. §. 2.

[e] A capite. i. cum die & consule, quæ sunt in capite, vt ā. eo. l. j. §. rationes. & l. si quis ex argentarijs. §. si initium. sed secus in instrumentis, vt ā. eo. l. j. §. editiones. & facit ā. de orig. iur. l. j.

[f] Et describatur. Not. partem necessariam tantum edi, vt ā. eo. l. Senatus. & secundū hoc intelligitur ā. eo. de legi. & senatuscon. l. in ciuili ⁊c.

[g] Intersit. Scilicet in factum, vt ā. eo. l. vbi. §. is. & l. si quis. §. ex hoc edicto.

[h] Condemnatus sit. Alicui enim soluerat, quā solutionem poterat probare ex libro rationū. & quod subijcit, siue quod petierit, &c. qa mutuauit alicui, quod per eūdem librum probare poterat.

[i] Hoc procedat. Id est, an istud verum sit.

[k] Potest probare. hoc dicit opponēdo, nō ponēdo.

[l] Probantem. scilicet eum ⁊c.

[m] De seipso. Cū non probauit.

[n] De iudice, quādo eum probātem non admisit, quo casu actione in factum iudicē conueniet in quantū viro bono videbitur, vt instit. de obli. quæ ex quasi delic. in princ. & facit infra de euic. l. e. si per imprudentiam ⁊c.

[o] Sed non ita est. Nunc soluit.

[p] Condictio. primo casu datur condictio furtiua & actio furti ad duplū quātitatis, quæ continebatur in cautione. Io secundo datur actio dāni iniuriæ siue legis Aquiliæ ad interesse, siue ad damnum, vt hic, & ī. de fur. l. qui tabulas. §. pen. & l. quidā tabularum. in princi. & §. fi. & infra ad leg. Aquil. l. in lege Aquilia. Accursius.

[q] Probare. scilicet contra debitorem. non cōtra corrumpētem vel surripientem ⁊c.

[r] Probare possumus. Si enim probare nunc non possumus nos vincere potuisse, ergo non probamus nostrū interesse, & sic nō fieret condemnatio nec hic, nec in superiori casu.

EXempla. CASVS. Instrumēta edebant sine die & sine consule, sed quæro an ille qui edit debeat subscribere vt cōfiteatur se edidisse? & videtur. q nō.

[f] Exempla. quæ dantur sine die & cōsule, vt s. eo l. j. §. editiones. & ex quibus exemplis non fit probatio, & ideo non fit necesse subscriptionem fieri, vt hic & C. eo. l. procurator. Accur.

[t] FOeminæ. Virilis. eadem ratione a tutela, vt C. quan. do

† Respōdet, debet edi a capite. cōcor. glo. 2. in c. sedes de rescri.

† In P. F. nō est. a capite, sed puto id omissum p librarij in curiam.

† Incipiatur.

† Pro intellectu huius §. vide quod not. Pau. de Ica 22. in c. cōstitut⁹. de elc. in cle.

† euenit P. F.

Pars necessaria tātū debet edi.

† probabit P. F.

† AL. add. sit.

† argentaria.

quando mul.tu.offic.fungi.potest.l.j.sic & a postula tione: vt infra,de postu.l.j.§. lexum. & sic in similibus: vt infra,de regulis iuris.l.ij.

magis congruit: cũ anima sit rebus quibuslibet praeferenda,vt C.de sac.sanc.eccl.l.sancimus.in fi.sic.ĩ. de iurisd.om.iud.l.si per errorem. & C.de transact.l. non minorem.& ĩ.de act.emp.l.ex empto.in prin.

f Pactum. No.tria, pactio, & ex ea pactum, & ex pacto pax pacis: vt hic videtur dicere. Sed secundũ Isido. est totum econtra nam a pace pactũ: & a genitiuo pacis, addita n, fit pactio. sed dic quod uoluit deriuare: sed designationem facere quandam: vt a pactione, id est, a pacis actione dicatur pactum. nam in pacto pacis & concordiç est actus.& hoc subijcit, vnde &c. vel dicitur pactum a percussione palmarum: vt infra, de cen. leg. j. circa princ.

H Æc actio. CASVS. Hic dicitur,quod hæc actio est in factum,quæ competit contra argentariũ non edentẽ,& non datur post annum: nec in hæredem argentarij datur: sed hæredi eius cuius interest, datur.

a Hæc actio.in factum.

b Neque in hæredem, videtur quod hæc actio nõ sit ex maleficio: quia de peculio datur: vt ĩ. eod.l. prætor.§.sed & si seruus. quod non esset, si esset ex maleficio: vt infra,de ijs qui deie. vel effu.leg.j.§.cum seruus. Itẽ nec ex contractu: quia in hæredem,& perpetuo daretur: vt infra,de actio. & oblig. l. in honorarijs. & l.ex contractibus. quod nõ est hic. Ad hoc dicũt quidam eam anomalã. Vel dic, quòd est ex contractu: nam & in quibusdam alijs hoc euenit, quæ sunt ex contractu: quæ nec in hæredem,nec perpetuo dantur,vt supra si quis can. l.si eum.§.qui iniuriarum.& infra,de trib.l.quod in hæredem. & infra,de ædil.ædic.l sciendum.§.si.vel dic eam nõ natiuam, sed datiuam. vnde amodo non debet quæri detur in hæredem,vel non.

c Ex suo, hæredis scilicet, quod habeat librum: vt supra eod.l.quædam.§.j.

Vlpianus lib. quarto ad edictum. XII.

HÆc actio a neque post annum, neq; in hæredẽ, b nisi ex suo c facto dabitur: hæredi autem dabitur.

TITVLVS XIIII.

DE PACTIS. †

Hic incipit materia subtilis & bona: & in hoc principio, primo ponit edictum. secundo, eius deriuationem: tertiò, definitionem. Secunda ibi, Pactũ. Tertia ibi, Est autem. Bar.

Vlpianus lib. quarto ad edictum. I.

HVius edicti d æquitas naturalis ẽ. Quid.n. † tã cõgruũ fidei humanæ, quàm ea seruare, quæ inter eos e placuerunt? Pactũ f autem a pactione * dicitur: inde etiam pacis nomen appellatum est. Est † pactio,duorum g pluriumve in idem h placitum [&] consensus. i

Verbum conuentionis est generale ad omnia pacta,contractus,& distractus. Bar.

Conuentionis verbũ, generale k est, ad omnia pertinens,de quibus negotij contrahendi l transigendique m causa consentiunt, qui inter se agunt. n Nam sicuti conuenire dicuntur,qui ex diuersis locis in vnum locum colliguntur & veniunt: o ita qui ex diuersis animi

DE PACTIS.

HVius. CASVS. Prætor in huius edicti principio laudat edictũ istud, secundo dicit vnde dicat. tertio quid sit pactũ. Conuentionis. Hic dicit,quod nomen conuẽtio generale est ad omne pactũ. nam omne pactũ est couentio,& cõuentio est gen⁹: & ad oia pacta pertinet verbum conuentionis. nam & in vnũ conueniunt qui cõtrahunt,sicut scholares in scholis. Sed cõuentionũ. Conuẽtiones quędã remanent in suo noie,vt vocentur conuentiones, nec transeunt in aliud nomen: & remanent in suo noie proprio cõtractus: & ideo cõuentiones vocãtur. aliæ vero transeũt. & ob hoc nomẽ gñale exuunt, & nomen spãle assumũt: vt emptio & vẽditio: vt hic dicit.

d Huius edicti.qđ est ĩ.e.l.iurisgentiũ.§.prętor ait. sic & alias laudat. Vlpi. edictum sequens: vt ĩ. quod quisq; iu.in prin.& qđ dicit naturalis,dic, i.naturali ingenio vel industria hoim introducta, quod est iurisgentiũ.& sic ponitur ius naturale.insti.de re.diu. §.singulorũ.propriè aũt nõ significat, nisi ea equitas,quæ cõis est oium animantium: vt ĩ.de iusti. & iur.l.j.§.ius naturale. Et qa est hic naturalis equitas inducit nãlis obligatio p pactũ: vt ĩ.de fideiuss.l.heres a debitore.§. seruo. & l.fideiussor.§. fideiussor.

e Inter eos.hyperbolice loquitur: quia Deũ colere

infra,de ædil.edic.l.sciendum.§.j. Si tamen in charta inueniatur promissio: dic vt infra.l. iurisgentium. §.quod ferè. & instit.de inuti.stipu.§.si scriptum.

h In idem. dandum vel faciendum vni nostrum ab altero vestrũ. Sed quid si paciscamur ego & tu quod tertius det cuidam quarto? Respon. nõ est pactum, Item quid si vt tertius det vni nostrũ: hoc est alium daturum vel facturũ promisit? Respon. nec hoc valet: vt infra,de verb.oblig.l. stipulatio ista. in princ. Item quid econtra si ab vno nostrum alteri: hoc est quod dicitur alteri pacisci, scilicet quã mea nõ interest. alias enim bene esset pactum. & dicunt quidam non esse pactum: quia non est ei cautum,cui tum pactus: vt infra,de reg.iur.l.quo tutela.§. si. & ita cum agere non potest: nõ habet ea quæ sunt pacti vestita. Item nec solui ei potest,quia non est ei adiectus: & sic non liberatur quis, si mihi tenebatur: & sic nõ habet ea,quæ sunt nudi: vt infra,de verb.obl.l.eum qui ita stipulatur.§.qui sibi. sed lo. dixit esse pactũ, quod est verũ: vt C.eo.l.debitorum.& l.pacto. Acc.

i Placitum & consensus.i.placitus consensus. quasi dicat spontaneus. sed & non spontaneus potest dici pactum: vt infra,quod met.cau.l.si mulier.§.si metu.& est hic quædã figura quæ vocatur endiadis. sicut alibi,Arma virumq; cano.id est,armatũ virum.

k Generale. magis quam pactionis.

l Negotij contrahendi. id est, obligationis constituendæ.

Transigendique. id est, obligationis tollendæ. sed si hoc est pactum, in quo ergo est conuentio generalior pacto? Respon.quia qui cõueniunt in scholis,vel in comedendo, conuenire dicuntur. non tamen pacisci: vt hic subijcitur.

n Agunt. id est, aliquid faciunt.

o Et veniunt. sic infra eo.l. rescriptum. in princ.

† In hũc tractatum elegantissimos cõmẽtarios scripsit Fran.Duarenus, quẽ & methodica enarratione explanauit, & Iacob⁹ Cuiacius.

† Conco. tex. in l.j. de consti. pecu. atq; etiam in hanc sententiam est quod scribit Cic. li. ij. de inue. rheto. pactũ inquit, est qđ inter aliquos conuenit qđ iam ita iustum putant,vt iuri præstare dicatur.

* Siue a pago, aut paciscor. hic.n. verbale,p verbo positũ est,vt & l. 3. de dam. inte. infra sed Hoto. in institu. de pactis, legit *a pectione* verbo antiquo.

† P. F. *et est* al. *est autem*.

motibus in vnum consentiunt, id est, in vnam sententiam ᵃ decurrunt. Adeò autem conuentionis nomen generale est, vt elegāter dicat Pędi⁹, nullum esse cōtractum, ᵇ nullam obligationem, quæ nō habeat in se conuentionem, siue re, siue verbis fiat. Nam & stipulatio, quę verbis ᶜ fit, nisi habeat consensum, ᵈ nulla est.

Continua sic: dictum est supra quòd conuentio est genus, & istud genus diuisit in duas partes, quia aut animo contrahendi, aut animo transigendi seu distrahendi: nunc hic ponit aliam diuisionem: quia conuentionum quædam sunt nominata, quædam innominata: [illegible] vsque in finem legis.

Sed conuentionū pleræque ᵉ in aliud nomen transeunt: veluti in emptionē, in locationem, in pignus, vel in stipulationem.

Conuentionum alia tacita, alia expressa, & hoc quandoq; fit inter absentes, per nuntium vel per epistolam: quandoque inter præsentes. Et si creditor debitori suo cautionem dederit, intelligitur tacitè pactum de non petendo: & debitori dabitur exceptio pacti: secus si pignus redditum sit, nisi contrarium sit actum. Bart.

Paulus lib. tertio ad edictum. II.

LAbeo ait, conuenire posse vel re, † vel per epistolā, vel per nuntiū. inter absentes quoq; posse. ᵍ Sed etiam ʰ tacito † consensu conuenire intelligitur. Et ideo † ⁱ si debitori meo reddiderim cautionem: † videtur inter nos conuenisse, ne peterem: profuturamque ei cōuentionis exceptionē placuit.

Modestinus lib. vij. † Regularum. III.

POstquam pignus vero debitori reddatur † si pecunia soluta non fuerit: debitū posse peti, dubium non est: ᵏ nisi specialiter ˡ contrarium actum esse probetur.

a In vnam sententiam. id est, voluntatem: vt hic, & C. de rescin. ven. l. si voluntate. Accur.

b Contractū. contractus præcedit obligationē, & obligatio actionē, vt diximus s. de eden. l. j. in prin.

c Quæ verbis. quandoq; tñ fingitur sine verbis. vt in dote, vt C. de rei vx. act. l. j. in prin. Itē in adoptione: vt supra, de adopt. l. his verbis.

d Consensum. no. stipulationem debere habere cōsensum: vt infra, tit. j. l. eū Aquilia. & infra, de act. & obli. l. obligationum substantia. §. fi. & consensus inducit naturalem obligationē, vt infra, de fideiul. l. hæres a debitore § seruo. & suprà ea l. in princ. ergo & stipulatio habet naturale vinculū. de ciuili constat, cum a iure ciuili sit inducta, secundū Io. & Azo. sed Alb. dixit nō habere in se naturale vinculū: sed ciuile tātum: vt institu. de act. §. de constituta. & infra sol. mat. l. ex diuerso. §. j. potest etiā hoc defendi, quasi hic ciuilis habeat robur, vt in chirographo. & in re iudicata. sed prima verior est. licet autem in stipulatione sit necessarius consensus. tñ non sufficit nisi exprimatur verbis: vt infra, de verb. oblig. l. j. in prin. licet in quibusdam alijs: vt in venditione & similibus sufficiat, vt in l. ij. de obl. ex con.

e Sed conuentionum pleræque. hoc propter quatuor contractus innominatos, vt dices in l. iurisgentium in princ.

LAbeo. CASVS. Dicit hæc lex cum duabus leg. seq. vt facias talem diuisionem, quod quædam sunt pacta inter absentes, & quędā inter præsentes, & de primo dicit in principio huius legis, & de secundo nihil dicit amplius, quia de hoc cōstat. Item quædā sunt expressa, & de hoc similiter nihil dicit, quia indubitatum est. & alia sunt tacitè, & de hoc dicere intendit, & de tacito pacto ponit iurisconsul. quatuor exempla. Primum. si reddo tibi cautionem debiti, videor tibi remisisse debitum. sed si reddo tibi pignus, non videor remisisse debitum, nec liberaris propter hoc: imo possum pecuniā petere, si nondum soluisti. Alia exempla vide in l. item infra, eo.

f Vel re. apertius potuit hanc diuisionē pactorū dicere, alia fit inter pñsentes, & alia inter absentes. Itē alia expressa, alia tacita. Dic rō re, id est, sine verbis, vt in reddita cautione, & in alijs tacitis, vt infra, eo. l. itē quia & in duab. ll. seq. quæ fiunt re, vt insti. quib. mo. re cōtra. obl. p totū. & supple, vel verbis expressis. & vnus & alter modus fit inter absentes: vt per nuntium vel per epistolam: vt subijcit. & inter præsentes: vt colligitur ex verbo quoq; quod subijcitur. & expressum est j. de constit. pec. l. qui aūt. §. fi. sic & in constituendo pcuratore: vt infra, de pc. l. j §. j.

g Posse. Scilicet, prædictis modis.

h Sed etiam. reddit ad rem.

i Et ideo. non est bona ratio vel illatio si dicā; quia ita est in quibusdam r ideo est hic, vel sic est in aliquibus, ergo est hic. vnde sic apta literā, & si debitori meo reddidi cautionem, ideo videt inter nos, &c. Alij subaudiūt: nec in alijs est maior ratio, ergo hic similiter esse debet: vt argu. infra, de verbo. obli. l. a Titio. in fi. j. rñ. eodē modo dicit & obijcit infra, eo. l. itē quia cōuentiones. vbi fit alia diuisio pactorum.

k POstquam pignus. Dubiū non est. sed quę est diuersitatis ratio inter pignus & cautionem? Respond. sm M. & H. quia in cautione ius cōsistit obligationis; in pignore non. sed hoc falsum est, qd in scriptura sit ius obligationis: vt infra de pig. l. cōtrahitur. Dic ergo secundum Io. quia reddita cautio nō affert aliā vtilitatē debitori: afferat ergo istam. s. vt liberetur, ne alias nil agatur: vt infra, de leg. j. l. si qñ. & supra, si quis cau. l. pe. sed pignus redditū plerunq; vtilitatē affert aliā, & maximè scholaribus in libris: vt infra, de preca. l. certè. §. fi. Itē qd si apud debitorem meū inuenitur cautio cancellata vel nō cancellata, nunquid præsumitur ei reddita? Respon. non. & quod hic dicitur, verū est qd pręsumitur liberatus si probet, vel alias cōstet redditam. & facit pro hoc. C de lat. li. tol. auth. ē. ad hoc. §. ille autem. Item vt tollatur occasio insidiarum per vxorem vel per alium, qui surriperet instrumenta, & debitoris daret, vt instit. de pup. subsli. §. igitur. & secundum hoc intelligitur infra, de pro. l. si chirographum, vel dic quod hic inueniebat cancellata penes creditorē. Item facit pro hoc j. de don. cau. mortis. l. mortis causa ca. §. Titia. & Infra, de li. lega. l. iij. in prin. & C. de remis. pig. l. creditricem. nā ibi cōstat cautionem redditā. cautius est ergo debitori, vt faciat sibi fieri confessionē de solutione, vt C. de so. l. pecuniæ. & C. de test. l. testium. & in auth. de test. §. licet. col. vij. quamuis autem nō faciat plenam probationem, tamen aliquam præsumptionem facere negari non potest secundum personarum varietatem.

l Nisi specialiter. Hoc refertur sā ad proximū superiorem

† P.F. Tacite.

† Inde.

† No. tex. qd si creditor reddat suo debitori instrumentū crediti hoc ipso intelligit remisisse debitū: & debitor habet exceptio. taciti pacti. adde bñ facere & cō. cor. text. in c. ecclesia. ij. in fin. vt lite pend. extra.

† P.F. iij.

† Post pignus vero debitori redditum.

riorem casum: vt infra de libe. leg. l. j. §. fi. quam ad superiorem, vt infra de prob. l. si chirographum.

Item quia. CASVS Secundum exemplum de tacito pacto, quia si cōduco hospitium, quicquid ibi infero, est obligatum locatori tacite. Tertium exēplū est, vt ecce contraxi matrimoniū cum muliere, stipulatus fui dotem. si petā ante nup. non possum: quia videor stipulatus tacite si matrimoniū sequatur. vñ matrimonio non secuto euanescit stipulatio. Idem. Hic ponit quartum exemplum de tacito pacto. Pone x. tibi mutuaui: & inter me & te conuenit ante contractum, quod non possem petere illa decem, quandiu mihi solueres vsuras, postea stipulat⁹ es pure ne à te petam sortem. dicitur hic quod nihilominus illa conditio, quandiu vsuras, &c. videtur tacite repetita.

† P. F. hoc

Prosequitur eandem materiam, scilicet de tacita conuentione: & breuiter hoc intendit. Inuecta in domum conductā sunt tacite obligata pro pensione: Bar.

Paulus libr. iij. ad edictum. IIII.

Item quia conuentiones [a] etiam tacitæ valent: placet, in vrbanis [b] habitationib⁹ locandis inuecta illata [c] pignori esse locatori, etiam si nihil nominatim conuenerit. Secundum hoc † & mutus [d] pacisci potest.

In stipulatione dotis inest tacita conditio, si matrimonium sequatur.

Huius rei [e] argumentum est & stipulatio dotis causa facta. † nā ante nuptias malè petitur [f] quasi hoc expressū fuisset, & † nuptijs nō secutis, [g] ipso iure euanescit stipulatio.

† P. F. huius r. a. etiam s. d. c. f. est.

† vt

[a] Item quia conuentiones lege fic. Item conuentiones etiam tacitę valent: quia placet, &c. vel die directæ & subaudi; nec in alijs maior est ratio, ergo & hic idem, vt dixi s. e. l. Labeo. §: sed etiā.

[b] In vrbanis. Nō idem in rusticis, vt infra l. quibus cau. pign. ta. contra. l. eod. iure. nisi dominus sciuerit quæ inducta sunt, vt C. loc. l. certi iuris.

[c] Illata. Vt perpetuo ibi sint quandiu cōductor ibi manebit: vt infra de pig. l. debitor. Item hoc accipe de rebus coloni vel inquilini nō alienis, † nisi alias domini consentiant illationi. & per cōsequens tacitæ obligationi. Sed quid si pupillus intulit res, quę sine decreto obligari non possunt? Rñ. non possunt obligari tacite idē dico de alijs, quæ possunt sine decreto obligari: si tamen nō interuenit tutor illationi, ne plus valeat tacitus consensus, quam expressus.

† Nisi in eis habeteret bonā fidem & titulum. Ias.

[d] Et mutus. Maxime: nam & expresse consentire pōt, nec. n. intelligo vt vbicūq; cōtrahat mut⁹ tacite pacisci dicat, sed. n. annuit vel capite vel humeris, vel alijs signis exp̄sse, cōtrahit. j. d̄ ver. o. si stipulet. §. fi.

[e] Huius rei. Quod tacite pactio fieri possit.

[f] Male petitur. Sed cum hæc promissio habeat in se conditionē, si matrimonium fuerit secutum infra de iure do. l. plerunq; §. si ante. & l. stipulationē. ergo nullo modo debet agere posse ante conditionē, vt infra de ver. sig. l. cedere, debuit ergo dicere nullo mō agit, vel nil agit: sed qñ esset in diē, tunc posset dicere, male agit ante diē, quia aliquid agit, cū sit obligatio, sed male, quia ante diē, vt infra qñ di. vlus fr. le. ce. l. j. in fi quæ est contra. sed expone hic s̄m Io. id est, nimis festinanter, vel proprie. q d. nullo mō. Alij distinxerunt inter expressam conditionem, de qua intelligitur d. l. cedere. & l. contraria. & tacitā, in qua fit obligatio etiam ante conditionē ar. infra, de cond. & demon. l. cōditiones extrinsecus. Sed certe, quod ibi dicitur legata nō fieri conditionalia ex tacita conditione, verum est, quo ad transmissionē quia transmittit legatarius ad hęredē. Itē suū legatū interim, licet aliud sit in expressa conditione, vt C. de cad. tol. l. j. §. fin antem. dies autem obligationis nullo modo cedit etiam in tacita, vt infra, d̄ condi. & demon. l. j. §. fin. & infra, de ver. obl. l. inter stipulantem. §. sacrā. Dic ergo vt modo dixi secundum Io. Item non ob. prædictis. infra de arbit. l. ita demum. [2] in prin. & in fi. vbi innuit tacitæ conditioni cedere diē, cum detur exceptio: quia ibi fuit stipulatio, & quod dicit sub hac conditione committi, verū ē cū effectu, nō autem est conditio tacita vel expressa.

[g] Non secutis. Scilicet nec re, nec spe, scilicet facto diuortio vel repudio. alias nō, vt infra, de iure do. l. dotis fructus. §. fin. & infra, de con. cau. da. l. quod seruus. Accur.

[2] Dic q ibi tacita conditio inest executioni, non obligationi. Bar. Bal. Al. & Ias.

Quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelliguntur. Bar.

Idem Iuliano placet ex [h] facto etiam consulto: cùm cōuenisset, [i] ut donec vsuræ soluerentur, sors non peteretur: & stipulatio purè concepta fuisset: conditionem inesse stipulationi, atque si hoc expressum [k] fuisset.

Iurisconsultus prosequitur hic aliam diuisionem.

Vlpianus lib. iij. ad edictum. V.

Conuentionum autem tres sunt species. Aut enim ex publica [l] cā sunt, aut priuata. [m] Priuata aut legitima, aut iurisgentium. [n] Publica conuentio est, quæ fit † per principem aut quoties iter se duces belli quædā paciscunt. [o]

† P. F. fiunt.

† In P. F. itemq; in vetu. exēpla. per pacem, quoties, &c.

[h] Ex facto etiam consulto. id est, interrogato.

[i] Conuenisset. Scilicet ante contractum.

[k] Expressum. i. repetitū, & sic no. qd̄ ea quę pri⁹ dicunt, postea repetita intelligūt, vt isra d̄ ver. obl. l. Titia. §. idē rū. & isra si cer. pe. l. lec. §. dicebā. Item no. p hoc tacito pacto, vt hic, & infra d̄ lib. leg. l. nō solū. §. ij. & isra qb. mō. pig. vel hyp. soluitur. §. paciscat, & C. eo. l. si creditores. isra e. l. qui in futurum.

[i] Dummodo nō ex interuallo Bar. & Alex.

Conuentionū. CASVS. Dictū ē s. d̄ duplici diuisiōe pactorū, q͂ alia sūt tacita, alia aūt expressa. Itē alia inter præsentes, alia inter absentes. hic autē ponit aliā diuisionem: quia alia sunt publica, vt induciæ, & fœdera, amicitię & treugæ inter aliquos duos, alia priuata, sed priuata aut ex ipso iure ciuili introducunt, vt illa quæ l. confirmantur, aut ex iuregentium introducuntur, tñ auxilio l. pariunt actionem & hoc est, quod dicit: & ideo interdum, &c.

[l] Aut. n. ex publica. q̄ sit publica, p exēpla dicit nō p definitionē, sed definias ius publicū: vt s̄. de iust. & iu. in l. j. §. publicū, sed nōne publica ē de iuregē. quia statim fuit cum hoīes fuerunt? q̄uo ergo vt spēcies opposita ei hic ponitur? melius dixisset, conuētionū alia est iurisgē. alia legitima. & iurisgē. alia publica, & alia priuata. Sed dic qd̄ hoc genus iurisger. restringitur, vt non comprehendat hanc suam speciem, scilicet publicam. sic & s̄. de adop. l. ij. §. j.

[m] Priuata. Nec de priuato iure definiendo dicit, definias tamen vt s̄. de iusti. & iure. l. j. §. priuatū.

[n] Iurisgentium. Nec de hoc definiendo dicit, sed diuidendo. vt infra l. iij. in prin. sed innotescit tibi per hoc quod habes s̄. de iust. & iure. l. ex hoc.

[o] Paciscuntur. Vt treugas, quę sunt in longū tps,

Glo. sequit Paul. quae dicit quod appellatione pacis nō venit treuga, nec induciae.

Itē Inducias [t] quae sunt in breue: vt ff. de cap. l. post liminiū. §. induciae. Itē foedera, amicitiae, aequalia vel in aequalia: vt ff. de cap. l. nō dubito, & hoc in expressis, tacitè etiam pacisci videntur, eo quod legati hostium securi sunt: tacitè eis securitate data per l. vt ff. de legatio. l. fin. est & in multis alijs officium ducis belli, quae patēt infra de re mili. l. officium.

Hic prosequitur iurisconsultus unum membrum distinctionis positae in lege praecedenti, & hoc intēdit. Illa dicitur esse legitima cōuentio, quae lege aliqua cōfirmatur. & tunc ex ea actio nascitur, si conventio ordinabatur ad actionem producendam. Si verò ordinabatur ad tollendam actionem: tunc tollit actionem. hoc dicit. & dividitur in duas partes. primò ponit dictū in genere, designando quae dicatur legitima conventio. secundo in versic. Et ideo, &c. infert ex iam dictō secundum intellectū.

Paulus lib. iij. ad edictum: VI.

LEgitima [a] cōuentio est: quae aliqua lege confirmatur. & ideo interdum ex pacto actio nascitur, vel tollit, quoties lege vel senatusconsulto adiuuatur.

Conventio iurisgentium nominata parit actionem secus si est innominata, nisi implemēto iusta causa vel cohaerentia contractus vestiatur.

Vlpianus libro iiij. ad edictum. VII.

IVrisgentium conuentiones quaedam actio-

[a] LEgitima. Id est de iure ciuili: vt contractus emphyteuticus, vt instit. loc. & cōdu. §. adeo & literarū obligatio: vt instit. de lite. oblig. in prin. & verborum: vt institu. de act. §. de constituta. Dictae enim conuentiones supradictis legibus confirmantur. vt sponsal. largitas: vt in auth. vt spon. largi. in prin. colla. 9. & quod sequitur & Ideo, &c. quasi dicat quia pacta nuda. s. & vestita etiam fomētum, id est, auxiliū per legem accipiunt. ex pacto. s. nudo, interdū actio nascitur. interdum, quia non semper: vt ecce nascitur, cum iuuatur lege: vt in contractu donationis. vt C. de dona. l. si quis argentum. §. fi. licet hoc sit nouum ius. In dote: vt C. de dot. promis. l. ad exactionē. & C. de rei vxo. act. l. vnica, circa prin & in alijs idem, vbi nuda pactio parit actionē: siue iure ciuili, siue praetorio: vt infra eo. l. si tibi. §. de pignore. nā hic generalius procedit, quam huius l. prin. Sed quādo ex nudo pacto datur actio, potest dici vestitū legis auxilio, & quod in fi. dicitur, senatus. iuuatur. s. ad eam dandam: vt pactum quod fit inter haeredem & fideicommissarium de soluēdis legatis debitis: quod etiam tacite intelligitur: vt insti. de fideicom. haere. §. sed quia. & §. postea & quādo celebratur creditor in antiquum debitorem muliere subducta: vt infra ad Vell. l. quamuis. §. si cum essem. Item exemplum infra de do. inter vir. & vxo. l. si stipulata. tollitur autem l. coadiuuante: vt per acceptilationem a Gallo Aquilio inductā: vt infra de accep. l. & vno. §. eius. Item per pactum nudū tollitur iure praetorio etiam ipso iure: vt in actione furti, & iniuriae, & similibus, vt infra eod. l. si tibi. §. quaedam. alias naturalis tantum tollitur, vt infra de sol. l. Stichum. § naturalis. sed senatuscon. adiuuante pactū, tollitur actio, vt si fiat pactū inter haeredem & fideicom. vt alter eorū tantum legata soluat & debita. Item exemplum potest poni, vbicunq; tollitur Maced. vel Velleia. senatuscon. non tollitur tunc contractus conuētione tacita per senatuscon. inducta. & exponitur sic, iuuatur. s. pactio. vel dic iuuatur, scilicet mulier l. Iustiniani, quae dicit eā non teneri, nisi in casibus, vt C. ad Velleia. l. antiquae. vel senatus. vt infra ad Vell. l. quāuis. §. si cum essem. vel si vis, intellige totam legē in vestitis. & quod dicit interdū, hoc ideo, quia quandoq; non: vt ff. de verb obl. l. generaliter. & l. seq. & secundum hoc iuuatur eo ipso, quod non infirmatur. Sed exponitur secundū primum intellectum. aut. n. valet pactum, & tunc non confirmatur, quia non oportet, aut non, & tunc non potest confirmari: vt ff. de actio. & obli. l. obligationes. Resp. illa intelligitur in penitus prohibitis conuentionibus, haec autē in ijs, quae praeter legem sunt: arg. infra de verb obl. l. generaliter. & l. stipulatio ista habere. §. alteri. Accur.

IVrisgentium. CASVS. In hac l. dr quod iurisgētium conuentiones sunt, quarū altera parit exceptionē: de qua nihil hic dicit. altera vero parit actionem, & non vocatur conuentio: sed in suo proprio nomine speciali remanet, vt emptio, & alia quae hic ponuntur quędam autem sunt quae non transeunt in speciale nomen contractus, sed remanent in generali nomine, vt vocentur cōuentiones. vt ecce dedi tibi aliquid, vt aliud mihi dares. sed si dedi, & non das, teneris actione praescript. verbis, vel si dedi tibi aliquid vt aliquid facias. his enim casibus actio praescri. verbis oritur. Item si dedi tibi Stichū vt Pamphilum manumittas, & manumisisti: si Stichus à te euincatur habes ac. praescrip. ver. non autē necesse est reuerti ad actionem in factum informandam à praetore: quod dixit quidam iuris. sed male dixit. Si promisi tibi decem, ne mihi iniuriam facias: nūquid quidem teneor tibi? Respondetur quod non. Sed cū Conuenit inter me & te quod permutaremus codices nostros adinuicē: & ego antequam darem meū, volo agere aduersus te vt tuū mihi des, nunquid possum? Et respon quod non: quia fuit nuda pactio, quae actionem non parit, sed exceptionem. & est in hoc casu verum. quod non parit actionem nec in cōtractu permutationis: nec vllo alio contractu. Sed dominus M. aliter casum huius §. ponit. dixit. n. quod credebat aliquis se mihi teneri, cum non teneretur, & promisit ex ea causa, & non suberat. hoc casu nō valet promissio. sed prima verior est. Quinimo. Pone vendidi ego librum, & incontinenti paciscor vt Romam vadas. ex isto enim nudo pacto oritur act. praescri. ver. imo plus operatur, nam informat actionem veterem ex vendito, vt possit agi contra te vt Romam vadas Sed respon. quod talis actio non est nuda, imo vestita vicinitate contractus. sed si esset nuda: vt quia facta esset ex interuallo, non pareret actionem, sed exceptionem parit, reo scilicet. Ad id autem quod dicit, quod nuda pactio ex interuallo facta non parit actionem, sed exceptionem, readducit tria exempla. Primum, certum est quod mulieri debet dos reddi. annua, bima trima die. vnde si pacta fuit mulier cum viro, vt dos prius vel statim restituatur: non valet pactum. Secundum exemplum est, bene scis quod tutor tenetur aliquādo ad pupillares vsuras: aliquando ad centesimas. pone ergo quod tutor conuenit ex interuallo vsuras praestare pupillo; nunquid valet pactum? Respon. quod non. Tertium exemplum. pone pactum fui tecum vt Romam vadas: & hoc ex interuallo cum tibi aliquid venderē. non valet tale pactum, puta vt actionem pariat, sed exceptionem: & fuit de substantia prioris contractus. & hoc subijcit, adeo ante.

Adeo. Vēdidi tibi librum pro decem, nec dedisti mihi decem. nec ego tibi librum, nunquid possumus nudo pacto recedere à contractu? Et respond. quod possumus in totū: & valet pactum tale, ergo si in totum recedere possumus, & in partem, vt si vendidi tibi

[a] Vide Gouean. c. a. li. 26.

tibi pro decem, possumus conuenire in idem pro 8. vel pro 6. Item etiam pone, vendidi tibi Codicẽ, & possumus conuenire Codicem esse tãtum venditũ, valent talia pacta:& reuocatur, cõtractus totus. subijcit tamen vnum in quo non reuocatur cõtractus totus: vt ecce vendidi tibi librum: & tu duobus hæredibus decessisti testatis. si cum vno hærede paciscar:& cũ alio non: dicitur hic, quod non reuocatur totus contractus, sed pars tantum. Prætor ait. Dictum est supra, eod. tit. quod quædam pacta valent: de quibus pactis intelligatur, hic dicitur. nam illa pacta sunt seruanda quæ non sunt dolo, neq; contra legem neque contra edictum principum facta.

nes pariunt, quædã exceptiones. ᵃ Quæ pariũt actiones, in suo nomine ᵇ nõ stant, sed transeũt in proprium nomen cõtractus, vt emptio, venditio, locatio, cõductio, societas, commodatum, depositum & cæteri similes ᶜ contractus. Sed & si in aliũ contractum res ᵈ nõ transeat, subsit tñ causa: ᵉ elegãter Aristo Celso rñdit, esse obligationẽ: vt puta, dedi tibi rẽ, vt mihi aliã des: † dedi vt aliquid facias ᶠ και συνάλλαγμα εἶναι

Pactorum. Hic dicitur, quod quædam pacta sunt in rem & generaliter concepta: vt si paciscar quod non petam rem. nam tale pactum reo & fideiussori prodest quædam sunt in personam: vt si paciscar ne a Titio petam: vtrum sit pactum personale, an reale, non tam ex verbis quam ex mente contrahentium cognoscitur. cũ persona pacto inserta non semper faciat pactum personale. Dolo malo. Iste. §. continuatur ad superiora sic. Dictum est ead. leg. §. prætor ait quod pacta seruanda sunt quæ non fiunt dolo. sed quid si fiant dolo? dicit iste. §. & quidam. si fit pactum dolo, non seruatur. & fit pactum dolo, vt ecce induxisti me dolo vt fundum venderem: & hoc dolo malo. Sed quid si fraudandi causa pactum factũ est, an id sit seruandum? Prætor enim nullam in edicto suo mentionem expressam fraudis fecit. Respon. Vlpianus ex sententia Labeonis vel iniquum vel superfluum id esse, nempe velle prætextu fraudis pacta conuellere. Nam aut pacta bona fide inita sunt: & iniquũ est ea velle prætextu fraudis destruere, aut per alterutrius paciscentium circumuentionem: & superfluum est fraudem causari: cũ propter dolum pacta sunt infirma. Porro doli appellatione, venit etiam fraus. Quod fere. Inuenitur in vltima parte instrumẽti quod Mæuius spopondit Titio decem ad interrogationem Titij an præsumatur stipulatio intercessisse. an vero nuda tantum pactio? Respond. Iurisconsul. stipulationem præsumi, ac proinde nasci ex stipulatu actionem, nisi probetur partes voluisse his verbis nuda duntaxat pacisci non etiam stipulari, nisi contrarium probetur. Si paciscar. Tu mihi condemnatus fuisti, vel domum meam combussisti: remitto per pactum vt nõ tenearis. bene valet pactum. Si paciscar. Tibi nouum opus nuntiaui, ne edificares: si postea quam denuntiaui tibi remisi: si quidem in publico: & tu postea ædificabas: non valet pactio nec remissio. Si autem in priuato valet pactum. idem in alijs: quia si paciscar, vt furti non tenearis, si quidem de iam facto, valet: aliter non. Sed & si quis. Apud te rem meam deposui, in qua re tu dolum commisisti: pactus fui tecum, vt de illo dolo non tenearis, valet pactum. Et generaliter. Hic dicit quod quando pactũ est contra ius, non potest aliquo modo cõfirmari: nec valet stipulatio super eo facta: vt in princ. l. sequẽ. quæ continuatur cum ista. si ante aditam hæreditatem pactus essem cum creditoribus vt partem tantum præstarem: valet quidẽ tale pactum. Sed pone ꝙ seruum meum sub conditione hæredem institui: qui pactus fuit conditione pẽdente vt partem tantum præstaret. & videretur ꝙ pactũ non valeat de rigore iuris, cũ alterius cõditionis inueniatur tempore existentis conditionis: quia inuenitur liber: sed de æquitate valet: vt infra eodem §. Item probat & adducit duo exempla. Nam si extraneus me filiumfamil. hæredẽ instituat: & paciscar cũ creditoribus hæreditarijs de parte soluenda: postea emancipatus adeam hæreditatem: valet pactũ quantum ad hæreditatem, vt mihi pariat exceptionem doli. Idẽ est si ante mortem patris mei pactus sui cum creditoribus patris mei, vt partem soluerẽ: valet pactũ, & parit mihi doli exceptionem. Idem est ergo in seruo: vt in hoc §. sed si. qui cõtinuatur cum isto Viulanus.

P. F. dares

† P.F. hoc συνάλλαγμα esse

ᵃ Exceptiones. De his non dicit hic, sed infra eodem. l. si vnus. §. pactus. imo & hic aliqua dicuntur: vt infra. eod. §. sed cum nulla. & §. quinimo. & in sequentibus §§.

ᵇ In suo nomine. s. generali: vt dicatur conuentio siue contractus tantum: sed speciale sibi assumit nomen: vt infra de dona. cau. mor. l. mortis causa capitur. & de bo. lib. l. si patronus. §. si quis cum esset, nõ enim amittit generale nomẽ: vt supra eodem. l. j. §. adeo. & supra, de offi. eius cui man. est iuris. l. j. in fi. & patenter probatur infra, de præscrip. verb. l. naturalis j. respons. quia ibi ponitur emptio sub illo innominato, do vt des: & cæteri.

ᶜ Similes. vt mandatum, mutuum, & pignus, vt s. eod. l. j. §. fin. Accursius.

ᵈ Res. Id est, pactio vel cõuentio: est enim rei verbum generale: vt infra si certum petatur l. j. in fi.

ᵉ Causa. Id est datio vel factum, quod vestiet pactionem.

ᶠ Facias. Idẽ in alijs innominatis duobus, licet alia ibi datur actio. Sed quare permutatio, quę est species de do vt des: nomẽ speciale habere nõ dicit, vt hic. cum permutatio elegantius nomen habeat quã emptio: cũ vno nomine, scilicet, permutare vel permutatio hincinde, id est, vtranq; partẽ comprehendat, quod non facit emptio: sed partem emptoris significat: vt venditio partem vendentis? Respondeo, hi dicuntur nominati: qui consensu contrahuntur. in permutatione non consensu, sed rei interuentu cõtrahitur obligatio: & colligitur hæc ratio infra, de rerum permu. l. j. §. item emptio. secundum Io. sed hæc ratio non videtur valere. quia commodatũ & depositum dicuntur hic nominati: & tamen non cõsensu, sed re contrahuntur. Quare dicas, quod permutatio ideo non est nominatus quia nõ statim cũ facta est voluntate partium, dat actionẽ: imo exigitur rei interuentus. & tunc non ex rei interuentu, sed ex præcedenti pacto agitur: vt C. de rer. permu. l. ex placito. sed commodatum & depositum & similes statim vt fiunt, dant actionẽ: non tamẽ fiunt nisi re tradita: vnde eo dicitur obligatio cõtrahi: & ideo nominati dicũtur: & sic prima ratio valet. vel dic vt no. C. de rerum permu. in tit. Præterea donatio olim erat innominatus, hodie vero nominatur, secundum Io. cum ex solo pacto & cõsensu nascatur actio: vt C. de dona. l. si quis argentum. §. pen. & infra, de rer. permu. l. j. §. item emptio. Item quid si in permutatione nõ dedi. sed paratus fui dare? Resp. non habetur pro dato: cũ in his contractibus liceat pœnitere: vt infra, de cond. cau. da. l. dedi. §. j. & §. 2. & l. si pecuniam §. si seruum. sed secus in contractibus nominatis vel legatis: vt infra, de cond. insti. l. vter ex fratribus. & infra de an. lega. l. Mæuia in principio. ADDITIO. Hãc vltimam partem glos. sequuntur doctor. hic. Ex qua

habes,

habes quòd sola obligatio in contractibus innominatis non habet vim implementu, adeo quod possit agi sicut si vere fuisset impletum, immo oblatio nō impedit, quin sit locus pœnitentiæ, ꝗ in lat. hic.

a Ciuilem obligationem. id est, quæ parit præscriptis verbis actionē vt infra proxime.

b Stichum ignorans alienum: alias de dolo tenetur, vt infra de præscript. ver. l. naturalis. §. sed si dedi.

c Manumisisti. & ideo transit libertas, quia tuus factus erat quæ reuocari non potest semel præstita: vt inst. qui ma. non poss. §. semel.

d A prætore. scilicet viuo. quasi dicat, nulla sit de iure, vel dic in factū subsidiaria, quæ est prætoria. q. d. ciuilis deficiat, vel certe non deficit ciuilis. vt subijcit. & sic dictum Iul. quod ē hic: & infra de præscr. ver. l. naturalis. §. sed si dedi. corrigitur per Marcianū & Vlpianum, qui reprobāt eum hic. Plus etiam dicunt quidam quod tota distinctio Iuliani facta in d. §. sed si dedi. corrigitur, vt hodie indistincte præscriptis verbis actio detur, vt hic dicit. Acc.

& hinc nasci ciuilē obligationē. a Et ideo puto rectè Iulianū à Mauritiano reprehēsū i hoc Dedi tibi Stichum, b ut Pamphilum manumittas: manumisisti: c enictus est Stichus: Iulia. scribit in factū actionē à Prętore d dandā: ille ait ciuilem incerti actionē: id est, præscriptis verbis sufficere. Esse. n. contractum quod Aristo συνάλλαγμα dicit, vñ hęc nascatur actio.

Implementum causa iniusta non vestit contractum innominatū hoc dicit. & loquitur iste tex. quando turpitudo nō erat ex parte promittentis: sed recipientis tantum: quia quando recipit aliquid vt faciat illud, ad quod gratis tenebatur; dicitur turpiter accipere, l. si. infra, de condi. ob tur. cau. Bar.

e Nulla contra videbatur, quasi causa subesset, sed tñ quia est pro non causa, nulla obligatio nascitur, s. efficax ad agendū vel ad excipiendū, siue fuerit promissio per stipulationem: siue nudo pacto, siue naturalis tñ, siue naturalis, & ciuilis nata fuerit obligatio. nam & solutum repetitur, vt infra de condict. ob tur. cau. l. idem. §. quoties. Idē in pignore dato multo magis. Est tñ aliqua, quia non est turpe quid promissum, secus si vt fiat aliquid turpe, promittatur, quia nulla est ipso iure: vt infra de verb. ob. l. generaliter. & l. si plagij. & solutum non repetitur: vt C. de cond. ob. tur. cau. l. cum te. Sed quid de pigno. dato vt maleficium fiat? Respon. repeti potest ꝑ rei vend. ut infra ad exhib. l. de eo. §. pe. & fin. non cond. ob tur. cau. vt infra de cond. ob tur. cau. l. si ob turpem causam. sed fiscus hoc repetit, si ille non vendicat: vt ꝫ. de iure fisc. l. Lucius. Accur.

f Sed cum nulla. hic §. continuatur cū superiori §. sed & si in alium.

g Causa. id est, datio vel factum ex quo vestiatē cōtractus innominatus, do ut des. Nam de his dicit ad huc, vt patet ea coniunctione. §. illorum Et iō glo. M. qui dicit, etiam si stipulatio intercessit, nō teneatur, reprobatur per l. C. de rerum permu. l. ex placito sed Azo. hunc §. aliter intelligebat: vt puta quia credebat quis se mihi teneri, cum non teneretur, & ꝓmisit ex ea falsa causa, quæ non suberat: quo casu nō valet ꝓmissio: vt infra de excep. do. l. ij. §. circa. vñ sua glo. bona esset: sed primus intellectus verior ē.

h Igitur. caute incipit facere transitū ad cōtractus nominatos ac si diceret, si in cōtractibus innominatis non valet conuentio sine cā, id est, sine vestimento: etiam in contractibus nominatis vel factis alijs est eadem ratio: ergo sit idem ius vt hic & vt argu. C. ad leg. Fal. l. fi. & ꝫ. ad l. Aquil. l. illud. vt sic iam generaliter nuda pactio non pariat actionem. sed exceptionem. Sed quod est nudum pactū? Respon. quando hoc cōtrahentes voluerunt, vt esset nudū; vt infra eo. §. quod fere. Item qñ fuit sola sponsio sine interrogatione, vt ꝫ. de polli. l. pactum, vel verius non est pactum: vt ibi. Itē quando stipulatio est inutilis. vt quia vel inter absentes: vel præcessit responsio interrogationē; quod esse non debet: vt C. de vsur. lege j. vel alias sit inutilis. Habet. n. in se pactum nudū: vt ꝫ. de accep. l. an inutilis. j. respō. secundum Pisanam literam quæ est ibi & infra eod. l. si vnus. §. si acceptilatio. Sed hæc regula quod pactum nudum non pariat actionem, fallit in casibus, qui in his legibus inueniuntur: vt C. de do. ꝓmis. l. ad exactionē & C. de dona. l. si quis argentum. §. penult. & arg. insti. de actio. §. de constituta. & ꝫ. de nau. fœ. l. periculi & infra de vsu. l. etiam, & C. de vsur. l. frumenta, & infra de poll. l. pactum. vel ibi nō ē pactū. his. n. casibus ex nudo pacto nascitur actio: sed potest dici vestitum legis auxilio, vt ſ. e. l. legitima. cū nudum pactum parere actionem tale sit. ac si prorsus sterilis mulier generaret: vel virgo pariat. sed dicatur nudū ab alijs vestimentis, quæ habent pacta, vt iam dicam. sic & dici potest venditio nudum pactū ab alijs vestimentis præter quā à cōsensu. Accu.

i Obligationem. s. efficacem.

k Quinimo. quin pro etiam. & hæc dictio imo. potest aduersari ei quod dixerat de exceptione danda, quasi minus plene dixerit, sic corrigitur minus plene dictum: vt infra ad legem Rhodiam de iactu. l. fi. §. penulti. & §. finali. Vel verius aduersatur ei, quod dixerat actionem non dari, sed certe hic dari nō infert, sed infert informari ∴ Sed dic ex vi attractiua illius dictionis (etiam) quæ sumitur ea illa (quin) hanc dictionem imo, duo operari, & quod actionē pariat, vt C. de pactis, inter empt. & vend. l. ij. & qđ informet, vt ponit exempla: & sic hæc dictio, vt exemplificatiue ponitur. vel dic nouū intellectum: vt quod dixit pariat exceptionem, scilicet perpetuā, vt pactum de non petendo in perpetuū imo & plus. quia informet & pariat temporalem, vt si feci pactū vsque ad annum nō petere, quo casu noua forma datur, & meta actioni meæ: vt ante annum nun agā, & si agam, exceptione repellar. & quod subijcit, vt in bo. fid. &c. similitudinarie ponatur, & dicat de ea informatione de qua prius dicebam. Et dicitur iō actio informari a pacto, quia cum actio ex vendito consue-

Si vt maleficiū fiat, † promissum sit: nulla e ē obligatio ex hac conuentione.

Simplex conuentio innominata si no vestitur implemēto iusta cāa, dicitur nuda: ideo nō parit actionē sed si fiat ad liberādum, bene parit exceptionem.

Sed cum nulla f subest causa g † præter cōuentionem, hic constat non posse constitui obligationem, Igitur h nuda pactio obligationem i non parit, sed parit exceptionem.

Pacta incontinenti apposita nouam producunt actionem, et veterem informant: secus si ex internallo Bar.

* Quinimo k interdum † informat ipsam actionem: vt in bonæ fidei iudicijs. Solemus enim dicere,

† P. F. ciuilem actionem.

† Marcellus.

† Vlp. ff. l. Labeo. ff. de ver. si. συνάλλαγμα. interpretatur contractū vltrocitroq; obligatorium. quo in loco vide quæ de ratione huius vocabuli scripsit Alc.

† P. F. si ob maleficiū ne fiat, & ita legit Ac.

† P. F. propter cōuentionem.

* vide hic Coras. misc. libr. 3. cap. 10.

† P. F. Formet.

: Dic qđ ibi est cōtract' nominatus. nō pactū nudū ex mēte Bar.

: Displicet oibus: & dic ꝙ ibi nō orit actio ex pacto, sed ex lege, ꝫm Ial.

pacta co̅uenta inesse bonæ fidei iudicijs, a sed hoc sic accipie̅dum est: vt siquidem ex co̅tinenti b pacta subsecuta su̅t etiam ex parte c actoris insint [si] ex interuallo non inerunt, nec valebunt, si † agatur: ne ex pacto d actio nascatur.

Continua, quia dixi suprà pacta apposita incontinenti actionem producere: item si ex interuallo: nunc ponit exemplum de pactis appositis ex interuallo: & vnum exemplum ponit author legis: secundum ponit Marcellus: tertium Papinianus. Secunda ibi, Idem Marcellus. Tertia ibi, Idem respon. Et ibi versiculus legitur duobus modis. Vno modo, secundum Marcellum, cuius opi. reprobatur per legem quoties. infrà solu. matri. Secundo modo, secundum Ioan cuius positionem tene. Bar.

Vt puta post diuortiu̅ e conuenit, ne tempore statuto † dilationis dos reddatur, sed statim hoc non valebit, ne ex pacto f actio nascatur. Idem Marcellus scribit.

consueuerit dari ad pretium, hic poterit dari ad hoc vt Romani vxdas, si hoc incontinenti conuenit & ita impletur hæc actio a pacto: vt vestis impletur ab homine & informatur vt saccus a frumento: vt hic, & C. de pact. interempt. l. ij. Item & ideo dici potest formari: quia cum actio ex ve̅dito sit bonæ fi. sui natura, erit stricti iuris: cu̅ loco eius præscriptis verbis actio detur, quæ est stricti iuris: vt ĩ. si qs cau. l. si eum. §. fin. nec enim actio præscriptis verbis suam naturam immutat, vt sit bonæ fidei: imo est stricti iuris: vt arg. ĩ. de act. emp. l. idem. §. j. Item interdum ideo dicit, quia si ex interuallo, non informat: vt sequitur, sed esset velit probare, quod nudum pactu̅ hoc faciat: quare de eo non posuit exemplum: sed de vestito cohærentia contractus? sed dic hoc esse nudum sui natura: sed cum nascitur, vestimenta sibi proxima sunt quæ assumit. Et not. quod pactu̅ sex modis vestitur. Re, vt in mutuo & similibus: vt institu. quib. mod. re con. obli. in princ. & per totum. Item verbis: vt instit. de verbo. oblig. in princ. Item literis: vt post biennium † in chirographo: vt instit. de li. obli. Item consensu̅: vt instit. de ob. ex consensu. Item cohærentia contractus: vt hic. Item rei interuentu: vt in contractibus innominatis: vt supra eo. §. sed & si in aliu̅. Sed quæ est differentia inter hoc vestimentum: rei interuentu & illud re? Respon. quia vestimentu̅: re vna cu̅ pacto nascitur. sed rei interuentu potest esse, quod du lum postea: vt si modo co̅ueniam de permutando, & post annu̅ tradam, tunc enim vestitur primu̅ pactum: vt C. de re. permu. l. ex placito. Possunt addi duo modi. rei principio. vt infra, de polli. l. j. §. j. Item legis auxilio: quod potest dici in omni nudo pacto, quod actionem parit: vt dixi suprà prox. §. Item secundum quosda̅ vestitur iureiu. vt infra de ope. libe. l. vt iuriurandi. sed videtur quod nullum pactum sit nudum, cum quodlibet habeat in se consensum, vnde vestiri consensu videtur: vt infra, eod. l. j. §. j. Respon. elegans & tenuis vestis est co̅sensus, quæ non datur nisi certis contractibus enumeratis, vt insti. de obli. ex consensu. in prin. qui cum sint fauorabiles & pingues & calidi, leui veste vestiuntur, sed quidam dicuntur non vestiri nisi rei interuentu, cu̅ alia vestita nascantur. sed contra eos est quod dicit Iob. Pelle & carnibus vestisti me, &c.

a Bonæ fidei iudicijs. Id est, contractibus. sed quid in iudicijs stricti iuris? Respon. idem, vt pariant, & informent: vt infra, si certu̅ petatur. l. lecta. & C. eo. l. petens. quidam tamen dicunt tantum nouiã parere, vt C. de do. l. legem. & l. cum res. & C. de rerum permu. l. reb. & de rei vxo. ac. §. accedit. Item quid si nudum pactum non est principale, sed accessoriu̅, puta pœnale vestitum? Respon. non vestitur principale ab accessorio, vt C. de contrahen. stip. l. nuda. Item quid si vnde est pactum vestitum, ex quo vna pars tantum agit, vt stipulatio. & aliquod pactu̅ pro promittente ponatur? Respon. non dicitur vestiri, cum non habeat pro se a quo vestiatur.

† F. F. Si agat.

† Imo etiam ante bie̅nium actio oritur ineffi cax, tame̅ post biennium dicitur efficax. Bart. & Ias. hic.

x Reprobat. ideo dic q vestime̅tum se facit co̅petere actionem p eadem specie, sed vestimētum rei pro diuersa. Barto. Bal. & Iaso.

b Ex continenti. Id est, antequã ad alia diuertantur negotia: vt infra, de duo. reis stipu. l. duos. in fi. & l. si ex duobus. & infra, de test. l. hæredes palã. & infra, de adult. l. quod ait lex. §. fin. & infra, de verborum obligationibus. l. continuus. in princ. sed an ex talibus pactis non seruatis possit dari rei vendi. Respon. non: vt C. de prob. l. cum res. nisi in casibus quatuor: vt C. de donatio. quæ sub modo leg. j. & C. de pactis inter emptorem & venditorem. leg. commissoriæ, & infra, de in diem addictio. l. si ex duobus §. sed & Marcellus. & ad idem infra, de rei. vendi. l. si quis hac. quartus infra, de contrahen. empt. leg. si quis sub hoc. vel dic vt ibi.

† Stato.

c Ex parte: Id est, vt pariant actionem.

d Ex pacto. Scilicet nudo.

e Vt puta post diuortium. Secundum Mar. pone exemplum, soluto matrimonio ex interuallo quis fecit pactu̅ de dote reddenda vlteriori die, non valet, ne ex pacto, &c. sed si ante finitum matrimonium, valet quandoque, cum videatur fieri incontinenti, vt argum. infra, mandati l. qui negotia. & secundum hoc verba illa, post diuortiu̅, determinant verbum conuenit. Sed Ioan. ponit cum pactum factum fuit ante contractum matrimonium, vel post ex interuallo etiam durante matrimonio. nam lex dicit, quod etiam durante matrimonio dicitur fieri ex interuallo: vt infra, solut. matr. l. quoties. & secundum hoc verba post diuortiu̅, determinant verbum statuto, sed contra vtrunque est infra, de pact. dotalib. l. de die. & l. sequent. Sed dic, quod ibi fuit facta incontinenti, alias obtinet, quod hic dicitur. Sed adhuc videtur quod mulieri replicatio tantum detur ex huiusmodi pacto, cum per se habeat actionem, quam non habet, vt statim dicet, sed secundum hoc si ponimus casum huius. §. secundu̅ Ioannem quæritur, si promissum est aliquid mihi sub conditione, & interim pendente conditione remittatur mihi a debitore conditio: an statim possim agere? videtur quod non. nam & huic mulieri debetur dos sub conditione si soluatur matrimonium, & licet interim ei conditio sit remissa, non tamen agit. quod in omni conditione recipias. Nam ex stipulatu interim non agitur, quia non extitit interim conditio. nec ex pacto, quia nudum est, argumento infra, de constituta pecunia. lege, id quod. Sed argumen. contra infra, de periculo & commodo rei venditæ. lege, si in venditione. 3 præterea pactum prorogat commissionem pœnæ, vt diximus infra, de verborum obligationibus. l. cum stipulatus sim mihi. & infra, de arb. l. Celsus. §. idem ait. cum ergo vt citius committatur non inducit, sed faciliores sumus ad liberandum. Item ar. contra infra, de adi. leg. l. iiij. §. conditio. & institu. de codic. §. vlti.

4 Item quid si in ipso fine matrimonij? Respond. non dicitur fieri incontinenti, cum prius sit nata actio, vt statim dices.

f Ex pacto. Scilicet nudo.

3 Ibi loquitur de pacto incontine̅ti facto, hic ex interuallo. Ba. Alexã. & Ias.

4 Ibi loquitur in dispositione solẽni, hic in pacto Alex. & Iaso.

† Etiam. Id est iā inde ab initio contract* qd exēpli causa dictū est. Eadē que est ratio eorū, q statim post contractū subijciūtur. nam particula *id est*, non definit in hoc loco, vt credidit Alciatus, sed Paradigmatica est, & frequentissime solet exemplis deseruire, vt in §. pactorū infra Duar. hic.

* l. pacta conuēta. De cōtra. ben. emp.

Pactiones, vel cōuentiones.

Naturalia contractus, quæ sine, quæ item substantialia: pulchrè Zasius in suis intellectib. vbi subtiliter admodū disputat, possit nene naturalia cōtractus per pactū tolli.

† In vet. exēp. *conuentiones* in Pa. Fl. *exceptiones*. quod forte defendi poterit per l. 3. infra, de test. in. ven. atque etiā per l. in emptio[illegible] ne J. hoc tit. sed R[illegible] ward. li. 2.

a Conueniat. Non statim finita tutela: sed ex interuallo postea vel prius, vt quidam dicūt (& bene) in actione tutelæ. Nam non potest dici actio tutelę nasci non finita tutela: vt infra, de tute. & ra. distra. l. si tutor. §. fin. & l. seq. sed in dote etiam ante solutum matrimoniū, nisi in casu: vt infra, de bon. dam. l. sed & si alia. in fin. Itē quid si in prin. tute. apponatur pactum? Respon. ex interuallo fit: cum ante tutelā finitam actio nō nascatur.

b Quam statutæ sunt maximę: nam idem & si minores cum ex interuallo pepigit de eis præstandis tutor pupillo. Vel dic maiores, quę constitutę sunt in ciuitate, minores tamē legitimis, in maioribus tū etiam si fieret pactū incōtinenti nō valet: vt C. de vsu. l. eos. §. si quis autem aliquid. sed an etiā incōtinenti pactū sine stipulatioe valeat? Videtur quod non: vt C. de vsu. l. ij. sed respon. illud locū habet in mutuo tantum & non in omni, sed tātum in pecunia mutuata: secus in alio mutuo: vt C. eo. tit. de vsu. l. frumēti. Item secus in omni contractu bonæ fidei: vt C. de pact. inter emp. l. initio. & infra, de vsur. l. cū quidam. §. ex locato. & infra, depo. l. publia. §. Lucius.

c Præstentur. a tutore ipsi pupillo.

d In ingressu. Vel egressu: multo magis si in ipso contractu.

e Extra naturam. id est, substantiā: vnde vt de commodando silētū ad auscultandum. Alij dicunt id naturale, quod nos substantiale. vt dicam infra, prox. in distinctione pactorum.

f Pacto. Scilicet nudo.

g Bonæ fidei. & stricti iuris multo magis locū hēt.

h Iudicijs. Id est, contractibus.

i Locum habebit. Quod est quando parit exceptionem: vt subijcit.

k Pactum. Etiam nudum: vel etiā si ex interuallo: vt si conuenit ne fideiussor daretur, qui dari debeat.

l Adeo. Pacta ex interuallo facta non valent extra substantiā contractus: sed de substantia sic: vt s. prox. de quo colligitur, adeo autem, &c.

Et † si in tutelę actione cōueniat, a vt maiores, quàm statutæ sunt b vsuræ præstentur: c locum nō habebit, ne ex pacto actio nascatur. Ea enim pacta insunt, quę legem contractui dant i. quę * in ingressu d cōtractus, facta sunt. Item responsum scio a Papin. * & si post emptionē ex interuallo aliquid extra naturam e contractus conueniat: ob hāc causam agi ex empto non posse, propter eandē regulam, ne ex pacto f actio nascatur. quod & in omnibus bonæ fidei g iudicijs h erit dicendū. sed ex parte rei locū habebit i pactum: k quia solent & ea pacta, quæ postea interponuntur, parere exceptiones. †

Dictum est suprà de pactis incontinenti vel ex interuallo appositis extra naturam contractus, hic loquitur de iis, quæ apponuntur circa substātialia contractus. Et breuiter hoc intēdit. Pacta circa substantialia cōtractus apposita re integra ex interuallo valent, ex quo ad actionem siue in totū siue in partem, siue cum vno, siue cum pluribus contrahitur. hoc dicit. Et diuisio apparet ex glo. posita super verbo, alias agitur illud.

Adeò l aūt [in] bonę fidei iudicijs † pactiones post ea factæ, q̄ ex eodē m sunt cōtractu, insunt: vt constet in emptione, cęterisq; bonę fidei iudicijs re nōdum secuta, n posse abiri ab emptione. o Si igitur in totum potest: cur nō & pars eius pactione mutari potest? Et hęc ita Pomponius libro sexto ad edictū scribit. Quod cùm est, etiā ex parte p agētis pactio locum habet, vt ad actionem proficiat nōdum re secuta, eadem ratione. q Nam si potest tota res tolli, cur nō & reformari: vt quodāmodo quasi renouatus contractus videatur? quod non insubtiliter r dici potest. Vnde illud s æquè non reprobo, quod Pompo. libris lectionū † probat, posse in partem † recedi pacto ab emptione, quasi repetita partis † emptione. * Sed [&] cùm duo heredes emptori extiterint, † si venditor † cum altero pactus est, vt ab emptione recederetur: ait Iulianus valere pactionem, & dissolui pro parte emptionē: quoniam & ex alio contractu t paciscēdo alter ex hæredibus adquirere sibi exceptionem potuisset † vtrunq; itaq; placet, & quod Iulianus, u & quod Pompo. [ait.]

m Ex eodem. Id est, de substantia.

n Nondum secuta. Neq. portio data, neq; re tradita: vt instit. quib. mod. to. obli. §. fin.

o Ab emptione. Scilicet in totum.

p Ex parte. Quando ad eius commodum fit.

q Eadem ratione. Scilicet quæ est in toto quo ad totum: vt s. proxi. respon. erit hic in pen quo ad partem, vt subijcit. & facit s. si quis cau. l. sed & si §. fi. in gloss. nam & infra. de in litem iuran. l. videamus. §. pe. & infra, de vsu. l. qui scit in princ. Arg. cōtra infra, de testa. l. hæredes palam. §. j. & infra, de inoff. test. l. Papinian'. §. sed nec impuberis. & facit j. de adi. le. l. legata. §. fi.

r Nō insubtiliter. sed subtiliter. sic infra, de hæredib. instit. l. j. §. sic. u &.

s Vnde illud. hæc litera idē repetere videt multoties sed non facit. nā prius dixit quando in totum receditur. secundo quādo diminutum fuit pretiū tātum vel auctum. hic autem quando res fuit tantū aucta vel diminuta. Sed quidā dicunt quod superius respōsum loquitur quādo res & pretium fuerunt diminuta vel aucta: hic in pretio tantum, alij econtra & in his casib' videtur renouatus totus contractus: vt supra proxi. & videtur repeti pactum: vt infra, proxi. sed si cum vno de hæredib. emptoris fiat pactum, non renouatur totus. vt hic dicit aduersando, sed cum, &c. & de vi huius pacti substantialis dices in distinctione pactorum infra statim.

t Quoniam & ex alio cōtractu. Scilicet quocunq; vt mutui. & sic not. quod non. valet in pluribus. l. renouatio contractus, valet in vno: vt infra, de legatis, primo. l. legatarius. j. respon. arg. contra. J. de cond. inde. l. Iulianus. in fi. & infra, si cer. petatur. singulatim. j. respon. ADDITIO Dic quod ibi ex pluralitate personarum non variatur ratio. Bar. & Alex.

u Iulianus. Scilicet modo & quod Pomponius s. proxi. respon. sed Iu. dixit vtrunq; idem, & quod pro parte emptio contrahatur: & quod pro parte dissoluatur. sed primū videt verius, quia ergo de diuersis

generibus

Var. legit Pactiones.

† Libr. 3. actionum.

† P.F. in parte.

† Alias, pactis.

* Pacto emptione vel pacto conuētione Duar. hic.

† P.F. extiterunt.

† Cum sit venditor.

† P.F. adquirere sibi potuis exceptionem.

generibus pactorum dictum est superioribus §§. idem distinguo pactorum quædam sunt de substantia contractus: vt de augendo, &c. quæ dic vt dixi infra, de contrahen. empt. l. pacta. in glo. noua emptio. [...] randæ. in cuius fraudem fit, quando grauior imponitur opera, vt infra. de ope. lib. l. ij.

Pacta seruanda sunt: nisi rationabilis causa à iure statuta suadeat non obseruari. Alexan. de Imol.

Prætor † ait, a *Pacta conuenta,* b *quæ neq; dolo malo,* c *neq; aduersus leges,* d *plebiscita,* e *senatusconsulta,* f *edicta,* g *[decreta] principum* h *neque quo fraus cui eorum* † *fiat, facta erunt, seruabo.* *

Pactum de non petendo aliquando est in rem, aliquando in personam. Et si dubitatur, intelligitur esse in rem, licet persona pacto comprehensa sit: & pactum dolo initum non seruatur qui dolus committitur pluribus modis hic in textu expressis. Bar.

Pactorum quædam in rem sunt, quædam in personam. In rem sunt, quoties generaliter paciscor, ne rem petam. In personam [sunt,] quoties ne à persona, id est, ne a Lucio Titio petam. Verum autem in rem, an in personam pactum factū sit, † non minus † i ex verbis, quàm ex mente conuenientium æstimādum est. Plerunque enim (vt & Pædius ait) persona pacto k inseritur, non vt personale l pactum fiat: sed vt demonstretur, cum quo pactum factum est. *Dolo malo,* ait prætor, m pactū se non seruaturum. Dolus malus fit calliditate n & fallacia: & (vt ait Pædius) dolo malo pactū fit: quoties o circumscribendi alterius causa aliud agit, & aliud agi † simulatur.

De pacto inito per fraudem: edictum prætoris non facit expressam mentionem sed solum de inito per dolum: nec erat necesse facere mentionem de fraude: quia fraus est species doli, et inest dolo, prout species inest generi: & ad remotionem generis sequitur remotio omnis suæ speciei. vnde cùm in edicto prætoris cautum sit non esse seruandū pactum dolo initum: per consequens etiam nec fraude initum. Item omne pactum fraudulenter extortum vel est iniquū, vel superfluum, Iniquum, quando extorquetur quod extorqueri nō debebat. superfluū, quando extorquetur id quod extorqueri non erat necesse. Alex. de Imo.

Sed si fraudandi p causa pactū factum dicatur, nihil prætor † edicit: sed eleganter Labeo ait,

a Prætor ait. Superius dictum est pacta quædam ad excipiendum, quædam ad agendū valere. de quibus autem pactis intelligat prætor, determinat secundū. M.

b Conuenta. Scilicet seruabo: quod est infra, id est, seruari faciam. sic infra, de his qui not. infa. l. furti. §. mādati, seruabo dico ea, quæ neque, &c.

c Dolo malo. Ex parte eius qui desiderat pacta seruari, nam, etsi dolo initus, fit contractus: qui dolū adhibuit: inuito altero nō recedit a cōtractu: vt C. de transa. l. transactiōe ficta & C. de seru. pig. dat. l. si creditoribus. & C. de reuoc. in. do. leg. cum proficeatis. & C. de reuo. alr. quæ in frau. cred. l. filius. & hoc membrū exponetur infra. §. do lo malo.

d Aduersus leges. hoc capitulo & sequentibus sunt necessaria duo exempla. Vnum, quando contra, aliud quando in fraudem propter illud verbum, neque quo fraus, &c. Dic ergo aduersus legē: vt in l. Iulia. fundi dotalis, vt infra. qui. all. licet in prin. in cuius fraudē fieret posset in prædio quasi dotali: vt infra, de fund. dota. l. fundus dotali seruo. & caue. quia nō fuit. hæc lex Iulia. a Iulio Cæsare inducta: sed a Iulio Paulo iurisconsulto: alias sufecisset quod dicit infra. edictū principis.

e Plebiscita. Veluti ne præses paciscatur vltra esculentum & poculentum: vt s. de off. præsi. l. plebiscito. in cuius fraudem fieret, si traheretur ad munerum qualitatem vel quantitatem: vt suprà de offi. proconsul. l. solent. §. fin. item potest poni exemplū vt non agam de damno dando, quod non valet: vt infra, eod. l. si vnus. §. pacta quæ turpem, &c.

f Senatusconsulta. Scilicet quod vetat in pecunia ludere, nisi in casibus: vt infra, de alea l. solent. §. senatus. & l. quibus. vel pone senatusc. Vell. & Macedo. in cuius fraudem etiam fieri potest: vt infra, ad Vell. quamuis. § si cum essem. & infra, ad Maced. l. si filius. §. is autem, &c.

g Edicta. Scilicet prætorū: vt habes exemplum infra. ea. l. §. si paciscar ibi. si paciscar, ne operis. & infra. e. l. si vnus. § illud. & infra. quarū re. act. nō da. l. j. §. quæ onerandæ.

h Decreta principū. Vt C. ne li. poten. l. j. in cuius fraudem fit, si procuratorio nomine se agere fingat in re sua, cum commodum ad eū spectet: vt C. man. l. per diuersas.

i Non minus. Lege recte, & dic non minus, id est, magis. sic C. de iur. & fac. ign. l. non idcirco. magis enim per verba, quā ex mente colligitur: cū nullus alterius sciat secreta, nisi ille exprimat verbis. vt infra. de sup. le. l. Labeo. in fin. vel cōuerte, id est, nō minus ex mente, quā ex verbis. sic & inst. ad l. Aquil. §. ij. & infra. de re. di. l. riparum. & sic est figura hysteron proteron. i. ordo conuersus.

k Pacto. In scriptis facto, vel etiā non. Accur.

l Vt personale. sed vt generale: vt infra, e. l. tale. in prin. & infra, de pig. ac. l. si necessarias. §. pe. & infra, de proba. l. si pactum. Et no. arg. ex eo quod fieri solet. sic infra. e. l. Labeo. Item no. pactum personale dici duobus modis. Primo, quod ad vnam personā tm porrigitur, nō vltra. & ita infra e. t. idē. §. personale. Secūdo, ideo quia cū persona extinguitur: sed ea viuente ad plures cōpetit. & de hoc sūt quatuor exempla: cum venditore: cū donatore: cum filio seruove, quorū pactum proficit emptori, donatario; patri, & dño: sed viuentibus paciscētibus: vt infra. eo. l. & hæred. in prin. & l. si tibi. §. pactū conuentū. In rem aūt potest dici ex persona actoris & rei: vel actoris tantū: vel rei tm, vel vtriusq;: vt infra. e. l. q in futurū. §. si ex altera.

m Ait prætor. Scilicet tacite. sic s. tit. j. l. si quis ex argentarijs. §. phibet. & est ideo: quia sibi audit demū.

n Calliditate. Calliditas est in tacendo: vt infra, de act. emp. l. j. §. si. sed fallacia est in mentiendo: vt infra, de furtis. l. falsus. §. si quis Accur.

o Quoties. Hæc definitio Pedij cōsonat definitioni Seruij: ideoq; probatur per Labeonem: vt infra, de dolo. l. j. §. j. secundum quosdam. sed Ioan. dicit. quod ibi largius pro omni calliditate dolus accipitur: hic autem pro ea ponitur tantum, quæ fit in simulatione.

p Sed si fraudandi. Nihil prætor edicit, scilicet expresse habita mētione fraudis: sed tacite edicit. Cum enim dicit nec dolo malo: videtur & hic notare f. de fraude: sed tñ neglectum videtur, cum ea, quæ, &c. vt infra,

† Hæc pertinet quæ de Agesilao notat Plutarchus in apophthegmatis Laconicis.

† Cuique eorum.

* Romæ quondam ex pactis conuentis nulla dabat actio, sed exceptio: promittit igitur prætor se effecturum, vt pacta suam vim, qualis videlicet ante fuit, obtineant nō vt maioris sint auctoritatis, quam prius. Bart. falsus est se hunc locū non intelligere. Dua. in ti. de pactis.

† F. F. est.

† Non minus. vt sit Græca locutio ὁμαλῶς pro non tam.

† Adde ad istā glo. in c. nō licet. 22. q. fina. quæ vult quod talia xenia non debent excedere l annos c. aureos.

† Atque agi.

Pactū personale duplex.

† F. F. edicit.

Calliditas & fallacia in differunt.

hoc aut iniquum [a] eſſe, aut ſuperuacuũ. Iniquũ, ſi quod ſemel remiſit cre ditor debitori ſuo bona fide iterum hoc conetur deſtruere. [b] Superuacuum ſi [ipſe] deceptus hoc fecerit. ineſt enim [c] dolo & fraus. †

Siue dolus cõmittatur ab initio in cõtractu ſiue ex poſt facto, parit exceptionem doli. Alex.

Siue † igitur [d] ab initio dolo malo pactum factum eſt, ſiue poſt pactũ dolo malo aliquid factũ eſt: nocebit exceptio [e] propter hæc verba edicti, *Neque fiat.* † [f]

Si *precedit interrogatio, & ſequatur reſponſio: præſumitur ſtipulatio, niſi probetur contrarium. Bart.*

Quod fere nouiſsima [g] parte pactorum [h] ita ſolet inſeri, *Rogauit Titius: ſpopondit Manius*, hæc verba non tantũ pactionis loco accipiũtur, ſed etiam ſtipulationis: [i] ideoq; ex ſtipulatu [k] naſcitur actio, niſi ſpecialiter contrarium approbetur, † [l] quòd non animo ſtipulantium hoc factum eſt, ſed tantùm paciſcentium.

Pactum per quod tollitur ius priuati, ſibi publica authoritate conceſſum valet: ſecus ſi tolleretur ius publicum: quia tunc non valet etiam ſi fuerit iuramento vel ſtipulatione firmatum. Bar.

Si paciſcar, ne indicati [m] vel incenſarũ [n] ædium agat: hoc pactũ valet. Si paciſcar, ne operis noui nunciationẽ [o] exequar: quidã putãt nõ valere pactionẽ, quaſi in ea re prętoris imperiũ [p]

vt infra, de iniur. l. item apud Labeonem. §. hoc edictum. ſecundum hoc dolus eſt genus, & ineſt fraus ei vt ſpecies generi: vt fraus tunc tantũ dicatur, cum mei cõmodi cauſa: ſed dolus dicatur etiam ſine meo commodo: & erit bona argumentatio de toto ad partem negando, hoc modo: nõ ſeruabit prætor pacta dolo inita: ergo nec fraude. ſed non valet affirmando. Alij dicunt fraude, id eſt re ipſa ſine cõſilio. dolo, quando re & cõſilio. ſed contra vt infra, de reg. iur. l. fraudis. ſed nõ obſtat, quia duplex eſt fraus. vna re & conſilio: & de hac loquitur d. l. fraudis. alia re tm̃, quam ſaepe quandoque gratia iuris mei cõſeruandi vel habendi. vt infra, de verb. obli. l. ſi quis cũ aliter in fin. cuius exẽplum erit C. de reſcin. ven. l. ij. & ſic bene ſequitur: ineſt dolo & fraus, vt dicitur ineſſe genus ſuę ſpeciei: q̃a fraus poteſt eſſe dolus: & poteſt nõ eſſe. Tertij dicunt hic loqui de fraude expreſſa, vt de metu & vi, de qua prętor non dicit, ſed de ſimulata tantum. & ſecundum hãc ſimiliter ineſt dolo fraus vt genus ſpeciei, & ſic non erit dolus, vbi eſt vis & metus. quod eſt verum per hanc l. ſecus per aliam: vt infra, de dolo. l. j. §. j. cum omnis machinatio & fallacia & ſimilia faciant dolum. Vel dic quarto, quod ſunt nomina per omnia paria, & vnũ in altero ineſſe, & econtra & ſecundum has quatuor expoſitiones hic verſi. Ineſt enim, &c. non ad proxim. ſed ad ſupra dicta refertur, diuerſimode ad excuſationem: quare prætor de fraude non dixit. Vel poteſt referri ad dictũ prox. ſcilicet ita bene dico eſſe ſuperuacuũ: cum enim in primo pacto fuerat dolus, & per cõſequẽs fuerat fraus: quia fraus eſt ſpẽs: ſi ergo excipiatur de pacto illo, & poſſit de dolo & fraude replicari: ſuperfluũ q̃ lĩẽ ẽ pl' de cętero tractare de pacto de petẽdo.

[a] Aut iniquũ. Si enim pacto expugnare quod alias efficax eſt, inique facio. ſi autem ius tuum inefficax eſt, ſuperuacuè facio, ſecundũ Io. cum ergo iniquum eſt vel ſuperuacuum, non datur actio: vt infra, man. l. j. §. ſ. & infra, de procu. l. licet. §. ea. Arg. cõtra infra, de neg. geſt. l. ſi pupilli §. item ſi procurator. in fin. & infra, eod. l. impoſſibile. & C. de iur. dot. l. ij. & de rei vxo. act. in prin. §. j.

[b] Deſtruere. Scilicet per fraudem.

[c] Enim. Pro quia. Accur.

[d] Siue igitur. Et fit dolus in initio pacti, quando dolo quis inducitur ad paciſcendum: vt C. de tranſac. l. ſub prætextu inſtrumenti. §. & infra, de dolo. l. & eleganter. §. j. poſt pactum fit, quando in pacto conuenta non ſeruantur, vt C. de pac. l. cum proponas. & C. de tranſac. l. ſiue apud acta. & infra, de excep. do. l. palam. § item quæritur ſi quis.

[e] Exceptio. Dolo. & large ſumitur pro actione, exceptione, & replicatione.

[f] Neque fiat. Sed vbi ſunt hæc? Reſpon. non habemus ea ſed æquipollentia: vt ſupra, eo. §. prætor ait. & facit ad iſtum. §. infra, de pet. hęre. l. ſed & ſi. §. ſi quod ab initio. & infra, quod met. cau. l. j. & l. ſi mulier. §. quod ait. & ſ. de cõdi. ſine cau. l. j. §. ſiue autem.

[g] Quod ferè nouiſſima. Id eſt, vltima. nã in fine ſubſcribũtur teſtes: vt in auth. de fid. inſtro. §. ſed ſi inſtrumenta. in prin. co. v. antea anni domini, & poſtea narratio cõtractus: vt in auth. vt præpono. impe. in prin. co. v. circa fi. ergo ſtipulatio ponit, vt hic. & quod dicit pactorum, dic id eſt, inſtrumentorum, in quibus continẽtur pacta: & ſic ponitur contentum pro continente. & dic rogauit, id eſt, interrogauit: vt ſuprà de adop. l. ij. §. j. Acc.

[h] Pactorũ. Id eſt, inſtrumẽtorum in quibus pacta continentur.

[i] Stipulationis. licet re vera ſtipulati non ſint ſecundum Io. quod H. non placet.

[k] Ex ſtipulatu ſi eſt incertum ibi deductum. ſi autem certum, certi condictione agitur, vt inſtitu. de verbor. oblig. in princ.

[l] Contrarium approbetur. Sed qui contrarium dicit, nonne dicit, quod inſtrumentũ eſt falſum? nam inſtrumentum dicit, rogauit. fuit ergo ibi interrogatio & reſponſio: ergo ſtipulatio. Reſpon. non ſequitur. quid enim ſi ex interuallo? Reſpon. non eſt ſtipulatio. vt infra, de verb. obli. l. j. §. j. vel inter abſentes: vt inſti. de inutil. ſtipu. §. item verborum. nõ ergo falſum dicit ideo inſtrumentum. Item nunquid fiet hæc probatio per ſcripturam tantum aliam, contra hanc ſcripturam? videtur quod ſic: vt C. de non num. pecu. l. generaliter. ſed illa lex loquitur circa ſubſtantiam ſiue cauſam obligandi: hæc autem circa ſolennitatem obligandi. ideoq; etiam per teſtes in contrarium recipiam probationes, vt C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. optimam. in fin.

[m] Si paciſcar, ne indicati. Sed tranſactio ſuper indicato non valet, niſi ſententia in dubium reuocetur: vt infra, de tranſac. l. poſt rem.

[n] Vel incenſarum. Scilicet, iam. alias ſecus: vt ſuprà eod. l. ſi vnus. §. pacta quæ turpem.

[o] Nunciationem. Quæ fit tribus modis. per Prætorem. Item per iactum lapilli. & his duobus modis retinemus poſſeſſionem ſi habemus, & per ſimplicem nunciationem: & hoc caſu perdimus poſſeſſionem: vt infra, de operis noui nunc. l. de pupillo, §. meminiſſe.

[p] Imperium. Quia prætor ad ſuam curã adeo reuocat nunciationem: vt etiam iuſte ædificatum faciat deſtrui: vt infra, de oper. noui nun. l. prætor. ideo non videbatur poſſe tranſigi ſine eo.

Dolo ineſt fraus. Fraus duplex eſt.

† Fraus à dolo quid differat pulchrè Alci. in l. aliud eſt fraus, in prio. ff. de verb. ſign.

† F. F. Siue autem.

† Ne quid fiat.

† Probetur.

† F. F. Ne pro indicati. quam lectionem tuetur Cuiacius hic.

† Al. pro indicato vel incenſis ædibus.

a Non liceat. sic n. nuntiatio & de re priuata: & publica, vt infra de ope. no. nun. l. j. §, nũtiatio & l. de pupillo. §. sexus. primo casu tenet remissio, ut hic & j. de oper. noui nun. l. j. §. inde quæritur. secundo non. Sed an idem qui remisit nunt. de ope. pub. aget postea? Respõ. quidam q nõ: vt infra de adulte. l. si maritus. §. si negauerit. & C. ad Turpilia. l. quamuis sed Ioan. eundem admittit. vt j. de sepul. vio. l. iij. §. antepe. alias non esset differentia inter publicum & priuatum: vt infra. eod. l. si vnus, § item ne. nec ob. d. l. de adul. quia ibi erat iam lis ab alio contest. vel speciale in adulterio. Itẽ nec illa ad Turpil, quia de tali crimine ibi intelligitur, de quo poterat trãsigi, vel dic vt ibi, no. Itẽ quid si partim de publico, partim de priuato cõmodo agitur? Respond. pro priuato tenet remissio, & pactio: pro publico non, vt infra de ,p-cur. l. licet, in prin. & l. non cogendũ, §. qui ita.

uersetur. Labeo autem distinguit, vt si ex re familiari operis noui nunciatio sit facta: liceat pacisci. si de re publica: nõ liceat. a Quæ distinctio vera est. Et in cęteris igitur omnib. ad edictũ, o Prætoris pertinentibus, quæ non ad publicam lęsionem, sed ad rem familiarem respiciũt, pacisci licet. Nam & de furto c pacisci lex permittit. Sed & si quis paciscatur, ne depositi d agat secundum Pomponiũ valet pactum. Item si quis pactus sit, vt ex causa depositi omne periculum præstet: e Pomponius ait; pactionem f valere nec quasi g contra iuris formam factam, non esse seruandam. Et generaliter quoties pactum à iure communi remotũ est. h seruari hoc non oportet, i nec legatum i nec iusiurandum de hoc k adactum ne quis agat, seruandum. Marcellus libro secundo Digestorum scribit. † Etsi stipulatio l sit interposita m de his, pro quibus pacisci nõ licet: n seruãda non est, sed omni modo rescindenda. †

Expeditus iuriscõ de literali expositione edicti, nũc venit ad tractandum quasdã varias & diuersas quæstiones circa materiam istam, & breuiter hoc in tradit. Pactum factũ ei qui est vel futurus est hæres statu non mutato valet quo ad pacti exceptionem, sed statu mutato valebit quo ad exceptionem doli, vel vtilis pacti. Bar.

Si ante aditam hæreditatem paciscatur quis o cum creditoribus, p vt minus soluatur: pactum valiturũ est. q sed si seruus sit, qui paciscatur, † prius, quàm libertatem & hæreditatem adipiscatur (quia sub conditione r scriptus fuerat hæres) non profuturum pactum. Vindius scribit.

Hodie in iis quæ sunt communia plurib. vt singulis: quod fit a maiori parte, prœiudicat aliis fauore liberationis. Bar.

Marcellus † autem lib. xviij. Digesto. VII.

ET suum heredem, s & seruũ necessariũ purè scriptos, paciscẽtes prius, quàm se[se] immi

† Int.
† P. P. nec legari, nec iusiurandum. &c.
Hinc q̃ritur, an act. prohibit. iuramẽto firmari possit. quod ex hoc loco non admitti probatur. tñ diuers. vĩ de iure Can. c. quãuis, de pactis. l. sexto pro quo vide Bart. in l. Seius, & Agerius. Ad l. Falc. A. Pers. reliqui ita legũt nec legat cum nec iusiurã dũ de hoc ad actũ, ne quis agat, seruandũ, Marcellus li. 2. Dig. scribit. quam lectionẽ probat & Oua. li. 1. ob seru. c. 24.

b Ad edictũ. quo aliquid prohibetur vel præcipitur. & no. q in genere dicit, scilicet, quodlibet edictum. & accipe exemplum ex inferioribus, scilicet furto & deposito & similibus.

c Nam & de furto. scilicet iam facto. nam de futuro non: cum tali pacto homines ad furandum inuitẽtur, Vt infra, de pac. do. l. conuenire.

d Ne depositi. dic ratione præteriti doli. vel culpæ, vt concordet præcedentibus, vel dic etiam rõne futuri, & sic etiam dolus remittitur tacite, vt infra eod. l. si vnus. §. illud. Accur.

e Omne periculum præstet. i. periculum adueniẽs per omnem culpam, non vt de casu fortuito teneat.

f Pactionem. valet generaliter suscipere periculũ, vt hic. sed contra. s. si quis can. l. sed & si §. quæsitũ, sed dic tres esse in hoc sententias, vt ibi diximus.

g Nec quasi. No. duæ negationes faciunt affirmationem vnam, vt infra de verb. sign. l. duobus.

h Remotum est, id est, contrarium iuri communi vel dic aliter, id est, remotũ est a iure communi singulorum priuatorũ, id est, quod spectat singulariter & specialiter ad singulos, secundario tamen ptinet, ad rem publicam, vt institu. de ijs qui sunt sui vel al. iu. §. expedit enim, &c.

i Legatum. vt si lego campum Martium, vel columnas domus, vel vestes dicat secum funerari: vt j. de lega. j. l. apud Iulianum. §. fin. & l. cætera. & s. seruo alieno. §. si.

k De hoc. s. pacto inito contra ius cõe vel publicum vt C. de nup. auth. quod eis arg. infra de lega. j. l. si quis inquilinos §. vlti. & facit C. de institu. & substitu. l. reprehendenda.

l Et si stipulatio, alias lex incipit hic alias non.

m Interposita. vt sup principali: vel super pœna.

n Non licet. Id est, non est licitum alioqui contra: ve vbi quis alteri stipulatur. fit. n. stipulatio quandoq; secundum legem, & tunc valet principalis & pœnalis, si fuerit interposita. quandoque contra legem, & tunc neutra, vt hic, & infra, de verb. obl. l. stipulatio hoc modo. & C. de legi. le. non dubium, quandoq; præter legem, & tunc valet pœna, vt infra de verbor. obli. l. stipulatio ista. § alteri, secundum lo.

o Quis. futurus hæres, post mortẽ tamen, alias doli exceptio datur, vt infra eo. l. proxi. §. idem probat & si filius.

p Creditoribus. hæreditarijs. Acc.

q Valiturum est, licet in rem. non dum suam factam.

r Quia sub conditione. secus si pure, vt infra, pœnæ respons. & est ratio, quia tunc statim mortuo testatore etiam inuitus, & ignorans esset liber, vt instit. de hæ. qua. & dif. in pr. & infra si certum peta. l. eius qui in fin.

† An & quã pacta, & promissa non seruare liceat, pulchre Cic. li. iij. officio.

Stipulatio tripliciter fieri põt.

† paciscatur. P. F.

† In scriptis exemplatib. §. est. vt & l. P. F.

ET suum. CASVS si filiũ institrũ vel seruũ pure, si paciscar cũ creditorib valet pactum. Idem in extraneo. Cũ plures essent creditores in hæreditate. quorundam mandato hæreditatem adiui. si alij qui nõ mãdauerũt, me inquietãt, habeo actionẽ mãdati cõtra illum q mãdauit. Hodie. Dictu est s. proxi. l. verum pacta hæredibus proficiãt hic aũt vult dicere an talia pacta noceant alijs creditoribus. Et q-dẽ si oẽs consentiunt, oĩbus nocent. si vero dissentiunt iudex sequetur voluntatem maioris partis creditorũ. Etenim maior pars creditorũ nõ est attẽdẽda ex numero personarũ, sed pro ratione debiti. Vt si duobus creditoribus quingenta debeanẽ, trib9 alijs ducenta tantum, dun maiorem partem creditorum constituant, non tres, quibus minus debetur.

s Et suum hæredem, alias incipit lex, & alias non.

Man-

sceant, putat rectè pacisci: qđ [&] verú est. Idē & in extraneo hærede: qui si mādato [l] creditorum [a] adierit: etiā mādati [b] putat eú habere actionem. Sed si quis, vt supra retulimus, [c] i seruitute pactus est: negat [d] Marcelius: qm̄ nō solet ei proficere, si qd in seruitute egit, post libertatem. quod in pacti exceptione admittendum est. [e] Sed an vel doli ei prosit exceptio, quæritur. Marcellus in similibus speciebus, licet antea dubitauit, tñ admittit: [f] vt puta filiusfamilias hæres institutus, [f] pactus est cū creditoribus. & emācipatus adijt hæreditaté. [g] & dicit doli eū vti [h] exceptione posse. Idē probat, & si filius viuo patre cum creditorib⁹ paternis pactus sit. Nam & huic doli exceptionem profuturam. imò & in seruo doli exceptio nō est respuenda. [i] Hodie tamē ita demū pactio hmōi [k] creditoribus [l] obest, si cōuenerint in vnú, & communi cōsensu declarauerint quota parte [m] debiti cōtēti sint. Si verò dissentiāt: tūc Prætoris partes [n] necessariæ sunt, q decreto suo sequeť maioris [†] partis voluntaté.

Maior pars intelligitur pro cumulo debiti, non pro cumulo personarum, nisi quando in cumulo debiti est æqualitas. Bar.

Papinianus libr. decimo Responsorum. VIII.

MAioré esse partem pro modo debiti, nō pro numero [o] personarum, placuit. Quòd si æquales sint in cumulo debiti: tunc plurium creditorum numerus præferēdus est. In numero aūt pari creditorú, authoritatem eius sequitur prętor, q dignitate [p] inter eos præcellit. Sinautem omnia vndiq; in vnam æqualitatem concurrāt: humanior [q] est sñia à prętore eligenda, hoc. n. ex diui Marci rescripto colligi potest.

Prætendentes vnum debitū vel plura debita, si competant vni, semper loco vnius habentur. Barto.

Pauli. li. lxij. ad edi. IX.

[a] SI plures sint, q[vnā &] eandem habent

---

[a] Mandato creditorum. quorundam.

[b] Etiam mandati. si forte inquietetur ab alijs, qui non mandauerūt. & hoc si nō omnes vt dixi, vel nō maior pars mandauit. tunc enim sufficeret exceptio [d] sed si dolo vnius adeo hæreditatem cum eo q sol⁹ est, ago de dolo: vt infra de dolo. l. fin. & facit ad istam §. infra mand. l. si vt hæreditatem.

[c] Retulimus. vt s. §. sed si seruus.

[d] Negat. s. el prodesse exceptioné.

[e] Admittendum est. scilicet ut ei nō prosit.

[f] Institutus. ab aliquo extraneo.

[g] Hæreditatem. alienā, non patris.

[h] Vti exceptione. eadem potest dici vtilis pacti.

[i] Nō est respuenda duobus casibus valet seruo etiā in libertate. quod fecit in seruitute. vnus, vt hic: alius vt infra de except. rei vendit. l. j. §. si seruus. alias nō: vt infra de reg. iur. l. qđ quis. quę est cōtra. Item filiosfamilias quare non datur directa pacti exceptio? Respondeo: quia alius homo esse nunc videtur. sic & alias vtilis actio datur vel in factū de æquitate: filiosfamilias postea sui iuris facto datur eadem ratione: vt infra. de hære. instit. l. quidam. in fin. & infra mãda. l. si vero non re §. sed si filiusfamil. non autem directa: vt infra, de verborum obligatio. leg. si filiusfamil. Sed videtur vtroque casu directa quæri: quia hæreditati acquiritur directa, & per consequens hæredi futuro ipsi filio vel seruo. vt infra, de stipula. ser. leg. si seruus. Respon. illud obtinet, cum hæreditati fuit pactum: hic autem sibi voluit per pactum acquiri. Item not. similitudinem inter filium & seruum: quia vterque fuit alterius conditionis tempore pacti, & alterius tempore aditionis.

[k] Pactio huiusmodi. scilicet, de remittenda parte debiti hæredi.

[l] Creditoribus. s. omnibus. sed si non omnes consentiant: eis tantum qui consentiunt, nocet.

[m] Quota parte habet locum dictū huius legis, & sequentium secundum Io. & secundum omnes, quando omnes vel maior pars cōsentiunt in remittēdo: sed est discordia quātum quilibet remittat. Sed quid si quidam sunt, qui nolunt aliquid remittere? Dicūt quidam non habere locum has leges: vt innuit hæc litera, quota, &c. Sed contrarium potest dici quia eadē est ratio. Sed quæ est hæc æquitas siue rō, quod alij adstringuntur pactis aliorum stare? Resp. quia pro eorum vtilitate fieri videtur cum talia tūc fiūt. quādo debitor non est soluendo. Nec enim alias est verisimile, quod illi iactarent, vel effunderent pecunias suas: vt infra, de probatio. l. cum de indebito. §. j. Item non haberet defunctus hæredem. Itē non haberent creditores quem conuenirent. Item no. hic quod omnes facere vidētur, quod facit maior pars, vt infra, ad municip. l. quod maior. & de regulis iur. le. aliud §. j. & infra, de bo. autho. indi. poss. l. fin. in princi. & infra de cur. bo. dan. l. 2. in prin. & infra de admi. tut. l. 3. §. pen. & insti. de satis. tut. §. a. in fin. & īfra deposi. l. si plures. & infra de rest. l. ob. carmen. §. fi. & in authē. de alie. & emphy. §. emphyteusi. in fi. coll. 9. qñq; etiam duæ partes necessariæ sunt, vt infra q cuiusq; vni. l. nulli. & infra de decre. ab or. fa. leg. 3. & C. de decur. l. nominationum. Accur.

[n] Partea. vel per se: vel per iudices suos.

[o] MAiorem. Nō pro numero sic & infra de priuil. credi. l. j. & dic pro modo, id est, quantitate.

[p] Dignitate. id est, meliori statu, siue opinione: vt hic, & infra de vsufruc. l. sed & si quis. §. j. non tantum honore publico. & facit infra de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. & infra de fide instr. l. fi. & infra de iudi. l. si longius. in fin. & infra de resti. l. ob carnem.

[q] Humanior. scilicet. quæ melior sit debitori: vt argu. C. qui bo. ced. pos. l. fin.

SI plures CASVS. Dictū est supra quod maior est pars creditoris pro modo debiti. hic autem dicit qualiter: & verum plures vnius loco accipiantur. & dicit quod si duo sunt argentarij vel rei stipulandi, habētur loco vnius. Item dicit, q si pupillus sit creditor alicuius: qui pupillus habeat tutores plures: isti tutores sunt loco vnius. Idē est contra, quando plures pupilli creditores sint alicuius, qui in eodem debito vnum tutorem habent. nam loco vnius habetur tutor, & est ratio in littera. Itē dicit quod si quis

---

[i] Etiā actio mandari pōt competere, secundū Alex.

[†] mādatu P. F.

[†] P. F. ad. misit.

[†] Ex isto tex. colligit qđ numerus personarum præualet dignitati. facit l. fin. C de bon. autho. iu. pos. quod verū intellige quando de cōmodo bursali tractatur. secus si de fide vel probatione veritatis secūdū Ia. hic quē videas. Facere videntur: oēs, quod facit maior pars.

[s] Videnda sunt, q adnotauimus ad L. j. De senat. Duac.

actionem: vnius loco habentur: vt puta si plures sint rei stipulãdi, vel plures argentarij, quorũ nomina simul facta sunt:[a] vnius loco numerabuntur: quia vnum debitum est.[b] Et cùm tutores pupilli creditoris plures cõueniũt,† vnius loco numerãtur: quia vnius[c] pupilli noĩe cõueniũt.† Nec non & vnus tutor, plurium pupillorum nomine vnum debitũ prætendentium, si conuenerit,[d] placuit vnius loco esse. Nã difficile est,[e] vt vnus homo duorũ vicẽ sustineat. Nam nec is,[f] q plures actiones[g] habet, aduersus eum,[h] qui vnã habet, plurium personarum loco accipitur. Cumulum debiti & ad plures summas referemus, si [vni] fortè minutę† summę centũ aureorum debeãtur, alij verò vna summa aureorum quinquaginta. Nam in hunc casum spectabim⁹ summas plures: quia illæ excedũt in vnam summam coadunatæ.[i] summæ autem applicare debemus etiã vsuras.[k]

Pactum maioris partis creditorum præsentium nocet absentibus & priuilegiatis, hypothecam tamen non habentibus. Bar.

Vlpianus lib. iiij. ad edictum. X.

Rescriptum[l] autẽ diui Marci sic loquitur, quasi oẽs creditores debeant[m] cõuenire.[n] Quid ergo[o] si qdã [eorũ] absentes sint? nũquid exemplũ præsentium absentes sequi debeant? Sed an & priuilegiarijs absentib⁹ hæc pactio noceat, elegãter tractatur: si modò valet pactio & cõtra absentes. Et repeto†[p] ante formã à diuo Marco datam diuum Pium rescripsisse, fiscum quoque in ijs casibus, in qbus hypothecas[q] nõ habet, & cęteros priuilegiarios[r] exẽplum creditorum[f] sequi oportere. Hæc enim

quis est creditor qui habeat plures actiones, quod ille habetur loco vnius, nõ plurium. Item dicit, pone debebat mihi Titius ex vna parte decem, & ex alia duodecim, & ex alia viginti, nunquid coaceruabuntur omnes istæ summæ meæ, vt sic tibi præiectat? Et respond. quod sic: & potest in summa vsura computari.

[a] Facta sunt idest scripta.

[b] Vnum debitum est, quãtum ad vnã solutionem vel exactionẽ vt infra de duobus reis. l. 3. §. fin. sed etiam plura dici possunt ꝓpter multas partes, siue propter multos creditores: vt infra de condi. & demonst. l. hæc scriptura. & ff. de duobus reis. l. eandem. §. fin.

[c] Quia vnius. Subaudi, debiti: alias esset mala ratio: vt statim probari potest.

[d] Si conuenerit. s. vt quota parte debiti sit contentus.

[e] Nã difficile est id est impossibile hoc casu. & nota vnũ non posse subire vicem duorum: vt hic, & C. de assesso. l. fi. in prin. & C. de postu. l. quisquis. econtra nota vnum plurium vicẽ subire: vt supra de adoptio. l. si consul.[a] & supra de senato. l. emancipatum. §. fin. & C. ad leg. Corne. de fal. l. si quis decurio. & infra de stipu. ser. l. j. §. communis. & infra, de test. leg. Domitius. & infra de ap. leg. Imperator. §. j. & infra de fideicommis. li. l. generaliter. in fin. & leg. sequen. Tertio no. quod plures vt tres sustinent vicem vnius, vt infra, de col. bo. leg. 2. §. si tres. & de condi. & demonstr. l. cui fundus. §. fin. & ff. eo. l. j. 2. respon.

[f] Nec is. Scilicet creditor.

[g] Plures actiones. Non tamen sua quantitas excedit, vt subijcit, cumulum, &c. Accur.

[h] Aduersus eum. Scilicet creditorem aliũ, qui non vult remittere, vel non tantum, &c.

[i] Coadunatæ. Et quæ nõ prosunt singula, multa iuuant. sic ff. de iurisdic. om. iu. l. si idem §. fin. Sed ar. cõtra. C. de dona. l. sancimus §. si quis autẽ. & ff. de iuris. om. iu. l. si idẽ. in prin. ADDITIO. Dic quod ibi loquitur in odiosis. hic in fauorabilibus. R.

[k] Vsuras. Siue pacto solenni, siue vestito, siue officio debitas.

Rescriptũ. CASVS. Dictũ est supra de creditoribus præsentibus qui paciscuntur vt quota parte debiti sint contenti. hic autem dicit, quidam absentes, & quidam præsentes sunt. & dicit quod si præsentes paciscantur vt sint certa parte cõtenti, quod absentes teneantur sequi exemplum istorũ præsentiũ, etiã si sint illi absentes priuilegiati, & sic præiudicetur absentibus per præsentes. hæc vera sunt nisi habeãt absentes tacitas hypothecas. Si pacto. Cum tibi decẽ deberem, fecisti mihi pactum de nõ petẽdo: & promisisti mihi pœnam si amodo me cõuenires. nunc, tu conuenis me. Dicitur quod possum te exceptione pacti submouere. vel si volo possum petere pœnã. si tñ exceptione vtar, debeo te pœna stipulatione comprehensa liberare. Plerunque. Quia crederet aliquis, quod semper pactũ generat pacti exceptionem directam, quod non est verum, quia doli aliquando generat exceptionem, vnde iuriscon. hũc §. hic ponit. & eius casus est talis. Ego eram debitor tuus in decem, tu fecisti cũ ꝓcuratore meo pactum, vt à me nõ peteres. Dicitur hic, quod mihi doli exceptio acquirit per procuratorem istum. nam posset† iste ꝓcurator meus facere pactum de non petendo à debitore meo & nihil domino nocet nisi in tribus casibus, si ei mandaui, vel si habet liberã administrationem, vel si est procurator in rem suam. sed si dedi eum ad agendum tantum, si faciat pactum, domino non nocet.

[l] Rescriptum. Cuius sententiam habuimus ff. eo. l. & suum hæredem. §. hodie. & l. maiorem. in fin.

[m] Debeant. Respon. sic, vt statim dicit.

[n] Conuenire. s. præsentialiter.

[o] Quid ergo. tractatur disquirendo.

[p] Repeto. i. recordor.

[q] Hypothecas. s. tacitas vel expressas,[a] vt qa successit ei, qui nõ habet hypothecam. tũc. n. iure eius vtitur, vt ff. de iure fis. l. fiscus. Item, quia fit ex malefìcio quis fisco obligatus, quo casu alij nõ præfertur, vt C. de pœ. fis. credi. l. j. lib. 10. & de iure fisc. l. quod placuit. alioqui ex suo contractu habet tacitam hypothecam, vt C. in quibus cau. pign. taci. con. l. j. & 2. & ff. de iure fisci. l. aufertur. §. fiscus.

[r] Priuilegiarios. Vt quia funerauit testatorem, vel deposuit apud mensularios, vt infra de relig. l. impensa. & ff. de priuile. cred. l. si ventri. & isti & quidã alij similes sunt priuilegiati actione personali, non autem habent tacitum pignus, vt diximus C. qui po. in pign. habe. l. eos.

[f] Creditorum. s. præsentiũ, sed videtur absenti nõ fieri præiudiciũ, nec priuilegiato, vt ff. man. l. si præcedente.

† P. F. cõuenissent

† P. F. cõuenerant

[a] Pro hac re vide Ari. 2. polit. cap. 9. prope fin. A. Pers.

† modica

[a] Dic q hic habetur respectus ad personam ratione personæ, & tũc est impossibile quem sustinere vicem plurium, secus si habeatur respectus ad personam ratione officij secundum Bart. Ful. & Alber. quicquid dicat Ias.

† reperio

[a] Habet tamẽ tacitam hypothe. sed sine effectu. Bart. Alexã. & Ias.

cedente. §. si. quæ est contra, sed dic quod ibi habebat pignus, hic non, sed alij dicunt quod hic nō tū remittebat, ibi sic, & ideo nō fieri ei præiudiciū. Item hoc intellige quando & hi absentes haberent necesse cōsentire, si præsentes essent: vt quia præsēs sit maior pars, vt s. e. l. iutisgentiū. §. hodie, & in l. maiorē. nam absens dissentiens esse dr, vt infra de ritu nup. l. in eo, §. deinde.

a Hypothecas. Aliter est, cum creditores dāt inducias quinquēnales ei q vult cedere bonis. nec enim habet locum ratio eorum qui hypothecas habent: vt C. de ces. bo. l. fi. §. si vero. ibi, nulla.

b Si pacto. s. facto de non petendo.

c Ex stipulatu. l. ex stipulatione certi condictione, vt infra, si certum petatur. l. si quis certum. Vel dic quod factum nomine pœnæ fuit promissum quod est reis incerta: vt infra de ver. oblig. l. vbi autem. §. qui id. vnde agitur ex stipulatu, vt institu. de verborum obligationi. in prin.

d Vtraque. l. altera, vel vtravis: vt subijcit, vt infra de pactis do. l. si pater §. si mulier. & C. e. l. si pacto. & infra, de rei vendi. l. non solum, in fin. & C. de transactio. l. cū mota. & infra de doli ma. excep. l. apud Celsū. §. Labeo. similis expositio est. C. de bo. quæ lib. l. fi. §. ipsum autem filium. Et hæc sunt vera nisi transactio fuerit facta per Aquil. stipulationem. tunc enim reus petit pœnam, & perpetuam habet securitatē: vt C. de transact. l. vbi q̄ est contra. Item hæc vera in pœna conuentionali, secus in legali: vt infra de condi. fur. l. si pro fure. §. furti, quæ est contra.

e Ferre. Nisi aliud conuenit, vt infra de verborū obli. l. ita stipulatus. in fi. C. de transac. l. cum proponas & infra titu. j. l. qui fidem, vere. n. est commissa pœna: vt infra, de ver. obl. l. qui Romæ, in fi. quæ est contra. Sed obijcitur ei exceptio quod accepto ferre tenetur, vt hic, ecōtra si vtatur actione ex stipulatu ad pœnam, exceptio non erit obijcienda actori, nisi similiter rato manente pacto fuerit stipulatus. & hoc faciebat in lege ista dubitationē: quia videbatur exceptio pacti sublata ex stipulatione pœnæ aliquo nouandi secuta, cū olim semper præsumebat, vt j. de act. & obl. l. obligationū ferre. §. fi. sed hodie contra vt C. de noua. l. n. vnde si aguntur et fiat nouatio, tm ad pœnam agitur: & sic non habet locum quod hic dicitur. 4 Quod autem huiusmodi pactū possit in aliam obligationem transfundi probatur, ex eo, q̄ ex huiusmodi pacto naturalis nascitur obligatio, vt dicemus. j. eo. l. si vnus. §. pactus, quæ naturalis pōt nouari, vt j. de no. l. j. Restat ergo, quod hic loquitur secundum iura hodierna: vel secūdum vetera si fuit actū, quod non fiat nouatio. Sed quid si c. sub pœna promisisti: an rem & pœnam petam? Videtur vtrunque peti: quia hoc contrahentes sensisse vr. sed hac lege nō fuit actum tacite uel expresse quod fiat nouatio: & iō non ob. infra de act. & obl. l. obligationum ferre. §. fin. quia tunc non fiebat, nisi tacite vel expresse hoc agebatur, vt infra de noua. l. omnes, itē non ob. prædictis, infra de excep. do. l. apud Cellum. §. Labeo, videtur ergo referre an centum, & si non dederit, det cc. nomine pœnæ, an centū sub pœna cc. promittat? sed contra puto in quæstione prædicta: quia tm̄ valet sub pœna, quā tum si diceret, promittis decē, quæ si non dederis, promittis viginti, vt j. famil. ercis. l. hæredes, §. idem iuris, & at. infra de pœ. l. si præses.

f Paciscatur. cum creditore meo, ne à me petat.

g Doli. Non pacti, quia alteri non potest quis paciscı, vt infra de verbo. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. Accur.

omnia in his creditoribus, qui hypothecas a non habēt cōseruanda sunt.

Conuentio liberatoria nō nocetur per stipulationem pœnæ sequentem. sed aut pœna petetur, aut exceptio opponetur. hoc dicit Bar.

Si pacto b subiecta sit pœnæ stipulatio, quæritur, vtrum pacti exceptio locū habeat, an ex stipulatu c actio? Sabinus putat (quod est verius) vtraq; d via vti posse, prout elegerit, qui stipulatus est. Si tamen ex causa pacti exceptione vtatur, æquum erit acceptò eum stipulationem ferre. e

Pactum procuratoris prodest domino, & nocet domino si habet speciale mandatū, uel generale cū libera, secus si ad agendum tātum sit datus b. d. Bar.

Plerunq; solemus dicere, doli exceptionē subsidium esse pacti exceptionis. Quosdam denique, qui pacti exceptione vti nō possint, f doli exceptione vsuros, & Iulianus scribit, & alij plerique consentiunt: vt puta, si procurator me' paciscatur, exceptio doli g mihi proderit, vt Trebatio videtur, qui putat, sicut pactum procuratoris mihi nocet, ita etiam prodesse.

Paulus libr. iij. ad edictum. XI.

QVia h & solui ei potest.

Vlpianus lib. iij. ad edictum. XII.

NAm & nocere constat: i siue ei mandaui, vt pacisceretur, siue omnium rerū mearū procurator fuit, k vt Puteolanus li. primo Adsessorū scribit: cū placuerit, eum etiam reū in iudicium deducere. l

Paulus libr. iij. ad edictum. XIII.

SEd si tantū ad actionem procurator factus sit, conuentio facta domino non nocet, quia nec solui ei m potest. Sed si in rem suam n datus sit procurator: loco

h QVia. Non est bona rō, nā & adiecto soluitur eius statu nō mutato, vt j. de sol. l. cū quis, in pr. nō tū mihi vel cōtra me paciscitur adiect', vt infra d noua. l. cui recte & infra d cōst. pe. l. sꝫ si fil. §. j.

i NAm & nocere constat: In tribus casib. quorum duo sunt in hac lege. tertius est infra, l. sed si tantum. §. sed in si rem.

k Procurator fuit. Scilicet & habuit liberam administrationem: vt infra de procur. l. procurator cui. & l. procurator tutorum, si vero habet generalem tantum, prodest domino eius pactum: sed non nocet, quia bene gerere est ei concessum, non male, vt j. de procu. l. quacunq; ratione, si vero habet speciale tātum in alio non prodest neque nocet: vt infra. l. procuratori. & C. de transac. l. transactionis.

l Deducere litem scilicet contestando.

m SEd si tantum. Solui ei. vt infra, de so. l. hoc iure. Accur.

n Sed si in rem suam. Facit ad hoc infra, de iureiu. l. iusiurandum quod ex conuentione. in fin. & lege sequenti.

Vera ē ī se. sed nimis restringit tex. Alex. & Ias. iō dic q̄ in illa pre, quę restat præsertur, nō in toto. Bar. Bald. Alc. & Ia.

† P. F. possent.

Idē Bar. die tā fin. Bal. Pau. Ange. & Ias. q̄ principiu intelligit origināle & ī habitus finis in actu.

Bal. reputat istā gl. sin. ad hoc, q̄ sicut pōt fieri nouatio actiōs. l. q̄ totō denouat. ita fieri pōt nouatio exceptiōis ita voluit gl. in l. j. § conuētionales ī gl. ī pœna cir cā fi. ff. de præto stipul. Bol.

4 Istæ solutiones displicēt ser. iōq; q̄ p stipulatio nē pœnalē nouatī conuētio obligatoria, vt ī cōtrario sec' q̄ ē liberatoria vt hic B. Alexa. & Ias.

† P. F. vt et.

† P. F. Adsessoriorum.

† P. F. nec solui possit.

Item

domini habetur: & ideo seruandum erit pactum conuentum.

Vlpianus lib. quarto ad edictum. XIIII.

Item magistri[a] societatum[*] pactum & prodesse cōstat[b] & obesse.

Paulus lib. tertio ad edictum. XV.

Tutoris quoque (vt scribit Iulianus) pactum pupillo prodest.[c]

Pactum factum ab eo, cui competunt vtiles prædictas ti, cui comp. etunt directa. Bar.

Vlpianus lib. iiij. † ad edictum. XVI.

Si cum emptore[d] hæreditatis pactū sit factum, & venditor hæreditatis petat,[†] doli exceptio nocet.[e] Nā ex quo rescriptū est a diuo Pio,

Item magistri. CASVS. In hac lege dicitur, quod si magister societatis paciscatur, quod cæteris de societate prodest & nocet. item pactum tutoris pupillo prodest: sed non nocet. Viuia.

a Item magistri. scilicet, pactum.

b Constat. Cæteris de societate: vt sunt scholæ & societates Sancti Ambrosij: sicut est & in magistratu: vt J. de magi. cōuen. l. j. §. pe. Sed an ministrales hoc possint siue priores artiū? Videtur quod sic, sed intellige qn̄ eis specialiter vel libere est commissum: alias non. Accur.

c Tutoris. Pupillo prodest. sed nō nocet, si fiat animo donandi: vt C. eo. l. pactū tutoris. & infra, quibus modis pig. vel hyp. sol. l. si. conseruerit. in prin. alias tenet: vt infra, de furt. l. interdum. §. qui tutelam. Et idem est in transactione, quod in pacto secundum Ioan. licet Placen. distinxerit vt pactum non valeat: sed trāsactio sic vt C. de transa. l. pſes. sed certe & pactum potest vtilitatē afferre: vt infra, eo. l. contra iuris. §. fin. & l. in persona. §. pen. Acc.

Si cum. CASVS. Titius me hæredem instituit: & illam hæreditatem tibi vendidi. tu fecisti debitoribus illius hæreditatis pactum de non petendo: puta Seio. volo scilicet ego venditor hæreditatis illū debitorem hæreditarium conuenire: nunquid possum, quæritur? Et respon. quod non: quia repellet me exceptione doli. nam & si tu ageres ante, quam pactum de non petendo faceres: non posset te exceptione repellere. Secundo dicit, pone, iussi vel mandaui tibi vt quendam meum seruum venderes: tuq; illum seruum Seio vendidisti: postea displicuit Seio talis emptio: & mihi displicuit. vnde dixi Seio, quod tibi illum seruū redderet: nunquid poteris pro pretio aduersus Seium agere? Et respō. quod non: quia te repellet exceptione. Viuia.

d Si cum emptore, qui liberauit debitorem hæreditarium, &c.

e Doli exceptio nocet. s. subsidiaria. vt ī. eod. l. rescriptū. §. fi. Sed quid econtra, si venditor paciscatur post traditā hæreditatem? Resp. nō obstabit emptori pacti exceptio: n: si paciscatur ante, quā cum eo litem contestetur emptor: vel aliquid ex debito accipiat: vel ei debitor denuntiatū sit: vt C. de nou. l. uj. Si autē hæres qui restituit hæreditatē per fideicommissariū hoc fecerit: nullo modo obstabit exceptio fideicōmissario: etiam si non fecerit aliquod supradictorū trium casuum: quia actiones hæreditariæ inanes remanserunt penes eum restituta hæreditate: vt infra, ad Treb. l. j. circa prin. hoc autem accipe quod non obstat emptori pactum venditoris vel hæredis, cum debitor sciebat hæreditatem venditam vel restitutam. si autem ignorabat, habet exceptionē propter probabilem causam: vt infra, titu. j. l. fin.

a Magister societatis dicebatur, qui ei præerat. l. quib. infra de rer. & ver. sig. et vnusquoque ex numero creditorū, qui patrimonio debitoris vendēdo p̄ficiebatur, magister dicebatur. Theoph. ad titu. de S.C. Claudian. Inst.

† P. F. *inj.* quæ est verior, cum hic liber Vlp. sit in quo de pactis, & de edēdo edicta exposuit, vt & Paul. fecit lib. 3. eterni. Vlpianus 53 libro prætoris edictū de damno infecto interpretatur. l. 7. eo. A. Pers.

† Al. add. *a debitore hæreditario* q̄ verba in ms. scr. nō nimis veteri memini me vidisse hic inserta minorib. characterib.: ita vt suspicer de glossa, quæ postea in textū, imperitia librariorū, irrepsit, vt nō semel factū esse animaduersū est. A. Pers.

f Emptori. sed non dantur contra eum hæreditariæ actiones. sed ex vendito tenetur hæredi: vt C. de hæred. vend. l. emptor. & l. ij. & infra, de procur. l. licet. §. ea.

g Hæreditatis. cui est factum pactum, ne ab eo petatur.

vtiles actiones emptori hæreditatis[g] dandas: meritò aduersus venditorem hæreditatis exceptione doli [mali] debitor hæreditarius vti pōt.[h]

Pactum eius, cui sunt retinendæ actiones, nocet ei, qui eas habet, & cedere debet. Bar.

Sed si[i] inter dominū rei venditę & emptorē cōuenisset, vt homo, qui emptus erat, redderetur ei, qui pro domino[k] rē vendidit: petenti ei pretium, doli exceptio nocebit.

Obligatio, quæ re contrahitur, non p̄ test trahi vltra quā peruenit. Bart.

Paulus libro iij. ad edictum. XVII.

Si tibi decem milia † dem[l] † & paciscar

h Vti potest. quasi factū sit ab eo. emptor enim vice hæredis est: vt infra, de hæredi. vendi. l. ij. §. cum quis, & ideo valet. alias enim non est ita: vt infra, de excep. rei iud. l. si a te. §. fina. Sed hic est speciale: vel lege vt ibi glossaui.

i Sed & si inter dominum cuius mandato procurator vendiderat.

k Pro domino. id est, domini mandato. Vel dic quod dixerat se dominum, vt melius vēderet: vt C. de bonis ma. l. j. & subaudi, & cōuenit, vt pretium non peteretur. Vel dic tacite hic inesse, ex quo conuenerit de re reddenda, quod & de pretio cōuenisse videtur. argumētum infra, de rei vendicatione. leg. emptor.

Si tibi. CASVS. Mutuaui tibi x. & pactus sum vt xx. redderes. dicitur hic quod tantum in x. teneris. Quædam. Tu tenebaris mihi actione furti vel iniuriæ. feci tibi pactum ne agerem iniuriarum, vel furti, per pactum tollitur actio, quę mihi cōpetebat. De pignore. Mutuaui tibi x. propter quod mihi pignus constituisti, dicitur hic, nascitur mihi actio hypothecaria etiam si non tradidisti. vnde si facio tibi pactum postea de non petendo, tollitur hypothecaria actio per exceptionē. Si quis. Fecisti mihi pactū personale, non proderit quidem illud hæredi meo. Si pactus. Pactus sui tecum ne a me peteres: nec a Titio, nec a filia. Illud pactum Titio non proderit: nec filiæ proderit, etiam si succedant mihi. Pactum. Tu possidebas rem quam poteram vēdicare, & feci tibi pactum de nō petendo illam rem: postea vendidisti illam rem Titio, vel donasti: volo nūc illam rem a Titio vendicare, vel Titium conuenire: nunquid possum? Respon. quod non: quia remouebit me exceptione. nam pactum suum illi donatario prodest vel emptori. hoc verum est etiam si est pactum personale. Cum possessor. Titius te instituit hæredem, ego autem credens illā hæredi. ad me pertinere, cum non pertineret: accepi illam hæreditatem, & feci pactū cum creditoribus hæredi. vt a me non peterent: vel cum debitoribus, vt ab eis nō peterem. si postea euincas a me, tibi pactum meū non nocebit nec proderit. Si filius. Hic dicitur quod si filius vel seruus paciscatur, ne a patre vel dn̄o petatur, quod acquirit patri vel domino exceptio. Item illi qui bona fide seruiunt, possunt bonæ fidei possessori pacti exceptionem acquirere, &c.

l Si tibi decem milia dem. ex causa mutui: vt subijcit. re enim, &c.

† P. F. *Sed etsi.*

† P. F. *Si tibi decem dem, & pac. vt mi. viginti debe. non ne. tu. obli. vl. x. Re. &c. Al. si tibi decem mutuo dem vel si tibi decē decem milia dem.*

De materia præsentis leg. plenissime p do. Ias. in l. rogasti. §. si tibi. infra si certum peta.

Re enim

vt mihi xx. milia debeantur: non nascitur obligatio vltra decẽ milia. Re enim a non potest obligatio contrahi, nisi quatenus datum est.

Actiones descendentes ex maleficijs, ipso iure tolluntur per pactum. Bart.

Quędam actiones per pactum ipso iure tolluntur: b † vt iniuriarum, item furti.

Pignus solo consensu contrahitur de iure prætorio: sed solo consensu non tollitur. Bart.

De pignore iure honorario nascitur ex pacto actio: c tollitur autem per exceptionẽ, quoties paciscar, ne petam. d

Pactum personale non porrigitur ad hæredem. h. d.

Si quis paciscatur, ne a se petatur: † hæredi exceptio non proderit. e

Si paciscor ne petas a me, neque a Titio, tale pactum nõ proderit Titio, siue sit filius meus, siue extraneus in si postea mihi hæres existat. Bart.

Si pactus sim f ne a me, neve a Titio petatur: nõ proderit Titio, g etiam si [mihi] hæres extiterit: quia ex post facto id confirmari nõ potest. & hoc Iulianus scribit in patre, qui pactus erat ne a se, neve a filia [sua] peteretur, cum filia patri hęres extitisset.

a Re enim. imo videtur: vt infra, eo. l. in traditionibus, & C. de rer. permu. l. rebus. quæ sunt contra. Sed hic dicit de obligatione, quæ contrahitur re, non pacto tantum: vt hic dicit, & infra, si certum petatur. l. rogasti. §. si tibi. & infra, de constit. pecu. l. hactenus. in fin. & C. de non nume. pec. le. cum vltra. nec ergo vt res, neque vt vsura: quia stipulatio non intercessit: & vsura citra vinculum stipulationis nõ debetur: vt C. de vsur. l. iij. neq; vt donum potest peti: cum sine stipulatione donatio hoc iure nõ fieret. hodie contra: vt C. de dona. le. si quis argentũ. §. penult. sed quid si mutuo decem, & præter hoc paciscar vt vadas Romam? Solu. vt infra, si certum petatur. l. rogasti. §. si tibi.

b Tolluntur. hic no. quod omnis naturalis obligatio tollitur per pactum ipso iure: vt infra, de solu. l. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. Item tolluntur obligationes, quæ nascuntur ex contractibus certis solo consensu re integra. vt infra eod. l. ab emptione. & instit. quibus modis tol. obli. §. fi. Item illæ, quæ sunt ex maleficijs: vt iniurię, furti: vt hic, & idem puto in similibus, quæ continent famosam causam: vt sunt pœnales, cu sit eadem ratio: vt arg. infra ad legem Aquil. l. illud. Accur.

c Actio scilicet hypothecaria. datur enim ea pacto, quod tuetur prætor: vt hic, & suprà eo. l. iurisgentiũ §. prætor ait. Non autem est ita in pignoratitia, quę debitori datur. Sed re tantum interueniente cõtrahitur: vt instit. quib. mod. re con. ob. §. fin. quæ est contra. Qualiter autem tollatur hypothecaria, sic breuiter veteres distinxerunt: quia aut remittit creditor pignus: & tunc ipso iure. aut debitum, & tunc exceptione tollitur: vt hic. nos autem secundũ Io. plenius distinguemus (non vt tollamus supradicta, distinctio) quia aut contrahitur pignus solo consensu, quod fieri potest: vt hic, & infra de pig. act. l. j. aut re interueniente & tradita creditori, quod fieri potest: vt hic, & instit. quib. mod. re con. ob. §. fi. & si solo consensu, aut fit pactum de ipso pignore non petendo: aut debito. Si de pignore, si quidẽ tacitè: vt quia debitor patiente creditore vendit pignus: & pignus tollitur per exceptionem tantum: vt C. de remiss. pig. l. ij. si expressim, ipso iure tollitur: vt C. de pignor. l. maior. & infra, de regulis iu. l. nihil. sed illud hic quęro, cum nata esset naturalis & ciuilis obligatio: quomodo vtraque tollitur per pactum, vt infra, de solu. l. Stichum. §. naturalis? Respon. quia est res integra quoad pignus: vt infra eodem. l. ab emptione. Si vero debitum remittatur, aut vtiliter, aut inutiliter. Si inutiliter, aut propter eandem inutilitatem potest fieri inutilis & pignoris remissio: vt quia per metum vel dolum fuit debitum remissum: & tunc pignor. remissio nulla est: vt C. de remissione pign. l. debitum. nam etiam pignus per metum vel dolum remitti non potest. Si autem eadem inutilitas non trahitur ad pignus: puta inter virum & vxorem pactum factum est de pignore remittẽdo, tenet quidem. vt C. ad Vellcianũ. l. etiam. sed de debito non tenet: vt infra de donatio. inter virum & vxorem. l. iij. §. si stipulanti. in hoc ergo casu licet remissio debiti sit inutilis, tamen tacitè remissio facta in pignore tenet: vt infra, quibus modis pignus vel hypo. sol. le. j. §. cum venditor. Si vero vtilis est remissio in debito, si quidem sic, vt ipso iure tollat principalem obligationem, puta in vẽditione re nondum secuta: & hic ipso iure tollitur pignus: vt infra, quibus modis pignus vel hypo. sol. l. solutur. in prin. & §. primo alias si per exceptionem debitum sublatum sit & hypoth. per exceptionẽ tollitur, vt hic, si vero re interueniente: siue remittatur principale debitum, siue pignus, tollitur per exceptionem tantum hypoth. vt hic secundum Ioan. Sed in hoc membro quãdo pignus est remissum, videtur cõtra, quia hypothecaria semper solo consensu contrahitur: & sic contrario consensu tollitur. sed illud quando re integra: vt infra, de regulis iuris. l. nihil. sed in pignoratitia necesse est rem interuenire, vt institu. quibus mod. re con. ob. §. finali.

d Ne petam. Scilicet debitum.

e Non proderit quia est personale: vt suprà eod. l. iurisgentium. §. pactorum.

f Si pactus sim. à Titio extraneo omnino, vt differat à sequenti.

g Proderit Titio. Pactum, scilicet conceptũ in persona sui Titij: sed an pro parte sui testatoris prosit ei vt hæredi? quidã sic. Tu dic quod non, quia personale fuit: & tantum viuente me volui Titio prodesse, & idem in filia dicas. sed eį quod de filia dicit, est contra infra, eodem. l. auus. & l. hęredi. §. nos autem. Vt ergo omnia sint clara, distingue an paciscatur filiæ vt hæredi: & tunc directa pacti exceptio datur: vt infra, eodem l. auus. vt quia hoc exprimat. aut vt filię: quia filia est non quia meruit, & tunc datur doli exceptio: vt in illa lege, & hæredi. aut vt extraneo, scilicet quia meruerat. & tunc datur nulla, vel mortuo, vt hic: vel me viuo, quia sibi stipulari vel pacisci non possum: vt infra, de verborũ obligat. l. cum qui. §. ij. in fi. & l. quod dicitur. sed si post mortem meam sibi dari stipulor, vtilis acquiritur ei: vt infra, de verb. oblig. l. quicunque. §. ij. Sed quid si dubitetur qualiter fuerit pactus? Respond. quod si nec ea verbis, nec ea alia coniectura id perpẽdam, præsumo quod tanquam hæredi: vt argu. infra, vnde lib. l. tempore. in fin. & infra, de inoffi. testa. l. nam etsi. & infra, de proba. l. si pactum. Item no. quod a principio non valet, non confirmatur: vt infra, de regu. iur. l. quod in initio. Argu. contra. infra, communia prædio. l. fin. in princ.

ADDITIO. Ibi ab initio actus non erat nullus, sed remanebat in suspenso, ideo tractu temporis conualescit. Bart.

† Conco. tex. in l. si vn'. §. pactus ne peteret, infra, eo. & est ratio ad istum text. quia tales sunt pęnales & sic odiosę, quare de facili voluit lex vt tollerent. aliam rationẽ Alber. assignat & aliam. Bar. sed in idẽ recidunt.

† In P.F. atque etiã in ve. exẽpla. addũtur hæc *sed vt ab hærede petatur.*

Pactum

Pactum personale viuo paciscente porrigitur ad successorem in rem, etiam ti. singulari. Bar.

Pactum a conuentum cum venditore factū, b si in rem constituatur: secundum plurium sententiam & emptori prodest: c & hoc iure vti nos Pōponius scribit. secūdum autem Sabini sententiā, etiam si in personā conceptum est: f in emptore valet. Idem existimat, d & si per donationem successio facta sit.

Pactum possessoris nō prodest, neque nocet vero heredi, Bar.

Cùm possessor, alienæ hęreditatis pact' est: e hęredi (si euicerit) neque nocere, neq; prodesse plerique putant. f

Quandoque filius paciscitur directo patri: & hoc primò: quandoque filius paciscitur directo sibi. Bar.

Si filius seruusve paciscantur, ne a patre dominove petatur.

Caius lib[illegible] ad edictum prouinciale. XVIII.

Siue de eo paciscantur, quod cum ipsis, siue de eo, quod cum patre dominove contractum est.

Paulus libro iij. ad edictum XIX.

Adquirent g exceptionem. Idem est & in ijs, qui bona fide seruiunt. h

Pactum personale filij transit ad patrem & ad hæredem eius viuo filio. Bar.

Item si filiusfa. i pactus fuerit ne a se petatur: proderit ei, & patri quoque, si de peculio conueniatur.

Caius [illegible] de edicto prou[illegible]. XX.

Vel de in rem verso, vel is, quasi defensor filij (si hoc maluerit) conueniatur. k

Suprà dixit si filius pactus est ne petatur a patre: hic ne petatur a se. Bar.

Paulus libro iij. ad edictum. XXI

Et hæredi patris viuo filio. post mor-

a Pactum. Conuentum cum venditore possidente fundum alienum.

b Factum. A domino fundi. Acc.

c Emptori prodest. Cum post pactum vendiderit. Vel dic etiam si ante. Sed certe cū sit in personam, videtur quod ita demum emptori prosit, si post venditionem factum fuerit. nec ob. infra e. l. nisi. & infra, de exce. l. vij. in §. rei. & infra eod. l. idem. §. j. quę sunt cōtra: quia iam nihil operaret hæc pactio, nisi in emptore operaret: vt arg. infra de leg. j. l. si quando. cum bonæ fidei venditor alienauit. vnde nec habet, nec dolo desijt habere, cū ante pactum alienauerit. vel dic quod etiam ante: & est ratio: quia per consequens rediret contra venditorem qui de euictione tenet: vt infra, eo. l. quod dictū est. & est arg. C. de vsur. rei iu. l. si. & infra, de peti. hęred. l. sed & si. §. item si res. & infra, si fa. fur. fe. di. l. quoties. §. planè. sed mortuo venditore emptori non prodest: licet venditoris hæredes teneantur de euictione: qa si ipsi hęredes possideāt, possunt conueniri. vt infra, eo. l. hæredi. in princ. Sed sm hanc rationem videtur, quod non debeat ei proficere, qui per donationem successit, cum regressum non habeat: vt infra, eod. l. quod dictum est, sed dici potest hic intelligi de eo, qui habet regressum, cum promissum fuit, vt C. de euict. l. ij. vel a pactione incepit: vt C. de iure do. l. j. Vel verius dic: quod emptori idem & donatario prodest, qa successit in rem ipsam in quam pactum factum est. sic est in fideiussore. quod si fiat ei pactum, prodest reo licet nō intersit fideiussoris, quia fit pactū in rem ipsam: vt infra, eo. l. idem §. fin. & l. seq. nec obsta. si dicas quod in d. l. idē loquitur de generali pacto personali: quia & hoc est generale isto viuente. Accur.

d Existimat. s. vt pactū factū donatori prosit donatario: siue in rem siue in personā factū sit pactum.

e Pactus est. Cum creditore, vel debitore.

f Putant. Sed male certe videt putare: vt infra, de consti. pe. l. si post. quę est cōtra, q quidā dicunt. Alij quod hic de malæ fidei possessore: ibi de bonæ fidei, vel hic de rigore iuris, ibi de ęquitate. vel hic de exceptione pacti directa deneḡda, ibi de vtili danda.

g Adquirent. Scilicet dño vel patri: vt hic, & infra, de pac. do. l. cum dos. §. si vero filia. Acc.

h Seruiunt. ex re. n. possessoris fit: & ex operis paciscentis: vt infra, de excep. l. species. ex quib' causis acquiritur bonæ fidei possessori: vt instit. per quas personas nobis acqui. §. de his.

i Item si filiusfamilias. Supra dixit quando patri vel domino pacto acquisiuit: nunc quando sibi paciscitur filius. Non autem de seruo dicit. Accur.

k Vel de in rē verso. Conueniatur. nec enim cogitur pater præcise defendere filium. Accur.

l Et hæredi [illegible]. Superiora habent qđ filius pactus est, ne a patre petatur, si vero filius paciscatur, ne a se filio petatur: ipsi filio & patri proderit si pater conueniatur de peculio, &c. nam & viuo filio pdest hęredi patris. post mortem filij non prodest. Quod si seruus. Dictum est s. de liberis, qui paciscuntur: nūc de seruis: qui seruus si paciscatur ne a se seruo petatur: si in iure, vt verba ad ius referantur, non valet pactū, sed si seruus realiter paciscatur, acquiritur tunc exceptio pacti: nisi in personam pactū conferatur, vel dic in vtroq; casu dari exceptio. doli, non pacti: & acquiritur dño exceptio doli. † Nos autem. Dictū est, quando seruus vel fili' paciscatur s nunc autem dicit qđ pater vel dominus: & dicit quod si paciscor ne a filio meo petatur: & istud pactum filio meo non prodest quo ad pacti except. sed exceptio doli datur filio, vt §. Iulianus scribit, &c. qui continuatur cum isto. & etiā mihi patri non prodest pactum, nisi hoc agam vt prosit mihi patri quod fecit cum ipso filio non prosit. Filiafa. Dictum est s. proxi. quando pater vel dominus pactus fuit: hic autem quando filia paciscatur dicit, & casus est talis: Berta maritauit se Titio: & fecit pactum cum Titio, quod non ageret de dote eo tempore quo ei esset actio de dote competitura. vel dic, quod erat sui iuris eo tempore quo paciscebatur: an valeat pactum, quæritur? Respon. quod valet. Idem dico si mihi filiofam. aliquid sit legatum sub conditione, & paciscor ne illud legatum petam, adueniente conditione si fuero mei iuris nam de hoc valet pactum. In his. Dictum est suprà quando alicui actio singulariter competit: vel aliquis singulariter tenetur hic autem dicit quando duobus insolidum competit actio. & de hoc non dicit in lege ista: sed seq. dicit, si vnus in princ. Item dicit etiam quando duo insolidum teneantur. & de hoc dicitur hic circa quod ponit talem casum. Debebam tibi decem pro quibus Titius apud te fideiussit pro me. fecisti mihi pactum de non petendo.

l dicitur

Venditor de euictione tenet. † P. P. *Et in emptorem valet: quę hoc esse existimat, & si, &c.*

† Conco. tex. in l. si actionē. C. eo. tit.

• Refert hic aliorū sententiā. Alibi eā ex sua persona ait actionem decernendam hęredi, q euicit. le. si post infra de constit. pecun. Egn. Baro.

† Si.

diciтur hic quòd proderit Titio fideiussori: quia interest mea Titium liberari: nisi aliud inter me & te agatur. tunc enim fideiussori non prodest.

vt dixi supra, eod. l. si tibi. §. si pactus. Accur.

g Actum. Vt nobis prosit, nam tūc directo prodest.

h Ne a Titio. Scilicet. filio meo.

i Defensori. Vel patri. Et nota. hanc regulam quę quandoq; fallit vt in actione quā cedit vel dedit creditor, quæ inutilis sibi erat: est tamen vtilis ei cui credit: vt infra, de solu. l. Stichū. §. pe. Item fallit infra rem ra. hab. procurator. ij. in fin. & C. de iure do. l. fi. in princ.

tem verò filij nec patri, nec hæredi eius: a quia personale pactum est. b

Pactum personale serui, non porrigitur ad dominum, nisi ope exceptionis doli. Bar.

Quòd si seruus, ne a se petatur, † pactus fuerit: nihil valebit: c pactum. De doli exceptione videamus. Et [quidē] si in rem paciscatur: proderit dño, & hæredi eius pacti conuenti exceptio. d

Quòd si in personam pactum conceptum est: tunc domino doli superest exceptio. e

Si pater paciscatur pro filio vt extraneo, non prodest filio, secus si filio vt filio, patri tamen proderit, si est actum. Bar.

Nos autem ijs, qui in nostra potestate sunt, paciscēdo prodesse nō possum*: f sed nobis id profuturum, si nomine eorū conueniamur, Proculus ait. quod ita rectè dicitur, si in paciscēdo id actum g sit. Cæterum si paciscar, ne a Titio † h petas, deinde actionem aduersum me nomine eius instituas: nō est danda pacti conuenti exceptio. nam quòd ipsi inutile est, nec defensori i cōpetit. Iulianus quoq; scribit, si pater pactus sit ne a se, neve a filio [suo] petatur: magis esse, † vt pacti exceptio filiofami. danda non sit, sed doli prosit. k

Existens in potestate patris potest per pactum remittere ius quod sperat sibi acquiri, cum erit sui iuris. Alex. de Imo.

Filiafam. l pacisci potest ne de dote agat, cum sui iuris esse cœperit. Itē filiusfa. de eo, quod sub conditione [sibi] legatum est, m rectè † paciscitur. †

Iurisconsultus ponit summarium legum sequentium: ibi. Et in rē pacta, &c. pactū in rem porrigitur ad omnes quorum pecuniariter interest: & ad quos porrigitur interest pecuniariter paciscentis: & pactum personale personam non egreditur. Bar.

In his, qui eiusdem pecuniæ exactionē habent insolidū, n vel qui eiusdem pecuniæ debitores sunt, quatenus alij quoque prosit vel noceat pacti exceptio quæritur. Et in rem pacta omnibus o prosunt, quorū p obligationem dissolutā esse, eius, qui paciscebatur, interfuit. q Itaq; debitoris r conuentio fideiussoribus proficiet. s

Vlpianus libro iiij. † ad edictum. XXII.

a Hæredi eius scilicet patris, non filij: quia secundum has leges nō habet filius hæredem: vt infra, de castren. pecu. l. ij.

b Pactum est. q̃d cū filij persona debet extingui: quo tamen viuēte cuilibet competeret. & de eodē pacto personali loquitur infra. §. proxi. Sed q̃d si esset ita personale vt soli filio proficeret vel seruo? Respon. in filio nō trāsire ad patrem, sed soli filio competere: quia facti est: vt infra, de constit. & demon. l. qui hæredi. j. & ij. resp. Et idem eadem ratione in seruo est: q̃a ab eo nō transit in dominum: non tamen seruo competit: quia in iure stare non potest. nec est contra quod dicitur. C. de vsur. l. fi. quia ibi non apparebat actum nec peruenirет ad dominum vel patrem sicut nec j. §. proxi. vbi exceptio doli domino datur.

c Nihil valebit. Nam etiā prius ab eo peti non potest. Vel dic quo ad directam, sed doli sic, etiā post mortem serui. & secundum primū sensum verba illa, ne a se petatur, non ad factū referūtur: quasi in iure nō petat: vt infra, de ver. ob. l. stipulatio ista, §. hi qui. & quod dixi serui pactionē non valere, fallit in casu: vt supra, eo l. iurisgētium. §. sed & si quis. & supra retulimus.

d Exceptio. Scilicet directa.

e Exceptio. s. quandiu seruus viuit. Vel dic etiā postea. Sed cur non ex pacto serui, vt ex pacto filij datur patri, vt in prin. huius legis dicitur? Respō. quia pactum in filio validum est: & ideo ex eius persona datur patri: sed in seruo qui etiam ante pactū in iudicio conueniri non potest, pactum superuacuū est. & ideo sicut simile pactum est dño inutile ad agendum: vt infra, de verborum obl. l. stipulatio ista. §. hi qui. ita est hoc inutile ad excipiendum directo. vtilis tamen datur exceptio doli: vt hic dicitur.

f Non possumus. Quantū ad pactum. nam de dolo excipient: vt j. eo. l. §. Iulianus. & infra, de iureiur. l. qui iurasse. §. si pater. Sed contra infra e. l. tutus. Sol.

k Prosit. Nō idem in extraneo. an ergo prodest patri? q̃d videtur propter rationem prædictā.

l Filiafa. Vel dic quod tunc erat sui iuris quando paciscebatur: vel dic q̃d erat in potestate patris sed in id tēpus fuit pacta q̃ sui iuris futura esset. nā dum est in potestate, agere nō potest: quia licet sit cōmunis actio patris & filiæ, pater tamen solus agit: vt infra, solu. matr. l. si cum dotem. §. eo autem tempore. Item semper intelligas ante nuptias factū. post nuptias autem contractas & durantes non valet: vt infra de pact. do. leg. ij. & leg. si pater. §. primo. & leg. Atticinus.

m Legatum est. se cus in stipulatione & alijs contractib⁹ cōditionalib⁹: quia tunc habet actionē pater infra, de ver. obli. l. si filiusfa. in princ. sed legatum filio quærit si tempore existētis conditionis sui iuris fit. Sed quid hodie cum tantum vsusfructus acquiratur patri, nunquid pactū filij oberit? Non videtur: quia melius est coarctare. &c. vt C. de bo. quæ li. l. fin. §. filijs autē fami. Item no. hic q̃ aliquid pacto remittitur, q̃ repudiari nō potest, vt j. de le. ij. si ita scriptū §. j. in tex. & glo. j. & j. de mino. l. denique. §. si quid.

n Insolidum. De hoc infra eod. l. si vnus. in princip. & ideo non respondet.

o Omnibus. Scilicet fideiussoribus.

p Quorum. Scilicet fideiussorum.

q Interfuit. s. principaliter: vt j. e. l. fideius. §. cū alio.

r Debitoris. Id est, debitori facta.

s Proficiet. Nisi animo donādi fideiusserit: vt infra, e l. quod dictū est. vel in rem suā: vt infra, l. iuj. & infra, de lib. leg. l. si quis reum. in prin. ibi, quia tū. & est pro cōtradicente: vt infra man. l. si pro te. & nisi cum

† P. F. Peteretur.

† Cuiac. legit a filio.

† P. F. est.

† Colligit q̃ idē est aliquid fieri tēpore congruo, vel in illud tempus cōferri. concor. tex. in argu. in l. in tempus ff. de hær. instit. tex. in l. quod sponsæ. C. de don. ante nup.

† P. F. Paciscitur.

† P. F. iiij. quæ lectio vera est, vt supra dixi. excusa autem falsa. qui aut librariorū, aut ipressorum est error, existimantiū IIII. idē esse cum LIII, q̃d etiam euenit in antiquis numerorum notis, vt inscitia librarij pro ccc ɔɔɔ, sæpe ccclɔɔɔ scripserūt. A. Persi.

NIsi hoc actũ est, vt duntaxat à reo non petatur, † tunc.n. fideiussor exceptione non vtetur. a

Paulus lib.iij ad edictum. XXIII.

FIdeiussoris aũt conuentio nõ prodetit reo. b quia nihil eius interest à debitore pecuniã non peti, imò nec cõfideiussoribus proderit. c neque enim d quoquo modo cuiusque interest cùm alio conuentio facta, prodest: sed tunc demum, cùm per eum, cui exceptio datur principaliter e ei qui pactus est, proficiat: sicut in reo, promittendi, & in ijs, † qui pro eo obligati sunt. f

Idem lib. iij, † ad Plautium. XXIIII.

SEd si † fideiussor i rẽ suam g spoponderit hoc casu fideiussor pro reo accipiendus est, & pactum cum eo factum, cum reo h factum esse videtur.

Pactum de non petendo factum vni ex duob. reis, prodest alteri si sua interest quod prosit, non aliter: & pactum personale non egreditur personam: & pactum fideiussoris ne petatur a reo, prodest reo quantum ad exceptionem doli: licet paciscentis non intersit pecuniariter: & hoc est propter connexitatem quam habet obligatio fideiussoris cum obligatione rei.

Alexan. de Imola.

Idem libro iij. ad edictum: XXV.

i IDem in duobus i reis promittendi, & duobus argentarijs socijs.

---

curo, hoc actum est, vt subijcit infra l. prox statim.

a NIsi hoc: Non vtetur. Hoc non videtur stare posse veteri vel nouo iure, veteri, quia cũ creditor fideiussorẽ conuenit, tenetur ei cedere actionẽ, quã iã nõ põt facere, ergo exceptione repellitur, vt infra, de sol. l. Stichum. §. penul. nouo non, quia cũ nouo habeat prius reum conuenire, repellet fideiussor creditorem, nisi reum principalem cõueniret, quem conuenire iam nõ põt: vt in auth. de fideius. §. j. col. j. Sol. ad vtrunque fideiussor hic consensit huic personali pacto, vnde nil iam põt reij cere fideiussor. & sic etiam non obstat infra eo. l. fi. in prin. & C. de vsu. rei iud. l. fi. in fi. & infra, de usufru. l. duobus. ij. respon. Alij dicũt quod hic reus non erat solue̅do, vnde actionem cedi, vel prius eum conueniri fideiussori non expedit. Alij dicunt quod licet pacti exceptio sibi non prosit, doli tamen prodest: vt supra e. l. rescriptũ. §. plerunque. Alij dicunt quod renun tiauit beneficio cedẽdarum actionum, & beneficio, nuue constitutionis, quod facere potuit, vt C. e. l. p.

FIdeiussoris CASVS. Lex sequens quæ continuatur cum ista, dicit quod si Titius fideiussor pactũ faciat de non petendo quod istud pactũ mihi reo nõ prodest. nam & si habuisset alios confideiussores, nõ prodesset, quia non interest Titij fideiussoris quod nõ petatur a cõfideiussore vel a reo. Cũ alio. Hic ponitur casus, ita quod si reus principalis liberetur, & fideiussor ab eo datus: quia principaliter interest rei fideiussorem liberari. & pro hoc hic. § vel iunge cũ superiori, & tunc expone, vt in apparatu. Acc.

b Proderit reo. Nisi cũ solutionis locum obtinet, vt in iureiurando, quod circa rem interponi inuenit: vt infra de iureiu. l. duobus. §. a fideiussore. Itẽ cum pactum in rem est, vt infra. e. l. idẽ est, in fi. & l. seq. Item qñ pro suo procuratore: vt supra, qui satisd. cog. l. de die §. j. & infra l. prox. Itẽ & si aliter sua interfuit, vt infra de arb. l. aduersus. in fi. & in hac litera, quia nihil, &c. alias non, vt in prin. huius legis. & ĩ. de condi. inde. l. cũ is. §. fideiussor. sed videtur semper prodesse reo, cum sit hæc exceptio in rem ex parte opponentis semper, vt infra de exce. do. l. ij §. j sed ibi dolus fuit commissus in re acquirenda sine actione, qua nunc agit. vnde exceptio doli est in rem ex parte opponentis: hic non sic, sed in paciscendo de nõ petendo fuit quæsita exceptio: sed tam remittendo, quàm retorquendo debitori dolum non facit.

c Nec confideiussoribus proderit. s. pactum factũ, vni ex fideiussoribus. sed confideiussori contra fideiussorem deberet actio cedi quando soluitur, vt infra, de fideiussoribus. licet non postea, vt infra eodem titulo. l. fideiussor. quomodo creditor alium cõueniẽdo cedit contra istum cui fecit pactũ. Resp. vt dixi ĩ. l. proxi.

d Neque.n. Id est, nullo modo interest alicuius fideiussorẽ à reo vel a fideiussorib. non peti, & secundum hoc est. §. cũ alio, &c. hæc est plana, vel lege, sine, §. hoc modo: † nec.n. cõuentio cũ alio facta prodest, alij quoquo modo cuiusque, scilicet pacientis interest, id est, ratione cuiuslibet interesse etiam modici. sed tamen demum, &c. Innuitur ergo quòd aliquo modo fideiussoria intersit à confideiussore nõ peti, sed quomodo? Resp. forte ratione affectionis & consanguinitatis: cuius hic ratio non habetur, licet in iudicio bonæ fidei habeatur, vt in fra, mãda. l. cum seruus. ibi, placuit enim. Nec dico eius interesse ratione cessionis faciendæ confideiussori contra hunc liberatum, quia l eũ iam fieri non potest, cum sibi pactũ factu est. licet hoc quidam dicant per legẽ. infra de fideius. l. si fideiussores §. idem respondet.

e Principaliter. c. l. pecuniariter. Accur.

f Obligati sunt. s. fideiussoribus quib. si prodest pactum reo factum, ipsi reo principaliter prouidetur, vt hic & infra l. si vnus. §. si cum reo in fi.

SEd si fideiussor. CASVS. Fideiussi pro procuratore meo, postea factum est in reum pactũ de non petẽdo, an prosit procuratori meo, quæritur? Et respondetur quod sic, quia interest mea defensorem meum liberari. Itẽ si sint duo rei stipulandi vel promittendi, si vni fiat, proderit fideiussori dato, & alij s. reo promittendi vel stipulandi, est verius quod pactum vnius alteri nocet & prodest. Personale. Feci pactum vt à me non petatur, non proderit istud pactum fideiussori meo: vt hic, & ĩ. eo. l. nisi. Sed quãnis. Dictum est supra e. l. fideiussoris. quod pactum fideiussoris non prodest reo, nec fideiussori. nunc dicit: quòd illa vera sunt, nisi agatur expressim vt prosit. tunc.n. confideiussori & reo proderit solũmodo quo ad exceptionem doli. & hoc dicit cum lege. seq. quę continuatur cum ista. Viuia.

g Sed si fideiussor in rem suam. Quia pro defensore suo spopondit. facit supra, qui satisd. cogan. l. de die. §. j.

h Cum reo, Id est, defensore suo. Accur.

i IDem in duobus l. vt pactum factum cũ uno eorum, cum reo principaliter factum esse uideatur, i. quod si fideiusso. ib. a se datis prosit, non ut noceat alteri, uel prosit: cum eius principaliter nõ intersit, 1 vt infra e l. si unus. In prin. Vel large intelligitur secundum M. ut etiam alteri prosit, si socij sunt, quia tunc principaliter interest. nec obstat. l. si unus, quia ibi inciderit in societatem. Item ibi credendi, 2 hic debendi. Acc.

---

† In P.F. additur, a fideiussore petatur.

† P. F. nihil.

* ita inter pupilli hęc uerba Diu. ar. in partitione pactorũ. Nec confideiussoribus proderit. Neque enim quoquo modo cuiusque interest cum alio conuentio facta. &c. Sed nũquid enim ẽ, pacta omnibus prodesse, quoniam obligatione dissolutam esse eius, qui paciscebatur interfuit, si conuentio principaliter ei, qui pactus est, proficiat, nõ si quoquo modo intersit.

† P. F. sibi.

† P. F. III.

† Et si vel sed etsi.

1 Istã tenet Bart. cau. & Alex.

2 Ista placet cau. & Alex.

Personale pactum ad alium [a] non pertinere. [b] quemadmodum nec ad heredem, Labeo ait. Sed quamuis fideiussoris pactum reo non prosit: plerunque [c] tamen doli exceptionem reo profuturam Iulianus scribit.

Vlpianus lib. iiij. ad edictum. XXVI.

Videlicet † si hoc actū est, † ne à reo quoq; petatur. Idem & in cōfideiussoribus [d] est.

Per pactum vel nouationē vnius ex duobus reis credendi socijs alteri praeiudicari non potest, secus per solutionis receptionem, vel litis contestationem. Bartolus.

Paulus lib. iij. ad edictum. XXVII.

SI vnus ex argenta-

[a] Ad alium. s. fideiussorem.

[b] Non pertinere. Secundum quod vno modo accipitur, vt supra eo. l. iuris gentiū, §. pactorum, & sic non obstat. ī. eo. l. si tibi, §. si pactus, & §. fi. & l. seq. vel dic quod psona emptoris & venditoris, donationis, & donatarii, patris & filij, dñi, & serui, vna est, quo ad hoc, vt pactum, vtilitatem cōferat.

[c] Plerunque. Videlicet si hoc actū est: vt infra. l. prox. quod semper praesumitur agi, secundum quosdam, nos contra. Sed an dices idem de pacto, cuiuslibet extranei vt etiam si non sit procurator meus. nec mihi attingit, mihi doli exceptio quaeratur? Quidam sic nam nec fideiussor mihi in hoc procurator est, & tamen mihi quaerit. & confideiussoribus suis. nec obstat quod videar cadere in errorem M. qui dixit ex pacto cuiuslibet actionem quaeri, quod nos negamus: quia aliud I exceptione quaerenda, & aliud in actione, vt ar. infra, de reg. iu. l. fauorabiliores. & infra de act. & oblig. l. Arrianus. Vel dic verius quod non acquiritur ēt exceptio mihi p prorsus extraneū, vt ī. e. l. si tibi. §. si pactus sim. & §. cū possessor. & l. si vnus. §. si cū reo ver. quod si fine. & infra de neg. gest. l. Pōpon. Acc.

† No. q̄ d natura huius dictionis videlicet, est q̄d nō solū sit declaratiua: sed ēt restrictiua conc. l. cū qui. lā. §. j. ff. de vsuris no. B. in le. j. ff. ad legē aqui.

[d] Videlicet. Et in confideiussorib. s. si hoc actum est, alias non, vt ī. eo. l. fideiussoris.

SI vnus. Dictum est ī. l. & haeredi. d̄ duabus diuisionib. & §. in his dictum est de vna, scilicet quando plures sunt obligati simul, an prosit alteri correo pactum alterius de non petendo, nunc aūt qn pluribus insolidū tenetur aliquis, an noceat, pactum vnius rei credendi alteri reo credendi? & ē casus talis. Pone. Duo sunt cred. vel duo rei stip. vnus ex creditoribus fecit pactum de non petendo, nūqd noceat alij? Et respondeo quod nocere non pōt, q̄uis quilibet solidum possit petere. Itē vnius de argētarijs & de reis renouare non pōt: sed vni reo credēdi vel argentario recte soluit̄. nam & filiusfamilias non pōt nouare, licet possit solui filiofamilias. Si cum. Creditor meus fecit mihi pactū quod a me nō peteret vsq; ad annum. Dicitur hic quod tale pactū mihi & fideiussori meo pdest ad annū, sed vltra annum nec fideiussori, nec mihi prodest. Quod si fine. Debebam tibi decem pro quibus Titius fideiussit. cōuenit inter te & me, vt ea decem à fideiussore nō peteres. Quaerebatur an exceptio hmōi pacti prodesset fideiussori? Respond. Iuriscon. exceptionem ex eo pacto fideiussori competere. cum hac ratione magis reo ipsi, quam fideiussori consultū sit. Pactus. Feci pactum de non petendo, cum mihi deberes decē, postea fecisti mibi pactū vt liceret mihi petere. Dr̄ hic quod ita erit procedendum, quia agā pristina actione. Et si tu obijcias mihi excep. pacti de non petendo, ego replicabo: quia fecisti mihi pactum de petendo, & potero etiam agere contra fideiussorē, qa pactum de nō petendo non prodest eis, vt supra eo. dictum est. nam prius pactum non tollitur ipso iure sed per exceptionem. Haec autē vera sunt in pacto: secus in stipulatione nam stipulatio tollitur p stipulationem, vt ecce, tenebaris mihi ad decem ex stipulatione. stipulatus sui illa decem à te vel ab alio aio nouandi tollitur quidem prima stipulatio per secundam stipulationem: vt dictum est. & est rōquia in pactis versatur ius naturale, quod est immutabile in stipulatione versatur ius ciuile, quod tollitur per aliud ius ciuile. vel dic vt ibi nota. vel dic quod p hoc pactum de petendo non agitur inter contrahentes, vt aliud pactum tollatur, sed vt replicationē inducat siue naturalem obligationem, secundum Bal. Sed si pactum. Tenebaris † mihi actione iniuriarum. feci tibi pactum ne agam iniuriarum. si postea paciscamur. vt liceat mihi agere, nō nascitur mihi actio quia non valet posterius pactum, qa hoc facere nó possumus. & est ratio quia ex pacto actio iniuriarum non nascitur. Idem. Vendidi tibi fundum pro decem re integra, i. antequam ego tibi traderem fundum, vel tu mihi pretium, id est, decem: pacti sumus de non petendo postea, & sic decessimus. Dicitur hic quod si postea paciscamur de petendo, vt agamus adinuicem, id est vt ego pretium peterem, & tu fundum: quod prima obligatio non resuscitatur: sed nouus quasi contractus fit. q. d. istud posterius pactum de petendo non resuscitat priorem obligationem factā de fundo vendendo: sed proficit ad nouum contractum, id est, ad nouam venditionem. Quod si non. Vendidi tibi p decem fundum, vt dixi: postea feci tibi pactū de nō petendo nisi viij. vel v. postea conuenimus vt petā integra decem. Dicitur hic quod primus contractus valet nihilominus: & istud vltimum pactum renouat priorem contractum, id est, priorem formā reducit. Quod & in specie. Scire debes quod secundū iura ista dos mulieri reddi debet annua. bima, trima die. Vnde pone quod Berta, cum viro suo fecit pactū vt statim sibi dos reddatur, postea fecit pactū cū viro vt reddatur annua bima trima die. valet illud pactū vltimum: & dos reddi debet annua bima trima die, quia posterius pactum causam in pristinum statum reducit. Illud. Deposui apud te aliquid: & pacti sumus vt non tenearis de dolo futuro, nō valet pactū. sed si paciscor tecum ne agam depositi, valet pactū. nam videor pacisci vi pacti ne agam de dolo praeterito. Pacto. Hic dicitur quod pacta turpia non valēt nam non possum pacisci ne agam pro futura iniuria vel furto: publice enim interest poenā furti vel iniuriarū timere, nec est aperienda uia maleficijs. Si tā quis furtum mihi vel iniuriam fecerit: actionē furti vel iniuriarum, quam aduersus eum habeo possum, per pactum remittere. Sane si quis paciscatur hoc super re priuata, sed de eo quod causam publicam habet: nihil agit. proinde si quis paciscatur ne agat interdicto vnde ui in causa publica: frustra paciscit̄. Si cum. Debebas mihi decem, feci tibi pactum, ne petam viginti, vel cum mihi viginti deberes, feci tibi pactum ne petam decem: valet quidem pactum in vtroque casu in decem, & alia decem petam. Sed si stipulatus. Promisisti mihi alternatiue decem, aut Stichum, & postea feci tibi pactum ne decem petam non potero agere nec pro decem nec pro Sticho. nam in vtroque mihi praeiudico, nisi aliud inter nos agatur. Sed si generaliter. Promisisti mihi hominem in genere, postea facio tibi pactum de non petendo Stichum puta: non potero amodo petere Stichum, sed alium bene petere possum. Item si pactus. Supra dictum est quando aliqui de re aliqua

† P. P. sit.

qua singulari paciscuntur, nunc autem dicit quando de vniuersitate. & est casus talis. Tu possidebas quandam hæreditatem. pro qua egi aduersus te petitione hæreditatis: & tandem tibi feci pactum de non petendo. vel egi aduersus te pro naui. tandem feci pactum, de non petendo. si postea aliquam rem singularem illius hæreditatis petam, uel vsumfructum causalem dicens mihi deberi: denegatur mihi actio. vel dic, si petam postea singulas res nauis, repelles me exceptione pacti facti de non petendo. His enim tribus casibus ego repellar à te exceptione pacti facti.

Si acceptilatio. Debebas mihi decem, ea tibi per acceptilationem remisi. Quæsitum est an si inutilis sit acceptilatio valeat saltem l vim taciti pacti? Resp. iurisconsultus valere, quasi id actum pactione inter nos sit, ne peterem. Seruus. Titius me instituit hæredem in quadam hæred. in qua erat quidam seruus, qui mihi hæredi futuro pactus est, an valeat tale pactum, quæritur? Ex resp. aut expressit proprium nomen mei hæredis futuri, quo casu non valet pactum, aut non expressit nomen meum proprium: & tunc valet. Viuianus.

† P. F. prodest.

rijs socijs [a] cum debito re pactus sit, [b] an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Atilicinus, [&] Proculus [aiunt,] nec si in rem pactus sit, alteri nocere [c] tantum. n. [d] constitutum est, vt solidum alter petere possit. Idem Labeo [ait.] Nam nec nouare [e] alium posse, quamuis ei rectè soluatur. [f] Sic enim & his, qui in nostra potestate sunt, rectè solui [potest] quod crediderint, licet nouare non possint. quod est verum.

Idemq; in duobus reis stipulandi [g] dicendum est.

Exceptio pacti porrigitur ad fideiussores reorum, quatenus competit principali. Item principalis potest pacisci fideiussori Bart.

Si cum reo ad certum tempus pactio facta sit, vltra neque reo, neque fideiussori [h] proderit. †

Quòd si sine persona reus pepigerit, ne à fideiussore petatur: nihil id prodesse fideiussori, quidam putant, quanquam id rei intersit: quòd [i] ea demum [i] ei debeat competere exceptio, quæ & reo. Ego didici prodesse fideiussori exceptionem. non sic. n. illi [k] per liberam personam acquiri, quàm ipsi, [l] qui pactus sit, consuli videtur. † [m] quo iure vtimur.

Licet stipulatio per stipulationem tollatur ipso iure, tamen pactum liberatorium per secundum ope replicationis eliditur, si prima actio durat, sed si est extincta, per pactum non restituitur, sed in obligationib. quæ consensu contrahuntur, noua actio nascitur, & res de facili ad suam naturam reuertitur. Bar.

Pactus ne peteret, postea conuenit: [n] vt peteret prius pactum per posterius elidetur, [o] † non quidem ipso iure, [p] sicut

a Socijs. Quibus idem insolidum debeatur.

b Pactus sit. De non petendo.

c Alteri nocere. Imo videtur nocere, vt infra de arbi. l. si duo. quæ est contra. Solu. dicunt quidam hoc speciale in argentarijs, quod nil est: quia in l. contraria specialiter in eos dicit valere. nam similes sunt alijs reis: vt s. eo. l. item. Alij dicunt quod hic erant socij re, non conuentione: vt insti. de ob. quæ ex quasi cont. §. item si inter aliquos. Alij dicunt illud in sententia, hoc in simplici pacto. Vel verius hic cum ab alio est iam lis contestata, vt infra de duobus re. l. ex duobus. vel ibi de re dubia, hic de certa donanda. Item alia ratione vr nocere, vt infra de iureiu. l. duob. in prin. quæ est contra. Sed illud in delatione sacramenti, quod est, maioris authoritatis cum loco lit. contest. habeatur: vt infra e. tit. l. nam postea §. si is. sed lit. contest. ab vno alteri nocet, vt infra de duobus re. l. ex duobus. Vel hic re, non conuentione socij erant, ut modo dixi in solutione alterius contrarij. Item videtur adhuc hic nocere, vt infra de accep. l. per iusiurandum. §. si ... duob. re. l. iij. quæ sunt contra. sed aliud est in a...tilat...one quam in pacto, vt hic, & infra de libe. leg. ... §. j. si quis reum in prin. §. j.

d T... enim. Id est iam iam sortitur de iure potestatem. j. d non remitte...

e ... nec nouare. Imo videtur quod possit nouare.

nam cum hi argentarij insolidum agerent, ergo erant duo rei credendi re saltem, licet non sint socij, vt j. de duobus reis. l. eandem, & quia hic dicit socijs, sed alter reorum credi potest nouare, vt infra de noua. l. si rem. §. si duo. quæ est contra: sed dic vnum non posse nouare, vt hic qui teneatur socio: vt ibi. vel dic non posse cum ab alio lis est contestata: [1] vt infra, de duob. re. l. ex duobus.

f Rectè soluatur. Scilicet antequam sit lis ab alio contestata, vt infra de duob. re. l. ex duobus. quæ est contra. Vel dic, si sint socij: vt hic, etiam postea, aliud si non sint socij, vt ibi.

g Stipulandi. Qui scilicet non sunt argentarij: sunt tamen socij. nam supra de duob. re. similiter locutus est, & socijs & possunt omnia plane intelligi cum vnus est primo litem contestatus, vel ei est constitutum, vt infra de constit. pec. l. idem est.

h Neque fideiussori. de fideiussore ideo dubitabatur, quia pactum rei duplex esse videbatur, & de non petendo vsque ad tempus, & de petendo post tempus, vt argu. infra de arbi. l. Celsus. §. idem ait. pactum autem de petendo fideiussori non nocet. vt infra eod. l. fi. [2] post tempus autem non posse conueniri videbatur: sed non est ita. nam finito tempore non ex pacto aliquo sed prima actio efficaciter intendit: vt argumen. infra, de preca. l. sed & si manente.

i Quod ea demum. Bene non prodesse, quia. &c.

k Non enim illi. Fideiussori.

l Quam ipsi scilicet reo.

m Videtur. Non quod ipse liberetur, sed quia amicus suus grauatus non manebit, quod est magnum, vt infra, vt in pos. leg. l. si is à quo. in fi.

n Conuenit. Consensu vtriusque: alias non esset pactum, vt supra ead. l. §. j.

o Elidetur. Vt dixi supra.

p Ipso iure. Imo videtur quod ipso iure tollatur, vt infra de Solu. l. Stichum. §. naturalis contra. Solu. dicunt quidam quod ibi erat ciuilis & naturalis obligatio, vt ideo naturalis ipso iure tollitur. cum. n. naturalis sit quasi socia ciuilis obligationis, ex eius societate corruptionem contrahit. modicum enim fermenti totam massam corrumpit. hic vero cum sola naturalis sit, solo pacto tolli non potest, secundum Io. sed hæc solutio displicet & nobis & legi. vt infra de iureiur. l. si. j. resp. Alij dixerunt, vt R. tolli ipso iure, scilicet exceptione. sed hoc displicet: quia hoc non est tolli obligationem, sed elidi. Alij dicunt econtrario ad primam, quod si inueniatur naturalis cum ciuili

[1] Ista sol. displicet, scri. io dic quod hic erant socij, l contrario non Bar. Alb. Ange. P. contra B. Ful. & Ia.

† P. F. quia

† P. F. videmur, sed excusa magis placet Cuiacio hic.

† Elidere hic interpretatur Zasius perimere aduersus receptam doctorum sententiam & hunc §. pulchre interpretatur, in intellectibus suis singularib.

[2] Dic quod ille tex. loquitur, quando tex non fuit statutum, hic vero fuit. Alc. & Ia.

non possit naturalis tolli per pactū:quia una est substantia vtriusque:vnde vna sublata necessariū est & ciuilem tolli,quod esse potest. Et quod sit vna substantia,innuitur infra,vbi dicit totā obligationē&c. sed expone ibi totam,id est, omnem. at quando sola, dic vt ibi, nam possessio animi & corporis aliter amittitur, quam possessio solius animi.sed hoc non valet, quia iuncta ciuili tollitur,vt infra,

a l. actio. nā actionē iuris esse ondit, eius deu- nnio §. t. Inst. de actionib. in principio

tollitur stipulatio per stipulationem, a si hoc actum est, quia in stipulationibus b ius c cōtinetur, in pactis factum d versatur: & iō replicatiōe elidetur e exceptio. Eadem ratione contin-

de iureiuran.l.si.Nos vero omnino obligationem, naturalem tolli per pactū dicimus:siue simplex sit, siue cum alia,qualiter ergo huic §.respondebimus? Aliud certe est in pacto de non petendo:aliud de petendo.nam pactum de non petendo fit ad liberationem,pactum vero de petendo ad obligationem. & pactum de non petendo tollit ipso iure naturalem obligationem,pactum vero de petendo non resuscitat naturalem obligationem soblatam, quia proniores sumus ad liberandum,vt infra de act. & oblig.l. Arrianus.& sic non est contra, nec possunt insultare aduersarij vt dicant,nonne uos soli dicitis oriri obligationem ex pacto de non petendo? cur ergo illa per pactum posterius non tollitur? Respon. quia non omnis naturalis tollitur.nam ea quæ fit ad liberandum,non tollitur,& hoc fit propter liberationem,ideoq; non tollitur.nā hic talis obligatio quæ liberandi causa est,ad exemplum veræ liberationis, quæ fieret per solutionē,ipso iure non tollitur. Nec mirum si dicamus obligationem liberationem:quia & libertas dr̄ seruitus vt infra,de ser.vrb.præ.l.j.

Pactū de nō petendo tria operatur.

Quod ergo hid dicitur in pactis factum uersari.subaudi talibus.i.ad liberationem factis,vt possit tolli p pactum de non petendo. Præterea alia ratione dicēdum est posterius pactum non tollere pactum de nō petendo. Nam pactum de non petendo factum tria operatur.Nam ipso quoque iure tollit naturalem,& elidit ciuilem,obligat quoque paciscentem naturaliter ad non petendum.quod patet,quia si stipulatio intercessisset,esset obligatus ciuiliter & naturaliter,ergo si nudum pactum, tantummodo naturaliter, & quia naturaliter est obligatus aliquia furtum nō facere,vt Insti.de obli.quæ ex quasi delic.in prin. Item pro me est arg.C.de transact.l.vbi pactum. vbi acceptilationē vocat vinculum,nec ob.infra de iure do. l.si pater.j.§.qui debitorem,vt ibi no. pactum antē de petendo naturalem obligationem sublatam per pactum de non petendo,non resuscitat:sed obstaculum s. exceptionis contra ciuilem oppositum reijcit,nec naturalem inducit, obligationē, & forte naturalē tollit.quare fit vt vetus obligatio cum effectu instituatur non vt noua inducatur, sed contra ē l pacto de non petendo.Si obijciatur,cum ciuilis sola remāsit obligatio,quomodo effectum sortiri poterit? Respon. bene.nam & hoc idem contingit in chirographo post biennium,& in re iudicata , siue prius non debeat siue debeat. hæc.n. non pōt dici naturalis obligatio.Ioā.vero dixit aliqū quod ex vltimo pacto nascitur naturalis obligatio,& ipsa cū ciuili iūgitur,quod mihi non videtur,cū nō ad hoc fieri videatur. Porro secundum pactum de non petendo interpositum post pactum de petendo,non operat illa tria quid mirū? quia primum iam fecit quod à sequenti non potuit. Alij dicunt quod operatur quatuor primū & quattuor secundum.tollit.n.primū naturalē, & inducit aliā.naturālē,& inducit exceptionem,& elidit ciuilem.sic & secundum tollit naturalem,& inducit naturalem, & elidit exceptionem,& coadiuuat ciuilem,secundum Bul.& Azo.

a Per stipulationem. Aquilianam factam aīo nouandi,hodie expresse,olim tacite.non alias, vt subijcit hic, C.de noua.l.si.& sic non est contra infra, de verborum obliga.l.si dari quia ibi non fuit actū tacite vel expresse,vel dic per stipulationem, id est, per acceptilationem quæ sequit Aquilianā stipulationem,vt insti.qui.mo.tol.ob.§.est autem. sed vē per aliam stipulationem non tollitur vt C.de transact.l. vbi quæ est contra. Solut.ibi non dicit actionem extinctam intentari, sed metu pone.nec de facto agit,quia vetus actio est extincta,vt hic.nec enim plus dabit ei pœnæ solutio,quam alias aduersarij dolus, vt C.de transac.l. actione & l.sub prætextu,vbi si est extincta,nunquam resuscitatur , licet agatur,actione de dolo.

a l. exceptio,nepetat,q̄ pleríque tradunt facti eē.l. aut, in fi.e.Alci.li. 1. Parad.c.vlt.

b Quia in stipulationibus. Quod consistit in solēnitate verborum.

c Ius. Scilicet ciuile,vt insti.de act.§.de cōstituta.

d In pactis factum. a id est,in opponendo bñficio pacti versatur factum,s.quia allegat pactum factum, licet de solennitate nihil dicat.Io.Eo ergo inspecto, quod in pacto factū vertitur,non potest tolli alio pacto interueniente postea,vt in authē.de æquali.do.§.j. col.vij.§.infra de cap.l.in bello.§.factæ. sed eo inspectu quod in eo pacto stipulationis vertitur ius,ut in stipulatiōe,tolli potest alio iure ciuili, vt hic.Vel dic factum verti in pactis,id est,ius naturale, id est, naturalem obligationem.argumen.infra,de pecu.l. nec seruus quicquam.nam immutabile est, ius vero ciuile quod ex stipulatione solēni inducitur,p aliud ius,id est, per aliam stipulationem tollitur,vt Isti. d iure natu.§.pe.& insti.de leg.ag.tu.§.fi. Hæc responsio displicet.quia omnis obligatio siue ciuilis siue naturalis tantum per ius ciuile,id est, per stipulationē solennem tollitur,vt infra de noua.l.j.§. illud præterea & in stipulatione ius naturale,vt infra,eodem l.j §. fi.dixi. Quinetiam pactum non tollit ius ciuile,id est, ciuilem obligationem, potest tamen hæc opinio defendi,vt sic factum non tollat factum, sed ius tollat ius,& factum tollat ius,& econtra ius tollat factum,imo ideo factum versari dicitur in pacto vt primo dixi,quia hoc solum sufficit allegare, quod mihi sit factum pactum etiam si confiteor pactū postea intercessisse de petendo.nam nihilominus primi pacti durat exceptio,vt insti,de repli. in princi. etiam si confiteor mihi factum inter absentes vel dolo vel metu,& sic intellige.at in stipulatione ius continetur,nec enim sufficit dicere, ego sum stipulatus. si dicam accepto tulisse,non sufficit si dicam, ego interrogaui, & ipse respondit , nisi hoc factum iure allegem, id est, inter præsentes , & incontinenti. quia ergo is qui ex stipulatione agit, in vno oneratur, id est, probanda solennitate stipulationis:ipse debet in alio releuari, & benigne debet cum eo agi,scilicet vt ipso iure prima stipulatio per secundā tollatur. at in contractibus & in pactis cæteris onus probandi ei non incumbit , unde in eis ius natura custoditur.arg.ad hoc infra de iureiuran.l.cum qui, j.resp. & Infra de prob.l.cum de indebito.j.respō.& §.j.vel melius ponitur ius pro vinculo vel obligatione.at pactum de non petendo interponitur potius ad extinguendam obligationem,quam ad contrahēdam, & ideo non tollitur ipso iure per pactum de petendo,nisi forte in eo quod obligatur naturaliter non petere. & ita dico omne pactum obligatorium tolli per contrarium pactum.vt infra de reg. iur. l. nihil tam. re tamen integra.vt in exceptione , si tū pactum primum ius, id est, obligationem continet. secus si extinguat,nam nec acceptilatio extinguitur per contrariam acceptilationem.

a Zasi' putat iōiuri dixisse in pactis factū versari q̄a exceptiones & replicationes, q̄ ex pactionū iure ex sese suaq; virtute nihil operāt,ni si fuerint, obiectæ d facto & pbatæ.& vide q̄ l hāc rē scripsit Alci. li.parad.j. cap. xxj.

Oneratus in vno, in alio debet releuari.

e Elidetur. Vt supra,dixi.

Ne &

git, ne & fideiussorib[a] prius pactum prosit.[b] † Sed si pactum conuentũ tale fuit, quod actionem quoq; tolleret,[c] veluti iniuriarum:[d] non poterit postea paciscendo efficere, vt agere possit, q̃a & prima actio sublata est, & posterius pactũ ad actionem [e] reparandam inefficax est non eñ ex pacto iniuriarũ [e] actio nascitur, sed ex contumelia. [f] Idem dicimus [g] & in bonæ fidei cõtractibus si pactum conuentũ totam [h] obligationẽ sustulerit, veluti empt. non eñ ex nouo pacto prior obligatio resuscitat; sed proficit [i] pactum ad nouum contractũ. [ı] Quod si non vt tolleret totum contractum, pactũ conuentum intercessit, sed vt minueret: † posterius [l] pactum potest renouare [m] primum contractum. Quod & in specie dotis actionis procedere potest: [n] puta pactam mulierẽ, [o] vt pręsente [p] die dos redderetur, deinde pacisci, vt tempore ei legibus dato [p] dos reddatur: incipiet dos redire ad ius suum. nec dicendum [q] est deteriorem cõditionem dotis fieri per pactũ. Quoties eñ ad ius, quod lex naturæ eius tribuit, de dote actio redit: non fit [r] causa dotis deterior, sed formæ suæ redditur. [s] Hæc & Scæuolæ nostro placuerunt.

Dolus futurus non potest remitti: secus in præterito. Bar.

Illud nulla pactione [t] effici potest, ne dolus [u] præstetur: [x] quamuis si quis paciscatur, ne depositi agat, [y] re ipsa [z] id pactus videatur, ne de dolo agat, quod pactum proderit.

Pacta quæ continent turpem causam vel contra publicam vtilitatem, non sunt obseruanda. Bartolus.

Pacta, quę turpẽ causam continent, non sunt obseruanda: [a] veluti si

[a] Ne & fideiussoribus. s. consentientibus in vltimo pacto de petendo.

[b] Prosit. Imo videtur prodesse: vt infra, eo l. quæ est cõtra. sed hic cõsensit secundo pacto: ibi non, vel q̃a ex post facto interuenit fideiussor: ibi ab initio.

[c] Tolleret. Scilicet ipso iure ❡.

[d] Veluti iniuriarum. vt non possit de iure intentari. licet de facto intẽtetur: vt C. de transact. l. vbi. quæ est contra.

[e] Iniuriarũ. Quæ nudo pacto tollitur ipso iure: vt s. eo. l. si tibi. §. quædã. & etiam dissimulatione: vt infra, de iniu. l. nõ solum. §. j.

[f] Sed ex cõtumelia. Vel alio modo facta iniuria: vt infra, de iniur. l. j. §. iniuriam ❡. Accur.

[g] Idem dicimus. Vt prima obligatio ipso iure per pactũ tollatur in bonę fidei contractib⁹, & nõ resuscitetur: nõ vt noua non nascatur, & sic non per omnia idem ❡.

[h] Totam. No. totam. nã ex hoc colligitur quod vna sit substantia ciuilis & naturalis obligationis. & sic infra, eo. §. sed si stipulatus. & hoc quidã dixerunt, sed male. nam quare diceretur tolli naturalis si separationem non reciperet? dic ergo totam. i. omnem vel vtranque ❡.

[i] Ad nouum contractum. Primo sublato: vt hic, & infra, de rescin. vend. l. si quis rem. & s. e. l. iurisgentium. §. adeo. & dixi modo in distinctione pactorũ.

[k] Minueret. Vt quia rogauit venditorem, vt de pretio sibi animo donandi remitteret: & tunc nihilominus tenet primus contractus: vt infra, loca. l. si tibi habitationem. & infra, eod. l. emptor: in princ. aliud est ergo secundam venditionem facere: verbi gratia, vt quod pro x. dedi, do pro v. & aliud diminuere tantum de pretio vel de re ❡.

[l] Posterius. s. tertium de petendo toto pretio, & tota re: vt ab initio conuenerat. Vel dic quod de eodem dicit, quo pretium fuit diminutum: & tunc secundum quosdam dic renouatur, id est, quoddã nouum pactum adijcitur. s. minoratio pretij. & quod dicit potest, id est, possibile est, si agatur: vt diximus supra, eod. l. in distinctione illa pactorum ❡.

[m] Renouare. Id est, reformare, vel id est, nouum pactum constituere primo sublato: quod dic vt in distinctione pactorum.

[n] Procedere potest. s. vt posterius pactum renouet primum, id est, nouam formam ei præstet.

[o] Pactam mulierem. s. incontinenti. s. quãdo dedit vel quãdo diuertit. nam alias actio sibi ex pacto non datur [1] vt supra eod. l. iurisgentium. §. quinimo.

[p] Legibus dato. s. annua bima trima die secundum tempora huius. l. hodie vero statim immobilia, sed mobilia post annũ: vt C. de rei vx. act. §. cũ autem.

[q] Nec dicendum. Respondet obiectioni tacite quę fit per l. vt infra, de pac. do. l. de die. & l. Attilicinus.

[r] Non fit. Fictione huius l.

[s] Redditur. Not. ar. cum quæritur [2] an valeat priuilegium indultum ecclesiæ ne sibi possit obijci ab alia ecclesia nisi præscr. c. anno. nec. n. potest alia ecclesia dicere, quod ex hoc rescripto ius suum lædatur. cum hoc erat statutũ antiquitus. C. de sac. san. eccle. l. fin. & est ad hoc infra, de lib. & posthu. l. filio quem, & infra, quib. mod. pign. vel hyp. sol. l. voluntate. §. fi.

[t] Illud nulla pactione scilicet, expressa.

[u] Ne dolus. Futurus.

ADDITIO.

Adde text. iuncta glo. ista in assigna. Rog. quare dol⁹ futurus non potest remitti. Dic quia inuitaret quis ad delinquendum. in l. cõuenire. infra, de pac. do. & adde Iason. vnum pulchrũ dictum Bal. in ca. j. §. item sacramẽta: item in vlt. col. per illum tex. de pa. iu. fir. in vsi. feu. quod si aliquis promittat se nõ denunciaturum maleficiũ & iurat: non valet iuramentũ: quia aperiret viam iniquitati ad delinquendum. alleg. Inno. in c. ad nostram. de iureiu. Addo quod iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis. in c. inter cætera xxij. q. iiij. in c. quãto. extra de iureiu. in cap. j. extra de confise. in vj. in proposito, de iuramento, addo Iaso. in l. qui iurato. in ij. col. supra eod.

[x] Præstetur. Si fiat.

[y] Agat. Scilicet ratione futuri [3] sed quid si de pręterito? Respon. valet etiã quo ad dolum: licet simpliciter remittã. alias enim mihi videtur remissam nec pro præterito nec pro futuro: cum solus dolus veniat in depositum: vt ar. infra, de leg. j. l. si quando. sed aliter [4] in vltima voluntate: vt infra de lib. leg. l. Aurelio. §. Caius. in quo etiam distinguę vt dixit. Ioan. Inst. de leg. §. si quis debitori. sed quæ est ratio differentiæ? Respon. vt C. de pec. ciua qui lib. me. l. j. sed hic non inuenit aliquid quod remittat: sed certè imo latam culpam.

[z] Re ipsa. Alias in ipsa. alias vt ipsa.

Obseruanda. Siue nuda, siue vestita: vt hic, & C. eod. l. pacta quæ. & infra, de verb. oblig. l. generaliter. & l. si plagij.

† Nempe pristina obligatione in suo robore firma manẽte, nec extincta seu elisa p exceptionẽ pacti de nõ petendo, obstante replicatione pacti de petẽdo. hæc colligim⁹ ex sententia Zasij.

† P. F. Pacendam.

† P. F. dicemus.

† P. F. Proficiet.

† P. F. Imminueret.

[1] Isto iure sforum sec⁹ de iu. C. quo iure inest tacita stipulatio. tex. in l. vnica. C. de rei vx. actio.

[2] Ista gl. reprehẽditur p Bar. Alc. & Iaso. q̃a lex nihil facit ad istam quæstionem.

† Præsenti. P. F.

† P. F. in ipsa. quæ est elegantior.

[3] Imo principiũ loquit in dolo futuro, & finis in pręterito. B. P. & Ias.

[4] Imo eodem modo secundum Bar.

a Furti. Et idem est in sequenti.
b Possumus. Quia per hoc non publico, sed iuri nostro renuntiamus: quod fieri potest: vt C. eod. l. pen.
c Vnde vi. s. si vim feceris.
d Quatenus. l. quia publica, &c. Vel dic quatenus proprie poni. nam ante violentiam pactum factum non valet, postea sic. & in accusatione legis Iu. de vi. nam ante non valet, postea sic: licet non ingerat poenam sanguinis: sed transigi non potest, vt C. de transact. l. transigere. & infra, de iure fis. l. in fisci. & infra, ad l. Iu. de vi pub. l. q cætu.. §. qui vacantem. Acc.
e Priuata. Id est, familiari, & sic est de eo quod ius publicum tangit vt de furto futuro.
f Ante omnia. Optime adaptatur ad superiora quoniam si fuerit conuentio in re non familiari. i. in re quæ contingit publicam vtilitatem, obesset in alia re, puta in familiari re, alterius. sed si fiat in re familiari alicuius paciscentis, valet, quia non fit in his quæ contingunt publicam vtilitatem, de persona autem supponitur gratia vberioris doctrinæ. vel dic quod & ipsum optime conuenit prædictia.
g Re facta. Scilicet, quam in familiari: vt supra eo. l. iurisgentium. §. & generaliter, vel lege simpliciter vt distinguit ibi glos. optime, &c.

† Timeri.

† Id est, suo per alia re factum, quam priuata, si sue, familiari. Nam super pub. re factum, nullius est momenti, quod ostendunt superiora illa verba, item ne experiar & l. iurisgentium. §. si paciscar eo. Cuius vero legit Publica in li. j. obstet.

† Aliusq; personæ.

paciscar ne furti a agi, vel iniuriarum, si feceris. expedit enim timere † furti vel iniuriarum poenam. Sed post admissa hæc pacisci possumus. b Item ne experiar interdicto, *vnde vi*, c quatenus d publicam causam contingit pacisci non possumus. Et in summa, si pactum conuentum a re † priuata e remotum sit: non est seruandum.

Quia supra tractauit vsque ad §. pactus. al. si tibi § iij. qualiter pactum extendatur de persona ad personam: hic incipit tractare quomodo pactum factum in vna re porrigitur ad aliam, per totam hanc l. postea per totum titu. tractat quæstiones extrauagantes quæ non continuantur.

Ante omnia f enim animaduertendum est, ne conuentio in alia re facta, g aut cum alia persona, in alia re, aliave persona † noceat. h

Minor summa inest maiori. Bartolus.

Si cum mihi x. deberes, pepigero ne a te xx. petam: in x. tibi prodesse i pacti conuenti vel doli exceptionem k placet. Item si cum viginti deberes, pepigerim, ne decem petam, † efficere exceptionem mihi opponendam, vt tamen reliqua decem exigere debeam.

In obligatione alternatiua pactum de altero non petendo, totam obligationem elidit, secus in obligatione generis si est electio creditoris. Bart.

Sed si stipulatus decem aut Stichum, l decem † pactus sim, m & petam Stichum aut decem, n exceptionem pacti conuenti in totum obstaturam. nam vt solutione, petitione, o & acceptilatione vnius rei tota obligatio solueretur: ita quoq; pacto conuento de vna re non petenda interposito totam obligationem summoueri. p Sed si id actum inter nos sit, ne x. mihi, sed Stichus præstetur: possum efficaciter de Sticho agere, nulla exceptione opponenda. Idem est q & si de Sticho non petendo conuenerit. r Sed si generaliter mihi hominem debeas, & paciscar, ne Stichum petam: Stichum quidem petendo, s pacti exceptio mihi opponetur: t alium autem

h Noceat. Vel prosit: vt supra eod. l. si tibi. §. si pactus. & nisi in casibus in quibus sententia inter alios lata, inter alios tenet: vt infra, de re iu. l. sæpe. Item nisi in casibus illis in quibus alteri per alterum actio acquiritur: vt no. instit. de inut. stipu. §. ei vero qui. Item nisi principaliter intersit paciscentis, vt supra, eod. l. fideiussoris. §. cum alia conuentio. vel nisi vna persona reputetur: vt supra eo. l. si cum emptore. Item quod dicit de re, fallit quando alia est accessoria illius, in qua pactum sit: vt infra, ea. l. §. sed si stipulatus. & supra si quis cau. l. ij. in prin.
i In x. tibi prodesse. In toto enim pars continetur: vt infra, de excep. rei iud. l. si quis cum totum. in prin. & infra, de verb. obl. l. j. §. si stipulanti. & argu. t. de arb. i. l. diem proferre. §. si plures. ver. inde quæritur.
k Doli exceptionem. Hæc locum habet vbicunq; & prima: nisi iusta ignorantia vel personæ reuerentia aliud inducat: vt infra, de excep. doli. l. ij. §. item quæritur. & l. apud. §. aduersus.

l Aut Stichum. Sub alternatione.
m Pactus sim. De non petendis.
n Decem. Alternatiue, vt promissum fuit.
o Solutione, petitione, scilicet facta contra alium animo nouandi: vt infra, de noua. l. delegare. & infra, de in rem ver. si pro pte. in prin. & infra, de sol. l. solutionem. Vel dic petitione, cum res l. æstimata fuerit & præstita rei æstimatio. Vel pone ab vna parte petitione & solutione. Vel dic quarto petitione tamen secuta per sententiam: quo casu fit per exceptionem: vt C. de vsur. rei iudi. l. fi. §. fi. item facit infra, de li. leg. l. non solum. j. §. j. in fin.
p Obligationem summoueri. imo videtur non tota: vt infra, de accep. l. & per iusiurandum. §. si Stichum. quæ est contra. sed hic actum fuit, vt tota tolleretur obligatio: ibi non: imo vt maneret alter in obligatione. Vel aliter & melius: ibi ideo in altero non tollitur obligatio, quia fuit facta acceptilatio I Sticho: & ipse decessit pendente conditione sub qua promissio x. vel Stichi ante fuerat facta, & sic patet quod nulla fuit acceptilatio I Sticho de quo fuerat expressum: vt infra, de nouatio. l. e. quoties. nec ergo in tacito, vt arg. infra, de ser. rus. præd. l. item. §. qui haber. quare alter remansit in obligatione: sed hic statim valuit pactum in x. quia pure promisit x. aut Stichum. Item est contra infra, de rescin. vend. l. si emptio. Sol. ibi conuenit ne alterius tantum esset emptio: hic simpliciter fecit pactum de vno non petendo: quia videtur & in alio remisisse.
q Idem est. Scilicet per contrarium.
r Conuenerit. Et de decem petendis conuenit. subaudi.
s Opponetur. Imo & sine pacto non fuit in obligatione: nec peti potuit, vt insti. de act. §. curare. Item si quilibet homo esset in obligatione, si Stichus fieret meus, licet desineret, non posset mihi solui, quod falsum est, vt infra, de sol. l. qui decem. §. Stichum. dic ergo, opponetur exceptio intentionis non iuris. sed econtra videtur quemlibet hominem esse in obligatione tali casu, vt infra, de lega. ij. l. Mæuius. §. duob. Sed dic illud de stricto iure, hoc de æquitate, & secundum hoc indistincte petam alium. vel verius dic quod hic stipulator

† P. F. Efficeretur, per exceptionem.

† P. F. Decem.

Posse efficaciter agi.

† Etenim.

r Displicet Barto. Bald. & P. ideo dic quod ibi contra debitor fuit celebrat' gratia vtriusque. hic gratia vnius tantum, secundum Bar. & alios.

z Ibi erat electio debitoris, hic creditoris.

pulator habebat electionem ex pacto expresso, si autem promissor haberet electionem, illa elegisse videretur: de quo est pactū factum. Sed an eadē distinctio in eligēdo in alternatiua stipulatione sit facienda? Videtur quod sic: vt infra, de cond. indeb. l. cum is. §. si sed Azo cōtradicit. [1] Dicit. n. quod isto mortuo vel pacto facto nō tenetur in altero: licet stipulator habeat electionē. sed non sic qū in genere tenetur. Item ad id quod dicit alium posse peti, est cōtra infra, de accep. l. & per iusiurādum. §. si is. Solu. ibi in totum renūtiauit: hic non. vel aliud dic in acceptilatione, vt ibi quā in pacto: vt hic, cum acceptilatio sit imaginaria solutio: vt inst. qui. mo. tol. obl. §. item per acceptilationē. & hæc vera est. argu. infra, de lib. leg. l. si quis reum. circa prin. Alij dicunt qū ibi erat electio promissoris. Item opponitur: quia etiam eundem videtur posse eligere, de quo pepigit: vt infra, de op. le. l. homine legato. quæ est contra. sed illud in legatis. Sed quare diuersum? Respon. secundum R. quia ibi repudiauit vnū ex ipsis tunc temporis quādo adhuc non erat translata electio ad legatarium. vnde nō tenuit quo minus eundem eligat postea, cū electio ad eum transierit: quia non potest repudiatio valere in his, quæ non præcise debentur: vt infra, de acq. hære. l. is qui. & de leg. ij. l. si ita scriptum. §. j. sed pactū sic: vt hic, & supra eo. l. & hæredi. §. filiasam. Tu dicas plenius: quia quod in l. præ dicta. de op. leg. dicitur eundem posse eligi: verū est ab hærede non a repudiante: vt hic. nam semper est legatarij electio, etiam à principio, & hærede non existente in mora: vt inst. de leg. §. si generaliter. licet R. contradixit vt dictū est. & infra, fam. ercis. l. hæredes. §. si incerto.

[1] Et bene B. B. P. & Ias. firmata tamen distinctione le. quæ determinatur infra, de solutio.

† Al. add. sim.

hominem si petam, recte agam.

Qui promisit non petere totum, remouetur à petitione cuiuslibet partis eius. h. d.

Item si pactus † ne hereditatē peterē, singulas res [a] vt heres petā: ex eo quod pactum erit, pacti conuenti exceptio aptāda erit. Quemadmodum si cōuenerit, ne fundum peterē, & vsumfructum [b] petam: aut ne nauim ędificiumve peterē, & dissolutis ijs, singulas res petam: nisi specialiter aliud actum est.

In pactis liberatoriis si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest. Bar.

Si acceptilatio inutilis fuit [c] tacita pactione id actum videtur, ne peteretur. Seru⁹ hęredi post aditur o † nominatim [d] paciſci non poteſt, quòd [1] nondū dominus is sit: sed si in rem pactū conuentum factum sit hęredi, acquiri potest.

Pupillus paciscendo non potest suam conditionem deteriorem facere, sed meliorem. Bar.

Caius lib. j. ad edict. prouinciale. XXVIII.

Contra iuris ciuilis [e] regulas pacta cōuenta rata non habētur: veluti si pupillus sine tutoris authoritate pactus sit, ne à debitore suo peteret: [f] aut ne intra certum tēpus (veluti † quinquennium) peteret. nam nec solui ei sine tutoris authoritate potest. [g] Ex diuerso autem si pupill⁹

[a] Singulas res aliud in exceptione rei iud. vt infra, de excep. rei iudic. l. si quis cū totum. §. si ancillam, quæ est cōtra. & hoc ideo, quia hic cōsentio, ibi non: vt infra, de verb. oblig. l. inter stipulantem, §. j. Item quia qui rem petit, causam exprimit: ex qua causa si absoluitur reus, non nocet petenti ex alia. Sed in pacto nō ponitur causa, vnde generaliter absolutus seu liberatus videtur. Accur.

[b] Vsumfructum. Sed qualiter ex eadem causa potest peti vsusfru. nam si dñs fuerit vt dixi. ergo vsumfr. habere non potuit ea causa. qua dñs erat? Respon. petit ex eadem causa nō sibi dari, sed aduersario denegari. sic scilicet, vt vti frui non possit. nam actio negatoria domino fundi datur etiam non possidenti: vt infra, si vsusfru. pe. l. vlt. & l. pe. §. fin. & potest hic prompte in vsufr. dici cum vsufr. pars rei sit. Sed quid in alijs seruitutibus? Respon. aliud: [*] vt arg. infra, de leg. ij. l. cum filius. §. dominus. & l. is cuius.

[c] Inutilis fuit. Hic est ar. pro M. qui dixit semper ex inutili acceptilatione tacitum induci pactū, nisi contra sensisse probetur. & facit pro eo. infra, de accep. l. an inutilis. in princ. prout est ibi litera Pisana. sed Bul. econtra dicebat per eandem. l. prout est ibi communis antiqua litera. & quod hic dicit exponebat, si in hoc quoq; consensum habebat. Nos autem secundum Io. dicimus, idem qđ Bul. si est inutilis ratione cōceptionis ineptæ, vt quia inter absentes: vel sub cōditione vel in diē, vt arg. infra, de constit. pecu. l. j. §. cum qui. si autem ratione rei, quæ interponitur, est inutilis. Idem dicimus quod M. vt infra, de rescin. ven. l. cum emptor. & infra, de accept. l. acceptilatio. & l. si accepto latā. & ita hic intelligitur. Accur. [*]

* Imo idē secundum Bartol. & Paul.

[d] Nominatim. Facias tres casus. aut nominatim proprio nomine: expresso futuri hęredis stipulatur vel paciscitur: & tunc non valet, vt hic. & aut appellatiuo, puta hæredi futuro: & tunc valet: vt infra, de stip. ser. l. seruus hęredi. & l. si ex re. §. fin. aut neque proprio, neq; appellatiuo, & ita in rem, & tunc valet: vt hic in fin. dicitur.

Contra. CAIVS. Pupillus fecit debitori suo pactum de nō petēdo sine tutoris authoritate: an valeat pactum, quæritur? Et respon. quod non. nam pupillus nō potest facere pactū de non petendo. Sed si creditor fecit pactum de nō petendo ipsi pupillo: nunquid valeat? Et resp. quod sic: & est ratio in litera. Si curator. Hic dicitur quod si curator furiosi vel prodigi facit pactū ne petat ab ipso furioso vel prodigo, quod valet tale pactū. Sed si paciscatur animo donandi ne furiosus aut prodigus a debitore suo petat, non valet tale pactum. Si filius. Hic dicitur quod si filius vel seruus paciscatur ne ipse filius vel seruus petant a debitore peculiari, quod tale pactū non valet. Sed pone quod ipse facit pactum ne ipse filius petat, nec etiam pater: nunquid valet pactum? Et quidam distinxerunt, an filius vel seruus liberam peculij administrationē habeat, & hoc casu valet pactum: nec patri vel dño præiudicatur. sed hæc distinctio reprobatur, & aliter distinguitur, quia aut fit pactū, & in præiudicium patris: vt quia facit animo donandi, & hoc modo valet pactum. aut nō facit animo donandi: & tunc quia ipsi nō præiudicatur: valet pactum.

[e] Ciuilis. Idem si contra ius naturale vel prætoriū, vel quamlibet partem iuris: vt supra, eod. l. iurisgentium. §. prętor ait. vel contra bonos mores: vt infra, solu. matr. l. alia. §. eleganter. & C. eod. l. pacta quæ.

[f] Peteret. Sed an ipso iure non obstat pactū? Quidam dicunt quod sic, vt infra, qua. re act. non da. l. j. §. j. Tu dic per replicationis remedium, vt quia pupillus, vt infra, de iureiu. l. iusiurandum. §. j.

[g] Potest. Vt liberetur soluens, nisi habeat pecuniam saluā, & tunc per exceptionē doli tūc defenditur debitor, vt j. de sol. l. in pupillo. Cū authoritate autem tutoris

† Seruus hæreditarius hæredi futuro.

† P. F. Quia.

* Mittentes Accursij vaticinia hic, poterim⁹ rectè dicere hunc. §. loqui in terminis simpl. quādo non constat de limitata voluntate. at in l. an inutilis, constat de voluntate limitata.

A. Pers. [3] Istā gl. in omnibus approbant Bar. & P. idem si exprimat nomen proprium & appellatiuū simul. Bartol. Bald. An. Paul. & Ias.

† Al. add. iure.

tutoris ſolutione facta liberatur ſoluens reſtituitur pupillus, ſi pecuniam amiſiſſet: ſed cū iudice facta tutiſſima eſt: vt inſtit. qui. ali. li. §. nunc admonendi.

a Conceſſum eſt. Hæc eſt regula iuris ciuilis: vt inſtit. de autho. tut. in prin. & idē eſt per oīa in adulto curatorem habente, vt C. de in integr. reſtit. mi. leg. ſi curatorem.

† Debeat. F. F.

b A furioſo. Paſſiue. id eſt, ne creditor petat a furioſo.

c Sed non cōtra. i. nō poſſunt debitoribus iſtorum facere pactum cauſa donandi, vt hic, & C. eo. l. pactum. iij. ſed tranſigendi ſic ſecundum quoſdā, cū generalem habeāt adminiſtrationē: vt C. de tranſact. l. præſes. vel dic vt diximus, ſupra eod. l. tutoris quoque.

d Inutile eſt. i. Inefficax omnibus in ſuo ſtatu manentibus, quia & ſine pacto agere non poteſt, niſi in caſibus quibuſdā exceptis in perſona ſerui: vt infra, de iud. l. vix. & in perſona filij, vt ſ. de iud. l. lis. & l. ſi filius. & l. ſi longius. §. ſi filiusfa. & infra de act. & obl. l. filiusfa. & l. in factum in quibus caſibus poteſt dici ꝙ valet pactū, vt infra e. l. in perſona. j. reſpon. ſed & ſtatu filiæ vel filij mutato poſſunt valere quædam facta, vt diximus ſuprà eo. l. & hæredi. §. filiusfa. ſed ſeruus manumiſſus ex ante geſto non agit. vt infra, de reg. iu. l. ſi quis cum ſeruus. & ideo pactum ſerui non cōfirmatur ex poſt facto, ſed ſi pacti ſunt ne alius petat ab eis: plene habuimus. ſ. eod. l. ſi tibi. §. ſi. & l. ſeq. ſed & hodie locum habebit. hic §. in actione profectitij peculij & aduentitij quo ad vſumfructum tantum: vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. filij autem.

† Et ſi ea res.

paciſcatur, ne quod debet, a ſe petatur: ratum habetur pactum conuentum: quia meliorem conditionem ſuam facere ei etiam ſine tutoris authoritate cōceſſum eſt. a Si curator furioſi aut prodigi pactus ſit, ne a furioſo b aut prodigo peteretur: longè vtile eſt, curatoris pactiones recipi, ſed non contra. c

Pactum de non petendo factum ab eo qui nō poteſt petere, eſt nullum. Item in generali & libera conceſſione nō venit donatio. Item in ipſo contractu poteſt filius paciſcendo præiudicare patri, & ſeruus domino. Bar.

Si filius aut ſeruus pactus ſit, ne ipſe peteret: inutile eſt d pactum. Si uerò in rē pacti ſunt, id eſt, ne ea pecunia petere tur: ita pactio eorum rata habēda erit aduerſus patrem dominumve, ſi liberam peculij adminiſtrationem habeant, & ea res, † de qua pacti ſunt peculiaris ſit. qđ & ipſum nō eſt expeditū. e nam cū verū eſt, (quod Iuliano placet f) etiam ſi maximè g quis adminiſtrationem peculij habeat conceſſam, donandi ius eum non habere: h ſequitur, vt ſi donandi cauſa de non petenda pecunia pactus ſit, non debeat ratū haberi pactum cōuentum. Quod ſi pro eo, i vt ita paciſceretur: aliquid, in quo nō min⁹ vel etiam amplius k eſſet, conſecutus fuerit: rata habenda eſt pactio.

e Expeditum. i. non ſemper eſt verum.

f Placet. Et alijs, vt infra, de Mar. l. filiusfa. in prin.

g Maximè. Tunc magis videretur dubium. ſic C. quod met. cau. leg. iij.

h Non habere. Niſi in caſibus, vt ſi iuſta ratione motus donet, vt puta magiſtro: vel hoc ſit ei expreſſe permiſſum: vel ſit filius ſenatoris, vel de caſtrenſi peculio vel quaſi donet vt infra, de admi. tu. l. cū plures. §. cū tutor. ver. in primis. & ſ. de tu. & ra. diſ. l. j. §. j. & infra, de don. l. filiusfa. Item not. ex hoc quod hic habes, ꝙ in generali permiſſione nō continetur donatio vel dilapidatio: vt ſ. de offi. procu. Cæſa. l. j. §. j. & ij. & ſ. de ſol. l. ſi is. §. ſi in ti. & infra, quod vi aut clam. l. prohibere. §. plane. & ſ. de pollici. l. ſi quis rem. § vnto. & infra, quę res pig. ob. poſ. l. j. §. j. & j. man [illegible]. ante pe. §. fin. & l. cum ſeruus. in fi. j. reſpon.

i Pro eo. Id eſt, ideo.

k Amplius. Idem ſi minus, vel etiā nihil. ſi tamen bona fide non animo donandi faceret: fortè quia non habet probationes, & ſic non confidit de iure ſuo. hoc autem exemplum ponit ad maiorem euidentiam fraudis non præſumendæ.

SI autem. CASVS. Dictum eſt ſupra le. prox. §. ſi filius quū ſeruus vel filius de pecunia paciſcuntur, hic autem dicitur, quando ſeruus paciſcitur de pecunia dominica, & caſus qui hic ponitur, eſt talis. Seruus meus mutuis pecunijs ꝑpoſitus, meā pecuniam mutuabat: & aliquod pactum in mutui cōtractu appoſuit, puta ſuper vſuris: nunquid valet tale pactū? Et reſp. quod valet. nā ſeruus. poteſt ab initio paciſci in domini præiudiciū: quāuis ex interuallo non poſſit. Viuia.

l Si autem dominicam. Nam ſ. de peculiari dixit.

m Valere Celſus. Siue de die reddendi, ſiue de vſuris fecerit pactū, non autem pactum de nō petendo facere poteſt: vt ſupra, l. proxi. §. ſi filius. & intellige hanc legem quando ſeruus mutuis pecunijs tantū prępoſitus eſt. vnde ſi poſt cōtractū factū ex interuallo aliquid paciſcatur. quod noceat, domino, non valet: vt infra, de excep. do. l. apud. §. aduerſus. ver. in hac. nam in acquirendis non in acquiſitis præiudicat ſeruus domino, vt C. de acquir. poſ. l. fina. ſed ei prodeſſe poteſt etiam ex interuallo. ſi aliter dixeris hæc. l. ſtare non poteſt, ſiue dicas, eam loqui, cum habet liberam adminiſtrationem in omnibus: quia tunc quandocunque valeret. ſiue, nullo modo, & tunc nullo tempore nocet, vt C. quod cum eo. leg. ſi liberam. & C eo. leg. ſeruus. Caute ergo dic quod habeat poteſtatem tantum mutuandi.

V[illegible] XXXI.

SI aūt dominicam pecuniā crediderit: qđ credendi tpe pactus: eſt valere Celſus m ait.

† F. F. Sin autem.

Nota glo. huius l. ex qua habes quod pater poteſt facere remiſſionem de iniuria facta filia quod eſt vtile pro ſtatutis. Bar.

[illegible] XXX.

IN perſona n tamen *

IN perſona. CASVS. Id quod mihi Titius debebat, a ſeruo ſtipulatus fui animo nouandi, modo nihilominus peto a Titio. an poſſit Titius me creditorem remouere a petitione, quæritur? Diſtinguitur, & reſpon. quod ſi ſeruus tuus ſe voluit obligare, vt tu dominus tenearis, & hoc fecit iuſte, quia in tanto debitor erat ex cauſa peculij, tu dominus ſerui teneberis, & Titius primus liberabitur. ſi vero ſeruus tuus fideiuſſit, non liberabitur Titius primus creditor. Si ſub conditione. Titius debebat mihi decem pure, & illa x. ſtipulatus fui a te animo nouandi, & ſub conditione. Diſtinguitur hic an exiſtat conditio, vel non. nam ſi conditio non exiſtat. a primo debitore, id eſt, a Titio. ſi verò exiſtat a te petam. Viuia.

n In perſona. Hæc lex continuatur cum §. ſi filius.

* Timide ac verecunde opinionē ſuā exprimit. Hanc aūt phraſim nō intelligens Accurſius, ait eū non reſpondere an filio ſit nocitura pactio. Duar. Diſp. c. 31. Ita Ci. of. 3. videas ne latebra quæratur periurio.

filijfamilias vidēdū est, ne a aliquando & si pactus sit, ne ageret, valeat pactio: quia aliquando filiusfamilias habet actionem, veluti iniuriarum. sed cum ꝓpter i iniuriā filio factā habeat & pater actionem, quin b pactio filij nocitura nō sit patri agere volēti, c dubitari non oportet

Per stipulationem nouādi animo interpositam prima tollitur vel eliditur, si sequens cōmittitur, vel committi posse speratur, alias secus. Bar.

Qui pecuniam a seruo stipulatus d est, quam sibi Titius debebat, si a Titio petat, an exceptione pacti conuenti, summoueri & posit, & debeat, quia pactus videtur ne à Titio petat, quæsitum est. Iulia. ita summouendum putat, e si stipulatori in dominū ipsius serui de peculio actio danda est, id est, f si iustam causam intercedēdi seruus habuit, qa forte tantūdē pecuniȩ Titio debuit. Quòd si quasi fideiussor g interuenit ex causa, qua in peculium actio nō daretur, non esse inhibēdum creditorem, quo minus à Titio petat. h Aequè nullo h modo prohiberi eum debere, si eū seruū liberum eē credidisset i Si sub conditione stipulatus fuerim a te, quod mihi Titius purè debebat: an deficiente conditione, si à Titio petam: exceptione pacti conuēti & possim, & debeam summoueri? & magis est, exceptionem non esse opponendam. k

Contra tenorem legis priuatam vtilitatem continentis pacisci licet. Bar.

Vlpianus libro j. ad edictum ædilium curulium. XXXI.

Pacisci contra l edictum ædilium [curuliū] omni modo licet, siue in ipso negotio venditionis gerendo conuenisset, m siue postea. n

Cessante ratione legis cessat ipsa lex.

Pa[illegible] tium. XXXII.

*Quod dictū ē, o si cum reo pactū

Cōmendabis mēti & valde istā gl. q licet filius non possit remittere actionē iniuriȩ acq̄sitam patri, ex ꝑsona filij, tñ p̄r pōt ēt inuito filio. q est figēdū cordi. & habui istā gl. in practica nō est din & luerar°, sum vnā bonā pe tiā pecuniæ. & est vtile pro statutis secundum Bart. quæ remittūt, pœnā habenti concordiā de offēsa. nā si offendi tur filius, sufficit, cōcordia pr̄is no.

a Ne pro an.

b Quin. Pro quod. Et not. i quod non tangit ad illam q. an filio sit nocitura. Tu dic q sic in præiudicium sui.i. Ipsius filij: vt s̄.e.l. & hæredi. §. filia. Sed id verū est, quod filius inuito patre nō pōt actionē iniuriarum sibi cōpetentem remittere in præiudiciū patris, sed pater potest inuito filio: nisi patris persona sit vilis & abiecta: vt ī.de iniu.l.sed si §. filiosa. secus in querela inofficiosi testamenti, quam pater filio inuito nō intentat, vt infra d̄ inoffi.test. l. Papinianus. in princ. l. Item no actionem iniuriarū dari filio familias, sicut & aliæ quædā, vt ī.de iudi.l. si longius. §. j. & ī.de act. & ob. l. filiusfamilias. & l.in factum.

c Volenti. nomine suo, vel filij.

d Stipulatus. animo nouandi.

e Putat. imo videtur. qd iure isto habeat electionem creditor. vt C.de fideiuss.l. non recte. hodie non, sed reū tantum prius eligat vt in auth. de fideius.§.j.colla.j. non ergo debet liberari prior debitor, sed dic quod intercedēdi modi quinque sunt mādando, constituendo, fideiubēdo, alienando, obligationem ab initio suscipiendo, & alienam iam natam animo nouandi in se transferendo: vt potest notari C. ad Velle. l.j. & hoc vltimo modo hic accipitur. Sed secundum hoc quare dicit exceptione à debitore repelli, cum per nouationem ipso iure fiat nouatio, siue hoc agatur tacite vel expresse olim, siue expresse hodie, vt insti.qui. mo.tol.ob.§.præterea. & §.sed cum hoc? Resp. improprie dicit exceptionem facti siue intētionis, nō iuris. Vel dic q hic fuit actum in contrarium, vt nō liberaretur prior debitor ipso iure, vt ar. s̄. e.l. nisi. vel potest poni ita q sit nouatio, & non ipso iure, cū in pecunia mihi debeas x. stipulor à te xx. cum ex alia causa alia x. mihi debere incipias, & conuenio de reddendo chirographo prioris debiti. hoc casu ꝑ exceptionem liberatus, vt infra, de præt.stip.l.pe.

f Quasi fideiussor. Hæc dictio quasi, vitiū importat. nā improprie fideiussor dicitur, qui alio nouandi ā pro alio suscipit obligationem, sicut hic fecit.

g A Titio petat. Sed cum naturaliter teneat̄ seru°. saltē, videtur fieri nouatio, vt prior in nihilo teneatur, sed dic quod hic nō naturaliter seru° obligetur intercedēdo pro alio in eā, vt infra, d̄ fideius. l. seru° inscio, & l.seq. secus in pupillo, qui naturaliter saltē tenetur: vt insti.quib.mod.tol.ob.§ præterea.

h Æq; nullo. Nullo forte detur, vel nō det̄ actio d̄ peculio in dñm. & facit ī.sol.mat.l.si cū dotem.§.fi.

i Credidisset. Et nō habuit cām intercedēdi, vt s̄. proxi.

k Opponendam. Nouatio enim non fit ea stipulatione, quæ non committitur nisi adueniente conditione, vt Infra d̄ noua. l. quoties, & l. nouatio & infra si cer. pe.l.pecunia. & infra d̄ cōdi.indeb.l. Iul.ī.fi.

l Acisci. C A SVS Vendidi tibi equum, & pactus fui tecum ne de vitijs istius equi tenerer. an valeat pactū, quęritur? & Rñ. q pactum bene valeat.

Pacisci contra, s vt nō agat̄ d̄ aiali, licet morbosum sit. & dic cōtra.i.p̄ter, nec .n.edictum ꝓhibet pacisci. sic C.de re.cred.l. nec filius, vel proprie dic contra edictum i.edicti beneficium nam cum possit secundum ius redhibere seruum vitiosum vel aliud animal, huic suo iuri potest renuntiare, vt infra d̄ edil. edi. l.queritur.§.si venditor.& hoc si vtetque ignorauit vitium, vel morbum, vitium animi, morbum corporis. Si autem venditor tā tum sciuit, non nocet pactum emptori nisi emptor sciuerit, vel ignorauerit nō iuste, vt ĩfra de ae. emp,l.j. in fi.& l.quæro, & ĩfra. & d̄ ædi.edi.l.q̄rit̄ ĩ fi.C[illegible]ce do ergo q cōtra id q lex iubet vel q ꝓhibet pactū interponi & pacisci nō licet, vt C.e.l.pacta quæ. q̄ ē cōtra. sed cōtra bñficiū legis pōt, vt dicā.ī.e.l.ius publicū. Itē no. hic ar. q quilibet pōt iuri suo renunciare, vt ī de min.l.si iudex.& C.e.l.pe.& ī e.l. pactū.

m Cōuenisset. Vt vēditor non teneat̄ de morbo.

n Postea. Cum hoc pactū fiat ad excipiendum tantum, valet ēt ex interuallo, vt s̄.e.l. iurisgentiū. §. sed cū, & ī.de contrah.emp.l.pacta. sed forte fallit, vt C. qñ lice.ab emp. dis.l.j.& C.de aib.l. antepe.

Vod dictū. C A SVS Dictū ē s̄.e.l.& hered. §. fi. q pactū rei fideiussori ꝓdest, & hoc idē dicit hic q pactū rei ꝓdest fideiussori, & reddit hæc lex rōnē q re ꝓdest fideiussori pactū rei, qa fideiussor posset cōuenire reū actiōe mādati si tñ aliqs fideiussit aio donādi, hoc casu pactū rei nō ꝓderit fideiussori.

o Quod dictum est. Scilicet ī.eo.l.& hæredi.§.fi.

Iudicia

Sumptā ex l. 7. de excep.

P. F. videatur.

idem est

P. F. tandem pecuniam.

P. F. ex qua cā.

ſit, vt non petatur, fideiuſſori quoque competere exceptionem: propter rei perſonam placuit, ne mandati iudicio [a] conueniatur. Igitur ſi mandati actio nulla ſit, (fortè ſi donandi [b] aío [c] fideiuſſerit) [d] dicẽdum eſt, non prodeſſe [i] exceptionem fideiuſſori.

Per pactum liberatorium poteſt quis vni ex hæredibus prouidere. Bar.

Celſus libro j. Digeſtorum. XXXIII.

A Vus [*] neptis noĩe quam ex filio habebat, dotem promiſit, [e] & pactus eſt, ne à ſe neve à filio ſuo dos peteretur. [f] Si à cohæręde filij dos peteretur, [†] ipſe quidem exceptione conuentionis tuendus non erit: [g] filius verò exceptione conuentionis, rectè vtetur. quippe hæredi conſuli conceſſum eſt Nec quicquam obſtat, vni tantùm ex hæredibus prouidere, [†] ſi hęres factus ſit: cæteris autem non conſuli.

Iura generis non poſſunt dirimi. h. d. Bar.

Modeſtinus libr. v. Regularum. XXXIIII.

IVs [h] agnationis non poſſe pacto repudiari, non magis, quam vt quis dicat nolle ſuũ [†] [li berum] [i] eſſe, Iuliani ſententia eſt.

Ad ſpecies de nouo repertas dolo cõtrahentium in diuiſione non cõprehenſas, generalis quia tatio non porrigitur in effectu. Bart.

Idem libro j. R[…] ſ[…]. XXXV.

T Res fratres, [k] Ti-

[a] Iudicio. Vel alio, vt neg. geſt. quo quandoq; agit, vt qñ ſine mandato fideiuſſit: vt infra man. l. cū mādato. §. j. gratia ergo exempli poſuit. de hac ſimilis tñ eſt, C. de vſur. rei iud. l. fi. §. fi. & j. ad Mace. l. ſed & ſi. §. nõ ſolum, & j. de min. l. patri, in pr. & j. de fideiuſ. l. Marcellus, & infra de li. leg. l. ſi quis reus. j. & ij. reſp. ſed licet pactum rei fideiuſſori prodeſt ꝓpter ſeipſum: vt hic: tamen non poteſt vti fideiuſſor beneficio perſonali quo pot eſt vti reus, vt quia ſit minor, vel talis qui in quantũ facere poteſt tenetur: vt C. de fideiuſ. mi. l. j. quæ eſt contra. & infra de re iud. l. & ſi fideiuſſor. quæ eſt contra, quia pacti beneficium eſt reale, non perſonale, vt infra, de except. l. exceptiones. j. reſpõ. & §. fin.

[b] Donandi. Et idem in alijs caſib. quos diximus ſupra eodem l. & hæredi in fi.

[c] Donandi animo Scilicet reo

[d]. Fideiuſſerit. hoc ita, niſi ſpecialiter ſit actum, ut etiam huic fideiuſſori pactum proſit, quo [ı] caſu duli exceptio datur, nam cum fideiuſſoris pactũ proſit reo ſi hoc egit fideiuſſor: vt ſ. e. l. idẽ. §. fi. & l. videlicet, licet conſtet fideiuſſoris non intereſſe, igitur & hic licet nõ interſit, proderit tamen fideiuſſori, ſi hoc actum fuit ſpecialiter, ſecundum Ioan.

A Vus CASVS. Nomine neptis meæ tibi x. pro dote promiſi: quia tu eã volebas accipere i vxorem. & feci tecum pactum ne à me nec à filio meo me mortuo peteres. deceſſi, & filium meum cũ quibuſdam alijs hæredem inſtitui. quibus proſit illud pactum, quæritur? Et reſpon. quod filio prodeſt, nõ autem alijs cohæredibus. & eſt ratio, quia volui hæredi filio prouidere tantum. Viuia.

[e] Promiſit. Marito futuro. ADDITIO. Põdera tex. hic dũ dicit promiſit: quaſi velit innuere ꝙ alias nõ tenebatur niſi promiſiſſet dic tñ ſm Ia. hic ꝙd etiam ſine pacto tenetur dotare neptẽ, tex. eſt in l. dedit dotem. & ibi Bar. in iij. no. ff. de col. bo. & tex. in l. & ideo, §. fi. cum l. ſeq. ff. de in rem verſo. & eſt glo. expreſſa in l. ſi vero. infra de in rem ver. E. P.

[f] Peteretur. Ne maritus neptis petat dotem.

[g] Non erit ſed an tota dos poterit peti ab eo, an uero pro hæreditaria pte? Rñ. vt ar. infra de le. j. l. ab oibus in pri. ar. cõtra infra de le. j. l. ſi fundũ ſub cõditione. §. ſi libertus. Ei ergo quod dicit quod vni ꝓuidet, alij nõ, vt in fi. huius l. eſt cõtra j. de ver. obl. l. eũ qui ita ſtipulatur. §. te & Titium. Sol. ibi ad obligandum vnum, ꝙ fieri non poteſt, hic ad liberandũ ꝙ fieri poteſt, vt j. de act. & obli. l. Arrianus. vel ibi credebat illũ ſolũ futurũ hæredem, hic ſciebat & alios eẽ futuros: vt ar. ſ. e. l. tale. §. fi. prima verior eſt vt ex l. cõtrario, patet in fi. §. vbi aperte innuit pactũ valere ad liberandum. Itẽ ad idẽ eſt cõtra j. de ver. obl. l. cõtinuus. §. fi. vbi dr̃ quod non poſsũ vni ex hæredibus ſtipulari qđ eſt in dãdo: ſed qđ i faciẽdo ſic. Sol. ibi in dãdo: hic aũt in retinẽdo, vel veriꝰ ibi acquiritur omnibꝰ ſtipulatio: ſed exceptione remouetur, quem ſtipulator petere noluit: vt arg. infra de his qui. vt indi. l. eũ quidam & C. fa. erc. l. filiæ. ſic & hic acquiritur exceptio vtrique: licet vni tantum prodeſt. Item ei ꝙ dicit filio directam exceptionem pacti acquiri, eſt cõtra ſ. e. l. & hęredi. §. non autẽ. ſed diſtingue, vt diximus ſ. e. l. ſi pactus. Item ei qđ dicit patrem filio, acquirere, eſt cõtra infra de ver. obl. l. quod dicitur. vbi dicit ꝙ ea quę ſunt in faciendo, pater filio non quærit. Sed dic quod hæc exceptio magis videtur datio quam factum & facit ad hanc. l. infra, de pact. dol. l. Auus.

IVs adgnationis. CASVS. Hac l. dicitur qđ ſi habeo te agnatũ, non poterimus paciſci adinuicem vt tu meus agnatus non ſis: nec paciſci poſſumus vt non habeamus agnationes. nam ſi dico filio meo, volo quod ſis filius meus: non poſſumus ita paciſci, nec remittere. Viuia.

[h] Ius. i. ius quod habet quis ideo qđ eſt agnatus: vt in hæreditatibus & tutelis & in alijs. & idem dico ſi eſt cognatus, vt infra de re. iu. l. iura ſanguinis, & idẽ in iure affinitatis vel quolibet alio ſimili quod renũtiari non põt, vt ar. C. eod. l. fi. ſed per ſententiã tollit ius tale, cum tali caſu faciat ſententiam ius, vt infra de libe. agn. l. ſiue contra. Sed nunquid per iuſiurandum? Rñ. ſic, ſecundũ Io. vt infra de iureiu. l. iij. §. ſed & ſi de conditione, vel dic ius agnationis, i. neceſſitudo, vt ſupra, de iuſtitia & iu. l. fi.

[i] Liberum. Id eſt, filium.

T Res CASVS. Titius & Seia & Mæuius erant fratres. & mater eorum Arimini deceſſit, & tũc temporis Mæuius & Seia abſentes erant: Titius erat præſens, vnde iſte Titius aliquid de iſta hæreditate, ſubtraxit: tandem iſti abſentes. ſ. Mæuius & Seia reuerſi diuiſerunt hæreditatem cum Titio: & de hac diuiſione eſt inſtrumentum quo continetur qualiter ſit facta diuiſio. & quod amodo nõ agerẽt: & poſtea Seia & Mæuius inuenerunt ſe deceptos de eo qđ Titius ſurripuit. mõ & Seia & Mæuius volũt agere contra Titiũ, nunquid poſſunt? Et reſp. ꝙ bene poſſunt Seia & Mæuius pro ſuis portionibus. et ſi Titiꝰ opponat exceptionem tranſactionis quaſi ſit generaliter tranſactum, Seia & Mæuius de dolo replicabũt. Vi.

[k] Tres fratres No. quod appellatione fratris & ſoror cõtinetur: vt j. de leg ij. l. Lucius. §. quæſitum.

Titius,

[†] Cõcor. lxvj. diſt. §. his omnibus

[*] Ca. x. de pact. dot. coniũge l. ſi pactũ de ꝓbat.

[†] P. F. petatur.

[ı] Nihil eſt niſi ꝓ pręſua ſm oẽs doct. dem. pro Bar. q nõ tangit.

[a] Illa lex loqtur qñ obligatio fuit ĩchoata ĩ pſona, heredis hic in pſona d̃func. Ia. & ẽ de mẽte aliorum.

[†] prouidere.

[†] In nonnid. excep. deẽſt, liberum.

a Titius. Præsens: sed alij duo absentes.

b Hæreditatem. Scilicet matris.

c Cauerunt. i. promiserunt ne communium rerũ nomine decætero agerent: vt patet ex vi huius uerbi cauerunt, si aũt simpliciter fuissent confessi, nulla exceptio daretur ex tali erronea confessione, & sic non haberet locum hęc lex.

d Absentes. Maxime. nam idem si p̃sentes, cum rõ legis sit generalis.

e Posse. Quia nõ videtur pacto perimi, de quo non est cogitatum, vt infra de cond. inde. l. si. §. pe. & infra, titul. j. l. qui cum. §. fina. & infra e. l. Lemptor §. Lucius. Sed contra. C. de transact. l. sub prætextu. vbi dicitur quod prætextu speciei reper tæ non rescinditur transactio. Sol. secundum quosdam, hic fuerunt dolo inducti duo à tertio: ibi non: vt argu. C. eo. tit. l. sub prætextu instrumenti. §. sane. quod est falsũ imo vtraque parte, erat voluntas diuidendi, licet quædã subtraxerit vn'. Tu dic quod aut est petitio specialis & trãsactio, & tunc alteri rei vel personæ, non præiudicat: vt s̃. eodem l. si vnus §. ante omnia. si autem erit vtrunque generale: vt hic, in omnibus præiudicat, vt in l. cõtraria nisi in duobus casibus, quando aliquid est subtractũ, vt hic, & quando dubium pendet ex testamento, vt infra tit. j. l. non est. si vero specialis est petitio & generalis transactio quo ad verba, transact. restringit, ad speciem petitam: C. de transac. l. si de certa. si aũt petitio generalis, & transactio specialis in alijs restat actio, vt C. de iud. l. licet. & C. de transac. l. age. Item adhuc cõtra infra, de verb. obl. l. qui Romæ. §. fi. vbi dicit, quod si fratres cauerunt sub pœna se nihil facturos contra diuisionem, quam de hæreditate paterna fecerunt sub illo generali pacto etiam fideic. à fratre fratri in tempus mortis relictum continetur, vt peti nõ possit. sed dic illud ideo, quia sciebant de hoc fideic. futuro, hic aũt non de hac pecunia subtracta. vel dic quod licet ita p̃nuntiauerit ibi quidam, tamen male pronuntiauit, & si petat fideic. & obijciatur exceptio pacti g̃nalis, replicatio det, vt hic, & sic in d. l. obijcietur exceptio petitioni pęnę.

† or

† Nota ex isto text. meli' quã alibi in tri b' locis φ appellatione fris venit soror. facit. l. Lucius §. quę sisũ. de lega. iij. l. Lucius §. maxima ubi gl. & Bar. & l. si. vbi gl. ff. ad Trebel.

† subreptã & infra.

† Al. add. in

† P. F. competit.

Titius [a] & Mænius, & Seia cõem hæreditatem inter se diuiserunt, instr̃is, interpositis, quibus diuisisse maternã hæreditatẽ [b] dixerunt: nihilque sibi cõe remansisse caue runt. [c] Sed postea duo de † fratribus. i. Mæuius & Seia, † qui absentes [d] erãt tempore mortis matris suæ, cognouerunt pecuniam auream a fratre, suo esse subtractam, † cuius nulla mentio in strumento diuisionis cõtinebatur. Quæro, an post pactum diuisionis, de subrepta pecunia fratribus aduersus fratrem cõpetat actio, Modestinus respondit. Si agentibus ob portionem eius, quod subreptum à Titio dicitur, generalis pacti, conuenti exceptio ijs, q fraudem à Titio commissam ignorantes transegerunt, obijciatur: de dolo vtiliter replicari posse. [e]

Pactum de soluendo alteri inducit exceptionem solutione secuta: vel si per eũ nõ stat cuius gratia pactum fuit appositum. Bart. ius.

Proculus li. v. ἐπιστολῶν. XXXVI.

SI cum fundum meũ, possideres, † [f] cõuenisset mihi [g] tecum, vt eius possessionem Titio † traderes: vindicantem eum fundum à te, [h] nõ aliter me conuentionis, exceptione excludi debere, quàm si aut iam † tradidisses, aut si tua cã, id inter nos conuenisset & per te non staret, quo minus † traderes.

Administratores reipu. non possunt quẽ liberare pacto gratuito, Bar.

Papinius Iustus li. ii. de Constitu. XXXVII.

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt debitori reipublicę à curatore † remitti pecunias [i] non posse, & cum Philippensibus remissæ essent, reuocandas. [k]

Papinianus lib. ii. Quæstionum. XXXVIII.

SI cum. CASVS. Tu meum fundum possidebas, & feci tibi pactum de non petendo, si dares Titio. post pactum illud peto a te eundem fundum, rei vẽdicatione. Dicitur hic quod possum penitere pacti & fundũ petere, nisi in duob. casibus: si tradidisti: uel si tua intererat fundum Titio dare. puta, quia fundũ ei sub pęna promiseras: & per te non stat quo minus dedes.

f Possideres. † Secus si tibi tradidissem eũ possiderem hoc pacto, vt alij traderes: quia tũc haberet locum pęnitentia, cũ esset contractus innominatus: vt ĩfra, de condi. cau. da. l. dedi §. j. & l. si pecuniam. in pr.

g Mihi. Vendicãti fundum: ut infra sequitur. Accur.

h A te. Hic puncta. nam adhuc licet fecerim pactũ: possum vendicare, à te nisi in duobus casib. Primus, quã do iam tradidisti. (Sed si tradidis, qualiter habet locũ exceptio, cum ipso iure non teneat nec enim possidet, vel dolo vel culpa desijt possidere? Rñ. exceptionem habet nõ actionis. sed intentionis. vel dic quod de alio quodam debito feci pactum[l], si illi possessionem traderes,) Secundus est quando tua causa hoc conuenit, & paratus es dare, licet nõ tradideris. & sic p̃ximus es soluendi, vt in auth. vt exac. instã. do. §. fin. col. vij. Potest esse tua causa: vel quia alij eundẽ fundum sub pœna dare promiseras: cui te dare permisi, vt in pœnam non caderes: Item forte litigare, nolebas, vnde tuo actori cedere volebas. vt ego contra eum litigarem. nisi ergo vel tradideris, vel paratus fueris tradere, & tua causa sit actum, beneficio pacti renuntiasse videris.

† Ista glo. meli' fuisset posita, in fi. hui' l. ẽm las.

† P. F. possides.

† Attia. P. F.

† Al. add. ante

† Al. add. tam.

† P. F. permittat.

i Bal. dicit istũ tenẽ no. ualde ad hoc φ administrator reipub. licet ex negligentia sua possit nocere reip. in l. aduersus. C. de vsu. in c. j. extra de ĩ Int. res. li. vj. tñ. nõ põt per pactũ remittere aliqđ debitori, reip. Bol.

IMperatores. CASVS. Dicitur in hac l. quod curator reipub. non potest remittere debitum debitori reipub. & si remittat, non valet remissio, & reuocanda est Viuia.

i Pecunias. alias pecunias. alias vsuras: & hoc in pacto, secus in transactione, secundum Ir. sed tu dic idẽ in vtroq;, vt dixim. s̃. e. l. tutoris, sed vẽ. valere remissio: vt C. de vsu. l. aduersus, quæ est contra. vbi non perijt publicus administrator vsuras, videt̃ eas, remisisse, & valet. sed tu dic, valet tacite, vt ibi, non expresse. vt hic at. infra, de proc. l. filiusfa. §. veterani, itẽ ecclesia vel ecclesiastici tacite possunt remittere, non expresse, vt in auth. vt cũ de ap. cog. §. si vero liberi. col. 8. & in aut, de san. epi. §. si vero ltra anum. co. ix. Alij dicunt quod hic erat liquidum: ibi non, vt ar. C. de transac. l. præses.

k Reuocandas. Quia publica est vtilitas: alias remissa non reuocaretur: vt j. de decre. ab ord. fa. l. pe. & antepe.

Ius

IVs publicum, a priuatorum † pactis mutari non potest.

Ambigua conuentio interpretatur contra eum, pro quo proferetur. Bar.

Idem libro. v. Quaestio. XXXIX.

VEteribus placet b pactionem obscuram c vel ambiguă venditori, & [ei] qui locauit nocere, in quorū fuit potestate legem d apertius conscribere.

Confessio sine causa etiā extra iudicium, ad liberandum dispositionem inducit. Bar.

Idem lib. v. † responsorum. XL.

TAle pactum. Profi-

a IVs publicum. Potest poni casus, vt si feci pactū ne exequat nuntiationē operis in publico facti: vt supra eo. l. iurisgentium. §. si paciscar. Item potest poni, vt infra eodem. leg. inter debitorem. Itē infra ad l. Falci. l. quod de bonis. §. j. Item si conueniāt magistratus, vt alter eius tantum periculo tutor pupillo detur: vt infra, de magi. con. l. j. §. si iter magistratus. & vbicunque aliquid fiat siue contra ius publicum, praetorium vel ciuile, vt supra e. l. & contra & infra, de reg. iu. l. nec ex praetorio. & C. de test. l. testandi. & infra, de ope. lib. l. cerdonem. & infra de admi. tuto. lege, quidā decedens. & infra de testi. l. Neratius. & infra de adm. re. ad ciui. perti. l. j. §. ius rei. & C. sine cen. vel re. l. j. & ij. sed cum ius publicum aliud sit authoritate & vtilitate: vt sunt illa iura quae tractant de iure fisci. vel quod in cōi seruatur, i. publica vtilitate, aliud vtilitate priuatū, quod & publicū dr̄ authoritate. vt insti. de excu. tu. §. j. de quo loquitur hic? Resp. de primo constat: in secundo aūt dicunt quidam idē per casus multos quos notauimus C. e. l. pen. in quib. est publicū ius authoritate, sed priuatū vtilitate, in quo tū renuntiare non potest. Sed io. dic qđ pōt quis cōtra pacisci. nec obstant illi casus: quia in quolibet eorū pōt specialis cā reddi quare nō valet pactū de remissiōe iuris mei, vt alias siue renuntiet iuri, quod est priuilegiū indultū: siue iuri cōi, lege hoc statuente, possū renunciare, & mihi praeiudico. sicut dr̄ per hunc totum tit. & per totum ti. de transi. & etiam in C. & infra, de accep. & de noua in C. & in ff. per totum. & insti. quib. mod. tol. ob. speciales etiam leges addo supra eodem. l. iurisgentium. §. si paciscar. & C. e. l. pe. & est idem in iure praesenti & in futuro. vt infra. e. l. pactum. & C. de temp. ap. l. fi. in fin. & hoc ēt dicimus supra e. l. pacisci. & de hoc dixi in auth. vt sine prohi. ma. debi. &c. §. quia vero, col. vij.

VEteribus. CASVS. Vendidi tibi equum, & dixi sic, vendo tibi equū qui est sine vitio & morbo: excepto quod non ascendit arborem, non aūt ascendebat pontē ligneum, vnde credebant quod essem, excusatus vt non teneret, tamē non sum excusatus: vñ fit interpretatio contra me, cū potui apertius hoc dicere. Idem in locatore, quia & locatori nocet.

b Veteribus placet. Ergo & nobis debet placere: vt C. de testa. leg. testamenta omnia. & C. de appel. l. praecipimus.

c Obscurā. Quidā dicunt quod obscuritas & ambiguitas idem est. tu dic qđ vertitur obscuritas circa dictionem aliquā, ex eo qđ multipliciter intelligi pōt, infra de iu. fisc. l. ita fidei in fi. j. rñ. & ita ex qualitate fit. fit ēt ex alternatione obscuritas: vt infra de in iure l. praetor. §. quod autē, sed ambiguitas est circa orationem, vt hic, Aio te Eacida Romanos vincere posse. sic & infra de his qui no. infa. l. vxores, & infra de bo. li. l. & si ex modica in fi. j. rñ. sed econtra plerunque vnū pro altero ponitur, nam in verbo vno quandoq; reperitur ambiguitas: vt infra de pe. hae. l. vtrum. ver. & verbū. & infra de re. du. l. ubi & infra de ver. sig. l. nepos proculo in fi.

d Legem, i. pactum, siue verbum. sed videtur quod secundū potentem debeat interpretari, vt infra de in l. l. si quis intentione, sed illud speciale in iudicijs alias semper alius negares te sic intellexisse, vt j. de ver. obl. l. inter stipulantem. §. j. Itē adhuc est cōtra j. de contrahen. emp. l. si in emptionē. in prin. Sol. hic in principali, ibi in accessorio, sed hoc nō placet vt infra de contrahen. emp. l. cū in lege. Dic ergo, ibi fuit appositū pactū ab emptore, hic a vēditore, sed & hoc videtur reprobari, infra, qui potio. in pig. ha. l. insulam, sed dicas ibi pactū fuisse appositum ab emptore vel perinde haberi, ac si ipse appo suisset. Item facit j. de ser. vr. praed. l. si arborem, §. fin. & l. si seruitus in pri. Sol. illa interpretatio fit ex verbi significatione, quod est speciale. Item contra est infra, de contrahē. emp. l. si ita, sed dic illa ibi fuisse verba emptoris. hic illud esse ex natura alternatiui debiti vbi debitor eligit: vt infra de iu. do. l. plerunq; in fi. Item contra infra, de verb. oblig. lege. eum qui calendis. vbi primae calendae intelliguntur secundum voluntatem stipulātis. Sed illud [illegible], quia alias stipulatio inutilis redderetur, si de vltimis calēdis mundi intelligeretur, quod esse non debet, vt infra de reb. du. l. quoties. ij. & de ver. ob. l. quoties ij. Et vt omne tollas contrarium distingue secundum io. cum pactio obscura vel ambigua apponitur in contractu: aut constat quod cōsenserunt, de quo agere velint, & tunc valeret: vt infra de reg. iur. l. semper in stipulationibus, & infra de re. dub. l. in ambiguo, aut certum est, quod dissenserunt & tunc nihil valet contractus, vt infra de ver. ob. l. continuus. §. j. & l. inter stipulantem. §. j. & infra de contrah. emp. l. in venditione. Si autem dubiū ē, aut verbū pōt interpretari, s̄m vnum tm̄, aut s̄m vtrunque, primo casu secundum illum intellectum valet, s̄m quem valere potest, vt infra, de ver. ob. l. quoties ij. & infra de reb. dub. l. quoties, ij. & l. vbi. si s̄m vtrūque, tunc quod verisimile est, vt infra, de re. iu. l. in obscuris. & infra de ver. obl. l. eum qui ita stipulatur in prin. si dubium est quod sit magis verisimile, seruatur quod in hac l. dicitur, & infra de ver. ob. l. quicquid, & l. qui ex plurib. fundis, & l. stipulatio ista, §. alteri, ver. in stipulationibus. Vltimo ī hac l. no. arg. quod quandoq; ratione ambiguitatis neutrū valet, sic infra de reb. dub. l. si quis pluribus, & infra, de adim. leg. l. iij. §. si quis duobus secundum primā lec. glo. s. j. illic posit. & infra de testa. tut. lege, duo, & infra de vsufr. leg. l. qui plures.

TAle CASVS. Debebas mihi decem. & cum vellem tibi facere pactum de non petēdo, sic dixi, profiteor te non teneri nunquid valet pactū? & an sit reale, an personale, quaeritur? Resp. quod reale est, vnde cōpetet haeredibus, & haeredes eo pacto vtentur etiam contra haeredes. Qui procurauit. Mihi in decem tenebaris, ad quae vt mihi redderes te conueni, & mihi in decē cōdēnatus fuisti, & tu appellasti tandē transegimus vt tu mihi quinq; dares vsq; ad Pascha, & si non dares, cōueniremus & consentimus qđ valeret sñia p me lata, nō dedisti in Pascha, nunquid prima sñia valebit? & certe sic, vñ executioni mādare poterit. Post Titius tenebat mihi in aliqua pecuniae qtitate, & decessit iste Titius meus debitor, & ēt [illegible] iste Titius tres haeredes, cōuenerunt inter se & fecerūt qđ vnus solueret ista debita, & acciderūt isti haeredi angđ an p̄ē, iste haeres mihi soluit magno tpe vsuras, mō nō vult soluere, volo repetere ' tom rē, nuqđ possū cōuenire oēs alios tres hr̄des, qrit? Et rū. qđ

† adde qđ nec pacto publicarū psonarū l. e. ij. §. ius reipu. de admi. rerū ad ciui. ptinē. & l. ij. C. de cō meni. fisci, de. lib. x. ista fuit extensio do mi. Iaso. hic.

a nō pbo nam et in verbis sim plicib. l. vtra aj. de her. petitione itē l. ofonib. l. in ambiguis ofonib. 97. de re. iu. atq; in reb. tpsa l. l. ambiguis 86. eod. ambiguitas reperit, obscuritaq; potius dr̄ id, qđ nullo mō pōt intelligi, ambiguū vero qđ plurib. modis intel pōt. etc.

† P. F. j.

teor a te non teneri, non in personam dirigitur: sed cùm generale sit, locum inter heredes quoq; litigantes habebit.

Qui prouocauit, pactus est intra diem certũ pecunia, (qua † transegerat b non soluta) iudicatis se satisfacturum. Iudex appellationis nullo alio c de principali causa discussio, iustam conuentionem, veluti confessi, sequetur. d

Perceptio vsurarum ab vno non perimit actionem aduersus alios cõpetentem insolidum. Bar.

Post diuisionem e bonorum, & æris alieni, singuli creditores a singulis hæredibus, nõ interpositis f delegationibus insolidum († vt cõuenerant) g vsuras acceptauerũt actiones, quas aduersus omnes pro partibus habent, impediendæ non erunt: si non singuli pro fide rei gestæ totum debitum singulis † proferant. h †

Pactum factũ vni qui solus recessurus sperabatur, prodest aliis prater ipsum succedentibus. Bar.

Pater, qui doté promisit, pactus est, i vt post mortem suã in matrimonio sine liberis defuncta filia, portio k dotis apud hæredem suum fratrem remaneret. † l ea conuẽtio liberis a socero postea susceptis, & hæredibus testamento relictis per exceptionem m doli proderit: cũ inter contrahentes id actũ sit, vt hæredib' consulatur: & illo tempore, quo pater alios filios non habuit, in fratrem suũ iudicium supremum cõtulisse videatur.

Ex pacto de liberando impleta conditione non competit actio sed exceptio. Bart.

Idem libro xj. Responsorum. XLI.

respon. quòd omnes alios tres hæredes debitoris conuenire potero nõ obstante quòd vsuras ab alio accepi. Pater. Nomine filiæ meæ quã tibi maritabam, pro dote centum tibi promisi: sed nondum solui: & feci tecum pactum quòd apud fratrem meũ, qui erat mihi hæres institutus portio .i. dimidium dotis remaneret, si filia sine liberis decederet. postea suscepi liberos, mõ quæritur an illi filij habeãt exceptionem contra maritũ filiæ meæ pro dimidia .i. pro illis? Et resp. quòd habent exceptionem cõtra maritũ. nam illud pactum quod pro fratre feci, prodest illis filijs meis postea natis. Vi. a Tale pactum profiteor. Scilicet me velle, &c. vel simpliciter ponatur. Et nota pactũ fieri per verba de præsenti. secus in stipulatione quæ fit per verba de futuro: vt infra, de verb. obl. l. v. .§. stipulatio. Sed quomodo hoc, cum confessio extra ius nõ præiudicat sine causa: vt infra, de proba. l. cum de indebito. §. fi. Respon. hæc cõfessio vel professio quæ hic fit, habet vim pacti, & liberationem inducit: in quo magis sensus quam verba spectantur: vt s. eo. l. iurisgentium. §. pactorum. & infra, de proba. l. si pactum. ibi autem ad obligandũ cõfessio inducebatur.

b Transegerat. Scilicet post reuocationem appellatione pendente.

c Nullo alio. Debeat vel non: sit iusta snia vel non.

d Sequetur. Sed nunquid statim facta prouocatione extinguitur pronuntiatũ: vt infra ad Turp. l. j. in fi. Resp. non, sed suspenditur: & propter hoc pactũ remanet firma sententia ac si appellatum nõ esset, & diu stetisset: vt C. de tem. & re. ap. l. fi. §. pe. Itẽ quid si ante sentẽtiam pactus est se iudicatis satisfacturũ, id est, quod staret sententiæ quæcunq; esset? Respõ. non posse postea a snia appellare: vt infra, de reg. iu. l. si conuenit. & s. a quib. ap. non li. l. j. & C. de tem. & re. ap. l. fi. §. fi. Ar. tñ contra infra rem ra. ha. l. iij. §. fi. & infra, iu. sol. l. pe. Item quomodo sequetur? ex snia non: quia est extincta per appellationẽ. Item ex pacto nõ: quia nudũ est? Resp. poterit damnari, vt stet cõuentioni: & ex snia illa agetur. vel (quod verius est) iste qui prouocauit, postea transigendo videtur appellationi renũtiasse, vt C. de re iu. l. ad solutionem. & C. eo. l. postquam. sicut & ille qui appellationem factã tempore legitimo nõ prosequitur: vt C. de tem. & re. ap. l. S. § fi. & C. de app. l. si cõtra. in vtroq; ergo casu fingitur nec appellatum: ideo quia snia prima executioni mandetur per indicem delegantem qui mandat snias suorum delegatorum executioni: vt infra, de re iu. l. a diuo Pio. siue per iudicem appellationis qui delegauit causã appellationis: & hic est vt executor: vt C. de ap. l. a proconsulib.

e Post diuisionem .i. qualem qualẽ assignationem. nec enim proprie ponitur diuisio quo ad æs alienũ.

f Interpositis. quia si interpositæ essent: tunc non haberẽt regressum aduersus alios cohæredes: vt C. de noua. & deleg. l. ij.

g Conuenerãt. Isti debitores inter se: & dic acceptauerũt id est, frequẽter acceperunt. vel dic vt conuenerat inter creditores & debitores acceptauerint, id est per acceptilationẽ de vsuris liberauerunt. in sorte tamẽ manet petitio: vt subijcit. & secundum hoc non erit ibi, a singulis, &c.

h Proferãt, id est, offerant, & illi recipiant: si non recipiunt, offerãt: & cõsignent. & sic impeditur vsuræ: vt C. de vsu. l. acceptam.

i Pactus est. Vel ita: vt s. eo. l. Aum. & hoc si nõ soluit: vel si iã soluit per stipulationẽ pactus est restitui: vt C. de iu. do. l. Aum. & infra sol. mat. l. quoties. & infra, de verbor. obliga. l. quodcunq;. §. j. & l. quod dicitur.

k Portio. puta dimidia: cum non sit adiectum quæ: vt infra, de verbo. sign. l. nomen filiarum. §. portionis.

l Remaneret .i. suo fratri hęredi solueretur, si solueret: vnde ex hoc verbo etiã actio datur: vt C. de do. ante nup. l. si cũ ante: & de iure do. l. etiã. & de pac. inter emp. l. j. Vel dic proprie si nõ soluerat: & ita habebunt exceptionẽ filij, si cõueniantur: vt j. dicitur.

m Per exceptionem. Prosequitur tm eum casum, quãdo fuit soluta: & dic per exceptionẽ appositã a marito fratri istius testatoris qui frater prętendebat sibi totum deberi: & maritus dicit dolo facis quòd petis totũ: cũ pater videat voluisse prodesse & alijs cohęredib. ar. infra, de le. ij. l. cũ pater. §. cũ existimaret. & ar. j. de co. l. pe. & sic ego teneor similiter alijs. proderit ergo marit' iste & alijs cohęredib' per istã exceptionẽ. Vel dic quòd opponet eã in totũ alteri fratri qui erat frater patris, si in nullo est his frater. vel dic secũdo exceptionẽ .i. replicationẽ. & sm hoc prosequitur hęc glo. tota tm eũ casum, quãdo fuit soluta. & facit j. de pa. do. l. si pr. Et no. hic ar. in rescriptis, quòd si Papa mandat alicui epo, & iã mortuus erat, quòd successor eius tenetur obedire, vel dẽt gaudere beneficio & iure eius. & est ad idẽ infra, de leg. ij. l. cũ pr. §. cũ existimaret. & l. quòd prim. ar. contra j. quãdo sen. si ap. l. pen. sed illi legi rñdet quidã aliud esse cũ agit de obligãdo, cui solutioni vt cõtra j. de re. iu. l. Neratius. Alij distinguũt an propriũ nomẽ epi sit appositũ & tũc nõ porrigit ad successorẽ. aut nõ: & tũc porrigei vt l. auth. vt nulli iud. §. & hoc vero iubemus. col. ix. & j. de an. le. l. annua. §. j.

Item

† P. F. Quam.

a Destruit tex. & dic quod habet vim pacti de nõ petendo propter præsentiã partis. Bartol. Bald. Pau. & Ias.

† P. F. Vt conuenerat.

2 Dic quòd ibi nõ fuit promissio de stando sententiæ sed procuratur promissio per pactum suũ dnm ratificaturu. Iaso.

3 Ibi loquitur in stipulatione prætoria, quæ necessario interponit: hic in voluntaria. Iaso.

4 Vide ad hoc c. pastoralis. §. j. extra de off. deleg.

5 Iste intellect' est ver' in se, sed nũ cogenit literæ: & est ver' quod loquat de executione & cõuentionis. Ia. & alij.

† P. F. Offerant.

1 Diligẽter iste tex est põderand' quòd sicut quilibet extraneus potest soluere pro debitore etiã inuito, & eum liberare l. soluendo de ne. ges. l. solutionem de solu. ita potest soluere creditore inuito. ita colligunt hic Ang. Ful. & P. & dicit quòd illud est perpetuo menti tenendum.

† Maneret.

Successor gaudere debet iure prædecessoris.

Item not. id esse de iure seruandum, licet non sit sta tutum, quia verisimile est statutum fuisse, si hoc quæsitum fuisset: vt C. de inndi. do. l. si totas. & infra, de verbor. obliga. l. cum qui. §. j. & infra, de iu. cu. l. qui grau. & infra, de hære. institu. l. fi. & infra, de le. j. l. si duobus. §. hæres.

[S I] *intra illum diem debiti partem, mihi solueris acceptum tibi residuum feram, & te liberabo,* † licet actioné non habeat: † a pacti tamen exceptionem competere debitori b constat: †

Pactum priuatorum iuri publico non præiudicat. Bart.

S I intra. CASVS. Debebas mihi x. feci tibi pactum vt nó petam nisi quinque, si vsque ad diem dominicã v. soluas, dicit hic quod si soluas mihi v. non habes actionem quod agas contra me vt te liberé: sed exceptioné habebis. Viuianus.

a Non habeat. Scilicet vt liberetur. sed videtur quod habeat. vestitū enim fuit pactū traditione rei, vnde valet: vt infra e. l. in traditionib. & C. de re. perm. l. rebus. & l. ex placito. Ad hoc respon. duobus modis. Primo, & verius, quia de facto nõ fuit pactum in traditione res. Secundo, quia eadé traditio & si esset, non debet parere liberationé & actioné circa eandé causam: quia circa diuersas potest: Vt infra, de sol. l. in numerationib⁹. in fi. sed nõne venditor rem tradẽdo se liberat, & alium sibi obligat? Respon. hoc ideo quia hic agit sed hic tñ de obligatione rescindẽda agitur imo si venditor sum liberor: sed non alium obligo: quia ante erat obligatus emptor. vel dic sm̃ Io. quia hic fuit contractus innominatus, facio vt des: licet sit præuẽtus in tradendo ex quo datur actio de dolo: vt infra, de præscr. ver. l. naturalis. §. quod si faciam. quæ cessat, quoties alia actio vel exceptio locũ habet: vt infra, de dolo. l. j. §. fi. sed nõne si præuenisti in dando, est do vt des: & sic datur actio præscrip. ver. vt C. de transa. l. cum mota? Resp. non, imo fuit ibi do vt facias: licet in faciendo fuerit præuentum.

b Debitori. Scilicet tibi si partem solueris.

† Not. secũdũ Bar. Ang. & alios quod pactum de liberãdo in futurũ producit, exceptioné in præsenti: quod est perpetuo menti tenendũ, secundum, Bal. & iste text. ad hoc ẽ sin. secũdum Ange.

† P. F. *debet.*

† P. F. *constitit.*

Idem lib. xvij. Responsorum. XLII.

I Nter debitoré & creditorem conuenerat, vt creditor onus tributi prædij pignorati non agnosceret: sed eius soluendi necessitas debitorem spectaret. talem conuentionem, quantum ad fisci c rationem, nõ esse seruandam respondi. pactis etenim priuatorum formam iuris fiscalis cõuelli non placuit.

Contrahentes tenentur ad naturalia contractus, nisi aliud actum sit. Vel sic: Naturalia cõtractus transeunt sine pacto: sed potest contrarium pacisci. Bart.

I Nter debitorem. CASVS. Prædium ex quo debebam fisco tributum, tibi obligaui: & cõuenit inter me & te vt ego debitor soluerem tributum, cum nõ possiderem. dicitur hic quod tale pactum non valet quantum ad fiscum: quia pactis priuatorum, &c. Vi.

c Quantum ad fisci, quia minus conueniat semper possessorem: vt C. sine cen. vel reli. l. oẽs. Sed quantũ ad paciscentes seruari debet, vt inter se agant ex hoc pacto vt s. e. l. epistola. §. pactum. quæ est cõtra, sic & C. de pig. l. in summa. Alij distinguũt an paciscantur quod possessor nõ soluat, & tunc nõ valet: vt hic. an quod alius soluat pro eo, quod valet inter eos: vt ibi. Hodie tñ qui alienat, pers[?]uium functionum in se recipere

† Ista sol. displicet, Bar. Ang. Pau. & Ia. ideo dic quod implementũ conditionis vel interuentus rei nõ vestit pactũ nudũ quã do illud nõ erat in obligatione: vt hic alias secus secũdum, præd. scriben.

Paulus lib. v. Quæstionum. XLIII.

I N emptionibus, scimus d quid præstare † vẽditor debeat, quidque ex cõtrario emptor. Quòd si in contrahẽdo aliquid exceptũ fuerit, id seruari debebit. e

Tutor idemque creditor debet esse cõtentus ea parte, ad quam creditores alios reuocauit. Bar.

tenetur, si ille in quẽ transfertur, minus idoneus inueniatur. vt in auth. de man. prin. §. nõ permittas. col. iij. Item sumitur hic arg. quod creditor possidet. quod diximus. s. qui satisd. cog. l. sciendum. §. creditor.

I N emptionibus. CASVS. Scire debes quod emptor dare debet pretium venditori: & si venditor & emptor cõueniant inter se, puta de pretio diminuendo: valebit pactum.

d In emptionibus scimus. per legẽ infra, de acti. empt. l. ex empto. in prin. & §. j. & l. Iulianus §. ex vendito.

e Seruari debebit. quo ad act. & quo ad excep. ex interuallo: vt diximus. s. eo. l. iurisgentium. §. adeo. vt si paciscatur emptor quod non teneatur ad euictioné venditor: vel (quod plus est) vt etiam pretiũ nõ teneatur reddere, valeat pactũ, vt infra, de act. empt. l. emptorem. §. fi.

† P. F. *debitor*. rectior excusa. & ita legit Cuiacius hic.

Scæuola lib. v. Responsorum. XLIIII.

C Vm in eo f esset pupillus, vt ab hæreditate patris g abstineretur, tutor cũ plerisque creditoribus h decidit vt certam portionem acciperent: idẽ curatores i cum alijs fecerunt. Quæro, an & tutor, idẽque creditor patris, eandem portionem retinere debeat? Respondi, eum tutorem qui cæteros k ad portionẽ vocaret eadem parte l contentum esse debere.

Conuentio nuda non sufficit ad agendum, nisi vestiatur traditione vel stipulatione. Paulus de Castro.

C Vm in eo. CASVS. Eram tutor tuus: vnde cum nolebam te abstine re ab hæreditate patris tui propter æs alienũ, pactus sum cũ creditorib⁹ tuis vt parte debiti essent contenti, dicitur hic quod si sum tuus creditor, ego tutor teneor tibi partem remittere sicut cæteri creditores. Viuia.

Cũ in eo. f. statu.

g Patris. Scilicet pupilli, sed hodie non potest esse creditor tutor pupilli debitoria: vt in authen. vt hi qui ob. se. hab. per. res mi. §. j. col. vj.

h Creditoribus. Scilicet hæreditarijs.

i Curatores. Adiuncti tutoribus non sufficientibus: vt insti. de cura. §. interdum.

k Qui cæteros. Scilicet creditores.

l Eadem parte. No. ar. quod in alterius persona seruat & in sua seruare teneatur: vt s. quod quisque iur. l. j. & infra, de condi. indeb. l. frater a fratre. & infra, de admi. tut. l. cum hæreditas. & l. quoties. §. j. & infra, man. l. si negotia. & infra, si ser. uen. l. altius. & infra de eui. vendicantem. & in auth. vt dif. iud. §. si tamẽ col. ix. & infra, de verb. obl. l. stipulatio ista. & C. ne fisc. rem quam vend. l. j. & ij. & infra, de distr. pign. l. rescriptum. Sed quid si alij diuersis partibus sunt contenti? Respon. nõ in minimã, nec in maiorem: vt ar. infra man. l. si fundum. in fi. & l. seq. Item no. quod instituetur iniquitas: quia officium istius est sibi damnosum, si cum possit pactũ factũ a creditoribus acquirere, hoc non fecit: & si facit, sibi est damnosum, cum ad eandẽ partem teneatur remittẽdam ar. cõtra. infra, quemad. test. ape. l. sed si quia ex signatoribus. & infra, de condi. indeb. l. elegãter. §. pe.

† Iniquitas quandoque sustinetur.

† Coniunge l. tutores. de cõdi. indebi. Duar.

† Dic quod officium, hic nõ est sibi damnosũ: sed pactũ maioris partis creditorum. Bar. Pau. & Iason.

Diuisin

Diuisionis. CASVS. Ego & tu habebamus rem cõmunem, & conuenimus inter nos de diuidenda re illa nudo pacto: nunquid habeo actionẽ aduersus te pro parte illius rei? Et respõ. quod non: quia nudũ pactũ fuit, quod actionẽ non parit. Viuia.

a Diuisionis. quidam dicunt, nõ rei communis: sed alterius sociorum: tunc enim non ex pacto actio, sed liberatio contingit. tu dic etiam rei communis: & tunc agit tradens, vt consequatur aliam rem communem secundum pactum, vel si quid aliud conuenit.

b Vel stipulatione. vel alio simili modo vestiatur pactum nudum: vt diximus .s. eo. l. iurisgẽtiũ. §. quinimo.

c Nudũ. quod non parit nisi in casib⁹: vt diximus .s. eo. l. iurisgentium. §. sed cum nulla.

Hermogenianus libr. ij. iuris epitomarum. XLV.

Diuisionis a placitũ, nisi traditione vel stipulatione b sumat effectum: ad actionem (vt † nudũ c pactum) nulli prodesse poterit.

Potest testator, & possunt contrahentes renuntiare iuribus pro se introductis.

Tryphoninus libr. ij. Disputationum. XLVI.

PActum d inter hæredem & legatarium factum, ne ab eo satis accipiatur e (cum in Semestribus * f relata est constitutio diui Marci, g seruari in hoc quoque defuncti volũtatem) validum esse constat: nec à legatario remissa hęredi satisdatio per pactionẽ, ex penitẽtia reuocari debet: cum liceat h sui iuris persecutionẽ, aut spẽ futuræ perceptionis deteriorem constituere.

Pactũ. CASVS. Scire debes, quod quando aliquis legat in diem vel sub cõditione, quod hæres tenetur cauere de soluendo legata adueniente die vel cõditione: vt C. vt le. vel fi. nom. ca. alias incipit. vt in pos. leg. vel fideicom. &c. l. scire. j. respon. vnde casum hic ita ponas. Titius te hęredem instituit, & mihi decem legauit sub conditione, si nauis ex Asia venerit. vnde cũ tu tenearis mihi satisdare: remisi tibi satisda. an valeat remissio, quæritur? Resp. quod valet, adeo quod non possum eam remissionem reuocare. nam testator potest remittere ne hæres caueat, & ita continetur in constitu. diui Marci. & hoc dicit. Viuia.

d Pactum. Scilicet inter viuos.

e Accipiatur. nomine legati in diem vel sub conditione relicti: vt infra, vt lega. nom. caue. l. j. j. respon.

f Cum in Semestribus. nomen libri est, qui in sex mensibus anni fiebat: in alijs operam bello dabant.

g Diui Marci. dicentis hoc quod sequitur. & habes eam C. vt in pos. le. l. ij. §. j. Et sume hic arg. si in testamento aliquid valet, idem inter viuos valeat: vt infra, de pign. act. l. non est mirum. Sed contra non est bonum ar. secundum Io. nam Falcidiam remittit hæres per pactum: quod defunctus in testamento non posuit iure tito: vt infra ad leg. Falc. l. quod de bonis. §. fi. & l. potest. idẽ in satisdatione quæ pręstatur a fructuario: vt C. vt leg. vel fideico. nom. l. scire debetis. sed contra Io. est arg. insti. de lege Fu. Ca. toll. in fin.

h Cum liceat: vt hic, & infra, de mi. l. si iudex. & C. eod. l. si actionem. & C. de dona. l. spem. & suprà eo. l. iurisgentium. §. si paciscat. Fallit tamen hoc in casibus in quibus iuri suo competituro vel competenti per pactum renuntiare nõ licet: vt de dote vlteriori die reddenda: vt infra, de pact. do. l. de die. Item pactum, ne liceat renocare precarium: vt infra, de preca. l. cum precario. licet aliter dicta lex posset exponi. Item vt quis non damnetur in quantũ facere potest: cum fauore personę hoc concedimus: vt infra, solut. mat. l. alia. §. eleganter. secus si iure cõtractus: vt infra, de re iud. l. si conuenerit. Item vt miles sit procurator: vt infra, de procu. l. filius. §. veterani. Item vt possit postulare, cui per edictum nõ licet: vt j. de postu. l. quos prohibet. Item pactum legis cõmissoriæ in pignore: vt C. de pac. pig. l. j. & l. qm. Item de iure ag. vt s. eo. l. ius autem ag. Item de iure pat. pot. vt C. de pa. pote. l. abdicatio. Item de remittendo iuramẽto calumniæ: vt C. de iura. calũ. l. ij. §. sed quia. Item de dolo futuro: vt s. eo. l. si vnus. §. illud. Itẽ vt liber sit seruus. vt C. de lib. cau. le. nec si. licet possit dici quod ibi non erãt verba pacti. Item de seruo in dñm torquendo: vt C. de quæst. l. seruos. licet ibi nõ videatur loqui de pacto. Itẽ vt quis succedat certo homini vel nõ succedat: vel certo modo succedat: nisi inter milites: vt C. eo. l. licet. & l. fi. & C. de inoff. testa. l. si qñ. §. illud. & de colla. l. pactum. Item vt sit iudex meus, qui nõ est meus: vt infra, de iurisd. om. iud. l. si conuenerit. Item ne liceat vẽdere pignus: vt j. de pign. act. l. iiij. Itẽ pactũ ne quis se defendat in quæstione status, vel criminis, vt j. de li. cau. l. iij. & iiij. & infra de app. l. non tm. Item vt sit seruitus seruitutis: vt j. de vsufr. l. sed & si qs. in fi. & j. de vsu & vsufr. le. l. j. Item de alimẽtis: vt infra, ti. j. l. cũ hi. Item ne obijciatur exceptio impedimẽti quare ad iudiciũ nõ venit: vt s. si quis cau. l. sed & si. §. quæ sitõ. Itẽ est alius C. de aduo. diuer. iu. l. ne quis. Item de quæstionibus. ex testamẽto vel codicillis prouenientib. vt j. tit. j. l. ex his. secus si ex alijs instrumẽtis, vt C. de transa. le sub prætextu. Item ne quis deponat officiũ: vt s. de off. præsi. l. legatus. in his autem speciales rationes reddi possunt quare non valeat: vt no. Io. C. eo. l. pe.

*Si emptio fuerit stipulatione vallata, ab ea nuda consensu nõ receditur, * & pacta vltima sunt seruanda. Bart.*

Scæuola libr. j. Digestorum. XLVII.

EMptor † prædij, viginti cauerat se soluturũ, i & stipulanti sponderat. postea vẽditor cauerat, † k sibi cõuenisse, l vt cõtentus esset xiij. & vt ea m intra pręfinita n tẽpa acciperet. debitor ad eorũ o solu-

Emptor. CASVS. Fundũ tibi pro xx. vendidi. postea conueni tecum vt mihi xiij. solueres intra xx. dies: & si nõ solueres xiij. vt petam xx. vnde cõueni te ad xiij. & pacti iterũ sumus vt in alios decẽ dica solueres: alias teneteris ad xx. non soluis modo intra x. dies. nunquid potero petere xx. a te? & respon. quod sic. Lucius. Quidã camptor misit mihi quandã epistolam, in qua tria cõtinebantur, s. cõfitebatur quod debebat mihi cccclxxxvj. cũ vsuris Secundo cõtinebatur quod redderet mihi id, quod apud eũ deposuetam. Tertio cõtinebatur quod omnia alia instrumẽta essent vacua, & vana præter duo s. dicta: & ego consensi illi epistolæ, sed mandaueram isti campsori iam diu est quod daret ccc. cuidã nole meo: ipse nõ dedit, volo actione mãdati cõuenire ex eo quod nõ dedit ipse aũt campsor mihi excep. pacti. l. gñalis obijciebat, quo cõtinebat quod omnia alia instra essent vacua. nunquid potest talem exceptionẽ obijcere? Et ad hoc nõ respõ. iurisc. sed dicit quod cęterę oblig. remanẽt in suo statu.

i Se soluturum. s. venditori.

k Cauerat. in instrumento.

l Conuenisse. cum emptore, id est conuenit.

m Ea. scilicet xiij.

n Præfinita. puta decem dierum.

o Ad eorum scilicet xiij.

m Conuentus.

† Idem Bar. qui dicit quod diuisio est cõtractus innominatus.

† Tanquã.

* Dici aũt Semestria obseruatũ est, in quibus est aliquot senatoribus, & magistrati bus ad Semestre tẽpus aduocatis & ijs, quæ ad senatum referenda erant, deq; iure dicundo, imperatores deliberabãt; inde dicta quasi hibernis, exilijsq; mensibus sibi cõsiliarios mutabãt, vt licet cõijcere ex Zonara, Xiphilino, & Suetonio l Augusto, & in Claudio & ex lib. Dionis. 53. A. Pers.

Iuri suo an semper possit quis per pactũ renuntiare.

* Falso Bar. & cõ. hic dd. intelligunt quod putane de resolutione da priori venditione hic agi cũ potius de tesoremanda sit intelligendum. quæ multũ differunt inter se, vt l. 7. §. adeo & l. 27. §. pactus, supra eo. vnde rectius glossa hic in verbo, posse. A. Pers.

† Bal. ponderat istũ text. sing. quod contract⁹ qui solo cõsensu perficitur etiã solo consensu dissoluitur in integra. in l. si cur. C. de act. & obliga. conc. text. in le. ij. extra de sponsal.

† P. F. Canal.

a Conuentus. In iudicio vel extra.
b Si ea.aiij.
c Tempus. idem, vel aliud.
d Posse. quia pacta nouissima sunt seruanda: vt C. eodem.l. pacta no. maxime talia per quæ reditur ad prima: vt hic, & supra eod. l. tale.§.j. & l.si intra. & le.si vnus.§. idem dicemus. & §. quod & in specie. sed nõne per secundum pactum quo conueni mus vt dares xiij.& remitteres vij. est ipso iure recessum a primo contractu, & quasi nouus contractus factus: vt supra eo.l. si vnus. §. idem dicemus? Respon.dic quod egerunt inter se vt nõ tolleretur, pessis primum per secũdum: sed naturalis tantum. vnde ciuilis remaneret quę mundo replicatione iuuatur. vel dic quod nõ totum primum fuit sublatum, sed pro parte presiji quo casu nõ tollitur primum: vt supra eo. l.si vnus.§.quod si non vt totum contractum tolleret.

Pacta nouissima sunt seruanda.

† P.F. Potest.

† Nummularium.

tionem conuentus, [a] pactus est, si ea solutа intra præfinitum tempus [c] non essent, vt ex prima cautione ab eo petitio, esset. Quæsitum est, an cùm posteriori pacto satisfactum non sit, omne debitũ ex prima cautione peti possit? respondi secundum ea, quę proponerentur, posse. [d]

Liberatio generalis restringitur ad ea de quibus est actum Bartolus.

Lucius Titius Caium Seium mensularium, † cum quo rationẽ implicitam habebat, propter accepta & data debitorem sibi constituit, [e] & ab eo epistolam accepit [f] in hęc verba. Ex ratione mensæ, quam mecum habuisti [g] in hunc diem ex cõtractibus plurimis, remanserũt apud me [h] ad mensam meam ccclxxxvj. & vsuræ, quæ cõpetierunt † summã aureorum [i] quã apud me tacitã habes, refundam tibi. si quod instrumentum a te emissum, id est, scriptũ cuiuscunq; summæ ex quacunque causa apud me remansit: vanũ & pro cancellato † habebitur. [k] Quæsitum est, cùm Lucius Titius ante hoc chirographũ [l] [Caio] Seio nummulario † mandauerat, vt patrono cius trecenta [m] redderet: [n] an propter illa verba epistolæ, quibus omnes cautiones ex quocunque contractu vanæ & pro cãcellatis † vt haberentur, cautum est, neque ipse, [o] neque filius eius eo noie conueniri [p] possit? † Respondi, si tantum ratio accepti atq; expensi esset computata: cæteras obligationes manere in sua causa. [q]

Caius lib. iij. ad legem xij tabul. XLVIII

IN traditionibus [r] rerum quodcunque pactum sit, id valere † manifestissimum est.

Valet pactum, ne quis conueniatur vltrà, quàm facere possit. Bart.

Vl.li xxxvj.ad Sa XLIX

SI qs crediderit pecuniã, & pactus sit, vt

e Constituit. Id est, Caius cõstituit Lucium sibi creditorem.
f Accepit. Lucius.
g Habuisti. olim Io.& loquitur mensularius.
h Apud me. Caium Seium.
i Aureorum prędictorũ ccclxxxvj. secũdum quosdam vel verius de quadam alia quantitate dicit in secreto deposita.
k Habebitur. quo Lucius esset obligatus. si autem dicas econtra dices Lucium epistolæ consensisse: vt infra depositi.l. Publia in fine.
l Hoc chirographum.i.ante hanc epistolam.
m Trecenta.quæ trecenta mittebat ei Lucius secundum vnum sensum. vel dic vt de suo daret Caius.
n Redderet. vel proprie. vel dic. Id est daret: vt infra de verb.sign.l.verbum reddere.vel sub & dedit.
o Neque ipse. Scilicet Lucius Titius vel eius filius a Caio Seio. vel dic Caius Seius vel eius filius a Lucio Titio.
p Conueniri. mandati directa vel contraria, secundum quod diuersificabis factum.
q In sua causa. minus apte respondet. vnde dicit Io. quod restringitur pactũ ad id, de quo dicebatur cogitatũ per masculariũ: vt infra de trãs.l.qui cũ tutoribus in fi.& infra de cõdi.ind.l.Stichus.§. quęsitum.& C. de trans.l.si de certa. alij restringunt ad ea. de quib. suo noie est obligatus,& ipsi Lucio, non ad eam quã alij mandato Lucij dedit: vt arg. de sol.l.iiij. Tu dic standum generalibus verbis vt omnia videantur remissa, nisi aliud appareat: vt infra, de leg.iij l.nõ aliter. sed aliud in generali transactione, quæ restringitur ad eã de quibus erat controuersia: vt infra, ti.j.l. cum Aquiliana.& l.qui cum in prin.& §.pe. & §.fi. & facit ad hoc qđ generaliter videtur remissum infra de iu.& fac.ign.l.regula.§ j.& de l.pręst. l.j. §. generaliter.

† Cancellatis.

† Mensulario.

† P.F. Competierint.

IN traditionibus. CASVS. Si trado tibi rem aliquã ex causa forte venditionis vel donationis: & apponimus pactũ bene valet pactum: & obseruandũ erit. Viu.

r In traditionib°. in casibus etiam in traditione factũ nõ valet: vt infra, de re li.l.qp si locus. 1 & C.de vsu.l.quãuis. 2 j.& infra, e.l.pe. & infra, de dist.pig. l.si creditor.§.fi.& C. de iure dotiũ.l. Auia.& ĩ.eo.l. si tibi decem. & infra fal. mai.l. quoties. item & vbi est tale per quod volo mihi in aliqua re quęrere dñium qđ fieri per pactum non potest: vt C.e.l.traditionib. nisi in casibus: vt in pacto legis cõmissorię & alijs: vt diximus supra e. l. iurisgentiũ §. quinimo. itẽ & vbi est turpe, nõ valet etiã in traditione factum, vel a legib° improbatum: vt ĩ.e.l. si vnus.§. pacta.& l.cõtra iuris.vel impossibile: vt infra, de reg.iur. l.impossibiliũ. Item qp dicit valere, dic etiã ad actionem? quia vestitũ est rei interuentu: vt ĩ.e.l.iurisgentium.§.quinimo. Sed quid si hodie rẽ tibi pmisi vel vendidi, & ex interuallo cũ trado, aliquod pactũ appono ad agendũ? Respon.nõ valet: quia traditio nec bat tm ad me liberandũ principaliter ex præcedenti obligatione: vnde nõ potest operari etiã obligationem, vt diximus ĩ.eo.l.si intra. Sed secus in cõtractibus innominatis: quia etiam si ex internallo trado, & tunc pactũ pono, valet: quia tũc ad me liberandũ principaliter nõ fit traditio, cũ nõ teneat nisi naturaliter. C.de re.perm.l.ex placito. Interdũ etiã positum ad excipiendũ, valet 3 ad agendũ, licet prius factum trahatur ad tps traditionis: vt infra de act.em. l. si tibi liberũ.& infra de ser.vrb. præd.l.si binarũ. & infra de cond.ind.l.sed & si me puteni.§.cũ iter.

SI quis crediderit. CASVS. Mutuaui tibi decem, & conuenit inter me & te, quod nõ tenearis nisi ad id, qp facere possis.i. deducto ne egeas. an valeat pactũ, quæritur? Et resp.quod valet pactũ: & est ratio (vt in litera) quia nõ est improbũ tale pactum. Viu.

† P.F. Pro cancellato.

1 Speciale est fauora religionis Iaso.

2 Speciale odio vsurarũ secũdũ eundem Iaso.

† P.F. Filij.

† P.F. Possunt.

Pactum in rei traditione appositũ valet & vestitur cohærentia traditiõis, cõco. tex. in l. legẽ. C.eo. & in l.rebus.de rer.perm. per Barto. & alios in l. si intra. supra eo.

Cõiunge l.12. so lu.mat. & l.28. de re iud.iur. Duaren.

3 Nihil est quãuis aliqũ hoc pactum videtur plus debito solutũ: & illud pl° repetit, condi. indebiti: nõ autẽ agit ex pacto. & ita loquũtur iura alleg. in glos.

Quate-

a Quatenus.i.inquãtum facere potest.nam verbũ facultas,quandam facilitatem denotat,vt ĩ.de verb. obliga.l.continuus.§.illud.&sic habetur ratio sui ne egeat,vt ĩ.de reg.iur.l.in condemnatione. Sed quid si econtrario conueniam cum eo qui tenet inquãtũ facere potest, ut scilicet insolidum teneatur hoc ñd.valet si iure contractus hoc eueniebat, vt in actione pro socio,& similib. ut ĩ. de re iud.l.si conuenerit secus si fauore personæ,vt ĩ.solu. matrimo.l.aliæ.§.eleganter.

† hactenus

† P. F. Nec enim improbum et si. &c.

quatenus a facere possit debitor,eatenus † agat, b an pactũ valeat?& magis est, hoc pactum valere. Nec enim improbandũ est,si † qs hactenus desideret côueniri, quatenus facultates [eius patiuntur.]

b Agat. Scilicet. creditor.

Quod fit per legem potest fieri per pactum Bar.

N On impossibile.

Apud te seruũ meũ deposui: vel tibi seruum meum commodaui: & feci tecum pactum,ne eũ facias furem vel fugitiuum. an valeat pactum,quæritur? Et respon.ꝙ valet, & seruari debet aliter teneris act. serui corrupti, & act. præscr.ver. & acti. ex huiusmodi contractu.Vi.

* coniunge l. is de ser. pred. vrb.l.3 t. de euicti. l.26.ꝺ ner bo.obli.l. 174. de ver. sign. l.32.ꝺ regul. iur. Duar.

Idem libro xlij.ad Sabinum. L.

* N On impossibile c puto in contractibus depositi,commodati † locati,&cæteris similibus d hoc pactum, *ne facias furem [vel fugitiuum] seruũ meum*:hoc ẽ,ne solicites, vt fur fiat vel † fugitiu' fiat,ne † ita negligas seruum,vt fur efficiatur. sicut enim serui corrupti actio locum habet: ita potest ẽt hæc pactio locũ habere,quæ ad non corrũpendos seruos pertinet.

† in P. F. add. et

† P. F. ut

† neve

c Non impossibile, scilicet de iure, vel de facto.

d Similibus. s.qui re contrahunt. idẽ & in alijs. de his tamen frequentius accidit. & ideo hic expressit,vt arg.in auth.vt si.prohi.ma.debi.& ere. mut.ge,mi.colla.vij.

e Furem vel fugitiuum seruum. Quem accommodo vel depono apud te.Sed vr vna ratione esse improbum siue turpe ex parte accipientis,sicut illud,ne facias homicidium.& similia vt ĩ.e.l.iurisgentiũ.§.si ob maleficiũ alia rõne superuacuũ esse vr,cum & iure contractus ad hoc teneatur ad quod dicas, qd per pactum etiam tenebitur curare ne hæc fiant.vt ĩ.de ver.obl.l.inter stipulantem.§.j.&ĩ.loca.l.in lege j. rñ.vñ nõ est iniquũ,nec superuacuũ.item potest esse quod apponit pœna.Itẽ in actione serui corrupti, venit dolus:vt ĩ.de ser.cor.l.j.amodo ẽt culpa. præterea, si etiam iure cõi conueniret,tamen vtile est, pacto dici,vt ĩ.mand l.qui mutuam.in pr. sed quidã dixerunt,quod superfluũ est,nisi pœna apponatur,& ideo non valere dicunt.ut s.eo.l.iurisgentiũ. §. sed si fraudãdi.Sed contra eos est prædicta.l.qui mutuã & litera hæc,sicut.n.&c.ex qua collige ꝙ si obligatio fieri potest per legem: ergo idem potest per pactum conueniri.& facit s.eo.l.pactum.

S I cum te. CASVS. Titius instituit me hæredem, ego hæres credens eum grauasse me. vt meo ꝓprio debitori facerẽ pactum de non pete. & nõ grauauerat,feci debitori meo pactũ d nõ petẽdo dr hic quod nõ liberetur meus debitor,imo potero eũ cõuenire & si obijcit exceptionem,ego replicabo.

Idem. Retẽto eodẽ casu dicit quod credebã me grauatũ ab eo,q fecit me hrẽdẽ in decẽ dandis Titio cui puta Titio legatario delegaui debitorẽ meũ Mæuiũ. qui Mæuius erat in alia manu creditor Titij, & ideo compẽsauit statim Mæuius.cum igit apparet quod non erã grauatus,omnia in statum pristinũ reducũtur,vnde potero agere cõtra debitorẽ meũ.s.Mæuiũ & Mæuius aget contra Titium suum debitorẽ. Viui.

Pactum factum per errorem causæ,actionẽ in effectu non perimit.Bar.

Idem libro xxvj. ad edictum. LI.

S I cum te ex causa legati debere f † debitori tuo g existimares,pactus sis, † ne ab eo peteres:neq; iure ipso liberabitur † debitor,neq; petentẽ h summouebit exceptione i conuentiõis: vt Celsus libro vigesimo scribit. Idem eodem loco scribit. Si debitorem k tuum l iussisti soluere Titio,cui m legatum falsò debere existimabas, † & debitor n pactus o sit cum Titio suo debitore p constituto q neque tibi aduersus tuũ debitorem, r neq; ipsi

† in P. F. add. pacisci.

† P. F. fit.

† P. F. liberatur.

† P. F. existimas.

f Debere. Putabat hæres se grauatum facere pactu de nõ petendo, cum non esset.nã si esset valeret legatum:ut in stit.de leg.§.si quis debitori.

g Tuo vel hæreditario, vel tuo proprio.

h Neq; petentẽ.s. hæredem petentẽ actione antiqua,nõ obstante exceptione pacti.

i Exceptiõe. Imo videtur summoueri pacti exceptione cũ possessio rei corporalis transeat ẽt hærede errãte,vt ĩ. ad le.Fal.l.j.§.si legatarius. Item tot' tit.de cõdi.inde. & sine cau.locum habent, quando errãdo quis dominium vel possessionẽ tradit: aliter nõ daretur condictio aliqua,vt ĩ. vsufr.quẽ ad.ca.l.si.in si. Dic ergo non summoueri exceptione, &c. s. efficaciter, quia replicabit de dolo à te hærede.

Quod dico habere locũ,ẽt si p acceptilationẽ eũ liberasset,licet qdã cõtra.Sed vr alia rõne ꝙ nõ possit cum effectu repetere,qa falsa demonstratio non vitiat legatũ,nec ergo opi.falsa pactum tale.sed certe imo vitiat legatum,si aliter non erat legaturus,vt ĩ.de condi.& dem. l.cũ tale.§.falsam.& C.de fal.cau ad leg.l.j.sic & hic nõ est verisimile hũc fecisse pactũ,si sciuisset nihil legatũ esse,quare põt repetere,& cõtra exceptionẽ replicabit cũ nõ fecit qd se adstrictũ putauit,vt ĩ.ꝺ cõd.inde.l.damus.nã nõ tam paciscit,quã decipit,vt infra, ti.j.l,q cum §.qui p fallaciam.vel dic falsa cã nõ nocet,quã testator credebat hic aũt nõ testator,sed hæres tm,nec enim testator ullo modo legauerat.

k Si debitorem. Ab eo q me hæredem fecit,credebam me grauatum in decẽ dandis Titio cui puta Titio legatario delegaui debitorem meum Mæuiũ, quẽ Mæuius erat in alia manu creditor Titij. Ideoq; cõpensauerunt statim Titius & Mæuius.cum igit apparet quod non eram grauatus,omnia in pristinum reducuntur statum,non ipso iure,sed iure replicatiõis, doli,& delegatus contra eum,cui delegatus est,obijciet doli exceptionem,vt hic,& infra de do.l.ij. §. cum uero.& de do.except.l.Iulianus.

l Tuum. Mæuium.

m Cui,Scilicet,Titio.Io.

n Debitor.Mæuius.

o Pactus.De non petendo admissa compensatiõe.

p Debitore.s.Mæuij.

q Constitutio.s.prius ex aliqua causa.

r Debitorem. s.Mæuium.

aduerſus ſuũ [a] actionẽ peremptam. [b]

Verba renũtiatiua emiſſa propter aliud, diſpoſitionem non inducunt. Bart.

Idem libro primo Opinionum LII.

EPiſtola. [c] qua quis cohæredem ſibi aliquem eſſe cauit, petitionem nullam [d] aduerſus poſſeſſorẽ [†] rerum hæreditariarum dabit. Si inter debitorem, & eum, qui fundum pignoratũ a creditore. [e] quaſi debitoris negotiũ gereret, † emerit: placuit, [f] vt habita [g] cõpenſatione fructuum, ſolutoq; quod reliquum deberetur, fundus debitori reſtitueretur, etiam [h] hæres [i] pacto, quod defunctus [k] fecit, fidem præſtare [l] debet.

Pactum circa ſolutionem tributorum valet inter priuatos, quo ad ipſos tantum.

Pactum, vt ſi quas ſummas propter tributiões [m] prędij pignori nexi facttas creditõr ſoluiſſet, à debitore reciperet, & ut tributa [n] eiuſdem prædij debitor penderet, [o] iuſtũ [eſt] & ideo † [p] ſeruandum.

Pactum perſonale non extenditur ad hæredes. Bar.

[*] De inofficioſo patris teſtamẽto acturus, † ut ei [q] certa quantitas, quoad viueret hæres, [r] † ꝓſtaret. [s] pactus eſt. produci ad perpetuã [t] præſtationem id pactum poſtulabatur. Reſcriptum eſt, neque iure vllo neq; æquitate tale deſideriũ admitti. [u]

Pactum de reddendis ſumptibus valet: ſecus in pacto facto de quota litis. Bar.

Idem libro quarto Opinionum. LIII.

SVmptus quidẽ prorogare [x] litiganti, [y] honeſtum eſt, paciſci autem, vt non quantitas eo nomine expẽſa cum vſuris licitis reſtituatur, ſed pars dimidia eius, quod ex ea lite datum [z] erit: non licet.

a Suum. Scilicet Titium.
b Peremptam. ſ. quo ad effectum. Et no. ex hac lege ex falſa credulitate vel opinione ꝙ agit nõ cõfirmari. ſic ꝧ. de pig. act. l. ſi quaſi. C. de reſc. vẽd. l. venditor. & ꝧ. de act. emp. & vend. l. ſi hæres. & ꝧ. de cõſt. pec. l. ſi. & iſta ꝺ acquir. hær. l. ſi is ad quẽ. & iſta ꝺ cõdi. inde. l. ſi non fortẽ §. ſi centũ & iſta ꝺ inoffi. teſt. l. nihil. §. ſi cũ & infra ꝺ iudic. l. de qua re. ar. contra. C. de cond. ob. cau. l. ſi repetendi. — Falſa credulitas nõ cõfirmat, quod agit

EPiſtola. CASVS. Titius inſtituit me ſolum, hęredẽ, ego aũt credens te cohæredẽ meum, miſi tibi epiſtolam hoc modo, talis, tali cohęredi meo ſalutem. quæritur modo an propter hoc ſis cohæres meus? Et reſpõ. quod non. — † P. F. poſſeſſores

Si inter. Obligaui fundũ meum Titio, tu cum eſſes meus amicus, dixiſti mihi, quod volebas illum fundũ luere. dixi libenter. luiſti quidem, & conuenit inter me & te poſt luitionẽ, vt fructusquos ex illo fundo percipies, in ſortem & vſuras computares. & ꝙ ſi ſoluam reliquum, reddas mihi fundũ nunquid valet pactum? Et reſp. ꝙ valet iſtud pactum, ut etiam ex eo hæredes paciſcẽtium teneãtur. Pactũ. Mihi tuũ prędiũ obligaſti: & cõuenit inter nos, vt tu debitor tributa præterita & futura ſolueres. nũquid valet pactũ? Et rñd. ꝙ valet inter contrahentes, & quantum ad ipſos — † gerens

De inofficioſo. Pater meus me exhæredauit, & inſtituit extraneum hæredem, ego aũt cum agerẽ contra hæredẽ extraneũ querela inofficioſi, pactus fui cũ extraneo hærede vt mihi alimẽta ꝓſtaret, & præſtitit, & ego querelã ꝓmiſi tandẽ deceſſi, vñ hæres meus, puta filius meus petit alimẽta ab illo extraneo hærede. Dr̃ hic quod iſte filius meus idemque hęres meus non habebit alimenta: quia illud pactum in tertiam perſonam extendi non debet.

c Epiſtola. Qua ſalutabat eum vt cohæredẽ. Arc.
d Nullã. Per legẽ. n. vel per ſimilem iuris partem, vel per teſtationes fiunt hæredes, vt ꝧ. de pe. hæ. l. j. & inſt. ꝺ bo. po. §. quos aũt, nõ aũt epiſtolis, vt C. de ꝓb. l. nõ epiſtolis. & bñ dico nullã, niſi eẽt lata ſnia: quia tũc ꝓ hæredib. habẽtur, vt ꝧ. ſa. er. l. eũ putarẽ.
e A creditore. Sed nõne debitor poteſt vendicare? Reſp. non, cum creditor vendidit ex pacto, vel ex lege, vt C. de iu. do. im. l. vlti.
f Placuit. i. conuenit ita, &c.

g Habita. ſ. vt pro eo quod creditori ſoluerat, fructus ſibi cõputaret hic amicus debitoris: & ſoluto reliquo à debitore fundum redderet ipſi debitori.
h Etiam. Nunc reſpondet.
i Hęres, Emptoris vel debitoris.
k Defunctus amicus debitoris.
l Fidem pręſtare. ſed quare, cum nudũ ſit? Rñ. imo forte veſtitũ. mãdauit enim debitor amico, vt hoc faceret, vt infra man. l. ſi mandauero. j. §. ſi hi. vel ſtipulatione forte, ſed & ſi nudũ fuiſſet, valet ad vſuras remittẽdas quas præſumo remiſſas, ex quo dixit ſe fructus eſſe forte cõpenſaturũ, alias veniret in contrariam mãdati actionẽ: vt infra man. ſi vero nõ remu. §. ſi mihi — † P. F. ideoque.
m Tributiones. ſ. præteritas.
n Tributa. Scilicet futura.
o penderet. i. daret creditori, vt creditor daret, fiſco.
p Et ideo ſeruandũ, vel per actionẽ contrariã pignoratitiã informatã, vel ꝑ certi condictionẽ ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interceſſiſſet, vel per retentionẽ: vt infra ꝺ pig. ac. l. tutor. §. cõtraria. Sed ar. cõtra. ſ̃. e. l. inter debitorẽ. So. vt ibi, & eodem modo ſolue C. ſine cẽ. vel teſt. l. ſi. — † P. F. acturus.
q Ei. ſ. filio. — † quid ſi reijciam' dictionẽ hæres.
r Hæres. Primo puncta quoad viueret. ſ. filius. & habeas præſtaret, vel ſic, quoad viueret hæres. ſ. qui dat, & tunc habeas præſtaretur.
s Præſtaretur. Alias præſtaret, & alias præſtaretur & hæc placet, quia planior eſt.
t Ad perpetuã. Mortuo eo, qui de inofficioſo acturus erat, ſecundum priuiam, & econtra vt hæres hæredis præſtaret, ſecundum aliam.
u Admitti. Vt hic, & infra de h. le. l. Aurelio. j. rñ. nec ad querelã tranſactionis ſopitã reuertẽt hęres filij, vt C. de tranſac. l. cũ mora, vel ipſe ex quo ſeruat ei conuentio, vt C. de inof. teſt. l. parentib. niſi forte ad tẽps tm̃ remiſit, vel nõ ei ſeruatur fides dum viuit vt infra de inoffi. teſt. l. ſi inſtituta. j. reſp. & ſ̃. eod. l. ſi vnus. §. ſi cum reo.

SVmptus. CASVS. Dicitur hic, quod ſi habeo ꝓcuratorẽ vel aduocatum, ꝙ poſſum paciſci vt dẽ ei ſumptus, & hoc eſt honeſtum. ſed ſi paciſcar vt dẽ ei partem litis, non valet pactum tale. Viuia.
x Prorogare. i. dare vel præſtare. *
y Litiganti. i. procuratori, vel aduocato.
z Datum. Per ſententiam, ſcilicet, l. tam cõtra ceſſ aduerſariũ. Et no. hic quod licet paciſci ꝺ quota litis vt hic,

* Vel dic ꝓrogare, prius rogare, i. rogando petere ſalaria à litigatoribus i. ab his q litẽ hñt, poſſũt. n. cauſidici, ante litis ingreſſũ paciſci de ſumptib. litis non aũt ꝺ quota litis. Egid. per. Paciſci an liceat de quota litis.

vt hic & infra man.l. si remunerandi.§.si.& l. salarium.C.de proc.l.itē.C.mand.l.si contra licitū. qđ dicas siue dimidia sit siue tertia, siue quælibet quota licet M.dixerit ita demum si est dimidia, nō valere, vt hic.sed quid si non sub hoc nomine quotæ,sed cū lis esset de decē, pactus est,de octo quę erant in lite,sibi dādis? Resp. i quidā non valere. quod credo,ne fraus fiat, vt infra, man.l. si remunerandi.§. si. Ioan.cōtra dicit.n. valere,vt arg.insti. de fideicom. hære. §.nihil autē, & C. de sen.pas.l. si debitor. Accur.

i Idē Bar. qa est eadē rō &le quuntur, cōtter hic docto.

† moram.

SI pactus. CASVS. Feci tibi pactum ne Stichū (qui mihi debebatur) peterem intra annum. non teneberis quidem. vel aliter dic hunc casum,si Stichus decedat,non tenaberis, ipso iure.Vt.

a Petam. ad tempus,alias non videtur quæstio,moriatur vel nō,cum per pactum in perpetuum esset per exceptionem liberatus. Vel dic in perpetuum, sed ante mortem Stichi exceptione defenditur : post ipso iure, teneri desijt,vt infra, de ver. obl.l.si ex legati.

† ita et si.

b Mora, & tunc ipso iure in eam nō incidit.si autē omnino iam commissa fuisset per exceptionem postea defenditur: vt supra, si quis cau.l.ij. in prin.& hoc siue fuerit ad tps dilatio,vt infra si certum pet.l.lecta, siue perpetua, quia nulla mora est ibi vbi nulla est petitio,vt infra de regu.iu.l.nulla,& infra de verb.obl.l.si pupill. & facit ad hoc infra,de noua.l.quoties,in prin.

† F. F. admittetur.

SI debitor. CASVS. In quodā seruo vsumfru. habebam. iste seruus fecit pactum creditori meo ne petat ille credi. meus à me. Valet quidem pactū. Sed pone quod ego eram creditor tuus, & tibi feci pactum de non petendo. seruus meus vsufr. conuenit tecum vt mihi petere liceret. valet pactum, & acquiritur mihi replicatio,quia si agam contra te, excipies de pacto,quod tibi de non petendo feci:& ego replicabo, quia in fecilli seruo in quo habeo vsumfructū,pactū de petendo.hoc dicit ista lex. Viuianus.

c Si debitor sit fructuarius.serui.Acc.

d Ab eo, scilicet fructuario.

e Facit. Quia est ex re fructuarij,& opera serui, vt supra eodem l.acquirent. primo responso.est.n.species acquirendi, liberare fructuarium ab obligatiōe, vt infra,de accep.specica, & quod dicit meliorē non deteriorem supple,vt C.eo.l.seruus.

Non est in mora, qui potest exceptione legitima se tueri. Bar.

Scæuola apud Iulian. libro xxij. Digestorum. notat LIIII.

SI pactus sim , ne Stichum, qui mihi debebatur, petam, [a] non intelligitur mora † [b] fieri,mortuoq; Sticho puto non teneri reum, qui ante pactum moram nō fecerat.

Per seruum in quo habemus vsumfructum. acquiritur nobis exceptio & replicatio. Bar.

Iulianus libro xxxv. Digestorum. LV.

SI debitor sit fructuarius, [c] & paciscatur seruus,in quo vsumfructū habet,ne ab eo [d] petatur:paciscendo meliorem conditionem ei⁹ facit. [e] Itē si † creditor esset fructuari⁹, & pact⁹ [f] esset,ne peteret, seruus aūt fructuarius pacisceretur, vt peteret: beneficio pacti,quod seruus interposuisset, vtiliter [g] ad petitionē admitteref. [h] †

Ex causa potest una pars contractus tolli alia remanente Bar.

f Et pactus.s.fructuarius.

g Vtiliter.Idest,efficaciter.

h Admitteretur.ope replicationis.

SI conuenerit. CASVS. Titius locauit fundum, Seio vsque ad decē annos.emersit sterilitas, cuius gratia dominus remisit vnius anni, vel duorum pēsionē,nihilomin⁹ manet locatio & tenetur dominus ei super his quæ lege locationis conductori præstari solent. infra,loca.& condu.l. sed addes.§. illud. Viuianus.

i Potest. Et sic no. contractum'istum ex vna parte, tantum resolui ex huiusmodi cōuentione , vt hic, & infra , loca. & conduct.l. si tibi habitationem. Sed contra infra, de rescir. vendi. l. cum emptor.& infra, de actiōn.empt. & vendi.l.finali.quæ sunt contra,Respon.hic fuit res non integra,ibi integra. Itē hic fuit iusta causa conuentionis ex vna parte tātum,puta sterilitas , vt infra,loca.l.si vnobis æqualiter: Alij dicunt, quod hic expresse fuit actum , vt ex vna parte tantum tolleretur . ibi non, remanet ergo locator obligatus ad ea , quæ consueuerunt præstare locatorea colonis.quæ enumerantur infra,loca.l. sed addes. §. illud.

Idem libro sexto ad Minitium. LVI.

SI cōuenerit,ne dominus à colono qđ petat, & iusta causa conuentionis fuerit, nihilominus colonus à domino petere potest. [i]

Pro tempore pro quo vsura soluitur, tacitum pactum de nō petendo inducitur. Bar.

Florentinus lib. viij. Institutionū LVII.

QVi in futurum [k] vsuras à debitore, acceperit, [l] tacite pact⁹ videtur, ne intra id tempus sortem petat.

Ex ea parte qua pactum est in persona, non porrigitur ad hæredem Bar.

Si ex altera parte † in rem ex altera in personā pactum conceptum fuerit veluti, ne ego petam. vel ne à te petar, [&] hæres meus ab oībus nobis petitionē habebit, [l] & ab hærede tuo omnes petere poterimus. [m]

Contractus,qui consensu celebrantur,solo consensu dissoluuntur,vt integra, alias non nisi actus retro similis intercesserit.

† acceperat. F. F.

† Ad hoc propositum dicit Ian.quod iuramētum ex pte luctantis tēper est psonale:ex parte aūt eius cui iuratur est reale, vt ipse not. in c.veritatis extra de iureiur.

Accursius.

QVi in futurum CASVS. Accepi à te decem, & tu pro futuro tempore vsuras accepisti.dicitur hic quod videris tacite pacisci,ne petas tunc illa decem vsq; ad illud tēpus, cuius noie vsuras accepisti.

Si ex altera. Debebas mihi decem, & feci tibi pactum de nō petendo,hoc modo scilicet,ne ego solus petam,hoc casu remouebor a te & ab hæredib. tuis: quia ex parte mea personale est,vel si dixi ne à te petam,si tu decedas,cum ex parte tua sit personale,petere potero ego & hæres meus,non à te,sed a tuo hærede tū solus à te remouebor ego & hæredes mei,& non ab hæredibus tuis Viuianus.

k Quia in futurum,id est,pro futuro tempore. & nota tacitam remissionem,vt hic,& infra de doli exccp.l.ij.§. non male,& infra de le.commisso.l.de lege §.si.& C.de pac.inter empto.& vendi.l. commissoriæ,& infra de eo quod certo loco .l.si.in fine.

l Habebit in primo casu.

m Poterimus.scilicet in casu secūdo.& sic redde diuersis respectibus singula singulis,hoc est tertiū primo & quartum secundo. Acc.

AB emptione CASVS Tria dicit hæc lex. primo pone quod codicē vendidi tibi: & antequā eum tibi traderē, vel tu mihi pretiū solueres, discedi ab emptione placuit: quod potuit. Idē si vlta ,pcessum est, quia res vēdita tradita est: sed pretiū nō dedisti: postea dixi tibi, restituas codicē mihi, & non tenearis ad pretium si q. dem restituas, non teneberis ad pretium: imo liberaris à pretio pręstando. Tertio dicit. Pone quod codicem tibi, tradidi, & tu mihi pretium soluisti, vel non dedisti pretiū, & conuenimus post ea vt discederemus à cōtractu. dicit hic quod non potero te conuenire, vt rem mihi restituas, quā tibi vendidi & tradidi. Viuian.

† P. F. fus.

Ner[a]tius libro iii. Membranarum. LVIII.

AB emptione, [a] venditione, locatione, conductione, cęterisque similibus obligationib. quin integris omnibus, cōsensu eorum, qui inter se obligati sunt, [b] recedi possit, dubium nō est. Aristoni hoc amplius uidebatur, si ea, quę me ex empto præstare tibi oporteret, præstitissem, & cum tu mihi pretium deberes conuenisset mihi tecum, Vt rursum præstitis [c] mihi à te [d] in re vendita omnibus, quæ ego tibi præstitissem, ptium mihi non dares, tu que mihi [e] præstitisses: pretiū te debere desinere: [f] quia bonæ fidei (ad quā oia hæc redigūtur) interpretatio hanc quoq; cōuētionē admittit. Nec quicquā interesse [g] vtrum integris oībus in quæ obligati essemus, cōueniret, vt ab eo negotio discederetur, an in integrū restitutis ijs, quę ego tibi præstitissem, consentiremus, ne quid tu mihi eo noīe pręstares. Illud planè cōuētiōe quæ ptinet ad resoluendū id, q actum est, perfici non potest vt tu quod iā ego tibi præstiti, contrà præstare mihi cogaris: [h] qa eo modo non tā hoc agitur, vtà pristino negotio discedamus, quàm vt nouæ quædam obligationes inter nos constituantur. [i]

Quorum stipulatione nobis acquiritur, & pacto. Qui sunt isti, ponitur in gl. Bar.

[a] Ab emptione. tres ponit casus. Primo quando res, est integra. Secundo. quando ex una parte facta fuit traditio. Tertio, quando ex vna, vel vtraque: quæritur tamē an actio detur ad resoluendum: quod negat.

† In P. F. add. ea.

[b] Recedi. ipso iure, & etiam actis datis: vt C. quando lic. ab empt. dis. l. j.

† P. E. interest.

[c] Præstitis. id est redditis, non vt quidam dicunt, iterum à te mihi venditis.

[d] A te scilicet emptore.

[e] Præstitisses. ipso iure. nec enim is cogi potest: vt in fine huius legis.

[f] Desinere. nunquid ipso iure? puto sic vt statim dicam.

[g] Interesse. quo ad hoc vt pretium non debeatur cum effectu: sed re integra ipso iure, in altero casu per exceptionem, secundum Io. vel dic (vt puto) ipso iure, in vtroque casu, vt hic, licet agi non possit ex pacto tali, vt in fine huius le.

[h] Cogaris. quid ergo de lege commissoria, & pacto adiectionis in diem vbi dominium trāsfer ur ex pacto: vt C. de pac. inter empt. & vendi. l. commissoriæ? Resp. illud re integra, & in ipso contractu.

Constituatur. ad quod pactum nudum nō sufficit. Io. sed nunquid etiam exceptionem in pretio pariet? resp. non. Sed quid si venditor fuit confessus possidere nomine emptoris. nec tamen tradidit? videtur tradita, vt j. de rei v[indi]. l. qua d[e]. & de acq. pos. l. quod meo. Item sufficit aliquid fieri per quod venditor liberetur, vt j. de resc. in. vend. l. cum emptor. Itē non parit exceptionem hæc conuentio: quia ad hoc non apponitur, sed vt contractus dissoluatur. Item si fieret ad liberandum à primo contractu, nō oportet, quia ab eo iam erat liberatus. sed rei vendi. hēt emptor, vel vti pos. ed quod j. de contrahen. emp. l. si cum fundum vēderes. §. fere. de qua tollenda nō fuit actum: ut j. tit. j. l. cū Aquiliana. Item actus econtra similis priori hic non fuit: quod est opus. vt C. quando li. ab emp. disc. l. j. econtra hic uidetē similis actus retro esse, cum res erat apud uenditorē: ut insti. de re. diui. §. interdum. sed certe ibi dicit contra, scilicet non esse traditam. at hic uerus actus desideratur, ut C. qn lic. ab empt. disc. l. j. Itē pro hoc quia tradito instrumento: traditur res ut C. de do. l. j ergo econtra eo inciso: vt j. de reg. iur. l. nihil tam naturale sed illud re integra. Item liberatur fideiussor & venditor, etiam si promiserit animo nouandi: & sic liberatus videtur a prima: ut infra, de resc. ven. l. emptio. sed ibi res, est integra: & secunda obligatio est liberatio primæ. Itē ad donationem trahe. nec ob. institu. quib. mo. tol. obli. §. vlti. quia & hoc fit consensu: vt C. de don. l. si quis argentum. §. fin. præterea. non dicit lex quod non exigentur retro actus, in alijs: sed re integra in alijs non ipso iure: sed per exceptionem re integra, hic ipso iure: vt supra eod. l. si vnus. §. pactus ne peteret.

† P. F. tertio

† P. F. stipulatione.

Paulus libro sexto Regularum. LIX.

PEr quos adquiri nobis stipulationibus [†] potest, per eosdem etiā pactis [k] cōuentis meliorem conditionem nostrā fieri posse placet. [l]

Ista lex in gl. legitur tribus modis pone casum secundū secundā lec. quæ est melior, & magis notabilis. Vbi ē paritas in cumulatione debiti, dignitatis et numero personaeū, praferuntur voces consanguineorum h.d. Pro hac lect facit. l. prima. infra, de pri. cred. sed secundū alias duas lect. hoc dicit. Pactum factū ei, qui putabatur hæres porrigitur ad eum, qui in ueritate est hæres. hoc autem intelligitur si contemplatione hæreditatis sit factum. non obstat supra eodem. l. si tibi. §. pen. Bar.

Papyrius Iustus li. viij. Constitut. LX.

PEr quos CASVS Filius & seruus nobis acquirere possunt, & aliæ personæ quæ enumerantur, insti. per quas perso. no. acqui. vsq; ad § ex his. si ergo istæ personæ nobis acquirere possunt per stipulationem. si paciscantur ne à nobis petatur: valet pactū: ex eo quæritur nobis exceptio. Viuianus.

Pactis. fallit in illis casibus in quib. stipulatio sufficit sed nō pactū: vt diximus s. eo. l. in traditionibus.

Placet s. tā ad agēdū, quā ad excipiendū, secundum Io. & sunt istæ psonę sex, filius, seruus proprius, & seruus alienus bona fi. pos. & liber homo quē bona fide possideo, & seruus in quo habeo vsumfr. & ille ī quo habeo vsum, vt dr pet. ord. inst. p quas pso. no. acq. vsq; ad §. ex his. adde et p procuratorē, nā licet stipulatiōe nobis nō q̄rat nisi in casib. vt no. Ist. de inu. stip. §. si

quis

quis alij. tamen pacto nobis acquirit exceptionem doli. vt supra eo. l. rescriptum. §. n.

Imperator. Casus talis est: & tribus modis consueuit notari. Primo sic. Pone Titium esse mortuum, & fecisse testamentum, & instituisse quosdam suos cognatos sibi haeredes, qui erant absentes venerunt quidam extranei, qui credebant se institutos esse, & adierunt haereditatem, veniunt creditores haere. & faciunt pactum de nō petendo partē debiti istis possessorib. haereditarijs: & aliam partem volunt sibi solui. quaeritur an pactum proficit agnatis institutis? Et respon. quod prodest: & creditores debēt stare pacto, si idonei sunt. & hoc litera dicit. Secundo ponitur sic. Titius fecit testamentum, & instituit sibi heredem agnatum, alij agnati cum quibusdam creditorib. extraneis qui scilicet agnati creditores erāt testatoris, & pares sunt in debito, & in numero, volunt remittere debitorū partem, & aliam recipere cum sint pares: quorum dicto potius stabitur, quaeritur? Et resp. quod habenda est ratio necessariarū personarū, si idoneae sint. vnde istae coniunctae personae praeferentur alijs creditoribus. Tertio modo ponitur hic casus. Pone quod Titius instituit seruum vel filium heredem: postea extraneus coepit possidere haereditatem, & acquisiuit pactum de non petendo credito haereditarijs, creditores quia non fecerunt ei pactum, conuenerunt eos, id est, seruū vel filium, sed illi extranei fecerunt pactum. quaeritur, nunquid pactum extranei prosit eis? Et respon. quod sic. Viuia.

*Creditores auctoritate iudicis bona defuncti possidentes, pacti aūt, vt partem eius, quod cuique debetur ex bonis vēdendis acciperent ab extraneo emptore. Ea hoc rescripto necessariae personae extraneo emptori praeferuntur: si modo idoneae facultates sint, & tantum creditoribus dare quantū extrane' emptor velit. l. cū bonis De rebus auct. iudi. pos. Egui. Baro. aestuat hic vehementer. Acc.

P. F. Parati.

† Bal. dicit istum text. esse singu. fm vnam lec. gl. ad hoc qd vbi cōiuncta persona & extrane' deputant ad aliquid faciendū: si discordāt, praefertur opinio cōiunctae, Bolo.

* IMperator [a] Antoninus Auidio Cassio rescripsit. Si creditores †pacti sint partem [b] ex bonis, [c] licet ab extraneo consequi: rationem habendam prius [d] necessariarū personarū, † si idoneae sint. [e]

Pactum de nō alienando rem propriam, non valet. Bar.

Pomponius lib. viiij. † ad Sabinum. L X I.

* NEmo paciscendo efficere potest, ne sibi locum suum dedicare liceat: aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat: aut ne vicino inuito praedium alienet.*

Pactum principale non praeiudicat defensioni iam fideiussori quaesita.

Furius Anthianus † li. j. ad edictum L X I I.

SI reus postquam pactus est a se non peti pecuniam (ideoque coepit id pactum fideiussori quoque prodesse [g]) pactus sit, vt a se peti liceat: an vtilitas prioris pacti sublata sit fideiussori, quaesitum est. Sed verius est, semel adquisitam fideiussori exceptionem pacti vlterius † inuito extorqueri non posse.* [h]

[a] Imperator. Pone casum tribus modis. primo extraneus qui possidet alienā haereditatem, pactus est cum creditoribus, vt sint certa portione contenti. agnati vel cognati vendicant ab eo haereditatem.

[b] Partem. s. debiti.

[c] Ea bonis. s. defuncti.

[d] Prius. i. potius dicendum est habendam rationem necessariarū personarum, quā contrariarū, vel quam extraneorū: vt. s. doli exceptio eis patrocinetur, non pacti directa, vt sic tollantur contraria duo. s. eo. l. si tibi. §. cū possessor. & infra, tit. j. l. iij. §. fin. quae sunt cōtra. Sed nonne dicit, licet ab extraneo? Resp. itar quia videbatur non prodesse pactū, nisi ab alijs esset agnatis in remotiori gradu cōstitutis factū. & dic si idoneae sunt. i. quamuis idoneae sint personae necessariae ad soluendū totum. & hoc non affectione haeredis extranei fecit: vt C. eod. l. si actionem. Secundo pone, quod bona cuiusdam vendebantur: quia haeres nolebat adire, q habet creditores agnatos suos quosdam, & alios extraneos. pares sunt agnati alijs extraneis, & in cumulo debiti & in numero, & in dignitate: necessariarū personarū sentētia est eligenda: siue eligant minorem partē debiti alijs eligentib' maiorē, vel ecōtra. & pones ibi, si idoneae sunt. s. alias in cumulo debiti, & in numero, & in dignitate. Tertio pone: plures gradatim ad heredidatē vocabant pacti sunt creditores cum eo, qui erat extraneus haeres ab intestato & in vlteriori gradu, vt certa parte sint cōtenti aduersus eum: multo magis hac parte contenti esse debent contra necessarius heredes: puta filios vel seruos. Alij enim qui in potestate defuncti non erant, extranei heredes dicuntur: vt inst. de hae. qual. & diffe. §. extranei. & C. de rei vx. actio. §. extraneum. & secundum hoc dic si, id est, quamuis idonei sint ad soluendum. vel dic ad succedēdum: & dictio si, proprie ponitur. Et sic not. quod secundū tertium casum necessariae personae appellātur filij & serui: vt insti. de haered. qualit. & diffe. in princ. & §. sui. & in alijs duobus dicuntur agnati & cognati: vt ff. de iusti. & iure. l. fi.

[e] Si idoneae sint. s. ad soluendū, secundum primū casum, vel dic ad remittendum, secundum, secundum casum. vel dic ad succedendum, secundum tertium.

† Antianus.

Necessariae personae quae dicantur.

† In P. F. add. ei.

[iiij.]

* Emendatur hoc caput l. vlti. de pac. inter empt. & vend. C.

NEmo. CASVS. Si paciscar tecum ne vendam fundū meum, vel ne faciam locū meum religiosum, vel ne mihi liceat mortuum in meo sepelire: non valet tale pactum. Viuia.

[f] Nemo paciscendo. Primo dicto huius l. & secūdo est cōtra. C. de pact. inter emp. & ven. l. fi. Sed ibi in traditione factū fuit. Et sic soluit aliud contra. quod toti huic legi cōtradicit. s. eo. l. in traditionib'. & C. de rer. permu. l. rebus. & infra, de relig. l. quod si locus. Item toti legi contradicit infra, de aqua quoti. & aesti. l. j. §. si quis. sed ibi interest paciscentis, vt alius non quaerat aquam in suo, ne suus fons exsiccetur: vt infra, de serui. l. quoties. vel quod dicit hic non posse agi, verum est praecise: sed ad interesse agi potest, si interest: vt ibi. Item ad primum & ad secundum est contra. C. de reb. alie. l. fi. sed ibi non dicitur valeat, vel non valeat tale pactum. sed dicit, quod videatur esse prohibita, si alienatio alicuius rei est inhibita. Item ad vltimum est contra. infra, de distrac. pign. l. si creditor. §. fi. sed ibi manifeste interest creditoris, ne debitor vendat pignus. Accursius.

SI reus. CASVS. Fecisti mihi pactum de non petendo, cū tibi x. deberem: & sic & ego & fideiussor meus sumus liberati. postea feci tibi pactum vt liceret tibi a me petere an fideiussor cum iam sit liberatus, reincidat in obligationem primam, quaeritur? Et respond. quod fideiussor non reincidit in primam obligationem. Viuia.

[g] Prodesse. Nam reo liberato, per consequens fideiussor liberatur: vt infra, de reg. iur. l. cum principalis. & infra, de noua l. nouatio.

[h] Posse. No. liberationē semel cōpetētem perpetuā esse, nisi liberatus velit iterū obligari: sicut & omne beneficiū perpetuū est: vt in auth. cōsti. quae de dig. §. illud. co. vj. & facit. ff. de reg. iur. l. id quod nostrū. & C. de lo. & conduct. l. si cū Hermes. & C. de fideius. l. nouatione. Sed cōtra. s. e. l. si vnus. § pactus ne si. §. Sol. vt ibi. Itē cōtra. ff. quod met. cau. l. metū. §. fi. & l. illud vbi fideiussor reincidit in obligationem.

* Cum reus solus est pact', vt petere liceat, vtilitas prioris pacti semel quaesita, fideiussori nō aufertur, vt hic. Quod si ipse quoque fideiussor pactus sit, eius exceptio replicatiōe doli elidetur l. si vn'. §. pactus. s. eo. Duar. In part. pact.

Reo principali liberato, liberat & fideiussor.

Liberatio semel cōpetens est perpetua.

Sed ibi fingitur nec liberatus, cũ prætor eũ in integrũ restituere polliceat: vt j. de in Ite. re. l. nemo vi.

DE TRANSACTIONIBVS.

Dixit de pactis in genere, nunc in specie.

TITVLVS XV.

DE TRANSACTIONIBUS.

Vlpianus libro L. ad edictum. I.

QVi transigit.* a quasi de re dubia, & lite incerta, neque finita b transigit. Qui verò paciscit, donationis causa † rem certã & indubitatã c liberalitate remittit.

Transactio fit per pactum simplex & per acceptilationẽ.

Idem libro lxxiij. ad edictum. II.

TRansactum *acci-pere d quis potest, non solùm si Aquiliana stipulatio fuerit subiecta † sed & si pactum conuentum fuerit factum.

Transactio inter scriptum hæredem & venientem ab intestato legatarijs non præiudi. at. Bartolus.

Scæuola libro primo Digestorum. III.

IMperatores Antoninus & Verus † ita rescripserunt: Priuatis pactionibus non dubiũ est, non lædi ius cæterorum. e quare transactiõe, quę inter hæredem f & matrem defuncti facta est, neque testamentum, rescissum videri potest, † neque manumissis, vel legatarijs g actiones suę ademptæ [sunt.] Qua-

Q Vi trãsigit. CASVS. Hanc signat rationem in ter pactum, & transactum, & differentiam assignat. nam transactio fit cũ dubium est debitũ, vt ecce peto a te tu autẽ negas te debere, vnde mihi das aliquid, transactionis nomine: aliter nõ esset transactũ, & sic de re dubia, & lite incerta. secus videt in pacto: vt ecce peto a te x. quæ mihi debes. tu aũt nõ negas te debere. postea tibi facio pactũ de nõ petendo, nullo mitto. & sic in duob. differt transactio a pacto: vt hic. Viuia.

Qui transigit. hæc lex de pacto remissionis dicit, & facit differentiã inter pactum gratuitum, & non gratuitum. & q̃ dicit quasi impropriet atem no. ſm quosdam: quia nũque fit super re nõ dubia: a vt super alimentis prætetitis. vt C. eo. l. de alimẽtis. & infra, eo. l. cũ hi. §. eam. Item propter fideicõmissum futurũ: vt C. de pac. l. j. & C. eo. l. de fideic. tu dic q̃ est veritatis expressiuũ: & in dictis legibus verbũ transactio, impropriè ponitur. vel etiã est ibi dubiũ quantũ, licet nõ sit dubiũ quin debeatur. Est aũt dubia res per negationẽ: vt C. quib. ad li. procla. non li. l. fi. siue fiat extra iudicium, siue incerta lite. i. propter litem. & sic transitiue, hoc est per iudicium: vt hic, & infra, de condi. indeb. l. elegãter. §. si quis. & ideo dic lite præsente, vel futura, & sic totũ pro vno ponit. vel dic qđ pro duob. & quod dicit dubia. s. extra iudiciũ quod dicit incerta lite. s. præsente iam cõtestata: & in idẽ recidit, siue lis sit iusta: vt C. eod. l. ij. dummodo qui agit vel defendit, credat iustã causam se fouere, nõ alias: vt infra, de cond. ind. l. in summa. in prin. ſm Frid. tu dic in actore idẽ: sed in reo, licet iniuste resistat, tenet transactio: vt C. eo. l. sub prætextu: licet per actionem vel replicationem doli cõsulatur actori: vt ibidem dicitur. Item nonne fit super certo? vt infra eo. l. de his quæ est contra? Respon. vt ibi. Accur.

Neq; finita. i. sententia, quæ nullo modo potest attentari: vt j. eo. l. & post rem. & addas huic annotationi nõ gratuita, pp id quod dicit. C. eo. l. trãsactio. c Et indubitatã. & pro. i. Sed quid si erat controuersia, lite etiam iam contestata: ego tamen gratis remitto? Respon. & tunc dico remittere rem certam. i. litigium, quod certum est: & sic est pactum.

TRansactum. Hac lege dicitur qđ duobus modis fit transactio per Aquil. stip. vt ecce cõuenio te ad c. tu negas illa c. debere. vnde transegimus p l. & ego te interrogaui. quicqd mihi debes vl tra l. promittis mihi dare nouandi? tu promittis. & post ea interrogas me: habes ne acceptum? Et respon. quod sic. alio modo simpliciter fit transactio: puta sine Aquilia. stipulatione. Viuia.

d Transactum. accipere. i. concedere. q. d. potest fieri trãsactio duobus modis, per Aqui. stipulationem, & sine ea. cum ea: vt accepto eo, quod nomine transactionis dari conuenit. residuum, quod peto, deduco in stipulationem Aquil. & acceptum fero. de qua habes inst. qui. mo. to. oblig. §. idẽ per. ver. est autem. & propter hũc modum quasdam leges ponit in hoc tit. vt infra eo. l. Aquil. & l. seq. & l. pacto.

IMperatores. CASVS Titius me hæredẽ scripsit, & a me multa legata reliquit & libertates: & mater Titij petijt a me hęreditatem Titij: & dicit testamentũ non valere, cum ipsa sit legitima hæres: tandem trãsegi cũ ea: & aliqd ei dedi. venient modo legatarij, legata petunt: ego defendo me ab eis, cũ non habeam a Titio, sed a matre per transactionẽ. vnde nolo soluere legata. nec pp̃ter transact. præiudicatur legatarijs, nec libertatibus: vnde testm̃ nihilominus valet. Cum transactio retento eodẽ casu pone quod Titius matri suæ & cuidã alij cc. legauit in codi. vnde cum ignorauit. c. sibi legata, transegit cum hærede Titij pro l. apparuit postea ostensis codicillis quod matri c. erant legata pro parte sua. dicitur hic, quod ista mater alia l. petit: quia non præiudicauit sibi. & est ratio: quia codicilli non fuerunt ostensi de his centũ.

Debitor. Duobus modis ponitur hic casus. Primo obligaui tibi codicem meum. & decessisti: instituisti tibi hæredem Septitium: & cum Mæuius possideret hæreditatem tuã dicens se hæredem, & agerem aduersus eũ pig. act. transegi super pig. act. cũ ipso Mæuio. cum non redderet mihi codicem, & ego ei pecuniam soluerem, reperitur quod Septitius erat hęres. volo agere contra Septitium verũ hęredem pig. act. hic dicitur quod transactio quã feci cum Mæuio, nõ nocet mihi, nec prodest Septitio. Item Septitius nõ poterit repetere a Mæuio id quod dedi Męuio nomine transactionis. Secundo modo ponitur hic casus. Pone retento eodem casu q̃ transactũ est super forte: vt puta transegi cũ Mæuio super sorte, si ego debitor contra verum hæredẽ ago pig. act. & hæres petat debitũ: an ista hæredi transactio noceat in petitione sortis & an petet Septitius a Męuio quod ei datum est transactionis nomine? Resp. in litera. Viu.

e Cæterorum. s. publicorum, vel priuatorum: vt j. de pact. l. ius publicum. & l. si vnus. §. item ne experirer. & inf. a de reg. iur. l. nemo potest. & infra ad le. Fal. l. iij. in prin. & quia sic est generaliter dictum: ergo in casu qui sequitur, quare, &c.

f Hæredem. i. scriptum.

g Legatarijs. s. alijs. nam & manumissi legatarij sunt: vt infra, de leg. ij. l. cum in substitutione.

Refer-

a Duarenus ad tit. de pactis ita hũc locum interpungit, & explicat: Pactũ de nõ petendo, non transactionis solum causa, sed etiam donationis, fieri põt: & is, qui paciscit, donationis causa nõ transigit, sed liberalitate rẽ certã, & indubitatam remittit.

a Ex tit. quẽad. testa. aper. Duar.

Ita est interpunctio. P. F. Al. qui vero paciscitur donationis causa.

a Ex inde: except. & conin ge cũ l. 2. si quis cautionibus. Duaren.

Glo. benedicit capiendo pactũ in genere. alias pprie ponit ista lex differẽtiã inter pactũ & trãsactionẽ. Ful. Bald. & Iasu.

Nihil est. Bar. & Iaso.

Ista est bona secũdum Bar. & Iaso. & est de mẽte aliorũ.

Probabile Iaso.

Hoc verum vt pactum fiat mere ex causa donationis alias secus. Ias.

† Subiecta.

† Seuerus.

† Videtur esse id P. F. videri posse.

re quicquid ex testamento petunt, scriptum hæredem conuenire debet, qui in transactione hæreditatis, aut cauit sibi pro oneribus hæreditarijs: † aut si non cauit, non debet negligentiam suam ad alienam iniuriam referre. a

Transactio non porrigitur ad codicillos postea repertos.

Cùm transactio propter fideicommissum facta esset: † postea codicilli reperti sunt: quæro, an quatò minus ex transactione consecuta mater defuncti fuerit, quam pro parte sua est, id ex fideicommissi causa consequi debeat? Respondi debere. b

Transactio facta cum putatiuo herede, ad verum heredem non porrigitur. Bart.

Debitor, cuius pignus creditor distraxerat, † c cum Mæuio, qui se legitimum creditoris hæredem esse iactabat, minimo d transegit. Postea testamento prolato Septitium heredem esse apparuit. Quæsitum est, si agat pignoratitia debitor cum Septitio, an is vti possit exceptione trāsactionis factæ cum Mæuio, qui heres eo tempore non fuerit: possitque Septitius pecuniam, e quæ Mæuio vt hæredi a debitore numerata fuit, † condictione f repetere, quasi sub prætextu hereditatis acceptam? Respondi secúdum ea, quæ proponerentur, nō posse: g quia neque cum eo ipse transegit, neque negotium Septitij Mæuius gerens accepit.

Per Aquilianam stipulationem omnes obligationes tolluntur, si hoc actum est: sed in dubio non tolluntur, nisi illæ, de quibus est cogitatum. Bar.

Vlpianus lib. xlvj. ad Sabinum. IIII.

AQuiliana h stipulatio oīno † omnes præcedentes i obligationes nouat, & perimit: ipsaq; perimitur per acceptilationem. & hoc iure vtimur. ideoque & † legata sub conditione k relicta, in stipulationē

a Refert ⁀. Vt hic, & arg. infra, de noxa. l. electio §. pen. in fin. & quando actio de pecu. est anoa. le. j. item sic ergo scriptus conuenitur: vt hic. Sed contra infra, eo d. l. controuersia. Sol. vt ibi.

b Debere. Imo videtur, ꝙ non. nisi per restitutionem: sicut ille, qui per' fuit sepultus a petitione fideicommissi, vel legati, qua si testm̄ non valet filio præterito: qui filius postea noluit agere per cōtratab; nam non redit ad fideicommissi petitionem, nisi per restitutionem: vt infra de exce. rei iud. l. ij. quæ est contra. Sol. ꝯm Ian. hic speciale 1 in matre. hoc nō valet: vt in prædicto tit. de excep. rei iud. l. si mater. nam & ibi per restitutionē succurritur. Dic ergo hic in transactione speciale: qa de his, &c. vt infra, e. l. de his. sed ibi nō fuit transactio, sed sentētia. 2 Item alia ratione mater non videtur admitti, quia fideicōmissarius si transigat cū herede pro paruo, credens paruum esse in hæreditate, veniens nō auditur contra transactionem, licet postea multa appareant: vt infra, ad Treb. le. Lucius. §. fin. quæ est contra. Sol. 3 quidam dicūt, imo auditur. & quod ibi dicit audītur, si nō transegit, subaudit maxime: argu. infra eo. l. qui cum. §. qui per fallaciam. Tu dic 4 ꝙ ibi testamētum & omnis vltima voluntas fuit exhibita in transactione, ideoque tenuit, hic non: & sic non tenuit: vt infra, eod. l. de his. & l. non est.

c Distraxerat. Non iure: ideoq; cœpit teneri debitori actione pignoratitia.

d Minimo. Dato debitori propter distractionē pignoris, & secundum hoc dices solutam fortem Mæuio, & de eius repetitione. l. quæri. & ꝯm hoc dic, an is. s. Septitius. vel dic secūdo trāsactū de sorte, 5 nō de pignore. vnde quæritur, an si debitor contra verum hæredē agat pignoratitia actione, & hæres petat debitum, an hæredi facta transactio super debito noceat: & an pecuniam Mæuio solutā ex causa transactionis repetere possit idem hæres. & secundum hoc dicit an is. s. debitor: & secundum has duas positiones casus in fin. §. responsionem aptabis.

e Pecuniam. s. fortem totā solutam. nam transactū fuit de pignore. & hoc ꝯm primum casum. vel dic pecuniam. s. modicam nomine transactionis datā, cum fuit transactum de sorte. secundū secundum casum.

f Conditione ⁀. Certi cum certum petatur: vt infra, si cer. pe. l. certi condictio.

g Non posse ⁀. Neq; exceptio locū habet, neq; pecuniam a Mæuio repetit Septitius. & sic ad vtrunq; respondet: vt statim patet, cū reddit rationem. & sic factum eū possessore non præiudicat, nec ꝓficit vero hæredi. sic infra, de peti. hęr. l. at vbi & s. de pac. l. si tibi. §. fi. & l. si vnus. §. item ne experiar. Sed cōtra. de pe. hær. l. sed & si leg. §. petitio, in gl. sunt exacta. & l. post senatuscōsultum. & l. euicta. & l. si possessor. j. §. ait senatus. ibi, Bonæ fidei. in quibus dicitur ꝙ quicquid possessori est solutū, repetit petitor. & ideo hęc sors secūdū primū vel qđ datum est pro sorte, ꝯm secundū debet reddi vero hæredi. Sol. illud verū est cū institutus heres haber ratum qđ gessit possessor illico cum scit solutū esse Mæuio. hic cū non habet ratum: & sic statim est acquisita cōdictio indebiti debitori. hęc solutio ad primā casus positionem refert, vel dic hic nō restituitur. quia videt ex negotiatione sua consecutus. vt arg. infra de hæ. ven. l. vēditor. hoc ad secundū casum. vel dic, Mæuius accipiendo accepit in debitum: quia iam debitū fuerat solutū creditori defuncto: & indebitum quod recipit possessor hęreditatis: vero hęredi nō restituitur: vt infra de peti. hær. l. si possessor. j. §. ait senatus. ibi, bonæ fidei, & hoc ꝯo primum casum. sed leges cōtrariæ loquuntur. cū debitū est ei solutū. Itē contra infra de consti. pe. l. si post. sed ibi cessa a possessore fuit actio de consti. & ideo eam exercet.

AQuiliana. CASVS. Tu tenebaris mihi ad x. ex causa venditionis. Item tenebaris mihi ex locato & ex multis alijs cōtractibus: & postea stipulatus fui a te sic: quicquid mihi debes ex tali & ex tali contractu, & ex causa legati, promittis mihi aīn nouandi dixisti, ꝓmitto & ego respondi acceptū habeo, acceptūq; tuli, cū tu me interrogasti, ista est stipulatio.

h Aquiliana a Gallo Aquilio sic dicta: vt insti. qui. mod. tol. obl. §. est autem prodita.

i Præcedentes. Et etiam sequentes, si adijciatur verbum oportebit: vt in d. §. insti. & infra, de accepti. l. & vno. §. j. ita tamen si de omnibus est cogitatum: alias non: vt infra. l. proxi.

Sub cōditione. Quid aūt si pure alias in diē certā & in

† P. F. hæreditatis.
† Nihil est Barto. Bal. Ang. & Ias.
† In P. F. add. et
a Ista placet. Iaco. Bu. Bal. & Ang. quamuis displiceat Ias.
† P. F. distraxit.
3 Displicet Barto. Bal. Ang. & Ias.
4 Ista est bona ꝯm prædict.
Iste intellectus quāuis placeat An. displicet tamen Ias. & verus intellect' est, ꝙ transactio fuit facta super debito & pignore. Fu. Alber. & Iaso.
† Est. P. F.
† Omnimodo. P. F.
† P. F. Etiam.

& in specie certa, numquid possunt deduci in Aquilianam stipulationem? Respon. non ipsæ res obligatæ, quia sunt in dominio legatarij. sed per alium modum deducentur a legatario in Aquilianam stipulationem, quemadmodum habes infra de verb. obli. l. scire debem°. §. fi.

Aquilianam deducuntur. a

Papinianus libr. j. Definitionum. V.

CVm Aquiliana stipulatio interponitur, quæ ex consensu redditur: lites de quibus nõ est cogitatum, † in suo statu retinentur. Liberalitatem b enim captiosam interpretatio prudentium fregit. c

Super dependentibus ex vltima voluntate non potest transigi, nisi veritate reperta, per inspectionem vel cognitionem vltimæ voluntatis.

Ca... libro xvij. ad edictum prouinciale. VI.

DE his controuersijs, quæ ex testamento proficiscũtur, neque transigi, d neq; exquiri veritas aliter potest, quàm inspectis e cognitisque verbis testamenti.

Si de viribus sententia dubitetur, potest transigi. hoc dicit. Bartolus.

Vlpianus lib. vij. Disputationum VII.

ET post rem iudicatam trãsactio valet, si vel appellatio intercesserit, vel appellari † e potuerit.

Transactio facta cum principali prodest fideiussori etiã condemnato. Item solutum ex transactione transactionis inualida in debiti solutionem conuertitur.

Si fideiussor conuentus & cõdemnatus fuisset, & mox f reus transegisset cum eo, cui erat fideiussor cõdemnatus, [an] transactio valeat, quæritur? puto valere: quasi omni causa, & aduersus reum, & aduersus fideiussorem dissoluta. g Si tamen ipse fideiussor condẽnatus transegit: & si transactio non perimit rem iudicatã: tamen eo quod datũ est, releuari rem iudicatam oportet. Vsque adeò autem quod datũ est, etiã si non proficit ad transactionem, extenuat tamẽ rem iudicatam: vt inde sit & edictum h & rescriptum i circa alimentorum transactionem citra prætoris authoritatem factam: vt quod datum est, proficiat ad alimenta: ita vt si quid amplius ex causa alimen-

a Deducuntur. Sed cõditione dextrum existẽte apparebit: vt infra, de accep. l. quod in diẽ. & coniunge l. proxi. cum ista: & dic eũ id est, quia, secundum Io. & leges rectè.

CVm Aquiliana. C... Hæc lex cum superiori cõtinuatur, & casus est talis. Debebas mihi x. ex vno contractu, & x. ex alio. Item tenebaris mihi ex cã depositi: postea stipulatus sui°, pmittis mihi quicquid debes, & animo nouandi? Respondisti pmitto, & tu dixisti mihi, habes ne accep. ego respõdi accept. habeo. & non cogitaui de deposito: nõ videor tibi accepti. tulisse depositum. Viuianus.

b Liberalitatem. stipulationẽ Aquilianã vocat liberalitatẽ: quia liberat a primis, & quia spectatur acceptilatio.

c Fregit. Not. a verbo generali aliquid excipi: vt dices, infra de ser. vr. præ. l. si seruitus. & C. ad Velleia. l. iubemus.

DE his. ... Si mihi aliquid sit in testamento relictũ, non possum transigere super isto legato, nisi prius ostendatur testm̃. Viui.

d Transigi. Vt si dicat legatarius deberi sibi x. heres de nihilo, sed transigit pro quinq;. Et potest dici qđ ipso iure teneat transactio: vt ar. C. de don. l. spem. & s. tit. j. l. pactum. in fi. quæ sunt ar. cõtra. sed doli replicatione consulitur in eo, de quo nõ cogitauit legatarius deberi vltra id quod ex transactione accepit. Nam cogitauit deberi decem, cũ deberentur quindecim: & sic in alijs quinq; præiudicat. si sciuit: vt s. ti. j. l. tres fratres. & si de nihilo cogitauit. s. plus deberi, quã id quod ex transactione accepit: & si nihil cogitabat remittere, in nihilo præiudicauit: vt j. eo. l. q cũ. §. fi. sic ergo in quinq; valet remissio, si de his cogitauit. vel forte etiã in eo de quo cogitauit, nõ valet: vt s. l. iij. §. j. & multo min° valebit de eo de quo nõ cogitauit. sed nunquid pactũ gratuitũ valet? R. ñ. nõ in eo, qđ nõ cogitauit, per prędictã. l. tres fratres. Item nunquid expresse hoc agi pot, vt oĩa spes remittat per pactũ vel per transactionẽ. i. renunciet huic legi? puto quod sic vt C. de pac. l. si quis in cõscribendo. Item quid si ipse hæres sit in tali trãsactione deceptus: vt quia plus dedit, quam debeat? Respõ. non tenet transactio. ar. huius l. licet maxime hæc lex sit facta in odium hęredum, qui testamenta occultant. Item an in codicillis hęc habeant locum? Respõ. sic. vt s. e. l. Imperatores. §. j. & infra, e. l. nõ est. Itẽ si inspiciantur verba, nonne fient certi? & sic nõ valet transactio: vt s. l. j. quæ est contra. Solu. adhuc pôt esse dubia, quia cũ dixerit denarios, non intelligitur de quibus. Item no. hanc legem loqui in vltimis voluntatib. vbi magis fides scripturæ habetur: vt j. de condi. & demon. l. in his. & C. de reb. cre. l. si. & j. quemad. test. aper. l. j. secus in instrumẽtis factis inter viuos, q̃ post repertæ nõ vitiant transactionẽ: vt C. e. l. sub prætextu.

ET post. CASVS Scire debes quod si iudicatum fuit, quod super re iudicata non potest transigi: vt infra, de condi. Indeb. l. elegãter. §. j. & illa vera sunt nisi fuerit appellatũ: vel nisi sit intra decem dies. nam tunc valet transactio.

Si fideiussor. Titius fideiussit pro me. iste Titius fideiussor cõuentus dãnatus fuit: ego postea cum creditore transegi. valet quidem transactio nõ solũ mihi, sed etiã fideiussori: sed Titius fideiussor cũ esset condemnatus transegit, non valet transactio, si hoc fecit post decem dies, sed quod soluerit, retinebitur in rem iudica. imo plus dico quod si fuerit super alimẽtis transactis: non valet transactio, tamen id quod solutum est alimentario ab hærede, computabitur in alimenta. & facit ad vltimam partem infra, l. proxi. Viuia.

e Appellari. s. tunc cum transactio est interposita, vel aliter sit dubium: vt infra, eo. l. post rem.

† Et mox. Non intra triduũ vel biduum. quia tunc etiam fideiussor posset appellare, & sic transigere: cum sit dubia. vt suprà in prin. huius le. Alij dicunt, quod intra triduum hoc fuit, & sic habet per alium quod per se habere non potest. prima placet, vt infra proxime probatur.

f Dissoluta. Per exceptionem transegit: quando nec appellauerat, nec appellare poterat.

h Edictum a prætore.

i Rescriptum. a principe.

a Coniũge cũ. §. legata le. si Stichũ, Infra de nouationibus quę assũpta est ex eodem Vlp. libro Cuiac.

† Stipulatio Aquiliana non porrigitur ad ea de quib. non est cogitatum adde quod in laso. hic, quod idẽ est in iuramento: q non extẽditur ad incogitata. in c. venieñ. & ibi gl. extra de iureiur.

a Ex rit. quęad. testa. aper. Duar.

a Hinc liquet, filiã renunciant̃ item hæreditati, propter dotẽ sibi tributam, non teneri renunciat. nisi viderit testm̃, vel sciat quod testamento continentur l. Scyphi & ibi Barto. de opt. legata.

A. Pers.

† Appellare.

† Transigi, transactione non peremit rẽ. P. F.

† P. F. dictum quæ lectio verior est, quam excusa, quã sequit̃ Acuri. Iquo fallit. eo enim pacto intelliguntur hæc verba l. C. et dictum, et rescriptũ, quo & illa in l. ait prætor. 7. §. Restitur° 6. in fr. de min. eiusdem Vlp. & rescriptum, & responsum, vt sit sensus, id & ab imperatorib°, & a iurisconsultis dictũ fuisse seu confirmatũ.

A. Pers.

Impu-

a Imputetur. sic ergo quod non valet vt ago, valeat vt valere potest, si c C. de lati. lib. tol. l. j. §. penul.

Cum ij. ASVS. Testamentũ fecisti. mihi alimenta legasti: volo transigere cum hęrede tuo verũ possũ sine prætoris authoritate l & prætor videbit verũ sit transigendum, vel non.

torum deberi potest, id præstetur. quod aũt datum est imputetur. a

Iurisconsultus primò ponit verba cuiusdam orationis facta per Imperatorem. secundo exponit illa per totam istam legem. Et breuiter hoc intendit: Super alimentis relictis non potest transigi nisi causa cognita pratore authorante prosequere vt in gloss. Illud principium. Eiusdem &c. hic incipit exponere verbum alimenta. Hac oratio. &c. hic exponit verbum relicta.

Idem lib. v. de omnibus tribunal. VIII.

* Cum ij quib. alimēta relicta erãt, facilè transigerent, contenti modico pręsente b diuus Marcus oratiōe * in senatu recitata effecit ne aliter alimentorum c transactio rata esset, quã authore prætore facta. Solet igitur prætor interuenire, & inter consentientes arbitrari an transactio, vel quæ admitti debeat. Eiusdem prætoris notio ob transactionem erit, siue habitatio, siue vestiarium siue de prædijs alimentum legabitur. Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ testamento vel codicillis † fuerint relicta. Idem erit dicendum, etsi mortis causa donata sint, vel ab eo cui mortis causa donata sint

Hæc oratio. Dicitur hic quod siue alimenta relinquãtur testamento siue codicillis, siue donatione causa mortis: de his non potest trãsigi sine prętore. Plane. Si alimenta relinquãtur inter viuos: sine p̃tore transigi pôt.

Siue. In quodcunque ips relinquantur alimenta, sine pętore transigi nõ poterit.

Si integra. Mihi Centũ legasti, vt ex illorum centũ vsuris alar; & cum moriar, illa centũ restituere debeam non potero sine prætore transigere. Sed & si certa. Planus est, §. iste. dictũ est, quod alimentarius nnn pôt transigere sine præmre. Illud verum est, qñ speramus quod cõditionem suã deteriorē faciat alimentarius. si aũt faciat meliorē transigere pôt alimentarius: qualiter aũt suã conditionem possit facere meliorem: ponit hic exempla. Nihil. Dictum est supra, quod alimentarius transigere non potest: verum est siue alimētarins sit libertinus vel ingenu', siue sit pauper siue diues. Item dictum est supra, quod alimentarius trãsigere non potest sine prætoris authoritate. nũc videndum est quid in cognitione prætoris vertatur. primo quidem inquiret prætor de causa propter q̃, quis transigere velit. & qualiter possit esse, ponit hic plura exempla. Item inquiret prætor, quãtũ velit date hæres ipsi alimentario nomine transactionis. nã plus inuenit quã senã dandum est. Item inquiret prætur, verum sit bonæ vitæ alimentarius Item ĩquiret prætor de persona hæredis, qui debet alimenta pręstare qualis sit, qui transigit. Item dr̃ quod si transigit alimentarius super alimentis, non vr̃ transigere de vestibus nec de habitatione, nã specialiter de his transigere oportet, cætera plana sunt. Si vnl. Legaui pluribus sic alimenta, lego vobis fundum, vt ex fructibus inde perceptis vos alatis. pro istis alimentis, erat fundus obligatus. isti alimentarij nõ possunt trãsigere sine prætore, vt si vnus velit habere fundum & dare alij pecuniã: nec possunt etiam sine prætore vēdere. Itē si lego alteri alimēta: puta decē corbes vini, pro quibus obligaui ei vnum fundum, vt ex eo alimenta præstentur: dr̃ hic quod liberatio pignoris sine prætore fieri non potest. Arbitratu. Dicitur hic, quod siue de parte siue de toto transactio fiat, debet fieri authoritate prætoris. Si prætor. Si alimentari' transigat prætore authore, & prætor nullam cãæ cognitionem habuit, vel habuit cognitionē, sed nõ de oibus inquisiuit, transactio non valet. Itē dicit, quod prætor alij hanc cognitionem delegare non potest.

Transactionis. Fiscus institutus fuit à Titio, qui Titius mihi alimenta reliquit. dicitur hic quod si volo transigere cũ fisco hærede, procurator Cæsaris debet cognoscere, id est coram procuratore Cęsaris fit transactio. Item pone econtra quod procurator Cæsaris sit institutus a Titio: qui Titius mihi alimenta reliquit. si volo trãsigere cum procuratore Cęsaris. procurator fisci cognoscet inter me & procuratorē Cæsa.

Si cum lis. Cum mihi essent alimenta relicta, egi cõtra aliquem hæredem pro alimentis, cum negaret se teneri ad alimenta, an possit sine prætore trãsigi, quæritur? Et respon. q̃ non possit, quia posset lis fingi, vt fieret transactio. Si eidem. Titius mihi nomine alimentorum decē corbes singulis annis reliquit. Itē in alia manu legauit mihi decem denar. Bonon. vt statim mihi darentur trãsegi super alimētis, & sine prætore, sic non valet transact. dr̃ hic quod illa, q̃ mihi dedit hæres nomine transact. imputabo in legata de decem, & si aliquid super fuerit imputabo mihi in præterita alimenta. Si quis.

Si alimentarius transigat sine prætore non valet, transactio. ideoq; quod datum est mihi ab hærede nomine transac. in alimenta præterita computabo, nec aliqua differentia fit, an sit tantum ĩ quãtitate à te debita ex præteritis alimentis vel plus vel minus quia si minus est, imputatur vsq; ad concurrentem quantitatem id quod mihi datum est in alimenta p̃terita. Sane Pone, quod mihi plus solutum est q̃ sit quantitas præteritorum alimentorum. hoc casu tenebor ego alimentarius in id in quo factus sum locupletior. & hoc si sum minor, quia si maior insolidũ tenerer. Si in annos. Hic §. duob. modis consueuit legi: & dicas vt in apparatu. Accursius.

Si cui. Titius legauit mihi frumentum, & ego accepi pro frumēto pecuniam vel vinum. vel legauit mihi pecuniã, & ego transegi vt præstarentur mihi frumenta, & alia grana, nunquid valet transactio his casib'? Et rñ. q̃ nõ fiat sine prætore, siue sint annua siue menstrua. Si ad habitationem. Titius legauit mihi decē p̃ hospitio mihi necessario, & trãsegi cũ hærede vt præstet mihi domum ad habitandum, vel legauit mihi domum ad habitandum, & ego accepi aliquam pecuniam, valet quidem transactio, etsi fiat, sine præt. his duobus casibus.

b Modico præsente iuxta illud Claudiani: Oē futurũ despicitur, suadentq; suũ præsentia fructũ. Et illud vulgare. Ad p̃sens oua, cras pullis sunt meliora.

c Alimentorum. scilicet futurorum: sed præteritorũ sicut C. eodem. l. de alimentis. & hoc si in vltima voluntate sint relicta. alias indistincte pôt transigi: vt infra eadem l §. plane. Item nũquid pactum gratuitum de his valet? Respond. non ne inueniatē fraus: vt infra ead. l. §. transac. inues. versic. si cũ lis. sed contra C. de pactis. l. pe. Sol. hic in alimētis speciale. Itē no. dici transactionē de his quæ certa sunt. sed improprie. vel dic q̃d licet certa sint quo ad hoc, quia

* Hinc sũ ptũ est. c. a. ḋ alleg. Duar.

† Expri. istiua literæ, no. effectualit, transactio nē factã super alimē tis relictis in ultima uoluntate non valere sine iudicis decreto.

* Interdũ transactio hæc dr̃ p̃hibita S. C. l. elegater §. ob transactionem infra ḋ cõdi. indeb. quia forte in sententiã D. Marci factũ ē. S.C.

| P. F. *sit auctore.*

† In P. F. itēque in vet. exemplari. *fuerit vel in siue ad testamentum factis, siue ab intestato Idem erit dicendum & si mortis cã donata fuerint relicta, vel ab eo. &c.*

relicta,[a] Sed & si conditionis implendæ gratia relicta sunt:[b] adhuc idē dicemus.[c] Planè de alimentis, quæ non mortis cā[d] data † sunt, licebit & sine prætore authore trāsigere.[e] † Siue igitur in mensis singulos, siue in dies, siue in annos fuerint relicta: oratio locū habet. Sed etsi nō fuerit, ppetuò relicta, sed vsq; ad annos certos: idē est.

Si integra quantitas[f] alicui fuerit legata, ut ex vsuris eius se alat, & mortis tempore pecunias restituat: non cessabit oratio: licet non in annos[g] singulos videatur id relictum. Sed etsi sit certa quantitas relicta Titio, vel res, ita vt inde[h] alimenta Seio præstentur: magis est, vt transigere Titius possit.[i] nec enim trāsactione Titij minuūtur alimēta Seij.[k] Idéq; est, & si per fideicommissum[l] alimenta ad hoc[m] legatario[n] fuerint relicta.

Transactio quæ fit sine pratore per quam conditio alimentarij fit deterior, improbatur: secus si melior. h. d. Bar.

Eam transactionē oratio improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræsentatam pecuniam cōsumat. Quid ergo si quis citra prætoris authoritatem, transegerit: vt quod per singulos annos ei relictū erat, consequeretur,[o] p singulos mēses: aut qd † si quod per singulos mēses ei relictum erat, † cōsequeretur per singulos dies? Quid deinde si qd † cōsummato anno vt acciperet, † p[p] īitio anni cōsequeretur? & puto eam transactionē valere, quia meliorem † conditionē suam tali trāsactione alimētarius[q] facit. Noluit enim oratio alimenta p transactionem intercipi.

Nihil aūt interest, vtrū libertini sint, quibus alimenta relicta sunt, an ingenui:[r] satis locupletes an minus.[s]

Nunc exponit quod dixerat in oratione praetorem debere arbitrari, & breuiter hoc intendit, Vbi requiritur causæ cognitio: inquirendum est de modo, causa, & persona. h. d. Bar.

Vult[t] igitur oratio, apud prætorē[u] de istis quæri: in primis de causa transactionis: deinde de modo: tertiò de personis transigentiū.[x] In causa hoc erit requirendū quę causa sit trāsigendi. sine causa enim neminē trāsigentem audięt prętor.[y] Causæ huiusmodi ferè solēt allegari: si alibi domicilium hęres, alibi alimentarius habeat, aut si destinet domiciliū transferre alteruter † eorū:[z]

quia singulis temporibus tantum debeatur, nescitur tamen quantum durent.

[a] Relicta. scilicet sunt alimenta, quæ donatiōe honoratus grauari potest, vt hic, & infra, de leg. ij. l. cū pater. §. primo

[b] Sunt. ab hærede subaudi, vt instituto te hæ. si illi dederis alimenta.

[c] Idem dicemus. quamuis legatarius hic dici nō debeat: vt infra si quis omis. cau. testa. l. si quis, sub conditione.

[d] Mortis causā. id est, nō in vltima uoluntate.

[e] Transigere. No. plus subuenitur legatarijs quam creditoribus. Sed arg. contra. C. de iure delib. l. fi. §. licentia & est ratio, quia fauorabiliores.

ADDITIO.

Tu dic quod vbi creditores & legatarij concurrunt ad aliquid exigendum magis fauetur creditoribus, quia tractatur de damno creditorum, & lucro legatariorū. in alijs magis fauetur legatarijs fauore vltimæ voluntatis. Et hoc voluit dicere, glo. Ias.

[f] Si integra quantitas. puta centum.

[g] Annos. & sic videbatur cessare oratio, quæ loquitur quando in singulos annos vel menses, relinquuntur.

[h] Vt inde. in vi modi.

[i] Possit. scilicet cum hærede.

[k] Minuuntur alimenta Seij. imo videtur contra: cum Titius non vltra teneatur, quam ad se peruenit, vt infra, de leg. iij. l. j. §. sciendum. & l. sed etsi. §. fin. Respon. totum a se peruenisse videtur cum super hoc transegerit vt arg. ī. ad legem Fal. l. ij. secundo respō. cōsequitur ergo quis, scilicet hæres per aliū quod p se cū alimentario non potest. sic infra de ac. & per tutu. § & si fideic. & infra q̄ res pig. obl. pol. l. Aristo §. j. & de fi. leg. l. si is. fin. lo. sed q.d si hic Titius nō habeat [illegible] de, vnde possit alimēta præstare, nisi ex hoc legato: & hoc p trāsactionē tenuit [illegible] si [illegible] fraudē [illegible] tarij fuerit trāsactū: locū hēt Pauliana: infra d vsur. l. videamus. ij. §. in Fauiana alias de in. coi nulla, est actio, vt infra si qd ī frau. pa. l. j. §. j. & ē arg. huius dist. ī. de le. ij. l. si seru⁹ plurin. §. si aū. ver. quid tū sed hic forte non tenet in p̄iudiciu alimētarij quia p cōsequētiā diminueret alimēta, qd oratio noluit: vt infra ea. l. §. eā trāsa. ver. qd ergo si quis l. fi. §. & ar. C. de vin. rei iudi. l. fi. §. fi. & hoc si de eadem re sint relicta. quid ergo si non de eadem re? Rn. nec tunc valet transac. vt infra de adi. leg. l. modus. & de ali. le. l. Caio. in prin. & infra ea. l. §. si vnū. uers. idē est.

[l] Fideicōmissum. scilicet in ui modi.

[m] Ad hoc. quidā habent ad hoc, & alij ad hæc.

[n] Legatario. vt alij præstentur, vel vt alij præstent. secundu aliā literam

[o] Consequeretur scilicet pactus est.

[p] Acciperet. scilicet ei relictum.

[q] Alimentarius. Facit arg. qd si vendit ecclesia vel minor in causam non concessam, quod tenet, si fecerit conditionē suā meliorē, vt infra de reb. eo. l. si fundus sit sterilis & C. pro empt. l. fi. & instit. de autho. tu. in prin.

[r] An ingenui. sic infra d cōd. fur. l. par ui & infra d inst. l. sed & si quis. §. parui. & in authen. de mo. §. j. coll. j. Quid de seruis? idē ar. ut infra de ali. lega. l. seru⁹. qd est speciale, alias ēt cū prætore eius pactū non tenet: vt i. eo. t. j. l. & hæredi. §. quod si seruus. & l. econtra §. filius.

[s] Min⁹ cōtra infra eod. l. sed & personarum. Sol. vt ibi.

[t] Vult. quia causa cognita prætor debet de his statuere, igitur. &c.

[u] Apud prætorem & à prætore.

[x] Trāsigētiū. & cū qua trāsiget. vt infra. e. §. t psōa.

[y] Audiet prætor. sine causę assignatione non [illegible] dit: vt hic, & arg. infra d leg. j. l. filiusfa. §. diui. & infra, de inf. l. iij. §. ignominiæ. & ē hic arg. vt testis cām sui testimonij dicere debeat. vt C. de testa. l. j. & in auth. de [illegible] §. & li. et. coll. vij.

[z] Alteruter eorū. si ergo videtur quod alimēta ibi sint peted. & præstāda, vbi hæres domicilium hēt, alias frustra hæc causa allegaretur. & est argumen. ū pro

† P. F. donata.

† P. F. transigi.

Plus subuenitur legatarijs q̄ creditoribus.

[g]. vt inde alij p̄stēt. Alias nō hoc, ut sensus sit, si per fideicōmissum à Titio legatario alimēta sint alicuius relicta, transigi posse, qā cesset cā. s. c. i. interceptio alimentorum.

† quod.

† Al. add. mox.

† si ita quod.

† acciperet

† Not. qd alimētarius sine prætore, pōt transigendo facere suam conditionem meliorē, illā limita singula ut p Bar. §. si prætor infra. ea. l.

† P. F. alter.

Vū hæc exceptio: tu nō [illegible] gas cām I [illegible] pedit, pro [illegible] cessu. Bal.

Hoc verū, si iter rogatur. Bald.

pro hoc de ann.leg.l.j. & l.Mæuia. §. vxore. Sed ar gu.contra. ſ.de ope.li.l.quod nisi in fi.sed ibi ipsale. vel si velis dic, quod sunt præstanda, vbi alimentari° habet domiciliũ, sed iñ posset transigi, quia possunt in itinere deperire, q̃ñ mitterentur. Item sunt petenda vbi habuit testator domicilium, & vbi est maior pars, hæreditatis, & vbi testator dixit, vel verisimile est eum voluisse, vt infra de iu.l.si fideicommissum in prin.&§.fi. & l.sed et si suscepetit. §. si libertis. Acc.

a Et minutatim. particularis solutio est damnosa, vt hic, & infra sa.ere. l.iij.j.eñ. & infra d̃ ali.& cib.leg. l. iij.

b Modus. s. magnus, vel paruus. Accursi.

c Fides. Qualis qualis.non vt ei soli si standum, & sic non est cõtra.C.de resc.vendi.l.dolus.

d Cum iuuene. Et sic æstimabitur sorte ætas singulorum vt dr̃ infra ad leg. Fal.l. hæreditatum

e An sequioris. Id est tales, qui sequuntur alios semper, vt victum habeant, & sic pẽdet eorum vita de alimentis, vt nil quærere per se sciant. & sic no. quod habetur personarũ delectus. Sed contra. ſ. ea.l.§.nihil.So. ibi dicit q̃ñ sine pretore fieret: hic quãdo cum prętore, qui de his inquiret.

f Facultatibus. Facultas inspicitur, & propositũ.s.an sint futuri clerici, vel laici, vel similes. sic & infra d̃ test.l. iij.l pr.& ſ. d̃ ado. l.nec ei.§.eorũ.vet. si.& primũ. & ĩfra de re mili.l. nõ oẽs §. a barbaris, & infra de quæstio.l. de minore.§.fi.& infra de testa.tut.l.testamento,ij.§.pe.& §.fi.& infra de accus.l.si cui.§.ijsdem. Accur.

† P. F. suadeant,

† Ex paritate. n. pretij præsumeretur dolus, sicut in venditione, vt in c.ad nostrã cũ gl. super uer. dimidiam extra de emp.& vẽdi.

† aliter

† et qui alias.

* l.deterioris, ait Budæ. quã lectionẽ tuetur Alci. certe extat aliquot locis apud Apuleium hæc dictio & apud Am.Marcel.li. 18. Dua.th a. disp.c. 31. legit Sequioris. q̃ sortasse aptius est, & l veruſtil Codic.acceptus al. sequioris.

† P. F. sunt.

aut si cã aliqua urgeat pręsentis pecunię, aut si à pluribus ei aliméta relicta sint, & minutatim[a] singulos conuenire difficile ei sit, aut si qua alia causã sit (ut plures solẽt, icidere) quę pretori suadeat † transactioné admittere. Modus[b] quoque pecuniæ, † qui in trãsactionem venit, æstimandus est vt puta quãtitas transactionis. nam etiam ex modo fides[c] transactionis æstimabitur. Modus autem pro ætate eius, qui transigit, arbitrandus est, & valetudine. nã alias† cũ puero, alias cum iuuene:[d] alias cũ sene transigi palam est. constat. n. aliméta cũ vita finiri. Sed & personarum contemplatio habenda est, hoc est, cuius vitæ sint hi, q bus aliméta relicta sunt, vtrum frugi vitæ hi sint, q alias† sufficerẽ sibi possint, an sequioris[e] * qui de alimentis pendeant. In persona ei°, à quo alimenta relicta sunt, hæc erunt spectanda: in quibus facultatibus[f] sit, † cuius propositi, cuiusq; opinionis. tunc enim apparebit, nunquid circumuenire velit eum, cum quo transigit.

Supra exposuit verba orationis, nũc circa materiam format quæstiones. Et breuiter hoc intendit. Transactio alimentorũ facta simpliciter nõ porrigitur ad habitationem et vestiarium h.d. & est notabilis & singularis casus, & menti tenendus. h.d. Bar.

g Neque de vestiario: & sic appellatione alimentorum hæc nõ continenẽ, sed cõtra.infra de ali.&cib. lega.l.legatis.& l.fi.Sol. fauor alimentorũ facit, vt eorum appellatio, cũ de his præstandis tractatur, largius accipiatur vt ibi dicitur. hic vero de his finiẽdis per transactionem agebatur: vnde strictius accipiẽ. Arg. infra.de lib.& posth.l.cũ quidã in fi. vel hic loquitur, cum alimenta & vestiarium & habitatio specialiter legata sunt, vnde de vnoquoq; specialiter ẽ transigendum. vbi vero intelliguntur relicta sub illo verbo, alimentorum: cum est transactũ de alimẽtis, & de his transactũ vr̃. ar.C.si pend.app.mors interc, l. iij. Similiter verbo victus nĩa cõtinentur, vt ĩ.ẽ uer bo.sig.l. verbo victus. sed aliud in verbo cibi vel diarij, sub quo hęc nõ cõtinentur: vt ĩ. de alimen.lega.l. diarijs.& l.seq.

Qui transigit de °alimentis, non videbitur, neq; de habitatione, neque de vestiario[g] transegisse, cum diuus Marcus etiam specialiter de istis trãsigi voluerit. Sed &† si quis de alimentis transegerit non habebit necesse, etiam de habitatione, vel cæteris inuit° transigere poterit igitur vel de omnibus simul, vel de quibusdam facere transactionem. De calceario quoq;, arbitrio prætoris transigendum est.

In alienatione vel diuisione, fundi ob alimenta relicti. vel pro alimentis obligati, prætoris authoritas requiritur. h.d. Bar.

Si vni[h] pluribusve fundus ad alimenta fuerit relictus,[i] velintque eum distrahere, necesse est prętorem de eius distractione & transactione arbitrari.[k] Sed [&] si pluribus fundus ad alimenta fuerit relictus, & ij inter se transigant, sine prætoris authoritate facta transactio rata esse non debet.[l] Idem est, & si ager in alimenta fuerit obligatus.[m] nam nec pignus

h Si vni. Sed an sic legãdo, ipsũ fundum legasse videtur? Respon. sic interim dum durãt[t] alimẽta: vt ſ.§.modus aũt.in fin. & si quid etiã vltra alimenta est ibi, illud habeat, vt infra, de ali.&cib.lega.l.iiij. arg.infra de au. & argen.leg.l. species † & de vsufr.ea. res. quæ vsu.cõ.l.fi.Sed arg.contra infra.de ser.rustico præd. l. qui duo.

† Imo tale legatũ, alimentorũ transit ad hæredes Bar. Alb. Bal. & Ias.

† al.dct et.

ADDITIO. Ibi illud est propter unitatem sermonis. Bal.& Ias.

i Relictus. Legas plane vt sonat, scilicet, vt fundus detus legatarijs.

k Trãsactione arbitrari. quia forte alio possidẽte transigunt. & sic alienant.

l Non debet. Argu. quod non permittitur inter se, nec cum alio. sic infra de re.eo.l.si pupillorum. Arg. cõtra. C. de fideicommiss.l.voluntas.

ADDITIO. Dic quod si eadem sit æquitas in vtroque casu tantum est, idem ius, vt hic. Si autem cessat ratio, & æquitas, tunc cessat dispositio, ut ibi. Ias.

m Obligatus à testatore vel hærede & sic aperte hac lege probatur q̃ res ex qua præstãda sunt aliméta, nõ est tacite obligata pro alimentis: alias nõ cõgrue poneret, idẽ est, & c.si & supra fuisset obligata, quia hæc dictio idẽ, significat eandẽ in plurib.casib. censuram. Vel dic supra loquebat in agro, ex quo præstabãtur alimẽta, & pro eis erat obligatus sed non traditus: hic obligatus erat, & nõ prę stabatur ex eo. & pro hoc quod sit obligatus, facit infra de vsufr.l.hactenus.& de ali.leg.l.iij.in fi.

Nullius

ad hoc datum, inconsulto prætore poterit liberari. Arbitratu prætoris vel de vniuersis alimentis, vel de parte eorum, transigi oportere plus, quam manifestum est.

Iudex non debet solennia iura omittere & torũ omissio vitiat id quod agitur. h.d.Bar.

Si prętor adirus citra causæ cognitionem, trãsigi permiserit, transactio nullius erit momenti. a prætori enim ea res quæ renda commissa est, non negligenda, nec donanda. b Sed & si non de omnibus inquisierit, quę oratio mandat, hoc ẽ, de causa, de modo, de personis transigentium: dicendum est, quamuis de quibusdam quæsierit, trãsactionem esse irritam. c

Ea quæ sunt mista Imperij, non delegantur. Bar.

Sed nec † mandare ex hac causa iurisdictionẽ, vel pręses prouincię, vel prętor poterit. d

Ad authorandum in transactione ille est iudex competens: coram quo causa agitur. h. d. Bartolus.

Transactiones alimentorum, etiam apud procuratorem Cæsaris fieri possunt, scilicet si à fisco petantur alimenta, secũdum quæ apud præfectos e ærarij transigi potest. Si cum lis quidem esset de alimentis transactum autem de lite fuisset: transactio valere inconsulto pretore nõ potest, ne circũueniatur f oratio. Fingi enim lites poterunt, vt transactio etiam citra prætoris fiat authoritatem.

Solutum ob transactionem inualidam conuertitur in aliud debitum, veluti in alimẽta præterita, alias in indebitum repetitur h.d.Bar.

Si eidem alimenta, & præterea legatum g præsente die datum sit, & transactum fuerit citra prætoris authoritatem, id quod datum est, imputabitur prius in legatum, quod præsente die datum est, superfluum ĩ alimentariam causam h [est.] Si quis de alimẽtis trãsegit sine prætoris authoritate: id quod datum est, in præterita alimẽta cedet. nec interest, tantum in quantitate sit debita, quantum datum est, an minus, i an [ẽt] plus. nam & si minus sit: adhuc tamen id, quod in solutum datum ẽ in præterita alimenta imputabitur. k Sanè si is, qui de alimentis transegit locupletior factus sit ea solutione, in id, quo l fact⁹ est locupletior, æquissimum erit in eum dari repetitionem. nec. n. debet ex alieno damno esse locupletior. † m

In relicto annuo facto locupleti, non habet locum transactio, secus si fiat pauperi. hoc dicit Bartolus.

Si in singulos annos n certa quãtitas alicui fuerit relicta homini honestioris loci, veluti salarium annuum, vel vsusfructus: transactio etiã

a. Nullius erit momenti. Quid ergo in transactiõe operatur prætoris authoritas? nã & si sine prætore facit meliorem conditionem, tenet transactio, ut ĩ. ead. l. §. quid ergo. Item si cũ prætore facit deteriorẽ non tenet, sicut & sine eo faceret, vt hic vr ? Resp. deciperis in hoc & in alijs multis eodẽ modo. sæpe enim quia putat tm̃ esse, duo, quæ sunt tria, vel quatuor. opponis enim ꝙ duo tãtũ casus sint: quia aut facit deteriorẽ, aut meliorẽ, in quibus pẽtor nihil plus facit, quam fieret sine eo. sed duo alij sunt quia potest esse quod neque melior neque deterior fiat sua conditio: & tunc non valet sine prætore, sed cũ prætore valet. Item potest esse quod sit dubium, an sit melior vel deterior conditio forte ꝑꝑ fundũ, quem habet ex trãsactione, ex quo ignorat quales fructus sit habitur⁹, & tunc cum prætore facta iterum teneret, sine eo non. Potest & aliud dici quod si prætor de omnibus diligenter quæsierit, & tñ post ea male permisit, vel non prohibuerit, decretum teneat. nec enim hoc dicitur nullum esse decretum, nisi qñ de omnib. non inquirit.

b Nec donanda. qui debet aliqd curare, non debet illud donare, vt hic & argu. C. de præd. mi. l. minorũ, & ĩ. de offic. procu. Cæsar l. j. §. si rem. & ĩ. de fun. do. l. 3. §. ꝑdij. & C. de pact. l. pactum dotale. ĩ. Irritam. Arg. totum haberi pro irrito, cum aliquid de faciendis omittitur. sic ĩ. fam. erci. l. hæredes. § . an ea & ĩ. de in integ. restit. l. diuus. ibi, & si nihil, &c. & supra, de edendo. l. j. §. edere.

d Poterit. Vt plene dixi. ĩ. de offic. procons. l. nec quicquam. §. ij.

e Præfectos. i. procuratores fisci. si lis agatur inter priuatos, & procuratorẽ Cæs. vt C. si aduer. fiscũ. l. j. & ij in fi. & infra, ne quid in loco public. l. ij. §. hoc interdictum.

f Nec circumueniatur. Non dẽt via apiri malitijs, vt hic, & ĩ. de lit. l. j. §. si inter. & infra, de carbo. edict. l. j. §. sed & si quis. & ĩ. de lib. cau. l. ordinata. & C. de indi. uid. tol. l. ij.

g Legatum. Si creditor computat in duriorem causam, vel partem vt ĩ. de solut. l. j. & l. cæterum.

h Causam. s. præteritam.

i Minus. Scilicet, quod debeĩ ob alimenta præterita q̃ id, quod datum est causa transactionis

k Imputabitur. Repetetur per condictio. indebi. cum sit solutũ : ex causa transactionis, vt infra, de condi. indeb. l. in summa. §. j. sed per condictionem sine causa, ꝙ vltra solutum ẽ sic, vt hic subijcit ĩfra, de condic. sine cã, l. j. §. fin. & si cert. pet. l. si & me. & est ratio, quia nõ statur transactioni, vt infra, de condictio. indeb. l. eleganter. §. penul.

l Factus est locupletior. Et hoc si erat minor qui trãsegit, qui l plus quã sit locupletior, non tenetur, vt ĩ. de minori. l. patri pro filio. §. si pecuniam. secus in alio qui in solidum tenetur, et si non sit locupletior, in id, quod vltra est ei solutum: vt arg. C. si certum peta. l incendium. vel aliud in condictio. indebi. vel sine causa, cum ei succedit, quã mutui, vt dicta l. infra, de cõdiction. indebi: l. si non sortem. §. libertus.

m Locupletior. vt infra. de condit. inde. l. nam hoc natura.

n Si ĩ singuloa annos. Potest intelligi vt prima para loquatur quaodo nõ nomine alimentorum fuit relictum: quo casu valet transactio. secunda, quando nomine alimentorum

†Adde ꝙ licet iure ciuili ea q̃ sunt meri & misti Iperij nõ possit cõmitti vica ijs & sic delegari, secus ẽ iure canon. vide ad istud omnino Bol. ĩn suis inĩ pret. in l. 1 periũ. ĩ. de iuris, om. iudic. ꝫ Nisi omittatur, leuis solẽnitas. secũdũ Bar. Bal. Pau. Ias. & oẽs doct. in l. sciendum ĩ. de ver. oblig.

: Hoc ꝓcedit qñ trãsactio, non ẽ ipso iuř nulla, sed hic erat penitus inualida. Alb. Pal. Iaso.

† P. F. quod

† Al. add. etus.

† locuples P. F.

† Al. add. veluti.

† P. F. et

fine prætore fieri poterit. Cęterùm si vsusfructus† modicus alimētorum vice sit relictus: dico transactionē citra prętorem factā, nullius esse momenti.

Permutatio rei ob alimenta soluenda non potest fieri nisi autore pratore si alimentarij conditio fit deterior. h. d.

Si cui non nummus [a] ad alimenta, sed frumentum atque oleum, & cętera, quæ ad victum sunt necessaria, fuerint relicta nō poterit de his trāsigere: siue annua, siue menstrua ei relinquantur. Si tamen ita sine prętore transegerit, vt inuicem eorū nummū quotannis [b] vel quot mensibus acciperet: & neque diem, neq; modum permutauit, sed tantum genus: [c] vel ex contrario si pactus fuerit, vt in generibus alimenta acciperet quæ in nummis ei relicta fuissent: vel si vinū pro oleo, vel oleum pro vino, vel quid aliud commutauit: vel † locū permutauit: vt quæ erant ei Romæ alimenta relicta, in municipio vel in prouincia acciperet, vel cōtra: vel personam cōmutauit: vt quod a pluribus erat accepturus, ab vno acciperet: vel alium pro alio debitorē acciperet.† hęc omnia habent disceptationem [d] prætoris & pro vtilitate alimentarij accipienda † sunt.

Transactio per quam a forma legati non receditur, & alimentarii causa deterior non efficitur valet sine pratore. h. d. Bar.

Si ad habitationem certa sit quātitas annua relicta, & ita sit transactum sine prætore, vt habitatio præstetur, valet trāsactio, quia fructus habitationis præstatur, licet ruinæ vel incēdio subiecta transactio [e] est. Per contrarium quoq; si pro habitatione, quæ erat relicta, [f] placuit † certam quantitaté præstari, trāsactio ratā est, [g] etiam † citra prætorem.

Transactio non porrigitur ad ius postea ex successione ab intestato proueniens. h. d. Bar.

Idem libro primo Opinionum. IX.

Qui cū † tutoribus suis de sola portione administratæ tutelæ suæ egerat, & transegerat: aduersus eosdem tutores ex persona fratris sui, cui hæres extiterat [h] agens, præscriptione factæ transactionis nō summouetur. [i]

Transactio non porrigitur ad ea, de quibus non est cogitatum. h. d. Bart.

torum etiam si modicū sit, non valet transactio. Vel aliter prima pars loquitur, quando homini honestioris loci, id est homini diuiti: qui sine his alimētis bene sibi sufficit, secunda quando non tali sed pauperi, quo casu non valet. & secundum hoc quod dicit cęterum, dic, id est, si non sit relictū tali, sed pauperi, & pro hoc casu facit supra eadē. l. §. sed & personarū sed hoc nō valet: vt supra. §. nihil. sed dicas homini honestioris loci nobili: non solū diuiti ad qđ est arg. infra de iud. l. si longius. §. si. Et sic no. secundum hunc casum, quod magis ꝓuidet pauperi, quā diuiti. sic. C. de epi. & cleri. l. si quis ad declinādum. §. vbi autem. ver. licentia & infra, qui & a quibus. l. si quis habēs.

[a] Si cui non nummus. id est nummi. & ponit singularē numerum pro plurali: vt infra, de verbo. sign. l. in vsu.

[b] Quotannis. i. singulis annis.

[c] Sed tantū genus. vt pro frumento accipiat vinum vel nummum: vt dictum est.

[d] Disceptationem vt supra eodē. §. in causa. & sic non tenet transactio sine eo. huic §. est arg. contra. C. de prędi. decur. l. fina. lib. x. vbi dicit, quod donationes aut permutationes conceduntur, sed nō venditiones. sed certè hic non conceduntur permutationes sine prætore: vt dictū est. Alij hic intelligunt vt etiā sine prætore teneat: vt supra, eo. §. eam transactionem. & infra proxim. §. vel potest dici, vt si nō sit damnosa teneat sine prætore: vt hic, & infra alias non: vt ibi. Acc.

[e] Transactio. id est domus pro transactione data: & pro hac causa posset minor petere restitutionem: vt infra de mino. l. verū. §. pe. item fideiussor videt in leuiorē causam acceptus: vt j. de fideiuss. l. hi qui.

[f] Relicta quotannis, secundum Al.

[g] Rata est. si tanta est quantitas quantus est fructus habitationis.

Qui cum tutoribus. CASVS Duobus modis ponitur casus in hoc principio. Pater meꝰ, me & fratrem meū ęqualiter instituit, & rogauit nos vt alter alteri hæreditaté restituat si sine liberis decedat vnde cum quidam tutelam fratris mei, & etiā meam administrassent, egi contra tutores illos pro parte mea & transegi. mortuus est postea frater meus, & sine liberis: vnde ei successi: volo nūc pro parte fratris mei eos conuenire, verū possum, quæritur? Et resp. quod possum. Secūdo modo ponit casus quando non sumus rogati de restituenda hęreditate, sed successi fratri meo forte ab intestato: vel quia me instituit. etiā tunc dic idē quod in primo casu vt possim cōuenire eos ex persona fratris mei, & hæc est melior casus positio. Transactio. Pone hic casum per l. supra eo. cum ij quibus. & infra eadem. l. §. fina.

Qui per fallaciā. Instituti sumus ego & tu in quadam hęreditate quæ valebat mille. transegi: tamen ignorans vires hæreditatis. & accepi centum nomine trāsactio. pro parte mea & hęreditatis. non valet quidem transactio: ideoque agere potero. Et qui. Pater meus me exhæredauit. egoq; transegi eū instituto generaliter, & non super querela transegi. Dicit hic quod hanc querelam nō videor remittere siue maior siue minor fuerim. Vnu.

[h] Extiterat. Forte fuerunt rogati per fideicommiss. vt alter alteri restituerent. & secundū hoc est contra signandum. sed si dicas alias fieri hæredem eius, nihil obstat.

[i] Non summouetur. imo videt summoueri ꝓ parte fratris: vt infra de verb. oblig. l. qui Romæ. §. fina. vbi duo fratres diuiserunt, & nihil contra illam diuisionem se facturos cauerunt: & tamen summouebitur superstes, si vult agere pro portione hæreditatis superuenientis, & sic fuit iudicatū, vt ibi dicitur. Sol. ibi forte fuit male iudicatum, vel ibi actū erat expresse, vt neq; suo neque alieno nomine agerent. vel licet ibi repellatur exceptione, tamen replicat: & sic auditur vt hic, & supra titu. j. l. tres fratres. Vel melius: aliud est in diuisione, quę quasi permutatio est: & tenetur quis de euictio. vt C. fa. ercis. l. si familiæ. & C. communia

† Al. add. vel:

† Veluti si.

† Acceperit. P. F.

† Recipiēda. P. F.

† Placuerit. P. F.

† P. F. et Circa.

† No. ex toto princi. huius l. ꝙ transactio quācunq; generalissima non obstat agēti ex alia re vel causa quā illa super qua est transactum.

Summouebitur.

Transactio ¹ quęcunq; sit, de his tantum de quibus inter cōuenientes ª placuit, interposita creditur. ¹

Transactio non porrigitur ad ea, quæ dolo alterius partis celantur. h.d. Bar.

Qui per fallaciam cohæredis, ignorans vniuersa, quę in vero erant, ᵇ instrumentum transactionis sine Aquiliana ᶜ stipulatione interposuit: nō tam paciscitur, quàm decipitur. ᵈ

Generalis transactio porrigitur ad ea, de quibus esse actum per excipientem probatur. h. d. Bartolus.

Ei, qui nondum certus ad se querelam cōtra patris testamentum pertinere, de alijs causis cum aduersarijs ᵉ pacto transegit: ᶠ tātum in his interpositum pactum nocebit, de quibus inter eos ᵍ actum esse probatur. ᵐ ʰ † Si quidem in his tantum transactio obest (quamuis maior vigintiquinq; annis eam interposuit) de quibus inter eos actum esse probatur, ⁱ non autem quorum actiones competere postea compertum est. iniquū est enim perimi pacto id, de quo ᵏ cogitatum non docetur. ˡ

Transactio patris non præiudicat filio h.d Bar.

Idem libro primo Responsorum. X.

DE re filiorum, quos in potestate nō habuit, ᵐ transigentē patrem minimè eis obesse placuit. †

Si post sententiam potest esse dubium, potest transigi. hoc dicit. Bart.

Idem libro quarto ad edictum. XI.

POst rem iudicatam, etiam si prouocatio non est interposita: tamē si negetur, iudicatū esse, vel ignorari potest, an iudicatum sit: quia adhuc lis subesse possit, ⁿ transactio fieri potest.

Transactio facta super testamento refertur ad quālibet partem testamenti: non autem ad codicellos post repertos.

Celsus libro tertio Digestorum. XII.

communia vtriusq; iud. l. si fratres. vnde nec alieno nomine potest agere: vt infra, de euic. l. vendicātem. & infra, de act. emp. l. si quis alienā. is vero qui transigit, de euic. non tenetur. vt C. de transact. l. si pro fundo. & hæc solutio est ipsa veritas in hoc casu, qō obuenit hæreditas per fideicom. Qualiter autem in diuisione de euictione agatur, dices plene infra, fam. erc. l. cū putarē. & infra, de verb. obl. l. qui Romę. §. fi. Vel dic qđ non est cōtra. nam ibi agit de eadē re de qua diuisio erat facta: licet ex alia causa vel alia actione: licet secus esset in seorētia: vt infra de excep. rei iudi. l. si mater. §. eadem. hic aūt de alia prorsus. vel pone hic casum quod non per fideicō. fuit hæres, sed directo. vel hic actiue, ibi passiue. & facit ad hoc respon. C. si aduer. rē iudi. l. j. & infra, de duo. reis. l. si duo. & infra, de except. l. Modestinus respondit. & infra, de lega. j. l. si seruo meo Stichus.

ª Inter conuenientes. siue fiat specialibus, siue generalibus verbis: vt dicea infra. §. fin.

ᵇ In vero erant. id est, vere erant in hæreditate.

ᶜ Sine Aquiliana. nam tunc non prima actione, cū sit sublata ipso iure, sed de dolo agitur: vt C. eo. l. actione. & l. sub prætextu instrumenti. Sed quomodo potuit fieri acceptilatio in rei vend. cum habeat fieri tantū in obligationibus, & in his tantum quæ iuris ciuilis sunt? Respon. deducūtur aliæ prius in Aquilianam stipulationem: vt s. eo. l. cum Aquiliana. & insti. quibus mod. tol. obl. §. est autem prodita. & facit supra, de pact. l. tres fratres. Item quid si per fallaciam extranei? Respō. quidam nocere: vt infra, de dolo. l. & eleganter. in princ. Sed Ioan. contra per eandem legem, secundum H. nam ibi nocet dolus serui, qui est extraneus ab emptore & vēditore, vt teneatur de dolo: & nō nocet quin teneat vēditio & manumissio.

ᵈ Decipitur. & sic petit. sed contra infra, ad Treb. l. Lucius. §. fin. Sol. subaudi ibi maxime, vt solui. supra eo. l. iij. §. j. Accur.

ᵉ Aduersarijs. hæredibus institutis.

ᶠ Transegit. generalibus verbis.

ᵍ Inter eos. & hæredem.

ʰ Probatur. & hoc inter maiores: multo magis inter minores. vt subijcit. Accur.

ⁱ Probatur. hæredem institutum.

ᵏ De quo. i. de quibus, vt sit allœotheta: numerus singularis pro plurali. sic infra, de pet. her. l. diuus. §. si. & infra, de act. emp. l. Iulianus. in fin. & l. seq. & infra, de no. ope. nun. l. j. §. inde quærit. Item no. hic, quod dicit cogitatum non docetur. i. de quibus docetur non cogitatum. docetur autem eo ipso quod nō probatur cōtrariū. sic infra, de iure doti. l. dotis. §. fi. & l. sed nisi. & infra, de arbi. l. si cum dies. §. ij. Vel dic qđ reo non incumbit probatio: quia cum generalis est petitio, & transactio generalis præsumit: nisi contrarium probetur: arg. infra, de iu. l. solem. quę est contra. Quod ergo hic dicitur, de quibus actū probatur: intellige hoc ipso quod nō probatur contrarium: vt dictum est. vel verius dic reo. i. hæredi incumbit probatio. quod dic vt s. tit. j. l. emptor. §. fi. & infra, de arbi. l. si cum dies. §. j. & vt plane videas, dic quod qñ est generalis petitio: & transactio, obstat in omnibus: vt infra, e. l. nō est. C. eo. l. sub prætextu. dummodo constet gñalem esse petitionē: nisi reus dolo occultauerit speciem, in qua deceptus est actor. vt supra proxi. & supra, de pac. le. tres fratres. si autem generalis est petitio, & specialis transactio nocet in ea specie tantum: & idem econtra, vt C. eo. l. si de certa. & l. age. & supra eod. l. cū Aquiliana. & hic. si autem vtrunq; speciale fuit, tūc sine dubio idem: vt supra tit. j. l. si vnus. §. pactus.

ˡ Docetur. per hæredem.

DE re. CASVS. Pater de re filiorū transigens, nocere eis non potest. Viuia.

ᵐ Non habuit. Idem si habeat in potestate iure veteri. & sic in castrensi vel quasi: sed hodie valet in aduentitijs, licet sint res filiorum: cum sit legitimus administrator pater filij in bonis aduentitijs: vt de bonis ma. l. j. & C. eo. l. præses. Accur.

ⁿ POst rem. Subesse possit. Sed quomodo potest esse quod nō semper valeat transactio, quæ fit Ald. cum semper possit damnatus per negationē facere rem dubiā? vt C. qui. ad lib. procla. non li. l. iij. quod sufficit, & si tantū de facto fiat dubia: vt C. eo. l. ij. Resp. potest esse quod nō differetur iudicatum, sed dicat se soluere nō posse, hoc tñ dicit. quod si cū eo transigatur pro medietate debiti soluēda, quod tā inuenier, & reddet. præterea si negatur iudicatū per calumniam: tunc nulla est vtriq; omnino transactio vt infra, de condi. indeb. l. in summa, primo respon. & hoc,

† Al. add. enim.

† Facit ad hoc glo. j. in c. j. extra eo. tit.

ª Hic locus valde perturbatus est; vnde Cuiac. partim ex ingenio, partim etiam libro rum non nullorum auctoritate, ita eū restituit. *Cum aduersarijs pacto transegit in his tantum transactio obest, quāuis maior 25. an. eam interposuit, de quib' actū probatur, non quorū actiones cōpetere ei postea cōpertum est. iniquū enim est perimi pacto id, de quo cogitatum non docetur.*

ⁱ In P. F. versi. hic sic incipit, *His tantum*, &c.

ˡ Dic qđ ibi fuerūt oia manifesta, hic nō B. Bal. Ang. & Ia so. in d. l. iij §. j. infra cod.

† P. F. *Nā ea quorum actiones competere ei postea compertū est iniquū est perimi pacto id, de quo*, &c.

ˡ Idest, de omnib. videtur trāsactū quæ poterant sub petitione vel actione de qua petitur clandi. Bar. & Pau.

† P. F. *Placet.*

& hoc secundũ quosdam. preterea possunt esse adeo in promptu probationes, vt negari non possit: vt C. de pe. leg. qui sententiam. & facit infra, de condi. indebi. l. eleganter. §. si quis. Accurs.

subtilius distingue, an legitim⁹ velit testm̃ dicere irritandum: vt per querelam ut, ibi: an ipso iure irritũ est, vt quia falsum, vel alio modo nullum. primo casu remanet hæres scriptus, facta, scilicet transactione, & sic non est hæres legitimus. vt infra. de inoffi.

Non est ferẽdus, qui generaliter de ijs, † quæ testamento ei relicta sunt, transegerit, † si postea causetur de eo solo se cogitasse, quod prima parte testamenti, ac non etiam quod posteriore legatum sit. Si tamen postea codicilli proferuntur: nõ improbè [a] mihi dicturus videtur, de eo duntaxat se cogitasse, quod illarum tabularũ, quas tũc nouerit, scriptura contineretur.

† P. F. in his.

† P. F. Transegeris.

Æmylius Macer libro .j. ad l. vicesimam hæreditatum. XIII.

Nulli pcuratorum principis inconsulto principe transigere [b] licet.

Facta diuisione hæreditatis ex causa transactionis inter scriptum hæredem & legitimum quilibet a creditoribus conuenitur pro hæreditariis portionibus. h. d. Bart.

Scæuola libro primo † Responsorum. XIIII.

Controuersia inter legitimum & scriptum heredem orta est: eaque (transactione facta) certa lege finita est: quęro, creditores quem conuenire † possint? Respon. si ijdem [c] creditores essent, qui transactionem fecissent [id obseruandum esse de ære alieno, quod inter eos conuenisset.] [d] Si alij creditores essent: propter incertum successionis, pro parte hæreditatis [e] quam vterque in transactione expresserit, vtilibus [actionibus] conueniendos esse. †

† P. F. Secundo.

† P. F. Possunt...

† P. F. Conueniendus est.

Consilium est quòd in transactione pœna ponatur. Bart.

Paulus lib. primo Sententiarum XV.

Non. Casus. Titius multa mihi legauit in testamento. & in fine ostenso testamento transegi generaliter. postea volo petere ea quæ in vltima parte testamenti mihi relicta sunt, quasi ea nõ cõprehẽderim in trãsactione certe non sum audiẽdus. Si tamẽ codicillis, quos tempore transactionis ignorabam aliquid mihi relictum fit, sibi id petere nõ prohibeor.

a Non improbe. Imo videtur quod improbe: vt C. eod. le. sub prætextu. prima, sed hic fuit repertum instrumentum de alio legato quam de quo transegit. ibi de eodem. vel speciale in his controuersijs, vt ī. eod. l. de his. Item no. hic arg. quod factum est, ex superuenienti causa vel postea apparẽti immutat: vt infra, de except. rei iudi. l. si cum testamento. argentum. in prin. & infra, de interroga. actio. l. de ætate. §. ex causa. & infra, de bonis libertorum. l. si vero non. in perne. & infra de testam. tutel. l. iiij. in fine. & infra, de administrat. tuto. l. iij. §. quamuis. Accursius.

b Nulli. Transigere. De re principis alienanda occasione transactionis: quia sic est in minoribus: vt C. de præ. mi. l. non solum. secus si eius transactionis occasione eã retineat. quia meliorem eius conditionem facere potest; vt supra de offi. procur. Cæs. l. j. §. si rem. Accur.

Controuersia. Casus. Institutus fui a Titio. nunc venit quidam alius, & dicit se esse legitimum hæredem. vnde transegi cũ eo, & dedi ei dimidiam hęreditatis, & aliã dimidiã hęreditatis retinui. Dicitur hic quod si ijdem creditores sunt qui transactionẽ fecerunt, quod debẽt obseruare transa. factã. si autẽ aũt extranei creditores, debẽt hęredes cõuenire pro portione hæreditatis quã quisq; possidet.

c Si ijdem. Scilicet scriptus & legitimus.

d Conuenisset. Si ex tali conuentione potest agi: quia est vestita. sed quid si agi non potest ex ea, vel etiam nulla fuit conuentio? Respond. Azo. qui eorum erit creditor, aget contra reliquum pro rata hęreditatis quæ apud eum remansit: vt C. de negotijs gestis. l. si ab eo.

e Pro parte hæreditatis. Imo in totum videtur conueniendus scriptus: vt ā. eo. l. iij. in prin. quæ est contra. Sol. hic in creditoribus, ibi in legatarijs: quorum causa pendet ex testamẽto: vt infra, de pig. l. iij. Alij dicunt q hic ꝑ magna parte ad quẽlibet bona peruenerũt, ibi vel nihil, vel parũ aduenit legitimo. Vel

testl. l. si suspecta. §. quamuis. & l. Papinian⁹. §. meminisse. & de vulg. substi. l. ex facto. §. Iul. lõginus. nam tũc demum scriptus desineret esse heres, qñ querela talis est placita. i. finita: vt infra, de vulg. substit. l. in substitutio. & sic ante erat hæres. nam aliter nõ posset desinere: vt infra, de reg. iur. l. nõ potest desinere. In secũdo aũt casu subdistingue: qa aut res vna vel aliquę certę dãdę sunt legitimo ex tali transactione: & tunc idem est qđ in superiori casu: vt infra, tit. de fideicõ. hære. §. si quis vna. & ĩ. ad Treb. l. si legatua. §. multũ. & C. de sen. pas. l. si debitor. & de hęr. insti. l. quoties. & in his duob. casib⁹ potest loqui lex cõtraria. Si vero detur quota portio, creditores tunc quemlibet pro portione, quæ se cõtingit, conuenient. idẽ in legatarijs petentibus lagata relicta ex testamẽto, facta repetitione vel ab intestato, vel in codicillis: dummodo repetita in testamentis, nõ alias. & hoc propter incertũ successionis. & sic hic intelligitur. Sed nõne poterit legatarijs opponi a scripto: conuenitis me, quia sum scriptus: ergo legitimũ conuenire non deberis: cum nõ potuit testatus & intestatus decedere: vt infra, de reg. iur. l. ius nostrũ? Resp. huic quęstioni respondere non tenẽtur: sed dicent nescimus hoc. sed scimus q tantũ habea de bonis illius. sic & alias ratione dubitationis actor nõ eligit actionẽ: vt infra, quod si le. l. j. §. qđ aũt. si in testamento sint tm̃ relicta, nec ab intestato repetita: tũc tm̃ conuenit scriptus: siue irritum, siue irritandũ: cũ ex testamẽto vim capiãt talia legata: vt ĩ. de pig. l. iij. & hoc etiam casu põt intelligi lex superior cõtraria. Itẽ qđ si ad legitimũ tota hęreditas puenit vnico rescripto relicta? R ñ. dici põt. omnino scriptũ releuandũ: ar. ĩ. de vulg. substi. l. & si contra & ĩ. ad l. Fale. l. in ratione. §. j. & §. cũ quidã quia nõ est certũ eũ hæredẽ esse nec in parte, nec in toto: nec quota portio apud eũ (vt supra dictũ est) remansit. si aũt apud eum (vt dictũ est) quota remãsit legatarij qui ex testamento tm̃ agere possunt, conueniunt scriptũ in totũ: sed alij quorũ legata sunt repetita ab intestato & creditores vtrunq; pro rata & sic idem quod supra qñ vna res vel quota data est legitimo, nam tunc idem quæritur & respondetur: licet ei possit obijci recte, quare transegit. Alij vt H. dicunt eum scriptum grauãdum in totum etiam a creditoribus. nec ob. di. ll. quia ibi per contra tabu. ex necessitate

: Hoc verũ in creditorib. & in legatis ab intestato repetitia: legatarij sñ quorum legata nõ sunt ab intestato repetita: necesse habẽt hęredem scriptum conuenire. Bur. Bar. Pa. & Lañ.

N. V. n

sitate minuitur ei portio, sed hic spõte, & etiam ſm hunc casum potest lo.qui lex superior. Quid ergo si dicatur hæredem ex testamento capere non posse? Respon. quantũ ad hoc idem est, vt legatarijs teneatur scriptus & sic idẽ quod in primo casu: quia & tũc hæres est: quod patet: quia & eius actiones cõfundun tur: vt infra, ad syl. la. l. pp. § neptis. & ar. infra, de vul. & pu sti. l. ex facto. § . Iul.

ʸ Bart. & Pau. communiter reprobãt istam glo. saluatur tamẽ per la. vt procedat quando erat senten tia priuationi lata, alias procedat opinio, Bart. & cessent aliorum.

Pacto. Transegi tecũ: & consulit tibi hęc lex vt facias quod te liberem a prima stipula. & hoc per accep. item quod promittam tibi pœnã, si contra veniam. Vi.

ᵃ Subijci. & deinde etiam in acceptilatione. alias nõ esset trãsactio. & dic pacto cõuento transactionis de eo cũ in hoc tit. tract. omnis enim translatio dici potest pactũ: vt s. tit. j. l. j. § . j. & ij. sed non econtra.

† Facit ad hanc l. gl. super verbo biennium. in ca. vlt. extra, de emp. & vend.

† P. F. et.

ᵇ Consultius. consulit hæc lex: vt infra, de rei vend. l. is qui destinauit.

ᶜ Huic. s. pacto.

ᵈ Quoque. Pro etiam quasi diceret non solum Aquiliana stipulationẽ. Sed secundum hoc quomodo potest rescindi pactum, vt subijcit cum sit in perpetuum extincta obligatio prima: vt infra, de so. l. qui res. § . aream? Resp. rescindi potest de facto, si non opponatur exceptio pacti & Aquil. stipulationis. si autem opponatur, non rescinditur: neq; pœna petitur, nisi aliter sit dictum, vt infra l. proxi. vel dic: vt C. eo. l. vbi. Accur.

PActo conuento Aquiliana quidem stipulatio subijci ᵃ solet. sed cõsultius ᵇ est huic ᶜ pęnalẽ quoq; ᵈ stipulationẽ subiungere: quia rescisso forte pacto, pęna ex stipulatu peti põt.

Exceptio potest obijci, & pœna peti, si apposita est in transactione clausula, rato manente pacto h. d. Bart.

Hermogenianus libr. j. iuris epitomarum. XVI.

QVi fidem ᵉ licitę transactionis rupit, non exceptione tñ sum mouebitur, sed etiam † pœnam, quam (si cõtra placitũ fecerit. rato manente pacto) stipulanti rectè promiserat, præstare cogetur. ᶠ

Transactio facta cum debitore ignorante ab hærede venditæ, præiudicat emptori hæreditatis, & fideicommissario vniuersali. Bart.

ˢ Ymo nõ est necesse q oppo natur: cũ ex parte actoris nõ possit petitio fundari. Bal.

QVi fidem. Trãsegi tecũ pro l. & promisi etiã tibi pœnam, si contra veniam, tenebor eã præstare, & tu poteris exce. trãs. me repellere. Vi.

ᵉ Qui fidem licitæ. Secus in illicita, vt supra eod. l. cum hi. § . sane.

ᶠ Cogetur. Sed quid si cœperit venire contra pactum, & post pœnituit? Respon. si fuit lis contesta. non potest pœnitere & cõmittit in pœnam. si non est locus pœnitẽtiæ: vt s. de in ius voc. l. quamuis. & infra rem. ra. ha. l. amplius. & hoc si promisit pęnã, si amplius peteret: quia nõ videtur petere, nisi in iudicio petat. Quod si conuenit, vt daret ei pœnam: si quæstionẽ ei faceret: qualitercunq; petatur, vel molestetur, cõmittitur. vt infra, de pet. hęr. l. sed & si. § . si ante. & C. de transa. l. si quis maior. Item no. quod si fiat nouatio, sola pœna petetur, vt ff. de act. & obl. l. obligationum fere. § . h. si nõ fiat nouatio alterutra via vtendum est, vt s. titu. j. l. rescriptũ. § . j. si autem actum est, vt vtraque valeat, stabitur vtrique, vt hic. Sed quid si hoc casu, quando conuenit rato manente pacto: vellet stipulator pœnæ pœnam omittere, & transactionem rescindere, reus promissor pœnæ nollet? Respond. præferendus est actor, id est, stipulator pœnæ: quia præsumitur hoc pactum fauore eius inductum, vnde non debet in eius læsionem retorqueri, & sicut posset hoc. si tale pactum ratum remanere non conuenisset, ita & nunc debet posse. Forte dicet aliquis cõtra eum interpretandũ, cum sit ambiguum: & pro eo introductã stipulationem pœnæ. posset dici non introducti pro eo tanquam fauor. sic infra, de pe ric. & com. rei ven. l. si vina emerim.

ˢ Item quæritur eo casu. vbi nõ est facta nouatio, nec cõuenit, vt vtrunque posset peti, & pęnã & interesse: an exacta pœna cũ deficit aliquid ad interesse, possit agi ad id quod deest. similiter etiã quæritur, si pl' sit in pœna quã in interesse, arg. q possit infra, de act. emp. l. prędia. Item quærit si veniat aliquis contra pactũ, & pęnã soluat, si iterum veniat contra: an iterum ad pœnã teneatur, vt sic sæpius stipulatio committatur. quod dici vt infra de arbi. l. si duod. § . fin. Accur.

[illegible]. Dic, vt trãsactio valeat, primo debet pœna adijci. Secũdo clausula, manẽte pacto. Tertio quod pœna toties cõmittatur, quoties fuerit conuentum. Salic. in l. quoties. C. de fideicom. & Bart. in l. cum pater. § . libertis. ff. de leg. ij. & Ias. hic dicit quod etiam iuramentum apponatur.

Papinianus lib. secundo Quæstionum. XVII.

VEnditor hæreditatis, emptori mandatis actionibus, cũ debitore hæreditario, qui ignorabat ᵍ venditam esse hæreditatem, transegit. Si emptor hæreditatis hoc debitum ab eo ʰ exigere velit: exceptio transacti negotij debitori propter ignorantiam suam accõmodanda est. Idem respõdendum est, & in eo, qui fideicommissam recepit hæreditatem, si hæres cum ignorante debitore ⁱ transegerit. †

† Vide ad hanc le. q not. In. in c. cum inter R. fenmorẽ. extra de ele.

Dic q licet istud pactum a principio sit cõmune vtrique parti: tamẽ veniẽs cõtra trãsactionem nõ potest se illaqueare, secundum Bar. Bal. Paul. & Iaso.

P. F. Transegit.

Digestorum Liber Tertius.

TITVLVS. I.

DE POSTVLANDO.

VEnditor. Vendidi tibi hęrreditatem in qua eram institutus: postea trãsegi cum debitore ignorante venditionem. valet transactio: & tibi emptori nocet. Item si fui tibi rogatus restituere hęre. & postquam restitui tibi trãsegi cum debitoribus hæreditarijs: dicitur hic quod nocet tibi fideicommissario: debitor enim vtroq; casu habet excep. contra te propter iustam ignorantiam.

ᵍ Ignorabat. Secus si sciuisset. & ei etiam emptor denuntiasset: vt C. de noua. l. iij. vel etiam non denuntiasset, dũmodo sciret: vt infra, de act. emp. l. j. in fi.

ʰ Ab eo. Scilicet debitore.

ⁱ Debitore. Hæc transactio loco solutionis est. Io. Sed nunquid contra venditorẽ hæreditatis, vel contra eum, qui restituit, datur emptori vel fideicom. actio? Respon. ita: vt infra, de hære. vel act. ven. l. ij. § . non tantum. & § . sed & si quid. ver. fecisse. & infra ad Treb. l. mulier. § . si hæres. Item no. hic proficere ignorantiam debitori: vt infra, de leg. ij. l. fi. § . fin. & arg. infra de soln. l. ante restitutam.

DE POSTVLANDO.

Dictum est supra, de editione libellorum & actionum. vnde restat videre quis eas actiones proponat & excipiat: quod quia principales personæ facere ex defectu scientiæ plerunque nequeunt: & opus est eis, vt ha-

vt habeant aduocatos, qui postulent pro eis idea ponitur de postulando.

Hunc titulum. CASVS. Vlpia. iuriscon sultus quare hunc tit. ptor pposuit, dicis hic. nã pponit prætor ne omnes indistincte postularent, & quia per hoc digni tas & honor præto ris siue iudicis con seruatur. nã quidã sunt qui nec pro se nec p alijs postula re possunt. Et quidã sunt qui pro se tñ postulant, non pro alijs: alij sunt qui possunt pro certis personis postulare: pro alijs non. Postulare. Quid sit po stulare, id est aduocare: dicit hic.

† In P. F. add. *sul.*

Initium. *Dictũ ẽ* supra quod quidam nõ possunt nec pro se, nec pro alijs postulare. & qui sunt illi, dicit hic. Ecce enim puer qui itra xvij. annos est, non potest pro alijs nec pro se postulare post xvij. annos poterit postulare, Itẽ surd⁹ non põt pro se nec pro alijs postulare, quare hoc sit, l litera redditur rõ. Ait prætor. Pupillus & surdus (vt di ctum est) non possunt postulare pro se. quid ergo si nõ habeant aduocatum? Dicitur hic quod prætor da bit eis. s. surdo & pupillo aduocatum. & nõ solũ istis dat prætor, sed etiam alijs. Secundo loco. Ponitur hic secundum membrum. s. qñ aliquis non potest p alijs postulare, p se sic. Ecce. n. mulier non potest p alijs postulare, sed pro se sic, sed iste cæcus bene remanet iudex. Item remanet in magistratu. Itẽ remanet senatoe, sed de nouo in magistratu creari nõ potest. Item turpes personæ non possunt p alijs postulare, sed p se tñ. Quæ autem sunt turpes personę dicit infra, tit. de infa. Remouet. Vera aũt sunt nisi tutor vel curator sit. tunc enim postularet pro pupillo vel adulto. si prædictæ personæ contra hanc. l. postulare pręsumpserint: punientur. Vt initio. Dictũ est s. in prin. huius legis quod tres sunt ordines eorũ qui postulare non possunt. & vsque huc iã dixit de duobus, modo autem de tertio dicit hic, s. qñ quis p se & certis personis potest postulare: pro alijs autem non potest. Ait prætor. Si præcipitur in aliqua parte de corpore iuris quod aliquis non postulet nisi p certis personis, dicitur hic quod isti non poterunt pro alijs postulare nec prætor audiet eos. hæc vera sunt si non fuerit in integrum restitutus. tunc enim non tñ pro illis certis personis, sed etiam pro alijs postulare poterit. Restitui autem potest si est de illis qui in capite tertio continẽtur. alias enim si esset de illis qui secundo capite continentur. restitui non posset: vt muliebria passus, hoc autem intelligendum de restitutione quã facit princeps vel Senatus, prætor. n. non potest dare restitutionẽ Infamię: nec eam infamiam tollere pręror potest: quãuis alibi sub ueniat hominibus: quia & si aliquis infamis per sen tentiam restituat in Itegrũ desinit esse infamis. Deinde Audisti quod: quidam sunt qui possunt p certis personis postulare. Quæ aũt sint illę personæ de qui bus personis possit postulare, enumerant hinc vsq;

† In P. F. add. *vel.*

Primò ponit causam edicti. Secundo ponit summarium intellectum. Tertià illud explicat. Secunda ibi, Ea propter. Tertia ibi. Postulare. Bar.

Vlpianus libro sexto, ad edictum.

I. Hunc titulũ pposuit prætor habẽdæ rõnis[a] causa, suæq; dignitatis[b] tuendæ, & decoris[c] cã ne sine delectu[d] passim apud se postulet. Ea pp tres fecit ordines.[e] nã quosdã in totũ phibuit postulare, quibusdã[f] p se[g] permisit: quibusdam & pro certis duntaxat personis, & pro se permisit. Postulare autem est desiderium suũ[g] vel amici sui in iure[h] apud eũ, q iurisdictioni[i] pest exponere:[k] vel alterius desiderio cõtradicere.[l] Initium[m] autem fecit prætor ab his, qui in totum prohibentur postular. In quo edicto,[n] aut pueritiam, aut casum[o] excusau. t. Pueritiam, dũ minorem[†] annis decem & septem, qui eos non in totum cõpleuit[p] pro hibet postular: qa mode

ad §. Illius. l. puto autem. § si quis, &c.

a Rationis. id est discretionis personarum.

b Dignitatis. no. dignitas & authoritas seruãda est quantum ad mundũ, vt hic, & i. de os. præsi. l. obseruandũ. & infra de ven. inspi. l. j. §. quãuis. vers. sed & si seruus hęres. &c. non quo ad Deum: cum ibi omnes sint æquales: vt ar. con tra in auth. de mona. §. j. col. j.

c Decoris. media correpta debet proferri, & pro honore ponitur: eius vero compositũ est dedecus. at quando profertur media p ducta pro pulchritudine ponitur: & dicitur decor deco ris.

d Delectu. Hæc duo passim: & sine delectu. idem sunt, ac si dicat indistincte: vt infra de titu. nu. l. palam. in prin.

e Ordines. s. non postulantium.

f Pro se. Scilicet tantum.

g Suum, quando pro se postulat.

h In iure. id est in loco in quo solet ius reddi, vt s. de ius. & iure. l. penul. §. fin.

i Iurisdictioni. melius dixisset notiõi, vt delegatos iudices, & arbitros cõpromissarios comprehenderet, vt infra de re in. l. ait ptor. nã apud istos postula tur, vt infra ea. l. §. itẽ senatuscon. & quia ad similitudinẽ iudiciorũ sũt. vt infra de arbi. l. j. & C. de iu. l. rẽ non nouam. Et isti postulatores dñr aduocati: vt in fra de var. cogn. l. j. § aduocatos. item patroni causę vt C. eo. l. quisquis. item togati quia forte togati incedebant, vt C. eo. l. fi. quandoque tamen dicitur postulari id solum, quod iudice pro tribunali sedente petitur: vt in damno infecto: vt infra, de damno in fect. l. iiij. §. postulare.

k Exponere. tam in iure, quam in facto, quod negotio expediat: vt C. eo. l. quisquis. §. ante oĩa. an ergo literas scire teneatur? videtur quod sic ex quo de iure debet dicere: vt C. eodem. l. nec cęterorum. Sed dic contra: quia illiteratus potest habere peritiam & consuetudinem aduocandi, sicut etiam iudex iudicandi vt C. de iudi. l. certi. & in authen. de iud, §. j. collat. septima.

l Contradicere. legibus assignando rationẽ, nõ proprie: vt C. eo. l. quisquis. §. j.

m Initium. prætor fecit tres ordines non postulãtium. Primo ponit de ijs, qui nec pro alijs nec pro se postulant: vt hic. Postea de ijs, qui pro se postulant, pro alijs non, vt infra ea. l. §. secundo loco. Tertio de ijs, qui pro se & certis personis possunt, sed pro alijs non vt infra, ea. l. § ait prætor.

n In quo edicto. Id est, in qua parte edicti.

o Aut casum. Aut pro, &c. & quod dicit excusauit improprie ponitur, cum nec volentes admittant: nã illi se excusare dicuntur qui inuiti non coguntur, & volentes admittuntur, vt institutionib. de excus. tut. §. minores autem, sic ponitur improprie l marito q dicitur excusari à cura vaotis, vt insti. de exc. tuto. & cura. §. pen. maritus tamen etiam volens, non admittitur, vt C. qui dare tutores possunt. l. maritus.

p Compleuit. Ergo si cõpleuit, potest, postulare, ut

ff. V. n a hic

* Ex quo sequitur eos, qui apud iudices datos, siue pedaneos postulant, hoc edicto nõ contineri. Dua. s. disp. ca. t. Hæc sententia confirmat ex initio huius legis, & §. ait. prætor. versi. apud me. & §. item. s. c isra eo. Sed cum hoc. s. nũc legis vim obtineat, fit, vt prohibitio huius edicti perĩde hodie valeat in iudicib. Pedaneis, & delegatis, atq; in originarijs quo pacto defendi potest Accu. & dd. A. Pers.

* Alias oppositum.

Iste tex. facit qd' qs põt esse iudex. in a vij. ann. vide. Bar. & Al. hic ad eum.

1 Imo delegatus hẽt iurisdictionem delegatã, & exercitiũ ordinariæ iurisdictiõis vt l j. §. q mãdata s. de offi. ei⁹ cui mãda. sui Pau.

Ordinea nõ postulãtiũ tres sunt.

ratam hanc ætatem ratus a eſt, ad procedendũ in publicum: qua ætate, aut paulò maiore fertur Nerua fili° & † publicè de iure reſponſitaſſe, b Propter caſum, c ſurdũ qui prorſus non audit, prohibet apud ſe poſtulare. Nec enim erat ꝑmittendum ei poſtulare qui decretum prætoris exaudire nõ poterat, qđ etiam ipſi erat periculoſum futurum. nam non exaudito decreto prætoris, quaſi non obtemperaſſet, pœna d vt contumax plecteretur. Ait prætor, *Si non habebunt* e *aduocatum ego dabo*, nec ſolum his perſonis f hanc humanitatem prætor ſolet exhibere: verum & † ſi quis alius ſit q̃ certis ex cauſis, vel ambitione g aduerſarij, vel metu patronũ nón inuenit. Secundo loco edictum proponitur in eos, qui [prohibentur] ne pro alijs poſtulent, in quo edicto excepit prætor ſexum & caſum item notauit h perſonas turpitudine notabiles. Sexum [quidem,] i dum fœminas † prohibet pro alijs poſtulare. Et ratio quidem prohibendi [ẽ] ne contra pudicitiam ſexui congruentem alienis cauſis, ſe immiſceant, ne virilibus officijs k fungantur mulieres. *Origo verò introducta eſt à Calphurnia, † Improbiſſima fœmina: quæ inuerecũdè poſtulans, & magiſtratum inquietans, cauſam l dedit † edicto. Caſum, m dum cæcum veriſq; luminibus orbatum prętor repellit: videlicet, quod inſignia * magiſtratus videre, & reuereri non poſſit. Refert ẽt Labeo, Publium cæcum Aſprenati † Nonij patrem, auerſa ſella à Bruto n deſtitutum, cum vellet poſtulare.

hic ſubijcit. & inſti. qui. ma. non poſ. §. ſi. ſed contra infra, de procura. l. minor. & C. de procu. l. ea. gendi vbi dicit procuratorem non debere eſſe minorẽ viginti quinque annis. Sol. aliud in poſtulatore, quam ĩ procuratore, quia aduocatus non timet damnũ eũ ſe in aliquo non obliget: ſed procurator ſic. & hue in ꝓcuratore ad iudicia ſed ad negotia etiã qui habet ſeptendecim ann. poteſt eſſe procurator. vt in ſtit. qui man. non po. §. eãdem. Et ſic no. quod ętas quandoq; terminum ſumit in vij. ano. vt ĩ ſantia: vt C. de iure deli. l. ſi infanti j. reſpon. quandoque in xij vel xiiij. ano. vt in finiendatutela: vt inſti. qui. mo. tu. ſi. in prin. & in contrahẽdo matrimonio: vt inſti. de nup. in pr. quandoque in xvij. vt hic quandoque in xviij. vt in alimentis pueris vel puellis relictis: vt infra, de ali. & rib. leg. l. Mela. in j. gl. item in venia ætatis in fœmina, ſed in maſculo in xx. ann. ut C. de iis qui ve. æta. impe. leg. ij. ſed ſi poteſt quis poſtulare in xvij. an. ergo & pro ſe. nam & ꝓ ſe quis poſtulat: vt ſupra, e. §. poſtulare. ſed contra. C. qui le. per. per totum. & C. de autho. pręſt. l. clarum Solu. non poteſt pro ſe, quia periclitari poſſet, ſed ꝓ alio ſic, quia non timet periculum, ſed ſibi imputet, qui talem eligit infra de mino. l. cum mandato. in ſi. vel die pro ſe authoritate curatoris.

a Ratus. Id eſt, cogitauit. & eſt mirabilis rõ. ſic in ſti. qui ex cau. ma. nõ lic. in ſi. & talis ratio reddiĩ de omnibus quæ ſunt de poſitiua iuſtitia: vt de vſuca. & de reſcript. quare tanto tempore & non minori vel maiori ſunt inductæ: vt inſti. de vſuca. in prin.

b Reſponſitaſſe. Id eſt, docuiſſe, vel aduocaſſe.

c Propter caſum. quod etiam, ſcilicet non exaudire prætorem, non ſolum prætori indecorũ, ſed ẽt, &c.

d Pœna. Extraordinaria. ſ. ea edicto. ſi quis ius dic. non ob. & ſic improprie nomen pœnæ ponitur: vt ĩ. de ver. ſig. l. ſi non. ſi ergo pro ſe prædicti poſtulare non poſſunt, nec habent aduocatũ quid erit? Reſpon. ait prætor. &c.

e Nõ habebunt. Id eſt, habere nõ poterunt. ſic ponitur in actione aquæ pluuiæ. vt ĩ. de ſtatu lib. l. Labeo. ibi, nocet. id eſt, nocere poterit. nam ita demũ hoc ſit, ſi de cauſa certa habere non poſſunt: vt hic ſubijcit, & ſ. de offi. procon. & leg. nec quicquam. §. obſeruare, & quod dicit hic dabo, quomodo intelligitur? nunquid gratis? Rñ. non, ſed cũ ſalario clientuli. & pro facũdia aduocati & fori cõſuetudine, ut ĩ. đ variis cog. l. j. §. in honorarijs. ſed quid ſi eſt paup cliẽtulus? Rñ. de publico dabit. ſic enim olim erat, & hodie ſeruari videmus. An autem hoc caſu compellaĩ quis eſſe aduocatus à prætore? Reſp. ſic: vt & alias, C. eodem. l. prouidendum. In hoc tamen prætor debet eſſe diſcretus, ne faciat vel inimicũ iuuare, vel contra amicum poſtulare, vt C. de excu. tut. l. humanitatis.

f Nec ſolum his perſonis. Quæ in totum prohibent poſtulare. Accur.

g Ambitione. quia omnes aduocati ambiunt honorem per illos aduerſarium cum ſit amicus principis.

h Notauit. Id eſt notabiliter. poſuit eodem ordine edicti, ſcilicet ſecundo repellendo ea, & quod dicit de turpibus, dicas de ſumma turpitudine. nã ſi eſt de alia, vt leui tunc loquitur tertia pars edicti. ut ĩ. ea. l. §. vt in initio.

i Sexum quidem. Scilicet excipit prætor.

k Ne virilib. officijs. His rationibus, ſcilicet propter pudicitiam quæ cõpetit ſexui: vt hic, & inſti. de ſuſp. tut. §. conſequens. & ne fungantur opera virili. vt hic repellun tur etiam à procuratione, ut C. de procura. l. maritus. & infra de procur. l. neque fœmina & C. de procura. l. alienam. & ab alijs in quibus earum dicitur deterior conditio quã maſculorum: vt ſ. de ſta. ho. l. in multis. & eiſdem rationibus etiam monachi & canonici regulares prohibendi ſunt: vt in authen. de ſanc. epiſcop. §. Deo autem. col. ix. & C. de epiſco. & cleri. l. repetita. niſi pro ſuo monaſterio, vt infra eodem. §. ijs igitur. & infra eodem titu. l. puto. j. reſpon. & infra, de procu. l. filiusfa. §. veterani. ver. milites. Alij autem clerici in foro ſuo poſſunt, & non alibi: vt C. de epiſc. & cleri. l. placet.

l Cauſam. Quid ergo ſi aliqua bona fœmina inueniatur: poterit ne poſtulare? videtur quod ſic. quia cauſa ceſſante ceſſat effectus. Argumen. C. de epiſc. & cler. l. generaliter. ſecunda. Sed dico contra. quia illud obtinet in cauſa finali, hic autem ſcilicet imꝓbitas Calphurniæ fuit impulſiua. nam alia fuit finalis, ſcilicet ne contra pudicitiam, &c. & ne officija virilib. &c. vt in pr. huius. §: ſic & alia eſt cã impulſiua, vt C. đ iure do. l. ſi mulier dotẽ. & ĩ. đ ne. ge. l. j.

m Caſum. Id eſt, excipit prætor.

n A Bruto. Brutus enim cũ iudex eſſet ſellam ſuam aliqua de cauſa auerterat, & cum cæcus retro poſt eũ remanſiſſet, nihilominus poſtulabat a tergo iudicis: & ſic habitus eſt in deriſum.

luogi

1 Quia ad uocat° nõ obligatur, ex proceſſu cauſæ, nec ſecum fundatur iudicium.

† etiam.

2 Imo etiã ad iudicia, ſi aduerſarius in eũ conſentit. Bal.

† etiam

† Quæ mulieres apud magiſtr. ꝓ ſe, aut alijs cãs egerit, Valer. li. 8 c. 3.

* ambitione hic accipe ꝓ affectatione ſeu cupiditate, qua quis fauorẽ ſibi plurimorũ emereri cõtendit.

* vñ Paulus ait turpe eſſe mulierib. ĩ virorũ cętu verba facere. A. Perſ.

† In P. F. *Corfania*. Io. Ferratius mõtanus in cõmentarija ad l. fœminę. ff. de regu. iu. exiſtimat legẽ dñ à C. *Aphrania* id que Valerij authoritate cõꝓbat. nullũ uideto. & añ eũ Alc. a. Parerg. c. 37.

† Al. add. *huic*.

* Briſſon. li. 3. Selec. c. 14. & 15

† P. F. *Aſprenatis*

3 Scilicet ĩ iudicijs ſꝫ ad negotia poſſunt eẽ procuratrices Bald.

Quamuis autem caecus pro alio postulare non possit: tamen & senatorium ordinem retinet, & iudicãdi officio fungitur. † a Nunquid ergo, & magistratus gerere possit? Sed de hoc deliberabimus extat quidem exemplum eius, q gessit: c Appius deniq; Claudius caecus, concilijs publicis intererat: & in senatu seuerissimã dixit sententiam de Pyrrhi captiuis [non recipiendis] d Sed melius est, vt retinere quidem dicamus iam acceptum †magistratum posse: ad spirare autem ad nouũ, penitus prohiberi: idq; multis comprobatur exemplis. e Remouet f autem à postulando pro alijs & eum, qui corpore suo muliebria passus est. g Si quis tamen ui praedonum vel hostium stupratus est, non debet [hoc edicto] notari h ut & Pompo. ait. Et qui capitali crimine damnatus est, nõ debet p alio postulare. Item senatuscõsulto i etiam apud pedaneos iudices postulare phibetur calũniae pu-blici iudicij dãnatus: k & qui operas suas, vt cũ bestijs depugnaret, locauit. l Bestias autem accipere debemus ex m feritate magis, quam ex animalis genere. Nam quid si leo sit, sed mãsuetus, n vel alia dẽtata mãsueta? Ergo qui locauit solus notatur, siue depugnauerit, siue non. o Quid † si depugnauit, cum nõ locasset operas suas? non tenebitur. nõ enim qui cũ bestijs depugnauit, p tenetur: sed qui operas suas in hoc locauit. Denique eos, qui virtutis ostendendae causa hoc faciunt sine mercede, non teneri, aiunt veteres: nisi in arena passi sunt se [se] honorari r eos enim puto notam non euadere. Sed si qs operas suas locauerit, vt feras venet, vel ut depugnet feram quę regioni nocet, extra arenam: s non est notatus His igitur personis, quae non virtutis t causa [cũ] bestijs pugnauerunt, pro se praetor p-mittit allegare, pro alio u phibet. Sed est aequissimum, si tutelam uel

a Fungitur. Scilicet, remanendo iudex, vt hic, & j. de iud. l. caecus. Itẽ remanet tutor, vt j. de autho. tut. l. etiam si tutor caecus. licet se posset excusare: vt infra de excus. tut. l. post susceptam.

b Magistratus. Vt consulatum. & sic sunt in maiori dignitate quã senatores. Vel dic nouiter acceptos: vel dic gerere ipsa re: & non soluitur, sed infra, de iudic. l. caecus. media placet.

c Qui gessit. Scilicet magistratũ nouiter acceptum.

d De Pyrrhi captiuis nõ recipiendis. in vrbem, vt supra, de orig. iur. l. ij. §. post hunc Appius. cum. n. Graeci Romã obsedissent & Pyrrhus Achilleides, filius Achillis, multos ex Romanis cepisset: & haberent Romani consilium an eos redimerent. Appius iste caecus iudicauit non redimendos, quo audito durum Graecis visum fuit: & recesserunt. Vel dic Pyrrhus rex Epirotarum. Nam Pyrrhus filius Achillis fuit in obsidione Troiana: quae fuit ante constructionẽ Romae per quingẽtos annos. sed ille rex Epirotarum filius Achillis non dicitur. vel Pyrrhus, Achilleides.

e Exemplis. Scilicet legũ quib. dicitur quod multa remanent facta q fieri prohibẽtur d nouo: vt diximus supra, 3 ijs qui sui vel alie. iu. sunt, l. patre in glo. retinere. Vel dic iudicium: vt cõsonet ei quod dictũ est de Appio. & erit arg. contra C. de sen. l. nemo index.

f Remouet. Hoc secundo edicti ordine.

g Passus est hic est infamis ipso iure, vt C. de adul. l. cum vir. Et not. quod quidam dicunt quod isti, & duo sequentes nec pro se postulent. eo qđ qñ sunt damnati, statim amittunt ciuitatem, & quandoq; libertatem, vt infra de pęn. l. ij. & l. quod ad statum. & l. qui vltimo. Sed dic quod admittuntur ante sniam, pro se, scilicet vt hic dicit, cum sint de ordine secundo. imo dic post sententiam. nam ante, nullam poenam debent pati.

h Notari. Vt C. ad legem Iuliam de adulte. l. foedissimam.

i Item senatusconsulto. Cuius nomẽ nõ habemus.

k Damnatus. Quod est cum iudex dicit eum calumniatum.

l Locauit. Hic est infamis ipso iure.

m Ex feritate. Vt cum effectu ferae sint: non ex aliquo fero genere. & sic accidens magis quã natura inspicit. vt infra de vsufr. leg. l. pen. & s. de offi. asses. l. si eadem. Sed arg. contra C. de ijs qui ven. aeta. impe. l. fi. & instit. de rerum diui. §. pauonũ. & infra ad legẽ Aqui. l. ij. §. fin. sed hęc magis est propria.

n Sed mansuetus Tunc quidem non notabitur.

o Siue non. Punitur ergo affectus, et si non sequatur effectus: vt C. de fur. & ser. cor. l. si quis servo alieno. in gloss. ea tendatur. & infra de calum. l. & generaliter. in princ. & infra, de condic. ob turp. cau. l. si à seruo & s. quod quisque iur. l. iij. p responsi. in fi. secus autẽ est in eo qui locauit operas artis ludicrae cã vt infra tit. j. l. iij. quae est contra.

p Depugnauit. Sine locatione.

q Virtutis. No. aliquid permitti gratia virtutis qđ alias non permittit: vt j. de aleato. l. solẽni. §. senatus. & j. ad l. Aquil. l. qua actiõe §. si quis i colluctatiõe, & j. ait. j. l. athletas. i. resp. Item no. quaedã fieri gratis, quae non gratis fieri nõ possunt, ut hic, & infra, de iure fisci, l. ij. in prin. & infra de condic. ob turpem cau. l. fi. in princ.

r Honorari Si habes honorari dicas corona, vel alio simili praemio. ut ar. C. quae res pign. ob. post. l. spem. & infra, de re iudi. l. commodis. Si vero habes onerari: dic id est, nisi condemnati sint vt depugnarent cum bestijs in arena. nec obest, quod dici passi sunt, &c. quasi sponte patiantur, quia cum primo maleficium committebant, videntur velle pati se postea in arenam damnati, si autem sponte sit arenarius qs non esset infamis: vt arg. C. de inoffi. testa. l. in arenam, Item not. secũdum primam literam, quod ipso facto quis est infamis. sic infra tit. j. l. quid ergo. §. quod ait. & C. de adul. l. eum. & infra, de ritu nup. l. palã. in fi. Accursius.

s Extra arenam. Id est, cum non esset arenarius. Vel dic, id est, cum non esset condemnatus.

t Non virtutis. Sed locationis supple.

u Prohibet. His sunt similes parabolani: vt C. de epis. & cle. l. parabolani.

Duar. 1. disp. c. 23.

† P. F. fungetur.

† P. F. extitit.

† De hoc Liuius. li. viij. Plutar. in vita Pyrrhi.

† P. F. captum.

† Al. add. causa.

Allegat ille text. sm Bal. ꝙ potius debet inspici cõsuetudo ꝗ ipsa natura. vñ Anũ. cõsuetudo est altera natura.

P. F. Qđ. Haesitat hic Accursi. sine causa; cũ honorari. recte legat. Cic. honos alit artes: hoc ẽ premium, Virg. li. 5. ipsis praecipuè ductorib. addit honores. i. praemia. quo pacto locutus hic. j. c.

P. F. depugnaret. Al. expugnaret

Gra virtutis aliquid pmittitur.

Huc pertinet. l. q dolo malo. § Itẽ q cũ telo. ff. ad leg. Iul. de ui publi.

No. sm Bal. ꝙ infamis põt eẽ tutor. iu adde sm eundẽ gl. in. l. v. de infa. li. x. C.

Not. ex ista gl. sm Bal. qđ delinquẽs videtur velle consentire p poenae impositae, pro eo delicto. hinc est ꝙ dicimus ex eo oriri obligationem naturalẽ. Bol.

a Concedi. No. ratione officij quędam permitti, q̄ alia t nō permittuntur: vt infra de iure fisci. l. ex qui busdam in prin. & s̄. de in ius voc. l. quæ situm.

b Pro alijs. Nunc respondet. Accurtius.

c Tertius. Scilicet ordo, qui tractat, scilicet de illis personis de quibus non in totum, &c. quem ordinem habes j. ꝓxi. §. Acc.

d Capitibus. Id est, superiore capite. s. secundo, nā pri mo nullus est infamis: vtpote cum in primo capite nō ni si puer & surdus cō tineantur. sic alibi ponitur plurale pro singulari, vt s̄. d o rig. iur. l. ij. § exactis & de petit. hæred. l. diuus, in fin.

e Ait prætor, Qui lege. Da exemplū, de lege, vt in. l. Iulia repetundarū, vt infra ad leg. Iul. repetun. l. ead. §. j. De plebiscito nō inuenitur exemplū. sed dominus R. ponit, exemplum. s̄. de offic. ptæ. l. plebiscito. & de offi. proc. l. solent. Exemplū & de senatuscons. dic ut damnatus lege Iulia. ambitus, qui est. infamis: vt infra ad l. Iuliam, ambitus. l. j. j. resp. & ideo non potest postulare. vel melius, vt infra, ad leg. Iuliam de vi pri. l. j. De edicto dicas: vt infra tit. j. l. j. De decreto dicas, scilicet iudicis, vt facit iudex. C. de postu. l. prouidendum. §. si quis. & j. eo. l. ex ea. & l. puto. §. j. & C. eod. l. j. De placito prin cipū, vel p constitutionem aliquā principis: vt C. de posthu. l. fi. & C. de aduo. diuer. iudic. l. iubemus. § ad hæc. & l. petitiones. §. ad hæc: & C. de transac. si quis maioris & ex quib. cau. infa. irrog. l. improbum. sm R. Sed quomodo prohibiti prædictis legib. pro aliquo admittuntur: cum in dictis legibus nō inueniāt aliquæ personæ exceptæ? Respon. talia exempla inueniri non possunt sed eo ipso quod inueniunt prohibitæ à prædictis legibus, intelligitur esse concessū pro certis personis: quæ personę sunt j. ead. l. in fi. & l. seq. & est pro hoc j. eo. l. ex. ea. De infamibus autem dicas esse verum, nisi sint infames ipso iure, uel damnati de publico iudicio, vel de calum. publici iudicij, qui pro se tantum admittuntur, vt supra, ead. l. §. remouet. & §. item senatusconsulto pro alijs non nisi pro pupillis vel adultis, vt s̄. ead. l. §. his igit personis. vel illa exceptio, sed æquissimum, &c. refertur tantum ad locantes operas. Sed cum infamia etiam temporalis & perpetua esse possit, nunquid ēr perpetua notatus poterit pro certis personis postulare? Respon. sic, nam omnes qui in edicto, infra, tit. j. continentur, perpetuo sunt infames, & tamen pro certis personis postulant, vt infra prox. §. Sed argu. contra infra eodem l. ex eo, nam ibi innuit vt si infamia est ꝑpetua, pro nullo postulet: sed ibi sub: nisi ꝓ certis personis, vt ibi dices.

i Prohibentur. Quod est eo ipso quo prohibentur tacite vel expresse.

g Hoc edicto. Vlpianus loquitur.

h Qui edicto. Posito, infra tit. j. l. j. Sed quare dicit hic, & alij oēs quasi aliquid accedat prę dictis qui sunt s̄. ꝓxi. nā ibi, & de istis dicit? Resp. secundū quosdā non est ita. nec enim dixit eos remoueri q edicto prętoris sunt infames: sed eos, qui edicto prætoris postulare prohibent. Vel dic quod ibi dicit exponi etiam alij omnes &c. s. non solum qui in prima parte edicti positi, j. tit. j. l. j: continēt sed etiam alij inferiores supra positi. Item intellige hic de notatis, no tñ sūma infamia. tunc, n. locum habet sm edictum, vt supra eadem. l. §. remouet. & §. itē senat⁹.

curam huiusmodi personæ administrent: postulare eis pro his, quorum curam gerunt, cōcedi.[a] Qui aduersus ea fecisse mostretur, & pro aliis[b] interdicta postulatiōe re pellitur, & pro æstimatione iudicis extra ordinē pecuniaria pęna mulctatur. † Vt † initio hui⁹ tituli diximus, tres ordines prætor fecit non postulantium: quorū † tertius[c] est, quibus non in totum denegat postulandi facultatem, sed ne pro omnibus postulēt, quasi minus deliquerint, quā hi, qui superiorib. capitibus[d] notantur. Ait p̄tor. *Qui lege*[e] *plebiscito, senatusconsulto, edicto, decreto, principum [placito,] nisi pro certis personis postulare prohibetur*[f] *hi pro alio, quam pro quo licebit, in iure, apud me ne postulent.* Hoc edicto[g] continentur etiam alij omnes, qui edicto[h] prætoris vt infames notantur: qui omnes, nisi pro se & certis personis[i] non postulant, † Deinde adijcit prætor, *Qui ex omnibus iis, qui supra scripti sunt, in integrū restitutus non erit.*[k] *Eum qui ex iis,*[l] *qui suprascripti sunt, sic accipe,* si fuerit inter eos qui tertio edicto continētur & nisi pro certis personis, postulare prohibentur. Cæterum si ex superioribus,[m] difficile[n] † in integrū restitutio impetrabitur. De qua autem restitutione prætor loquatur, † vtrum de ea quę à principe, vel † à senatu, Pōpo. quęrit. & putat de ea restitutione sensum, quam [vel] princeps, vel senatus[o] indul

i Certis personis, enumeratis. j. ea. l. §. deinde. sed certe imo videntur generaliter infames, posse postulare, vt insti. de excep. §. fi. quæ est contra. Solu. ibi in procuratore, hic in aduocato. Si instes, quare diuersum est in vno quam in altero! Respon. esse aduocatum, honor est, vt C. de aduo. diuer. iudic. l. laudabile. j. respon. ideoq; eis multa dantur priuilegia, vt C. de aduo. diuer. iudi. l. sancimus, sed esse procuratorem, onus est honore ergo propter delictum ē priuandus, non onere releuandus: vt j. de interdic. & releg. l. relegatorum. §. fi. & seq.

k Non erit. Apud me non postulet nisi pro certis personis.

l Qui ex ijs. Loquitur Vlpianus.

m Ex superioribus. Id est, ex superiori, scilicet, secundo. nam ex primo nullus est infamis: & sic ponitur plurale pro singulari, vt supra ead. l. §. vt initio. Et sic not. hic, quod generalis clausula in fine edicti posita ibi, qui ex his, &c. non comprehendit nīa p̄cedentia. Sed arg. contra. infra, de leg. j. l. talis scriptura. in fi. [illegible]. Solutionem huius cōtrarij, vide per Bar. In l. contraria. qui late illam materiā ibidem examinat.

n Difficile. Si tamen contingat in integrum restitui in secundo vel tertio capite. pro omnibus admittam ad postulandum. & not. quod ab illo versu, Qui ex his, &c. sunt verba iurisconsulti. Vlpian.

o Vel senatus. s. totus cœtus, qui erat ex centum, ut sumitur C. de peti. hære. l. fi. in prine. non tm̄ vnus. Et not. hic quod senatus parificatur principi in dando restitutionē, vt hic. Itē l verādo aquā duci ex flumine publico, vt j. de flumi. l. quo min⁹. Itē quia ab illo nō appellatur. ut j. à qui. ap. nō licet. l. j. §. sciēdū

Item

† F. F. multatur.

† Al. add. in.

† In P. F. add. hic

† P. F. ne postul.

† Difficilim ñ ē impetrare restitutionē famæ illis q sunt cōdēnati de publico, vel facilis descensus auerni, sed reuocare gradū superasq; euadere ad auras. Hic opus hoc labor.

† P. F. loquitur.

Vid Inn. in c. cū P. tabellio. I j. col. ð. fi. instr. vbi ponit quis possit restituer famę

† Al. add. datur in quæ.

† Et rō qa officiū procuratoris, est vilissimū, & vbi agit ð uili officio pœnæ, dignitas nō curatur Bal. Senatus in quibusdā principi parificatur.

sit. An autem & prętor restituere possit, quæritur? & mihi videtur talia prætorum decreta a non esse seruanda: nisi sic vbi ex officio iurisdictionis suæ subuenerunt: b vt in ætate obseruatur, si quis [minor] deceptus sit: cæterisq; speciebus, quas sub titulo *de in integrum restitutione* † exequitur. c Pro qua sententia d est, quod si quis famoso iudicio condemnatus, per in integrum restitutionē fuerit absolutus: e Pomponius putat hunc infamia † eximi. f Deinde adijcit prætor, *Pro alio ne postulent*, g *præterquam pro parente*, h *patrono*, i *Patrona, liberis, parentibusque patroni, patronæ*. de quibus personis sub titulo *de in ius uocando* plenius diximus. k Itē adijcit, l *Liberis ve*

Item & in componenda lege: vt supra, de leg. & senam[?]. l. non ambigitur.

a Decreta. Quæ concedunt prohibitis postulare dando restitutionē. vel dic simpliciter: vt hic dicit.

b Subuenerunt scilicet, prætores. alias subuenitur scilicet a prætore.

c Exequitur. Scilicet prætor: vt de dolo & metu. & similibus. nam tunc dat restitutionē lite cōtestata, & causa cognita, nō alias: vt infra, de mino. l. j. §. petitio. & l. in causæ. §. causa aūt. sed hanc restitutionem infamiæ dare non potest: vt hic dicit. Accur.

d Pro qua sententia. Id est, huic sententiæ applicatur, & sic ad proximū: vt supra, de iurisdi. om. iudic. l. si idem cum eodem. in fi. l. Vel dic pro qua, scilicet quod a principe vel senatu restitutus possit postulare, & sic nō ad proximum. sed ad superius refertur. Acc.

e Absolutus. Scilicet a principe. Alij dicunt, à prætore. & dicunt Pomponiū de quo subijcit infra, statim, male dixisse. Accur.

f Eximi. Imo videtur remanere infamis, quia à pœna restituitur: vt C. de generali abo. l. fin. quæ est contra. Sol. aliud est in restitutione, quæ omnino in statū pristinum aliquem reducit: vt hic. & aliud in indulgentia, per quam sola pœna remittitur, & infamia remanet: vt ibi, pro qua solutio. est. C. de sent. pas. l. j. & infra, de vsuris. l. videamus. lj. §. in Fauiana. Alij distinguunt an dicat simpliciter restituo te, vt ibi an dicat, restituo te in integrum. vt hic. contra quos est prædicta lex C. de senten. pas. l. j. Accur.

g Ne postulent. Qui tertio edicti ordine continentur, non qui secundo vel primo. nam qui primo, pro nullo: qui secūdo, pro se tantum. Sed quidam dicunt hoc porrigi ad quosdam qui secundo ordine sunt: & nulla sunt aspersi macula: vt ad mulierē, & cæcum. nam cum ad eos infamea qui sunt tertio edicti ordine porrigimus, multo magis ad eos: vt argu infra, de proc. l. fœminas. sed hoc nō placet, quia licet mulier & cæcus non sint infames, non tamen pro alijs admittuntur, sicut nec puer vel surdus, qui sunt de ordine primo: vt supra ea. l. §. initium. & §. propter casum & §. ij. & in illa l. fœminas. non vt aduocatrix, sed vt procuratrix mulier admittitur.

h Pro parente. Scilicet filius.

i Patrono. Scilicet libertus.

k Diximus. Scilicet de filijs & parentibus in l. quique. §. parentes, suprà de in ius vocan. de libertis autem & patronis in l. adoptiuum. §. patronū. eodem tit. de in ius vocan.

l Liberis ve suis. Scilicet pater.

suis, l *fratre, sorore*, m *Vxore*, n *socero* o *socru genero, nuru, vitrico, nouerca*, p *priuigno, priuigna, pupillo pupilla*, s *furioso, furiosa*. t

Caius lib. .iij. ad edictum prouinciale. II.

FAtuo, u fatua: cum x istis quoque personis y curator detur.

Vlp. lib. vj. ad edi. III.

C*urtorum* z *a parente, aut de maioris partis tutorum sententia, aut ab eo, cuius de ea re iurisdictio fuit, ea tutela* z *curatio ve data erit*. a Affinitates non eas accipere debemus, quę † quondam fuerunt, sed prǽsentes. a Item Pompo. appellatione nur[us] & generi, soceri & socrus & vlteriores, quib. b *pro* prępositio solet accedere, contineri ait. In curatoribus c [itē] debuisse d

m Sorore. Scilicet frater.

n Vxore. Scilicet maritus. Accur.

o Socero. Scilicet gener. Accur.

p Nouerca. Scilicet priuignus, qui loco est filij: vt institu. de nup. §. affinitatis. Accur.

q Priuigno. Scilicet vitricus.

r Pupilla. Scilicet tutor. Accur.

s Furiosa. Scilicet curator cuiuslibet eorum.

t Fatuo. Id est, mente capto.

u Cū. Id est, quia.

x Personis. Non solum tutor pro pupillis: vt prædixi. Accursius.

y Curatorū. Exponit prædicta quasi dic. diximus tutori & curatori quamuis alias prohibiti, tamē pro officio postulare permitti. hoc ergo intellige de eo cui est à patre hoc demandatum, & sic est tutor testamentarius vel curator assignatus testamento, qui debet cōfirmari: vt insti. de cura. §. iantus. ibi, sed curator testamento, &c. vel cū plures dedisset, ipsi inter se vnū in administrando prętulerunt j de adm. tu. l. iij. vel si iudex dedit tutorē vel curatorē: & sic est datiuus. Sed quid in legitimo? hic nihil dicit, sed dicas idē quia est eadem ratio: vt infra, ad legem Aquilianam. l. illud. & quia lex dat tales tutores vt infra, de legitimis tutori. l. legitimos. cui est dare permissum, sicut iudici: vt hic dicit. vel dic quod omnem tutelā comprehendit supra l. j. in fin. sed specificat hic de eo tutore, cui est commissa administratio à testatore vel iudice vel a seipso, vt instit. de satisd. tut. §. ij.

z Tutela. Id est, tutelæ administratio.

a Præsente not. præsentem inspici affinitatem. secus cū tractatur de nuptijs impediendis ratione affinitatis: vt instit. de nup. §. affinitatis. Item secus in seruo, qui etiam in prętеritum dominum non debet interrogari, vt C. de quæst. l. seruos, & infra, de quæsti. l. vnius §. pen. Item in meretrice quondam pręteritus status inspicitur. sic infra, de ritu nup. palam §. non solum.

b Quibus. Id est, quorum appellatiuis nominibus designantibus affinitatem (pro) præpositio. &c. & no. quod secundum Io. non debet hic esse pro. nam idem dicit si ab, vel ad, ponitur. Alij habent pro, & supplent idem esse in similibus verbis. Item no. hic quod non omnes personæ quæ sunt hic, enumerantur infra, de procu. l. sed & hæ. in prin. sed ibi & hæ intelliguntur arg. harum legum.

c In curatoribus. Scilicet dandis, id est, cum de tutoribus dixit.

d Debuisse. Imo forte non debuit: quia prodigo, de quo hic subijcit, vel simili nemo dat: sed lex: vt C. de episco.

† Scai.

† Subuenerit.

† P.F. Exequantur.

† Infamia.

† P.F.I.

† Aut maioris.

† Iste tex. secundum Bald. facit in arg. quod licet quis pro vxore fratris viuentis nō possit testificari tamen secus si vidua ē, quia absoluta affinitas est tunc.

de episco.andi.l.de creationibus. Sed dic quod & de his hic subijcit quibus a lege non dantur, & ideo me tito reprehendit. Accur.

Eum. Scilicet prætorem,

t Vti. hnc modo vti, pro vt cui eorum, cæterorum quoque, &c.

eum adijcere: vti cæterorum quoq; quibus dari solent: id est, muto, surdo, prodigo, & adolescenti.

[illegible]

IIII.

ITem quibus propter infirmitatem curatorem dare solet prętor.

[illegible]

V.

ET qui negotijs suis, aliquo perpetuo morbo, superesse nō possunt.

[illegible]

VI.

PVto autem omnes, qui non sponte, sed necessario funguntur g officio, posse sine offensa edicti h postulare, etiam si hi sint, qui non nisi pro se postulare possunt. i Si quis aduocationem præstare fuerit prohibitus: si quidem apud se k (vt solent facere tempore magistratus sui) puto eum postea apud successorē eius adesse posse.

[illegible]

VII.

QVos prohibet prętor l apud se postulare, omnimodo prohibet, etiam si aduersarius eos patiatur m postulare.

Prohibitum ad tempus, post tempus videtur esse permissum. Bartolus.

P[illegible] lib.j. Quæ[illegible]

VIII.

IMperator Titus Antoninus rescripsit: eū, cui aduocationibus, in quinquennio † interdictū esset, post quinquennium pro omnib. postulare non prohiberi. Diuus quoq; Adrianus rescripsit, de exilio n reuersum postulare posse. nec adhibeť distinctio, o quo crimine silētium p vel exilium q sit irrogatum: ne scilicet pęna tēpore determinata, contra sententiæ fidem vlterius porrigatur. r

Sententia iudicis quæ diminutionem status non continet, extra territoriū iudicis suum effectum non porrigit. Bart.

[illegible]

IX.

EX ea cau-

(Solent. Scilicet curatores.

h T qui. Subaudi, pro eis qui, &c.

Non possunt. subau. eos pro se & pro certis personis postulare nō prohibebo. & sic separatim legitur. Vel dicit in prin. l. & is qui, &c. & cōtinuatur cum superioribus.

Vto autem. Casus in §. si quis. talis est. Potestas Bonon. prohibuit me coram se postulare. Dicitur hic ꝙ potero coram successore suo postulare. Viuia.

Omnes. Vt breuius dicam quæ supra generaliter dicta sunt.

Funguntur. Vt tutores & curatores.

h Edicti. Scilicet secundi vel tertij secundum quosdam, & bene hic. vel dic tertij tantum: vt diximus supra, l.j. §. pen. quod est verū quando non ex officio, scilicet iudicis. Accur.

Postulare possūt. vt supra, eod. l.j. §. his igitur.

Apud se. Scilicet prohibitus est. & sic videtur ei permissum apud aliū: vt supra, de iud. l. cum prætor. in princ. & C. ex qui. cau. infa. irro. l. & si seuerint. si autem in perpetuū. secus est: vt C. e. l. j. si autem simpliciter. præsumam quod in perpetuum: vt infra, de verb. oblig. l. & ideo alias est ibi. l. si Stichum. §. stipulatio huiusmodi. Si autem quæras an possit in perpetuum prohibere: dicas quod si sententiando, & de causa cognoscendo, & cōtestando causam propter quam prohibitus est, prohibetur, & tunc in perpetuum. si autem extra ordinem, quia forte nimis improbe postulabat: tunc non extenditur vltra suam administrationem: vt infra, de pœn. l. fin.

QVos. [illegible] Multæ sunt personæ, enumeratæ supra, quæ postulare non possunt. sed pone quod aduersarius postulare prohibitum, postulare patiatur, nunquid ad postulandū admittetur, quæritur? Et respond. quod non: quia consensus partis non facit quod admittatur. Viuia.

l Prohibet prætor. Viuus vel mortuus.

m Patiatur. Quia causa decreti prætoris fit prohibitio. vt s. eo. l. j. in prin. & propter improbitatē aduocatorum fit: vt hic, & infra de pœn. l. moris. ideoq; non ob. s. de pac. l. pactum. & C. de pact. l. si quis in conscribendo. quæ sunt contrariæ. Item not. quædā esse quæ consensu partium etiam relaxari non possunt: vt hic: & in milite, procuratore: vt infra, de pro. l. filiusf. §. veterani. & in iuramento calumniæ remittēdo: vt C. de iura. calū. l. fin. §. sed quia veremur. idē in quolibet pacto qd fiat cōtra publicam vtilitatem vt infra, de reg. iur. l. neque pignus. §. priuatorū. Et contra, quędam partiū consensu relaxātur: vt supra, de fer. l. j. in princ. & quādo agitur inter partes: vt nō appellent: vt C. de temp. & re. ap. l. fin. quæ sunt arg. contra.

IMperatores. [illegible] Titius aduocatus erat: sed propter suam magnam verbositatem interdixit ei iudex ne postularet vsque ad v. annos, poterit quidē finito quinquennio postulare: & sic post v. annos postulare potest. Viuia.

n De exilio. quinquennali.

o Distinctio. ad vtrunq; casum refertur. & nota non distinguitur. sic & s. de off. præ. l. iij. sed certe imo videt distingui: vt si ex graui delicto, vel tali ex quo infamia durat post pœnam etiā post tēpus prohibeatur. si ex leui, non: puta nō famoso: vel etiam famoso, sed infamia non durat post pœnā: vt infra, de re mili. l. qui cū vno. §. ad tempus. & infra, de decu. l. generaliter. circa princ. & l. ad tps. & infra ad l. Corn. de fal. l. falsi. §. ordine. & infra, tit. j. l. lictus. quæ sunt cōtrariæ. Sol. non distinguitur in hac constitutione: distinguendum tñ est per prædictas ll. simile instit. de vulg. substi. §. sed si instituto. Vel dic nō distinguitur quantū ad vim interdictionis. nam ex vi interdictionis ex quocunq; crimine factæ non prohibētur postulare. cæterū ex vi infamiæ quę consecutiuā est pœnę delicti, etiam post tps prohiberi potest. & sic quo ad infamiam est distinguēdum quo crimine sit damnatus, qñ autem post tēpus remissa sit infamia, vel non, dices. j. tit. j. l. quid ergo. §. pœna grauior.

p Silentium. Primo casu.

q Exilium. Secundo casu.

r Porrigatur. Quia infamia vltra non prorogatur: vt C. de ijs qui in exi. dantur. l. j. lib. x. Accur.

EX ea. [illegible] Quidam puta Titius prohibitus fuit ne postularet: vt quia nimis verbosus erat: & sic infamis nō efficitur. poterit quidem iste Titius vbique

P. F. adijcere muti cæterorum quę quibus dare solent id est, surdo, &c.

Mutū accipe, qui intellectu prorsus caret. Mut' enī intelligens, omnia agere potest. stipulari tantum prohibetur.

Curator dari solet.

Ex ti. de procuratn. sub. Duar.

† Ex quibus causa aduocationib' interdicendum Socrates, apud Aris. li. vij. hecatommazum.

Plura sunt quę etiam partiū cōsensu relaxari non possunt.

† Per hāc le. dicitur in gln. super verbo, ex officio in c. cum nobis. de elec. ꝙ superior qui habet confirmare electionē. potest ex officio inquirere de mō & forma electionis, & de morib' electi & scientia: licet electo nihil obijciat.

In quinquennium vel quinquennio.

vbiq; postulare pro hominibus de altero territorio præterquam in ea prouincia, in qua est, qui ꝓhibuit.

Aduocatus nimiū verbosus repelli potest.

Ex ea causa. Vt quia nimis verbosus, vel ex crimine stellionatus quod infamiam non infert, quando ex causa non famosa damnatur: vt infra, de crimn. stel. l. ij. & iij.

b Non irrogat. alioqui in nulla prouincia postularet: quasi infamia semper ipsum concomitetur, sicut lepra leprosum. sic em dicimus in sententia excōmunicationis: vt in decre. xj. quęstio. iij. c. si qs a proprio. nisi pro certis personis: vt s̄. e. l. j. §. ait prætor.

† De prouincijs eiusdem nominis pulchre Alc. lib. Parergon viij. ca. xx.

c Ideoque. Maxime. nā infamis postulat pro certis personis: vt s̄. eo. l. j. §. ait prætor: vel dic pro omnibus: quia non pro illis qui de alia terra sunt. Acc.

† Bal. dicit istum text. sing. ꝙ fiscus, respublica & etiā patria ęquiparantur quo ad reuerētiam eis exhibē dam. Bol.

d Sentētiam dixit. Argu. quod consuetudo ciuitatis etiam in castris sub ea ciuitate positis tenet, & forte seruat episcopus: licet maior sit, quam potestas qui decretum induxit, & facit supra, eo. l. pupillo. §. j.

† Vel.

† Causas. P. F.

» Coniunge le. 2. de his quę vt in dig. aufer. Duar.

H I qui. CASVS. Aduocatus fisci potest esse aduocatus contra fiscum in causa sua vel parentum, vel liberorum, aut etiam pupillorum suorū. Item decurio licet fisco debeat deseruire, non potest esse aduocatus contra fiscum in causis pupillorum, vel in alijs quæ hic ponuntur.

e Agunt. Vt procurator fisci, & aduocatus generalis. Accursius.

g Non prohibentur. Etiam in ea causa in qua iuuerunt fiscū: vt infra, l. proxi. & est speciale pro huiusmodi personis & similibus vt etiam durante officio hoc possint: non solum postea. sed regulariter cōtra: vt C. de aduo. diuer. iudi. l. ij. quæ est contra. & C. de aduo. fi. l. j. & ij. quę sunt contra. quibus dicitur quod durante officio generalis aduocatus fisci pro nullo cōtra eum aduocat. Item in causa in qua fuit pro fisco, etiam finito officio non erit cōtra eum: sed hic est speciale, vt dixi. si autem in vna causa tantum est pro fisco, in alia cōtra eum esse potest pro quolibet. Item finito officio generalis aduocati in qualibet erit contra fiscum, nisi in quibus fuit pro fisco.

g Præter superiores. Id est, præterquam ad prædictarum personarum causas, parentum, filiorum, & pupillorum.

A Principe. CASVS. Titius fuit aduocatus contra Seium pro fisco vel pro alio: & Seio decedente Titius factus est vel fuit tutor filiorū Seij. poterit quidem Titius pro istis pupillis aduocare contra fiscum & in eadem causa. Viuia.

h Fuisset. Sed nōne hoc dictum erat s̄. l. proxi. R̄ñ. s̄. in genere. nūc in specie de qua dubitabat. vel dic, supra, dixit adesse posse, nūc causam eius agere posse: quod plus est. Et nota hic esse specialia quædā. nam alias quilibet s̄m suum pactum suo clientulo pręstat patrocinium: vt C. de post. l. quisquis. §. ante omnia. Ex his ergo patet quod licet tuæ causæ secreta mihi mandaueris: nihilominus tñ cōtra te aduocationis munere fungi potero etiā in eadē causa. alioqui iam nulli homini consilium esset dandū. & sic de facto fuit iudicatū. & facit ad hoc xcuj. d. c. legimus & ca. diaconi. Quid ergo si fidē tibi dedi, quod ꝑ te essem aduocatus in causa, & fui: & sñia lata fuit: an in cā appellationis contra te esse potero? R̄ū. sic nā sufficit si cui, &c. vt C. de neg. ges. l. tutori. Item & aduocatus quondā fisci in alia causa in qua nō pręstitit fisco patrocinium pōt esse cōtra fiscū: vt C. de aduo. fis. l. ij. at cā appellationis non est eadē cū prima, vt dicim⁹ in sabbatina q̄stione. & hoc maxime, si mihi nō offerat dignū salariū in causa appellationis. in cā vero principali quę nondū est finita in aliqua parte sui contra te nō ero. alioqui crimine pręuaricatiōis inuoluor: vt j̄. tit. j. l. athletas. §. pręuaricator. & j̄. de præua. l. iij. §. quod si aduocato. & C. de aduo. diuer. iu. l. j. excipiunt in causa pupillorū, eorū fauore: vt hic dicit.

† P. F. Causa.]

† In P. F. item etiā in veteri exēpl. addunt hęc. Qui autem inter infames sunt sequenti titulo explanabitur.

i Ab eo. Scilicet principe.

sa a prohibitus pro alio postulare, quæ infamiā non irrogat, b ideoq; c ius postulandi pro omnibus non aufert, in ea tantum prouincia pro alijs nō rectè postulat, in qua præses fuit, qui sententiā dixit. d In alia verò nō prohibetur, licet eiusdē nominis sit. †

Paulus lib. singulari Re[...] X.

H I, qui fisci e causas agunt, suam vel filiorum, & parentum suorum, vel pupillorū, quorum tutelas gerunt, causam etiā aduersus fiscū agere non prohibentur f Decuriones quoq; cōtra patriā suā causā agere prohibent̄, pręter superiores g personas.

Triphoninus lib. quinto Disputationum. XI.

A Principe nostro rescriptū est, non prohiberi tutoré adesse pupillo in negotio, ī quo aduocatus cōtra patrem eius fuisset. h Sed & illud ab eo i permissum est: agere tutorem pupilli causam aduersus fiscū, in qua aduersus patrem pupilli ante aduocatus fisci fuisset. †

TITVLVS II

DE IIS QVI notantur infamia.

Diuiditur in tres partes. primò ponit quosdam casus in quibus infamatur quis ipso facto: secundo ponit alios in quibus infamatur quis per sententiam: tertio redit ad eos in quibus infamatur ipso facto. Secunda ibi, Qui in iudicio. Tertia ibi, Qui eam. Bart.

Iulianus lib. [...] ad edi. I.

PRetoris verba dicunt, *Infamia notatur* k *qui ab exercitu*

DE IIS QVI NOTANTVR INFAMIA.

Quia à postulando remouētur infames: ideo de eis dicit.

PRætoris. CASVS. Breuiter scias ꝙ oēs isti, qui enumerant̄ in ista. l. sunt infames, vel ipso iure per sñam, vel ipso facto. Ecce. n. miles qui ignominiose de militia remittit̄ infamis est. Itē qui facit ludibriū sui, infamis est: & leno est infamis. Item qui dānatus est de pub. iudicio, est infamis. Item qui cōdemnatus est de pręuaricatione, est infamis. Item qui cōtrahit furtū, vel vi bo. rap. & inde condēnatus est, vel pact⁹, est infamis: vel de infamia vel de dolo condemnatus, est infamis. Item si pactus est. Itē qui condēnatus est in iudicio tutelæ, est infamis: vel pro socio vel mādati: vel depositi, & suo nole: infamis erit. hoc verū est in his quatuor casib⁹ si ex dolo fuerunt cōdemnati: nō ꝑ culpā. Qui eā. Scire debes q̄d mulier nō debet nubere intra annū post mortē viri sui: & si nubat intra annū efficit ipsa infamis: & sic ille infamat̄ qui eā duxit, & parētes etiā istorū infamant̄ qui cōsenserint tali matrimonio. Item qui bina sponsalia contraxit sua voluntate. l. infamatur.

k Not. ex gl. ꝙ ē Ifamia, alia, iuris, alias facti. & infamis dicitur cuius status, vita & moribus est reprobatus, sicut colligitur. ff. de in ius voc. l. sed si hac leg. §. prætor. in gl. & l. honori. & l. licet de obseq. a li. patrono pręstan. & de infamia facti vide Bart. in l. de minore. §. tormenta. ff. de quæst.

Notatur. Scilicet infamia quæ est iuris. nā de ea tantum

tantum hic tractat. est autem & alia, quæ dicitur facti: & contingit pluribus modis: vel quia pater, vel quia iudex increpauit filios vel aliquem: vt C. eod. l. interlocutio. & l. verbum. cuius effectus est duplex: primus vt a querela non excludatur frater exhæredatus, qui alias excluderetur ab hæreditate, & a querela: vt C. de inoffi. test. l. fratres. item repellitur a dignitate C. de dig. l. neq. libr. xij. & nota quod verba huius l. exponuntur infra eod. titu. l. proxi. vsque ad §. ait prætor.

ignominiæ causa, ab Imperatore, eóve, cui de ea re statuendi potestas fuerit, dimissus erit. Qui artis ludicræ a pronunciandive causa in scenam prodierit. Qui Lenocinium b fecerit. Qui in iudicio publico, c calumniæ, præuaricationis ve causa quid fecisse iudicatus erit. Qui furti. d Vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo & fraude, e suo nomine damnatus, pactus ve erit. Qui pro socio, f tutelæ, mandati, depositi, suo nomine, non contrario iudicio damnatus erit. † Qui eam, quæ in potestate g eius esset genero mortuo (cum eum mortuum esse sciret) intra id tempus, h quo lugere † virum moris est, ante quam virum elugeret, in patrimonium collocauerit: eamve sciens i quis vxorem duxerit non iussu k eius in cuius potestate est: & qui eum, quem in potestate habet eam, de qua supra comprehensum est, vxorem ducere passus fuerit. Quive suo nomine, non iussu eius, in cuius potestate est, † eiusve nomine quem, quamve in potestate habet, bina sponsalia, binasve nuptias in eodem tempore constitutas habuerit. l

Hic iurisconsultus incipit exponere edictum. Bar.

Vlp. li. vj. ad edict. II.

QVod ait prætor, *Qui ab exercitu dimissus erit:* dimissum accipe

a Qui artis ludicræ. ludibrium sui facturus, & pronunciatur (vt subijcit) comœdiam vel satyram, & hæc pars exponitur infra, l. proxi. §. ait prætor. & l. qui autem. & l. athletas. vsq; ad §. ait prætor.

b Qui lenocinium. hoc exponitur infra eo. l. athletas. §. ait prætor. vsque ad §. calumniator. Acc.

c Qui in iudicio publico. facias quod sunt tres casus. Primus quando iudicio publico iudicatus vel condemnatus erit. secundus quando de calumnia commissa in iudicio publico vel priuato, cum ex causa descendit crimen priuatum, cuius est actio ciuilis, & infamiam irrogat: vt infra, de publi. iudic. l. infamem. Tertius est de præuaricatore. Sed quidam notant tantum duos casus, scilicet calumniæ & præuaricationis damnatum: sequentes Vlpia. qui hæc duo exponit infra, eod. l. athletas. §. calumniator. & §. item præuaricator. Item quod dixit de præuaricatione damnatum esse infamem, idem de tergiuersatore: vt C. vt intra certum tempus. l. j. & ij.

d Qui furti. Scilicet actione, vt patet: quia dicit vi bonorum raptorum secundum Io. & sic transigens in conditione furtiua non infamatur, vt in fi. §. vbi parificat damnatum & pactum.

e Fraude. Pro eodem ponit dolum & fraudem, & quod dixit suo nomine. ideo est, quia secus si alieno vt infra, eod. l. furti. §. si quis alieno. & exponuntur hæc quatuor membra per Vlp. infra eod. l. athletas. §. fin. & l. seq. & l. furti. vsque ad §. mandati. Accur.

f Qui pro socio. ponit quatuor casus ex contractu vel quasi, quibus quis infamatur damnatus, & caue quia non repetit pactus, quod dixerat supra proxi. in delictis: vt hic, & infra eod. l. in actionibus. Item quod subijcit de damno tutelæ, hoc sic est, si ratione doli, secus si culpæ etiam latæ: vt instit. de suspe. tut. §. suspectus. & idem in cæteris quæ hic sunt, vt demum ratione doli in prædictis commissi damnatus, infametur: vt infra, eo. l. furti. §. fin. Item quod subijcit contrario iudicio damnatum non infamari, fallit in casu: vt infra, eod. l. furti §. mandati. in fin. Et not. quod hic. §. totus exponitur per Vlpia. infra, eod. l. furti. §. mandati. vsque ad legem genero.

g Qui eam quæ in potestate. x. vel xj. casus professus est, in quibus quis per sententiam de iure infamis efficitur. ab illo versu, qui iudicio, &c. nunc reincipit dicere de ijs, qui ipso facto sine sententia infamantur: & sunt octo vel nouem inter eos qui hic sequuntur, & eos qui sunt supra. §. ab exercitu. vsque ad §. qui in iudicio. Et no. quod quoties l. notat facta quare aliqs notetur ipso iure, tunc notatur infamia ipso iure ex ipso facto: quasi ipsa lex notet talem eo quod tale quid fecit. & hoc optime elicitur infra, de rit. nup. l. palam. §. quæ in adulterio. & infra eo. l. quid ergo. §. cum autem. Item sunt & alij casus: in quibus quis notatur per sententiam ipso iure, qui non dicuntur hac l. vt infra ea. l. notatur, & seq. & infra, de sepul. vio. l. j. idem dici potest in eo, qui accepit aliquid ob negotium alicui faciendum vel non faciendum. Item in crimine expilatæ hæreditatis: vt C. eod. l. si te. idem dicunt quidam de actione quod met. can. sed certe de ea non inuenitur quod infamet, nec etiam actio le. Aquil. vt infra ad le. Aquil. l. si seruus seruum. §. si eis maritus nec obst. quod propter dolum quis in prædictis condemnatur. quia idem est in conditione furtiua, & tamen non infamat: vt infra de act. & obl. l. restat. & in interdicto vnde vi, nec infamat: vt infra de vi & vi ar. l. j. §. hoc interdictum non ad omnem. ver. ad solam. & l. neque.

h Id tempus. Scilicet annum: vt dixes infra eodem l. genero.

i Sciens. Vt infra eod. l. liberorum. §. notatur.

k Non iussu. Tunc enim excusatur. velle. n. &c. vt infra. de regu. iur. l. velle.

l Habuerit. Repete infamia notatur: vt in principio posuit. Et no. quod ea quæ hic dixit prætor ab inde, qui eam, &c. exponuntur infra eodem. l. genero cum l. seq. Item not. quod omnes prædicti possunt dici capite minui: vt infra, de var. cogn. l. cognitionum. §. primo & instit. de ca. dimi. in prin. secundum quosdam. sed certe in dic. l. cognitionum non dixit quod capite minuantur propter infamiam: sed dicit minui æstimatione: vel plecti circa statum. & not. quod sex casus sunt in hoc vlt. §.

QVod ait. CASVS Vlpi. (vt moris eius est) prætoris verba exponere vult, & primo exponit primam partem. Dicit enim quis miles dicatur dimitti. nam omnis miles siue sit paruus, siue sit magnus dimittitur, cætera plana sunt.

Exercitum. Nunc exponit verbum exercitus. & dixit quod exercitus dicitur quando exercitus totus congregatus est. sed pone quod aliquis remittitur de aliquo numero militum. nunquid est infamis? & respond. quod sic. Ignominiæ. Nunc vult exponere iurisconsul. verbum ignominiæ. nam aliquando homines pro nulla causa remittuntur: aliquando ex causa, aliquando pro ignominia: quæ plana sunt

Sed

† Cur depositi damnatus sit infamis. Aret. problema. xxix par. probl. ij.

† Cur depositi damnatus infamis fit, aliter atq; si commodati aut mutui iudicio condemnatus sit, vide apud Alci. libr. ij. Parergon. c. xxxvj.

† P.P. Elugere.

Notari ipso iure quid sit.

† P.F. Esset.

• Ex hoc loco dd. falso notant, sub simplicibus non contineri mistum, ex proprietate verborum. mistum ex sententia cum prætor hic & Vlpian. l. ij. §. j. infra eo. non loquatur de casu misto, sed de duobus simplicibus, ac de vno pari disperato. A. Pers.

Sed & si. Si alicui militi arma ablata fuerint, atque ita fuerit exauthoratus, infamis erit. & est quartum genus missionis quando quis, vt munera non subiret, miles factus est. si ille remittitur vt munera subeat, non erit infamis, Miles. Si miles de adulterio condemnetur, infamis efficitur, & definit esse miles statim, & soluitur vel liberatur à iuramento, & morari non debet, vbi est imperator. Ait prætor. Nunc exponit Vlpian. secundum membrū edicti vsq; ad §. illum, ait prętor illi' l. athletas. dictum ē enim s. in proxi. l. ꝙ qui facit ludibriū sui corporis prodeundo in scenam, infamis ē. quid sit scena, dicit. hoc est pla num.

| Sed hic etiam. Not. hic mirabile, quia odium am pliatur. nā hic non remittitur ab exercitu. qui à numero militum minori remittitur, & tamē est infamis, & sic ē ar. cōtra j. ꝺ lib. & posth. l. cū quidā. Itē arg. contra. C. de ijs qui non imple. stip. l. fin. in fin,

re debemus militem caligatum, a vel si quis alius vsque b ad centurionem, vel prçfectum cohortis, vel alæ, c vel legionis vel tribunum d siue cohortis e siue legionis, † dimissus est. Hoc amplius Pomponius ait, etiam eum, qui exercitui præest (licet consularib. insignibus f vtitur) ignominiæ causa ab Imperatore missum, hac nota laborare. Ergo etsi dux cum exercitui g præest, dimissus erit, notatur. Et si princeps dimiserit, & adiecerit, h ignominiæ cā se † mittere, (vt plerunque facit) non dubitabis, † & hoc edicto prætoris eum infamia esse notatum: non tamen i si citra indignationem, principis successor ei datus est. Exercitum autem nō vnam cohortem neque vnam alam dicimus, sed numeros multos militum. Nam exercitui præesse dicimus eū qui legionem: vel legiones cum suis auxiliis k ab Imperatore commissas administrat. Sed hic etiam l eū, qui ab ali quo numero militū missus est, quasi ab exercitu missum, sic accipiemus.

Nota hic duo. primo quòd in sententia debet inferri causa. secundo not. de degradatione seu exauthoratione. Bar.

Ignominiæ causa | hoc ideo adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. Est honesta, quæ emeritis m stipendijs, vel ante ab Imperatore indulgetur. Est | causaria, quæ propter valetudinem n laborib. militiæ soluit. Est ignominiosa. Ignominiosa autem missio toties est, quoties is, qui mittit, addit nominatim, ignominiæ causa se mittere. semper enim debet addere, cur miles o mittatur. Sed & si eū † exauthorauerit, idest | insignia militaria detraxerit: inter infames efficit, p licet non addidit, ignominiæ causa se eum exauthorasse. q Est & quartum genus r missionis, si quis euitandorum munerum causa militiam, subijsset, hæc autem missio existimationem non lædit, t vt est sæpis-

Eos. Qui pręmiū aliquod accipiūt, ut cum bestijs pugnēt infames erunt. Vlpianus.

a Caligatum. * supple etiam, & dic id est, infimū & obscurum, vt in auth. qui. mo. na. effi. leg. §. quisquis. coll. vj. Accur.

b Vsque Ascēsiue & inclusiue: ut patet īfra, statim, hoc amplius. &c.

c Alæ: Vbi sunt triginta equites sic dictæ, quia regūt pedites vice alarum.

d Vel tribunum. i. eum qui ex tribuū suffragio ē electus, vt præesset cohorti vel legioni, Præfectus autem dicitur, qui à principe quādoque eligebatur ad regendum exercitum, vt supra, de origin. iur. l. ij. §. ijsdem.

e Cohortis. No. ꝙ cohors est decima pars legionis. Legio habet sex milia & centū pedites: & septingentos xxx. equites: & sic sunt x. cohortes. prima uocatur miliaria: & habet pedites mille centum quinque equites loricatos cxxxij. secunda quingenienaria dicitur: & habet pedites quingentos & lv. equites lxvj. secundum Vegetium qui tractauit de re militari.

f Insignibus. l. quibus consul discernebatur ab aliis

g Exercitui. In quo sunt sex legiones, quia exercitus est collectio totius militiæ.

h Et adiecerit. Idem & si non adiecerit, vt infra, de re mili. l. milites. ij. §. missionem. quæ est cōtra, sed ibi fecit æquipollens.

i Non tamen. Scilicet notatur.

k Auxilijs. Idest, auxiliantibus militibus, qui in legionibus sunt.

m Emeritis, * i. xx. an. vt C. ꝺ excu. ve. l. j. & C. ꝺ re mi li. l. ij. & C. de ijs q nō imple. stip. mi. l. fi, vel si ad certū tp̄s fuit assumptus, tunc eo finito.

n Propter valetudinem. arg. pro dando curatore debili episcopo. sic insti. de cura: §. fi. Accur.

o Cur miles. No. causam addendam quoties fit aliquid. sic. s. de transa. l. cū hi, §. in causa. & C. de rescri, l. j. & j. de suspe. tutor. l. iiij. in prin. & C. ꝺ iud. l. ꝓperandum. §. illo & xxj. di. c. inim. Ar. contra extra ꝺ sen. & re iud. l. si. ut. Itē contra j. de re mil. l. milites. §. missionū in fi. Sol. non ē, necesse vt dicat cū ignominia mitto, sed tām quare mittit debet dicere, vt qa ꝑdidit, uel quia arma vendidit contra præceptō ducis belli: vt hic uel hoc quo ad infamiam, non quo ad cætera, vt ibi. Sed qd si neq; exauthorauerit, neq; cām expssit videtur infamis, vt d. l. milites. § missionū. Sed tu distingue quid militi obiciat, dolus an culpa, vt & diximus de tutore, vt īfra de sū spec. tut. l. hæ. enim quod si nōappareat tunc in mitiorē partem præsumam vt non sit infamis, quasi culpa obiecta, non dolo: vt infra de pœn. l. si præses.

p Effici. Imo videtur exauthoratus non infamari vt infra, de re mili. l. qui cū. §. exauthoratus. quæ ē contra. Sol. ibi ex causa quæ est insufficiens ad infamiam, fuit exauthoratus, quia propter litem vitandam, militiæ se dederat: hic autem ex sufficienti. Et not. ꝙ sic etiam episcopus degradat clericum suū ad quod est in auth. vt cleri. apud proprios episcopos. §. fi. col. vj. Item not. quod tantum valet, quid fieri facto, quantum si verbis dicatur, vt infra de ædil. edi. l. si tamen. §. ei qui. & s. de legi. & senatuscon. l. de quibus in fin.

q Exauthorasse. Id est, à militia remouisse, vt j. de fi. causa. l. qui ex libertate.

r Est & quartum genus. Quo remittitur vt munera subeat, non vt infamis fiat.

t Lædit. et si ob eā causam fuit exauthoratus: ut j. de re

† Collige q infamia ita sugillat & ligat maiores, sicut minores: nec in hoc est psonarū distinctio. nā dicit Bal. reatus oēm honorem excludit. i l. j. vbi Senator. vel clariss. C.

* Caligati milites dicebant à caliga tibiali armatura, quæ cuiusmodi fuerit vide nō scriptores rei vestiariæ.

† Al. add. eum.

| dubitabitur.

* Cohors & legio differunt.

* Emerita stipendia dnr q̄ pacta sūt, cū milites missionē Impetrarunt.

† in P. F. a ld. missū

† Imperatoris appellatiōe, ducē exercitus intelligit, vt & in l. pupillus. ff. de ver. signi.

† P. F. et

† Sed si ita

† et.

Hic colligit argu. fm Bal. ꝙ sunt paria aliquē grauari facto & ꝑ iniam conc. tex. in arg. in l. si quis ꝓuocatione de appel. C.

| P. F. addidisset.

| Idē not. patet su . e aliquid facto declarare, vel verbis. cō cor. tex. in ar. in l. reprehendē do. C. de fi. & sub. sub cōdit. vbi [illegible] vetiamus, datur intelligi etiā facto.

de re mili.l. qui cum vno.§.non omn'r.& § seq.

a Infamis. Imo cū capite damnetur: vt C. de adul. l.quamuis.ij.in fi.fit statim seruus: vt infra de pœ l. qui vltimo. R ñ.illa pœna gladij nō erat tēpe harum legum. vel dic damnatum ex alto capit.l.Iul. quā de adulterio, cum mul ta sint capita eius: vt infra de mi.l. au xilium. v.g. in stupro, vbi publicatio bonorum fit, nisi quando in puerum vel a tutore in pupillam, & a seruo in dominam commisso, vt instit. de pub. iud.§.ij. & C. si tutor pu.l.j.& de mulier. quæ seruis proprijs.l.j Accur.

simę rescriptum. Miles, qui lege Iulia de adulterijs fuerit damnatus, ita infamis [a] est, vt ēt ipsa sententia eum sacramento [b] ignominiæ cā soluat. Ignominia † missis neq; in vrbe, [c] neq: alibi, ubi Imperator est, morari licet, Ait prætor *qui in scenā prodierit* [d] infamis ē. Scena [e] ē (vt Labeo definit [f]) quę ludorum faciendorū causa, quolibet loco vbi qs consistat, moueaturq́ue spectaculum ‡ sui præbiturus, posita sit in publico priuatove, vel in vico, quo tñ loco, passim homines spectaculi [g] causa admittat. Eos enim, [h] qui quæstus causa in certamina descendunt, & oēs propter præmium in scenam prodeuntes, famosos [k] esse Pegasus & Nerua filius responderunt.

b Sacramento. Iurat enim miles secundum Vegetium quod mortem non euitabit causa Reipublicæ. à quo sacramento soluitur, propter infamiam qua afficitur. si ergo soluitur à sacramento militiæ, secularis, multo magis ab ecclesiastico. & idem forte I omni publico officio, & omni publico etiam eo ex quo quis est damnatus. nam & qui infamis est, non fert testimonium: vt infra de testa.l.iij.§. lege. qđ est publicū officiū: vt infra de test.l.j. & infra quemadm. testa. ape.l. si quis, ex signatoribus. eadem ergo ratione aliqua publica officia nō exercebit: à dignitatibus autem constat eū esse remotum: vt C.de dig.l.ij.lib. xij.

c In vrbe. Ex hoc facto pœnam patitur & pręmiū quia à tutelis vrbicis excusat: vt hic, & infra de exc. tut.l.sed & miles §.scribit aūt.ver.sed & ignomioia

d Ait prætor, qui in scenam prodierit. Propter p̄mium secundum quosdam: vt in fi. huius legis.

Definit. Obumbratio cortinarum siue pannorū quæ posita sint in publico vel in priuato loco. & dicitur scena. a scenen quod est chorda, quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam, & similia. & sic patet ꝙ ioculatores omnes sunt infames. s. ipso iure, quia omnibus faciunt spectaculū sui, licet nō semper faciant cū obumbratione cortinarum, quia mercedis causa ludibrium sui faciūt. qui vero ludit cū cithara, vel simili, licet corā plurib. si tñ cā amęnitatis non mercedis, faciat: vt & Dauid faciebat. nō infamabit. hmōi.n. ludi reseruantur: vt C.de spec.l.j.li. xj.

Spectaculum, Id est, vt videant qui volunt.

g Spectaculi. Id est, inspiciendi.

Enim. Pro certe. q.d. & inferiores infames sunt.

Descendunt. Vt pugnent cū bestia dentata, & isti sunt infames ipso iure, vt s̄. ti.j.l.j.§.bestias. istis similes videt̄ pugiles & sic infames. Vel dic nō esse, infames, quia gratia virtutis hoc faciunt: vt arg. j̄. ad l. Aquil. l.qua actione. §.si quis colluctatione.

Famosos. Et si est miles, damnatus capite, vt j̄.đ pœn.l.quædam.

† P. F. *Ignominia autem.* Al. *ignominia autem.*

a Hæc definitio de scœna vere facili est accipienda ꝗ qua Virg. 3. Georg. Vel scæna vt versis discedat frōtibus. & Plin. lib. 7. nat. hist. c. 48.

‡ *Spectandi admittātur.* P. F.

e Imo dr̄ ἀπὸ τῆς σκιᾶς id est, ab vmbra.

P. F. l. P. F. *prodit.*

Al. add. *eos.*

i Hic hēs tex. p̄ eo, ꝙ dr̄ quod cōis opin. ē insequē

QVi. Casus. Si quis locauit operas suas accipiendo aliquid vt ludibrium sui corporis faceret, nec fecit: non erit infamis.

l Puniri. Quia cogitationis, &c. vt s̄. de pœ l.cogitationis. sed aliter est in eo qui operas suas locauit ut cum bestijs pugnaret: ut supra, tit.j.l.j.§.bestias. quæ est contra. Accur.

Caius lib.iij. †. ad edict. prouinciale. III.

QVi aūt operas suas locauit, vt prodiret artis ludicrę cā, neq; prodijt [l] non notatur, quia non est ea res adeo turpis, vt etiam consilium puniri [l] debeat.

Vlpi.li.vi. ad edi. IIII.

ATHletas autem [m] Sabinus & Cassius responderunt omnino artem ludicram non facere. virtutis enim gratia hoc ‡ facere: & gñaliter ita omnes † opinantur, & vtile videtur, vt neq; thymelici, [n] neque xystici, nec agitatores, [o] nec qui aquam equis spargunt, [p] † cæteraq; eorum ministeria, [q] qui certaminibus sacris deseruiunt ignominiosi habeantur. Designatores autem, quos Græci βραβευτὰς appellāt,

ATHletas Casus. Qui cum bestia virtutis causa depugnauerit, non infamatur: Et generaliter, Hic enumerantur quidam vsq; ad §.ait prætor. qui non sunt infames, quanquam suum officium exerceant. Ait prætor. Si quis habeat ancillas vel liberas mulieres, & propter quęstū prostituit eas: siue habeat principaliter, ad hoc eas destinatas, siue secundario vt caupo & quidā alij infamis erit vtrobique. Item seruus si fiat liber, erit infamis si in seruitute ancillas peculiares prostituit ad quæstum. Calumniator. Per calumniam ego accusaui aliquem de falso: vnde iudex me de calumnia condemnauit expresse, vel aliquis alius me accusauit de calumnia, condemnatus sui, cum nō probassem crimen quod intendebam, ero quidem infamis. Item præuaricator. Ego accusabam aliquem de publ. iudicio si fuero condemnatus de præuaricatione, ero infamis. Quis autem sit præuaricator, dicit. nam ille est præuaricator, qui prodit causam suam, vt quia allegat pro aduersario. quod facit contra se: & magis est ex parte aduersarij quam ex sua, Item si quis. Illi qui istis quatuor actionibus condemnantur, infames erunt, siue paciscantur. nam infames sunt. & est ratio in l.sequen. quæ continuatur cum ista.

m Athletas autem. Athletā appellat hic depugnatorem cum bestia dētata gratis: vt s̄.tit.j.l.j.§. quod si depugnauerit. vel dic pugnantes in ludis qui tunc fieri solebant: vt C.de athle.l.j.libro x. & in authe. de consulibus.§.quantumcunque.

n Thymelici. Id est, cantantes in publico cum instrumentis.

o Agitatores. s. equorum qui olim in publico trahebant currū. nomina enim sunt officiorum. quę ignoramus. sed fit in die Epiphaniæ in ciuitate Bon.

p Aquam equis spargunt. Frigidam, vt citius currant. fiebat enim ludus Romæ olim in quo hoc fiebat, & adhuc fit Constantinopo.

q Ministeria. Id est, cæteri eorum ministri.

r Designatores. Scilicet locorum vel hominū vbi debeant sedere, & facit ad finē huius dicti s̄. de ori. iur.

da, & ita colligit, hic Bal. & dicit ipse, ꝙ gñalis opinio fa cit censeri aliquid licitū, & de opinione addo vidēdū Corse. I suis sing. in verbo, opin. adde gl. in ti.de coll.§.j. i prag. sanctio. I uera opinionū.

Qui Thymelici, itemq: Xystici vl de apud Alex. li.j. c.9. & Cel. R bo.li.11 c.51.

P. F. *exystici.*

Vide in hunc locū Alci.li. Parerg.6.c.3.

Ita locū hunc reponit Bu. hic. Erāt autē brabeutæ. qui gymnicis, agonibus, præerant. qui & athlotheta dicebantur. quā etiam vocem hic substitui posse scribit Alc. li. prætermis. ij.

Thymelici (inquit hic Bud.) sunt citharœdi citharistæ tibicines, xistici appellatione Græca dicti sunt, athletæ à xisto, id est, porticu, in qua per hyemem sub tecto exercebantur.

artem ludicram non facere Celsus probat; quia ministerium, non artem ludicram exerceant. Et sanè locus a iste à principe hodie non pro modico beneficio datur. Ait prætor, b *Qui lenocinium fecerit.* Lenocinium facit, qui quæstuaria c mancipia habet. Sed & qui in liberis d húc quæstú exercet, in eadem causa est. Siue autem principaliter hoc negotium gerat, siue alterius negotiationis accessione e vtatur: vt puta si caupo fuerit, vel stabularius, & mācipia talia habuerit † ministrantia, & occasione ministerij quæstum f facientia: siue balneator fuerit, & (veluti in quibusdam prouincijs fit) in balneis ad custodienda vestimenta conducta habeat † mancipia hoc genus, g obseruantia [non] in officina: h † lenocinij pœna tenebitur. Pomponius † eum, qui in seruitute i peculiaria mancipia prostituta habuit, notari [&] post libertatem ait. Calumniator † ita demum notatur, si fuerit calumniæ causa damnatus. k neque. n. sufficit calumniatum. Item præuaricator. l præuaricator autem est, quasi varicator, qui aduersam partem adiuuat, prodita causa sua; quod nomen Labeo à uaria † certatione tractum ait. nam qui præuaricatur, ex vtraque m parte cōsistit, † quinimo ex aduersa. Item si quis furti, vi bonorum raptorū, iniuriarum, de dolo malo suo nomine n damnatus o pactus ve erit * simili modo infamis est. †

Paulus libro v. ad edictum. V.

tur. l.ij. §. diuus Augustus, ad fi. l. Accur.

a Locus. id est, officium illud.

b Ait prætor. Qui lenocinium. hic est infamia ipso iure, & sic patet quod non dicit de eo lenocinio, quod facit qui retinet vxorem in adulterio deprehensam, de quo habetur mētio. infra, ad l. Iul. de adul. l. j. §. lenocinij. & l. mariti. nā ille non ipso iure, sed per sententiam est infamis.

c Quæstuaria. i. quæstum afferentia. sed certe & idē si sine quæstu, vt infra de ritu nup. l. palam. in fi. j. respon. vel distingue vt se etiam sine quæstu possit prostituere: alias non, vt ibi innuit.

d Sed & qui in liberis. Fœminis. Ac.

e Accessione. Vt cauponæ: vt hic, & ff. de rit. nup. l. palā §. si qua cauponam & C. de adul. l. quæ adulterium.

f Quæstum. De corpore.

g Hoc genus. Scilicet quærendi cum corpore. Acc.

h Nō in officina. Id est, non principaliter ex officio, quod gerit, & sic est vna pars. vel dic. i. non loco. i. prostibulo principalis ad hoc scilicet officium suū illicitum destinando. nam officina dicitur locus vilis vbi coquitur & lauatur, & similia fiunt secundum vulgare gallorum. & secundum hoc sunt duæ partes.

i Eum, qui i seruitute. i. donec fuit seruus, exercuit lenocinium, & nō præcepto domini, hic erit īfamis liber factus. Sed contra infra e. l. Imperator. vbi in libertate non nocet. Solu. ibi in se deliquit: hic in aliam, quod plus est: quia tunc & se & alium corrumpit, & ideo plus punitur, vt in auth. vt iud. sine quoquo suffra. § .eos. col. ij.

k Calumniator damnatus. si. n. iudex dicit calumniatus es: notauit eum. si sic, non probasti, pepercit ei vt infra ad Turp. l. j. §. j. & facit infra. e, l. non alia.

l Item præuaricator. i. infamatur si de hoc sit damnatus sua causa. sed & qui secreta sua reuelat parti. ut ff. de re mili. l. omne. §. exploratores.

m Ex vtraq;. Ex vna corpore, ex altera aīo, * & aīus præualet vt tn̄ ex una parte esse dicatur, vt subijcit, & infra de capt. l. nihil. ibi, nec enim. Dic ergo quod proprie dicitur præuaricator accusator publici iudicij: & aduocatus improprie, & tamen vterq; extra ordinem punitur, & de vtroq; hoc dicit, vt infra de præ. l. j. ij. & iij. & ad Turp. l. j. §. p̄uaricatorē. Itē no. quod calumniator est. qui falsa crimina scienter intendit, vt infra ad Turp. l. j. in pr. Et dī quis calumniari eo ipso quod non probat quod intendit. C. de aduo. diuer. iu. l. j. & de pœ. iudi. qui male iudi. in authē. nouo iure. & ff. de testi. l. iij. §. idē diuus. nisi eū necessitas eum excuset vt C. qui accu. nō pos. l. is. & ff. de ijs qui vt indig. l. tutorē. vel personarū nimia proximitas: vt C. de calū. l. mater. & l. calumniæ. uel authoritas eius cui successit: vt C. de calum. l. mater. §. sed extraneus. & ff. de bo. lib. qui cum maior. §. fi. vel damnum rei familiaris: vt prædicta l. cum maior §. si patris. vel intimus dolor admissi criminis: ut l. marito & eius cognato de adulterio accusantibus: vt C. de adul. l. quāuis adulterij. vel delicti enormitas, vt facili' quis ad accusationē eius prosiliat, ut C. de fal. mo. l. j. ibi, & cum accusatoribus &c. vt in authē. de non alie. §. fi. col. ij & in his prædictis casibus & similibus potest exaudiri qđ dicit infra ad Turpi. l. j. §. j. nō enim vtique qui non probat, &c. vt C. de calum. l. qui non probasse. vel ita intellige, non vtiq; qui nō probat, &c. q. d. nō est necessarium argumentum, nō probat, ergo calumniator. potest. n. esse contra: licet sit probabile ar. bene. dico non esse necessariū iudex enim reo absoluto incipit quærere de consilio accusatoris, an aīo calūniandi accusauit. & si inuenit eum fuisse in iusto errore, absoluit eum. si vero in calumnia euidenti, condemnat eum in similitudinē supplicij si ē ordinarium crimen, de quo accusabat: vt C. de accu. l. fi. si extraordinarium, tūc in similitudinem eius pœnæ, quam verisimile est iudicem reo imposuisse. vt infra: ad Turp. & in priuatis. & de præuari. l. ab Imperatore. Sed alij dicunt. nec tamen præsumi calumniatorem. nisi demum p̄betur contra quos sunt prædicta argumenta. De hac autem calumnia punietur officio iudicis incontinenti, cum reum absoluit: ut infra, ad Turp. l. j. §. sed non vtique. ibi, reo absoluto, &c. non postea ex interuallo, vt C. de calū. l. j. nisi solenni accusatione proposita nam quæ incontinenti fiunt, videntur inesse, vt infra si cer. pet. l. lecta. vel dic in dicto §. sed nō vtique. sol, absoluto reo, &c. scilicet quo ad animi destinationem: vt arg. infra de iureiur. l. admonendi. Accur.

n Suo nomine. Hoc expones. infra l. furti. §. j.

o Damnatus. Sed quid si fuerit cōdemnatus, & i ueritate non fecerat furtū? Rn̄dent, quidā, vt M. nō eē infamem, nam licet quantū ad ius litigatoris talis sētentia præiudicet: nō tn̄ quo ad famam. & sic intelligunt. C. e. l. si furti. in fi. Sed tu dic contra: quia sententia pro veritate accipitur, ex quo appellatū non est: vt s. de sta. ho. l. ingenuum. & l. p̄dicta, si furti, intelligas qđ dominus fuit dānatus. s. rei vē. vel ad exhi. quia in immensum actor in litē iurauit. Itē qd si nō fecerit

† P. F. habuit.

† habent. P. F.

Officina quid sit.

Lenocinium peius est quam adulterium.

Fallitur hic Accur. nā ex vtraque. i. actoris, & rei debet intelligi.

Præuaricator qs proprie dicat.

Calumniator.

† Bal. dicit istā gl. no. ad hoc qđ denūtiatio syndici vel alicui' officialis d̄putati ad denūtiandū maleficia, nō p̄sumitē I dubio calūniosa, si rite facta, & bono aīo. Bol.

† Al. mancipia hoc gen' obseruantia, in officina.

† sī P. F. add. et. al. etiam.

† Facit nō nihil ad intellectū huius §. & seq. l. j. ff. ad senat. cōsul. Turp.

† Vlpian. tn̄ in l. præuaricatores. ff. de ver. sig. putat præuaricatores à varicando dictos. qđ verbū in transuersum ire significat. ut ibidem Alc.

† constitit. P. F.

* Post litis contestationē oportet pacisci, vt quis ex pacto notetur l. 14. ff. e. nā aliū ēcontra. de furto & alijs trāsigi pōt. l. 18 C. de furtis A. Pers.

† infames sunt P. F. Al. infamis sit.

fecerit furtũ: sed vt litẽ euitet pepigit, an sit infamis Videtur ꝙ sic: vt hic subijcit. Et est arg. quod lex sic scripta quãuis dura est seruanda, vt ꝭ. qui & a qui. l. prospexit. Tu dicas quod nõ sit in famis: vt arg. ꝭ. de alie. iu. l. item. §. potest. Itẽ pactum intellige per pecuniam: vt infra. l. furti. §. pactus. Dic ergo furti quod cõstat esse factum.

Quoniam intelligitur confiteri [a] crimen, [b] qui paciscitur.

VI.

Furti accipe, siue manifesti [sit] siue nec manifesti. Sed si furti, uel alijs famosis actionibus quis condemnatus prouocauerit [c] pendẽte iudicio, nondum inter famosos [d] habetur. Si autem omnia tempora prouocationis [e] lapsa sunt: retrò infamis est, quam uis si iniusta appellatio eius visa sit: hodie [g] nonotari puto, non retro notatur.

Damnatus alieno nomine non infamatur, nec is quẽ defendit. hoc dicit Alb. de Rosa.

Si quis alieno nomine condemnatus fuerit: nõ laborat infamia, & ideò nec procurator, [h] vel defẽsor, vel curator, uel tutor, vel hæres furti, vel ex alia simili specie condemnatus, infamia

a Quoniã. Cõfiteri. i. pro eo habetur ac si cõfiteretur in iure crimen: quia sicut haberetur pro confesso tunc, sic & modo. Iacobus autem voluit intelligere sic, quasi sic haberetur pro confesso, ac si confiteret crimen extra iudiciũ. nam dicebat confessionem extra iudicium factam præiudicare, & pro cõdemnato reum haberi: nisi probet cõtrariũ: & pro eo est ꝭ. de iure fis. l. in fisci. & C. de interdicto ma. l. si furor. nos dicimus quod nõ valet, ut infra, de inter. act. l. j. in fi. & C. de iu. & fac. ign. l. cũ falsa, & infra de confes. l. certum. §. sed & si fundum. sed transactio etiam extra ius valet vt hic, & d. l. in fisci Sed pone quod fur fuit comprehensus, & rem restituit quam subtraxerat, an sit infamis? Quidam dicunt quod sic, ar. huius l. Sed dicas contra nam nulla lege inuenitur hoc casu infamari eum.

Crimen. Quasi dicat hæc duo paria sunt: confiteri crimen in iure: & pacisci extra ius, scilicet transigendo. Accur.

Furti [CASVS] Dixit proxi. quod furti damnatus est infamis, illud intelligitur siue sit furtũ manifestum, siue non. Sed si. Egi aduersus te furti uel ui bo. rap. vel iniuriarum, vel de dolo, & tu mihi in his actionibus condemnatus fuisti tandem appellasti. dicitur hic quod appellatione pendente non es infamis. sed distinguitur. aut prosequeris appellationem: aut non. si quidem non prosequeris & sic totum tempus fluit, videris infamis retro fuisse. si autem prosecutus es & sententia fuit pronunciata iusta, & appellatio iniusta, ex die secundæ sententiæ eris infamis. Si quis. Si procur. meus vel hæres, vel alius meo nomine condemnatus fuerit, ego nõ ero infamis, cum non litigaui: nec fui cõdemnatus, nec procu. erit infamis cum sit alieno nomine condemnatus. Pactusve. Si quis furti paciscatur, vel de alijs famosis act. dando aliquid: infamatur. Item si transigat quis authore iudice, non infamatur. Item si quis iuret se furtum non fecisse, non erit infamis. Mandati. Scias quod actio directa datur domino contra procur. contraria autem datur procur. contra dominũ. vnde pone quod ego dominus egi act. mandati directa, & ipse mihi in ea est condemnatus ob dolum. erit quidem infamis proc. sed pone quod procur. egit contra me actione mandati contraria, ero similiter infamis: ut ecce si fideiussisti pro me, & soluisti creditori. si postea conuenias me act. man. contraria & condemnor tibi ero infamis. Illud. Si hæres depositarii vel procuratoris de dolo suo condemnetus infamis erit, si hæres tutoris vel socij, non posset sic dãnari, vt fiat infamis, vnde hæres socij vel tutoris, infamis non erit. & ratio in litera redditur. Contrario. Deposui apud te rem aliquã, tu forte in illa re deposita aliqũs impẽsas fecisti, quas mõ repetis: & ego nolo reddere. nunc quæritur an si cõdẽner in ista act. contraria: sim infamis? Et resp. ꝙ infamis non ero.

c Prouocauerit. Intra decem dies. vt in auth. de appel. §. j. colla. iiij.

d Inter famosos. Quia extinctum est pronunciatũ vt infra ad tur. l. j in fi. & iõ potest etiã capitali crimine dãnatus appella. penden. [t] facere testamẽtũ, vt ꝭ. de test. l. qui à latronib. In fi. de causa nihil interim est nouandũ vt ꝭ. nil. no. ap. pen. per totum. qui rũ. emit à condemnato in omnib. bonis incaute emit etiam ap. pẽ. vt infra, ꝺ ad min. tut. l. chirographis. §. fi. quæ ẽ cõtra. Sed ibi nõ probauit se iuste appellasse [t] & ideo fuit sententia cõfirmata vt hic subijcit. ibi, nil noui fieri debuit app. pen. vnde per officiũ iudicis reuocatur quicquid noui fuerit factum: prima non placet.

Prouocationis. s. faciendæ secundum Io. & ſm hoc dic quod non appellauit, vel si appellauit, hoc post biduũ fecit. & facit pro eo litera, retro infamis est. alij tñ dicunt exercendæ. & secundum hoc dicea retro infamis est, id est fingitur. pro istis ẽ C. de tẽp. & re ap. l. fi. §. illud ibi, & sententia contra eũ, &c. Patet ergo secundum Io. quod intra. x. dies in quos potest appellare, est infamis. quia sententia statim suum effectum operatur, vt hic, & ꝭ. de pœ. l. in seruorum. §. qui ex eã & l. qui vltimo. & infra de iniusto ru. rest. l. si quis filio. §. hi autem. & infra de fur. l. non potest. Sed hic effectus annihilatur, & fingit non fuisse app. facta: vt infra. ad Tur. l. j. in fi. & quia cessante cã cessat effectus: vt infra de excep. rei iu. l. qui cum hærede. & ea non prosecuta fingitur nec facta, & sic fingitur retro infamis. Sed quid si interim ꝓ aliquo fert testimoniũ an valeat? Arg. qđ nõ ualet ꝭ. de Car. edic. l. iij. §. duæ. Alij dicunt sententiã non infamare nisi cũ transierit in rẽ iudicatã, hoc ẽ qñ remedio ap. tractari. nõ põt: vt ar. ꝭ. ꝺ re iu. l. j. Ac.

Visa. per expressã sententiam iudicis appellatiõis

Hodie. s. confirmatur prima sententia. & appel. pronuntiatur iniusta, & sic dicimus quod ex secunda sola nascitur actio in factum, nõ ex prima, vt hic, & infra ad turp. l. si quis. §. j. & insti. qui. mo. test. infir. §. posteriore. Ar. cõtra ꝭ. de adm. tu. l. chirographis. §. fi. Sed ibi reuocatur fundus ꝑ officiũ iudicis, nõ per actionem in factũ descendentem ex re iudicata. primo, quia nihil debuerat nouari appel. pẽden.

Procurator. actoris. s. qñ reconuenitur actione, famosa, vel cum mãdato, sed defensor. s. rei vel sine mãdato. Sed qũo in delictis ꝓcurator interuenit, ut infra de publ. iud. l. pen. §. j. quæ est cõtra? Sol. hic ẽ priuatis delictis. & qñ ciuiliter, ibi cũ criminaliter agebat. Itẽ qũo alieno noĩe? imo suo noĩe, vt de fideiussore dr. C. de fideiu. mi. l. ij. Sed aliud in fideiussore, qui ex sua obligatione conuenit, quã in istis. sed & ille ꝑ alienum factum tenetur, licet ex sua obligatione. Itẽ quod subijcit de hærede qũo hæres tenet furti, cũ non detur contra hæredẽ hæc actio. ut inst. de perpe. & tẽ. ac. §. j. Rñ. hic fuit lis cõtesta. cũ defuncto, vt C. ex deli. defunct. l. j. Itẽ qũo alieno nomine hæres dr damnari, cum eadẽ sit persona cũ defuncto: vt in auth. de iureiu. a mo. pręsti. in pr. col. v.

Respon.

† P. P. prouocauit

t Ampliãdo glo. sed dic etiã si nõ fuerit appellatũ dum tñ intra tps appellãdi testamentũ fecerit, qꝛ ideõ operat tps ad appellandũ, sicut ipsa appellatio gl. est in l. ex iudicio rũ. ff. ꝺ accus. quam sing. extol lit post multos. Cors. Isuis lingu. in ver. appellato. j. co. ij.

notabil. menti. add. P. F.

Bar. hic contra. nã testis cõditio eo tpe inspicitur quo. testimoniũ dicit. l. ad testiũ. §. r. De testamentis. A. Pers.

Respon. propter alienum factum, vnde non infamatur. vt hic, & infra de dolo. l. Sabinus. si autẽ ex suo, posset infamari. vt infra eod. l. §. illud. quæ est contra. & arg. contra infra, de dam. infec. l. qui bona. §. j.
a Si ab initio. Maxime. nam idem si ex postfacto interueniat: vt arg. infra eod. l. seruus. in fi. & C. de procurat. l. nihil. cum sit talis damnãdus: vt infra, de negotijs gest. l. liberto, in fi. Item quod dicit me non infamari: verũ est de infamia iuris de facto tamen nõ effugiam infamiã, vt infra, de obser. l. ij.

† Ego.

† P.F. Pactusque.

† P.F. Pactus sit.

b Agitata. Id est, defensa.
c Pretio. vel alio loco pretij: vt infra de calum. & generaliter.
d Erit notatus. Et interrogatiue & plene legi potest. & idem est sensus.
e Inhumanum. & legi & euãgelio cõtrarium: vt patet de seruo nequam, cui omne debitum est dimissum. & in pater nr̃. vbi dicit. Dimitte nobis debita nostra, &c. Et sic nn. quædam gratis licere, quæ nõ gratis nõ licẽt: vt hic, & infra, de iure fis. l. in fisci. & ad l. Iuliam de vi public. l. qui cœtu. §. qui vacantem. & infra, ad l. Iul. de adult. l. mariti. §. plectitur. & infra, qd̃ me. cau. l. isti. in princ. & infra, de cond. ob. tur. can. l. fi. & C. eo. l. nõ dãnatos.

Gratisque dam licet quę alias non licẽt.

notabuntur. nec ergo, † si ab initio a per procuratorem causa agitata b est. *Pactusue* † (inquit) *erit*. Pactum sic † accipimus, si cum pretio c quantocunque pactus est: alioquin & qui precibus impetrauit, ne secum ageretur, erit notatus: d nec erit veniæ vlla ratio. quod est inhumanum. e

Iussus prætoris excusat: & iuramentum non habet vim trãsactionis quo ad infamiam, hoc dicit. Bart.

Qui iussu prætoris f pretio dato, pactus est: non notatur. Sed & si iureiurando delato iurauerit quis non deliquisse: non erit notatus. g nam quodammodo innocentiam h suam iureiurando approbauit.

In directis actionibus de quibus loquitur iste. § quis regulariter infamatur: in contrarijs casualiter. h. d. vsque ad finem.

f Qui iussu prætoris. Quid si iussu delegati iudicis? Respon. Ioan. secus videtur, quia non importat necessitatem iussus eius, super quibus nõ est delegatus: & ideo dicitur ipsum nihil agere: vt C. si a non com pe. iud. l. j. Videtur tamen cõtra. quia nec ordinarius potest iubere transigere, sed hortari: & sic etiam delegatus potest. Item quid in arbitrio? Resp. ibi forte secus, quia nõ infamat: ergo nec ab infamia excusabit eius authoritas: vt infra, eo. l. quid ergo ex compromisso. Et sic no. hic q̃ iudicis iussus facit licitum quod alias nõ liceret: vt infra, de aqua plu. arc. l. quãquam. in prin. & infra, de re. eo. l. sed si pecunia. §. j. & infra, quod fal. tu. au. l. interdum. & ĩ. de adm. tu. l. tutor. qui. §. j. & infr. de sol. l. si stipulatus. §. si lancẽ.
g Notatus. Licet sacramentum loco pretij esse videatur, vel licet obtineat vim transactionis: vt infra de iureiuran. l. ij. hic tamen non. & Hæc vera sunt, nisi postea nihilominus condemnetur: vt infra, de iureiur. l. nam & postea. §. si damnetur.
h Innocentiã. i. No. iureiur. innocentiã approbari: vt hic, & infra, de iureiur. l. si duo. §. idẽ Iul. & sic est arg. quod de suspicione debeat quis satisfacere: vt C. de ijs qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. pen.
i Mandati. s. directa, nõ cõtraria actione: vt infra. §. fi. nisi in casu: vt in fine huius. §. Itẽ hoc qñ per dolum: vt in act. tutelæ dixi. ſ. e. l. j. §. qui p̃ socio. Acc.

Iudicis iussum facit licitũ quod alias non liceret.

Vide per Archi. in cap. omnibus. ij. qu. iiij.

k Non præstat. Noli repetere omnia supradicta. s. verbis edicti notatur. nam verbis edicti in contrarijs non infamatur: vt ſ. eod. l. j. §. qui pro socio. Dic ergo, sed is qui, &c. s. infamatur non verbis edicti: sed per sentẽtiam. damnatur enim ꝓpter fraudẽ. sic & infra, de Carb. edic. l. licet prius heres. Acc.

l. Albericus de Rosa.

Mandati l condemnatus. Verbis edicti † notatur, non solum qui mandatum suscepit, sed & is, qui fidem, quam aduersarius secutus est, non præstat: k vt puta fideiussi pro te, & solui: mandati si te cõdemnauero, famosum facio. Illud plane addendum est, q̃ interdum & heres suo nomine damnatur, & ideo infamis fit: si in deposito vel in mandato malè m versatus sit. Non tamen in tutela vel pro socio hæres suo nomine damnari potest: n quia † hæres neq; in tutelam neq; in societatem succedit, o sed tantum in æs alienũ p defuncti. Contrario iudicio damnatus nõ erit infamis: q nec immerito. nam in contrarijs non de perfidia agitur, sed de calculo, r

† Edicti.

† Al. addubit.

l Si te condemnauero. i. cõdemnari fecero. sic. C. de suspe. tut. l. pietatis. & infra, de capi. dimi. l. nam. & infra, de admi. tut. l. si tutor condemnatus. Acc.
m Male. Id est, dolose: alias non infamaretur.
n Potest. tanquàm ipse sit tutor vel socius etiam si dolus cõmittatur: sed vt alias gestor, & ideo nõ infamatur, cum solæ istæ quatuor causæ infament de dolo damnatum.
o Succedit. Nisi in societate vectigaliũ vt infra, p̃ socio. l. adeo. Sed qñ magis succedit in mandato q̃ socij vel tutoris hæres? nam sicut mandatum heres tenetur exequi ita & socij hæres q̃ completa nõ sunt: vt infra pro socio. l. heres socij. & l. verum. §. patri. & l. actiõe. §. morte. Itẽ hæres tutoris: vt infra, de hæredi. tuto. l. cum ostendimus in princ. quæ est contra. Respon. quod heres tutoris vel socij non est tutor, vel socius, vt in supradictis legib. patet. vnde magis alieno quà suo nomine damnari videtur. at hæres mandatarij vel depositarij est mandatarius vel depositarius, ea (vt credo) ratione, quia eodem modo omnino tenetur, quo defunctus in deposito de dolo & lata culpa, vt infra, deposi. l. si duo. & in mandato de dolo & lata culpa & leui & leuissima, sed in herede tutoris falsum est: vt C. arbi. tu. l. quicquid. & C. de hær. tut. l. j. Item falsum est in herede socij q̃ teneatur vt socius, qui de solo dolo tenetur: vt infra, pro socio. l. hæres socij. aut si plus tenetur, in tantum tenetur ad plus, quantũ diligens est in suis: quod dissimile est ei: ad quod defunctus tenebatur. defunct' enim forte fuit negligens: hæres vero diligentissimus. Accur.
p In æs alienum. Vt soluatur: vt infra, pro soc. l. actione distrahitur. §. mortis.
q Non erit infamis: nisi in casu: vt ſ. eo. l. §. mandati. Sed quid si & alias fieret perfidia: an semper damnatus fiet infamis: Quidam sic. Io. contra, quia in dubija pœnę potius molliendæ sunt, quam exasperandæ: vt infra, de pęn. l. interpretatione. & odia restringenda: vt infra, de lib. & posthu. l. cũ quidam. & quia non differunt directæ a contrarijs, quod prætor voluit, vt. s. differant: vt ſ. eod. l. j. §. qui pro socio.
r Calculo. i. cõputatione. q. d. si contraria conuentus dicas

Pœnæ in dubijs, sũt molliendę.

dicat se velle computare quod debet reddere, nõ est perfidia: vt hic, & infra, de dolo. Sabin'. & infra, depos. l. ei apud quem j. respõ. quia calculus vix etiam per iudicẽ (vt hic subijcit) expeditur: vt infra, de rei vend. l. quæ de tota. §. incertæ. sed cõuentus directa perfide agit si non seruat qđ cõuenit.

qui fere [a] [in] iudicio solet dirimi.

Paulus libro quinto ad edictum. VII.

IN actionibus, quæ ex contractu proficiscuntur, licet famosæ sunt, † [b] & damnati notantur: attamen pactus non notatur. meritò: quoniam ex his causis nõ tam turpis est pactio, quã [ex] [c] superioribus.

Hic incipit exponere tertiam partem edicti de iis qui notantur infamia ipso facto: & breuiter h. d. Licitum est allegare ignorantiam ad cõmodum ignorantis. h. d. Iac. But.

Vlpianus libro sexto ad edictum. VIII.

GEnero (inquit) *mortuo*, meritò adiecit prætor, *Cum eum mortuum esse sciret*: [d] ne ignorantia [e] puniatur. Sed cum tempus luctus continuum est: meritò & ignoranti [f] cedit [g] ex die mortis mariti. & ideo si post legitimum tempus [h] cognouit: Labeo ait, ipso die & sumere ipsam lugubria, [i] & deponere.

Paulus libro quinto ad edictum. IX.

VXores viri lugere, nõ cõpelluntur. † Sponsi [k] [enim] nullus luctus est.

Idem libro octauo ad edictum. X.

SOlet a principe † impetrari, vt intra legitimum tempus mulieri nubere liceat. [l] Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam [m] fuisse nõ nocet. [n]

Vlpianus libro sexto ad edictum. XI.

LIberorum aũt [&] parentũ luct' impedimẽto nuptijs nõ est. [o]

[a] Fere. i. vix. potest tñ vidẽdo rationes cum die & cõsule: vt notatur. ff. de edẽ. l. j. §. rationes. & arg. infra de rei vẽ. l. quæ de tota. §. j. .P.F. fin.

IN actionibus. CASVS. Si quis trãsiget super actione pro socio vel mãdati vel tutelæ vel depositi, nõ erit infamis: qui tñ si condẽnaretur, esset infamis. sed si paciscatur in actiõe vi bo. rap. vel iniuriarũ, vel de dolo, vel furti: esset infamis. Vi.

[b] Famosæ sunt. Scilicet quædam: vt supra, in leg. j. §. qui pro socio.

[c] Superioribus. Id est, furti. vi bonorum rapt. & iniuriarum, de dolo malo: in quibus non solũ damnatus, sed etiã pactus infamatur: vt suprà eod. l. athletas. §. fin.

† Iste tex. est menti tenendus secundum Bald. ad hoc quod dictum in vno e legis, nõ cẽsetur repetitũ in alio quoties nõ militat eadẽ ratio.

GEnero. CASVS. Dictum est supra eod. titu. l. j. §. qui eam. quod si pater mulieris scierit generum suum, id est, maritum filiæ suæ, esse mortuum, & intra tempora luctus eam nuptijs tradiderit: efficeretur infamis. hoc merito dictum est, quia ignorans non debet puniri. Sed cum. Annus intra quem mulier nubere non debet, currit etiam ignoranti ex die mortis mariti, cũ continuus sit. Vnde si post annum cognouerit mulier maritum mortuum, poterit assumere vestem lugubrem, & eam statim deponere. Viuianus.

[d] Sciret. De proximo.

[e] Ne ignorantia. Scilicet facti. secus si iuris: vt infra. eod. l. liberorum. §. notatur. Item not. hic ignorantiam non puniri: vt infra, de tribut. l. illud. §. si tamen. & infra, de publ. in rem acti. l. eũ. j. respon. & §. ij. & infra de acti. empt. l. tenetur. in princ. Sed arg. contra infra. de pign. act. l. tutor. § j. in fin.

Ignoranti cedit tempus.

[f] Ignoranti. Scilicet socero. idem in muliere. vt statim subijcit. Accur.

[g] Cedit. No. tẽpus ignorãti cedere: vt & ff. de iur. & fac. ign. l. j. in prin. In eo quod ibi in iure erret: vt ff. de cond. indeb. l. quę sub cõditione. §. fi. Sed arg. cõtra instit. de excu. tut. §. qui antẽ. & ff. de ædil. edic. l. cũ lex. sed ibi fuit vtile tps, saltem quo ad principium.

[h] Legitimum tempus. Scilicet anni vt C. de secun. nupt. l. ij. §. j. Accurs.

[i] Lugubria. i. tristẽ habitũ forte nigras vestes: quod hodie est correctũ. vt C. e. l. decreto. Sed nõne debet eũ expectare diu, & tandẽ exigere sacrum a nuntio: vt in auth. vt lic. ma. & auæ. §. illud quoq;. vet. qđ antẽ. coll. viij. q est cõtra. Sol. hic erat certũ qđ erat mortuus: ibi dubiũ, & ideo ibi prædicta exiguntur.

VXores. CASVS. Dicitur hic quod viri non coguntur lugere vxores. & secundum hoc vxores est accusatiui casus: & viri nominatiui. Item sponsa sponsum lugere non tenetur.

[k] Sponsi. Id est, mariti. & sic idem est quod ff. Vel dic quod sponsus nõ luget. & sic secũdum hoc est simile infra, de spon. l. oratio. & infra, de fun. do. l. lex Iul. & C. de bonis quæ libe. l. non fine. Posset tamen intelligi finis & sonare, vt scilicet spõsa nõ habeat necesse lugere sponsum. Et est ratio: q̃a non timetur pturbatio sanguinis. Sed quid si acceptã per verba de pręsenti non duxerit? Respond. idẽ, q̃ erit infamis prædicta ratione.

† Compellitur. P. F.

SOlet. CASVS. Scire debes q̃ mulier intra annũ luctus nubere non debet: sed põt mulier impetrare, vt nubat intra annũ: & si concedatur ei nubere, poterit intra annum nubere. Quæ. Certum est quod mulier intra annum non potest nubere: vt dixi statim: sed bene potest cõtrahere sponsalia per verba de futuro.

† Vel a senatu addit Cuiacius.

[l] Liceat. Et tunc patitur pœnas, quas patiuntur aliæ, vt C. de sec. nup. l. j. sed post infamiam potest petere a principe remissionem. vt C. ad tertyl. l. si qua. & in auth. de nup. §. pen. col. iiij. & ff. de postul. l. j. §. de qua. Item facit contra. ff. de sena. l. fin.

[m] Sponsam. Scilicet per verba de futuro.

[n] Non nocet. Ex hoc apparet quod ius quod est in vxore nõ trahitur ad sponsam. & no. odia restringenda: vt infra, de lib. & posth. l. eum quidam. Item no. alicubi posse esse sponsalia, vbi matrimoniũ non potest esse: vt hic, & infra de rit. nup. l. si quis officium. Sed arg. contra infra. de spons. l. oratio. Accur.

† Ista glo. cum text. facit ad statutum, qđ vxores tẽ nitorũ nõ possint morari in ciuitate. nã hoc non porrigitur ad spõsas, secundum Bald. hic.

LIberorum. CASVS. Nec filius patrem, nec pater filium lugere coguntur. nec interim matrimonium contrahere prohibentur. Et si talis. Si mortuus sit qui non debeat lugeri, sicut hostis vel malus alter: vt infra, eodem. §. non solent. vxor tamen intra annum nubere nõ poterit propter turbationem sanguinis. Pomponius. Si mulier intra annum pariat, poterit nubere. Non solent. Planum est. §. iste, nisi, in fin. vbi dicitur quod si mulier post mortem viri intra annũ nubat, infamis erit. Notatur. Si mulier nubat intra annum, erit infamis, & ille qui eam ducit scienter, infamatur. excusor si iussu patris mei aliquam ducam in vxorem, quæ duci non debet: pater autem meus infamatur: ego autem filius nõ infamabor: imo si retineo eam postquam fui emancipatus. non ero infamis. Vivia.

[o] Non est. Vt infra, eodem. l. parentes. Accurs.

Non

Quando aliquid prohibetur propter plures rationes, sufficit quòd vna ratio prohibens vigeat, licet aliæ cessent: quia illa sola reseruat prohibitionis effectum, hoc dicit, secundum Iacob. But. & alios.

Et si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet:[a] non posse eam nuptui† intra legitimum tempus collocari. Prętor enim[b] ad id tempus se retulit, quo vir elugeretur: qui solet elugeri ꝓpter turbationem sanguinis. [Vnde] Pomponius eam, quæ intra legitimum[c] tempus partum edidit,† putat † statim posse nuptijs † se collocari.[d] quod verum puto. Non solet autem lugeri (vt Neratius ait) hostes,[e] vel perduellionis,[f] damnati: nec suspendiosi,[g] neq; qui manus sibi intulerint, † non tædio vitę, sed mala conscientia.[h] † Si qua[i] ergo post huiusmodi exitũ mariti se nuptũ collocauerit:[k] infamia notetur.[l] † Notatur[n] etiã, qui eam duxit, sed sciens. Ignorantia enim excusatur, non iuris,[m] sed facti. Excusatur, qui iussu eius, in cuius potestate erat duxerit. & ipse, qui passus est ducere, notatur.[n] vtrunq; rectè. Nam & qui obtemperauit, venia dignus[o] est: & qui passus[p] est ducere, notatur ignominia.

Paulus libro quinto ad edictum. XII.

Qui iussu patris duxit, quamuis liberatus patria potestate eam retinuit: non notatur.[q]

Quando consensus requiritur certo tempore: ratihabitio sequens non retrotrahitur, vt actum confirmet.

Vlpianus libro sexto ad edictum. XIII.

Quid ergo, si non ducere sit passus, sed postea, quàm duxit, ratum habuerit? vt puta, initio ignorauit talem esse, postea scit? non notabitur. Prætor enim ad

---

a Non oportet. vt hostes & similes: vt infra, eadem l. non solent.

b Prætor enim. bona est ratio. q.d. quæ est ratio in vxore mariti lugẽdi. s. turbatio sanguinis. i. seminis, quia nescitur ex quo marito nasceretur filius, qui post septem menses vsq; ad xj. a tẽpore mortis mariti nasceretur: vt hic, & C. de repu. l. cõsensu. §. hoc nisi. in fi. §. hæc eadem ratio & in nõ lugendo locum habet: ergo idem ius statuendum est: vt hic, & infra ad l. Aquil. l. illud: Est & alia ratio in vtroq; casu, scilicet ne qua maligna suspicio ex tali facto secũdo viro præstet: vt in authen. de restit. & ea quæ pa. §. fi. co. iiij.

c Legitimum, scilicet annum. Acc.

d Collocare. cum vir non est lugendus, secundum Io. sed M. intellexit hũc §. & in eo qui est lugendus, & in eo qui nõ: quasi cesset ratio de perturbatione sanguinis. sed hoc Ioã. non placet: quia nõ illa sola est ratio, sed alia, ne mala suspicio oriatur: vt in auth. de restit. & ea quæ. §. fin. coll. iiij. altas secundum M. statim post quatuor menses à tempore mortis primi viri posset nubere: quia si ex tũc nubat, nõ poterit esse incertũ filio nato ex quo viro sit natus, & hoc iure ciuili: sed iure canonico statim nubere potest mortuo viro: vt ij. q. v. c. consuluisti. §. hoc autem.

e Hostes populi Romani: vt infra, de cap. l. hostes.

f Perduellionis. qui aliquid in principẽ vel in rempublicã sunt moliti: vt infra, de verb. sig. l. quos nos.

g Suspendiosi. vt Iudas Iscariotes.

h Conscientia. Scilicet commissi criminis: vt infra de bo. eo. l. fin. Accursius.

i Si qua. infert ex §. & si tali. in princ.

k Collocauerit. intra tempus luctus.

l Notetur. nisi partu pepetit: vt supra proxi.

m Non iuris. vt infra, de iur. & fact. ign. l. ij. itẽ hoc in mare, in fęminis aũt etiam iuris error excusatur: vt infra, de adul. l. si adulterii. §. fratres. Itẽ no. contra id quod dicimus quem de culpa etiã lata nõ infamari, sed ob dolum tm: vt insti. de suspect. tuto. §. suspectus. & ignorare ius est etiam lata culpa, non dolus: sed illud habet locũ cum per sententiam quis infamatur, hic autem ipso facto, & sine sententia.

n Notatur. ergo magis iubens.

o Dignus. velle enim non, &c. vt ff. de reg. iur. l. velle. & l. ad ea. & ff. ad legem Falc. l. si tacitum. sed hoc in atrocioribus fallit: vt infra, de bo. dam. l. fin. in fi. & de act. & obli. l. seruus. Item no. obedienti parcit: vt & supra eod. l. furti. §. qui iussit. Accur.

p Passus. non solum qui iussit, sed & qui patitur: vt hic, & arg. infra de noxa. l. iij. in princ. & infra eo. l. quid ergo. §. j. Sed an qui patiente patre duxit, ita excusetur sicut qui eo iubente? Respon. nõ: quia & seruus qui domino patiente deliquit, factus liber tenetur: vt infra, de noxa. l. iij. §. is qui. & sic vterque infamatur. Sed videtur quod iussus nõ excuset filium, cũ cogi nõ possit: vt infr. de ritu nupti. l. non cogitur. quę est contra Solu. licet non præcise cogatur: habet tamen obedire.

q Qui iussu. Nõ notatur. imo videtur quòd notetur: vt C. de incest. nupt. l. qui contra. quæ est contra Sol. ibi incestuosum erat: hic non. Item videtur quod hic filius non sit excusatus: vt infra, de ritu nupt. l. non est. quę est contra. Solu. ibi filius fuit volẽs: vel in alio casu dicit.

r Quid ergo. Hęc lex continuatur cũ pręcedenti. Pone ergo quòd pater meus non est passus ducere: quia nescivit, sed ego duxi, & meo arbitrio, sed pater meus postquam sciuit, hoc ratum habuit. hoc casu non erit pater meus infamis.

Si quis. Interfuit quis in quodam facto, quia spopondit Titius vt Berta esset vxor duorũ. an infametur, quæritur? Et respon. quod non. Sed si hoc fecisset de filia, vt filia vxor esset duorum, vel pateretur: hoc casu infamaretur pater. vel consensit vel passus est quod filius duas acciperet: similiter & hoc casu infamis erit. Nec refert an hoc fiat vno & eodẽ tempore, siue diuersis: dummodo in idem tẽpus hoc cõcurrat. nam vtrobiq; infamat pater. Item si quis accepit sponsam alterius per verba de præsenti, tenetur ex forma edicti. Sed pone quod Titius passus est quod filia nubat vni suo cõsanguineo, & etiã alij extraneo: nunquid Titius infamatur? Et resp. quod sic, & etiam ille qui dicit, infamatur. Ex compromisso. Ego & tu compromisimus in arbitrũ in actione mandati vel depositi: aut alia actione famosa: ciuiliter tñ agendo, iste arbiter cõdamnauit te, an eris infamis? Et respon. quòd non: quia sententia arbitri non infamat.

Quorum. Facit iste §. differentiam verũ aliquis condemnetur per sententiam diffinitiuam, quo casu efficitur infamis. an iudex interloquatur: quo casu non

S.V. o fit

---

† P.F. Nuptũ al. non poterit tamen nuptum.

† P.F. Ediderit.

† Al. add. vel.

† Se nuptum.

† P.F. Intulerunt.

† P.F. Si qua ergo, &c.

† P.F. notabitur.

Ius ignorare est lata culpa.

ª Per hãc §. dicũt in ijs, quę lex ipso iure notat, etiã latam culpã sequi infamia in alijs vero minime. Glo. Ang. & Faber. §. suspectus Insti. d. susp. tuto. & in fin. l. in actionibus D. de in litem iurando. quod mihi nõ probatur, nisi lex diferentis verbis culpã notaret.

A. Pers.

ª Vide antinom.

A. Per si.

Obedienti parcit.

† Eam.

† P.F. notabitur.

ſit infamis. Pœna. Iudex credebat me in partem bonorum condemnare: relegauit me. dicitur hic quod videtur remittere mihi infamiam : & ideo non ero infamis. & h.d. iſte §. vſq; ad ver. quamuis. &c.

Quamuis. Sed pone ꝙ cum iudex cõdemnare me debebat in duplũ, cõdemnauit me in quadruplum, nunquid releuor ab infamia? Et respon. non: imo ero infamis: quia pœna corporalis, pro pecuniaria inflicta relevat : imò remittit infamiam: pecuniaria vero non. Crimen. Si conuenit e crimine ſtellionatus: & conuict' es, eris infamis. puta ſi deſcẽdat ex actione famoſa: vtpote, doli vel conſimili: quia cõdẽnatus inciuiliter infamat.

a Retulit. Hic no. initium ſpectandũ. quod dic. vt dixi ſ. de orig. iu. l. j. Item no. quod ratihabitio nõ trahitur retro. ſic infra, de aequit. hære. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſu. & infra, de officio procon. l. obſeruare. §. ſi. & infra, rẽ ratam hab. l. bonorum. §. ſi. ſed regulariter cõtra : vt C. ad Maced. l. fin.

b Bina ſponſalia. ſpondendo duobus de vna quod ſit vtriuſq; vxor. Acc.

c Cõſtituiſſe. Not. qui patit quod poteſt prohibere, ipſe facere videt : vt infra, de nox. l. iij. & ſ. e. l. liberor. in ſi. & C. de ſac. ſan. ecc. l. iubem'. § œconomus. & ſ. de iu. pa. l. adigere. in prin. & ſ. eo. l. non alia. in ſi.

d Accipiendum. ſ. tantum.

e Cum ea. in ea namq; te nõ iuris effectus, ſed animi deſtinatio cogitatur. vt C. de adul. l. cũ qui. & C. de execu. tuto. l. ampliſſ. mi. Et ſic no. ſufficere aliquid factũ ad pęnã, etiã ſi de iure nõ teneat: vt in ſi. de bo. lib. l. ſilius patroni. & inſt. de euic. l. ſi per imprudentiã. §. pe. & ad Turp. l. deſtitiſſe. & de iu. pa. l. adigere. & ad Treb. l. ſed & ſi ante. & C. de lo. & cond. l. l. ſi. Sed arg. contra. C. ſi man. ita ſu. ali. l. ea quidem. Acc.

f Non poteſt de iure ciuili.

g Fas non eſt. ſ. de iure naturali.

h Non facit. nam & ipſe infamis eſſe põt : vt infra, de arbi. l. nõ diſtinguemus. § Iulia. in glo. famoſã. Et ſic not. ꝙ de famoſa etiã cauſa poteſt cõpromitti, ſi ciuiliter agatur, non ſi de delicto famoſo. ſ. criminaliter : vt infra, de arb. l. nõ diſtinguemus. §. Iulianus. Sed an ſi quis fuit corã arbitro cõfeſſus ſe feciſſe furtum, ſit infamis? Reſp. non : cum nec ſuis infamet.

i Sententia eſt. nam ex ea non datur actio: vt C. de arb. l. j. nec exceptio : vt infra, de arb. l. ij. nec committitur euictionis ſtipulatio : vt infra, de euict. l. ſi dictum. §. ſi compromiſero. Accurſius.

initium nuptiarum ſe retulit.[a] Si quis alieno nomine bina ſpõſalia[b] cõſtituerit, nõ notatur: niſi eius nomine conſtituat, quem quamve in poteſtate habet. Certè qui filium vel filiam conſtituere patitur : quodammodo ipſe videtur conſtituiſſe.[c] Quod ait prętor, *eodem tempore* : nõ initia ſponſaliorum eodem tempore factorum accipiendum, † [d] ſed ſi in id tempus concurrant. Item ſi alteri ſponſa, alteri nupta ſit, ex ſententia edicti punitur.

Quando lex punit factum, non curatur de iuris effectu.

Cum autem factum notetur: etiam ſi cum ea[e] quis † nuptias, vel ſponſalia conſtituat, quã vxorem ducere non poteſt,[f] vel fas non eſt:[g] erit notatus. Ex compromiſſo arbiter infamiam non facit:[h] quia non per omnia ſententia eſt.[i] Quantum ad infamiam pertinet, multum intereſt, † in cauſa quæ agebatur, cauſa cognita aliquid pronuntiatum ſit,[k] an quædam extrinſecus ſint † elocuta.[l] nam ex his infamia non irrogatur.

Pęna[m] grauior vltra legem impoſita, exiſtimationem conſeruat: vt & conſtitutum eſt, & reſponſum. vtputa ſi eum, qui parte bonorum mulctari debuit,[n] præſes relegauerit: dicendum erit, duriore ſententia cum eo tranſactũ de exiſtimatione[o] eius : idcircoque non eſſe infamem. Sed ſi in cauſa furti nec manifeſti in quadruplum iudex cõdemnauerit † onerat quidem reum pœna aucta (nam ex furto nec manifeſto in duplum conueniri debuit) verum hãc rem † exiſtimationẽ ei nõ cõſeruaſſe:[p] quã-

k Pronunciatum ſit. ſ. per definitiuam ſententiam.

l Sint elocuta. ſ. interloquendo : vt quia dixit vt ad frugem melioris vitę rediret: vt C. eo. l. interlocutio. Vel dixit: malus homo es, vel ſimilia: vt infra, eo. l. ob hæc. & C. eo. l. verbum. Et idẽ eſt ſi pater aliqua ignominioſa verba filio dixit: vt C. eo. l. j. & l. ea quæ pater. & hęc eſt infamia facti. Idem ſi interdicto vnde vi vel cõdictione furtiua quis etiam definitiue damnetur: quia tantum de facto non de iure infamaẽ : vt infra, de act. & obli. l. ceſſat. & de vi & vi arma. l. neq; vnde vi. Et huius infamiæ duo ſunt effect'. Prim' quia a dignitate repellitur vt C. de dig. l. ij. lib. xij. niſi ꝑ inopiã : vt infra, de decu. l. generaliter §. ſpurios. Itẽ a querela vt C. de inof. teſt. l. fratres. Itẽ not. hic ꝙ quæ deliberate ſiut, magnũ ſortiuntur effectũ : alias non: vt hic, & ſ. de tranſac. l. cum hi. §. ſi prætor. & infra, de reb. eo. l. magis. §. nõ paſſim. & C. de repu. l. dubiũ nõ eſt. & C. de ſen. ex breuic. re. l. ſi. A.

m Pœna. regulam ponit quam poſtea reſtringit.

n Debuit. pone exemplũ in eo qui ſeruum tradidit ea ſtrandum, qui in dimidia parte bonorum punitur: vt infra, ad legẽ Cor. de ſic. l. is qui ſeruũ. Itẽ in eo, qui exercuit cãm criminalẽ intra duos annos, & nõ compleuit: quia in quarta parte bonorũ punitur: vt C. vt intra cer. tem. cr. quæ. ter. l. j. & ij. & hæc vera ſunt qñ hoc fuit expreſſum, ꝙ pro pecunia ria pęna imponat corporalẽ, alioqui vtraq; imponeretur, ſi tale eſſet crimẽ, ex quo vtroq; modo poſſet agi, vt in exẽplo. C. de epiſ. audi. l. nemo. ij. Itẽ in pęna ſtupri, vt inſt. de pub. iud. §. itẽ lex. in fin. §. & ita eſt mirabile, ꝙ hic in alio damnetur, quã actum eſt.

o De exiſtimatione. ſ. conſeruanda, & dic tranſact. vt ſicut tranſactione facta liberatur quis a debito, ita ab infamia duriori eximitur ſententia, non tñ ſpecię tranſactionis per omnia tenet. nam per tranſactionem notatur. vt ſ. eo. l. athletas. §. fin. cum hic emendat. Sed hic non ſuper delicto ſed ſuper fama videtur tranſactum. vel dic tranſactum videtur cum prętore: & ideo nõ notatur, vt ſ. eo. l. furti. §. qui iuſſu.

p Non conſeruaſſe. imo videtur ꝙ ſic: ut C. eo. l. furti. quæ eſt contra. Sol. hic deliquerat, ibi non ſed tantum res furtiua penes eũ deprehenſa fuit, vnde furti concepti ibi ſuit damnatus dutius, quã debuit: & ſic fama eius ſeruatur. ſed Irne. & Pla. hanc reprobant: quia hęc actio furti cõcepti hodie ſublata eſt, vt inſt. de obli. quę ex delic. naſ. § cõceptũ. ver. ſed hæc. alij

dicunt

† P. F. *haberet.*

† Bal. colligit quod vnicunq; tẽpus eſt de ſubſtãtia pœnæ vel delicti, alio tẽpore, factũ vel ratihabitũ non punitur. cõcor. quod not. C. de pet. hære. l. ſi poſt mortem. & in fra, de nego. geſt. l. cum actũ.

† In P. F. add. *eſt.*

† *Idem.*

† Al. add. *faciat.*

† Al. add. *ea.*

† *Sed.* P. F.

† Id eſt, hæc infamia efficit, ne ſtatur a querela inofficioſi ꝓpellatus, quod aperius expli cat glo. in l. j. in ver. notatus. ſupra eod.

† P. F. *Oneratum quidem, &c.*

† *Hac re.*

† *Conſſituet.*

ficent, vt M. damnatum furti ita demum infamẽ eẽ si, iuste sit damnatus. alias licet quo ad causam de qua agitur sibi præiudicet, non tñ quo ad famam: ut ibi. & at. infra. de pub. iu. l. generi. sed certe illud spãle ẽ in patre, secus in alijs: vt hic & infra de fur. l. nñ põt. Tu dic quod in l. contraria fuit posita: ei vend. vel actio ad exhi. l qua delato sacramento in litem fuit multo plus iuratum, quam veritas esset. sic. n. lata sententia ẽm iuramentum non infamat.

a Eum. Quẽ actori in pecunia debuit condemnare. sed primo casu fisco.

b Onerasset. Sed quomodo potest pœnã iudex diminuere vel augere, cum ex legis hoc pendeat potestate? vt I fra ad Turp. l. j. §. si autẽ. & ad mun. ordine. circa princ. Resp. hoc verũ est post sñiam, sed in ipsa sententia põt vel minuere, ratione forte iuuentutis vel senectutis, vel quia sine dolo deliquerat: vt infra, de pœ. l. si qs, aliquid. ij. §. instrumenta. & l. absentẽ. §. si. & l. recipiendum. §. delinquunt. & infra, de min. leg. auxiliũ §. j. & ĩ. ad leg. Cor. de fals. leg. j. §. fin. & infra ad l. Corn. de sica. l. iij. §. j. Vel augere. vt cũ multis grassantibus opus est exemplo: vt infra de pœ. le. aut facta. §. fi. Item qualiter in extraordinarijs põt augeri vel minui, cum nulla sit per legẽ statuta certa? Resp. referas te ad id quod geri solet ex cõsuetudine de tali crimine, quod cũ excesseris, dicaris augere vel minuere, vt arg. infra, de dã. inse. si finita. §. j. Et ut hoc plene habeas, dic quod pęna pecuniaria aucta vel minuta, infamia non abolerur: multo magis nõ minuitur si pro corporali infligatur pecuniaria. sed si pro pecuniaria imponatur corporalis, sine distinctione remittitur infamia: vt hic & infra, de pœnis, l. l seruorum. §. fi. sed si pro corporali imponitur corporalis aut maior, & tunc remittitur infamia, vt infra, de decu. l. ad tempus, & ad munic. l. ordine in prin. aut minor: & tunc si causa cognita, remittitur infamia, vt C. eodem. l. & si seuerior. & l. psidonium. si sine causæ cognitione, nõ remittitur, vt ĩ. ea. l. §. quãtum. Si quæras an interim dum patitur maiorem pęnam vel minorem, tamẽ causa cognita, sit infamis. Dico quod sic: si pœna ad certum tempus imponat. vt prædicta l. & si seuerior. ibi, ex transacto tempore, &c. si vero dãnatus statim subeat pœnam: puta ꝑ pecuniaria sustinetur, nec interim est infamis, vt in arg. contra. infra, de pœ. l. in seruorum. §. fi. Sed si quæratur, an relegatus, vel ab ordine motus veterem recuperet honorem, vel ad nouum aspiret? Distinguo, quia aut ex dãnatione perpetua perpetuam subit infamiã, quod ex prædictis colligi potest: aut temporalem. si perpetuam ad nullum aspirabit honorem. licet contradicere videatur, ĩ. de decu. l generaliter. 2 & 3. resp. sed dic quod ibi loquitur, vbi causa cognita minuta fuit pœna: & sic infamis, & sic respondebis ei quod est infra, ad l. Corn. de fal. l. falsi. §. ordine. nam ibi ex eo crimine damnatus fuit, quod perpetuã irrogare põt infamiã. Si temporalẽ, interim dũ est infamis: non aspirat, sed tẽpore trãsacto ad nouũ nõ aspirabit. nisi tm temporis expectauerit, quantũ caruit dignitate pp pœnam, vt infra, ad muni. ordine. & de decu. l. ad tps. & C. de ijs qui in exi. dam. l. ij. li. x. Sed si veterem velit recuperare, aut vacat. aut nõ. si non, veterem nõ recuperat. & sunt hæc vera in relegato, & ab ordine, moto. si autem vacat: aut fuit hic relegatus: aut simpliciter ab ordine motus. primo casu noua electione admittitur. secundo scilicet, si remotus sit, ab ordine suo, iure recuperat: vt infra, de decur. l. secunda.

c Publicum. Imo est priuatum: ut hic & infra, de crimi. stel. l. j. sed videtur quod non infamet, vt infra, de cri. ste. l. ij. quæ est contra. Solu. ibi dicit ipso iure nõ infamare: hic dicit infamare, per sententiã ẽm. M. & Bul. Sed tu dic secundum Ioannem distinguendum an crimen stellionat. descẽdat ex cã, ex qua quis ciuiliter dãnatus infamatur, vt ex dolo: vt infra, de cri. stel. l. iij. vt patet per multa exẽpla infra, de dolo, quo casu infamat, vt hic, an non Ifamaretur ciuiliter condemnatus, & tunc nec ẽ hoc crimine damnatus infamatur, vt in locũ cõtrariæ pignoratitiæ actionis, vt infra, de pign. actio. leg. tuto. §. contrariam. & tunc hoc non infamat: vt in le. contraria. & probatur hæc solu. infra, de publ. iud. l. infamem. Accur.

uis si in pœna nõn pecuniaria eũ a oneraffet, b transactum cum eo uideretur. Crimen stellionatus infamiam irrogat dãnato quãuis publicum, c iudicium non est.

Licet quis damnetur suo nomine, & ex suo facto ex instantia cepta cum alio, non erit infamis hoc dicit.

[illegible] libro. v. ad edictum, XIIII.

SEruus, † cuius noĩe noxale iudicium dominus acceperat dein de eundẽ liberũ & hæredem instituerat ex eodem iudicio damnatus, nõ est famosus: quia nõ suo d nomine cõdemnatur: quippe cùm initio litis in eum contestata non sit.

Ea quæ non est prægnans, si ut prægnans per calumniã in possessionem mittatur: per sententiam infamatur. h. d. Bar.

Vlpianus lib. viij. ad edictum XV.

NOtatur, quæ per calumniam ventris nomine in possessionem missa est, dum se asseuerat prægnantem. e

Paulus lib. viij. ad edictum. XVI.

CVm non prægnans esset vel ex alio cõcepisset.

SEruus [illegible] Nomine serui mei Stichi me noxaliter cõuenisti: & lite contestata mecũ decessi & illum seruum mihi hæredem institui. & cũ esset hæres meus prosecutus fuit causam, & condemnat⁹ est, an efficiatur infamis, quæritur? Et resp. quod infamatur. Viuianus.

d Non suo. Sed defuncti, & est bona rõ: vt ĩ. e. l. furti. §. si quis alieno. cõtra. n. videbatur, quia ꝓpter suũ factũ fuit dãnatus: ut ĩ. mand. l. Papinian. sed & cũ illa erat accessoria, & sua erat principalis. vĩ dñi obligatio extingui, vt ĩ. de fideiuss. l. generaliter. Resp. q dã hic vtraq; est principalis, vñ nulla tollitur, vt ĩ. de duo. re. l. si duo. Sed tu dic quod hic principalis erat naturalis tm, vnde non tollitur, vt infra de fideiu. hæres. §. qñ si hic seruus. Sed nõne & hic ex sua ꝑsona poterit conueniri, & erit infamis? Dic qđ sic, ut instit. de noxa. §. ois aut. siue nõ fuit aliquid inchoatum, contra dominum, siue fuit, & velit dimittere, sed vtraque non potest, cum dentur ad idem.

NOtatur. [illegible] Berta ex viro suo mortuo se prægnantem dicebat, & bñ sciebat quod prægnans non erat. si quidem conueniat act. in factum ab his quorum interest, & condẽnet, & ipsã calumniæ cã in poss. missã iudex pronuntiet: erit infamis, quia calumniose missa fuit in poss. Hæc vera sunt, si fuit sui iuris. Sed pone quod credebat se esse prægnãtẽ cũ non esset, hoc casu non erit infamis. Idem in patre si pater patiatur filium mitti in pos. nomine ventris. & calumniose erit pater infamis si cõdẽnet

e Prægnantem. Sciens se non esse prægnantem, ut infra si mul. ven. no. in poss. l. j. §. per calumniam.

† Ang. & dom. Alc. de Imo. I l. Iulian⁹, in antep. col. ff. qui satisd. cogan. repugnant istũ text sing. ad hoc ꝑ positum, quod licet alias ꝑ nunciatio nem personæ procuratoris, an uoleatur satisdatio, vt in l. si autem ff. iud. sol. cum not. ibi. secus, quando Interuenit, & est actio famosa. Bo.

Crimen stellionatus: an infamet.

Index, an possit pœnam augere vel minuere.

† accepe rit. P. F.

Vlpianus lib. viij. ad edictum. XVII.

DEbuit enim coerceri: quæ prætoré decepit. Sed ea notatur, quæ cùm suæ potestatis esset, hoc fecit. [b] †

Pœna infamiæ imponitur ratione calumniæ, non ratione erroris, quod tene menti. Bal.

[illegible] ad edictum pro[illegible] XVIII.

EA, quæ falsa existimatiõe decepta est, non potest videri, per calumniam fuisse in possessione. †

Vlpianus lib. viij. ad edictum. XIX.

NOn alia autem notatur, quàm ea, de qua pronunciatum [c] est calumniæ causa eam fuisse in possessionem missã. Idq́; erit & in patre seruandum, qui calumniæ causa passus est [d] filiam quam in potestate habebat, in possessionem ventris nomine [e] mitti.

Verba iudicis vituperiosa sine causæ cognitione prolata infamiam non irrogant. h.d.

Papinianus lib. j. Responsorum. XX.

OB hæc verba sententiæ [f] præsidis prouinciæ: *Callido commento videris accusationis instigator fuisse*: pudor potiꝰ oneratur, quã videtur irrogari [g] ignominia. Non enim qui exhortatur, [h] mandatoris opera fungitur. [i]

Duas lectu habet secundum primam, hoc dicit. Si fides attestationibus non est habita, non quia testes falsum dixerunt, testes non infamantur. h. d. Sed secundum aliam lecturam summa sic, Sententia lata cum producente falsos testes: non potest testibus infamiam irrogare, h.d. Bar.

Paulus lib. ij. Responsorum. XXI.

LVcius Titius crimẽ [k] intendit Caio Seio, quasi iniuriam passus atque in eam rem testationem [l] apud præfectũ prætorio recitauit. præfectus fide nõ habita testatione, [†] nullã iniuriã Lucium Titium passum eẽ à Caio Seio pronuntiauit. Quæro, an testes, quorũ testimoniũ reprobatũ est, [m] quasi ex falso testimonio inter infames habeantur? Pau. respondit, nihil proponi, cur hi, de quibus quæritur, infamium loco haberi debeant. [n] [†] cùm non oporteat ex sententia (siue iusta siue iniusta) pro alio habita,

[a] DEbuit enim coerceri. Nõ vi, sed actione in factum quanti interfuit eiꝰ, qui experit. sed si filiusfa. stabitur in quantũ ad patrẽ peruenerit: vt infra, si mu. ven. no. in poss. l. j. §. j. vsq; in fi. l. & l. seq. in fin. Et no. hic non impune prætorem decipi: vt hic & infra, de interro. act. l. de ætate §. qui tacuit. in fin. §. Accursius.

Prætorẽ fallere nõ licet.

[b] Fecit. Si enim in potestate fuit, tunc dic, vt infra. l. non alia.

[c] P. F. fecit.

[c] Non alia. Pronũciatum non. n. sufficit calumniatum, nisi & sit pronunciatũ vt hic, & s. eod. l. athletas. §. calumniator.

Patientia pro præcepto haberi.

[d] Passus est. Not. patientiam haberi ꝓ præcepto. vñ dicit canon, negligere cum possis perturbare peruersos, &c. ad hoc supra. e. l. liberorum. §. fi.

† fuisse missa ĩ possessionẽ.

[e] Nomine. Sed ipsa videtur excusari, cum pater iubet: non tamen cum patitur: ar. s. eo. l. liberorum. in fin. Accursi.

[f] Idemque e

[f] OB hæc. CASVS. Si tua instigatione accusem aliquem, quia tu dixisti mihi, quare non accusas talem? si quidẽ accusare incepi, & tu condemnaris de inuestigatione tua, nõ eris infamis: sed tua opinio quoquo modo, grauatur. Viuia.

[f] Sententiæ. Vel definitiuæ, vel ẽ interlocutoriæ: vt in fin. l. nota.

[g] Irrogari. Imo damnatus ex instigatione est infamis sicut ipse accusator: vt infra, ad turpil. l. j. §. incidit. quę est contra. Sol. hic interlocutorie fuit damnatus, & sine causæ cognitione, ibi definitiue, & cum causæ cognitione, ar. s. eo. l. quid ergo. §. quantum. & C. e. l. verbum. & l. interlocutio. Alij dicunt, non notatur instigator. f. ex verbis senatuscons. Turpil. vt hic: sed ex snia siue mẽto sic, vt ibi dicit. Vel dic, mandator indistinctè tenet sed instigatoria ita demum, si dat probationes, & instituat libellum accusatoris, & promoueat accusationem, non alias: vt hic subijcit, & in l. contraria.

Mandare non videtur q exhortatur, & monet.

[h] Exhortatur. No. qui exhortatur, non mãdat, ut hic qui monet, non mandat, vt infra, man. l. idemq́;. § si quis. Item qui commendat, non mandat, vt s. e. tit. l. si vero nõ remunerandi. §. cũ quidã, qui ꝑsuadet nõ mãdat, vt infra, depositi. l. j. §. idem Pomponius, qui consulit vel permittit, non mandat, vt infra de lega. ij. l. cũ pater. §. mãdato filiæ. qui demõstrat, vt proxeneta. non mãdat: vt infra, de ꝓxen. l. ij. Ac.

[i] Fungit. No. aliud exhortari, aliud mãdare, ut hic & infra, man. l. ij. §. ul. & de tu. l. si filiusfa. in fi. Sed ar. contra s. de ser. cõr. l. j. §. persuadere.

[k] Vcius. CASVS. Accusaui te de iniuria, & induxi, duos testes, & apportaui scripturam in qua scripta erant eorũ testimonia. si quidem illi scripturæ vel illis testibus non credat: an efficient infames ipsi testes, quærit? Et resp. quod non. Viuianus.

[a] non obstat. l. j. §. persuadet ĩfr. de ser. corr. nam exhortari & persuadere longè diuersissi. sunt, & maxime eo sensu, quo ꝑsuadere accipitur di cto §. persuadere.

Crimen. i. criminalem accusationem iniuriarum.

[l] Testationem. i. scripturam comprehendentem dicta testium.

Præcipua n. cã delicti est. ac potius delictum ipsũ

[m] Reprobatũ e. Expresse: vt quia dixit, non adhibeo eis fidem, quia falsi sunt. Vel tacite, vt quia eorũ dicta nõ secutus est.

† P. F. testationi. testatio, ẽ testimonium exceptum, & in scripturã redactũ, nõ aũt testimonij dictio & viua vox.

[n] Debeãt. Sed quare non, cum siue expresse siue tacite sint reprobati, habeantur pro falsis, vt C. de fid. instrumen. l. fi. §. fi & infra, de procu. l. Pomponius. §. sed & is. in fi. §. & C. de ord. cog. l. si de hæreditate. quæ sunt. arg. contra? Respond. potuit esse quod nõ adhibuit fidem, nõ quia essent falsi sed quia non dixerunt, plane factum. Vel dic [2] qđ licet quis periurus sit expresse vel tacite habitus, non sequitur tamen quod sit infamis: vt hic. Sed contra: C. de transactio. l. si quis maior. vbi dicit ꝑiurũ infamem. Sed distingue, cum quis iurat, si quidẽ de præsenti, vel de præterito puta rem suã esse vel fuisse, & tunc non notatur: vt colligitur ex duab. legibus: vt infra, de crimi. stel. l. ij. in fi. Sed arg. contra in auth. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero. ver. quod aũt à nobis. coll. viij. & ar. in auth. vt li. iud §. si quis aũt litigantium. co. ix. sed in auth. non dicitur quod sit infamis: tamen punitur: alias pro periurio: hic non punitur quo ad infamiam. & in hoc est cõtra. Si aũt de futuro quidẽ iurat, non fit infamis, nisi de cõtra sacramentũ & contra pactionẽ veniat, puta iurauit qđ daturum vel facturum, vt in l. contraria, si quis maior. alioqui si iurat quod hodie comedet carnes: nõ. Bol.

† Côc. gl. vnica. in pr. in c. super eo. de electio.

[2] Bal. hic reputat istã gl. meliorem de iure ad hoc an & qñ periurus sit infamia: & qũ nõ. de quo tn vide gl. not. in c. quicũque & l e. Infantes. vj q. j. Bartol. & oẽs i l. si quis maior. C. transa.

alium prægrauari.

Breuiter hoc dicit secundum primam lectu. Executio pœna corporalis ex causa famosa infamiã irrogat, licet sñia nõ præ tesserat. hoc d cit secundum aliam lectu. hoc intendit. Si in executione imponitur pœna corporalis pro pecuniaria, infamia non remittitur.

Marcellus libro ij. Publicorum. XXII.

ICtus fustium in famiã non importat sed causa, propter quam id pati meruit: si ea fuit, quæ infamiam damnato irrogaret. In cęteris quoq; generibus pœnarum eadem forma statuta est.

Vlpianus libro xiij. ad [illegible] XXIII.

PArentes & liberi vtriusque sexus, nec nõ & cæteri adgnati vel cognati, secundum pietatis rationem, & animi sui patientiam, (prout quisq; voluerit) lugendi sunt, qui autẽ eos non eluxit, non notatur infamia.

Infamia contracta in seruitute, aboletur per libertatem. Bartolus.

Idem libro vj. ad edictum. XXIIII.

IMperator Seuerus rescripsit, non obfuisse, mulieris famę, quæstum eius in seruitute factũ.

Papinianus lib. ij. Quæstionum. XXV.

EXhæredatum quoque filium luctũ habere patris memorię placuit. Idemq; & in matre iuris est, cuius hæreditas ad filium nõ pertinet. Si quis in bello ceciderit: & si corpus eius non compareat, lugebitur.

TITVLVS III.

DE PROCVRATORIBVS, ET defensoribus.

Primo ponit quid sit procurator, secundo ad quæ potest cõstitui procurator. tertio ad quid ẽ vtilis. quarto qualiter cõstituitur procurator. quinto per quẽ constituatur. sexto quis cõstituatur procurator. septimo ponit de effectu constitutionis procuratora. Secunda ibi, Procurator autem. Tertia ibi, Vsus autẽ. Quarta ibi, Dari autẽ. Quinta in l. filiusf. §. j. Sexta in §. Ipse quoque. Septima in §. Procuratorem. & de illa vlt. tractatur. vsque ad fi. tit.

Vlpianus libro ix. ad edictum. I.

Conc. c. testimonium. extra de testib. ... ita. Sed si quęras an omnis periurus repellatur à testimonio? Dico q sic: & quia præsumitur & alias facile peierare, vt infra, de accu. l. si cui, §. ijsdem. & supra. de sena. l. Cassius. & in Lombarda in tit. de testi. & adde qđ no. C. de nup. Imperialis. §. præsenti l glossa ol macula.

a Prægrauari. ad plenũ pręiudiciũ: sit tamẽ quale quale præiudicium, argu. infra, de appell. l. sententia. quę est contra.

b ICtus fustium. Pone casum in fure ducto ad pretorẽ qui fuit iussus verberari sine causæ cognitione, & sine sententię definitiuę prolatione: quia deprehẽsus erat in facinore ab officialibus. vel erat notorium: vel ipse extra iudicium confitebatur. talis quidem ictus non facit eum infamem: sed causa propter quã passus est ictum, simul cum ictu: si tamen causa sit talis, ex qua dãnatus vel pactus fieret infamis, vt fit in furto, vt hic, C. eodem. l. si furtis. & supra eo. l. athletas. §. fin. extra iudicium iõ dixi, quia si in iudicio cõfiterentur ordine iudiciario conuentus vel accusatus, ipsa confessione esset infamis: vt supra, eodem. l. quoniam. & argumen. infra, de interrog. act. l. j. in fin. non tamẽ p condemnato habetur. imo danda est sententia, vt infra, de custo. reo. si confessus. Item potest poni in crim. stelli. quod quandoq; ex actione famosa descendit: vt ex dolo, vt infra, de dolo. si legatarius. & infra, de crimi. stelli. l. iij. in princip. hoc ergo casu verberatus ex ea causa erit infamis, nõ ex ictu, sed ex causa vna cum ictu. Sed videtur quod huiusmodi ictus non infamet, vt C. eodem. l. nullam. quæ est contra. Solu. ibi non subest causa: imo fiebat ibi quæstio vt veritas erueretur vt in l. j. C. eodem tit. hic in pœnæ impositione ob delictum aliquod. Et ita est hic casus, vbi ex genere pœnæ quis infamatur. Et sic no. quod quandoq; infamatur quis per sententiam, quandoque ipso iure, vt supra l. j. quandoque ex genere pœnæ, vt hic, si autem de publico iudicio quis damnatur, infamis ẽ. vt infra de publi. iudi. l. infamẽ. nisi in casu, vt infra de publi. iudi. l. si. Item potest intelligi hæc lex in damnato actione furti, & postea uerberato, quia verbera non faciunt infamem, sed sententia prius lata. Item est cõtra. huic l. ĩ. tit. j. Imperator. l eo q hic dicit inspici causam propter quam ictus imponitur. Solu. ibi grauior est pœna imposita quam debet & ideo eo reuersio non habetur distinctio, p quo crimine sit exilium irrogatum, sed vbi non grauior, habetur distinctio secundum quosdã, vt hic. Item contra infra, de variis cog. l. pen. Sol. vt ibi. Accursius.

c Generibus pœnarum. quod dixi in pœna ictus, idẽ in similibus.

d PArentes. Voluerit. est ergo talis luctus voluntatis, & non necessitatis. Azo. vt hic & supra. e. l. liberorum. j. respon.

IMperator. CASVS. Si aliqua mulier fuit meretrix in seruitute, si facta libera caste uiuat, nõ nocet ei meretricium factũ in seruitute.

e Factum. non oẽ punitur illicitum, Io. Item ĩ. eo. l. athletas. §. Pomponi. contra. Solu. vt ibi.

EXhęredatum. CASVS. Filius si exhæredat a patre, vel ad eũ hæreditas paterna nõ peruenit, casu vero quo filius lugebit patrẽ & matrem, sed secũdum sui animi motum, non enim cogitur.

Si quis. Si maritus alicuius mulieris moriat in bello lugendus erit ab uxore.

f Placuit. Pro motu animi sui, ut ĩ. e. l. parentes.

g Si quis in bello ceciderit. qui p gloriam viuere intellãgitur, vt insti. de excusa. tuto. in prin. Acc.

h Lugebitur. ab vxore.

Io. Corasi. lib. 1. Misc. cap. 16.

posteriorum.

Irrogat, P. F.

relaxã.

Infamatur, quis quandoq; per sñiam quandoq; ipso iure.

Sic in P. Fl. Haloand. ait quosdã negationem reijcere.

DE PROCVRATORIBVS & defensoribus.

Quia procuratores similes postulatoribus sunt, ponit de procuratoribus post titulum de postulando. Sed quid differt hic tit. ab illo mandati, infra? Respon. in duobus, quia hic de procuratore ad iudicia loquitur. nisi in quibusdam legibus, vt infra, eodem. l. procurator, qui. & l. seq. sed ibi loquitur ad negotia. Item hic de officio procuratoris, ibi de actione mandati principaliter, licet & hic de actione, & ibi de officio secundario quandoque mentionem faciat.

PRocurator [a] é, qui aliena [b] negotia mãdato dñi administrat. Procurator autem vel omniũ, [c] rerum, vel vnius rei esse potest constitutus: vel coram, vel per nuncium, [d] vel per epistolã quamuis quidam (vt Põponius libr. xxiiij. scribit) nõ putent, vnius rei mandatum suscipienté, procuratorem esse: sicuti nec is quidem, qui ré perferendam, vel epistolam, vel nuncium perferẽdum suscepit, propriè procurator appelletur.† Sed verius [e] est, eum quoq; procuratoré esse: qui ad vnam rem datus, sit. Vsus autem procuratoris per quam necessarius est: vt qui rebus suis [f] ipsi superesse, vel nolunt, [g] uel non possunt, † per alios possint, vel agere, vel conuenir:. Dari autem procurator, etiam absens potest.

Paulus libro viij. ad edictum. II.

DVmmodo certus [h] sit, qui datus [i] intelligitur, & is ratũ habuerit. Furiosus non est habendus absentis loco, quia in eo animus deest vt ratum habere † non possit, [i]

Vlpianus libro ix. ad edictum. III.

ITem & ad litem futuram, [k] & in diem, [l] & sub conditione, & vsque ad diem dari potest.

Paulus libro viij. ad edictum. IIII.

ET in perpetuum. [m]

PRocurator CASVS. Quis sit ꝓcurator primo dicit: & est planu. secundo dicit, qđ vnius rei poterit cõstitui procu. tertio dicit, qđ procu. põt fieri inter absentes. & p̄sentes. Quiuis hoc referẽ ad hoc quod dicit, vnius rei potest esse procur. Quamuis enim quidam existimauerint neminem vnius rei aut vnius nuncij perferendi causa procuratorem constitui: verior tamen est opinio contra sentẽtiam. Vsus. Quæ sit vtilitas, & quæ causa fuerit constituendi procuratores. dicit. §. hic.

a Procurator. procurator dr̃ ex parte actoris: defensor ex parte rei.

b Aliena. Sed nõne quandoque dicitur in rem suam, vt infra eod. l. si quis in rem suam? Resp. improprie dicitur, ac si diceretur homo mortu'. vel dic dicitur in rem suã, idest in vtilitatem, vel damnũ suũ, ut ĩfra, quando ap. sit l. j. §. in propria, & ꝓcurator. s. alieni iuris. nam in iurib. sit, quæ nõ possunt separari a cedentibus, vt infra, de pecu. l. uis ergo. in fi. l. & sic caute dicitur in rem suã procurator. Item quod dicit negotia. s. plura vel vnũ vt infra ea. l. §. j. Item mandato ideo dicit, quia si sine mandato, habet locum infra titu. ij. Item iõ domini, vt remoueat tutores vel curatores, & prçlatos ecclesiæ, & administratores ciuitatis, & similes, qui alios non possunt facere procuratores nisi lite contesta. vt infra, eo. l. nec ciuitatia. & C. eo. l. neq; & l. procuratoribus. fallit in procuratore in rẽ suã, qui ẽt ante lit. cõtest. facit alium procuratorem. vt C. đ do. l. illam. Sed an possunt facere procuratorem vt possit alium facere procuratorem? Arg. ꝙ sic infra, de seruit. rust. præd. l. cũ essent. §. j. & infra, quod cuius. vniuer. l. itẽ eorũ. §. si decuriones. & ꝙ põt esse verũ si diai ꝙ faceret certum, vt j̃. l. ij. Sed nõne ẽt seru' facit procuratorem: & tñ non est dñs: vt j̃. e. l. seruũ, quoq; ? Rñ. illud ad negotia: sed hic loquitur ad iudi. nã & procurator, tutor & similes possunt facere procuratores ad negotia: vt j̃. mand. l. procuratorem §. si quis. Item nõne hic corrigitur ꝙ de prælato dixi. nam causa monasterij vt agi posse, per procuratorem, vt in auth. de sanc. epis. §. si quãdo. col. ix. sed dico procuratorem pro syndico poni. Quod antẽ subijcit administrat, dic uel administranda suscepit: vt infra man. l. si remunerandi. § j. & subaudias gratis. nã mercede interueniente erit locatio: vt infra man. l. j. vel illicitã cõmettium vt supra, de pact. l. sumpt'

† F. F. *appellatur*.

Seruus procuratorem constituit.

c Vel osum. & facit ad hoc, vt vnius rei & plurium possit fieri procurator: vt j̃. mã. l. si vero nõ remunerãdi. §. cõtrario. & C. eo. ti. l. ꝓcura. & j̃. de sol. l. uero

d Vel per nuncium. i. per nunciationem.

e Sed verius. vtrunq; corrigit. nã vni' rei eẽ pōt, item vnius nunciationis: vt hic, & infra, depos. l. j. §. si te rogauero. Sed differunt in officio exequendo nã procurator vnius rei in sua persona concipit contractum. vt infra, de constit. pecu. l. eum. §. Iulianus. sed nũcius in persona domini: vt vẽdis illi domino: vt infra, de const. pec. l. qui autem. §. si. & l. & licet. Acc.

Procurator & nuncius eius differunt.

† Al. add. *saltem*.

f Rebus suis. i. causis suis.

g Vel nolũt. No. regulam: vt quod ipse agere potest ꝑ procuratorem hoc facere possit, vt hic, & infra, de iniur. l. sed si vnus. §. idẽ Iulian. & instit. de his per quos age. poss. §. pen. ꝙ fallit in illustribus, & superillustribus: vt C. eo. l. pen. item in causis publicis: vt ĩfra, de pu. iu. l. pen. §. ad crimen. item in actione populari, vt infra e. l. licet litẽ seru' qui prouocat in libertatem: vt C. de asser. tol. l. j. item & circa negotia est illud quandoque. Nam dominus per se nonum emphyteutam debet mittere in possessionem, non per procuratorem: vt C. de iure emph. l. fin. §. pen.

† Al. add. *Si*.

† F. F. *intelligetur*.

† Sic in Pan. Flo. rãet si Ac. dicat quosdam esse q reijciãt no gationẽ.

DVmmodo. CASVS. Dixit ã. e. l. j. §. fi. ꝙ procurator fieri põt inter absentes: & idem dicit hic, s. ꝙ fieri potest inter absentes, dũmodo ille absens, qui procurator cõstituitur, certus sit, & ratũ habeat. Furiosus. Dr̃ hic ꝙ furiosus loco absentis est: quia nõ habet discretionem. Item potest dari procurator ad litem futuram & ad diem & in diem & in perpetuũ vt in l. seq. quæ continuatur cum ista. Viu.

h Dummodo certus. Not. duo esse necessaria. vt absens constituatur procurator: & ꝙ sit cert', & ꝙ ratũ habeat. quorum vnum deficit in furioso: quia nõ habet animum. i. discretionem: vt Instit. qui. nõ est per mis. face. test. §. ij. & ideo non põt habere ratũ: nec habetur vt absens: vt. s. constituatur ꝓcurator vt absens. alias aũt loco absentis habet: vt j̃. de iu. co. l. ij. § furio. & j̃. de re. iu. vbi nõ. §. furiosus, q̃ sunt ar. cõtra

Procurator vt constituatur absens, duo requiruntur.

i Possit. quidam libri habent non: & tunc plana: & refert se ad proximum dictum. Alij sine non: & tũc referunt ad primũ. s. nõ est habẽd' loco absentis. s. ut ratũ habere possit: & sic nõ ob. j̃. đ iure codi. l. ij. §. 2.

k ITem & ad litem futurã. sed contra: quia ad p̄sentem tantum videtur debere cõstitui: vt infra ti. j. item. §. sed si ita. Sed aliud in actore vel syndico ꝙ in hoc procuratore. Vel dic, aliter fuit ibi elect', quã mandatum fuisset eligentibus, cum pro pręsenti suisset mandatum & ipsi etiam ad futuras elegerunt.

l In die. i. ea die ꝑ id ꝙ subijcit hic, vsq; ad diẽ, &c. ut ĩfra de act. & ob. l. obligationũ fere. §. ij. Accur.

m ET in perpetuũ. i. dum viuit, vt infra pro socio lege prima.

Præsens

PRæsens. CASVS. Dixit. s. e. l. j. §. vsus. & §. fi. procurator absens fieri potest procurator. vnde vult hic exponere quis præsens dicatur. nam si videmus quis sit præsens, per cōsequens intelligimus quis absens sit: quia contrariorum est eadem disciplina: vt supra de ijs qui sui vel alie. iur. sunt. l. j. & inst. de tutelis. in princ. Arg. contra est infra. l. qui proprio. §. antepen. & quis sit præsens, dicit hic vsq; ad l. filius. Viu.

Vlpia. lib. vij. ad edi. V.

*Præsens habetur, a & qui in hortis est.

Paulus libro sexto ad edictum. VI.

ET qui in foro, b & qui in vrbe, & † in continentibus ædificijs.

Vlpianus libro septimo ad edictum. VII.

ET ideo procurator eius præsentis † esse videtur.

Filiusfamilias potest constituere procuratorem ad omnia quæ ipse sine patre gerere potest.

Idem libro octauo ad edictum. VIII.

FIliusfamilias c † & ad agendū dare procuratorem potest, si qua sit ei actio, qua ipse experiri potest: non solùm si castrense d peculium habeat. † Sed & vim, aut (puta) iniuriam passus, procuratorem dabit e ad iniuriarum actionem, si fortè neque pater præsens sit, nec patris procurator velit experiri, & erit iure ab ipso filiofa. procurator datus. Hoc amplius Iulianus scribit & si filiofam. patri per filium f eius, in eadem potestate manente fiat iniuria, neque auus præsens sit: g posse patrem procuratorē dare h ad vlciscendam iniuriam, quam nepos absentis passus est. Ad defendendum quoque poterit, filiusfa. procuratorem dare. Sed & filiafa. poterit dare procuratorem ad iniuriarū actionem. Nam quòd [&] ad dotis exactionem [pertinet,] cū patre dat i procuratorem, superuacuū esse, Valerius Seuerus scribit: cùm sufficiat patrem dare ex filiæ voluntate, Sed puto, si fortè pater absens sit, vel suspectæ vitæ (quo casu solet k filiæ competere de dote actio) posse eā procuratorem dare. Ipse quoque l filius procurator dari poterit † & ad agendum, & ad defendendum. Inuitus m procurator non solet dari. n Inuitum accipere debemus nō eum tantùm, qui contradicit: verùm eum quoq;, qui consensisse non probatur. o

Veteranus, potest esse procurator.

a Præsens habetur scilicet procurator. si attendas ad superiores, vel verius dic dominus: vt infra, eo. l. ideo quæ est l. fi. & secūdum hoc procurator, si est actoris, non satisdabit de rato: vt infra eo. l. mutus. §. is qui si rei, non satisdat de iudicato soluendo, sed ipse dñs. secus si absens: vt infra, iudi. sol. l. si defendendum. & insti. de satis. §. sin autem. ver. si vero aliquis. Item nō compellitur præcise accipere iudicium: vt infra eo l. vel hæreditas. Et not. quod multis modis dicitur quis absens secundum diuersos tractatus. vno vt hic, & infra, de verb. signi. l. absentem. secūdo qui à iudicio abest: vt infra, de fideic. lib. l. non tantū. §. senatuscō. ver. abesse. & infra de dam. infe. l. iiij. §. abesse. & in auth. de testi. §. pe. col. vij. Item tertio qui in alia est prouincia: vt C. de præscri. lon. temp. l. fi. Item quarto qui vocem alterius non potest exaudire: vt infra, de verb. oblig. l. j. in princ. Accur.

b ET qui in foro, scilicet rerum venalium, vel dic vbi redditur ius.

FIliusfamilias. CASVS. Dicitur hic quod filiusfa. potest ordinare procuratorem qui filij nomine agat siue in castrēse vel quasi, vel actione iniuriarū: vel si pater est absens, nec procurator patris defendat filium. Hoc amplius. Filiū habebam: & isti filio meo facta est iniuria, auo eius absente. i. patre meo, nunquid possum constituere procuratorem, & agere nomine filij mei? Et respon. quod sic: quia auus eius. i. pater meus absens erat. Ad defendendum. Dixit in principio huius. l. quod filiusfam. potest dare procuratorem ad agendū: hic dicit quod potest dare: etiā ad defendendum. Sed & filiafa. Dixit de filiofa. hic dicit de filia: quæ filia potest procuratorē dare in act. iniuriarum absente patre. sed in act. de dote pater solus dabit procuratorem: nec est opus quod filia consentiat expresse: hæc vera sūt, nisi pater sit malæ vitæ, vel nisi sit pater absens: quibus duobus casibus cum filia dotem repetere possit: poterit & procuratorem dare. Ipse. Dixit supra, quod filiusfa. potest dare procuratorem: hic autem dicitur quod ipse filiusfa. dari potest procurator. Procuratorem. Iste. §. loquitur in procuratore rei, qui procurator suscipere cogitur iudiciū: nisi in quibusdā casibus quos enumerauit ab illo ver. verum. vsq; ad l. sed etiam in illa. l. sed etiā ponit casum verū. imo licet proc. hanc exceptionem opponat, nihilominus cogitur suscipere iudiciū, vt lis statim contestetur, & hæc omnia debent fieri cum causæ cognitione: vt in le. sed hæc. Vinia.

c Filiusfamilias. paganus.

d Castrense. Vel quasi, vt infra, de eo. bo. l. ij. §. nec castrense. in quib. tanquam paterfam. habetur: vt infra, ad Maced. l. ij.

e Dabit. s. procuratorem ad iniuriarū actionem: quia est propria filij: sicut & aliæ quinque: vt infra, de iu. l. si longius. §. j. in fin.

f Per filium. i. nepotem sui patris & suus est filius.

g Præsens sit. Sed si sedeat, consentit procuratori: quia & filio: vt C. de bon. quæ lib. l. fi. §. j.

h Dare. Scilicet expresse. cum sufficiat tacitus consensus, scilicet a lege præsumptus: vt hic subijcit, & infra solu. matrim. leg. ij. §. voluntatem.

i Voluntate. Scilicet tacita, vt modo dixi: nisi expresse cōtradicat: vt infra, de iur. dot. l. post nuptias. & causam cōtradicēdi habeat: vt j. sol. mat. l. dotem.

k Solet. Vt infra, sol. mar. l. si cum dotem. §. eo autem tempore. idem dicam & in casibus alijs, vbi ipsa agere potest: vt C. de cull. auth. quod locum. vt ibidem dare possit procuratorem: vt ibi.

l Ipse quoque. Nam & actor fieri potest: vt infra titu. j. l. item. §. fin.

m Inuitus. Per hoc apparet, quod est officium priuatum authoritate & vtilitate alias cogeretur: vt infra, de mu. & hono. lege, si quis magistratus. & inst. de satisd. tu. §. pen.

n Dari. Vt hic, & C. eod. l. inuitus, & infra, de reg. iur. l. inuitus. in princ. Sed datur quandoque inuito: vt infra, de lib. cau. leg. iij. quæ est contra. & infra, de ap. l. non tantum.

o Non probatur. No. taciturnitatē cōsensui non cōparari. sic & in seruitute imponēda: vt j. de ser. vrb.

* Et titulo si ex noxali cau. ag. Duar.

† Al. add. qui.

† P. F. Præsenti al. ei præsenti.

† Vide Innoc. in c. cum le. & A. de re iudi. & c. in decorum. de æta. & qualitate.

† P. F. Sed et quiuis filiusfam. vt puta, iniuriam passus dabit ad iniuriarū actionem.

† Nam ad dotis exactionem cū patre dari procuratorem.

† Dic etiā inuito patre. cōcor. & benefacit ad hoc text. in l. quæsitum supra, de in ius vocādo. tex. in ca. qui generaliter. §. nedum. de procu. in vj. Adde Archi. in ca. Cyprian. xxj. q. iij. & Bal. hic.

Taciturnitas cōsensui non cōparatur.

tor: miles non, nisi in duobus casibus: tamen tenet iudiciũ si nõ fuit repulsus ab initio. Bart.

Veterani [a] procuratores fieri possunt. Milites autẽ (nec si velit aduersarius) procuratores dari possunt: nisi hoc tẽpore litis cõtestatę quocunq; casu prætermissũ est: [b] excepto eo, qui in rem suã procurator datus est: vel qui communem causã omnis sui numeri persequitur, [c] vel suscipit: quibus † talis procuratio cõcessa est.

Pro quo scienter dominus satisdedit, cogitur præcise iudiciũ suscipere, nisi ex causa legitima excusetur. Bart.

Procuratorem ad litem suscipiendam [d] *datum, pro quo consentiente, dominus iudicatum solui exposuit: prætor ait, iudicium accipere cogam.* [e] Verũ ex causa nõ debebit cõpelli: vt puta [si] inimicitię capitales interuenerint † inter ipsum procuratorem & dominum: scribit Iulianus, debere

præd.l.Inuitum. Idem in soluendo matrimonio: vt infra, de ritu nup.l.in eo iure.§.deinde. Item in furto: vt infra, de furt.l.qui vas.§.vetare. Item in eo qui impedire non potest. & in eo qui erubescit loqui: vt infra, de fur.l.pen. Item in eo qui scit ius suũ durare, vt infra, quib.mod. pig.vel hyp.sol l.si cut.§.non videtur. At contra infra, so. ma.l.ij.§.voluntate. & C.de epis. & cler.auth.si seruus. & infra, de reg.iur. l.qui tacet. Sol. vbi tractatur de aliquo obligãdo habent locũ prima ac. vbi vero de aliquo præiudicio tractatur, vel exceptione, habent locum sequẽtia exceptis primo infra ad munic.l.ij.& C. de filijsfa.& quemad. pater.l.j.libr.x. & infra, de spon.l. in spõsalib. vel hoc generale, qui tacet, consenit: sed eius contraria sunt specialia. Vel dic vt no. infra, de furt.l. qui vas.§.vetare.in gl. ignorare.

[a] Veterani. Isti sũt cõsecuti causariam vel honestã missionẽ: vt s.de infa.l. ij.§.ignominiæ & dicũtur pagani iam non milites: vt infra, de castren.pec. l.ex hæreditate.§.j. Vel dic quod miles est ille, qui est in actu militię: vt C.lo. l.fin. Veteranus est miles, qui est sine actu, & miles debet multa habere in se: vt infra, qui.ex cau. maio.l.pen. & talis nõ potest esse procurator: vt hic, & C.eo.l.qui stipendia. & l.militem. etiã vtroq; consentiente: vt subijcit: vnde est arg. hic, quod non potest consensus partiũ de iure aliquid relaxare. sic s. de post.l.quos. & in iuramento calũnię. vt C.de iur. calum.l.ij. sed quia & in comparatione facienda ex priuata scriptura aliter quam lex vellt: vt C.de fi.instru.l.cõparationes. & in testificatione patris & filij, vt C.de testa.l.parentes. & ad idẽ. C.de inof.test. l.si quando. at contra. s.de ser.l.j. C.de pac.l.pe. sed dic hoc generale, superiora vero specialia sunt.

[b] Prætermissum est. No. quędã posse fieri tacite, quę nõ possunt fieri expresse. sic s.de pac.l.si vnus.§.illud. & infra, de re.iur.l.actus. & l.expressa. Sed nõne iudex ex officio debet hoc facere? Videtur quod nõ: vt s.de offi.præs.l.illicitas.§.veritas. Sed dic cõtra: quia in lite hoc euenit: vt C.de temp. & re. app.l.ij. §.fin. & de app.l.ampliorem.§.ij. sed si ponas quod tam ab eo quã a partib. sit prætermissum obtinet qd hic dicitur: vt C.eo.l.ita demũ. maxime, quia exceptio est dilatoria. vnde ante litem cõtestatam debet proponi: vt infra eo.l.qui ꝓcuratorẽ.§.si quis. & C. de ꝓba.lege, exceptionem. & oĩa quæ hic dixi in mi-

† quis.

† P. F. Interuenerũt – Al.add. ſ.

Tacite quædã fieri possũt, quę nõ licet facere expresse.

Exceptio dilatoria ante lit. cõtest. ꝓponi debet.

in procuratorem denegari actionem. Item si dignitas † accesserit procuratori, vel reipublicæ causa absfuturus sit.

Caius lib. iij. ad edictum prouinciale. IX.

AVt si valetudinem, vel necessariam peregrinationem [f] alleget.

Vlpianus lib. viij. ad edictum. X.

VEl hæreditas superueniens eum occupet, vel † alia iusta causa. Hoc amplius, † & si habeat præsentem [g] dominum, nõ debere compelli procuratorem.

Paulus libro octauo ad edictum. XI.

SI tamen dominus cogi possit.

Caius lib. iij. ad edict. prouinciale XII.

SEd etiam ex his causis [h] dicitur aliquando cogendum [i] procuratorem iudicium accipere: veluti si dñs præsens non sit, & actor affirmet tractu tẽporis futurum, vt res pereat. [k]

lite seculari, intellige in militie celesti, vt procurator esse non possit: vt in authen. de sanc. episcop.§.deo autem. versicu. alium autem fieri. & in glossa, causis. collat.ix.

[c] Persequitur. Idem in clericis: vt C.de epis. & cleri.l.placet. idem & in alio casu: vt infra, de li.cau.l.iij §.militi. quia tũc pro prijs causa videt esse: vt infra, quando appellan. sit.l.ij.§.pen. idem potest dici: vt infra, de appel.l.non tantum. & cum admittitur, puto in satisdatione & in alijs vt aliũ ꝓcuratorem se habere.

[d] Suscipiendam. & sic est procurator rei.

[e] Cogam. s. præcise eum: vt hic. & infra eod.l.si defunctus.j.respon. nisi afferat causã: vt hic & infra, de arb.l.licet. sed videtur nõ præcise cogi sed sufficit cõmitti stipulationem: vt infra eo.l.non cogendũ.§.Sabinus.in prin. l.quæ est cõtra. Sed hic cõsentiente ꝓcuratore dñs se grauauit. vnde fallit tidem duobus: domino, & actori, ibi ipsemet ꝓcurator satisdedit. vel si dñs, non tñ eo consentiente. vnde & tũc sufficeret committi stipulationem: vt infra.eo.l.si defunctus.ij.respõ. Item alia ratiõe videtur non præcise cogi: quia in factis cõdemnatio fit ad interesse, non vero cogitur præcise quis facere: vt infra, de re iudic.l.si quis ab alio.§.fin. & infra, de oper.no.nun.lege, stipulatio.§.si autem. quæ sunt contra. sed dic illud in gestis extra iudicia: hoc in iudicijs, vbi strictius agitur: vt arg. infra, de verb. obli.l.inter stipulantẽ.§.j.

[f] AVt. Necessariã peregrinationem. quia deportatus est: vt C.de hæt.inst.l.j. idẽ in voluntaria. vt quia fuit ad Sanctũ Iacobũ: vt j.eo.l.aut religionis.

[g] VEl hæreditas. Præsentem. qui cœperat abesse dato procuratore. Vel dic quod dominus erat paratus defendere: vt infra eodem, lege, ante litem. Nec tamen auditur, nisi talis erat, vt cogi possit: vt infra eodem, lege proxi. sunt enim quidam qui cogi non possunt: vt supra, de in ius vocan. lege.ij. & C. eodem, lege, quicunque.

[h] SEd etiam ex his causis scilicet, supradictis.

[i] Cogendum. i. non subleuandum: siue nec subueniendum ei. tale est infra, de dol.l.non debet. in f. Et not. hic quod per procuratorem fit contest. litis: vt infra eod.l.per procuratorem. licet de calumnia non iuret: vt C.de iur.calum.l.ij.§.sinsutem.

[k] Res pereat. No. quod fieri non debet, tamẽ fit, si timetur

† Istum text. alle. Roge. in suis sing. fo.iiij. singu.e. in eius decisi. concor. & facit text. in l.licet. in fi. supra de arbitris Bol.

† P. F. add. ex. Al.add. est.

stinetur fieri non posse temporis cursu: vt infra, e.l. mutus.§.ti.& infra,da arb.l.idem Pomponius.§. fi. & infra,de iud.l.sed & si restituatur.§.x diu.& infra de pet.hæt.l.si bonæ fidei.& s̃.de fer.l.j.& l.ij.in fi.

Paulus lib. viij. ad edictum. XIII.

SI post [a] † datum procuratorem capitales inimicitiæ [b] intercesserit: † non cogendum accipere iudicium: nec stipulationẽ [*] ob rem non defensam committi: quoniam noua causa sit.

Vlpianus lib.viij. ad edictum. XIIII.

SEd † hæc [c] neq; passim admittẽda sunt, neque districtè † deneganda: sed à prætore causa cognita [d] temperanda.

Satisdatio pro procuratore præsente præstita facit, vt mandatum morte domini non finiatur. secus si pro absente & ignorante. Bar.

Idem libro octauo ad edictum. XV.

SI defunctus sit dominus ante litem contestatam, [e] Iudicatũ solui stipulatione pro suo procuratore data: procurator compellẽdus [f] est ad iudicium accipiendum: ita tñ, si hoc dominus sciente procuratore, & non contradicente fecit. [g] Quòd si aliter actũ est: [h] inscium quidem procuratorem teneri, [i] satis inciuile est. cõmittitur autem ob rem non defensam stipulationis clausula. [k]

Procurator datus in duplicibus iudiciis, videtur fungi partibus actoris & rei: ideo vtrinque satisdationem præstabit. Bar.

Qui ad communi diuidundo [l] iudicium datus [m] est, ad agendum idem † & ad defendendum [n] videbitur datus, duplici cautela [o] interponenda.

Ante litem contestatam potest procurator liber à domino reuocari: postea verò non, nisi causa cognita. h. d. cum l. seq. vsque ad l.quæ omnia. Bar.

Paulus libro octauo ad edictum. XVI.

ANte litem † contestatam libera po—

a SI post. Quid differt hæc lex ab illo.§.procuratorẽ supra,eo.l.filius? Respõ. hic procurator satisdedit: ibi dñs pro eo. Vel dic quod idem est casus: sed hic addit de stipulatione non committẽda. Vel dic hic loqui in procuratore actoris. vel ibi fuit indistincte locutus: hic autem quando interuenerunt postea.

b Inimicitiç. Vt infra,eo.l.non cogendum.§. Sabinus.in prin.l. Accur.

c SEd hæc. Quæ excusãt vel cogunt procuratorem. Et nota,qđ de duobus cõtrarijs fit optimum temperamentum: vt hic,& supra, de offic.procon.l. solent.§.fin. & infra eo.l.mutus §.fi.ibi, Labeo,&c. & dixi supra,si quis cau.l.ij.§. si nõ propter: ver.si quis tamen.in glo.fi.

d Causa cognita. nam poterit esse qđ paruæ erit hæreditas vel parum ægrotet. & idem in similibus. Accur.

SI defunctus. CASVS. Tu me cõuenire volebas: ego constitui procuratorem qui me defenderet aduersus te: & pro eo procuratore satisdedi. Distinguitur,aut satisdedi procuratore sciente, quo casu compellitur procurator suscipere iudicium,quãuis decessetim ante litem contestatam. aut ipso ignorante: quo casu non cogitur iudicium accipere procurator: sufficit tamen si clausula stipulationis ob rem non defensam committatur. Qui ad. Rem aliquam tecum communem habebam, constitui procuratorem vt illam rem diuidi peteret. Dicitur hic quod iste videtur esse procurator actoris & rei. i. videtur datus ad agendum & defendendum. & talis procurator satisdabit de rato,& de iud.sol. Viuianus.

e Contestatam. Cum procuratore suo.

f Compellendus. Præcise. Sed cõtra infra,eo.l.non cogendu.§ Sabinus.Sol. vt dixi s̃.eo.l.filius.§.fi. Itẽ cũ res sit integra: quia nõ est lis cõtestata: vt in prin. huius.l. quare nõ finitur mandatũ tale morte mandantis: vt insti.manda.§.recte.versi. Item si adhuc. & s̃.de iurisd.om.iu.l.& quis.quæ sunt cõtra? Resp. imò non est res integra, quia promiserat hic procu. iudi.sol. & dñs fideiussit pro eo: vt hic dicitur, quas obligationes non potuit mors dñi extinguere. Sed nonne eadem ratio est, qñ ipse procurator tñ promisit? & tñ dicit lex extingui mãdatũ: vt infra man. l.si præcedente, in prin. Sed dic ẽm M. ibi pro absente domino satisdedit: hic dominus præsens erat, & satisdedit ipsemet pro procuratore suo.

g Fecit. Id est, satisdedit.

h Actũ est. Quia dñs absente ,pcuratore satisdedit.

i Teneri? Id est, præcise defendere.

k Clausula.i. contra fideiussores illius, quos dñs dedit: quod nil tãgit hũc procuratorem. Et quod dicit clausula,not.quod stipulatio iudi.sol.quã præstat procurator rei tres habet clausulas. prima quod verbum sonat. secunda quia sine dolo. tertia quod defendet vsque in finem illum quem defendere incipit: vt j. iud. solu.l.iudicatũ solui j.& hæc tertia clausula committitur hic.

l Qui ad communi diuidũdo est speciale in his iudicijs.nam licet alias procurator actoris defendat: vt infra. eo.l. seruum.§. ait prætor. illud facit quia agit. non quia sit ei mandatum: vnde in eo solo pœnam patitur: vt j. eod.l.mutus.§.pœna.vel hic hominis mandatũ: ibi legis.

m Datus. Id est, constitutus.

n Ad defendendum datus. vtpote cum quilibet sociorum videatur esse actor & reus: vt infra,famil.erciscun.l.inter.§.qui familiæ. Et idem dicas in alijs duplicibus iudicijs, quæ multa sunt, vt no. inst.de interd.§.tertia.versi.duplicia.

o Duplici cautela.s.de rato & de iud.sol. Melius ẽm quosdam dic.s.triplici.propter cautionem de defensione, quam debet interponere tanquã actoris procurator, vt infra eo.l.seruũ.§. ait. Sed hic quod continetur sub illa iud.sol. vt infra, iudi.sol.l.iudicatum solui.j.item si satisdat iud.sol.an debeat satisdare iudicio sisti? Videtur quod non. nam in iud.sol.cõtinetur de defensione. vt infra, iudi.sol.iudicatũ solui,j. sed defendere nõ videt̃,&c. infra, ex qui.cau.in pos. ea.l.hoc ait.§.recte defendi. vnde superuacuis cautionib.&c.vt inst.vt in pos.le.l.si is a quo. nã ad intercesse cõmittitur, vt infra,de præt.stip.l.prætoriæ.Ac.

ANte litem. CASVS. Superioribus capitibus tractatũ est in quib.casib. procurator cõstitutus cogatur iudiciũ accipere,in quib.item nõ sit cõpellendus. Nunc autem tractat iurisco.an & qñ procuratorem se constitutũ possit dñs reuocare, aliũmq; in eius locum substituere. Et casus huius.l est talis. Tu cõuenire me volebas, procuratorẽ cõstitui ego reus, qui me defenderet. Dicitur q̃ possum hũc ,pcuratorem remouere ante lit.cõt. sine causæ etiã cognitione.& ego dñs litigabo vel cõstituã aliũ procuratorẽ. post lit. vero cõte. nõ possum illũ remouere sine causæ co-

† Cõcor. cum hac l.glo.in c. ex parte decani super verbo, ,ppter suspicionẽ. in prin.ex tra de rescrip.

† P.F. intercesserũt.

[*] Huc accipe de stipu. iudicatum solui l. iudicatũ solui inf. iudicatũ sol.

De duob[9] contrarijs fit optimum temperamentum.

[d] Hęc lex debet præcedere l.si post supra proxime.

P.F. districtè.

† P. F. item.

† Faciunt ad hanc l. no.in c. in causis. in vlti.gl.extra,de ele.

sæ cognitione: sed causa cognita remouere eum potero, & sicut ego possum remouere: sic & hæredes mei possunt, porro causæ propter quas procurator lite iam cum eo côtestata mutari potest, recensentur vsque ad l. quæ omnia, infra eod.

testas [a] est, vel mutandi procuratoris, vel ipsi domino iudiciū accipiēdi.

Vlpianus libro nono ad edictum. XVII.

POst litem autem côtestatam reus, qui procuratorē dedit, mutare quidem eum, vel in se litē transferre a viuo procuratore, vel in ciuitate [b] manente, potest: causa tamē prius cognita. [c] Non solùm autem ipsi, qui dedit procuratorem, hoc permittitur: sed etiam hęredi eius, & cęteris successoribus. In causę autem cognitione non solùm hæc versantur, quæ suprà diximus, [d] in procuratore non côpellendo suscipere iudicium: verùm & ætas. [e]

Modestinus lib. x πανδεκτῶν. XVIII.

AVt [f] religionis beneficium.

Vlpianus lib. ix. ad edictum. XIX.

ITem si suspectus [g] sit procurator, aut in vinculis, aut hostium, prædonumve potestate.

Paulus libro octauo ad edictum. XX.

[a] Libera potestas. si nō sit in rem suā: alias non potest: vt infra, eo. l. quę omnia. §. plane. & l. procuratore. & l. ia cuius. quæ sunt côtra: nisi re integra ipse dña velit eaperiri: vt C. mand. l. si pater. Item & in alio simplici de quo dicit hæc lex. Et hoc licet ſm M. ita demum si iud. sol. stipul. nō sit interposita. alias non: vt ī. eod. l. filiusfa. §. si. sed certe imo & si sit interposita. nā nihilomin⁹ res esset integra: vt in auth. de litig. §. si vero apud iudicem initium. coll. vij. & ī. iud. sol. l. si ante. Sed videtur contra ī. e. l. si defunctus. Sed dic quod aliud est in tacita reuocatione quę fit p mortem, vt ibi: & aliud in expressa, vt hic. & no. hic licere variare. sic infra, de cōdi. cau. da. l. si pecu. ā. §. itē si quis.

[b] POst litem. Vel in ciuitate. vel pro &: nam si desijt esse ciuis, certū est eū ipso iure mutatū, vt quia deportatus, tunc. n. habetur pro mortuo, vt infra, de bo. pos. cōtra tabu. l. j. §. filiū.

[c] Cognita. Sed quare hoc, cum mandatum iurisdictionis & sine causæ cognitione reuocatur: vt infra, de iud. l. iudicium soluitur? Respon. hoc ideo grauius reuocari: quia damnū pecuniarium est hic, non ibi. Item hic aduersarius oneratur propter mutationem personarum: vt arg. infra, iud. sol. l. iam tamen. §. si tamen. & infra, de eaer. l. ne in plures.

[d] Diximus. Vt supra eod. l. filius. §. fin. cum l. seq. & earum quasdam repetit, vt alias addat. ex quibus se excusat, & recusatur. sic infra co. l. mutari.

[e] Et ætas. Vt quia nimium senex, vel nimium iuuenis est procurator: non tamen minor: quia tunc de facto tantum mutaretur.

[f] AVt religionis. Vt si monachus fiat, vel sacerdos: vt arg. infra, de arb. l. non distinguemus. ad princ. § summa ver. compromissi.

[g] ITem si suspectus. Sed an sit probāda causa suspicionis? Ri. sic. alias quare specificarentur hę causę. cum semper dicere posset, habeo te suspectū: secus ut iudice recusato, vt C. de iudi. l. apertissimi. nota alm⁹ ſm noa. Sed de iure cannonico etiā est ibi causa allegāda & probāda, vt extra de ap. ca. secūdo requirit.

Sic in gl. in c. ex parte decani, sup verbo, propter suspicionem. post prin. extra de rescrip.

Variatio quandoq; licet.

Suspicionis causa an semper debeat probari.

VEl iudicio publico priuatove, vel valetudine, vel maiore sua re distringatur.

Caius lib. iij. ad edictū prouincia. XXI.

VEl exilio: vel si latet: vel [si] inimicus postea fiat.

Paulus libr. viij. ad edictum. XXII.

AVt affinitate [h] aliqua aduersario iungaē: vel heres ei existat.

Vlpianus lib. ix. ad edictum. XXIII.

AVt longa [i] peregrinatio, & aliæ similes causæ impedimento [ei] sint.

Paulus libro nono ad edictum XXIIII.

MVtari debebit, vel ipso [k] procuratore [l] postulante.

Vlpianus libro nono ad edictum. XXV.

QVę omnia non solùm ex parte rei, sed etiā in persona actoris [m] obseruabuntur.

Suspectus est qui se ingerit: & audiendus est qui vult suum pudorem purgare. Bar.

Sed si † aduersari⁹, vel ipse procurator dicat dominum mentiri: [n] apud

[h] AVt affinitate. Quod tunc esset iniquū compelli esse contra affinem, & etiam isti periculosum, vt C. de excus. tu. l. humanitatis.

[i] AVt lōga. semper repete. si. Accursius.

[k] MVtari. Vel ipso. vel pro etiam. q. d. nō solū domino petēte, sed etiam procuratore.

[l] Procuratore, vel vtroq; h. d. & tunc dic vel pro etiam: vel aliter tm̄. nam & rei pōt interesse in mutatione tali quia omnia de nouo narrari oportebit.

QVæ omnia. CASVS Dicitur qđ ex omnib. illis causis quę numeratæ sunt ī. e. l. filius. §. si. cū l. seq. potest procuratorē remouere: & dña potest procuratorē remouere vel reijcere. & subijcit quasdā alias causas quibus, remouetur procurator vel reijcit: etiā lite cū eo contestata. quas enumerat vsq; ad hanc le. quę omnia. exinde dicit, supradicta locum habent etiā in actore. s. vt actor remouere possit ex supradictis causis procuratorē suū, æque ac reus. Sed & si aduersarius. Côstitui procuratorē vt aduersus te ageret: & litē contestatus fuit procurator. peto modo hunc procuratorem remoueri allegata aliqua causa de supradictis: quia dico eum factū affinē aduersarij: ipse procurator dicit me mētiri. Dicitur qđ causa ista examināda erit corā iudice, & procurator ille meus nō administrabit interim, nisi in quatuor casib. Primus est, si ipse procurator nō vult dimittere procurationē, nisi saluo pudore suo: ac potius côtendat crimen obiectū refellere: quia cām dñi defendere. Secūdus casus est, si fuit procurator in rē suā. Tertius casus, qñ ipse pro aliqua iusta causa impendit. Quartus qñ partem dña vult reuocare, & partē dimittere his. n. quatuor casib. nō reijcitur procurator ab administratione: sed interim administrabit. & hæc vsq; ad §. sed hoc ita. l. in causæ. exinde dicit q supradicta locum habent, si isti procuratori mandaui: aliter mihi dño non prȩiudicant.

[m] Actoris. Vt possit reijci ante lit. cont. Sed an ipse se excusare possit? Respon. sicut supra l. proxi.

[n] Mentiri. In eo quod allegat aliquā de supradictis

causis

† Sed etsi.

prætorem hoc † finiri oportet. Nec ferendus ẽ procurator, qui sibi adferit procurationem. nã hoc ipso suspectus a est, qui † operã suam ingerit inuito, nisi forte purgare magis conuicium, b quam procurationem exequi maluerit † & hactenus erit audiẽdus, si dicat se procuratione quidem carere velle: sed [ita] si id illæsa existimatione sui † fiat. Cæterum c ferendus est pudorem suum purgãs.

Si dicat in rem suam se constitutum, vel velle retentione uti, seu in totum reuocari: audiẽdus est procurator reuocationem recusans. Bar.

Planè si dicat in rem suam se procuratorẽ datum, & hoc probauerit, non debet carere propria lite. * d Item si retentione e aliqua ꝑcurator vti velit: non facile f ab eo lis erit trãsferenda.

Paulus libro viij. ad edictum XXVI.

NIsi dominus ei soluere paratus sit.

causis, ex qua procuratorem remouere vult, hoc certe debet finiri, i. inquiri & terminari an mentiatur, dominus: & tunc remaneat procurator in procuratione. an mentiatur procurator: & tunc repellat, nec interim debet administrare donec cã huius suspicionis tractetur, licet hoc afferat, & petat procurator, vt subijcit hic, nec ferẽdus est, &c. vt insti. de susp. tut. §. si qs, & C. de suspect. tut. l. eum quem. & infra de solu. & li. l. quod si forte. nisi ĩ quatuor casib. qui subijciũtur statim. primus quando ad exonerationẽm suæ famæ. secundus qñ in rem suam. terti° quando expendit d suo, ꝙ vult retinere. quartus quando partim dñs vult reuocare, partim dimittere: vt infra, e. l. sequẽ. & l in causæ, in prin.

a Suspectus: ergo quandocunq; vellem remouere, si allegauero aliquam causam etiam falsã nisi recedat, videt, suspectus: & ex tũc remouebitur per l. istam. vt s. eo. l. itẽ si suspectus. Sed respond. si procurator solus resistit, ue rum est. si autẽ aduersarius solus: vel aduersarius & procurator, tunc non. Vel dic haberi suspectum qualitercunque, sed nõ tantum, ꝙ remoueatur, vt suspectus. Vel dic remoueri interim dum causa remotionis inquiritur: nisi in quatuor casibus quos s. not. Item no. hic arg. ꝙ quis est suspectus, quia se ingerit: sic ĩfra de iu. immu. l. semp. §. cõductores. l fi. & C. qui mil. nõ pos. l. cura. l. xij. & ĩfra ad l. Cor. d fal. l. vxori. §. q se & ĩfra d te. tu. l. ex sola

b Conuicium. quia suspectus dicebatur à dño & ipse dicit se oĩno velle à procuratione recedere finitã cã suspecti, quemcunq; exitum habuerit. Et sic no. ꝙ parcitur verecundiæ alicuius. sic infra de don. l. si patronus. j. rñ. & ĩsta de fur. l. pe. & ĩfra ꝙ ni aut clã. l. j. §. fi. & C. q ma. nõ pos. l. duo. & s. d cõstit. prin. l. illud. & C. de fi. instr. l. fi. & ĩfra d alie. iud. mu. cã. fac. l. 3. §. j. & ĩsta man. l. Quintus Muti. in fi. j. resp.

c Cæterum. istud cæterum, nõ proximo supe. iori aduersat, quia magis cõfirmat q̃ aduerset. Sed aduersatur ei qd s. in pr. §. dicit nã hoc ipso, &c. q. d. sed ferendus est, &c. vt sit quasi expositio illius, nisi forte, &c. vel dic quod ponitur expositiue pro certe.

d Lite. nec etiã remoueri debet, cũ cã sua sit, ut hic & ĩfra. e. l. procuratore. Et no. s. eo. l. ante litẽ. & intellige hic lit. contesta. per hoc ꝙ dicit, propria lite.

† P. F. hic
† In hãc sententiã Ari. li. ij. Pol. c. 7.
† quod
† P. F. maluit.
† P. F. sua.
* Nisi actor malit dñm potius cõuenire, q̃ eum. l. si actor infra eo.
Suspectus est qui se ingerit.
Verecundiæ qñq; parcitur.

ante enim remoueri vel reuocari posset, nisi in trib. casibus: vt C. de noua. l. iij. & infra, de cõpen. l. i rem & dic vt ibi in glo. j.

e Item si retentione. s. expẽsarũ a se in lite factarũ

f Non facile. i. nullo modo, nisi, &c. vt ĩfra. l. prox.

Stipulatio iudicatũ solui cõmittitur siue a domino in procuratorem, vel econuerso in alium procuratorem iudicium trãsfertur, et in iudicijs per procuratorem quæritur domino vtilis actio. Bar.

Vlpianus libro ix. ad edictum. XXVII.

IN causæ cognitione etiam hoc versabitur, vt ita demum transferri à procuratore iudicium permittatur, si quis omnia † iudicia ab eo transferre paratus sit.

Cæterum si velit quædam transferre, quædã relinquere: iustè procurator hanc g inconstantiam recusabit: g sed hoc ita h si mandato domini procurator egerit. † Cæterum si mandatũ non est, cum nec in iudicio i quicquam deduxit nec tu ea comprobasti, quæ inuito te i acta sunt, tibi non præiudicant. iõque translatio earum litium non est tibi necessaria, ne alieno facto onereris. k

Hæc autem cognitio l procuratoris mutandi prætoris m est.

IN causę. Si ex parte. Tres casus ponit. §. iste: Primus est, Egi aduersus te & accepi satisdationem iudicatum solui pro tuo procuratore, postea hãc litem in aliquẽ procuratorem transtuli. Dicitur hic quod committitur stipulatio iudi. sol. Secũdus est: quando constitui ab initio procuratorẽ: & ipse accepit à reo satisdationem iudi. sol. secundum prædictã formam: & litem contestatus est, deinde iudiciũ in ma dominum translatum est, nam & hic committitur stipulatio iudi. sol. Vltimo dicit quis agat: & dicit hunc acti. dominum habere, vtilem, & procuratorem habere directam, sed inefficaciter. dubium nõ est quin semper hẽat, dominus actio. utilem, quæ præfertur directæ, quamuis ꝑ procuratorẽ lis sit perfecta. Viui.

g Recusabit. hoc post litem contestatam. Sed quid si ante? Respon. idem: licet ipse procurator quibusdam possit renunciare, licet non omnibus velit ut I. sti. man. §. fi. Et no. hic inconstantiã reus sari: vt infra ad exhi. l. Celsus, & ĩfra d dã. infe. l. prætor. §. vñ quærit. & auth. de hæred. & fal. §. nõ aũt dabimus. col. j. & infra d le. cõ. l. post diẽ. & ĩfra de vsu. l. Caius. in fi. & ĩfra de adm. tu. l. cũ quærit & C. de iu. deli. l. qdã. & ĩfra d ope. li. l. si ita stip. ĩ gl. fi. & de bo. li. l. & si ex modica. §. vlt. cu. l. se. & ĩfra ꝓ dre lic. l. an pars l fi. & C. de Iof. re. l. filia. & ĩfra d ĩsti. t. l. sed & si pupillus. §. itẽ si plures. vers. sed & si alios: & ĩsta d le. j. l. legatarius. & C. de agri. & cẽsi. l. quẽadmodũ. lib. xj. qãq; nõ sustinetur: vt ĩsta d ac. emp. l. si sterilis. §. fi. & ĩfra d li. le. l. Aurelian°. §. pe. & s. de trãsa. l. cũ hi. §. qui transigit. & ĩfra re. amo. l. d reb.

h Hoc ita s. quod repellatur procurator post litis, contestationem causa cognita. Acc.

i Inuito te. i. te nolente: vt infra, de iu. licet.

k Onereris. quod esse non debet infra, de alie. iu. mu. cau. fact. l. j. in prin.

l Hæc autem cognitio. de qua habuimus supra eo. l. quæ omnia. §. j.

m Prætoris. vnde videtur quod nõ possit delegari, vt su

† P. F. Iudicij.
† P. F. constãtiã.
sed hic rectius.
† P. F. egit.
† P. iudic
Inconstãtis recusatur.

Si ex parte actoris traslatio a litis fiat, dicimus committi iudicatum solui b stipulationē à reo c factam. idque & Neratius & Iulianus probāt: & hoc iure vtimur; scilicet si dominus satis acceperit. † Sed & si procurator satis acceperit, † & trāsferatur iudiciū in dominum, verius est, committi d ex stipulatu actionem, & à procuratore † e in dominum transferri. f Sed & si à domino g vel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur: nō dubitat Marcellus, quin committatur stipulatio & hæc vera sunt. Et licet procuratori h commissa sit stipulatio: i tamen domino erit danda vtilis ex stipulatu k actio directa penitus tollenda. l

Ex stipulatione procuratoris, & ex sententia pro eo lata, domino competit vtilis actio. & simplex procurator non potest agere iudicati. Bar.

Idem libro. ij. Disputationum. XXVIII.

SI procurator me' m iudicatum solui satis accepit † mihi ex stipulatu actio vtilis n est: sicuti iudicati actio, o mihi indulgetur. Sed etsi agat p procurator meus ex ea stipulatione me inuito, nihilominus tamen mihi ex stipulatu actio tribuetur. quæ res facit, vt procurator meus ex stipulatu agendo, exceptione debeat repelli: sicut cum agit iudicati, non in rem suam datus, neq; ad eam † rē q procurator factus. Per contrarium autem r si procurator meus iudicatum solui satisdederit: in me ex stipulatu actio non datur. s

a Trāslatio de domino in procuratorem.

b Iudicatum solui, lata sententia pro procuratore.

c A reo. s. volēte. vt argum. ī. si quis cau. l. sed & si §. si. Hoc enim cogitur, vt iosi. de satisd. §. sed hodie. quæ è cōtra. Alij dicunt hāc corrigi. Vel expone hic à reo. s. pro procuratore suo, cum procurator reus habeat satisdare, vt in sti. de satisd. §. sin autē vero aliquis.

d Committi. imo non uidetur cōmitti motatione huius ipedientem: vt j. qd. me. pign. vel hypo. sol. l. j. §. si. quæ est cōtra, & j. iud. sol. l. si aote quæ est cōtra. Sola dicunt qui dam illud ante lit. conte. hoc post. Tu dic q illud in procuratore rei: hoc in procuratore actoris. Sed con tra variel Rā. vt dixim. ī. qui satisda. cog. l. Iulianus.

e A procuratore. s. dominum in quem transit iudicium lite pendente.

f Transferri. Sed qualiter fit hęc trāslatio? Respo. ante lit. contest. sola domini sufficit renocatio. vt ī. eo. l. ante. post lit. contest. non quia quasi dominus litis factus est procurator: vt C. eo. l. nulla. & l. procuratoribus. oportet q illud quis cedat: quod etiam inter absentes fieri poterit: vt arg. ī. eo. l. vel exilio. Sed quid de cessione? cuilibet actionis inter absentes fieri poterit? Respon. sic, vt quilibet procurator: vt ī. eod. l. j. §. j. secus in delegatione: vt C. de noua. l. j.

g Sed & si à domino. huc casum diceret quando de dño in procuratorem: sed vt aliam addat repetit. tres enim sunt in hoc. §. si ex parte.

h Procuratori. s. stipulanti.

i Stipulatio. vt in secundo & vltimo casu.

k Vtilis ex stipulato. Nota speciale vt per liberam personam actio acquiratur. regulariter autē contra, vt C. per quas perso. nob. acqui. l. j. quæ est cōtra. & hoc propter authoritatem iudiciorum. imo iō, quia est prætoria: & qualibet prætoria etiam per procuratorem quæritur: vt infra de præto. stipu. l. j. & l. in omnibus. sunt & alij multi speciales quos enumeramus insti. de inuti. stip. §. ei qui.

l Directa penitus tollenda. Not. vtilē præualere directæ: vt j. si ager vectig. l. j. & ij. & præualet ipso iure exactione facta. vel per exceptionem si non exe git: vt j. de sol. l. hoc iure, & infra proxi. §. j.

SI procurator. CASVS. Hæc lex cum superiori continuatur: & casus eius est talis. Ego actor non fuimi procuratorē vt ageret aduersus aliquē, & accepit ipse procurator cautionē iud. solu. & egit, & obtinuit. Dicitur hic quod ego dominus habeo actionē vtilem ex stipulatu: & actionem in factum ex re iu. Procurator aūt me' si agat vel ex stipulatu, vel actio ne iudicati summouendus est per exceptionē, nisi in tribus casibus. Primus est, si fuerit procurator in rē suam. Secundus, si ad hoc eum specialiter instituit. & isti duo sunt hic. Tertius casus est, quando fecit impensas: qui casus ē infra eo dem. l. actoris. quæ lex in prin. continuatur. Per contrarium. Dictum est ī. de procuratore actoris: nunc de procuratore rei dicit. & casus duos ponit hic §. Primus est quando ego reus constitui aliquem vt me defendat, iste procurator satisdedit iod. sol. dicitur hic, q si talis procurator succumbat: hoc casu actio ex stipulatu in me nō dabitur, sed actio iudicati, sed hoc non dicit hic, sed j. eod. l. Plauti'. de re iudic. l. iiij. Secundus casus, est qō aliquis me sioe mādato defendit & satisdedit: quo casu nec actione ex stipulatu, nec actione iudicati teneor.

m Si procurator. meus, id est, mei actoris.

n Vtilis. vt hic & ī. l. proxim. in fi. & infra ti. j. l. fi.

o Iudicati actio. sic & in tutore: vt infra quan. ex fa. tut. l. tutor. nec ob. quia per liberam personam acquiro, vt C. per quas perso. no. acqui. l. j. quæ est contra, quia hoc speciale est in prætorijs. vt infra de præ. stip. l. in omnibus.

p Sed & si agat. s. directa.

q Ad eam rem. exigendam. s. ad iudicati act. & his duobus casib. agit iudicati procurator, & also tertio, vt infra eo. l. actoris.

r Per contrarium autem. quia supradicta locū habent ex parte actoris, non rei. Item ī. dixit actori procuratorem quæri, hic reum per procuratorē non teneri. & sic est contrarietas tam in facto quam in iure. & in primo ponit de eo qui habet mandatū: & in dicitoe procuratore: vt hic, & ī. eod. l. j. respon. & postea de eo qui non habet mandatum.

s Non datur. scilicet directa: sed vtilis sic secondū quosdam: vt argumen. infra, de re iudic. l. iiij. sicut & per procuratorem acquiritur vtilis: vt supra e. l. j. To dic nec vtilis nec directa, vt licilicet detur actio iudicati, vt infra e. l. Plautius. & in d. l. iiij. de re iu. q nec hic negatur. Sed quare vtilis per procura. acquirit, & non priuatur ex eius promissione? Respō. quia cōditio domini per procuratorē deterior fieri non debet vt infra e. l. ignorātis. esset aūt deterior, si dominus ex hac promissione procuratoris conueniret, cū si ipsemet iudicii suscepisset, nihil ipse promisisset. At econtra si egisset per se, eandē cautelā sibi adhibuisset,

Marginal notes (left):

1 Tu hēs quod post litis contr. procurator pōt reuocari ex iu sta cā. l. añ litē. cū se, iuo actis ibi oot. ī. eo. sed ao talis causa sit sum maria. dic q sic. hic habes gl. nostram, sio. ad hoc & vnicā, io iore, q sing. dicit Ro. Ifuis singu. io ver. procurator. Bo.

† P. F. accepit.

† P. F. accepit.

† P. F. committi, & ex stip. act. a procu. in dom. tr.

o Ista gl. ē valde no. & menti tenenda, sm Bald. nec reperitur alibi ad hoc, q vitiū litigiosi non impedit cessionē, iostantiæ Actio per liberā personā quęri potest.

Marginal notes (right):

† P. F. acceperit.

† ad eandem.

ſet, quæ nõ debuit auferri, licet per procuratorẽ egerit, & per procuratorẽ ſtipulatus fuerit. Item facili⁹ debet mihi acquiri. quam grauer. nam emptori hæreditatis actiones vtiles cõtra hæreditarios debitores dantur, non tñ in eandem: vt C. de pact. l. ij. & de hære. vend. leg. ij. & ſupra, de pac. l. ſi cum emptore, ſed videt adhuc me teneri, ſicut ex promiſſione inſtitoris tenetur inſtitor: vt infra, de inſtit. actio. l. ſi quis mancipijs. in princ. quæ eſt contra. ſed ibi ſpeciale in inſtitore. Vel verius dic quod ſi ipſe dominus ibi contraxiſſet, idem promiſiſſet: vt infra. de actio. empt. & vendi. l. Iulianus §. ſi procurator.

a Defenſor. Sine mandato.

b Poteſt. Vt hic, & infra, eo. l. Plautius. in ſi. ſed hæc mala eſt ratio, quia in proximo ſuperiori reſp. non datur actio iudicati, in procuratorẽ: & tamẽ ea ſtipulatione datur: vt ibi diximus.

c Si actor. Caſum ponit in hac. l. Placen. & Aldricus per l. infra, de nox. l. de illo. & l. electio. & per l. j. de pet. hæred. l. etiam ſi §. item ſi quis dolo. Et poteſt poni caſus tribus alijs modis. Primo cõueniebas me rei vendica. nomine vel ratione libri. hunc alienaui poſt lit. conteſta. vel ante cauſa mutandi iudicij: potes vel me vel illum cui alienaui conuenire. ſed hunc reproba, quia non procurator, ſed dominus hic debet dici: niſi dicas quod donaui tibi id, quod ex lite fueris conſecutus, non vt tradiderim rei dominium. Secundo pone, conuenis me tu, qui es emptor hæreditatis. poſſum vel te vel venditorem eundemque hæredem reconuenire. ſed etiam hunc reproba quia non poſſum te, niſi ſponte velis, reconuenire: vt C. de hæred. vel actio. vendi. l. ij. & C. de pac. l. ij. ſed certe imo eſt bona poſitio, quia aliud eſt conuenire: & aliud reconueniri, ſed aliud eã reſcindit, quia ex cauſa non lucratiua. infra e. l. ſi quis in rem. Tertio ſecundum Ioannem & melius dicas quod procurator quidem factus eſt in rem ſuam, contra me ſibi ceſſa actione egit, & ſatiſdedit de defenſione in alia cauſa. quod facere debet: vt infra eo. l. ſed & hæ. §. defendere. ſed poſtea ego volo cõuenire eum ex cuius perſona ipſe egit contra me, non procuratorẽ: poſſum. ſed & ꝓcuratorẽ poſſum, quia ex ea cauſa lucratiua ſit factus. ſed ſecundũ hoc quid prodeſſet alicui procuratorem facere in rẽ ſuã, cum nihilominus ad voluntatẽ aduerſarij ipſe litigare cogatur? Rñ. multum, quia hoc tunc demum ſeruabitur, qñ domini perſona legabor eſt, & melius nonit factũ vt C. eo. l. fi. alias inuito aduerſario per procuratorẽ litigo, & facio in rem ſuam, & iurabit de calũnia, vt ſ. fam. erc. l. plane in fi. quæ eſt contra, & infra. de noxa. l. de

† Bal. hic dicit iſtũ text. ſore ſingul. ad hoc quod licet ꝓcu. nõ poſſit agere iudicati, niſi ſit ei mãdatum, tñ põt peter vt ſatis ex equat vſq; ad quãtitatẽ per eũ ĩ eã expoſitam ſi dñs non ẽ ſoluendo. Bolog.

† Iudicati actione. Cõueniri & reecõueniri differunt.

Sed & ſi defenſor a me ſatiſdederit, in me ex ſtipulatu actio non datur: quia nec iudicati mecũ agi poteſt. b

Iſta eſt bona & no. l. & breuiter hoc intendit Poteſt quis eligere dominum conuenire potius, quam procuratorem in rẽ ſuam, ſi eum palat legaborem. Bartolus.

Idem libro ix. ad edictum. XXIX.

SI actor c malit dominum potius conuenire, quàm eum, qui in rẽ d ſuam procurator eſt, dicendum eſt, et licere.

Paulus lib. j. Sententiarum XXX.

ACtoris † ꝓcurator non in rem ſuã datus, propter impenſas, quas in litẽ fecit, poteſt deſiderare, vt ſibi ex iudicatiõe † ſatisfiat, ſi dominus litis ſoluendo e non ſit.

illo. & l. ſeq. & inſtit. de ijs per quos age. poſſ. §. pe.

d Qui in rem. Quia transfert in ſe iudiciũ: vt ſ. de ſol. l. ſolutionẽ. Sed quid ſi actor dicat dñm litis legaliorẽ: procurator dicit ſe: cui credem⁹: actori.

e Actoris. Soluẽdo. No. in ſubſidiũ agi, vbi alias non ageretur: vt ſ. de eo per quem fac. erit. l. fi. §. j. agit, & alijs duobus: vt ſupra, eo. l. ſi procurator. §. j. in fi.

Si procurator ſuccedit condemnato, in eum fit executio, & pro portione hæreditaria repetet a cohæredibus. Bar.

Vlpianus lib. ix. ad edictum. XXXI.

SI quis, cùm procuratorio nomine condẽnatus eſſet, hæres extiterit domino litis: f iudicati actionem non rectè recuſabit. g hoc, ſi ex aſſe. ſin autem ex parte hæres extiterit, & totum h ſoluerit, ſi quidem ei mãdatum eſt hoc quoque, vt ſoluat: mandati actionem aduerſus cohæredes habebit. i ſi non ſit mãdatũ, negotiorũ geſtorum k actio dabitur. † quod ẽ, l & ſi hæres ꝓcurator nõ extiterit, & ſoluerit. Vni⁹ ãt litis plurium perſonarũ m plures dari procuratores, non eſt prohibitum. n

SI quis CASVS. In actione quã aduerſus te intenderam, Titium procuratorem conſtituiſti, is procuratorio nomine cõdemnat⁹ eſt, deinde hæres tibi extitit. Quæſitum eſt, an executio ſententiæ aduerſus eum fieri poſſit iudicatumq; ſoluere compellendus ſit? Reſpond. quod ſic: ſi ex aſſe hæres extiterit. Sed quid ſi cum ex parte dũtaxat hæres eſſet, ſolidum ſoluerit, an & eiuſmodi actionem aduerſus cohæredes habeat, quæritur? Reſpõ. quod ſi cohæredes ei mandauerint, vt ſolueret, habere eum mãdati actionem aduerſus eos. Si non mandauerint: negotiorũ geſtorũ actionem intendet. Idẽ eſt & ſi procurator cum hæres non eſſet, ſoluerit.

† P. F. datur.

Vnus. Si plures ſunt rei credẽdi, puta tres, poſſunt tres cõſtituere procuratores. Item ſi ſunt tres rei debendi poſſunt tres proc. conſtitui. Iulian. Hodie tradidi vnũ procuratorem: cras dedi alium. & ſic diuerſis temporibus. Dicitur hic quod dando poſteriorẽ ꝓcu. priorem videor remouiſſe. aut dedi ſimul, & in ſolidum: tunc ſi vnus litẽ conte. alij non poſſunt agere pro illa re ſuper qua ille litem conteſtatus eſt, nec in illa re procu. videtur, vt infra, le. proxi. quæ continuatur cum iſta. Viuia.

f Domino litis. Ergo ſi procurator, lite conteſtata, à dño interueniat, debet dãnari, vt hic. ſic. n dicitur dominus litis, vt infra eo. l. licet. §. ſi plures.

g Recuſabit. Etiam ſi ſuo nomine conueniatur, vt infra, de ſol. l. Stichum. §. aditio.

h Et totum. Non tñ inſolidum tenetur. ſ. act. in factum de re iud. ſecus ſi ex ſtipulatione ſua conueniatur: vt ſupra e. l. ſi procuratori. in fine.

i Habebit. Sed ſi eſt mandatũ, nonne eſt morte extinctum? Rñ. eſt: ſed actio mandati durat ſi ſponte fiat. vnde non finitur, vt infra mand. l. ſi præcedente. in pr. Item hic res non erat integra, vnde non finitur, & ſm hoc dic mandatum à defuncto. Vel planius dic mandatum à cohæredibus.

k Negotiorum geſtorum. Quia negotium pro parte potuit expediri, alias daretur fam. erciſ. iudicium vt infra. fam. erc. l. hæredes. §. ſi vnus.

l Quod eſt. i. vt agã mandati, vel neg. geſt. ſi ſoluit

m Perſonarum. ſ. conuenientium vel conuentarũ.

n Prohibitũ. Imo videtur prohibitũ: vt infra, iud. ſol. l.

sol.l.iã th.§.si tamen plures. Sed dic quod ibi sequitur de hæredib. illius, qui præstiterat cautionẽ iudi. sol.vñ vnus à prin.fuit litigaturus.s. dña defunctus.

a Procuratores duos. Quid si eundem? Videt idẽ, vt infra, manda.l. qui mutuam.§.non ideo.

b Videri. Aliud in tutela: vt C. de testamen tut.l.& si à patre.sed certe nõ est aliud: quia datus ibi postea in eo dicillis videtur testamento datus, cũ codicilli ad testamenta trahantur: vt infra, de iure codicil.diui.§.vlti. in gl. fi. Item aliud in curatore: quia qñ ad litem est, non potest dari alius in eadem lite, vt infra de tut.l.enim semel. vel dici idem & qd dicit non posse remoueri: verum est sine causa. nec etiã procurator. scilicet post lit.contest. sed ante, & ille & iste, libere potest remoueri: vt supra, eod.l. post litem contesta.& l. ante litem.

c Pluribus. Occupantis. & contestando litem: vt in fin. l. vbi dicit petit. quod est post litem contestatam, non ante. arg. infra, rem rat. habe.l. amplius. ut in legato pluribus relicto: vt infra, de lega. j. l. si pluribus. §.fi. aliter dicitur occupare in actione de peculio: quia qui prior ad sententiam peruenit, vt infra de pecul.l si vero. idem in noxali: vt infra, de noxali.l.si quis à multia. alias nec vni nec alteri prodest occupare: vt infra, vt in pos. leg.l.is cui. §. qui prior. & infra de dam.infect.l. si finita. §.Iulian. & hoc nisi vni tantum mandauerit de agendo: vt arg. j.eod.l.qui duos. Item melior conditio dr̃ quo ad nutum agentis: licet sit prauę agere: vt arg. instit. de act.§.præterea si quis generaliter. Sed quid si plures dedi, nec dixi insolidum? Respon. pro parte agẽt licet in tutoribus aliud sit, vt infra, tit. ij.l.cum alicui & infra, de admini.tut.l.decreto.§.fi.& l.Lucius.§. j.& l.tutores.§.curatores. Nec obstat infra, manda. l.creditor.§.duobus, quia illud intelligas qñ insolidum cuilibet fuit mandatum. Accur.

d Non sit.s.procurator.

Q̃d aliter seruat in iudicib. ordinar. nã si secũ dus cõstituat, primus non intelligit̃ reuocati, l.1. C. de of.p̃s.arb. quod ius ad vicar. & ad legatos prodn ci asserũt, vt alijs. s. creans mi nime ij re uocati intelligant, c. volẽtes. De off.legat.

A. Pers.

Ista gl. ẽ not. s̃m Barto. ad hoc q̃ curator datus ad lites minori, et cum decreto põt reuocari ante lit.cõtest. sicut procurator maioris. Balog.

Alias, meritum.

Per constitutionem secundi procuratoris, videtur reuocari primus.

Iulianus ait eum, qui dedit diuersis tẽporib[9] procuratores duos. [a] posteriorem dando, priorẽ prohibuisse videri. [b]

Per istam legem apponitur in instrumentis illa clausula, quòd non sit melior conditio occupantis: & quòd per vnum cœptum fuerit alius possit prosequi & finire. de quo habemus hodie expressum in cap. si duo. de proc.lib.sexto Bar.

Paulus lib. viii. ad edictum. XXXII.

PLuribus procuratoribus insolidum simul datis, occupantis [c] melior conditio erit; vt posterior non sit [d] ĩ co qnod prior petit procurator,

Seruus & filiusfamilias possunt constituere procuratorẽ in iis quæ ipsi facere possunt. Bar.

Vlpianus lib. ix. ad edictum. XXXIII.

SEruum quoq; & filiumfam. procuratorem posse habere aiunt. [e] & quantum ad filiúfamilias verum est: [f] i seruo subsistim[9]. Et negotia quidem peculiaria [g] serui posse gerere aliquẽ & hoc casu procuratorẽ ei[9] eẽ, admisimus (qđ & Labeoni videtur) actionem autem intendere [g] vetamus. [h] Eum uerò, qui de statu suo litigat, [i] procuratorem haberẽ posse, non dubitamus, non solum in administratione rerum, sed ẽt in actionibus, quæ ei vel aduersus eum [k] competunt:. siue ex possessione seruitutis [l] siue libertatis de suo statu litiget.

e Seruum. Verũ filiusfam. possit procuratorem dare quæritur? Et resp.quod sic sed in seruo dubitatur, an possit procuratorẽ ordinare. Et rñ. quod ad iudicia seruus non potest procuratorẽ ordinare, sed ad negotia gerenda seruus põt ordinare procura. Eum. Sed pone qđ aliqs litigat sup statu suo: an iste possit procura. ordinare, quærit? Et resp. quod iste qui de statu suo litigat, bene potest ordinare procura. siue ad negotia, siue ad lites. Item iste talis qui litigat de statu suo, potest ab alio dari procura.

Publice. In tribus casibus loquitur hic §.j. in ciuili causa aliquis bene põt in ciuili cã ordinare procur. h. secundo casu loquitur.s.quãdo aliquis absentẽ potest defendere. hoc est absentiæ causas allegare in cã criminali. & secundum hanc positionem nõ obstat infra, de publica.in.l.pe.§.ad crimẽ. Tertio casu loquit: puta aliquis fustigãd[9] vel relegãd[9] erat: in quo tertio casu põt quis absentẽ plene defendere, & cũ effectu. Vel dic, q̃ volebat plene defendere, si volebat causas absentiæ allegare, & hoc potest facere. Ait prætor. Hoc dicit hic §.quod procurator actoris duo debet facere, scilicet quia debet cauere de rato, id est, quod dominus ratũ habeat. Item debet cauere, de defendendo, l. quod defendat actorem dominũ si reconuenire eum velit reus. hæc dicit p̃tor & laudat Vlpianus, quia dicit quod hoc æquũ est quod procura. actoris defendat actorem: & hoc quãdo est simplex procurator. Sed pone quod sit procu. in rem suã, defendere debet dominum quando ex causa lucratiua: vt quia ei actio manet si autem non hẽt illam act. ex cã lucratiua. sed ex alia causa: & dominum non defendat procurator, vt in.l.seq. quæ continuatur, cum ista: cuius casus talis est. Titius erat creditor Seij. ille Seius debitor institutus fuit ab aliquo cui hęreditati iste Titius, creditor tenebatur. Seius debitor idemq; hæres vendidit hæreditatem. emptor hæreditatis agebat aduersus istũ Titium, Titius aũt petebat sibi caueri. quod iste emptor defenderet Seium, verum teneatur emptor Seiũ defendere, si fiet per fraudem, puta hac mente vendit, quia sciebat, quod ipsum de proprio debito non conueniret, nisi illum prius de hæreditate conuenisset: & hoc si emptor fraudem participauit. Vtula.

e Aiunt.s.sapientes & male.

f Verum est. Quia põt ad negotia, & ad litẽ sed ĩ lite distinguit: quia si defendat põt: si agat, põt si actio sibi competat, non alias: vt supra, eo.l.filiusfa.

g Intendere. Vt puta in iudicio.

h Vetamus. Per procuratorẽ, vt hic, & j. ex quib. cau. ma.l. hostibus.j. resp. vel etiam per se, nisi cœpta fuerit quæstio sui status, vt infra proxi. §. in fi.

i Litigat. Vel vt actor vel vt reus, vt subijcit.

k Eum.s. potest facere procuratorem in actionib. quæ competunt ei cõtra quemlibet, & hoc siue, &c.

l Seruitutis. Imo prout prouocat de possessione seruitutis in libertatem non vr̃ quod possit habere procuratorem. C. de asser. tol.l. j. quæ est contra. Sol. illud ius nouũ corrigit istud s̃m quosdam. Alij distinguunt, an non sit lis contestata in quæstione status vt tunc non possit, vt ibi: an sit, & tunc possit, vt hic ar. ad hãc l. infra mãd.l. si procuratorẽ. §. j. & ar. C. d proc.n.l. neq; & l. procuratorib. quia pro libero hẽtur ex tunc post lit. cõtest. vt infra de li.cau.l. ordinata, & C.

† Al.id. vero.

Dic s̃m Bal. idẽ ẽ dicẽdũ in monacho cui est cõmissa præ diorũ administratio. nã monachus & seruus æquiparantur, vt no. Inno. in c. cum olim de priui.

† F. F. admittim[9]

† F. F. competant

& C. de lib. cau. l. lite. Tu dic quod ibi prohibetur habere procuratorem in causa status: hic autem permittitur in alijs, licet de statu suo litigetur.

a Procuratorem. de suo statu litigantem. Sed nunquid ad omnia? quidā ad negotia. Tu dic ad omnia etiam ad litem ex hac litera, & argu. infra, ex quib. cau. maio. l. is aut qui.

b Posse. s. ab alio.

c Publice vtile. Quid sit vtile, habes hic, & infra, de ope. no. nun. l. nam reipublicæ interest quam plurimos ad defendēdā suā causam admitti. & infra, tit. j. l. j. §. fi. vbi ad similitudinē cuiuslibet priuati permittitur cuilibet defendere rem publicam: vt C. eo. l. exigendi. vbi absentiæ causas allegat: ibi, iustius est filium patris defensorem audire, quā absentem patrem quasi contumacem & in defensum graui condemnatione affici.

d Defensio. ad allegandas causas absentiæ, sm. Ioan.

e Datur. huic. §. est cōtra infra, de pub. iud. l. pen. §. ad crimen. Solu. vt tollas pœm dubietatē, & distinguo tria genera causarum. Primū capitale, & omne quo imponit pœna vsq; ad relegationem descendit: vt incipiamus a superiori vsq; ad relegationē: & exclusiue vel relegationem nō contineat. Secundū vbi imponitur pœna relegationis, & infra, vt motionis ab ordine & similiū. Tertium ciuiliū causarū. In primo dic regulariter nō posse cōstitui procuratorem: vt l. contraria. & infra, an per alium cau. ap. l. j. §. j. & ij. opponitur de eo quod est infra, de app. l. Lucius. sed ibi dñs vel procurator dñi ad suam defensionem admittebatur: non tanquā pro alio, sed pro se, cum sua interesset. Itē huic opponitur. C. de inur. l. fi. sed illud speciale est in illustribus. Itē prędictæ regulæ obijcitur quod hic dicit, nam & in ca. &c. sed M. dicit hic lit. contest. quod reprobat: vt C. eod. l. nihil. Tu dic sm Ioan. quod hic non defendebat vt ipsemet dñs: sed causam absentiæ tantū allegabat, & dilationem petebat: & sic intelligitur. C. de accusa. l. reos. Sed quid prodest huiusmodi causas absentiæ allegare, cū donec absens est damnari nō potest? vt infra, de pę. l. absentem. j. rñ. Resp. quia aliqua pecuniaria pœna ei imponitur quandoque, vt in d. l. absentē. §. j. in fi. Item quia requiruntur & annotant bona eius: vt infra, de requi. re. l. j. in fine. In secundo genere causarum dic quod potest dari procurator tali ratione: quia in eis potest dari sententia in absentē: vt infra, de pœnis. l. absentem §. aduersus. ibi, sępius, ergo & per procuratorem defendi: & hæc duo pariter se habeāt: vt hic, vbicunque, &c. Item alia ratione si prohibemus dari

Ex contrario quoque eum procuratore [a] dari posse, [b] manifestum est. Publicè vtile [c] est, absentes a quibuscunq; defendi. Nam & in capitalibus iudicijs defensio [d] datur. [e] Vbicunque itaq; absens quis damnari potest, ibi quēuis verba pro eo facientem, [f] & innocentiam [g] excusantem, audiri æquum est, & ordinarium admittere: quod ex rescripto Imperatoris nostri apparet.

Iurisconsultus volens dicere de effectu mandati procuratoris dixit primo de procuratore rei pro quo dominus satisdedit in l. filius. §. j. vsq; hic. licet incidenter multa dixit de procuratore actoris: nunc principaliter intendit dicere de mandato procuratoris actoris: & hoc prosequitur vsque ad l. Pomponius. Et primo ponit edictum quod habet duo capita. Primum de defensione. secundum de cautione de rato. primum caput exponitur

! No. quod licet procurator non admittit: in causis criminalibus. pro hoc cōco. text. in ca. veniens. de accusat. extra. & ibi optima gl. cōco. text. in c. in criminalib. v. quęst. iij. tex. in ca. si quādo. ij. q. vj. ca. absens. iij. quæst. ix. & habetis hic gl. magistram & claram pogneterem secundum Bald. tria gnā causarum criminaliū.

in capitali, & descendit vsq; ad illa crimina: quę relegationem imponunt: vt infra, an per aliū causa appel. l. j. §. sed & si ea sit causa. ergo in alijs inferioribus permisisse videmur: vt infra, de iud. l. cum pretor. in princi. & sub isto genere etiam potest poni quod est infra eodē. l. sed & hæc. §. j. & l. nō solum. §. nn. & infra, de acc. l. leuia. In tertio genere dic quod potest dari: vt supra, eodem. l. j. §. vlti. & hic in principio huius. §. & secundum hoc. iste §. tribus coloribus colotatur. nam primo de pecuniarijs causis dixit: quod probat ab eo de quo minus videbatur inesse. s. in capitalibus. & sic dicit de primo & tertio genere causarū. In tertia aūt parte. §. ibi, vbicunque, &c. incipit dicere de secūdo genere causarū. & quod dicit verba facientem, supple & plenarie etiam defendentem. Sed in quē sententia dabitur? Respon. in dñm cuius iste est defensor: vt arg. C. de in iu. l. fi. vel si vis dicas in tertio casu §. quod loquitur vt dixi, in secundo genere causarum: sed nolebat plene defendere: sed tantū causas absentiæ proponere, quod pōt in ga sufficit si eum, &c. vt C. de neg. gest. l. tutori & secundum hunc sensum & fœmina & minor admittitur, vt hic innuitur.

vsque ad l. non solum §. j. vbi incipit expositio secundi capitis vsq; ad l. Pomponius. Bart.

Ait prætor: *Cuius nomine quis actionem sibi dari postulauerit,* [h] *is eum, viri boni arbitratu defendat:* [i] *& ei,* † *k quo nomine agit, id ratum habere eū, ad quem ea res pertinet, viri boni arbitratu satisdet.*

Hic incipit iurisconsultus exponere verba edicti; & primo exponit ibi, Cuius nomine quis &c. & breuiter hoc intendit. Simplex procurator in rem suā non factus ex necessitate, nec ex causa onerosa, nec fraudulenter, tenetur defendere in causa reconuentionis. Bart.

Æquum † prætori visum est, eum, qui alicuius nomine [vt] procurator [l] experitur, eundem † etiam defensionē suscipere. Si quis in rem suā procurator interueniat: adhuc erit dicendū, debere eū defendere: nisi

† P. F. Possidebit.

† Et eis quo.

Cōcor. ter. in ca. I iudicijs. & c. nō licet de reg. iur. lib. vj. in c. prudentiam. de mu. petition. extra. addo bene facere text. in ca. dilecti. de iud. extra.

i Eiusdē.

f Pro eo facientem. & plenarie etiam defendentem, secundum primam.

g Innocentiam. Scilicet, criminis de quo accusatur: pro quo imponitur pœna relegationis, vel remotionis ab ordine.

h Postulauerit. vt ff. de orig. iur. l. iij. §. omnium.

i Defendat. cū statim vult agere. alias cauet de defendendo quando agere volet: vt infra, re. amo. l. & ideo. §. fin. nisi in casu: vt infra, eod. l. mutus. §. in popularibus. sed ibi suo nomine magis agebat. Item cauet de iudi. soluen. si reconuenitur, secundum Hug. vt infra eo. l. si minor. §. fin. cum duabus. ll. seq.

k Et ei. sic construe. Et satisdabit ei. s. contra quem agit: eum ad quem ea res pertinet. i. dñm habiturum id ratum, quo nomine agit. Et hæc satisdatio fit arbitrio boni viri, cum fideiussoribus tamen: vt infra, de præto. stipu. l. prætoriæ vel quod habebit ratum. boni viri arbitrio. vt arg. infra, de solu. l. ratum. & infra rem ra. ha. l. quo enim. Vel refertur ad vtrunque eodem modo quo dictū est. Hæc secunda cautio præstatur, nisi constet de mandato. vt infra eo. l. si procurator, & infra, vt in poss. leg. l. si is a quo. §. j.

l Vt procurator. fecta enim in errore secundum H. vt infra, de admi. tut. l. vel in partes. vel aliter illam expone, vt ibi patet. Accur.

Ex ne-

forte ex neceſsitate e fuerit factus.

Procurator in rem ſuam tenetur defendere dominum ſi eſt ex cauſa lucratiua. Item ex non lucratiua, ſi facta eſt in fraudem creditorum. Albe. de Roſa.

Caius lib. ij. ad edictum prouinciale. XXXIIII.

SI quis in rem ſuã procuratorio nomine b agat,† veluti emptor hęreditatis: an debeat inuicem venditorem defendere? & placet, ſi bona fide, & non in fraudem c eorũ, qui inuicem agere vellent, geſtum ſit negotium: non oportere eum inuicẽ defendere.

Qui agit pro alio vt coniuncta perſona, tenetur in cauſa reconuentionis defendere. Bar.

Vlpianus libro nono ad edictum. XXXV.

SEd & hæ perſonę procuratorum d debebunt defendere, e quibus ſine mandato † f agere licet: vtputa liberi, g licet ſint in poteſtate: item parentes, fratres, & adfines, † & liberti. h

Quando cauſa ſtatus agitur ciuiliter, admittitur procurator: ſed quãdo agitur criminaliter, nõ admittitur procurator. Bar.

[Et] patronus libertũ per procuratorẽ, vt ingratum, accuſare i poteſt: & libertus per procuratorem reſpondere.

Siue agatur per actionem, ſiue per officium iudicis, ſiue ordinarie ſiue ſummarie, debet in cauſa reconuentionis defendere dominum in competenti tribunali. Et hic incipit exponere hoc verbum actionis. Bar.

Non ſolum autem ſi actio k poſtuletur a pro

a Ex neceſſitate. veluti cum debitor inops creditori cedit actionem quam ſolam habet, ſm M. vel dic ꝙ promiſſio præceſſit ceſſionem. vnde licet ab initio fuerit voluntatis: vt C. de act. & obl. l. ſicut. tñ poſtea factum eſt neceſſitatis: vt C. de iure do. l. j. Vel dic tertio quod ex cauſa nõ lucratiua: vt infra. l. proxi. & hoc ideo, quia talia fiunt ex neceſſitate rei familiaris: vt C. de reſcin. ven. l. non idcirco. in quibus non eſt liberalitas: vt infra, de adi. leg. l. rem legatam.

Voluntariũ ab initio, ex poſtfacto fit neceſſarium.

b Si quis. Nomine. puta intentans directas actiones ſibi mandatas, & nomine domini. Quid autem ſi vtiles, & ſuo nomine, & pone ex cauſa lucratiua, nunquid cogitur defendere dominũ? Fortè non. nam lex ſcripta eſt: qui alicuius nomine, &c. vt ſ. l. prox. §. ęquũ. & facit infra, eo. l. procuratore. ſic. n. & in ſacramẽto calumnię diſtinxit P. & Io. ar. tñ cõtra infra eo. l. nõ ſolũ. & §. ſed in tercdũ. & §. ſed etſi. ADDITIO Solue ſm Bar. & dic ꝙ licet ibi videatur agere ſuo nomine: agit tamen ad alienum commodum, hic vero agit ſuo nomine, & ad ſuum commodum: intentando vtiles.

† P. P. Agit.

c Et non in fraudem. Sed qualiter ſit fraus iſta? Reſpon. aliquis eſt creditor meus, & debitor cuiuſdam hæreditatis quę ad me pertinere cœpit. ſcio quod cõueniet me de proprio debito, niſi eũ conueniam de hæreditario. vnde alij hæreditatẽ vendo. certe emptor idem ꝙ procurator in rem ſuam tenetur me defendere, quia in fraudem fuerit facta ceſſio. ſed hoc videtur falſum, quia non debet nocere dolus authoris ei, qui cauſam lucratiuam non habet, vt infra, quæ in frau. cred. l. qui aũt. §. hoc edictum. & de do. excep. l. apud. §. de auctoris. & §. ſi quis autem. Sed dic ꝙ ipſe participauit, vnde magis ſuus dolus dicitur ei nocere. Collige ergo procuratorẽ debere defendere in trib' caſibus. vbi eſt procurator ſimplex, non in rem ſuam. Item vbi eſt in rem ſuam, ex cauſa lucratiua vt ſ. l. proxi. l. ęquum & §. fin. in prin. Item vbi eſt ex cauſa non lucratiua, ſed in fraudem creditorum, vt hic. In quarto vero non. i. vbi ex cauſa lucratiua & non in fraudem creditorum: vt hac l. dicitur. Sed contra infra, eo. l. patet. in ſi. Sed dic, ibi erat cauſa lucratiua. ſ. legati. Sed an iure compenſationis? credo quod non arg. C. de compen. l. ij.

Sed & hæ. CASVS. Coniunctę perſonę quę ſine mandato agere poſſunt, ſatiſdare debẽt de defendendo, & quæ ſint illæ coniunctæ perſonæ, hic enumerat. Patronus. Si volo libertũ meũ, vt ingratũ accuſare: poſſum hoc facere per procuratorem, & libertus etiam poteſt per procuratorem reſpondere.

Procurator in tribus caſib' defendere tenetur.

Non ſolum. Hic dicitur quod procurator actoris quacunque act. agat: ſiue prǽiudiciali, ſiue quacunq; alia, debet dominum defendere. Item iſte procurator actoris gerit vices actoris in omnibus: & nõ grauatur in aliquo plus quam actor, niſi in ſatiſdando. Quid ſit defendere, dicit in prin. §. huius. Item quęritur, an procurator actoris qui promiſit defendere dñm, ſit cogendus præcise dñm defendere? Et reſp. quod ſic, niſi, &c. Defendere. Iſte. §. regulã ponit & exemplũ ad regulam. qua dicitur ꝙ etiam videtur procurator defendere ſi patiatur aduerſariũ in poſ. mit. & vt pbet iſtã regulã, quatuor ponit exẽpla ad eam probandam. vnde conſtitui procuratorẽ qui a te aliqd peteret, puta debitum meum: tu vis hunc meum procuratorem reconuenire nomine alicuius meę domus quę minabatur ruinã: vel petis a procuratore aliquod legatũ, ad qđ ego teneor, quia erat relictũ ſub cõditione: vel forte nuntiaſti illi procuratori nouum op'. vel dic verius ſicut not. hic gloſſa quæ ſic incipit, regulam ponit, &c. ibi, dic ergo, &c. vel forte conuenis illum nomine alicuius ſerui mei actione furti noxali. procurator meus paſſus eſt in omnibus caſibus aduerſariũ in poſſeſ. mitti, nunquid videtur defendere? dicitur quod ſic, dum tamen caueat de rato. Viui.

P. P. mandat.

† No. tex. ſecundum Bald. quæ dicantur cõiunctę perſonæ. & inquantum dicit de affinitate. intellige ſecundum Bal. cauſa affinitatis durante non ceſſante, nam cauſa ceſſante, ceſſat ipſa affinitas.

d Procuratorum, improprie hoc nomen ponitur: vt ſupra, eo. l. j. in prin. in j. gl. & infra, iud. ſol. l. iij. §. j.

e Defendere in reconuentione. Accur.

f Sine mandato. nõ tamen contra mandatum, niſi in caſu, vt infra eod. l. Pompo. §. fin.

g Liberi. hos accipe in infinitum, vt infra, de verb. ſign. l. liberorum. & idem de parentibus dicas. vt ſupra de in ius voc. l. quinque §. parentes.

h Et liberti. quædam perſonæ quæ ſine mandato agunt, hic enumerantur. ſunt & aliæ: vt maritus, vt C. eod. l. maritus. licet affinis non ſit. ſed cauſa affinitatis, vt infra, de gra. eo. l. iuriſconſultus. item conſortes: vt C. de conſor. eiu. lit. l. ij. idem ſecundum Io. & H. in omnibus illis perſonis, quæ enumerantur ſupra de poſtulan. l. j. §. ſi. cũ ſeq. & facit infra de neg. geſt. l. ſi autem is. in princ. & C. eod. l. exigendi.

i Accuſare. Sed nonne poteſt dici cauſa capitalis, cũ in ſeruitutem reuocetur. inſt. de ca. d. §. j. ergo. non poteſt per procuratorem agi, vt dixi ſupra eod. l. ſeruum. §. publice? Reſpon. hoc ideo, quia & pecuniarium reſpicit commodum, non ſolum ſtatum, & inde etiam actio dicitur propriam quã accuſatio, vt C. de lib. & eor. lib. l. pe. Alij diſtinguunt an agatur hic vt in ſeruitutem reuocetur: & tunc nõ licet per procuratorem. an vt tantum caſtigetur. & tunc liceat, vt hic quod non placet.

k Actio. ſtricte accipe pro perſonali, vt ĩ de act. & obl. l. act. in perſonã. ſed large accepto vocabulo oĩa

contin-

curatore,[a] sed etiam si præiudicium,[b] vel interdictum:[c] vel si stipulatione legatorũ, vel damni infecti velit[d] caueri, debebit absentem defendere in competenti tribunali,[e] & eadem prouincia. Cęterùm cogi eum etiam in prouinciam † de Roma abire, vel econtrario, vel a prouincia in aliam prouinciam, & defendere: durum est.

Hic incipit exponere verbum defendat. Bart.

Defendere autem est, id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè.[f] nec debebit durior conditio[g] procuratoris fieri, quam est domini, præterquam in satisdando.

Procurator cogitur præcise litem contestari, nisi causa cognita recusauerit. Bar.

Præter satisdationẽ[h] procurator ita defendere videtur, si iudiciũ accipiet. vnde quæsitũ est apud Iulianum, an compellatur,[i] an vero sufficiat, ob rem non defensam stipulationem committi? & Iulianus scribit libro tertio Digestorũ, compellendũ † accipere iudicium:[k] nisi ad † agendum causa cognita recusauerit, vel ex iusta causa remotus[l] fuerit.

In casibus quibus dominus non cogeretur præcise defendere: nec procurator cogitur. Bart.

Defendere[m] videtur

ꝯtinentur sequentia: vt infra, de actio. & oblig. l. actionis verbo. & quod dicit postuletur, dic id est, ipse postulet nomine dñi agere: vt colligitur supra eo. l. seruum. §. ait prætor. Posset contra legi. i. si reus postulet vt procurator dominum defendat in actione vel interdicto: quod etiam verum est: sed primum est sensus huius literę.

[a] A procuratore. Scilicet actoris.

[b] Præiudicium. Id est, actiones præiudiciales quæ plures sunt: vt institu. de action. §. præiudiciales.

[c] Vel interdictũ. Quodlibet cuiusnomine hodie est actio in factum: vt instit. de interd. §. fin. Accur.

[d] Velit. Scilicet procurator dño.

[e] Tribunali. Sed quod est cõpetens? Respon. vbi agebat procurator: vt hic subijcit: & corã eodem iudice. Sed cõtra videbatur, quia actor debet sequi forum rei, sed tamen aliud est: quia ipse dñs si egisset ibidẽ, deberet de hoc respondere. vt C. de sent. & interlo. om. iudi. l. cum Papinianus. & auth. & cõsequenter. Et not. hic argu. pro aduocato, quod non teneatur præstare patrociniũ, si alibi causa mota est: vt infra, de arbi. l. si cum dies. §. si arbiter. & C. de aduoca. diuer. iudi. l. sancimus. j. §. nulla. ibi. in eo duntaxat loco, &c. Arg. cõtra infra de oper. li. l. j. & l. quod nisi, vbi dicit q̃d tenetur sequi, nisi nimiũ vagauerit patron'. Sed põt distingui an remote multũ, vel parũ: vt j. de annuis leg. l. Mæuia. §. fi. in fin.

[f] Cauere idoneè. Id est, cum fideiussore vel pignore vt infra man. l. si mãdato. §. fi. Sed de quo nõ exprimit, an caueat de defendẽdo, an iud. sol. sed tutius est dicere iud. sol. quia in parte illa procurator rei est. Et cautionem illam exponet demum a reo porrecto libello, sicut & aliæ huiusmodi iudiciales cautiones præstantur, vt C. de lit. contest. authen. offeratur.

[g] Durior conditio. Nec in principio causæ: nec in medio, nec post cõdemnationem: vt infra, eo. l. non solum. §. quæritur. in fi. & infra eo. l. minor. §. quoniam. & infra de re iud. l. si cum procuratore. nisi in satisdando: vt subijcit, scilicet de rato. & de defendendo: vt supra, eod. l. seruum. §. ait prætor. & iudi. sol. quando reconuenitur: vt modo dixi.

[h] Præter satisdationem. Scilicet quam debet præstare. & sic hæc dictio præter, nõ excludit. sic ponitur infra, e. l. Pomponius. §. sed & is. & infra de pig. act. l. j. in fin. vbi tenetur pig. act. præter stellionatũ quem fecit. vel secundo, id est, satisdatione non interueniente: quia dicit procurator actoris nõ oportet satisdare: sed statim agat: quia sum paratus suscipere iudicium, vt argu. infra, vt in poss. lega. l. si is a quo. Tu dic tertio distinguendum esse, aut sunt iura rei, qui vult reconuenire in promptu: aut non, vt in primo casu audiatur procurator incontinenti volens defendere: in secundo non, sed debet cauere: vt arg. infra, de col. bo. l. j. §. quamuis. & §. sed cum possint.

[i] Compellatur. Præcise.

[k] Accipere iudicium. Scilicet præcise. & sic nota. quem præcise teneri ad factum: vt infra, quod met. cau. l. si cũ ex. §. sed & si quis per vim. in fi. §. sed contra infra eo. l. nõ cogendum. §. Sabinus. vbi dicit q̃d nõ præcise tenetur procurator defendere. Sol. ibi in procuratore rei: hic in procuratore actoris. Et vt plenius scias: cum quęritur, an quis teneat̃ pręcise defendere distingue. aut nõ est præstita cautio de defendendo: & tũc nemo cogit̃ ex parte actoris vel rei: vt C. eo. l. inuitus. quæ est cõtra. sed tamẽ dñs tenetur mandati: quasi & hoc, ꝙ defenderet mandasset per cõsequẽs: vt infra, eo. l. ad rẽ. & l. ad legatum. aut est præstita cautio prædicta. & tunc si ex parte actoris: ꝓ cise cogitur: vt hic. si ex parte rei, subdistinguit̃: quia aut ab eo procuratore fuit pręstita cautio: & tunc nõ cogitur vt infra eo. l. nõ cogẽdum. §. Sabinus. aut a dño, & tunc si procuratore sciente. & nõ contradicente, præcise tenetur. alias non: vt s̃. eod. l. si defunctus. Sed quare procurator actoris præcise cogitur: non autem rei, nisi ipsemet procurator satisdederit? Respon. s̃m Io. Azo. & H. quia procurator actoris iam cõsecutus est quod optauit. s. quia est admissus. sed procurator rei nõ. quia optabat se absolui, & absolutus nõ est. vnde satis est condemnari eũ in pecunię quantitate. i. interesse: vt infra, de re iud. l. si quis ab alio. §. fi. Vel dic quia ad maius est admissus. i. vt alterius actionem exerceat: & ideo plus grauatur: at procurator rei tantũ in onus. arg. infra, de noua. l. si Stichum. §. fi. diximus. ĩ. eo. titu. l. filius. §. fin. sed procurator rei, qñ dominus pro eo sciente satisdedit: ideo præcise cogitur defendere, quia iam falleret fidem duobus: quod non est qñ ipsemet procurator satisdedit: vt diximus supra eod. l. filiusfam. §. fin. vbicunq; tñ dixi eum cogi si iustam habeat causam non cogitur: nec stipulatio committitur, vt dictn. §. Sabinus. & vbicunq; excusatur, vel non præcise cogitur, ibidem si sit actio peritura cogitur præcise, vt supra eod. l. sed & infra, eo. l. metos. §. fin.

[l] Iusta causa remotus. Quæ enumerantur supra eodem. l. filius. §. fin. cum l. sequen. & l. ante litem. cum sequentibus legibus.

[m] Defendere. Regulam ponit, quã probat quatuor exẽplis duo sunt in hoc §. & duo. in l. proxi. cui regulæ obijcio sic: quomodo videt̃ defendere? imo ideo: quia non defendit. fit hæc missio: vt s̃. si ex noxal. cau. ag. l. ij. in fi. Item defendere est præcise iudiciũ suscipere: vt s̃. §. proxi. & §. defendere? Resp. videt̃ defendere, vt nõ incidat in stipulationem de defendendo. Item vt dñs mãdati nõ teneatur: si dominus idem erat facturus. alias ei tenetur, sed non aduersario, quia dñs potuit idem facere. Sed nonquid dominus posset se liberare, patiẽdo aduersarium mitti in

p posma-

† P. F. propulacis.

Aduocatus an teneatur patrociniũ pręstare si causa mutetur.

Tenetur quandoq; quis præcise ad factum.

Defendere pcise an qs teneat̃.

† Not. hic qualiter quis cogitur præcise ad factum. sed dic quod illud est ne authoritas prætoris eludatur, s̃m Bald.

† Y. F. et

Defendere est iudicium suscipere.

pos. maxime in eo casu: q̃ fuit nuntiatum nouum opus, qui est hic tertius casus? Videtur quod nõ: quia tenetur ad impensas, quæ fiunt in destruendo opere post nuntiationẽ facto: vt infra, de operis noui nun tia.l. prætor. §. j. & infra, quod vi aut clam. l. cõpeut. §. in summa. Sed dic hic poni sic casum, ſm quosdã in operis noui nũtia. quia nuntiatio fuit facta ꝓcuratori facientis: nihilominus agitur contra eum, vt tollat. si in iure non defendit: mittitur aduersarius in pos. operis: vt infra, de damno infect. l. a quo. Quod nõ est verum, quia tũc ad expẽsas tenetur: cũ esset sibi nuntiatũ: vt in dict. l. quod vi aut clam. l. compe rit. §. in summa. Dic ergo sic casum, & non obst. prædicta obiectio: quia fuit nuntiatum illi cui hæres ego sum: vel illi a quo ego causam. hoc casu nõ teneor nisi ad patientiam: & sic liberor patiendo aduersarium in poss. venire. ergo & procurator meus agẽdo nomine meo aliqua actione, si de hoc opere recõueniatur, liberabitur eandem patientiam præstando: vt infra de operis noui nun. l. pen. & fin.

† P. F. Satis alias satisdationẽ.

procurator, a etsi in possessionem venire patiatur: cùm quis b damni infecti c satisdari, vel legatorũ d desideret. e

Paulus libro viij. ad edictum. XXXVI.

VEl in operis noui nunciatione. Sed & si seruum ex causa noxali patiatur duci, defendere videtur: ita tamen, vt in his omnibus ratam rem dominum f habiturum caueat.

Hic prosequitur expositionem verbi defendat, videlicet in quibus actionibus teneatur defendere. & breuiter h d. Procurator debet defendere in cõmuni b. actionibus: & vna actio nõ det diuidi in plures defensores. secus si plures moueantur actiones. Bar.

Vlpianus libro nono ad edictum. XXXVII.

a Procurator. Scilicet actoris.

b Cum quis. Scilicet reconueniens.

c Infecti. Pro his implorat officium iudicis: vt infra, de actio. & obli. l. actionis verbo.

d Legatorum. in diem vel sub conditione.

e Desideret cum hæreditas sit onerosa. vnde non expediret ei implicari. Accur.

f VEl in operis. Ratam rem dñm, prout refertur hic articulus ad primum, & ad ſm & quartũ planus est, sed prout ad tertium, scilicet de nuntiatione noui operis, habet contra infra de operis noui nuncia. l. & ideo. cum. l. prætor. §. si vbi dicit de rato non præstari cautionem. Sed dic, quod ibi dicit cautionem de rato non præstari, est ideo, quia est, procurator rei, & in alio casu quam hic. hic autem etsi sit procurator in eo quod reconuenitur vt procurator hæredis eius cui est nuntiatum, tamen potest timeri ne dominus reuersus reuocet possessionem vel seruum ductum ex causa noxali. sic est in rei ven. vt infra, eo. l. Pomponius. §. sed & si is, Vel dic, aut nõ defendit procurator nisi patiendo mitti in possess. vt. tunc caueat: vt hic. aut contendendo, & tunc non caueat: vt ibi. & istę duę sunt verę. Alij dicunt quod hic loquitur quãdo nuntiatio fuit facta domino, qui cauet de opere demoliendo: quæ cautio cõmittitur siue sit iustificatum, siue nõ defendatur reus: vt infra, de oper. noui nuntia. l. antepen. §. habet. si ergo procurator qui cauit de defendendo domino cum agit pro eo aliqua actione, patiatur aduersarium venire in possess. videtur defendere, dummodo caueat de rato. ibi econtra fuit per procuratorem nuntiatio facta: qui procurator conueniebatur postea interdicto. Sed non placet hic casus, cum dñs non liberaretur patientiam talem præstando, vt dixi modo: ergo nec procurator. vt supra eo. l. sed & hæ. §. defendere. nisi dicas ei cui successit nuntiatum: & tunc est optima solu. cum prima supra posita.

OMnium autem actionũ nomine debet defendere, g etiam earum, quæ in hæredem non dãtur. h Vnde quęsitum est, si aduersarius plures intẽdat actiones, & in singulas singuli existant defensionem i † suscipere parati: † k videri eum rectè defendi Iulianus ait quo iure nos vti Pomponius scribit.

Idem libro xl. ad edictum. XXXVIII.

NOn tamen eousq; procedẽdum erit, vt si decem † petantur, l & existãt † duo defensores parati in quina † defendere: audiatur, m

Procurator qui debet defendere, nõ debet etiam respondere eo casu quo dominus teneretur:

OMnium. CASVS. Dictum est s. quod procurator dñm defendere debet: & adhuc circa illam materiam tractat. i. circa defensionem. dicit. n. quod ꝓcurator dominum defendere debet. Sed pone, quod ꝓcurator cõuenitur pluribus actionibus. puta quatuor. & iste constituit defensores in vnaquaq; actione: non aũt ipse defendit: quorũ quilibet paratus fuit suscipere iudiciũ vnius act. nunquid iste videbitur plene defendere dñm? Respon. quod sic. Sed pone quod in vna actione fuit recõuentus procurator actoris puta ad sex, vnde extitit vnus defensor in vna portiõe: alius in alia. Dicit ꝙ nõ audientur, vt in l. seq. quæ continuatur cum ista.

† P. F. Defensorem. † Parati an absens defendi videatur & videri eum &c.

† In P. F. add. mulie. † P. F. Exstant. In quinque.

g Defendere. Scilicet procurator actoris. secus in procuratore rei: vt infra, eo. l. qui proprio. §. ei qui.

h Non dantur. Dummodo deductæ fuerint in iudicio eo viuo, non alias: vt C. de ex delic. defun. l. j. & hoc si mortuo fure agitur. sed planius si dicas eo viuente. Sed nunquid etiam nomine futurarũ? Videtur ꝙ sic: vt s. quod quisq; iur. l. iij. §. pen. Sed dic contra: vt arg. infra, de neg. gest. l. nam & seruus. §. si viuo. & de dam. infec. l. damni §. si is. & de aur. & arg. leg. l. si ita. Item vt euitetur infinitas: vt C. de sacrosan. eccle. l. fi. & quod dicitur in d. l. iij. §. pe. quod quisq; iur. verum est, vt maleficia puniantur, quę interdum non punirentur, si ad præsens tempus referrentur, si forte tunc nullæ competerent actiones: vt infra, ad legem Aqui. l. ita vulneratus. item nunquid etiam in perpetuum ratione earum quę tunc competebant: Videtur ꝙ sic propter generalia verba cau. de defendendo, vt infra, de ser. vrb. prædi. l. si seruitus. §. fi. & de alea. & ale. lu. l. j. §. quod aũt. quod est absurdũ dicere. Sed dic cõtra, vt in auth. de exec. §. j. & §. sancimus. col. vij. vbi de duobus mensibus dicitur, & arg. C. de fideiuss. l. pe. Vel dic verius quod iudex statuit hoc tempus arbitrio suo intra quod finietur iudicium: vt infra, de damno infe. l. si finita. §. j. & l. qui bona. in fi. & infra de iure delib. l. j in fi. sed intra quantum tempus finiatur, hoc in legis est potestate: vt C. de iudi. l. properandum. in princ.

i Defensionem. Procuratoris vel domini.

k Parati. Quid iuris sit, subaudi. Iulianus ait. eum videri.

l NOn tamen. Petantur in reconuentione.

m Audiantur. Ne in plures, &c. vt infra, de exerc. l. ne in plures. & infra iud. sol. l. iam tamen. §. si tamen plures.

Bal. hic dicit istã gloss. valde no. ad hoc ꝙ in determinatis a lege non habet iudex arbitrari secus autẽ in alijs cũ quasito, quia optime ꝓbat hoc addito ꝙ habens arbitriũ in pęnalibus debet sequi pœnã consuetã per gloss. in l. quid ergo. §. pœna granior supra de his q not. infa. Bolo.

Non

& eius responsio & taciturnitas ei praeiudicat. Bar.

Idem libro viij. ad edictum. XXXIX.

NOn solum autem in actionibus, & interdictis, & stipulationibus † debet dominum defendere: a verùm in iterrogationibus b quoque: vt in iure interrogatus, † ex omnibus causis respondeat, c ex quibus dominus. An ergo hæres sit absens, d respondere debebit: & si respō

† Ita P. F. Al. postula tronib. recitior H.

† Al. add. ut.

NOn solum CASVS. Quod dictum est, procuratorem actoris debere dñm defendere, id quam late sit interpretandum, docet nuilc. Neinpe vt non solū in actionibus, aut interdictis cum defendere debeat, sed & in interrogationibus. Vt puta interrogat procurator, nū dña absens sit hæres, certa respondere debet. nam si tacuerit, committitur stipulatio de defendendo. Quatenus autē teneatur, si responderit. prosequitur amplissime gl. in ver. vel tacuerit. Qui alieno. Hucusq; dictū est de defendendo. nunc aūt vult dicere de rato. vnde regulā ponit, dicens q̄d quicunq; alieno nomine agit in dubium tñ reuocato an habeat mandatum, cauere debet quod ille ad quem ea res pertinet, ratū habebit.

Sed interdum. Dicit quod interdū si quis proprio nomine experiatur, quod istam cautionē. s. de rato præstare debet. & de hoc ponit duo exempla. Procurator meus detulit iusiurandū aduersario vt iuret se dare non oportere, aduersarius retulit procuratori meo. iurauit iste procurator meus, si agat procurator meus actione in factum quæ nascitur ex iureiurādo, suo nomine agere videtur. & tñ cauere debet dominum ratum habiturum.

Sed & si. Idē est, si quis cōstituit se procuratori meo nomine soluturū, quod mihi dominus debet: quia si procurator de constituta agere velit, nomine proprio agit, & tamē cauebit de rato ille procurator actoris.

Quæritur. Si Seius habens creditorē, velit cōuenire debitorē per procuratorem, an debeat iste procurator cauere dñm & alios creditores dñi ratum habere? Et rñ. quod sufficit, si caueat dñm ratum habiturum duabus rationibus: quia sub verbis. s. eo. l. seruum. §. ait prætor non cōtinenē creditores. Nam & si dñs agat contra istum suum debitorem, non tenetur cauere ratā rem creditores suos habere. Vel sic. Habet quis plures creditores qui eū miserunt in pos. bo. missus est in pos. bo. eius: & data fuit ei licentia vt dñs eū ordinaret procura. ad agendū aduersus debitores sui debitoris. nunquid alios creditores debet satisdare ratum habere? Dicitur quod non: sed ratum eum, id est, dominum: qui ipsum ordinauit, cauebit habere.

Si de dote. Fuit celebratū diuortiū inter virū & filiā mei emācipatā: egi ego pater de dote: cauere debeo filiā ratum habiturā: & debeo eam defendere.

Si pater. Filio meo facta est iniuria. vnde mihi eo nomine iniuriarum actio cōpetebat, si ego pr̄ ago iniuriarū act. nō tenebor cauere rē ratā filiū habiturū. In istis tribus §. cauet procurator de rato: d̄ qua materia plene notatū est j. e. l. Pōponius. §. sed & si.

Si status. Sticho mouebam q. stus sup super hac causa procuratorem ordinaui. Dicitur hic quod iste procurator meus cauebit vel satisdabit de rato: siue petat Stichum ex libertate in seruitutem, siue ecōtra. i. siue defendat dominum. quia seruus pronunciat in libertatem. nam vtroque casu cauebit de rato.

Est & alius. Minor aliquis prædiū suum alienauit sine decreto prætoris. minor iste petit cōtra istā vēditionem restitui. emptor aliquē ordinauit procuratorem, vt se defenderet. Dicitur hic, quod iste procurator emptoris cauebit de rato, & de ind. sol.

Item alr. Titius tutor alicuius fuit, qui Titius de suspecto accusatur. Dicitur hic, quod poterit iste tutor, scilicet Titius, ordinare procuratorem in ista cā vt eum defendat: sed de duobus iste procurator tutoris cauebit, scilicet de rato habēdo, & iudica. solui. hæc vera sunt, si iste procurator super hac causa mādatum habeat, vel prætor cognoscere valebat quasi tutore per contumaciam absente.

a Defendere. vt s. e. l. sed & hæ. §. non solum. secundum vnum sensum: & actio stricte accipitur hic: ut & ibi

b Interrogationibus. Quæ. s. fiunt ante lit. contest. & ex illo ti. j. de interr. act. sed tit. de cōfes. habet locum post lit. cōt. & sic ante litem & post litem debet respondere, vt hic subijcit. Sed cum ipse dñs de calūnia hodie iuret: ut C. de iur. cal. l. ij. §. si autem. ergo ipse debet interrogari: cum ad nil aliud iuret, nisi ut non calūnietur, & veritas per eū possit sciri. Ad quod dic tria esse genera procuratorum. nā alius est in rē suam. & hic ex parte rei vel actoris, & alius est cum satisdatione à se pręstita, & hoc ex parte rei. alius ad exercitium tantum, pro quo dominus satisdat. Primo casu distinguebat P. aut intēdit vtilem nomine suo, & tunc ipse iurat, vt arg. infra. e. l. procuratore, aut directam nomine domini, & tunc dominus. sed tu dic, vtrobiq; procuratorem talem iurare, cum ad eum lucrum & damnum eueniat: & improprie dicitur procurator, cum procurator sit in alienis, vt s. eo. l. j. in prin. In secundo dicunt Azo. & H. quod debet iurare ad instar fideiussoris, cum se obligauerit de defendendo vel iudi. sol. vnde & olim præsumebatur nouatio: vt infra de sol. l. solutionem. sed vr̄ debere distingui, an ex sua promissione conueniatur, vt puta post sñiam. vel ēt ante ex clausula doli. vt tunc iuret sicut fideiussor de defendendo. aut ex actione qua dñs tenetur, & tūc dñs. nec dico fieri nouationem, etiam iure veteri, nisi hoc agatur tacite vel expresse, vt infra de noua. l. omnes. quæ est l. ij. quod hic non est: tamen satisdare tenetur, cum dñs absens sit, vt infra iudic. sol. l. si ad defendendum. si habet mandatum vel non habet: dummodo non sit animus nouandi. Præterea quid esset si ageretur, vt dominus nō liberetur, & proc. satisdederit? Certe durum est dicere eum iurare. In tertio vero casu indistincta iurat dñs: nō procurator: vt C. de iu. prop. cal. dan. l. ij. §. sin autē. Vbicunq; autem dixit procuratorē de calumnia iurare, ibidem dico eū interrogari: vt hic. Itē quando dña iurat, potest interrogari procurator & ante lit. contest. vt hic, & etiam post, si iudici videbitur. vt arg. infra de interrog. actio. l. pen. cum & sacramentum calumnię possit tacite omitti: vt arg. supra e. l. filiusfa. §. veterani. Vbi autem animo nouandi quis in se suscipit alterius obligationem etiam in iudicio, quod est, quando nō habet mandatum: non dicam eū procuratorem, sed dominum: quia ipso iure desijt teneri etiā prior dominus: vt institu. quibus mo. tol. obl. §. præterea, & ita intelligitur l. solutionem. licet quidam dicant per exceptionem, per l. C. de pactis l. ij. sed dic, vt ibi, non sic cessione, vt infra de pec. l. qa ergo quæ nouatio ex parte actoris fieri non potest, nisi eo mandante, vt infra de noua. l. si Stichum. §. si. olim autem procurator semper iurabat, vt infra, de dam. inf. l. qui bona. §. pen. & ideo semper interrogabatur, vt hic. Accur.

Procuratorū tria sunt gña.

c Respondeat. Ante litem contestatam, vel post Accur.

d Hæres sit absens. i. ille qui per procuratorem defenditur, vel agit quæ interrogato fit, vt sciatur, an quis possit cōueniri personali actione, qua tenebatur defunctus cuius hæres dicebatur, vt infra, de interrog. actio. l. j.

derit, vel tacuerit: tenebitur. [a]

Procurator actoris cauet de rato, si est dubium de mandato. Bart.

Qui alieno [b] nomine agit quacunq; † actione: id ratum habiturum eum, ad quem ea res pertinebit, cauere debet. [c]

Si aliquis agit nomine suo ad commodum alienum, cogitur, cauere de rato.

Sed interdum licet suo nomine [d] procurator experiatur, tamen de rato debebit cauere, vt Pomponius libro vigesimo quarto scribit, vt puta iusiurandum procuratori retulit, [e] iurauitque † absenti dari oportere, agit hoc iudicio [f] suo nomine propter suum iusiurandum (nec enim hæc actio [g] competere domino potuit) sed debebit de rato cauere. Sed & si procuratori [h] constitutú é, & ex ea causa agat: [i] dubitandū non est, quin locus sit de rato cautioni: idque Pomponius [k] scribit.

Hæc verba, is ad quē ea res pertinet, referuntur ad dominū & hæredem eius, non ad creditorem. Bart.

Quæritur [l] apud Iulianum, verum dominum solum ratam rem habere debet satisdare, [m] an etiam cæteros [n] creditores? [o] Et ait, duntaxat

Iurisco. repetēdo declarat, q̄ dictū ē s.e.l. seruū.§.ait p̄tor. in ij. respon.

† F. F. quamcumque.

† F. F. iurauit.

Procuratoris confessio an noceat domino.

Procurator rei sēper satisdat, nō antem procurator actoris.

Negatio ne fit res dubia.

[a] Vel tacuerit, tenebitur. Hic, diligēter attende, q̄ cum respondet, aut hæredē esse absentē, cū sit, quo casu tenet eū defendere in actione personali, & præiudicat omnino dño: nec.n.prohibetur bonam fidem agnoscere: vt ī.de admi.tut.l.quoties.§. sicut aut nō esse, cum sit, & tūc tenetur insolidum, etiam si pro parte erat hæres: vt ī.de interro.act.de ætate.§.qui tacuit. & domino præiudicat, cū habeat mandatū, vt ī.de inter ro.act.l. qui in seruum.l fi.j.rñ.licet, sine mandato dño non præiudicet, ut infra e.ti.l. si defensor.j.rñ:& hoc casu potest intelligi, quod hic dr̄: vt nō videatur defendere, & ideo cōmittitur stipulatio. tenetur etiam, vt possessionem hæreditatis amittat, & amittere dñm faciat ꝓpter mendaciū: vt infra d̄ rei ven.l.ulti.vel ibi negat eū possidere, hic hæredem, aut eū non sit hæres, respōdet eū hæredē, quo casu tenetur actione psonali & dño præiudicat, vt diximus ex confessione, Non obst. quod dicitur domino non fieri præiudicium per confessionē procuratoris. vt infra de confes.l.certū.§.sed an. & ipsos. quis verum est si probet contrariū, vt in alijs casibus ibi positis de tutore & curatore. Itē non obst. quod dicitur, alias procuratorē teneri. vt infra ad leg. Aqui.l.proinde si occisus §. si procurator, quia nec ideo dominus excusatur. Si aūt respondet non esse, & vere nō est, non tenetur aliquo modo. & primis tribus casibus intelligitur hoc capitulum. Et no. q̄ vbicunque dixi fieri domino præiudicium per malam confessionem procuratoris: dicas quod act. mandati recuperat interesse, nisi specialiter sic confiteri mandauerit: vt ī, man.l. si procuratorē.§.mandati. Vbi aūt tacuit licet insolidum posset cōueniri, vt ī.de inter.act.l.de ætate.§. qui tacuit. tñ ex clausula de defendendo tenetur, ut infra de interro.act.l.si defensor.ij.respon.

[b] Qui alieno. Hucusq; de cautione de defendendo dictum est, nunc de cautione de rato.

[c] Debet. Hoc cum dubium est de mandato: vt C.e.l.j.secus si sit certum, quod habeat mandatū. nā tūc non satisdat: vt infra eo.l. si procuratorem. & C. de satisda.l.j.& ī.vt in poss. lega.l.si is à quo.§. si procurator, nec obst. infra, de oper. noui nunti.l. de pupillo.§.qui procuratorio. quia ibi verus erat ꝓcurator, sed de mandato dubitabatur. Itē secus si constat q̄ nō habeat mandatum, quia etiam cum satisdatione non admittitur, vt infra, de nego.gest.l. si pupilli §.fi.nisi sit ex personis, quæ possunt agere sine mādato, vt ā.eo.l, sed & hæ. in pr. Sed procurator rei ēt si constet de mandato, satisdat, de iudic.sol. vt instit. de satisd.§. pen. Et est ratio, quia reo satis consulitur, si postea à domino conueniatur: quia hēt exceptionē: vt infra, vt ī poss. le.l.j.§.si debitori. Sed nō est ita cōsultū actori, si nō satisdaret procurator rei. Et est alia ratio quia interest sua plures hēre debitores, sed econtra non interest rei plures liberari. Sed ī cuius electione erit vel mādatū probare, vel cautionē rati p̄stare? R ñ. Pla.l electione rei, vt arg. C. eo. l.exigendi.& in auth.de col.§.eos aūt.coll.ix. in fi. sed certe in dicta auth. nō loquitur de procuratore agente causam pro alio, sed de constituto ad exactionē tributorū. vel ad exequendam sniam in causis priuatorū quos oportet insinuare mandatū, ut ibi dicitur: & idē dico in omni procuratore cōstituto ad accipiendū, ut ī. d̄ soln.l. hoc iure. B. aūt dixit: refert, an dicat aduersarius, nō hēr mandatum & tunc tenet̄ p̄cise probare mandatū. an dicat, dubito: & tunc admittitur satisdatio: vt C. eo. l. j.& ī.de pet. hære. l.si debitor. & ī. ut in poss. leg.l. si is à quo. §. si procurator. Tu dic s̄m lo. q̄ sit in electione illius, qui debet cauere, vt inst. de act. §. huic. & ī. de iu. do.l.plerunq; in fi. nisi in casu, vt ī ra ad Treb.l.qui ita.§.j.vbi de mādato oportet cōstare. Item pro nobis C.e.l.exigēdi. in pr. nā dicit quod ab illo non exigitur mandatum, qui cauet. sic ī. de dā. infec.l.inter §.pen. Item nonne dubium est vbi negatur mandatū: ergo habet locum cautio: vt C. eo. l.j.& sic non valet distinctio B. omnis enim res fit dubia negatiōe: vt C. qui ad li.procl.nō licet l. iij.& ā.de transac.l.j.& C.de acquir.poss.l.nemo.& inst. de inter. §.retinēda. ver. cōmodum. Itē qualiter ad cautionem arctatur, qui incontinenti paratus ē probare id de quo dubitatur.i.mandatum, vt infra ut in poss.leg.l.si is à quo in prin.

[d] Nomine. Sed hoc est contra. P. qui dixit dñm, de calūnia iurare si procurator agat directa actione, vt no.C.de iur.pro cal.dan.l.ij.§.sin autē. nam non distinguitur hic cuius nomine agat: sic nec ibi.

[e] Retulit. Reus: quia procurator actoris primo detulit.

[f] Iudicio.i.actione in factum. Accur.

[g] Actio.s.in factū quæ oritur ex iureiur. vt C. de reb.cre.l.actori. sed certe vī domino dari, vt infra de iurein.l. nā posteaquā. §.iusiurandū. quæ est cōtra So. hic directa domino denegat̄, ibi vtilis cōcedit̄, ut arg.ī.e.l.in causæ. in fi. Vel dic erat procurator ī rē suam, ibi non. vel dic hic erat relatum, ibi delatum, vel quæritur mihi.i.ad meam vtilitatem, vt ibi: non vt agatur, vt hic. prima verior est.

[h] Procuratori. Actoris.

[i] Ex ea causa agat.s.actione de constituta pecunia vt infra de const.pecu.l.eum qui.§.Iulianus.li.aj.ff. scribit, procuratori.

[k] Idq; Pōponius. rō huius & superioris.§.est quia cām & originē, &c. vt ī.de do.l.qui id quod. in pri.

[l] Quæritur. Alias est hic principium.l.alias.§.

[m] Satisdare.s.procurator actoris.

[n] Cæteros.i.cæteras personas.s.creditores.

[o] Creditores. Videtur ergo quod domin' sit creditor.

de domino cauēdū; nec illis verbis, *ad quem ea res pertinet* [a] creditores cōtineri, [b] nā nec [c] ipsi domino hæc incūbebat cautio. Si de dote [d] agat pater: cauere debet, ratā rem filiā habiturā. Sed & defendere eā debet [e] vt & Marcellus scribit. Si pater [f] filij nomine iniuriarum agat, cū [g] duę sint actiones, vna pr̃is, altera filij cessat de rato cautio.

In causa status procurator cauet de rato, siue sit ex parte actoris, siue rei. Bar.

Si stat⁹ cōtrouersiā [h] cui faciat, pcurator [i] siue ex seruitute in libertatē aduersus eū q̄s litiget siue ipse ex libertate in seruitutē petat, debet cauere ratā rē dn̄m habiturū, [k] & ita edicto scriptū est, ut ex vtroq; latere quasi actor [l] habeatur.

In causa restitutionis in integrum cauetur de rato, & de iudicato soluendo. Bar.

Est & casus, [m] quo q̄s eiusdē actionis noīe, & de rato caueat; & iudicatum solui. vt puta, postulata est cognitio de in integrū restitutione, cùm minor circūscript⁹ in vēditione [n] diceret [†] alteri⁹ procurator [o] exstitit: debet cauere hic p̄curator, † ratam rem dominum habiturū, ne forte dñs reuersus, velit quid petere. [p] Item iudicatum solui: vt si quid fortè propter hanc restitutionē in integrū p̄stari adolescenti debeat, [q] hoc præstaretur. & hæc ita Pomponius lib. xxv. ad edictum scribit. Itē ait: [&] si suspectus tutor postuletur, defensorem eius oportere etiā de rato cauere, [r] ne reuersus ille velit retractare, quod actum est. Sed non facilè per procuratorem [s] quis suspectus accusabitur, † [t] quoniam famæ causa est:

tor. & sic esset cred hoc sibi ipsius. quod falsum est. dic ergo cæteros impropriè poni. q.d. cæteras personas, s. creditores. sic & alias in diuina scriptura: crucifixus est CHRISTVS. & alij duo nequā. sic in auth. de mand. prin. §. oportet igitur re. colla. ij. & in authē. vt deiun. seu. su. col. la. v. l pr. ibi, milites & seruos alios. & in gl. ij. tā milites nō sunt serui: ut C. qui mi. poss. vel nō pos. le. super seruis lib. xij, & infra ad Velleia. l. hæ. actiones. & ī. de mi. l. in causæ. ij. i prin. & ifra de excu. tut. & cur. l. sed & re. p bari. §. si autem.

a Ad quem ea res pertinet. quæ sunt ī edicto. vt s. eo. l. ser. uū. §. ait prætor.

b Contineri. Scilicet hrẽdes qui ī vniuersum ius succedunt: vt infra de ædil. edic. l. sciendū. §. deinde.

c Nam nec. licet sit notabile hoc dictum: non tñ est bona ratio ad prædicta: vt supra, e. l. si & hær. §. defendere. sed superior fuit bona, nec illis verbis. &c.

d Si de dote. Potest hic §. loqui, qñ filia est sui iuris. Item in eo casu qñ est absens filia, vt infra sol. matr. l. ij. §. si. Item quando pater est persona turpis, vel alias vilis, vt filiæ etiam detur repetitio: vt infra sol. matri. l. si cum dotem. §. eo aūt tempore, si autem filia cōtradicat expresse, & cām cōtradicēdi habeat, pater non admittitur etiam cum cautione, vt in d. §. eo autem tempore. Item si præsens sit, & non contradicat, consentire vr̃, vt infra sol. matr. l. ij §. voluntate. Item si cōtradicat, & nō habeat cām contradicēdi, pro non contradicente hētur, ut ī. sol. ma. l. dotē.

e Defendere eā debet. ut ī. re. amo. l. & ideo. §. pe.

f Si pater. Si ponas casum quod actione sibi patri competente agat, planum est. & quod dicit nomine filij, id est, nomine iniuriæ sibi per filium factę. si vero ponas, quod egerit pater actione filio competente, quod potest, vt infra de iniur. l. pater. & l. sed si §. ait prætor. & §. idem ait filiofamilias. maxime hodie, quia est legitimus administrator: vt C. de bo. ma. l. j. tunc est cōtra infra rem ratam hab. l. si sine. § fin. Sol. hic agit pater: ibi procurator patris, qui plus debet arctari ad cautionem rati, quam ipse pater. Ir. tñ dixit, quod ibi agebat procurator pro iniuria filio facta ex lege Cornel. ex qua actio non daṫ patri, & ideò etiam ipse pater tunc de rato caueret, vt infra de iniur. l. lex Cornel. §. illud. hic aūt prætoria actione iniuriarum agebatur.

g Cum. Causatiuè secundum primum casum: secundum alium pro quamuis.

h Si status controuersiā. Siue procurator defendat dñm in eo, quod seruus prouocat in libertatem, siue in eo quod reuocat aliquem in seruitutē, nec est contra C. de asser. tol. l. j. quia ibi seruo negatur habere procuratorem, quando in libertatem prouocat. hic conceditur ei, qui se dñm dicit. secundum primum casum etiam reus dicitur facere controuersiam, vt hic. sic īfra, si pars hær. pet. l. permittē dum. in fi. & le. fin. & infra, de Carbo. edic. le. j. primo respon. & de except. rei iudi. l. j. §. Latinus. Sed argu. contra in eodem titul. l. iij. scilicet de Carboniano edicto. §. quod si ille. [1] Et sunt hæc argum. ad quæstionem qua q̄ritur, si quis promiserit se non imbrigaturum, an possit exceptionem opponere, quasi non videatur imbrigare [2] Vel controuersiam facere, nisi agat., sed hic innuit contra. Et est arg. infra rem ratā habe. l. quo enim. §. fin. quidam etiam ponunt casum, vt sit procurator serui & tunc est contra dictam legem, de asser. tol. l. prima. & corrigitur hæc per illam.

i Procurator. Ei⁹ qui dicit se dominū serui.

k Habiturum. & certa quantitas hoc casu imponitur pro pœna, & tunc demum committitur, si pro libertate iudicetur, vt infra rem ratā hab. l. procurator. §. si quis. Sed cur de rato cauetur, cum sententia talis præiudicet omnibus? Resp. verum est, nisi vbi falsus procurator esset, vt C. eo. l. licet. sed an est necesse hic satisdari de iud. sol. Quidā dicunt quod non. & idem est infra ea. l. §. si. quia nil est soluendum, sed sententiæ acquiescendū. secus in rei vendicatione: vbi vtraque præstatur, vt infra. l. proxi. §. sed & is. hoc non placet. maxime propter alias duas clausulas illius stipulationis, vt etiam innuit infra proxi. §.

l Quasi actor. Id est procurator actoris.

m Est & casus. Alius, scilicet à prædicto. ī. proxi.

n In venditione. Quā ipse minor fecit cum decreto. & ita vult rem per officiū iud. restitui: & ipse emptor vel eius procurator petijt vel pōt petere pretium. vt ī. de mino. l. quod si minor. §. restitutio. & l. patri. §. j. & hic subijcit, vt C. de rep. quæ fi. in iudi. in integrum resti. l. una.

o Procurator. s. emptoris. & hoc propter pretium.

p Petere puta pretium.

q Debeat. Vt fructus rei restitutæ.

r Cauere. Non solum iud. sol. & hoc propter clausulam doli; & de defendendo. &c.

s Procuratorem. Ex parte accusati interuenientē.

t Accusabitur. Alias excusabitur. Sunt. n. quatuor genera.

† Al. add. qui.

[1] Dic q̄ ibi ille qui excepit, non dr̃ facere cōtrouersiā. s. status sui. q̄a de hoc nō litigaṫ sed bñ facit cōtrouersiā bonorū, & iō nō deferṫ ex senatusc. carboniā vt ibi s̄m Bar.

† In P. F. add. et.

[t] excusabitur.

[2] Bal. hic dicit se nescire alibi istā gl. in quātū vult iusto termino brigare siue imbrigare q̄ facit ad statutū de eo, q̄ p̄mittit se non imbrigaturū s̄m gl. nostrā no. hic. Et homo brigator s̄m q̄ vult gl. est q̄ semp pa t t liti li, & cōtrouersias. vn̄ vulgo d̄r, tu ne es, li nō que un brigeur es homo petēs discordiā. Cognitionū quatuor sunt genera.

genera cognitionum. aut. n. agitur de crimine capitali, aut de fama aut de pecuniaria cā, aut de honorib. & muneribus, vt infra de var. cogni. l. pen. hæc ergo est magis famæ, quam alterius generis: & sic magis, quam pecuniæ, vt non obstet quod dicitur in actione tutelæ & similibus famosis vbi datur procurator: vt infra, an per alium causa appella. l. j. §. plane. quia ibi principaliter ad pecuniam agitur. hic ergo condēnatus ob dolum est infamis, ob culpam non: vt in stit. de suspec. tuto. §. suspectus.

a Nominatim. Sed quare exigitur hic speciale mandatum, scilicet quod per procuratorem quis litiget, ne infametur, vt ā. tit. j. l. furti. §. si quis? R̄n. fidelius litigabit ꝑ se: arg. j. de Carbo. edicto. l. j §. fi. Item in interdicto de quo sequitur, ē ratio, vt factum filij generali commissione non contineatur sicut nec generali obligatiōe. vt j. de pign. l. obligatione. & quia nullus affectus vincit paternum: vt C. de cur. fur. l. fi.

Nullus affectus vincit paternum.

nisi cōstet ei à tutore mādatū nominatim.[a] aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur ꝑtor erat cogniturus,[b]

Pomponius [illegible]

XL.

Pomponius scribit, non omnes actiones per procuratorem posse quem instituere. deniq; vt liberi, qui in potestate absentis dicuntur, ducātur, interdictum[c] nō posse desideraṙ, ait: nisi (vt Iulianus ait) cā cognita: id est, si & nominatim ei mandatum, sit & pater valetudine,[d] vel alia iusta causa impediaṫ. Si stipuletur[e] procurator dāni infecti, uel legatorum, debebit de rato cauere.[f]

Qui alium defendit in actione, reali: etiā de rato debet cauere.

Sed & is, qui quasi defensor,[g] in rem actione conuenitur, præter[h] solitam satisdationē iudicatum solui, etiam de rato[i] debet cauere.

b Cognitutus. Quo casu bonū & æquum est defensionem audiri s̄. eod. l. seruum. §. publi. e. & C. eod. l. exigendi.

Pomponius CASVS. Dicit hæc lex, quod non omnes actiones per procur. possunt expediri, qa pone quod filius meus ab aliquo detinebatur. si uolo ego pater agere contra illum, qui filium meum suū esse credens detinet: agam quidem interdicto de liberis deducendis, vt ille filium meum mihi det. non potero hoc facere per procuratorē, nisi duo interueniant. s. quod ille procurator speciale mandatum habeat, & ego valetudine aliqua vel alia iusta causa, fuero impeditus, ne agere possim. Si stipuletur. Tua domus minabatur ruinam meæ: procurator meus stipulatus de damno infecto, cauere debet de rato. idem est si legatum mihi fuit relictum in diem vel sub conditione. & procurator meus stipulatus fuit đ legato soluendo adueniente die vel condi. qa & hic de rato cauet. Sed & is. Contra te ego egi rei vendi. & procurator. constituisti: vel pro te defensor interuenit. de rato quidem cauere debet, & de iudi. sol. potest enim esse quod condemnatus rem restituet, & tu reuersus petes à me eam iterum: procurator igitur duplicē cautionem præstabit: scilicet de rato, & de iud. sol. vt dixi statim. Sed pone quod ille qui ꝑ te interuenit, erat procurator vetus, & succubuit, vel tu ipse victus fuisti. si postea agas, summoueris exception. rei iudic. Ratihabitionis. Titius constitutus fuit procurator ante lit. contest. non debet quidē ab eo exigi cautio de rato post lit. contesta. etiā si dubitetur de mandato: secus si post lit. contest. fuerit constitutus: In his. Certum est quod coniunctæ personæ possunt sine mandato agere s̄. eo. l. sed & hæ. in prin. vnde pone. vnus coniunctus vult agere, pro alio coniuncto. nunquid cauebit de rato? Et sā. quod cauere non debet de rato, nec prohibetur, si non agit contra voluntatem illius quem defendit, quia tunc etiam cum satisdatio. non admittitur nisi in casib. Viuia.

c Interdictum. De lib. exhibē. imo deducēdis. quod est isra, de liberis exhibēdis vel dedu. l. iij. primo re

sponso, idem tamen dico & in illo, de quo est in prima. l. prædi. rit.

d Et pater valetudine. duo ergo hic sunt necessaria & quod nominatim mandetur: & quod pater impediatur. sed s̄. l. prox. in fi. sufficit vnum, s. nominatim mandare. Et no. hic plus valere specialem concessionem quā generalem: vt infra, de mino. l. illud. §. si talis. & infra eodem. l. qui duos. & l. si itaq. & s̄. l. ꝑxi. in fin. & infra, de acquir. hæred. l. si quis mihi bona. §. sed verum. & infra, de ritu nup. l. generali, in pr. & infra, de act. emp. l. si mercedem. §. fina. & infra ad legem Cornel. de fall. l. j. §. inter.

Concessio specialis, præualet generali.

e Si stipuletur. id est, stipulari velit.

f De rato cauere. Etiam si habeat speciale mandatum, ſm quosdam: vt j. de operis noui nuntiatio. l. de pupillo. §. qui ꝑcuratorio. & j. ad Trebel. l. qui ita. §. j. Vel verius dic, quod nō satisdat, si certum sit de mandato: vt infra, vt in possess. le. si is a quo. §. si procurator. sed cur caueri debet hic de rato? nec enim videtur posse cōmitti stipulatio, ergo præstari non debet, vt j. eo. l. non cogendum. §. fi. nam aut dominus ratum habet: & tunc non committitur, cum defecerit conditio stipulationis. aut ratum non habet, & tunc non committitur. nam non debet committi nisi ad interesse, cum prætoria sit stipulatio, vt infra de prær. stip. l. prætoriæ non aūt interest eius ratum haberi. nam si ratum haberet, ipse & fideiussores eius tenerentur: & tunc non tenetur quis si damnum detur, cum stipulationem ratam non habuit. Resp. imo potest eius interesse ratum haberi. finge ante damnū datum dominum ratum non habentem desiderare sibi satisdari, & me laborare, & expensas facere in fideiussoribus dandis: quippe si ratum habuisset, in quiete essem, & aliqua lucrarer, & nil expenderem, quis negabit mea interesse ratū haberi? certe nullꝰ, vt j: vt in poss. leg. l. si is à quo. §. fi. & j. eo. l. qui absentem. sed hæc ratio in damno infec. nulla videṫ. quia non est necesse satisdari, sed caueri, vt j. de dā. infect. l. prætor. Sed certe interest conuenti iterum non vocari, & per vocationem non inquietari, vt j. de mino: l. minoribus.

g Defensor inter gña procuratorū est, supra l. 28. ī fi. & j. 61. At proprie pro reo sumitur, l. Si mater. 11. §. hoc iure ā de exc. re. iudic. A. Pers.

g Defensor. Sine mandato.

h Præter. non excipit, sed includit. sic s̄. l. sed & hæ. §. penulti.

i De rato. Si dubitetur de mandato. Et sic no. casum vbi procurator rei cauet de rato. sic supra eod. l. non solum. §. si status, & §. est & casus. & §. itē ait & in omnibus duplicibus iudicijs, vt supra eodem. l. si defunctus. §. qui ad communi. alias non: vt infra eod. l. non cogendum. §. fina. & infra de compens. lege. postea. & infra de operis noui nuntiatio. l. de pupillo. §. fin. Sed quare non sic in qualibet personali actione cauet de rato procurator rei? Respon. non est necesse: quia soluit de sua bursa procurator, & ideo non potest dominus repetere: vt infra, de condictione indebiti. lege repetitio. Sed quid si species mihi debetur per actionem personalem, vt per actionem ex empto? Hic dominus potest reuocare. quare ergo de rato non cauet etiam procurator

Procurator rei aliqñ cauet de rato.

rei? Respon. quia in personali est obligatus dñs aliquid dare vel tradere. s. cum effectu vt nemo euincat: alias non videtur dedisse: ideoq; adhuc procurator tenetur ex stip.iud.sol.quasi nil fecerit, si dña te nocet. sed secus in rei vend. vbi nullo iure est obligatus:& ideo procurator liberaretur sola facti traditione: vt instit. de actio.§.j. sic ergo non esset actori cautum,cum videretur fecisse iudicatum. cauet igitur de rato: vt hic dicitur.

Quid enim si in hoc iudicio rem meam a esse pronuncietur: † reuersus ille, cuius defensor extiterat, velit fundum vendicare? nône ratum nõ videbitur habere, qđ iudicatũ est? b Deniq; si verus procurator extitisset, vel ipse præsens causam suam egisset & victus c esset: si a me vendicaret, exceptione rei iudicatæ summoueretur? & ita Iulianus libro quinquagesimo † Digestorũ scribit. nam cũ iudicatur rem meam esse, d simul iudicatur illius non esse. †

Exceptiones procuratoris debent opponi ante litem contestatam, nõ post. Ratio: quia ista exceptiones sunt dilatoria. Bar.

Ratihabitionis autem satisdatio ante litis contestationem e a procuratore exigitur. cæterùm semel lite contestata, non compelletur ad cautionem.

Coniuncta persona admittuntur sine mandato, non contra mandatum. Bart.

a Rem meam. Actoris.

b Quod iudicatũ est. Sed videtur, ꝙ hodie nõ sit necessaria cautio de rato, cum dña debeat iurare de calũnia: vt C.de iura. ꝑpter calumn.dan.l.ij.§.sin autem, cũ enim iurat, omnia videtur habere rata. Respon. imo habẽt locũ.nam potest esse, quod ante lit. contest. interuenit procurator.cuius factũ dñs non vult habere ratum in iurãdo de calumnia. committitur eñ stipulatio de rato ad interesse aduersarij: quia potest esse, ꝙ multas fecit expensas in eundo & redeundo ad iudiciũ. Item adhuc oportebit enim narrare negotium: & iterum lit.conte.& iterum confessiones,& interrogationes facere. sic supra eo.leg. quæ omnia. in fin. Item pone ꝙ dominus lit. contesta. facta, sacramento præstito postea vult agere per procuratorem: & dubium est an habeat mandatum,vel non, constat enim quod & post lit.contest. interuenit: vt C.eodem.l.nihil.certe debet cauere de rato.

c Victus. Et mihi restituisset.

d Rem meam esse. No.in rei ven.pronuntiari rem esse actoris,non fieri eius: vt hic,& infra,de rei ven. l.ex diuerso.§.vbi aũt. & infra de excep. rei iudi.l.si inter.§.j.& infra si ser.ven.l.sicuti.§. sed si quæratur. & totam. alias esset incerta sñia vt infra, de verb. sig.l.pupillus.§.fi. & ideo non valeret: vt C.de sen. quæ sine certa quanti.l.fi. Et no.hic quod cõtrariorum eadẽ est disciplina. sic infra de instit.l. sed & si pupillus.§.pen.Sed arg.cõtra infra, eo.l. qui ꝓprio.§.ꝓcurator.in fi.& j.tit.ij l.si quia negotia.in gl.fi.

e Contestationem. Idem ex parte rei in satisd.iud. sol.vt C.de satisd.l.j.in fi.& est ratio:quia est dilatoria hęc exceptio: vt C.de prob.l.exceptionem.& C. de excep.l.pe.& satis dicitur fieri, ante etiam si post incontinenti fiat, vel etiã tunc: vt C.de pactis.l.petens.& infra, de solu.l.Modestinus. Item hoc quãdo procurator ab initio interuenit. si aũt post lit.cont. & tunc satisdat: vt C.de consor. eiusdem lit.l.ij.quæ est contra. Item licet cauere non teneatur,nunquid vt falsus poterit remoueri, si hoc probatur etiã post lit.contest? Respon.sic: vt C.eod.l.licet. Accur.

† Al.add. ct.

† Libro.1.

† Dicit hoc per quandam consequẽtiam. cõt. ꝙ sic not. in cano. j. in glos. super ver. ꝓhibetur. j. distinct.& Corse. in suis singu. in ordine allegat istum tex. ad hoc ꝙ arg. a contrario sensu in sententia est validum.

† Ista glo. cõiter reprobatur quã iudex pronunciat rẽ meã esse: quia nõ expedit si dicat totã licet gl. innuet contrarium: qa hoc intelligit vt not.gl.infra, de rei ven.l.si in rem. in ij. gl. P.

In his autem personis, in quibus mandatũ non exigimus, f dicendum est, si fortè euidens sit, contra voluntatem eos experiri eorum, pro quibus interueniunt, debere eos repelli. Ergo non exigimus, vt habeant voluntatem vel mãdatum: sed ne contraria volũtas ꝓbetur, quãuis de rato offerant g cautionem. †

Fœminis pro parentibus causa cognita agere permittitur. Bartolus.

Paulus libro nono ad edictum. XLI.

FOeminas † h pro parẽtibus agere interdum permittetur, causa cognita: † si fortè parentes morbus, aut ætas impediat: nec quenquã qui agat, habeant. i

In actionibus popularibus, procurator dari non potest: nisi ad vtilitatem priuatam agentis pertineant. Bar.

Idem libro [illegible] XLII.

LIcet in populari-- [illegible]

f Exigimus. quia sunt coniunctæ.

g Offerant.i.offerre velint.vel dic offerant.i. offerre debeant.s. cum admittantur. Et sic colliges hic,quod nõ solum de defendẽdo: vt ſ eo.l.sed & hæ. sed etiã de rato debent satisdare huiusmodi personę: vt hic,& infra, de cõpen.l.si cũ filio. in fi.& infra, sol.mat. l.si cum.§. si pater. quandoq; tñ & cõtra voluntatem admittuntur: vt in libertate & defensione dãnati: vt infra, de libe.cau.le.iij.& iiij.& de appella.l. non tantum.& no. qđ satis offerre ꝓdest alias, licet hic non prosit: vt infra quo.lega.l.ij.§.j.& infra, quod vi aut clam.l.iij.§.si quis. & infra,de ope.no. nun.l.stipul.§.j.

FOeminas. CASVS. Scire debes, quod fœminæ non possunt in iudicio defendere infra eodem. l. neq;. hæc tamen lex ponit casum, in quo potest fœmina patrem defendere, & procu. esse pro patre. si ab alio non defendit pater, & ipse pater valetudine impediatur. Viuianus.

h Fœminas. Alias fœminas. & alijs fœminis.

i Habeant. Scilicet idoneum: vt infra,tit.j.l.j.in fi. Sed si mulier defendat, nunquid iuuabitur Velleia? Respond. non: vt & alias infra, de ap.re.l.j.alioqui rei deciperentur. Sed quidam dicunt,quod debet renuntiare: vt C.quando mul. tutel. officio fungi potest. lege, si pater. Item nunquid filios defendit? quidam sic. Tu dic quod non: quia tutorem debent habere: vt C.eod.l. alienam.

LIcet. CASVS. Tu prætoria albũ corrupisti, vel aliquid habuisti appẽsum in via publica, ista popularis actio est: & si velim te per procuratorẽ accusare, nõ possum. Si tñ ex illa corruptione vel appensione sequatur damnum priuatũ per procuratorem potero agere. postea dicit quod crimen sepulchri violati per proc. intentari potest: & ad actionem illam prosequendam potest procurator constitui.

Ad actionẽ. Mihi iniuriã intulisti: possum quidẽ in act. iniuriarũ proc. cõstituere,& est ratio in litera,nam,&c. Ea obligatio. Titio mãdaui vt esset proc. meus in quadã causa. mandatũ intercedens mãdaui

† Ita P.F. alias actionem recti- or Flor.

† Fœminis.

† Glo. super ista le. quærit qđ in filio an sit legitima respon salis mater. dicit quòd non. & est ꝯm Bal. no.ad hoc dic secũdum eũ nisi esset tutrix. facit tex. in l. qui aliena.§. quãquam infra, de ne. gest.& l. si liæ. infra, de solu.

* Hinc sũpta sunt l.1.& 5. de pop. acti. Duar.

parit act. tam directam, quam contrariam: & hoc in prima. Item in secunda dicit quod aliquã ex mandato nõ oritur actio mãdati: & de hoc ponit duo exẽpla sic, hæres institutus vendidit mihi hęreditatem: & cum creditores hæreditarij cõuenirent me, promisi iud.sol. & fideiusso.dedi: & mandato meo fideiussit dicit quod si ille fideiussor pro me cõuentus satisfecerit, quòd non agit act. mãdati, sed ex vendito. Itẽ in alio casu licet mandatum intercesserit, nõ tñ agitur mandati: puta, si accepisti decẽ mutuo, & pro te fideiussi, & creditor me fideiuss. conuenit, ego te procura. cõstitui pro quo fideiusseram, & pro te fideiussi.l. de iudica.sol.& solui, dicit quod ex vltimo mãdato nõ agitur, sed ex primo, & ita non parit act. manda. Vltimo loco dicit: fui rogatus vt tibi hęreditatem restituerem, & restitui tibi: & cum hęreditas est restituta, aliquis vult te cõuenire de hæreditate, vel conuentus fuisti act. hær. & constituisti me hæredem institutum tuum procuratorem, dicitur hic quod bene poteris. Sed pone, aliquis obligauit mihi rem aliquam. postea cecidi a poss. pignoris, an procuratorem cõstituere possim debitorem, qui & dñs pignoris est ad agendum contra possidentem? Et rñ. quod possum. Item pone quod duo sunt correi credendi: postea debitor communis constituit se soluturum alteri, ille cui cõstitutum est vult agere de constituta, & vult alium consociũ constituere procurator. dicitur quod potest. Sed pone ꝙ duo sunt rei debendi, certe alter conuentus potest alium proc. constituere: sicut supra dictũ est in alijs.

Si plures. Titius fecit sibi plures hæredes, isti cum hæred. diuidere vellent, & cõtingeret abesse eos, procuratorem communem cõstituere voluerunt. Dicitur, quòd non possunt: & hoc propter adiudicationes & cõdemnationes, quæ in iudicio diuisorio contingebant. Sed pone, duo vel tres fuerant hæredes, alter eorum decessit tribus hæredibus relictis. dicit quòd illi tres loco vnius personę succedunt, vnde vnum procuratorem constituere possunt.

Reo. Aliquis puta Titius in iudicio conuentus cauit iudica. sol. & dedit fideiusso. post dum inciperet latitare, timuerunt fideiussor. quod stip. iudi.sol. nomine illius particulæ de defendẽdo committeretur, nisi aliquis susciperet pro eo defensionem. vnde dubitatur qualiter possint sibi consulere. Dicit quod si vnus insolidum suscipiat defensionem, vel si omnes constituant vnum procuratorem liberabuntur, & videntur defendere. Viuia.

P.F. dictum est.

bus a actionibus procurator dari non possit: b tamen † dicendum est, meritò eum, qui de via publica agit, c & priuato damno ex prohibitione d adficitur, quasi priuatæ actionis dare † posse procuratorem. multo magis e dabit ad sepulchri violati actionem is, ad quem ea res pertinet.

† Dari.

In actionibus quæ competunt ad vindictam, potest constitui procurator. Bart.

Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia f procurator dari potest. nam & si pro publica g vtilitate exercetur, priuata est tamen.

Obligatio ex contractu mandati parit actionem mandati, nisi ex necessitate præcedentis contractus mãdatum fuit subsecutum. Bart.

Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem consistere solet mandati actionem parit: h aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati: i sicut euenit, cùm in rem suam procuratorem præstamus, eoque nomine, k iudicatum solui promittimus. nam si ex ea promissione aliquid prestiterimus: non mandati, sed ex vendito, l si hęreditatem vendidimus, vel ex pristina † causa mãdati agere debemus: vt fit, cùm fideiussor

Popularis actio quæ dicatur.

a Licet in popularibus. est autẽ popularis quæ ius populi tuetur, vt infra, de popu. act.l.j. & da exẽpla, vt s. de iurisd.om.iud.l. si quis id. & infra ne quid in loco publ.l.ij.§. hoc interdictũ perpetuum. & infra de lib.ho.exhi.l.quod & lex.§. hoc interdictũ. & ĩ. de sepul.vio.l.iij.in prin.& in fi.& ĩ. de ijs qui deie. vel effu.l. si vero. §. hæc autem actio. & infra, ad Sylla.l. antepeu.§. fin.

b Non possit scilicet, ad agendum: sed ad defendendum sic: vt hic, & infra, de pop. act.l. qui populari. & est ratio, quia non sua, sed populi. Item quia Ita procuratoris dicitur causa, vt sua. ſ

c Agit.s. interdicto illo, ne quid in loco publico, vt infra, ne quid in loco publico.l. ei qui. cuius loco hodie est actio in factum, vt instit. de interdic. in fin. §. fina.

d Prohibitione. s. qa aliquid facis ibi vnde omnes lęduntur, & ego maxime, cum ibi plerunque habeam vti. Accursi.

e Multo magis. Ideo magis, quia magis videtur priuata actio sepulc. viola. quã prædicta in factum, cum illa detur ei primo, cuius interest, & deinde alijs, vt infra, de sepulch. viola.l.iij. in princ.

f Ex lege Cornelia. quæ in tribus casibus loquitur, vt institu. de iniur. §. sed & lex Cornelia.

g Publica. In duobus habet naturam publici iudicij, & quia publice interest maleficia puniri, vt infra ad legem Aquil.l. ita vulneratus. & quia principaliter ad vindictam. secus in actione legis Aquilię: vbi principaliter agitur ad damnũ, infra de iniur.l. prætor.§.j. in alijs duobus sequitur naturam priuati iudicij, quia datur tantum illi, qui passus est iniuriam. Item quia commodum pecuniarium reportat, vt instit. de Iniu.§. pen. & ratione horum duorum datur procurator, vt hic dicitur. & hoc si agitur ciuiliter. si enim criminaliter, licet sit priuatũ delictum, non posset dari procurator: vt C. de iniur.l. iniuriarum. ij.& l. fin.§. licere. & §. ita tamen. Accur.

h Parit. No. ꝙ parit obligatio actionem, vt inst. de verb. oblig in princ. Et no. ꝙ hic §. vnam ponit regulam quam facit fallere in duobus casibus. Primus, si tibi hæreditatem vendidi, & eũ a creditoribus hęreditarijs cõuenireris, sponte respondisti: nec enim compelleris, vt C. de pact.l.ij. fideiussi pro te de iud. soluen. & mandato tuo solui, agam ex vendito, & nõ mandati. Secundus, pro te fideiussi in decem, & cum conuenirer, feci te procurator. & fideiussi iterũ pro te tuo mandato, & satisdedi iudica.sol. & solui agam primo mandato, non secundo & sic mandatum non parit actionem mandati, &c.

i Mandati. i. ex mandato.

k Eoque nomine, id est, eo conuento a creditoribus, & eo mandante.

l Ex vendito. Quia hæreditate vendita omne commodum & omne incommodum spectat ad emptorem, vt C. de hære. ven.l.ij. & infra de hær. ven.l.ij. §. non solum versi. sicuti. quare si quid solui, per actionem ex vendito peto, quæ mãdati actionem absorbet, vt hic. nec. n. est verisimile nos velle ex eo mandato nasci actionem, cum satis nobis cautum sit ex veteri contractu.

ſ Bal. hic dicit istã glos. esse singu. ad. hoc quod procurator qui habet causam cõmunẽ cũ alio, non põt exercere procuratorio noĩe alterius æque principalis. & glos. est clara. Bolo.

† Bal. hic dicit istũ text. sing. ꝙ si duo cõtractus celebrent & secund⁹ fiat ob primum, si actio quæ oritur ex primo est habilis cõprehendere ea quæ veniũt in secundo, nulla actio oritur ex secundo contractu, etiam si sint diuersi titu. ipsorum. Bolog.

Dedit

reum procuratorem dedit. a

Qui habet vtiles, potest facere procuratorem eum qui habet directas. Bart.

Is, cui hæreditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est hæredem iure dabit procuratorem. b

Qui habet ius in re, potest dominum illius rei facere procuratorem. Bart.

Sed & dominum pignoris creditor rectè dabit procuratorẽ ad Seruianam. c

Vnus ex correis potest alium procuratorem constituere actiuè & passiue.

Porrò si vni ex reis credendi cõstitutum sit, isque alium † in constitutam d pecuniam det: non negabimus posse dare. e Sed & ex duobus reis promittendi alter alterum ad defendendum procuratorem dabit. f

In iudicijs diuisorijs plures vnum procuratorem dare non possunt. Bart.

Si plures hæredes sint, & familiæ erciscundæ, aut communi diuidundo agatur: g pluribus eundem procuratorem non est permittendũ dare: quoniam expediri † res nõ potest citra † adiudicationes & condemnationes. h Planè permittendum est dare, si vni cohęredi plures hęredes existant. i

Si vnus vellet defendere reũ, non committitur Stipulatio ex clausula de defendendo. Bar.

Reo latitãte post litem contestatam, ita demum fideiussores k eum defendere † videbuntur, l si vel vnus ex his eum pro solido defendat: m vel omnes, † vel quidam ex his vnum [procuratorem] dederint, in quem iudicium transferatur.

Quilibet potest procuratorem constituere, qui non reperitur prohibitus. Bart.

Idem libr. nono ad edictum XLIII.

MVtus & surdus per eũ modum,

a Dedit. Supple & pro eo mandante iterum iud. sol. promisit, & solui. sed hoc casu videtur agi debere ex nouo mandato, non pristino: vt infra mãd. l. si mandato meo. §. fin. quæ est cõtra sol. ibi intercessit ẽm mandatum animo nouandi primũ, hic non. Vel dic, ibi fuit gestum negotium inter creditorem & fideiussorem: hic inter fideiussorem & reum.

b Procuratorem. ad agendum contra hæreditarios debitores.

c Ad Seruianam. Id est, quasi Seruianam, quæ hypothecaria dicitur: quam iu tentat: vt insti. de act. §. item Seruiana contra videbat his duobus casibus. quasi dñs in sua re non possit esse procurator: vt infra, de re. in. l. neq; pign°. & infra man. l. ij. in princ. ibi, qđ si tua.

d In constitutam. Id est, ad agendum actione de constituta pecunia.

e Non negabimus posse dare. quia iam iste cui cõstitutum est. pro eo est, ac si sibi solutum esset: vt ipso iure vel per exceptionem ab altero sit liberatus debitor: vt infra, de cõstit. pec. l. idem est. sed quando non est constitutũ, an vnus alterũ dare possit? forte non: vt argu. supra ea. l. in princ.

† Al. add. procuratorem.

f Dabit. Quia duę sunt obligationes, licet vna res debeatur: vt infra, de duo. re. l. iij. in fin. & l. eandem. §. fin.

g Agatur. Erat ergo lis contest. quando procuratorem constituebat.

h Adiudicationes & condemnationes. Collige ergo arg. contra M. quia procurator etiam post lit. contest. interueniens debet condemnari: vt hic, & ĩ. eo. l. si quis cum procuratorio nomine & infra. eo. l. qui proprio. & C. eo. l. nihil. & plene dic, vt infra tit. ij. l. liberto. §. fin. Item quare secus in tutore duorũ pupillorũ? quia vterq; erit actor, licet inter se agant: vt infra, de autho. tut. l. accipientis. quæ est contra? Respon. ibi loquitur quando vnus agebat contra extraneum, & idem extraneus conueniebat alium pupillum: non autem pupilli adinuicem agebant.

Procurator etiam post litem contestatam interueniẽs debet condẽnari.

i Existant. Quia omnes loco vnius sunt.

k Fideiussores. Accepti de iudicato soluendo.

l Videbuntur. Non tamen tenetur propter fideiussionem defendere: vt infra iudi. sol. l. iam tamen. §. in hac. & §. si tamen plures.

m Defendat hic puncta. & quod subijcit, vel oẽs &c. sit sensus, quia siue omnes simul dent vnum procuratorem, siue quidam ex his dent vnum procuratorem, satis sit. non autem est sensus vel omnes. s. defendant: quia hoc non permittitur, cum graue esset actori cum tot litigare: vt infra, iud. sol. l. iam tñ. §. si tamen. quæ sunt contra. vel dic, quod etiam omnes defendent. s. insolidum. prima verior est.

MVtus. CASVS. Hac lege dicitur, quod mutus & surdus procuratorem constituere possunt, & ipsi procuratores esse possunt ad negotia: nõ ad iudicia.

Cum quæritur. Contra Seiũ te procu. constitui in causa quã aduersus Seium habebam: ipse Seius allegabat me procur. constituere non posse. Dicimus quod inspiciendum est, an proc. constituere phibeat: quia si nõ prohibeor, mihi videtur permissum. In popularib. Contra te agi act. quadam populari: quia dicebam quod album prętoria corrupeeas: vel quia in via pub. aliquid habebas appẽsum. volebas ꝙ cauerem de defendendo quemlibet de populo. Dicitur hic, quod non debeo.

† Explicari.

† P. F. circa rectius.

† Bal. hic notat istũ text. quod fideiussor rei est eius procurator. & põt eũ defendere, etiam per procuratorem. Bolog.

Is qui. Si ego amicus adulti adulto pręsenti petam curatorem dari pro lite, quam adultus cum aliquo habet: adultus cõsentire debet. si absenti petam: de rato cauere debeo.

† P. F. vel qui, &c.

Pęna. In lite, quę vertebaẽ inter me & Seium: Titiũ institui procura. procurator iste vocauit Seium ad ius, Seius volebat quod procurator caueret de defendendo. procurator cauere non vult. Dicitur quod deneganda est ei actio propter hoc quod non cauet de defendendo, quasi dicat, procurator meus non admittitur ad agendum, ex quo non cauet de defendendo.

Si procurator. In §. isto ponitur quoddam consilium. Dicitur enim quod si procurator meus ad negotia vel ad iudicia velit aliquid ab aduersario stipulari, & seruus meus fuerit pręsens: seruo meo potius cauendum erit, quam procuratori, sic enim directa mihi quæretur actio.

Qui non cogitur. Titius absens in ius vocatus est: certe defensionem illius nemo suscipere cõpellitur, Sed quid si ego volens illũ defendere, satisdationem iudicatum solui, prę stiterim: an possim postea defensionem deserere, an vero eam subire omnino cõpellendus sim? Respon. cogendum me iudicium accipere. Hoc autem ita temperari ex sententia Labeonis debet, vt ita demum cogendus sim iudiciũ accipere, si actionis dies exiturus sit. Cæterũ si iusta ex causa defensionẽ detrectem: cuiusmodi sunt causæ enumeratæ in l. filiusfam. in fin. supra eod. audiendus sum: nec

nec committetur ſtipulatio. Sin autem ſine cauſa,& actio non eſt tempore perêpta: cogi quidem non poſſum, vt defendam: ſed ſtipulatio ob rem defenſam committetur.

a Procedere. Vt nutu, vel ſcribendo, ſi ſit literatus: quia ſolo conſenſu contrahitur obligatio talis, vt infra, man. leg. j. & ſupra de pact. l. iuris gentium.

qui procedere a poteſt, procuratorem dare non prohibentur. forſitan b & ipſi dantur, non quidem ad agēdum, ſed ad adminiſtrandum. Cùm quæritur, † an alicui procuratorem habere liceat: inſpiciendum erit, an non prohibeatur procuratorē dare: quia hoc edictum c prohibitorium eſt. In popularib. actionibus, vbi quis quaſi vnus ex populo agit, defenſionem d vt procurator prȩſtare cogendus non eſt. e

Minor ad petendum curatorem poteſt facere procuratorem: & ſi dubitatur de mandato, admittitur cum cautione de rato. Bart.

b Forſitan. Philoſophicum temperamētum. ſic & infra de arbi. l. ſi duo. ſic & ibi, forſitan, ſi non veniſſem, peccatū non haberēt. nam pro certo poteſt dari procurator, vt hic ſubijcit. Sed tutor eſſe non poteſt: vt infra, de tut. l. j. §. mutus. & §. ſurd⁹. Et no. hic, quod quædam permittuntur extra iudicia, quæ in iudicijs non: vt hic, & infra, man. l. ſi procuratorē. §. ſi quis. & ſupra eo. l. ſeruū quoque. in prin. & ſupra de poſtul. l. j. §. propter caſum. & infra, de acquir. hære. l. mutum.

† Obſer. huic. §. ca. ad queſtiones. cū gl. ſuper ver: inhibitū. extra de eectū permut. Quædam extra iudicia permittitur. quæ in iudicijs nō. Qui agit actione populari, nō eſt populi procurator: & ideo non cogitur mutuo agenti, quaſi in populū reſpondere. §. ait prętor. ſupra eod.

c Hoc edictum. Duobus modis expone. primo edictum quo dicitur ne quis prohibeatur dare procuratorem, eſt prohibitoriū: ſicut illud, ne ei vis fiat, &c. nam ſicut illi, ſic iſti prohibetur fieri vis quo minus de procu. quilibet. n. qui ſuo nomine habet actionē dare procuratorem poteſt: vt infra, de iniurijs. l. ſed ſi vnus. §. idem ait. & ſi quis dicat nō licere lege vel cōſtitutione, probet: vt infra, de proba. l. ab ea parte. & l. in exceptionib. ſed hoc edictum non habemus. Vel ſecundo ſic, ſecūdum Py. hoc edictum quo quis a procuratione conſtituenda remouetur, eſt prohibitorium: ſupple. ſ. certarum perſonarum, vnde alijs conceſſiſſe videtur: vt infra, de iud. l. cum prætor. & niſi ſic ſuppleres, magis eſſet ratio in cōtrarium ad id, quod intēdit. Et quæ ſunt perſonæ, quę remouentur, dic per exempla: vt ſ. eo. l. non ſolum. §. fin. & l. Pomponius. & l. licet. j. reſponſ. & infra, de publ. iud. l. pen. §. j. Item tutor vel curator ante lit. conteſt. vt C. eod. l. neque tutores. & l. procuratoribus. & etiam hoc edictum non habemus quo ad verba.

d Defenſionem. Vt defendat ſingulos de populo.

e Non eſt. Duabus rationibus. Prima eſt, vt euitetur infinitas: vt arg. C. de ſacroſan. eccl. l. fi. Secunda, quia ſuo nomine, non alterius agit niſi pro priuato damno agatur: & tunc dari poteſt procurator: vt ſupra eo. l. licet in popularibus. in prin. & tunc ſatiſdat etiam de defendendo eum, cuius nomine agit.

f Alicui præſenti. ſ. adulto: vt ſubijcit.

g Conſentiente. i. vocato vt conſentiat, compellitur enim velle, ſi agat: quia aliter nō poteſt agere. Item ſi conueniatur, compellitur ſimiliter habere curatorem, vt inſtit. de cur. §. item inuiti. & infra de tut. l. qui habet. §. ſi pupillus.

h Quod ſi abſenti. ſ. curatorem petat.

i Eum. ſ. adultum. Accur.

k Satiſdare. Io. dicit non animaduerti quo caſu hęc ſtipulatio cōmittatur curatori vel aduerſario. nā aut petebatur curator ad negotia: aut ad litē. ſi ad negotia, ſi quidē ratū habeat, nō cōmittitur. ſi aūt ratum non habeat, nec tunc committitur. nam cum debeat committi ad id quod intereſt illū ratum habere: hic aūt nil intereſſet, imo noceret: quia tenetur adminiſtrare: ideo non cōmittitur ſtipulatio, quia prodeſt ꝙ non ratum habet. ſi ad litem: hic nunquā cōmittetur curatori vel aduerſario: quia cogetur ſemper habere ratū, ſiue agat ſiue conueniatur: vt inſti. de cura. §. itē inuiti. pro eodē igit habetur ac ſi ratū habuerit: vt infra de neg. geſt. l. Pomponius. §. j. Reſpō. qđ dicitur, quod inuit⁹ accipit curatorē ad litem agendam, ſic intelligitur vt non aliter audiatur vel admittatur ſi velit agere, niſi habeat curatorē. Quid ergo ſi adultus conueniatur? hęc videtur multo durior oppoſitio: quia pōt cogi & debet, vt habeat curatorem, vt infrà de tute. l. qui habet §. idē Caſſius. Reſpōderi tū optime poteſt, qa licet cogi debet, vt habeat curatorem, non tū cogitur vt hunc vel illū habeat curatorē. ſic & C. de iud. l. apertiſſimi. hic ergo ſi velit adultus ratā habere defenſionē, non cōmittitur, alioqui committitur et qui volebat cōuenire minorem, vel cōueniebatur noīe minoris: & ideo accepit ſatiſdationē rem ratā hab. ſi eīn adultus habeat ratā defenſionem in primo caſu qđ fuit conuētus minor (in quo caſu erat reus) fieret executio cōtra minorem. in ſecundo. ſ. qđ alius conueniebatur a minore, prȩiudicaret minori per procuratorem: vt infra, de re iu. l. ſi ſe. §. tutores. cū vero petit curator ad negotia: ille tū accipit ſatiſdationē, qui petitur, & nō alius. & hic cōmitti ſtipulatio poſſit, vt ſi hic curator tanquā curator vendidit rem minoris de quadrupla cauit ex conſuetudine loci. intereſt. n. curatoris quod ratū habeat minor, quia ſi ratum habet, non vendicabit rem, quā vendidit curator: alioqui contra. & ita curator de quadrupla teneretur. & ſic apparet ex prædictis ſatiſdari. ſ. aduerſario adulti quando ad litem, vel curatori quando ad negotia.

Is, qui † curatorem alicui præſenti f petit: non aliter audietur, niſi adulto conſentiente. g Quòd ſi abſenti: h ratam rem eum i habiturum † neceſſe habebit ſatiſdare. k † Pœna non defendentis l procuratoris m hæc eſt, vt denegetur n ei actio.

Melius eſt habere actiones directas, quàm vtiles. Bar.

Si procurator o agat, & præſens ſit abſentis p

† Angel. hic dicit iſtum tex. valde no. & mēti tenendū ad limitationem omnium iuriū de mādo dicentium procuratorē debere admitti ad cautionē rati ſi de eius mandato dubitetur, non habere verum quando dñs eſt præſens. quod dicetum licet ſit in ſe verum, tū iſte tex. hic non ꝓbat, vt poteris videre hic in interpre. Bolo.

† In P. F. neceſſe habēt dare.

† P. F. *habet dare.*

l Pœna non defendentis. Id eſt, non cauentis de defenſione. vel proprie pone, vt ſupra eodem. l. ſeruum. §. ait prætor.

m Procuratoris. ſ. actoris.

n Denegetur. Et ſic remouetur ab adminiſtratione, vt hic, & C. e. l. actionē. & l. iij. & idem in omni adminiſtratore & hoc quo ad aduerſarium, ſed quo ad dñm tenetur actione mandati ad intereſſe, quia & hoc ſibi mādatum videtur, vt defendat, vt infra eo. l. ad rem. & l. ad legatum. & ī. de iur. om. iud. l. ij.

o Si procurator agat. In iudicio, & aliquid petat, & tunc cauebitur iud. ſol. vel iudicio ſiſti. Vel petebat ſtipulationem aliquā legati vel damni infecti: & tūc cauendū eſt ſeruo: quia melius videtur directā quæri, quā vtilem tū. vt hic, & infra ti. j. l. fi. & infra ſē pu. ſal. for. l. ij. & infra, de admi. tu. l. quoties. in prin. Itē quia melius videtur ordinariū auxiliū. i. directā actionem, quā extraordinariū. i. vtilē quęri: vt ſ. de minori. l. in cauſæ. in prin. & ſ. de eden. l. quædā. in prin.

p Abſentis. i. domini, qui eſt actor.

Qui

seru[a]: Attilicin[a] ait, seruo cauendum, non procuratori.

Procurator, qui satisdat de defendēdo, cogitur defendere. si actio est tempore peritura. Itē ex causa potest liberi non defendere. Sed si actio non est peritura, & sine causa non defendit, non cogitur: sed stipulatio committitur. h. d. cum l. sequenti.

† Qui non cogitur[a] defendere absentem:[b] tamen si iudicatū solui satisdedit, defendendi absentis gratia: cogendū procuratorem iudiciū accipere, ne decipiat is, qui satis accepit. Eos tamen, qui non cogūtur rē† defendere, post satisdationem[c] cogi,[d] Labeo[e] [ait,] causa cognita temperandū: & si captio† actoris sit ꝓpter temporis tractū,[f] iudiciū eum accipere cogendum.[g] Quod si aut affinitas dirempta sit, aut inimicitię intercesserint aut bona absentis[h] possideri† cœperint.

Vlpianus lib. vij. Disputationum. XLIIII.

VEl si longinquo sit absfuturus, vel alia iusta cā interuenerit,[i]

Paulus lib. nono ad edictum. XLV.

† NOn cogendū.[k] Sabinus[l] ait, nullas ꝑtoris esse partes ad compellendū defendere,[m] sed ex stipulatu ob rem non defensam, agi† posse.† At si iustā causam[n] habeat, cur iudicium accipere nolit, nec fideiussores[o] teneri quia vir bonus[p] arbitraturus non fuit, ut qui iustam excusationē

a Qui non cogitur. Hoc primum responsum loquitur de procuratore rei. quod patet propter qualitatē satisdationis, & quia dicit defendendi. vt insti. de satisd. §. si autem. & §. si vero aliquis. & de operis noui nunti. l. de pupillo. §. qui remissionē. & ꝙ subijcit probando in alio, respō. nam & eos, &c. dicit de procuratore actoris. nam licet nec primus defendere, nec secundus agere pro alio, & sic nec eū defendere compellatur: tamen post satisdationē cōpelluntur: vt C. eod. l. inuitus. Vel intellige primum responsum in procuratore facto in rem suā ex parte actoris ex causa non lucratiua: quo casu nō tenetur defendere nisi satisdet, vt hic, & s. e. l. si qs in rē. Vel tertio dic, qđ procurator actoris non tenebatur defendere quia iustā causam habebat: vt s. eo. l. sed & hæ. §. prȩter quo casu si satisdedit, sibi præiudicat, vt s. qui satisd. co. l. si fideiussor. §. si necessaria. Vel quarto dic, quod dominus pro eo ignorā te satisdedit. vnde non tenebatur defendere nisi & ipse satisdedisset, vt supra eo. l. si defunctus. ij. respon. & secundū hunc casum loquitur ver. nam: & in procuratore rei, ut superior, qui non cogitur, &c. Vel quinto dic, ꝙ loquit in tutore vel curatore qui non coguntur cauere de defendendo: si tamen cauerint: tenentur, vt C. de ad mi. tut. l. fin. §. defensionem. Prima verior est.

a cui sane caueri pōt l. si procura. a. eo. verū satius ē, vt seruo caueat quia per hūc directa. l. stipulatio in ita. de verbo. obli. ꝗ illū vero vtilis tm̄ actio quæritur l. in caussa sup. eod.

b Absentem. Scilicet reum non cogitur agere vel defendere.

c Satisdationem. De defendendo.

d Cogi. s. præcise. prout hoc responsum intelligit de procuratore actoris, secundum quod modo exposuimus: vt s. eo. l. sed & hæ. §. præter.

e Labeo ait. Licet dixerit procuratorem pro satisdatione cogi indistincte: tamen distinguendum est propter tres casus quos ponit.

f Tractum. qui est breuis.

g Cogendum. Scilicet præcise, & optime in hoc dicit Labeo, vt s. e. l. sed etiam ex. & sequens litera nō loquitur quando res est peritura.

h Absentis. Scilicet huius qui satisdedit, qui absens est à reo: & reus ab ipso. & sic non est contra. j. e. l. Titius. Vel aliter sol. vt ibi. & hoc modo vt hic dicitur absens infra eo. l. si procuratorem.

i VEl si longinquo. Interuenerit. Quæ enumerantur s. eodem. l. post litem cum sequentibus legibus, & l. filiusfamil. §. final. cum sequentibus.

NOn cogendū. CASVS. In hac lege ponit rō Sabini, quæ dicebat prætorē vel iudicē non debere cōpellere aliquē ad defendendū, sed sufficiebat committi stipu. ꝙ est quando iusta excusatio non intercessit: nec tā res est peritura. Item dicit Sabin[us] quod si ex iusta causa omittatur defensio, nō cōmittit stip. nec quantū ad proc. nec quātū ad fideius.

Qui ita. Contra te egi act. populari, quia album prætoris corruperas, vel quia aliquid habebas appensum in via propter priuatum damnum meum: ut puta appensum i via publica. vnde popularis oriebatur quæstio, propinquus eras domui meæ. an in ista, act. procur. constituere possim quæritur? Et rñ. ꝙ sic possum. Si procuratori. Procuratorem institui ad negotia. iste ꝓcur. incepit in meo ædificare. Mæuius nūtiauit ei nouum opus. procurator cauit de demoliendo opere si appareat iniuste ædificatū: vnde Mæuius nuntiationem remisit. postea ei ędificanti nunciauit vicinus, nouum opus. procurator iuit ad iudicium interdicti vti pos. quod continet tale ius, ꝙ ex quo ille qui ædificare vult satisdederit de opere demoliendo si appareat forte ædificatum iniuste ꝙ nō debet ꝓhiberi ædificare. aduersarius vult ut caueat. procur. de rato agens isto interdicto, dicit ꝙ cauere non tenetur. & si cauerit non committitur stipulatio ista. Viuia

k Non cogendum. Præcise: nec stipulatio committitur: vt infra prox. at si iustas causas. &c.

l Sabinus. Hic non debet esse §. sed grossa litera. & quod dicit Sabinus, dicunt quidā quod corrigit oīa prædicta. Sed tu dic quod non corrigit aliquid de dicto Labeonis: sed dictum priorum sic, si. n. res sit peritura, omnino cogitur. secundum Labeonem, & bene, vt s. eod. l. sed etiam ex. in fin. si vero iusta causa interuenerit, non cogitur, vt ait Labeo, & bene s. eo. l. sed & hæ. §. prȩter. nec stipulatio committitur vt hic subijcit, at si iustas causas. sed si iusta causa nō interueniat, nec res sit peritura, nō cogitur, sed stipulatio committitur. & hoc adijcit Sabinus dicto Labeonis: & corrigitur per hoc dictum priorum. collige ergo quia in primo cogitur, in secundo nō, nec stipulatio committitur. in tertio non cogitur. sed stipulatio committitur, & hoc in procuratore rei: nam procurator actoris præcise cogitur: vt s. eod. l. sed & hæ. §. præter. Item ad dictum Sabini quod est hic, est contra s. eo. l. si defunctus. j. respon. Sed dic qđ hic eo ignorante vel contradicente dominus satisdedit, vel ipsemet procurator satisdedit, ibi eo sciente & non contradicente dominus satisdedit: vt ibi dixi.

m Defendere. Scilicet præcise.

n Iustam causam. Aliquam de prædictis.

o Fideiussores. Dati ab ipso procuratore vel domino eo ignorante.

p Quia vir bonus. Ad cuius arbitrium debet defendi: vt j. eo. l. Plautio. primo respon.

Al add. et.

cogendus procurator

P. E. non eps.

non cautio.

† possidere.

† In P. F. Non cogendum. Sabinus autem nullas. &c.

† agere.

† In P. F. At si iustas causas habeat, cur iudicium accip. nolit. si deiussores non teneri.

Sed &

a Sed & satis non dedit.s.cum fideiussoribus.
b Qui ita. pone casum s.e.l.licet in prin.
c Defendant.ecce quod actor dicitur defendere, & reus agere, vt s.eo.l.non solum.§.si status.
d Et postea alius agens.eadem causa.

Actor q̃n-que defendit & re' agit.

e Exceptione. s. rei iudicatæ, vt j. de pop.act. l. iij. & hoc si non per collusionem sit actũ: vt infra de iureiur. l.cum qui. §.in popularibus.Cõtra.n. videbatur. quia cũ sit priuatum damnũ, videbatur alius non repelli.
f Si procuratori. ædificanti nomine domini.
g Nuntiatum sit. & ipse cauit de ope re demoliẽdo. alias non haberet locũ, hoc interdictum quod subijcit: vt infra de ope.noui nuntia.l. de pupillo. §. pe.
h Interdicto vtatur scilicet vti possidetis: vt dicunt quidam: quia qui ædificare prohibentur & possidere prohibentur vt infra de vi & vi arma.l.vim facit. & infra vti possidetis.l.si duo.

adferret defendere cogeretur. Sed & si satis non dedit, [a] sed ei repromittenti creditum est: idem statuendũ est. Qui ita [b] de publico agunt, ut & priuatum commodũ defendãt, [c] causa cognita permittuntur procuratorem dare, & postea alius agens [d] exceptione [e] repellitur.

Cautio quæ non põt committi nõ debet interponi. Vel sic. Cui cõmissa sunt antecedentia, commissa videntur sequentia. & ideo quasi sit de mandato certũ non cauet de rato, cum cõmitti non possit stipulatio. Bar.

Si procuratori [f] opus nouum nunciatum sit: [g] isq; interdicto vtatur, [h] *Ne vis ei fiat ædificanti*, defensoris [i] partes seu

† Concor. tex. in l. de pupillo. §. qui remissionem, ff. de noui operis nuntiati. text. in l. si pupillus. §. defendere. de pri.cre. infra.

Vel dic, Hoc interdicto quod subijcit, ne ei uis. &c. vt sint verba cuiusdam interdicti: vt j. de operis noui nuntia.l.de pupillo §.penul.
i Defensoris. Quasi vni ad euitandam satisdationem de rato. & est ratio quia non posset committi, stipulatio, vt subijcit; vere tamen est actor, cum agat interdicto: vt infra de ope.noui nuntia.l.de pupillo §.penul.quæ est contra.
k Satisdederit. Scilicet sponte.
l Non animaduerto. Nam aut ratum habet, & sic habet quod promisit: aut non: & tunc potest et hodie prohibere. & sic potius interest nõ habere ratũ, quam habere. sed nonne ego animaduerto? pone quod procurator iniuste victus est interdicto quod proponit, si dominus ratum habet, interest mea. nã si ratum habeat, potero prohibere. si non habeat, nõ nocebit domino sententia, ideoq; dominum prohibere non potero, & sic potest committi stipulatio, vt infra rem ratam haberi l. si fine. §. quod si procurator. nec placet vt dicatur nõ cõmitti propter iniuriam, vt infra rem ratam habe. l. si fine. §. tum ast. quia iniuria procuratori meo facta, mihi nocet, vt hic, non si alteri fiat, vt ibi. An ergo cauebitur eo statento quod non iure fieri potest? Resp. non, vt hic, & infra, de pecu. l. eo tempore. j. Respon. vel dic, nõ committitur, quia totò sibi mandasse videtur, vt j. eo. l. ad rem. & l. ad legatum, vnde non est expectandum vt ratum habeat, vt infra de condic. indeb. l. si procurator. sm Azo cum necesse habeat habere ratum. Vel dic, non committitur etiam si dominus nõ habeat ratũ, quia eo non habente ratum qui cepit interdicto, per consequens non videtur habere ratam primam satisdationem, quam fecit de opere restituẽdo. vnde tenet nuntiatio. & sic destrueretur opus factum post. potius ergo interest vt nõ habeat ratum quam habeat. sic ergo superflua est, cum non

Iniuria procuratori facta nocet dño.

possit committi.
m Committatur. Nõ ergo præstatur, cũ sit superflua sic j. vt leg. no. ca. l. hæc stipulatio. §. j.

QVi proprio. CASVS. Egi contra te. & litem sum contesta. postea vis procura. cõstituere. bene potes, dummodo caueat procur. iudi. sol. vel tu pro eo. si præsens es.
Et qui. Pluribus. actionibus te conueni postea inceperas abesse. quidam obtulit se defensioni tuæ, volebam ut in omnibus te defenderet, dicitur quod non compellitur, sed in vnica defensione admitti debet defensio eius, qui se obtulit.
Qui alium. Dicitur hic, quod quicunq; aliũ vult defendere, satisdare cogitur. nemo, &c.
Item quæritur. Casus huius §. multis modis ponitur, sed ad euidentiam huius. §. ponas uno modo sic. Minor aliquis facilitate sua mihi fundum vendidit: vnde postea voluit in integrum restitui: & cum peteret restitutionem aduersus me ex illa causa, restitutus est, ego in causa restitutionis constitui te procuratorem meum. succubuisti, quia minor restitutus fuit ad petitionem illius fundi: vnde incipit fundũ vendicare, nunquid in causa rei vendicationis, ad quam minor est restitutus, procurator meus compellitur defendere? Et Respond. quod sic. Procurator. Dicit §. iste quod procurator debet reddere rationes eorum, quæ gessit in iudicio. vnde si quid de lite cõsecutus est, illud domino reddere debet. Item si aliquid indebitè exegit. Item econtra, si ipse procurator in aliqua causa condemnatus præstiterit: illa cõtrario mandati iudicio à domino recuperare poterit. veruntamen si ob culpam suam vel contumaciã aliquam pœnam præstiterit, illam à domino nõ recuperabit. Item litis impendia restitui debent ei, qui bona fide impendit, siue fuerit procurator actoris, siue rei. Si duobus. Quidam, puta Titius debebat mihi decem, contingit me abesse. vnde duos constitui procuratores Titium, qui erat debitor meus, & Seiũ quæritur, an Seius qui non est debitor, poterit exigere a Titio, qui Titius procurator & debitor est? & dicitur quod sic poterit. Viuia.

fustinere, nec cõpelli cauere, ratam rem dñm habiturum, Iulianus ait. & si satisdederit, [k] non animaduerto [l] (inquit Iulianus) quo casu stipulatio committatur. [m]

Post litem contestatam reus potest facere procuratorem, & pro eo cauere, Bar.

Caius lib. iij. ad edictũ prouinciale. XLVI:

QVi proprio nomine iudicium accepit, † [n] si velit procuratorem dare, in quem actor transferat iudiciũ, audiri debet: solenniterque pro [eo] iudicatũ solui satisdatione cauere. [o]

† F. F. accepisset.

Qui sponte defendit, põt vnã causam tantum defendere. Bar.

n Accepi. Scilicet per contestationem.
o Cauere. Scilicet dño, si præsens est, alias ipse procurator satisdat. in sti. de satisda. §. sin autem. vers. si vero aliquis. & j. iud. sol. l. si ad defendendum. Item ex eo quod in princ. dixit dominum iudicium accepisse, scilicet lit. contesta. contra se, & hic satisdat pro procuratore, quem postea dat, colligitur, quod etiam post lit. contest. factus procurator, debet condẽnari, & pro hoc est s. eod. l. licet. §. si plures. si enim dominus damnaretur, non satisdaretur, cum per hoc fiat procuratoris conditio grauior: vt s. eo. l. sed & hę. §. defendere. Sed arg. cõtra est ad prædicta insti. de satisd. §. sin autem. in fi. versi. alia. Accur.

Ei, qui

Ei, qui defendit a eum cuius nomine ipse nō agit, liberum est vel b in unam † rem defendere.

Nemo est idoneus defensor alterius sine satisdatione. Bar.

Qui alium defendit, satisdare c cogitur. nemo enim alienæ litis, idone⁹ defensor sine satisdatione intelligitur.

Qui defendit in antecedenti, cogitur defendere in cōsequēti, h.d. Vel aliter: Qui defendit in preparatorio, cogitur defendere in procuratorio.

Item quæritur, d si iudiciū acceperit † defensor, & actor in integrū restitutus sit, an cogendus sit restitutoriū iudicium accipere? & magis placet cogendum. †

Procurator etiam ad lites tenetur reddere rōnem, & restituere reliqua hoc est, quicquid eius occasione ad eum peruenit & repetere expensas. Bar.

Procurator vt in cæteris negotijs gerendis, e ita & in litib. † ex bona fide rationē reddere debet. Itaque quod ex lite consecutus erit, siue principaliter ipsius rei nomine, f siue extrinsec⁹ ob eam rem, debet mādati iudicio restituere, vsq; adeò, vt & si per errorem, aut iniuriā iudicis non debitum cōsecutus fuerit: id quoq; reddere debeat. g Item contrà, quod ob rem iudicatam procurator soluit: contrario mādati iudicio recuperare debet. Pœnā autem quam ex suo delicto præstitit, recuperare non debet. h Litis impendia bona fide facta, vel ab actoris procuratore, vel rei debere ei re

a Ei qui defendit. In sponteneo gestore cū mādato vel sine intellige: nam sufficit si cui, &c. ut C. de ne. gest. l. tutori. secus in tutore vel curatore, vt ibidem dicitur. Item secus si agat nomine alterius, quia tūc cogitur in omnibus defendere, vt ī. eo. l. omniū. & l. non solum.

b Vel. Pro saltem

c Satisdare. s. iudi. sol. vt inst. de satisd. §. si autē. hoc tamen fallit in duobus casibus, secundum quosdā: vt supra eodem. l. nō solum. §. si status. & §. fi. sed etiam sine satisdatione conuenitur iudicati quandoque. vt infra eodem. Plautius. Itē not. hic defensorē, sine satisdatiōe nō admitti. vt hic, & ī. eo. l. minor. §. is qui. & infra de iudi. l. recte. Accur.

d Item quæritur. Pone casum, quod datus fuit defensor aduersus eum, qui in integrū restitui volebat: eo quod cum minor esset prędiū suum lapsus iuuentute vendiderat cū decreto, restitutus est, ut vēdicet. I vēdicatione ergo cogitur defensor iudiciū suscipere rei vēdicationis, secundū Ioā. & eodem modo restitutus ad actionem personalem quam acceptilatione deceptus dimiserat. cogitur defensor hoc iudicium personale restitutorium suscipere. Si autem quæras. cum quasi dominus restitutionem implorauit, cur nō est ei restituta magis res quam actio? Rū. In. quia nō constabat eum fuisse dnm: sed restitutus est ut id quod ei obstabat in vendicando. s. venditio. non obstet. alioqui si constaret eū dominum fuisse, res nō actio restitueretur. & eodem modo dicas in personali, quod non erat purū debitum, alioqui ipsa pecunia non obligatio restitueretur. & probantur hæc oīa infra, de mino. l. fi. & de condi. cau. da. l. si quis accepto tulerit & l. si mulier. & de ijs quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. partū. ver. si conditionalis. Sed hæc positio nō placet. Azo. nā & si non cōstet ipsum esse dominum. officio iudicis etiā cōtra extraneum fit restitutio rei cum habeat ab eo cām, vt infra de mino l. in causæ, j. §. interdū. Dic ergo quod hic loquitur, cū ipse minor non tradidit: sed ipse emptor possidebat rē, quā emit, & ideo emit ab eo: quia sciebat eum dnm esse. & pro eod. infra, de admi. tuto. l. si sine hærede. §. interposito. Vel planius pone quod dicit restitutoriū, iudiciū, hoc est iudicium quo emptor repetit à minore pretium, quod in vtilitatem suam cōuersum est: quod potest facere, vt infra de min. l. quod si minor §. restitutio. Vel pone casum in eo maiore cuius res dum vsucaperetur, cœpit abesse causa reipublicæ, & interim completur vsucapio: qui reuersus impetrat restitutionem. Ego sic pono casum quod minor petijt rem rei vendi. vel alia quacunq; actiōe, & fuit cō tra eum pro defensore cuiusdam snīa lata petit restitui contra sententiam: idem defendet reū. & secundū hoc dic, restitutus. i. restituēdus. Sed cōtra oēs prædictas positiones est. C. eo. l. inuitus, vbi dicit procuratorem causam appellationis prosequi nō cōpelli. Sol. aliud est in appellatione, quę est alia causa: aliud in hac restitutione in integrum, quæ quasi est de appenditijs primæ, arg. ī. de minori l. præfectū. Sed arg. contra in eodem titul. l. præses. * Item est argu. quod aduocatus in causa appellationis patrocinari tenetur. sic & infra, an per aliū causa appel. l. fin. Sed contra est cum sit alia causa: vt C. eo. l. inuitus.

ADDITIO. Tu dic quod non tenetur prosequi causam appellationis: quia dicitur alia cā sed iudicium restitutorium sic, vt hic secundum Bartolum.

e Gerendis. s. extra iudicium, vel sine mandato: vt infra. de nego. gest. l. ij. vel cum mandato, vt infra, mand. l. idemq; §. j. & l. ex mandato.

f Nomine. Puta ipsam rem. extrinsecus autem. vt fructus, vel aliquid ex stipulatione propter rē non defensam. & accipe hoc si tanquā procurator percepit, nam si tanquam quilibet non cogeretur restituere, vt arg. infra sol. ma. l. si vern. §. item quicquid. & infra ad Treb. l. debitor. §. fi. & sic fuit definita causa, quam habuerunt cōsules Mediolanen. missi ad Imperatorem Constantinopolitanum. Accur. *

g Debeat. Sic infra titu. ij. l. si autem. §. item si fundum. Sed certe imo videtur quod nō. quia possessor hæreditatis hoc indebitum non reddit, vt infra de per. hære. l. si possessor. §. ait senatus. vers. bonæ fidei. quæ est contra. Sol. hic præcessit contractus. s. mandati: ibi nullus inter possessorē & hæredē. vel hic vt procurator habuit, & sic nomine domini, ibi nomine suo. Item contra infra de do. ma. exceptio. l. si procurator rei, quia ibi procurator ex collusione pecuniam accepit: quam dicit eum retinere: sed ibi retinet aduersus dantem, non aduersus dominū, cuius procurator est.

h Non debet, Not. sic, & infra de nox. act. l. si cōis familia. & ī. quod quisq; iur. l. iij. §. quod si is in fi. §. & infra de tut. & ra. dist. l. j. §. nunc tractemus, & §. plane. Item no. ex hoc & superiori respon, non esse eādem rationem contrariorum, sic & infra tit. ij. l. si quis negotia. Sed argu. contra insti. de tute. in pr. & infra de vsu, l. Caius. in fi.

ADDITIO. Dic sm Pau. de Ca hic, quod operatur culpa vel delictum procuratoris: vt non sit eadē ratio contrariorum, vt infra pro so. l. de illo. in fi. regulariter secus, vt l. & si infra de vulg. & pup. & l. fin. infra, de leg. iij.

† defend.

Defensor sine satisdatiōe nō admittit.

† P. F. acceperat.

† A l. add. procuratorem.

† Al. add. exercendis.

* Aduocatus an in cā appellationis patrocinari teneat.

* Ex hac glo. soluiē qō, an quæ legati domino accipiunt ab eis apud quos legati sunt, dare his à quibus missi sunt teneātur. Quod negāt Ba. & Ale. l. si vern §. itē quicquid D. soluto mat. per l. sociū 60. §. ult. ff. pro socio, pręter quā si dnni qualitas aliud postulet. Quo. Panor. c. pe. de cōcess. præb. approba. A. Pers.

Cōtrariorum non est eadem ratio.

Suadet.

a Suadet. Vt supra, de pact. l. sumptus. & infra, mād. l. idemq; §. idē Labeo ait. & ĩ. ti. j. l. sicut. §. j. & hoc in procuratore, qui habet mandatum omnino, siue perdat, siue vincat. vt C. mand. l. etiam in eo aũt qui sine mandato defendit: distingue an vincat: & tunc repetit, an perdat, & tunc non, vt Ista iudic. solui. l. iamtā §. in hac stipulatione ↄ.

b Et vtiq; recte. Imo non recte, nisi nominatim mādatum sit: vt infra ꝓxi. quæ ē cōtra. Sol. hęc secundum illā. & sic habet speciale mandatum, ſm lo. Alij distinguūt, vtrum sit procurator in exigendis debitis tantum, vt hic an omnium factorum domini, vt ibi & erit ibi rō: quia primo casu cū mandatum sit vt in iudicio exigat, hoc à se non potest. unde est, quod hic alij intelligatur mandatum, in secundo nō nisi habeat speciale mandatū, vt ĩ. e. l. itaq;. Vel dic qđ in hoc §. fuit commissa administratio Italicorum uni, alij prouincialiū negotiorū, vnde sicut si esset vnus in totū procurator, contra alium in oĩbus ageret, quasi sit alter à toto prohibitus, sic, & hic quasi à pte ꝓhibit' poterit alium pro sua parte administrationis cōuenire. nā qđ facit in toto quo ad totū denegata administratio, hoc in pte quo ad partem: vt ĩ. de adm. tu. l. si duo. & l. inter tutores in sequenti vero lege cuilibet in totū administratio cōmissa erat. Vel distingue de quo debito agat: si de eo quod erat ante mandatū, bene posset agi à procuratore contra aliū procuratorē. si autem de eo quod post cōtigisset, nō posset, licet actiones cōpetant: sed ex causa extrinseca cœpit deberi. Si autem ex ipsa administratione. non ante est actio, quā finita sit ipsa administratio: vt & diximꝰ in tutela: vt infra. de tut. & ra. distra. l. si tutor. in fi. & l. seq.

† Sic P. F. Haloand. aūt scripsit Mandata, administratione eorū alter, &c. † sit.

† F. F. relinquit.

* Eadē in Scæuola c. 46. & huiꝰ oñdit vtrū q̄ue esse cō iungendū, & addendū, ex Iuliano l. 47. vt alter mandatariorū ab altero peteē possit, ei oportere specialiter mandatū esse.

stitui æquitas suadet. a

Vnus procurator non potest agere cōtra alium, nisi expresse sit ei mandatum Bar.

Si duobus mandata sit administratio negotiorū, quorum alter debitor sit mādatoris, an alter cum eo rectè actu rus sit? & vtiq; rectè. b Non enim ob id minus procurator intelligitur, quod is quoq;, cum quo agitur procurator sit.

Iulianus lib. [illegible] ad Vr[illegible] XLVII.

QVi duos procuratores omnium rerum suarū reliquit, † nisi nominatim præceperit, vt alter ab altero pecuniā petat: nō videtur, c mandatum vtrilibet eorum dedisse.

Caius lib. iij. ad edictū prouinciale. XLVIII.

a ITaque si hoc specialiter mandatum est, tunc excipiente eo, cum quo agitur. *Si non mihi* d *mandatum sit, vt a* † *debitoribus peterem*: actorem ita' debere replicare [placet] *Si nō mihi mandatum sit* e *vt a te peterem.*

Procurator non potest facere cōditionem domini deteriorem, sed meliorem sic Bar.

Paulus lib. iiij. ad edictum. XLIX.

IGnorātis domini conditio deterior p procuratorem fieri non debet. f

Caius lib. xxij. ad edictū prouinciale. L,

QVacunque ratione g procurator h tuus à me i liberatus ē, id tibi prodesse debet.

Qui potest in integrū restitui, non est idoneus defensor: & restitutio principalis prodest fideiussori. Bar.

Vlpianus lib. lx. ad edictum. LI.

a MInor vigīti quīque annis, si defensor existat, k ex † qbus causis ĩ integrū restitui possit l defensor ido

QVi duos. CASVS Hæc lex cū superiori continuatur & est casus talis. Cōstitui duos procuratores, puta Titiū & Seium: an Titius possit exigere à Seio? Dicitur quod non, nisi speciale habeat mādatum: & si exigat, & alius excipiat quod sit procura. sicut & ipse & quod ipse bene posset exigere, si nō esset procur. sicut & ipse, dicit quod habens mandatum replicabit de speciali mandato dicens, tu bene exciperes, nisi haberē speciale mandatum. Viuian.

c Non videtur. Sed contra, ĩ. l. proxi.

d ITaque. Si non mihi. verba sunt exceptionis.

e Mandatū sit. s. spāliter. & sic not. speciale hoc casu desiderari mandatum: vt dixi plene ĩ. eo. l. Pōponius in prin. Item no. quod alias est non in litera alias non est non. & sunt verba hæc replicationis.

f IGnorantis. Non debet. Nisi in tribus casib. qñ. s. est in rem suā, & qñ speciale habet mandatū, & qñ generale, sed hēt liberā administrationē, vt ĩ. de iureiur. l. insiurandum. ij. §. fi. & l. seq. & ĩ. de pac. l. referi ptū. §. fi. & l. seq. q̄ sunt contra. Sed certe nec tunc qñ gñalem habet administrationē & liberā potest donare, vt ĩ. de pact. l. contra iuris. §. si filius. sed licet deteriorem facere non pōt: tñ meliorem sic, vt infra. l. proxi.

† Sic P. F. Haloand. aūt scripsit Creditoribus.

† P. F: debere replicare, Aut si mihi mandatum est, ut &c.

QVacunque. CASVS Quocunq; modo tuum procu. libero, hoc tibi proderit: hoc est videor te liberasse ↄ. Viuia.

g Quacunq; ratione. Siue ipso iure, quod fit multis, modis, siue p exceptionem pacti vel aliam. aliud si non ratione, sed contra rationē, vt per dolū vel metum vel similes modos, quia non videtur hoc ei cōmissū, sed vt bona fide faciat sic, ut infra de cōd. ind. l. si procurator. in pr. & §. Celsus in fin. sed videtur qđ pactum non valeat: quia tunc demū valet, cum principaliter ei prodest, cui fit: vt ĩ. de pact. l. fideiussoris ibi neq;. n. &c. quæ ē contra. Solut. & hic interest procuratoris: quia mādati tenetur, si non quæsiuit, quod potuit: vt arg. C. arbit. tut. l. quicquid.

* Ex titu. quibus. ex cau. l. poss. eat. Duar. † in

h Procurator. Ergo procuratorio nomine ↄ.

ADDITIO Bal. in l. j. in fi. C. de sen. & interlo. om. iud. dicit istam gl. non esse alibi ad istud propositum quod quando in sententia dicitur, condemno Titium procuratorem: perinde est ac si diceret procuratorio nomine. Bolog.

i A me. s. creditore tuo.

MInor. CASVS Dicit l. ista q̄ si minor xxv. an. velit aliquem defendere, q̄ non potest procu. esse nec defensor: cum & ipse minor & eius fideius. restitui possint. Quoniam certū est q̄ maritus in id q̄ facere pōt condemnatur: vt ĩ. sol. ma. l. maritū. vñ pone: vir constituit procu. ad suam defensionem, cū actione de dote conueniretur so. ma. nunquid procu. condemnabitur in id q̄ facere pōt vir? Et tñ. qđ sic. Is qui. Cuiuscunq; dignitatis sit is, qui defendit, satisdare debet in sol. alias defendere non vr: vt in duabus. ll. seq. quæ continuantur cum ista. Viuia.

k Minor existat. i. existere velit: quod est cū interest eius, vt quia sit obligatus sed certe imo hoc ipso, quod implicatur: vt infra de mino. l. minoribus.

l Possit. Quando est hoc quod pōt restitui, & quādo non

do non ? Respon. potest, qñ sine mandato: vt patet hic: quia dicit, defensor non potest, qñ habet mandatum: imo qui mandauit, sibi imputet: vt infra, de mino. l. cum mandato. hoc nõ placet: quia illa lex in negotijs loquitur, & hic non habet legitimam personam: vt C. q. le. per l. j. & ij. & infra, de leg. tu. l. fin. sed dic quod quandoq; etiã sine mãdato defendens nõ restituitur, vt si pro patre vel matre vel similib⁹ interueniat defensor in subsidinm: vt supra, eo. l. fęminis. & infra de tu. & ra. dis. l. j. §. sed nõnullos. & de admi. tut. le. cum plures. §. cũ tuto. ibi, in primis. & de li. ho. exhib. l. iij. §. sed si mulier. his enim casibus iure communi est vsus: vnde non restituitur: vt infra, de iurein. l. nam postea. §. si quis minor. & C. de in integ. resti. mi. l. non videtur. & C. eo. l. exigendi. in fi. Item quid si fideiussor animo donãdi pro eo interueniat: an erit tunc idoneus ? Respon. non: vt C. qui leg. per. l. j. & ij.

† Autem.

† In P. F. est in

† Condemnati.

† P. F. est.

Extit. de reb. auctor. iudi. pos. Duar.

† Aut si.

neus non est: a quia & ipsi, & fideiussoribus ei⁹ per in integrum restitutionem succurritur. b

Quoniã tamen † defendere, est eandem vicem quam reus, subire: c defensor mariti: amplius, quàm maritus facere possit, d non est cõdemnandus. † Is, qui suscepit defensionem, etsi locupletissimus e sit. †

Paulus libr. lvij. ad edictum. LII.

ET si cõsularis sit

a Non est. Hic habes ergo quod minor xxv. ann. nõ potest esse procurator: vt C. eo. l. exigendi. in medio legis. Sed contra insti. qui. ma. non pos. §. ea. l. & infra, de manu. vind. l. si collactaneus. Sol. ibi in illis legibus ad negotia erat: hic ad iudicia prohibetur. nam & seruus ad negotia potest esse, sed ad iudicia nõ: vt s. eo. l. seruum. Item contra. C. eo. l. exigendi. in fin. Sol. ibi damnandus erat absens: quia lis erat in eum contestata. hic non, sm Ir. vt arg. s. eo. l. non solum. §. fi. Sed quomodo ibi fuit admissus? aut. n. quasi procurator patrem defendere volebat: & tunc non debet admitti, quia personam nõ habet legitimam: vt C. si aduer. rem iud. l. cum & minores. & C. qui leg. perso. l. ij. Item quia & ipsis & fideiussoribus succurritur, vt hic dicitur: maxime sm nostram sñiam, qui dicimus procuratorem quandoq; interuenientẽ debere damnari: vt supra, e. l. qui proprio. In prin. diximus, aut allegando causas absentię: & tunc quilibet debet admitti, vt s. eod. l. seruum. §. publice. dic ergo quod speciale fuit ibi, vt pro parte admitteretur, quia in hoc casu iure communi est vsus, vt hac lege modo notaui: & sic non restituitur ibi, maxime ne lex videatur homines decipere, quę facit eum admitti, vt arg. C. de ijs qui ve. ęta. imp. l. j. Alij dicunt quod ibi restituitur: vt hic, quod est falsum.

Minor xxv. ann. nõ possit esse procurator.

b Succurritur. Imo videtur quod licet sibi succurratur, fideiussores tñ teneantur: vt infra, de arbi. l. si pupillus. quæ est contra. Sol. ibi loquitur, quando fideiussit in rem minoris: hic non. vel verius ibi non restituitur pupillus: quia nec tenebatur nisi naturaliter: & ideo fideiussoribus non succurritur, alias iuuaretur. Item contra. C. de fideius. mi. l. j. & ij. primo respon. & infra de mi. l. in causæ. j. in prin. Sol. P. dicit quod hic fuit minor dolo inductus: quod nihil est, quia cũ nec fuerit hic admissus, nõ potest dici etiam de facto quod fuit dolo induct⁹, vel ibi sciebat se pro minori fideiubere, hic autem credebat eum esse maiorem. sed hoc non valet, quia hoc casu non debeaet fideiussori subueniri in necem creditoris: vt d. l. in causæ. Alij dicunt hoc in iudicijs, sed leges cõtrariæ in contractibus. & hoc non valet: quia idem debet esse vtrobique: vt C. si tut. vel cur. inter. leg. ij.

Tu ergo dic: aut minore restituto datur in alium regressus, & tũc sibi & fideiussori succurritur: vt fuit hic nã minore restituto remanet actio creditori cõtra debitorem suũ, quem defendere volebat minor. sic & in minore qui hæreditatem adiuit, & creditorib⁹ hęreditarijs fideiussorẽ dedit. nã si restituitur. & repudiet, reseru. ẽ actio in eum qui hæres erit: & ideo fideiussori succurritũ: vt j. de admi. tut. l. ij. & de acqui. hær. l. si pupillus in fin. aut in aliũ actio creditori nõ seruatur: & tũc distinguitur, an dolo aduersarij inducitur minor: & tunc etiã fideiussori succurrit, non vt minori: sed vt sua restitutio sibi prosit: vt C. de fideius. mi. l. ij. ibi, verum, &c. & infra de except. l. exceptiones ij §. rei autem. imo & si minor nõ curaret restitui, fideiussor tñ iuuaretur: vt infra de cõtra tab. l. si post mortem. §. fi. aut non fecit dolũ aduersarius, & tunc fideiussor nõ iuuatur, vt in cõtrarijs legib. Item quid si ad agendum minor constituitur procurator ? Rñ. idem: vt arg. C. qui leg. perso. l. ij. vel dic cõtra, quod tunc non possit restitui, & sibi imputet, qui eũ constituit: vt infra, de min. l. cũ mandato. prima verior.

Vlpianus libr. lx. ad edictum. LIII.

NOn videtur defendere, nisi satisdare f fuerit paratus.

Paulus libro primo ad edictum. LIIII.

NEq; fœmina, g nequemiles, h neq; qui reipublicæ causa absutur⁹ est, aut morbo perpetuo tenetur, aut magistratum initurus est, aut inuitus iudicium pati non potest, i idoneus

c Quam reus subire. Not. qui eandem personam repræsentat, eadẽ habet & priuilegia: vt infra, pro soc. l. verũ. §. j. & de dam. infec. l. qui bona. §. pe. & s. eo. l. sed & hę. §. defendere, & infr. sol. ma. l. alia. Sed ar. contra infra de admi. tut. l. ex pluribus.

Pro declaratione huius gl. cũ dicitur quod defensor repręsentat per omnia vicem eius quẽ defendit: hoc intellige in defensore voluntario. nã qui defendit ex necessitate, etiã ex sua persona poterit defensionib⁹ vti: vt l. ideóq;. §. gñaliter. j. mand. cũ conc. sm Bar.

d Possit. Habita ratione ne egeat: vt infra, de reg. iur. l. in condemnatione. in princ.

e Locupletissimus, hic est argu. contra. C. de episc. aud. l. de creationibus. §. j.

f NOn videtur. Satisdare. s. iud. sol. nemo. n. alienæ litis, &c. vt supra eod. l. qui proprio. §. qui alium. & institu. de satisda. §. fin. & infra, de minoribus. l. quod si de speciali. in fin. & infra de iudi. l. recte. & infra rem ra. hab. l. actor. & infra de reg. iur. l. qui rem. secus in tutoribus & curatoribus, vt C. de admi. tut. l. fin. §. defensionem.

NEque. Casus. Hic enumerantur quędã personæ quæ inhabiles sunt, & quæ officiũ procurationis vel defensionis suscipere nõ possunt. Tutores. Si tutor administret in ciui. Bon. si qs vult ipsũ tutorẽ defendere, debet eũ defendere i ciuitate Bon. Vi.

g Neque fœmina. Nisi in casibus: vt supra, eo. l. fœminis, & dic vt supra, de statu ho. l. in multis.

h Miles. s. armatæ militiæ, nisi in casu: vt C. eo. l. qui stipẽdia. & in alio, v: s. eo. l. filiusfamilias §. veterani. & idẽ dicit in milite cęlestis militię: vt in sacerdote & clerico quolibet in sacris ordinib⁹ posito, vt in sum. de sa. epis. §. Deo aũt. ibi alium autẽ. & in gl. causis. coll. ix. nisi in casu similiter: vt C. de epis. & cleri. l. placet. vel dic prædictum. § alium autem. loqui in specialibus casibus, quos ibi ponit in tex.

i Non potest. Quia est factus cõsul, vel alterius iurisdictionis, vt s. de in ius voc. l. ij. & s. de iurisd. om. iudi.

Bal. hic dicit istã glo. singu. ad hoc quod defensor nõ potest assumi si sit iurisdictionis extraneæ. Bolo.

indi.l.ſi.multo magis nec ille,qui & ſi vellet pati iudicium: nõ poſſet,vt illuſtris, & ſuperillustris: vt C. eo.l quicunq;.& in auth. vt ab illuſtrib.§.j.colla.v.

a Debent. Cum enim ipſi debeant ibi reſpondere, vt infra,de iud.l. hęres.§.j.& defenſor ibi defendet: vt hic, & arg. ſupra eod.l. ſed & hæ.§. non ſolum.

defenſor intelligitur. Tutores,qui in aliquo loco adminiſtrauerũt, eodem loco & defendi debent. a

Vtilis præfertur directæ.

Vlp li.lxv.ad edict. LV.

Procuratore in rem ſuam dato: pręferendus non eſt dñs procuratori in litem mouendam vel pecuniam ſuſcipiendã. b Qui enim ſuo nomine vtiles actiones habet, ritè eas intendit.

Cui committuntur ſequentia, videntur commiſſa antecedentia. Bart.

Idem libro lxvj. ad edictum. LVI.

Ad rem mobilem c petendã datus procurator, ad exhibẽdum rectè aget. d

Procurator datus ad agendum: intelligitur ad litem perficiendam. Bart.

Idem libro xxiiij. † ad edictum. LVII.

Qvi ꝓcuratorem dat, vt confeſtim agat: is intelligendus eſt permittere procuratori, & poſtea litem peragere. e Si quis remiſit f exceptionem procuratoriã, g non poterit ex pęnitentia eam opponere.

Procurator cum libera poteſt omnia facere, quæ dominus facere poſſet: & etiam alienare ſi donationem non contineat.

Paulus libro lxx. † ad edictum. LVIII.

Procurator: h cui generaliter libera adminiſtratio rerum commiſſa eſt, poteſt exigere. [nouare] aliud pro alio permutare.

Idem libro decimo ad Plautium. LIX.

Sed & id quoque ei mandari videtur, vt ſoluat creditoribus.

Procurator generalis ſine libera non poteſt tranſigere.

Idem libro quarto Reſponſorum. LX.

Mandato i generali non contineri etiã tranſactionem k de

† Qui in loco.

Procuratore. CASVS. Habebam actionẽ quandam cõtra Seium: & illã ceſſi Titio. & eũ conſtitui procura. in rem ſuam: poſtea quis noſtrũ ſit præferẽdus, quęritur? Et reſpon. ꝓcur. pręfertur. Vi.

† P.F. dominus procuratoris.

b Suſcipiendam. Hoc verum eſt, ſi litem cõteſtatus eſt ꝓcurator: vel partem debiti accepi: vel denũtiauit debitori, ne ſolueret domino. alias dominus pręferretur, ſi vellet: vt C. de noua.l.iij. Item cõtra huic l.ſupra.eo.l. ſi actor. Solu. ibi in procuratore rei: hic actoris. Item no.hic pręferri eũ, qui habet ius vtile, ei qui directum habet: vt ſupra,de pa. le. ſi cum emptore. & C. de noua. l.iij. & infra,qoibus modis pignus vel hyp. ſol.l.ſicut.§.ij.

† P. F. lxxiiij.

Ad rem. CASVS. Aliquis conſtituit me procura.ad aliquã rem mobilem petẽdam quæritur, an poſſim agere ratione illius rei actio. ad exhibendum? Et reſpon.quod ſic poſſum. Viuia.

a Ex tractatu de exceptionib. Duar.

c Ad rem mobilem. Bene dicit de mobili.nam pro immobili non poteſt agi ad exhibendũ: vt C.quando & qui.quarta pars de.l.ij.§.j.lib.x.

d Rectè aget. Cum ſit illius actionis præparatoria. cui ergo mandantur ſequentia, & præcedentia videntur mandata,per quæ peruenitur ad ea:vt hic, & infra eodem le. ad legatum. & ſupra, de iuriſdic. omn.indi.l.ij. Sic econtra cui mandantur præcedentia, & ſequentia videntur mandata: vt infra.l. proxi.& ſupra eodem.l qui proprio.§.item quæritur.& C.eod.l. inuitus. & infra de condi. indeb. l.indebitum. in glo. videri.

Qvi procuratorem. CASVS. Te procura. conſtitui vt ſtatim ageres quãdam cauſam, quam habebã aduerſus Titium. quid tibi videor mandaſſe, quæritur? Et reſpon.quod cauſam agas: & ad finem & effectum perducas. Vel poteſt aliter poni exẽplũ: quia conſtitui te procu.vt litiges coram quodam iudice, qui forte erat amicus meus: vnde ſperabã quod ſentẽtia pro me daretur. finita eſt adminiſtratio illius iudicis, & alius ſucceſſit loco illius, nunquid videor ſibi mandaſſe vt corã iſto ſubſtituto agas? Et reſpon. quod ſic: quanquam ſit iſte primus intellectus: vnde ageres coram iſto ſubſtituto. Si quis. Litem tecum habebam: & conſtituiſti procura. qui procura. eſſe non poterat: quia forte erat miles: & aduerſus eum non excepi: ſed litem ſum conteſt. poſtea volo eum repellere, non poſſum. Viuia.

e Peragere. Id eſt, ad effectũ ducere vſq; ad finem. Et hæc eſt ratio cõuerſa ſuperioris legis: vt ibidem diximus. Sed nunquid qui delegat iudicẽ vt cognoſcat. definitionem cõmittere videtur? Reſpõ. non: vt argu.C. ad legem Corn. de falſis l.vbi. & pro hoc etiam poſſet induci C.de iud.auth.ad hæc.

† Ita P.F. & codex in s. Bitur ig. Acc. praue legit, omiſit.

f Si quis remiſit. ſciens vel ignorãs, non curo.

Exceptio procuratoria duplex eſt.

g Procuratoriam. hæc eſt duplex: vel quod non ſit procurator: vt infra,manda. le. ſi fideiuſſor. j.§. quædam. vel quod non poſſit eſſe vel fieri procurator: vt infra. de proba. le. in exceptio §. ſed & ſi procuratoriam. idem dicas ſi omiſerit petere cautionem de defendendo. & in qualibet ſimili idẽ: vt C. de probatio. le.exceptionem. & C. de exceptionibus. le. penulti. & fin. ſed in prima quando non fuit procurator,non habet locum hęc lex: vt .C. eodem le. licet.

† P. F. lxxi. al. lxxx.

Procurator. CASVS. Si aliquem conſtitui procurator. & conceſſi liberam & generalem adminiſtrationem: procurator omnia poterit facere vt dominus.nouare enim poterit: & permutare.& ſoluere debita creditoribus. Viuia.

a Ad actionẽ exercendam l. tranſactiõia. C. de tranſactionib. Nam procurator, cui rerum omniũ adminiſtratio eſt mãdata, tranſigere poteſt l.preſes. C. de tranſact. Egu. Bar.

h Procurator. Sed & his duabus legibus concordat infra de ſolu.l. quodlibet. ſed contradicit infra eo.l. procurator tutorum,& l.mandato. & infra,de iureiur.l.iuſiurandum.ij §.fin.& l.ſequenti. & ſupra.de pac.l.nam & nocere.& infra,de ſol.l.hoc iure.Solu. hoc verbũ,libera,quod hic ponitur, tollit illud contrarium. Item licet habeat liberam. non poteſt tamen donare. vt infra de dona.l. filiuſfamilias.§. itẽ videamus. vel forte ibi non habet liberam.

Mandato. CASVS. Alicui puta Titio generalem adminiſtrationem conceſſi. nunquid poterit tranſigere? Et dicitur quod non: & ſi tranſactio ſit, non tenebit. hæc vera ſunt niſi ratum habuero, quod per eum geſtum eſt qualitercunque. nam ſi non habui ratum, ſi agam, non repellar. Viuianus.

i Mandato generali. Scilicet tantum. & ſic non obſt.ſupra eod.l.procurator rui.

k Tranſactionem. Nec pignoris remiſſionem, vt infra, quibus modis pign.vel hypot.ſol.l. ſi conſenſu.§ j. Accurſius.

Non

a Non habuit alioqui contra. vt infra rem rat.hab. l.si sine §. quod si procurator.

b Exercendis. vt hic, & C.eo.l. si procurator. & C. de transactio.l. transactionis. Sed quomodo nō præiudicat: vt C.de transactio.l. præses? Respondetur, hic forte nō habebat generalē vel liberam: vel aliud in ꝓcuratore, & aliud in tutoribus & pręsidibus & similib⁹: vt dicta lege præses. qui habent liberam.

cidendi causa interpositam. & ideo si postea is, qui mādauit, transactionem ratam non habuit: a non posse eum repelli ab exercendis b actionibus.

In procuratorem simplicem non fit executio iudicati: secus in defensorem. h.d. Bart.

Lautius. Ad defendendum procur. datus succubuit: an in bonis procurat. executioni sententia esset danda, inter partes erat quæstio. Et respondetur quod non: sed in dñm fit executio: nisi in tribus casibus. Primus est quando procura. in rem suā est. Secundus quando obtulit se defensioni dicens sibi fuisse mādatum, & non erat. Tertius est si in veritate nullū habuit mandatum: tamen iste defensor satisdedit: & sic facias cōstructionem. Plautius ait, scilicet hoc quod sequit. & incipias cōstructionē in fine. omnibus placuit &c. Vi.

[illegible] libro primo ad [illegible]. LXI.

PLautius c ait d procuratorem e damnatum non debere conueniri, f nisi [si] aut in rē suam g datus esset, aut obtulisset se, cum sciret cautum h non esse, omnibus placuit. idē erit obseruandū, i & si defensoris loco k cum satisdatione se liti obtulerit. l

Cui committuntur sequentia, videtur committi antecedentia etiam contra diuersas personas.

f Bal. hic dicit istū tex. singu. ad hoc ꝙ falsus ꝓcurator obligat̄ ex ꝓcessu per eum agitato: cū quo tamen nō est standū secundum Bolo.

c Plautius ait. scilicet recitando quod sequitur: quod omnibus placuit.

d Procuratorem. id est, procurantem aliena negotia. Large enim ponitur etiam pro eo, qui mandatum non habet: vt patet per sequentia, & sic improprie: vt supra eodem. l.j. & pro eo qui habet. Et sic not. quod verbum semel positū proprie & improprie ponitur: vt supra de offi. proconsul. & leg. l.ij. in princ.

e Conueniri. scilicet actione in factum, sed ex stipulatu sic: vt supra eodem.l. si procurator. §. fin. quæ est contra.

[illegible] Tu dic secundum Bartolum, quod sententia non mandatur executioni contra procuratorem, sed ex vigore promissionis factæ per eum de iudicato soluendo poterit conueniri, & exigi vt in contrario.

Nisi si aut in rem suā. sed qualiter ex parte rei fit procurator in rem suam? ex parte. n. actoris cōstat: vt supra eod.l. si quis in rem suam. sed dic in reo sic fieri. s. quod vendam & cedam alicui hæreditatem in qua sunt creditores: vt infra, de cond. indeb.l. fin. §. Titius. Item in duplicibus iudicijs: vt si cedam alicui tale ius. nam cum ego eram actor & reus, videos hoc idem cessisse: vt infra, de iudi.l. in tribus. Item pone exemplum, vt infra de noxa.l. de illo. §. fi. & l. seq & infra, de pet. hęre. l. sed & si leg §. item si rem. vers. sic. quid tamen, & l. etiam. §. penul.

Procurator in rē nō ex parte rei quis dicitur.

h Cautum. i. mandatum ei non esse: sed ipse allegabat sibi mandatum esse, & sic mentiebatur: sed in inferiori casu idem erit etiam cum nō allegabat, secundum Io. Vel dic quod primo hoc casu fuit admissus sine satisdatione, asseuerando satisdatum esse, in alio casu cum satisdatione. Vel tertio, hic cum domini nus cauerat sibi cum procurator. Sed hoc non placet, quia si dominus satisdedisset: ipse conueniretur, ac si mandasset, vel ratū habuisset. Alij dicunt quod habebat mandatum, non pro eo tamen erat satisdatum, vnde poterat defensionem recusare. Sed nec hoc placet, quia vt satisdaret, videt̄ ei mandatum, vt supra eo. l. ad rem mobilem. prima ergo & secūda verior est.

Pomponius libro ij ex Plautio. LXII.

AD legatum l petendum ꝓcurator datus, si interdicto vtatur aduersus hęredem de *tabulis exhibendis*: procuratoria exceptio, quasi non & hoc ei mādatum esset, non obstat.

Procurator generalis sine libera vel sine speciali mandato non potest vendere, nisi res tempore perituras. Bar.

Modestinus lib. ij † Differentiarum. LXIII.

PRocurator tutorum m bonorum, cui res administrandę mandatę † sunt: res dñi neq; mobiles vel † immobiles, neq; seruos † sine speciali n domini mandato alienare potest: nisi fructus, aut alias res, quę facilè corrūpi o possunt.

i Idem erit obseruandum. vt conueniatur sicut in duobus præmissis casibus, vt hic, & infra, de mino. l. eū qui.

k Defensoria loco. id est, sine mandato defendit. Quid si cum mādato, sed præstita satisdatione a se? Respon. dominum conuenit actione in factum: sed procuratorē ex stipulatione: vt infra de re iudi. l. iiij. in princ.

† P. F. Sexto.

l Obtulerit. non allegando mandatum.

† Commissa.

† Nec.

† P. F. seruos. al. vel seruos.

AD legatū. Casus. Rem aliquam mihi legasti, & eam mihi petij tradi actione ex testamento. si hæres tuus negauerit legatum, & tabulas testamenti exhibere noluerit: an possit procurator intendere interdictum de tabu. exhib.? dicitur quod sic: nec ei obstabit exceptio, ꝙ ei non fuerit mandatum. Viuia.

l Ad legatum. Hic possum notare quod dixi supra eod. l. ad rem. Item not. hic quod sufficit fieri iuxta mandatum, vel simile: vt infra mand. l. fin. §. fin. & infra ad Treb. l. mulier. j. §. Scæuola.

PRocurator tutorum. Casus. An possit procura. cui est concessa totorum bonorum administ. seruos vel alias res alienare? non potest.

m Procurator totorum. secus si vniuersorum: vt infra de acq. rer. dom. l. qua ratione. §. nihil. versi. qua ratione. & in gl. libera. & instl. de rer. di. §. venditæ. ver. nihil. & C. eo. l. procurator cui. secundum M. quę sunt contra. sed tu dic secundum Ioan. quod non est in hoc vis, sed in hoc, an non habeat liberam, vel speciale de hoc mandatū, vt tunc alienare non possit: vt hic, & supra de offi. procu. Cæsa. l. j §. j. & C. eo. l. procuratorem. & supra eod. l. mandato. & l. ignorantis. & infra, de pecu. l. qui peculij an habeat liberā: vt tunc possit: vt in dictis contrarijs. & C. quod cum eo. l. si liberam. & infra de rei ven. l. si quis hac. §. si. Accurs.

Procurator an possit rem domini sui alienare.

n Speciali. id est, expresso. sic C. de neg. gest. l. negotium. & ideo sic dico quod etsi non sit speciale sed generale. dum tamen habeat liberam, potest: vt modo dixi. Et quod dicit alienare, dic scilicet transferendo dominium.: vt accipitur hoc verbum C. de fun do. l. j. sed obligare potest etiam non habens liberam. si modo consueuit dominus talia facere, secundum. Azo. vt infra de pig. act. l. solutum. §. fin. & l. vel vniuersorum. Accurs.

Procurator rē domini obligare potest.

o Corrumpi. quæ potest distrahere. vt hic, & C. de

adminiſt.tuto.l.lex quæ. in fi.& infra ad Treb.l. mulier.j.§.ſed en m.

Is cuius. CASVS. Conſtitui procuratorem, vt me in iudicio quo agitur me voluit conuenire, defenderet, ante litem conteſtatam, an poſſum petere vt in me transferatur iudicium, quæritur? & reſpondet quod ſic ante lit. conteſt. poſſum petere remoueri procura. & cauſa cognita, & ſubintelligas maxime: quia idem eſt & ſine cauſę cognitione: vt ſupra eod. l. ante litem conteſta. vbi de hoc notatur. Viuia.

A perſona defenſoris in dominum fit translatio litis, cauſa cognita.

Idem libro tertio Regularum. LXIIII.

Is cuius nomine defenſo. extitit, ſi ante litẽ conteſtatam in præſentia [a] fuerit, & poſtulet ſuo nomine litem ſuſcipere, cauſa cognita [b] audiendus eſt.

Procurator de cuius mandato conſtat, non cauet de rato. Item reuocatio mandati quæ in notitiam iudicis vel aduerſarii non peruenit, iudicium nullum non reddit, Bar.

Idem lib. fin. περὶ ὀρισμῶν. † LXV.

Si procuratorem abſentem [c] dominus ſatiſdatione [d] releuare velit: literas ſuas ad aduerſarium [e] dirigere debebit. quibus ſignificet, quem aduerſus eum procuratorẽ: & in qua cauſa fecerit, ratumque [f] ſe habiturũ, quod cum eo actum ſit. hoc enim caſu literis eius approbatis, velut præſentis procuratorem interuenire intelligendũ [g] eſt. Itaq; etſi poſtea mutata voluntate [h] procuratorem † eſſe noluerit: tñ iudicium, quo procurator expertus eſt, ratum eſſe debet.

Electio facta per procuratorem iꝰ conſumit ius eligendi, ſicut ſi facta eſſet per dominum. Bart.

[Idem lib. x. Pandectarum, &] Papinianꝰ li.ix. Reſponſo. † LXVI.

Si is, qui † Stichũ aut Damam, vtrum eorum ipſe vellet, [i] ſtipulatus eſt, ratum habeat, quod alterum [k] procuratorio noĩe Titius petit: facit, vt res in iudicium deducta videatur: & ſtipulationem [l] conſumat. † [m]

Procurator qui pro euictione promiſit, tenetur finito officio. Bart.

Idem libro ſecundo Reſponſorum. LXVII.

[a] In præſentia. Id eſt, coram iudice.

[b] Cognita imo videtur etiã ſine cauſæ cognit. nne: vt ſupra eod. l. ante litis conteſtationem. licet poſt litis conteſtationem exigatur cauſę cognitio. vt ſupra eodem. l. poſt litem. & C. eodem. l. procuratoribus. & l. nulla. Sed reſpon. hic ſubaudi maxime. Vel dic quod etiam ante litis conteſtationem inſpiciẽ aliqua cauſę cognitio, ſcilicet an ſit in rem ſuam: vt ſupra eod. l. procuratore. ſed etiã vertitur tunc in cauſæ cognitione id quod eſt. C. de noua. l. iij. Item etiã ſi ſit ſimplex, inſpicitur an ille qui remouere vult, & ipſe litigare, ſit illuſtris vel ſimilis qui per ſe non poſſet agere, vt C. eo. l. quicunque. vel ſi pupillus ſit. Item inſpicitur an ſe pro hoc in aliquo iudicio obligauerit: quia id ei abeſſe videtur: vt infra, eit. ij. l. ſi quis mandatum. Accur.

† Id eſt, de inuentorijs.

Si procuratorem. CASVS. Procurator meus agebat Mutinæ cõtra Seium, & petebat centum. Seius volebat vt procurat. ſatiſdaret me ratum habiturum quod Bonon. eſſem. an ab iſta ſatiſdatione procu. releuare poſſim. quęritur? & reſpon. quod ſic, hac ratione. Nam literas ad Seium dirigam: quibus declarabo me eum procuratorẽ conſtituiſſe: ratumq; habiturum quicquid cum eo actum fuerit. vnde ſi poſtea procu. reuocare velim, & reuocem aduerſario & iudice ignorantibus nihilominus quod cum eo geſtum eſt, ratum habendum erit a me domino. Viui.

[c] Si procuratorem abſentem. dicitur abſens reſpectu domini, qui abeſt ab eo.

[d] Satiſdatione. ſcilicet rem ra. hab. nam illam iudicatum ſol. nihilominus præſtat, etiam ſi maleſtica cõſtet de mãdato: quinimo etiã ſi in rem ſuã ſit procurator: vt C. de ſatiſd. l. j. in fi. & ſ. eo. l. ſeruũ. § fin.

[e] Aduerſarium. melius ſi ad iudicem: vt infra rem rat. hab. l. ne ſatiſdatio.

[f] Ratumque. hæc ſuperflua ſunt. nam præcedentia ſufficiunt.

[g] Intelligendum. literis ergo ſtatur: vt hic, & infra de conſtit. pecu. l. quidam. & C. de man. princ. l. j. & hoc verum quando fuerunt approbatę: vt hic. ſed an approbatæ videantur eo ipſo, quod ſigillatæ ſunt ſigillo domini? Ald. dicit quod nõ niſi approbentur: vt hic. Alij ecõtra, ſcilicet vt credatur: arg. C. de epiſco. & cler. l. ſi qua per calumniam. & infra rem ra. ha. l. ne ſatiſdatio.

Literis fides adhibetur.

[h] Mutata voluntate. ante litem cõteſtatam: & intellige hoc ignorãte aduerſario & iudice. nam ſi vtroq; ſciente, ſecus eſt: vt infra iuri. ſol. l. ſi ante. & infra de ſo. l. cũ qs. §. j. & l. vero procuratori. §. fin. argu. cõtra. extra de procura. c. ex inſinuatione. [i] Si autem ſciente altero tantum, ſi iudice, ipſo iure non valet ſententia: quia ſciens in non legitimam perſonam tulit ſententiam. ſi parte, ſcilicet actoris vel rei quia iudex nihil de cõtinentibus omiſit, valet ſententia, ſed ope replicationis annihilatur, ſi reus ſciens eſt abſolutus. ſi vero procurator actoris ſciuit, valet ſententia lata pro reo: vt hic: non contra eum, cũ quo ad actorem per nõ legitimam perſonam fuit litigatũ.

Al. ad eum.

P. F. quæſtionum.

Dic qđ ibi ſupplet hãc l. ſi vero etiam nunciatũ fuit aduerſario. & gl. tenet in c. mandatum. extra e. ſecundum. Bar.

Bal. hic dicit. iſtũ tex. ſingu. ad hoc qđ electio per procuratorem facta valet, vno addito qđ idẽ voluit Bar. hic idem in le. ſi ita ſtipulatus fuerit. de ver. obl. & Ful. in le. j. qui admit. ad bon. poſſ. Bon.

Et hoc lite non cõteſtata: poſtea etiam domino inuito remanet procurator, niſi iuſta cauſa remoueatur: vt ſupra eodem. l. quæ omnia. ſed & ſi tunc patiatur ſe remoueri: idem erit quod dixi modo, ſcilicet ante litem conteſtatam.

Si is, qui Stichum. CASVS. Mihi Stichum aut Damam promiſiſti, ita vt eſſet electio mea. procur. meus petijt Stichum. ſi petionem illius ratam habeam: ſine dubio conſumpta eſt ſtipulatio quoad Damam. Viuia.

[i] Ipſe vellet. his ſcilicet verbis, quem voluero vel etiam verbum, volam: & ideo non variatur hic tali caſu: quia lis erat conteſtata: vt infra, de verb. obli. l. ſi quis ſtipulatus. in princ.

P. F. conſumat.

[k] Alterum. puta Stichum.

[l] Stipulationem. i. electionem ſibi ſtipulatione conceſſam. nam non licet ei poſtea variare, & Damam petere: ſicut nec ipſemet egiſſet. & h. d. hic. l.

[m] Conſumat. quantũ ad priorem formã, ex qua petere potuit, vtrum vellet, licet enim reus ante litem conteſtatam poſſit variare quoties volt, vt infra, de verb. oblig. l. eum qui certarum. §. fin. & eſt ratio vt ibi: non tñ eſt hoc in actore: vt dictum eſt d. l. ſ. de verb. oblig. l. ſi quis ſtipulatus. Vel proprie pone ſtipulationem conſumit: & hoc intelligas. ſ. ex actione facta nõ conteſt. li. vt infra, de conſt. pe. l. item. §. fi.

Vel

Vel dic consumit, scilicet absoluto reo si stipulator, habear ratum.

Procurator. CASVS. Hæc lex & sequens, quę cō tinuatur cū ista, loquitur de procuratore ad negotia constituto, procura. ergo talis prædium meum veodidit, & de euictione cauit, postea desijt procurator esse: nū quid adhuc tenetur de euictione? & respondeo quod sic.

a Procurator. Hęc & sequens. l. loquūtur de procuratore ad negotia constituto. Accur.

b Non leuabitur, sic, & l administratore ciuitatis, si qd officij tēpore promisit animo nouandi, & liberaodi rem publicam, vt j. de adminlstr. rer. ad ciui. perti. l. iij. §. in eum. sed secus si iudiciū pro alio subeat procurator, nisi in tribus casibus, vt supra eo. l. Plautius. & infra de re Iudic. l. iiij. in prin. Et est ratio quare aliud in iudicio, q̄ in contractu: quia qui contrahit, solam intuetur personam venditoris cum & rem alienā vendere possumus: vt infra de contrahen. empt. l. rem alienam. at in iudicio domini potius inspicitur persona. Item in tutelis similiter secus: nam finito officio non tenetur tutor, vt C. quando ex fac tut. l. j. C. de admin. tut. l. cū quidam. & infra quando ex fac. tuto. vel cura. l. post mortem. & infra de euict. l. illud. §. j. quæ sunt contra. Et est ratio: quia illi ex necessitate suscipiont officium: isti autem ex propria voluntate, vt C. de neg. gest. l. tutori. Item tutor publica authoritate, id est à lege suscipit officium: hic à priuato.

c Recusat. Dominus etiam rectè conuenietur: vt infra de act. emp. l. Iulianus. §. si procurator. Acc.

Quod procurator. CASVS. Procuratorem ad negotia mea cōstitui, qui ex re mea aliquid stipulatus est. potero quidem hoc petere, velit nolit procurator iste meus: & est hic casus specialis in quo per liberam personam actio quæritur.

d Ex re domini. Vt fructus & vsuras ex re domini & quod dicit non refragante, ideo dicit, quia tunc non quæreret domino, licet secus in seruo, vt j. de verb. obl. l. seruus vetante. & infra, de acquir. rer. do. l. etiam inuitis.

e Stipulatur. Scilicet ipsi domino, vel sibi noīe domini dari.

f Petere potest. Scilicet vtili actione, vt s. e. l. I cautæ. in fin. non directa, quæ per liberam personam quæri non potest: vt C. per quas personas no. acquir. l. j. & hoc est verum generaliter, secundum M. quod vtilis per procuratorem quæratur: sed tu dic esse regulare, vt nec vtilis nec directa quæratur. sed fallit in casibus quos not. instit. de inutil. stip. §. si quis alij in glo. nihil. sed procurator cedere debet eam domino, vt infra, de acquir. possess. l. possessio. §. si possessio. inter quæ specialia hoc est vnum quando ex re domini, ut hic, & erit ratio, quia nihil apud eū remanere oportet, ut supra eodem. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. Alij intelliguot legem istam quando præsente dōo stipulatur, infra de verbo. oblig. l. si procuratori pręsentis. Alij dicunt, circa iudicia speciale, vt supra, si quis cau. l. si procurator. & secundum hanc dic legem istā loqui in stipulatione iudicio sisti, vel iud. sol.

† P. F. agere.

Finita negotiorū administratione, non soluit obligatio procuratoris, sed si qd eius noie soluerit, cōtraria actione mādati recuperabit, l. seruū mād. tutoris vero obligatio finito officio soluit: qm̄ finita tutela si quid postea soluerit experiri nō possit l vlt. si quis cau. & tutor qū. ex fac. tut. Nouel. 72. vetitū est, ne creditores pupilli ad tutelā accedant: nec. n. cōsequēs est testamentarios tut. nouella nō cootineri, quod hi satisdare nō teneant. f. d satisd. tut. uel cur. in princip. Inst.

Actio quæ per procuratorem dño quæritur.

PRocurator, a qui pro euictione prædiorū, quæ vendidit, fidem suā adstrinxit, & si negotia gerere † desierit: obligationis tamen onere prætoris auxilio non leuabitur. b nam procurator, qui pro domino vinculum obligationis suscepit, onus eius frustra recusat. c

Ex re nostra quæritur nobis actio per alium.

Idem libr. ij. Responsorum. LXVIII.

QVod procurator ex re dominī d mādato non refragantē stipulatur: e inuito procuratore dominus petere potest. f

Paulus lib. iij. Responsorum. LXIX.

PAulus respondit etiam eum, qui ad litem suscipiendam g procuratorem dedit, causæ suæ adesse non prohiberi. h

Procurator in rem suam ex causa lucratiua debet dominū defendere. Bar.

Scæuola lib. j. Responsorum. LXX.

PAter filio suo pupillo, tutorem dedit Semproniū creditorē suum, † is k administrata tutela l reliquit fratrē suū hæredem, qui & ipse m decessit. & per fideicommissum nomē debitoris n Titio reliqt eiq; mandatæ sunt actiones ab hæredib. o Quæro, cum tam tutelæ p actio, quàm pecuniæ creditæ, q ex hæreditate, Sempronij r descendāt:

Paulus CASVS. Cōstitui te procuratorem in causa quam habebā aduersus Titium: timebam ne in propria persona mea adesse noo possem, sed hic resp. Pau. quod adesse potero Viuia.

g Suscipiendam. non solū agendam.

h Non prohiberi. Dubium erat ex eo, quod noo potest reuocare mandatum lit. contre. ut s. e. l. quæ omnia. tamen dicit quod potest adesse: quia forte timet ne colludatur. vt infra, de inoffi. testa. l. si suspecta. & C. de lit. auth. nūc si hæres. & infra de app. l. à sententia. §. si hæres. & l. si prolusorio. & j. de pigno. l. si superatus,

Pater filio. CASVS. Titio centum debebam. decessi quodā filio meo impubere relicto, puta Caio: cui Titium creditorem meū dedi tutorem. Titius male administrauit, & factus est debitor pupilli in l. & ita est debitor & creditor pupilli. tutor decessit. & fratrem suum hæredem instituit. frater similiter decessit, & hoc quod sibi debebatur à pupillo ex persona fratris sui cui successerat, legauit Mæuio. Mæuius agit contra pupillum iam factum adultum pro illis centum. dicit Caius quod ille tutor tutelam male administrauit. vnde vult eum reconuenire: & petit vt eum defendat. dicitur hic quod Mæuius debet eum defendere. Viuia.

i Creditorem. Quem adhuc hodie potest dare, cum fides approbet a testatore, sm Azo. vt insti. de satisda. in prin. vel dic quod non pōt: vt diximus in auth. vt ij, qui oblig. se. ha. per. res mi. §. j. colla. vj. Item & in hoc est uis, si dari non potest, an teneat datio. quidā quod sic: sed cadit creditor à debito. alij, quod nō cadit, si sciat: quod est verius. vt in auth. vt ij, qui ob. §. j. colla. vj.

k Is Scilicet tutor.

l Tutela. Male. s. ideoq; cœpit teneri in centum.

m Ipse. Scilicet hæres. Accur.

n Debitoris. Scilicet pupilli, cuius debitor pr. fuit.

o Ab hæredibus. Fratris tutoris.

p Tutelæ. Directa scilicet in centum.

q Creditæ. In ducentis. Accur.

r Sēpronij. Quia Sempronius fuit creditor I ducētis ex mutuo, & debitor ex tutela in centū. Accur.

† Iste tex. quoti die ad hoc allegatur secūdū Bal. quo creditor pōt esse tutor.

a Mandata ei actio. Scilicet directa. sed si intendat vtilem quam suo nomine habet: vt C. de leg. l. ex legato. an teneatur tunc defendere? Resp. vt diximus s. eo. l. si quis in rem.

b Hæredes. Fratres tutoris.

c Debere defendere. Imo videtur quod non: cum ex necessitate facta hæredi sit cessa actio, vt s. e. l. seruum. §. fin. & l. seque. quæ sunt cōtra. Sol. hic ex lucratiuo tit. in rem suam procurator factus fuit, ibi non. Vel hic ex liberalitate propria testantis. s. aūt ex necessitate, à qua liberalitas est remota: vt j. de ali. leg. l. rem legatam.

Mandati

an nō aliter mādata † ei actio a detur, quā si defendat hæredes, b à quibus ei actiones mādatæ sunt? Respondi debere defendere. c

Paulus lib. j. Sententiarum. LXXI.

Absens reus d cās absentiæ per procuratorē reddere potest. e

Per liberam personam actio habita: & ius habitum conseruatur. Bar.

Idem libro. j. Manualium. LXXII.

Per procuratorem non semper acquirimus actiões f sed retinemus: velut si reum cōueniat g intra legitimū tempus, vel si prohibeat opus nouum fieri: vt interdictum nobis vtile sit, h Quod vi aut clam. nam & hic i pristinum ius nobis conseruat. †

Qui paratus est soluere, non cogitur iudiciū suscipere. Bar.

Idē lib. sing. de officio adsessorum. LXXIII.

Si reus k paratus sit ante litem contestatam pecuniā soluere, l procuratore agente: m quid fieri oportet? n nā iniquum o est, cogi eum iudicium accipere, propter p quod suspect' videri potest, qui præsente dño non obtulerit † pecuniam. Quid [.n.] si tunc facultatē pecuniæ, non habuit. q nunquid cogi debet iudiciū ac-

Absens. Casus. Etiā absens, si cōueniat ab aliquo, poteris me defendere in causa ciuili plene: & causas absentiæ allegare in criminali: ut s. eo. l. seruum. §. publicæ. Viuia.

d Absens reus. Id est, accusatus vel conuētus ciuiliter,

e Potest. Vt causæ absentiæ tantum allegentur. si autem velit defendere plene in ciuili potest. in alijs dic vt s. eo. l. seruum. §. publicæ.

Hinc dubitant qui dā sine cessiōe de gestu procuratoris actiones aduersus tertium dño non dari. Sed verius vt vtiles, saltē actiones dño cōtra tertiū dari quppe cū in rem eius contractū sit. quare & quodā mō ipse contraxisse videat qui per alium contraxit l. nulla 23. & xj. C. d procura. Quare qd hic ait l. C. de directis intellige, nō etiā de vtilib'. A. Pers.

Per procuratorem. Casus. Credis tu quod officiū procura. semper cōsistat in acquirēdo? aliquando enim retinetur ius nostrum per procuratorē. de hoc ponit exemplū duplex: tenebaris mihi actione temporali. vnde cum illa tempore foret peritura: quia tempus illud iam fere erat elapsum, intra quod debuerat intentari. procu. act. illam mouit. & litē est contestatus: perpetuatur actio, & retinetur per procuratorē istum. idem est, si dum vicinus me' ædificaret: procurator meus nunciauit nouum opus nam & in isto casu ius pristinum, hoc est ius quod mihi propter clandestinum opus competeret: nunc vi denūciationis pinguius conseruatur: : sed forma agēdi mutatur: prius enim interdicto. Quod clam nunc. Quod vi agendum est.

f Actiones. Acquirimus enim quandoque, vt diximus supra eo. l. quod procurator.

g Conueniat. Vt redhibitoria, vel quanto minoris & sic per procuratorem potest fieri contestatio litis vt supra eodem. l. sed etiam.

h Vtile sit. Id est, vtiliter competat seu efficaciter, directum tamen, vt hic, & infra de operis noui nunciatione. l. si procurator. nam & hoc casu prohibitio ostendit eum facere vim: vt magis ex facto delinquētis quam per liberam personā dicatur acquiri: vt infra, quod vi aut clam. l. iij. in princip. & infra, de vsur. l. si quis solutioni, §. mora. vel dic proprie vtile.

i Nam & hic. Respondet tacitæ obiectioni: nōne mihi de nouo datur interdictum? & rūdet quod licet forma agendi de nouo quæratur, tū ipsum ius nū ciandi prius habebam: vel etiam etiam hic acturus, Quod vi aut clam: & sic conseruat quo ad genus nō quo ad speciem: & forte etiam alio modo iure poteram prohibere, vt negatoria: & sic ipsum ius etiam prius competebat.

Si reus. Casus. Decē mihi debebas: cum illa decem multoties petijssem: & mihi non redderes: dixi tibi defende te si poteris: quia volo ea mihi dari p sententiā. nunqd compellet iste subire iudicium? videtur, quod sic: quia dolose fecit cum domino non reddidit sed duæ rationes faciunt in contrariū. quia potest esse qd illo tempore eam non habebat. Item potest esse, quod ex famosa actione petatur, & tandē condemnatus efficeretur infamis. dicit quod debitor pecuniam debet offerre consignare, & deponere officio iudicis ante lit. cont. post lit. vero contest. officio cuiusli. bet etiam delegati: & sic liberabitur. quia sic debitor pupillaris liberaretur. vel dic aliter casum vt in glo.

† P. F. conseruet.

Bal. hic reputat istū tex. notā. ad hoc quod vbi quis esset in cursurus infamiā per condēnationē, cauta est q soluat ante cōdēnationē, & cuitabit isamiā. Bolog.

propter ea.

P. F. obtulit.

k Si reus. Casus. ratio pro vna parte, duæ pro alia: & postea solu. Dic ergo quod dominus a debitore pecuniam petijt: & tunc noluit soluere debitor. vnde p procuratorem nunc dominus eum conuenit, & debitor eam offert, dicens se paratum domino soluere an nihilominus condemnetur? videtur quod sic, q debitor malitiose fecisse videtur, cum primo soluit. contra videtur quod non: quia forte tunc pecuniā non habebat: & quia forte actio est famosa. quibus duobus casibus maxime esset iniquum eum condēnari. soluit ergo distinguendo: aut non est lis conte. & tunc tantum ordinarius faciet fieri depositionē, aut est conte. & tunc etiam delegatus. cum dña litis postea sit factus delegatus.

l Soluere. Scilicet domino, qui tamen primo ei noluerat soluere.

m Agente. Id est, agere volente.

[illegible] Oportet. Scilicet quærit. & resp. nam iniquū. &c. quasi dicat, suspectus est qui præsente domino pecuniam obtulit. nam calumniose videtur fecisse. sed propter hoc quod potest videri suspectus, iniquum est eum cogi accipere iudicium. Vel dic secundum Ioan. subauditi etiam. quasi dicat. nam Iniquum est etiam cogi eum suscipere iudicium, qui præsente domino pecuniam non obtulit: propter quod, id est, quia non obtulerant pecuniam, poterat videri suspectus, forte quia falsos nummos daret. Et sic not. iniquum esse eum conueniri qui soluere vult: vt hic, & infra de iudi. l. si debitori. & infra, iu. sol. l. ex iudicatis. & insti. de perpe. & temp. ac. §. fin.

Conueniri non debet q soluere paratus est.

o Iniquum. Ratio quare non sit condemnandus.

p Propter quod. Subaudi hoc quod, & c. q. d. ratione allegata proxi. non est ergo æquum reum cogi? imo iniquum.

q Non habuit. Quando dominus petebat, & allegat nunc pro debitore. & no. quod hac lege dicit de procuratore litis, id est, qui debebat agere tantum

[illegible]

cipere? [a] Quid enim si & famosa [b] sit actio? Sed hoc constat, [c] vt ante litē contestatā præses [d] iubeat [e] in æde sacra pecuniā deponi. hoc enim fit & in pupillaribus pecunijs. Quòd si lis cōtestata est: hoc omne [f] officio iudicis [g] dirimēdum est.

Vlpianus lib. iiii. Opinionum. LXXIIII.

NEc ciuitatis actor negotium publicū per procuratorem agere potest. [h]

Ab eo qui protestatur aliquid nomine alieno, potest peti cautio de rato si pri[illegible] intersit caueri.

Iulianus libro tertio. Digestorum. LXXV.

QVi absentem emptorem, eundemq; possessorē fundi [i] defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, postulabat à venditore fundi, ut ab eo defenderetur: venditor desiderabat caueri sibi, ratam rem emptorem habiturum. puto eum venditori de rato satisdarē debere: [k] q̄a si fundū agenti restituerit, nihil prohibet dominum [l] rem petere, [†] & cogi venditorem rursum defendere. [m]

Inopia rei non excusat defensorem qui satisdedit: ideo si non defendit, stipulatio committitur. Bart.

Idem lib. quinto ad Minicium. LXXVI.

TItius cū absentem defenderet, satisdedit, [n] & prius quā iudicium acciperet, desijt reus soluendo esse, quā ob causam defensor recusabat iudiciū in se reddi oportere. Quæro, an id ei concedi oporteat? Iulianus respondit: defensor cū satisdedit: domini loco [o] habendus est: nec multū ei præsta-

---

ō̄ām: & sic ei solui non potest: vt infra de sol. l. hoc iure. & s. de pact. l. sed si tm̄. in princ. qualiter ergo fit obligatio, vt postea authoritate iudicis fiat depositio quæ debet præcedere, ad hoc vt fiat depositio in æde sacra: vt C. de vsur. l. acceptam? Respon. hic nō fit procuratori, sed domino dicit, se soluere velle.

[a] Accipere. q. d. non cogitur.

[b] Famosa. vel ex maleficio, vel ex contractu: sicut est mādati: ex qua volebat eum per sententiam infamare, vt s. de ijs qui no. infa. l. j. §. qui furti & §. qui pro socio.

[c] Sed hoc cōstat. nunc soluit quæstionem.

[d] Præses. id est, talis, qui sit ordinarius iudex. secū lite contesta. etiam delegatus. quia lite contesta. dominus est litis: vt in auth. de exhi. & intro. re. §. si vero. colla. v. & argu. infra, de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendum.

[e] Pecunijs. vt C. de vsur. pu. l. pupillus. & in alijs quibuslibet: vt hic, & s. man. l. qui mutuam. §. j.

[f] Omne. scilicet, oblatio, consignatio, & depositio: & in æde sacra: & qualitercunq; procurator in litem, non procedat in litigando.

[g] Iudicis etiam delegati

NEc ciuitatis actor. CASVS. Actor ciuitatis procura. constituere non potest ante lit. cōtest. sed post sic.

[h] Potest. non pōt actor facere procuratorē. s. ante lit. cōtē. sed post sic: ut C. eo. l. neq; tutores. Et est ratio quia nō sunt dñi, & procurator est qui aliena negotia, &c. vt s. e. l. j. idē ergo in episcopo, [†] & quolibet prælato. Sed quidam decretistæ dicunt cōtra in episcopo, vt ar. v. q. iij. c. quia episcopus. & quia non oportet seruum Dei litigare: vt ij. q. vij. c. sicut. in fi.

QVi absentem. CASVS. Emi à te fundum: & eū possiderem, Titius fundum illum vendicabat. procurator meus vel defensor quia aberam, denunciauit tibi vt venires ad iudiciū. & me in cā euictionis defenderes: tu vis vt procurator caueat me ratū habiturum. cauere debet iste de rato. Viuia.

[i] Fundi. scilicet empti.

[k] Satisdare debere. hæc satisdatio ratione fundi eō mitti non potest. quia in eo expedit vēditori magis, etiam ratū nō haberi: quam haberi, quia potest esse, si ratum non habeat, & velit rem petere à possessore, quod obtineat: & sic non tenebitur venditor de euictione. Dic ergo quod committitur rōne sumpt' in litem facti: nā habebit necesse hic vēditor emptorem agentē interim defendere: sicq; litibus & sūptibus vexabitur. Vel melius dic domino. id est, emptore non habente ratum, tenebitur ad sumptus litis & sic bene probatur per legem istam venditorē teneri in sumptibus litis emptori de euictione agēti, quas fecerit dum ab eo res euincebatur: sic & C. de eui. l. j. & infra, de liber. legat. le. petitor. & s. si ven. no. mulier l. dolo. §. fin. Argu. contra infra. d ver. obli. l. venditores. Vel dic quod potest interesse eius ideo, ne ab eo qui euincit inquietetur, cui forte de rato aut de iudic. sol. satisdedit de defendendo emptorem seu eius procuratorem. nam vtranque satisdationem exponit hoc casu defensor: vt s. eo. l. Pomponius. §. ij.

[l] Dominum. Id est, emptorē. & ad hoc infra de fideius. l. fin. & infra, ut in poss. lega. l. si is à quo §. fin.

[m] Defendere. scilicet, emptorem, etiam in agendo.

TItius. CASVS. Procurator rei cauit iudi. solui. deinde igne vel casmate perierunt omnia bona illi' rei. unde factus est non soluendo: & procura. iudicium accipere recusauit. Dicitur quod ex quo cauit pro domino, habēdus erit loco domini, & defendere debet. nec proderit ei si non compellatur: quia fideiusso. ab eo dati conuenientur: q̄a deinde à defensore recuperabunt quicquid nomine illius persoluerint.

[n] Satisdedit. scilicet iudi. solul.

[o] Domini loco. s. eius qui desiit esse soluendo. in primis in eo quod dominum liberat: cum in eū fiat contestatio animo nouandi. vt infra, de in rem ver. l. si pro parte, in prin. Sicut ergo dominus qui nihil habet, est tutus exceptione non facta hac nouatiōe: vt infra. de dolo. l. nam is. & C. de bon. aut. iu. pos. l. ex contractu. Ita & hic defensor est tutus eadem exceptione, licet sit personalis exceptio. & fideiussor ib. non prosit, vt supra eodem. l. minor. §. qm̄, & infra, pro socio, l. verum. §. j. de re iudi. l. si cum procuratore. & sicut fideiussores rei non essent excusati propter prædictam causam, s. quod reus non sit soluendo: vt Insti. de replic. §. fi. & infra, de re iudic. l. & si fideiussor. ita nec fideiussores huius defensoris, vt hic dicitur. & sic est contra supra eodem. l. mutus. in fin. & l. non cogendum. §. Sabinus. vbi dicit fideiussoribus etiam succurri. Solu. hic dicit parum prodesse defensori sibi tantum succurri: ideoq; succurretur etiam fideiussori, ut ibi, argum. C. de vsur. rei iudi. l. fin. Item & quia licet alia videatur obligatio fideiussorum: tamen ipsius est propria. argumen. infra ad Velleian. l. aliquando. & sic hæc secundum illas

[†] Bal. in l. consentaneū. in. lj. col. C. quō & qñ iud. reputat ipsū tex. singu. ad hoc q̄ solus iudex ordinarius pōt absoluere, seū ab obseruātia iudicij. de quo vide plene interpre. hic Bolo.

[†] Dic de hoc p in l. e. petitio. extra. c. ti.

[†] repetere.

Intelligitur. Hæc solutio est contra casus positionē. Vel dic quod si bona defensoris cœperunt possideri excusatur,:nec stipulatio committitur,vt ibi. si vero bona domini,tunc secus,vt hic,scilicet, vt fideiussores non excusent,licet ipse sic,vt dixi in casu. Alij dicunt [i] quod ibi omnia bona rei cœperunt possideri,& sic in totum factus est non soluendo: hic vero pro parte. Vel hic de rigore iuris: ibi de æquitate : quæ æquitas præualet.

turus † a ē prætor si eū, b non coegerit iudiciū accipere: c cùm ad fideiussores eius † iri possit: & ij quicquid præstiterint, à defensore cōsecuturi sint. d

Qui exceptiones calumniosas opponit, non videtur boni viri arbitratu defendere : & ideo stipulatio committitur. Bar.

Paulus libr. lvij. ad edictum. LXXVII.

OMnis, qui defenditur, e boni viri, arbitratu f defendēd' est.

Aphricanus libro sexto Quæstio. LXXVIII.

ET ideo non pōt videri boni[viri]arbitratu litem defendere is qui actorem frustrando efficiat,ne ad exitū controuersia deducat. g Ad duas res petendas pcurator datus,si vnam rem petat, exceptione nō excluditur: h & rem in iudicium deducit.

a Præstatur*. præstat tamen secundum quod posui casum.

b Eum. scilicet defensorem.

c Accipere. scilicet præcise.

d Cōsecuturi sint scilicet,actione mādati. Et est hic arg. ad quæstionem qua quæritur de fideiussore,qui denunciauit creditori,ne numeret,quia reus factus est non soluendo, vt non excusetur : sed ibi videtur valere denunciatio ante numerationē, non post : vt infra, de fideiuss.l. si fideiussor.

OMnis. qui defenditur. CASVS Hæc lex cum princ.l. seq. continuatur. Et hoc dicit vsque ad finem huius tit. quod defensor boni viri arbitratu debet defendere. vnde si aduersarium verbis detineat friuolis opponendo except.vt negotium finem sortiri non possit: nō recte defendet: vnde committitur stipulatio de defendendo. Ad duas. Titium procuratorem constitui vt à Seio peteret Stichū & Damā. Titius agit nole vni' tm̄:nunquid poterit repelli quod agat contra formā mandati ? & dicitur quod non est repellendus.

e Oīs qui defenditur in actore & reo pōt loqui.

f Arbitratu. id est, iudicis boni: vt infra de verbo. oblig.l.continuus.§.cum ita.sic & infra de lega. iij. l.fideicommissa. & infra quib.ex cau. in poss. eat.l. hoc autem. §. recte. & ī.e.l.non cogendum. §. at si iustam.

g ET ideo. Deducatur. Et sic committitur stipulatio,quam fecit de defendendo:vt ī.eo.l. tertium.§.pen. Et no. frustrantes puniri,vt hic, & infra qui ex cau.ma.l.sed & ad eos:& infra de appel.recip. l.eius qui.

h Excluditur.scilicet ab ea quam petit,quasi videatur aliter petere. quam sit ei mandatum. Item nec ab illa: quia licet separatim petere, vt hic, & infra, commo.l.in commodato.§.si.

† Bal. hic dicit istā glos. fore singul. ad hoc quod inopia hic hētur pro exec.quādo notoria ē: hoc iuncto q tūc est notoria, qñ maior populi pars scit. Bolo.

† præstitus.

† Al. add. actor.

QVOD CVIVSQVE VNIuersitatis, &c.

Supra dictum est de procuratore generaliter : nunc specialiter: de eo qui nomine vniuersitatis agit. siue conueniat siue cōuenitur, qui proprie actor uel syndicus dicitur, vt infra eo.l.j.§.quibus & suppleri hic de eo negotio quod cuiusque vniuersitatis, &c.

a Vide q no. Inn. I c.cū accessissent.ex tra de cōstit.

TITVLVS IIII.

QVOD CVIVSque † vniuersitatis nomine, vel contra eam agetur. †

Omne collegium est improbatum, nisi appareat specialiter approbatum.

Caius lib. iij. ad edictū prouinciale. I.

NEq; societas, † i neq; collegiū k neq; hmōi corp' l passim oībus, habere conceditur. Nā & legibus, & senatuscō sultis, & in principalib, constitutionibus ea res coercetur. m Paucis admodū n in causis cōcessa sunt huiusmodi corpora:vt ecce,vectigaliū o

NEque societas. CASVS. Hæc lex dicit q non omnibus indistincte permissum est facere congregationē, vt ita constituāt inter se, societatem, vel faciant collegiū, uel corpus . huiusmodi enim corpora vel collegia prohibentur, si nō à lege fuerint permissa. præsumitur enim quod potius fiant propter malum, quam propter bonum. & hoc in prima. In secunda dicit quod quamuis huiusmodi corpora fieri phibeantur : tamen quibusdam permissum est ea habere, vt conductoribus vectigalium. Item aurifodinæ, & argentifodinæ, & similes. Item pistores & nauicularij. Quibus. Et statim dicit : quidam sunt quibus permissum est habere huiusmodi corpora, quibusdam nō : hic dicit quod illi quibus permittitur possunt ordinare in causa communi syndicum vel actorem per quem res & negotia vniuersitatis expediantur: & possunt arcam communem habere. & hoc est in prima. In secunda dicit quod si vniuersitas conuenta non defendatur, fiet missio in bonis illius collegij ex primo & secundo decreto. Si autem ordinauit syndicū vel actorem: & is non potuit defendere : quia forte impediatur,vel vilis sit: perinde habetur , ac si nullus esset syndicus constitutus vel actor & hoc est in secunda. In tertia dicit quod si actor, vel syndicus præsens non fuerit,& aliquis obtulerit se defensioni illius:nunquid valet defensio ? Dicitur quod sic, & potest ille vniuersitatem defendere. Viuia.

i Neque societas.puta negotiatorum vel professorum qui non simul cohabitant:vt C.de iuris. om.iudi.l. si.& hoc etiam patet ex definitione societatis, quam dic:vt instit. de socie.in princip.

k Collegium. cum simul cohabitant: quod sic dictum est,quia simul colliguntur.

l Corpus.cum simul cohabitant,vel non, vt ī.ponentur exempla.

m Coercetur,quandoque pœna exilij:vt C.de monopo.& concuss.l.j.quandoq; vltimi supplicij: vt C. de ijs qui ad eccl.confug.l.denunciamus.& ī.d col. illi.l.j.in prin.& l.ij.& iij.in prin.& ī.ad l. Iul.ma. l.j. & C.de seditio. l.j.& l.ij.& ad hoc ī.ad leg.Iul. de ui pu.l.iij.in prin.& §.eadem.& super his cognoscit præf. vr.ī. de offic.præfect.vrb.l.j.in fin.

n Admodum.id est,valde.

o Vectigalium.faciunt enim quandoq; societatē, vt publica vectigalia cōducant.& transit etiā ad hæredes

† P. F. cuiusq;.

† agetur. P. F.

† Societatem.

Collegiū, vnde di.

cedes hæc societas: vt infra pro socio.l.adeo.in prin. scilicet vt simul fodiant aurū & argentū: vt subijcit. Ac.

a Aliorum. Quæ multa sunt, vt enumerantur: vt infra, de iure immu.l. fi. Item & congregatio cuiuscunq; ciuitatis vel villæ vel castri: vt in titu.de rer.di. §.singulorum. vnde relinqui eis potest: vt infra, ad Trebel. l. omnibus. & de lega.j.l.si hæres iussus.§.vicis. Item cōgregatio decurionum: vt C. de nat. lib.l.si quis.& l.quoniam. Item quælibet cōgregatio pro iustitia conseruanda: vt scholariū Tuscorum, vel vniuersitatis totius: vt C. de iurisd.om. iud.l. fin. cum enim definitioni iustitię, iuris præcepto seruiat, debet valere: vt insti.de insti. & iur.in prin.& §.iuris præcepta. quod dic vt nn. C. de iurisd.om.iu.l.fi. Item causa religionis: vt infra, de colleg. illi. l.j.§.sed religionis. vnde potest tali collegio legari: vt C. de sac.sanc. ecc.l.j. aliis autem relinqui aliquid nō potest: vt C.de hær.instit.l.collegium. Et quia certa collegia permittuntur, vt dictum est, patet regulariter ea prohibita, vt hic, & infra de colle. illi.l.iij.§. in summa. sed an societas quinque vel sex scholarium in vno hospitio faciat syndicum vel actorem? videtur quod sic. si tñ causa sit societatis, cum licita sit societas: vt patet ex definitione societatis.

ver.sed hodie.& infra, de mu.& ho.l.fin.§.defensores. Item actor etiam ab vno constituitur quandoque: vt inst.de cur.in fi.& quandoq; ab vniuersitate: vt hic.

e Agi. Scilicet in iudicijs.

f Fieri. Scilicet extra iudicia.

publicorum socijs permissum est corpus habere, vel auri fodinarū, vel argenti fodinarum, & salinarum. Item collegia Romæ certa sunt, quorum corpus senatusconsultis atque constitutionib[a] principalib. cōfirmatum est: veluti pistorum, & quorundam aliorum,[a] & nauiculariorum, qui & in prouincijs sunt.

Collegia licita possunt habere bona, & agere & conuenire per suos syndicos et actores. Bal.

Quibus autem permissum est corpus habere collegij, societatis, siue cuius alterius[b] eorū nomine: proprium est, ad exemplum[c] reipublicæ habere res communes, arcam communem, & actorem siue syndicum:[d] per quem, tanquam in republica, quod communiter agi[e] fierique[f] oporteat, agatur & fiat.

Si vniuersitas non defendatur, contra eam ad primum & secundum decretum proceditur. Bartol.

Quòd si nemo eos defendat: quod eorū commune erit, possideri:[g] & si admoniti[h] nō excitētur ad defensionem sui: venire se iussurum[i] Proconsul[k] ait. Et quidem non esse actorē vel syndicum, tunc quoque intelligimus, cùm is absit, aut valetudine impediatur, aut inhabilis[l] sit ad agēdum. Et si extraneus defendere velit vniuersitatem, permittit Proconsul sicut in priuatorum[m] defensionibus obseruatur: quia eo modo melior conditio vniuersitatis fit.

Actor vniuersitatis non dicitur actor singulorum.

Vlpianus libr. octauo ad edictum. II.

SI municipes vel aliqua vniuersitas ad agendū det actorem: non erit dicendum quasi a plurib. datum, sic haberi.[n] hic.n. pro republica, vel vniuersitate in-

b. Alterius. Quæ diximus vt pistorū, & similium.

c. Ad exemplum. Not. quod ius quod seruatur in republica, seruatur & in priuata: vt hic & infra, de pet.hære.l. item veniunt.§. in priuatorum quoque. & C.de peti. hær. l. j. Accur.

d Syndicum. Differunt hæc tria syndicus, œconomus. & actor. Nam œconomus tantum ab episcopo constituitur, & in rebus ecclesiasticis: vt C.de sac.san.eccl.l.iubemus.ij.in princ. & de epis. & cler. l.omnes qui.§. & hoc nihilominus. at syndicus pro qualibet vniuersitate: vt hic, & pro pluribus tantū: vt patet ex interpretatione nominis, cui deseruire debemus: vt C.de epis.& cle.l.decernimus & de defen.ciui.l. defensores.ij. ibi, nominis sui tantum officio fungantur.& in fin.ibi, id tantum, &c. & in gl. fin. nam dicitur syndicus quasi singulorū causas dicens: licet lex videatur syndicū simpliciter defensorem appellare: vt infra, de mu. & ho.l.munerū.§. defensores.sed dic defensorem.s.vniuersitatis alicuius. actor autē dicitur in vna causa tantum: licet syndicus ad omnes: vt infra, eodem.l.item.§.sed si ita.

g Possideri. s. ex primo decreto.

h Admoniti. Ipsa ergo vniuersitas debet admoneri vt veniat ad sui defensionem.

i Se iussurum. ex secundo decreto.

k Proconsul.i.prętor faciet vendi bona cōmunia illius vniuersitatis quasi ex secūdo decreto: vt hic, & C.de bon. auth.iudic.pos.l.cū proponas. & infra, ex quib. cau. ma. l. item ait prætor. §. hæc autem. & l.ergo.& infra quib.ex cau.in pos. ea.l.Fulcinius.§.j.Sed cum pupillus non patiatur venditionem, licet possessionē patiatur: vt infra, qui. ex cau.in poss.ea.l. apud Iulianum. in prin.& §.j. & §.fi. & vniuersitas similis sit pupillo ergo nec vniuersitas debet pati venditionem? Respond. in hoc nō est similis. Sed quid si nihil habent cōmune, quid faciet creditor? Respond. compellentur facere collectā vt aliquid habeant commune. nam qui potest facere, vt possit, &c. vt infra, de reg. iu.l.qui potest.

l Aut inhabilis. not. quod nihil refert vtrum aliquid non fiat, an eo modo fiat, quo non debuit: vt hic, & infra de fideiuss. le.iij. & supra qui satis. cog. l.quoties.& infra de re iud.le.iiij.§. condemnatum. & infra de mu.& ho.l.vt gradatim.§.sed & si. & instit.de leg.ag.tu.§.quod autem.& C.de cur.fu.l.fin. §.sin autem. & infra quib. ex cau. in poss. ea.l. hoc autem.§.j.in fin.

m Sicut in priuatorum. Sed in priuatis permittitur cum satisdatione: vt hic. & supra tit.j.l.si minor.§. fin. ergo & hic debet satisdare: vt hic, & infra eo.l. item.§.actor. & facit ad hunc.§. supra tit.j.l.seruū. §.publicæ.& infra titu.j.l.soluendo.

SI municipes. CASVS. Aliqua vniuersitas constituit te actorē in causa aliqua. si ille quem conuenis vel conuenire volebas nomine totius vniuersitatis, vult te reconuenire: an omnes defendere teneatis, quæritur? & dicitur quod non: sed ipsam ciuitatem potes defendere, quia singulorū actor constitutus non es, sed vniuersitatis. Viuia.

n Haberi.s. vt singulos defendere cōpellatur: quare nō pro singulis, sed pro vniuersitate cauebit: vt infra eo.l.sicut.§.si qd.& est hic arg.qd in cā vniuersita-

Vide In. in c.ea no sciuntur. de his quę fi. a pręla.sine cōs. ca.

Vel.

Al. siue.

Cuius q; al. cuiuscunque.

Remp.

Syndicus quis & vnde dicatur, vide apud Budæum in ann. ad l. vlt. §. defensores. ff. de muner. & hono.

Bal. hic reputat istum tex. singu. ad hoc quod procuratoris infirmitas non impedit quo min9 fiat missio in possessionem cōtra eius dñm. Bol.

Al. add. quoque.

Al. add. hic.

q 4 ta

tis quilibet de vniuersitate possit ferre testimoniũ, non enim dicitur vniuersitatem testificari, sed singulos. Similiter est argu. quod vasallus vniuersitatis non sit singulorum. & pro his est supra de re.di.l.in tantum.§ j.& supra de in ius voc.l. sed si hac.§. qui manumittitur.

NVlli. in hac l. cũ sequen. vsq; ad legẽ, ciuitatis, talis est. Vniuersitas potest habere actorẽ, sed qualiter ordinandus, sit quæritur? & respon. quod si a lege fuerit constitutus nomine vniuersitatis poterit experiri. si non a lege, sed a seipsis: si duæ partes vniuersitatis præsentes fuerunt, & eum ordinauerunt, tenet ordinatio, & ad hoc vt teneat necessaria est præsentia duarum partium. Sed nunquid ille qui ordinatur, connumerabitur maiori? & respõ. quod sic. Item si pater meus & ego sumus de aliquã vniuersitate, & tractetur de aliquo actore ordinando, similiter suffragium patris, hoc est decretum, id est, scriptura aliqua & consensus patris mei poterit mihi valere, & econuerso: item consensus eorum qui sunt in eadem potestate, adinuicem. Idem est si de aliquo honote conferendo vel petendo publice tractatur, quia supradictorum suffragium alij proderit adinuicem.

† Cõcor. glos. super verbo, nõ inuenitur in c.ij.extra de trãs la. episc.

teruenit, non pro singulis.

Sine mandato legis vel vniuersitatis nemo potest experiri pro ipsa vniuersitate. & dicitur habere mandatum ab ipsa vniuersitate ille qui habet mandatum a maiori parte vniuersitatis congregata: in qua congregatione requiruntur ad minus duæ partes omnium habentium vocem: & in istis duabus partibus connumeratur etiam ille qui eligitur: & vox patris prodest filio: & econtrà. Item vox fratris prodest fratri: nisi statutum vel consuetudo interdicat. Bald.

Idem libro nono ad edictum. III.

NVlli † permittitur noie ciuitatis vel curiæ [a] experiri, nisi ei, cui lex [b] permittit: aut lege cessante, ordo [c] dedit: [d] cùm duę partes [e] adessent, aut amplius quam duæ.

Paulus libro nono ad edictum. IIII.

PLanè vbi duæ partes decurionum adfuerint: [f] is quoque, quem decernunt, [l] numerari [l] potest. [g]

Vlpianus libro nono ad edictum. V.

ILlud notãdum Pomponius ait, q & patris suffragium [h] filio proderit, & filij patri.

Paulus libro nono ad edictum. VI.

Sicut decuriones. Pone, Monachi alicuius ecclesiæ volebant sibi creare abbatẽ. vnde elegerunt tres monachos, qui eligere deberent, certe is erit abbas quem tres illi monachi elegerunt. Si vero vel maior pars ordinauit, vt si aliquã causam euenire cõtigerit, Titius exerceret, nunquid videtur recte ordinatus? & dicitur quod non. Si actor postea prohibitus est agere, perinde est ac si ordinatus non fuisset. Actor. Iste.§.v.habet dicta. Primum est, quod actor nomine vniuersitatis tenetur vniuersitatem defendere, si reconueniatur. Secundum est. quod actor nõ debet cauere de rato. Tertium est, quod caueт de rato, si dubitetur, fuerit actor nec ne. Quartum est, quod agat & defendat ac si esset procurator. veruntamen si ex parte rei interueniat. & fuerit condemnatus, in bonis ipsius nõ mandabitur executio. Itẽ si eo agente condẽnatur aduersarius, nõ dabitur ei actori actio iudicati, nisi fuerit cõstitutus proc. in rem suã. Item isti actori constitui potest. Ex ijsdem. Sicut procur. remoueri potest, ita & actor ex ijsdem causis. Item sicut si vniuersitas agere velit. ordinare poterit actorem, ita poterit quis cõtra vniuersitatem ordinare. Vel aliter dic hunc casum, Siue vniuersitas agat, siue aduersus eam agatur, poterit ordinare syndicum vel actorem. In decurionibus. Omnes monachi Sancti Proculi recesserunt successiue, ita quod nullus est hodie eorũ qui fuerunt à centum annis retro: nunquid durat vniuersitas? & respon. quod sic. Si vero vnus solus tamẽ remansit, adhuc durat vniuersitas. Vu.

a Curię decurionum. Azo.

b Lex. i. consuetudo. verbi gratia est forte consuetudo, vt agat antiquior: vt arg. infra de fide instrum. l. fin. est enim consuetudo altera lex: vt supra, de legib. & senatuscon. leg. imo. Nam & dat iurisdictionem, vt C. de emancipa. lib. le. j. & l. fin. Vel dic lex permittit potestati [i] totius ciuitatis, cum nõ est qui experiatur nomine collegij alicuius quod est in ciuitate: vt argu. C. de epis. & cle. leg. nulli. §. si autem personam. & infra eo. l. ciuitates.

c Ordo. Scilicet decurionum. erat enim quidam ordo in ciuitatibus prouidẽs ciuitati, vt est consilium: & hic habebat multa priuilegia: vt infra, de verbo. sign. l. pupillus. §. decuriones.

d Dedit. Authoritate superioris: vt C. de fer. reip. l. j. & de decu. l. ij. Sed ar. contra infra de tuto. & curat. dat. ab his. l. vbi.

e Duæ partes. Duæ nanque partes ordinis in vrbe positæ totius curiæ instar exhibẽt: vt C. de decur. l. nomina tionum. lib. x. sm Azon. & not. quod non exigitur, vt duæ partes consentiant in decurionem, sed vt duæ partes affuerint: vt hic. sed an consentientes debeant esse tot, s. vt sit maior para totius ordinis an sufficiat quod maior pars consentiat præsentium, quod est verius. arg. infra, de tutori. & curatori. dat. ab his. l. vbi absunt, sm Azo. & ad idem potest induci infra, de reg. iur. l. aliud. §. refertur. & C. de præ. curiali. l. ij. ibi totius vel maioris. & infra ad municip. l. quod maior. sed certe istæ non aperiunt: sed solum dicunt quod maior pars, sed hæc potest esse ratio, quod sufficit maior pars presentium, quia alias nil prodesset huius legis dictum. nam & si omnes adessent, vinceret tñ maior pars: ar. infra, de iniur. l. sed si vnius. §. filio. licet sit arg. contra infra, de arbi. l. Item si. §. fin. sed hoc non considerant hic. Item alia ratione, quia quasi vnũ corpus est, siue sint oẽs, siue quidã, dummodo duæ partes. vnde qđ maior pars huius corporis presentis facit, valet: ar. infra de iud. l. proponebatur. & j. de reg. iu. l. aliud. §. refert.

f PLane. Affuerint. Id est, vere affuisse dicantur.

g Potest. Inter duas partes. si tñ ipse sit de decurionibus: alias non. quandoq; enim ex alijs potest eligi ita demũ, si non sit inter eos aliquis idoneus: vt C. de episc. & cle. l. in ecclesijs. de off. pręt. l. fi. & infra de mu. & ho. l. vt gradatim. §. & si leg. & infra de tu. & cur. da. ab his. l. diuus. & arg. C. de epis. au. l. decernimus. ibi, vel eo cessante. Item est hic arg. quod si electio est cõmissa tribus, quod vnũ ex se possunt eligere, vt argu. extra. de ele. & ele. po. c. cum in iure peritus. sed quid si vni fuerit commissa, & ipse se eligat? Respon. de se nõ videtur cogitatũ: vt s. de transa. l. qui cũ tutorib. Item ingerit operas suas: vt infra tit. j. l. quæ oĩa. Item in causa sua iudicat, quib⁹ rationibus videt quod nõ valeat: vt C. ne quis in sua causa. in l. vna. Item est arg. contra huic l. j. de serui. rustic. præ. l. vnus. §. j. & infra, de auth. tut. l. quod diximus. §. fi. & insti. de testa. §. sed neq; heres scriptus.

h ILlud notãdum. Suffragium. Suffragium dicitur illa scriptura, quã quis facit, cũ de aliquo eligendo

Consuetudo dat iurisdictionem.

i Ray. & Bal. dicũt istam glo. ad hoc singul. quod in subsidium potestas quę tenetur vniuersitatem defendere, põt citari quãdo nõ habet syndicum, qui possit citari vno alio addito per hanc gl. ad hoc sing. quod potestas põt agere & defendere vniuersitatis noĩe quãdo nõ habet syndicũ qui agat vel defendat. Bolog.

Cui ex lege permittitur. P. F. Vt al. *Vt planè vbi.*

Decernent. P. F.

l *An numerari.*

* Suffragia olim non in tabella solũ ferebantũ, sed etiam voce: atq; id quidem magnificentius & innocentius erat voce eo munere fungi, quã tabella. Vide Budęũ in posterio. anno.

Item eorum, qui in eiusdem [patris] potestate [a] sint, quasi decurio. n. hoc dedit, nó quasi [b] domestica persona, quod & in honorum petitione [c] erit seruandú: nisi lex municipij, vel perpetua [d] consuetudo prohibeat.

Decuriones possunt eligere, & in aliis electionem committere. Vel aliter, Quòd fit ab iis, qui habét authoritatem a concilio: videtur fieri a concilio. Bart.

Si decuriones decreuerunt actionem per eú mouédam, qué Duumuiri [e] elegerunt [f] is videtur ab ordine electus, & ideo experiri potest. Parui em̄ refert, ipse ordo eligat, † an is, cui ordo negotium dedit. [f]

Quod fit præter formá commissionis, ipso iure non valet. vel aliter, Si actor constituatur ad lites futuras, ipso iure non valet. Bart.

Sed si ita † decreuerint, [g] vt quæcunq; incidisset [h] controuersia, eius petendæ negotium [i] Titius haberet: ipso iure id decretú [k] nullius momenti esse † quia nó possit videri, de ea re, quę adhuc in controuersia nó sit, decreto datam persecutionem. [l] Sed hodie hæc omnia [m] per syndicos [n] solent secundum locorum consuetudinem, explicari.

Non sufficit actorem datum esse, si postea fuerit reuocatus.

Quòd si actor datus, postea decreto decurionum, prohibitus sit: † an exceptio ei noceat? Et puto sic hoc accipiédum: vt ei permissa videatur, cui [o] & permissa durat. [o]

Actor vniuersitatis debet defendere: & de rato cauere si dubitatur de mandato. Bar.

Actor vniuersitatis si agat, compellitur etiam defendere. [p] Non auté cópellitur de rato [q] cauere, sed interdum, si de decreto dubitetur, [r] puto interponendam & de rato cautioné. Actor ita

gendo consenserit. sic ponitur supra de legi. & senatuscon. l. de quib⁹. & intellige hoc qđ ille qui vult prodesse est de ordine ducurionum. vt supra. l. prox. diximus. ratio aūt huius legis est, quia quod ad ius publicum attinet patria potestas non curatur: vt infra, ad Treb. l. nā quod. & infra, de iud. l. in priuatis. Sed est ar. contra. ꝟ. de iurisd. om. iud. l. qui iurisdictioni. & C. de testi. l. parentes.

[a] Item eorū. Potestate. i. dicere, suffragiū fratris pderit fratri. Acc.

[b] Non quasi. Ar. de tanquam: vt infra, quod iussu. le. j. §. j. & dixi ꝟ. de adop. l. si paterfam. §. qui duos in glos. j.

[c] Petitione. Vt si quis publice petierit honorem, patris suffragium ei prodest: priuate vero nō debet peti: quia incidit quis in legē Iuliam ambitus, vel simoniam: vt infra ad l. Iul. ambi. l. j. & infra, de polli. l. j. §. si quis nam & alias dicitur: qui episcopatū desiderat, bonum opus desiderat: vt viij. q. j. c. qui episcopatum, &c.

[d] Vel perpetua. Vel pro, id est, vel proprie. & sic not. hic consuetudinem etiam specialē vincere legem in eo loco, in quo est: vt hic, & infra cōmunia præd. l. vendiitor. §. si constat. & infra de iure immu. l. semper. §. legem quoque, &c. & infra, de sepul. viol. le. iij. §. diuus. sicut generalis generaliter: vt supra, de legi. & senatuscon. l. de quibus. in fin.

[e] Duumuiri. Hi minorem gerebant honorem quam decuriones, & forte erant municipales magistratus. C. de iud. l. fin. vel forte maiorem, &c.

[f] Negotium dedit. i. potestatem eligendi. & sic not. quod quis per alium facit, ipse facere videtur. vt hic, & infra, de admi. tut. l. ita autem. §. gessisse. & C. vbi & apud quem. l. fin. §. fin.

[g] Sed si ita decreuerint. Scilicet ipsi decuriones. vel si nullum ius speciale in hoc aliud quā in procuratore decreuerunt. s. illi Duumuiri de quibus proxime dixerat, & aliter quam esset eis iniunctum, &c.

[h] Incidisset. Etiam in futurum, &c.

[i] Negotium, &c. Id est, necessitatem & ad agendum, & ad suscipiendum, & ad excipiendum, &c.

[k] Decretum. Scilicet in quo si cōstituitur actor, nō valet. vt subijcit ad lites futuras. & sic patet quod in hoc differt mandatū istud de eligēdo actoré, a mandato priuatorū, quia illud de lite futura fieri potest: vt ꝟ. ti. j. l. iij. quæ est cōtra, istud nō, vt hic. [l] & hæc est ratio, quia cū hic decretum sit snīa: sententia autem nō teneat nisi super re certa: vt inst. de act. §. curare. & infra de iud. l. non quemadmodum. & infra, de vsu. l. j. §. j. sequitur tale mādatum de futura lite, vtpote incertum, non valere. Vel dic nnn referre: quia nō ipsi decuriones decreuerunt, sed quidā quib. pro præsente lite commiserant electioné actoris: & sic aliud fecerunt quā quod eis mandatum est. Accurs.

[l] Persecutionem, &c. Scilicet de iure, &c.

[m] Hæc omnia. i. lites quandocunque emergentes etiā in futurum. nec enim ad vnā causam tantum eliguntur: vt diximus supra eod. l. j. §. quibus.

[n] Per syndicos. i. defensores: vt ꝟ. de mu. & ho. l. munerum. §. defensores.

[o] Durat. Non videtur factū nisi duret: vt hic, & infra de in rem verso. l. si ꝑ patre. §. versum. Itē hoc itellige lite nō conte. quid si postea? Respond. idem quod in procuratore dixi supra de procura. l. quæ omnia. arg. infra. §. proxi.

[p] Defendere. s. vniuersitatem, nō singulos: vt supra eo. l. si municipes. secus autem est in eo, qui populari actione agit. qa quasi suo nomine agit: vt supra, de procur. l. mutus. §. in popularib. quę est contra. Sed an episcopo liceat constituere actoré? & videtur quod non: quia ipse nec vniuersitas, nec corp⁹, nec collegium est. Ioan. tamen dicit quod sic, cum decreto superioris tamen, ad instar tutoris: vt infra, de adm. tut. l. decreto. Item quis de calumnia iurat? Respon. actor vel syndicus, secundum Ioan. vt C. de iu. calum. l. ij. §. quod obseruari, licet Aldricus contradixerit. nam per hos vniuersitas iurare videtur: vt infra, de condi. & demon. l. municipib. & si vnus sit consul, sufficit eum iurare de calumnia.

[q] De rato. Scilicet cum certū est eum esse actorem generaliter constitutum: licet ad hanc rem speciale non habeat mandatū. Sed an iudicatū sol. debeat satisdare? videtur quod sic: quia vice procuratoris est, vt statim subijcit: procurator aūt etiam verus satisdat: vt C. de satisd. l. j. Sed dic contra, quia nō est per omnia sicut procurator. nam procurator sine iudice constituitur, actor vel œconomus non: vt instit. de cur. §. fin. & C. de epis. & cle. l. omnes qui. §. hoc nihilominus. cū ergo hic sicut & tutor publica authoritate experitur, dicendū est neutrum ad hoc cogi: vt ar. C. de admin. tuto. l. tutores debita. & d. l. fin. §. defensionem. & infra rem ra. ha. l. actor. & hac etiā ratione de calumnia iurat hic actor vt modo dixi.

[r] Dubitetur. Idem est in tutore: vt infra, de adm. tu. l. vulgo. sed illud potest sic intelligi, vt tutor debeat satisdare

† P. F. elegerint. † P. F. elegerit.

Iste tex. est sin. ad hoc quòd actor constitutus ad lites simpliciter, intelligiť ad præsentes, non futuras. de quo hic in nomis interpret. Bol.

[a] Duumuiri, ex ipsis decurionibus duo erant, q in municipijs maximo honore fungebantur. hi carceribus præerāt, publica loca locabāt reipu. negotia gerebant. vide Alc. li. iij. disp. ca. v.

[r] Tu dic melius secūdum P. de Cast. q etiā istud potest fieri ad lites futuras: sed tūc exponeretur actor. i. pcurator vel syndicus.

† A l. add. videtur.

Factum quid non videť, nisi duret.

† P. F. Quid si a. d. p. d. d. posit?

† Quæ. † Durauit.

Episcopus an possit cōstituere actorem.

satisdare de rato sub hac exceptione. si apparuerit eum non esse tutorem, ad hoc refertur quod ibi dicitur, æquum est aduersarium nõ decipi: & hoc dic, vt infra rem ra. ha. Lactur.

que iste ꝓcuratoris partibus fungitur: [a] & iudicati actio ei ex edicto nõ datur, [b] nisi in rem suã [c] datus sit: & constitui [d] ei potest. Ex ijsdẽ causis mutandi actoris potestas erit, ex quibus etiã ꝓcuratoris. [e] Actor etiam filiusfa. dari põt. [f]

Sicut vniuersitas potest agere; ita potest conueniri.

Vlpianus libro decimo ad edictum. VII.

SIcut municipum nomine actionem prætor dedit: [g] ita & aduersus eos edicendũ, [h] iustissimè putauit. Sed & legato, qui in negotium publicum [i] † sumptum fecit, puto dandã actionem [k] in municipes. Si quid vniuersitati debetur, singulis non debetur. [l] Nec quod debet vniuersitas, singuli debent.

† Negotio publico.

Licet persona mutentur: vniuersitas tamen eadem remanet. Item si vnus solus remanet: ius & nomen vniuersitatis conseruatur in illo.

[a] Fungitur. In hoc quod neuter ante lit. contest. dat procuratorem, sicut nec tutor. & quia sic satisdat de defendendo, & etiã de rato, vt procuratos, non tamen similes sunt in sacramẽto calumniæ, vt modo diximus. Itẽ cum constet de decreto, licet non habet mandatum speciale ad hanc rem non cauet de rato, sed de defendendo: vt infra rem sa. ha. l. actor. sed in procuratore secus quãdoque: vt dixi supra titu. j. l. Pomponius. in princ.

[b] Non datur. Nec in eũ: sicut nec in procuratorẽ: vt supra tit. j. l. Plautius.

[c] In rem suam. Vt d. l. Plautius. & l. si procurator.

[d] Constitui. Vt infra, de constit. pec. l. eum qui. §. item tutori.

[e] Procuratoris. Quæ causæ sunt scilicet tam ante lit. contest. quam post litem, vt supra tit. j. l. filius. §. fin. & legibus sequ. & l. ante lit. contest. & l. post litem, & l. seq. vsq; ad l. quæ omnia.

[f] Dari potest. Vt ꝓcurator: vt supra tit. j. l. filiusfam. §. ipse quoq;. & decurio etiam fieri potest, vt C. de decu. l. filios in potestate. lib. x.

[g] Sicut. Dedit. in edicto quod non habemus.

[h] Edicendum. i. edictum proponendum: quo edicto detur actio contra eos.

[i] Publicũ. Impropriè ponitur: vt ff. de ver. sig. l. eũ qui vectig. & ff. qui ex cau. ma. l. sed & si ꝑ prætorẽ. §. si.

[k] Actionem. s. neg. gest. si sine mãdato fecit: vt supra eo. l. j. in fi. si autem cũ mandato, habet mãdati: nisi salariũ fuerit ei pro hoc cõstitutũ, vt infra man. l. idemque. §. idem Labeo. vers. sed & si ad vecturas.

[l] Non debetur. Sed quid si dissoluatur vniuersitas illa: nunquid quilibet de vniuersitate poterit petere partem suã vt proprium & priuatũ debitum? item & hoc vides in illicitis collegijs, vt infra, de col. il. l. iij. hic ergo videt multo magis. Sed quid si vniuersitas aliqua habeat nemus cõe, & quis eorũ sit alias nõ soluendo, nunquid creditores erũt mittẽdi in possessionem partis nemoris, quæ quasi videt ad eũ spectare? nõ puto, quia nec nemus illud nec pars eius alicui⁹ intelligitur, vt ff. de re. di. l. in tm. §. j. Itẽ quid si quilibet de vniuersitate tibi intulit iniuriã, nunquid vniuersitas dicet hoc fecisse, & poterit a te cõueniri? Videtur qđ nõ. quia nõ vt vniuersitas. s. cõsilio habito, & cãpana sonata, vel alias eis cõuocatis fecisset: sed quilibet suo motu. Econtra quod sic: quia vniuersitas nil aliud est, nisi singuli homines, qui ibi sunt: quod facit ad vsum nemoris habitum per bestias hominum villæ.

[m] Immutati sint. Vt infra, de iu. l. proponebatur.

In decurionibus, vel alijs vniuersitatibus, nihil refert, vtrum omnes ijdem maneant, an pars maneat, vel omnes immutati sint. [m] Sed si vniuersitas ad vnum recidit: [l] magis admittitur posse eum conuenire & conueniri: cùm ius omnium in vnum reciderit, † & extet † nomen vniuersitatis. [n]

† Redit. P. F.

† Facit ad hoc gl. super ver. pauciores. in ca. ij. extra, de postul. prçla. quæ gl. ad hoc allegat hãc le. P. F.

Stet. † In P. F. incipit, *An ciuitates*. Sed ob elisco prçsiso. † P. F. *possideatur*.

Si non reperiuntur res mobiles & immobiles, peruenitur ad nomina debitorum. Bar.

Iabolenus libr. xv. ex Cassio. VIII.

† CIuitates si per eos qui res earum administrant, non defenduntur: nec quicquam est corporale reipublicæ, quod possideatur: † per actiones debitorum ciuitatis agentibus satisfieri oportet. [o]

Contra ciuitatem vel municipium potest agi dimisso iudicio. Bal.

Pomponius lib. xij. † ad Sabinum. IX.

† P. F. xij.

[n] Nomen vniuersitatis. sic extat rei memoria, nec tamen res: vt est arg. infra, de le. j. l. si grege. §. j. licet ergo vnus non sit vniuersitas, nec vniuersi nec vniuersus: retinetur tñ per eũ ius vniuersitatis, licet per vnum ab initio constitui nõ possit vniuersitas, sed per tres: vt infra de ver bo. sig. l. Neratius. Nomen verò ideo dicitur retineri, quia adhuc dicerur schola sancti Ambrosij superstite vno solo. Sed nunquid syndicum hic poterit vnus constituere cũ syndic⁹ pluriũ causam dicat? vel quid si duo sunt? videtur quod sic, vt hic. Itẽ quid si nullus omnino remansit? Respon. Ioan. solutum esse collegiũ, & res in nullius bonis sũt sicut & hæreditariæ: sed tñ si postea authoritate dñi Papæ, vel eius ad quẽ spectat cura eiusdẽ collegij instituatur aliquis in eodẽ collegio, iuris artificio fingitur istius fuisse: vt supra, de re. di. l. j. §. id vero. & infra, de re. iu. l. omnia ferè. & l. omnia hæreditas. licet quidam archiepiscopus Moyses ipsos parietes possidere dixerit etiam durante collegio, quod durissimũ est dicere, & contra legem videt, vt infra si quis test. li. esse ius. l. j. §. Scæuola. Veruntñ id esse videtur, vt nullo modo dicantur esse vllius. s. ab eo tpe quo solutum est collegiũ, sed ipso iure sint fisci vel Papæ quæsita, vt infra de pu. & ve. l. cõmissa. & de iu. fisc. l. j. §. an bona. & l. Imperatores. & hoc quãtũ ad dñium, secus quantũ ad possessionẽ, vt infra, de acq. pos. l. cũ hæres. posset tñ pro Moyse allegari, quod plerunq; dr ecclesia ipse locus parietibus circundatus & etiã cõsecratus, & alias dicitur ecclesia ius hre, & possidere, & vẽdicare: vt C. de sac. san. ec. l. iubemus. §. sciẽtes. & §. sane. ver. si qs igit. Vnde videt qđ talis locus siue parietes possideãt et durãte collegio. & vẽdicẽt per prçlatos. tanquã quilibet priuatus per ꝓcuratorẽ vel colonũ.

[o] CIuitates. C. A. ... Vniuersitas sãcti Proculi debuit mihi x. volui eã cõuenire. nullus extat defensor, nec immobilia possidet, in quorũ possessionẽ mitti possim. dicitur quod si vniuersitas habet nomina, quod in pos. nominũ illorum fiet missio. Viu.

[o] Oportet. Sic est & in priuatis debitoribus, vt infra, de re iud. l. a diuo. §. in venditione.

Si tibi

S tibi. CASVS. Habebam hæreditatem cõmunem cum aliquibus municipibus, vel cum aliqua ciuitate: quia ego & vniuersitas instituti fuimus. põt reddi inter nos iudicium famil. erciscun.

a Iudicio. Si in loco municipij opus fiat, ex quo timeat ne aqua pluuialis noceat: aliter dicitur de loco publico, vt infra, de aqua pluuia arcenda. l. si in publico. de his autẽ gratia exempli posuit, quia magis dubitabatur. idem tamen in omnibus aliis casibus.

† Al. add. si

SIt ibi cum municipibus hæreditas communis erit: familiæ erciscundæ iudicium inter vos redditur. Idemq́; dicẽdũ est † in finium regundorũ, & aquæ pluuiæ arcendæ iudicio. a

Paulus libro primo manualium. X.

COnstitui CASVS. Vicinus alicuius vniuersitatis ædificans nouum aliquod opus, facere videbatur potest ordinari actor ad noui operis nunciationem. Item si fuit relictum vniuersitati in diem, vel sub conditione potest actor ordinari ad exigendam cautionem vel stipulationem de legato præstando adueniente die vel cõditione. Itẽ ad stipulationem damni infecti vel iudic. solu. sed in omnibus istis casibus si vniuersitas, vel curia habeat seruum, ei seruo potius caueri debet. Si vero ipse actor stipulatus est ciuitati vel vniuersitati, vtilem actionem ex illa stipulatione habebit ciuitas, vel vniuersitas. Viuia.

† P. F. nien.

COnstitui potest actor, & † ad operis noui nunciationẽ, & ad stipulationes interponẽdas: veluti legatorum, damni infecti, iudicatũ solui, quamuis seruo potius b ciuitatis caueri d̃beat. Sed & si actori c cautum fuerit: vtilis d actio administratori rerũ ciuitatis dabitur.

b Seruo potius. si præsens sit, vt supra ti. j. l. Pompon. §. j. & l. mutus. §. si procurator agat.

c Actori. qui desijt esse, vel est ꝓhibitus vel ẽt est.

d Vtilis. id est, exercitũ vtilis quæ sitæ ciuitati, uel ipsi administratori datur vtilis, ciuitas directam habet actionem.

† Negotiorũ gestorũ. legit Hal. quã lectio nẽ video ab eruditia ꝓbari ex §. j. insti. de actionib. quasi ex cõtractu ego magis ꝓbo lect. P. F. cũ non tm̃ de actione negotiorum gest. Sed ẽt d̃ ꝑson. & re ipsa, tit. concipiat. A. Pers.

TITVLVS V.

DE NEGOTIIS gestis. †

Lex ista ponit causas huius edicti. Bar.

Vlpianus libro x. ad edictum. I.

DE NEGOTIIS GESTIS.

Dictũ est suprà, de neg. gest. singularis hominis uel uniuersitatis ex mandato: nunc quando sine mandato.

HOc edictum CASVS. Iurisc. in prin. tractatũ hunc commendat, dicẽs ꝙ maximã continet vtilitatem, tam absentiũ quam præsentium. nisi. n. aliqui essent qui absentiũ negotia gererẽt, multoties sustinerent, absentiæ iacturã, eo quod remanerẽt indefensi, & ita res eorum ab aliquibus puta creditorib. possiderentur, aliquãdo etiam venderentur. Itẽ inciderent in pœnã quã promiserunt nisi aliqs eos defenderet. & ẽt creditores vẽderẽt pignora. Viuia.

e Hoc edictum. quod est ꝟ. eo. l. iij. j. respon.

f Absentiũ. maxime nã hæc causa fuit impulsiua: vt ꝟ. de act. & obl. l. ex maleficijs. §. si quis absentis, & inst. de obl. ex quasi contrac. §. j. sed tamẽ & inter præsentes datur, vt inter curatorem datũ in testamẽto, & adultum: vt C. eod. l. curatoris. Item cuilibet, etiam maiori præsenti, si tamẽ ignoret quid agatur: alias scientia cum præsentia tacitum inducit mandatum, & agitur man. ut ꝟ. man. l. si remunerãdi. §. si passus. & le. ex mandato. §. j. & le. qui fidem.

g Possessionem. possessio datur ex illo tit. ꝟ. quib. ex cau. in poss. eat. sed venditio fit ex alio qui sequit̃ de bon. auth. iudic. poss. vt ex ordine eorum. patet: vt dicunt quidã. quod mihi non placet. imo vtrunque fit ex illo, qui. ex cau. in poss. eat, primum scilicet, de missione fit per le. ij. j. responso. secũdum, s. de venditione fit per aliud edictum quod est in eo. tit. quib. ex cau. in poss. eat. l. Fulcinius. §. j. at ille tit. de bon. autho. iud. pos. tractat de modo vendendi & administrandi huiusmodi bona sic possessa. Et sic fit hæc venditio ita demũ si latitauerit, vt d. l. Fulcini⁹. §. ij. ꝟ. ex quib. cau. ma. in integrum restit. l. itẽ, §. hæc autem.

h Pignoris. scilicet cõuentionalis, vt differat à præcedenti: & hæc venditio fit ex pacto, vel ex l. vt. C. de iure do. im. l. fi. §. j. & iij.

HOc edictũ e necessariũ est, qm̃ magna vtilitas absentiũ f versatur, ne indefensi rerum possessionẽ, g aut venditionẽ patiãt̃, uel pignoris h distractionẽ, uel pœnæ cõmittẽdæ actionẽ, i vel iniuria k rem suã amittant.

Inter gerentẽ, & eum cuius negotia gerũtur, datur actio negotiorũ gestorũ vtriq; Bar.

Caius li. iij. ad edictum prouinciale. II.

SI quis absentis negotia gesserit, licet ignorantis, tamen quicquid vtiliter in rem eius impẽderit, vel ẽt ipse † se i rem † absentis alicui obligauerit, hẽt † eo noĩe actionẽ. Itaq; eo casu vltro citroq; l nascitur actio, quæ appellatur Negotiorum gestorum. Et sanè sicut æqnum est ipsum actus sui rõnem

† Al. add. si.

† P. F. re.

† P. F. habeat.

i Actionem. quam sola conuentione patiuntur.

k Vel iniuria. i. per sententiam iniuriose latam ꝑ quam res absentis alicui daretur, & sic ad defendendum venit. Vel dic ꝗ etiam ad agendũ venit. & dices iniuria. i. vsucapione vel præscriptione, quæ est cõtra naturalem æquitatem qua dicitur neminem cũ alterius, &c. vt infra de condi. inde. l. nã hoc natura. pro bono tñ publico est introducta. vt infra de vsuca. l. j. vnde improprie dicitur iniuria: vt infra de iniu. l. iniuriarũ. §. j. Sed qño gestor sine mandato contra præscribentẽ agit? R ñ. fuit de illis qui sine mandato admittuntur, vt infra e. l. si aũt vel dic eũ gestorem debere petere curatorẽ bonis qui vsucapionis, interpellet, vt infra de mu. & ho. l. j. §. illud. in fi. §. argu. contra. C. eod. l. tutori. Alij dicunt quod deberet dicere se habere mandatum. & sic re facta, dubia satisdet. & dominus habebit ratum. & sic valet quod fit per eum, vt infra de iudi. l. licet.

† Bal. hic dicit istã gl. eẽ singu. ad hoc ꝙ curatóe põt cõstitui loco absẽtis ad interrum pendũ ꝑscriptionẽ & istud ꝓbat gl. circa. fi. ibi, vel dic eũ gestorem. Bolo.

SI quis absentis. CASVS. Ego gessi negotia tua. si aliquid in tua negotia impendi, vel me alicui⁹, obligaui: licet hoc ignores, tñ habeo contra te nego. gest. act. vt hoc mihi restituas: & ego tibi teneor, si male gessi, quia hoc æquũ est & debeo reddere rõnẽ

l Vltro citroque. id est hincinde: vt insti. de obli. quæ ex quasi contra. §. j.

Reti-

reddere, & eo noie condemnari, quicquid vel non, vt oportuit, gessit, vel ex his negotijs retinet: [a] ita ex diuerso iustum est, si vtiliter gessit, praestari ei, quicquid eo nomine vel abest ei, vel absuturum est. [b]

Istud edictum habet duo capita. Primò loquitur de eo qui gessit negotia viuentis. Secundò loquitur de eo qui negotia morientis. Bar.

Vlpianus libro x. ad edictum. III.

Ait praetor, [c] *Si quis negotia alterius,* [d] *siue quis negotia, quae cuius* † *cũ is moreretur,* † *fuerint, gesserit,* [e] *iudicium eo nomine dabo.* Haec verba, *Si quis,* accipiẽda sic sunt, *siue qua.* [f] nam & mulieres [g] negotiorum gestorum agere posse & conueniri, non dubitatur. [h] *Negotia* [i] sic accipe, siue vnũ, siue plura. *Alterius* inquit, [k] & hoc ad vtrunque sexum refertur. Pupillus [l] sanè, si negotia gessit † post rescriptum diui Pij etiam conueniri potest in id, quod factus est locupletior. [m] agendo [n] autem compensationem eius, quod gessit, [o] patitur. [p] Et si furiosi ... subijcit.

[a] Retinet. sic & in procuratore: vt s. tit. ij. l. qui pro prio. §. procurator vt in caeteris. & infra mã. l. dolus. [b] Absuturum est. quia id abesse vr ei: vt infra eod. l. si quis mandato. & sibi prospiciendum est, vt hic, & infra pro soc. l. pro socio arbiter: sec' in fideiussore. q non potest aliquid petere antequã soluat, nisi in casibus: vt infra man. l. Lucius. bene dico sec' quia ab initio videtur mandatum recepisse de soluendo vt infra de condic. indeb. l. indebitam. Accursius.

Ait praetor CASVS. Capita huius edicti sunt duo. siue enim quis gessit negotia alicuius absentis, dicit praetor se eo nomine daturum actio. & istud e primũ caput. siue gessit quis negotia alicuius haereditatis vacuantis, habebit hanc actionem: & istud est secundum caput. Haec verba Hic vult ponere illa tria verba, si quis negotia alterius. planum est. Pupillus. Minor negotia mea administrauit. quaesitum est an intendere possim aduersus eum actionem nego. gesto? Respõ. posse me eatenus aduersus eum agere, quatenus locupletior factus est. Sed quid si gerendo negotia mea damnum aliquod mihi intulit: an eo nomine detur mihi actio negotio. gestn. aduersus eum? Respon. non dari. Si tamen pupillus ad ea, quae in rem meam impendit, agat aduersum me contraria negotio. gesto. actione: patietur exceptionem compensationis pro ratione damni mihi ab eo dati. Et si furiosi. Aliquis negotia furiosi gessit, & ex hoc contra furiosum habet neg. gest. act. Item curator si furiosi gessit negotia: habet nego. gest. ac. aduersus furiosum. Vel dic vt in apparatu. Accur.

Haec verba. Exponit Vlpianus secundum caput edicti praetoris in quo dicit se act. daturũ, si qui gessit negotia alicuius quę fuerunt sua cum moreret, & de illis negotijs fuetit necesse edictũ pponere: quia illa negotia quae gesta sunt post mortem testatoris, ante tamen aditam haereditatem. neque sunt defuncti. neq; haeredis. & tñ si quis gesserit negotia haereditaria, ipse obligatur haereditati & haereditas ipsi si aliquid impendit in haereditate. Item fructus & foetus, & ea quę post mortem testatoria accesserunt. Itẽ quae serui acquisierunt, veniunt in actio. neg. gest. & datur his casibus actio. nego. gest. ex interpretatione Vlpiani. nõ ex verbis secundi capitis edicti. Haec ast actio. Hic dicitur, quod actio nego. gest. dat haeredi, & in haeredem. Si executor. Egi contra te ad decem, & obtinui, iudex executorem dedit, qui misit me in possessionem rei quae valebat minus, puta v. & res petita vj. valebat. agam contra executorem actio. nego. gest. quia videtur dolo fecisse. Interdum. Si tu gesseris mea negotia quae nullus agere volebat, hoc casu tñ mihi de dolo teneris. Haec actione. Si sponte negotia mea gessisti, habes negotio. gest. act. Item si ex necessitate gessisti. Item si credebas teneri ex necessitate, & non tenebaris tu habes neg. gesto. act. istis omnibus tribus casibus.

Apud Marcellum. Cũ proposuissem negotia tua gerere, mandauit aliquis mihi, vt ea gererem. & gessi. dicit quod contra eum cuius negotia gessi, & contra eum, qui geri mandauit, habeo actionem scilicet mandati, & negotio. gesto. Item si proposui gerere: & aliquis fideiussit de indemnitate mihi praestanda si gererem, & gessi: duplicem habeo actionem. An autem fideiussor aliquam actionem habet? Dicitur quod contra dominum hẽt negotio. gestn. nisi animo donandi fideiussit. & hoc dicit cum l. sequen. quae continuatur cum ista.

[c] Ait praetor. ex hoc dicas quod hęc actio est praetoris, sed quidam contradicunt: vt infra commo. l. in commodato. §. sicut. Sed ibi illa litera, ciuiles praestationes, &c. ad superiora refertur, non ad hanc actionem de qua ibi

[d] Alterius. scilicet viuentis.

[e] Gesserit. post mortem. & ante aditã haereditatẽ, vt j. ea. l. §. haec verba. & sic duo dicit hoc edictum.

[f] Siue q. vt j. de const. pec. l. j. §. j. j. de ver. sig. l. j.

[g] Mulierer. aliena negotia gerentes.

[h] Non dubitatur. scilicet pro ijs quae gesta sunt ab eis extra iudicium. siue sine mandato: vt hic, & j. e. l. si filius. in fi. siue etiam cum mandato, vt j. de insti. ac. l. sed & si quis. §. parui. & j. mã. l. ideoq;. §. si cui. sed in iudicio non potest: vt, s. ti. ij. l. ne quod foemina. nisi in casibus: vt in l. foeminis. s. tit. ij.

[i] Negotia. i. hoc verbum negotia, quod est de verbis praetoris. Et not. hic quod pluralis sermo reducitur ad singularem: vt j. de assig. li. l. j. §. quamuis. & infra de cõ. & dem. l. falsa. §. fi. & infra vi bo. rap. l. ij. §. quod ait praetor. & C. qñ dies leg. ce. l. cum vxori. Ar. cõtra. infra de testi. l. vbi in fi. & j. de pig. act. l. si necessarias. §. si annua. & facit pro prima parte s. e. si quis cau. leg. si seruus: §. si plurium.

[k] Alterius inquit. scilicet praetor, id est. dixit.

[l] Pupillus. tria fecit hic pupillus, scilicet quinquaginta de pecunia domini cuius negotia gerebat, in rem suam vertit: & alia quinquaginta sua culpa amisit tertia quinquaginta de suo proprio creditori dñi soluit de primis. l. restituendis domino tenetur de alijs h naturaliter tñ tenetur, & sic non potest conueniri, si tamen agat ad tertia l. patitur compensationem illorum. l. naturaliter debitorum.

[m] Locupletior. idẽ & si quid dolo fecerit: cũ haec duo paria sint, vt infra deposi. l. j. § an in pupillũ. & haec sunt vera, ẽt si sine tutoris authoritate gessit: cũ ex re veniat hoc negotiũ: vt j. de ac & ob. l. si tutor

[n] Agẽdo. i. si ipse agat cõtraria actiõe. Et sic no. ar. q multa cõsequimur excipiẽdo, quę nõ agẽdo. sic j. de cõp. l. si cũ filio, & j. de condi. inde. l. si in area.

[o] Gessit. s. male, amittendo culpa sua.

[p] Patitur. quia naturaliter tenet, licet conueniri nõ possit: vt j. de nova. l. j. in fi. & quando di. l. ce. l. cũ illud. §. j. patit ergo cõpensationẽ, vt quilibet maior, etiam

† P. Fi cuiusque. † P. F. moreretur.

† P. F. gesserit.

[t] Sol. & dic q ibi fuit appositum nomen quaeque, q de necessitate requirit plura, hic secus sm Bart.

Exceptio quãq; plus operat q actio.

etiam eius in quo non eſt locupletior, vt infra de cō pen. l. etiam quod naturaliter: & l. quæcunq;. ſed licet ſit de iure communi, vt hic, tñ beneficio ætatis habet reſtitutionem, vt ei compenſatio nō opponatur: vel vt repetat ſi ſoluit etiā debitum naturale: vt ȷ̄. de cōd. ind. l. interdum. & C. ſi aduer. ſo. l. indebito. Item hoc accipe in doli capace alias nec naturaliter obligaretur, ſi non eſſet locupletior: vt ȷ̄. de condi. inde. l. quod pupillus.

locum habet. quando ſunt negotia viuentis præſentialiter: vt in primo capite edicti. Item quando fuerunt viuentis. vel eſſe potuerunt: & tunc habet locū ſecundum. Item qñ aliquid acceſſit dictis negotijs, vt partus: & ſimilia: vt adijcitur per Vlpianum, vt ȷ̄. prox. §. ſed ſi quid &c. quorum nullus pōt funerariæ, aptari. cum illud negotium ſit tantum mortui. Sed contra quia videtur fuiſſe, viuentis, vt ȷ̄. de re lig. leg. j. quæ eſt ſimiliter contraria huic legi. Sed illud quo ad ſeparationem impetrandā, vt hereditarius creditor dicatur: non vt actio hęc locum habeat ex primo capite: quaſi fuerit viuentis negotium.

...rioſi [a] negotia geſſerim cōpetit mihi aduerſus eum [b] negotiorū geſtorum actio. Curatori autem furioſi vel furioſæ aduerſus eum eamve dādam [negotiorum geſtorum] actionem, Labeo, ait.

Hic iuriſconſultus incipit exponere ſecundū caput edicti; et breuiter hoc intendit. Statutum ſuper verbo non porrigitur ad illud quod ſecundum fictionē inducitur, niſi ſpecialiter exprimatur. Bar.

Hæc verba, [c] † *ſiue quis negotia, quæ cuiuſque cū is moritur, [d] fuerint geſſerit*: ſignificant, illud tempus, quo quis poſt mortem alicuius negotia geſſit, [e] de quo fuit neceſſarium edicere: quoniam neque teſtatoris iam defuncti, neque hæredis, [f] qui nondum adijt † negotiū geſſiſſe videtur. Sed ſi quid acceſſit poſt mortem: [g] vt puta partus & fœtus, & fructus, vel ſi qd ſerui acquiſierunt: [] & ſi his verbis [h] non continetur pro adiecto tamen debet [] accipi.

Hic exponit illa verba, indiuium eo nomine dabo.

Hæc autem actio, cum ex negotio [k] geſto oriatur: & hæredi, & in hæredem [l] competit,

Contra executorem datum à prætore competit hæc actio in eo, quod dolum fecit. Bar.

Si executor à prætore in negotio meo [m] datus dolum mihi fecerit: dabitur mihi aduerſus eum actio. [n]

Qui gerit negotia deſerta, ſolum de dolo & lata culpa tenetur. Bar.

Interdum in negotiorum geſtorum actione Labeo ſcribit, dolum ſolummodo verſari. nam ſi affectione coactus, ne bona mea diſtrahantur, negotijs te meis [o] obtuleris, æquiſſimū eſſe, dolum duntaxat te præſtare. quæ ſententia habet æquitatem.

Hæc actio datur contra geſtorem etiam ex neceſſitate vera vel putatiua. Bar.

Hac actione tenetur non ſolum is, qui ſponte & nulla neceſſitate cogente, immiſcuit ſe negotijs alienis, & ea geſſit, verum

[a] E ſi furioſi. qd ſi furioſus negotiū geſſit, forte in conſpectu in umbratæ, quietis: [] non dico in dilucido interuallo quia tunc omnia gerere poteſt: vt C. qui teſta. fa. poſ. l. furioſum ? Reſp. quidam non agit ex aliqua parte vt ȷ̄. de reg. iur. l. in negotijs. & infra loc. l. qui ad certū. Tu dic contra, quia & quando alius agit eius negotia, & ipſe agit, & conuenitur, vt hic, & ȷ̄. ea. l. proxi. §. & ȷ̄. de re. cre. l. & ſi à furioſo. & ſæpe extra id quod agitur, tacita naſcitur obligatio, vt ȷ̄. e. l. atqui natura. §. ſi libero. & ȷ̄. cōmo. l. ſi is q. §. ſi libero. Quod autē dicit dicta regula iuris, verum eſt in veris contractibus. hic autem quaſi contractus ē. Item illud, vbi exigitur expreſſus cōſenſus. hic autē tacitus. Sed arg. contra infra, eo. l. ſi ex duob. ſ. vt idem in hoc negotio debeat dici, quod in ueris contractib. Alij dant actionē in factum in dicto caſu. Agetur ergo contra eum in quātum locupletior eſt. Accur.

[] Similis locutio ē, apud Cel. Iuriſcō. in l. qꝫ meo, §. ſi furioſo. ȷ̄. de ac qui. poſ. † Iſte tex. ſemp ad hoc allega. qꝫ verba ſtatuto rū ſunt vere & proprie ſumēda, nō autē ficte ſeu improprie. Bolo. Obligatio quandoq; naſcitur, extra id qꝫ agitur. † moreretur. Al. add. hæreditatē] P. F. add. quiſierint. P. F. continētur. P. F. debent.

[] Hæredis. Imo videt̃ hæredis. quia à tempore mortis, videntur fuiſſe ſua, vt ȷ̄. de ſti. ſer. l. ſi ex re. §. fin. & ȷ̄. de re. iur. l. oīs hæreditas. Sed dic qđ hic veritatem, non fictionem iuris conſiderauit. † gerendo.

[g] Poſt mortem. ante aditam hæreditatem. tamen.

[h] His verbis. Scilicet edicti in ſecūdo capite. & dic non continentur, ſ. expreſſe.

[i] Accipi ex interpretatione. Ac.

[k] Ex negotio. Id eſt, non ex delicto.

[l] Et in hæredem aliter tamen quandoque quam in defunctum: cum curator ex leui culpa tenet̃, nō hęres ei9 vt C. de hær. tu. l. j. & C. arbitrium tutel x. l. quicquid.

[b] Aduerſus eum. ſ. furioſum. Vel dic geſtorem, vel geſtricem. & ſic ponitur autem pro ſed.

[c] Hæc verba. Quæ ſunt in ſecundo verbo edicti.

[d] Cum is moritur. Id eſt, mortuus, & ſic determinat verbum geſſerit. Vel dic proprie, vt determinet verbum fuerint.

[e] Negotia geſſit. vt pro tali negotio det̃ actio neg. geſ. ex ſecundo capite edicti. & ſic eſt contra ȷ̄. de re lit. ſi quis. §. Labeo. In eo quod ibi dicit. funerariam non habere locum, vbi alia datur, & iam videtur. quod ſemper hæc locum habeat, ergo illa nunquam & ſic cadit in abſurdum. Sol. hic loquitur de eo negotio, quod viuo teſtatore potuit geri, pro quo detur hæc actio, ibi non. nam non poteſt quis viuus funerari, & in eo impenſa fieri. Vel dic clarius. hic tit. in trib. caſibus

[m] Meo. Qui fuit victor.

[n] Actio. Scilicet de dolo. & ſic non ob ȷ̄. de euict. l. ſi pignora. quæ eſt contra: ſed ſecundum hoc quid ad hunc titulum? Reſpon. quia de nego. geſt. datur. Vel dic, ibi datur de dolo id eſt nego. geſt. nomine doli. Vel verius hic victori datur hæc actio, cuius negotium gerere propoſuit. ibi autem victo, cuius gerere nō propoſuit: vt aperte litera illius l. dicit.

[o] Negotijs te meis. ſ. deſertis, quæ alius non erat geſturus, & diſtingue, quia geſtor interdū de dolo tantum tenetur, vt hic. & ſupple etiam lata culpa: quæ dolo comparatur, vt ȷ̄. depoſi. l. quod Nerua. quandoque de leui, vt communiter. vt C. e. l. tutori quandoque de leuiſſima, vt quando alius diligentiſſimus, erat geſturus, vt infra eodem. l. ſi pupilli. §. videamus. & inſti. de oblig. ex quaſi contractu. §. j. in fi. quandoq; de caſu: vt in caſibus ſex poſitis infra ec. l. ſi negotia.

Curator ā leui culpa tenet. Geſtor negotiorum quibus tenetur.

Neceſſitas

is etiã, qui aliqua necessitate vrgẽte, a uel necessitatis suspiciõe b gessit.

Mandatum verum Titij vel putatiuum domini non impedit actionem negotiorum gestorum contra dominum oriri.

Apud Marcellum libro secundo Digestorũ quæritur, si cum proposuissem c negotia Titij gerere, tu mihi mandaueris, vt geram, an vtraque actione vti possim. & ego puto vtranque d locum habere, quemadmodũ ipse Marcellus scribit, si fideiussorem e accepero negotia gesturus. nã & hic dici aduersus utrũque f actionem esse.

Idem libr. xlv. ad Sabinum. IIII.

SEd videamus an fideiussor g hic habere aliquã actionem possit. & verum est negotiorum gestorum eum agere posse, nisi donãdi animo fideiussit.

Falsa opinio domini non impedit hanc actionem contra verum dominum Bar.

Idem libro x. ad edictum V.

ITem si cũ putaui à te mihi mandatum, [tua] negotia gessi h & hic nascitur negotiorũ gestorũ actio, cessante mandati actione: idem est, etiã, si pro te fideiussero, dum puto mihi à te mandatum esse, Sed & si cùm putaui i Titij negotia esse, cum essent Sempronij, ea gessi: solus Sẽpronius k mihi actione negotiorum gestorum tenetur.

Actio competens contra eum, ad quem spectat negotiũ cura & solicitudine, non impedit oriri actionẽ contra eum ad quem negotium pertineret re ipsa. h. d. Bart.

Iulianus scribit li. Digestorum. VI.

a Necessitate vrgente. Vt curator adulti: vt C. e. tutori. & curator furiosi & similium personarum: vt s. e. l. §. curatori.

b Vel necessitatis suspicione. pone exemplũ, infra e. l. atqui natura. §. si libero homini. & infra. e. l. cũ pr. & ẽt in eo qui credebat se procuratorem, cum non esset. Sed an & eo q se tutorem credit? Io. & Azo idem ut habeat locum negotiorum gestorũ actio: & est pro eo. C. qui da. tuto. pos. l. militiæ armatæ. sed potest dici contra secundum H. si cur enim vbi est actio mandati cessat ista, vt inst. de obl. quæ ex quasi contrac. § j. & ubi est actio uera tutelæ similiter & hæc cessat: ita & vbi est alia actio. sed in casu tuo est actio pro tutela. ut infra de eo q pro tu. l. j. ergo cessat ista. nec ob. d. l. militiæ. quia non potest habere locum hæc actio pro tutela: cum miles non possit tutor eẽ. ibi enim potest habere locũ hæc actio pro tutelæ vbi quis est habilis, vt hic & infra de eo qui pro tu. l. j. §. si quis quasi. Accursius.

c Si cum proposuissem. sed quid si non proposuissem. tamen tu mihi mandaueras? Respon: distingue secundum Io. aut sciui cuius essent negotia, & contemplatione domini gessi: & tunc ipse dominus tenet mihi vt j. e. l. si pupilli. §. si quis ita. & C. eo. l. si mandatum solius. alias non. ideoq; & si mandantis tñ putauit negotia, non agi contra dñm. est ratio, quia mandans gessisse videtur, non gestor, ideoq; gestor non agit contra dominum, vt infra e. l. mãdasti. & argu. infra de sol. l. qui hominem. §. j. infra e. nam & Seruius. §. vlti. & l. si quis mandato. Sed contra dici posset, ar. infra e. l. itẽ si eñ. §. sed & si cũ & tñ debet facere veritas, quantum si eius contẽplatione fecissem, vel ẽt plus, vt infra e. l. si pupilli. §. si Titij. & §. quid ergo, inquit Pædius. Et quod dicitur, quod ipse gessisse videtur, verum est in sui præiudicium, vt teneatur domino tanquam gesserit, non vt alij ob hoc debeat præiudicari, quo minus agat. Nec obst. quod dicitur infra manda. l. si mandauero tibi. §. si curator. & l. qui fide. quia ibi in §. si curator. in rem absentis nihil impenderat. Item in l. qui fide. non prohibetur agi contra dominum nego. gesto. præterea lex videtur expressa, infra eo. l. pupilli. j. respon. & infra eo. l. cum alicui. & infra de administra. tuto. l. Lucius. §. j. & C. quod cum eo qui in alie. po. l. ei qui seruo. in fin.

d Vtranque. Scilicet neg. gest. & mandati.

e Fideiussorẽ. Qui sine mandato de indemnitate mihi p̃stãda promisit: vt j. de fideiuss. l. fideiubere. Ac.

f Aduersus vtrũque. Aduersus dñm negotiorum gestorũ: & aduersus fideiu. cõdictiõe certi, si ẽ certa promissio, alias ex stipulatu, ut inst. de ver. obl. in pr. Ac.

g SEd videamus an fideiussor. De quo modo diximus, qui sine mandato intercessit.

ITem si cum. CASVS. Credebam te mihi mãdasse ut negotia tua gererẽ non tamen mandaueras: gessi. habeo neg. gest. actionem non mandati. Idẽ est si pro te fideiussero, dum credebã te mihi mãdasse, ut pro te fideiuberem cum non mandaueras. si fideiussi, habeo neg. gest. act. Sed pone quædam erant negotia Sempronij: ego credens Titij, gessi. habeo contra Semproniũ act. neg. gest. Viuia.

h Negotia gessi. Quia sine mandato fideiussit. sed nũquid ẽt antequã soluat potest conuenire dominũ, sicut si cum mandato intercessisset in quatuor casibus, quos dic vt infra man. l. Lucius? Rñ. sic, si bene gessit, alias forte non. Et quod subijcit hic, nisi donandi, &c. supple, & nisi in rẽ suã: & nisi pro inuito fideiussit, ut infra mand. l. ex mandato. §. fideiussori, & lege, si remunerandi. §. si passus.

i Sed & si cum putaui. Recte hos coniungit, quia ĩ vtroque casu plus valet veritas, quam falsa opinio.

k Solus Sempronius. Nisi ad Titium cura & solicitudine vel alio modo pertineat: & sic intelligit j. e. l. liberto. §. inter negotia. secundũ quosdã. Et not. hic contra Io. pro eo quod dixit s. l. iij. in fi. sed ipse respondet, si tamen istius domini contẽplatione sit gestum hoc: alias nõ. vel ideo est, quia dominus neg. non habet actionẽ nego. gest. aduersus Titium. nec ei tenetur. quia nec ipse gessit per se: nec per alium, vnde est quod mihi gerenti debet tantum teneri verus dominus, secundum Io. sed hoc non placet ut ibidem diximus. Item not. ex tribus dictis huius legis quod plus valet quod est in veritate, quam quod in opinione, sic infra ad legem Aquil. l. scientiam. §. pe. & infra de fur. l. vulgaris. §. sed & is qui, versi. si quis ex. & §. sequen. in gl. fit furtum. & C. plus va. quod agitur, per totum. & infra de ser. corrup. l. doli. §. j. argum. contra. infra de iniur. l. illud relatum in fin.

ADDITIO. Aduerte hic quod in actiõe, q̃ oritur ex prouidẽtia legis, sicut est vbicunq; extra id q̃d agitur, nascit̃ actio. plus veritas quã opinio põderat̃ & hoc in actibus licitis, sed in delictis si quidẽ veritas excludit maleficiũ, ponderabitur veritas, vt l. fi. de crimine expil. hære. & de furt. l. inter oẽs. §. recte. Si vero opinio probabilis excludit maleficium, tunc plus

a Quid dicere, quã voluntate geritur negotiũ error nõ oĩno infirmat, q̃ gerit vtiliter, tit. de lega. §. Si rem Insti. cum aliqu quod ex solo alo pendeat, falsa opinione vitiet l. is, qui de acq. hæredit.

Bal. dicit istã gl. sin. ad hoc q̃ fideiubens sine mandato ĩ casib. no. ĩ l. Lucius. ff. mã. põt agere ante quã soluat vt pricipalis debitor eximat eũ ab obligatiõe si iste bene gessit negotia principalis sicut si cũ mãdato fideiussisset. Bolog.

plus ponderatur opinio, vt in d. §. recte. si autem nō excludit maleficium, sed attenuat, vel restringit seu arctat. dic vt infra de iniur. lege eum qui nocentem. §. si nupta. & leg. fi. & C. ad legem Iuliam de ui. leg. quoniam multa facinora. secundum Cyn. & Bal.

SI pupilli tui negotia gessero nō mandato tuo,[a] sed ne tutelæ iudicio tenearis: negotiorū gestorū te habebo obligatum:[b] sed & pupillum, modo[c] si locupletior[d] factus sit.†

Ex mutuo contractu cū procuratore contemplatione domini, dominus tantùm obligatur. Item obligatio procuratoris non impedit actionem viri contra dominum.

SI pupilli. Casus. Gessisti negotia alicuius pupilli cuius eram tutor: & contemplatione mei: idq; qa nolebas vt tenerer. act. tutelæ: vt quia incepi domum ędificare, & non perfeceram: dicitur quod me habes obligatum nego. gest. act. nam & pupillus tenetur in id quod factus est locupletior. Item. Ad neg. procu. constituisti. & creditores tui infestabant procu. tuum nomine cuiusdā debiti, dicētes velle se distrahere pignora eis obligata, nisi eis soluat. ego cōtemplatione tui mutuo ei pecuniā dedi. mihi act. neg. gest. obligaberis. procurator, si nō stipulatus erā pecuniam mihi ab eo reddi, nō erit obligatus mihi. Si quis. Pecuniam perferendam mihi Titio tradidisti aduersus eum habeo actio. neg. gest. vt mihi illam pecuniam det. Si vero aliquis ad neg. mea gerenda sui lucri causa & non mei commodi accesserit. habeo contra eum act. neg. gest. si vero aliqua impenderit, non repetet, nisi quatenus fuerim factus locupletior. Sed si quis ita. Titius credens agere negotiū meum, gessit proprium. nec mihi aduersus eum: nec ei aduersus me competit actio. Si vero credebat meū esse tantum, cum & meum & suum erat: pro illa parte quæ ad me spectat, dabitur mihi act. pro alia non contra me. vnde si habeam negotium cōmune cum Titio, & mādaui tibi vt illud gereres, tu tanquā meū esset gessisti, sciens in parte esse Titij, pro ea parte quæ Titij erat habebis eum obligatum actio. neg. Si quis quasi. Liberum hominē bona fide possidebam quem credebam esse seruū meum. negotia mea gessit tanquam seruus. dabitur quidem neg. ges. act. mihi contra eum, & ei contra me? Sed si ego. Si gessi negotia filij tui peculiaria vel serui an tenearis acti. neg. gest? Respon. quod si gessi contemplatione tui: & tu mihi, & ego tibi teneor insolidum. si filij tui: habeo patrem obligatum de peculio: nec distinguit crediderim eum sui iuris nec ne: quia semper eadem distinctio seruanda erit: vt si nomine patris, teneatur insolidum: & si filij, de peculio. i. quatenus est in peculio. vnde si filij negotia gessi, & cōtemplatione filij, & pater habeat ratum: nihil operatur ratihabitio, quia nō tenetur nisi de peculio. i. quatenus locuples pater est vel dominus per peculium filij vel serui. si vero nihil sit in peculio, quia tātum debet dño vel patri: dicit quod tenebitur pater vel dn̄s quatenus peculium est locupletatum. i. quatenus factus est pater vel dn̄s locupletior ex parte serui vel filij interueniente gestione mea. Sed & si hominis. Omnia hæc plana sunt vsq; ad §. item queritur. vbi dicit casum, quia liberum hominem possidebas aliquem qui bona duplicis generis habebat. nam habebat bona quæ ad eum pertinebāt, & etiā quæ ad te. gessi bona quæ pertinebant ad te. contra te habeo acti. Si vero quæ ad eum: contra eum habeo acti. & hoc qn̄ eum esse seruū credebā. eadem distinctio seruatur si credebā eum liberū hoīem. Item queritur. Gerens negotia tua petij a nō debitore tuo, & exegi: qm̄ credebam eum tibi aliquid debere: nihil tn̄ debebat, postea ratum habuisti. an detur tibi nego. gest. act. contra me? Videtur quod non: quia negotiū tuum non erat, quia nihil tibi debebatur, rati tamen habitione negotium fit tuum, & ei qui soluit, datur repetitio aduersus te, qui ratum habuisti: vnde ęquum esse videtur dari act. contra me negotio. gesto. Idem ait. Titius decessit qui habebat vnum debitorem: & putabam te esse hæredem Titij: cum Seius esset verus hæres. gessi negotia tua, & ab eo debitum exegi: tu postea sciuisti, & ratum habuisti. Dicitur quod ego tibi, & tu mihi eris obligatus act. neg. gest. nec obst. quia est alias negotium Seij: quia ratihabitio facit esse tuū negotiū, veruntamen verus hæres, scilicet, Seius aget contra te pet. hær. vt restituas debitū quod habuisti per meā gestionem. Sed quid? Pone quod fulsi insulam, credens te hæredem, cū alius esset hæres: nunquid si ratum habueris, me obligaueris neg. gest. act. quæritur. Et dicitur quod non nec ego te: quia istud negotium tuum fieri non potest, quia alterius est ipso gestu: sed hoc casu verus hæres obligatur mihi gestori. Videamus. Si ad negotia mea gerenda accessisti, & quædam gessisti, & quędam neglexisti, act. neg. gest. mihi teneberis. ratio est, quia alius erat gesturus, nisi tu gessisses. Iam & si non tenearis exigere a debitoribus meis: quæ mihi ab eis debēturs vt qui aduersus eos agere non possis citra mandatū. si tn̄ quod mihi debes, a te non exegeris: teneberis mihi act. neg. gest. vsq; adeo vt si debitum nō fuerit vsurarium, incipiat esse vsurarium: nisi per pactū remiserim tibi vsuras, quæ possent mihi occasione huius debiti competere. Quin & si ex his personis coniunctis fuisti, quæ citra mādatum agere possunt, nec debitores meos cōuenisti: teneberis mihi eo nomine act. neg. gest. quia de teipso non est quæstio, quin teipsum debeas conuenire. vnde si actio qua tenebaris erat tp̄e peritura: ideo veniet ad acti. neg. gest. & sic fit perpetua. Item si actio qua tenebaris, erat nō transitura, efficietur transitura. & sic tres pęnas patieris: quia teneris ad vsuras. Item quia actio temporalis perpetuatur. Item quia efficitur transitura quę nō erat. Item gessi negotia alicuius priuati vel alicuius ciuitatis petendo fundum, vel ancillā, consecutus sum fructus maiores quā debebantur, totum ciuitati vel dño neg. gest. act. restituere debeo. Si quocunq;. Gessisti negotia mea & mala, vnde tenebaris mihi in decē. ex alio latere impendisti x. in negotio meo. egi directa ac. ad x. tu voluisti cōpensare, iudex compensationem nō admisit. i. cognitioni superſedit: & ita de ea non cognouit: sed de principali. i. de nego. gest. act. cognouit, & te mihi condemnauit. nunquid poteris postea contrarium instituere? Dicitur quod sic. si vero de compensatione opponenda cognouit, & definiendo pronunciauit compensationi locum non esse, an potes cōtraria agere? Dicitur quod non. Hoc dicit vsque ad l. si ex duobus. Vinia.

a Non mandato tuo. si enim mandasses. mandati actio locum haberet: vt C. eod. l. si mandatu m[illegible].

b Obligatum. Scilicet, insolidum: quia tuum est negotium cura & solicitudine, & idem est si eras curator. & idem & si procurator, cum in his sit eadē ratio: vt infra, eo. l. mādasti, & arg. ad leg. Aquil. l. illud.

c Modo. id est, ita demum[illegible].

d Locupletior. & sic patet, quod si quid de gestis perit etiam fortuito casu, quod fit periculo gerentis[1] sicut & in alijs casibus, quos dicemus infra eo. l. siue negotia. siue feci nomine tutoris tantum, vt hic, siue nomine pupilli & cōtemplatione eius: vt C. eo. l. ij. Et planè dic, quia aut impēdit hic gestor in rem necessariā pupilli, & tunc tenetur insolidū pupillus. quemcunq; exitū res habuerit, dūmodo vtiliter sit cœptū. vt ỹ. eo. l. sed an vltro. §. j. & ỹ. de sol. l. in pupillo. §. plane. & ỹ. de min. l. verū. §. sciendū. versic. Item

† Fuerit factus. F. F.

[1]. Facit gl. in ea. si ci[illegible] pridem. su per verbo effect*. in fin. extra, de renunciationi.

Item si procuratori a tuo mutuam pecuniam dedero tui cõtemplatione b vt creditorem tuũ, vel pignus tuum liberet: c aduersus te negotiorũ gestorum habeo actionem: aduersus eum, cũ quo contraxi, nullam. d Quid tamen si a procuratore tuo stipulatus fuero? e potest dici superesse mihi aduersus te negotiorum gestorũ actionem: quia ex abundanti f hanc stipulationem interposui.

Mandatum factum ab alio mei causa, mihi actionem negotiorum gestorum non tollit. Bar.

Si quis pecuniam vel aliam quandam rem ad me perferendam acceperit. quia meum negotiũ gessit, negotiorũ gestorum mihi actio aduersus eum competit. g

Qui gerit negotia animo deprædandi, actio. nego. gest. tenetur: ipsemet tamen agere non potest, nisi quatenus dominus locupletior factus est. Bart.

Sed & si quis negotia mea gesserit non mei contẽplatione, h sed sui lucri causa: Labeo scribit, † suum eum potius, i quàm meũ negotium gessisse. qui.n. deprędandi causa accedit: suo lucro non meo commodo studet. Sed nihilomin⁹, imo magis & is tenebitur negotiorum gestorũ actione. Ipse tñ, si circa res meas aliquid impenderit: non in id, quod ei abest (quia improbè ad negotia mea accessit) sed in quo ego locupletior fact⁹ sum, habet contra me actionem k

Quatenus negotium spectat ad gerentem, actio ista non oritur: sed inquantum spectat ad alium, oritur.

† Si quis ita simpl̃r versat⁹ est, vt suũ negotiũ in suis bonis quasi meũ, l gesserit, nulla ex vtroq; n latere nascit̃ actio: q̃a

Item non restituitur. an vtiliter: & tunc obtinet, q̃d hic dicit: & inspicitur tempus litis contest. vt infra, eo.l.litis.in prin.& infra de sol.l.in pupillo.in prin. si aũt voluptarie, permittitur auferre: vt infra man. l.idemq;.§. idemq; ait. nõ autem agit: vt infra, eo.l. ex duobus. quæ autẽ sint necessaria: vel vtiles, vel aliæ, habes infra de verbo. sign. l. impensæ.

a Item si procuratori. & ita habeat mandatum: vt supra de procurator. l.j.j. respon. † P. F. habebo.

b Contemplatione. sed si sui, ipse certi cõdictione tenetur: vt C. si cert. pet.l.eum qui.

c Liberet. propriè quo ad pignus, improprie quo ad creditorem. sic & supra. de offi. procon sul. l. ij.

d Nullam. quia noluit eum mihi obligari: vt argu. infra, si cer. pet. l. nõ omnis. & arg. infra cõmuni diui. l. hoc iudicium.

e Stipulatus fuero post enumerationem.

f Quia ex abundanti. in vitium sonat, vt non teneatur secũdum quosdam: vt argu. supra, de pact. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. sed tu dic cõtra. s̃m quosdam: vt arg. infra de instit. ac. l. in eum. in fi. j. resp. nam hic abundantia ponitur pro cautela: vt ĩ. de hære. insti. l. j. §. neq;. & C. de testa. l. testamentum. in fi. Et vt plene scias, dicas, quod qui accepit in vtilitatẽ alterius: aut habet mandatum a dño: aut non habet. si habet: aut ad certum hominem, aut non. & si ad certum. aut vt nuncius, & tunc dñs tenetur ex eo contractu, ac si ipse contraxisset: vt infra, quod iussu. l. fin. & ĩ. quod cum eo. l. fi. & ĩ. de consti. pec. l. qui autem. §. fin. & C. quod cum eo. l. si ex contractu. aut vt procurator: vt vade ad illum, & accipe decem nomine meo. & tunc tenetur procurator ex cõtractu & dñs contraria mand. vt C. mand. l. si literas si non ad certũ hominem: tunc aut qui mutuauit, hoc fecit cõtemplatione dñi tantum: & tunc ipse solus tenetur actione neg. gest. aut procuratoris & dñi: & tunc vterq; tenetur. vt hic & in prin. §. & in fi. Item tenetur dñs vtili institoria: vt C. de instit. ac. l. si mutuam. aut contemplatione procuratoris tantum, & tunc ipse solus: vt C. si cer. pet. l. cum qui. si vero non erat procurator. sed neg. gest. aut qui dedit fecit contemplatione dñi negotiorum, & tunc tenetur dñs, si vtiliter ceptum fuit: quia pecunia erat necessaria, licet fuerit amissa: vt ĩ eo. l. siue hæreditariæ. & l. sed an vltro. §. j. & etiã sic est in actione de in rem verso: quę huic cõparatur. vt ĩ. de in rẽ ver. l. iij. §. j. & § vnde si contemplatione accipiẽtis: tunc tenet ipse tñ, non dñs nisi ratum habeat vel in rem suam vertat, vel cũ in eo. i. in eam rem in quam accepit procuratorem constituat: vt C. quod cũ eo. l. ei qui. in fi. & infra si cer. pet. l. eum. & C. si tu. vel cu. inter. l. pe. & de insti. l. si mutuam. si autem contemplatione vtriusq;, tenetur vterque vt dixi, in eo, qui habet mandatum: vt hic, & infra eo. l. liberto. j. respõ. in casu tñ & si expressum non interueniat mãdatũ, datur institoria vtilis: vt infra, q cum eo. l. si in rectore ciuitatis vel prælato ecclesiæ vel tutore dic eos teneri tantũ nisi pecunia suerit in vtilitatem ciuitatis vel ecclesiæ vel minoris versa: vt infra, si cert. pet. l. ciuitas. & C. de sacrosanc. eccle. auth. hoc ius. & C. quando ex fa. tu. vel cur. l. si in rem. † Sed si. P. F. Scripsit.

g Competit. hoc concedunt quidã si mei contẽplatione fecit. i. rẽ perferendã accepit. Sed potest dici q̃d semper mei contẽplatione fecisse videatur, cũ causa cõmodi mei fecit, vt infra prox. §. si tamẽ id faciat sciens, alioqui contra dicimus s̃m Io. vt in bona fide ædificante datur etiam mihi actio furti: & furtiua cõdictio cõpeteret, si cẽt a me missus: vt infra de fur. l. eũ qui. §. si epistola. & illi q misit: datur mãdati: vt ĩ. man. l. si vero §. si mihi. vet. dedi. & ẽt furti: vt C. de fur. l. si is cui. Al. add. etiam. P. F. Eo quod. Al. add. sed.

h Non mei contemplatione id est, commodo, vt statim dicit, secundum Ioan.

i Suum eum potius. id est, ad suam vtilitatem: secundum Ioan.

k Actionem, collige hic s̃m M. quod malæ fidei possessor etiam si suo nomine expensas fecit, habeat non solum retentionem: vt ĩ. de pet. hær. l. plane. in fi. sed etiã actionem: vt hic, quia nemo debet locupletari, &c. vt ĩ. de cond. inde. l. nã hoc natura. Io. cõtra & B. & dicit interesse an nomine dñi impendit: vt tunc repetat, vt hic: an suo nomine. & tũc non: vt ĩ. de condi. inde. l. si in area. in fi. & ĩ. de do. ma. exc. l. Paulus. & ĩ. ad l. Aquil. l. si seruus. ij. §. si oliuã. & arg. est ad hanc distinctionem ĩ. communi diui. l. in hoc iudicium. §. diuersum. & ĩ. mand. l. creditor. & expone literam hic secundum Io. vt hic scripsi. & hoc qñ in faciendo, expendit nomine suo. si autem in reficiendo, iudicis officium imploratur, etiam si est malæ fidei, pro necessarijs tantum, pro vtilibus permittitur auferre, vt C. de rei vend. l. domum. Accur.

l Quasi meum scilicet sciens: vt congruat sequens exemplum s̃m. Ioan. tu contra, vt ibi dices. Accur.

m Ex vtroq; id est, ex nullo latere nascitur aliqua, nam in nullo casu nascitur actio ex vtroque latere,

nec fides bona hoc patitur.† Quòd si & suũ & meum, quasi meum gesserit, in meũ tenebitur,[a] nã & si cui mandauero, vt meum negotium gerat, quod mihi tecum erat cõe, dicendũ esse Labeo ait, si & tuum gessit sciens,[b] negotiorum gestorũ[c] eum tibi teneri.

Error in persona gestoru non impedit nasci actionem negotiorum gestorum. Bart.

Si quis quasi seruus meus negotium meum gesserit, cùm esset vel libertus, vel ingenuus, dabitur negotiorum gestorum actio.[d]

Si negotium potest pertinere ad eum cuius contemplatione geritur quoquo modo re ipsa, contra eum cuius vere est, non agitur, etiam si ratum habeat. & non potest habere ratum, quod suo nomine non est gestum.

Sed si ego filij tui[e] negotia gesserim,† vel serui, videamus, an tecum negotiorum gestorũ habeam actionem. & mihi videtur verum, quod Labeo distinguit, & Pomponius lib. xxvj. probat: vt si quidem contemplatione tui negotia gessi peculiaria, tu mihi tenearis.[f] quòd si amicitia[g] filij tui, vel serui, vel eorum cõtemplatione: aduersus patrem vel dominum de peculio duntaxat[h] dãdam actionem: Idemq́;[i] est, & si sui iuris eos esse putaui. nam & si[k] seruũ non necessarium emero filio tuo,[l] & tu ratũ habueris: nihil agitur[m] ratihabitione. eodem loco Pomponi⁹ scribit:[n] hoc adiecto, quod putat, & si nihil sit in peculio (quoniam plus patri dominove debetur) & in patrem dandam actionem, inquantum locupletior ex mea administratione factus sit.[o]

a Tenebitur. Act. neg. gest. & ego ei.

b Sciens. Ergo si ignorans: nec tu sibi, nec ipse tibi tenetur secundum Io. vt dixi supra. eo. l. iij. in fi. sed s̃m nos idem si ignorans. & hic subaudi maxime.

c Negotiorum gestorum: vt hic, & infra eod. libero. §. inter. sed certe imo actio videtur esse in factũ inter mandantem & te: etsi hoc deficiat: vt infra mand. le. si mandauero. ij. §. si curator. quæ est cõtra. Sol. hic in rem ipsam quæ erat absentis impendit: ibi non. Item hic erat negotium domini re ipsa: ibi ratihabitione. Alij tñ diuinant quod ibi contemplatione tãtum mandantis gessit, hic etiam gratia domini, & hoc videtur colligi ex l. contraria. Arg. tamen contra. C. eod. l. si mandatum.

d Actio. vt hic, & infra eo. l. atqui natura. §. si libero. & l. si liber homo. & hoc casu de leui culpa non tenetur, vt puto. arg. contra. ĩ. de acq. rer. domi. l. homo liber. §. j.

e Sed si ego filij tui. Magis tamen possunt dici patris vel domini: vt infra, de mino. l. deniq;. §. sed verũ. ibi, nec eo moueri, &c.

f Tu mihi tenearis insolidũ, & ego tibi.

g Amicitia. s. tam adepta quam etiam acquirenda, vt subijcit vel eorum contempla. &c. sed tali casu videtur quod non repetatur, quod impenditur: vt infra eodem. l. is qui amicitia. quæ est contra. Sed ibi est amicitia charitatiua, vt patris ad filium: vbi non repetit. hic autem vt amici qui non vult negotia alterius deperire: vt supra eod. l. j. & facit ad hunc §. infra de in rem ver. l. seruus. §. cum Sticho. & infra ad velle. l. fideiussores.

h Duntaxat. Quomodo est hoc negotiũ patris vel domini? Resp. re ipsa, cur ergo non insolidum tenetur: vt s̃. eod. l. item si §. fin. potest dici secundũ Io. quod hic non loquitur de negotio peculiari quod re ipsa domino quæritur. sed extrinsecus. puta emit rem a seruo. Alij dicunt quod supra in l. item loquitur quã nullo modo spectant ad eum cuius contemplatione geruntur: sed hic aliquo modo spectãt ad filium vel seruum. Tu dic apertius: vbi aliquo modo possum habere obligatũ eum, cuius nomine gero: eũ cuius res est, suo nomine non conuenio:[1] vt dixi. s̃. ea. l. § si Titij. sed filium vel seruũ etiam insolidum naturaliter mihi obligo, & eadẽ obligatione patrem de peculio nomine filij: nõ suo, & idem est in domino & seruo. sed vbi nullo modo possum obligare eum, cuius nomine gero, quia nullo modo spectat ad eum, dominum rei conuenio: vt in d. l. s̃. eo. l. item si §. fi.

i Idemq́;. s. vt detur act. nego. gest. de peculio, si eorum contemplatione gessi.

k Nam & si. Bene dixi dominũ de peculio tantum teneri: quia non tenetur nisi de peculio etiã vbi ratum habuerit. Azo. vel secundum Io. continua. peculiare negotium non vtiq; sic patris est vt insolidũ teneatur. nam nec ita vt ratum habere possit: vt infra de in rem verso. l. si res. in fi. & l. seq. Item proba. similitudinem per aliam l. eiusdẽ titu. l. quod si seruus. §. in rem. ibi, & gñaliter, &c. & quod subijcit hic non necessarium, subaudi maxime, secundum Azo. vt ĩ. de in rem versu. lc. quod seruus in hoc. Vel ideo dicit non necessarium, quia si necessarium, insolidũ dominus teneretur, quasi de in rem ver. siue instar institoriæ, vt C. quod cum eo. l. is qui. Tertio ideo dicit nõ necessariũ: quia si necessarium cum vtiliter esset gestũ, cogeretur habere tatum etiam non suo nomine gestum: vt infra eod. l. Pomponius. & sic insolidũ teneretur.

l Filio tuo. cõtemplatione eius.

m Nihil agitur. Vt insolidũ tenearis. & sic nota quod ratihabitio, non reconciliat alieno nomine gestum: vt hic & infra, de cal. l. ij. in fi. & ĩ. de preca. l. si seruus nisi in casibus: vt infra eo. l. fi. & C. de ijs qui a non do. l. f. Sed videtur quod ꝓpter ratihabitionem insolidum condemnandus est vel actione quod iussu, vel de in rem verso: vt ĩ. quod iussu. l. j. §. si ratum. & ĩ. de in rem ver. l. si res. §. pe. quę sunt contra. Sol. illud locũ habet cum dñs contractum serui ratum habuerit. secus vero cum contractum alterius pro seruo contrahentis ratum habet: vt hic.[2] Item no. quod sicut negotium nõ meo nomine gestũ ratum habere non possum, vt ob hoc conueniar insolidum, vt dictũ est: ita nec habeo ratum, vt agere possim. Quid ergo si rem meã tuo nomine vendidisti: & ego ratũ habeã, vt te conueniam neg. gest.? rem meã amitto: vt C. de rei ven. l. mater. Item pretiũ exigere non possum. quid ergo faciam? Resp. si quidem ratũ habeam ꝙ vendideris nomine meo. & vendidisti noĩe tuo, non nocet mihi contra possidentem. si aũt ratum habeam quod vendidisti tuo noĩe, non habiturus ratũ si scirem me pretiũ petere nõ posse, tunc doli replicatione iuuabor cõtra possidentem. ar. ã. de pac. l. si cũ te.

n Pomponius scribit. Approbando quod dictum est & adijciendo quod sequitur. sed cui fiet hęc adiectio, quæ sequitur, an ei qui habuit ratum, an semper? Respon. quando habuit ratum.

o Factus sit. Est ergo hic casus, vbi in actione de peculio non deducitur quod dño debemur. sic ĩ. de pec.

† P.F. patitur.

† Gesserit. P.F.

[1] Bene autẽ pôt conueniri quã dã actione subalterna sicut est actio de peculio, vt hic, secundum Bald.

† Nihil agi.

[2] Dic aliter vt per Dy. in ca. ratum. de regu. iur. lib. vj.

Contra eum ad quem ſpectat vere negotium, competit hac actio, non inſpecta falſa opinione gerentis.

Sed & ſi hominis liberi, qui tibi bona fide ſeruiebat, negotia geſſero: ſi quidem putans tuũ eſſe ſeruum geſſi, Pomponius ſcribit, earum rerũ peculiarium cauſa, quæ te ſequi debẽt, [a] tecum mihi fore negotiorũ geſtorum actioné. [b] earũ verò rerũ, quæ ipſum ſequuntur † non tecum, [c] ſed cum ipſo. [d] Sed & ſi liberum ſciui: earũ quidem rerum quæ eum ſequuntur, habebo aduerſus eum actionem: earũ verò [rerum,] quę te ſequuntur, [e] aduerſus te.

Expenſa facta ne res pereat, repetitur ab eo, ad quem res ſpectat, non inſpecta falſa opinione gerentis.

Si Titij ſeruum putãs, qui erat Sempronij, dedero pecuniam, ne occideretur: [f] vt Põponius ait, habebo negotiorum geſtorum aduerſus Sempronium [g] actionem.

Si negotium geritur nomine eius, ad quem non ſpectat, ex eius ratihabitione negotium dicitur pertinere ad eum: & hac actione tenetur, ſi ſibi aliquid ex ratihabitione quæritur, aliàs ſecus.

Item quæritur apud Pædium lib. vij. ſi Titiũ quaſi debitorem tuũ extra iudiciũ [h] admonuero, & is mihi ſoluerit, cũ debitor [tuus] nõ eſſet, [i] tuq́; poſtea cognoueris, & ratũ habueris: an negotiorũ geſtorũ actione me conuenire poſsis? Et ait, dubitari poſſe: qa nullum negotium tuum geſtũ ſit: [l] cùm debitor tuus non fuerit. Sed ratihabitio [k] (inquit) fecit tuum negotiũ. Et ſicut ei, a quo exactũ eſt, aduerſus eũ [l] datur repetitio, [m] qui ratũ habuerit: † ita & ipſi debebit poſt ratihabitioné aduerſus me cõpetere actio. & ſic ratihabitio cõſtituet negotium tuũ, quod ab initio tuũ nõ erat, ſed tui † contẽplatione [n] geſtũ. Itẽ † ait, ſi Titij debito-

l.j.§ ſi cum impubere. & infra de alea. l. ſi. alias generaliter detrahitur de peculio: vt infra, de pec. ſed ſi damnum. Vel dic quod dominus non de peculio, ſed directa ſuo nomine inquantum factus eſt locupletior tenetur, quaſi te ipſa geſtũ negotium ſuum ſit, non peculiare: quia nullum erat peculium: cum plus patri vel domino debeatur: & ſic non obſtat, quod alieno nomine: quia res ipſa erat patris vel domini.

[a] Sequi debent. ex re vel ex opera, ſed ex hac diſtinctione nulla videtur colligi differentia: ſed Ioan. dicit hanc eſſe differentiã, quia vbi putaui ſeruum, nomine rerum quę poſſeſſoré ſequuntur, ago directa actione, non de peculio, inquantum.ſ. locupletior eſt: vt ſupra proxi. §. ſed vbi ſciui liberum, nõ niſi de peculio, vnde poſſeſſoris, debitum deduceretur: quod non placet: niſi vt eſt diſtinctũ ſupra ea. l. §. ſed ſi ego. Azo. & facit pro hoc hæc litera, ſed &. nam nõ aduerſatur.

† Sequi debent.

[b] Actionem. Directam, vel de peculio vt eſt diſtinctũ, ſupra. §. ſed ſi ego.

[c] Non tecum. Etiã de peculio: quia nõ ex re vel ex opera, etiã ſi nomine domini geſſi.

[d] Sed cum ipſo. Hæc oĩa vera ſunt in hoc caſu tãtum, vbi non contemplatione poſſeſſoris geſtum ſit negotium. hic contradicit ſuperiori proxi. glo.

[e] Te ſequuntur. Ex re tua, vel opera eius vt infra de acqu. re. do. l. acquiritur. §. de his.

[f] Occideretur. Siue iuſte ſiue iniuſte occidebatur: quia potuit & non iure occidi. ſic infra, quod met. cau. l. iſte quidem ↄ.

[g] Sempronium. Plus ergo facit veritas quã opinio. ſic & j. eo. l. ſed an vltro. §. ſi. ſed nõne ab eo cui dedi repetã, quia turpiter accepit vt infra de condi. ob tur. cau. l. ij? Reſpon. nõ quia meo nomine nõ dedi. alius. n. videtur dediſſe, cuius nomine dedi: niſi non habeat ratũ: vt C. ſi cer. pet. l. ſi abſentis. Azo. Item qualiter dicetur hoc negotium Sempronij? Reſpon. ratihabitione. ſed ſi hoc eſt, qualiter ergo ratum habere poteſt: cum nõ ſit ſuo nomine geſtũ? Reſpon. imo & ſuo nomine geri potuit: licet Titius putaretur dominus: vt in bonæ fid. poſſ. hęreditatis dicitur j. eo. l. quæ vtiliter. §. Titius. vel non habet ratum. ſed cum ſit geſtum ad ſuã vtilitatem, perinde habetur, ac ſi ratum haberetur: & hoc eſt quod dicit Scęuola pro rato debet haberi: vt infra eodem. l. Pomponius

Veritas plus operatur quã opinio.

Hæc bona ſolu. eſt. Vel dic in ſubſidium ne res mihi pereat, tenetur Sempronius, quia Titius ratum non habet, ſecundum Azo. Et ad euidentiam huius. §. & ſeq. diſtingue ſic, cũ quis gerit negotium quod poſſibile eſt eſſe alterius ratihabitione: licet non fuerit, ſcilicet re vera. nã aut geſtor gerit nomine ſuo, aut alterius. ſi ſuo, non poteſt agi: cum ratum haberi nõ poſſit negotium non ſuo nomine geſtum, vt ſupra ea. l. §. ſed ſi ego niſi in ſubſidiũ re perẽpta vel præſcripta: vt ſi rem tuam meo nomine ex lucratiua cauſa quã ſitã vendam: vt infra eod. l. ſin. & C. de re. l. ali. non ali. l. j. & infra ſi certum petatur. l. ſi & me. ſed M. dicebat, quod licet eſſet ad rem regreſſus, tã agi poſſet hac actione pro pretio: vt C. de rei vendi. l. mater. ſed illud cum prædicta determinatione intelligit. † P.F. eſt. bene dixi ex lucratiua, alias ad pretiũ nullo mõ teneor: vt inſti. de leg. §. ſi res aliena. ſi alterius: ſi quidem domini ad quem pertinebat: agitur ſi ratum habet, alias nõ † P.F. habuit. niſi vtiliter eſſet geſtum, tunc eñ pro rato debet haberi: vt infra eod. l. Pomponius. ſi vero nomine alterius qui non erat dominus, geſſerit: ſi non ha- † P.F. tuæ. bet ratum, agi non † P.F. Idem. poteſt, ſi habet: ſi quidem ex ſua ratihabitione nihil poteſt ei quæri, non tenetur: vt hic, & infra ea. l. j. §. quid ergo inquit. ſi vero ei quæri poteſt, tenetur: vt infra. §. proxi. item quæritur. & infra eo. l. fideiuſſor. §. ſi. ſ. ea. l. §. ſi quis pecuniam. ſi autem quoquo modo habeo obligatum eum cuius nomine gero vt filium vel ſeruum: tunc dominus & pater etiam ratũ habens tenetur de peculio tantum: vt ſ. ea. l. §. ſed ſi ego.

[h] Extra iudicium. Hoc ideo dixit, vt locum haberent ſequentia de condictione indebiti. nam alter qui ratum habet, non tenetur condictione indebiti. vt infra manda. l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. Item ideo quia non poteſt agere in iudicio: vt infra eadem. l. §. videamus.

[i] Debitor tuus nõ eſſet. Hoc faciebat dubitationẽ.

[k] Sed ratihabitio. Nunc reſpondet.

[l] Eum ↄ. Id eſt, te. & mutat perſonas.

[m] Repetitio. Id eſt, condictio indebiti: vt hic, & infra de ſoe. l. ſi vendidero. §. ſi Titius. Accur.

[n] Sed tui contemplation ↄ. Ergo ſi non eſſet tuo nomine geſtum. non poſſes facere tuum ratihabitione: vt hic, & ſupra ead. l. §. ſed ſi ego.

Cul.

rem, cui [a] te hæredē putabam, cùm esset Seius, cōuenero, [b] similiter & exegero, mox [c] tu ratū habueris: eē mihi aduersus te, & tibi mutuam negotiorum gestorum [d] actionem. Atqui [e] alienū negotiū gestum est. sed ratihabitio [f] hoc conciliat, q̄ res efficit, vt tuum negotium gestū [esse] videat, & à te hæreditas [g] peti possit. Quid ergo (inquit Pædius) si cùm te hæredem putarem, insulam fulsero hæreditariam, tuq; ratum habueris, an sit mihi aduersus te actio? Sed non fore ait: cùm hoc facto meo alter sit locupletatus, & alterius re ipsa [h] gestum negotium sit: nec possit q̄ alij acquisitum est, ipso gestu, [i] hoc tuū negotium videri.

Gestor tenetur de neglectis si alius erat gesturus, nō si a se nō exegit, secus si nō exigit ab alio nisi esset de illis personis quæ possunt agere sine mādato. h. d. cū l. seq. & princip. o. seq. vsque ad §. item si fundum. Bar.

Videamus in persona eius, qui negotia administrat, si quædam gessit, quędam non, contemplatione tamen eius alius ad hoc non accessit: & si vir diligens (quod ab eo exigimus [k]) etiam ea gesturus fuit: an dici debeat, negotiorum gestorum eum teneri, & [l] propter ea, quæ non

[a] Cui. Scilicet Titio.
[b] Conuenero. Extra ius.
[c] Mox. i. postquam, scilicet quodam spatio nec minimo nec maximo interueniente: vt j. rem ra. ha. l. quo. n. § j. & de so. l. ratum. & l. dispensatorē. in fi.
[d] Negotiorū gestorū. Imo mandati: cum ratihabitio mandato comparetur, vt infra, de regu. iu. l. semper qui non prohibet. quæ est contra. Sol. hic ratum habet negotium gestum ab absente, ibi à præsente. & ideo neg. gest. agitur in primo casu: in secundo non, sed mandati secundum Ioan. vel ibi mandaueram mihi vt gererem, q̄d nō suscepi, deinde indignaberis, & tunc gessi, & tu ratum habuisti, & ideo ꝓpter primum mandatum agitur mandati: secundum B. alij dicunt ibi speciale in fideiussione quæ fit in iudicio sisti: sicut & alia multa in iudicijs sunt specialia: vt s. si quis cautio. & si post tres. Item vnde nascitur hæc actio neg. gest? Rñ. ex ratihabitione. non pristina exactione. secus in actione pro socio, & tutelæ, quæ ex veteri contractu oriūtur, vel quasi demum finita tutela vel societate, sicut ex cōtractu do vt des demum secuta traditione oritur actio: vt C. de rer. permu. l. ex placito.

Negotiorū gestor. actio vñ oritur.

[e] Atqui oppositio. Azo.
[f] Sed ratihabitio. Responsio oppositionis. Accur.
[g] Hæreditas. i. hæc pecunia petitione hæreditatis, si modo contendas te hæredē, vel pro possessore possideas: vt hic, & s. de peti. hære. l. quod si in diem. § j. & j. si pars hære. peta. l. fi. in fi. & agit Seius verus hæres petitione hæreditatis.
[h] Re ipsa. i. in veritate: quæ nō vitiatur erroribus gestorum: vt s. de offi. præsi. l. illicitas. §. veritas. sed superiori casu quasi mihi exacta est pecunia, neq; ita videtur factum creditori cui debeatur.
[i] Ipso gestu. i. ipsa gestione, & hoc est, quod s. dixit re ipsa. Et no. hic quod quatuor modis dicit negotium alienum, cura & solicitudine: item re ipsa: itē ratihabitione: itē ipso gestu. Cura & solicitudine: vt si illud negotiū gesseris quod ad me pertinet, quia sum tutor vel curator vel procurator, & hoc casu teneor si mei cōtēplatione fecisti, sed verus dña indistincte: vt s. eo. l. iiij. §. hac actione. & l. si pupilli. in prin. Item re ipsa, vt cum in rem meam aliquid impenderis, vel necessario vel vtiliter aliquid facis: & hic teneor siue gessisti nomine meo: siue alterius, ad quē nullo mō pertinet: vt s. eo. leg. itē si cū §. fi. & l. si pupilli. §. si quis ita. si aūt aliquo mō ad eū cuius noīe gessisti pertinet & naturaliter tm̄, vt quia filius. vel seruus meus est. tunc de peculio teneor, vt s. ea. l. §. sed si ego. si aūt noīe suo gessit: vt quia in rem meā quā suā credidit, necessario vel vtiliter impēdit si in faciendo datur exceptio, non actio: nisi mala fi. de quo casu nec exceptio nec actio: vt inst. de rer. di. §. ex diuerso, & infra, communi. d. l. in hoc iudiciū & infra, de cond. indebi. l. si in area. in fi. & de exce. do. l. Paulus. & de actio. empt. l. idemq; sed si in reficiendo: tunc si bona fide offi. iudi. expensæ repetūtur necessario vel vtiliter factę, si mala fide, tunc idē quod in necessarija vtiles autem abraduntur, vt C. de rei ven. leg. domū. sed M. dixit semp possessori dari nego. gest. actionem, & si suo nomine impendit: ar. infra, de condi. inde. l. nam hoc natura & s. ea. l. §. sed & si quis negotia. sed illum. §. expone, vt ibi, & hoc. not. infra, de rei vendi. l. in fūdo Rati aūt habitione si meo nomine gessisti, & ego ratū habeo, vel fingit ius me ratum habere: vt s. ea. l. §. itē quæritur. & j. eodem. l. si ego. & l. Pomponius. & de hac specie diximus. s. ead. l. §. si Titij. Ipso gestu: quod sic diximus causa doctrinæ. nam hoc nomen non habemus pro hoc genere negotij: sed quando re ipsa: vt hoc §. tunc aūt dico ipso gestu meū, ut si meo creditori soluas: vt infra. e. l. soluendo. & hoc siue soluas noīe meo, siue alterius quē debitorē putabas. nā semper oportet me approbare quod tā vtiliter pro me gestū est, vt j. e. l. cū pecuniā. & l. quæ vtiliter. §. fi. si aūt suo noīe: tūc idē vt hæc actio habeat locū ſm Bul. & Io. & H. s. postquā statueris in aīo vt solutio cedat ꝓ meo debito: vt j. de pet. hær. l. si quid & j. e. l. fi. in fi. sed Azo dicit eos male dicere, q̄ sic probat, quia cū hic soluit: nata est ei condictio indebiti, vt j. de con inde. l. si pœnæ cā. §. j. ergo eadē solutio non parit liberationē veri debitoris, cū pariat repetitionē: vt j. de cond. inde. l. cū in. §. j. nec ob. j. e. l. fi. quia ibi nō soluit noīe suo, sed hæreditario, vel alterius qui non hæres erat. Itē, nec illa. l. si quid. q̄ ibi nō de suo, sed de hæreditate soluit: suo tñ noīe, vñ & soluta reputat hæredi, dicēs se eorū noīe non damnandum: cū nec habeat. nec colpa nec dolo desijt habere, sed q̄ hēt. s. condi. inde. quæ datur ei cōsumpta à creditore pecunia, & sic reconciliatio indebito cedit. Itē cauet de defendēdo hæredē cōtra creditorē, si tñ possessor fuit malæ fi. Itē & verus hæres ex sua persona habet exceptionē: quia sua pecunia soluta est ei, licet non à se vel suo noīe, nam bona fides, &c. vt j. de re iud. leg. bona fides. at in nr̄o casu pecunia fuit soluentis, & suo noīe soluit. sed hoc casu cū de sua & noīe suo soluit: si non pōt condicere, vel quia causa pietatis soluerit bonæ fi. possessor hæreditatis qui non tenetur, nisi in eo quod locupletior est: vel nō est soluendo, qui recipit. ex æquitate datur actio contra me debitorem, vel exceptio, si cōueniā eum peti. hær. & ipse est bonæ fi. poss. vt j. de reli. l. at si quis. §. si quis dum. & j. de pet. hæ. l. quod si possessor. Accur.

Negotiū alienum quatuor modis dr̄.

† P. F. adhuc.

† Bal. no. ex hac gl. quod possumus per nosipsos, inuenire vocabula tōne doctrinæ q̄ non reperiuntur.

[k] Exigimus. s. quod sit diligens. Azo.
[l] Et ponitur pro etiam.

gessit? quod puto verius: [a] Certè si quid à se exigere debuit, ꝓcul dubio hoc ei imputabit. [b] Quanquā .n. hoc ei imputari non possit cur alios debitores nō cōuenerit (qm̄ conueniendi eos iudicio facultatem non habuerit,) [c] qui nullā actionē intendere potuit) tamen à semetipso cur nō exegerit ei imputabitur. & si fortè nō fuerat [d] vsurarium debitum, incipiet [e] esse vsurarium: vt diuus Pi' Flauio Longino rescripsit: nisi fortè [f] (inquit) vsuras ei remiserat. [g]

Paul. lib. ix. ad edi VII.

QVia tantundem [h] in bonæ fidei iudicijs officium iudicis valet [i] quantum in stipulatione [k] nominatim eius [l] rei facta interrogatio.

Vlpia. li. x. ad edi. VIII.

SI autem is fuit, qui negotia administrauit, à quo mandatum non exigebatur: [m] posse ei imputari, cur oblata de rato cautione eum non conuenerit: si modo facilè [n] ei fuit satisdare. certè in sua persona non dubitatum est. [o] & ideo si ex ea causa fuit obligatus, [p] quæ certo tempore finiebatur, & tempore liberatus est: nihilominus negotiorum gestorum actione erit obligatus. [q] Idē erit dicendū, & in ea causa, ex qua hæres non teneretur: [r] vt Marcellus scribit.

Gestor tenetur totum reddere, quod ad se peruenerit.

Item si fundum [s] tuū vel ciuitatis per obreptionem petiero, negotium tuum vel ciuitatis gerens, & ampliores, quam oportuit, [t] fructus fuero consecutus: debebo hoc ipsum tibi vel reipublicæ præstare, licet petere non

Gestoran de gerendis teneat

a Verius. Vt teneatur. No. ergo eū teneri de gerendis. Sed contra. C. e. l. tutori. vbi dicit, quod sufficit, si cui vel in paucis, &c. Sol. hic alius erat gesturus: ibi non. ar. C. e. l. ij. vel hic accessit quasi omnia gesturus, ibi non, ar. ĩ. e. l. Pompon. li. xxvj. in neg. ge. in fi. & l. seq. Item secus est in procuratore, qui accessit quasi omnia gesturus, cum crederet se teneri de oībus, qui de nō gestis nō tenetur nisi alius erat gesturus, vt ĩ. de eo q ꝓ tut. l. j. §. fi.

b Imputabitur. Vt hic, & ĩ. mand. l. si negotia. sed si vnum tātum negotium gerere cœpit, nunquid à se exigere tenetur? Respō. non. durum enim esset quod is, qui huius rei gratia tantum accessit, ad alia teneatur. Io. ar. ĩ. eod. l. sed & cum aliquis. Item officium suum nō debet esse ei damnosum, vt infra, quem adm. testa. aper. l. si quis ex signatoribus. Item arg. pro hoc infra, man. l. si non remunerandi. §. apud Iulianum.

c Non habuerit. Tria no. primo an extra iudicium tentare debuit? arg. ꝙ sic, Infra, de admi. tut. l. tutor qui repertorium. §. pe. & infra, de pet. hę. sed & si leg. §. quod ait alij vero vt Bul. dicunt quod debet petere curatorem bonis: vt ar. ĩ. de tnu. & bo. l j. §. si hoc non; placet. Tu dic quod nec tentare tenetur, nisi esset dubium de mandato. nec enim bonam fidem prohibetur agnoscere: vt infra, de admin. tut. lege, quoties. §. sicut. Secundo not. quod non debemus adstringere quē ad id, quod non potest; vt hic, & C. de anna. exce. l. j. in fi. & infra, de vsu. cum quidam. §. si pupillo, in fi, Ar. contra. s̄. si quis. cau. l. ij. §. pe. sed ibi se arctauerat. Itē ar. contra infra, commo. l. in rebus. & infra, eo. l. siue. sed ibi culpa præcesserat casum. Tertio not. hic quod nemo sine actiōe experitur: vt infra, de admi. tu. l. quoties. §. item si temporali. & l. tutores qui. in prin. & ĩ. de pe. hæ. si quid. §. sicut vet. illud. Sed ar. cōtra in e. tit. sed & si lege. §. quod asir ait. sed ibi erat de cognatis ut ĩ. l. prox. & s̄. de proc. l. sed & hæ. vel ibi mādatū habebat à vero hærede. Vel dic quod adhuc erat hæres, licet sciret inofficiosum testamentum, vel alias rumpendum testamentum, vt quia mortem defuncti non vindicat: vt C. de ijs qui. vt indi. l. j. In casu tamen etiam sine actione quis experitur: vt C. si per vim vel alio modo. l. j.

hinc eo gnoscitur, non semper leuissimā culpā hoc iudicio puniri, Sed tūdemum cum alter diligēnior se obtulerit, vt l. ii. ĩ. e. Errāt igitur qui aliter id accipiunt. A. Pers.

Cōc. in e. dādū cū glo. super verbo reprobare. in me. extra de electio.

† P. F. *habuit*
† P. F. *fuerit*.
† P. F. *incipit*.

Quis non debet adstringi ad id ꝙ non potest.

Nemo sine actiōe experit.

d Vsurarium. Vt quia erat ex mutuo.

e Vsurariū. Ab eo die quo soluere sibi debuit: vt infra e. l. qui sine. & l. diuortio. & hæc vera sunt si dñs solitus est fœnerare, nō alias: vt ar. infra, de vsu. l. qui semisses. §. fi. vel verius qđ nino teneat: quasi peculiā domini verterit in vtilitatē suam: vt ĩ. de pig. act. l. quamuis. §. fi. Vel dic vsurariū petendū modo per actio. ne. gest. in quam conuenitur prima actio. & sic in sequentibus.

f Forte. Abundat forte: vt ĩ. de arb. l. si duo. in pr.

g Remiserat. Huic gestori antequā gereret, quæ vsuræ primo per stipulationē debitæ fuerūt: ex qua remissiōe colligitur, vt etiā ius futuri tēporis vel iure actiōis vel of. iu. non voluerit dñs negotiorū currere, vsuras. Sed ar. contra. s̄. de trans. l. q cū tutorib. Vel dic ꝙ nō erāt debitæ p stipulationem, & remisit. sed qūn ꝙ nō dū est debitū, remittitur? Rñ. im ꝓprie dī ꝓ pacm facto vt nō currant, & ipso iure impeditur cursus futurarū: vt ĩ. de verb. ob. cū stipulatus sim mihi à Primculo: quia dixit dñs si contigerit te gerere negotia mea, nolo quod tenearis ad vsuras, licet à te non exegeris.

h QVia tātundē, Bñ dico vsuras deberi, quasi ea mortua: qa tātundē, &c. vt hic, & ĩ. depo. l. Lucius. Titius Sēpronio. & ĩ. loc. & condu. l. quæro circa prin. & inst. de ob. ex consensu. in fi. Est. n. hæc actio bonæ fidei: vt inst. de ac. §. actionum. quandoq; tñ nō simili mō tales iudicantē vsuræ, cū per offin; debitarū petitio tollatur, si nō petantur: vt C. depo. l. 4. sȝ nñ sic. si p stip. debeantē: vt ĩ. de eo. qđ cer. lo. Lcētē.

i Valet. s. circa vsuras propter moram.

k In stipulatione. Et in contractibus stricti iuris.

l Eius. Scilicet vsuræ.

m SI aūt. Nō exigebat: qa erat de cōiūctis: vt s̄. d p seu. l. sed & hæ. & l. Pomp. in fi & ĩ. de pac. do. l. ob res §. fi. & diximus s̄. e. l. si pupilli. in fi. & no. ꝙ sicut huic imputatur, sic illi cui fit mādatū, si postea non vult cauere de defendendo: quia tenetur mādati: vt ar. s̄. de proc. l. ad rem. & l. ad legatum.

n Facile. Alioqui ei imputari nō posset: vt ar. ĩ. de bo. li. l. q cū maior. §. sed si minor, paupertas. n. pōt excusare: vt ĩ. man. l. si procuratorē. §. si ignorātes.

o Non dubitatum est. Incertum est quod ei imputari debet. quod a se non exegit. Azo.

p Erit obligatus. ante. n. cœpit teneri hac actione, quam finiretur prima, quandoq; tñ hoc fallit: vt ĩ. e. l. diuortio. §. sed nec redhibitoriæ.

q Idē erit dicēdū. vt perpetuē actio cōtra hæredes.

r Teneretur. Puta pœnali: vt in maleficijs: vt inst. de perpe. & tem. act. §. non autem.

s Item si fundum. Per obreptionem. forte dicens me habere mandatum. cum non haberem.

t Oportuit. Errare, vel iudicis iniuria. Azo.

† P. F. *cpmenut*.
† P. F. *indubitatū*
† *tenetur*. P. F.
† Alias *erratione*.

Non

potuerim. [a]

Sententia lata super exceptione inducit exceptionem rei iudicata, si illud postea per modum actionis proponitur.

Si quocunque modo ratio cōpensationis habita non est à iudice: [b] potest contrario iudicio agi. Quòd si post examinationē reprobatæ [c] fuerint cōpēsationes, † verius est, quasi [d] re iudicata amplius agi contrario iudicio non posse: [e] quia exceptio rei iudicatæ opponenda est. [f]

Prohibitio impedit hanc actionem oriri contra prohibentem socium: non contra alium non prohibentem.

Iulianus li. iij. tract. IX.

* SI ex duobus socijs [g] alter me prohibuerit administrare, alter non; an aduersus eū, qui non prohibuit, habeā negotiorū gestorū actionē? mouetur [h] eo, q̄ si data fuerit aduersus eū [i] actio: necesse erit & eū [i] perstringi, [k] qui vetuit. Sed & illud esset iniquū, eum qui non prohibuit, alieno facto [l] liberari: cum etsi [m] mutuam pecuniā alteri ex socijs ꝓhibēte socio dedissem, vtiq; eum obligarē, [n] Et puto secūdū Iulianū debere dici, sup esse cōtra eū, qui nō prohibuit, negotiorū gestorum actionem, ita tamē vt is, qui ꝓhibuit, ex nulla parte [o] neq; per sociū, neq; per ipsum † dāni aliquid sentiat.

Difficilis lex est ista: et hoc dicit secundum glo. & communiter omnes. Vbi negotium gestoris ratum habui, actio tollitur, præterquam ratione doli, secundum Pompo. sed secundum Scæuolam & Vlpianum durat ratione doli, culpa, & reliquorum, h. d. cùm principio legis sequentis. Diuisionē et casum ponit gl. quæ legit istam legē per saltus. Ponuntur hic tria dicta Pomp. scilicet dictum, exceptio, et ratio dicti, primum in princ. l. vsque ad versi. videndum. secundum in versi. sed superioris. vsque ad versi. Imò puto. tertium in vers. sed eo dicto. vsque ad versi. quemadmodum. Cætera sunt dicta Scæuolæ et Vlpia. reprehendentis Pomp. vt in gl. legas igitur primò omnia dicta Pompo. postea dicta aliorum secundum glo. Bar.

Scæuola libro. j. Quæstionum. X.

POmponius scri-

a Non potuerim. Quia non habebam mandatū: vt ff. in eodē tit. l. si pupilli. in fi. & etiam quia ꝓ parte indebite petebam. Et sic not. gestorem oīa debere reddere, quæ. s. vt gestor habuit. secus si alias: vt in ꝓcuratore dicimus: vt diximus ff. de proc. l. qui ꝓprio §. procurator. vt in cæteris.

b A iudice. Vel quia noluit: vel quia non fuit petitum.

c Reprobatæ. per diffinitiuam sententiam: alioqui contra: quia nō omnis vox iudicis iudicati continet authoritatem, &c. vt C. de sen. & inter. l. ex stipulatione.

† P. F. pensatio-nes.

d Quasi. Expressiuum veritatis.

e Non posse. scilicet efficaciter.

f Opponenda est. agenti contrario iudicio. Et not. quod huius §. distinctio approbatur: vt infra, de comp. l. quā in diem. §. si ratione. & ff. de contraria & vti. ac. l. j. §. quid ergo. & ff. de do. excep. l. apud, §. item quæritur. & ar. ff. de arbi. l. quid tamen, in princ. & instit. de inut. stip. §. quoties. Sed videtur reprobari. C. si aduer. rē iu. l. j. quæ est contra. vbi dicit quod non remanet petitio, nisi iure ætatis, & tū non fuit prohibita, sed dic imo fuit prohibita, in parte enim condemnauit in alia absoluit. alias non valeret sñia: vt infra de arbi. l. dicere.

* in P. F. est paragraphus.

† P. F. perstringi.

† P. F. tum si.

SI ex duobus. CASVS. Duo habebant rem communem: volente me gerere negotia ipsorū, alter mihi prohibuit: an si in re illa communi administrauero, prohibentis facto non prohibens liberetur? Videtur, quod sic: quia eo exacto, alter (eo quod socius ē) adstringitur, sed soluit in contrarium: quia si vno ꝓhibente alteri mutuum detur, nihilominus accipiēs tenetur: ita & hic, & ita in non prohibentem dāda erit actio, & sic tenetur qui non prohibuit, nec tū nulla ex parte damnum sentiet qui prohibuit.

g Si ex duobus socijs. alicuius negotiationis, qui societatem consensu fecerunt, vel dic q̄ inciderunt in eam q̄ quandoque euenit. vt instit. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. item si inter. in tex. & glo. j. nā in socijs omnium bonorum non videtur habere locum hæc lex.

h Monetur. Scilicet Iul. de seipso loquens, sic ff. sol. matr. l. si vero. sic in Euang. beati Ioan.

i Eum. Scilicet qui non prohibuerit.

k Perstringi. Scilicet iure societatis.

l Alieno facto. s. prohibentis. & dic facto. s. tali. nā sæpe alieno facto quis liberatur: vt ff. eo. l. soluendo. & ff. de sol. l. si debitor tuus. & l. solutionē. & ff. de cō stit. pecu. l. verum. & hoc cum scit me administrare q̄ si ignoraret ꝓhibitio socij vnius alium liberaret, secundum quosdam.

Alieno facto quandoq; quis liberatur.

m Cum & si. probat per simile.

n Obligarē. Ergo & hic obligetur.

o Ex nulla parte. quia nullo modo cōuenitur pro parte vna dimidia indiuisa quam habet in re administrata, nec à gestore nec à socio. sed si socius conueniatur; pro sua dimidia, & satisfaciat gestori r nonne à socio repetere poterit dimidiam huius dimidię, cū hic vtique pariter profecerit: nam nec prohibuit, nec prohibere potuit, nisi ꝓ parte vna dimidia? Respon. nō, vt hic dicit. Item quia qui directo non tenet, nec per obliquum debet teneri: vt C. de vsu. rei iu. l. fin. Item quia prohibitio habetur pro eo ac si pro sua parte soluisset. vt C. eo. l. fi. & ff. man. l. si ꝓ re. sed tunc in nullo posset conueniri, nec ergo nunc. Item iam vnius alteri negligentia nocet, quod esse non debet: vt C. depositi. l. fi. Item facit huic l. ff. de hær. instit. l. pater, & ff. de exerci. si tamen. §. plane. & ff. ad Maced. l. sed Iul. §. j. Sed ar. contra. C. de duobus re. l. fi.

† per se ipsum.

Negligentia vnius alteri nocere non debet.

ADDITIO. Tu dic quod aliud est in ista prohibitione quę habet vim particularis solutionis, & aliud in pacto, secundum Bar, hic.

POmponius. Casus in hac lege. cum seq. talis est. Domum meam fulsisti, seruum meū curasti, & ita negotium meum gessisti & male sine mandato: ego autem cum sciui habui ratum, quæritur an detur mihi ne. gest. act? Dicit Pomp quod ne. gest. act. tollitur. q. d. non potes agere ne. gest. ac. reprobando quod semel ratum habuisti. & est istud primum dictum. Secundum est quod excipit. à primo dicto dicit enim. Pompo. hoc verum est, nisi dolus gestoris interuenit. Tertium dictum est q̄ allegat rationem primi dicti. s. q̄ ex quo factum gestoris semel ratum habuero: non potero venire contra, & sic sunt tria dicta Pomponij: quæ colligas sic. Negotiū meum gessisti, & male, si ego ratū habuero de cæte

bit: a si negotium à te, quamuis male gestum probauero: b negotiorum tamen gestorum te mihi nõ teneri. Videndum ergo, ne in dubio hoc, an ratum habeam, actio negotiorum gestorum pẽdeat, c nã quomodo, cum semel cœpe-

ro non conueniam te act. neg. gest. Et hoc est verũ, si dolum non commiseris. reprobare enim non possum quod semel approbaui. Sed Scæuola dicit ac. nõ tolli: quia pone non esse in illo instãti quo negotiũ, erat gestum: non tñ adhuc fuit ratum habitũ. quæro an nata fuit illa actio: an non? Sed certe hic constat ꝙ nata fuit. si ergo nata fuit, qualiter nuda voluntate tollitur? non ergo tollitur, si remanet post ratihabitionem actio multo forti' debet hic remanere actio. Itẽ esto quod non remanet actio post ratihabitionem: qualiter à gestore recuperabo quod de meo ad eum peruenit: & qualiter recuperabit ꝙ de suo in meo impendit: videtur quod non vllo modo. Cõcludit ergo Scæuola quinto loco quod remaneat actio, neg. ge. tã directa quam cõtraria. nam directa domino datur, cõtraria gestori post ratihabitionẽ, nisi specialiter sit, actum, vt neuter contra alium actionem haberet: vt in princip. l. seq. quæ continuatur cũ ista. Is aũt. Ponit regulam quandam: & exceptionem ad regulã, quæ talis est. Ad hoc quod aliquis habeat ne. ges. act. & ea teneatur, sufficit quod vtiliter incepit gerere, ẽt si ad effectum non produxerit. vnde si domum ædificauit vel fulsit, vel seruũ curauit, licet postea perierit, & sic non habuerit effectum, hoc est ad vtilitatẽ domini: vel dic non habuit effectum, hoc est cũ vtiliter sit cœptum, & vtiliter gestum: nõ tñ fuit cõsummatum, & hoc sine culpa gerentis, nihilominus tenetur neg. gest. act. Aliqui aũt dicebant hæc fallere l casu, puta domum incipiebas mihi ædificare. & sic vtiliter impendisti, si incepisti domum, & tam amplam fecisti quod si oĩa, quæ haberem distraherẽ, sũptus quos fecisti tibi refundere non possem, in isto casu fallit regula, quia vtiliter fuit cœptũ, inutiliter completũ. & tunc non habet locũ ne. ges. act. Sed oppositio illa falsa est, quia non fuit hic vtiliter inchoatum vnde mirandum non est, si actio non detur. vñ si incepi domum ædificare: quæ non expediebat domino, tunc habeo actionem. Vi.

a Pomponius scribit. Tria dixit Pompo. scilicet positionem, & exceptionem, & positionis rationẽ. Item v. Scæuo. primo an sit in pẽdenti. secundo vbi aperte reprobat dictum primum Pompo. tertio reprobat, per simile. quarto per ratiocinationem indirectam. quinto concludit contradictionem oppositam primo dicto Pomp. Dic ergo quod quidã gessit mea negotia sine mandato, quæ erant mea re ipsa, vt seruũ curauit vel similia. postea ego sciens male gestũ, habuit tamen ratum vel intra me, vel cum amicis meis, quæritur, an tollatur actio nego. gest. dicit Pompo. quod tollitur, nisi dolose gesserit. Et hoc ideo, quia non possum reprobare semel approbatum. Scæuo. contradicit aut actio nata erat antequã haberem ratum aut nõ, si non erat nata, ergo nasceretur si non habuero ratum: sed si ratum habuero, non nascetur. sic ergo probatur quod ex voluntate nasceretur, quod esset inconueniens, & hoc capitulum non prosequitur hic. si vero erat nata, igitur nõ tollitur nuda voluntate. nam quomodo, &c. remanet ergo si comprobem. præterea si compellor coram iudice habere ratum quod vtiliter gestum ẽ, & tamen remanet actio ita & cum sponte habeo ratũ, debet remanere. Item si non remaneret, quomodo repetam à gestore cuius factum approbaui quod à debitore meo exegit? Item si vendit rem meã, & econtra ipse, qua actione aget contra me? Concludo ergo quod hæc habeat locum, & mihi domino contra gerentem. & econtra gerenti contra me pro sumptib', quam potest intentare, & antequam conueniat directa, vt infra. l. proxi. in prin.

b Probauero. in corde meo, vel tractatu habito cũ vicinis meis super hoc, non cum gerente negotia, hoc casu dicit Põponius eum habere exceptionẽ, nisi dolose gesserit: quod primũ reprehendit Scæuola nam omnis ratihabitio etiam quæ nõ fit tractatu habito, cum gestore, prodest ad obligandũ gestorem, quod est necesse in eo negotio, quod est meũ ratihabitione, & sic intellige quod dicitur infra, ita omne quod ab ipso probatum est, &c. & idem puto in liberando eo, quẽ voluit gestor liberare exigendo à debitore meo, vel quid simile faciendo, quia eius factũ lex fingit esse, meũ, cum approbo, etiam cum gestore non tractando. idem in acquisitione dico, vt ponitur infra, eodẽ lege. si ego. Sed in ipso gestore liberando pactũ est necessarium, & hoc est quod dicitur, infra, eodẽ, lege proxi. nisi specialiter, &c, nec enim in eo liberãdo factum alterius interuenit, quod lex fingat meũ approbando sine pacto, secundum Azo. & sic reprehendit tantum in eo quod culpa gestum est. Alij vt Ioan. dicunt probari tractatu habito etiam cũ gestore, & secundum hoc reprehenditur Pomp. in tribus. Primò quia si culpa gessisset gestor, ipso iure dicebat Põpo. per huiusmodi tractatum liberari gestorem, quod ẽ falsum, imo per exceptionem, vt j. l. proxi. Item qđ minus generaliter est locutus. debuit. n. distinguere, sciam: vel non male gestum. & de simili reprehenditur, aliquis, vt j. ad legem Rhodiam de iact. l. fi. §. j. & §. fi. & infra, de mino. l. Papinianus. Item in eo quod de dolo non excepit. & secundum hoc illa verba, sed superius, &c. sunt Scæuolæ. Sed pone vẽdidit rem meam pro decem, quæ valebat xv. postea cũ sciui ratum habui, an possim agere? Respon. secundũ quosdam, aut ago per verbum. s. ago quia gessit, quod possum, & petã x. aut per aduerbium, idest, quia male gessit, & sic peto xv. & tunc non possum. Alij distinguunt, aut habui ratũ per verbum. s. quia gessit z & tunc ago per verbum. aut per aduerbium vel æquipollens, vt quia male gessit, vel quia sic gessit & tunc non ago per aduerbiũ, quod potest esse verum si inter præsentes, & animo liberandi, non alias: vt j. l. prox. in absentia quocunque modo & animo etiã remittendi nõ valet, in præsentia autem aut nescio male gestum, & non videor remittere ratum habendo quantumcunque habeam animum remittendi, secus si sciam, quia tunc refert per verbum, vel per aduerbium: vt dictum est.

c Pendeat. quærit, si velis dicere, quod si ratũ hẽs, non nascitur, si non tunc nascitur, ꝙ est absurdũ, qa sic ex voluntate vnius partis tantum nasceretur. quod esse non debet, vt infra de arbi. non distinguemus. §. illud. necesse ergo habet dicere Pompo. ꝙ nõ pendeat, sed sit nata: & si est nata, non poterit dici, ꝙ tollatur ratihabitione. quia sic nulla tollitur ẽm lo. Vel econtra necesse habet dicere quod pendeat, & non sit nata, nam si est nata. quomodo, &c. & si hoc sentiat Pomp. quod nõ sit nata, erit directa absurditas quod ex voluntate tantũ vnius partis nascatur. Sed nonne pendent ante gestionem ex voluntate vnius. s. gerẽtis, si bene vel male gerat? sed quare est absurdum eã pendere? imo conueniens, eo quod ex voluntate tantum vnius tollatur vel detur, & sic in duobus est contra j. de sol. l. dispensatorẽ. in fi. Sed quod ibi dicit eam sublatam, dic. i. non habet, locum. Item pro hoc quod pendeat, est s. eo. l. si pupilli. §. item quæritur. & l. prædicta, dispensatorẽ. sed ibi in alio genere negotij dicit, scilicet qñ est meum ratihabitione, hic autem re ipsa. vel ibi pẽdet vt post

a Quasi dicat Scæuola refellẽs Põponiũ, tantisper dũ dubiũ est, an ratũ habeã, nec ne gestũ negotiũ, act. negotiorũ gesto. nõ pẽdet, sed iã nata est. Ea. n. nascitur, simulatque negotia gesta sũt. Qđ si iã nata sit, nõ põt nuda voluntate natũ habentis, tolli, Iniquũ . n. est id tolli solo consensu, quod re contractũ est l. nil tã naturale, j. de reg. iuris.

Quod approbo, nõ reprobo.

z Bal. dicit istã gl. fi. ad hoc ꝙ sicut renunciatio facta ab ignorante non valet ita nec ab eo qui dubitat, vt l. manifestissimi. §. sed cum quęrebat. cũ ibi no. C. de furtis. Bolog.

vt post ratihabitionem nascatur: hic contra vt per ratihabitionem tollatur. hoe ergo modo non pendet: & hoc eodẽ modo loquitur lex dispensatorem. quæ in duobus casibus est contra.

ADDITIO. Tu dic secundum Bart. post Ioan. q̃ ibi non volebat gestor cogere ad ratum habendum.

a Nuda voluntate vnius tãtum. Azo. sed hoc fallit in actione iniuriarum: vt insti. de iniur. §. fi. & infra de iniur. leg. non solum § j. Item in illis quę tolluntur ipso iure per pactũ: vt arg. supra de pact. l. si tibi. §. quædã. Vel dic, ibi non fuit nuda. s. ex vna parte tantum: hic ex vna tantum. Item pro hoc infra, de suc. edi. l. j. §. decretalis.

b Sed superius. Hic est exceptio.

c Se putare. Dicit Pompo. Azo.

d Absit. Nota in generali remissione dolum non contineri. sic & infra, de libe. leg. l. Aurelio. §. Caius. & l. si quis ratione. & adijcias hic infra, sed eo edicto, &c.

rit, nuda voluntate [a] tolletur? Sed superius [b] ita verum se putare, [c] si dolus malus a te absit. [d] Scæuola. Imò puto, & si cõprobem: adhuc negotiorum gestorum actionem esse. [e] Sed eo dicto † [f] te mihi non teneri, q̃ reprobare nõ possim semel probatum. [g] † Et quemadmodũ, [h] quod vtiliter gestum est apud judicẽ [i] necesse est pro rato haberi: [l] ita omne, quod ab ipso probatum est. [k] Cęterùm [*] [l] si vbi [m] probaui, nõ est negotiorum [gestorũ] actio: quid fiet, si a debitore meo exegerit & probauerim, quemadmodum recipiam? [n] Item si vendiderit [o] ipse, denique si quid impẽderit, † quẽadmodum recipiet? nam vtiq; mandatum [p] non est. Erit igitur [q] & post ratihabitionem negotiorum gestorum actio.

Vlp. lib. x. ad edict. XI.

SEd an vltro mihi [s] tribuatur actio sumptuum, quos feci [t] & puto competere, nisi specialiter, [r] id actũ est, [u] vt neuter aduersus alterum habeat actionem.

Sufficit negotium vtiliter esse gestum respectu domini, licet effectum vtilem non habuerit.

Is autem, qui negotiorum gestorum agit, [x] non solum si effectum habuit negotium, quod gessit, actione ista vtetur, sed sufficit si vtiliter cœpit, † [y] etiam †

e Actionem esse. Si quid residet de negotio penes gestorem, vel etiam male gessit.

f Sed eo dicto. id est, ea ratione mihi non teneri scillcet, dixit. Pompo.

g Semel probatum. No. variare non licet reprobando probata, & econtra. sic j. loca. l. ea lege. in fi. & in glo. si. in fi. & j. de adul. l. si vxor, in fin. & j. sol. mat. l. cũ mulier. & arg. C. de re. cre. l. si quis. & arg. C. de non nu. pe. l. generaliter. Sed cõtra est in medico semel approbato, qui potest reprobari: vt infra, de mu. & ho. l. vt gradatim. §. reprobari. Sed speciale est propter hominũ sanitatem. idem est de grammaticis & oratoribus: vt C. de profe. & me. l. grãmaticos. lib. x. Item & potest quis reducere vxorẽ, quã semel reprobauit: vt j. ad l. Iul. de adul. l. si vxor. §. pe.

h Quemadmodum. Verba Scæuolæ.

l Haberi. Et tñ hic potest agi ſm Azo. Item ergo omne, &c. & sic est arg. a pari. Et nota quod hoc intelligunt quidã in alijs generibus negotiorũ, vt compellatur habere ratum: non in eo quod est meũ ratihabitione. nam tunc agitur ad factũ, & fit condẽnatio ad interesse: vt j. de re iud. l. si quis ab. § fin. non aũt præcise cogitur habere ratũ: vt j. de sol. l. dispensatorem. Sed hoc. s. in alijs generibus corã iudice faciam eũ habere ratũ pręcise: vt hic, & postea agã act. neg. gest. & hęc cõpulsio fiet vel per act. neg. gest. vel officio iudicis. Sed quid si est absens? ideo dic ſm q̃ Io. statim dicit: qui dicit etiã in eo negotio quod ratihabitione meũ est habere locũ hic: & in l. dispensatorem. noluit gestor cogi, vel haberi pro coacto. & quod dicit, necesse est pro rato haberi. i. pro eo debet haberi, ac si ratũ haberet. & q̃d habeat̃ pro eo, ac si ratũ habeat, ꝓbo: nam si rem tuã pro magno pretio vendidi, quę parũ valebat, & meliorẽ tibi emi viliori pretio: nõne ad sumptus quos feci agam? Respon. sic: vt ar. supra eod. l. si pupilli. §. si Titij seruum. & sic non cogor. sed si dicas quod cogor habere ratum est contra quod legitur infra, de regu. iur. l. id quod. Sed respon. cogor quantum ad gerentem vt sibi teneat. non autem in præiudiciũ repetendi rem meã: & sic gestor conueniet me: ego nõ ipsum, sed rẽ vendicabo quasi esset mea. si vero ratum habeam sponte, tunc tenet̃ mihi gestor; & non possum rem vendicare: & hoc si nole meo gessisti quod erat meũ, vel poterat esse meum ratihabitione. secus si non: vt quia alienum debitorẽ meo nole exegisti. nam tunc si sponte ratũ habeam, agitur contra me, non alias: vt supra eo. l. si pupilli. §. item quæritur: sed eo casu cum rem vẽdico ab emptore, & ipse de eui. agit contra venditorem ad duplum: nũquid ad me hoc duplum recuperabit venditor idemque gestor? Respõ. non: vt infra, eo. l. si quis negotia.

k Probatum est, scilicet debet haberi ratum & tamen remanet actio.

l Cæterum. Concessio quod non agatur, sequitur inconueniens.

m Vbi. Id est, postquam.

n Recipiam. Si non per act. neg. gest. nullo modo agit. mandati. n. non agit. nam vtique, &c. & sic cum aliena iactura locupletatur, quod esse nõ debet: vt infra de regu. iur. l. iure naturæ. Sed nonne etiam ſm Pomp. hoc casu datur actio neg. gest. qui excipit dolum in secundo suo dicto. nam hic eo ipso quod non restituit, videtur dolo facere: vt infra, man. l. si procuratorem. §. dolo. & infra, depo. l. j. in fi. Sed respon. ipse intellexerat de dolo commisso in administratione: nõ de hoc quod posteà committitur. Vel dic quod illa verba, sed superius, &c. sunt verba Scæuolæ & non Pomp. secundum Ioan.

o Vendiderit. s. rem meam forte pro decem.

p Mandatum. De quo magis videtur. Sed contra infra, de regu. iur. lege, semper. Sol. vt supra eod. l. si pupilli. § idem ait.

q Erit igitur. Infert Scæuola ex supradictis contradictum Pomponij.

s SEd an vltro mihi. Scilicet gestori. mutat enim personas. similis mutatio est. C. de transac. l. si pro fundo. in fin.

t Quos feci. in supradicto negotio. videbatur enim forte non dari contraria, nisi directa intendatur sed contra est: vt hic subijcit, & infra commo. l. in commodato. §. j.

r Specialiter. Id est, expresse.

u Id actum est. Tunc cum ratum habet. Ioan.

x Agit. s. contraria quæ datur gestori: vt institu. de oblig. ex quasi contract. §. j.

y Vtiliter cœpit. Id est, gerere inchoauit. alias gessit.

* Pomponij verba.

† Eo dicto. P. F. Pomponij verba.

‡ Facit ad hoc ca. cũ vinion. cũ glos. super verb. misera. extra de elec. & vide bon. gl. de ratihabitione in ca. cum causã quę. super verbo. cõsen. extra, de elect. Dolus generalis remissione, non continetur.

* Hoc trãsfertur in superiora verba iterum quod vtiliter gestum est apud iudicem.

* Scæuola ostẽdit falsum esse post ratihabitionẽ negotiorũ gestorum actionem non competere, & incommoda, quæ ex eo consequerẽtur.

‡ Cõcor. in c. nulli episcoporum. extra de ac. tex. in ca. no. horrẽdus. xxxij. q. v. tex. in ca. veniens. extra, de fil. presb.

† P. F. Impendit.

* Post ratihabitionem negotiorum gestorum actionẽ cõpetere Scęuola probat, reiecta sententia Põponij.

† P. F. Gessit.

‡ P. F. etsi.

a Effectum. Id est, complementum. vel dic effectum perseuerantiæ.

Euentus non inspicitur.

b Non habuit. No. euentum non inspici: vt infra, manda. l. mutuam. §. fin. & infra, de in rem ver. l. si seruus in rem. in princ. & C. eod. l. si seruum. & infra, de cōtra. & vti. ac. tut. l. quid ergo. §. sufficit.

c Insulam fulsit: Quæ est necessaria impēsa: vt infra, de verbo. signifi. l. impensæ. Accurs.

d Ægrum. Domino vtilē. & hæc similiter est necessaria.

e Exusta. Non culpa gestoris: vt infra, eod. l. siue.

f Apud eum. Scilicet Labeonem. & dic notat reprehendendo scilicet Labeonem, & male.

g Impar. Alias imparem. & alias impar.

h Onerauit. Et onerátus erat si teneretur.

i Derelinquere. s. si non vult cauere postulanti: vt infra, de dam. infec. l. prætor. §. hoc edictum. multo magis ergo cum de damno nullus cōquerl. tur: & sic sumptum recusabit.

k Sententiam, scilicet. Proculi, qui dixit non semper dari actionem, etiā si vtiliter est cęptum negotium. nam in præmissis casib. nō fuit vtiliter cœptū negotium.

l Celsus. refrenās Labeonem.

† F. F. ægrotum.

m Is enim. Scilicet demum.

n Inquit. Scilicet Celsus. Io.

o Gessit. Id est, gerere inchoauit, sed quid si illud solum vult repetere, in quo dominus est par? Respon. potest: vt arg. infra, de pig. ac. l. si seruos. in fi. & infra, de rei vendi. l. in fundo. Azo.

p Aggreditur. Et ideo male excipit Proculus. Azo.

q Si vtiliter. Ita demum.

r Faceret. Id facere cœperit.

s Euentus. Vt infra, de pet. hære. l. plane. in fin. sed hoc fallit in casibus: vt infra. l. proxi. dicetur.

t Non habiturū. Non attēta etiā sua opinione: vt s. eo. l. si pupilli. §. si Titij. & j. eo. l. at qui. §. si libero. & j. de furt. l. qui re sibi cōmodata. §. commodati. Acc.

u Vt. pro quamuis.

x Non spectemus. Scilicet semper. Acc.

Boethius.

y Cęptum. Vnde Boethius. At vero is nostris malis cumulus accedit, q̄ æstimatio plurimorū nō rerum merita, sed fortunę tm̄ spectat euentū: eaq; tm̄ iudicat esse prouisa, quę fœlicitas commendauit. Accur.

SI negotia. CASVS Lex ista tria habet dicta. Primo ponit regulam quæ talis est: quod omnes qui aliena negotia gerunt: præstant dolum & latam culpam. Secundum dictum est Proculi, quod aliquādo tenet gestor de casu fortuito: vt si gesserit negotiū insolitum. s. emendo seruos nouitios: & inde damnum sequitur: damnū spectat ad gerentem, lucrū ad dominum neg. Tertium dictū est, quod si negotiū tale fuerit, vt partim consistat lucrum & partim damnum: dominus negotiorum debet compensare lucrū cū damno. Viuianus.

si effectum a non habuit b negotiū. & ideo si insulam fulsit, c vel seruum ęgrum d curauit: etiam si insula exusta e est, vel seruus obijt: aget negotiorū gestorū [actione] idque & Labeo probat. sed (vt Celsus refert) Proculus apud eū f notat, non semper debere dari. Quid enim si eam insulam fulsit, quam dn̄s quasi impar g sumptui dereliquerit, Vel quàm sibi necessariā non putarit: Onerauit h (inquit) dn̄m, secundum Labeonis sentētiam: cùm vnicuiq; liceat & damni infecti nomine rem derelinquere. i Sed istā sententiam k Celsus l eleganter deridet. is enim m negotiorum gestorū (inquit n) habet actionem, qui Vtiliter negotia gessit. o Non autem Vtiliter negotia gerit, qui non necessariā rem, Vel quæ oneratura est patremfamilias, aggreditur. p Iuxta hoc est, & quod Iulian[9] scribit, eum qui insulam fulsit, Vel seruū ægrum † curauit, habere negotiorū gestorū actionem: si Vtiliter q hoc faceret r licet euentus s non sit secutus. Ego quæro, quid si putauit se vtiliter facere, sed patrifa. non expediebat? † Dico, hunc non habiturum t negotiorum gestorum actionem. Vt u enim euentū non spectemus, x debet vtiliter esse cœptum. y

† Facit nonnihil ad hāc rē Aul. Gell. noctiū atti. j. c. xiij.

Gestor tenetur de dolo & culpa: item de casu si negotia insolita inchoauit, & damnum in vna compensatur cum lucro in alio. Bart.

Pomponius lib. xxj. ad Qu. Mutium. XII.

SI negotia z absentis & † ignorantis geras & culpam, a & dolū pręstare debes. Sed Proculus ait, interdum etiā casum præstari † debere: veluti si nouū negotiū, quod nō sit solitus b absens facere, tu nomine eius geras: veluti venales nouitios c coemēdo, † vel aliquam negotiationem ineundo. d Nam si quod damnū ex ea re e secutum fuerit, te sequetur: lucrum verò, absenté. Quòd si in quibusdā lucrū factū fuerit, in quibusdam damnū: absens

z Si negotia. s. omnia: vnde de gerendis tenetur. Azo. Item non erāt deserta, quia tunc de solo dolo: vt s. eo. l. iij. §. interdum. Ac.

ADDITIO. Dic secundum Bar. quod ibi erāt negotia deserta, & ideo dic vt ibi dicit glo.

† Etiam.

a Culpam. Etiam leuem. & hoc regulare: vt hic, & C. eo. le. tutor l. leuissimā autem qūque: vt si dn̄a erat diligentissimus, vel alius diligentissimus erat gesturus: vt supra, eo. l. si pupilli. §. fin.

† F. F. præstare.

† Emendo.

b Sit solitus. Tria sunt genera negotiorum, insolitum, consuetū, desertū: vt diximus. s. eo. l. iij. §. pen. Item no. hic sex casus in quibus gest. neg. tenetur de casu. Primo si gessit negotia pupilli: vt s. eo. l. si pupilli. l prin. Secūdo si accessit aio depredandi: vt s. eo. l. si pupilli. §. sed & si quis. Tertio si ad noua negotia: vt hac l. Quarto, si casū in se specialiter recipit: vt C. eo. l. negotium. Quinto, si culpa pręcesserit casum: vt j. eo. l. siue. Sexto, si fuit in mora: vt j. de l. j. l. cū res. in fi. Ex his omnibus casib. nō sufficit vtiliter esse cęptum nisi sequatur euentus. alias sic: vt s. l. prox. in fi. Item no. hic ar. q̄ si in insolito tenetur, ergo in solito nō tenetur de casu: vt j. de pig. act. l. vel vniuersorum. Et sic est arg. ad quęstionem pro eo qui dimisit equum in pascuis vbi dominus dimittere cōsueuit: ar. contra. j. de reb. eo. l. j. §. j.

Negotiorum tria sunt genera.

Neg. gestor, I sex casib. tenetur de casu.

c Nouitios. Seruos. s. q̄ nō vno anno seruierūt: vt j. de pub. l. fi. §. quoties. & cōc. cū hoc j. de ędil. edi. l. fi.

d Ineundo. Quam dominus non consueuit: vt emendo vasa vitrea.

e Ex ea re. Id est, administratione.

Lucrum

† P. F. Pensare.

compensare † lucrum a cum damno debet.

Qui succedit ex lege Cornelia, vel per occupationem peculii: habet hanc actionem: in qua veniunt omnia, quæ considerantur in gestione bonorũ viuentis.

Vlpianus lib. decimo ad edictum. XIII.

Svccessori eius: b cuius fuerũt c negotia, qui † apud hostes decessit, hæc actio danda erit. d Sed [&] si filijfamilias militis defuncti testamento, e facto [negotia] gessi: † similiter erit danda actio. f Sicut autem in negotijs viuorũ gestis, sufficit negotium vtiliter gestum, † g ita & in bonis mortuorum, h licet diuersus exitus sit [secutus.]

Gestor non tenetur de casu, nisi præcedat culpa. Est autem culpa retinere pecuniam debitam creditoribus, si eam habet solutioni paratam. Bar.

Paulus libro nono ad edictum. XIIII.

Debitor meus, qui mihi quinquaginta i debebat, decessit. eius hæreditatis curationem k † suscepi, & impendi decem: deinde † redacta ex vẽditione rei hæreditariæ centũ in arca reposui: hæc sine culpa mea l perierunt. quæsitum est, an ab hærede, qui quandoque m extitisset vel credita quinquaginta petere possim, & decem † quæ impendi? Iulianus scribit, in eo verti quæstionem vt animaduertam, an iustam causam habuerim seponendorum n centum. nam si debuerim & mihi o & cæteris hæreditarijs creditorib⁹ soluere: periculum nõ solum lx. p sed etiã † reliquorum xl. me præstaturum: decem tamen, quæ impenderim, retenturum. q † Si verò iusta causa fuerit, propter quam integra centum custodirentur: veluti si periculum erat, ne prædia,

† Sl.

† Gessit.

† Captum.

a Lucrum. Sed cum ista sint domini ratihabitione: nonne quædam approbare, & quædam reprobare poterit? Respon. non: vt infra, de vsuris. l. Caius. Item not. ex hac litera cum præcedenti, quod in vna re damnum & lucrum contingere potest, puta vt insulæ cuius pars perijt: alia vero bene vendita est: quod cum sit, non compensatur lucrũ vnius rei cũ damno eiusdẽ. nã in diuersis tantum fit compensatio: vt patet hic. Cõtra enim videbatur scilicet, quod semper vbi esset lucrũ, & onus: vt C. de cadu. tollen. §. ne autem. & §. pro secũdo. Vel potest dici, ꝙ præcedentia loquuntur enim in eadem re lucrũ tm̃. & in nullo damnum vel tm̃ damnum, in nullo lucrum contingit. hic autẽ qñ vtrunq;. & hoc est, quod si in quibusdã, &c. fit ergo cõpẽsatio hoc casu lucri & damni. Sed in societate nõ ita. ibi enim lucro studere necesse est, ẜm It. nec enim ibi fit cõpensatio: vt j. pro soc. l. de illo. & leg. & ideo. quæ sunt cõtra. Sed huic sol. est argumentum cõtra supra. e. l. si ex duobus. Dic ergo hic loqui quod si in quibusdam, &c. cũ non culpa gestoris damnum cõtingit: licet male fecit quod ad nouũ negotium accessit. ibi aũt culpa socij accidit. Azo. vel ẜm Roma. hic in vno grauatur gestor, quia præstat casum, & sic in alio releuatur: vt j. de iniu. l. cum qui. Item quid si solita & insolita fecit, & insolitis damnum, & in insolitis lucrũ fecit? Rñd. nõ cõpensatur: arg. j. pro so. l. de illo. in fi.

ADDITIO. Dic secundum Bart. quod ibi lucrum non compensatur cum damno emergente ex culpa gestorum. sed compensatur cũ damno ex casu emergente. & ita loquitur hic: & istud est verum secundum eundem. Bart.

Svccessori. CASVS Capti ab hostib. negotia gessi & decessit apud hostes: nunquid successor habebit neg. gest. ac? Dicitur quod sic. Sed & si. Si vero filijfa. militis negotiũ gessi qui hærede instituto decessit, an hæres habeat neg. gest. actio? dicitur quod sic. Tertio dicit quod siue quis gerat negotium viuentis, siue non viuentis, vt est hæreditas defuncti, semper sufficit vtiliter cœptum fuisse negotium. Vi.

b Successori eius. s. defuncti. Azo.

c Fuerunt. sed nunc non sunt: vt infra, eod. l. iij. §. hæc verba quæ est contra.

d Erit. Vt j. eo. l. atqui. §. fi. & l. se. & hoc ꝓpter fictionem legis Cor. quæ fingit eum mortuũ liberum,

e Testamento. Aliter enim non habet hæredem, vt infra de cast. pec. l. ij. sed tunc daretur patri.

f Actio. Hæredi filij, & in hæredem.

g Gestum. Vt supra. eod. tit. l. sed an vltro. in fin.

h Mortuorum. Licet par sit effectus in vtriusq; negotij gestione: dispar tamẽ exitus in horum actuum suspensione: vt infra, communia prædio. l. fin. in fin. Et not. quod hic, & infra l. proxi. tractat de negotijs mortuorum.

† No. curatorẽ dari hæreditati iacenti. cõco. & benefacit tex. in c. si quis instituatur. ff. de hæt instiru. Item datur curator bonis absentis: vt infra, quibus mod. ie. ab hostib⁹ & conco. infra de cur. fu. l. cuius bonis.

Debitor. CASVS Debebas mihi l. ex causa mutui. decessisti Titio hærede instituto. gessi negotia hæreditatis: qa forte fui dat⁹ curator bonis, & impendi decem in hæreditate. Item vendidi quasdã res, & redegi quandam quantitatem pecuniæ ex illa venditione, puta c. quæ in bursa posui, & in area reposui pecuniam, postea surrepta est. ad quẽ pertineat periculũ quæritur, an ad me, an ad hæredem? Item an illa quæ defuncto mutuaverã: & illa decem quæ impendi, ab hærede possum petere? distinguitur, aut habui iustam causam custodiendi pecuniam illã, aut non. Si nõ habui iustam causam, periculum ad me pertinebit. in culpa enim fui, quod non satisfeci mihi & alijs creditoribus, sed tamen illa decem quæ mihi ex gestione debebantur, compensabuntur, non detrahentur quinquaginta quæ mihi a defuncto debebantur. vnde hæredi debeo soluere, & postea repetam ab eo, quæ mihi a defuncto debebantur ante gestionem. si vero iustam habui causam, ad hæredem pertinebit, non ad me. Viuia.

† Demum.

† P. F. vel creditã pecuniã quinquaginta petere possim vel decem &c.

† P. F. et

† In P. F. hoc loco adduntur hæc, idem sola nonaginta restituenda.

i Quinquaginta. Actione stricti iuris.

k Curatorem. Vt quia datus fui curator bonis.

l Sine culpa mea. adhibita in perditione: nõ dicas adhibita in depositione, quia hoc postea distinguit.

m Quandoque. Id est, quandocunque.

n Seponendorum. Id est, deponendorum.

o Mihi. No. ipsum sibi soluere, vt infra de administratio. tuto. l. quoties. §. sicut. *Soluere sibiipsi qs potest.*

p Sexaginta. Quæ debebãtur mihi adhibitis x. quæ impenderam.

q Retenturũ. s. me iure cõpensationis. quæ ipso iure habebat locũ, cum ex officio vel iudicio bo. fi. mihi debebãtur. s. ne. ge. sed in alijs quinquaginta nõ, nisi opposita doli mali exceptiõe. vnde si nõ fuit hic opposita, remanet actio in ququaginta. sed hodie vbiq; fit ipso iure cõpensatio, vt inst. de ac. §. in bonæ. Ac.

In pu-

a In publicum. Non soluto vectigali. Accursius.
b Debita sunt. a defuncto. Item de perditis nõ tenetur eũ sine culpa perierunt: vt ĩ. ea. l. in prin. Acc.

in publicum a committerentur: ne pęna traiectitiæ pecuniæ augeretur, aut ex compromisso committeretur: non solum decem, quæ in hæreditaria negotia impenderim, sed etiam quinquaginta, quæ mihi debita sunt, b ab hærede me consequi posse.

Hac actio datur de peculio, & de in rem verso.

Vlpianus libro decimo ad edictum. XV.

SI filiusfa. negotia gessisse proponatur c æquissimũ erit in patrem quoque actionem dari; siue peculium habeat, siue in rem patris sui verterit, d & si ancilla [sit] simili modo.

Notabilis lex est, & breuiter hoc intendit. Vbi ex parte domini mutatur conditio quantum ad actionem dandam contra eum, initium inspicimus: nisi sub diuersis annis negotia gesta fuerint h. d. Vel aliter. Vbi est vnus quasi contractus, inspicimus initium: vbi sunt plures, vnumquemque per se initium inspicimus h. d. Primò ponitur dictum Pompo. Secundo approbatio Pauli. Tertiò exceptio. Quartò probatio tã dicti quàm exceptionis. Secunda ibi, Et hoc ego. Tertia ibi. Nisi ab initio. Quarta in l. sed & tum aliquis. Bart.

Paulus libro nono ad edictum. XVI.

POmponius e libro xxvj. in negotijs gestis initio cuiusque temporis conditionem spectandam ait. Quid enim (inquit) si pupilli negotia cœperim gerere: & inter † moras pubes factus sit, vel serui, aut filij fam. & interea liber aut paterf. effectus sit? & hoc verius esse didici: nisi

† Et interim is.

Si filiusfamilias. CASVS. Negotia alicuius filiusfam. gessit, pater de peculio tenebitur, & aliquando de in rem verso. Item si ancilla aliqua gessit negotia, dominus tenebitur de peculio.

c Proponatur. Sicut econuerso, vt supra eo. si pupilli. §. sed si ego.

d Verterit. Item si nec vertit, nec habet in peculio, agi potest de peculio. nam tenet hæc actio, licet nihil sit in peculio: vt infra de pec. l. quæ situm. in princ.

Pomponius. CASVS. Lex ista de tribus personis tractat de quib' multæ leges in corpore iuris tractant, scilicet de seruo, de filiofa. & de pupillo. Dic ergo, gessi negotia alicuius pupilli vel serui vel filijfa. per vnum annum, & postea adoleuit pupillus: seruus factus est liber: filiusfam. factus est sui iuris. si perseuerem in administratiõe siue in gestione, & postea geram vel perseuerem iam conditione eorum mutata: qualiter & pro quo tempore facienda sit condemnatio, quæritur? Dicit Pomponius quod hic tempus est spectandũ quo incepi gerere. vnde ratione vltimi anni conuenietur, ac si adhuc esset pupillus, id est, conuenietur adultus factus, cum locupletior adultus est de eo quod gestum est in adulta ætate: & filiusfam. factus est, ac si esset in potestate adhuc: & ita conuenietur inquãtum facere potest de eo, quod gessit eo tempore in quo factus est sui iuris, seruus in nullo tenetur de eo quod gestũ est in libertate. Et est ratio: quia seruus de ante gestis non tenetur: & ea quę postea gesta sunt: cum sint connexa, eadem reputantur per legem istam. illud verum, qñ accessit, vt omnia gesturus negotia. Sed pone quod accessi ad vnum negotium gerendum. ita: dum erat in pupillari ætate pupillus in potestate filiusfa. cum in potestate dominica seruus: tunc negotium gessi, deinde finita pupillari ætate, vel filio emancipato, vel seruo manumisso gessi aliud. hic formare debet condemnationem pro parte cuiuslibet gestionis: quia filius tenetur pro administratione facta tempore patrię potestatis, in quantum locupletior factus est, pro alia vero insolidum tenebitur, & sic de seruo vel pupillo ẽm qualitatem personarum: plura. n. videntur hoc casu negotia. Idem est in quolibet alio, quia si accessit, vt vnũ tantum negotium gereret, quo cõpleto gerat aliud; plures sunt contractus. & hoc dicit cum l. seq.

e Pomponius. Qui illã ita ponunt casum in initio. s. gestionis eo animo inchoatæ, vt plura negotia consummaret, conditionem dñi neg. gest. spectandã ait, vt vniformiter condẽnetur pro tota administratione cuiusque temporis, id est, totius. si ergo pupillus fuit adultus factus vel filius factus paterfam. vel seruus liber factus, quorum negotia cępi gerere eo tempore, quo hic seruus vel filiusfa. vel hic pupillus erat: licet in administratione perseuerem, postquam conditio eorum est mutata: tñ non fiet cõdemnatio. nisi eo modo quo fieret conditione eorũ non mutata. vnde euenit, vt adultus de eo quod gestum est in adulta ętate non teneatur nisi in quãtum locupletior est. seruus de eo quod gestum est in libertate, nullo modo teneatur. filiusfa. paterfamilias fact' de eo nõ teneatur, quod gestum est eo tempore, quo ipse sui iuris factus est, nisi in quantum facere potest: & hoc nisi accessero, quasi vnũ gesturus negotiũ, postea autem mutata cõditione accessero, quasi gesturus aliud. hic enim pro qualitate personarum & actio formatur. s. de peculio in dñm pro priori negotio, vel in quantum locupletior est pupill', vel in quantum facere potest, qui sui iuris est factus. seruus vero nullo modo tenetur de eo, quod gestũ est, antequam mutet conditionem. & in hoc differt ab alijs. & condemnatio moderať in persona adulti & patrisfamilias facti pro priori negotio. pro secundo vero tenetur insolidum. Sed ei quod de seruo diximus videtur contra. ĩ. deposi. l. j. § si apud. Respon. ibi conuenitur pro re deposita seruus, non tñ actione ex eo contractu: quia ab initio contra eum nõ est nata, sed rei vendicatione pro præsenti possessione. Item videť contra. ĩ. de adm. tu. l. tutorem qui tutelam. nam ẽm varietatem status fit ibi condemnatio in personã tutoris. Sed respon. hic loquitur, cum contingit variatio circa statũ eius, cuius negotium geretur, ibi autẽ facta est circa eum qui gerit: & ita nõ est contra. Et eodem modo resp. ad id quod est ĩ. de in. & rat. dis. l. si filius. Item eodẽ modo potest responderi ei quod dicitur ĩ. pro soc. l. si id. § si filius. ı quia ibi vterq; erat gerens: licet vterq; dña. vel aliud in societate, quæ vtriusq; consensu contrahitur. aliud in hac gestione quæ ignorante dño quasi contrahitur. vel si subtiliter inspiciatur, non est contra. spectatur enim in societate initium, quia sicut ab initio filiusfami. ex societate obligatur insolidum. ita & factus sui iuris. Et secundum hanc lecturam videtur quædam emergere iniquitas. Si enim serui negotia peculiaria gerere cępero, & perseuerauero eo facto libero: pro ijs quæ gesta sunt & impensa eo facto libero, neque dñm conueniam: quia in rebus eius non impenderim, neq; seruum, inspecto initio, quo obligari ciuiliter nõ potuit: sicq; locupletabitur cũ aliena iactura quod

† P. F. habet:

† P. F. Hoc & ego.

ı Tu dic secundum Bart. quod ibi administratio fiebat ex voluntate vtriusque, vt ibi patet: hic alterius tantum.

si ab initio a quasi vnū negotium gesturus accessero, deinde alio animo ad alterū accessero eo tempore, quo iam pubes, vel liber vel paterfamil. effectus est. b hic enim quasi plura negotia c gesta sunt, ꝓ qualitate d personarum & actio formatur, & condemnatio moderatur.

Idem libro vij. ad Plautium. XVII.

SEd & cum aliquis e negotia mea gerit; non multa negotia sunt, sed vnus contractus: f nisi si ab initio ad vnum negotiū accessit ut finito eo discederet. hoc n. casu si noua volūtate aliud quoq; aggredi cœperit, ali⁹ cōtract⁹ g erit.

Vbi mutatur conditio gestoris de seruo in liberum, in negotijs separatis premium non prastatur, in negotijs cannexis, si agitur vt ex causa, veniunt separanda sint ex occasione agatur veniunt prastanda. hoc dicit cum l. seq. & seq. vsq; ad §. si libero. Et primò ponitur dictum, secūdo exceptio: tertio exemplū dicti: quartò declaratio quedam circa predicta: quintò quedam alia declaratio circa exceptionem propositam. secunda ibi, Planè, tertia ibi, Denique: quarta ibi, Proculus. quinta in l. at qui natura §. Scauola. Et continuatio ad superiora patet quia supra locutus fuit, iurisconsultus quando contingit mutatio in persona domini, hic quando fuit mutatio in persona gestoris.

Vlpianus libr. xxxv. ad edictum XVIII.

EVm * a-

quod esse non debet, vt infra de cond. inde. l. nā hoc natura. H. quandoq; respondit esse imputandū gestori, cur perseuerauerit. sed nonne potest esse ꝙ nesciuerit eum manumissum? vtiq;. & sic reprobari vr̄ prima positio. Vt autem omnis contrarietas soluatur, & iniquitas amoueatur, potest dici, hanc solam eē differentiam inter primum & secundum casum, quod in primo quando accessit quasi multa gesturus: actio ē vna, & sola pro omni gestione, & vnus est quasi contract⁹, & ea quæ dabitur in dominum, dabitur in seruum eius, factum liberū, quæ actio est ambulatoria, sicut & aliæ multæ, vt j. sol. ma. l. si socer. §. respon. & dam. infec. l. si ga missum. §. ij. & de vsufruc. l. sed & si quis. §. si operas. Vel dic etiam secūdum hanc lecturā durare actionem ī dominum pro primo tempore, pro secundo in seruum factum liberum dabitur actio. & secundum varietatē status agitur. sed ī illo casu. s. vltimo huius l. duæ sunt actiones. Dicas ergo in initio cuiuscū que temporis. s. quo mutatur stat⁹ eius, cuius negotia geruntur, conditionem domini negotiorum spectādam. Vel si velis defendere primam lecturam, respō debis secundum Azo. dominum posse conueniri ꝓ eo quod fit etiam seruo manumisso, quia debet ei imputari quod peculiū nō retinuerit: vt infra. de trib. l. quod in hæredem. §. si seruo. & infra quando ac. de pec. est an. l. j. §. item hæres. & §. an ergo. & §. Pegasus. sed hoc videtur falsum, & reprobant quidā Primam positionem, quia si gestor perseuerauerit, per annum post manumissionem, ergo post non aget. Sed hoc non valet, quia computatur annus, ex quo cœpit agi posse, vel à fine administrationis, vt infra quādo ac. de pec. est an. l. j. §. j. at antequam impendam, agere non possum, vel ante finem administrationis. Sed at. contra inducitur j. de tu. et ra. di. l. si filiusfa. sed illa est pro me in fi. Patet ergo ex prædictis quod ſm primū casū ponit in ne. ge. i. in act. ne. ge. danda vel deneganda, quod in serui ꝑsona vel in ei⁹ cōdēnatione, quod est in ꝑsona impuberis vel filijfamil. vt vniformiter fiat. ſm aliam dic. i. in act. ne. ge. moderāda, si quæratur sit vna ꝑsona, vel plures. Tertij dicunt inspici initium duplex, vnū de gestis in pupillari ætate: aliud in adulta ætate ēt. l. in primo casu. l. & pro secundo insolidū, & sic in alijs, & ſm hoc dices in initio cuiusq; temporis. s. quo mutatus status eius, cuius negotia geruntur, conditionē dn̄i negotiorum spectandam. Sed iā non esset differentia inter primum casum huius. l. & secundum.

a Ab initio. Conditio quæ erat in initio, inspicit in delictis, vt j. de pœ. l. j. item in hac gestione, vt hic, vt quāuis pupillus pubes efficiat, tū de negotijs gestis vt pupillus condemnetur, s. in quantū locupletior inueniat, vt s̄. e. l. si pupilli. in prin. filiusf. faci⁹ sui iuris cōdēnet inquantum facere pōt, vt j. quod cū eo. l. ij. & l. si filiusfa. Sed si tunc fuisset cōuētus insolidū teneret, vt j. de sc. & ob. l. filiusf. ij. sed dic, inspicitur initiū vt velit ex cōtractu prius facto cōdēnetur nunc, nō autem vt tunc condēnaretur. licet quidā dixerunt donec filius est, qđ teneatur insolidum: sed condemnetur in quantum facere potest, quod nihil est. nisi enim (vt dictū est) inspiceretur initiū condemnaret insolidum de eo quod gestum est postea. & hoc dicit plene in l. prox. & ad Maced. l. ergo idē possumus dicere de seruo, vt in alia gl. diximus hoc excepto quod non teneatur de ante gesto, nisi forte peculium habuit, vel conueniatur ex promissione occasione libertatis, vt infra de do. ꝑ le. l. ij §. per contrarium. & C. an seruus ex suo fac. l. j. ij. & iij. & j. de so. l. in liberto. It. Item alibi: vt j. de in. do. l. si serua. de hoc dicetur plene. j. ꝓxi.

b Effectus est. q. d. erit quod dictum est, vt spectet initium. & hoc commēdat Paulus dicens, & hoc verius esse, &c. i. vt & hic spectetur initium. Acc.

c Plura negotia. Id est, quasi plures contractus, secundum Ioannem.

d Qualitate. Nota qualitatem personæ inspici, vt j. de iniur. l. item apud Labeonem. §. ait prætor. versi. quod ait. & j. de iniu. l. iusiurandum. iiij. §. non semper, & infra de iud. l. nonnunquam. in fin. & j. de re iud. l. ij. & supra de in ius vocan. l. ij. & iij. & j. de incend. rui. nau. l. Pædius. §. fin. & C. de procura. l fin.

e SEd & cum aliquis. Nō solum hoc verum ē cū personarū conditio mutatur, sed ēt cum non mutatur, ſm Io. vt consideremus, sit vnus quasi contractus, & sit vna actio, an plures. Vel dic differentiam esse, an aliquis accessit tanquam oīa gesturus & an tanquam vnum, & gessit postea aliud. s. in cōdemnatione facienda. Sed est & alia differentia, quia cū accedo quasi omnia gesturus vna est actio. alio casu plures, & in eo casu sufficit, si cui vel in paucis, amici laboribus consulatur, &c. vt C. e. l. tutori.

f Contractus. Id est, quasi contractus, plures tamē sunt actus gerendi, sicut est & vnum legatum, cū corpus seruorum legatur, vt j. de leg. ij. l. ij.

g Alius contractus. Idest, quasi contractus, vt inst. eodem. §. j.

LVm actum. Casus vsque ad l. siue hæreditaria, talis est. In lege præcedēti ostendit quid iuris obtineat, quando status illius, cuius erant negotia mutatur, hic aūt tractat quando status gerentis mutat, Dic ergo quod seruus alienus gessit negotia mea, postea factus liber in eadem gestione perseuerat. Dicitur quod liber factus nō tenetur de eo quod in seruitute

† ad alium ac eo tempore.

† In P. F. add. et.

† P. F. al. fit.

* Sumptū ex tractatu de tutelis. Duar. Personæ qualitas īspicitur.

tute geſſit: ſed de eo quod geſſit in libertate, tenetur mandati: vel neg.geſt. Sed ſi fuit connexũ negotiũ, venit in iudicium totum geſtum in ſeruitute: nõ vt ſoluatur ſeu præſtet: ſed vt ſeparetur: vt in hac.l. dicit, & l.atqui, §.Scæuola. qui hanc.l. determinat & exponit, ſi nõ fuit connexum, ſolummodo tenebitur de eo quod in libertate geſtum eſt. v.g. Dominus ædificauit dum ſeruus erat, poſtea, manumiſſus locauit. ſola locatio in actio. neg. geſt. venit: ſed Proculus & Pegaſus dicebant quod ille liber factus in illa geſtione quam fecit dum erat ſeruus, illi qui gerebat, bonam fidem præſtare debet. vnde ſi non exegerit, tenebitur acti.neg.geſt. & eſt ratio, vt id in quo tenebatur ex geſtione in ſeruitute, debeat à ſeipſo exigere, quia id debitum naturale eſt, & tale debet geſtor à ſe exigere. & probat hoc per exempla quædam. quia ſi cum tenebaris mihi actio. tẽporali, fueris liberatus per lapſum temporis: nihilominus remanes naturaliter obligatus, vnde ſi tu negotiũ meũ gereres, debitũ naturale à te ipſo exigere debes. cõcludit Scæuola, & confirmat ea, quæ in l. j. dicta erant. ſ. quod liber factus non tenetur de his, quæ in ſeruitute geſſit: niſi ad hoc tantũ cum fuerant negotia connexa, vt ſeparentur.

†Vide ſimilẽ text. extra de ſepul. c.ſacris. vide etiã In. extra de hære. fraternitatis.

†No. qđ ſeparatorum ſeparata debet eſſe rõ, & quod de vno ad alterũ non infertur conc. C. de don. inter vir. & vxo. le. ſi maritus & ibi no.

Si libero. Homo liber ſeruit mihi bona fide credens ſe ſeruum meum, & ego ſimiliter credebã eũ ſeruum meum eſſe, mandaui ei vt negotium meum gereret. nunquid habeo aduerſus eum ac.man? Dicitur quod non: cum mandatum iſtud gratuitum non ſit, quia gerens credebat ſe neceſſitate ſeruili compulſum. vnde dicit dari neg.geſt.act. Cum me. Abſente me negotia mea geſſiſti. rem meam à non domino bona fide emiſti, & vſucepiſti. an mihi reuerſo competat ac.neg.geſt. vt mihi res mea reſtituatur, quæritur? Et reſp. quod non nec tu geſtor teneris reſtituere completa vſucap. Si tamen antequam vſucap. compleres, ſcientiam habueris rei alienæ. ſ. qđ ſit mea, cuius negotia ſunt: ſuppones aliquem qui rem iſtam à te petat nomine meo: & ſic per ſententiam rem meam recuperabo: & tu regreſſum habebis contra venditorẽ nomine euictionis. & hoc in ſecunda parte. In tertia reſpõdet tacitæ obiectioni, ꝙ tibi dolus obijci non poſſit, quia alium ſubiecisti: ſed hoc ideo eſt, ne neg.geſt.act. tenearis. Non tm̃. Si tua negotia geſſi à debitoribus tuis exigendo, & pecuniam tuã fœnerando. dicitur ꝙ habebis ne. ge. act. non ſolum ad ſortẽ, ſed ẽt ad vſuras quas percepi, vel percipere potui. & ecõtrario ſi aliquid impendi, recuperabo cum vſuris per act.neg.ge. contrariã.

Dum apud. Capti ab hoſtibus negotium geſſi. aduerſum eũ reuerſum dabitur mihi neg.geſt.ac. poſtea ponit quoddam exemplum quod contingit de facto: quia tres fuerunt capti ab hoſtibus, & duo fuerũt retenti, tertius fuit remiſſus vt iret pro redẽptione duorũ & pecuniã apportaret pro ſe, & ꝓ duobus alijs, poſtea non redijt: vnde alij compulſi ſunt ſolidum ſoluere. Dicit quod ille qui miſſus fuit, eis tenebit, & illi qui retenti ſunt, & ſolidum ſoluerunt, agẽt contra illũ. Qui negotia. Titius deceſſit, & ante aditã hæreditatẽ negotia hæreditaria geſſi. Dr̃ qđ ego obligor hæreditati, ſi male geſſi, & hæreditas mihi

ctum, [a] quem quis in ſeruitute egit, manumiſſus non cogitur reddere. [b] Plane ſi quid connexum fuerit, ut ſeparari ratio eius, quod in ſeruitute geſtum eſt ab eo, quod in libertate geſſit, non poſſit: [c] conſtat venire in iudicium vel mandati, [d] vel negotiorum geſtorum & quod in ſeruitute geſtum eſt. [e] Denique ſi tempore ſeruitutis aream emerit, & in ea inſulam ædificauerit, eaque corruerit: deinde manumiſſus fundum [f] locauit: ſola locatio † fundi in iudicio † negotiorũ geſtorũ deducetur: [g] quia ex ſuperioris temporis adminiſtratione nihil amplius [in]iudicio † deduci [h] põt, quã id, ſine quo ratio libertatis tẽpore adminiſtratorum negotio

obligatur bene gerenti, & hæres tenetur, quanquã ſit pupillus. Si viuo. Negotia mea me viuo gerere inchoaſti: me mortuo inchoata finire debes, cũ acceſſiſti vt oĩa geſturus. ſed noua incohare non eſt tibi neceſſe, ſicut in ſocietate: quia cõſumere debet qđ viuo ſocio inchoauit, quaſi dicat, duo ſunt ſocij, & vnus inchoauit aliquid gerere, & deceſſit: hæres iſtius ſocij mortui nõ tenetur noua inchoare: ſed cœpta debet terminare. Vel dic quod alius ſocius fuit mortuus vnde iſte qui incepit gerere, non deceſſit, & ſemper idem eſt. Mandato. Mandaſti Lucio vt negotia mea gereret: ille Lucius, geſſit, & male. Dicitur hic quod tu mihi teneberis act.neg.geſt. vt mihi omne damnum reſarcias, non ſolum ad actio. mandati cedendam contra Lucium mihi teneberis. & eſt rõ: quia imprudenter, &c.

In F. F. fundorum. iudiciũ. iudiciũ.

[a] Eum actum. Hucuſq; proſecutus eſt quid iuris ſit illius ſtatu mutato cuius negotia geruntur: nunc de ſtatu eius qui negotia gerit. & dic eum actum. i. eius actus rationem. Alij dicunt, id eſt, contractum vel quaſi, ſed male.

[b] Reddere. ſ. per act.neg.ge. vt hic, & C. eo. l. ſi cognati. idem in contractu prius facto: vt poſtea non teneatur: vt C. an ſeruus ex ſuo facto. l. j. & l. creditoribus. ex delictis autem in dominum factis ſimiliter nõ tenetur poſtea, ſed ſi in extraneũ fecit, ſic: vt C. an ſeruus ex ſuo facto. l. fin. & inſtit. de noxa. §. omnis. Quandoque tamen etiam domino tenetur: vt ſi nunc contractet: vt C. de noxa. l. j. in fi. Item ex contractu vel quaſi in caſibus tenetur. primus, vt in hac l. & ℑ. proxi. & l. atqui natura. §. Scæuola. alĩ eſt C. de peti. hær. l. fi. in fi. tertius quando pro libertate pecuniam promiſit domino. vt C. an ſeruus ex ſuo fac. l. promiſſæ, quartus quando dotem recepit, quam & factus liber tenet: vt ℑ. de in. do. l. ſi ſerua. in prin. quintus quando directo manumittitur, & prælegatur ei peculium: vt ℑ. de do. præle. l. ij. §. per contractum.

[c] Non poſſit. Scilicet facile, ſed per iudicis ſubtilitatem poteſt: vt ℑ. eod. l. atqui. §. Scæuola. Vel dic nullo modo. tunc enim dicuntur res ſeparatæ qñ circa diuerſa omnino officium ſuũ geſtor adhibuit: tũc vero dicitur inſeparabilis, quando circa eandem rẽ tantum geſtoris perſeuerat officium & ſic dicitur ſeparata & inſeparabilis ratione rei in quam impenditur, non ratione impenſæ.

Seruus liber factus qñq; conueniri põt

[d] Mandati. Cum poſtea facto libero ſit mandatũ. vt negotiũ, quod in ſeruitute inceperat, conſummaret, vel forte in ſeruitute ei mãdatũ fuit ex quo mandato dominus de peculio tenetur actione mãdati: ergo poſt manumiſſionẽ ipſe manumiſſus tenebit, ſi connexa fuerit adminiſtratio: & contemplatione mandati conſumatur negotium.

[e] Geſtus eſt. Non vt præſtetur, ſed vt ſeparetur: vt ℑ. eo. l. atqui. §. Scæuola. licet quidam contra, & male & hoc in ſeruo alieno tantum, ſecundum. H.

[f] Fundum. Id eſt, aream vel alium fundum.

[g] Deducetur. Quia hoc caſu nulla eſt negotiorum cohærentia.

[h] Deduci. Vt ſeparetur.

Non

a Non potest. Facile, vel aliter, vt dixi s. eadē. l. in princ. vt quia connexa fuerit. Et no. hic quæstionē secundum B. quid si probari nō potest quid gesserit in seruitute, & quid in libertate? Respon. eū absoluendum de omnibus, nisi de his quæ dñs negotiorum probauerit in libertate facta. sem per enim qui agit & affirmat aliquid, necesse habet probare, idem est forte in domino serui. si agat contra manumissum, ꝓ eo quod in seruitute est inchoatum, quasi ꝑ manumisso videatur præsumendum quia seruitus fuit eius status primæuus. argum. C. de proba. l. sine possideris. & hoc secundum Azo. sed alij quidam dicunt de vtroque tempore. contra. scilicet eum damnari. vt infra, de do. inter vir. & vxor. l. si sponsus. §. gñaliter. & infra, de administr. tut. l. tutorem qui. & infra de aqua plu. arcen. l. sed interdum.

Affirmās aliquid debet illud pbare.

† P. F. seruare.

† seruare.

† In P. F. add. idem Nepotian.

rū expediri nō potest. a

Paulus lib. ix. ad edictum. XIX.

PRoculus. b & Pegasus bonā fidē eū, qui in seruitute gerere cœpit, c præstare debere aiunt. Ideoq; quantum si alius d ei negotia gessisset, seruari, † potuisset: e tñ eū, qui à semet ipso non exegerit, f negotiorū gestorū actione præstaturum, si aliqd in peculio g habuit, cuius retentione id seruari † potest. h

Idem lib. ij. ad Neratium. XX.

† AT qui natura debitor fuit, etiā si in peculio nihil habuit: k [si postea habuerit, † [l sibi postea soluere debet, in eodem actu perseuerans: m sicut is, qui tẽporali actione tenebatur, etiam post tps exactum negotiorum gestorū actione id præstare cogitur. n Scæuola o noster ait, putare se, qd Sabinus scribit, *a capite rationem reddendam*. debere, † sic itelligi, ut appareat p qd reliquū fuerit.

ADDITIO. Tu dic secundum Bar. quod ibi loquitur in duobus quorum vnius liberatio est cū alterius: vt in duobus reis. vnde quomodocunq; sit, est fundata intentio agentis, & sic est solutum contrariū de lege, si sponsus. Ad legem, sed interdum. dic quod ibi fuit culpa immiscentis. quare. &c.

b PRoculus. Lex ista nihil cōtrariū superiori. l. dicit. sed omno diuersum. superior. n. loquitur, de culpa vel dolo in seruitute commisso. Hæc vero culpam commissam in libertate coercet qñ administratio erat connexa, scilicet quia qui male gessit in seruitute, sibi nomine domini cum possit, in libertate non soluit.

c Gerere cœpit. Et nunc in libertate perseueret. Et quod dicit aiunt, scilicet male ẜm M. & ẜm R. Ideoq; corrigitur j. l. prox. §. j. sed tu dic cōtrarium secundum Io. H. & Azo. & bene. nec. n. dico corrigi per l. seq. nam non dicunt Proculus & Pegasus teneri manumissum ob hoc, quod in seruitute gessit, siue ob id, imo ob præsentem culpam: quia modo nō exigit à se, quod in seruitute gessit. nec obest quod istud debitum naturale erat, quia & hoc à se exigere, debet: vt infra de admi. tu. l. quoties. §. j. & ij. & j. de do. l. hoc iure. §. si quis seruo. & j. de reg. iur. l. donari. & infra de sol. Stichum. §. aditio. & infra, de peti. hæred. l. si quid possessor. §. j. & argum. j. l. proxim.

d Alius. Quiuis liber homo.

e Potuisset. Scilicet domino negotiorum, etiā debita naturalia à se exigendo. Azo.

f Non exegerit. Scilicet nunc cum liber est & in eo. actu perseuerat. Azo.

g In peculio. Scilicet quondam. quod nunc peculij nomen amisit. Ioan. vt C. de inoffi. testa. lege si. ibi, neque nomen.

h Seruari potest nunc cum liber est. licet. n. occasio sit id, quod ipse fecit in seruitute, vnde teneri dicitur: non tñ propterea conuenitur: sed ex eo quod in libertate secutū est. Sed si ita dixeris, non vr̃ bonum sequens simile de eo, qui temporali actione tenetur, nam ille pp id quod intra sex mẽses non fecit cōuenitur. R. ñ. imo est, quia & illa conuenitur lō, qa post sex menses in eodē actu perseuerauit, & qd iam olim debuerat, & naturaliter remansit debitū noīe domini non soluit. nec dico tamen omnino simile quia isti temporali debitori etiā antequā finiatur actio, potest obijci culpa, si habuerit vnde a se exigeret: vt s. eo. l. diuortio. vel si non habuit si tamen habet nunc vnde à se exigat, etiam finita prima actiõe tenetur hac actione: vt j. eod. l. qui sine. Accur.

i AT q natura. ponit ꝓ sed, certe, nam, &c. nec aduersatur superiori dicto, sed continuat & addit. dixerat. n. eum teneri, tantum, si aliquid habuerit in peculio factus liber cuius, &c. sed idem est & si nihil i peculio habeat fact' liber: sed aliquid aliūde ex ꝓspera fortuna, cuius retentionem, &c. Et no. quòd quidam libri habent, at quin, alij at qui. & sunt duæ partes.

† P. F. At quin natura debitor fuit & si in peculio nihil habuit & sibi postea soluere debet. &c.

† habuit.

† P. F. Sabin. scribit debere, A capita rationem r·dēndū, sic. &c.

k Habuit. Scilicet cū erat seruus & administraret, Azo.

l Si postea habuerit. Ex prospera fortuna: vel qualitercunq; cum iam esset liber factus, propter gñalia verba huius l. & superioris quæ dicit, bona n fidē rū debere præstare: sed hic forte idem est, si fuit cōtinuata in libertate gestio. licet. n. gestor naturale debitum non possit deducere: vt infra, de pet. hære. l. si quid possessor. § sed & ipsi. tamen debet soluere: vt hic. Sed alij contra. vt infra §. prox.

m Perseuerans. Id est, in eadem administratione & intellige, qñ ex ipsa administratione debitum naturale cœpit: alias non. vnde vis est in eo quod dicit perseuerans. si enim naturale debitum semper à gestore esset soluendū. ergo idē esset & si non esset connexa gestio: quod lex nō voluit: vt s. e. l. eum. Idē et diceretur & si præscr. xxx. an. essem liberatus. & postea gererem negotia: quod esset iniquū. sed sec' vbi liberatur gestor in gestione, sicut hic subijcit. nam hic naturale debitum à se exigere debet.

n Cogitur. Quamuis ab actione liberatus sit.

o Scæuola. Quidā dicunt (vt M. & R.) quod hic §. corrigit quod dictum est. s. ea. l. & s. l. prox. & illa dicunt fuisse dicta Sabini. Sed nos cōtra: quia hæc verba exponunt quæ obscure erant dicta s. e. l. eum. §. plane. & licet hic faciat mentionem Sabi. & ibi nō, dicas quod Sabinus fuit illius sententię, quæ in d. l. eum, continetur. Accur.

p Appareat. Per subtilitatē iudicis. verbi gratia: quæreretur quando cępit gerere, item quando fuit manumissus, & postea quæretur quid gestū fuit à principio gestionis vsq; in diem libertatis: vt de reliquis teneatur. id est. vt ipsi de peculio deducantur. Illud tamen quæri potest sic. alicui fabro promiserat seruus pro toto opere, & nondum finito opere sit manumissus: an tota videatur in seruitute expensa. quod videtur, vtpote cum semel dies pecuniæ cedat. secus si per varia tempora erant constitutæ mercedes. tunc. n. prout vnoquoque tempore cedit dies pecuniæ, ita & acquiri videtur: vt j. de vsuf. l. sed & si quis alias. l. adhuc. §. si operas. & j. quando di. leg.

leg.l.nec semel. §.nouissime. Azo. Sed cõtradici potest: vt arg. ꝟ.solu.ma.l.diuortio.

ᵃ Liberabitur. Sentẽtia Proculi, & Pegasi reprobata, ſm M. & R. Sed tu dic. si conueniat, quia consumpsit, debet absolui. sed si ideo, quia fact' liber nõ

rit tunc, cum primùm liber esse cœperit: non vt dolum aut culpã in seruitute admissam in obligationem reuocet. itaq; si inueniatur, vel malo more pecunia in seruitute erogata: liberabit.ᵃ

Necessitas vera vel putatiua impedit actionem mandati. non autem negotiorum gestorum. hoc dicit Bar.

Si libero homini, qui bona fide mihi seruiebat mandẽ, vt aliquid agat: nõ fore ᵇ cũ eo mãdati actionẽ, Labeo ait: quia nõ libera ᶜ volũtate exequatur † rẽ sibi mãdatã, sed quasi ex necessitate seruili erit igitur negotiorũ gesto. actio, quia & gerẽdi negotij mei habuit affectionem, † & is fuit, quem obligare possem.

Gestor negotiorũ potest ignorãter rem domini vsucapere, et si ante vsucapionem cõpletam, scientia superuenerit, debet facere a se euinci, ne hac actione teneatur. Bart.

† Cùm me absente negotia mea gereres, imprudens rem meam emisti, & ignorans vsucepisti: † ᵈ mihi negotiorũ gestorum, vt restituas, obligatus non es. Sed si antè, quã vsucapias cognoscas rẽ meã esse, sub

xetionit, quod naturaliter debuit, contra est. s. si habeat in peculio vel aliũde vñ soluere possit, non alias, vt ꝑ. diximus, & quod dicit liberabitur, dic. id est, absoluetur à iudice ab act. neg. gest. non ita si conueniatur furti, eo quod rem ex administratione retinet, cum noxa caput sequatur, & sic intelligitur in fra, depos. l. j. §. si apud. quæ est cõtra. Item concordat huic responsõ supra. e. l. eum: io prin. cum suis cõcordantijs.

† P. F. *ex sequitur*

ᵇ Non fore. Imo videtur quod sic, vt infra, commo. l. si is qui. §. si. quæ est cõtra. Sol. vt ibi.

ᶜ Non libera. Cũ ignoraret se liberũ & pro hoc induci poterat infra, de acqui. re. do. l. liber homo. io fi. & infra de bon. autho. iudi. pos. l. j. §. fin.

† *affectum*

ᵈ Vsucepisti. Qđ facere potes, vt ꝟ. de emp. l. ij. §. procuratorem.

† Al. add. *si*

ᵉ Et mihi rem. s. retinet.

ᶠ Committat. Ad quod est necessaria sententia, vt hic, & iosta, de rei ven. l. vtique. sed contra videtur non esse necessaria sententia, vt infra de act. empt. l. emptorem. ij. respon. quæ est cõtra. Sol. ibi emptori & iudici erat manifestum. non tũ iudex tulerat sentẽtiam adhuc. Vel erat manifestum per publicam famam iudici & emptori rem esse euincendam, hic soli emptori. Vel melius hic nõ dicit esse necessariam sententiam, vnde petita re & restituta committitur stipulatio, vt ibi dicit, secus si ignorauit, vt infra, de rei ven. l. vtique. quod per sacramentum calumniæ emptoris agentis de euic. ostendi potest. item quomodo iurabit de calumnia emptor? Rñ. bene, quia non facit aĩo calumniandi secũdum Io. & pro eo. ꝟ. de iniu. l. si quis de libertate. Puto tñ non sic concipi iusiuran. calumniæ, vt perpenditur. C. de iura. cal. l. ij. & ideo dicas eum confiteri sine iuramẽto, & pôt postea dari sententia, vt infra, de confes. l. Iul. & ꝟ. de

† ita in P. F. imponunt igit, ij, qui dicunt legi, *suscepisti*. Bar. in l. pe. ff. de cõd. inst. & Ang. in l. Titius. ff. q. modis pi. vel hyp. taci. cõtrah. & vbiq; scribentes reputãt istã gl. fin. ad hoc q in factis de antiquo probatur, p famam, & maxime dominiũ rerũ nostrarũ. Bolo.

custo. reo. l. si cõfessus. nec ob. ꝟ. ad leg. Aq. l. ꝑinde. vbi in confessum innuit non dandã sententiã eẽ, q̃a aliter intelligitur. s. non esse partes iudicis in cognoscendo. Itẽ opponit, quia ex tali sententia lata nõ videtur stipulatio committi. nã iste gestor negotiorũ

ijcere debes aliquẽ, qui à te petat meo nomine: vt & mihi rem, ᵉ & tibi stipulationem euictionis committat. ᶠ Nec videris dolum malũ facere in hac subiectione, ideo enim hoc facere debes, ne actione negotiorum gestorum tenearis.

In actione nego. gesto. directa & contraria habetur ratio vsurarum.

Non tantum sortem, verùm etiam vsuras ex pecunia aliena pceptas negotiorũ gestorũ iudicio ᵍ præstabimus, vel etiam quas percipere potuimus. ʰ Contra quoque vsuras, quas præstitimus, † ⁱ vel quas ex nostra pecunia percipere potuimus, quam in aliena negotia impendimus seruabimus ᵏ negotiorum gestorum iudicio.

Gerenti negotia captiui competit actio contra eum si reuertatur, vel contra heredes eius. h.d. Bar.

Dum apud hostes esset, Titius negotia ei' administraui, postea reuersus est, negotiorum gestorũ mihi competit actio: ˡ etsi † ᵐ eo tẽpore, quo gerebantur, dominum non habuerunt.

Vlpian. libro. x. ad edictum. XXI.

pôt illi subiecto agẽti obijcere quod non hẽt mandatũ, quod cum non fecerit videtur quod nõ agat de euictione, vt ꝟ. de euic. l. si rẽ quam. §. si duple. & l. si dictum. §. si cũ promisero. vers. si cũ posset. quæ sunt contra. Sol. dicunt quidem quod hic debet subijcere vnum de his, qui sine mandato agere, possint, vt ꝑ. de procur. l. sed & hæ. in prin. l. & Pomponius. in fi. Tu respõdeas quatuor modis. Primo quod iõ facit vt act. neg. ge. non teneatur, & ita culpã pôt committere vt fraudẽ repellat, vt ꝟ. de le. ij. l. cũ pater. §. Titio. & infra, ad Tre. l. recusare. §. pe. Secundo quia omisit exceptionem declinatoriã iudicis. nõ solutionis. & sic nõ nocet: vt ꝟ. man. l. si fideiussor. conuẽtus. §. quædã. Tertio quia ex quo lex hoc permittit fieri per consequens & hoc permittit quod alieno nomine, & sine mandato agat. Quarto etiam quia fecit gratia sui iuris conseruandi: vt ꝟ. de iniu. l. si quis de libertate.

ᵍ Iudicio. s. directo. & quantæcũq; sint: vt ꝟ. đ l rẽ ner. l. si res domino.

ʰ Potuimus. Si dñs negotiorũ consueuit fœnerari, nõ aliter: vt ꝟ. de vsu. l. qui semisses. §. si. sed hodie non puto hunc tali casu teneri: cum sit peccatum fœnerari. vt infra, man. l. Quintus. & in authentic. vt hi qui obl. §. quoniam. colla. vj.

† P. F. *præstauimus.*

† P. F. *etiam si.*

Fœnerari est peccatum.

ⁱ Præstitimus. Si plus cõmodi quã vsuræ colligit, attulimus: vt ꝟ. de vsur. & in cõtraria. & ad hoc resp. facit. ꝟ. pro socio. l. si vnus. §. pe. & ꝟ. man. l. si vero nõ re. §. si mihi mandaueris. & §. vsuras. & §. sed & si. & l. idemque. §. procurator.

ᵏ Seruabimus. Vel mandati: si mandatum interuenit ut C. man. l. j.

ˡ Actio. Scilicet contraria.

ᵐ Etsi. Id est, quamuis. Accur.

a Sin autem. Competit. vt supra eod. l. successor. & hoc beneficio l. Cor. vt C. de cap. l. j. sed supra proxi. §. fuit iure postliminij.

b Nam & Seruius. Bene dixit, si aliquis gessit negotia capti, quid iuris sit: nunc si vnus captiuorum gessit, dicit.

Sin autem apud hostes cōstitutus decessit: & successori, & aduersus successorem eius, negotiorum gestorū [actio] directa & contraria competit. a

Quod vnus pro alio redimendo cogitur soluere, recuperat hac actione. Bart.

Paulus libro nono ad edictum. XXII.

Nam & Seruius b respōdit (vt est relatum apud Alphenum lib. xxxix. Digestorū) cum a Lusitanis c tres capti essent, & vnus ea conditione missus, vt pecuniā pro trib. adferret, & nisi redijsset, vt duo pro eo quoq; pecuniā darēt: isq; reuerti noluisset, & ob hanc causam illi pro tertio quoque pecuniam soluissent: æquum esse pretorem in eum reddere iudicium. d

In negotiis hæreditariis non inspicitur persona hæredis: sed oritur obligatio tāquam cuiuslibet esset negotium. Bar.

Qui negotia hæreditaria gerit: quodammodo sibi hæreditatem seq; ei obligat. e ideoq; nihil refert an etiam pupillus hæres existat: f quia id æs alienum eum cæteris hæreditarijs oneribus ad eum transit.

Mors domini est iusta causa noua negotia nō inchoandi: non autem ab inceptis desistēdi h. d.

Si viuo Titio negotia eius administrare cœpi g intermittere h mortuo eo non debeo: noua tamen inchoare necesse mihi nō est vetera explicare ac cōseruare necessarium est, vt accidit, cum alter ex socijs mortuus est. nam quæcunq; prioris negotij explicandi causa geruntur i nihil refert quo tēpore consummētur, k sed quo tempore inchoarentur.

Qui negotia aliena gerit per alium, hac actione tenetur, ac si ipse gessisset. Bart.

Mandato tuo l negotia mea Lucius Titius gessit, quod si non rectè gessit: tu mihi actione negotiorum gestorū teneris, non in hoc tantum, vt actiones tuas præstes: m sed etiam (quòd imprudenter eum elegeris) n vt quicquid detrimenti negligentia eius fecit, tu mihi præstes.

In negotio gesto necessario quicunq; casus superueniens nō nocet gestori nisi culpa præcedat casum. Vel aliter, Ex eo ex quo quis debet puniri, non debet præmium consequi.

Caius lib. iij. ad edictum prouinciale. XXIII.

c Lusitanis. qui hostes erāt Romani imperij. & facit infra, de dona. inter vir. & vxor. l. si id quod donatum. §. j. Sed quid si hostes nō essent? Respond. idem multo magis quia liberi permittunt. Sed quid si noodum promisissent: detentam vero sic dicebat, quod non aliter eos dimitteret, quam si darent x. postea vnus dimissus est ob aliquam necessitatem præstito sacramēto quod rediret: alter postea soluit x. nunquid agetur contra alium nego. gest.? Respon. non nam neq; re, neq; ipso gestu vel cura vel solicitudine eorum eius negotiū nisi ratihabitione: ipse vero ratum non habet: neq; debet haberi pro ratum quod nō vtiliter gestum est. Azo. at in casu huius le. erant isti tres naturaliter obligati & retenti, nō ciuiliter cū pro seruis haberētur, vnde factum est negotium ipso gestu alienum, secundum H. vel dic quod hic in casu huius l. agitur mandati, vt statim dices.

d Iudicium. s. mandati. mādauit enim retentis vt pro eo soluerent. alioqui non daretur mandati nec nego. gest. illo nō habente ratum. Vel dic quod compellitur habere ratum: quia ipso gestu fuit suum negotium, vt infra eo. l. soluendo. Sed nōne habent exceptionem perpetuam: vt infra, quod met. cau. l. peo. ergo imputatur eis si nō opposuerunt: vt ff. man. l. si fideiussor? Sed respondetur quod non pōt opponi quia coguntur nō opponere. Sed oppono: ergo fit eis iniuria. & sic adhuc eis imputatur: vt ff. de euic. l. si per imprudentiā. Sed rñ. hanc iniuriā propter illius factū hñt.

e Ei obligat. Cum vicem personæ sustineat: vt insti. de stip. ser. in prin. & ff. de acq. re. do. l. hæreditas. Et no. quod pater hic quod hęc actio durante gestione cōtra gestorem datur, & cōpetit quo ad natiuitatē. & idem dicitur in vtili actione neg. gest. quæ cōtra furiosi curatorem datur. idemq; & in curatore impuberis: sed secus in actione tutelæ: vt infra. de tute. & rat. di. l. si tutor. in fi. & l. seq. In curatore adulti dic quod non pro mera administratione: vt C. de admi. tut. l. ij. & l. rationes, se pro aliqua specie sic, vt furti: vt infra, de admi. tut. l. cum curatore. & C. de admini. tut. l. rationes in hoc tamen parificatur curator tutori: quia neutrius stipulatio. s. rem pupil. sal. fo. vel adolescentis, committitur, nisi negotia gerere incipiant: vt infra rem pup. sal. fo. l. nō quasi. §. illud. & §. si quis. Azo.

f Existat. Nec enim ex persona hęredis conditio stipu. immutatur: vt infra, de ver. obli. l. ij. § j. & infra de iu. fis. l. si fiscus. & infra de inst. l. si quis man. § si impubes. versi. eius. & C. de hære. act. l. sub prætextu. & C. de his quibus vt indig. l. Polla.

g Cœpi. quasi omnis gesturus, scilicet quæ inuenit, nō quę postea emerserunt.

h Intermittere. Id est, inchoata dimittere.

i Geruntur. s. ab hęrede mortui.

k Consumentur. s. ante mortē vel post mortem: quia semper cōsumenda sūt, ex quo īchoata sūt. sed interest in quo tempore inchoentur: quia hæres socij non tenetur noua inchoare: licet vetera perficere debeat: ff. pro socio. l. hæres socij. & ad hoc ff. de dam. infe. l. damni. §. si is. & C. de hær. tu. l. j.

l Mandato tuo. Quia mei contemplatione mandasti.

m Præstes. Quia non ideo teneris, quod actionem habeas. nam tunc delegatio esset pro iusta præstatione: vt infra, de pecu. l. quod debetur. Sed in casu etiam si non ideo tenearis, quod actionem habes, tamen cedendo liberaris: vt infra, depo. l. is apud. quę est contra. Sol. ideo ibi quia solus dolus in illa actione venit, qui non fuit ibi: licet apud alium depositarius deponat.

n Elegeris. Punitur qui male eligit: vt hic, & ff. loc. & con. cū in plures. § seruū. in fi. §. & ff. si mēsor fal. mo. di. l. j. § hæc act. & ff. de fur. l. si qs vxori. §. apud Labeonē. vel melior ratio, quia mādator gessisse videt: vt ff. de vi & vi ar. l. j. § deiecisse. & ff. de adm. tu. l. ita

Hos vulgo Portugalēses vocamus.

Si autē.

De istis obsidibus de quibus in ista. l. & glo. dic vt nor. extra de iureiu. cap. ea rescript.

xxxvij.

In P. F. reperitur, hoc loco, *Seruius respondit*.

Bal. reputat istū tex. no. ad hoc quod actio semel acquisita cōtra hæreditatē nō mutatur postea ob cōditio. hæredis. & iste text. hoc bene probat cū glo. Bol.

Al. add. *licet*.

P. F. *gerentur*.

P. F. *nihilum*.

Consumūtur con *sumātur* rectior exacu sa, quę eadē est cū illa.

P. F. *Quod is*.

Vt rectior eacu sa. & ita P. F.

Sive hæreditaria negotia, siue quę alicuius [a] essent, gerens aliquis, necessariò rē emerit: licet ea interierit: poterit, quod impendit, iudicio negotiorum gestorum consequi. [b] Veluti si frumētum, aut vinum familię parauerit, † idq; casu quodam interierit, fortè incēdio, vel ruina. Sed ita scilicet hoc dici potest, si ipsa ruina, vel incendium sine vitio † eius acciderit: nam cùm propter ipsam ruinam, aut incendium damnandus sit: [c] absurdum est eum istarum rerum nomine, quæ ita consumptæ sunt, quidquam consequi. [d]

Negotiorum gestor tenetur domino restituere quod eius nomine exegit, etiam si sit indebitum, sed si indebitum soluit, a domino non recuperat.

Lita autem. §. gessisse. Accurs.

Sive hæreditaria. CASVS. Quodcunq; negotiū gessero: siue hæreditariū, siue aliud quodcunq;, sufficit si vtiliter gerere inchoaui, licet ad effectum non perduxerim: quia semper habeo neg. gest. act. & recuperabo precium: quanquam id quod emi perierit sine culpa. nam si frumētum ad opus familię comparaui: & id postea periit, & culpa mei gestoris, dicitur quod actionem non haberem, nec recuperarem pretiū, cum debeam cōdemnari propter culpam: non meum conseruare.

† Comparauerit.

[a] Alicuius. etiam pupilli: vel cuiuslibet minoris: vt j. de solu. l. in pupillo. §. plane. & j. de min. l. verum. §. secundum. ver. item non restituitur.

[b] Consequi. Totū quantumcunq; sit: vt infra. de in rem ver. l. si res. nec imputabitur gestori leuis culpa, quod plus dederit: vt ā. e. l. iij. §. interdum secundum Io. & H. quod reprobo secundum Azo. in vtroq; casu: quia nō vbicunq; datur actio de in rem ver. & ista. sed ecōtrario verum est: vt infra, de in rem ver. l. iij. § in rem ver. siue cū seruus. Item hic non erat desertum negotium: & ideo leuis culpa venit. nō ergo repetet totum si plus dederit culpa etiam leui: vt infra, eod. l. si quis aliena.

† Iste tex. est not. secūdū Bal. ad hoc qđ culpa dicitur esse vitiū, & sic nō solum dolus est vitiū: sed & ipsa culpa hoc addito quòd male facere est culpa. l. fin. & ibi Bal. ad quem me remitto. C. manda. Bolo.

[c] Damnandus sit. Cum ea ipsius vitio euenit. & dic damnandus tn alijs damnis, non frumenti vel vini.

[d] Consequi. i. non repetit expensas. Sed an in frumentum damnetur? Resp. non. sic. n. bis puniretur. Item quid si pro vino dedit x. & tunc qn̄ periit, valet v. an alia v. reperet? hęc lex innuit q non: ibi, nā cum, &c. sed forte secundum hāc distinctionē intelligitur. Not. ergo q expensas non repetit. sed contra s. eo. l. debitor. vbi sunt in culpa, & tn̄ reperit. sed ibi in alia re cōmisit culpam. s. in deponēdo. in alia fecit expensa, hic aūt circa idem. Item no, hic arg. q ex eodem facto nō debet quis pœnam & præmiū reportare: vt j. ex qui. cau. ma. l. si cui. in prin. & in glo. cū crimen j. de arb. ita demū. & de inter. & rele. l. relegatorū §. fi. & l. seq. in gl. & j. de le. j. l. si domus: & j. de mino. auxiliū. in fi. & j. sol. ma. l. si ab hostib. § j. in gl. j. in fi. & j. de hær. inst. l. si quis solidū. & j. de noxa. l. si cōis familia. & C. de hær. & manich. & ibi gl. fi. l. curiales. & C. de dec. ne. qs. in fi. li. x. & j. de act. & ob. l. j. §. is quoq; cui. & j. de re. iu. l. nō fraudant. §. nemo. & j. de inu. sed & si vnius. §. si seruus in quo. & de his q vt indig. l. j. sed ac cōtra j. de excu. tu. l. sed & milites. §. scribit autē. ibi, sed & ignominia. & j. de suspe. tu. l. decreto. & j. cōmo. l. cū mihi § l exercitu.

[d] Illud potius occasione quā rōne, contingit. nec est ibi per modū pręmij, sed quasi per modū impossibilitatis secundum Bal.

Si quis. CASVS. Si gestor negotiorum indebite exegerit, id domino reddere debet. & si indebitum soluerit, ille gestor a domino non consequetur: ab eo tamen cui soluit sic.

Paulus libro xx ad edictum. XXIIII.

[a] Si quis negotia aliena gerens, indebitū exegerit: restituere cogitur. [e] De eo autem, quod indebitum soluit, [f] magis est, vt sibi imputare [g] debeat.

Per solutionem factam gestori non liberatur soluens, nec dominiū acquiritur creditori, nisi ratihabitione secuta. Bar.

Idem lib. xxiiij. ad edictum. XXV.

Si hac mente pecuniā procuratori [h] dem vt ea ipsa creditoris fieret: proprietas quidem per procuratoré nō acquiritur: [i] potest tamen creditor etiā inuito me

[e] Cogitur. Aliter in peti. hęr. vt infra de pet. hær. l. si possessor. j. §. ait senatus. ver. bonæ fidei. & est ratio: quia ibi suo nomine exegerit: hic domini, Acc.

[f] Soluit. Alicui quem credebat creditorem domini, cum non esset.

[g] Imputare. Not. nō esse eandem rationem contrariorum: vt hic, & ā. de proc. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. sed certe hæc non sunt contraria: quia qn̄ soluitur gestori, duo interueniūt. l. quod soluitur, & quod dominus habeat ratū: at qn̄ soluit gestor, tantum. vnum scilicet quod soluit nō autem dn̄a ratū habet. si autem ratum haberet, essent contraria, & esset eadē ratio. Quare ergo hæc lex fecit differentiā? Respō. l. respexit qđ plurimū solet euenire, scilicet quod dn̄s potius habeat ratum quod soluitur gestori: quā econtra: ar. ā. de legi. & senatuscon. l. non ad ea, si autem ratum habeat, ipsi soluenti repetitio datur contra dn̄m ratum habentē per actionem neg. gest. at. modo. i. in casu huius. l. contra ipsum cui solutum est: vt s. eo. l. si pupilli. §. item quæritur. Alij dicunt quod qn̄ soluitur gestori, q dn̄s ratum habere compellitur: sed non qn̄ ipse gestor soluit: vt arg. ā. eo. l. Pomponius. & in hoc faciunt huius l. differentiam.

Contrariorū non est eadem ratio.

[a] Sumptū ex tit. de pet. hære. Duaren.

Si hac. CASVS. Hęc lex de gestore sine mandato loquitur, non de procuratore. dic ergo. Debeo tibi x. gestori negotiorum tuorum illa x. solui. non statim proprietas illius pecuniæ tibi acquiritur: sed ita demum si ratum habueris quod gestori tuo solui: & liberabor postquam habueris ratum.

[h] Procuratori. s. debitoris, vt dicunt: vt ar. j. de don. int. vir. & vxo. l. si sponsus. in priu. Alij dicunt creditoris. Tu dic secundū Azo. q hic erat gestor negotiorum creditoris. & sic improprie procurator dicitur: vt ā. de procu. l. Plautius. non autem erat procurator negotiorum debitoris. accipiebat enim hic gestor pecuniā: vt potius exequeretur officium q gratis & sine mandato gerendū acceperat. quam vt debitoris vellet suscipere mandatum: alioqui debitor mandatum suum re integra reuocet: q hic negatur: vt instl. de man. §. recte. integra dico, vel quia non tradidisset, vel quia de tradendo se non obligasset: [a] v. infra man. l. Quintus. & infra, de constit. pecu. l. virum præsente. ver. vnde falsam. præterea quomodo creditor ratum haberet, si non esset suo nomine gestum? vt supra eod. l. si pupilli. § sed si ego.

[a] Bal. dicit istā glo. fore sing. ad quā aduerte: vt hic in interpret. Bolo.

[i] Non acquiritur. Imo videtur q sic acquiratur: vt j. de acq. re. do. l. si procurator. quæ est cōtra. Sol. hic non erat procurator, sed gestor. & sic ratihabitio expectatur: sed in procuratore non, secundum Azo. vt arg. infra de condi. inde. l. indebitam. & j. de acq. pos. communis seru'. §. j. Alij dicūt q ibi erat specialiter ad hoc constitu-

conſtitutus: hic erat generalis, vel ad alia conſtitutus à creditore, vt primo caſu etiam ſine ratihabitione quæratur dominium, ſecundo non. & ſecundum hanc proprie ponitur hic procurator.

faɛtus eſt non ſoluendo, puta Titius: & deceſſit nullo hærede relicto. quæritur, an alij duo adminiſtratores ſint conueniendi in eo, in quo iſte, qui factus fuit non ſoluendo, tenebatur? Et dicitur quod non: ſed damnum hæreditatis ad legitimum ſpectat hæredem: non ad alios adminiſtratores. tamen recuperat ab alijs adminiſtratoribus.

ratum habendo, pecuniam ſuã facere:[a] quia procurator in accipiendo creditoris dũtaxat negotiũ geſsit: & ideo creditoris ratihabitione liberor.[b]

Idem lib. xxvij. ad edictum. XXVI.

SI quis aliena negotia gerẽs, pl[us], quàm oportet, impenderit: recuperaturum † eum id, qđ præſtari debuit.[c]

Officiales publici, licet reſpectu Reipublicæ alter pro altero teneatur. nõ tamen reſpectu priuati ad quem negotium in veritate ſpectat. h. d. Bart.

Modeſtinus lib. j. Reſponſorum. XXVII.

† CVm alicui ciuitati[d] per fideicommiſſum reſtitui iuſſa eſſet hæreditas: magiſtratus actores horum bonorum Titium & Seium & Caium † idoneos creanerũt, poſtmodum hi actores inter ſe diuiſerũt adminiſtrationem bonorum: idq; egerunt[e] ſine authoritate & ſine cõſenſu magiſtratuũ. poſt aliquod tẽpus teſtamentum, † per quòd reſtitui ciuitati hæreditas fideicommiſſa eſt, † irritum probatũ eſt pro tribunali:[f] atq; ita ab inteſtato Sempronius legitimus hæres defuncti extitit. ſed ex his actoribus vnus nõ ſoluendo[g] deceſsit, & nemo eius † hæres extitit. quæro, ſi Sempronius cõuenict actores horum bonorum, periculum inopis defuncti ad quos pertinet? Herennius Modeſtinus reſp. ꝙ ab vno ex actoribus, ob ea, quæ ſolus geſsit,[h] negotiorũ geſtorum actione ſeruari nõ poteſt: ad damnum eius, cui legitima hæreditas quæſita eſt pertinere.[i]

Geſtor expenſas voluptarias non repetit. h. d. Bar.

Idem libro primo Reſponſorum. XXVIII.

* EX duob fratribus, vno quidẽ ſuæ ętatis, aliò vero minore annis, cũ haberent cõmunia ruſtica prædia, maior frater in ſaltu cõmuni habẽte[k] habitatiões paternas,[l] ampla ædifi-

a Suam facere. ſed an eo ipſo quod ratũ habeat ſtatim quærit ſibi dominium vel poſſeſſio, vel vſucapiendi conditio? Reſpon. ita: vt hic aperte dicit, & quia ratihabitio retrotrahitur, vt C. ad Macedo. l. fi. & quia talia per procuratorem quærunt: vt C. per quas perſonas nobis acquir. l. j. & j. de acq. poſſ. l. j. §. per procuratorẽ. & l. poſſeſſio quoq;. §. & ſi poſſeſſio. & de reg. iur. l. hoc iure. §. deiecit. Item cuius interim eſt? Reſp. debitoris forte: vt ar. infra de vi & vi ar. l. cum fundum. & infra de fur. l. e. falſus. §. j. Sed quomodo ergo poſtea tranſit, ad creditorem? Reſpond. ratihabitione: quæ retrotrahitur, ac ſi principio fuiſſet acquiſita, argu. tamen contra. infra rem ratã haberi. l. penul. Cui Reſpon. quia ibi videtur poſſeſſionem bonorum repudiaſſe: quia tacuit per totum tempus quo potuit peti. vnde nõ trahit ille caſus retro. vel forte nullius eſt interim.

b Liberor. Vt hic, & j. de ſol. l. qui hominem. §. ſi gener.

SI quis. CASVS. Geſsiſti negotia mea, & pluſquã debetes impendiſti, puta debebas decem impendere: & tu viginti impendiſti. Dicitur hic quod tu recuperabis id quod tu debebas impendere: non vltra, id eſt, conſequeris decem tantum, & non vltra. Viuia.

c Debuit. Et non vltra, vt hic, & ſupra de procur. l. qui proprio. § procurator vt in cęteris. & infra man. l. diligenter. & l. idemque. §. idem Labeo. & infra eo. l. quæ vtiliter. in princ. & infra ad Maced. l. ſed Iulia. §. proinde. verſi. quod dicitur.

CVm alicui. CASVS. Paterfa. deceſſit me inſtituto hærede: & rogauit me vt hæreditatẽ ciuitati alicui reſtituerem. hæreditatem reſtitui. ciuitas tres adminiſtratores creauit, qui bona hæreditaria adminiſtrauerunt. ſ. Caium, Seium, & Titiũ, iſti adminiſtrationẽ diuiſerũt, & quilibet pro portione ſua geſſit: poſtea apparuit quidã qui dicebat ſe hæredem illius, & dicebat id teſtamentũ nullius momenti, in quo fuerat hæreditas ciuitati reſtituta. vnde bona hæreditaria petijt & obtinuit, & incepit exigere iſtorũ adminiſtrationes. demũ alter ex adminiſtratoribus

d Cum alicui ciuitati. quæ ſit ſub imperio populi Romani: vt j. ad Trebel. l. omnibus. Azo.

e Egerunt. aduerſus debitores hæreditarios.

f Pro tribunali ſ. iudice cognoſcente. & hoc quia teſtator fuit capite minutus forte: vt inſtit. quibus modis teſta. infir. §. alio.

g Non ſoluendo. Scilicet factus poſt depoſitam adminiſtrationem, ſm H. vt ſtatim dices.

h Solus geſſit. Si qua. n. negligentia cõmuni pecierunt, ęqualiter ad omnes ſpectat periculum: vt infra, de admin. tut. l. tutores qui. §. in eum. & l. tres tutores.

i Pertinere. Imò ad magiſtratum: vt j. de admi. tu. l. Lucius. §. Sempronij. quæ eſt contra. Sol. hic factus eſt non ſoluẽdo poſtquam legitimus hæres obtinuit: ibi ante, ſm Azo. & H. Vel aliter, ibi poſſidebat Reſpub. occaſiono debiti: hic autẽ pro ſuo. vnde eum tanquam in re propria conſtituit curatores, non eſt ita imputandum magiſtratibus ſicut ibi. arg. j. ſol. matr. l. etiam. §. j. vel illud fauore pupillorum. vel hic ſubito lapſus fuit, ibi non ar. j. eo. tit. l. ſi rem. Sed quare etiã alij duo non tenentur pro eo qui nõ eſt ſoluendo. nam ſic ciuitati tenebantur inſolidũ? Rñ non ſm Ir. quia ciuitati quidem ex officio tenebantur, etiã ante, quam gererent. hæredi autem ex ſola geſtione teneri cęperunt.

EX duobus. CASVS. Duo fratres Titius & Seius habebant prædium cõmune: Titius erat maior xxv. Seius minor. Titius magnas ædes & ampla in area hæreditaria fecit, poſtea cũ iſtud prędium & alias res paternas deberẽt diuidere, petebat iſte frater qui ædificauit ſumptus quos fecerat in ędificãdo, an poſſit, quæritur? Et reſp. ꝙ ſi fuerunt neceſſarij, illos repetit, ſi voluptarij, nõ repetit. ſicut hic. Titiã. Si filiam ſororis meæ aliqua pietate ductus nutriui, hoc noſe non habeo actionẽ, vt repetam ſumptus.

k Habente. Id eſt, continente.

l Paternas. Id eſt, à patre factas.

[Marginal notes:]

* Sumptũ ex tit. de relig. Duaren.

† P. F. recuperaturum.

† P. F. debuerit.

† Sic in P. F. Haloãd. aũt legit, Cum aliquando.

† Al. add. tunc.

† Al. add. quoque.

† P. F. eſt al. fideicommiſſa iuſſa rectior Hl.

† Ei.

* Coniunge le. tres fratres de pactis ſupra. Duar.

Expenſas voluptarias nõ repetit negotiorum geſtor.

ff. V. f Legi-

cia ædificauerat: cumq; eundem saltum cùm fratre diuideret, sumptus sibi (quasi re meliore ab eo facta) desiderabat, fratre minore iam legitimæ ætatis constituto. Herennius Modestinus respondit, ob sumptus nulla re vrgente, sed voluptatis causa factos, eum, de quo quæritur, actionem non habere. b

Expensæ factæ causa pietatis non repetuntur. h.d. Bar.

† Titium, si pietatis c respectu, sororis aluit filiã: actionẽ hoc nomine contra eam non habere d respondit.

Iabolenus libro octauo ex Cassio. XXIX.

SI quis mandato † Titij negotia Seij gesserit: Titio mandati e tenetur: isque † æstimari debet, quanti † Seij & Titij interest. Titij autẽ † interest, quantum is f Seio præstare debet, cui vel mãdati, vel negotiorum gestorum g nomine obligat⁹ est. Titio autem actio competit cum eo, cui mandauit aliena negotia gerenda, & antè, quàm ipse quidquam domino præstet: quia id ei abesse videtur, h in quo obligatus est.

Gestum nomine ventris deuoluitur in actione tutelæ posthumo nato: vel in actione negotiorum gestorum. Rationem huius legis in primo casu videre est facile: in secundo est ratio: quia posthumus habetur pro nato dum tractatur de statu & commodo suo: vt supra, de statu ho. l. qui in vtero. Bartol.

Callistratus lib. iii. edicti monitorij. XXX.

CVm pater testamẽto posthumo tutorem dederit, i isq; tutelam interim administrauerit, k nec posthumus natus fuerit: l cum eo non tutelæ, sed negotiorum gestorum agẽdum m erit. Quòd si natus fuerit posthumus: n tutelæ erit actio: & in ea † vtrunq; tempus veniet, & quo antè, quàm nasceretur infans, gessit; o & quo postea, quàm natus sit.

Sicut inter collegas coæqualis potestatis est. actio negotiorum gestorum: ita si sunt potestatis inæqualis. Bart.

Iulianus lib. tertio Digestorum. XXXI.

EX facto † querebatur ...

a Legitimæ. Scilicet xxv. ann. vt C. de his qui veniã ætatis impe. l. fin. alias ad diuisionem prouocare non posset: licet posset prouocari: vt hic, & infra, de tebus eod. l. si pupillorum.

b Non habere. Quia s. voluptarij fuerunt: vt hic, & infra, de pig. act. l. si seruos. sed ablatio conceditur: vt no. supra eo. l. si pupilli. in princ. item, hoc si nõ fuerit ꝓmercalis. i. venalis res in qua factę sũt expensæ: vt infra, de impen. l. qđ si. & infra, de rei vend. l. in fundo.

c Pietatis. Vel amicitiæ: vt infra, eod. l. is qui.

d Habere. i. Nisi in casu: vt C. de nuptijs. l. patrem. Et no. hic quod ea personarũ qualitate & sumptib. factis presumitur pietas: vt plene dicet infra de do nat. inter virum & vxo. l. verum. Acc.

SI quis. CASVS. Titius mãdauit mihi, vt gererẽ negotium Seij: & gessi, & male: teneor Titio mandati, qui mandauit vt gererem, in id quod Titius est obligat⁹ Seio: & id a me gestore exigere poterit Titius, licet nõ soluerit Seio. nam videtur soluisse, cum sit obligatus Seio.

e Mandati. si Titio mandasset, vt infra mand. l. si procuratorem. §. si tutores. in fin. §. & C. eo. l. mandatum.

f Is. s. Titius.

g Negotiorum gestorum. cũ non fuerit mandatum.

h Videtur. Not. illud abesse, in quo quis est obligat⁹: vt hic, & j. ad legem Falc. l. quod de bonis. §. ex donationibus. & instit. de ob. ex quasi contra. §. tutores. etiam si sub cõdi. debetur: vt j. de le. j. plane. §. quod si rem in fine. Sed arg. contra. j. soln. matr. l. facere. i. vnde bona deducto demum ęre alieno intelliguntur: vt j. de verb. sign. l. subsignatum. §. j. Sed an aget statim hic mandator ex quo competit? Respon. non nisi condemnetur, ſm Alb. ad instar fideiussoris: vt j. mand. l. Lucius. Tu dic statim etiam ante, quã soluat vel cõdemnetur. Quare ergo aliud in fideiussore: vt d. l. Lucius. & C. man. l. si pro ea? Respõ. quia fideiussor officium gratis suscepit de se obligando & soluendo pecuniam: vt j. de con di. ind. l. indebitam quod intẽpestiue. i. antequã soluat vel condẽnetur, reuocare nõ potest: quia iuuari nos, nõ decipi, &c. vt j. commo. l. in commodato. §. sicut. At hic hoc ipso ꝙ mandat alij, vel ipse gerit, perficit mandatũ: vt j. man. l. si mandato meo. in princ. Item ad quid aget antequã soluatur? Respon. vt liberetur: vt s. man. l. si mãdato meo. §. quoties. Item hæc sententia quomodo mandatur executioni? B. si capiat pignoribus: vt arg. infra de adm. tut. l. j. in prin. & inst. de satis. tu. & cu. §. sed dum. versi. quibus. constitutionibus.

CVm pater. CASVS. Decedẽs vidẽs ventrẽ vxoris grossum multũ: quia forte credebat esse prægnantem: ei infanti quẽ in ventrẽ esse credebat, tutorẽ dedit. tutor interim administrauit: & ex ventre nullus nascitur. Dicit hic qđ nulla erit actio tutelæ: sed habebit act. neg. gest. aduersus eũ, qui successit, & ea conuenitur. si natus fuerit, erit actioni tutelę locus.

i Dederit. Quod põt facere: vt insti. de tut. §. cũ autem.

k Administrauerit. s. de facto.

l Fuerit. Vel natus sed nõ viuus: vt infra, de verb. signi. l. qui mortui.

m Agendum. s. vtili. vt j. de tut. & rat. distr. l. posthumo. & j. de test. tu. l. si nemo. ij. §. fi. & s. eo. l. iij. §. hac actione. Et aget ille qui successit in locũ posthumi, forte substitutus, vel alius legitimus hæres: vt j. de test. tu. l. si nemo tutorũ. §. testamẽto.

n Quod si natus fuerit posthumus. & viuus.

o Gessit. Quia iam pro nato habetur: vt s. de sta. ho. l. qui in vtero. Patet ergo quod ex postfacto declarat hãc actionẽ nõ cõpetijsse. & tutelę actionẽ dati: vel ecõtra hãc cõpetijsse. sic j. de reb. dub. l. quædã interim. ergo põt dici dubiũ: quia cõtingẽs est de futuro. est tñ certũ pręsenti veritate inspecta. s. qđ detur act. neg. gest. vt j. de test. tu. l. si nemo. ij. §. testõ. sic dicim⁹ in captis ab hostibus: vt insti. quib. mo. ius pa. po. so. §. si ab hostibus. Acc.

EX facto. CASVS. Potestas Bon. ordinauit aliquẽ qui pręesset frumẽto cõitatis: & ei dederat subcuratorẽ: qui subcurator immiscuit auenã vel loliũ, & surripuit tm̃ frumẽti, ꝓpter quod curator male vẽdidit frumẽtũ, & dãnificata est ciuitas: ꝙ damnũ cõpellitur curator resarcire: sed habebit regressũ aduersus subcuratorẽ ꝑ ac. ne. ge. & hoc ad similitudinẽ tutoris pro cõtutore soluẽtis. nã recuperat à cõtutore ꝓ quo soluit q. d. subcurator tenet ne. ge. curatori soluenti. Idẽ dicis

† Bal. hic mandat istam glos. no. ad hoc ꝙ ex personarum qualitate & sumptibus factis præsumitur vel nõ pręsumitur pietas. ꝙ est menti tenendũ secundum eũdem & adde quòd est pietas mater boni operis. xxij. q. ij. c. si quęlibet.

† Al. add. *Idem.*

† P. F. *Mandatu.*

† Al. add. *tanti.*

† P. F. *Quanto.*

† Al. add. *tantum.*

† Solue secundum Bar. & dic ꝙ ibi erat obligatus sub conditione hic pure.

† P. F. Et *in eam.*

† Bal. hic reputat istum tex. esse valde no. ad hoc ꝙ si duo sunt officiales in vna & eadẽ met administratione, quorum vnus est maior xxv. ann. & ali⁹ est minor. negligentia minoris nocet maiori, & minor tenetur ex facto maioris. Aduerte, quia iste text. si bñ & subtiliter intueatur, hoc non probat: vt hic in secũdis interpret. Bolog.

dicit in duobus magistratibus, si alter pro altero sol uere cogatur habebit ergo alter aduersus alium act. nisi vterque consentiens fuerit.

a Ex facto quærebatur. Scilicet tali quo dicebatur quendam, &c. Accur.

tur a †. quendam ad siliginem emēdam curatorem decreto b ordinis constitutum, eidemq́; c alium subcuratorem cō stitutum, siligmem miscendo corrupisse: d atque ita prætiū siliginis, quæ in publicum empta erat curatori adflictum e † esse: qua † actione f, curator cū subcuratore experiri posset, & cōseq. vt ei saluū esset, qđ causa eius damnum accepisset? † [Et] Valerius Seuerus rñdit, aduersus cō tutorem negotiorū gestorū actionē tutori dandam. Item respondit, vt magistratui aduersus magistratū eadem actio detur. ita tamen, si nō sit conscius fraudis; g secū dum quæ & in subcuratore idem dicendum est

† ferebatur.

b Decreto. Decurionum.

c Eidemq́;. Sup. quendam eidemq́; & cætera.

d Corrupisse. Scilicet, subcuratorē: qui Ideo subcurator dicebatur: quia minorem habebat potestatem, quam alius, & ei obedire necesse habebat: non aūt vt sit eius curator, & qui est in cura alterius, curator esse non pōt: vt C. de leg. tu. l. fi. quæ est contra.

† insflictū esse.

† P.F. quæ que Alias quærebatur que quæ actione.

e Afflictum. Idest damnum pretij, qđ totum consequi nō potuit. Azo. fuit enim conuentus curator ab ordine cui restituit iste curator de sua bursa iustum pretium corruptæ siliginis.

† P. F. cepisset.

f Qua actione. Ecce quod quærebatur respond. altius exorditur quam incepit: quia quærit de subcuratore: & respondet de tutore & magistratu, & de subcuratore. Dic ergo in pluribus tutoribus, si vnus soluit pupillo id in quo alter deliquit (quia & ipse tenetur: vt j. de tut. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. repetit per actionem utilem nego. gestn. vt hic. & C. de in lit. dan. tut. l. ad litem. & C. de contrario iud. tu. l. ij. in magistratu dicas, qđ si vnus soluit reipub. damnum. quod collega intulit repetit per vtilem actionem nego. gest. cum & ipse conueniri pro hoc possit, vt hic subijcit, & j. de administ. re. ad ciuit. pertin. l. ij. §. ius reipublicæ. vtroque enim istorum casuum facit alterius negotium ipso gestu: vt infra eodem. l. soluendo. idem ergo fit in subcuratore, vt subijcit. Et sic not. quod procedēdum est de similibus ad similia: vt s. de legi. & senatuscons. l. nam vt ait. & l. non possunt. Sed si ita est in prædictis tribus casibus: cur non eodem modo fideiussori contra fideiussorem datur actio: vt j. de fideiussori. l. vt fideiussor? Respon. quia ex proprio arbitrio & mera voluntate obligatur, sed tutor ex necessitate, & magistratus. Item fideiussor liberat confideiussorem non officio gestionis, sed natura obligationis. Item fideiussor habet actionem contra eum pro quo intercessit: vt infra. man. l. ex mandato.

† P. F. etiam.

Proceden dum ē de similibus, ad similia

ADDITIO Istam secundam rationem glo. approbat Pau. hic, quod fideiussor soluendo liberat alterū non officio gestionis, quia non soluit contēplatione alterius fideiussoris, nec vt illum liberet, sed contēplatione principalis debitoris vt illum liberet, & ēt se liberet. ergo liberato principali sequitur ēt liberatio alterius fideiussoris: quia non potest accessoria remanere sine principali, sublata principali. & hoc nō ē de officio gestionis, qđ habet producere hāc a[c]tionem: sed est ratione cuiusdam consequentiæ: vt patet infra, de dolo. lege, si fideiussor. in fine. vbi est bonus textus.

g Conscius fraudis. Nō agit cōscius fraudis: vt hic, & j. de do. l. si duo. & j. de inst. ac. l. sed & si pupill⁹. §. de quo. in fi. ver. sed si ipse. & de tu. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. & s. de eo per quem factum est. l. fi. §. j. & C. de libera. causa. l. si filium.

Ex facto procuratoris datur vtilis institoria contra dominum. Bar.

Papinianus li. ij. Responsorum. XXXII.

Liberto † vel amico mandauit h pecuniam accipere † mutuā i cuius literas k creditor secutus contraxit, & fideiussor interuenit, etiam si pecunia nō sit in rem eius l versa: tñ dabitur in eum m negotiorum gestorum actio creditori vel fideiussori, n scilicet ad exemplū Institoriæ o actiōis,

Liberto. CASVS Titius mandauit mihi, quod mutuam pecuniam acciperem, non tñ a quo. & a quodam pecuniam mutuā, accepi, puta à Seio: & ostendi forte ei literas quas mihi Titius miserat de pecunia mutua accipienda. Dixit Seius, quod contēplatione Titij mutuaret: & pecuniā nūerauit fideiussorib⁹ acceptis. qui contēplatione Titij intercesserunt similiter. tametsi ea pecunia in vtilitatē Titij versa non fit: tamen tam creditor, quam fideiussor habebit act. neg. gest. aduersus Titium.

† Vide not. no q̄ not. Inn. extra de fideiuss. ca. p quibusdā. & quod idē Inn in ea. cām q̄ ad fin. extra, qui filij sint legi.

† vt pecuniam acciperet.

Actio competens contra eū, ad quem negotiū spectat cura et solicitudine nō impedit actiōē oriri contra eum ad quem negotium in veritate spectat, licet, eius contemplatione non sit gestum. Bar.

Inter negotia. Fuisti curator vel procurator Titij. accessi ad negotia tua gerenda. dum ea gererem: gessi & Titij propria negotia adulti tui. teneor tibi act. nego. gest. non solum nomine propriorum negotiorum tuorum, sed adulti. At tamen cauere debes de præstando me indemnem, si forte adultus me conueniat. idem est si eras tutor Titij, & gessi tua & sua negotia propria.

Litem. Conueni Titium in iudicio. & litem sum contest. Titius se frustratorie absentauit. vnde cum pluries fuisset citatus, nec comparuisset voluit eum iudex condemnare. quidam eius amicus pro eo verba faciebat: & petijt vt non condemnaretur, sed expectaretur. iudex cum tandem condemnauit, nec amicus pro eo appellauit. dictus Titius reuersus vult eum conuenire actione negotiorum gestorum. Dicitur quod non potest. quia ille amicus appellare non tenebatur pro eo. sed pone, quod amicus iste plenā subijt defensionem: & fuit condēnatus. dicitur quod appellare debuit.

h Mandauit. Scilicet aliquis per literas.

i Mutuam. Scilicet à quocunque.

k Cuius literas, scilicet mandantis quasi dicat, contemplatione eius. s. qui misit literas liberto vel amico, mutuauit creditor. sed si creditori essent missæ, tunc mandati cōtraria: vt C. man. l. si literas.

l Eius. Scilicet mandantis.

m In eum. Scilicet mandantem.

n Fideiussori. si soluerit.

o Ad exemplum. Institoriæ. Institoria enim propriæ locum non habet: quia nō negotiationi, s. pecunijs dādis & accipiendis: sed tantum vni pecuniæ & tantum ad accipiendū fuit iste præpositus: vt j. de

Inter negotia [a] Sempronij, quæ gerebat, [b] ignorans Titij negotium geſſit. [c] ob eam quoq; ſpeciem Sempronio tenebitur: [d] ſed ei [e] cautionem indemnitatis, officio iudicis præberi [f] neceſſe eſt aduerſus Titiũ, cui datur actio. [g] idem iuris eſt in tutore. [h]

Qui allegat cauſas abſentiæ, non condemnatur, nec appellare tenetur: ſecus in eo qui venit, ad plenam defenſionem: licet poſt litem conteſtatam. h. d. quem §. no. Bar.

Litem in iudicium † deductam, [i] & a reo deſertã fruſtratoris [k] amicus vltro egit, [l] cauſas abſentiæ eius allegans iudici, [m] culpam contraxiſſe nõ videbitur, quod [a] ſententia [n] contra abſentem dicta, ipſe non prouocauit, Vlpianus notat. † hoc verum eſt: quia fruſtrator [o] condemnatus eſt. Cæterùm [p] ſi amicus, cum abſentem defenderet condẽnatus negotiorum geſtorum aget: [q] poterit ei imputari, ſi cum poſſet, [r] non appellaſſet.

Compenſatio quantum ad curſum vſurarum fit ipſo iure. P.

[Papinianus lib. ii. Reſponſorum. XXXIII.]

† QVi aliena negotia gerit, vſuras

inſti. cuicunq;. §. j. & l. In eum. & ideo dicit ad exemplum. Vel dic ideo quia nõ fuit præpoſitus cũ ea ſolennitate qua olim: vnde ad exemplũ antiquæ ſolennitatis, & ſecundum hoc vera inſtitoria datur, vel refertur ad fideiuſſorem tantum, vt agat hac actiõe ad exemplum inſtitoriæ, cum illa fideiuſſio ſit ſequela. vt ĩ de inſti. l. cuicunque §. ſi ei quẽ. in fi. §. prĩcipalis vero credunt vera inſtitoria. Et vt plene videas. dic vt diximus. ſ. eo. l. ſi pupilli. §. item ſi procuratori.

a Inter negotia. Caſus iſte ſecundũ antiquos ponitur in eo qui negotia mea cum mandato gerebat: & alia alterius cũ eis cõiuncta mei cõtemplatione geſſit. de vtriſq; mihi, & ego ſibi tenemur mandati actione. ſed cõtra. ſ. e. l. itẽ. §. j. Sed ibi loquitur de act. ne. geſt. hic de actione mãdati. Itẽ ibi omnia negotia erant alterius hic nõ, ſed mãdantis cuius contẽplatione gerebat, & erant ſua propter coniunctionem. & ſic non eſt contra. Item cõtra. ſ. eod. l. ſi pupilli. §. ſi quis ita ſimpliciter. in fi. §. in eo quod ibi dicit ſciens, hic ignorans: & tñ hic ſubijcit Titio dari actio. neg. geſt. ſed ſubaudi maxime. & quod hic ſubijcit, idem in tuto. & cur. ſubaudi, qui gerendo negotia pupilli & alterius negotia, cum illis iuncta geſſit. Tu aliter pone caſum primũ in procuratore vel curatore, hoc modo. quia aliquis geſſit negotia Sempronij. qui. ſ. Sempronius erat curator vel procurator Titij: & interea etiam Titij. & quod ſequitur, idem in tuto. &c. eodem modo dicas. quia gerendo negotia tutoris, geſſit etiam pupilli. & ſecundum hanc poſitionem expone literam.

b Gerebat. aliquis cum mandato vel ſine.

c Geſſit. Et totum male.

d Sempronio tenebitur. cum eius interſit, quis ad eum pertinet cura & ſolicitudine. & ſic non eſt contra. ſ. e. l. item. §. j. nec minus tamen & Titio tenetur, cuius in veritate erat: vt ã. eod. l. ſi pupilli. in princ. & hic ſubijcit, aduerſus Titium. &c. Accurſius.

e Sed ei. ſ. Sempronio, ſecundum Io. ſed tu dic verius, id eſt, geſtori quem dictum eſt teneri Sempronio ſecundum Azonem.

f Præberi. a Sempronio, ſecundum ſecundam caſus poſitionem.

Actio. ſ. neg. geſt. ſm primum caſum. Sed eſt cõtra. ĩ. man. l. ſi mandato. ij. §. ſi curator in fi. §. vbi dicit dari in factum & denegari actionẽ iſtã. So. quidam dicũt intelligi de actione ad exhibẽ. & l. Aql. & de alijs ſimilib. non neg. geſt. Sed tu dic quod hic in rem ipſam cuius negotia ſunt, eſt impẽſum: ibi autẽ erat ſuũ ratihabitione, & hoc plene dixi. ã. e. l. ſi pupilli. §. ſi quis ita ſimpliciter. Alij dixerunt quod licet hic neſciret cuius eſſent ſciebat tñ quod nõ erãt Sempronij. vnde hic error in perſonã nõ tollit hãc actionem. ſecus ſi crederet eſſe tantũ Sempronij vt in contraria l. ſed media ſol. verior eſt.

h Idẽ iuris eſt in tutore. ſ. quod diximus quando & curator, vt ſi hic Sempronius fuit tutor Titij. Acc.

i Litem in iudicium deductam. i. conteſtatam.

k Fruſtratoris. Id eſt, eius qui per fruſtrationẽ aberat. Accur.

l Egit. primus eſt caſus in eo, qui tantum abſentiæ cauſam dicit, quod poteſt quilibet: vt ã. de procur. l. ſeruũ. §. publice, & l. abſens. & hic ſecund quãdo plene defendere vult: quo caſu ipſe condẽnatur. vt hic dicit nomine. ſ. domini. dic ergo litem, &c. quo ſecundo caſu ſi nõ appellauit geſtor, ſibi imputatur. Accur.

l Egit. Large ponitur pro eo, qui deſedit: vt ſ. de eden. l. j. in prin.

m Iudici. Non ſutem volebat plene defendere.

n Sententia. Id ẽ, à ſententia, & ſic ſupple. Accur.

o Fruſtrator. Nõ autem amicus, quia ſolam abſentiã fruſtratoris excuſabat. Ioan.

p Cæterum. Hunc caſum ſecundum ponit M. quã a princi. cum hoc defenſore fuit lis conteſtata, alias non deberet dãnari. vt C. de ſenten. & interlo. om. iudicum. l. j. Sed tu dic ſecundum Io. retento eodem caſu. quando ſcilicet interuenit lite deducta in iudicium, ideſt, lite conteſtata, & tamen condemnatur, vt ſtatim dices, & non ſolum excuſabat, ſed etiã principaliter defendebat.

q Aget. Ad cõdemnationẽ, & ad ſumptus, & hoc cũ habuit mandatũ. alias ad ſumptus non agit. ſed ad id, quod condemnatus fuit, ſi ſoluit: vt ĩ. iu. ſol. l. iam tñ. §. in hac. & C. man. l. etiam. & ſic not. ex hac l. quod etiam is qui defendit ſine mandato, licet poſt lit. cõt. interueniat, tñ debet condẽnari, non is quem defendit, quod in vero procuratore (licet quidam dicant contra) omnino admitto. fit. n. cõtra dũm executio: ſed in defenſore, ſiue a principio, ſiue poſt lit. conteſt. interueniat. nã vtrobiq; innitũ ſic liberat, et nolente creditore actore, ſi tñ indi. ſol. promittat, quia & ipſum iurare de calumnia dico, ſm Azo. & fit quædam nouatio. vt dixi. C. de iur. prop. cal. dã. l. ij. §. ſin autem. dico. n. eum damnandum, vt pleræq; leges velle videntur: vt ſ. de procu. l. minor. §. qm. & ĩ. de re iudi. l. ſi cum procuratore. & ĩ. de iudi. l. de qua re. §. j. & ĩ. de ſolu. l. ſolutionem. & inſt. de ſatiſd. §. ſi vero reus. ſi autem certum eſſet actori competere actionem, non tollitur ipſo inuito per alium ſtipulantem: vt ĩ. de nouat. l. ſi Stichum. §. fin. ad l. autem C. de ſenten. l. j. reſpondeas iudicio. ideſt, ſententiæ.

r Poſſet. Et deberet: vt quia bonam cauſam habebat; vt ĩ. de adm. tu. l. quoties. §. ſicut. Et no. hic quẽ debere appellare, ſic & ĩ. man. l. ſi procuratore. §. ſi ignorantes. & C. de proc. l. inuitus. Sed ar. contra ĩ. ad Sylla. l. propter veneni. §. ſi.

QVi aliena CASVS Cum gererem negotia tua, pecuniam tuo nomine recepi. Quæſitum eſt, an vſuras eius pecuniæ tibi præſtare debeam? Reſp. Iatiſ-

Lu. Ro. ſ ſuia ſin. fo. cvj. ſingu. 367. te putat iſtũ tex. ſin. ad quẽ aduerte, quia Lu. nõ tantum habuit reſpectum, quantum ad intellectum §. vt dicit hic in nouis interpret. Bol.

Al. add. eſt. tom.

In P. F. eſt paragraphus.

Intellige cum liberari p defenſorem, inuito, actore, verũ eſſe quod ad inſtantiã iudicij attinet, nõ quantũ ad obligationem principalem.

Iurisconsul. primum compensaturũ, ne quod necessario in negotia tua impenderim. Tum si qua pecunia supererit: eius pecuniæ vsuras me præstaturum, quod intelligendum est, secundum interpretationẽ, Acc. in gl. j. huius legis. Libertos. Decessi, & præcepi hæredibus meis vt liberto meo cẽtum darent: vt mihi faceret monumentũ: ipse libertus impendit centum & quinquaginta. Dicitur hic quod non consequitur iste libertus, ab hæredibus meis nisi centum. Tutoris. Tutor meus gessit tutelã meam: & decedẽs filio suo impubere hærede instituto sibi filio tutorem dedit: tutor ille immiscuit se negotijs meis gerendis. non agam tutelæ sed nego. gest. contra tutorem, filius. n. impubes tutoris mei non tenebitur pro administratione q̃ fecit iste tutor post mortem patris sui, sed tenebitur ꝓ eo qđ pater eius male administrauit. Quanquam. Paterfamilias reliquit vxorem, & filiũ ex ea, & decessit, & istum filium matri cõmendauit: postea perpendit mater ꝙ filius multas habuit actiones alias: vñ actores quosdam ad act. illas voluit ordinare ista mater. Dicitur quod non potest: quia ipsa agere non potest. Itẽ res filij alienare non põt. nec debitores filij matri soluẽdo liberantur. Vno. habebam prædium cui dicebam seruitutem aquæ ducendę a prædio quod erat tibi & Titio commune, deberi: vnde proposui confessoriã. Titius negauit seruitutem deberi opponendo negatoriã. quæritur, an Titius qui communem causam defendit, habeat act. aduersus te nomine expensarum in causa factarum? Dicitur quod habet act. neg. ge. Vel pone quod Titius egit aduersus aliquẽ confessoria dicens seruitutẽ ꝑdio cõi deberi à ꝑdio Mæuij. ille actor qđ ĩ litẽ expẽdit repetet a te ꝑ act. neg. ge.

† putatis.

† Bal. hic dicit istũ text. sing. ad hoc ꝙ executor, vltimę voluntatis excedens fines mãdati, & sic plus expẽdens q̃ debeat, non põt repetere ab hærede, & sic ista executio mãdati hẽr fines siue formã ta rationis. ꝓ quo cõcord. tex. & bñ facit in l. sed & si qs. § sed si quid. ff. de reli. & sumpt. fu. & in §. & est quæsitũ. si aũt minus expendit, tenetur residuum restituerẽ hæredi. Bal.

† In vet. exem. *nec iure fideicommissi*.

† F. F. *erogationis*.

† F. F. *conuenietur*.

præstare cogitur eius, s. pecuniæ, quæ † purgatis a necessarijs b sumptibus superest. c

Qui expendit vltra quam est ei iniunctum, non repetit.

Libertos † certam pecuniã accipere testator ad sumptũ monumenti voluit. si qd amplius fuerit érogatum, d iudicio negotiorum gestorum ab hærede nõ rectè petetur e † de iure fideicommissi: cùm voluntas f finem erogationi † fecerit

Pupillus non tenetur ad perficienda negotia etiam cœpta: Bart.

Tutoris g hæres impubes fili⁹ ob ea, q̃ tutor ei⁹ in reb⁹ pupillæ paternæ gessit, nõ tenetũ: sed tutor ꝓprio noĩe iudicio negotiorũ gesto. conuenitũ. †

Gestor negotiorum non potest constituere actorem in negotijs pupilli hoc dicit. Illud est verũ secundum illa tempora, secundum quæ mulier non poterat eẽ tutrix sine imperiali rescripto. hodie verò si esset tutrix, posset constituere actorẽ sicut alij tutores, vt l. neque tutores. C. de procura. Bar.

Quanquã mater filij negotia secundũ patris voluntatẽ h pietatis fiducia gerat, tñ ius actoris i periculo suo litiũ cã constituẽdi nõ habebit: qa nec ipsa k filij nomine rectè agit, aut res bonorũ eius alienat, vel debitorẽ impuberis accipiendo pecuniam liberat. ° l

In causa seruitutis prædii communis quod vnus ex sociis expendit, ab alio repetit per actionem negotiorũ gestorum. Bar.

Vno defendente causam communis aquæ, m sentẽtia prædio n datur. Sed qui sumpt⁹ necessa-

a Purgatis. Per compensationem. nã vsq; ad concurrentes quãtitates cessat vsura. vt j. de cõpen. l. cũ alter. & l. idem. Item quod dicit vsuras super existentis pecuniæ præstari, intellige si dñs consueuit fœnerare, nõ alias: vt j. de vsu. l. qui semisses § j. vel vertit in vsus suos, vel alij eã fœnerauit: vel fuit in mora s. eo. l. at qui natura. §. non tantum. & C. de vsu. l. si mater.

b Necessarijs. Et vtilibus: vt s. e. l. sed an. §. is autẽ, qui. & j. eo. l. fi. §. secus in voluptatijs: vt s. cod. l. ex duobus. j. responso.

c Superest. Apud gestorem. Accur.

d Erogatũ. Etiã vtiliter: vt j. de pec. l. si creditor. §. j. & arg. j. de re mili. l. iij. §. in bello. sed quod ſm voluntatẽ soluit, repetit: vt hic, & j. de peti. hær. l. hæreditas etiã. §. j. ad fi. tit. quod vero vltra, non: vt dixi duplici rõe. prima qa prohibitio impedit hãc repetitionem: vt C. e. l. fi. alia quia donasse videtur: vt. j. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. si olimam. Et sic est arg. ad quæstionẽ qua quæritur si mandauit vt emeres rẽ p10 decẽ, & dedisti plus: an repetes ? Mar. sic lo. contra: vt hic, & no. C. eo. l. fi. Accur.

e Petetur. i. libertũ ab hærede non rectè petẽt. Sed qd si minu⁹? Rñ. repetit quatenus expendit vt j. de leg. a. l. ante pe. §. a te. & est ratio, quia ut ministri fuerunt electi isti liberti: vt j. de leg. ij. l. si qs Titio decem

f Voluntas. s. defuncti. sed certe ẽt vltra voluntatẽ potest impenderũt, j. dę verb. sig. l. cũ testamento. quæ ẽ contra. Sol. potest. expendere, vt ibi: sed non repetit: vt hic. Vel hic sufficiens erat, ꝙ testator dixerat: ibi nũ. arg. j. de reli l. at si qs. §. æquum autem. & §. fi. Vel verius ibi prę cepit hæredibus & in eorũ fauorẽ noluit nisi certũ quid expendi. Si ergo uolunt plus, possunt, quia nõ faciũt alijs præiudiciũ, sed hic alijs prçcepit: qui si plus expenderẽt, facerent alijs (scilicet hæredibus) præiudicium.

° quæ oĩa pertinent ad officiũ tutoris, quo fungĩ nõ põt mulier. l. 2. j. de reg. iu. Iure auth. fœminę liberorum suorũ tutellã suscipiũt & actores cõstituunt. Hon: 117. in princ. Casum ponit.

g Tutoris. Cũ pater meus tutor cuiusdã pupilli fuisset, me filio pupillo hęrede relicto decessit: qui mihi tutorẽ dedit. qui meus tutor de tutela q̃ pater meus gesserat, ſe intromisit se. nõ ego, sed ipse tenetũ ac. ne. ge. non autem tutelæ, vt hic. quia nõ successi ego pupillus patri meo in tutela, licet deberẽ inchoata ab eo perficere, si essem legitimæ ætatis: vt s. de his qui no. in. l. furti. §. pe. & C. de hær. tut. l. j.

h Voluntatem. Quam in testamento expressit, dicendo. Relinquo filium in custodia matris suæ.

i Ius actoris. Qui agit nomine filij. tutores autem hoc possunt facere. vt C. de procu. l. neq; & inst. de cu. §. fi. sed op. hæc fuit tutrix: nã & data fuit. & esse potuit: vt C. qñ mu. tu. offi. fungi po. l. ij. & fin. quæ sunt contra. ergo põt actorem constituere. Sol. dicũr quidam ꝙ hæc corrigiũ ꝑ illas. Azo. dicit ꝙ hic fuit data: tutrix, sed adhuc non fuit confirmata, quod est necesse, vt in l. contrarijs. Tu dic quod non fuit data tutrix, licet pater de filijs eã rogauerat: & ipsa vt mater non vt tutrix se intromittebat: vt hĩc d.

k Quia nec ipsa. Vt hic, & C. de ꝓc. l. alienã. & j. de reg. iu. l. fœminæ. Et no. bonã rõnẽ, quia si nõ possũ ꝑ me, nec per aliũ potero, vt hic. & C. de liæ. & ma. l. ij. ibi & ministros, &c. vt j. ad Ma. l. filiũ ĩ fi. ĩ gl. fi.

l Liberat. Imo liberat, vt j. de sol. l. filiæ. quæ ẽ contra. Sol. hic sciuit, ibi ignorauit debitor. Vel hic soluit ex anteriore causa, ibi ex posteriore. Tu dic quia ibĩ soluit ex obligatione, quam fecerat ipsi matri: hic autem vel patri pupilli, vel ipsi pupillo erat obligatus.

m Cõis aquæ. Vt qa negatoria cõtra plures agebat

n Prædio. i. ad vtilitatem prædij vel ecõtra, vt pore

ff. V. f 3 cum

rios [ac] probabiles in communi lite fecit: negotiorū gestorum [a] actionem habet.

Quod quis facit contemplatione mandati per errorem, non venit in illa actione, sed ī actione negotiorum gestorum: et qui ius vendit suum, pignoratitia non tenetur h. d. quem casum nota. & bene nota verbum creditoris, Bar.

Idem libro tertio Responsorum. XXXIIII.

*Fideiussor [b] † imperitia [c] lapsus, alterius [d] quoq; cōtract⁹, qui personam eius non contingebat, pignora vel hypothecas suscepit: [e] & vtranq; pecuniam creditori soluit, existimans [f] indemnitati suæ cōfusis prædijs [g] cōsuli posse ob eas res iudicio mandati, frustra conuenietur [h] & ipse debitorē frustra cōueniet. Negotiorum autem gestorū actio vtriq; necessaria [i] erit: in qua lite culpam æstimari satis est, non ēt casum: quia prædo fideiussor non videtur. [k] Creditor ob id factum, ad restituendū [l] iudicio, qđ de pignore dato [m] redditur: cūm videatur [n] ius suum [o] vendidisse, non tenebitur.

Qui ab alio domum recipit meo noīe, negotiorum gestorum actione mihi tenetur. h. d. Bar.

Ignorāte [p] virgine mater à sponso filiæ res donatas suscepit: [q] quia mādati vel depositi cessat [r] actio, negotiorum gestorum agetur. [s] †

Hæredi viri contra vxorem defuncti datur hæc actio de gestis constāte matrimonio hoc dicit. quam l. not. quia faciet tibi honorem, & dabit tibi vtilitatem Bar.

Idem libro decimo Responsorum. XXXV.

cum seruitus esset prædij, & prædio accedere, & prędio deberi dicatur: vt ī. de serui l. j. & l. seruitutes prædiorum. & de serui rusti. præd. l. via. §. si fundus. & §. quæcunq;. Sed quæ erat dubitatio de sumptib⁹? Respon. quia cum seruitus sit res indiuidua, videbatur ratione indiuiduitatis suum negotiū gessisse. argu. infra, qui po. in pig. ha. l. si prior. §. sciendū, sed secus est: quia sententia datur prædio non personæ, & ideo alij etiam prodest & nocet: nisi agentis culpa interueniat, vel collusio. vt hic, & ī. si serui. ven. l. loci §. si fundus. & l. si de communi. & argu. C. si vnus ex pluribus appel. l. prima. & fi. & ideo sumptus repetentur: vt hic subijcit. & infra, famil. ercişcun. l. ex parte. in prin. & infra, communi diuidundo. l. si quis putans. §. siue autem. in princip. §.

[a] Negotiorū gestorum. Sed cū causa sit indiuidua, cur non habet locum communi diuid. vt infra, communi diuidun. l. si quis putans. §. hoc autem? Respond. quia nil in re communi fecerūt, licet propter rem communem forte, vt ī. communi diui. l. arbor. §. si per eundem. Vel dic quod desierat res esse cōmunis quia fundus cui seruitus debebatur, fuit diuisus: vt infra, communi diuid. l. j. & C. communia vtriusque iud. l. familiæ. Acc.

Fideiussor. CASVS. Accepi à Titio decem mutuo & fideiussorem dedi & pignora: deinde pro alijs decem eadem pignora obligaui, tamen in isto vltimo contractu fideiussor non intercessit. postea fideiussor creditori soluit non solum id debitum in quo interuenerat, sed etiam aliud, & pignora accepit. ob id non habet mandati, sed negotiorum gesto. act. Dicitur etiam quod fideiussor & de culpa tenebitur scilicet si culpa pignora perierunt, vel deteriora facta fuerunt. non autem tenebitur de casu fortuito, nec poterit creditor à debitore conueniri pign. acti. quia, scilicet alijs ius suum vēdidisse videbitur. Ignorante. Cōtraxi sponsalia cum quadam, volui ei dare annulum: ob verecundiam accipere noluit: mater puellæ filia nesciēte annulum accepit, per quam actionem petit filia annulum a matre? Respon. per act. negotiorum gesto. repetit filia à matre.

[b] Fideiussor. Pone casum in fideiussore vnius contractus, in quo etiam erant pignora obligata: quæ pignora etiam ob aliud debitum tenebantur. & totum soluit: vt hic, & C. de fideiuss. l. ij. vel pone quod alia erant pignora, & pro alio contractu, idem tamen est semper debitor. & tunc minor est dubitatio, an act. negotiorum gestorum teneantur.

[c] Imperitia. Facti vel iuris.

[d] Alterius. Sed tamen eiusdem est debitoris.

[e] Suscepit. Accipiendo etiā cessionē vnius creditoris. vel dic etiam sine cessione.

[f] Existimans. Et bene secundū vtranq; positionē cum cessione, vel sine, vel quod essent eadē vel alia pignora, maxime cum iure cessio facta fuerit. vt in fine hic dicit.

[g] Confusis prædijs. i. confusa siue mista obligatione, prædiorū, quę prædia fuerunt simul concessa fideiussori in vtriusq; contract⁹ pecuniam facta super hoc cessione. vel dic confusis, id est extinctis obligationibus prædiorū: quia fideiussor simpliciter soluit, illa debita; sed pignora accepit, et retentione sibi cōsuleret: vt ī. quib. mo. pig. vel hypot. sol. l. j. in prin.

[h] Conuenietur. Imo non frustra: vt ī. mand. l. si mandato. lj. §. Paulus. quę est contra. Sol. hic non emit, sed fecit cedi sibi ius pignoris, & ideo vicē obtinet creditoris. & hoc potuit de iure facere. vnde etiā mādati non tenet. vt C. de fideiuss. l. ij. ibi autem emit, quod nō licet, vnde mandati tenetur. hæc nō placet, Si ergo aliquos sumptus hic fecit. act. ne. ge. aget, & eadem conuenietur: si quid culpa fecit. Vel dic melius: quia hic dicit cessare mandati, & habe. act. ne. gest. pro rebus. s. alterius contractus, sed pro rebus eiusdem agit mandati: & agetur hoc nostro casu ad sumptus ne. gest. & ad pecuniam: vt ī. man. l. ex mandato. §. fideiussori. nisi fuisset facta cessio, sicut hic fuit. vnde hoc casu iure cesso agetur ad pecuniā, hoc est eo iure quod creditori competijt. sed nihil prohibet vtranq; competere.

[i] Necessaria. Pro sumptibus factis in re, & vt culpę cōmissę noīe teneat. & hoc pro rebus alterius cōtractus, at pro rebus eiusdē agit mādati vt modo dixim⁹.

[k] Non videtur. Quia habuit ab eo, qui habet ius tradendi: vt de verb. sign. l. bonæ fides.

[l] Restituendum. Rem pignoratam.

[m] Dato. Scilicet actione pignoratitia.

[n] Videatur. Et est verum. vel dic habetur pro eo, si cesserit vt non teneatur creditor. Accur.

[o] Ius suum. Quod in pignore habebat.

[p] Ignorante. Secus in sciente: quia tunc habet locum depositi. vt infra, deposi. l. die sponsalior. quæ est contra.

[q] Suscepit. Nomine filiæ.

[r] Cessat. Mala ratio. nam secundum hoc ad quamlibet rem petendā vbi prædictę cessant, haberet illā quod falsum est. dic ergo quod nulla melius potest adaptari actio a filia contra matrem.

[s] Agetur. Scilicet si habuit ratum, alias sponso datur repetitio. Accur.

[a] Cōiunge l. 2. de pig. Duar.

† Ex præsenti l. colligę. no. secundum Bald. hic. quod libell⁹, dr frustra totius, qñ actio inepte est proposita. & iste text. hoc optime pbat, & ex tali libello nō rite concepto debet sequi falsa absolutoria. Bo. addo pro isto bñ facere te. in l. iij. de interd. C. ibi dū dicit, cōpetētib. actionibus. & ista faciūt pro gl. in pr. inst. de obli. I verbo, & m. q vult sniā, ex inepto libello latam nullā esse ipso iure: vt ibi ꝫ scribēt.

† P. F. agitur.

Hæres

Hæres viri defuncti vxorē, quę res viri tempore nuptiarum in sua potestate habuit, expilatæ † hæreditatis † postulare [a] non debet. Prudentius [b] itaq; fecerit, si ad exhibendū & negotiorum gestorū (si negotia quoque viri gessit) cum ea fuerit expertus.

† Compilatæ. P. F.
† Al. add. crimine.

Si per ascendentem gerantur negotia descendentis, vel fiat protestatio, vt onus alimentandi ad descendentem non pertineat, expensæ alimentorum repetuntur. hoc dicit lex ista, quã nota. & primò ponit exempla Nesenni continentia quæstionem & allegationem pro vtraque parte, & opinionem quorundam. secundò ponitur responsio Pauli. Secunda ibi. Respon. hæc disceptatio hoc dicit. Bart.

Paulus lib. primo Quęstionum. XXXVI.

Nesennius [c] Apollinaris Iulio Paulo salutem. [d] Auia nepotis sui negotia gessit. defunctis vtrisq;, [e] auię hæredes cōueniebantur a nepotis hæredibns negotiorum gestorū actione. [f] reputabant hęredes auiæ alimenta præstita nepoti. Respondebatur. [g] auiam iure pietatis de suo præstitisse: nec enim aut desiderasse, vt decernerētur [h] alimenta: aut decreta [i] esse. † prætereà constitutum esse dicebatur, vt si mater aluisset, non posset alimenta, quæ pietate cogente [k] de suo præstitisset, repetere: Ex † contrario dicebatur [l] tunc hoc rectè dici, cùm † de suo aluisse [m] mater probaretur. at in proposito auiam, quę negotia administrabat, verisimile esse de re ipsi^9 nepotis eum aluisse. Tractatū est, nunquid [de] vtroq; patrimonio erogata viderentur. † quęro, quid tibi iustius videatur. [n] Respondi: hæc disceptatio in factum [o] constitit. nam

† P. F. esset.
† e.
† P.F. vt.
† P.F. videatur.

Hæres. CASVS. Si res vxor viro surripiat ante mortem vel post, hæres viri non agit aduersus eā crimine expilatę hære. aget tñ ad exhibendū vel neg. gest. act. si negociū viri vel hæreditariū gessit.
[a] Postulare. i. accusare non debet: cum fuisset socia diuinæ dom^9 & humanæ: vt hic, & C. de cri. expi. hęre. l. aduersus vxorem.
[b] Prudētius. Id est, prudenter. nam si hoc faceret, prudenter non faceret. hic enim cessat crimen expilatę hæreditatis: vt hic. & C. de fur. l. quamuis. & J. de cri. expi. hære. l. vxor non est ergo hic participatio positiui. i. nō ponitur comparatiue, secundum Io. sic & C. de fur. l. ij. Sed quid si hęreditatē aliā hęredi viri delatā expilasset? Resp. sm H. haberet locum hæc actio: vt C. de cri. expi. hære. l. si aui. Accurs.

Nesennius. CASVS. Quidā iurisperitus fuit iudex, cui fuit proposita materia sup tali quæstione, quę talis est, Auia gessit negotia nepotis sui: & penes eā remanserunt x. de bonis illius nepot. mortua auia & nepote agūt hęredes nepotis aduersus hęredes auię pro x. excipiunt hęredes auię ꝙ illa x. impēdit auia in alimentis nepo. replicant hæredes nep. ꝙ auia subministrauit alimenta nepoti officio pietatis. & nituntur ꝓbare duab. rationib. Prima est talis quia auia nō petijt, vt ei alimēta decernerent: vel si petita fuerant, nō erāt decreta, vnde pñta sumit ꝙ de suo eum aluerit. Alia est. Pone ꝙ mater aluisset filiū presumit ꝙ ex officio pietatis aluisset: vnde repetere nō posset, nec auia ergo repeteret. isti duplicāt ꝙ tunc demū pręsumit mater filiū aluisse officio pietatis, cū ex propria substantia hoc fecerit. sed hoc non fuit hoc casu: quia auia aluit nepotē nō de bonis suis proprijs, sed nepotis. quidā dicebant quod alimenta pro parte agnosci debeāt ab hęredib. auię, & ꝓ parte ab hęredib. nepotis, quid iuris, quęrit. Dicitur ꝙ hęc quęstio facti est: & sic super incerto interserit quoddam dictū. s. tale hoc qđ dixerunt hęredes nepo. s. qđ qñ mater aluit filiū, quod præsumit ex officio pietatis hoc fecisse, multoties fallit. s. cū mater in contrarium fuit protestata. s. ꝙ vellet repetere. vel forte pater abfuit, & mater interim filiū aluit: sine dubio in casibus istis repeteret mater cum protestata fuit, nec præsumitur mater donare istis duobus casibus. Vnde dicit, quod hæredes auiæ sunt audiendi & absoluendi: quia de bonis nepotis ipsum aluit, vel in dubio præsumitur aluisse. & sic nō dicit, quod alimenta sunt partim ab hæredibus nepotis pręstanda: quia præsumuntur semper quod auia aluit nepotem de bonis proprijs nepotis.
[c] Nesennius. Casus est planus: & de facto colligitur optimus allegandi modus in hac lege.
[d] Salutem. Et quæstionem talem auia, &c.
[e] Vtrisque. Scilicet auia & nepote.
[f] Actione. s. directa pro quibusdam reb^9 quas habuerat auia. hæredes vero auię dicebāt, quòd auia expēderat eas in alimenta pupilli nepotis: & hoc est, quod dicit, reputabant. alibi aūt ponitur pro cōpensate: vt J. de mi. xxv. an. cui. § prædia.
[g] Respondebatur. ab hæredibus nepotis. & hæc replicatio est: vt infra, de exce. l. ij. § . j. Acc.
[h] Decernerētur. a iudice, nō tamē est hęc bona allegatio: nam qñq; expedit nō sic lactū pupilli publicari corā prętore, & non erit ferendū, si dicat, &c. vt C. de al. præ. l. fi.
[i] Aut decreta. Licet forte petita.
[k] Pietate cogente. Quæ pietas præsumitur: vt C. eo. tit. l. alimenta. & ibi est hoc cōstitutum, ꝙ hic dicit. itē est in l. si patrono. eo. tit. & quia ita erat constitutum in matre, & idem in auia videbatur: vt arg. C. qñ mu. tu. off. fun. po. auth. matri. Sed tñ est contra: vt hic dicit. & erat hæc allegatio hæredum nepotis.
[l] Ex contrario dicebatur. s. ab hæredibus auię, nam hæc allegatio pro hæredibus auiæ facit. hæredes. n. nepotis petebant pecuniam, quam pupilli nomine auia habuerat hęredes autem auię respondebant, nō potestis petere: quia expendit eam auia in alimenta nepotis, & hoc est verisimile: quia non facile mulier donare videtur, quia mulierum genus est auarissimum: vt arg. infra de do. inter virum & vxo. l. si stipulata. in fin. Azo. & C. de do. ante nup. l. cum veterum. dicūt ergo hi hæredes auię, tunc hoc rectè, &c. scilicet causa pietatis facta alimēta esse: & ideo non reperi potest etiam distingui misericordiæ motus: vt infra de religio. l. si quis. § . sed interdum.

Mulierum genus est auarissimum.

[m] Aluisse. Quod verum est, sicut infra respondet. Dicit. n. hæredes auię posse ea quæ repetuntur ab eis reputare. i. dicere, ne eorū nomine condemnentur: quia in pupillum nepotem expensa fuerunt. Azo.
[n] Videtur. Rescribe mihi subaudi.
[o] In factum. i. in incertitudine facti: quia nescimus vtrum eandem pecuniam pupilli nepotis expendit, vel non: sed etiam in iure est: vt puta quæ sit præsumptio in tali dubio: nam, &c.

& illud, quod in matre constitutum est, non puto ita perpetuò [a] obseruandum. Quid enim si etiam præstata est, se filium ideo alere, vt aut ipsum, aut tutores eius conueniret [b]? Pone peregrè patrem eius obijsse: [c] & matrem, dum in patriam reuerteretur, † tam filium eius, † quã filiam exhibuisse. [d] in qua specie etiã † ipsum pupillum negotiorũ gestorum dandã actionem diu[us] Pius Antoninus cõstituit. Igitur † in re facta [e] facilius putabo, auiam † vel hæredes eius audiẽdos, si reputari velint alimenta: maximè si etiam in rationes [f] impensam † eam [g] retulisse auiam apparebit. Illud nequaquam admittendum puto, vt de vtroque patrimonio erogata videantur. [h]

Vt debitum ante administrationem cõuertatur in actionem, quæ ex administratione descendit, duo concurrere oportet, scilicet, quòd debitor a se exigere potuerit: & quòd inde domini aliqua versetur vtilitas hoc dicit. Bart.

Scæuola libro .j. Quæstionum. [*] XXXVII.

Diuortio [i] facto negotia vxoris [k] gessit maritus. dos non solũ dotis actione, verũ [&] negotiorum gestorũ seruari [l] potest. Hæc ita, [m] si in negotijs gestis maritus, dum gerit, facere [n] potuit. [o] alias enim imputari non potest, [p] quod a se nõ exe-

a Perpetuo. Id est, generaliter. nam fallit quandoq; vt subijcit in duobus casibus.

b Conueniret. Sed nec quod dicit hic de præstatione, est verum in omni casu. quid. n. si mater necesse habeat alere: vt quia filius est inops, & pater inops? Item quid si modica repetat? certe nõ audietur. Idem in auia dico: vt ℨ. de liberis agnos. l. pe. & l. si quis a liberis. j. respon. vsq; ad §. si vel. & §. si mater. & §. alimenta autem. & §. vers. & infra, commo. l. in rebus. §. possunt. Azo.

c Obijsse. Si habes obijsse, dic q[uod] mater iuit cum patre: & dũ reuertitur. s. mater alit filium. vel dic etiam dum reuertitur pater qui obijt. i. reuerti sperabatur. & sic etiã dices matrẽ domi remansisse. & hęc bona, quia putabat patrem viuere. Si habeas abijsse, dicas q[uod] mater non iuit. & dic dum reuertitur, scilicet, pater.

d Exhibuisse. Scilicet, de suo proprio matris: & supple eã protestatam fuisse: vt supra proxi. respon. s[ecundu]m primum intellectum de tribus super verbo obijsse, alias abijsse. s[ecundu]m alios duos non est necessaria protestatio. credebat. n. patrem viuere. Et item not. quod aliquid valet protestatio: vt C. de episc. & cler. auth. si captiui. licet sit ar. contra. C. de prob. l. instrumenta. si. n. non fuisset protestata, & vellet repetere, nõ audiretur: quia auia causa pietatis fecisse præsumitur: vt C. eo. l. alimenta. & hoc fauore alimentorum. sic & alias ℨ. de cond. ind. l. cum is. §. si mulier. & ℨ. man. l. si vero nõ remunerandi. § idem Papinianus. & C. de do. pro. & nuda pol. l. fi. § j. idem & in auia dico: cum ratio diuersitatis reddi non possit, & vtraq; cogatur alere ex causa: vt s. dixi, & ita concesserunt etiã aduocatis heredũ auię. si tñ constaret auiã de suo pręstitisse alimẽta: vt s. ibi ex cõtrario, &c. si vero dubitet de suo, an de bonis nepotum, pręsumam q[uod] de bonis nepotũ, & idem in matre dicam. sicq; reputabunt agenti peruniam: licet repetere suã expensam nõ possint. secus in alijs causis, q[uam] alimentorũ, etiã in matre, & in patre dico. nisi coniectura sit, quod voluit donare: vt C. fam. erc. l. filiæ. & ℨ. fa. erci. l. quę pater. & de leg. iij. l. cũ quis decedẽs. §. nuptura. ar. tamẽ duo in matre videntur quod videatur donare si impenderit in negotia filiorum: vt C. eo. l. j. & l. alimenta. §. si quid. s[ecundu]m Azo.

e In re facta. Id est, in quæstione facta vel proposita.

f In rationes. Id est, in codicem rationum.

g Impensam eam. Id est, alimenta.

h Videant. Not. cõtra vulgarem rusticorũ opinionem qui q[uæsti]ões per mediũ diuidunt: vt si petam x. dicunt se velle cõcordare. & dãt q[uod] quinq; det. sic C. de probat. seq. l. j. & ℨ. de in rẽ ver. l. si pro parte. §. si dñi. ver. idemq;. & ℨ. de fun. inst. l. quęsitũ. §. si qs eo. in gl. diuidimus. Sed ar. cõtra. ℨ. ad Treb. l. Titius rogatus & inst. qui. ex cau. ma. non li. §. cum ergo. & infra, de pe. hær. l. sed & si. §. q[uod] autẽ quis. & §. adeo.

i Item not. hac l. casus in quibus cessat repetitio primus ratione pietatis: vt hac. l. & C. eo. l. alimẽta, secundus si paterna affectione: vt C. eo. l. si paterno. & ℨ. eo. l. is qui. tertius q[uando] domestica affectione: vt C. e. l. q[uod] in vxorem quartus ratione obsequij: vt C. e. l. officio. quint[us] rõne prohibitionis: vt C. e. l. fi. sed hoc casu M. dabat vtilem æquitate. argu. ℨ. de cond. ind. l. nã hoc natura. in casu etiã s[ecundu]m nos non nocet prohibitio: vt ar. ℨ. de relig. l. at si quis. §. idem. Labeo ait, si prohibente, &c.

i Diuortio. Tres casus ponit: cũ soluendo fuit, & est, cũ soluẽdo fuit & nunc non est. & hic subdistinguit: vt si nõ statim, postquàm cœpit agere, desijt esse soluẽdo: sit idem iuris, q[uod] in primo, vt in vtroq; imputet, si a se non exigat, sed si statim cũ cępit administrare, desijt esse soluẽdo, nõ imputatur: sicut in hoc casu. tertio cũ nec fuit nec est soluendo, & sic pñt notari quatuor casus. Et quod dicit diuortio, &c. dic s[ecundu]m leges esse diuortium, sed s[ecundu]m can. non fit, nisi ex causa consanguinitatis: & sic nõ dirimitur matrimonium, sed magis nullum declaratur. Item propter adulterium. sed tunc nõ fit diuortium: quia aliã accipere nõ potest, licet debitum reddere non teneatur.

k Vxoris. Scilicet quondam, &c.

l Seruari. Id est, repeti.

m Hęc ita. Scilicet, habent se: vt maritus nõ solum dotis actione sed etiam nego. gest. possit conueniri, si neg. gest. &c. id est, dum gerit negotia a capite gestionis vsque ad finem, &c.

n Facere. s. solidum, ita quod remaneat ei vnde sustentetur. nã sic in actione dotis erat facienda condemnatio: vt ℨ. de re. iur. l. in cõdemnatione. Et sic no. hic gestorem exigere debere a seipso: vt hic, & supra eod. l. si pupilli. in fin. & ℨ. de fideiu. l. tutor. & ℨ. de pet. hær. l. sed & si lege. §. ij. & C. vi bo. rap. l. fi. & ℨ. man. l. si negotia. Item no. insolidum eum act. neg. gest. damnari. Sed quare non inspicitur causa & origo prioris actionis: vt s. si quis cau. l. si eum. § qui iniuriarũ. & ℨ. de donatio. l. qui id. in prin. quæ sunt contra? Respon. hic euenit istud propter delictum, quod in administratione commisit: quia à se nõ exegit: vt ℨ. de re iud. l. sed hoc ita. § j. & ℨ. pro soc. l. si vnus. §. fi. Item cõtra ℨ. de re iudi. l. non tantum. vbi etiam in alia actione dat priuilegium, quod est & in dote. Sed hic desijt esse maritus, prius, quã hac actione teneretur: ibi autem constante matrimonio.

o. Potuit. Durante tota gestione, &c. Accur.

p Alias enim imputari non potest. Scilicet si nunquam facere potuit, ex quo incepit gerere: & sic est idem ac si nunquam potuisset. Accur.

Sed &

† P. F. reuertitur.
† P. F. Quam familiam.
† Et.
† P. F. In re facti.
† No. s[ecundu]m Bal. quod statutũ in matre habet locum in auia, quia mater & auia procedunt per eandẽ rationẽ, vbi ponderat naturalis affectio. conc. ff. de ver. & rerum sign. l. liberorũ. & hoc pro cõstãti hẽt lex nostra. Protestatio ad aliquid valet.
† P. F. In ratione impensarum.

† Solue secũdũ Bar. & dic q[uod] in contrarijs erat vnum patrimonium, vel esse credebatur.

* Debitor creditoris sui negotia gerẽs, si a se non exegerit, tenet negotiorum gestorum actione, si mõ & interfuerit creditori, & imputari poss sit creditori, cur à se nõ exegerit. Quod si nec interfuit creditoris, & debitor à se exigeret, aut si interfuit, sed nõ potuit, nec debuit à se exigere, non tenetur hac actione, q[uod] trib[us] exẽplis hic docetur.

† Gessit. Gestor à se exigere debet.

gerit. Sed & postea, [a] quàm patrimoniũ amiserit, plena [b] erit negotiorum gestorum actio: quamuis si dotis actione maritus coueniatur, absoluendus [c] sit. † Sed hic [d] quidam modus [e] seruandus est: vt ita querelæ [f] locus sit, *quantum facere potuit, quamuis postea* † *amiserit*: [g] si illo tempore ei soluere potuit. † Non.n.euestigio [h] in officio [i] delinquit, si non protinus [k] res suas distraxit ad pecuniam redigendã. præterire denique aliquid temporis debebit, quo cessasse videatur. †

Quòd si interea [l] priusquàm officium impleat, res amissa [m] est: perinde [n] negotiorum gestorum non tenetur, [o] ac si nunquã facere potuisset. † Sed & si [p] facere possit maritus, actio negotiorum gestorum inducitur: quia fortè periculũ est, ne facere [posse] desinat. Illum [q] etiã † nõ credimus teneri ad reddendum pignus, qui gerit negotia debitoris: cum pecunia ei debeatur, nec fuerit, quod sibi possit [r] exoluere. Sed nec redhibitoriæ speciẽ venire in negotiorũ gestorum actionem, [s] & per hoc sex mensibus [t] actis perire, siue mancipium in rebus non inuenit: [u] vel eo inuento, [x] aut deterior homo factus est, [y] aut quod accessionũ nomine additum erat, vel per eũ acquisitũ † non ex re emptoris, [z] nec inuenit, nec recepit: [a] nec erat in ipsius emptoris negotijs, quæ gerebat, vnde sibi in præsenti redderet. Cæterùm si ex alia [b] causa perpetuæ ob-

a Sed postea. Refertur ad primum responsum, non ad proximum. alias enim, &c. Et no. quod hic incipit secundus casus qui distinguitur vsque illuc, ac si nunquam, &c.

b Plena. i. insolidum, non in quantũ facere potest.

c Absoluendus. s. ex solido: sed tamen condemnatur in quantum facere potest: vt infra, de re iud. l. non tantum.

d Sed hic. In hoc casu quando ab initio fuit soluẽdo, & postea desijt. Ir. Ac.

e Quidam modus. Id est, quædam distinctio.

f Querelæ. s. quare non exegerit, in quantum facere potuit: vt subijcit, quã querelã defert mulier.

g Amiserit. Id est, desijt esse soluẽdo, si eo tempore quo gessit, scilicet, soluere potuit totum & commode.

h Non enim euestigio. i. in princip. gestionis.

i In officio. s. quod præstare debet gestor. s. culpã latam & leuẽ regulariter: vt C. eo. l. tutori.

k Si non protinus, id est, nõ statim distraxit res suas ad pecuniam habendã pro soluenda dote. nam interest viuentium ne præcipitentur: vt j. de inter. act. l. & quia. debuit ergo transire aliquod tempus quo videatur cessasse. quod est x. dierum, secundum quosdam: vt j. de consti. pec. l. promissor. §. j. vel prout iudici videbitur: vt j. de iure delib. l. j. in prin. vel quoddam mediocre tempus: vt infra, de sol. l. quod dicimus. in fin. tit. & l. ratum. ad princ. ti. vel tale quo salua dignitate sua possit se expedire: vt infra, de verb. sign. l. nepos Proculo.

l Quod si interea. i. intra illud tempus, quod datur ei prius, quam impleat officium. i. ante, quam possit imputari, quod à se non exegit.

m Res amissa. i. patrimonium sit diminutum. quòd non est soluendo.

n Perinde. Id est, ita.

o Non tenetur. s. insolidum, ac si nunquã fuisset soluendo: & sic transit ad tertium casum: quem & quartum potes dicere, si præcedentẽ distinctionem pro duobus cõputes. Ex prædictis ergo collige, quod his duob' casib. s. si dum gerit, potuit facere, & tunc põt item si potuit, & nunc post moram nõ potest, insolidum tenetur. Item si potuit, & protinus nõ potuit. item & qñ nunquam potuit, nõ tenetur insolidum. Sed quid si prius non fuit soluendo, & nunc tamen est? Respon. tenetur: nisi exigat à se, & ad hoc potest adduci. j. proxi. §. sed & si. vel expone ibi vt ad primum casum referas, & tunc erit verũ quod dixi.

p Sed & si. hic redditur ratio, quare cũ fuit soluendo. &c. couertatur in istam. Et sic no. hic ꝙ aduenticij casus spectãtur. Sed cõtra. j. qui & à qui. ma. l. j. nõ sunt. l. Iulianus. & infra, de re. iu. l. si quis ab alio in prin. Sol. hic spectatur quod in futuro cõtingere potest propter delictum gestoris, qui à se non exegit. at ibi nullius delicti habetur ratio.

ADDITIO. Not. ex hac glo. Bald. ꝙ vbi culpa præcedit causam, ibi est habenda ratio casus fortuiti. & aduersę fortunę: alias non: & ista glo. allegatur per Dyn. in addi. Cyn. C. de preci. imp. off. l. vniuersa. in fi. & quod not. in l. ij. in prin. ibi, nec cogitur infra solu. mat.

q Illum. prædicta vera sunt, qñ gestor debet, & sibi nil debetur. sed si gestor debet aliquid, quod debet ideo: quia sibi debetur, vt quia debet pignus, & habet propter debitũ: nõ tenetur à se exigere illud pignus. vel continua vt diximus, qñ debitor gerit negotia creditoris: nunc ecõtra.

r Possit. vt infra, de pe. l. si noxali. §. quod autem. in fin. §. Sed si sibi soluit, nunquid in se transtulit dñium cum à dño nõ habuit mãdatũ? videtur ꝙ nõ: vt j. de reg. iur. l. id nostrum. Respon. pro rato debet haberi, quod vtiliter est gestum: vt s. eo. l. Pompo. & j. de admin. tuto. l. quoties. §. sicut. & j. de contrahen. empt. l. fistulas. §. j. Item quid si non soluit sibi cum potuit, in quo punitur? Resp. in hoc: quia si vsuræ currebant, amodo non current: vt infra, de admi. tu. l. quoties. §. sicut. Item secundum H. finita administratione tenetur reddere pignus etiã sine pecunia, si non sit debitor soluendo.

s Actionem. si aliquis venditor morbosi animalis gerit negotiũ emptoris, nõ venit hęc obligatio, nisi quæ hic sequuntur inueniantur in bonis emptoris.

t Sex mensibus. intra quos vtiles durat redhibitoria: vt infra, de ædil. edic. l. sciendum. §. fin.

u Non inuenit. scilicet, culpa emptoris: vel eius familiæ, vel procuratoris eius: vt infra, de ædil. edic. l. redhibere. §. finali.

x Eo inuento. s. mancipio in bonis emptoris.

y Factus est. sed nonne retinendo de pretio poterat sibi consulere? Respõ. hoc casu loquitur in permutatione: vt infra, de ædil. edic. l. sciendum. §. pe.

z Non ex re emptoris nam illud remanet emptori: vt infra, de ædil. edic. l. cum autem. §. fi. & l. seq. Idem si iniuria facta sit seruo in eius emptoris contumeliam: vt j. de ædil. edic. l. bouem. §. si quis.

a Nec recipit. nam hæc omnia debet recipere ab emptore: vt j. de ædil. edic. l. cum autem. §. fi. Accur.

b Cæterum si ex alia. s. quam de dote & sic refertur ad id quod ex dote dixit. vel dic ad proximum, hoc modo, dicit s. si hæc nõ inueniantur, nõ couertuntur. q. d. si inueniantur, couertuntur: quia est specialis: vt supra

† P.F. est.

† Postea quam is.

† Al. add. quo gessit.

† Cõcor. & facit secundum Bald. tex. in l. Æmilius largianus. & ꝙ ibi no. infra de mino. & infra sol. matri. l. si mora. & l. cõtinuum. §. illud. de verb. obli. & l. Thais §. j. infra de fidei. liberta.

† Possit. P. F.

Casus aduẽticij spectantur.

† P. F. autem.

† P. F. Ex mẽsib' exactis p. si vel m. i. r. n. i. n. e. i, quod accessionum nomine a. e. vel qđ deterior homo factus esset vel qđ per eũ esset acquisitum. &c.

ligationis, cùm sit locuples, a debeat: non est imputandum. † quod non soluerit: vtique si neque vsurarum ratio querelā mouet. b Diuersumque c est in tutore debitore: quia ibi interfuit ex priore obligatione d solui, vt deberetur ex tutelæ actione.

Qui soluit creditori creditoris sui ex eadem causa, liberatur ipso iure.

Paulus lib. quarto Questionum. XXXVIII.

SI liber homo † bona fide mihi seruiēs mutuam pecuniam sumpserit, eamq; in rem meam verterit: qua actione id, † quod in rem meā vertit reddere debeam, e videndum est. non enim f quasi amici, sed quasi domini negotiū gessit. Sed negotiorū gestorū actio danda est: g quæ desinit h competere, † si creditoribus eius soluta sit.

Quando aliquem esse locupletem est causa actionis concedenda, tempus litis contestatæ inspicitur. h.d. Bart.

Idem libro primo Sententiarum. XXXIX.

LItis contestatę tempore quæri solet, an pupillus, cuius sine tutoris authoritate negotia gesta sunt, locupletior sit ex ea re factus, i cùm is † patitur actionem.

In hac actione veniunt vsuræ, & habetur ratio culpæ non casus fortuiti. h.d.

Si pecuniæ quis negotiū gerat: vsuras quoque † præstare cogitur, & periculum k eorum nominum, quę ipse contraxit: nisi fortuitis casibus debitores ita suas fortunas amiserint, vt tempore

vt supra. l. si aūt. §. j. Cæterum pro sed, &c. Sed nōne potest expirare dies perpetuæ obligationis? pone q eū cœpi gerere non supererant, nisi duo dies ad eam finiendam: & in ipsa gestione finita est? Respon. q neq; temporalis neq; perpetua transit in act. nego. gest. nisi in ipsa gestione expiret: & si expirat, vtraq; trāsit. sed ideo facit differentiā, quia temporalem sępius expirare contingit. ad ea. n. se retulit, quæ plerunq; accidunt, & hoc s̄m Ioan. sed certe etiā si nō expirent: si tñ vetus actio non erat vsuraria, oportet tñ dicere, q transeat, secundum Azo. ex illo verbo vtiq; si neque vsurarū, &c. vt supra eo. l. si pupilli §. fi. & j. eo. l. qui sine. Et hoc est verū in temporali & in perpetua. quatuor enim sunt causę speciales, quare prima actio deuoluatur in act. neg. gest. vt tñ cōpetat vtraq;, nisi in casu isto, quē primo assigno. prima quia antiqua expirat in gestione, secunda: quia antiqua non erat vsuraria. tertia, quia in antiqua habebat debitor priuilegium qđ amittit in secunda. quarta: quia dñs negotiorū in antiqua non habebat priuilegium, quod habet in secūda. i. in actione tutelæ: vel alia, quæ datur ex gestione: vt hac l. j. respon. & § isto. & j. proxi. §. & j. de admi. tut. l. quoties. § nequaquam. in fi § ver. nec quisquam.

a Locuples. Maxime. nam siue locuples est, siue non conuertitur, si adest vna de quatuor rationibus modo dictis: sed si nulla adest, nō conuertitur: arg. supra eod. § sed & si facere possit.

b Querelam mouet. Quia primum debitum vsurarium erat, alias imputaretur: vt modo dixi.

c Diuersumq;. i Commune est vtrinsq;. s. actionis neg. gest & tutelæ, quia in vtraq; ita demū imputatur, si sibi soluere potuit, sed in hoc diuersum: quia si prima est perpetua, vt vsuraria, & solidi persecutoria nō transit in act. neg. gest. vt s̄. prox. diximus. sed in actionē tutelæ sic, vt subijcit. Et est ratio, quia quędam habet tutelæ actio, quæ nō habet alia. s. tacitam hypothecā: vt C de admi. tu. l. pro officio. & ideo fit cōuersio, vt subijcit hic, & j. de admi. tu. l. quoties. §. nequaquā. in fi. versi. nec quisquā. in alio tñ. § præcedenti dicit nō esse tutori imputandum, si nō satisfaciat, cum sit locuples, & sic est contra. Sol. s̄m M. ibi non intererat pupilli conuerti, cū alij erat soluenda, pecunia. s. creditori tutoris, apud quē intercesserat pater pupilli, hic autē erat ipsius pupilli principaliter debitor. vnde interest sua vt conuertat in suis factis, vel exigat a seipso, quia etiam earū rerū, quæ in arca pupilli sunt tenetur reddere rōnem: vt j. de adm. tu. l. tutor qui repertoriū. j. §. pecuniæ, quæ est in arca.

† P. F. quo

† Bal. hic reputat istum tex. singul. ad hoc, quod si debitor meus soluit creditori meo qui creditor meus erat debitor sui creditoris ex eadē causa, ego liberor ipso iure, quia videtur esse vna & eadem cā, secus si tamē esset, si foret diuersa cā. Bol.

† P. F. q in rem nostrā vertit, reddere.

† Bal. reputat istā glos. singula. ad hoc qđ licet alias bona tut. vel cu. sint tacite pupillo obligata & adulto ex administratione & ēt actoris constituti ad litē, tamen secus in procuratore & gestore Bolo.

d Obligatione. s. ex illa quæ præcedebat tutelam.

SI liber homo. CASVS. Possidebā liberum hominem credens eum esse seruū meum, & ipse seruū se esse credidit. mutuo pecuniā accepit, & eā in negotia mea cōuertit. videbatur q nullo modo ei teneor, quia tanquā seruus negotiū meū gessit. verius tñ est, qđ ei act. neg. gest. tenear. si tñ creditori tūm soluero, quantum in vtilitatem meā conuertit, act. qua ei tenebar, liberatus sum. Vivia.

e Debeam. s. illi libero homini bona fide possesso.

f Non enim. Videtur quod nulla.

g Actio danda est, ei qui bona fide seruit: vt hic, & s̄. eod. l. at qui. §. si libero. & l. si pupilli. §. si quis quasi. creditori autē datur de in rē verso cōtra me: vt j. de pe. l. j. in fi. & C. quòd cum eo. l. ei qui. in fine.

h Desinit. Ipso iure. vt j. de pig. ac. l. solutū. §. solutā. versi. vnde si domum. nō iure cōpensationis, quæ nō fit, nisi cū opponitur ab homine: sed quia huius gestoris iam nihil videtur interesse. hęc aūt actio dat ad interesse. Azo. Alij dicūt quod per exceptionem. Acc.

† P. F. Si creditoribus, &c.

† P. F. eius.

† Totius tēporis qđ hic deest, & a Triboniano per peram omisū est, legitur in lib. 1. c. 4. sent. Pauli tit. eo. A. Pers.

LItis contestatæ. CASVS. Si aliquis gerat negotium pupilli sine authoritate tutoris, non tenetur pupillus, nisi in eo, quod factus est locupletior: quæritur quando considerari debeat factus est locupletior, vel non? Dicitur litis contest. tempore.

Si pecuniæ. In pecunia negotia tua gessi, quia eam ab alijs exegi: eam cū vsuris restituere debeo. & si eā alicui mutuaui, periculū eius ad me pertinebit. vnde si factus fueris tu cui pecuniam dñi mutuaui, nō soluendo, & tibi pecuniā mutuaui, restituere debeo: nisi fortuito casu & subito casu fortunā tuā amiseris tu debitor cui mutuaui. Patet. Filiū meū emācipaui. & ei fundū donaui. gessiq; negotia filij in fundo illo. tenebor qui de filio meo emācipato act. neg. ges. Vi.

i Ex ea re factus. Vt si tunc est locupletior teneat: alias. n. non tenetur: vt hic, & s̄. eod. l. si pupilli. in princ. & j. de so. l. in pupillo. sic j. quod me. causa l. quantum. in prin. si tamen tunc non est, sed tēpore sententiæ, satis est, vt j. de pe. hæ. l. si a patre. §. quo tēpore. & l. illud. idem est ante li. conte. consumpta est in aliā rem pupillarem, vt j. quod me. cau. l. si ipsa. & hoc in vtilib. negotijs: in necessarijs autem nō inspicitur sit locupletior vel non, vt j. de sol. l. in pupillo. §. j. & dixi s̄. eod. l. si pupilli in princip.

k Et periculū. s. culpa eueniēs. sic ēt. j. cōmo. l. si vt certo. §. cōmodatum. & ex eo q hic subijci optime probatur. de tali. n. periculo tenet, vt hic, & j. si cer. pe. l. periculū. & C. ar. tu. l. nola. & j. man. l. si remunerādi. §. apud. sic & j. de pei. hær. l. idē videndum.

Neg. gestor de periculo tenetur.

Ex ea

a Ex ea actione. Qua debitores conueniuntur.
b Non essent. Quo casu non tenetur: vt hic, & ĩ. de magi.con.l.j.§.si magistratus.
c Tenebitur. Venia petita, si est emancipatus. alias nullo modo agit, vt C.de in ius vocan.l.ij. videbatur forte eum nõ teneri, vel propter affectionem paternam vel reuerentiam.

QVi sine. CASVS. Si debitor negotia creditoris gerat, & à se non exigat: efficietur suum debitum vsurarium, si prius non fuit. quas vero debeat prestare vsuras, queritur. an maximas, an legitimas? & videtur qđ maximas: ad exemplum magistratus, qui pecuniã in suos vsus cõuertit; quia & is, & tutor ad maximas tenetur. Aliter tñ est: quia sufficit vt ex non vsurario efficiatur vsurarium: vnde dicit quod tenetur gestor in vsuris legitimis, id est, quę frequentantur in ciuitate siue in regione & hoc est verum, cum à se nõ exigit.

† Sed hic sine ulla exceptione. quod est I cod. Pauli loc §. Pr si † tenetur. P. F.

* Cõisige l.54. De administ. tut. Duar.

d Oportuit Quia dies venit ante gestionem vt statim innuit. vel dic, vt quia iam aliquanto tempore steterat in administratione, ut supra eod. l. diuortio.§.sed hic, quidam, &c. Prima verior est, & sic nota eũ à se exigere. vt infra, de pecu.l. sed & si damnũ. §. pręterea. in fi. & s.e.l. diuortio.§.cæterũ.

† In P. F. add. con.

e Præterito. Id est transacto.
f Iudicio. Id est, actione nego. gest. quæ est bonæ fidei vt insti.de actio.§. actionem.

litis ex ea actione[a] contestatæ soluendo non essent.[b]

Hac actio datur inter patrem & filium emancipatum, h.d.

Pater si emancipati filij res† à se donatas administrauerit: filio actione, negotiorum gestorum tenebitur.† [c]

In hac actione veniunt vsura non centesima, sed communes. hoc dict. Bar.

Triphoninus lib.ij. Disputationum. XL.

QVi sine vsuris pecuniam debebat, creditoris sui negotia gessit, quæsitũ est, an negotiorũ gestorũ actione summæ illius vsuras præstare debeat? Dixi: si à semetipso exigere eum oportuit,[d] debiturum vsuras. Quòd si dies soluendæ pecunię tempore quo negotia gerebat, nõ dum venerat: vsuras nõ debiturum. Sed die præterito,[e] si non intulit rationibus creditoris, cuius negotia gerebat, pecuniam à se debitam: meritò vsuras bonæ fidei iudicio[f] pręstaturum. Sed quas vsuras debebit, videamus: verum eas, quibus alijs idem creditor fœnerasset,[g] an & maximas vsuras?[h] quoniam [&] vbi quis eius pecuniam, cuius tutelam negotiave[i] administrauit[l] aut magistratus municipij publicam,[k] in vsus suos conuertit,[l] maximas[m] vsuras pstat, vt est cõstitutum a diuis principibus. Sed istius[n] diuersa cã ẽ: quia† non sibi sumpsit ex administratione numos, sed ab amico accepit,[o] & ante negotiorũ† administrationem. Nã illi, de quibus constitutum est, cũ gratuitam, certè integrã & abstinentem oi† lucro præstare fidem deberent, licẽtia,[p] qua videntur abuti, maximis[q] vsuris vice cuiusdam pœnę subijciũtur,† hic bona ratione accepit ab alio mutuũ. & in vsuras† quia non soluit, nõ quia ex negotijs, quę gerebat ad se pecuniam trãstulit condẽnandus est. Multũ aũt refert, ĩcipiat nũc debitum, an ante nomen fuerit debitoris: quòd satis sit† ex non vsurario facere vsurarium.[r]

Inuitum & ignorantem possumus liberare: non autem ei actionem auferre.

Caius lib.iij. de verborũ obligatio. XLI.

SOluendo quisq; pro

pecuniæ. & C.de vsu.pu.l.j.nã legitimæ appellãtur centesimæ prædictis tribus legibus. Sed ad id qđ dicit negotiave, quod gestor ad cẽtesimas teneat, est arg. contra ĩ. man.l. idemq; §. si procurator. versic. sed & si pecuniam. vbi ad consuetas in regione tm̃ dicit teneri. Sol. ibi palam, hic clam: vt argu. ĩ. de admini. tut. l. quoties. §. nõ tantum. & dicta. l. non existimo. Alij vt R. dicunt hic appellare maximas. i. magnas. sic ĩ. loc. l. si merces. §. qui columnã. & sic erunt quæ in regione frequentantur: quæ sunt maximæ respectu legitimarum, s. quas stipulari pro conditione suæ personæ poterat: quia maiores frequentabant. Tu dic quod hæc duo, tutelam negotiave, pro vno ponit, id est, negotia tutelaria. aliud ergo in officio qđ est priuatum prorsus: vt in procuratore & gestore: vt in l. contraria dicitur.

† P. F. administrat.

† P. F. qui

† Al. add. gestorum.

† Al. add. in.

ADDITIO.

Hæc sol. est directe contra hanc literã, & ideo Iac. de Rauen. tenet primam sol. vt no. in l. existimo. secundũ Cy. & hoc patet esse verum. quia hic non distinguitur inter officia publica vel priuata, sed distinguitur inter delictum & simplicem moram, secundum Bald.

† subijcitur.

† P.F. & vsuris.

† P.F. est.

n Sed istius. Respondet obiectioni
o Accepit. Argu. pro quæstione qđ tutor pecuniã quã accepit p copulanda pupilla, non teneatur restituere.
p Licentia. Id est propter licentiam.

Vsuris centesimis nullę sunt maiores.

g Fœnerasset. s. pro conditione suæ personæ: ut habes. C. de vsur. l. eos. quod erit verum, vt solues in fi. huius legis.
h Maximas vsuras. Id est, centesimas, quibus nullę sunt maiores: & videtur quod centesimas: quoniam vbi quis, &c.
i Negotiave. Id est, tutelaria negotia.
k Publicam. Scilicet pecuniam.
l Conuertit. Scilicet malo modo.
m Maximas. Id est, centesimas: vt mõ dixi, & hoc in tutore planum est si clam cõuertat: vt infra, đ administ. tut. l. non existimo. & sic intelligitur. C. arb. tut. l. curator. & ĩ. de administr. tut. l. tutor qui. j. §.

q Maximis. Id est, centesimis. & ex hoc patet qđ sola oblatio facit cessare pœnã: vt in eam quis non incidat, sicut vsuram quæ nondũ cœpit currere: cum vsuram appellet pœnam: vt infra, de arbit. l. Celsus. & C. de vsur. l. si per te. Item nota, quod punitur, qui illicite vtitur permissis. sic. C. de Iudæis. l. Iudæi.
r Facere vsurarium. Et sic non maximarum vsurarum. Accur.

Oblatio sola pœnam cessare facit.

Illicitè permissis vtens punitur.

SOluendo CASVS. Si creditori tuo pro te soluero, licet inuito & ignorante: tamẽ libero te. secus est si inuito te à debitore tuo exegero: quia non possum. & est ratio naturalis, &c. Viuia.

Libe-

Inuito liberatiõis beneficiũ cõfertur,

alio licet inuito & ignorãte; liberat [a] eũ. [b] Qđ autẽ alicui debetur, ali' sine voluntate [l] eius nõ potest iure exigere. [c] Naturalis enim simul, & ciuilis rõ suadet, † alienã conditionem meliorem quidem etiam ignorantis, & inuiti nos facere posse: deteriorem non posse. [d]

Quod in re communi quis facit nõ ex necessitate cõmunionis venit in actione negotiorum gestorum. h. d. Bar.

Paulus libro decimo ad Sabinum. XLII.

SI communes ædes [e] tecum habeã, & pro tua parte dãni infecti vicino cauero, dicendũ est q̃ præstitero, [f] negotiorũ gestorũ actione poti' [g] quam cõi diuidundo iudicio me posse petere, quia [h] potui partem meam ita defendere, vt socij partẽ defendere [i] non cogerer.

Seruus non est in peculio sui ipsius: sed est res domini: et ideo quod impeditur circa eum insolidum non de peculio repetitur. h. d. Bar.

Idem libro xxx. ad edictum. XLIII.

[a] QVi seruum meũ me ignorante vel absente in noxali causa defendit, [k] negotiorum gestorum insolidum mecũ, nõ de peculio [l] aget.

Ex titu. de peculio Duar.

Mandatum serui non impedit hanc actionem cõtra dominum, licet possit etiam ex persona serui conueniri. h. d. Bar.

Idem lib. xxxij. ad edictum. XLIIII.

[a] SI serui mei rogatu negotia mea suscepis, si dũtaxat admonit' a seruo meo id feceris erit inter nos neg. gestorũ. [m]

Ex titu. mandati, Duar.

Expensæ pro parte socij repetuntur.

† Not. q alienũ debitũ quis nõ põt exigere sine creditoris volũtate: vñ cõiuncta p̃sona nõ põt exigere, quãuis, bñ ageret, vt per Bald. hic. & in l. fin. aũt. ĩ. eo. coneo. q no. in l. cũ maritus. C. de sol.

† F. F. suasit.

a Ex hoc loco colligunt. obligationem defensionis esse diuiduã, q̃ inepte dictum est, non. n. vlla pcedit hic obligatio defendendi, ac nullã supponit obligationem actionẽq; in agente. A. Pers.

a Liberat. Vnde repetit per actionem negotiorũ gestorum, quia suum est negotium ipso gestu. Acc.

b Eum. No. inuito beneficium confertur liberationis: vt hic, & ĩ. de solu. l. solutionem. & l. si p me. & infra, de exerci. l. j. §. penul. in fin. §. & ĩ. de noua l. si Stichum. in fin. & arg. supra. tit. j. l. j. in fine. Sed contra infra, de reg. iur. l. inuito. Sol. ibi directo prohibetur: hic per obliquum conceditur, argu. infra, de acqui. rerum do. l. etiam. & de verb. oblig. l. seruus, vetante. vel ibi in beneficio. l. in priuilegio loquitur quod affert gaudium capienti. constat autem quod inuitus nemo gaudet: vt in decima collat. tit. quid sit feu. c. j. Itẽ cõtra. C de in. deli. l. nec emere. & ĩ. d bonorum pos. l. iij. §. Iuito. & ĩ. de do. l. hoc inte. §. nõ potest. Sol. ibi directo conferri non põt, hic per mediam p̃sonam cõfertur. vel tractatur ibi de aliquo dñio rei vel rerum acquirẽdo, hic autẽ de liberatione acquirenda, quod est facile: vt arg. ĩ. de actio. & obl. z. l. Arrianus.

c Exigere. Id est ab inuito extorquere pecuniam. hoc enim innuit verbum exigere: vt ĩ de leg. iij l. si deicõmissũ. §. si rem. petere vero alias potest q̃sque vt coniuncta persona: vt s̃. de procur. l. sed & hæ. pmo respon. quæ est contra. Sed primum, scilicet exigere, fallit ratione officiorum: vt C. de administrat. tut. l. debitoribus & l. tutores. ij. in fi. & ĩ. de administ. rum ad ciui. perti. l. ij §. si eo tempore. & l. fi. §. pen. Item fallit si exigenti pariter debeatur, vt infra, de duobus reis. l. penul. & l. ex duobus reis stip. Azõ. Itẽ fallit, vt C. quando fis. vel pri. de sui. l. ij. & iij. & ĩ. de cura. bonis dã. l. lj. Item fallit ĩ. de appellationibus. l. non tantum. & infra, de lib. cau. l. ij. & iij. In adiecto autem non fallit: quia ipse non agit, licet ei recte soluatur: vt infra, de solutionibus. l. quod stipulatus. in fine. Acc.

d Non posse. Ratio ciuilis suasit non fieri deteriorẽ, vt C. de solu. l. inuito. Naturalis, vt ĩ. de reg. iuris l. iure naturæ.

SI communes. CASVS Habebam tecum domũ communem, quæ minabatur ruinam, voluit sibi vicinus caueri de damno infecto, pro tua parte caui dãni infecti: & nomine cautionis decem impendi: quia datum fuit damnum. quæritur, an repetam, quod impendi? Dicitur quod actione negotiorum gestorum, non communi diuidundo. quia p parte mea potui tantum cauisse. vnde cum pro tua parte sponte caui, merito teneberis actione negotiorum gestorum, non communi diuidundo. Viuianus.

e Si communes ædes. Ruinosas.

f Præstitero. Ex cautione.

g Potius. Electiue & non comparatiue ponitur: vt patet per actionẽ quæ sequitur. quia partẽ meã, &c. vnde communi diuidundo locum habere non põt: vt ĩ. communi diuidundo l. si quis putans. §. hoc autem. sed neg. gest. vt hic, & C. eodem. l. siue. Item no. quod pro parte potuit cauere: vt hic & ĩ. communi diuidundo. l. si quis putans. §. si damni. Sed contra ĩ. de dãno infecto. l. in stipulatione. vbi dicit quod nisi in totum caueatur, in posses. mittitur actor. Sol. ibi loquitur qñ vn' erat dominus, hic quando plures. Vel ibi quando tota domus minabatur ruinam, hic autem qñ particula quædam, & erat ampla domus. vt ĩ. de damno infec. l. si finita. §. ex hoc. Vel verius ibi non dicit, quod vno non cauente in posses. totius mittatur actor, sed nisi in totũ caueatur, mittitur in posses. scilicet partis pro qua non cauetur. & sic illa secundum istam intelligitur. Item no. quod expensas pro parte socij repeto: vt hic, & s̃. eod. l. qui aliena in fin. & infra famil. erciscun. l. parte. sic infra, de aqua pluuia arcenda. l. si solemus. licet quidam ibi putabant cõtra. sed male. Accur.

h Quia. Ratio quare negotiorum gest. non communi diuidundo agatur.

i Defendere. Scilicet cauendo.

QVi seruum. CASVS Seruus meus fecit alicui damnum: vnde eius nomine conueniebar, & noxaliter, vt seruum meum darem pro noxa: vel resarcirem damnum, me absente Titius eum defendit & damnum resarcijt. qua act. conuenit me? Dicitur quod actione negotiorum gestorum, non de peculio Viuianus.

k Defendit. Et emendauit damnum.

l Non de peculio. Hoc autem intellige, si vtilius fuit resarcire maleficium, quam noxæ dare mancipium: vt ĩ. de peti. hæred. l. vtiles. & ĩ. de bo. autho ri. iudi. pos. l. prætor ait. §. his verbis. Sed cur de peculio non agitur: vt supra eodem. l. si pupilli § sed si ego? Respon. quia non est dicendum, quod est peculiare negotium quod est gestum: quia nemo est in peculio sui ipsius; vt infra, de pecu. l. depositi. §. Stichus. & infra; de pecu. lega. l. Stichus. in fine.

SI serui. CASVS. Cum aberam, rogatu serui mei, negotia mea gessisti si contemplatione mei fecisti ego tibi, & tu mihi erimus obligati act. neg. gest. insolidum. Si vero tibi dicerem, vel tu ad mãdatum illius gessisti, habebis actio. mandati aduersus me de peculio, vel de in rem verso. Viuia.

m Negotiorum gestorum. Insolidum, non de peculio: sed cum verbum habile ad mandatum interuenit ci-

actio. Si verò quasi mandato [a] serui: etiam de peculio, & de in rem verso † agere [b] te posse responsum est.

Qui gerit negotium alterius, ipso gestu habet hanc actionem. h. d. Bar.

Labeo libro vj. posteriorum epitomatorum a Iaboleno. XLV.

CVm pecuniam eius nomine solueris, † qui tibi nihil mandauerat: negotiorum gestorum actio tibi competit: [c] cum ea solutione debitor a creditore liberatus sit: nisi [d] si quid debitoris interfuit, [e] eam pecuniam non solui,

Factum affectione paterna, non venit in actione.

Vlpianus lib. vj. Disputationum. XLVI.

IS, qui amicitia [f] ductus paterna, pupillis tutorem petierit, vel suspectos tutores postulauerit: nullam [g] aduersus eos habet actionem, secundum diui Seueri constitutionem. † (marg.: † Secundū quod D. Seueri constitutione declaratur.)

Expensa in honoribus facta, hac actione repetuntur. hoc dicit. Bar.

Idem libro tertio Opinionum. XLVII.

QVæ vtiliter in negotia alicuius erogantur, in quibus est etiam sumptus, [h] honestè ad honores [i] per gradus obtingentes [k] † factus: (marg.: † P. F. pertinentes Al. pertingentes.) actione negotiorum gestorum peti possunt.

Factus liber non tenetur ex ante gesto. Bar.

Qui purè [l] testamento libertatem acceperūt actus quem viuentibus dominis administrauerunt, rationem reddere non compelluntur.

---

nit. s. admonitio, & rogatus, deberet dari mandati: vt ī. mand. l. j. & inst. de oblig. ex quasi contract. in pr. quæ sunt cōtra. Sol. secundum. P. & R. refert an admonitio fiat à seruo: & tūc non faciet mādatū: vt hic an a libero, & tunc sic, vt in cōtrarijs. Vel dic qđ hic fuit admonitio, & rogatus talia, ex quo nulla nascitur obligatio: quia non fuit facta admonitio animo obligandi: sed consilij dandi sic: vt ī. mand. l. idemq; §. si cui ver sic. si quia ea. & C. e. l. si negotium, & ī. de dolo. l. seruus tuus. Accur. (marg.: † Al. add. actione.)

[a] Si vero quasi mandato. Sequenti eius fidem.

[b] Agere. s. actione mandati, cū hac adiectione de peculio, vel de in rē verso: vt ī. de pec. l. lij. §. cui congruit. (marg.: † P. F. solueris.)

CVm pecuniā. CASVS. Creditori tuo te nō mādāte solui, mihi cōtra te act. neg. gest. dabitur ad repetendū quod solui: quia liberationem cōsecutus est, & hoc verum, nisi tua interfuerit pecuniā non solui: vt quia erat debita in diem, nec dies venit: vel quia potuisti tibi consulere p exceptionē, vel compensationem. Item pone. quod cum quidam pupilli patrem non haberent, ego ductus amicitia, & paterna affectione tanquam pater, eis tutores petij à iudice dari. & quosdam datos tanquam suspectos remoueri, si aliquid impendi, an repetere possim p actionem negot. gesto. Dicitur quod non. hoc dicit cum lege sequenti.

[c] Competit. Vt ī. eodem. l. quæ vtiliter. §. fi. & l. fi. in fi & ī. eo. l. soluendo.

[d] Nisi. Non excipiat à proximo, sed a superiori dicto, &c.

[e] Interfuit. Tribus modis potuit interesse. Primo quia dies soluendi nondum venerat, vnde non aget nunc, sed demum die veniente: vt ī. mā. l. si mandauero. j. rñ. Secundo, vt quia debitor retentione poterat vti. nam in multis casibus retentionem habemus in quibus petitionem non habemus: vt ī. de cō dict. inde. l. ex quibus. & l. si in area. in fi. Tertio, vt si econtra naturaliter sibi creditor teneatur, cui poterat compensationem obijcere: vt ī. de compen. l. etiam. & in his duobus casibus nullo tempore aget gestor. cum non vtiliter etiam inchoauerit: vt supra eod. l. sed an vltro. §. j. & infra, mand. l. si mandauero. in princ. vel alius erat donaturus: vt C. eodem l. ij.

[f] IS, qui amicitia. Alias est. l. si quis.

[g] Nullā. No. nō agit, qui pro paterna gerit amicitia. vt hic, & C. eod. l. si pater no. & ā. eod. l. ex duob. §. fina. sed contra ī. eo. l. si pupilli. §. sed si ego. Sol. hic nō gessit cōtēplatione amicitiæ. s. simpliciter, sz amicitia paterna. i. affectione qua pr gerit filij negotis. s. pietate semper præsumpta, potest etiam pietatis motus distingui & misericordiæ: vt ī de reli. & sum pt. fune. l. at si quis. §. sed interdum.

QVæ vtiliter CASVS. Vt ad honores ad quos gradatim peruenitur, promouereris, sumptus feci. an p actio. nego. gest. repetere possim? dicitur q sic.

Qui pure. Seruus meus negotia mea me viuente administrauit, decessi, & libertatem ei pure in testamento reliqui. Dicitur hic quod non tenetur, reddere rationē administrationis, quā gessit me viuēte.

Titius. Titius fecit testamentum, & sororem meā instituit hæredem. ego credens eam hæredem solui creditoribus hæreditarijs. postea testamēto rupto per querelā inofficiosi: venerunt filij defuncti ad successionem paternā ab intestato. an qđ solui repetere possim a filijs testatoris per actio. negor. gestorū, quæritur? Et dicitur quod sic licet animo gerendi negotia sororis, gessi siue solui, cum veritate inspecta fuerint negotia filiorū defuncti. Vi.

[h] Sumptus. factus honeste.

[i] Ad honores. Id est propter honores.

[k] Obtingentes. Idest obuenientes per gradus, siue gradatim repetitur: vt hic dicit. honores enim per gradus deferuntur, veluti de minoribus ad maiorea. vt infra de muner. & honor. l. vt gradatim. & l. honor municipalis. §. gerendorum. Alioqui cæsum videtur appetere, qui ad summi loci fastigia postpositis gradib. per abrupta quærit ascensum: vt in decretis distinctio. xlviij. capit. sicut neophytus. Sed quo modo honeste fiunt, tales sumptus? Respon. olim emebantur honores, secundum quosdam, sed hodie est contra: vt infra, ad legem Iul. ambit. l. j. Vel dic quod palam etiam hodie possunt peti: vt infra, de polli. l. j. §. aliæ autem expensæ secundum cōsuetudinem fiunt, de quibus indubitabiliter hic potest intelligi. vt in authentica, vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia. collatio. secunda. & authentica, scti. exemplar. colla. ij. & de sanc. episc. §. si quis autem episcoporum. vers. lieu. pro consuetudinibus. colla. ix. & infra. de per. hæred l. fi. & infra, pro so. l. societatem vniuersorum. §. fi. C. de prox. sac. scrin. l. vnicuiq; lib. xij. sed quid si simoniace dedi pro aliquo, & habet ratum: vel eius mandato dedi, an habeam actionem? respon. non vt infra mā. l. remunerandi. §. si passus. vei sic. rei. & l. si vero nō re. §. si adolescens. Sed ar. contra. ī. de in rem verso. l. iiij. §. nec non. (marg.: Simoniace dans pro aliquo, nō repetit.)

[l] Qui pure. Secus si sub conditione reddendarū rationum legetur libertas vt ī. de cond. & demonst. l. si cui libertas. & l. cū seruus. sed videtur, quod si non appo-

In negotio quod est alterius ipso gestu, tenetur ille ad quem vere pertinet: licet contemplatione alterius gestum sit. h.d.B.

Titius pecuniã † creditorib. hæreditarijs soluit, existimans sororem suam defuncto hæredē testamento extitisse, quãuis animo gerendi sororis negotia id fecisset: [in]veritate tñ filiorum defuncti (q sui hæredes patri sublato testamẽto, erãt) gessisset: † quia æquum est, in damno eũ non versari: a actione negotiorũ gestorum id eum petere placuit.

Qui contemplatione procuratoris g.r.t negotiũ quod spectat ad dominum, solum vigore mandati contra dominũ actionem non habet. secus si contemplatione domini gesserit.

Aphricanus li. vij Questiorum. XLVIII.

Mandasti filio meo vt tibi fundum emeret, quod cùm cognouissem, ipse eũ tibi emi. puto referre, qua mente emerim. nã si propterea, † quod tibi necessariũ esse scirem, & te eius voluntatis esse vt emptum habere velles: agemus inter nos negotiorum gestorum: sicut ageremus, si aut nullum omnino mandatum intercessisset, aut Titio b mãdasses, & † ego (quia p me commodius possem, negotium conficere) emissem. Si verò propterea emerim, ne filius mandati iudicio teneretur: † magis est, vt ex psona eius, & ego tecum mandati c agere possim & tu mecum habeas actionem d de peculio: e quia & si Titius f id mãdatum suscepisset; & ne eo nomine teneret, ego emissem: agerem cũ Titio negotiorum gestorum: & ille tecum, & tu cum illo mandati. Idem est, & si filio meo mandaueris, vt pro te fideiu-

apponatur hæc conditio: tamen rationẽ reddere tenetur: vt C. de peti. hære. l. fi. §. pen. quę est contra. Solu. ibi speciale est contra seruũ, quia pro eo aliud eadem lege inductũ. s. vt ex falso testamẽto fit liber. Vel hic directã, ibi fideicommissariam accepit libertatem. Vel hæc per illã corrigitur. sed prima verior est.

a Non versari. Alias non morari. & supple, cum melius alia actio competere non posset. alio qui mala est ratio: quia secundum eã, pro omni damno competeret hæc actio, & ita concurreret cum actione legis. Aquil. qđ est falsum. Azo. similis lectura s. eo. l. si fideiussor. in fi. Item not. hic quod indebitum solutum. quo ad soluentẽ. sed illi debitum cui soluitur, nõ repetitur ab eo, cui est solutũ: vt hic, & j. de condi. inde. l. repetitio. & s. eod. l. cum pecuniam. & j. de iudic. l. de qua re §. fi. & j. ad Velle. l. quanquam. in fi. & j. de pig. act. l. soluiũ. §. solutũ. versi. vnde. Sed cõtra. j. de condi. indeb. l. si pœnæ causa. §. j. Solu. hic soluit nomine hæreditario, ibi noĩe proprio: & ideo repetit indebitum. licet enim hic contẽplatione eius, qui non erat hæres soluit, nomine tñ hæreditario soluit. sic & bonæ fidei poss. licet sui contemplatione semper soluat: tamen quandoque suo, quandoq; hæreditario soluit nomine: vt j. de pet. hære. l. quod si possessor. & l. si quid possessor. sed & si hic soluisset nomine sororis. & hæres ratũ haberet, non ipso iure, sed per exceptionem liberatur: vt j. de peti. hære. l. quod si possessor. & l. si quid possessor. & hoc secundum Azo. sed Bul. & Io. aliter legem istam intelligunt: nam dicunt eã habere locum cuiuscunq; nomine sit solutum: vt plene dixi. s. e. l. si pupilli. §. quid ergo inquit. vel dic, aut suo noĩe: & tunc contraria. aut hæreditario: vt j. l. fi. aut noĩe tertij, & tunc est idem quod hic.

† Bal. hic dicit istũ text. esse sin. ad hoc quod filij præteritus à patre minus legitime, ita dicitur suus hæres patri ac si nullũ condnum eẽt testamentũ, & iste tex. hoc pbat optime. Bol.

† Al. add. sed.

Mandasti (CASVS). Filio meo mandasti, vt fundum vel rem aliquã tibi emeret, ego hæc sciẽs, emi, dicitur quod refert an emerim contemplatiõe tui; quia forte sciui illũ fundum tibi fore necessariũ & erit locus act. ne. gest. & tu teneberis mihi, & ego tibi insolidum. Si vero emi ne filius, qui mandatum suscepit de emendo, mandati teneretur ex persona sua, habeo actio. mandati cõtra te, & tu aduersus me habebis d peculio. si vero alicui extraneo vt emeret mandasti, & contemplatione sui emi, ne iudicio mãdati teneretur, habeo aduersus illum extraneũ neg. gest. & ipse aduersus te mandati, & econtra hæc aũt vera, si filio meo mandasti, vt pro te fideiuberet. nã distingue: vt s. cuius contemplatione gessi.

b Aut Titio. Cuidam extraneo. Acc.

c Mandati. Per filium mihi quæsita.

d Actionem. Mandati.

e De peculio. Id est, mandati de peculio. imo insolidũ debet teneri pater: vt & tunc quãdo tutelã filij, quia erat tutor agnouit: vt j. de tu. l. si filius. quę est contra. Solu. pater de peculio ex filij persona tenetur vt hic, & nihilominus ex sua tenetur insolidum, vt fideiussor: quia ratum videbitur habuisse, vt ibi, & j. quod iussu. l. j. §. & si ratum. & infra, ad municip. l. ij. vel speciale est ibi fauore pupillorum: vt videatur agnoscere tutelam datiuam: non autem sic in testamentaria: vt infra, de administ. tut. l. Lucius Titius. Vel hic protestatus est contra, id est, quod nollet habere ratũ mandatum in præiudicium sui, vel si non esset protestatus, si tamẽ ob hoc principaliter gerebat, vt sibi obliges filium, vt non habeat ratum. tenetur de peculio tantum: vt hic, sed ibi non filium obligari sibi sed factum filij ratum haberi volebat. Vel verius dic, hic gessit pater: vt nec ipse per filium vel filius, qui mandatum susceperat, teneretur. ibi cõtra, vt teneretur. Vel dic vt extraneus gessit, quod filius erat facturus ad instar domini fideiubentis pro seruo, qui nõ tenetur ob hoc q iussu: cum aliud sit iubere. &c. vt j. quod iussu. l. j. §. sed & si. versi. quid ergo. Sed ad quid pater de peculio conuenitur? Respondetur, si intersit domini negotiorũ potius emi à filio quam à patre, quia cautius emisset. idem si dicatur filius commisisse culpam, vel ego pater. nam si quid culpabiliter pro filio gessi, filio ratũ habente (quod potest: quia suum est negotium cura, & solicitudine) & suo nomine gessi. ipse videtur culpam commisisse, quam ego commisi, & ideo ex eius persona de peculio teneor: vt hic dicit: si vero ratum non habebat male gestum à me, tunc nec ipse tenetur, si non fuit in culpa, ex eo. quod non gessit, nec ego, sed si dolo feci ego pater, insolidum teneor: vt infra, commoda. lege, tertia. §. si filio. secundum Azonem. bene gestum autem à me ratum habere compellitur filius: vt supra eodem. lege, Pomponius. cum eius sit negotium cura, & solicitudine: vt supra eodem. lege, si pupilli, in principio.

f Quia & si Titius. Scilicet extraneus. Azo.

† P. F. qua tibi necessaria esse, &c.

† sed

† P. F. tenetur.

berent: & ego pro te fideiusserim. a Si proponatur, te Titio mandasse, vt pro te fideiuberet, meque, b (quòd is aliqua de causa impediretur c quò minus fideiuberet,) d liberãdę fidei eius causa fideiussisse: negotiorum gestorum mihi competit actio. e

Inter actionem propositã cum solennitate, vel sine, nõ est differentia h.d. secundũ vnam lect. & nullum contrarium habet. Secundò legitur vt dicas, inter actionem directam & vtilem non est differentia in effectu.

Paulus lib. primo Sententiarum. XLIX.

ACtio f negotiorum gestorũ illi datur, cuius interest, hoc iudicio experiri. Nec refert, directa g quis, an vtili h actione agat, vel conueniatur: quia † in extraordinarijs iudicijs, vbi conceptio formularũ nõ obseruatur, hęc subtilitas superuacua i est: maximè k cùm vtraq; actio eiusdẽ potestatis sit † eũdẽq; habeat † effectũ. *

Qui habet actionem pro alio ad eius petitionẽ debitorem cogitur liberare.h.d.Bart.

Papinianus lib. iij. Quęstionum. L.

IGnorante l quoq; sorore, si frater negotiũ eius gerẽs, dotẽ a viro stipulatus m sit: iudicio negotiorũ gestorũ vt virũ liberet, † n iure cõueniet.

Negotium non meo nomine gestum in subsidium vt peremptã vel præscriptã possum habere ratum, vt mihi hac actio concedatur. Bart.

Aphricanus lib. octauo Quæstionum. LI.

SI rem, quam seruus venditus subripuisset a me venditore, emptor vendiderit, o eaque in rerum natura esse desierit: de pretio p nego-

a Et ego pro te fideiusserim. Nam distinguitur vt j. cuius cõtemplatione fideiussi, & sic etiam intelligitur j.man.l. si vero nõ re.§. si filio. prædicta autem probat ad instar extranei: quia si proponatur, &c.

b Meque. Scilicet proponatur.

c Impediretur. Scilicet culpa sua: vel voluntaria causa. nam si casu, non teneretur mandati: nec diceretur per me fideiussorem liberari. Azo.

d Fideiuberet. cum suscepisset Titi⁹ mãdatum fideiubendi: alias nõ teneretur Titius. Azo.

e Actio. Aduersus Titium tantum, secundum quosdam. Alij dicunt qđ contra vtrunque: sed male dicũt omnes: quia hoc est recipiendũ cum distinctione quam supra proxi. fecit.s. cuius contemplatione fideiussi.

ACtio. CASVS. Regulariter datur act.neg. gest. ei cuius interest: non refert agat quis directa vel vtili. formulæ enim sublatę sunt hodie. Itẽ eundem effectũ habet vtilis vt directa quia si dicat inter solennem & non solennem non est differentia: quia eundẽ habent effectũ. Vel aliter dic hunc casum, quia non est differentia inter directam & vtilem: quia tantum per vnam quantum per aliam consequitur: quia directa datur sponte gerenti, & vtilis datur gerenti ex necessitate: & sic duobus modis ponitur casus huius legis. Viu.

† Al.add. *plane.*

f Actio. Duobus modis pone casum. Primo quia inter directam.i. solennem & vtilem, id est, quæ sine solennitate datur, non est hodie differentia: vt j.de ori.iur.l.ij.§.omnium. & C.de formu.l.j. & ij.nam omnes hodie extra ordinem iuris.i. extra antiquam solennitatem proponuntur: vt hic dicit, & insti.de inter di.§.fin. Secundo dicas, quod non est differentia inter directam.i.eam quę venit ex verbis legis & mente: & vtilem.i.eam quę venit tantũ ex mente, & datur ex verbis & mente spontaneo gestori: vt supra eo.l.j.& Insti.de ob.quæ ex quasi contra. in prin. ex mente tantum, vt illi qui ex necessitate gerit, vel ex necessitatis suspicione: vt supra, eo.l.iij.§.hac actione. & C.eod.l.curatoris. Sed certe imo inter talem vtilem & directam refert: quia qui putat se tutorem vel curatorem, etiã de gerendis tenetur: vt j. de administra.tu.l.tutores.§.curator.ver si.qui se.& §.tutor.secus in gestore: vt C.eod.l.tutori.& j.eod.l.iij.§.interdum. Item hæres curatoris non tenetur nisi de dolo & lata culpa defuncti, nisi lite contestata: vt C.de hære.tu.l.j.secus in hærede gestoris: vt supra, eodem.l.iij.§.hoc autem. Respon.potest, quod tantum consequitur quis per vnam quãtum per aliam, quando competit: non tamen dico quod toties vna quoties alia detur. Sed prima positio verior est.

Actio negotiorum gestorum vtilis & directa, differunt.

g Directa. Id est, solenni.

h Vtili. Id est, non solenni.

i Superuacua. Per tit.de formulis C.secundum primam positionem.

k Maxime. Hęc dictio maxime, secundum vtranq; positionem abũdat. sic C.de man. test.l.si.§.secundo.alias enim innueret, quod aliquando vtraq; non haberet eundẽ effectũ, quod esset falsum. vel dic quod non abundat: vt dicas, superuacua est maxime, &c. id est illa maxima & potissima ratione: quia vtraq; actio, &c. & sic aduerbium maxime, conuertitur in nomen.

† P.F. *est.*

† P.F. *habet.*

* Falso ex hoc loco intulerũt aliqui, cõfundi actionem vtilem cum directa, cũ spãle sit in hac actione negotiorũ gestorũ tantum quæ cum vtili conuenit. nã illa ex æquitate ẽ l.j.& ij.j. vtilisq; etiam ex ea dẽ est causa.l. vt tantum r4.de seruo cor rupt. & l. xj.de prescrip. ver. Ideoq; fit, vt eũdem sortiatur effectum. A.Pers.

† P F. *liberaret.*

IGnorante. CASVS. Soror mea contraxit matrimonium cum Titio, & dotem dedit: & stipulatus sum dotem sororis meæ mihi reddi. si soror mea velit vt sibi actio cedatur vel vt maritus liberetur: poterit hoc consequi per neg.gest.actionem. Viuia.

l Ignorante. Non tantũ sciente. Azo.

m Stipulatus. Scilicet nomine sororis.

n Vt virum liberet. Quia remittere ei vult. idem si velit sibi cedi actionem: vt infra, mand.l.idemq;.§. si cui & idem si alio quocunq; modo mutaret obligationem: vt j. de iure dotium.l.mulier.§.fin.

SI rem. CASVS. Vendidi tibi seruum meum: qui seruus secum portauit rem meam, rem illam alij vendidisti, postea res illa perijt: agam aduersus te nego.gest. actio. ad pretium, quod ex re mea percepisti. Sed pone credebam me hæredem in testamento: tu eras institutus. vnde legata in testamento relicta de meo solui: habeo contra te actionem nego. gest. quia per solutionem es liberatus. & sic ponit duos casus, secundum Ioan. Sed Azo dicit quod hęc lex ponebat tres casus. Primus est quando res perijt. Secundus est quando res est vsucapta. Tertius quando alius soluit legata. Sed secundum positionem Azo. qui dicit rem furtiuam vsucapi, obst. infra, de vsucap.l.sequitur.§. quod autem. sed secundum positionem Ioan. in versicu. ait. vbi dicit quòd res furtiua non potest vsucapi: sed dicit quod non erat furtiua. sed aliter apud ipsum emptorem erat, vel fuit. Viuianus.

o Vendiderit. Suo nomine, & putans eam esse peculiarem: & ideo suã. quia seruus fuerat venditus cũ peculio. Azo. Et pone casum duobus modis. Primò vt sint tantummodo duo responsa in lege ista. Secundo quod sint tria, vt statim dices exponendo literã.

p De pretio. Rei a seruo surreptæ, & ab emptore venditæ.

Mihi

a Mihi. Ratum habenti in ſubſidium te peremptā, non aliter, ſm Bul. vt diximus ſ. e. l. ſi pupilli. §. ſed ſi ego. Eſt & alia ratio neceſſaria quæ adeſt quia iſte emptor haber pretium eius rei venditæ ex cauſa lucratiua: vt j. ſi cer. pet. l. ſi eum ſeruum. & quod ſequitur, vt dari, &c. Incipit ſm caſum.

tiorum geſtorum actio mihi [a] danda eſt: vt dari deberet, ſi negotium, quod tuū eſſe exiſtimares, cū eſſet meū, [b] geſſiſſes. ſicut ex contrario [c] in me tibi daretur, ſi cùm hæreditatē, quæ ad me pertinet, tuam putares, res tuas proprias legatarijs ſoluiſſes: [d] quādoquidem [e] ea ſolutione liberarer. † [f]

b Cum eſſet meū. credebas ergo tuū quod erat meum ipſo geſtu: vt quia creditori meo ſoluebas: vt ſtatim ponit exemplū, ſicuti ecōtrario, &c. ſm Io. aliter enim ſi eſſet meum negotiū vel ratihabitione: vel ipſa re, vel cura & ſolicitudine: & tu feciſti tuo noīe: non datur actio: vt diximus, ſm Bul. vt ſupra eo. l. ſi pupilli. §. quid ergo inquit Pædius. dabitur ergo hoc caſu contraria: ſed & dari poteſt directa propter non exactā cautionem a legatarijs: vt infra ad legem Fal. l. dolo. Sed tu dicas ſm Azo. quod ſunt tres caſus. Primus ſi vēdidiſti rē meā, & ea deſijt eſſe in rerum natura, vſq; illuc, vt dari, &c. Secundus quando eſt præſcripta vel vſucapta: quod pro eodē eſt ac ſi naturaliter deſijſſet, vſq; illuc, ſicut econtrario, &c. & C. de reb. alie. non alienan. l. j. & vtroque prædictorum caſuum eſt meum negotium ratihabitione, & dabitur mihi domino actio. Tertius quando eſt meum ipſo geſtu, & datur contra me. Accur.

c Sicut ex contrario. exemplificatiue, ſecundum Ioan. ſed ſimilitudinarie, ſecundum Azo.

d Soluiſſes. Scilicet nomine hæreditario, ſecus ſi tuo & ſic non obſtat infra, communi diuid. l. in hoc iudicium. & de hoc plene diximus ſupra eo. l. ſi pupilli. §. item quæritur in diſtinctione, quæ dicit de quatuor modis quibus eſt alienum negotium.

e Quandoquidem. Pro quia. Accur.

f Liberarer. cum tamen hoc ſtatueris in animo, ſecundū Ir. B. & Ioan. Tu dic per exceptionem, & ſtatim cum hereditario nomine ſolueris: vt dixi. & eodem modo intelligitur ſupra eo. l. quę vtiliter. §. fin. Vel ibi nomine tertij, hic nomine veri debitoris.

† In P. F. itemq; in vet. exē. *legatas ſoluiſſes quandoq; de ea ſolutione liberarer*.

† De hac materia vide Archi. j. q. j. c. ſi.

TITVLVS VI.

DE CALVMNIATORIBVS. †

Primò ponit mentem edicti, ſecundò incipit exponere, ſtatim da ibi, Hoc autem. Bar.

Vlpianus libro decimo ad edictum. I.

DE CALVMNIATORIBVS.

Dictum eſt ſuprà, de negotiis geſtis noſtris ab aliis, bona fide. Nunc quando in iudicus ad noſtram laſionem & per calumniam andi. Et nota, quòd in duobus caſibus tantum loquitur hic titulus: ſcilicet quando accepit pecuniam, vt faceret quis negotium per calumniam, & quando vt non faceret: vt infrà eod. l. prima. in principio.

In eum. CASVS. In duob. caſibus loquitur iſte tit. tantum. ſiue. n. dedi tibi pecuniam vt calumnioſe operas cōtra Titium: vel cū agere volebas calumnioſe, dedi ne ageres: datur actio in factum ex hoc edicto & agitur intra annum in quadruplum. poſt annum ad ſimplum: & habet locum tam in ciuilibus quam in criminalibus cauſis. Item erit locus huic actioni in factum ſiue accepit quis ante acceptum iudicium ſiue poſtea: & locū habent quędā conſtitutiones de quib. in litera facit mentionem: quæ dicūt quod ſi aliquis daret pecuniam aduocato aduerſarij, vel iudici vt ferat ſententiam pro eo, vel vt male faciat: cauſam dominus perdit. nam iudex & procurator etiā tenentur hoc edicto? & aduerſarius qui dat, perdit cauſam: ſed ſi aliquis pecunia accepta tranſegerit, nō erit locus huic edicto. nā hoc caſu nō tenet dans nec accipiens, & valet trāſactio: & hoc intelligunt quidam, quando aduerſarius cum procuratore aduerſarij trāſegit: puta quando calūnioſe dominus incepit agere vel recuſare: procu. vero eius bona fide proſequitur.

In eū, qui vt calūniç cauſa negotium faceret, vel non faceret, [h] pecuniā accepiſſe dicetur: intra annum in quadruplū [i] eius pecuniç, quā accepiſſe dicetur, poſt annū [k] ſimpli in factū actio cōpetit. [l]

Hic exponit verbum negotiū. Et breuiter hoc dicit, Negotium intelligitur ſiue in cauſa ciuili, ſiue in criminali, ſiue priuata, ſiue publica. Bart.

Hoc aūt iudicium non ſolùm ī pecuniarijs cauſis, ſed etiam † ad publica crimina [m] pertinere, Pōponius ſcribit: maximè cùm & lege † repetundarū teneat, qui ob

Pecuniam. Qualiter quis videatur pecuniam accepiſſe dicitur hic, & in l. ſeq. vſque ad §. illud. Illud. Dedi Titio pecuniam vt Seio faceret negotium .i. vt Seium per calumniā accuſaret. dicitur hic quod ego non repetam: Seius autem qui accuſari debebat, repetere poterit Si vero Titio pecuniam dediſti, vt me per calumniam accuſaret, & ego aliam pecuniā dedero Titio prædicto vt me non accuſaret: duas habeo actiones in factum in quadruplum, vnam ex donatione mea: aliam ex donatione tua. hoc dicit, vſq; ad legem hæc actio. Viuia.

g In eum. Niſi ſit parens, vel patronus, vel ſimilis vt j. de obſequijs. l. parens. puto tū eos hoc caſu teneri actione in factum generali: quæ datur in ſubſidium quæ in multis articulis admittitur: vt infra, de præſcrip. ver. l. quoties. & C. de ſacroſan. eccl. l. ſancimus. ne lucrentur huiuſmodi perſonę iniquè: vt j. de dolo. l. non debet. in fi. & l. ſeq. C. de dolo. l. ſi ſuperſtite. & C. de iure dotium. l. j. ſed an in hoc caſu hæc ſubſidiaria datur in quadruplum? poteſt dici qđ ſic: vt infra, de fur. l. ſi quis vxori. §. j. licet marito in vxorem pœnalis non detur: vt C. rerum amo. l. ij.

h Non faceret. Cum facere vellet. Sed an qui dedit vt faceret, teneatur ſimili pœna? Reſpon. tenetur: vt arg. C. de epiſco. & cler. l. ſi quenquam. in fine. & C. de pœna iudi. auth. nouo iure. & infra eadem. l. §. ſed & conſtitutio.

i In quadruplum. An totum ſit pœna vel non, dic vt infra eod. l. in hæredem. §. fin.

k Annum. Vtilem: vt infra eod. l. annua.

l Competit. Ei qui dedit, vt nō fieret: & ei ob cuius malum vel bonum fuit datum, vt j. eo. l. generaliter. §. illud. & l. ſi quis ab alio. Sed an hęc actio infamet? Quidam quod ſic: vt diximus ſ. de infa. l. j. Accurſ.

m Crimina. Si quis accipiat ob ea inſtituenda vel non inſtituenda.

† P. F. a. Publicorū criminū appellatione cōplecti Vlpianū nō ſolū ea, ꝙ publicis iudicijs coercētur, ſed etiā extraordinaria crimina, ꝗ ad vindictam ſpectāt. l. locatio. inf. de Publicania. Egui. annotauit. Addit qne ſed & præter actionē ex hoc edicto extraordi. l. Rhēnia calumniatores puniūtur & in priuatis & in pub. iudicijs l. 3. ad S. C. Turpil. vbi ita vult legi ex Paulo primo ſententiarum hoc tit. *non extraordinarijs*. Ego vero cōtra, Tribonianū verius expreſſiſſe ſententiā Pauli in d. l. 3. qm calumniatores in pub. iudicijs iure ordinario hoc eſt, l. Rhēmia, coercent. l. j. eo tit. A. Perſ.

Al. add. *Iulia*.

Ob nego-

negotiũ [a] faciendum, vel non faciendum per calumniã pecuniam accepit. Qui autẽ accepit pecuniam, siue ante iudicium, siue post iudiciũ, acceptum: tenetur. [b]

Qui corrumpit iudicem vel aduersarium, litem perdere debet: secus si bona fide transigit. Bart.

Sed & constitutio imperatoris nostri, [c] quæ scripta est ad Cassiũ Sabinum, prohibuit iudici vel aduersario [d] in publicis, vel priuatis, vel fiscalibus causis pecuniã dare: [e] & ex hac causa litem perire [f] iussit. Nam tractari potest, si aduersarius [g] nõ per calumniam, transigendi animo accepit: an cõstitutio cesset? & puto cessare: sicuti hoc quoq; iudicium. neq; enim transactionibus est interdictum, sed sordidis concussionibus.

Pecuniam accipere dicitur, quocunque modo bursale commodum consequatur. Bart.

Pecuniam autem accepisse dicemur, etiam si aliquid pro pecunia [h] accepimus.

Paulus libro decimo ad edictum II.

[a] QVin etiã si quis obligatione liberatus sit, [i] potest videri cepisse. Idemque si gratuita pecunia vtenda data [k] sit: aut minoris locata venditave res sit. Nec refert ipse pecuniam acceperit, an alij iusserit dari vel acceptũ suo nomine ratum habuerit.

Vlpianus libro decimo ad edictum. III.

Calumniosus quinque modis punitur.

[a] Ob negotium. Criminale, vel forsan pecuniariũ. Vt j.ad leg.Iul.repetun. l.ante. ibi, iudiciumve capitis, pecuniæve, &c. sed B.contra. Et not. q hic tenetur quinq; modis. Primo hoc edictu. Secundo.l.Iul. repet. vt hic: quę imponit pœnam extraor. vt j.ad.l. Iul.repe.l. lex.Iuli. §.hodie. Tertio tenetur crimine falsi: quod pęnam deportationis vel vltimi supplicij continet: vt j.ad le.Cor. de fal.l.j.§.respõ. & §.fi. Quarto tenetur de crimine concussionis. vt j.de cõcus.l. fi. & his quatuor modis tenet, qui pecuniã vel simile accepit: vt j.e.l. & generaliter. sed in also differunt: q lex Corn. & Iul. repetun. non distinguunt, faciebas per calumniam, vel nõ faciebas, sed satis est quod accepisti. At hoc edictu & crimine concussionis ita demũ teneris, si ita accepisti, q negotium calumniose instituas: vel nõ instituas. Quinto tenetur lege Remia. sed hæc ob aliã causam punit. s. q crimen inchoatũ non prosequitur: & punitur ad similitudinẽ supplicij vel extraordinarie: vt infra, ad turp.l.j. in princ. & C.de acc.l.fi. in prin. Sed an vna via per aliam tollatur? Respon. hoc edicto, per alia non: vt C.quando ci. ac. cri. præ. l.j. repetundarum vero & de falsis inuicem tolluntur: vt infra, de acce.l. senatus. lex Remia per aliam nõ tollitur, quia ex alio facto datur: vt infra, de accus.l.libellorum.§. sed & si aliud. Item hoc edictum pœnam venire facit ad bursam actoris: alia ad fisci. Accur.

Cic. Verri obijcit. quod qui pecunias dabant, ij causã obtinebant.

Actio. iiij.

Al. add. *sed.*

Al. add. *pecuniam.*

[b] Tenetur. Facit supra, de pact. l. iurisgentium.§. sed si fraudandi. & infra, de pecu.l.summa.§.penul.

[c] Nostri. Antonini: quæ est. C. de pœna. tu. qui male iudi.l.j.

Aduocati & procuratore aduersarij dicuntur.

[d] Aduersario. Non principali, sed eius procuratori, vel aduocato, qui & aduersarij dici possunt. & tenentur dominũ causæ hoc edicto, cuius sunt procuratores, quia pecuniam acceperunt, vt ei facerent negotium per calumniam, id est, vt paterentur se vinci. Et hic qui dedit punitur, vt subijcit.

[e] Dare. Et per consequens accipere. Accur.

[f] Litem perire. Nisi ille qui dedit, cõfessus fuit, tũc enim in euentũ litis meretur veniã, in auth. vt liti. iu.§.ij.col.ix. & cõtinua sequẽtia his, & tractari, &c. q.d. sine dubio lis perit, vbi per calumniam facta est cõuentio litis. i. recessum est à lite per corruptelam: vt s. prox.§.nam & si nõ per calumniã sit facta, adhuc dubium est. & hoc est, nam. &c. & dic casum sic dñs litem cal. instituit, & postea pcuratorẽ ordinauit. qui pcurator transegit: habens liberam administrationem: vt s.de procu.l. pcurator cõi generaliter. vel speciale mandatum, vt s. de pac.l.rescrip §. fin. alias.n. non posset transigere; valet quidem hęc transactio potius inspecta bona fide procuratoris, quam mala domini: vt j.de contrahen. emp.l.in huiusmodi. & de ædil.edic.l. cũ mancipium. & sic aduersarius exponetur: vt s. scilicet, procurator aduersarij. Sed quid si ipse dominus litis transegerit? Dic quod valet semper trãsactio nisi in casu, quando, scilicet, actor calũniose agit, quo casu nõ valet. & põt dici hoc edictũ habere tunc locum. vt infra, de cõd.indeb.l.in summa.§.j. secus si nulla dicatur ideo, quia de tali crimine nõ licet trãsigi: vt C.de contrahen. & commit. stip.l. quidem. in fi. tunc enim nõ cadit in hoc edictũ. Et vt plene scias, qñ locũ habeat hoc edictum, vt pereat lis, distingue: an dedi procuratori, vel tutori, vel aduocato aduersarij. an ipsi aduersario. primo casu litem perdo: vt hic, & infra, de iur. fis.l.in fisci. & l.eius qui.j.respons. idem si dedi iudici, vt pro me iudicet. Idem dico & si simpliciter dedi: vt pnunciet, licet M. contradixerit: vt j.de cond.ob. tur.cau.l.ij.§ fi. Sed & actio de dolo ad damna & ad expensas contra me datur domino. si procurator non est soluendo; vt infra, de dolo.l.& eleganter.§. pen. in duobus tñ casibus litem nõ perdo. primus si ipsute fui confessus; vt C.de pœna in. in auth. nunc, alius. quando dñi voluntate transegissem. in secundo casu qñ ipsi aduersario, semper valet transactio, vt per totum titu. de transact. in C. & ff. nisi in casu; vt infra, de condi.indebi.l.in summa. in princ. & hoc si causa erat pecuniaria. si vero criminalis, & poterat transigi; vt quia ingerit pœnam sanguinis, valet transactio quantum ad accusatum; vt infra, de bo. eorum l.j. sed accusator incidit in Turpil. & maxime si innocens erat accusatus, nec probatum est crimen in eo. si vero nocens, non tenetur hoc edicto, quia peccata nocentium. &c. vt infra, de iniur l. eum qui. in prin. incidit tñ in Turp. vt C.de adu.l.serui. Item nõ incidit in Turpil. si innocens erat. si tamen crimen fuit probatum; vt infra, ad Turp.l.j.§.incidit. si vero transigi non poterat; vt quia crimen erat capitale, nec ingerit, scilicet sanguinis pœnam; vt C.de transactio.l.transigere. accusatus habetur pro confesso; vt infra, de præuari.l.fin. & cessat hoc edictum.

Al.add. *licitis.*

P.F. *acceptum.*

Hinc scripta est l. si quis obligatione nõ. De regul. iur. Duar.

Al.add. *ab.*

Accepisse.

Al.add. *est.*

Al.add. *in.*

Vel acceptam.

[g] Aduersarius. Id est, procurator aduersarij.

[h] Pro pecunia. Large enim dicitur pecunia; vt j.de verb.sig.l.iiij. & C.de consti.pecu.l.ij.in fin. Accur.

Pecuniæ verbũ large sumitur.

[i] QVin etiam. Liberatus sit; vt infra, de reg.iur. l.si quis obligatione. & dic per acceptilationem: vt differat a sequenti l.§.hoc edicto. Accur.

[k] Vtenda data. Nam interusurium remisisse videtur. & sic est arg. contra magistros. ad quod facit infra, de lega.j.l.si seruus l.§.fin.

ff.V. t Et gene-

E T generaliter idem erit, si quid omnino compendij sensit ꝓpter hoc, siue ab aduersario. siue, ab alio quocunque.

Punitur affectus, licet non sequatur effectus, quando lex solum affectum sine effectu considerat. Bart.

Si igitur † accepit, vt negotium faceret: siue fecit, [a] siue non fecit, † [b] [tenetur.] [c] Et qui accepit ne faceret, & si fecit, tenetur. Hoc edicto tenetur etiam is, qui depectus [d] est. † Depectus autem dicitur turpiter pactus. [e]

Si turpitudo versatur etiam ex parte dantis, ei non competit repetitio, sed solum ei, in cuius praeiudicium datur. Bar.

Illud erit notandum ꝙ qui dedit pecuniam, vt negotium quis pateretur: non habebit ipse repetitionem (turpiter enim fecit, [e]) sed ei dabitur repetitio, † ꝓpter quem datū est, vt calumnia ei fiat. Quare si quis & à te pecuniam acceperit, vt mihi negotium faceret, & à me, ne mihi faceret: mihi duobus iudicijs [f] tenebitur.

Duobus modis legitur in gl. Primo quod hac actio competit ad simplum quando cõpetit condictio ob turpem causam. ista lect. non est uera. vt infra l. proxi. § fina. secundum aliam h. d. Hac actio non datur heredi, nisi ad simplum. Bart.

Caius lib. iij. † ad edict. prouinciale. IIII.

H Æc, actio [g] haeredi [h] quidem non competit: quia sufficere ei debet, ꝙ eam pecuniam, quam defunctus dedit, repetere potest. [i]

Hac actio datur contra heredem, quatenus ad eum peruenit. Bart.

Vlpianus libro decimo ad edictum. V.

I N hęredem aũt competit in id, quod ad eũ peruenit. Nam constitutũ est, turpia lucra † hęredibus quoque extorqueri, licet crimina extinguantur: [k] † vt puta ob falsum [testimoniũ,] vel iudici ob gratiosam sententiam datum, & hęredi extorquebitur: [l] & si quid aliud scelere quęsitum [est.]

Hac actio quantum ad simplum concurrit cum condictione ob tur. cau. quae vna per aliam tollitur. Bart.

Sed etiã pręter hãc actionẽ [m] cõdictio [n] cõpetit, si sola turpitudo accipiẽtis [o] versetur. nam

[a] Et generaliter. Siue fecit, scilicet calumniose, [b] Siue non fecit. Et sic punitur propositum, licet nõ sequatur effectus: vt supra, de postu. l. j. §. item senatusconsulto. & s. quod quisque iur. l. iij. in princ. sed argu. contra s. de ija. qui not. infa. l. qui autem.

[c] Tenetur. Et sic not. quod qui accepit, semper tenetur siue per cõd. ob turpẽ cau. siue ob causam. siue per hoc edictum. sed nõ semper agit, qui dedit: vt j. eo. §. fin. Accu.

[d] Depectus. Sed qualiter hic in quadruplum tenetur? Resp. bene: vt infra eo. l. si quis ab alio. in fi. j. respon. nam recepisse videtur: vt infra, de his quae in frau. cred. l. j. in fi.

[e] Turpiter. n. fecit. Et ita in pari causa potior est, &c. vt infra eodem. l. in haeredem. §. fina. Sed quid si dedero quid sub hac disiunctione, vt sibi non fieret, aut illi fieret negotium per calumniam: aut sub hac cõiunctione, vt sibi non fiat, & vt alij fiat? Respon. vt diximus in simili j. de cõd. ob. tur. cau. l. vbi autem.

[f] Duobus iudicijs. Idest, duabus actionibus in factum.

H Æc actio. CASVS. Dedi tibi pecuniam ne me per calumniam accusares. me defuncto haeres meus nõ agit hac actio. neq; ad quadruplũ neq; ad simplum secundum quosdam: sed tamen poterit agere condictione ob tur. caus. vel potest intelligi vt haeres non agat hac act. s. in factũ ex hoc edicto ad quadruplũ: sed ad simplum agat tantum. & sic duobus modis ponitur hic casus. Item datur contra haeredem in simplum, scilicet in id quod ad eum peruenit: vt. l. sequen. Viuianus.

[g] Haec actio. Duobus modis potest legi haec lex. Primo, vt haec actio in factum nõ detur haeredi etiã in simplum. & quod dicit, repetere potest. s. per condictionem ob turpem cau. & quod dicit, quia, &c. melior ratio videtur: quia ad vindictã tantum dari videtur, vt in actione iniuriarum. similis ratio est, ꝙ ideo vna nõ detur, quia alia datur, vt infra vi bonorum raptorum. l. ij. §. vlt. in fin. Secundo dicas (quod est verius) quòd haec regula, quę est in principio, restringitur per subsequens, vt & alias j. de acquiren. possess. l. si is qui. & quod dicit in fine: repetere potest, scilicet, actione in factum ex hoc edicto. Et secundum hoc quaeritur, si turpitudo versetur ex parte dantis. Respon. non datur danti nec eius hęredi condictio ob turpem causam; vt infra. l. proxi. §. fin. nec ex hoc edicto: vt supra l. proxi. §. fina. sed an dabitur haeredi eius ob cuius malum datio facta fuit? Respond. condictio. ob turpẽ causam nõ: quia vt condictio talis vel similis detur: oportet aliquid geri ab eo, cui datur: vt infra, de condict. indebi. l. si in area. in prin. quod hic non fuit. dic ergo actionem in factum dari ex hoc edicto hęredi etiam in quadruplum intra annum: nec dicas quod sit ad vindictam, cum enim ideo detur, quod ad eum peruenit, non potest dici ad solã vindictam dari.

[h] Haeredi. Dantis, vt non fiat calumnia. Accur.

[i] Potest. s. actione in factum ex hoc edicto.

I N hęredem. CASVS. Ista actio datur in haeredem in quãtum ad eum peruenit: quia in persona hęredis crimẽ extinctum est. Sed etiam. Volebas me per calumniam accusare, dedi tibi pecuniam ne hoc faceres. Vel alius dedit vt me accusares, habeo actio. in factũ ex hoc edicto. Item condi. ob turpem cau. si vero vna actione actũ fuerit, an alia tollatur? dicitur quod altera sufficit agi: tamen hoc intelligas vt circa literam notatum est.

[k] Extinguantur. Morte, scilicet: vt C. si reus vel act. mor. fuerit. l. j. ij. & iij.

[l] Extorquebitur. Vt hic, & infra, quod metus causa. l. quod autem. & l. quod diximus. §. fin. vnde. Cato. Nemo diu gaudet sub iniquo iudice vincens. Sed cui dabitur? Quidam fisco: vt infra, de iure fisc. l. Lucius. puto tamen magis alteri parti: subaudi, si non versetur turpitudo ex parte dantis. M. vt suprà l. & generaliter. §. illud. & arg. contra j. de litig. l. fin.

[m] Praeter hanc actionem. s. in factũ ex hoc edicto.

[n] Condictio. Scilicet, ob turpem causam.

[o] Accipientis. Vt si dedi ne mihi faceres negotium per calumniam: vt infra, de cond. ob tur. cau. l. j.

Dantis

† Lu. Roma. in suis sin. fo. ij. sing. ꝗcexviij. istũ tex. reputat. sin. ad hoc quod iudex qui recipit pecuniam vt baratarer, puniet etiam si pęniteat. & vera barataria est qñ aliquid datur iudici, ne fiat iustitia. Bolo.

† Et qui nõ fecit.

† Qui vtrinque depectus est.

† Valla li. 6. Elegan. ca. 63. pro simplici, cont. Vlpianũ accipi debere contendit. At in edicto & in odium hoim nequã & facinorosorum verba hęc, quę media sunt, male accipiuntur. A. Pers.

† P. F. Petitio.

† P. F. ãq.

† Al. add. ab.

† Cõcor. text. in le. Caius. ff. ad senatus con. Sy.

a Dantis. Veluti si fuerit datum iudici, vt male iudicet: vel aduersarij procuratori: vt s. eo. l. j. §. pen.
b Condictum. Id est, repetitum per condictionem ob turpem causam.

si & † datis a melior cau sa erit possidetis. quare † si fuerit condictum: b vtrũ tollatur c hæc actio, an verò in triplum danda sit: an exemplo furis, & in quadruplum actionem damus, & cõdictionem? Sed puto sufficere alterutram actionẽ. Vbi autem condictio competit, d ibi post annũ e nõ est necesse dare in factũ actionem.

Annus in hac ratione computatur à tempore scientiæ, hac dicit. Bar.

Caius libr. iij. ad edictũ prouinciale. VI.

ANnus autem in persona f quidem eius qui dedit pecuuiam, ne secum ageretur, f ex eo tẽpore cedit, ex quo dedit, si modo potestas ei fieret † experiũdi. In illius verò persona, cum quo vt agatur, alius pecuniam dedit, dubitari potest, vtrum ex die datæ pecuuiæ numerari debeat, an potius ex quo cognouit g datam esse: quia qui nescit, ‹ › is videtur, experiundi ptãtem non habere. & verius est, ex eo annum numerari, ex quo cognouit.

Hæc actio competit danti non turpiter. et ei etiam ab cuius negotium datum est, licet ipse non dederit. Bar.

Paulus libro x. ad edictum VII.

SI quis ab alio acceperit pecuniam, ne mihi negotiũ faceret: h siquidem mandato meo i [ei] datũ est, vel à procuratore meo omnium rerum, vel ab eo, qui negotium meum gerere volebat, & ratum habui, ego dedisse intelligor. Si autem non mandato meo alius ei (licet misericordiæ causa) dederit, ne fieret: neq; ratũ habui: k tũc & ipsum repetere, l & me m in quadruplũ n agere posse. Si vt filiofamil. negotium fieret,

c Vtrum tollatur. Caute nota tres qõnes an in totum quadruplum tollatur, vel ratione simpli, vel in nihilum hæc actio in factum per condictionem ob turpem causam. ad quas cõfuse respondet, dicens sufficere alterutrum. quod expone. i. alteram. & hoc s. quantum ad rei persecutionem: sed ĩ pœna durat actio, vt argum. j. de fur. l. si pignore. §. cum furti. & sic est responsum ei quod innuit in secunda. & nõ in tertia quæstione: nec ei, quod innuit in prima. Azo. Alij dicunt vnã prorsus per aliam tolli. f licet enim vna ad rem, altera ad pœnam detur, tamen est vna ordinaria altera extraordinaria. & ideo tolli videtur: vt j. nau. cau. sta. l. iij. §. fi. & j. qđ me. cau. l. metum. iij. §. licet & sic resp. ei quod innuit in prima. nõ ad id quod innuit ĩ secunda & tertia. Sed prima verior est. Itẽ nunquid totum quadruplũ est pœna: an inest rei persecutio, vt in actione, quod me. causa? Quidam dicunt totum esse pœnam, vt in actione furti: vt j. eo. l. si quis ab alio. in fi. j. respon. & §. item si filius in fi. §. cui opinioni illud solũ obstat, quia post annum datur in simplum quod videtur esse rei persecutio, quod quadruplũ insit intra annum: vt j. quod me. cau. l. si cum. §. j. in prin. Sed dices tunc quod illud simplum sit pœna tẽpore minorata. Alij dicunt (quod est verius) quod non est totum quadruplum pœna, & quod dicitur in d. l. infra, si quis ab alio. verum est quod vnus in quadruplum agit: alter in simplum, qui tamen prius exegerit, claudit alij viam agendi ratione simpli. vt arg. C. de condi. fur. l. j. Secundum approbo. vel distingue an agat vna persona: vt hic, an diuersæ: ut j. si quis ab alio. arg. j. de condictione indebiti. l. Iulianus, in fin.

d Vbi autem condictio competit, vt quando dedi, ne mihi fieret negotium per calumniam. Accur.
e Post annum. Sed intra annum forte datur in triplum, secundum Azo.

ANnus. CASVS. Dedi tibi x. ne mihi negotiũ facias per calumniam. vnde habeo act. in factũ vsque ad annum. nunc quæritur ex quo tempore currat annus? Et dicit quod à tempore dationis currit annus iste hoc est verum qñ ego dedi, ne mihi negotium facias per calumniam. Si autem aliquis dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias: currit annus à tempore scientiæ. Viuia.

f Ageretur. i. calumniose, alias valeret transactio, vt dixi s. e. l. j. §. sed & constitutio.
g Cognouit. Erit ergo hic annus à principio sui vtilis, ad sui progressum continuus: sicut & in biduo vel triduo dato olim ad appel. vt infra, quãdo ap. sit l. j. §. dies sed in ædil. actio. contra dico, quia lex dicit simpliciter vtile tempus esse: vt j. de ædil. edi. l. sciendum. j. §. fi. & l. cum sex, vnde dico semper vtile, licet quidam cõtradicant.

SI quis. CASVS. Titius dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias i. ne me per calũ. accuses. si Titius fuit meus proc. vel meo mandato fecit, mihi dabitur repetitio, si nullum horũ interuenit, Titius repetit quod dedit & ego agam in quadruplum. Si vt. Dedi tibi x. vt Titium filiumfa. accusares. dicitur hic quod patri Titij datur act. in factum in te. Itẽ dicit quod si Titius filiusfam. accipiat pecuniam vt alij negotium faciat, ipse filiusfa. tenetur. Item si dedit alius filiofa. ne mihi faciat negotium ille qui dedit repeteret quod dedit, & ego agã in quadruplum.

Cum publicanus. Titius erat publicanus, quia tributa vel pedagia colligebat. quidam rusticus soluit tributa: Titius accepta mancipia in causam pignoris detinebat. si Titius accipiat aliquid vt rustico reddat mancipia, tenetur iste Titius hoc edicto.

h Faceret. Scilicet calumniose.
i Meo. s. speciali: vt differat a sequenti casu.
k Ratum habui. Neque potui: quia non est meo nomine gestum.
l Repetere. Quod dedit, vel condi. ob turpem causam: vel certi condic. vel act. in. in factum: vel etiã ex hoc edicto. arg. supra eod. l. & generaliter. in fin. Et sic not. mirabile quod repetitur datum cã pietatis: vt hic & C. de nupt. l. patrem. hoc autem ideo, quia versatur delictum accipientis. Vel dic misericordia fuit quo ad me pro cuius vtilitate dabatur: non quo ad eum cui dabatur.
m Et me. Ob cuius bonum datio facta est. Accursius.
n In quadruplum. Scilicet intra annum. nam post annum nullo modo agam, cum totum quadruplum sit pœna: licet quidam contra. vt dixi s. eod. l. in hæredẽ. §. fi. Vel dic vt ibi nn. Sed hęc pęna an sit hodie correcta

† et si.
† quæritur
f Tu dic secundum Bar. quod tollatur in totum, vt l. j. §. in tutela, de tu. & rat. distrah.
† P. F. in' persona.
† fiert.
† Iste tex. facit ad statutũ de donatiõe, vt si nuccẽ intra certũ tps, & ad statutũ de syndicis, vt maleficia intra certũ terminũ denuntient. de quo g Bar. hic.
Datum causa pietatis quandoque repetitur.

correcta per auth. C. de pœna, iud.anthen. nouo iu re. vbi alia pœna imponitur? Reſp. non: quia illa pę na præſtatur fiſco: hæc autẽ priuato nec ẽ cauſa illa lege, vt hæc actio tollatur: vt j. de act. & obli. l, quoties. & C. de ſepulchr. vio. l. iiij. & j. de incẽ. rui. nau. l. quo naufragium.

§. fi. ſecundum Ir. Poteſt etiam dici, vt ibi loquatur cum ibi datum eſt iudici tantum: hic cum priuato tm̃, quod nõ placet: quia hic titulus generaliter dicit cuicunq; detur: vnde prima verior eſt. Item ẽ cõtra inſt. de actio. §. omnes. Sed hic nulli datur vltra quadruplum actio.

acceptum eſt: etiam patri a actio dãda eſt. Itẽ ſi filiusfamilias pecuniã accepit, vt faceret negotium, vel non faceret b. in ipſum iudicium dabitur. Et ſi alius non meo mandato † c ei dederit, ne fiat d tunc & ipſum repetere, & me in quadruplũ agere poſſe. e Cùm publicanus f mãcipia g retinet, dataq; ei pecunia eſt, h quæ non debetur: & ipſe ex hac parte edicti i in factum actione tenetur.

Qui accipit pecuniam ut deſiſtat ab accuſatione calumnioſa, crimine non probato, hac actione tenetur. h. d. Bar.

Vlpianus lib. iiij. Opinionum. VIII.

SI ab eo qui innocens k fuit ſub ſpecie criminis alicuius, quod in eo probatum l non eſt, pecuniam acceptam is, m cuius de ea re notio eſt edoctus fuerit: id, quod illicitè extortum eſt (ſecundum edicti n formam, quod de his ẽ, qui pecuniam, vt negotium facerent, aut non facerent, accepiſſe dicẽtur †) reſtitui iubeat: & ei, qui id commiſit, pro modo delicti pœnã irroget. o

Separatorum ſeparata debet eſſe ratio, Bar.

Papinianus lib. ij. de adulteriis. IX.

DE ſeruo, p quia accuſatur, ſi poſtuletur, quæſtio habetur: quo abſoluto, in duplũ pretij † accuſator dño dãnat. r Sed & citra ſ pretij æſtimationẽ quęritur de calumnia eius, ſeparatum t eſt enim calumniæ u crimen à damno, quod in ſeruo propter quæſtionem domino datum eſt.

Digeſtorum Liber Quartus.

TITVLVS. I.

DE RESTITVtione in integrum.

Iſta lex nõ indiget ſummario: potes tamen dicere breuiter quòd læſis qualitercunq; ſubueniatur, manifeſtè pertinet ad publicam vtilitatem. Bar.

Vlpianus libr. xj. ad edictum. I.

a Etiã patri. Quo ad exercitium. ẽ tamen actio filij quo ad dominium etiã iure veteri, vt infra de act. & ob. l. in factum, Acc.

b Vel nõ faceret. Calumnioſe. ſemp intelligas. Acc.

c Et ſi alius non meo mãdato. Alias nomine meo: alias non mandato meo Accurſius.

d Ne fiat. Supple & ego non habui ratum: alias ego ſolus agerem, vt s. in princ. huius. l. ꝓpter habes noĩe meo. ſecundũ aliam idẽ quo ad quadruplũ, vt ſupra, quia nec ratũ habere potui.

e Poſſe. Hic eſt arg. quod totũ quadruplum ſit pœna

f Cum publicanus. Publicanus eſt qui publico fruitur: vt infra, de publi. l. j. §. j.

g Mancipia. Scilicet alicuius qui bene ſoluerat tributum.

h Pecunia eſt. ſ. ob mancipia reſtituenda. calũniari. n. videtur inique retinendo, ſecundum Ir. & videtur ſpeciale in publicano, vt hoc edicto tali caſu teneatur, non ita forte in ſimilibus. ſed habet locũ cõdi. ob tur. cau. vt C. de cond. ob tur. cau. l. fi. & j. de condi. ob tur. cau. l. fi. & hoc quãdo ſponte fuit data. ſi aũt per vim, habet locum edictum de publi. i duplum. & hoc nihilominus. vt j. de publi. l. j. §. j. Alij dicunt hic ex hac parte edicti. ſ. de publ. ſed tunc oũ faceret ad titulum iſtum.

i Edicti. Poſiti. s. e. l. j. Accur.

k SI ab eo qui innocens. Sed ſi nocens, non punitur pœna, de qua dr in fi. huius l. quia peccata nocentium, &c. vt j. de iniur. l. eum qui. in pr. ſed in Turpil. incidit: vt j. ad Tur. l. j. §. j. Accur.

l Probatum. Nam & ſi probatum, ſi innocens eſt non punitur: vt j. ad Turpil. l. j. §. incidit. & ſic duobus caſibus non punitur.

m Is. Scilicet iudex.

n Edictl. Poſiti. s. eo. l. j.

o Irroget. extra ordinem. ſ. de crimine cõcuſſionis. vt j. de cõcuſ. l. fi. vel repetũda. vel ẽt ordinariã vt dixi ſupra, eo. l. j. §. j.

p DE ſeruo CASVS. Accuſabam te de aliquo crimine, & petebã ſeruũ torqueri: qui tortus fuit & deterioratus: poſtea fuiſti abſolutus, ages tu dominus ſerui cõtra me, quia teneor act. ad duplũ nomine ſerui. Itẽ nihilominus propter calumniã ero puniendus,

p De ſeruo. Scilicet eius qui, &c, & ſic dicunt dominũ accuſatum. & ſecundum hoc aliud in adulterio. quia tũc ſimplum tm̃ præſtatur, vt j. đ adul. l. ſi poſtulauerit. in princip, & §. ſi re°. Tu dic nil ſubaudiri, & aut ſeruus accuſatur, aut extraneus: aut dominus Primo caſu emendatur in duplũ ab eo, qui petijt torqueri calumnioſe: vt hic & j. de adul l. ſi poſtulauerit. §. fi. & C. eod. l. domi nis. ſecũdo caſu fit æſtimatio, & medis pars emendat, ab accuſatore, & alia ab accuſato, vt j. e. l. ſi poſtulauerit in princ. tertio caſu quando eſt accuſati vel patris, debet publicari poſt torturam tantum, & domino in ſimplum emendari, & poteſt hoc dici in omni crimine verum: vt d. l. ſi poſtulauerit. §. iubet. & §. idẽ. & §. ſi reus. & C. đ adul. l. iij. in fi. Accur.

q In duplum. ſ. deteriorationis.

r Damnatur. Cõdictione ex lege: vt j. de adul. l. qđ ex his. & ſic facit per quandam ſimilitudinem ad hunc tit. vel dic actione in factum.

ſ Sed & citra. i. præter vt j. de pig. act. l. j. in fi.

t Separatum. No. ſic C. de do. inter virum & vxo. l. ſi maritus. j.

u Calumniæ. Quod eſt extraordinarium vel ordinarium ad ſimilitudinem ſupplicij. C. de accu. l. fi.

† P. F. mandatu, Al. nemine mep.

† P. F. dicerentur.

† P. F. in duplum pretium,

† P. F. De in integrũ reſtitutionibus.

DE RESTITVTIONE IN INTEG.

Dictum eſt ſuprà, de neg. geſt. ab alijs qualiter rata habere cogamur, nũc qualiter à nobiſipſis et à geſta rata habere nõ cogamur: ſed reſcindere petimus. h. e.

Vtilitas

a Vtilitas huius tituli. Id est, huius edicti, quod non habemus quo ad verba.
b Ostendit. Vnde ab alio ostẽdi necesse non est: vt C. quando & qui. quaeta pars. l. ij. in medio. l.

VTilitas huius tituli [a] non eget commendatione: ipse enim se ostendit. [b] Nam sub hoc titulo [c] plurifariã [d] prætor hominibus, vel lapsis, [e] vel circunscriptis [f] subuenit: siue metu, [g] siue calliditate, [h] siue ætate, [i] siue absentia [k] inciderunt in captionem. [l]

Paulus libr. j. Sententiarum. II.

SIue per status [l] mutationem, aut iustum errorem. [m]

Restitutio conceditur cognito quod causa ex qua petitur, sit iusta & vera. Bar

Modestinus li. viij. Pandectarum. IIII.

OMnes† in integrũ restitutiones causa cognita [n] a prętore [o] permittuntur: [l] scilicet iustitiam earũ causarum examinet, an veræ sint [p] quarum, nomine singulis subuenitur. †

In his, quæ contra ius cõmune conceduntur, de minimis nõ curatur. Item minimum dicitur secundum magnitudinem rei. Bart.

Callistratus lib. j. edicti monitor. IIII.

SCio illud, a quibusdam obseruatum: ne propter satis minimam rem, [q] vel summã [r] (si maiori [s] rei [t] vel sũmæ præiudicetur) audiatur is, qui in integrum restitui postulat.

Non videtur rem perdidisse, qui ad eam potest restitui.

Paulus libro vij. ad edictum. V.

[*] NEmo videt̃ re exclusus, quã p̃tor in integrum restiturũ se pollicetur. [u] †

Beneficiũ restitutionis trãsit ad hæredes & cæteros successores vniuersales. Bart.

Vlpianus lib. xviij.† ad edictum. VI.

c Sub hoc titulo. scilicet generali. vt enim gallina congregat pullos suos sub alis: sic hic tit. comprehendit sequentes, vsq; ad titu. de arbit. Alij dicunt, sub hoc, id est post hunc. sic infra si cer. pe. l. j. & j. de interdi. l. ij. §. recuperandæ. non ẽ vis. quia in idem recidit. Accur.

d Plurifariam. i. pluribus modis. nã quandoq; iure actionis. vt infra titu. j. & infra titu. ij. quandoque iudicis officio, vt infra, de mino. l. quod si minor. §. fina.

† Circunscriptio adolescentũ lege latoria puniebatur. Cice. iij. offici.

e Lapsis. Sui facilitate.

f Circunscriptis. Aduersarij dolo. Accurs.

g Metu. De quo habes infra titulo primo.

h Calliditate. de qua habes infra titu. ij.

i Ætate. Et de hoc est infra de minor.

† P. F. *omnis*.

k Absentia. De qua est infra, ex quibus cau. ma. Et no. quod absentia mea vel aduersarij dat mihi restitutionem: sed dolus tantum aduersarij non meus dat mihi in integrum restitutionem. Accur.

† P. F. *promittuntur*.

Absentia dat restitutionem in integ.

l Siue per status. in libertate aduersus quã vel per qua quis restituatur, non habet hic tit. locum: quia cum res mutat statum, nulli restitutioni locus est: vt infra, de minor. l. si ex causa. §. Papinianus. & §. aduersus. qui est §. si. quare dicũt quidã poni exemplum in minore arrogato: vt j. de minor. l. iij. §. si quis. secundum Azo & H. Alij dicunt, vt infra, de cap. dim. l. legatum. & l. eas. Sed certe ibi nõ perit, actio: & ideo non est necessaria restitutio. Tu dicas quod hoc ponitur hic propter ritu. illum qui est infra, de cap. dim. vbi est locus restitutioni. vel contra eundem quando est minima capit. dimin. vel contra alium, ad quem bona capite minuti peruenerũt vt infra, de capitis dimi. l. ij. j. respon. & §. j. l. tutelas. §. si libertate.

m Errorem. de quo dic vt j. de insti. l. habebat. in fi. j. respons. & infra, quando act. de pecu. est anna. l. j. §. quæ situm.

n OMnes, Cognita. in qua extinguitur præsentia vtriusq; partis: & alia quæ habes j. de mino. l. in causæ. j. §. causa:

o A prætore. Hodie etiam a delegato: vt C. vbi, & apud quem. l. fin.

p Veræ sint. sed nunquid potest esse vera, & tñ non iusta? vt si ob factum velit restitui: vt j. de mino. l. verum. §. sciendum. ver, item non restituetur, & l. quod si. §. nõ semper. & j. de iureiu. l. nam postea. §. si minor. quare d. e secundum Ioan. veræ. i. iuste. sic insti. tu. qui manu. non poss. §. semel. & Infra, de leg. j. l. si fideiuss. §. meminisse

† P. F. *subuenit*.

SCio. CASVS. Vendidi minori plures res, vt frumentum, vinũ, & oleũ, & in vna parte speciei fuit deceptus non propter hoc restituetur, cum alijs speciebus hoc præiudicetur: quia scilicet petere possem vt a toto cõtractu recedatur, cum vnam speciem sine alia non vendidissem.

q Rem. Id est, speciem.

r Summam. Id ẽ, quantitatẽ. Et sic nota propter parnã rem nõ debere aliquid mutari: vt hic & infra, de contrahen. emp. l. rer. & infra, tit. j. l. v. & j. de dolo. l. si oleum in fi. Argu. contra Infra, de dam. infe. l. si proprietarius. ĩ fi. j. respon. Pro solu. huius contrarij dic secundum Bar. hic, quod in his quæ cõceduntur secundum ius commone, curatur de minimis, secus in his quæ contra ius commune ex speciali priuilegio permittuntur. vt hic.

* coniũgeam exire mo l. Labeo d ver. sig. Cuia.

† P. F. *polliceatur*

Mutari nõ debet aliquid pro paruã rẽ.

† P. F. XIII.

s Si maior. Vt si vẽdidi minori plura & certo pretio. & ipse I minima quantitate p̃tij vel minima specie dicit se deceptũ, & in ea parte restitui petit. ego. n. econtra possum petere, vt à toto contractu recedat, cũ minori p̃tio totaliter nõ dedissẽ, vel vnã rẽ sine alis nõ vẽdidissem, vt ar. j. d l diẽ addi. l. quod si vno & de ædi. edic. l. cũ eiusdẽ. & j. de minor. l. tutor. §. j. & C. si aduer. transac. l. j. & ij. ne ergo. maiori rei fiat præiudicium, non potest restitui. secus sũt dicam si separati essent cõtractus, vt j. de min. l. etiam j. §. j.

t Maiori rei. Subaudi maxime.

NEmo. CASVS Minor læsus ẽ in cõtractu quẽ fecit: quia vendidit rem aliquã forte, & tradidit eam emptori, quia potest restitui non videtur eam vendidisse & tradidisse.

u Pollicet̃. Dãdo sibi actionẽ, vel quod tñ valeat, ut j. de reg. iur. l. qui actionẽ. & j. tit. j. l. metũ. iij. § volẽti. Ecõtra nõ dr̃ ille acquirere cui cito auferri põt, ut j. de acqu. pos. l. non videtur. Et not. quod ratione hui⁹ ficti dominij dicitur quis contra tale fictum dñium præscribere: vt C. quod me. cau. l. si vi vel metu.

Acquirere non dr̃ cui cito auferri põt.

ff. V. t 3 Non

NOn solum a minoris, verum eorum quoq; qui reipub. causa absfuerunt, item oīum qui ipsi potuerunt restitui in integrū, successores in integrum restitui possunt: & ita † sæpissimè constitutū est. Siue igitur hæres sit, b siue is cui hęreditas restituta ē, c siue filijfa. militis d successor, in integrum restitui potest. † Proīde etsi minor in seruitutē redigaē, e vel ancilla fiat: f dominis eorum dabitnr (non † vltra tēpus statutum g) in integrū restitutio. Sed & si fortè hic minor h erat capt' in hęreditate, quā adierat. †

Idem Iulian. lib. xvij. † Digestorum. VII.

† IVlianus libro xvij. Digestorum scribit abstinendi facultatē dominum posse habere: i non solum ætatis beneficio, verum etiam si ætas non k patrocinetur: qa non l adipiscendæ hæreditatis gratia legum beneficio m vsi sunt, sed vindictæ n gratia.

Hæc lex est singularis, in cuius lectu. nostri glossato. variāt ideo primo ponam casum secundum Ioan. postea ponam secundum AZo. secundum Ioan hoc dicit, Verus contumax veniēs iudice sedēte pro tribunali restituitur ad appellandum. Idem si absfuerit dolo aduersarii vel absque sui culpa. hoc dicit secūdum Ioan qua quidem lect. non videtur mihi vera Transeamus igitur ad lectu. AZo. quam puto veram, secundum quam breuiter hoc intrudit, Contumax fictus veniēs iudice sedente pro tribunali restituitur ad totam causam. Idem si dolo aduersarii vel absque sui culpa absfuerit. Bartolus.

Marcellus lib. iij. Digestorum. VIII.

DIu' Antonin' Marcio Auito prætori de succurrēdo ei, qui absens rem o amiserat, in hanc sentētiā rescripsit. Etsi p nihil facilè mutādū est ex solennibus: q tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est. Itaque si citatus non respondit, r & ob hoc more † s pronunciatum est, confestim t aūt pro tribunali te se-

NOn solum. CASVS. Hæc l. ponit regulam quę talis est q̄ omnes qui sunt in tali causa vbi restitui possunt. possunt & eorū hæredes, vnde si minor alicui successit ex testamento vel ab intestato: & sit in ea causa vt restitui debeat, & decedat. qui ei successit, erit restituēdus. idem est si ei sit hęreditas restituta p Trebellianum, idē si fuerit filijfamili. militis successor. nā & in istis casibus restituitur hæres. Idē in alijs casib. quos ennmerat in litera in fi. vbi dicit quod quandoq; restituitur dominus vel pater ex generali clausula, vel ex sua persona: & non ex filij vel serui cui successit. quia si habui libertum minorē q fuit læsus in aliquo contractu: si postea redigam eū in seruitutem, ego potero restitui: & si iste libertus minor vel seruus adiuit hæreditatem, ego dominus potero restitui vt illam hæreditatem dimittam, non solum propter ætatem, sed beneficio legis, quæ propter ingratitudinem libertū redigit in seruitutem.

† at

† P. F. poterit.

† Al. add. tamen.

† P. F. adierit.

† XIIl.

† In P. F. θεμάτιον est præcedentis capitis.

a Non solum. regulam ponit quam probat per quinque exempla lex ista. & probatur etiā hæc regula infra, de mino. l. minor. §. fina. & l. seq. l. iiij. §. penul. & C. de temp. in integ. restit. l. ij. iij. & iiij. & l. ea q̄. §. si qū. & propter hoc dicit hæc litera vt sæpissime, &c. In casu tamen fallit hæc regula quando defunctus qui poterat restitui, decessit vltimo momento quo ius suum expirauit. & hoc est qd̄ Io. dixit, oppono de puncto. Item & vbi non poterat defunctus restitui ratione personæ: vt contra patrē, vel patronum, nec hæres poterit: vt C, qui & aduer. quos. l. finali.

b Hæres sit. Ex testamento, vel ab intestato.

c Restituta est. Qui est loco hæredis. restitutam dico per Trebel. vt insti. de fideicom. hæred. §. restituta.

d Siue filijfam. militis. facto testamento: alias successorem nō haber: vt ĩ. de castren. pecu. l. ij. putarē tñ & tunc patrem posse restitui: vt ar. ĩ. proxi. respō. & ĩ de mino. l. iij. §. Pomp. nam in castrensi etiam sine patris voluntate poterat contrahere, & decipi: vt ĩ. ad Macedo. l. ij. secus si voluntate patris vel dñi contrahat seruus, vel filius accipiendo mutuum, & decipiatur: vt ĩ. de mino. l. iij. §. fi. & l. seq.

e Redigatur. ex causa ingratitudinis, qui tamē erat in libertate, quando fuit deceptus.

f Fiat. de nouo: quia vendat se ad pretium participandum: vt ĩ. de mino. l. si ex causa. §. Papi. Acc.

g Tempus statutum. olim vtilis annus: vt ĩ. de minor. l. minor. xxv. annis. §. fina. bodie quadriennium vt C. de temp. in integ. resti. l. superuacuam. & C. de repudi. hære. l. fi.

h Hic minor. in seruitutem redact' Accursius.

i IVlianus'. Habe re. ex generali clausula, si qua alia iusta mihi, &c. infra, ex quibus caus. ma. l. j. in fi. sed hęc & alia fuit iusta causa.

k Si ætas, sua vel redacti: vt ĩ. de separati. l. penult. §. fi.

l Quia nō. tacitæ obiectioni respondet: quasi videretur agnouisse hæreditatem reuocando in seruitutem, nunc respōdet non esse verum: quia, &c.

m Beneficio, quo reuocatur in seruitutem per ingratitudinem.

n Vindictæ. scilicet. principaliter.

* hinc ad pta est l. etsi De regul. iuris. Duar.

DIuus. CASVS. Quidam citatus erat coram iudice. nō cōparuit. iudex eum cōdemnauit, sedente tamē adhuc iudice p tribunali venit, & dicit se paratū respondere, an sit audiendus, quæritur? Et respon. q sic. fingit enim l. quod iō in iudicio non cōparuit. quia præconem nō audiuit: & si audisset, venisset. & plures sunt causę in quibus potest quis restitui quam supradictæ. l. j. & ij. quia aliquo casu dāda esset actio de dolo, æquum est, vt restitui possit potius. quam ad act. de dolo descendatur.

† more solito.

o Rem. Id est, causam. damnauerat enim eū prætor vt contumacem.

p Etsi. Id est, quamuis.

q Ex solennibus. Id est, ex sententia solenniter lata. Et no. regulam vt hic, & infra, de reg. iur. l. & si nihil. & C. de summa trini. l. iij. in princip. nisi vbi æquitas. &c. vt subijcit. & ĩ. de instit. l. habebat, in fin. j. respon. & ĩ. quando act. de pe. est an. in l. quęsitum. & infra quæ sen. sine. appel. l. j. ĩ. respon s. & §. j.

r Respondit. i. non venit. sic. ĩ. de mino. l. Papinianus. ibi, nec dixit secundum vltimum sensum.

s More. Id est, solenniter. in scriptis, scilicet: vt C. de sen. ex breui, re. l. fin.

t Confestim. Si autem nō ita cito rediret. ita demū restituatur, si probet dolum aduersarij: vt infra, de iudi.

iudi.l.si pretor. nisi necessaria & probabili causa fuit absens: vt dices infra.l.fin. & d.l.si prætor. in fin.

a Existimari.i.præsumi, & sic est præsumptio contra præsumptionem primam qua præsumitur contumax propter edictorum citationem: vt infra, de re iudi. l.contumacia. §.contumax. secunda ratio, quia cito venit. quid ergo si constet, quod bene audiuit vocem præconis, & dixit forte quod ad iudiciū nō veniret? Respond. non est locus præsumptioni quia in incertis, &c. vt infra, de verbo.obli.l. continuus.§.cū ita. in fin. & in glo. nullus. secūdum Azo. sic ergo in ficto cōtumace hic dicit. Quidam tamen (vt Ioan.) adhuc eum admittunt per le. istam, quasi non recipiatur ꝓbatio in contrarium. ex quo cito venit. quod facit, quia videtur tēpore cōgruo venisse: cum ea quæ incontinenti, &c. vt infra, si cert. pet.l. lecta. §. dicebam. in glo. j. nec prima stare potest: quia cōmuni iure appellatur ficte cōtumax. scilicet, qui nō fuit intentus: siue fuit, & nihil dixit: vt infra, de iud.& post. §.fin. sed ad quid restituetur? Respond. ad totam causam: quod plus est.

† P. F. sedente.

† P.F. contumaciam, &c.

1 Improprie loquitur: quia loquit in personaliter citato, nihil dixit: vt infra l.prox. nā iste nō est in cōtumacia vera sed tacita: tamen velat ista contumacia per cō paritionē incōtinenti factā & ita loquit lex nostra secundum Bar. hic.

† Verisimile est omnes alias actiones prius moturum fuisse, quā ad famosam actionem perventurum. Cicer. pro Quintio. Fictus cōtumax appellare potest.

dentem † adijt: existimari a potest, non sua culpa, sed parū b exaudita voce præconis defuisse: ideoq; restitui potest. Nec c intra has d solùm species cōsistet huius generis auxilium. etenim & deceptis sine culpa sua (maximè si fraus ab aduersario interuenerit) succurri oportebit: e † quamuis etiā de dolo malo actio competere soleat. f & boni prætoris est, potius restituere g litem, vt & ratio & æquitas postulabit, q̄ actionem famosam h † constituere: ad quam i tunc demum descendendum est, cùm remedio k locus esse non potest.

Minores etiam legitimè defensi restituuntur ad totam causam. Absentes verò ex necessaria & probabili causa legitime defensi restituuntur ad appellandum. Bart.

b Parum. id est, non.

c Nec. in genere loquitur vsque ad finem: non tamen in casu præmisso.

d Intra has. respondet tacitæ obiectioni, quasi nō videantur plures species restitutionis, nisi quę continentur suprà eod.l.j.& ij.

e Oportebit. quandoque, non semper vel in omni causa vel contractu vel qualibet re. Accur.

f Soleat. Scilicet, per fraudem.

g Restituere. Sed ad quid fiet restitutio? Ioan. dicit ad appellandū, & in vero contumace intelligit hanc legem. Sed Azo ad totam causam. Et intelligit hoc etiam in ficto: nam appellare etiā iure communi potest, cum lex ista fingat eum non cōtumacem. Cōtra Io. est, quia sit iniquum ad appellandum tantum restitui, si cōtingat quod forte dolo aduersarij abfuit. nam potest hoc euenire: vt hic dicit. Cōtra Azo. est, quia ille de quo magis videtur, vt absens probabili & necessaria causa: non tā restituitur nisi ad appellandum: vt j.l.fi. sed ibi fuit defensus. Quare tu distinguas, an dolo aduersarij abfuit: & tunc ad totā causam. an non, & tunc ad appellandum tm̄ vere contumax: sed ficte ad totam causam. Sed nunquid hoc casu cū dico eum restitui ad appellandū, erit petenda restitutio, & danda intra x. dies: vt intra eosdē possit appellare? videtur quod sic: vt j. rem ra.ha.l. bonorū. dic tamen cōtra. nam statim intra x. dies debet petere: & licet vsq; ad quadriennium fere duret antequam sibi detur, non nocat. vlita.n. durare non potest: vt C. de temp. in integr. resti.l. fin. & ea data.

poterit appellari: quia in petendo non fuit negligens: vt infra, de mino.l.intra. C. de temp. in integ. restitu.l.petendæ.

h Famosam. De dolo.

i Ad quam. s. talem de dolo. nam aliæ famosæ bene competunt cum alijs. Accurs.

k Remedio. Scilicet alio: vt infra, de dolo.l.j. in fin. & l. ij. in princ.

Macer. lib. ij. de appellationibus. IX.

INter minores xxv. annis, & eos qui reipub. causa absunt, hoc interest, quod minores l ann. etiam qui † per tutores curatoresve suos defensi sunt, l nihilominus in integrum cōtra rempublic. † m restituuntur, cognita n scilicet causa. Ei verò, qui reipublicæ causa absit, cæterisque, qui in eadem causa habētur si per procuratores suos defensi o sunt, hactenus † in integrum restitutione subueniri solet, vt appellare p ijs permittatur.

l Inter minores. 1 Defensi sūnt. Alias nullum esset iudicium, vt C. si aduer. rem iudi.l. cum & minores. & infra de re iudic. l. acta. §. fina.

m Contra rempu. & sic multo magis inter priuatos: vt infra, de pet. hær. l. item veniunt. §. ait senatus. ver. in priuatorum.

n Cognita. nā contra sententiam latam pro libertate non restituitur. C. si aduer. lib. le. fin. Item cōtra patrem 2 vel patronum: vt C. q & aduer. quos. l. fin. & nihilominus tutores vel curatores possunt conueniri: vt C. si tut. vel cur. inter. l. etiā ij. Accur.

o Defensi. indefensi autem in integrum restituuntur ad totam causam: vt C. ex quibus causis maiores. l. j. & C. de procu. l. quia absente.

p Appellare. si incipiant causam restitutionis intra decem dies ex quo cognouerunt computādos: vt C. quomodo & quando iudi. l. ab eo. & finiatur intra quadriennium: vt not. s. l. proxima. Et quia diuersis modis subuenitur ratione diuersarum absentiarum: ideo dic v. esse genera absentiæ. prima probabilis & necessaria: vt militiæ. secunda probabilis tantum, vt studiorum. tertia necessaria tantū: vt in relegato: quarta voluntaria sine contumacia: vt mercator, vel alius non contumax. quinta vt per contumaciam. In prima ergo si fuit legitime defensus, restituitur ad appellandum: vt hic. si non legitime defensus, vel nullo modo defensus: restituitur ad eremodiciū, i. est ad totam causam: vt C. de procura. l. quia absente. & infra. de iudic. l. si pretor. in fin. & infra, ex quibus causis maiores. l. ab hostibus. j. respon. & C. quib ex cau. ma. l. j. & C. quomodo & quando iud. l. pen. Sed contra infra, de re iudic. contra pupillum. Solu. vt ibi. In secunda scilicet vbi probabili tantum, legitimè defensus ad nihilum: vt infra, quibus ex causis maiores. l. necnon. & infra, quando appellandum sit. l. j. §. fin. non legitimè defensus, vel nullo modo defensus, ad appellandum auditur suo iure, nō per restitutionem: vt C. quomodo & quando iudic. l. ab eo. vbi nullum potuit relinquere procuratorem: vel reliquit, & est defunctus: & tunc in totum restituitur, vt colligitur in dicta lege, necnon. In tertia vero, vbi scilicet necessaria tantum, causa etiam cognita subuenitur: vt si procuratorem non potuit relinquere, vel reliquit sed mortuus est: vt infra,

† Al. add. xxv.

† Si.

† Nemo enim dubitat quin Iurisconsul. in hac le. loquatur de restitutione aduersus res iudicatas. Gou. li. 2. lect. c. 43. cui assentitur Cuiac.

2 Bal. no. istam glo. ad hoc quod minor potest restitui aduersus patriā, licet non possit restitui aduersus parētem vel patronū; tū ista gl. ponderata subtiliter hoc nō dicit, vt hic in interpret. Bolog.

† Al. add. fer.

vt infra, quib. ex cau. ma. l. sed & si per. §. j. in fi. l. & j. de mino. l. Papinianus. & sic videtur idem in his duob. Vel dic quod differunt: vt not. in l. nec non. & in l. sed & si per prætorem. §. aduersus. qui est. j. §. In quarta vbi non contumaciter sed voluntate abest, nec dicitur restitui: quia nec lædi per sulam potest: vt j. de re iudi. l. de vno quoq;. In quinta. s. vbi cōtumaciter, si est ficte cōtumax, auditur appellās: vt infra, de iudicijs. l. & post in fi. si vere contumax, nō auditur appellans: vt in auth. de iud. §. audient. co. vj. nisi veniat sedente iudice pro tribunali: vt s. l. prox. Verū contumacē dico, qui aperte dicit se nō venturum: ad quē sufficit vna nuntiatio: vt s. qui. ex cau. in poss. ea. l. Fulcinius § fi. fictū vero illū qui inuenitur, & dicit se venturū: vel dixit nihil, nō tñ venit: ad quem ter debet nūtiari: vt j. de re iud. l. cōtumacia §. cōtumax. nec ob. j. de appel. l. ex cōsensu. §. enim. vt ibi no. Si añt nō inuenitur, dicunt quidā nō posse fieri cōtumacē etiā ficte: vt j. quę sen. sine ap. l. j. §. item. tu contra dicas. sufficit eñi si denuntietur ad domū: vt ar. C. de sn. excep. l. pen. in fin. & j. de dam. infect. l. iiij. §. abesse.

Conjunge l. creditores ad l. Iul. de vi pub. Dua.

Seneca lib. 9. decl. declam. 3.

P. F. metus illatus vel f. auti periculi causa mentis trepidatione.

P. F. Videatur.

ADDITIO. Pro sol. dic vt ibi p Dy. & adde quod no. in regula, pręsumitur. in mercu. vbi d ista citatione ad domum diffuse tractatur, & ibi ponitur veritas, secundum Bald.

TITVLVS. II.

[DE EO] QVOD metus causa gestum erit.

Quod metus causa gestum est, nō habetur ratum, & ponit definitionem metus, & definitionem violentiæ. Bart.

Vlp. lib. xj. ad edict. I.

Ait pretor: a *Quod metus causa* a *gestū erit, ratū nō habebo.* b Olim. c ita dicebañ, *Quod vi metus ve causa.* Vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrariam voluntati. d Metus autē, propter instantis vel futuri periculi e causa mentis trepidationem. Sed postea f detracta est vis mētio, ideoq; qa quodcunq; vi atroci g fit, idme tu quoq; fieri videreẽ. †

Paulus libr. i. Sententiarum. II.

Vis autem est maioris rei impetus, qui repelli non potest. h

Vlp. lib. xi. ad edict. III.

Continet igitur hęc clausula i & vim & metum. Et si quis vi compulsus aliquid fecit: per hoc edictum restituitur.

Breuiter in hac l. intelligitur de vi iniuste illata. Bar.

Sed vim accipimus atrocem, k & eam, quæ aduersus bonos mores fiat: non eam, quam magistratus rectè intulit. s. iure licito, l & iure honoris, quem sustinet. m Cæterum † si per iniuriam quid fecit populi Romani magistrat', vel prouinciæ præses, Pompo. scribit, hoc edictum locum habere: n si fortè (inquit) mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorsit.

Paulus libro xj. ad edictum. IIII.

Ego puto etiam seruitutis o timorem, & similium admittendum. †

Metus intelligitur qui cadit in constantem virum, & mortis vel cruciatus corporis, vel seruitutis, vel pudicitiæ, siciu si alterius leuis vexationis vel infamiæ. Bar.

b Non habebo. Aliquo tempore: vt infra, eod. l. si mulier. §. quod metus.

c Olim. Verba Vlpiani.

d Voluntati. Scilicet spontaneæ. nam quædam voluntas inest in metu: vt infra, eod. l. si mulier. §. si metu. ij. & sic idem est volens & nolēs, secundum leges.

e Vel futuri periculi. tamen pręsenti metu instante: vt infra eod. l. metum iij. In princ. quę est contra. Accur.

f Sed postea. in nouo edicto. Accurs.

g Vi atroci. i Scilicet cōpulsiua, vel etiam inquietatiua quandoque: vt infra eod. le. metum iij. §. idem. secus in expulsiua vel ablatiua vel turbatiua.

h Vis autem. Non potest. Aduersus quam parum proficit custodia: vt infra, de act. empt. l. si ea res. ad princi. & not. quod non definitur hic vis prout hoc titu. accipitur, vt pro cō pulsiua: quia resisti potest, licet cum periculo: vt C. de hære. instit. l. cum proponas. vel subaudi commode.

i Not. qd arguentes ex text. & gl. q verba debent de aliquo operari et te, arguūt, potissime in legibus in quibus verbū debet habere suū ministeriū. le. j. ff. ad mun. & l. si quādo. de le. j. cū similibus.

† Etenim.

Continet. CASVS Dicitur prætor in edicto suo quod non habebit ratum quod vi vel metu gestum erit. & hoc exponit de qua vi intelligatur. vnde si iudex vel magistratus vim intulit alicui subdito, & licite i huic edicto locus non erit. cęterum si iniuste alicui fecit. punietur per hoc edictum. Leges sequ. claræ sunt.

† In hæc & sequentia respō. Arist. lib. iij. Ethi. c. vj. vij. & viij. vbi copiose differit quarū rerū metus admittēdus, vel non.

i Hæc clausula. i. quod met. cau.

k Atrocem. In qua inest dolus: vt infra, de vi & vi ar. l. j. §. atrocem.

l Iure licito. Nam iuris executio non habet iniuriam: vt infra, de iniur. l. iniuriarum. §. j. & facit infra ad leg. Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus. & infra, de aqua plu. ar. l. quod principis.

m Sustinet. not. honorem onus habere, sic insti. de iur. natu. §. sed quod principi.

n Locum habere. conuenitur tamen finito officio, non prius, cum sit de illis, qui non possunt vocari in ius: vt infra, de iniur. l. nec magistratus. & suprà de in ius voc. l. ij Accur.

o Ego puto. Seruitutis. vt si ego inclusus timeā, ne serner in perpetuis vinculis, vel ne seruiam in perpetuum, vt si lauus, vel dic: vt infra eod. l. isti quidem. §. si is.

DE EO QVOD METVS causa &c.

De restitutione in genere dixit: nunc per species: & primo de ea quæ iure actionis datur.

Ait prætor. CASVS Ponit verba prętoris: quia si tibi aliqd per metū pmittā, nō potes illud petere, nec habita retinere, & aliter edebatur olim. & aliter hodie: qa olim plura verba erāt in edicto prętoris: qa fiebat mentio de vi. hodie nō sic. qa qđ vi fit, metu fieri vř. postea dř quid sit metus, quid itē vis.

a Quod metus causa. gaudent breuitate moderni, vt etiam syllabam vnam non necessariam nō apponant sic, & C. de appellationibus. l. ampliorem. §. in refutatorijs. & C. de donationibus. l. fin. Accur.

Metum

Vlp. lib. xj. ad edict. V.

Metum accipiendũ Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed maioris a † mali.

Caius lib. iiij. ad edictũ prouinciale. VI.

Metum autem non vani hominis, sed qui meritò & in homine constantissimo † b cadat, ad hoc edictũ pertinere dicemus.

Vlpianus libro xj. ad edictum. VII.

Nec timorem c infamię d hoc edicto cõtineri Pędius dicit li. viij. † neq; alicuius vexationis e timorem per hoc edictum restitui. f Proinde g si quis meticulosus rem vllam † frustra metuerit: † per hoc edictum non restituitur: quoniam neque vi, neq; metus causa factum est. Proinde si quis in furto vel in adulterio deprehẽsus, vel in alio flagitio, vel dedit aliquid, vel se obligauit: Pomponius libro xxviij. rectè scribit, h posse eũ ad edictum hoc ptinere. timuit. n. vel i mortem, vel vincula. quanquam non omnem adulterum k vel furem licet occidere, nisi se telo defendat: sed potuerant vel non iure l occidi: & ideo iustus fuit metus. Sed & si, ne prodatur m ab eo, qui deprehendit, † alienauerit: succurri ei † per hoc edictum videtur: qm̃ si proditus esset, potuerit ea pati, quæ diximus. n

Pau. lib xj. ad edi. VIII.

Isti quidẽ & in legem Iulia o incidunt, qui quid † pro cõperto stupro acceperunt: prætor tamen, vt restituant, p interuenire debet. nã & gestũ est malo more: q & prætor non respicit, an adulter sit, qui dedit: sed hoc solùm, q̃ hic accepit † metu mortis illato. Si is accipiat pecuniam, qui instrumẽta status mei interuersur* est, nisi dem: non dubitatur, quin maximo me-

a Metum. Sed maioris. Id est magñi: vt verberum, vel cruciatus corporis: vt C. de transa. l. interpositas. non vilia: vt s. titu. j. l. scio.

b Metum. Constantissimo. ad quod facit infra, ex quibus cau. ma. l. ij. §. fin. & infra, de re. iu. l. vani timoris. & infra, de re iu di. l. si quis ab.

c Nec timorem. CASVS. Dicebas q̃d famosam actionem aduersus me intenderes, nisi de meo tibi darem. dedi vel pmisi. nõ est locus huic edicto. Idem est si frustra timueris. Proinde. In furto vel in adulterio es deprehẽsus. & ne interficereris promisisti. locus est huic edicto: quia nõ habebitur ratum. iustus enim fuit metus: potuisti enim interfici siue iustè siue iniustè, si vero timuisti ne te proderet, id est, ne te manifestaret iudici, locus erit huic edicto si dedisti aliquid. Lex sequens dicit quod illi supradicti qui aliquid accipiunt pro comperto stupro, incidunt in legem Iuliam de adulte. & non cõsideratur adulter nec ne fuerit is qui dedit: sed id tantum inspicitur quod timore cõpulsus dedit. Si is. Mouebam Sticho quęstionem petendo eum in seruitutem, cum esset in poss. libertatis: & quidam. puta Titius, habebat instrumenta status istius Stichi, si Stichus iste dedit aliquid Titio ne instrumenta interuertat, iustus est metus. Item dicit quod si aliquis dedit ne patiatur stuprum, iustus est metus: & locus est huic edicto. hæc vera sunt siue quis dedit pro se ne stuprũ patiatur, siue pro liberis.

d Infamiæ. Scilicet de facto: vt quia dicat quod malam cantilenam cantabit de me: secus si infamia talis est, quæ habeat iuris effectũ: vt j. e. l. isti. §. fi. Acc.

e Vexationis. Scilicet talis.

f Restitui. Scilicet dicimus aliquem, licet alio modo restituatur. & sic not. quòd quandoq; quis ex sententia & verbia huius edicti punitur: vt supra eod. l. continet in fin. & C. de transactionibus. l. interpositas. quandoq; ex sententia tantum: vt infra eo. l. isti §. penul. & §. fin. quandoque per constitutionem: vt C. eodem. de his quæ vi metusve causa. l. si per impressionem. & de cõtrahen. emp. l. non licet. quandoq; per responsa prudentium: vt infra eod. l. fin. & infra, qua. re. ac. non da. l. j. § quæ onerandæ. in fi. & infra, de var. cogn. l. medicus.

g Proinde. Dixit s. quando directo timebatur metus, nunc quando per quoddam medium: puta per adulterium.

h Recte scribit. Imo videtur non recte, quia nõ debet dari repetitio: vt infra, de cód. ob tur. cau. l. idem & si. quę est contra. Sed hoc intellige per act. quod me. causa. & sic accipe sequentia non autem per cond. ob turpem cau. vt ibi. Sed quare diuersõ? Respon. quia prætor tantum præsentem causam inspicit id est, metum: vt infra, eo. l. isti. ius ciuile etiam præteritum. i. stuprum, & sic denegat repetitionem. Et hæc ratio est, quia ibi debet esse plus mundus qui alij obijcit turpitudinem: hic non sic apertè obijcit turpitudinem. Et sic non opponitur exceptio rei in agenti hac actione, licet perdiderit in condictione: vt j. de excep. rei iud. de eadem. & l. cũ quęritur. Accur.

i Vel. pro id est.

k Adulterũ. non licet omnem adulterum marito occidere: sed vilem hominem tantum: patri vero omnem: vt infra, de adul. l. marito. & l. nec in ea. §. ideo autem. & in gloss. omnem. & l. quod ait. Item nec omnem furem, nisi se telo defendat, vt subijcit, & infra, ad l. Aquil. itaque. & l. sed & si. & infra, ad l. Cor. de sica. l. furem.

l Non iure. Sufficit ergo vel de facto vel de iure timere. sic j. quod vi aut clã. l. prohibere. § fi. Sed arg. cõtra. C. eo. l. accusationis. & j. de pecu. l. eo tẽpore.

m Sed & si ne prodatur. i. ostendatur.

n Quæ diximus. vel non iure. & sic not. arg. quod non refert an aliquid fiat: an id per q̃ peruenitur ad id: ut infra, de mino. l. si filius. & infra ad Treb. l. facta. §. fin. & infra, de tuto. & cur. da. ab his. l. scire oportet. arg. contra. s. de pac. l. si vnus. § illud. & de neg. gest. l. at qui. in prin. & § j. & l. eum actum.

o Isti quidem & in legẽ Iuliã. s. de adul. vt j. de mino. l. au ilium. § j. & C. ad l. Iul. de adult. l. serui.

p Restituant. Scilicet accepta, & hoc per actionem quod met. causa, non per condictionem: vt diximus supra l. proxima.

q Malo more. Secus in pecunia per patronum à liberta accepta: vt infra eodem. l. si mulier. j. respõ. quæ est contra: quia iste qui pretium pro comperto stupro accepit, delinquit. nam incidit in legem Iuliam, vnde etiam ab eo pecunia reuocatur. at ibi patronus de iure accepit. nam & eam poterat reuocare in seruitutem. Accursius.

† P. F. malitatis: forte legendum est, calamitatis Cuiac. vero probat Flo. vt eo pacto malitas à I. C. dicta sit, quomodo bonitas & scelleritas.

† In hominem constantissimum.

† vij. P. F.

† Nullam. P. F.

† P. F. timuerit.

* Condici nõ potest pecunia turpiter data l. iiij. de cõd. ob turp. cau. at repeti potest hac actiõe quod metus illa tua sit q̃d vnum ad hãc actionem dandam satis est. Non est autem absurdum diuersarũ causarũ diuersos esse effectus.

† P. F. deprehenderit.

† P. F. et.

† P. F. q̃d Marito nõ licet oẽm adulterũ occidere.

† P. F. accepit.

tu a compellar † vtiq; si iam in seruitutem b petor, & illis instrumentis perditis liber pronunciari nõ possum. Quòd si dederit, ne stuprum patiatur vir, seu mulier: c hoc edictum locum habet: cùm viris bonis iste metus maior, quàm mortis esse debeat. † Hæc quæ diximus ad edictum pertinere, nihil interest, in se quis veritus sit, an in liberis suis: cùm pro affectu magis d in liberis parentes terreantur.

In hac actione debet probari metus periculi instantis, non suspicati in futuro. Bar.

Vlpianus lib. secundo ad edictum. IX.

METum aũt præsentẽ e accipere debe

Seruitus est similis morti.

a Metu. Seruitus enim est similis morti: vt infra, de condi. & demonst. l. intercidit. In fin. Sed quid si in alio instrumẽto pretiosarum rerum? Forte dic non idem: quia nec mora nec quasi, vel cruciat⁹ corporis interuenit, q̃ est necesse: vt C. de trãs. l. interpositas. ACCVRSIVS. Moderni dicũt quod si instrumentum continet quantitatem omnium bonorum vel maioris partis: quod idem est sicut quando infertur timor mortis vel pœnæ capitalis: vt instit. de excusa. tuto. §. item propter. & in l. fin. C. de reuo. dona. cum simi. secundum Bald.

P. F. compellat.

b Si iam in seruitutem. Hic duo dicit Pla. primo quod ita demum habeat locum hic. §. si incontinẽti reuocetur in seruitutem: vt hic: & j. proxi. in prin. Secundo quod alias probationes non habeat: vt hic subijcit. & arg. j. de furt. l. qui tabulas. §. apocha. ibi, sed nihil, &c. Ioan. contra in vtroq;. & in primo hic subaudit maxime. & est pro eod. s. eod. l. j. in fin. ibi, metus est instantis vel futuri, &c. in secundo exponit non possum. i. possibile est non posse. nam sufficit periculũ posse euenire: vt s. l. proxi. in fi. Item facit j. ad leg. Aquil. l. in leg. Et not. quod quidam intelligunt hunc. §. qñ est in poss. seruitutis, secus si in poss. libertatis: quia tunc probationis onus aduersario incumbit, idem tamen puto vtrobiq; propter generalitatem istius. §.

P. F. debet.

c Seu mulier. Hoc intelligit In nouo edicto Pla. qñ præcedentia ad venerẽ parata sunt, vt lectus & coopertæ. & hoc propter hoc quod est infra. l. proxi. in prin. ad quod facit. C. de adult. l. quæ adulteriũ. idem puto s̃m Ioan. etiam si sit futurum periculum: vt s. eod. l. j. §. fin. Sed quid si compulsus iuraui date x. & timore periurij dedi? videtur habere locum hæc actio. nam vt hic datur ꝓpter timorem Infamię quæ iuris habet effectum, & repetitur: ita ibi. Sed contra dic vt C. eo. l. ij. & xv. q. vj. c. authoritatem. retractatur enim à lege iuramentum: vt C. de legi. & con. l. non dubium. in fin. hic autem præsent erat metus.

Pater plus diligit filium quã seipsum.

d Magis. Quam in se. s. vel etiam magis quam ipsi filij, facit instit. de noxa. §. sed veteres. ver. quis. n. patiatur. Et no. quod pater plus diligit filium, quã seipsum. Illud constat quod plus pater filiũ quam filius patrem diligit: vt infra, vnde lib. l. scripto. in fin. & infra de inoffi. testa. l. nam & si. in princ. & est ratio quia esse sine perseuerantia plus in patre per filium, quam in filio per patrem inuenitur. & hoc est naturale quod res plus perseueraturas quis plus diligit.

METum. CASVS. Ad hoc vt sit locus huic edicto oportet quod in veritate metus sit illatus, & in præsenti: illatus dico interueniẽte actu alterius extrinseco, quia suspicio metus inferendi non inducit hoc edictum: vnde pone. Dum eram in vinea mea, videbã homines armatos transeuntes per viã, & fugi. non habet locum hoc edictum, nec interdictum vnde vi. non. n. videor vi deiectus. sed si in vineam meam intrauerint, & me quærebant, & per aliã partem fugi: locũ habet hoc edictũ. Idem ait. Si vi in solo meo ædificasti, quia per metũ patior te ędificare, cum multos homines secũ armatos haberes, hoc edicto & interdicto vnde vi potero experiri contra te. Item si per metum possessionem rei meę tradidero, locus erit huic edicto. Animaduertendum. Si singularis homo mihi infert metum: habeo cõtra eum actionem ex hoc edicto. & si corpus vel collegium mihi metũ intulisset, locus erit huic edicto. Si licet. Si aliquid accipiam, vel liberem te de vi vel potestate hostium: non poteris repetere quod mihi dedisti, quia edicto non teneor. hæc vera sunt nisi faciam, vt desinearis. Sed pone quod compulisti me per metum vt seruũ manumitterem, vel ædificiũ destruerem, his casibus agam contra te inferentem metum act. quod metus cau. Sed quod ꝑtor dixerat se non habiturũ ratum qđ per metum gestum est: qualiter illud sit intelligẽdũ quęritur? & distinguitur aut res imperfecta est, quia per metum facta fuit promissio, sed non erat subsecuta traditio. aut fuit perfecta subsecuta traditione. In isto casu dabitur act. & excep. in primo casu sola exceptio, sed male. vnde Vlpianus dicit quod audiuit istam de facto agitari coram imperatore inter campanos. & dixit, Erat quidam cui vim intulerunt, & promissionem quandam extorserunt, vnde dixit imperator metum passum habere hanc acti. & excep. vnde siue sit res tradita, id est, siue sit perfecta, siue non, habet hanc actio. & excep. Volenti. Si rem corporalem, puta librum mihi abstulisti per metum, dabitur mihi contra te actio in rem. vel si compulisti me per metum vt te per acceptilationem liberarem, dabitur mihi personalis actio, quia metus causa actum est, acceptilatione non obst. qui autem metum intulit, rem restituere & de dolo repromittere debet: & ita metũ passus habet in rem actio. si tamen egit actio. quod met. cau. & consecutus est quadruplum, non aget postea act. in rem vel contra.

Ex hoc. Si me compulisti rem per metũ tibi tradere, erit mihi restituenda, & de dolo repromittes. s. quod res metu ablata nõ sit deteriorata. Item si per metum te per accep. liberaui ab obligatione in diem, vel conditionali, debes te In pristinã obligationem reponere, aliat ipsum debitum soluere. si hoc non feceris, vel non soluas, in quadruplum condemnaberis. Item si per metum compulisti me vt tibi aliquid promitterem, debes me per acceptilationem liberare. Item si vsusfructus vel seruitus per metum est amissa, metum passo erit restituenda.

Cum autem. Hæc actio in rem scripta est, & tamen est personalis, id est, coercet illum ad quem emolumentum peruenit ex metu illato. si ergo accepisti mutuam pecuniam à creditore: & pro te fideiussi: & ego per metum compuli creditorem vt te, imò me (quia me liberato tu es liberatus) liberaret: non datur secũdum Iul. actio aduersus te, vt te reponas in obligationem pristinam, sed cõtra fideiuss. si tamen fideiussor nõ reponat principalem causam pristinam, dicebat dari acti. in eum in quadruplum. verius tamen est, vt dicit Marcel. actionẽ quod metu. etiam in reum dandam, vt se in obligationem reponat. idem est contra, si debitor principalis metum intulit, vt vterq; liberetur: quia in vtrunq; datur restitutio, & hoc dixit proxi. l.

Si metu. Idem dicit iste. §. qđ dicit in prin. huius l. & nihil addit, nisi quod qñ debitor per metũ quem intulit creditori liberatus est, debet reponere pignora in priorem obligationem, & etiam fideiuss.

e Præsentem. etiam pro futuro periculo: vt s. eo. l. j. §. fin.

mus, non suspicionem [a] inferẽdi eius. & ita Pomponius libro xxviij. scribit. Ait enim metum illatum accipiendũ, idest, si illatus est timor [†] ab aliquo. Denique [b] tractat: si fundũ meũ dereliquero, audito quòd quis cum armis veniret: [c] an huic edicto locus sit? & refert Labeonem existimare, edicto locum non esse: [†] & *Vnde Vi* interdictum cessare: quoniã nõ videor [d] vi deiectus, qui deijci non expectaui, sed profugi. [e] Aliter atque si posteaquam armati ingressi sunt, [f] tũc discessi: [g] huic enim edicto locum fore. [†]

Hac actio cõcurrit cũ interdicto quod vi aut clam. Bart.

Idem ait, & si forte adhibita manu in meo solo per vim [h] ædifices, & interdictum, *Quod vi aut clam*, & hoc edictum [i] locum habere, scilicet: quoniam metu patior id te facere. Sed & si per vim, [k] tibi possessionẽ tradidero, dicit Pomponius, huic [l] edicto locum esse. [†]

Contra vniuersitatem metum inferentem habet locum, hoc edictum. hoc dicit. Vel sic, Sine violentia inferatur a priuato, siue ab vniuersitate, vel collegio: habet locum hæc actio. Bar.

Animaduertendum est autem, quod prætor hoc edicto generaliter [m] & in rẽ [n] loquitur: nec adijcit, a quo [o] gestum sit. & ideo siue singularis sit persona, quæ metum intulit, vel populus vel curia, [p] vel collegium, [q] [†] vel corpus: huic edicto locus erit.

Licet mihi accipere pecuniã vt te a violentia illata per alium liberem.

Sed licet vim à quocunque prætor factam complectatur, eleganter tamen Põpon. ait, si quò magis te de vi hostium: vel latronum, vel populi tuerer, vel liberarem, aliquid a te accepero, vel te obligauero, nõ debere me hoc edicto teneri, [r] nisi ipse [s] hanc tibi vim submisi. [t] cæterum si alius vim submisit: [u] [†] teneri me non debere: ego enim operæ potius meæ [x] mercedem accepisse videor. Idem Pomponius scribit quosdam bene putare etiam serui

§. fina. quæ est contra.

[a] Suspicionẽ. No. suspicionẽ nil operari, vt hic, & C. eodem. l. metum. Sed arg. contra infra, de acquir. poss. l. si id quod. §. fin. & infra, de dona. l. j. & j. loca. & condu. l. habitatores.

[b] Deniq;. de præsenti metu & non præsenti dicitur per exempla.

[c] Cum armis veniret, qui alio tendebat.

[d] Nõ videor. imo videor: vt infra, de vi & vi arma. l. non solum. §. si dominus. quæ est contra. Sol. hic alio tẽdebãt, ibi ad locum veniebant. Vel dic quod videtur, vi deijci quantum ad amittendã possessionem, quia amittit, vt ibi: non quantum ad hoc edictum: vt habeat locum: & sic vtrobiq; alio tendebãt, porro si vere illo tẽdebant, non tamen intrauerunt, habet locum interdictum vnde vi, & infra, de vi & vi arma. l. j. §. idem Labeo. si autem alio, nõ: vt hic, & infra, de vi & vi arma. l. iij. §. si quis autem vlsis. & hoc si non habuerunt alium deijciendi illum, vt ibi dicit: nisi postmodum mutato proposito intrauerint: vt ibidem subijcit. Et bis casib. non est res vitiosa, quantum ad vsuca. nisi in vltimo, quãdo scilicet, mutato proposito intrauerunt. nam & possessio amittitur, & interdictum vnde vi, locum habet: & est res vitiosa. At hoc edictum habet locũ tunc cũ armatis ingressis per vim compulsiuã patior eos possidere, & quasi sola vita contentus alia eis dimitto: [†] vt infra prox. §. idẽ ait, &c. quæ patientia quodãmodo pro traditione est: vt instit. de rerum diui. §. venditæ. versicu. nihil. Et not. quod hoc edictum non concurrit, cum interdicto vnde vi: sed cum interdicto quod vi aut clam sic: vt j. prox. §. idẽ ait. & sic no. quod quandoq; amittitur possessio: nec locum habet interdictum, nec res est vitiosa: quandoq; amittitur possessio, & datur interdictum: nec est res vitiosa: quandoq; illa tria concurrunt: quandoq; datur hoc edictum.

[e] Profugi. Id est, aute fugi.

[f] Ingressi sunt. Scilicet mutato proposito, vel a principio hoc animo venerunt.

[g] Discessi. Scilicet volẽs timore, alias si nolẽs deijcior, locum habet interdictum vnde vi.

[h] Per vim. compulsiuam.

[i] Edictum. Quia patiendo coactus, tradere videor coacte: vt modo dixi.

[k] Per vim. Compulsiuam.

[l] Edicto locum esse, vt hic, & j. e. l. si mulier. §. qui possessionem.

[m] Generaliter. quantum ad res corporales & incorporales.

[n] Et in rem quantum ad conuentos, & possidentes rem illam, in qua metus est admissus.

[o] A quo. Hoc quantum ad delinquentes, nec. n. dicit: si quis metu, &c. sed quod gestũ erit. &c. & ideo, &c. vt subijcit.

[p] Curia. Decurionum.

[q] Vel collegium. monachorũ, & expone hęc vocabula vt dixi supra, quod cuiusq; vniuer. l. j. sed si potest aliqua vniuersitas comittere metum, vt hic ergo & dolum: vt j. eodem l. si cum excep. §. cum. Sed cõtra j. de do. sed si ex dolo. in prin. Solu. hic seruus vniuersitatis fecit: vt j. de acqui. possess. l. j. in fi. & l. sequen. vel dic non tota, sed pars, scilicet, maior: quod perinde erit, ac si tota: vt j. de regulis iuris, l. aliud. §. refertur. Vel dic, quod illi committunt, qui regunt vniuersitatem, quibus & talia videntur mandata: vt j. de vi & vi arm. l. si vi metus, & j. ad munic. l. Lucius. §. Imperatores. Vel dic (quod verius puto) quod vniuersitas dolũ & metum committit: vt hic dicit. & quod contraria lex dicit, quid enim, &c. supple facile.

[r] Edicto teneri. Nisi ipse, &c. vt subijcit, vt C. eod. l. nihil interest. quæ est contra. sed hoc, nisi, tollit cõtrarium.

[s] Ipse. Subaudi ego.

[t] Submisit. Id est, te capi fecero.

[u] Submisit. Id est, te cepit.

[x] Operæ potius meæ. æquũ ẽ enim, vt si habes bonum propter me, vt & ego habeam propter te, vt hic, & j. de cond. ob turp. cau. l. idem. §. fina. & j. ad l. Rho. de iac. l. ij. §. æquissimum, & infra, de dona. l. si pr. §. si quis. Sed cũ quilibet teneatur actione ista, ad quem peruenit cõmodũ ex metu: vt j. eo. l. si cum, §. aliquando. quare hic tenetur? Respon. quia huic dationi proxima causa est beneficium, siue seruitium, quod

† No. quod metus debet esse atrox & talis qui cadat in constantẽ virũ. cõc. tex. in l. interpositas. C. de transf. tex. in l. itẽ apud. §. quam. j. de iniu. Cyn. in l. j. de rescin. vẽ. C. cõc. tex. in ca. abbas, extra eo. & c. dilectus fac. quod no. in c. cum nobis de electi.

† Al. add. sed.

† P. F. facere.

† P. F. hoc

† Et sic cedo & recedo, sed vbi non cedo possessionem, sed solũ recedo expulsus: habet locũ vnde vi. & ista ẽ mẽs huius gl. secundum. Bal.

† Vide Inno. extra, de sim. ca. dilect°. ij.

† P. F. *si alienus sum a vi.*

quod fecit, ob hoc quod dedit, alias autem proxima causa traditioni factæ meticuloso est metus.

a Serui manumissionem. Nota tres casus: quia aut fui ego dominus ab extraneo compulsus manumittere, & tunc obtinet quod hic dicit: aut a populo, aut ab ipso seruo. & his duobus casibus nõ valet libertas, & ideo non est loc⁹ restitutioni: vt infra, qui & a quib. ma. li. non fi. l. ille seruus, & l. si priuatus. sec⁹ si seruum per metum mihi auferas, & manumittas, q̃a non valet libertas, sed vendico vtilis in rem: vt infra, qui ad lib. procla. non li. l. ij. Sed in nostro casu contra quem restituitur dñs: quidã contra seruum: vt in seruitutem redigatur: quasi hæc sit magna causa: vt ĩ. de mino. l. si ex cã. §. finali. & l. sequ. tu dic secundum Ioann. contra inferentem metum, & ad interesse, nam libertatem reuocare non potest: vt infra de dolo. l. & eleganter. in princ. & d. l. si ex causa. §. aduersus.

† *seratum non habitu rum.* P. F.

manumissionem, a vel ædificij depositionẽ, quã quis coactus fecit: ad restitutionem huius edicti porrigendam.

Ex hoc edicto in rebus seu negotijs perfectis oritur actio & exceptio. Bar.

Sed quod prætor ait, Ratum non habebo: quatenus b accipiendum ẽ, videamus. Et quidem aut imperfecta res ẽ, licet metus interuenerit, vt puta, stipulationẽ c numeratio non est secuta: aut pfecta, si post stipulationem & numeratio facta est: d aut per metum accepto debitor liberatus est, vel quid simile cõtigit, quod negotium perficeret. & Põponius scribit, e in negotijs quidem perfectis & exceptionem interdum, & actionem competere: † in imperfectis autem solã exceptionem,

† P. F. *contigerit*

Sed ex facto scio f (cum Campani metu cuidam illato extorsissent cautionẽ pollicitationis g) rescriptũ esse ab Imperatore nostro, posse eum a prætore in integrum h restitutionem postulare & prætorẽ me assidente interlocutũ esse, † vt siue actiõe vellet aduersus Campanos experiri, esse propositam: siue exceptione, i aduersus petentes non deesse exceptionem, Ex qua constitutione k colligitur, l ut siue perfecta, siue imperfecta res sit: m & actio & exceptio detur.

Difficilis est: & legitur tribus modis. secundum veram lectu. hoc intendit, Metum passo datur vtilis ex hoc edicto ipso iure. & per actionem ex hoc edicto restituitur directa. Bart.

Volenti autem datur & in rem actio, n & in

b Quatenus. Id ẽ, qualiter.

c Stipulationem. per metum extortam.

d Facta est. Similiter per metum, ne sit contra. C. eod. l. ij. sed potest dici, quod est damnũ passus in eo, quod est obligatus.

† Not. q̃ ille qui habet exceptionẽ, nihilomin⁹ põt agere, conc. tex. in simili. l. si quis tẽ ff. de li. le. & in. l. Aurelius. §. j. eo. tit. & in l. si contendat. ff. de fideiuss.

e Scribit. Et male secundum Ioan. etiam in primo casu ex eo quod posuit interdum. nam vtrunque locum habet. & facit pro Ioan. infra. vbi dicit ex qua constitutione. &c. Vel dic secundum Azo. bene in hoc primo dicto. duo enim dicit: vnum de negotijs perfectis, & hoc bene. Aliud in imperfectis: & ibi male. Azo. Et secundum hoc hæc dictio interdum, notabit facti veritatem, non iuris diuersitatem, & refertur tantum ad exceptionem. q. d. si habile est, vt habeat locum exceptio alias non. nam si omnia perfecta sunt, & nihil dicit inferens metum passo. qualiter exciperet? At quod dicit in imperfectis solam exceptionem, pessime dixit, & ideo corrigitur, in fine, §. Sed vnde fuit motus Pomponius in secundo dicto? Respond. forte ex eo, quod hæc actio non datur, nisi habeat quis damnum: vt ĩ. eo. l. sed & partus. §. quæri. hic autem non videbatur damnum passus, cum res sit imperfecta. Sed potest dici, quod est damnum passus in eo, quod est obligatus. Acc.

f Scio. Loquitur Vlpianus.

g Pollicitationis. Id est, promissionis: & sic res erat imperfecta. Accursius.

h In integrum. Per Actionem quod metus causa, vt p acceptilationẽ liberetur, non iudicis officio tñ.

i Siue exceptione. Scilicet, vellet experiri.

k Ex qua constitutione. l. rescripto principis.

l Colligitur. Quomodo colligitur ius generale ex interlocutoria, quæ est in rescripto principis: vt C. de le. & con. l. ij. quæ est cõtra? R̃nd. illud obtinet, qñ princeps interloquendo nouum ius constituit. hic autem non constituit: sed magis quod erat exposuit. Vel ibi statuit Imperator interloquendo in aliqua cã, quæ erat corã eo. sed hic faciendo ius interloquitur. Itẽ hoc ẽ in corpore iuris. sed hæc non valet, q̃a erat in corpore iuris ante hanc legẽ.

m Siue perfecta, siue imperfecta res sit. si est pfecta, daẽ actio, item exceptio si forte res redeat ad eum, quam repetit, qui metum intulit, vel petit sibi caueri de euictione. si autem imperfecta, daẽ exceptio, & etiam actio vt liberetur per acceptilationem: vt infra, eodem. l. si cũ excep. §. sed & si quis p vim. sed quãdo res est perfecta, videẽ q̃ nec actio nec exceptio detur. cũ per faciendo videaẽ approbare primo factum. vt C. eo. l. ij. quæ est contra. Sed dic q̃ hic primum, & secundum fuit factum per metum: ibi primum tantũ. Accursius.

† Vide Inn. in c. ex causis, extra, de re iud.

n Et in rem actio. Quidam sic intelligunt, vt actio in rem vtilis habeat locum: non quod met. cau. quando corporalia dedit per metum: actio in personam quod met. cau. quando incorporalia, vt actionem: vt subijcit. sed Ioan. dicit, in rem vtilis, quæ primo antequam per metum alij traderetur dominiũ, erat directa, nunc datur & in personam. scilicet q̃ met. cau. quæ est in personam: vt inst. de act. §. præterea. dabitur & in eodem casu, vt ĩ. ead. l. §. licet. & etiam in alio casu, vbi. l. remisit actionem per acceptilationẽ. vel per pactum in illis casibus vbi tollitur actio ipso iure: vt ĩ. de pact. l. si tibi. §. quædam alias enim agerem prima: & si exciperet de pacto, replicarem de metu. Item quod datur in rem priori domino verum est, si prius erat dominus, vel talis cui Publiciana vel similis daretur ratione directi vel vtilis dominij: alias non haberet locum hæc actio, licet interdictum vnde vi de hoc non curet: vt ĩ. de vi & vi armata. l. j. §. quia me vi. nec actio personalis quod met. cau. vt infra eodem. l. si mulier §. qui possessionem. sed quare non datur actio in psonam vtilis quæ primo dabatur directa, sicut rei vendic? Respon. secundum Ioan. quia actio in rem videtur remãsisse in rebus humanis, cum dominiũ semper fuerit saltem penes inferentem metum directum: vt actio personalis fuit prorsus extincta, vnde ĩ perpetuũ, &c. vt infra, de sol. l. qui res. §. aream

Contra

Contra hoc est ĩ.de leg. iij. l.fideicommissa.§.si rē Ideo dic secundum Azo.quod etiam prima persona his datur vtilis,& sic potest intelligi quod hic dicit, nam & alias eō resuscitatur: vt ĩ. e.l. si mulier. §. si.& ī. si ex noxa.causa aga.l.ij.in fi.& ĩ. de cap.di. l.tutelas,§. si liber tatē.& C. si aduer. transf.l.ij. & C. de accep.l. si & quod in d.l.de solu. dicitur:fallit sicut & aliæ regulæ.vel puncta ibi,in perpetuū extincta certa resus.&c.

personam, rescissa acceptilatione,vel alia liberatione, a

Metum inferens tenetur restituere, & de dolo cauere, Vel sic Qui restituit rem,per hanc actionem cogitur cauere de dolo Bar.

[Item] Iulianus lib iij. Digesto. putat eum, cui res metus causa tradita est,non solum reddere, verum etiam de dolo b repromittere debere.

Persecutoria tollitur per pœnalem, quando inest rei persecutio. Vel sic, Actio in rem tollitur per pœnalem,et econuerso, quia in pœnali continetur rei persecutio.

Licet etiam † in rem c actionem dandam existimamus, quia res in bonis eius,est, d qui vim passus est: verum non sine ratione dicetur, si in quadruplum quis egerit, finiri e in rem actionem, vel contrà.

Per hanc actionem debet res in pristinum statum restitui: alias contumax in quadruplū cōdemnabitur. Vel sic, Per hāc actionem fit restitutio in pristinum statum: & ad restituendū inferens metum compellitur.

a Liberatiōe. Quę facta fuerat per pactum simplex.

b Etiam de dolo vt infra,ead.l.§. ex hoc.& infra,ꝗ pig. act.l.creditor.& de rei ven.l.si post acceptū.& l.si homo

c In rem.s. vtilē, vt diximus modo, in §.volenti.

d In bonis eius ē scilicet fictione iuris, quia nemo videtur,&c.vt ī. tit. j.l.nemo. & dic vt ibi dixi.

† P. F. tamen.

e Finiri.Si primo agatur in quadruplum,tollitur in rē quia nata erat. sed si agatur in rē pri' vt dicit hic,vel cōtra, quomodo tollitur in quadruplum cum non sit nata, nisi tunc demum quando erit in contumacia, quia nollet rem restituere. vt ĩ.eo.l.si cum exceptione.§.in hac. & institu.de act.§. item actio? Resp. Dic verbum finiri proprie & improprie poni, vt alias ĩ.si cer.pet.l.certi. condictio.in prin.Vel dic natam etiam a prin. licet ex clementia tardetur eius cursus,vt innuit ĩ. e.l.si cū exceptione.§.si quis.ver.satis.Itē quare vna per alteram tollitur,cum vna sit pœnalis:altera rei persecutoria? Respondeo,quia sub quadruplo inest res:vt ĩ.eo.l.si cum exceptione.§. quatenus. ver. quod si homo.alias contra esset:vt infra.de fur.l.si pignore §.eum furti. Accur.

f Officio iudicis. Quod late patet, cum sit arbitraria tam quod metus causa,quam vtilis in rem:vt insti.de actio.§.præterea.

g Dictum est.Scilicet ī.e.l.§.Itē Iulianus.& intellige sine fideiussore:vt ĩ.de praeto. stip.l.j.§. pen.& C.de ver.sign.l.sancimus.& no.quod primus casus, est in re corporali:sequentes in corporalibus.

h Soluatur.Siue pura sit.siue non.

i Accipiatur.Cum non est pura.& dic accipiatur cum dies vel conditio aduenerit.

k Cōdemnandū. Hoc quod dicit de actione restituenda,intellige si erat obligatio in diē vel sub conditione,alias in ipsam pecuniā condemnaretur, nō vt reponeret se in obligationem:vt ĩ.de condi. cau. da.l.si quis accepto tulerit,sed acceptilatio nō tenet nisi extiterit conditio,ergo interim non est dānandus:& sic non agitur. Sed certe imo est damnādus propter spem Sed quid quadruplabitur, si adhuc non debeat? Respond. quod erat simplandum: vt ĩ.e.l.si cū. §.j. sed differt' exactio in diem principalis obligationis vt infra,ad legē Aquil.l.in lege. & infra,eo. l.sed & §.si. Alij dicunt æstimari, quid valeat talis obligatio, vt illud quadrupletur, vt ar. pro eis infra, de condi.furtiua.l. si seruus. Sed argu. contra.ĩ.de tab.exhi.l.locum.§. si.in vers. etiam si sub condi. &c. Sed ibi speciale: vt ibi nota. Item quid si accepto tuli obligationem furti, vel iniuriarum?hic nō debet resuscitari. nō enim &c. vt ī. de pact. l. si vnus. §.pactus. vers.idē dicemus? Respon. ponet se in obligationem tātæ quantitatis per stipulationem, secundum H. imo fiet ipsa exactio, cum non possit teneri nisi pure:vt ĩ. de cond. cau. da.l.si quis accepto tulerit. Itē quid si reus & multi fideiussores pro eo tenerentur, an contra omnes fiat quadroplatio, nisi se reponant in obligationem? Resp. non,sed reus tantum, & si in aliquo non esset soluendo in residuum fiet quadruplatio contra fideiussores, & hoc potest colligi in. §. cum autem.& ĩ.l.prox.

Ex hoc edicto † restitutio facienda est in integrū officio iudicis: f id est,vt si per vim res tradita sit, † retradatur, & de dolo (sicut dictum est g)repromittatur,ne fortè deterior res sit facta. Et si acceptilatiōe liberatio interuenerit † restituēda erit in pristinū statum obligatio, vsque adeò, vt Iulianus scribat libro iiij. Digestorū si pecunia,[quæ]debita fuit accepto p vim facta sit: † nisi vel soluatur, h vel restituta obligatione iudiciū accipiatur, i [in]quadruplo † eū cōdemnandum. k Sed & si per vim stipulanti promisero: stipulatio accepto facienda erit. Sed etsi vsusfructus vel seruitutes amissæ l sint, restituendæ erunt.

Hac actio est in rem scripta: ideo datur cōtra omnes ad quos commodum peruenit ex metu, Item est restitutoria: & ideo omnia in pristinum statum reponit. Bar.

Cùm aūt hęc actio m in rem sit scripta, n nec personā vim faciētis o

† P. F. restitutio talis faciēda est. id est,in integrum officio iudicis, vt si. &c.

† P. F. est.

† P. F. interuenit.

† P. F. quæ acceptæ per uim facta est. al. accepta lata.

† in quadruplum.

h Intellige sm Bar. quod hic dr qd reponat se pristinam obligationem si est debitū cōditionale vel in diē. alias debet soluere, vt l. sponsalib. ĩ. de iure do.

l Seruitutes amissæ. Debitæ rei,traditæ per metū, vt ĩ.quod vi aut clam.l.semper,§. in hoc interdicto. Accursius.

m Hæc actio. Quod metus causa.Azo.

n In rem sit scripta. Quia generaliter datur, contra oēs,ad quos cōmodum peruenit ex metu,vt ĩ.e. l.si cū.§.in hac actione.secus in exceptione doli:vt ĩ.de doli except.l.apud.§.pe.sed in exceptione metus idem quod in actione quod metus cā: vt ibi, In personam tamen est: vt inst.de act.§. præterea. sic & interdictis quibusdam:vt ĩ.de interdi.l.j. §.pen: & in actione ad exhibendum: vt ĩ.ad exhib. l.iij.§. est autem.

o Facientis. Scilicet tantum:alias falsum esset qd sequitur,sed aduersus,&c. alias est in litera tantum. Accursius.

Omnes

a Omnes habentes commodum ex metu Accur.
b Scribens. Iulianus id quod sequitur.
c Liberaretur. Cuius acceptilatione etiam liberatur reus, vt infra, de accep. l. per iusiurandū, §. & si fideiussori, secus si pacto: vt s. de pac. l. si fideiussoris, Ac.

d Actionem. Non solum contra fideiussores vt reponant reum.

e Illud verum est. E conuersa vice.

f In obligationē. hoc si debitū erat, in diem vel conditionale, alias secus: vt j. de præscript. verbis. l. ob eam. & j. de condi. cau da. l. si quis accepto in lerit.

g Eosdem. Sed videtur ex quo semel liberati sunt, quod inuiti iterum non obligentur: vt s. de pact. l. si. quæ est cōtra. sed ibi ex honesta causa liberatio ad eos peruenit: hic ex inhonesta, imo plus, quia nō videntur liberati: vt s. ti. j. l. nemo.

h Non minus idoneos. Vt hic, & j. de arbi. l. Labeo. §. fi. & j. de constit. pecu. l. qui autem, §. ij. & j. loca. l. si quis domum, §. j. Accur.

i Et pignora. Vt j. de mino. l. patri, §. si minor.

SI quis CASVS. Quidam Titius extraneus compulit per metum creditorem, vt fideiussorem liberaret. Dicitur hic quod fideiussor non tenetur, vt reponat reū principalem. Viuia.

k Alius. Scilicet, extraneus: vt differat à casu præcedenti.

l Vt rei. Sed vt suam: vt supra le. proxi.

SEd & partus. CASVS. Si per metum vel vi pecora vel ancillas, vel alias res abstuli, debeo restituere fructus & part* & fœtus. Item tenebor de fructibus percipiendis, nō solum de perceptis. Quæri. Intulisti mihi vim, vt aliquid darem, vel promitterem, in sequenti die cōpuli te eandem rem mihi restituere, vel ēt me liberare nec mihi nec tibi actio ex hoc edicto competit. Idē est si alius coegit te promittere, & ego eundem compuli te liberare, quod nec illi nec tibi dabitur actio quod metus causa: quia neuter vestrum in damno versatur.

m Causam. Vt partuum partus. & fructuum fructus qui dicuntur causa. Accur.

n Oportet. Scilicet in quadruplum, vt infra eodem l. si cū §. Labeo ait, ver. quadruplatur.

o Potui. etiam si emisti, per metum me compellens, & sic nota quod possessor cum titulo tenetur de percipiendis, id est, quos vetus possessor percipere potuisset. sic & in eo, qui emit in fraudē credit. vt infra, quæ in fraudem credi. l. ait prætor. §. per hanc. sic & in eo qui emit cōtra interdicta legum sciens: vt C. de agric. & censi. le. quemadmodum, in fin. lib. xj. Item & qui emit a fisco nō solenniter vendente: vt C. de fide instrumento. & iur. hastæ fisc. l. j. lib. x. & facit ad hoc infra, de vsuris, l. videamus. §. item si. sed regulariter titulus excusat a percipiēdis: vt C. de rei ven. l. si fundum.

p Vim fecerat. prius.

q Passo vim. Scilicet postea ex interuallo etiam.

r Alienauit. reddendo. Accur.

s Repellere. Incontinenti.

t Quare si. superior casus est, quando duo tantum fuerunt, nunc quando tres. Acc.

u Mox ego. Ir. intelligit hunc. §. in vtroque suo responso, qñ metus incontinenti fuit fact* illi q primo metum fecit, & hoc ex regula supinri: vim vi, &c. & ex eo q hic dicit, mox. & est p eo. j. de vi & vi ar. l. iij. §. cum igitur. & s. de insti. & iure. l. vt vim. & j. ad l. Aq. l. sciētiā. §. q cū aliter. & sm hoc si ex interuallo hoc fiat poterit agi ex primo & scdo metu: vt j. de vi & vi ar. l. j. §. q. a me. & l. cū fundum. Alij dicūt idē qd Ir. in secundo casu sed in primo dicunt ēt si ex interuallo. non posse agi. Tu dicas in vtroq; casu non posse agi, siue incontinēti, siue ex interuallo fiat metus. primo quia ex sua improbitate non debet consequi actionem: vt infra. de fur.

coerceat: sed aduersus omnes [a] restitui velit, qd metus causa factum est: non immeritò Iulianus a Marcello notatus est scribens, [b] Si fideiussor vim intulit, vt accepto liberaretur, [c] in reū nō esse restituēdā actionem: [d] sed fideiussorem, nisi aduersus reum quoque actionem restituat, debere in quadruplum cōdemnari. Sed est verius qd Marcellus notat, etiā aduersus reum competere hanc actionem, cū in rem sit scripta.

Caius lib. iiij. ad edictū prouin. X.

ILlud verum est, [e] si ex facto debitoris metum adhibentis fideiussores acceptilatione liberati sint: etiam aduersus fideiussores agi posse, vt se reponant in obligationem. [f] Si metu à te coactus acceptam tibi stipulationem fecerim: arbitratu iudicis, apud quē ex hoc edicto agitur, nō solùm illud continetur, vt in tua persona redintegretur obligatio: sed vt fideiussores quoque, vel eosdem, [g] vel alios, non [†] minus idoneos [h] adhibeas; præterea vt & pignora, [i] quæ dederas, in eadem causa, †restituas.

Non tenetur quis ex metu illato per aliū: nisi quatenus cōmodum ad eum peruenit. Bar.

Paulus lib. iiij. Digestorum Iuliani notat. XI.

SI quis alius [k] sine malitia fideiussoris vt accepto fideiussori fieret †vim fecit, non tenebitur fideiussor, vt rei [l] quoque obligationem restituat.

Accessiones perceptæ, & quæ a petitore percipi potuerunt, veniunt in hac actione.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. XII.

SEd & partus ancillarum, & fœt* pecorum, & fructus restitui & omnem causam [m] oportet. [n] Nec solùm eos qui percepti sunt: verū si plus ego percipere potui, [o] & per metū impeditus sum: hæc [†] quoq; præstabit. †

Actio quod metus causa non competit ei qui ex metu damnificatus non est. Vel sic, Qui per metum reddit quod reddere tenetur hac actione. vel alia, non habet actionem quod met. cau.

Quæri poterit, an ēt ei qui vim fecerat, [p] passo vim [q] restitui prætor velit per hoc edictū ea, quę alienauit? [r] & Pompo. scribit lib. xxviij. nō oportere ei prętorem opem ferre. Nam cùm liceat (inquit) vim vi repellere: [s] qd fecit, passus est. Quare si [t] metu te coegerit sibi promittere, mox ego [u] †

* Quis edictu quo proposita est, gñalit cōcipitur, nullo proprio nole expresso propterea datur non tm in eū, qui metū intulit, sz ēt in quēcumque, qui lucrū ex illato metu sensit. Hinc ergo male collegerūt hác actionem realē eē quæ re uera personalis est.

† Bal. hic not. istum text. ad hoc quod qui tenet dare certū fideiussorē, & q nō pōt dare illū, liberat dādo aliū æque idoneum.

† P. F. in eandem causam.

Possessor cum titulo de quibus tenet.

† ferret.

† P. F. hoc.

† præstabitur.

† Al. adductum.

de furt.l.itaq;. secundo quia hæc actio damnum exigit, quod hic non est: vt infra, proxi.§. & ȷ̃.l. si cum exceptione in fin. j. respon. sed ab interdicto vnde vi, non excusatur, nisi incontinenti faciat: vt in d.l. infra de vi & vi ar. l.iij.§. cum igitur. Sed nunquid locum debet habere contra hunc debitorem edictũ diui Marci, scilicet. quando te coegi mihi promittere: & tu coegisti postea me, vt te liberarem: scilicet, vt amittas exceptionẽ quod me. cau. quæ tibi competebat, & actionem quod metus causa: quæ tibi competebat, vt liberareris? Respond. non puto edictum locum habere in exceptione, amittit ergo actionẽ quod met. cau. quæ sibi cõpetebat vt liberaretur, sed non exceptionẽ licet ab eodem prætore vtrunque habeat. Sed si dicas sic, ergo non punitur vis per edictum diui Marci, si ponas eum non habuisse actionem, sed exceptionem tantum. Respon. non fieri † quia accusari potest de vi criminaliter.

cupata à creditore, omne ius suum quodcunq; habet creditor, amittit? Quidam vtiq;, arg. in auth. vt non fi. pig. col. v. & vt nulli iudi.§. quia vero & huiusmodi. col. ix. & ȷ̃. de incend. rui. nau. l. quo naufragium. §. senatusconsultum. Sed Ioan. contra. amittit enim tantũ ius, quod habet in re vel pro re illa, quã occupauit: vt ȷ̃. de his q. vt indign. l. rescriptũ. & l. hęres. & ȷ̃. quo. le. l. j. §. si dux. & ȷ̃. de noxa. l. quemadmodũ. §. si seruus me⁹: & C. de pęnis. l. sancimus. nec obstant authẽ. prædic. quia capere liberũ hominem ꝓ debito, vel exigere alium pro alio, grauius est: & ideo grauior imponitur pœna. secundum Io. obstat hæc litera quę dicit rem vllam: sed accipe debitam. s. quod est ȷ̃. Itẽ obstat quod dicit pecuniam, quia nõ dicitur creditor habere ius in ea: cũ sit in genere debitor. Sed dic quod erat debitor in specie, vel dic etiam in genere, & tamen dicitur debita eadem ratione, qua debitor dicitur soluere quod debeat: licet neutrum verum sit. ‡ Sed huic positioni est argu. contra. d.l. infra, de noxa. sed dic vt ibi. Item quid si est debitor hominis in genere, & accipiam. Stichum per metum? Respon. idem quod in pecunia modo dixi: sed H. contra. dicit enim me non amittere.

† Al. add. *suam*.

‡ Nota. text. secundum Bald. quod semper est pōderãda natura actionis. & sicut quęlibet plãta, & quodlibet aĩal habet suã naturam: ita quælibet actio à iure sibi datam.

eum coegero metu, te accepto liberare: nihil esse, quod ei restituatur. Iulianus ait, [&] eum qui vim adhibuit debitori suo, vt ei solueret, hoc edicto nõ teneri propter naturã. † ‡ [Qđ] met⁹ causa actionis, quæ damnum exigit: quamuis negari non possit, in [legem] Iuliam de vi, a eum incidisse, & ius crediti amisisse. b

Creditor, qui per vim pecuniam vel rem sibi debitam accepit, vel sibi solus facit: ius debiti perdit, & omne ius, quod habet in re vel pro re. Bart.

Callistratus libro v. de Cognitionibus. XIII.

EXtat em̃ decretum diui Marci in hæc verba, c Optimum est, vt si quas putas te habere petitiones, actionib⁹ d experiaris. [Et] cum Martianus e inde diceret, Vim f nullam feci: Cæsar dixit, Tu vim putas esse solum, si homines vulnerentur? g Vis † est & tũc, quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. † * Quisquis igitur ꝓbatus mihi fuerit, rem vllam h debitoris, vel pecuniam debitam non ab ipso sibi sponte datam, sine vllo iudice i temere possidere, k vel accepisse, isque sibi † ius l in eam rem dixisse: ius crediti non habebit. m

Hæc actio contra restitutionem post annum competit ad simplum. Bart.

† Al. add. *enim*.

‡ Iuxta hoc est ꝙ Dominus Deute. ca. xxiiij. iubet: cũ repetes à ꝓximo tuo rẽ aliquã quam debet tibi nõ ingredieris domũ eius vt pignus auferas.

* Eadem verba omnino extant l. 7. ad l. Iul. de vi priua. in pꝛine.

† *Sibique*.

‡ Quantũ ad formã ꝓmissionis, sed vtrunq; est verũ quantum ad necessitatem pręstationis. facit infra qui & à qui. l. si pacto. cum si. secundum. Bald.

a Legem Iuliam de vi. Publica vel priuata: cuius pœna est institu. de publi. iud. §. item lex.

b Amisisse. Hic opponitur de puncto: quia si iste amisit ius crediti: ergo quicquid soluit, damnũ patitur. Respon. tria sunt tempora: ante metum, in metu: & post. in primo nõ est verũ creditorem amisisse. Item nec in secundo dicitur amisisse, sed amittere: & ita his duobus, cũ sit debitor, nõ patitur damnum. in tertio vero qñ dicitur amisisse, nõ facit tale quid creditor, quare debeat teneri hac actione. Sed quomodo amittit per delictum? imò per solutionẽ. præterea quid nocet hęc amissio, cum iam habeatur creditor? Respon. ſm Ir. quia id quod est solutum, repetitur per condictionem sine causa: nec iure creditoris potest retineri. Item oppono: si tibi vim feci, ergo habes actionẽ quod metus causa, ergo rem: vt supra titu. j. l. nemo. ergo damnũ non sentis: ergo hanc actionem non habes. Respon. quòd damnum non habeo, hoc est contemplatione huius actionis, qua sublata remaneo in damno. ergo ipsa datur.

EXtat. CASVS. Si debitorem meum compuli, vt mihi solueret, non erit locus huic edicto, sed lege Iulia de vi, accusari potero: ius tamen crediti amittit qui debitorem suum ad soluendum compellit: nec refert fiat vis cum armis, vel sine armis: vulnerentur homines, nec ne: quia semper amittit ius crediti. Viuianus.

c Verba. Quæ plenius sunt infra ad legem Iul. de vi priua. l. penult.

d Actionibus. Id est, authoritate iudiciali.

e Marcianus. Creditor.

f Vim. Scilicet illatam.

g Vulnerentur. Interrogatiue, & plane potest legi.

h Rem vllam. Sed nunquid quadã re debitoris oc-

i Sine vllo iudice. In certis casibus tamen non punitur. etiam si sine authoritate iudicis occupet quis. Primus in debitore fugiente: vt ȷ̃. quæ in fraudẽ credito. l. ait prætor. §. si debitorem. & C. quando liceat vnicuiq; si. iudi. l. ij. & C. de Iudæ. l. nullus. arg. sumpto à contrario sensu. Secundus quando pactum intercessit: vt C. de pign. actio. l. penul. in fin. & C. de pig. l. iij. Tertius in legatario, qui sua authoritate legatum occupauit: vt infra, quorum leg. l. j. §. j. & est ibi ideo, quia apud nullum est possessio: vt arg. infra si quis testa. lib. esse. ius. l. j. §. Scæuola.

k Possidere. Per vim coactiuam: vt s̄. l. proxim.

l Sibi ius. Per expulsionem. Accur.

m Non habebit. Imò videtur ꝙ non amittat: vt ȷ̃. de fur. l. qui vas. in pꝛine. quæ est contra. Quidã dicunt, quòd ibi iudicis authoritate accepit: vel verius ibi accepit, vt iudici ostenderet: hic vt sibi haberet, vel dic vt ibi. Et not. quia non punitur ideo, quòd non per iudicem reposcit: sed quia sic reposcit. Sed quid si creditor dedit damnũ in re, in qua habet ius? Respon. non amittere ius crediti. Item no. quod edictum diui Marci, quando fuit vis ablatiua, non compulsiua, concurrit cũ interdicto, vnde vi. Item, cum constitutione, si quis in tantam. sed non ideo plus exigitur, nisi in quantum plus est in alia: vt ȷ̃. vi bonorum raptorum. l. j. Quia ergo multis modis & varijs legibus & constitutionibus puniuntur violentiæ, quæ in hoc iuris volumine sunt dispersæ: ideo quandam compendiosam super his tradere doctrinam

Vis varijs modis punitur.

nam vtile forte existimaui. Sciendum est itaq; vim puniri per interdictum vnde vi: quod in rebus soli tantum locum habet, id est, in ipso solo, & rebus eidem cohærentibus, etiam si mobiles sint. Item locum habet de eo, quod ad violentum peruenit, perpetuo. Pro alio qd nõ peruenit, intra annum. Item locũ habet vbi neq; coacta neq; spõtanea voluntas intercessit: vt infra, de vi & vi arma. l. j. in princ. & in §. hoc interdictũ. & §. ad solam autem. & §. illud vtique. & §. si quis de naue. & §. si fundus. & l. si rerum tibi possessio. & est hæc dicẽda vis expulsiua. Est quoque interdictum vti poss. pro retinenda possessione contra eum inductum, qui pariter volens mihi turbare meam possessionem, se possidere asserit. & si à me vi possideat, vt quia me arare & colere fundum, vel aliter re mea vti prohibeat. interdicto succumbet. si vero ab alio, ꝓdesset ei sua possessio, & habet locum in rebus tantum soli: vt infra vti poss. l. j. in prin. & §. hoc interdictum de solo. & §. vlt. & l. ij. & l. si duo. §. in hoc interdicto. & fit condemnatio ad æstimationem possessionis, si non desinat turbare: vt infra. vti poss. l. si duo. §. vltimo. Quæ autem dicta sunt de rebus soli in interdicto vti poss. locum habent in interdicto vtrobi. in rebus mobilibus: & in vtroque interdicto is vincit, qui nec vi nec clam nec precario ab aduersario possidet tempora litis cõtesta. vt infra vtrobi. l. j. & vocatur vtriusq; interdicti vis turbatiua, eo quod qui sic per vim facit, turbat, id est, in dubium reuocat & obscurum facit, quis possideat. Ad vim quoq; puniendam interdictum quod vi aut clam redditur quod domino soli, vel ei qui ius in solo habet, aduersus eum qui dño inuito vel coacto fecit: vel per vim, id est, post prohibitionem aliquid in solo fecit, cõpetit, vt destruat sua impẽsa quod fecit, & restituat rem in pristinam causam, & damnetur ad interesse: vt infra, ꝙ vi aut clam. l. j. in princ. & §. quid sit vi factum, & l. si alius §. notauimus. & l. semper. §. in hoc interdicto. & l. competit mihi in princ. & §. vlt. & dicitur hæc vis inquietatiua quia possidentem quiete possidere non sinit. Actio quoque vi bo. rapto. ad vim puniendam competit ei, cui res mobilis per vim dolo malo, non aliter ablata est: & competit in quadruplum contra eum qui vim intulit: vt infra, vi bo. rap. l. ij. §. hæc acti. & § in hac actione. & §. & generaliter. & dicitur hæc vis ablatiua. Est & edictũ ne vis fi. ei qui in poss. mis est. & pro adipiscenda poss. quã iudex præcipit ei dari, vel pro recuperãda si fuerit amissa: vt j. ne vis fi. ei qui in poss. mis. est per totum. Est & hoc

Edictum qd metus causa, tria habet auxilia.

edictum quod met. cau. ex quo tria dantur auxilia. s. vtilis rei vend. cõtra omnem possidentem. si is qui vim passus est, fuerat dominus antequam traderet, non aliter. Item actio quod metus cau. quæ contra meticulosum competit. Item exceptio datur cũ quis voluerit coactus: vt supra eodem. l. metum. iij. §. sed quod, & §. volenti. & §. licet. & l. si cum. §. in hac. & l. si mulier. §. penult. in quãtum detur actio. dicitur infra eodem. l. si cum. §. j. & §. ij. & iij. Est quoque constitutio Constantini specialis in iudicio fin. regun. & post litem cõtesta. in re aliena in duplum: vt C. fi. regun. l. si constiterit. Edictum quoque diui Marci violentũ creditorem vel alium, quod sibi debetur, occupantem iure debiti priuat, scilicet, quod pro re habet. verbi gratia, quod pro re perenda sibi dabatur, vel in re: vt si emphyteuticarius vel feudatarius erat. & est notan. quod ex eo, s. decreto diui Marci non datur actio ad recuperandum, quod est ablatum, sed tamen habet locum generalis actio, s. condictio indeb. vel sine causa: non tamen dabitur actio vi bonorum raptorum, vel interdictum vnde vi, vel, si quis in tantam. quia voluntas licet coacta interuenit: vt infra, eodem. l. si cum. §. qui vim intulit. si vero nullo modo voluit, tunc locum habet hoc edictum diui Marci, & interdictum vnde vi, & si quis in tantam, & actio vi bonorum raptorũ. singula tamen suo loco competunt: & sic apparet hoc decretũ habere locũ, siue debitor voluit coact', siue noluit, secundum Io. Est & constitutio: non abs re, quæ eũ qui alieno nomine possidet, cum dño reperenti nõ restituit. punit in duplum. Est & constitutio, si quis in tantã, quæ generalis est in omni re, & in omni tempore, & in omni inuadente: vt C. vnde vi l. si quis in tantam. & l. nõ abs re. De constitutione, cũ quærebatur, hic nihil dico. & quia quę super ea. l. dicuntur, in C. scripsi: & quia non datur pro violentia. Est & constitutio quædam quę datur contra aduocatus sua authoritate prædium sibi pro aduocatione promissum occupantes, quæ similis est edicto diui Marci: vt C. de suffrag. l. j. Est & constitutio quæ locum habet minus legitimè interposito decreto: quod dic, vt C. vnde vi. l. meminerint.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. XIIII.

SI † cùm exceptione aduersus te perpe-

† P. F. Item si.

SI cum exceptione &c. CASVS. Debebam tibi decem, fecisti pactum de nõ petendo illa decem, postea compuli vt liberares me per acceptila. vt sic plenius essem liberatus, nõ est locus huic edicto: & non ages quod metus causa: quia nihil tibi abest. Si quis. Intulisti mihi metum vt aliquã rem meam tibi darem: si nõ restituis, condemnaberis in quadruplum: & quod primitus erat præstandum, quadruplabitur, & non videtur ꝙ prętor grauauerit eum qui metum intulit. permittit. n. per metum extortum ante restituere, & ita pęnam quadrupli euitare, quasi dicat, dat ei licentiam si velit restituere rem vsque ad sententiam de quadruplo faciendam: locum aũt habet hęc actio in quadruplum intra annum, post annum ad simplum, & id quidem causa cognita, scilicet, si alia actio non supersit. nam constat quod ex metu illato nascetur iniuria. actio: quę extinguitur anno elapso. vnde dabitur ista. in fin. ponit casum in quo superest alia actio post annũ: quia pone ꝙ intulisti mihi metum vt rem meã tibi darem. anno elapso decessi. herede Titio instituto. illam rem pro possessore possides. vnde agit hæres meus contra te peti. here. ratione illius rei post annum elapsum, non actio. quod metus causa. licet intra annũ agere posset quod metus causa, in quadruplum. In hac actione. Coegisti me per metum, vt vestẽ meã tibi traderem: eam deinde cognoui apud Titium esse. Quęrebatur an possem aduersus Titium actionẽ quod me. cau. in quadruplum intendere? Respon. ꝙ sic: quãuis is Titius metũ non fecerit. sufficit. n. si probem, ꝙ eam vestẽ ratione cuius aduersus Titiũ ago, per metũ tradiderim. nec Titio videtur fieri iniquitas, quia põt euitare pœnã quadrupli si rem mihi dño restituat. Hęc aũt actio. Intulisti mihi metũ vt rem meã tibi traderem: egi contra te, & condemnatus es ad rem restituendam: hãc si restitueris, nõ expectata secũda sententia, liberaris. Sin nolis restituere, in quadruplum condemnaberis. Aliqñ. Venisti ad me cum gladio euaginato, & ita per metũ compulisti me rem meã tibi tradere. illa postea peruenit ad Titiũ ignorantẽ metũ illatũ. penes Titiũ perijt. ad officiũ iudicis pertinet Titiũ absoluere: & sic Titius liberatur interitu speciei. Sed pone ꝙ seruus per metũ ablatus fugit: Titius cauebit de eo restituẽdo cum in potestatẽ suam peruenit, & ita absoluetur. vnde quidam dicebãt, & male, quod ille ad quẽ res ex titulo lucratiuo per metum extorta peruenerit, nõ tenet hac act. sed hoc nõ est verũ quia tenetur. Pędius. Idẽ dicit hic qđ ĩ. ꝓxi. d. ctũ est nã si intulisti mihi metũ teneberis, siue rẽ habeas, siue nõ. Item ille ad quẽ peruenit res tenet, quãuis alius fecerit mihi metũ: & sic ambo tenentur, Labeo.

tua [a] tutus essem, coegero te acceptum mihi facere: cessare hoc edictũ: quia tibi nihil abest. [b]

Hucusque iurisconsultus exposuit primam partem edicti, scilicet quod metus causa gestum est, ratum non habebo. Nunc exponit secundam partem edicti, cuius verba ordinate non habemus: tamen vt colligitur ex infra scriptis, poterant esse talia verba: Si quis non restituat, quod eum restituere oportet intra tẽpus, quod datur iudicatis: condemnabitur intra annũ in quadruplum: post annum in simplum causa cognita: vt patet infra ea. l. §. quatenus. versi. sinautem. & in hoc §. & seq. Bar.

Si quis non restituat: in quadruplum in eum iudicium pollicetur. [c] Quadruplabitur autem omne, quodcunq; [d] restitui oportuit. Satis clementer cum reo prætor egit, vt daret ei restituendi facultatem, [e] si vult pœnam euitare.

Hæc actio contra restituentem post annum competit ad simplum. Bar.

Post annum verò in simplum actionem pollicetur: sed non semper, sed causa cognita. In causæ autẽ cognitione hoc versatur, vt si alia actio non sit, tunc hæc detur. Et sanè cùm per metum facta iniuria anno quidẽ vtili [f] exoluerit; idonea causa esse debet, [g]

Labeo. Compulisti me vi x. tibi promitterem, & fideius. tibi darem: & fideius. tibi dedi: qui libẽter illi obligationi accessit, tam ego quam fideiussor liberamur. sed si tenebar tibi antea, quia spontè promisi: & postea coactus est aliquis per metũ, vt pro me fideiuberet, liberatur solus fideius. & non ego. Si quis. Titius erat debitor meus. coegi eum vt promitteret quòd staret iuri, & fideiuss. per vim etiã dedit. liberatur ipse reus, & fideiussor, & ego eos liberare cogor. Sed etsi quis. Compuli te per metum vt x. mihi promitteres, & promisisti. vis agere qd met. cau. vt te per accep. liberarem: & egisti: & iussus à iudice vt liberarem, nõ te liberaui, & ita sum condẽnatus in quadruplum, & solui, dicebat iuriscon. ꝙ illa x. quæ in stipulationẽ deducta erant, petere potero. & si tu qui promiseras, excipias de metu: replicabo quod dolo excipis: cũ illa x. quæ promiseras, & etiam triplũ nomine pœnę ante percepisses. alius dicit metum passum posse excipere de metu nõ ob. replicatione. verius tamen est vt compellar accepto ferre. i. quod liberem te ab omni obligatione. item triplum nomine pœnę soluam. Quod si homo. Seruum tuum extorsi per metum: ante primã sententiam perijt apud me interitu naturali. indistinctè periculũ ad me pertinet: & in æstimatione rei condemnabor, ad exemplũ interdicti vnde vi, & quod vi aut clam: quia sicut ibi tenetur de interitu, sic & hic indistinctè. & hic continua illum, vt sicut in interdicto. & hoc est in prima. Sed pone retento primo casu quod cõuentus act. quod met. cau. succubui, ad rei restitutionem fui condemnatus: & etiã fui postea condemnatus in quadruplum, quia nolui restituere: postea intra tempus quadrimestre interijt res, & sine dolo meo & culpa libero à simplo per interitum speciei, & hoc ideo, quia teneor in triplũ nomine pœnæ. & ita cum grauer mutuo, puta in pęna, debeo in alio liberari, puta in simplo qd præstatur nomine rei. si fui in culpa, de interitu tenebor. si vero sine culpa, sed penes te non erat peritura, habebis pretiũ rei, si res perierit. Si vero seruus per metũ ablatus fugit post sniam secundam ante tps quadrimestre, debeo cauere ego metum inferens de eo prosequendo. & restituendo, si tñ dominus illum recuperauit, liberabor. post transitur ad tertium tps quod est post primam sententiam: & ante secundã. & dicitur quod si seruus meus illo tempore perierit, tenebitur ad eius æstimationẽ ad pęnam quod nõ restituat sicut pręcipit iudex. si vero fuerit in fuga, cauere debet de eo prosequẽdo & restituẽdo. & hoc in tertia.

Qui vim. Cõpuli te vt traderes mihi rei tuę poss. & tradidisti. an furtum cõmittam? Et dicitur quod non: quia volens tradidisti, licet coactus: quãuis si vi rapuissem, videor fure improbior. Eum. Si abstulisti rem meam mihi per metũ: agam ꝙ met. causa, & de dolo, sed si ego ago vna: tollitur alia per excep. in factum opponendam. Iulianus ait. Debebam tibi x. & compulisti me per metum vt darem tibi xxx. in xx. sum tantum damnificatus: & illa erunt quadruplanda, quia in x. quæ debebam, damnificatus non sum. Si vero plures intulerunt mihi metũ, & vnus rem restituit, cęteri liberantur. vel forte qa noluit rem restituere, in quadruplum est condemnatus, per illud qd soluit, cæteri liberantur: vt tñ ꝙ non potui consequi ab vno forte existente non soluendo, cõsequar ab alio. Si vero tu mihi metum intulisti, ad alium autem res peruenit: alter soluens quadruplum, vel restituẽdo rem, liberat aliũ. Sed & si serui. Seruus me⁹ ignorante me tibi metum intulit. conuentus liberari potero dando seruum pro noxa. si vero rẽ per metũ ablatam restitui siue quadruplum, liberatur seruus. postea redit ad primum casum dicens: Seruus metum intulit Titio: conuentus tradidi seruum pro noxa. venit res ad me, nunquid tunc potero conueniri: certe sic, in illo casu cum restituendus est mihi seruus. Hæc act. Dicitur hic quod act. quod metus causa, datur hæredibus passi metum, quoniam, &c. in hæredes inferentis metum datur id quod ad eos peruenit: cum turpe lucrũ sit ab hæredibus extorquendum. Viuia.

[a] Perpetua. Et fauorabili. sed quid si odiosa: vt Macedoniani, ex qua solutũ saltem repeti nõ potest: vt infra, de condic. indeb. l. qui exceptionem? Resp. ibi agi hac actione, & æstimari dubiũ euentum: vt infra, de cond. fur. l. si seruus. & famil. ercis. l. propter. & ad legem falcidiam. l. in quantitate. §. magna. Accur.

[b] Abest. Sed si hæc est bona ratio in creditore, quia nihil, &c. ergo vbi est res imperfecta, & datur exceptio debitori qd me. cau. non debet dari actio: sed iñ contra est: vt j. eo. l. metũ. iij. §. sed quod prætor. sed ibi tam exceptio quã actio ex hoc edicto datur: vnde non impediuntur adinuicem, sed vbi aliunde excep. datur, nõ datur hęc actio. vt hic. Vel dic quod & ibi abest: quia solutum non repetitur, sed liberatur. Vel ibi in debitore qui fuit in metu: hic in creditore.

[c] Pollicetur. s. prætor, vel lege passiue.

[d] Quodcunque. Vt infra eadem. l. si quis non restituat. versi. quadruplabitur.

[e] Restituendi facultatem. Vsque ad sententiam in quadruplo dandam.

[f] Vtili. Not. actionem iniuriarũ anno vtili tolli. ꝙ speciale est in iniuria metu illata. nam quęlibet alia, siue ex lege Corn. de iniur. descendat, siue à prętore: anno continuo tollitur: vt C. de iniur. l. si non cõuicij. Alij vt Azo dicunt, ꝙ est perpetua, qñ ex lege descendit, vt insti. de perp. & tempo. act. in princ. ꝙ est in tribus casibus, vt insti. de iniur. §. sed & lex. — Actio Iniuriarum anno vtili tollitur.

[g] Esse debet. Et est, maxime cum ad rei persecutionem hæc detur. Nec potest dici de dolo competere

ff. V. a postea:

postea: vt infra, eod. l. §. eum, & ideo hæc denegatur, quia & illa simili tempore finitur, & quia cum ista concurrit, vt ibi. sed hodie durat illa cõtinuo biennio: vt C. de dolo. l. fin.

a Sic potest. Scilicet post annum.

Qoidam non. Primo quia, duæ sententiæ super eadem re ferri non possunt: vt C. sen. rescin. non poss. l. j. Item quia iam functus esset officio suo iudex: vt infra, de re iudi. l. iudex. ideoq; primam admonitionem dicunt quidam, vt in auth. de hær. & fal. §. si quis autem. coll. j. Ioan. dicit vtranq; definitiuam: quia vtraq; definit, vt j. de re iudica. l. j. nec super eodem, imò super alio fert sententia secũda: ideoq; suo officio in eo nõ erat functus. Prima enim super re: secunda super pœna tripli, & æstimatione simpli: vel etiã si res sit, cum triplo non petetur, vt ex secũda. sed vt ex prima sententia nam & alias aliquid venit in sententia, nõ tamen vt ex ea petatur: vt seruus in causa noxali: vt instit. de officio iudi. in princip. & de re iudica. l. miles. §. j. Sed nunquid ab vtraq; potest appellari? A prima sic: à secunda videtur qđ non: quia cõtumax fuit. sed tamen dic quod potest: quia in non restituendo, & non in non veniendo fuit contumax: vt infra, de appella. l. fin. §. iussus. Et qđ dico appellari à secunda, intellige qñ fuit lata intra tempus quo potuit appellari à prima, alias non: quia cum sit executio primæ, non debet appellari: vt infra, de appel. l. ab executore. Et potest fieri excutio hæc infra duos menses: vt in instit. de officio iud. in principio. Et si verum est, quod est in prima, necessario sequitur quod est in secunda: vt infra, de verborum signific. l. si qua. Item si appellatur à secunda, an pendente appellatione possit rem restituere, & pœnam euitare? Quidam sic: vt infra, de bo. libe. l. qui cum maior. §. accusasse. & quia videtur extinctum pronunciatum: vt infra, ad Turp. l. j. in fin. ex qua nil nouari debet: vt infra, nil nouari. l. j. in fin. Sed dic contra: quia rem dando videtur habere ratas primas sententias: vt supra, de pact. l. tale. §. j. & quia hoc tantum vsq; ad secundam sententiam conceditur sibi: vt argum. C. de rebus credi. l. penult. §. j.

vt post annum actio hæc dari debeat. Alia autem actio esse sic potest: a si is, cui vis admissa est, decesserit, hæres eius habet hæreditatis petitionem: quoniam pro possessore b qui vim intulit, possidet. ꝑpter quod hæredi nõ erit, [Quod] met⁹ causa actio: quamuis si annus largiretur, c etiã hæres in quadruplũ experiri possit. Ideo autem successoribus datur, quoniã & rei d persecutionem e habet.

Qui agit hac actione, duo debet probare, scilicet metum illatum, & ad eum qui conuenitur, commodum peruenisse.

In hac actione f non quæritur, vtrum is, qui conuenitur, an alius metum fecerit † sufficit enim hoc docere, metum sibi esse illatũ, vel vim: & ex hac re eum, qui conuenitur, etsi crimine caret, lucrum tamen g sensisse. Nam cum metus habeat † in se ignorantiam: h meritò quis non adstringitur, vt designet, i quis ei metum vel vim adhibuerit. † & ideo ad hoc tantũ actor adstringitur, vt doceat metum in causa fuisse, vt alicui acceptam pecuniam faceret, vel rem [ita] traderet, vel quid aliud faceret. Nec cuiquam iniquum videtur, † ex alieno facto alium in quadruplũ condemnari: quia non statim quadrupli est actio, sed si res non restituatur.

Tertius est §. & breuiter hoc intendit. Hæc actio est arbitraria: ideo iudex nõ restituentem post primam sententiam condemnat in quadruplum.

* Hæc autẽ actio cum arbitraria sit, k habet reus licentiã vsq; ad sententiam ab arbitro l datam, m restitutionem † secundũ quod supra diximus, n rei facere. qđ si non fecerit: iure meri-

b Quoniã pro possessore. Bona ratio: vt infra, de per. hære. l. regulariter. & le. pro hære. §. pro possessore.

c Annus largiretur. Id est, non esset finitus.

d Et rei. Hæc ratio est probabilis: sed non est necessaria. Nam & quæ nõ habent rei persecutionem, hæredibus dantur, vt ex maleficijs; vt institu. de perpe. & temp. act. §. non autẽ omnes. Item fallit ecõtra: quia quandoq; habet actionẽ rei persecutoriam, & non datur hæredibus: vt C. de rei vx. ac. §. videamus. in fin. §. & infra, de ope. liber. l. si operarum iudicio. vbi est persecutoria: & non datur hæredibus. Est autem rum necessaria ratio, vt quando ipsa ratio deficit, deficiat & lex: & tunc quando ipsa locum habet, & lex.

e Persecutionẽ. quæ inest in quadruplo.

f In hac actione. s. quod metus causa.

g Lucrum tamẽ. i. ex causa lucratiua, idem tñ si ex causa non lucratiua. vt j. eod. §. aliquando. sed in hoc potest esse differentia: quia quando ex causa lucratiua. etiam si ab inferente metum possim consequi, agam contra eum, alias non. Item si ponas rem alienatam, & ex ea pretium vel aliud quid habitum: non est idem quod esset, si lucratiuam causam haberet: quia nil videtur habere: ibi sic infra eod. l. si ipsa. & insti. de le. §. si res.

h Ignorantiam. i. non nocet si is qui conuenitur, ignoret quis fecit metũ. Vel verius dic. i. iuste. ignorare possum quis vim mihi fecerit, cũ talia fiant de nocte, vel in multitudine hominum.

i Designet. Vt hic, & infra eod. l. metum. iij. §. cum autem. & C. eo. l. non interest. secus in dolo: vt j. de dolo. l. sed ex dolo. §. fi. Item secus in exceptione doli & metus: vt infra, de doli excep. l. apud. § pen.

k Arbitraria sit. Vt instit. de act. §. præterea.

l Ab arbitro. i. à iudice.

m Datam. i. dandam super quadruplo. nam post primam sententiam restituere potest: vt j. ea. l. §. satis. & ꝯm hoc verbum fecerit, erit futurum subiunctiui. Vel dic datam propriè, & fecerit, præteritum sit: & quod dicit condemnationem, id est, exactionẽ condemnationis iam factæ. Sed an est vtraq; definitiua, tam prima super re, quam secunda super quadruplo?

n Supra diximus. Vt supra, eod. §. si quis non versatis. Et nota quod ideo quod est arbitraria, hoc conceditur: sicut & alias diuersis rationibus. vt infra, de publica. in l. hoc edicto. in princ. & infra, de eo quod cert. lo. l. fi. & C. de greg. do. l. vna. libro. xj. & infra de arbi. l. Celsus. & supra, si quis cau. l. & si post tres. Regulariter autem contra in pœna legali, vt infra, de furt. l. qui ea mente. & vi bonorum raptorum. l. j. & conuentionali: vt C. de contrah. & commit. stipula. l. omnes

Ratione deficiente deficit & lex.

† P. F. fecit.

† Ang. hic & domin⁹ Ale. in suo consil. 24. in j. col. in ij. vol. incipiente, an si quis inuenitus: dicũt istam gl. esse singu. ad hoc quod probatio reputatur esse difficilis circa ea q̃ fiũt de nocte vel in hoĩm multitudine. Bolo.

† Habebat.

† P. F. adhibuit.

† Videtur.

* Quod autem hic disputant cũ Accursio dd. vtrum iudicis sententia vtraq; sit definitiua, vel interlocutoria vna, altera definitiua. Primum eos falli putamus, dum putãt duas ferri sñias in hac actione, deinde primã interlocutoriam esse melius quis dixerit. qa iudex damnum metu factum velut arbitrio suo. i. ex bono, & æquo taxat, iubetque vim passo resarcire.

A. Pers. Licentiã, ab arbitro datam vsq; ad sententiam restitutionem, &c.

Al. vsque à sententia ab arbitro data.

toque quadrupli [a] condemnationem patietur.

Ille ad quem commodum peruenit ex metu, non tenetur si nõ possidet, Vel sic, Is ad quẽ res peruenit ex metu illato per aliũ rei interitu liberatur, Bar.

Aliquando tamen & si metus adhibitus proponatur, arbitrium [b] absolutionem adfert. Quid enim si metum quidem Titius adhibuit me non cõscio, res autem ad me peruenit: & hæc in rebus humanis non est, sine dolo malo meo: nonne† iudicis officio absoluar? Ita etsi† seru' in fuga est, æquè iudicis officio (si cauero me; si in meam potestatem peruenerit, restituturum) absolui debebo. Vnde [c] quidam putant bonæ fidei emptorem ab eo, qui vim intulit, comparantem, non teneri: [d] nec eum, qui dono accepit, vel cui res legata est. Sed rectissimè† Iuliano videtur, etiam hos teneri: ne metus, quem passus sum, mihi captiosus [e] sit.

Alias est lex, & venit ad probationem eorum quæ supra dixerat. s. emptorem et legatariũ & similes teneri hac actione, et in summa hoc intendit, Hac actione tenetur metum inferens, & is, ad quem res peruenit ex metu. Bar.

Pædius † quoque lib. viij. scribit, arbitrium [f] iudicis in restituenda re tale [esse] debere, vt eũ quidem, qui vim admisit, iubeat restituere, etiã si ad alium res peruenit, eum autem ad quem peruenit, etiam si alius metum fecit. Nam in alterius præmium verti alienum metum non oportet. [g]

Rescisso principali, rescinditur accessorium. secus ecõuerso. Bar.

Labeo ait: Si quis per metum reus sit constitutus, [h] & fideiussorem † volentem dederit: [i] & ipse fideiussor liberabitur. Si sol' fideiussor metu accessit, non etiam reus, solus fideiussor liberabitur. [k] Quadruplatĩ autem id quãti ea res erit† cum fructibus, & omni causa. [l] Si quis per vim sisti promittendo, postea fideiussorem adhibeat, [m] is quoq; liberatur.

In quadruplo inest simplum, quod promittenti restituitur cũ liberando h. d. vel sic, Condẽnatus ad quadruplum: qui a non liberat triplum præstat, & cogitur liberare.

Sed & si quis per vim stipulatus, cùm acceptũ non faceret, fuerit in quadruplum condemnatus: [n] ex stipulatu [o] eũ agentem aduersus exceptionem [p] replicatione [q] adiuuari, Iulian' putat: cũ ĩ quadruplo & simplum sit reus consecutus. Labeo aũt etiam post quadrupli actionem nihilominus exceptione summouendũ eum, qui vim intulit, dicebat: [r] quod cùm durum videatur, ita temperandum est, vt tam tripli condemnatione plectatur, quàm acceptilationem omnimodo facere [s] compellatur.

Iste §. consueuit reputari ita difficilis, sicut alius qui sit in libro isto. et hoc propter intricationem glo. quia glo. legit istum §. per saltus. Ideò primo ponam lectu. glo. quam tenet glo. nostra. postea ponam aliam lectu. quam glo. tangit, licet non teneat, quæ forte est verior. & h. d. Si res per metum seu per vim compulsiuam extorta, ante secundam sententiam pereat: perit periculo

l. omnes. quæ sunt contrariæ.

[a] Quadrupli. An definat arbitraria esse re perempta: vt sine arbitrio in quadruplũ damnetur? Respon. vt infra e. §. quatenus. ver. sin autem ante sententiam. Item quid si reus æstimationem est paratus dare ante sententiam? Respon. non liberatur vt infra, si certum pet. l. ij. §. j. in fin. Accur.

[b] Arbitrium. Scilicet iudicis.

[c] Vnde. Quia vbi est æquitas, iudex absoluit.

[d] Non teneri. Propter titulum etiam re extante. Sed male dicunt, vt subijcit. Accur.

[e] Captiosus. Nam captio euitatur: vt supra, de transac. l. cum Aquiliana. & infra, de auro & ar. l. si vxori. j. respon.

[f] Arbitrium. Alias incipit hic lex, alias non. Accur.

[g] Non oportet. Vt hic. & supra de eo per quem fact. est. l. si. in fi. j. respon. & infra, de pec. l. licet, prætor. §. ex furtiua. & infra, de trib. l. iij. §. j. & infra, ad Syl. l. si sequens. & facit supra, e. l. illud & l. metum. iij. §. cũ autem.

[h] Constitutus. Ex contractu extra iudicium. vt differat a sequenti. §. si quis.

[i] Dederit. Reus fuit nolens tam in se, quam in datione fideiussoris: & sic eo liberato per consequens fideiussor liberatur. ipse autem fideiussor agere non posset.

[k] Liberabitur. pacto non: quia & ante pactum habet exceptionem: vt supra eodem. l. metum. §. sed quod. Item acceptilatione nõ: quia & per consequens reus liberaretur, vt infra, de acceptil. per iusiurandum. §. etsi fideiussori. qualiter ergo? Dicunt quidam acceptilatione: vt infra, ad vel. l. quãuis. §. si conuenerit. & §. Marcellus. forte hoc acto, vt reus non liberetur. Alij dicunt pacto tantum: vt infra, de libe. legat. lege, si quis reum. §. primo, & est vtilitas huius pacti: quia si amodo solueret repeteret.

[l] Et omni causa. Vt hic, & supra, eadem lege, §. primo. in fi. & infra, eadem lege, §. Iulianus.

[m] Adhibeat. Scilicet, similiter per vim illatam reo: alias comprobaret reus prius factum, si fideiussor sponte, intercessit: vt C. eodem. lege secunda. & infra, ad Maced. leg. sed & si pater. §. non solum. licet quidam contra.

[n] Condemnatus. & soluit.

[o] Ex stipulatu. Id est, stipulatione per vim extortam contra metum passum.

[p] Exceptionem. quam proponit de metu.

[q] Replicatione. Scilicet doli.

[r] Dicebat. Et sic in quintuplo cum re. Accur.

[s] Omnimodò facere. Et ita debuit stultus iudex ferre sententiam. sic C. de fideicommissa. libertatibus lege fina. præcise enim tenetur ad factum: vt supra, de procura. lege, sed & hæ. §. præter. Sed quid in quæstione proposita: vel quid si nunquam, inuenitur, vt faciat acceptilationem? Respon. ferno dictum Iulia. quasi æquum: vt C. de iud. lege, placuit.

† non

† P. F. aut si seruus. &c.

† P. F. Iuliano.

† Conc. tex. in l. & post rẽ. §. j. ĩ. de trã sac.

† Sic P. F. Halo. aũt scripsit nolentem vide hic Angu. j. emẽ. c. 2.

† P. F. i. cum fructib. &c.

Quatenus a autem diximus b quadruplo simplum inesse, sic hoc disponendum est, ut in condemnatione quadrupli, res quidem omnimodo, c contineatur, & eius restitutio fiat: pœna † autem usque ad triplum stet. † d Quòd si homo † sine dolo malo & culpa eius, qui vim intulit, & condemnatus est, e perijt: f in hoc casu a rei condemnatione ideo relaxabitur, * si intra tempora g iudicati actionis moriatur, quia tripli h pœna † propter facinus satisfacere cogitur. Pro eo autem, qui in fuga † esse dicitur. i cautio ab eo extorquenda est quatenus & persequatur, & omnimodo k eum restituat. & nihilominus, in rem, vel ad exhibendū, vel siqua alia ei competit actio, ad eum recipiēdum, integra ei, qui vim passus est seruabitur: l ita † ut si dominus eum quoquo † modo m receperit, is, qui ex stipulatione conuenitur, exceptione tutus fiat. Hęc si post condemnationē, n Si autem ante sententiam o homo sine dolo malo & culpa mortuus fuerit: tenebitur p & hoc. † sit his verbis q edicti, *Neque ea*

a Quatenus. Tria tempora no. Primum ante primam sniam, & tunc de omni casu tenetur: ut in hoc. §. quatenus, per verbū omnimodo. sic in interdicto, unde vi, ut infra l. proxi. §. ij. sicut in interdicto, &c. ut ȷ. ibi, interdum itaq; & sic coniunge literam. Secūdum quando post primam sententiā, & ante secundam: quo casu indistincte tenetur: ut infra eo. §. quatenus. versi. si autem ante. usque illuc, sed & si non culpa. Tertiū, post secundam sententiam intra quadrimestre tempus, quando de interitu non tenetur ꝓpter pœnam tripli, nisi ubi non erat peritura penes actorem: ut infra, proxi. §. & infra, ibi, sed & si non culpa, &c. Est & quartum, tempus s. post quadrimestre tempus, quod dices in litera. Alij dicūt quod de duobus tantum temporibus loquitur ante sententiam primam, & post secundam, & secundum eos non potest stare illa litera, neq; ea res. &c. cum non præcesserit arbitrium secundum eos dic ergo quatenus. &c.

metum inferentis. Si verò post secundam sententiam intra tempus datū iudicatis, perit periculo domini, si res eodē modo erat peritura penes eum: alias secus. h. d secundum lect. gl. Secunda lect quam hic glo. tangit et non prosequitur, est ista. secundum quam iste §. loquitur ordinatè et diuiditur sic. Primo ponit unum dictum in genere: scilicet quod res continetur in quadruplo omnino, hoc est siue res extet siue non, Secundo in versi. quòd si homo. ponitur una limitatio, quòd istud nō habet locum quādo res perijt post secundam sententiam intra tempus iudicati. Tertio ponit aliam limitationē quādo res omnino perijt: sed est in fuga, seu in perdito. et qualiter sit iudicis arbitrium. ponit hoc in versi. pro eo autem. Quarto in ver. si autem ante sententiam. ponit prædictam regulam habere locū in re perempta ante primam sententiam, Quinto in versi. sed et si non culpa. limitat prædictam regulam et dicta in præcedenti versi. locum habere si res non erat peritura penes actorem & hoc probat per simile. Sexto & ultimo in versi itaque. concluditur ad præmissa, et sic legitur ordinatè. Bar.

b Diximus. supra. §. proxi in fi.

c Omnimodo. i. siue extet, siue non: sicut in interdicto ȷ. dicit. ut C. eod. l. j. & hoc quo ad rem, sed quo ad triplum non tenetur, si res non est, ut infra tit. §. ȷ. l. arbitrio. §. non tamen.

d Stet. Si res durat usque ad secundam sententiam.

e Quod si. Condēnatus est. s. secunda sententia.

f Perijt. Scili. post secundā intra quadrimestre tēpa.

g Intra tempora. quæ erant olim duorum mēsium, ut ȷ. de re. iu. l. debitoribus. hodie quatuor, † ut C. de usu. rei iud. l. ij. Sed nunquid hoc tempus post primā sententiam datur? Respon. non. ut ar. insti. de offi. iud. in pr. Sed & post secundam sententiā nonne datur etiam ratione rei, non solum pœnæ? Rn̄d. sic occasione pœnæ tripli. ut hic dicit. sed Iz. contra. & idē in similibus de offi. iud. in prin.

h Quia tripli. cum enim grauetur in uno, in alio relevatur, ut hic, & infra, de iureiur. l. cum qui. in princip. gl. probandi. Est & alia ratio, quia cum habeat dilationem a lege, ergo non est in mora. si tamen non erat peritura penes actorē. tenetur. ut infra, ea. l. ibi sed & si nō culpa, &c. Sed quare alio casu tenetur de interitu intra quadrimestre tempus, cum ubi nulla petitio fuit, ibi nulla mora, ut infra, si certum peta. l. lecta. §. sed cum. ver. non enim? Respon. illud in usuris, hoc in interitu. Itē quid si post quadrimestre tēpus perijt? Respon. eum indistincte teneri. cū est in mora: sicut & ante sententiam, ut ȷ. de pe. hær. l. itē veniūt. §. idē ait actor.

i In fuga esse dr. s. post sententiā secundam, intra quadrimestre tempus.

k Omnimodo. Quia si inuenietur eū restituet: alias æstimationem, ut hic, & inst. de diui. stip. §. iudiciales. simile omnimodo ȷ. proxi. §. Et sic no. quod durius propter fugam, quam propter interitum tenetur. & ratio est: quia fuga potest præuideri, mora aūt nō sic. Non autem ita puto emptorem præcise venditori teneri, ut infra, de ædil. edi. l. redhibere, §. fi. & l. seq.

l Seruabitur. Ut ipse possit agere cōtra quemlibet possessorem.

m Quoquo modo i. siue per actionem ad exhibendū siue per rei ven. & facit, infra, quod vi aut clam. l. semper. §. fi. ita tamen quod nihil ei absit ob hoc, alias non videtur, habere: ut instit. de leg. §. si res. Item ita recipit quod ab ea auelli nō posset: alias nec habere videtur. ut infra, de lega. j. l. non quocunque. in prin.

n Post condemnationem. s. secundam perijt vel fugit seruus.

o Si autem ante sententiam. s. secundam, sed post primā siue lis erat cōtestata super quadruplo, siue non quantū ad interitum, sed quantum ad arbitrium super pœna cessat si ante litem contestatam res perijt. Item quia non arbitratur, debet restitui res vel æstimatio, ut ȷ. ti. j. l. arbitrio. § non tamen. sed quidam hoc responsum intelligunt qn lis erat contesta. super quadruplo, & sic non cessat hoc arbitrium, quod in idem recidit.

p Tenebitur. s. ad rē: ut C. e. l. j. Sed an ad triplū? Videtur quod non: ut infra tit. j. l. arbitrio. §. non tamē. Sed contra videtur ea ratione quæ est supra, quia tripli, &c. quia & per hunc casum quem hic ponit, vult ei facere dissimilem. & ad §. non tamen. respon. ut modo ibi dixi. vel distingue: ante lit. cont. perijt: vel post. ut modo dixi.

q His verbis. ut debeat dici. ut teneatur de interitu, & pœna sit propter hæc verba edicti, neq; &c. sic patet

† Bal. hic dicit istā gl. no. cū non teneatur rex. suo ad. hoc ꝙ ga condē naē ex suo delicto ciuiliter ei cōceditur tps quadrimestre ad soluendū, sicut i causis mereci uilib. ista gl. in hoc est clara, sed tex. sit per quoad hoc ēt se fūdat. Bal. hic, nō ꝓbat: ut hic in secūdis interpre. B.

† P. F. pœna.

P. F. sistetur Al. præstetur.

i P. F. Quid si hō &c.

* Quia trāsfusa sit prior act. in act. rei iudicatæ, qua actione nemo tenetur rōne eius rei, ꝙ naturaliter perijt, cū in iudicato faciēdo mora facta nō sit. Post latā aūt sniam rē ex eā iudicati deberi incipere, apparet ex l. si fundus, de pign. §. si pluris, & §. creditor & ex l. grege §. ē t. e. Gou. li. j. lect. c. xa.

† Pœna † in fugā. P. F. † ita tamē † quocunque. † eaque

res arbitrio iudicis restituatur. † Ergo etsi in fuga[a] sit seruus sine dolo, malo & culpa eius, cum quo agetur: cauendū est per iudicem, vt enm seruum persecutus reddat.[b] † Sed † & si non culpa[c] eius cum quo agetur, obierit:[d] si tamen peritura res[e] nō fuit, si metum non adhibuisset: tenebitur reus, sicut[f] in interdicto *Vnde vi*, vel *Quod vi aut clam*,[g] obseruatur. Itaque interdū[h] hominis mortui pretium recipit, † qui eum venditurus fuit, si vim passus non esset.

In violentia compulsiua furtum non cōmittitur: secus in ablatiua, Bar.

Qui vim[i] intulit, cum possessionem a me, sit consecutus, fur non est:[k] quamuis qui uira puit fur improbior esse videatur,[l] vt Iuliano, placet.

Hac actio concurrit cum actione de dolo: sed vna per alteram tollitur.

Eum qui metum fecit & de dolo teneri[m] certum est: (& ita Pompo. [scribit]) & consumi alteram,[n] actionem per alteram, exceptione in factum opposita.

In quo quis damnum patitur, quadruplatur. Bar.

Iulianus ait, † quod interest,[o] quadruplari solum: & ideo eum, qui ex causa fideicommissi[p] xl. debebat, si trecenta promiserit per vim, & soluerit: ducentorum sexaginta quadruplum cōsecutūrum: in his[q] enim cum effectu[r] vim passus est.

Hac actio est ex delicto: ideo si plures sint delinquentes, quilibet tenetur insolidum; & hac actio est ab initio persecutoria: & ideo vnius solutio liberat alium qui hac actione tenetur. Bartolus.

patet quod erat lata sententia prima, & ante secundā, & sic erat contumax, vñ durius agitur cum eo hic quā supra vbi ante litem contestatam perijt. si autem poneres hic non esse eum contumacem, vt quia in præsenti reddere non posset, idem qđ supra dico, secundum Azo. vt non teneatur de pœna.

† restituatur.

a Ergo & si in fuga. retento eodem casu. s. ante sententiam secundam. & post primam.

b Reddat. Omnimodo. s. vt ā. proxi. §. dixi in alio casu.

† P. F. Sed & si non culpa ab eo quo cum agit, aberit, si tamen. &c.

c Sed & si nō culpa. hæc verba vsq; illuc, sicut, &c. referuntur ad superiora cum perijt post secūdam sententiam intra quadrimestre tēpus sine culpa sua: nō ad proxim. alias idem inutiliter & inordinate repeteret. Alij tñ ad proximum, & repetit, vt addat secundum eos. Acc.

† Cuiac. hic putat, sed abundare.

† sic et.

† quanti.

d Obierit. Et alias aberit. scilicet per mortem.

e Peritura res. Vt qa distractur erat: vt ĵ. de rei vendi. l. item si verberatū. §. si seruus. vel nō iussisset eū ire in tam periculosis locis, vt ĵ. de condi. cau. da. l. si pecuniam. §. si. Et sic nota quod vno solo casu excusatur metū inferens a casu, vt hic. alias semper de casu tenetur, vt C. eo. l. j. Sed an hæc distinctio, sit res peritura vel non: sit ī alijs, malæ fid. poss. Mar. sic: vt hic, & ĵ. de rei vēd. l. item si verberatum. §. si seruus. & ĵ. deposi. l. si plures ī fi. Io. contra, vt ĵ. de vi & vi. ar. l. j. §. rectissime, & l. pe. & infra, de legatis. j. l. cum res. §. fin. & lege, apud Iulianum. §. ij.

Metū inferens aliq̃ñ a casu excusatur.

f Sicut in interdicto. Hoc ad casum primum. s. qñ ante sententiam, qui est ā. §. quatenus. vt sicut hic non distinguitur, sit res eodē modo peritura penes actorem: ita nec ibi. Alij referunt ad prox. l. s. cū post sententiam secundam intra quadrimestre tpš perijt: vt sicut hic de interitu quis tenetur (vt ĵ. de vi & vi arm. l. j. §. rectissime. & l. pe.) ita ibi. sed tamen ibi cū distinctione, hic sine. Acc.

g Aut clam. Vt si in tuo solo vi aut clam ædificaui & hoc sine culpa mea chasmate perijt: teneor quod vi aut clam ad interesse, vt ĵ. quod ui aut clam. l. cōpetit. §. j. & §. si. licet quidā dicant se hunc casum nescire.

h Itaq; interdum. Hic concludit ad casum, quē supra posuit, quando post sententiam secundā, & reassumpsit supra, ibi, sed & si non culpa, &c. sed quare dicimus interdicto, vnde vi, indistincte teneri de casu, hic non? Respon. quia hæc est arbitraria, vt supra, eodem. l. si cum. §. si quia non. ver si. satis. & quia dñiū ad inferentem metum peruenit. quod ibi non est, nec in fure vel similibus.

i Qui vim. Scilicet compulsiuam.

k No est. Quia habet meram voluntatem, licet coactam: vt ĵ. eo. l. si mulier. §. pe. quod in iure non est.

l Videatur. Ideoq; teneri furti dicitur, vt inst. vi. bo. rap. in prin. ipse enim vt fur sine volūtate mea hēt vt ĵ. de vi & vi ar. l. si vi me. Accur.

m Teneri. Sed cōtra videtur quod ibi demum de dolo datur, vbi alia non est, vt C. de dolo. l. ij. & ĵ. de dolo. l. j. §. ait prætor. & l. & elegā ter. & ī. de in integ. resti. l. diuus. in fin. quæ sunt cōtra. Sol. hic ex eodem edicto ambæ nascunt, & vtraque prætoria, & arbitraria, & pœnalis, & restitutoria: ideoq; vna alteram nō impedit. Vel dic actio de dolo aut habet se ad aliam actionē, ut ad maiorem: & tunc cum ea datur, vt cū cōdictione certi generali, vel triticaria aut vt ad minorem, & tunc similiter vt hic. nam hæc actio quod metus causa, species est doli, id est, actionis de dolo. aut ad parem: & tunc cum alia non datur, vt in contrarijs. Sic enim inter homines inuidos ē, quia inter pares vel quasi est inuidia. Item si actio de dolo datur, ergo quod metus causa non datur: vt ī. ea. l. §. post annum, quæ est contra. Sed illud post annum. hic autem doli actio post annum nō datur: vt ibi dixi. Sed nōne esset famosa hæc actio? Respon. non: quia non inuenitur quod sit: licet ex famosa causa descendat Nam sic est in interdictis: vt infra, de vi & vi arm. l. neque. Item in condi. vt infra, de actio. & oblig. l. cessat. Item datur contra bonæ fidei possessorem, quandoque: vt infra in ea l. §. aliquando. Sed Pla. cōtradixit.

† Ex isto tex. collige arg. ad qōnē ī vsura, quod quatenus excedit ipsum istrū mētū verā sortē, eatenus rest in daī, sed nō vsq; ad verā sortem. conc. & facit l. quidā existimauerūt. cū sua materia ĵ. si certum peta. ſm Bald. hic.

Inuidia sæpe solet esse inter pares.

n Alteram. Quia vtraque rem persequitur, sic ergo si fiat exactio per vnam: altera tollitur ipso iure. Et quod dicit exceptiōe, &c. s. facti, siue intētionis. si autem solū eligit vnā, tūc alia per exceptionē tollitur, & tunc proprie dicitur exceptio. Vel dic tertio. quando egit & amisit in vna, si agit altera: repellitur exce pt. rei iudi. quæ etiam in factum dicitur. Sed si egit actione de dolo. an superest actio quod metus cā ī triplum? Videtur quod sic: vt ĵ. vi bo. rap. l. j. Respond. non, quia non fuit ab initio pœnalis hæc actio quod metus causa. vt ā. ea. l. §. j.

Actio qđ metus cā, qñque cōtra possessorem datur.

o Interest. Vt ā. ea. l. §. j. & §. quadruplatur.

p Fideicommissi. Hoc gratia exempli ponit idem si ex alia causa.

q In his. s. ducentia sexaginta.

r Cum effectu. Id est, vt dicatur pari damnum, alia autem propter edictum diui Marci amisit, vt supra

eod.l.sed & partus.§.fi.& l.extat.

a Secundum. Quia solum ꝙ interest quadruplat.

b Ante sententiam.s.secundam.

c Omnes liberati. Imo videtur ꝙ non:vt ad legē, Aquiliam.l.item Mela.§.si plures. quæ est contra. Sol.secus in actiōe ista, q̃ ab initio pęnalis non est:ut supra ead. l. hæc actio.& §.j.p̄dicta autem ab initio ē pęnalis saltem propter repetitionem l.xxx.dierū,vel anni,vt instit.de leg. Aquil. §. his autē verbis. & §.capite autem tertio.in fi. §.Eodē modo solutas s̄.de iuris. om. iu.l.adeo. quæ est cōtra. Sed ꝓ hoc s̄. de eo per quem fac.l.j.§.si plures. Sed queritur si cōueni vnū actione d̄ dolo,&exegi,an liberet alter qui rē possidet? Puto qđ non, vt j̄.de petit. hæred.nec vlla.§. fi.& infra,de solu. l. Stichum.§.dolo Accur.

† Al. add. quod

1 ab alio.

d Aut in id. Pura rehabuit rem:sed plus sua Interest, quod nunc petit ab alio,& sic non ad proximū, sed ad aliud superius dictum referē.

e Quod min⁹.sic & in actione furti & vi bo.rap. vt j̄. vi.bo.rap.l.j.Et intellige hanc legem quo ad rem vel interesse nō quo ad pęnam,nisi & ipsi fuerint contumaces vt statim dicā. Quid autem si decem per metum abstulistis vos duo & ab vno quinq; tantum sum consecutus per actionem de dolo,vel quod metus cā : an alia quinq; quadruplabuntur si erit contumax? Puto ꝙ sic,cū non sit illis liberatus:vt hic. & sic perceptione non contestatione alius per alium liberabit vt j̄. de his qui deiece.vel effu.l. perceptione. Acc.

† Al. add. et.

† Al. add. et.

f Quod diximus. Itē dicēdum vt oēs sint liberati,si alter eorū rē vel quadruplū soluerit.

g Conuenire.Suo nomine.

h Proderit & seruis.Ne post liberi facti cōueniantur:alias noxa caput sequeretur:vt insti.de noxa.§. omnis autem.

i Conueniri.Imo videtur ꝙ prorsus actio prima sit perempta:vt s̄.si ex noxa.causa aga.l.ij.§.fi.quę est contra.Sol.hic cōuenitur ex præsenti possessione actio,quod metus cā simpliciter.nō noxaliter ꝙ esse pōt,cū hæc actio sit in rem scripta.sic. n.est in actione in rem,vt j̄.de excep.rei iudi.l.si rē meam

Secūdum a hæc si plures metum adhibuerūt & vnus fuerit conuentus: si quidem sponte rē ante sententiam b restituerit:omnes liberati c sunt. Quod etsi non fecerit, sed ex sententia quadruplum restituerit verius est,etiam sic perimi aduersus cæteros † metus causa actionem.

Paulus libr. xj. ad edictum. XV.

Aut in id d dabitur aduersus cæteros actio,quod min⁹ e ab illo † exactum sit.

Vlpianus lib.xj. ad edictum. XVI.

Quod diximus f si plures metum ad miserunt: idem dicendum erit, etsi ad alium res peruenit, [&] alter metum adhibuit.

Hæc actio ex facto seruorū est noxalis,& solutio facta tollit hanc actionem:seruus si seruus pro noxa detur.Bar.

Sed † si serui metum adhibuerint g noxalis quidem actio ipsorum nomine erit, poterit autem quis † dominum, ad quem res peruenerit, conuenire; g qui conuentus, siue rem, siue (secundum quod iam dictum est) quadruplum præstiterit:proderit h & seruis: Si vero noxali conuentus, maluerit noxæ dedere: nihilominus poterit ipse conueniri, i si ad eum res peruenit. Hæc actio k hæredi cæterisq; successoribus datur, quoniam rei l habet persecutionem.

Hæc actio datur contra hæredes quatenus ad eos peruenit licet desierit apud eos esse. Itē contra hæredes hæredis non inspecto quod ad ultimū,sed quod ad primum hæredem peruenit.

In hæredem autem, & cæteros in id, quod ad eos peruenit, m datr̄ nō immerito. Licet enim pęna ad hæredem n nō transeat: attamen quod turpiter vel scelere quęsitum est, (vt est rescriptum) ad compendiū hæredis non debet o pertinere.

Paulus libro. j. Quæstionum. XVII

Videamus † ergo,si hęres,ad quem aliquid peruenit, cōsumpserit p id,quod peruenit,† d̄finat teneri,an uero sufficiat semel peruenisse.

Sed nunquid seruum reddet? Dic ꝙ sic per cōdictionē sine causa:vt j̄.commo.l.in cōmodato.§.vlt. & j̄.de cond.sine causa.l.ij.vel serui æstimatio in cōdemnatione cōputabitur,vt j̄.de noxa.l.quod ait.

k Hæc actio.i.quod metus causa.

l Quoniā rei. Similis cō. s̄. eod.l. si cum exceptiōe. §. post annum. in fi.§. quæ est sufficiens,i. probabilis non tamē necessaria ē, vt hæ demū dentur hæredibus quæ habent rei ꝑsecutionē:imo oēs ex maleficijs,excepta actione iniuriarū, & similibus vt instit. de ꝑpet. & tempo.actio. in §.non autē. ver.si hæredibus. & dic, vt s̄. §. post annū Accur.

m Peruenit. Si cōueniatur vt hæredes in simplū ex delicto defuncti. sec⁹ si vt extrane⁹ possessor rei ꝑ metū ablatæ,quia tūc in quadruplum,nisi restituant rem.

n Ad hæredem. Vt præstare eam teneatur.

o Nō debet. Vt hic,& s̄.de calum. l.in hæredem.j.responsio.& infra, d̄ vi & vi ar.l.iij. in pr. & j̄.de reg.iur.l.si cuti.Acc.

Videamus. CASVS. Supra, proxi.l.§,fi. dicit, ꝙ act.quod metus causa datur in hæredes inferētis metum. vnde ex illo edicto eliciunt in l.ista duę.quæstiones. .Pone res per metum extorta ꝑuenit ad hæredē: postea desiit penes eum esse.nunquid hodie tenebitur & si penes eum non sit? & an sufficit semel peruenisse vel nō ꝑuenisse,quæ ric.& antequam ad istam rūdeat,ponit aliam. Pone quod hæres eam consumpsit: postea decessit hærede instituto.nunquid iste scđs hæres tenebitur,ad quem nihil peruenit? Et dicit quod in vtroq; casu tenebitur.& datr̄ hæc actio in hæredis hæredem:quia sufficit semel peruenisse:alias sequeretur inconueniens:vt nec hæres primus teneatur. qui consumpserit,quod ad eum peruenit.

† Ista lex est sing. & nō est alibi s̄m Bar.& B. post eum hic.

† Al. add. eum.

p Consumpserit. Conuertendo in suam vtilitatē. secus si res interierit secūdū quosdam:vt infra.l. ꝓxi.Sed tu dic consumpserit quoquo modo: alias pro nihilo poneret hæc lex in fine,semel.hic expressū, est in iure,hic,& infra,de regulis iuris.l. cū prætor j̄.tit.j.l.itaq;. inferior autem lex in alio casu loquitr̄ hæc autem cū superiori in hærede inferētis metū.

Peruc-

nisse? & si consumpto eo decesserit: verum aduersus hæredē eius omni modò cōpetat † actio, † qm̄ hæreditariam suscepit obligationem: an non sit danda, qm̄ ad secundum hæredem nihil peruenit? Et melius est, omnimodò cōpetere in hæredem hęredis actionem: sufficit enim semel peruenisse ad ꝓximum hæredem, & [ꝑ] perpetua actio esse cœpit: alioqui dicendum erit, nec ipsum, qui consumpsit, quod ad eū peruenit, teneri.

Si res per metum extorta perierit, possessor locupletior non videtur secus si perierit res empta ex illa, Vel sic, Ille ad quem res peruenit ex metu, tenetur si res est apud eum, vel alium loco eius. secus si est perempta. in eo verò quòd loco rei peruenit non attenditur an perierit. Bart.

Iulianus lib. lxiiij. Digestorum. XVIII.

SI ipsa res, † quæ ad alium peruenit, interijt: non esse locupletiorem dicemus, si verò in pecuniam, aliamve rem conuersa sit: nihil amplius † quærendum est, quis exitus sit: sed omnimodo locuples videtur, licet postea depereat. † Nam & Imperator Titus † Antoninus Claudio Frontino, de pretijs rerum hæreditariarum rescripsit, ob idipsum peti hæreditatem ab eo posse: quia licet res quę in hęreditate fuerant, apud eum non sint, tamen pretium earum † locupletem eum vel sępius mutata specie faciēdo, perinde obliget, † ac si corpora ipsa in eadem specie mãsissent.

Hæc actio quæ datur contra hæredem, in id quod peruenit ad eum, datur perpetuò: & an peruenerit, litis contestationis tempus inspicitur.

Caius lib. iiij. ad edict. prouin. XIX.

QVòd autem in hæredē eatenus pollicetur actionem ꝓconsul, quatenus ad eum peruenerit: intelligendū est, ad perpetuò dandā actionē pertinere.

Vlpianus libr. xj. ad edictum. XX.

QVantum autem ad hæredē peruenit, † litis contestatæ tempore spectabitur: si modò certū sit aliquid peruenisse. Idem & si [in] ipsius, qui vim intulit, sic in corpus patrimonij peruenit aliquid vt certum sit ad hære-

a Peruenisse. No. sufficit semel, licet desinat. sic j. de adul. l. mariti. §. qui quæstum. versic. siue cū sæpius. & infra eo. l. quantum. & j. de bo. pos. s̄m tabu. l. j. §. semel. & de contra tab. l. non putauit, in princ. de fideicom. lib. l. quidam in testamēto. ar. contra infra, de verb. sign. l. nomen filiarum. §. fi. & infra, de inoffic. test. l. nam & si. §. j. & supra quod cuiusque vniuers. l. item. §. ij. & j. de in rem ver. l. si pro patre. §. versum.

b Cœpit. s. semel.

c Alioqui. i. si dicas quod non sufficit semel peruenisse. Accurs.

d Ipsum. qui metum intulit, vel primum hæredem.

e Teneri. quod nō est dicēdum: vt C. eod. l. j.

SI ipsa. CASVS. Res per metum mihi ablata peruenit ad Titium bona fide, & penes eum perijt: ista actione tenebitur. Si vero Titius eam vendidit vel permutauit: si res vel pretium quod habuerit perierit postea, an teneatur Titius? Et dicit eum teneri. i. Titius tenebit hoc casu. & hoc ad exēplum possessoris habetur qui rem hæreditariā vendidit, & pretium habuit: quia de illo pretio tenebit, & si id habere desinat. si vero nihil fuisset consecutus, nō teneretur: vt puta quia rē amisit. Viuianus.

f Ad alium. s. bonę fidei possessorem.

g Dicemus. Hæc lex videtur superiori proxi. contraria: ideo dicas hanc intelligi in bon. fid. pos. ad quā res peruenit per metū extorta: vt supra eod. l. si cum. §. in hac. & §. aliquando. quo casu si interijt, non tenetur: vt hic. si vendidit, & pretium semel habuit, licet perdat, tenetur: vt hic subijcit: cum pretium loco rei succedat. sicut in petitione hæreditatis: vt hic subijcit, & j. de pet. hęre. l. si & rem. Sed de hoc caue, quia in pet. hær. l. si pretium bo. fi. pos. perdat, non tenetur: vt j. de peti. hær. l. sed & si. §. j. & l. item videndū. j. respon. quod hic non est, vnde hæc similitudo non est per omnia bona, quam hæc lex facit. de pet. hæ. ad hanc actionem, sed tantum in eo quod dixi. quidam tamen dicunt per omnia bona. nam & hunc dicunt nō teneri qui habuit pretium, nisi, &c. tempore lit. cont. vel sententiæ locupletior factus est: vt infra, de pet. hęred. l. si à domino vel à patre. § quo tempore. Quod est contra mentem huius literæ, nihil amplius, &c. item intellige hanc legem quando ad bonæ fi. poss. peruenit res ex causa lucratiua. & hic casus forte inspicitur supra eo. l. si cum § in hac. qñ autē ex non lucratiua causa, etiam eius rei quę successit loco alterius, euentum spectabo. nam si ea perierit sine dolo & culpa sua, non intelligitur locupletior factus, cū ei pretium absit: vt j. si cert. pet. l. si cum. & infi. de leg. §. si res aliena. Item potest intelligi hęc lex de eo qui nullā causam habet à violento.

h Hæreditatem. Id est, pretium hæreditatis.

i Eum. s. semel.

k Mansissent. Sic & in re donata vxori à marito: vt infra, de dona. inter virum & vxor. l. si mulier ex pecunia. quæ est arg. contra principiū huius legis ibi, si vero in pecuniam, &c. Acc.

QVod autem. l Proconsul. id est, prætor: vt supra eo. l. quod diximus. §. fin.

m Ad eum. Scilicet hæredem.

n Perpetuo dandā. id est, vt de hoc teneatur hęres perpetuo, non intra annum tantum vt supra eo. l. videamus. Accursius.

QVantum. o Litis cōtestatæ, subaudi etiā. nā & anteriori tempore spectatur, si quid peruenit: vt supra eo. l. videamus. Alij dicunt, quod hic loquitur, quando nil peruenit ad defunctū, licet ad hæredem peruenit. Sed quid si tempore sentētiæ est locupletior? satis est, licet lit. contest. tempore non sit: vt infra, de pet. hære. l. si à domino. §. quo tempore. Vel dic quod inspicitur tempus litis circa æstimationes rerum quæ sunt. si vero consumptę sunt, tunc quandocunq; tenetur: vt d. lege, videamus. Vel dic quod hic loquitur respectu eius quod interijt. secus si consumpsit. vt in l. videamus. Vel verius inspicitur tempus litis cōtestatæ, vt super tanto iuretur de calumnia: & fiat contestatio litis in quãtum peruenit, scilicet quandocunq; prius. & sic est planum.

p Peruenisse. Quod traditionem habeat. idē etiā si non

† P. F. com perit.

† Hæc a● Vlp.

† Bal. dicit istum text. esse singul. ad hoc quòd licet debitor speciei liberetur per interitum antequā sit in mora: vt in le. si ex legati. cū ibi pleno not. ff. de verb. obli. tñ nō liberatur si loco illi' ꝑemptę sub rogetur alia species facto debitoris, & illa secunda pereat. Bolo.

† Vltra.

† P. F. deperdat Cuiac. hic. Nec enim tenebitur, si ante litem contestatā depereat.

† Pius.

† Al. add. quo, vt in P. F.

† Obliget. P. F.

* Quid sibi velit Cai' quòd proconsulis mētionem faciat edictum, cum de prætorio agat, pulchrè Ant. Aug. lib. j. ca. v.

† Peruenerit. P. F.

non habeat traditionem: vt subijcit, & J. tit. j. l. itaq;.

b Liberatus est. Sed quid si talis erat actio, quæ ad hæredem non transit? quidam non: sed alij sic.

Si mulier. CASVS. Liberta mea erat mihi ingrata vnde volebã eam reuocare in seruitutem & propter hunc timorem mihi pecuniam dedit. quod metus causa non teneor.

† P. F. Id est, si debitor, &c.

Quod metus. Cũ prætor esset iratus dixit, qđ metus causa gestum erit, ratũ non habebo, crederet aliquis qđ postquã prætor non esset iratus ratum haberet. sed contrariũ est. quia nullo tempore ratum habet.

† Cõcor. & facit qđ not. in eã. ad eius. v. dist.

Qui possessionem. Aliquis puta Titius fundum alienũ possidebat: qui alij tradidit per vim. aget Titius possessor actione quod metus causa cõtra metum inferentem: in qua actione quadruplabitur quantum interesat Titij possidere illũ fundum. Si metu. Vendideram tibi prædium, & cõpulisti me recedere ab emptione: rescissa est venditio per acceptilationem. vnde datur actio quod metus causa, vt reponas te in priorem obligationẽ. idem est si compuli te vt recedas. nã & tunc agere possem, vt reponam me in pristinam obligationem. Si metu. Aliquis puta creditor hæreditatis cõpulit me vt hæreditatem adirem cum nollem adire. effirior quidem hæres: quia volui adire licet coactus: sed prætor dabit mihi beneficium abstinendi. Sed pone econtra quod ego coactus fui à substituto, puta: vt hæreditatem repudiatem. duas habeo vias: vt in litera.

† Possessio el. i. est quadruplum, &c.

dem peruenturum. † Idem si debitor liberatus est. a

Si metus fuerit iustus, hæc actio cessat, vel sic: Promissio facta metu instellato, non rescinditur. Bar.

Paul. lib. xj. ad edi XXI.

Si mulier † cõtra patronum suum ingrata facta, sciens se ingratam, cùm de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit, vel pmiserit, ne in seruitutem redigatur: cessat edictũ: quia hunc sibi metum b ipsa infert. Quod metus causa gestum erit, nullo tempore prætor ratum c habebit.

Alia est æstimatio possessionis, alia fundi seu proprietatis. Bart.

Qui possessionem non sui fundi tradidit: non quanti fundus est, sed quanti possessio, d eius e quadruplũ † vel simplum cũ fructibus consequetur. æstimatur enĩ quod restitui oportet. i. quod abest. Abest autem nuda possessio cum suis fructibus. quod & Pomponius [scribit.]

Contractus dotis factus metu, est ipso iure nullus. Bar.

Si dos metu promissa sit: f nõ puto nasci obligationẽ: quia est verissimum, nec talẽ pmissionem dotis vllam esse. g

Vbi actio ipso iure tollitur per pactum, idem est in pacto quod in acceptilatione. Vel sic: Metus non impedit liberationem ipso iure: & ideo hac actione agendum est. vt obligatio restauretur. Bart.

Si metu coactus sim ab emptione [vel] locatione discedere: h videndũ est an nihil sit actum, † & antiqua obligatio remaneat: an hoc simile † sit acceptilationi. i quia nulla bonę fidei obligatione † possumus niti, cùm finita sit, dum amittitur. k & magis est, vt similis species acceptilationi † sit: & ideo prætoria actio l nascitur. †

† P. F. Acti.

† Dissimile.

† P. F. ex bona fidei obligatione al. nulla actione ex al.

† P. F. acceptilatione al. acceptilationis.

† Nascatur.

In quasi contractu qui celebratur adeundo, habet locũ hæc actio. Vel sic: Coacta voluntas, voluntas est: & ideo quem hæreditas obligat, licet per hãc actionem restituatur. Bar.

Si metu coact⁹ m adij hæreditatem, puto me hæredem effici: n quia quamuis, si liberum esset, noluissem: tamen coactus volui. o Sed per prætorem restituendus sum, vt abstinendi mihi potestas tribuatur.

d Sed quanti possessio. Cum aliud sit rei pretium & aliud possessionis: vt infra, vti possi. l. si duo. in fin.

e Eius. In creditore quid æstimetur, dic vt infra, de pign. act. l. si pignore. & æstimatur in casu nostro dubius euentus.

f Promissa sit. à quocunque.

g Vllam esse. Ipso iure. Cum ergo metus det causam contractui bonæ fidei, ipso iure nullus est contractus: vt C. de rescin. ven. l. j. & J. de dolo. l. & eleganter. §. j. nã hęc obligatio bonę fidei est: vt inst. de actio. §. actionum. in fin. & sic non agetur hac actione nisi ad traditionem prosiluerit cõtractus: vt C. eod. l. non interest. & l. si per vim. Vel dic quòd cõtractus valet, licet metus dederit causam: sed aliud in simplici dolo. Et quod hic dicit, est speciale in dote sicut & alia sunt ibi specialia: vt de hypothecaria & tacita stipulatione: vt C. de rei vxor. act. in princ. Idem potest dici in matrimonio per metum inito: vt arg. C. de inuti. stipu. l. ij. Idẽ si quis consentiat coactus in iudicem non suum. vt infra, de iud. l. ij. in princ.

Contractus bonæ fidei per metũ initus, nullus est.

h Discedere. s. re integra. Acc.

i Acceptilationi. quod videtur scilicet, vt sit simile acceptilationi.

k Amittitur. i. amissa est: alias falsum diceret.

l Actio. Quod metus causa. vt reponat se in obligationem: vt s. e. l. metũ iij. §. ex hoc edicto.

b Quia hunc sibi metum. Not. non succurri ei qui se in necessitatẽ posuit; vt infra, ad Syll. l. iij. §. subuenitur. & dixi suprà qui satisd. cogan. l. si fideiussor §. pen. & sic non ob. supra eod. l. nec timorem. in fi. & l. isti, quia hic iustè faciebat patronus reuocando, ibi autem delinquebat accipiendo; vt ibi dixi. Acc.

c Ratum. Nisi consensus nouus interueniat; vt C. eod. l. ij. Item nisi præscri. xxx. vel xl. an. secundum Pla. vel x. siue xx. secundum nos; vt C. eod. l. iij. Sed certe in dictis duobus casibus nõ ex priore consensu, sed ex posteriore ratum habetur.

m Si metu coactus. Fortè à creditore hæreditario. Accursius.

n Hæredem effici. Imò non fit hæres; vt infra, de acq. hær. l. qui in aliena. §. Celsus. quę est contra. Sol. hic fit hæres iure ciuili; quia vult, licet coactus; vt hic & inst. de hære. qua. & dif. §. fin. non iure prætorio, per quod datur sibi abstinendi facultas; vt hic subijcit, & infra, de acqu. hære. l. si metus. vbi dicitur per omnia idem quòd hic. Vel dic, ibi dicebat se hęredem cum cogeretur, & tanquam hæres gerebat. non tamen volebat; & sic aliud agebat, & aliud simulabat; & hoc dicitur ibi, fallens. hic autem voluit, licet coactus. & sic coactus faciens potest velle & nolle; vt C. de hær. inst. l. iiij. Accur.

o Volui. Et sic no. quod coacta voluntas, voluntas est.

i Voluntas coacta voluntas est. facit xv.q.j.ca. merito. & xxiij.q.iiij ca.displicet.

est. Vnde versus. Sicque volens factus, quod nollem velle coactus.

a Si coactus a substituto forte.

b Actionem. Scilicet pet. hæc.vtilem quæ prius directo competebat, sicut in actione in rem: vt supra eod.l. metum.iij.§. volenti. Accur.

Repudianti per metum succurritur per vtilem actionem quod met. causa. Vel sic: Per hoc edictum restituitur prima vtilis ipso iure: & datur hac actio quod metus causa.

Si coactus a hæreditatem repudiem: duplici via prætor mihi succurrit: aut vtiles actiões quasi hæredi dando, aut actionem b quod metus causa præstando: vt quã viam ego elegero, l hęc mihi pateat.

Carcer est iustus metus: & promissio facta in carcere, nullius est momenti. Bar.

Paulus lib. j. Sententiarum. XXII.

QVi in carcerẽ quẽ detrusit, vt aliquid ei extorqueret: quicquid c ob hanc causam factũ est, nullius momenti est.

Vbi præsumptio est cautra illum, qui probare debebat, afficitur duriori probatione. Bar.

Vlpianus libro v. Opinionum. XXIII.

NOn est verisimile, compulsum in vrbe iniquè indebitum soluisse eum, qui claram di gnitatẽ d se habere pretendebat, † cum potuerit is ius publicum inuocare, & adire aliquẽ potestate præditum. e qui vtique vim eum pati prohibuisset. sed huiusmodi præsumptioni f debet apertissimas probationes violentiæ opponere.

Factum metu ne quis ducatur ad iudicem, non rescinditur per hanc actionem, sed per officium iudicis.

Si iusto metu perterritus, cognitione iudicis: † ad quem vt vinctus g iret, potẽs h aduersarius minabatur, id, quod habere licebat compulsus vendidit: res suæ æquitati per præsidem prouinciæ restituitur.

Factum metu alicuius verecundia modica, officio iudicis rescinditur, non per hanc actionem, Bart.

Si fœnerator i inciuiliter custodiendo athletam, & à certaminib' k prohibendo, cauere cõpulerit vltra quantitatem pecuniæ debitę: his probatis, competens iudex rem suę æquitati re-

QVi in carcerẽ. CASVS. Posui te in carcerẽ, vt mihi aliquid promitteres: non valet quidem promissio. Viuia.

c Quicquid. Verũ est à detrudẽte, vel eius participe, non ab alio: vt supra eo. l. metum. §. sed licet. Et no. quod cõfessio facta in carcere non valet. arg. infra, de quæst. l.j. §. diuus. & §. quæstionem. nisi perseueret. potest tamen facere testamentũ: vt j. de testa.l. qui à latronibus.

Confessio in carcere facta non valet.

Ego elegerim. P.F.

NOn est. CASVS. Cũ essem sub populo cõmunis Bon. quidã intulit mihi metũ. dicit Potestas, quia non est verisimile quòd sit mihi met' illatus, cũ poteram vocare officiales de curia: vel etiam potestatem. & ex hoc præsumit quod nõ sit mihi metus illatus: sed dicit quòd probem si volo cõtrariũ contra hanc præsumptionem. Si iusto. Titius minabat quod me accusaret, & ligatũ duceret ad potestatem vel ad curiam si non venderem ei prædium. si vendidi, potero restitui. Si fœnerator. Quidam pugillator debebat pecuniam fœneratori. fœnerator eum detinebat, nec permittebat eum ire ad bellum, nisi promitteret maiorem quantitatem debitæ pecuniæ. pugil iure restituetur. Si quis. Titium tanquã debitorem meum delegaui creditori meo, cui cum nollet soluere, nuntius potestatis compulit eum facere hoc, quid iuris sit? distingue, aut Titius debebat illam pecuniam: & tunc nõ potest repetere: aut non debebat, & tunc potest repetere. Vinianus.

d Claram dignitatem. Nec prorsus nocet sua vel aduersarij dignitas: vt C.eod.l. ad inuidiam.

e Præditum. Coram quo non oportet timere: vt C.de his qui propter me.iu. non appel.l.j.

f Præsumptioni. No. stari præsumptioni, donec contra probetur: vt hic, & j. de li. ho. exhi.l.iij.§. si eum quis. & j. de contrahen.emp.leg. si debitor.§.j.& C. qui & aduer.quos.l.j. & infra, de iur. do.l. nuptura. Sed tamen hæc præsumptio non transfert semper probationes de vno ad aliũ: sed durius onerat actorem probatione: cum alias apertiores, quã in ciuilibus: vt C.eodem.l. metum. hic apertissimas debet ostendere in superlatiuo: ideoque a nec sacramentum deferre propter talem præsumptionẽ alijs probationibus deficientibus: vt ar. infra, de mino.l.iij. §.j.in fin. Et vt plene scias, dic præsumptio alia iuris, & de iure: alia hominis, alia naturę, alia facti. De prima habes de muliere tacite stipulata, contra quam præsumptionẽ non admittitur probatio in cõtrarium: vt C.de rei vxo. actio.l.j.in princ. Idem de stipulatione ab arrogato: vt supra, de adop. l. his verbis. & ad idẽ C. ad Maced.l. fin. sed hanc appellat alias præsumptionẽ legis sicut & dicitur præsumptio canonis: vt di.liiij. c. fraternitatem. & hæc magis dicitur fictio, & fit super certo facto. Hominis autẽ pręsumptio tam secundum leges, quam secundũ canones est illa, de qua hæc lex dicit contra quam recipitur probatio in cõtrarium. nam & si aliquis malam famam habuit, secundũ canones potest se purgare: & hæc duplex. Nam quandoque transfert onus probationis: quãdoque non sed duri' adstringit ad probandũ: vt patet ex prædictis. Naturæ præsumptio dicit, vt cum exhæredo filium meum, præsumitur contra me quod iniustè eum exhæredauerim, & hoc propter naturam: & ideo hæredes debent probare iustam causam exhæredationis: vt C. de inoffi. testa.l. omnimodo.& C.de lib. præte. vel exhær. aut non licet. Præsumptio facti alia præcedentis, alia subsequentis. præcedentis, vt si semel calumniatus est: vt infra, de accu.l. si cui.§. idem. Subsequentis, vt cum aliqui accusati fuerunt de adulterio, quod depellebant obtentu proximitatis: si post conueniant in nuptias, præsumuntur etiam prius adulterasse: vt C.de adulterijs.l. si qui. Idem ferè habes in auth. vt nulli iudi. §. si quis vero. coll.ix.

g Vinctus. Id est, ligatus.

h Potens. Non ratione dignitatis, tunc enim per constitutiones punitur: vt C.eod. le. si per impressionem. hic autem officio iudicis. vel actione in factum ad simplum tantum. & idem in casibus duobus qui sequuntur.

i Si fœnerator. Qui mutuauerat pecuniam athletæ.

k A certaminibus. dicens, non recedes à me, nisi prius des mihi debitum & vltra.

a Bal. dicit istã gl. singul. ad hoc quod vbi agens habet præsumptionem iuris contra se non defertur iuramentum in defectum probationis, adde quod idẽ voluit Bar. & Bal. in l.j. C. & aduersus quos. & Lu. Ro. in consi. viij. dicit idem quãdo testes sunt singulares: & in causis criminalib', & magnæ importantiæ. Bolo.

† Pretendet.

† In P. F. Itemq; in ve. exempla. *cognitionem ad quã vt vinctus iret*, &c. Cnia. legit *cognitionis*.

Heres causam exhęredationis probare debet.

a Decernet. Per officium suum. Accur.
b Delegante. Id est, vel quia delegatus est ipse, vel quia debitorem suum delegauit coactus.
c Eo. Id est, aduersario. vel eo, id est, coacto.
d Apparitione. qui abutebatur in duobus, quia sine iussu principis, & quia circa indebitū: sed in inferiori in nullo abutebatur, licet iudex male praeceperat.
e Iubeat. Per suum officium.
f Simplici. Dic qa iudex praecepit nuntio, vt hoc faceret. vnde extorta nō reuocantur, vt dicit: licet non sic debuerit iudex facere: vt qa causa magna erat, alias secus, vt hic, & j. de iu. l. pe. Vel dic qđ non praecepit, & sic actor abutitur apparitione. vnde licet per hoc edictū vel officium nō puniatur, tamen per edictum diui Marci. amittit ius crediti: & sine causa cōdi. tenetur: vt ā. l. extat. Accur.

† P.F. decreuit.

† Apparitore.

† P.F. praestiterit.

† Sic P.F. Haloāder autē scripsit, debitor.

stitui decernat. † a

Exactum per vim ab apparitore indebite illatam, iudicis officio rescinditur, quatenus quis damnum patitur, & non vltra. iste. § allegatur ad quaestionem, nunquid ille qui est positus in carcere indebite, possit sibi recommēdari pro alieno vero debito? & hic videtur casus quòd sic. de quo ego dixi in quaestione illa quae incipit, lapsus. & in l. ij. C. de exact. trib. lib. x. Bar.

Si quis quod aduersario nō debebat, delegāte b eo, c per vim apparitione † d praesidis interueniēte, sine notione iudicis coact⁹ est dare. Iudex inciuiliter extorta restitui ab eò, qui rei dānum praestitit, † iubeat. e Quòd si † debitis satisfecerit simplici f iussionē & nō cognitione habita: quāuis non extra ordinē exactionē fieri, sed ciuiliter oportuit: quae tamen solutioni debitarū ab eo quantitatū profecerunt, reuocari inciuile est. †

DE DOLO malo.

Si quid per metum fiat, qualiter alicui subueniatur audisti. Qualiter autem subueniatur, si per dolum quis in captionem incidit, audi. Et nota, quod non dicit de actione doli, sed de dolo malo, quia per actionem in factum punitur dolus: de quo dicitur infra eod. lege, non debet. in fi. & l. itaque. & per actionem ex eo contractu: vt infra eod. l. & eleganter. circa princ.

Hoc edicto. CASVS Primo dicit Vlp. quod edictum istud datur cōtra varios & dolosos. & est ratio: quia alicui malitia sua non debet esse lucrosa, nec alicui simplicitas damnosa. Postea ponit verba edicti: quibus continetur quod ita demū datur de dolo actio si alia non competat: & dari act. aliquā iusta causa suadeat. Dolum. Qualiter definiatur dolus, quaeritur? Et Seruius dicit quod dolus est machinatio qua aliud agitur & aliud simulatur. sed Labeo reprobat hanc definitionem Seruij duabus rationib. quia potest quis circūueniri sine simulatione. Item quia potest aliud agi & aliud simulari sine dolo malo: vnde Labeo definit, dolus est calliditas, &c. Vlp. probat definitionem Labeonis. Non fuit. Hic dicit quod praetor contentus non fuit dolū dicere, sed dixit malum: & hoc ideo quia aliqū est bonus dolus: & iste bonus dolus cōmitti potest contra latrones, vel hostes, vel similes. Ait. Hic actio tunc demum datur, cum nulla alia cōpetit pro dolo cōmisso specialis & ordinaria. vnde siue habeā ciuilem act. vel cond. certi: siue praetoriam, vt ac. de cōstituta pecunia: siue interdictū vnde vi ad rem recuperandā, ista mihi de dolo act. nōn datur. Item si stipulatus sum cū Titio ne dolum cōmittat in contractu, non habeo act. de dolo: quia habeo ex stipulatu. Item si aliquis me dolo induxit ad aliquòd turpe faciendū: vt quia promisi hominem occidere, non datur mihi haec actio: quia ex hac promissione ei nō teneor. Itē si minor sum, & cōpetit mihi in integ. resti. non datur haec actio. Item si habui aliā actionem quae tpe expirauit, nō datur haec actio. Si quis. Titius tenebatur mihi ciuili ex vendito, quae dabatur propter dolum commissum in cōtractu vel honoraria act. puta furti: quia furtum commisit dolo. cū ego in stipulationē Aquilianam deduxi: si voluntarie libero eum per excep. vel per pactum de non petendo quādo tenebatur mihi acti. furti, non possum agere de dolo: quia voluntate mea Titium liberaui. si vero dolo me induxit, dabit mihi haec actio. & est ratio: quia huiusmodi actiones nudo pacto tolluntur. Non solum. Siue habeam aliquod auxiliū cōtra eū dolosum cū quo contraxi, siue aduersus alterum, non datur haec actio. vnde si pupillus vendidit praedium Titio qui collusit cum tutore pupilli, vt pro minori pretio haberet: pupillus non agit actio. de dolo contra Titium: quia potest agere tutelae aduersus tutorem suum. Si vero tutor non sit soluendo: pupillus agit act. de dolo contra Titium & est ratio, quia non videtur habere actio. iste pupillus nam, &c.

† Bal. dicit ipsum text. esse singul. ad hoc quod executio licet sit sera praepostere & inordinate, non tamē debet vitiari. de quo vide no. p Inn. in ca. ij. de resti. in integ. extra. & Bar. in sua disp. incipiē La plus. & qđ pl⁹ est potest fieri feria to die. praedicta vera dūmodo fiat cū partis citatione.

TITVLVS III.

DE DOLO malo.

Vlp. lib. xj. ad edictū. I.

Hoc edicto g praetor aduersus varios & h dolosos, qui alijs obfuerunt calliditate quadam subuenit: i ne k vel illis malitia sua sit lucrosa, l vel istis simplicitas damnosa. m Verba aūt edicti talia sunt, *Quae dolo* n *malo facta esse dicētur,* o *si de his rebus alia actio nō erit,* p *& iusta causa* q *esse videbitur: iudicium* r *dabo.*

Illa est bona definitio, quae conuertitur cum suo definito: aliàs secus. Bart.

Dolum malum Ser-

g Hoc edicto. Quod est infra. §. j.
h Et. Ponitur pro id est.
i Subuenit. Contra quos est occurrendum: vt j. de instit. l. sed & si pupillus. §. item si cum plures. ver. sed si alias, & dixi suprà de procu. l. in causae.
k Ne. Id est, vt non.
l Lucrosa. Vt hic, & j. de reg. iu. l. non fraudantur.
m Damnosa. Vt hic, & institu. de fideicom. haere. §. sed quia.
n Dolo. Sed quid si in vna re dolus committatur? Respon locū habet haec act. licet hic Vlp. non exponat: vt ar. ā. de ne. gest. l. iij. j. respon. & §. negotium.
o Dicentur. Et erunt facta sm Azo. imò & si non erunt, licet cū effectu tunc non detur. Nam euentus iudiciorum est incertus: vt j. de pec. l. quod debetur.
p Alia actio non erit. Vt ex furto, furti, & ex iniuria. iniuriarum, & sic de caeteris. Accur.
q Et iusta causa. Hoc dicitur propter ea quae dicuntur infra, eod. l. si oleum. §. fin. cum l. seq.
r Iudicium. Id est, actio de dolo: alias iudicium pro discretione ponitur, & alijs modis: vt no. instit. qui. non est permis. fa. test. §. ij.

uius quidem ita definit machinationem *quandam alterius decipiendi causa, cum aliud agitur, & aliud simulatur. Labeo autem ait, posse & sine simulatione a id agi vt quis circumueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi, & aliud simulari, sicuti faciunt, qui per huiusmodi dissimulationem † seruant, b & tuentur vel sua vel aliena. Itaque c ipse sic definit † dolum malum esse, omnem calliditatem, d fallaciam, e machinationem, f ad circumueniẽdum, g fallendum, decipiendum alterum adhibitam. h Labeonis definitio vera est.

Bonus est dolus, qui committitur aduersus hostes publicos Bartolus.

Non fuit autem contentus prætor *dolum* dicere, sed adiecit *malum*: quoniam veteres etiam bonum dolũ i dicebant & pro solertia k hoc nomen accipiebant maxime si aduersus hostem, l † latronemve quis machinaretur. Ait prætor, *Si de his rebus alia actio* m *non erit*. Merito prætor ita demum hanc actionem pollicetur, si alia [actio] non sit: quoniam † famosa actio non temere debuit a prętore decerni, n si sit ciuilis o vel honoraria, p qua [quis:] possit experiri. vsque adeo, vt & Pædius libro ix. scripserit, etiam q si interdictum sit, qua quis experiri, vel exceptio, r qua se tueri possit, cessare hoc edictum. Idem & Pomponius lib. xxviij. & [ita] adijcit. Et si stipulatione s tutus sit quis: eum actionem de dolo habere non posse: vt puta si de dolo, t stipulatus † sit. Idem Pomponius ait, Et si actionẽ ĩ nos dari, nõ oporteat: veluti si stipulatio tã turpis, u † dolo malo facta sit, vt nemo daturus sit ex ea actionẽ: non

a Et sine simulatione. Vt in furto, rapina. & sic non est generalis hæc definitio. Accur.

b Seruant. Alias seruant, & alias deseruiuut. & ẽ exemplum: vt si latronea plures ceperint, cum vni corũ in rebus vellent facere gratiã, quærunt, nũquid sunt istę res tuę? & ipse respondet ironice. nonne vos bene scitis? Item potest poni exemplum de bono dolo de capto a Genuẽse, qui finxit se contractũ. i. debilitatũ. Itẽ si qs finxisse sacerdotẽ idẽ, quod eo quod faciũt mercatores, qui transferũt in alium dominium merciũ, vt non deprædentur. Item de Salomone qui se finxit velle occidere puerum: vnde ipse ait. Qui dissimulat iniuriam, callidissimus est.

c Itaq;. Quis superior non est generalis, nec cõuertitur cum suo definito, itaq; &c. & sic reprobatur quod est ĩ. de pac. l. iurisgentiũ. §. dolo, vel põt dici vtraq; vera definitio secundum quod Labeo largius, Seruius strictius nomen doli accepit.

d Omnem calliditatem. quæ fit tacendo, & sic in animo secundum P. vt infra, de act. empt. l. j. §. pe.

e Fallaciam. Quę fit in mentiendo, & sic verbo. vt ĩ. de furtis l. falsus. §. si qui.

f Machinationem. Quæ fit arte verborum, vt ĩ. de act. emp. l. Iul. §. idem.

g Ad circumueniendum. Redde singula singulis.

h Adhibitam. Contra ius, & contra bonos mores propter id quod est ĩ. pro. & facit ĩ. de noua. l. doli. l. fi.

i Etiam bonum dolum. Et sic not. bonum & malum dolum: sicut bonũ & malum venenũ: vt ĩ. de contrah. emp. l. quod sæpe. §. j. versi. veneni. & ĩ. de verbor. sign. l. qui venenum.

k Pro solertia. i. astutia.

l Hostem. Vt si per fallaciam ab hostibus euadã, vel a latrunculis, vt ĩ. de cap. l. nihil. & l. hostes. Vel dic latronẽ: vt quia stabam quietus vt eũ caperem. Et de hoste dic, nisi fiat cõtra pactum factũ a duce belli: vt ĩ. de pac. l. conuentionum. Item & iõ dicit, maxime, quia & contra eos qui non sunt hostes vel latrones, licet dolũ cõmittere, vt fraudẽ repellam, vt ĩ. de leg. ij. l. cum pater. §. Titio. & ĩ. de neg. gest. l. at qui natura. §. cum me. & ĩ. si quis omissa cau. testa. l. qui autem. §. si patronus. & l. j. §. pe.

m Si alia actio. Specialis & ordinaria & sic omnis cessat oppositio. Accursius.

n Decernĩ. Vt supra, de in integ. restit. l. diuus. in fi. & C. eo. l. de dolo.

o Ciuilis. Sed nonne cum act. mandati cõcurrit. vt C. eo. l. j. & ĩ. man. l. si mandato Titij. §. Paulus? Resp. in d. l. j. C. eo. agitur de dolo. i. mandati, noĩe doli. Item nonne vbicunq; interesse peto per actionẽ de dolo, quod per sententiam fit certum, potest agi, & condi. certi. vt ĩ. si certum pet. l. certi Sed dic quod illa, est generalis, quæ speciem nõ excludit.

p Honoraria. Vt iniur. ui bo. rapt. & furti manifesti, quæ est prætoria: vt inst. de noxa. §. sunt autem. & de perpe. & temp. ac. §. eas. Sed nonne cum actione quod metus causa cõcurrit? & certe sic, vt supra. ti. j. l. si cum ex. §. eum qui quæ est contra. Sed illa extraordinaria, cũ ordinaria. n. hæc non datur. Item est ex eo. fonte æqultatis. vt ibi dixi

q Etiam. alias lex si interdictum, scilicet vnde vi, vel simile: quæ actiões dici possunt: vt ĩ. de actio. & oblig. l. actionis verbo. & hodie actio in factum loco cuiuslibet interdicti dat vt insti. de interdict. §. fi.

r Exceptio. Etiã doli, vt dicunt i vt ĩ. eod. l. fi. Vel dic, quod doli exceptio non excludit actionem doli, cũ ex eadẽ causa vtraq; detur, vt ĩ. de do. exce. l. ij. in pr. sicut in actione quod metus causa, & except. metus dicitur: vt ĩ. tit. j. l. metum. §. sed quod prætor. Nec ob. l. fi. quia ibi est fortasse. Item nec ibi dicit actionem non dari, licet exceptio sufficiat. concurrit ergo cũ illa actione de dolo excep. sicut & quã dolo me induxisti ad promittendum. nã exceptio & actio de dolo vt liberer mihi competit, nisi alia actio competat: vt si dolo te induxi ad promittendum postea feci tibi pactum de non petendo. & sic hic intelligit.

s Et si stipulatione. Alias lex. & alias. §. idẽ Pomponius.

t Si de dolo. Scilicet non committendo. vt supra, de arbi. l. ita demũ. Sed nonne si stipulor in sol. stipulor de dolo l vt ĩ. iud sol. l. iudicatũ solui sed tñ ibi ago de dolo scilicet commisso: vt ĩ. e. l. pe. quæ ẽ contra. Solu. ibi tempore stipulationis fuit dolus commissus in offerendo se, vt alius vsucaperet. hic autem de futuro cauebatur. Vel dic quod hic generaliter de omni dolo: ibi nõ sic: sed de eo tantũ, qui in defendendo committitur. Accur.

u Turpis. Vt infra, de verbo. oblig. l. gñaliter. & l. veluti.

* Hæc verba sũt studiosi alicui, aut Triboniani: alioqui idem continet definitio Labeonis, quod Seruij, & stultissime a Labeone Seruius reprehenderet. Probabile autẽ ẽ, quod Seruiũ nõ alio modo definiuisse, quam præcep. luũ. C. Aquiliũ Cic. 3. off. nec differẽtiã, proprietatẽq;, quã Labeo adhibet voluit adijcere voluisse. quod vt videretur in negotijs, rebusq; cõtrahendis nemo aliud agere, aliud simulare, nisi alio alterius ĩducendi, fraudandique possit. Ita quidam eruditi. Ego vero sane falli dixerim eos, cũ nihil aliud noret Labeo, nisi illam appẽdiculã, tũ *aliud agit aliud simulatur*. quam si non apposuisset, Seruij recta esset definitio, a qua ipse nõ dissentiret, priores. n. definitionis partem minime notar: neque. n. poterat cum præclare, ex genere & diffe-

† In P. F. *deseruiant*

Al. *seruiãt*

† P. F. *definijt*.

Dolus bonus & malus est.

Dolum licet contra hostes cõmittere.

† Iuxta Virg. Dolus an virtus, quis in hoste requirat. fides tamen hosti seruanda, vt pulchre Cic. lib. j. offic. & iij

† *tam*

† P. F. *stipulatum sit.*

† Al. add. *de*

Doli exceptio nõ excludit actionem.

uelut. idem dicunt & ſi ſit turpiter facta: quia tunc non datur actio de dolo, ſed exceptione doli repellitur: vt C. de inut. ſtip. l. dolo. Tu dic ꝙ doli actio cum exceptione doli datur, vt dixi ſ. l. proxi. in fi.

a Poſſit. Vt ſ. tit. ij. l. diuus. §. nec inſta has.

b Et ſi alia actio. quam habebat. vel acquiſierat tẽpore doli commiſi. forte etiam occaſione huius contractus pro quo datur actio temporalis: vt ſi dolo me induxiſti ad emendum ſeruum vitioſum: & pretium dedi, non ago de dolo, quia habeo, vel habui actionem redhibitoriam: niſi in ea amittẽda ſim dolum paſſus, tunc mihi non imputo. & tunc hæc dictio niſi, refertur ad proximum dictum. de dolo vero non ago, [†Al. add. ſed.] reſtitui poſſum: vt ĵ. quib. ex cau. ma. l. ait prætor. §. ſi. & l. ſeq. ſecundum Ioan. ſi tamen fuerim diligens in eo ꝙ proceſſi ad agendũ redhibitoria, alias non datur reſtitutio: vt infra, ex quib. cau. ma. l. non enim iõ [†Al. add. id.] quę de dolo agitur tam pro primo quã pro ſecundo: vt hic & infra de aqua plu. arc. l. Atteius. quæ eſt contra.

c In ſtipulatum. i. ſtipulationem Aquilianam. [†Al. add. eam.]

d Vel alio modo. puta vt pacto nudo quando per pactum tollitur actio ipſo iure, vt ſ. de pact. l. ſi tibi. §. quædam. Itẽ per contrariã. ſcripturam quando literis erat obligatio cõtracta, vt arg. infra, de re. iu. l. nihil tam naturale.

e Niſi & in amittenda actione. quæ forte dabatur ob dolũ admiſſum in contractu: vt dolo te induxi, vt minori pretio venderes, vel econtra. Et dic ſuper eo quod ſubijcit dolum paſſum, vt per acceptilationem perderet, quia tunc datur, de dolo. ſecus ſi tempore, quia tunc datur reſtitutio: vt dixi ſ. ꝓxi. §. Sed quare hic datur de dolo, ibi non? Rñ. quia in acceptilatione voluntas creditoris interuenit, vnde non petit reſtitutionẽ, ſed aget de dolo, quia dolo inductus eſt, vt velit, ſed in præſcriptione non interuenit voluntas, vnde poſtulat reſtitui, licet ſit maior minor autem etiam miles conſentiens reſtitui põt.

debere laborare [me,] vt habeam de dolo malo actionem: cum nemo ſit aduerſus me daturus actionem.

Ei qui eſt tutus ipſo iure, vel per in integrum reſtitutionem, non competit hæc actio. Item ad excludendam hanc actionem, ſufficit aliã ſemel competijſſe, niſi in ea amittenda quis dolum paſſus fuerit. Bar.

Idem Pompo. refert Labeonem exiſtimare, etiam ſi quis in integrũ reſtitui poſſit: a non debere ei hanc actionem cõpetere, † Et ſi alia actio b tempore finita ſit, hanc competere non debere: ſibi imputaturo eo qui agere ſuperſedit: niſi in hoc quoq; dolus malus admiſſus ſit, vt tempus exiret.

Si actio quæ primò competebat facto partis eſt ſublata, actio de dolo non competit, Bart.

Si quis, cum actionem, ciuilem haberet: vel honorariam in ſtipulatũ c deductam, †† acceptilatione vel alio mõ d ſuſtulerit, de dolo experiri non poterit: quoniam habuit aliam actionem: niſi [&] in amittenda actione e dolum malum paſſus eſt.

Si per aliam actionem contra alium idoneum competentem poteſt eſſe conſultum, ceſſat actio de dolo. vel ſic. Actio competens aduerſus vnum, impedit actionem de dolo aduerſus alium, ſi tamen ille eſt ſoluendo

Non ſolum autem ſi aduerſus eum ſit alia actio, aduerſus quem de dolo quæritur. †

Paulus lib. xj. ad edi. II.

VEl ab eo † res ſeruari poterit.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. III.

NOn habet hoc edictum locum: verũ etiam ſi aduerſus alium.

Paulus libro xj. ad edictum. IIII.

SIt actio, vel ſi ab alio, f res mihi ſeruari poterit. †

Vlpianus libro xj. ad edictum. V.

IDeoque ſi quis pupillus à Titio, g tutore authore colludente circunſcriptus ſit: nón debere eum de dolo, [malo] actionem aduerſus Titium habere: cum habeat h tutelæ actionem, per quam conſequatur, quod ſua interſit. Planè ſi tutor i ſoluendo non ſit. dicendum erit, de dolo actionem k ei dari.

Caius li. iij. † ad edictum prouinciale. VI.

NAm is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam l aduerſarij inanis actio eſt.

Sed quid ſi tantũ poſtea fiat dolus: vt quia liberatur, per acceptilationẽ non dat quod cõuenit? Dicit Pla. dari de dolo. Tu dic agi. ſecundum Azo. condi. ob cauſam, vt ſe reponat in obligationem: vt ĵ. de condi. ob cauſam. l. ſi quis accepto. vel præſcriptis verbis ad intereſſe, quaſi ex do vt des. vt hoc remittere ſit dare: vt infra, de cond. cau. da. l. ſi mulier. & de præſcr. ver. l. ob eam. de dolo non: niſi in acceptilatione dolus interuenit, quia tũc de dolo agitur, ut hic, & C. de tranſa. l. actione. & l. ſub prætextu. ſi velis tue [† quæritur a quo] ſi P. dices non dari ad debitum antiquũ vel ad intereſſe, ſed ad promiſſa de nouo ſic: ſm eum.

f Sit actio, vel ſi ab alio. quam aduerſus quẽ de dolo quæritur, & intellige aliam actionẽ, vt ſubijcit exemplũ infra, l. proxim. nã ſi actio eadem, non ideo tollitur contra [† P. F. poteſt.] vnum, quia alius teneatur: vt infra, eo. l. ſi plures.

g IDeoque. A Titio. Scilicet extraneo cõtrahente, cum tutore in rem pupilli.

h Cum habeat. probatur ergo aperte quod actio de dolo ſecum non patitur etiã eam, quę eſt peræq; famoſa. hic enim actio tutelę infamaret: quia pp colluſionem tutoris cõpeteret: vt inſtit. de ſuſpect. tu. §. ſuſpectus. ſ. de infa. l. j. §. qui pro ſo. Acc.

i Plane ſi tutor. cõueniendus actione tutelæ. [† P. F. IIII.]

k De dolo actionem. ſ. cum detur reſtitutio contra contrahentem, etiam cum tutore vel curatore: vt C. ſi tut. vel curato. per totum. quo de dolo datur? Reſpon. ſecundum Io. quod hic Titius erat parens, vel patronus, contra quos non datur reſtitutio: vt C. qui & aduer. quos. l. ſi. Et quod dicit de dolo, expone i. in factum nomine doli: vt ĵ eo. l. non debet. Vel dic quod contractus fuit in venditione ſerui, quem poſt manumiſerat emptor: & ſic denegetur contra libertatem reſtitutio: vt infra. l. proxi. in princ. ibi. & quod minor, &c.

l NAm is. Propter inopiam. niſi nomen ſit vẽditum quale ſit: vt infra, de euict. l. antep. §. ſi. Et nota

1 Ista exceptio est facti non iuris, sm. Bal.

nota, de exceptione paupertatis. 1 sic infra, de muneri. & honoribus. lege, cum extruendi. §. primo. Accursius.

ET elegāter CASVS. Casus in hac. l. (quæ cū superioribus cōcordat) est talis. Dicit prætor in prin. huius tit. quod ita demum de dolo datur actio, si alia non competat. Pomp. sic intelligit illud: vt sic demum detur, si res alio modo ad dolum passum non potest peruenire. id est, si nullo alio iure potest seruare suam indemnitatē, cui dicto videtur cōtra quod dicit. Iul. quia pone quod minor. xxv. ann. seruum habuerit: seruus iste induxit minorem dolo vt eum venderet cum peculio. & eum vendidit. emptor hunc seruum manumisit. dicit Iul. hoc casu act. de dolo dā dam esse in manumissum quia si fuerit dolus incidēs & emptor illum commiserit, videtur posse agi ex illo contractu: puta ex vendito ne deciperet. q. d. ex quo dicto Iul. colligitur quod possit agi contra emptorem actio. ex vendito: vt sic vbi alia datur act. & de dolo. Item videbatur quod possit restitui. dicit qđ istæ opi. non sunt contra Pomp. quia dicit sic intelligi cum in nullo emptor dolo fuit nec incidente, nec causam dante contractui. & sic non ob. ei prima regula nec secunda, qua dicebatur quod minor possit restitui. sed illud non est verum, non enim potest restitui cōtra manumissum: vnde verum est dictum Pomp. siue autem popularis siue pœnalis actio datur, nunquam doli datur. Non solum. Certum est qđ de dolo non datur act. cum alia superest. si vero dubitabatur supersit alia vel non, nunquid de dolo dabitur? Dicebat Labeo eam dari in tali casu. Debebas mihi seruum vel fundum. seruum manumisisti vel venenasti, vel seruitutem fundo imposuisti. indistincte secundum Labeonem dabitur de dolo actio, sed hoc falsum est: quia si interposita est sti. dolū malum abesse, agetur ex stipulatio. si non fuerit interposita, actione ex eo contractu, puta ex empto, si emit: vel ex conducto, si conduxit, si vero ex stipulatu debebas seruum, & eum tradidisti, veneno ei præ dato sine dubio hic agetur de dolo. Si seruum. Habebam in seruo nudum vsum, tu proprietarius cum illum possideres occidisti: teneberis mihi. l. Aquil. vtili, quæ daretur mihi directa, si essem dñs, & ad exhibendum, & ideo non datur de dolo act. Itē si seruum mihi legatum tu hæres occidisti ante aditā hæreditatem: postea adiuisti, non habeo aduersus te act. đ dolo, nec act. l. Aquil. sed habeo act. ex testamento contra te. Si quadrupes. Equum tuum Titius per frænū tenebat, dimisit hūc vt mihi damnū daret, & equus tuus cum curreret mihi damnū dedit in equis meis, vel alijs aīalibus, tenetur Titius de dolo: si neq; sis soluēdo, neq; equum pro noxa dedisti, aliter cōtra Titium de dolo non agā. Item Labeo. Ligaui seruum meum ne fugeret. tu illum dissoluisti, vt fugeret: & ille seruus fugit si hoc misericordia non fecisti, teneberis furti, sed si misericordia, teneberis act. in factū. Seruus. Seruum habebam, & tractabat vt ego hunc seruū manumitterē, & debebat iste seruus dare decē. & dedit mihi quendam expromissorē, qui illa decē; mihi promisit pro seruo & conuenit inter nos, id est, me & expromissorē, vt eo facto libero ꝓmissio trāsferatur in seruum manumissum, atq; ita liberetur expromissor. Seruus liber effectus nō vult obligationem in se transferri. existimabat Pomponius competere mihi aduersus seruum manumissum actionē de dolo. Aliter tñ Vlpiano visum est Nam cum mihi detur aduersus expromissorem actio, nēpe ex stipulatu: non habebit locū actio, de dolo. Si tamen per me staret quominus seruus manumissus expromissionē suscipiat: posset me agentem expromissor per exceptionē repellere. Quod & Pomponius recte sensit. Porro aduersus seruum manumissum nolentem suscipere expromissionē, competit expromissori de dolo actio. Quod si ab expromissore consequi non possim, id quod mihi promisit, vt seruū manumitterem: dabitur mihi in subsidium actio de dolo aduersus ipsum seruum manumissum. Neque est quod quis contendat Pomponium recte sentire (dū putat actionem de dolo mihi aduersus manumissū, competere) hac ratione, quod actio ex stipulatu, quā aduersus te, habeo, sit inefficax, vtpote quam facile possis elidere exceptione opposita. Nam id non est indistincte verum. sed tum duntaxat, cum per mē stat, quo minus seruus manumissus obligationē suscipiat. Si dolo. Si procurator mei actoris patiatur aduersarium contra quem agit nomine meo, absolui dolo aduersarij corruptus, vtrum in aduersarium actio de dolo detur? Distinguitur hic, aut ille, contra quē procur. ipse agebat, est paratus suscipere iudiciū sub hac exceptione, Si collusum fuerit. non datur in eū act. de dolo. aut nō est paratus, & tunc tenetur de dolo, si procu. non est soluendo. quia si esset soluendo, prius conuenitur. Idem Pomp. Si dixisti aliquē idoneum & hoc non fecisti, dolo ei mutuani, non teneris de dolo. sed si fraudem commiseris: vt quia accepisti pecuniam ab illo vt eum laudares: tunc teneris de dolo: vt in l. seq. quæ continuatur cum ista.

Dolus tertii contractum non vitiat, sed dolus contrahentiū si dedit causam cōtractui bonæ fidei, illum reddit ipso iure nullū, secus si incidit in contractū. Primo ponit dictum Pomp. secundo ponit dictum Iul. quod videtur. illi cōtradicere. tertio soluit istā contrarietatem. quarto ex prædictis ponit duas conclusiones, secunda ibi, Nec videtur. tertia ibi, Hoc enim. quarta ibi, Secundum quæ. Bar.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. VII.

ET eleganter Pompo. hæc verba, *Si alia actio non sit*, sic excepit, † a quasi res alio modo ei, ad quem ea res ptinet, salua esse non possit. † Nec videtur huic sniæ aduersari, b quod Iulia. li. iij. scribit: si minor ann. xxv. consilio c serui circunscriptus, d eum vendiderit cum peculio, emptorq; eum manumiserit; † dādā in manumissū đ dolo actiōē. e

† P. F. excipit al. accepit al. excepit.

| poterit P. F.

† P. F. manumisit

a Excepit, id est, excepta exposuit quasi, &c. & sic nomine a actionis quodlibet auxilium comprehendit.

b Aduersari. Inducebatur dictum Iul. contra prædicta, quia videtur in casu Iul. consuli minori vendēti duplici alia via. vna contra emptorem ex vendito ad decipiendum. alia restitutio est per in integrum contra manumissum. Sed certe illæ duæ viæ locum non habent. nam emptor nō tenetur. quia nō fuit in aliquo dolo. Item nec contra manumissum restitutio locum habet, vt reuocetur in seruitutem. ergo bene dixit Iulia. de dolo in manumissum.

c Consilio. Scilicet doloso,

d Circunscriptus. Vt pro minori pretio daret.

e De dolo actionem. Non vt reuocet eum in seruitutem, quia contra libertatem non datur restitutio: sed vt resarciatur damnum, præstando pretium serui. & sic intelligitur C. si aduer. l. ij. & iij. Sed qualiter ex dolo in contractu cōmisso in seruitute tenetur liber factus: vt supra, de nego. gest. l. at qui natura. §. Scæuola. & C. an seruus ex suo fact. lege prima? Respond. hic deliquit extra contractum: quia non ipse contraxit, sed alius, ibi contra

a Not. ꝙ actiōis nomine oē remediū, cōtinetur eōc. & facit j. de aleator. l. j. §. qđ aūt. & j. eo. l. cū à te i si.

Restitutio nō datur. cōtra libertatē. Seruus liber factus an teneat de dolo in seruitute, cōmisso.

contraxit, & in contractu deliquit. Itē quare ex delicto in ſeruitute facto domino tenetur. vt C. de noxalibus lege prima. & C. an ſeruus ex ſuo fac. leg.ſi. Reſp. hic deliquit contra dominum vt libertatē conſequeretur: ibi ad aliud: vt ar. C. an ſeruus ex ſuo fac. l. promiſſæ. Vel dic quod iſte dolus videtur collatus in tempus libertatis: vt ar. infra de do. inter vir. & vxo. l. quia in hoc. Accur.

Hoc[a] .n. ſic accipimus carere dolo[b] emptorem, vt ex empto[c] teneri non poſſit: aut nullam[d] eſſe venditionē,[e] ſi in hoc ipſo[f] ut venderet, circunſcriptus eſt, et quòd minor proponitur non inducit in integ. reſtitutionē.[g] nam aduerſus manumiſſum nulla in integr. reſtitutio poteſt locum habere,[h] Secundum quæ,[i] & ſi pœnali actione indemnitati eius[k] cōſuli poſſit, dicendum erit, ceſſare de dolo actionem. Pompo. aūt etiam ſi popularis[l] actio ſit, ceſſare de dolo actionem ait.

Non ſolùm autem ſi alia actio non ſit, ſed &

a Hoc. Scilicet dictum Iuliani.

b Carere dolo. Incidenti vel principali.

c Ex empto. Id eſt, ex vendito: vt infra, de act. emp. l. veteres.

d Nullam. Ex parte non committentis dolum: quia non tenetur, ſi non uult. Is vero qui committit, teneri poteſt ſi deceptus vult: vt C. de tranſacti. l. tranſactione.

e Venditionem. Scilicet dicimus.

f Sed in hoc ipſo. Et hunc appellamus dolum dātē cauſam contractui. Et dic ſecundum quoſdam circunſcriptus à ſeruo. & ſic colligunt arg. quod alterius dolus emptorem lædit, ideo quia ipſa res quæ venditur, dolum commiſit vt ar. ſ. quod me. cau. l. metum. iij. §. cum autem. Alij dicunt quod priori caſu ſeruus tm̄ dolum incidentem commiſit, hic autem quando emptor doli particeps fuit: alias dolus alterius alteri nō obeſſet. vt infra, de excep. do. l. ſi procurator. & ȷ̄. de pec. l. ſumma. §. ſi dolo. ver. emptor. niſi quaſi idem reputetur, vt procurator & tutor & actor: vt ȷ̄. eod. l. ſed ſi ex dolo. & infra, de ædil. edi. l. ædiles. in princ. vel defuncti, qui nocet hæredi, vel geſtoris negotiorum quem ratum habemus: vt inſt. de vſuc. §. diutina & ȷ̄. de reg. iur. l. hoc iure, §. ſi. Tu dic circunſcriptum. ſ. ab emptore tantum, vbi enim incidit dolus in contractu, tenet quidem contractus, ſed agitur cōtra emptorem, ſi ipſe dolo fecit ex vendito. Si vero non ille, ſed quidam tertius dolum adhibuit, ille tertius tenetur de dolo: vt hic dicitur in dicto Iul. à ſimili ergo cum dolus dedit cauſam contractui: ſi quidē ipſe emptor adhibuerit, nullus eſt contractus. ſi autem tertius, tenet contractus, ſed agitur de dolo contra doloſum. & ſic intellige quòd hic dicitur. Et ſecūdum hoc dolus proxenetæ vel alterius tertij non vitiat contractum, licet quidam contra ex hoc reſpon. vt prædixi. Manifeſte ergo probatur quod manumiſſus non tenetur de dolo: ſiue incidentem, ſiue principalē dolū cōmiſerit emptor tm̄. Sed vbi vterq; commiſit principaliter, quare excuſatur ſeruus, vt hic innu. & cū plures hac actione teneri poſſunt: vt infra e. l. ſi plures? Reſp. quia in primo & citius contra eum cū quo contraxit, quam cōtra aliū debet dari ei auxilium: vt ȷ̄. e. l. §. ſi dolo malo. & ſic nullo mō tenet ſeruus manumiſſus. Sed ar. contra infra, loc. l. eū 1 plures. §. veſtimenta. [t] & ſm hoc actio de dolo. Vel verius quando principalem dolum committunt, vterque tenetur eodem ordine, vt prius conueniatur emptor, & eo exiſtente non ſoluendo etiam manumiſſ. vt infra. e. l. §. ſi quadrupes, & §. ſi dolo. ſed ſecus ubi incidentem, vt hic dicitur: quia ſolus emptor tenet ex vendito. Item ad quid datur de dolo, vbi cōtract. non tenet ipſo iure? Reſpon. vt quatenus de facto p[ro]ceſſit venditio, traditio reuocetur, ſi vult ille qui fuit dolo inductus. vnde. Pul. præceſſit venditio vt infirma ſequatur traditio, vt infirmāda per actionem de dolo. Sed nonne habet locū condictio indebiti? Reſp. ſic ita, ſed ipſa eſt generalis quantum ad indebita repetēda. Vel dic ꝙ non habet locum quia retentio competebat per odioſā exceptionem, vnde nō habet locum repetitio: vt infra, de condi. inde. l. ſi pœ. nę. & l. qui exceptione. & ſic agitur de dolo. ſi autem velit remanere contractū, pōt agere actione ex eo contractu, ne decipiatur: vt C. de reſcind. vend. l. ſi dolo. & infra, de iur. do. l. ſi res æſtimata. §. j. & tunc actor omnia debet complere emptori, ac ſi contractus tenuiſſet: vt infra, de contrahen. emp. l. ſi in emptione. §. itē ſi. & infra, ſi cer. peta. l. cum fundus. §. ſeruum. Et ut plene ſcias, dic quod aut talis dolus dat cauſam cōtractui bonæ ſi. & tunc ſerua quod modo dixi. aut ſtricti iuris: & tunc valet, ſed excipitur: vt C. de inut. ſtip. l. dolo. ſi autem eſt incidens in contractu bonæ ſi. agit ex eo [a] contractu. in cōtractu ſtricti iuris actio d̄ dolo neceſſaria eſt: vt ȷ̄. e. l. §. nō ſolū. in ſi. §. & ȷ̄. d̄ act. emp. l. Iulianus. §. ſi venditor. & §. per contrarium. ſi autem extra contractum: tunc ſi cadit in ſpeciale, nomen maleficij: ex eo agitur: vt furti & ſimiliū: vt ȷ̄. proxi. §. ſecundum quæ, &c. ſi non, tunc agitur de dolo: vt in multis exēplis: vt infra e. §. ſeruus pactionis. l. cum quis, & in alijs.

g In integrum reſtitutionem. ſ. contra manumiſſū nam, &c. vt hic, niſi ex cauſa a principe impetretur, vt ȷ̄. de mi. l. ſi ex cauſa. §. ſi. & l. ſeq. aduerſus emptorem autem conſtat quod non: quia non decepit. Sed cur denegatur in integrum reſtitutio contra emptorem, adhibeat dolum vel non, ſi minor ſui facilitate minori pretio vendidit: vel ſi minor in hoc ipſo qd̄ vendidit, decipitur ſui facilitate: vt ȷ̄. de iu. do. l. ſi res j. §. j. & ſi detur, cur de dolo actio datur contra manumiſſum? Reſp. forte talis erat perſona, contra quā reſtitui non poterat: vt C. qui & aduer. quos. l. ſi. Itē quid ſi emptor dolo me induxit, an teneat manumiſſio? Reſp. non, vt ȷ̄. qui ad li. procla. non li. l. lj. ſi hoc velim: vt ar. C. de ijs quia a non do. ma. l. j. vel. ibi per vim unde retinuit dominium: vt ſ. ti. j. l. metum iij. §. volenti

h Locum habere. Item nonne rei vēd. locū hēt, cū dolus dedit cauſam contractui? Reſp. nō. quia ex inutili [3] cōtractu tranſit dñium: vt hic colligitur, & no. C. de vſufr. l. j. Sed nōnne vtilis in rem datur: vt in metu, vt ſ. ti. j. l. metum. & d. §. volenti? Reſp. non, quia non daretur de dolo.

i Secundum quæ. Id eſt, ſecundum prædictas regulas, & eſt concluſio ad præmiſſa.

k Eius. ſ. minoris vendētis: vt loquatur hic in p̄miſſo caſu, & pone exemplum in actione furti, quę mihi datur in eos, qui ſurripuerunt res meas, quæ male cuſtodiebant a ſeruo manumiſſo, vel dic ꝙ mutet caū

l Si popularis. Vt in ſactum de effuſis, & de albo corrupto per dolum: vt ſupra, de iuriſ. om. iu. leg. ſi quis id Accurſius.

[t] Si res debita ſoluatur deteriorata, agitur ex ſtipulatione doli. ſi eſt interpoſita. alias in contractibus bonæ fid. agitur actione primaria: in ſtrictis iuris, de dolo. hoc dicit primò ponit dictū Labeonis: ſecunda ponit reprehēſionem eius ſecunda ibi, Sed eſt verius. & difficilis. §. Bartolus.

[¶] Sic in P. P. Halo. aūt legit, Sic .n. accipimus c. dolo emptorem vt te. non poſſit, ſiue nulla eſſe vend. ſi in hoc ipſo vt ue. circūſcriptus, eſt (quod & proponitur) non inducitur in inte. reſti.

[t] Dic ſm Bal. quod ibi ſūt obligati ex diuerſis cauſis. & ſic nō obſtat.

[a] Et non actione d̄ dolo, ſm Bal.

[3] Bal. hic dicit iſtā gl. not. ad hoc ꝙ dominiū trāſfert ex cōtractu inutili ſicut trāſfert ipſa poſſeſ. vt in l. j. §. ſi vir. ff. d̄ acq. poſſe. & ibi per Bar. & alios, ad quos me remitto. Bolo.

Si du-

a Si dubitetur. s. de iure, cũ iam de facto constiterit.
b Fundum. Scilicet debebat ex aliqua prædictarum causarum.
c Ex stipulatu actio. Mouet enim eum forte: quia negatione res sit dubia: vt C. qui. ad lib. procla. non li. l. iij. vel hoc quia res etiã certa in dubium reuocatur, propter sollicitã quæstionem: vt in authen. de tab. §. j. in fi. §. col. iiij. sed male, vt subijcit: vt suprà eod. l. ij. j. respõ. & infra, de arbit. l. ita demum.
d In exemplo quidẽ. l. In cõtractu ex quo datur actio ex empto. & idẽ dico in quolibet alio cõtractu bonæ fid. vt hic, & j. eo. l. si quis affirmauerit. j. resp. & j. de ac. emp. l. Iulianus. §. si vẽditor.
e De dolo. Reprobatis exẽplis & regula Labeonis, quæ est, si dubiũ est de alia, quod hæc detur, reprobata videtur, quasi dubiũ esse nõ possit an alia sit actio, cum ius sit finitum: vt infra, de iur. & fac. igno. l. ij. Vel dic regulam veram secundum Ioan. ar. j. eod. l. seruus. §. fin. Sed quæro in dubio de dolo datur? Imò præscriptis verbis debet dari: vt infra, de æst. act. l. j. & infra, de præscrip. ver. l. j. & ij. & le. quoties? Respon. illud obtinet, cum dubium esset, in quã contractus speciem cadit, sed hic cõstat hoc. Sed dubitatur an propter dolum adhibitũ hæc vel alia actio detur. Item nõne videtur prima actio de stipulatu dari, & ideo de dolo denegari: vt j. cõmo. l. iij. §. si reddita. & j. de sol. etiam quæ sunt cõtra? Ad hoc distingue, vt si est contractus bonæ fidei: quocunq; modo male præstetur, adhuc potest agi prima: vt in d. §. si reditus. & j. deposi. l. j. §. si res. idem est in legatis & fideicõmissis, vt j. de leg. ij. l. Mæuius. §. j. quia instar bonæ fidei tenent fideicommissa & legata, vt C. in quib. cau. in integ. restit. non est necess. l. in minorũ. Si autem ex cõtractu stricti iuris: tunc si aliquid iuri rei deest, prima agitur actione siue pars rei sit præstanda, siue aliquid accessoriũ: vt d. l. de sol. l. etiam. si autẽ tota est præstita. sed male: tunc liberatur à prima: ut hic, & C. ad exhib. l. exhibitionis. sed quia in dolo fuit, de dolo tenetur. & secundum hoc intelligitur infra, de sol. l. qui sibi. §. fin. quia quod ibi dicitur, non liberari qui tradidit vulneratũ, verum est ab actione de dolo. si autẽ nullo modo est tradita: sed interijt res apud promissorem: si culpa sua, tenetur: vt infra, de verb. oblig. l. mora. in fi. & l. si seruum. in princ. si sine culpa sua, liberatur eius interitu: vt eod. titu. de verb. obl. l. si ex legati. si autẽ tradidit, sed alij obligatam vel quoquo modo obnoxiam: tũc prima agitur: vt infra, de sol. l. qui hominem. & l. cũ quis. §. qui hominem. & l. qui decem. §. qui hominem. & de leg. j. l. non quocunque. Et sic rem peto quandoq;, & rem habeo: vt ex præmissis patet. Item patet ex præmissis, quod refert, an in re debita aliquid deest: vt quia pars religiosa est: vt infra, de leg. ij. l. Mænius. §. in fundo. vel obligata: & tũc prima: an vero pars integra tradatur, & alia nullo modo: & tunc liberatur à prima pro parte soluta: pro alia remanet obligatus prima actione: vt infra, de solu. l. si stipulatus. si autem tota præstita, sed male, tunc de dolo agitur: vt dictum est. Vel si vis breuiter pertrãsire, dic semper agi prima quantum ad rem vel eius æstimationem: sed quantum ad extera dãna agitur de dolo: vt hic, & j. eo. l. cũ quis, nec ob. prædictis. C. ad exhib. l. exhibitionis. quia ibi non erat obligatus dare, sed exhibere, vt habeatur experiundi copia: vt infra, ad exhi. l. ij. si ergo rẽ exhibet licet deteriorẽ: quia facit experiundi copiam, liberatur ab actione ad exhibendum: vt ibi dicitur. Item econtra videtur nulla dari. nam talẽ accipiendo totum remisisse videtur, vt infra, de eo quod cert. lo. l. fi. & supra, si quis cau. l. ij. j. respon. Quidam dicunt quod hic ignorans accepit. vel dic quod illud in pœnis obtinet: hic autem non est pœna respectu agentis. Item oppono, quia forte soluta officiũ cessare videtur circa interesse: vt C. deposi. l. iiij. Sed dic quod hic duæ fuerunt actiones ad diuersa competentes: vt ar. j. de eo quod cer. loco. l. centum. Quæro ergo an cogatur rem recipere sine pretio deteriorationis? Quidam non. tu dic quod sic: cum ex diuersis causis sit debitor. ideoq; & hæc erit bona ratio quare non videatur remittere interesse recipiendo rem. Accur.
f Actioni. Scilicet vtili: vt infra, de vsufruct. l. locum. §. fina. & ad legem Aquilia. l. item Mela. §. fin. & l. sequen.
g Subiacebit. Tenetur vtraque, si, &c. vel ponitur si, continuatiue, & refertur ad id tantum quod dictum est de actione ad exhibendum: quia ita demum tenetur, si possideat, vel si dolo desijt possidere: vt infra, ad exhib. l. Iul. in princ.
h Factus sit legatarij. Sed nonne statim à morte eius fit: vt infra, de pecu. l. sed si damnum. §. sed & creditor. & infra, de furt. l. à Titio, sed dic, veritate inspecta non est eius statim: vt hic. & infra, de leg. j. l. si tibi. §. cum seruus. sed iuris fictione sic, vt in contrarijs, & infra si certum pet. l. proinde.
i Quocunq; cum tpe. i. siue ante aditã hæreditatẽ, siue post. sed si post, etiã l. Aquil. agitur. cum sit dominus

si dubitetur: a an alia sit putat Labeo, de dolo dandã actionem, & affert talem speciem. Qui seruũ mihi debebat (vel ex venditione, vel ex stipulatu) venenum ei dedit, & sic eum tradidit: vel fundum, b & dum tradidit, imposuit ei seruitutem, vel ædificia diruit, [vel] arbores excidit, vel [vineam] extirpauit: ait Labeo, siue cauit de dolo, siue non, dandã in eũ de dolo actionem: quoniam si cauit, dubiũ sit, an competat ei ex stipulatu actio. c Sed est verius, si quidem de dolo cautum est: cessare actionem de dolo, quoniam est ex stipulatu actio: si nõ est cautum, in exemplo quidẽ d actione cessat de dolo actio, quoniã est ex empto. In ex stipulatu [vero] de dolo e actio necessaria est.

Actio legis Aquiliæ, & ad exhibendum, item actio ex testamento actionem de dolo excludunt. Bart.

Si seruum vsuarium proprietarius occiderit: † legis Aquiliæ actioni, f & ad exhibendum accedit, † g si possidens proprietarius occidit: ideoque cessat de dolo actio. Item si seruum legatũ hæres ante aditam hæreditatem occiderit: quoniam prius, quam factus sit legatarij, h interemptus est: cessat legis Aquiliæ actio. de dolo autem actio, quocunque cum tempore i occiderit, cessat: quia ex testamento actio competit.

Actio legis Aquiliæ vel de pauperie hanc actionem excludit: licet non solutio, sed deditio subsequatur. secus si dominus esset simpliciter non soluendo. Bart.

Si quadrupes tua dolo alterius, damnum mi-

Rem habena quãdoq; tamen petit.

† Occidit. P. F.

† P. F. & ad exhibendum accidit. al. id accedit.

minus legatarius, sed licet detur ex testamēto ratione prioris temporis, tñ & de dolo dari videtur: vt ℐ. qui.m o vsusfr.amit.l.repeti. in fin. quæ est contra. Solu. hic loquitur cum pure quid legatum est, si uero sub conditione, de dolo datur ante euentum condi-tionis, cum nōdum cōperat actio ex testamēto. vel ibi loquitur in duobus casibus tantum. vt ibi dices. vel ibi meliorando tem: hic peius destruendo.

priac. vel hic in actione de dolo, quæ est famosa. & eodem modo ad id quod est supra tut.j.l. quod diximus.§.j.quia ibi suo nomine & principaliter dominus cōuenitur. Item opponitur: quia in id quod excedit, debet ogi: vt ℐ.vi bo.rap.l.j & de priua. delic. l.ij.& de act. & obl. l.qui seruum. in fi. & infra commo.l. vnde quæritur. in fi. quæ sunt contra. sed dic ꝙ hic præstatio noxæ non tollit id, quod excedit. sed facit vt non nascat de dolo actio: vt infra, de verbor. oblig.l. decem.

hi dederit: [a] quæritur, an de dolo habeam aduersus eum actionem? & placuit mihi, quod Labeo scripsit, † si domin' quadrupedis non sit soluendo: [b] dari debere de dolo [c] [actionem;] quamuis si noxæ deditio sit secuta, non puté dandam, † nec in id quod excedit. [d]

Actio furti impedit hanc actionem: & vbi deest dolus, & subest culpa, competit actio in factum. Bart.

Idem Labeo, quærit, si compeditum seruum meum, vt fugeret, [e] solueris: an de dolo actio danda sit? & ait Quintus [Mutius] apud eum notans, Si non misericordia ductus fecisti: furti teneris: [f] si misericordia, in factum actio [g] dari debet.

Qui non seruat pactum ad quod naturaliter, non ciuiliter est obligatus: tenetur læsa actione de dolo, si aliud remedium deficit. h.d. & est difficilis. §. Primo ponit dictum Pomp. Secundo ponit vnam rationem contra Pompo. aliam pro eo. Tertio ponit solutionem prædictæ, secunda ibi, Ego moueor. tertia ibi, Atqui. Bart.

† Seruus pactionis [h] pro libertate [i] reum domino dedit [k] ea conditione, vt post libertatem transferatur in eum obligatio, manumissus non patitur in se obligationē transferri. Pomponius scribit, [k] locum habere de dolo actionem. [l] sed si per patronum stabit, quo minus obligatio transferatur: dicendum ait, [m] patronum exceptione à reo summouendum. [n] Ego [o] moueor, quemadmodū † de dolo dabitur, [p] cum sit alia actio. [q] nisi fortè [r] dicat: quoniam exceptione patronus summoueri potest, si agat cum reo, debere dici (quasi nulla actio sit, quę exceptione repellitur) de dolo decernendam. Atquin [s] patronus tunc summouet, si nolit expromissorem † ipsum manumissum accipere. expromissori planè aduersus manumissum dari debebit de dolo: † aut si non sit soluendo expromissor, domino dabitur.

Si dolo malo procuratoris reus sit absolutus: nisi reus sit paratus iudicium recipere, tenetur de dolo si procurator non est soluendo. Bar.

Si dolo malo pcurator [t] passus sit vincere aduersariū meum, † vt absolueretur: an de dolo

[a] Dederit. Lasciuia, vel feruore, sed si ab alio concitata non aliaa facta, vel si naturaliter, nō tenetur dñs: vt ℐ. si quadru. pau. fecisſ dic. l.j.§. sed & si canis. ver. & generaliter. & §. in bestijs.
[b] Soluendo. Id est, si neq; quadrupedē habuit, neque dolo desijt habere, vt ℐ. de verb. sig.l. quoa nos.§. locuples. Ac.
[c] Debere de dolo. Imò videtur danda Aquil. vel in factū: vt infra, ad legem Aquil. l. item Mela. §. item & cum eo. quę est contra. Sol. hic dolus fuit in omittendo. & sic dicas casum, ibi in cō mittendo: vt arg. ℐ. de vsufruct. l. si vsufruc. §. de pistoritis. in fi. §. De pauperie autem eo casu quādo dolus fuit in cōmittendo cessat: quia culpa in homine deprehenditur. Sed nōne licuit sibi cessare vel dimittere: vt infra, de re. iud. le. nemo damnum? Respon. sic, vt sibi proficeret, nō vt alij noceret: vt hic fecit: vt ℐ. de aqua plu. arc. l j.§. idem aiont. versi. denique Marcellus. Item pone animal datū pro noxa. nōne domino tenetur ille cuius occasione damnum datum est? fortè sic de dolo.
[d] Nec in id quod excedit. Imò videtur danda cōtra dolosum: vt est in interdicto ꝙ vi aut clam. vt ℐ. qd vi aut clam. l. si alius. in prin. quę est contra. Solu. ibi dñs serui facientis opus in meo, ad duo principaliter ab initio tenebatur. s. ad patientiam, & ad noxam: & vnum faciendo, ab alio nō liberatur. Idem ergo & si vendidit seruum, & emptor pro noxa dederit. nam dñs non liberatur: vt ibi. hic aūt vnum tantummodo. s. interesse meum debetur. Et eodem modo resp. ad id quod potest opponi ℐ. de noxa. l. si ex duob' in

[e] Vt fugeret. Et fugit.
[f] Furti teneris. qa opē tulit seruo qui fecit furtum sui: vt C. de seruis fugitiuis. l.j. Accurs.
[g] In factum actio, non furti: quia dolo nō fecisti: nec ex aliquo cōtractu, cū mecum in hoc nō cōtraxeris: alias ex eo cōtractu agam: vt depositi; vt ℐ.l. si homine. sed dic in factū agitur. s. subsidiaria vel Aquil. vt hic, & Instit. ad legem Aquil. §. fi. & hoc qā fugit post, alias non datur, cū damnum non habeas: vt infra, ad legem Aquil. l. si seruum. in fi.j. responsi.
[h] Seruus pactionis id est in pactione.
[i] Dedit. Non obligando se seruus, alias ipse factus liber hoc casu teneretur: vt C. an ser. ex suo facto. l. promissæ.
[k] Pomponius scribit. Et male in primo dicto, bene in secundo.
[l] De dolo actionem. Patrono contra libertum.
[m] Dicendum ait. Pōponius, & bene.
[n] Summouēdum. Intellige dominum hic pactum cum reo, vt seruum manumissum reum acciperet, alias iniquū esse eum repelli exceptione, si non seruum sed reum conuenire vellet. cum inuitus alieni debitoris nomen insolutū accipere nemo cogatur: vt C. de so. l. cū à quo.
[o] Ego. Loquitur author legis.
[p] Dabitur. s. patrono.
[q] Alia actio. s. contra reum.
[r] Quis. s. insipiens volens excusare Pompo.
[s] Atquin. Pro sed. Et nota ꝙ prædicta corriguntur hic, & tres casus hic decidunt: quos notaui in litera
[t] Procurator. Mei actoris.

† P.F. scribit.
In id, q' damnū maius est, quā vt noxæ deditione sit satisfactū.
† Bal. in l. cum vltra C. de fideius. & Angel. in l. v. §. stipulatio. ff. de verb. obli. & ibi Alexand. de Imol. dñr istum tex. ad hoc ꝓpositū esse vnicum & sin. qd licet fideiussor regulariter non obligetur nisi prius demus principalē debitorē cui obligat ci uiliter vel naturaliter iurib' ad hoc vulgatis; tñ secus est in expromissore. nam pōt obligari ꝓ eo qui nullo modo obligatus est. sed cogitas qa text. hic nō probat si rimetur subtiliter ꝓut in nouis dicit Interpre. Bolo.
† Pro libertate pactionis.
† Al. add. enim.
† Expromissionem.
† Al. add. actio.
† Al. add. ita.

Iudicium

actio mihi aduersus eũ, qui vicit, competat, potest quæri. & puto non competere, si paratus sit reus iudicium [a] transferre [in se] sub exceptione hac, [b] *Si collusum* [c] *sit*, † alioquin [d] de dolo actio erat dãda, [e] scilicet si cum procuratore agi non possit, quia non est † soluendo. [f]

Simplex mendaciũ non præsumitur dolosè dictum. & ideo non inducit actionem de dolo, nisi causa sui lucri quis mentiatur. Bart.

Item Pomponius † refert, Cecidianũ † prætorem non dedisse de dolo actionẽ aduersus eũ, qui adfirmarat idoneum esse eum, cui mutua pecunia dabatur: quod verũ est. nam nisi ex magna & euidẽti [g] calliditate non debet d. dolo actio dari.

Caius libro quarto ad edict. prouinc. VIII.

Quòd si cùm scires eum facultatib. labi, lucri tui [h] gratia adfirmasti mihi idoneũ esse: meritò aduersus te (cum mei decipiendi gratia alium falsò laudasti) de dolo iudicium [i] dandum est.

Contra mentientem de substantia hæreditatis datur actio ex eo contractu si intercessit: aliàs de dolo. Bart.

Vlp. lib. xj. ad edict. IX.

[a] Si quis adfirmauerit minimam esse hereditatem, & ita eã ab herede emit: nõ est de dolo actio. cum ex vendito sufficiat. [k] Si aũt mihi persuaseris, † vt repudiem hæreditatem, quasi minus soluendo [ea] sit: vel vt optem seruũ, quasi melior eo in familia non sit: [l] dico de dolo dandam, [m] si callidè † hoc fecerit.

[a] Iudicium. Scilicet primam litem in qua fuerat absolutus.

[b] Sub exceptione hac. Id est, replicatione, quasi dicat reus, si probaueris tu actor esse collusum: volo subire iudicium, non opponendo tibi exceptionem rei iudicatæ. Sed nõne litem perdidit? Videtur quod sic: vt de pœna in. l. j. & etiam hic innuitur. Videtur. n. quod si p̃bem collusionem, omnino causam perdat. Sed dic quod non perdit: quia illud quod de perdenda lite dicitur, obtinet quando actor corrupit aduersarij procuratorem. secus si reum aduersariũ: vt hic, & j. man. l. si procuratorem. §. j. vel nõ perdit p̃pter spontaneam obligationem: vt C. de pœn. iu. auth. nouo iure. & infra, de iur. fis. l. edicto. & l. senatus. & infra, de alie. iudi. l. iiij. §. fin.

[c] Collusum. Not. verba replicationis. & supple, non prosit. l. sententia.

[d] Alioquin. Id est, si non est paratus transferre.

[e] De dolo actio erat dãda. Sed videtur quod primam actionem intendere debeam. & si excipiat, replicẽ, & sic de dolo cesset: vt j. eo. l. cum à te. quæ est cõtra. Sol. aut rem offers, & tunc sola prima actione cõueniris: & nunquam de dolo, vt hic, etiam ad expensas: cum non sit verisimile fieri expensas, cum spõte litiges, vt hic, aut nõ offers: & tunc ad rem principalẽ agitur prima, vt dicta l. cum à te. ad damna vero & expensas actione de dolo: vt hic, & j. eod. l. cum quis. Alij dicunt quod hic procurator dolo malo & sine pecunia collusit: vnde tenet sententia. Alij quod hic non constabat de actione: vt j. eo. l. seruus §. fin. Vel dic quarto quod hic collusum fuit à p̃curatore actoris cum procuratore rei. & quod dicit aduersarium, id est, p̃curatorem eius. & quod dicit aduersus eum scilicet procuratorem rei. sed huic lecturæ obst. j. de doli mali excep. l. apud. §. item quæritur. vers. quæsitum. & l. si procurator. Sed dic quod ibi erat procurator rei: hic vero actoris, qui non poterat excipere. cum in eum actio non daretur. prima verior est.

[f] Soluendo. Si ergo principio fuit soluendo, cessat de dolo. si desinat, postea incipit habere locum: & iterum si incipiat esse soluendo, nonne cessat? Respon. non cessat: imo cum alia datur: sed exceptio ei obijcitur: vt argo. C. de cura. fur. l. cum alijs.

[g] Et euidenti. Et pro, id est. vel dic magna. i. vltra duos aureos. non autem dicas magnos, id est, summa perfidia. nam & pro parua perfidia, dum tamen euidenti, datur hæc actio; vt infra eo. l. quid enim. euidẽtem autem esse oportet, quia dolum ex perspicuis indicijs probari conuenit: vt C. eod. titu. l. dolum.

[h] Quod si cum scires. Lucri tui. nõ quia semper affectus tui lucri desideretur in hac actione, sed quia apparet in hoc casu animum decipiendi fuisse: vt infra, eod. l. seruus tuus. Ioan. tamen dicit vtrumque interuenire, scilicet dolum, & animum lucri non dico de ipsa pecunia mutuata. si enim eam diuidisti cum debitore furti teneris: nõ de dolo: vt infra, de furt. l. si quis vxori. cum Titio.

[i] De dolo iudiciũ. cum nõ errauerim in persona. sed in patrimonij quantitate: vt hic, & infra, de furt. l. falsus. §. si quis. si autem in p̃sona errassem, tunc in factum daretur: vt infra, de furtis. l. si is qui rẽ. ij. §. si tu Titiũ. quæ est contra.

CASVS. Si quis. Institutus eras in quadam hæreditate, & ego volebã eam emere, vnde dixi eam vilem esse. & sic eam pro minori pretio dedisti. Dicitur quòd non tenear de dolo: sed actione ex vendito.

Si autem. Institutus sui in quadã hæreditate: tu persuasisti mihi vt illam hæreditatẽ repudiarem. vel cum legasset mihi testator vnum de seruis suis quem vellem ego, persuasisti mihi vt vilem eligerem. his duobus casibus de dolo teneris. Item si Titius filium suum exhæredauit, & quendam extraneum hęredem instituit, ego illud testamentum celaui, ita quod filius Titij nesciuit se exhæredatum: & sic decessit filius Titij exhæredatus: dicit hic, quod hæredes istius filij exhæredati duplicem viam contra me habent, quia habent actionem de dolo ciuiliter contra me, & criminalem legis Corneliæ. Viuia.

[k] Sufficiat. vt dolus purgetur: vt hic, & supra eo. l. & eleganter. §. non solum. in fine. §. & j. de actione empt. l. Iulianus. §. per contrarium. & C. de hæreditate vel actione vendita. l. qui nondum. & sic loquitur, quando alias erat contracturus: alias rescinditur venditio: vt C. de rescindenda venditione. l. si dolo. Et per actionem de dolo vel condict. sine causa reuocatur quatenus de facto processit: vt dixi supra eod. l. & eleganter. §. j.

[l] In familia non sit. Cum sit ibi melior. Accur.

[m] De dolo dandam. Minor autem restituitur: vt infra, de minoribus. l. ait prætor. §. fin. Sed videtur hoc casu de dolo non dari, cum adhuc possit optare: vt infra, de operis libertorum. l. quarta & quinta. quæ sunt contra. Solu. quidam dicunt quod hic ab extraneo, ibi ab hærede dolus fuit adhibitus. [l] Tu dic, quod hic fuerunt omnes exhibiti: sed qui deterior erat, fuit bene vestitus & rasus, vt melior appareret.

† Ess. P. F.

† Esset. P. F.

† Facit ad hũc. § gl. ij. in c. recto. extra, de cen. vide eam.

† Cæcilianum.

[a] Coniunge l. si mãdauero. 42. Mandati Dua.

† Persuaseris.

† P. F. feceris.

[l] No. sm Bal. cõtra fideiussores, qui vt appareant idonei ad curiã accedunt bene vestiti, & curiã decipiunt, & etiam facit contra tales ducentes in fideiussores.

Dolus ex perspicuis indicijs p̃bari debet.

a Suppreſſæ ſint. Ab hæræde forte vel extraneo.
b Hæredes filij. Scilicet extranei. ſecus ſi ſui: cum habeant querelam: vt C. de inoffi. teſta. l. ſcimus. §. fin. Vel dic quod hic loquitur, ſecundum ſua tempora, ſecundum quæ nunquam tranſibat querela niſi præparata etiã ad ſuos: vt infra, de inoff. teſt. l. quemadmodũ. Sed nunquid furti? Reſpõ. non cum hęreditas non erat adita: vt infra, de fur. l. hæreditariæ. Et not. vnam harũ viarum eſſe criminalem. ſ. l. Corn. vt inſtit. de pub. iud. §. item lex Corn. de ſica. & j. ad legem Corn. de fal. ij. cuius pœna eſt deportatio, & omnium bonorum publicatio: vt infra de fal. l. j. in fin. Et eſt ſpeciale, ſecundum quoſdam in teſtamẽto ſuppreſſo. puto idem in quolibet inſtrumento: eod. titu. ad legem Corn. de fal. l. Paulus. §. j. alia ciuilis, vt de dolo. ideoque vna per alterã non tollitur: vt C. quando ciuilis actio. l. j.

Actio criminalis, hanc actionem non impedit. Bart.

Item ſi tabulæ teſtamẽti, ne de inofficioſo diceretur, diu ſuppreſſę ſint, [a] mox mortuo filio prolatæ: hæredes filij [b] aduerſus eos, qui ſuppreſſerunt & lege Cornelia, & de dolo poſſe experiri.

Sequeſter non tenetur rem reſtituere, niſi finita lite: vel cum per actorem ſteterit. Item contra eum qui fecit fieri ſequeſtrum indebite, actione de dolo, ſuccurritur: vbi alia actio deficit. hoc dicit. Bart.

Labeo lib. xxxvij. † poſteriorum ſcribit. X.

† SI oleum tuũ, quaſi ſuũ defendat [c] Titius, & tu hoc oleũ depoſueris apud Seium, vt is hoc venderet, & pretium ſeruaret, donec inter vos † dijudicaretur † cuius oleum eſſet, [*] neque Titius velit iudicium accipere: [d] quoniam neque mandati, [e] neq; ſequeſtraria [f] † Seium cõuenire potes, nõdum impleta conditione depoſitionis: de dolo aduerſus Titium agendum. Sed Pomponius libro xxvij. poſſe cum ſequeſtro † [g] præſcriptis verbis [h] actione agi, vel ſi is ſoluendo non ſit, cum Titio de dolo. quæ diſtinctio vera eſſe videtur.

Abſolutus ab obſeruatione iudicij, quia ſoluit: ratione decretiarationis de dolo tenetur. Bar.

SI oleum. Caſus in hac lege, vſq; ad legem, ſi plures. talis eſt: Poſſidebam ſiue habebam oleum. quod Titius contendebat eſſe ſuum: iſtud tñ oleum depoſuimus penes Seium, vt illud venderet, & vincenti pretium daret. poſtea Titius non procedit in cauſa. volo agere aduerſus Titium de dolo. Dixit quidam iuriſcon. quod poſſum. ſed non eſt ita, quia aut Seius ſoluendo eſt: & tunc conuenitur præſcr. verb. aut non eſt ſoluendo Seius, & tunc in ſubſidium de dolo tenebitur Titius. Et ſi tu. Seruus tuus mihi fecit furtum, eum poſtea alij obligaſti in meum præiudicium, ſi ego ago poſtea contra te actione furti noxali, & cũ des mihi pro noxa, extra iudicium. ſ. & poſtea fuiſti abſolutus: quia iam dederis mihi ſeruum pro noxa: ſi hunc ſeruum inueniam eſſe alij obligatum in præiudicium meum, conueniam te de dolo: ſecus ſi condemnatus fueris in æſtimationem, & ſeruũ noxæ dediſti. & ſic loquitur contra. Vel dic aliter hunc caſum retento eodem themate: Quia egi cõtra te actio. furti noxali: cũ ſeruus tuus mihi furtũ fecerit: iudex præcepit tibi vt mihi ſeruũ pro noxa dares: & dediſti, & etiã abſolutus fuiſti ab pœna dupli vel quadrupli. ſi inueniam poſtea eũ obligatum, de dolo agam cõtra te. Et ſecundum hunc vltimũ caſum lege literam. ſed ſecundum primum lege illud verbum, per iudicem: cũ verbo, abſolutus: quia nõ per iudicem fuit ſeruus datus, ſed extra iudicium. Hæc de dolo actio. Seruus tuus decepit me per dolũ: an tenearis de peculio vel noxaliter, quæritur? Diſtinguitur, aut ſeruus cõmiſit dolum in contractu: & tunc teneris tu dñs de peculio. aut extra cõtractum, ſi non cadit in ſpeciale nomen maleficij: & tunc teneris de dolo noxaliter. Merito. Nunc exponit iuriſ. vltima verba edicti: & iuſta cauſa, &c. quę ſunt ſ. eo. l. j. §. verba. Dicit. n. quod inſpicimus quantitates & etiã perſonas in act. de dolo. ad hoc. n. inſpicimus quantitatem, quia pro minima re hæc actio non datur, pro duobus. ſ. aureis. Item perſonam, quia non datur vili contra honeſtos homines. item nõ datur liberto cõtra patronũ. ſed in his caſibus agetur actio. in fac. & eſt ratio quare agatur act. in factum, ne prędictæ perſonę lucrentur ex ſuo dolo: hæredibus tamen liberti datur hæc act. de dolo, & contra hæredes patroni vel patris. Item in cauſę. Si pupillus committat dolũ, an teneatur, quæritur? Labeo exiſtimauit nõ dari in pupillum actionẽ de dolo niſi nomine hęreditatio: vt cum ex dolo defuncti aliquid ad ipſum pupillum hęredẽ peruenit. Vlpianus autem putat & in pupillum ex ſuo dolo actionem dari, ſi pubertati proximus eſt, actũ ſequidẽ maximè, cũ ex ſuo dolo locupletior eſt effectus. quod exemplis aliquot l. ſeq. oſtendatur. pone quod pupillus conueniebatur à procuratore alicuius: pupillus commiſit dolum, vt abſoluatur: vel dixit finitã tutelam: cũ non erat. his caſibus de dolo tenetur. Sed pone quod tutor pupilli ſuaſit mihi dolo, vt emam rem aliquam ab eo, & emi: & pretium ad pupil. peruenit, tenetur hoc caſu pupillus in quantum eſt locupletior. vel dic quod tutor ſuaſit mihi dolo, vt repudiem hæreditatem in qua erat ſubſtitutus mihi pupillus. nam & hic tenetur pupillus. inquantum eſt locupletior. Item dicit quod in municipes actio de dolo non datur, niſi in id, quod ad eos peruenit dolo magiſtratus. ſed decuriones tenentur de dolo. Item ſi conſtitui procuratorem. & iſte dolum committit: teneor ego dñs in id, quod ad me peruenit: ipſe autem procurator tenetur de dolo. In hac. In iſto. §. in prin. legis ſequen. quę continuatur cum eo, veniunt tria neceſſaria in act. de dolo. ſ. quod deſignetur perſona quæ dolum cõmiſit. Item aliud ſecundum, ſcilicet quod deſignetur res in qua cõmiſſus eſt dolus. Item tertium vt appareat cui ſit factus dolus.
c Defendat. Scilicet. vendicando: vt econtra. C. de Carbo. edicto. l. j.
d Iudicium accipere. Id eſt, noluit dicere ſuum eſſe oleum.
e Neq; mandati. Quia forte nõ fuit gratuitum.
f Neq; ſequeſtraria. de hac conſtat, & quia non eſt conditio impleta, vt hic: quia ſcilicet neutee vicit: & quia vnus tantum hic depoſuit: vt in principio huius legis, non plures: quia tunc habet locum ſequeſtraria. vt infra, depo. l. propric. & l. licet.
g Sequeſtro. Non eſt proprium nomen actionis.
h Præſcriptis verbis. Quaſi tacite, ſi tacite ſit actũ vt Titio non proſequente mihi reddatur. Vel dic quaſi vicerim, cum per me non remaneat: vt infra, de conditioni. inſtitutio. l. vter ex fratribus. nam & ſi viciſſem, hæc mihi daretur: vt infra, de præſcrip. ver. l. ſi rem. §. ſi quis ſponſionis. non autem depoſiti: quia forte ſequeſter aliquid accepit: & alijs rationibus ſupradictis: alias haberet locum: vt infra, depoſi. l. ei apud. §. primo.

† vij.
† In P. F. ἱμάτιον eſt præcedentis capitis, quod incipit. *Labeo lib. 27. poſteriorũ ſcribit. ſi oleum, &c.*

† *Inter nos.*
† P. F. *dejudicetur.*
* Hinc no. quod penes ſequeſtrem depoſitũ eſt reddi non debet, niſi cauſa cognita & lite finita l. 5. & 6. D. depoſiti & l. 5. & 6. C. eo. Quod verum dicant eſſe, ſi ex conuentione partiũ ſequeſter fuerit aditus. At ſi iudex iuſſiſſet deponi ſolo iuſſu iudicis reſtitueret poterit ſequeſter Bal. l. vlti. C. de bon. auct. iud. poſ. tamen ei ſi ſequeſter electi fuiſſet. A. Perſ.
† Sequeſtraria actio dicit, quæ is qui depoſuit, vel in cauſa ſuperior euaſit, ad poſſeſſionẽ rei depoſitæ agit aduerſus ſequeſtrum. Eſt autẽ ſequeſter, aut ho te Modeſtino, is apud quem plures eãdem rẽ de qua eſt cõtrouerſia, depoſuerunt. Betſhru.
* P. F. *ſequeſtre.*
† Imo dic ſecundum Bal. quod gratia mãdantis.

Noxæ

Et si seruum pignoratum noxæ a. mihi dederis: per iudicem † absolutus, de dolo teneris, b si apparuerit eum esse † pignori datum. c

Hæc actio noxalis est: item competit de peculio, si circa res peculiares sit dolus commissus. Bart.

Hæc de dolo actio d noxalis erit. ideo Labeo quoque libro trigesimo prætoris peregrini scribit, de dolo actionem serui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. Nam si ea res sit ĩ qua † e dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio: tũc de peculio dandam. † Si verò ea sit, ex qua noxalis: hoc quoq; iudiciũ noxale futurum. f

Hic incipit exponere illa verba posita in edicto, & insta causa esse videtur: & breuiter hoc dicit. Hæc actio non datur pro modica quantitate: nec contra parentes vel patronos vel personas honestiores; sed per actionem in factum succurritur, h. d. cum duabus ll. seq. Bar.

Meritò † causæ cognitionem prætor inseruit, neque enim hæc actio passim indulgenda est. nã ecce in primis si modica summa sit.

Paulus libro xj. ad edictum XI.

ID est, vsque ad duos aureos, † g

Vlpianus lib. xj. ad edictum XII.

NOn debet dari. [Et] quibusdam personis non dabitur: ut puta liberis vel libertis aduersus parentes patronosve: cum sit famosa. h Sed nec humili i aduersus cũ, qui dignitate excellit, † debet † dari: Vt puta plebeio aduersus consularem receptę k authoritatis, vel luxurioso l atq; prodigo, aut aliàs vili, aduersus hominem vitæ emẽdatioris: & ita Labeo. Quid ergo est in horũ persona? dicendũ est, in factum m. verbis temperandã † [de dolo] actionem, vt bonæ fidei n mentio fiat.

Paulus libro xj. ad edictum XIII.

NE ex dolo suo lucrentur.

Quando propter reuerentiam personæ actio de dolo non dabitur contra defunctum, dabitur

a Noxæ. Potes legere, vt non per iudicem dat', sed extra iudiciũ, absolutio tñ fuit facta in iudicio ab æstimatione litis, & a iudicij obseruatione, vt inst. de perpe. & temp. act. §. & tunc puncta, & p iudicẽ sia absolutus, &c. & sic non est cõtra. j. de re. iu. l. iiij. §. si. & j. d sol. l. si hominẽ quæ sunt contra, quia ibi per iudicẽ dedit. vel lege ꝙ hic per iudicem, fuerit datus seruus, & absolutus ab æstimatione, secus si cõdẽnatus fuit in æstimatione, & dedit hmõi seruum, quia tunc agitur iud. vt in dictis contrarijs legibus dicitur.

ADDITIO. Dic quod contraria loquuntur in sñia cõdemnatoria: hic in absolutoria. & cũ gl. dicit, ꝙ fuit datus seruus per iudicem, nõ intelligas, adiudicatus per secũdum decretum, quia in secundo decreto debetur euictio: vt C. de euic. l. si ob causam. sed quia in iudicio ante sñiam fuit seruus traditus pro noxa, ex qua traditione non debet euictio: quia non incipit à præcedenti obligatione super seruo. secundum Bal. hic.

b Teneris. l. mihi cui dedisti p noxa.

c Pignori datũ. s. in perniciem meã, vel forte in eo, qd̃ scienter dedit talẽ, quod non placet.

d Hæc de dolo actio. vt in contractu. Sed nonne tũc datur actio ex contracto? R. non, quia pone quod dolus dederit causam contractui. Itẽ pone in contractu facio vt des, vt Infra, de præscri. ver. l. naturalis. §. qd̃ si faciam, nam ex contractu vel quasi de peculio agitur: ex delicto vel quasi noxaliter: vt hic, & j. de ijs qui deiecerunt vel effuderunt. l. j. §. cum seruus.

e In qua. Id est, in contractu vel quasi.

f Noxale futurum. Vt si dolus est admissus extra contractum. verbi gratia, persuasit mihi vt non idoneam hæreditatem aditem, vel similia: & infra eo. l. arbitrio. §. pen. & l. si dolo. & l. cum quis, & l. fin.

g ID est, vsq; ad duos aureos. Qui cõputantur, habita ratione, quod septuaginta duo valeãt librã, auri: vt C. de suscep. & arca. l. quotiescunq; libro. x. Sed nunquid pro duobus aureis datur? Respon. non vt hæc dictio vsque, inclusiue non accipiatur, cũ in pœnis molliores esse debeamus: vt j. de pœ. l. pen. & proniores in odijs restringendis argu. j. de liber. & posth. l. cum quidam. Itẽ quare actio furti datur pro vno ouo, cum sit æque famosa, hæc nõ: vt inst. de re. diui. § gallinarum? Resp. secundum Ioã. quia furta frequẽtius fiunt in vilibus, quam dolus. ideoque necesse fuit plus puniri, arg. j. de pœn. l. aut facta. §. fi. Itẽ nonne quælibet actio etiam p vno nummo datur? Dic quod sic, vt dicto §. gallinarum. & infra, de coniungen. cum emanci. lib. l. j. §. Id. & j. de dam. infec. l. si proprietarius. in si. j. respõ. excepta hac, vt hic. Sed tamen dicã dari in factum p hac modica summa: excepto de damno infecto: vt j. de dã. infec. l. ex damni. j. respon. & excipe j. d impẽ. in re. do. fac. l. omnino. & j. commoda. l. In rebus. §. possunt. Accur.

ADDITIO. Tu dic quod ratio est, secundum Baldum quia est ibi natura contractus, cũ modica impensa pertineat ad impendentem, secundum eundem Baldum.

h NOn debet. Cum sit famosa. No. ꝙ magis est odiosa, hæc actio, quam furti vel Iniuriæ, licet & illę famosæ sint: quia illæ causa cognita in huiusmodi personas dantur: vt j. de fur. l. si quis vxori. §. j, & s. de in ius voc. l. sed si. §. prætor. Vel dic, quod ibi agitur In factum nomine furti facti in castrẽsi peculio, & nomine Iniuriæ atrocis: vt argu. C. eo. l. si superstite.

i Sed nec humili. Quis sit, dic vt C. de incest. nup. l. humilem.

k Receptæ. Alias perceptæ, id est, præ alijs acceptæ, vel habitæ.

l Luxurioso. Carnali, vel prodigali luxuria: vt j. de dam. Infec. l. ex damni. in pr.

m In factum. Etiã si modica sit summa, ſm quosdam, pter id quod dicit lex sequẽ, ne ex do. &c. sed contra videtur C. e. l. si superstite, vbi dicit, immodicè læsa es, sed subaudi maxime ibi. Sed nonne in factum agere, est restitui? ergo non debet dari contra has personas, vt C. qui & aduersus quos. l. si. Sed dico ibi intellectum tantum de ea, quæ datur iudicis officio, non quæ iure actionis.

n Vt bonæ fidei. Quasi dicat nõ malæ fid. & sic g

† In P. F. additur & ita Haloã. leg. sis absolutus. al. is absolut'.

† fecisse legit Cuiac.

† P. F. est.

† P. F. in quem.

† P. F. et nunc in peculio dandam.

† Al. add. quoque.

Aurei septuaginta duo faciũt librã auri.

Actio furti datur p vno ouo.

Tu dic qd̃ rõ ẽ, quia actio d̃ dolo ẽ subsidiaria sed non actio furti. facit l. Seio. s. de i interest. Bol.

† ad duo millia sestertiorum leg. Cuia.

† Sed et

† P. F. excellet.

† P. F. debent.

† Bal. dicit hic istum tex. valde sin. ad hoc ꝙ species agendi distinguitur ex medio concludẽdi posito in libello. Bol.

abnegationẽ contrarij ponitur, vt ĩ, de mino. l. pe. & ĩ. de leg. ij. l. cum quidam. & l. cum pater. §. rogo. & de leg. iij. l. fideicõmissa. §. si fidei. in fi. sic. contra. ĩ. de inof. test. l. etiam. & l. qui repudiantis.

a Hæredibus. Aduersus hæredes. No. contra hæredem patroni & patris agi d. dolo actione: sed aliud est in exceptiõe doli, q̃ ẽt contra hęredes patroni vel patris nõ opponitur. Et est ratio, quia in actione doli tm̃ calculi habetur ratio, & ideo non infamat. vt ĩ. eo. l. Sabinus. sic enim dicã, conuenio te actione de dolo de eo, q̀ ad te peruenit ex dolo defuncti. non aũt dicam, cõuenio te ex dolo defuncti at in exceptione nõ ideo: quia aliq̃d apud eum sit, sed quia defunctus dolũ commisit, excipitur: & ideo non de dolo, sed in factum excipit: vt ĩ. de do. ma. exce. l. apud. §. aduersus. quę est cõtra. Sed cum in defunctum dat actio in factũ, & in hæredem de dolo, vnde nascitur hæc actio? ex dolo defuncti non: quia alia nata fuit. s. i factum. Respon. forte eadẽ est actio in factũ, & de dolo i substantia, licet nomina diuersa: vt ĩ. de hæ. ins. l. iij. §. qui fideicõmissariam. & sic ẽ nata ex dolo defuncti. Vel melius dic, quod sunt duæ, & ambę nascuntur ex dolo defuncti. sed vna tantum intentatur contra defunctum: vt in factum, & alia contra hæredem: vt de dolo. & q̀ sint duę patet ex eo, q̀ alterius qualitas & vitæ est vna, quam alia: vt ĩ. eo. l. in heredẽ. & l. itaque. Accur.

Actio de dolo non infamat.

† Al. add. hinc

† P. F. admisit.

contra heredem. Bar.

Vlpianus libr. xj. ad edictum. XIIII.

Hæredibus tamen harum personarũ, itẽ aduersus hędes a de dolo actio erit dãda. b

Pupillus potest conueniri de dolo ex persona defuncti. Itẽ si est proximus pubertati, in persona tutoris, in quantũ factus est locupletior. Bar.

Item in causæ cognitione versari Labeo ait, ne c in pupillũ de dolo detur actio, nisi forte nomine hæreditario cõueniatur. d Ego arbitror e & † ex suo dolo cõueniẽdum, si proximus pubertati sẽ: maximè g si locupletior ex hoc factus sit.

Paulus libro xj. ad edictum. XV.

Quid enim si impetrauerit h a procuratore petitoris, ut ab eo absolueret, vel si de tutore mẽtit, i pecuniã acceperit, vel alia similia admiserit, † quæ nõ magnam k machinationem exigunt?

Vlpianus libr. xj. ad edictum. XVI.

Sed & ex dolo tutoris (si factus est locupletior l) puto in eum dandam actionem, sicut exceptio m datur. n

Contra vniuersitatem non datur de dolo actio: quia dolum non potest committere de facili, nisi ex persona administrantium. Bar.

Sed an in municipes o de dolo det actio, dubitatur. Et puto ex suo quidẽ dolo † nõ posse dari. (quid enim municipes dolo facere possunt?) p sed si quid ad eos peruenit ex dolo eorum, qui res eorum administrãt: puto q dandam.

Rectores de eorum dolo proprio tenebuntur. Bar.

De dolo autem decurionum, r in ipsos decuriones dabitur de dolo actio.

Dominus tenetur de dolo procuratoris, de eo quod ad eum peruenit. Bar.

Itẽ si quid † dolo procuratoris ad dominum peruenerit: datur in dominum de dolo actio, in quantum ad eum puenit: nam procurator ex suo dolo proculdubio tenebitur. f

Iurisconsultus exposuit primam partẽ edicti positi in l. i. supra eo. Erant in edicto posita quadã verba alia. quæ nõ sunt posita materialiter in hoc ti. sed eorum mentem iurisconsultus posuit hic: & in l. arbitrio. infra e. & breuiter hoc intendit Quãdo ex delicto agitur ciuiliter actione famosa, debent particulariter omnia designari, sicut quando quis criminaliter accusatur. Bar.

In hac actione designa

g Maxime. Nam & idem si non vt ĩ. depo si. l. j. §. an in pupillum.

h Quid enim si impetrauerit. dolose: vt ŝ. e. l. & eleganter. §. pen.

i De tutore mentitus. Quia dixit tutelã finitam, ut ar. ĩ. de pub. l. quæcunq;. §. fi.

k Magnam. Euidentem tñ: vt ĩ. l. proxi. in fi.

l Sed & ex dolo. Locupletior. vt hic, & ĩ. de act. empt. l. Iulianus. §. idẽ Iulia. & ĩ. q̃ñ ex fac. tut. l. iij. & ĩ. de ijs quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si fraudator. versi. si impubes.

† Al. add. aliquem.

m Exceptio. s. doli, vt ĩ. de do. exce. l. apud Celsum. §. si quis non. in fi. §. & §. illa.

n Datur. Contra pupillum ex dolo tutoris.

o Sed an in municipes. l. omnes generaliter.

p Facere possunt. q. d. nil facile: quia nec consentire facile possunt: vt ĩ. de arbi. l. itẽ si vn°. §. principaliter. & ĩ. de li. vniuer. l. j. sed tñ possunt cũ difficultate, vt cãpana pulsata: quia videbuntur omnes facere q̀ consiliũ facie vel maior pars: vt ĩ. de re iur. l. aliud. §. refertur. & metũ inferunt: vt ĩ. quod me. cau. l. metũ iij. §. animaduertẽdũ. & possessionem apprehendunt, vt ĩ. d acq. pos. l. ij. & facit ĩ. de vi & vi ar. l. si vi me. Itẽ tribunũ siue ptãtem eligunt: vt ŝ. de orig. iur. l. ij. §. ijsdẽ. Hęc autem interrogatio raritatẽ non impossibilitatẽ notat, sicut ibi, si sacerdos peccauerit, quis orabit pro eo?

† In P. F. add. ex

q Puto. Sed quare ẽt de eo q̀ ad eos peruenit, tenentur. cum hoc mandasse non videatur generaliter, quod specialiter non erant mandatuti, vt ĩ. quæ in frau. cre. l. si pater. quæ quæstio ẽe in procuratore fieri potest? Rñ. videntur habere ratum, nisi reddantur: vt ĩ. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. ver. quippe cum.

r De dolo autem decurionum. Loco quorum habemus consiliarios hodie.

f Proculdubio tenebiĩ insolidũ: etiã si nihil ad eũ per ue-

b Erit danda. Petita venia: vt C. de in ius vocan. lege secunda.

c Ne. Id est, vt non.

d Conueniatur. s. inquantum peruenit ad eum ex dolo defuncti, vel l's cum eo fuerit contestata: vt C. ne ex delict. defunct. l. j.

e Ego arbitror. In quæstione proposita rñdendo.

f Pubertati. Quia est doli capax: vt ĩ. de tribu. l. iij. §. Iulianus.

peruenit: vt sapiores magistratus, scilicet decuriões.

In hac actione. CASVS. In isto §. & in pr. l. seq. quod continuatur cum eo, veniunt tria necessaria I actiõe de dolo, s. quod designetur persona quæ dolum commisit. Item aliud secundum, scilicet quod designet res in qua cõmissus est dolus. Item tertium vt appareat cui sit fact⁹ dolus. Viuia.

ri oportet, cuius dolo a factum sit: quãuis i metu b non sit necesse.

Paulus libro xj. ad edictum. XVII.

ITem exigit prætor, vt comprehendatur, quid dolo malo factum sit. scire. n. debet actor, in qua re circunscript⁹ c sit, nec in tanto crimine vagari d [oportet]

Plures dolum committentes tenentur insolidum. tamẽ, unius solutione cæteri liberantur. h. d. dicas in hac vt no. in l. & eleganter supra eodem. Bar.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. XVIII.

SI plures dolo fecerint, & vnus [rem] restituerit: e omnes liberãt. Quòd si vnus quãti ea res est, pstiterit: f puto adhuc cæteros libera

Doli exceptio & realis & personalis.

a Cuius dolo. qs fecerit, & cui dol⁹ sit factus, & i quarte dici oportet: vt hic, & j. l. pxi. sed in exceptione doli quis, sed non cui dici oportet, & sic ex parte opponentis realis, & ex altera personalis: vt j. de doli excep. l. apud Celsum. §. pe. & l. ij. §. j. & in actione quod metus causa, non est dicendum quis fecerit metum vt hic, & s. titu. j. l. si cum. §. & in hac sed cui. At in exceptione quod metus causa, nec quis, nec cui, vt dicta leg. de doli ma. excep. leg. apud Celsum. §. penulti.

b In metu. i. l metus causa actione.

c ITẽ exigit. Circunscriptus. ergo & cui.

circumscriptum.

d Vagari. Vt hic: & C. eo. l. dolum. sic & In actione iniuriarũ: vt j. de iniur. prætor. in prin. sic & in olbus publicis iudicijs: vt j. de accu. l. libellorũ. sic etiã tenetur quis designare, quod petit in qualibet actiõe reali vel personali: vt j. de rei vẽd. l. si rem. j. in prin. & §. si vestimenta. & C. de episcopis & cler. authẽ. generaliter.

e SI plures. Restituerit. rem, & inferiori casu æstimationem. Vel dic hic rem vel æstimationem, sed infra quanti iuratum est in litem ab actore.

f Præstiterit. Scilicet ante condemnationem, secũdum Azo. licet idem & si post cõdemnationẽ præstiterit interesse quantũ est iuratum in litem: vt s. proxi. resp. & s. tit. j. l. si cum. §. si. & j. mens. fal. mo. di. l. si duobus, j. responso.

g Peruenit. Vt hic, & j. eo. l. in hæredem.

ARbitrio. CASVS. Huius legis prin. dicit quod sit iudicis officium in act. de dolo. Ecce. n. si tu dolo me induxisti, & ego tuo dolo dedi tibi librum meum, si ago contra te de dolo, iudex te debet condẽnare, vt mihi restituas. alias iurabo in litem cõtra te. sed iudex illud iusiurandũ taxare debet. Dicet aliquis, quare in ista actione de dolo vel in hac. qđ metus causa non est adiecta quantitas? Dicit iurisconsultus hoc ideo fuit: vt sit pœna illius dolosi nolentis restituere rẽ, vt possim iurare contra eum in litẽ. euenit tamen aliquando, quod iudex nõ condemnat in ac. de dolo vt rem restituat, vt quia res interierit. & hoc casu iudex cõdemnat in rei æstimationẽ verã, idest, verũ interesse. Si dominus. Mihi legata fuit proprietas vnius domus, & tibi vsusfruc. legatus, si cõburam istam domum vel hæres, nõ teneor act. de dolo, quia lex Aquil. vtilis competit. De eo. Vendebam tibi piper vel alias species quæ ponderantur: Titius mihi vẽditori pondera & lagas commodauit. si falsa fuerũt ista pondera, quia nimis magna erant vel parua dixit Trebatius quod act. de dolo datur contra Titiũ commodãtem. sed hoc est falsum. qa si tu dicas qđ ego venditor sui deceptus ppter magna pondera, porro re petere superfluum per condictionẽ indebiti ergo non datur de dolo. Item si fuisti tu emptor deceptus propter parua põdera, habebis act. ex empto contra venditorẽ. ergo non datur actio de dolo, tñ alias dictum Treba. potest in vno casu locum habere. Si dixi tibi: ego vendo tibi merces: volo, vti istis põderibus, siue sint vera, siue sint falsa, hoc casu tenetur Titius commodans actione de dolo. Si cuius. Habebam litem tecũ, & dolo cuiusdam alterius factum est quod pereat instantia illius causæ, id est, vt curtat triennium. datur mihi actio de dolo ad interesse contra illum dolosum: non autem restituetur mihi instantia causæ, quia fieret cõtra illam l. properandum. C. de iudic. si extenderetur vltra triennii causa. Vel pone aliter hũc casum, quia dolo tuo vel alterius, Titij puta, factum est vt nõ possimus cõplere, vel vt non possim exercere causas appellationis intra tempus statutum. habeo ac. de dolo contra te, vel illum tertium Titium. non autem restituetur mihi tempus prædictum cum transierit sententia ĩ rem iudicatam. Si seruus. Promisisti mihi seruum, quem Titius postea occidit: habeo actio. de dolo aduersus Titium, non autem habebis act. legis Aquiliæ cum sis liberatus. Viuia.

ri. Hæc actio in hæredẽ & in cæteros successores dat duntaxat de eo, qđ ad eos peruenit. g

Hæc actio est arbitraria: et iõ cõtra non restituentẽ iuratur ĩ litem si res tẽpore cõdẽnationis extabat. h. d. & fortis lex est. Primo ponit dictũ. Secũdo respõdet cuidam quæstioni emergenti circa illud. Tertiò ponit vnã limitationem circa præcedẽtia. Secunda ibi, Ideo autem. Tertia ibi, Non tamen. Bar.

Paulus libro xj. ad edictum XIX.

ARbitrio iudicis in hac quoq; actione restitutio comprehẽditur: h & nisi restitutio fiat, sequitur condemnatio quãti ea res ẽ. i Ideo autem hic, & in metus causa actione certa quãtitas k non adijcitur,

Vide in no. ď reu. cap. super hoc l magno glo. vĩde eundẽ de sepul. c. restificati ad finem.

h Comprehenditur. Est enim arbitraria. vt inst. ď act. §. præterea. certe & sine hoc debet curare iudex supra, de offic. prǽ. l. illicitas. in princ. Et recolas, q̃ quidam dicunt hanc primam esse admonitionẽ, nos sententiam definitiuam: vt diximus s. tit. j. l. si cum. §. in hac.

i Quanti ea res est. Tribus modis hoc verbum intellige. Primo, quia impropriè ponitur, quia licet veritatẽ significet: vt j. de verb. sig. l. inter hæc verba. tñ hic in litem iuratur: vt j. l. proxi §. Secundo supplicas. quanti ea res est, scilicet æstimata per iusiurandum in litẽ. Tertio propriè pone, & nil suppleas. & dicas quod duas habet vias, vnam per quam iuret in litem: vt j. proxi. §. aliam per quam tm̃ interesse petat verũ & hãc hic elegit: vt j. de rei vẽ. l. quod si possessor: Et dic q̃ si etiã incõtinẽti vellet reddere, tñ ad interesse tale debet damnari, vt s. ti. j. l. aut in id secus si non per dolum habuisset: vt j. de lega. j. l. si fundum per fideicommissum. j. respon.

k Certa quantitas. Imo certa: quia quadrupli, vt s. titu. j.

tit.j.l. si cum.§.hæc autẽ. Sed respondeo duobus modis. Primo, quia meticulosius hẽt duas vias: vnam ad quadruplum, aliam ad interesse, quæ dicitur vtilis in rẽ per iusiurandũ in litẽ. & hanc eligit hic agendo vtili in rem. Secundo dic q etiam si in quadruplũ agatur, tamen est incertum, quia cum simplum sit incertum: ergo & quadruplum, quia respicit simplum.

vt possit per contumaciam suam tanti reus cõdemnari, quanti actor in litem iurauerit: sed † officio iudicis debet in vtraque actione taxatiõe [a] iusiurandum refrænari. Non tñ semper ĩ hoc iudicio arbitrium [b] iudicis dandũ est. Quid.n. si manifestum sit, † restitui nõ posse: veluti si seruus dolo malo traditus, defunctus sit? [c] ĩõq; ꝓtinus condẽnari debet ĩ id, quod intersit actoris,

† licet.
† P. F. arbitrio.
† Al. add. rem.

Fructuario contra dominum non datur hæc actio: quia alia competunt. Bar.

Si dominus [d] proprietatis insulam, cui⁹ vsusfructus legatus erat, incenderit, nõ est de dolo actio: quoniam aliæ [e] ex hoc oriuntur actiones,

a Taxatione. Facta à iudice. vt hic, & ĩ.ad exhiben.le. iij.§.præterea. non a lege. & sic nõ ob. infra, de rei vend.l. qui restituere. quæ est contra. & ĩ. de in lit. iu.l.ij. & l. nideamus. §. fina. & lege in actione.§.j. quod enim omissum est a lege, &c. vt ĩ.de testi.l.quæsitum.

b Arbitrium. Scilicet de restituenda re vt sic ea non restituta condemnetur in quantum iuratur. hoc enim nõ fit, & secundũ hoc dic arbitrium, l.primam sententiam.

c Defunctus sit. Non est ergo locus arbitrio vel coniecturæ, cũ res sit certa, vt hic. & ĩ. de verb.obli. l. continuus.§.cum ita.in fi.§. sed in interesse scilicet verũ debet damnari: vt subijcit: vt ĩ.de confes.l. Iulianus. idem dico & si alienauit sine dolo: licet quidã in contra, & pro me. vt ĩ. de noxa.l.quemadmodũ. Sed an desinat oĩno hæc actio esse arbitraria per interitum rei? Videtur hic quod sic. Sed contra puto, quia si eũ occidit, vel dolo alienauit, adhuc iurabitur in litem, & fiet taxatio. Vnde adhuc habet locum arbitrium, in his, licet cesset in restituenda re. Sed nonne si cõdemnetur in communi interesse, etiam si reddat, poterit in litẽ iurari? Rñ. vt ĩ.de in lit.iu.l. nũmis.

d Si dominus. Scilicet hæres, vel ille cui erat proprietas legata, vt insti.de vsufruc § j. Accur.

e Quoniam aliæ. Scilicet legis Aquiliæ, & vtilis in factum: vt ĩ.ad le. Aqu.l. sed & si proprietarius. Sed certe & de dolo videtur dãda, vt ĩ.quibus mod.vsufruc. amit.l. repeti.in fi.quæ est cõtra. Sol. hic erat iam traditus vsusfructus legatus, ibi non. Vel si testamẽto relictus erat. ageret ex testõ, vbi ab intestato agit de dolo, vt ibi dicit. Vel dic vbi in re aliena relinquit, & dñs rei facit dolose quo minus vsufructuarius habeat, tunc dat de dolo, vt ibi dicit, si naũt fuit testatoris vel hæredis, in qua fuit damnũ datum ab extraneo ante aditam hæreditatem, actio dat hæredi.l. Aquil. quam tenetur cedere fructuario. vt hic & ĩ.ad legem Aquil.liber homo.§.fi.& le. seq. & l. huic scripturæ: Vel dic qđ non est contra, quia hic in destructione: ibi in ædificatione loquitur, pro qua cessat.le.Aquil.actio.

f Commodasset. Venditori. vt hic innuit, & consuetudo debet.

g De dolo. Si minora, emptori, si maiora, vẽditori sed male dixit, ideoq; corrigitur statim.

h Atqui. Pro sed certe.

i Condictione. Scilicet furtiua, secundũ nos, & etiam indebiti, secundum quosdam. Item habet ex vẽdito. vt ne decipiatur, sicut emptor ex empto, vt subijcit: vt ĩ. si mens.fal.mo.di.l. si duobus.§.j.

Contra commodantem falsa pondera, vel mensuras, non datur hæc actio de dolo, si inter cõtrahentes aliis actionib. potest esse consultum. alias recurritur ad actionem de dolo. hoc dicit. quod nota, maxime in foro: quia vidi semel de facto. Bar.

De eo, qui sciens commodasset [f] [falsa] pondera, vt venditor emptori merces appenderet: Trebatius de dolo [g] dabat actionẽ. Atqui [h] si maiora põdera † cõmodauit: id qđ ampli⁹ mercis datũ est, repeti cõdictiõe [i] põt. si minora, ut reliqua merx det, ex empto agi põt: nisi si ea cõditiõe merx venijt, † vt illis põderibus traderetur, [k] cũ ille decipiẽdi, causa affirmasset, se æqua pondera habere. [l]

† in eo sg falsia ponderib. merces appẽdũt, est cõminatio. Amos.ca. vuj.
† Halos. scripsit cõmendauit.
† P. F. vendit.

k Traderet. Quo casu demũ de dolo agitur, & non alio. Item & in alio qñ qui cõuenit actione ex eo contractu non est soluendo, vt arg. ĩ. eo.l. & eleganter. §. si dolo Et vt plene scias, dic cum falsa mensura vel põdere vẽditor metitur, aut de hoc scienter cõuenerunt. & tunc ei stare tenẽtur, aut non, & tunc cõsuetudo attenditur. vt infra de contrahẽ. emp.l.imperatores quod si aliter fuit deceptus, aut emptor a venditore, aut contra. Primo casu tenetur venditor, siue sciens fuit siue ignorans, vt ĩ. de ædil.edic. l.j. §. causa. nisi cõuenit, vt certis mensuris staretur, quia tunc si sciens fuit, & emptor ignorans, tenetur, alias non: vt ĩ. de actio.emp.l.j. & de hæred. vendi. l. nam.& le.hoc autem. econtra si venditor ab emptore, aut dolo emptoris. & tunc si vẽditor tradidit dubitando, & dicens. Si quid superfluum traderetur, nolo esse tuum, tunc dominium non transfertur, & furti tenetur. Si autem in totum putans se teneri liberè tradidit: dominium transit. & non tenetur furti, sed condictione indebiti, ſm quosdam. Vel dicas quod nunquam transeat dominiũ, cum erret in pondere: ideoq; semper furti, & cõdictio furtiua, & rei vẽdi. datur: vt ĩ. de furti.l. si quis vxori, §. si maiora. Itẽ habet locũ actio ex eo contractu: vt ĩ.de act. empt.l. si quis a me. Si autem emptor est ignorans. nulla tenet, nisi vltra dimidiã iusti pretij sit deceptio: vt C.de rescin.ven.l.ij. Si autem tertius adhibuit falsa pondera, aut cõuenerunt illis stare ponderib. aut non. Si non: venditor ex empto, & emptor ex vendito cõuenit etiam condictione indebiti, ſm M. & furtiua, si sciẽs fuerit emptor: vt modo diximus. & hoc est quod hic dicitur. Si cõuenerunt, aut vẽditor est deceptus, aut emptor. si venditor, conueniet cõmodantem contraria: vt ĩ.commo.l.in rebus. §. itẽ qui sciens. quid tamen si commodator non sit soluendo? dabitur contra emptorem scientem in subsidiũ, de dolo. Si emptor, cõtrariam commodati nõ habet. quia non fuit ei commodatum. quare agitur de dolo contra cõmodantem, si sciens fuit: vt in hoc §. j. aliter non. Sed in vase vitioso locato non distinguitur, sciat vel ignoret locator. quia semper tenetur: vt infra, loca.l.sed addes. §. j. Item not. quod criminaliter potest accusari, quia falsa pondera habet [1] & in insulam relegatur, vt ĩ.de extraordina.crimi.l.annonam.in fi. Accur.

[1] Istã glo. dicit hic, Bal. valde no. cõtra tabernarios, qui vtuntur mensuris iniustis.

l Pondera habere. Emptore inscio. Accur.

Dolo

a Dolo. Pone me dolo tractum, vt triennium in causa criminali, & biennium in causa ciuili curtat: ago de dolo: vt hic, non vt restituar intra triennium, sed ad interesse: quia sic l. properãdum. circunscribetur, quæ est C. de iud. & alia quæ est C. vt intra cer. temp. l. ij. Sed cum possim restitui, quare ago de dolo: vt j. quibus ex caus. ma. l. ait prætor. §. fin. & sequen? Respon. hic nõ ab aduersario, sed ab alio fui tractus: vnde non possum restitui. Itẽ cum actio non sit perdita, imò magis perpetuata, quare ago de dolo? Resp. hic ad cætera damna agi: vt j. eo. l. est quis. Secundo pone casum in tempore appellationis faciẽdæ, quod est x. dierũ hodie, vel exercendæ, q̃d est anni vel biẽnij: vt in auth. de ijs qui ingre. ad appellã. §. j. coll. v. quod currit per dolũ aduersarij, agam de dolo, vt restituar ad tempus prædictum, ne circumueniatur. le. quę dicit de decem diebus: vt in auth. de appella. §. j. col. iiij. & alia quæ dicit de anno, scilicet de ijs qui ingre. ad appell. Neq; potest hic opponi, q̃ non perierit, cum non steterit per iudicẽ. Item nec quod restitutio detur propter authoritatem aci iudi. Vel dic ab extraneo: vt superiori casu. Sed quid si nõ est soluendo, qui de dolo cõuenitur? Respon. potest dici vt lis restituatur: vt C. de iud. l. properandum. §. fi. & ff. de eo per quẽ fact. l. fi. in prin.

† P. F. dolo cuius.

† Tenet igitur iste de fraudulento cõsilio. & cõcor. in ea. recte cum glo. ij. ea. zra de renun.

† P. F. interfuerit.

Ad causam, seu litis instantiam peremptam, nõ datur restitutio: sed per actionem de dolo succurritur contra eum, cuius dolo factum fuerit. hoc dicit. fortis est. §. & legitur duobus modis. Primò in tempora instantia prima causa: & sic periit instantia tantum, & non causa. Secundò in tempore instantia causa appellationis, & sic periit instantia & causa h. l. Bart.

[Si] cuius dolo † a effectum est, vt lis temporibus legitimis trãsactis pereat: Trebati⁹ ait [aduersus eum] de dolo † dandum iudicium: non vt arbitrio iudicis restituatur, sed vt tantum actor consequatur: quanti eius interfuit, † id nõ esse factũ: ne aliter obseruantibus lex circunscribatur.

Si speciem debitam tertius interimit, vel fideiussor ante moram, debitor liberatur, & creditori contra interuenientem actione de dolo succurritur. hoc dicit cum lege sequenti. & fortis est. Bar.

b Recte putant. Scilicet, mihi stipulanti, non debitori aliqua, quia à me est liberatus interitu speciei alio occidente: vt hic subijcitur: & ff. de leg. j. l. si hęredis. §. j. Et intellige quando me stipulantem voluit damno afficere occisor. sed videtur quod & debitori l. Aquil. actio competat, vt ff. ad legem Aquiliam. l. lege Aquilia. quæ est contra. & mihi eam cedat: vt ff. ad legem Aquil. l. huic scripturę. quæ est similiter contra. Solui, ibi creditor occidit: hic alius. per hoc non soluitur illa l. huic. ff. ad legem Aquil. Vel hic damnum fuit stipulatoris, ibi debitoris: quia adhuc non venerat dies obligationis, hoc non valet per l. huic. Vel dic verius, quòd hic agit creditor ad alia damna: ad ipsius autem serui æstimationem agit Aquilia, cessa sibi à debitore. Item quid si occisor voluit me damno afficere? Videtur non teneri per hanc legem, nec mihi, nec debitori: cum sit à me liberatus: sed per legem Corne. accusari potest: vt infra, ad legem Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. Sed puto secundum R. omissis prædictis. quod siue in mei fraudem, siue in damnum debitoris occidit, habeat debitor legis Aquil. actionem, quam mihi ceder, vt dixi: & hanc intentabo contra occidentem nomine doli. & sic 1 intelligo, quod hic dicitur: vel hic quorundã recitat opinionem. & sic est idem.

1 Contra istã gl. est alia gl. infra, ad le. Aquil. p. inde. quæ fuit additio Franc. Accur. secundum Bald. hac.

Si seruum, quem tu mihi promiseras, alius occiderit, de dolo malo actionem pleriq; in eum dandam rectè putant: b quia tu à me liberat⁹ sis, ideoq; legis Aquiliæ actio tibi denegetur. †

† P. F. denegabitur.

Dolus solius fideiussoris non perpetuat obligationem eius, sed parit actionem de dolo. hoc dicit. Bar.

Papinianus lib. xxxvij. Quæstionum. XX.

SI fideiussor promissum animal ante moram c occiderit: de dolo actionem reddi aduersus eum oportere; Neratius, Priscus, & Iulianus responderunt: q̃m debitore liberato, per consequentias † ipse quoq; d dimittitur.

† Consequentiam.

Dominus cuius hortatu seruus accepit pecuniam, vt sibi soluatur, actione de dolo tenetur. Bart.

Paulus libro xj. ad edictum. XXI.

*SEruus tuus cùm ti-

SI fideiussor. CASVS. Promisisti mihi seruũ vel aliud & fideiussorẽ dedisti. fideiussor hunc seruum occidit. cum nullus vestrum esset in mora. tenetur quidem fideiuss. act. de dolo: quia liberatus, & actione principali per interitũ rei ante moram, & per consequens etiã fideiussor.

c Ante moram. s. cõmunem, & rei & fideiussoris. alias si vterq; esset in mora, vel sol⁹ debitor, datur prima directa: vt ff. de verbor. oblig. l. mora. j. respons. & l. si seruũ. §. nunc videamus. si autem solus fideiussor, datur vtilis prima actio: vt ff. de vsuris. l. mora. in fine. & ff. de verbor. oblig. l. mora. in fine. & l. cum filiusfamilias. in fi. j. respons. & de solutioni. le. Stichum, aut Pamphilum. in fine. primi respon. & l. cum quis. §. pen. quę sunt cõtra. 2 Si autem nullus eorũ est in mora, datur de dolo: vt hic. Sed nonne in mora videtur hic fideiuss. occidendo: vt infra, de verb. obli. l. si seruum. j. respon? Dic quod non: & illud in principali loquitur.

* Coniunge l. 54. ad le. Aquill. Duar.

2 Dic secundum Bald. hic q̃d in his omnib. iuribus, quæ hic allegãtur: præcessit mora: hic vero nõ præcessit.

ADDITIO. Vel aliter secundum Bal. hic, quod mora vera perpetuat actionem interpretatiuã. si quidem ex mora rei perpetuat: vt in cõtrario. si solius fideiussoris nõ perpetuat sine principali: vt hic plus ergo operatur vera mora, quã ficta vel interpretatiua.

d Ipse quoque. fideiussor, ab obligatione videlicet principali.

SEruus. CASVS. Debebat tibi seruus tuus centũ, quæ ei mutuaueras: & soluendo iste seruus non erat. vnde ei persuasisti, vt acciperet à me centum mutua: & accepit à me, & ea tibi soluit. habeo cõtra te act. de dolo, cum aliam act. non habeam cõtra te.

Si persuaseris. Successi Titio: qui Titius fuit tuus socius. tu aũt socium tuum dixisti eum non fuisse: & ideo passus sui, quod absolueretis ab actione pro socio, inuenio postea quod Titius fuit tuus socius. Dicitur hic q̃ teneris mihi act. de dolo: & agam contra te act. de dolo. Sed pone quod iurasti te nõ fuisse socium Titij: si appareat postea quod periurus sis, dicit Labeo, quod tu teneris de dolo. sed male dicit: quia transactum videtur, & sufficit pœna periurij: vt in l. seq. quæ continuatur cum ista & alia l. seq.

a Deberet. Naturaliter: vt infra, de pec. l. nec seruus.
b Hortatu. i. admonitione facta in perniciem meã. sic s. de neg. gest. l. si serui. nõ autem iussit animo se obligandi: quia tunc insolidum institoria, vel quod iussu tenetur: vt C. de exer. l. j. & si. quæ sunt contra.

bi † deberet, a nec soluendo esset: hortatu b tuo pecuniam mutuam à me accepit & tibi soluit. Labeo ait, de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de peculio vtilis sit, cùm in peculio nihil sit: nec in rem domini versum videat̃, cùm ob debitum dominus acceperit. c

Si dolus rei dedit causam absolutioni, de dolo tenetur. Item quod est iuramento decisum, ratione periurii actione de dolo non retractatur. Bar.

Si persuaseris, mihi nullam societatem tibi fuisse cum eo, cuius † hęres sum, & ob id iudicio absolui re passus sim: dandam mihi de dolo actionem, d Iulianus scribit.

Vlpianus libr. xj. ad edictum. XXII.

QVòd si deferente me iuraueris, & absolut⁹ sis, postea periurium fuerit approbatũ: Labeo ait, e de dolo actionem in eum dãdam: Pomponius autem per iusiurandum trãsactum

c Dominus acceperit. vt hic, & s. de in rem ver. l. si pro patre. §. si domini.
d Actionem. Imò videt̃ dari antiqua: vt infra eo l. cum à te. quæ est contra. Solu. hic actio finita erat stipulatione vel acceptilatione sublata. Vel hic nõ constabat de intentione. i. quod actio alia superesset, ibi cõstabat: arg. s. eo. l. & eleganter. §. nõ solum. vel melius, datur actio de dolo nõ ad debitũ, sed ad damna tãtummodo: ar. infra, eo. l. cũ quis. & s. eo. l. & eleganter. §. si dolo malo. Hoic solutioni nihil aliud aduersari videtur, nisi qđ dixit in dicto. §. si dolo malo. & puto non cõpetere, &c. si verũ ad damna imposarũ tantũ competit, quare tolleretur: ideo quia se offert? Respon. Ioan. licet cogi possit: faciet tamen hoc sua spontanea oblatio, sic & infra, de alie. io. mo. cau. fac. l. qui. §. vlt. & ea ratione, quia non est verisimile quod impendat: vt ibi diximus. Sed hæc secunda solu. non videtur bona: quia in actione de dolo oportet me probare passum me fuisse damnũ ex societate, & sic duo. Cur ergo si de intentione cõstabit: non intentetur prima actio? Ioan. dicit non esse necesse hunc probare damnum. sed iurabit in litem contra dolosum. Sed nonne de damno disquirere debet & pronuntiare vt restituatur: vt supra eod. le. arbitrio. & tunc demum deferre sacramentũ, cum ille rem non restituit? Azo. respon. non impeditur actio de dolo ex societate in iudicium deducta, & orta ab initio, eo quod non constabat tunc aliam subfuisse. rursus damno probato alia non datur, quia exceptione rei iudicatæ repellitur. Item quia lis contestata est hoc iudicio: & ideo de dolo datur & perficitur: Vel solue secundum Ro. qui dicit mihi dandam actionem de dolo, id est, replicationem doli: vt ibi, & sic non discrepat. & potest bene sic resolui, quia agere is videtur, &c. vt infra, de exceptioni. lege prima & infra, de probationibus. l. in exceptionibus. Nam & replicatio dicitur actionis instar eo: vt instit. de replic. in princ.
e QVod si deferente. Labeo ait. Et male.

f Transactum. Secus cum sacramentum fuit delatum: vt infra. l. si legatarius.
g NAm. Periurij pœna. Id est, diuina vltio: vt C. de iureiu. l. ij. quandoq; etiam corporalis afflictio imponitur: vt infra, de iureiur. l. si duo. in fin.

f videri, † quam sententiam & Marcellus libro septimo † Digestorum probat, stari enim religioni debet.

Paulus libro xj. ad edictum. XXIII.

NAm sufficit periurij pœna. g †

Contra eum cuius persuasione indebitum soluitur, actione de dolo succurritur. Bar.

Caius libr. iiij. ad edictũ prouinciale. XXIIII.

SI legatarius, cui supra modum legis Falcidiæ legatum sit, † hæredi adhuc ignorãti substantiam hęreditatis, vltro h iurando, † vel quadam alia fallacia i persuaserit, tanquam satis abundeque ad solida legata soluenda sufficiat hæreditas, atque eo modo solida legata fuerit consecutus: datur de dolo [malo] actio. k

Contra eum cuius dolo sententia pro libertate in absentem profertur, actione de dolo succurritur. Bar.

Vlpianus libr. xj. ad edictum XXV.

SI dolo acciderit e-

SI legatarius. CASVS. Titius me hæredem instituit: & tibi decem legauit, & multa alia legata reliquit: ita qđ locum habeat Falcidia. tu venisti, & petijsti legatum tuũ: & falsa suasione: ga vel iurasti sine dilatione tamen, quod satis erat locuples hęreditas, vel ostendisti mihi nomina hæreditaria, quæ iã vacua erant, cũ soluissent. habuisti legatum tuum. teneris tu legatarius de dolo. Viuia.
h Vltro. Id est, sine dilatione: quod non valet: vt hic, & infra, de iureiuran. l. iij. primo respon. alias contra: vt supra eodem. l. quod si deferente. Sed in vtroque casu hodie siue sine dilatione iurisiurandi, siue cum delatione datur repetitio per cõdictionem ex lege: vt C. de reb. credit. l. fina.
i Fallacia. Puta offerendo chirographa debitorum hęreditariorum, quæ facta erant inania solutione.
k De dolo malo actio. Imò & condictio indebiti. & sic cessare debet de dolo: vt infra, de condi. indeb. l. ij. & iij. & C. ad legem Fal. l. error. quæ sunt cõtra. Solu. hæc cum illa, scilicet, condictio indebiti sit generalior quantum ad indebita repetenda, non dico quo ad omnia. nam & hæc in alijs, quã in indebito locum habet: vt infra eodem. l. cũ quis. & l. si. & in alijs multis. Vel dic, quod hic cessat condictio indebiti, quia fuit legatum venerabili loco: vt institu. de obliga. ex quasi contract. §. fin. secundum Ioan. Vel ideo quia iam erat lata sententia, & ex ea solutum: vt infra, manda. l. si fideiussor. j. §. in omnibus. Vel tertio dic agi condi. indebi. ad rem ipsam, sed actione de dolo ad cætera damna: vt infra eod. l. cum quis. Accur.

SI dolo. CASVS. Lex ista põt loqui, vt in ea duobus modis ponatur casus. Primo sic, vt loquatur in aduocato mei dñi, qui petebam aliquẽ in seruitutem: & iste talis aduocatus dolũ cõmisit vt sententiaretur me absente, & sic dolo cõtumaciam meam procurauit, vt mihi per hoc auferretur beneficiũ appellandi, & ita factum est, quod data est sentẽtia pro seruo. Dicit hic quod ego possum agere de dolo cõ-
tra

Al. add. decem.
† P. F. cul.
Replicatio actionis est in eo.
Periurus diuinã vltionem & q̃ñque humanã patitur.
† An hoc dictũ habeat locũ de iure canono. in causis spiritualib. vide per Ioan. in ca. quia propter. de elec. extra.
† P. F. viij.
† Periurij pęna diuina est, humana dedecus. Cic. lib. ij. de legib.
† P. F. est.
† Iureiurando.

tra istum aduocatum: quia contra sniam pro libertate latã non datur restitutio. Secundo modo: vt loquatur in aduocato ipsius, quem petebã in seruitutẽ: qui aduocatus si dolum commisit, tenet de dolo. Vi.

a Eius. Id est, aduocati.

b Contendebat. dicendo se dominũ, & sic erat aduocatus dñi. idem si esset aduocatus eius, qui se liberum dicit, siue sit in possessione libertatis, siue seruitutis.

c Quo minus. Id est, non.

d Aduersario. s. serui: qui si fuisset pręsens, non obtinuisset forte seruus.

e Dandam in eum actionem. Sed nõne potest dici nulla: vt j. de re iudi. l. de vnoquoq; ? R ñ. hic forte cõtumax ficte fuit, qui p pręsente habetur, vt in authẽ. de iu. §. siue igitur. colla. vj. Sed eum potest appellare, & causam prosequi: vt j. de appella. l. illud sciendũ. videtur q de dolo nõ agat: & quod possit restitui: vt arg. s. e. l. j. §. idem Pompo. Resp. propter damna agit de dolo: & quia libertati fauet prætor, vt sublicit, & infra de alie. iudi. l. iij. in prin. vnde pl' est grauatus, quam prius.

f Non oportet. Vt s. eo. l. & eleganter. §. hoc em sic. vers. & quod minor. & j. de minori. l. si ex causa. §. fi. & l. seq. pronuntiauit enim hic iudex libertatem competere ⁊c.

ius, [a] qui verba faciebat pro eo, qui de libertate cõtendebat, [b] quò minus: pręsente aduersario, [d] secũdum libertatẽ pronunciaretur: puto statim de dolo dandã in eũ actionem: [e] quia semel pro libertate dictam sententiam retractari non oportet. [f]

Is, qui suo dolo est absolutus, actione prima conuenitur: & contra exceptione rei iudicatæ de dolo replicabitur.

Paulus libro xj. ad edictum. XXVI.

CVm à te [†] pecuniã peterem, eoq; nomine iudicium acceptũ esset [†] falsò mihi persuasisti, tanquã eam pecuniam seruo meo, aut pcuratori soluisses: eoq; modo consecutus es, vt consentiente me absoluereris. quęrentibus nobis, an in te doli iudiciũ dari debeat, placuit [g] de dolo actionem non dari: [h] quia alio modo mihi succurri potest. nam ex integro agere possum: & si subijciatur exceptio rei iudicatæ, replicatione [i] iure [k] vti potero.

Hæc actio datur in hæredem perpetuò, quatenus ad eũ peruenit. Bart.

Cum à te. CASVS Petebam à te x. tu falsò mihi persuasisti, quòd ea procuratori meo solueras. & sic fuisti absolutus. non agam de dolo, sed agam act. primã. Et si excipias de re iudi. replicabo de dolo.

g Placuit. s. sapientibus.

h Non dari imò dari videtur: vt supra eod. l. & eleganter. §. si dolo. & l. seruus. §. fin. quæ sunt contra. Solu. vt ibi diximus in vtraque ⁊c.

i Replicatione. s. doli.

k Iure. alias in te. natura enim debitor permansit vt infra, de cond. indeb. l. Iulianus. Item ciuilis, licet inefficax permansit.

IN hęredem. CASVS Dictũ est s. e. l. si plures. §. hæc actio. quod de dolo datur in hęredẽ dolosi. s. In id quod ad eũ peruenit, nunc exponit illud, id est, quatenus locupletior est facta hęreditas, vel fecit dolo hęredis. qđ non fieret. vnde si liberaui te ab actione dolo tuo inductus. hæres tuus tenebitur: quia videtur hęres per cõsequens liberatus te liberabo, & hoc est verum, qñ aliquid peruenit ad te incorporale, vt liberatio: vt in dicto exemplo proxi. Si aũt res corporales dedi tibi dolo tuo: si postea decedas, an teneatur tuus hæres? Distinguitur, quia aut apud tuum hæredem est: quo casu tenetur hæres. aut non est, & tunc nõ tenetur, sed tenetur hæres perpetuo de peruento. i. de eo, quod ad eum peruenit. s. actio. de dolo. nam & ille, qui dolum cõmisit tenetur de peruẽto perpetua act. in factũ. idem dicit lex se. Sabinus, sed addit paratum: quia dicit quod hæres cõdemnatus in actione de dolo non infamatur. Et est ratio. qa perpetuo tenetur: vt in l. neque infra eodẽ quæ cum ista continuatur. Dicit enim quod si pater vel patronus sit hęres, non potest ille parens vel patronus hæres de dolo conueniri: quia nec cogitur, &c. Viuia.

Caius libr. iiij. ad edictũ prouinciale. XXVII.

IN hæredem eatenus daturũ se eam actionem [l] proconsul [m] pollicetur, quatenus ad eũ peruenit. i. quatenus ex ea re locupletior ad eũ hæreditas peruenit. [†]

Paulus libro xj. ad edictum. XXVIII.

DOlove malo eius [n] factum est, quò minus perueniret. [†]

Caius libr. iiij. ad edictũ prouinciale. XXIX.

ITaque si accepto lata sit tibi [o] pecunia: omnimodo [p] cum hærede tuo agetur.

Hæc actio contra dolosum finitur anno, postea perpetuo datur in factum contra hæredem, & est perpetua, quia non est famosa. Bart.

At si res [q] tibi tradita sit: si quidem mortuo te ea res extitit: [r] agitur [†] cum hærede tuo. si minus: nõ agitur. Sed vtiq; in hæredem perpetuò [f] dabitur: quia non debet lucrari ex alieno dãno. cui conueniens est, vt & in ipsum, qui dolum commisit [†] in id quod

l Actionem. Scilicet de dolo: vt supra eodem. l. si plures. §. j. hoc tamen intellige cum extra contractum dolus cõmittitur: vt hic, & infra, de pecu. l. quæsitum. in fine. & infra, de vi & vi armata. le. j. §. fi. & infra, de tri. actio. l. quod in hæredem. §. fi. alias si in contractu, datur in hęredẽ etiã si nõ peruenit: vt j. de act. & obl. l. ex contractibus. & j. depositi. l. si hominem. §. j. vt infra quod cum eod. l. j.

m Proconsul. Id est, prætor.

n DOlove. Eius scilicet hæredis.

o ITaque. Tibi. s. dolo tuo.

p Omnimodo. quia certum est ad hęredem peruenisse: vt supra tit. j. l. quantum ⁊c. Accurs.

q At si res corporalia.

r Extitit. Scilicet, penes hæredem. sed nonne tunc datur condictio. sine causa? vt supra, de condi. sine causa. l. j. Respon. sic. sed illa vt genus hanc non excludit. Item sufficit semel extitisse: vt supra tit. j. l. si ipsa & l. videamus. in glo. peruenisse ⁊c.

f Perpetuo. i. vsq; ad xxx. annos: vt insti. de perpet. & temp. act. in prin. Et no. quod olim actio de dolo intra annũ vtilem finiebatur: hodie bienniũ continuum datur ad incipiendũ & finiendũ: vt etiã contestatio

† Bal. hic dicit istũ text. forte singul. ad hoc quod licet sñia absolutoria lata fuer per vero debito, nõ tollat obligationem naturalẽ, vt in l. Iulianus. verum debitorem. cũ ibi plene not. ff. de condi. indebit. dic quod idẽ est etiã si creditor assentiat huiusmodi sententiæ per istum textũ qui pl' pbat sius Bal. quòd etiam nõ tollit obligatio ciuilis, licet elidat per exceptionẽ. quòd probat secũdum eũ ibi, agere possũ. sed aliter Iacobus de Butrigariis? ... lige istum tex. vt hic dicitur in interpret. Bolog.

† Est. P.F.

† P.F. venerit.

† P.F. peruenerit.

† P.F. agetur.

† P.F. vt & in ipso qui dolo cõmiserit.

testatio litis nihil faciat: vt C. eo. l. fi. Sed contra hæredem perpetuo, vt hic. Sed quare hoc, cum magis dolosus debeat perpetuo teneri, quam hæres? Resp. quia tantum calculi ratione hæres tenetur: vt infra l. proxi. Vel dic vtrunque teneri tantum de eo quod peruenit, perpetuo † actione de dolo, vel in factum: vt hic subijcit: quæ est idem, licet nomen mutetur: vt arg. infra, de hæred. instit. l. iij. §. qui fideicommissariam. Accur. videtur habere locum l. Aquil. vt insti. ad leg. Aquil. §. cæterum. & ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. §. in hac. Sed dic quod ibi in d. §. cæterum. iussio est proxima causa damni, hic remota, sed discessio est hic proxima: ar. infra, de condi. ob turp. cau. l. si ob turpem.

† P. F. esset.

locupletior a est † perpetuo danda sit in factū actio.

Paulus libro xj. ad edictum. XXX.

SAbinus putat, calculi b potius ratione, quàm maleficij hæredē conueniri: denique famosum c nō fieri: ideoq; in perpetuum teneri oportere. d

Vlpianus lib. xj. ad edictum XXXI.

NEque causæ cognitio erit in hæredis e persona necessaria.

Contra persuadentem fugam datur actio de dolo ad interesse.

Proculus libro secundo ἐπιστολῶν. XXXII.

CVm quis persuaserit familiæ meæ, vt de possessione decedat: possessio quidem non amittitur: f sed de dolo malo iudicium † in eū competit, si quid damni mihi accesserit. g

† Actio.

Qui seruum in pernitiem hæredum ante tempus manumittit, actione de dolo tenetur. Bar.

Scæuola libro ij. Digestorum. XXXIII.

FIlius † legatum sibi seruū per præceptionem rogatus manumittere post certum tēpus, postea quā rationes ipsi & cohæredib' fratribus reddidisset: ante diem, & ante redditas rōnes, ad libertatē vindicta h manumittendo perduxerat. quæsitum est, an ex fideicommisso fratribus teneretur, † vt rationes pro portionibus eorū redderētur? † Respondi, cùm liberum fecit, ex causa quidem fideicommissi non teneri: i verùm si ideo properasset manumittere, ne rationes fratribus † redderentur: posse de dolo actionem in eum † exerceri. *

Qui rei tuæ venditionem impedit, tibi actione de dolo, vel actione in factum tenetur. Bar.

Vlpian. lib. iiij Opinionum. XXXIIII.

REi, † quā venalem possessor habebat, litem proprietatis aduersarius mouere cœpit: & postea, quā opportuni-

a Locupletior. Scilicet de eo, quod ad eum peruenit: vt argum. infra, de vi & vi ar. l. j. in princ. licet post amiserit. Accurs.

b SAbinus. Calculi. i. obuentionis, siue pecuniariæ rei: quia per calculū fit huiusmodi computatio. & sic accipitur. C. de erro. calc.

c Denique famosum. quia de calculo, & non de perfidia agitur, vt hic, & ff. de infa. l. fur. §. fi. & ff. ad mu. l. Imperator. in fin.

d Oportere. Scilicet, actione de dolo: nam de actione in factum non est dubium.

e NEque. In hæredis. Scilicet, de personis: vt supra eodem. l. non debet. & l. hæredibus. de summa sic: vt supra eodem. l. si oleum. in fine. & l. sequenti. Vel forte nec de summa: vt not. supra eod. l. ne ex dolo. & le. non debet. in fine.

CVm quis. CASVS. Absentaui me, & reliqui familiam meam in cuiusdā fundi possessione. tu persuasisti illi familiæ vt recederet de illa possessione, & recessit. nunquid amitto poss.? Et respon. quod non. sed si aliquod damnum datum est in illa poss. ex prætermissione, tu persuasor teneberis mihi de dolo pro illo damno. Viuia.

f Non amittitur. Nisi fuerit ab alio occupata; vt ff. de acquir. poss. l. si de eo. §. si forte. in fi. & l. peregre. §. fin. & infra, de contrahen. empt. l. fistulas. § j. Et nisi familia animo deferendæ possessionis discederet; vt infra, de acquir. poss. l. si colonus. secundum quosdam, vt no. C. commu. de vsucap. l. j.

g Accesserit. Quidā hoc intelligunt, qn̄ damnum cōtingit ex prætermissione, alias haberet locū act. l. Aqui. vt ff. de vsufr. l. si vsusfructus legatus. §. denique. Tu dic etiā si in faciendo, dummodo qui damnū dedit, nō sit soluendo, cum tunc non videatur habere actionē de dolo: vt s. eo. l. nam. Sed opponitur quod etiam, qn̄ in prætermittendo datum est damnum,

FIlius. CASVS. Te filiū meum cū duobus alijs tuis fratribus hæredem institui: & tibi legaui seruum, & rogaui vt eū intra decem dies post redditas tibi & cohæredibus tuis rationes manumitteres, eum seruum ante diem, & ante redditas rōnes manumisisti. Quæsitum est, an tenearis fratribus cohæredibus vt rationes pro portionibus eorū reddantur? Dicitur hic quod tu non teneris ex fideic. fratribus tuis: sed actio. de dolo teneris fratribus cohæredib'; si dolo ante tēpus manumisisti. Viu.

h Vindicta. Id est, causa cognita apud prætorem: vt instit. de lib. §. j.

i Non teneri. Neque seruo, quia iam fecit ei qđ debuit. neq; fratribus, quia de eis non fuit gratatus. sed videtur quod hæc libertas non tenuit duplici ratione. Primo: quia cōtra volūtatē defuncti est data vel tradita. ergo nō valet: vt ff. ad Tre. l. si cui pure. §. j. quę est contra. Solu. ibi accipitur contra pro præter. nam si proprie acciperetur, nō valeret manumissio; vt ff. de manumis. test. l. si quis. ita. § j. & C. de manu. test. l. contra voluntatem. et ibi data ante valeret. Vel dic ibi contra voluntatē esset si ante tempus manumittere cogeretur, potest tñ sponte manumittere; vt hic. Secundo videtur nō tenere; quia ante conditionē data libertas sub qua fuit relicta, non valet: vt ff. de cond. & demon. l. qui hæred. §. fi. Sed dic quod hic sub modo, nō sub conditione fuit relicta; vt ff. de leg. iij. l. si tibi legatum. licet .n. si conditio esset apposita tantū pro se, posset ante eam impletam manumittere; vt infra, de hęre. inst. l. iij. §. qui fideicommissariam tñ hic non posset, quia esset gratia aliorum. s. cohæredum; vt infra, de condi. & demon. l. qui duobus.

REi. CASVS. Possidebam librum: & cum eum volebam vendere tibi, Titius mouit mihi quæstionem de libro illo, & propter hoc tu non emisti librum; sed alium tibi emisti, & ab alio; destitit tamen Titius ab agendo. Dicitur hic, quod iste Titius mihi de dolo tenetur, vel in factum, si fuit parens vel patronus. Viuia.

¶ Si filiusfam.

† P. F. tenetur.

† P. F. vt r. e. pro p. redderet.

† P. F. redderet.

† P. F. exercere.

* Not. quod eius progressus, q Kalendarium, vel rōnes gessit, impediri potest ab eo, cui' interest, quo minus ad sacros ordines, aut libertatē deueniat, nisi rationib' redditis c. j. de oblig. ad ra. ord. Vbi Panor. & le. vlt. in primo. De public. vbi Bart. & l. seruus vnū D. de le. j. A Peri.

† Remo.

1 Dic quod illud est verū vi relicti, sed bene valet beneficio hæredis, vt hic & in Bald.

tatem emptoris, cui venundari potuit, pemit, [a] destitit. placuit possessori hoc nomine actionē in factum cum sua [b] indemnitate competere.

Qui opus cœptum in suo ad mei vtilitatē non permittit perficere, actione de dolo tenetur. Bart.

Idem lib. xlij. † ad Sabinum XXXV.

SI cum mihi permisisses [c] saxum ex fundo tuo eijcere, vel cretam, vel arenam fodere & sumptum in hanc rē fecerim, nec [†] patiaris me tollere: nulla alia, quàm de dolo actio [d] locū habebit.

Qui testamentum deleuit, tenetur legatario & hæredi de dolo Bar.

Idem libro xxx. ad edictum XXXVI.

SI quis tabulas testamenti apud se depositas, post mortem testatoris deleuerit, vel alio modo corruperit: hæres scriptus habebit aduersus eū d' dolo actionē. [e] Sed & ijs, quibus legata data sunt, [†] danda erit, de dolo actio. † dande sunt.

Dolus cum dolo compensatur. Bar.

Martianus lib. ij. Regularum. XXXVII.

SI duo dolo malo fecerint: inuicem de dolo non agent. [f]

Quæ dicta sunt animo commendādi rem, actionem de dolo nō pariunt: nisi causa decipiendi emptorem sint dicta. Bar.

Vlpianus libr. xlij. † ad Sab. XXXVIII.

QVod vēditor, [g] ut

a Peremit. Faciendo rē litigiosam. vnde nec voluit quis emere nec debuit: vt C. de litig. l. fi. in prin.

b Cum sua. Id est, pro sua, &c. & accipe hic cōtra patronum vel patrē contra quos cessat de dolo. vt supra eod. l. non debet. in fine legis. de quibus verisimile est quod impediant propter spem successionis.

SI cum. CASVS. Ex causa donationis permisisti mihi vt possim quærere saxum: in fundo tuo. & extrahere. feci expēsas ibi. postea non permittis mihi quod extrahā. Dicitur hic quod non habeo, nisi actionē de dolo contra te. & hoc intelligas esse verū quando illud saxū non extraxeram, et sic non obstat contra. quod huic legi signatur. Imo obstat, quod si alias, tecum contraxi, ex eo contractu ago. vnde locum non habet hæc lex.

† XLIII.

† P. F. opp.

c Permisisses. Scilicet ex causa donationis.

d Actio. Hanc legem intellige, secundum Io. quando nondū exemit. alias haberet locum in rem actio. vt j. de donationibus. l. qui saxum. quæ est contra. [k] & ita hæc cessaret, nisi ad damna: vt supra eodem l. cū quis. hodie vero non datur de dolo hoc casu: cum competat condictio ex lege, quando donationis causa permisisti. vt C. de do. l. si quis argentū, §. pen. Si vero ex alia causa cōuenisti, ex eo contractu ago. & sic semper cessat hæc lex.

k Solue secūdū Bar. hic. & dic q ibi iam exemerat vnde quia lapis erat, effectus suus merito potest vēdicare, hic non.

SI quis. CASVS. Pone casum hoc mō, & sic nō obstat contra. Institutus fuit hæres sub cōditiōe, si darē decē Titio vsq; ad mensem: & testator meus multa similiter legata reliquit sub conditione. depositarius. id est, apud quem depositum fuit testamēti si deleuit illud testamentum, & sic nō adimpleui conditionem: quia ignoraui conditio. & quia non dedi decem Titio: ideo amisi hæredi. & per consequēs legatarij amiserunt legata, cum non valeat testm̄. Dicitur hic quod ego hæres, & etiam legatarij habemus actionem de dolo contra depositarium delentem. & sic consulitur nobis per act. de dolo.

e De dolo actionem. Imo videtur quod actio legis. Aquil. & ad exhib. & depositi. vt j. ad le. Aquil. le. qui tabulas. quæ est contra. Sol. hic nondum adita erat hæreditas: ibi erat, & ideo le. Aquil. agitur. & ad exhiben. cum dominus factus sit aditione hæreditatis, secundum M. hoc non valet, quia tunc hæreditati acquiritur, & sic per consequens hæredi futuro: vt j. ad le. Aqui. l. huic scripturæ. sed aliud forte in re hæreditaria: sed tabulę non sunt res hæreditarię. hoc non placet, vt ibi. Alij dicunt q hic vt perpetuo essent apud hunc, fuerant depositæ: ibi vero ad tempus. Tu dic quod hic sub conditione erat institutus hæres, quanquam adimplere non potuit. cum deleta scriptura ignorauit qualiter erat hæres, ibi autem adiuit hæreditatē institutus: & sic et legata eadem conditione suspenduntur hic.

SI duo. CASVS. Vendebam tibi domum quæ cōbusta erat, & ego & tu sciebamus combustam, & sic ambo in dolo sumus, non agitur de dolo, sed compensatio fit ex vtraq; parte. & probatur is casus j. de contrah. emp. l. domū. in fi. Vel pone aliter hunc casum: vt s. de eo p quē factū erit. l. fi. §. sed si stipulator. Viuia.

f Non agent. Scilicet circa idem. & sic pone exemplū. ut s. de eo per quē factū erit. l. fi. §. pe. & j. de contrah. empt. domum. in fi. & j. quod ui aut clā. l. si alius. §. bellissime. & s. de neg. gest. l. ex facto. in fi. secus autē si tibi feci dolum in vna re: tu mihi in alia. quia ambo agimus, vt j. de noxa. l. quemadmodum. § j. & ar. j. de vi & vi ar. l. colonus. & l. cū fundum. Item not. hic argu. nihil dolosius doloso. vt arg. j. solu. ma. l. viro. & j. de compē. l. si ambo. & j. si qs omis. cau. test. l. quidam, Titiū. & C. de lib. cau. le. si filiū. & C. de hæret. l. si quondam. & Iuuenalis. nil Catilina Cerbego. & facit j. de doli mali excep. l. apud. §. item quæritur. ver. Marcellus.

Doloso nil dolosius. P. F. XLIIII.

QVod venditor. CASVS. Vendebam tibi equū vel seruum & cum tibi effuso sermone cōmendabam. vt quia dixi optimus est seruus. non tn̄ specificaui bonitates. sed illum ita bonum nō inuenisti. si dolose feci, vel dixi: non teneor actio. ex eo contractu, sed de dolo, quando deceptus alias non esset empturus. Viuia.

g Quod vēditor. Cū vēditor cōmendat, aut effuso sermone: & sic stat in generalibus verbis, vt optim' est hic seruus. aut descēdit ad specialia: vt optim' est hic seruus, cocus, scriptor. Primo casu qūcunque & quibuscunq; nō tenetur: vt j. de ædil. edic. l. sciendū tamen primo rū. Secundo casu, idem, si vitiū sit apparens: vt j. de contrah. emp. l. ea quæ in prin. & his duobus casibus potest intelligi principium huius legis, nisi venditor in dolo. emptor autē in culpa fuerit, vt hac lege, secundo responso. Si autem latēs, aut emptori expressit, aut alij. Si emptori, aut animo se obligandi, & tunc tenetur actione ex eo cōtractu, ut infra, de ædilitio edicto. l. sciendum. primo. §. j. vers. ea. & l. si quid. & de contrahen. empt. l. ea. quæ. secūdo respon. Aut iactandi, siue non obligandi. & tunc si animo decipiendi, tenetur de dolo qū deceptus alias non erat empturus: vt hac l. secundo respon. Si autem alias empturus erat, agit actione ex eo cōtractu: vt j. de actione empt. l. Iulianus. §. si vēditor. Si vero non animo decipiendi, nullo modo tenetur, ut hac lege, primo responso. Si autē alij vt alliciat emptorem ibi astantem: tunc tenetur: vt hac lege. scd'o respon. Si autem non vt deciperet, non tenetur. Et ex his collige quod tribus modis pōt intelligi secundum

dum reſponſum huius legis, & primum reſponſum, quatuor modis. Sed quæritur nonne ſemper animo obligandi dicit, cū dicat litera hic promiſſum? ergo ſemper debet ceſſare de dolo. Reſpondeo ſecundum Azonem, quod hic nō naſcitur ex dicto vel promiſſo actio, quæ alias dari conſueuit, ſcilicet quanto minoris vel ex empto. & ſic ex promiſſione ſecundum hoc agi poteſt ſecundū eū. Quare ergo de dolo dicit hic dari? Tu ergo dicas, quod promiſſum hic accipitur non pro ſtipulatione, ſed pro pollicitatione vel promiſſione ſine interrogatione, vt ſ. de ædilitio edicto. le. ſciendum. §. dictum. & §. promiſſum.

† eſt. P.P.
† Hoc pertinet quod Ci. copioſe diſſerit li. iij. offi. in eo loco quo Pythij & Canij meminit.

cōmēdet, a dicit: ſic habendum eſt, quaſi neq; dictū, neq; promiſſum, ſit. † Si vero decipiēdi † emptoris cā dictū eſt: æque ſic habendum eſt, vt non naſcatur aduerſus dictū promiſſumve empti actio, b ſed de dolo actio [detur.]

Qui prætextu falſarum literarum eſt liberatus, actione de dolo tenetur. Bar.

Idem libro quinto Opinionum. XXXIX.

QVidam debitor † epiſtolam quaſi a Titio, c mitti creditori ſuo effecit, vt ipſe liberaretur: ‖ hac epiſtola creditor deceptus, Aquiliana ſtipulatione & acceptilatione debitorē liberauit. poſtea epiſtola falſa d vel inanis, e reperta ē. creditor quidē maior annis viginti quinq; de dolo habebit actionem: minor autem in integrū reſtituetur.

Qui impedit præſcriptionis interruptionem contra alium: actione de dolo tenetur. alias ſic, Qui ſe offert defenſioni rei quam poſſidet & deſiſtit: ad intereſſe actione de dolo tenetur. Bar.

a Commendet. quod ſit non exprimendo: quia non deſcendit ad ſpeciem.

b Actio. Scilicet exempto.

QVidam debitor. CASVS. Debebam tibi decem, & intraui quadam die in cameram Titij amici tui, & ſigillaui epiſtolam vel ita feci quod iſte Titius epiſtolam tibi mittebat & continebatur in iſta epiſtola quod Titius te rogabat quod tu me liberares. liberaſti. poſtea inuenisti quod epiſtola falſa erat vel inanis, quia iam mutauerat voluntatem Titius ſi tu es maior, habebis actionem de dolo: vel reſtitueris ſi es minor. Viuia.

† Lu. ro. in ſuis ſin. ſo. ix. ſin. cc-lxxxiiij. reputat iſtū rex. ſin. ad quē aduerte, quia nō meret ad hoc allegari ad quod allegauit Ro. ut hic dr in nouis interpret. Bol.
‖ liberetur P.F.
† P. F. inani.

c A Titio Scilicet amico creditoris.

d Falſa. Cum Titius eam non ſcripſerit.

e Vel inanis, &c. Cum poſtquam ſcripſerat, voluntatem mutauit: vt ſ. de manumiſ. vind. l. ſi pater. primo reſponſo.

SI te Titio CASVS. Volebam a te vendicare librum quēdam quem vſucapiebas. eras iuxta finē vſucapionis. & cum vellem te conuenire, Seius obtulit ſe. & dixit ſe poſſidere, & hoc ideo faciebat vt ita vſucapio. compleas, Seius ante litem cōteſtatam, quia non proſequebatur: fuit abſolutus ab obſeruatione iudicij, quando ante bene deſiſtere potuit. Dicitur hic quod Seius iſte mihi actione de dolo tenetur.

f Si te Titio. Id eſt, contra Titium. Accur.

g Vſucapiat. Id eſt, vſucapionem compleat.

h Abſolutus ſis. Quia deſtitiſti ante litem conteſtatam cōtra te, & dixiſti te nō poſſidere, nec actor propoſuerat a certa perſona petere. alias eſſet dānandus, vt infra, de rei vendicatione. l. is qui ſe obtulit, & lege ſinautē. & de petitione hæreditatis. l. qui ſe. nō autem ideo eſt abſolutus, quia ſit completa vſucapio quia nec poſſeſſor ea cauſa abſolueretur: vt infra, de rei vēdicatione. l. ſi poſt. & ſic definitiue vel ab obſeruatione iudicij. fuit abſolutus. Accurſius.

Caius lib. xxvj. ad edic. prouinciale. XL.

SI te Titio f obtuleris de ea re, quā nō poſſidebas, in hoc vt alius vſucapiat, g & iudicatum ſolui ſatiſdederis quamuis abſolutus ſis h de dolo malo, i tamē tenebaris. Et ita Sabino, placet.

Contra eum cuius dolo quis adit hæreditatē: ſuccurritur per hāc actionem: vel ſi eſt creditor per doli exceptionem. Bart.

Furius Antianus lib. j. ad edictum. XLI.

IS, qui decepit aliquē, vt hæreditatem non idoneam adiret, de dolo tenebitur: niſi fortaſſe † creditor k erat, & ſolus erat. tunc. n. ſufficit cōtra eum doli mali exceptio. l

TITVLVS. IIII.

DE MINORIBVS viginti quinque annis.

Prima commendat edictum. Secundo ponit illud. Tertio incipit exponere. Secunda ibi, Prætor. Tertia ibi, Apparet. Bar.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. I.

i De dolo malo, ſcilicet actiōe. Sed cum ſtipulatus ſit actor iudicatū ſolui, in qua ſtipulatione dolum abeſſe continetur: vt infra iudicatum ſolui l. iudicatum ſolui. quare non ex ſtipulatu agitur: vt ſupra eodem. l. & eleganter. §. non ſolum? Reſpondeo, quia hic agitur. ex dolo commiſſo in offerēdo ſe ante ſtipulationem: vt dixi ſupra eodem. l. ſecunda. in principio. Item nunquid pōt reſtitui: vt infra, ex quibus cauſis maio. l. ait prætor. §. fin. & ſic ceſſat de dolo actio? Reſpond. illud, quando dolo aduerſarij e hic autem extranei dolo fuit vſucapio completa. Item quid ſi non eſt ſoluendo, qui ſe obtulit? Reſpond. in ſubſidiū reſtituitur his, vt ſupra, de eo per quem factum erit, l. final. & argu. ſupra, de in integrum reſtitutio. le. di-uus ibi, nec intra has, &c.

* Ex tractatu de ſtipul. tor. ſtipul. Duar.
† In P. F. add. ipſe.

IS, qui CASVS. Cum eſſem hæres, propter onera hæreditaria nolebam hæreditatem adire. vnus de creditoribus hæreditarijs vel alius extraneus ſuaſit mihi vt adirē, & adiui eius ſuaſione tenetur ille perſuaſor actione de dolo. Sed pone quod vnus ſolus creditor in iſta hæreditate eſſet, & perſuaſit mihi vt adeam, habeo cōtra eum de dolo actionem. Viuia.

k Creditor. Hæreditarios vnus de plurib.

l Exceptio. Cum ex eo quod per fide geſtum eſt, actor nihil conſequi debeat: vt ſ. de doli excep. l. apud. §. Marcellus. & facit ſ. de eo per quem factum erit. l. j. §. ſi reus. & dic vt no. ſupra eodem. l. j. §. ait prætor. in fine.

Actor ex pſide geſto nil cōſequi debet.

DE MINORIBVS VIGINtiquinque annis.

Dictum eſt de iis, qui iure actia. reſtituuntur, nūc de iis qui iudicis officio: vt infra eodem. l. quod munera §. vltimo.

Hoc

HOc edictum CASVS. Dominus Vlpianus laudat, & commendat prætorē. qui de minoribus edictū fecit inter alia edicta: quia ipse prætor voluit suscipere defensionē minorū: nā minores sunt fragiles. vñ minores, restituuntur cōtra deceptiones factas in contractu, & extra, p̄p suam fragilitatem, & propter dolū aduersarij p̄tor ergo dicit quod omnia, quę facta sunt cū minoribus, videbit ipse prętor, & si minor erit restituendus vel non. Dicit Vlpianus. Bene apparet ex verbis edicti, q̄ p̄mittit auxilium minoribus xxv. an. si decipiatur. & si filios suscipiunt: adolescētes intra hos xxv. an. nō propter hoc potes dicere vt cōputentur singuli si beri p̄ singulis annis. nam hoc fit in honoribus recipiēdis, quia si quis habet xx. an. & v. liberos, singuli liberi computantur p̄ singulis annis. Viuia.

HOc edictū a p̄tor, naturalē b æquitatē secutus, p̄posuit, quo tutelā c minorum suscepit nam cùm inter omnes constet, fragile d esse, & infirmū * hmōi ætatū † cōsilium, & multis captionibus e suppositū f multorumq; insidijs g expositum, auxilium h eis prætor hoc edicto pollicitus est, & aduersus captiones i opitulationem. Prætor edicit. *Quod cum minore, quam viginti quinq; annorum † natu gestum esse dicetur † vtique quaca res erit, animaduertam.* Apparet * minoribus annis viginti quinque eum opem polliceri. nā post hoc tempus compleri k virilem vigorem cōstat & ideo hodie in hāc vsque ætatem adolescētes curatorū auxilio reguntur * nec ante rei suę administratio eis cōmitti debet † l quāuis bene rē suam gerentibus.

a Hoc edictum. quod est j. eo. § j.

b Naturalem. Id est, naturali ingenio inductam, cū contra ius gentium siue naturale, quod tuetur pacta: vt j. de pact. l. j. nā p̄ restitutionē pacta, & conuentiones destruuntur. sic, & alias dicitur naturalis æquitas. j. de le. præstan. contra tab. l. j.

c Quo tutelā. i. defensionē. sic generaliter ponit, j. de leg. iij. l. cum filiofa. ibi, ergo & si Accur.

d Fragile. Imo à xxv. ann. supra videtur firmū: vt insti. qui manu. non pos. §. si. Sed illud fauore libertatis. Et in aduocato ideo, quia sibi imputet qui talē aduocatum sibi assumit: vt j. eod. l. cum mādato. Sed iure Lombard. secus, quod dic vt in Lombar. de prohib. alie. mi. l. j.

e Captionibus. In contractibus.

f Suppositum. Sua facilitate.

g Insidijs. Extra contractus.

h Auxilium. Quando facilitate sunt decepti.

i Captiones. Id est, dolum aduersarij. & sic propter duo datur auxilium.

k Compleri. i. roborari, non autē dicas desinere.

l Cōmitti debet. sic. s. vt gestū ab eo tanquam a patresfa. maiore ratū sit. Cōmittitur tñ: nec curatorem accipere cogitur, nisi in litē: vt insti. de cura. §. itē inuiti. quæ est contra. Item in casu ēt secure cōmittitur. s post veniæ ætatis concessionem à principe factam vt j. e. l. deniq; in fi. j. eū. & est l. iiij. & C. de ijs qui ve. æta. imp. l. ij. & iij. quæ sunt contra.

m NEc per liberos. Rem suam. i. rerum suarū administrationem.

n Legibus. Vt hic, & C. eodem. l. ij. & C. de admi. tut. l. de his.

o Ad honores. Suscipiendos. ad quos minor nō admittitur, & admissus vocis suffragiū nō habet inter decuriones: vt j. de mune. & hono. l. ad rempub. Item prosunt liberi ad excusationem tutelę: vt C. qui nume. lib. se exc. l. j. Itē prosunt ad excusationē personaliū munerū, vt C. de ijs qui nume. li. vel pauper. exc. meru. l. nepotes. & l. de personalibus. libro x.

Numerus liberorum nō supplet ætatem, quo ad impediendam in integrum restitutionē, sed quo ad decernendum honores. Bar.

Idem lib. xix. ad legem Iuliam & Papiam. II.

* NEc per liberos † suos rem suam m maturius a curatoribus recipiant. † Quod. n. legibus n cauetur, vt singuli anni per singulos liberos † remittātur: † ad honores o diuus Scuer* pertinere ait, non ad rē suam recipiendam.

Princeps potest minori administrationem bonorum suorum concedere, non iudex inferior. Bart.

Idem libro xj. ad edictum. III.

DEnique diuus Seuerus & imperator noster huiusmodicō

DEnique. CASVS. Ista lex. continuatur cū superiori. & dicit q̄ illa decreta, quib* administratio bonorum conceditur minoribus, ambitiosa sunt: sed & principes nō facile concesserunt administrationem suarū rerū minorib. concedendo veniam ætatis.

Si quis. Minor xxv. an. contraxit. & contractus cūditio incipit post perfectam ætatē. Quærebatur initiū contractus, an finis spectari deberet? Huic quæstioni non respondet sed aliā ponit: quia pone q̄ minor contraxit: maior contraxit: maior factus ratum habuit, quod in minori ætate fecerat. Dicit quod nō restituetur. Item pone habebā xxiiij. an. tutor meus decessit & incepi agere iudicio tutelæ aduersus hæredes. tu ante finitā causam me maiore facto absoluisti hæredes: nunqd potero restitui? Dicit quod de facili restituendus nō sum. q. d. non possum restitui: veruntamen si dolo, vel callidate aduersarij, hoc est hæredum, est factū, vt tēpus illud labatur, hoc est, demum me facto maiore p̄nunciaret, ero restituendus: sed propter leuē suspicionē vel fraudē illorū hæredum non potero restitui.

Scio. Minor adiuit hæreditatē patris vel alterius extranei. maior fact* exegit ab hæreditario debitore, postea pp̄edit qd̄ hæreditas non extitit lucrosa. vult restitui. nec pōt. considerat. n. initiū quo adiuit hæreditatē, non tp̄s sequens, quo videtur approbasse, sed potius ex quadā consequentia videbit exegisse quasi qui miscuerat se, esset ad hoc adstrictus.

Minorem. Natus fui. iiij. Cal. Ianuarij, hora sexta, contraxi cū aliquo minore an. & deceptus fui, qualiter fit cōputatio temporis in integ. rest. petēda quæritur? Et dr̄ quod de momento ad momentū. vnde si bisexto me nasci contingat, vltimus dies de medio tolli debet. i. ambo pro vno cōputari, vsq; ad momētum quo natus fui, cōputandus est in vltetiori die: vt etiam

* Cic. j. offi. Crescēti adolescētiæ maxima inest imbecillitas consilij, &c. & Hora. in Poet. A. Pers.

† ætatis.

† P. F. annis.

† P. F. vtique; res erit.

* De maribus aūt id primus M. Antonin* phil. Cōstituit, vide. Capitol. in eius vitā. A. Pers.

* Sicuti Ari. minoris ætatis, iuuenes ad hauriēda ciuilis philophiæ p̄cepta non admisit, ea rōne, q̄ leuissimis quibusque animi affectib* ducunt facillime: sic & eadē rōne Pretor, sed qd̄ magis interfit multū ipsi reipu. ante rerū suarū administrationem ijs committi non vult. quo quidē tp̄s nō ita fortassis periculosum ē his i moralib. imbibēdis præceptis versari. A. Pers.

† P. F. debebit

* coniūge l. 6. De vsuca. l. s. d̄ mune. & hon. Dua.

† No. q̄ adult* licet hēat multos filios. no iō desinit eē sub cura sui maioris. cōc. ad id, l. fi. d̄ leg. tu. infra.

† P. F. recipiat

† P. F. demittantur, aptatum permittant

† In hunc locū Ari. li. ij. Poli. ca. vij.

etiam tunc reſtitui debeam.

Sed vtrum. Iſte. §. de tribus perſonis tractat. ſ. de filiofa. de patrefa. & de ſeruo. de filiofa. dicit hic. de ſeruo dicit ☞. in fi. huius. vñ ex ſuperioribus apparet minoribus ſuccurrendū per reſti. in inte. Sed dubitať vtrū ſoli minori patrif. an ēt filiofa. minori ſuccurrē dū ſit ł filiofa. non videtur ſuccurrendum: quia tunc pater reſtituēdus eſſe videtur, ꝗ eſt contra mentem prætoris, vt ſubueniatur, maiori occaſiōemi notis. vnde ita demum reſtituitur filiusfa. minor, ſi ei° intereſt. Si vero filiusfa. iuſſu patris contraxit, pater in ſolidum conuenietur, & ſi cōueniať, non reſtituitur. Itē filiusf. conuenietur emancipatus quatenus facere poteſt: vnde poterit reſtitui: & reſtitutio filij non proderit patri. Sed reſtitutio ipſius minoris ꝓdeſit fideiuſſori. licet pater pro filio videť fideiubere. ſed contrariū eſt. in fi. dicit, quod filiusfa. iuſſu patris pecuniā mutuā accipiēs nullo modo reſtituetur dictū eſt ſ. proxi. §. qñ filiusf. iuſſu patris contraxit. nunc aūt dicit, qñ filius cōtraxit ſine iuſſu patris: nam pater de peculio tenetur. Sed nunquid ſi fuerit de peculio conuentus, reſtituetur? Dicit quod nō ſed filio cōuento petitur reſtitutio, & filius reſtituetur. Sed videtur quod filius ſit reſtituendus cū pater de peculio conueniť, quia quicquid ſoluit pr̄ de peculio, de burſa filij ſoluit: cū eius ſit peculiū hoc tñ falſum eſt: quia plus verſatur vtilitas patris in peculio, quā filij, & tñ aliquo caſu efficitur peculium filij: & de hoc ponit exemplum ibi: vt &c. Eſt ergo generale, ꝗ minor ſit reſtituendus & filia etiam reſtitueť, ſi ex interuallo conſenſit patri ſtipulanti dotē, quā ipſe pater dedit. pater enim poteſt ſtipulari incontinenti dotē inuita filia, ex interuallo nequaquam.

Si quis. Cū minor eſſem, dedi me in arrogationē cuidā prædoni, an poſſim reſtitui? Et reſpond. quod ſic. Deinde dicit, quod pater fecit pactum de nō petēdo legato, quod filio relictum erat, & filius ei conſenſit, & ſic læſus eſt: nunquid pōt reſtitui? Dr̄ qđ poteſt. Sed pone quod militia fuit filiof. relicta, poſtea pactus eſt de ea nō petenda. dr̄ quod reſtituetur filius. Si vero ſit inſtitutus ſub tali cōdi. ſi emancipetur a patre intra certū tp̄s, & eū pater hoc ignoret, elapſum eſt tp̄s illud: & in hoc ꝗ non certiorauit patrē, læſus eſt filius: dicitur quod ſi pater fuiſſet emancipaturus filium, reſtituetur filius.

Pomponius. Si filiusfa. iure peculiari cōtraxit: & deceptus eſt, reſtitui pōt: & ſi ei filio decedēti pater ſucceſſit, pater ex pſona filij reſtitueť. nec refert an contraxit I peculio ꝓfectitio, an aduētitio. In ſecunda parte dicit idem, ſi in peculio caſtrenſi cōtraxit.

Seruus. Si ſeruus minor annis xxv. contraxit. & deceptus eſt, nunqd poteſt reſtitui? Dr̄ ꝗ non: quia ſibi imputet dñs, q tali adminiſtrat. cōmiſit, & non refert cōmiſit liberā peculij admi. vel nō, nā dñs nō reſtituiť. Itē aliqñ tenebitur dñs tributoria vel alijs pluribus actionib' vel modis, quibus ex cōtractu ſerui. cōueniri pōt. nec tñ in his ſi ſeruus minor deceptus fuerit, reſtituetur dominus maior.

† P. F. eodem

...ſulum vel præſidum decreta,[a] quaſi ambitioſa eſſe interpretati ſunt.[b]

Ipſi[c] autē perrarò[d] minoribus rerum ſuarū adminiſtrationem extra ordinem indulſerunt. & eo † iure vtimur.[e]

Si dolo aduerſarii negotium cōtractū eſt, vt in maiore, ætate perficiatur, vel ſi finis habet neceſſariam conſequentiam ad principium, inſpicimus principium: alias finis inſpicietur hoc dicit cum ſequenti. §. Primò ponit vnam quæſtionem. Secundo ponit quoſdam caſus, qui conferunt ad determinationē quæſtionis prædictæ. non tamen eā determinat. Secunda ibi, Et placet. Bar.

Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in id tempus, quo maior efficitur: vtrum initium ſpectamus, an finem?[f] Et placet (vt eſt conſtitutum) ſi quis maior factus comprobauerit,[g] quod minor geſſerat: reſtitutionem ceſſare. Vnde illud[h] non ineleganter Celſus epiſtolarū libro vndecimo, & Digeſtorum ſecundo tractat, ex facto a Flauuio † Reſpecto prętore conſult[i]: Minor annis vigintiquinque, annum fortè vigeſimū quartum agēs iudicium tutelæ hęredi tutoris dictauerat:[k] † mox factum eſt, vt non finito iudicio, iā eo maiore effecto vigintiquinque annis, tutoris hæres abſolutus[l] proponeretur. in integrum reſtitutio[m] deſiderabať. Celſus igitur Reſpecto ſuaſit, non facilè[n] hunc quondam minorem in integrū reſtitui, ſed ſi[o]

† Fuduit.

Reſcriptū contra le. factū ambitioſum, præſumiť.

† Dictare iudiciū eſt intendeř, actionē, ut in l. ſi ſeruus. ff. de nox. acti. Idē eſt actionē dictare, quo vtiť Pau. l. l. nō diſtiguem°. ☞. de receptis arbi. idem dr̄ & impingere dicam.

o i. niſi Græc. imitatiōe; Gouea. t. lec. cap. 13.

a Decreta. Quibus permittitur adminiſtratio minoribus.

b Interpretati ſunt. No. præſumitur ambitioſum ſe ſcriptū, cum cōtra legem ſit. vt C. de preci. imper. offe. l. reſcripta.

c Ipſi. Scilicet. imperatores.

d Perraro. Quandoq; enim permiſſe ſūt, vt maſculis maioribus xx. an. fœminis maioribus. xviij. venia ætatis, datavt C. de ijs, qui ve. æta. l. ij.

e Vtimur. ſ. Imperatorum, & non aliorum.

f An finem. Huic confuſæ quæſtioni non rñdet. vñ pōt rñderi & ſic non ſm quod diuerſa exempla dari poſſunt. nā ſi dicas, tempore minoris ætatis vendidit: factus maior tradidit: nō reſtituiť, argum. ☞. ad Mace. l. ſi filius. §. fi. & l. ſeq. ſi autem ponas, ꝗ ſub cōditione contraxit: & conditio poſt extiterit. putarē reſtitui: vt argu. ☞. de ver. obl. l. ſi filiusfa. Itē poteſt poni exemplum in lege commiſſoria: vt ☞. eo. l. Æmilius.

g Comprobauerit. ſ. expreſſe. Idem ſi tacite, vt ſi taceat per quadriennium quando cōtractus tenuit: vt C. de temp. in inte. reſt. l. fi. vel quinq; annis quādo non tenuit. vt C. ſi ma. fact. l. fi.

h Vnde illud. Poſui ſ. exemplū in contractu, nunc in quaſi contractu. nā in iudicio quaſi contrahiť: ut ☞. de pecu. l. iij. §. idem ſcribit & in aditione hæreditatis: vt inſt. de obli. ex quaſi contrac. §. hæres.

i Conſultus. Id eſt. interrogatus.

k Dictauerat. i. contra hæredea tutoris ꝓpoſuerat.

l Abſolutus. Scilicet eſſe per ſententiam iudicis.

m Reſtitutio. Contra ſententiam latam pro hærede tutoris.

n Non facile. Quia nullo modo, vt hic, & C. ſi aduerſ. rē iu. l. j. in fi. niſi in caſu, quē ſubijcit, & ei conſonat. ☞. ad exhi. l. ſi optione. & ☞. e. l. intra. Sed vr̄ aē per dāda. vt ☞. e. §. ꝓxi. So. vt ibi. Itē opp. ꝗ hodie cū actor iſte teneatur perficere litē ex cautione, quā fecit: vt C. de epiſ. & cle. auth. gñaliter. videtur reſtitui debere: vt ☞. de bo. lib. l. qui cum maior. §. j.

ADDITIO. Tu die ſecundum Bar. hic, qđ illud quod dicitur in auth. generaliter. non ſeruatur conſuetudine: vt no. inſt. đ ſatiſd. §. ſed hodie. ſed poſito

quod

ei a ꝓbaretur, b calliditate aduersarij id actū, vt maiore eo facto liberaretur. c neq;.n. extremo (inquit) indicij die videtur solùm deceptus hic minor: sed totū hoc structum, † d vt maiore eo facto liberaretur. Idem tñ e confitetur, si leuior f sit suspicio aduersarij, quasi dolosè versati, nō debere hunc in integrū restitui. Scio etiā illud aliqñ incidisse: Minor viginti quinq; annis immiscuerat se paternę hęreditati: maiorque factus exegerat aliquid à debitoribus paternis: mox desiderabat in integrū restitui, quo magis abstineret paterna hęreditate. contradicebatur ei, quasi factus maior comprobasset, g quod minori sibi placuisset, † putauimus tamen restituendum h in integrum, initio inspecto. Idem puto, & si alienam adijt hæreditatem.

Hucusque iurisconsultus exposuit hoc verbum minor: hic exponit verbum naturale, & hoc intendit. Minor ætas inspicitur de momēto ad momentum, & dies bissextilis cum præcedenti cōputatur pro vno. Bart.

i Minore quàm xxv. annorū natu. Vidēdum est, k † an diem Natalis sui ad hoc ducimus, an horā l in qua natus est: vt si captus l sit, cū nondum m cōpleuerit, restituatur, & ita erit dicendum, † vt à momēto in momentū n tempus spectetur. Proinde etsi bissexto o nat9 est (siue priore siue posteriore die) Celsus scribit, † nihil referre. nam id biduum pro vno die habetur, & posterior dies calendarum intercalatur. p †

Fortis est. §. Minor etiam filiusfamilias, aduersus obligationem restituitur, etiam si iussu patris contraxerit, præterquam in mutuo. & beneficiū filii minoris ad patrem nō porrigitur. h.d. Primò ponit quæst. & eius dubitationem. Secundo respondet quando filius cōtraxit absq; patre: nec habebat peculiū. Tertiò quādo cōtraxit iussu patris. Quartò quādo contraxit absq; iussu patris, sed hēbat peculiū. Quintò quādo habebat dotē, &

quod i eruetur, adhuc non obstat.

a Sed ei. Scilicet prætori.

b Probaretur. à minore, vt ī. de proba. l. quoties. §. qui dolo. & l. seq. in prin. alias nō in litera probaret.

c Liberaretur. Aduersarius. s. & supple, restitutio datur. & respondet tacitæ obiectioni, dum dicit, neque enim, &c. vt in authen. vt ij, qui ob. perhib. res mi. §. si quis. colla. vj. & infra soluto matri. l. diuortio. §. non solum.

d Structum. Id est, malitiose ordinatū in minori ætate.

e Idem tamen. Scilicet.

f Si leuior. Id est, leuis. Et nota hic, quod leui presumptioni non est standum: vt hic & ī. de poe. l. absentem. in princ. & ī. de probationibus. l. si chirographum. vnde non darem sacramentum offerenti talem pręsumptionem, licet deficiāt alię probationes: vt dixi supra quod metus. le. non est. in princ. & l. fin.

g Comprobasset. exigendo à debitoribus. Accur.

h Restituendum. in integrum initio inspecto. imo videtur quod non sit restituendum: vt ī. proximo. §. & infra eod. l. si filius. & C. quod metus causa. l. secunda. & C. si mi. se. ma. di. l. sua. & infra. de ll. can. l. liberis. §. si quis minor. in fin. & infra, de lege commiss. l. post diem. quæ omnes sunt cōtra. Solu. hic exigit non tam approbando prius factum, quam ex consequentia eius in captione remanēdo. secundum Ioan. vt C. ad Velleianum. l. si mulier. quodam enim modo exigere tenetur, ex quo adiuit. propterea superiori. §. petit restitui de eo tantum quod in maiori ætate factum est. s. aduersus sententiam. hic autem aduersus aditionem, quæ fuit facta in minori ætate, & imperfecta. quod potest. Et facit infra, de libe. cau. l. liberis. §. si quis minor. in princ. §. item no. hic de initio: vt supra, de neg. gestis. l. Pomponius. libro xxvj. in negotijs.

i Minore. Hic versus materialiter ponitur ex verbis præmissis quæ sunt supra eo. l. j. § j.

k Videndum est. Nunc incipit Vlp. Accur.

l Captus. Vsque ad eam horam.

m Cum nondum. Nunc respondet. Accur.

n Momentum. Quædā iura dicunt inspici tempus de momento in momentū, vt hic. & in præscr. xxx. ann. vt ī. de act. & oblig. l. in omnib9 temporalibus. Quidam dicunt sufficere tetigisse vltimum diem: & habetur pro completo, vt in testamentis: vt ī. de testa. l. qua ætate. & in manumissionibus: vt infra, de manumiss. l. j. & in legato relicto post tempus: vt infra, de condi. & demon. l. non putabam. & infra, de verb. sign. l. anniculus. & in vsucap. vt infra, de vsucapioni. l. in vsucapionibus. & de diuersis & temp. pręscrip. l. in vsucapione. in princ. Quidam aūt dicunt sufficere tetigisse de vltimo anno: vt ad honores & munera: vt infra, de mune. & hon. l. ad rē. Item in restituēdo filijs hæreditatem: vt infra, ad Trebel. l. qui filium. §. Sabinus. quæ iura sibi inuicem contraria videntur. Sed non sunt, quia quod de anno incepto dicitur, fauore reipub. est: vt sint sibi legitimi plures, qui possint eligi: & sic speciallissimum. & eodem modo in hæreditate filijs restituenda, quæ quasi debita est eis: vt C. de codici. l. fi. Item quod de die cœpto pro cōpleto habendo dicitur. semper inuenit fauor prorogari: vt hic, per hoc in omnibus casibus inductis ad hoc. Item quod de momento ad momentum inspiciat, fauor similiter ętatis est, cui ætati est fauendum, vt C. de actio. empt. l. curabit. at cum pręscriptio sit odiosa, restringitur, vt & ibi alio respectu inspicitur de momento ad momentum. nam odia sunt restringenda, & fauores ampliandi: vt infra, de lib. & posthu. l. cum quidam.

o Bissexto. Not. quod vnusquisque annus habet ccclxv. dies: vt infra, de statu lib. l. cum hæres. §. Stichus. & ī. ad legem Aquil. l. ita vulneratus. & sex horas plus sm philosophos: vt innuitur ī. de ver. sing. l. cum bissextus, circa finem. quæ sex horæ collectæ quatuor annis faciunt xxiiij. horas, & sic vnū diem naturalem, qui attribuitur Februario: cui Augustus vnum, & Iulius Cæsar alium abstulit. & sic habet xxviij. dies: cum quilibet habeat xxx. & in fine eius restituitur sibi secundū legem. & sic in vno de quatuor annis inuenitur habere xxix. dies. & tunc est bissextus: vt ī. de verb. signi. l. cum bissextus. in fin. Sed Romana ecclesia sexto Cal. Martij attribuit illum diem, quod est in die S. Mathię Apostoli. Et bis dicitur, sexto Cal. Martij, vt hic subijcit euidenter. ideoque potest dici bissextus, quia bis sic dicitur. *

p Intercalatur. Id est, de medio tollitur, vt pro die non computetur, secundum Ioan.

† Obstructum sed Gou. ī. le. cap. 13. le. sed toto hoc structum, id est, toto iudicio id actū & cogitatum. Præsumptioni leui non est standum.

† P. F. placuit.

† P. F. Minore autem quam xxv. annis natu.

† P. F. an etiam diem natalis sui adhuc dicimus ante horam qua &c.

† In hunc locū Gel. li. iij. noc. Att. ca. ij.

† P. F. vt si c. sit restituatur, & cum nondū cōplev. ita erit dicendum.

† P. F. scripsit.

† Interponitur. Sēsus est aūt in hoc loco, etiā si bissextili anno & intercalari die natus est minor 16. calē. martij, q dies 24. februarij est: nihilomin9 maiorē esset in anno 25. eo. die & momēto. quippe sextus dies calēd. pro vno die cedit, posterior .n. dies calendarū intercalatur. i. posterior dies bidui (quod biduū pro sexto die calēdarū cedit) infringit, nō prior, sicq; eum priore in vnū diem confundi. hæc Bud.

* De bissextilis anni rōne vide quę scripsit elegāter Alc. in le. Cū bissext9. in fi. de ver. si.

Sed

super dote contraxit. Secunda ibi. Ego autem. Tertia ibi, Proinde si iussu. Quarta ibi, Proinde & si sine. Quinta ibi, Ergo. Bart.

Sed verum solis patribusfamil. [a] an etiam filijsfamil. [b] succurri debeat, videndum est. Mouet dubitationem, quòd si quis dixerit, etiam filijsfam. in re peculiari [c] subueniendum: efficiet, vt per eos etiam maioribus subueniatur, i. patribus eorum: quod nequaquam fuit prętoris † propositum. prætor enim minoribus auxiliũ promisit, non maioribus. [d] Ego autem verissimam arbitror sententiam existimātium, filiumfamilias minorem † annis in integrum restitui posse ex his solum causis, quæ ipsius intersunt: puta si sit obligatus. [e]

Proinde si iussu patris obligatus sit: patet vtiq; poterit insolidũ conueniri: filius autem, cum & ipse possit, vel in potestate manens, † vel etiã emancipatus, vel exhæredatus, in id quod facere potest [f] (& quidẽ & in potestate manens, inuito patre [g]) ex cõdemnatione cõueniri, [h] auxilium impetrare debebit, si ipse cõueniatur. [i] Sed an hoc auxiliũ [k] patri quoq; prosit, vt solet interdum [l] fideiussori eius [m] prodesse videamus: & nõ puto profuturum. [n] Si igitur filius cõueniatur: postulat auxilium. si patrem cõueniat creditor: auxiliũ cessat, excepta [o] mutui datione: in hac † enim si iussu patris mutuã pecuniã acceperit, † nõ iuuatur. [p] Proinde & si sine iussu patris cõtraxit, & captus est, si quidem pater de peculio conueniatur, filius non erat restituendus. [q] si filius cõueniatur: poterit restitui. [s]

[a] Sed verum solis patribusfamil. minoribus tamen.

[b] Filijsfamilias. Minoribus.

[c] Peculiari. Profectitij peculij in castrẽ si vel quasi indistinctè restituitur: vt ĩ. ea. l. §. Pomponius. in fine.

[d] Non maioribus. Per hoc edictum, sed per aliud sicut infra, ex qui. cau. ma. l. j.

[e] Si sit obligatus. Quod ex omni causa, & sine iussu patris. preterquam in Maced. vt infra ad Mace. l. l. j. & in voto: vt infra, de pol. l. si quis rem. §. voto. in illis ergo restituitur: vt infra eodem. l. in causæ. iij. in princ. Sed oppo. ĩ. quod metus cau. l. metũ. §. sed quod prætor ait.

ADDITIO Pro sol. huius contrarij dic secundum Bar. hic quòd aliud est in illa restitutione, quæ dat iure actionis: aliud in ista, quæ datur officio iudicis.

[f] Quod facere potest. sed superiori insolidum, quando in potestate erat: vt C. quod cum eod. l. cum. & l. ex alio. & infra, de pecu. l. si quis eum.

[g] Inuito patre. Hoc olim, sed hodie semper debet habere consensum patris: vt C. de bonis quæ lib. l. fin. §. necessitatem. quæ est contra. Vel dic verius, quod hic est specialis casus, quando ex condemnatione conuenitur actione in factum: vt hic. ratio est, quia in prima causa † consensit. Alij dicunt quod lex ista loquitur in speciali casu, quando pater non admittit hæreditatem filio delatam, quo casu cogitur filio consentire in signum repudiationis.

[h] Conueniri. Sed exactio differtur: vt infra, ad l. Aquil. l. in lege. & no. ĩ. solu. matr. l. si filio.

[i] Si ipse conueniatur. Scilicet filius. sed cum faciat iussu patris, videtur quod non restituatur: vt ĩ. eo. l. cum mandato. quæ est contra: primo respon. & §. fin. Sol. secundum H. ibi filius agebat hic conuenitur. Vel dic secundum Ioan. quod ibi dicit non restituatur, scilicet pater: sed filius sic: vt hic. Vel tertio, secũdum Azo. ibi taxauit pater certam formam quam seruauit filius: hic non taxauit, vel taxatam non seruauit: vnde restituitur.

[k] Sed an hoc auxilium. Simplex est hæc relatio. nam idem in specie non dicitur vtriq; dati, sed cuilibet suum si daretur. nam sic est in fideiussore, cum sit personale beneficium: vt infra, de excep. l. exceptiones. ij § rei.

[l] Interdum. Velut cum minor est deceptus aduersarij calliditate: vt C. de fideiuss. mi. l. secunda. in fin. & sua restitutione iuuatur fideiussor: nõ minori: vt infra, de except. l. exceptiones. ij. § rei. qua etiã restitutione potest vti sine minore: vt infra, de contra tabu. l. si post mortem. §. fin. & hoc si dolus dat causam contractui. alias cum possit agere ex eo contractu, dicunt quidam restitui. Alij contra: vt infra eodem. l. in causæ. ij. in principio. Si autem sui facilitate, non iuuatur fideiussor vel mandator: vt infra eodem. l. in causæ. in principio, nisi aduersario in aliũ sit regressus: vt in duobus casibus supra, de procuratoribus. l. e. minor. & infra, de admin. tut. l. ij.

[m] Eius. Scilicet minoris.

[n] Et nõ puto profuturum. Licet enim pater quandoque fideiussori assimiletur. vt infra, de verbor. obliga. l. cum filius. in principio, hic tũ non. Item fideiussor habet regressum contra reum: pater nõ. Sed cur subuenitur patri ob filij absentiam: vt infra, de acquirenda hæreditate. l. e. cum quidã. in princip. & non ratione ætatis: vt hic? Respond. plus facit absentia quam ætas, vt patet infra l. auxilium. in principio. & infra, ex quibus causis ma. l. e. si qua. Vel secundum aliam literam non est contra, quæ dicit ibi patrem abfuisse. Item quomodo põt esse quòd filius qui est principalis, eximatur per restitutionẽ: quin & fideiussor & pater incontinenti liberentur? vt infra, de regulis iuris. l. cum principalis? Ad hoc quidam distinguunt: vt si totum contractum petat minor rescindi: prosit accessorijs, alias non placet. Dic ergo quod non potest totum contractum tollere: nec etiam obligationem suam ipso iure: sed exceptionem inducit restitutio: vt infra, de except. l. exceptiones. & patet. C. de fideiussoribus minorum, lege prima.

[o] Excepta. Non ad proximum, si patrem, &c. sed ad superius dictum refertur, si igitur, &c. & est ratio, quia fauet lex bene agenti creditori inter alios male agẽtes: iuxta id Euangelij: Maius gaudiũ, &c. secundum Azo. vel speciale in pecunia: vt infra, si certum petatur. l. singularia. Vel hic nõ indiget auxilio, quia solum ministerium præbuit vt nuntius: vt C. quod cum eo. l. si ex contractu.

[p] Non iuuatur. Per restitutionem.

[q] Non erit restituendus. Si autem pater nomine filij vt defensor vel procurator filij cõuenitur, vel vt legitimus administrator petit restitutionem, non vt sibi, sed vt & filio prosit, & sic loquitur infra eo. l. j. patri. j. respon. quæ est cõtra. item mortuo filio, vt ĩ. §. Pomponius. ĩ. eadem l.

[s] Poterit restitui. Ex quo hic filiusfamil. restituitur.

† P. F. Pretori.

† Al. add. xv.

† Bal. dicit istã gl. singul. ad hoc quòd consensus præstitus per patrẽ filio agenti in causa principali, durat etiam in cã executionis, nec amplius requirĩ nouus cõsensus. idem voluit B. & Bal. in l. fi. §. necessitate. C. de bo. lib. Bolo.

† In P. F. add. conueniri.

† Hac. P. F.

† P. F. acceperit.

Nec eò mouemur, a quasi intersit filij peculium habere. magis b etenim patris, quam filij interest: licet aliquo casu peculiũ ad filium spectet: vt puta si patris ei⁹ bona à fisco propter debitũ [pecuniarium] occupata sunt. † nam peculium eius † ex constitutione [diui] Claudij separatur. c Ergo † d etiam filiamfam. in dote captam, dum patri consentit, non statim e dotem stipulāti, quàm dedit, vel adhibenti aliquem, qui dotem stipularetur, puto restituendam: quoniam dos, ipsius filiæ proprium patrimonium est. f

ur, nunquid est verum siue principaliter sit obligatus: siue ex causa fideiussionis? Respon. Pla. vbi principaliter, hoc locũ habet, alias non: vt C. de filiofa. min. l. j. Sed tu dic contra. & quod in dicta l. dicitur, ideo est, quia successerat ei, pro quo intercesserat: quare pro hæreditaria parte tenetur: vt j. de sol. l. Stichum. §. adito. & C. de neg. gest. l. si ab eo. & cadunt hic in dubitationem, vbi principaliter accepit alienam obligationẽ. alias si participando vel fideiubẽdo. tũc succedẽdo principali, extinguitur accessoria. vt j. de fideiusso. l. generaliter. Item cum ex causa fideiussionis, nunquid refert pro patre vel extraneo intercessit? Respõ. Pla. quod sic: vt secundo casu nõ succurratur, si sit hæres, primo sic: nisi ex non modica causa sit hæres. Nos non distinguimus. nam & si pro parte etiã modica successerit, pro parte nõ restituetur. vt C. de filiofa. mi. l. j. nec ob. quod legitur j. quod cum eod. l. ij. iij. & iiij. quia ibi non conueniebatur vt patris hæres: imò suo nomine, quod hic nõ est. Porro etiam antequam existat hæres patri vel extraneo, restituitur etiam si soluendo sit ille pro quo intercessit: quia interest minoris potius non soluere, quam solutum repetere: vt j. de compen. l. ideo. licet. Pla. dixerit contra: arg. j. eo. l. cum mandato. §. sed si ex euentu. & §. si autem ipse. Sed non ob. quia ibi principaliter in vno contraxit minor iure maioris. vnde ne subueniatur maiori per minorem, in subsidium est subuentum minori. i. si non sit soluendo dominus cuius fuit procurator, hic autem minor secundario intercessit: vnde quia hoc ipso deceptus est, restituitur. Item in altero casu nõ contraxit minor, sed procurator eius, vnde ipse in subsidium restituitur.

a Nec eo mouemur. Quasi intersit, vt si dicam dari restitutionem patri, qui de bursa peculiari est soluturus: vt ponitur infra, de app. l. ex consensu. §. filiumfam. in glo. j. dic vt ibi.

b Magis. comparatiue ponitur, quia & filij interest: vt infra, de damno infec. l. si filius.

c Separatur. Vt saluũ habeat filius. Sed an hoc casu inspecto dabitur patri? Respõ. nõ vt hic, & quia aduentitij causa, &c. vt j. qui & à qui. ma. li. l. iulia. & quia casum aduersamq;, &c. vt hic, & j. de verb. obl. l. inter stipulantem. §. sacram gem. ver. homo libe.

d Ergo. Quia oĩs minor restituendus est, ergo, &c.

e Non statim. Potest. n. statim stipulatione paeisci, quod velit etiam sine cõsensu filiæ, sed postea non: vt C. de rei vxo. ac. §. accedit & §. & hoc. & de iure do. l. cum à socero. & j. de pa. do. l. cum dos. & j. sol. ma. l. quoties. Sed duplici ratione nõ videtur decepta prima, quia & si non consensisset, tñ pater ageret etiam ea contradicente, nisi causam iustam haberet contradicendi, vt j. sol. matr. l. si cum dotem. Sed dic quod hic habuit iustam causam, quia turpis erat persona patris, & suspecta: vt j. sol. mat. l. si cum dotem. §. eo aũt tempore. secunda econtra, quia & post cõsensum nõ potest agere nisi ex voluntate filiæ. vt j. sol. ma. l. post dotem. quę est cõtra. Sed dic quod ibi fuit stipulatus ad voluntatẽ filiæ, si ei tunc placuerit, hic ex voluntate præsenti. Vel dic ibi filiæ voluntatem nõ determinat illud stipulatus est, sed illud qđ sequitur, diuortio, &c. Itẽ contra quẽ restituitur hęc filia hic. Resp. nõ contra patrẽ. vt C. qui & aduersus quos. l. fin. sed contra maritũ, vt in obligatione se ponat, & soluat, si dies reddendę dotis venit: vt j. de condictio. causa da. l. si qs accepto. & maritus restituetur contra patrem: vt C. de repu. l. j.

f Patrimoniũ est. Ex hoc verbo duas soluunt quidã quęstiones. Vnam, an sit mulier dña rei dotalis. arg. est hic qđ sic: & C. de iu. do. le. in rebus. Tu dic contra. imo maritus: vt in stit. qui. ali. li. in prin. Secundam, an mulier possit in dotem institui à patre. videtur qđ non, cum sit sua. vt hic: & quia in bonis patris non est: vt j. ad l. Fal. l. pater. in fin. j. respon. tanquã æs alienũ patris habeatur: vt j. de col. do. l. si. & quia pater habet necesse filiæ reseruare: vt C. de rei vxo. act. auth. sed quamuis. & quia nõ potest exigere sine filiæ voluntate: vt j. de sol. l. qui hominẽ. § si gener. & de le. ij. l. Titia. j. §. qui in vita. & de col. bo. le. filium. Sed tñ dico qđ sic: primo quia in quartã imputatur: vt C. de inoff. testa. l. qm̃ nouella. secundo quia cõfert ex testamẽto, & ab intestato, vt C. de col. auth. ex testamẽto. & qđ est eius patrimonium, subaudi quasi: vt j. de reli. l. in eũ. & de pa. do. l. cum dos. Nec ob. qđ dicitur eã debere habere præcipuã, & etiã si sit exhęredata: vt C. de rei vxo. act. §. videamus. quia & quartam debet habere filius, & tñ in ea põt institui, imo debet, vt in auth. vt cum de ap. cog. §. aliud. col. viij. cũ cautela tñ instituat eam filiã in duodecim imperialib⁹ vna cum dote, vt ẽm omnium opiniones valeat testamẽtum. in matre videatur secus, cum donasse videatur.

Aduersus adrogationem minor restituitur. Bartolus.

Si quis minor † xxv. annis adrogandũ se dederit, † & in ipsa adrogatione se circumuentũ dicat. (finge enĩ à prędone eum hominem locupletem adrogatũ) dico debere eum audiri, in integrum se restituentem. † g

Aduersus liberationem legati conditionalis vel coharentis persona filiusfam. minor restituitur. Bart.

Si quid minori filiofamiliàs legatũ fuerit post mortem patris, h vel fideicõmissum relictum, & captus est (fortè dum cõsensit patri paciscenti, i ne legatum petere.

g Restituentem. i. restitui desiderantẽ: vt hic, & j. de ado. l. & si pubes. at. cõtra j. e. l. si ex causa. §. Põp. sed ibi de maxima mutatione dicit: vt quia seru⁹ efficitur. sed dicit Azo: vt quod hic dr̃, locũ non habere, quia istud cõtingebat tpe istarũ legũ, qñ bona filij arrogati transibant in potestatẽ patris arrogantis, sed hodie secus. vt insti. de acq. per arro. in j. col. & C. de adop. l. pen. & sic videtur quod non habeat iste necesse petere restitutionem, cũ hodie nõ transeat. Rñ. imò necesse habet petere: quia fortè malè administrauit. & propter suos malos mores etiam quo ad vsumfructũ: vt ex preallegatis titulis patet.

h Post mortẽ patris. s. filio dandũ. sed qd si in vita patris? Rñ. hodie idem, cũ aduentitia qurãtur filios vt C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet. & C. de bo. ma. l. j.

i Paciscẽti. Hoc pactũ valet. sed repudiatio nõ tenet: vt j.

V. ff. y

† Bald. in le. pen. C. qui bo. ce. poss. exclamat hunc tex. mirabilem. & fin. idem Bal. l. etiã xj. col. C. de executio. rei iu. & Alexã. & Ios. de Imol. in l. si finita. §. si vectiga lib⁹. in ij. col. infra, de damno infect. de quo reat. vide hic Interpret. Bolog.

† P. F. ei.

† Ego le. Cuiac.

† Bal. sumit hic argu. ex tex. quod si qs maior se & sua monasterio dedicsuerit, & per hoc læsionẽ incurrerit, potest restitui. de quo per scrib. l auth. ingressi de sac. sanct. eccl. concor. & facit j. eod. l. ait prætor. l prin.

† P. F. dedit.

† In victoriano exẽplari legitur *restituendum volentem*. Mulier an sit domina rei dotalis.

† P. F. *consentit*.

vt ∫.de leg.ij.l.si ita sit scriptū.§. si sub conditione. & ∫.de acq.hær.l.is qui.& dixi s.de pa.l. & ha te.§. si iasa.ar.contra.huic §.est.C.de vsufruct.l.j.in hr.

a Ius militiæ.i. aliquis reditus ex quo vnus poterat militare, & pater renunciauit filio consentiente, vt superiori casu.

tio,& aduentitio,in secundo in castrensi.& idem in quasi: in quibus omnib.mortuo filio Intestato quasi pater hæres olim, hodie vt verus hæres habet restitutionem: vt supra,de in integ.resti.l.non solum. & infra eod.l.minor autem magistratus.§. fin.

tur) potest dici, in integrum restituendū: quoniam ipsius interest propter spē legati, quod ei post mortem patris cōpetit. Sed & si ei legatū sit aliquid, quod personę ei[9] cohęret (puta ius militiæ) a dicendū est posse eum restitui in integrum. interfuit enim eius non capi: cum hâc patri nō adquireret, sed ipse haberet. b

Aduersus negligentiam in non denunciando adhibitam minor restituitur. Bart.

Et si heres sit institutus, c si à patre in dieb[9] centum emâcipatus sit: mox patrē debuerit certiorare: nec fecerit,cum posset, d qui †eū emancipasset, e si cognouisset: dicēdū erit, posse eū in integrū restitui,parato patre eū emancipare.

Pater vt successor filii, item ipse filius minor in castrensi peculio restituitur hoc dicit, secundum tertiam positionem casus, quæ est vera & vide quod no. in l.pater qui castrense.in prin. ff. de castren.pecu.vbi iste .§. & huius materia examinatur plenissimè. Bar.

Pomponius f adijcit: ex his causis, ex quibus in re peculiari filijfamil. restituuntur: posse & patrem, quasi hæredem, g nomine filij post obitū eius impetrare cognitionem. Sin †autem filiusfam. sit, qui castrense peculium habeat: procul dubio ex ijs, quæ ad castrense peculiū spectant, in integrū restituendus erit, quasi in proprio patrimonio captus. h

Seruus ratione minoris ætatis non restituitur in iis quæ ad dominum spectant: secus si spectarent ad ipsum seruum, vt si libertatem respicerent.

Seruus autem minor xxv. annis nullo modo restitui poterit: quī domini persona spectatur: qui sibi debebit imputare, cur minori i rem cōmiserit. † k Quare & si per impuberē l contraxerit: m idem erit dicendum: n vt & Marcellus lib.ij.Digest. scribit. Et si fortè libera peculij administratio minori seruo sit côcessa, maior domínus ex hac causa non restituetur.

Aphrica. lib. vij. Quęstionum. IIII.

Etenim quodcunq; seruus ita gerit, voluntate o dñi gerere intelligendus est.& magis hoc apparebit, si aut de institoria actione p quęratur, aut si proponatur maiorem xxv. annis negotium aliquod gerendum minori q mandasse & illum in ea re deceptum esse.

Vlp. lib.xj. ad edict. V.

Si tamē seruus fuit is, cui fideicommissaria libertas debebatur pręsens,& fuit captus: †cū in rem ei mora fit, r poterit dici pręторē ei succurrere s oportere.

b Sed ipse haberet. censebatur. n. vt peculiū castren. Quid si seruo militia relinquatur? Responde ipsi nō datur, cum seruus militare nō possit. vt C.qui milit.poss.vel nō poss.l.super seruis.& in auth.constit. quæ de dign.§. ij.col.vj.sed æstimatio sic,si eum seruū sciuit testator,alias non:vt ∫.de leg.iij. l.fideicommissa.§. si seruo alieno. Si aūt propter corporis vitium militare nō potest tunc æstimatio debetur: vt ∫.de leg.j.l. filiusfamilias. §. si quid.

c Institutus.i.sub hac conditione, si à patre, &c.

d Cum posset. Certiorare.

e Emancipasset. Secus fortè si non fuit emâcipaturus: vt ∫. quib. ex caus. maio.l.antep.

f Pōponius. Duo sunt hic casus. Primus secundū quosdam loquitur,quando ex persona filij pater de peculio tātum tenetur, quo casu & filius per se & pro patre, & pater eo mortuo restitutionem petit: vt hic.secus si pater tenatur insolidum vt quia iussit: vt ∫. ead.l.§. sed vtrum. ibi,pinde & si iussu,&c. Secundus casus de peculio castrensi dicit. Alij dicunt quod prim[9] casus est de quasi castrensi. secundus de castren. nec enī in alio profectitio & aduētitio intelligi potest, vt dñs: cum ibi mortuo filio nullę remaneāt obligationes, pro quibus sit restituendus: vt infra,de fideiu.l. qui contra.sed certe & idem est in castrensi vel quasi peculio: vt nullæ remaneant obligationes mortuo filio intestato: vt ∫.de stipu.ser.l.si seruus communis. Tu ergo dic q̄ in primo responso loquitur de profecti-

g Quasi hæredē. olim enim nō habebat hæredem etiam ex castrēsi peculio nisi ex testamento in castrensi: vt infra de castren.pecu.l.ij.hodie sic,vt in authē. de hær. ab intesta. §.j.col.ix.

h Captus. Scilicet filius: imò pater post mortem filij.

i Minori. Adulto tamen.

k Commiserit. Peculium vel aliquē alium contractum faciendum: vt ∫.eo. l.cum mandato.

l Per impuberem. alias per impuberes & alias per impuberem.

m Contraxerit. s. dominus.

n Dicendū. Quantum ad hoc extraordinariū auxiliū pro impubere non cessat cōmune auxiliū: vt ∫.de pecu.l.j. §. si cū impubere.

o Et enim. Voluntate. & ideo indignus restitutione: vt ∫. eo.l. cum mandato.

p Actione. Vt infra, de insti. act.l. sed & si quis. in fi.

q Minori. Libero vel seruo.

Si tamen. CASVS. Seruo minori fuit relicta fideicommissaria libertas pure, deceptus fuit in hoc, q̄ hæres in libertate ei præstanda morā adhibuit: nunquid ei subuenietur? Et dicitur quòd sic.

r In rem ei mora fit, etiam sine interpellatione: vt ∫. de vsuris. le.mora in princ. quæ in libertatib[9] fit: vt hic. Item persona minorum in bonę fidei iudicijs & legatis & fideicommissis: vt C.in quibus causis in integrum rest.non est necessaria.l. in minorum.

s Succurrere. Quia intelligit liber mora facta, vt C. de fideicō.li.l.cū libertatē, qđ est verū: sed nō per restitutionē. dic ergo q̄ si interim fuit institut[9] sub conditione

†Al. add. tamen.

†P.F.si.

†P. F. Commisit.

†P. F. Cū re mora ei fit.

ditione dandi, quam non impleuit, credens se non liberum per moram hæredis vt dño non quæreret, restituitur vt impleat conditionē. & idem in legato nam & in lucro succurritur: vt ȷ. eo. l. ait prætor. §. hodie. nam & medio tempore quæsita post mortem debent sibi dari, vt ȷ. de lega. ij. l. si qs, seruo. libertatē autē ipso iure habet, vel traditur matri ad manumittendū, cum fuit facta mora matri non ex interpellatione: vt ȷ. de fideicō. liber. l. cum vero. § apparet. & §. certe. sed nonne eo casu quo tradimr matri potest restimi vt pro ingenuo habeatur? forte sic.

† Adde sm Bald. idē dicendū in ecclesia. se remittit ad notata p Archi. ī ea. episcopus. xij. qō ij.

Minoribus. CASVS. Minor annis instimus adiuit hære. quæ erat ei damnosa, vt quia litibus erat implicita: poterit hic minor restitui: vt abstineat ab hæreditate.

a Litibus. Vt in locuplete hæreditate quam repudiare vult ideo, quia multis molestijs erat implicita: vt ȷ. de arbit. l. cum lege. & ȷ. ad Trebel. l. quia poterat. Eadem ergo ratione, non restituitur contra transactionem, licet multo magis, erat in debito, quia etiam verū debitū sine molestia consequi non potest.

r Vide Arch. xx. qō. ij. ca. episcop⁹. vbi quærit qd de ecclesia. vide eundē xx. quæst. j. c. puella.

Coniunge l. Labeo de verbor. signi. Cuiac.

† quod cū minore 25. annis natu gestum est. alijs locis contra hiī significatio hui⁹ dictionis, aliterq; accipitur.

† qualitercunque.

Ait prætor. CASVS. Dictū est. ȷ. e. l. j. §. prætor quod cum minoribus gestum erit, &c. Nunc autem iurisconsultus vult exponere verbum illud gestū, & dicit quod generaliter accipitur hoc verbum gestū. nam & si vēdat, emat vel aliter cōtrahat, & decept⁹ sit, restituitur minor. Sed & si. Alicui minori soluta fuit pecunia a debitore suo vel patris sui. hāc pecuniam iste minor perdidit. subuenitur isti minori, vt actio in debitorem restituatur: quia cum eo gestū videtur: vnde consulitur debitori, vt istis trib⁹ modis soluat ipsi minori, scilicet cū curatoris authoritate, & si minor iste non habet curatorem. compellitur accipere curatorem: vt in vers. illo, permittitur, &c. Itē deponere potest pecuniā iste debitor ī æde sacra. Itē alio modo: quia pone quod iudex præcipit ei debitori qd soluat, & iste debitor hoc soluat, certe hoc casu minor non restituitur. Non solum. Dictum est statim in prin. huius l. §. sed & si. qd in solutionibus restituātur minores. Sed pone quod minor fideiubeat pro alio, succurritur isti minori. quidā tamen distinguere voluerunt aut iudex approbauit: & tunc nō restituatur, aut aduersarius, & tūc restituatur, & sic altero casu restituet, & altero nō. sed alij male dixerūt, quia semp restituit. Sed & ī iudicijs. Cū minor essē, pmisi tibi sub pœna ne te cōuenirē. postea ta cōueni in pœnam incidi, restitui potero. Sed & si. Minor.

Licet quis non lædatur in commodo pecuniario, sed vexetur, litibus: potest restitui. Bar.

Idem li. ij. ad edict. VI.

Minoribus † xxv. annis subuenitur per in integrum restitutionem, non solùm cùm de bonis eorum aliquid minuitur: sed etiā cùm intersit ipsorū, litibus a & sumptibus nō vexari.

Hucusque iurisconsultus exposuit verbum natu: nunc exponit alia verba. scilicet gesta esse dicentur: et breuiter hoc intēdit, Verbum gestum, continet omnē contractum uel quasi contractum. Item solutionis exceptionem aduersus quam minor restituitur: nisi iudice præcipiē te facta fuerit. hoc dicit vsque ad §. non solum. Bar.

Idem libro ij. ad edictum. VII.

a Ait prætor. Gestū b *esse dicetur*. † *Gestum* sic accipitur qualiter quāliter, † siue contractum † sit, siue quid aliud c contigerit. Proinde & si emit aliquid, si vendidit, si societatem coijt, si mutuam pecuniam accepit, & captus est: ei succurretur. Sed & si ei pecunia a debitore paterno, vel proprio soluta sit, & hanc perdidit: dicendū est, ei subueniri, quasi gestum sit cum eo. & ideo si minor conueniat debitorem: d adhibere debet, e curatorem, † vt ei soluatur pecunia. cæterum non ei compellitur soluere. Sed hodie solet pecunia in ædem a [sacram] f deponi (vt Pōponius libro xxviij. scribit) ne vel debitor vltra vsuris g onerentur, vel creditor h minor perdat pecuniam: aut curatoribus solui, i si sint. † Permittitur † etiam ex constitutione k principū debitori,

hereditatem damnosam adiuit. potest quidē restitui idem in bonorum pos. vel alia successione. Non solum. Paternam hæreditatem cū minor essem adiui, potero quidem restitui. Sed pone quod seruus cū libertate fuit a domino institutus: & iste seruus hæreditatē adiuit: & multa post mortem domini acquisiuit: modo conuenit a creditoribus domini, petit restitui, cum sit minor vt bona alia quæ acquisiuit, separētur, dicitur hic quod talis seruus restituendus est, vt bona sua quæ acquisiuit, separentur nō vt desinat esse hæres. in fin. dicit ꝙ quicunque sit ille, qui restituit, debet omnia reddere quę habuit ex illa hæreditate: non autem tenetur reddere q̄ perierūt ætatis infirmitate. Hodie. Dicitur hic ꝙ subuenitur minoribus in lucro amisso: vt ecce minor legatū sibi relictum repudiauit: vel cū testator optimum seruorum suorum ei legasset. deteriorē elegit. vel cum promisisset aliquid alternatiue, meliorē dedit. semper enim i istis casibus restituitur cum lucrum amiserit. in lucro. n. restituitur, vt dixi. Viuia.

b Gestum. Hæc dictio extenditur hic vltra suam significationem, vt hic subijcit: & ȷ. de verb. sign. l. Labeo.

c Quid aliud. Nunquid ergo in spiritualibus, vt si renunciauit beneficio ecclesiastico? videtur qd non quia in illis vt maior admittit, & agit, & conuenit, etiam si sit minor. Itē ideo quia magis videtur exonoratus quam dānum passus. Itē contra infra eod. l. verum. §. ex facto. in fi. §. solutio vt ibi.

d Conueniat debitorem, extra iudiciū, vel in iudicio de facto. nam de iure nullo modo potest: vt C. de authoritate præstan. l. clarum.

e Debet. Minor: vt C. qui pe. tu. vel cu. l. admonendi & C. si aduer. sol. l. j. hodie tamen iudiciali sniā, interueniente: vt instit. qui ali. li. vel non. §. nunc admonendi, & ȷ. statim.

f In ædē sacrā. Vt ȷ. deposi. l. j. §. si pecuniā. in fi. §.

g Vltra vsuris. Hæc ratio non est necessaria. nam & sine depositione non currūt vsuræ. vt ȷ. de vsu. l. pecuniæ § si. & l. cū quidā. § si pupillo. Vel dic ꝙ bona est ratio, & erant debitæ ex cōuentione vsuræ sed in d. l. cū quidā. per officiu iudicis. & in d. l. pecuniæ. nōdum cœperant currere maiores: idq; facilius poterant impediri: vt C. de vsur. l. si per te non stat.

h Vel creditor. Vel etiam ipse debitor. & hæc est ratio bona.

i Solui. Scilicet solet.

k Ex cōstitutione. Ad petendos. Quō hoc, cum non

† P. F. contractus

† P. F. curatores.

a Solo ædis noīe ædes sacra significatur in ęde aūt Saturni pecunia publica asseruabat, & in sponsione apud sacrū pontificē deponebatur. ita n. legēdū est apud Varronē, non autē Pontem.

† P. F. sunt.

† Bal. in l. ij. C. de resti. valde exclamat, istū tex. & dicit eū fore sing. ad hoc ppositū, quod confessus, non pōt exceptionē ineptitudinis libelli opponere, & aliorum actuū iudicij, sed text. hoc nō pbat. vt hic dr ī primis interpr. Bol. Minor renuncians, bñficio ecclesiastico an restituatur.

compellere adolescẽtes ad petendos sibi curatores. Quid tamen, si prætor decernat soluendam pecuniā minori siue curatoribus, & soluerit? an possit esse securus, dubitari potest. Puto autem, si allegans [a] minorẽ esse, compulsus sit ad solutionem, nihil ei imputandum: [b] nisi fortè quasi aduersus iniuriā appellādum quis ei putet. Sed credo prætorem hũc minorem in integrum restitui volentẽ, auditurum non esse. [c]

Minori quasi cum eo gestum sit succurritur siue intercedat, siue litiget, vel hæreditatẽ, uel aliā successionẽ apprehendat. uel sic secundũ Bald. Minor aduersus fideiussionem restituitur ẽt si sit tanquam idoneus per iudicem approbatus.

Non solum autem in his ei succurritur, sed et in interuentionibus: vt puta si fideiussorio nomine se vel rem suā obligauit. Pomponius autẽ videtur acquiescere distinguentibus, [d] arbitẽ ad fideiussores probandos cõstitutus enim probauerit, [†] an verò ipse aduersarius. mihi aũt sẽ per succurrendum videtur si minor sit, & se circunuentũ doceat. [e] Sed & ĩ iudicijs subuenitur, [f] siue dum agit, siue dũ conuenitur, captus sit.

Sed & si hereditatẽ [g] minor adit minus lucrosam: succurritur ei, vt se possit abstinere. nam & hic [†] captus est. Idem ẽ & in bonorum possessione, vel alia successiõe, [h]

Minor aduersus fideiussionẽ restituitur: etiam si sit tanquā idoneus per iudicem approbatus. Bald.

Non solum autem filius q̃ se miscuit [†] paternæ hæreditati: sed & si aliquis sit ex necessarijs [i] minor annis, simili modo restitutionem impe-

non debeat compelli præterquam in litem: vt insti. de cura. §. item inuiti. Respon. & hic erat lis, si aũt esset pupillus, & ageret, non cogitur. si vero conuenitur, non cogitur hunc vel illum accipere: sed cogit aliquẽ eligere, vt j. de tu. l. qui habet. §. si pupillus, & §. idem Cassius ait. quæ est contra, vel non accipit inuitus, cogit tñ velle. & sic accipere, captis pignoribus: vt d. l. qui habet si insti. de satisd. tut. vel cura. §. pen.

[a] Si allegans. Scilicet debitor.

[b] Imputandum. Hic not. arg. quod iussus iudicis excusat, & facit licitum, quod alias esset illicitum. sic j. ad Syl. l. si quis quasi. s. de iurisdict. om. iudi. l. si quis id. §. doli. & de ijs qui no. infa. l. furti. §. qui iussu. & j. qd fal. tut. autho. l. interdum. & l. nouissime. & j. de aqua plu. arcẽ. l. ij. §. Cassius. & l. quanquam, & l. qd principis, & optime facit. j. quæ in frau. cred. l. qui autem. §. apud Labeonem, & j. de sol. l. si stipulatus §. si lā cem. Quandoque non: vt C. si propter pu. pẽ. l. si. Itẽ nota. [†] quod coacta voluntas excusatur, vt C. de sepul. vio. l. si seruus. & C. de adulter. l. fœdissimam. & j. de reg. iur. l. velle. Item not. cum debitor pupillaris, soluit, consequitur plenam, aut pleniorem, aut plenissimam securitatem. Plenam, vt si sine authoritate tutoris & iudicis soluatur pupillo: nam vtraq; obligatio remanet. si tamen salua pecunia sit, habet exceptionem: vt insti. qui. ali. li. vel non. §. fi. & j. de sol. l. in pupillo. Pleniorem, vt si cum authoritate tutoris, quia tunc vtraque tollitur, sed per in inte. rest. succurritur. si eam perdiderit: vt j. de admi. tut. l. Lucius Titius curator, §. tutelæ iudicio, & §. fi. & C. si tutor vel curator inter. l. etiam. In casibus etiam sola authoritas tutoris plenissimam liberationem inducit, vt C. de admi. tut. l. sancimus, in fi. & l. constitutione, & ad Treb. l. sancimus. Plenissimam autem, vt si cum authoritate iudicis, vt institu. qui. eli. li. vel non, §. nunc admonendi. & C. de admi. tut. l. sancimus & hic, Econtra si soluit quod debet, nec facit. accipientis, nec liberatur, nisi cõsumpta pecunia, vt j. de sol. l. quod si forte, §. fi & j. si cer. pet. l. non ols §. si pupillus, & hoc si debitum soluit vtroque iure, Si aũt debitum tm̃ ciuiliter, vel indebitum vtroque iure, cõi iure vt maior tutus est condi. indebi. si debitum naturaliter tm̃, habet in integrũ restitution. secundum Pla. Idem in adulto secundum nos, sed in pupillo secundum Placen. secus: quia sine restitutione: vt j. de condi. inde. l. interdum.

Iussus iudicis excusat

Coacta voluntas excusatur.

[†] Debitor pupilli aliquã plenā, pleniorẽ, & plenissimā cõsequitur securitatẽ, cõc. gl. in l. j. C. si aduer. so. gl. in l. iussu. §. j. j. de iurisdi. gl. l. l. cõtra iuris s. de pact. glo. in §. nũc admonẽdi I gl. infa. alle. gl. in l. g cũ alio. j. de reg. iu. Ba. in l. falsus C. de furtis.

[c] Auditurū non esse. Sed cur secus in vendẽdo prædio si preses decretum interposuit. nā & post minor restituitur, vt C. de præ. mi. l. si quidẽ. quæ est cõtra. Respon. ibi non taxat pretium, licet iubeat distrahi, at hic totius debiti solutionem facere iubet. Vel melius aliud in solutione quæ fit ex necessitate: ideoque promptius succurritur debitori, venditio autem ex volũtate. Permittit. n. prætor venditionẽ vt ibi solutionem iubet: vt hic. argu. infra eodem. l. quod si minor. §. penult.

[d] Distinguentibus. in hunc modũ quem subijcit, vt altero casu teneatur: altero. non. & erit. ar. pro eo s. q satis. cog. l. si ab arbitrio. Acc.

[e] Doceat. Quod semper præsumo, nisi in rem suam fideiubeat: vt s. qui satis. cog. l. & die, §. j. & ar. j. de pecu. l. iij. §. Iulia. & hoc siue pro parte, siue pro extraneo fideiussit: vt dixi s. e. l. iij. §. vtrum.

[f] Dum agit. Forte promiserat pœnam si ageret, vel si ille cui successit: vel dimisit allegationes in causa: vt infra eodem. l. minor autem, & infra. l. proxi. §. fi. vel excep. quando conuenitur, vt C. sen. rescindi non poss. l. pen.

[†] Al. add. eo.

[†] F. F. probauit.

[†] F. F. acceptus ẽ.

[†] immiscuit.

[g] Sed & si hæreditatem. Lucrosam, vel dānosam.

[h] Vel alia successione. Veluti, fideicommissaria hereditas ei restituit, quia tũc effectu quodam heres ẽ, vt j. quod cum eo. l. filiusfam. §. j. vel postulauit bona sibi addici cā conseruandarũ libertatũ, vt inst. de eo cui li. cau. bo. addi. §. pe. vel occupauit bona peculiaria filij vel serui: quia ex tunc quasi hæres videtur vt s. e. l. deniq; §. Pomp. adijcit.

[i] Ex necessarijs. Scilicet tantum, nam & filius est necessarius, & seruus: vt insti. de hæredum qualitate & differentia. in principio. §. sui. Et de filijs dic secũdum Pla. quia impuberes etiam citra restitutionẽ iuuantur, sed puberes non citra restitutionem, si adiuerunt: vt infra, de acquiren. hæredita. l. impuberibus, & l. si minor. tu dic idem in vtroq; scilicet quod per restitutionem iuuātur, vt hic dicit, & infra, de acquirenda hære. l. necessarijs in principio, quod est verũ si impubes adiuit cum authoritate tutoris & in d. l. impuberibus, appellat puberes maiores v. ginti quinque ann. & impuberes minores in seruo autem dic, quod antequam immisceat, potest separationem impetrare: vt infra, de separa. l j. §. fin. at postea non, nisi per restitutionem, vt hic. qua restitutione separatio conceditur, non autem vt hæres desinat esse, cum sit necessarius: vt j. de acquiren. hæredita. l. necessarija

Filius & seruus sũt hæredes necessarij.

trahit. [a] veluti si seruus sit cum libertate institutus. dicendũ enim erit, si se miscuit, posse ei subueniri ætatis beneficio, vt habeat bonorum suorũ [b] separationẽ. Planè qui post aditam hæreditatem restituitur: debet præstare, [c] si quid ex hęreditate in rẽ eius peruenit, nec perijt per imbecillitatem ætatis. [d]

Minoribus deceptis in eo, quod non sunt lucrati, succurritur. Bartol.

Hodie certo iure vtimur, vt & in lucro minoribus succurratur.

Pomponius quoq; libr. xxviij. scribit. VIII.

† ET si † [e] sine dolo [f] [malo] cuiusquã legatum repudiauerit, vel in optionis legato [g] captus sit, dum elegit deteriorem: vel si duas res [h] promiserit, illam aut illã, & pretiosiorẽ [i] dederit: debere subueniri. † Quæsitũ est, ex eo, ꝙ in lucro quoque minoribus subueniendum dicitur, [k] si res ei⁹ venierit, & existat qui plus liceatur: [l] an in integrum ꝓpter lucrum restituẽdus sit? Et quotidie prætores eos restituunt, vt rursum admittatur licitatio. Idem faciunt & in his [m] rebus quæ seruari eis debẽt [n] quod circunspectè [o] erit faciendum. Cęterùm nemo accedat ad emptionẽ rerũ pupillarium, nec si bona fide, distrahantur. [p] Et districtè [q] probãdum est, in rebus, quæ fortuitis casibus subiectæ sunt, [r] non esse minori aduersus emptorem succurrẽdum: nisi aut sordes, aut euidens gratia tutorũ siue curatorũ doceatur. [s]

Restitutus vt adeat, potest restitui vt repudiet, et econtra.

essarijs, in fine. & Institu. de hæredum qualita. & differen. §. j. quæ sunt contra.

a Impetrabit. in aliquo, s. vt separatio fiat, non vt hæreditatem repudiet.

b Bonorum suorum. Id est. peculij. Accur.

c Præstare. Ei qui nunc erit hæres, si dolo in hoc decipiatur.

d Ætatis. Vt hic, & infra, de lib. leg. l. tutor decedens. & infra, eodem. l. ꝙ si minor §. restitutio. secus si dolo, vt C. de repu. l. j. in fi. & infra eodem. leg. si ex causa. §. nũc videndum ꝛc.

ET si. CASVS. Quæsitum est, Duobus modis potest intelligi; vt loquatur quãdo rem, aliquam vendidi ego minor pro decem, puta facta venditione, & traditione secuta: postea alius offert duodecim, dicitur hic quod potero restitui. Secundo potest intelligi quando vendidi eo pacto, vt iste emptor rem mihi restitueret. & ego ei pretium, si veniret aliquis vsque ad mensem, qui plus mihi daret. non venit: transactus est mensis. quęritur vtrum possim petere in integrũ restitutio. si veniat aliquis qui mihi plus polliceatur, etiam post mensem? Et respon. quod sic. Secundo dicit, quod minores restitui debent, si vendantur puta bona sua, quæ erant seruanda præcepto legis vel testatoris, & ita restitutio causa cognita datur: quia nullus cum eis contraheret, si non fieret restitutio causa cognita, idest, si indistinctè restituerentur. Restitutus. Minor adiuit hæreditatem, restitutus est, vt eam dimittat. potest restitui vt eam adeat, & iterum potest restitui, vt eam dimittat. Sed quod In isto. §. allegantur duo dicta. Paterfamilias minorem instituit: eidemq; seruum testatoris substituit. minor repudiauit hæreditatem, & ita erat locus substitutioni. minor petit restitui, vt liceat adire quia repudiauerat. Dicit Papinianus, minore restituto substitutum seruum desinere esse hæredem, sed liber remanet. Retento primo casu aliud erat, quod dicebat Papinianus, quod si minor adierit hæreditatem: & per restitutionem fuerit abstentus: postea non poterit esse locus substitutioni: quia seruus nec liber, nec hæres erit. & vtroque modo male dicit: quia in primo casu remanet liber & hæres, sed solo nomine. Secundo autem casu substitutus seruus admittitur. & ita diuus Pius rescripsit. Item si non, Minor cum esset condemnatus. debebat appellare, a sententia lata contra se, post decem dies, potest restitui, vt appellet. Item dicit quod subuenitur minoribus in exemodicijs, quia si minor habet causam, si istam causam suam non expediuit intra triennium, & sic lapsum fuerit triennium, potest restitui vt ex integro actionem intendat, quia & hoc casu maior potest restitui, & hoc subijcit hic, qđ subuenitur maioribus, si probent se abfuisse ex iusta causa. Cum citatus esset minor tribus edictis, vel vno pro tribus, non venit, ad iudicium, iusta forte ex causa: imo ex culpa: & sic fuit, quasi cõtumax condemnatus, potest quidem restitui. Viuia.

e Et si. Alias lex, & alias. §.

f Sine dolo. Sed sui facilitat ꝛc.

g In optionis legato. Maiori daretur de dolo. supra, de do. le. si quis affirmauerit. §. j. si dolo in hoc deciperetur.

h Duas res. Duo promittit, qui hanc vel illam rem promittit, secundum Ioannem: vt infra, depositi. leg. si ei apud. §. quod si de pluribus. vnde videtur vtrunque deberi: vt infra, de cõstituta pecunia. l. illud, & infra, de verborum obliga. l. si duo rei. & infra, de auro, & argento lega. l. si quis ita. Sed argumen. contra. infra, quando dies legati ced. le. cum illud.

i Et pretiosiorem. Quia etiam deteriorem dando poterat liberari: vt infra de iure dotium l. plerunq;. in fine. Sed quid si vtraq;? Responde: repetit quam vult etiam maior condictio. inde. vt C. de condicti. indebi. l. pen. Accur.

k Dicitur. Vt s. l. prox. §. hodie ꝛc.

l Qui plus liceatur. Potest plane legi. Item potest intelligi, vt si vendita fuerit sub pacto addictionis in diem, & post diem offerebat quidam meliorem cõditionem: restituitur minor, quasi paruum tempus apposuerit.

m Idem faciunt, & in his. Subaudi maxime rebus mobilibus.

n Seruari eis debent. Vel quia hoc testator præcepit: vel lex præcepit: vt C. de administr. tut. l. lex quę §. j. §. ij. in fin.

o Quod circumspecte. s. quod admittat licitatio,

p Distrahantur. Vt hic, & j. eod. l. quod si minor, §. non semper. & C. ad Trebel. l. sancimus. in pr. & j. de admi. tut. l. cum plures. §. j.

q Et districte. Ecce quare dicit circunspecte ꝛc.

r Subiectæ sunt. Vt fructus.

s Doceatur. Vt hic, & C. si aduer. ven. l. fi. idem si patiatur enorme damnũ: vt j. e. l. si ex causa. & l. penul. in alijs autem restituitur pro quolibet damno, dummodo non minimo & pro leui negligẽtia, licet fraus non interueniat: vt j. eo. l. tutor. i. resp. & l. pe.

† In P. F. ἀσμάτιον, est præcedentis capitis, quod incipit Põpo. quoque lib. 28. scribit, & sic sine. &c.

‡ Si.

† In P. F. addit hoc loco; & subueniendum est.

ff. V. y 3 Miscent.

hoc dicit. Bar.

Restitutus autem, vt se hæreditati misceat, a vel vt eam adeat, † quã repudiauit: rursus restitui b poterit, vt se abstineat. & hoc & rescriptũ & responsum est.

Fortis est, & hoc intendit. Substitutio vulgaris expirat adita hæreditate & ea per restitutionem repudiata, in hæredẽ necessario vires reassumit: si hæreditas non est soluendo. Item qui semel est hæres, per restitutionem non desinit esse hæres directo, sed vtiliter. primo ponit duo dicta Papinia. secundo ponitur reprehensio secundi dicti. tertio ponitur reprehẽsio primi. Secunda ibi, Nõ per omnia. Tertia ibi, Et quod ait. Bar.

Sed quod Papinia. c li. ij. Responsorũ ait, minori substitutum seruũ, necessarium, repudiãte quidem hæreditatẽ minore, necessarium fore, & si fuerit restitutus minor, liberum nihilominus remanere: † d si aũt prius minor adierit hæreditatem, mox abstentus sit: substitutum pupillo; seruum cum libertate non posse hæredem existere, neque e liberum esse: non per omnia verum est. f Nam si nõ est soluendo hæreditas, abstinente g se hærede, & diuus Pius rescripsit, & Imperator noster, (& quidem in extraneo pupillo h) locum fore necessario substituto. i Et quod ait, k *liberum manere*, tale est, quasi non etiam hæres † maneat, l cũ pupillus impetrat restitutionẽ postea, quam abstentus est. cum, n. m pupillus hæres non fiat, sed vtiles n actiones habeat sine dubio hæres manebit, qui semel extitit.

a Misceat. Immiscere suorum est, adire extraneorum: vt institu. de hære. qualita. & diffe. §. extraneis in gl. de adeunda.

b Rursus restitui. Etiam si noua causa non afferat secus in sententia: vt C. si sæpius in integrum restit. l. ij. secundũ quosdam. hic enim nõ contra sententiam, sed contra aditionem, & est ratio, quia sententia non debet esse delusoria: vt ℑ. de iudi. l. si prætor. in fi. ℑ. respon. Vel dic quod si semel est cõcessa & iterum datur, vt hic: nisi in casibus propter affectionẽ patris: vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. vbi autem. quæ est contra. si autem denegata, non petitur iterum, nisi causa noua interueniente, &c. vt C. si sæpius in integrũ restitu. l. j. ij. & iij. & sunt nouæ nouiter quæsitæ, & antiquæ quæ primo iudicio ꝓpositæ non fuerunt.

c Sed quod Papinia. duo dicit Papin. primo quod si seruus substitutus, adiuit, & pupillus fuit restitutus, vt adeat qui prius repudiauerat, quod hic seru⁹ remaneat liber, nõ aũt hæres. Secundum quod si pupillus primo adiuit, & per restitutionem fuit abstentus: quod seruus neq; hæres, neq; liber erit. author tñ huius l. primo eum reprehendit, in secundo dicto, distinguendo postea in primo. Si autem pupillus in fraudem omisisset ex testamento, & ab intestato teneret, subuenitur substituto sicut & alijs ex testamẽto honoratis: vt ℑ. de vulga. substitu. l. moribus. §. plane. & ℑ. si quis omis. cau. testa. l. j. in princ.

d Remanere. Quasi dicat non hæres: vt arg. ℑ. de iud. l. cum prætor. ℑ. respon. in quo corrigitur. ℑ.

e Neque. Id est, non.

f Non per omnia verum est. Scilicet, duplex dictũ Papiniani.

g Abstinente. Per in integrum restitutionem.

h In extraneo pupillo. Vbi plus dubitabatur.

i Substituto. Hoc ex benignitate cõceditur. quando hæreditas non est soluendo: ne defunctus iniuria afficiatur: vt insti. quib. ex cau. manu. non li. §. licet. vbi autem est soluendo, non curauit lex eum cogere: cũ verisimile sit quod plures vellent: vt arg. C. de neces. ser. l. fi. potest tamẽ si vult, si alij legitimi, nollent. & sic diligenter nota & bene, ꝙ nõ vt hæres admittitur hic necessarius. sed vt quidã minister. Et idem dicunt quidam in quolibet extraneo substituto. vt tali casu restituto. s. hærede, vt dimittat, nõ admittatur iure substitutionis: sed legitimi vocentur. & pro eis est C. de impub. & alijs substit. l. post aditã. & ℑ. de succes. edi. l. fi. & ℑ. de acq. hær. l. si minor. Tu dic in extraneo secus. s. vt admittatur vt substitut⁹. vt ℑ. de re iud. l. ex consensu. & infra, ad Tertyl. l. j. §. si quis adita, & lege secũda. §. si bonorũ. & infra, de vulg. substi. l. ij. §. interdum. versi. ego etiã. Nec ob. d. l. post aditam. quia nec videtur adita, data restitutione. vt C. de in integrum rest. l. mi. le. non vt. Item nec d. le. ℑ. de succes. edi. l. fi. si recte casum ibi posueris. prior enim cognatus tempore fuit exclusus, secundus quoq;. sed quia prior minor fuerat restitutus est, vt adiret. Item impetrauit, vt abstineret, deinde secund⁹ tẽpore quodã exclusus volebat admitti, quod videbatur, quia ex quo repudiat primus, secundi tẽpora cedunt: vt Inst. de bono. poss. §. fi. negatur tamẽ, quia huic obstat præterita negligentia. Vel dic quod ibi loquitur in cognatis, qui tẽpore harum legum de iure prætorio admittebantur: cui prætor suum ideo non dedit auxiliũ, ne quod priori dedit, isti idipsum concedendo auferre videatur: sicque ius prætorium ludibrio esset. agnatus autẽ suo iure succedit, nec excluditur per ius prætoriũ: vt ℑ. ad Tertyl. l. j. §. si quis adita. nam sine mysterio nõ ponitur ius antiquum. i. lex xij. tabu. quæ vocat agnatos: non dicit ius prætoriũ. Item non ob. d. l. ℑ. ex qui. hær. le. si minor. quia licet ibi dicatur quod nõ cogitur, non tñ dicit ipsum repelli si velit, sed necessarius (vt dixi) non fit hæres. & est ratio, quia tempore harum legum non erat liber, nisi expresse data esset libertas. & hoc bene erat. & esset adita hæreditas ex eo gradu ex quo fuit data libertas. & hoc non erat hic. nam a seipso eam accepit: vt ℑ. de leg. præstan. l. sed & si pro dote. §. non omnia. & ℑ. de hær. insti. l. sed & si in cõditione. §. fi. & ℑ. de acq. hær. l. ex parte. Sed hic nõ habet hæreditatem ex eo gradu. i. substitutiõe. expirauit. n. semel ab instituto adita hæreditate, ergo nec libertatẽ habet eadẽ rõne, & sic priuatur vtraq; de tigore. Itẽ sicut alias vt libertas competat, sufficit semel extitisse hæredem qui institutus est: vt ℑ. de fideicõ. li. le. cũ quasi. §. sed & si quis. ita & hic vt denegetur ex substitutione libertas, institutum semel adiuisse sufficit.

k Et qđ ait. s. Papinianus in primo casu, vbi minor primo repudiauit.

l Maneat. Quod falsum est.

m Cum enim. Bene dico falsum esse.

n Sed vtiles. Hic no. quod restitutio non restituit omnia in pristinum statum, sed exceptionẽ inducit, vt dixi. ℑ. eodem. l. deniq;. §. sed verum. Arg. cõtra. ℑ. quæ in fraudem credi. l. ait prætor. §. præterea. Itẽ no. quod qui habet vtilem actionem, directe præponitur: vt ℑ. si ager vecti. l. j. §. fi. & ℑ. de proc. l. in causa.

sa. in

Immiscere est suorũ, adire vero extraneorum.

† P. F. *cum se hæreditati misceat. vel eam adeat.*

Sent. non debet esse delusoria.

Bal. dicit istã gl. ad hoc quod dispensator bonorum dicitur ille, qui petit sibi bona addici cũ libertatis conseruandarũ, hoc addito, ꝙ gl. nõ appellat eũ dispensatorẽ. put dicit Bal. sed ministrum: vt potes videre ad oculũ. Bol.

† *maneat.*

† P. F. *& hæres.*

Minor qui non appellauit, potest restitui vt appellet.

Item si non prouocauit intra diem: [a] subuenitur [ei,] vt prouocet. finge enim hoc desiderare. [b]

Si propter absentiam minoris instantia sit perempta, minor restituitur. Item maior ex causa. Bart.

Item & in eremodicijs [c] † ei subuenitur. [d] constat autem omnis ætatis hominibus restaurationem eremodicij præstari, si se doceant ex iusta causa [e] abfuisse.

Contumacia non priuat minorem beneficio restitutionis in integrum. Bart.

Hermogenianus lib. j. iuris ἐπιτομῶν. IX.

MInor, etiā si quasi contumax [f] condēnatus sit, in integrum restitutionis auxiliū implorabit.

Minore restituto aduersus sententiam, intelligitur restitutus aduersus executionem, & etiā aduersus venditionem, si magnum damnum immineat. h. d.

Vlpianus libr. xj. ad edictum. X.

SI ex causa iudicati [g] pignora minoris capta sint & distracta, [h] mox restitutus sit aduersus sententiam [i] præsidis vel procuratoris Cæsaris: videndum, an ea, quę distracta sunt, reuocari debeant. nam illud certum est, pecuniam, [k] ex causa iudicati solutam ei restituendam: [l] sed [si] interest ipsius, corpora potius habere, [l] puto interdum permittendum, id est, si grande [l] damnum sit minoris.

Semel hæres an sit semper hęres.

sæ. in fin. Item not. quod qui semel est hęres, semper erit hæres: vt infra, de hære. instit. l. ei qui soluendo ad fi. ti. & instit. de fideicom. hær. §. restitutis. & infra, de vulg. substi. l. ex facto. § Iulianus. in prin. nisi in tribus casibus: vt instit. de hære. ab intest. §. incesidū. ver. per contrariū. & infra, de vulg. subst. l. substitutione. & l. ex facto. in fin.

a Item si nō prouocauit intra diē. biduū vel triduum olim hodie decem dierum spacium, vt in auth. de app. §. j. col. ix.

b Finge enim hoc desiderare. s. minorem vt tantum appellaret. nam ad totam causam potest restitui: vt ī. de in integrum resti. l. si hodie. dicunt quidam ipso iure hoc tempus minori nō currere. vt C. in quibus causis in integ. resti. l. fin. Tu dicas quod speciale est in temporib. istis quibus iudicia firmantur: vt in authē. de hæ. & fal. §. pupillis. & C. de iudic. l. properandū. §. fin. maximè propter authoritatem rei iudicatæ. vt ī. man. l. si fideiussor cōuentus. §. in omnibus. quæ etiam per gratiam lata tenet: vt infra ad Tre. l. seruo inuito. §. cum prætor.

† Quid Eremodiciū Alea. ab Alexā. li. iiij. Genial. dierum c. xv. Eremodicium litis desertio id quod ipsum verbū sonat. Nō est autem desertum vadimonium, vt putat. Vide Gouea. lib. 1. lect. c. 40.

c Item & in eremodicijs. Quod dixi vbi sententia datur cōtra minorem, vt possit restitui ad appellandum: & hic & si non fuit lata, sed triennium cucurrit: & sic desertum est iudicium, quod eremodicium ab eremo, id est, deserto hic dicitur. & hoc cum tutor vel curator non sunt soluendo: vt C. de iudic. l. properandum. §. fin. & §. cum autem. in princ.

Eremodicium dicitur iudiciū desertum.

d Subuenitur. Minori, quia & maiori quandoque: vt hic subijcit, constat autem, &c.

e Iusta causa. Et probabili & necessaria, quando nullo modo vel minus bene fuit defensus: vt diximus ī. de in integ. rest. l. fin. Accurs.

MInor, etiam. CASVS. Minor fuit cōdemnatus in c. & fuit sentētia mādata executioni in rebus istius minoris, & fuerunt istæ res postea vendita. dicitur hic quod minor potest restitui ad pecuniam ex illis rebus distractis redactam: & etiā ad res alienatas potest restitui ita demū, si grande damnū iste minor patiatur. In dotis. Si mulier minor cum nuberet. dedit vltra quā posset (inspecto ære alieno) in dotem, vel vltra totum suū patrimoniū: restituitur talis mulier. Nunc. Quæritur hic an minor restituatur in delictis? Et respō. quod nō restituitur in delictis, siue committat delictū in cōtractu: vt si in re deposita vel cōmodata dolum commisit: siue extra contractū: vt si faciat furtum, non subuenitur ei in his casibus: in duobus tā casibus minori in delictis subuenitur: vt si conueniatur l. Aquil. & poterat confiteri, vt sic teneatur in simplum, & nō fuit confessus. Item si potuit transigere, & nō transigat. his enim duobus casibus subuenitur in delictis minori, vt in primo casu pro confesso habeatur, in secundo pro transacto habeatur. Si mulier. Vxor mea repudium mihi misit, & dolo suo dedit causam diuortio, & sic dotem perdidit de iure: an ad eam possit restitui ne amittat? Et respon. quod non. Papinianus. Si minor xxv. maior tamen xx. venundari se passus sit ad pretiū participandum, non potest talis minor restitui, cum statū suū mutauerit perdendo illum: & sic inspecto iure ciuili, cum nihil vel nullus sit, restitui nō potest. Si in cōmissum. Minor aliquis cū portaret merces suas per locum vbi vectigal soluere debebat, nō soluit, & ideo merces suæ confiscatæ sunt, dicitur hic quod talis minor potest restitui, si nō commisit dolum: quia si dolum cōmisit, portando merces per viā non consuetam & per nemus, & sic nollet soluere pedagiū: secus est, quia hoc casu cum commisit dolum, non potest restitui. Aduersus. Minor xxv. an. seruum manumisit: & in hoc deceptus est non restituitur nisi ex magna causa: veruntamen intra annū poterit agere iste manumissor contra manumissum act. de dolo. Quin & si seruus manumissus rem dñi occultet: triplici actione tenetur, ex delicto tamen in seruitute perpetrato conueniri non potest à domino.

† P. F. restituendū.

† In P. F. add. et.

f Si quasi contumax eñ ex culpa propter nō iustam causam non venit ad sniam audienda. secus si dolo forte: in quo nō subuenitur: vt ī. l. prox. §. nūc. Dolū aūt committit, qui vocatus non venit, nullā causam prębens nō veniendi vt ī. de reg. iur. l. nō potest dolo. Alij dīt minorem nō posse esse cōtumacem, cū se defendere nequit, vt ī. de re iud. l. cōtra pupillū. & de bonis autho. iudi. possi. lege, si minor. & C. si adver. rem iud. l. cū & minores. & sm hoc dices quod tutore authore subit iudicium, quo casu potest damnari: vt ī. de administr. tuto. l. j. § j. Vel dices quod etiam ipse tutor fuit contumax. & per hoc satis fuit cōtumax ipse minor. vel dicas quod hic loquitur in sentētia interlocutoria de mittendo in possessionē, quæ contra pupillum etiā dari potest. Vel dic quod hæc contumacia fuit in nō restituendo: vt infra, de app. l. fin. § iussus. prima non videtur stare posse.

Minor an possit cōtumax.

g SI ex causa iudicati. Lata sentētia contra ipsum minorem cū authoritate tutoris vel curatoris.

h Distracta. ab executore.

i Sententiam. Primam, non dico executiuam.

k Pecuniam. Receptam ex pignoribus, cum ipse minor non tenebatur.

l Si grande. hic no. quod si pignus cepit à maiore. s. conuentionale, & creditor vēdat: restituitur minor, vt & in alijs suis cōtractibus pro leui damno, vt C.

de præ. minor. l.j. si autem est prætorium vel iudiciale: tunc ita demum, si grande damnum interueniat: vt hic, & infra eo.l.pen. vel fraudis consilium interuenerit vt supra eo.l.& si sine.§.idem faciunt. Si autem à prædecessore minoris cœpit: hic triplex est opinio. Prima vt habeat locũ restitutio, si grande damnum interuenerit, vel si consiliũ fraudis cũ emptore participatum sit, vt C. de prædijs minorum. lege secunda. & si aduer. vend. pign. lege secunda. Alij exigũt vtrunque. Tu, dicere potes qđ nullo modo restituit tunc: vt infra, cod. l. Æmilius.

Aduersus dotis constitutionẽ mulieri læsæ subuenietur. Bar.

*In dotis quoq; modo [a] mulieri subuenietur, si vltra vires [b] patrimonij, vel totum patrimonium [c] circunscripta in dotem dederit.

Aduersus delictũ dolo commissum minor non restituitur, nisi. vt habeatur pro confesso vel transacto. Bar.

Nunc †videndum vtrum minoribus in contractibus captis duntaxat subueniatur, an etiã delinquentibus: vt puta [si] dolo aliquid minor fecit in re deposita, vel commodata, vel alias in contractu, an ei subueniatur, si nihil ad eum peruenit. Et placet in delictis [d] minorib⁹ non subueniri. nec hic itaq; subuenietur. nam & [e] si furtum fecit, vel damnum iniuria dedit, non subuenietur [e] ei.

Sed si, cùm ex damno dato confiteri possit, ne dupli teneatur, maluit negare: in hoc solũ restituẽdus est, †vt pro cõfesso habeatur. Ergo etsi potuit pro fure † [f] damnũ decidere magis, quàm actionẽ dupli vel quadrupli pati: ei subuenietur. [g]

Si diuortium fiat dolo: aduersus pœnam diuortij minor non restituitur. Bart.

Si mulier cùm culpa [h] diuertisset, velit sibi subueniri, vel si maritus: puto restitutionem nõ habendam. est enim delictum nõ modicum. nam & si adulteriũ minor cõmisit: ei non subuenitur. [i]

Aduersus actum per quem status alicuius perimitur restitutio non conceditur. Bar.

Pomponius † ait, si maior annis xx. minor † xxv. se in seruitutem venire patiatur: † non solere restitui, sed † hoc meritò: qm̃ res non † capit restitutionẽ, cùm statum mutat. [k]

Aduersus cõmissum vectigal minor debet restitui. Bar.

Si in cõmissum [l] inci-

a In dotis quoque modo. i. quãtitate. Accurs.

b Vltra vires. vt tũ haberet centum, & quinquaginta deberet: in dotẽ promisit lx. vel tota cẽtum. si autem vltra ipsum patrimoniũ, ipso iure nulla est promissio: vt infra, de iure do. l. siue generalis. sed videtur hoc non esse ratione ætatis. sed communi iure: cum & maiori idem concedatur: vt ĩ. de iure do. l. iure succursũ. §. fin. quæ est contra. Solu. ibi in æstimatiõe rerũ fuit deceptio: hic in hoc ipso q tantum dotem dedit. vel dic quod ibi fuit ex proposito alter in dolo, vnde maiori & minori subuenitur. si autem sine proposito, minor restituitur, maior non; nisi vltra dimidiam decipiatur; vt C. de rescind. venditione. l. ij. & facit infra eod. l. in causæ. lj. §. fi. & C. si aduer. dotem. l. j. & C. de iure do. l. nulla.

c Patrimonium. nõ deducto ære alieno, vel etiam quia vir non erat dignus tanta dote.

d In delictis. Ex animo prouenientibus. Accur.

e Non subueniatur. Vt hic, & ĩ. ad l. Aquil. l. sed & si quemcunq;. §. sed & infans. hoc si est doli capax; alias non tenetur; vt in Insti. de obl. quæ ex delic. §. pe.

f Pro fure. i. in simplo & quadruplo, in quibus tenetur fur. Idem dico si in qualibet alia actione potuit transigere.

g Ei subuenietur. Vt damnetur in ea tm̃ summa, qua aduersarius voluit esse cõtentus; nõ vt compellat eos transigere. Sed quid si nõ apparent; tunc arbitrio iudicis. sed an infamis ea tali transactione fiet? Resp. non; vt ã. de infa. l. furti. §. qui iussu. Et vt plene videas, dic aut minor deliquit ex culpa: & tunc in totum restituitur, vt in nihilum teneatur, vt C. si aduers. deli. l. j. aut ex dolo, & tũc nullo modo restituitur; vt ea. l. dicitur, & ĩ. eo. l. si cõmissum. nisi vt pro transacto habeatur, vel pro confesso: vt hic, & hoc si ciuiliter conuenitur. Si vero criminaliter ex delicto ex animo commisso, non subuenitur nisi quatenus, &c. excepto crimine adulterij: vt ĩ. eo. l. auxiliũ. In duobus tñ casibus etiã si dolo deliquerit, non tenetur. Primus est. C. si aduers. deli. l. fin. Secũdus est C. ex quibus cau. infa. irro. l. pe. Alij vero distinxerũt aut delictũ est in faciendo, vt tunc nõ succurratur. aut in prætermittẽdo: & tunc sic: vt d. l. C. si aduer. delic. l. fin. Tu dic cõtra. per eandem. l. quia tãtum in maioribus obtinet illud statutum. q. d. si esset in minoribus non restituerentur propter delictum q est in prætermittendo.

h Si mulier cum culpa. i. dolo: nam si culpa tantum, restituitur in totum: vt dixi ĩ. §. proxi. quæ diuisio. i. diuortium iure isto facile fiebat. sed qui culpam præstabat, si mulier, dotẽ perdebat: si maritus, tũc perdebat donationem: vt C. de repu. l. consensu. & propter hoc restitutio hic petitur, vt exceptio nõ obstet mulieri in dote, marito in donatione. hodie vero raro permittitur diuortium iure nostro, vt in auth. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero plurimas. collatio. octaua. iure canonico rarius.

i Ei non subuenitur. Vt infra eo. l. auxilium. si tamen sit maior xiiij. annis; vt ĩ. de adul. l. si minor.

k Cum statum mutat. Amittendo ipsum prorsus: alioqui cõtra. ĩ. eo. l. iij. §. si quis minor. & ã. de in inte. rest. l. j. quæ sunt cõtra. & l. non solũ. §. pro de & si minor. Sed nunquid vxori [?] dabitur vendicatio? Alber. sic, vt ĩ. de lib. cau. l. j. ij. & iij. Ego contra ex hac lege, & dictæ leges de liberali cã nõ loquuntur, vbi erat seruus factus, sed vbi de libertate litigare volebat. Sed huic respon. obstare videtur q dicit in eo. tit. l. iij. Sed certe ibi nõ dicit quod libertus factus esset seruus, imò innuit cõtra, quia dicit de libertate eius agi, licet se venire passus sit. præterea pro me est, quia & pater potestate patria priuaretur filio facto seruo pœnæ, vel ingresso monasteriũ [?] idẽ ergo si fiat seruus hominis. præterea seruus quantũ ad pretiũ sui facit conditionem dñi deteriorem, cũ sit seruus pœnæ, cur non idem in filio? item pro me est in auth. de nup. §. si vero decretum iudicis. coll. iiij.

l Si in commissum. Vt quia omisit professionem; nisi sit miles; vt C. de vect. & con. l. vniuersi. vel illicita transuehebat; vt ĩ. de public. l. comm. §. dominus.

*Nota cõtra pacta illa de lucrifaciendo dote, impetrari posse restitutionem verũ si lucrũ veniret ex lege, vel statuto contra legẽ, statutũue non dari restitutionem le. si hoc §. Lucius. De administ. tut. A. Pers.

† Lu. Ro. In suis singu. in ver. minor. le. vij. dicit q Bar. hic gloriatur de isto tex. & ex eo elicitur cautela q est multũ singu. si esset vera. de quo vide in primis interpret. hic qa inferere hic esset longum. Bolog.

Minor delinquens an semp restituat.

† P. F. sic

† Furto.

† P. F. Papinianus ait.

† Al. add. autem.

† P. F. hoc loco additur, id est, si pretium parti cipatus est.

† Al. add. est.

† P. F. non

† Solue secundum Bar. & dic qđ ibi dedit se ad arrogandũ per q status eius non perimit in totum, quia liber homo remanet, sed minuitur. quia efficitur iuris alterius. hic vero effect⁹ est seru⁹, per qđ status eius totaliter tollitur & perimit; vt leg. cognitionẽ, in fin. infra, de var. & extraord. cognitio.

2 Vide q no. Inno. in c. scripturę. ex. contra de vo. & vo. redem.

3 Filius p ingressum religionis nõ est amouendo sub potestate patris, nec pater põt eũ extrahere de religione, secundum Bald. hic. addo eundem Bal. in l. ij. C. de lib. exhib.

tus. Vel quia vectigal non soluebat: vt infra, de publi.l. imperatores. Accur.

a Restitutio. Imò videtur ipso iure tuta intra xxx. dies: vt infra, de pub.l. imperatores. § si. quæ est contra. Sol. illud in pupillo: hic in adulto, vel melius, intra xxx. dies admittitur minor ipso interpost nõ nisi per restitutionem, & tũc nisi dolus interuenerit: vt hic dicitur.

b Aduersus libertatem. competentem iam: sed aduersus competiturã restituitur: vt C. si aduer. lib. j. & per totum.

c Nisi ex. Hoc à principe, vel ipso principe restitutionem indulgẽte, vel de hoc rescriptũ dante, vt coram iudice causa huiusmodi probetur: vt C. de ijs qui ve. æta.l.ij. & pone exẽplum, vt si per meum manumisit: vt s. quod me. cau.ie. metum.iij.§. idem Pomponius. secundum Azo. vel quia pupillus fuit institutus, si eũ nõ manumitteret. Vel dic quod eius libertas pertinet ad euersionem totius domus domini: vt ar. s. de offic. præt.l. pen. in fi. & infra, de reli. l. scriptus. in fin. j. respon. Vel dic qđ si principi videbitur etiam potest appellari à sententia pro libertate data: vt infra, de appel.l. illud sciendum.

dixisse vectigalis dicatur. erit in integrum restitutio. a quod erit sic accipiendum, si non dolus ipsorum interueniat: cęterũ cessabit restitutio.

Aduersus libertatem minor non restituitur nisi a principe ex causa: sed ad cætera damna contra manumissum actiones de dolo succurritur. Bart.

Aduersus libertatem b minori quoque à prętore subueniri impossibile est.

c Paulus libr. xj. ad edictum. XI.

Nisi ex magna causa hoc à principe c fuerit consecutus.

Vlpianus libr. xj. ad edictum. XII.

Verùm † vel de dolo, d vel vtilis e actio erit f in id, quod minoris interfuit, nõ manumitti. proinde quicquid hic haberet, si non manumisisset, id ei nunc præstabitur. g

Aduersus manumissum competunt actiones in rem p o rebus in seruitute distractis, non actiones ex delicto. Bar.

Sed & nomine earum rerum, quas dominicas seruus manumissus supprimebat, cõpetunt aduersus eum actiones ad exhibendum, & furti, h & i cõdictio: videlicet, qm̃ & manumissus eas contrectabat. Cæterùm ex delicto in seruitute † facto, domino i aduersus eum post libertatem actio non competit: & hoc rescripto diui Seueri continetur.

Aduersus libertatẽ iam competentem minor nõ restituitur: sed aduersus cõpetituram. Bar.

Quid l si minor xxv. annis, maior xx. hac lege vẽdiderit seruum, vt manumittat? k ideo posui maiorem xx. qm̃ [sic] & Scæuola scribit lib. xiiij. Quæstionum: & magis est, vt sententia l constitutionis diui

Verum. Quid si minor. CASVS Minor xx. an. seruũ mihi maiori vendidit hoc pacto, vt eum seruũ manumittam, & vult postea restitui: & distinguit, aut nõ manumisi, & potest restitui. aut manumisi, & nõ potest. Si vero minor emerit seruũ à maiore ea lege, vt eum intra certũ tempus manumittat restitui quidem potest ante tempus præstitutũ: post tempus nõ potest, quia iam seruus adeptus sit libertatẽ ex voluntate venditoris. Ex facto. Curator minoris creatus præfectus vrbis, petijt vt à cura excusaretur, quã susceperat. & prætor ei hoc cõcessit. adolescentes petierunt à prætore vt restituerẽtur in integrũ: & vt curator restitueretur sibi, allegantes quod illa causa q̃ præfectus vrbis erat, nõ erat iusta. quæritur an debeat absolui. pretor cõsuluit imperatorẽ, & antequam esset ei responsum, decessit prætor. Et rñ. imperator successori illius pretoris dicens quod actũ fuit de excusatione illius curatoris, nõ tenuit. vnde cõpellendus erit reuerti ad curã relictam ei, & propter hoc non erit locus restitutioni. Sciendum. Vlpianus vult exponere vltima verba edicti. s. animaduertam: quæ sunt s. eo.l.j.§. prætor. nam posuit hic regulam ex qua dat plura exempla. Regula est, quia minoribus indistinctè non subuenitur, sed causa cognita vt si sit minor restituendus, restituatur, alias non.

Vnde. Pone minor seruũ sibi necessarium emit. hic seruus decessit. non restituitur hoc casu minor iste, cum sobrie rem suam administrauit. Item pone. minor institutus fuit in locuplete hæredi. & istam hęr. minor iste adiuit, & multa postea de hereditate perierunt chasmate, vult iste minor restitui contra aditionẽ: non restituetur hoc casu: licet quidam iurisconsul. Iul. cõtrarium dixerit: sed male. in casu tamen vno posset eius Iul. opin. valere: vt ecce minor adiuit locupletem hæt. & cum debuit vendere animalia, non vendidit, vel aliud facere debuit, & non fecit: potest hoc casu restitui cõtra aditionem. Item hic quęritur an minor possit restitui contra minorẽ. & dicit quidã iurisconsul. Indistinctè quòd nõ. Sed tu distingue † pone. minor mutuauit pecuniam alteri minori. distingue. aut ille perdidit, & melior est causa perdentis: & ideo mutuans non restituetur. aut pecuniam habet saluam: & hoc casu posset restitui mutuans, vt vendicare posset: quod alias non posset de iure communi. Si minor mutuauit filiofam. an restituatur? Et respon. quod sic, fauore enĩ ætatis prætertur priuilegio Maced. vt infra, de iu. & fac. igno.l.j. in prin. Viuia.

d Verum vel de dolo. intra annum.

e Vtilis. Actio, scilicet in factum post annum: vt supra titu.j.l. itaque. in fin.

f Erit. Contra manumissum qui induxit eum dolo ad manumittendum.

g Præstabitur. Vt infra, de actio. empt.l. si quis seruum. & C. si aduer. lib.l. & si minor. in fin. & infra eodem.l. minor se.§. j.

h Et furti. Imò non ex hac posteriore contrectatione. vt infra, de furt.l. ei qui contra. sed hic prima contrectatio pro non contrectatione habetur.

i Domino. Nam alij daretur: & noxalis directa efficitur: vt C. de noxa.l.j. & instit. de noxa.§. omnis. Item quod dico dño non dari, fallit in duobus casib. Primus in actione doli: vt in princ. huius legis, & supra, de dolo.l. & elegãter. in prin. Secundus: vt j. si quis testam. li. esse ius.l.j.§.j. rñ. Et est ratio in vtroq;: quia occasione libertatis futuræ illud fit: vt d. le. si quis testa. li.l.j.§.j. & ar. C. an ser. ex suo facto.l.iij.

k Vt manumittatur. Videndum an, &c. quod est infra, & quod est, hic in medio, interpositio est.

l Sententia. Quæ dicit fore liberũ cum elapso tempore

* Cõstat, hanc partẽ hodie ex nullius iusti. imp. constit. corrigi l. vlt. C. in quibus cau. in integr. resti. Quod tamen intelligas ex sẽtẽtia abb. c. constitutus. De in integr. resti. cũ minor nõ de præda, & lucro, sed vitãdo dãno est solicitus. A. Pers.

† Cum minor à seruo circumuẽtus est. Sic in P. F. Haloãdet autẽ scripsit, verũ de dolo vtilis actio erit in id, &c.

* Cum minor nõ circũuentus manumisit. Est autẽ hæc actio in factum subsidiaria, ad quã decurrit prętor, cũ aliæ iam ciuiles, quã prætor ex deficiũt. l. qui seruandarũ j. de præscript. verb. l. iurisgen. in princi. de pact.

† Al. debet et.

† P. F. In seruitutẽ et.

† Quod.

Marci ad Aufidium Victorinum, hunc † minorem viginti annis non cōplectatur. Quare videndū a est, an maiori xx. annis subueniatur. Et si quidem antè desideret, quàm libertas cōpetat, audiatur, † si verò postea: nō possit. Itē quæri potest, si is, qui emit hac lege, minor sit an restitui possit? & si quidem libertas nondū competijt: b dicendum est, posse ei subueniri. c si verò postea, q̄ dies venit: voluntas d maioris e venditoris libertatem imponit.

Aduersus sententiam ipso iure nullam, minor non restituitur, sed res in pristinum statum reducitur per iudicem competentem. Bart.

Ex facto † quæsitū est: adolescentes quidā acceperant curatorem Saluianum quendam nomine. hic cùm curā administrasset: f beneficio principis vrbicā ꝓcurationē † erat adeptus, † apud prætorē se à cura adolescentiū excusauerat, absentibus eis. adolescentes adierant prætorem, desiderantes in integrū aduersus eū restitui, ꝙ esset contra g cōstitutiones excusatus; cùm enī susceptam tutelam non alij soleant deponere, h q̄ qui trans mare reipubl. causa absint, vel ij, qui circa principem sunt occupati: vt in consiliarij Menandri Arrij persona esset † indultum. meruisset autē Saluianus excusationē: i qđ adolescentes quasi capti in integrum restitui à prætore desiderauerant. Arrius † Seuerus qa dubitabat, k ad Imperatorem Seuerum retulit. l ad quā consultationem successor † eius † Ventidio Quieto rescripsit, nullas partes esse prætoris: neq; enim contractum proponi m cum minore an. xxv. sed principem interuenire, & reducere n hunc ad administrationem debere, qui perperam esset à prætore excusatus.

Hic iurisconsultus exponit verba edicti quæ dicunt: quæ res erit & hoc intendit, Restitutio ex hoc edicto conceditur causa cognita, hoc est si est minor, & læsus sui facilitate, secus si casu fortuito. Bar.

pore ad hoc constituto: vt C. si man. ita fuerit alie. lege secunda.

a Videndum. Repetit quæstionem, ne videatur oblitus: vel ne audiens obliuiscatur propter longam interpositionem. sic C. de vete. iur. enu. l. fin.

b Nondum competijt. quia dies nō venit.

c Subueniri. Imò & hoc casu quando emit, & superiori qñ vendidit minor xxv. ann. indistinctè nō videtur subueniri: & infra, de manu. le. is qui §. mihi autē interest. quæ est contra. Sol. hic emit minor suis nummis: vnde restitui potest: ibi nō. vnde æquum est fidem seruari, cum eius nil intersit. Vel secundum Azo. hic non erat iusta causa manumittendi. Tu dic quod ibi fuit pactum factum inter emptorē & seruum, vbi habet locū constitutio missa ad Vrbium maximum: vt in princ. l. cōtrariæ. hic inter emptorem & venditorem, vbi habet locum constitutio missa ad Aufidium Victorinū: vt hic. & illa prima non distinguit sit maior vel minor: vt ibi. hæc, scilicet cōstitutio ad Aufidium Victorinum sic: vt hic, & infra, de ser. export. l. si minor. sed hodie etiam minor xxv. annis manumittit, ideo & alij tradere ad hoc poterat, vt insti. ex quibus causis manumitte. nō licet. §. cum ergo.

d Voluntas perseuerans. non alias, cum sui gratia pactum tale fit, vt infra, de ser. expor. l. iij.

e Maioris. xx. annis.

f Administrasset. Id est, administrare cœpisset.

g Contra. Id est præter.

h Deponere. Id est nondū cœptam tutelam facile quis potest euitare excusando se: vt inst. de excu. tut. per totum & Codice & Digest. cœptā autem dimittere ratio. Primo vt si reipu. causa abest. & trans mare: vt hic. Secundo si est silentiarius vel consiliarius principis: vt hic, & ĵ. de excu. tu. l. iurisperitos. & C. de excu. tut. l. fi. Tertius est rōne senatoriæ dignitatis: vt ĵ. de excu. tutorū & curato. l. spadonem. §. scire. Quartus si trāstulit domiciliū iussu principis: vt ĵ. eod. tit. de excusatione tutorū vel curatorū. l. idem Vlpianus. §. sunt & alij. Quintus si sit factus cęcus, si fur: olis vel similis conditionis tutor vel curator: vt infra, de excusatione tutorum. lege, post suspectam. hi autem prorsus deponunt. Sunt & alij, qui ad tempus deponunt, vt qui alias absunt reipub. causa. Item qui alicui negotiationi à principe sunt præpositi: vt insti. de excusatione tutorum. §. secundo. & infra, de excusatione tutorū. lege, geometræ.

i Excusationem. non allegando aliquam de prædictis causis pro vero.

k Dubitabat. De hac quæstione.

l Retulit. Consulendo ipsum. Acc.

m Contractū proponi. hæc ratio est falsa, & insufficiēs. falsa, quia hic est quasi cōtract': quia inter tutorē & pupillū & curatorem & adultū quasi contrahitur, vt insti. de obli. ex quasi contractu. §. tutores. & ex eo quod sententia fuit lata in excusatione, ex qua quasi cōtrahitur: vt infra, de pœn. licet. §. idem scribit. quæ sunt contra. Insufficiens, quia etiam si esset verum quod non esset cōtractus vel quasi, tamē debet dari restitutio: vt supra eod. leg. ait prætor. in princip. quæ est contra. Sed expone hic, neque enim proponi contractum scilicet talem, vel quid simile supple quod restitutionem inducat, vere tamen est quasi cōtractus: vt dictum est.

n Reducere. Nunquid dando restitutionem? Dic quod nō: sed de facto tantum, quia excusatio data absentib' adolescentibus nō tenuit ipso iure: vt C. si tu. vel cu. fa. alle. sit excu. l. j. & sic restitutio non datur, vt infra eo. l. in causæ. ij, in princ. hæc placet. Alij dicunt per restitutionem, & dicunt eos contumaciter absuisse, quia inuenti, & sic tenuit sententia. Sed hoc reprobo: quia tunc non restituerentur propter dolum contumaciæ vt diximus supra eodem. l. minor. Alij dicunt quod absentes erant probabili causa & necessaria, & fuerunt legitime citati, & non inuenti: vnde tenet sententia: vt C. quomodo & quando iud. l. ab eodem & l. ea quæ. & hoc probari potest, & secundum hoc princeps restituet: vt hic, vel alius iudex dummodo non minor contra sententiam maioris; vt infra eodem lege, in causæ. §. finali. & lege, sequenti licet hic innuat de principe tantum, quia de alijs negare videtur: vt supra eodem, lege, & si sine. §. sed quod. Accursius.

† Gouernus interpretationem esse putat & ꝓ hunc legit hoc libr. 1. lect. c. 13.

† Audiatur. P. F.

† Vide In. deniſ. delc. in c. eū contingat. in ti. magnę gl. & in c. cō stitut'. de in integr. restitutin.

† Vrbicā ꝓcurationem cum habere putat Ægid. Betsbru. qui reipu. cā in controuersia ꝓcurator est: aliudve negotiū publicum susceperit.

† In P. F. add. et.

Tutelam cœptā an quis possit dimittere.

† P. F. gl.

† P. F. Aetrius Seuerus al. Decius Seuerus.

† Et ita legit Cuiac. & si P. F. hab. successor.

† P. F. Bendidio Quieto.

Sciendum

Sciendum est autem a non passim minoribus subueniri, sed causa cognita, si capti esse † probentur. b Item † non restituetur, c qui sobriè rem suam administrans occasione damni non inconsulte accidentis, sed fato, d † velit restitui. Nec euentus damni restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas. Et ita † Pomponius libro xxviij. scripsit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat, si minor sibi seruũ necessariũ cõparauerit, mox decesserit: nõ debere eũ restitui: neq; enim e captus est, emendo sibi rẽ necessariã, † licet mortalẽ. Si locupleti hæres extiterit, & subitò hæreditas lapsa sit (puta prædia fuerunt, quę chasmate f perierint, † īsulę exustæ sunt, serui fugerunt aut decesserũt) Iulia. quidem libro xlvj. † sic loquitur, quasi possit minor in integrum restitui. g Marcellus autem apud Iulianum notat, cessare in integrum restitutionem. h neque enim ætatis lubrico captus est, adeundo locupletem hęreditatem: & quod fato contigit, cuiuis patrifamilias (quamuis diligẽtissimo) posse † contingere. Sed hæc res adferre potest restitutionem i minori: si adijt hæreditatem. in qua res erant multæ mortales, vel prędia vrbana [ruinosa,] æs autem alienũ graue: quod nõ prospexit, k posse euenire: vt emoriantur mancipia prædia ruant: vel quod non citò distraxerit hæc. quæ multis casibus obnoxia sunt.

Si sint duo lege priuilegiati pari priuilegio præfertur ille, qui certat de damno vitando: sed si vterque certat de hoc: est potior causa rei: sed si sint priuilegiati dispari priuilegio, priuilegium potentioris præponitur. Bar.

Item quæritur: si minor aduersus minorẽ restitui desiderat, an sit l audiẽdus? & Põponius simpliciter scribit, nõ restituendum. Puto autẽ inspiciendum a prætore quis captus sit: m proinde si ambo capti sũt (verbi gratia, minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit) melior ẽ causa secundũ Pomponium eius, qui accepit, & † dilapidauit, vel pdidit. n Plane si minor annis cũ filiofamil. o maiore contraxerit: p & Iul. li. iiij. Digestorum & Marcel. libro ij. Digestorum scribit posse in integrũ restitui: vt magis ætatis ratio quam senatusconsulti q habeatur.

a Sciendum est autẽ. nunc exponit illa verba prætoris, quæ rea erit, animaduertam. vt s. e. l. j. §. j. hoc est cum causæ cognitione; dabo: vt hic, & infra eo. l. in causæ. j, §. causa. & l. in causæ ij. in pr. & l. quod si. §. non semper, & l. non omnia.

b Probẽtur. Oportet ergo quod probet; se læsum & sui facilitate aut dolo aduersarij vt hic, & j. §. pxi. ibi, incõsulta facilitas, &c. Alij dicũt sufficere, si pbet se læsum, & si aduersarius vult eũ excludere, probet, diligentiã vel iure, cõi vsum: vt C. eod. de in inte. resti. mi. l. non videtur.

c Item nõ restituetur. Sed cur secus in solutione? ecce n. si soluero minori etiam caute. s. cũ authoritate tutoris vel curatoris: ex damni euentu. s. si amittatur, datur restitutio, vt C. si aduer. sol. le. j. quæ est contra Respõ. imo idẽ. nã si casu perdatur, non restituitur vt hic. si sui facilitate, sic, vt ibi. Alij distinguunt, an possit aliquid imputari debitori in soluẽdo, an nõ. in primo casu restituatur secundo non: vt argu. j. de exet. l. fin. Tertij dicunt, quod ex quo perdit minor, creditor: fingitur, nec peruenisse, vt s. quod met. cau. le. si ipsa. Sic econtra si male accepit, & bene expendit, fingitur bene accepisse vt j. ad Maced. leg. sed Iulianus. §. pinde. & insti. qui. alie. licet. §. pe. quæ fictio, vt fingatur non peruenisse, si postea perdat, non habetur in contractib. cum debitor plus adstringatur, cum se liberari petat. ideo cum maiori solennitate debet soluere. s. cum iudice: vt s. eo. l. ait prætor. §. permittitur. Hæc opinio non placet: vt j. eo. l. quod si. §. penult.

d Sed fato. Id est, casu.

e Neq; enim. Item non videtur circunscript⁹. &c. vt C. eo. de in integ. resti. mi. xxv. an. l. non videtur. & j. de fideiu. l. inter eos. §. pe. in fi. & j. de sol. in pupillo. in fi. Sed quid si vtilem emit? rñ. idem per dictam. l. non videtur. Accursi.

f Chasmate. Id est, ruina versus abyssum, vt infra, loc. l. ex conducto. §. sed & si tabes, versi. sed & si ager. ibi, vt nusquam sit.

g Restitui. Contra aditionem.

h Restitutionem. Vt dimittat hæreditatem.

i Restitutionem. Vt ab hæreditate abstineat.

k Quod non prospexit. hoc dico afferre restitutionẽ quod non, &c. vt hic & s. de transactio. l. cum hi. §. si. & sic no. quod debet pspici quod euenire potest: vt j. loca. le. si quis domũ. §. idem quærit. & de hoc dixi s. de iu. om. iu. si idem.

l An sit. Vendidit minori pro xl. quod valet. lx.

m Captus sit. Vt qui captus est, restituatur.

n Vel perdidit. not. melior est causa consumentis, vt hic, & j. de verbo. obl. l. si seruum. §. sequitur, & s. ne quis eum qui. l. j. in fin. & l. ij. Sed probo quod nunquam habet locum restitutio. si enim amisit, non restituitur, vt hic. si non amisit, iure communi tenetur: cum sit locupletior. vt j. com mo. l. iiij. §. respon. ergo cessat restitutio: vt j. eodem. l. in causæ. ij. §. Pompo. & tamen hic in precedenti respons. dicit dandam quando nõ perditur. Respond. per restitutionem consequitur, vt totus contractus pro nihilo habeatur, & dilationes, & pactiones non seruentur. & data restitutione vendicabo si extat, quæ nõ consequor, si iure communi ago. intelligitur ergo de minore xxv. ann. qui tamẽ est maior xiiij. ann. & non habet curatorem. alias suo iure vendicaret: vt C. de in integrum. restitut. min. l. si curatorem. & institut. quibus alien. li. §. nunc admonẽdi. sic j. eod. l. si minor. Item quid si mutuans minor credidit alium maiorem? Quidam dicunt restitui mutuantem etsi sit perdita, alij non.

o Cũ filiof. Maiore. sec⁹ si minor, vt j. e. l. si minor.

p Cõtraxerit. Mutuando pecuniã contra Maced.

q Quam senatuscons. Scilicet Maced. vt hic, & j. ad Macedo. l. sed & si paterfami. in fi. & j. de iur. & fac. ignoran. l. regula. in princip. & hoc replicatiõe propo-

† Cõcot. tex. in l. j. s. de resti. in integr. tex. l. leg. minor aũt j. e. & ibi Bald. quod cã allegata ꝺ bet pbari: vt hic cõ. tex. l. l. nã & post ea. §. si minor ff. de iureiur.

† P. F. proponantur.

† ita.

† No. ſm Bal. minorẽ non restitui ergo casum, & fortunã & conc. tex. in pxi. sequẽti. § Tu vero vide apud Au. Gelliũ. li. vj. c. ij. quod sit fatum.

† In P. F. et.

† P. F. per necessariã.

† perierũt. P. F.

† XXVI.

† P. F. possit.

Causa cõsumentis melior est

† In P. F. add. vel.

proposita praehabita restitutione contra excep. Macedoniani: vt infra, de iureiuran. l. nam postea §. si minor an autem Velleiano praeponatur aetas: dic vt J. lege proxima.

sa cognita. Interdum. Minor vendidit mihi praedlum suum: & ego illud praedium Titio vendidi, nunquid potest iste minor restitui cotra posse, id est, Titium secundum emptorem? & dicitur quod iste minor restituitur contra emptorem secundum, scilicet, Titium, si ego prim' emptor no sum soluendo: vel si minoris interest habere fundum. his duobus casibus restituitur minor contra Titium emptorem secundum. Et haec vera sunt quando iste Titius secundus emptor ignorat rē minoris esse, alias, l distincte succurretur isti minori contra secundū emptorem. & sic istis tribus casibus minor aduersus secundum emptorē restituetur. Sed nū quid Titius secundus emptor potest agere aduersus me de euictione, eo quod ab eo minor, euicerit? Respond. quod Titius iste potest agere contra me de euictione. Idem est si per plures manus res vendita ambulauerint vt minori succurratur in istis tribus casibus.

SI apud. CASVS. Cum creditor meus esset, & minor esses: mulier quaedam apud te nomine meo fideiussit: nouandi animo, verum possis postea restitui, quaeritur? & resp. quod non potes, nec habebis actionem cōtra mulierem, quia habes auxiliū contra me creditorem antiquum. haec vera sunt si sim soluēdo. alias secus.

a Intercesserit. Animo nouandi.

b Dāda. s. cum effectu.

c Per exceptionem. Scilicet, Velleiani.

d Quia communi. Haec non est bona ratio: vt C. si tuto. vel cura. inter. l. etiam. sed hoc quia & ipse priuilegium habet, vnde admittitur priuilegium contra priuilegiū: vt infra, ex quibus caus. ma. l. fin. § si. licet non proclus. vt hic.

e Actio restituitur. quando nouata erat: vt C. ad Velleia. l. si paternam.

f Aliloquin. Id est, si non est soluendo fuit tamē ab initio: secus si nec ab initio fuit soluendo, quia tunc mulier in amplius non teneretur, quam reus secundum H. quod non placet: quia & qui nihil habet, fideiussorem dare pōt pro toto debito, cū ipse teneatur: vt C. si cert. pet. l. incendium. & institu. de fideius. in princip. Et no. hic quod ex alterius inopia in alium datur actio: vt s. tit. j. l. & eleganter. §. si quadrupes. & J. de instit. l. ij. & J. eod. l. cum mandato. & J. ad l. Aquil. qui occidit. §. pignori. & J. si men. fal. mo. di. l. iij. §. competit. & j. mā. l. si procuratorem. in prin. & s. de eo per quem fact. erit. l. fin. & J. si quid in fraudem pa. l. si libertus. § de lega. j. l. plane. ij. §. j.

* Sed an restitutio data minori ad fideiussores trahat? vide glo. J. l. minor, si supr. de procurat. & l. 2. C. de fideiuss. minor. A. Persi Inopia quod quis transfert actionē in alium.

Caius lib. iiij. ad edictū prouinciale. XIII.

SI apud minorem mulier pro alio intercesserit, a non est ei actio in mulierem danda: b sed perinde atq; caeteri, per exceptionem c summoueri debet, scilicet, quia communi d iure in priorem debitorem ei actio restituitur: e haec si soluendo sit prior debitor: alioquin f mulier non vtetur senatusconsulti, auxilio.

Minor restituitur: non autem fideiussor. Itē restituitur aduersus principalem creditorem, & aduersus fideiussorem actione mandati agentem. Bar.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. XIIII.

j IN causae cognitione versabitur, vtrum soli ei succurrendum sit an etiam ijs, qui pro eo obligati sunt, vt puta fideiussoribus. * itaq; si cū scirē minorē, & ei fidem non haberem, tu fideiusseris pro eo: non ē aequum fideiussori g in necem h meam subueniri, sed potius ipsi denegāda erit mandati actio. i

Prosequitur eandem materiam, & declarat aliqualiter praecedentia. nō autem ponit nouum casum. Bart.

In summa k perpēdēdum l erit praetori, cui potius subueniat: vtrum creditori, an fideiussori. nam minor captus neutri tenebitur. facilius in mandatore dicendum erit, non debere ei subueniri † hic enim velut affirmator fuit & suasor vt cum minore contraheretur. Vn tractari pōt m verū minor in integrū restitutionē aduers' creditorē, an & aduersus fideiussorē implorare debeat. & puto tutius, aduersus vtrunque.

† F. F. Subueniri.

In ijs quae fiunt causa cognita: requiritur quòd pars sit praesens, vel per contumaciam absens. Bart.

g Fideiussori. Scilicet, tibi, vt infra, de fideius. l. Marcellus.

h In necem. No. quod vni in alterius damnum non succurritur: vt J. eod. l. auxilium, in princi. & J. de in rē ver. l. si pro parte. §. versum. Ex quo quia dicit non esse aequum, collige quod non sui in dolo, alias etiā fideiussori contra me subuenitur: vt C. de fideiusso. mino. l. ij. & J. proxi. colligitur.

i Erit mandati actio. Impetrata restitutione contra ipsum fideiussorem mandati agētem, vt J. proxi. §. & C. de fideiuss. mino. l. j. sed nonne extinguitur principalis obligatio per restitutionē? quod si ē, quomodo remanet accessoria: vt infra, de reg. iur. l. cum principalis? Respon. lo. quia ciuilis tantum tollitur per restitutionem, id est, vulneratur, sicut in re iudicata, non naturalis, vt J. de condi. inde. l. Iulianus, & instit. de excep. §. itē si cui. naturali etiam pōt accedere fideiussor: vt J. de fideius. l. fideiussor. j. §. fideiussor. & ita personalis tantum exceptio per restitutionē inducit. vt J. de excep. l. exceptiones. ij. in fin.

k In summa. Licet supra sit soluta quaestio: adhuc tamen examinat.

l Perpendendum. Quod planum tibi erit, si videas an dolo creditoris sit deceptus minor: vt tunc fideiussor restituatur, alias non: vt infra, de excep. l. exceptiones quae personae. §. fin. Item & quandoq; ēt si non sit dolus, subuenitur in duobus casibus: vt s. de procura. minor.

m Potest. Adhuc examinat praedicta.

IN causae. CASVS. Dixit s. eo. l. verum. §. sciendū. quod causa cognita datur restitutio, nunc vult dicere, quae vertantur in causae cognitione. & hoc vsque ad §. nunc videndum. infra eodem. l. in causae. Dicitur ergo hic quod minori non fideiussori succurritur per in integrū resti. & si fideiussor minoris soluerit: nō competit ei actio mandati cōtra minorē. Iudicis autem officiū est cōsiderare, vtri potius subueniat', creditori ne, an fideiussori minoris. vt si quidē dolo creditoris minor deceptus sit: fideiussori potius quā creditori subueniatur. ei certe, qui mādauerit pecuniam minori credi. non est succurrendum. Causa. Contraxi cum minore: minor petit restitui contra me. dicitur quod me pǣsente dari debet ei restitutio, & cau

Causa

Causa† aūt[a] cognita & præsentibus[b] aduersarijs, vel† si[*] per cōtumaciam[c] desint, in integrum restitutiones perpendendæ sunt.

In integrum restitutio est scripta in rē. & ideo datur in subsidium contra eum ad quē res peruenit: licet cum minore non contraxit. hoc dicit cum l. sequenti. Bar.

Interdū† aūt restitutio & in rem datur minori, id est, aduersus rei eius possessoré, licet cum eo non sit contractum, vt puta, rem a minore emisti,[d] & alij védidisti: potest[e] desiderare interdū aduersus possessoré restitui, ne rem suā[f] perdat, vel re sua careat:[g] & hoc vel cognitione prætoria[h] vel rescissa alienatione, dato in rem iudicio, Pomponius,[i] quoq; lib. xxviij. scribit Labeoné existimasse, si minor annis vigintiquinque fundum vendidit,[k] & tradidit. si† emptor rursus eum alienauit: si quidem emptor sequens scit rem ita gestā: restitutionem aduersus, eum faciendam. si ignorauit, & prior emptor soluendo est:† nō esse faciendam.[l] Si verò non est soluendo:[m] æquius esse minori succurri. ēt aduersus ignorantem:[n] quamuis bona fide emptor est.

Paulus libro xj. ad edictum. XV.

PLanè quandiu is, qui à minore ré accepit, aut hęres eius, idoneus sit: nihil noui constituendū est in eum,[o] qui rē bona fide emit,† idq; † & Pōp. scripsit,†

Caius lib. iiij. ad edictū prouinc. XVI.

SEd vbi restitutio datur.[p] posterior emptor reuerti ad auctoré suum poterit,[q] Per plures quoque personas si emptio ambulauerit idé iuris erit.[r]

Auxilium extraordi. in subsidium introductum non cōcurrit cum ordinario. Bar.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. XVII.

ij IN causæ cognitiōe,

---

a Causæ autem. Potest cum superioribus vel per se, legi.

b Et præsentibus. nam causæ merita, &c. vt C. si p vim vel alio modo, l. fi. & ideo præsentia hic exigit. vt hic, & C. de præd. min. l. j. & si tut. vel cur. ex fal. alle. l. j. & ī. eod. l. ēt, §. fi. & in Decr. iij. q. ix. cap. omnia & in authen. de hæ re. & fal. §. si vero absunt. col. j.

c Per contumaciam. quia tunc pro præsentibus habentur: vt in authen. d̄ iud. §. appellationes, col. vj. si autem sunt absentes, & nō contumaces: tribus mensibus expectātur: vt in authen. vt spō. largi. §. ad hæc. col. ix.

d Emisti. Nō cū decreto sicut opus, fuit.

e Potest. Scilicet minor.

f Rem suam. Scilicet cum soluendo non esses.

g Careat. Cum non habeas, quod minor tibi vendiderit. Io. & intersit sua ipsam rem habere, vt s. e. l. si ex causa. in pr.

h Prætoria. Quatuor modis exponū primo vt cognitio prætoria siue officium iudicis habeat locum, quando minor non fuit dominus, alias restituitur ad vendicationem. vt subijcit. Secundo dic, quod si habeat causam, possidendi a minore prior emptor, tunc ad rei vendicationē restituitur, si autem non, licet ab eo emerit, quia prius habebat eam: tunc cognitione prætoria. Tertio dicas quod tam officium quam vtilis rei vendicatio simul detur. Hoc Ioan. non placet: vt ī. e. l. in causæ. §. Pomponius. Quarto dic (quod puto verius) quod primo, petatur restitutio in integrum per officium iudicis: vt ī. e. l. quod si minor. §. fi. per quam rescinditur alienatio, vt pro non facta habeatur. & sic rei vendicatione vtili agit: vt subijcit & ponca vel, pro &c.

i Pomponius. alias lex.

k Vendidit. Cum decreto: vt hoc superiori casu.

l Faciendam. Nisi intersit habere rem, vt dixi.

m Si vero non est soluendo. prior emptor.

n Ignorantem. Secundum emptorem.

o PLane. In eum. s. posteriorē emptorē, nisi intersit sua potius rem habere: vt s̄. l. si ex causa. in prin. & s̄. l. proxi. in fi.

p SEd vbi restitutio daẗ. cōtra posteriorē emptorē

q Poterit. Vt ī. de euic. l. minor. in pr. & facit ī. de sol. l. qui res. §. huic. Accur.

r Idem iuris erit. Vt quilibet ad auctorem suum redeat: vt ī. de euict. si pro te. §. fi. & l. seq. Minor tñ restituet, id in quo locupletior est suo emptori. vt ī. e. l. quod si minor, §. pe. Vel dic ē l illi quem cōuenit ad rē: vt ī. de le. ij. l. qui solidū. §. j. & ar. ī. de rei vē. l. emptor. Itē nor. quod ambulat emptio vt hic. Itē vltima voluntas: vt ī. de do. inter vir. & vx. l. cum hic. §. oratio. Item legis potestas: vt ī. de fun. do. l. erit.

IN causæ. Casus in hac. l. (quæ cōtinuatur vsque ad l. Papinianus.) est talis. Ita demum in integr. resti. datur. si aliud nō supersit auxilium. vel iure, actionis, vt in primo casu: vel ipso iure: vt secundo. nā si habet aliam actionem non habebit in inte. rest. ſm Io. licet M. dixit q̄ competit in inte. rest. cum alio auxilio iure actionis competenti. sed ex quo communi iure tutus est absq; lite mouenda vel recipienda, non erit restituendus.

Pomponius. Tertia. decessit Titio hęrede instituto: & eum rogauit vt nepti suæ huius testatoris res quasdam, præstaret sub tali cōditione. vt si illa s. ne liberis decederet, eas hęredi restitueret. decessit Istitutus hęres pstitis illis rebus, quas rogatus fuit præstare. neptis autem cauit se illas restituturā hæredi hæredis, quod facere non tenebatur, quia hęredi & non hæredis hæredi præstare tenebatur, & sic quia conditionale fuit secundum fideicom. non transmittetur ad hæredes, cum prius decedat fideicommissarius, quam existat conditio. Dixerunt aūt quidam ad cautionem indebite interpositam restituendam eam, & si competat cōdictio sine cā: sed dicit Pomponius quod reuocatur cautio per condit. sine causa, aliud est quādo ipso iure contractus non valet. Idē. Vendidi tibi librū, & te decepi in pretio, citra dolum tñ. nihilominus valet venditio, & tenebit contractus. Nunc. Hic quæritur, qui sint iudices qui possint dare rest. cōtra suā sniam, vel cōtra sniā, iudicis minoris, quam ipsi sint. vnde dicit quod præfectus pōt dare restitutionē contra suam sententiā, licet a præfecto nō possit appellari, sed quæ sit ratio diuersitatis. dicitur plene in litera. Dixi maiorem iudicem posse restituere cōtra sniam minoris: s; minor non potest restituere cōtra sniam maioris. Sed vtrū cōtra sniam principis possit dari in inte. resti. quæritur

---

† P. P. cū q. cognita.

† Ad hoc n. allegat quod pacta sunt. aliquē eē præsentē, vel absentē p contumaciam ſm Bald. hic.

* positū ē pro nisi, Gou. j. lec. c. ra.

† Vide ad hunc §. q̄ dicit Inn. in c. cum ex literis, extra d̄ resti. l integ.

† Al. add. et.

† P. P. esse.

† P. P. emerit.

† idemque

† P. P. scribit.

quæritur? Et respon. aut minor ostendit manifestã suam læsionem. quia dicit se proditum ab aduocato & tunc etiam contra sententiam principis restituet & dabitur restitutio ab ipso principe. aut nō ostendit manifestam læsionem, & hoc casu non restituet In fine dicit quod princeps solus restituit contra suam sententiam, & etiã contra sententiam delegati sui. Non solum. Notat hic cum l. seq. tria tempora. Primum si decesserit minor, qui poterat restitui, & ei extitit maior hæres, poterit quidem iste maior restitui, intra annū ex persona defuncti. Secūdū tempus quando isti minori læso succedit alius minor: nunquid iste minor succedens poterit restitui? Et dicitur quod sic: toto tempore suæ ætatis succedentis, & habebit etiam vtilem annum ex persona defuncti. Tertium tempus est quando minor maiori succedit, quia si isti maiori restat aliquid ex vtili anno cum decessit, succurret isti minori succedenti. quia habebit totum tps suæ ætatis. & postquam fuerit factus, iste hęres maior. habebit illud, q̄ restabat defuncto de vtili anno.

† aliqua.

† ita

etiam hoc[a] versabitur, num fortè alia † actio possit competere,[b] citra in integrum restitutionem[c]? Nā si cōi[d] auxilio & si mero iure munitus sit: non debet ei tribui extra ordinarium auxilium: vtputa, si cum pupillo contractum est sine tutoris authoritate: nec locupletior[e] factus est. Item † relatum est apud Labeonē: si minor circunscriptus societatem coierit,[f] vel ét donationis[g] causa: nullam esse societatem, nec inter maiores quidem:[h] & ideo cessare partes prętoris, Idem & Ofilius respondit. satis enim ipso iure[i] munitus † est.

Cōdictio indebiti vel sine causa restitutionē non impedit. hoc dicit secundū unam lecturã: vel eam impedit secundū aliã. Bar.

Pomponius quoque refert libro. xxviij. cum quidam hæres rogatus esset fratris[k] filiæ complures res dare ea conditione,[l] vt si sine liberis decessisset,[m] restitueret[n] eas[o] hæredi: & hæc defuncto hærede, hæredi eius[p] cauisset se restituturam: Aristonem putasse[q] in integrum restituendam. Sed & illud Pōponius adiecit †[r] q̄d potuit incerti[s] cōdici hęc cautio etiã a maiore. nō. n.[t] ipso iure, sed p̄ cōdictio

[a] Etiam hoc. Non solum ea quæ dicta sunt s̄. e. l. verum. §. sciendum. vsque huc. item & aliud quod ē s̄. de in integ. rest. l. iiij.

[b] Competere. Et certe competit actio alia cū isto beneficio, ſm M. vt j. e. §. Pōponius. Itē proprie hic ponitur alia: nam hic in inte. rest. iure actionis petitur: vt ar. s̄. e. l. in causæ. §. interdū. ſm eum. nam hoc officium actionem esse dixit. Sed cōtra dic in vtroq; casu. nam cum alia non datur specialiter: vt per eundem. §. Pomponius. dico, hic expone an alia detur, scilicet, vt sic hæc non detur. Item nec iure actionis. sed officio iudicis hęc restitutio dat: vt j. e. l. quod si minor. § fin. sed data restitutione antiqua actio vtilis intenditur: vt s̄. e. l. in causæ. § interdū. alibi ast extraordinarium cū ordinario bene cōcurrit: vt patet j. de rei ven. l. j. §. per hanc im̄pprie ergo. ponitur hæc dictio alia. vt s̄. de proc. l. nō solū §. quæritur. & quod dicit actio. i. auxilium per quod dicat ipso iure nullum, vt subijcit. Cōtra eundē ergo non datur actio specialis: & in inte. resti. sed contra diuersos sic: vt C. si tu. vel cu. interue. l. etiā. j. nisi si citur: vt j. e. l. cum mandato. §. si nautem. & est tō l p̄ curatore. vt ibi dixit. Sed quid si exceptionem non actionem de iure cōmuni habeat, an dabitur restitutio? Resp. Ioan. vtique: vt quia deceptus vltra dimidiam iusti pretij. Itē da exemplum. vt j. e. l. si minor §. minores. In glo. apparet. &c.

[c] Restitutionem. Bene dico versari, quia dubiū n. ē quod loquitur nō est dubium secundum M. vel ſm Io. supple vt s. restitutio non detur. nam, &c. & sic est ar. a simili.

[d] Nam si communi. No. quod vbi habet locū cō-

mune auxilium, non debet extraordinarium peti: vt infra, de Carboniano edicto, l. cū sine. in principio. & j. ad munici. lege prima. in fi. gl. fi. ibi, superuacuū est, &c. & supra, de eden. l. quædam. in prin.

[e] Nec locupletior. Vnde ipso iure nō tenet In eius præiudicium, vt in stit. de auth. tu. §. j.

[f] Coierit. s. dolo inductus ad sociandum.

† mandat.

[g] Donationis. Nā minor donauit qc quid in societate ponebat.

[h] Nec inter maiores quidem. vt j. pro socio. lege tertia, in fine. & lege quinta. §. fin. Sed quid si deceptus velit agere pro socio? Responde, potest quia eius fauore tenet, & in odium alterius nullius est momenti: vt argu. infra, de iure. do. l. si res æstimata. §. j. in principio. nec dico, vt ita teneat ex parte decepti, si velit deceptus: quia sic penderet. quod est absurdum: vt s̄. de negotijs gestis. l. Pomponius. imo statim ex sua parte tenet, & non alterius. nam alter dolum solū allegare non potest. vt C. de ser. pig. da. ma. l. si creditoribus. Item quæro si deceptus agat, nunquid decipiens econtra aget? Videtur quod sic: vt C. de temporibus in integrum restitutio. lege, petendæ. Sed tamen dic contra sed excipit: vt infra, de contrah. emp. l. si in emptione. §. item si emptor.

† P. F. adicit.

[i] Ipso iure. Idem si venditio fiat causa donationis: vt j. de donatio. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. si inter virum.

[k] Fratris. Scilicet testatoris.

[l] Cōditione. Apposita in reddēdo: nō aūt in dãdo.

[m] Decessisset. Scilicet illa filia.

[n] Restitueret. Scilicet illa filia.

[o] Eas. Scilicet res.

[p] Hæredi eius. Scilicet hæredi hæredis, cui nō tenebatur. cum enim conditionale hic erat fideicommissum hæredi dandū, nō trãsmisit hæres qui vicē tenet legatarij. ad suū hæredē pēdēte cōditione: vt C. d̄ ca. tol. l. vna. §. sin aūt aliqd. merito aūt hęc cautio cōdicit, cū sine cã sit exposita. vt hic subijcit, & j. de cond. sine cau. l. j. & facit j. ad Treb. l. hæres.

[q] Putasse. Et bene ſm M. sed male secundū Ioan.

[r] Adiecit. Proprie. & nō corrigit secundū M. † sed secundum Io. s. corrigendo dictum Aristonis.

[s] Incerti. Id est, condictione sine causa.

[t] Non. n. Bene dico restitutionē dãdã. non. n. &c. sic ſm M. in integrū restitutio dat vbi & aliud remediū est speciale: vt & ar. C. si aduer. fis. l. j. & j. eod. l. Æmilius, sed ſm Ioan. non. & dic bene dico habere locū condictionē. non n. &c. & est arg. s̄. in princ. huius. l. & j. e. l. cū mandato. Sed contra Io. ē val le. C. de fideiu. mi. l. si ea rã ibi dolus dederat cām contractui & dicitur cōsulēdo fideiussori minoris. ibi ergo dabat cōdictio sine cã, & restituit Sed dices, ī i alio mō q̄ per restōnē succursit. vbi ergo restituitur

† Et melius M. adijcere. n. nou ē corrigere q̄d ēt ex conclusione. Vlpi. palā fit, tãcitū Martino non assentior in eo q̄d existimat in integ. restit. dari, vbi est aliud auxilium speciale. A. Pers.

Nam

Nam vbi fuit dolus incidens, non restituitur: quia quilibet maior ageret actione ex eo contractu. Sed fortè fideiussor non: quia tantum ex cōtractu stricti iuris tenebatur. Item si nullus dolus fuit: non datur restitutio fideiussori: vt supra l. in causæ. secundo respōso. quia ibi dolus dederat causam contractui: & traditio facta erat: & fideiussor de eul ctione tenebatur: nec habet fideiussor condictionē sine causa: sed restituit ipse & minor. Nam actio de dolo minori denegatur: quia restitui pōt: vt supra titu. j. le. ij. §. idem, & l. quidam. sed nōne habet exceptionē? Respondetur, nō tollit restitutionem: vt in prin. huius legis notatur. Nec etiā obstat d. l. C. si aduer. fis. l. j. quia ibi re ipsa & infra dimidiam fuit deceptus: non ex proposito. vnde restituitur actione cōmuni: vt infra proximo. §. Item non obst. alia infra eodem. l. Æmilius. quia ibi fuit prorogatū tempus in certū diem, illeque dies lapsus fuit. vnde vēditor ad legem cōmissoriā redire potest: vt infra, de verbo. oblig. leg. dum stipulatus. Sed hæres emptoris quasi cum eo videatur cōtractum. hoc ipso quod prorogatio facta est ei, in integrum restitui potest: & actionem ex empto quam recuperauerat per prorogationem: vt infra, de lege commiss. l. antepen. §. fin. & l. sequen. amittit per cursum sequentis temporis.

† P. F. Munitus est.

Actio de dolo minori cōpetit.

† Facit ad hunc tex. gl. in c. cū dilecti. super verbo deceptione. §. fin. autē sum. de empt. & vēd. extra. Paulus tamen Apo. monet ne qs in negotio circūuenlat fratrem suū.

† P. F. Possunt.

† Omnibus.

† Id est, abbreuiationum.

nem † munita est. Et generaliter a probandū est, vbi contractus nō valet: pro certo prętorē se non debere interponere.

Iste §. continuatur ad superiora, ideo non indiget summario: intelligo dummodo absit dolus: & non sit deceptio vltra dimidiam iusti pretij. Bar.

Idem Pomponius ait: in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere b contrahentibus se circunuenire. †

Qui habent merum & mistum imperium possunt in integrum restituere etiam contra suam sententiam: & minor iudex non potest restituere contra sententiam maiorum. Bart.

Nunc videndum, qui in integrū restituere possint. † Et tam prefectus vrbi, quā alij magistratus c pro iurisdictione d sua restituere in integrum possunt, tam in alijs causis: † quàm contra sententiam suam. e

Hermogenianus li. j. iuris ἐπιτομῶν. † XVIII.

PRæfecti etiam prętorio ex sua sententia in integrum possunt restituere, quāuis appellari ab his non possit. f Hæc idcirco tam variè: quia appellatio quidem iniquitatis sentētię querelam: g in integrū verò restitutio, erroris proprij veniæ petitionem, vel aduersarij circūuentionis allegationem continet. h

Vlpianus lib. xj. ad edictum. XIX.

MInor autem magistratus cōtra sententiam maiorū non restituet. i

Aduersus sententiam principis non admittitur quis ad petendam restitutionem in integrum nisi ex causa omissa allegationis, vel prævaricationis aduocati. Item solus princeps restituit aduersus suam sententiam, & sui delegati. Bart.

Si † aūt princeps sententia dixit: k perrarò solet permittere restitutionem, & induci l in auditoriū suū eum, qui per infirmitatē ætatis captū se dicat, m † dum ea, quæ pro causa sunt

a Generaliter. Bene dico per condictionem, non ipso iure: quia tunc cessaret restitutio, quia non est opus licet hoc casu cesset, quia est aliud auxilium commune.

b Naturaliter licere, id est, de iure gentium: vt infra loca. l. item ij. §. quemadmodū. tenet enim contractus nihilominus: sed deceptus, si quidem re ipsa, minor restituitur pro leui damno etiam nō pro minimo: vt supra, de in integrum restit. l. scio. maior non, nisi vltra dimidiā iusti pretij sit deceptus: vt C. de rescind. vend. l. ij. & l. si voluntate. si autem ex proposito, incidenter tamen agitur ex eo cōtractu: vt infra, de actio. empt. l. Iulianus. §. si venditor. & diximus supra titu. j. l. & eleganter. in princ.

ADDITIO. Quærit hic Bald. an istud sit verum de iure diuino. Dic quod nō: nec de iure canonico, & hoc tenet hic Cyn. in additione, quod intellige si dolus versetur. secus si bona fide cōtrahatur. & quod nota. per Innoc. in cap. j. in contractu de vsu. & de emptio. & vend. l. cum causam. & not. Archid. decima q. ij. ca. ea enim. §. hoc ius.

c Magistratus. Maxime qui habent merum imperium & mistum.

d Pro iurisdictione. Id est, inter eos qui sunt de sua iurisdictione. & infra quātitatem, quę sua iurisdictione cōtinetur: vt C. vbi & apud quem. l. ij. & supra, de iurisdictione omnium iudi. l. fin. vel propter iurisdictionem quam habent. Magistratus autem municipales vel ciuitatum defensores nō possunt in integrū restituere: vt infra, ad municip. l. ea quæ. & in authē. de defen. ciui. §. iusiurandum. vers. nulla. in fine. coll. iij. Sed videtur quod hodie possunt; cum istud possit delegatus: vt C. vbi & apud quē l. fin. in fine. Nam ea tantum delegantur, quæ iure magistratus competunt: vt supra, de off. eius cui mand. est iurisdictio. l. j. in princ. Vel dic aliud in delegato: quia fungitur vice delegātis: vnde ille restituere videtur: vt d. le. C. vbi & apud quem l. fi. & supra de off. eius cui man. est iurisdi. l. & si prętor.

e Sententiā suam. not. contra sententiam suam eūdem dare restitutionē. Sed contra C. sent. rescin. non poss. l. j. & C. de pœ. l. pœnam. & infra, de re iudi. l. quod iussit. in fin. & l. iudex. & j. de quæstio. l. j. in fin. Solui. hic speciale in hac in integr. restit. arg. infra. l. proxi.

f PRæfecti. Non possit. vt suprà de offic. præfecti prætorio. l. j. in fin.

g Querelam. Scilicet continet, vel errorem, scilicet iudicis: vt infra, de appel. l. j. in princ.

h Continet. Propter quæ duo datur restitutio: vt supra eod. l. j. in princ.

i MInor. autem. Non restituet. nec etiam de appellatione cognoscit. vt infra, de appel. l. j. §. si quis. Sed contra sententiam patris restituit, cum contra suam restituat, vt suprà l. proxi. in fi. non autem de appellationibus cognoscit par, vt in authen. de app. & intra quæ temp. §. fin. colla. iiij. Sed videtur quod etiam cōtra sententiam maioris restituat: vt C. si aduer. rem iudi. l. iij. Sed ibi nomen præsidis pro maiore accipitur quam proconsulis: cum sit generale: vt supra de offic. præsid. l. j.

k Dixit. Contra minorem.

l Et induci, permittit hoc casu, & ideo dicit prætor.

m Dicat, supple & restituit: dum, &c.

† P. F. fin.

† Sic in P. F. Budęus tū in anno. hūc ipsum locum aliter legit, nēpe sic, *dū ea quæ pro causa sunt nō dicta allegat.* & sit sensus, minorem non facile aduersus sententiam principis restituendum dum causā ea omissa esse: quę causę cōducturæ erant.

Allegat.

dicta, † non allegat a vel ab aduocatis proditũ † quæratur. Deniq; Glabrionem Attilium f diuus Seuerus & Imperator Antoninus nõ audiuerunt, incoloratè b restitui desiderantẽ aduersus fratrem, post speciem c in auditorio eorum finitã. Sed & Percennio † d Seuero contra res bis iudicatas e in integrum restitui [desideranti] diuus Seuerus & Imperator Antonin⁹ permiserũt in auditorio suo examinari. f Idem Imperator Licinio Frõtoni rescripsit: insolitũ esse, post sententiam vice sua g ex appellatione h dictã alium in integrum restitutionem tribuere, nisi solum i principem. Sed & si ab Imperatore iudex datus cognoscat: restitutio ab alio, nisi à principe, qui iudicem destinauit, non fiet. k

Restitutio transit ad hæredem. & si quidem est hæres minor: non currit tempus restitutionis n.si finita minori ætate. Bartolus.

Non solùm autem minorib⁹, verùm successoribus quoque minorum datur in integrum restitutio, l & si sint ipsi m maiores.

Idem li.xj.† ad edi. XX.

INterdum tñ successori n plus, quàm annũ o dabimus, vt edicto p est expressum: si forte ętas ipsius q subueniat. nam post annum vicesimum quintũ r habebit legitimũ tempus s hoc t enim ipso deceptus videtur, u quòd cùm posset restitui intra tempus statutum ex persona defuncti, hoc non fecit. Planè si defunctus ad in integrum restitutionẽ modicum tempus ex anno vtili habuit: x huius † hęredi minori post annum vicesimũ quintũ y cõpletum, nõ totum statutum temp⁹ dabimus ad in integrum restitutionem, sed id dũtaxat tempus, z quod habuit is, cui hæres extitit.

Absens ex causa necessaria tantum, nõ restituitur, si potuit procuratorem dimittere. Bar.

a Allegat. Id est, non allegat ea quæ sunt dicta.i.dicenda pro causa. Vel non allegat coram principe in causa appellationis quæ sunt dicta pro causa prima. Vel non allegat, id est, non probat ea dicta, substantiue dico, quæ sunt pro causa. Vel non allegat, id est, non probat ea quę dicta sunt pro causa, secundum Ioan. Sed nonne ipso iure sententia nõ tenuit in casu sequenti de aduocato? vt C. de aduo. diuer. iud.l.j. quæ est contra. ergo restitutio non datur: vt supra l.in causæ. in prin. Sol. ibi nõ est mero iure nulla, sed per restitutionem, vt hic. Vel hic nõ fuit præuaricator, scilicet eum aduersario sed ad causam non venerat in odium istius falso dicens quod clientulus nõ satisfecisset. Vel distingue an pecunia fuit aduocatus corruptus: & tunc sententia non teneat, vt ibi, an gratia: vt tunc teneat: vt infra, ad Treb.l.seruo inuito.§. cum prætor. sed datur restitutio: vt hic.

b Incolorate. Id est, non allegando aliquam causam. secundum Ir.

c Speciem. Id est, causam. Accur.

d Sed & Percennio. Proprium nomen.

e Iudicatas. Et forte secundo à principe in causa appellationis iudicatum fuit: vt conueniat prædictis.

f Examinari. an deberet restitui. Quid ergo fuit statutum? Respon. danda fuit restitutio ex noua causa: vt C. si sæpius in integ. restit.l.j. & ij.

g Sententiam vice sua. Id est, sui delegati: vt infra proxi. ibi: sed etsi ab Imperatore, &c.

h Ex appellatione. Vt si à sententia alterius iudicis ad principem fuit appellatum, idem tñ in causa principali puto. vel sui delegati: vt infra subijcit.

i Solum. Cum nullus sit maior eo: vt infra, ad legem Rhod.de iact.l.deprecatio. Accur.

k Non fiet. Vt C. si aduer. rem iud.l.aduersus. item ipsemet: vt supra.l.in causæ.ij.in fin.

l Restitutio. Intra annum vtilem.

m Et si sint ipsi: vt supra de in integrum restitu.l. non solum. & hoc tamen intra annum vtilem: vt innuit infra.l.proxi.

n I Nterdum. Successori. scilicet minoris.

o Plus quã annũ. Vtilem, hodie quadriennium. vt C.de tempo.in integrum restit.l.fin.

p Edicto. Quod non habemus.

q Ipsius. Succedentis.

r Vicesimum quintum. Suę ætatis.

s Legitimum tẽpus.s. annum ex persona defuncti.

t Hoc. Argumentatur, decipitur ex persona sua, ergo restituitur ex persona defuncti plenius, quam si ex persona defuncti tm deciperetur.

u Videtur. Id est, videretur si diceremus currere tẽpus: & sic restitueretur: sed dicimus qd nõ currit tũc ipso iure.

x Ex anno vtili habuit. ergo maior erat. Et sic not. q quandoq; succedit maior minori: vt §. nõ solum. quandoq; minor minori, vt hic in princ. huius.l. quandoque minor maiori: vt hic, & C. de temp. in integrum restit. l. ea quæ. §.j. & ij. & fin. quãdoq; maior maiori, & hoc est indubitabile: quia habet temp⁹ quod restabat defuncto. Item not. quòd hic ann⁹ vel quadrienniũ datur, vbi decipitur minor in cõtractu vel quasi. Si autem in tempore: quandoq; currit, & nõ restituitur: quandoq; nõ currit ipso iure: vt dices infra eo.l.etiam. Quandoq; currit, & restituitur, & tũc si lędiť quadriennio, vel maiori tempore: datur quadriennium. si minori, datur id solum: vt infra quãdo actio. de pec. est an. l. cũ post.j. respon. & in fin. Hęc eadem distinctio in maioribus habetur: vt infra ex quibus cau. ma. l. necnon. §. si quis sæpius.

y Vicesimum quintum. Suæ ætatis.

z Sed id duntaxat tempus. Quod currit statim, cum extiterit hęres, sm Pla. & M. adeo vt si id modicum tempus labatur, non detur hæredi huic restitutio ex persona defuncti, quia omnino iure defuncti debet vti & vice: vt dicitur in ijs quæ sunt apud defunctũ inchoata: vt arg. infra, de fun. do. l. si fundum quem Titius nisi petat restitui ad id modicum tempus ex persona sua, vt restituatur ex persona defuncti. Bul. aũt post xxv. ann. tm currere modicum tẽpus dicit, q ex repetitione in litera facienda apertè innuitur. Sic enim dicit, huic hæredi minori post annũ xxv. non totũ tẽpus dabimus ad in integ. rest. sed id duntaxat tempus (repete dabimus post xxv. ann.) quod habuit, &c. Itẽ similitudo superioris casus hoc pbat: hoc est vbi minor minori succedit. Tunc.n. sm omnes vtilis annus qui cursur⁹ erat defuncto, nõ currit hęredi minori nisi post xxv. an. licet ex toto tẽpore suæ

† Probo Bud.æi lectionem, nõ dicta allegat: eius, & Accursij interpretatiões non pbo: verum nõ dicta hoc ẽ, in dicta eã, vt latini aiũt, nõ audita ei⁹ defensione, est intelligẽdũ. A. Pers.

† Præuaricatum

† P.F. Additum.

† Rursus Pescennio. sed & pro Sempronia vel pscenno.

† P.F.

† P. F. huic.

sæ minoris ætatis possit restitui: sicut & defunctus in sua minori ætate tota restitui poterat. Si vero opponas de litera quæ dicit. hoc. n. ipso, &c. vnde videtur quod annus vtilis currat ei statim: & quia decipitur si non petat restitui ex persona defuncti: & sic restituet ex sua persona, vt restituatur. Si enim ex persona tantũ defuncti peteret restitutionem post xxv. an. quare proponeret etiã de ceptionẽ minoris? Respond. geminus quidem fauor concurrere videtur, id est, & suæ ætatis, & defuncti: vnus tñ tantum fauor velut originalis eã, quem habet ex psona defuncti, dat restitutionem ad rem ipsam: non secundus, quasi superuacuus. arg. duo hoc probant supra, de proc. l licet. §. ea. & ℑ. de tut. l. qui habet. §. quod autem. maximè ad tollendum circuitum: vt ℑ. de cond. inde. l. dña testamento qui maximus fieret, si peteretur restitutio restitutionis, & sic in infinitum, si ponas per diuersa tempora pluribus minoribus minores successisse. Et si instes, litera dicit decipit ex sua persona: ergo debet restitui ex sua persona: respon. verum est ipsum decipi, non ideo tñ restitui, quia in minimo damno hoc fallit, in quo decipitur, non tñ restituitur: vt ℑ. de in integ. restl. l. scio. & ℑ eo. l. quod si §. non semper. & quod ibi facit paruitas damni: facit præcedens fauor. Item fallit vbicunq; ex persona patris contractus descendit: vt ℑ. eo. l. Æmilius. ibi, nõ me mouet, &c. Vel expone decipitur. i. deciperetur si tũc curreret statim, sed non currit. Quod aũt vtile tempus vel totũ, vel pars eius in vtroq; casu (vt ait Bul. currat post xxv. ann. probatur apertè, vt C. si ma. fa. al. ra. ha. l. vlt. in fi. & maximè iure nouo: vt C. in quib. cau. in integ. resti. non est neces. l. sancimus, nisi in casu, vt C. de temp. in integr. restit. auth. si minor, vbi ſm omnes multa sunt specialia, nec negare possunt, siue dicas nuptiarum contrahendarũ, siue cõtractarum. Plus etiam, quia si finito xxv. an. incipit reipub. causa abesse, nec tunc hoc tempus statim currit, sed demũ eo reuerso: vt C. de temp. in integ. rest. l. j. ij. & iij.

* Hoc additum videtur ratioñ. Papiniani quasi multo magis nõ prorogetur illi temp[us] restitutionis, cũ facilius præsidẽ ei[us] loci vbi exsulabat, adire potuerit.

Idem libro vndecimo ad edictum. XXI.

PApinianus lib. ij. responsorum ait: exuli[a] reuerso non debere prorogari tempus in integrum restitutionis statutum,[b] quia abfuit,[c] cùm potuerit adire prætorem per procuratorẽ.[d] nec dixit,[e] vel præsidem,[*] vbi erat.[f] Sed quod idem dicit,[g] & indignum[h] esse ꝓpter irrogatam pœnam: non rectè. Quid enim cõmune habet delictũ[i] cum venia ætatis?[k] †

Litis contestatio non prodest postea desistenti. Bart.

Si quis tamen maior xxv. annis[l] intra tempus restitutioni statutũ [litẽ] contestatus, post-

PApinianus. CASVS. Lex ista obscura & difficilis reputatur. Sed ita pone hunc casum vt habeas intellectum. Minor contraxit cũ aliquo & læsus est, vnde potest restitui, & etiam debuit: vnde contingit quod aliquod delictum commisit propter quod fuit relegatus & in relegatione permansit per aliquod tẽpus in quo. s. debuit petere resti. hoc est per biennium pone, vel quadriennium, vel vij. an. forte: postea autem reuersus est. vnde petit quod id tempus quod in relegatione fluxit, ei restituatur. & dicit Papi. eum nõ esse restituendũ, quia vtilis annus ei currit: & duas sui dicti assignat rationes. Et est prima ratio. Nam iste minor proc. potuit dereliquisse, qui petijsset in integ. resti. ꝙ cum nõ fecit, sibi imputet. Alia ratio est, quod si relegatio ei infligatur tanquã pœna, non debet inde præmiũ expectare, vnde sperabat pœnam. & dicit quod ista vltima ratio reprobatur. Nam delictum non habet aliquid commune cum venia ætatis. i. nõ concurrit cũ negotio, in quo minor lapsus est, tõne cuius petitur restitutio. Vnde in istius casus positione nõ fuit reprehensus in eo. s. quod fecit mentionẽ de prætore, quia siue adijt prætorem per procu. siue præsidem, tantundẽ significat & hoc dicit. Si quis. Minor deceptus fuit post xxv. an. intra quadriennium & petijt restitui inde, & super resti. litem fuit conte. & postea destitit. i. in causa vlterius non processit. nunquid fiet restitutio vt etiam post tempus quadrien. possit restitui? & dicit ꝙ non. Postea dicit ꝙ ille videtur desistere qui causam dimittit: non qui differt: vt in l. seq. quæ continuatur cum ista.

a Exuli. i. relegato. Hic minor erat, cum exulare cœpit: maior factus in quadriennio redijt. iure cõmuni maiorũ: quia procuratorem liſe potuit, non restituitur, nec prorogatur: sed iure singulari minorũ sic: quia lapsus videt, cũ potuit adhuc minor existẽs dare ꝓcuratorem curatore authore, & nõ dedit. Vel dic qđ maior erat. s. in quadriennio cũ exulare cœpit, qui ꝓcuratorem dare potuit. Vnde hic restituitur in eo quod captus est cũ minor esset, non aũt prorogatur sibi tempus. petebat. n. sibi prorogari tempus, vt cõputaretur tñ ex die reuersionis illud quod supererat de quadriennio qñ cœpit abesse, sed nõ auditur: imò distinguitur an potuit relinquere procuratorẽ: & tunc nõ prorogetur, vt hic. aũt nõ potuit: vel reliquit, sed est mortuus: & sic non potuit etiam adire per procuratorem, & tunc prorogatur: vt ℑ. ex quib. cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. j. & l. necnon. & l. si qua. §. j. & l. ab hostib. j. respon. & C. de temp. in inte. rest. l. ij. & iij. Item quod dicit exuli impropriè ponitur. i. relegato: vt ℑ. de pu. iudi. l. ij. Si enim esset exul. i. deportatus: nihil oĩno iuris haberet, & sibi vel contra eum nulla restitutio daretur: vt ℑ. rl. j. l. ij.

b Statutum. s. vtilis anni, vel hodie quadriennij. & hoc bene dicit Papinianus.

c Quia abfuit. Si habes adfuit per d, dic quod est ratio Papi. quare non debeat prorogari, quia adfuit. i. pro præsente est habendus, cũ potuerit, &c. Si habes per b. tunc est ratio remotiua. q. d. non est hęc ratio sufficiens, quia abfuit, ꝙ ideo debeat ꝓrogari, cũ potuerit, & sic si nõ potuit adire, ꝓrogatur: vt mõ dixi.

d Per procuratorem. A principio dimissum: vel post in absentia constitutum. Acc.

e Nec dixit. Scilicet Papinianus.

f Vbi erat. Ipse relegatus. i. vt in hoc notetur gemina reprehensio: tum quia nihil dixit Papinianus de præside adeundo per procuratorem, * sic defectus reprehenditur; vt ℑ. ad le. Rhod. de iac. l. fi. §. j. & fi. Et quia aliã prætermisit rationẽ. s. ideo quia potuit relegatus per seipsum adire præsidem, cum venisset ad locũ tutum illi relegato. Vel dic, vbi erat ipse præsca. quem per procuratorẽ debuit adire. Vel dic, dixit. i. fecit. & sic nõ reprehenditur in aliquo. sic ℑ. de in integ. rest. l. diuus. ibi. citatus non respondit. Acc.

g Idem dicit. Papi. assignando rationem quare nõ debuit restitui. & sic reprehenditur nõ in dicto, sed in causa siue ratione sui dicti, & iuste: quia non est indignus propter irrogatam pœnam, sed quia tempus prætcrijt. & hoc est, quid enim, &c.

h Indignum. Eum restitui.

i Delictum. Pro quo exulauit. Accur.

k Cum venia ætatis. Id est, cum negotio ex quo datur venia. vt C. de do. inter. vir. & vxo. l. si maritus. Et sic non ob. quia pro delicto datur venia quandoque: vt supra eod. l. si ex causa. §. nunc. & infra eo. l. auxilium. quia tunc commune habet.

l Maior xxv. annis. factus. Accur.

† Al. add. id.

† Vide ad hæc nota. per In. in c. querel. extra de procur. & in ca. cum inter priorẽ de except.

* Male hic gl. nõ enim reprehendit in hac re. Papinianũ. nec. n. poterat qđ ã. nõ fecerit mentionẽ præsidis, cũ dicat, *vel præsidem, vbi erat*. Scilicet exul. & hoc recte Pap. Si quidẽ per præsidem eius ꝓuinciæ, in qua exsulabat ex negotio in sua ciuitate gesto, minua poterat. A. Pers.

ea destiterit: nihil ei proficiet [a] ad in integrum restitutionem contestatio: vt est sæpissime rescriptum.

Idem libro decimo ad edictum. XXII.

DEstitisse autem is videtur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit [b] in totum.

Quando minor est restitutus aduersus aditionem: gesta per eum non rescinduntur. Item eo restituto aduersus repudiationem gesta per procuratorem non irritantur. Bart.

Idem libr. vndecimo ad edictum. XXIII.

IN integrum verò restitutiōe postulata aduersus aditionem à minore factā: si quid legatis expensum est, [c] vel pretia eorum, [d] qui ad libertatē aditione eius peruenerūt, [e] à minore refundenda non sunt, [f] quemadmodū per contrarium, cùm minor restituitur ad adeundā hæreditatem: [g] quæ ante gesta erant † per curatorem bonorum, decreto prętoris ad distrahenda bona secundum iuris formam cōstitutum: rata esse habēda, Calphurnio Flacco Seuer' & Antoninus rescripserūt. [h]

In iis quæ minor facit vt procurator, non restituitur ad commodum domini. Item vbi alia actio cōpetit cantra alium, denegatur restitutio, nisi alius taci sstret non soluendo. Bart.

Paulus libro xj. ad edictum. XXIIII.

CVm mandato patris filiusfamilias, res [patris] † administrat, non habet beneficium [i] restitutionis. nā & si alius ei mandasset: non succurreretur: cum eo modo potius maiori cōsuleretur, cuius damno res sit cessura. [k] Sed si [ex] euentu † damnū minor passurus sit, quia quod præstitit, seruari † ab eo, [l] cuius negotia gessit, non potest (qnia non erit is soluendo) sine dubio prætor interueniet. [m] Si autem ipse dominus minor sit, procurator [n] verò maioris ætatis: non potest facilè dominus audiri: [o] nisi eius mandato gestum erit, nec à procu-

[a] Profi: lex. Cum liti expresse renūciauerit: vt hic, & j.l.prox. sed et si non expresse eenunciasset: non perpetuatur hic restitutio per lit.cont.vt C.de tempo.in integ.restit.l. petendæ.

[b] DEstitisse. Renūciauit. vt hic, & infra, de iud. l. destitisse. sic & infra, de inoffi. test.l. Papinianus. §. si quis post. & C.de pac.l. postquā. & j.ad Tur. senatusc. l. destitisse.

IN integrū. CASVS. Minor institutus fuit: hæreditatem adiuit, & legata à se relicta soluit de hæreditate: & de hæreditatis bursa, postea restituitur, vt abstineat, vel dimittat heredi. nunquid tenetur minor reddere de suo proprio, qđ præstitit de bonis hęre? & dicitur quod non. Idem econtra pone, minor institutus hęre. repudiauit. restituitur vt adeat: nunquid habebūtur rata quæ gesta sunt medio tēpore per curatórem: Et respon. quod sic.

[*] Sumptū ex titu. de calū. Con iunge l.x. de iudic. Duar.

[c] Expensum est. de bursa hæreditaria. Accur.

[d] Vel pretia eorū. vt quia rogatus fuit vt quosdā emeret, & manumitteret: vt inst.ad l. Fal.l.fi.

[e] Peruenerunt. s. expensa sunt. Acc.

[f] Non sunt. Sed an ab alio? Resp. libertas non: vt j.eo.l.si mulier. Nec cōtractus rescinduntur: vt j.de acqui. hær. l. quoties & de bo. antho. iudi.poss.l. si non expedierit.§.j. legata vero repetuntur à legatarijs condictione indebiti: vt infra, de condi.indeb.l.ij.& iij.

† Erant. P. F.

ADDITIO. Dic secundum Barto. hic quod non repetuntur à minore: sed à legatarijs sic, vt sibi quæratur: licet per minorem non sint rescindenda soluta per eum.

[g] Hæreditatem. Quam primo repudiauerat.

[h] Rescripserunt. Vt hic, & j.de hære. insti.l.si quis ita institutus. §.fin. & si de suo soluit, retinet; vt j. de bo.au.iud. pos.l. si nō expedierit. & facit infra ad Treb.l.cum hęreditas ex fideicommissi causa.

CVm mandato. CASVS Filiusfa. mandato patris cōtraxit, vel minor mādato alterius cuiuscunq; maioris cōtraxit: puta vēdidit, vel locauit, vel alio modo cōtraxit: & in cōtractu læsus fuit. dicitur quod nō restituitur neq; pater neq; filius. & sic nō ob.s.l.ij.§.sed verum. Item dicit quod si aliquis extraneus mandasset isti minori, non restitueretur neq; iste minor, neq; extraneus; qa, &c. qa sic maior restitueretur: & hoc in prima. Postea dicit quod si minor contraxit mandato alterius, & aliqua expendit de suo: illa tñ non potest consequi ab eo qui mandauit: quia fortè factus est non soluendo: dicit hic quod restituetur. Tertio dicit. Pone minor mandauit maiori vt contraheret ex ilio cōtractu est lęsus. Dicitur, quod ita demum restituetur, si ille cui mandauit, factus est non soluendo. Sed pone casum cōuersum: Maior mādauit minori vt cōtraheret, & contraxit: & deceptus est: non restituetur: qa sibi imputet qui tali mandauit.

† Facit ad hoc c. ex parte de resti.spol.

[i] Non habet beneficium. imò, vt supra eod.l. denique. §.sed verū.ibi, proinde si iussu, &c. Solu.ibi iussit: hic mādauit: quod aliud est: vt insti. de Attil.tut.§. pen. Vel hic in re paterna: ibi in peculiari. Vel secūdum Ioan. hic non habet beneficiū, scilicet pater, filius autem sic vt ibi. Quidam etiam dixerunt vt si totū contractū velit rescindi filius: non possit: vt hic, sed vt sua persona tantum eximatur, potest: vt ibi. qđ nihil est: quia hoc petere nō potest vt totus rescindatur: vt ibi dixi. Vel verius secundum Azo. hic mandauit: vt rem pro decem venderet: quæ valet viginti, non restituitur: nisi pro expensis si mandator pater vel extraneus non est soluendo; & hoc subijcit, sed si ex euentu, &c. Sed quid si simpliciter mandauit vt fundum venderet; & ita vendidit pro decem, cum valeret viginti? Respon. dici potest minorem restitui etiam mandatore existente soluendo.

† Reser.

† In euentu.

† P. F. seruare.

[k] Res sit cessura. Cuius mandato gerebat: secus si sine mandato; vt j.l.proxi.in princ.

[l] Ab eo. Extraneo, vel patre, cū esset emācipatus.

[m] Prætor interueniet. Sed quomodo? Respon. vt licet pro decem dederit mandato domini rem quæ valebat viginti, & ideo quo ad dominum nil possit ei imputari; tamen tunc supplebitur pretium iustū, vt tali medela sibi consulatur per retentionem: vt supra, de procura.l. quæ omnia. in fin.

[n] Procurator vero. Id est, procurans. nam statim distinguit.

[o] Audiri. Si velit restitui cōtra eum qui contraxit cū procuratore suo. Sed cōtra. C. si tutor vel curator inter.l. antepen. & l. fina. Solu. aliud in tutore vel,

curatore

ratore seruari res possit. [a] Ergo [b] & si procuratorio nomine minor, circumscript[c] sit: imputari [d] debet hoc domino, qui tali commisit sua negotia. idq; & Marcello placet.

Si minor aliena negotia gesserit absque mandato, potest restitui: alias sibi actio denegatur nisi in integrum restitutionem cedere sit paratus. Bar.

Idem lib. j. Sententiarum. XXV.

* QVòd si minor sua sponte negotijs maioris interuenerit: restituendus [e] erit, ne maiori damnũ accidat. [f] Quòd si hoc facere recusauerit, tunc si couẽt[9] fuerit negotiorum gestorum, aduersus hãc actionem non restituitur: sed compellendus est, sic cedere auxilio †in integrũ restitutionis, vt procuratorem eum [g] in rem suã faciat: vt possit per hunc modum damnũ sibi ꝓpter minorẽ contingens resarcire.

curatore. vt ibi. aliud in procuratore: vt hic. Sed q̃ est ratio? forte ea, quia tutor gerit ex necessitate: ꝓcurator ex voluntate. Vnde mitius est cũ tutore agẽdum. mitius autem cũ eo agi probo, quia ꝓcuratorẽ prius minor excutere necesse habet: vt hic: sed non tutorem vel curatorẽ, quia potest alium eligere. argu. pro hac ratione, ȷ. depos. l. j. §. merito. & §. hoc autem. [a] Possit. Quia nõ est soluendo: & forte hoc casu intelligitur, cum mandauit simpliciter, vt venderet. si autem vt pro viginti venderet, quod valebat plus, cum fecerit secũdum mãdatum, non videtur teneri minori actione mãdati, & sic poterit minor restitui, vt ꝓ eodem debeat haberi, cũ destituitur, rõne mandari, etiã cum est ille non soluendo. [b] Ergo. Quia restituitur minor tantum, ergo non maior, & est idem supra ij. resp. [c] Circumscriptus. Cum esset procurator in primo & secundo casu legis: [d] Imputari. Vt s. l. iij. §. fi. & l. seque. & ȷ. de insti. l. sed & si. §. fi. Accur.

QVod si minor. CASVS. Ista lex continuatur cũ præcedenti. Dic ergo, Minor immiscuit se negotijs alicuius maioris sine mandato, ĩ hoc casu restituetur, ne alius per eum damnificetur. Sed quid si noluit restitui? Dicit ꝙ cõuenietur ac. neg. gest. & per illam conuentus compelletur cedere in integ. rest. &c. Nõ semper. Ex prædictis appatet minorib. in factis suis subueniri: sed illud non erit semper vt in omnib. factis suis subueniatur & restituatur. Nam sic priuarentur cõione hominum cum nullus contrahere vellet cum eis, & sic magnum damnum sustinerent: hoc igitur ad bonum & æquum erit reducendum. & hoc dicit. Scæuola. Minor institutus est: vel alias est ei delata hæredi. repudiauit illam: & sic illa hære. peruenit ad substitutum si iste minor velit rehabere, audiendus est: si sunt omnia integra. alias nõ restituetur ipse minor. Item & multo minus restituetur hæres istius minoris. Si seruus. Seruus meus decepit minorẽ re ipsa in aliquo contractu non animo decipiendi. teneor de eo quòd ad me peruenit quia minor poterit in id quod ad me peruenit restitui: & nisi ad me peruenit, teneor de peculio petita similiter in integ. restitut. & si nõ habeo peculium serui, nec peruenit aliquid ad me, tunc si seruus vel filius dolo induxit minorem ad contrahendũ, seruus verberabitur propter dolum suum, vel noxę dedetur: filius autem famil. conuenietur & dãnabitur propter dolum suũ conuentus act. ex eo contractu. Restitutio Minor vult restitui, ad rem, quam vẽdidit mihi ego restituar ad ꝑtiũ: quia minor debet restituere pretiũ

Mitius agitur cũ tutore q̃ cũ procuratore.

* Initium huius capitis ita repetit in li. j. Sent. Pauli Aug. li. cap. 8.

† auxiliũ. P.F.

Gesta cum minoribus rescinduntur si æquitas suadet: quod est quando sui facilitate minor decipitur. Bar.

Non semper autem ea, quæ cum minoribus geruntur, rescindẽda sunt, sed ad bonum [h] & æquũ redigẽda: † [i] ne magno incommodo huius ætatis homines afficiantur: [&] nemine cũ his cõtrahẽte, quodammodo cũmercio eis interdicat: [k] * itaq; nisi aut manifesta circumscriptio [l] sit, aut tam negligenter [m] in ea causa [n] sint versati: prætor interponere se non debet. Scæuola noster aiebat: si quis iuuenili, leuitate ductus, omiserit vel repudiauerit hæreditatem, vel bonorum possessionem: si quidem omnia in integro †sint: omnimodo audiendum esse. † † si verò iã distracta hæreditate, & negotijs finitis, ad paratã pecuniam laboribus substituti veniat: repellendum, [o] † multoq; parci[9]

mihi, postquam petit rem restitui. hęc vera sunt, nisi ꝑdidit iste minor pretium, & hoc probet: quia tunc iste minor non tenetur mihi reddere pretium, & est simile, quia & si quis mutuat minori sedenti in ludo perditionis, non redditur, quod mutuatur, si fuerit perditũ, sed facilius datur actio emptori pro pretio quam mutuũ danti quia fauorabilis ẽ, sed vtrobiq; tamen idem est, quia si habet saluam pecuniã restituetur & repetetur, alias si amissa est, non restituetur. & hic minor, qui petit restitui, petit misericordiã a iudice, & iudicis, officiũ implorat: non autem iure actio. petit restitui, sed officio iudicis, implorat antiquæ actionis restitutionem. [e] Restituendus erit. aduersus secum cõtrahentem in rebus domini. [f] Damnũ accidat sed in quo si ratum non habet? Resp. ut quia rẽ emit de pecunia dñi, nec eam rem ipse reddere vult, vel non põt: vnde ad pecuniam restituitur. [g] Procuratorem eum. Cuius negotia gesta sunt, & sic poterit cedi hoc ius. sed contra. ȷ. de adm. tu. l. ex pluribus. Sol. ibi est adeo personale, vt nec ad hæredẽ trãseat, hic, sic, & s. e. l. minor. ij. §. fi. Item hic aliud fieri non poterat, ibi erat actio, quæ poterat cedi. Item contra C. de qui. mu. vel præsta. ne. li. se ex cu. l. j. lib. x. sed ibi non erat cessio, sed quædam factorum commissio quæ per alium facere volebat. & facit. ȷ. de adm. tu. l. si minoris. ibi vide. [h] Ad bonum. i. ad vtilitatem & æquitatem. [i] Redigenda. Denegando restitutionem quandoque. [k] Interdicatur. Vt hic, & ȷ. ad Vell. l. si mulier tanquam. & dixi s. eo. l. & si sine. §. idem faciunt. [l] Circumscriptio. s. dolo aduersarij. [m] Negligenter. sui facilitate. [n] Causa. Vt sint digni restitutione. [o] Repellendũ. Imo admittendus videtur per restitutionẽ: vt C. de repu. hæred. l. fi. in fine, quæ ẽ cõtra. Solu. hic loquitur de extraneo hærede: ibi d̃ suo. hoc nõ valet, quia dicit hic, omisit vel repudiauit. Nisi dicas omisit tacendo, repudiauit, scilicet expresse.

† In P.F. add. sunt

* At in l. j. s. eo. dr. adulescentes in hãc vsq; ætatẽ curatorũ auxilio regi reiquo suæ administrationem non cõmitti: hic vero cõmercio nõ interdici eos ipsos quæ pugnare vĩr vide Antinom. A. Pers.

† omnia integra.

† Sic q̃ vocat' ad electionem, rñdit, se nolle interesse electioni: si veniat ante electionẽ & sententiã, admitti debet, quia sunt integra. d̃ hoc ꝑ glo. in c. ecclesia vestra. super verbo adiicere, ante finẽ, ĩ uer. si aũt ante electionẽ extra d̃ electio.

† P.F. audiendus ẽ.

P.F. repellẽdus ẽ.

Vel hic loquitur cum habuit substitutum: ibi cũ nõ habuit. Vel hic vendita fuit hæreditas: ibi quædã res Vel hoc ius verus. Vel hic in maiori ætate fuerunt vendita, ibi in minori. Vel hic a substituto: ibi a creditoribus. Vel hic laborat ad pecuniã alieno labore, paratam: ibi non.

ex hac causa hæredẽ minoris restituẽdum esse.

In integrum restitutio datur cõtra patrem vel dominum cum adiectione de peculio, vel de in rem verso. Itẽ ex dolo datur noxalis, h.d. Bart.

Si seruus vel filiusfamilias minorem circunscripserit: a pater dominusve, quod ad eum peruenit, restituere iubendus est. b quod [si] non peruenit † ex peculio c eorum præstare. Si ex neutro satisfiet, & dolus d serui interuenerit: e aut verberibus castigandus, aut noxæ f dedendus erit. Sed & si filius familias hoc fecerit † ob dolum suum condemnabitur. g

Per restitutionem omnia reponuntur in pristinum statum præter ea, de quibus minor lederetur. Bar.

Restitutio autem ita facienda est, vt vnusquisque † integrum ius suũ, recipiat. Itaque si in vendendo fundo circunscriptus restituetur: iubebit † prætor, emptorem fundum cum fructibus reddere, & pretium recipere: h nisi si tunc dederit cum eum perditurũ non ignoraret: i sicuti facit in ea pecunia, quæ ei cõsumpturo crederetur. † k Sed parcius in venditione: l quia æs alienũ ei m soluitur: quod facere, necesse est, credere aũt nõ est necesse. n Nã etsi o origo cõtractus ita cõstitit, vt infirmanda sit: si tamen necesse fuit pretium solui, nõ omnimodo p emptor damno adficiendus est.

Hac restitutio petitur per officium iudicis, non iure actionis Bartol.

Ex hoc edicto nulla, propria actio q vel cautio proficiscitur totum enim hoc pendet † ex prætoris cognitione, r

Si minor soluit indebitum. persona interdum facit locum repetitioni, Bar.

Caius libr. iuj ad edict. prouin. XXVI.

ILlud nullam habet dubitationem, quin

a Circunscripserit. Emendo ab eo & sic re ipsa.

b Iubendus est. Spetita restitutione forte, & sic l sequenti.

c Ex peculio. Sic infra, de act. & obligatio. l. ex contractibus.

d Et dolus. Hic mutat casum quando dolo.

e Interuenerit. Extra contractum vt supra, de dolo. l. si oleum. §. pe. vel etiam in contractu quia dedit causam, cõtractui: vnde maior de dolo vt ibi, minor restituitur, vt hic.

f Aut noxæ. Not. datur pro noxa, vel ad verberãdum, & tamen de peculio agitur: vt infra, de act. & obl. l. ex contractibus sic, & in qualibet noxali ad aliud agitur, & aliud cõsequitur, vt infra, de re iu. l. miles. §. decem. Sed electio cuius erit da verbere, vel de noxa? Respond. domini, non minoris: vt ĩ. de in in. l. sed si vnius. §. cum seruus Item not. quod vbi pecunia deest, in corpore suppletur, vt s. de iurisd. om. iudi. lege, si quis id. §. in seruos. & de in ius voc. l. si. & infra. de pœn. l. j. §. generaliter. & C. de ser. fugi. l. quicunque. §. quod si. & dic vt ibi nota secundum H.

†P.F. peruenerit.

† P. F. fecit.

†In P. F. edd. in

†P. F. iubeat.

Pecunia deficiente suppletur in corpore.

g Cõdemnabitur. Sed quomodo, cũ nihil habeat? Resp. fiet executio cum aliquid habebit.

h Et pretium recipere. Scilicet præcipiẽdo isti qui ceddat.

i Non ignoraret. Vel ignorare non debuisset: vt argu. ĩ. quod vi aut clam. leg. Seruius. & subaudi, hic & perdidit, alias non: vt ĩ. e. l. ait prætor. §. pen. secundum Ioan.

k Crederet. Quia nec hic repetit, si cõsũpserit. Io.

l In venditione. s. denegat pretiũ restitui emptori

l In vẽditione. Nõ ita prompte denegatur actio i emptorẽ, quia fauorabilior est persona soluentis quã credẽtis quo ad probationes & præsumptiones propter necessitatẽ quæ imponitur soluẽti, nõ mutuãti, vt subijcit, & ar. C. de cal. l. mater. & ĩ. dep. l. j. §. merito. Idem tamen dicitur vtrobiq;: vt ĩ. e. l. patri. §. si pecuniam. vt ar. ã. e. §. non semper. ver. Sexuola. & vbicunq; ponitur in l. aduerbium, maxime.

m Ei minori vendenti.

n Nõ est necesse. Nisi quis promiserit credere, qui tuto sit,

o Nam etsi. Id est, quamuis.

p Nõ omnimodo. Sed salua pecunia restituere semper: siue soluit, siue credidit quis minori: vt ĩ. e. l. patri. §. j. & supra e. l. ait prætor. §. pen. licet promptior ratio sit in solutione debiti quam in mutuo. si autem non est salua nunquam repetitur, vt infra, de admini. tuto. l. si sine hærede. §. interposito. & hoc secundum Ioan. sed Placenti. aliud in solutione quam in mutuo dicit. Nam in solutiona si soluit minori consumpturo, & sedenti in ludo perditionis, restituit si habet, alias non. vbi vero soluit non sedenti, in perditionis ludo, siue hẽt, siue nõ reddit. Hoc male, quod reprobatur i d. l. infra, de administra. tuto. l. si sine hærede. §. interposito. vbi uero dedi mutuum sedẽti in perditionis ludo etiam si habet, non restituit. hoc male. Si vero non sedenti dedi, reddit si habet. alias non cui vtrique maledicto valde obstat, d. l. infra e. l. patri §. si pecuniam, Nã aut loquitur lex illa patri, quando nõ sedebat in ludo perditionis: & tunc deberet secundum Placẽ. restituere solutam pecuniam: siue habet siue non: quod ibi negatur in vltimo resp. aut vero qñ sedebat: & tunc nõ debet restituere mutuã pecuniam, etiã si haberet: quod ibi negatur. j. resp. vt & ĩ. eo. l. si minor. ij. Si autem mutuetur maiori siue consumitur, siue non, siue habeat eam, siue non: semper dabitur repetitio, licet sit ar. cõtra. ĩ. mã. l. si vero nõ re. §. si adolescẽs. & ĩ. pro emp. l. si quis cum. & ĩ. qua. re. act. non da. l. ij. Sed hęc vltima loquitur cum collusores contraxerunt inter se, secus si extraneus cum lusore. Vel id in actione de euictione, aliud in principali. Itẽ not. ĩ. eo. l. si minor. ij.

†P.F. crederetur.

†dependet

q Propria actio. Hoc est contra M. qui dicit quod iure actionis petebatur restitutio ista. vt dixi s. e. l. I causæ. j. in prin. nec obst. s. e. l. in causæ. j. §. interdũ. C. ex quib. cau. ma. l. si. quæ sunt contra, quia primo per officium petitur restitutio: vt hic, qua data, datur prima actio vtilis, vt in contrarijs.

r Cognitione. Id est, iudicis officio.

ILlud. CASVS. Minor xxv. an. Indebitũ soluit ex aliqua causa ex qua non cõpetebat restitutio, puta ex

ta ex leg. Aqui. debitum tamen ab aliquo. dicit qđ id solum vtili act. repetet, prius tamen restitutus. Nam maioribus repetere licet qñqʒ puta vltra Falcidiam soluentibus per errorem facti, & hoc dicit.

Si talis. Superius dictum est, quod minor in factis suis restituitur qñque. sed quis petet restitutionem certe ipse minor petere potest, per se restitutionē. Item potest restitui per procurat. si de hoc habuerit speciale mandatum. vel si non. dicit quod cauere debet, procurator, de rato, id est, quod minor habeat ratum, vt in l. seq. & etiā defensor illius, contra quem petitur restitutio si ipse aduersarius minoris absit, cauet iudicatum solui.

† P. F. Solet.

minor, si non debitum soluerit ex causa, ex qua iure ciuili repetitio non est [a] danda, sit ei vtilis actio [b] ad repetēdum: cū & maioribus [c] xxv. annis iustis ex causis dari soleat † repetitio.

Restitutionem debet quis petere per se vel per procuratorem habentem speciale mandatum de quo si dubitetur, cum cautione de rato admittitur. Bar.

Si talis interueniat iuuenis, cui præstanda sit restitutio: ipso postulante [d] præstari debet, aut procuratore eius, cui id ipsum nominatim mandatum sit. Qui verò generale mādatum de vniuersis negotijs gerēdis alleget nō dēt [e] audiri.

Paulus libro xj. ad edictum. XXVII.

[a] Non est. vt ex causa quæ per inficiationem crescit: vt C. de condi. indeb. l. ea quæ. Item quando tantum naturale debitum est ex ignorantia iuris solutum: vt infra, de condict. indeb. l. interdum. & C. si aduer. solu. l. in debito.

[b] Actio. l. condictio indebiti, petita prius restitutione, &c.

[c] Cum & maioribus. Per errorem facti soluentibus. vltra Fal. vt C. ad legem Fal. l. error

[d] Ipso postulante. Sed an petet cū authoritate tutoris vel curatoris? Resp. sic, vt C. de aut. præstan. l. si. Item in constituendo procuratorem an exiget authoritatem tutor, vel curator? Resp. sic. vt C. de procurato. l. neque, &c.

[e] Non debet. Nisi & speciale de hoc habeat mandatum. Et sic no. specialem casum vbi speciale desideratur mandatum. vt hic, & C. etiam per procur. cau. rest. i integ. agi posse. l. j. & ĩ. de relig. l. vel que. ibi exhæredatis, &c. & dixi supra, de procura. l. Pompon. in gl. & pater valetudine. Regulariter cōtra: vt ĩ. pro socio. l. actione. §. renunciare. & ĩ. de sol. l. vero. & ĩ. de iniur. l sed et si vnius. §. procuratorem, &c.

Speciale mandatū, qñqʒ requiritur.

[f] Quod si. iudicatum solui. & nihilominus de rato. vt supra, de procur. non solum. §. est & alius casus, Accursius.

Patri. CASVS. Filius dedit alicui damnū, & ita l. Aquil. tenebatur. dicitur quod pater poterit petere eius noīe restitui ēt filio inuito. Et est rō: quia nondū pater tenetur de peculio. sed demū lata snia, iudicati tenebitur. Nā filio in illa act. condēnato tenebitur pater de peculio. Alij tñ consanguinei non audirētur volentes eius noīe restitui eo inuito: nisi forte ei de bonis sit interdictum: & sic in ipsorū curā ceciderit. Si pecuniam. Minor pecuniā mutuā acceptā: eā consumpsit vel amisit. dicitur hic qđ nō tenetur iste minor. Sed pone retento eodē casu primo quia. s. pecuniā mutuā acceperat a me, illā alij Titio, s. qui non est soluēdo, mutuauit. Dī qđ in amplius nō tenebit iste minor, nisi vt creditori suo. s. mihi cedat ac. s. contra illum Titium, cui ipse mutuauit. Quid si ex ista pecunia, quam mutuam accepit a me emit p̄dium: & plus dedit pro pretio quam valet. vnde ēt hoc casu deceptus fuit? Dicit qđ restituendus erit minor, vt pretium recipiat cum vsuris. perceptis & percipiēdis, & prædiū, cum fructibus restituat. Idem etiam si sua propria pecunia emit: quia & tunc restituetur minor, vt ĩ. secundo casu dicit. Sed pone minor prædium vendidit: & in eo fuit deceptus, dicitur qđ minor in hoc casu prædium recuperabit cum fructibus & pretium inquantum fuerit factus locupletior, restituet. & hoc dicit. Si minor. Si minor liberauit debitorē suū per acceptilationē, & sine causa: restituetur minor contra debitorē, vt reponat se in obligationem, & pignora & fideiuss. Item si duos reos habeat minor, & vnum liberauit, per accept. restituetur contra vtrunque. Vnde quocunque modo nouauerit obligationem suam, & deceptus sit, restituet̄

Quòd si de speciali mandato [1] dubitetur, cum restitutio postulatur: interposita stipulatione, ratam rem dominum habiturum, rei poterit mederi.

† P. F. mandatu.

[1] Procurator eius cōtra quem petitur restitutio, sustinet partes rei. ideo debet cauere iudicatum solui. Bar.

Quòd si is, qui circunscripsisse dicetur, absit: defensor ei⁹ satis iudicatū solui [f] dare debebit.

In casibus in quibus requiritur speciale mandatū, coniuncta persona admittitur, si prætendit proprium interesse: alias secus. Bart.

Caius libr. iiij. ad edi. proum. XXVIII.

Patri pro filio [g] omnimodo præstanda restitutio ē: [h] licet fili⁹ s

vt puta si accipiat debitorē inopem pro diuite: restituetur quidē hoc casu minor in debitorem primū s. liberatum. Aduersus. Quidam minores decepti, veluti viles vel plebei: vel cæteri similes possunt restitui cōtra homines in dignitate positos, eo quod contra ipsos denegatur de dolo actio: & hoc ē regulare, nisi forte poneres quod de dolo agere non permittantur: quia libertus vel filiusfa. sit, quia nec isti restitui possunt.

[g] Patri pro filio. s. conuento, secundum Io.

[h] Præstanda restitutio est. Imo videtur denegāda, vt ĩ. e. l. iij. §. sed vtrum. ibi, an hoc auxiliū, &c. quæ est cōtra. Sol. secundum Io. hic loquitur quando fili⁹ dedit damnum alicui per culpā: vnde conueniebat, filius actione legis Aquiliæ, qua conuentus restituit pater pro filio. i. noīe filij etiam eo inuito. Et quod dicit tenetur, dic. i. teneri potest data sentētia cōtra filium non prius: vt ĩ. de pecu. l. iij. §. idem scribit. & ĩ. de nox. l. quoties, & l. seq. Item ideo per culpam dixi, quia tunc in totum restituitur, vt pro non delinquente habeatur, vt C. si aduer. deli. l. j. secus si p dolū: vt ĩ. e. l. si ex cā. §. nunc videndū. & in l. cōtraria loquitur, qñ iam pater de peculio tenebatur. sic n. loquitur secundum vnum sensum ĩ. e. l. cum mandato. j. respon. quæ est similiter contraria Nam ibi subaudi. s. pater secundum Io. cum iam de peculio tenebatur. Alij dicunt qđ hic pī vt legitim⁹ administrator vel defensor pro filio cōuenit, vnde restituitur pro filio, & hæc restitutio ēt patri prodest, si de peculio cōuenit, licet fideiussori restitutio minoris, non prosit: sed sua qñque. Si autem pater nomine, suo cōuenitur, nunquam est restituendus, licet fideiussor restituatur quādoqʒ si cōueniatur. Alij dicūt, quod

quod hic loquitur mortuo filio, & quod dicit tenet, l. post mortem vsque ad annum. Alij dicunt ꝙ hic, perit pater totum contractũ rescindi, ideirco, quia sibi ꝓdest ne de peculio teneat j. & ij. verior ē. Acc.

l Reddito pretio. s. minori.

m Alterius. s. vēditoris. nam rehabebit fundum [illegible]

n Oporteat. Nam hic sicut superiori casu vēditio. rescinditur, si fuit minor deceptus hoc ipso, ꝙ cōtraheret, secus si ꝙ minori ꝑtio tm̄: quia tunc ad iustū reducendū ē: vt j. de iu. do. l. si res. j. §. j. Eodem modo, intellige j. prox. §. itē ex diuerso, &c. Vel dic, hic & ibi. per restitutionem etiā si minori ꝑtio fuit tm̄ deceptio.

restitui nolit: [a] quia patris periculū agitur, qui de peculio tenet. [b] Ex quo [c] apparet, ceteros cognatos † vel affines alterius esse conditionis: nec aliter audiri oportere, quàm si ex volūtate, [d] adolescentis postulēt: aut eius vitæ sit iste adolescens, vt merito etiam bonis ei interdici [e] † debeat.

Minor aduersus creditorem qui mutuauit restituitur si pecuniam dissipauit, vel ex ea debitorem non idoneum acquisiuit, vel prædiū emerit pretio earum: quo casu restituitur minori quatenus est locupletior. Bar.

Si pecuniam, quam mutuam minor accepit, dissipauit: denegare debet [f] ꝓconsul creditori, aduersus eum actionem Quod si egenti minor, [eā] credidit, † [g] vlterius procedendum non est, quàm vt iubeatur iuuenis actionibus suis, quas habet aduersus eum, cui ipse credidisset, cedere [h] creditori suo. Prædiū quoq; si ex ea pecunia [i] pluris, quàm oportet, † emerit: [k] ita temperanda res erit, vt iubeatur venditor reddito pretio [l] recipere prædium: ita vt sine alterius [m] dāno et creditor a iuuene suum consequatur. Ex quo scilicet simul intelligimus, quid obseruari oporteat [n] si sua pecunia pluris, quàm oportet, emerit: vt tamen hoc & † superiore [o] casu vēditor, q ꝑtium reddidit, [p] etiam vsuras quas ex ea pecunia percepit, aut percipere potuit, reddat, & fructus, quibus locupletior factus est iuuenis, recipiat. [q] Itē ex diuerso, si minore pretio, quā oportuit, vēdiderit [r] adolescens: emptor quidem iuberi debebit ꝑdia cū fructibus [s] restituere: iuuenis autem eatenus ex pretio reddere, quatenus, ex ea pecunia locupletior [t] est.

Minori restituitur actio contra ipsum creditori et fideiussorem & correos si aliquem liberat acceptilatione: Bar.

Si minor annis xxv. sine causa debitori acceptum tulerit: non solum in ipsum, sed & in fideiussorem † & in pignora actio restitui [u] debet. Et si ex duobus reis alteri acceptum tulerit: [x] in vtrunque restituenda ē actio. Ex hoc intelligimus, si dānosam sibi nouationem † fecerit (fortè si ab idoneo debitore ad inopem nouandi cā, trāstulerit obligationē) oportere eum in priorē debitorem restitui. [y]

Restitutio etiam datur aduersus eos qui de dolo non conueniuntur excepto patre et patrono. Bar.

Aduersus eos quoq; restitutio præstanda est, quorum de dolo agere, non permittitur: [z] nisi quædā personę speciali lege [a] exceptę sint [ut pater & patronus.] [*]

Restituta actione tutelæ, non restituitur contraria. Bar.

a Nolit. No. ꝙ filio inuito pater in iure filij noīe agit, petendo restitutionē, [illegible] j. sol. matr. l. si cum §. eo autem. ver qđ si is, & j. de iniu. l. sed si vnius, §. filio. argu. contra, j. de inoffi. test. l. Papinianus, in princip. Sed ibi fuit tantum filij iniuria, vt ibi dicit.

b Tenetur. i. teneri potest data sententia, & eo condēnato.

c Ex quo. Quia quod in vno conceditur, in alijs prohiberi videtur: vt j. de ind. l. cum prętor. & C. de proc. l. maritus. Acc.

d Ex voluntate. s. expressa, vt s. eo. l. illud. §. si talia. licet alias isti admittantur sine mandato, vt supra de ꝓc. l. sed & hæ. Acc.

e Interdici. Quo casu sunt in curatione agnatorum: vt j. de cura. fu. l. j. in princ. & instit. de curat. §. itē vnde tanquam curatores petent restitutionē de ijs, quæ fecerat prius.

f Debet. Non ipso iure, sed data restitutione: vt C. si aduer. credi. l. j. & ij. Acc.

g Minor eam credidit. scilicet quam mutuam accepit.

h Cedere. No. qđ cedendo actionē liberat, etiam qñ nō propter actionem, sed propter rem tenebatur. sic j. si quis. pau. fe. dic. l. j. §. si post. & j. commo. l. si vt certo. §. nunc videndum. ver. idem Labeo. & j. de rei vendi. l. si hoīem. quæ est l. pe. §. fin. Si aut ob hoc quia tenetur, quod habeat actionē. Indubitabiliter liberatur cedendo: vt j. de pecu. l. ꝙ debetur in fi.

i Pecunia. Quam mutuo minor accepit. Acc.

k Emerit, Scilicet minor.

o Hoc & superiore. i. qñ ex sua, & qñ ex mutua pecunia prædium emit.

p Qui pretiū reddidit. alias prædiū vendidit.

q Recipiat. Scilicet venditor.

r Vendiderit. De creto interposito.

s Cum fructib. Etiam quos percipere potuit. quia sic est in vsuris, supra prox. respon.

t Locupletio. Nō autē debetur a minore vsura [*] licet petat fructus. quia hic non ex alteri' persona, sed sua cōuenitur. alioqui cōtra j. eo. l. minor. §. prædia. Et nor. hic contra sententiam Pla. quam reprobauim' s. e. l. ꝙ si minor. §. penult. Sed ipse exponit legem istam tantum in vsuris. nam sortem totam reddit secundum eum. Acc.

u Restitui. Sic s. ꝙ met. cau. l. illud. nā ex acceptilatiōe rei et fideiussor liberatur: vt j. de acce. & per iusiurandū. §. & si fideiussori. A.

x Alteri acceptū tulerit. & sic in alterū liberatio puenit: vt j. de reis. l. duobus.

y Debitorem restitui. Et eum, in quem translata est obligatio liberari, vt C. de repud. l. Accur.

z Non permittitur. Quæ personæ multæ sunt, vt supra, de dolo. lege non debet.

a Lege. Vt pater & patronus: vt C. qui. & aduers. quos. l. finali.

Pater inuito filio filij noīe agit.

† P. F. adgn. sol.

† Lud. Ro. in suis sin. fol. 8. sin. 224. extollit valdē istū tex. ꝗ quo ibi ꝑ eū & i interpre. hic Bolog.

† P. F. credideris.

† P. F. oportet.

† ex

† Lud. ro. suis sing. fo. 29. sin. 528. & frā. cremo. in suis sing. sin. 134. reputant istā gl. fin. & est gl. valdē figēda cordi. vide ꝑ eos.

† P. F. in fideiussorea.

† Ita in P. F. itaq; imponunt ꝗ notāt Flo. legi donationem.

* Quod putat glo. hic, & alij sequūt, falsum est, vt s. minor nō teneat et c. vs. n. essa cōtra, l. si Prędiū C. de prædijs minorū. §. ꝗꝗ l. si fundus, De reb. eorū alioqui lucraret, cū iactura alterius cōtra axioma naturę A. Pers.

* quæ ex margine i contextū irrepserūt vt ex ipsa gl. apparet Cuiac. tñ putat hæc verba, *nisi quædā persona. &c, excepta sūt* esse a Triboniano addita.

Cum

CVm minor. CASVS. Minor finita tutela agit cōtra tutorem actione tutelæ : & fuit tutor absolutus: postea petit minor restitui: qa hoc casu fuit læsus, nunquid eo ipso quo restituitur minor, restituetur tutor? Dicit quod non nisi coniuncta essent negotia.

a Restituendū est. Imò videtur restituendum : vt C. si aduer. transact.l j. & ij.quæ sunt contra.So.aliud in trāsactiōe, vt ibi aliud in sentētia : vt hic, quasi sibi imputetur quod nō appellauit. Vel hic tutor ex alia causa suam actionē remisit, scilicet pacto.q̄ à minore se liberauit.s. sentētia. Vel verius distingue an sint coniuncta capitula, & tunc restituatur, alias non: arguitur infra l. proxima. §.j.

Celsus libr. ij. Digestorum. XXIX.

CVm minor quinq; & viginti annis aduersus eum, cum quo tutelę egit, restituitur: non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium restituendum est. a

Etiam vbi interuenit patris authoritas, minor restituitur. Bartolus.

Modestinus lib. ij. Responsorum. XXX.

ETiam si patre, eodemq; tutore b authore c pupillus captus probari possit: d curatorem ei postea datū nomine ipsius in integrum restitutionem postulari non prohiberi.

Si per restitutionem vnum capitulum sententiæ rescinditur, cætera firma remanent, si illi non sunt connexa. alias secus. Hoc dicit. quod not. Bar.

Ex causa curationis e cōdemnata pupilla, aduersus vnum caput sententiæ restitui volebat, & quia videbatur in cæteris litis speciebus releuata fuisse: actor f maior ætate, qui adquieuit tunc temporis sentētiæ, dicebat totam debere litem restaurari. † Herennius Modestinus respōdit: si species, in qua pupilla in integrum restitui desiderat, cæteris speciebus non cohæret: nihil proponi, cur à tota sententia recedi actor postulans, audiendus g sit.

Restitutio concessa non citatis iis, quorum interest, in eorum præiudicium, nil valet. Bar.

Si hæreditate h patris, ætatis beneficio in integrum restitutus abstinuit, † nemine de creditoribus paternis præsente, vel ad agendum i à præside euocato: k an ea restitutio rectè facta videatur, quæritur. Herennius Modestinus respondit: cùm non euocatis creditoribus, in integrum restitutionis decretū interpositum proponatur: minimè id creditoribus præiudicasse.

Per vnum actū contrarium quis videtur renunciare in integrum restitutioni. Item ille actus qui tolleret illud, ad quod petitur restitutio: tollit restitutionem. Bart.

ETiam. CASVS. Nō refert decipiat minor authoritate patris tutoris, quia.s.cōtrahit patre tutore authore; & deceptus fuit quia semper restituetur.

b Tutore. Quod esse pōt, vt insti. de legi. paten. tu.

c Authore. In contrahendo.

d Probari possit. Non à patre: tunc enim denegaretur restitutio: vt C. qui & aduer. quos. l. fi. & facit C. si tutor vel curator interue. l. etiam.

e Ex causa. Administrauit quidā curator curam alicuius adulte: cui⁹ administrationis varia erant capitula, huic adulto cū pupilla hæres extitisset: curator egit aduersus eam contrario iudicio negotiorum gestorum. sententia lata, petit pupilla restitui aduersus vnum caput sententię: dicebat actor nō debere eam restitui aduersus vnū caput sententiæ, quin lis ex integro restauretur, rescissa in totū priore snīa. Respondit Modestinus iurisc. Si ea species in qua pupilla restitutionem petit, nihil cōe cum cæteris specieb. habeat, nec eis cohæreat posse pupillam in ea specie restitui, nec necesse esse, vt tota snīa rescindatur. Neq; est qd̄ quis dicat, hac rōne snīam pro parte firmam remanere, & pro parte infirmari, quod fieri non debet. Huic. n. rńdet Accursius tot esse snīas quot sunt capitula. Proinde restituta hęc pupilla in vno capite, nil mirū si in reliquis capitibus snīa firma maneat. Si hæreditate. Certū est quod in integrū restitutio dari debet præsente eo contra quē petitur. s̄. c. l. in causę. j. §. causa. Vnde pone. Adiui hæreditatē patris mei: postea restitutus fui, vt abstinerem: & hęc restitutio cōcessa fuit absentib. cred. hær. paternit. dr̄ hic ꝙ restitutio non valet: vnde pręiudicare creditorib. non potuit.

e Ex causa curationis. Id est, tutelæ: finita tutela iam aliquo modo, alias enim agi non potest: vt j. de tut. & ratio. distra. l. nisi. Vel etiā contra curatorē. nam & pupill⁹ habet curatorem quādoq;. Vel dic ex causa curæ cuiusdam quam pater suus fecit cuiusdā adulti cui pupilla successit.

f Actor. s. tutor vel curator qui egerat cōtrario iudicio tutelæ, vel negotiorū gestorum. Vel dic directa negotiorū gestorum, secundū alium casum.

g Audiendus. Et sic sentētia pro parte valebit, pro parte non. Sed contra. ff famil. ercisc. l. In hoc iudicio. Sol. ibi in coniunctis, arg. infra, de ædil. edic. l. cum eiusdem. & infra eo. l. tutor. §. j. & C. de appell. l. ampliorem. §. j. & de tempo. appell. l. per hanc. secus in disiunctis, vt hic. Dic ergo tot sunt sentētiæ, quot sunt capitula: sicut tot legata quot sunt anni: vt infra, de donationibus cā mortis. leg. senatus. in fine. Similiter in stipulatione. vt infra, de verb. obligationibus l. scire. in princ. & facit C. de transact. l. si ex falsis. Possunt autem esse disiuncta, vt si ex administratione salis sit condemnata: sed ab administratione vini fuit absoluta. Coniuncta autem esse possunt: vt si de eodē negotio partim condemnata sit. & partim absoluta: vt si tutor fundum quem partim ex sua, partim ex minoris pecunia emisse dicebatur, iussus sit tradere cōdemnata pupilla vltra modum in pecunia dāda restituitur pupilla: per consequens & tutor petit restitui. Vel sic, dicebatur quod tutor quendam fundum pro centum nomine pupillæ emisset: & pupilla fundū petebat, & nō valebat nisi l. Iudex autem pupillę fundū, tutori pretiū totū restitui iussit. Minor vult restitui cōtra hoc ꝙ totū pretium reddere iussa est. & fundū retinere vult. certè nō pōt, qa illud capitulū de restitutiōe pdij. cohęret alij capitulo de restitutiōe pcij. Ac.

h Si hæreditate. Quam adiuit.

i Ad agendum. i. ad contradicendum restitutioni: quòd fieri debet vt in auth. vt spon. larg. § ad hæc. coll. ix. & dixi. s̄. eod. l. in causæ. j §. causa.

k Euocato. Scilicet creditore.

† P.F. restaurare.

Pupillus curatorē habere potest.

† P.F. abstinuit se al. minor abstinuisset.

SI filius. CASVS. Paterfamilias filium emācipanit qui erat minor xxv. ann. & extraneo hærede instituto eidem filio aliquid leganit: cum tñ prætezijt in testamento. minor iste bonorum poss. contra tabulas non petijt intra annū, & ita exclusus est per lapsum anni, aut etiam eam repudiauit expressim. Vnde cum in hoc sentit se grauatum: petijt se restitui: post viginti quinq; annos. tñ intra quadriennium etiam pendente causa in integ. restit. petijt legatum. Dicitur quod excludiť à beneficio bonorū possess. quia videtur liti renūciasse. Sed pone, intra ann. agnouit legatum eo facto maiore: dicitur quod & tunc à poss. bonorum excluditur.

† P.F. renunciare.
† Cōcor. ca. gratię. de rescriptis. i clemen.

Papinianus lib. iij. Questionum. XXXI.

SI filius emancipatus non accepta a cōtra tabulas possessione, post inchoatam restitutionis quęstionem b legatum ex testamento patris maior viginti quinq; annis petijsset: liti renunciasse c videtur: † cùm etsi bonorū possessionis tēpus largiretur, d electo iudicio e defuncti repudiatum beneficiū prętoris f existimaretur.

Minore restituto aduersus aditionem hereditatis, libertates date, & solutiones creditoribus facta nō rescinduntur. Bar.

Idem libr. ix. Responsorum. XXXII.

SI mulier postquam hęres extitit, propter ætatem abstinendi causa in integrum restituta fuerit: seruos hæreditarios ex fideicōmisso ab ea rectè manumissos, retinere libertatē respondi. g nec erunt cogendi, viginti aureos h pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo i consecuti videntur. Nam & si quidam ex creditoribus pecuniam suam ante restitutionem ab ea recuperassent: cæterorum querela contra eos, qui acceperunt, vt pecunia communicetur, non admittetur. k

a Non accepta. Id est, repudiata: vel tempore amissa. scilicet anni: cum sit de suis, alias dantur centum dies ad petendū bonorū possess. vt instit. de bo. poss. §. cum igitur. ver. liberis.

b Quæstionē. Iam fact' maior: vt subijcit.

c Renunciasse. tacito pacto: vt C. de inoff. testa. l. parentibus. & ĵ. de cōdi. & demon. l. duos. & infra, de bo. li. l. nam absurdum. & ĵ. de inoff. testa. l. si para. §. fin. & l. nihil. & infra, de reg. iur. l. ex qua persona. arg. contra. T. de excep. l. nemo.

d Largiretur. Id est, non esset finitum, adhuc tamen esset iste maior.

e Iudicio. Scilicet legatum accipiendo.

f Prætoris. Qui prætor dat annum volentibus petere bo. pos. facit. C. de fur. l. j. Hodie hæc lex tribus modis non valet. Primo quia potest dicere nullum hodie, & etiam contra tabulas habere, siue suus, siue emācipatus; vt C. de lib. præ. l. fi. Vel melius emācipatus nō potest dicere nullum etiā hodie; vt ibi no. Secundo quia ex quo ei reliquit legatum, debet agi ad supplementum: vt in auth. de trien. & semis. § j. col. iij. licet & illa in hoc corrigať; quia iure institutionis debet relinqui; vt in auth. vt cū de ap. cog. §. aliud. co. viij. Vel illud in querela; secus in cōtra tab. Tertio, qa hęc pscriptio annalis nō currit minori ipso iure; vt C. in quib. cau. in int. rest. nō est neces. l. j.

SI mulier. CASVS. Paterfamilias plures habuit creditores. mulierem quandam instituit hæredem, & quibusdam seruis libertatem reliquit. mulier hæreditatem adiuit, & seruos manumisit: postea autem mulier ista petijt restitui vt ab hæreditate abstineret. nunquid serui ab ea manumissi liberi manebunt? & si liberi manent, an aliquid pro libertate præstare debent? & dicit quod liberi manebunt, nec aliquid pro libertate præstabunt. sed pone. Ista mulier antequam restitueretur, quibusdam creditoribus satisfecit. nunquid illi quibus non est satisfactum, habebunt regressum contra eos quibus satisfactū est, vt id qđ perceperunt, cōmunicent? Et dicit quod non: sic qđ solutū est creditori, nō reuocatur.

g Respondi. Ego scilicet Papinianus.

h Viginti aureos. Quod videbať: vt ĵ. de inoffic. testa. l. Papinianus. in fin.

i Optimo. Est ius bonum, quando libertas competit ab adita hæreditate; sed reuocať vel fingitur nō data perlata querela intra quinquēnium. Est ius melius quando nunquā reuocatur, sed dantur viginti aurei à quolibet: vt infra, de inoff. test. l. Papinianus. in fi. & l. sequ. Est optimum: vt qñ sunt liberi, & nihil dant: vt hic. Sed cuius erunt liberti? Resp. Orcini, scilicet defuncti: vt ĵ. de fidei com. lib. l. cū quasi §. idem dicendum.

Ius triplex in cōparatione.

k Non admittetur vt fiat reuocatio eū debitū receperunt: vt ĵ. de condi. ind. l. repetitio. & C. de po. l. fin. & ĵ. quę in frau. credi. l. pupillus. & ĵ. de bo. aut. iudi. possi. l. si non expedierit. §. j. nam rectè factum non debet reuocari, vt hic, & suprà eod. l. integrum. & C. de admin. tu. l. e. sancimus. j. ibi non enim debet. & C. de confir. tu. l. iij. Accur.

Aetas ex aspectu iudicis probatur: & pronunciatio ex aspectu non prodest eis, qui sciebant contrarium: sed ignorantes & pronunciationi acquiescētes excusat. Bart.

Paulus lib. j. Quæstionum. XXXIII.

MInor xxv. annis adito præside, ex aspectu corporis falso probauit perfectam l ætatem. curatores cùm

MInor. CASVS. Minor xxv. an volebat agere aduersus quendam suum debitorem, & cum ad iudicium vocauit, & cum ad iudicium illū vocasset, dixit ille. Quis est ille qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Dicit minor se maiorē esse. vt maior appareret permisit barbam crescere, & capillos magnos deferebat. Vnde admissus fuit à iudice ad agendum. & ita debitor ei soluit. minor iste pecuniā perceptam statim consumpsit. modo quæritur cuius sit periculum istius pecunię, vtrum scilicet debitoris, an minoris, an curatoris? Et dicit indistinctè debitorem liberari, & sic liberatus est debitor; per authoritatem enim iudicis soluit. sed in curatore distinguitur, sciuerit, an ignorauerit, si sciuerit, ad ipsum curatorem pertinet periculum, & curator tenetur. & hoc quando perseuerauit. si ignorauit, ad ipsum minorem; & sic curator non tenetur hoc casu, quia nec perseuerauit nec sciuit.

l Perfectam. i. se maiorem; cum tanquā maior vellet agere cōtra debitorem suū. Et not. arg. quod secundum conscientiam iudex iudicat; vt s. de serijs. l. eadem. in si. in gl. fin. Sed certe & hic & ibi vt iudex habet conscientiam; secus si vt priuatus; vt s. de off. pręsi. l. illicitas. §. veritas. Hæc tñ probatio per aspectum reprobatur hodie; vt insti. quibus modis test. infir. in prin. secundum quosdā. Sed certè ibi quo ad aliud. i. alius aspectus reprobatur; vt dicam ĵ. eod. tit. l. de ætate.

Quæro

a Quæro, cuius. vtrum soluentis, vel minoris: vel curatorum.
b Curationem. Id est, rationem curationis.
c Liberati ipso iure, si hoc extendas in his, contra quos probauit se maiorem: certū est propter authoritatem iudicis. vt supra eo. l. ait prætor. §. permittitur in alijs idem videtur: vt infra eod. l. de ætate. sed tutius est exceptione eos liberatos.
d Conueniri. Sed nonne similiter in dolo fuit maior, ergo non debet posse agere: vt supra, de dolo. l. si duo. & C. si mi. se. ma. di. l. ij. & iij. quæ sunt contra? Respon. adolescentes falsum probauerunt: sed non sciē ter. vel si scienter: non animo decipiendi tutores vel curatores: imò fortè, vt sibi consulerent, quia curatores male gerebant. Nec videntur inde curatores decepti: vt infra, de act. emptio. l. j.

† Quidē. † Al. add. ep modo. † Interesse.

e Decreto. Id est, per decretum crediderunt eum, s. esse maiorem: ar. contra ĵ. eod. l. tutor. j. Respon. vel dic decreto quod sit datiui casus. Sed quomodo potuerūt credere: vt C. eo. de in integr. restit. mi. l. de tutela. quę est cōtra? Respond. imò possunt: qa ibi duo contra tutorem faciebant: vt quia tutor erat, & quia cognatus: hic alterū tantum, quia curatores. Vel dic, hic & ibi prædicta interuenerūt, sed iustissima causa interuenit hic, s. iudicis sentētia, & probatio ætatis: vt infra, de reg. iur. l. qui authore. Item distinctionem huius legis, s. scientiæ & ignorantiæ & in debitoribus adhibeto.

intellexissent esse minorem: perseuerauerūt in administratione. medio tempore post probatam ætatem, ante impletum vigesimum quintum annum solutæ sunt adolescenti pecuniæ debitæ, easq; malè consumpsit. quæro, cuius a sit periculum? Et quid † si curatores quoq; † in eodē errore perseuerassent, vt putarent maiorem esse, & abstinuissent se ab administratione, curationem b etiā restituissent an periculum temporis, quod post probatā ætatem cessit, † ad eos pertineat? Respōdi: Hi, qui debita exoluerunt, liberati c iure ipso non debent iterum conueniri. d Planè curatores, qui sciētes eum minorē esse perseuerauerunt in eodem officio: non debuerunt eū pati accipere pecunias debitas: & debebunt hoc noīe conueniri. Quòd si & ipsi decreto e prędidis crediderūt, & administrare cessauerūt, vel etiam rationem reddiderūt: similes sunt cęteris debitorib. ideoq́ue non conueniuntur.

Minori per restitutionem remittitur onus manumissionis, si est paratus restituere legatum, quod accepit. Bar.

SI minor. CASVS. Paterfa. mihi minori decem reliquit nomine legati, & rogauit me vt manumittam seruum meum, qui forte viginti valebat. accepi legatum de decem: possum quidem restitui, vt non cogar seruū manumittere, & quod reddam illa decem quę accepi: quia si maior essem, non cogerer manumittere si non acciperem legatum.
f Paratus sit. Hoc fauore minoris ętatis: vt ĵ. de li. le. l. tutor. in §. si sūt esset maior, seruū suū quātumcunq; valet, tenet manumittere. secus in legato alij dando: quia nō vltra, &c. vt ĵ. de le. ij. l. Imperator. & insti. de sin. re. per fideicom. re. in princ. Item in seruo alieno non compellitur plus dare quam acceperit: vt infra, de fideic. li. l. generaliter. §. si quis.
g Sic huic. Scilicet minori.

Aburnius Valens lib. v. Fideicom. XXXIIII.

SI minor viginti quinque annis seruū suū, qui pluris [est,] quàm in testamēto ei legatum sit manumittere rogat[9] fuerit, & legatum acceperit: non cogendum libertatem præstare, si legatum reddere paratus sit, f Iulianus respondit vt quemadmodum maioribus liberum sit non accipere, si nolunt manumittere: sic huic g reddenti legatum necessitas manumittendi remittatur. h

Inter duos minores melior est conditio conuenti si vterq; certat: scilicet de damno vitando, si alter certat de lucro. Bart.

Paulus libr. j. Sententiarum. XXXV.

SI minor viginti quinque annis filiofamilias minori pecuniā credidit, melior est causa consumentis: nisi locupletior ex † hoc i inueniatur litis contestatæ k tempore is, qui accepit.

Eo ipso quod minor compromittit, videtur læsus. Bar.

Minores si in iudicem cōpromiserunt, licet † tutore authore stipulati sunt: l † in integrū restitutionē aduersus ta-

h Remittat. Quid si libertatē præstitit iam? Respō. aduersus eam non restituitur: vt s. eo. l. verum. §. quod si. & ĵ. eo. l. antep. §. j. & supra, de dolo. l. & elegāter. circa prin. & C. si aduer. li. per totum. sed fortè instum pretiū petet ab hærede quia si re mortua: vt ĵ. de iure dotium. l. si res j. §. si mulier. Acc.

SI minor. CASVS. Minor viginti quinque ann. credidit filiofamilias minori. si iste filiusfa. cōsumpsit, non tenetur: quia melior est causa cōsumētis, nisi fuerit inde locupletior tēpore litis contestatæ. Secundo dicit, qđ si minores compromittunt in aliquem, etiā si tutore authore id faciant: restitui tñ possunt.
i Ex hoc. s. credito. vel nisi iussu patris acceptoris dederit: vt ā. eo. l. iij. §. sed vtrum. vers. si igitur filius. Acc.
k Litis contestatę. Vel rei iudicatę: vt quia pri[9] fuit amissa, & postea recuperata: vt ĵ. de pe. here. l. si à dño vel à patre. §. quo tēpore. Sed nunquid pater tenetur de peculio? Rū. vtiq;. nec obstat qđ dicit. C. ad Mace. l. pen. hic enī cessat Mace. senatusc. propter ætatem: vt s. eo. l. verū §. fin. Item quid si acceperit decē mutuo, & oīa amisit in ludo præter vnū denariū, & deinde cū illo solo nūmo oīs recuperauit? Rū. nō tenet nisi ad vnū: quia verū est cōsumptum & cōsumēti esse creditū: vt s. e. l. qđ si. §. pe. nec hēt qđ recuperauit ex prima cā. s. mutui. sed magis ex acquisitione facta in ludo: vt ar. ĵ. ad l. Fal. l. iij. & ĵ. de hę. ven. l. vēditor. Si vero in hęreas huic literę, nisi locupletior, &c. & tñ pri[9] dixerat de cōsumēte: tñ. bñ pōt fieri cōsumptio in bonos vsus: vt si biberit vinū, vel si ministrauerit psonis sibi necessarijs, & tūc cū inueniē tpe litis cōtestatę locupletior, nec tñ ei cā mutata: tenet. hic āt est cā mutata.
l Stipulati sunt. Scilicet pęnā hincinde sed sine tutore non

† In. † P.F. et. † P.F. integri restitutionem, &c.

tore non valet ipſo iure: vt infra, de arb. l. ſi pupillus.
a Iure deſiderant. Apparet lęſio, quod ab eo appellari non poteſt: vt C. de arb. l. j. & de euic. nō agitur: vt infra, de euictio. l. ſi dictum. §. j. & quia inimicus eſt arbiter tempore compromiſſi, ſecus ſi poſt, quia tunc iure communi habet exceptionem: vt j. de arbi. l. non diſtinguemus. §. cū quidam. imò & ibi dico habere locum in integrū reſtit. vt dixi ſupra eo. l. in cauſæ. ij. in princ. Accur.

lem obligationem iure deſiderant. a

Propter intereſſe affectionis minor reſtituitur. Bar.

Hermogenianus libro primo Iuris epitomarum. XXXVI.

SI in emptione b penes ſe collatam † minor addictione ab alio ſuperetur: implorans in integrum reſtitutionem audietur, c ſi eius intereſſe emptam ab eo rem fuiſſe adprobetur: veluti quod maiorū eius d fuiſſet: ita tamē, vt id, quod ex licitatione acceſſit, ipſe offerat venditori.

Minor reſtituitur, vt omiſſam allegationem ſeu probationem iterum inducat. Bar.

Paulus lib. v. Sententiarum. XXXVII.

MInor † viginti quinque annis omiſſam allegationem e per in integrum reſtitutionis auxilium repetere poteſt.

In actionibus competentibus ad vindictam ceſſat in integrū reſtitutio. Item aduerſus dolum præſumptum in futurum minor non reſtituitur. Item nec aduerſus verum dolū præteritum, niſi vt pœna minuatur. Bar.

Triphoninus lib. iij. Diſputatio. XXXVIII.

AVxilium in integrū reſtitutionis † [in] executionibus f pœnarum g paratum nō eſt. Ideoq; iniuriarum iudicium h ſemel omiſſum i repeti non poteſt. Sed & in ſexaginta dieb. prę teritis, in quib9 iure mariti ſine calumnia k vir accuſare mulierem adulterij poteſt, denegatur in integrum reſtitutio. l quod † ius omiſſum ſi nunc repetere vult: quid aliud quàm delicti veniam, id eſt, calumniæ m deprecatur. Et

SI in emptionē. CASVS. Pone minor emit rē ſub pacto addictiōis in diem, hoc eſt, ſi alius meliorem conditionem nō attulerit vſque ad talem diem, minor eam habebit emptā. oblata fuit tandē melior conditio: quia alius pl9 obtulit, & rem obtinuit: lęſus eſt minor in hoc quod tantum non dedit, vult reſtitui. dicit quod bene poteſt minor iſte: dū det illud plus quod alius dedit.

b Si in emptionē. minor emit ſub pacto addictionis in diem.

c Audietur. quod læſus eſt in hoc qđ potuit tantū offerre quantū alius dare vult: quod facere recuſanit: vt j. de in diem addic. l. neceſſe. Accur.

d Maiorum eius. No. intereſſe mirabile: vt C. de admi. tuto. l. lex quæ. & infra, ſi quid in frau. pa. l. j. §. ſed ſi rem. & de bo. lib. l. libertus qui ſoluen. in gl. pen. & ratione vicinitatis, vt infra, de leg. ij. l. ſi cui. & facit infra, mand. l. cum ſeruus. Quandoque talia non admittuntur; vt infra, ad legem Fal. l. pretia. & infra ad legem Aquil. l. ſi ſeruum meum.

MInor. CASVS. Dū minor in iudicio fuit conuentus, læſus fuit in hoc quod legem quandam quæ faciebat ad cauſam ſuam, non allegauit. Dicitur quod reſtituitur minor iſte. poteſt & pluribus alijs modis intelligi; quod dic vt in apparatu. Acc.

e Allegationem. Id eſt, exceptionem dilatoriam; vt C. de prob. l. exceptionem. vel peremptoriam, vt C. ſententiam reſcin. non poſſ. l. peremptorias. etiam in criminalij vt j. ad legem Iul. de adul. l. ſi maritus §. lex Iul. ver. præſcriptiones. Vel dic quod probationem omiſit ante aperturam teſtium, quod maior non poſſet; vt in authen. de teſt. §. quia vero multi. colla. vij. Vel pone propter allegationes, id eſt, probationes legum ad cauſam pertinentium; vt ſupra eodem. §. ſi autem princeps. Accur.

AVxilium. CASVS. In iſta lege, quandā regulam pręmittit, & eam duabus rationibus probat; vt videbis per exempla. Primum eſt. Pone minor xxv. ann. act. iniuriarū per lapſum ann., vel expreſſum. i. per pactū remiſit. deinde petit reſtitui ad hoc, vt ei liceat eius iniurię nomine agere. dicit qđ nec audietur, neque reſtituetur. & eſt iſtud primum dictum. Secundum autem eſt quod vxor minoris adulterata eſt, vnde minor intra ſexaginta dies potuit eam ſine metu calumniæ accuſare, eam tamen non accuſauit: poſtea petijt reſtitui vt accuſare poſſit iure mariti, non obſtante hoc quod ſexaginta dies fuerint prę teriti: dicit qđ non audietur. Iſtis. n. caſibus non pōt ſubueniri, niſi vt alijs noceat: hoc eſt vt alij in delictis puniātur, vnde quod non erit reſtituendus, hoc eſt, quia nihil abeſt, ſed vindictam quærit.

In delictis. Dictū eſt ſtatiā. quando contra minorem, delinquit nunc qñ ipſe minor delinquit, vnde pone. Minor deliquit: petit reſtitui, vt habeatur pro nō delinquente. an ſit audiendus? Et certè non: ſi crimen ſit atroci9 vel atrociſſimum: vnde non poteſt reſtitui. ſed ſi delictum eſt priuatum & atrox, vt quia furtum cōmiſit, in hoc quidem releuabitur, vt habeatur pro tranſacto ſi potuit tranſegiſſe: vt ſ. eod. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndū. Si vero atrocius, vt in termino moto: mitigabit iudex pœnam. Si vero publicū eſt: vt quia ecce minor deliquit, quia cōmiſit adulterium; vel incidit in aliquod capitulum legis Iul. de adult. quæ & plura ſunt (quæ bene & melius in l. iſta quā in aliqua alia exprimuntur) nō meretur reſtitui. Vi.

f Executionibus. Id eſt proſecutionibus faciendis contra alios.

g Pœnarum. Quia in necem alterius poſtulatur: vt ſ. eo. l. in cauſæ. j. reſpon. & ad vindictam tm̄: vt j. de ſepul. vio. l. ſepulchri violati. i ſi. alioqui habet locum puta ſi iuſta de cauſa non executionem, ſed pęnæ relaxationem petit: vt j. ad legem Iul. ambi. l. j. & infra ad ſenatuſcon. Turp. l. j. §. accuſationem. in ſi. quæ ſunt contra. Item aliud poteſt dici in pœna conuentionali: quia remiſit fortè ſibi promiſſam. nā reſtituit, vt ſ. eo. l. ait prot. in prin. & in. §. hodie.

h Iudicium. ciuile vel criminale.

i Omiſſum. Pacto vel diſſimulatione, vel forte etiā anni curſu: vt C. de iniu. l. ſi nō cōuicij. Quid i actione furti? quidā idem. alij nō idem: cū non ad vindictam agatur, ſicut ſit in vtroq; iſtorū caſuū hic. Ac.

k Sine calumnia. Id eſt, ſine metu calumnię, ſi de accuſatione cōfidit, vt C. de adul. l. iure. ſecus ſi non confidit: vt infra, ad legem Iul. de adulte. l. is cuius ope. §. fin. quæ eſt contra. Dic quod ibi erat euidens calumnia: hic non. ar. C. qui accu. non poſſ. l. ij.

l In integrum reſtitutio. Secus in milite: vt infra titu. ij. leg. ſi quis.

Id eſt calūnię. Quaſi dicat, vt liceat ei ſine metu pœnæ

† Collocatam & recta, vt putat Cuiac.

† Cōcor. gl. pe. poſt mediū, in ver. & ſi omiſit. al- leg. in ca. ij. extra de offi. indi. ordi.

† Sic P. F. Haloand. ſcripſit, in ex emptionibus. pbat mihi Flo. Execuſiões autem ſunt perſequutionem. ſic accipite j. l. centum Capuę De eo qđ certo loco.

† Quis.

pœnæ calum. accusare. Sed certe imo & aliud. s. vt ꝓferatur alijs accusantibus. iam in his duob. priuilegiũ habet, vt C. de adulte. l. quamuis. ij. nunquid ergo pro eo restituetur? Resp. nõ propter rationem superiorem: quia exequi vult crimen. Acc. nul. iud. §. si vero hic, & §. adulterorum. col ix. videtur enim generaliter loqui in omni adultera & dãnata etiam, vbi maritus pręrendere ignorantiam nõ põt, si autem potest, etiam iure veteri excusatur: vt ĩ. de adul. l. mariti. §. quæstum ꝯ.

cùm neque in delictis, a neque in calumniatoribus. † prætorẽ succurrere oportere certi iuris sit: cessabit b in integrũ restitutio. In delictis c autem minor annis xxv. non meretur in integrũ restitutionem, vtique atrocioribus, d nisi quatenus interdum miseratio e ætatis ad mediocrẽ pœnam iudicem perduxerit. † Sed (vt ad legis Iul. de adulterijs coercẽdis pręcepta veniamus) vtiq; nulla deprecatio f adulterij pœnæ est, si se minor annis g adulterũ fateatur, † h Dixi, † nec si quid i eorum commiserit, quæ pro adulterio, eadem lex punit: veluti, si adulterij dãnatã sciẽs vxorem duxerit: k aut in adulterio deprehẽsã vxorem nõ dimiserit: l quęstumve de adulterio vxoris fecerit: pretiumve pro comperto stupro acceperit: aut domũ prębuerit ad id stuprũ adulteriumve in eam committendum. & non sit † ætatis excusatio aduersus præcepta legum ei, qui dũ leges inuocat, † cõtra eas committit, n

Si præscriptio conuentionalis incipiat cũ defuncto maiore, et finiat cum minore, currit sine spe restitutionis: nisi cũ minore aliquid gestũ fuerit, vel aliquid in eueniat ex quo etiam maior restituetur. h. d. Et diuiditur in quinque partes. primò ponit thema, & quæstionem secundò ponit opinionẽ Pauli, quam habebat ante sententiam tertiò ponit sententiam Imperatoris, et vnam eius rationem. quartò ponit opinionem Pauli post sententiam. quintò ponuntur quædam alia rationes quæ mouerũt principẽ. secunda ibi. Putabam. tertia ibi, Imperator. quarta ibi, Dicebam. quinta ibi, Quia tamen. Bar.

Paulus libr. j. Decretorum. XXXIX.

Aemilius Largianus † ab Ouinio fundũ Puteolanum † le-

a In delictis. Scilicet alijs a se commissis.

b Cessabit. quali ter cessat, cum ipso iure minorib⁹ præscriptiones nõ currant? Resp. tria sũt genera præscriptionum, quædam. n. currunt, sed restituitur minor: vt nõ nu. pec. ex persona defuncti: vt C. de non nu. pecun. l. si intra. Item xxx. vel xl. ann. vt C. in quibus cau. in inte. rest. non est neces. l. si. in fin. Itẽ appellationis faciendæ, & iudicij terminandi, & inuentarij faciendi, vt C. de iud. l. properandũ, §. si. & in authen. de hær. & fal. §. pupillus, colla. j. Quædam currunt, & non restituuntur, vt xl. dierum, vt hic Item præscriptio quinquennij, quæ obijcitur minori, ad tollendum statum defuncti: vt C. ne de sta. defun. l. si mater tua, & ĩ. ne de sta. defun. l. non esse. Item non numeratæ dotis, vt vltra tempora statuta ibi non restituatur: vt in auth. de temp. non so. pe. § ij. col. vij. aliæ autem omnes ipso iure non currunt, vt C. in quibus causis in integ. resti. non est ne. l. si.

† nec calũniatoribus.

Præscriptionum, tria sunt genera.

† Produxerit. P. F.

: Bal. dicit istã gl. fin. ad hoc ꝙ tp̃s ad conficiendũ Inuentariũ, currit minoribus. licet possit restitui. Bolo.

† Al. add. commisisse

† Al. add. Sed.

c In delictis. supra locutus est in delictis ab alio cõmissis, hic de commissis a minore ꝯ.

d Atrocioribus. i. in ijs quæ proueniunt ex animo. siue sit priuatum, siue publicum, vt C. si aduer. de. l. j. sed & in illis subdiuiditur: quia quædam sunt atrocia, & priuata: vt furtũ, & in illis dic vt supra. e. l. si ex cã, §. nunc quædam atrociora, vt hic, quædã atrocissima, vt adulterium, in quo nullo modo subuenitur, vt hic subijcit.

e Miseratio. Hoc etiam in sene faceret, vt infra, de ter. mo. l. ij.

f Deprecatio. i. venia parcendi.

g Minor annis. s. xxv. maior tamen an. xiiij. vt ĩ. de adul. l. si minor.

h Fateatur. Imo cõtra, vt ĩ. de q̃st. l. j. §. diuus s3 ibi nõ perseuerauit in confessione. q̃ fecit tertius ꝑ tormenta, hic sic. vt in eo. tit. de quæst. l. j. §. si quis vltro.

i Nec si quid. Præter crimẽ incestus, vt ĩ. de adul. si adulterium. §. fratres. nec puto, ꝙ sit ibi bñficiũ spãle.

k Duxerit. Vel reduxerit, vt C. de adu. l. de crimine & l. crimen, & l. castitati, & l. sine metu. Acc.

l Non dimiserit. Hoc hodie corrigitur: vt I auth. vt

m Committit. Not. quod quis amittit beneficiũ ꝓpter suum delictũ, vt C. de iu. delib. l. fi. §. si vero post q̃ & ĩ. si sa. fur. fe. dic. l. j. §. hoc autem, & ĩ. de ri. nup. l. senatoris filia, & l. seq. §. si ignominiosam & supra de ne. ge. l. j. siue & ĩ. solu. mat. l. viro. & C. de tepu. l. consensu.

Beneficiũ amittit, qui per suum delictum, fit.

† Cũc. s c. bonæ memoriæ gl. j. cũ gl. iu per verba exception extra, de elec. & est sũpra ista authoritate ex ista lege ꝯ.

Aemilius. CASVS. Aemili⁹ quidam a vicino suo Ouinio, nomine fundum quendã emit sub pacto, l. commissoriæ, puta fundum pro xxx. & statim x. dedit, & conuenit, quod intra mensem alia x. solueret: ꝙ si nõ faceret vel non solueret, fundus esset ineptus, & ita de alio mense sequente. decessit iste Aemilius, & puellam reliquit hæredem, illius tutores, nec primo nec secundo mẽse aliquid soluerunt & ita elapsum est tempus quo soluere debuerunt. vẽditor tñ elapso tempore nihilominus denunciauit puellę vt solueret. & sic tacite a l. commissoria recessit. tandem quia illa soluere noluit: venditor ille fundum alij vendidit, quod cum perpendit puella, petijt restitui corã vno iudice qui pronunciauit eam non esse restituendã: vnde illa appellauit ad Imperatorem, & ita coram Imperatore venerunt aduocati vtriusque partis, & allegabant, & ita fuit contra illam allegatum. Dicebat. n. Paulus aduocatus aduersæ partis, quod ista puella nõ erat restituẽda, quia pater suus cõtraxit: nõ illa. Imperator vidit puellã formosam. & iõ valde fuit motus, & partẽ suã fouebat. vnde tres rõnes assignat. quare ista puella sit restituenda. Prima rõ talis est quia tẽpus illud in quo puella fuit læsa, currit tempore minoris ætatis. Secunda ratio est, quia lex commissoria est odiosa, vnde non debet huic puellæ obstare. Tertia ratio est, quia huius tutores sunt suspecti pronunciati, eo q̃d ita se male circa factũ istud habuerunt, vnde præsumit hoc facto eorũ. eos fraudẽ cõmisisse vnde istis rationib⁹ motus est Imperator vt eã restituat, plus tñ dicit Paulus, quia potissimã rõnem Imperator tradidit obliuioni. Nam ex quo vẽdidit post tempus lapsum pretium petijt, videtur legi commissoriæ renunciasse, & sic quatuor rõnes sunt quæ faciebant pro illa, & quædam, quæ non est in litera, forte, quia pulchra erat, & hoc dicit.

† P. F. Larianus.

† P. F. Rutilianũ.

Quod

Quod dicitur. Filiusfa. omisit aliquid facere ex quo pertinebat ad patrem emolumentum. emancipatus petit restitui. dicit quod non auditur. quia instituit[o] fuit contemplatione patris. Vivi.

[a] Data parte. Venditio fuit pro aa x. sed x. nunc soluuntur, & decem alio tempore, & decem alio soluentur vt subijcit.

[b] Ab emptione. Comparandos.

[c] Tutoribus. Vt pretium soluant. & no. quod non aperit ante die[m] finitã, vel post fuerit facta denunciatio. Sed dices post diem. potuit: vt hic subijcitur.

[d] Restitui. Vt post tempus liceat sibi auferre: quod iure cõmuni facere non potest: vt probari potest. j. de arbi. l. Celsus. in prin. Sed contra videtur. s. [quod] non petatur restitutio, cum iure cõmuni possit offerri vt j. de leg. com. l. de lege. & l. post diem. Sed illud efficaciter debet intelligi. s. si petijt & habuit: quod non placet: vt j. l. prox. Vel dic quod hic denunciauit prorogã do in aliquod certũ t[em]p[u]s: quod & postea finitum est: vt arg. j. de ver. obli. l. cum stipulat[us]. vel si non certum: tamen quoddam intelligitur: [quod] magis intellectu percipi, quam dici potest: vt j. de solu. l. ratum. sicut & in cõmissione pœnæ, dicimus: vt j. de arbi. l. si cũ dies. §. fi. quo translacto potest exercere. l. cõmissariam vt prius: datur tamẽ & post beneficium restitutionis quasi ex eo quod est gestum a minore in prorogatione facta ipsi minori: nõ quod a defuncto. aliar si non est lapsum tempus prorogatũ, cum iure communi sit tuta actione ea eo cõtractu, non habet restitutionem: vt s. e. l. in causæ. ij. Vel secũdum M. nil impedit & legi renunciatum, & sic ea eo contractu agi, & in integrũ restitui: quod falsum est: vt s. eo. in l. in causæ. ij. §. Põponius, in pr. Vel dic [quod] iõ restituitur, quia plus consequitur per restitutionẽ, [quam] per actionem ex eo contractu: quia fructus & similia etiam a bonæ fidei possessore cõsumptos, vt s. l. patri. § idẽ. & j. et ij. l. necnon: §. fi. Vel verius dic [quod] petebat restitui cõtra possessorẽ cõtra quẽ non h[ab]et actionẽ ex eo cõtractu. vt s. e. l. in causæ. j. §. Iterũ.

[e] Apud præfect[um]. Quia denegatur, nisi novæ causæ. &c. vt C. si sæpius in integ. rest. l. fi. appellare tũ

[f] Prouocauerat. Ad imperatorem.

[g] Putabam. Ego Pau.

[h] Quod. i. quia. sed quomodo currit præscriptio huius temporis: vt C. in qui. cau. in. integ. re. nõ est. ne. l. fi. quę est contra? So. hic ea patris cõtractu, ibi ex suo: vt arg. j. e. l. etiam. Vel illa in tempore a lege inducto: hæc a contrahente

...ge commissoria emerat, data parte [a] pecuniæ: ita vt si intra duos menses ab emptione [b] reliqui prætij partem dimidiam non soluisset, inemptus esset. itẽ si ĩtra alios duos menses reliquum, pretium non numerasset, similiter esset inẽpt[us]. Intra priores duos mẽses †Largiano defuncto Rutiliana pupillaris ætatis successerat, cuius tutores in solutione cessauerunt. venditor denunciationibus tutoribus [c] sæpe datis, post annum eandem possessionem, Claudio Telemacho vẽdiderat. pupilla in integrum restitui [d] desiderabat. victa ram apud prætorem, quàm apud præfectum [e] vrbi, prouocauerat. [f] Putabã [g] bene iudicatũ, quòd [h] pater eius, non ipsa contraxerat. Imperator autem [Antoninus] motus est [i] quòd dies cõmittendi, in tempus pupillæ incidisset: eaq; effecisset, ne pareretur legi venditionis. Dicebam, magis posse [k] eam ea ratione restitui, quòd venditor denunciando post diem, quo placuerat eẽ commissum, & pretiũ petẽdo, recessisse, a lege sua videreẽ. nec me mouere, quod dies postea transisset: nõ magis quã si creditor pignus distraxisset post mortẽ debitoris, die solutionis finita. Quia tamẽ lex cõmissoria displicebat [l] ei, pronunciauit in integrũ restituendam. Mouit & illud Imperatorẽ, [quod] priores tutores, qui nõ restitui desiderassent, suspecti pronunciati erant. [m]

Etiam post emancipationem non succurritur filijs in id, quod patri acquirunt. Bar.

Quod dicitur, nõ solere filijfamilias post emancipationem adhuc minoribus succurri in ijs, quę omisissent [n] manẽtes in potestate: tunc rectẽ dicitur, cum patri acquirere possunt.

Ab interlocutoria. quæ quasi totam causam dirimit, & in alijs præiudicium parat, potest appellari: & pendente appellatione ab interlocutoria iudicis affixium conquiescit super principali; & tempus in ea non currit. Item si appellans ab interlocutoria succumbat, causa redit ad primum iudicem. Bar.

[i] Motus est. Pro pupilla.

[k] Magis posse. Quam quod dies cõmittendi incidisset in t[em]p[u]s pupillæ, & sic cõsensit Pau. quod bene fuit restituta hoc casu [quod] non esset si denunciatio non fuisset.

[l] Displicebat. Quia est odiosa, & in fraudem vsurarũ inducta. & ideo etiam in pignoribus reprobatur: vt. C. de pac. pig. l. fi.

[m] Erant. Die [quod] Imperator bene iudicauit hoc casu secundum omnes. [quod] fuit renunciatum legi commis. Sed si hoc non fuit, an sit restituenda? s[ecundu]m Pan. non: & est pro eo. j. qui. ex cau. in pos. ea. l. apud. j. rñ. & j. de iure fis. l. fiscus. & j. so. ma. l. si maritus. & j. de re. iu. l. in omnibus. §. j. & j. de iu. l. hęres. j. rñ. & C. si aduer. vendi. pigno. l. ij. sic in commissione pœnatum: vt j. de nau. fœ. l. fi. & recisione transactionum: vt C. de ijs, quibus vt indig. l. Polla. & in distra. pig. vt hic dicit. econtra pro Imperatore: quia tutores remoti sunt vt suspecti. Vnde præsumi potest eorũ fraude & machinatione rem esse amissam. Itẽ quia lex cõmissoria est odiosa: vt infra de ver. obl. l. cum filius. Sed his auditis credo Pan. melius dixisse de iure, & ideo eius sententia sequẽda est tanquam Iustiniani, vt C. de vete. iur. enucl. l. j. §. his itaq; in fi. §. s. quando non est renunciatum legi.

[n] Omisissent. Puta non adiuerunt hæreditatẽ relictam contemplatione patris. si autẽ ex contractu, merito restituitur, siue in potestate, siue emancipatus conueniatur, vt supra eodem. lege tertia. §. sed vtrum, ver. proinde si iussu. Itẽ pone in legato pure relicto, secus si sub cõditione: vt s. eod. l. iij. §. si quid. in stipulatione autem prius facta indistincte nõ restituitur, cum semper patri, quæratur: vt j. de verb. oblig. l. si filius.

† P. F. Largiano.

[a] Bald. dicit istã gl. fin. cũ suo tex. ad hoc quod interpellatio facta debitori, non cõstituit eũ statim in mora, sed cũ aliquo modico interuallo commoditatis tẽporis, vt possit prouidere solutioni. Bolog.

Intra

Scæuola lib. ij. Digestorum. XL.

INtra vtile a tempus restitutiõis apud præsidem petierunt in integrum restitutionem minores, & de ætate sua probauerunt. dicta pro ætate sententia, aduersarij, vt impedirent cognitionem præsidis, ad Imperatorem appellauerũt præses in euentum appellationis cætera cognitionis distulit. quæsitum est, si finita appellationis apud Imperatorẽ cognitione, & iniusta appellatione pronunciata, egressi ætatem b deprehendantur: an cætera negotia † implere possint: cum per eos non steterit, c quo minus res finem accipiat? Respondi secundum ea, quæ proponerẽtur † perinde cognosci, atque si nunc intra ætatem d essent.

Si minor omittit auxilium ordinarium cõtra curatores seu administratores: & intentat extraordinarium contra possessores tenetur restituere omnes expensas possessoribus. Bar.

Vendentibus curatoribus minoris fundum, e emptor extitit Lucius Titius: & sex ferè annis possedit, † ac longè lateq́ue rem meliorem fecit. quæro, cum sint idonei curatores, an minor aduersus Titium emptorem, in integrum restitui possit? respondi ex om-

1 INtra. Casus huius legis varie cõsueuit poni: vt circa literã est notatum, sed tu pone hoc modo. Minor fuit læsus in contractu, & dum cõpleuerat. xxv. annos petit restitui. Sententiatum fuit pro eo. s. de eo restituẽdo. aduersarius, appellauit, & dũ cã agebatur. elapsũ est quadriennium qđ datur ad restitutionẽ petendam, & fact° est maior xxix. an. & in ista causa ap. similiter compromittunt isti maiores, quia a populo, fuit pronunciata: & isti minores facti maiores petunt sententiam executioni mandandam. Dicit quod bene possunt sententiã, executioni mandare post xxix. an. cũ per eos non stetit. Vel dic secundo ꝙ minores fuerunt restitui vt actio. præscrip. sublatam possint intentare: & aduersarius appellauit. & obtinuit. tandem isti minores i causã appel. effecti maiores sunt. dicitur quod possunt post xxix. an. intentare rei ven. & rem suã vendicare. Tertio modo ponitur. casus, quia iudicatum fuit eum esse minorem. non tamen restitutus: & ideo appellauit: & factus est maior. Dicitur quod restituendus erit post xxv. an. secũdum primam & secundam positionem dic in toto prin. cognosci super executione & cognitione, idest, super executione, & demandatione eius. Et sic tribus modis ponitur casus huius legis, sed in quolibet istorum duorum casuum retineas thema primi casus, qđ fuit intra quadriennĩ: & fact° fuit maior. Item nota secundum vltimum casum quia appellãt, ab interlocutoria, & de incidẽti pronunciatur: nunquid hodie minor debet restitui: & hoc dicit. Vendentib. Curator minoris vendidit fundum minoris Titio puta. vult restitui minor contra Titium, dr̃ quod non potest restitui contra emptorem: sed agat contra curatorem. hæc vera sunt, nisi velit restituere illi Titio expensas, quas fecit Titius emptor.

a Intra vtile. Tribus modis pone casum. Primo, ꝙ data fuit sentẽtia pro ætate, s. quod esset minor, & restitutus fuit. & quod subijcit cognitionem, s. executionis, & demandationem eius, & eodem modo expone, cætera cognitionis. & in fi. perinde cognosci. s. de executione. nam & in executione debet esse causæ cognitio saltem illa quæ dr̃ ĩ. de re iud. l. a diuo. §. j. & l. commodis Secundo dic casum, quod fuit restitutus vt actionẽ præscriptione amissam x. vel xx. an. possit intendere, quæ tempore huius legis currebat cõtra minorẽ. vt ĩ. e. l. etiam. sed hodie non, sed tm̃ xxx. an. & in ea etiam potest poni: vt C. in quib. cau. in integ. rest. non est neces. l. fin. in fi. Ideo aũt non fuit ad rem restitutus, quia possessor non habebat ab eo cãm. & secundum hoc dic cognitionẽ habendam in vtili rei vendicatione: & sic vsq; in finẽ §. dicas. Tertio dic 1 quod fuit pro ætate data snĩa. i. ꝙ esset minor, non tñ restitutus, & secundũ hoc dic cognitionem præsidis, scilicet habẽdam in danda vel deneganda in integ. resti. & eo. modo vsq; in finẽ Sed huic tertiæ positioni tria obstãt. primũ quia retardatur hæc restitutio, danda vltra viginti nouẽ an. quod esse non debet: vt C. de tem. in inte. rest. l. petendæ. in pr & l. fi. & ĩ. e. l. Papinianus. exuli. ij. tñ. §. fi. Sol. hoc est speciale in odiũ aduersarij qui dolũ fecit: vt in ea. l. petẽdę, i fi. & fauore minoris, q fuit solicitus, vt C. de inof. test. l. contra maiores. Secundo ob. qa de incidẽti fuit hic indicatũ. s. esse minorẽ, qđ esse non debuit, sed tm̃ de principali. s. de danda vel denegãda restitutiõe: vt C. de ord. in. l. j. i fi. & de or. cog. l. ij. Sol. hic speciale. vel dic ꝙ data fuit, sed dari non debuit, 2 Vel distingue, an plene cognoscatur, de incidenti, & tũc pronuntietur: vt C. ad leg. Cor. de fal. l. vbi & hic. an semi plene, & tunc non, vt in legibus contrarijs. & ĩ. đ re. iu. leg. a diuo. §. si sup. 3 Tertio obst. quia fuit hic appellatum ante definitiuam snĩam. s. a præ dicta interlocutoria: quod esse non debet: vt C. quo ap. nõ reci. l. ante. sed hic speciale. Vel dic ꝙ illa intelligit, nisi interlocutoria talis sit, quæ statim executione mãdetur, vel cãm fere totam determinet. ut hic est, & ĩ. e. l. ait prætor. § permittitur.

b. Egressi ætatẽ. i. annũ vtilem. Sed videtur hic qđ annus ipso iure non currat. cũ. n. sit vtilis, & hic nõ põt plus facere quã faciat, ergo non currit: vt ĩ. de diue. & tẽp. præsc. l. j. Sed dic quod ita currit pẽdẽte appellatione sicut currebat prius donec cã in inte. res. agebatur, cũ pendente appellatione oĩa sint in eodẽ statu: vt ĩ. nil no. ap. pen. l j. itẽ in rescissoria, quę spetat nasci post restitutionẽ finitã, ideo currit ipso iure annus, quia nec ibi fuit facta cõtestatio: vt C. ex qui. cau. ma. l. fi secus si fuisset facta lit. cõtest. licet quidam dicãt contrariũ, currit ergo hic annus vtilis, qa iudex semper reddebat ius, & actor agebat, & re° defendebat: licet oĩa consummare non potuerunt: sed tamen perinde habetur cognitio etiam post act. si nõ cucurisset propter aduersariorum dolum. Acc.

c Nõ steterit. Secus si p eos stetisset: vt C. de tẽ. i integ. rest. l. fi. & facit in auth. de appel. & Intra quæ tẽpora. §. ij. coll. iiij. & in auth. de appel. col. viij. §. j.

d Intra ætatẽ. i. vtilẽ annũ. Et no. hic ar. ꝙ si cã cõmissã p frustrationes alterius partis vltra ips fuit extẽsa, ꝙ vltra ẽt possit cognosci. vt C. de tẽp. in inte. resti. l. petendæ. Econtra ꝙ non, vt ĩ. man. l. diligẽter.

ADDITIO. Istã gl. sequit Bar. hic, quia certa pfixa iudici delegato non prorogatur propter dolum litigantis vt extra de officio deleg. i de causis. sed redit instantia ad delegãtem. nec obstat hæc lex. quia hic tangebat ius partis. sed in quæstione glo. non tangit ius partis. vt supra, de offi. præsid. l. sæpe.

e Fundum. Cum decreto. vel dic etiã sine decreto. s. vrba-

† P. F. negotij. vt sit locutio quidam, pro negotia.

† P. F. proponuntur.

† P. F. ac longe longeque.

1 Hæc est vera lectura sm scrib. hic.

2 Istud est falsũ, quia imperator infirmasset & non confirmasset interlocutoriam.

3 Sol. secũdũ Bal. hic, & dic ꝙ sup incidẽti nõ est pronũciandũ, p seq. l. đ necessitate: tñ si pronuncietur valet snĩa, nec ex hoc solo dr̃ grauari aduersari° quia seorsum pnuncietur vt hic, qđ est notabile, sm eundem Bal.

nibus, quæ proponerentur, vix ᶠ eum reſtituédum eſſe: niſi maluerit omnes expenſas, ᵇ † quas bona fide emptor feciſſe approbauerit, ei præſtare: maximè cùm ſit ei paratum promptú auxilium, curatoribus ei⁹ idoneis cōſtitutis. ᶜ

Stipulatio per quam notatur actio iudicati, non habet paratam executionem: et ad hoc minor poteſt reſtitui. Bar.

Vlpianus. lib. vj. † Opinionum XLI.

MInor xxv. annis, cui fideicōmiſſú ſolui pronunciatū erat, cauerat id ſe accepiſſe: & cautioné eidé debitor quaſi creditæ ᵈ pecuniæ fecerat. in integrū reſtitui poteſt: ᵉ quia partā, ex cauſa iudicati perſecutioné, nouo contractu ad initium alterius petitionis ᶠ redegerat.

Vſura ab vno debita, cū fructibus perceptis ab alijs compenſantur. Bar.

Prædia patris ſui minor annis xxv. ob debita rationis tutelæ aliorum quam pater adminiſtrauerat, in ſolutum inconſultè ᵍ dedit. ad ſuam æquitatem per in integrum reſtitutionem reuocāda res eſt: vſuris pecuniæ, quam conſtiterit ex tutela deberi, reputatis, ʰ & cum quantitate fructuum perceptorum compenſatis.

Beneficio mihi competēte ex perſona tua non vtor te inuito. Bar.

Iulianus li. xxv. Digeſtorum. XLII.

SI iudex circunuento in venditione adoleſcēti iuſſit fundum reſtitui: eumq; pretium emptori reddere: ⁱ & hic nolit [vti] hac ī itegrū, reſtitutiōe: pœnitétia acta, exceptioné vtilé aduerſus petenté pretium, quaſi ex cā iudicati adoleſcés habere poterit: qa vnicuiq; ᵏ licet contemnere hæc, quæ pro ſe introducta ſunt: nec queri poterit véditor, ˡ † ſi reſtitutus fuerit in eam † cām in quam ſe ipſe conſtituerat: & quā mutare non potuiſſet, ſi minor auxilium prætoris non implorasſet.

Iudex poteſt reſtituere cōtra ſententiam ſuam vel prædeceſſoris ſui. Bar.

.ſ. vrbanū quodlibet. Hodie tū nec vrbanum: vt C. de adm. tu. l. lex quæ in prin. & §. j. de præ. mi. l. ſi prædium ruſticum, & C. ſi tu. vel cura. interue. l. ēt. Ac.

ᶠ Vix. Id eſt, non niſi, vt ſubiicit.

ᵇ Expenſas neceſſarias & vtiles, aliter de voluptuarijs, vt j. de admin. tut. l. ſi ſine. §. interpoſito.

ᶜ Conſtitutis. Et facit C. de iud. l. properandum, §. fi. & ā. eo. l. cum mandato §. j. Accur.

† *impēſas.*

MInor xxv. annis. CASVS. Paterfamilias decedens Titium hæredem inſtituit & cuidam minori legatū dedit ſiue reliquit, in teſtamento, & dum controuerſia erat inter illū hæredē & legatariū, qui hæres, ſ. negauit legatum deberi tamen fuit pronunciatum pro legatario minore, ſcilicet de legato præſtando. & ita habebat, iſte minor actio. in factum ex re iudicata ad legatum illud petendum: tū hæres dolo vel cautela induxit iſtum, legatarium minorem, vt ei legatum remitteret, & ita cauit in quodam inſtrumento ſe legatum percepiſſe, & quādam ſummam, pecuniæ debitor, hoc eſt hæres ſcripſit ſe mutuo recepiſſe. dicit quod poteſt reſtitui iſte minor, magis. n. prodeſt ei ſi agat actio in fac. ex re iudic. quam ex mutuo. Prædia. Pater alicuius puta Titij geſſit tutelam: puta Seij: & male. Vnde patre Titij defuncto conuentus fuit minor. ſ. Titius acti. tutelæ. dixit minor, Titius ſcilicet, nolo imbrigari de iſtis. vnde aduerſario, id eſt, Seio dedit vnam vineam, vt eū in pace dimitteret: deinde pœnituit, ſe hoc feciſſe, dicit qđ reſtitui poterit vt vineam ſuā recuperet, & pecuniam ex ratione tutelæ debitam, exoluat. ita tamen vt vſuræ eius pecuniæ compenſentur cum fructibus ex vinea perceptis.

† F. F. V.

ᵈ Creditæ, Id eſt, mutuę.

ᵉ Reſtitui pōt. Quare hoc, cū ipſo iure ſit tutus ī nā ſi nō acceperat mutuū, nō potuit p̄ cautioné tolli ſubſtātia veritatis. ſupereſt ergo prima actio ī ſtatu ſuo: vt C. ſi certū pet. l. ſi nō ſinguli & l. ſi ex p̄rio. R̄n. hic nouatio & ſtipulatio interceſſit, & ſic cōſtituit ciuile mutuū ex cā p̄cedēti: vt ī d. l. ſi ex p̄rio. Itē qđ ſi ſua intereſt magis, vt habeat actioné i factū ex ſententia quā ex mutuo? R̄n. quia de nouo oportet agi: vt ī. de re iud. l. iiij. §. ſi ex cōuētiōe. Itē vſuræ currūt ex ſnīa poſt quatuor méſes, nō aūt ī mutuo. Itē quia maior eſt q̄ in mutuo, vt C. de vſu. rei iud. l. ſi.

ᶠ Petitionis. Alias cōtractus, & alias petitiōis. Acc.

ᵍ Inconſulte. Cum decreto tū, alias ipſo iure non teneret alienatio. Vel dic quod erant vrbana, quæ ſine decreto poterant alienari tempore hui⁹ legis, vt C. de adm. tutor. l. lex quæ in princip.

ʰ Reputatis. Proprie accipe: vt ſ. de negotijs geſt. leg. Neſennius, & improprie dicitur ſtatim cōpenſatis. Vel dic improprie, & pone &, pro id eſt, vt infra, de rei vē. l. emptor. Vſuras, autem ideo debet, quia contractus ex pſona defuncti deſcēdit, & quia cucurriſſent fundo non dato: & tunc reponitur in eodem ſtatu. alius contra: vt ā. e. l. patri. §. ſi pecuniam. ver. item ex diuerſo.

SI iudex. CASVS. Minor læſus fuit in véditione prædij, & reſtitutus, & ita emptor iuſſus fuit prædiū reſtituere, & minor eſt iuſſus reddere pretiū. nō reddidit quia noluit, quod ſibi reſtituatur fundus, nec ſtare ſenté tiæ latæ in fauoré ſuum. emptor auté voluit eū cōpellere ad hoc actione ī factū ex re iudi. & dicit quod minor habet vtilem exceptioné, nec poterit emptor conqueri, quod grauatus fuerit, nā in tali ſtatu eſt emptor modo in quo fuit ab initio contractus, quando cum minore contraxit.

† In exemplarib. Victorianis, legitur, *emptor* & adprobat, rectè lrge, Cuiac.

ⁱ Reddere. Quod facere debuit. vt ſ. eod. l. quod ſi. j. §. pen. Accur.

ᵏ Quia vnicuiq; vt hic, & C. de pac. l. ſi quis in cōſcribendo, & de epiſc. & cle. l. ſi quis in conſcribēdo & infra, ad Velleianum. l. ſi mulier quod ex. Sed fallit in caſib. quos dixi ſ. de pac. l. pactū. Itē an pōt beneficio minoris ætatis renunciare? Dic quod nō, cū ī hoc ipſo eſſet deceptus: ut ar. ſ. e. l. interdū. ibi, hoc n. ipſo, &c. & l. & ſi ſine, §. aeſtimus & l. ait prætor in prin. Qđ aūt iuri ſuo ᶠ vnuſquiſq; renuntiare poteſt, dic plene in auth. ut ſine prohibitione matres debitrices & creditrices tu. ge. mi. §. quia vero. in gl. ſenatuſconſulto. colla. vij.

ᶠ Cōc. ſe in ea. quā periculoſum vj. q. j. & ī c. ſtatuimus. extra de re. vbi not. qualiter quis pōt renuntiare iuri ſuo.

† *ſandem.*

ˡ Venditor. Id eſt, emptor. ſic infra, de act. emp. l. veterca.

Præſes

PRæses. CASVS. Planũ eſt quod hic dicitur, dicit .n. quod præſes poteſt reſtituere contra ſententiam ſuam vel prædeceſſoris ſui: quia ſicut iuuatur maior per appellationem, & ita iuuantur minores beneficio ætatis. Viuian.

a Sententiam. In eo quod dicit ſententiam, eſt contra C. de appel. l. eos. §. in princi. & infra, de re iudi. l. iudex. Item in eo, quod dicit deceſſoris, eſt cõtra. C. ſent. reſcind. non poſſe. le. j. Sed dic quod hæc in reſtitutione loquitur: illa in appellatiõe: vt dici s. eod. le. in cauſæ in fin. Acc.

b Quod enim. Bene dixi reſtitui poſſe minorem, quod enim, &c. Sed an minor poſſit appellare? Hic innuitur quod non. ſed contra pnto: vt C. quando prouo. non eſt neceſ. l. ſi pater. & infra, de reg. iur. l. non debet. Tutius tñ eſt ſibi reſtitui.

c Hoc. Et plus.

DE ætate. CASVS. Dicit quod probari debet ætas cũ cognitione cauſæ: quia ætate probata i alijs ſuis cauſis, etiã in iſta præiudicatur reſtitutioni minoris. & hoc dicit, & pone exẽpla vt circa literã. Viu.

† P. F. Marcellus.

† Vide quæ not. in ca. literas;. in gl. penult. de reſti. in clemen.

† Al. add. In.

Vlpianus libr. ij. de officio procon. XLIII.

PRæſes prouinciæ minorem in integrum reſtituere poteſt, etiam contra ſuam vel deceſſoris ſui ſententiam. [a] quod enim [b] appellatio maioribus interpoſita præſtat hoc [c] beneficio ætatis conſequuntur minores.

Ea quæ pariunt magnũ præiudicium: ſunt cum plena cauſa cognitione tractanda. Bar.

Macer † lib. v. de officio præſi. XLIIII.

DE ætate eius, † qui ſe maiorem viginti quinq; annis dicit, [d] cauſa cognita ꝓbandũ eſt: [e] quia per eam probationem in integrũ reſtitutioni eiuſdem adoleſcentis [f] & † alijs cauſis præiudicatur.

Minores reſtituuntur cum læduntur, aliàs ſecus. Bar.

d Dicit. volebat ad honores admitti, quod minor non poſſet: vt infra, de mu. & ho. l. ad rempub. Vel exigere à debitore, quod alias non poſſet ſine curatore: vt ſupra l. ait prætor. §. ij. Vel ſolus in iudicio ſiſtere, quod alias non poſſet: vt C. qui legi. per. ha. ſtan. in iudi. vel nox l. j. & ij. Vel rem ſuam alienare ſine decreto: quod alias non poſſet ſine decreto iudicis. vt infra, de reb. eo. l. j. Vel ſuarum rerum vult adminiſtrationem, quam alias non debet habere: vt ſupra eo. l. j. in fin. in quibus omnibus aduerſarius ei contradicebat: & ſic patet caſus. Accur.

Minor ad honores admitti poteſt.

e Probandum eſt. In cauſæ cognitione vertitur, quod præſentes ſint aduerſarij: vt s. eod. l. in cauſæ. j. §. cauſa. & l. etiam. j. §. fin. Sed a quo probantur? Dic quod ex aſpectu dabit iudex onus probandi cui vult: arg. s. ea. l. minor. & in hoc etiam poteſt dici quod cauſæ cognitio verſetur. Nec ob. inſti. quib. mod. tu. fi. in princ. quia ibi nõ probatur ſit pubes vel impubes per aſpectũ, ſed per annos: qui anni poſſunt per aſpectum probari: vt dictum eſt. vel ibi de alio aſpectu dicit. Quid ſi non patet? Reſpon. ei qui dicit. j. de proba. l. ei incumbit. & C. de proba. l. actori & eſt pro hoc C. eod. de in integr. reſti. mi. l. ſi minorem. & quod dicitur hic. Vt ita duobus caſibus poteſt hæc lex loqui, quãdo ſcilicet aſpectu minor apparet. Item quando in dubio ipſe dicit, aduerſarius negat. Quid ſi vterq; negatiue proponat? Reſpon. forte præſumam quod ſit minor: cum ſemel fuerit minor: arg. C. de prob. l. ſiue poſſidetis. & C. eo. l. ſi minorem.

f Eiuſdem adoleſcentis. ſ. in eo facto quo probauerit ſe maiorem: & tunc omnino ſi circumuenire voluerit: vt C. ſi mi. ſe. ma. di. l. ſi alterius. alias quandiu probetur contra: vt infra, de confeſ. l. certum. §. pen. quæ eſt contra. Et quod dicit alijs cauſis: quæro, nunquid ſi probauerit ſe maiorẽ, agendo cũ vno præiudicat ſibi, quo minus poſſit dicere ſe minorẽ agendo cũ alio, vel etiam cum eodem in alia cauſa? Quidam dicunt quod non: quia res inter alios acta, &c. † vt s. de pact. l. ſi vnus. §. ante omnia. Et quod dicitur in alijs. de quibus ſcilicet eſt dictũ expreſſe, vt præiudicet, vel etiam tacitẽ: vt ſi quid in republica culpa admĩniſtrauit minor in dignitate electus: nam ſententia ſiue decretũ electionis præiudicat ſibi, quia tunc ꝓbauit ſe maiorem: vt teneatur ijs, quos læſit culpa, nec poſſit reſtitui: licet alias reſtituatur per culpam. Vel dic verius contra omnes ſibi fieri præiudicium: vt s. eo. l. minor. iij. vbi dicit, medio tempore. & vbi dicit, an periculũ, &c. Item ne ſit cõtrahentib9 ſecũ perniciosa iudicii ſententia: vt arg. C. de ijs qui ve. æta. l. j. Item quia vt in ſimilibus ſententia facit ius, ſic & hic facit: vt infra, de libe. agno. l. j. in fin. & l. ij. & iij. in princ. Item quid ſi iurauit in vno contractu ſe maiorem? Reſpon. non præiudicat alijs.

† P. F. vel.

Vlpianus lib. v. Opinionum. XLV.

NOn omnia, quæ minores viginti quinque annis gerunt: irrita [g] ſunt: ſed ea tñ, quæ cauſa cognita eiuſmodi deprehenſa ſunt vt ab alijs circumuenti, vel ſua facilitate decepti aut quod habuerũt, amiſerint: aut quod adquirere emolumentum potuerunt omiſerint: [h] aut ſe oneri, [i] quod non ſuſcipere licuit, obligauerint.

Aduerſus præſcriptionẽ completam dum erat in vtero reſtituitur. Bart.

Calliſtratus lib. j. edicti monito. XLVI.

ETiam ei, qui prius, quã naſceretur, vſucaptum amiſit: [k] reſtituendam actionem Labeo ſcribit.

Poteſt minor prius agere cum tutore quàm cum contrahente: & econtra. Bar.

NOn omnia. CASVS. Minor non potuit comedere partem de fabis vel de compoſita, nũquid reſtituetur? Certè non. nam in his ſolum erit reſtituendus in quibus fuit deceptus propria facilitate: vel aduerſarij calliditate. vnde ſi aliquid omiſerit: vel ſe oneroſæ hæreditati immiſcuerit: contra talia bene poterit reſtitui. Vinia.

g Irrita. i. irritanda. & facit ſupra eod. l. quod ſi minor. §. non ſemper. & l. veterem. §. ſciendum. Acc.

h Omiſerint. Vt C. ſi vt omiſ. hære. vel bo. pol. l. j.

i Oneri. Exemplũ ſupra eo. l. minor viginti quinq; an. item infra, de recep. arb. l. cum lege. Accur.

ETiam. CASVS. Incipiebam rẽ tuã vſucapere: & cũ curreret vſucapio ꝑ bienniũ & dimidiũ poſtea deceſſiſti vxore tua grauida relicta: & ita anteq̃ naſceretur filius, cõpleui vſu. dicit quod filius poſtea nat9 reſtituetur, vt poſſit eã rẽ vẽdicare, ac ſi vſucapta nõ eẽt.

k Amiſit. Intelligũt hãc. l. oẽs. qñ vſucapio fuit cœpta cõtra prædeceſſorẽ pupilli, ſed cõpleta cõtra pupillũ etiã nõ natũ, eũ pro nato habetur: vt s. de ſtatu ho. l. qui in vtero. & ſic reſtituitur, vt hic. ſecus aũt ſi cõtra pupillũ incepiſſet, quia tũc ipſo iure nõ currit. vt j. de acq. rer. do. l. bonæ. eſt cõtra. † & eſt hic arg. ei9 quod eſt. j. de fun. do. l. ſi fundũ. & dñi hãc nõ corri-gi per

1 Sol. verum eſt quod nõ poteſt incipi vſucapio contra pupillũ, ſed cœpta cõtra maiorem, bene perficitur cõtra pupillum. facit j. de fundo l. ſi fundũ. ſecundum. Bar.

gi per illam C.in quib.cau.in integ.restit.nō est necessa.l.fi. Alij postea vltra procedunt, vt dicant corrigi: vt etiā prius inchoata ipso iure nō currat contra pupillum per prædictam.l.C. sicut in præscript. xxx.ann.C.de præscrip.xxx.ann.sicut in fi. Sed his omnibus obijcitur, quod videtur currere etiam sine spe restitutionis: vt ā.eo.l.Æmilius.cui possunt respondere quia ibi erat præscriptio voluntaria, hic autem legalis. Tu dicas melius qđ vsucapio hic cōtra nullum fuit completa: fuit tñ ab aliquo cōpleta, vt arg. infra, de nau. fœ.l.fin. & infra, de vsucap.l. cœptam.nec habetur pro nato, cum de incommodo suo tractetur.vel si habetur, idem est sensus. & sic iam non est locus prædictis: quia res pupillaris dicit̄ præscribi. Et qđ dicit amisit, dic id est, inuenit post ea amissum. nā nullo tempore fuit pupilli, & secundum hoc non fuit adita hęreditas per totū.

† In P.P. βιμάτιον est præcedentis capit. quod sic scripit, *Imperator Titus Antoninus rescripsit, &c.*

a Imperatores. CASVS. Dum minor ageret cōtra debitorem suū in iudicio, tutor collusit cum debitore: vnde & minorem induxit ad hoc. nam aduersarium passus est absolui, vel vt confiteretur eū esse absoluendū. Dicit quod in minoris est electiōe agat contra tutorem, an velit restitui contra debitorem absolutum. Viuianus.

Vlpianus. XLVII.

† IMperatores Titius & Antonin[a] rescripserūt eum, qui fraude tutoris aduersarium suū diceret absolutum & agere cum eo ex integro vellet: licentiam[b] habere prius cum tutore agere.

In integrum restitutio non transit ad defensorem sine mandato.

Paulus libro ij. Responsorum. XLVIII.

EVm, qui ex sua voluntate[c] minorē annis in iudicio defendit, & condemnatus est, ex causa iudicati posse conueniri: nec eius, quē defendit, ætatem ad restitutionem impetrandā ei prodesse:[d] cùm causam iudicati recusare nō possit.[e] Ex quo apparet, nec eum, cuius nomine condemnatus est, auxiliū restitutionis propter eam sententiam implorare[f] posse.

Denunciatio eius, qui non habet ius denunciandi, nō constituit aliquem in mala fide. Item contra bonæ fidei contractum minor restituitur. Bart.

Scæuola libr. j. Responsorum. XLIX.

a Eum. Scilicet minorem.

b Licentiam.i.necesse habet: vt in auth. de nō alie. §.neq; illud.coll.ij. & sic est speciale in iudicijs: vt C.de iud.l.properandū.§.fi.secus in alijs: vt C.si tu. vel cur.interue.l.fin. Vel dic quod minor habet electionem, cum amisit veterem actionem: vt hic, & ī. de admi.tut.l.minoris. secus si amisit instantiā tantum: vt in d.l.properandū. in fi. & sic hæc dictio licentia, proprie ponitur. Item quod dicit ex integro, id est, data restitutione in integrum. sed cur non intendit primam, & si obijciatur exceptio, replicet: vt supra, de dolo.l.cum à te. & sic debet denegari restitutio. vt supra eod.l in causæ.ij.in prin. Respon. hic fraus intercessit tutoris tantum: non vtrinque, & ideo non fuit collusio: vnde non datur replicatio.

E Vm, qui. CASVS. Conueniebam minorem absente tutore. eius defensorē te obtulisti, & condēnatus es, fiet executio in te: & nō habebis in integ. resti. ex persona illius minoris: & sic nō poteris restitui ex persona minoris quē defendis: quia neq; minor ille posset restitui, cū nullū damnū patiat̄. Viui.

c Ex sua voluntate.s. sine mandato. si aūt cum mandato, restituitur: nisi à procuratore res seruari possit vt ā.eo.l. cū mandato.§.si autem. si autē & necessitate, vt tutor vel curator, tūc restituitur minor indistincte: vt C.si aduer.rem. iudic.l. cum & minores.

d Ei prodesse. Cum nec illi competit quia non est læsus, alias contra: vt supra.de procu.l.minor.§.quoniam.

e Nō possit. Quia vltro se obtulit: vt ī.de re iud.l. iij.in princ. & ā. de procu.l. si procurator. in fin.

f Implorare.s.aduersus victorē, quia ei non tenetur. sed aduersus victū sic, si ab eo conueniatur act.neg. ge. sm M. sed certe aut bene gessit, & tūc minor tenetur: & nō restituitur. aut malè: & tunc nō tenetur, & sic non indiget restitutione: vt infra, de sol. iam tamen.§. in hac.

[Tutor vrgentibus creditoribus]

TVtor vrgentib. creditoribus, rem pupillarē bona fide[g] vendidit, denunciante tamen matre & emptoribus.[h] Quæro, cùm vrgentibus creditorib. distracta sit, nec de sordib. tutoris meritò quippiā dici possit: an pupillus in integrum restitui potest? Respon. causa cognita æstimandum: nec idcirco[i] si iustum sit restitui, denegandum id auxilium, quòd tutor† delicto caret.

† P.P. delicto vacaret.

Si per restitutionem à parte contractus receditur, potest ille contra quem agitur, à toto recedere. Bart.

Curator adolescentium prędia[k] communia sibi[l] & his, quorū curā administrauerat, † vendidit. Quæro, si decreto prætoris adolescentes in integrū restituti fuerint: an eatenus venditio rescindēda sit, quatenus adolescētium pro parte fundus communis fuit? Respond. eatenus rescindi: nisi si emptor à toto contractu velit discedi, quòd partem empturus

† P.P. administrabat.

TVtor. CASVS. Titius cū meus tutor esset, & ex iusta causa rem meā vēdere volebat: mater mea interminauit emptoribus ne emerent: & Titius meus tutor nihilominus vendidit. valet quidem venditio: & ego minor potero restitui si læsus sum. Curator. Titi' erat tutor nepotis vel nepotum suorum: & cōmunia cū istis nepotib' habebat prędia, quę iste Titius vendidit. nepotes minores volūt restitui, & restituti sunt. Dicitur hic quod venditio nō rescindit̄, nisi pro parte minorū: nisi emptor insolidū velit rescindi. & iste emptor habebit act. pro ptio pro parte illorū minorū aduersus istos minores: & pro parte Titij habebit act. cōtra eū vel ei' hęredes. Vi.

g Bona.fi. Cū decre. si talis erat q̄ decr. desiderabat.

h Emptoribus. Vt nō emerent: quod tñ nihil fecit.

i Nec idcirco. Secus in casib. in quib. tm̄ propter sordes tutoris, vel aduersarij calliditatē, non aūt sui facilitate restituitur: vt ī.e.l.deniq;.§.j.ibi, sed & probaretur, &c. & l. etsi sine.§. quæsitum.est & tertius, vt C.si aduer.ven.pig.l.j. Item huic dicto est arg. cōtra ī.e.l.minor xxv.an.in fi & de procu.l.si quis in rem.

k Prædia. Vrbana vel rustica: cum decreto tñ. Acc.

l Sibi. Scilicet curatori.

Non

non esset.[a] Item quæro vtrum emptor a Seio & Sempronio pupillis[b] † pretium cum vsuris recipere deberet, an verò ab herede curatoris? respondi: hæredem † quidem curatoris teneri:[c] verùm [&] in Seium & Semproniũ pro parte, qua eorum fundus fuit, actiones dandas:[d] vtique si ad eos accepta pecunia pro eadem parte peruenisset.[e]

Restituto fideiussore nõ videtur restitutus principalis. Bar.

Paulus libro .j. Sententiarum. L.

MInor se in id, qđ fideiussit, vel mãdauit,[f] in integrum restituendo,[g] reum principalem non liberat.

Per restitutionem non reuocatur libertas concessa per emptorem. Bart.

Minor ancillam vendidit. si eam emptor manumiserit: ob hoc[h] in integrũ restitui non poterit:[i] sed aduersus emptoré[k] quãti sua interest, actioné[l] habebit.

Aduersus pactũ circa dotem oppositũ minor restituitur. Bar.

Mulier minor[m] xxv. annis, si pactione dotis deterior cõditio ei[a] fiat & tale pactum inierit, quasi nunquam maioris ætatis constituta † pacisceretur, † atq; ideo reuocare velit: audienda est.

Aduersus venditionem validam minor restituitur. Bart.

Vlpianus lib. xxxv. ad edictum. LI.

SI res pupillaris vel adolescẽtis distracta fuerit, quam lex distrahi non prohibet:[n] venditio quidem valet: veruntamen si grãde damnum pupilli vel adolescentis versatur: etiam si collusio nõ intercesßit[o] distractio per in integrũ restitutioné reuocatur.

Minori restituto restituitur actio in pristinum debitorem in eo statu, in quo erat tempore nouationis.

Pomponius lib. ix. epistolarum & variarũ lectionum. LII.

IVnius † Diophantus Pomponio suo salutem. Minor vigintiquinque annis nouandi animo intercesßit pro eo, qui temporali actione tenebatur, tunc cùm adhuc supererant decem dies: & postea in integrũ restitutus est. Verũ restitutio, quæ creditori aduersus priorem debitoré datur,[p] decem dierũ sit, an plenior? Ego didici, ex tempore in integrũ restitutionis[q] tantundem temporis præstandũ, quantũ supererat.[r]

---

a Non esset. Facit huic dicto ℑ. de in diem addic. l. quod si vno. & de actio. emptio. l. Iulianus. §. si quis communi. & ī. eod. l. etiam. j. §. j. & ī. de in integr. restit. l. scio. & ℑ. de sol. l. si quis alia. Accur. §. proinde & arg. supra, de dolo. l. non debet. in fin. Vel dic quod loquitur in ijs, quæ seruari non possunt: & tunc nõ fit pro modico: & sunt omnia plana: vt ℑ. eod. l. & si sine. §. idem faciunt.

b Pupillis. Id est, adolescentibus: vt supra eo. l. proposuit. Vel dic qđ loquitur de pupillis, qui successerant adolescentibus. Vel dic quod quidam erant pupilli: quidã adolescentes.

† Al. add. *adolescentibus.*

c Teneri pro parte quæ fuit patris eorum.

† P. F. *hæredes.*

d Actiones dandas. scilicet emptori: vt C. quando ex fac. tu. l. si iniet. habet etiam exceptionẽ hic emptor. vt de præd. min. l. vteret. & l. si prædiũ.

e Peruenisset. Facit C. de repud. l. j.

MInor. CASVS. Si minor fideiubeat pro aliquo, potest, restitui: & nõ liberatur alius, scilicet principalis. Item si ancilla quam vẽdidit minor, manumissa est ab ipso emptore: minor cõtra libertatem nõ debet restitui, sed aget cõtra emptoré quanti sua interest. Item si mulier læsa fuerit, scilicet minor. aliquid paciscendo in læsionem dotis: restituẽda erit. Vi.

f Vel mandauit. non in rem suam: alias fideiussor pro principali, & econuerso habẽdi sunt, nisi dolo hæc fierent.

g Restituendo. Id est, restitui postulando.

h Ob hoc. Id est, propter manumissionem.

i Non poterit. s. cõtra libertaté: vt ī. e. l. si ex causa. in fin.

k Emptorem. Qui decepit minorem, non alias: vt infra, de iure do. l. si res. §. j. vel etiam dolo cuius manumisit venditor, qui non tradiderit: alias quasi interitu speciei liberatus non tenetur: vt ℑ. de solu. l. si mihi alienum.

† P. F. *constituta.*

l Actionem. Petita restitutione.

m Minor facit supra eo. l. si ex causa. §. in dotis.

n SI res. Non prohibet. vt prædium vrbanum, sm hãc legem: vt C. de adminiſt. tu. l. lex quæ. in prin. & tunc dic grande damnũ, &c. abnegatiue. Id est, non minimũ. Nam pro minimo nõ datur: vt supra, de in integr. restit. l. scio. Sic & dicitur capitis diminutio magna. i. nõ minima: vt ℑ. ad Tertyl. l. j.

o Intercessit. Si collusio interuenit, etiam pro paruo vel minimo dãno restituitur.

IVnius. CASVS. Quidam inexpertus amicum suum super quadam quæstione consuluit: & ante quam ab ipso responsionem reciperet: quid sibi videbatur, quæréd de eadem respõdit: & sic stulta quæstio talis est. Quidam minor fideiussit pro quodã debitore qui tenebatur acti. temporali: & restabant forte decem dies, qđ liberari posset debitor: petit iste minor restitui, & restitutus est: & eo restituto restituta fuit pristina actio creditori. nunquid ille creditor totum tempus habebit qđ nomine eius actionis competebat ab initio, an solum decem dies qui supererant cũ ille intercessit? Et dicit qđ solum habebit decem dies. & ideo planũ est quod hic dicitur.

† P. F. *percipisceretur.*

† P. F. *Iu-lius* al. *Mi-lius.*

p Debitorem dat. Pro cõstanti habet quod detur: vt C. de repud. l. j. §. j. in fi. nisi in fraudem creditoris fuit hoc factum: vt ℑ. de fideiussori. l. si Titi⁹. in fin. Et intellige hoc in minore adulto intercedẽte. secus in pupillo: quia nec ipse restituit: cum non teneatur cũ effectu ideo nec creditor, secundum Plac. Vel dic idem in vtroque, vt si sic intercesserint. qđ teneantur: vt cũ authoritate tuto. vel cura. vel etiã sine curatore, si cũ non habẽt: & quia tenẽtur, restituuntur: & per cõsequens creditor in prioré debitorem: vt hic, & d. l. j. C. de repud. An vero sic qđ non teneatur nisi naturaliter: vt quia sine tutore vel curatore cũ haberet eũ, tunc nõ restituit: & per cõsequẽs nec creditor: vt insti. quib. mod. tol. obl. §. præterea.

q Restitutionis. Scilicet datæ.

r Supererat. s. tempore intercessionis: & sic dabuntur decem dies per officiũ iudicis ex tempore † datæ restitutionis. secus in muliere, quia tunc statim currunt ipso iure: vt ℑ. ad Velleia. l. debitrix. §. si. & l. quamuis

† Vide c. j. de resti. in integr. in clemẽ.

quamuis.§.si mulieri.& §.si cum essem.& est ratio: quia ibi illa intercessio statim inefficax est, & ideo statim potest agi cōtra priorem debitorem: hic non nisi petita restitutione. Sed nonne cōtra minorem debet agere? Respon. non: quia restitutionem cōtra solam impetrasset: imò etiā exactā pecuniā recuperasset. & inde mihi imputari nō potest: imò q̄a iā restitutus est.

a Sine dubio. Humiliter stulte quærenti respondet: sic & alias ecōtra. j. de testa. l. Domitius. nec enim debuit se sciolum fingere.

b Manet. Imò nō manet quasi nouatione sublatum, nisi actū fuit, vt esset repertum: vt j. de noua.l aliam.& C. etiam ob chirogra. pec.l.j. sed dic fuisse actū. Vel dic manet, id est, iterū in obligationem recidit per restitutionem: vt s̄.eo.l.patri.§.penul. Vel dic propriè: vt infra, ad Vellei.l. aliquando.§.pen. quę vltima non placet.

Tu quid de eo putas, velim rescribas. Resp. Sine dubio [a] quod de temporali actione, in qua intercessit minor, sensisti, puto verius esse: ideoq; & pignus, quod dederat prior debitor, manet [b] obligatum.

TITVLVS V.

† DE * CAPITIS. diminutione.

Caius lib.iiij.ad edictū prouin, I.

Capitis [*] diminutio est status [c] mutatio. †

Hoc edictum habet locum in capitis diminutione, quæ salua ciuitate contingit, non in aliis. Vel breuius, Hoc edictum habet locum in minima capitis diminutione tantùm. Bar.

Vlp.lib.xij.ad edict. II.

Pertinet hoc edictum[d] ad eas capitis diminutiones, quę salua ciuitate cōtingunt. [e] Cæterum siue amissione ciuitatis, [f] siue libertatis [g] † contingat capitis deminutio: cessabit edictum. neque possunt hi penitus cōueniri. [h] † Dabitur planè actio in eos, [i] ad quos bona eorū peruenerūt. Ait prætor: *Qui quæue, postea, quam quid cū his actum [k] contractumue sit capite minuti minutæve esse dicentur: in eos easue, perinde quasi id factum non sit, iudicium dabo.* [l]

Capitis diminutio non liberat quem à naturali obligatione: nec eum impedit postea ciuiliter obligari. Bart.

Hi, qui capite minuuntur [m] ex ijs causis, quæ capitis diminutionē pręcesserunt, manent obligati naturaliter. [n] cęterū si postea: imputar qs sibi debebit, cur cōtra-

ctum ex hoc edicto, ac si nunquam eius status esset mutatus. Hi qui. Primo contraxi cum aliquo, & postea mutatus est status eius. nam primo fuit sui iuris: modo autem effectus est alieni: vel econuerso, sine dubio de iuris rigore, quia alius est nouus homo: non tenetur. sed ciuiliter, de eo q̄d præcesserat statum mutatum. naturaliter autem sic. Sed pone quod post capi. dimi. contraxi cum aliquo, qui primo fuit sui iuris. deinde autem dedit se in arrogationē, & tunc contraxi: vel ecōuerso. & dic q̄d hoc edictū de hoc non tractat: vnde non datur actio. & hoc dicit. & duob. modis intelligitur circa literam. Nemo. Si q̄s deliquit, & postea dedit se in arrogationem, nunquid ideo liberatur quo min' puniatur? Videtur q̄d sic. quia nouus homo videtur, tamen contrariū est: quia non desinit teneri ex primo delicto. Ei qui. Debitorem meū arrogaui: extinguitur act. nunquid si eum iterum emanciparem, restituetur mihi mea actio? Dicitur quod non. * Hoc. Hęc actio in factū, quæ in locum actionis amissæ restituitur, perpetua est: & datur heredibus, & in hæredes. Vl.

DE CAPITIS. diminutione.

Dictum est supra, de restitutione, quæ iure actionis & per officium iudicis ratione ætatis datur: nunc de illa, quæ fit per status mutationem: vt supra, de in integrum resti.l j & ti.

c Capitis. Status. No. caput poni p̄ statu, & status cōsistit in tribus: vt j.e. l.fi. Sed non videtur cōuertit cū suo definito hæc definitio. nam patre mortuo filius est sui iuris: & sic mutat statum: vt insti. quibus mod. ius pat. pote. sol. in prin. & tamen nō dicitur capite minui: vt j. ad Maced.l.iiij.§.fin. Sed dicas hoc facto hominis, scilicet interueniente: vel vere, vt emancipando, vel damnando, vel simili modo, vel interpretatiue: vt patre arrogato: quia interpretantur & filij arrogati: vt s̄. de adop.l.si pater.& l.ij.§.fin.& infra eod.l.liberos j.respon. secus si Dei iudicio: vt dictum est.

Pertinet. CASVS. Scire debes tres esse capitis dimi. vt j.eod.l.vlt. & dicit quod illud edictum de quo tractatur in hoc titulo locum habet in minima capitis d. Illi enim qui patiuntur ca. di. maximā vel mediam, nō possunt conueniri. illi tn̄ illorum loco cōueniuntur ad quos bona eorū perueniunt. & hoc dicit. Ait. In isto. §. ponūtur. verba prætoris. & scire debes, quod de iure ciuili, si tu contraxisti cum aliquo, cuius status est postea mutat': quod ciuilis obligatio tollitur, sed de iure naturali tenet: & licet de iure ciuili (vt dictū est) tollatur, tn̄ prætor eum restituit ex authoritate sua, & agetur cū eo. act. in fa-

d Pertinet hoc edictū. Quod est j.ea.l.§.ait prętor.

e Contingunt.i. ad minimam: vt infra eod.l.fin.

f Ciuitatis. Quæ est media.

g Libertatis. Quæ est maxima: vt d.l.vlt. & infra eo.l.tutelas.§.pen.& instit. eo.§.j.ij.iij. Acc.

h Conueniri. Nec etiam conuenire: nisi vt infra eo.l.legatum.& nisi fuerint restituti ad quotam partem. vt C.de sen.pas.l. si debitor.

i In eos. Vel in dām: vt j.e.l.tutelas.§. si libertate. vel in fiscum: vt C.de bo.dam.l. si vt proponis.& de sen.pas l.si ademptis. & C.ad leg. Iul. de vi pub. vel pri.l.ij.vel in filios: vt j.de bo.dam.l. cū ratio §.fin.

k Actum. Hoc est generale verbum, sequens speciale: vt infra, de verb.sign.l.Labeo.

l Iudiciū dabo.i.actionē in factū. Nunqd & prima vtilis? Rñ. ita. vtilis.n.actio nō excludit hāc pręioriā: quia vtraq; de equitate dat. Itē quę est differēia inter hūc tit.& illū j. quod cū eo.s.quoad emācipatione? Respon. per hūc restituitur actio amissa ob hoc, quod alius homo esse videtur, cū statum mutauerit: vt j.de sol.l.qui res.§.area.per illum aūt modificatur condemnatio, inquantum facere potest filius. Item hoc locum habet, cum quis sui vel non sui iuris transit in alienam familiam: illud non.

m Minuuntur. Emancipatione pura.

n Manent obligati naturaliter, & restituitur ciuilis per hoc edictum.

Pertinet,

† P. F. de capite minutis.

* Per status mutationem incidit aliqs in captionē iure ciuili l.ij. s̄. de rest. Ita vt nisi bñficio principis, ex hoc edicto restituatur le.7.j. eo. data ei actiōe vtili, perinde quasi actio amissa non sit le.vlt.C. quibus ex cau.maio. agere l cū nō possit, qui obligatus erat, quod subtili ratione iur. ciuilis alius videatur mutato statu quā qui cōtraxit l.7.infra eod.

* Coniunge ca.vlti. cum hoc primo.

† P.F. per mutatio al. status prioris permutatio.

† In P. F. add. amissione.

† Bal. hic dicit, q̄d iste tex. facit in arg. de monacho igressso monasteriū quo ingresso censetur cōfusa esse actio.

* Ergo nec valet nominatio vxorati mortua vxore.

a Pertinet, quasi dicat. non datur, nec aufertur actio sibi ex hoc edicto.
b Sed interdum. Ideo dicit interdũ: quia quãdoq; non datur: vt in mutua pecunia & voto, secundũ Io. vt ĩ. de pol. l. si quis rem. §. voto. & ſm hoc puncta ibi diminutionem.

xerit, quantum ad verba huius edicti pertinet. a Sed interdum b si cõtrahatur cum his c post capitis diminutionem, danda est actio. & quidem si adrogatus † sit, nullus labor est. d nam perinde obligatur, e vt filiusfamilias.

Capitis diminutio non tollit actiones ex delicto descẽdentes. Barto.

Nemo delictis exuitur, f quamuis capite minutus sit.

Adroganti restituitur actio per hoc edictum. Bar.

Ei, qui debitorem suum adrogauit, non restituitur in eum actio, postquam sui iuris fiat. g hoc iudicium perpetuum est: h & in hæredes, & hæredibus datur.

Adrogatione patris filij capite minuuntur. Bar.

Paulus libro xj. ad edictum. III.

Liberos, qui adrogatum parentem se-

& quod sequitur, & quidem, &c. est exẽplum prædictorum. Vel dic quod contraxit cũ eo, qui erat capite minutus: vt quia emancipatus: & iterum fuit capite minutus, vt quia dedit se ad arrogandum, & sic inter vtranq; capitis dimi. cõtraxit. & secundum hoc pũcta ibi, cum his. & differt a superiori tũ. cæterum, quia & ibi post capitis dimi. cõtraxit, & agebat ante scdam capi. di. hic aũt post secundam agit. † adrogãs.
c Cum his. s. capite minutis.
d Labor ẽ. Quia datur in arrogatorem, vt ĩ. de pecu. l. in arrogatorem. & ã. de adop. l. onera. imo in arrogatum, scilicet iure cõmuni, ſm primum casum, vel ex hoc edicto, secundum secundum casum.
e Obligatur. s. arrogans, imo arrogatus, vt filiꝰ. d. q. libet.
f Nemo delictis exuitur. q. d. habet locũ hoc edictũ in delictis licet verba dicãt de actu vel cõtractu, ſm quosdã. Vel econtra dic, quod in delictis non habet locum, quia in illis non liberatur, & ideo non est opus ibi hoc edicto, ſm Azo. arg. ĩ. eo. l. tutelas. §. j. & ĩ. qđ cum eo. l. sed si. §. ij. Vel dic quod de criminali accusatione hic loquitur, secus si ciuiliter agatur. Vel dic hic, si minima secus si maxima vel media. Item no. hic arg. ꝙ si quid est in pœnã statutũ, nõ debet conuerti in præmium, vt ĩ. de adi. leg. l. legata inutiliter. & ĩ. de reg. iur. l. non fraudantur. §. nemo. item facit. ĩ. de inter. & relega. l. relegatorum. §. finali. C. de decurio. l. ne quis officialium. lib. x.

Statutũ in pęna, non debet in ꝑmiũ conuerti.

g Sui iuris fiat. Quid si mihi x. & tibi x. a Titio debeantur, & eum arrogaui, & tu me conuenias, vt eum defendam, & tibi insolidum satisfiat, & dicas mei rationem non habendam, quia extincta est actio? Respon. mei rationem habendam. vt pariter in bonis admittar, licet iure ciuili perierit actio. vt ĩ. de separ. l. debitor. & ĩ. de pecu. leg. l. si quis creditori.

Bona quæstio.

h Hoc iudicium perpetuum est. i. perpetuum esse põt. sic ĩ. de sta. lib. l. Labeo. quid. n. si redhibitoria tenebatur? certe nõ erit perpetuũ in hoc casu, & idẽ in similibus. Et eodem mõ intellige quod de heredibus dicit. sic ĩ. de exerc. l. si tñ. l. fi. & de tri. l. illud. §. fi. & est pro hoc s. ti. j. l. fi. & s. e. l. §. ait prætor.

Liberos. CASVS. Habebã filios, dedi me in arrogationẽ alicui, tã ego, quã filij mei in ptãtem arrogatoris transiuimus, vnde illi etiam filij mei capite minuuntur.

quũtur, placet minui capite: † cũ in aliena potestate i sint, & † familiã mutauerint.

Emancipatione capitis diminutio contingit. Item qui caput non habet, illud non mutat.

Emancipato k filio, & cæteris personis l capitis minutio manifeste † accidit: cũ emancipari nemo possit, nisi in imaginariam seruilem causam deductus: m aliter atque cum seruus manumittitur: quia seruile caput nullum ius n habet: ideo † nec minui põt.

Modestinus libro j. πανδεκτῶν. IIII.

Hodie † enim incipit statũ habere, [cũ manumittitur.]

Paulus libro xj. ad edictum. V.

Amissione ciuitatis, fit capitis minutio, o vt in aquæ, † & ignis interdictione. p

Qui ciuitatem Romanã, perdunt capite minuuntur. Bar.

Qui deficiunt, capite

Emancipato. Planus est. quia emancipatione filiorum vel ẽt nepotis, vel aliorum qui sunt in potestate mea, contingit cap. di. cæterum manumissiõe seruorũ nõ contingit cap. di. quia caput non habẽt, qa serui manumissi incipiunt caput habere cum sunt manumissi. & h. d. cum l. seq. quę continuatur cum ista.

† P. F. caput.
† P. F. add. cum.

i Potestate. Scilicet, arrogantis.

† P. F. manifeste.

k Emancipato. dic quod ista quatuor nomina sunt datiui casus vel ablatiui absoluti. Alij dicũt ꝙ prima duo sunt ablatiui absoluti, & alia duo datiui. dicentes quod emancipatione filij & nepos sui iuris efficitur, vt s. de adop. l. sed ẽt. quod reprobo, vt s. de adop. l. liberum.
l Cæteris personis. videbatur tñ nepotẽ non minui capite cũ in eo dnę emancipationes ꝗ̃ siderentur, in filijs tres: vt C. de adop. l. fin.
m Deductus. Sed cum hodie nõ fiãt tales venditiones, vt instit. qui. mo. ius pa. po. sol. §. præterea. & C. de emã. l. fi. nunquid ob hoc minus dicitur capitis diminutio? Rñ. non. ideo minus, vt C. ex quibus. cau. infa. irro. l. decreto. Itẽ nec est hęc sola ratio, sed hęc quia familiam mutat: vt ã. e. l. j. in fi. j. resp.
n Nullum ius. de iure ciuili: vt ĩ. de reg. iur. l. quod attinet.

* Hæc tñ Pauli non satis consona esse vr. Sine n. seruitute, vel vera, vel imaginaria capitis minut. accidere põt, vt in media capitis diminutione constat ꝑsertim cũ Iustiniani constitutione tertia hęc vẽditio insublata sit, & tñ emancipatione cõtingat capitis dimi nu. Nisi cũ quibusdã doctis dicere velis, cumulum quendã a Paulo, & quasi corollarium ẽe adiectũ.

Amissione. CASVS. Si interdictũ fuit alicui aqua & igni, capite minuitur.

Qui deficiunt. Impator fuit in exercitu cõtra Saracenos, & hostes populi Romani. deseruit aliqã Imperatorẽ vel magistratus militũ forte, & transtulit se ad hostes, sine dubio ille capite minuitur? Item si aliquis fuerit hostis iudicatus populi Ro. a senatu, quia ille capite minuitur & dicit hoc.

Nunc. Iurisconsul seipsum continuat, & dicit qđ hic tractat de minima ca. di. & eius effectu. & dicit ꝙ per eam non tollit publicum ius. vnde si iudex magistratus vel senator minimam ca. patitur di. non ideo desinit esse senator vel iudex. nullum. n. officium publ. tali. ca. di. tollitur. Viuia.

A. Perl. idcoque.
† Eodie.
† P. F. aquæ.

o Capitis minutio. s. media.
p Interdictione. locus cuius hodie successit deportatio, vt ĩ. de pœ. l. ij. & ĩ. ad leg. Iul. pe. l. iij.

minuũtur. [a] deficere autem dicuntur, qui ab his quorũ ſub Imperio ſunt † deſciſcunt, & in hoſtium [b] ſe numerũ conferunt. [c] ſed & ij, quos ſenatus hoſtes [d] iudicauit † vel relegati, [e] vtique vſq; adeo, † [f] vt ciuitatem amittant.

Capitis diminutio quæ publici iuris ſunt, non perimit. Bar.

Nunc reſpiciendum eſt, quæ capitis diminutione † pereant. & primò de ea capitis diminutione, quæ ſalua ciuitate accidit, per quam publica [g] iura nõ interuerti conſtat: nam manere magiſtratum, vel ſenatorem, vel iudicem certum eſt.

Vlpianus libr. j. ad Sabinum. VI.

NAm & cætera officia, quæ publica ſunt, in eo, nõ finiũtur. [h] Capitis. n. diminutio, † priuata † hominis [i] & familiæ [k] eius iura, non ciuitatis [l] amittit.

Quod alicui ſub nomine appellatiuo conceditur, illo perempto perit conceſſio: alias ſecus. Item capitis diminutione, nomina iuris pereunt, non nomina naturalia. hoc dicit. Primo ponitur dictum. ſecundo quædam illatio. tertio ponitur ratio. quarto ratio dicti & illationis, ſecunda ibi. Igitur. tertia ibi, Licet legitimæ, quarta ibi, Ex nou. Bar.

Paulus libro xj. ad edictum. VI

TVtelas etiam non amittit [m] capitis minutio, [n] exceptis ijs, [o] quæ in iure alieno [p] perſonis poſitis † deferuntur. Igitur teſtamento dari. vel ex lege, [q] vel ex ſenatuſconſulto, erũt nihilominus [r] tutores. Licet † legitimę tutelę ex duodecim tabulis [s] interuertãtur [t] eadẽ ra-

[a] Minuuntur. Media capitis diminutione ↄ.
[b] Et in hoſtium. Vt transfugæ. Accur.
[c] Conferunt. Quia ciues eſſe deſinũt. vt ĩ. de cap. & poſtli. reuer. l. poſtliminiũ. §. filius quoq; nõ tñ ẽ ſeruus. vt ĩ. de tute. l. ſi quis tutor. & dic hic vt in d. §. filius.
[d] Hoſtes. qui erãt de ſubditis. Acc.
[e] Relegati. Antiqua litera dicit. relegati, & tũc improprie. i. deportati. Relegati. n. non amittunt ciuitatẽ: vt ĩ. de inter. & releg. l. relegatorum. §. hęc ẽ differẽtia. & hoc ſi ſtricte accipiatur vocabulum. Large enim relegati etiã continent deportatos, quia commune nomẽ eſt, ſed Piſana litera eſt lege lata. ſ. a populo, vel exprimendo perſonam alicuius. Vel generaliter: vt, Quicunque hoc fecerit ſit capite minutus, vel ciuitatem amittat. vt & dicitur qs ipſo iure cadere in canonem latæ ſententiæ quandoque. Accur.
[f] Vſque adeo. Scilicet, minuuntur capite ↄ. &c.
[g] Publica. authoritate & vtilitate ↄ.
[h] NAm. Nõ finiunẽ. ꝙ capitis diminutio intercedat.
[i] Hominis. Iura. vt eſt operarum obligatio, & vſus & vſusfructus, ſecundum hæc iura: vt inſtit. de acqu. per arro. §. j.
[k] Familiæ. i. agnationis, vt ĩ. de verb. ſign. l. pronunciatio. §. communi. Accur.
[l] Ciuitatis. Vt ĩ. de iudic. l. quippe. & ĩ. ad Treb. l. nam quod.

TVtelas. CASVS Iſta lex cõtinuaẽ cũ præcedẽti. Dictum eſt. n. ſ. quod per minimã capitis diminutionem nullum officium publicũ tollitur. hic dr̃ ꝙ per talẽ cap. di. tollitur ius agnationis, nõ aũt pub. iura: vt dixi. Idem eſt, & in quibuſdam tutelis legitimis. i. ex l. xij. tab. deſcendentibus. nã tutelæ iſtę legitimæ interuertũtur, & deſinit eſſe tutor illa cap. dimi. ſed ſi datiua eſſet tutela vel teſtamẽtaria nõ periret illa ca. di. Item videtur, nã ſi deferatur ex l. xij. ta. hæreditas, perit ius ſuccedendi, alias nõ tollitur. Quæ aũt ſunt legitimæ, alias quam ex l. xij. tab. illæ non expirant. Dicit in fine, quod quædã ſunt nouæ leges, quæ quibuſdã certis perſonis tutelas. & hæredi. deferunt perſonis naturaliter deſignatis, non ciuili agnationis nomine ↄ.

Iniuriarum. Tenebaris mihi actione Iniuriarum licet capite minuaris, adhuc remanes mihi obligat⁹. & cum iſta caſus poſitione concordat. ſ. e. l. ij. §. nemo. Vel dic aliter hunc caſum. quia ſi competat ei actio iniuriarum ante cap. di. non deſinit eam habere, licet capite minuatur.

Si libertate. Libertus propter ingratitudinẽ fuit redactus in ſeruitutẽ, qui fuerat debitor meus. dicitẽ hic quod nõ reſtituat cõtra eũ, ſed contra eũ, ad quẽ bona peruenerunt, vel aduerſus dominum: vel aduerſus fiſcum ad quem bona peruenerunt. Viuia.

[m] Nõ amittit. i. amittere non facit.
[n] Capitis minutio. ſ. minima.
[o] Ijs. ſ. tutelis legitimis ex l. xij. tabu. delatis.
[p] Alieno. Duob⁹ modis expone, & vtroque vt deferatur ex lege xij. tab. Primo vt deferatur filijſfamil. qui ſunt in alieno iure, ideſt, in aliena poteſtate, quo deuenit in duobus caſibus, & quando pater eſt furioſus: quare præcedere eum non poteſt. & quãdo libertus eſt maternus cuius eſt tutor filiuſfam. quæ tutela dicitur legitima: vt inſti. de leg. patr. tute. alias autem legitimæ tutelæ demũ mortuo patre deferuntur: vt ĩ. fami. erci. l. ſi maritus. & infra, de tutelis. l. antepen. Secundo dic in iure alieno, id eſt, in agnatione vt ſupra, de iuſtitia & iure. l. fin. & dic iure alieno nunc, ſcilicet cum capite minutus eſt, non olim. & quod dicit deferuntur. i. deferrentur, ſi capitis diminutio nõ intercesſiſſet. vel dic alieno. ſ. eius, cuius tutela defertur.
[q] Vel ex lege. ſ. alia quam xij. tab. ne contradicat, ſ. & ĩ. Et da exemplum de tutela, quæ confirmatur ex lege Velle. veluti ſi auus relinquat tutorẽ nepoti viuo patre, quo caſu cũ a principio ſit inutilis, mortuo tñ patre viuo auo confirmatur ex lege Velleia. vt ĩ. de teſtit. l. hæreditas. § qui filium. & ſic potius ex lege quam ex teſtamento datur: vt ĩ. de ver. ſig. leg. conuenire. Itẽ da exemplũ de eo qui dabaẽ ex lege Attilia, vel Iulia, vel Plautia: vt inſtit. de Attil. tu. Item da exemplũ de lege Cornel. quæ facit filios ſucceſſores patri ab inteſtato apud hoſtes defuncto, & eadẽ poſtea dat inter fratres hæreditatẽ & tutelam, vel expreſſim, vel ex interpretatione ſm regulam: Ad quem emolumentum, & onus. Quod aũt dicit de ſenatuſconſ. da exemplũ de eo, qui datur loco tuto. ſurdi, muti, vel furioſi: vt infra, de tutel. l. pe. Item dic quod ſenatuſconſ. Tertyl. fratres defuncti matri præponit: vt inſti. ad Tertyl. § j. ergo per interpretationem hos vocat ad tutelam. Vel dic quod apud Gręcos ſecundum omnes ſunt iſtæ leges nouæ: & ſenatuſconſ. ex quibus vocantur ad hæreditatem & tutelam aliqui.
[r] Nihilominus. i. quamuis ſunt capite minuti.
[s] Duodecim. tab. Delatæ. Accur.
[t] Eadem. quam ſtatim dicet, &c.

† P. F. Deſiſtunt.
† P. F. vel lege iam ꝙ placuit Cuiacio.
† vſque eo P. F.
† Al add. hæc.
† Bar. hic dicit iſtam gl. ſing. ad hoc ꝙ ſtatutũ põt fieri cõtra certã pſonã delinquentem, qñ delictũ eſt notoriũ. Bolo.
† P. F. minutio.
† priuati.
† Sic in P. Fl. Haloã. aũt ſcripſit non deferuntur. Sed male Ant. Aug. emend. li. j. cap. 2.
† P. F. Sed
† interuertuntur.

Exin le

a Exinde. Ideſt, ex l. duodecim tabularum.
b Legitimæ. ſ. interueniuntur, deferendę, non delatæ, vt ỹ. vnde lib. l. fi.
c Quia. Bona ratio, quia ciuile nomen eſt.
d Deſinunt eſſe. Scilicet adgnati.

n Mihi. Idem quo ad hoc q̃ dicit hic, & niſi, &c. ſi ciuitas & libertas ſana ſunt, dum tñ familia mutata ſit, vt Inſt. de acquiſi. per arro. in ſi. titu.
o Mitti. Sed ſi non ſufficiunt bona, nunquid pro noxa dabitur? Reſpon. non quia non pro debito, ſed pro maleficio fit noxa, vt Inſtit. de nox. in prin.

tione, qua & hęreditates exinde [e] legitimę, [b] quæ [f] adgnatis deferũt, q̃a [c] deſinũt eẽ, [d] familia mutata. [f] Ex nouis [e] aũt legib⁹, & hæreditates & tutelę plerũq; [f] ſic deferũt vt pſonę naturaliter [g] deſignent, vt ecce deferunt hęreditatẽ Senatuſcõſulta [h] matri. & filio.

Actiones ex delicto cũ capitis diminutione ambulant. Bar.

Iniuriarũ [i] & actionũ ex delicto venientiũ obligatiões cũ capite ambulãt.

In eũ qui maximã, magnam, vel mediam capitis diminutionem patit, ex hoc edicto nulla actio reſtituitur. Bar.

Si libertate adempta [k] capitis diminutio ſubſecuta ſit, nulli reſtitutio ni aduerſus ſeruũ [l] loc⁹ eſt, quia nec prætoria iuriſdictione ita ſeruus obligatur, vt cum eo actio ſit, ſed vtilis actio aduerſus dñm [m] danda eſt Iulian⁹ ſcribit, & niſi ſolidũ defendat, permittẽdum mihi [n] eſt in bona, quæ habuit, mitti. [o]

Eo ipſo q̃ quis amittit ciuitatẽ, perdit omnia bona ſua ſine aliqua publicatione. Bar.

Item cũ ciuitas amiſſa eſt, nulla [p] reſtitutionis ęq̃tas eſt aduerſus eũ, q amiſſis bonis, & ciuitate relicta, nudus exulat. [q]

Obligatiões q̃ cãm naturalem reſpiciunt, capitis diminutione nõ pereũt, & loquitur iſta lex de obligationibus actiue cõpetentibus ijs qui capite minuuntur. Bar.

Caius lib. iiij. ad edictũ prouinciale. VIII.

EAs obligationes, [r] [†] q̃ naturalẽ pſtationẽ h̃re intelligunt, palã ẽ capitis diminutione [s] nõ petere, q̃a ciuilis rõ naturalia [t] iura corrũpere nõ p̃t. Itaq; de dote [u] actio, quia in bonum & æquũ cõcepta eſt, nihilo minus durat, etiam poſt capitis diminutionem.

P.F. Quia.
P.F. Mutati.

e Ex nouis. Nouas omnes appellat poſt duodecim tabularũ inductas.
f Plerunque. Quia ſi maritus vxori & econtra ſuccedit per ſonæ non naturaliter deſignantur. vel plerunque ideo dicit quia licet Senatuſc. Tertul. fratrum vel ſororum meminit præferendo matri, tamen hodie per cõſtitutionem cum matre ſuccedunt, ſecundum M. & ſecundũ hoc ad ſucceſſionem plerunque tantum refertur Vel verius plerunque ideo dicit, quia non ſemper nouis legib⁹ deferũt, ſed per teſtamentũ.
g Naturaliter. Ideſt, nomine quod eſt immutabile, non in re ciuili adgnatiõis. Accur.
h Senatuſconſulta. Succedit matri, natus per Orficianum, & quidam patrem, & cõtra Tertullianũ. Licet ergo capitis diminutio intercedat, nihilominus hic filius, illa mater remanet, quod ſecus eſt in adgnatis, cum enim adgnati vocentur, & adgnati eſſe deſinant, non vocantur. Et quod dixi in matre, de tutela teſta. & datiua ſeruatur. dicit. n. teſtator Titius tutor eſto. iudex etiam hoc idem dicit, vnde nihilominus ſunt tutores, quia hic Titius remanet, ſed adgnatio tollitur, niſi in caſu, vt C. de le. tu. l. iij. & in alio, vt Inſtit. de le. adgna. ſuc §. fin. & propter hoc dicit plerunque Inſt. de le. adgn. tu §. fi. Sed an adgnatio hodie tollitur per minimam capi. dimi. viderut q̃ nõ, quia adgnatus ſemper remanet adgnatus, & cognatus, ita vt adgnatus vocaſ, vt in Auth. de hæ. ab inteſt. §. ex his. colla. ix.
i Iniuriarum. ſ. actio, & poteſt intelligi vt dixi ȝ. l. ij. §. nemo. Vel dic q̃ loquitur de actione competenti ipſi, qui capite minutus eſt.
k Si libertate adempta. Per Ingratitudinem, vel quia paſſus eſt ſe vendi ad pretium participandum.
l Seruum. Nam in ſeruum datur actio niſi in caſu, vt C. vbi cau. fiſc. l. fi. idem dicũt ỹ. de ſepul. vio. l. prætor §. pen. ſed dic ibi dari in eum actionem, ideſt, propter eum, vel nomine eius ſic ȝ de iuriſd. omni. iudi. l. ſi quis id. & idem dicunt ỹ. vi bon. rapt. l. prætor. ij. §. in ſeruum. & ỹ. de incend. rui. nau. l. j §. item in ſeruum. Accurſius.
m Dominum. Bonorum, vel ſerui.

p Nulla. Sed cur ſecus eſt, vbi dedi me in arrogationem? nam & hic bona mea in alium deuoluuntur. Reſpon. ideo quia hic remanet talis qui obligari non poteſt. filius vero arrogatus põt, ſecundum Io. Sed nonne qui ſolam ciuitatem amiſit, obligari poteſt. Reſp. vtique, cum ſit liber. Dicendum eſt ergo aliud eſſe in arrogato, quia arrogatus fere omnia retinet, vt Inſt. de acquiſi. per arrog. non aũt in deportato. Accur.
q Exulat. Sed tenet ille ad quem bona peruenerunt. vt ȝ. eo. l. ſecunda. Accur.

EAs. CASVS. Hæc lex & duæ ſequentes loquuntur, quando actiones competunt capite minuto. & dicit, ſi aliqua actio capite minuto competit, diſtinguitur, verum deſcendat ex naturali obligatione, & tunc minima capi. dimi. non tollitur aut deſcendit ex ciuili, & tollitur & aſſignat in litera rationem, quia ciuilis ratio naturalia quidem. &c. & ponit exemplum in actio. de dote q̃ illa capit. dimi. non tollitur. idem eſt ſi alimẽta vel habitatio fuerint relicta. illa enim capi. dim. non pereunt, & hoc dicit hęc lex cum ſequenti. Viuia.
r Eas obligationes. Hæc lex & aliæ duę leges ſequentes loquuntur, quãdo actiones competunt capite minuto. Accur.
s Diminutione. Minima. Accur.
t Naturalia. Vt Inſt. de le. adgna. tu. §. fi.
u De dote. Sed nonne actio ex empto ſimiliter habet æquitatem naturalem, ideſt, de iure gen. licet formula ſit à iure ciuili inducta, vt ſupra de iuſt. & iure. l. ex hoc? Reſp. olim paucæ, quia quinque erant actiones quę darẽtur filijsfamil. vt ỹ. de act. & obl. l. filiusf. & l. in factum. inter quas hæc de dote erat, vt ỹ. ſo. ma. l. ſecunda. vnde hodie oẽs ex caſtren. pecu. vel quaſi vel ex aduentitia cauſa non pereunt ſibi tali minima capitis diminutione, cum iure proprio ſibi competant actiones in prędictis. vt C. de bonis quæ libe. l. fi. Eſt & alia ſpecialis æquitas in dote, vt infra, ſoluto matrimo. l. prima. in his enim ius ciuile repugnat naturali. nam ſecundum ius ciuile tantum patri, ſecundum

† Bal. hic dicit iſtũ tex. ſing. ad hoc q̃ dotis contractus eſt de iure gẽtium. Bol. Quod tñ non ſolũ à Baldo, ſed & ab Accurſio, Bartolo, cęteriſque temere dictum eſt. Neq; n. ſe quiſ. hẽt naturalẽ pręſtationẽ, Ergo iuris naturalis eſt. pſtatio. n. hic naturalis intelligit, q̃ in æquo, & bono ẽ poſita. Formã vero dotis, a qua denominori eã fas eſt iuris Quiritũ eẽ credendũ ẽ A. Perſ.

cundum Ius naturale tãtum filio. quod Ius ciuile succumbit naturali & ideo naturale præualet, & in alijs præualet ciuile, vt non detur filio. & sic non amittit quia non debet. Sed quare magis in his succumbit ciuile ius naturali? Resp. in quolibet vides rõne ęquitatis.

Pau lib. xj. ad Edic. IX.

VT[a] quãdoq; emãcipata agat.

Sumata est cũ pcedẽti.

Modestinus lib. viij. Differentiarum. X.

LEgatum in annos singulos vel mẽses relictum,[b] vel si habitatio legetur, morte quidẽ legatarij legatum intercidit, capitis tamen diminutione interuenien te perseuerat, videlicet quia tale legatum in facto potius, quam in iure[c] consistit.

Iurisconsultus ponit hic tria genera capitis diminutionis, quæ no. Bar.

Pau lib. ij. ad Sabi. XI.

CApitis diminutionis tria genera sũt maxima, media, minima. Tria enim sunt quæ habemus, [d]libertatẽ, ciuitatem, familiam.[e] Igitur cum hæc omnia amittim⁹, hoc est, libertatem, & ciuitatem, & familiam, maximã esse, capitis diminutionem, cum vero amittimus ciuitatem, [&] libertatem, retinemus, mediam esse capitis diminutionem. cum [autem] & libertas & ciuitas retinetur, familia tãtum mutatur,[f] minimam esse capitis diminutionem constat.

[a] VT quandoq; emancipata. Idem videtur etiam si maximam vel mediã capitis diminutionẽ sit passa nisi vna de quinq; legib⁹ fuit dãnata, vt j. de bo. dã. l. quinq;. Vel dic q licet nõ publicetur dos, alia tñ ipsa nõ põt repetere, quia dẽt remanere apud maritum. Accur.

Et.

In P. F. add. singulos.

[b] LEgatum relictum. Ad alimenta.

[c] Quam in Iure. Quia non considera tur, an possit capere ex testamẽto vel nõ, sed hoc factum, an possit comedere, vel nõ, vel bibere. nã & si nõ sit capax, admittitur etiam si maximã capitis diminutionẽ pass⁹ sit, vt arg. j. de ali. leg. l. seruos ad custodiã. & l. is cui. & de ijs, quę pro nõ scrip. habe. l. 3. Et est hoc speciale fauore alimentorum, idẽ in habitatione, quia nec sine ea viuere qs potest.

No. q ea quæ facti sũt nulla iurisconsultione mutari pñt conc. & facit j. de he. inj. In l. libro rũ §. q tñ, & j. eo. j. l. deniq;.

Al. add. &.

[d] CApitis. Quę habemus. s. præcipua.

[e] Familiã. i. iũ agnationis inter agnatos.

[f] Mutatur. Mutari large hic accipitur siue de sua in alienã, siue de aliena in suã, siue de aliena in alienam transfertur. Io. sed & omnes infames statu vel fama dicuntur minui, vt j. de var. co. l. cognitionũ §. extimatio. Vel dic non mutari, sed minui, & facit In stit. eo. §. j. & ij.

Mutatio multipliciter fit.

EX QVIBVS CAVSIS MAIO. &c.

Dictum est supra de restitutionibus quibusdã, nunc de ijs, quę dantur rõne absentiæ, vt supra de in integrũ restit. l. prima. in fi.

HVius edicti. CASVS. Iurisconsul. assignat rationem quare istud edictũ fuit introductum, & dicit quod per istud edictũ subuenit illis, q sunt lęsi p absentiã & ex causa. iusta enim absentia nulli debet esse damnosa vel lucrosa. Verba. Iste §. ponit edicti prætoris, verba. & habet illud edictum tres partes. Prima est qualiter absens contra præsentem restituatur. nam si pręsens vsucapiat rem absentis, ille reuersus restituetur contra præsentem, siue vsucepit rem corporalẽ, siue act. liberatus sit. & hoc vsque ad §. illũ. item si quis, &c. Secunda clausula edicti est, quando præsens contra absentẽ restituitur, vt ecce si absens pręscripsit rẽ præsentis restituitur præsens, & durat vsque ad §. item si qua, &c. & ibi incipit tertia pars, & durat vsque ad finem, quia dicitur q quandocũque esset æquum q restituatur, pætor restituet.

Restituitur.

TITVLVS VI.

EX QVIBVS causis maiores viginti quinque annis in integrum restituuntur.†

Primo commendat edictum, & ponit eius summarium. Secundo ponit verba edicti ad literã. Secunda ibi, Verba. B.

Vlp. lib. xij. ad Edic. I.

HVius edicti[g] cãm nemo[h] ñ iustissimã eẽ cõfitebit. Lęsum[i] enim i⁹ per id temp⁹, quo quis reipub. operam dabat, vel aduerso casu laborabat, corrigitur,[k] nec non & reuersus eos [qui vel absentes reipublicæ causa fuerant, vel apud hostes detẽti] succurritur. ne vel obsit, vel psit quod euenit.[l] Verba[m] aũt edicti talia sũt. *Si cui⁹ quid de bonis*[n] *[diminutum est.] cum is metu, aut sine dolo malo reipublic. causa abesset, ũ ve*[l] *vinculis seruitute*[o] *hostium-ve potestate esset. siue cuius*[p] *actionis eorum*

[g] Hui⁹ edicti. Quod est j. ea. l. §. j.

[h] Nemo. Hic sunt duę negationes, scilicet nemo, & non, & faciunt vnam affirmationem, vt j. de verb. significa. l. duobus.

[i] Lęsum. Idest, amissum.

[k] Corrigitur. Idest, restituitur vel emendatur.

[l] Quod euenit. Scilicet absentia, vt neque absenti noceat, cum detur ei restitutio. nec prosit, cum detur contra eum, vt j. proxi §. & j. si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fi. & infra eo. l. videlicet. & l. ergo. in fi primo respon. & infra de regu. iur. l. absentia. & sic vnum pro absente, & aliud contra eum inducitur, vt j. de iureiur. l. eum qui. j. respon.

Siue in.

[m] Verba. No. quod tres habet partes hoc edictum. Prima qualiter absens contra præsentem restituitur & hoc vsque ad illum ver. Item si quis. Secunda econtra, & hoc vsque ad versi. item qua. vbi interserit quędam de præsente contra præsentem. Tertia est generalis extra prædictas, vt in fi. huius l. dic ergo si cuius. i. alicuius. quid idest, aliquid.

Edictum ex quibus causis maio. tres habet partes.

[n] De bonis. Vsuca. seu præscrip. in reb. corporalibus. Item amiserit seruitutẽ. nã hæc duo hic cõprehendit.

[o] Seruitute. Quę facti est, ad veram enim seruitutem non porrigitur, vt j. eo. l. recte.

[p] Siue cuius. Dic quod hæc clausula respicit omnia supradicta, vt quia dies actionis exiuit, quia metu abfuit, vel reipub. causa, vel simili. & sic duo continet. §. iste. &

iſſe. & quando de bonis exiuit, ſcilicet aliquid corporale vel incorporale, vt ſeruitus. vel actio amittitur, ſcilicet perſonalis, & dices, ſiue dies cuius, idest alicuius actionis dicetur exiſſe. Accur.

cui a dies exiſſe dicetur, itē ſi quis b quid vſu feciſſet c ſuum, aut quod non vtendo amiſit d cōſecutus, e [eſſe] actionem ve quam f ſolutus ob id, quod dies g eius exierit, cum abſens non defenderetur, in ve vinculis h eſſet, ſecum ve agendi poteſtatem i nō faceret, aut cum eum inuitum in ius vocari † non liceret, k neq; defenderetur, cumve de ea re magiſtratus appellat⁹ eſſet, l ſine cui † per magiſtratum ſine dolo ipſius m actio exēpta eſſe dicetur, earū rerum actionem intra annum, n quo primum de ea re experiūdi poteſtas erit, Item ſi qua alia iuſta mihi cauſa eſſe videbitur, in integrum reſtituam, o quod eis p per leges, plebiſcita, Senatuſconſulta, edicta, q decreta Principum licebit.

Iuriſconſ. tractat hic de vltima parte edicti. h.d.

Calliſtratus lib. ij. edicti monitorij. II.

HOc edictū, r quod ad eos pertinet, † qui eis ſ cōtinentur mi nus t in vſu frequentatur. u Huiuſmodi enim perſonis x extra ordinem, y ius dicitur ex Senatuſconſultis & principalibus constitutionib. a Hoc autem capite a adiuuātur in primis hi, qui metus cauſa abſuiſſent, ſcilicet ſi nō ſuperuacuo timore deterriti abſuiſſent.

Vlp lib. xij. ad Edic. III.

MEtus autem cauſa abeſſe videtur, qui iuſto b timore mortis, vel cruciatu † corporis cōterritus, abeſt, & hoc c ex affectu † d eius intelligitur. ſed nō ſufficit quolibet e terrore adductū † timuiſſe, ſed huius rei diſquiſitio iudicis eſt.

a Cui. Idest alicui eorum.

b Item ſi quis. ſ. abſens, vt colligitur ĵ. eod. Litem ait.

c Feciſſet. Rem corporalem.

d Amiſit. ſ. præſens. alias amiſſum ſic. ſ. ſeruitutem.

e Conſecutus. Eſt, ſ. abſens.

f Qua. Idest aliqua.

g Quod dies. Idem in cæteris, in quibus lædi pōt, vt ĵ. eod. l. cum miles. §. ſi ſecundum quoſdam.

h Vinculis. Præſens vel abſens, & idē in duabus ſequentibus.

i Poteſtatem. Vt infra eod. §. ait prætor, §. deinde.

k Non liceret. Quia fortè erat conſul vel prætor, vt ĵ. eodem l. ſed & ſi per prætorem. § 2.

l Appellatus eſſet. Hoc verbū non exponitur ab Vlp. in toto tit. ſed dic conueni te, cum x. dies tūc ſuperesſēt, & iudex dedit tibi dilationem xv. dierū. nam hoc tēpore actio non perpetuatur, vt ĵ. de eo, per quem fac. eſt. l. ſi. ĵ. reſpon. Sed hoc nō placet, quia hoc exēplum ante huiuſmodi inferiori proximę clauſulæ, vt ĵ. eod. l. ſed & ſi per prætorem. §. ait prætor, ver. hoc quoque. Dic ergo, quod hic fuit querela prætori propoſita, non; autem alteri per te denunciatum, & hoc ſi non fuit magiſtratus in dolo, vt non redderet ius. & pro hoc ĵ. eo. l. ſed & ſi per prætorem, j. reſpon. tunc enim habet locum ſequens clauſula. Accurſius.

m Ipſius. Qui amiſit, & dicitur ſtare per magiſtratū, ſiue magiſtratus ius non dixit dolo, vel ſine dolo, ſiue non fuit eius copia, vt ĵ. eod. l. ſed & ſi per prætorem. §. ait prætor cum ſequentibus. §§. Accur.

n Intra annum. Hodie quadriennium, vt C. de temp. in integ. reſtit. l. ſi. in ſi.

o Reſtituam. Non vt ante reſtitutionem, ſed per reſtitutionem habeat actionem reſciſſoriam, vt diximus in minore, vt ĵ. tit. 2. l. quod ſi minor. § ſi. Alij contra, dicunt enim etiam hanc reſtitutionem iure actionis dari in integrum reſtituendis. Accur.

p Quod eis. Scilicet licebit, quod eſt ĵ. & intelligas ſemper licere, niſi prohibeatur aliqua illarum partium iuris, vt ĵ. eod. l. nec non. §. quod eis.

q Edicta. Scilicet prætorum.

HOc edictum. CASVS. Iſta lex tractat de vltima particula edicti prætoris, dicens, quod illa pars in vſu non eſt, quoniam aliæ ſpeciales clauſulæ frequentius locum habent, occurrit tamen quandoque quod ei locus eſt.

Hoc autem capite. Nunc incipit Vlpianus exponere verba prætoris, & dicit quod qui metu abfuerint adiuuātur. & oportet quod iuſtus fuerit metus. & hoc exquiret iudex. item reſtituuntur, qui abfuerint cauſa reipub. ſine dolo. & qualiter accipiendus ſit, vel accipitur dolus malus exponit. ſed qui operā dedit, vt abeſſet, non reſtituitur. Viuia.

r Hoc edictum. Idest, hæc verba poſita in fine, quod eſt per leges, &c. ſecūdū quoſdam. Tu dic, i. hæc vltima pars edicti generalis, item ſi qua, &c. & quod dicit ĵ. qui eis continentur, i. generalibus verbis. & exponit primo ea verba, pauca dicturus, plenius autem dicit, ĵ. eo. l. ſed & ſi per prætorem. § ſi. Accur.

ſ Qui eis. ſ. verbis generaliter prolatis, ſi qua, &c. alias eo.

t Minus. Quam cæteræ ſuperiores ſpeciales cauſæ. nam cum ſemper ſpeciali lege ſubuenitur, raro generalis clauſula eſt in vſu, vt ĵ. eod. l. ſed & ſi. §. 2. & ĵ. de verb. oblig. l. doli clauſula. Accur.

u Frequentatur. Eſt ſ. in vſu, vt hic ſubijcit, huius. n. &c.

x Perſonis. Velibus, quibus per hoc edictum non ſubuenit ſpecialiter. Accur.

y Extra ordinem. Idest extra ſpeciales clauſulas.

z Conſtitutionibus. Vt legati municipiorum, vt infra eodem l. legati, & l. ſed & ſi per prætorem. §. ſi. & l. ſequenti.

a Hoc autem capite. i. hoc edicto, & per ordinem incipit exponere ſingula.

b MEtus. Iuſto. Quantum ad ſe, iniuſto ſi quantū ad inferentem. Vel dic iuſto. i. ſufficienti.

c Et hoc. ſ. an fuerit iuſtus.

d Ex affectu. Alias ex effectu. i. ex eo quod ſecutum eſt propter talem metum, alias affectu. i. quia affectauit, vt arg. ĵ. quod met. cau. l. ſi mulier. j. reſpon. vel dic ab affectio affecis. Accur.

e Quolibet. Vt ſupra quod met. cau. l. metum accipiendum. j. Et nota hic argumentum, quod minæ ſufficientes faciunt iuſtum metum, vt hic, & C. de tranſact. l. interpoſitas, & ſupra quod met. cau. l. exeat, & ĵ. de extraord. crim. l. penul. §. pleriſque, quod facit in cauſis commiſſis à domino Papa, & quia talia fiunt, & ideo venitur ad locum tutum.

ADDITIO. Cum gl. dicit, quod minæ faciunt iuſtum metum, intelligo quando minæ ſunt illatæ à perſona veriſimiliter timenda, vt à quodam tyranno, vt eſt in ſua lege, Fulcinius. §. quid ſit. ibi, poteſt enim quibus ex cauſis in poſſeſſio. eatur. vel ab alio homine

Vocare.

P.F. Pro magiſtratu, ſed pro nostrā hāc lectionem emēdatiorem eſſe.

P.F. Quæ ei continentur.

P.F. Cruciatus.

Effectu.

Abductum. P.F.

Metum iuſtum faciunt minæ ſufficientes.

facit pro hoc c. ſtaturum, de reſcrip. libro 6.

pestilentioso, vt l. j. C. si quis Impe. male. Ita debet intelligi. C. de his quæ vi metusve cau. l. metum. a. secundum Bar. hic.

a Tem hi. s. restituuntur ex hoc edicto.

b Reuerti posset. Vt hic, & j. eod. l. sicut. §. tandiu. & l. reipub. & C. de resti. min. l. ignorare. Et sic no. quem non consequi priuilegiũ ex mnere, q̃ libenter subijt, imo perdit, vt j. de re milit. l. non omnes. §. qui captus. & Inst. de excus. tut. §. item tria, arg. contra. C. de excus. tut. l. voluntariæ.

c Abesset. i. absens staret. Accur.

d ET qui data. Maturius. Quam expediret, vlterius offerendo se reipublicæ.

e Vel litis. Scilicet euitandæ.

f Dolus. Scilicet eius, qui se metum passum dicit.

g VT sunt magistratus. Assessores autem prouinciæ suæ dicuntur abesse reip. cau. vt infra eod. l. si cui. in princ. & l. abesse, quæ sunt contra.

h MIlites planè, qui Romæ militant. Vt sunt p̃fecti vigilum, secundum quosdam, idẽ est in quolibet alio. Sed quare miles absens esse fingitur, vt hic, & non magistratus, vt s. l. proxi. Respon. quia officium militiæ remotum, imo contrarium est causis & legibus, vnde superesse nõ possunt milites alijs negocijs, vt C. loc. l. milites, & l. si at magistratus potest, cum ad causas principaliter sit præpositus. Præterea magistrat⁹ habet salarium de publico, licet non assessor, vt supra de assess. l. fi. & ideo sui cõmodi causa facere videtur, milites autem aliter, puta de aliquibus prædijs sibi assignatis stipendia habent.

i LEgatis. CASVS. Dicitur q̃ isti municipiorũ legati non dicuntur abesse causa reipublicæ, sed succurritur eis ex constitutionibus Principum. Viuianus.

i Municipiorum. De municipio ad municipiũ, secus de municipio ad Principem vel ad ciuitatem Ro. vel econtra, quia tunc est absens reip. causa, vt C. eod. l. j.

k Constitutione. Vt restituantur, rebus eorum vsucapis, vt hic, & j. eod. l. sed & si. §. fi. & dicitur legatus municipij, i. villæ vel castri, vel etiam ciuitatis alterius ad aliam ciuitatem vel castrum vel baronem, vt j. ad municip. l. j. in prin. & facit C. de offi. eius qui vi. al. l. j. & j. vt in flu. pu. na. l. j. §. si fossa, in prin.

† P.F. Potest.

† P.F. Est.

† In P.F. add. &.

† Reuocetur.

† Priuilegium hic vocat extraordinarium auxiliũ, quod est causæ, non personæ, nec omnibus iure communi competit, sed absentib. l. 157. de reg. iur. sicut. n. & alia priuilegia de sing. personis lata, quæ non, nisi comitijs centuriatis, ferri potuere nlm. le. 8. s. de leg. & le. j. de cõst. Prin.

† Sed &.

† Duar. ad l. iurisgẽtiũ. §. Dolo malo. de pactis, existimat legẽdum esse dicis gratia.

† Vide tñ l. iij. C. de dolo.

Callistratus lib. ij. edicti monitorij. IIII.

ITem hi, a qui reipublicæ causa sine dolo malo absfuissent. Dolum malũ eo pertinere accepi, vt qui reuerti posset, † b neq; reuerteretur in eo, quod per id tẽpus aduersus eum factum esset, † non adiuuetur, veluti si alterius grãdis commodi captandi gratia id egerit, vt reipublicæ causa abesset, c † reuocatur † ab isto priuilegio. †

Vlp. lib. xij. ad Edic. V.

ET † qui data opera, & sine lucro hoc affectauit, vel qui maturius d profectus est, vel litis † e gratia cœpit reipublicæ causa abesse. Sed hæc adiectio doli mali, ad reipublicæ causa absentes refertur, nõ etiam ad eum, qui metus causa, quoniam nullus metus est, si dolus f intercedit. Sed qui Romæ reipublicæ causa operam dant, reipublicæ causa non absunt. †

Pau. lib. xij. ad Edic. VI.

VT sunt magistratus. g

Vlp. lib. xij. ad Edic. VII.

MIlites planè, qui Romæ militãt, h pro reipublicæ causa absentibus habentur.

Paulus libro tertio Breuium. VIII.

LEgatis i quoq; municipiorum i succurritur ex Principum Marci & Cõmodi constitutione. k

Callistratus lib. ij. edicti monitorij. IX.

SVccurritur etiam ei, qui in vinculis fuisset, quod non solum ad eum pertinet, qui publica custodia coercetur, sed ad eum quoque, qui à latronibus, l aut prædonibus, vel potentiore † vi oppressus vinculis coerceatur. vinculorũ autem appellatio latius accipitur. nam etiam inclusos (veluti † latumijs. m †) vinctorũ numero haberi placet, q̃a nihil interest parietibus, an cõpedibus teneatur. Custodiã autem solam publicam accipi Labeo putat. n

Vlp. lib. xij. ad Edic. X.

IN eadem causa sunt, & qui à militibus † stratoribusque, o vel à municipalibus ministerijs p asseruantur, si probentur q rei suæ superesse non potuisse. In vinculis autem etiã eos accipimus, qui ita alligati sunt, vt sine dedecore non possint r in publico apparere. †

SVccurritur. CASVS. Exponit. Vlpianus duas partes edicti, nunc vult exponere tertiam, & dicit, q̃ succurritur etiam illis qui fuerunt in vinculis. Itẽ differentia est inter vincula & custodiã, quia vinculorũ appellatio generalis ẽ, pertinẽs tam ad priuatos, quam ad rempub. custodiæ vero appellatio specialis ad rempub. tantum pertinet. Viuia.

l A latronibus. Vt j. eo. l. ait prætor §. j. Sed arg. s. s. si quis cau. l. 3. in fi. Accur.

m Latumijs. i. latebris sub terra.

n Putat. Hic de custodia carceris dicit, quæ soli reipub permittitur, vt C. de pri. car. l. j. ex quo non debet quis exire, etiã si potest, vt j. de cap. l. si captiuus, l. fi. Sed vincula etiam priuata dicuntur, vt hic, & j. de verb. signifi. l. vinculorum. ex quibus si quis potest exire, & non facit, non restituitur, arg. j. eo. l. si cui. §. tandiu.

ADDITIO. Bal. dicit hanc gl. notabilem ad hoc, quod ille qui est in carcere publica authoritate, non debet exire, licet possit puta quia ostium est apertum. secus in priuato carcere. Sed quæro, an habeatur pro confesso, si frangeret carcerem? sentit hic Guil. quod non, secundum Baldum hic.

o IN eadem. Stratoribusque. i. qui sternunt male acta. vel dic econtra, qui sternũt homines, & capiunt trãseuntes per stratam. Accur.

p Ministerijs. Idest ministrantibus.

q Si probentur. Imo aduersarius probare debet, cum affirmet, & hic neget, vt infra de probat. l. ei. Sed dic, quod iste quodammodo affirmat dicendo talem causam intercessisse, propter quam debeat restitui, sic C. de codicil. l. nec codicillos.

r Non possunt. Licet detur facultas abeundi, vel quia nudi,

† Ex verbis edicti nõ succurrit his legatis, q̃ reipub. causa nõ absunt quæ p̃ excellẽtiam Romana intelligit, nõ & municipij, s. l. 26. §. hęc clausula. arg. §. sed lus quidẽ Inst. de iure na. gẽt. & ciu.

† Potentioribus.

† P.F. Latumijs.

† Latumijs, inq̃t Asconius, lapidicinę dicuntur, & loca excisis lapidibus execta, vt carcer Syracusanus. vide Bud. hic.

Carcerem nõ dẽt q̃s exire quãuis possit.

† P.F. Stratoribusq́. vide l. obseruare, supra de off. præsi.

† P.F. Patere.

audi, vel quia iurauerant, vel sub fideiussoribus sunt, vt infra eod. l. necnon. §. j. Accursius.

EI quoque. CASVS. Nunc exponit aliam partem edicti. nam si liber homo vt seruus detinetur, habet beneficium restitutionis, sed si liber bona fide seruiens incipiat litigare de statu suo, non restituetur, cum pro libero ex tunc habeatur. Sed pone, aliquis seruus institutus † fuit sub cõditione. bona vsucapta fuerunt ante conditionem existentem non restituentur, sed filiusfam. bene restituetur, si detineatur vt seruus, & læsus fuerit tunc. Item qui captus fuerit ab hostib. transfuga autem non restituetur. Vinia.

Callistratus lib. ij. edicti monitorij. XI.

EI quoque succurritur, qui in seruitute [a] fuerit, siue bona fide [b] seruiat homo liber, siue detentus. †

Vlpianus lib. xij. ad Edictum. XII.

IS autem, [c] qui de statu suo litigat, ex quo lis inchoata [d] est, hoc edicto non continetur. tandiu igitur in seruitute esse videbitur, † quandiu non est eiusmodi lis cępta. [e]

Paulus libro xij. ad Edictum. XIII.

REctè Labeo ait, eũ non contineri, [f] qui liber & hæres institutus est ante, quam fit [g] hæres, quia nec bona habet, † & prætor de liberis loquitur hominibus. [h] puto tamen filiumfamilias in castrẽsi [i] peculio pertinere ad hoc edictum. [k]

Callistratus lib. ij. edicti monitorij. XIIII.

ITem ei succurritur, qui in hostium potestate fuit, idest ab hostibus captus. Nam transfugis [l] nullum credendum est beneficium tribui, quibus [m] negatum est postliminium. Poterant [n] tamen, qui in hostiũ potestate essent, [&] illa parte edicti contineri, quæ † loquitur de ijs, qui in seruitute fuerint.

Vlp. lib. xij. ad Edic. XV.

AB hostibus autem captis postliminio reuersis succurritur, aut ibi mortuis, [o] quia nec procuratorem habere possunt, [p] cum [q] alijs supraſcriptis etiam per procuratorẽ possit subueniri, præter eos, qui in seruitute [r] detinentur. [s]

Ego autem etiam nomine eius, † qui in hostiũ potestate est, si [t] curator (vt plerunq;) fuerit bonis cõstitutus, auxilium competere exi-

† In P.F. add. sit.

a Seruitute. Quæ facti est, vt differat à lege, j. eod. l. item ei.

† P.F. Videtur.

b Bona fide. Et tunc dicitur possideri, alias detineri, vt subijcit, & j. de acquir. pos. l. cum hæredes. §. item quæro.

c IS autem. s. homo liber, qui stabat vt seruus.

d Inchoata. i. ordinata per libellũ & satisdationẽ, licet non sit lis contestata. nã ex tunc pro libero hr̃ quantũ ad liberalẽ causam peragendam vel finiendam, & oẽs alias incohandas, vt C. de lib. cau. l. lite. & j. de lib. cau. l. ordinata.

† P.F. Habeat.

e Cępta. Idest finita non est.

f REctè. Non cõtineri. Illis verbis seruitute ve. Accursius.

g Ante quam fit. Idest ante, quam moriatur testator. nam eo mortuo statim liber & hæres est, vt Instit. de hæred. quali. & diffe. §. j. vel dic eum fuisse sub conditione institutum. Accur.

h Hominibus. Et patribusfam. detentis, vt seruis.

i In castrensi. Vel quasi. Sed nonne in aduentitijs hodie? Respon. non, cum pater habeat administrationem, vt C. de bonis quæ liber. l. finali, & C. de bon. mater. lege prima, nisi fortè in actione iniuriarum, & de dote. & in alijs similibus, quę sunt propriè filiorum, vt dixi infra de iudicijs. l. si longius. §. j. imo & in illis pater ius habet.

k Edictum. Si detineatur in seruitute facti.

Transfuga quis dicatur.

l ITem ei. Nam transfugis. Dicitur transfuga, qui ad hostes fugit, vel tempore belli, vel tempore induciarum, vt j. de cap. postliminium. §. transfuga. quem si capimus iure belli, capimus vt noster seruus efficiatur, vt j. de acq. rer. do. l. transfugam.

m Quibus. i. quia his, vt j. l. proxi. §. non minus, & sic ne quod nõ debet ex delicto pęnam & pręmiũ mereri, vt j. de reg. iur. l. non fraudantur. §. j. & j. eo. l. si cui.

In principio. Sed quid si est in dubio fuerit transfuga, vel non? Respon. credi affirmationi suæ, hoc si ante fuerat bonus, alias non, vt infra de re milit. l. non omnes. §. à barbaris.

n Poterant. Hæc litera vsque in fi. potest interrogatiuè legi, & respon. quod nõ, quia in superiori verbo voluit eos designare, qui in seruitute (quæ facti est) detinentur. hi autẽ verè serui sunt, vt j. eod. l. proxi. vel lege planè, & dic poterat contineri, s. inspectis verbis prætoris, sed non secundum mentem eius.

AB hostibus. CASVS. Dicitur in l. ista, quod si aliquis captus sit ab hostibus, & postea reuersus, quod subuenitur eidẽ. sed pone, quod ibi decessit, sine dubio hæredib. eius subuenitur. & si bonis suis datus fuit curator, dicit, quod nihilominus ei subuenitur, si restõne indigeat, & si non dicit hoc prætor, supplet tñ ab Vlpiano, quod si aliquis captus fuerit ab hostibus, & filius ibi sit natus, restitui poterit filius, non solum pater.

Si damni. Planũ est. Sed pone, incępit rem alicuius vsucapere per annum, deinde antẽ cępit ille abesse per annum & dimidium. postea reuersus ille distentus fuit & implicitus circa negocia sua, puta circa amicos suos visitandos, aduocatos quærendos per vnum mensem. postea currit residuũ tempus, quod supererat ad vsucap. cõplendam, & ita vsucap. completa fuit. dicit quod restituetur ei id tẽpus, quod fluxit in absentia, s. annus & dimidius, & quod fluxit in præsentia ante, quam esset negligens, puta mensis vnus. & etiam tẽpus absentiæ ei restituitur. sed si fuit negligens in petendo restit. in hoc ei non subuenitur. nam necessitate rerum impeditus, &c. & hoc debet prætor cognoscere, si fuit negligens, vel non.

† P. F. Qua.

† P.F. Quis hostiũ potitus est. Est autem hostiũ potiri, in potestate hostiũ transire, qua de re vide Alciatum lib. j. Parerg. cap. xxxv. & Anto. Augustinum lib. emẽd. iiij. cap. x.

t No. ex gl. et fin tex. qualiter absenti pôt curator dari quoties nõ habet, vel nõ potest habere procuratorẽ. & istud est secũdũ Bal. hic remedium, quando aliqs abest nõ dimisso procuratore, vt possit agere vel conueniri. adde gl. in c. cęterũ, extra de iura. calum.

o Mortuis. Succurritur hæredibus. s. vt j. eod. l. qui mittuntur. §. item paganum. Accur.

p Habere possunt. Cum serui sint, & nihil habeant.

q Cum. Idest quamuis.

r Seruitute. Scilicet facti.

s Detinentur. Sed ad negocia possunt haberi verè serui, vt j. de procur. l. seruum quoque, in prin.

t Si. Idest quamuis, vel dic si propriè, & nn hic arg. quod potest constitui curator bonis eius, qui est vltra mare, sic C. de bon. quæ lib. l. fi. § j & j. de priuil. cred. l. idẽ priuilegium, qui omnes actiones intentet, vt j. de cur. bon. dam. l. 2. maximè tempore perituras, vt j. de bo. auth. iud. pos. l. creditore, in princ.

Existimo.

a Existimo. Et ei reuerso, & etiam ipsi curatori bonorum.

b Non minus. Hysteron proteron. q. d. non minus nato ibi, quam capto, sic s. de rer. di. l. ripard. & quod dicit de nato ibi, sed concepto prius vt hic. si autem & ibi fuit conceptus & natus, si cum vtroq; parente redeat, idem si cum matre tantu, spurius habetur, si cum patre tantu, nō habet postliminiu, sm quosdam, quasi non possit fingi sine matre, sicut sine patre. Sed Ioan dicit, q habet, quia & sine matre est qsiq; filius, vt arrogatus, & probantur hæc, j. de capti. l. diuus, & C. de capti. l. j. Vel dic etiā reuersum cum matre tantum, quo ad quædā habere postliminium, s. vt sit liber, & quod etiā restituitur, vt hic, & quod matri succedat, sed non pro iusto filio habeatur. & idem si cum patre tm multo magis.

c Qui postliminiū. Impropriè, cum non fuerit captus, vt C. de cap. l. j.

d Non restituitur. Nam præsens pro pagano est, vt C. de restit. mil. l. fi. & Instit. de milit. test. §. j.

e Subueniri. Fuit ergo facta missio ex secundo decreto, alias suo iure posset cauere, vt infra de dam. infec. l. si finita. § si forte; & §. postea. Item no arg. q hic ex secundo decre. dominium transit, vt dixi supra, si ex noxa. cau. aga. l. 2. in fi.

f Sed quod simpliciter. Cœpi vsucapere rem tuam te præsente, postea absens fuisti, & finiui te reuerso intra modicum tempus, & vsucap. compleui.

g Prætor edixit. l. in edicto quodem posuit separato a superiori posito in l. j. cum illud perfectū sit. & hoc vbi sit, nescimus, sm Ioan. & Bul. & eius verba erant talia. Si quid vsucaptum fuerit de bonis alicuius, cū esset absens, posteave, rescindam vsucapionem, subducendo omne tempus vsucapionis ex quo cœpit abesse, nō aūt fuerunt talia, subducam omne tps absentiæ, vt etiā restituatur, quantū fuit absens. nā potest absfuisse per xxv. ann. non tn restituitur totum etiam sm eos. nec etiā talia fuerunt, subducam omne tempus vsucapionis, quia nō illud quo fuit præsens ente absentiā, vt hic cautè ponit, vt si inchoata, &c. q ergo dicitur posteave ad quoddā modicum tps restringitur, quod currit post reuersionē, quod pro absentia reputat. & sic sunt duo arg. vnū pro testibus, qui dicunt, possedit tanto tpe, & plus, vt j. de verb. signifi. l. hæc adiectio. & dixi s. si quis cau. l. & si post tres. Itē aliud, q vbi lex non distinguit, nos tn distinguimus, vt j. de test. l. q. fluuiest. Arg. contra, s. de offi. præfi. l. 3. & j. de pub. in rē act. l. de pretio. Vel dic, q hæc verba, posteave, ptēt coniungi cum prædictis s. eod. l. j. sm Azo. hoc modo. Si quid de bonis alicuius exisse dicit cum is abesset, metu, posteave, in integrū restituam. sic ergo si lædat et in absentiæ vel quasi, restituit in totum tps, quo læsus est, ex quo cœpit abesse. Quid autē si post modicū tempus? Rñ. tunc non in totum, quia tps q fluxit post modicū tps, & post vsucapionē cōpletam, recompensatur ei pro tpe absentiæ. Idem dicas si fuit in absentia cōpleta, si reuersus taceat, & negligēs sit, si tn postea euigilet, & litē inchoet, tps modicum q currit in petenda restōne, non nocet, sed aliud sic q negligēter cucurrit, vt arg. C. de inoffi. test. l. 3. Quare ergo Vlp. facit dictam iter modicum tps, vel post? Rñ; quia vbi post, vix potest esse, quin eliquod tps labatur ne gligentia, quod non sic, qñ in absētia vel in modico tpe. Item si petit amoueri tps mediū, nunquid habet probare rem fuisse suā? alias. n. nec præscripta est in sui præiudiciū. & si constat suam fuisse rē, quare nō restituitur ad rē, vt in minore dicitē, vt no. s. de procurat. l. qui proprio. §. itē quæritur? Respō. hic nō constabat de dominio. Vel dic, quod non habet causam conuentus ab actore. vel dic quod sic.

P.F. Missus sit.

Sin. P.F.

stimo. Non minus autem ab hostibus capto, quam ibi nato, qui postliminium habet, succursum videtur. Si damni infecti missum sit in ædes militis, si quidem præsente eo iussit prætor possideri non restituitur. si vero absente eo, dicendum, subueniri ei debere.

Breuiter hoc intēdit, sm lectu. quā intēdo tenere. Quod disponitur de tpe absentiæ, ītelligit de modico tpe q excurrit postea si in eo quis nō fuit negligens, q arbitrio iudicis determinabit. h. d. cū l. seq. Diuidit in quatuor partes. Primo ponit edictū. Secundo illud declarat. Tertio illud probat p rōnē. Quarto illud deducit in practicā. Scda ibi, Vt si sm lecturā quā teneo, licet sm lectu. gl. Secunda incipit ibi, Nō quandoq;. Tertia ibi, in l. non enim. Quarta ibi, Totumq;. Bar.

Sed quod simpliciter f prætor edixit, g posteave. ita accipiendum est, vt si inchoata sit bonæfidei possessoris detentio ante absentiā, h finita i aūt eo reuerso, restōnis k auxiliū locū habeat, non quando-

h Ante absentiam. Item multo magis si in ipsa absentiæ inchoata esset, sm omnes. Accursius.

P.F. Detentatio.

i Finita. Scilicet vsucapio.

k Restitutionis. Sed ad quid? Respon. sm Bul. & Io. vt subducatur tempus vsucap. ex quo cœpit abesse, & hoc scribit hic. Bul. subducitur omne tempus absentiæ, primum sit medium, vltimumve, vt C. eo. de rest. mil. & eorum qui reip. causa ab. quod tempore, & C. qui non ob. lon. temp. præ. l. pen. sed M. & Pla. & Ald. dicunt restitui ad rem suam, & sic sm illos datur in integ. restit. ad rem qncunque in absentia vel modico tempore fuit postea vsucapio completa. si autem post modicum tempus sit complem, sm primos datur restitutio, vt subducatur tempus absentiæ vel quasi, tanto minus quantum duxit post modicum tempus, & vsucapionem completam sm istos prorsus denegatur, vt hic subijcit. Sed expone, quod detur restitutio, ita demum, si intra modicum tempus, &c. s. ad totum tempus subducendum. nam post non ad totum, sed tanto minus, vt dixi, quantum negligenter fluxit. Item contra M. in prima opin. & eius sequaces est apertè finis huius leg. nam eum qui differt, &c. nā sm eum intelligitur, differt restitutionem. s. ad rem suam. sed hic quomodo dicitur differre, qñ post modicum tempus fuit completa? eum & si vellet, in hoc restitui non posset, cum nondū sua desierit esse intra modicū tempus, sed post desinit. Item nec post modicum tempus, quia minimum distulit sm eos, quod est anequum vt imputetur ei, si non petijt restitui, qñ non potuit, vt C. de ann. excep. l. j. in fi. Sed posset pro eis responderi, quia statim post modicum tempus, & vsucap. completam incipere debeat causam in integ. restit. sed si dudum differt, non audiatur. Itē quo iure petitur hæc restitutio maiorum? Rñ. officio iudicis à prætore viuo, qui eam dat authoritate prætoris mortui, vt C. de restit. milit. l. j. ad restat minoris, vt infra de excep. l. exceptiones. 2. in fine, & supra de minori. l. quod si, in fine. qua restitutione data aget antiqua actione, scilicet vtili vsucap. vel præscrip. rescissa. siue personalis, siue realis erat. & ideo dicitur rescisso-

sia,

ria, non quod sit proprium nomen actionis, vt C. de postli. reuer. l. ab hostibus. & ex quibus cau. ma. l. fi. & Instit. de act. §. aliæ. in personali videtur contra qua si remansit directa tempore non sublata, qua tñ pôt agi opposita replicatione per in integ. restit. Sed dic,

que [†] [a] sed ita demum, si intra modicum tempus quam rediit, hoc contingat, [b] idest, dum hospitium quis conducit, sarcinulas cõponit, [†] quærit aduocatũ. nam eum, qui differt [c] restitutionem, [d] non esse audiendum, [e] Neratius scribit.

Paulus libro xij. ad Edictum. XVI.

NOn enim negligentibus [†] subuenitur sed necessitate rerum impeditis. Totumq; illud [†] arbitrio prætoris temperabitur, idest, vt ita demum restituat, [g] si non negligentia, sed tempo-

† Quãdo cunque.

vtilis suscitatur, siue in modũ replicationis, siue principaliter petatur in integ. restit. Sed cum directa prima habeat locum, quomodo extraordinaria? Resp. quia non est efficax, nisi prius habita restitutione. Et quia tñ cum in primam statum restituitur, videtur quod etiam absente altera parte possit dari. tutius tamen est præsente ea dari, vt ĩ. de mino. l. in causæ. ij §. causa. & sic minoribus & maioribus iudicis officii subuenitur.

† Facit gl. in c. significatis. super verbo reuocare. extra de offi. iudic. ordi.

Sed quidam dicunt maioribus iure actionis succurri, asserentes rescissoriam statim eis reuersis dari, sed vires non habere, nisi prætor insufflet in eam spiritum vitæ. q. in idem recidit. Item quare vsucapit iterum post modicum tempus possessor, cum iã sit dominus, vt j. de vsuca. l. sequitur §. lana? Rñ. fingit nec dominus iure prætorio, vt ĩ. de in integ. rest. l. nemo videtur. & facit C. quod metus cau. l. si vi. & facit j. de capti. l. in bello §. si quis seruum. Item quare ad totum tempus restituitur quod fuit absens, cum tñ vltimo die vsucapionis fuit læsus? Resp. imo & omni die vsucap. fuit læsus, vt arg. ĩ. de min. l. iij §. j. in fi. §. & C. de resti. mi. & eorum qui reip. causa ab. l. quod tempore. Item si fuit absens primo anno præsc. decennij, vel xx. ann. vel xxx. in alijs omnibus præsens, nunquid restituitur sibi ille annus, & tunc quando omnes alij concurrerint? Resp. sic, non prius, cum læsus non erat, vt ĩ. de mi. l. in causæ. nec obj. de acq. hęr. l. Pantonius. ibi datur restit. & tñ iure communi poterat peti bono. posses. secundum tabu. quia ibi hæres non poterat suo iure petere pos. l. nec iure defuncti, licet defunctus potuerit, & ideo restitui habet, & datur annus à tempore lęsionis, quando in præsentia contingit læsio. si autem in absentia contingit lęsio, tunc à tempore reuersionis, vt C. eo. l. quod tempore. Item si lęsio est minori tempore anni, an intra annũ datur? Quidam sic. tñ quod non, vt dices j. eo. l. sed & si §. quoties.

† P. F. Bud.

[a] Quandoque. Alias quandocunque.

[b] Hoc contingit. Scilicet vsucapionem compleri.

[c] Differt. i. expectat secundum Azo. sed secundum Ald. non loquitur de in integr. restit. sed de restitutione rei suę.

[d] Restitutionem. Quia non potest, vtpote vsucapione complere post modicum tempus.

[e] Non esse audiendum. Distulit ad omne tempus nã in id q post distulit efficaciter ei computet ur, secundum Io. sed M. prorsus denegat.

[f] NOn enim negligentibus. Hanc intellige secundum Io. vel secundum M. prout intelligitur, superior §.

[g] Restituat. Idest, ad totum tempus secundum Io. vel aliquo modo. secundum M. & alios. Et no. hic modicum tempus poni arbitrio iudicis, quod quandoque ad mensem, quandoque etiam ad annum durare pôt, dum modo in negligentia non sit, sed tpis angustia impeditus, vel alia cã, vt j. de dam. infec. l. quod si forte. & l. si finita. §. si quis metu. & de iure fis. l. edicto §. item. & ad Treb. l. facta. §. pe.

Modicum tempus in arbitrio iudicis ē.

ris angustia non potuerunt litem contestari.

Miles absens restituitur aduersus possessorẽ hæreditatis vel emptorẽ ab eo si adeat, alias secus. h. d. Bar.

Vlpianus lib. xij. ad Edictum. XVII.

IVlianus libro quarto scribit, non solum aduersus possessorem hęreditatis succurrendũ esse militi, [h] verũ aduersus eos quoque, qui a possessore emerunt, vt vendicari res possint, si miles hæreditatẽ agnouerit, q si non agnouerit, ex post facto vsucapionẽ pcessuam vendicare ab emptore,

IVlianus. CASVS. Ad militem hæreditas ptinebat, quia institutus erat sub conditione intra certum tempus complẽda, non paruit conditioni, & sic amisit hęre. & sic necessaria est restitutio. Vel dic, quod aliquis hære. & etiam res hæreditarias possedit, & vsucepit iuste se credens hęredem, dum miles absens fuit causa reipu. Dicit quod contra illum possessorem restituetur. Sed pone, possessor ille res hære. vendidit. dicit quod tunc contra emptorem danda est restitutio, vt liceat militi rem suam vendicare ab emptore, vnde ex post facto apparebit an tenuerit vsucapio, vel non, sed primo casu dat petitio hæreditatis. Eum quoque. Legata fuerunt mihi decem singulis annis, dum essem in Italia. incępi abesse cã reipu. vel captus fui ab hostib. Dicit me restituẽdum, vt perinde legatũ percipiã ac si nõ abfuissẽ, nec debeo restitui vt a ct. habeã ad legatum petendum, pẽdente. n. conditione eam non habui, vnde prosequens eam non amisi, defectus tñ conditionis fuit in causa q legatum amisi, vnde ad id tãtum restituar, vt perinde habeat, ac si non abfuissem. & ita ad ipsum legatum ego restituendus.

[h] Militi. Vt infra de acq. hære. l. cum quidam. j. resp. Sed videtur non restitui, quia nec læsus primo si non repudiauit, potest perpetuo adire, vt C. de iure deli. l. si curatoris. Sed hic fuit institutus sub conditione, si eã impleret intra certum tempus. Item lex prædicta obtinet, quando ab alijs non sunt vsucaptæ. Hic incipit secundus modus ponendi casum. Secundo posito quod pure sit institutus, non videtur læsus, quia possessor non potuit vsucapere tempore longo tit. pro hæred. cum hęres non fuit, vt infra pro hęred. l. pen. nec longissimo, cum tempore harum legum de hac pscriptione mentio non erat. vt Instit. de perpe. act. in prin. Item tertio, quia habet petitionem hæreditatis contra possessorem hæreditatis, quæ non tollitur aliquo tempore, secundum has leges, nec etiam hodie nisi triginta ann. vt C. de petitione hæredita. l. hæreditatis. Sed rñ. quod possessor iuste errauit credendo se hęredem, & sic quasi tit. habet, vnde suscepit, tit. pro hærede, vt arg. j. pro leg. l. iiij. & l. fi. & sic tollitur triẽnio vel decem vel viginti. ann. peti heredita. eum datur contra nũ possidentem. & sic suos terminos excedit, vnde exceditur à non suis terminis, vt C. de edi. diui Adria. tol. l. fi. Vel sub conditione fuit institutus, similiter contra emptorem videtur non restitui, cum habeat regressum contra venditorem, vt infra de petitione hæredi. l. sed & si. §. item si. sed forte hic non habebat [i] regressum contra venditorem?

† Istã glo. sequitur, Bar. hic.

Vel

Vel possessor fuit malę fidei, qui tenetur vltra quam sit locupletior, vt ꝭ. de pe. hęr. l. itē veniunt. §. eos aūt.
a Processisse. Contra militem.
b Atq; si. Vt ꝭ. eo. l. & fine. & l. si quis Titio. & l. si quis stipulatus. Accur.

sisse [a] manifestatur.

Absēs cā reipubl. restituit vt ꝑinde ꝑcipiat cōmoda ac si pſens .h.d. Vel sic Absēs restituit vt capiat legatū, ꝙ amisit ꝑꝑ conditionis defectum. B.

Eū qnoq;, cui sic legatū sit *in annos singulos, quibus in Italia erit* † restituendū vt capiat, atq; si [b] ī Italia fuisset, & Labeo scribit: & Iulianus libro quarto & Pomponius libro xxxj. † probant. Nō enim [c] dies actionis exijt, † vt prætoris auxiliū necessarium sit, sed conditio in causa est.

Restitutio ex hoc edicto n̄ fit vbi qs certat de lucro cum alterius iniuria. nec ex fictione postliminij, cū postliminium non porrigatur ad ea, quæ sunt facti. & cessat restitutio vbi ęquitas cessat. Bar.

c Non enim. Bene dixi eum restituendum tantum vt capiat non vt actio sibi restituatur, quia eum nunquam habuit tunc enim esset necessarium prætoris auxilium vt actio restitueretur, hic autem non, sed vt legatum consequatur, quia conditio fuit in causa, scilicet deficiens. qua re sit amissum. vel econtra secundum M. conditio fuit in causa, id est, facit dubitari an detur. nā ante conditionem non vitiatus vnde non est restituendus. ꝙ nequaꝗ admittit᷑. Sed opp. non videt᷑ opus esse restitutione, cū pro impleta cōditio habeatur, cum per eū non remanserit, vt ꝭ. de cond. & demon. l. si quis ita. ad prin. ti. & l. illis libertis. circa finem ti. & de le. iij. l. qui concubinā. §. vxori. ꝙ forte dici pōt. Vel in legibus allegans fiebat per aduersarium, ne conditio impleret᷑. quod hic non ita. ADDITIO. Aduerte hic secundum Bar. ꝙ hic loquit᷑ in casu, in quo si impediat᷑ esse in Italia, non habebat habere legatum, quia alteri⁹ fauore erat hoc adiectum, vt l. Sein. in prin. ꝭ. de annuis leg. & de cond. & demon. l. illis libertis. & quod no. C. de leg. l. j. propter priuilegium tamen militis restituitur, vt hic.

[a] P.F. Vel in annos singulos. &c.
[b] P.F. est.
[c] X X I.
[d] P.F. Vbi prætoris auxilium nec erat.

SCiendum. CASVS. Hæc lex & sequentes duę cōtinuantur. Hoc dicit in prima, quod maioribus erit subueniendum in damnis & etiam lucris quę ipsi persequūt᷑, sine dāno & iniuria aliorū. nā cū damno. & iniuria aliorū non audiunt᷑. & de hoc taliter pone exemplum. Emi rem aliquam bona fide, q̄ potui vsucapere, & incępi, deinde captus fui ab hostib. & illic retentus per tantum tpī per q̄tum potuissem vsucapere reuers⁹ sum postea, vnde doleo quod vsucapta habeat᷑ postliminio. nam si in ciuitate fuissem, vsucepissem. quod iure postliminij idē vr, quod fingit me semper pręsentem fuisse, verunt dicit me non esse audiendū vsucapio enim, q̄ per nos acquirimus, sine possessione naturali non procedit. vnde nec vtilem nec directam habeat actionem. iniquissimum enim esset alij auferre dñium vsucapione, cum in ciuitate non vsucepi, cū ad ea quæ facti sunt, fictio postli. non extendatur. Vel dic casum aliter in hac l. vt differat à l. seq. ꝙ aliquis emit rem, sed ante, quā possessionem eius apprehenderet, factus est absens reipubl. causa, & si non cępit vsucapere, non impetrabit ex hoc edicto ꝙ res empta habeatur pro vsucapta.
d Pęna vel damno. No. ex alterius pęna vel damno. alias enim quis ad lucrum restituitus, vt supra l. pri. in fi. & ꝭ. eo. l. quod siue. & l. si quis Titio. & l. quis stipulatus. quę sunt contra. Item no. ꝙ exemplum huius legis ponitur ꝭ. l. prox. denique, &c. Sed nonne tenuit possessionem animo absens, vt C. de acq. pos. l. licet. Respon. potest esse ꝙ propter absentiam rei emptæ à se possessionem nō apprehēdit, vel quia amisit propter obliuionē, vt ꝭ. de vsuc. l. furtum. §. j.

Pau. li. xij. ad Edi. XVIII.

SCiendum est, quod in ijs casibus restitutionis auxilium maioribus damus, in quibus rei duntaxat persequendæ, gratia quæruntur, nō cū & lucri faciendi † ex alterius pęna vel damno [d] auxilium sibi imperti ri desiderant.

Papi. lib. iij. Qōnū. XIX.

DEnique si emptor prius, quam per vsum sibi acquireret, ab hostibus captus sit, placet interruptam possessionē [e] † postliminio nō restitui, [f] quia hæc [g] sine possessione non consistit. [h] Possessio autem plurimū facti [*] habet, [i] causa vero facti [k]

e DEnique. Possessionem. Id est vsucapionem, quę prouenit ex possessione, vt infra de vsuc. l. ij. & hic subijcit, nam cum ab alio possideretur, ipse possidere non potest.
f Non restitui. Cū enim fuit captus, cępit ab alio possideri, ergo ipse desijt possidere, q vsucapiebat, vt infra de acqui. rerum do. l. homo liber, in fi. & sic fuit interruptio naturalis, vt ꝭ. de vsuc. l. naturaliter. ad quem nihil facit fictio postliminij, vt hic. Sed cōtra ꝭ. eo. l. ait prætor. §. item ei. Sol. vt ibi. Item contra in ea. l. ait prætor. §. hi. & ꝭ. de vsuc. l. iusto. §. fi. & l. si is qui. §. j. in quibus dicitur, quod ius postliminij ad vsucapionem porrigitur. Sed dic quod illę loquuntur, qñ per subiectas personas fit vsucapio, & in rebus peculiaribus, hic aūt, qñ p se vel per subiectos, non tñ ex cā peculiari, vt ꝭ. de ca. l. in bello. §. factæ. sed in hoc casu qñ per subiectos nō in re peculiari, dicit. Rñ. ꝙ locum hēt fictio legis. Cor. vt proficiat heredi, si ibi decedat, non aūt ius postliminij. Qñ aūt ex peculiari, ibi constat ꝙ vtraq; fictio locum habet vt dictum est. Item contra ꝭ. de iu. actuque priu. l. j. §. si quis vel propter. dic vt ibi.
g Quia hæc. Scilicet vsucapio.
h Non consistit. Vt inchoetur, vt hic & ꝭ. de vsuc. l. sine possessione. definitur tñ sine pos. vt ꝭ. de vsuc. l. cęptam. & l. nunq̄. §. vacuam. & l. rerum mistura. §. Labeo. Vel dic. s. vsucapio quę petitur restitui, non pōt restitui, nisi possessio restituatur, sed hoc fieri non pōt, vt subijcit. Vel verius dic etiam, vt procedat, non est sine posses. vel quasi, ꝙ hic non est.
i Plurimū facti hēt. s. hæc quæ p nos acquirit᷑. nā oportet ꝙ corporalis sit ibi apprehēsio, quæ ē facti, licet & animus sit necessarius, ꝙ facile est, vt ꝭ. de acq. pos. l. ꝙ meo. hæc eadē multum hēt iuris retinēdo cū solo retineat᷑ aio, vt C. de acqui. pos. l. licet. alias aūt dr̄ hēre pos. multum iuris. vt quę tenetur in cā peculiari a filio, vel à seruo, vt ꝭ. de acq. po. l. possessio quoq; . j. rñ. nā possessio talis acquiritur ignoranti, vt ꝭ. de acq. pos. l. si me in vacuā. §. seruus. & vsuca. ign. vt ꝭ. pro suo. l. ij. tunc & postliminiū locū hēt, vt mō dixi. per l. ꝭ. de vsuc. l. iusto. §. fi. est & alia quæ hēt multū iuris, & multum facti, quæ per procuratorem quęritur ignoranti, sed non vsucapit ignorans, vt C. de acq. pos. l. j.
k Causa vero facti. Causam facti vocat effectum possessionis, id est, vsucapionem, vt videat᷑ vsucepisse, ac si in ciui-

[*] Al. add. causa.
[*] Lege vsucapionē.
[*] Hui⁹ l. rō sola q̄ & add. factis eē puretur, mihi satis gdē haud esse vr ad eam quęstionē cur capt⁹ ab hostib. postliminio reuersus postlimin. nō recuperet dñ esse, ꝙ plurimū facti & c. Factūque p̄ sesto haberi nō pr. At multa iure, quæ facta sunt, ꝑinde hñr atq; si nūquā facta fuissent. l. nuda. de contrahē. empt. & similibus. Quare cū hęc non sufficiat, adiuuāda est ex l. sequēti, quę suppler. iniquissimū esse aufer e dño. etc. i. a vero dño dñiū auferē fingendo vsucaptum ꝙ re vera vsucaptum non fuit. A. Pers.

in ciuitate semper fuisset, vt insti.quib.mod. ius pat. po.sol.§.si ab hostib. Sed cur nō cōtinetur: vt ī.e.l. Iulianus. §.cum? Resp. ibi sine alterius dāno, quod hic nō erat. Itē no. hic quod circa facta non pōt fingi sicut circa ius: cum id quod factū est, pro infecto haberi non potest: vt hic. & ǰ. de acqu. possession. l. j. §. si vir. & l. cum hæredes. in prin. & in auth. quæ de æqua. do. §. igitur. colla. vij.

non continetur postliminio.

Idem lib. xij. † Quæstionum. XX.

NEc vtilem [a] actionem [b] ei tribui oportet: cùm sit iniquissimū † auferre dominiū, quod vsus [c] non abstulit. Neque enim intelligitur amissum, [d] quod † oblatum [e] alteri non est.

Hic incipit Iuriscōsultus examinare secundum caput edicti, & breuiter hoc intendit, Quod quis acquisiuit propter suam absentiam cum non esset defensus, in integrum restituitur. Item qui dicit aliquem non defensum debet probare. Bar.

Vlpianus libr. xij. ad edictum. XXI.

ITem ait prætor. [f] *Si quis [quid] vsu suū fecisse † [g] aut quod non vtendo sit amissum, [h] consecutus [est] actione ve, qua solutus ob id, quod dies eius exierit, cum absens non defenderetur.*

Quam clausulam [i] prætor inseruit, vt quemadmodum succurritur † supradictis † personis, ne capiantur: ita & aduersus ipsas succurrat, ne capiant. Et erit notandū, quòd plus prætor expressit cum aduersus eos [k] restituit, [l] quàm cum ipsis subuenit: nam hic [m] non certas personas enumerauit, aduersus quas subueniat vt sup: [n] sed adiecit clausulam, qua omnes absentes, [n] qui non defenduntur, complex[o] est. † Hæc autem restitutio locum habet, siue per se, siue per subiectas sibi personas vsu acquisierint, † q absentes non defendebantur, & ita, † si nemo eorum defensor erat: Nā si fuit ꝓcurator [p] cū habueris, † quem conuenias, nō debet inquietari. [q] Cæterùm si non existebat defensor, æquissimum erat subuenire: eo potius, [r] ꝙ eorum, qui non defenduntur, si quidem latitent, prætor ex edicto pollicetur in bona eorum mittere: vt si res exegerit, [s] etiam distrahantur: si verò non latitent, [t] licet non defendantur in bona tantum mitti. Defendi autē non is [tantum] videtur cuius se defensor ingerit: [u] sed [&] q requisitus [x] † ab actore nō est defensioni defuturus. Plenaq; defensio accipietur, si & iudicium non detrectetur, & iudicatum solui satisdetur. [y]

Paulus libr. xij. ad edictum. XXII.

† P. F. XIII.

[a] NEc vtilē. nec directam ex vsucapione, nec vtilem habet: sed ad possessionem bene habet, cū & possessio sibi restituatur, vt ǰ.e.l. ait prætor. §. item ei.

† P. F. auferre dominio. Al. dominio. Al. dominium. sequere Flo.

[b] Actionem. Per restitutionem, &c.

† P. F. ablatum.

[c] Vsus. Id est, vsucapio.

[d] Amissum. alias admissum, &c.

[e] Oblatum. l. quæsitum. sed alias ablatum. & tū e debet esse admissum. In casu tū perditur, & quod alteri nō quæritur: vt ǰ. de acqui. poss. l. si quis vi. §. differentia. & pro derelicto. l. j.

† fecisse.

ITem. CASVS. Hic vult exponere Vlpian. an præsens contra absentē restituatur. & laudat Vlp. prætorem, ꝙ bene fecit, cum vult succurrere cōtra absentes, sicut ipsis absentib. succurritur, & gñalem prætor subiecit clausulam, quamuis superior fuerit specialis. i. ad certas personas. & ita regula datur, si nō defendantur absentes, alias si defenderentur, cōtra eos nō datur restitutio: & cum nō defendātur, potest præsens petere, vt in possessionem mittatur: & etiam bona distrahi, si latitet. alias non distrahi debent, sed fiet tantum missio. postea dicit, qui videantur defendi, quod plus est, cum l. seq. qua dicitur quod amici & consanguinei absentis interpellari debent, & etiam illud edictum datur in furiosos & infantes cum non defenduntur, & contra ipsos læsi restituuntur. Viuia.

† Succurritur.

† P. F. suprascriptis.

[f] Item ait prætor. Materialiter ponuntur hæc verba vsq; illuc, quam clau. &c. & exponere incipit Vlpianus hanc partem edicti, quia restituitur præsens contra absentem, &c.

[g] Fecisset. Corporale. s. absens.

[h] Amissum. vt seruitutem, &c.

[i] Quam clausulam. supra scriptis absentibus.

[k] Aduersus eos. absentes.

[l] Restituit. s. præsentes.

[m] Nam hic. i. quando subuenit præsentib. contra absentes. Acc.

[n] Vt supra. Cum absentes restituit. nam ibi numerat: vt ī. l. j. §. j.

[o] Absentes. Ex quacunq; iusta vel nō iusta causa: non distinguit cū cōtra eos fit restitutio.

† subuenit. P. F.

[p] Procurator. i. procurans. nam siue habet mandatū, siue nō, obtinet ꝙ hic dicit: vt subijcit

† complexi sunt.

[q] Inquietari. i. nō dabitur restitutio: vt ǰ. eo. l. is qui. & l. ait prætor. §. hi. Sed an hodie locū habeat hoc auxiliū: cum iure cōmuni possit interrūpere vsucapionem: vt C. de anna. except. l. vt perfectius? Videtur quod sic, cum l. superueniēs addat priori, non tollat: vt ǰ. de act. & obli. l. quoties & de succes. edic. l. j. § sed vi dendū. arg. contra. ī. de mi. l. in causæ. ij. ad quod dic vt di ci. ǰ. eo. l. si is qui. j. Accur.

† adquisierint. P. F.

† id.

† No. sm Bal. quod citatio pōt incipere a procuratore & ēt iudiciū. eōe. & facit l. j. de ali. leg. fi. & C. de procur. l. eū qui res,

[r] Eo potius. i. eo amplius. q. d. & hoc & aliud auxiliū datur. sic ǰ. de leg. iij. l. si tibi pure. & ǰ. si cert. peta. l. lecta. in prin. nō autem sic exponas. i. ea maxime ratione, quia ꝙ aliud auxilium datur, magis est contraria ratio: vt ī. ti. ij. l. in causæ.

[s] Exegitur: vt qa dolo absit: vt hic: & ǰ. quib. ex caus. in pos. ea. l. in possessionē. §. & si. ī. de in ius vo. l. satis. & C. de bo. auth. iudi. pos. l. cum proponas.

† Bal. dicit istum tex. not. ad hoc ꝙ defensor nō tenet comparere, nisi sit gñaliter citatus facta ꝓclamatione antea: vel ꝙ spāliter citet. Bol.

[t] Latitent. i. turpiter se occultent: vt ǰ. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. Accur.

[u] Defensor ingerit. Ad tempus. non ergo ad tēpus pōt se offerre satisdando sm hæc, cum dicit. puta ad diem illam. arg. ī. de procu. l. non tamen.

[x] Requisitus. Debet ergo actor interpellare, vt hic & ǰ. prox. ar. contra. C. de iure emphy. l. ij. §. j. in fi. & C. de contrahen. stip. l. magnam, &c.

[y] Satisdetur. Vt hic, & ǰ. de iudic. l. recte. & ǰ. qui. ex cau. in pos. ea. l. hæc autem. §. recte. & ǰ. de re. iur. l. non videtur defendere, &c.

Ergo

ERgo sciendum est, nō aliter hoc edictū locū habere, quā si amici eius interrogati fuerint, an defendant: aut si nemo sit: qui interrogari potest. Ita enim absens defendi nō videtur, si actor vltro interpellat, nec quisquā defensioni se offerat: eaq́; testatione a complecti oportet. Sicut igitur damno eos, affici non vult, ita lucrū facere nō patitur. Quod edictum b etiā ad furiosos, & infantes, c & ciuitates pertinere, Labeo ait.

Contra præsentem qui ex causa secum agendi potestatem nō facit. in integrum restitutio nō conceditur. Bar.

Vlpianus lib. xij. ad edictum. XXIII.

AIt prætor: *in ve vinculis esset, secum ve agendi potestatem non faceret.* Hæc persona † d meritò adiecta est. fieri enim poterat, vt quis in vinculis præsens esset: veluti † in publica vel in priuata vincula ductus. Nā & eū, qui in vinculis est, (si modò nō sit in seruitute e) posse vsu acquirere constat. Sed † & is, qui in vinculis est, si defendatur, cessat restitutio.

Captus ab hostibus non potest vsucapere, & rursus ad hoc non restituetur, sed restituetur vt fructus recuperet. Bar.

Is autem, qui apud hostes est, nihil sibi per vsum acquirere potest: f nec cœptam possessionē poterit implere, g dum est apud hostes. Hoc amplius, nec postliminio reuersus recuperabit per vsum dominij adquisitionē. Itē ei, qui per captiuitatem fundi, possessionem, vel vsusfructus quasi h possessionē i amisit: succurrendū k esse, Papinianus ait: & fructus quoque medio tempore ab alio ex vsufructu perceptos debere captiuo restitui æquum putat. l

Captiui per subiectas personas possunt præscribere, & ab actionibus competentibus liberari: & eo casu contra ipsos restitutio conceditur. Bar.

Hi planè m qui fuerūt in potestate captiui vsu rē adquirere possunt ex re peculiari. Et æquum erit, ex hac clausula præsentibus, id est, qui non sunt in captiuitate, subueniri, si cū nō defenderentur. o vsucaptum o quid sit. Sed & si dies actionis, quæ aduersus captiuum cōpetebat, exierit aduersus eum succurretur.

Qui non patitur secum litem cōtestari ex causa iusta vel iniusta. contra eum restitutio conceditur, si quid ex hoc quæsierit

Deinde adijcit prætor: *Secum ve agendi potestatem non faceret*, vt si dū hoc faciat, p per vsum [sit] acqsitio impleta, vel qd ex suprascripeis, q cōtigerit † restitutio cōcedat, meritò. nec. n. sufficit semper in possessionem bonorū eius mitti: quia ea interdum spe

a ERgo Testatione. i. denuntiatione coram testibus facta, vt eum defendant.

b Quod edictum. s. vt in eos detur restitutio: cum nemo eos defendat.

c Et infantes. hoc totum videtur correctū hodie vt C. de an. excep. l. vt perfectius. sed dic: vt ℑ. e. l. is qui. Accur.

AIt CASVS. Si quis fuerit in vinculis, & rē præsentis vsuceperit, restituetur præsens contra illū absentē quia in vinculis vsucapere potest. sed qui apud hostes est vsucapere per se, non potest: nec restituitur, vt habeatur pro impleta vsucapio. sed isti bene possunt sibi acquirere per subiectas personas ex causa peculiari: vt in §. hi. Item dicit quod captiuus restituet, si amisit aliquid: vt in § item ei, &c.

Deinde. Si debitor meus absentauit se, vel celauit, se, ita q ego nō potui agere cum eo, & sic act. meā amisit: dicitur hic quod restituendus sum contra illū. nec ero mittendus in pos. & de hoc assignat multas rationes, quare in poss. bo. nō sim mittēdus: quia forte non latitauit: vel nō habet bona, vel quærit aduocatos, & alias similes causas. Viuia.

d Hæc persona. q est in vinculis scilicet. nam de alia q non fecit ptātem, agendi: dicet. ℑ. eo. § si. Accur.

e In seruitute. i. in possessione seruitotis. nam talis vsucapere non pōt. vt ℑ. de acqui. rer. do. l. homo liber. in fin. Itē nec ille qui est in seruitute hostiū vt ℑ. prox. §. is aūt.

f Acquirere pōt. per se, sed per subiectos pōt ex causa peculiari: vt ℑ. eo. §. hi. & ℑ. de cap. le. in bello. §. facta.

† particula P.F. vel igitur.

s Bar. i. l. naturalit. ff. de acq. pos. in j. col. i vers. quæro vtrū vsufructuarius, &c. dicit hanc glo. fore sing. ad hoc qd usufructuarius possidet ciuiliter & naturaliter, ius vsusfructus: sȝ ipsa res in qua hēt vsumfructū possidet, tm naturaliter ab eo. vide. Bar. & alios scribētes, ibi. sed aduerte, q a ista glo. in hoc vio-lat istum tex. vt hic in nouis interpret. Bolog.

g Implere. Vt supra eo. l. denique ↄ.

h Quasi expressiuū veritatis: quia fructuarius non naturaliter possidet. vt ℑ. de acqu. pos. l. naturaliter. Vel referas ad ciuilem, & no. impropriētatem: cū incorporalia vere possideri nō possunt: vt ℑ. de ser. l. quoties. ij. & de ser. vrb. præd. l. si ædes. §. libertas. Ista. Itē opp. Nōne debet seruari sine dāno in huiusmodi dilationib? vt in auth. de exhi. §. nihil coll. v. Respon-

i Possessionē. Sed nōne iure cōi? R ñ. forte non habet ius in re ↄ.

k Succurrendum. Imo videtur quod non, vt s. e. l. denique. quæ est cōtra. Sol. hic solam possessionē restitui postulabat, quā & ante captiuitatem habuerat: ibi aūt postulabat rē intelligi vsucaptā, quā vere non vsuceperat, & sic cum alterius damno.

l Putat. Cū enim certū sit possessionē restitui debere, ergo & fructus veniunt: vt ℑ. de vsu. l. videamus. in §. in Fabiana. & ℑ. de rei ven. l. & ex diuerso. §. j. Acc.

m Hi plane. Hoc cōtinua cū illo. §. is aūt. s. pxi. §. Acc.

n Non defenderentur. s. captiui.

o Vsucaptum. Per eos qui in potestate sunt. Accur.

p Faciat. Qui ergo non facit, facere videt. sic ℑ. de ver. sig. l. alienationis. & l. facere nō oportere. & ist. de nup. §. si vxor. & ℑ, de reg. iu. l. qui non facit. Item operæ quędam dicuntur in faciendo, quædam in nō faciēdo: vt ℑ. de ver. obl. l. vbi autē non apparet. §. qui id quod. & l. ij. §. itē si in facto. & in sti. de verb. ob. §. si.

q Ex suprascriptis. Vt quia cōtra actionem personalē est præscriptum vel seruiturē. Sed nunne per hmōi conuentionem pꝑetuatur actio: vt C. de pręscri. xxx. ann. l. sicut? Rñd. hic non fuit conuētus per executorē. Vel dic sm Io. fuit quidem, sed illud quod est ibi, intelligitur tantum in actione in rem, & in hoc corrigitur:

O pa quædam dnr in faciēdo quædā in non faciēdo.

† P.F. contigit.

Respon. ibi loquitur de damno rei, nō actoris. Item oppo. quia nec actor debet pati damnum: vt ī. de iudic. l. ij. §. sed & si, ver. in omnibus. Sed illa secundū istam intelligitur, vt non habeat damnum, quia restituitur. Item oppo. quia potest interrumpere communi iure: vt C. de anna. exe. l. vt perfectius. sed dic: vt ī. eo. l. is qui. j. Accur.

alicuius ciuitatis: vel ille qui euocatur causa dicendi testimonij, & qui peregrinationis causa, & causa appellationis prosequendæ: & subuenitur ei, qui ex iusta & necessaria causa abiens est, scilicet in damnis & in ijs, quæ lucrari poterat, si præsens esset sine damno alterius. Viuianus.

cies esse potest, vt in bonis latitantis mitti non possit, [a] aut non latitet. [b] Finge [c] enim dum aduocationes † [d] postulat, diem exisse: vel dum alia [e] mora iudicij contingit.

Paulus libro xij. ad edictum. XXIIII.

Sed & ad eos pertinet, [f] qui conuenti frustrantur: & qualibet [g] tergiuersatione & solertia efficiunt, ne cum ipsis agi possit.

Caius lib. iiij. ad edictū prouinciale. XXV.

Quod quidem [h] simili modo ad eū quoque pertinere dicimus qui non frustrandi gratia id faceret, sed quod multitudine rerū distringeretur.

Vlpianus lib. xij. ad edictum. XXVI.

Sed & si † per prætorem [i] stetit: restitutio indulgebitur.

Contra absentem ex causa necessaria conceditur restitutio: ipsi verò non restituitur: nisi eum procuratorē dimittere non potuit: vel dimisit, & mortuus est. Bart.

Aduersus relegatum [k] restitutionem faciendam ex generali clausula, [l] Pomponius ait: sed non & ipsi concedendā: quia potuit procuratorem relinquere. ex causa tn̄ [m] puto etiam ipsi succurrendum. Ait prætor, *Aut cum eum inuitum in ius vocare nō liceret, neq; defenderetur.*

Contra eum qui non potest vocari in ius, conceditur restitutio. Bart.

Hæc clausula ad eos pertinet, quos more maiorū † sine fraude [n] in ius vocare nō licet: [o] vt cōsulem, prætorem, cæterosque, qui imperium potestatemve quam [p]

† Aduocationem.

a Non possit. Vt si prædia vel bona eius inundata sunt vel res illa quæ vincapitur. non appareat: vt infra, de bo. auth. iud. pos. l. cum vnus. §. fi. vel non habeat talia bona. & adde quod no. ī. eo. l. is qui. j.

b Non latitet. Et sic non potest fieri talis missio, ex qua procedat venditio. vt supra eod. l. item § hæc autem, &c.

c Finge. Bene dico restitui.

Aduocati postulatio iusta causa est, dilationis dādæ.

d Aduocationes. Id est, aduocatos. Et sic no. quod postulatio aduocati iusta causa est dandi dilationem: vt hic, & supra eod. titu. l. ab hostibus. §. fi. & C. de dilat. l. j. & supra, de postu. l. e. j. j. respon. &c.

e Vel dum alia. Scilicet quam illa, quæ datur propter aduocatos, vt deliberent super libello. & facit infra, de itin. actuque priua. l. j. §. præterea. Accurs.

† Simile in c. si autem. cum gl. pe. extra de rescri. & per Inn. in c. ex transmissa. circa medi. extra de rescrip.

f Sed & ad eos pertinet. Scilicet vt restitutio detur contra eos.

g Et qualibet. Superior lex authore iudice differebat. hæc non.

h Quod quidem. Quod, id est, quia.

Sed & si per prætorem. CASVS. Si stetit per iudicem, quo minus quis agere posset, & ideo actio expirauit, restituetur: & stare videtur, qn̄ iudex copiam sui non facit, vel corruptus per gratiam vel pecuniam ius nō dicit. Aduersus. Dicit quod aduersus relegatum præsens restituitur, sed relegatus nō restituitur contra præsentem, si potuit procuratorē relinquere, nisi ex causa. Ait prætor. Quædā sunt personæ quæ cōueniri non possunt, & ideo restitutio contra eas datur: sed filius vel libertus nō restituitur, cū potuit veniam impetrare. Si feriæ. Ad actionē meā proponendā supererant duo dies vel viij. litem volebam cōtestari ad perpetuandam actionē meam: sed nō potui propter ferias repētinas quas induxit Imperator. restituar, quia has non potui præuidere in tpe actionis meæ. Quoties. Generaliter dico quod læsus restituendus est ad id in quo læsus est. vnde si præsente Titio possedi rem suam vno die minus tpe in vsuca. statuto: & postea abesse cœpit, ille solus dies restituitur ei. Item inquit prætor. Posuit speciales clausulas, quas in edicto ꝓposuit: subijcit generalem quæ talis est, In integrū restituā, quo casu iusta causa mihi videbitur. ex qua clausula restituitur legatus

i Sed & si per prætorem. Sed tunc nō videtur tempus currere ipso iure: vt in authen. vt sponsalar. §. hoc quoque. coll. ix. Sol. præscriptio instantiæ iudicij ipso iure nō currit: vt ibi, sed præscriptio actionis bene currit. vt hic, & infra eodē. §. item per magistratum. & not. quod potest dici, quod hic exponuntur illa verba quæ dixim' nō exponi supra eod. l. j. §. j. ibi, cumve magistratus, &c.

Absens potest qa tripliciter dici.

k Aduersus relegatū. Qui ciuis & dominus suarum rerum permanet.

l Generali clausula, qua dicitur, si qua iusta causa &c. vel dic ex illa qua quis contra absentem non defensum restituitur, quæ dicitur generalis respectu illi' qua subuenitur absentib', de qua fit mentio supra eod. l. item in fine, primo responso. & supra eodem. l. j. § . j. ibi, nec ex generali clausula cum absens non defenderetur. & refertur hæc generalis ad relegatum: sed quando ipse restituitur, potest restitui ex clausula generali vel speciali prout euenit.

† Iure magistratus.

m Ex causa tamen. Puta si procuratorem reliquit, & mortuus est: vt infra eod. l. nec non. in principio & l. si qua. §. j. vel relinquere non potuit nec per se potuit præ fidem adire, alias non restituitur: vt s̄. de mino. l. Papinianus. & in hoc est differentia inter eum, qui abest necessaria causa tantum: quia nō restituitur si potuit relinquere procuratorem. & probabili tantum, quia licet potuerit relinquere procuratorem, tamen restituitur si non relinquit: vt infra eodem. l. necnon. & probabili & necessaria: quia idem: vt infra ead. l. §. item inquit. in fine, &c.

n Sine fraude. Id est, pœna. vt infra, de ædil. edic. l. cum autem. §. excipitur.

o Non licet. Vt hic, & supra, de in ius vocan. l. secunda. & ī. de iudic. l. pars. Sed hodie videtur quod liceat: vt in authen. vt diffe. iudi. §. si tamen. col. ix. quæ est contra. Sed ibi loquitur eo casu, qn̄ opprimit subiectos prætextu officij sui: vt C. ad legem Iuliam repet. l. iubemus. quo casu debet coram episcopo conueniri: vt in authen. vt ind. sine quoquo suffra. §. necessitatem. coll. ij. & in dicto contrario. hic de alio facto vel re non ratione officij.

p Quam. Id est, aliquam, quod dicitur merum imperium: vt supra, de iurisd. om. iud. l. iij.

Permit-

habent. Sed nec † ad eos pertinet hoc edictũ, quos prętor prohibet ſine permiſſu ſuo [in ius] vocari: qm̃ adit' potuit permittere: a patronos puta & parentes. Deinde adijcit, *Neque defenderetur.* b quod ad omnes ſupraſcriptos c pertinet: præter q̃ ad eum, qui abſens quid vſucepit: qm̃ plenè ſuprà de eo d cautum eſt.

Si per negligentiam vel per dolum iudicis contingeret: vt pereat ius agendi, reſtituitur: ſecus ſi culpa actoris. Bart.

Ait prætor, *Sine cui per magiſtratus † ſine dolo malo ipſius actio exempta eſſe dicetur.* † Hocq́; e vt ſi per dilationes iudicis effectũ ſit, vt actio eximatur: fiat reſtitutio. Sed & ſi magiſtratus copia non fuit: Labeo ait, reſtitutionem faciendã. Per magiſtratus autem factum, ita accipiẽdum eſt, ſi ius non dixit: alioquin ſi cauſa cognita: f denegauit actionem, reſtitutio ceſſat. & ita Seruio videtur. Itẽ per magiſtratum † factum videtur ſi per gratiam aut ſordes magiſtrat' ius nõ dixerit. & hæc pars locum habebit: necnon & ſuperior, *Secum ve agendi poteſtatem non faciat.* † Nam id egit litigator, ne ſecũ agatur, dum iudicem corrupit. *Actio exempta* ſic erit accipiẽda, ſi deſijt agere poſſe. & adijcit, *Sine dolo malo ipſius.* videlicet, vt ſi dolus eius interueniat: † g nec † ei ſuccurratur. Ipſis.n. delinquentibus pretor non ſubuenit. h Proinde ſi dum vult apud ſequentẽ prętorem agere, tẽpus fruſtratus eſt, non ei ſubuenietur. Sed & ſi dũ decreto i prætoris nõ obtemperat, iuriſdictionẽ ei denegauit, non eſſe eum reſtituendum † Labeo ſcribit: idemq́ue ſi ex alia iuſta cauſa non fuerit ab eo auditus.

Propter ferias repentinas ſi aliquis læditur datur reſtitutio ſecus ſi propter ferias ſolennes. Bart.

Si ferię extra ordinem k ſint indictæ (l ob res puta ꝓſpere geſtas, vel in honorem principis) & propterea magiſtratus ius nõ dixerit, Caius Caſſius nominatim [ſe] dicebat † reſtituturum: quia per prętorem videretur factũ. Solennium m enim feriarum rationem haberi nõ debere, quia ꝓſpicere n eas potuerit, & debuerit actor, ne in eas incidat quod verius eſt, & ita Celſus libro ſecundo Digeſtorum ſcribit. Sed cùm feriæ o tempus eximunt, reſtitutio duntaxat ipſorum dierũ facienda eſt, non totius temporis, & ita Iul. libro quarto Digeſtorum ſcribit. Ait enim reſciſsionem vſucapionis ita faciendam vt hi dies reſtituantur, quibus actor agere voluit, & interuentu feriarum impeditus eſt.

Vſucapione reſciſſa tempus abſentiæ tantum reſtituitur. Bartol.

Quoties p per abſentiam quis non toto tempore aliquẽ excluſit (vt puta rem tuam poſſedi vno min' die ſtatuto in vſucapionis † tempore, deinde reipub. cauſa abeſſe cœpi) reſtitutio vnius q diei aduerſus me faciẽda eſt. Item (inquit

---

a Permittere. Et ꝑmiſiſſet de facili, ſi actio ſit ciuilis. ſi ſit famoſa, tunc cauſa cognita: vt ſupra. de in ius voc. l. ſed ſi hac. §. pen. & fin. Item not. nõ ſubuenit, ſi nõ impetrauit, quod facilè obtinuiſſet: vt argum. infra, de aqua quotidiana & æſti. l. j. §. penult.

b Neque defenderetur. bis poſuit prętor in edicto ſuo, neque defenderetur. hic autẽ vltimum exponit.

c Supraſcriptos. Scilicet tres articulos.

d De eo. Id eſt, alia vice. hoc idem poſitum fuerat quod prædicta reſpiciebat ſpecialiter. Et ſic no. quod generalis clauſula non porrigitur ad ea de quib' ſpecialiter cõprehenditur: vt infra, de verb. oblig. l. doli. & de leg. iij. l. vxorem. §. felicisſimo. & de lega. j. l. talis. in fin. & l. ſi quando quis.

e Hocq́;. Scilicet eſt adiectum.

f Cauſa cognita. vt dixi ſ. §. ſed & ſi dum decreto, &c.

g Interueniat. In hoc vt magiſtratus non redderet ſibi ius.

h Non ſubuenit. Vt j. de reg. iuris. l. non fraudantur. §. nemo. Accur.

i Decreto. Vt quia ſtatuit ei tẽpus intra quod de ſuo iure ꝓponeret: quod non fecit: arg. C. de inge. ma. l. diffamari. & arg. j. de iureiur. l. iuſiurandum. & ad. §. & ſi is licet ſit arg. contra. C. vt nemo inuitus. l. vna. ideoq; denegauit ei prætor iuriſdictionem ſuam: vt hic, & j. de re iudi. l. contumacia. vel cũ decreuiſſet vt rem aduerſario reſtitueret, & nõ fecit. nã poteſt poſtea denegare ei iuriſdictionem ſuam, vt non adeat eum in aliqua cauſa, & ſic poteſt intelligi d. l. contumacia. Acc.

k Si feriæ extra ordinem quæ dicuntur repentinæ: vt C. de ferijs. l. à nullo. Sed appellari poteſt in talibus, ſed non exerceri: vt C. de ferijs. l. j.

l Indictæ. Ex permiſſu principis, nõ alias: vt C. de fer. l. à nullo.

m Solennium. Bene dicit reſtitutionem dari in repentinis. in ſolennibus enim ſecus eſt: quia eas, &c. & ſolennes ſunt, quæ ſunt. C. de ferijs. l. omnes.

n Proſpicere. Sic infra loca. l. ſi quis domum. §. idẽ quærit. & infra ad legem Aquil. l. ſi putator. & infra man. l. ſi fideiuſſor. j. §. ſi eum.

o Sed cum feriæ. non totius temporis, ſcilicet vſucap. vel anni vel quadriennij.

p Quoties. Hic exponitur earum rerum.

q Vnius. Hic quęro ſi minori tempore ſit lęſio quam anno, puta vno die: vt hic: an hic dies tantũ reddatur, an vero vnũ quadriennium? Et hic dicit quod dies tantũ vt ſupra ꝓxi. §. & colligitur ex his, quod ſtatim dicã. Secundo quæritur, an hic dies reddat̃ ſtatim poſt reuerſionem, & poſt modicum tempus: an vero vſque ad quadriennium quãdocunq; ille dies reſtituat̃. Et dicunt quidam quandocunq; intra quadriennium reſtitui diem. alias quomodo in vna die poterit petere reſtitutionẽ & cauſam complere, omniaque expedire? Sed tu dic contra, ſecundũ Bul. & Ir. quod ſolus ille dies ſit reſtituendus. & intra illam diem, ſi negligat,

---

† Not. — † Al. add. factum. — † P. F. hoc quo? al. Hoc quoque. — † P. F. per magiſtratus al. per magiſtratum autẽ. — † Al. add. quo caſu. — † Faceret. — † P. F. interuenit. — † P. F. ne. — † Bal. hic. dicit iſtã gloſ. ſing. ad hoc q̃ contumacei in vna cauſa põt iudex ei denegare, audientiã in alia. qđ eſt verum inter eaſdem perſonas iudice decernẽte: hoc addito q̃ cõtumax, in vno actu, debet tamen citari ad alios actus. Bolo.

† Ei reſtitutûrum. — † P. F. Edicebat. — † P. F. in vſucapionibus.

Si qua alia iusta mihi causa videbitur in integrũ restituam.

Hæc clausula a edicto inserta, est necessaria. † Multi.n. casus interueni re † potuerunt, b qui deferrēt restitutionis auxilium, nec sigillatim † enumerari potuerunt c vnde † quoties æquitas restitutionem suggerit, ad hãc clausulã erit descendendum vt puta legatione quis pro ciuitate functus est: æquissimũ est eũ restitui, licet reipublicæ causa nõ absit. d & sæpissimè constitutum est, adiuuari eũ debere, siue habuit e procuratorẽ, siue nõ. Idem puto, & si testimonij causa sit euocatus [quis] † ex qualibet ꝓuincia, f vel in vrbē, vel ad principem. nã & huic subueniri g sæpissimè rescriptum est. † Sed & ijs, qui cognitiõis gratia vel appellationis peregrinati sunt, similiter subueniatur. † Et gñaliter quotiescunq; quis ex necessitate, non ex voluntate h abfuit: dici oportet ei i subueniendum.

Paulus libro xij. ad edictum. XXVII.

ET siue quid amiserit, siue lucratus nõ sit, k restitutio facienda est: etiam si non ex bonis quid amissum sit.

Vlpianus libro xij. ad edictum. XXVIII.

NEc non & si quis ex l causa probabili abfuerit: deliberare debet prætor, an ei subueniri debeat, (puta studiorũ causa) fortè procuratore suo defuncto: l ne decipiat̃ per iustissimam m absentiæ causam. Item si quis nec in custodia, nec in vinculis sit, sed sub fideiussorum satisdatione: n & dum propter hoc, [ꝙ] recedere non potest, captus o sit: & restituetur, & aduersus eum dabitur restitutio. *Quod eis* † (inquit p prætor) *per leges plebi-*

---

negligat, sibi imputet quod se arctauit: vt & supra si quis cau. l. ij. §. pen. & est pro hoc s. de min. l. fin. & hic, & s. proxi. & j. quando ac. de pec. est an. l. cum post & ad Velle. l. si debitrix. § pro eo. & j. de ijs quę in fraude. creditorum. l. ait prætor. §. præterea. & §. parum. vers. si conditionalis. & j. eo. l. necnon. §. si quis sæpius. & s. eod. l. ergo. in fi. Præterea. qui vsucepit. nõ debet esse deterioris cõditionis, quã si non vsucepisset. esset autẽ si maius temp⁹ redderetur. Item econtra, hic non debet esse melioris conditionis, quam si non foret vsucaptum: vt j. eo. tit. l. videlicet. & s. eo. l. j. in fi. j. respõ. Item quęro an possit perpetuari lite cõtestata petitio in integrũ restitutionis? dico ꝙ non: sicut nec de dolo actio: vt C. de temp. in integ. resti. l. petendę. & de dolo. l. fi. Itẽ an vtilis restituta possit ꝑpetuari? Resp. sic: cũ nõ inueniam prohibitũ: vt j. eo. l. necnõ. §. qd eis. Sed si non perpetuatur, tollit̃ anno vel quadriennio, vt C. eo. l. fi. & j. de act. & obl. l. in honorarijs. Accur.

† Materiã huius. §. habes per canõistas extra de restitu. in integ. c. j.

† P.F. inserta necessaria.

† P.F. euenire.

† P.F. singulatim al. sigillatim tamen.

† P.F. vt.

† Euocatusque.

† Nam & hic sæpissimè est rescriptũ subueniri.

† P. F. Subuentũ.

a Hæc clausula. scilicet generalis.

b Potuerunt. Vt s. de in integ. restit. l. pen. & C. de temp. & re. app. l. cũ anterioribꝰ. §. j. & s. de leg. & senatuscõsul. l. neq; leges. & sunt isti. casus vt hic subijcit, & j. eo. l. necnon. j. respon. & §. j. & l. inter eos. & C. de appel. l. præses. & j. de institro. l. habebat. in fin. j. respons. & j. quando act. de pe. est an. l. quæ sinum. & j. de itinere. actuq; priua. l. j. §. si quis. Accur.

c Potuerunt. Ideoque subiecta est generalis clausula, vt quoties, &c.

Roma tãtum dicitur respublica.

d Non absit. Quia tñ Roma dicitur respublica: aliæ vero ciuitates loco priuatorũ sunt. vt j. de verb. sign. l. eum qui vectig. qñq; etiam quodlibet oppidũ dicitur respublica: vt j. de publ. l. sed hi §. j. Accur.

e Habuit. Imo si habuit, non: vt infra eo. l. is qui. quæ est contra. Solu. vt ibi.

f Prouincia. In aliam prouinciam ↄ.

g Subueniri. Vt j. de iud. l. ij. §. legatis. Accur.

h Ex voluntate. Nisi sit probabilis: vt infra eod. l. necnon infra respons.

i Oportet ei. Sed cõtra eum datur, etiam si ex voluntate abest: vt supra eod. l. j. Accur.

k ET siue. Lucratus non sit, quod potuit lucrari sine alterius damno: vt supra eo. l. Iul. §. cum. & l. sciendum, & l. denique ↄ. Accur.

NEcnon. CASVS. In hac l. dicitur qd qui abest probabili causa, restituitur: licet potuerit procuratorem relinquere, cũ omnia sint permissa per legem, quæ prohibita non inueniuntur. Si quis. Incepisti rem meam vsucapere: cucurrit vnus annus vsucapionis: reuersus sui, & medio tempore pręsens fui, quod nõ computatur: vt supra eo. l. ab hostibus. Sed postea absens fui per aliũ annum, & postea fui reuersus vt prius: deinde sui absens per aliud tẽpus: iterũ reuersus fui. vnde cõpleta fuit vsucapio: modo quæro à quo tempore erit cõputandus terminus in integrũ restitutionis? Dicit qd à tempore vltimę reuersionis. Si cum. Rem meã possidebas in prouincia: & eam vsucapere incipiebas. deinde te Romę inueni: nunquid tẽpus petendi in integrum restit. mihi curret, cũ Roma est cõmunis patria: vt j. ad municip. l. Roma? Indistinctè dicit quidã sapiens tẽpus in integ. resti. mihi non currere. Alius autẽ distinguebat an habeas ius reuocandi domum, & nõ currat: si non haberes, tunc currat. ista distinctio verior est. Exemplo. Rem meam vsuceperas, restitutus sui ꝓpter absentiam, vel propter aliam iustam causam: quia detinebar forte in vinculis: & rescissa vsucapione per in integr. restit. vtilem actionem potui intentare. nam quæ prius fuit directa ante vsucap. postea, rescissa vsucap. dicitur vtilis. antequã ego illam intentarem. cecidisti à pos. tu possessor: illa possessio ad me peruenit sine vitio meo, nunquid mihi dabitur exceptio ad illam poss. defendendam? Dicit quod sic. In actione. Miles rem meam vsucepit cum erat absens, deinde rescinditur vsucap. Dicit qd fructus quos interim ex illa re perceperit, debet mihi restituere. Idem erit. si rem militis absentis vsucepi. nã vsuca. rescissa eodẽ modo fructus militi restituere debeo. non.n. debet alicui officiũ pub. esse damnosum vel lucrosum. Et hoc dicit cum l. sequ. Viui.

† P.F. de.

† P. F. Ĺius.

l Defuncto. Idem si non reliquerit, licet potuerit, cum non inueniam prohibitum: vt infra ead. l. §. quod eis. alias esset idem in hoc quod in relegato: vt supra eod. l. sed & si §. j. quod non debet esse. Alij dicunt idem in vtroque ↄ.

m Per iustissimam. Sic C. qui æta. se exc. l. j. & ij.

n Satisdatione. Vt quia fideiussores dedit & sub pęna, quòd non recederet.

o Captus. Id est, læsus.

p Quod eis inquit. Id est, dixit: vt s. eo. l. j. in fin.

scita, senatusconsulta, edicta, decreta principum licebit. Quę clausula nō illud pollicetur, restituturum, † a si leges permittant, b sed si leges nō prohibeant. c Si qs sæpius reipublicæ causa abfuit: ex nouissimo reditu tempus restitutionis esse ei computandū, Labeo putat. d Sed si omnes quidem absentię annum colligant, e singulæ minus anno: verū ei annum damus ad restitutionem, an verò tantum temporis, quantum nouissima eius absentia occupauit, videndum. & puto annum f dandum.

Qui est in loca vbi potest conueniri, præsens esse videtur: nisi habeat exceptionem fori. hoc dicit. Vel sic, Qui est in communi patria, præsens esse videtur. hoc dicit. Bar.

† Si eum g in prouincia domicliū haberes, esses autem in vrbe, h an mihi i annus k cedat, quasi experiundi potestatem habeam? & ait Labeo non cedere. Ego autem puto hoc ita verum, si ius reuocandi l domū aduersarius habuit. si minus: videri esse experiundi potestatē, quia & Romę litem contestari potuit. m

Sicut actio rescissoria non potest intentari, nisi restitutione præhabita: ita nec exceptio potest obiici ab eo contra quem est præscriptum, nisi primo redierit, & conueniatur à præscribente hoc dicit & fortis est iste. Bart.

Exempla rescissorię n actionis etiam exceptio ei, qui reipublicæ causa abfuit, competit; fortè si res ab eo possessionem † nacto o vindicentur.

a. Restituturum. Scilicet prætorem.
b. Permittant. Scilicet specialiter.
c Prohibeant. Scilicet expresse. Sed vbi prohibēt? Respon. in libertate: vt supra, de mino. l. si ex causa. §. aduersus. Item in præscriptione status defuncti: vt C. ne de stat. defun. l. e. si mater. Et si obijcias, quod illæ loquuntur in minoribus, et maioribus plus debet succurri: vt infra eo. l. si qua. & supra tit. ij. l. auxilium. Respon. quod illud in excusatione delictorum. at in restitutione rerū bonum est arg. nō subuenit minori: ergo nec maiori. Præterea lex phibet sæpe in hoc tit. vt j. eo. l. is qui reipublicæ. & ā. eo. l. sciendum. & l. antepe. & l. sed & si. in fin. Item not. hic qđ omnia sunt permissa per legē, quæ prohibita non inueniuntur: vt hic & j. de proba. l. ab ea. & de testib. l. j. §. j. & supra de procura. l. mutus. §. cum quæritur. & C. de releg. l. statuas. arg. cōtra, scilicet, quod omnia sint prohibita, nisi cōcessa inueniantur: vt infra, de colle. illi. le. iij. §. j. Sed illud ideo, quia illicita sunt: vt eodem titu. l. j. & supra quod cuiusque vniuer. l. j.
d Labeo putat. Tres sensus portat hoc principium. Vel quod vltimæ absentię tempus restituatur tantū: quod non placet: vt j. proxi. respon. Secundo quod restituatur ei totum tempus, etiam vsucapin medij anni quo fuit præsens. Sed & hunc reprobo statim per hanc glo. j. sed nonne, &c. & apponit tertium, quod dic vt ibi: & habet locum quod sequitur: ꝟm quam pone casum hoc modo. sed nōne male putat: tempora enim quæ cucurrerunt in præsentia, inter absentes computantur cum effectu, modico tantum tempore inde subducto: vt ā. eo. l. ab hostibus. §. sed quod. non ergo ex nouissimo reditu. Respon. imo bene, quia ꝟm hoc. §. iste intelligitur, vt restituatur ei tempus vsucapionis, excepto quo fuit præsens. Et potest poni in læso prima absentia, & in lędendo secunda. in læso, vt si primo per annum fuisti absens, quo fuit completa vsucapio: reuersus fuisti præsens per sex menses. post iterum absens, qn ergo domum redibis, sex menses tibi redduntur, qui supererant, qn secundo incepisti esse absens. in lędendo, sic. primo fuisti absens per annum medium vsucapionis: post præsens. Secundo fuisti absens vltimo mense vsucapionis, eo finito statim reuerteris. restitueris ergo ad annum & mensem. & sic beneficia coniunguntur: vt C. de temp. in integ. resti. l. j. ij. iij. & iiij.
e Colligant. f. vtilem, loco cuius est quadriennium: vt C. de temp. in integ. restit. l. supernacuam. in fin.
f Et puto annū. Ex hoc. §. duæ sententię. Bul. confirmantur. Prima, qꝑ vsucapione cōpleta in præsentia post modicum tempus, datur restitutio: vt in primo respon. huius. §. quod M. negauit prout posui in lędendo: vt plenè dixi supra, eo. l. ab hostibus. §. sed quod. Secunda, quia si minori tempore anni læsus est: illud solum redditur. vt in fin. huius §. & hoc plene dixi. s. eod. l. sed & si. §. quoties. Sed dicūt vere hoc solum redditur. sed intra quadrienniū quācunq; vult etiā negligēdo, quod nihil est: cum verbis non rebus iam lex imponeretur: quod esse non debet: vt C. communia de legatis. l. ij. Sed si vnum annum & nō plus colligat: quomodo vnquam habebit integrum annū secundum nos, qui dicimus tēpus quod in præsentia currit, eō putari pro eo quod fluxit in absentia? nunquam enim potest esse qđ aliquod tempus non fluat, & cum ibit ad iudicem: & cum loquitur cum aliquo. Respon. illud tempus quod dabit̄ in quęrendo iudicē & ea quæ sunt ei in restitutione necessaria, pro absentia reputatur: vnde nō nocet ei, quo min' totum tēpus subducatur: vt supra, eod. l. ab hostib'. §. fin. Sed quod fluit negligenter, tunc vere minus anno habebit. item oppon. quod si modicum tempus pro absentia habetur: & post absentiam datur modicum tempus, ergo post modicum tempus datur & aliud modicum tempus, & sic deinceps in infinitum. Respond. in hoc tantum pro absentia haberi, vt non ei computetur tempus adhuc loco eius quod fluxit in absentia. Item quid si plus anno continuo? Respon. totum.
g Si eum. Siue præsentis rem absens', vel econtra læsus, habet annum: intra quem si inueniat aduersarium Romæ, quæritur an cedat annus.
h In vrbe. Scilicet absens à domo.
i Mihi. Romæ existenti.
k Annus. Intra quem eram restituendus.
l Reuocandi domum. Quod est ex causa legati: vt infra, de iudi. l. ij. §. legatis.
m Potuit. Et finire etiam cum sit cōmunis patria: vt infra ad municip. l. Roma. Et no. ex hoc. §. hunc annū vtilem fuisse. Sed quid hodie de quadriennio? Videtur continuum: vt C. de temp. in integr. restit. l. fin. Sed dico quo ad hoc vt dies feriati & non feriati currant continuum esse, non quo ad hoc quin desinat currere, si vel in principio illi vel in medio fuit in aliqua causa, qua deberet restitui vt iterū absens: vt C. de tempo. in integrum resti. l. j. & supra, eo. l. si quis sæpius. & sic quo ad quid est vtile, & quo ad quid est continuum.
n Exemplo rescissorię. Id est, primę vtilis restitutę.
o Nacto. Nact' fuit possessionē sine vitio post impetra-

† Al. add. scilicet.

Restitutionis tēpus qualiter absenti cōputari debet.

† Iste. §. ad hoc solet allega, quod habens exceptionē declinatoriā iudicij nō dicit̄ posse cōueniri, secundum Bal.

† Nrici exēplares add. vt.

petratam restitutionem & habitam: & antequam te sententiam intentaret. sic intelligitur ꝟ.eo.l. si is cui alias nisi esset data restitutio, non daret exceptio, vt ꝟ.de neg.gest.l.iij.§.pupillus.in fi. Et sic no. ꝙ nec actio rescissoria datur nisi præhabita restitutione: vt C.eo.l.fi. nec exceptio: cum exemplo actionis det, vt hic nec replicatio: vt d.§.pupillus. Itē not. hic, quòd cui datur actio multò magis, & exceptio: vt hic, & ꝟ.de superfi.l.j.§.ꝙ ait, & ꝟ. de reg. iur.l.inuitus.§.j. & de inoffi.test.l. Papinianus.§.si filius Accursi.

Cui datur actio, multo magis & exceptio.

† vtrique.

In actione rescissoria veniunt fructus. Bar.

In actione rescissoria, quæ aduersus militē cōpetit, æquissimum esse Pompo. ait, eius quoq; temporis, quo absens defensus nō est, fructus eū [a] præstare. ergo & militi debebunt restitui: [&] vtrinque † actio erit.

Aphricanus libro vij. Quæst. XXIX.

VIdelicet † ne cui officium publicū, vel damno [c] vel compēdio sit.

Restitutio ex hoc edicto datur contra hæredem sicut contra defunctum. Bar.

Paulus lib. xij. ad edictum. XXX.

CVm miles, qui vsucapiebat, decesserit & hęres [d] impleuerit vsucapionem: æquum [e] est, rescindi quod postea vsucaptum est [f] vt eadem in hæredibus, qui in vsucapionem succedunt, seruanda sit: [g] quia possessio defuncti, [h] quasi coniunctim descendit ad hæredem, & plerunque nondum hæreditate adita completur.

[a] Fructus eum. s. absentem, nisi præsens possiderit medio tēpore: vt ꝟ. si vsus fruct.pet.l. pen.§. fina.

† Al. add. vt.

[b] Restimi. s. fructus suæ rei, quam alius detinuit: & facit C. si aduer.transa. l.j. & ij. & ā.de min.l. quod si minor.§ restitutio.

[c] VIdelicet. Dīoo. Nā. officium publicum nō debere alicui esse damnosū. vt hic, & ꝟ.de reg.iu.l. absentia. & ꝟ.quemad. testa.ape.l.si quis ex sig. & C.quod met. cau.l. ad inuidiam. Item in priuato: vt ꝟ.de fur.l. si seruus ij.§. quod vero. & ꝟ.de pet.hær. l. pe. Item contra officium publicum non debet esse compendio. vt hic subijcit, & ā.ea.l.j.rñ. in fi. & ꝟ. de adm.tu.l.qui negotiationem. nec etiā priuatum, vt ꝟ.mand.l.idemq;. in prin. & §. si procurator. & l. ex mandato. Item apponitur in auth.de defen.ciui. §.interim.co. iij. Rñ. tamen vt in e.ti.§.pe.

Officium publicum nulli debet esse dānosum.

[d] CVm miles. [illegible] Miles rē meā absens īcepit vsucapere. vsucapionem āt cœptam filius succedens compleuit: contra hæredem ipsius mihi dat restitutio. Si is, Miles rem meam vsucaperat: tē eandem alij vendidit. dicit me restituendū. nā restituēdus essem præsens contra illum absentem. Idē est si absens fuerit lęsus à præsente: vt puta re ipsius ablata per sententiam. quia ei absenti subueniri debet cōtra præsentem. Viuia.

[d] Et hæres. s. pręsens, nō in militia. Et sic pro Bul. in eo quod dixi ā.e.l.ab hostibus.§. sed quod simpliciter s. finita vsucapione post modicū tp̄s dari restitutionem. Sed M. dicit hunc hæredem fuisse militem & dum militat, impleta est vsucapio. Sed quare diceret in hærede militis: cum idem esset in hærede cuiuslibet rustici si ipse hæres sit miles?

[e] Æquum. Non autem de rigore: cum præsens cōtra præsentem vsucapionem perfecerit. sic & in cōtrario casu si absens contra absentem velit restitui, de rigore quandoq; denegatur. sed de æquitate conceditur: vt ꝟ. de acq. hæ.l. Pantonius.§. Metinus.

[f] Vsucaptum est. i. vsucapione completum.

Post completam vsucapionem & etiam post rem alienatā cōceditur restitutio. Bar.

Si is, qui reipublicę cā absuit, vsuceperit, [i] & post [i] vsucapionem alienauerit rem, restitutio facienda erit. [k] & licet sine dolo [malo] absuerit, & vsuceperit, loco eius occurri oportet. Item ex reliquis [l] omnibus causis restitutio facienda erit: veluti si aduersus eum pronunciatum sit.

Ista lex legitur in glo. duob. modis: vna magis no. & h. d. Possessionis apprehensio habet vim contestationis, & actionē perpetuat. h.d. Bar.

[illegible] lib. iiij. † ad edictum. XXXI.

[g] Seruanda sit. s. quæ seruaretur in defuncto.

[h] Quasi coniunctim. dominium continuatur à testatore in hæredē: vt inst.de hær.qua. ab inte.§. sui aūt hæredes fiunt. & ꝟ.de bo.pos.l.j. Itē possessio, vt hic. Sed contra in possessione, nisi fuerit apprehēsa: vt ꝟ.de acqu. pos. l. cū hæredes. j. rñ. & l.qui vniuersas. §. ꝙ per colonū. & ꝟ. de cri.expi. hære.l. ij. quæ sunt cōtra. Sol. secundum quosdam ille in extraneo: hic in suo hærede, arg.inst. de hære.quali. & diffe. §.sui. & §.extranei. Alij hanc secundū illam intelligunt. s. cum fuerit apprehēsa, & ideo hic ponit quasi. Tu dicas, quod hic dicit quo ad vsucapionē complendam, etiā quæ completur ante ꝗ hæres possideat: vt hic subijcit & ꝟ.de vsuca. l. nunquam. ij.§. vacuum. & h. cœptam. nisi medio tempore fuisset ad alia apprehēsa. & ideo dicit hic plerunq;, vt ꝟ.de vsuca.l.possessio. Ac.

Possessio an a testatore in hęredē cōtinuetur.

† P. F. quasi iuncta. Al. iniuncta.

Istud nō est verum s̄m Bart. hic, iō dic aliter s̄m eundē q̄d possessio cōtinuat, ipso iure & vt in contrario, & quod hic dicit verū est quo ad vsucapionem, quia continuat & perficitur hæreditate iacente.

[i] Et post. Idem si ante.

† vsuceperit.

[k] Facienda erit. Non aperit aduersus quem. dic ergo aduersus vtrunque: vt argu. supra, de min.l. in causæ. j.§. sio. Et quando datur contra vnū, alter vocatur, cum eum tangat, vt C. de author. præstan. l. finali. Sed an primo debet eligi absens? sicut venditor: vt in dicta l. in causa? Respond. non forte, quia ibi contraxit ille, qui vendidit cum minore: ideo fuit plus grauandus. hic autem non fuit contractum cum absente ab eo qui petit restitui.

† P. F. LIII.

[l] Item ex reliquis. Quidam sic, non solum si quid de bonis præsentium est diminutum per vsucapionem, sed etiam si quæcunque alia damna passi sunt debent restitui, quod non placet propter exemplum quod ponitur in fine. Alij sic: ex omni causa ex qua absens contra præsentem restituitur: vt si etiam cōtra eum, scilicet absentem sit pronunciatum, ex eadem causa succurratur præsenti contra absentem. quod non placet propter idem exemplum: quia licet absens in sententia contra se lata restituatur secundum distinctionem quā fecimus supra, de in integrum restitutione. lege, finall. tamen non sic præsenti succurritur. Tu ergo dic quod mutat casum prorsus. nam superior fuit, quando præsenti contra absentem, nunc econtra. & dic eum, scilicet absentem. Quo casu autem fuit defensus, & tunc ad appellandum. aut non, vel minus bene: & tunc ad totam causam. vt dicta l. vltima. non ergo restituit contra sententiam præsens contra absentem, cum possit appellare præsens: sed contra præscriptionē tēporalē exercitij causę appellationis posset restitui

vel ex clausula generali, vel ex illa qua præsens contra absentem qui non defenderetur restituitur.

SI is. CASUS. Absens rem meam vsuceperat impetraui in integ. resti. non tamen adhuc vtilem actionē intentaueram: & in illo medio tēpore, scilicet post in integ. resti. impetratam: ante tamen act. propositā nactus sum possessionem illius rei & iterum eā amisi: dicit quod de cætero perpetuā habeo act. ad illam rē petendam. Vinianus.

a Si is. Scilicet præsens.

b Nactus sit. Scilicet data in integr. resti. sed non intentata rescissoria. & fuit sine vitio nactus: vt s. eo. l. nec-nō. §. exemplo. Sed videtur nō perpetuati etiam data restitutiōe, sicut nec exceptio siue replicatio, quæ datur minori: vt j. de iure iur. l. nam postea. §. si minor. in fi. q̄ est contra. Sed dic quod hic apprehensio ipsa fuit pro litis contest. vt C. de præscript. xxx. an. l. cum notissimi. §. imo. Alij tamē dicunt quod hic tam restitutio fuit data, quam etiam rescissoria postea proposita, & per sententiam hanc secundā possessio restituta: sed tunc nulla esset dubitatio.

c Actionem. s. directam, forte cū dominiū directū recuperasse videatur, vel dic vtilē. Acc.

* Ex tit. de vsucaplo. Duaren.

† vsuceperit P.F.

* SI is, a cuius rē vsuceperit reipublicā absens, possessionem suæ rei ab illo vsucaptæ nactus sit; b & si postea amiserit: non temporalem, sed perpetuam habet actionem. c

Reipub. causa abesse quis dicitur ab ea die, qua vrbem egreditur vsque quo reuertatur ob publicam vtilitatem, non causa proprii commodi, h. d. cum duabus seq. Bar.

Modestinus li. viij. † Regularum. XXXII.

ABesse reipublicæ, causa itelligitur & is, qui ab vrbe profectus est: licet nondum puinciam d excesserit, sed & is q excessit, † donec in vrbem reuertatur: & hoc ēt ad pcōsules, legatosq; eorū, & ad eos, q prouincijs præsunt, procuratoresve principum qui in prouincijs e tenētur, pertinet: & ad tribunos militū, & præfectos & comites legatorū, qui ad ærariū f delati aut in commentarium g principis relati h sunt.

† P.F. IX.

† Cuiac. legit accesserit.

† excesserit. P. F.

† P. F. delati.

Idem lib. [illegible] XXXIII.

INter eos qui ex generali clausula i adiuuātur, & fisci patronus cōnumeratur. Eos, qui notis i scribunt k acta præsidū, l reipublicæ causa non abesse m certū est. Militū medici (quoniā officium quod gerunt & publicè prodest, & fraudē n eis adferre non debet) restitutionis auxilium implorare possunt.

Iabolenus libro. xv. ex Cassio. XXXIIII.

MIles cōmeatu o accepto, si domi suæ † ē, p reipublicæ causa abesse non videtur. Qui operas in publico, q qd vectigaliū r causa locatum est, s dat, reipublicæ causa non abest. t

† P.F. domo sua.

Paulus lib. iiij. † ad legē Iuliā & Papiā. XXXV.

QVi mittuntur, vt milites ducerent, aut reducerent, aut legendi u curam gererēt: reipublicæ causa absunt hi quoq; qui missi sunt ad gratulandum x principi. Itē procurator Cæsaris non solū cui rerum prouinciæ cuiusque procuratio mādata erat, † sed & is cui rerū, quāuis non omnium. y Itaque plures ibi procuratores diuersarum rerū, z reipublicæ causa abesse intelliguntur. Præfectus quoq; Ægypti reipublicæ causa abest: quive

† III. P.F.

† P.F. aut legendi curarent.

† erit. P.F.

ABesse CASUS. Numerat iuris cō. personas quæ dicūtur abesse eā reipublicæ, vsque ad l. is qui. Item dicit quod aduocatus fisci si lædatur, ex generali clausula restituitur. Item dicit quod tabelliones & medici videntur abesse causa reipublicæ. Itē si miles domi. est de licentia principis vel tribuni sui, non videtur abesse causa reip. exacto tempore licentiæ. Item dicit quod ille qui conduxit vectigalia non abest causa reipubli. Quod postea sequitur, planum est vsq; ad l. hi qui.

d Nondum prouinciam. Id est Italiam.

ADDITIO. Ex hac glo. habes qualiter Italia est prouincia, licet gl. de hoc quærat in auth. qua in prouincia. C. vbi de cri. agi opor. secundum Bal. hic. Addo quod glo. in d. auth. in verbo. in prouincia ij. dicit quod est domina prouinciarum.

† Sensus ē eos q hoc capite cōtinēt, nō aliter censētur reip. cā abesse, quā si in acta ærarij q publica sūt, aut in priuatū commētarium principis, referēdos se curarint Bud.

* Contrariū dr in l. j. ibi siue Italica, si ne prouinciali. C. de vsufruct. transfor.

e In prouincijs. i. qui mittuntur ad tribunos, licet non sint milites: vt j. de bo. pos. ex te. mil. l. j.

f Ad ærarium. Id est, procuratorem fisci, qui præest ærario.

g Commentariū. Locus est vbi captiui retinētur. vnde cōmentarienses dicuntur custodes eius loci, vt C. de custo. reo. l. ad commentariensem. Vel locus est vbi princeps cum consiliarijs suis ad mētē secreta reuocat, a cōminiscor sceris.

h Relati sunt a populo Romano.

i INter eos. Clausula: vt s. eo. l. j. in fi. & l. sed & si. §. hæc clausula.

k Notis scribunt vt tabelliones. Ac.

l Præsidum. Prouinciarum cum ibi sint de Roma.

m Non abesse q-dam libri non habent non, & sic ē plana. Sed si habea. dic quod sui commodi causa aberat, & sic non restituit vt j. e. l. reipub. Vel dic non abesse reipub. causa: restituūtur tamen cum necessario, & nō causa sui lucri absunt, vt s. e. l. sed & si. §. fin. Accur.

n Fraudem. i. dānum. & facit j. de excu. tu. l. si duas. §. grammatici.

o MIles commeatu. Id est, licentia.

p Suæ est. Scilicet iam, & stetit p modicū tempus, alias adhuc abesse videtur: vt s. eo. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. & facit infra l. proxi. §. fin. & l. si cui §. fi.

q Qui operas, in publico. id est, in republica. *

r Quod vectigalium i. pro eo quod vectigalium.

s Locatum est. i. locatio facta est. s. sibi. & sic quia suo lucro facit, nō restituit. Vel dic dedit, opā, vt publica vectigalia locarentur alijs, vt proxeneta. Acc.

t Non abest. Hoc ipso.

u QVi mittuntur. Legendi. Id est, eligēdi probos mittendos ad principem.

x Ad gratulandum. Forte vt faciant corā eo hastiludium. vel ciuitas quæ minus bene se habet, eū eo mittit aliquos qui applaudant ei offerendo seruitia.

y Non omnium. Et dic, scilicet procuratio ē mandata.

z Rerum. a principe constituti reipublicæ causa.

† Notis scribere. ē cōpendio so scribendi genere excipiendo vti. Budæ.

* Publicū hic interpretatur Budęus ipsum vectigal.

Abierit

aliã ob causam reipubl. gratia extra vrbem abierit. † [a] Sed & in vrbanicis [b] militib. [c] idẽ diuus Pius cõstituit. Quęsitum est & de eo, qui ad compescẽdos malos homines [d] missus ẽ, an reipublicæ causa abesset? & placuit reipublicæ cã eum abesse. Item paganum, † qui in expeditionẽ cõsulari iussu [e] trãsierat, ibiq; in acie ceciderat. [f] hæredi enim eius succurrendum est. Qui reipublicæ causa Romã ꝓfectus [g] est, abesse reipublicæ causa videtur. Sed & si extra patriam suam [h] reipublicæ cã profectus sit: etiam si ꝑ vrbem [i] ei iter competit, reipublicæ cã abest. Similiter qui in prouincia est, vt primum, aut domo [k] sua profectus est; [l] aut cum in eadem prouincia degit, [m] reipublicæ administrãdæ, cã, simul[atq;] agere [n] rempublicam cœpit, ad similitudinẽ [o] absentis, habetur. Et dum eat [p] in castra, [q] ac † redeat, † reipublicæ cã abest, qđ & eundũ sit in castra militaturo, & redeundũ: † Iulian⁹ scribit Proculũ respõdisse, militẽ, q[cũ] commeatu absit, dũ domum vadit aut redit, reipubli. causa abesse: [r] dum domi sit, nõ abesse.

Vlp. li. vij. ad legẽ Iuliam & Papiã XXXVI.

REipublicæ cã abesse eos solos intelligimus, qui non sui commodi [s] causa, sed coacti [t] absunt.

Paul. li. iij. ad legẽ Iuliã & Papiã. XXXVII.

HI qui in prouincia sua vltra tẽpus a cõstitutioib. [t] cõcessum assident, † publica cã abesse nõ itelligunt: [u]

Qui accepit vel gerit officium contra ius officialium, priuilegio non gaudebit. Bart.

Vlp. li. vij. ad legẽ Iuliã, & Papiã. XXXVIII.

SI cui in ꝓuincia sua, princeps assidere speciali beneficio permiserit: [x] puto eũ reipublicę cã abesse, [y] ꝙ si non ex ꝑmissione † [z] hoc fecerit: consequenter dicemus, cum crimen admisit, [a] non habere eũ priuilegia eorum, qui reipublicæ causa absunt.

Durante officio dicitur quis abesse causa reipub. etiã eo finito quo ad redire poterit secundũ qualitatem personæ. Bar.

Tãdiu reipublicæ causa abesse quis videbitur,

---

[a] Abierit. subaudi, est absens reipublicæ causa.
[b] Vrbanicis. Qui custodiunt ciuitatem Romanã præcepto principis.
[c] Militib. Ergo omnis qui est extra vrbem, si alicuius dignitatis gratia est, causa rei. abest, sed si ĩ vrbe est non, nisi sit miles: vt probatur supra eo. l. qui data in fi. & l. vt sunt. & l. milites & l. abesse & ĩ. eadem. l. §. sed & si extra.

† abierit.

† vrbanicianis. P. F. Al. vrbe nis.

[d] Malos hoĩes. Quæ est cura præfecti vr. vt supra, de offic. præfect. vrb. leg. j. §. qui es.;
[e] Consulari iussu Alias consulis.
[f] In acie ceciderat. Subaudi, restitui placet.
[g] Romam profectus. non tñ cõpleuit adhuc iter.
[h] Sed & si extra patriam suã a principe ergo vel ad prĩcipem missus.
[i] Per vrbem. Romam quæ est communis patria & lõ quasi sit domi, non videbatur abesse reipublicæ causa.
[k] Aut domo. l. a domo.
[l] Profectus ẽ. In ciuitate tamen sua est adhuc: vt differat a sequẽti. & dic profect⁹ est ad principẽ vel ad Papam. alias si de ciuitate, ad ciuitatem, non dicitur abesse reipublicæ causa. licet habeat idem priuilegium restitutionis: vt s̃. eodem. leg. sed & per prętorẽ. § si.
[m] Degit. Eundo, vel dic degit stãdo alicubi in itinere, pro aliquo negotio principis.
[n] Agere. Et sic etiam ante quam nadat dicitur abesse, cum se præparet. vt infra, de leg. l. legato. sicut econtra, cum est reuersus. vt s̃. eod. l. ab hostibus §. sed quod simpliciter.

† P. F. qui in expeditione consularis iussu transierat. Al. consulis.

† et P. F.
† Al. add. miles
† P. F. Vltimus.

[o] Similitudinem. Ac si iam esset Romæ, vel apud principem.
[p] Eat. Scilicet miles.
[q] In castra. Id est, in exercitũ. vnde dicitur ĩ Exo. Castra metati sunt filij Israel iuxta aquas.
[r] Abesse. Vt hic, & s̃. l. ꝓx. j. rñ. Sed cõtra ĩ. đ re mili. l. j. Sol. ibi otiose redibat. vt ĩ. eo. l. si cui. §. tandiu
[s] REipublicæ. Coacti, scilicet principaliter, vt hic & supra eo. l. item hi. §. si. & l. seq. & ĩ. eod. l. non vere. Accursius.

HI qui. CASVS Nullus in sua patria assidere debet nisi quatuor mensibus: & tunc cũ ꝑmissione principis. Si ergo quis assideat vltra quatuor menses, non abest causa reipub. nisi princeps ꝑmittat: quia tunc abest: vt in princ. l. sequ. quæ continuatur cum ista.
[t] Constitutionibus. s. quatuor mẽsium: vt C. de asses. l. in consiliarijs. & hoc ex concessiõe principis, nõ alias: vt infra l. proxi. Vltra ergo nullo mõ etiam principe permittente, nisi forte diceret non obstante hac lege: vt arg. infra, de leg. iij. l. si quis. in princ. in gl. accipiat ibi, itẽ no. argu. Fallit tamen prædicta ĩ assessore Procuratoris Cæsaris: tum quia iudex est inter fiscũ & priuatũ. vnde vni priuato plus quam alij suspectus haberi nõ debet. tũ quia salarium habet de propria bursa procuratoris, vt s̃. de asses. l. si. Sed quare prohibetur quis in sua prouincia assidere? Respon. propter suspicionẽ, ne qd gratiose ageretur. Item quia non timeret, cum nemo propheta sit receptus sine honore nisi in patria sua.

† P. F. VI.

*Hinc patet error, Speculatoris, & aliorum, qui putãt, mercatores reipub. cã abesse, expelluntur. n. hic, & ĩ. l. 42. A. Pers.

† Al. add. ex.

Propheta nemo acceptus in patria sua.

[u] Non intelligun tur. Imo puniunt. vt d. l. C. de asses. l. in consiliarijs.
[x] SI cui. Permiserit. quatuor mẽsibus, vel min⁹, vt dixi s̃. l. ꝓx. Alij dicũt ꝙ de iure cõi potest per quatuor menses. vltra autẽ ex permissu principis. quod non placet.
[y] Abesse. Secus in magistratu: vt s̃. eo. l. vt sunt. Sed quare secus? Resp. quia isti habent ex principis beneficio principaliter ꝙ possunt assidere, quod debet esse ab omni diminutione extraneum: vt in auth. constitu. quæ de dig. §. illud colla. vj.

† P. F. permissu.

[z] Ex permissione. Principis, vel præfecti præt. vt C. de asses. l. in consiliarijs.
[a] Cum crimen admisit. s. sacrilegij: vt C. de cri. sacri. l. finali. Et not. hic ꝙ non debet quis pœnam, & præmium ex eodem facto habere: vt s̃. de neg. gesti. l. siue hæreditaris. & ĩ. de interdict. & rele. l. relegatorũ. in fi. & ĩ. de iud. leg. non alias. §. j. Sed arg. cõtra ĩ. de suspec. tut. l. decreto. & de excus. tut. l. sed &

Præmiũ, & pęnam ex eodem facto quis consequi nõ debet.

millites. §. scribit autem. ver. j. In glo. vrbicis. & de ijs qui. vt indig. l. j. & ibi vide.

a Desinit abesse. Sic & infra, de indi. l. ij. §. plane si perfecta.

† P. F. officio aliqua praest

b Statim atq; desijt reipub. Id est, ex quo commẽtũ accepit modico tempore elapso quo se possit præparare ad reuertendum: quod magis intellectu, &c. vt infra, de sol. l. ratum. Et quod dicit desijt abeẽ. i. desijt habere spẽ plus remanere. abest tñ donec domi erit, vt hic subijcit, & s. e. l. miles & l. qui mittuntur. §. fi.

c Moderatum. Id est, bonum.

d Præstitit. Scilicet xx. milium dinariorum. vt s. si quis caut. l. j. & j. de vec. sign. l. iij.

† P. F. quare si quo deflexerit, suæ rei cã, &c. & certius meo iudicio, q̃ hic. Al. Quare si quid excesserit.

e Humanitatis. Siue habeas humanitatis, bona est. & facit j. de ap. l. non tãtum. siue humilitatis: & hæc bona est. Accur.

f Contingunt. Vt j. de re mil. l. qui cõmeatus.

quandiu † officio alicui præest. quòd si finitum fuerit officium: iam desinit abesse [a] reipublicæ causa. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus, statim atq; desijt reipublicę [b] causa abesse, ea, quibus reuerti in vrbẽ potuit. & erit moderatum, [c] tempora ei dare, quæ lex reuertẽtibus præstitit. [d] † Quare si quod tempus effluxit suæ rei causa, non dubitabimus id tempus ei non proficere: habitaq; dinumeratione temporis, quo reuerti potuit, statim eum dicemus desijsse reipubl. causa abesse. Planè si infirmitate impeditus, continuare, iter nõ potuit; † habebitur ratio humanitatis. [e] sicuti haberi solet & hyemis, & nauigationis, & cæterorum quæ casu cõtingunt. [f]

† debuit.

IS, qui CASVS. Hic dicit, quod præsens cõtra absentẽ, qui procuratorem relinquit, non restituitur, quia habuit iste præsens quẽ conueniret. s. procuratorẽ. Vel dic hunc casũ, quod absens non restituitur contra psentem, quando ille absens procuratorem relinquit, cum procurator eum defendit.

Ista lex legitur duobus modis principaliter. Primo quando absens qui dimisit procuratorem. & habuit sententiam contrariam, petit se restitui, contra præsentem & istud prosequitur gla. vsque ibi, vel non auditur. &c. ibi gloss. ponit secundam lectu. scilicet quando præsens petit se restitui contra absentem. Et secundum veram lectu. hoc modo pone casum, Absens causa republic. legitimè defensus non restituitur, h. d. secundum alteram lect. hoc intendit, Si absens procuratorem dimisit, præsens contra eum non restituitur, quia habuit quem conueniat. Bar.

Paulus libr. j. Sententiarum. XXXIX.

IS, qui reipublicæ causa absfuturus erat, [g] si procuratorem reliquerit, per quẽ defendi potuit, in integrum volens restitui, non audietur. † [h] *

Militi militanti tempus accusationis non currit. Bar.

Vlpianus libro v. Opinionum. XL.

SI qua militi accusatio competat † tẽpore, quo reipublicę operã dedit, non perimetur. [i]

g Absfuturus erat & iam cœperat abesse.

h Non audietur. Sub. ad totam causam: Imo videtur audiri debere etiam si procuratorẽ dimiserit: vt s. e. l. sed & si per prætorem. § fin. quæ est contra. Solu. hic procurator est soluendo: & hic cõuenitur actione mandati, ibi non, & sic restituitur, ar. s. de ro quem fac. est. l. fi. j. respon. Vel hic rã reipub. ibi, trinitatis causa fuit. Vel hic non restituitur ea clausula speciali. quia reipublicæ causa absfuerit: sed ex generali: sic vt ibi Vel hic reliquit procuratorẽ, per quẽ potuit defendi. ibi non. Vel dic ibi dicis in legato, qui conueniri nõ pot: vt j. de iudi. l. ij § legatus. hic autem de alio absente. Vel melius non restituitur ad totam causam. vt hic, sed ad appellandum, vt ibi, arg. s. de in integrum restit. l. fi. Vel non auditur a scilicet præsens, cum habuit quem conueniat: vt s. l. itẽ ait § quam clausulam. sed absens sic: vt in l. cõtraria. Item opp. quia videtur quod hodie nullus præsens in talibus præscriptionib. contra absentem audiatur. cũ potuit præsens iure communi interruptionem facere tẽporis vel coram episcopo, vel in subsidiũ in publico proponere siue porrigere vbi domiciliũ hẽt aduersarius, qui rẽ eius detinet, & absens est, vel furiosus est, vel in potestate positus: vt C. de ann. excep. l. vt perfectius. quod cum non fecerit, indignus est restitutione: cũ alio modo sibi consulere potuit, sicut cum habuit quem conueniret, & tacuit: vt s. eo. l. itẽ ait. § quam clausulã. Sed respon. imo habet restitutionẽ, & licet denegetur, sibi vbi habuit quẽ conueniret. ideo est, quia ad suum sic potuit peruenire. cum ille dicatur defendere, qui. & iud. sol. promittit: vt s. eo. l. item ait, §. fi. quod non consequitur per huiusmodi libellũ: sed interruptionẽ solam. Vel dic quod illa lex, vt pfectius. loquitur tm in duobus casibus, scilicet vbi quis detinet rẽ alienam: vel creditori obnoxiam: & secundum hoc l his duobus corrigerentur hæc iura. Item oppono. nonne potuit mitti in possessionem vel rei petitæ, vel pro mensura debiti, & sic ad venditionẽ venire? Resp. in primo nõ potuit fieri nisi possessor. l. iẽ & hoc demum post annum: at per restitutionẽ ad perfectionẽ venit. In secundo quã pro mensura debiti, & sic in persona li actione dices ab sentem non latitantem. & sic non potest fieri venditio, vt s. eod. l. ait prætor. §. penult. nec per hoc interrumpitur absentis præscriptio: vt infra, de aeq. posse. l. iij. in fi. Vel non erant alia bona: vt s. eod. l. ait prætor. §. fi.

Istud nõ placet scri. quia nõ debet eẽ minus priuilegiata absẽtia cã reipubl. q̃ cã muniripiorũ, secundum Bal. a ista sol. sequitur. Bar.

Defendere dr qui iudicatũ solui promittit.

† P. F. cedatur.

* Hoc ptinet ad posterius caput edicti & intexptabimus hoc modo volẽs restitui contra eũ qui reipub. cã abfuit. & procuratorẽ reliquit, nõ audietur l. itẽ ait prætor §. hæc aũt restitutio s. e. Duar.

ADDITIO. Tu dic secundum Bal. quod ambo contraria præcedentia, s. remedium l. vt perfectius. & remedium missionis: sunt remedia extraordinaria, & subsidiaria, & ideo non faciunt cessare restitutionem in integr. quia vnum remedium extraordinariũ nõ tollit aliud extraordinarium. facit s. quod metus causa. l. si rum exceptione. § eum qui. & ibi no. Adde etiam argum. quod no. in l. Item. si ces. infra, titu. j.

† Al. add. eo.

SI qua CASVS. Aliquis vxorem suam poterat accusare de adulterio intra lx. dies eo tempore abfuit causa respubli. reuersus est, & vult restitui, vt liceat ei adhuc accusare sine metu pœnę Et respon. quod audiendus est. Quod quidam fuit per x. an. in insulã relegatus, & cum in relegatione esset, aliquid de bonis eius fuit vsuraptum. postea impetrauit restitutionem pœnæ dicitur hic, quod potest restitui ad rẽ suam venditam: quę vsucapta fuit. Vel pone exemplum in deportato: & idem iuris est. Viuia.

† P. F. non peremitur.

i Non perimetur. Pone exemplum in accusatione l. Iuliæ de adulter. in qua habet maritus priuilegium vsque ad lx. dies, qui non currunt absenti reipublic. causa

causa: vt hic, & C. de adul. l. ob cōmissa. & l. si quondam. Nec ei qui est in vinculis: vt ff. de adul. l. si miles. §. quidam. Secus in minore, quia sibi currunt: vt supra de mino. l. auxilium. Et est ratio quare absenti non currunt, quia vtile tempus est. Ideoq; currit minori pręsenti nō maiori absenti, vt infra, de adulte. l. si maritus. in princi. Nam nec hic dicit restitui: sed nō currere: argu. contra, infra, de sepul. vio. l. sepulchri violati. & dic vt ibi. Accur.

† F. P. aliquis.

a Fuit. s. relegatus. & dic quod pars bonorū fuit ei adempta: vt hic innuit, quod fieri non debuit: factum tñ tenuit: vt infra, de in ter. & rele. l. relegatorū. §. ad tempus. vel dic † quod erat deportat°, sed pars bonorum ei cōcessa fuit tempore sententiæ. alias nudus exulat: vt, supra, de cap. dimi. l. tutelas. §. fin. Accur.

† Al. add. à principe.

† Bal. hic dicit istā glos. sing. ad hoc ꝙ potest iudex reseruare deportato aliquā partem bonorum suorum. Bol.

b Impetrauit. à principe. Idē si ex indulgentia fuit sibi pœna remissa, & ad pœnam tantum fuit restitutus. Accursius.

c Vsurpatū. Id est, frequenter vsitatū: vt ita loquar: vt infra, de vsuca. l. ij.

† Pro a se demōstratiuum pro reciproco.

d Adempta. Nec enim adimi debuerunt: vt infra, de in ter. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus. Sed & si fuissent adempta, fisci fierēt: & nō posśēt vsucapi: vt institu. de vsuc. §. res fisci.

e Restituendū est. Scilicet per prætorem; quis per omnia pristina iura & honores & bona recuperat: vt instit. qui. mod. ius pa. po. sol. §. cum autem & C. de sen. pas. l. ij. & per hoc patet quod loquitur in relegato qui non amittit ciuitatem; nec libertatem; vt infra, de interdi. & releg. l. relegatorum §. ad tempus. & instit. qui. mo. ius pa. po. sol. §. cum autem. ver. relegati. sed deportatus nudus exulat; vt supra tit. j. l. tutelas. §. fin. Item restituitur hic, quia non potuit dimittere procuratorem. Vel forte obijt, quem reliquit, alias non restituitur; vt supra tit. ij. l. Papinianus. quæ est contra. Vel ibi perpetuo, hic ad tempus. Accur.

Absens causa necessaria tantum restituitur. Vel sic, Deportatus restitutus habet beneficium huius edicti pro eo tempore quo bonis caruit. Bar.

Quod eo tēpore, quo in insula quis † fuit a ex pœna ei irrogata, cuius restitutionē † impetrauit, b ab alio vsurpatū c ex bonis quæ non adempta d erant, probatū fuerit: suæ causæ restituendum est. e

Absenti restituitur actio cum onere suo. Bar.

Iulianus lib. xxxv. Digestorum. XLI.

SI quis Titio legauerit, si mortis suæ f tempore in Italia esset, aut in annos singulos quo in Italia esset: & ei g succursum h fuerit, quia ob id quod reipublicę causa abfuit, exclusus fuerit à legato: fideicommissum ab eo i † relictum pręstare cogitur. k Marcellus notat. l quis enim dubitauit, salua legatorū & fideicommissorū causa, militi restitui hęreditatem, quā ob id perdidit, ꝙ reipublicę causa abfuit? m

SI quis CASVS. Si aliquis restituatur, vt habeat legatum quod amisit ideo, quia abfuit causa reip. habebit legatum cum onere. nam iste talis qui restituitur vt habeat legatum, ad fideicom. præstandum hoc ipso tenetur, ac si tunc fuisset in Italia. Idem dicit in hære. quia & potest restitui, & habebit hær. cum suo onere, quia cum miles restituitur ad hęreditatem, debet præstare legata. Viuian.

f Mortis suæ. Scilicet legatarij, vel sui testatoris.

g Et ei. Id est, hæredi in primo casu. Item ei, id est, sibi in secundo.

h Succursum. Quod fieri debuit: vt supra eod. l. Iulianus. §. cum.

Alphenus libr. v. Digestorum. XLII.

NOn verè dicitur reipublicæ causa abesse † qui sui priuati negotij n causa in legatione est.

Sicut actio admissa restituitur, ita actio non nata post in in integrum restitutionem restituitur. Bar.

Aphricanus libro vij. Quæstionum. XLIII.

SI quis stipulatus sit in annos singulos † quot in Italia esset, vel ipse promissor, o & alteruter reipublicæ causa abesse cœperit: officium pretoris est, introducere p vtilem actionem. Eadem dicemus, q & si ita concepta stipulatio fuerit, si quinquennio proximo Romę fuerit: vel ita, si Romæ non fuerit, r centum dare spondes?

Paulus libr. ij. ad Sabinum. XLIIII.

IS, qui reipublicæ causa abest, in aliqua re lęsus nō restituitur, in qua etiam, si reipublicę causa non abfuisset, damnū erat passurus. s

i Ab eo. Scilicet legatario qui rogatus erat alij dare forte medietatem.

k Cogitur. ar. contra ff. de leg. præst. l. iij. §. item si quis.

l Notat. non reprehendendo responsionem, sed indubitabilem quæstionem faciendo.

† In P. F. add. cum.

m Abfuit. quasi dicat, nullus.

n NOn vere. Priuati negotij. vt hic, & ī. e. l. reipubl. & leg. & qui dare. Sed quid si partim ob rēpublicam: puta vt fidelitatē iuret, partim pro se, vt feudū acquirat, vel reconcilietur principi? Respon. inspici & iudicari secundū qđ principalius intendebat: vt ff. nau. cau. l. j. §. campo. & de ꝓba. l. cum probatio. & de auro & arg. leg. l. & si non sint. §. conueniamus.

† P. F. quo ad alias, quę alias, quibus.

SI quis CASVS. Aliquis stipulatus x. in annos singulos, quibus in Italia fuisset. si nō fuerit in Italia, quia abfuit causa repu. restituendus est.

o Vel promissor. diuisim itellige duas stipulationes. vnam sub conditione si stipulator in Italia. aliam si promissor ibidem esset alias si ita cōmuniter sub vna stipulatione dictum esset, sufficeret alterum esse in ciuitate: & sic non esset opus restit. condi. impleta.

p Introducere. De nouo, non restituere: vt supra eod. l. Iulianus. §. fin.

q Eadem dicemus. Vt si quidem his casibus reipublicæ causa absit, restituatur: vt hic, & supra eod. l. si quis Titio. & l. Iulianus. §. eum. Et hic no. arg. quod si promisi tibi decē si Romæ essem in pascha, quod si ibi fuerim causa reipublicæ, non videor esse, cum hic intelligar esse. Accursius.

r Romæ fuerit. Scilicet stipulator vel promissor & contrarium fuerit.

IS qui. CASVS. Fui absens causa reipublicæ, & prædia mea chasmate perierunt, vel pars prædij mei fundo vicini per alluuionem applicata est: quia si nō abfuissem causa reipublicæ, hęc accidissent: ideo non restituor. Viuia.

s Erat passurus. Id est, verisimile est eum fuisse passurum; puta si ante absentiam protestabatur se non

acturum contra possidentem rem suã intra tempus præscriptionis, vel dicebas, non credo me acturum: sed si talia nõ protulit, restituetur. Vel pone exemplum in damno alluuionis, quod euenisses etiam si psens: fuisset vt ĩ.de acq.re.do. l.ergo.§.alluuio. Vel pone in publicatione rei quam fuisset passus, etiam si presens fuisset, qa prius deliquerat. Vel in seruo vel in liberto suo natalibus restitutum, quod etiã eo pręsente & irrequi suo quandoq; fit: vt ĩ. de na. restit.l. quætis. si iusta sit causa, non alias, vt l.fi.eod.tit. Acc.

Miles vt quis sit, sex requiruntur.

a Milites. Periculo. petiturij, vel mortis. Et not. quod sex sunt necessaria vt qs sit miles. Primo vt miles nõ sit negotiator. vt C. ne mili.l. j.lib.xij. Item quod examinetur: vt C. qui mi. non poss. l. j.lib.xij. Item quod præstet sacramentũ per geniũ principis & Deum omnipotentẽ qđ mortem teipu.causa nõ euitabit: vt hic, & in li. Vegetij de re mil. Item quod ei ensis cingatur: arg. ĩ.de mili. test.l. filiusf. Item stigma .i.nota publica, debet eius brachijs in scribi vel imponi: vt C.de fabricen.l.iij.li.xj. Itẽ in numero aliorũ debet poni & scribi: vt ĩ.de mi.test.l.ex eo. & isti tales hãt priuilegia, quæ dicunt leges cõcedi militib. Ac.

Scæuola lib.j. Regularum. XLV.

MIlites omnes, qui discedere [a] signis sine periculo a nõ possunt, reipublicę causa abesse intelliguntur.

Absens contra absentem restituitur. Bar.

Martianus lib.ij. Regularum. XLVI.

QVi reipublicæ causa abfuit, etiã aduersus eum, qui pariter reipublicæ causa abfuerit, restituẽdus est, si aliquid dãni iustè b quęritur.

b Qvi reipublicæ. Iuste. Si habes iuste, quo ad alium: & si habes iniustè, dic quo ad se. Et secundum hoc subaudi illati. Vel verius nil subaudi: & iuste, aduerbium stet iuxta verbũ quæritur, & sic vnus iuste, agit, & alter iniuste conuenitur. Sed si habes iniuste, referas ad damnum. nam vterq; iniuste habet. Imò verius si habes iuste, referas ad quærit, & est vtrunq; iustum, s. hunc agere, & alterũ conueniri. Si iniuste, tunc ad verbũ damni. & est vtrunq; iniustum, scilicet hunc habere, & illum pati. & not. hic quod priuilegiatus restituitur cõtra priuilegiatum. arg. contra supra, de mino.l.verum.§.pen. & in auth. de san.epis.§.sed & hoc psenti. in fi.col.ix.

Priuilegiatus contra priuilegiatum restituitur.

ADDITIO Solue sm Bar. & dic quod non est verum hoc q̃ præscribens sit priuilegiatus, quia sola absentia non est causa priuilegij sed absentia cũ læsione. Præscribens ergo licet sit absens, nõ læditur. & sic non est priuilegiatus, & etiam nõ restituitur: de quo per Cyn. in l.quo tempore. C.de rest.mili. in vlt.q. & in auth.quas actiones. C. de sacrosan. eccle.

TITVLVS VII.

DE ALIENAtione iudicij mutandi c causa facta.

Iurisconsultus primò cõmendat edictũ. Secundò ponit mentem edicti: ibi, Et cùm intelligeret. Tertiò incipit exponere edictum ibi, Itaque. & hoc intendit, Qui rem alienat causa mutandi iudicium, actori ad interesse tenetur. Bar.

DE ALIENATIONE IV. &c.

Quia fiunt restitutiones tam iure actionis, quam iudicis officio: vt supra dictum est: fiunt etiam iure actionis ex edicto isto, ideo de hoc ponit.

c Mutandi.i.euitandi quo ad se: & suscipiendi quo ad alium.

OMnibus. CASVS. Quod hic dicitur, planum est. & dicit q̃ prętor omnibus modis se intromittit, ne aliquis ex facto alteriꝰ pręgrauetur. q̃ contingeret si aliqs cũ videret se ab alio cõueniendũ, rem quã alius petere vellet, alij fortiori concederet, & inde fortiorẽ aduersariũ cõstitueret. vnde ne hoc fiat: ꝓhibet q̃ si quis fecerit, vt puta, dolo & causa mutandi iudicij meam rem potẽtiori vendidisti: te possum cõuenire act. in factum quæ ꝓficiscitur ex hoc edicto, ad interesse, & qualiter possit cõditio aduersarij fieri deterior: dicit qđ fit aliquando deterior ratione loci: item rõne potentiæ vel ratione personę. & de istis duobus primis reddit rationẽ in l.quia. sed de ista tertia ratione personæ, nõ reddit rationẽ. Opus quoq;. Ædificare voluisti in solo tuo, nũciaui tibi nouũ opus, tu solum cuidã qui ædificauit, postea alienasti. locus est huic edicto. tecum enim decætero agere nõ possum, quia non edificasti: nec cum eo emptore, quia ei nouum opus non nunciaui. vnde per istud edictum agam ad interesse contra eum qui rem mutãdi iudicij causa alienauit: qui quanti mea interest tenetur. per contrarium ergo si mea non interest, non tenetur. Sed pone quod non interest mea, reus autem dicit se paratum suscipere iudiciũ. sine dubio non erit locus huic edicto, sed denegatur aduersus illum hæc actio. Viul.

Caius libr.iiij. ad edictũ prouinciale. I.

OMnibus d modis ꝓcõsul e id agit, ne cuius deterior fiat cã ex alieno facto. Et cùm intelligeret iudiciorum exitum interdum duriorem nobis constitui, opposito nobis alio aduersario: in eam quoq; rem prospexit: vt si quis alienando rem, alium nobis aduersariũ suo loco substituerit, idq́; data opera in fraudem nostrã fecerit: tãti nobis in factũ actione teneatur, quanti nostra intersit, f aliũ nos aduersarium nõ habuisse. Itaq; si alteriꝰ ꝓuincię hoĩem, aut potentiorem nobis opposuerit

d Omnibus. Quibus potest: vt hic, & infra, de regulis iuris. lege, non debet alteri. & C.de anna. excep.l.vt perfectius. in principio. & infra, de sepa.l. j.§.ex contrario. & infra, si quis ali. testari. pro.l.ij. & si quis omissa causa testam. per totum. & maxime in l.pen. & infra communi diui.l.communis seruus. & C.vbi in rem act.l.j.

e Proconsul. Id est, prætor: vt infra, quod cum eo. l.j.respon.

f Quanti nostra intersit. Sed an pro hoc interesse agatur, etiam antequam aliquid expediam, id est antequam excutiã possessorem? Respon ita: quia iam videtur mihi abesse, cum ego quodammodo ad id compellar: vt in hoc exemplo quod sequitur in glo, maximè re alienata vsucapta, in quam inaniter expenderem. quo casu statim agam contra alienãtem pro æstimatione rei non excusso possessore, id est, antequam excutiam possessorem: vt infra eod.l.iij.§. item. & ff.de neg.gest.l. si quis mãdato. Sed ibi Pla. contradicit. & pro eo est infra eod.l.iij.§.ex quibus.

Tenebitur.

aduerſarium, tenebit. a

Vlp. li. xij. † ad edic. II.

A Vt alium, qui vexatutus ſit aduerſarium: b

Caius li. iiij. ad edictum prouinciale. III.

Q Via etiam ſi cū eo, qui alterius prouinciæ eſt † experiar: in illius prouincia experiri debeo: c & potentiori pares eſſe non poſſumus. d

Qui alienando facit cauſam fauorabiliorem ex parte ſua, tenetur hoc edicto. Bar.

Sed & ſi hominem quē petebamus, e manumiſerit: f durior noſtra conditio ſit: quia prætores fauent † libertatibus. g

Si actio contra eum, cui facta eſt alienatio, competit: in minus alienator hoc edicta tenetur. hoc dicit Bar.

Item ſi locum, in quo opus feceris, cuius nomine interdicto. *Quod vi aut clam* h vel actione *aquæ* i *pluuiæ arcendæ* tenebaris, alienaueris: durior noſtra conditio facta intelligitur: qa † ſi tecū ageretur, tuis impenſis id opus tollere k deberes. Nunc verò cùm incipiat mihi aduerſus aliū actio eſſe, quàm qui fecerit compellor meis l impenſis id tollere. quia qui ab alio factum poſsidet, hactenus iſtis actionibus tenetur vt patiat. id opus tolli.

Si alienatia, obligatio, vel actio extinguitur: alienator hoc edicto tenetur. Bar.

Opus m quoq; nouum ſi tibi nunciauerim, tuq́ue eum locum alienaueris, n & emptor opus fecerit: dicitur hoc te iudicio teneri, o quaſi † neque tecum ex operis noui nunciatione agere poſsim, quia nihil feceris: neque cum eo, cui id alienaueris: quia ei nunciatum non ſit.

Hæc actio datur ad intereſſe expenſarum, vel alterius incommoditatis. Bar.

Ex quibus appatet, quòd proconſul in integrum reſtituturum ſe pollicetur: vt hac actione tantum officio p iudicis conſequatur actor, quantum eius

a Tenebitur. Imo videtur habere locum illa conſtitutio. C. ne li. po. l. j. Sed dic ꝙ ibi loquitur quando actor, hic quando reus alienauit. Item oppo. quia nil videtur mea intereſſe, ergo ſemper ceſſat hoc edictum. cum debeam à reo conſequi expenſas: quia victus victori, &c. vt C. de iudi. l. properandum. §. ſin autem. Sed ibi dicitur tanquā de damnis litis: hic autē & de alijs q̄ paſſus ſum in alijs meis reb°. Præterea & illa lex fallit in caſib. duobus. ſ. quando actor eſſet in cōtumacia: vt in ea. l. §. ſin autem. & quādo reus habet iuſtā cauſam vel intētionem litigandi: vt j. de leg. ij. l. qui ſolidum. §. etiam. in quibus habet locum hoc edictum. Item obijcitur. Nonne ſemper habeo actionē vtilem cōtra alienantem, ac ſi non alienauerit: vt ā. de rei vend. l. qui petitorio. & ideo mea nō intereſt? Reſp. plus intereſt mea haberarem quam æſtimationem communem. Sed nōne poſſum iurare in litē: vt j. de rei ven. qui reſtituere? Reſpon. ſic: ſed iudex taxat, vt ſ. de dolo. l. arbitrio. §. primo.

† P. F. xiij.

† P. F. Sit.

† P. F. ſaueant.

b A Vt aliū. Aduerſariū, contra quem graue eſt ſermonibus reſiſtere. vnde Cato, Contra verboſos noli contendere verbis. Sermo datur cunctis, animi ſapientia paucis.

† Qua. P. F.

c Q Via. Debeo. vt C. de iuriſ. om. iud. l. iuris ordinem & hæc eſt. ratio primi caſus. Viu.

d Non poſſumus. vt hic: & j. eit. j. l. nam magiſtratus. & j. de aqua plu. arc. l. j. §. vicinus. vnde Sapiens. Contra maiorem nemo pręſumat honorem. Et eſt ratio illius dicti, quando in potentiorem alienauit.

e Petebamus. Id eſt, petere volebamus. ſic infra, de verb. oblig. l. ſi ſtipulatus. alias cum ſit res litigioſa, non tenet alienatio: vt j. eo. l. ex hoc. §. ait prętor.

f Manumiſerit. Scilicet de facto. Accur.

g Libertatibus. Sic ergo ſit hic conditio actoris deterior ratione perſonæ. nam in dubijs pro libertate, &c. vt infra, de regu. iur. l. quoties vtriuſque. & de re iud. l. inter pares.

h Vi aut clam. Vt quia opus feciſti in meo vel etiā in tuo contra debitam ſeruitutem mihi, prohibitus à me, vel prohibendus, vel credens prohibendum: vel debens credere: vt j. quod vi aut clam. l. Seruius.

i Actione aquæ. Proprium nomen actionis quę datur quādo feciſti opus propter quod aqua pluuia ſit mihi nocitura: vt infra, de aqua plu. ar. l. j. in prin. & tria faciunt eam ceſſare: vt j. eod. titu. l. j. in prin.

k Tollere. l. ad duo teneris vt tollas: & vt tuis ſumptibus tollas tam in actione aquæ plu. arc. vt j. de aqua plu. arc. l. ſi tertius. § ſin. quā interdicto quod vi aut clam: vt j. quod vi aut clam. l. competit. § in ſumma. & C. de ſerui. & aquæ. l. ſi in ædibus. & l. altius.

l Meis. Sed non ne & ſine hoc interdicto agam contra te ad impenſas? Reſp. ꝙ ſic: vt j. ꝙ vi aut clam. l. ſi alius. j. reſpou. & l. deniq;. §. ſi. & l. competit. §. ſi. & j. de aqua plu. ar. l. ſed venditor. Et quod hic dicit meis. ſ. interim erunt tñ mihi reſtituendæ poſtea per idem interdictū ꝙ vi aut clam, vel actione aquę plu. ar. vt dictum eſt. Sed ſm hoc quare hoc edictū eſt in hoc? Reſpon. quia prædicta actionib. agitur pro impenſis factis in demoliendo tantum, at hoc edicto agit ad omnes expenſas, & ad omnis damna: vt j. ea. l. § ex quibus. Item no. differētiam inter actionem aquæ plu. arc. quæ ad futura damna, & interdictum quod vi aut clam, quod datur ad præterita: vt j. de aqua plu. arc. l. Atteius. §. pen.

† Quia.

Actio aquæ pluu. arc. & interdictū, ꝙ vi aut clam. differunt.

m Opus. ſuperiori. §. ędificauit prohibitus: hic nō prohibit°, ſed emptor.

n Alienaueris. Imò videtur quod cum eo: vt j. de oper. no. nun. l. ſi. quæ eſt contra. Solu. ibi in emptore, vt patiatur tolli: hic non datur in emptorem vt ſuis impenſis tollat. Vel ibi ſciuit, vel ſcire potuit, hic non: vt arg. j. ꝙ vi aut clam. l. vim facit. § tandiu. Sed ar. cōtra. j. de noxall. l. in delictis. §. ſi extraneus. vel hic nō erat opus inchoatū ab ipſo vēditore: ſed emptor ędificauerat de nouo, ibi vero erat inchoatū a vēditore, vnde ſuperpoſitū poſtea tanq̄ vitioſū debet demoliri: qa deſtructo fundamēto totū tollitur: vt j. de aqu. plu. ar. l. ſed interdū. r Itē no. hic ar. ꝙ ſi tibi ſub pęna promiſero nō facere aliqđ op° in ſolo meo: ſi alienē ſolū, & emptor faciat, ꝙ nō teneor, nec ēptor: vt hic, & j. đ ver. ob. l. cū filı°. §. j. ar. cōtra. j. de vſuſ. l. ſi pēdēnes. §. ſi. & j de dā. iſe. l. flum. §. adijcit. & j. de ſer. ex l. Titi°.

r Hæc vera, qa hic fuit opus cōſtructū à ſucceſſore, ibi ab auctore. nā hic nō poſſet demoliri, qa pateretur ſucceſſor damnum expenſarum ſaltē ipſius ædificatiōis, ſm Bald.

o Iudicio teneri. Actione in factum ad intereſſe ex hoc edicto.

p Officio. Quomodo hoc, cum ſit ſtricti iuris, & non arbitraria? Reſp. habet naturam arbitrarię, vt ſuccedat loco rei vendicationis, quę erat arbitraria.

Incommo-

interſit, alium aduerſarium non habuiſſe: forte ſi quas impenſas fecerit, aut ſi quā aliam incommoditatem a paſſus erit, alio aduerſario ſubſtituto.

Si alienans paratus eſt defendere ac ſi poſsideret, hac actione non tenetur. Bar.

Quid ergo, † ſi is aduerſus quem talis actio cōpetit, paratus ſit vtile iudiciū pati perinde ac ſi poſsideret. Rectè dicitur, denegādam eſſe aduerſus eum ex hoc edicto b actionem. *

Licet alienatione non extinguatur actio: ſed præſcriptione propter alienationem: alienator hac actione tenetur. h.d. Bar.

Vlpianus libro xij. † ad edictum. IIII.

* Item ſi res † fuerint vſucaptæ c ab eo, cui alienatæ ſunt, nec peti ab eo poſsint: locum habet d hoc edictum.

Si alienatur cauſa mutandi iudicium, & ceſſat dolus, nō habet locum hac actio. Idem ſi dolus adeſt, nō tamē alienatur cauſa mutandi iudicium. h.d. Bar.

a Incommoditatem. ſ. damnum rerū ſuarū læſarū.

b Ex hoc edicto. Scilicet ad intereſſe. Sed nonne ſemper pati cogitur quis vtile iudiciū, quod in eum datur, qui dolo deſijt poſſideret? Reſpon. ſic: vt infra de pet. hær. l. ſed & ſi l. §. proinde. & ↄ. de regu. iur. l. parē. & ſic triplex habeo auxilium. Vnum directū contra poſſeſſorem: vt C. eo. l. j. Aliud vtile, de quo hic dicit. & hæc duo de iure cōmuni. Aliud in factum ex hoc edicto. Et ſic videtur ꝙ hoc edictum ſit ſuperfluum: cū ſemper habeat vtilē in rem. Reſpon. non eſt niſi quādo ſe offert, vt hic. & hoc ideo me exonerat à probatione: quia oportebat me probare, ꝙ dolo deſierit poſſidere: nūc nō. Item releuat me ab expēſis quas eram facturus in eundo ad aliam prouinciam. ſed & ſi non releuaret, tamen vnum per aliud non debet tolli. & quia ambo de æquitate dantur: & quia licet detur reſtitutio minori contra alium, nō ideo denegatur actio tutelæ contra tutorem: vt C. ſi tut. vel cur. interue. l. etiam. Item intellige hoc quando eandem cauſam omnino & conditionem promiſerit ſe præſtaturū, qui alienauit, ac ſi poſſideret. verbi gratia dicit, ego promitto me reſtituturum rem ſi viceris, & hoc ſub pœna mille ſolidorum alias ſi diceret rem non reſtituam, quia nec habeo, ſed quanti intererit tua, vel quanti in litem iurraueris, præſtabo, ſecus eſſet. nam & ſi hoc non offert, tenetur tamen ad idem. Item no. hic ꝙ parcitur ſpontè confitenti. ſic C. de ijs qui ſe de. l. j. lib. x. & in auth. vt li. lu. col. ix. §. ſi quis autem. & C. de plus pe. l. vna. & infra, de iureiur. l. eum qui. & C. de non no. pe. auth. contra qui propriam. & C. ad l. Iul. maie. l. pen. §. ſi. & infra, de peti. hær. l. ſed & ſi l. §. pen.

Item. Caſus in hac l. vſq; ad ſi. ſic ponitur. Cum rem meam poſſidebas, & illā ſere vſuceperas, ſciuiſti ꝙ volebā tibi monere controuerſiam, eam alienaſti Titio. Titius eā vſucepit. dicitur ꝙ dabitur mihi actio in factū in te. Item ſcire debes quod ad hoc vt detur actio in factum ex hoc edicto, duo ſunt neceſſaria. ſ. vt dolo malo fiat, & iudicij mutandi cauſa & ſi aliquod iſtorum deficiat, non habet locum hoc edictū. Vnde dicit quod licet quis alienet ſine dolo malo: ſed faciat hoc cauſa iu. mu. vt quia valetudine tenebatur: hoc caſu nō tenetur alienans hoc edicto. ſed ſi dolo deſijt poſſidere, non tamen iud. mu. cauſa, hoc edicto non tenetur: vt puta quia rem quā quidam à me petere volebat, pro derelicto habui. & licet diximus eū teneri, qui mutandi iudicij cauſa alienat, quandoq; tñ ſecus eſt. nam factū eius nō improbat prætor qui lites execratur. & maluit re carere, ꝙ ſæpius litigare, ſed eius qui rei pretium vult habere.

c Vſucaptæ. ſecus ſi deperditæ eſſent: vt ↄ. l. prox. §. hæc act. & ↄ. de nox. act. l. electio. §. ſi is. & ↄ. de pet. hær. l. deperditu. Videtur ergo ꝙ is qui alienauit, nō erat dñs, nā tunc dñium tranſtuliſſet, nec vſucapere poſſet, & dolo malo alienauit: alias nō haberet locū hoc edictum, vt hac l. §. j. Sic ergo vī dicendū, quod is q alienauit, malę fidei poſſeſſor erat: q2 doloſus, & ita non potuit res aliena vſucapi, ſi mobilis fuit: quia incidit in vitium furti: vt inſti. de vſu. §. furtiuę. vel vnde in rebus. Et ideo dicunt quidam ꝙ tantum in re immobili habet locū hoc edictum, & de præſcri. lon. tempo. hanc legem loqui dicunt, quæ & dicitur vſucapio: vt ↄ. de vſuca. l. ei à quo nec nocet mala fides vēditoris, ſi emptor bonam fidem habeat. vt ↄ. de pu. l. eum. §. prętor ait. & inſti. de vſuca. §. quod autem. Et ſecundū hoc in parte corrigitur: vt in regula malæ fid. poſſ. q eſt l. j. C. de long. temp. præſcri. & c. malæ fi. de reg. iur. lib. vj. Sed ego dico ꝙ habet locū hoc edictum tam in re mobili quàm in immobili. nam & res mobilis poteſt alienari cauſa mutandi iudicij, non tamen fiet furtiua vel vitioſa: quia venditor ſuam putat, vel ſi ſciat, non tñ eā contrectat, ſed patiatur vt emptor tollat eam. vel apud emptorem eſt res, & venditione facta venditor emptori cōcedit rem habere emptam: vt inſtit. de re. diu. §. interdum. Sed & dici poteſt ꝙ bonæ fi. poſ. erat, qui alienauit, & ſuam putauit, nec fuit malæ fid. in poſſidendo: ſed factus eſt in alienādo. nam ſuā rem poteſt quis dolo alienare, vt teneatur hoc edicto: vt ↄ. eo. l. ex hoc §. alienare. in ver. etiā quod eſt ibi. Vel dic ꝙ bonā fidem habuit à principio iſte venditor: & ſic inchoauit vſucapionē in re mobili. & licet poſt incipiat habere malam fidem, non tñ interrūpitur vſucapio, nec fit res vitioſa. vt C. de vſuc. transfor. l. j. §. hoc tantūmodo. Item videtur ꝙ re vſucapta nō poſſit habere locum hoc edictū, ſiue hæc actio in factū: quia non cōpetit poſt annū: vt ↄ. eo. l. vel poſt, at res mobilis vſucapit triēnio: olim anno. iam vero anno elapſo vſucapione cōpleta nō habet locū hæc actio. Rō. verū eſt ꝙ nō habet locū poſt annū ex quo cœpit cōpetere. Sed pone ꝙ venditor vſucapiebat, & dum quatuor menſes ſupereſſent ad vſuc. cōplendam vēdidit rē: vtiq; ex tunc cœpit cōpetere hæc actio, & cū modicū tempus vſucapioni ſupereſſet. Poterit etiā dici ꝙ annus huius actionis cōputatur nō ex die alienationis: ſed ex quo incepit intereſſe nō eſſe factā alienationem. Vel pone quod ſtatim alienatione facta litē cōteſtatus eſt actor ſup hac actiōe ex hoc edicto ante cōpletā vſucapionē ab emptore, & ita actio eſt ꝑpetuata.

d Locum habet. contra alienatorē: licet dñs rei potuit directo contra emptorem agendo vſucapionem interrumpere. Non ergo hic nocet negligentia, vel omiſſio ſui auxilij, quo quis potuit aduerſus aliū vti: ar. contra. ↄ. vi bon. rap. l. iij. & C. de ijs qui à nō do. ma. l. ſi. alij volunt dicere ar. illarū legum, ꝙ vbi incepta erit vſucapio à venditore, nō haberet locū hoc edictū: quia fuit negligens in agendo contra emptorem ante cōpletam vſuc. Item & ea ratione: quia eodem modo res eſſet vſucapta à venditore, vt ab emptore, ad quod eſt ↄ. eo. l. non ſolū. §. hæc actio. & ↄ. tit. j. l. pen. & facit ad legem iſtam ↄ. vi bo. rap. l. ſi ſeruus. in prin. contra. C. de ijs qui à non do. l. ſi. Sol. ibi taciturnitate tacēdo tanto tpe facit vt valeat manumiſſio. q nō valuit à principio. at hic à principio valuit vel tenuit alienatio. nec dat hęc actio iō q2 alienauerit, ſed iō q2 duriorē aduerſariū cōſtituit. at ibi ideo

† P. F. *quid ergo eſt ſi &c. al. qd ergo eſt & ſi &c.*

Confitenti ſponte parcitur.

* Hinc intelligitur hāc actionē pertinere ad vindicatiōes & ad actiones in rē ſcriptas, ac mixtas quas vt vitaret, rem quis quam poſſidebat, alienauit, q magis duriorem opponeret aduerſariū. concurrit itaq; cum rei vindicatione. qd & gloſa exiſtimauit. & rectè. tametſi Iaſon, & Zaſius in inſtit. de actionib. refragētur. A. Perſ.

† P. F. xiiij.

* Hinc ſūpta eſt, ſcilicet nō aliena. De regul. iur. Duar.

† Vide q̃ not. Inn. in c. epiſcopi. extra de reb. eccleſ. non alie.

No. glo. ſm Bald. hic quādo mala fides authoris facit incidentalem immobilē in vitium furti, & qñ non. nam ſi alienās habet titulū: non committit furtum.

Itemq; † fieri potest, vt sine dolo quidē malo [a] possidere desierit: verū iudicij mutandi causa id fiat. sunt & alia complura talia. [b] Potest autem aliquis dolo malo desinere possidere, nec tñ iudicij mutādi causa fecisse. [c] nec hoc edicto tenere. neq; enim alienat, qui dūtaxat omittit possessionem. Non tamen [d] eius factum improbat prætor, qui tanti habuit re carere, [e] ne pp eam sæpius litigaret. [f] hæc. n. verecunda cogitatio † † eius, qui lites execratur, non est vituperanda: [f] sed eius duntaxat, qui cum rem habere vult, [g] litem ad alium trāsfert: vt molestum aduersariū pro se subijciat.

Contra transferentem possessionem, hæc actio vtilis locū habet. hoc dicit. Bar.

Pædius libr. ix. V.

† NOn solum ad dominij trāslationem [h] hoc edictum pertinere ait, verum ad possessionis quoq;. alioquin † [is] cū quo in rē agebatur, inquit, si possessione cessit, nō tenebitur. [i]

Qui alienauit ex iusta causa, non tenetur actione. hoc dicit. Bar.

Si quis autem ob valetudinem, aut ætatem, aut occupationes necessarias litem in alium trāstulerit: in ea causa non est, vt hoc edicto teneatur: cum ī hoc edicto doli mali fiat mentio. Cæterum [k] interdictū erit & † p procuratores litigare, dominio in eos [l] plerunque ex iusta causa translato. Ad iura [m] etiam prædiorū hoc edi

ideo datur, quia manumisit, præterea ibi vnum auxilium est pœnale: aliud rei persecutorium, hic vtrūque rei persecutorium: & ideo ibi facilius reus sibi ꝓdicat quam hic & eodem modo secundo & non primo erit respondendum ad illā vi bon. rapt. l. si secuā

[a] Dolo quidē malo. Et sic cesset hoc edictum, vt supra. l. j. ibi, idq; data. &c.

[b] Talia. In quib* cesset hoc edictum vt ī. e. l. j. licet causa iudicij mutandi, fiat: vt ꝭ. eod. l. non solum. §. si qs. & l. ex hoc edicto. §. fi. & §. ait prætor. secundum Ioan. & §. qui venditori. & ī. l. proai. Accur.

[c] Fecisse. s. alienationem, & hoc Inuit quod sequitur: neque enim, &c. vsq; illuc, non tñ. &c. & sic videtur habere locum hoc edictum tūc solum cū quis alienat ꝓprietatem. nam alienatio est omnis actus &c. vt C. de fun. do. l. iij. sed contra. ꝭ. l. non solum. Respō. directa actio ex hoc edicto tunc solū locum habet. sed vtilis habet locū etiā pro trāslatione possessionis tantum. & secundum hunc casum expone quod subijcit, nec ali. &c. s. vt hoc edicto directo teneatur, alias (vt dixit) non esset bona ratio, sed illa esset bona: quia non facit cā mutandi iudicij. & quod dicit omittit, s. in aliū trāsferendo. Vel intellige hoc respons. secundum Azo. quia habuit rem pro derelicto quod nō mutat in alium iudicium, sed in nullum. vel aliter secundum Pla. vt ibi.

[e] Rectū fuisset q tanti habuerit nō litigare, vt ēt re ipsa careret. Sic tñ locutus est Martialis ignoscas, petimus, Vacerra tanti non est, vt placeam tibi perire. Sic Plia. libr. 23. ca. 3. & li. 21. c. 1.

† verecunde & cogitatio.

† Facit ad hoc gl. j. prope fi. i ca. cū inter. extra, de el.

[d] Non tamen. Ita continua, licet supra dictum sit eum teneri, qui causā mutādi iudicij alienat: tñ, qñqs fectus. & hoc dicit, non tamen, &c. & superior. §. item. &c.

[e] Re carere. Vt donando. Secus si permutet vel vēdat: quia rem habere videtur.

[f] Vituperāda. Vt hic. & ꝭ. de tribu. l. illud. §. qui tñ.

[g] Vult. Ea hoc dicunt quidā q ita demū habet locū hoc edictum, si quis ideo alienat vt eandē postea recipiat: vt ar. ꝭ. e. l. fi: & C. man. l. per diuersas 1 princip. Sed hoc non placet. & expone, rē duntaxat habere vult, vel eius pretium. Nam qui pretium habet, rem habere videtur: vt infra de peti. hære. l. si & rem. & infra de pec. l. sed si quis. & l. non penes.

NOn solum. CASVS. Habet locum hoc edictum siue alienet quis proprietatem, siue posse. & tenetur tam is qui dominium transtulit: q̄ qui poss. nisi quis iustam causam alienandi habet: vt quia valetudine tenebatur. quia tunc locū non habet hoc edictum. Ad iura. Duobus modis potes intelligere hūc §. Primo si fundum a te petere volebam, & tu meo vicino seruitutē cōstituisti, hēt locū hoc edictū. vel aliter secundo dicas q in aliqua tua re immobili, puta fundo seruitutem mihi debebas, quā alienasti, puta fundum alienasti, per quem docturus eram aquā: vel cōstabat mihi viā deberi ad fundum meum, hēt locum hoc edictum. Itē dicit q datur hæc actio ad interesse. Item dicit quod hæc actio quæ datur ad interesse, non est pœnalis, sꝫ cōtinet rei persecutionē: & datur hæredi, quia ꝑtinet ad rei persecutionem in hæredē. aut non datur: quia datur ex delicto. & hoc dicit cū l. seq. q̄ cōtinuat eū ista.

[h] Ad dominij trāslationem. Vna cum possessione. Et no. q Pl. hoc intelligit quod de possessiōe sequitur, si is q nō erat dominus, volens dominium & possessionē trāsferre. solā possessionē transferrat. cū pl* concedere nequeat alias si quis possessionem tm̄ velit transferre, cōtra ē. vt ī. l. prox. dixi. q. d. nō habet locum hoc edictū directū etiam pro trāslatione possessionis tm̄t vt hic, & ī. ad l. proxi. dixi.

ADDITIO. Pro sol. dic q cōmuniter videtur dici, q non habet locū directa, vt in contrario: sed vtilis sic. vt hic secundum Barto. quem vide hic.

† In P. F. θεμάτιον est præcedentis capitis quod sic incipit *Pædius li. ix. non solū &c.*

† al. add. et

† et

[i] Non tenebitur. q. d. nunquam habet locū hoc edictū, quod sic probatur, aut enim qui agit: est dñs: aut non. si est dominus non tenetur possessor qui desierit possidere: quia nō transtulit dñium. si vero nō erat dñs, non tenet possessor, quia actoris nō interest rem ad alium non esse trāslatam: cum ad eū nō pertineat. sed tñ falsum est. nam bene tenetur vtroq; casu etiam si nō erat dominus: si modo aliquod aliud ius in re habebat: vt hic colligit subtiliter. & sic not. q. hoc edictū locū habet siue agere volebā hypothecaria, siue rei vē. siue quauis personali scripta in rē.

[h] Cæterum. Id est, alioqui. Accursi.

[l] In eos. i. ꝓcuratores factos in rem suā: qui imꝓprie dīr procuratores: vt dixi ī: de ꝓcu. l. j. j. rū. vel dic q non erat futurū cōmodum victoriæ procuratoris: quia tali pacto dñium fuit translatum: vt res rediret ad dñm, quandiu oportebat abesse, iusta de causa. Item collige hic q etiā ex parte actoris locū habet hoc edictum. nam actor consueuit sic facere, procuratorem in rem suam q potest dici: ar. ꝭ. ec. l. fi. in fi. sed & reus facit: vt hic, & ꝭ. fa. ercis. l. iiij. in fi. & de nox. l. de illo. & l. seq.

[m] Ad iura. i. seruitutes: vt insti. de re. cor. & incor. in fi. vt si cōstituisti seruitutē vicino prædio, q a te petere volebā. Et quod dicit in reali seruitute. forte idē in personali: vt vsufructu. & vsu, & similib. idē si superficiem. Item idem & si ius emphyteuticū alij dedisti. nam semper cū facias in fraudē meā, & cau. mu. iudi. teneris ex hoc edicto: vt ī. e. l. j. & C. d̄ reb. alie. non alie. l. finali. Et intellige hunc §. quando

ex tue

ex tua re mihi seruitutem debes quā alienasti. & idē in omnibus alijs prædictis exemplis.

a Competit. Ratione expensarum & damnorum constat. Sed nunquid in ipsa re? Resp. si extat apud eum, cui est alienata, tunc in ipsam rē alienā cōdemnatur, alias I interesse singulari, ab ipso principio. vt ar. infra, de rei ven. l. qui restituere & infra, de leg. j. l. si fundum. in prin. & l si quando §. heres. & ī. de dolo. l. arbitrio. §. j. Accur.

b Petitoris. i. ad eū non pertinuit. nā & habēti psonalem actionē scriptā in rem hæc datur, ut dixi ī. ea. l. in prin.

c Cessat iudiciū. Quia hæc actio succedit in locum directæ: vt ĩ. de noxa. l. electio. §. si is. & iō sicut illa tollitur in teritu rei. ita hæc, vt ĩ. de verb. obl. l. si ex legati. nisi interfuit petitoris rōne quæst⁹ & accessionū: vt subijcit.

†P.F.XI.

d Interfuit. Ratione quæstius & accessionum, vt ĩ. de rei ven. l. viiij.

† P. F. XIII.

e Hæc actio. Scilicet in factum ex hoc edicto.

f Quare & hæredi. Sufficiens est, nō necessaria hæc rō. nam quandoque & quæ rei persecutionem non continet datur hæredi: vt in stitu. de perpe. & tempor. actio. §. non autem omnes Accur.

g V El similem. Vt bonorum possessorem, vel fideicommissarium.

...ctum pertinet, modo si dolo malo fiat alienatio

Hic iurisconsultus incipit exponere vltimam partem edicti. hoc dicit. Bar.

Hęc actio in id, quod interest, cōpetit, [a] Proīde si res non fuit petitoris, [b] aut si is, qui alienatus est, sine culpa decessit: cessat iudiciū: [c] nisi si qd actoris præterea interfuit. [d] Hęc actio [e] nō est pęnalis, sed rei persecutionē arbitrio iudicis cōtinet: quare & hæredi [f] dabitur: in hæredem autem.

Paulus lib. xij. † ad edictum. VI.

VEl similem. [g]

Vlpian. li. xij. † ad edict. prouinciale. VII.

VEl post annū [h] nō dabitur.

Caius lib. iiij. ad edictū prouinciale. VIII.

QVia [i] pertinet quidem ad rei persecutionem, videtur [k] autem ex delicto dari.

Non sufficit rē exhibere causa mutata. h. d. Bar.

Paulus lib. xij. ad edictum. IX.

EX hoc edicto [l] tenetur, ēt [l] qui rē exhibet: si arbitratu iudicis pristinam causam iudicij non restituit. [m]

Alienatio intelligitur facta causa mutandi iudicij de futuro. h. d. Bart.

Ait prætor, *Quæve alienatio iudicij mutandi causa facta fuerit* † id est si futuri iudicij causa, non eius quod iam [n] fit. Alienare † intelligitur, & † qui alienam rem vēdiderit, sed hæredem instituendo, vel legando si quis alienet: huic edicto locus non erit. [o] Si quis alienauerit, deīde receperit. [p] non tenebitur hoc edicto. Qui venditori suo redhibet: non videtur iudicij mutandi causa alienare. †

Paulus libro j. ad edictū ædilium curulium. X.

QVia redhibito homine, omnia retro aguntur, [q] & ideo non videtur iudicij mutādi causa alienare, qui redhibet: nisi [forte] pp hoc ipsum redhibet: nō redhibiturus [r] alias.

h VEl post annū. Vt ĩ. de aqua plu. ar. l. post vēditionē l fi. Et dicūt quidā cōtinuū: s3 M. vtilē.

i QVia. Ratio quare datur hæredi, est sufficiēs, non necessaria, vt dixi.

k Videtur. Ratio quare nō datur in hæredē, & bona: vt instit. de perpe. & temp. act. § est enim.

IX hoc. Casus. Alienasti rem iudicij mutandi, causa per venditionē, quā nunc exhibes, quia forte ille emptor eam tibi commodauit, vel aliter eā recuperasti, vsucaptā tñ ab emptore. teneberis quidē hoc edicto, nec liberaris. Ait prætor. Ponuntur hic verba ptoris, sed non oīa, nā quædā nobis deficiunt, & distinguitur hic quomodo accipiatur iudicium in hoc tit. cu dicitur causa iud. mu. quia oportet q fiat alienatio timore futuri iudicij, nō iudicij incepti, qa tūc res litigiosa esset, & alienatio nō valeret, & cessaret hoc edictū. Itē subijcit qs videt alienare. sed hoc planū est. Si quis. Alienasti rem iudi. mu. cau. & antequam te cōuenirem ex hoc edicto, ex pristina cau sa recipisti illam rem, non teneris hoc edicto. Viuia.

l Ex hoc edicto. cuius verba non habemus, sed sumus. ĩ. prox. §. & ī. eod. l. i.

m Non restituit. Quia vsucaptam vel præscriptā rem exhiberet. sic ĩ. ad exhi. l. Iulianus. §. si quis rē.

n Quod iā. Alioqui res esset litigiosa, & nō valeret alienatione: vt C de liti. l. ij. & l. fi. argu. tñ contra. huic §. ĩ. de aur. & arg. le. l. si quis ita. Sed quid si iudiciū est iā cœptum, nec est res litigiosa: vt quia nō ē quęstio de dñio vel quasi. vt in authē. de litigio. §. j. coll. viij? Rñ. locum habet hoc edictū multo magis, quā si nō esset ichoatū, ut ar. ĩ. de pec. l. si postea ADDITIO. Pro solut. dic secundum Bart. q istud ideo, quia si intelligeret de iudicio præsenti hoc edictum esset superfluū: quia contra alienationem factam pendente iudicio est prouisum, per titu. de litig. & iō ne istud edictum superfluat, exponit iudicij, scilicet futuri ante quam res sit alienata.

† P. F. et

† P. F. erit.

† abaliena re.

† P. F. etiam

† P. F. abalienare.

o Non erit. Alienat tamen, vt C. de secun. nup. l. si quis §. certum. & ĩ. de le. ij. l. peto. §. fratre. Sed parcitur ei, vt hic, quia deest dolus, quia ex necessitate facit: vt & alias ĩ. de fundo do. l. j. Accur.

p Receperit. Sec⁹ si depositarius recuperat rē depositā quam vendiderat. nam nihilominus est suo periculo: vt ĩ. depos. l. j. §. si rē. Itē secus in furto: vt ĩ. de fur. l. qui ea mente. Et rapina: vt ĩ, vi bon. rap. l. pe. in quibus non valet pœnitere, quia hoc peccatum ē extraordinarium, illa ordinaria peccata. Accur.

QVia Casus. Emisti equum quendam a Titio pacta quem petere a te volebā. illum equū postea redhibuisti Titio: vnde non tenebaris hoc edicto, nisi propter hoc, &c. ad hoc īducit quoddā simile in prin. l. se. q plane prosequit. Si tutor. Pupilli tutor rem alienauit causa iudi. mu. vtili actione tenet tutor, non autem pupillus. quia, &c. Viuia.

q Agūtur. Vt hic & ĩ. de ædil. edi. l. redhibere. j. rñ.

r Non redhibiturus. Intellige hoc rñ. sm Ioan. q emptor de iure non poterat redhibere, s3 cōcordauit cū venditore, quo casu teneť: vt hic si aūt iure poterat redhibeř, nō teneť vt hic, ēt si alias nō erat redhibiturus: q qa nō vř dolo facere q suo iure vtiť, vt ĩ. de re. iu. l. nō vř. Sed Fla. intelligit hoc pñaliter ēt si de iure poterat redhibere, teneť hoc edicto, si non

Illud placet scr. quia licet quis de iure faciat, si tñ facit principaliter, ad dānū alterius, facit illicite ĩ. de aqua pluu. arc. l. ij. §. item Varus. & de dam. ifec. l. Proculus

non erat alias re ihibiturus. & facit ad hoc resp. ℑ. de ædi.l.bouem.§.si quis.& ℑ.ad l.Aqui.l.si ex plagis.§.penul.

a Nam & si. Vtilis actio. non directa, quia alieno nomine.

Assignātur tria cōtraria. Primum respicit solū in litem cessionarium. Secundū quemliber cessionariū. Tertium quod cessionario competat ius agēdi. de l. per diuersas. in fin.& solue sicut ista glo. &c.

e Experiri. i. defendere secundum casum.&c.

Vlpianus libr.xij.ad edictum. XI.

Nam & si obligatus soluero, quod a me petere velles; huic edicto locus non erit. Si tutor pupilli, vel adgnatus furiosi alienauerit † vtilis actio[a] cōpetit. [b] quia consiliū huius fraudis inire non possunt. [c]

Singularis et fortis est ista lex & breuiter hoc intendit, Actor in quem facta est alienatio causa mutandi iudicium, exceptione repellitur: et primus cedens agere compellitur.h.d.Bar.

Idem libro. v. Opinionum. XII.

Cum miles[d] postulabat suo nomine litigare de possessionibus quas sibi donatas esse dicebat: respōsum est, si iudicij mutandi causa donatio facta fuerit: priorē dominum experiri[e] oportere: vt rem magis, quàm litem in militem transtulisse credatur.

Qui partem rei sua alienat causa euitandi iudicium diuisorium: ipsum iudicium non poterit euitare pro fructibus vel pro re: nec ille in quem facta ē alienatio.Bar.

Martianus libro xiij. Institutionum. XIII.

Si quis iudicij cōmuni diuidundo euitandi causa rem alienauerit ex lege Licinia[f] † interdicitur ei, ne cōmuni diuidūdo iudicio experiatur. Verbi gratia, vt potentior emptor per licitationem vilius eam accipiat, & per hoc iterū ipse recipiat. Sed [&] ipse[g] quidem, qui partē alienauit, cōmuni diuidundo iudicio si agere velit non audietur.[h] Is verò qui emit, si experiri velit, ex illa parte edicti vetatur,[i] qua cauetur, ne qua alienatio iudicij mutandi causa fiat.

TITVLVS. VIII.

DE RECEPTIS † arbitris, & qui arbitrium receperunt vt sententiam dicant.

Paulus libro j. ad edictum. I.

Compromissum[k] ad

b Competit. Contra tu.vel cu. & nō contra pupillū vel furiosum. vt supra, de dolo.& ℑ. qū ex fac.tut.l.j. Alij dicunt contra pupillum vel furiosum. quod potest dici in quantum locupletiores sunt: vt argu. infra, ꝺ trib.l.iij. & sic est bona rō quæ sequitur, scilicet vt detur vtilis, non directa.

c Non. possunt.s. pupillus vel furiosus.Accur.

Cum miles CASVS. Titius quondam actionē, contra me habebat illā autē act. cessit, cuidam militi causa mu.iud. miles ille actionem cœpit agere. dicit quod ipse Titius debet in iudicio comparere & experiri, tū emolumentum quod ex illa actione procedet, habebit miles. Potest aliter poni casus: quia aliquis donauit militi act. prior dominus qui donauit experietur non miles Vi.

d Cum miles. Pone casum in milite cui actio fuit cessa ad aliquam rem ex cā donationis. nam miles agere prohibetur. non quia miles sit, sed quia cā mu.iu. fuit facta cessio, sed donator experitur. Sed quō cum ius suū perdiderit cedēdo in potiorem: vt C.ne li.po.l.j.& l.ij. quæ sunt contra. ad idem ℑ.e.l. fi. Rñ. hoc fauore militis cui erat donata: vt sic rē magis quā litem videatur in militē trāstulisse. Itē op. quō aget, cum ius suū cesserit alij? nec. o. aliter miles postulasset se velle agere. Rñ. reconcedet miles, vel ex hac l. sibi reconceditur. At vbi non causa mu.iu. esset cessa: donatarius aget: vt C.man.l.per diuersas.in fi. vel secundo pone casum contra, quod possessor qui credebat se conueniri a me, donauit rem militi: & hoc placet, & ponitur experiri pro defendere: vt ℑ.de re iu.l.sæpe. & sic non ob. dictæ leges. C.ne li.po. quia in actore loquuntur. Accur.

ADDITIO. Tu tene primū casum in hac gl. positū ſm Ia.de Rauē.& Cyn. in addi. Ex quo no. singulariter secundum Bal. hic, quod vbicunq; cessio fit ex cā mutandi iudicij ex tedēte in cessionariū, & hoc fit dolo malo cā opponendi reo duriorē aduersariū est in dolo cedens, quod est no. Et ī hoc ē peregrinū: quia

f Igi. CASVS. Pone quod ego, & tu habebamus rē communem. volumus agere cōmuni diui. sciui autem quod ratione quarundā, rerū facienda erat ei adiudicatio, qui plus ex nobis offerret. vnde quia sciui me insufficientem ad tantum offerendum pro re illa quātum tu, ne per licitationem vinceres, partē meā vendidi cuidam diuiti: qui si velles offerre x offerret xx. dicit quod de cætero agere nō potero cōi diui. quia repellor per l. Liciniā. nec ille cui alienaui. nā ille repellitur per hoc edictū. Viuia.

† Licinia. Stulta vt lex Licinia. nā qui alienauit, cū desierit esse dñs, nō pōt agere, ēt si lex Licinia nunquam edita fuisset. Respondetur: imo valuit eius prohibitio propter quædam ad quæ agitur etiā si dominiū amiserit, vt fructus.& expensas, vt ℑ.cōi diui.l. in summa. Et quia si dominium recuperaret, non posset agere.

g Sed & ipse. Repetit vt addat.

h Non audietur. obstat enim lex Licio. nō hoc edictū.

† Liciniæ Legis Liciniæ effectus.

Intelligas vetari quo mio quia agat priuilegio ac iure proprio nō autē, Si velit eodē iure, vti, quo & is, qui cessit actionē, vti poterat. A. Pers.

† Si sequatur P. F. De receptis qui arbitrium &c. interpretator de receptis.s.cō promissis & sic a cō promissarijs. Sed si sequi velis vulgarem De receptis arbitris nō de a partibus, vt vulgares putant, sed ꝺ a prætore admissa arbitria intelligito. nō n. arbitri recipiu prib. dñr. A.Pers.

† alienaue rinto P.F.

Casum posuit.

i Vetatur. Agere, est tamen dñs. nam & pupillus & similes nō agunt cōi diui. cum tā dñi sint, vt ℑ.de re.co.l.si pupillorum. Itē no. hic quod hoc edictum valet ēt ad exceptionem: vt si agat ille, qui emit ab alienāte cā mutandi iudicij, exce. repellitur. sic. & ā.ti.j.l.oecnō.§.exemplo. Sed forte & ad actionem hoc casu, vt actor teneatur ad dānū: vt dixi.ā.e. l. nō solū.§.j. licet mēs huius tit. videat loqui in reo. Ac.

DE RECEPTIS. &c.

Quia de edendo et quedā alia preparatoria iudiciorum diximus: de iudicio deberet dicere. sed quia arbitria tractātur vt iudicia: ut infra l.prox. idcirco de receptis .s. de arbitris qui recipiūtur a partib. vel ecōtra, i de partib qua recipiuntur ab arbitro: dicit, inde receptum.i compromissum: at C.de in.l.rē nō nouā §.v. ubi uel qui ex recepto.

k Compromissū. Hic no. quod i oīb. iudicia imitat īā ī pr.1 quā ī medio,2 & q ī fine,

In hūc locū Cic. in orone, pro Roscio Comœdo.

1 Vt in citatione. & in libelli oblatiōe.

2 Vt in productione. testiū. & I dādis dilationibus.

similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet.

Vlpianus lib. iiij. ad edictum. II.

EX cõpromisso placet exceptionẽ a non nasci, sed pœnæ petitionem. b

Eo casu quo iudicis sententia non tenet, illo si arbitri sententiæ non paretur, pœna cum effectu non petitur. Bart.

Idem libro xiij. ad edictum. III.

LAbeo ait, si cõpromisso facto sententia dicta est, qua † quis à minore viginti quinque annis tutelæ absolueretur: c ratũ id à prætore, non habendum, neque pœnæ eo nomine commissę d petitiõẽ dari. e †

Ab initio nemo cogitur arbitrium suscipere, sed post susceptum cogitur explicare. Bar.

Tametsi neminem prætor cogit f arbitrium recipere, quoniam hęc res libera & soluta est, & extra necessitatem iurisdictionis g posita: attamen vbi h semel quis in se

t Vt in sententia ferẽda sola. Odofred. hic, & Bal. in l. j. C. eo.

fines: vt hic, & C. e. l. pe. §. si autẽ. & §. altera ver. licet. & de iu. l. rem non nouam. § j. nisi aliud specialiter inueniatur, vt quia a sententia arbitri non appellatur: vt C. eo. l. j. Itẽ cautio & de prosequenda lite & de restituẽdis expẽsis non prestat: quia sufficit pęnã committi. vt in auth. de lit. §. ad excludendas. in fi. §. col. viij. vel dic, vt in auth. generaliter. C. de episc. & cle. Item pupill⁹ ex compromisso naturaliter obligatur, ꝙ patet, quia fideiussor accedit: vt j. e. l. si pupillus ꝙ nõ est in iudicio: vt C. qui leg. per. ha. stã. in iud. l. j. Itẽ ex cõpromisso non datur rei iudicatæ exceptio. vt infra, l. proxi. Accur.

a Sumptũ ex tit. de pactis.

EX cõpromisso. CASVS. Pone ita casum, De quadam causa quæ vertebatur inter me & te, iuimus ad arbitrum, & in eum cum pęna compromisimus. postea autem ille arbiter me absoluit: deinde aũt tu nihilominus me cõuenisti. nũquid ex sententia arbitri habeo exceptionẽ rei iud? Dic ꝙ non: petere tñ possum pœnam. Vi.

a Exceptionem. Scilicet rei iud. sed pacti sic, si hoc agatur: vt j. co. l. litigatores. §. interdum. quæ est cõtra. sed in casib. tribus etiam exceptio rei iud. datur, vt quando iuratum est. Item quando partes subscripserunt. 2 Item quando decem diebus tacuerunt, vt C. co. l. ne in arbitris. & l. pe. quæ sunt contra. Vel dic quod ibi non fuit pœna promissa in tribus casib. prædictis, hic autem sic. vnde sufficit eam peti, nisi esset actum vt tã sñia esset firma, ꝗ etiam pœna petatur, vt s. de transa. l. qui fidem. & j. de vet. ob. l. ita stipulatus, in fi. Sed quòd de iuramento dixi, corrigitur 3 per auth. positam C. co. l antep.

2 Dicẽdo cõsentio, vel nõ cõtradico. Bal.

b Petitionẽ. 4 siue certa pęna sit ꝑmissa, siue sñię stari, quia tũc ad interesse agit: vt j. e. l. dič. §. fi. Acc.

3 Imo nõ corrigitur vt in c. nõ sine & l c. cũ rpe. extra eo. ca.

LAbeo. CASVS. Gesseram tutelam cuiusdã pupilli, deinde finita tutela me cõuenit, vel cõuenire voluit, vnde cõpromisimus in arbitrum, arbiter cognouit inter me & ipsum, me absoluit, quærit an teneat compromissum? Et dicit quod tenet sententia ista contra minorem lata. veruntñ si minor iterũ agat, pœnã non præstabit: restitui. n. poterit. Itẽ dicit secundo quod arbiter cogitur ferre sententiã, & quare ad hoc cogit, multas assignat rationes. Ait. Cogitur arbiter ferre sententiam postquã recepit arbitriu pœna hincinde promissa. Et coguntur oẽs q recipiunt arbitrum, ferre sententiam, dummodo sint inferiores eo. si essent maiores vel pares, non posset eos cogere: & non interest susceperint i ipso magistratu, vel ante. nam semp cogunt. Itẽ dicit q̃ si filiusfa. in se suscepit arbitrium, cogi põt dare sententiam. nã potest esse arbiter de re patris. & etiã iudex põt esse de re patris, nec curandum sit arbiter bonæ famæ, vel non. liber, vel libertus. nã infamis potest esse arbiter. In seruum. Dicit quòd non põt compromitti in s. tuo Sed pone, ego & tu cõpromisimus in seruũ & Titiũ dicit ꝙ Titius q liber est, nõ põt cogi, nec dicer sententiã nisi hoc actũ fuerit, nã tunc cogitur Titius. Itẽ dicit quod si seruus in quem fuit compromissum, liber factus fuit: tũc valet sentẽtia

4 Vide ad hoc quæ no. Inno. extra e. ti. c. dilecti. & c. p tuas

si cõsenserint partes in eum factum liberũ. Idẽ dicit ꝙ in pupillum vel furiosum non põt cõpromitti. Si quis. Potestas Bono. erat iudex ordinarius inter me, & te. & dicit hic ꝙ ipse ptãs nõ põt recipere cõpromissum: nec nos cogimur in eũ cõpromittere. Itẽ dicit ꝙ si arbiter cõpromissarius p sordes vel gratiã corruptus sit, non cogitur sñiam dicere. Itẽ si arbiter vituperatus est à partibus, vel diffamatus, alio mõ. vel si ptes ad aliũ iuerit iudicẽ vel arbitrũ: non cogeret talis arbiter sñiam dicere. Arbitrum. Duo cõpromisimus in arbitrum, vn⁹ cõpromisit pœnã, & alter nõ. dr̃ hic quod non cogitur talis arbiter sententiam dicere. & hoc dr̃ hic & in §. Item Iuli.

† P. F. quę

† P. F. petitio debet.

Et quod ait. Dicit prætor, cogendum arbitrũ qui susceperat arbitrium: pęna hincinde cõpromissa. nec interest an pœna certę pecuniæ cõstituta sit, an vero res aliqua loco pœnæ ꝑmissa sit. vnde si partes deponunt rẽ aliquã apud arbitrum de qua erat lis, vel aliã loco pignoris cũ videat pœna cõpromissa, arbiter debet ferre sñiam, & ẽt cogi põt. Interdũ. De fundo erat lis inter Titiũ & Seiũ. Cõpromiserunt in arbitrũ. Titius debet x. Seio. & ecõtra. quia similiter Seius Titio in x. tenebat, Seius & Titius pacti sunt quod qui nõ staret arbitri sñia, ꝙ nõ posset petere x. quæ ei debebantur. si alter non paret sñiæ arbitri, dr̃ ꝙ nõ poterit x. sibi debita repetere. Itẽ dicit, cũ cõpromisissemus in arbitrũ: ego pure, & tu sub conditione pęnã promisisti. dr̃ ꝙ non cogitur proferre sñiam arbiter, nisi existat conditio, & si alter nr̃ũ alteri acceptauerit pęnã nõ cogit arbit dicer sñiam, & hoc dicit vsq; ad l. idẽ

c Absolueretur. Secus si obtinuisset, vt C. de proc. l. non eo minus.

d Cõmisse. qualiter fuit commissa ? videtur. n. ꝙ ipso iure non teneatur minor arbitrio; sicut nec iudicio qñ sine authoritate curatoris fecit, sicut hic fuit, & j. de re in. l. acta. §. contra defensos minores & C. si aduer. rem. iu. l. cum & minores, quæ sunt cõtra. Si. n. curator interuenisset, valeret arbitrium, ꝙ hic negatur. Sed dic aliud in arbitris vbi ipse naturaliter tenet, ideoq; fideiussor accedit: vt j. e. l. si pupillus. & aliud in iudicio. Et erit rõ. quia cũ iudiciũ maius sit, maiore authoritate firmandũ est. Alij distinguunt an dixerit arbiter condemno hũc, vt suum tutorem absoluat nõ expresso ꝙ sit minor & tũc ꝑsumit maior. & ita ꝑsumo validã sñiam, nisi ꝓbet minor: vt C. de in integ. rest. mi. l. si minorẽ. & sic hic loquitur, an arbiter dicat, condemno hunc minorẽ, vt suũ tutorẽ absoluat, siue non inquietet: vt tunc ꝑsumatur minor: & non teneat arbitrium ipso iure.

e Dari. Quia obstat exceptio petita restitutione in integrum: vt s. ti. ij. l. necnon. §. exemplo. Accur.

f Cogit. Sic & j. de tribu. l. illud. circa prin.

g Iurisdictionis. s. vt non compellatur quis recipere per alium habentẽ quamlibet iurisdictionẽ. sed contra. C. de aduoc. diuer. iu. l. sancimus. j. in gl. fin. sed ibi loquitur in delegato, hic in arbitrio.

h Vbi, Id est, postquam.

receperit arbitrium: ad curam & ad ſolicitudinem ſuã hanc rem pertinere prętor putat: nõ tãtum ꝙ ſtudeat lites finiri, ᵃ verum qm̃ non debeant decipi, ‡ qui eum quaſi virum bonũ ᵇ diſceptatoré inter ſe elegerunt. finge.n. poſt cauſam iam ſemel atq; iterũ tractatã, poſt nudata vtriuſq; intima, & ſecreta negotij aperta, arbitrum vel id gratiæ dantem, ᶜ vel ſordibus ᵈ corruptum, vel qua alia ex cauſa nolle ſententiã dicere: quiſquamne poteſt negare æquiſſimum fore, prætoré interponere ſe debuiſſe, vt officium, quod in ſe recepit, impleret? Ait prætor: *qui arbitrium, pœna † compromiſſa, receperit.* ᵉ

Maior iudex cogit minorem, non maiorem vel parem. Bar.

Tractemus de perſonis arbitrãtium. & quidẽ arbitrũ cuiuſcunq; dignitatis ᶠ coget ᵍ officio perfungi. quod ſuſcepit, etiã ſi ſit conſularis: niſi forte † in aliquo magiſtratu poſitus, vel poteſtate: (conſul ʰ forte vel prętor) qm̃ in hoc imperium non habet.

Pau.li.xiij.ad edic. IIII.

NAm magiſtratꝰ ſuperiores, † aut pari imperio ‡ ⁱ nullo modo poſſunt cogi. † nec intereſt, ᵏ antè, an in ipſo magiſtratu arbitrium ſuſceperint, ‡ inferiores poſſunt cogi. ˡ

Vlpianus libro xiij. ad edictum. V.

SEd & filiusfa. compelletur.

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. VI.

QVinctiam † de re patris dicitur filiumfam. arbitrum eſſe. nam & iudicẽ ᵐ eũ eſſe poſſe, pleriſque placet.

Poteſt compromitti in libertum & etiã in infamem. Bar.

Vlp.li.xiij.ad edic. VII.

PÆdius lib. ix. & Põponius libro. xxxiij. ſcribunt: parui referre, ingenuus quis, an libertinus ⁿ ſit: integræ famæ quis ſit arbiter, an ignominioſus. ᵒ

Si compromittatur in duos, quorum vnus non poteſt eſſe arbiter, alter ſententiam dicere non cogetur: nec ſententia valet, niſi eſſet adiectum inſolidum. Bart.

In ſeruum Labeo compromitti nõ poſſe, li. xj. ſcribit, & eſt verũ. Vnde Iul. ait: Si in Titium & ſeruum compromiſſum ſit, nec Titium cogendum ſententiã dicere, quia cum alio receperit: quamuis ſerui (inquit) arbitrium † nullũ ſit. ᵖ quid tamen ſi dixerit ſentẽtiam Titius?

ᵃ Lites finiri. Vt hic, & C. de agric. & cen. l. litibus. lib. xj. & infra ſi certum peta. l. quidam.

ᵇ Bonum. Præcipue non habito reſpectu ad alium. vnde in hoc genere arbitrij nõ recurritur ad aliũ: vt j. pro ſocio. l. ſi ſocietatẽ. & j. eo. l. diem. §. ſtari. Acc.

ᶜ Dantem. Alteri partium.

ᵈ Sordibus. Hoc caſu nõ videtur debere cogi: vt j. eod. l. ſed & ſi in ſeruũ. §. ſunt & alij. quæ eſt contra. Sol. hic intelligas poſt ſecreta negotij aperta cogendũ, ibi nõ erãt aperta. Vel verius hic accepit pecuniam, vt ſententiam nõ daret: vnde cogitur, ibi vt male daret: vnde non cogitur, ſecundum Ioan. Sed arg. contrariũ huic reſpon. ſupra, de poſtu. l. fi. vbi etiã poſt nudata ſecreta erat aduocatus aduerſæ partis. Sed ibi ſpeciale fauore pupillorũ.

ᵉ Receperit. Subaudi, eum ſententiam ferre cogam.

ᶠ Dignitatis. Scilicet prætor.

ᵍ Coget. Scilicet prætor.

ʰ Conſul. Hæc litera ſibijpſi cõtradicit. nam ſupra dixit conſularem cogendum, hic negat. Sed dic cõſularem eſſe qui habet dignitatẽ, non adminiſtrationem: vt filius conſulis vel nepos. at conſul eſt, qui habet vtrunq;: vt ſ. de ſena. l. j. Ac.

ⁱ NAm magiſtratus. Imperio. ſ. magiſtratus. Et ſic no. quod par parem cogere non poteſt: vt hic, & C. de ap. l. precipimus §. pe. & j. ad Treb. l. ille a quo. §. tempeſtiuum. & C. de legi. & cõ. l. digna. Sed nunquid delegatus à Papa coget arbitrũ qui cognoſcit de ſuſpicione ſua, procedere & finire? Reſpond. ſic: vt arg. C. de iud. l. fin. & l. apertiſſimi. in fine.

ADDITIO. Pro hac gl. vide c. ſuſpicionis, extra, de offic. deleg. &c. legitimam. de ap. lib. vj.

ᵏ Intereſt. Quo ad hoc vt cogi non poſſit a pari vel inferiori, intereſt tamen quo ad alia: vt infra eo. l. non diſtinguemus. §. compromiſſo. ſed ibi nõ erat magiſtratus par vel ſuperior qui cogitur, imò ſimplex ſacerdos. ſed ibi eſt alius caſus.

ˡ Poſſunt cogi. Vt hic, & j. de iudi. l. iudicium.

ᵐ QVin etiam. Et iudicem. ſ. de re patris ſed contra. ſ. de iur. om. iud. l. qui iuriſdictioni. Sol. in criminali cauſa nõ poteſt filius eſſe iudex patris, vel econtra: vt à contrario ſenſu l. percipitur: vt j. de iudi. in priuatis. in ciuili autem cauſa poteſt eſſe iudex delegatus: quia vice fungitur delegãtis: vt d. l. j. de iudi. l. priuatis. & hic. ordinarius autẽ nõ eſt iudex vt poſſit diſcutere cãm: vt in cõtrario. ſed tamen apud ſe poteſt fieri litis conteſ. vt ſ. de offi. præ. l. ſenatuſc. ſed in caſu etiã vlterius procedit, vt adire ſuſpectã, & reſtituere hęreditatem: vt j. ad Treb. l. ille. §. fin & l. ſequ. Et eſt ratio, quia pater nullum incommodum ſentit: vt inſtitu. de fideicommiſ. hęr. §. ſed quia hæredes.

ⁿ PÆdius. Libertinꝰ. Nec quo ad alia refert: vt ſ. de trãſactio: l. cum hi. § nihil. & C. de poſtu. le. ij. & ſ. de aſſeſ. le. ij. maximè hodie. vt in auth. vt li. de cęt. § j. col. vj.

ᵒ Ignominioſus. i. infamis. Et ſic not. infamem arbitrum eſſe poſſe, vt hic. Itẽ procuratorẽ: vt inſ. de excep § fi. ſecus in iudice: vt j. de iu. l. cũ prætor. §. ij. & C. de dign. l. ij. li. xij. Itẽ ſecus in aſſeſſore: vt ſ. de aſſeſ. l. ij. in fi. Itẽ ſecus in aduocato: vt ſ. de poſtu. le. j. §. hoc edicto. Sed an excõmunicatꝰ poſſit eſſe arbiter? R. ñ. quod non ² ꝓpter legem dei in qua dicitur, habẽdus eſt: vt ethnicus & publicanus. Itẽ partes non pñt ſecum participare: vt in auth. de priui. do. in fin. col. viij. inter hæreticos poſſunt: vt C. de hær. l. qm̃. Item excommunicatus nõ poteſt eſſe arbiter: vt extra, de re. iu. ca. ad probandum. Et arg. huius literæ: quia ſeruus nõ poteſt eſſe arbiter, & excõmunicatus eſt ſeruꝰ diaboli: vt in eo. tit. de ſen. excõ. c. nouerit. & ſeruus eſt peccati: vt C. de ſen. paſ. l. fi. in gl. ſeruo.

ᵖ Nullum ſit. Nec etiã arbitratus eius eſt vllus: vt j. de verb. ſig. l. illa verba. Vel forte ponitur ibi arbitratus pro eo arbitrio quod eſt ſimile iudicio: vt j. eo. l. item

‡ Facit ad hoc gl. in c. ſignificantibus, ſuper ver. negligentibus. extra de officio deleg. ſi tñ eligecentur aliqui vt arbitri iuris ad cognoſcendũ de cauſis ſuſpicionis, pñt compelli ſuſcipere arbitrium, vt eſt glo. iij. in c. ſuſpicionis. poſt princi. in ver. ſed qd dices. extra, de off. deleg.

† P.F. *non tam quod ſtuderet lites finiri, verum quoniam nõ deberent decipi, qui locus in al. exẽpl. e... cat corruptus.*

† P.F. *pecuniæ.*

• Fallitur Accu. nã in cõſulatu dicitẽ, qui conſulatum aliquã geſſit.

| *Cuiuſq;.*

† In P.F. add *ſit.*

, P.F. *ſuperiore.*

¹ No. quatiter filius poteſt eſſe arbiter in cã patris, licet non in te ꝓpria, infra eo. l. ſi de re ſua. ſm Bald. qui dicit eam menti tenendam, quia eſt melior quam habeamꝰ in iſta materia. & addo tex. cõcor. in ca. infames. circa me. ver. filius etiam. iij. q. vij. & tex. ille cõcor. ad le. ſeq.

† Al. add. *qui ſunt.*

Huc pertinet qđ de Nonio quæ ſtore refert Sueton. in Iulio.

Al. add. *ſed.*

Al. add. *et.*

² Et bene. Bar. & Bal. poterit tñ eſſe arbitrator. Bart. in l. ex facto. §. ſi quis cogatus. ad Trebel. infra, & Pan. in c. Quintavallis. extra, de iureiur.

† P.F. *arbiterium.*

item si vnus.§.idem Pomponius. Eadem & de monacho. item no. hic vtile per inutile vitiari. sic supra de transac.l.cum hi.§ si prætor. Arg. contra.j. de stip. ser.l. sed si. sed hoc est generale, vt inutilis adiectio vitietur, & non vitiet: vt j.cōmunia præ.l. proprium. Et cōtraria sunt specialia.

a Non vt recepit. Recipit cū alio, & solus dixit. Et not. hic arg. pro iudicibus delegatis, vt nō debeāt discedere à verbis rescripti: vt hic: & j.eod.l.item si vnus.ij.§.item si plures. & l. Celsus. in fin. & j.de exer. ac.l.j.§.igitur præpositio.§. & j. ma. l.diligenter. Acc.

b SEd si ita. Cogendum: vt j. eo. l. nō distinguemus.§. cū in plures.

c SEd & si. Valere. videtur em̄ ex nouo in liberū compromitti. & facit.C. si rec. ꝓuin. l.j. in fine.

d Sed neq; in pupillum. nec in minorem xxv.ann. vt infra eo.l.cum leg. nec in mulierem: vt C.eod.l. fin.

ADDITIO.

Dic hoc verum nisi sit talis qui de iure cōi vel cōsuetudine habeat iurisdictionem vel potestatē iudicādi: quia tunc valide poterit in causa cōpromitti: vt c.dilecti. extra eod. Bart.

e In vefe. Vt pro &, sic erit tantum vnus casus quādo.f. vellet compellere. vt in eum compromitterent, secundū quosdā. Tu dic qđ ꝓhibet recipere volentes, & prohiber vim fieri nolentibus. Et est ratio forte, ne videatur iurisdictione sibi data abuti. sed nonne de consuetudine aliter obseruatur? nam semper de hoc iudices inquirunt, an velint concorditer agere, & in se recipiunt. Ad hoc dicunt quidam quod corrigitur hæc lex per cōsuetudinem generalem: vt s.de leg. & senatuscon. de quibus 10 si.quod nihil est. Item per l. videtur hoc fallum qđ hic.§. dicit: vt j. de ope.no. nun.l.j.§.& post.in auth.vt dif.iud.§.si vero.col.ix. quæ sunt contra. Sol. dicunt quidam hāc corrigi. Tu dic quod non corrigitur nec consuetudine, nec leg. & loquitur in eo casu quando in modū arbitri compromissarij vult in se recipere, vt lis contestetur, & de calumnia iuretur: quod fieri nō debet, nec fit: sed contraria loquuntur qñ amicabiliter tractat ille iudex, & sub pœna etiā ibi promitti potest. & dabit alicui quandoq; minus, qñq; plus, quam dari debeat r

† xxiij.

† Cōcor. tex. in cano. infames. iij q. vij. vbi sūt verba illi⁹ .§. ex quo no. q̄ nullus potest esse arbiter in ea cā in qua est iudex.

† Eiusdem

pœna nō committetur, quia non, vt recepit, a dixit sententiam.

Paulus lib. xiij. ad edictum. VIII.

SEd si ita compromissum sit, vt vel alterutrius sentētia valeat: Titium cogendum. b

Conditio arbitri inspicitur tempore compromissi. Bart.

Vlpianus libro xiij. ad edictum. IX.

SEd [&] si in seruum compromittatur, & liber sentētiam dixerit: puto, si liber factus receperit, consentientib. partibus, valere. c Sed neque in pupillum, d neque in furiosum, aut surdum, aut mutū compromittetur, vt Pomponius lib xxxiij. † scribit.

In iudicem ordinarium illius causæ non potest compromitti eo etiam iubente. Bart.

Si quis iudex sit: † arbitrium recipere eius † rei, de qua iudex est, inve se e compromitti inbere, ꝓhibetur lege Iulia: & si sententiam dixerit, non est danda pœnæ persecutio. Sunt & alij, qui sentētiam dicere non cogūtur: vt puta si sordes: aut turpitudo f arbitri manifesta sit † Iulianus ait si eum infamarunt g litigatores: nō omni modo prætoré debere eum excusare, sed causa cognita. h Idem [ait] & si spreta authoritate eius, ad iudicium,

Paulus lib. xiij, ad edictum. X.

VEl † alium arbitrum.

Vlpianus libro xiij. ad edictum. XI.

LItigatores ierūt, † i mox ad eundem arbitrū redierunt: † prætorem non debere eum cogere inter eos disceptare, qui ei contumeliam hanc fecerint, † k vt cum spernerent, † & ad alium irent. Arbitrū autem non esse cogendum sententiam dicere, nisi cōpromissum l interuenerit. [Et] quod ait prętor, *pœna compromissa*: † accipere nos debemus, m non [tantum] si vtrinque pœna nummaria, sed si & alia res n vice pęnę, si quis arbitri sententiæ non steterit, promissa o sit. & ita Pomponius scribit. Quid ergo, si res p

quod non fieret per sententiam, & de tali loquitur j. eo.l.idem Pomponius.§.recepisse. & C. de cōtrah. emp.l.si.& xxiij.q.viij. c. si quis membrorum. & v. q iij.si primates. At iure canonico videtur quod ordinarius iudex potest esse arbiter t de eo, de quo est iudex: vt extra de arbitr.c.cū tempore. & extra de elec. c.causam. Idem in delegato: vt extra, de præsump.c.j. & de arbit.c.fin. & de præbe.ca. nisi. Sed die z qđ dictæ decret. de arbitratore loquuntur. Accur.

f Turpitudo. quia corruptꝰ est per pecuniam, sed contra s.l.iij.§.tametsi neminem. Sol. vt ibi. Hic tñ de quo loquitur, si sententiā dixerit, tenet: sed de dolo excipit: vt C.eo.l. arbitrorū. Secus in iudice: qa tunc per pecuniam lata non valet ipso iure: vt C. qñ prouo. non est necess.l. venales. & de pœ. iu.l. ij. sed per gratiam tenet. vt j.ad Treb. l. seruo inuito.§.cū prętor. Ac.

g Infamarunt. f.de facto. Accur.

h Cognita. In causę cognitione versatur an grauis sit iniuria, vt plene dicam infra, eodem l. item si vnus. §.j.

i LItigatores ierunt. s.ambo. Si autē vnus solus iudicē adiuit sponte: si quidē litē contestatus fuit, soluitur arbitriū, & pœna cōmittitur: vt j. eod. l. si quis rem.

k Fecerint. Nota. non debēt ab eo audiri, quem spreuerunt: vt in auth. vt li.ma.& aniæ.§.antep. ibi, non.n.debet, &c.col.viij.

l Compromissum. id est, nisi pœna hinc inde promissa fuerit: vt infra eod. l. non distinguemus. §.j.

m Nos debemus. alias nos debere. & tunc sub. dirimus.

n Alia res. Quia nomine pecunię omnes res significantur: vt infra, de verborum signific.l.pecuniæ. & sic accipitur infra, de iu.do.l.quarto.

o Promissa.f. litigatoribus inter se. sed quid si ipsi arbitro? Dicit P. non tenere compromissum. Ioan. & Azo quod sic, & actionem sibi quæsitā cedet parti parenti contra non parentem arbitrio, vt arg. infra, de præscrip.ver.l.si rem tibi.§.fin. & j.prox.respon. addo quod hoc tacite fuit actum: ergo pro expresso habendum est: vt infra si cer.pet.l.cum quid.

p Si res. De quibus erat lis: vel si non erat, debebat esse loco pignoris.

t Dummodo sit electus cū consensu. partiū gl. & Panor, in ca. cum tempore. hic alleg.

† sit.

z Approbatur per Ioann. de Imol. in l. j.§.& post s. in gl. allegata.

† Al. add. ad.

† ierint. P. F.

Sententia per pecu. & per gratiā lata diffferunt.

† P.F. redierint.

† P.F. fecerunt.

† Et sic fit iniuria iudici. & concor. c. ex renouare, cū glo. fina. extra de rescri.

† Pecuniā cōpromissam.

Eam

apud arbitrum depositę sint† eo pacto, vt ei daret, qui vicisset: † vel vt eam rem a daret, si non pareretur sententiæ, an cogendus sit sentẽtiam dicere? & puto cogendum. tantūdem† [est,] & si quantitas certa ad hoc apud eum deponatur. proinde etsi alter pecuniā stipulanti promiserit: plenum b compromissum fit: & cogetur sententiam dicere. Interdum (vt Pompon. scribit rectè nudo pacto fiet compromissum: vt puta si ambo debitores fuerunt: & pacti sunt, ne petat, quod sibi debet, c qui sententiæ arbitri non paruerit. † d Item Iul. scribit, non cogendum arbitrum sententiā dicere, si alter promiserit, alter non. e Idem dicit, & si sub conditione fuerit pęna compromissa: veluti si nauis ex Asia venerit, tot milia. f non enim prius arbitrum cogendum sententiam dicere, quam conditio extiterit: ne sit inefficax deficiente conditione: g & ita Pomponius libro xxxiij. ad edictum scribit.

Paulus libr. xiij. ad edictum XII.

Quo casu h ad prętoré pertinebit in eo forsitan solo, vt si possit dies cōpromissi proferri, proferatur. i

Vlpianus libro xiij. ad edictum. XIII.

Pomponius ait & si alteri k. accepto lata sit pœna compromissi, non debere eum compelli sententiā dicere. †

Licet de controuersiis vnius partis tantum sit cōpromissum, arbiter non cogitur sententiam dicere, si ab vna tantum parte pœna promissa est: etiam si actor fuerit stipulatus. Bart.

Idem. XIIII.

† Idem Pomp. l scribit, Si de meis solis controuersijs sit cōpromissum, m & de te n pęnam sim stipulatus: videndū, ne o non sit compromissum. sed ; cur res p moueatur, non video. nā si ideo, quia de vnius controuersijs solum q cōpromissum sit, nulla ratio est. r licet.n. & de vna re f compromittere, si vero, † quia ex altera duntaxat parte stipulatio interuenerit, est ratio: t quanquā † si petitor [sit] † qui stipulatus est, possit dici plenum u esse compromissum: quia is, qui conuenitur, tutus est x veluti pacti exceptione: y is [vero,] qui conuenit, si arbitrio z non pareatur, habet stipulationē.

a Eam rem. De qua non erat lis.
b Plenum. i. validum.
c Debetur. ex alia causa, quā de qua est cōpromissū.
d Paruerit. Quo casu cōtra non parentem habebit alter exceptionem ex pacto. & sic est contra supra eod. l. ij. Solut. non nascit exceptio rei iudic. vt ibi, sed pacti sic, vt hic. Sed huic solutioni obstat. infra eod. titu. l. idem Pomponius in fin. j. casus. Sed exponeа ibi literā vt dicam. Vel dic, non nascitur exceptio in re principali, vt ibi, sed in alio loco pœnæ sic: vt hic dicitur.
e Alter non. Vt j. eo. l. item Pomponius. j. respon.
f Tot. milia. s. nomine pœnæ dare spondes.
g Conditione. Vt hic, & infra eod. l. non distinguemus. §. summa.
h Quo casu. cū sub cōditione pœna promittitur.
i Proferatur. Vt & j. eo. l. arbiter. Potest autem proferri si hoc actum fuit ab initio; vt infra, eodem. l. cum in princ. & l. non distinguemus. §. fin.
k Pomponi' ait. Et si alteri. No. quod si vni accepto late sit pęna, arbiter sententiam nō cogitur dicere: quia & alij videtur esse accepto lata: vt j. de accept. l. fi. Vnde cum non stetur arbitrio nisi metu pœnæ: merito ergo non cogitur. Acc.
l Idem. Casus est talis. Ego & tu plures habebam' adinuicē petitiones, nā ego tibi ex quibusdam causis tenebar: & tu ex alijs causis mihi tenebaris: accidit ita ꝙ de meis petitionibus solū compromisimus: & ego etiā à te pœnam stipulatus sum, si sententiæ arbitri non steteris: sed tu nullā pęnā à me stipulatus fuisti. quęrebatur an illud cōpromissum teneat? Dicit iurisconsultus, certè nō video vnde hæc quæstio veniat: nec vnde procedat dubitatio. Nam si ideo dicis te dubitare, ꝙ de rebus vnius est cōpromissum: certe nulla est dubitatio: quia licet de vna re compromittere. Si vero ꝙ ex vna tm̄ parte fuit pœna promisse: iuste dubitas, & de hoc pōt dubitari, & allegat ꝙ debeat tenere compromissum: in fi. tamen dicit ꝙ non tenet. Recepisse. Iste. §. facit differentiam inter duo. s. inter arbitrum & arbitratorem. Nam arbiter est qui recipit officium iudicis: & promittit se litem sua sententia terminare. Sed arbitrator est qui vult videre en inter eos componere possit: nec procedit more iudicis sicut arbiter facit.
Ex compromisso. In diebus feriatis arbiter nō cogitur sententiam dicere: sed abstinere debet, sicut iudex abstinet se: nisi in casu, si dies cōpromissi finitur. tunc enim cogitur: & si ei non liqueat de causā, detur ei spatium. Item arbiter debet ordinare diē partibus: alias, ille arbiter per superiorem cogitur omni tempore sententiā dicere.
l Idem Pomponius. Quidam habent hic. §. idem Pomp. elij habent l. si de meis.
m Compromissū. i. de his tantū quas tibi faciebam. Acc.
n Et de te. id est, à te. non autem tu à me. simile. C. de fideicommissis. l. j.
o Ne. Id est, an.
p Cur res. id est, quæstio. sed si hebes rei: dic scilicet moueatur quæstio.
q Solum. id est, solummodo.
r Nulla ratio est, scilicet dubitādi vel mouendi.
f De vna re. multò magis de omnibus cōtrouersijs vnius.
t Ratio. s. dubitendi vel quęrendi. nā inuenitur claudicare iudiciū quod esse non debet: vt infra. l. si cū. §. pen. & arg. C. de fru. & lit. expens. l. fin.
u Plenum. i. validum. aliter enim ponitur j. eo. l. si cum §. j. & C. de fruct. & lit. expen. l. fi. §. j. & dic. vt ibi.
x Tutus est. Si absoluatur eb arbitro. Accursius.
y Exceptione. Tacite. n. videbatur compromittere ne peteret, si contingeret sententiā cōtra se dari. Sed nō est verū ꝙ tacite interuenerit pactū: vt subijcit ſm M. Sed tu dic ſm Ioan. z ꝙ vere datur exceptio taciti pacti: sed tantum ex vna parte: quod non sufficit: vt subijcit, nec enim, &c. Si aūt ex vtraq;: vt quia sic pacti fuissent, sufficeret: & cogeretur dare sententiam: vt ā. eo. l. litigatores. §. interdū. quæ est

Margin notes:
† P. F. Sed.
† P. F. vicerit.
L. Al. & tantūdem.
† P. F. Paruit.
† Adijcit hoc loco quidam, ne inefficax sententia sit, quę verba ab aliquo interprete adiecta sunt.
† In P. F. §. est legis præcedentis, etq; etiā in scriptis excep.
† P. F. cui rei.
† In P. F. add. ideo.
† Tanquā.
† Fuit.
† P. F. arbitro.
z Ista est vera secūdum Bart. hic ſm iste tpa, vt l. cum antea. ſ prin. C. eo. hodie secus: vt d. le. cū antea. §. altera.

contra. Et quod dicit: sed id esse verum non puto.s. ꝙ ita teneat arbitrium, vt arbiter sententiam dicere teneatur: vt statim euidenter supponit: tenet tñ sic vt si sponte dicat arbiter, sententia sit seruanda. in multis enim casibus arbiter nō cogitur, si tamen ferret sententiam, valeret: vt s.eod.l. sed & si in seruum. §.si. secundum lo. sed secūdum Azo. nō tenet compromissum etiā vt spōte dicere possit sententiam: vt C.eod. l.pen.j.responso.& §.altera.& ideo huiusmodi exceptio pacti taciti non datur, etiam si sententiam dixerit. Nec obst. s.eod.l.litigatores.§. interdum. quia ibi super alio fiebat pactum, & super alio cōpromissum. hic autem de eodem intelligitur tacitum pactum.& quod hic dicit non sufficit habere except.s.vnam, posito hoc, quod detur exceptio hoc casu: quod non est verū secundum eū quod detur exceptio: sed secūdum Azo. puto M. melius dixisse. Accur.

Lib. s.

Sed id verum esse non puto. neque enim sufficit exceptionem habere, vt arbiter sententiam dicere cogatur.

Arbiter est qui inter partes iudicis assumit officium, nō qui amicabiliter componit. Bart.

Recepisse [a] autem arbitrium videtur (vt Pedius lib.ix. †dicit) qui iudicis [b] partes suscepit, finemque se sua sententia controuersijs impositurum pollicetur. [c] Quòd si [d] (inquit) hactenus interuenit, vt experiretur, [e] an consilio suo, vel authoritate discuti litem paterentur: non videtur arbitrium recepisse. [f]

Hic incipit exponere illa verba subaudita per glo. quæ dicit, sententiam ferre cogam, & hoc intendit: Arbiter non potest cogi sententiare die feriata, nisi ex causa: etiam non cogetur si sibi de causa non liquet. Bart.

Arbiter ex compromisso his diebus nō cogitur sentētiam dicere, quibus iudex non cogeretur: † [g] nisi dies [h] compromissi exitura [i] sit, nec proferri possit. [k] Proinde si fortè vrgeatur à pretore ad sententiam: æquissimum erit, si iuret sibi de causa nondum liquere, [l] [m] spatium [n] ei ad pronunciandum dari.

† P.F. cogetur.

[a] Recepisse. ea ponit nunc verbū receperit: quod est supra eodem. l. ij. §. aut prætor.

[b] Iudicis. vt supra eod.l.j. Accur.

[c] Pollicetur. vt j. eod. l.i. qualem.§. dicere.

[d] Quod si. pro sed.

[e] Experiretur. Id est probaret.

[f] Recepisse. Sed magis arbitratum: & de tali dicitur j. de ope. no.nun.l.j.§. & post. & in auth. vt dis.iud. §.si vero. col.ix. & secundum hoc poterit iudicare, & auferre de iure vnius & dare alteri. Vel potest intelligi hæc litera, quod tantū volebat videre an per voluntatem posset eos concordare. Sed an cogi possit? Respon. vt C.de contrahen. empt.l.fi.

[g] Non cogeretur. vt feriatis diebus, qui enumerantur. C.de fer.l.omnes.

[h] Nisi dies. hic excipit de tempore messium, & sic nō excipit à toto. sic s.si quis cau.l. si quis seruum.

[i] Exitura. not. compelli iudicare propter timorem tēporis; sic & reus debet subire iudiciū; vt s.de ꝓc. l.sed etiam. & j.de iudi.l. sed & si.§. sed & si dies.

[k] Proferri possit. Non potest autem proferri quando non fuit actum, vt possit proferri; vt infra eo.l. non distinguemus.§.fin. sed tunc quando non est actum, si ambæ partes volunt proferre, debet arbiter consentire in se denuo compromitti, vel statim iudicare; vt infra eod.l.arbiter.j.§.fin.in fin.

[l] Ad finem. ꝙ est qñ dies est exitura: vt prædixit.

[m] Nondum liquere. sed nonne ibi semper liquet? nam aut probatū est ab actore plene, & tunc vincit. aut non, & tunc absoluitur reus: vt instit. de interdi. §.retinendæ.ver.cōmodum. Resp. imo si actor non probauit, nō est liquidū ei de causa.s. quia sit dñs rei: licet sit liquidū quid debeat pronunciare. Nam ideo quia sibi nō liquet pronunciat pro reo: vt in prædicto.§. dicitur. Præterea potest esse ꝙ bene ꝓbauit, & tñ non liqueat: quia attestationes nondum vidit. & facit j.de re iudi.l. Pomponius.

Gel. lib. 14. cap.2. & Ascon. in diuin.

[n] Spatium. vt denuo compromittāt in eū, cū non fuerit actū de die ꝓferenda: vt j.eo.§.arbiter.j.in fi. Sed contra j. eo.l.si cū dies j.rñ. Sed ibi nō petebat arbiter se excusari ꝓpter aliquā suā necessitatē: imò iure cōmuni dicebat se liberatū finito tpe in quo compromiserunt in eū partes: vbi nō cogitur, vt patiat in se denuo cōpromitti.

Pomponius libro xi. ad Q. Mutium. XV.

Sed si cōpromissum sine die confectum est: necesse est arbitro omnimodo diem †statuere, [o] partibus consentientibus: & ita scilicet demum causam disceptari. †quòd si hoc prætermiserit: † [p] omni tempore cogēdus est sententiam dicere. [q]

† Dies: P. F.

† P.F. partibus scilicet consentientibus, & ita causam disceptari &c. al disceptare.

† Prætermissum sit.

[o] Sed si. Statuere. ad disputandum & definiendū sic supra, qui satisd. cogan.l.de die ꝯ.

[p] Prætermiserit.s. statuere diē ad definiendum, eū partes consentiant.

[q] Dicere. si liqueat & aliud non impediat. Ioan. vt quia sit dies feriatus: vt supra l.proa.§. fin. Alij dicunt etiā vltra triennium ꝯ.

Vlpianus libro.xiij.ad edictum. XVI.

Licet autem prætor districtè dicat, sententiam se arbitrum dicere coacturū: attamen interdū rationē eius habere debet, & excusationem recipere, causa cognita: vt puta si fuerit infamatus [r] à litigatorib. aut si inimicitiæ capitales [s] inter eū & litigatores, aut alterum ex litigatorib. intercesserit: aut si ætas, [t] aut valetudo, q̄ postea [u] cōtingit,

[r] Licet. Infamatus, s.de facto. & plene dicta infra eod.l.Item si.§.j.

[s] Capitales. duobus modis: siue quia mortem sibi minātur: siue de crimine capitali se accusant: vt in auth.de testib.§.si vero aliter odiosus.co.vij.& semper siue cū vno ex litigatoribus, siue cum vtroque.

[t] Ætas. Vt infra eod.l. cum lege ꝯ.

[u] Postea. Quę.n. postea emergunt, auxilio indigēt: vt j.de inter.act.l.de ætate.§. ex causa. & j.de ven. inspi.l.j.in prin.& j. vt in pos.le.l.planè. Quid si ante? Rñ. non excusatur; vt ex dictis ll. colligi pōt, & j.de vac.muner.l.pen.§.fi. Item facit ad hanc l. s.de ꝓcuratoribus.l.filius.§. fi. & l.sequ. & l.ante litem. cū sequ. Item not. ex princ. huius l.& ea his quæ hic sunt, ꝙ vbi lex nō distinguit, nos tñ distinguimus; vt j.de testib.lege, quæ sitū. argu. contra. j.de publ.l.de pretio.& supra, de officio præsidis.l.iij.

ADDITIO. Tu dic ꝙ lex nō distinguit, nec illa, nec alia, nec rō legis, nec nos distinguere debemus:

secus

secus si per aliam l. vel rationem distingueret. scribentes in l. de precio hic allega. & vide in. in l. quamuis. s. de in ius voc.

a Remittat. Scilicet in totũ. & sic corrigitur per l. infra proxi. sed in causa, &c.

quia excusabat se ibi tñ iure cõi nõ ꝓpter suũ factũ & ideo ibi non cogitur. hic aũt propter suum factũ.

n Hoc. Scilicet dicendum est vt patiatur denuo in se compromitti si dies, &c. & quando non fuit factũ die proroganda: vt s. eo. §. Accur.

b ET si qua. Causa cognita. Hoc versatur ĩ causę cognitione, vt si ægritudo vel similis excusatio cito siniaẽ, proferaẽ dies alias non: vt j. de iudi. l. si longius. j. respon. Acc.

† Id.

ARbiter. CASVS. Duo in me cõpromiserunt non potui arbitrio vacare propter negotium meum publicum vel priuatũ quia necesse habui accusare, vel accusat. respondere. Dicit quod si diẽ non possum prolongare, quod excusari debeo. aliter enim si prorogari potest dies, cogendus sum nõ autem excusandus diem prorogare: quod sine omni excusatione facere debeo. nullũ enim damnum inde consequor. Sed pone, Dies compromissi est exacta: nec fuit actum in cõpromisso de die proferenda: vñ voluit partes vt statim debeam ferre sniam: nunquid potero me excusare a prolatione sententię per hoc quod negotijs proprijs distineor? Certe non, nisi paratus sim pati iterum cõpromitti in me, &c.

† §. est in scripsia exempla. atq; etiã l. s. s. l.

† s. s. plu.

id ei munus remittat: [a] aut occupatio negotiorũ propriorũ, vel profectio vrgens, aut munus, aliquod reipublicę [cã] & ita † Labeo.

Paulus libro. xiij. ad edictum. XVII.

ET si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat. Sed in causa valetudinis similibusve causa cognita [b] differre cogitur.

Idem. XVIII.

† ARbiter iudicij sui noĩe, qđ publicum [c] vel priuatum, [d] habet, excusatus esse debet a compromisso: vtique si dies compromissi proferri nõ potest. [e] Quod si potest: [f] quare non cogat eũ, cum possit † proferre? [g] quod sine vlla districtione ipsius [h] interdum futurum est. [i] Si tamen [k] vterque velit eum sentẽtiã dicere an (quãuis cautum non sit de die proferenda) nõ alias impetret [l] (quia iudiciũ habet ne cogatur) quám si consentiat denuo in se compromittit? [m] hoc † [n] scilicet si dies exitura est.

Vlpianus li. xiij. ad edictum XIX.

ITem si vnus ex litigatoribus bonis suis cedat [o] Iuli. li. iiij. Digestorũ scribit nõ esse cogendum arbitrum sentẽtiam dicere: cum neque agere, neq; conueniri [p] possit. Si multò [q] post reuertantur ad arbitrium † litigatores: non esse cogendum sententiam dicere Labeo scribit.

Non potest vnus arbiter sine alio sententiam ferre.

Item si plures sunt, qui arbitrium receperunt:

ITem CASVS. Si vnus litigator bonis cessit, vel si litigatores ad aliũ iuerunt, & ad istũ postea reuertantur non cogiẽ arbiter: his casib. sententiã dicere. Itẽ si plures sunt arbitri, nullus solus cogitur dicere sententiam sed omnes simul cogi debent. Itẽ in isto casu qui poniẽ, in §. isto nõ valet cõpromissum: sed si alternatiue cõpromittiẽ, valet compromissum. Si in duos. Iste §. facit dñã qñ cõpromissũ fuit inter duos, & si dissẽtirẽt, eligerẽt tertiũ: vtrũ nolauimus illũ tertiũ, necne. si nõ nominauimus, nõ valet cõpromissũ. si nominauim᷑: valet cõpromissũ. Principaliter, An in duos possit cõpromitti. quæritur? Et rñ. ꝙ sic. & valet cõpromissũ. & hoc dicit: l si. Videbaẽ qđ nõ: quia de facili possunt dissentire: sed in ipari numero cõpromittiẽ: non quia sit facile oẽs cõsẽtire, sed qa dissentiant, inucbiẽ maior pars cui staẽ, l duos tñ cõsueuit cõpromitti: & si dissentiant, cõsueuit eligi terti᷑ a duobus potestate cogente, cuius author. paretur.

† s. s. hoc

† arbitrũ.

c Publicum. Et quia accusatur, vel accusat aliquem de publico crimine: vt j. de custo. re. l. ij. §. si. Sed ar. cõtra. s. si quis cau. l. sed & si. §. illud sciendum, &c.

d Vel priuatum. Vt quia conuenitur de aliquo crimine, priuato, vt furto, vel simili, vel etiam in cã ciuili dum distinguitur in alio auditorio: vt j. de re iu. l. contra pupillum. §. fin. Item si quocunq; iusto modo suis negotijs impediatur, vt s. c. l. proxi. in si.

e Non potest. Vt quia non est cautum de proferendo: vt j. e. l. non distinguemus. §. si.

f Quod si põt. s. differre, quia hoc cõuenit ab initio.

g Proferre. Scilicet diem, &c.

h Ipsius. Prætoris secundum primum casum: sed sm secundum. ipsius arbitri.

i Futurũ est. q. d. cogetur differre siue proferre. Et dic districtione. s. prætoris. q. d. si est bon᷑ homo arbiter, nõ expectat iussum prætoris. & sic plane. Vel dic districtione. i. damno vel incõmodo. & sic no. ꝙ facile debeo sustinere: quod mihi nocet, & alij prodest. vt j. de euict. l. in creditore, &c.

k Si tamen. Redit ad primum, &c.

l Impetret: Scilicet arbiter ne cogatur. s. ad dandã sententiam. s. ea ratione, quia iudicium habet. nam hæc erat ratio quare excusare volebat, quam si, &c.

m Compromitti. q. d. cõpellitur pati denuo ĩ se cõpromitti, vel statim iudicet. Nec ob. j. e. l. si cũ. l pr.

o Cedat. Quod forte ei non licet, nisi debitum cõfiteatur coram arbitro: vt arg. j. de ces. bo. l. pen.

p Cõueniri de his q̃ añ habuit: vt j. đ ces. bo. l. is q. secus ꝓ postea q̃tiris: si tñ aliqđ idoneũ habeat emolumẽtũ: vt inst. de ac. §. si. j. de ces. bo. l. qui bonis.

q Si multo. s. post quinquenniũ: vt insti. de lit. ob. §. multum. sm quosdam. Alij dicunt post triẽniũ: quia tanto tpe finitur iudicium & arbitrium: vt C. đ iu. l. properandum. j. resp. Vel si dies fuerit statuta ĩ compromisso, eueniunt post diem. Sed Io. dicit multũ esse temp᷑ ad arbitriũ iudicis. [t] Et distingue hic: quia aut spreuerunt arbitrum litigatores, & ad aliũ iuerunt: aut spreuerunt tantum. aut ad alium iuerũt tantum: aut neutrum fecerunt. Si spreuerunt, & ad alium ineunt, nunquam postea admittunẽ: vt supra e. l. litigatores. j. resp. Si spreuerunt tantum, aut causa cognita, quia nesciebat ordinare causam, & tunc quandocunq; veniãt admittunẽ. aut sine cãæ cognitione: & tũc mox admittunẽ, post nõ: vt s. e. l. sed & si in seruũ. §. si quis. ver. Iul. & hic. & qđ sit breue, vel multũ tps, arbitrio iudicis ponitur j. de sol. l. ratum. Si ad alium iuerunt tm̃, vel nihil fecerunt, ita triennium admittũtur a die cõte. li. corã isto arbitro post non, nisi intra triennium sub alio sit liscõt. quẽ adiuerunt. tunc enim nec intra triennium audiunẽ

t Hęc opinio Io. est vera, quia põt perpetuo adiri iudex & arbiter si nõ est cęptũ iudicium, vt s. e. sed & si compromissũ, sm Bald.

vtpote compromisso soluto, vt infra eod. l. si quis rẽ, & l. non distinguemus. §. compromisso.

a Nemo vnus. Id est, nullus solus.

b Sed aut omnes. Quid si omnes præsentes sunt, & maior pars concorda sit: altera verò non concordat. nũquid solus maior dicere cogitur sententiam, & sic tertius non cogitur sententiam suã ferre? Forte hoc dici potest: vt j. eo. l. §. principaliter. ibi, in impari, &c. & etiam l. proxi. ibi, sufficere quidẽ duorum consensum, si p̃sens fuerit & tertius. nec enim dicit quod debeat tertius suam sententiã ferre: sed sufficere duorum seorẽtiam. Sed secus in duob' iudicibus adiunctẽ discordantibus. nã quilibet debet ferre sententiam; vt in auth. vt in. nõ exp. sa. ius. col. ix. & etiã in qua plures concordauerunt, stabitur: vt infra de re iud. l. duo ex tribus. in iudicio videtur secus; vt in auth. vt in. non expe. sa. ius. Item ex eo quod dicit omnes, videtur quod si vnus moriatur, finitum sit cõpromissum; vt arg. infra, p̃ so. l. actiõe. §. morte. Sed certe lex dicit alium substitui. j. de iud. l. proponebatur. & l. mortuo. & C. de iud. l. properandum §. sin autem vtraq;. vec. sin autẽ in medio triennij. & de ped. iu. l. pe. secũdũ H. Vel dic quod istę in iudice loquuntur: secus in arbitro vt dices. j. e. l. sed in terpellat. §. si. & facit j. e. l. nõ distĩguem'. §. cũ in plures.

c Disceptatori. i. causidico cuidam.

[margin: † Item. † al. add. *eorum.*]

nemo vnus [a] cogendus erit sententiã dicere, sed aut oẽs, [b] aut nullus.

Si arbiter liberam potestatem sententiandi non habet, cõpromissum nõ valet: & si de pluribus nominatis alter eligitur, ille sententiã cogitur dicere. Ba.

Inde †Pompo. li. xxxiij. [† ad edictum] quærit si ita sit cõpromissum, vt quod Titio disceptatori [c] placet, id Seius pronũciet: quis sit †cogẽdus? & puto tale arbitriũ nõ valere, in quo libera facultas arbitri sententiæ [d] futura non est. Sed si ita sit compromissum, arbitratu Titij aut Seij fieri, [e] Pom. scribit, & nos putam' cõpromisũ valere, sed is erit cogendus sñiam dicere, in quẽ litigatores consenserint.

Si duobus datur potestas eligendi tertium: si non consenserint, compromissum non valet, h. d. vel sic, Si duobus arbitris potestas assumendi tertium incertũ tribuatur, non valet compromissum: secus si certum.

Si in duos fuerit compromissum, sic vt si dissentirent, tertium adsumãt, puto tale compromissum nõ valere. [f] Nã [&] in adsumẽdo possũt dissentire. Sed si ita sit, [g] vt eis tertius adsumeret Sẽproni', valet [h] cõpromisũ: qm̃ in adsumẽdo dissentire nõ p̃sit.

Si in duos compromittatur simpliciter, valet cõpromissum: & si dissenserint, coguntur eligere tertium, cuius authoritati pareatur Bar.

Principaliter † tamen quæramus, si in duos arbitros sit cõpromissum: an debeat prætor eos cogere sententiam dicere, quia res ferè sine exitu futura est, propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem. [i] In impari enim numero idcirco cõpromissum admittitur, non quoniam consentire omnes facilè est, sed quia (& si dissentiant [k]) inueniẽ pars maior cuius arbitrio stabitur. Sed † vsitatum est etiã in duos cõpromitti. † & debet prætor cogere arbitros, si non consentiãt, tertiã personam certam eligere, cuius authoritati [l] pareatur. [m]

Duo possunt iudicare contradicente tertio, vel tacente: secus eo absente. Item in duobus iudicibus contradicente tertiò, dũ tamen omnes iudicent. Bar.

Cel us lib. ij. † Digestorum scribit. XX:

[n] SI in tres †fuerit cõpromissum: sufficere duorũ consensum, si pręsens fuerit & tertius, [n] alioqui absente eo, licet

h Valet. Distinguiẽ ergo an fuerit certus adiectus iste, vel non; vt infra, loca. l. si merces. j. resp. & inst. de lega. § tutor. Sed videtur quod quando est certus quod non valet, quasi non sit in potestate duorum, vt supra ea. l. §. idem Pomponius. j. respo. Sol. secundũ R. iste corrigit illud. Vel dic quod in hoc casu non adimitur facultas duobus sententiæ dicẽdæ; ibi sic.

i Facilitatem. Faciles enim sunt homines in dissentiẽdo: vt hic, & infra, de lib. vniuer. l. j. & j. de acq. pos. l. j. in si. & l. ij.

k Dissentiant. In indicando.

l Authoritati. an solius si ab vtroque discordet? videtur quod sic; vt hic, cuius authoritati &c. sed non credo, cum & à princip. si fuisset electus cũ alijs duobus, non staretur eius dicto. Nec q̃d dicit hic, cuius authoritati pareaẽ, &c. q̃a potest intelligi q̃n concordat cum altero ex duobus vel potes dicere q̃ eius dicto sit standũ. licet discordet ab alijs duobus; & hoc per hanc. l.

m Pareatur. Et sic valet arbitrium. sed contra. ã. eo. §. si in duos. j. rñ. Sol. secũdũ Alb. ibi non fuit consensum de certa persona, hic sic, q̃d non placet. Alij q̃d ibi initium arbitri & fundamẽto potuit esse nullum pp dissensũ; at hic fundamentum est validum, & idẽ bene de fine perpẽditur. ar. s. de or. iu. l. i. & sic f̃m hoc expressa ibi nocent, non expressa non; vt hic, & j. de re. iur. l. expressa. Tu dic secũdum Bulg. q̃ ibi nõ valet ex se, nisi cõsentiãt in tertio eligendo, valet tñ bñficio p̃toris, vt hic. Itẽ hic de adiũctione tertij nõ habet locũ ĩ plurib. de le. vt j. de re iu. l. duo iudices. & C. de ap. l. iubem' si qua. sed ar. cõtra. C. e. ti. de ap. l. in offerẽdis. Itẽ an hic tertius cogaẽ recipere & iudicare? R. si. q̃ sic; vt. C. de aduo. diu. iu. l. sancimus. j.

SI in tres. CASVS. Cõpromisimus ĩ tres arbitros sufficit si duo cõsẽtiãt. si terti' aũt sit p̃ns, valebit sententia hoc casu si iij. absens esset, non valet sententia. nam eadẽ distinctio in trib. iudicibus delega. obseruatur. h. d. eũ l. se.

n Et tertius. Siue suam sentẽtiã ferat. siue non, nam. non ex

[margin: † Bal. dicit istum text. sing. ad hoc, q̃ si duo arbitri electi discordent, eligunt tertium, qui solus poterit laudare sioc iudicare. & vide quæ hic dixit Bolo. † *Non debet prætor eos cogere.* † Al. add. *tamen.* † Cõcor. tex. in l. j. §. sed neque. C. de uete. iure. enu. quem tex. sin. dicit Corsetus in suis sin. in verbo, opini. ij. vbi simile dat. ego vltra eum do aliũ. cõcor. in ea. Nicęna, in gl. xxx. distin. Bol. † P. F. q̃. ali. j. † In P. P. & §. legis pręcedẽtis † Cõcor. cũ hac l. & sequen. e. prudentiam. cum glo. super verbo, teneatur. extra de off. deleg.]

c Seij fieri. Scilicet, decisionem lit & dic casum sic; Compromittimus in Titium aut Seium cõsentiẽtib. eis, & post eligimus vnum. Vel sic compromittimus & non cõsentitur tunc: sed postea, alias si nõ cõsentiatur, non cogitur; vt supra. eo. l. iiij. §. tametsi.

d Sententiæ. s. dicendæ. idẽ in institutione, quæ nõ potest in alieno arbitrio pendere; vt infra de hęred. instru. l. illa. sed contra est huic. §. infra, proximi. §. si in duos. ij. respon. Sol. vt ibi.

f Non valere. Imo videtur q̃ valeat j. ea. l. principaliter. quæ est contra. Sol. vt ibi.

g Ita sit. Scilicet, compromissum.

non exprimit hic.

a Non valere. nisi. hoc actum est vt vnus alio absente ferat sententiam: vt j.e.l. non distinguemus. §. cū in plures. Et sic no. hic quod plus facit absentia quā præsentia cum cōtradictione. sic. j. sol. ma. l. ij. & l. si cū dotem. §. si pater. & infra, ma. l. si præcedente. §. Lucius. & supra, de mi. l. etiā j. §. fi. & j. de re iu. l. duo ex tribus. & j. l. proxi. & hic. Et sunt omnes isti casus spāles. alias aūt quod potest fieri te inuito, multo magis te absente vel ignorante; vt j. de iniu. l. sed si vnius. §. filiof. & j. de re iu. l. quod pōt. & C. de dec. l. nominationū lib. x. & infra, de pact. do. l. quoties, quæ sunt arg. contra.

b Præsentia id est si præsens fuisset.

c Sicuti. Ex consensu. s. duorū Sed quid tertio consentiēte qui abest? Resp. idem vt infi. huius. l.

d Omnes. al omnes iudicare debēt: vt hic. & s. eo. l. itē si plures. & i auth. vt iu. nō exp. sa. iuf. § j. co. ix. Et simul: vt j. e. l. non distinguemus. §. cum in plures. & infra, de testa. l. hæredes §. fi. Nisi iuret: vt s. e. l. idem Pompon. in fi. Vel puto etiā quod si vnus ferat sententiam præsentibus alijs satis sit. Et not. hic quod cum aliquid est a pluribus faciendum, omnes facere debent nec sufficit vnum alteri cōmittere animi sui motū. vt supra, e. l. Pedius. in fi. sed ar. cōtra. C. si ex plurib. tu. in ti. & infra. de admi. tu. l. decreto. §. fi. & j de ex er. l. j. §. si plures. cœteræ cāæ poterunt ferri aliquo absente: vt C. de aut. præstan. l. fi. secundū Io. Item dic vt supra, e. l. item si vnus. §. item si plures. Accu.

duo consentiant, arbitrium nō valere: a quia in plures fuit compromissum: & potuit præsentia b eius trahere eos in aliam sententiam.

Pomponius libro xvij. epistolarum & variarū lectionum. XXI.

Sicuti † tribus iudicibus datis, quod duo ex consensu c absente tertio iudicauerunt, nihil valet: quia id demum, quod maior pars omnium iudicauit, ratum est: cum & omnes d iudicasse palam est.

Prætor coget arbitrum vt sententiet: non autem quid iudicet. Item si quis assumatur ad iudicandum certum, non valet istud compromissum. h.d. Bart.

Paulus libro xiij. ad edictum. XXII.

Qualem autē sententiam dicat arbiter, ad prætorem non pertinere e Labeo ait: dummodo dicat, quod ipsi videtur. f Et ideo si sic fuit in arbitrum compromissum, vt certam sententiam g dicat, nullum h esse arbitriū, nec cogendum sententiam dicere. †

Sentētia dicta videtur quādo per eam a tota lite discedatur. Item interlocutoria potest mutari: definitiua verò nō potest mutari, nec ex causa corrigi errores. Bart.

Iulianus lib. iiij. Digestorum. XXIII.

Dicere autem sententiam existimamus eum qui ea mente i quid pronunciat, vt secūdum id discedere eos a tota k cōtrouersia velit. Sed si de pluribus rebus sit arbitrium † receptum, nisi omnes cōtrouersias finierit, non videtur dicta sententia, & † adhuc erit à prætore cogendus. l vnde † viden-

Intellexit de interlocutoriis, vt eam interlocutoriā mutare possit, sed non definitiuam: quia definitiuā mutare non potest: quia arbiter sententiam erronēā corrigere non potest. Ex prædictis ergo collig. tale notabile. quod interlocutoria sententia mutari potest: definitiua aūt sententia non potest mutari.

Si arbiter. dicitur hic, quod si arbiter ita dixit, nō video quod aliquid vnus alteri debeat, rectè videtur absoluere, & qui cōtra facit petēdo iterū, facit cōtra sententiam arbitri: & sic incidit in pœnam: quia licet non apposuerit absolutionem, sed dicit tātum Mēuio nihil deberi, valet sententia. Et arbiter potest statuere diē solutionis faciēdę, & standū est. Pomponius. Si ego & tu cōpromittimus in arbitrum, quia a te c. petebam: vel agebamus coram ordinario iudice diuisorio; si arbitri dicāt tibi, redde quod debes: vel recipe pro ea parte, pro qua soluisti creditoribus: dicit quod nō valet talis sententia. In fi. dicit quod arbiter pronunciare nō potest pœnā nō peti: & si facit, quia dixit, & si nō paruit sententiæ: dicit quod non valet sententia.

† Sic &c.

a Ex hoc tractatu sumpta est l. si opus. De op. no. nūciat. Vbi Vlpi. hæc sic d. si seruerat 3 sententia verborum Duar.

† In P.F. subiungitur hoc loco hęc verba, *Iulianus. li. iiij. digestorū, scribit.* ac deinde subsequitur. *Dicere autem.* &c.

† P.F. *arbitrium tertiū* & sic deinceps.

† P.F. *sed*

† Bal. hic dicit hunc text. non ita bene reperiri alibi ad hoc quod arbiter potest mutare & reuocare suam sententiam interlocutoriā præter textu erroris, sed nō definitiuā Bolog.

Qualem. CASVS. Prætor debet cogere arbitrum solam dicere: non tñ æquam vel iniquā. vnde si partes cōpromittunt in arbitrum: vt sic vel sic cōdēnet vel absoluat, nullū est cōpromissum. Vñ si qstio est de domo corā arbitro, de tota debet sententiā dicere, non aūt debet eā fato dare, sed & aium definiēdi in dāda sentētia habere debet. Sed si. Qd si de pluribus rebus sumptus est arbiter, nō valet sententia in his, quæ dicit, cū de quibusdā tulit sententiā: & de quibusdā nun, & hāc quæstionē no bene soluit hic, sed soluit j. e. l. quid tñ. quia aut cōpromisimus, vt simul de omnibus iudicet. quo casu nihil vr iudicasse, nec valet sententia, & ideo iterū iudicabit. & sententiā illā mutare pōt. aut vt separatim, & tūc sententia valet & de remanētibus tātū in cōtrouersia iudicabit. Itē quærit in l. dicere, an arbiter possit mutare; vt si pōt iubeat restitui, demū prohibeat: cui pcepto stabitur? Et tñ. mutare potest secūdū. Sab. sic enim videtur Sab. intellexisse; sed Cassius discipulus

e Non pertinere. vt cogat eū dicere æquā vel iniquam sententiam, cogit tamen dicere; vt ā. e. l. iij. §. j

f Videtur. secūdum legem; vt in auth. de ind. §. omnis autem. c. l. vj. Non tamen dicas quod sententia non valet, si legem nō seruauit: si modo seruauit ordinem iuris; vt C. de sen. & inter. omn. iud. l. prolatā

g Sententiā. s. absolutoriam vel condemnatoriam.

h Nullum. imo. videtur. j. de re iud. l. si conuenerit quæ est cōtra. Sol: ibi non conuenit qualiter iudicaret. sed renunciauit cuidam priuilegio, quam renunciationem seruat post iudex in iudicando.

i Dicere. Mente. No. in sententia debere iudicem habere animū definiendi, non autem debet fatue loq; vt hic, & C. ad Cor. de fal. vbi. ibi, nec vila &c. & j. de cōd. & dem. l. ij in fi. & j. de act. & ob. l. obligationū substātia in fi. & C. de sent. & interlo. om. iud. l. ex stipulatione. & infra, de sup. le. l. Labeo.

k A tota. no. quod dicit a tota. nā de tota controuersia debet pronunciare dānando vel absoluēdo: alias nō valet sententia ipso iure, vt hic, & j. de do. excepti. l. apud. §. itē quærit. & C. de ap eos. circa pinc. ibi sed omnem. &c. & l. ampliorē. § sancimus. ibi, si qd mcā catis, &c. & j. sa. ercis. in hoc. & C. de ord. iud. l. j. & j. de iud. l. de qua re, Et idē in pluribus cōtrouersiis; vt j. e. l. qd tñ. & exaudit illud C. si adue. rē. iu. l. j. Acc.

l Cogendus. vt de alijs dicat sententiam: Et nota quod non soluitur hic quæstio ista ad plenū, sed j. eo. l. qd

tamen. Item nec sequēs. l. an possit mutare sed ei similis vbi de interlocutoria ponit, & soluitur. j. e. ꝓxi. §. hæc autem similiter soluetur in d. l. quid tñ.

dum erit, an mutare sententiã a possit. & alias b quidem est agitatum, si arbiter iussit dari, c mox vetuit: vtrum eò quòd iussit, an eo quòd vetuit, stari debeat. Et Sabinus quidē putauit posse. d Cassius [verò] sñiam magistri sui bene excusat: e & ait de ea sētentia Sabinum non sensisse, quæ arbitrium finiat, sed de præparatione causæ: vt puta, si iusserit † f litigatores Calēdis adesse, mox idibus iubeat. nam mutare eum diem g posse. Cæterum si cōdemnauit, † vel absoluit, † quādo arbiter, esse desierit, mutare † sñiam non posse. h

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. XXIIII.

Quia arbiter, & si errauerit i in sententia dicenda, corrigere eam non potest.

Non videtur dicta sententia si forma compromissi non est seruata. Bar.

Vlpianus libro xiij. ad edictum. XXV.

Quid tamen, si de pluribus controuersijs sumptus ē, nihil sibi communibus, k & de vna sententiam dixit de alijs nondū: nunquid desijt esse arbiter? Videamus igitur, an in prima controuersia possit mutare l sententiã, de qua iam dixerat. Et multum interest, de omnibus simul, vt dicat sentētiam, compromissum sit, † an non. nam si [vt] de omnibus: poterit mutare. nōdum enim dixit, sententiã. m Quòd si ut † separatim: n quasi † plura sunt cōpromissa, & iō (quantū ad illā controuersiam pertinet) arbiter esse desierat. †

Qui pronunciat nihil videri debitum, debitorem absoluere videtur. Bar.

Si arbiter † ita pronuntiasset, nihil videri Titium debere Seio: tāetsi Seium non vetuisset o petere: tamē si quid petijsset. videri cōtra sētētiam arbitri fecisse. p & id Ofilius & Treba-

a Sententiam. Definitiuam. Ac.

b Alias exemplum proxi. dicti.

c Dari. Hæc ē de finitiua. Acc.

d Posse. s. mutare sententiam.

e Excusat. ideo quia videbatur dixisse contra ius. vt j. de re iud. l. qđ iussit. in fi. & j. de pœnis. l. diui fratres & de quæst. l. j. § fi. Sed certè nō videtur eum bene excusare. quia Sabi. aperte de definitiua sententia resp. qđ ex eo patet: quia de definitiua sñia, quærebatur. sic. n. dixit si arbiter iussit dari. ꝙ nō potest pertinere nisi ad definitionē causæ. Sed dic quod Sab. nō respon. illi quæstioni quia nec sibi facta, fuit: sed erat solitus dicere ꝙ arbiter posset mutare sententiā: hoc autē a quibusdam inducebatur ad definitiuā vt mutari posset. ꝙ Cassius negat, & sic bene excusat.

f Iusserit: qui iussus est sententia interlocutoria: vt hic & C. de epis. & cl. l. omnes. §. j. & ij. & j. de pœnis. l. diui fratres.

g Diem. vt hic, & j. de re iud. l. quod iussit. j. rñ. Sed contra C. de dila. l. fine pars. Sol. illa secundum istam intelligitur. vt cesset iudex nisi sententiam mutet: vt hic, vel solu. vt ibi

ADDITIO. Ea hac glo. no. ꝙ dilatione pendente cessat tam officium iudicis quam arbitri: nisi dilatio reuocetur, vel mutetur: vt in ista glo. qui super hoc non conquiescit, secundum Bal.

h Non posse: hoc tñ plene dic: vt j. e. tit. l. quid tñ.

i Quia. Et si errauit multò magis ergo si nō errauerit: vt ā. l. ꝓx. i fi. Sed quid si arbiter vel iudex proposuerat condemnare, & errando absoluit vel ecōtra? Videtur ꝙ possit corrigere. nec. n. videt dixisse ꝙ mente non agitauerit: vt j. de sup. le. l. Labeo. & de reb. dub. l. 3. Item arbiter vel iudex cū mēte facere debet: vt s. e. l. dicere. Sed certe hæc lex dicit contra. hæc tñ erronea ipso iure non tenet ar ꝑdictarum legum. Et vt plene habeas, dic ꝙ in accessorijs potest addere vel mutare addēdo eodē die, vt j. de re iud. l. Paulus. Item reformare, vt in pr. allius l. & in auth. vt li. ma. & auix. §. non aūt. col. viij. quo ad acta tñ quandocunq;: vt in eod. ti. de re iud. l. acta sed in re principali nō: quia functus est, &c. vt l ti. de re iudi. l. ꝙ iussit. in fi: & l. iudex. & hoc in iudice & arbitro nisi per ĩ integ. re. vt in minore. vt s. đ mi. l. præfecti. & in sententia lata per falsa instrumēta, vel corruptos testes: vt j. de re iu. l. diuus. & hoc ĩ iudice & hoc si tenuit ipso iure: alias pōt mutari, vel corrigi. vt C. de acceu. l. iiij. & C. qūo, & quan. iu. l. si vt ꝓponis. & infra. l. ꝓxi. Vel dic, non pōt delegatus vel arbiter: sed ordinarius sic. Nec obstat. j. l. proxi. quia nō perfecte, hic sic, licet errando.

k Quid tamē. Communib. Relinquit ergo vt si cōeā erant: vt quia depositi ꝓ eo quo agebā, reconueniebas me ꝓ expēsis factis ĩ eo: ut non teneat sententia nisi de oībus iterum dicatur.

l Mutare. de quibusdam dictā. & sic soluitur qō facta, ā. eod. l. dicere. §. vnde videndū. & quæ ibi præcedit, distinguit hic ad plenū. Sed quare in superiori. l. prox. non potest mutare, cū & ibi nō teneat ipso iure? Rñ. ibi est functus officio: hic non, vel si hic fuit functus, nō tñ perfunctus. Itē an idē in iudicio ordinario qui de pluribus simul quæstionib' est aditus? Rñ. non quia licet arbiter, nunquā debeat formam excedere cōpromissi litigatoribus inuitis: vt j. eo. l. non distinguem' §. fi. & l. seq. tñ iudicium redditur in inuitū: vt j. de verb. ob. l. inter stipulantē. § si Stichū. Et iō in quibusdā lata sñia tenet: licet de alijs nil dicat: vt s. de neg. ge. l. si nauit. §. fi. Vbi aūt de alijs absoluit distingue: vt C. de iu. l. ij.

m Dixit sñiam. i. fingitur non dixisse. Et sic. not. quod fingitur non factū ꝙ fit de iure. vt j. e. l. Labeo

n Separatim. s. cōpromissum est, vt separatim possit pronūciare. Sed quid si nō apparet quid sit actū? Quidam dicunt ꝙ præsumitur separatim. vt ar. j. de le iij. si chorus. j. rñ. & de cōdi. & de. l. hæc scriptura & j. de ver. obl. l. scire debem' alij cōtra: vt hic inuit

ADDITIO. Pro declaratione huius gl. distingue secundum Ia. de Ra. aut fuit factum compromissum de omnibus litibus insimul, & tunc videtur actū, vt simul feratur de omnibus simul. Si autem separatim primo de quibusdam, postea de alijs. tūc diuersis tēporibus poterat pronūciare sententiam: & hoc videtur dicere tex. secundum Cyn. & Bald.

o Vetuisset. s. expresse.

p Fecisse. quia sufficit hoc dixisse: vt C. de le. & constit. l.

† P. F. iussit.

† Vide In no. in c. in literis extra. de offi. deleg.

† In P. F. dum arbiter. &c.

† In P. F. add. se.

† P. F. est.

† P. F. et.

† quia.

† desijt.

† cōc. tex. in c. pe. extra, đ rest. in integr. & tex. in c. requisisti extra đ appella.

tins responderunt. Solutioni diem posse arbitrum statuere a puto: & ita etiā † Trebatius videtur sentire.

Sententia arbitri incerta, est nulla. Bart.

Pomponius ait, inutiliter arbitrum incertam b sententiam dicere: vt puta quantum ei debes, redde. diuisioni vestræ stari placet. pro ea parte, quam creditoribus tuis soluisti, accipe. c

Arbiter non potest pronunciare super pœna. Bart.

Item [si] arbiter pęnam ex cōpromisso peti vetuerit: in libro xxxiij. apud Pomponium scriptum habeo, non valere, d & habet rationē: quia non de pęna compromissum est. e

Si per arbitrum stet quò minus daretur sententia: cogitur pati de nouo in se compromitti. hoc dicit. Bar.

Papinianus lib. iij. Quęstio. ait. XXVII.

SI cùm dies cōpromissi finiretur: f prolato die litigatores denuo in eū compromiserint, g nec secundi compromissi arbitrium receperit: nō esse cogendum recipere, si ipse in mora non fuerit, l quò minus partibus suis fungeretur. Quòd si per eum h factum sit: †

stitu. l. non dubium. cum fuerit æquipollens: vt infra, de re iud. l. in summa.

a Solutioni. Statuere. imò contra: vt infra l. prox. §. si intra. Sol. vt ibi.

b Incertam. Nisi in aliqua parte actorum sit certa: vt infra, de re iudic. l. in summa. & C. de sentent. quæ si. cer. quanti. l. iij. in fin. In casu tamen datur incerta. vt quādo homo in genere petitur, vel duo sub alternatione, quia non ibi est possibile: vt certa detur: vt instit. de actio. §. curare.

c Accipe. Vt quia aliquid indebitè soluisti: & aliquid debitum.

d Non valere. quia dicit arbiter pœnā non peti: in alijs autem tenet.

e Cōpromissum. est. Scilicet in eū. sed de alio fit: vt infra eo. l. nō distinguemus. §. de officio. & §. fin.

† Quod haber vorum quando sententia est relata ad ꝓcessū tanquam declaranda per eum. Bald.

† Etiam.

SI cum. CASVS. Ego & tu compromisimus in Titium, vt indicaret vsque ad mensem: mensis est finitus, nunquid si volumus iterum in eum compromittere, sit cogendus recipere? Et distingue: aut non stetit per eum: quo casu non cogitur. aut stetit per eum, & tunc cogitur. Plenum. Compromissum aliud plenum: aliud semiplenum. Plenum est, quando de omnibus controuersijs est compromissum. Semiplenum est, quando de vna re tantum. Vnde dicit quod generalia verba restringuntur tātum ad id, de quo cogitabamus: non autem in alijs præiudicat, licet in compromisso de vna re tantum, vnde dicit: & generalia verba interuenerint. Compromisso. Si arbiter iubeat partes adesse in popina vel in lupanari, non tenētur ei obedire litigatores: vnde non committitur pęna, licet non pareant. & hoc dicit iste §. & alius ĵ. eod. l. sed & si in aliquem. Si intra. Cōpromisimus in arbitrum, ita vt iudicet vsq; ad mensem. adiuimus arbitrum: ipse nōt iussit quod nos iremus post mensem, licet non eamus pęna non committitur. Si quis. Dicit hic quod si vnus litigatorum nō venit iusta causa impeditus: incidit in pœnā de rigore iuris: sed de æquitate si velit iterum compromittere, exceptione defendetur, hæc vera sunt, si arbiter suscipiat arbitrium: non. n. cogitur, reus tū absoluetur. Si arbiter Aut actum est vbi arbiter iudicare debeat, & ibi iudicare debet, & aliter nō tenentur partes eum sequi. aut non: & sic nō apparet in quo loco: tunc vbi compromissum est, iudicabit. Item si arbiter iubeat partes adesse in viridarijs ciuitatis vt quia delitiosus erat arbiter, parendū est ei. sed si in inhonesto loco, secus. vnde qui nō venit, in pœnā non incidit. Item debet æqualitas in iudicijs & arbitrijs obseruari. Intra. Bene scis quod qui nō paret sententię arbitri, ad pęnā tenetur: argumēto ā. ea. l. § j. Vnde pone: Ego & tu compromisimus: tu mihi condemnatus fuisti vnde cum quis cōdemnatus est habeat dilationem. dicitur qualem dilationem habeas. & aut arbiter nō: statuit diem, & tunç habebis spatium quatuor mensium intra quos soluas: post quod teneberis ad pœnam, poteris tamen afferendo moram purgare donec in actione ex stipulatu lis fuerit contestata, nisi interfuit actoris intra illud tempus solui. Sed si statuit arbiter diem intra quem soluas, die statuto elapso incidis in pœnam, si non afferas illo tempore, & nō potes tuam moram purgare: & licet postea afferas, non remittitur pœna, nisi actor oblatū suscipiat: & illo casu si actor petat pœnā a poterit reus cōdemnatus opponere exceptionem doli: secus autem est, quando dies non fuerit adiectus: quia tunc mora potest purgari: vt s. dixi. Idem ait. Damnatus fui tibi ab arbitro certo die quid dare. si nō accipis ex iusta causa impeditus, dicit quidā iurisconsultus me nō incidere in pœnam, & si postea non soluo tibi. sed male dixit quia certe bene incido in pœnam si tu me interpellas, & non dem. Idem. Supra dicit de impedimento stipulatoris. nunc dicit de impedimēto promissoris: qui promissor si impediatur, excusatur si non pareat. idem est si accipere noluisti. nam nō cōmittitur pęna: sed si tu velles recipere postea, nec dem: incida in pęnā.

a In P.F. §. est legis præced.

† P. F. fuit.

† P.F. est.

l Finiretur. Id est, finita esset. sic oritur. i. ortus est: vt C. de episcopis & clericis, lege, nulli. & moritur. i. mortuus est, sic supra, de negotijs gest. l. iij. §. hæc verba. & quod sic sit exponendum, patet ex hac litera. Nam si antequam dies finiretur, denuo compromiserunt, prolato die remanebit arbiter: & sic vnum erit compromissum: licet non fuit cautum in proferendo. Si vero post finitum diem, duo erunt compromissa. quod colligitur per hæc verba, secundi, & sequens. & arg. ĵ. de precario. leg. sed & si manente. Sed contra videtur ĵ. eod. l. Labeo. in fine primi respon. Nam ibi nondum finito die fuit prolatio facta. & tamen dicitur secūdum & primum, sed respectu a fideiussorum dicitur: vt ibi dices. Vel dic proprie ponit verbum finiretur: vt infra, de legat. a secundo. l. peculium. in fine. ibi, moriente, &c. aliter ponitur infra, de ma. test. l. qui duos. §. hæc conditio. Et aliud est in precario quam in compromisso: tunc, scilicet cum de die proferenda non conuenit à princi. & hoc velle videtur supra eodem. l. arbiter. j. in fin. & infra eod. l. non distinguemus. §. de offi. & in fi. huius resp. cæterum si, &c. Accur.

a Et bene. Bal. & Sal.

g Compromiserint. Id est, compromittere voluerint, sic & ĵ. de verb. obl. l. si stipulatus sum dare. Ac.

h Per eum. Dicitur per eum fieri etiam si iusta causa sit impeditus: vt supra eodem. lege, arbiter. Alias dicitur fieri per alium quando est in mora: vt infra, de verborum obligationibus. l. si ex legati. & infra, si certum petatur. quod re. & de vsucap. lege, mora. Quid si omnia sint ei nudata, licet non stet per eum, cogitur forte, si sine damno est eius sequens recipere: vt argumen. supra eod. l. iij. §. tamen: si & Larbuer.

æquissimum esse, cogi eum à prætore sequens recipere. Quæ quæstio [a] ita procedit, si nihil in priore compromisso de die proferendo cauebatur. Ceterùm si cauebatur, & ipse protulit: [b] mansit arbiter. [c]

Plenum compromissum dicitur, quando fit de omnibus litibus & quæstionibus; & compromissum generale non porrigitur nisi ad ea, de quibus est cogitatum; non autem ad ea de quibus nõ est specialiter actum.

Plenum compromissum appellatur, quod de rebus controuersijsve [d] compositum est. nam ad oẽs cõtrouersias pertinet. sed si fortè de vna re sit disceptatio: [e] licet plenum [f] cõpromissum factum sit, tñ ex cæteris causis actiones supeeesse. id ẽm venit in cõpromissum, [g] de quo actum est, vt veniret. Sed est tutius, si quis de certa re compromissum facturus sit: de ea sola exprimere. [h] Com. promisso aũt non debent obtemperare litigatores, si arbiter aliqd inhonestũ [i] iusserit. Si intra diem cõpromissi aditus arbiter, post diẽ cõpromissi adesse iusserit: pena nõ cõmittit. [k]

Impeditus ex iusta causa contra petitionem pœna est tutus exceptione si paratus est denuo, compromittere. Bart.

Si quis ex litigatorib. ideo non adfuerit, quòd valetudine, vel reipublicæ causa absentia impeditus sit, aut magistratu, aut alia iusta ce causa: pœnam cõmitti. [l] Proculus & Attilicinᵘˢ aiũt. Sed si paratus sit in eun dem compromittere: actionẽ denegari, [m] aut exceptione tutũ fore. [n]

Sed hoc ita demum verum erit, si arbiter recipere in se arbitrium fuerit paratus. nam inuitũ non esse cogendum, [o] Iul. lib. iiij. Digestorũ rectè scribit. ipse autem nihilominus pœna absoluitur. [p]

In ea ciuitate ferenda est sententia in dubio, in qua factum est compromissum: vel in continentibus ædificiis, secundum qualitatem personarum. Item citatio facta ad locum inhonestum non arctat citatum. Bart.

Si arbiter iusserit, puta in puincia adesse litigatores, cùm Romæ esset in eum cõpromissum: an ei impunè non pareatur, quæritur. Et est verius (qđ Iul. ait lib. iiij.) eum locũ cõpromisso inesse, de quo actũ [q] sit, cùm cõpromitteretur. Impunè igitur ei nõ parebitur, si alio loco adesse iusserit. [r] Quid ergo, si non appareat, de quo loco actũ sit? melius dicetur, eum locũ contineri, vbi compromissum [s] est. Quid tñ si in eo loco, qui sit circa vrbem, adesse iusserit? Pegasus ad mittit valere iussum. qđ puto verũ esse, si & ei sit authoritatis arbiter, vt in secessibus [t] soleat agere, & litigatores facilè eò loci venire possint. Sed si in aliquem locũ inhonestum adesse iusserit, puta in pòpinã, vel in Lupanariũ: sine dubio (vt Iulianus ait) impunè [u] ei nõ parebitur. quã sententiam & Celsus lib. ij. Digestorũ probat. Vnde elegãter tractat: si is sit locus, in quẽ alter ex litigatoribus honestè venire nõ possit, alter possit: & is nõ venerit, qui sine sua turpitudine eò venire possit: [&] is venerit, qui inhonestè veneratur: an cõmittatur pęna cõpromissi: quasi nõ pbita [x] ope-

[a] Quæ quæstio. s. vtrum cõpellatur, vel non.
[b] Protulit. Ante finẽ: s. diem: quod debuit facere: vt ĵ. eo. l. quo casu Acc.
[c] Arbiter. s. Idem: vt infra, de preca. l. sed si manens &c.
[d] Controuersijsve. Omnibus subaudi, & generalibᵘˢ verbis. Aliter dicitur plenum. ĵ. eo. l. ita demum in si.
[e] Disceptatio. quãtum ad eorum intellectum post litis contestationem &c. Accursius.
[f] Plenum. Quantũ ad generalia verba: vt quia res erat cõmunis in qua expensę factę & multa inde recepta dicebantur: ideo quia dixerit, vnusquisq; quod de oĩbus quæ coram arbitro oblecta fuerunt, faciat rationem, vnam tñ speciẽ fuerunt prosecuti: vt arg. C. de iud. l. ij. Vel posset intelligi secundum l. C. de transac. leg. si de certa. Accur.
[g] In compromissum. scilicet solummodo vt hic, & infra eo. l. non distinguemus. §. de officio. & §. fi. & §. quæsitum. vers. item si iubeat. Sic & in transactione: vt C. de transact. l. si de certa. & supra, de transac. l. qui cũ tutoribus. Secus in iudicijs: vt infra, de iud. l. solemus. Acc.
[h] Exprimere. Id est, ptestatẽ: vt infra, de reli. & sũ. l. at si quis. §. sed interdũ. Et sic abundãs cautela non nocet: vt C. de test. & quemad. testa. l. testamentum. Azo. & infra, de adi. l. si seruo eum libertate.
[i] Inhonestum &c. Quia inhonestum dicitur impossibile: vt infra, de condi. instit. l. si filius. ergo nullius momenti: vt infra, quæ sen. sine app. rescin. l. fi. Et est exẽplum vt infra ea. l. §. si in aliquem &c.

[k] Non committitur, Sed nonne iubet solutionem fieri postea: vt supra l. pxi. §. solutioni? Respon. illud facit definiendo: hic interloquendo. Sic & alias inutiliter dat sine itinere haustus ad fontem: vt ĵ. de ser. rust. præd. l. item. §. fin. Item facit infra, de pœ. l. fin. Accur.
[l] Committi. Ipso iure stricto.
[m] Denegari. Ipso iure &c.
[n] Tutum fore. qđ est verius: vt infra, de do. excep. l. apud. §. si in arbitrum. & infra, de iudic. l. si prætor. in fin.
[o] Cogẽdum. Cum per eum nõ stetit, sed per litigantem, vt supra eadem leg. in princ.
[p] Absoluitur. Et si arbiter nõ suscipiat.
[q] De quo actum. Vt infra, de iud. l. si locus. & C. quomodo & quando iu. l. si vt proponis. ij.
[r] Iusserit. Sic non tenentur sequi supra, de procu. l. sed & hæ. § non solũ. Quid si spõtè iuerunt, sed alicui pręcepto ibi facto non paruerunt? Videtur idem, argu. supra, de iurisdi. omnium iud. l. fin.
[s] Compromissum. vt infra. de iudic. l. vbi. & de leg. j. l. cũ res. §. sed si rea.
[t] In secessibus. Id est, in aliquibus locis amœnis.
[u] Impune: vt supra eodem. §. compromisso.
[x] Opera nõ pręstita. i. studio. sic infra eod. l.

Cauetur P. F.
Disputatio P. F.
Pleno cõpromisso actum sit. P. F. al. licet compromissum actum sit.
Al. add. Marcianᵘˢ.
Al. add. est.
venire.
P. F. de ea sola exprimi vt in cõpromisso. No debent autem obtemperare, &c.
Non debent autem exprimere. al. non debent autem in compromisso.
P. F. non honestum.
Cõcnr. tex. in ca. præceptũ, ij. q. 2. tex. in c. hnera; mur. iij. q. ix. text. in c. nõ semper. xij. q. iij.
Committetur. P. F.
iij.
Iussit: P. F.
vt puta.
In prouinciam.
Facit ad hoc gl. supra verbo, indeterminate. ĩ prin. in c. vlt. extra, de resc.
P. F. de quo actum sit, vt promitteretur.
Loci. P. F.
Loci.
In P. F. add. ita.
Al. add. et.
P. F. popinę.
Lupanar.
Vinianus.
Al. add. autem.
An quasi opera nõ prælata. P. F.

cod.l.non ex omnibus. alias aliter dicitur opera: vt infra, de oper.lib.l.j.

a Absurdum. No. æqualitatem in iudicijs & in arbitrijs seruari. sic C.de fruc.& li.expen.l.fi. & C.de proxi.sa.scri. lib xij.l. in sacris. & supra.eod.l.idem Pomp. & infra eo. l. sed & interpellatur.in fi. & ℸ.manda.l.iij.in fin. & ℸ.famil.erc.l.in hoc. Secus in contractibus quandoque: vt infra, de act. empt. l.Iul. §.si quis à pupillo.& insti. de autho.tut.in prin. Ac.

b Non sit. Ab arbitrio. & sic hoc differt à l.se.s.Celsus.

c Modicum. quod post cõdemnationem reis indulgetur: vt infra, de iud. l.si debitori. Alij in arbitrio. iudicis: vt ℸ.de sol.l. ratum.

d Vbi.i.postquàm.

e Dederit. Id est, dare voluerit.

f Acceptum iudicium. Nomine pœnæ cõmissæ, nõ rei petitæ coram arbitro: licet quidam in hoc contradicant.

g VTique. Tunc solui. Nota ergo moram purgari nisi iudicium sit acceptum per contestationẽ: vt infra, l. prox.in fi. & nisi intersit actoris: vt hic, & supra, si quis cau.l.& si post tres. Sed nonne semper interest actoris sibi solui? Resp. sic nõ tamen dicitur fieri deterius ius in agẽdo. Sed & solui quãque nõ interest sua sũc: imò esset damnum: vt infra, de vsu.l.in fideicõmissi. §.cũ Pollidius. Sed si vellet reum nunnem indẽnitatem præstare, nunquid liberatur à pœna? Forte sic ꝑpter æquitatem superioris.l. Itẽ facit huic l.infra, de iure pa. tro.l.si libertus minorem.§.plane.

h CElsus ait. Postea offeratur. secundum: vt ℸ.de verb. obl.l.si ita quis promiserit.ij.§.Seia.in fi. Vel cum ius actoris sit factum deterius ex mora secundum M. vt s.l.si cum.§.si intra.quę est cõtra. Vel verius hic ab arbitro fuit dies appositus: ibi a lege. Et sic no.quod mitius agitur ex lege quã cum ministro legis: vt ibi & hic. Sed ar.contra. C.vt intra cer.tem.l.j.& C.qui accu.nõ pos.l.iij.& ℸ.de iur.pa.l.si libertus.§.plane. Item videtur quod & si ab homine apponatur dies,

ra? Et rectè putat non committi. absurdum [a] enim esse, iussum in alterius persona ratum esse, in alterius non.

Vbi est pœna, & non dies: admittitur purgatio moræ vsq; ad litem contest. vbi vero est pœna & dies, mora purgatio non admittitur de necessitate: sed si sponte receperit, petitio pœnæ tollitur. Bart.

Intra quantum autem temporis, nisi detur, quod arbiter iussit, committatur stipulatio, videndum est. Et si quidem adiectus dies non sit, [b] Celsus libr. ij. Digestorũ scribit, inesse quoddam modicum [c] tempus: quod vbi [d] preterierit, pœna statim peti posit, † & † tamẽ (inquit) si dederit [e] ante acceptum iudicium, [f] agi ex stipulatu non poterit. †

Paulus libro, xiij. ad edictum. XXVII.

VTique nisi eius interfuerit, tunc solui. [g]

Vlpianus libro.xiij.ad edictum. XXVIII.

CElsus ait: si arbiter intra Calendas Septembris dari iusserit, nec datũ erit: licet postea offeratur, [h] attamen semel commissam pœnam cõpromissi non euanescere: quoniã semper vetum est, intra Calendas datum non esse. [i] si autem oblatum acceperit † pœnam petere nõ potest, [k] doli exceptione remouendus. † Contra, [l] vbi duntaxat [m] dare iussus est.

Si casu vel facto creditoris steterit quò minus intra diem pecunia soluatur, ex posteriori mora rei pœna committitur. hoc dicit. Bart.

Idem ait, si iusserit, me tibi dare, & valetudine [n] sis impeditus, quò minus accipias, aut alia iusta ex causa. Proculum existimare, pœnam non committi, nec si post Calendas, te parato accipere, non dem. [o] Sed ipse [p] rectè putat, duo esse arbitri præcepta: [q] vnum, pecuniam dari: aliud, intra Calendas dari. Licet igitur in † pœnam nõ committas, quòd intra Calendas nõ dederis: quoniam per te non steterit: tamẽ committis in eam partem, quòd non das. [r] Idem ait, nihil aliud esse † sententię stare posse, quàm id agere (quantum in ipso [s] sit) vt arbitri sententiæ pareatur. Idem Celsus ait, si arbiter me tibi certa die pecuniam dare iusserit: tu accipere noluisti: posse defendi ipso iure,

potest purgari: vt supra si quis cau.l. & si post tres. Sed ibi circa præparatoria: hic in definitiua sententia fuit appositus dies, vnde non immutatur hic: vt & arg.supra eod l.qualem. in fin.

i Datum non esse. sic est in cõtractibus: vt ℸ.de act. & obl.l. traiectitiæ §. de illo. & C. de contrahẽ. & com. stipu.l. magnam.

k Non potest quia sponte accipiendo renunciauit: vt s. si quis cau.l.ij.j.rñ.& ℸ.de leg.com.l.post diem.& ℸ.de eo quod cer.lo.l. fin. in fin.

l Contra. Scilicet est de iure.

m Vbi duntaxat. quasi dicat, nõ autem fuit dies apposita: vt s.eod. l.iij. §.si intra. Accurs.

n Et valetudine. Vel etiam nolis: vt in fin. huius l.

o Accipere. non dem. Hoc statim corrigitur.

p Sed ipse.s.Celsus.

q Duo esse arbitri præcepta.i.sub vno precepto duo intelliguntur tacitè: nõ tñ sunt duo: vt ℸ.de condi.& dem. hæc scriptura.& de leg. iij.l.fideic.§.si filio à patre. Alioqui si diceres duo, videtur valere hęc stipulatio, hodie x. Romę dare spõdes? cũ simus Bononiæ, ratione illius partis quod sit dandũ. quod tñ falsum est: vt inst. de verb. oblig.§. loca.

ADDITIO Dic quod ibi in tali stipulatione cõcepta, est vitium in parte à prin. ratione impossibilitatis loci ideo in totũ vitiat. hic vero in præcepto arbitri nihil est vitiosum: & ideo in totum valet. Bald.

r Quod non das. & sic posterior mora nocet: vt hic, & ℸ. de peri. & cõm. rei vend.l. illud. & de act.emp.l.sterilis.& l.cum per venditorem.in fi. & l.si per emptorem. Sed an interpellatio exigitur? Respõ.sic vt ℸ.de verb.obli.l. si seruum.§ sequitur.

s Quantũ in ipso.s.posuit de impedimẽtis stipulatoris, nũc de impedimẽto promissoris: nõ tñ bene explicat. Tu ergo dic quod si promissor impediatur casu fortuito quo minus pateat interlocutorie neç arbitri, excusatur: vt s. si cũ dies.§.si quis ex.Idẽ in definitiuę: vt hic. nõ sic in iudicijs seruatur: vt s. si quis cau.l.ij.§ si quia se.quibus arbitria comparantur: vt s.e.l.j.at in contractibus

† Potest.

P.F.

† Vt.

* Modo nihil interfuerit citius paritum esse arbitrio §. vlti. de fideicom. Insti.

† Possit.

† P.F. accepit.

† Non posse, aut doli exceptione remouendum.

† In eo.

* Al. add. arbitri.

Mora posterior nocet.

ctibus promiſſor non excuſatur : vt infra, de verbo. oblig.l.continuus.§.illud. & infra, de nau. fœ.l.fin. a Non committi. Vt ꝭ.eo.l.arbiter Calendis. in fi. Idem eſt in vſuris quarum curſus nondũ cœpit. impeditur.n.ne incipiat ſola oblatione : vt C. de vſu.l. ſi non ſtat per te. nã & hic nondũ cœperat pœna deberi. Si vero curſus vſurarum cœpiſſet : opus eſſet obligatione, conſignatione, & depoſitiõe : vt ꝭ. de vſu.l.j.§.fi. & ꝭ. de admi. tu.l. tutor pro pupillo.§. fi. & C.de vſu.l.ſi creditricl. & ita cõtingeret liberatio : vt C. de ſol.l. obſignatione. Niſi nondũ perdita pecunia obſignata debitor conuẽtus vt ſoluat, differat ſoluere : vt ſ. de vſu. leg.debitor. Vel dic in ſuoa vſus cõuertit poſtea. Sed arg. duo ſunt, quod etiam in vſura curſura vel vitanda neceſſaria ſit cõſignatio : vt C. de pactis inter emptorem.& l.ſi à te. & C.de iure emph.l.ij.in fin.

† Al.add. *aliequin*.

† Al.add. *diei*.

† Pan. de Caſtro & Alex.in l. iiij.ſ prin. in j col.reputãt iſtũ text.ſing. de quo vide hic in nouis interpr. Bo. Addo vltra videndum P.de ferra.in ꝑpoſito ſingulariter loquẽtem in forma libelli cõtra plures reos debẽdi, in gl.ſuper ver.In ſolutionẽ faceret. vbi dat ſingu. theoricã ſm doctrinã noſtri text. licet de eo mẽtionẽ nõ faciat.

pœnam non cõmitti. a

Paulus lib. xiij. ad edictum. XXIX.

SEd ſi poſtea paratus ille ſit accipere: non impunè b me nõ daturũ. non.n.antè fecerã. c

Licet non valeat ſententia, valet prorogatio diei. Itẽ diem prorogare intelligitur cum omnibus qualitatibus praecedentibus, de quibus nihil poteſt mutare. Bart.

Vlpianus libro. xiij. ad edictum. XXX.

LAbeo ait: ſi arbiter cùm in compromiſſo cautum eſſet, vt in eadem die de omnibus ſententiã diceret, & vt poſſet diem ꝓferre: de quibuſdã rebus dicta † ſententia, de quibuſdã non dicta, diem protulit, valere prolationem, † ſententiæq; eius poſſe impunè non pareri. d & Pompo. probat Labeonis ſententiam : quod & mihi videtur : quia officio in ſentẽtia functus e non eſt. Hæc † autem clauſula, *diem compromiſſi proferre*, nullam aliam dat arbitro facultatem, quam diem prorogandi: & ideo con

b SEd ſi poſtea. Impune. niſi perierit pecunia: vt infra, de ſolu.l. qui decẽ.j.reſpon. Acc.

c Ante feceram. Quod arbiter iuſſerat. Azo. & facit ꝭ. de ope.noui nun.l. prætor.§.pen. Acc.

LAbeo. CASVS. Cõpromiſim⁹. ego & tu in Titiũ, vt iudicaret in mẽſe de omnibus quæ in cõpromiſſo continebant: & qđ poſſet ꝓrogare. de quibuſdã iſte Titius dicit ſniam: de quibuſdam nõ dicit, qđ nõ valet ſnia ſi actũ fuit, vt de omnib. iudicaret eadẽ die: & ideo ex integro iudicabit : vt ſ.eo.l.qđ tñ, & reſpectu diei ꝓrogatio valet: & licet dies ꝓlata ſit : oĩa tñ debent manere in priſtino ſtatu. Vnde ſi in primo cõpromiſſo fuerũt fideiuſſores: & in ſequẽti cõpromiſſo dñt eſſe fideiuſ. ſimiles priorib. ſi iſti pri. nolũt fideiubere.& eſt rõ, ne, &c.

d Non pareri. Quamuis tenuerit prolatio : non tñ tenuit ꝓnunciatio: & ſic pro parte tenuit indicatũ : pro parte nõ tenuit. Sed cõtra ꝭ.ſa.ere.l.in hoc.Sol. hic ſunt plura capitula: vñ tot ſnię. vt ſ.e.l.quid tñ. ibi, vnum. Vel dic, non eſt definitiuũ proferre diem.

e Functus. Alias non poſſet iterum iudicare : vt hic, & infra. de re iudi.l.iudex.

f Cõditionẽ.i.cõuẽtionẽ vt eadẽ die ſ oĩb. ꝓferret.

g Primi. Primum & ſm dicitur habito reſpectu ad fideiuſſores qui renouantur, cũ primi ad tẽpus fideiuſſerint. eſt tamen vnum, cum intra diem primi ad tempus prorogetur ſecundum : vt infra, proxi.§. & infra, de precario.l. ſed & ſi manente, & ſ.eod.l. ſi cum dies.j.reſp. Sic & alias dicitur finitũ matrimonium quantum ad ſocerũ & nurum: non quo ad maritum & vxorem: vt infra, de do. inter vir. & vxo.l. cum hic ſtatus.§. ſi ſocer nurui.

h Non abſimiles. Not. æque bonum dandũ & recipiendũ: vt ſ. quod met. cau.l.illud.§.pe. & ꝭ.de cõſtit. pe.l.qui autem.§.pen. & ꝭ. loca.l.ſi quis domũ. j.reſp. & ꝭ. de reli. l. j. §. locum & C. de præpo. agen. in rebus.l.agentes.

ditionem f primi g compromiſſi, neq; minuere neq; immutare † poteſt : & ideo cætera quoq; diſcutere, & pro omnibus vnam ſententiam ferre debebit.

In prorogatione termini debent fideiuſſores iterum promittere, vel alij ſimiles adhiberi. hoc dicit. Bart.

† Si per fideiuſſores † fuerit cautum in primo compromiſſo, & ſequẽs ſimiliter proferendum, Labeo ait. † Sed Pomp. dubitat, vtrũ ijſdem, an & alijs tã idoneis. quid enim (inquit) ſi ijdẽ fideiubere noluerint? Sed puto ſi fideiubere noluerint, tunc alios non abſimiles h adhibendos.

Paulus lib. xiij. ad edictum. XXXI.

NE in poteſtate i ſit fideiuſſorum, poſtea ſe nõ obligantiũ, vt pęna cõmittatur. Idemque † & ſi deceſſerint. k

Interlocutoria quæ cauſa cognitionem non deſiderat, abſente parte poteſt proferri. Bart.

Vlpianus libro xiij. ad edictum. XXXII.

DIem proferre vel præſens, vel per

† *Mutare*.

i NE in poteſtate. ſ. ſi diceremus alios non debere recipi primis nolentibus ſe obligare. ſic ꝭ. quod vi aut clam.l.e.ij. & ꝭ. eo.l. ſi quis rem. & l. nõ diſtinguemus. §.item ſi quis. ver. illud. in prin. & ſ. de iuriſd. om.iud.l. ſi idem.§.j.

† Al.add. *ſed*.

† *Fideiuſſorem*.

P. F.

† *Dicit*.

P. F.

k Si deceſſerint. Sic infra, vt in poſ. leg.l. plane.

DIem. CASVS. Dactũ erat inter partes vt arbiter poſſet ꝓrogare diẽ. Dicit hic, qđ arbiter poteſt hoc caſu diẽ prorogare præſentibus partibus, & etiam abſentibus, dum tamen parti abſenti manifeſtet, vel ꝑ epiſtolam hoc denũciet.

† P. F. *Idem*.

Si heredis. Habebã plures petitiões vel vnam cõtra Titium ſcilicet. compromiſimus in arbitrum cum pęna, niſi ſtaremus ſententiæ arbitri: non antẽ diximus de hæredibus ad quos bona erant peruentura : vel de alijs, poſtea autem moritur alter noſtrum : dicit quod extinguitur compromiſſum. Sed pone, cum arbiter iuſſit me dare, deceſſi : hæres autem meus paratus erat dare. dicebat Labeo eũ non eſſe admittendũ, Imo pœnã committi dicebat: quod falſum eſt. Stari. Si arbiter condemnauit quẽ abſoluere debebat, vel ecõuerſo: ſtari debet eius ſentẽtię: quia ſibi debet imputare, qui talem eligit: & ita conſtituit diuus Pius. Si plures. Quatuor erant arbitri : duo tulerunt vnam ſententiã : puta duo condemnauerunt: alij duo abſoluerunt nõ valet ſententia. Sed pone quod erant tres, & duo ſentẽtiam tulerunt: & aliud tertius aliam. hic ſententia plurium valebit. Vnde ſi vnus ſententiauit in xv. & alius in x. tertius in v. ſententia eius qui de v. pronunciauit, valebit.

Si quis. Arbiter abſentibus litigatoribus aut altero eorum ſententiam dixit: non valet ea ſententia niſi expreſſe

nuncium, a vel per epistolam potest.

Compromissum non transit ad hæredem, nisi sit actum. Effectus autem sententiæ arbitri, ad hæredem porrigitur Bar.

Si hæredis mentio vel cæterorum facta in compromisso nõ fuerit: morte b soluetur cõpromissum. nec vtimur Labeonis sententia, qui existimauit, si arbiter aliquã pecuniam dare iusserit, & is decesserit antè quã daret: pœnam committi, licet hæres eius paratus sit c offerre.

Sententiæ arbitri etiam iniquæ est parendum metu pænæ Bartolus.

Stari autem debet sententiæ arbitri, quam de re dixerit, siue æqua, siue iniqua d sit. & sibi imputet, e qui compromisit. Nam (& diui pij rescripto adijcitur) vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet.

Si arbitri pares numero discordant, non valet sententia: alias statur dicto maioris partis. Item omnes videntur in minorem summã consentire. Bar.

n Si plures arbitri fuerint, & diuersas f sententias dixerint: licebit sententiæ † horum nõ stari sed si maior g pars consentiat: † ei † stabitur: alioqui pœna committetur. Inde quæritur apud Iulianum, si ex trib' arbitris vnus [in] xv. alius [in] x. tertius [in] v. condemnet † cuius sententiæ stetur? & Iul. scribit v. debere præstari: quia in hanc summam oẽs cõsenserunt. h

Arbiter non potest ferre sententiam parte absente etiã per contumaciam, nisi sit actũ. Item qui impedit arbitrum sententiare, incidit in pænam, ac si sententiæ non pareret h. l. Primo ponit dictum, Secundo illud probat per rationem. Secunda ibi. Proinde. Bar.

Si quis litigatorum defuerit: quia per eum i factum est, quo minus arbitretur, pœna committetur. k Proin de sententia quidem dicta non coram litigatoribus, l non valebit: nisi in compromisso † hoc specialiter expressum sit, vt vel vno, vel vtroque absente sententia promatur. m pœnam autẽ is, qui defuit,

expresse actum sit: vt altera vel vtraque parte absente possit ferri sola. is certe cuius absentia effectum, est, ne arbiter iudicaret, incidit in pœnam. Partes non rem non aliter præsentes intelliguntur, quã si intelligant, quod ab arbitro agitur. proinde nec furiosus, nec demẽs, nec pupillus pſentes dici possunt. Itẽ qui præsena prohibet arbitrum sententiã dicere, incidit in pœnam. Sed pœna. Siue certa pœna siue incerta promittatur, valet cõpromissũ: & agitur cõtra inobedientem. & hoc dicit cum l. seq.

a Vel per nunciũ secus in dilatione: vt C. de dilat. l. a ꝓcedente. Item not. quod interlocutoria potest dari per alium, secus in definitiua, nisi in casu: vt C. de sentent. ex breuicu. t c. l. ij. in fine.

b Morte. vnius litigatoris. Idẽ si arbiter: vt no. j. eo. l. sed interpellatur. in fi. sic & societas vt institu. de soc. §. manet. alias regulariter oĩa tenẽt hæredes, q̃ defunctũ, nisi speciale contra inueniatur: vt j. de ꝓbat. l. si pactũ. Sed quid si plures, ex vna parte cõpromiserũt, & vn' eorum decessit? Rñ. si causa erat indiuidua, soluitur: si diuidua, aut fuit actum, vt simul de tota, aut de oĩb' iudicet, & tunc idem, alias non, arg. ã. eo. quid tamen.

c Paratus sit. quasi videatur ad solum defunctum pertinere arbitriũ: vt nec hæres soluendo possit euitare pœnam, sed solus defunctus: quod falsum est. nam & hæres soluendo se liberat a pœna: cum sit eadem persona cum defuncto: vt in auth. de iureiur. a mo. præ. §. j. col. v.

d Siue iniqua dummodo non sit contra leges, & sacras constitutiones, ſ. expresse: vt infra, de ap. l. si expressim. Et sic solenniter lata: vt C. de sen. l. prolatam. Et dolo arbiter careat: alias non est ei necesse stari: vt j. eo. tit. l. ita demum. & C. eo. l. arbitrorum.

e Imputet. vt ã. de mi. l. cum mãdato. & j. de insti. sed & si quis. in fi. Sed aliud in iudice ordinario vel delegato, a quo etiam appellatur, si videatur iniqua: vt ã. qui satisd. cog. l. arbitro. In casibus tamen sententiam iudicis, etiam æquo animo ferre debet: licet nõ sit æqua: vt habetur. C. quando prouoc. non est necess. l. fi. & C. de asser. toll. l. j. §. j.

f Diuersas. quia vnus condemnauit, alter absoluit vt differat a sequẽti casu. Et vt plene habeas dic, aut sunt impares iudices vel arbitri: & tunc plurium sententia tenet: vt ã. e. l. Itẽ si. §. fi. & l. seq. Si autem pares, tunc in arbitris non valet: vt hic. In delegatis est in pendenti donec maior approbet vnã: vt j. de re iud. l. duo. In ordinarijs si cã ẽ liberalis: tũc illius sententia valet. qui pro libertate dedit: alias ꝓ reo vt j. de re iud. l. inter pares. nisi euidenter iniqua sit, q̃ pro reo dat: vt j. de inoffi. test. l. si pars in fi. j. respon.

g Maior. sic. ã. de pact. l. maiorem. & præcedenti. §.

h Consenserunt. nã maiori summæ. minor inest: vt hic & j. de re ind. l. inter pares. in fi. & ã ad l. lege. l. iij. §. si quis plusquam. Sed quid si vnus in v. duo in x. Dicit Octa. præualere duorum sñiam. Ego cõtra: imo præualet sñia in v. vt hic. Itẽ an idẽ in testib. si vn' dicit. hæc res valet c. & non plus. dicũt imo valet. cc. ergo in testib. contra: q2 duobus asserentib. affirmatiuã magis, creditur, quam etiã x. negatiuã proponentibus. Item in præscriptione vn' dicit: vidi ipsũ possidere per x. annos alius per xxx. & tertius dicit per xl. nũ quid stabim' dicto istorum vltimorũ? Et certe sic. ſm. sa. Sed & in arbitris consideratur numerus tantum. q. d. nõ illud affirment, vel negent. Et tantum valet si dicant isti credimus in pronunciandum, ac si dicerent, ita ius dicit, vel ita est. Nam & si dicat, pronuncio non debere, valet: vt supra eo. l. quid tamen. §. arbiter. quod nõ est in testibus: vt supra, de probat. l. actor. quia de affirmatiuis tantum: sed arbiter de vtroque. Quid et in duob. arbitris, si vnus v. alter x. dicat? dicã in v. valere: vt hic, & j. de re iudi. l. inter pares in fi. Accur.

i Quia per eum. nunc incipit respondere.

k Committetur. vt C. eo. l. ij.

l Litigatoribus. non ergo contrahitur etemodiciũ in arbitrio sicut in iudicio: & in hoc differt. Et est ratio, quia iam commissa est pœna, & sic solutum est arbitrium.

m Promatur. si est pœna promissa: vt in singulas, cãs compromittitur, potest esse quod dicit: alias cũ sit solutũ, quo valebit, vt j. e. non distinguemus. §. summa?

n Ab hac sñia non dissentit Ari. li. 2. c. 6. Poli. Alci. li. 9. Parerg. c. 14. Quo loci in trib. pſ nis diuersũ sentit. Ego vero cũ eis sentiẽ, q idẽ in pœnis, statuunt, Vt pone, de sex iudicibus. duo pecuniariã pronũtiant duo in exiliũ, mittunt, duo capitis damnant, non media, vt ait Alc. s3 minima ẽ sequenda. quia non sunt plures, qui capite, vel exilio condemnent, quam qui pecunia. non grauior, quia mortẽ inflixit, non ẽt media, quia iam fuit exclusa grauior Restat, vt relatio remaneat in ter mediã & minorẽ quam minorẽ præstare ex responsis colligitur. A. Perſ.

† P. F. sententiæ.

† P. F. ea stabitur,

† Cooc. c. extra dẽ his quæ fi. a maiori parte cap.

† P. F. qua sñia stetur.

† P. F. compromissis.

Ordinaria & menti tenenda secundum Bal. in l. cũ quis. col. 5 circa me. C. de iur, & fa. ign. ad hoc q̃ ꝑ verbum credo põr ferri sñia. adde text. no. ꝑ Bal. & Imol. in l. si qs, filio. in §. irritum j. de iniust. test.

summa? Vel dic ꝙ erat actũ vt etiam non citata parte: & ꝙ sequitur pœnam. &c. non refertur ad ꝓxi. §. Vel dic quando hoc agitur, tacite videtur agi vt propter contumaciam quia non venit, non cadat in pœnam, & ꝙ subijcit pœnam, &c. nõ refertur ad proxi.

cõmittit: a quia per eũ factum est, quo minus b arbitretur.

Coram aliqua dicitur quid fieri, si est præsens, & intelligit alias secus. Bart.

Coram autem dicere sententiam videtur, qui [eam coram] sapientibus c dicit, cæterum coram furioso vel demẽte non videtur dici. Item coram pupillo d non videri sententiam dictam, nisi tutor præsens fuerit † & ita de his | omnibus Iul. lib. iiij. Digesto. scribit. Et sic quis præsens, arbitrum sentẽtiã dicere prohibuit: e pœna committitur.

Si compromissum est stipulatione vallatũ absque adiectione pœnæ, arbiter cogetur sententiam dicere. Bart.

Sed si pœna non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter | sententiæ stari quis promisisset, incerti f aduersus eum foret actio.

Paulus libro. xiij. ad edictum. XXXIII.

* NOn aũt interest, certa, an incerta summa cõpromissa | g sit: vt puta *quãti ea res erit*

Si ab eo petatur ad quem exceptio rei iudicatæ porrigitur: pœna compromissi cõmittitur, alias secus. Bart.

Aduersus. CASVS. Debebas mihi x. pro quibus fideiussor interuenerat, cõpromisi tecum. si tu absolueris, & petam a fideiussore, committitur pœna, sic enim videor a reo petere, cum ab eius fideiussore peto.

Vlpianus libro. xiij. ad edictum. XXXIIII.

ADuersus sentẽtiam arbitri fit, si petatur ab eo, à quo arbiter peti vetuit. h Quid ergo, si à fideiussore eius petatur? an pœna committatur? Et puto committi: | & ita Sabinus scribit. Nã | τῇ δυνάμει, k à reo † petitur l sed si eum fideiussore compromisi ... & à reo petatur: | nisi intersit n fideiussoris | non committetur.

Is enim facta soluitur compromissum, incidit in pœnam item pœna quæ apponitur loco contemptus. potest peti vna cũ principali. Bart.

Paulus libro. xiij. ad edictum. XXXV.

SI quis rem, de qua cõpromissum sit, in iudicium deducat, quidã dicunt, prætorem nõ interuenire, ad cogẽdum arbitrum sententiam o dicere: quia iam | pœna non potest esse, p atque si solutum q est cõpromissum. Sed si hoc obtinuerit: r futurũ est, vt in potestate eius quẽ pœnitet compromisisse, sit, compromissum eludere. s Ergo aduersus eum pœna committẽda est, lite apud iudicẽ suo

a Cõmittit. quando hoc nõ est actũ, scilicet vt absentibus litigatoribus arbiter pronũciaret.

b Quo minus. & sic tenebitur ad pœnam ac si pronunciatum esset, & nõ paruisset sententiæ sic. ℑ. de statulib. l. statuliberos. §. in fi.

c Coram sapientibus, id est, habentibus plenum animi iudicium. nec exigo ꝙ iurisconsulti sint ibi: vt C. de postula. l. velamento. sic infra, de verbo. signifi. l. coram.

d Pupillo. Quid de adolescente, dic idem quod in pupillo. si habet curatorem: alias non: vt C. de in integ. resti. mi. l. si curatorem. Et sic nõ tenet hic arbitrium in præiudicium pupilli, sed in aliorum: puta fideiussorum præiudicium fieri potest: vt infra eodem. l. si pupillus. Vel dic ꝙ hic cõpromissum fuit cum tutore: cũ eodem ergo finiri debet, ibi sine eo. At denunciatio in causa euictionis et pupillo fieri potest vt infra, de euict. l. si dictum. §. fi.

e Prohibuit. & sic prohibuit cum effectu, vt non feratur sententia, alias non nocet: ar. ã. ꝙ quisque in. l. j. in fi. Sed si ei non paret, tenetur ad pœnam ideo quia non paret: non quia prohibuit.

h Vetuit. vel ab hærede eius, cũ sit eadem persona.

i Nam. Interpretatio, nam qui à fideiussore petit.

k Etenim. Id est quando à fideiussore petitur.

l Petitur. Id est, petitur videtur. Et sic viderut fieri quod ꝑ obliquum fit. vt ℑ. de condi. insti. l. quæ sub cõditione. § pe.

m Compromisi. s. ego actor.

n Intersit. veluti si in rem suã, vt ŝ. de pac. l. sed & si fideiussor. vel si erãt socij. ℑ. de li. le. l. si quis reum. Sed non ne idem econtra in reo: vt si à fideiussore petatur, nõ alias committat actor pœnam, nisi rei intersit ℞ ẽspo. sic: vt supra, de pact. l. ꝙ dictum. & l. fideiussoris. Sed ideo in hoc casu tãtum dicitur hoc, ꝙ raro contingit interesse fideiussoris à reo nõ peti, sed econtra sæpe: arg. ŝ. de le. & sena. l. nam ad ea.

SI quis. De quadam quæstione quæ erat inter me & te, inimus ad arbitrum, & cõpromisimus cũ pœna. postea aũt alter nostrũ discessit ab arbitro; & corã iudice aduersariũ vocauit. fuerunt quidã sapientes qui dixerunt in isto casu ꝙ nõ debet arbiter cogi sententiam dicere, & hoc bene dixerũt; nec etiã pœnam committi, sed in hoc male. nam si pœna non cõmittet; quilibet sic posset arbitrũ eludere. s. ad iudicium prouocando, ꝙ esse non debet. committitur ergo pœna, & finitur arbitrium, sed tamen corã suo iudice terminabitur lis illa.

f Incerti. id est, condictione cer. quæ datur ad incertum, id est, ad interesse, sic ŝ. si quis in ius vo. nõ ier. l. si Alij dicunt quod ex stipulatu; Vt institu. de ve. obl. §. j. & §. pe. Sed an hic compellatur pronunciare, cum non sit pœna promissa? Pet. dicit ꝙ nõ, vt ℑ. eo. l. non distinguemus. §. j. Ioan. contra; vt argum. infra l. proxi. Accurs.

g NOn autem. Compromissa. nam vtrobiq; tenet arbitrium, sed in agendo est differẽtia. vt dicunt, vt in altero agatur ex stipulatu, altero condictione certi; quod non est verum; vt supra proxi. dixi. l. item arg. contra huic. l. instit. de legat. §. tutor. & infra, de testam. l. tutor incertus.

o Sententiam. Et in hoc bene.

p Non potest esse. Et in hoc male.

q Solutum. s. alijs modis, vt infra. eod. l. non distinguemus. §. compromisso.

r Obtinuerit. s. vt pœna non committatur, si ad iudicium ventum fuerit.

s Eludere. ꝙ esse non debet, arg. ℑ. de iud. l. si prætor & argume. supra eodem. l. non in potestate. & supra, de iuri.

† P. F. fuit. † de alijs.

† P. F. sententia stari.

* Vide antinom. A. Pers. pro ipsa.

† committetur. P. F. locutio Græca.

* Cũ à fideiussore petit per quandam (vt ita dixerI) possibilitatẽ, à reo petitur, cum si fideiussor soluat, cõtra reum actionem habeat Ale. lib. 2. Disp. ca. 9.

| Id est, per quandam possibilitatem.

† P. F. petit.

| petam. al. add. Pœna.

| al. add. aduersus eum, qui compromissum in iudicium deducit.

de iuri.omni.iud.l.si id.§.j.

a Peragenda. Et sic res seruatur, si habet ius, & pœna petitur. Sed contra prout ponitur casus in reo. vt j.pro soc.l.si quis à socio pœnam.& l.quod si ex stipulatu.& j.de actio.emp.l.ꝓdia.& j.de do.exceptio.leg.apud.§. Labeo. Solut. dicunt quidam quod hic minus fuit in pœna quam in debito. vnde agitur ad residuum tantum. hæc reproba: vt infra.e.l. non distinguemus.j.responso. Tu dic referre an pœna succedat loco rei: vt tunc altero sit contentus actor vt legibus prædictis an non: vt hic. nam loco cōceptus arbitri promittitur hæc pœna, & tunc vtrunque potest petere. a vt hic, & in authen.de iud.§. quia verò multæ. ver.& quia cognouimus. colla. vj. siue sit actor siue reus, qui arbitro non pareat. Item quid erit econtra, si prius ad iudicem quis iuit, postea ad arbitrum: & tunc ad iudicem redit: an potest denegare iurisdictionem suam iudex? Respon. non. vt in aut.de ap.col.viij.§.deinceps. Accu.

Granitur, alucinatur Accurs. hic, & Baldus, & Bart. hic, & in l. Vbi pactū, prope fi. C.de Transact. itéq; alij dd. qui putant pœnā hic peti posse cum principali, cum clare hic Paulus asserat pœnam tātū esse commissam, q̄ si altera pars soluat ei liceat spernere instantiā, & iudiciū arbitri & apud iudicē ordinariū prosequi. In iure n. vix vnus aut alter casus est, qui & ille expressus est, in quo vtrūque peti potest. A. Pers.

ordine peragenda. a

Pœna compromissi habet in se tacitam conditionem, vt contra eius exactionem doli obijciatur exceptio. Bar.

Vlpianus libro xiij. ad edictum. XXXVI.

ITa demum autem committetur stipulatio, cum aduersus eam b quid fit, si sine dolo malo stipulantis factū est. Sub hac enim conditione c committitur stipulatio, ne quis doli sui præmium ferat. d Sed † si quidem cōpromisso adijciatur, *vt si quid dolo in ea re factum sit*, e ex stipulatu cōueniri, q̄ dolo fecit, potest. Et iō si † arbitrū quis corrupit vel pecunia, vel ambitione, vel aduocatum diuersæ partis, vel aliquem ex his, q̄bus causam suam commiserat: f ex doli clausula poterit conueniri: vel si aduersariū callidè circunuenit, & omnino si in hac lite dolo † versatus est, locū habebit ex stipulatu actio, g & ideo si velit de dòlo actionem h aduersarius i exercere, nō debebit, cùm habeat ex stipulatu actionem. Quod si huiusmodi clausula in compromisso adscripta non est: tunc de dolo actio, vel exceptio k locum habebit. Hoc autē compromissum plenum est, quod etiam † doli clausulæ habet mentionem. l

Paulus lib. xiij. ad edictum. XXXVII.

NOn distinguemus in compromissis

a ITa. CASVS. Ego & tu cōpromisimus in aliquē de aliqua quæstione, q̄ inter nos erat. tu dolo fecisti, vt sententia pro te daretur: uel fecisti me teneri ab aliquo, vt nō venirem. si tu petis pœnā, cū nō pareā sententiæ, repellā te exce. do. quia non incidi in pœnam. & hoc cū de dolo nihil diximus: alias habebo ex stipulatu act. nō autem possem agere de dolo. si autem de dolo nihil diximus. hoc casu si dolus cōmittatur, datur de dolo act. vt in j.res. huius l. dixit. In fi. dicit ꝙ illud cōpromissum quod habet mētionem doli. i. ne dolus committatur, planum est.

b Aduersus eam. Scilicet, sententiā arbitri.

c Conditione. Cum effectu, non tamen est conditionalis: nam tacita conditio non facit rem conditionalē: vt infra, de condi.& demon. l. conditiones extrinsecus. Si enim esset conditionalis verè cum nō committeretur dolo commisso: nunquam exceptio doli vel actio ex stipulatu pro dolo locum haberet, quod est falsum: vt infra, subijcit, & de hoc dixi. ff. de pact. leg. item quia conuentiones. Vel dic non committitur cum effectu.

d Ferat. Vt hic, & ff. si q̃s cau. l. si duo. & j. de in. fis. l. ij. §. senatus. in fi. §. & C. de trāsa. l. trāsactione. ij.

e Factum sit. Tantum dari debeat.

f Commiserat. Aduersarius.

g Ex stipulatu actio. Posita loco actionis de dolo.

h Actionem. s. actor & hoc absoluto reo ꝑ dolum.

i Aduersarius. i. qui stipulatus est dolū non cōmitti.

k Exceptio. Scilicet reo. & hoc si per dolum erit condemnatus. Vel dic in vtroque casu idem, vt reo detur exceptio doli contra petitionem pœnæ, & actio de dolo ad cętera damna, quando actor dolum commisit. & econtra si reus dolo est absolutus, datur actori tam exceptio doli cōtra petitorem pęnæ quā de dolo ad cætera damna. Aliæ autem expositiones quæ hic præcedunt: videtur stare non posse. scilicet principiū istius gl. & alia ꝓcedēa. scilicet actor, &c. Nam quod dicit in princip. istius gloss. quod detur exceptio reo quando fuit condemnatus per dolum actoris? videtur velle quod actor agebat actione in factum ex re iudicata. Sed certe illa actio in factum ex re iudicata non datur ex sententia arbitri. Vel potes dicere quod bene stēt illę gl. & quod dicit exceptionem. scilicet, si cōueniatur ad pęnā. Sed cū corruptus est aduocatus nonne datur restitutio: vt C. de ad uo. di. iu. l. j. Cur ergo de dolo actio datur: vt supra, de dolo. l. ij. §. idem Pompon? Respon. datur de dolo in alijs casibus supra positis, non etiam hic. Vel datur de dolo non ad rē, sed ad cętera damna: vt diximus supra de dolo. l. & eleganter. §. si dolo malo procurator. Idem quando per pecuniam est lata sententia, nonne ipso iure est nulla. C. quando prouo. non est neces. l. venales? Resp. aliud in compromisso quā in iudicio. Vel dic quod ipso iure est nulla talis arbitri sententia. Quod autem dicit reum habere exceptionem, Verum est: quia non agitur ex sententia, sed ex stipulatione pœnali.

l Mentionem. Quandoque dicitur plenum, id est, validum: vt supra e. l. Pomponius. §. si verò. quandoque quia fit de omnibus controuersijs vt supra. e. l. si cum dies. §. plenum. quandoque quod continet doli mentionem: vt hic. Accur.

NOn distinguemus. CASVS. Nō est vis, si maior pœna q̄ res principalis, vel minor cōpromissa sit. Si mulier. Nō valet cōpromissum si ꝓ alio cōpromisit mulier: qa intercedere videtur: & sic iuuatur Vellejano. Valet ergo si alius cōpromittat pro alio. cū videatur speciale in muliere: ar. infra, ad mun. l. j.

Summa. Si compromissum est solutum, ꝙ contingit pluribus modis, non cogitur arbiter sententiam dicere. Sed quid si sit factus sacerdos arbiter? soluitur compromissum, & nō cogitur sententiare. sed si post sacerdotium fiat arbiter, cogitur. & secundū hāc lec. non debet ibi esse. §. compromisso. sed ibi, sacerdotio secundum. Io. quod melius est. Item. Non cogitur arbiter, si fuerit transactum super causa. Iulianus. Itē dicit quod si de criminibus compromittatur, nō valet compromissum: nec cogitur arbiter sententiā dicere. & hoc quod dicitur in genere, ponit in specie: veluti de crimine adulterij, sicariorum, &c. De liberali. Dicit quod si moueo alicui quæstionem super libertate sua, & super hoc compromisimus in arbitrū, quod compromissum nō valet, & non cogitur arbiter sen-

al. add. Et † Ita legunt nonnulli, Et ipso siue arbi. quos corrupit vel pecu. vel arbi. vel adu. diuer. par. vel ali. ex his, qui cau. sua cōmi. siue aduersarium callide circumuenit. & omnino, &c.

Conditio tacita non facit rem conditionalem.

† dolose.

† P. F. &

Compromissū tripliciter dicitur plenum.

minor an maior [a] sit pęna, q̄ res de qua agitur. Nō cogetur arbiter sententiam dicere, nisi pœna [b] compromissa sit. Si mulier alieno nomine cōpromittat, nō erit [c] pœna cōmissa [d] propter intercessionē. Summa [e] rei est vt prætor se nō interponat, siue initio nullum [f] sit cōpromissum, siue sit, sed pendeat, [g] an ex eo pœna exigi possit: † siue postea deficiat [h] pœna, cōpromisso [i] soluto die, [k] morte, [l] acceptilatio-

ter sentētiam dicere, & exēplificat, siue de ingenuitate, &c. Idem in populari actione. vt arbiter nō cogatur dicere sententiam. Item dicit quod si seruus compromisit cum alio seruo, non valet compromissum: ideoque arbiter non cogitur sentētiam dicere. Idem si liber compromisit cum seruo: nam liber non tenetur. Item si qs Romæ. Cū inter te & me de re aliqua controuersia esset: cōpromisimus in arbitrum Romę. Pauln post legatus à municipibus meis constitutus, Romā profectus sum. quærebatur, posset ne cogi arbiter sententiam inter te & me, qui legatione fungar, dicere? Resp. Iurisco. non cogendum. etiam si tum cum in arbitrum compromisimus, aliqua alia legatione, fungebar. Si tamen in hac ipsa legatione compromisi, cogendus est arbiter sententiā ferre. maximè si de eo compromissum sit, quod in ipsa legatione contraxi. Nam & de eo cogi possem iudicium accipere. Quid autem si ego legatus velim arbitrum de ea re sententiam ferre, de qua ante legationem compromisimus, an sim audiendus? Respon. Iuriscon. cogendum arbitrum, me postulante, sententiam dicere. Sed cum arbitria iudicijs sint in hoc casu comparata nempe cum quæritur, an legatus tempore suæ legationis agere vel conueniri possit, dicendum est, non aliter arbitrum cogi à prętore, postulante me de causa pronunciare, quam si paratus sim me in alijs controuersijs coram ipso prętore defendere. Si is. Orta fuit controuersia inter me & te de re quadam, vel etiam de posses. decessi Titio hærede relicto: tu tamen dicebas quod eras meus cōsanguineus, vnde dicebas quod omnia mea bona ad te iure hæred. pertinebant: & ita mouisti illi Titio hæredi meo controuersiam, & volebas nihilominus quod arbiter pronunciaret de re vel de possessione illa de qua mecum erat compromissum. dicit quod exaudiendus non es. sic enim fieret præiudicium petitioni hæredi. Dies. Pone: de quadam controuersia quæ inter me & te vertebat, compromisimus in arbitrum. conuenit autem vt diem proferre posset. dicit quod si iste arbiter diem prutulerit, id petitione alterius partis hoc facere poterit: & qui nostrum conturbauit, in pœnā incidit. Et iste. §. intelligitur cū cautela fuit ab initio dictū de die ꝓferenda, & cū instaret dies necdum liqueret arbitro de causa: volebat diem proferre, debent litigatores consentire, & si vnus consentit, & alter nō, cōmittitur pœna, ergo in ipso actu prorogandi debent litigatores consentire. licet ab initio cōueniat. Vel dic vt hic no. in gl. Si arbiter. Si celet se arbiter, quo minus sententiam ferat, debet requiri, vt si nolit parere: puniatur. Cum in plurea. Planum est. Cum quidam. Si arbiter fuit inimicus ex causis postea superuenientibus, & nihilominus ferat sentētiam: si petat pęna, potest opponi doli mali exceptio. & videtur ista exceptio quædam species appellandi, quamuis nō posset appellari. ita quidam Imperator dicit. De officio, Planum est quod hic dicit. nam arbiter formā compromissi sequi debet, nec excedere debet eam formā compromissi, sed præ manibus habere debet. Quæsitū. Quęrebatur inter quosdam sapientes an omnia sententia arbitri teneat. & dicit nō omnē tenere. nā si dicat arbiter vt iterum compromittant partes in eum vel aliū, uel forte eos ad iudices remittat: sine dubio tali sententiæ non erit parendū, nec valet talis sententia: nec committitur pœna. nam sic nullus erit finis litium. Nā sic ille arbiter posset eos remittere, & sic vsque in infinitum. Item pone, orta fuit discordia inter me & te de traditione cuiusdam fundi, vel de quadam satisdatione quam dicebam te prçstare debere: & compromisimus in Titium: ille autem sentētiauit vt ista fierēt arbitrio Mænij. sine dubio dicebat quidam sapiens huic sentētię non esse parendū: qa sic vltra modū durarēt arbitria: & cōtingeret aliquā- do quod eos remitteret ad alium inimicum eorum. debet itaque arbiter dirimere cōtrouersiam inter litigantes. nō autē debet causam differre aut prorogare: attamen si hoc fuerit cōpromissum: cuius scilicet arbitratu satisdetur, veluti qd fideiussores idonei essent, bene tenet compromissum. Itē si arbiter pronunciauit sibi alium coniungendum, non valet sententia. & est ratio, nam, &c. Si domini. Ego & tu de quadam lite quam habebamus cōpromisimus. & pœnam stipulati fuimus, si arbitri sententiæ non staretur. si postea procur. constituamus, potest arbiter iubere nos adesse causæ. vel etiam procuratores. Sed si & hæredum. Compromisimus hoc modo, vt etiam vno nostrum mortuo nihilominus remaneat compromissum: vtrū hæredes nostri cōpellantur venire ad arbitros? Respo. quod sic. Arbitri. Petebam à Titio x. constitui procuratorem contra Titium. procurator meus & Titius compromiserunt in arbitrum. Titius petebat a procuratore meo vt caueret de rato, id est, quod ego dominus haberē ratum. Et res. quod non debet cauere: quia sufficit ꝙ pœna committatur si non habeam ratum. Arbiter. Si cōpromittatur in arbitrum, in diem possit proferre? certe arbiter non potest iubere partibus aliqd extra diem in qua est constitutus: & alias non tenētur ei partes parere.

[a] An maior. Imol. videtur distingui, vt infra, pro soc. l. si quis à socio quæ est contra. Sed ibi de pœna, quæ loco rei succedit. hic loco contemptus: vt s. eo. l. si quis rem. Item etiam in hac pœna videtur quod intersit: vt J. de except. do. l. apud. §. Item quæritur quæ est contra. Sed dic ibi casum ꝙ verè sexcēta debebant sed centū tātum credebat actor sibi deberi, & ꝓ eis fuit stipulatus pœnam. & sic non obst. Vel non petitur pœna, non quia valebat arbitrium eo, ꝙ sit pœna minor, sed quia non iudicauit de toto, de quo erat compromissum.

[b] Pœna. Vel aliquid loco pœnæ, vt supra eo. l. litigatorea. §. quod ait. vel etiam simpliciter sentētiæ stari, vel interesse si non stetur, vt supra e. l. diem. §. si. & l. sequen. Accur.

[c] Non erit. Id est, non videtur. esse.

[d] Commissa. Quia non videtur fieri ꝙ vitiose fit. vt supra qui satisd. cog. l. quoties. secus in alio. Acc.

[e] Summa. Id est, maxima siue regula. Accur.

[f] Nullum. Vt quia sine pœna.

[g] Pendeat. Propter incertam conditionem: vt s. e. l. litigatores. §. si.

[h] Deficiat. Vt quia ad tempus fuit promissa, vel acceptilatione sublata: vt supra. eo. l. Pomponius.

[i] Compromisso. In libro Io. hic non est. §. & continua compromisso soluto, &c. & erit ibi, sacerdotio, &c. Vel legas cum §. & sic sequens quæstio cum pluribus modis est solutum compromissum. &c. sacerdotio, &c.

[k] Die. Vt supra. eo. l. si cum. §. plenum. versi. Intra.

[l] Morte. Vt supra. eo. l. diem proferre. §. j.

Nam semel commissa pœna Soluit cōpromissum, ait Paulus l. Si duo rei. §. vlt. infra. eod. Vnde sumenda est interp̄tatio huius l. Itaq; fallunt q hic legūt, *si pœna cōpromissa sit*

† P. F. *potest*

Fieri non videtur ꝙ vitiose fit.

Acce-

ne, [a] iudicio, [b] pacto. [c] sacerdotio obueniente, videbimus an cogatur arbiter sententiã dicere. Id enim non tantũ honori personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare [d] sacerdotes oportet. [e] Cæterum si postea suscepit: iste quoque omnimodo sñiam ferre debet. [f] Item non est cogendus, si de negotio transactum est: vel homo mortuus est, de quo erat cõpromissum: nisi si posteriore casu aliqd litigantium [g] intersit.

De causa meri & misti imperij, vel de causa status non potest compromitti. Bart.

Iulianus indistinctè scribit: si per errorem [h] de famoso delicto [i] ad arbitrũ itum est, vel de ea re, de qua publicum iudicium constitutũ sit, veluti de adulterijs, sicarijs & similibus: vetare debet prætor sententiam dicere: nec dare dictæ executionem. [k] De liberali causa [l] cõpromisso facto, rectè nõ cõpelletur arbiter sententiam dicere, quia fauor libertatis est, vt maiores iudices habere debeat. eadem [m] dicenda sunt, siue de ingenuitate, [n] siue de libertinitate [o] quæstio sit, etsi [p] ex fideicommissi causa libertas deberi dicatur. Idẽ dicendum [q] est [&] in populari actione.

Non valet compromissum factum à seruo, nec arbiter cogitur sententiare. Bart.

Si seruus cõpromiserit: [r] non cogendum dicere sentẽtiam arbitrũ: nec (si dixerit) pęnę executionẽ de peculio dandam, putat Octauenus.

Sed an si liber cum eo [s] compromiserit, executio aduersus liberum [t] detur, videamus. magis est, vt non detur. [u]

Legatus tempore legationis cogitur coram arbitro litigare illis casibus, quibus coram iudice ordinario cogeretur: & non aliter. Bar.

Item si quis † Romæ [x] compromiserit, mox Romã in legationẽ venerit: [y] nõ est cogẽdus arbiter sententiã dicere: non magis, quam cogeretur, si litem antè contestatus esset, nunc eam exercere. nec interest, tunc quoq; in legatione [z] fuerit, an non. Sed si nunc in legatione [a] cõpromittat: puto cogendum arbitrũ sententiam dicere: qui & si iudiciũ spontè accepisset, cogeretur peragere. Sunt tñ qui de isto nõ rectè du-

† F. F. *qui.*

[a] Acceptilatione. Vt supra eod. l. Pomponius.
[b] Iudicio. Vt supra eodam. l. si quis rem ꝯ.
[c] Pacto. de non petendo. Item commissione pœnæ: vt infra eod. l. si duo. in fin.
[d] Vacare. ab alijs factis. Accur.
[e] Oportet. vt C. de episc. & cler. l. omnes. in princ. & in auth. vt cler. apud pro. epis. §. j. co. vj.
[f] Ferre debet. Nota aliquid vitiari, licet perueniat in eũ casum à quo incipere potest.; & sic legatum alimentorũ definit deberi, si legatarius amisit ciuitatem, & tñ post potest ei relinqui: vt j. de ali. & ci. leg. l. solent. & l. is cui. & j. de his quę pro nõ script. l. iij. Sed opponitur supra dec. di. l. legatum. Solu. vt d. l. solent. Item & libertum potest quis assignare filio emancipato, & tñ si assignatur prius filio existẽti in potestate si emancipetur, annihilatur assignatio vt institu. de assign. lib. §. datur autem. & j. de assig. lib. l. verũ. Item no. quod quędam vitia ut iam facta, quæ nõ impediunt facienda: ar. contra. j. de excus. tut. l. tutor petitus. & l. spadonẽ. §. scire. & infra, de pet. hær. l. sed & si lege §. de eo. & §. quod si. & supra, de his qui sunt sui vel alie. iu. l. patre. & ibi plene dixi in glos. retinere ꝯ.
[g] Litigantium. veluti propter fructus & partus: vt infra, de rei ven. l. vtiq;. nõ aũt propter stipulatioñẽ de euic. cum sentẽtia arbitri in hoc nõ proficiat: vt j. de euic. l. si dictum. §. j. sed ad iudicem propter hoc itur: vt infra iud. sol. l. si seruus. Accur.
[h] Si per errorem. multo magis si ex certa scientia. sed hic poterat dubitari propter bonam fidem ꝯ.
[i] Famoso delicto. criminaliter: siue sit publicũ, siue priuatum delictum, de quo etiã criminaliter agitur: vt j. de pri. deli. l. fin. si autem ciuiliter, potest compromitti, licet sit famosum iudiciũ: non tamen sententia arbitri infamat: vt s. de his qui no. infa. l. quid ergo. §. cum autem. versi. ex compromisso. Et est ratio quare in criminali non possit cõpromitti: quia quilibet solueret pœnam pecuniariam, vt corporalem euitaret: & propter eandem rationẽ prohibetur transactio in eisdem præterquam in casibus: vt C. de transactin. l. transiger ꝯ.

Compromitti in causa criminali nõ potest.

[k] Executionem. i. effectum pro pœna. pro re enim & si sententia valeret: nõ tamen mandaretur executioni. Accursius.
[l] De liberali causa. vt maiores. s. pręsides: vt C. de peda. iud. l. ij.
[m] Eadem. inter se non quod s. quia supra in genere, sed hic in specie dicit.
[n] De ingenuitate, id est, libertate & seruitute ꝯ.
[o] Libertinitate. s. & ingenuitate ꝯ.
[p] Etsi. i. quamuis.
[q] Idem dicendũ. scilicet, vt nõ compellatur sentẽtiam dicere. Et est hic ratio, ne occasione pœnæ omitteretur faciendũ, quod fieri cuilibet expediret. sed an idem in adscriptitijs & similibus? Respon. sic: vt habeẽ. C. de agr. & cen. l. ne diutius. lib. xj. idem de matrimonio: idem de conuersione & monachatione, vt de his nõ possit compromitti. idem forte de qualibet causa, in qua vertitur merũ vel mistũ [1] imperium, nisi forte incidat: vt not. supra eodem l. item Pompo. Accurs.
[r] Si seruus compromiserit. cum alio seruo.
[s] Cum eo. scilicet seruo. Accurs.
[t] Liberum. qui cõpromisit cũ seruo.
[u] Vt nõ detur. Ne claudicet arbitriũ: vt s. eod. l. si cum diem. §. pen. Acc.
[x] Item si quis Romæ. Tres sunt casus. Primus quando ante legationẽ compromisit legatus, siue tunc erat in villa: siue in alia legatione ab ista. vt tunc arbiter non procedat. Secundus quando in eadem: vt tunc procedat, sicut si contraxisset, vt infra, de iud. l. ij. §. omnes. Tertius redit ad primum, vt quando nõ debet procedi: si legatus tamen velit procedetur auditur enim si se defenda, aduersus omnes: vt hic, & j. de iud. l. ij. §. sed & si agant.
[y] Venerit. Victus litigator qui compromisit.
[z] In legatione. quando compromisit: dummodo non sit in legatione alia quæ postea obuenit. alias quod sequitur, contrarium esset.
[a] Sed si nunc in legatione. s. eadem ꝯ.

[1] No. q; si tis arbiter in multis casibus iudici ęquiparetur: in religione nõ habere merum & mistum imperium: vt in hac gl.

Casum ponit.

Cogeretur.

a Cogeretur. Scilicet certe. & supra idem. nam dicitur non recte, &c. & infra, de iu. l. ij. §. legatis. versi. cæterum. ibi, exceptis.
b Illud in prima. quando ante legationem Romæ compromisit. Accurs.

bitant: qui vtique nullo modo dubitabunt, si de ea re in legatione cõpromisit, quã in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur. a Illud in prima b specie põt dispici; an si antea cõpromisit legatus, cogendus sit arbiter sentẽtiam dicere, si ipse legatus postulet. quod prima ratione poterit videri iniquum, vt in ipsius potestate sit: sed hoc tale erit, quale si actionem velit dictare: quod facere ei licet. c Sed † compromissum comparauimus ordinariæ actioni: vt nõ alias audiatur desiderans, vt arbiter sententiam dicat, quam si se defendat. d

Inter petitorem & possessorem hæreditatis debent silere lites speciales etiam coram arbitro. Bar.

Si is faciat controuersiam hæreditatis, e qui cum defuncto compromiserat: f futurum est præiudicium g hæreditati, si arbiter sentẽtiam dicat. ergo interea inhibendus est arbiter.

Si dictum est in compromisso de prorogatione, ista conuentio prorogationem nõ facit, nisi sequatur iussus iudicis. Vel sic, Promissio de prorogando prorogationem non facit, nisi subsequatur prorogatio. Bar.

c Licet. sic ergo postulat procedi.
d Defendat. contra omnes. s. vt modo dixi. Alij dicunt quod tantum cõtra eum, contra quem agit: & de incohoatis cõtrouersijs tantum. Nec ob. d. l. ĵ. de iudi. l. ij. §. sed & si agit. & C. de sen. & interlo. om. iud. auth. & consequenter. quia illę in iudice ordinario vel delegato habẽt locũ: hic sec⁹ in arbitro, qui nullã habet iurisdictionẽ quę possit prorogari: vt ĵ. de iu. l. sic prætor.
e Hęreditatis. Scilicet eius cum quo compromisit.
f Compromiserat. de lite fundi alicuius.
g Præiudicium. Videlicet quale quale. si. n. contra eum possidentem hęreditatem & contendentem se hæredẽ arbiter pronuntiaret: ergo nõ videtur hęres esse. si. n. hęres est: damnari nõ debet, si pro eo ꝓnũciaret, fieret prę iudiciũ ei à quo absolueretur: vnde arbiter pronunciare nõ debet. sic & C. de pet. hære. l. si. in prin. & ĵ. de pe. hę. l. diuus. in fi. & l. si qui libertatem. in prin. & ĵ. de iudi. l. per minorẽ. Item hoc intellige quando actum est vt nõ finiatur morte: vt ĵ. eod. le. diem. §. j. Item qñ & arbiter habet potestatẽ ꝓrogandi diem: vt ĵ. eod. §. fin. & l. non ex §. fin.

† In P. F. add. istud al. illud.

h Dies compromissi. Dic casum quod partes de die proferenda pactę sunt ab initio. necesse est ergo diẽ proferri: necesse dico quantũ ad paciscẽtes. Nam si alius vult diem prorogari, alius necesse habet cõsentire: nec cõtradicere potest quin cadat in pęnã. Sed arbiter necesse nõ habet cõsentire; nã si ꝓrogatiões iuste peti considerat; vtpote cũ negotiũ intra illud tẽpus finiri nõ possit, ꝓpter instrumẽta & testes absentes vel aduocatos cõsentire debet; alias si calumniosè peti sciat, s. vt innocentes fatigentur, oĩno negat. Dic ergo sic: dies compromissi præferri debet, non tñ semper. i. toties quoties necesse est eam proferri ex conuentione: necesse dico quãtum ad partes, non quantũ ad arbitrium: vt ex hoc imponatur ei necessitas prorogandi: sed tunc debet prorogari cũ necessitas est prorogandi iussu arbitri. hoc necesse quantum ad partes refertur, vt consentire necesse habeãt & si nõ consentiãt; pęna committatur; s. vni contra alium litigatorũ. Sed nõne fit ꝓrogatio inuito vtroq; vel altero, cum sic pacti sunt vt fieret: & arbiter consentit nũc vt fiat. vt ĵ. eo. l. arbiter ex cõpromisso? Cur enĩ vtriusq; cõsensus bis exigitur? Rñ. nõ fit ideo qa primo pacti sũt nõ vt fieret: sed vt fieri posset. s. voluntate arbitri, & omnium. Secũdo vero consentiunt vt fiat prorogatio. Primus ergo consensus tñ pręstat arbitro, quãtum haberet si iudex esset delegat⁹, sed delegatus ꝓferre nõ posset sine cõsensu eorũ: vt ĵ. de iud. l. ij. §. sed si iudex. ergo nec iste: sed tñ quia facta nõ est ꝓrogatio, committitur pęna contra eũ qui nõ cõsentit: cũ si hoc nõ fuisset appositũ vt ꝓferri possit, impune non pareretur: vt ĵ. e. l. §. fi. & l. antepe. porro si neuter cõsentiret, pęna nulla cõmitteretur. quis. n. peteret? vt ĵ. e. l. arbiter calẽdis. Vel si velis dicere diẽ prorogari inuito vtroque: expone hæc verba ne cõmittatur pęna. s. cõtra eũ qui nõ consensit in ꝓrogationẽ: & postea per hoc non venit ad causam. Ac.

Dies compromissi h proferri potest: nõ cum ex cõuentione, sed cum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne pœna committatur.

Arbiter si occultat, per iudicẽ potest citari & mulctari. Bar.

Si arbiter sese celare tentauerit: prætor eum inuestigare debet. i & si diu non apparuerit: † mulcta aduersus eũ indicenda † est.

Dictio quilibet, est distributiua, dictio omnis, est collectiua. Vel sic, Dictio quilibet, distribuit actum in quemlibet, separatim, dictio omnis coniunctim Bar.

Cum † in plures cõpromissum est ea conditione, vt [quam] quilibet † vel vnus, l sententiam dixisset, ei † staretur: absentibus cæteris, nihilominus qui pręsens est, cogetur. k At si ea conditione, vt omnes dicant: l vel quod de maioris partis sententia placuerit: non debet singulos separatim cogere: m quia singulorum sentẽtia ad pœnam non facit.

Si arbiter efficiatur inimicus partis, contra petitorem pœna, obstat exceptio doli. Bart.

Cum quidam arbiter ex alijs causis n inimic⁹ manifeste apparuisset: testationibus etiã con-

† P. F. comparuerit.
† P. F. dicenda.
† Cõcor. & facit q̃ not. in l. si pluribus. infra, de lega. ij.
† Si quilibet.
† P. F. eo.

i Debet. sic infra, de susp. tu. l. iij. §. tutor.
k Cogetur. & rursus alij postea venientes coguntur: & si consentiant, bene est: alioqui maior pars obtinebit; vt dicunt. sed mihi non videtur admittendos alios, vt sententiam dicant.
l Dicant. simul; quod semper intelligitur, nisi contra actum sit.
m Cogere. vt hic, & supra eod. l. Pœdius. in fin. & l. item si vnus. §. item si plures.
n Ex alijs causis. i. superuenientibus post, alioqui

secus

secum esset: vt supra eo. l. nō distinguemus. §. sacerdotio. & dixi supra eo. licet. in fine. Sed quid si ea ipso arbitrio inimicus postea existeret? aliud videtur, quia iniquitatem sibi factam ex arbitrio æquo animo ferre debet: vt ī. eo. l. diem. §. stari. Item facit j. de li. cau. l. si pariter. & C. de iudic. l. apertissimi.

uentus, ne sententiā diceret: nihilominus, nullo cogēte, dicere perseuerasset: libello cuiusdā [a] id quærentis Imperator Antoninus subscripsit, posse eum vt: doli mali exceptione. Et idē [b] cùm à iudice cōsuleretur, apud quē pęna petebatur, rescripsit: etiā si appellari non posset, [c] doli mali exceptionem in pęnę petitione obstaturā. Per hanc igit̃ exceptionē quędā appellādi spēs [d] est: cū liceat retractare d̄ sniā arbitri.

Arbiter nihil potest vltra illud quod est sibi in compromisso concessum. Bar.

De officio [l] arbitri tractantibus, sciendum est oēm tractatū ex compromisso sumendū: nec eñ aliud illi licebit, quā quod ibi, vt efficere possit, cautū est. [e] nō ergo quodlibet statuere arbiter poterit, nec in qua re libet, nisi de qua re compromissum [f] est, & quatenus cōpromissum est.

Arbiter debet dicere sententiam per quam lis finiatur, nec potest per alium delegare, nisi hoc sibi commissum fuerit. Bar.

Quęsitum est de snia dicēda. & dictū [est,] [g] nō quālibet, [h] licet de quibusdā [i] variatū sit. Et puto verè nō committi, [k] si dicat ad iudicem de hoc eundū: vel in se, vel in aliū compromittendū. [l] Nam & Iulianus impunè [ait] ei non pareri, si iubeat ad alium arbitrū ire: ne finis non fit. [m] sed nec si hoc modo dixerit, vt arbitrio Publij Mæuij fundus tradatur, aut satisdatio [n] detur: parendum esse sentētiæ. Item Pędius probat, [o] ne propagētur arbitria, aut in alios, interdū inimicos agentiū transferantur: sententia sua finem cōtrouersiæ eum imponere oportere. [p] nō autem finiri controuersiā, cùm aut differatur arbitriū, aut in aliū transferatur: partemq; [q] sniæ esse, quemadmodū satis [ei] detur, quibusq; fideiussoribus: idque delegari nō posse, [r] nisi ad hoc cōpromissum sit, vt arbiter statueret, cuius arbitratu satisdaretur. Item si iubeat, sibi aliū coniungi: cùm id in cōpromisso nō sit: nō dicit sententiā. Nam snia esse debet de re cōpromissa. [s] de hoc autē compromissum non est. [t] Si dñi qui inuicē stipulati sunt, procuratores suos agere apud arbitrū velint: pōt iubere ipsos [u] ēt adesse. Sed si & hęredis in cōpromisso mētio fiat. pōt iubere ēt hęredem [x] eorū adesse. Arbitri officio continetur, & quemadmodum detur vacua possessio. [y] An & satisdare [z] rē ra-

[a] Cuiusdam. Hominis priuati.

[b] Idem. s. Imperator. & sic est argu. quod qui consulit vni parti, potest cōsulere iudici. vel hic alium iudicem super alia pœna, & alium non. Accur.

[c] Appellari. non posset. Imo: vt s. qui satisda. cog. l. e. si ab arbitro. contra. Solu. ibi de legato iudice dicit.

[d] Species. Id est, vim quodammodo habet appellatōis, non tñ est appellatio: vt C. eo. l. j. quę est contra. Item tecus in iudicib', qui nō possunt post lit. contest. recusari: vt C. de iudic. l. apertissimi.

[e] Cautum est. No. arbitrum nō debere fines excedere: nec iudex: vt C. si à non cōpe. iud. l. j. nec procurator ad iudicia: vt C. de ꝓcur. l. maritus. & l. si procurator. nec qui est ad negotia: vt j. man. l. diligenter. Faciunt tamen ea sine quibus hæc commode nō possunt explicari, vt diem solutioni statuere, & in fructib' & similibus: vt supra eo. l. quid tñ. §. si arbiter. versi. solutioni. & supra, de procu. l. ad rem. & l. ad legatum. & de iurisdi. om. iud. l. ij. & j. in sol. l. iam tñ §. in hac. licet quidam in fructib' dicant contrariū, nisi sit sibi specialiter cōmissum. sed forte si petuntur offīcio deseruiēti actioni de qua fuit compromissum, potest: si autem per se, non.

[f] Compromissum. Vt j. eo. l. fin. Accurs.

[g] Et dictum est. Scilicet à sapientibus.

[h] Non quamlibet. Scilicet sententiam valere.

[i] De quibusdam. Scilicet sententijs.

[k] Non committi. Stipulationem pœnalem.

[l] Compromittendum. De nouo. Accu.

[m] Non fit. Vitāda est infinitas: vt hic, & C. de sac. san. ecc. l. fi. & j. de le. iij. l. fideicōmissa. §. si qs decē.

[n] Satisdatio. Compromissum est, an venditor quidem satisdare debet: quia dixit, faciam te securum, vel simile: vel dubitatur qualiter: & de hoc est compromissum.

[o] Idem Pędius ꝓbat. Si habes in litera probat, referas ad proximū. & ita demū si hoc actum est. vt j. eo. §. & qd̄ subijcit, ne propagentur, &c. ad primum dictum. s. qñ præcepit ad alium eundum. si aūt habes negat, sicut Pisana litera dicit: dic ad proximum. referri. & bona erit ratio sequēs, ne propa. &c. sicut vites propagantur. nam eodem modo & ille præciperet ad alium eundum.

[p] Oportere. Vt hic, & s. eo. l. dicere. & l. idem Pomponius. §. recepisse.

[q] Partemq;. Resp. tacitæ obiectioni.

[r] Delegari nō posse. Sic & C. de sen. ex breui. reci. l. ij. in fine.

[s] Compromissa. vt infra ea. l. in fine.

[t] Non est. Scilicet dictum. Accur.

[u] Ipsos. Dic dominos ex iusta causa. vt C. de procu. l. fi. Vel dic procuratores. & si non parentur. in vtroque casu cōmittitur pœna.

[x] Etiam hæredē. aliter morte finit: vt s. eo. l. diem. §. j.

[y] Vacua possessio. Id est de hoc compromitti pōt qualiter detur vacua, quam venditor tenetur emptori dare; vt infra, de acti. empt. l. datio. §. j.

[z] Satisdare. Dic qd̄ procurator cōpromisit sub pęna: quę committitur cōtra eum, si dñs ratum nō habet. Vnde nō est necesse de rato caueri. nam nec dñs si sic compromisisset, teneretur habere ratum si pęnā soluere vellet. si aūt dñs compromisisset sub pœna. & procurator postea interuenisset, caueret de rato si esset dubiū, an esset ꝓcurator. si aūt certum, sufficit dñm sub pęna ꝓmisisse: vt s. proxi. §. item quid si fiat da

Malim legere, id quærentis, vt sit positum ꝓ cōquerentis. vt & in P. F.

P. F. potest.

Petitionem.

Cōcorr. ter. in ca. peruenit ad nos extra eo. tit. vbi dicitur ꝙ arbitrium contra formam compromissi nō tenet.

In P. F. aliū. ipso.

Non in qualibet.

Puta de re.

P. F. vel in se vel aliū in se vel in alium &c. al. vel etiā in aliū &c.

Infinitas vitāda est.

P. F. quod si hoc modo dixerit, &c.

P. F. idem.

Sententia, Pędius negat. Idē Pędius probat, alij item.

P. F. oportet.

Quibus. P. F.

P. F. sint.

Per curatores.

Sed et si.

vno ad alium procura. transitus compromissi? ad hoc facit supra, de procur. l. in causæ. in fine. l. si vnus. §. respon quæ est contra. Sol. hic sententia, ibi pactum. Vel melius nec hic, nec ibi alij præiudicat: tenetur tñ ad pœnam: hic si alter agat, quia sic promisit. Vel dic aliter, vt ibi nos. & facit s. si quia cau. l. si duo. secus si nõ socij: vt subijcit hic, & j. rem ratam hab. l. j. & l. si quis. & j. de sol. l. qui hominem. §. si. Item oppo. si tis condemnatus non petere: & cõfirmes sententiam taciturnitate decem dierum: habeo excep. item act. ad pœnã, si post petas. sed nũquid vtrunq;? arg. quòd non supra, de pact. l. rescriptum. §. si pacto.

a Habiturum. Scilicet arbiter debeat iubere procuratorem. Accurs.

b Adijci. In compromittendo. & hoc quantum ad hoc, vt si qua partium non consentiat, cadat in pœnam: vt supra ead. l. §. dies.

tam [dñi] habiturum? † a Sextus Pædius putat, quod nullam † rõnem habeat, † nam † si ratum non habeat dñs: cõmittetur stipulatio. Arbiter nihil extra compromissum facere põt. Et ideo necessarium est adijci b de die cõpromissi proferenda: cęterum impunè iubenti non parebitur.

Papinianus lib. j. Quęstionum. XXXVIII.

ARbiter ita sumpt⁹ ex compromisso, vt & diem proferre † possit: hoc quidem facere potest: † proferre aũt cõtradicentibus litigatoribus c non potest.

Si sententia per arbitrum fertur pro vel contra vnũ ex duobus reis: si ab altero petitur, vel contra alterũ, pœna comittitur si socij sunt, alias secus. Bar.

Paulus lib. xiij. ad edictum. XXXIX.

SI duo rei sint, aut credendi aut debẽdi, & vnus d compromiserit, isq; vetitus e sit petere, aut ne ab eo f petatur: vidẽdum est, an si alius petat, vel ab alio petañ, pœna cõmittatur. Idem in duobus argentarijs, quorum nomina simul erunt. † Et fortasse g poterimus ita fideiussoribus coniungere, h si socij i sint: alias k nec a te petiť, l nec † ego m peto: nec meo noïe. petitur, n licet à te petañ.

Pœna semel commissa amplius non committitur nisi si actum. Bar.

Semel cõmissa o pęna, solui compromissum recti⁹ puto dici: nec ampli⁹ posse cõmitti, nisi id actũ sit, vt in singulas causas toties cõmittatur. p

Pupillo compromittente non cogitur arbiter sententiam dicere, nisi fideiussor interuenisset. Bart.

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. XL.

SI pupillus sine tutoris authoritate compromiserit: nõ est arbiter cogendus pronunciare: quia † si q cõtra eũ pronuncietur, pœna nõ tenetur: prӕterquam si fideiussorem dedit, † à quo pęna peti possit. r idq; & Iulianus sensit.

Sententia lata die feriata ob necessitatem hominum prætore cogente, valet: secus si esset feriata ob honorem Dei hoc dicit. Alio modo legitur, & hoc dicit, Sententia lata cogente prætore die feriata ob necessitatem hominũ valet: secus prætore nõ cogente, nisi hoc sit actũ. Bar.

Vlpianus libro. lxxvij. ad edictum. XLI.

Arbiter. CASVS. Arbiter sumptus est à partibus: & actum fuit vt diem possit proferre. nunquid potest? & certe sic partibus consentientibus. Sed quid si partes nõ consentiãt: nunquid potest? & certe non.

c Litigatoribus. Ambobus, nã tunc non potest cõmitti pœna. arg. j. de reg. iur. l. cum par. §. illi. Sed vno contradicente non potest prorogari. cõmittitur tñ pęna contra eum, qui non consensit in prorogationem: vt supra l. proxi. §. dies. & §. fin. Alij dicunt, quòd potest prorogare inuito altero, ex quo ab initio conuenit.

SI Duo. CASVS. Ego & Titi⁹ eramus duo rei credendi. alter nostrũ compromisit cum pœna: arbiter prohibuit eum petere: alter postea petit: nunquid committitur pœna? Et certe non, nisi eramus socij. Idem in duob⁹ reis debendi: nam si vnus cõpromisit & arbiter prohibeat creditorem petere: si petat ab alio qui non consensit: cõmittitur pœna. & hæc vera erunt, si fuerint socij: aliter non. idem in duobus argentarijs.

Semel. Qui non paret sententiæ arbitri, incidit in pœnam. si soluit pœnam soluitur cũpromissum: nisi fuerit dictum, vt quoties fieret contra compromissum, toties pœna committatur.

d Vnus. Ex reis credendi vel debendi.

e Vetitus. per sententiam.

f Ab eo. Coniũe in hac lege redde singula singulis: vt Instit. de duobus reis. §. penult.

Fortasse. Sub dubio forte respondet sæpe peritis: vt hic. & s. de procu. l. mutus. j. respon. Accur.

Coniungere. i. assimulare: à quibus si petatur, ab ipso reo peti videtur: vt supra eod l. aduersus.

i Si socij. Imo nec tunc videtur nocere: vt s. de pac.

k Alias. Si nõ sint socij.

l A te petitur. Si petatur a reo debẽdi, non socio.

m Nec ego. s. ego reus credẽdi à quo fuisti absolutus.

n Petitur. Ab alio rei credendi non socio.

o Semel cõmissa. vt quia alter nõ venit: vt s. co. l. diem §. si quis. sed an purgetur? Respon. vt s. eo. l. item si. §. j.

p Committatur. Quoties fieret contra eas. sic & s. de transact. l. qui fide. Sed videtur etiã si non sit actũ. quod possit pluries cõmitti: vt j. vsufr. quemad. ca. l. j. §. habet aũt. & j. rem ratã hab. l. si procurator. & infra, de verb. obli. l. si sic. ij. & infra si cui plus. quam per l. Fal. l. nisi. §. quęsitum. quę sunt cõtra. Sol. ibi interesse: hic pœna puta: sed nec illud interesse amplius quam semel petitur: licet per plures vices agatur. Et idem dici potest in omnibus prætorijs, cum semper contineant interesse: vt j. de præto. stip. l. prætoriæ.

SI pupillus. CASVS. Ponamus, aliquis cũ pupillo cõpromisit pęna promissa authoritate tutoris nõ interueniẽte, nõ cogit arbiter sẽtare; quia & si pronunciaret, nõ tenet pupill⁹ ad pęnã. Hęc vera sũt si fideiu. nõ dedit: aliter peti põt pęna, si fideiu. dedit.

q Quia si. Bona rõ: vt s. e l. nõ distinguem⁹. §. Ac.

r Peti possit. Imò videtur & fideiussorib. succurri; vt s. de procu. l. minor. & j. de admin. tut. l. ij. & de acq hære. l. si pupillus. quæ sunt contra: Sol. ibi erat alius in quẽ restitueretur actio, ideoq; fideiussores facile releuanẽ: hic nõ datur in aliũ. s. pęnæ petitio. Vel ibi pupillus tenebatur: ideoq; fideiussori & sibi succur-

† An & satis ratam rem habiturũ al. habiturũ debeat &c.

† Al. add. id.

† P. F. habet.

† Al. add. et.

† Referre. † P. F. referre aut. quod placet Curacio hoc est anteuenire, siue antereferre.

† P. F. cont.

a Not. quod verbum illud forsitã, vel fortasse est tẽperamẽtũ philosophi cũ & pprie designat dubietatem. aliquando tñ est expressiuum veritatis. facit gl. in ea. nisi cũ pridem. in prin. de re nunc. extra, vide text. & ibi plene in c. inuenis extra, de spõ.

† Licet ego petam.

† Al. add. et.

† P. F. dederit.

succurritur: hic non. Sed cum ipso iure non teneatur hic pupillus, quomodo fideiussor accedere potest? Resp. quia tutor adfuit postea. Sed quid hoc profecit: vt insti. de auth. tut. §. tutor? Respo. durante arbitrio. vnde in continenti videtur interesse: vt ff. ... cer. pe. l. lecta. Vel dic, quod pupillus talis erat, qui poterat naturaliter obligari; vnde fideiussor accedere potest.

Haec ratio potest subsistere. tutoris. n. authoritas in ipso statim negocio accedere debet: postea autem interueniēs nihil operatur. l. obligari. §. tutor infra, de authe. tutor.

† *Aliqua.* legem pro pacto, aut condictione non esse hic accipiendā indicat l. si feriatis. ī. de fer. cuius eadem est in scriptio Dnar.

† Al. *ab altero* add.

† P.F. *cōmisit.*

† P.F. *sententiae stari.*

Si feriatis. CASVS. Ponamus quod arbitrum prętor cogit die etiam feriato ferre sentētiam: cum alias per se non posset: vt ā. eod ti. l. idem Pompo. §. arbiter. valet sententia. vnde qui non paret, non habet exceptionē cōtra poenam, hęc vera sūt, nisi illa dies feriata aliqua lege fuit excepta.

a Si feriatis. vt puta messium vel vindemiarū. & sic coactio prętoris facit, vt talibus diebus posit iudicari. Itē partim consensus. vt ā. de fer. l. j. Item: si dies est extitura vt s. e. l. idē Pōpon. § fin. non sic de ferijs constitutis in honorē Dei: vt no. C. de fer. l. omnes.

b Aliā lege. i. pacto interposito. Vel dic consuetudinaria. Vel dic ꝙ dies Calendarū erat exitura. Vel dic quod excipit his ferias positas in honorē Dei: vt C. de fer. l. omnes. vel dic referri ad cōstatium casum eius, qui pręcedit. q. d. non cogente prętore, non dicit die feriato: nisi speciali lege, id est, pacto & cōsensu partium; vt ā. de fer. l. j. in fi. j. respon.

SI feriatis[a] diebus cogente prætore arbiter dicat sententiam, & petatur ex cōpromisso pœna: exceptionem locum non habere constat, nisi alia † lege[b] eadem dies feriata, in qua sententia dicta est, [fuerit] excepta.

Effectus sentētia arbitri trāsit ad heredes, licet de eis mentio facta non fuerit. Bar.

Celsus libro ij. Digestorum. XLII.

QVamuis arbiter alterum ab altero petere vetuit:[c] si tamē hæres † petit, pœnam committet[d] non enim differendarū[e] litiū causa, sed tollendarū, ad arbitros itur.

In pœnis non inspicimus interesse, quādo offenditur is, cui principaliter est promissa. Ba.

Modestinus libro vi. Regularum. XLIII.

CVm pœna ex cōpromisso petitur: is, qui † compromisit,[f] damnandus est: nec interest an aduersarij eius interfuerit, arbitri † sententiæ stari, nec ne.[g]

Primo ponitur ex quibus causis pœna compromissi committatur, secūdo an arbiter possit punire cōtumaciam litigatoris. secundū ibi, Si quidē &c. Prima pars legitur duobus modis, & secundum primam lectu. veriorē breuiter hoc intendit, Qui non dat quod iussus est dare, vel dat operam ne feratur sententia, incidit in pœnā. h. d. Ra. legit alio modo, sed non curo de eius lectura. Venio ad secundam partē, quæ legitur duobus modis. vno modo de pœna contumacis quæ infertur non restituenti, hoc est, de delatione iuramenti in litē. Alio modo intelligitur de pœna hoc est, mulcta, & secundū primam lecturam breuiter hoc intendit, Contra non restituentem potest arbiter deferre iuramentum in litem: testes autem non producentem punire non potest. Secundo legitur hic: vt loquatur de mulcta: & secundum hanc lecturam h. d. Arbiter potest mulctare contumacem, si fuit sibi concessum, nisi aliquid iniustum præciperet. Bartolus.

Iabolenus libro xi. ex Cassio. XLIIII.

NOn ex omnibus causis, ex quibus arbitri sententiæ paritum non est, pœna ex cōpromisso cōmittitur:[h] sed ex his duntaxat, quę a † solutionē pecuniæ,[i] aut operam præbēdā[k] pertinent. † Si quidem & contumaciam litigatoris arbiter punire poterit,[l] pecuniam eum

Quamuis. CASVS. Si præcipiat arbiter ne Titius à me petat, & nec in compromisso hæredis factā sit mentio. si hæres petat, an committat pęna? Dicitur quod sic. Viuia.

c Vetuit. s. tantum, non etiam hæredem. Io.

d Committet. etiam si hæres ignorās compromissum fuisse, egit. vt j. de reg. iur. l. qui in alterius. in fine. Accur.

e Differendarum. differre & tollere contraria sunt, vt hic. & sic quod differtur, non aufertur: vt insti. de sing. re. per fideicō. re. §. libertas. versi. quod si dominus. & j. de iud. l. de stitu...,

Differre & tollere contraria sunt.

Cum pœna. CASVS. Pone duo in Titium cōpromiserunt: quorum vnus fundum petebat, quem fundū vel rē aliquā statim erat restituturus. & sic nō intererat eius. Imo magis intererat sibi nō restitui: nec intererat illius à quo petebatur, cum ea euicta alius de duplo ei tenebatur à quo emerat. nunquid si non pareatur tali arbitro, quamuis nullus partium intersit; committitur pœna? Et certe. sic. Viuia.

f Cōpromisit, nec stetit sententiæ.

g Nec ne. Vt quia ad rem quādam restituēdam mihi fui sti damnatus, & nō interest mea mihi restitui; qa forte alij restituturus sum[t] nec tua interest forte si reddis: qa alius tibi in duplū de euictio. tenet, quocūque modo ei tibi euincetur. Et hoc quantum ad pœnam. vt hic, & j. de ver. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. Itē hoc qū directo fit contra sententiam, vt dixi alio qui interest, an intersit. vt s. eo. l. ad uersus. Accur.

t Not. ꝙ istud verbum quocunque modo, est valde pǵnans & qd operetur vide hic in inter. Bo. Et hanc glos. reputat singularē Ang. in §. si. insti. de empt. & vendi. ad hoc quod qū venditor promisit emptori teneri de euictione, quōcū que & qualitercūque res fuerit euicta, vigore trāslationis, vel cōpromissi tenet, licet alias regulariter cōtra ꝑ text. in l. si dictū. §. si ꝓmisero. de euic.

† P. F. *idē contumaciam &c.*

Et hoc refert ad casum alij legāt, *si quis nē vel sed etiam.*

Non. CASVS. Lex ista idem dicit quod in l. non distinguemus. § qū sirū. nā nō existit parēdū arbitro in oi præcepto suo, vel verbi: sed solū in illis debet ei⁹ pareri sentētijs, quæ pertinēt ad definitionē rei, de qua est in eū cōpromissū, aliter nō cōmittitur pęna. vnde si arbiter sententiauit rē vel pecuniā esse soluendā vel præceperat partes cōparere, nec cōpareant, contra alterum partiū cōmittitur pœna: imo poterit eum qui cōtumax est punire, vel pecuniariter, cum non vult rem ad suum præceptū restituere. Sed nū qd si arbiter dicit alteri partium vt dicat ei nomina testium suorū, & ipse nolit. incidit in pœnā, quæritur. Et dicitur ꝙ nō.

Cum arbiter. Actū fuit in cōpromisso vt dica pro feratur, si arbiter vult proferre, & pars nō vult, incidit in pœnam. Vi.

h Committitur: vt ā. eo. l. non distin. §. quæ sirum.

i Pecunię. faciendā, vel non faciendā. & large accipe nomen pecuniæ. vt j. de verb. sig. l. pecuniæ.

k Præbendam. i. ad studiū adhibendū; vt arbitrium vniatur eundo ad iudicium: vt s. e. l. diem. §. si qs. & §. coram. in fi. nā quæ in eundo consistunt operę nomine significātur: vt j. de ope. lib. l. hæ demū in fin. & l. ꝙ nisi. in fi. alias secundum R. dic quod fuit cōpromissum inter liberiū & patronū de operis quas libertus damnatus non pręstat.

l Punire poterit. Quomodo hoc, cum tantum magi-

D a stra-

stratibus hoc permittitur: vt ℥. de iu.l.ij. §. his dat. & §. si. quæ est contra. Sol. intellige hoc vt in arbitraria actione vel simili possit deferre iusiurandum in litem cum certum sit rem restitui non posse, vel si possit, actor maluit quanti in litem iuret reum damnati, quam ad rem: & sic nullus iussus fuit de re restituenda. non autem multam extraordi. iudicet. vel dic actum esse in arbitrio vt sepius cõmittat pena alias semel commissa? quia rẽ non restituit, non committet postea. quia iuranti in litem nõ satisfecit: vt ℥. eo. l. si duo. §. si: Vel dic secundum M. actũ fuit vt possit cõtumaciam [f] litigatoris punire. Porro si vni partiũ deferat sacramentum: quia altera non exhibet nomina testiũ. non põt ideo iurari in litem: quia non per hoc etiam est actio arbitraria, vt hic subijcit. non tamen exprimit cõmittatur pœna compromissi, an nõ. & videtur cõmitti: quia per hoc impeditur arbiter pronũciare. & ita pertinet ad operam præbẽdam: vt dictum est. Alij quod non cõmittitur: quia non tenetur in hoc obedire. vt aduersarium instruat. Accur.

[a] Alterius. si ego fui in mora & ideo incidi in pœnam: pdest mihi tua mora ad pœnam committendum. s. vt petere non possis à me: licet actum sit contrarium: vt infra de regu. iur. l. cũ par. §. illi. vel lege plane.

†P.F. dari

†P.F. sunt

[f] Gl. in c. ex literis. super versi. si subdelegatus. in me in ver. imo & arbiter habet coertionẽ. ex tra, de off. delega. tenet ꝙ arbiter habet coertionẽ aliquã.

† Alteri.

aduersario† dare iubẽdo. quo in numero haberi nõ oportet, si testium nomina ex sentẽtia arbitri exhibita non sint. †

Legitur duobus modis, & hoc intendit: Si vtraque pars est inobediens, pœna nõ committitur. h. d. cum lege seq. secũdũ aliam lectu. quæ colligitur ibi, vel lege plane h. d. Ille qui est in mora prorogandi diem, incidit in pœnam. Barto.

Cùm arbiter diem compromissi proferri iussit, cũ hoc ei permissum sit: alterius [a] † mora ad pœnam cõmittendam prodest.

Qui non venit eo tempore, quo venire non expediebat, contumax non censetur. Bar.

Pomponius libro. xi. ex uarijs lectionib. XLV.

ARbiter Calendis Ianuarijs [b] adesse iussit: & ante eum diem decessit. [c] alter ex litigatoribus non adfuit. proculdubio pœna minimè cõmissa est. nã & Cassium audisse se dicentem Aristo ait [d] in eo arbitro, qui ipse non venisset, non esse cõmissam. quẽadmodũ Seruius ait: si per stipulatorẽ stet quò minus accipiat, [e] non committi pœnam.

ARbiter. CASVS. De quadam controuersia, quæ erat inter Seiũ & Titiũ cõpromissum est in arbit. ille præcepit vt tali die deberent coram eo cõparere, pone mõ Calen. Maij. ante tñ Cal. decessit ille arbi. postea die statuto cõparuit Titius Seio non veniente. nũquid pœna est cõmissa? Et dicit ꝙ nõ: imo plus dixit quidã sapiens, ꝙ si arbiter instisset, & non venisset arbi. ad diem præfixum: nõ inciderẽt in pœnam litigatores, qui non venerunt. nã & si stipulatus sim à te sub pœna, nisi x. vel aliud dares tali die: tu aũt dare vel soluere paratus sis. & per me stat quo minus accipiam: non incidis in pœnam.

[b] Ianuarijs. Sed nonne ille dies feriatus est: vt C. de fer. l. omnes? Resp. hic partes consen. erũt: vt dici. ℥. eo. l. si feriatis. Accur.

[e] Decessit. Sed nonne refert decesserit arbiter eo tẽpore quo reus vel actor venire non poterat, vel poterat? quod videtur & ℥. de verbo. obliga. l. cum stipulatus sim.

[d] Aristo ait. in hoc exemplo. & facit. ℥. de verb. obligat. l. si quis arbitratu. Item facit ℥. si quis in ius voc. l. j. §. pen. & ℥. quando appellã. sit l. j. §. dies. & ℥. de condi. & demonstr. l. multa. §. j. & C. quomodo & quando iud. l. si vt proponis. & ℥. de vsuca. l. cum quidã. §. si pupillo. & supra. e. l. Celsus.

[e] Accipiat. Condemnationem. Ac.

Minor xx. an. non potest esse arbiter.

Callistratus libr. j. edicti monitorij. XLVI.

CVm lege Iulia cautum sit, ne minor xx. annis iudicare cogatur: [f] nemini licere minorem viginti † annis compromissarium iudicem eligere: ideoque pœnam ex sententia [g] eius nullo modo committi.

Minor restituitur, si inconsulte passus est in se compromitti. Bartolus.

Maiori tamen viginti annis, si minor vigintiquinq; † sit, ex hac causa succurrẽdum, si temerè auditorium [h] † receperit, multi dixerunt.

Sententiã arbitri super pœna non valet, etiam si fisco sit inferenda: sed super alio sententia remanet firma, & compromissi pœna committitur. Bar.

Papinianus li. ij Respõsorum. XLVII.

ARbiter intra certũ diem seruos restitui iussit: quibus non restitutis, pœnæ causa fisco, secundũ formã compromissi condemnauit. ob eam sententiam fisco nihil adquirit: [i] sed nihilominus stipulationis

CVm lege. CASVS. Duo in vnum minorẽ xx. an. cõpromiserunt: nũquid potest esse arbiter? Et dicit q̃ non. nec pœna cõmittitur ex sentẽtia. si ei non stetur: cum lege Iulia cautũ sit minorem xx an. iudicem esse nõ posse. hoc in delegatis. Sed qd si maior xx. minor tamẽ xxv. recipiat arbitrium, vel consensum in se, & est læsus; potest quidẽ restitui: vt eximatur à tali compromisso. Viuia.

[f] Cogatur. tamen si tulerit sententiam. æquissimum est eam tueri, nisi sit minor xviij. an. vt infra, de re iudi. l. quidam. & plene dices infra, dẽ iudi. l. cum prætor. §. finali.

[g] Ex sententia. De facto lata coactus vel etiam non coactus minor xviij. annis.

[h] Auditorium, Id est, cognitionem causæ, sic & supra, de minori. leg. minor. xxv. annis.

† Ita P.F. Al. xxv. rectior Flor.

† In P.F. Add. contr.

† Arbitrũ.

ARbiter. CASVS. Controuersia fuit inter Titiũ & Seium: & ita inter duos de communibus seruis. compromiserunt in arbitrum: & pœnæ fuit adiecta ex vtraque parte: dictum etiam fuit, vt ille qui arbitrio nõ pareret, decem nomine pœnæ fisco daret. postea autem dixit arbiter, vt Titius seruos illos intra certum diem restitueret, ꝙ si non faceret, pœnã fisco præstaret. dicit quod ex ea sententia pœna peti non potest, sed tamen committitur stipulatio pœnæ eo quod arbitrio non paret.

[i] Acquirit. Quia nõ erat in cõpromisso actũ vt de pœna pro fisco iudicaret: vnde iudicare nõ potuit: vt ℥. e. l. quid tñ §. si. secũdũ quosdã. sed male. Dic ergo

imo

imo erat actum, nam stipulatus erat vterq; adinuicē pœnam. Item vt arbiter pronunciet aliquid fisco dari ab eo qui non pareret: vt patet per hæc verba, secūdum formam compromissi, &c. Prima ergo pœna committitur, vt hic, non autem quod fisco est dandum: cum elteri pecisci nemo potest. vt infra. de verborum obliga. l. stipulatio ista. §. elteri. Accur.

missa fuerūt, scilicet vt teneat sentētia de vna cōtrouersia lata per se, licet de omnibus nō simul dixerit cum hoc fuit actū, vt teneat, alias nō: vt quia vnicū fuit cōpromissum secūdū quid, nō simpliciter: sicut alias puta si de vna summa fuit cōpromissum, & cōdemnauit vel absoluit in parte: non tenet: vt j. de do. except. l. apud § item quæritur. Et sic no. quod nō specificaui aut specificaui: & tunc subdistinguitur: aut egi expresse vt de omnibus iudicet. & non valet de vna lata sententia: vt ibi. aut tacite vt hic: quia plus expressa valet quam tacita.

P.F. q̃ arbitro statuto non fit. &c. Al. arbitrio sta statu

D E rebus CASVS. Titius & Seius compromiserunt in arbitrū generaliter de omnibus controuersijs, quæ inter eos vertebātur: non tamē res vel controuersias expresserunt. deinde autē errore lapsus omisit Titi' quasdam res in arbitrium deducere: vnde arbiter nihil de eis dixit in sententia: postea vult eas petere. Dicit q̃ potest: nec pœna committitur. Cęterū si maliciose eas omisit: forte quia credebat causam malam in quibusdā speciebus fouere, & exinde aduersariū, nisi omitteret, lucrum reportare: bene poterit eas petere: sed incidit in pœnam. Viuianus.

a De rebus. Generaliter omnibus; & postea in libello etiam omisit quasdam. vel verius si primo non fuit prosecutus.

b Omnibus. Non expressim nominatis. sed sub generalitate comprehensis. Accur.

c In petitione. Id est, prosecutione petitionis.

d Non sunt. Forte putabat in illis nullum ius sibi competere. & sic non videtur compromisisse: vt infra. eod. l. si cum dies. §. j.

e Pronunciauit. Scilicet expresse vel specieliter, sed tacite vel in genere: puta sic dixit, hanc rē iubeo tibi restitui: in cæteris omnibus aduersarium tuum absoluo. alias si nihil pronūciasset de his: non posset pœne propter illa committi. Hic itaq; vnum solum fuit cōpromissum, non quasi plura: vbi non debet simul de omnibus iudicari: vt arg. supra eodem. l. quid tamen. Nisi omnes controuersiæ de quibus fuit cōpromissum, expressæ fuerunt in cōpromittendo. sicq; quasi plura compromissa fuerunt etiam, vbi actum erat: vt de omnibus simul vna sentētia daret. & sic in stipulatione: vt j. de verborum obliga. l. scire. Nec mirum si ibi in l. quid tamen. aliud fit, vbi quasi plura cōpro

P.F. in petitionem. Dusta.

pœna committitur, † q̃ arbitri statuto non sit obtemperatum.

Hæc lex legitur duobus modis & secundum primam lect. breuiter hoc intendit, Si compromissum est generale, & libellus est specialis: sentētia arbitri non porrigitur. nisi ad res in libello cōprehēsas, vel ad eas quæ malignè omissa fuerūt. h. d. secundum primam lect. secundum alteram hoc intēdit. Si cōpromissum est generale, petitio generalis, prosecutio specialis, sentētia generalis, si non prosecuta petātur, pœna non committitur: nisi malitiose prosecutio fuerit omissa. Bar.

Scæuola lib. j. Responsorum. XLVIII.

D E rebus a controuersijsque omnib. b compromissum in arbitrum a Lucio Titio & Mæuio Sempronio factum est, sed errore quædam species in petitione † c a Lucio Titio deductę † nō sunt: d nec arbiter de his quicq̄ pronūciauit. e quæsitū est, an species omissæ peti f possint? Respondi, peti posse: nec pœnam ex cōpromisso committi. quod si malignè g hoc fecerit, petere quidē potest: sed pœnæ subiugabitur.

In his quæ habent causam successiuam, non sufficit ab initio factum, nisi perseuerantia subsequatur. Bart.

Idem libro secundo Digestorum. XLIX.

I Nter † Statillianum & Seium cōtrouersia de finibus h orta est: & arbiter electus est, vt arbitratu eius res terminetur. ipse sentētiam dixit præsentibus partibus, & terminos posuit. Quæsitum est, an si ex parte Statilliani arbitro paritum non esset, pœna ex compromisso commissa est? Respondi: si arbitro † paritum nō esset in eo, quod vtroq; præsente arbitratus esset pœnam commissam. i

Vlpianus lib. xxv. † ad Sabinum.

I N compromissis arbitrium personæ insertum, personam non transgreditur. † k

Compromissum factum simpliciter, non porrigitur ad lites futuras. Bar.

Paulus libro xij. ad Sabinum. LI.

D E his rebus, & controuersijs, & ratio-

f Peti. Corā iudice.

g Quod si maligne. Cum putaret se condemnandum ab arbitro de his speciebus. Accu.

I Nter. CASVS. Duo erant qui habebant inter se controuersiam de finibus. & sic inter se agebant finiū regūdorum: in arbitrū compromiserūt, & sic inter eos arbiter tulit sententiā: & terminos istum posuit. nec in sentētia aliud dari vel fieri iussit. nūquid committitur pœnę, si eius sententiæ non pareatur. quia forte aliquis eorum aue!lit terminos? Resp. quod sic: sed certe videtur alia ratio dubitationis quod nō, cum de talibus non sit consuetum compromitti.

h De finibus. Et sic agitur in iudicio finium regundorum.

i Pœnā cōmissam. Licet de talib. controuersijs non sit solitum iri ad arbitrum: sed ad iudicē secundum. M. vel secundū. R. quia nō prohibuit arbiter tolli terminos: putabat Statillianus euitare pœnā, licet postea remouear. Vel verius ideo dubitabat, quia aliquid dari vel fieri non iusserat ab vno alij: q̄ facere debet: vt j. e. l. nō ex ob͛. sed ipsemet arbiter terminos posuerat: sed certe sibi hoc committit; vt j. fi. re. l. ij. §. iu. & l. si irruptione. §. fi. Ac.

I N compromissis. CASVS Si cōpromisimus in arbitrum, nō pōt iubere vt ad aliū iudicē eamus, nec recedere possumus ex quo semel elegimus eū: vt hic, & j. eo. l. non distinguemus. §. quæsitum.

k Nō trāsgredit. vt j. e. l. dič. §. stati. secus si vt in bonū virū fuit cōpromissum: vt j. de iu. pat. l. si iurauerit. & j. p soc. l. si societatē. j. & j. de ver. ob. l. si quis arbitratu. & j. de cōtra. emp. l. hæc venditio.

D E his. CASVS. Duo in Titium de cōmunibus controuersiis

† P.F. Castelli m̃. & p iulo post Castellani.

† Arbitrio

† xxviij P.F.

† Egreditur. P.F.

controuersijs compromiserunt? arbitrio pendēte aliqua controuersia alicuius rei orit, quæ nō erat inter eos ab initio, nunquid de ista arbitrabitur: & de accidentali controuersia poterit cognoscere? nō, cū sit de his quæ postea superuenerunt. vt C. de dila. l. à procedēte. Item no. arg. quod index delegatus potest citare, multo magis per nunciū vel per epistolam, licet quidam dicant quod per se tātū. Argu. pro eis s. ne quis eū qui in ius voc. l. iij. si quis. & C. de iudic. l. sancimus.

...nib. iudicare arbiter potest, a quæ ab initio fuerūt † inter eos, qui compromiserunt, non quæ postea superuenerunt. b

Si compromissum transeat in pupillum vel furiosum, præsentia tutoris vel curatoris requiritur. Bartolus.

Iulianus libro iiij. Digestorum. LII.

SI compromissum ita factum sit † vt pſente vtroq;, aut heredibus eorum arbiter sententiā dicat, & alter ex litigatoribus decesserit, pupillo hærede relicto, nō aliter videtur sententia dicta esse, nisi tutoris authoritas interposita fuerit.

c Item si alter ex compromittentibus furere cœperit,

Modestinus lib. iiij. Regularum. LIII.

ARbiter ad ferēdam sententiam nō compellitur. †

Iulianus lib. iiij. Digestorum. LIIII.

SEd & interpellaē d quò minus sentētiam dicat: quia nihil coram furioso fieri intelligitur. Quod si furiosus curatorē habeat, e vel habuerit f adhuc litigio pēdēte: pōt quidem præsente curatore snīa dici.

Interlocutoria de citando potest proferri parte absente. Ba.

Arbiter adesse litigatores, vel per nuncium, vel per epistolā g iubere potest.

Si cōpromissum ab vna parte non est transitorium ad hæredes, non transibit ad alia. Bar.

Si ab altera h dūtaxat parte hæredis mētio cōprehensa fuerit: compromissum soluetur morte † cuiusuis i ex litigatoribus: i sicut solueret altero mortuo, si neutrius hæredis pſona comprehenderetur.

Si arbiter iubet vltra quam possit, impune ei non paretur.

Alphenus libr. vj. Digestorum. LV.

ARbiter ex compromisso sumptus, cū ante eum diem, qui compromisso constitutus erat sententiam dicere non posset: k diem cōpromissi proferri iusserat, alter ex litigatoribus dicto audiens l non fuerat. consulebatur, posset ne ab eo pecunia † m ex cōpromisso peti? respondi, nō posse: ideo ꝙ nō esset arbitro n permissū, † vt id iuberet. †

In re sua nemo potest esse arbiter. Barto.

Marcianus lib. ij. Regularum. LVI.

SI de re sua quis arbiter factus sit, sententiam dicere non potest: quia se facere iuberet o aut parere ꝓhiberet. † neq; autem imperare sibi, p neq; ꝓhibere quisquam potest.

Qui non soluit in termino, incidit in pœnam, licet admittatur moræ purgatio. Bar.

a Arbiter potest. Generali compromisso facto: argum. contra. C. quæ res pig. ob pos. l. si.

b Superuenerunt. sic & in iudice: vt plene dices. j. tit. ij. l. non potest. Item facit j. de auro & ar. leg. l. si ita.

Si cōpromissum. CASVS Cōpromissum est de controuersia in arbitrum, actum fuit in compromisso, vt præsentibus nobis, vel hæredibus nostris pronunciaretur. decessit vnus relicto hærede pupillo: nunquid corā eo pronūciabitur? Respon. quod non: nisi tutor interuenerit. Item si inceperis furere, nō pronunciabit arbiter. sed cum furere cœperis, dandus erit curator: coram quo poterit arbiter pronunciare. Si ab altera. Titius & Seius consenserunt in arbitrum de aliqua controuersia, tali modo, vt sententia diceretur præsente vtroque, vel præsente Seio, & hærede Titij, si Titius decederet durante compromisso: & sic nulla fuit mentio facta hæredis Seij. & sic durante compromisso decessit Seius nunquid finitur compromissum? Et certe sic. Viuia.

c Fuerit. Vt s. eod. le. diem. §. penulti. Accur.

d SEd & interpellatur. Id est, denunciatur ei quo minus dicat sententiam, scilicet nunc, sed postquam habuerit curatorem.

e Habeat. Statim cū cœpit furere, vel etiam postea. Accursius.

f Vel habuerit. Quia sufficit hoc, licet habeat quandoq; dilucida interualla: vt C. de cur. fur. l. cum alijs.

g Epistolam. No. interlocutoriam absente vna parte posse ferri, quod tamē in omnibus nō concedimus:

h Si ab altera. Vel dic quod egerunt tantū de parte vna. vel dic quod vna pars tantū expressit, altera nil sciuit. vel nil dixit.

i Cuiusuis ex litigatoribus, vel arbitris: vt s. eo. l. item si vnus. §. itē si plures. & l. in compromissis. & l. arbiter calendis. Sed in iudicijs contra: vt j. de iu. l. mortuo. & l. proponebatur. & C. de peda. iud. leg. enule.

ARbiter. CASVS Duo insimul compromiserunt in arbitrum pœna hinc inde ꝓmissa. & sic diem statuerūt intra quē posset arbiter cognoscere & sententiare: sed nō statuerunt vt posset diem proferre. dic veniēte nondum ei de causa liquebat: & iussit proferri diē, alter litigatorū nō paret: nunquid cōmittitur pœna? Nō certe, cum non sit actum vt possit iubere proferri diē. Vinianus.

k Nō posset. Quia nōdum liquebat sibi de causa: vt s. eo. l. Idem Pōponius. §. fina.

l Audiens. Id est, obediens.

m Pecunia. Id est pœna. Accur.

n Non esset arbitro. Alioqui secus vt s. eo. l. nō distinguemus. §. dies. & §. fina.

SI de re. CASVS. Petebam decem à Titio, vel ipse à me decem petebat: compromisimus in Mæuium & Titium, non valet compromissum, cū sibi ipsi nō possit impetrare. Vin.

o Iubere. Si vult officio arbitri vti.

p Imperare sibi. Ideo quia verbum in imperatiuo modo nō habet primam personam. Et sic no. neminem sibi esse arbitrum, nec iudicem. vt infra. de iud. l. Iulianus, & supra, de iurisdi. omniū iud. l. qui iurisdictioni. Sed argu. contra s. si quis cau. l. ij. §. si non. versic.

† P. F. fuissent.

† P. F. est.

† P. F. cōpellitur.

Interpellari hic accipere pro impediri. Interlocutoria absente vna parte ferri potest.

† Bal. hic dicit istū text. sing. ad hoc, ꝙ si factum est cōpromissum vt in euētum mortis alterius nō expiret, puta actoris, sed trāseat ad hæredē eius? tamē soluitur eo mortuo si nihil dictū fuisset: qa nō debet claudicare, dicit Bal. Ad de idē cōtra, vt morte vnius arbitri finiatur, ad istud hic multa iura allego. Bolog.

† P. F. cuiusque.

† Pœna.

† P. F. cōpromissum. al. in compromisso ꝯmissum.

† P. F. haberet.

† P. F. sese iubeat, aut parere prohibeat.

ver. ſi quis ibi, ipſe ſe arctauerit, &c. ſed ibi te ipſũ & facto ſe arctabat non verbo. Item ar. contra. C. de fideic. l. fi. & de ſum. tri. & fid. ca. l. fi. §. huic. ſed improprie ibi dicitur iudex. Itẽ cõtra. C. mand. l. in re. Sol. hic dicitur cõpromiſſarius, ibi diſpenſator ſiue moderator alibi ꝑ bono viro: vt ſ. pro ſocio. l. ſi ſocietatẽ. Item quãque iudex delegatus: vt ſ. qui ſatiſd. cogan. l. arbitro. Item pro quaſi delegato: vt C. de iudi. l. apertiſſimi. quãque pro ordinario, vt habetur C. de poſtul. l. quiſquis. Item quid ſi cõpromiſero in aliquem, quem offendi: indicet in me, ſecundum quod vult? Reſpond. valet, ſed reducitur ad arbitrium boni viri, ſi excedat modum: vt ſ. de oper. liber. l. ſi libertus.

S I quis. CASVS. Cum à te x. peterem, compromiſimus in arbitros. te condemnato feciſti moram in ſoluendo. ſi ante lit. conteſt. ſuper pęna offeras, purgas moram & liberaris.

a Ab arbitro. Si ne dic.

b Liberatur. Ante iudicium acceptum de pœna: vel ante, quã creditoris intereſt; vt ſ. eod. l. ſi cum dies. §. fin.

† P. F. ſi quid.

Idem libro quarto Regularum. LVII.

SI quis † ab arbitro [a] iuſſus ex cõpromiſſo ſoluere pecuniam, moram fecerit: pœnam ex compromiſſo debet: ſed poſtea ſoluendo, pœna liberatur. [b]

TITVLVS. IX.

NAVTÆ [*] CAVPONES, ſtabularij, vt recepta reſtituant.

Primò ponit verba edicti. Secundò ibi, Maxima. commendat edictum. Bar.

Vlp. lib. xiij. ad edic. I.

AIt prætor: *Nautæ, caupones, ſtabularij,* [c] *quod cuiuſque ſaluũ fore receperint, niſi reſtituant, in eos iudiciũ* [d] *dabo.* Maxima vtilitàs eſt huius edicti: quia neceſſe eſt pleruunq; eorum fidem ſequi, reſque [e] cuſtodiæ eorũ committere. Nec † quiſquam putet, grauiter hoc aduerſus eos conſtitutum: nã eſt in ipſorum arbitrio, [e] ne quenquam † recipiant. † Et niſi hoc eſſet ſtatutum, materia daretur, [f] cum furibus aduerſus eos, quos recipiunt, coeundi: cùm ne nunc [g] quidẽ abſtineãt huiuſmodi fraudibus.

Hic incipit exponere verba edicti. Bart.

Qui ſint igitur, qui teneantur, videndum eſt. Ait prætor, *nautæ*. Nautam accipere debemus eum qui nauim [h] exercet: [i] quamuis nautę appellentur oẽs qui nauis nauigandę cauſa in naui ſunt. † Sed de exercitore [k] ſolũmodo ꝑtor ſentit: [l] nec. n. debet (inquit

aliquid conſtituiſſe in eos per hoc edictum, cum ſit eis liberum, nihil in ſuam cuſtodiam recipere.

Qui. Intendit Vlp. verba edicti exponere: & intendit dicere, qui ſunt illi qui iſto edicto tenentur adijciens quis ſit nauta. Nauta enim & pro exercitore ponitur: quãuis aliter dicatur nauta largo modo. Itẽ tenetur exercitor de receptis à ſe: & de receptis etiã ab alio quem ipſe præpoſuit. Sed ſi alius recipiat, exercitor nõ obligatur, nec tenetur exercitor: ſed tantum recipiens. Vnde dico generaliter, quod ſi aliquis recipiat de his, qui ab exercitore præpoſiti ſunt, quòd obligatur exercitor nauis, alias non. Nam ſi aliquis extra ſuũ officiũ recipiat, ipſe officialis recipiẽs tenetur nõ autem dominus nauis vel magiſter. & hæc locum habẽt in magnis nauibus: idem in paruis dicas.

Caupones. Si caupo, vel ſtab. vel eorum inſtitores aliquid recepe rit, obligantur, & tenentur ex hoc edicto iſti, qui talia exercent ſtab. vel cau. ſi autem is, qui opera mediaſtini vtitur, recipiat; non tenetur dominus, vt puta focatius & ſimiles.

Ait. Hic exponit Vlpia. quod cuiuſq; quancunq; rem vel mercem receperunt, tenetur qui recepit tales res, & manticam in qua merces portantur, reſtituere cum ſit acceſſoria. Item non eſt vis ſuam vel alienam rem quis inferat: quia ſemper qui recipit tales res tenetur illi qui dat: licet alterius ſit res. & de hoc ponit exemplum quod planum eſt.

Recepit. Hic dicit quod ſtatim quòd res ſunt in domo, vel caupona, vel naui receptæ tenentur.

c Stabularij. Hoſpitatores hominũ equitantium.

d Iudicium. i. actionem in factũ: vt ſ. eo. l. & ita. §. ait prætor. & §. ex hoc. Item no. ex hac litera quod hęc actio videtur arbitraria, ſicut actio quod met. cau. vt ſ. quod me. cau. l. ſi cũ. §. hæc aũt. ſed non eſt ita, quia hic nõ feruntur duæ ſnlæ. Item hæc nõ connumeratur inter alias arbitrarias: vt inſti. de act. §. præterea.

e Arbitrio. ſ. à principio, non ex poſtfacto: vt infra eod. l. debet. ſic & C. de actio. & oblig. l. ſicut. & infra commo. l. in commodato. §. ſicut.

f Daretur. ſ. cauponibus. Et ſic no. hic tolli occaſionem delinquendi: vt C. de la. li. tol. l. fin. §. pen. & ſupra in prooemio. §. illud vero ſatis, &c.

g Ne nunc. ſ. ſtatuta pœna huius edicti. Accur.

h Qui nauim. Et ſic ſtricte. Accur.

i Exercet. Et ſic pro exercitore. Quis autem hic ſit, habes infra, de exer. l. j. §. exercitorem.

k Exercitore. Recipiente ſaluum fore.

l Sentit. Cum dicit, nautæ.

NAVTÆ, CAVPONES, STAbularij, vt recepta reſtituant.

Meritò hic tit. iungitur ſuperiori: quoniam & hic ſicut & arbiter ex recepto obligatur: vel forte in albo prætoris hoc ordine erant poſiti. Item nota differentiã inter hunc titu. & infrà, de exercit. quia ex hoc edicto datur actio, cùm res receptæ ſunt: ex illo datur etiã ſi nõ ſunt receptæ. Item differt ab illo infrà, de fur. aduer. nau. cau. quia in iſto titulo tractatur principaliter de actione ex cõtractu, vel quaſi, ſed ibi principaliter de ea, quæ ex quaſi maleficio, at hic ſecundaria de illa. Item hic titu. loquitur quando quis arguit factũ certa perſona: vt infra eo. l. licet. §. ſi ibi, non certa perſona. Item hic recipit ſaluũ fore: ibi non. Item hic pœna dupli totũ eſt pœna: ibi alterũ ſimplum rei perſecutio.

AIt. CASVS. Niſi nau. caup. ſtabularij, reſtituant res quas receperunt: in eos dabitur act. in fact. ex hoc edicto.

Maxima. Dicit Vlpianus quod maxima eſt vtilitas huius edicti: quia naut. cau. ſtab. ſuſcipiebant olim omnia, & aſſociabant ſe furibus, & etiã poſt hoc edictum huiuſmodi flagitijs nõ abſtinebant: neq; putet quiſquã prætorẽ grauius

[*] Ex hoc edicto duplex actio naſcitur, prior datur propter receptas res in nauem, cauponã, aut ſtabulum, vt ſi deteriores factę ſint, aut perierint teneatur nauta &c. ob receptionẽ quaſi ex cõtractu, tum autẽ agitur ad res reſtituendas, vel ſi non reſtituãtur ad æſtimationem. Poſterior actio naſcitur ex delicto vt furto cõmiſſo vel damno dato ab iis, qui ſũt in naui &c. & cõpetit in duplum l. pe. & vlti. & ti. fur. adu. nau. caup. ſtab. Duas. Accurſius autem ſæpi' in hoc titulo hæſitauit, ignoratione hui' diſtinctiõis.

† P. F. & res.

† Nr. P. F.

† P. F. ne quem.

† In hanc ſententiam pulchre Cicer. in Verrem Actio. iiij.

† P. F. in naue ſint.

Delinquẽdi tolli debet occaſio.

Pomponius) per remigem, [a] aut mesonautā [b] obligari: sed per se, vel p nauis magistros: [c] quanquā si ipse: [d] alicui è nautis cōmitti iussit, [e] sine dubio debeat obligari. Et sunt quidā in nauibus qui custodię gratia nauibus præponuntur, vt ναυφύλακες, & dietarij. [f] Si quis igitur ex his receperit, [g] puto in exercitorem dandam actionem: quia is, qui eos hmōi officio pręponit, cōmitti eis permittit [h] quanquam ipse, [vel] nauicularius, [i] vel magister id faciat, [k] qđ † [l] χειρέμβολον appellant. Sed & si hoc non extet, [l] tamen de recepto nauicularius tenebitur. [m] De exercioribus ratiū, item lintrarijs [n] nihil cauetur: sed idem constitui oportere, Labeo scribit: & hoc iure vtimur. † Caupones † aūt & stabularios, æquè eos accipimus, qui cauponā vel stabulum exercent. institoresve eorum. [o] Cæterùm si quis † opera mediastini [p] fungit, non continetur: vt puta atriarij, [q] & focarij, & his similes. Ait prætor, *Quod cuiusq;* † *saluum fore receperint*. hoc est, quācunq; rem siue mercem receperint. Inde apud Iulianum † relatū est, ad eas quoq; res hoc edictum pertinere, quæ mercibus accederēt: [r] veluti vestimenta, quibus in nauibus vterentur, & cætera, quæ ad quotidianū vsum [s] habemus. Item Pomponius [t] libro trigesimoquinto † scribit, Parui referre, res nostras, an alienas intulerimus: si tamen nostra intersit, saluas esse. Etenim nobis magis, [u] quàm quorum sunt, debēt solui. & ideo [x] si pignori merces accepero ob pecuniā nauticam: mihi magis, quā debitori nauta tenebit, † si à me [y] eas susceperit. Recepit autem saluum fore. vtrum si in nauim res missæ, ei adsignatæ sunt, [z] an & si nō sunt: † adsignatę: hoc tū ipso, ꝙ in nauim missę sunt, receptę vidētur? Et puto omniū eum recipere custodiam, quæ in nauim illatæ sunt: [a] & factum non solū nautarum [b] præstare debere, sed & vectorum. [c]

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. II.

Sicut & caupo viatorum. [d]

---

[a] Per remigem. i. qui melius scit nauigare.

[b] Mesonautam. Id est, mediocrem. a Meson, quod est medium. Alij dicunt. i. meliorē nautam, qui nautibus alijs in naui præest. sed contra hoc edictum Pomp. est j. eo. §. fi. Sol. quidam dicunt ꝙ hoc corrigitur. Alij ꝙ hic loquitur cū extra nauim damnum datū est. arg. j. eod. l. debet. Tu dic ꝙ hic loquit vbi nauta cui non erat commissum, cōtraxit & recepit: & non exercitor vel eius magister. vñ nullo modo tenetur de facto nautarum exercitor. at vbi exercitor contraxit, tenetur de facto nautarum: vt ibi, & d. l. debet.

[c] Vel p nauis magistros. quos ipsemet præposuit. Ac.

[d] Si ipse. Scilicet exercitor.

[e] Iussit. expresse.

[f] Dietarij. Ministri, qui dietā, hoc est victum ac cibos seruabant, à Gręco verbo diaitumai, ꝙ est viuo & conuersor quotidie.

[g] Ex his receperit. scilicet aliud saluum fore de sibi permissis.

[h] Permittit. s. hoc exprimendo, secundum H. Vel dic plerunque, quia sic sępe solet fieri, vt expresse concedatur. Idem tamen est si nō exprimatur: vt subijcit, sed si non exercet, &c. secundum Azo. Vel dic, permittit hoc ipso. quod imponitur: vt infra, de institu. le. sed & si pupillus. § j. in fin. Accurs.

[i] Nauicularius. i. aliquis nauta exercitoris iussu.

[k] Id fecit. i. recepit: de qua receptione supra locut' est. Vel dic faciat, id est, imponat alium custodem, qui positus est ad custodiendum. Item quod postea sequitur: Sed & si hoc nō exercet. i. hoc non recipiat iussu exercitoris vel magistri. & ita non est ad hanc receptionem præpositus: tamen nihilominus qui recipit tenetur ex sua persona, qui nauicularius dicitur: & quia custodiæ nauis præpositus est.

[l] Sed & si hoc nō exiet. alibi exercet. & tunc expone. ut modo dixi. & alibi est extet. i. nemo est huic officio præpositus, vel magister eos nō præposuit. le.

[m] Tenebitur. ex sua persona: vel, id est, exercitor, secundum Azonem.

[n] Lintrarijs. Id est, qui paruas naues habēt & exercent, vt buios, & busos, vel scaphas, quæ lucratiæ, alias lintrarię dicuntur.

[o] Institoresve eorum. Vt si receperint isti, teneantur qui præposuerunt.

[p] Mediastini. Qui faciunt vilia officia, vt subijcit.

[q] Atriarij. Qui custodiunt atria: vel qui purgant: vel qui vocant & trahunt homines, vt hospitentur. Acc.

[r] Accederēt. quia & hęc differunt: vt infra eo. l. sed & ipsi. §. fin. & j. commo. l. si vt certo. §. vsque adeo.

[s] Vsum. Vt panem & vinum.

[t] Item Pōponius. Alias est. lex, item Pomp. & intitulatur Pōpin. alias incipit, parui.

[u] Nobis magis. Imo magis dñi: vt infra, depo. l. bona fides. quæ est contra. & l. quod seruus. Sol. ibi non habebat ius in re, hic sic. Vel ibi erat prędo: hic nō. Vel hic speciale. Vel hoc in hac actione: illud in rei vendi.

[x] Et ideo. de toto ad partem.

[y] A me. Alias est ante: & tunc dic ante suscepit. s. debitor, quam is qui intulit. & fm hanc literam lego si, pro quāuis, nam idem est, & si non ante suscepit, sed postea: alias est, si à me.

[z] Assignatæ sunt. custodiendæ. Acc.

[a] Illatæ sunt. Sed an ita demū si sciuerit, an si ignorauerit? Resp. forte etiam si ignorauerit: vt j. fur. aduer. nau. caupo. stab. l. j. §. in duplum. & infra, depo. l. j. §. si cista. in fin. Sed melius est contrariū: vt C. de ser. fugi. l. quicunq;. §. quod si seruus. & C. de his, qui lat. vel al. cri. re. occult. l. j. & l. ij. & j. de vsucap. l. sequitur. §. tunc. & infra, de act. & obl. l. iiij. § j.

[b] Nautarum. i. magistrorum.

[c] Sed & vectorum. i. qui in naui vehuntur. a vectus, cta, ctum. Vel dic a vectore, vt ponatur pro cęteris nautis. Et secundum hoc dic nautarum. i. magistrorum. sed contra. s. eod. l. j. §. qui sunt. vers. ic nautam. ibi nec enim debet, &c. Sol. vt ibi, Accurs.

[d] Sicut. Viatorum. Imò contra: vt j. fur. aduer. nau. cau. stab. §. pen. Sol. ibi nominatim dixit se non recipere

---

* Mesonautas post Hermolaū interpretat Bud. eos, qui in media naui ad omniū imperia ac nutus præsto sunt. Alci. ergo li. 3. disp. ca. vlt. imposuit, cū dixit in P. F. legi. μεσοναύτην.

† Al. add. graeci.

† χειρέμβολον de hac dic. vi de Alc. li. 1. Parerg. ca. 44 possis interpretari, manus immissionem.

† Vtitur.

† Caupones an rei publi. vtiles, Plat. dial. xj. de leg.

† P. F. si qui.

† P. F. cuius.

† P. F. Iulianum.

† P. F. quarto.

† P. F. si ante eas.

† P. F. sint.

recipere in se periculum eorum. Vel aliter ibi de illa a ctione dicit, quæ descendit ex quasi maleficio. hic autem de ea, quæ de suscepto competit. Et eodem modo soluitur quod est infra eod. l. licet. §. in factũ. vel solue vt ibi. Accur.

tibi postea subtractæ sunt; habeo ego duplex auxilium. Primũ habeo ius commune contra surripientem. i. act. furti. Item habeo act. in fact. ex hoc edicto contra te nautam. i. nauē exercentem: & si ago vna, non agam alia: quia vna per aliam tollitur: & repellitur exce. vel offi. iud. Vi.

Vlpianus libro xiij. ad edictum. III.

ET ita de facto vectorum etiam Pomponius libro trigesimoquinto scribit. Idem ait: etiam si nondum sint res in nauim receptæ, sed in littore perierint, quas semel recepit: periculũ ad eum pertinere. Ait prætor, *Nisi restituant, in eos iudicium dabo.* Ex hoc edicto in factũ actio proficiscitur. Sed an sit necessaria, vidēdum: quia agi ciuili actione ex hac causa poterit. si quidē merces interuenerit: ex locato vel conducto. Sed si tota nauis locata sit: qui cõduxit, ex conducto etiam de rebus quæ desunt, agere pōt. Si verò res perferēdas nauta cõduxit: ex locato conueniet. Sed si gratis res susceptę sũt: ait Pomponius, depositi agi potuisse. Miratũ igitur, cur honoraria actio sit inducta, cùm sit ciuilis: nisi fortè (inquit) ideo, vt innotesceret, prętorem curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hoĩm: & quia in locato [&] conducto culpa, in deposito dolus duntaxat præstatũ. At hoc edicto omnimodo, qui recepit, tenetur: etiã si sine culpa eius res perijt, vel damnũ datũ est: nisi si quid dãno fatali cõtigerit. Inde Labeo scribit: si qd naufragio, aut per vim piratarum perijt, [aut damnũ datũ est:] nõ esse ini-

ET ita. CASVS. Nauta recepit à Titio merces nõ in naui, sed in littore: & ibidem perierũt. quæritur si periculum spectat ad nautã? Et respõ. q sic. Ait enim. Eueniebat aliqñ, quod illi caupo. vel nau. non restituebãt res quas accipiebãt, vnde factum est edictum: & datur in eos act. in factũ nisi restituant, sed ad quid intromisit se prætor: imò videtũ q superflue detur act. ista in fact. cũ alias sit cautũ: quia poterit locati vel cond. vel similibus actio. agi: vnde miratur Pomp. quare detur act. in fac. sed assignat rõnes duas quare ista actio in factum detur. Vna est ratio quare detur actio in factũ: quia prætor sollicitum se ostendit, vt maleficia hominũ non relinquantur impunita. Secunda ratio est: quia in hac act. in fact. plus venit, quã in illis. Tertia ratio, quare per istam tenetur omnibus modis rem restituere: & in ista venit leuissima culpa, sed per illas quandoque tenetur de dolo, & quandoq; de culpa. sed in ista act. in fact. non venit casus fortuitus. vnde si exercitor vel cau. vel stab. rem fortuito casu amiserint, non tenentur, sed habent exceptionem.

Si filiusfa. Casus huius. §. duobus modis ponitur. primo sic: habebã filium vel seruum, qui filius vel seruus habebant nauem & eam per se vel per aliam personã exercebãt me patiente vel volente. teneor quidem insolidũ de rebus receptis à filio vel seruo, vel ab eorum præpositis. Secundo ponitur qñ ego dominus nauis exercebam, & ille filius vel seruus meus aliquid me volente recepit: teneor quidē insolidum pro illis rebus à filio vel seruo meo receptis.

Item si seruus. Casus in hoc §. dupliciter notatur. Primo sic, Habebam Stichum seruum ordinariũ & Pamphilum vicarium sub eo: & ordinarius. Stichus exercebat nauem: ille aũt seruus Pamphilus damnũ dedit in rebus in nauē illatis. qualiter teneatur, quęritur? Et disting. quia aut ordinarius voluntate mea nauem exercet: & tunc teneor insolidũ, & non liberor, eum vicariũ dando pro noxa. aut sine voluntate mea: & liberabor, & sic de peculio noxaliter teneor. Secundo ponitur sic, quia seruus meus exercebat, & ipsemet damnũ dedit. distingue vt in superiori casu. nam si voluntate mea exercet, teneor insolidum. aliter si non voluntate mea, teneor de peculio.

Hæc. n. actio. Actio quæ datur in exercitorē, datũ perpetuo, & in hæredes, & cõtinet rei persecutionē.

Nouissime. Res meas tibi dedi, vt eas portares. quæ

a Idem ait. s. esse respondendum. & debet hic esse principium legis.

b Recepit. sufficit enim sic recepisse: vt hic, & infra, de peri. & commo. rei ven. l. quod si neq;. §. fin. Sed contra. j. eod. l. debet. j. resp. Solu. vt ibi.

c Iudicium, id est, actionem. Et no. q duæ actiones dantur ex hoc edicto, & ambæ dicuntur in factũ, vna est in simplum ex cõtractu de recepto: & habet locum quicunq; dederit damnum. alia est in duplũ, & datur ex delicto non propriè, sed quasi, qñ familia exercitoris, quã habet in naui dat damnum, secus, si extraneus. Fing. enim. n. delictum familię exercitoris esse. quia familia sua la vtitur. Accurs.

d Ex hoc edicto. Et ex quolibet alio: nisi nomen actionis sit expressum: vt hic, & insti. de interdi. §. fi.

e Sed si tota. Quod dixerat coniunctim, nunc diuidit. & quod dicit tota, idem est si pars: vt infra, ad le. Rhod. de iac. l. ij. §. quid enim. versi. plane.

f Etiam. Nam de his quæ apparent agit, vt sibi restituantur.

g Agi potuisse. Vel commodati. Accurs.

h Nisi forte. s. dicatur prætorem ideo fecisse. & est hęc prima ratio. similis est ratio j. de iniu. l. itē apud §. hoc edicto. & insti. de bo. pos. in prin. §. aliquãdo.

i Innotesceret. quilibet intelligeret.

k Agere. Scilicet senatum. Accur.

l Hoc genus. i. huius generis hominum sic infra, de fun. instr. l. quęsitum. §. idem Celsus.

m In locato. Secunda ratio.

n Duntaxat. & lata culpa: vt infra depos. l. j. §. si quis seruum. in fin. & l. quod Nerua.

o Etiam si sine culpa. s. leui: leuissima tñ interuenit: nam si nec leuissima interuenit, ergo fuit casus fortuitus. & sic nõ tenetur: vt hic subijcit, & j. de ...ini. re. ad ciui. perti. l. ij. §. eod. & C. de pign. act. l. quæ fortuitis. Quidam tñ dicunt quod licet nõ adhibeat leuissimã culpam quis: puta quia fuit furto subtracta, vbi non est fortuitus casus (nam furtum non computatur inter fortuitos casus, licet latrocinium: vt instit. quib. mo. re. contrah. obliga. §. is quoque.) quod tunc tenetur: vt infra eo. § item si seruus exercitoris. Sed respon. verum est quando leuissima saltem culpa interuenit nam inter leuissimã culpam & casum fortuitum nihil est medium.

ADDITIO. Aduerte hic dum dicit glo. inter leuissimam culpam & casum fortuitũ &c, nõ intelligas

Valde errat hic Acc. & grauius Barr. qui nec de leuissima teneri hos asserit. cũ nõ solum si leuis, aut leuissima interueniat ij teneantur, sed etiam si omni vacent culpa, modo damnũ datum, vel furtum factũ sit, culpa, vel desidia suę familiæ, vt mesonantæ, vel famuli, aliãs integrę opinionis, qui nec furari nec ita negligēter agere prius erat cognitus. tenentũ ita que nõ solum suam, sed & aliorum præstare culpã, eorũ, inquã, quorum opera vtitur. Quod nisi esset statutum materia daretur eũ furibus &c. vt ait Vlpi. supra le. j. eod. A. Pers. Furtũ nõ ē casus fortuit.: sed latrocinium.

P. F. xiij. Quarto. P. F. Hic ver. pro lege vulgo citatur. Al. add. enim. P. F. restituent. Al. add. enim. P. F. et. Al. add. et.

P. F. et. P. F. cum sint ciuiles. P. F. innotescere prætor. Ita P. F. al. idē melior Flor. hoc. n. capite nulla mētio Labeonis facta est. P. F. Perierit.

gas ꝙ sit idem: sed vult dicere ꝙ cessante leuissima culpa quicquid contingit, contingit casu fortuito. Et ex hoc no. ꝙ caupo adhibuit diligentiam quam debuit adhibere quilibet paterfamilias (& sic cessat leuis culpa) de eo quod contingit postea, non tenetur, vt hic, ſm Bar.

quum exceptionē [a] ei dari. Idem erit dicendum, & si in stabulo aut in caupona vis maior cōtigerit. Eodem modo [b] tenētur caupones & stabularij, † qui [c] exercentes negotium suum, recipiunt. Cæterùm, si extra negotium receperint: non tenebuntur. [d] Si filiusfamilias aut seruus receperit: & voluntas patris [e] dn̄ive † interuenerit: insolidum [f] erit cōueniendus. [g] Itē si seruus [h] exercitoris [i] surripuit, vel damnū dedit, noxalis actio cessabit: quia ob receptum dn̄s suo nomine conuenitur. Si verò sine voluntate exerceant: de peculio dabitur. Hæc autem [actio] rei persecutionē continet, vt Pomponius ait: & ideo [k] † in hæredem, & perpetuò datur.

[l] *Quando competunt alicui plures actiones, quarū vna est de iure cōmuni, & alia de iure speciali: vna tollitur per aliam, quatenus in ea plus est. Bar.*

Nouissimè videndū, an eiusdem rei nomine, & de recepto honoraria actione, [l] & furti [m] agendum sit. & Pomponius dubitat. sed magis est, vt vel officio iudicis, [n] vel doli exceptione alterutra contentus [o] esse debeat.

Paulus lib. xiij. ad edictum. IIII.

SEd & ipsi nautæ [p] furti actio competit, cuius sit periculo: † [q] nisi † ipse surripuit, [r] & postea ab eo surripia-

[a] Exceptionē. per in integr. restit. vel dic ꝙ de æquitate nam mero iure tenetur, qui saluū fore ꝓmisit. ergo volens restitui vel excipere tenetur rem probare fatali damno perijsse vel deterioratam: cū alias in deposito qui dolū dicit, debeat ꝓbare illum: vt ī. de proba. l. quoties. §. qui dolo. ad quod est quòd no. supra, de eden. l. si quis ex argentarijs. §. fin.

[b] Eodem modo. Quo tenētur exercitores. s. de dolo, lata culpa, & leui, & leuissima: nō casu.

[c] Qui. alias quod pro quia.

[d] Non tenebuntur. hoc edicto: sed ordinarijs actionibus.

[e] Voluntas patris. s. expressa, vel tacita in corde retenta ex eo, ꝙ filius vel seruus nauem exerceant vel cauponā, vel stabulum: vt infra, de exerc. l. j. §. si is qui. vel cum pater vel dominus exercent, recipit filius vel seruus voluntate patris vel domini.

[f] Insolidum hic potes iungere quod est infra eod. l. si vero sine voluntate, &c. & postea. Item si seruus exercitoris. s. liberi hominis.

[g] Conueniendus. Cum ab alio damnum datur. si vero ab ipso, hoc sequitur in proximo. §. secundum secundum casum.

[h] Item si seruus. Casus potest poni in seruo exercente, & damnum dante: in quo distinguitur, an dn̄i volūtate exerceat: & tunc dn̄s pro seipso tenetur de recepto: alias vero de peculio tantum. & ſm hoc est contra. ī. eod l. fin. §. seruorum. Solu. hic loquitur de actione ex contractu: ibi de ea, quæ est ex quasi maleficio in duplum, & hoc est contra tm̄ ad primum respon. huius. §. item si seruus. in eo casu qn̄ cum voluntate exercet. Item potest poni in seruo ordinario exercente, & vicario damnum dante: vt tunc si voluntate dn̄i, insolidum teneatur: nec est contra. ī. eo. l. fin. §. seruorum. quia ibi in ea actione, quæ ex quasi delicto est loquitur: vt dixi. Si vero sine voluntate exerceat, noxalis de peculio datur: quia vicarius est in peculio: vt ī. de noxa. l. si in rem. §. fin. & hoc secundum illam literam, quæ est ibi. Sed ad secundam aliam quæ est ibi, aut. expone vt ibi. Vel dic in seruo exercitoris liberi hominis: & quod subijcit, si vero: refertur non ad prox. sed ad superius.

[i] Exercitoris. Id est, exercens secundum primum casum glo. magnæ.

[k] Et ideo. hæc ratio sufficiens est. l. probabilis: sed non necessaria. sic ī. de ali. iudic. l. non solum. §. fin.

[l] Honoraria actione. Hæc specialis.

[m] Furti. Hęc cōmunis, siue ipse, siue alius surripuit.

[n] Officio iudicis. Cum talis est persona, cui nō potest opponi doli exceptio.

[o] Contentus. vt hic, & ī. eod. l. licet. §. possumus. & facit ī. de cal. in hęre. §. fi. sed contra. ī. pro so. l. rei cōis. So. aliud est in actione ista, quam in pro socio. hęc. n. non de iure cōmuni. sed de prætoris beneficio cōpetit. vnde si altera, quæ de iure cōmuni cōpetit, intentatur, vt furti: beneficiū prętoris neglectū æstimatur: vt ī. de sepu. l. j. §. illud sciendū. & ī. eo. l. licet. §. vl. Item si beneficium proponatur, cōmunis videtur esse via præclusa: vtpote cū ad aliam eius auxiliū trāsferre necesse habet: vt ī. eo. l. licet. §. & si cum. Sciendum est ergo ꝙ vbi plures cōpetunt actiones pęnales ex diuersis factis, neutra alterā impedit: vt ī. e. l. licet. & de priua. del. l. nunquam nisi tales sint, quę sese nō patiantur: vt C. de fur. l. j. si ex diuersis non dentur: sed ex vno quatenus cōcurrunt. non. n. in plus inuicem se impediunt: vt ī. vi bo. rap. l. j. & ī. de act. & obl. l. qui seruū. Si vero sunt ambę rei persecutorię: facta per alterā exactiōe, altera remittēda est: vt ī. lo. l. si merces. §. culpę Fallit in odiū ei', qui noluit certificare aduersariū, qualiter possideret: cōtra quē dantur duo interdicta. vt no. ī. de trib. ac. l. qđ in hęredē. §. eligere si aūt sit vna rei persecutoria, altera pœnalis sui natura, & ab initio: neutra per alterā tolliē: vt ī. de fur. l. si pignore. §. cū furti. nisi in hoc casu. s. in casu huius. l. rōne prędicta. in prin. gl. & in alio forte: vt ī. de fur. l. si is cui. si vero ab initio non est pęnalis, vna per alterā tollitur: vt ī. ꝙ met. cau. l. metum. §. licet. & d. l. qui seruū. in fi. de act. & oblig.

SEd &. Casus cū pręced. §. cōtinuatur hoc modo. Si tu velis cōtra furē agere, dabitur tibi naut. act. fur. sed si tu nō sis soluēdo, vel tu surripuisti: & alius deinde subtraxit: tibi nō dabitur. nam his duob. casibus actio furti mihi datur, alias tu habebis act. furti.

Si nauta. Si vnus nauta res alterius recipiat: si ex alia naui sint illæ res: idem si de eadem, habet locū hoc edictum. Iulianus dixit. In nauim tuā res meas immisi, & postea alias res immitto: vt puta tunicam ad me tegendū: vel cibaria ad comedendum pro necessitate: pro quibus ei mercedē non soluo. pro his rebus immissis habet locum hoc edictum, quamuis non soluam mercedem: quia videtur illis accedere.

[p] Sed & ipsi nautæ si modo ipse eligatur à domino. nam domino datur electio: vt infra fur. aduer. nau. cau. sta. l. j §. & in duplum.

[q] Cuius sit periculo. s. qa est soluēdo: & tūc nō agit dn̄a alias nō est eius periculo, si nō habet aliqd: vt ī. de fur. l. itaqȝ. Et ita nō aget: vt ī. fur. ad. nau. ca. sta. l. j. §. ꝗ si receperit. ꝗ est cōtra. vel subaudit ibi tm̄.

Surri-

† P. F. quo al. si quo.

† P. F. domini.

† In P. F. add. et. al. add. hæredi.

† Al. add. res.

† In P. F. add. si.

† P. F. subripiat.

tur: a aut b alio surripiente, ipse nauta soluendo non sit. Si nauta nautæ, c stabularius stabularij, caupo cauponis [res] receperit æquè tenebitur. d † Iulianus dixit, etiã ad eas res hoc edictum pertinere, quę post impositas merces in nauim, collocatasque † inferẽtur. & si earum vectura non debetur e) vt vestimentorum, penoris f quotidiani) quia hæc ipsa cæterarum rerum locationi accedunt. g

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. V.

a NAuta, & caupo, & stabulari a mercedem accipiũt, & nõ ꝓ custodio: h sed nauta vt traijciat vectores: caupo vt viatores manere in caupona patiatur, stabularius, vt permittat iumenta apud eum stabulari: i & tamen custodię nomine tenent. k Nam & fullo, & sarcinator, nõ ꝓ custodia, sed ꝓ arte † mercedem accipiunt: & tamen custodiæ nomine ex locato tenẽtur. Quæcunque l de furto diximus, m eadem & de dãno debent intelligi. non .n. dubitari oportet. quin is, qui saluum fore recipit, nõ solum à furto, n sed etiam à damno recipere † videatur.

Paulus libro xxij. ad edictum. VI.

a LIcet gratis nauigaueris, vel in caupona gratis deuerteris: † nõ tñ actiones tibi in factum denegabuntur, si dãnum iniuria passus es.

Si seruo meo in naui † vel ĩ caupona vtaris, & damnũ mihi det, vel furtũ faciat, quãq̃ † furti actio, & dãni iniurię † mecũ sit [noxalis.] o hęc tamen actio, quia in factum p est, ĕt serui mei nomine † aduers' te cõpetit. Idem dicetur, & si cõmunis † sit: tu tamen, ꝙ mihi præstiteris eius nomine, vel cõmuni diuidundo, vel pro socio actione, aut si partem q eius, vel totum conduxisti, etiã ex conducto habebis me obligatum r Sed si damnum in eo s datum sit ab alio, qui in

a Surripiatur. Quo casu non agit. quia fur furti agere non potest nisi casualiter reperiatur. vt ꝟ. de furt. l. qui vas. §. si ego. & l. qui te sibi. §. si qs. & facit. le. eũ qui. §. Iulianus versi. non habebit. eo. tit. de fur.

b Aut. His duobus casibus etiam si ipse eligitur, nõ tamen agit. altero propter suum delictum: altero, quia in ei' est electione.

c Nauta nautæ. scilicet alterius nauis. & videbat contra arg. C. de fur. le. apud antiquos. §. si nautem desinat. versi. qui habet aduersus alios, &c.

d Tenebitur. Recipiens. Accur.

e Non debetur. scilicet specialiter.

f Penoris. Penus dicitur id qđ esui potuiq; est destinatum: vt ꝟ. de pe. leg. l. iij. j. respon.

g Accedunt. Facit. ꝟ. l. j. in fin. ibi, ait prætor. &c.

a Nauta. Non pro custodia. principaliter. sic & vẽditor recipit pretium pro re, non pro custodia: & tamen tenetur de custodia: vt insti. de emp. & vendi. §. cum autem.

a Stabulari .i. hospitati. & in stabulo manere.

h Tenentur. Et sic de leui culpa, si agitur locati. at hic de leuissima, sed cõtra ꝟ. depo. le. j. §. si vestimenta. Solut. vt ibi.

l Quæcunque. Sed nõ omnia: quia furti act. exercitor habet, quia sui natura ei datur cuius interest: vt supra, eod. l. sed & ipsi. & insti. de obli. quæ ex delic. nasc. §. furti. sed l. Aquil. actio ei non datur: quia hero tãtũ daẽ: vt ꝟ. ad legem. Aquil. l. item Mela. §. legis.

m Diximus passiue, non actiue.

n A furto. Quod fiat ab aliquo de naui. secus est si ab extraneo. Idem si dico de damno. vt ꝟ. eo. l. fin. in prin. ꝟ. lo. l. sed & de damno. etiã ab extraneo si põt præcaueri: vt ã. e. l. & ita. §. j. in fi. Item collige hic ꝙ furtum non computatur inter casus fortuitos. nam tunc nõ teneretur: vt ã. e. l. & ita. §. ait prætor, sic. ꝟ. pro soc. l. cum duobus. §. damna. Accur.

LIcet. CASVS. Si pro rebus meis quas exportas, dedi mercedẽ, siue gratis portas: habet locũ hoc edictum. Si seruo. Habebam seruum qui erat stab. vel caupo. vel nau. præposuisti eum stab. vel naui, & iste damnum mihi dedit, vel furtum fecit. teneberis qdẽ act. in factũ ex hoc edicto cõuẽtus: quamuis alias ex damno alij dato posset noxaliter conueniri. Si verò mihi & tibi erat, cõmunis, mihi teneberis, nomine ipsius, & quod pro eo præstiteris, proposita actione pro socio vel communi diuidundo à me recuperabis. de damno autem in illo seruo dato non teneris.

In factum. Hoc edictũ diuisum est in duo capita. Primum protenditur à princip. huius titu. vsq; ad §. istum, in factũ. Secũdum incipit hic, & vsque ad finem tit. protenditur. in primo capite ostendit quod dominus obligatur action. in factum. quæ datur ex contractu institorũ vel magistrorum nauis & filiorum fami. in secũdo casu ostendit ꝙ domini institorũ & nautarũ & aliorũ qui damnũ dederunt, possunt cõueniri actio. in factum, quæ ex maleficio datur. & datur ista act. in duplum. alia aũt act. datur in simplum. vnde si familia nautæ damnum dedit: tenet nauta in duplum, quis sciẽs malos homines in naui habebat. Textu. planus est. Possumus. Si nauta damnum dedit, pluribus actionibus tenetur, scilicet furti. lege Aquil. & in factũ ex hoc edicto. sed vna contentus debet esse is cui cõpetit: si ergo egit aduersus exercitorem act. in factum. actionem furti, vel leg. Aquil. exercitori cedere debet: & poterit suo nomine exercitor conuenire nautas ex conducto. Si verò absolutus exercitor fuerit, postea agere possit ille cui damnum datum est act. furti contra nautam? Dicitur qđ obstabit sibi exceptio, quia non est sæpius quærẽdum de facto vnius hominis. Idem est si prius fuit actum contra nautam actio. furti, vel legis. Aquil. & eo absoluto velit agere in factũ contra exercitorem. Viuia.

o Mecum sit. Id est contra me, alias non, scilicet in isto casu: vt infra, de noxalibus. l. cum seruus. nõ autem hic. quia mihi contra me daretur ex quasi maleficio:

p Quia in factum. Ex quasi maleficio.

q Si partem. Cum communis erat.

r Obligatum. Insolidum si sciui: alias nõ: sed in vase locato distincte teneor insolidum: vt ꝟ. loc. l. si quis domum. §. j. & l. sed addes. §. j. & l. cũ in plures. §. seruum meum. sed & quando ignorans fui, teneor saltem pro noxa relinquere. ꝟ. commo. l. pe. itẽ facit ꝟ. de exer. l. si eum.

s In eo. Scilicet seruo: vt quia vulneratus est.

† P.F. Viuianus.

† P.F. locatasque.

a Ex titu. ad l. Aqui. Duar.

† Pro opere.

† Recedere P.F.

a Hęc duo capita referenda sunt ad illud caput edicti, quo agitur de actione in factum in duplũ, nõ de actione in factum, quæ rei ꝓsecutionẽ continet.

† Diuerteris.

† In naue. P.F.

† In P.F. add. &

† P.F. Iniuria.

† Hæc tamen noxalis serui mei nomine interpretatio est, q̃ in cõtextu irrepsit.

† Al. add. seruus.

Acti-

a Æstimare. Quidam libri habent, non solet, & tūc sic: quia si nautæ inter se damnum dederint, hoc ad exercitorem non pertinet: & ideo hac actione non potest exercitor conueniri: vt. j. eo. l. fi. §. hæc actio. Alij habent sine non. & tunc dic, æstimare solet dāno dato alicui extraneo in recepto, vel in mercibus eius. nā hic nec in recepto, nec in rebus eius est datum, sed inter se. & ideo hic nō agitur, vt dicit. nec enim seruus dicit receptus, vel res recepta.

b In factum. Quæ est ex quasi maleficio, & in duplū: vt. j. eodem. l. fina. §. hæc actio.

c Pertinet. Vt per eum detur in exercitorem, & sic est contra s. eodem. l. sicut caupo. Solut. hic de ea, q est ex maleficio: ibi ex cōtractu: vt ibi dixi. vel dic, hic non fecit moram viator, vt hic innuit: ibi sic: Vel dic, viatores non tenentur hac act. vt hic: sed exercitor sic: vt ibi. prima verior est.

d Vti, etiam cum nautis. Furibus qui non sunt exercitores, sed alias forte ducunt remos, idem in quibuslibet alijs.

Cū id. eadem naui vel caupona est cuius † factū prętor æstimare a solet, non putat Pomponius eius † nomine hāc actionem vtilem futuram.

Eiusdē.

Iuriscōsultus hucusque locutus est principaliter in actione in factū, quæ datur ex quasi contractu de recepto: hic loquitur de actione in factū, quæ datur ex quasi delicto. Bar.

In factū b actiōe caupo tenet p ijs, q habitandi cā in caupona sunt. hoc aūt nō ptinet c ad eū, q hospitio repētino recipitur, veluti viator. Possumus autem furti, vel damni iniuria actione vti, [etiā] cum nautis, d vt certi hominis factum arguam: e sed vna cōtēti esse debemus. f Et si cū exercitore egerimus: g præstare ei debemus actiones nostras? h quū vis ex conducto actio aduersus eos competat exercitori: i Sed si absolutus sit exercitor hac actione, k deinde agatur cum nauta, exceptio dabitur, l ne sæpius de eiusdem hominis admisso quæratur. Et contra, si de admisso vnius hominis actum sit, deinde in factum actione agatur: exceptio dabitur. m

Vlpianus libro xviii. ad edictum. VII.

DEbet exercitor omniū nautarū suorū (siue liberi sint, siue serui) factū n pstare: o nec imerito factū eorū

e Arguamus. Id est, argute cōuincamus. & si quidē liber est qui fecit furtū, designabo qs fecit, alias non cogor. vt j. vi bo. rap. l. ij. in prin. & §. hæc actio etiā familiæ. vel illud in illa act. Accur.

f Debemus. Vt supra. eo. l & ita §. fin.

g Egerimus. Ex quasi maleficio.

h Nostras. Non furti: quia illam habet; vt s. eo. l. sed & ipsi. sed actionē l. Aquil. vel similes, vel furti directam: quia vtilem habet suo nomine. imo directā, qa & eius interest: vt ar. C. de act. & obli. l. j. & ij. Accu.

i Exercitori. Si conduxit operas eorum. vt hic, & ad legem Rhod. de iac. l. ij. in prin.

k Exercitor hac actione. Scilicet in factum ex hoc edicto.

l Exceptio dabitur. Sed cui datur exceptio rei iudi. cum ex alia causa agatur, & alia actione inter alias psonas? Resp. non pter rem iudicatam, sed propter electionem datur exceptio. sic j. de instit. l. habebat in prin. & est ratio, ne sępius, &c. subijciu, & j. de sepul. uio. l. sepulchri. j. & j. de noxa. l. in delictis. §. fi. & de lib. homi. exhib. l. quod & lex. §. pe. & de acc. l. si cui. § ijsdē. in princ. & j. de euic. quia dicitur. in fi. & hæc ratio habet locum j. prox. respon. sunt ibi, & aliæ duæ, vt ibi dicam. Sed prædictæ rationi obijcitur nonne ex eodē delicto bis hic agit, criminaliter, & ciuiliter; vt C. quā. ci. ac. pręiud. crimi. l. prima? Resp. ibi de adulterio duorū, scilicet maris & fœminę, hic ciuiliter de vtroq; agitur. Itē nōne de adulterio bis quæritur, & eodem modo: vt j. de adul. l. denūciasse. §. fin. Respo. ibi de adulterio duorum, maris & fœminæ: hic vnius Item nonne furti & vi bono. rapt. de eadem rapina agit: vt j. vi. bon. rap. l. ij? Respo. ibi vtrsq; via est cōmunis: hic vna ordinaria · altera extraordinaria. Vel communiter ad omnia respōdeas, quod hic ex delicto alterius alter conuenitur. at vbi ex proprio, non impeditur pluries agi hac ratione, ne sæpius, &c. nisi & alia occurrat. Accu.

m Exceptio dabitur. Et est triplex causa. Primo, ne sæpius, &c vt supra prox. i. respon. Secūda; quia si exercitor conuenitur etiam nauta fur absolutus per medium conuenire videtur, contra quem exercitor rediret quod non debet fieri: vt C. de vsu. rei. iud. l. finali. Tertia, quia cum sit fur absolutus, soluisse videtur. nam solutio est similis absolutioni per sententiam. vt infra de excep. rei iudi. l. si quis cum totum. §. plane. & hæc ratio ex superiore respōso locū habet. Et & quarta, quia non possum cedere actionem, quod facere debeo. vt s. ea. l. & ibi, & si cū. Sed an ita est vera hæc ratio, si primo iudicio specialiter fuit dictū, quod de hoc delicto agebatur? Quidam sic: cū sint psonales hæ actiones: vt arg. j. de excep. rei. iud. l. & an eadem. §. actiones. Alij cōtra, ad instar realis: cū omne ius suū, &c. vt j. de excepti. rei. iudi. l. si mater. §. eandem. nā illæ ad rem dantur, & rem persequuntur. prima rationabilior videtur. Accur.

DEbet. CASVS Hucusq; locutus fuit de act. quæ dantur ex quasi contractu: nūc tractat de actionibus quæ dantur ex quasi maleficio: vt statim dixi. Si ergo deduxi res meas in nauim: & nautæ dederint mihi damnum, conueniam exercitorem, si dānū factum fuerit in naui. alias nō tenetur dominus nauis. si tamen denunciauerit, vt omnea res suas custodiār & ipsi consenseriat, non tenebitur exercitor. Hæc actio. Ista actio quæ datur ex quasi maleficio, datur in duplum. Item si nautæ dederint inter se damnū, non tenebitur exercitor. Sed si quis. Dicitur hic qd si aliquis nauta est mercator quod potest esse, tenebitur ei exercitor: & eius etiam facto tenebitur exercitor: si alijs damnum dedit. Si seruus. Si habeo nauem, & omnis quæstus ad me redit: si seruus meus sit ibi, licet nihil operetur, teneor tamen vtili actio. ex hoc edicto eius nomine. Hac autē actione. Si qs opera maiorum hominum vtitur omnium nautarū factum præstare cogitur. explorare enim debuit cuius fidei & innocētiæ essent: quod quia non fecit tenetur: & seruū poterit dare pro noxa: quia in suis venia dignus est. Si plures. Si nauem plures per se ipsos exerceant: pro partibus tenentur. Hæc iudicia. Supradicta iudicia honoraria sunt, & perpetua: sed non dantur in hæredes, vnde mortuo seruo exercente, dominus non tenetur de peculio. si autē voluntate domini seruus exercuit: dominus tenetur Viuianus.

n Factum. l. receptum, cum ad hoc sint præpositi.

o Præstare. Sed qua actione? Res. Azo, ex quasi contractu.

præstat: cùm ipse eos suo periculo adhibuerit. sed nō aliâs præstat: quàm si in ipsa naui † dānū datū sit. Cæterùm si extra nauim, † licet à nautis: nō præstabit. [a]

Protestatio cui aduersarius consensit, liberat protestantem. Barto.

Item [a] si prædixerit, [b] vt vnusquisque vectorum res suas seruet, neque dānum se præstaturum, & consenserunt † [c] vectores prædictioni: non conuenitur. [d] Hæc actio [e] in factum in duplū est. Sed si quidem † nautæ inter se damnum † dederint: hoc ad exercitorem non pertinet. Sed si quis sit nauta & mercator, [f] debebit illi dari. [g] † Et qd si qs sit ex ijs, quos vulgò μεσοναύτας, [h] Græci ναύτεπιβάτας dicunt: & huic tenebit', [i] † & huius [k] factum [k] præstat [l] cū sit & nauta. Si seruus nautæ damnum dederit [m] licet seruus nauta † non sit: [n] æquissimum erit in exercitorē actionem vtilem dare. Hac autem actione [o] suo nomine [p] exercitor tenetur: culpæ, scilicet suæ [imputaturus,] qui tales adhibuerit. & ideo, & si decesserint, [q] non releuabitur. Seruorum autem suorum nomine noxali dūtaxat † [r] tenetur, nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet, cuius fidei, cuius innocētię sint. In suis venia dignus est, si quales quales † [s] ad instruēdā nauim † adhibuerit. Si plures nauē exerceāt: [t] vnusquisque pro parte, qua nauim exercet, conuenitur. Hæc iudicia: [u] quāquis honoraria, sint † tamen perpetua sunt: in

---

tractu: vt insti. de oblig. ex quasi delic. § nec distinguitur. Sed respon. ex quasi deli. vt. ij. respo. huius legis. Accur.

[a] Non præstabit. Imo videtur cōtra vt s. eo. l. & ita de facto. in princ. Sol. ibi traditæ & assignatæ erāt. licet extra nauem, hic non. Vel hic nō receperat custodiā, ibi sic, licet nō traditæ. arg. j. de alea. l. j. § item. Accur.

[b] Item si prædixerit. Facias vim in verbo prædixerit, & in verbo prædictioni: quod est infra statim; vt hic, & j. de ædil. edic. l. itaque. & de in. fi. l. nō intelligitur. §. si qs palam. & arg. j. loc. & conduc. l. videamus. §. j. & vlti. secus autē si post dicat; vt j. de fideiuss. l. si fideiussor creditori. & de institor. act. l. sed & si pupillus. §. de quo. & §. item si plures. vers. sed & si alias. & C. de act. & oblig. l. sicut. Sed quid si dederit claues? videtur renunciare ac si prædiceret; vt hic. & argumē. j. de cōtrahen. empt. l. clauibus. Econtra qd non, ne detur materia falsum fabricandi; vt j. quemadm. testa. aper. l. j. & ne detur materia cum furibus coeundi; vt supra. e. l. j. § j. Sol. distingue, an dedit a principio claues, aut postea. primo casu, si quidem dando eas fecerit similiter huiusmodi prædictionem; tunc non tenetur. si verò non fecit, tūc tenetur. & magis præsumo datas, vt possint suas res quando volunt accipere, & sub silentio habere, quam vt se periculo exonerent. mitius tamen cum domino ageretur. hoc casu, & de leuissima culpa eū teneri nō dicerē; licet alias teneatur: vt s. e. l. & ita. §. ait prætor si verò postea etiam cum prædictione non releuatur dominus; vt dixi per l. C. de act. & obli. l. sicut.

[c] Consenserunt. Maximè. nam idem si non consenserunt; & sibi imputent cur remanserunt; arg. s. q. fa. tl. sd. cog. l. si fideiussor. j. resp. Accur.

[d] Conuenitur. Illa ex contractu, secus in illa ex delicto; in qua secundum M. non distinguitur.

[e] Hæc actio. Quæ est ex quasi maleficio.

[f] Mercator. Et in naui sit vt pro vtroque officio.

[g] Debebit illi dari. Actio contra exercitorem, si damnū est passus, non quasi nautæ, sed quasi mercatori. Et sic no. aliquē fungi officio duorum. sic j. de stipul. ser. l. j. § iij. & supra. de adop. l. iij. & iiij.

[h] Quos vulgo. Græci nautæ pibates. i. maiores nautę, qui operas suas in naui pręstabāt, vt exercitor res suas in naui portari pateretur, non etiā pecuniā dabant superius vero responsum loquitur in eo et q pecuniam dabat, cum operæ suæ in hoc non sufficerēt.

[i] Huius. proximi, & alterius supradicti.

[k] Factum. Id est, si isti aliquid surripiunt, alijs.

[l] Præstat. Exercitor.

[m] Dederit. Alicui cuius res in naui sunt receptæ.

[n] Nauta nō sit. Sed alias in naui ei seruit. & secundū hoc videtur dari directa, nō vtilis: sicut dicit de ijs, qui in habitandi causa sunt in caupona; vt s. eodē. l. licet. §. in factum. vnde dic vtilem, id est, efficacē. vel si dicas de eo seruo. cuius opera nequaquam vtitur in naui, datur vtilis. nec enim potest dici, vt sit ab eo damnum datum, cuius opere exercitor non vtitur. Accur.

[o] Actione. ex quasi delicto. Accur.

[p] Suo nomine. Cur ergo reperit in casu illo s. eod. l. licet. ibi, tu tñ quod mihi pręstiteris & j. de in rē verso. l. si p patre. § si Respo. licet suo nomine denegetur, ppter factum alterius; tamen ad similitudinem fideiussoris. Accur.

[q] Decesserint. Id est, serui.

[r] Dūtaxat. Quādo est ex quasi maleficio, alias de peculio datur, & sic non obstat supra. eo. l. & ita. §. item si seruus exercitoris. Vel dic etiam in ea, quæ ex contractu; & qñ non domini voluntate; ne contradicat dicta lex. & hoc ideo, quia in suis venia, &c. vt subijcit, & j. fur. aduer. nau. cau. stab. l. j. circa prin. & j. sol. ma. si constante. § si maritus. & C. man. l. in seman. Arguīn. contra. j. loc. & conduc. l. videamus. in prin. cum ergo hic dominus tantum noxaliter teneatur; si decesserit seruus, liberatur; vt j. de noxal. l. si pluriū. § differentia. & l. elect. & not. hic noxalē ex quasi maleficio dari, secundū primū intellectum. sic j. de noxa. l. si iure § si seruus. sed differunt actiones ex maleficio ab illis, q ex quasi maleficio sunt; quia in primis pręstitis ab vno pœna alij nō liberantur; vt j. ad le. Aquil. l. item Mela. §. si plures. secus in ex quasi maleficio; vt s. e. l. licet. §. fi. Item in illa ex maleficio, si quid præstatur, ab alio nō repetitur secus in ex quasi maleficio; vt j. de ijs qui deic. vel effu. l. perceptione. & l. si verò. § cū aūt. & s. eo. l. & ita. § nouissime. & l. seq. Accur.

[s] Si quales quales. s. habeat.

[t] Exerceant. s. per se. secus si per aliū: ne qui cū vno contrahit, &c. vt j. de exerc. l. j. §. fi. & l. si tamē. & l. ne in plures quæ sunt contra. & j. de peculio l. ancillarum. §. fin. vel illę leges de exercitoria loquuntur quando ex contractu: hic autem quando ex quasi maleficio.

[u] Hæc iudicia. Potest legi vt primum dictum scilicet vsq; in hæredē, referatur ad eam. quæ est ex contractu. secundū, scilicet illud, in hęredem autē, &c. ad eā quæ est ex quasi maleficio, secundū Irn. & secundū hoc plurale in singulare resoluitur; vt infra, de pu.

---

† P. F. nauem.

† P. F. nauem.

De dāno loquitur Vlpia. ad l. Aquiliā. scribēs, vt inscriptio indicat Duar.

† P. F. consenserint.

† P. F. si quid.

† Damni. P. F.

† P. F. qd si quis quos vol. ναυτεπιβάτας, dicūt. Alc.

lib. 1. parer. c. 43. legit. quos vulgo μεσοναύτας, Græci, ναυτεπιβάτας dicunt. quæ lectio eum in hunc errorē impulit, vt existimauit ναυτεπιβάτας & μεσοναύτας eosdem esse ναυτεπιβάτας autem, alt (& rectè) eos esse, q nauem inscendūt, & pro pretio vecturæ, seu naulo, l. si nautarū officio funguntur. Mesonautæ sūt aūt (in quo ille Hermolaū temerè reprehendit) qui in media naui ad imperia omnium cuiusq; pro sūo sūt quē admodum mediastini in medio domo.

† P. F. sed huius, &c.

Officio duorū quis fungi pōt

† Nautæ.

† Al. add. iudicio.

† Qualescunque.

† P. F. nauem. & deinceps.

† P. F. sunt

de petitio.hæred.l.diuus.in fi.Vel legas vtrunq; de vtraque.nam & quæ ex quasi maleficio datur,erit perpetua de eo quod peruenit.& in hæredem non dat alia qua,scilicet p.re pœnaliter vt insti.de perp.act.§. non autem

hæredem autem non dabunt.Proinde & si † seruus naui exercuit, a & mortuus est, de peculio non dabitur actio in dominum, b nec intra annum. c Sed cũ voluntate domini vel patris seru' vel filius exercet † nauim,vel cauponã, vel stabulum, puto etiã hãc actionẽ in solidum eos pati debere: quasi oia quæ ‡ ibi cõtingunt, in solidum receperint.

a Exercuit. Sine voluntate domini.

b Actio in dominũ.Ex quasi maleficio ipsius ordinarij.Si verò alius extraneus dedisset dominum sine voluntate serui intra annum tenetur dominus de peculio serui, qui nauem exercebat ex cõtractu: vt s.eod.l.& ita.§. item si seruus exercitoris.vel ibi de recepto: hic ex delicto.Accur.

c Intra annũ. nec eo viuo,cum ex delicto nõ tenetur de peculio. sed hic duplex est ratio: & quia non habes: & quia ex delicto: vt supra eodem.l.iij. §.itẽ si seruus exercitoris.Accur.

† Al.add. cum.

† Al.add. si.

† F.F.Exercent.

† Al.add. ab illis.

Digestorum: Liber Quintus.

TITVLVS. I.

DE IVDICIIS, † & vbi quisque † agere vel conueniri debeat.

DE IVDICIIS, & vbi quisque agere vel conueniri debeat.

Eius qui habet iurisdictionẽ & tribunal, vel iurisdictionem tantum, potest iurisdictio prorogari.Bar.

Explicitis præparatoriis iudiciorũ: nunc incipit de iudiciis. Et merita de iudiciis,non de iudicio.Est enim iudicium aliud ciuile aliud criminale: 1 de quo scilicet criminali,fit sermo infra.ea.lege,destitisse.

† Iudicia q̃ ob causam repta Ci. in oratione pro Cecinna. & de diuersis indiciorũ speciebus Aris. li. v. Poli. ca.xvj.

1 Quis.

2 Et aliud mistũ quãdo pœna partim venit applicanda parti, & partim fisco. Angel. & Lancel.

3 Hoc verũ in iurisdictiõe prorogãda. secus vbi agit de nõ declinanda. P. & Ale.ĩ add. ad Bar.

3 Idem si spõte vel coacte. P.

4 Imo idẽ de iure canon.Ang. & Paul.

SI se. CASVS. Duo Mutinenses consenserunt in Bonõ.iudicem, vt inter eos cognosceret,an per talem cõsensum iudex eorum efficiatur: quia alias eorum prædictus iudex esse non poterat. Dicitur quod sic, Viuia.

d Et consentiant. In ipsum iudicem præsentem, & litem contestentur,secundum Io.vt.ĩ.solu.matrim. leg.si cum dotem.§.eo autem tempore,nã si eo tẽpore est absẽna,potest quilibet eorum pœnitere: 2 vt s.de iurisdi.om.iud.l.si cõuenerit.Itẽ hæc lex in laicis loquitur.secus in clericis,secundum Azo. qui suũ episcopũ declinare non possunt: vt in auth. de sanc. epis.§ œconomos in fi.§ col.ix.Et sic potest intelligi ar. C.de epis.& cle.l.placet.su verò dicas indistincte hãc l.loqui vbi sponte 3 litigent, nõ aũt pacto se adstringãt: vt iij.q.vj.c.non liceat & x.q.j.c.inolita. & in dicta auth.dicit inuito actore.& præterea in casu speciali reddẽdæ rationis.Sed hodie per decre. nouam Grego.et spõte nõ potest litigare sine expresso consensu sui episcopi: vt extra,de fo.cõpe.c. significasti.renũciari tñ potest foro iure nostro: 4 vt C. de pac.l.pe.sed iure cano.nõ: vt ex.de fo.comp.c. si diligẽti. idem & hodie iure nostro: vt in const. Frid. q̃ est C.de epi.& cle. aut. statuim'. Itẽ intellige hãc l. si consentiant in eum tanquam in iudicẽ ordinariũ, secus verò si tanquam in arbitrum,quod facere possunt: vt C.de epis.aud.l.si quia ex consensu. tunc.n. inter eos iurisdictionẽ non habet: vt ĩ.de re iu.l.at prætor.& hoc quando nõ erat ordinarius, licet alias esset alias. 5 n.nõ posset in eum compromitti: vt s.de arbit.l.sed & si in ser num.§. si quis iudex. Sed quæro, qualiter sciã, verum vt arbitrum vel vt iudicem eligãt? Respon. perpendi potest ex ijs,quæ præcesserunt inter eos: argu.ĩ.de leg.j.l.si seruus plurium.§. fin.& de testamen. l.hæredes palam.§. sed & si notam.Sed quid si præcedẽtia nulla appareãt? Respon. si pœna reperiat promissa, præsumam eum arbitrum: quia in compromissis pœnæ cõsueuerunt poni: vt supra.tit.ij.litigatores.§.i. & ij. & arg. infra, de diuor.l.si. & argu. C. de testa. l.non codicillum. Si hoc non appareat, præsumam vt ordinarium, si alias erat iudex: vt potius valeat melius, id est,in meliorem partem: vt ĩ.de reb. dub.l.quoties.

5 Canonistæ tenẽt contrariũ extra, de arbitr.

† F.F.q̃.

Vlpianus lib.j. † ad edictum. I.

SI se subijciant aliqui iurisdictioni, & consentiant: d inter consentientes, cuius uis iudicis, qui tribunali e præest, vel aliam iurisdictionẽ f habet,est iurisdictio.

Continuatur cum præcedenti, nam supra dictum est quod ex consensu partium fit prorogatio. Hic quæritur qualiter, & qualis debeat esse iste consensus: & breuiter hoc intendit, In prorogatione iurisdictionis de persona ad personam requiritur consensus partium, qui sciant illum non esse iudicem suum, & consensus iudicis non requiritur. sed in prorogatione de tempore ad tẽpus requiritur consensus iudicis & partium.

Idem libro tertio ad edictum. II.

e Qui tribunali. Scilicet,ordinariæ. & quod subijcit de delegata: hanc reprobãt quidam quasi delegatus nullam habeat: vt supra, de officio eius cui manda.est iurisdi.l.j.in fine.vnde ei per cõsensum dari non potest vt C.de iurisdictio.omnium iudicum.l.priuatorum.nisi ad vniuersitatem causarum esset delegatus.Sed certe dicta.l.supra, de officio eius cui mand.est iurisdictio.intelligitur. nil habet proprium, scilicet ordinarium, vel quod non cito reuocatur. habet tamen delegatam iurisdictionem: & propter hoc nihil proprium habere dicitur: vt C.commu.de lega.l.si.§.sed quia. Vel dic tribunali præest, id est,dignitati & administrationi. & quod subijcit dignitati tantum, vt iudices chartularij. Vel dic tribunali: vt quia habet merum Imperium. & quod subijcit,quia iurisdictionem habet,scilicet, ordinariam.

f Iurisdictionem. Scilicet, in ciuili causa. sed an idẽ in criminali? Argument.quod non: vt supra,de arbitris.lege,non distinguemus.§.Iulianus. & C. de iurisdictione omnium iudicum.lege, in criminali. & idem in qualibet causa,quæ ad merum vel mistũ Imperium pertinet: cum hoc specialiter demandetur: vt s.de officio eius,cui manda.est iurisdictio.l.j.in pri. Restat ergo vt hæc lex tantũ in ijs,quæ iure magistratus dantur,habeat locũ.& facit infra lege proxima,in prin. Vel dic quod etiam criminalea & quæcunque possunt prorogari, dummodo in talem qui habeat merum Imperiũ: vt C.vbi de crimi.agi. opo. lege prima.

Consen

*Consensisse [a] autem videtur, qui sciat se non esse subiectos iurisdictioni eius, & in eũ consentiant. Ceterum si putent eius iurisdictionem esse: nõ erit [b] eius iurisdictio. error enim litigatorum (vt Iulianus quoq; libro primo Digestorum scribit) non habet consensum. aut † si putauerint aliũ esse prętorem [c] pro † alio, ęque error non dedit iurisdictioné: aut † si, cùm restitisset, quiuis ex litigatoribus, viribus prætorę † [d] cõpulsus est: nulla iurisdictio [e] est. Conueni re † autem, vtrum inter priuatos sufficiat: an verò etiam ipsius prętoris cõsensus necessarius est? Lex Iulia iudiciorum [f] ait, *Quo minus* [g] *inter priuatos conueniat*, sufficit ergo priuatorũ [h] cõsensus. [i] Proinde si priuati [k] consentiant, prętor autem ignoret cõsentire, [l] & putet † suã iurisdictioné: an legi [m] satisfactum sit, videndum est. & puto † posse defendi, eius iurisdictioné [n] esse. Si & iudex [o] ad tẽpus datus, & omnes litigatores cõsentiãt [p] (nisi principali iussione specialiter prorogatio fuerit inhibita) [q] possunt tẽpora, intra quę iussus est litẽ dirimere, prorogari.

Consensisse. CASVS. Dictũ est supra eum iudicem posse de causa cognoscere, cui litigãtes cõmuni consensu se subiecerunt. Sed quid si Titius, & Seius constituerunt litigare corã Sempronio, existimantes se suppositos esse iurisdictioni illius, cũ non essent, an videãtur in illũ consensisse? Respon. iurisconsul. nõ videri eos consensisse, qui errant. itaq; non aliter videri possunt in eũ cõsensisse, quam si sciant se nõ esse subditos iurisdictioni illius. Item is nullam in litigãtes iurisdictioné habet, qui coegit eos corã se litigare.

Conuenire. Sicut dictum est, cõsensus facit iudicem: alias nõ erit. an autem solus litigãtiũ cõsensus faciat: an necessarius est iudicis cõsensus? Et dicitur quod nõ. nec obest: si ignoret eos in se consensisse.

Si & iudex. Dictum est quod non est necesse quod ordinarius consentiat: sed quid si delegatus quia pone: iudex fuit delegatus vt intra certum tempus cognosceret. quæritur. an illud possit prorogari iudicis & partiũ consensu? Et respon. quod sic, nisi à Principe fuerit prohibitum. Legatis. Si aliqui sint legati missi Romam causa legationis, habent priuilegium vt non cõueniantur Romæ dum sint in legatione, de ijs, quæ contraxerunt ante legationem. In ijs qui missi sunt Ro. causa iudicij testificãdi. vel exercendi causa appel. vel excusandi se à tutela, Romæ, non conuenientur, nisi contraxerint Romæ. sed hoc fallit in legatis: quia si fuerit quodam tempore Ro. & ibi contraxerint, & iterũ venerint Romam, quæ isti nunquam conuenientur pro contractibus initis in prima legatione. si tñ post perfectã legationem Romę morentur: poterunt ibidem conueniri. Item si extra. Hic §. in legatis nõ loquitur, sed in alijs qui vadunt Romã causa testificandi, vel causa appel. exercendæ: de quibus dicitur quod si nõ contraxerint in prouincia sua sed extra, non habẽt priuilegium Romę illorum contractuũ: sed illorum qui celebrati fuerint in prouincia. Si añt legati vocent alios in ius, coguntur se defendere aduersus omnes. hoc autem fallit cum eis fit iniuria qui Ro. sunt, & habent ius reuocandi domum: vel cum eis fit furtum vel damnũ, qui pro talibus factis possunt agere: tñ non conueniri nec respõdere tenẽtur alijs quod iustã habent causam, quia si aliter diceremus vt possint conueniri, iam delicta remanerent impunita: quia ante, quam vellent ibi conueniri. pro eo quod debet, dimitterent, ne agerẽt, & sic esset in potestate eorũ, qui contumelia eos afficerent, subijcere eos iurisdictioni alterius. Sed & si dubitetur. Si superiores personæ agant Romæ poterunt conueniri: non tñ si agant, cõueniuntur ibi si velint agere de iniuria sibi illata: vt hoc habuimus. §. proa. Hic añt ponit quid iuris sit si dubitetur, quia si dubitatur an ius habeant reuocandi domũ, an non. & dicit quod iudex Romæ ad quem vocati sunt, debet cognoscere de hoc: & si constat habere priuilegiũ, vt in prouinciam suã remittantur, cauebunt in fine fideiussore de respondẽdo in prouincia sua. In omnibus. Conueni Titiũ aliqua particulari actione, quæ intra paucos dies exitura est. iudex dat multas dilationes. si debeat propter hoc prorogari iudiciũ, non sustinebo damnum: quia restituitur mihi actio; si finita sit. His.

Ordinarij iudices habent ius indicendi mulctam: non autem alij. Viui.

[a] Consensisse. Nõ esse i iure errãtes.

[b] Non erit. Id est, non fiet.

[c] Alium esse prætorem s. ergo errorem iuris posuit. nã hic est facti error: vt j. de iur. & fact. igno. l. j. §. si quis. & facit hęc leg. pro opi. nostra quã diximus contra G. s. de iurisdi. om iudi. l. si per errorem.

[d] Præturæ. Non fit. & idẽ in quolibet iudice.

[e] Nulla iurisdictio. s. ipso iure: sicut nec dos per metum promissa: vt s. quod met. cau. l. si mulier. §. si dos metu. & de autho. tut. l. j. in fi. sed arg. cõtra in d. l. si mulier. §. si metu. & j. quod fal. tut. auth. l. interdũ.

ADDITIO. Dic quod ibi nõ tractat de iurisdictione cõcedenda, sed de potestate litigãdi cõcedẽda patri.

[f] Iudiciorum. s. priuatorum: de qua habetur mentio s. de arbi. l. sed & si in seruum. §. si quia iudex.

[g] Quo minus. Forte talia erant verba, si quid non interueniat, quo minus conueniat inter litigatores, iudicium erit ratum.

[h] Priuatorum. Etsi prætor non est præsens: patitur tamen post ante se litem contestari. vel dic vt in hac sequenti glo. vers. sic. videtur quod, &c.

[i] Consensus. Sed quid si scholaris reus nõ allegauit priuilegium magistri sui: sed errando passus est in se litem contestari? Videtur quod sicut si soluisset indebitum fauorabilẽ exceptionẽ habens, potest repetere: vt j. de cõdic. ind. l. qui exceptionẽ. sic & iste possit condicere ipsam cõtestationem. Item plus quia non videtur valuisse cõtestatio: vt hic dicit. Sed cõtra dico: quia nõ errauit, cũ erat suus iudex: vt s. in procu. Dig. in fi. & in l. Frideri. habita C. ne fi. pro pat. facit alia quæ incipit, statuimus. quæ no. in l. omnes. C. de episcop. & cler. sed de priuilegio certat non de iure communi. Item ibi damnum euitat, hic lucrũ vult.

[k] Si priuati. Hic videtur eundem casum ponere quem & supra l. proxi. Dic ergo quod prætor supra loquitur. quando errando in iure credens se vltra territorium suum iurisdictionem habere: hic quasi in facto: vt quia istos de iurisdictione sua esse credebar. hoc quidem non noceret: vt hic.

[l] Consentire. vt in non suum.

[m] An legi. s. Iuliæ priuatorum iudiciorum.

[n] Iurisdictionem. Hic est ar. quod etiã ante lit. contesta. est iurisdictio. sed dic hic forte lite contesta.

[o] Si & iudex. Scilicet consentiat.

[p] Consentiant. In tempore prorogando.

[q] Inhibita. s. à delegante. Sed an tẽpus triennij pot. proro-

[a] Hęc sũpta est ex tractatu de iurisdictione Duar.

† Vt s.

† Præ.

† Ac.

† Præfectura.

† No. bene text. in d. §. qui est vnicus in iure secundum Bal. videlicet quod prorogatio iurisdictionis fieri pot in iudicẽ etiã ignorantẽ, qui credebat suã iurisdictionem esse: licet vere nõ esset si non prorogata fuisset per partes. Boio.

† Putat.

† Iste tex. non reperitur alibi sm Ange. & est sin. secundum Bal. in ca. cum olim abbas de officio deleg.

protogari? Respon non: vt C. de iud. l. properandū. & j. eod l. si iudex. Not. ergo quod fit prorogatio de tempore ad tempus, vt hic: quādoque de personis ad personas: vt s. eo. l. j. quandoq; de re ad rem: vt j. eod. l. de qua re. §. j sed an hoc vltimo casu debet haberi cōsensus iudicis? si species hunc. §. sic si superiorem, nō. Sed magis dico eū consentire debere, cum sua iurisdictio extendatur.

Qui ex causa legationis, vel testimonij, vel alia legitima causa ad alium locum se transfert, hic non potest conueniri: et habet priuilegium domū suam reuocandi. Bart.

Legatis a in eo, quod ante legationem cōtraxerunt: item iis, qui testimonij b causa euocati sunt, vel accersiti iudicandi causa, † vel in ꝓuinciam destinatis c reuocandi domum suā ius datur. d † Ei quoq;, qui prouocauit, non imponitur necessitas intra † tempora prouocationis exercendæ, Romæ vel alio loco, vbi prouocatio exercetur e alijs pulsantibus respōdere. Nā Celsus huic etiam † domum reuocationē dandam ait: quoniam ob aliam causam venerit. f [&] hæc † sententia [vera] & rationabilis est. Nam & diuus Pius Plotio Celsiano rescripsit, eum, qui tutelę reddendæ causa Romā erat ad † se euocatus: alterius tutelæ, cuius causa non erat euocatus, nō debere cōpelli iudicium suscipere. Idem Claudio Flauiano rescripsit, minorē viginti quinq; annis, q desiderarat in integrū restitui aduersus Asinianum, † qui alterius negotij causa venerat, g non esse Romæ audiendum. Omnes autē isti domum reuocant, si non ibi contraxerint, † h vbi conueniuntur: cęterùm si ibi cōtraxerint: i reuocandi ius non habent, exceptis legatis: qui licet ibi cōtraxerint (dūmodo ante legationem cōtraxerint k) nō compelluntur l se Romæ defendere, quandiu legationis cā hic † demorātur. quod & Iulianus scripsit, & diu[us] Pius rescripsit. Planè si perfecta m legatione subsistant: conueniendos eos diuus Pius rescripsit. Itē si extra n prouinciā suā contraxerint, licet non in Italia: quæstionis est,

† P.F. vel si quid iudicandi causa accersiti sunt al. vel si qui.
† P.F. eo quoq; q ipse prouocauit, &c.
† inter.
† P.F. domus reuocationem. al. Celsus licentiā domū reuocationis ei dandā ait quæ lectio reijciēda est.
† In P.F. add. Celsi.
† P.F. a se.
† Asiniā.
† Contraxerunt. P.F. & deinceps.
† ibi.

a Legatis. Ideo, ne legatione auocentur: vt infra eod. l. non alias in fin. & le. de eo. Et accipe legatum, siue princeps eum miserit, siue aliqua terra ad principem vel Romam: vt j. de leg. j. Paulus. j. §. j. & l. legatus creatus. & C. ex quib. causis maior. l. j.

b Testimonij. Et est ratio, ne diu a suis negotijs auocentur. vt j. quemadmod. test. aper. l. sed si quis ex signatoribus. idem & in iis qui à principe sunt euocati: vt infra eo. l. non alias. in princ. & facit s. ex quibus caus. ma. l. sed etsi per prætorem. §. fin. & de in ius vocan. l. quique. & s. si quis cau. l. ij. §. simili modo.

c Destinati. Et sacietbant transitum per Romam. argu. s. ex quib. cau. ma. l. qui mittuntur. §. item paganū. vel. qui reipu. Vel licet ratione contractus vel alia possunt conueniri in ea prouincia, in quam missi sunt, tamen reuocabunt domum: vt infra proxi. §. alias etiam iure communi in alia terra non debent conueniri.

d Ius datur. Id est licentia reuocandi, scilicet iudicium ad domum, id est ad locum vbi habent domicilium, non domum tantum: vt infra ad municip. l. libertus. § sola. Accurs.

e Exercetur. Sed in sua ꝓuincia vbi appellatū fuit, debet defendi: vt j. eū qui appel. in pro. deb. defend. l. j. & ij. & j apud eū a quo appel. l. j. quę sunt cōtra.

f Ob aliam causam venerit, qūcunq; dummodo necessariā vel probabili: vt causa religionis. arg. supra, de procur. l. aut religionis. idem ergo si pater alicuius vadat ad filium ad scholas Romę, vt eum videat. arg. supra quibus causis maio. l. necnon. Accur.

g Venerat. Scilicet propter causam appellationis exercendæ.

h Contraxerint. Scilicet Romæ. vt sic plus operetur ratio loci & contractus, quam loci tantum. sic & in auth. de cōs. san. & vte. fac. §. hæc igitur. col. vj. vel etiam contractus tantum, vt in aduena: vt infra, eo. l. hæres. §. j & s. hoc §. ibi, vel in prouinciam.

i Si ibi contraxerint. Scilicet alio tempore.

k Dummodo ante legationem cōtraxerint. ergo si in legatione cōtraxerint vel deliquerint ipsi vel eorum serui, tenebuntur iudicium pati: vt j. eod. l. non alias. §. legatis. Secus si quasi contraxerint etiā tempore legationis: vt infra eo. l. de eo. Item secus si dies est exitura. quia tūc lis cōtestatur, licet ante contraxerint: vt infra eo. l. sed & si. §. ædium.

l Non compelluntur. Imò videtur q sic: vt j. de constit. pecu. l. cum qui. §. Iulianus. j. respon. contra. Solu. ibi in legatione cōtraxit: vnde exceptionem opponere non potest: hic vero, ante legationem istam: vt s. de arbit. l. non distinguemus §. itē si quis. & §. illud. Item contra, vt in authenti. vt omnes obe. in prouin. §. j. & §. ij. colla. v. quæ est. C. vbi de crimi. agi. opor. auth. qua in prouincia. Solu. quod ibi dicit, quod nullo priuilegio excusatur, quo minus cōueniatur. vbi cōtraxit: verum est de priuilegio per principem indulgendo: vel etiam ante indulto alicui singulariter, non per legem iam indulto: cum per auth. ē. posteriorem hoc priuilegium sit legatis confirmatum: vt in auth. de san. epi. §. si vero episcopi. co. ix. sic etiam nō tollitur quod est. C. vbi se. vel cla. l. ij. Item contra. infra de lega. l. cum quæritur. in prin. sed satis videtur in legatione contraxisse, qui in id tempus se obligauit; argu supra, de actio. & obliga. l. contraxisse. vel aliter pone casum in d. l. cum quæritur, &c.

m Si perfecta. i. cōpleta. sic exactos. i. finitos. sic & C. de resti. mili. l. j. Sed an si per momentū steterit, pōt statim conueniri? Resp. non, sed aliquod tempus transeat, vt j. de sol. l. ratum. & l. quod dicimus. & s. de neg. gest. l. diuortio. & infra, de leg l. legato.

n Item si extra. Casum huius. §. ponit Aldricus etiā in legatis; vt si legati contrahant dum sunt cōstituti in legatione. in ꝓuincia sua vel aliena, habeant ius reuocandi domū. si autem in Italia vel Romæ, non possunt. & pro se inducit j. eo. l. cum furiosus. §. qui legationis. & quod dicit hic intra prouinciam, scilicet quancunq; extra Italiam. Quæ positio stare nō potest in eo quod de Italia dixit, sm Azo. nam etiā legatus si Romæ contraxerit, dummodo ante legationem, nō potest cōueniri; vt s. proxi. §. adeo quod iudicium ante inchoatū perfici non potest; vt l. nō distinguemus. §. item si quis s. de arbit. sed Al. dicebat durante legatione; arg. s. qn non contraxerunt Romæ. Dic ergo in casum in alijs qui numerantur

supra

supra eod.§.legatis. vt si contraxerint illi in sua ciuitate vel sua prouincia: habent ius reuocandi domū. si autem Romæ, vel in Italia, vel in alia prouincia: vt cum sit Hispanus, contrahit in Anglia: non habet ius reuocandi. & quod dicit intra prouinciam, dic scilicet suam: vt ex vi repetitionis apparet ratione quæstionis factæ de sua prouincia, sed per hoc casum Aldri. nō inuenio reprobatum nisi in eo articulo tantū quando in alia prouinuincia contraxit.

a Sed si agāt.op.j. de legati.le. legat°. & l. is q.sol. vt ibi.

b Compellūtur.s. interim dum agūt. & sic non ob.j. eo. l. sed & si j.respon. vbi petitur restitui hęreditas, & tñ postea non conuenitur restitutus. Item aduersus oēs, cum tantū pro omnibus quantū pro vno auocetur: & nō sit alia ratio: vt j.eo.l.non alias.§.vl.sed econtra ab illis tantum videtur, quod se debeāt defendere cōtra quos agunt: vt in authen. de sanc. episc.§. si quis episcopus. ver. reuerendissimi. col.ix. Sed ibi agebat nomine mandātis: hic suo. sed quidam & hic hoc secundo modo intelligunt.

c Contumelija, q̄ non debet esse: vt j.de legatio.l. Paulus.& l.legatus antequam. & j.eod.l. si longius.§.j. & arg. supra, de iurisdi.om.indu.l. si idem. & quod si. & facit.C.de sent. & interlo.l. cum Papin. & infra, de legatio.l si absenti.§.j. Item domum emere: vt l. legatus creatus.j. de legatio. alias nihil pro se vel pro alio: vt dicta l.Paulus.§.vlt.Accur.

d Vindicant. conquerendo de iniurija sibi factis. Non dicas propria authoritate. vt C.de iud.l.nullus.

e Possit. puta an legatus sit: vt j.de legat.l.v. & sic not. quod aliquid rōne dubitationis permittitur, q̄ alias non permitteretur: vt j.eod.l. si quis ex.& s. si quis in ius voc.l.ij.§.j.& j.de noxa.l. quoties.§.j.

f Intueri.i. statuere interloquendo, vel videre, &c.

ADDITIO. Ista glos. ad hoc allegatur quod quando cognoscitur super declinatoria, non est necesse quod feratur interlocutoria: sed sufficit ad vlteriora procedere. Ange.& Paul.

g Cauere.s.in locum illum vbi reuocat: quæ cautio tenet: vt j.iudi.sol.l.pen. Et facit ad hoc quod alio tempore caueatur, & alio agi differatur: vt j.de libe. cau.l.ordinata.§. si is.& supra, de of.præsid.l. senatuscon.in fi.& j.de adul.l. si adulterium.§.fin.

h Sisti. coram suo iudice, &c.

i Sola promissione. forte pœnali: † cū in hoc non grauetur in officio suo. & hoc forte nisi suspecta sit persona: quia tunc & cum fideiussore cauet, secundum quosdam: vt arg. supra qui satisd. cog.l. si fideiussor.§.fin.& supra, de offic.præsi.l. senatuscon.

k Accipere. magis subandi, & leuius erit quam, &c. Sed nunquid quod hic dicitur, seruatur in quolibet, qui in non competenti foro conuenitur, vt debeat cauere? Respon. non: quia hic habet domicilium vbi satisdat: cum Roma sic cōmunis patria: vt j.ad munici.l. Roma. Item an scholaris debeat in curia cōmuni satisdare, cū priuilegiū allegat? Videtur quod sic, vt hic. Vel dic quod coram eo iudice, coram quo est causa agenda: vt j. iud. sol.l.iij.j. resp. & l.pe. & quod hic dicit, loquitur quādo reuocat ad locū remotum, maxime vbi est grauior forma satisdandi in curia cōmuni: vt Bononiæ.

l Protelatur. in iudicijs. Accur.

m Admonitio. Ex causis prædictis legationis, & alijs: & idē ex alia causa.

n Temporali damno. s. vt dies actionis nō finiatur. Sed contra j.eo.l. sed & si.§. sed & si dica. Solu. currit, vt ibi: sed restituit: vt hic, & infra ex quibus cau.maio.l.e.ait prętor.§. fin. & l.seq. Vel distingue an interpellatio præcessit, vt tunc ipso iure non currat, alias currat, sed detur restitutio. vel distingue an creditor potuit litem contestari, vt tunc non fiat restitutio: nisi qñ cum difficultate potuit, quia graue erat ei cum tanto litigare, alioqui restituitur. & facit ad hūc § s.ex quib.cau.ma.l.necnō.§. sicut.& C.de iu. delib.l. si.§.donec.& in auth. vt cū de ap.cog.§. meminimus.col.viij.& C. qui bon. ced. pos.l.fin. Acc.

o His. Scilicet magistratibus.

p Publice iudicium.i. publicum officiū.i. iurisdictionem habet. s̄m quosdam. sed certe & defensor ciuitatis habet publicū officiū, & tñ nō indicit mulctā: vt s. si quis ius di.non obt.l.j.in princ. Vel dic .i. qui possunt cognoscere de publico crimine: vt quia merum habent imperiū: vel sic, cui est publica authoritate concessum: vt C.de mo.na.l.fi. non tamen dico quin delegatus habeat iurisdictionem: vt s. eod.l j.

q Specialiter. à principe: vt C.de spor.l. fin. Item contra supra, de arbi.l.non ex omnibus. Sol. vt ibi. si ergo qui non potest mulctam imponere, vocet vt imponat, & vocatus non veniat, non punitur. & sic potest lex sequens cum hac coniungi.

an Romæ cōueniri possint? & Marcellus ait, in eo solo, priuilegio eos vti domum reuocandi, quòd in ciuitate sua, vel certè intra prouinciam [suam] contraxerint. quod est verum.

Ex isto §.no. quòd ille qui accusat criminaliter, non potest conueniri ciuiliter. secus in eo qui ciuiliter agit. Bar.

† Sed si agant, a cōpelluntur b se aduersus omnes defendere: non tñ si iniuriam suā persequantur, vel furtum, vel damnum qđ nunc passi sunt. alioquin (vt Iulianus eleganter ait) aut impunè contumelijs c & damnis adficientur: aut erit in potestate cuiusq; pulsando eos, subijcere ipsos iurisdictioni, dum se vindicant. d Sed si dubitetur, vtrū in ea quis causa sit, vt domū † reuocare possit: e nec ne: ipse prætor debet causa cognita † intueri. f q, si cōstiterit in ea eum esse causa, vt domum reuocet: debebit cauere, g in iudicio sisti: h statuente prætore in quem diem promittat. Sed vtrum nuda cautione, an satisdatò, Marcellus dubitat: mihi videtur sola promissione, i quod & Mela scribit. alioquin † [magis] compelletur iudiciū accipere, k quàm inuenire eos, qui satis pro eo dent. In omnibus autem [causis,] in quibus protelatur l admonitio, m hoc procedere sine temporali damno n creditorum oportet. His o datur multæ dicēdę ius, quibus publicè † iudicium p est, & non alijs: nisi hoc specialiter q eis permissum est.

Contra eum qui habet exceptionem declinatoriam, non potest interponi secundum decretum. Bart.

Idem libro iiij. ad edictum, III.

NOn vide-

NOn videtur. CASVS. Si legatus est præsens in ciuitate Ro. vbi nō potest cōueniri an videatur latitare, quæritur. Et dicitur quod non: ideoq; non

§. interdū j.sol.mat. reputat istā gl. fin. ad hoc q, vbi quis tenetur cauere tamē tenetur promittere sub pœna: sed cōcor. glo.in l ij.§. quāuis. j.sicui pl° quam per l. fal. alia in l. iij.§. fin.de ali. iud.mutā. causa fac. vide tamē Alex.in d.§. interdum. Bol.

† In P. F. nō est magis. quare vide Anto. Augustinum lib.emen. ij. c.viij.

† Publicum.

† P. F. sed & si agāt.

† Domū.

† P.F. statuere.

† Ang. in l. diuortio

S.V. K punit

punitur. Vel pone casum: vt ā. de iurisd. om. iud. l. fi. a Non videtur. Pone casum in eo quem cõstat non teneri sub eo respondere: vt ā. de iurisd. om. iu. l. fi. Item pone casum j. de pec. l. eo tempore. in prin. & j. iud. sol. l. vir bonus. Item in quolibet, qui in ius vocari non potest: vt ā. de in ius vo. l. ij. dummodo hoc cõstet. alias tenet ire: vt j. eo. l. si quis ex aliena.

tur a frustrandæ actionis causa latitare, b qui præsens suscipere iudicium non compellitur.

Ca[illegible] ad edictum p[illegible]. IIII.

c Lis nulla nobis esse potest cum eo, quem in potestate habemus, nisi ex castrensi peculio. d

V[illegible]. V.

e Si quis ex aliena iurisdictione ad prætorem vocetur: debet venire, vt & Pomponius & Vindius scripserunt. † Prætoris. n. est æstimare, e an sua sit iurisdictio: vocati aũt, non contemnere authoritatẽ prætoris. nam & legati cæterique, qui reuocandi domum ius habent, in ea sunt causa, vt in ius vocati veniant priuilegia sua allegaturi.

Idem libro vj. ad edictum. VI.

a Cæcus iudicantis 4 officio fungitur. f

Priuilegium fori superueniens pendente iudicio, non eximit quem à iurisdictione. Bart.

Idem libro vj. ad edictum. VII.

a Si quis postea, quàm in ius vocatus est, miles, vel alterius g fori esse cœperit: in ea causa ius reuocandi forum non habebit, h quasi præuentus. i

Caius libro j. † ad edictũ prouinciale. VIII.

Si quis in legatione constituerit, quod ante legationem debuit † non cogi eum ibi iudicium k pati, vbi constituerit.

Vlpianus libro nono ad edictum. IX.

b Latitaret. i. turpiter se occultare: vt j. quibus ex caus. in poss. ea. l. Fulcinius §. quid sit aũt latitare. cũ suo iure vtatur: vt j. de reg. iur. l. nullus videtur.

Lis. CASVS. Dicit quod nullũ litigium esse potest inter patrem & filium, dñm & seruũ, nisi de castrensi vel quasi in quibus potest esse inter patrem & filiũ iudicium. Viuis. c In potestate. Vt filija & inferiorib. vt hic, & j. de act. & obli. l. actiones. Fallit autem in castrensi & quasi peculio: 2 vt hic, & j. de fur. l. si quis vxori. §. ij. & iij. & de fideius. l. si dubitetur. §. fin. & C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. eo. Item cum de hoc ipso sit dubiũ, an sit in potestate vel nõ: vt C. de par. po. l. j. Item in illis casibus in quibus cõpellit patrem filius vt emãcipetur: quod notatimus inst. quib. mo. ius pat. po. so. §. fi. Item si petant alimẽta: vt j. de lib. agn. l. si quis à liberis. in prin. Item nisi hoc faciat alieno nomine 3 forte: vt tutorio, curatorio, & procuratorio: vt argu. ā. de in ius vo. l. quæsitũ. & nisi in alio casu quem habes j. ad Treb. l. Imperator. & in auth. vt lice. ma. & auię. §. j. colla. viij. & hoc si est in potestate. cum emancipato autem potest esse iudicium: vt C. de in ius voc. l. fin. & facit ad hoc supra, de in ius voc. l. adoptiuum. d Peculio. subaudi vel quasi castrensi.

Si quis. CASVS. Vocatus a non suo iudice, venire debet, vt sciat si suus iudex est, vel nõ. Vel pone sic exemplũ. Quia Titius fecit Semproniũ citari: & ambo erãt de vna ciuitate: Sed tñ Sempronius citatus de alieno foro erat, quia clericus erat. vel de diuersis ciuitatibus erãt: nunquid sui copiã facere debet ille Sempronius? Et rñ. quod sic. & sic videt corrigi ā. eo. le. non videtur. So. ibi erat manifestũ eum esse de aliena prouincia: hic non, & sic debet se excusare. Viu. e Æstimare. s. cum dubium sit: 5 vt ā. eod. l. ij. §. sed & si dubitetur. alias non: vt ā. de iur. om. iud. l. fin. & ā. de fer. l. j. Sed quomodo erit iudex in sua causa: vt C. ne quis in sua causa. per totum? Respõ. non est sua quantum ad vtilitatem, vt aliquid dicitur esse alicuius; vt j. quã app. sit. l. j. §. in propria. sed iurisdictio sua pronunciando ampliatur. pronunciabit ergo se iudicem esse, vel non esse. Accur.

Cæcus. Titius dum esset in officio constitutus, habebat ordinariam vel delegatam iurisdictionẽ: & ita morbo superueniente lumen amisit. nunquid postea suo fungi poterit officio vt poterat à principio? Et dicit quod sic. Sed videtur quod nõ: vt ā. de postu. l. j. § casum. quę videt cõtraria, sed non est: quia ibi à principio erat cæcus: hic postea.

f Fungitur. cũ ante esset iudex 4 quã esset cæcus: sed de nouo fieri non potest. secus in postulatore: vt ā. de postula. l. j. §. casum. & §. quamuis aũt. Sed qualiter sententiam in scriptis dabit, quod facere debet iudex: vt C. de sent. ex breuicu. reci. l. fi. Resp. in casibus in quib⁹ sine scriptis iudicat, planũ est: vt in authē. posita in d. l. In alijs aũt puto, quod habeat dignitatem, nõ administrationem iudicandi. ADDITIO. Tu dic quod imò habet administrationẽ, & leget sẽtẽtiam per aliũ. Bar. Bal. Ang.

Si quis. CASVS. Cum ego & Titius essemus de vno foro, incepi cũ eo conuenire: & litem cũ eo cõtestatus sum. lite pendente cœpit esse alterius fori: quia factus est alterius ciuitatis ciuis vel clericus: an mihi teneatur respondere sub eodẽ iudice, sub quo sum cum eo litem cõtest. an eius forũ sequi debeam? Et dicit, quod vbi lis cõtestata fuit debet cognosci de causa. Sed cõtra videbatur, quia actor sequi debet forum rei: vt C. vbi in rem act. l. fin. Viu. g Vel alterius. vt clericus. ADDITIO. Dic quod si fuerit factus motu proprio, potuit condemnari per iudicem laicum, sed non puniri in persona. Ange.

h Non habebit. sufficit ergo tempore citationis vocatum esse de foro vocantis. i. de foro eius ad quem vocatur: vt hic, & supra, de iurisd. om. iud. l. pen. Sed contra supra si quis cau. l. qui autem. Sol. hic ad postulationem suam: ibi non fuit datum priuilegium: vt arg. supra quod quisque iur. l. iij. Item contra j. de re mili. l. qui cum vno. §. reus. sed ibi in milite 1 armato est speciale. hic autem de alia militia. i Præuentus. vt infra ad municip. l. incola.

Si quis. CASVS. Si aliquis dum esset in prouincia accepit mutuam pecuniam. s. a me, & sic ante legationem: & cum esset Ro. causa legationis, constituit tempore l. se soluturũ Romæ illud debitum. quod in prouincia accepit: dicit hic, non potest conueniri Ro. act. de constituta. Viuia. k Ibi iudicium. ibi & vbi temporaliter legatus, non localiter. q. d. tempore legationis constituit: sed non eo tempore legationis quo conuenitur. nam inspicitur causa præcedens ex qua fuit constitutũ: vt j. de donatio. l. qui id quod. secus si in ipsa legatione incipit debere. & sic loquitur contrarium j. de constitu. pe. l. cum qui. §. j. Vel solue vt ibi. 6 Vel pone casum quod tempore legationis constituit se alibi, quam

a Ex titu. de iurisdictiõe Dua.

1 Ista lex nõ procedit de iure canonico. quo inter patrem & filiũ in potestate potest esse iudicium. glo. est no. in c. quęsitum. ij. quę. vij. Paulus Iudicium quãq; inter patrẽ & filium consistere potest.

2 Et idem in aduentitijs in quib⁹ patri nõ acquiritur vsus fruct. Bar. & P.

a Ex ti. de in ius voc. Duaren.

† Responderunt.

† Existimare.

3 Quę vbi allegauerint, extra territoriũ ius dicenti impune nõ paretur. li. vlti. supra de iurisdiction.

4 Et commodi alieno. Ange.

5 Inter partes, secus si inter patrem & iudicem. Bald.

4 Bar. Idē Cæc⁹ post cæcitatem iudex esse nõ potest.

a Sumptũ ex le. j. de postu. Duaren.

† P. F. iudicandi.

Ex tit. si ex noxa. cau. agatur Duaren.

† P. F. q̃.

† P. F. debuerit.

† Cogitur.

5 Imò dic quod miles poterit cõdẽnari per primũ iudicem, sed nõ puniri in ꝑsona. Ang.

6 Contrariũ loquitur quã expresse cõstituit se soluturũ Romæ vbi erat legatus. hic vero quando se soluturũ cõstituit nõ dicendo in quo loco Paul.

Romæ

Romæ soluturum:vnde non Romæ,sed ibi conuenitur,vbi soluere debet:vt ƒ.de act.& obli.l.contraxisse.sic & ƒ.de leg.i.l.cum quæritur.Vel ibi & hic ante legationem debitum erat, & vtrobiq́ue tempore legationis constituit.sed ibi Romæ vel in Italia : hic autem in prouincia Vel hic ante legationem constituit se soluturum Romę.nec erit proportionalitas temporis ad locū propter pręcedentem originē: vt argumē.infra de le.ij.l.cum filius.§.cum hæres. & sic ibi & vbi temporaliter , non localiter ponuntur. Acc.

† Sic Aris. in libello de mūdo.

INsulæ Italiæ, pars Italiæ sunt, a & cuiusq; prouinciæ. b †

Ad hoc vt aliquis desistens puniatur,requiritur vt in totū desistat,non solum differat. Itē si desistat a causa,quam calumniosè proposuerat.secus si iustā causam habuit litigandi:sed de nouo se iniuste litigare cognoscat.Bar.

Idem lib.x.ad edi. X

DEstitisse † is videtur,non qui distulit, c sed qui illi renūciauit in totum.desistere d .i.est de negotio † abstinere,quod calumniādi animo instituerat.Planè si quis cognita rei veritate e suum negotium deseruit nolēs in lite improba f pseuerare,quā calumniæ causa non instituerat: g is destitisse non videtur. h

Irritatur iudicium si deuenit ad eum casum,a quo incipere non potuit.Bar.

Idem libro xij.ad edictum. XI.

INsulæ. CASVS. Qui est de insula Italiæ , debet respōdere in Italia:quia insulæ Italiæ , pars Italiæ sunt. Viuia. †

† Ca. xxi de minoribus & ex tit. de calūniatoribus Duar.

a Italiæ sunt. Ex quo sequitur quod q in illa insula est debet respōdere in Italia:vt ƒ. ad muni ci.l.qui ex vico.

† Al.add. in totum.

† P.F. desequerit.

b Prouinciæ. Scilicet insulæ sunt pars eiusdem prouincię. sic & ƒ.de ver. sig. l.notionem.§.j.

c DEstitisse. Distulit.hoc fallit C.qui accus. non pos.l.si ea quæ. Vñ si ponas ibi in ciuili,vt debeat damnari in expensis, qui destitit planum est: vt ƒ.e.l.eum quem. & facit ī.de alien. iud.l.item §.j.& ƒ. de inof.test.l.Papinianus §.meminisse. si autem in criminali;primo casu videtur desistere vt puniatur criminaliter extra ordinem.In secundo non quo ad pœnam sustinendam,destitit tamen: vt C.q accusa. non pos.l.si ea.& ƒ.ad Turp.l.ab accusatione . Item abolitionem necesse habet impetrare,quod facile cōsequitur:vt C.de abol.l.fallaciter.

d Desistere.Supra,desistere ad differentiam.differre.Hic desistere calumniator à non calūniante.Acc.

e Veritate.Ex interuallo,id est,postquam instituit.

f Improba.Id est,quam post sciuit improbam.

g Instituerat.Ab initio.Accur.

h Videtur.Vt in aliquo puniatur.

SI à me CASVS Litem cum Titio contestatus sum,contra quem agebam:vel,ipse mecum cōstatus est:& eum postea arrogaui . an instantia litis inter nos solui debeat,vt discedamus a lite,an nō, quæritur ? Et dicitur quod sic:cum ab initio antequam lis esset inter nos,si ego eum arrogassem, nō potuissem cum eo litem contestari.Viuia.

i Consistere.In tali casu nobis existentibus . & sic vitiatur,quia in eum casum peruenit à quo nō posset incipere. sic.ƒ.eo.l.Iulianus ait,si alter.Sed argu. cōtra ī.eo.l.cæcus.& l.si quis postea.sed hoc quod est hic,magis ratione impossibilitatis dicitur nullum: vt supra,de in ius vocan.l.adoptiuū. & facit ī. de ca. di.l.ij.§.penultimo.

CVm prætor. CASVS. Titius & Seius inter se causam habebant:prętor delegauit eis tres iudices.& postea vni ꝓhibuit ne inter eos iudicaret, an alij duo iudicare possint,quæritur ? Et dicitur quod sic quia alijs duobus videtur commisisse.

SI à me fuerit adrogatus . qui mecum erat litem contestatus, vel cū quo ego solui iudicium , Marcellus libr. tertio Digestorum scribit:quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere. i

Quod quibusdam prohibetur,cæteris videtur esse permissum.Bar.

Paulus lib.xviij. † ad edictum. XII.

CVm prætor vnum ex pluribus k iudicare vetat,cæteris id cōmittere l videtur. m Iudicē dare possunt, qui bus hoc lege, n † vel cōstitutione, vel senatuscōsulto conceditur.Lege,sicut procōsul. o Is quoque, cui mandata est p iurisdictio iudicē dare potest:vt sunt legati proconsulum.Item ij, qui bus id more q cōcessum est propter vim impe-

Iudicem: Hic dicit , qui possit dare iudices .quæ omnia plene prosequitur. Nō autem. Hic dicit qui possunt esse iudices, vel nō, quę plana sunt. Qui possunt. Hic dicit quod nulla differētia est inter eos qui possunt esse iudices,an sint sui iuris vel alieni : scilicet patris,& non domini : quia nō possunt esse iudices: vt supra prox. Viui.

† Ex titu. de cap.minut Duar.

k Ex pluribus.de legatis.

† P.F.xvij

† Al.add. autem.

l Cōmittere.Hoc est iam cōmissum relinquere.

m Videtur. Not. quod quibusdā prohibetur , alijs concessum videtur. sic ƒ.de testi.l.ex eo & ƒ.de fundo instru.l. quæsitum .§. idem resp.& ƒ. ex quibus cau. in pos. ead.l.in possessionem .§.j. & in decret.xxv.distin.capi.qualis.Sic econtra quod in vno conceditur , in alijs negatur: vt C. de proc.l. maritus : & ƒ.de compend.l. quod Labeo . & infra de condit. & de mon.l.cum ita.in fi.Sol. hæc vera sunt nisi. in prohibitis vel permissis eadem sit ratio.ar. ī.de le.& senatuscon.l.non possunt.in fine.

† Ei est iurisdictio ordinaria , quæ datur a.l.vt ī.de iurisd.om. iu. .l.morte maiorū cum l. seq. Pan.

† P. F. pro consule.

† Ang.hic dicit istum tex.meliorem de iure ad hoc propositū, q licet delegatus ab inferiore a pricipe nō subdeleget tā pōt , vbi hæc cōsuetudo vellet seu dictaret.hoc ꝓbat tex.ibi, more: iuncta gl. Bolog.

n Lege.De lege hic pone exemplum . de constitutione dic vt in consule:vt infra,de condi. & demon. l.si cui.& de fideicom.lib.l.si pure Sed alij dicunt p l.C.ne.li.po.l.j.quod est falsum : quia illa non permittit dare iudicem: imo quia specialiter præsidi cōmittit,prohibet ne deleget:vt supra, de offi. eius cui l.j.in princip. Item potest poni.ƒ.de lib.cau.l.pe. Et de senatuscon.pone exemplum in Sylaniano senatuscon.quod permittit delegari cognitionem, si contingit præsidem abesse.infra.de offic.eius cui man. est iuris.l.j.§.j.& §.si a familia.ab alijs etiam potest iurisdictio.delegari quod dic vt supra de iurisdi.omnium iudi.l.& quia.

o Sicut proconsu. . Vt supra,de offic.procon.l.obseruare.§.finali.

p Mandata est.Scilicet.a proconsule, vt subijcit,& sic est vnum dictum vsq; illuc,item hi.Et sic not.q delegatus a proconsule potest alij delegare.Sed contra C.de iudi.l.à iudice.Sol.vt diximus supra,de offi. proconsul.l.legatus.Vel dic.quod sint hic duo dicta. primum quod delegatus à principe deleget, sicut delegat delegatus a proconsule.

q More.i.consuetudine:vt arg C. de eman. lib.l.j. Sed quare magis legato proconsulis permittitur a lege

[†] At. l. si. j. Pol. c. viij. inde factū est, verueritit Iustina nos mulieres cuiusq; negotij arbitras cōstitui. l. vlt. C. de arb. Ex quo patet iā fit. ante Iustiniani cōstitutionē mulierē interegre opinionis ex cōpromisso arbitriū recipere potuisse, saltē inter suas familiares quod patet ex Male. 7. Supra de recepr. arbitr. Vbi cum t. C. de mare Ingen', an libertinus vel integræ famæ, an ignominiosus esset nihil referre declarasset, deq; fœmina nil adiecisset, cū doctis quibusdā interpretor, arbitras esse potuisse liquet. et ex l. r. De reg. iu. A. Pers.

Innocētius iij. contra Scrip. fit. e. dilecti de arb.

[†] P. F. habent

[*] Ex ti. fami. ercisc. Monachus nō potest esse iudex.

[t] Reprobatur: quia in ciuilibus actor & reus sūt pares in dilationibus dandis. l. fi. s. de ferijs quod facit cōtra gl. sm Pa.

quam ijs qui Romæ iudicant? Respon. quia cū esset moribus concessum, non fuit necesse lege cōcedi: vt C. de thesau. l. j. lib. x.

[a] Natura. Id est, naturali morbo interueniente, vt subijcit. Accur.

[b] Perpetuo. Secus si non perpetuo: vt infra. eod. l. cum furiosus.

[c] Et impubes. Dic quod quatuor sunt ætates attēdendæ hic. Impubes ergo non, vt hic. Item adultus vsque ad decem & octo annos non potest, nisi in duobus casibus, quādo princeps facit eum ordinarium vel delegatum. Item quando partes scientes eum minorem, in eum consentiunt: vt infra de re iudi. l. quidā consulebat. Maior vero xviij. annis vsque ad xx. potest, sed non cogitur pronunciare. vt s. titu. ij l. cū lege. Maior vero viginti cogitur, nisi petat restitui: vt d. l. cum lege Accur.

[d] Iudicio. Id est, discretione: vt insti. quib. nō est per. fa. test. §. præterea.

[e] Motus est. Propter turpitudinem. vt s. de senat. l. Cassius. & ita vt infamis repellitur: vt j. ad legem Iuli. de vi pri. l. j. & C. de dign. l. ij. lib. xij. Accu.

[f] Receptum est. Scilicet, à consuetudine, quæ tamē est vallata lege: vt C. eo. l. seruus. & j. de regul. iur. l. ij. & infra ad Velleia. l. j.

[g] In potestate. Scilicet patris sui vel præsidis secus si dñi vel abbatis. Nam quatuor modis dicitur verbum potestatis: vt j. de verbo. signific. l. potestatis. Et sic monachus vel conuersus nō potest esse iudex, cū mortui reputentur: vt in auth. de nup. §. per occasionem col. iiij. & facit j. ad Treb. l. nam quod. & supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. pen.

[h] IN tribus. CASVS. Duo erant habentes tres actiones familiæ erciscund. quia forte erāt cohæredes vel communi diuidundo, quia habebant. rem communem forte eis legatam: vel fini. reg. quæ datur vicinis ad fines diuidundos. & sic ambo erant rei pro parte, & pro parte actores. si ambo litigant coram iudice ordinario vel delegato, quæritur quis eorum sit actor? Et dicit fore actorem qui alium prius ad iudicium euocauit: facit j. eod. l. qui prior. vel quem eorum sors decernet, si non apparet quis primo prouocauit. h. cum. l. seq. Viuian.

[i] Finium regūdorum. Et idem in omnibus duplicibus interdictis, quæ multa sunt: vt diximus instit. de interdic. §. pe.

[i] Quia. Ideo dubito, quia, &c.

[k] Videri actorem. Et sic prius de calumnia iurabit, vt C. de iureiuran. pro cal. da. l. ij. in prin. & pauciores ei dabūtur dilationes quam reo. [t] vt infra de fer. l. fi. nec sic erunt fauorabiliores. vt j. de reg. iur. l. fauorabiliores: & facit ad hanc l. j. fami. erciscund. l. inter cohæredes. §. qui familiæ. & l. ij. & j. fin. reg. l. iudicium. ij. & infra, commu. diui. l. ij. §. fi. arg. cōtra. infra, de pec. l. si verò: Accur.

rij, sicuti præfectus vrbi cæterique Romæ magistratus. Non autem omnes iudices dari possunt ab ijs, qui iudicis dandi ius habent. Quidā enim lege impediuntur, ne iudices sint: quidam moribus: quidam natura. [a] Natura, vt surdus, mutus, & perpetuò [b] furiosus, & impubes: [c] quia iudicio [d] caret. Lege impeditur, qui senatu motus est. [e] Moribus fœminæ [†] & serui: non quia non habeant [†] iudiciū, sed quia receptum est, [f] vt ciuilibus non fungantur Officijs. Qui possunt esse iudices, nihil interest in potestate, [g] an sui iuris sint.

Caius libro vij. ad edictū prouinciale. XIII.

[*] IN trib' istis iudicijs familiæ erciscūdæ, communi diuidūdo, & finium regundorum [h] quæritur, quis actor intelligatur: quia [i] par causa omnium videtur? sed magis placuit, eum videri actorem, [k] qui ad iudicium prouocasset.

Vlpianus libro ij. Disputationum. XIIII.

SEd cùm ambo ad iudicium prouocant: sorte res [l] discerni solet.

. Si iudex per imperitiam male iudicauit, condemnabitur in quantum religioni iudicātis videbitur. quod quātitatem peculij non excedit si est filiusfami. sed si dolo malo iudicauit: cōdēnabitur in totum quæ actio contra hæredem non transit. Bar.

Idem libro xxj. ad edictum. XV.

SI filiusfamilias iudex litem suam faciat: [m] in tantam quantitatem tenetur, [n] quæ tūc in peculio fuit, cùm sententiam dicebat. [o] Iudex [p]

[l] SEd cum, Sorte res. per taxillos: [t] vt C. cōmu. de leg. l. fina. in prin. & j. fami erciscund. l. si quæ sunt & infra de fideicō. lib. l. generaliter. §. quid. ergo si plures & insti. de leg. §. optionis. in fi. Sed argu. contra extra, de sortileg. [t] sed quare non compelluntur consentire: vt j. de leg. j. l. huiusmodi. in fi. Accur.

SI filiusfamilias. CASVS Duo erant qui coram filiofami. iudice litigabant. Ille filiusfamilias per imperitiam iudicauit, siue tulit sententiam iniquā: quia eū quem condemnare debebat, absoluit: vel econtra quem absoluere debebat, cōdemnauit: quæritur in quantam quantitatem debeat condemnari? Et dicit quod in tantū quantum est de peculio. Si autem hoc dolo malo fecit, vel gratia vnius partis vel meditata malitia vel inimicitia eū habeat vnā partē odio: nūquid in solidum vel veram æstimationē erit condemnandus filius famil? E respon. quod sic. Viuia.

[t] Intellige quū est quæstio iuris. secus si facti; quia tūc nō cōmittitur sortti; vt no. per gl. in l. vnica. C. vti possi. de. Pau.

[l] Dic quod debet intelligi de sorte non reprobata, secus cum reprobata quū fit cum incātatione spirituū. & ita loquitur tit. de sortile. Pau.

[m] Faciat. Per imprudentiam.

[n] Tenetur. Dic secundum Ion. s. pater. & sic duo sunt hic specialia. Primum quod datur de peculio, licet sit quasi maleficiū: vt j. de ijs qui deie. vel effu. l. j. §. cum seruus. Secundum quod non inspicitur tempus rei iud. in actione de peculio: quod debet fieri: vt infra, de pec. l. quæ situm. j. respon. sed hoc secundum pōt tolli, si dicas. cum sententiam dicebat. s. iudex qui iudicat contra patrem. sed secundum Azo. dic tenetur, scilicet filius & hoc approbo. Sed opp. quomodo tenetur ipse filius de peculio: & non solidum: vt infra quod cum eo. l. pe. maximè si dolo fecit? Respon. hic non dicit agi contra filium de peculio actione. sed dicit agi ad tantum quantum fuit in peculio, & agetur actione in factum. Item quare tenetur de peculio, & non inquantum æquum bono iudici videtur vt insti. de oblig. ex quasi delict. in prin. & j. de var. cogni. l. si iudex? Respon. quia hoc bono iudici videri debet, vt peculio tenus damnetur: [*] quando per imprudentiam. si autem per dolū, tunc insolidum: [q] vt in fi. huius legis, & C. de pœ. indi. l. ij. Alij dicūt, tenetur scilicet pater filio cōdēnato in actione ex quasi malefi. vt infra, de pecu. l. iij. §. sed & si.

[o] Dicebat. Filius secundum omnes casus: vel aliter id est, iudex contra patrem.

[p] Iudex. Mutat casum quia in fi. dicit, verā æstimationem:

[*] Ita tamen, vt satisfaciat, nō tamen de ipso peculio, inuito patre, sed aliunde; aut carcere cōtineatur. l. vl. C. qui bono. ced. pos. A. Pers.

[q] Adde idē in notario si per dolū vel imperitiā fabricat falsum Instrumētū l. fi. C. de magistra. conue. Pau.

nem:

nem: hic secundum vires peculij. Accur.

a Intelligitur. vt insolidũ teneatur. quod est infra in fin. huius legis. nam. & alias sine dolo facit litem suam. Accur.

b Vt veram. ad hoc, scilicet vt veram, &c. nam & alias de peculio tantum vt modo dixi: & etiam infirmatur quando dolo: vt C. de pœna iudi. le. ij. & in authent. nouo iure.

Romæ, vel alibi: & sic ibi existens, damnum, vel iniuriam, vel furtũ passus est: quæritur an filius possit agere, vel patrem expectare debeat; cũ. illa actio patri acquiratur? Et dicit quod potest: nec est pater expectandus: cum multa accidere possint quæ pater non posset agere, & sic delicta manerent impunita.

tũc litem suam facere intelligitur, a cũ dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit, Dolo autem malo hoc facere videtur, si euidés arguatur eius vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes: vt veram b æstimationem litis præstare cogatur.

Idem lib. quinto ad edictum. XVI.

IVlianus autẽ † in hæredem iudicis, qui litem suã fecit, putat actionem cõpetere. quæ sententia vera non est, & à multis notata est. c

Si iudex succedat vni ex litigatoribus in aliquo, desinit esse iudex. Bar.

Idem lib. xxj. † ad edictum. XVII.

IVlianus ait. si alter ex litigatoribus iudicem solum hæredem, vel ex parte fecerit: alius iudex necessariò sumẽdus est, q̃a iniquũ est, aliquẽ suę rei iudicem fieri. d

In iudicijs iudex non est diutius expectandus: sed alius loco eius sumendus. Bar.

Idem lib. xxij. † ad edictum. XVIII.

a SI lõgius e spatiũ intercessurũ erit, quò minus iudex datus f operam possit dare: mutari eũ prætor iubet. hoc † si forte aliqua occupatio iudicem non patiatur operam g iudicio dare: incidente in firmitate, vel necessaria perfectione, vel rei † suæ familiaris periculo. h

Propter absentiam patris permittitur filio agere, vbi alias nõ posset absq; eius cõsensu. Ba:

Si filiusfamilias ex aliqua noxa, † ex qua patri actio cõpetit, i velit experiri: ita demũ permittimus ei agere, k si nõ sit qui patris nomine agat. Nam l & Iuliano placet, si filiusfamilias legationis vel studiorũ gratia aberit, † & vel furtũ, vel damnũ iniuria passus sit. posse eum vtili iudicio agere? ne dum pater expectatur, impunita m sint maleficia: quia pater venturus non est: vel dum venit, se subtrahat n is, qui noxam commisit. Vnde o ego semper probaui, vt si res nõ ex † maleficio veniat, sed ex cõtractu: debeat † filius † agere vtili p iudicio * fortè depositũ repetẽs, vel mãdati agẽs, vel pecuniã, q̃ credidit, petens: si forte pater in prouincia sit, ipse aũt forte Romæ vel studiorum causa, vel alia iusta ex

c Notata est. Nisi in id quod ad eum peruenit: vt supra, de calumniatorib'. l. in hæredem. & infra, ad Trebellianũ, leg. seruo. §. cum prętor.

ADDITIO. Dic q̃ de iure cannonico semper tenetur hæres. cum teneatur exonerare conscientiam defuncti, per ea quæ habentur in capitulo finali. ex. de sepultu, & moderni legistæ. in leg. Pomponius. §. cum quis. infra, de acquirenda possessione. Lancelo.

IVlianus autem. CASVS. Quęritur an actio in hæredem iudicis, qui litem suam fecit, sit danda? Et respond. quod sic secundum Iulianum, qui male dixit: quia in hæredem iudicis non datur actio.

IVlianus ait. CASVS. Duo litigabant coram iudice: & vnus eorum iudicem, corã quo litigabant, instituit hæredem in totum vel partem: an ille poterit cognoscere, vel alius assumi debeat, quæritur: Et dicit qđ necesse est alium assumi, quia, &c. Viuia.

d Fieri. i. remanere. sic. ĩ. de confir. tut. l. si patronus. & ĩ. de acquirẽ. pos. l. si rẽ & de serui. rusti. præd. l. si vnus. §. si stipulator. Itẽ no. q̃ meum est, q̃ pro parte meum est. sic ĩ. de ver. sign. l. si pupillus. §. si. facit ad legem istã s̃. de arbi. l. pen. Accur.

SI longius. CASVS. Iudex litigantibus nobis datus est. is cũ diutius absuturus esset, necessitate aliqua præpeditus, nec nisi post multũ tempus de causa posset cognoscere: quæsitũ est, an expectari deberet, an vero alius in locum eius substitui possit? Respon. Iurisconsul. non esse necesse eum expectari, sed mutari eũ posse. si filiusfamilias. Pone filiusfamilias erat in absentia cõstitutus causa legationis vel studiorum

Secundo quæritur, si filiusfamilias existens in absentia aliquid credidit, vel deposuit vel mandauit alicui: an danda sit inde filio actio, vel pater expectandus sit? Et dicit quod actio est danda filio: nec pater expectatur. Tertio quæritur, quid si pater est prouincialis. filius sit senator Romę, & ei aliquid prædictorum fiat, an filius agere possit, aut patrem debeat expectare, quæritur? Et dicitur qđ agere potest.

e Si longius. quasi sit dictum à delegante, vel quam sit æquum: vel, id est, longum: sic nec pater nimium expectatur: vt infra, de iniur. l. sed si vnius. §. quod ait prætor. & infra proxi. §.

f Datus. id est, delegatus.

g Operam. id est, studium.

h Periculo. facit ĩ. eo. l. iudex. & C. de peda. iud. le. pen. & ĩ. de arbi. le. licet autem. & infra, de vac. & excu. mu. le. pe in fi. & infra, de excu. tutor. l. idem. Vlpianus. in princi. Accur.

i Competit, suo nomine: & tunc agit filius vt procurator, cum sit de cõiunctis: vt s̃. de procur. l. sed & hæ. vel verius per filium acquisita ipsi patri: vt hic subijcit, nam & Iulianus, &c.

k Ageret. id est, experiri, scilicet agẽdo, vt subijcit.

l Nam. Hoc est exemplum. Accur.

m Impunita. Quod esse non debet: vt ĩ. ad legem Aquil. l. ita. vulneratus. in fi. & de fideius. l. si à reo. §. fi. & C. de defen. ciui. l. per omnes. Et dic vt ibi, in cõcordantijs ibi factis. Accur.

n Subtrahat. melius est in tempore occurrere, &c. vt C. quando lic. vni. sine iu. l. j. Accur.

o Vnde. Nunc ampliat ad contractus.

p Vtili. prout ad depositũ referẽ, male dicit: imò directa datur etiam iure isto: vt ĩ. de actio. & oblig. l. fi. V.

† Etiam.

† xxij. P. Flor.

† P. F. xxij. Consil. vel. pen. De vacat. mun. Dur.

† In P. F. add. est.

† Cõcor. gl. in cap. prudentiã §. adijcimus super verbo, eũ possit. extra de offi. de leg.

† Caussa. abierit.

† Vt si res moueat, nec ex.

† Debeat. Tot.

† Al. add. possit.

Hinc patet errare dd. qui putãt n fiscrũ iudicis duplex, nobile, & mercenarium & hoc esse, q̃ deseruit actionibus, eisq; competit q actionẽ. q dẽ habet sed nũ sufficientẽ. nã dari filio fam. actionẽ pater hic, cui eidẽ extraordinario iudicio subueniẽdum esse ait Vlpi. l. 17. Si cer. pet. cõpetit igitur officiũ iudicis ei, cui dat actio, nisi extra ordinariis iudiciũ ab vtili accipere veris vt quidẽ A. Pers.

filiusfamilias.quæ est contra.So. referas hoc ad alia, non ad depositum.Vel dic vtili,id est efficaci.

a Fraudem.id est,pœnã siue damnum:vt ℨ.de edil. edic.l.cum autem.§.ea cipitur.

b Viaticulo,quod propter impensas in scholis datã vt hic subijcit, & de rebus cred.le.cũ filius. Accur.

c Non recepro.quod mutuauerat, vel quod fuerat ei ablatum.

d Patrem habet, scilicet senatorem, & per consequens ipse senator, vel senatorius.Vel dic verius ipsum filium senatorem sed pater nõ est senator.

e Dignitatẽ. quasi dicat, imo augetur per dignitatem: vt infra de don. le. filiusfamilias. Et no.quod hic secundum has leges, filiofamilias suo nomine non dantur actiones nisi sex, quinque sunt ℨ. de actio. & oblig.le.filiusfamilias.j. & le. in factum, sexta est de dote:vt ℨ. solut. matri.le.ij. & licet fuissent propriè filij, tamen demum absente patre & eius procuratore exercebat: vt hic, & ℨ.de iniur.l.sed si vnius.§ filiofamilias.& l.pater & supra,de procurat.l.filiusfamilias.& de pactis.l in personam alias autem præter prædicta sex per filiũ quæsitas,exercebat filius vtiles,licet suæ non essent patre scilicet absente: vt hic dicitur.& sic quo ad exercitium nõ erat uis, sed quo ad dominiũ,hoc olim. Hodie verò omnes actiones prouenientes ex aduentitia causa,suo nomine habet:licet earum exercitiũ competat patri, si admittat vsumfructum in rebus filio delatis:quarum nomine cõuenitur vel agit: vt C.de bonis quæ lib.l. fin.§.vbi autem.& institu. per quas perso.no.acqu.§.j alioqui si respuat pater vsumfructum,filius tantum conuenitur,vel agit patre tamen consentiente,quod habet necesse fatere. vt C. de bonis quæ lib.l.j.§.fi.Sed nũquid potest in omnibus supradictis concedere pater exercitium filio?Videtur quod non:vt d.l.de bonis quæ lib.l.fina.§.vbi autem.Econtra quod sic.vt C.de colla.authen.quod locum habet.quod puto verum. 1 argumento ℨ.de procur.l.filius.§ ipse quoque.Item nunquid si ijs casibus qui sunt in hac le. & in l.filius familias.j.ℨ.de act.& obl.cõueniat in absentia patris,exigamus consensum patris?R.sd.nõ puto:sicut nec in agẽdo hoc desideratur. Itẽ si est minor nũquid habebit curatorem?Puto quod sic sibi:arg.C.de auth.præst.l.clarũ. Itẽ quid in monacho,& canonico regulari:an agent in scholis sine cõsensu abbatis?Distingue an habeãt consensum abbatis vt studeant.& tũc omnia cõcessisse videtur:vt ã.de iurisd.om.iudi.l.ij.an non:& tũc non agent:vt ℨ.de pe.l.libera.& arg.in auth.de mo.§.si verò relinquens.ver.erronea.

† degat.
† non.

● Excit. Quib. ex caus.l pos sess.eatur. Duar.

1 Gl.sequitur Bar.& est menti tenẽda:nã sicus filius põt esse procurator extranei: multo magis poterit agere in cã patris, & eã sub. Bald.Pau.

causa agat † ne † si ei non dederimus actionẽ: futurum sit, vt impunè fraudem a patiatur, & egestate Romæ laboret, viaticulo b suo non recepto, c quod ad sumptũ pater ei destinauit. Et finge senatorem esse filiumfamilias, qui patrẽ habet d in prouincia,nõ ne augetur vtilitas per dignitatem? e

Hæres sequitur forum defuncti:nec potest proprium priuilegium allegare Bar.

Idem li.lx.ad edi. XIX.

*HÆres absens f ibi defendẽdus g est vbi defunctus debuit:& conueniẽdus, h si ibi inueniatur: nulloque suo proprio priuilegio excusatur. i

Supra proxime dixit hæredem ibi conueniendum, vbi defunctus deberet conueniri, & breuiter hoc intendit. Vbi est gestum negatium, ex quo resultat quasi contractus, ibi potest quis conueniri, nisi sit contractum tanquam cum aduena, quem quis sciebat de proximo recessurum .h.d. vsque ad §. apud Labeonem. Et prima ponit quasi contractum. Secundo de contractu.Secunda,ibi,Praesde.Bar.

Si quis tutelam, † vel curam,vel negotia, vel argẽtariam, vel quid aliud, k vnde obligatio oritẽ,certo loci † administrauit, & si ibi domiciliũ l nõ habuit:ibi se debebit m defẽderẽ,etsi[se] nõ defẽdat, † neq; ibi do

H Æres c. Contraxi cum Titio Romæ:& decessi Seio instituto hærede:vbi iste hæres cõueniendus sit,quæritur?Et resp.quod vbi defunctus debuit:& sic Romæ.nec poterit iste hæres se tueri

a. b. c.

aliquo priuilegio extrauagante.Si quis.Vbi quis alicuius tutelam gessit,vel aliquid aliud gessit vnde oritur obligatio,conueniendus est:quamuis ibi non habeat domicilium.& si nolit respondere, fiet missio in bona sua.Item mercator ibi conueniẽdus est, vbi mercimonium suũ exercuit, nisi aliud actum fuerit. sed si mercator aliqs volens ire ad nundinas, alicubi hospitetur,& ibi contrahat:nunquid est ibi conueniendus? Et dicit quod non, & idem dicitur quod dictum est, scilicet in §.at si quis quod vbi aliquis tabernã conduxit,& mercimonium exercuit? ibi conuenietur. Sed si est aduena, & statim inde recessurus:non conuenitur ibi. ratio ibi, durissimum, &c.

Apud.Titius prouincialis habebat seruũ Romæ cõstitutum vt emeret & venderet. nunquid dominus Titius Romæ conueniendus est pro contractu habito cum seruo? Et dicit quod sic.Illud. Dum eram in prouincia,stipulatus est à me Titius vt decẽ sibi soluerem Romæ:in prouincia potero conueniri, si ibi habeam domicilium:& Romæ etiam conueniri potero.Viuia.

f Hæres absens .Absens dicitur si est extra.territorium ius dicentis.

g Defendendus.quando est absens.

h Conueniendus quando est præsens.

i Excusatur.indulgendo per principem,sed per legem indulto sic:vtli :est legatus quia interim excusatur: vt supra e.l.ij.§.j.legatus.Itẽ no. hæredem debere vti iure defuncti:vt hic;& ℨ.eo.l.si is.& ã.ex quibus caus.in poss.ea.l.apud Iulianum.in si.j.respõ. & de verb.obliga.l.ij.§.j.& ℨ.de vsur.l.cum quidam.§. ex locato.ver.fiscus.arg.cõtra.ℨ.de iur.fis.l. si fiscus. in si.j.respo.& C.de quad.præscr.l.fi.& ℨ. de excus. tutor.l.fina.Item quid si ibi non inuenitur?Respon. vt infra proxim.§.

k Vel quid aliud. puta administrationem alicuius ciuitati a:vt C.vbi de ratioci.agi.opor.l.ij.

l Domicilium.sed qualiter erat tutor, cũ ibi domiciliũ nõ habebat:& sic ob.ℨ.de excu.tuto.l.fi.sed dic quod sponte suscepit tutelã:potuit tamẽ se excusare.

m Ibi se debebit.supplẽt quidã si ibi inueniatur: vt in prin. huius legis.sed Ioan.& Azo dicũt siue inueniatur siue non,adeo vt remittatur perinde ad locũ contractus,sicut in criminibus: vt in authen.vt nul. iud.§.si verò quis.col.ix.& ℨ.de ac.l.si cui.§.fi.cum sint quo ad ius fori delicta & contractus paria a vt ℨ. eodem.l.omnem & in authe.vt omnes obe.iu.§.proinde.& §.hoc considerantes.co.v. Item sic remittitur magistratos:vt C.vbi de ratioci.l.ij. Item & vbicunq; certæ personæ cognitio demandatur vt C.na lice.po.l.j.& vbi decur.l.fi.Itẽ potest ei iudex multã imponere,si non veniat;vt ℨ.si quis ius di.nõ obtẽ. l.j.in prin.nec obst. huic op.princi.huius legis,imo facit

† In hũc locũ Arist. lib.iij.Poli.cap.j.
† loco.
† defenderit.

a Ista est vera, quia hodie in cõtractib. nõ est locus remissioni.cau est in ca. Romana. §.cõtrahẽtes de foro cõp. li. vj.Bartol. Bal. Ang. P.& Lan.

fecit pro hoc: quia verbum conueniendum, ibi positum, perfectam conuentionem demonstrat. & quod dicit, si ibi, &c. maxime subaudi. Et hoc vbi latitat, alioqui potest citari: & si non venit. mittetur in pos. bo. quae habet ibi in loco contractus: vt hic subijcit. Vel si velis defendere primam opi. dic quod l. j. de accu. l. si cui. in fin. specialis fit in crimine sacrilegij. Item in auth. vt oes obe. iu. col. v. & infra l. omnem. dic quod parificantur in illis casibus & iurib^{9}, quae iam sunt inuenta: at casus vt in delictis inuiti reducant adhuc non erat: cum illa auth. vt nul. iu. §. si vero. sit posterior. Sed secundum hoc quid si non habet ibi bona, & latitat alibi? Respon. pronunciet de ibi mittendo, & mittetur in poss. & mandabitur executioni per iudicem ad curam cui^{9} pertinet: sicut in definitiua fit: vt C. de iu. l. properandum. §. sin autem reus. & infra, de re iudi. l. à diuo Pio. & de bo. auth. iud. pos. l. cum vnus §. fin. Sed quidam in interlocutoria dicunt secus, quasi non possit dari nisi à iudice illius loci, si non studiose abest, vadat ad locum vbi est: vt C. de iurisd. om. iud. l. iuris ordinem. Sed si alibi latitet, vbi possit conueniri, scilicet ad suam domum. dicas idem quod in criminalibus.

† Cōcor. tex. in ca. fin. de fo. cōpet. extra.

† Loco & deinceps.

† Nam.

† Cū quis.

† Al. add. scilicet.

† Possideri.

† Et male. Pau. qñ interlocutoria habet vim definitiuae.

micilium habeat: bona ^{a} possideri patietur.

Supra dixit quando quis sortitur forum ratione quasi contractus: nunc quando ratione veri contractus. Bar.

Proinde ^{b} † & si merces vendidit certo loci, † vel ^{c} disposuit, vel cōparuit: videtur ^{d} (nisi alio loci, vt defenderet, conuenit) ^{e} ibidem se defendere. Nunquid † dicemus eū, qui † à mercatore quid comparauit ^{f} † aduena: vel ei vendidit, ^{g} quem scit inde cōfestim profecturum, ^{h} nō opottere ibi ^{i} bona possideri, † sed domicilium ^{k} eius sequi? At si quis † ab eo [comparauit,] qui tabernā vel officinam ^{m} certo loco cōductam habuit: in ea causa est, vt illic conueniatur. quod magis habet rationē. Nam ^{n} vbi sic venit, ^{o} vt cōfestim discedat, [&] quasi à viatore, † ^{p} vel eo qui πα-ραπλέῳ emit: ^{q} durissimum est, quotquot ^{s} locis quis nauigans, † vel iter faciens delatus est, tot locis se defendere. † At si quo ^{t} constitit, † nō dico iure domicilij, sed tabernulā, pergulā, ^{u} horreū, armarium, officinā conduxit, † ibiq; distraxit, † egit, defendere se eo loci debebit. ^{x}

Ratione contractus celebrati per alium, quis sortitur forum. hoc dicit. Bar.

Apud Labeonē quęritur: [quid] si homo prouincialis seruum institorem vendendarum mercium gratia Romae habeat? † quod cū eo seruo contractū est, ita habendum, atq; si cum

satisdabit iudicio sisti: vt ī. eo. l. ij. §. sed si dubitetur.

^{l} At si quis. s. emit. & refert se ad secundum casum.

^{m} Officinam. Loca sunt in quibus vilia venduntur.

^{n} Nam. Redit ad tertium. & dic nam pro sed.

^{o} Venit. s. ad aliquem locū iste mercator aduena.

^{p} A viatore. Hic sequitur Graecū vsque ibi, durissimū: quod intelligi non potest.

^{q} Emit. Scilicet, ille qui emit à tali mercatore aduena.

^{s} Quotquot. Hoc dicunt quidam verum, qñ eo tempore conuenitur, quo contraxit: secus si postea alio tempore ad eum locū redierit. alij contra: puta siue tunc siue post ibi sit quod nō tenentur: vt hic dicit. In legato tñ est contra, si tanquam aduena cōtraxit vbi alias habebat forum: vt ā. eo. l. ij. §. omnes. & hoc ideo quia Romae cōtraxit vbi alias habebat forum: multo magis in nō legato.

^{t} Quo. s. loco.

^{t} Constitit. Id est steterit tamē pergulam habens.

^{u} Pergulam. Pergula dicitur tentoriū quoddam linteaminibus vel similibus constructum. Acc.

† In P. F. add. *emptis, vel eo qui transuehebatur.*

† *Nauigat.*

† P. F. *defendi.*

† *Ceu officinam conducens.*

† Al. add. *vel.*

† Al add. *& alt.*

^{a} Bona. Quae habet in loco contractus.

^{b} Proinde. Hoc quando fecit locum vbi inhabitaret: vt in versi. at si quis. & ver. at si quo. ī. ea. l. nam si non fecit locū vbi staret, tunc habet locum versi. nunquid. & versi. nam vbi. Sed primus, si quis tutelam. de generali obligatione ex quasi contractu. sequentes proinde, &c. de singulari obligatione.

^{c} Vel. Pone semper vel, pro &. Accur.

^{d} Videtur. Et est verum, vt sequitur: licet modo non affirmet.

^{e} Vt defenderet conuenit. Abnegatiue. i. conuenit vt ibi non teneretur se defendere. nam per pactum potest declinari forum, vt C. de pac. l. pen. non con stitui: vt supra, de iurisdi. om. iudi. l. si conuenerit.

^{f} Comparauit. Vt post certum tempus res empta sibi traderetur, vel forte res empta erat in causa redhibitionis, & sic emptori fuit quaesita actio.

^{g} Vendidit. Et habuit fidem de pretio.

^{h} Profecturum. Id est, recessurum. & supple posse conuenire aduenam vbi contraxit. & respond. non opportet, &c. & sic plane legitur. alij vt M. suspensiue legunt vsque illuc, at si quis. Et respon. non.

^{i} Ibi. Id est, vbi contractum est.

^{k} Domicilium. i. vbi ratione domicilij habet iudicem ordinariū. nec enim ^{2} eo ipso quod Romę studiorum causa habitabat, ibidem domicilium habet: vt ī. de iniur. l. lex. §. si tñ. Azo. Hic tamen aduena

^{2} Intellige istā gl. quòd scholaris non potest cōueniri in loco studij pro cōtractibus ante facti & alibi secūdū Bar.

^{x} Debebit. Nisi ratio nundinarū aliud induceat: ^{3} vt C. de nundi. l. j. quae est contra. ^{4} Sed quid si debitor vagari cœperit per vrbem terrarum, nec alicubi habeat certum domicilium? Videtur quod vbicunq; inueniatur, possit conueniri, ne alioqui creditor ius suum perderet: arg. ī. de oper. lib. l. quod nisi §. fi. & ī. de ijs quae in frau. cre. l. ait pretor. §. si debitorem. & de eo quod certo loco. l. j. & ī. qui satisd. co. l. si fideiussor. §. fi. & C. vbi de cri. agi opor. l. j. & certe aut ibi respondebit, aut satisdabit: vt ī. eo. l. ij. §. pe. Item no. hic quibus modis quis forū sortitur, & certe ratione cōtractus: vt hic. Item ratione communis patriae: vt Romae: vt ī. ad municip. l. Roma. Item ratione domicilij. s. vbi habet maiorē partem fortunarum suarum: vt ī. eo. l. si fideicommissum. §. pen. & C. de inco. l. ciues. lib. x. Item ratione manumissionis: vt libertus sequatur forū patroni: vt ī. ad munici. l. assumptio. §. fi. Item ratione originis propriae vel paternae: vt ī. ad municip. l. assumptio. §. j. & C. de mu. & ori. l. ante p. & pe. lib. x. Item ratione militiae: vt ī. ad munici. l. municipes. § fi. Item ratione matrimonij mulier sequitur forum viri: vt ī. eo. l. exigere. & ī. ad municip. l. vlt. §. ij. aliud in concubina, vt in co. ti. l. de inte. §. fi. & l. fin. §. item rescripserunt. Item ratione ordinis vel clericatus vel studij scholastici sortitur quis forū: vel episcopi vel magistri: vt in auth. vt cle. apud pro episcopos. §. j. col. vj. & ī in proce. in fi. Item ratione cursus tēporis. s. decennij: vt C de inco. l. ij. li. x. Itē rōne possessionis, vt C. vbi in rē act. l. fi. & ī. e. l. sed & si susceperit. §. fi. Item rōne cōstitutionis vel priuilegij: vt ī. ad mu. l. j. §.

^{3} Intellige istā gl. procedere in nundinis generalib. & sollennibus. secus esset in alijs, quae pñt fieri absq; principis licentia. Bal. in le. j. C. de nundi.

^{4} Tu dic quod poteris conueniri vt hic. & illa debet intelligi de impetrātibus rescriptū: vt nō possint cōueniri venientes ad nundinas.

l.j.§.j.Item ratione reconuentionis: vt C.de sent. & interlo.om.iud.l.cum Papi.Item ratione delicti: vt C.vbi de cri.agi.opor.auth. qua in prouincia.

a Defendere. Duabus rationibus. Prima, quia communis est patria. Secunda, quia ibi est contractum quasi ab ipso: cum institor contraxit: vt j.quod iuss. l.fin. & instit. quod cum eo.§.fin. Accur.

domino contractum sit: quare ibi se debebit defendere.

In loco domicilii, & in loco vbi est facienda solutio, quis potest conueniri. Bart.

Illud sciendum est, eum qui ita fuit obligatus, b vt in Italia solueret † si in prouincia c habuerit domicilium, vtrobique posse conueniri, & hic, & ibi. & ita Iuliano, & multis alijs videtur.

In loco contracta obligationis regulariter quis potest conueniri. Bart.

Paulus libro lviij. ad edictum. XX.

Omnem d obligationem pro contractu habendam existimandum est: vt vbicunque aliquis † obligetur, e & contrahi videatur: † quamuis nõ ex crediti f causa debeatur.

In confessum non est ferenda sententia: sed danda est ei dilatio ad soluendam. Bar.

Vlpianus libro xx. ad edictum. XXI.

Si debitori g meo velim actionem edere: probandum erit, si fateatur se debere, paratúque h [se] dicat soluere, audiendũ eum, dandumq; i diem cum competenti k cautela ad soluendã pecuniam. neq; enim damnum magnũ est l in mora modici temporis. Modicum m autẽ tempus hic intelligendum est, quod post cõdemnationem reis indultũ est. n

Qui agit, cogitur se defendere. Bart.

Paulus libro tertio ad Plautium. XXII.

Qui non cogitur in aliquo loco iudicium pati: si ipse agat, ibi cogitur † excipere actiones, o & ad eundem iudicem p mitti.

Quod post litis contestationem accidit, non accessorium ad primum: in dicto iudicio non venit: sed noua instantia opus est. Bart.

Idem lib. vij. ad Plautium. XXIII.

Non potest q † videri in iudicium ve-

b Obligatus. In prouincia.

c Si in prouincia. Id est, maximè secundum quosdam: quia & saltem iure contractus in prouincia conuenietur secundum quosdã, quod M. nõ placet: quia non ibi, sed alibi videtur contraxisse. vt j.de act.& obl.l. cõtraxisse. & j.de bo. author. iu. pos.l.iij. Acc.

d Omnem. Dicebat in l. superiori.§.j. vsq; ad fin. quod vbi quis cõtraxit, ibi debeat respondere: nunc exponit verbũ contrahere.

e Obligetur. Per se vel per alios, vt seruos: vt j.eod.l.non alias.§. legati. siue delinquendo, siue contrahendo: vt in authent. vt omnes obe.iudi. prouin.§. hęc considerantes. col.5. Accur.

f Ex crediti. Id est mutui. sic & infra si certum pet. le.ij. §.j. Contra est huic l. j.eod.l.de eo. Sol. ibi est speciale in quasi contractu. Itẽ hæc accipiuntur nomine cõtractus impropriè: alias contra infra, de verbo. signi.l. Labeo ait.

Si debitori. CASVS. Conuenire volebam debitorem meum in decem, & sic ei libellum porrigere, & ei edere actionem volebam: & ipse confessus fuit se debere quod petebam. & cum pecuniam præ manibus non haberet, petebat dilationem dari: an sit audiendus, vel condemnandus vt soluat, quæritur? Et respon. quod audiendus est vt ei detur modica dilatio: sicut daretur cuilibet cõdemnato: cum confessus pro condemnato habendus sit. Quæret forte aliquis: nonne illa modica dilatio damnum creditori dedit? Dicimus quod non. Sed quæritur hic extra casum quæ sit modica dilatio? Et dicit quod antiquitus duorum mensium, siue quatuor, ita vt promittat soluere cum competenti cautione. Sed an cum fideiussore vel non? Et dicit quod inspicitur qualitas personarum.

g Si debitori. Id est, contra debitorem meum.

h Paratumque. Repete, & si paratum &c.

i Dandumq;. Si non habet pecuniam ad manum: vt j.de re iud.l.debitoribus.& de leg.j.l.si domus.§.j. i em intellige latã in act. personali, secus in actione in rem: quia tunc prout Iudici videbitur: vt in institu.de officio Iudi.§.ij.

k Competenti. Quæ erit officio iudicis: argu. j. de iure delib.l.j.in fin.& de leg.j.l.si domus.§.j. Et dic cum fideiussoribus vel pignoribus ſm quosdam: vt j.de fidei. lib. l.iij.§.igitur. Acc.

l Damnum magnũ est. i. non præsumimus quod sit: est tamen quandoq;. vnde, in Ouid. de ponto, Omnia sunt hominum tenui pendentia filo. Et subito casu quæ valuere ruunt.

m Modicum. Alias accipitur modicum tempus decem dierum: vt j.de consti. pe.l. promissor.§.j. alias accipitur tempus quod magis intellectu, quã elocutione exprimi possit: vt j.de sol.l. ratum.& l.quod dicimus. secundum Ia.

n Indultũ est. olim duorum mensium: vt infra, de re iu.l. debitoribus. hodie quatuor: vt C.de vsu.rei iud l.ij. & per hanc legẽ fiunt pręcepta hodie iuxta decem dies. & facit infra, de iu. fisc.l. in fraudem.§. si fiscalibus. sed ibi aliud tempus datur.

Qui non. CASVS. Titius cũ esset Romæ vel alibi constitutus in legatione, vel aliqua alia de causa, ex qua habeat ius reuocandi domũ, & ibi aliquẽ conueniret, an teneatur respondere? Et dicit regulariter quod sic. Fallit autem ĩ.eod.l.ij.§.sed & si agant. Viui.

o Actiones. An omnium actionum? Respon. vt supra eod.l.ij.§. sed & si agant.

p Iudicem. Nisi prosequatur iniuriam suã vel suorum, vel furtum: vt s.eo.l.ij.§.sed & si agant. Et hęc lex generalior est hodie quã ille §. sed & si agant.

Non potest. CASVS. Petebam à te decem cum nihil mihi deberes, & mihi postea incepisti debere: nunquid illa decem videbuntur deducta in iudicium? Et dicitur quod non, sed alia lit. contest. & alia libelli porrectio est necessaria. Vel dic aliter hunc casum, quia debes mihi sub conditione: & sic cœpi aduersus te experiri, & lis contest. fuit: li. pendente cõditio extitit: nunquid super illa lite sit pronunciandum? Et dicit quod non: sed alia lit. cont. & libelli porrectio est necessaria.

q Non pot. Vt si futurũ debitũ peto: qđ neq; pure, neq; cõditionaliter, nec vllo modo debet, sed incipit deberi lite pedẽte: vt j.e.l. nõ quẽadmodũ.§. pe. Secus si aliquid qđ debebas peto: & circa id aliqđ accedit lit.cont. quia illud euenit pp præsens cui accedit quod est principale, & sic non obst. j.de edil. edic.l. ædiles

† Soluere tur.

a Ex titu. de reb. au- ctn.iu. pos sid.

† Alius. Sic in P.F. Haloander tamen scripsit, quamuis ex tota causa crediti debeatur. vide Ant. Augu. lib. iiij. emendatio. ca. xvij.

Adde ad hanc glos. tex. in l. si mandato Titij.in ff. j. manda.

Et bene. & sic pendente dilatiõe si non satisdat, potest debitor capi, & incarcerari. B. & Bald.

† P. F. si ipse ibi agat, cogitur &c.

† Cõcor. qđ not. in ca. significantibus. de libe. oblatio. extra. in magna glos.

ædiles.j.§.item sciendum. & ͻ.de aqua.plu. arc.l. si tertius.§. officium, & §.fi. & C.de iudi.l.j. Item op.de pet.hęr.vt ͻ.de pet.hæ.l.iiij.& de act.de pec. vt ͻ.de pec.l.quæ sitũ.in fi.j.respon. Solu.ibi in vniuersali, in quo omnia in generali petitione clauduntur.Item opp.de actione in rē, & ad eahlb. vt ͻ. de pec. l.quę sitũ.in fi.j.rñ. Sol.hoc in personalibus tm̃ tener,non in realibus, nec in ijs quæ in rem scriptæ sunt. Itē op. vt ͻ.depo.l.j.§.si apud seruũ.vers. non tm̃ pręteritus dolus. & §.idem scribit.ver. idē Neratius. Item op.de act. pignoratitia: vt ͻ.de pigno. act.l. si rem.§.fi. & de debito cōditionali cuius conditio extat lit.cont. vt ͻ. de pet. hę.l.quod si in diem.potest dici in prædictis tribus illud speciale. Vel breuiter dicas ad omnia, si incipit deberi occasione facti præcedentis lit. cont. non est opus noua interpellatione. alias sic: ar.d.l. quod in diem.nam & in rei vēditatione ante lit.cont.habeo ius,licet nō cōtra te,si tu nō possideas tūc. & facit ī. de arb.l.de his. Dicunt tñ quidā in illa lege,de pig.act.l. si rem.qđ petebam vt præsens: secus si vt futurũ:vt ͻ.eo.l. nō quemadmodũ. Item op.ͻ.mand.l. si mandauero tibi vt à Titio. eñ. & ibi,ex facto præcedenti lit.cont. Item quid si decem ex donatione petam à te: & lit.cont.donas? Io. dicit fieri condemnationem. quod ille dicit accidisse, s.eatrinsecus, non ex causa qua ago:quod alijs nō placet: sed in tali casu & similibus locum habet hæc lex ſm alios. Item op. infra eo.l.solemus.sol.vt ibi.

ADDITIO. Dic ſm Bar.ꝙ prædicta vera sunt qñ actio ꝓposita est specialiter, secus si generaliter nulla expressa causa: vt l.vlt.de ann.exc.& est determinatũ per Inn.in c.abbate sane.de sen.& re iud.li.vj.

a Accidit. Id est, incepit esse debitum.

Dic qđ ibi loquitur de his q̃ sunt accessoria ad petita: hic de his quę sunt principalia per se, secundum Bar.

† Accidisset. P. F.

† xvij.P.F.

† P.F.admiserunt.

misse id, quod post iudicium acceptũ accidit.† a ideoque alia interpellatione opus est.

Idem libro xvij. ad Plautium. XXIIII.

NOn aliàs in eos, quos princeps euocauit, b Romæ competit actio, quàm si hoc tempore c cōtraxerint. Legati d ex delictis in legatione commissis coguntur iudicium Romæ pati: siue ipsi admiserint,† siue serui eorum.

Legatum non potest conueniri actione in rem tempore legationis, nisi eo tempore cœpit possidere.h.d.aliàs sic, Legatus non potest conueniri etiã actione in rem ratione præsentis possessionis, quam etiam ante legationem habuit.secus si tempore legationis cœpit possidere. Bart.

Sed si postuletur in rem actio e aduersus legatum, nunquid danda sit, f qm̃ ex præsenti possessione hæc actio g est? Cassius respōdit, sic seruandum, vt si subducatur ei ministerium: non sit concedenda actio. si verò ex multis seruis de vno agatur: h nō sit inhibēda, Iulianus sine distinctione i denegandã actionem [ait] meritò. ideo.n. non datur actio, ne ab officio k suscepto legationis auocetur.

Ex possessione præsenti habentre initium tempore legationis potest conueniri legatus legatione durante. Bart.

Iulianus libro primo Digestorum. XXV.

SI legationis tempore quis seruum, vel aliã rem emerit, l aut alia causa possidere cęperit: non iniquè cogit† eius nomine iudicium accipere: m aliter enĩ potestas dabitur legatis sub hac specie, res alienas domum auferendi.† n

Ratione quasi cōtractus, qui sola animo fit: legatus qui legationem gerit, non potest legationis tempore conueniri. Bar.

Paulus libro xviij.† ad Plautium. XXVI.

ideo quod ipse eum possidet. Sed Cassius iurisconsul. dicit lore distinguẽdum, vt si ex actione vniuersum famulitium ab eo vendicetur, denegari debeat aduersus eum actio, quia si contra eum pronunciaretur, destitueretur omnino suorũ opera. si aũt vnius serui nomine agatur: debet respondere. Sed Iulia. videtur sine distinctione aliqua non fore dandam. & sic habet ius in rerũ do. Et not. qđ hæc lex loquitur quando emit ante legationem, sed lex proxima loquitur quando tempore legationis. Vinia.

b Euocauit. Causa legationis.

c Hoc tempore. cum essent Romę: vt supra eod. l.ij.§. omnes. non ergo si ante. secus in alijs: vt sopra eadem le. §.legatis. vrr. omnes. Accurs.

d Legati. Hæc est Pisa. litera vt sit §, legati. commonis; vt sit §. ea delictis.

e In rem act. propter seruum, quem emerat ante legationem.

f Danda sit. Supple,& videtur quod nunquam &c.

g Hæc actio. Id est, rei vend. vt C. de ali. iu. mo.l.j. & infra, de except.rei iud. l. si quis ad exhibēdum.per quod videtur conueniri, ac si nunc contraxisset.

† P.F.cogitur.

† Offendit. melior Fl. auferendi.

† P.F.xvij:

h Agatur. Ideo in seruis dicit, quia talia secũ ducit.

i Distinctione. Scilicet, prædicta. distinguitur tamen aliter, an incipiat possidere in ipsa de legatione: vt infra l.proai. sic & dicitur Instit.de vulg.substit.§.sed si in substituto.

k Ab officio. Vt ͻ.eo.l.de eo.& l.quid enim. Accur.

SI legationis. CASVS. Titius cum legatione fungeretur, seruum vel rem aliquam emit, vel eam causa alia possidere cœpit, puta donatione. Vel quia ei legata fuit: an conueniri ibi postea possit, & respondere teneatur? Et dicit quod sic: alias darentur legatis materia auferendi res alienas.

l Emerit. Scilicet Romæ, & causa sui ministerij, nam alias non debet aliquid facere.

m Accipere. Sed nonne contraxit vt aduena? aliter enim non potest, vt infra, de lega.l. Paulus.§. finali. ergo ibi conueniri non debet? Respon. nemo est aduena Romæ. nam Romæ tantum dicas eum emisse. Item non iure contractus, sed rei vend. conuenitur, supra de eo qui emit ante lega. nunc de eo qui in legatione.

n Auferendi. Quod non debet esse: ne detur occasio delinquendi, arg.C.de indicta viduitate.l.secunda.in ti.& ī.naut.caup.l.j.§.j. appare ergo quod in superiori lege ante cœpit possidere.

NOn alias. CASVS. Titium princeps vocauit aliqua de causa, Romam scilicet: vt inter aliquos cognoscat, vel testimoniũ ferat: nunquid conueniendus est Titius Romæ? Et dicit quod non: nisi ea eo quod contraxit eo tempore, quo erat Romæ.

Legati. Titius cum esset Romæ vel alibi aliqua de causa constitutus ex qua habebat ius reuocandi domum, ibi delictum comisit ipse vel eius serui: an habeat ius reuocandi do. an ibi debeat cōueniri? Et dicit quod ibi debet respōdere. Sed si. Cum esset Romæ Titius legationis causa, seruum possidebat quem emit ante legationem: nunquid si ibi conueniatur rei ven. tenetur respondere? Videbatur quod sic,

DE eo. CASVS. Aliquis erat legatus. hæres institutus erat Romæ: durante lega. adiuit hær. nunquid poterit conueniri durante legatione? Et dicit quod non. satisdabit tamen de leg. præstan. vel si satis non det: fiet missio in pos. rerum hære. Viu.

a De eo. Scilicet legato. Accur.

b Qui adijt. Scilicet Romæ.

c Actionem. Imò vt supra eod. l. omnem. contra. Solu. hic in quasi cōtractu, vt insti. de obl. ex quasi contra. §. hæres. ibi in contractu & delictis. Sed cōtra infra, eo. l. interdum. §. si. Solu. licet hęc sicut & illa sit ex quasi contractu tamen aliud est in domino negotiorum qui certat de dāno vitando, vt ibi: quam in legatarijs, qui de lucro: vt hic. Hęc nō valet: quia & de creditoribus, hic dicit. sed dic ibi in senatore: hic in legato.

† Licet. † Mittantur.

d Satisdetur. Scilicet cum fideiussoribus. Sed contra. supra eod. l. ij. §. sed si agant. versic. sed si dubitetur. Solu. hic satisdat de legato vel debito soluendo: ibi quod in iudicio sistat, nuda promissione cauet. Item hic quasi contraxit adeundo: ibi non. sed ratione fori communis ibi cōueniebatur.

† xvij. P. F.

DE eo a autem, qui adijt: b hæreditatē, Cassius scribit: quāuis Romæ adierit hæreditatem, non competere in eum actionem, c ne impediatur legatio. & hoc verū est. Sed nec legatarijs datur actio: sed † nisi satisdetur, d mittuntur † in possessionem: e rerum hæreditariarum. quod & in hæreditarijs creditoribus dicendum est. f

Iulianus libro primo Digestorum. XXVII.

QVid enim g prohibet, legatum publico munere fungi, & actorē custodię causa h in possessionem i rerum hæreditariarum esse?

Ille cui ex Trebelliano restituitur hæreditas tempore legationis, pro ea tunc non poterit conueniri. Bart.

Paulus libro xviij. † ad Plautium. XXVIII.

e Mittuntur in possessione. Non ergo in aliquo suū sibi videtur prodesse priuilegium: quia & si priuilegiatus non esset, nullam tamen aliam pœnam pateretur, nisi missionem in bona, si nollet respondere. Respon. Imò prodest, quia hic non fit missio, nisi in bonis hæreditarijs, cum alias fieret in omnibus post vj. menses: vt C. vt in poss. leg. l. eet ia est forma. Item hic si satisdat, euitat conuentionem: alias enim non euitat. Accur.

f Dicendum est. Vt mittantur in possessionem.

g QVid enim. Respōdet tacitæ obiectioni. Ac.

h Custodiæ causa. Vna cum ipso legato: vt infra, vt in poss. leg. l. is cui. & infra, de damno infec. l. si finita. §. si forte. ideoque ea missione non oneratur: vt supra eod. l. ij. §. sed si dubitetur. Accur.

Causa cessante cessat effectus.

i In possessionem. Ea ratione, quia non satisdatur. Et nota, quod cessante causa cessat effectus. nā non impeditur legatio quę est causa: ergo fit missio: quę missio cessaret, si legatio impediretur. Sunt ergo duę rationes, quare fit missio. prima ideo quia nō satisdat: secunda quia officium legationis non impeditur.

SEd & si. CASVS. Alicui dum erat in legatione, hæreditas restituta ex Trebelliano fuit: volunt eum nunc cōuenire creditores, quęritur an possunt? Et resp. quod non. ratio ibi, perinde, &c. Si vero erat institutus, & rogatus alij restituere, & restituit: de cætero nō conuenitur sed fideicōmissarius. nec ille poterit ex persona legati se defendere, quo min' respondere compellatur. Ex quibus. Planum est. Dicit enim, quod eū dictum est de ijs qui absentes sunt aliqua de causa, ex qua habent ius re. do. quod non possunt conueniri, nisi ex contractu ibi habito: inde si deferatur eis iusiurand. nō tenetur suscipere, &c.

a SEd & si restituatur ei hæreditas k ex Trebelliano: actio in eū non dabitur: siue sponte, siue coactus hęres eā adierit. l commodius enim est, reddi quidem ei hæreditatem: perinde m autem habēdum, ac si ipse adijsset n hæreditatem. Contra si legatus tempore legationis adierit, o & restituerit, datur in fideicōmissarium actio. Nec Trebelliani exceptio p obstat ex persona legati, q quia hoc legati personale r beneficium est.

Quo casu non cogitur quis se defendere, non cogitur iuramentum præstare. Bar.

Ex quibus autem causis non cogitur legatus iudiciū accipere, nec iurare cogēdus est se dare non oportere: quia hoc iusiurandū in locum litis

Ædium. Titius cū esset absens aliqua de causa ex qua habebat ius re. do. ibi vel in prouincia sua domos possidebat: nunquid tenetur satisdare de dam. infe? Et dicit quod sic. & si nolit satisdare, missio fiet in domos.

a Conijunge le. 1. si part. hær. Duar.

Sed & si. Tenebatur mihi Titius aliqua actione quæ tēpore finiebatur & is legatione fungebatur Romæ. & sic eo existente in legatione finiebatur dies illius actionis: an sit cogendus quod litem contestatur? Et respō. quod sic.

Si pater. Titius decessit relicto vno filio, & vxore sua grauida: filius vult debitores patris pro dimidia parte conuenire, quæritur an possit? Et dicitur quod non, quamuis vnus tantū nasci possit vel nascatur postea: quia poterāt plures nasci, quamuis per rerum nat. i. per diuinam sapientiā certum esset vnum nasci. sed magis inspicere debemus nostram ignorantiam quā diuinam scientiam. & sic dicimus quod ipse quartā partem petere potest. Viu.

k Hęreditas. Et sic videtur quasi cōtraxisse: vt insti. de obl. quæ ex quasi contra. nas. §. hęres quoq;. Acc.

l Adierit. s. institutus qui cogi potest: vt j. ad Treb. l. quia poterat. & insti. de fideic. hær. §. ergo si quidem. ver. sed si recusat. Sed nonne agendo contra hęredem institutum, & petendo vt compellatur adire, & sibi restituere compellitur se defendere: vt supra eod. l. ij. §. sed si agant. quæ est contra? Sol. hoc magis officio iudicis expeditur quam actionis iure. vel quod supra dixit, verum est interim dum agit: postea non: vt hic loquitur.

m Perinde. Quo ad hoc vt non possit conueniri, sicut si ipse adiuisset: vt in j. respon.

n Adijsset. Quo casu non cogitur: vt s. eod. l. de eo.

o Adierit. Adire cogitur non restituere tempore legationis: vt infra ad Treb. l. si legatus. Accur.

p Exceptio. Scilicet. vt restituta hæreditate non teneatur creditoribus.

q Legati. Nec alia si quam habet iure legationis.

r Personale. Bona ratio, vt instit. de iu. na. §. sed & quod principi. ver. plane. Fallit tñ in priuilegio dotis, quod ad suum hæredem transit: vt j. sol. matri. l. etiā. & C. qui po. in pig. ha. l. si. §. pe. Sed op. quod hic non est priuilegiū legati. nam & nō legatus si restituit, habet exceptiones Trebellianicas: vt j. ad Treb. l. j. circa prin. & §. j. Resp. hic non dicit hoc beneficium

l Bal. hic dicit istā glo. fin. ad hoc quod re conuentio nō habet locum vbi petit aliquid iudi. offic. & nō iure actionis. de qua materia p Bar. in le. j. de var. & extraor. co. per Inno. in ca. j. de mu. pe. vbi dicunt quod non habet locū etiā coram arbitris per c. dilecti. de arbitris. extra. Bo.

cium cōpetere iure legationis:sed competere:quia re stituta est hæreditas. vnde dicitur personale.benefi- cium eius non quia legatus,sed quia iam restituerat. Vel supple hanc litteram,nec exceptio Treb.compe tit;ex persona legati, nec alia si quā habet iure lega- tionis.s.ius reuocā- di domū: quia hoc ius.s.reuocandi do- mum.personale est priuilegium.

mihi,qui prius appellaui.i.contraxi.

n Qui prior appellat.ponunt quidā casum in ope tis:vt ꝭ.loca.In operis.sed ibi non de ordine conuen tionis. sed satisdationis dicit. Alij in duplicibus iudi- cijs.vt s.eo.l.in rebus. Et quod dicit hic agat, id est, actoris partes te- neat. Tu verò dic peto à te Stichum tu a me Pamphilū. & sic in similibus vbi vtraque ciuilis est.neutra præiudi cialis. hoc tamen ita. vt nihilominus alter pendente lite prioris,possit ꝓpo- nere suam querelā. & ꝓbationes indu- cere.& sic de causa cognoscetur: licet alter primo ꝓbet, & prius facti qua- litatem enarret: & vna charta poterit vtraq; sententia scri bi,vel duabus,incō- tinenti tn̄:vt in au- thē. de excus. & ijs qui conue. & re.§. sancimus.coi.ij.Itē habet locū hæc re- gula:cū vtraq; cri- minalis est,& neu- tra maior. Itē cū prima est maior se- cūda.Itē & si secū- da:maior sit: sed ta mē nomē prius ac- cusati receptum est inter reos, vt ꝭ.de adult.le.si maritus. ij.§.lex Iulia. vers. præscriptiones. Itē habet locū,cū ciui- liter agendo præiudicialem primo intēdo: & postea mihi obijciatur criminalis.& intellige, quādo se nō contingunt.si autē se contingunt, vt quia vna prin- cipalis.alias incidens;tunc semꝑ primo de incidēti cognoscit ante q̄ de principali cognoscatur, & ꝓnū ciet.Sed an de incidēti ꝓnunciet? Dic vt ꝭ.eo. tit.l. de qua re.Itē nō dicas,prior agat.i.peragat vsq; ad fi nē.sed dic vt dictū est. Ecōtra fallit hæc regula,cum vtraq; est ciuilis,sed secūda ꝑiudicialis;vt inst.de ac. §.præiudiciales.& ꝭ.de libe.causa.l.ordinata.& C.de adul.l.qm̄.& de or.cog.l.cū hic status.& l.j. Itē fal- lit cū secūda criminalis est,& altera ciuilis. non tn̄ præiudicialis;vt C.de or.iud.l.fi. Itē fallit cū vtraq; est criminalis,sed secūda maior;vt C.q ac.nō po.l. j.Itē fallit qn̄ vtraq; est æqualis & criminalis: sed accusatus vult ꝓsequi suā vel suorū iniuriā;vt C. qui ac.nō po.l.negāda. Itē fallit si vnus petitorio, alter possessorio agat;nā iudiciū possessoriū præfert;licet postea propositū sit;vt ꝭ.e.l.si de vi.Item quis dici- tur prior appellare? Rn̄.q prius vocat in ius.aliter ac cipit alibi;vt s.de pe.l.si vero.Itē contra.C.de tran sactio.l.vbi pactum.Sed ibi est speciale in odiū ve- nientis contra tantam solennitatem.

tis contestatæ succedit. a Aedium b nomine legatus dāni infecti ꝓ- mittere debet: c aut vi- cinum admittere in pos sessionem. d

Ex causa necessitatis cogitur legatus litigare, in quantum necessitas exigit. Bar.

Sed & si dies actionis e exitura erit:causa cogni ta f aduersus eum iudi- cium prętor dare debet: vt lis contestetur, g † & ita in prouinciam trans- feratur.

In ventre in dubio præsumun- tur esse tres:ideo iam natus pro quarta hæreditatis tantum in- terim poterit conueniri. Bart.

Si paterfamilias mor- tuus esset,relicto vno fi- lio, & vxore prægnan- te:nō rectè filius a debi- toribus parté dimidiam crediti petere pōt, quā uis postea vnus † natus sit: h quia poterant plu- res nasci: cùm i per re- rum naturam certū fue rat vnum nasci. k Sed & Sabinus & Cassius [dicunt]partem quartā peti debuisse:quia incer tum esset, l an tres na- scerentur:nec rerū natu ram intuendam, m * in qua omnia certa essent, cùm futura vtiq; fierēt: sed nostram inscientiā † aspici debere.

Idem libro viij.ad Plau tium XXIX.

QVi prior appellat, n prior agat. †

Marcellus libro j. Dige- storum. XXX.

VBi acceptum † o † est semel iudiciū, & ibi finem accipere de bet.

Sicut inter hæredes diuiditur actio & ita instantia super a- ctione inchoata. Bar.

Celsus libr. xxviij. Dige storum. XXXI.

a Succedit. vt hic, & ꝭ.de iurein.l.tu- tor.§. q nō cōpellū tur. Et sic nota. hic vbi aliqd ꝓhibet, & eius simile: vt ar gu.ꝭ.man.l.fi.§. fi.

b Ædium. Romæ vel in ꝓuincia pos sitarum.

c Debet. scilicet Romæ.

d In possessionē. s. ex primo decre- to.sic.s.e.l.de eod. & l. quid .n. Quid autē si ex secundo? Rn̄d.tenet missio, sed datur restitutio vt ꝭ.de dā. infec.l. si finita.§. si forte.

e Actionis.alicu- ius cōpetentis con- tra legatum.

f Cognita. Forte intellige casum esse cum ipso iure pe- rit actio. Sed si hoc dicas: qn̄ ergo dat restitutio quæ datur vt s.ex q.caus. ma- io.l.j? Rn̄. si nō fiat cōtestatio. & est sic causa. ꝭ.de pe.e.l.ij. Vel scḋm Io.dic, si facile pōt peti restitutio, non fiat contest.alias sic. Vt quia actor est pauper:cui est diffi cile petere restitutionem. Vel forte longe distat à ꝑsi de qui debet restituere:nam defensor loci non pōt.

g Contestetur.& sic actio perpetuetur;vt hic.& s. de arbi.l.idem Pomponius,si de meis.§.fin. & s.de fe.l.iij.§.item si res. Sed quomodo pōt exire vt.s.e. l.ij.§.sed & si agant.ver.in omnibus.quæ est cōtra? Sol.vt ibi.Item quid in actione de dolo quæ nō pōt perpetuari;vt C.de dolo.l.fina.Dices totam causam agendam tempore legationis. Accur.

h Vnus natus sit.imo videtur ꝙ dimidiam quan- do postea vnus nascitur;vt ꝭ.de acquir.hæredit.l.cū quidam.§.quid si vnum quæ est contra. Sol.ibi refer tur opi.Sexti.Pomp.quæ etiam hic reprobatur.

i Cum.i.quamuis

k Nasci.vsq; ad septem,cū tot sint receptacula mu lierū;vt ꝭ.de sol.l.si pater.& ꝭ.etsi pars hæ.pe l.anti qui. Et no.hic ꝙ inspicit quod euenire potest. sic s. de iuris.om.iud.l.si idem.in fi. Accu.

l Esset.cum possint etiam nasci:facile vij.

m Intuendā.imo videt intuēda;vt inst.de ver.ob. §.cōditiones.q̄ est cōtra Sol.hic dicit rerū naturā.i. diuinā sciētiā;ibi cursum solitū rerū.Vel ibi ponitur pro scientia hominis.sic & C.de prob.l.actor.

QVi prior. CASVS. Debeo tibi rē aliquam;tu mihi aliam;tu me cōuenisti,ego te postea;prius cognoscetur de causa tua, q̄ de mea. Vel dic aliter exēplū;qa scriptor mihi prius suas operas locauit.& postea Titio,cui prius debeat, &c. Et dicitur quod

VBi acceptum. CASVS. Corā iudice or.ͦ meo con ueni Titium alterius iur.& sic sum cū eo lit. cō- test.cum ipso sponte iudiciū suscipiente, hoc facto valebat vti priuilegio suo,dicendo se fore de alia iu- ris.vel se habere ibi re.do.dicitur quod nō pōt; quia vbi cœptum est,ibi finem accipere debet.

o Vbi acceptum.etiā per citationē & apud eūdem iudi-

† P. F. ita vt.

† In P.F. Add.filius a

* Vide an tinom. A. Per lij. inscientiam † Male.re ctior. Flo. qui appellat prior, agit. Nisi veri ū appellare, hic intell'i gas pro,de nunciare alicui, vt soluat. q. interpella re, vnde ut dicimus, hoc est, re poscere ab aliquo id, ꝙ debet vt l. fideius- sor. ff. in fine de fi- deiussori- bus. Vt sit sēsus; si se inuicē ap- pellāt cre- ditores, q eorū prior debitū sibi reposcit, eūq; in ius vocat, pri- or agere, & audiri debet. A. Pers.

1 Captum.

† Bal.not. exisio tex. iudicē de- bere iudi- care scḋm cōsciētiā, Adde glo. bū facere in l. pe.ff. de cōd. tri ti. in ma- gna glo.ad mediū.ibi, remordet meam cō- sciētiam. Et bū,& facit. text. in l. negā- da,ff.q ac. non pos- sunt. Pau.

iudicē vt s̄.eodem.l. si quis postea. & s̄. de iurisdic. omnium iud.l. penult. Nam etiam in alio loco apud eundem iudicem decidi potest; eadem tamen terra: vt supra de arbi l. si cum.§. si arbiter. Azo. & facit ad l. istam in aut. de testi.§ & quoniā. col. vij. & de san. episc.§ si quis episcopus. col. ix. & s̄. eod.l. si quis postea. Vel propter pone primo fallit supra eod.l. si longius & C. de peda. iud. l. penult. & l. properandum. Quid si delegerit? videtur quod possit: quia idem videtur esse in delegato: vt C. de procu.l. neque.

defuncto supererat, vel quantum defunctus habuerat secundum diuersas positiones: ibi autem annum statuit: nisi maius tempus supererat, sed in hoc ista sequitur illam. Item in eo quod hic innuit quod potest statui tempus, quod ibi negatur: sed à lege statuitur, hic loquitur de tempore constituto à maiori iudice: quod redintegrari potest ibi de tempore à lege constituto: quod non redintegratur: sed tantum successori datur: quod lis expediatur. Vel ibi de ordinario perpetuo: hic de delegato. Vel hæc secundum illam. Item in eo quod hic dicit quod non potest legitimum tempus. s. triennium excedere, est contra: quia ibi innuit quod sic; quod quidā ibi concedunt: & sic seruatur. sed puto quod illa secūdum istam intelligatur in hoc scil. de delegato temporali: & illa in ordinario perpetuo. Item no. argu. quod intelligitur tacitè repetitum, quod prius fuerat dictum; vt infra de verbor. obliga. l. Titia.§. idē resp. & j̄.l. mortuo. argu. contra infra de hære. instit. l. sub condit. & C. de vsu. l. per retentionem. in fin. Accur.

SI petitor [a] plures heredes reliquerit vnusque eorum iudicio egerit: [b] non erit verum totam rem, quæ in priori iudicio fuit, † deductā [c] esse. Nec enim quisquā alienā actionē in iudicium inuito cohærede producere potest. [d]

Tempora apposita in prima delegatione, videntur repetita in personam eius qui in locum primi est delegatus. Bar.

Vlpianus li. j. de officiis procon. † XXXII.

SI iudex, cui certa tempora [e] præstituta † erāt, decesserit & alius in locū eius datus fuerit tāta ex integro tēpora † in psona eius pstituta intelligemus, quamuis magistratus nominatim hoc in sequēti datione non expresserit: [f] ita tamen, vt legitimū [g] tempus non excedant. [h]

Qui petit copiam libelli, non videtur cōsentire in iudicē. Ba.

Modestinus libr. i j. Regularum. XXXIII.

NOn videtur [i] in iudicem cōsensisse, qui edi sibi genus [l] [actionis] apud eundem † iudicem desiderat.

In successorem transit instantia, quæ debet terminari in eodem loco. Bart.

Iabolenus libro. xv. ex Cassio. XXXIIII.

SI is, qui Romæ [k] iudicium [l] acceperat, decessit: hæres eius, quāuis domicilium trās mare habeat, † Romæ tñ defendi debet: [m] quia

SI petitor: CASVS. Titius cœpit agere aduersus Maeuium. & lis contesta. fuit: & sic lit. pe. decessit relictis pluribus hære. puta me Titio. & Seio: egi ego solus & prosecutus sum litem alijs inuitis, non præiudico eis. Vel dic quod ille Titius decessit, & lis non fuit conte. sed ego litē inchoaui. & idem est. Vi.

[a] Si petitor. Id est, est actor.

[b] Egerit. Id est agere perseuerauerit. nam defunctus agere cœpit. Alij dicunt quod omnes cohæredes agere cœperūt sed vnus tātum pro omnibus voluit perseuerare. Sed contra vtrunque casum est C. de cōsor. eiusdē. li. l. ij. Sol. hic inuitis alijs non potest; ibi ignorantibus vel scientibus potest, non tamen contradicentibus. Arg. contra. s̄. de procu. l. Pōponius.§. fin.

ADDITIO. Ibi in re indiuidua, hic indiuidua. & ita soluit. Bar. hic.

[c] Deductam. in posterius. Accur.

[d] Perducere potest; arg. C. res inter alios act. & j̄. de re iud. l. sæpe. & C. de procur. l. licet.

SI iudex. Casum primo ponas; & sic, Aliquis fuit delegatus ad aliquam causam. & dictum fuit ei vt istam causam finiret intra biēniū. & decessit iste delegatus; & alius in eius locū substitutus est. debet habere tantam potestatem, quāta data fuit primo delegato, id est, biennium dabitur isti subrogato. Hoc est verum si non fiat cōtra l. illam properādū. & secundum hoc dicit tanta, &c. non plus. i. quanta constituta fuerunt in persona primi. Vel dic secundo hūc casum quod iste delegatus decessit, & restabāt ei sex mēses. Certè subrogatus loco eius habebit ista sex menses. & secundum hoc dicit tanta, &c. s. quanta restabant primo delegato. Viuia.

[e] Tempora. intra quæ debeat iudicare præstituta à delegante, tanta ex integro posita, quāta fuerāt præstituta in primi persona. Io. vel dic quātum restabat primo. & sic facit gl. oam si expressit, &c. sed secundum primam non oportet aliquid subaudiri.

[f] Non expresserit. nā si expressit illud tempus seruatur; ita tamē, &c. Et not. quod tribus modis est cōtra. C. eō. l. properandū.§. si autē. vtraq; ver. sin aūt in med. Primò in eo quod dicit hic secundū secundā expositionem dari successori tantū tempus, quantū

ADDITIO quod illæ leges loquuntur in contractibus: hic in iudicijs. Lanc.

[g] Legitimū. triennij per nouam constitutionem ad quā. s. properandū cōpositores habuerūt respectū addentes legi. Vlpia. hunc. ver. ita tamen, &c.

[h] Non excedāt, s. hæc duo tempora computata in vnum, s. quæ transierunt viuo iudice primo. & quod postea à lege ista datur successori; quod est tantundē. Vel dic quod postea datur à substituente; vt sic ad subauditum te referas.

NOn videtur. CASVS. Pone casum in scholari qui ex const. Friderichi habet tres iudices, scilicet episcopum, magistrum, & potestatem. & si vocetur corā potestate ab aliquo Boñ. & ei libellus porrigatur, & ipse receperit, non propter hoc videbitur consentire, nec coram potestate litigare. Viuia.

[i] Genus. id est, speciem. Sic genus ponitur pro specie. s̄. nau. cau. l. & ita.§. sed si tota. vers. sed si gratis, quam actionem actor debet edere in libello; vt s̄. e. l. si debitori. nam inter lit. contest. &c. vt C. de li. cōtesta. l. j. Sed contra. j̄. eo. l. sed & si susceperit. Sed ibi etiam respondit, & consensit in iudicem.

SI is. CASVS. Titium Romæ conueni; & litē cū eo contest. sum; decessit lit. contest. vel lite pēdēte, & ei hæres extitit quidam alibi habēs domiciliū, puta vltra mare. an ibi se defendere debet, vbi scilicet domiciliū habet; an vbi iudiciū cœptū est, s. Romæ? Et dicit quod vbi cœptum est. s. Romæ.

[k] Si is, qui Romæ. idem si alibi.

[l] Iudiciū. s. per lit. con. vt s̄. eo. l. vbi. & l. si petitor.

[m] Debet. siue ibi inueniat, siue nō; vt s̄. e. l. vbi. si aūt nō esset lis cōtestata; tūc vbi inuenitur; vt s̄. l. hæres

vel

† P.F. fuerit.

† P.F. consulis.

† P.F. præstita.

† Tantundem ex integro temporis.

† Hanc l. gl. Inn. in c. Iter monasterium in gl. si alicui cōpetunt. extra de re iud.

† Eam.

Prius dictū tacite repetitum intelligitē.

† P.F. debet.

succedit in eius locum à quo hæres relictus est.

Iudicium non potest esse super futuro. Vel sic, tractus futuri temporis non spectat ad iudicem Bar.

Idem libro decimo ἐπιστολῶν. XXXV.

NOn quemadmodũ fideiussoris obligatio in pendẽti[a] potest esse,& vel in futurum concipi, ita iudicium in pendenti[b] põt esse, vel de his rebus, quæ postea in obligationem aduenturæ sunt. nam neminem puto dubitaturũ, quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudiciũ verò antè, quã aliquid debeatur, non posse. † [c]

Ex causa potest iudex dilationes prorogare. Bar.

Callistratus lib. j. Cognitionem. XXXVI.

INterdũ ex iustis causis, & certis personis sustinendæ[d] sunt cognitiones: veluti si instrumẽta litis apud eos esse dicantur, qui reipublicæ causa aberunt. Idque † diui fratres in hæc verba rescripserunt. Humanum est propter fortuitos[e] casus, dilationem accipi: veluti quod † pater litigator filium, vel filiam, vel vxor virum, vel filius parentem amiserit,[f] & in similibus,[g] causis cognitionẽ, ad aliquem modum sustineri.

Vbi quis gessit negotium, ibi se debet defendere non obstante priuilegio fori. Bar

Senator si negotijs alienis se obtulerit in prouincia,[h] non debet iudicium recusare negotiorum gestorum, sed actionem eum excipere † oportere Iulianus respondit: cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit.[i]

Accusatio criminalis de vi, prius debet expediri, quàm quæstio ciuilis de proprietate: Vel sic, Si inter easdem esset quæstio de proprietate & possessione, causa possessionis debet primò intentari: Bar.

Idem libro. v. Cognitionum. XXXVII.

SI de vi[k] & possessione quæraẽ: prius cognoscẽdum de vi, quam

---

...aliter vt ibi.

a NOn quemadmodum. In pendenti. vt si promittat in diem quod non placet: quia tũc nõ in pendẽti: imo statim est debitum: vt ĩ. de ver. obli. l. cum qui calendis. & Instit. de ver. ob. §. omnis. ver. in diem. Dic ergo. i. sub conditione, quæ tunc pendet: vt instit. de verbo. obl. §. sub conditione. Et quod dicit vel in futurum. i. pro eo quod adhuc neque pure: neque in diẽ, neque conditionaliter debetur: vt instit. de fideius. §. ij. & ĩ. dicit statim.

b In pẽdenti. Puta ita demũ teneat hoc iudicium, si nauis ex Asia venerit.

c Non posse. Not. iudicium non posse esse de futuris: vt si te nunc cõuenio, quia spero te aditurum hæreditatem Titij. & opp. de ijs quæ dixi s. eo. l. nõ potest. Imo est contra ĩ. ad l. Aqui. l. in lege. Sol. ibi speciale in odium delinquentis, secundum M. nã & in legato conditionali debetur æstimatio ante euentum conditionis, si tabulæ p contumaciam non exhibeantur, in odiũ contumaciæ: vt ĩ. de tab. exhib. l. locum § cõdemnatio. Vel in d. l. in lege. præsens est damnum: ꝑsens obligatio: præsens actio: præsens causa: & præsens sententia: sed sola differtur executio: vt ĩ. de euic. l. ij. Item quid si promisisti quid singulis annis non ne potero agere vt condemneris, vt in futurũ soluas? Rñ. ita. nec enim oportet singulis annis de iure meo protestari. C. de præscr. xxx. an. l. ij. in fi. & ar. ĩ. de vsur. l. cũ de in rem ver. & C. de fidei l. j. & arg. pro socio. l. pro socio arbitet. circa prin. & ĩ. de ser. vrba. præd. l. æqui. ædificium & ar. ĩ. de aqua plu. arc. l. Atteius. §. pe. & ĩ. si ser. ven. Legi. & l. harũ & est ratio, quia super iure quod est de præsenti agiẽ. Item opp. ĩ. quando appel. sit. l. j. §. biduum. Sed hic de iudicio seu instantia iudicij, id est, trino actu triũ personarum: ibi de sententia.

INterdum. CASVS. Iudex inter aliquos cognoscebat: & cum vellet sententiam ferre, vnus litigatorum petijt sibi dilationem dari: an debeat? Et dicitur quod sic causa cognita, vt si causa iusta fuit, vt in litera dicitur quę sit iusta causa. Senator. Titius cum esset prouincialis: & in prouincia domicilium haberet, & Romæ senator constitutus foret: ibi. s. Romæ, vel alias puta Bon. gessit negotia mea. Dicit quod ꝑpter malam administrationem potest cõueniri Bo. & etiam Romæ si ibi gessit. Viuianus.

d Sustinendæ. Id est, differendæ. Accur.

e Fortuitos. Maximè: & sic plures dãtur dilationes Sed contra supra de fer. l. fi. Sol. vt ibi.

f Amiserit. Per mortem.

g Et in similibus. Vt ægritudinibus & tempestatibus: per quas lex xij. tab. iubet diem, differri: vt supra. si quis. cau. l. ij. vt tamen inter febrem & febrẽ distinguatur. vt ĩ. de re iudi. l. quæsiti. Sed quid si febricitãs potuit procuratorem constituere? Respo. nõ ideo minus excusatur. De hoc vide gloss. in d. l. quæsitum. & tamen dixi s. si quis. cau. l. ij. §. si quis in iudicio.

h In prouincia. Nedum Romæ.

i Contraxerit. Id est quasi contraxerit. sic. s. de neg. ge. l. sed cum. Sed contra huic. §. supra eodem. l. de eo. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Dic secundum Bartolũ hic quod ibi loquitur in quasi contractu, qui solo animo celebratur: pro quo legatus non potest conueniri; hic verò loquitur in quasi contractu: qui aliter quam animo celebratur.

SI de ui. CASVS. An in eodem libello possit agi petitorio & pos. quæritur. Et dicitur qđ non, sed primo posse. & deinde peti. & dicit exemplum in interdicto. Vnde vi quod est recuperandæ posses. Dicebat. n. aliquis se vi deiectum de poss. vnde intentabat interdictum. Vnde vi: Item dicit rem suam esse: vnde vult eã vendicare. Dicitur quod prius agendum est posses. quam petitorio. Viuianus.

k Si de vi. Pone casum in quolibet genere interdictorum, siue retinendæ possessionis, siue recuperandæ, siue adipiscendæ: cum vnus contra aliũ petitorio, alter vel idem possessorio agere velit: quæ genera inuenies per exempla Institu. de interdict. §. sequẽs. vt semper primo agatur de vi. i. de violẽta possessione, quam de possessione, id est, de ꝓprietate. Et dicitur violenta possessio: quia cuilibet possessioni propter quam intentas interdictum, inest aliqua vis. Et secũdum hoc nõ ob. C. de app. l. j. cũ ibi dicat de possessione primo quæri, quam de crimine violẽtiæ. [l] sic intellige. C. ad legem Iuliam de vi. lege. si quis. Sic & alias ponitur possessio pro dominio. vt C. de donatio. inter virum & vxo. l. si quidem. & infra, de ver. signi. lege, interdum. & hoc secundum Ioan. & Azo Item contra § ad legem Iul. de vi. publi. l. qui in cœtu. §. Sol. illa secũdu istam. tu vero ponas tantũ in interdictis

---

At vero ... si futurum sit iudiciũ, tñ à iure plenri pendeat id in iudiciũ deduci potest. Vnde vsuræ per stipulationẽ debitæ, & futuræ in iudiciũ veniũt l. j. C. de sen. quę. sin cer. quam & ibi Bal. & le. 1. C. hoc ti. nostro. A. Pe. Iudiciũ nõ põt esse de futuris.

[l] Possit.

[l] Ideo.

† Cum.

† Recipere

Possessio quare violẽta dicaẽ.

[l] Dic q ibi erat quæstio criminalis de vi vel etiã ciuilis de possessione: & hæc erat præiudicia lis. Pan.

de proprietate rei, diuus Adrianus τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν † rescripsit.

Species debet solui vbi est: Quātitas, vbi petitur, nisi aliud actum sit, h.d. Bar.

Licinius Rufinus li. iiij. Regularū: XXXVIII.

QVod legatur, a si quidem per personalem actionem † b exigetur: ibi dari debet, vbi est: c nisi si dolo malo d hæredis subductum fuerit. tunc enim ibi dari debet, vbi petitur. Præterea e quod pōdere, aut numero, aut mensura continetur, ibi dari debet, vbi petitur: f nisi si adiectū fuerit, *centum modios ex illo horreo,* g *aut vini amphoras* † *ex illo dolio.* † h Si autem per in rem actionem legatum petetur: etiam ibi k peti debet, vbi res est. & si mobilis l sit res, ad exhibendum agi cum hærede poterit, vt exhibeat rem, sic enim legatario m vindicari poterit.

Valet quod fit coram iudice furioso tempore quo habet dilucida interualla: nec potest furoris tempore pronunciare. Bar.

Papinianus libro iii. Quæstionū. XXIX.

interdictis retinendæ possessionis. in quibus etiam qmittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæstio possessionis siue vnus contra vnum: siue vicissim inter se. ita quod alter petitorio, alter possessorio agere velit. Quid autem si volo agere petitorio tantum: cum possim poss? Res. nō intromittit se lex, nisi consulendo: vt infra de rei vend. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello potest vtrunque simul peti ab eodē? lo. & Azo quod nō. vt hic, & C. de interdic. l. incerti. & C. de rei vend. l. ordinarij. Item vt C. quo. bonor l. finali & de edi. diui. Adriani. tol. leg. ij. Tu verò dic distinguendo, vt in interdictis recuperandæ & adipiscendæ possessionis possit vtrunque. s. petitorium per rei vendic. & possessorium in eodē libello proponi. si verò retinēdæ, tūc, non quia sibi cōtrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium possidere: vt C. de alie. iudi. mut. can. fac. l. j. sed agendo interdicto dicit se in pos. tuendam. & sic se excludit; vt ĵ. quando appel. sit. l. ij. §. sed si alius. Nec vbi etiā retinēdæ videtur simul proponi cum petitorio; quia ignorās se possidere petitorium proposuit; qui postea renūciat cum possessorio agit. Et probatur hæc opinio quod petitorium & possess. simul possint proponi iure legum; vt ĵ. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. final. & iure canonum; vt extra, de cau. poss. & pro. ca. pastoralis. Nec ob. leges prædictæ pro lo. quia primæ tres loquuntur in possessorijs retinendę pos. quando vicissim agebant. Item aliæ duæ non obstant; quia sic separatim voluit agere actor. Vel loquitur l. ista cum criminalis de vi instituatur accusatio. sic enim pone infra. ad legem Iuliam de vi pub. l. qui cœtu. §. vlti. vbi de vi prius; quia hoc vult victor; vt C. de fal. l. damus & l. sequen. item non obst. quod l. prædicta incerti. dicit quod actionibus est agendum ad ipsam possess. quæ non possunt dari pro possessione retinenda; vt ĵ. vti pos. l. j. §. interdictum. vt hic iam l. illa incerti. necessario loquatur de pos. adipiscenda vel recuperanda; quia dicta lex vti pos. excludit alias actiones dari pro pos. retinenda; vt triticariam, vel indebiti; non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt in sti. de interdic. §. fi. vel ibi vicissim. Alij ꝙ simul cognoscit, sed possessorium ante deciditur. Item quæro si ago possessorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere in modū exceptionis; an es audiendus, vt mihi præferaris? Videtur quod sic; vt ĵ. de do. ma. exce. l. dolo quod puto verum; arg. ĵ. in pos. le. l. si is a quo. Alij contra; & d. l. dolo. intelligunt in petitorijs, & non pos. per l. infra quo leg. l. j. § j. Sed certe & in possessorijs idem; vt ĵ. de Carb. edi. l. iij § causæ.

QVod legatur. CASVS. Si legasti mihi aliquid in specie, puta legasti mihi equum vel Stichū si prædicta petam: hæres tuus debet ibi soluere vbi est: nisi alibi transsferatur dolo hæredis: quia tūc dare debet eam vbi petitur. Si vero leges mihi aliquid in pondere vel mensura: puta x. corbes frumenti: vel vini; tunc solui debet ibi, vbi est maior pars hæredi. alias vbi hæres habet domicilium: qa alibi peti non potest. Hæc vera sunt si actione ex testamento agitur. si autem per act. in rem tūc ibi petetur vbi est maior pars hæredita. vel vbi hæres domicilium habet, & etiā vbi res est, siue sit mobilis, siue immobilis; tūc agat legatarius ad exhibendum; & ex tunc vendicat eam legatari⁹ ab hæred.

a Quod legatur. Scilicet, in specie.

b Actionem. Ex testamento. nā tres actiones dantur legatario; ex testamento, & in rem, & hypothecaria; vt hic, & C. cōmunia de leg. l. j.

c Vbi est. Etiam si actor sua impensis & periculo velit rem perferri ad locum vbi agit. secus in rei. vend. & actione ad exhibe. vt infra de rei vend. l. si res. & l. nisi. & ĵ. ad exhib. l. sed & si. §. j. & secūdum quosdam idem in causa. bo. fid. iudicij, quod in rei vend. vt ĵ. de pos. l. si in alia. §. j. Accur.

d Dolo malo. Vel culpa; vt infra, de lega. j. le. cum res. §. itaque.

e Præterea. Supra dixit quādo fuit relictum in specie; nunc quando in quantitate.

f Vbi petitur. Legitime, id est, vbi peti debet; quod in duobus locis; Vt infra. eod. l. si fideicōmissum. in j. respon. & §. penul.

g Ex illo horreo. Et si apparet quod testator ibi voluit solui.

h Dolio. Aut species; & tunc vbi est. aut genus; & tunc vbi est maior pars hæreditatis, vel hæres habet domicilium. aut incerta ex certis: vt hic.

i Si autem. Redit ad primum casum. s. quando legatum est relictū in specie; & quæritur vbi peti debet; quia supra dixit vbi debet præstari.

k Etiam ibi. Non solū vbi hæres habet domiciliū; vel vbi est maior pars hæreditatis.

l Si mobilis. Nam si immobilis, ipsa se exhibet; vt C. quando & qui. quarta pars. l. ij. Accur.

m A legatario. i. legatarius potest vendicare. Et vt plene scias vbi sit soluendum, & vbi petendum; dic in primis quod ibi soluendum est, vbi testator voluit vel ibi, vbi verisimile est ex verbis suis; vt hac l. §. prętereа. vel ex genere comparationis: vt ĵ. eo. l. sed & si. §. si libertis. & ĵ. de leg. j. l. cū res. §. sed & si res alibi. Si vero nō apparet, distingue an legatum sit in genere, an in specie. si in genere, præstari debet vbi petitur. i. vbi hęres tenetur respōdere. hoc est vbi domicilium habet hæres; & vbi maior pars hæreditatis est: vt in hac. l. §. præterea. & ĵ. eod. l. si fideicommissum. in princ. & §. pe. lo. tamē dixit quod hęres semper habet exceptionē, vt nō alibi cogatur præstare, quā vbi est maior pars hæreditatis. & sic nō conuenitur

† Sic P.F. Haloander tñ scripsit τῶν στρατιωτῶν. verum cōfirmat lectio Fl. ex simili prorsus loco l. si Cœtu. ad l. Iuliam de vi pub. vbi tñ hoc rescriptū tribuitur Diuo Pio. Hadriani successori, forte quia idē, qd Hadrian⁹, Pius rescripsit, q Hadriano plurimū detulit. Idē tñ ab vtroque interdū rescriptū esse apparet ex l. Papinianus in fi. ĵ. de in officio. Nā cura Pio potius, q̄ ab Hadriano hoc rescriptū esse putem⁹, nihil video.

† Persona li actione.

Re ꝓbat qa si etiā offerat in promptu, ꝓbatio dominij nō admittit per regulā spoliat⁹ ante oia, &c. vt l. si qs à se fundū. C. ad leg. Iuli. de vi pub. Paul.

† Al. add. centum.

† Al. add. dari vpt.

Legatario tres actiones dantur.

Legatum vbi solui & peti debeat.

uenitur vbi habet domicilium: quod non placet, secundum Ir. Si in specie, indistincte ibi praestari debet vbi est: vt j.eo.l.sed & si.§.si ea.& de leg.j.l.cũ res.§.j.Vel vbi dolo haeredis sit alio translata: vt hac l.j.resp. in fi. Vel nisi forte suis expensis velit actor alibi rem sibi tradi ad instar. rei vend. licet quidam dicat aliud hic. Item haec vera sunt omnia. nisi haeres alibi caepit soluere: vel alio modo suo beneficio renunciauit: vt j.eo.l. si fideicommissum.§. fina.& l. seq.§.j. In petitione autem distingue similiter. an in specie, vel in genere relinquat. Si in specie: si quidem agitur personali actione, in duobus locis cogetur respondere. Primò, vbi habet domicilium: & vbi maior pars haereditatis est: vt j.e. l. si fideicõmissum. j.respons.& §.pen. Si verò rei ven. in praedictis duob⁹: & in tertio conuenit loco, id est, vbi res est, vt hic distinguatur, in rem vel in personam agatur quantum ad cõuentionem, non quantum ad praestationem. nam quacunque actione agat, praestat vbi est. Si autem in genere idẽ est quod esset, si relictum esset in specie, & personali actione ageretur, excepto eo quod vbi est in genere relictũ, vbi petitur, ibi praestabitur. Accur.

† Additur.

† P. F. quod sententia dixerit.

† P. F. in adijciendo.

† Quamquam priuilegio suo, tamen alias sit contractum, vti non possit.

Cum furiosus iudex adijcitur: † a non ideo minus iudiciũ erit, quod hodie nõ potest iudicare: vt scilicet suae mentis effectus, † quod sententia dixerit, ratum sit. neque; b enim † in adijciendo praesentia vel scientia iudicis c necessaria est. Qui legationis cã Romam venit, ex qualibet causa fideiubere potest: cum priuilegio d suo (cũ sit in Italia e cõtractum) vti non potest. †

Non omne quod iudex potest, necesse habet facere. Bart.

Idem lib. quarto Quaestionum. XL.

Cum furiosus. CASVS. Titius fuit delegatus: & cũ non esset sufficiens, alius iudex furiosus adiectus fuit: & sic quiescente furore tulit sententiã. quaeritur an quod pronunciauit, ratum habendum sit? Et dicitur quod sic. Videbatur quod non: cum ipse foret datus eo tempore quo nullum consensum haberet. Sed illud non ob. cum eius praesentia non sit necessaria: cum datur iudex, nec etiam eius scientia. Qui legationis. Aliquis dum esset Romae in legatione, fideiussit: eo existente in legatione coepit conueniri ex ea fideiussione, quaeritur an possit? Et respon. quod sic potest. Viuia.

a Adijcitur. quod hic dicitur in adiectione, esset etiam si solus furiosus datus esset: dum tamen nõ sit perpetuo furiosus, quia tunc iudex esse non potest: vt j.eod.l.cum praetor.§.non autem. nec arbiter. vt supra, de arbit.l.sed & si in seruum.§.j.quae est contra. Vel dic arbitrum non posse esse furiosum etiam si habeat dilucida interualla, quia arbiter suis partibus debet fungi, non datis extrinsecus dilationibus propter suas necessitates: iudex vero habet talem legalem dilationem, cum ipse iurisdictionem habeat, arbiter non: vt infra, de re iud.l.ait praetor. licet in multis similia sint iudicia & arbitria. vt ã.de arb.l.j.

b Neque. videbatur furiosus absens & ignorans. & vtique est: sed hoc non nocet, neque enim, &c.

c Vel scientia iudicis. nam cum inuitus cogi possit: vt C de aduo.di.iud.l.sancimus.& j.de mu. & hon. l.munerum.§.iudicandi. ergo & ignorans: vt infra, de reg.iur.l.qui potest. & facit infra, de leg.ij.l.cum pater.§ surdo.& infra eod.l.iudex. Accur.

d Priuilegio. quod datur ad reuocandum domum.

e In Italia.i. Romae, vt posuit, quae est caput Italiae, secus forte si non Romae, sed in alia parte Italiae esset contractum: vt s.eo.l.ij.§.omnes. Fuit Azo. Et not. hic ipso facto renunciari priuilegio. Sed contra supra, qui satis.cog.l.si fideiussor. & si quis in ius vo. l.j.Solu. ibi renunciatio est necessaria propter priuilegium quod habet vt sub certis personis cõueniatur. hic non, propter priuilegiũ quod habet, ne conueniatur in eo loco.

Non quicquid † iudicis potestati permittitur, id subijcitur iuris necessitati. f

† Cõcor. tex. in c.j. in fin. de poe. di. vj. text in ca. nosse & ibi gl. lxxvj. distin.

Iudex qui omittit, id quod facere debet, punitur. Bar.

Iudex si quid aduersus legis praeceptum in iudicãdo dolo malo praetermiserit g legẽ offendit. h

Qui tenetur ad diem vel sub conditione, possunt conueniri ad praestandum cautionem. Bart.

Idem libro xj. Quaestionum. XLI.

In omnibus bonae fidei i iudicijs, cum nondum dies praestandae pecuniae venit, si agat aliquis ad interponendam k cautionem: ex

Non quicquid. CASVS. Multa potest iudex facere: quae nõ cogitur facere, quia permissum est iudici absentem cõdemnare: non tñ cogitur. Vel dic vt in gloss. Accur. Si iudex qui inter aliquos cognoscit, cum in sontem condemnauit, dolo fecit, quo minus in expensis condemnaret: talis iudex legem offendit. Viui.

f Necessitati. nam absentem damnare potest: sed non habet necesse: † vt C. quomodo & quando iud.l.j. Sed hodie compellitur iudex procedere, & damnare vel absoluere etiam absentem: vt C.de iu.l.properandum.§ j. Item pone exemplũ in auth. de iudi §.oportet. coll. vj. Item potest poni in principe: vt supra, de leg.& senatusc.l. princeps. & infra, de lega.iij.l.ex imperfecto.

† Ista exẽpla gl. parũ sunt vtilia. & pone exemplũ in iuramẽto in litẽ, & in actionib. Paul.

g Praetermiserit. vt quia non condemnauit victum victori in expensis: vt C. de iudic.l.e.properandum §.sin autem. vel fructus restitui non praecepit: vt C. de fru.& lit.expen.l.penult. Accur.

h Offendit. ideoque punitur: vt d.l. properãdum & supra eodem l. si filius.

In omnibus. CASVS: Titius mihi aliquid sub conditione debebat. vel mihi legatũ in diem certum debebat. nunquid possum eum cogere: vt caueat de dando mihi tempore vel cõditione adueniente? Et dicitur quod possum & debet cautio interponi: quamuis non possim eum cogere vt caueat mihi de dando vel ad solutionem faciendam. Viuia.

i In omnibus bonae fidei sic vt hic, & s. qui satisd. cog.l.Inter omnes.& j.de pe.hę.l.quod si in diem.& j. de eui.l.ij.& j.pro soc.l.pro soc. Et in ijs qui bonae fidei iudicia imitantur: vt in legatis & fideicõmissis: vt j. si cui plus quã per l. Fal.l.j.in prin.& j.vt leg.vel fidei nõie caue.per totũ. Itẽ in stricti iuris iudicijs: vt j. de cond.cau.da l.si pecuniã.§.si seruum.ver.quod si fuit.& ibi, plane repromittere. & s.qd met. cau.l. si cũ ex.§ quod si homo. & j.de rei ven.l. si à bonae fidei. & j.de dam.infect.l.praetor. & j.de pig.l.grege.§.si sub conditione. Sed contra primũ est C. de haer.vel act.ven.l.ij.Sol.ibi satisdari petebat, non caueri tantum: & ideo nõ auditur. Item similiter contrariũ ad primum j.deposi.l.si sine. Sed ibi nõ erat obligatus depositarius, imò liberatus amissione speciei. Vel speciale in deposito. Item in iudicio stricti iuris contrarium est j.de con.cau.da.l.dedi j. respon. Sed ibi speciale. Vel dic: non esse cauendum in stricti iuris iudicija regulariter, nisi in casibus praedictis. Accur.

k Interponendam. scilicet satisdationem: vt supra eod.l.si debitori.

Ex lu-

punitur. Vel pone caſum: vt ſ. de iuriſd. om. iud. l. ſi.
a Non videtur. Pone caſum in eo quem cõſtat non teneri ſub eo reſpondere: vt ſ. de iuriſd. om. iu. l. ſi. Item pone caſum ỹ. de pec. l. eo tempore. in prin. & ỹ. iud. ſol. l. vir bonus. Item in quolibet, qui in ius vocati non poteſt: vt ſ. de in ius vo. l. ij. dummodo hoc cõſtet. alias tenet ire: vt ỹ. eo. l. ſi quis ex aliena.

Latitaret. i. turpiter ſe occultare: vt ỹ. quibus ex cauſ. in poſ. ea. l. Fulcinius §. quid ſit aũt latitare. cũ ſuo iure vtatur: vt ỹ. de reg. iur. l. nullus videtur.

L Is. CASVS. Dicit ꝙ nullũ litigium eſſe poteſt inter patrem & filium, dñm & ſeruũ, niſi de caſtrenſi vel quaſi in quibus poteſt eſſe inter patrem & filiũ iudicium. Viuia.

c In poteſtate. Vt filijs & inferioribus. vt hic, & ỹ. de acti. & obli. l. actiones. Fallit autem in caſtrenſi & quaſi peculio: vt hic, & ỹ. de fur. l. ſi quis vxori. §. ij. & iij. & de fideiuſ. l. ſi dubitetur. §. fin. & C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. eo. Item cum de hoc ipſo ſit dubiũ, an ſit in poteſtate vel nõ: vt C. de pat. po. l. j. Item in illis caſibus in quibus cõpellit patrem filius vt emãcipetur: quos notauimus inſtit. quib. mo. ius pat. po. ſo. §. ſi. Item ſi petant alimẽta: vt ỹ. de lib. agn. l. ſi quis à liberis. in prin. Item niſi hoc faciat alieno nomine forte: vt tutorio, curatorio, & procuratorio: vt argu. ſ. de in ius vo. l. quæ ſitũ. & niſi in alio caſu quem habes ỹ. ad Treb. l. Imperator. & in auth. vt lice. ma. & auię. §. j. colla. viij. & hoc ſi eſt in poteſtate. cum emancipato autem poteſt eſſe iudicium: vt C. de in ius voc. l. fin. & facit ad hoc ſupra, de in ius voc. l. adoptiuum.

d Peculio. ſubaudi vel quaſi caſtrenſi.

tur a fruſtrandæ actionis cauſa latitare, b qui præſens ſuſcipere iudicium non compellitur.

Gaius libro . . . ad edictum prouinciale. IIII.

LIs nulla nobis eſſe põt cũ eo, quem in poteſtate habemus, niſi ex caſtrẽſi peculio. d

Vlpianus libro . . . ad edict. V.

SI quis ex aliena iuriſdictione ad prætorem vocetur: debet venire, vt & Pomponius & Vindius ſcripſerunt. † Prætoris. n. eſt æſtimare, e an ſua ſit iuriſdictio: vocati aũt, non contemnere authoritatẽ prętoris. nam & legati cæterique, qui reuocandi domum ius habent, in ea ſunt cauſa, vt in ius vocati veniant priuilegia ſua allegaturi.

a Ex titu. de iuriſdictiõe Dua.

1 Iſta lex nõ ꝓcedit de iure canono. quo in tet patrem & filiũ in poteſtate poteſt eſſe iudicium. Iudicium gin. eſt no. in c. queritur. ij. quę. vij. Paulus Iudicium quãq; inter patrẽ & filium conſiſtere poteſt.

2 Et idem in aduentitijs in quibus patri nõ acquiritur vſus fruct. Bar. & P.

a Ex ti. de in ius voc. Duaren.

† Reſponderunt.

† Exiſtimare.

a Quę vbi allegauerint, extra territoriũ ius dicenti impunenõ paretur. li. vlti. ſupra de iuriſdiction.

3 Et commodi alieno. Ange.

SI quis. CASVS. Vocatus à non ſuo iudice, venire debet, vt ſciat ſi ſuus iudex eſt, vel nõ. Vel pone ſic exemplũ. Quia Titius fecit Semproniũ citari: & ambo erãt de vna ciuitate: Sed tñ Sẽpronius citatus de alieno foro erat, quia clericus erat. vel de diuerſis ciuitatibus erãt: nunqđ ſui copiã facere debet ille Sẽpronius? Et rñ. quod ſic. & ſic videt̃ corrigi ſ. eo. le. non videtur. So. ibi erat manifeſtũ eum eſſe de aliena prouincia: hic non, & ſic debet ſe excuſare. Viu.

e Æſtimare. ſ. cum dubium ſit: 3 vt ſ. eod. l. ij. §. ſed & ſi dubitetur. alias non: vt ſ. de iur. om. iud. l. fin. & ſ. de fer. l. j. Sed quomodo erit iudex in ſua cauſa: vt C. ne quis in ſua cauſa. per totum? Reſpõ. non eſt ſua quantum ad vtilitatem, vt aliquid dicitur eſſe alicuius; vt ỹ. qñ app. ſit. l. j. §. in propria. ſed iuriſdictio ſua pronunciando ampliatur. pronunciabit ergo ſe iudicem eſſe, vel non eſſe. Accur.

4 Inter partes, ſecus ſi inter partem & iudicem. Bald.

CÆcus. CASVS. Titius dum eſſet in officio conſtitutus, habebat ordinariam vel delegatam iuriſdictionẽ: & ita morbo ſuperueniente lumen amiſit. nunquid poſtea ſuo fungi poterit officio vt poterat à principio? Et dicit quod ſic. Sed videtur quod nõ: vt ſ. de poſtu. l. j. § caſum. quę videt̃ cõtraria, ſed non eſt: quia ibi à principio erat cæcus: hic poſtea.

Idem libro vi. ad edictum. VI.

CÆcus iudicãtis officio fungit̃. f

Priuilegium fori ſuperueniens pendente iudicio, non ex mit quem à iuriſdictione. Bart.

Idem libro vi. ad edictum. VII.

SI quis poſtea, quàm in ius vocatus eſt, miles, vel alterius g fori eſſe cœperit: in ea cauſa ius reuocandi forum non habebit, h quaſi præuentus. i

Gaius libro iij. † ad edictũ prouinciale. VIII.

SI quis in legatione conſtituerit, quod ante legationem debuit † non cogi eum ibi iudicium k pati, vbi conſtituerit.

Vlpianus libro nono ad edictum. IX.

f Fungitur. cũ ante eſſet iudex quã eſſet cæcus: ſed de nouo fieri non poteſt. ſecus in poſtulatore: vt ſ. de poſtula. l. j. §. caſum. & §. quamuis aũt. Sed qualiter ſententiam in ſcriptis dabit, quod facere debet iudex: vt C. de ſent. ex breuicu. reci. l. ſi? Reſp. in caſibus in quib' ſine ſcriptis iudicat̃, planũ eſt: vt in authẽ. poſita in d. l. In alijs aũt puto, quod habeat dignitatem, nõ adminiſtrationem iudicandi.

ADDITIO. Tu dic, qđ imò habet adminiſtrationẽ, & leget ſntam per aliũ. Bar. Bal. Ang.

SI quis. CASVS. Cum ego & Titius eſſemus de vno foro, incepi eũ conuenire: & litem cũ eo cõteſtatus ſum. lite pendente cępit eſſe alterius fori: qa factꝰ eſt alterius ciuitatis ciuis vel clericus: an mihi teneatur reſpondere ſub eodẽ iudice, ſub quo ſum cum eo litem cõteſt. an eius forũ ſequi debeam? Et dicit, quod vbi lis cõteſtata fuit debet cognoſci de cauſa. Sed cõtra videbatur, quia actor ſequi debet forum rei: vt C. vbi in rem act. l. fin. Viu.

g Vel alterius. vt clericus.

ADDITIO. Dic quod ſi fuerit factus motu proprio, 5 potuit condemnari per iudicem laicum, ſed non puniri in perſonę. Ange.

h Non habebit. ſufficit ergo tempore citationis vocatum eſſe de foro vocantis. i. de foro eius ad quem vocatur: vt hic, & ſupra, de iuriſd. om. iud. l. pen. Sed contra ſupra ſi quis cau. l. qui autem. Sol. hic ad poſtulationem ſuam: ibi non fuit datum priuilegium: vt arg. ſupra quod quiſque iur. l. iij. Item contra ỹ. de re mili. l. qui cum vno. §. reus. ſed ibi in milite 5 armato eſt ſpeciale. hic autem de alia militia.

i Præuentus. vt infra ad municip. l. incola.

SI quis. CASVS. Si aliquis dum eſſet in prouincia accepit mutuam pecuniam. ſ. à me, & ſic ante legationem: & cum eſſet Ro. cauſa legationis, conſtituit tempore l. ſe ſoluturũ Romæ illud debitum. quod in prouincia accepit: dicit hic, non poteſt conueniri Ro. act. de conſtituta. Viuia.

k Ibi iudicium. ibi & vbi temporaliter legãtur, non localiter. q. d. tempore legationis conſtituit: ſed non eo tempore legationis quo conuenitur. nam inſpicitur cauſa præcedens ex qua fuit conſtitutũ: vt ỹ. de donatio. l. qui id quod. ſecus ſi in ipſa legatione incipit debere. & ſic loquitur contrarium ỹ. de conſtitu. pe. l. cum qui. §. j. Vel ſolue vt ibi. Vel pone caſum quod tempore legationis conſtituit ſe alibi, quam Romæ

4 Bar. Idẽ Cæcꝰ poſt cæcitatem iudex eſſe nõ poteſt.

5 Sumptũ ex le. j. de poſtu. Duaren.

† P. F. iudicandi.

Ex tit. ſi ex noxa. cau. agatur Duaren.

† P. F. ij.

† P. F. debuerit.

† Cogitur.

5 Imò dic qđ miles poterit cõdẽnari per primũ iudicem, ſed nõ puniri in ꝑſona. Ang.

6 Contrariũ loquit̃ qñ expreſſe cõſtituit ſe ſoluturũ Romæ vbi erat legatus. hic vero quando ſe ſoluturũ cõſtituit nõ dicendo in quo loco Paul.

Romæ soluturum: vnde non Romæ, sed ibi conuenitur, vbi soluere debet: vt ʒ. de act. & obli. l. contraxisse. sic & ʒ. de leg. l. cum quæritur. Vel ibi & hic ante legationem debitum erat, & vtrubique tempore legationis constituit. sed ibi Romæ vel in Italia: hic autem in prouincia Vel hic ante legationem constituit se soluturum Romę. nec erit propoetionalitas temporis ad locũ propter pręcedentem originẽ: vt argumẽ. infra de le. ij. l. cum filius. §. com hæres. & sic ibi & vbi temporaliter, non localiter ponuntur. Acc.

INsulæ Italiæ, pars Italiæ sunt, a & cuiusq; prouinciæ. b †

Ad hoc vt aliquis desistens puniatur, requiritur vt in totũ desistat, non solum differat. Itẽ si desistat a causa, quam calumniosè proposuerat. secus si iustã causam habuit litigandi: sed de nouo se iniuste litigare cognoscat. Bar.

Idem li. x. ad edi. X

DEstitisse † is videtur, non qui distulit, c sed qui illi renũciauit in totum. desistere d .n. est de e negotio f abstinere, quod calumniãdi animo instituerat. Planè si quis cognita rei veritate e suum negotium deseruit nolẽs in lite improba f pseuerare, quã calumniæ causa non instituerat: g is destitisse non videtur. h

Irritatur iudicium si deuenit ad eum casum, a quo incipere non potuit. Bar.

Idem libro xij. ad edictum. XI.

INsulæ. CASVS. Qui est de insula Italiæ, debet respõdere in Italia: quia insulæ Italiæ, pars Italiæ sunt. Viuia.

a Italiæ sunt. Ex quo sequitur quod q in illa insula est debet respõdere in Italia: vt ʒ. ad muni ci. l. qui ex vico.

b Prouinciæ. Scilicet insulæ sunt pars eiusdem prouincię. sic & ʒ. de ver. sig. l. nationem. §. j.

c DEstitisse. Distulit. hinc fallit C. qui accus. non pos. l. si ea quæ. Vñ si ponas ibi in ciuili, vt debeat damnari in expensis, qui destitit planum est: vt ʒ. e. l. cum quem. & facit ʒ. de alien. iud. l. item §. j. & ʒ. de inof. test. l. Papinianus §. meminisse. si autem in criminali: primo casu videtur desistere vt puniatur criminaliter extra ordinem. In secundo non quo ad pœnam sustinendam, destitit tamen: vt C. q accusa. non pos. l. si ea. & ʒ. ad Turp. l. ab accusatione. Item abolitionem necesse habet impetrare, quod facile cõsequitur: vt C. de abol. l. fallaciter.

d Desistere. Supra, desistere ad differentiam. differre. hic desistere calumniator à non calũniante. Acc.

e Veritate. Ex interuallo, id est, postquam instituit.

f Improba. Id est, quam post sciuit improbam.

g Instituerat. Ab initio. Accur.

h Videtur. Vt in aliquo puniatur.

SI à me CASVS. Litem cum Titio contestatus sum, contra quem agebam: vel ipse mecum cõstatus est: & eum postea arrogaui. an instantia litis inter nos solui debeat, vt discedamus a lite, an nõ, quæritur? Et dicitur quod sic: cum ab initio antequam lis esset inter nos, si ego eum arrogassem, nõ potuissem cum eo litem contestari. Viuia.

i Consistere. In tali casu nobis existentibus. & sic vitiatur: quia in eum casum peruenit à quo nõ posset incipere. sic. ʒ. eo. l. Iulianus ait, si alter. Sed argu. cõtra ʒ. eo. l. cæcus. & l. si quis postea. sed hoc quod est hic, magis ratione impossibilitatis dicitur nullum: vt supra, de in ius vocan. l. adoptiuũ. & facit ʒ. de ca. de. l. ij. §. penultimo.

† Sic Aris. in libello de mũdo.

† Ca. xxj de minoribus & ex tit. de calũniatoribus Duar.

† A

† Al. add. in totum.

† P. F. desequeris.

CVm prætor. CASVS. Titius & Seius inter se causam habebant: prętor delegauit eis tres iudices. & postea vni phibuit ne inter eos iudicaret, an alij duo iudicare possint, quæritur? Et dicitur quod sic quia alijs duobus videtur commisisse.

SI à me fuerit adrogatus, qui mecum erat litem contestatus, vel cũ quo ego solui iudicium, Marcellus libr. tertio Digestorum scribit: quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere. i

Quod quibusdam prohibetur, cæteris videtur esse permissum. Bar.

Paulus lib. xviij. † ad edictum. XII.

CVm prætor vnum ex pluribus k iudicare vetat, cæteris id cõmittere l videtur. m Iudicẽ dare possunt, quibus hoc lege, n † vel cõstitutione, vel senatuscõsulto conceditur. Lege, sicut procõsul. o Is quoque, cui mandata est p iurisdictio iudicẽ dare potest: vt sunt legati proconsulum. Item ij, qui bus id more q cõcessum est propter vim impe-

Iudicem: Hic dicit, qui possit dare iudices. quæ omnia plene prosequitur. Nõ autem. Hic dicit qui possunt esse iudices, vel nõ, quę plana sunt. Qui possunt. Hic dicit quod nulla differẽtia est inter eos qui possunt esse iudices, an sint sui iuris vel alieni: scilicet patris, & non domini: quia nõ possunt esse iudices: vt supra prox. Viui.

k Ex pluribus. de legatis.

l Cõmittere. Hoc est iam cõmissum relinquere.

m Videtur. Not. quod quibuſdã prohibetur, alijs concessum videtur. sic ʒ. de testi. l. ex eo & ʒ. de fundo instru. l. quæsitum. §. idem resp. & ʒ. ex quibus cau. in pos. ead. l. in possessionem. §. j. & in decret. xxv. distin. capi. qualis. Sic econtra quod in vno conceditur, in alijs negatur: vt C. de proc. l. maritus: & ʒ. de compend. l. quod Labeo. & infra de condit. & demon. l. cum ita. in fi. Sol. hæc vera sunt nisi in prohibitis vel permissis eadem sit ratio. ar. ʒ. de le. & senatuscon. l. non possunt. in fine.

n Lege. De lege hic pone exemplum. de constitutione dic vt in consule: vt infra, de condi. & demon. l. si cui. & de fideicom. lib. l. si pure Sed alij dicunt p l. C. ne. li. po. l. j. quod est falsum: quia illa non permittit dare iudicem: imo quia specialiter præsidi cõmittit, prohibet ne deleget: vt supra, de offi. eius cui l. j. in princip. Item potest poni. ʒ. de lib. cau. l. pe. Et de senatuscon. pone exemplum in Syllaniano senatuscon. quod permittit delegari cognitionem, si contingit præsidem abesse. infra. de offic. eius cui man. est iuris. l. j. §. j. & §. si a familia. ab alijs etiam potest iurisdictio delegari quod dic vt supra de iurisdi. omnium iudi. l. & quia.

o Sicut proconsu. Vt supra, de offic. procon. l. obseruare. §. finali.

p Mandata est. Scilicet a proconsule, vt subijcit, & sic est vnum dictum vsq; illuc, item hi. Et sic not. q delegatus a proconsule potest alij delegare. Sed contra C. de iudi. l. à iudice. Sol. vt diximus supra, de offi. proconsul. l. legatus. Vel dic. quod sint hic duo dicta. primum quod delegatus à principe deleget, sicut delegat delegatus à proconsule.

q More. i. consuetudine: vt arg C. de eman. lib. l. j. Sed quare magis legato proconsulis permittitur a lege

E 2 quam

• Ex titu. de cap. minui Duar.

† P. F. xvij

† Al. add. autem.

† Et est iurisdictio ordinaria, quæ datur a. l. vt ʒ. de iurisd. om. iu. l. more maiorũ cum l. seq. Pau.

† P. F. proconsuli.

† Ang. hic dicit istum tex. meliorem de iure ad hoc propositũ, q licet delegatus ab inferiore a prĩcipe nõ subdeleget tñ põt, vbi hæc cõsuetudo vellet seu dictaret. hoc pbat tex. ibi, more: iuncta gl. Bolog.

rij, sicuti præfectus vrbi cæterique Romæ magistratus. Non autem omnes iudices dari possunt ab ijs, qui iudicis dandi ius habent. Quidā enim lege impediuntur, ne iudices sint: quidam moribus: quidam natura. [a] Natura, vt surdus, mutus, & perpetuò [b] furiosus, & impubes: [c] quia iudicio [d] carēt. Lege impeditur, qui senatu motus est. [e] Moribus fœminæ [f] & serui: non quia non habeant [f] iudiciū, sed quia receptum est, vt ciuilibus non fungantur Officijs. Qui possunt esse iudices, nihil interest in potestate, [g] an sui iuris sint.

Caius libro vij. ad edictū prouinciale. XIII.

[*] IN trib[us] istis iudicijs familiæ erciscūdæ, commuui diuidūdo, & finium regundorum [h] quæritur, quis actor intelligatur: quia [i] par causa omnium videtur? sed magis placuit, eum videri actorem, [k] qui ad iudicium prouocasset.

Vlpianus libro ij. Disputationum. XIIII.

SEd cùm ambo ad iudicium prouocant: sorte res [l] discerni solet.

Si iudex per imperitiam male iudicauit, condemnabitur in quantum religioni iudicātis videbitur. quod quātitatem peculij non excedit si est filiusfami. sed si dolo malo iudicauit: cōdēnabitur in totum quæ actio contra heredem non transit. Bar.

Idem libro xxj. ad edictum. XV.

SI filiusfamilius iudex litem suam faciat: [m] in tantam quantitatem tenetur, [n] quæ tūc in peculio fuit, cùm sententiam dicebat. [o] Iudex [p]

quam ijs qui Romæ iudicant? Respon. quia cū esset moribus concessum, non fuit necesse lege cōcedi: vt C. de thesau. l. j. lib. x.

[a] Natura. Id est, naturali morbo interueniente, vt subijcit. Accur.

[b] Perpetuo. Secus si non perpetuo: vt infra. eod. l. cum furiosus.

[c] Et impubes. Dic quod quatuor sunt ætates attendendæ hic. Impubes ergo non, vt hic. Item adultus vsque ad decem & octo annos non potest, nisi in duobus casibus, quādo princeps facit eum ordinarium vel delegatum. Item quando partes scientes eum minorem, in eum consentiunt: vt infra de re iudi. l. quidā consulebat. Maiores xviij. annis vsque ad xx. potest, sed non cogitur pronunciare. vt s. titu. ij l. cū lege. Maior vero viginti cogitur, nisi petat restitui: vt d. l. cum lege Accur.

[d] Iudicio. Id est, discretione: vt Insti. quib. nō est per. fa. test. §. præterea.

[e] Motus est. Propter turpitudinem. vt s. de senat. l. Cassius. & ita vt infamis repellitur: vt ī ad legem Iuli. de vi pri. l. j. & C. de dign. l. ij. lib. xij. Accu.

[f] Receptum est. Scilicet, à consuetudine, quæ tamē est valata lege: vt C. eo, l. seruus. & ī. de regul. iur. l. ij. & infra ad Velleia. l. j.

[g] In potestate. Scilicet patris sui vel præsidis secus si dn̄i vel abbatis. Nam quatuor modis dicitur verbum potestatis: vt ī. de verbo. signific. l. potestatis. Et sic monachus vel conuersus nō potest esse iudex, cū mortui reputentur: vt in auth. de nup. §. per occasionem col. iiij. & facit ī. ad Treb. l. nam quod. & supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. pen.

IN tribus. CASVS. Duo erant habentes tres actiones familiæ erciscund. quia sorte erāt cohæredes vel communi diuidundo, quia habebant rem communem sorte eis legatam: vel fini. reg. quæ datur vicinis ad fines diuidundos. & sic ambo erant rei pro parte, & pro parte actores. si ambo litigant coram iudice ordinario vel delegato, quæritur quis eorum sit actor? Et dicit fore actorem qui alium prius ad iudicium euocauit: facit ī. eod. l. qui prior. vel quem eorum sors decernet, si non apparet quis primo prouocauit. h. cum l. seq. Viuian.

[h] Finium regūdorum. Et idem in omnibus duplicibus interdictis, quæ multa sunt: vt diximus instit. de interdic. §. pe.

[i] Quia. Ideo dubito, quia, &c.

[k] Videri actorem. Et sic prius de calumnia iurabit, vt C. de iureiuran. pro cal. da. l. ij. in prin. & pauciores ei dabūtur dilationes quam reo. [t] vt infra de fer. l. fi. nec sic erunt fauorabiliores. vt ī. de reg. iur. l. fauorabiliores: & facit ad hanc l. ī. fami. erciscund. l. inter cohæredes. §. qui familiæ. & l. ij. & ī. fin. reg. l. iudicium. ij. & infra, commu. diui. l. ij. §. fi. arg. cōtra. infra, de pec. l. si verò: Accur.

[l] SEd cum, Sorte res. per taxillos: [t] ut C. cōmu. de leg. l. fina. in prin. & ī. fami erciscund. l. si quæ sunt & infra de fideicō. lib. l. generaliter. §. quid. ergo si plures & insti. de leg §. optionis. in fi. Sed arg. contra extra, de sortileg. [s] sed quare non compellunt consentire: vt ī. de leg. j. l. huiusmodi. in fi. Accur.

SI filiusfamilias. CASVS Duo erant qui coram filiofami. iudice litigabant. Ille filiusfamilias per imperitiam iudicauit, sine tulit sententiam iniquā: quia cū quem condemnare debebat, absoluit: vel econtra quem absoluere debebat, cōdemnauit: quæritur in quantam quantitatem debet condemnari? Et dicit quod in tantū quantum est de peculio. Si autem hoc dolo malo fecit, vel gratis vnius partis vel meditata malitia vel inimicitia cū habeat vnā partē odio: nūquid insolidum vel veram æstimationē erit condemnandus filius famil? E respon. quod sic. Viuia.

[m] Faciat. Per imprudentiam.

[n] Tenetur. Dic secundum Inn. s. pater. & sic duo sunt hic specialia. Primum quod datur de peculio, licet sit quasi maleficiū: vt ī. de ijs qui deie. vel effu. l. j. §. cum seruus. Secundum quod non inspicitur tempus rei iud. in actione de peculio: quod debet fieri: vt infra, de pec. l. quæ situm. j. respon. sed hoc secundum pōt tolli, si dicas. cum sententiam dicebat. s. iudex qui iudicat contra patrem. sed secundum Azo. dic tenetur, scilicet filius & hoc approbo. Sed opp. quomodo tenetur ipse filius de peculio: & non solidum: vt infra quod cum eo. l. pe. maximè si dolo fecit? Respon. hic non dicit agi contra filium de peculio actione. sed dicit agi ad tantum quantum fuit in peculio, & agetur actione in factum. Item quare tenetur de peculio, & non inquantum æquum bono iudici videtur vt insti. de oblig. ex quasi delict. in prin. & ī. de var. cogni. l. si iudex? Respon. quia hoc bono iudici videri debet, vt peculio tenus damnet: [*] quando per imprudentiam. si autem per dolū, tunc insolidum: [4] vt in fi. huius legis, & C. de pœ. iudi. l. ij. Alij dicūt, tenetur scilicet pater filio cōdēnato in actione ex quasi malefi. vt infra, de pecu. l. iij. §. sed & si.

[o] Dicebat. Filius secundum omnes casus vel aliter id est, iudex contra patrem.

[p] Iudex. Mutat casum qa in fi. dicit, verā æstimationem

[†] Ad l. li. j. Pul. c. viij. inde factū est, vetuerit Iustinianus mulieres cuiusq; negotij arbitras cōstitu. l. vlt. C. de arb. Ex quo patet lā fit. ante Iustinianū cōstitutionē mulierē integræ opinionis ex cōpromisso arbitriū recipere potuisse, saltē inter suas familiares: vt patet ex se. 7. Supra de recept. arbitr. Vbi enim i. C. de mate Ingen. an libertinus vel integræ famæ, an ignominiosus esset nihil referre declarasset, deq; fœmina nil adiecisset, cū doctis quibusdā interpretor, arbitras esse potuisse liquet. et ex l. 2. De reg. iu. A. Perl.

Innocētius iij. contra Sculpsit. c. dilecti de arb.

[†] P. F. *habent*

[*] Ex ti. famil. ercis. Monachus nō potest esse iudex.

[t] Reprobat: qa in ciuilib. actor & reus sūt pares in dilationibus dandis. l. fi. ī. de ferijs q facit cōtra gl. sm Pa.

[t] Intellige qū est quæstio iuris. secus si facti; quia tūc nō cōmittit̄ intis: vt no. per gl. in l. vnica. C. vti possi. de. Pan.

[s] Dic q̄ debet intelligi de sorte non reprobata, secus cum reprobata qū fit cum incātatione spirituū. & ita loquit̄ tit. de sortile. Pan.

[*] Ita tñ, vt satisfaciat, nō tñ de ipso peculio, inuito patre, sed aliūde, aut carcere cōtineatur. l. vl. C. qui bono. ced. pos. A. Perl.

[4] Adde idē in notario si per dolū vel imperitiā, fabricat falsum instrumētū. l. fi. C. de magistra. conue. Pan.

nem: hic secundum vires peculij. Accur.

a Intelligitur. vt insolidū teneatur. quod est infra in fin. huius legis. nam. & alias sine dolo facit litem suam. Accur.

b Vt veram. ad hoc, scilicet vt veram, &c. nam & alias de peculio tantum vt modo dixi: & etiam infirmatur quando dolo: vt C. de pœna iudi. le. ij. & in authent. nouo iure.

tūc litem suam facere intelligitur, a cū dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit, Dolo autem malo hoc facere videtur, si euidēs arguatur eius vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes: vt veram b æstimationem litis præstare cogatur.

Idem lib. quinto ad edictum. XVI.

Iulianus autē † in hæredem iudicis, qui litem suā fecit, putat actionem cōpetere. quæ sententia vera non est, & à multis notata est. a

Si iudex succedat vni ex litigatoribus in aliquo, desinit esse iudex. Bar.

Idem lib. xxj. † ad edictum. XVII.

Iulianus ait. si alter ex litigatoribus iudicem solum hæredem, vel ex parte fecerit: alius iudex necessariò sumēdus est, q̄a iniquū est, aliquē suę rei iudicem fieri. d

In iuditiis iudex non est diutius expectandus: sed alius loco eius sumendus. Bar.

Idem lib. xxij. † ad edictum. XVIII.

k Si lōgius c spatiū intercessurū erit, quò minus iudex datus f operam possit dare: mutari eū prætor iubet. hoc l si

Iulianus autem. CASVS. Quæritur an actio in hæredem iudicis, qui litem suam fecit, sit danda? Et respond. quod sic secundum Iulianum, qui male dixit: quia in hæredem iudicis non datur actio.

c Notata est. Nisi in id quod ad eum peruenit: vt supra, de calumniatorib'. l. in hæredem. & infra, ad Trebellianū, leg. seruo. §. cum pictor.

ADDITIO. Dic q̄ de iure canonico semper tenetur hæres cum teneatur exonerare conscientiam defuncti, per ea quæ habentur in capitulo finali. ex. de sepultu. & moderni legistæ. in leg. Pomponius. §. cum quis. infra, de acquirenda possessione. Lancelo.

Iulianus ait. CASVS. Duo litigabant coram iudice: & vnus eorum iudicem, corā quo litigabant, instituit hæredem in totum vel partem: an ille poterit cognoscere, vel alius assumi debeat, quæritur: Et dicit q̄d necesse est alium assumi, quia, &c. Viuia.

d Fieri. i. remanere. sic. j. de confir. tut. l. si patronus. & j. de acquirē. pos. l. si rē & de seruit. rusti. præd. l. si vnus. §. si stipulator. Itē no. q̄ meum est, q̄ pro parte meum est. sic j. de ver. sign. l. si pupillus. §. si. facit ad legem istā s. de arbi. l. pen. Accur.

Si longius. CA... Iudex litigantibus nobis datus est. is cū diutius absfuturus esset, necessitate aliqua præpeditus, nec nisi post multū tempus de causa posset cognoscere: quæsitū est, an expectari deberet, an vero alius in locum eius substitui possit? Respon. Iurisconsul. non esse necesse eum expectari, sed mutari eū posse. si filiusfamilias. Pone filiusfamilias erat in absentia cōstitutus causa legationis vel studiorum Romæ, vel alibi: & sic ibi existens, damnum, vel iniuriam, vel furtū passus est: quæritur an filius possit agere, vel patrem expectare debeat; cū. illa actio patri acquiratur? Et dicit quod potest: nec est pater expectandus: cum multa accidere possint quæ pater non posset agere, & sic delicta manerēt impunita. Secundo quæritur, si filiusfamilias existens in absentia aliquid credidit, vel deposuit vel mandauit alicui: an danda sit inde filio actio, vel pater expectandus sit? Et dicit quod actio est danda filio: nec pater expectatur. Tertio quæritur, quid si pater est prouincialis. filius sit senator Romę, & ei aliquid prædictorum fiat, an filius agere possit, aut patrem debeat expectare, quęritur? Et dicitur q̄d agere potest.

forte aliqua occupatio iudicem non patiatur operam g iudicio dare: incidente in firmitate, vel necessaria perfectione, vel rei † suæ familiaris periculo. h

Propter absentiam patris permittitur filio agere, vbi alias nō posset absq; eius cōsensu. Ba:

Si filiusfamilias ex aliqua noxa, † ex qua patri actio cōpetit, i velit experiri: ita demū permittimus ei agere, k si nō sit qui patris nomine agat. Nam l & Iuliano placet, si filiusfamilias legationis vel studiorū gratia aberit, † & vel furtū, vel damnū iniuria passus sit. posse eum vtili iudicio agere? ne dum pater expectatur, impunita m sint maleficia: quia pater venturus non est: vel dum venit, se subtrahat n is, qui noxam commisit. Vnde o ego semper probaui, vt si res nō ex † maleficio veniat, sed ex cōtractu: debeat † filius † agere vtili p iudicio * forte depositū repetēs, vel mādati agēs, vel pecuniā, q̄ credidit, petens: si forte pater in prouincia sit, ipse aūt forte Romæ vel studiorum causa, vel alia iusta ex

e Si longius. quā sit dictum à delegante, vel quam sit æquum: vel, id est, longum: sic nec pater nimium expectatur: vt infra, de iniur. l. sed si vnius. §. quod ait prætor. & infra proxi. §.

f Datus. id est, delegatus.

g Operam. id est, studium.

h Periculo. facit j. eo. l. iudex. & C. de peda. iud. le. pen. & s. de arbi. le. licet autem. & infra, de vac. & excu. mu. le. pe in fi. & infra, de excu. tutor. l. idem. Vlpianus. in princi. Accur.

i Competit, suo nomine: & tunc agit filius vt procurator, cum sit de cō iuncta: vt s. de procur. l. sed & hæ. vel verius per filium acquisita ipsi patri. vt hic subijcit, nam & Iulianus, &c.

k Ageret. id est, experiri, scilicet agēdo, vt subijcit.

l Nam. Hoc est exemplum. Accur.

m Impunita. Quod esse non debet: vt j. ad legem Aquil. l. ita. vulneratus. in fi. & de fideius. l. si à reo. §. fi. & C. de defen. ciui. l. per omnes. Et dic vt ibi, in cōcordantijs ibi factis. Accur.

n Subtrahat. melius est in tempore occurrere, &c. vt C. quando fic. vni. sine iu. l. j. Accur.

o Vnde. Nunc ampliat ad contractus.

p Vtili. prout ad depositū refert, male dicit: imò directa datur etiam iure isto: vt j. de actio. & oblig. l.

Marginal notes: † Iulian. — † xxij. P. Flor. — † P. F. xxiij. — Conij. rel. penn. De vacat. mun. Dur. — † In P. F. add. est. — † Cōcor. gl. in cap. prudentiā §. adijcimus super verbo, cū possit. extra de offi. de leg. — † Caussa. aberit. — † Vt si res maneat, nec ex. — † Debeatur. — † Al. add. possit. — * Hinc patet error dd. qui putāt officiū iudicis duplex, nobile, & mercenarium & hoc esse, q̄ deseruit actionibus, eisq; competit q̄ actionē q̄ dē habet sed nō sufficiētē. nā dari filio fam. actionē patre hic, cui eidē extraordinario iudicio subueniēdum esse ait Vlpi. l. 27. Si cer. pet. cōpetit igitur officiū iudicis ei, cui dat actio, nisi extraordinariū iudiciū & vtili accipere verius vt quidā. A. Perl.

filiusfamilias. quæ est contra. so. referas hoc ad alia, non ad depositum. Vel dic vtili, id est efficaci.

a Fraudem. id est, pœnã siue damnum: vt j. de edil. edic. l. cum autem. §. excipitur.

b Viaticulo, quod propter impensas in scholia datũ vt hic subijcit, & de rebus cred. le. cũ filius. Accur.

† degat. † nam.

c Non recepto. q mutuauerat, vel quod fuerat ei ablatum.

d Patrem habet, scilicet senatorem, & per consequens ipse senator, vel senatorius. Vel dic verius ipsum filium senatorem sed pater nõ est senator.

e Dignitatẽ. quasi dicat, imo augetur per dignitatem: vt infra de don. le. filiusfamilias. Et no. quod hic secundum has leges, filiofamilias suo nomine non dantur actiones nisi sex, quinque sunt j. de actio. & oblig. le. filiusfamilias j. & le. in factum, sexta est de dote: vt j. solut. matri. le. ij. & licet fuissent propriè filij, tamen demum absente patre & eius procuratore exercebat: vt hic, & j. de iniur. l. sed si vnius. § filiofamilias. & l. patre & supra, de procurat. l. filiusfamilias. & de pactis. l in personam alias autem præter prædicta sex per filiũ quæsitas, exercebat filius vtiles, licet suæ non essent patre scilicet absente: vt hic dicitur. & sic quo ad exercitium nõ erat uis, sed quo ad dominiũ, hoc olim. Hodie verò omnes actiones prouenientes ex aduentitia causa, suo nomine habet: licet earum exercitiũ competat patri, si admittat vsumfructum in rebus filio delatis: quarum nomine cõuenitur vel agit: vt C. de bonis quæ lib. l. fin. §. vbi autem. & institu. per quas perso. no. acqu. §. j alioqui si respuat pater vsumfructum, filius tantum conuenitur, vel agit patre tamen consentiente, quod habet necesse facere. vt C. de bonis quæ lib. l. j. §. fi. Sed nũquid potest in omnibus supradictis concedere pater exercitium filio? Videtur quod non: vt d. l. de bonis quæ lib. l. fina. §. vbi autem. E contra quod sic. vt C. de colla. authen. quod locum habet. quod puto verum. 1 argumento j. de procur. l. filius. § ipse quoque. Item nunquid si ijs casibus qui sunt in hac le. & in l. filius familias. j. j. de act. & obl. cõueniatur in absentia patris, exigamus consensum patris? R fid. nõ puto: sicut nec in agẽdo hoc desideratur. Itẽ si est minor nũquid habebit curatorem? Puto quod sic sitiri: arg. C. de auth. præst. l. clarũ. Itẽ quid in monacho, & canonico regulari: an agent in scholis sine cõsensu abbatis? Distingue an habeãt consensum abbatis vt studeant. & tũc omnia cõcessisse videtur: vt s. de iuris. om. iud. l. ij. an non: & tũc non agent: vt j. de pe. l. libera. & arg. in auth. de mo. §. si verò relinquens. ver. erronea.

Exrit. Quib. ex caus. i poss. eatur. Duar.

a Gl. sequitur Bar. & est menti tenẽda: nã sicut filius põt esse p curator extranei: multo magis poterit agere in cã patris, & cã sua. Bald. Pau.

causa agat † ne † si ei non dederimus actionẽ: futurum sit, vt impunè fraudem a patiatur, & egestate Romæ laboret, viaticulo b suo non recepto, c quod ad sumptũ pater ei destinauit. Et finge senatorem esse filiumfamilias, qui patrẽ habet d in prouincia, nõ ne augetur vtilitas per dignitatem? e

Hæres sequitur forum defuncti: nec potest proprium priuilegium allegare Bar.

Idem li. lx. ad edi. XIX.

Hæres absens f ibi defendẽdus g est vbi defunctus debuit: & conueniẽdus, h si ibi inueniatur: nulloque suo proprio priuilegio excusatur. i

Supra proxime dixit heredem ibi conueniendum, vbi defunctus deberet conueniri, & breuiter hoc intendit. Vbi est gestum negotium, ex quo resultat quasi contractus, ibi potest quis conueniri, nisi sit contractum tanquam cum aduena, quem quis sciebat de proximo recessurum .h.d. vsque ad §. apud Labeonem. Et primo ponit quasi contractum. Secundo de contractu. Secunda ibi, Proinde. Bar.

Si quis tutelam, † vel curam, vel negotia, vel argẽtariam, vel quid aliud, k vnde obligatio oritur, certo loci † administrauit, & si ibi domiciliũ l nõ habuit: ibi se debebit m defẽdere, etsi [se] nõ defẽdat, † neq; ibi do

Hæres [illegible] Contraxi cum Titio Romæ: & decessi Seio instituto hærede: vbi iste hæres cõueniendus sit, quæritur? Et resp. quod vbi defunctus debuit: & sic Romæ. nec poterit iste hæres se tueri aliquo priuilegio extrauaganti. Si quis. Vbi quis alicuius tutelam gessit, vel aliquid aliud gessit vnde oritur obligatio, conueniendus est: quamuis ibi non habeat domicilium. & si nolit respondere, fiet missio in bona sua. Item mercator ibi conueniẽdus est, vbi mercimonium suũ exercuit, nisi aliud actum fuerit. sed si mercator aliqs volens ire ad nundinas, alicubi hospitetur, & ibi contrahat: nunquid est ibi conueniendus? Et dicit quod non, & idem dicitur quod dictum est, scilicet in §. at si quis quod vbi aliquis tabernã conduxit, & mercimonium exercuit: ibi conuenietur. Sed si est aduena, & statim inde recessurus: non conuenitur ibi. ratio ibi, durissimum, &c. Apud. Titius prouincialis habebat seruũ Romæ cõstitutum vt emeret & venderet. nunquid dominus Titius Romæ conueniendus est pro contractu habito cum seruo? Et dicit quod sic. Illud. Dum eram in prouincia, stipulatus est à me Titius vt decẽ sibi soluerem Romæ: in prouincia potero conueniri, si ibi habeam domicilium: & Romæ etiam conueniri potero. Viuia.

† In hũc locũ Arist. lib. iij. Poli. cap. j.

† loco.

† defenderit.

f Hæres absens. Absens dicitur si est extra territorium ius dicentis.

g Defendendus. quando est absens.

h Conueniendus quando est præsens.

i Excusatur. indulgendo per principem, sed per regem indulto sic: vti: est legatus quia interim excusatur: vt supra e. l. ij. §. j. legatus. Itẽ no. hæredem debere vti iure defuncti: vt hic; & j. eo. l. si is. & s. ex quibus caus. in poss. ea. l. apud Iulianum. in fi. j. respõ. & de verb. obliga. l. ij. §. j. & j. de vsur. l. cum quidam. §. ex locato. ver. fiscus. arg. cõtra. j. de iur. fis. l. si fiscus. in fi. j. respo. & C. de quad. præscr. l. fi. & j. de excus. tutor. l. fina. Item quid si ibi non inuenitur? Respon. vt infra proxim. §.

k Vel quid aliud. puta administrationem alicuius ciuitatis: vt C. vbi de ratioci. agi. opor. l. ij.

l Domicilium. sed qualiter erat tutor, cũ ibi domiciliũ nõ habebat: & sic ob. j. de excu. tuto. l. fi. sed dic quod sponte suscepit tutelã: potuit tamẽ se excusare.

m Ibi se debebit. supplẽt quidã si ibi inueniatur 2 vt in pr in. huius legis. sed Ioan. & Azo dicũt siue inueniatur siue non, adeo vt remittatur perinde ad locũ contractus, sicut in criminibus: vt in authen. vt nul. iud. §. si verò quis. col. ix. & j. de ac. l. si cui. §. fi. cum sint quo ad ius fori delicta & contractus paria: vt j. eodem. l. omnem & in authe. vt omnes obe. iu. §. proinde. & §. hoc considerantes. co. v. Item sic remittitur magistratus: vt C. vbi de ratioci. l. ij. Item & vbicunq; certæ personæ cognitio demandatur vt C. ne lice. po. l. j. & vbi decur. l. ti. Itẽ potest ei iudex multã imponere, si non veniat; vt s. si quis ius di. nõ obtẽ. l. j. in prin. nec obst. huic op. princi. huius legis, imo facit

2 Ista est vera, quia hodie in cõtractib. nõ est locus remissioni. cas' est in ca. Romana. §. cõtrahẽtes de foro cõp. li. vj. Bartol. Bal. Ang. P. & Lan.

facit pro hoc: quia verbum conueniendus, ibi positum, perfectam conuentionem demonstrat. & quod dicit, si ibi, &c. maxime subaudi. Et hoc vbi latitat, alioqui potest citari: & si non venit, mittetur in poss. bo. quæ habet ibi in loco contractus: vt hic subijcit. Vel si velis defendere primã opi. dic quod l. j. de accu. l. si cui. in fin. specialis sit in crimine. sacrilegij. Item in authen. vt oẽs obe. iu. col. v. & infra l. omnem. dic quod parificantur in illis casibus & iurib⁹, quæ iam sunt inuẽta: at casus vt in delictis inuiti reducant adhuc non erat: cum illa auth. vt nul. iu. §. si vero, sit posterior. Sed secundum hoc quid si non habet ibi bona, & latitat alibi? Respon. pronunciet de ibi mittẽdo, & mittetur in poss. & mandabitur executioni per iudicem ad curam cui⁹ pertinet: sicut in definitiua sit: vt C. de iu. l. properandum. §. sin autem reus. & infra, de re iudi. l. à diuo Pio. & de bo. auth. iud. poss. l. cum vnus §. fin. Sed quidam in Iterlocutoria dicunt secus, quasi nõ possit dari nisi à iudice illius loci, si non studiose abest, vadat ad locum vbi est: vt C. de iurisd. om. iud. l. iuris ordinem. Sed si alibi latitet, vbi possit conueniri, scilicet ad suam domum. dicas idem quod in criminalibus.

† Cõcor. tex. in ca. fin. de fo. cõpet. extra.

† Loco & deinceps.

† Nam.

† Cũ quis.

† Al. add. scilicet.

† Possidere.

† Et male. Pau. qñ interlocutoria habet vim definitiuæ.

micilium habeat: bona [a] possideri patietur.

Supra dixit quando quis sortitur forum ratione quasi contractus: nunc quando ratione veri contractus. Bar.

Proinde [b] † & si merces vendidit certo loci, † vel [c] disposuit, vel cõparuit: videtur [d] (nisi alio loci, vt defenderet, conuenit) [e] ibidem se defendere. Nunquid † dicemus eũ, qui † à mercatore quid comparauit [f] † aduena: vel ei vendidit, [g] quem scit inde cõfestim profecturum, [h] nõ oportere ibi [i] bona possideri, † sed dom[k]icilium eius sequi? At si quis [l] ab eo [comparauit,] qui tabernã vel officinam [m] certo loco cõductam habuit: in ea causa est, vt illic conueniatur. quod magis habet rationẽ. Nam [n] vbi sic venit, [o] vt cõfestim discedat, [&] quasi à viatore; [p] vel eo qui παραπλέων [q] emit: [r] durissimum est, quotquot [s] locis quis nauigans, † vel iter faciens delatus est, tot locis se defendere. † At si quo [t] constitit, † nõ dico iure domicilij, sed tabernulã, pergulã, [u] horreũ, armarium, officinã conduxit, † ibiq; distraxit, † egit, defendere se eo loci debebit. [x]

Ratione contractus celebrati per alium, quis sortitur forum. hoc dicit. Bar.

Apud Labeonẽ quæritur: [quid] si homo prouincialis seruum institorem vendendarum mercium gratia Romæ habeat? † quod cũ eo seruo contractũ est, ita habendum, atq; si cum

satisdabit iudicio sisti: vt s. eo. l. ij. §. sed si dubitetur.

[l] At si quis. s. emit. & refert se ad secundum casum.

[m] Officinam. Loca sunt in quibus vilia venduntur.

[n] Nam. Redit ad tertium. & dic nam pro sed.

[o] Venit. s. ad aliquem locũ iste mercator aduena:

[p] A viatore. Hic sequitur Græcũ vsque ibi, durissimũ: quod intelligi non potest.

[q] Emit. Scilicet, ille qui emit à tali mercatore aduena.

[r] Quotquot. Hoc dicunt quidam verum, qñ eo tempore conuenitur, quo contraxit: secus si postea alio tempore ad eum locũ redierit. alij contra: puta siue tunc siue post ibi sit quod nõ teneatur: vt hic dicit. In legato tñ est contra, si tanquam aduena cõtraxit vbi alias habebat forum: vt s. eo. l. ij. §. omnes. & hoc ideo quia Romæ cõtraxit vbi alias habebat forum: multo magis in nõ legato.

[s] Quo. s. loco.

[t] Constitit. Id est steterit tamẽ pergulam habens.

[u] Pergulam. Pergula dicitur tentoriũ quoddam linteaminibus vel similibus constructum. Acc.

† In P. F. add. *emptis, vel eo qui transuehebatur.*

† *Nauigat.*

† P. F. *defendi.*

† *Ceu officinam conducens.*

† Al. add. *vel.*

† Al add. *& alt...*

[x] Debebit. Nisi ratio nundinarũ aliud inducat: [3] vt C. de nundi. l. j. quæ est contra. [4] Sed quid si debitor vagari cœperit per vrbem terrarum, nec allicubi habeat certum domicilium? Videtur quod vbicunq; inueniatur, possit conueniri, ne alioqui creditor ius suum perderet: arg. j. de oper. lib. l. quod nisi §. fi. & j. de ijs quæ in frau. cre. l. sit prætor. §. si debitorem. & de eo quod certo loco. l. j. & s. qui satisd. co. l. si fideiussor. §. fi. & C. vbi de cri. agi opor. l. j. & certe aut ibi respondebit, aut satisdabit: vt s. eo. l. ij. §. pe. Item no. hic quibus modis quis forũ sortitur, & certe ratione cõtractus: vt hic. Item ratione communis patriæ: vt Romæ: vt j. ad municip. l. Roma. Item ratione domicilij. s. vbi habet maiorẽ partem fortunarum suarum: vt j. eo. l. si fideicommissum. §. pen. & C. de inco. l. ciues. lib. x. Item ratione manumissionis: vt libertus sequatur forũ patroni: vt j. ad munici. l. assumptio. §. fi. Item ratione originis propriæ vel paternæ: vt j. ad municip. l. assumptio. §. j. & C. de mu. & ori. l. ante. p. & pe. l. b. x. Item ratione militiæ: vt j. ad munici. l. municipes. § fi. Item ratio ne matrimonij mulier sequitur forum viri: vt j. eo. l. exigere. & j. ad municip. l. vlt. §. ij. aliud in concubina, vt in eo. ti. l. de iure. §. fi. & l. fin. §. item rescripserunt. Item ratione ordinis vel clericatus vel studij scholastici sortitur quis forũ: vel episcopi vel magistri: vt in auth. vt cle. apud pro episcopos. §. j. col. vj. & s. in proœ. in fi. Item ratione cursus tẽporis. s. decennij: vt C de inco. l. ij. li. x. Itẽ rõne possessionis, vt C. vbi in rẽ act. l. fi. & j. e. l. sed & si susceperit. §. fi. Item rõne cõstitutionis vel priuilegij: vt j. ad mu. l. j. §.

[3] Intellige istã gl. procedere in nundinis generalib. & solennibus. secus esset in alijs, q̃ psũ fieri absq; principis licentia. Bal. in le. j. C. de nundi.

[4] Tu dic q̃ poteris conueniri vt hic. & illa debet itelligi de impetrãtibus rescriptũ: vt nõ possint cõueniri venientes ad nundinas.

[a] Bona. Quæ habet in loco contractus.

[b] Proinde. Hoc quando fecit locum vbi inhabitaret: vt in versi. at si quis. & ver. at si quo. j. ea. l. nam si non fecit locũ vbi staret, tunc habet locum versi. nunquid. & versi. nam vbi. Sed primus, si quis tutelam. de generali obligatione ex quasi contractu. sequentes proinde, &c. de singulari obligatione.

[c] Vel. Pone semper vel, pro &. Accur.

[d] Videtur. Et est verum, vt sequitur: licet modo non affirmet.

[e] Vt defenderet conuenit. Abnegatiue. i. conuenisse vt ibi non teneretur se defendere. nam per pactum potest declinari forum, vt C. de pact. l. pen. non constitui: vt supra, de iurisdi. om. iudi. l. si conuenerit.

[f] Comparauit. Vt post certum tempus res empta sibi traderetur, vel forte res empta erat in causa redhibitionis, & sic emptori fuit quæsita actio.

[g] Vendidit. Et habuit fidem de pretio.

[h] Profecturum. Id est, recessurum. & supple posse conuenire aduenam vbi contraxit. & respond. non oportet, &c. & sic plane legitur. alij vt M. suspensiue legunt vsque illuc, at si quis. Et respon. non.

[i] Ibi. Id est, vbi contractum est.

[k] Domicilium. i. vbi ratione domicilij habet iudicem ordinariũ. nec enim [1] eo ipso quod Romę studiorum causa habitabat, ibidem domicilium habet: vt j. de iniur. l. lex. §. si tñ. Azo. Hic tamen aduena

[1] Intellige istã gl. quod scholaris non potest cõueniri in loco studij pro cõtractibus antea factis & alibi secũdũ Bar.

æddiles.j.§.item sciendum. & ℑ.de aqua.plu. arc.l. si tertius.§. offirium. & §.fi. & C.de iudi.l.j. Item op.de pet.hęr.vt ℑ.de pet.hæ.l.iiij.& de act.de pec. vt ℑ.de pec.l.quæsitū.in fi.j.respon. Solu.ibi in vniuersali, in quo omnia in generali petitione claudun tur. Item opp.de actione in rē, & ad exhib. vt ℑ. de pec. l.quęsitū.in fi.j.rñ. Sol. hoc in personalibus tm̄ tenet, non in realibus, nec in ijs quæ in rem scriptæ sunt. Itē op. vt ℑ.depo.l.j.§.si apud seruū. vers. non tm̄ pręteritus dolus. & §.idem scribit. ver. idē Neratius. Item op.de act. pignoratitia: vt ℑ.de pigno. act.l. si rem.§. fi. & de debito cōditionali cuius conditio extat lit.cont. vt ℑ. de pet. hę.l.quod si in diem. potest dici in prædictis tribus illud speciale. Vel breuiter dicas ad omnia, si incipit deberi occasione facti præcedentis lit. cont. non est opus noua interpellatione. alias sic: ar.d.l. quod in diem. nam & in rei vēdicatione ante lit.cont. habeo ius, licet nō cōtra te, si tu nō possideas tūc. & facit ℑ. de arb.l. de his. Dicunt tñ quidā in illa lege, de pig.act.l. si rem.qđ petebam vt præsens: secus si vt futurū: vt ℑ.eo.l. nō quemadmodū. Item op.ℑ.mand.l. si mandauero tibi vt à Titio. rñ. & ibi, ex facto præcedenti lit.cont. Item quid si decem ex donatione petam à te: & lit.cont. donas? Io. dicit fieri condemnationem. quod hic dicit accidisse, .extrinsecus, non ex causa qua ago: quod alijs nō placet: sed in tali casu & similibus locum habet hæc lex ſm alios. Item op. Infra eo.l.solemus.sol.vt ibi.

ADDITIO. Dic ſm Bar. ꝙ prædicta vera sunt qñ actio ꝓposita est specialiter, secus si generaliter nulla expressa causa: vt l.vit.de ann.exc.& est determinatū per Inn.in c.abbate sane.de sen.& re iud.li.vj.

a Accidit. Id est, incepit esse debitum.

Dic qđ ibi loquitur de his q̄ sunt accessoria ad petitum: hic de his quę sunt principalia per se, secundum Bar.

† Accidisset. P. F.

† xvij. P. F.

† P. F. admiserunt.

missé id, quod post iudicium acceptū accidit. † a ideoque alia interpellatione opus est.

Idem libro xv ii. † ad Plautium. XXIIII.

Non aliàs in eos, quos princeps euocauit, b Romæ competit actio, quàm si hoc tēpore c cōtraxerint. Legati d ex delictis in legatione commissis coguntur iudicium Romæ pati: siue ipsi admiserint, † siue serui eorum.

Legatum non potest conueniri actione in rem tempore legationis, nisi eo tempore cœpit possidere. h.d. aliàs sic, Legatus non potest conueniri etiā actione in rem ratione præsentis possessionis, quam etiam ante legationem habuit. secus si tempore legationis cœpit possidere. Bart.

Sed si postuletur in rem actio e aduersus legatum, nunquid danda sit, f qm̄ ex præsenti possessione hæc actio g est? Cassius respōdit, sic seruandum, vt si subducatur ei ministerium: non sit concedenda actio. si verò ex multis seruis de vno agatur: h nō sit inhibēda, Iulianus sine distinctione i denegandā actionem [ait] meritò. ideo.n. non datur actio, ne ab officio k suscepto legationis auocetur.

Ex possessione præsenti habente initium tempore legationis potest conueniri legatus legatione durante. Bart.

Iulianus libro primo Digestorum. XXV.

Si legationis tempore quis seruum, vel aliā rem emerit, l aut alia causa possidere cęperit: non iniquè cogit † eius nomine iudicium accipere: m aliter enī potestas dabitur legatis sub hac specie, res alienas domum auferendi. † n

Ratione quasi cōtractus, qui solo animo fit: legatus qui legationem gerit, non potest legationis tempore conueniri. Bar.

Paulus libro xviij. † ad Plautium. XXVI.

ideo quod ipse eum possidet. Sed Cassius iurisconf. dicit fore distinguēdum, vt si ex actione vniuersum famulitium ab eo vendicetur, denegari debeat aduersus eum actio, quia si contra eum pronunciaretur, destitueretur omnino suorū opera. si aūt vnius serui nomine agatur: debet respondere. Sed Iulia. videtur sine distinctione aliqua non fore dandam. & sic habet ius Ir terū do. Et not. qđ hæc lex loquitur quando emit ante legationem, sed lex proxima loquitur quando tempore legationis. Vinia.

b Euocauit. Causa legationis.

c Hoc tempore. cum essent Romę: vt supra eod. l.ij.§. omnes. non ergo si ante. secus in alijs: vt supra eadem le. §.legatis. ver. omnes. Accurs.

d Legati. Hæc est Pisa. litera vt sit §, legati. communis; vt sit §. ex delictis.

e In rem act. propter seruum, quem emerat ante legationem.

f Danda sit. Supple, & videtur quod nunquam &c.

g Hæc actio. Id est, rei vend. vt C. de ali. iu. mu.l.j. & infra, de except.rei iud. l. si quis ad exhibēdum. per quod videtur conueniri, ac si nunc contraxisset.

† P. F. cogitur.

† Offendi. melior Fl. auferendi.

† P. F. xvij.

h Agatur. Ideo in seruis dicit, quia talia secū ducit.

i Distinctione. Scilicet, prædicta. distinguitur tamen aliter, an incipiat possidere in ipsa de legatione: vt infra l.proxi. sic & dicitur Instit.de vulg.substit.§.sed si in substituto.

k Ab officio. Vt ℑ.eo.l.de eo.& l.quid enim. Accur.

Non alias. CASVS. Titium princeps vocauit aliqua de causa, Romam scilicet: vt inter aliquos cognoscat, vel testimoniū ferat: nunquid conueniendus est Titius Romæ? Et dicit quod non: nisi ex eo quod contraxit eo tempore, quo erat Romæ.

Legati. Titius cum esset Romæ vel alibi aliqua de causa constitutus ex qua habebat ius reuocandi domum, ibi delictum cōmisit ipse vel eius serui: an habeat ius reuocandi do. an ibi debeat cōueniri? Et dicit quod ibi debet respōdere. Sed si. Cum esset Romæ Titius legationis causa, seruum possidebat quem emit ante legationem: nunquid si ibi conueniatur rei ven. tenetur respondere? Videbatur quod sic,

Si legationis. CASVS. Titius cum legatione fungeretur, seruum vel rem aliquam emit, vel eam causa alia possidere cœpit, puta donatione. Vel quia ei legata fuit: an conueniri ibi postea possit, & respondere teneatur? Et dicit quod sic: alias daretur legatis materia auferendi res alienas.

l Emerit. Scilicet Romæ, & causa sui ministerij, nam alias non debet aliquid facere.

m Accipere. Sed nonne contraxit vt aduena? aliter enim non potest, vt infra, de lega.i. Paulus.§. finali. ergo ibi conueniri non debet? Respon. nemo est aduena Romæ. nam Romæ tantum dicas eum emisse. Item non iure contractus, sed rei vend. conuenitur, supra de eo qui emit ante lega. nunc de eo qui in legatione.

n Auferendi. Quod non debet esse: ne detur occasio delinquendi, arg. C. de indicta viduitate. l. secunda. in fi. & ff. naut.caup.l.j.§.j. apparet ergo quod in superiori lege ante cœperat possidere.

De eo.

De eo. CASVS. Aliquis erat legatus. hæres institutus erat Romæ: durante lega. adiuit hær. nunquid poterit conueniri durante legatione? Et dicit quod non. satisdabit tamen de leg. præstan. vel si satis non det: fiet missio in pos. rerum hære. Viu.

DE eo a autem, qui adijt: b hæreditatẽ, Cassius scribit: quãuis Romæ adierit hæreditatem, non competere in eum actionem, c ne impediatur legatio. & hoc verũ est. Sed nec legatarijs datur actio: sed † nisi satisdetur, d mittuntur † in possessionem: e rerum hæreditariarum. quod & in hæreditarijs creditoribus dicendum est. f

Iulianus libro primo Digestorum. XXVII.

QVid enim g prohibet, legatum publico munere fungi, & actorẽ custodię causa h in possessionem i rerum hæreditariarum esse?

Ille cui ex Trebelliano restituitur hæreditas tempore legationis, pro ea tunc non poterit conueniri. Bart.

Paulus libro xviij. † ad Plautium. XXVIII.

* SEd & si restituatur ei hæreditas k ex Trebelliano: actio in eũ non dabitur: siue sponte, siue coactus hęres eã adierit. l commodius enim est, reddi quidem ei hæreditatem: perinde m autem habẽdum, ac si ipse adijsset n hæreditatem. Contra si legatus tempore legationis adierit, o & restituerit, datur in fideicõmissarium actio. Nec Trebelliani exceptio p obstat ex persona legati, q quia hoc legati personale r beneficium est.

Quo casu non cogitur quis se defendere, non cogitur iuramentum præstare. Bar.

Ex quibus autem causis non cogitur legatus iudiciũ accipere, nec iurare cogẽdus est se dare non oportere: quia hoc iusiurandũ in locum li- spondere compellatur. Ex quibus. Planum est. Dicit enim, quod cũ dictum est de ijs qui absentes sunt aliqua de causa, ex qua habent ius re. do. quod non possunt conueniri, nisi ex contractu ibi habito: inde si deferatur eis iusiurand. nõ tenẽtur suscipere, &c.

a De eo. Scilicet legato. Accur.

b Qui adijt. Scilicet Romæ.

c Actionem. Imò vt supra eod. l. omnem. contra. Solu. hic in quasi cõtractu, vt Insti. de obl. ex quasi contra. §. hæres. ibi in contractu & delictis. Sed cõtra infra, eo. l. interdum. §. fi. Solu. licet hęc sicut & illa fit ex quasi contractu tamen aliud est in domino negotiorum qui certat de dãno vitando, vt ibi: quam in legatarijs, qui de lucro: vt hic. Hęc nõ valet: quia & de creditoribus, hic dicit. sed dic ibi in senatore: hic in legato.

† Licet. † Mittantur.

d Satisdetur. Scilicet cum fideiussoribus. Sed contra. supra eod. l. ij. §. sed si agant. versic. sed si dubitetur. Solu. hic satisdat de legato vel debito soluendo: ibi quod in iudicio sistat, nuda promissione cauet. Item hic quasi contraxit adeundo: ibi non. sed ratione fori communis ibi cõueniebatur.

† xvij. F. F.

e Mittuntur in possessione. Non ergo in aliquo suũ sibi videtur prodesse priuilegium: quia & si priuilegiatus non esset, nullam tamen aliam pœnam patitur, nisi missionem in bona, si nollet respondere. Respon. imò prodest, quia hic non fit missio, nisi in bonis hæreditarijs, cum alias fieret in omnibus post vj. menses: vt C. vt in poss. leg. l. certa est forma. Item hic si satisdat, euitat conuentionem: alias enim non euitat. Accur.

f Dicendum est. Vt mittantur in possessionem.

g QVid enim. Respõdet tacitæ obiectioni. Ac.

h Custodiæ causa. Vna cum ipso legato: vt infra, vt in poss. leg. l. is cui. & infra, de damno infec. l. si finita. §. si forte. Ideoque ea missione non oneratur: vt supra eod. l. ij. §. sed si dubitetur. Accur.

Causa cessante cessat effectus.

i In possessionem. Ea ratione, quia non satisdatur. Et nota, quod cessante causa cessat effectus. nã non impeditur legatio quę est causa: ergo fit missio: quę missio cessaret, si legatio impediretur. Sunt ergo duę rationes, quare fit missio. prima ideo quia nõ satisdat: secunda quia officium legationis non impeditur.

SEd & si. CASVS. Alicui dum erat in legatione, hæreditas restituta ex Trebelliano fuit: volunt enim nunc cõuenire creditores, quęritur an possunt? Et resp. quod non. ratio ibi, perinde, &c. Si vero erat institutus, & rogatus alij restituere, & restituit: de cætero nõ conuenitur sed fideicõmissarius. nec ille poterit ex persona legati se defendere, quo min' respondere compellatur.

Ædium. Titius cũ esset absens aliqua de causa ex qua habebat ius re. do. ibi vel in prouincia sua domos possidebat: nunquid tenetur satisdare de dam. insec? Et dicit quod sic. & si nolit satisdare, missio fiet in domos.

* Coniunge le. 3. si part. hær. Duar.

Sed & si. Tenebatur mihi Titius aliqua actione quæ tẽpore finiebatur: is legatione fungebatur Romæ. & sic eo existente in legatione finiebatur dies illius actionis: an sit cogendus quod litem contestatur? Et respõ. quod sic.

Si pater. Titius decessit relicto vno filio, & vxore sua grauida: filius vult debitores patris pro dimidia parte conuenire, quæritur an possit? Et dicitur quod non, quamuis vnus tantũ nasci possit vel nascatur postea: quia poterãt plures nasci, quamuis per rerum nat. i. per diuinam sapientiã certum esset vnum nasci. sed magis inspicere debemus nostram ignorantiam quã diuinam scientiam. & sic dicimus quod ipse quartã partem petere potest. Viu.

k Hęreditas. Et sic videtur quasi cõtraxisse: vt insti. de obl. quæ ex quasi contra. nas. §. hęres quoq;. Acc.

l Adierit. s. institutus qui cogi potest: vt j. ad Treb. l. quia poterat. & insti. de fideic. hær. §. ergo si quidem. ver. sed si recusat. Sed nonne agendo contra hęredem institutum, & petendo vt compellatur adire, & sibi restituere compellitur se defendere: vt supra eod. l. ij. §. sed si agant. quæ est contra? Sol. hoc magis officio iudicis expeditur quam actionis iure. r vel quod supra dixit, verum est interim dum agit: postea non: vt hic loquitur.

m Perinde. Quo ad hoc vt non possit conueniri, sicut si ipse adiuisset: vt in j. respon.

n Adijsset. Quo casu non cogitur: vt s. eod. l. de eo.

o Adierit. Adire cogitur non restituere tempore legationis: vt infra ad Treb. l. si legatus. Accur.

p Exceptio. Scilicet. vt restituta hæreditate non teneatur creditoribus.

q Legati. Nec alia si quam habet iure legationis.

r Personale. Bona ratio, vt instit. de iu. na. §. sed & quod principi. ver. plane. Fallit tñ in priuilegio dotis, quod ad suum hæredem transit: vt j. sol. matri. l. etiã. & C. qui po. in pig. ha. l. si. §. pe. Sed op. quod hic non est priuilegiũ legati. nam & nõ legatus si restituit, habet exceptionea Trebellianicas: vt j. ad Treb. l. j. circa prin. & §. j. Resp. hic non dicit hoc beneficium

r Bal. hic dicit istã glo. fin. ad hoc quod re conuentio nõ habet locum vbi petit aliquid iudi. offic. & nõ iure actionis. de qua materia per Bar. in le. j. de var. & extraor. co. per Inno. in ca. j. de mu. pe. vbi dicunt quod non habet locũ etiã coram arbitris per c. dilecti. de arbitris. extra. Bo.

cium cōpeteret iure legationis: sed competeret: quia restituta est hæreditas. vnde dicitur personale. beneficium eius non quia legatus, sed quia iam restituerat. Vel supple hanc litteram, nec exceptio Treb. competit ex persona legati, nec alia si quā habet iure legationis. f. ius reuocandi domū: quia hoc ius. f. reuocandi domum. personale est priuilegium.

mihi, qui prius appellaui. l. contraxi.

n Qui prior appellat. ponunt quidā casum in operis: vt j. loca. in operit. sed ibi non de ordine conuentionis. sed satisdationis dicit. Alij in duplicibus iudicijs. vt s. eo. l. in rebus. Et quod dicit hic agat, id est, actoris partem teneat. Tu verò dic peto à te Stichum tu a me Pamphilū. & sic in similibus vbi vtraque ciuilis est. neutra præiudicialis. hoc tamen ita. vt nihilominus alter pendente lite prioris, possit ꝓponere suam querelā. & ꝓbationem inducere. & sic de causa cognoscetur: licet alter primo ꝓbet, & prius facti qualitatem enarret: & vna charta poterit vtraq; sentētia scribi, vel duabus, incōtinenti tñ: vt in authē. de exhib. & iis qui conue. & re. §. sancimus. col. ij. Itē habet locū hæc regula: cū vtraq; criminalis est, & neutra maior. Itē cū prima est maior secūda. Itē & si secūda: maior sit: sed tamē nomē prius accusati receptum est inter reos, vt j. de adult. l. c. si maritus. ij. §. lex Iulia. vers. præscriptiones. Itē habet locū, cū ciuiliter agendo præiudicialem primo intēdo: & postea mihi obijciatur criminalis. & intellige, quādo se nō contingunt. si autē se contingunt, vt quia vna principalis. alias incidens; tunc semꝑ primo de incidēti cognoscitur ante q̃ de principali cognoscatur, & ꝓnūcietur. Sed an de incidēti ꝓnunciet? Dic vt j. eo. tit. l. de qua re. Itē nō dicas, prior agat. l. peragat vsq; ad finē. sed dic vt dictū est. Ecōtra fallit hæc regula, cum vtraq; est ciuilis, sed secūda ꝑiudicialis; vt inst. de ac. §. præiudiciales & j. de libe. causa. l. ordinata. & C. de adul. l. qm. & de or. cog. l. cū hic status. & l. j. Itē fallit cū secūda criminalis est, & altera ciuilis. non tñ præiudicialis; vt C. de or. iud. l. fi. Itē fallit cū vtraq; est criminalis, sed secūda maior; vt C. q acc. nō po. l. j. Itē fallit qñ vtraq; est æqualis & criminalis: sed accusatus vult ꝓsequi suā vel suorū iniuriā; vt C. qui ac. nō po. l. negāda. Itē fallit si vnus petitorio, alter possessorio agat; nā iudiciū possessoriū præfert; licet postea propositū sit; vt j. e. l. si de vi. Item quis dicitur prior appellare? R̃n. q prius vocat in ius. aliter accipit alibi; vt j. de pe. l. si vero. Itē contra. C. de transactio. l. vbi pactum. Sed ibi est speciale in odiū venientis contra tantam solennitatem.

tis contestatæ succedit. [a] Aedium [b] nomine legatus dāni infecti ꝓmittere debet: [c] aut vicinum admittere in possessionem. [d]

Ex causa necessitatis cogitur legatus litigare, in quantum necessitas exigit. Bar.

Sed & si dies actionis [e] exitura erit: causa cognita [f] aduersus eum iudicium prætor dare debet: vt lis contestetur, [g] † & ita in prouinciam transferatur.

In ventre in dubio præsumuntur esse tres: ideo iam natus pro quarta hæreditatis tantùm interim poterit conueniri. Bart.

Si paterfamilias mortuus esset, relicto vno filio, & vxore prægnante: nō rectè filius a debitoribus partē dimidiam crediti petere pōt, quā uis postea vnus † natus sit: [h] quia poterant plures nasci: cùm [i] per rerum naturam certū fuerat vnum nasci. [k] Sed & Sabinus & Cassius [dicunt] partem quartā peti debuisse: quia incertum esset, [l] an tres nascerentur: nec rerū naturam intuendam, [m] * in qua omnia certa essent, cùm futura vtiq; fierēt: sed nostram inscientiā † aspici debere.

Idem libro viij. ad Plautium XXIX.

QVi prior appellat, [n] prior agat. †

Marcellus libro j. Digestorum. XXX.

VBi acceptum † [o] † est semel iudiciū, & ibi finem accipere debet.

Sicut inter hæredes diuiditur actio & ita instantia super actione inchoata. Bar.

Celsus libr. xxviij. Digestorum. XXXI.

a Succedit. vt hic, & j. de iureiu. l. tutor. §. q nō cōpelliātur. Et sic nota. hic vbi aliqd ꝓhibetur, & eius simile: vt arg. j. man. l. si. §. fi.

b Ædium. Romę vel in ꝓuincia positarum.

c Debet. scilicet Romæ.

d In possessionē. s. ex primo decreto. sic. s̄. e. l. de eod. & l. quid .n. Quid autē si ex secundo? Rñd. tenet missio, sed datur restitutio vt j. de dā. infec. l. si finita. §. si forte.

e Actionis. alicuius cōpetentis contra legatum.

f Cognita. Forte intellige casum esse cum ipso iure perit actio. Sed si hoc dicas: qñ ergo datur restitutio quæ datur: vt s̄. ex q. caus. maio. l. j. ? R̃n. si nō fiat cōtestatio. & est sic causa. j. de pe. c. l. ij. Vel s̄m Io. dic, si facile pōt peti restitutio, non fiat contest. alias fie. Vt quia actor est pauper: cui est difficile petere restitutionem. Vel forte longe distat à pside qui debet restituere: nam defensor loci non pōt.

g Contestetur. & sic actio perpetuetur; vt hic. & s̄. de arbi. l. idem Pomponius, si de meia. §. fin. & s̄. de fe. l. iij. §. item si res. Sed quomodo pōt exire vt. s̄. c. l. ij. §. sed & si agant. ver. in omnibus. quæ est cōtra Sol. vt ibi. Item quid in actione de dolo quæ nō pōt perpetuari; vt C. de dolo. l. fina. Dices totam causam agendam tempore legationis. Accur.

h Vnus natus sit. imo videtur q dimidiam quando postea vnus nascitur; vt j. de acquir. hæredit. l. cū quidam. §. quid si vnum quæ est contra. Sol. ibi refertur opi. Sexti. Pomp. quæ etiam hic reprobatur.

i Cum. i. quamuis

k Nasci. vsq; ad septem, cū tot sint receptacula mulierū; vt j. de sol. l. si pater. & j. etsi pars hæ. pe l. antiqui. Et no. hic q inspicit quod euenire potest. sic s̄. de iurisdi. om. iud. l. si idem. in fi. Accu.

l Esset. cum possint etiam nasci: facile vij.

m Intuendā. imo videt intuēda; vt inst. de ver. ob. §. cōditiones. q̃ est cōtra Sol. hic dicit rerū naturā. i. diuinā sciētiā; ibi cursum solitū rerū. Vel ibi ponitur pro scientia hominis. sic & C. de prob. l. actor.

QVi prior. CASVS. Debeo tibi rē aliquam; tu mihi aliam; tu me cōuenisti, ego te postea; prius cognoscetur de causa tua, q̃ de mea. Vel dic aliter exēplā; q a scriptor mihi prius suas operas locauit. & postea Titio, cui prius debeat, &c. Et dicitur quod

VBi acceptum. CASVS. Corā iudice or. meo conueni Titium alterius iur. & sic sum cū eo lit. cōtest. cum ipso sponte iudiciū suscipiente, hoc facto valebat vti priuilegio suo, dicendo se fore de alia iurisd. vel se habere ius re. do. dicitur quod nō pōt; quia vbi cœptum est, ibi finē accipere debet.

o Vbi acceptum. etiā per citationē & apud eūdem iudi-

† P. F. ita vt.

† In P. F. Add. filius

* Vide antinom. A. Perlij.

† inscitiam

† Maie. rectior. Flo. qui appellat prior, agit. Nisi veri ū appellare, hic intelligas pro, denunciare alieni, vt soluat. q. interpellare, vsitate dicimus, hoc est, reposcere ab aliquo id, q debet vt l. fideiussor. ff. in fine de fideiussoribus. Vt sit sensus; si se inuicē appellāt creditores, q eorū prior debitū sibi reposcit, cuiq; in ius vocat, prior agere, & audiri debet. A. Pers.

† Cœptum.

† Bal. not. ex isto tex. iudicē debere iudicare s̄m cōsciētiā, Adduc glo. bñ facere in l. pe. ff. de cōd. tri. tl. in magna glo. ad mediū. ibi, remordet meam cōsciētiam: Et bñ, & facit. text. in l. negāda, ff. q ac. non possunt. Pau.

iudicē vt ſ.eodem.l ſi quis postea. & ſ. de iuriſdic. omnium iud.l.penult. Nam etiam in alio loco apud eundem iudicem decidi poteſt, eadem tamen terra: vt ſupra de arbi l.ſi cum.§.ſi arbiter. Azo.& facit ad l.iſtam in aut.de teſti.§ & quoniā.col.vij. & de ſan. epiſc.§ ſi quis epiſcopus. col ix.& ſ. eod.l. ſi quis poſtea. Vel propter pone primo fallit ſupra eod.l.ſi longius & C.de peda.iud.l. penult.& l. properandum. Quid ſi delegetur videtur qđ poſſit: quia idem videtur eſſe in delegato: vt C. de procu.l. neque.

† P.F. fuerit.

SI petitor: CASVS. Titius cœpit agere aduerſus Mæuium.& lis conteſta.fuit: & ſic lit. pe. deceſſit relictis pluribus hære. puta me Titio. & Seio: egi ego ſolus & proſecutus ſum litem alijs inuitis, non præiudico eis. Vel dic quod ille Titius deceſſit, & lis non fuit conte. ſed ego litē inchoaui.& idem eſt. Vi.

† P.F. conſulis.

† P.F. præſtita.

† Tantundem ex integro tēporis.

SI petitor [a] plures hæredes reliquerit vnuſque eorum iudicio egerit: [b] non erit verum.totam rem, quæ in priori iudicio fuit, † deductā. [c] eſſe. Nec.n. qſquā alienā actionē in iudicium inuito cohærede producere poteſt. [d]

Tempora appoſita in prima delegatione, videntur repetita in perſonam eius qui in locum primi eſt delegatus. Bar:

Vlpianus li. j. de officiis procon. † XXXII.

SI iudex, cui certa tēpora [e] præſtituta † erāt, deceſſerit & alius in locū eius datus fuerit tāta ex integro tēpora † in pſona eius pſtituta intelligemus, quamuis magiſtratus nominatim hoc in ſequēti datione non expreſſerit: [f] ita tamen, vt legilimū [g] tempus non excedant. [h]

Qui petit copiam libelli, non videtur cōſentire in iudicē. Ba.

Modeſtinus libr.iij. Regularum. XXXIII.

NOn videt † in iudicem cōſenſiſſe, qui edi ſibi genus [i] [actionis] apud eundem † iudicem deſiderat.

In ſucceſſorem tranſit inſtantia, quæ debet terminari in eodem loco. Bart.

Iabolenus libro. xv.ex Caſſio. XXXIIII.

SI is, qui Romæ [k] iudicium [l] acceperat, deceſſit: hæres eius, quāuis domicilium trās mare habeat, † Romæ tñ defendi debet: [m] quia

[a] Si petitor. Id eſt, eſt actor.

[b] Egerit. Id eſt agere perſeuerauerit. nam defunctus agere cœpit. Alij dicunt quod omnes cohæredes agere cœperūt ſed vnus tātum pro omnibus voluit perſeuerare. Sed contra vtrunque caſum eſt C.de cōſor. eiuſdē.li.l.ij. Sol. hic inuitis alijs non poteſt; ibi ignorantibus vel ſcientibus poteſt, non tamen contradicentibus. Arg. contra.ſ.de procu.l.Pōponius.§.fin.

ADDITIO Ibi in re indiuidua, hic indiuidua.& ita ſoluit. Bat.hic.

[c] Deductam.in poſterius. Accur.

[d] Perducere poteſt; arg.C.res inter alios act. & ſ. de re iud.l.ſæpe.& C.de procur.l.licet.

SI iudex. CASVS. Caſum primo pone; & ſic, Aliquis fuit delegatus ad aliquam cauſam. & dictum fuit ei vt iſtam cauſam finiret intra biēniū. & deceſſit iſte delegatus; & alius in eius locū ſubſtitutus eſt. debet habere tantam poteſtatem, quāta data fuit primo delegato, id eſt, biennium dabitur iſti ſubrogato. Hoc eſt verum ſi non fiat cōtra l. illam properādū. & ſecundum hoc dicit tanta, &c. non plus.i. quanta conſtituta fuerunt in perſona primi. Vel dic ſecundo hūc caſum qꝺ iſte delegatus deceſſit, & reſtabāt ei ſex mēſes. Certè ſubrogatus loco eiꝰ habebit iſtos ſex menſes. & ſecundum hoc dicit tanta, &c.ſ. quanta reſtabant primo delegato. Viuia.

[e] Tempora. intra quæ debeat iudicare præſtituta à delegante, tanta ex integro poſita, quāta fuerāt præſtituta in primi perſona. Io. vel dic quātum reſtabat primo.& ſic facit gl. nam ſi expreſſit, &c. ſed ſecundum primam non oportet aliquid ſubaudiri.

[f] Non expreſſerit. nā ſi expreſſit illud tempus ſeruatur; ita tamē, &c. Et not. quod tribus modis eſt cōtra. C.eō.l.properandū.§.ſi autē, vtraq; ver. ſi autē in med. Primò in eo quod dicit hic ſecundū ſecundā expoſitionem dari ſucceſſori tantū tempus, quantū defuncto ſupererat, vel quantum defunctus habuerat ſecundum diuerſas poſitiones: ibi autem annum ſtatuit: niſi maius tempus ſupererat, ſed in hoc iſta ſequitur illam. Item in eo quod hic innuit quod poteſt ſtatui tempus, qꝺ ibi negatur: ſed à lege ſtatuitur, hic loquitur de tēpore conſtituto à maiori iudice: quod redintegrari poteſt ibi de tempore à lege conſtituto: quod non redintegratur: ſed tantum ſucceſſori datur: qꝺ lis expediatur. Vel ibi de ordinario pꝑpetuo: hic de delegato. Vel hæc ſecūdum illam. Item in eo quod hic dicit quod non poteſt legitimum tempus.ſ. triennium excedere, eſt contra: quia ibi innuit quod ſic; quod quidā ibi concedunt: & ſic ſeruatur. ſed puto quod illa ſecūdum iſtam intelligatur in hoc ſcil. de delegato temporali: & illa in ordinario perpetuo. Item no. argu. quod intelligitur tacitè repetitum, quod prius fuerat dictum; vt infra de verbor. obliga.l. Titia.§.idē reſp.& ſ.l.mutuo.argu. contra infra de hære.inſtit.l.ſub condit.& C.de vſu.l,per retentionem.in fin. Accur.

† Hanc l. gl. Inn. in c.licet monaſterium in gl. ſi ali cui cōpetunt.extra de re iud.

† Eum.

Prius dictū tacite repetitum intelligit.

† P.F. habet.

ADDITIO quod illæ leges loquuntur in contractibus: hic in iudicijs. Lane.

[g] Legitimū. triennij per nouam conſtitutionem: ad quā.ſ. properandū cōpoſitores habuerūt reſpectū addentes legi. Vlpia. hunc.ver. ita tamen, &c.

[h] Non excedāt, ſ. hæc duo tempora computata in vnum, ſ. quæ tranſierunt viuo iudice primo. & quod poſtea à lege iſta datur ſucceſſori; quod eſt tantundē. Vel dic quod poſtea datur à ſubſtituente; vt ſic ad ſubauditum te referas.

NOn videtur. CASVS. Pone caſum in ſcholari qui ex conſt. Friderichi habet tres iudices, ſcilicet epiſcopum, magiſtrum, & poteſtatem. & ſi vocetur corā poteſtate ab aliquo Boñ. & ei libellus porrigatur, & ipſe receperit, non propter hoc videbit conſentire, nec coram poteſtate litigare. Viuia.

[i] Genus. id eſt, ſpeciem. Sic genus ponitur pro ſpecie. ſ. nau.cau.l.& ita.§.ſed ſi tota.verſ.ſed ſi gratis, quam actionem actor debet edere in libello; vt ſ.e. l.ſi debitor l.nam inter lit.conteſt.&c. vt C.de li. cōteſta.l.j. Sed contra. ſ.eo.l.ſed & ſi ſuſceperit. Sed ibi etiam reſpondit, & conſenſit in iudicem.

SI is. CASVS. Titium Romæ conueni; & litē cū eo conteſt.ſum; deceſſit lit.conteſt. vel lite pēdēte, & ei hæres extitit quidam alibi habēs domiciliū, puta vltra mare. an ibi ſe defendere debet, vbi ſcilicet domiciliū habet; an vbi iudiciū cœptū eſt, ſ. Romæ? Et dicit quod vbi cœptum eſt. ſ. Romæ.

[k] Si is, qui Romæ. idem ſi alibi.

[l] Iudiciū.ſ.per lit.con. vt ſ.eo.l.vbi.& l.ſi petitor.

[m] Debet. ſiue ibi inueniat, ſiue nō; vt ſ.e.l.vbi.ſi aūt nō eſſet lis cōteſtata; tūc vbi inuenitur; vt ſ.l. hæres

vel

succedit in eius locum à quo hæres relictus est.

Iudicium non potest esse super futuro. Vel sic, tractus futuri temporis non spectat ad iudicem Bar.

Idem libro decimo ἐπιστολῶν. XXXV.

Non quemadmodum fideiussoris obligatio in pendenti[a] potest esse, & vel in futurum concipi, ita iudicium in pendenti[b] potest esse, vel de his rebus, quæ postea in obligationem aduenturæ sunt. nam neminem puto dubitaturum, quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudicium verò antè, quam aliquid debeatur, non posse. † [c]

Ex causa potest iudex dilationes prorogare. Bar.

Callistratus lib j. Cognitionem. XXXVI.

Interdum ex iustis causis, & certis personis sustinendæ[d] sunt cognitiones: veluti si instrumenta litis apud eos esse dicantur, qui reipublicæ causa aberunt. Idque † diui fratres in hæc verba rescripserunt. Humanum est propter fortuitos[e] casus, dilationem accipi: veluti quod † pater litigator filium, vel filiam, vel vxor virum, vel filius parentem amiserit,[f] & in similibus,[g] causis cognitionem ad aliquem modum sustineri.

Vbi quis gessit negotium, ibi se debet defendere non obstante priuilegio fori. Bar

Senator si negotijs alienis se obtulerit in prouincia,[h] non debet iudicium recusare negotiorum gestorum, sed actionem eum excipere † oportere Iulianus respondit: cum sua sponte sibi hanc obligationem contraxerit.[i]

Accusatio criminalis de vi, prius debet expediri, quàm quæstio ciuilis de proprietate: Vel sic, Si inter eosdem esset quæstio de proprietate & possessione, causa possessionis debet primò intentari: Bar.

Idem libro.v. Cognitionum. XXXVII.

Si de vi[k] & possessio ne quæratur: prius cognoscendum de vi, quam

vel alias vt ibi.

a Non quemadmodum. In pendenti. vt si promittat in diem quod non placet: quia tūc nō in pendēti: imo statim est debitum: vt ī.de ver.obli. l.eum qui calendis. & instit.de ver.ob.§.omnis.ver. in diem. Dic ergo.i. sub conditione, quæ tunc pendet: vt instit.de verbo.obl.§. sub conditione. Et quod dicit vel in futurum .i. pro eo quod adhuc neque pure: neque in diē, neque conditionaliter debetur: vt instit. de fideiuss.§.ij. & ī.dicit statim.

b In pēdenti. Puta ita demū teneat hoc Iudicium, si nauis ex Asia venerit.

c Non posse. Not. iudicium non posse esse de futuris: vt si te nunc cōuenio, quia spero te aditurum hæreditatem. Titij. & opp. de ijs quæ dixi s.co.l. nō potest. Imo est contra ī.ad l.Aqui.l.in lege. Sol. ibi specialé in odium delinquentis, secundum M. nā & in legato conditionali debetur æstimatio ante euentum conditionis, si tabulæ p contumaciam non exhibeantur, in odiū contumaciæ: vt ī.de tab.exhib.l. locum § cōdemnatio. Vel in d.l.in lege. præsens est damnum: præsens obligatio: præsens actio: præsens causa: & præsens sententia: sed sola differtur executio: vt ī.de euic.l.ij Item quid si promisisti quid singulis annis nonne potero agere vt condemneris, vt in futurū soluas? Rū. ita. nec enim oportet singulis annis de iure meo protestari. C.de præscr.xxx.an.l. ij. in fi. & ar. ī.de vsufr.l.cū de in rem ver. & C.de fidei l.j. & arg. pro socio.l.pro socio arbiter.circa prin. & ī.de ser.vrba.præd.l.æqui. ædificium & ar. ī.de aqua plu.arc.l. Atteius.§ pe. & ī.si ser.ven.l.egl. & l.hanc & est ratio, quia super iure quod est de præsenti agit. Item opp.ī.quando appel. sit.l.j.§.biduum. Sed hic de iudicio seu instantia iudicij, id est, trino actu triū personarum: ibi de sententia.

Interdum. CASVS. Iudex inter aliquos cognoscebat: & cum vellet sententiam ferre, vnus litigatorum petijt sibi dilationem dari: an debeat? Et dicitur quod sic causa cognita, vt si causa iusta fuit, vt in litera dicitur quę sit iusta causa. Senator. Titius cum esset prouincialis: & in prouincia domicilium haberet, & Romæ senator constitutus foret: ibi.s. Romæ, vel alias puta Bon. gessit negotia mea. Dicit quod propter malam administrationem potest cōueniri Bo. & etiam Romæ si ibi gessit. Viuianus.

d Sustinendæ. Id est, differendæ. Accur.

e Fortuitos. Maximè. & sic plures dātur dilationes Sed contra supra de fer.l.fi. Sol. vt ibi.

f Amiserit. Per mortem.

g Et in similibus. Vt ægritudinibus & tempestatibus: per quas lex xij.tab. iubet diem differri: vt supra. si quis.cau.l.ij. vt tamen inter febrem & febrē distinguatur. vt ī.de re iudi. l.quæsitū. Sed quid si febricitās potuit procuratorem constituere? Respo. nō ideo minus excusatur. De hoc vide gloss. in d.l. quæsitum. & tamen dixi ā. si quis. cau.l.ij.§. si quis in iudicio.

h In prouincia. Nedum Romæ.

i Contraxerit. Id est quasi contraxerit. sic. ā. de neg. ge. l.sed cum. Sed contra huic.§. supra eodem.l.de eo. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Dic secundum Bartolū hic quod ibi loquitur in quasi contractu, qui solo animo celebratur: pro quo legatus non potest conueniri; hic verò loquitur in quasi contractu: qui aliter quam animo celebratur.

Si de ui. CASVS. An in eodem libello possit agi petitorio & pos. quæritur. Et dicitur qd non, sed primo posse. & deinde peti. & dicit exemplum in interdicto. Vnde vi quod est recuperandæ posses. Dicebat.n. aliquis se vi deiectum de poss. vnde intentabat Interdictum. Vnde vi: Item dicit rem suam esse: vnde vult rē vendicare. Dicitur quod prius agendum est posses. quam petitorio. Viuianus.

k Si de vi. Pone casum in quolibet genere interdictorum, siue retinendæ possessionis, siue recuperandæ, siue adipiscendæ: cum vnus cotra aliū petitorio, alter vel idem possessorio agere velit: quæ genera inuenies per exempla institu.de interdict.§. sequēs. vt semper primo agatur de vi.i. de violēta possessione, quam de possessione, id est, de proprietate. Et dicitur violenta possessio: quia cuilibet possessioni propter quam intentas interdictum, inest aliqua vis. Et secundum hoc nō ob. C.de app.l.j. cū ibi dicat de possessione primo quæri, quam de crimine violētiæ. [l] sic intellige. C.ad legem Iuliam de vi. lege. si quis. Sic & alias ponitur possessio pro dominio. vt C.de donatio. inter virum & vxo.l. si quidem. & infra, de ver. signi.lege, interdum. & hoc secundum Ioan. & Azo Item contra § ad legem Iul. de vi publi.l.qui in cœtu.§. Sol. illa secūdū istam. tu vero ponas tantū in interdictis

* At vero tāet si futurum sit iudiciū, tū à iure præsenti pendeat id in iudiciū deduci potest. Vnde vsuræ per stipulationē debitæ, & futuræ in iudiciū veniūt l.j. C.de sen-tē. quę. sin cer. quam & ibi Bal. & le.j. C. hoc ti. nostro. A. Pe. Iudiciū nō pōt esse de futuris.

† Possit.

† Ideo.

† Cum.

† Recipere

Possessio quare violenta dicat.

† Dic q ibi erat quæstio criminalis de vi vel etiā ciuilis de possessione: & hæc erat præiudicialis. Pan.

interdictis retinendæ poſſeſſionis. in quibus etiam amittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæſtio poſſeſſionis ſiue vnus contra vnum: ſiue viciſſim inter ſe. ita quod alter petitorio, alter poſſeſſorio agere velit. Quid autem ſi volo agere petitorio tantum: cum poſſim poſt Reſ. nõ intromittit ſe lex, niſi conſulendo: vt infra de rei vend. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello poteſt vtrunque ſimul peti ab eodẽ? Io. & Azo quod nõ. vt hic, & C. de interdic. l. incerti. & C. de rei vend. l. ordinarij. Item vt C. quo. bonor l. finali & de edi. diui. Adriani. tol. leg. ij. Tu verò dic diſtinguendo, vt in interdictis recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſſionis poſſit vtrunque. ſ. petitorium per rei vendic. & poſſeſſorium in eodẽ libello proponi. ſi verò retinẽdæ, tũc, non quia ſibi cõtrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium poſſidere: vt C. de alie. iudi. mut. cau. fac. l. j. ſed agendo interdicto dicit ſe iu pol. tuehdam. & ſic ſe excludit; vt j. quando appel ſit. l. ij. §. ſed ſi alius. Nec vbi etiã retinẽdæ videtur ſimul proponi cum petitorio; quia ignorãs ſe poſſidere petitorium propoſuit; qui poſtea renũciat cum poſſeſſorio agit. Et probatur hæc opinio quod petitorium & poſſeſ. ſimul poſſint proponi iure legum; vt j. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. final. & iure canonum; vt extra, de cau. poſſ. & pro. ca. paſtoralis. Nec ob. leges prædictæ pro Io. quia primæ tres loquuntur in poſſeſſorijs retinendę poſ. quando viciſſim agebant. Item aliæ duæ non obſtant; quia ſic ſeparatim voluit agere actor. Vel loquitur l. iſta cum criminalis de vi inſtituatur accuſatio. ſic enim pone infra. ad legem Iuliam de vi pub. l. qui cœtu. §. vlt. vbi de vi prius; quia hoc vult actor; vt C. de ſal. l. damus & l. ſequen. item non obſt. quod l. prædicta incerti. dicit quod actionibus eſt agendum ad ipſam poſſeſſ. quæ non poſſunt dari pro poſſeſſione retinenda; vt j. vti poſ. l. j. §. interdictum. vt ſic iam l. illa incerti. neceſſario loquatur de poſ. adipiſcenda vel recuperanda; quia dicta lex vti poſ. excludit alias actiones dari pro poſ. retinenda; vt triticariam, vel indebiti; non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt inſti. de interdic. §. fi. vel ibi viciſſim. Alij quod ſimul cognoſcit, ſed poſſeſſorium ante deciditur. Item quæro ſi ago poſſeſſorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere in modũ exceptionis; an es audiendus, vt mihi præferaris? Videtur quod ſic; vt j. de do. ma. exce. l. dolo quod puto verum; arg. j. in poſ. le. l. ſi is a quo. Alij contra; & d. l. dolo. intelligunt in petitorijs, & non poſ. per l. infra quo leg. l. j. § j. Sed certe & in poſſeſſorijs idem; vt j. de Carb. ed. l. iij § cauſæ.

Quod legatur. Casus. Si legaſti mihi aliquid in ſpecie, puta legaſti mihi equum vel Stichũ

de proprietate rei, diuus Adrianus τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν † reſcripſit.

Species debet ſolui vbi eſt: Quãtitas, vbi petitur, niſi aliud actum ſit, h. d. Bar.

Licinius Rufinus li. iiij. Regularũ: XXXVIII.

Quod legatur, a ſi quidem per perſonalem actionem † b exigetur: ibi dari debet, vbi eſt: c niſi ſi dolo malo d hæredis ſubductum fuerit. tunc enim ibi dari debet, vbi petitur. Præterea e quod põdere, aut numero, aut menſura continetur, ibi dari debet, vbi petitur: f niſi ſi adiectũ fuerit, *centum modios ex illo horreo,* g *aut vini amphoras* ‡ *ex illo dolio.* h Si autem i per in rem actionem legatum petetur: etiam ibi k peti debet, vbi res eſt. & ſi mobilis l ſit res, ad exhibendum agi cum hærede poterit, vt exhibeat rem, ſic enim legatario m vindicari poterit.

Valet quod fit coram iudice furioſo tempore quo habet dilucida interualla: nec poteſt furoris tempore pronunciare. Bar.

Papinianus libro iii. Quæſtionũ. XXIX.

ſi prædicta petam: hæres tuus debet ibi ſoluere vbi eſt: niſi alibi transſeratur dolo hæredis: quia tũc dare debet eam vbi petitur. Si vero leges mihi aliquid in pondere vel menſura: puta x. corbes frumenti: vel vini; tunc ſolui debet ibi, vbi eſt maior pars hæredi. alias vbi hæres habet domicilium: qa alibi peti non poteſt. Hæc vera ſunt ſi actione ex teſtamento agitur. ſi autem per act. in rem tũc ibi petetur vbi eſt maior pars hæredita. vel vbi hæres domicilium habet, & etiã vbi res eſt, ſiue ſit mobilis, ſiue immobilis; tũc agat legatarius ad exhibendum; & ex tunc vendicat eam legatari⁹ ab hæred.

a Quod legatur. Scilicet, in ſpecie.

b Actionem. Ex teſtamento. nã tres actiones dantur legatario; ex teſtamento, & in rem, & hypothecaria; vt hic, & C. cõmunia de leg. l. j.

c Vbi eſt. Etiam ſi actor ſua impenſa & periculo velit rem perferri ad locum vbi agit. ſecus in rei. vend. & actione ad exhibe. vt infra de rei vend. l. ſi res. & l. niſi. & j. ad exhib. l. ſed & ſi. §. j. & ſecũdum quoſdam idem in cauſa. bo. fid. iudicij, quod in rei vend. vt j. de poſ. l. ſi in alia. § j. Accur.

d Dolo malo. Vel culpa; vt infra, de lega. j. le. cum res. §. itaque.

e Præterea. Supra dixit quãdo fuit relictum in ſpecie; nunc quando in quantitate.

f Vbi petitur. Legitime, id eſt, vbi peti debet; quod in duobus locis; Vt infra. eod. l. ſi fideicõmiſſum. in j. reſpon. & §. penul.

g Ex illo horreo. Et ſi apparet quod teſtator ibi voluit ſolui.

h Dolio. Aut ſpecies; & tunc vbi eſt. aut genus; & tunc vbi eſt maior pars hæreditatis, vel hæres habet domicilium. aut incerta ex certis: vt hic.

i Si autem. Redit ad primum caſum. ſ. quando legatum eſt relictũ in ſpecie; & quæritur vbi peti debet; quia ſupra dixit vbi debet præſtari.

k Etiam ibi. Non ſolũ vbi hæres habet domiciliũ; vel vbi eſt maior pars hæreditatis.

l Si mobilis. Nam ſi immobilis, ipſa ſe exhibet; vt C. quando & qui. quarta pars. l. ij. Accur.

m A legatario. i. legatarius poteſt vendicare. Et vt plene ſcias vbi ſit ſoluendum, & vbi petendum; dic in primis quod ibi ſoluendum eſt, vbi teſtator voluit vel ibi, vbi veriſimile eſt ex verbis ſuis; vt hac l. §. præterea. vel ex genere comparationis: vt j. eo. l. ſed & ſi. §. ſi libertis. & j. de leg. j. l. cũ res. §. ſed & ſi res alibi. Si vero nõ apparet, diſtingue an legatum ſit in genere, an in ſpecie. ſi in genere, præſtari debet vbi petitur. i. vbi hęres tenetur reſpõdere. hoc eſt vbi domicilium habet hæres; & vbi maior pars hæreditatis eſt: vt in hac. l. §. præterea. & j. eod. l. ſi fideicommiſſum. in princ. & §. pe. Io. tamẽ dixit quod hęres ſemper habet exceptionẽ, vt nõ alibi cogatur præſtare, quã vbi eſt maior pars hæreditatis. & ſic nõ con-

ucnitur

† Sic P. F. Haloãder tũ ſcripſit τῶν ἐργαστηρίων. verum cõfirmat lectio Fl. ex ſimili prorſus loco l. q Cœtu. ad l. Iuliam de vi pub. vbi tñ noc reſcripſũ tribuitur Diuo Pio. Hadriani ſucceſſori, forte qa idẽ, qđ Hadrian⁹, Pius reſcripſit, q Hadriano placitũ ĩ detulit. Idẽ ſiũ ab vtroque interdũ reſcriptũ eſſe apparet ex l. Papinianus in ſi. j. de in officio. Nã cura Pio potius, q ab Hadriano hoc reſcriptũ eſſe putem⁹, nihil vi deo.

‡ *Perſonali actione.*

Reprobat qa ſi etiã offerat in promptu, probatio dominij nõ admittit per regulã ſpoliat⁹ ante omnia, &c. vt l. ſi quã ſe fundũ. C. ad leg. Iuli. de vi pub. Paul.

† Al. add. centum.

‡ Al. add. dari vplę.

Legatario tres actiones dantur.

Legatum vbi ſolui & peti debeat.

uenitur vbi habet domicilium: quod non placet, secundum Ir. Si in specie, indistinctè ibi præstari debet vbi est: vt j.eo.l.sed & si.§.si ea.& de leg.j.l.cũ res.§.j.Vel vbi dolo hæredis sit alio translata: vt hac l.j.resp. in fi. Vel nisi forte suis expensis velit actor alibi rem sibi tradi ad instar. rei vend. licet quidam dicãt aliud hic. Item hęc vera sunt omnia. nisi hęres alibi cępit soluere: vel alio modo suo beneficio renunciauit: vt j.eo.l. si fideicommissum.§. fina.& l. seq.§.j. In petitione autem distingue similiter. an in specie, vel in genere relinquit. Si in specie: si quidem agitur personali actione, in duobus locis cogetur respondere. Primò, vbi habet domicilium: & vbi maior para hęreditatis est: vt j.e. l. si fideicõmissum. j.respons.& §.pen. Si verò rei ven. In prædictis duob⁹: & in tertio conuenit loco, id est, vbi res est, vt hic distinguatur, in rem vel in personam agatur quantum ad cõuentionem, non quantum ad præstationem. nam quacunq; actione agat, prȩstat vbi est. Si autem in genere idẽ est quod esset, si relictum esset in specie, & personali actione ageretur, excepto eo quod vbi est in genere relictũ, vbi petitur, ibi præstabitur. Accur.

† Editur.

† P. F. quod sententia dixerit.

† P. F. in adijciendo.

† Quamquam priuilegio suo, cum in alia sit contractum, vti non possit.

Cum furiosus iudex adijcitur: † a non ideo minus iudiciũ erit, quod hodie nõ potest iudicare: vt scilicet suæ mentis effectus, † quod sententia dixerit, ratum sit. neq; b enim † in adijciendo prȩsentia vel scientia iudicis c necessaria est. Qui legationis cã Romam venit, ex qualibet causa fideiubere potest: cum priuilegio d suo (cũ sit in Italia e cõtractum) vti non potest. †

Non omne quod index potest, necesse habet facere. Bart.

Idem lib. quarto Quæstionum. XL.

Non quicquid † iudicis potestati permittitur, id subijcitur iuris necessitati. f

Iudex qui omittit, id quod facere debet, punitur. Bar.

Iudex si quid aduersus legis præceptum in iudicãdo dolo malo prætermiserit g legẽ offendit. h

Qui tenetur ad diem vel sub conditione, possunt conueniri ad præstandum cautionem. Bart.

Idem libro xj. Quæstionum. XLI.

In omnibus bonæ fidei i iudicijs, cum nondum dies præstandę pecunię venit, si agat aliquis ad interponendam k cautionem: ex

Cum furiosus. CASVS. Titius fuit delegatus: & cũ non esset sufficiens, alius iudex furiosus adiectus fuit: & sic quiescente furore tulit sententiã. quęritur an quod pronunciauit, ratum habendum sit? Et dicitur quod sic. Videbatur quod non: cum ipse foret datus eo tempore quo nullum consensum haberet. Sed illud non ob. cum eius præsentia non sit necessaria: cum datur iudex, nec etiam eius scientia. Qui legationis. Aliquis dum esset Romæ in legatione, fideiussit: eo existente in legatione cœpit conueniri ex ea fideiussione, quæritur an possit? Et respon. quod sic potest. Viuis.

a Adijcitur. quod hic dicitur in adiectione, esset etiam si solus furiosus datus esset: dum tamen nõ sit perpetuo furiosus, quia tunc iudex esse non potest: vt ĩ. eod.l.cum prætor.§.non autem. nec arbiter. vt supra, de arbit.l.sed & si in seruum.§.j.quæ est contra. Vel dic arbitrum non posse esse furiosum etiam si habeat dilucida interualla, quia arbiter suis partibus debet fungi, non datis extrinsecus dilationibus propter suas necessitates: iudex vero habet talem legalem dilationem, cum ipse iurisdictionem habeat, arbiter non: vt infra, de re iud.l.ait prætor. licet in multis similia sint iudicia & arbitria. vt ĩ.de arb.l.j.

b Neque. videbatur furiosus absens & ignorans. & vtrumq; est: sed hoc non nocet, neq; enim, &c.

c Vel scientia iudicis. nam cum inuitus cogi possit: vt C de aduo.di.iud.l.sancimus.& j.de mu. & hon. l.munerum.§.iudicandi.ergo & ignorans: vt infra, de reg.iur.l.qui potest. & facit infra, de leg.ij.l.cum pater.§ surdo.& infra eod.l.index. Accur.

d Priuilegio. quod datur ad reuocandum domum.

e In Italia.i. Romæ, vt posuit, quæ est caput Italiæ, secus forte si non Romæ, sed in alia parte Italiæ esset contractum: vt ĩ.eo.l.ij.§.omnes secundum Azo. Et not. hic ipso facto renunciari priuilegio. Sed contra supra, qui satis.cog.l.si fideiussor. & si quis in ius vo. l.j.Solu. ibi renunciatio est necessaria propter priuilegium quod habet vt sub certis personis cõueniatur. hic non, propter priuilegiũ quod habet, ne conueniatur in eo loco.

† Cõcor. tex. in c.j. in fin. de pœ. di. vj. text in ca. nosse & ibi gl. lxxvj. distin.

Non quicquid. CASVS. Multa potest index facere: quæ nõ cogitur facere, quia permissum est iudici absentem cõdemnare: non tñ cogitur. Vel dic vt in gloss. Accur. Si iudex qui inter aliquos cognoscit, cum in sortem condemnauit, dolo fecit, quo minus in expensis condemnaret: talis iudex legem offendit. Viui.

f Necessitati. nam absentem damnare potest: sed non habet necesse: † vt C. quomodo & quando iud.l.j. Sed hodie compellitur iudex procedere, & damnare vel absoluere etiam absentem: vt C.de iu.l.properandum.§ j. Item pone exemplũ in auth. de iudi.§ oportet. coll. vj. Item potest poni in principio: vt supra, de leg.& senatusc.l. princeps. & infra, de lega.iij.l.ex imperfecto.

† Ista exẽpla gl. parũ sunt vtilia. & pone exemplũ in iuramẽto in litẽ, & in actionib. Paul.

g Prætermiserit. vt quia non condemnauit victum victori in expensis: vt C. de iudic.l.e.properandum §.sin autem.vel fructus restitui non præcepit: vt C. de fru.& lit.expen.l.penult. Accur.

h Offendit. Ideoque punitur: vt d.l. properãdum & supra eodem l.si filius.

In omnibus. CASVS: Titius mihi aliquid sub conditione debebat. vel mihi legatũ in diem certum debebat. nunquid possum eum cogere: vt caueat de dando mihi tempore vel cõditione adueniente? Et dicitur quod possum & debet cautio interponi: quamuis non possum eum cogere vt caueat mihi de dando vel ad solutionem faciendam. Viuia.

i In omnibus bonæ fidei sic vt hic, & ĩ. qui satisd. cog.l.inter omnes.& j.de pe.hę.l.quod si in diem.& j. de eui.l.ij.& j.pro soc.l.pro soc. Et in ijs qui bonę fidei iudicia imitãtur: vt in legatis & fideicõmissis: vt j. si cui plus quã per l. Fal.l.j.in prin.& j.vt leg.vel fidei nõie caue. per totũ. Itẽ in stricti iuris iudicijs: vt j. de cond.cau.da l.si pecuniã §.si seruum.ver.quod si fuit.& ibi, plane repromittere. & ĩ.qđ met. cau.l.si cũ ex.§ quod si homo. & j.de rei ven.l. si à bonę fidei. & j.de dam.infect.l.prætor. & j.de pig.l.grege.§.si sub conditione. Sed contra primũ est C. de hær.vel act.ven.l.ij.Sol.ibi satisdari petebat, non caueri tantum: & ideo nõ auditur. Item similiter contrariũ ad primum j.depos.l.si sine. Sed ibi nõ erat obligatus depositarius, imò liberatus amissione speciei. Vel speciale in deposito. Item in iudicio stricti iuris contrarium est j.de con.cau.da.l.dedi j. respon. Sed ibi speciale. Vel dic: non esse cauendum in stricti iuris iudicijs regulariter, nisi in casibus prædictis. Accur.

k Interponendam. scilicet satisdationem: vt supra eod.l.si debitori.

Ex iu-

iusta causa a condemnatio fit.

Idem libro xxiij. Quæstionum. XLII.

SI uxor à legato b Romæ diuerterit: dotis nomine defendendũ Romæ virum, † responsum est. c

Qui promisit aliquid certo loco, potest vbiq; conueniri. Bar.

Idem libro xxiiij. Quæstionum. XLIII.

a EVm, qui insulam Capuæ fieri certo tẽpore stipulatus est: eo finito quocunq; loco d agere posse, in id quod interest, e constat.

Si iudicium contra plures inceptum est, simul potest respectu vnius sententiari, respectu aliorum differri. Bar.

Idem libr. secundo Responsorum. XLIIII.

NOn idcirco iudicis officium impedit, quòd quidam ex tutoribus post litem aduersus omnes inchoatam, reipublicæ causa abesse cęperunt: cũ præsentiũ, & corũ, qui non defendun tur administratio discerni, f & æstimari possit.

Quacunque parte iudicii litigator detegatur seruus, iudicium est nullum. Bar.

Cum postea seruus apparuit, cui⁹ nomine per procuratorem fuerat actum: absolui g debitorem oportet. Quę res h quandoque propriam domino litem i inferenti non obstabit.

Dilatio danda est ex iusta causa, & non aliter. Bar.

Idem lib. iiij. † Responsorum. XLV.

ARgentarium, vbi contractũ est, conueniri oportet: nec in hoc dilationem, nisi ex iusta causa k dari, vt † ex prouincia codices adferantur, Idem in actione tutelæ placuit. l

Sententia lata per iudicem vnius terra, potest mandari executioni per iudicem alterius terræ. h. d. Bart.

Nomine puellæ tutoribus in prouincia condẽnatis, curatores † iudicatũ Romę facere coguntur: vbi mutuam pecuniã mater accepit, m cui filia hæres extitit.

---

a Ex iusta causa: quæ est in arbitrio iudicis: vt supra qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. fi. alias autem si non cautio sed debitum ante diem petatur, duplicantur induciæ: vt instit. de excep. §. plus petit. Accur.

SI vxor. CASVS. Titius cum Romæ esset: & causa legationis, suã vxorẽ duxit, & sic eo existẽte in legatione factũ est diuortium inter eos. nunquid si maritus conueniatur ibi ab vxore, debeat ibi se defendere? & dicit quod sic. vel pone casum qñ Romę accepit vxorem.

b Si vxor à legato, marito cum quo venit.

c Responsum est. hoc ideo secundum Azo. quia Romæ contrahi cũ illa videtur: cum ibi fiat diuortiũ. quod non placet. nam eadem ratione qui promisit in prouincia quæ extitit Romæ, videtur ibi contraxisse: quod est falsum: vt ar. j. de verb. obli. l. si filius. Dic ergo qđ hic Romę accepit vxorem. Vel speciale est in dote. sic ã. quod me. cau. l. si mulier. §. si dos.

EVm qui. CASVS. Titius mihi domum Capuæ promisit facere certo tpe, puta hinc ad annum, & tempus trãsiuit domo nondum facta, possum eum conuenire vbi promisit facere eã: vel ibi vbi habet domiciliũ. & hoc est qđ dicit, quocunq; loco idoneo: tamen plus dicit quod vbiq; possum ad interesse agere. Viu.

d Quocunque loco. scilicet idoneo: habita scilicet, ratione domicilij & obligationis: vt supra eod. l. hæres. §. fin. secundum Ioan. sed secundum Plac. nulla habita, vt ar. pro eod. infra, de const. pec. l. si duo. § j. & infra, de eo quod cert. loc. l. j. Sed ibi semper subauditur idoneo. Accur.

e Interest. quoties enim factum stipulamur interesse venit: vt infra, de re iudi. l. si quis ab alio. §. si quis. & de verbor. obligat. l. quoties quis iij. in prin. Accur.

NOn idcirco. CASVS. Tres erant tuto. pupilli, quidã Italicus, quidam prouincialis. si pupillus omnes conuenerit, & deinde aliquis ex eis absit causa reipub. non impeditur iudiciũ, quo minus cognoscat iudex imo procedi potest. Vel dic aliter qđ contra tutorem minor finita tutela pro mala admi. agere cœpit, & lis cont. est: puta erãt tres, & sic duo se absentauerunt: poterit quidẽ iudex procedere. Cum postea. Seruus meus cœpit experiri cõtra debitorem per procu. vt liber: nunquid est absoluendus debitor, si apparuit postea seruus? Et dicit qđ absoluendus est ab obseruatione iudicij, non tñ eo minus potero ego dñs agere postea aduersus debitorem meum. Viuia.

f Discerni. maximè. nam idem si nõ posset discerni, cum quilibet eorum possit conueniri in solidum: vt dicit ipse tit. C. si vnus ex plu. tut. vel cur. arg. cõtra prædicta infra, de neg. gest. l. e. cum actum sed P. posuit casum indubitabilem. & hoc intelligas poni quod tutores conueniabantur nomine pupilli à creditore pupilli: & dices nõ differtur lis, scilicet pro parte præsentiũ quando fuit administratio diuisa, vel etiã non diuisa: sed vtiliter fuerunt conuenti. si autem non fuit diuisa, & insolidum conuenti sunt, tunc non differtur in totum. Si autem dicas, tutores conueniri à pupillo: tunc, plane intellige literam istam: vt sonat eisdẽ tribus modis.

g Absolui. ab obseruatione iudicij. vt argu. C. de procura. l. licet.

h Quæ res. id est, talis absolutio.

i Litem. scilicet ad debitum: vt C. de pactis. l. seruus. Vel dic si velit in seruum illum petere: & tunc dices, quæ res, scilicet quod sic egit per procuratorem vt liber. Accurs.

ARgentarium. CASVS. Aliquis Mutin. Bo. argentariam vel tutelam administrauit. & cum quibusdam ille argentarius contraxit. quæritur vbi conueniendus sit. Et dicitur quod vbi administrauit, id est Bo. nec datur dilatio nisi ex iusta causa. Et videbatur quod non nam actor sequi debet forum rei. Nomine. Quidam prouincialis accepit quandam vxorem Romanam: & sic filiam communem habuerunt: quæ mulier id est, mater puellæ Rom. mutuam pecuniam accepit. & sic ambo parentes decesserunt filia hærede instituta: cui pater dedit tutores. & tutores condemnati sunt in prouincia ratione domicilij ea facta adulta, & habente curatores cum essent Romę creditores, volebat eos conueniri, quæritur an Romæ possint conueniri, an in prouincia fiat executio? Et dicitur quod Romæ.

k Ex iusta cau. quæ causa est, vt in prouincia, &c.

l Placuit. Vt respondeat tutor vbi administrauit: vt ã. eo. l. hæres §. j. & l. interdum. §. fi.

m Accepit. videbatur agi vbi est iudicatum: quia sic ibi renouatus contractus: vt C. de vsur. rei iudic. l. fina. §. penul. Et not. hic quod alibi data sententia,

---

† Al. add. *iure*.

Sumptũ ex l. testaméto. De fideiuss. Duar.

† P. F. *iij*.

† Al. add. *scilicet*.

† In P. F. add. *puella* al. *pupilla*.

tentia, & alibi executioni mandatur: vt infra, de re iud. l. a diuo Pio. §. j.

Adria. quod non placet. dic ergo q conueniuntur minores. Sed s'm hoc quid adijcit l. ista illi legi secundæ de in ius voc? Respond. hæc dixit q conueniunt & conueniuntur, illa de in ius voc. tantũ vbi conueniuntur. sed & maiores conueniri possunt, si in suo officio delinquant: vt C. ad leg. Iul. re. l. iubemus. & in auth. vt diff. in §. si tamen. coll. ix. & in auth. vt iu. sine quo. suf. §. illud. col. ij. quæ sunt contra. Item contra. C. vbi sena. vel cla. leg. ij. Sed ibi loquitur de illustribus dignitate, & non administratione. & dic magnum magistratum qui habet merũ imperium: paruũ, qui iurisdictionem tantum simplicẽ. Acc.

Furor non tollit iurisdictionem, sed impedit exercitiũ. Bar.

Paulus libro ij. Quæstionum. XLVI.

IVdex datus, in eodem officio permanet, licet furere cœperit: a quia rectè ab initio iudex aditus † est. sed [quia] iudicandi necessitatem morbus sonticus remittit: ergo mutari debet. b

Petitus à parte vna, non est dãdus iudex nisi sit causa. Bar.

Callistratus lib. j. Quęstionum. XLVII.

OBseruandum est, ne is iudex detur, quem altera pars nominatim petit. † id enim iniqui exempli esse c diuus Adrianus rescripsit: nisi hoc spẽaliter à principe, ad verecundiam d petiti iudicis respiciente, permittatur. †

Qui sunt in maiori magistratu, durante officio conueniri non possunt. Bar.

Paulus libro ij. Responsorum. XLVIII.

PArs literarum diui Adriani, τοὺς ἄρχοντας † ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε † ποιεῖσθαι δίκην ἰδίαν, μήτε διοικούντων, μήτε φευγόντων, μήτε περὶ ὧν ἐπιτροπεύουσιν ἢ κηδεμόνες εἰσὶ κρίνεσθαι· ἐπεὶ δ᾽ ἂν ἐξέλθῃ ἡ ἀρχὴ, καὶ αὐτοῖς πρὸς τοὺς φεύγοντας, καὶ φεύγουσι πρὸς αὐτοὺς εἰσαγωγίμους εἶναι τὰς δίκας. id est.

Magistratus e quo anno cum imperio sunt, neq; propriam neq; eorum, quorum tutelã vel curam gerũt, causam in iudicio vel agendo, vel defendẽdo sustinere decernunto. Simul ac vero magistrat⁹ dies exierit, non ipsis tantùm aduersus reos suos, sed etiam alij aduersus eos litem intentare, ius fasq; esse.

Qui venit ad iudicem defendendum, non potest allegare priuilegium sui iudicis. Bar.

Idem lib. iiij. † Responsorum. XIIX.

VEnditor ab emptore denunciatus, vt eum euictionis nomine defenderet, dicit se priuilegiũ habere sui iudicis. f quęritur, an posit litem ab eo iudice, apud quem res inter petitorẽ & emptorem cępta est, ad suũ iudicem reuocare? Paulus respõdit, venditorem emptoris g iudicem sequi solere, h Iudices à præside dati, solent etiã in tempus successorum eius i durare, & cogi k pronunciare. Easq; sententias seruari, in eundem sensum etiam Scæuola respõdit

IVdex. CASVS. Si iudex sanę mentis sit cum datur, postea efficiatur furiosus, remanet iudex quia &c. sed si furor eum nõ permitteret iudicare, remouẽdus esset: & alius iudex deberet delegari.

a Cœperit. Postquam fuit iudex, alias nec ab initio fuisset iudex: vt supra eo. l. cum prætor. §. non autem.

b Debet. Si longius spatium sit processurum vel intercessurum: vt s. eod. l. si longius.

c OBseruandum est. Iniqui exempli esse. quia videtur suspectus: vt s. de procur. l. quæ omnia. & j. de fal. l. vxori. §. j. Et not. quod vitatur malũ exemplum: vt j. de pœ. l. si quis aliquid §. qui ab orationis. & C. de probat. l. exemplo. sed videtur dari: vt C. de ll. contest. auth. offeratur. quæ est contra. & in decret. xj. quæ. j. c. iudices. So. ibi petit alterius voluntate: quod potest fieri: vt C. de sen. auth. & consequenter. ibi aliud; meretur, &c. Vel ibi fuit datus ad verecundiam petiti iudicis. Vel distingue melius, an altera pars sit præsens: & tũc obtinet hæc lex: sin non, & tũc contraria. & sic seruatur in curia Romana.

d Verecundiam. g Not. alicui deferri, vt nõ verecundet: vt C. qui & aduer. quos. l. fi. in fi. Acc.

PArs literarum. CASVS. Titius cum esset in magistratu positus, volebat cõueniri ab aliquo: vel aliquem conuenire, an possit, quæritur? & dicitur quòd non durante magistratu: sed eo finito potest conuenire & conueniri.

e Magistratus. Quidã habent extra hãc Græci interpretationẽ, & Hic incipit, magistratus, &c. & est vera. l. ista in maioribus magistratib. qui nõ possunt vocari in ius durãte magistratu: vt hic, & s. de in ius voc. l. ij. & j. iud. sol. l. si reus. & j. de adul. l. si adulterium. §. fi. Sed quid de minoribus? idẽ videtur per l. istam. Sed cõtra j. de iniu. l. nec magistratib⁹. & j. ad l. Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus municipales & s. ea qui. cau. ma. l. vt sunt Sol. quidam dicunt hanc corrigere illas: quia hæc Imperatoris sit. s. diui

VEnditor. CASVS. Titius Bo. vẽdidit equum quendã Mæuio Muti. & sic cœpit quidã experiri rei vẽd. contra Mæuiũ nomine illi⁹ equi. Mæuius emptor Titio venditori denũciauit, vt eum defenderet. quæritur vbi defendere teneat, an Muti. vel Bon. Et dicit quod Muti.

Iudices. Duobus. quidã à præside delegatus fuit vt inter eos cognosceret: & sic litem coram eo contestati fuerunt. li. pend. præses qui eum delegauit, decessit: & alius præses in locũ eius est constitutus. i. substitutus. quæritur an ipse secundus præses possit iudicẽ illum delegatum cogere inter partes pronunciare. Et dicit quod potest.

f Iudicis. Qui est eiusdẽ vel alterius fori. Accur.

g Emptoris. Quia corã eodẽ iudice corã quo cõuenitũ emptor pro re empta debebit vẽditor eũ defendere.

h Solere. s. casu prędicto duplici rõne, quia ibi iudicium cęptũ est: vt s. eo. l. vbi. & quia quasi procurator est emptoris. vnde in suo tribunali debet eũ defendere: vt s. de pecu. l. sed & hę. §. nõ solũ. nã emptor conuenitur, nõ venditor. vt ar. C. vbi in rẽ act. l. j. Et sic forte de rebus venditoris satisfiet: vt arg. C. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouincia. ADDITIO. Intellige glo. qñ vltra restitutionem rei esset cõdemnatus ad expensas: vel ad æstimationem fructuum. nam tũc interesse recuperat emptor à venditore. P.

i Eius. Scilicet prędis.

k Et cogi. Non ab eo qui delegauit: a vt s. de iur.

† P.F. adductus al. additus.

† P.F. petat.

† P.F. permittetur.

† μὴ.

† Prætores, Haloander vertit. Alciat. magistratus Athenienses fuisse existimat li. dispunct. 4. ca. 6. Argumentum ad Modestinũ de magistratib⁹ omnib. prouincialib⁹ accepit, vel potius assentior.

i Nota ex isto text. cum gl. secundã Bal. g verecundia est alicui eũ terpellit vt suspectũ cõ. co. tex. in l. testamẽto Centurio. j. de mil. testamen.

† P.F. iiij.

† Eis.

a Tu dic quod imò si sint de subditis delegãris. l. j. C. qui pro sua iurisdictio. Paul.

om.iud.l.cum qui.§ j.quæ est contra.sed à successu-re: vt hic.& sic seruatur Bon. vt magis ex confirmatione secũdi quã delegatione primi iudex remansisse videatur. si saltem citauit. Alij distinguunt & bene, an erat lis contestata: & tunc duret, an non: & tunc non duret: vt nn. ā. de iur. nnn. iud.l.& quia. Item non est contra infra eo.l.iudicium.§. respon.quia plus operatur prohibitio quam mors.Accur. † P. F. vj.

S I fideicommissum. CASVS. Titius fecit testamentum: & in eo scripsit Mæuiũ hæredem: & Sempronio aliquid legauit: puta in genere. Sẽpronius vbi nõ est maior pars hæred. vel alibi quam vbi hæres habeat domicilium,legatum vel fideicommiss.petit: nunquid ibi conueniendus est hæres? Et resp. quod non, nisi prędictis locis, Id est, ibi conuenietur hæres, & ibi petetur fideicom. vbi est maior pars hære. & vbi habet domicilium. Hæc vera sunt nisi testator iusserit dari vbi petitur: nã tunc conuenitur ibi hæres, licet nõ habeat ibi maiorem partẽ hære. & licet non habeat ibi domiciliũ. † In P: F. add. et.

Tractatum. Titius Mæuium hæredem instituit: & Sẽpronio legatũ reliquit: nullo loco designato à testatore in quo deberet solui fideicom. qui Titius defunctus duobus locis suum patrimonium habebat. Romæ maior pars patrimonij erat.sed Romę tenebatur prędictus testator.i.Titius: & cum hæres conueniretur à fideicommi. vel legatario Romæ vbi erat maior pars patrimonij: hæres excipiebat dicens non esse ibi maiorem partem hære.deducto ære alieno. Ad quod respon.quod nõ est audiendus hęres:cum æs alienum vtrunq; patrimonium tam Capuanum, quam Romanum cõprehendat. Sed ponamus quod illud patrimoniũ quod erat Romæ vbi conueniebatur,maius erat illo quod erat Capuæ:sed Ro.tantũ erat grauatum: quia ex eo tributa præstabantur vel alimenta, & tributis vel alijs deductis minus erat quam Capuanum: nunquid hic habet locum except? Et respon. quod sic. sed an ibi tantum vbi maior pars hæreditatis est, hæres conueniatur: an vbi domicilium habet? Et dicit quod nõ solum ibi vbi maior pars hære. est, conuenitur hæres: sed etiam ibi vbi domicilium habet. Viuianus.

Hæres non cogitur respondere: nisi vbi est maior pars hæreditatis.

Vlpianus lib.vij. † Fideicommissorum. L.

SI fideicommissum [a] ab aliquo [b] petatur, [c] isq; [d] dicat alibi esse maiorem partem hæreditatis: non erit ad præstationem compellẽdus & ita multis cõstitutionibus cauetur,vt ibi petatur fideicommissum, vbi maior pars hæreditatis est: nisi probetur, eo loco voluisse [e] testatorem fideicommissum præstari, vbi petitur.

Aes alienum, totum patrimonium respicit, nisi sit alicui onus vti iniunctum. Bart.

Tractatum est de ære alieno,si in ea prouincia vbi fideicommissum petitur, plus esset æris alieni: an quasi maior pars alibi esset,præscriptio [f] locũ haberet. Sed † hic placuit nihil facere æris alieni nomen: cùm non loci sit æs alienũ,sed vniuersarum facultatum. [g] Æs enim alienum patrimonium totũ minuere constitit,nõ certi loci facultates. Quid tamẽ, si fortè certis oneribus destinatum sit id patrimoniũ, vt puta alimentis præstandis, quæ Romæ [h] præstari paterfamiliàs iusserat, vel tributis, vel quibusdam alijs inexcusabilibus onerib. an posit pręscriptio locum habere? & †. putem [i] iustius dici, locum habere.

Hæres potest conueniri, vbi propriũ domiciliũ habet. Bart.

Sed & rescriptũ est, vt illic fideicommissum petatur, vbi domiciliũ [k] hæres habet.

Excepitioni fori quis videtur renunciare incipiendo soluere, vel paciscendo, vel iudicium suscipiendo. Bart.

Quoties autem cępit, quis fideicõmissum soluere, nõ potest, hac pręscriptione [l] vti.

Martianus libro viij. Institutionum. L I.

QVamuis hæreditas ad eum fuerit deuoluta, qui domicilium

a Si fideicommissum. Relictum in genere.
b Ab aliquo. Hærede passiue.
c Petatur. s. alibi quã vbi sit maior pars hæreditatis: vel quam vbi hæres habet domicilium, ne obuiet infra eodem.l.§. pen.
d Isque s. hæres à quo petitur fideicommissum.
e Voluisse. Quod ex verbis vel ex comparationis genere præsumitur: vt supra eod. l. quod legatur. §. præterea.& l.sed & si suscepit.§.si libertis.
f Præscriptio. Id est, exceptio.
g Facultatum. Vt hic, & infra, de do. præ.leg.l.j.§.sed quod diximus.& ad Treb. l.j.§. si hæres. & l. cogi.§.inde quæritur. sic nec auget: vt infra, de leg.ij.l. Caius.
h Romæ. Id est, ex prædijs Romanis.
i Et putem.i. hoc casu. vel hic.i. Romę. sed videtur quod nunquã habeat locum pręscriptio:cũ Romæ habeat domicilium: vt infra, ad munici.Ro.& j. proxi.§.respon.hic retulit se ad ius quod esse debet: vt quia Romæ est hic. Vel dic si cõuenitur Romæ, quasi ibi maior pars hæreditatis, habet locũ prescriptio:vt hic.si autem quia sit cõmunis patria,non.Sed quid si res illius loci tm̃ habeat quis obligatas? Videtur idem. sed nõ credo quia licet deficeret hypothecaria, habet tamen personalem actionem, quæ omnia bona respiceret: quod non est in casibus istis. nã deficientibus fructibus illius loci non agitur alibi: vt j.de tri.vi.& olco le.l.cũ certus.& j.de ver.obl.l.inter stipulantem.§. sacram & j.de vsusfr.l.defuncta.§.j. Acc. † P.F. hic.
k Domiciliũ. Sed prędario fit,vbi res est:vel vbi voluit testator:vt s.eod. quod legatur.§. præterea. sm Io. Al. vero & Ir. etiã vbi habet domicilium hæres vt s.de transa.l. cum hi.§.in causa. sed tu dic etiam vbi habet domicilium: vt no.s. eod.l.quod legatur.
l Præscriptione. Vt alibi cõueniatur, vbi.s.habet domicilium, vel habet maiorẽ partem hæreditatis. & sic no.inceptio solutionis approbatur;vt in auth de hære.& Falc.§. non autem culla.j. & j.ad Maced.l. sed Iulia.§.fin.Sed quare magis iste reus vel ille qui suscepit in alio loco actionem; vt infra, eod.l.sed & si suscepit in princip.sibi præiudicat, sed actor non sibi præiudicat; licet alibi agere incipiat; vt supra eod l argentarium.§.fin.Respon. Non solet,&c. vt infra,de reg.iur.l.non solet.ne deterioris,&c. vt infra,de compen.l.in compensatione.

QVamuis. CASVS. Si hęres cępit soluere vbi domicilium nõ habet, nec maior pars hæreditatis est,& ipse postea pœniteat; an audiendus sit? Et dicitur

dicitur quod non: quamuis alibi domicilium habeat. Viuianus.

a In prouincia. Habet. s. sua

b Fideicommissarius. Appellat hæredem fideicommissarium. quia per fideicommissum fit rogatus alibi est in textu. hæredem.

in prouincia a habet. Sed & diui Seuerus & Anto. rescripserũt, si consenserit fideicommissarius b alio loco dari: † necesse habere secundũ consensum dare vbi cõsenserit.

Vlpianus li. vij. † Fideicommissorum. LII.

Sed & si † suscepit c actionem fideicommissi, & alijs defensionibus vsus hanc d omisit, postea (quamuis ante sententiam) reuerti ad hanc defensionem non potest. e

Si ex qualitate rei relictæ vel personæ eius cui relinquitur, præsumatur testatorem certo loco solui seu dari voluisse: ibi hæres se defendere debet. Bartol.

Si libertis suis tesseras f frumẽtarias † emi voluerit, quamuis maior pars hæreditatis in prouincia sit, tamen Romæ debere fideicommissum solui dicendum est: cum appareat † id testatorem sensisse g ex genere comparationis. Sed & si proponas, quibusdam clarissimis viris argenti vel auri pondo h relicta, & sit sufficiens ad huiusmodi fideicommissa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia sit: dici oportet Romæ esse præstandum. nec enim verisimile est, testatorem, qui honorem habitum i voluerit ijs, quibus reliquit, k tam modica l fideicommissa in prouincia præstari voluisse.

Si petatur species vbi est, vel petatur cautio: exceptio quod, alibi sit maior pars hæreditatis non obstat. Bar.

Si ea res, quæ per fideicommissum relicta m est, eo loco sit: n dicendum est, non debere præscribi ei, qui petit, quasi maior pars hæreditatis alibi sit. Sed si nõ fideicommissum eo loco † o petatur, sed [de] fidei

Sed & sic. CASVS Hæres cõsensit cum legatarijs, vt alibi ipse hæres soluat quam vbi domicilium vel maior pars hæredi. erat, & postea pœnitet. Dicitur hic quod iste hæres nõ est audiendus postea. Vltimo dicit quod si hæres suscipiat sponte fideicõ miss. actionem, & alibi suscipiat quam vbi domicilium vel maior pars hæred. erat: & passus est secum litem cõtestari, quibusdam exceptionibus vsus inutilibus, quod omisso quod alibi erat maior pars hæredi. si post lit. cõtest. vult opponere, & ante latam sententiam: an possit, quæritur? Et dicitur quod nõ: cum talis exceptio sit dilatoria. Si libertis. Titius cum esset Romæ fecit testamentum, hæredem Mæuium instituit: & eum rogauit vt emeret decem tesseras frumentarias: & eas libertis testatoris daret. eo defuncto, hæredem cœperunt liberti Romæ conuenire. hæres excipiebat non debere ibi conueniri; quia alibi erat maior pars hæred. an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quod non: quia videtur testatorem voluisse libertis suis Ro. fieri solutionem, cũ dicit tesseras frumentarias. cum alibi nõ reperiãtur. ex tali genere cõparationis: vnde hæres Romæ cõueniri potest. Vel secundo potest intelligi iste. §. ꝙ legauerat suis libertis in alimenta summam frumenti, & id verius est. Sed & si. Titius quibusdam clarissimis viris Rom. duo põdera auri legauit: cum & alibi sit maior pars hære. an possint hæredẽ Ro. conuenire? Dicitur quod sic: quia videtur testatorẽ voluisse ibi solue præstandum, si tantum est patrimonij Romæ qđ sufficiat legato. Si ea res. Dictum est supra, quando aliquid relictum fuit in genere, ꝙ ibi est præstandũ vbi maior pars hære. est. sed quid si in specie legatũ consistat, cũ res mobilis, vel se mouens, vt equus, bos, & similia. siue immobilis: vt fundus, domus, & similia; & ibi petatur vbi est: & hæres dicat alibi fore maiorẽ partem hære. an audiendus sit? Et dicitur ꝙ non. Sed pone quod non petit legatarius vel fideicõmissarius rem legatã in specie vbi est: sed vt præstet ei satisdatio de ea restituẽda aduenięte termino à testatore statuto: & alibi dicat hæres fore maiorẽ partẽ. hære. an audiendus sit hæres? Et rñ. ꝙ non. sed si non satisdederit, mittẽdus erit in poss. illius rei legatarius: si ibi sit vel: mittetur in possess. bo. eius. Sic ergo ex istis legib. collige vj. locis agi. Vbi est hæres. Itẽ vbi hæres habet domicilium. Item vbi hæres cœpit soluere. Item si cõsensit hæres vel possit alibi conueniri. Item si suscepit act. hær. Itẽ vbi est verisimile testatorem voluisse.

c Sed & si suscepit. Et sponte consensit patiendo litem cõtestari. alias non videtur, &c. vt s. e. l. non videtur.

d Hãc. s. exceptionem quod non debuit ibi conueniri; quia alibi fuit maior pars hæreditatis.

e Nõ potest. quia est dilatoria. vnde in princ. debet opponi: vt C. de prob. l. exceptionem. Sed quomodo tenet sententia à non suo iudice dicta: vt C. si a non compe. in l. fi. Respondi. hic sciuit: vnde sibi præiudicauit: & sic loquitur. C. de exce. l. fi.

ADDITIO. Vel dic aliter secundum Bal. hic, ꝙ hic erat iudex competens: & vbi non exciperetur quia agebatur Romæ, tamen poterat declinari: vt no. s. eod. l. si fideicõmissum, §. j. in gl.

f Tesseras: erãt vasa quibus mensurabatur frumẽtũ Romę tñ: vt dicũt. quũ ẽñ ea reliqt testator, vr voluisse ꝙ Romæ præstarẽtur: ar. j. de leg. ij. l. Titia Seio. in prin. & secundũ istã positionẽ dic ex genere cõparationis. i. ex gñe mẽsuræ, per q̃ fit comparatio. Vel dic casum hũc. s. ꝙ alicui Romæ degẽti pone x. tesseræ frumẽtariæ. i. decẽ corbes in alimẽta relicta essent: præsumit ꝙ Romæ præstari voluit propter causam alimẽtorũ: ne interim in itinere periret alimẽtarius. & hoc est ex genere cõparationis. i. quia voluit in hunc casum cõparari frumentũ. Et dicitur tessera. i. cuiuslibet mẽsuræ quarta pars. & sic ponit in lib. Reg. tesseræ decades, id est, quatuordecim.

g Sensisse: sic & j. de viu. & ha. l. plenum. §. equitij

h Pondo. nõ multa, sed duo forte: cum pluralis elocutio duobus sit contenta: vt j. de test. l. vbi.

i Habitum. Id est, haberi.

k Reliqu. dignitas legatarij facit ad augẽdũ legatũ: vt j. de l. j. l. si seru' pluriũ. § fi. & ar. s. e. l. si lõgi' l fi.

l Modica. Sed quomodo erant modica duo pondera auri? Rñ. hoc respectu personarum. sicut dixit comitissa Matilda. Aliquantulum terræ concedo illi ecclesiæ quæ tamen in xx. milliaria extendebatur.

m Relicta i spẽ, nõ distinguo mobilis, vel imobilis.

n Eo loco sit. Vbi in rem agitur.

o Eo loco. Vbi res est.

† P.F. de pe.

Dari.

† P.F. vi.

* Gõiungel. fœminæ. De senatore quę hoc exemplo de fideicõmisso relicto clarissimis illustrat.

† Vide Imo extra de re iud. c. Iter monasteriũ. in gl. si alicui cõpetit.

† Tesseræ frumentariæ (inquit Bu.) signa erant frumẽtaria quibus exhibitis frumentũ à principe dabatur populo Ro. ex quo factũ est vt Tessera, pro iure percipiendi frumentum ponatur.

Tessera quid sit.

† P.F. apparet.

† P.F. loci.

* Imo Tessera id dicitur, ꝙ est ol ex parte quadratũ. cũ figuram Geometræ cubũ vocãt Tesseras decades autem possis interpretari quater donas.

f Fideicōmisso. Relicto sub conditione vel in diē.
b Præscriptio. quasi maior pars hæreditatis sit alibi,
c Si nihil. De hæreditate præter rem legatam.
d Iubendū satisdare. q.d. ꝙ dixi esse seruandū vbi res legata petitur ab actore in rē, seruat, & si ibi cautio pro eo exigatur dum tamen habeat ibi domicilium secundum quosdam: certe Imo & si non habeat. argu. ī. eod. quid enim prohibet, cum res legata ibi sit.
e Veretur. Hæres non satisdans.
f In possessionē. scilicet rei sub conditione legatæ.
g Causa. Et eo loco cuius cura pertinet ad vtilitatem.
h Vix certis. qd̄ vix est, & sic propriè aliter. j. de assi. lib. l. final. & j. ad Vel. l. tutor. j. respon. & de le. j. l. si seruus legatus. §. qui quinque. Item not. regulariter qd̄ seruus in iudicio esse non potest: vt C. e. l. seruus. in casibus tamen viij. pōt esse etiam contra dominum, qui dicuntur hac le. sunt & alij tres: vt j. ad Treb. l. mulier. §. non est. & j. ad leg. Iul. maiest. l. famosi. Item sunt & alij tres in quibus contra extraneum agit: vt C. vbi cau. fisc. l. fina. & C. si per vim vel alio modo. l. j. & C. quibus ex cau. ser. propræ. li. accid. l. j. & ꝑ totum titulum.
i Adseuerant. vt infra, de fal. l. nullo Accur.
k Annonæ. Vt quia publicam annonam fraudauit vt carius venderetur. vt hic, & infra, ad leg. Iul. de anno. l. j. Accur.
l Census. Id est, tributi, scilicet defraudati: de quo accusatur. leg. Iulia peculatus: vt instit. de publican. iudi. §. lex Iulia peculatus.
m Reos. Et sic accusat seruus hæredes de falso.
n Permissum est. Vt C. qui. ex cau. ser. pro pręṁ. li. acci lege. ij.
o Petent. vt ś. de in ius voc. l. is quoque.
p Suis nūmis. Et nō emptoris: quo casu succedit cōstitutio missa ad Vrbiū Maximū: vt infra, de manu. leg. eas. quæ in prin. quæ liberandum non liberum dicit: vt infra. eo. l. qui se.
q Arbitrum. i. iudicem delegatum à consule. s. corā quo rationes reddant: vt j. de cōd. & demon. l. si cui. Accur.
r Suscipere velle. In hoc differt à superiore quādo suis nūmis: quia ś. seruus soluit hic eō. de. soluerat: sed soluere paratus erat. vel hic à principio fuerunt emptoris: ibi non.

commisso [a] satis: videndum est, an hæc præscriptio [b] locum habeat. & non puto habere, quinimo & si nihil [c]. sit eo loci: attamen iubendum satisdare [d] quid enim veretur? [e] cùm si satis non dederit, mittatur aduersarius in possessionem [f]. fideicommissi seruandi causa? [g]

In causis quæ pertinent ad statum serui & in quibusdam quæ pertinent ad vtilitatem publicam potest inter seruum & dominum consistere iudicium. Bartolus.

Hermogen. li. ij. † iuris LIII.

† Vix certis [h] ex causis aduersus dominos seruis consistere ꝑmissum est: id est, si q. suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relictam adseuerant. [i] Item arctioris annonæ [k] populi Romani, [&] census, † [l] ac falsæ monetæ criminis reos [m] dominos detegere seruis permissum est [n]. Præterea fideicommissariam † libertatem ab his petent. [o] Sed & si qui suis nummis [p] redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseuerent. Liber etiam esse iussus, si rationes reddiderit: arbitrum [q] contra dominum † rationibus excutiendis rectè petet. Sed & si quis fidē alicuius elegerit, vt nū mis eius redimatur, atq; his solutis manumittatur: nec ille oblatam pecuniā suscipere velle [r] dicat: contractus fidem detegēdi serūo potestas tributa est,

Paulus libr. j. Sententiarum. LIIII.

Per minorem [s] causam maiori cognitioni pręiudicium fieri non oportet. maior enim quęstio minorē causam ad se trahit.

Si omnes termini nō sunt dati, nouus iudex debet eos perficere; nec tenetur aliquid superaddere: sed si omnes sunt dati à prædecessore, ipse nouam dilationē dare debet. Bar

Idem lib. singulari de offic. assessorum. LV.

Edictum, quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. [t] Planè licet omnis ab antecessore numerus finitus sit, solet † [u] successor vnum edictum dare.

Ratihabitio retrotrahitur, & confirmat iudicium agitatum per falsum procuratorem. Bartolus.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. LVI.

* Licèt verum procuratorem in iudiciū

s Per minorem. pone exēplum in petitione hæreditatis, quæ maior est authoritate: ideoq; pręfertur alijs: vt ś. de arbitris. l. non distinguemus §. si is. & C. de petitione hæreditatis. l. fi. in principio. Item pone exēplū quando cū alio simplici cōcurrit præiudicialis, quæ est maior priuilegio: vt C. de ordine cognitionū. leg. cum status. Itē pone exemplum infra, de exceptione rei iudicatæ. l. fundū. & l. fund. vbi rōne perplexitatis altera est maior. Itē pone exēplum C. de hæreditarijs actionibus. l. vt debitū. Item pone exemplum C. de ordine iudiciorum. l. quoniam & facit supra de in inte. rest. leg. scio.
E Dictū. CASVS. Ecitari feci Titiū corā potestate Bon & potestas postea decessit facta vna citatione. Dicunt hic quod si successor dedit alia edicta citatoria. quod illud edictum prædecessoris sui connumeratur inter edicta successoris: substitutus tamen potest aliam date citationem, licet ab antecessore numerus edictorū completus esset.
t Debet. Cū vnū iudicium reputetur licet iudex sit substitutus: vt. j. e. l. si mortuo. & l. proponebat. & ś. e. l. si iudex. & C. quomodo & qn̄ iu. l. consentaneum. & facit. j. de tri. act. pri. l. inde alias, vnde. §. si quis. sic si moritur litigator successori dabitur vnum. vt ś. de fer. l. oratione. §. si.
u Solet. Et debet. at quando ipsemet peremptoriū dedisset ex voluntate mittit aliud vt j. e. l. & post facit ś. de fer. l. oratione. §. illud.
L Icet. CASVS. Titius nomine meo egit contra Seium

Seruus an possit in iudicio stare.
† P. F. r.
† Sic in P. F. Haloander autē scripsit. *In certis* qua de re vide Ant. Aug. li. iij. emēdatio capi tu. ix.
† In P. F. add. *etiam*
* Sed apud quem magistratum hi accusari possunt. dic, aut ad P. Vrbi, q cutam habet carnis. l. pr. §. cura carnis. De offi. P. Vrbi aut ad P. Anno næ. l. Mulierem. ti. de accusationib. A. Pers.
† P. F. *fidei commiss m*
† Al. add. de.
† Al. add tamen.
* Coniunge le. vero. De Solue. Duar.

Seium, & lis contest. est, si verus est procurator. valet iudicium: quia per eum verum procuratorem potest res in iudicium deduci. si falsus fuit, qui dicebat se esse verum procuratorem: non erit tunc quod fecit ratũ habendum. sed si ratum habuero, valet quod fecit. Viuianus.

ex delicto ñ. cõt. datur in hæredes. Alij dicũt q hoc & de peculio, refertur tantum ad contractum. tu dic etiam ex delicto de peculio agi inquantum est locupletatũ, vt ĩ. de pe. l. iij. §. ex furtiua causa. & sic accipe etiam cum hac forma de peculio. Acc.

a Non esset. Erat tñ talis, qui poterat esse ꝓcurator. vnde secus puto, si erat seruus vel pupillus. AUDITO. Rõ: quia non operatur plus ratihabitio quã mandatum ab initio, secundum Bald. hic.

b Deducta. Cum ratihabitio trahat retro. vt C. ad Maced. l. finali. & ĩ. de pig. l. si fundus. §. j. Sed contra ĩ. iu sol. l. si ante. in fi. Solu. vt dixi. ã. qui satisd. cog. le. Iulianus. Itẽ quid si iudex tulit sententiam nõ, prę cedente delegatione: sed tamen iudex ratã habet, qui causam illam potuit delegare? Videtur qd possit: vt ã. de offic. præt. le. Barbarius. Sed contra puto. & est ratio C. de iure fisc. l. ij. libr. x. Item quære q no. C. qui pro sua iur. l. j. Acc.

c Tam ex cõtractibus. Actio nisi in Macedo. & in voto: & hoc iure veteri. hodie ex aduentitia causa datur in patrem: non in filium, si pater admittit vsumfruc. vt C. de bonis quæ li. l. fin. §. vbi autem.

d Post litis contestationẽ. ideo post litem contestatam: qa si ante, ⁊ nouũ daretur iudicium in patrẽ ex filij cõtractu, ex maleficio vero nullũ; cũ non detur ex delicto in hęredes nisi li. cõt. vt C. ne ex deli. defun. l. j. Sed quomodo sic alteratur; qa cõtra filiũ erat insolidũ: vt ĩ. q cũ e. l. pe. cõtra patrẽ vero de peculio tãtũ? Rñ. quidã quia filius hic cõueniebat nomine patris, nõ suo; q nõ placet; qa sic ex maleficio nomine patris cõueniri non posset. cũ pater nomine filij nõ teneat; vt inst. de noxa. §. fi. vnde dico q suo nomine filius conueniri cępit; alteratur tamen qñ in patrẽ transfertur; vt hic dicit; ar. de. ĩ. noxa. l. in delictis. §. si detract. Itẽ op. cur ex delicto agitur de peculio? Quidã dicũt filiũ fuisse condemnatũ; & actione in factu ex re iud. pr teneretur; vt ĩ. de nox. l. quoties. ĩ. de pec. l. licet. q̃ est. le. iij. §. idẽ scribit. & secundũ hoc dic post lit. cont. eodem natione secuta; & sic improprie trãsferri dicit. Item tunc nõ ex delicto, sed ex quasi cõtractu. nã & alias

rem deducere, verissimum est. tamen & ᵃ si qs cùm procurator nõ esset litem contestatus sit, deinde ratum dominus habuerit: videtur retro res in iudicium rectè deducta.ᵇ

Mortuo filio instantia inchoata cũ eo trãsit ad patrẽ: licet actionis qualitas alteretur. Ba.

Idem libro xlj. ad Sabinum. LVII.

TAm ex contractibus, quàm ex delictis in filiumfami. competit actio: ᶜ sed mortuo filio post litis contestationem, ᵈ transfertur iudicium in patrem duntaxat de peculio, & qđ in rem eius versum est. Certè si quasi procurator ᵉ alicuius, filiusfam. iudiciũ acceperit: mortuo eo, in eum, quem defendit, † iudicij translatio † datur.

Hæc lex ponit tres casus in quibus iudicium soluitur ex parte iudicis.

Pau. li. xiij. ad Sa. LVIII.

IVdicium ᶠ soluitur, vetante eo, qui iudicare iusserat: vel etiam eo, qui maius imperium in eadem iurisdictione habet: vel etiam si ipse iudex eiusdẽ imperij esse cœperit, ᵍ cuius erat qui iudicare iussit.

Ille qui delegat iudicem, intelligitur in loco solito delegare. Ba.

Vlpianus libro lj. ad Sabinum. LIX.

SI locus in iubẽdo iudicare non est comprehensus: videtur eo loco iudicare iussisse, quo solet iudicare sine incõmodo litigantium. ʰ

Paulus libro xiiij. ad Sabinum LX.

MOrtuo iudice, qđ eũ iudicare oportuerat: idẽ ⁱ eũ, qui subditus est, sequi oportet.

In iudicia venit omne id, quod sub petitione proposita potest cõprehendi: nisi contrarium actum sit.

Vlpianus li. xxvij. † ad edictum. LXI.

SOlẽmus quidem dicere, id venire in iudicium, de quo actũ est inter litigantes. sed Celsus ait, periculosum † esse ex persona rei hoc metiri: qui semper, ne condemnetur, hoc dicet non cõuenisse. Quid ergo? Melius est dicere, id venire in iudicium † de quo vel actum non est, vt veniret: ᵏ sed id non venire,

e Si quasi procuratur. i. reuera procu.

f IVdicium. CASVS. Potestas Bo. delegauit quendam inter Titium & Mæuium: postea li. conte. prohibuit ne iudicaret: finitur iudicium. Secundo, non solũ si ipse qui eum delegauit prohibuit, finitur iudicium, sed etiam si alius maior eo prohibuit, vt præses. Tertio dicit q non solũ prædictis modis finitur iudiciũ, sed & si cœperit delegatus eiusdem imperij esse, cuius est, qui eum delegauit, finitur iudicium.

f Iudiciũ. Ex hoc colligitur q hic lis contestata erat. aliter enim nõ esset iudicium. vnde apparet quod aliud est in hoc mandato q in cęteris: vt ã. de procur. l. ante. & le. post. & ã. l. proxi. in fi. & est ratio; quia hic non vertitur damnum pecuniariũ; & facit ã. eo. l. cum prætor. in prin.

g Cœperit. vt ã: de arb. l. iij. l fi. & l. se.

SI locus. CASVS. Si iudex delegatus est inter partes ad cognoscẽdum, & locus non fuit appositus in quo debeat iudicare; dicitur quod ibi iudicabit, vbi solitum est. i. iudicabit in curia communi

h Litigantium. q. d. q est sine incommodo litigatorũ. nam cõsueto loco seruato, non attendo incommodum. Item nõ seruato nõ attendo cõmodũ; vt ã. de iust. & iur. l. pe. nec obstat ĩ. de arbi. l. si cum dies. § pe. qa & in successib. est locus consuetus quandoque; vt ibi dicit. Ac.

MOrtuo. CASVS. Si iudex qui cognouit inter partes, & testes cõfessiones receperat: & antequam sententiam ferat, decedat, & alius subrogatus est; an subrogatus iudicare debeat ex actis quę corã mortuo fuerunt producta? Et dicitur quod sic. Viui.

i Idem ᶻ i. ex ijsdem actis; non autẽ si ille erat male condemnaturus, hic condemnabit; vel ecõtra; sed ex suo animo dicet sententiã; vt ã. de arb. l. qualẽ. §. j. Vel dic de qua causa. i. eadem. Acc.

k SOlemus. Veniret. hac lege duæ ponunt regulę. Prima est vt id tãtũ veniat in iudicium, de quo

ff. V. F 3 est

Cõiõge l. 15. de noxal. Duar.

† P.F. defenderit.

‡ P.F. trãsactio, vel iudicati dat. Sed videtur legendum translatio. potius, q transactio. sed. P. Faber l. semestr. lib. 1. legit transactio. i. transfertur actio

ᵃ Ray. & Bal. hic dicũt istã gl. no. ad hoc q instãtia iudicij lite nondũ cõtestata nõ transit ad heredes. q verum ẽt iudicio rea li. secus aũt. post litem conte. ꝑ l. ijan fin. ff. de pręs. sti pa. qui tex. est fin. sm euidentiã Baldi. & hęc procedũt ex parte rei, sec ex parte actoris. Bol.

* Cõiũge l. eum qui de iurisdictione i. iudex. De re iu. l. nemo 38. De Re iur. Duar.

† P.F. xxv

Periculose. P.F.

‡ P.F. non de quo actũ est vt veniret.

ᶻ Cõcor. & est sim. in c. G. episcopus. xj. q. iij.

est inter eos actum: vt dicat actor, eo, placet q̃ agam cõtra te in x. coram isto, vt experiar si habeo ius. & respondeat sic. & hæc reprobatur per ratione hic positã vt ⁊. de verbo. obli. l. inter stipulantem. §. si Stichũ. sed in arbitris hæc regula tenet. vt supra de arb. si cum dies. §. plenum. Alia est vt id demum nõ veniat, de quo nominatim exceptum est, ne veniat: & hæc est vera: si tamen sub petitione facta potest includi quod actum dicit in iudiciũ venisse. vt si petit rẽ, contineantur fructus. Item sub petitione hæreditatis omnes res tam mobiles quam immobiles. Item iura, sicut in act. fa. ercisc. & pro socio. & sic de similibus. sed quidam sic praue intelligunt, vt si petam Stichũ, videar & fundum petijsse: argu. eius quod est. C. de anna. except. l. si. sed certe eadem ratione videor deduxisse in iudicium regnum Franciæ: quod est falsum adeo falsum, vt si ꝓpono vnam, nõ videar proposuisse etiam aliam quæ est eius sequela: vt ⁊. ad exhibẽ. l. si quis hominem. § quantum. & ad hoc ⁊. de exec. rei iud. l. si ex testamento. Sed videtur quod prima regula teneat in iudicijs, & non secunda: vt infra, de ædi. edi. l. ædiles: j. §. itẽ sciendum. in. fi. Sol. hic loquitur quando dubium est inter actorem & reum: & tunc credetur actori. si autem certum est quod de quibusdam tantum egit: de his tãtum iudicabitur: vt ibi. Vel dic nominatim iniungi si põt claudi sub petitione acturis: vel nisi de cõsensu partium supra eo. l. ij.

† Bal. dicit istum tex. nn. ad hoc q̃ iudex maleficiorũ nõ põt cognoscere de cã ciuili. hoc verũ nisi esset absens iudex causarũ ciuiliũ ſm Ang. in l. vacantia. de bo. uac. lib. x. C. in repetitio. sua. Hoc addito q̃ incidenter bñ põt per l. interdũ. §. q̃ furẽ. ff. de fur. & vbiq; Bo. Vltra eũ, ad istud adde gl. & ibi Ange. in procemio insti. in princi. super verbo, per legitimos. i fine.

ᵃ Ex tractatu de bonorum possessio. Duar.

ᵇ Ex tit. de successorio edicto. Duar.

de quo nominatim[a] actum est, ne veniret.

Iudex maleficiorum non potest cognoscere de causis pecuniarijs ciuilibus. Bar.

Latrunculator[b] de re pecuniaria iudicare non potest.

In iudicio oportet quod sit reus & actor. Bar.

Idem libro xxxix. ad edictum. LXII.

[a] Inter litigantes non aliter lis experiri potest, quã si alter petitor, alter possessor sit. Esse enim debet, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur.[c]

Defendere debet quis per se ipsum, vel per alium cum satisdatione iudicatum solui. Bar.

Idem libro xlix. ad edictum. LXIII.

[b] Rectè defendi[d] hoc est:[e] iudiciũ accipere vel ꝑ se, vel ꝑ aliũ, sed cum satisdatione. Nec ille videtur defendi, qui quod iudicatum est, non soluit.[f]

Interesse cõtra dolosum æsti

a De quo nominatim. s. tantum.

b Latrunculator. Qui iudicat de latronibus tantũ puniantur corporaliter vel non: cũ id à principe sibi commissum sit, de quibus dicitur C. de agẽ. in rebus. Lex eo. lib. xij.

c Inter litigantes. Fungatur. vt instit. de Interdi. §. retinendę. ver. commodum. & ⁊. vti pos. l. j. § huius aũt. Sed quid in duplicibus iudicijs? vt insti. de inter. §. iij. Res. & in illis nõ potest aliter ius expediri, quam si alter petitor. alter possessor sit. i. alter onera petitoris, alter cõmoda possessoris habeat: vt ⁊. eo. l. in tribus. sic enim. l. ista exauditur. Acc.

d Recte defendi. Defendi gen°, & defendi species

e Hoc est. Quod sequitur.

f Non soluit. Et sic committitur stipulatio propter rem iudicatã, cum habeat tres clausulas: vt ⁊. iudic. sol. l. iudicatũ solui. & facit ⁊. ex qui. cau. ma. l. itẽ ait prætor. §. penul. & ⁊. ex quibus causis in pos. ea. l. hęc autem. §. recte. Accursius.

Non à iudice. Si apud te rem meã deposui nec restituis eam: & iudex velit te cõdẽnare, non cõcipitur in sententia quanti mea interest, sed quanti in litem iurauero: quod verum est etiã si prędo deposuit. Si quis. Tribus modis ponitur casus. Primo, si aliquis clericum conuenit, puta Titius sub iudice seculari, & ibi ei clericus caueat iudic. solui. & ipse Titius conueniat eum sub iudice suo, puta suo episcopo: an contra clericum committitur stipu. iudi. solui & reip. quod nõ. Secũdo pone: agebã vna actio. cõtra Titiũ. s. hypothe. mihi cauit. iu. sol. & postea sub eodem iudice mutaui actionem: vtrum committatur stipulatio in illa act? Respo. quod non. Tertio modo ponitur casus: egi vna actio. ad vnam rem: & postea ago ad aliam. non committitur stipu. & facit ad istos duos vltimus casus infra iu. solu. cum quærebatur. Vin.

matur secundum iuramentum in litem. Bar.

Idem libro j. Disputationum. LXIIII.

Non à iudice doli æstimatio ex eo, q̃ interest,[g] fit: sed ex eo, quod in litem iuratur. Denique & prædoni depositi & commodati ob eam causam[h] competere actionem, non dubitatur.

Cautio iudicatum solui in vna instantia interposita non committitur, si ex alia instantia indicetur.

Si quis alio iudicio[i] acturus iudicatum solui satis acceperit, deide † alio iudicio[k] agat: nõ committetur stipulatio: quia de alia re cautum videtur:

† In P. F. add. in.

In contractu dotis hoc est speciale, quod nõ inspicimus locum contractus: sed locum vbi vir habet domicilium. Bar.

Idem libro [illegible] ad edictum.

Exigere[l] dotẽ mulier debet illic, vbi maritus domiciliũ ha-

ᵃ Ex tit. de iure Dot. Duar.

g Quod interest. s. communiter, sed ex eo q̃, &c. & hoc in bonæ fide. iudicijs & arbitrarijs: vt infra, de in litem iuran. l. in actionibus. & instit. de act. §. præterea. aliud si culpa: vt infra, de in litem iur. l. ij. in fin. & l. videamus. §. fi.

h Ob eam causam. s. ob dolum, cum ob has causas agere possunt; vt infra, depositi. l. j. si prædo vel fur. & infra, commoda. l. ita vt si.

i Si quis alio iudicio. i. propter aliũ iudicem; & sic dicitur aliud iudiciũ hoc ipso q̃ mutat iudex, sicut econtra dicitur idem Insti. de act. §. si minus, & ꝓbatur hic casus ⁊. iud. sol. l. iij. j. res. & l. pe. Vel dic q̃ de vna re acturus stipulatus est indicatũ solui: & postea egit de alia, & hoc innuit finis §. & ⁊. iud. so. l. cũ quærebatur. & secundum hunc alia. i. de alia re; vt ponat neutraliter. Vel dic acturus vna actione ad aliquã rẽ stipulatus est; & postea ad eandem agit alia actione, & alia causa; & sic ponetur iudicia pro actione, vt infra, iudicatum solui. l. cum quærebatur. in fi.

k Alio iudicio. Secundo.

l Exigere. Titius. Boñ. maritauit filiam suam Muti. Mortuo viro, quæritur an Bononiæ vbi factum fuit instrumentum, & contractũ ẽt matrimonium, an Mutinæ possit dos exigi? & res. quod Mutinæ exigi dos debet. Vi.

l Exigere. Põt intelligi hæc lex, q̃ sibi fuit facta promissio

promissio, & contractus. & alibi instrumētum scriptum, & alibi domicilium viri. Vel secundo quod instrumentum & contractus fuit in domo patris mulieris factum: tamen maritus conuenitur in suo foro, ideo quia videtur inseruisse locum illum in reddendo. vnde quasi ibi cōtraxerunt: vt infra, de actio. & oblig. l. contraxisse. & secundū hoc tamen conuenitur in suo foro, secundum Bul. sed M. dixit in vtroque, scilicet in loco contractus, & foro mariti. & quod dicit hic non vbi, &c. subaudiebat tantum: & quod postea, vt & eum, subaudiebat magis. & sic subaudiebat maxime. vt s. eo. l. heres. § fin.

† Potius.

buit, non vbi instrumentum dotale [a] conscriptū est. nec n. id genus contractus est, vt & eum locū spectari oporteat, in quo instrumentū dotis factum est, quàm eū [b] in cuius domicilium & ipsa mulier per conditionem matrimonij erat reditura. [c]

Ambigua petitio siue exceptio interpretatur secūdum intentionem proferentis. Bart.

Idem lib. ij. Disputationum. LXVI.

SI quis † intentione [d] ambigua, vel oratione vsus sit: id quod vtili[e] ei est, accipiendum est.

Qui dicit se liberandum, est liber à die sententiæ, vel, à die interpositi decreti si decernatur contra contumacem. Bar.

Idem lib. vj. Disputationum. LXVII.

[a] QVi se dicit suis nummis redemptum, [e] si hoc probauerit exinde liber erit, [f] ex quo [g] redemptus est: [g] quia constitutio [h] † non liberū pronunciari præcipit, sed restitui ei libertatem iubet. Proinde cōpellendus erit manumittere eū, q. se suis nūmis redemit. [i] Sed etsi latitet, exempla senatusconsultorum [k] ad fideicommissariam † libertatem pertinentiū † induci oportet.

Ad sententiam peruenitur præcedente peremptorio, impetrato legitimo ordine hic expresso. Bart.

Idem libr. ix. Disputationum. LXVIII.

AD peremptoriū [l] edictum hoc ordine venitur: vt primò quis petat post absentiam aduersarij edictū primū, [m] mox [n] alterum.

Idem lib. iiij. de omnibus tribunalibus. LXIX.

[o] PEr interuallum nō minus decem dierum. [o]

Idem lib. ix. † Disputationum. LXX.

a Dotale. Id est, reddendæ dotis.

b Quam eum. Electiue, secundum B. q.d. hunc nō illum comparatiue, secundum M.

† Facit gl. in e.q.m. su per verb. substitutum, post medi. in versic. j. si quis Intentionē. extra, de off. deleg. Cōcubina nō sequit forum concubinarij.

c Reditura. Id est, itura. quia sequitur forum viri, aliud in concubina: vt infra ad municip. l. de iure. §. fi. sic verbum reddendi, pro dare ponitur: vt infra, de verb. sig. l. verbum reddendi.

d Si quis intentiōe. Quod dicit intentione, referas ad actorem, vt quia dixit reum iniuste possidere, & ad se pertinere: quæ verba & ad petitoriū & ad possessorium possunt referri. & quod dicit oratione, referas ad reum, vt quia fuit ibi confessus rem ad actorem pertinere, quæ verba exponuntur, vt sit debita, non quod sua, cum reo vtilius sit: vt argu. infra, de verbo. signific. l. verbum pertinere. Vel dic primum quando in vna dictione est dubium: vt in l. inter stipulantem. §. j. infra, de verb. oblig. secundum, quando in vna oratione. Et sic not. quod ei permittitur interpretari, qui dicit in iudicio: idem in principe: vt infra, de reg. iur. l. Neratius. Idem in prætore. vt infra, de verbo. obliga. l. in conuentionalibus. sed secus in contractibus. vt supra, de pact. l. veteribus. & infra, de contrahen. empti. l. Labeo. j. & l. eum in lege. & infra, de verb. oblig. l. quicquid. sed an cogatur eligere pendente iudicio? ar. quod sic infra, quo leg. l. j. §. qui autem. in fine.

P. F. vj.

Coniunge l. 4. de manumissionibus Duaren.

In al. add. sententia.

Interpretari ei permittit qui dicit in iudicio.

QVisc. [illegible] Seruus subministrauit cuidam pecuniam, vt eum emeret: & manumitteret emit, sed non manumisit, lex facit eum liberum l. præcipit eum liberandum: quia si emptor præsens fuit & seruus probauerit, fiet liber & si latitet, erunt seruanda quæ constitutionibus cauentur hoc casu. & hoc est quod latitante herede seruus eripiatur in libertatem, & ita etiam latitante emptore.

e Redemptū. i. emptū hoc pacto, vt manumittatur.

f Liber erit. i. liberandus, vt subijcit.

g Redemptus est. Id est, per sententiam declaratum est eum redemptum.

h Constitutio. Diuorum fratrum ad Vrbium Maximum: vt infra, de manumiss. l. is qui.

i Redemit. Id est, redimi mandauit.

k Senatusconsultorū. Quatuor sunt exempla: Rubriani, Transiliani, Dasumiani, & Artificuliani: quæ vbi locum habeant, habes infra, de fideicom. li. cum vero. §. subuentum. & l. cum quasi. §. si plures. & l. nō tantum. §. senatuscons. & §. sed & Artificuliano. nō autem Vinciani: quod in seruo proprio manumittentis. l. defuncti locum non habet: vt infra eo. titu. l. non tantum. §. sed & si non hereditarium.

Al. add. Diuorū fratrum.

† Fideicommissam. P. F.

† In P. F. add. debere.

l AD peremptorium. Si iudex debet pronunciare, & reus est absens, citabit eum bis per interualla x. dierū, postea tertio citabit eum, qua tertia citatiōe emissa impetrabit actor edictū peremptoriū: hoc in prima. Deinde dicit, vnde dicatur peremptorium: ex eo, scilicet quod perimit procrastinationem rei. Item peremptorio debet iudex comminari se pronunciaturū absente reo, sed an iudex possit prætermittere numerum edictorum, & mittere peremptorium post edictum primum, vel etiā statim? Et resp. quod sic pro qualitate personarum, temporis, & causæ. & hoc in tertia. Sed nunquid post perempto. poterit index iterum citare? Et respō. quod sic, siue veniat: siue non, pronunciabit, non solum præsentem, sed & solum absentem, si bonam causam habuerit. hoc in quarta. Sed quid si reus fuerit præsens, actor vero absens? delebuntur citationes: & perinde erit ac si factæ nō fuissent: non autem pronunciabitur. hæc vera, sed citationibus circunductis an actori remanet sua act. saluā? & resp. quod sic hoc in quinta. Sed quid si reus cōdemnetur & appellet, an sit audiendus? Et distingue, aut erat absens per cōtumaciā, aut non. primo casu: non auditur appellans, secundo sic. hoc in vj. Viuianus.

* Peremptoriū dicitur quod perimat disceptationem, nec vltra patiatur aduersarium tergiuersari Duare. 2. dispu. c. 7.

Coniunge l. 59. de re iudic. Duaren.

† P. F. viij.

l Ad peremptorium. vsque huc de ijs quæ intra iudicia fiunt, nunc autem qualiter ad sententiam peruenitur. & dic verum, sed factum ex tribus tantum vt C. quomodo & quando ind. l. tres.

m Primum. Quod dicitur admonitorium: vt in authen. de hæ. & fal. §. si quis autē non implens. col. j. Secundum dicitur conuentionale. tertium citatorium. quartum peremptorium.

n Mox. no. quod mox, dicitur x. dierum.

o PEr interuallū. Decē dierū inter edictū & edictū vt hic, & C. eo. l. properandū. § j hodie est

xxx. dierum: vt in auth. de liti. §. omnem. & §. & si hoc minime. coll. viij. & licet ibi dicat in actore, tñ non debet actori, &c. vt j. de regu. iur. l. non debet. C. de temp. & re. ap. l. si. sed hodie sic actore absente? vt in auth. de lit. §. si vero initium. coll. viij. licet quidam ibi de interlocutoria dicant loqui, quod est falsum, quia dicit, veritate subtilius requisita, &c. qđ non fit nisi in definitiua: vt C. eo. l. iudices. reo añt absente non: quia fauorabiliores, &c. vt j. de reg. iur. l. fauorabiliores. nec ob. in auth. vt omnes obe. iu. prouin. §. siue igitur. col. v. quia ibi erat quasi cõtest. in reum. sed qualiter ante lit. cõtest. fiebat citatio? Respon. vt & post: cum ratio diuersitatis reddi nõ possit: vt ar. j. de verb. obliga. l. à Titio. Item nonne est necesse hæc edicta, & maxime peremptoriũ peruenire in notitiam citati? Quidã sic: vt j. quę sen. sine appel. l. j. §. itẽ. Tu dic contra: quia sufficit ad domũ solenniter nunciari: vt ar. C. quomodo & qñ iu. l. ab eo. & j. de damno infect. l. iiij §. abesse. & C. de ann. excep. l. pe. in fin. nec obst. d. l. qa ibi dicit ad maiorem exaggerationem.

[a] Et tertium. Tergiuersari. Improprie. cũ in criminalibus tantum hoc fiat: vt j. ad Turpil. l. j.

Et tertium. Quibus ꝓpositis, tunc peremptoriũ impetret. qđ inde hoc nomen sumpsit, quòd perimeret disceptationibus: hóc est, vltra non pateretur aduersariũ tergiuersari. [a]

Reo absente in termino peremptorio, iterum ex benignitate citatur: & sententia secundum iustitiam profertur. actore verò absente in termino peremptorio cassatur illa citatio: & illius edicti instantia perimetur, non autem definitiuè pronunciabitur. Bar.

Idem li. iiij de omnibus tribunalibus. LXXI.

In peremptorio [a] autem comminatur [b] is qui edictũ edit, † etiam absente diuersa parte, cogniturum se & pronunciaturum.

† Concor. ea. causam. quę. in fi. extra, de rescrip.

† P.F. dedit.

Idem lib. ix. † Disputationum. LXXII.

† P.F. viij.

Nonnunquam [c] autem hoc edictũ [d] post tot numero edicta, [e] quæ præcesserunt, datur: nonnunquam post vnum [f] vel alterum: [g] nõnunquam statim, qđ appellatur *vnum pro omnibus*. Hoc autem æstimare oportet eum, qui ius dixit, & pro conditione causæ, [h] vel personæ, [i] vel temporis † [k] ita ordinem [l] edictorum, & cõpendium [m] † moderari. †

Iudex qñ que dilatione minuere potest.

† Al. add. et.

† P.F. moderare.

† Idem dicitur in c. consuluit. in fin. extra, de offic. delega.

Idem lib. iiij. de omnibus tribuna. LXXIII.

Et post edictũ peremptorium impetratũ, cùm dies eius superuenerit, tũc absens [n] citari [o] debet: [p] & siue responderit, siue non responderit agetur causa, & ꝓnunciabitur, nõ vtiq; secundum præsentem: [q] sed interdũ vel absens, [r] si bonam causam habuit vincet. [s] Quòd si is, qui edictum peremptorium impetrauit, [t] absit die cognitionis: [u] is verò aduersus quẽ impetratũ est, adsit: tunc circunducendũ [x] erit edictum peremptorium: neq; [de] causa cognoscetur: neq; secundũ præsentem pronunciabitur. Circunducto edicto videamus, an am-

[b] In peremptorio. Comminatur. sic infra, de peri. & commo. l. j. §. licet. & C. comminatio. epistolas, progam. per totũ.

[c] Nonnunquã. i. aliquãdo.

[d] Hoc edictũ. Scilicet peremptoriũ. Accursius.

[e] Edicta. Puta tria.

[f] Vnum. nunquid hoc quod pro omnibus datur. debet habere spaciũ triũ edictorum? Respõ. quidam non: arg. s. de pact. l. si plures. §. nec non & vnus. Sed arg. contra infra, de conditio. & demonstra. l. c. qui duobus.

[g] Alterum. l. duo.

[h] Causæ. Quia sit alimentorum.

[i] Vel personæ. Quia pupillus.

[k] Vel temporis. quia forte feriæ appropinquãt. Et sic no. quod possunt diminui dilationes istæ: vt hic, & j. de re iud. l. qui pro tribunali. & C. de dilatio. l. siue non augeri: vt C. de dilat. l. j. sed videt quòd nec diminui: vt s. eo. l. per internalla. Sed intellige ibi nõ minus: nisi iudex videat quare sit. Accursius.

[l] Ordinem. id est, numerum.

[m] Compendium. i. numerum dierum.

[n] Et post. Absens. Scilicet reus.

[o] Citari. Quinio.

[p] Debet. i. potest: vt ex superiori l. patet. alij dicunt hoc necesse esse, alias sententiã nullam: vt C. de sen. & interlo. l. prolatam. & no. quod hęc edicta ꝓponebantur in albo quodam loco, quod quis veniat ad causam, vt j. de re iudic. l. contumacia. §. j. vt ita fieret ei notum per se vel per alios legentes, quod non est hodie in vsu, sed per executores missos ad domũ rei fit citatio, sed olim & per pręcones citabantur: vt in authen. de liti. §. omnem. coll. viij. Item ordinarius proponebat. delegatus autem qui pedaneus dicitur, vt C. de peda. iu. l. pen. non poterat. & in auth. de exhib. § si vero. colla. v. sed ibi ante litem contest. loquitur, sed per suam admonitionem potest fieri cõtumax aliquis: vt C. quomodo & quando iudi. le. ij. Item ex eo quod hic dicit pronunciabitur, patet quod lis erat contest. in omnibus pręcedentibus legibus. alias autem non posset dari definitiua iure veteri: nisi in causa appellationis; vt

[q] Pręsentem. scilicet actorem.

[r] Absens. s. reus.

[s] Vincet. Imo contra: vt j. de re iudi. l. contumacia. Sol. coercetur damno litis. s. in expensis: vt hic, & C. eo. l. properandum. §. cum autem. in fin. §. vel coercetur, quia ex causa pretor denegare potest ei ius: vt s. ex quib. cau. ma. l. sed & si per pretorem. §. sed & si dum. Vel quia dixit, vt intra certum tempus ageret. qđ non fecit; vt C. de inge. ma. l. diffamari. non autẽ vt causam principalem perdat si sententietur; cum eius absentia. Dei præsentia suppleatur: vt C. eo. l. properandũ. §. cum aũt. Item contra. j. de confes. l. certum. §. pen. Solu. verum est qđ non solet absenti, nisi ſm legem istam. Vel dic, non solet absenti. s. accusanti. nam secundũ vetera iura nõ contrahebatur eremodiciũ. i. non habebatur causa sic deserta, vt posset actore absente dari sententia, vt hic subijcit. Vel dic qđ loquitur ibi de absente non per contumaciam, & sic non debet ei quia condemnari; cum nec ipse alijs secuta men videtur in minore; vt C. de procu. l. non eo.

[t] Impetrauit. s. actor. Accur.

[u] Cognitionis. i. sententię.

[x] Circunducendum. Id est, delendum. & facit j. de ijs quę in testa. delen. l. j. & ij. hodie autem etiam actore absente debet definitiua dari? vt C. eo. l. properandum. §. si autem. olim autẽ non, nisi in causa liberali; vt C. de lib. cau. l. iusta.

[o] In foro, ac tribunali per preconẽ euocari, vt, ꝑsens sit nec ne, appareat. Fab. lib. 6. ca. 5. In publicis certe iudicijs vox illa preconis, preter patronos, ipsum, qui egerit, citat. Ascon. 3. actio. in Verr. apud veteres & iudices, & rei, & accusatores citabantur à ꝑcone pretorio, & l. Diuus, supra, de restit. in integr. Itaqꝫ falluntur, qui hinc colligunt, post edictũ peremptoriũ impetratũ denuo absentem in ius vocandum esse. Itaq; quærendo opus esse edicto, quod repugnat capito 70. supr. eo. Duare. j. dispu. c. 7

plius reus[a] conueniri posſit: an verò ſalua quidem lis[b] ſit, † verùm inſtantia tantùm edicti perierit. & magis eſt, vt inſtantia[c] tantùm perierit: ex integro autem litigari poſsit.

Verus contumax non appellat. Bart.

Sciendum † ex peremptorio abſentē condemnatum, ſi appellet, non eſſe audiendum:[d] ſi modo per contumaciam defuit. ſi minus:[e] audietur.

Iulianus lib. v. Digeſtorum. LXXIIII.

DE qua re cognouerit[f] iudex, pronunciare quoque † cogendus erit.

Iuriſdictio iudicis poteſt prorogari conſenſu partiū de quantitate ad quantitatem. Bar.

Iudex, qui vſq; ad certam ſummā iudicare iuſſus[g] eſt, etiā de re maiori iudicare poteſt, ſi inter litigatores conueniat.[h]

Iudicium agitatum nomine mortui, qui venire putabatur, quantum ad eum eſt nullum, ſed nomine eius ſolutum poterit ab hærede, cui proficit, repeti. Bar.

Cum abſentem defendere vellem, iudicium[i] mortuo iam eo accepi, & condēnatus ſolui. quęſitum eſt, an hæres liberaretur. item quę actio mihi aduerſus eū[k] cōpeteret. Reſpondi iudiciū quod iam mortuo debitore per defenſorē eius accipitur, nullum eſſe: & ideo hæredem non liberari.[l] defenſorem autē, ſi ex cauſa iudicati ſoluerit, repetere[m] quidem nō poſſe: negotiorum tamen geſtorum[n] ei actionem competere aduerſus hęredē, qui † [o] ſanè exceptione[p] doli mali tueri

a Reus. Cui ſcilicet miſſum erat peremptorium, ſed non venit: & per hoc apparet quod ſupra in princ. l. loquitur reo abſente, & ſic reo abſente contrahitur eremodicium: non abſente actore. & facit ſupra eodem l. non idcirco. §. j.

b Lis. Id eſt inſtantia totius cauſæ.

c Inſtautia. Scilicet edicti. non dico totius litis: & ſic non ſit litis conte. de nouo niſi iudex abſoluerit ab obſeruatione iudicij: quod poteſt: vt C. eod. l. properandum. §. j. — *R. F. eſt.*

d Audiendum. niſi veniat ſedente iudice pro tribunali: vt ſupra, de in inte. reſtitutiōe. l. diuus. Item hoc ſi eſt contumax in non veniendo: ſecus ſi in non reſtituendo: vt infra, de appellationibus lege, creditor §. fin. quæ eſt contra, & facit C. eod. l. properandum. §. cum autem. — † *In P. F. add. eſt.*

e Si minus. Id eſt, ſi non fuit contumax vere: tamen fuit præſumptiue & ſic loquitur. C. quomodo & qñ iud. le. ab eo, alias non valeret ſententia: vt infra, de re iud. leg. de vno quoque. — *De ea quoq; pronunciare.*

DE qua. CASVS. Si iudex in cauſa mea & tua delegatus ſit: ſi nihil ſuperſit niſi ſententiæ prolatio an ſit compellendus pronuntiare, ſi nolit? & dicitur quòd ſic. Iudex. Delegatus mihi & tibi erat iudex, qui vſque ad centum debuit iudicare, an poſſit prorogari eius iuriſdictio, vt poſſit cognoſcere vſq; ad cc? Dicitur ꝙ ſic, ſi hoc inter nos conuenit. Cum. Habebam debitorem meum, qui erat abſens, & mortuus: Titius obtulit ſe defenſioni illius, & condemnatus ſoluit, & approbauit iudicium: an iſte Titius poſſit repetere, & an illud fuerit iudicium? Item an hęredi contingat liberatio? Et reſpon. quod nullum fuit iudicium, nec hæres liberatur: nec Titius repetere poteſt, ſed de æquitate habebit actionem negotiorū geſtorum aduerſus hæredem cum & ille hæres ſi cōueniatur, habeat doli mali exceptionem. Viuia.

f De qua re cognouerit. Principaliter coram eo lite conteſtata. ſic ſupra eo. l. vbi. Sed quid ſi aliqua in iudicijs incidens quæſtio opponatur in modum exceptionis vel replicationis: an ſuper ea ferre debeat ſententiam? Reſpon. Pla. ſic: vt hic, & ī. de mino. l. intra & infra, de præua. l. iij in fi. j. reſpon. Sed Bul. contra: quia ſatis de incidenti pronunciatur, quando dicitur de principali: vt C. de ord. iudi. l. j. & C. de adult. l. quoniam. & infra, de li. agno. l. ſi quis a liberis. § ſi vel parens. & exponit hic ſ. principaliter, & illi de præuari. & illi de mi. quod ſint ſpecialia. Io. vero diſtinguit, an incidens quæſtio quę opponitur, ante litem conteſta. nata fuit vt pacti & iuriſiur. & ſimilium, quæ vere dicitur incidēs: & tunc ſentētia Bul. teneat: an poſtea. i. ſi quęratur an ille poſſit teſtificari, vel an debeat interrogari: vel an ſit hodie in poſſeſſione libertatis. & tales dicuntur emergentes. ar. ī. de liberali cauſa. l. liberis. §. fin. & tunc tenet ſententia Pla. & eſt ratio: quia aliter procedi nō poteſt in cauſa: vt C. de dilatio. l. j. à ꝓcedente. Sed opponitur huic l. ſupra, de officio proconſulis. l. j. ſed ſpeciale eſt in legato ꝓconſulis: vt de criminib⁹ cognoſcat, licet non pronunciet. Item oppo. C. vbi ſe. vel cla. l. fin. in medio. ſed ſpeciale ibi. Item opp. in auth. vt cleric. apud proprios epiſcopos §. pen. col. vj. ſed & ibi ſpeciale. Itē fallit hæc lex ſi partes tranſigant: vt ī. de arbitr. l. non diſtinguemus. §. item. Itē ſi iudex habeat iuſtā excuſationē: vt ī. eo. l. ſi lōgius. in princ. Item vbi deſijt eſſe iudex: vt ī. eod. l. Iulianus. & l. iudicium. ſed an ordinarius poſſit cogi? Reſpō. ſic à ſuo ſuperiore: vt C. de ſent. ex breuicu. recit. l. fi. & de pedan. iud. l. ij. & ſupra, de arbitris. l. iij. §. fin.

g Iuſſus. a delegante, vel à lege, vt defenſor ciuitatis: vt C. de defenſor. ciuita. l. j. & arg. infra, ad munici. l. inter conuenientes. — † *Quia.*

h Conueniat. Vel ſi etiam incidenter creſcat lis ſecundum Azo. vt ſupra, de iuriſd. om. iud. l. pe. §. fin.

i Iudicium. Id eſt, actionem vel inſtantiam.

k Aduerſus eum. Scilicet hæredem.

l Non liberari. ſ. ipſo iure per ſolutionem factam, ſcilicet ex tali iudicio: ſed per exceptionem, vt ſubijcit hic in fine. ibi, qui ſane, &c. — *Sententia tenet, licet nullum ſit iudicium.*

m Repetere. ab eo cui ſoluit. & ſic nota quod ſententia tenet, licet nullum ſit iudicium, id eſt, inſtantia ex defectu iuris: vt infra fam. ercis. l. cum putarem. ſic & ſequitur vſucapio ex eo contractu. qui nullus eſt: vt infra, pro empto. l. ij. §. ſi à furioſo. ſecundum quoſdam. Alij & iudicium & ſententiam nullam dicunt: & ideo non repetit, quia ſolutum eſt debitum creditori. Tu dic iudicium aliquod. i. inſtantia, cum ſit actus trium perſonarum: ſed actio nulla, quę nomine defuncti ſuſcipitur: & ſic accipe iudicium pro actione. vt d. l. cum putarem. Item ſententiam nullam, cum ſit lata contra defunctum: vt hic, & infra, quæ ſent. ſine app. l. j. & infra, de regu. iur. l. Neratius. ſecus ſi pro eo, quia tunc tenet: vt infra, de fideic. lib. leg. rum quaſi. in princ. Vel illud ſpeciale in libertate.

n Negotiorum tamen geſtorum. Quando mandatum non interceſſit: alias mandati. & ſic non obſt. infra man. l. ſi præcedente. in princ. quę eſt contra.

o Qui. Scilicet hæres. Accurſ.

p Exceptione. ſi ſoluit noīe abſentis, & eſt exceptio

ptio intentionis.i.facti. cum eum liberauit ipſo iure ſi nomine ſententiæ, tunc iuris eſt exceptio, ſcilicet cum eum non liberauit ipſo iure & ſic hic accipe.
a Poſſit. Ab eo cui eſt ſolutum.
b Conueniatur. Et ita per exceptionem.

SI prætor. A. .... Tenebatur mihi Titius in x. vocaui eũ ad ius omnibus peractis, ita quod non reſtat niſi ſententię prolatio, abſentauit ſe Titius. iudex citauit eum per interualla x. dierum & miſſo peremptorio, nec eo veniente iudex eum condemnauit. an is iudex qui debet ſententiã exequi, poſſit cognoſcere reo veniẽte; an iuſta, an non iuſta ſententia ſit? Dicitur quòd non, niſi in duobus caſibus. Primus, ſi ex falſis allegationib. quas ſuggeſſi, ſententiam prætor dixit. Secundo ſi Titius laborabat morbo, vel aberat cauſa reipub. quibus caſibus iudex executionia cognoſcit.

ſe poſſit, a ſi ab actore conueniatur. b

Iudex exequens ſententiam non debet de iniquitate ſententia cognoſcere: ſed ſufficit pronunciatum eſſe. Bar.

Idem lib. xxv. Digeſtorum. LXXV.

SI prætor iuſſerit eũ, à quo debitum petebatur, adeſſe, & ordine edictorum peracto, c pronunciauerit abſentẽ debere: non vtique iudex, qui de iudicato d cognoſcit, debet de prætoris ſentẽtia cognoſcere: e alioquin luſoria erunt huiuſmodi edicta f & decreta g prætorum. h

Sententia ex falſis allegationibus contra abſentem lata, eſt ipſo iure nulla. Item ſententia lata contra eum qui venire non debebat: vel eſt nulla, vel annullanda. Bar.

Marcellus notat, i Si per dolũ ſciens k falſò aliquid allegauit, l & hoc modo conſecutũ

c Peracto. Et ſic etiam eo facto contumace, vt C. quomodo & qñ iudi. l. tres. alias nõ teneret ſententia; vt C eo. tit. l. ea quæ. Et die hic fuiſſe lit. conteſt. alias ſententia non teneret vel valeret: vt C. de tempo. app. l. fin. § aliud. & no. ſupra eodem. l. & poſt.

Cõcor. cũ hoc §. gloſ. ſuper verb. iratum, poſt prin. in c. ad audientiã. extra, de reſcri.

d De iudicato. ſ. an ſit iudicatum mandando eam executioni. alias videretur litera ſibi contraria, ſi deberet cognoſcere an iure lata ſit.
e Cognoſcere. an ſit iuſta vel iniuſta: vel iuſte vel iniuſte lata: habito reſpectu ad ius litigatoris. Acc.
f Huiuſmodi edicta. i. citatoria.
g Decreta. Id eſt, ſententiæ.
h Prætorum. Quod eſſe non debet: vt hic, & infra ne quid in loco publico. l. ſi. & C. de bo. quæ lib. l. ſi. §. penultimo.
i Marcellus notat. Excipiendo caſum vnum à ſupra dictis. Accur.
k Sciens. Idem ſi ignorans, ſecundum quoſdam: vt infra, de ædil. edi. l. j §. cauſa. Tu dic quod ſi ignorans falſum allegauit, per reſtitutionem abſens iuuetur, hic ipſo iure. Item accipe hic quando abſens eſt ex voluntaria cauſa: alias ſemper auditur. vt ſupra, de in integr. reſtitutio. l. fin.
l Allegauit. Scilicet actor.
m Approbatũ. ab abſente qui dicit: vt ff. de probat. l. patronus. & l. quoties. § qui dolo. & ff. de admin. tut. l. chirographis. & ff. de nox. l. ſi ſeruus depoſitus. Sed quomodo põt hoc probari? R. ſi. bene poteſt. n. eſſe obiecta præſcriptio iſti agẽti, & iudex dicebat quod abſentem abſolueret, niſi aliud videret. ideoq; præſens falſum probauit quod fuerat debitũ per interruptionẽ, & hoc probauit per eos qui interfuerunt iudicio.
n Admittere. Imò videtur quod non: vt ff. man. l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. quæ eſt contra. Sol. ibi ſoluit ex cauſa iudicati, hic nõ ſoluit. ſed & ſi ſoluiſſet, hic haberet condictionẽ. ſ. ſine cauſa, & ita hic intelligitur licet nõ indebiti. vt ibi. Vel dic quod iſte impetrauit reſtitutionẽ, vt ſ. de in integr. reſt. l. diuus. §. nec inter has. alias hic de falſo etiã agitur ciuiliter & perpetuo ad intereſſe, itẽ criminaliter intra xx. ann. vt C. de falſis. l. querela.

eum ſententia prætoris liquidò fuerit approbatum m exiſtimo, debere iudicem; querelam rei admittere. n

Paulus notat. o Si aut † morbo impeditus, aut reipublicę cauſa auocatus, adeſſe nõ potuit reus: puto vel actionem iudicati eo caſu in eum denegandam, † p vel exequi prętorem ita iudicatum non debere.

† Ita P. F. al. & hoc ſecutum ex ſententia pratorem.
† P. F. artem.
† P. F. denegãdam.

Mutatione iudicis, non mutatur iuditium. Bar.

Alphenus lib. vi. Digeſtorum. LXXVI.

PRoponebatur ex his iudicibus, qui in eandem rem dati q eſſent, nonnullos cauſa audita excuſatos r eſſe, inque eorum locum alios eſſe ſumptos: & quærebatur, † ſingulorum iudicum mutatio eandem rem, s an aliud iudicium feciſſet? Reſpõdi: non modo t ſi vnus aut alter, ſed &

o Paulus notat. excipiendo alium caſum à primo caſu huius legis.
p Denegandã. hoc ipſo iure, & quod ſubijcit nõ debere. ſ. per exceptionẽ: quod nõ placet, quia nec ipſo iure, nec per exceptionẽ iuuat, niſi prius petita reſtitutiõe. ſic ſ. ex quib. cau. ma. necnon. §. exemplo. Dic ergo quod primo caſu fuit abſens probabili, & neceſſaria cauſa, & tunc reſtituit in totum, ſecũdo probabilitatum; & tunc ad appellandũ tm. Vel dic an fuit legitime defenſus, & tunc ad appellandũ reſtituatur, an nõ, & tunc ad totã cauſam, vel diſtinguitur ſ. de in integr. reſt. l. ſi. & quod hic dicit, dic ſemper petita prius reſtitutione. Ac.

† Pulchrè in hũc locum Alciatus lib. vj. Parergon. cap. xvij. Plut. de ſerenſ. vindicta, & in Theſeo.

q Proponebatur. .... in cauſa quã habes cum Titio delegati erant tres iudices. lit. cont. deceſſerunt, & alij fuerũt eis ſubſtituti: an idem ſit iudiciũ? Et reſpon. quod ſic. & hoc probat per tria ſimilia. Primum eſt, quia ſicut idem dicitur populus Bono. qui erat ante c. ann. retro, licet omnes mortui ſint tunc, qui erant: ita debet etiã eſſe tribus vel duobus iudicibus mortuis, & alijs ſubrogatis. Secundum eſt, quod omnes milites moriantur, & alij ſint ſubrogati: eadem eſt legio. Tertium eſt in naui: quia licet particulatim ſuit refecta: licet oĩa tabula noua fuerit nihilominus eſt eadẽ nauis. Vlt. deducit ad inconueniens, ſi aliud diceretur: quia ſi diuerſum eſſet iudicium propter mutationẽ iudicis, nõ idẽ eſſet homo hodie qui fuit ante annũ, variatis. ſ. particulis in homine, quod eſſet abſurdum. lex ſequens plana eſt cũ lege ſeq. quæ continuatur cum ea. Viuia.
q Dati. Id eſt delegati. ſed ordinarij non dantur ad aliquam cauſam ſpecialem.
r Excuſatos. Propter aliquam cauſam: vt ſupra eo. l. ſi longius. vel quia ſunt trans mare, vel cum principe: vt ſupra, de mino. l. verum. §. ea facto.
s Eandem rem. ſ. manere permitteret. Azo.
t Non modo. Id eſt, non tantummodo eſt idem iudicium, Accurſius.

si omnes iudices mutati essent, tamen & rem eãdem, & iudicium idem, quod antea fuisset, permanere.[a] Neq; in hoc solum euenire, vt partibus commutatis, eadem res esse existimaretur: & sed in multis cæteris rebus. Nã & legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alij subiecti essent: & populum eũdem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuisset, cũ ex illis nemo nũc viueret. Itẽq; si nauis adeò sæpe refecta esset, vt nulla tabula eadem permaneret, quę non noua fuisset: nihilominus eandem nauem esse existimari.[b]

Quod si quis putaret, partibus cõmutatis, aliã rẽ fieri: fore, vt ex eius ratione nosipsi non ijdem essemus, q abhinc anno [c] fuissemus: propterea q (vt philosophi dicerẽt,) ex quib. particulis [d] minimis cõsisteremus ex quotidie ex nostro corpore decederẽt aliæque extrinsecus in earũ locum accederent. Quapropter cuius rei species[e] eadem cõsisteret, rem quoque eãdem esse existimari.

Africanus libro i... Quæstionũ. LXXVII.

IN priuatis [f] negotijs pater filiũ, vel filius patrem iudicem habere potest.

Paulus lib. xvj. ad Plautium. LXXVIII.

QVippe[h] iudicare munus publicum est.

Temerarius actor damno expensarum afficitur. Bar.

Vlpianus lib. v. de offic. proconsul. LXXIX.

EVm, quem [i] temerè [k] aduersariũ suũ in iudicium vocasse constiterit: viatica, litisque sumptus aduersario suo reddere oportebit.

Maior iudex minoribus consulentibus de iure respondet, nõ de facto Bar.

Iudicibus de iure dubitantibus præsides respondere solẽt:[k] de facto[l] consulentibus non debent præsides consilium impertiri:[m] verũ iubere eos, prout religio suggesserit,[†] sententiã proferre. hæc enim res nonnunquã infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit.[n]

Falsa demonstratio non vitiat iudicium. Bar.

Pomponius libro ij. ad Sabinum. LXXX.

[a] Permanere. Imo videtur mutari vt. C. eo. l. properandum. §. sin autem. quæ est contra. Solu. mutatur quidem: sicut & transit in alium iudicẽ causa: sed tamen idem est iudicium: sicut & cum transeo de loco ad locum, mutari dicor idem tamen homo sum.

[b] Existimari. quãdo scilicet particulariter hoc factum fuit, non si totum simul: vt ĩ. qui. modi. vsusfru. amit. l. quid tamen. §. in nauis. nisi fieret eo aio vt ex eisdem tabulis recõponeretur. quia tunc eadẽ fingeretur: vt ĩ. de verbo. obli. l. inter stipu. §. & nauis & ĩ. de solut. qui res. §. aream. sic grex mutatus particulariter idẽ est. vt infra de lega. j. l. si grege. sic ædificium. vt ĩ. de ser. verb. prædi. l. seruitutes. §. si sublatum. & ĩ. de lega. j. l. si ita legatum. §. si. sic quælibet vniuersitas: vt supra quod cuiusque vniuer. l. sicut. §. pe. Ac.

[c] Anno .s. retro computato. Ac.

[d] Particulis. Quæ dicuntur atomi.

[e] Rei species. Id est forma; vt ĩ. ad exhibe. l. Iulianus. §. si quis rem. vers. sed si quis. & ĩ. de excep. rei. iudi. l. & an eadem. §. idem corpus.

[f] IN priuatis. Id est, pecuniarijs & ciuilibus: secus in criminalibus: vt hic, & infra, de iniurijs. leg. lex Cornel. in prin.

[g] Potest. Imo videtur qd non: vt supra de iurisdi. om. iud. q iurisdictioni quæ est cõtra[a] Solu. vt ibi.

[h] QVippe. Bonarario vt infra, ad Trebel. l. nam quod. & supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. filius f. & ĩ. de e. di. l. a missione. §. fi. & l. seq.

[i] Vm quem temere. CASVS. Duo erãt Titij vnus debitor meus erat: alius non. nuncius citauit Titiũ nõ debitorẽ meũ. hoc fecit p errorẽ meũ: venit, & sumptus fecit, q̃rit an tenear ei ad sumptus? Et rñ. q sic. Iudi ib Si qd occurrat iudici delegato dubitabile: an possit cõsulere delegãtẽ? distingue: an dubitat de iure, an de facto. Primo casu põt peti ab eo. Scdo nõ: q̃a redderet se suspectũ, & esset crẽ[illegible] famis: & tandẽ, nõ de his c[illegible] ultatio pnsset tribuere mãm gr̃æ & ambitiõis.

[k] Eum quẽ temere. i. sciens se nõ habere ius. imo & si non temere, duntamen sit absolutus vocatus: cum victus victori, &c. vt C. eo. l. properandũ. §. sin autem quæ est Cõtra. So. ibi ponitur in sumptibus litis rãtũ qui fiunt in sportulis, & mercede aduocatorum: hic in plus. quia in viaticis. i. in ijs quæ expenduntur in via: hoc propter temeritatem vocantis, non tamen circa cibaria secundum Al. vt ar. ĩ. ad exhib. sed. & si hæreditas. §. j. vel pone hic casum qñ qs vocauit Titium ad causam, plures aũt erant Titij: & sic venit, & eapẽsas fecit in itinere ille de quo iste nõ sensetat. fecit enim iste temere, qd sic cõfusum fecit libellum. Vel dic qd ideo dicit temere: qa si iustã causam habuit vocandi: licet sit nunc victus: tamen nõ debet in expensis cõdẽnari; vt in authen. de iud. §. oportet. col. vj. & ĩ. de le. .ij. qui solidũ. §. etiam. alias sic; vt hic, & in contrario. vt C. de fructib'. & li. expẽ. l. non ignorat. & C. de excusatio. tuto. l. seueriter Accur.

[k] Solent. Vt hic, & in auth. de iudi. §. pen. col. vj.

[l] De facto. Factũ duo testes dicunt ita: vel instrumentum. sic ius, probatum est ita per testes vel instrumenta. & sic factum ponit pro constanti, quando de iure consulit: secus quando de facto.

[m] Impertiri. Vt si quærat plene sit probatum vel non. nam tu magis scire potes, &c. vt infra de testibus. l. iij. §. ij. vel si quærãt fuit ita res vt dicit actor. sed contra supra, de officio præsid. l. diuus. Sol. ibi de iure tantum quærebat. Vel dic, licet à principe de facto, quæri vt ibi. non à præside: vt hic.

[n] Tribuit. quæritur cui? Resp. danti consilium. Sed quare magis, quã si de iure? Respon. quia facilius posset se excusare consulendo circa factũ: cum in eo ẽt periti fallantur, & ideo facilius delinquere præsumeretur: vt argum. ĩ. de iuris & facti ignoran. l. ij. Si autem quis velit referre, quia timebat partes, hoc nõ lãcet: vt in authen. vt iud. non expe. sa. lus. § j. colla. ix. sufficit enim, &c. vt in authen. de mand. princ. §. patrocinia. col. iij. Acc.

Si in

In hunc locũ Aristo. lib. ij. Polit. c. ij. Cice. lib. ij. aca. quæst. [a] consistere primus. Duarenus putat, quia iudex datus nõ poterat iudicando recedere ab ea formula, quæ ei præscriptũ q ipsium dedit, ideo pr si bo, & contra iudex dari põt, vt hic. At vero q iurisdictioni præest. cũ nõ adstringatur certæ formulæ, merito iudicare prohibetur, vt d. l. q iurisdictioni idẽq; sentit Egu. B. ad eã legẽ. Mihi vero nõ satisfacit distinctio Duareni, cum hæc differẽtia iudicis, & magistratus sæpe in iure cõfundatur. Præterea iudicare munus publicũ est, vt hic sequitur Paulus; itẽ magistratu gerere, &c. vt l. 13 l. si ad Trebellianum ad iudicẽ rẽ ptinet, & publicũ est. vt in l. sequẽti, e. titu. Vnde aliter cõcilies, q hic dr iudicem habere põt, s. de iure; in ceterer tia vero lege dr, nõ debet, q ex-

ponito, s. de honestate si mõ sequatur illud, q ait Gl: ibi in fin sol. q in criminalibus causis pr nõ põt esse iudex filio, nec cõtra nullo pacto. Vbi vide Ale. A. Pers.

[g] Cõiunge l. apud filium, de manu. vindict.

[f] Cõcor. q not. in c. significãtibus. extra, de lib. oblatio. in magna. gl. Consistit. P. F.

[f] Al. add. sed.

[†] Suggerit P. F.

Si in iudicis. CASVS Ego & tu petimus nobis iudicem delegari, cum volebamus petere Bernardũ petiuimus Albertum; & ita errauimus in nomine, quis eorum erit iudex? dicitur quod ille in quem cõsensimus: quia si esset Bernardus in quem cõsensimus, ille erit iudex: idẽ erit si fuerit erratum in prænomine vel cognomine. Quæ autem sit differentia inter hæc nomina: dicitur instit. de legatis. §. si quis in nomine.

† P. F. ad dictus.

a Prænomine. Idem si in agnomine vel cognomine: vt institut. de legatis. §. si quis in nomina. & facit ĩ. de rei vendi. leg. idem Pomponius scribit, si frumentum. §. fi.

SI in iudicis nomine [vel prænomine [a] erratum est: Seruius respõdit, si ex conuentione litigatorũ is iudex aditus † esset: eum esse iudicem, de quo litigatores sensissent.

Priuatorum consensus non facit iudicem eum, qui nulli praest iurisdictioni. Bar.

Vlpianus libro v. Opinionum. LXXXI.

QVi neque iurisdictioni [b] præest, neque à principe potestate aliqua [c] præditus est neque ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est, [d] nec ex compromisso sumptus, vel ex aliqua lege confirmatus [e] est: iudex esse non potuit. [f]

Aliquando ex necessitate iudex committit nuncio vt causam dirimat. Bar.

Idem libro j. de officio proconsu. LXXXII.

NOnnunquam † solent magistratus populi Romani viatorem [g] nominatim vice arbitri [h] dare. quod rarò, & non nisi re vrgente [i] faciendum est.

Qui neque iurisdictioni. CASVS. Qui iurisdictionem non habet ordinariam vel delegatam, vel ex leg. an possit esse iudex? Dicitur quod non. Vi.

b Qui neque iurisdictioni. s. ordinariæ cum administratione.

c Aliqua. Sine administratione.

d Datus est. De quibus habes supra e. l. cum prætor. §. j.

e Lege confirmatus. i. consuetudine: vt C. de eman. lib. l. j. & fi. Vel dic quod erat alius iudex: sed non noster: sed non prorogauimus eius iurisdictionem vt supra eo. l. j. Vel dic lege. s. scripta: vt supra de iur. om. iu. l. & quia.

† Facit ad hãc l. tex. in c. pasto ralis. I gl. sup. verbo exonerare, in pri. extra, de offi. dele.

f Non potuit. Vt C. de iurisdi. om. iu. l. priuatorum.

NOnnunquam. CASVS. Vocauit te ad ius pro aliqua parua re, puta pro cane, vel similis: iudex delegauit quendam nuncium in causa ista. an talis cognoscere possit? Et respon. quod sic: quia talis causa paruam cognitionem requirit. Vi.

g Viatorem. i. nunciũ: qui executor dicitur: vt inst. de act. §. tripli, aliter accipitur ĩ. nau. cau. l. licet. §. in factum licet hoc de viatore quidã hic intelligãt. Az.

h Arbitri. i. delegati iudicis.

i Re vrgẽte. In reb. modicis, & etiã alijs impediunt.

DE INOFFICIO[illegible]O TE[illegible]AMEN[illegible]O.

Quia in iudiciis exercentur actiones, ideo de his videamus, & primo de vniuersalibus & realibus, quas quia præcedit querela, ideo de inofficioso testamento ponit.

SCiendũ. CASVS. Pater fa. filiũ exhæredauit: extraneũ instituit. filio dat̃ q̃rela q̃ nõ solũ cõpetit descẽdẽti exhæredato sed et ascẽdẽti. Sed vtrum et collat. an dat

Et respon. quod sic. s. fratri de fratris testamento: alijs quisunt vltra fratrem, agere nõ expedit: quia in hoc nihil obtinere possunt.

k Frequentes. Hoc est mendacium. Vel dic quod loquitur secundum sua tempora. Accu.

TITVLVS. II.

DE * INOFFICIOSO testamento.

Inter ascendentes & descendentes & inter fratres locus est querela non inter alios. Bar.

Vlpianus libro xiiij. ad edictum. I.

SCiẽdũ est frequẽtes [k] esse inofficiosi q̃relas. oĩbus [n]. tam parẽtibus, [l] q̃ liberis de inofficioso licet disputare. Cognati n. pximi, [m] qui sunt vltra fratrem, melius facerẽt, si se sumptibus inanibus non vexarent, † cùm obtinendi [n] spem non habeant.

Querela proponitur captato colore dementiæ, in qua proponens debet probare se indigne esse ab hæreditate submotum.

Martianus [illegible] bro [illegible] Institutionum. II.

HOc colore [o] [de] inofficioso testaméto

Inofficiosi querela in multis hodie corrigitur.

l Parentibus. Ita demum datur his omnibus querela. si ab intestato succedere potuissent, vt quia nemo præcedat: vt argu. inst. de capi. di. §. fi. item parẽtibus ita demum datur, si sint exhæredati à filijs emancipatis. si vero ab eis prætereantur, habet locum cõtra tab. quòd dic vt diximus ĩ. e. l. pater filiũ. in fi. & l. si proponas. j. respon. vbi verò filius est in potestate qui præterit vel exhæredat, cessat querela & bon. pos. contra tab. quia ipso iure nullũ est testamentum: vt inst. qui test. fa. poss. in prin. & ideo pater omnia occupat iure peculij: vt ĩfra de cas. pe. l. ij. nisi filius in castrensi vel quasi peculio faciat testamentum, tũc enim tenet, & cuitat querelam, & cõtra tab. vt. C. e. l. si. & ar. ĩ. si a patre. qs sue. ma. l. j. §. est & alius. Si vero filius nec sit in potestate patris, nec sit emancipatus, vt quia in aui potestate est, qua ratione patri habẽti in potestate denegari diximus, querelam, eadem & auo & eius filio denegabitur. Si autem nepos ab auo emãcipatur, solus auus admittitur: vt ĩ. si à paren. qs sue. ma. l. j. §. nepos. Si vero parentes maternæ lineæ prætereantur vel exhæredentur ab aliquo, idem dico: quod est si ipsi prætereant vel exhæredent: vt insti. de exhære. lib. §. fi.

In hũc tractatum vide insignia exẽpla apud Val. Max. l. 7. c. 7. de testamentis quæ rescissa sunt.

† P. Flo. propriẽ.

† In P. F. cum obtinere spem nõ haberent.

m Proximi. Qui sunt vltra fratrem. s. cõsanguineũ. qui admittitur ad querelam: vt C. de inoffi. test. l. fratres. & ĩ. e. l. posthumus. Alij dicunt vltra fratrẽ proprie dici cognatos: fratrem verò improprie. Azo.

n Obtinẽti. i. cum laborando, quod optant nõ valeant obtinere: & sic præfertur ea voluntate testãtis vlterior primo. Sed contra ĩ. pro so. l. si fratres. §. idẽ res. societatẽ. in gl. pferre. Sed ibi ab intestato dicit.

HOc colore. CASVS si filius exhæredatus velit agere querela, nõ debet dicere patrem fuisse furiosum cũ testaretur. sed debet dicere non fuisse functum officio pietatis: alioqui si fuisset furiosus, nullũ esset eius testamentum: vt instit. quib. nõ est permissum facere testamentum. Vi.

o Hoc colore. i. hac honestate verborum simili colore proponitur Publiciana: vt insti. de actio. §. aliæ.

Recte.

agitur, quasi non sanæ mentis fuerint, † ut testamentũ ordinarent. † & hoc dicitur, non quasi verè furiosus vel demens testatus sit: sed rectè quidem fecerit † testamẽtum, sed non ex officio pietatis. nam si verè furiosus esset, vel demens: nullum esset testamentum.

Hanc legem & ll. sequentes summaui cum l. præcedente. Bartolus.

Marcellus lib. iij. Digestorum. III.

INofficiosum testamẽtum dicere hoc est, allegare quare exhęredari vel præteriri non debuerit. quod plerunque accidit, cum falsò parẽtes instimulati, liberos suos † vel exhęredant, vel prætereunt.

† Maximus ad leg. Falcidiam. IIII.

NOn est enim cõsentiendum † parentibus, qui iniuriam aduersus liberos suos testamẽto inducũt: † quod plerunque faciunt maligne circa sanguinem suũ inferẽtes iudiciũ: nouercalibus delinimentis instigationibusve corrupti

Marcellus lib. iij. Digestorum. V.

NAm & iis, qui nõ ex masculis descendunt, facultas est agẽdi: cùm & de matris testamento agant, & obtinere assiduè soleant.

In hoc § ponit formam libelli in querela inofficiosi. Nã primò dicit quid debet narrare. Secundo ponit medium, per quod concluditur, conclusionem verò omittit. Bar.

Huius autẽ verbi, *De inofficioso*, vis illa (vt dixi) est, docere immerentem se, & ideo indignè præteritum, vel etiam exhæredatione summotum, resq; illo colore defenditur, vt videatur ille nõ quasi sanę mẽtis fuisse, cum testamentum inique ordinaret.

Posthumus præteritus vel exhæredatus potest agere querela eo casu, quo posset iam natus succedere vt suus vel legitimus. Bar.

Vlpianus lib. xiiij. ad edictum. VI.

POsthu-

a Rectè proprie dixisset rite. nã rectè causam, rite ius vel iuris solẽnitatẽ denotat: vt ſ. de bon. possessione contra tab. l. non putauit. §. non quæuis.

b Pietatis. i. officio, quod est pietas. Quod sic dicitur inter patrẽ & filium. vt hic, & ſ. de obse. l. pe. Inter patronum & libertũ, dicitur obsequium: vt C. de nego. gesti. l. officio. vbi est gloss. huic similia. inter hominem, & hominem, beneficium: vt infra, de ser. ea pot. lege, seruus. Inter Deum & hominem, religio dicitur.

c Testamentum. vt Insti. quibus non est permi. fa. test. §. item furiosi hic an. Item est infra eod. l. Papinianus. §. fi.

INofficiosum. CASVS. Cum filius vult agere querela, dicere debet se non iuste exhæredatum: & per instigationem inimicorum eius, hoc in primo. Vnde non est consentiendum parenti exhæredanti filium: quia multoties ad hoc instigantur parentes instigationibus inimicorum filiorum, & per instigationem nouercarum. Cum ergo parentibus masculis non sit consentiendum, nec etiam feminis: cum multoties agi consueuit de inoff. test. matris, & agentes obtinere soleant. Huius autem. Qui proponit querelam dicere debet se fuisse immerentem & inique præteritum vel exhæredatum: quæ præteritio vel exhæredatio coram iudicibus allegatur, & hoc colore potest proponi, quasi non fuerit sanæ mentis à quo facta est præteritio vel exhæredatio. hoc dicit vsque ad l. posthumus.

d Prætereunt. alios instituendo. & dic prætereunt qui ea parte matris sunt: vt insti. de exhære. lib. §. fi.

e NOn est enim cõsentiendum. Inducũt. sic ſ. ad Syl. l. si quis in graui. §. j.

f Delinimentis. i. blanditijs. vel, id est, deceptionibus vel dissimulationibus R. & H. vnde versus: Si lino linio deplanat, mitigat, vngit: Leno leo lena lea siue leæna notentur. Quandoque tamen huiusmodi blanditiæ conceduntur: vt C. si quis aliquem testa. pro. l. finali.

g NAm. Bene dicit contra sanguinem, nam, &c.

h Descendunt, vt nepotes ea filia.

i Præteritum. præterire est neq; instituere neq; exhæredare, vñ & si fiat eius mẽtio, nisi prædicto modo dici potest præteritio, vt inst. de hę. quę ab inte. §. ea dem. Item no. quod in tribus his ti. per C. corrigitur. primo quia olim probabant filij se fuisse immerẽtes. s. ea hæredationem vel præteritionem: vt hic. hodie hæres institutus probabit: vt C. e. l. liberi & l. omodo. Itẽ quia olim agebat si quartã nõ habebat. vt ſ. e. l. Papi. § quoniã autem. & C. eo. l. cum quæritur hodie etiã si minus, non agitur querela, sed agitur ad supplementũ. vt C. eo. l. omnimodo. Itẽ olim nõ trãsmittebat nisi præparata: vt ſ. e. l. proai. in fi. l. seq. hodie sic ad suũ hæredẽ: vt C. eo. l. scimus. in fi. per auth. vero in alijs tribus. Primo quia cum olim esset quarta: vt C. eodẽ. l. cũ quæritur. hodie est triena vel semis sm numerum liberorum: vt in authẽ. de trien. & semis. §. j. co. iij. Itẽ quia hoc iure quoquo relicti titulo sufficit. vt instit. eod. §. igitur quartã, hodie iure institutionis: vt in auth. vt cũ de app. co. §. aliud. co. viij. Itẽ tertium: quia hodie oportet cãm ingratitudinis nominatim inseri testamẽto, licet olim nõ sicut in auth. vt cũ de app. cog. co. viij. in prædicto. §. aliud. Itẽ olim legata & libertates nõ valebãt actio. de inof. testa. vt ſ. e. l. Papi. in fi. hodie contra: vt C. de libr. præterit. vel exhæ. authe. ex cã. Sed an hodie locũ habet querela? Rñ. M. non nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus: vt C. eo. l. fratres. nã si superior inferiorẽ, vel ecõtra exhęredat, aut nõ inserit causam: & tunc ipso iure nõ valet, per prædictum §. aliud. aut inserit, & probatur, & tunc cessat querela: vt in e. §. se. aut inserit, & nõ probatur: & tũc ipso iure secundũ M. est irritũ. vt in d. aut. vt cũ de app. cog. §. siue igitur omnes. col. viij. sed lo. licet alia concedat; hoc vltimũ non. nam non ipso iure, sed per querelam debet venire, & rumpit. vt infra. l. Papinianus. §. fi.

POsthumus. CASVS. Pater vel auus exhæredauit posthumũ, extraneũ instituit an posthumus, possit agere de inofficioso q suus heres fuisset, si eius mortis tẽpe natus fuisset? Et dicit q sic. sed qd si frater fratrẽ exhæredat, nunquid & is aget? Et rñ. quod sic: q a exstiturus erat ei legitimus hæres ab intestato, si nullus eũ præcederet. Quid ergo. Si filius filij emãcipati post emãcip. conceptus exhæredat ab auo: nunquid aget de inoff? Et resp. q sic, quia si fuisset natus tempore mortis aui, potuisset petere bon. pos. contra tab. sed cũ talis non poterat institui: q adire nõ poterat

Officium, obsequiũ, beneficiũ, religio quatenus differunt.

† Fuerunt. P. F.

† Fuerit, qui testamẽtum ordinarit.

† P. F. fecit

† Al. add. testamento.

† Gallus li. singu. ad legem Glitiã. Sed. P. F. Gaius libr. singu. ad l. Glitiam. alibi legit Gaius ad l. Liciam. Hal. in margine excudit ad leg. Lenticam. Hotoman verò magis probat Falcidiam, quam Glitiam. Glicia n. gentis memoriam non extare. & ei quæ extat apud. Tacitũ, esse Claudij Glicjæ dictatoris. vnde magis Claudia dicẽda ex more, quo leges à nominibus virorũ appellabãtur Ego autem, quo huius legitimæ originem ex aliqua lege lata duci existimemus, assentior illis, qui Glicio eam adscribũt. primum, quia Glicius nomẽ est, vt apud Tacit. & aliquas veteres inscriptiões deinde, q. etiam si cognomẽ esset, nõ est nouum, leges à cognomine nuncupari vt exẽplis docemur. A. Pers.

‡ Præclare in hãc sententiã Pla. dial. xj. de legibus.

† Indue ers

† Immo s. liberi non dicit, hæredes debere probare. & lex Cõstãtini est. sed & lingt arbitrio ipsorum. At ipsi liberi tenentur cui opponitur l. omnino do 30. quæ est. Iustiniani C. eo. A. Pers.

a Ea iusta causa: quæ est in arbitrio iudicis: vt supra qui satisd. cog. l. si fideiussor. §. fi. alias autem si non cautio sed debitum ante diem petatur, duplicantur induciæ: vt instit. de excep. § hodie. Accur.

S I vxor. CASVS. Titius cum Romæ esset: & causa legationis, suã vxoré duxit, & sic eo existéte in legatione factũ est diuortium inter eos. nunquid si maritus conueniatur ibi ab vxore, debeat ibi se defendere? & dicit quod sic. vel pone casum qđ Romę acceperit vxorem.

b Si vxor à legato, marito cum quo venit.

c Responsum est. hoc ideo secundum Azo. quia Romæ contrahi cũ illa videtur: cum ibi fiat diuortiũ. quod non placet. nam eadem ratione qui promisit in prouincia quæ extitit Romæ, videtur ibi contraxisse: quod est falsum: vt ar. ff. de verb. obli. l. si filius. Dic ergo qđ hic Romę accepit vxorem. Vel speciale est in dote. sic ff. quod me. cau. l. si mulier. §. si dos.

E Vm qui. CASVS. Titius mihi domum Capuæ promisit facere certo tpe, puta hinc ad annum, & tempus trãsiuit domo nondum facta, possum eum conuenire vbi promisit facere eã: vel ibi vbi habet domicilium. & hoc est qđ dicit, quocunq; loco idoneo: tamen plus dicit quod vbiq; possum ad interesse agere. Vin.

† Al. add. *iure*.

Sumptũ ex l. testaméto. De fideiuss. Duar.

iusta causa a condemnatio fit.

Idem libro xxiij. Quæstionum. XLII.

S I vxor à legato b Romæ diuerterit: dotis nomine defendendũ Romæ virum, † responsum est. c

Qui promisit aliquid certo loco, potest vbiq; conueniri. Bar.

Idem libro xxiiij. Quæstionum. XLIII.

E Vm, qui insulam Capuæ fieri certo tépore stipulatus est: eo finito quocunq; loco d agere posse, in id quod interest, e constat.

Si iudicium contra plures inceptum est, simul potest respectu vnius sententiari, respectu aliorum differri. Bar.

Idem libr. secundo Responsorum. XLIIII.

N On idcirco iudicis officium impedit, quòd quidam ex tutoribus post litem aduersus omnes inchoatam, reipublicæ causa abesse cęperunt: cũ præsentiũ, & eorũ, qui non defendun tur administratio discer ni, f & æstimari possit.

Quacunque parte iudicii litigator delegatur seruus, iudicium est nullum. Bar.

Cum postea seruus apparuit, cui' nomine per procuratorem fuerat actum: absolui g debitorem oportet. Quę res h quandoque propriam domino litem i inferenti non obstabit.

Dilatio danda est ex iusta causa, & non aliter. Bar.

Idem lib. iiij. † Responsorum. XLV.

A Rgentarium, vbi contractũ est, conueniri oportet: nec in hoc dilationem, nisi ex iusta causa k dari, vt † ex prouincia codices adferantur, Idem in actione tutelæ placuit. l

Sententia lata per iudicem vnius terræ, potest mandari executioni per iudicem alterius terræ. h. d. Bart.

Nomine puellæ tutoribus in prouincia condénatis, curatores † iudicatũ Romę facere coguntur: vbi mutuam pecuniã mater accepit, m cui filia hæres extitit.

d Quocunque loco. scilicet idoneo: habita scilicet, ratione domicilij & obligationis: vt supra eod. l. hęres. §. fin. secundum Ioan. sed secundum Plat. nulla habita, vt ar. pro eod. infra, de const. pec. l. si duo. § j. & infra, de eo quod cert. loc. l. j. Sed ibi semper subauditur idoneo. Accur.

e Interest. quoties enim factum stipulamur interesse venit: vt infra, de re iudi. l. si quis ab alio. §. si quis. & de verbor. obligat. l. quoties quis iij. in prin. Accur.

N On idcirco. CASVS. Plures erant tuto. pupilli, quidã Italicus, quidam prouincialis. & pupillus omnes conuenebit, & deinde aliquis ex eis abiit causa reipub. non impeditur iudiciũ, quo minus cognoscat iudex imò procedi potest. Vel dic aliter qđ contra tutorem minor finita tutela pro mala admi. agere cœpit, & lis cont. est: puta erãt tres, & sic duo se absentauerunt: poterit quidé iudex procedere. Cum postea. Seruus meus cœpit experiri cõtra debitorem per procu. vt liber: nunquid est absoluendus debitor, si apparuit postea seruus? Et dicit qđ absoluendus est ab obseruatione iudicij, non tñ eo minus potero ego dñs agere postea aduersus debitorem meum. Viuia.

f Discerni. maximè. nam idem si nõ posset discerni, cum quilibet eorum possit conueniri insolidum: vt dicit ipse tit. C. si vnus ex plu. tut. vel cur. arg. cõtra prædicta infra, de neg. gest. l. e. cum actum sed P. posuit casum indubitabilem. & hoc intelligas poni quod tutores conueniabantur nomine pupilli à creditore pupilli: & dices nõ differtur iis, scilicet pro parte præsentiũ quando fuit administratio diuisa, vel etiã non diuisa: sed vtiliter fuerunt conuenti. si autem non fuit diuisa, & insolidum conuenti sunt, tunc non differtur in totum. Si autem dicas, tutores conueniri à pupillo: tunc plane intellige literam istam: vt sonat eisdé tribus modis.

† P. F. *iu.*

† Al. add. *scilicet*.

g Absolui. ab obseruatione iudicij, vt argu. C. de procura. l. licet.

h Quæ res. Id est, talis absolutio.

i Litem. scilicet ad debitum: vt C. de pactis. l. seruus. Vel dic si velit in seruum illum petere: & tunc dices, quæ res, scilicet quod sic egit per procuratorem vt liber. Accurs.

† In P. F. add. *puella* al. *pupilla*.

A Rgentarium. CASVS. Aliquis Mutin. Bo. argentariam vel tutelam administrauit. & cum quibusdam ille argentarius contraxit. quæritur vbi conueniendus sit. Et dicitur quod vbi administrauit, id est Bo. nec datur dilatio nisi ex iusta causa. Et videbatur quod non nam actor sequi debet forum rei. Nomine. Quidam prouincialis accepit quandam vxorem Romanam: & sic filiam communem habuerunt: quæ mulier id est, mater puellæ Rom. mutuam pecuniam accepit. & sic ambo parentes decesserunt filia hærede instituta: cui pater dedit tutores. & tutores condemnati sunt in prouincia ratione domicilij ea facta adulta, & habente curatores cum essent Romę creditores, volebat eos conuenire, quæritur an Romæ possint conueniri, an in prouincia fiat executio? Et dicitur quod Romæ.

k Ex iusta cau. quæ causa est, vt in prouincia, &c.

l Placuit. Vt respondeat tutor vbi administrauit: vt ff. eo. l. hæres §. j. & l. interdum. §. fi.

m Accepit. videbatur agi vbi est iudicatum: quasi sit ibi renouatus contractus: vt C. de vsur. rei iudic. l. fina. §. penul. Et not. hic quod alibi datur sententia,

tentia, & alibi executioni mandatur: vt infra, de re iud. l. a diuo Pio. §. j.

Iudex. CASVS. Si iudex sanę mentis sit com datur, postea efficiatur furiosus, remanet iudex quia &c. sed si furor eum nō permitteret iudicare, remouendus esset: & alius iudex deberet delegari.

Adria. quod non placet. dic ergo quod conueniuntur minores. Sed secundum hoc quid adijcit l. ista illi legi secundæ de in ius voc? Respond. hæc dixit quod conueniunt & conueniuntur, illa de in ius voc. tantū vbi conueniuntur. sed & maiores conueniri possunt, si in suo officio delinquant: vt C. ad leg. Iul. re. l. iubemus. & in auth. vt diff. iu. §. si tamen. coll. ix. & in auth. vt iu. sine quo. suf. §. illud. col. ij. quæ sunt contra. Item contra. C. vbi sena. vel cla. leg. ij. Sed ibi loquitur de illustribus dignitate, & non administratione. & dic magnum magistratum qui habet merū imperium: paruū, qui iurisdictionem tantum simplicē. Acc.

Furor non tollit iurisdictionem, sed impedit exercitiū. Bar.

Paulus libro ij. Quæstionum. XLVI.

Iudex datus, in eodem officio permanet, licet furere cœperit: a quia rectè ab initio iudex aditus † est. sed [quia] iudicandi necessitatem morbus sonticus remittit: ergo mutari debet. b

Petitus à parte vna, non est dādus iudex nisi sit causa. Bar.

Callistratus lib. j. Quæstionum. XLVII.

Obseruandum est, ne is iudex detur, quem altera pars nominatim petit. † id enim iniqui exempli esse c diuus Adrianus rescripsit: nisi hoc spāliter à principe, ad verecundiam d petiti iudicis respiciente, permittatur. †

Qui sunt in maiori magistratu, durante officio conueniri non possunt. Bar.

Paulus libro ij. Responsorum. XLVIII.

Pars literarum diui Adriani, τοὺς ἄρχοντας † ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε † πιέζεσθαι δίκην ἰδίαν, μήτε διωκόντων, μήτε φευγόντων, μήτε περὶ ὧν ἐπιτροπῆς ἢ κουράτορες εἶεν κρίνεσθαι· ἐπειδὰν δὲ ἐξέλθῃ ἡ ἀρχὴ, καὶ αὐτοῖς πρὸς τοὺς φεύγοντας, καὶ φεύγουσι πρὸς αὐτοὺς εἰσαγωγίμους εἶναι τὰς δίκας. id est.

Magistratus c quo anno cum imperio sunt, neq; propriam neq; eorum, quorum tutelā vel curam gerūt, causam in iudicio vel agendo, vel defendēdo sustinere decernunto. Simul ac vero magistratus dies exierit, non ipsis tantùm aduersus reos suos, sed etiam alij aduersus eos litem intentare, ius fasq; esse.

Qui venit ad alium defendendum, non potest alligare priuilegium sui iudicis. Bar.

Idem lib. iiij. † Responsorum. XLIX.

Venditor ab emptore denunciatus, vt eum euictionis nomine defenderet, dicit se priuilegiū habere sui iudicis. f quęritur, an possit litem ab eo iudice, apud quem res inter petitorē & emptorem cępta est, ad suū iudicem reuocare? Paulus respōdit, venditorem emptoris g iudicem sequi solere, h Iudices à præside dari, solent etiā in tempus successorum eius i durare, & cogi k pronunciare. Easq; sententias seruari, in eundem sensum etiam Scæuola respōdit

a Cœperit. Postquam fuit iudex, alias nec ab initio fuisset iudex: vt supra eo. l. cum prætor. §. non autem.

b Debet. Si longius spatium sit procesfurum vel intercessurum: vt s. eod. l. si longius.

c Obseruandum est. Iniqui exempli esse. quia videtur suspectus: vt s. de procur. l. quæ omnia. & j. de fal. l. vxori. §. j. Et not. quod vitatur malū exemplum: vt j. de pœ. l. si quis aliquid §. qui ab orationis. & C. de probat. l. exemplo. sed videtur dari: vt C. de li. contest. auth. offeratur. quæ est contra. & in decret. xj. quæ. j. c. iudicea. So. ibi petit alterius volūtate: quod potest fieri: vt C. de sen. auth. & consequenter. ibi allusq; meretur, &c. Vel ibi fuit datus ad verecundiam petiti iudicis. Vel distingue melius, an altera pars sit præsens: & tūc obtinet hæc lex: an non, & tūc contraria. & sic seruatur in curia Romana.

d Verecundiam. Not. alicui deferri, vt nō verecundet: vt C. qui & aduer. quos. l. fi. in fi. Acc.

Pars literarum. CASVS. Titius cum esset in magistratu positus, volebat cōuenire aliquo: vel aliquem conuenire, an possit, quæritur? & dicitur quòd non durante magistratu: sed eo finito potest conuenire & conueniri.

c Magistratus. Quidā habent extra hāc Græci interpretationē, & Hic incipit, magistratus, &c. & est vera. l. ista in maioribus magistratib. qui nō possunt vocari in ius durāte magistratu: vt hic, & s. de in ius voc. l. ij. & j. iud. sol. l. si reus. & j. de adul. l. si adulterium. §. si. Sed quid de minoribus? idē videtur per l. illam. Sed cōtra j. de iniu. l. nec magistratib. & j. ad l. Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus municipales & i. ex qui. cau. ma. l. vt sunt Sol. quidam dicunt hanc corrigere illas: quia hæc Imperatoris sit. s. diui

Venditor. CASVS. Titius Bo. vēdidit equum quendā Mæuio Muti. & sic cœpit quidā experiri rei vēd. contra Mæuiū nomine illius equi. Mæuius emptor Titio venditori denūciauit, vt eum defenderet. quæritur vbi defendere teneat, an Muti. vel Bon. Et dicit quod Muti.

Iudices. Duobus quidā à præside delegatus fuit vt inter eos cognosceret: & sic litem coram eo contestati fuerunt. li. pend. præses qui eum delegauit, decessit: & alius præses in locū eius est constitutus. i. substitutus. quæritur an ipse secundus præses possit iudicē illum delegatum cogere inter partes pronunciare. Et dicit quod potest.

f Iudicis. Qui est eiusdē vel alterius fori. Accur.

g Emptoris. Quia corā eodē iudice corā quo cōuenit emptor pro re empta debet hic vēditor cū defendere.

h Solere. s. casu prędicto duplici rōne, quia ibi iudicium cęptū est: vt s. eo. l. vbi. & quia quasi procurator est emptoris. vnde in suo tribunali debet eū defendere: vt s. de procu. l. sed & hę. §. nō solū. nā emptor conuenitur, nō venditor. vt at. C. vbi in rē act. l. j. Et sic forte de rebus venditoris satisfiet: vt arg. C. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouincia. ADDITIO. Intellige glo. qn vltra restitutionem rei esset cōdemnatus ad expensas: vel ad æstimationem fructuum. a nam tūc interesse recuperat emptor a venditore. P.

i Eius. Scilicet pręsidis.

k Et cogi. Non ab eo qui delegauit. a vt s. de iur. om. iud.

† P. F. addictus al. additus.

† P. F. petat.

† P. F. permittetur.

† μὴ.

† Prætores, Haloander vertit. Alciat. magistratus Athenienses fuisse existimat li. dispunct. 4. ca. 6. Augustinus ad Modestinū de magistratib. omnib. prouincialib. accepit, cui potius assentior.

i Nota ex isto tex. cum gl. secūdā Bal. quod verecundia est alicui eū repelli vt suspectū cōtra co. tex. in l. testamēto Centurio. j. de man. testamen.

† P. F. iij.

† Ei.

a Tu dic quod imò si sint de subditis delegātis. l. j. C. qui pro sua iurisdictio. Paul.

Hæres non cogitur respondere: nisi vbi est maior pars hæreditatis.

Vlpianus lib. vij. † Fideicommissorum. L.

SI fideicommissum [a] ab aliquo [b] petatur, [c] isq; [d] dicat alibi esse maiorem partem hæreditatis: non erit ad præstationem compellēdus & ita multis cōstitutionibus cauetur, vt ibi petatur fideicommissum, vbi maior pars hæreditatis est: nisi probetur, eo loco voluisse [e] testatorem fideicommissum præstari, vbi petitur.

Aes alienum, totum patrimonium respicit, nisi sit alicuī onus rei iniunctum. Bart.

Tractatum est de ære alieno, si in ea prouincia vbi fideicommissum petitur, plus esset æris alieni: an quasi maior pars alibi esset, præscriptio [f] locū haberet. Sed † hic placuit nihil facere æris alieni nomen: cū non loci sit æs alienū, sed vniuersarum facultatum. [g]

Æs enim alienum patrimonium totū minuere constitit, nō certi loci facultates. Quid tamē, si fortè certis oneribus destinatum sit id patrimoniū, vt puta alimentis præstandis, quæ Romæ [h] præstari paterfamiliàs iusserat, vel tributis, vel quibusdam alijs inexcusabilibus onerib. an possit pręscriptio locum habere? & †. putem [i] iustius dici, locum habere.

Hæres potest conueniri, vbi propriū domiciliū habet. Bart.

Sed & rescriptū est, vt illic fideicommissum petatur, vbi domiciliū [k] hæres habet.

Excepitioni fori quis videtur renunciare incipiendo soluere, vel paciscendo, vel iudicium suscipiendo. Bart.

Quoties autem cępit, quis fideicōmissum soluere, nō potest, hac pręscriptione [l] vti.

Martianus libro viij. Institutionum. L I.

QVamuis hæreditas ad eum fuerit deuoluta, qui domicilium

---

om.iud.l.cum qui.§ j.qua est contra.sed à successore: vt hic.& sic seruatur Bon. vt magis ex confirmatione secūdi quā delegatione primi iudex remansisse videatur. si saltem citauit. Alij distinguunt & bene, an erat lis contestata: & tunc duret, an non? & tunc non duret: vt no. ī. de iur. omn. iud.l.& quia. Item non est contra infra eo.l.iudicium.j. respon.quia plus operatur prohibitio quam mors. Accur.

† P. F. vj.

SI fideicommissum. CASVS. Titius fecit testamentum: & in eo scripsit Mæuiū hęredem: & Sempronio aliquid legauit: puta in genere. Sēpronius vbi nō est maior pars hæred. vel alibi quam vbi hęres habeat domicilium, legatum vel fideicommiss. petit: nunquid ibi conueniendus est hæres? Et resp. quod non, nisi prędictis locis, id est, ibi conuenietur hęres, & ibi petetur fideicom. vbi est maior pars hære. & vbi habet domicilium. Hæc vera sunt nisi testator iusserit dari vbi petitur: nā tunc conuenitur ibi hæres, licet nō habeat ibi maiorem partē hęre. & licet non habeat ibi domiciliū.

† In P. F. aed. et.

Tractatum. Titius Mæuium hęredem instituit: & Sēpronio legatū reliquit: nullo loco designato à testatore in quo deberet solui fideicom. qui Titius defunctus duobus locis suum patrimonium habebat. Romæ maior pars patrimonij erat. sed Romę tenebatur prędictus testator.i. Titius: & cum hæres conueniretur à fideicommi. vel legatario Romæ vbi erat maior pars patrimonij: hæres excipiebat dicens non esse ibi maiorem partem hęre. deducto ære alieno. Ad quod respon. quod nō est audiendus hęres: cum ęs alienum vtrunq; patrimonium tam Capuanum, quam Romanum cōprehendat. Sed ponamus quod illud patrimoniū quod erat Romæ vbi conueniebatur, maius erat illo quod erat Capuæ: sed Ro. tantū erat grauatum: quia ex eo tributa præstabantur vel alimenta, & tributis vel alijs deductis minus erat quam Capuanum: nunquid hic habet locum except? Et respon. quod sic. sed an ibi tantum vbi maior pars hæreditatis est, hæres conueniatur: an vbi domicilium habet? Et dicit quod nō solum ibi vbi maior pars hære. est, conuenitur hæres: sed etiam ibi vbi domicilium habet. Viuianus.

a Si fideicommissum. Relictum in genere.

b Ab aliquo. Hærede passiue.

c Petatur.f. alibi quā vbi sit maior pars hæreditatis: vel quam vbi hæres habet domicilium, ne obuiet infra eodem.l.§. pen.

d Isque.f. hæres à quo petitur fideicommissum.

e Voluisse. Quod ea verbis vel ex comparationis genere præsumitur: vt supra eod. l. quod legatur. §. præterea.& l.sed & si susceperit.§.si libertis.

f Præscriptio. Id est, exceptio.

g Facultatum. Vt hic, & infra, de do. præ.leg.l.j.§.sed qd diximus.& ad Treb. l.j.§. si hæres. & l. cogi.§.inde quæritur. sic nec auget: vt infra, de leg.ij.l. Caius.

h Romæ. Id est, ex prædijs Romanis.

i Et putem.i. hoc casu. vel hic.i. Romę. sed videtur qd nunquā habeat locum pręscriptio: cū Romæ habeat domicilium: vt infra, ad munici. Ro.& j. proxi.§.respon. hic retulit se ad ius qd esse debet: vt quia Romæ est hic. Vel dic si cōuenitur Romæ, quasi ibi maior pars hæreditatis, habet locū pręscriptio: vt hic. si autem quia sit cōmunis patria, non. Sed quid si res illius loci tm̄ habeat quia obligatas? Videtur idem. sed nō credo quia licet deficeret hypothecaria, habet tamen personalem actionem, quæ omnia bona respiceret: quod non est in casibus istis. nā deficientibus fructibus illius loci non agitur alibi: vt j.de tri.vi.& olreo le.l.cū certus.& j.de ver.obl.l.inter stipulantem.§. sacram & j.de vsusfr.l.defuncta.§.j. Acc. † P.F. hic.

k Domiciliū. Sed pręstatio fit, vbi res est: vel vbi voluit testator: vt ī.eod. quod legatur.§. præterea. sm Io. Al. vero & Ir. etiā vbi habet domicilium hæres: vt ī.de transa.l. cum hi.§.in causa. sed tu dic etiam vbi habet domicilium: vt no.ī. eod.l.quod legatur.

l Præscriptione. Vt alibi cōueniatur, vbi.s. habet domicilium, vel habet maiorē partem hæreditatis. & sic no. inceptio solutionis approbatur: vt in auth de hære.& Falc.§. non autem colla.j. & j.ad Maced.l. sed Iulia.§.fin. Sed quare magis iste reus vel ille qui suscepit in alio loco actionem; vt infra, eod.l.sed & si suscepit.in princip. sibi præiudicat, sed actor non sibi præiudicat; licet alibi agere incipiat; vt supra eod l argentarium.§.fin. Respon. Non solet, &c. vt infra, de reg. iur.l.non solet.ne deterioris, &c. vt infra, de compen.l.in compensatione.

QVamuis. Si hęres cępit soluere vbi domicilium nō habet, nec maior pars hæreditatis est, & ipse postea pœniteat, an audiendus sit? Et

dicitur

dicitur quod non: quamuis alibi domicilium habeat. Viuianus.

a In prouincia. Habeat. s. alix

b Fideicommissarius. Appellat hæredem fideicommissarium. quia per fideicommissum fit rogatus alibi est in textu. hæredem.

tē. hære. an audiendus sit hæres? Et rñ. q non. sed si non satisdederit, mittētur in poss. huius rei legatarius: si ibi sit vel: mittetur in possess. bo. eius. Sic ergo ex istis legib. collige vj. locis agi. Vbi est hæres. Itē vbi hæres habet domicilium. Item vbi hæres cœpit soluere. Item si cōsensit hæres vti possit alibi conueniri. Item si suscepit act. hær. Itē vbi est verisimile testatorem voluisse.

in prouincia [a] habet. Sed & diui Seuerus & Anto. rescripserūt, si consenserit fideicommissarius [b] alio loco dari: † necesse habere secundū consensum dare vbi cōsenserit.

Vlpianus li. vij. † Fideicommissorum. LII.

[a] SEd & si † suscepit [c] actionem fideicommissi, & alijs defensionibus vsus hanc [d] omisit, postea ([e] quamuis ante sententiam) reuerti ad hanc defensionem non potest. [e]

Si ex qualitate rei relictæ, vel persona eius cui relinquitur, præsumatur testatorem certa loca solui seu dari voluisse: ibi hæres se defendere debet. Bartol.

Si libertis suis tesseras [f] frumētarias † emi voluerit, quamuis maior pars hæreditatis in prouincia sit, tamen Romæ debere fideicommissum solui dicendum est: cum appareat † id testatorem sensisse [g] ex genere comparationis. Sed & si proponas, quibusdam clarissimis viris argenti vel auri pondo [h] relicta, & sit sufficiens ad huiusmodi fideicommissa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia sit: dici oportet Romæ esse præstandum. nec enim verisimile est, testatorem, qui honorem habitum [i] voluerit ijs, quibus reliquit, [k] tam modica [l] fideicommissa in prouincia præstari voluisse.

Si petatur species vbi est, vel petatur cautio: exceptio quod, alibi sit maior pars hæreditatis non obstat. Bar.

Si ea res, quæ per fideicommissum relicta [m] est, eo loco sit: [n] dicendum est, non debere præscribi ei, qui petit, quasi maior pars hæreditatis alibi sit. Sed si nō fideicommissum eo loco † [o] petatū, sed [de] fidei

SEd & sic. CASVS. Hæres cōsensit cum legatarijs, vt alibi ipse hæres soluat quam vbi domicilium vel maior pars hæredi. erat, & postea pœnitet. Dicitur hic quod iste hæres nō est audiendus postea. Vltimo dicit quod si hæres suscipiat sponte fideicō miss. actionem, & alibi suscipiat quam vbi domicilium vel maior pars hæred. erat: & passus est secum litem cōtestari, quibusdam exceptionibus vsus inutilibus, quod omisso quod alibi erat maior pars hæredi. si post lit. cōtest. vult opponere, & ante latam sententiam: an possit, quæritur? Et dicitur quod nō: cum talis exceptio sit dilatoria. Si libertis. Titius cum esset Romæ fecit testamentum. hæredem Mænium instituit: & eum rogauit vt emeret decem tesseras frumentarias: & eas libertis testatoris daret. eo defuncto, hæredem cœperunt liberti Romæ conuenire. hæres excipiebat non debere ibi conueniri; quia alibi erat maior pars hæred. an sit audiendus, quæritur? Et dicitur quod non: quia videtur testatorem voluisse libertis suis Ro. fieri solutionem, cū dicit tesseras frumentarias. cum alibi nō reperiātur. ex tali genere cōparationis: vnde hæres Romæ cōueniri potest. Vel secundo potest intelligi iste. §. q legauerit suis libertis in alimenta summam frumenti, & id verius est. Sed & si. Titius quibusdam clarissimis viris Rom. duo pōdera auri legauit: cum & alibi sit maior pars hære. an possint hæredē Ro. conuenire? Dicitur quod sic: quia videtur testatorē voluisse ibi fore præstandum, si tantum est patrimonij Romæ qd sufficiat legato. Si ea res. Dictum est supra, quando aliquid relictum fuit in genere, q ibi est præstandū vbi maior pars hære. est. sed quid si in specie legatū consistat, cū res mobilis, vel se mouens, vt equus, bos, & similia. siue immobilis: vt fundus, domus, & similia; & ibi petatur vbi est: & hæres dicat alibi fore maiorē partem hære. an audiendus sit? Et dicitur q non. Sed pone quod non petit legatarius vel fideicōmissarius rem legatā in specie vbi est: sed vt præstet ei satisdatio de ea restituēda adueniēte termino à testatore statuto. & alibi dicat hæres fore maiorē par-

c Sed & si suscepit. Et sponte consensit patiendo litem cōtestari. alias non videtur, &c. vt s. e. l. non videtur.

d Hāc. s. exceptionem quod non debuit ibi conueniri; q alibi fuit maior pars hæreditatis.

e Nō potest. quia est dilatoria. vnde in prin. debet opponi: vt C. de prob. l. exceptionem. Sed quomodo tenet sententia à non suo iudice dicta: vt C. si a non compe. iu. l. fi. Respondi. hic sciuit: vnde sibi præiudicauit: & sic loquitur. C. de exce. l. fi.

ADDITIO. Vel dic aliter secundum Bal. hic, q hic erat iudex competens: & vbi non exciperetur quia agebatur Romæ, tamen poterat declinari: vt no. s. eod. l. si fideicōmissum, §. j. in gl.

f Tesseras: erāt vasa quibus mensurabatur frumētū Romę tm̄: vt dicūt. vñ cū ea relinqt testator, vr̄ voluisse q Romæ præstarētur: ar. j. de leg. ij. l. Titia Seio. in prin. & secundū istā positionē dic ex genere cōparationis. i. ex gñe mēsuræ, per q̄ fit comparatio. Vel dic casum hūc. s. q alicui Romæ degēti pone x. tesseræ frumētariæ. i. decē corbes in alimēta relicta essent: præsumit q Romæ præstari voluit propter causam alimētorū: ne interim in itinere periret alimētarius. & hoc est ex genere cōparationis. i. quia voluit in hunc casum cōparari frumentū. Et dicitur tessera. i. [*] cuiuslibet mēsuræ quarta pars. & sic ponit in lib. Reg. tesseræ decades, id est, quatuordecim.

g Sensisse: sic & j. de vsu. & ha. l. plenum. §. equitij

h Pondo. nō multa, sed duo forte: cum pluralis elocutio duobus sit contenta: vt j. de test. l. vbi.

i Habitum. Id est, haberi.

k Reliqt. dignitas legatarij facit ad augēdū legatū: vt j. de l. j. l. si seru' pluriū. § fi. & ar. s. e. l. si lōgi' l fi.

l Modica. Sed quomodo erant modica duo pondera auri? Rñ. hoc respectu personarum. sicut ait comitissa Matilda. Aliquantulum terræ concedo illi ecclesiæ quæ tamen in xx. milliaria extendebatur.

m Relicta l spē, nō distinguo mobilis, vel immobilis.

n Eo loco sit. Vbi in rem agitur.

o Eo loco. Vbi res est.

† P.F. de pr.

Dari.

† P.F. vi.

* Cōiunge gl. fœm l az. De senator quę hoc exemplo de fideicōmisso relicto clarissimis illustra r.

† Vide Imo extra de re iud. c. lìet monasteriū. in gl. si ali cui cōpetit.

† Tesseræ frumentariæ (inqt Bu.) signa erant frumētaria quibus exhibitis frumentū à principe dabat populo Ro. ex quo factū est vt Tessera, p inre percipiendi frumentum ponatur. Tessera quid sit.

† P.F. appareat.

† P.F. loci.

* Imo Tessera id dicitur, q est nī ex parte quadratū. eā figuram Geometræ cubū vocāt Tesseras decades autem possis interpretari quater donas.

commisso [a] satis: videndum est, an hæc præscriptio [b] locum habeat. & non puto habere, quinimo & si nihil [c] sit eo loci: attamen iubendum satisdare [d] quid enim veretur? [e] cùm si satis non dederit, mittatur aduersarius in possessionem [f] fideicommissi seruandi causa? [g]

In causis quæ pertinent ad statum serui & in quibusdam quæ pertinent ad vtilitatem publicam potest inter seruum & dominum consistere iudicium. Bartolus.

Hermogen. li. ij. † iuris LIII.

† VIx certis [h] ex causis aduersus dominos seruis consistere pmissum est: id est, si q suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatem sibi relictam adseuerant. [i] Item arctioris annonæ [k] populi Romani, [&] census, † [l] ac falsæ monetæ criminis reos [m] dominos detegere seruis permissum est. [n] Præterea fideicommissariam † libertatem ab his petent. [o] Sed & si qui suis nummis [p] redemptos se, & non manumissos contra placiti fidem adseuerent. Liber etiam esse iussus, si rationes reddiderit: arbitrum [q] contra dominum † rationibus excutiendis rectè petet. Sed & si quis fidē alicuius elegerit, vt nū mis eius redimatur, atq; his solutis manumittatur: nec ille oblatam pecuniā suscipere velle [r] dicat: contractus fidem detegēdi serūo potestas tributa est,

Paulus libr. j. Sententiarum. LIIII.

PEr minorem [s] causam maiori cognitioni præiudicium fieri non oportet. maior enim quæstio minorē causam ad se trahit.

Si omnes termini nō sunt dati, nouus iudex debet eos perficere; nec tenetur aliquid superaddere: sed si omnes sunt dati à prædecessore, ipse nouam dilationē dare debet. Bar

Idem lib. singulari de offic. assessorum. LV.

EDictum, quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. [t] Planè licet omnis ab antecessore numerus finitus sit, solet † [u] successor vnum edictum dare.

Ratihabitio retrotrahitur, & confirmat iudicium agitatum per falsum procuratorem. Bartolus.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. LVI.

[*] LIcèt verum procuratorem in iudiciū

[a] Fideicōmisso. Relicto sub conditione vel in diē.
[b] Præscriptio. quasi maior pars hæreditatis sit alibi,
[c] Si nihil. De hæreditate præter rem legatam.
[d] Iubendū satisdare. q.d. ꝙ dixi esse seruandū vbi res legata petitur ab actore in rē, seruatꝫ, & si ibi cautio pro eo exigatur dum tamen habeat ibi domicilium secundum quosdam: certe non & si non habeat. argu. ī. eod. quid enim prohibet, cum res legata ibi sit.
[e] Veretur. Hæres non satisdans.
[f] In possessionē. scilicet rei sub conditione legatæ.
[g] Causa. Et eo loco cuius cura pertinet ad vtilitatem.
[h] VIx certis. qđ vix est, & sic propriè aliter. ī. de usfi. lib. l. final, & ī. ad. Vel. l. tutor. j. respon. & de le. j. l. si seruus legatus. §. qui quinque. Item nota regulariter qđ seruus in iudicio esse non potest: vt C. e. l. seruus. in casibus tamen vlij. pōt esse etiam contra dominum, qui dicuntur hac le. sunt & alij tres: vt ī. ad Treb. l. mulier. §. non est. & ī. ad leg. Iul. maiest. l. famuli. Item sunt & alij tres in quibus contra extraneum agit: vt C. vbi cau. fisc. l. fina. & C. si per vim vel alio modo. l. j. & C. quibus ex cau. ser. pro præ. li. accid. l. j. & p totum titulum.
[i] Adseuerant. vt infra, de fal. l. nullo Accur.
[k] Annonæ. Vt quia publicam annonam fraudauit vt carius venderetur. vt hic, & infra, ad leg. Iul. de anno. l. j. Accur.
[l] Census. Id est, tributi, scilicet defraudati: de quo accusatur. leg. Iulia peculatus: vt institut. de publican. iudi. §. lex Iulia peculatus.
[m] Reos. Et sic accusat seruus hæredes de falso.
[n] Permissum est. Vt C. qui. ex cau. ser. pro præ. li. acci lege. ij.
[o] Petent. vt ī. de in ius voc. l. is quoque.
[p] Suis nūmis. Et nō emptoris: quo casu succedit cōstitutio missa ad Vrbiū Maximū: vt infra, de manu. lege. ās. qui in prin. quæ liberandum non liberum dicit: vt infra. eo. l. qui se.
[q] Arbitrum. i. iudicem delegatum à consule. s. corā quo rationes reddant: vt ī. de cōd. & demon. l. si cui. Accur.
[r] Suscipere velle. In hoc differt à superiore quādo suis nūmis: quia ī. seruus soluit hic eō. soluerat: sed soluere paratus erat. vel hic à principio fuerunt emptoris: ibi non.
[s] PEr minorem. pone exēplum in petitione hæreditatis, quæ maior est authoritate: ideoq; præfertur alijs: vt ī. de arbitris. l. non distinguemus §. si is. & C. de petitione hæreditatis. l. fi. in principio. Item pone exēplū quando cū alio simplici cōcurrit præiudicialis, quæ est maior priuilegio: vt C. de ordine cognitionū. leg. cum status. Itē pone exemplum infra, de exceptione rei iudicatæ. l. fundū. & l. fund. vbi rōne perplexitatis altera est maior. Itē pone exēplum C. de hæreditarijs actionibus. l. vt debitū. Item pone exemplum C. de ordine iudiciorum. l. quoniam & facit supra de in inte. rest. leg. scio.
EDictū. CASVS. Ecitari feci Titiū corā potestate Bon. & potestas postea decessit facta vna citatione. Dicitur hic quod si successor dedit alia edicta citatoria, quod illud edictum prædecessoris sui connumeratur inter edicta successoris: substitutus tamen potest aliam dare citationem, licet ab antecessore numerus edictorū expletus esset.
[t] Debet. Cū vnū iudicium reputetur licet iudex sit substitutus: vt. ī. e. l. mortuo. & l. proponebatꝫ. & ī. e. l. si iudex. & C. quomodo & qñ iu. l. conuentaneum. & facit. ī. de lti. act. pti. l. inde alias, vnde. §. si quis. sic si moritur litigator successori dabitur vnum. vt ī. de fer. l. oratione. §. fi.
[u] Solet. Et debet. at quando ipsemet peremptoriū dedisset ex voluntate mittit aliud vt ī. e. l. & post facit ī. de fer. l. oratione. §. illud.
LIcet. CASVS. Titius nomine meo egit contra Seium

Seruus an possit in iudicio stare.

† P. F. r.

† Sic in P. F. Haloander autē scripsit. *In certis* qua de re vide Ant. Aug. li. iij. emēdatio capi tu. ix.

† In P. F. add. *etiam*.

[n] Sed apud quem magistratum hi accusari possunt. dic, aut ad P. Vrbi, q curam habet earum. l. pr. §. cura carnis. De offi. P. Vrbi aut ad P. Annonæ. l. Mulierem. t. de accusationib. A. Pers.

† P. F. *fidei commiss* m

† Al. add. *de*.

† Al. add *tamen*.

[*] Coniūge le. vero. De Solut. Duar.

Seium, & lis contest. est, si verus est procurator. valet iudicium: quia per eum verum procuratorem potest res in iudicium deduci. si falsus fuit, q dicebat se esse verum procuratorem: non erit tunc quod fecit ratũ habendum. sed si ratum habuero, valet quod fecit. Vivianus.

ex delicto li. cõt. datur in hæredes. Alij dicũt ꝙ hoc & de peculio, refertur tantum ad contractum. tu dic etiam ex delicto de peculio agi inquantum est locupletatũ, vt ĩ. de pe. l. iij. §. ex furtiua causa. & sic accipe etiam cum hac forma de peculio. Acc.

rem deducere, verissimum est. tamen & si qs cùm procurator nõ esset litem contestatus sit, deinde ratum dominus habuerit: videtur retro res in iudicium rectè deducta. b

Mortuo filio instantia inchoata cũ eo trãsit ad patrẽ: licet actionis qualitas alteretur. Ba.

Idem libro xlj. ad Sabinum. LVII.

TAm ex contractibus, quàm ex delictis in filiumfami. competit actio: c sed mortuo filio post litis contestationem, d transfertur iudicium in patrem duntaxat de peculio, & qđ in rem eius versum est. Certè si quasi procurator e alicuius, filiusfam. iudiciũ acceperit: mortuo eo, in eum, quem defendit, f iudicij translatio f datur.

Haec lex ponit tres casus in quibus iudicium soluitur ex parte iudicis.

Pau. li. xiij. ad Sa. LVIII

IVdicium f soluitur, vetante eo, qui iudicare iusserat: vel etiam eo, qui maius imperium in eadem iurisdictione habet: vel etiam si ipse iudex eiusdẽ imperij esse cœperit, g cuius erat q iudicare iussit.

Ille qui delegat iudicem, intelligitur in loco soluto delegare. Ba.

Vlpianus libro lj. ad Sabinum. LIX.

SI locus in iubẽdo iudicare non est comprehensus: videtur eo loco iudicare iussisse, quo solet iudicare sine incõmodo litigantium. h

Paulus libro xiiij. ad Sabinum LX.

MOrtuo iudice, qđ eũ iudicare oportuerat: idẽ i eũ, qui subditus est, sequi oportet.

In iudicis venit omne id, quod sub petitione proposita potest cõprahendi: nisi contrarium actum sit.

Vlpianus li. xxvij. † ad edictum. LXI.

SOlẽmus quidem dicere, id venire in iudicium, de quo actũ est inter litigantes. sed Celsus ait, periculosum † esse ex persona rei hoc metiri: qui semper, ne condemnetur, hoc dicet non cõuenisse. Quid ergo? Melius est dicere, id venire in iudicium † de quo vel actum non est, vt veniret: k sed id non venire,

a Non esset. Erat tñ talis, qui poterat esse procurator. vnde secus puto, si erat seruus vel pupillus. A [illegible]. Rñ: quia non operatur plus ratihabitio quã mandatum ab initio, secundum Bald. hic.

b Deducta. Cum ratihabitio trahatur retro. vt C. ad Maced. l. finali. & ĩ. de pig. l. si fundus. §. j. Sed contra ĩ. in sol. l. si ante. in fi. Solu. vt dixi. s. qui satisd. cog. le. Iulianus. Itẽ quid si iudex tulit sententiam nõ precedente delegatione: sed tamen iudex ratã habet, qui causam illam potuit delegare? Videtur qđ possit: vt s. de offic. præt. le. Barbatius. Sed contra puto. & est ratio C. de iure fisc. l. ij. libr. x. Item quære ꝙ no. C. qui pro sua iur. l. j. Acc.

c TAm ex cõtractibus. Actio nisi in Macedo. & in voto: & hoc iure veteri. hodie ex aduentitia causa datur in patrem: non in filium, si pater administr. vsumfruc. vt C. de bonis quæ li. l. fin. §. vbi autem.

d Post litis contestationẽ. ideo post litem contestatam: qa si ante, nondũ daretur iudicium in patrẽ ex filij cõtractu, ex maleficio vero nullũ; cũ non detur ex delicto in heredes nisi li. cõt. vt C. ne ex deli. defun. l. j. Sed quomodo sic alteratur; qa cõtra filiũ erat insolidũ: vt ĩ. ꝙ eũ e. l. pe. cõtra patrẽ vero de peculio tãtũ? Rñ. quidã quia filius hic cõueniebat nomine patris, nõ suo; ꝙ nõ placet; qa sic ex maleficio nomine patris cõueniri non posset. cũ pater nomine filij nõ teneat; vt inst. de noxa. §. si. vnde dico ꝙ suo nomine filius conuenir[i] cœpit; alteratur tamen qñ in patrẽ transfertur; vt hic dicit; ar. de. ĩ. noxa. l. in delictis. §. si detract. Itẽ op. cur ex delicto agitur de peculio? Quidã dicũt filiũ fuisse condemnatũ; & actione in factu ex re iud. pr teneatur; vt ĩ. de nox. l. quoties. ĩ. de pec. l. licet. q est. le. iij. §. idẽ scribit. & secundũ hoc dic post lit. cont. cõdemnatione secuta; & sic improprie trãsferri dicit. Item tunc nõ ex delicto, sed ex quasi cõtractu. nã & alias

e Si quasi procuratur. l. reuera procu.

IVdicium. CASVS. Potestas Bo. delegauit quendam inter Titium & Mæuium: postea li. conte. prohibuit ne iudicaret: finitur iudicium. Secundo, non solũ si ipse qui eum delegauit prohibuit, finitur iudicium, sed etiam si alius maior eo prohibuit, vt præses. Tertio dicit ꝙ non solũ prædictis modis finitur iudiciũ, sed & si cœperit delegatus eiusdem imperij esse, cuius est, qui eum delegauit, finitur iudicium.

f Iudiciũ. Ex hoc colligitur ꝙ hic lis contestata erat. aliter enim nõ esset iudicium. vnde apparet quod aliud est in hoc mandato q in ceteris: vt s. de procur. l. ante. & le. post. & s. l. proxi. in fi. & est ratio; quia hic non vertitur damnum pecuniariũ; & facit s. eo. l. cum prætor. in prin.

g Cœperit. vt s. de arb. l. iij. l si. & l. se.

SI locus. CASVS. Si iudex delegatus est inter partes ad cognoscẽdum, & locus non fuit appositus in quo debeat iudicare, dicitur quod ibi iudicabit, vbi solitum est. i. iudicabit in curia communi

h Litigantium. q. q est sine incommodo litigatorũ. nam cõsueto loco seruato, non attendo incommodum. Item nõ seruato nõ attendo cõmodũ; vt s. de iust. & iur. l. pe. nec obstat ã. de arb. l. si cum dies. § pe. qa & in secessib. est locus consuetus quandoque; vt ibi dicit. Ac.

MOrtuo. CASVS. Si iudex qui cognouit inter partes, & testes cõfessiones receperat: & ante quam sententiam ferat, decedat, & alius subrogatus est; an subrogatus iudicare debeat ex actis quę corã mortuo fuerunt producta? Et dicitur quod sic. Viui.

i Idem. i. ex ijsdem actis; non antẽ si ille erat male condemnaturus, hic condemnabit; vel ecõtra; sed ex suo animo dicet sententiã; vt s. de arb. l. qualẽ. §. j. Vel dic de qua causa. i. eadem. Acc.

k SOlemus. Veniret. hac lege duæ ponunt regulę. Prima est vt id tãtũ veniat in iudicium, de quo est

* Cõiũge l. 15. de noxal. Duar.

† P.F. *defenderit.*

P.F. *trãsactio, vel indicati dat.* Sed videt legendum *translatio* potius, q *transactio*. sed. P. Faber l seme str. lib. 1. legit *transactio*. i. *transfertur actio*.

1 Ray. & Bal. hic dicũt istã gl. no. ad hoc ꝙ instãtia iudicij lite nondũ cõtestata nõ transit ad heredes. ꝙ verum ẽt iudicio reali. secus aũt post litem conte. ꝑ l. ij. in fin. ff. de præ. sti pu. qui tex. est sa. ſm eudentiã Baldi. & hęc procedũt ex parte rei, sec ex parte actoris. Bol.

* Cõiũge l. eum qui de iurisdictione l. iudex. De re iu. l. nemo 38. De Re iur. Duar.

† P.F. *xxv*

Periculose. P.F.

† P.F. *non de quo actũ est vt veniret.*

2 Cõcor. & est simi. in c. G. episcopus. xj. q. iij.

ff. V. F 3 est

promissio, & contractus. & alibi instrumētum scriptum, & alibi domicilium viri. Vel secundo quod instrumentum & contractus fuit in domo patris mulieris factum: tamen maritus conuenitur in suo foro, ideo quia videtur insetuisse locum illum in reddendo. vnde quasi ibi cōtraxerunt: vt infra, de actio. & oblig. l. contraxisse. & secundū hoc tantum conuenitur in suo foro, secundum Bul. sed M. dixit in vtroque, scilicet in loco contractus, & foro mariti. & quod dicit hic non vbi, &c. subaudiebat tātum: & quod postea, vt & cum, subaudiebat magis, & sic subaudiebat maxime: vt s. eo. l. heres. § fin.

a Dotale. Id est, reddendæ dotis.

b Quam eum. Electiue, secundum B. q. d. hunc nō illum comparatiue, secundum M.

c Rediturs. Id est, litura. quia sequitur forum viri, aliud in concubina. vt infra ad munici. l. de iure. §. fi. sic verbum reddendi, pro dare ponitur: vt infra, de verb. sig. l. verbum reddendi.

d S I quis intentiōe. Quod dicit in intentione, refertas ad actorem, vt quia dixit reum iniuste possidere, & ad se pertinere: quę verba & ad petitoriū & ad possessorium possunt referri. & quod dicit oratione, referas ad reum, vt quia fuit ibi confessus rem ad actorem pertinere, quæ verba exponuntur, vt sit debita, non quod sua, cum reo vtilius sit: vt argu. infra, de verbo. signific. l. verbum pertinere. Vel dic primum quando in vna dictione est dubium: vt in l. inter stipulantem. §. j. infra, de verb. oblig. secundum, quando in vna oratione. Et sic not. quod ei permittitur interpretari, qui dicit in iudicio: idem in principe: vt infra, de reg. iur. l. Neratius. idem in prætore. vt infra, de verbo. obliga. l. in conuentionalibus. sed secus in contractibus: vt supra, de pact. l. veteribus. & infra, de contrahen. empti. l. Labeo. j. & l. cum in lege. & infra, de verb. oblig. l. quicquid. sed an cogatur eligere pendente iudicio? ar. quod sic infra, quo leg. l. j. §. qui autem. in fine.

e Q Vi se. Seruus subministrauit cuidam pecuniam, vt eum emeret: & manumitteret: emit, sed non manumisit, lex facit eum liberum. l. præcip. i. eum liberandum: quia si emptor præsens fuit & seruus probauerit, fiet liber & si latitet, erunt seruanda quæ constitutionibus cauentur hoc casu. & hoc est quod latitante herede seruus eripiatur in libertatem, & ita etiam latitante emptore.

e Redemptū. i. emptū hoc pacto, vt manumittatur.

f Liber erit. i. liberandus, vt subijcit.

g Redemptus est. Id est, per sententiam declaratum est eum redemptum.

h Constitutio. Diuorum fratrum ad Vrbium Maximum: vt infra, de manumis. l. is qui.

i Redemit. Id est, redimi mandauit.

buit, non vbi instrumentum dotale a conscriptū est. nec n. id genus contractus est, vt & † cum locū spectari oporteat, in quo instrumentū dotis factum est, quàm eū b in cuius domicilium & ipsa mulier per conditionem matrimonij erat reditura. c

Ambigua petitio siue exceptio interpretatur secūdum intentionem proferentis. Bart.

Idem lib. ij. Disputationum. LXVI.

S I quis † intentione d ambigua, vel oratione vsus sit: id quod vtilius ei est, accipiendum est.

Qui dicit se liberandum, est liber à die sententiæ, vel à die interpositi decreti si deternatur contra contumacem. Bart.

Idem lib. vij. Disputationum LXVII.

e Q Vi se dicit suis nummis redemptum, e si hoc probauerit exinde liber erit, f ex quo † redemptus est: g quia constitutio h † non liberū pronunciari præcipit, sed restitui ei libertatem iubet. Proinde cōpellendus erit manumittere eū, q se suis nūmis redemit. i Sed etsi latitet, exempla senatusconsultorum k ad fideicommissariam † libertatem pertinentiū † induci oportet.

Ad sententiam peruenitur præcedenti peremptorio, impetrato legitimo ordine hic expresso. Bart.

Idem libr. ix. Disputationum. LXVIII.

A D peremptoriū l edictum hoc ordine venitur: vt primò qs petat post absentiam aduersarij edictū primū, m mox n alterum.

Idem lib. iiij. de omnibus tribunalibus LXIX.

P Er interuallum nō minus decem dierum. o

Idem lib. ix. † Disputationum. LXX.

k Senatusconsultorū. Quatuor sunt exempla: Rubriani, Transiliani, Damasiani, & Artificuliani: quæ vbi locum habeāt, habea infra, de fideicom. li. cum vero. §. subuentum. & l. cum quasi. §. si plures. & l. nō tantum. §. senatuscons. & §. sed & Artificuliano. nō autem Vinciani: qd in seruo ꝓprio manumittentis. i. defuncti locum non habet: vt infra eo. titu. l. non tantum. §. sed & si non hereditarium.

l A D peremptorium. Si iudex debet ꝓnunciare, & reus est absens. citabit eum bis per interualla x. dierū, postea tertio citabit eum, qua tertia citatiōe emissa impetrabit actor edictū peremptoriū: hoc in prima. Deinde dicit, vnde dicatur peremptorium: ex eo, scilicet ꝙ perimit procrastinationem rei. Item peremptorio debet iudex comminari se pronunciaturū absente reo. sed an iudex possit prætermittere numerum edictorum, & mittere peremptorium post edictum primum, vel etiā statim? Et resp. quod sic pro qualitate personarum, temporis, & causæ. & hoc in tertia. Sed nunquid post peremptorio. poterit iudex iterum citare? Et respō. quod sic, siue venit: siue non, pronunciabit, non ſm præsentem, sed & ſm absentem, si bonam causam habuerit. hoc in quarta. Sed quid si reus fuerit præsens, actor vero absens? delebuntur citationes: & perinde erit ac si factę nō fuissent: non aūt pronunciabitur. hæc vera, sed citationibus circunductis an actori remanet sua act. saluat & resp. ꝙ sic hoc in quinta. Sed quid si reus cōdemnetur & appellet, an sit audiendus? Et distingue, aut erat absens per cōtumaciā, aut non. primo casu: non auditur appellans, secundo sic. hoc in vj. Viuianus.

l Ad peremptorium. vsque huc de ijs quæ circa iudicia fiunt, nunc autem qualiter ad sententiam peruenitur. & dic verum, sed fictum ex tribus tantum: vt C. quomodo & quando iud. l. tres.

m Primum. Quod dicitur admonitorium: vt in authen. de hæ. & fal. §. si quis autē non implens. col. j. Secundum dicitur conuentionale. tertium citatorium. quartum peremptorium.

n Mox. no. quod mox, dicitur x. dierum.

o P Er interuallū. Decē dierū inter edictū & edictū vt hic, & C. eo. l. properandū. § j. hodie aūt

† Potius.

† Facit gl. in c. qm. super verb, substitutum, post medi. in versic. j. si quis intentionē. extra, de off. deleg. Cōcubina nō sequit forum concubinarij.

† P. F. vj.

Coniunge le. 4. de manumissionibus Duaren.

In al. add. sententia.

Interpretari ei permittitur qui dicit in iudicio.

Al. add. Diuorū fratrum.

Fideicommissam. P. F.

† In P. F. add. debere.

Peremptoriū dicitur quod perimat disceptationem, nec vltra patiatur aduersarium tergiuersari Duare. 2. dispu. c. 7.

Coniunge l. 59. de re iudic. Duaren.

† P. F. viij.

xxx.dierum: vt in auth.de liti.§. omnem. & §.& si hoc minime.coll.viij. & licet ibi dicat in actore, tñ non debet actori, &c. vt j.de regu.iur.l. non debet.

a ET tertium. Tergiuersari. Impropriè. cũ in criminalibus tantum hoc fiat: vt j.ad Turpil.l.j.

C.de temp. & re. ap.l.fi. sed hodie sic actore absente? vt in auth.de lit.§.si vero initium. coll.viij. licet quidam ibi de interlocutoria dicant loqui, quod est falsum, quia dicit, veritate subtilius requisita, &c. quod non fit nisi in definitiua: vt C.eo.l. iudices. reo abs. absente non: quia fauorabiliores, &c. vt j.de reg.iur.l. fauorabiliores. nec ob. in auth. vt omnes obe.iu. prouin. §.siue igitur.col.v. quia ibi erat quasi cõtest.in reum. sed qualiter ante lit. cõtest. fiebat citatio? Respon. vt & post: cum ratio diuersitatis reddi nõ possit: vt ar. j.de verb.obliga.l.à Titio. Item nonne est necesse hæc edicta, & maxime peremptoriũ peruenire in notitiam citati? Quidã sic: vt j.quę sen.sine appel.l.j.§.itẽ. Tu dic contra: quia sufficit ad domũ solenniter nunciari: vt ar. C.quomodo & qñ iu.l. ab eo. & j.de damno infect. l.iiij.§. abesse.& C.de ann. excep.l.pe. in fin.nec obst.d.l. q. ibi dicit ad maiorem exaggerationem.

ET tertium. Quibus ,ppositis, tunc peremptoriũ impetret. qđ inde hoc nomen sumpsit, quòd perimeret disceptationibus: hoc est, vltra non pateretur aduersariũ tergiuersari. [a]

Idem li.iiij de omnibus tribunalibus. LXXI.

IN peremptorio [†] autem comminatur [b] is qui edictũ edit, [†] etiam absente diuersa parte, cognitũrum se & pronunciaturum.

Idem lib. ix. † Disputationum. LXXII.

NOnnunquam [c] autem hoc edictũ [d] post tot numero edicta, [e] quæ pręcesserunt, datur: nonnunquam post vnum [f] vel alterum: [g] nõnunquam statim, qđ appellatur *Vnum pro omnibus*. Hoc autem æstimare oportet eum, qui ius dixit, & pro conditione causæ, [h] vel personæ, [i] vel temporis [†] [k] ita ordinem [l] edictorum, & cõpendium [m] † moderari. †

Reo absente in termino peremptorio, iterum ex benignitate citatur: & sententia secundum iustitiam profertur. actore verò absente in termino peremptorio cassatur illa citatio: & illius edicti instantia perimetur, non autem definitiuè pronunciabitur. Bar.

Idem lib. iiij. de omnibus tribuna. LXXIII.

ET post edictũ peremptorinm impetratũ, cùm dies eius superuenerit, tũc absens [n] citari [o] debet: [p] & siue responderit, siue non responderit agetur causa, & ,pnunciabitur, nõ vtiq; secundum pręsentem: [q] sed interdũ vel absens, [r] si bonam causam habuit vincet. [t] Quòd si is, qui edictum peremptorium impetrauit, [t] absit die cognitionis: [u] is verò aduersus quẽ impetratũ est, adsit: tunc circunducendũ [x] erit edictum peremptorium: neq; [de] causa cognoscetur: neq; secundũ præsentem pronunciabitur. Circunducto edicto videamus, an am-

b IN peremptorio. Comminatur. sic infra, de peri. & commo.l.j. §. licet. & C.comminatio. epistolas, program. per totũ.

c NOnnunquã. i.aliquãdo.

d Hoc edictũ. Scilicet peremptoriũ. Accursius.

e Edicta. Puta tria.

f Vnum. nunquid hoc quod pro omnibus datur. debet habere spaciũ triũ edictorum? Respõ. quidam non: arg. ã. de pact.l. si plures. §.nec non & vnus. Sed arg. contra infra, de conditio. & demonstra. le. qui duobus.

g Alterum. l. duo.

h Causæ. Quia sit alimentorum.

i Vel personæ. Quia pupillus.

k Vel temporis. quia forte feriæ appropinquãt. Et sic no. quod possunt diminui dilationes istæ: vt hic, & j. de re iud.l.qui pro tribunali. & C. de dilatio.l.siue non augeri: vt C. de dilat. l.j. sed videt quod nec diminui: vt s. eo.l.per interualla. Sed intellige ibi nõ minus: nisi iudex videat quare sit. Accursius.

l Ordinem.id est, numerum.

m Compendium.i.numerum dierum.

n ET post. Absens. Scilicet reus.

o Citari. Quinto.

p Debet.i.potest: vt ex superiori l.patet.alij dicunt hoc necesse esse, alias sententiã nullam: vt C. de sen. & interlo.l. prolatam. & no. quod hęc edicta ,pponebantur in albo quodam loco, quod quis veniat ad causam, vt j.de re iudic.l.contumacia.§.j. vt ita fieret ei notum per se vel per alios legentes, quod non est hodie in vsu, sed per executores missos ad domũ rei fit citatio, sed olim & per pręcones citabantur: vt in authen. de liti. §. omnem. coll. viij. Item ordinarius proponebat. delegatus autem qui pedaneus dicitur, vt C.de peda. iu.l.pen. non poterat. & in auth .de exbib.§ si vero. colla.v. sed ibi ante litem contest. loquitur, sed per suam admonitionem potest fieri cõtumax aliquis: vt C.quomodo & quando iudi. le. ij. Item ex eo quod hic dicit pronunciabitur, patet quod lis erat contest.in omnibus pręcedentibus legibus. alias autem non posset dari definitiua iure veteri: nisi in causa appellationis; vt

q Pręsentem.scilicet actorem.

r Absens.s.reus.

t Vincet. imo contra: vt j.de re iudi. l. contumacia. Sol. coercetur damno litis.s.in expensis: vt hic, & C.eo.l. properandum. §. cum autem. in fin.§.vel coercetur, quia ex causa pretor denegare potest ei ius: vt ã.ex quib.cau. ma.l.sed & si per pretorem.§.sed & si dum. Vel quia dixit, vt intra certum tempus ageret. quod non fecit; vt C.de inge.ma.l.diffamari. non autẽ vt causam principalem perdat si sententietur; cum eius absentia. Dei præsentia suppleatur: vt C.eo.l. properandũ.§. cum aũt. Item contra.j.de confes.l. certum.§.pen. Solu. verum est quod non solet absenti, nisi secundum legem istam. Vel dic, non solet absenti.s.accusanti. nam secundũ vetera iura nõ contrahebatur eremodiciũ.i. non habebatur causa sic deserta; vt posset actore absente dari sententia, vt hic subijcit. Vel dic quod loquitur ibi de absente non per contumaciam, & sic non debet ei quia condemnari; cum nec ipse alij; secus tamen videtur in minore; vt C.de procu.l.non eo.

t Impetrauit.s.actor. Accur.

u Cognitionis.i.sententię.

x Circunducendum. Id est, delendum. & facit j. de ijs quę in testa.delen.l.j. & ij. hodie autem etiam actore absente debet definitiua dari? vt C.eo.l.properandum.§. sinautem. olim autẽ non, nisi in causa liberali; vt C.de lib.cau.l.iusta.

† Concor. ea.causam. quę. in fi. extra, de rescrip.

† P.F. dedit.

† P.F. viij.

Iudex quãque dilatio nẽ minuere potest.

† Al.add. et.

† P.F. moderare.

† Idem dicitur in c. consuluit. in fin. extra, de offic.delega.

[o] In foro, ac tribunali per preconẽ euocari, vt, pręsens sit nec ne, appareat. Fab. lib.6. ca.5. In publicis certe iudicijs vox illa preconis, pręter patronos, ipsum, qui egerit, citat. Ascon. 3.actio. in Verr.apud veteres & iudices, & rei, & accusatores citabantur à pcone pretorio, & l. Diuus, supra, de restit. in integr. Itaq; falluntur, qui hinc colligunt, post edictũ peremptoriũ impetratũ denuo absentem in ius vocandum esse. Itaq; quarto opus esse edicto, quod repugnat capito 70. supr. eo. Duaren. j.dispu.c.7

Reus

a Reus. Cui scilicet missum erat peremptorium, sed non venit: & per hoc apparet quod supra in princ. l. loquitur reo absente, & sic reo absente contrahitur etemodicium: non absente actore. & facit supra eodem l. non idcirco. §. j.

Bul. teneat: an postea. i. si quæratur an ille possit testificari, vel an debeat interrogari: vel an sit hodie in possessione libertatis. & tales dicuntur emergentes. ar. j. de liberali causa. l. liberis. §. fin. & tunc tenet sententia Pla. & est ratio: quia aliter procedi nõ

b Lis. Id est instantia totius causæ.

c Instantia. Scilicet edicti. non dico totius litis: & sic non fit litis conte. de nouo nisi iudex absoluerit ab obseruatione iudicij: quod potest: vt C. eod. l. properandum. §. j.

d Audiendum. nisi veniat sedente iudice pro tribunali: vt supra, de in inte. restitutiõe. l. diuus. Item hoc si est contumax in non veniendo: secus si in non restituendo: vt infra, de appellationibus lege, creditor §. fin. quæ est contra, & facit C. eod. l. properandum. §. cum autem.

e Si minus. Id est, si non fuit contumax vere: tamen fuit præsumptiue & sic loquitur. C. quomodo & qñ iud. le. ab eo, alias non valeret sententia: vt infra, de re iud. leg. de vno quoque.

(† F. F. est.) († In P. F. add. est.) († De ea quoq; pronunciare.)

plius reus[a] conueniri possit: an verò salua quidem lis[b] sit, † verùm instantia tantùm edicti perierit. & magis est, vt instantia[c] tantùm perierit: ex integro autem litigari possit.

Verum contumax non appellat. Bart.

Sciendum † ex peremptorio absentẽ condemnatum, si appellet, non esse audiendum:[d] si modo per contumaciam defuit. si minus:[e] audietur.

Iulianus lib. v. Digestorum. LXXIIII.

De qua re cognouerit[f] iudex, pronunciare quoque † cogendus erit.

Iurisdictio iudicis potest prorogari consensu partiũ de quantitate ad quantitatem. Bar.

Iudex, qui vsq; ad certam summã iudicare iussus[g] est, etiã de re maiori iudicare potest, si inter litigatores conueniat.[h]

Iudicium agitatum nomine mortui, qui viuere putabatur, quantum ad eum est nullum, sed nomine eius solutum poterit ab hærede, cui proficit, repeti. Bar.

Cum absentem defendere vellem, iudicium[i] mortuo iam eo accepi, & condẽnatus solui. quæsitum est, an hæres liberaretur. item quæ actio mihi aduersus eũ[k] cõpeteret. Respondi iudicium quod iam mortuo debitore per defensorẽ eius accipitur, nullum esse: & ideo hæredem non liberari.[l] defensorem autẽ, si ex causa iudicati soluerit, repetere[m] quidem nõ posse: negotiorum tamen gestorum[n] ei actionem competere aduersus hęredẽ, qui † [o] sanè exceptione[p] doli mali tueri

potest in causa: vt C. de dilatio. l. à procedente. Sed opponitur huic l. supra, de officio proconsulis. l. j. sed speciale est in legato proconsulis: vt de criminib⁹ cognoscat, licet non pronunciet. Item oppo. C. vbi se. vel ela. l. fin. in medio. sed speciale ibi. Item opp. in auth. vt cleric. apud proprios episcopos §. pen. col. vj. sed & ibi speciale. Itẽ fallit hæc lex si partes transigant: vt ã. de arbitr. l. non distinguemus. §. item. Itẽ si iudex habeat iustã excusationẽ: vt s. eo. l. si lõgius. in princ. Item vbi desijt esse iudex: vt ã. eod. l. Iulianus. & l. iudiciũ. sed an ordinarius possit cogi? Respõ. sic à suo superiore: vt C. de sent. ex breuicu. recl. l. fi. & de pedan. iud. l. ij. & supra, de arbitris. l. iij. §. fin.

g Iussus. a delegante, vel à lege, vt defensor ciuitatis: vt C. de defensor. ciuita. l. j. & arg. infra, ad munici. l. inter conuenientes.

(† Quia.)

DE qua. CASVS. Si iudex in causa mea & tua delegatus sit: si nihil supersit nisi sententiæ prolatio an sit compellendus pronunciare, si nolit? & dicitur quòd sic. Iudex. Delegatus mihi & tibi erat iudex, qui vsque ad centum debuit iudicare, an possit prorogari eius iurisdictio, vt possit cognoscere vsq; ad cc? Dicitur quod sic, si hoc inter nos conuenit. Cum. Habebam debitorem meum, qui erat absens, & mortuus: Titius obtulit se defensioni illius, & condemnatus soluit, & approbauit iudicium: an iste Titius possit repetere, & an illud fuerit iudicium? Item an heredi contingat liberatio? Et respon. quod nullum fuit iudicium, nec hæres liberatur: nec Titius repetere potest, sed de æquitate habebit actionem negotiorũ gestorum aduersus hæredem cum & ille hæres si cõueniatur, habeat doli mali exceptionem. Viuia.

f De qua re cognouerit. Principaliter coram eo lite contestata. sic supra eo. l. vbi. Sed quid si aliqua in iudicijs incidens quæstio opponatur in modum exceptionis vel replicationis: an super ea ferre debeat sententiam? Respon. Pla. sic: vt hic, & s. de mino. l. intra & infra, de præua. l. iij in fi. j. respon. Sed Bul. contra: quia satis de incidenti pronunciatur, quando dicitur de principali: vt C. de ord. iudi. l. j. & C. de adult. l. quoniam. & infra, de li. agno. l. si quis a liberis. § si vel parens. & exponit hic. s. principaliter, & illi de præuari. & illi de mi. quod sint specialia. Io. vero distinguit, an incidens quæstio quæ opponitur, ante litem contesta. nata fuit vt pacti & iurisiur. & similium, quæ vere dicitur incidẽs: & tunc sentẽtia

h Conueniat. Vel si etiam incidenter crescat lis secundum Azo. vt supra, de iurisd. om. iud. l. pe. §. fin.

i Iudicium. Id est, actionem vel instantiam.

k Aduersus eum. Scilicet hæredem.

l Non liberari. s. ipso iure per solutionem factam, scilicet ex tali iudicio: sed per exceptionem, vt subijcit hic in fine. ibi, qui sane, &c.

m Repetere. ab eo cui soluit. & sic not. quod sententia tenet, licet nullum sit iudicium, id est, instantia ex defectu iuris: vt infra fam. ercis. l. cum putarem. sic & sequitur vsucapio ex eo contractu. qui nullus est: vt infra, pro empto. l. ij. §. si à furioso. secundum quosdam. Alij & iudicium & sententiam nullam dicunt: & ideo non repetit, quia solutum est debitum creditori. Tu dic iudicium aliquod. i. instantia, cum sit actus trium personarum: sed actio nulla, quæ nomine defuncti suscipitur: & sic accipe iudicium pro actione. vt d. l. cum putarem. Item sententiam nullam, cum sit lata contra defunctum: vt hic, & infra, quæ sent. sine app. l. j. & infra, de regn. iur. l. Neratius. secus si pro eo, quia tunc tenet: vt infra, de fideic. lib. leg. cum quasi. in princ. Vel illud speciale in libertate.

(Sententia tenet, licet nullum sit iudicium.)

n Negotiorum tamen gestorum. Quando mandatum non intercessit: alias mandati. & sic non obst. infra man. l. si præcedente. in princ. quæ est contra.

o Qui. Scilicet hæres. Accurs.

p Exceptione. si soluit noie absentis, & est exceptio

ptio intentionis.i.facti. cum eum liberauit ipso iure si nomine sententiæ, tunc iuris est exceptio, scilicet cum eum non liberauit ipso iure & sic hic accipe.
a Possit. Ab eo cui est solutum.
b Conueniatur. Et ita per exceptionem.

SI prætor. (Casus.) Tenebatur mihi Titius in x. vocaui eū ad ius omnibus peractis, ita quod non restat nisi sententiæ prolatio, absentauit se Titius. iudex citauit eum per interualla x. dierum & misso peremptorio, nec eo veniente iudex eum condemnauit. an is iudex qui debet sententiā exequi. possit cognoscere reo veniē te; an iusta, an non iusta sententia sit? Dicitur quòd non, nisi in duobus casibus. Primus, si ex falsis allegationib. quas suggessi, sententiam prætor dixit. Secundo si Titius laborabat morbo, vel aberat causa reipub. quibus casibus iudex executionis cognoscit.
c Peracto. Et sic etiam eo facto contumace, vt C. quomodo & qñ iudi. l. tres. alias nō tenet sententia; vt C eo. tit. l. ea quæ. Et dic hic fuisse lit. contest. alias sententia non teneret vel valeret: vt C. de tempo. app. l. fin. §. aliud. & no. supra eodem. l. & post.

Cōcot. cū hoc §. glos. super verb. irritum, post prin. in c. ad audientiā. extra, de rescri.

se possit, a si ab actore conueniatur. b

Iudex exequens sententiam non debet de iniquitate sententia cognoscere: sed sufficit pronunciatum esse. Bar.

Idem lib. lxxv. Digestorum. LXXV.

SI prætor iusserit eū, à quo debitum petebatur, adesse, & ordine edictorum peracto, c pronunciauerit absenté debere: non vtique iudex, qui de iudicato d cognoscit, debet de prætoris sentétia cognoscere: e alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta f & decreta g prætorum. h

Sententia ex falsis allegationibus contra absentem lata, est ipso iure nulla. Item sententia lata contra eum qui venire non debebat: vel est nulla, vel annullanda. Bar.

Marcellus i notat, Si per dolū sciens k falsò aliquid allegauit, l & hoc modo consecutū

d De iudicato.s. an sit iudicatum mandando eam executioni. alias videretur litera sibi contraria, si deberet cognoscere an rite lata sit.
e Cognoscere. an sit iusta vel iniusta: vel iuste vel iniuste lata: habito respectu ad ius litigatoris. Acc.
f Huiusmodi edicta.i. citatoria.
g Decreta. Id est, sententiæ.
h Prætorum. Quod esse non debet: vt hic, & infra ne quid in loco publico. l. fi. & C. de bo. quæ lib. l. fi. §. penultimo.
i Marcellus notat. Excipiendo casum vnum à supra dictis. Accur.
k Sciens. Idem si ignorans, secundum quosdam: vt infra, de ædil. edi. l. j §. causa. Tu dic quod si ignorans falsum allegauit, per restitutionem absens iuuetur, hic ipso iure. Item accipe hic quando absens est ex voluntaria causa: alias semper auditur. vt supra, de in integr. restitutio. l. fin.
l Allegauit. Scilicet actor.
m Approbatū. ab absente qui dicit: vt j. de proba. l. patronus. & l. quoties. §. qui dolo. & j. de admin. tut. l. chirographis. & j. de nox. l. si seruus depositus. Sed quomodo in pōt hoc probari? Rñ. bene potest. n. esse obiecta præscriptio isti agēti, & iudex dicebat quod absentem absolueret, nisi aliud videret. ideoq; præsens falsum probauit quod fuerat debitū per interruptionē, & hoc probauit per eos qui interfuerunt iudicio.
n Admittere. Imò videtur quod non: vt j. man. l. si fideiussor. §. in omnibus. quæ est contra. Sol. Ibi soluit ex causa iudicati, hic nō soluit. sed & si soluisset, hic habeteret condictionē. s. sine causa, & ita hic intelligitur licet nō indebiti: vt ibi. Vel dic quod iste impetrauit restitutionē, vt s. de in integr. rest. l. diuus. §. nec intra has. alias hic de falso etiā agitur ciuiliter & perpetuo ad interesse, itē criminaliter intra xx. ann. vt C. de falsis. l. querela.

eum sententia prætoris liquidò fuerit approbatum m existimo, debere iudicem; querelam rei admittere. n

Paulus notat. o Si aut † morbo impeditus, aut reipublicę causa auocatus, adesse nō potuit re⁹: puto vel actionem iudicati eo casu in eum denegandam, p vel exequi prętorem ita iudicatum non debere.

Mutatione iudicis, non mutatur iudicium. Bar.

Al[...]us lib. vj. Digestorum. LXXVI.

PRoponebatur ex his iudicibus, qui in eandem rem dati q essent, nonnullos causa audita excusatos r esse, inque eorum locum alios esse sumptos: & quęrebatur, † singulorum iudicum mutatio eandem rem, s an aliud iudicium fecisset? Respōdi: non modo t si vn⁹ aut alter, sed &

† Ita P. F. al. & hoc secutum in sententia prætorem. P. F. autem.

o Paulus notat. excipiendo alium casum à primo casu huius legis.
p Denegandā. hoc ipso iure, & quod subijcit nō debere. s. per exceptionē: quod nō placet, quia nec ipso iure, nec per exceptionē iuuat, nisi prius petita restitutiōe. sic s. ex quib. cau. ma. necnon. §. exemplo. Dic ergo quod primo casu fuit absens probabili, & necessaria causa, & tunc restituit in totum, secūdo probabilitātum; & tunc ad appellandū tm. Vel dic an fuit legitime defensus, vt tunc ad appellandū restituatur, an nō, & tunc ad totā causam, vel distinguitur s. de in integr. rest. l. fi. & quod hic dicit, dic semper petat prius restitutionem. Ac.

† P. F. denegādum.

† Pulchrè in hūc locum Alciatus lib. vj. Parergon. cap. xvij. Plut. de sera num. vindicta, & in Theseo.

q PRoponebatur. in causa quā habes cum Titio delegati erant tres iudices. lit. cont. decesserunt, & alij fuerūt eis substituti: an idem sit iudiciū? Et respon. quod sic. & hoc probat per tria similia. Primum est, quia sicut idem dicitur populus Bono. qui erat ante c. ann. retro, licet omnes mortui sint tunc, qui erant: ita debet etiā esse tribus vel duobus iudicibus mortuis, & alijs subrogatis. Secundum est, quod omnes milites moriantur, & alij sint subrogati: eadem est legio. Tertium est in naui: quis licet particulatim sit refecta: licet oīs tabula noua fuerit nihilominus est eadē nauis. Vlt. deducit ad inconueniens, si aliud decerretur: quia si diuersum esset iudicium propter mutationē iudicis, nō idē esset homo hodie qui fuit ante annū, variatis. s. particulis in homine, quod esset absurdum. lex sequens plana est cū lege seq. quæ continuatur cum ea. Viuia.
q Dati. Id est delegati. sed ordinarij non dantur ad aliquam causam specialem.
r Excusatos. Propter aliquam causam: vt supra eo. l. si longius. vel quia sunt trans mare, vel cum principe: vt supra, de mino. l. verum. §. ex facto.
s Eandem rem. s. manere permitteret. Azo.
t Non modo. Id est, non tantummodo est idem iudicium. Accursius.

Per-

si omnes iudices mutati essent, tamen & rem eãdem, & iudicium idem, quod antea fuisset, permanere.[a] Neq; in hoc solum euenire, vt partibus commutatis, eadem res esse existimaretur: & sed in multis cæteris rebus. Nã & legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alij subiecti essent: & populum eũdem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuisset, cũ ex illis nemo nũc viueret. Itéq; si nauis adeò sæpe refecta esset, vt nulla tabula eadem permaneret, quę non noua fuisset: nihilominus eandem nauem esse existimari.[b]

Quod si quis putaret, partibus cõmutatis, aliã rẽ fieri: fore, vt ex eius ratione nosipsi non ijdem essemus, q abhinc anno [c] fuissemus: propterea ꝙ (vt philosophi dicerẽt,) ex quib. particulis [d] minimis cõsisteremus ex[i] quotidie ex nostro corpore decederẽt aliæque extrinsecus in eaũ locum accederent. Quapropter cuius rei species[c] eadem cõsisteret, rem quoque eãdem esse existimari.

Aphricanus libro.i. Quæstionũ. LXXVII.

IN priuatis[f] negotijs pater filiũ, vel filius patrem iudicem habere potest.

Paulus lib. xvi. ad Plautium. LXXVIII.

QVippe[h] iudicare munus publicum est.

Temerarius actor damno expensarum afficitur. Bar.

Vlpianus lib. v. de officio proconsul. LXXIX.

EVm, quem temere[i] aduersariũ suũ in iudicium vocasse constiterit:[i] viatica, litisque sumptus aduersario suo reddere oportebit.

Maior iudex minoribus consulentibus de iure respondet, nõ de facto Bar.

Iudicibus de iure dubitantibus præsides respondere solẽt:[k] [l] de facto[l] consulentibus non debent præsides consilium impertiri:[m] verũ iubere eos, ꝓut religio suggesserit,[†] sentẽtiã ꝓferre. hæc enim res non nunquã infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit.[n]

Falsa demonstratio non vitiat iudicium. Bar.

Pomponius libro ii. ad Sabinum. LXXX.

[a] Permanere. Imo videtur mutari vt. C. eo. l. properandum. §. sin autem. quæ est contra. Solu. mutatur quidem: sicut & transit in alium iudicẽ causa: sed tamen idem est iudicium: sicut & cum transeo de loco ad locum, mutari dicor idem tamen homo sum.

[b] Existimari. quãdo scilicet particulariter hoc factum fuit, non si totum simul: vt ĩ. qui. modi. vsusfru. amit. l. quid tamen. §. in nauis. nisi fieret eo aio vt ex eisdem tabulis recõponeretur. quia tunc eadẽ fingeretur: vt ĩ. de ver bo. obli. l. inter stipu. §. & nauis & ĩ. de solut. qui rea. §. aream. sic grex muratus particulariter idẽ est. vt infra de lega. j. l. si grege. sic ædificium, vt ĩ. de ser. verb. prædi. l. ser nitutes. §. si sublatum. & ĩ. de lega. j. l. si ita legatum. §. si. sic quælibet vniuersitas: vt supra qđ cuiusque vniuer. l. si cut. §. pe. Ac.

[c] Anno .s. retro computato. Ac.

[d] Particulis. Quæ dicuntur atomi.

[e] Rei species. Id est forma, vt ĩ. ad exhibe. l. Iulianus. §. si quis rem. vers. sed si quis. & ĩ. de excep. rei. iudi. l. & an eadem. §. idem corpus.

[f] IN priuatis. Id est, pecuniarijs & ciuilibus: secus in criminalibus: vt hic, & infra, de iniurijs. leg. lex Corne. in prin.

[g] Potest. Imo videtur qđ non: vt supra de iurisdi. om. iud. q iurisdictioni quæ est cõtra.[h] Solu. vt ibi.

[h] QVippe. Bona ratio vt infra, ad Trebel. l. e. nam quod. & supra de ijs qui sunt sui vel alie. iur. l. filiusf. & ĩ. de e. di. l. amissione. §. si. & l. seq.

[i] EVm quem tenere. CASVS. Duo erãt Titij vnus debitor meus erat: alius non. nuncius citauit Titiũ nõ debitorẽ meũ. hoc fecit ꝑ errorẽ meũ: venit, & sumptus fecit, quęrit an teneat ei ad sumptus! Et si. ꝙ sic. Iudi. ib. Si qđ occurrat iudici delegato dubitabile: an possit cõsulere delegãtẽ? distingue: an dubitat de iure, an de facto. Primo casu põt peti ab eo. Secũdo n[illegible] q[illegible] red licet se suspe[illegible] & esũ [illegible] lfamis: & tales [illegible] possit tribuere mãm grã & ambitiõis.

[i] Eum quẽ temere. i. sciens se nõ habere ius. imo & si non temere, duntamen sit absolutus vocatus: cum victus victori, &c. vt C. eo. l. properãdũ. §. sin autem quæ est Cõtra. So. ibi ponitur in sumptibus litis tãtũ qui fiunt in sportulis, & mercede aduocatorum: hic in plus. quia in viaticis. i. in ijs quæ expenduntur in via: hoc propter temeritatem vocantis, non tamen circa cibaria secundum Al. vt ar. ĩ. ad exhib. sed. & si hæreditas. §. j. vel pone hic casum qñ qs vocauit Titium ad causam, plures aũt erant Titij: & sic venit, & expẽsas fecit in itinere ille de quo iste nõ sensecar. fecit enim iste temere, qđ sic cõfusum fecit libellum. Vel dic qđ ideo dicit temere: qa si iustã causam habuit vocandi: licet sit nunc victus: tamen nõ debet in expensis cõdẽnari, vt in authen. de iud. §. oportet. col. vj. & ĩ. de le. .ij. qui solidũ. §. etiam. alias sic; vt hic, & in contrario. vt C. de fructib'. & li. expẽ. l. non ignorat. & C. de excusatio. mun. l. seueriter Accur.

[k] Solent. Vt hic, & in auth. de iudi. §. pen. col. vj.

[l] De facto. Factũ duo testes dicunt ita: vel instrumentum. sic ius, probatum est ita per testes vel instrumenta. & sic factum ponit pro constanti, quando de iure consulit: secus quando de facto.

[m] Impertiri. Vt si quærat plene sit probatum vel non. nam tu magis scire potes, &c. vt infra de testibus. l. iij. §. ij. vel si quærat: fuit ita rea vt dicit actor. sed contra supra, de officio præsid. l. diuus. Sol. ibi de iure tantum quærebat. Vel dic, licet à principe de facto, quæri vt ibi. non à præside: vt hic.

[n] Tribun. quæritur cui? Resp. danti consilium. Sed quare magis, quã si de iure? Respon. quia facilius posset se excusare consulendo circa factũ: tum in eo & periti fallantur, & ideo facilius delinquere præsumeretur: vt argum. ĩ. de iuris & facti ignoran. l. ij. Si autem quis velit referre, quia timebat partes, hoc nõ licet: vt in authen. vt iud. non expe. sa. iu. § j. colla. ij. sufficit enim, &c. vt in authen. de mand. princ. §. patrocinia. col. iij. Acc.

In hunc locũ Aril. li. ij. Polit. c. ij. Cice. lib. ij. aca. quæst.

consisteremus.

Duarenꝰ putat, quia iudex datꝰ nõ poterat iudicando recedere ab ea formula, q ei præscripsit q ipsum dedit, idcirco si filio, & contra iudex dari põt, vt hic. At vero q iurisdictioni præest. cũ nõ adstringatur certæ formulæ, merito ius dicere prohiberi, vt d. l. q iurisdictioni idéq; sentit Egu. B. ad eã legẽ. Mihi vero nõ satisfacit distinctio Duareni, cum hæc differentia iudicis, & magistratꝰ sæpe in iure cõfundatur. Interea iudicare munus publicũ est, vt hic sequitur Paulus; itẽ magistratũ gerere, &c. vt l. 1 § ad Trebellianum ad ius dicẽ tẽ ptinet, & publicũ est. vt in l. sequẽti, e. tum. Vnde aliter cõcilies, ꝙ hic dr̃ iudicem habere põt, s. de iure in cõtraria se'o loge dr̃, nõ debet, ꝙ ex-

ponito .s. de honestate si mõ sequaris illud, ꝙ ait Gl. ibi in fine sol.

ꝙ in criminalibus causis pr nõ põt esse iudex filio, nec cõtra nullo pacto. Vbi vide Alc.

[†] Pers. Côiunge l. apud filium, de manu. vind.

[†] Côcor. ꝙ not. in c. significãtibus. extra, de lib. oblatio. in magna. gl.

[†] Constitit. P. F.

[†] Al. add. sed.

[†] Suggerit P. F.

Si in

SI in iudicis nomine [vel prænomine a er ratum est: Seruius respōdit, si ex conuentione litigatorū is iudex aditus † esset: eum esse iudicem, de quo litigatores sensissent.

Priuatorum consensus non facit iudicem eum, qui nulli praeest iurisdictioni. Bar.

Vlpianus libro v. Opinionum. LXXXI.

QVi neque iurisdictioni b præest, neque à principe potestate aliqua c præditus est neque ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est, d nec ex compromisso sumptus, vel ex aliqua lege confirmatus e est: iudex esse non potuit. f

Aliquando ex necessitate iudex committit nuncio vt causam dirimat. Bar.

Idem libro j. de officio proconsu. LXXXII.

NOnnunquam † solent magistratus populi Romani viatorem g nominatim vice arbitri h dare. quod rarò, & non nisi re vrgente i faciendum est.

TITVLVS. II.

DE * INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Inter ascendentes & descendentes & inter fratres locus est querelæ non inter alios. Bar.

Vlpianus libro xiiij. ad edictum. I.

SCiendū est frequētes k esse inofficiosi q̄relas. oībus .n. tam parētibus, l q̄ liberis de inofficioso licet disputare. Cognati.n. ꝓximi, m qui sunt vltra fratrem, melius facerēt, si se sumptibus inanibus non vexarent, † cùm obtinendi n spem non habeant.

Querela proponitur captato colore dementiæ, in qua proponens debet probare se indignè esse ab hæreditate submotum.

Marcianus libro iij. Institutionum. II.

HOc colore o [de] inofficioso testamēto

SI in iudicis. CASVS. Ego & tu petimus nobis iudicem delegari, cum volebamus petere Bernardū petiuimus Albertum; & ita errauimus in nomine, qs eorum erit iudex? dicitur quod ille in quem cōsentimus: quia si esset Bernardus in quem cōsensimus, ille erit iudex: idē erit si fuerit erratum in prænomine vel cognomine. Quæ autem sit differentia inter hæc nomina: dicitur institut. de legatis. §. si quis in nomine.

† P. F. ad dictus.

a Prænomine. Idem si in agnomine vel cognomine: vt institut. de legatis. §. si quis in nomine, & facit j. de rei vendi. leg. idem Pomponius scribit, si frumentum. §. fi.

QVi neque iurisdictionni. CASVS. Qui iurisdictionem non habet ordinariam vel delegatam, vel ex leg. an possit esse iudex Dicitur ꝙ non. Vi.

b Qui neque iurisdictionni. s. ordinariæ cum administratione.

c Aliqua. Sine administratione.

d Datus est. De q̄bus habes supra. e. l. cum prætor. §. j.

e Lege confirmatus. i. consuetudine: vt C. de eman. lib. l. j. & fi. Vel dic quod erat alius iudex: sed non noster: sed non prorogauimus eius iurisdictionem vt supra. eo. l. j. Vel dic lege. s. scripta: vt supra de iur. om. iu. l. & quia.

† Facit ad hãc l. tex. in c. pastoralis. § gl. sup. verbo exonerare. in pri. extra, de offi. dele.

f Non potuit. Vt C. de iurisdi. om. iu. l. priuatorum.

NOnnunquam. CASVS. Vocauis te ad ius pro aliqua parua re, puta ꝓ cane, vel simili: iudex delegauit quendam nuncium in causa ista. an talis cognoscere possit? Et respon. quod sic: quia talis causa paruam cognitionem requirit. Vi.

g Viatorem. i. nunciū: qui executor dicitur: vt inst. de act. §. tripli, aliter accipitur ff. nau. cau. l. licet. §. in factum licet hoc de viatore quidā hic intelligāt. Az.

h Arbitri. i. delegati iudicis.

i Re vrgēte in reb. modicis, & cū alijs impediunt.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Quia in iudiciis exercentur actiones, ideo de his videamus, & primo de vniuersalibus & realibus, quas quia præcedit querela, ideo de inofficioso testamenta ponit.

SCiendū. CASVS. Patet fa. filiū exhæredauit: extraneū instituit. filio dat q̄rela q̄ nō solū cōpetit descēdēti exhæredato sed et ascēdēti. Sed in vniuersalib. an debe Et respon. quod sic. s. fratri de fratris testamento: alijs qui sunt vltra fratrem, agere nō expedit: quia in hoc nihil obtinere possunt.

k Frequentes. Hoc est mendacium. Vel dic ꝙ loquitur secundum sua tempora. Accu.

Inofficiosi querela in multis hodie corrigitur.

l Parentibus. Ita demum datur his omnibus querela. si ab intestato succedere potuissent, vt quia nemo præcedat: vt argu. inst. de capi. di. §. fi. item parētibus ita demum datur, si sint exhæredati à filijs emancipatis. si vero ab eis prætereantur, habet locum cōtra tab. quòd dic vt diximus j. e. l. pater filiū. in fi. & l. si proponas. j. respon. vbi verò filius est in potestate qui prætererit vel exhæredat, cessat querela & bon. pos. contra tab. quia ipso iure nullū est testamentum: vt instit. qui test. fa. poss. in prin. & ideo pater omnia occupat iure peculij: vt infra de cas. pe. l. ij. nisi filius in castrensi vel quasi peculio faciat testamentum, tūc enim tenet, & euitat querelam, & cōtra tab. vt. C. e. l. fi. & ar. j. si a patre. qs fue. ma. l. j. §. est & alius. Si vero filius nec sit in potestate patris, nec sit emancipatus, vt quia in aui potestate est, qua ratione patri habēti in potestate denegari diximus, querelam, eadem & auo & eius filio denegabitur. Si autem nepos ab auo emācipatur, solus auus admittitur: vt j. si à paren. qs fue. ma. l. j. §. nepos. Si vero parentes maternæ lineæ prætereantur vel exhæredentur ab aliquo, idem dico: quod est si ipsi prætereant vel exhæredent: vt instit. de exhære. lib. §. fi.

In hūc tractatum vide insignia exēpla apud Val. Max. l. 7. c. 7. de testamentis quæ rescissa sunt.

† P. Flo. propriè.

† In P. F. cum obtinere spem nō haberent.

m Proximi. Qui sunt vltra fratrem. s. cōsanguineū. qui admittitur ad querelam: vt C. de inoffi. test. l. fratres. & j. e. l. posthumus. Alij dicunt vltra fratrē propriè dici cognatos: fratrem verò impropriè. Azo.

n Obtinēdi. i. cum laborando, quod optant nō valeant obtinere: & sic præfertur ex voluntate testātis vlterior primo. Sed contra j. pro so. l. si fratres. §. idē res. societatē. in gl. præferre. Sed ibi ab intestato dixit.

HOc colore. CASVS. si filius exhæredatus velit agere querela, nō debet dicere patrem fuisse furiosum cū testaretur. sed debet dicere non fuisse sanctum officio pietatis: alioqui si fuisset furiosus, nullū esset eius testamentum: vt instit. quib. nō est permissum facere testamentum. Vj.

Hoc colore. i. hac honestate verborum simili colore proponitur Publiciana: vt insti. de actio. §. aliæ.

Rectè.

agitur, quasi non sanæ mentis fuerint, † vt testamentū ordinarent. † & hoc dicitur, non quasi verè furiosus vel demens testatus sit: sed rectè a quidem fecerit † testamentum, sed non ex officio pietatis. b nam si verè furiosus esset, vel demens: nullum esset testamentum. a

Hanc legem & ll. sequentes summaui cum l. præcedenti. Bartolus.

Marcellus lib. iij. Digestorum. III.

INofficiosum testamentum dicere hoc est, allegare quare exhęredari vel præteriri non debuerit. quod plerunque accidit, cum falsò parētes instimulati, liberos suos † vel exhęredant, vel prætereunt. d

† Maximus ad leg. Falcidiam. IIII.

NOn est enim cōsentiendum † parentibus, qui iniuriam aduersus liberos suos testamēto inducūt: † e quod plerunque faciunt maligne circa sanguinem suū inferētes iudiciū: nouercalibus delinimentis f instigationibusve corrupti.

Marcellus lib. iij. Digestorum. V.

NAm g & ijs, qui nō ex masculis descendunt, h facultas est agēdi: cùm & de matris testamento agant, & obtinere assiduè soleant.

In hoc § ponit formam libelli in querela inofficiosi. Nā primò dicit quid debet narrare. Secundo ponit medium, per quod concluditur, conclusionem verò omittit. Bar.

Huius autē verbi, *De inofficioso*, vis illa (vt dixi) est, docere immerentem se, & ideo indignè præteritum, i vel etiam exhæredatione summotum, resq; illo colore defenditur, vt videatur ille nō quasi sanę mētis fuisse, cum testamentum iniquè ordinaret.

Posthumus præteritus vel exhæredatus potest agere querela eo casu, quo posset iam natus succedere vt suus vel legitimus. Bar.

Vlpianus lib. xiiij. ad edictum. VI.

POsthu-

a Recte propter dixisset rite. nā recte causam, rite ius vel iuris solēnitatē denotat: vt j. de bon. possessione contra tab. l. non putauit. §. non quæuis.

b Pietatis. i. officio, quod est pietas. Quod sic dicitur inter patrē & filium. vt hic, & j. de obse. l. pe. Inter patronum & libertū, dicitur obsequium: vt C. de nego. gesti. l. e. officio. vbi est gloss. huic similis. Inter hominem, & hominem, beneficium: vt infra, de ser. expor. lege, tertius. Inter Deum & hominem, religio dicitur.

c Testamentum. vt insti. quibus non est permi. fa. test. §. item furiosi hic ao item est infra eod. l. Papinianus. §. fi.

INofficiosum. CASVS. Cum filios vult agere querela, dicere debet se non iuste exhæredatum: & per instigationem inimicorum eius, hoc in primo. Vnde non est consentiendum parenti exhæredanti filium: quia multoties ad hoc instigantur parentes instigationibus inimicorum filiorum, & per instigationem nouercarum. Cum ergo parentibus masculis non sit consentiendum, nec etiam feminis: cum multoties agi consueuit de inoff. test. matris, & agentes obtinere soleant.

Huius autem. Qui proponit querelam dicere debet se fuisse immerentem & inique præteritum vel exhæredatum: quæ præteritio vel exhæredatio coram iudicibus allegatur, & hoc colore potest proponi, quasi non fuerit sanæ mentis à quo facta est præteritio vel exhæredatio. hoc dicit vsque ad l. posthumus.

d Prætereunt. alios instituendo. & dic prætereunt qui ex parte matris sunt: vt insti. de exhære. lib. §. fi.

e NOn est enim cōsentiendum. Inducūt. sic j. ad Syl. l. si quis in graui. §. j.

f Delinimentis. i. blanditijs. vel, id est, deceptionibus vel dissimulationibus R. & H. vnde versus: Si lino linio deplanat, mitigat, vngit: Leno leo lena lea siue leæna notentur. Quandoque tamen huiusmodi blanditiæ conceduntur: vt C. si quis aliquem testa. pro. l. finali.

g NAm. Bene dicit contra sanguinem, nam, &c.

h Descendunt, ut nepotes ex filia.

i Præteritum. præterire est neq; instituere neq; exhæredare, vñ & si fiat eius mētio, nisi prædicto modo, potest præteritio, vt inst. de hę. quę ab inte. §. ea dem. Item no. quod in tribus his tl. per C. corrigitur. primo quia olim probabant filij se fuisse immerētes. i. exhæredationem vel præteritionem: vt hic, hodie hæres institutus probabit: vt C. e. l. liberi & l. omnimodo. Itē quia olim agebāt si quartā nō habebat. vt j. e. l. Papi. §. quoniā autem. & C. eo. l. cum quæritur hodie etiā si minus, non agitur querela, sed agitur ad supplementū. vt C. eo. l. omnimodo. Itē olim nō trāsmittebat nisi p̄parata: vt j. e. l. proxi. in fi. l. seq. hodie sic ad suū hæredē: vt C. eo. l. scimus. in fi. per auth. vero in alijs tribus. Primo quia cum olim esset quarta: vt C. eodē. l. cū quæritur. hodie est triens vel semis secundum numerum liberorum: vt in authē. de trien. & semis. §. j. co. iij. Itē quia hoc iure quoquo relictū titulo sufficit. vt instit. eod. §. igitur quartā, hodie inte institutionis: vt in auth. vt cū de app. co. §. aliud. co. viij. Itē tertium: quia hodie oportet cām ingratitudinis nominatim inseri testamēto, licet olim nō sicut in auth. vt cū de app. cog. co. viij. in p̄dicto. §. aliud. Itē olim legata & libertates nō valebāt actio. de inof. testa. vt j. e. l. Papi. in fi. hodie contra: vt C. de libr. præterit. vel exhæ. authe. ex cā. Sed an hodie locū habet querela? Rñ. M. non nisi inter fratres turpibus personis scriptis hæredibus: vt C. eo. l. fratres. nā si superior inferiorē, vel ecōtra exhęredat, aut nō inserit causam: & tunc ipso iure nō valet, per prædictum §. aliud. aut inserit, & probatur, & tunc cessat q̄rela: vt in e. §. sed aut inserit, & nō probatur: & tūc ipso iure secundū M. est irritū. vt in d. aut. vt cū de app. cog. §. siue igitur omnes. col. viij. sed Io. licet alia concedat; hoc vltimū non. nam non ipso iure, sed per querelam debet venire, & rumpit. vt infra. l. Papinianus. §. fi.

POsthumus. CASVS. Pater vel auus exhæredauit posthumū, extraneū instituit an posthumus possit agere de inofficioso quasi suus heres fuisset, si eius mortis tpe natus fuisset? Et dicit quod sic. sed quid si frater fratrē exhæredat, nunquid & is aget? Et rñ. quod sic: quia extiturus erat ei legitimus hæres ab intestato, si nullus eū præcederet. Quid ergo. Si filius filij emācipati post emācip. conceptus exhæredat ab auo. nunquid aget de inof? Et resp. quod sic, quia si fuisset natus tempore mortis aui, potuisset petere bon. pos. contra tab. sed cū talis non poterat institui q; adire nō po-

erat

Officium, obsequiū, beneficiū, religio qualiter differunt.

† Fuerint. P.F.

† Fuerit, qui testamētum ordinarit.

† P.F. fecit

† Al. add. testamento.

† Gallus lib. singu. ad legem Glitiā. Sed. P.F. Gaius libr. singu. ad l. Glitiam. alibi legit Gaius ad l. Liciam. Hal. in margine excudit *ad leg. Lenticam*: Hotoman verò magis probat *Falcidiam*, quam *Glitiam*. Glitiæ. n. gentis memoriam non exstare. & eā quæ exstat apud. Tacitū, esse Claudij Glitiæ dictatoris. vnde magis Claudia dicēda ex more, quo leges a nominibus virorū appellabātur. Ego autem, quo huius legi. dinæ originem ex aliqua lege latā duci existimemus, assentior illis, qui Glicio eam adscribūt. primum, quia Glicius nomē est, vt apud Tacit & aliquas veteres inscriptiōes deinde, quod etiam si cognomē esset, nō est nouum, leges à cognomine noncupari vt exēplis docemur. A. Pers.

† Præclare in hāc sententiā Pla. dial. xj. de legibus.

† *Inducere*

† Immo si liberi non dicit, hæredes debere probare, quod lex Cōstātini est. sed relinquit arbitrio ipsorum. At ipsi liberi tenentur cui opponitur l. omnino do 30. quæ est. Iustiniani. C. eo. A. Pers.

terat de iure ciuili; cum non eſſet agnatus propter eman.an poteſt imputari teſtatori quare non deceſſit inteſtatus: ſed ſi quis allegaret; nemini hoc deberet prodeſſe: cum non debeat alicui qui alias facere teſtamentum non prohibetur, interdici factio teſtamenti. Sed ſi fuiſſet inſtitut⁹, potuit ſuccedere de iure ꝓprio per bo. poſ. ſm tab. & ſic de iure ꝓtorio adire potuiſſet, ſi fuiſſet inſtitutus. ſed quid ſi mater prægnans poſthumũ exhæredet, extraneũ inſtituat, & poſthumus ſecetur de ventre matris; nunquid de inof.teſt.matris aget? Et reſp. quod ſic.

Si quis. Si filius viuo patre & filio ſuperſtite filiũ exhæredet, & extraneũ inſtituat, ſi pſ velit agere qui ab ĩte. ad ſucceſſionẽ filij admitti nõ poterat, & forte obtinuerit: nunquid ſuccedet filio ſuo? Rñ. quod nõ: imo filius iſti⁹ defuncti habebit hæreditatẽ: non pater. Si quis. An exhæredatus filius poſſit ad poſteros ſuos querelã tranſmitteret? Dicit Pau. quod ſi inuenitur ſcriptum qđ filius petijt qddã ſignũ à iudice puta annulũ hæreditariũ, quod ſignũ dicit bo.poſ. tũc trãſmittitur, ſi verò nõ agnouit huiuſmodi bo.poſ. antequã decederet, ſed cã præparauit porrigẽdo libellũ hæredi ſcripto, vel cõteſtãdo litẽ, vt faciat eũ citari, tũc etiã hæredẽ tranſmittat. & hæc in prima. Sed in ſecũda dicit qualiter præparatio fit, vt ſic fiat tranſmiſſio ad hæredes. ſ. libelli oblatio cõminatio, & denũciatio; nec refert, ſit ſic fiat ꝑparatio fuerit filius in pãtre an non quo minus fiat trãſmiſſio in hęredẽ; & hoc dicit cũ l. ſeq. & ſic hic diſtinguit, aut præparauit, aut non. Primo caſu tranſmittit. Secundo non.

mus a inofficioſum teſtamentũ poteſt dicere eorum, quibus ſuus hæres b vel legitimus potuiſſet fieri, si in vtero fuerit mortis eorum tempore. Sed & cognatorum. c quia & horum ab inteſtato potuit bonorum poſſeſsionem accipere. Quid ergo eis d imputatur, e cur inteſtati non deceſſerint? Sed hoc nemo apud iudicẽ poteſt impetrare. f non enim interdicitur teſtamenti factione. † g Hoc planè eis imputari † poteſt, cur eum hæredem non ſcripſerint. † Potuit enim ſcriptus hęres h in poſſeſsionẽ mitti ex clauſula *de ventre poſſeſsionẽ immittẽdo, itẽ natus, ſecũdum tabulas* i haberet [bonorũ poſſeſsionẽ.] Simili mõ & eũ, q poſt teſtamentum matris factũ execto ventre extractus eſt, poſſe quæri k dico.

Reſciſsio facta per iudicẽ ad petitionẽ vnius, etiã & ſi eius alias non interſit, prodeſt omnibus. Bar.

Si quis † ex his perſonis, quę ad ſucceſsionẽ l ab inteſtato non admittuntur de inofficioſo egerit † nemo .n. eum repellit) & caſu obtinuerit, nõ ei ꝓficit m victoria, ſed ijs habent † ab inteſtato ſucceſsionẽ. nã inteſtatũ patrẽfa. fecit. †

Querela non trãſmittitur, niſi fuerit præparata: quæ præparatio intelligitur multis modis in ſeq. l. expreſſis. Bar.

Si quis inſtituta accuſatione inofficioſi deceſſerit, an ad hęredem ſuũ querelam transferat? Papinianus reſpõdit

deceſſit inteſtatus hic auus. nam & ſi eũ vellet inſtituere, nõ poterat: quia adire nõ poterat: ꝙ eſt de iure ciuili, cũ nõ eſſet agnatus. Itẽ quia alienus erat poſthumus q inſtitui nõ poterat: vt inſti. de bo.poſ. circa prin. hodie ſecus; vt inſt. de leg. § poſthumo, & ǰ.de liber. & poſthu. le. Gallus §. ille. Item ſi inſtituit alium, rumpitur teſta. vel per contra tab. vel per querelam: vt hic dicitur, & ǰ.de bono.poſſeſ.contra tab.le. ſi emancipatus. Et ad hoc tñ. & ſi non potuit adire. potuit tñ habere bon.poſ.ſecundũ tabu. vt inſti. de bon. poſ. j. rñ. Itẽ potuit vẽtrem mitti in poſſeſſionem; vt ſubijcit. c Sed & cognatorum .ſ. poſthumus põt dicere inofficioſum teſtamẽtũ; qa & horũ, &c. Et no. quod nõ eſt hæc rõ generalis. nam cognati q erãt in ſexto gradu, poterunt petere bono. poſſeſſio. vt infra, vnde cogna. l. j. §. hæc autem. & §. ſi quis. & §. ſi qua. & tamen. nõ agunt de inofficioſo; vt ĩ. eo. l. j. ergo legetur ita bene dico quod agit de inofficioſo poſthumus ex filio emancipato; qa ſi iã eſſet natus poſſet petere bonorũ poſſeſſionẽ. Ioannes. Vel dic, põt agere querela quaſi natus; quia bo.poſſeſſio petere poteſt quaſi natus.

a Poſthumus. Exhæredatus.

b Suus hæres. De ſuo pone exẽplũ in filio & alijs inferioribus; vt inſti. de hær. qua. & diſ. §. ſui. & inſti. de pa. po. §. ius aũt. De legitimo pone in fratre cõſanguineo, q eſt legitimus; vt inſt. de leg. ag. ſuc §. j. ver. itaq;. q qñq; agit ꝗrela; vt C. eo. fratres. Itẽ pone in filio, qui ſuccedit matri, qui eſt legitimus; vt infra, vnde legitim. leg. ij. § fina. & leg. iij. De cognatis pone exẽplum in nepotibus aui materni. nam ipſi ſunt cognati auo & nõ agnati; & poſſunt ꝗri de inoffi. teſta. vt inſti. de exhæ. li. §. fi. & tñc ab ĩteſtato haberẽt vñ cognati. & idẽ in ſequẽti poſitione, vt habeat locum vñ cognati; vt inſti. de ſuc. co. Itẽ meli⁹ adhuc pone in filio filij emãcipati cõcepto poſt emãcipationẽ patris q nõ põt dici legitimus quia per emãcipat. patris iura agnationis nõ habet; vt inſti. de ſuc. ag. j. teſpo. vnde & habet bo.poſ. cõtra tab. nõ aũt dicit nullũ; vt ǰ. de bo.poſ. cõtra tab. l. ſi ẽmãcipatus. j. rñ. & ob hoc non ſine myſterio quæſiit. Quid ergo in poſthumo emancipati? videbatur imputãdũ teſtatori quare nõ

d Eis. Scilicet parẽtibus.

e Imputatur. Allegando dicit.

f Impetrare. i. allegare, vt proſit. Azo.

g Factione regulariter. nam cauſa cognita denegatur vt. ǰ. de teſta. l. is cui. §. ſi quis.

h Scriptus hæres. Scilicet poſthumus, de quo loquitur.

i Secundum tabulas. Et ſic iure prætorio ſuccedit, qui iure ciuili non põt; vt ǰ. de liberis & poſthumis. l. Gallus. §. ille. quæ eſt contra; ſicut & quãdo teſtamentum capitis diminutione irritatur; vt inſtit. qb. mod. teſta. infir. §. non tamen. Accu.

k Poſſe quæri. de inofficioſo teſtamẽto, licet ꝓprie non ſit poſthumus; & hoc quando extraneum inſtituit, ſecus ſi filios inſtituiſſet; vt C. e. l. ſi mater.

l Succeſſionem. Id eſt. ius ſuccedendi.

m Proficit. Et ſic no ꝙ res inter alios acta, alijs ꝓdeſt, non principaliter; ſed per quãdã cõſequẽtiam. ſic. ǰ. de auth. in poſ. l. cum vnus. in fi. j. reſp. Item no hic quod querela non eſt actio; quia actio ꝓdeſſet victori; quod non facit; vt hic. Itẽ quia perpetuo daretur; vt C. de con. pecu. l. ij. in fi. j. § quod hic non fit; vt. C. eo. l. ſi quis filium. §. pe. Itẽ daretur hæredi; quod in ea nõ eſt, niſi cum fuerit præparata; vt infra proxi. §. & inſti de perpe. & tempo. act. §. nõ omnes. Item non petitur quid dari, ſed ecõtra. nec accuſatio quia aliquando daretur hæredi; quod nõ eſſet ſi eſſet accuſatio; vt C. ſi reus vel accuſator. mor. ſue. lege finali. Item non agitur, vt quis puniatur. dicitur. ergo

† Sic. in P. Fl. vt ẽt annotauit Ant. Aug. emẽdati. libr. iiij. c. xvij. Halo an. aũt negationem addidit.

† Factio.

† P. F. et imputare.

† P. F. ſiue ꝓferts.

† Bal. in l. ij. ff. de re. iuri. dicit hunc tex. fore ſin. & quo text. vide ample hic in nouis interpret. Bol.

† Al. ad. dij. ſi.

† P. F. proſit.

† habebãt

† P. F. facit.

ergo quoddam iur medium tenens inter vtrunque, rescindens in totum testamentum, vel pro parte: vt J.eo.l.circa.& dicitur querela. Item est hic arg. quod qui agit de inofficioso testaméto non proponit petionem hæreditatis: plene dices infra eod. l. qui de inofficioso. contestatus sum: postea destiti prorsus ab agendo, postea volo resumere causam. quæritur an possim? Et respon. quod non. Si Imperator. Filium meum exhæredaui, & Imperatorem institui: nunquid poterit filius meus contra Imperatorem de inoff. agere? Et respon. quod sic. Papinianus. An testamentum veterani possit per querelam impugnari, quæritur? Et dicitur quod sic, quamuis in rebus castrensibus tantum fecit.

(quod & quibusdã rescriptis significatur) si post adgnitam bonorũ possessionem[a] decesserit, esse successioné accusationis. Sed † si non sit petita bonorum possessio,[b] iam tamen cępta controuersia vel pręparata: vel si, cùm venit ad mouendam inofficiosi[c] querelam, decesserit: † puto ad hæredem[d] transire.

Paulus li. singulari † de cẽtumuiralib. iud. VII.

QVemadmodũ pręparasse litem quis videatur, vt † posit trãsmittere actionem, videamus: & ponamus in potestate eum[e] fuisse, vt neq; bonorum possessio[f] ei necessaria,[g] & aditio hæreditatis[h] superuacua sit. his si comminatus tantum accusationem fuerit, vel vsque ad denunciationem, vel libelli dationem † processerit: ad hęredem suum accusationem transmittet. idque diuus Pius de libelli datione, & denunciatione rescripsit. Quid ergo[i] si in potestate non fuerit? an ad hæredem [suum] actionem transmittat? & rectè videtur litem pręparasse, si ea fecerit, quorum suprà[k] mentionem habuimus.

Pater nomine filii eo inuito querelam instituere non potest. Bart.

Vlpianus libro xiiij. ad edictum. VIII.

PApinianus libro v. Quæstionũ † rectè

Querela inofficiosi quid sit.

a Bonorum possession. sed cur datur querela, quę datur in defectum, cũ habeat bon. poss. vt insti. eo. §. cum autem? Resp. hic loquitur de quadam quæ nõ tribuit ius, sed gratia litis agnoscẽdæ vel ordinandæ datur: & quasi signum est, vt dices infra eo. l. Papinianus. ij. respon.

† Al. add. et.

† P. F. decessit.

b Petita bon. pos. Carboniana. sic J. de Car. edict. l sed impubes. §. interdum. quod nõ placet: & ibi nullũ dicere volebat, non inofficiosum: sed hic de gratia litis agnoscendæ.

† P. F. de septemuiralibus, iudicijs.

† Et.

c Inofficiosi. Cum non sit opus bono. possessio. quæ non cognoscitur à iure ciuili.

d Ad hæredem. etiam extraneum. ad suum enim non pręparata transmittitur hodie: vt C. eo. l. si quis filium. in fi. sic nec bo. poss. transmittitur, nisi præparata: vt J. de bon. pos. l. iij. §. acquirere. nisi in casu: vt J. de contra tab. sed & si decesserit. f. quia non præparauerat: quia institutus in incerto positus non petijt: vt J. de Car. edi. l. scriptus. & facit ad hanc præparationem. C. eod. l. si pater tuus. & C. de pręscrip. xxx. an. leg. sicut. §. quid ergo. ibi, nisi allegato, &c. & l. cum notissimi.

e QVemadmodum. Eum. s. exhæredatum.

f Possessio. Gratia agnoscendæ litis.

g Necessaria. Potest tamen eam habere: licet pro incognitis tantum sit inducta.

h Hæreditatis. i. verba quibus adire hæreditatem quis conuincitur, sed non proprie dicitur adire: est tamen necesse, vt se immisceat: vt C. si vt ab hære. se ab. l. j. Vel dic aditio, id est, probatio aditionis: quia præsumitur hæres, nisi contra probetur, secundum quosdam. Sed an eo ipso quod agit querela, videtur se immiscuisse, vt iam abstinere nõ possit? Respon. distingue an hoc animo vt esset hæres: tunc sic. an vt sibi faceret viam, & tunc non: vt infra, de acquiren. hæred. l. ei. & l. Antistius.

i Quid ergo. Redit ad primum casum, quando filius erat emancipatus.

k Supra. In hac l. & supra l. proxi.

PApinianus. CASVS. Exhæredatus fui à matre mea, nolo agere: dicitur hic quod pater meus non poterit agere me inuito.

Sequenti. Mihi querela competebat contra testamentum matris meæ, & eam præparaui, & decessi. lite pendente pater meus mea bona iure peculij occupauit, nunquid illam querelam transmittam ad illum patrem meum? Et respon. quod non.

Si quis. Institui agere querela inofficio, & litem

Si quis. Miles dum militabat fecit testamentum postea honeste missus intra annum à tempore reuersionis, (post quod per annum militari gaudet priuilegio) decessit: vnde testm suum per querelam inoffic. impugnari non poterit. Sed nec. Dic vt in gl. Si quis. Secundũ iura ista ad hoc quod filius excluoatur ab ista querela, oportet qđ habeat quartam partẽ, eius qđ habitur' erat ab intestato. vnde si pater aliqua dedit filio cã mortis, quæ faciãt quartam, repellitẽ filius à querela. Si quis. Pater filium impuberem ex debita portione instituit, & ei substituit. nunquid aget querela iste filius? Et dicitur quod non. Quoniam autem. Aliquis habens duos filios, eos exhæredauit, vnus agit querela, alius non: an ille qui egit, petere debeat totam. aut partem tantum, quęritur? Et respon. quod partem tantum. Sed pone quod quis habeat duos filios: & ambo decesserunt. vnus habuit vnum filium, & alius duos vel tres: si omnes succedant ab intest. tantum habebit nepos ex vno filio, quantum alij nati ex alio filio. Si vero erant præteriti vel exhæredati: ad hoc vt excludatur querela, sufficit, quod quis habeat quartam illius portionis, quam habiturus erat ab intestato. vnde ille qui solus erat, si habeat vnciam & dimidiam, repellitur.

† In P. F. praecesserit.

† Quæstionem.

Quarta. Ad hoc vt excludatur querela, & antequam quarta detur, oportet quod æs alienum deducatur ab hęrede. Item similiter funeris impensa. & de hoc nulla dubitatio est. Sed pone quod pater decessit, & filium instituit. centũ erant in bonis: octoginta & x. in seruis: alia x. in prædijs. seruis reliquit libertatem. ab initio noluit deducere quartam: vnde serui facti sunt liberi. dicitur hic quod filius habebit de residuo quartam: nec serui computantur in quarta, nec minuitur libertas per quartã. Sed pone tantum serui sunt in patrimonio, & instituat hęredem filium, relinquendo seruis libertatem: hoc casu aliquid filius non habet, si est emãcipatus filius, repudiabit hæreditatem, & transmittet eam ad substitutum, & proponet querelam contra substitutum: & hoc contra regulam quod ex quo repudiauit, audiatur, nisi forte per restitutionem. Sed quid si nemo est ei substitutus: tunc si succedet ab intestato, non præstabit legata, quod iterum contra regulam est.

Conditioni.

scribit, inofficiosi querelam [a] patrem filij sui nomine instituere non posse inuito eo ipsius [b] enim iniuria est.

Querela etiam que est preparata, non transit ad patrem qui bona occupat iure peculij, non iure hereditario.

Sequenti loco scribit si filius † post agnitam litis ordinandę [c] gratia bonorum [d] possessionē [e] † decesserit, finitam [f] esse inofficiosi querelā. quæ non patri, sed nomine filij dabatur.

Desistens simel ab hac accusatione, postea nō auditur. Bart.

Si quis post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit. [g] postea non audietur.

Dignitas instituti hanc querelam non impedit. Bar.

Si imperator sit hęres institutus: [h] † posse inofficiosum dici testamētum, sæpissimè [i] rescriptum est.

Testamentum veterani subiacet querela, nisi intra annum missionis decesserit. Bart.

Papinianus libro secundo. Responsorū ait, cōtra veterani [k] patrisfam. testamentū esse inofficiosi querelam: & si ea sola bona habuit, quę in castris quæsierat. Si quis in militia fecerit testamentum, & intra annum post militiam decesserit: dubito an (quia ad hoc vsque temporis † iure militari testamē-

·Conditioni. Pater filium exhæredauit, & extraneum instituit si daret x. illi filio exhęredato, & ille filius recepit: an videatur filius iste querelæ renunciasse? Et dicitur quod sic, vnde repellitur à querela. Idem si seruo suo testator libertatem reliquit, vel Titio fundum legauit si filio daret x. nam si seruus vel legatarius x. dat filio exhæredato, & filius recipiat: videtur filius ille renunciare querelæ: licet facilius impediatur non nata querela: quā nata extinguatur. Vnde. Pater filium instituit ex semisse, & sic in plus quam debetur: & rogauit eum vt alij restitueret hære. post x. an. nūquid filius potest conqueri? Et respond. quod non quia ex fructib. medij temporis potest habere debitā quartam vel partem. Si quis. quidam testamento suo filiū exhæredauit: postea se dedit ad arrogandum, vel fecit aliud testamētum: & sic fili⁹ habet tres vias querelādi testamentum, dicendi. s. irritum, vel ruptum vel inofficiosum. an igitur possit omnibus istis querelis vti? Respon. quod debet eligere vnam istarum trium tantum, & illa sola vti. Si filius. Exhæredatur filius si hęreditatem possideat, & extraneus institutus agat: potest filius exhæredatus excipere opponendo querelam inoffic. testam.

Meminisse. Ego contra testamētum patris mei inofficios. & succubui: si velim postea petere legatū, an possim, quæritur? Et resp. quod non: imò perdo legatū. hoc est verū nisi in tribus casib. in quibus fili⁹ non perdit legatum: licet querela agēdo succubuit: primo si filius destitit, & nō perseuerauit in improba lite, non perdit filius legatū. Item si absente filio extraneus institutus fuit absolutus, filius non perdit legatū. Item idē si fuit rogatus alij restituere. nā & hoc casu legatū non perdit. ex his apparet solūmodo talis casus. sed pone: Pater meus me instituit: & me rogauit vt hęr. totā alij restituerē. omi si hęr. & sic deuenit ad substitutū mihi, & sic substitutus habuit. egi cōtra substitutū querela Inoffi. & succubui. perdo ꝙ habere debebā iure Falcidię. aliam aūt partem hęr. habeo ego filius, vt alij restituam. Si quis. Auus maternus nepotē ex filia sua arrogauit ex const. diui Pij debet iste filius arrogatus quartā habere. Vnde iste auus matern⁹ fecit testm, & hunc nepotē arrogatū exhęredauit. iste nepos habebit quartā, licet egit querela, & succubuit, ꝙ facere nō debuit, qa repellēdus fuit, quia habuit quartā ex const. diui Pij: sed nō ideo quartā amittit Si ex causa. Pater me⁹ me exhęredauit, & extraneū instituit: suo testamēto legata reliquit libertates seruis suis dedit, egi cōtra illū extraneū institutū, & obtinui: qd erit de ijs, quę sūt in testamēto relicta? Et dicit ꝙ legata nō valēt, nec libertates. hęc vera sunt si extrane⁹ hęres nō soluit, sed si extrane⁹ hęres soluit, repetere pōt: & ego fili⁹ repetam si ille soluit de bursa hęreditaria. sed si ipse soluit de suo: ipse hęres repetet. Hęc vera sunt si ego fil⁹ egi intra quinquēniū. Sed pone ꝙ egi post quinquenniū, quia fui restitutus, & obtinui. dicitur quod valent libertates directæ & fideicom. veruntamen quilibet seruus dabit mihi xx. aureor. sed si egi intra quinquennium, vt dixi, directè nō valet, sed fideicom. debent præstari: & quilibet seruorum manumittēdorum dabit xx. aureos. h. d. cum seq.

[a] Querelam. circa testamentū matris.

[b] Ipsius. s. filij. tantum. sed mala ratio videtur. nā in actione iniuriarum pręfertur pater: vt j. de iniur. l. sed si vnius § filio. Sed dic qđ illa tangit patrem, vt etiam suam habeat actionē pater. hic non. imò & si esset institutus filius, posset non adire: vt dicitur de seruo: vt C de hær. instit. l. iiij. Item no. hic arg. quod querela non est actio. alias esset patri quęsita iure veteri in totū: hodie quo ad vsumfructū. & inuito filio intenderet: vt C. de bon. quæ lib. l. fin. §. vbi autem. Accur.

[c] Ordinandæ. Contra institutum ab auo materno.

[d] Bonorum. Tres sunt bon. poss. quę non tribuunt ius. s. Carboniana, & quę datur ventri: & hęc de qua hic dicit, quę datur ijs, qui erāt incogniti iure ciuili, vt filio emancipato, & posthumo alieno; & alijs cognatis. nam cū querela sit de iure ciuili nō dabatur prędictis personis, quę de iure ciuili sunt incognitę: sed [a] quoddā signum petebant vnius rei hęreditarię, annuli vel alterius rei, vt sic à prętore recognoscerentur, & ad querelā admitterētur, & de hac hic dicit, & ī. e. l. posthum⁹. in fi. & ī. e. l. ꝑx. & C. e. l. ij.

[e] Possessionem. In bonis matris.

[f] Finitam. Nec. n. transit ad hęredem, cū non habet hæredē: vt j. de castr. pec. l. ij. alias transiret, cū præparata sit; vt ī. le. posthumus. §. fi. hodie etiā ab intestato habet hæredē; vt in auth. de hæ. ab intest. ve. §. j. col. ix. & sic trāsiret querela. Sed quare querela nō dabat patri occupanti iure peculij bona. sed restitutio in integrū, sic ī. de minorib. l. iij. §. Pomponius? Respondetur quia querela est odiosa. Acc.

ADDITIO: Ista glo. est singularis quod querela hodie transit ad patrem, secundum Bal.

[g] Dereliquerit. Prorsus desistendo; vt ā. tit. j. l. destitisse. Vel dic eo ipso quod die statuta à iudice non egit sicut est in accusatione; vt C. qui accu. nō pos l. si ea. Sed in causis ciuilibus alijs serua quod dicitur supra tit. j. l. ad peremptorium. cum sequen.

[h] Institutus. Et filius exhæredatus.

[i] Sæpissime. Idem si Deum quis fecerit hæredem. argum. infra, ad legem Falcidiam. l. j. §. ad municipium. Vnde Augustinus. Qui deum vult instituere; filium autem exhæredare, alium quærat pro consilio vel qui recipiat, non Augustinum.

[k] Contra veterani. secus in militante adhuc: vt j. eo. l. si instituta §. de inoffi. quæ est contra. Itē secus in alio

† Filiusfa.

† Qualis fuerit ea bonorum possessio, docet Alciat. li. Parerg. viij. ca. xxiiij.

† Vnde Antonin⁹ Pius hęreditates eorum qui filios habebant repudiauit, & paternas professus est, nullius facta ditura hęreditatem quę aut adulatione alicui⁹ delata esset, aut lite perplexa, vt legitimi hęredes & necessarij priuarentur. Addiditq; S. C. hæc verba, Sanctius est. P. C. Inopē remp. obtinere, quā ad diuitiarū cumulum per discrimina ac dedecorum, vestigia peruenire Anthor Iuli⁹ Capitolinus, I eiusdem vita.

Querela inofficiosi non est actio.

Bonorum possessiones tres sunt quæ ius nō tribuunt.

† *Tempus.*

[h] Ineptie hoc loco Acc. pinde vide ꝙ de hac bonorū possessione, ꝙ gratia litis ordinādæ datur, scripsit Vigla⁹ in cōmentarijs suis ad titu. de inoff. test. in. §. tamdiū. institutionum lib. ij.

tum eius valet)[a] querela inofficiosi cessaret? Et potest dici, querelã inofficiosi cessare.[†][b]

Tabulae pupillares non subiacent querelae per se, sed rupto testamento paterno in totum, & ipsae tabulae pupillares rumpuntur: secus si pro parte. Bart.

Sed neq; impuberis[c] filij mater inofficiosum testamentum dicit: quia pater hoc ei fecit,[d] & ita Papinianus respõdit: Nec patris frater:[e] q̃a filij testamentũ est. ergo nec frater impuberis,[f] si patris nõ dixit.[g] Sed si in patris[h] obtentũ:[†] [i] nec hoc valebit: nisi pro parte patris rescissũ est:[k] tũc.n. pupillare valet.

Si quarta causa mortis donetur, querela excluditur: illud hodie corrigitur, quia debet habere quartam iure institutionis: vt in auth. vt cum de appel.cogn. §. aliud quoque capitulum. Bart.

Si quis mortis causa filio donauerit quartã partem eius, quod ad eum esset peruẽturum, si intestat⁹ paterfamiliàs decessisset: puto securè[l] eum testari.

Propter pupillarem substitutionem filius non habet querelam. Bart.

Si quis impuberi filio substituit, secundas tabulas [ei] faciendo: non ob hoc admittimus[m] ipsum impuberẽ ad inofficiosi querelam.

Facit partem qui non admittitur ad partem, sed admitti speratur. Bar.

Quoniam aũt quarta debitae[n] portionis sufficit ad excludendã querelam: videndũ erit, an exhęredatus partem faciat,[o] qui nõ quęrit:[p] vt puta, sumus duo filij exhaeredati. & vtiq; faciet,[q] vt Papinianus respondit. & si dicã inofficiosum:[r] nõ totam haereditatem debeo, sed dimidiã petere. Proinde [&] si sint ex duob. filijs nepotes,[†] ex vno tres puta, pluresve, ex vno vnus: vnicũ[s] sesuncia[t] vnum ex illis semiuncia[†][u] querela excludit.

Quarta intelligitur deducto aere alieno, & funeris impensa, & seruis libertate donatis. h.d. primò. Item institutus primo gradu ex causa habet querelã

In filiosfam. etiam veterano: vt C. eo. l. fin. Sed hodie videtur habere locum querela in castrensi, & quasi castrensi peculio: vt in auth. vt cum de appel. cogn. §. aliud quoque. vers. sancimus itaque. col. viij. & in auth. de sanc. episc. c. presbyteros. colla. ix.

[a] Valet. vt institu. de testamen. mil. §. quinimo.

[b] Cessare. s. inofficiosi testamẽti querelam: arg. infra de mili. testa. l. ex militari §. j. & ad leg. Fal. l. si miles.

[†] Et placet cessare.

[c] Sed neq; impuberis. pater filium impuberẽ instituit: eidem extraneum turpem substituit: moritur impubes, in pupillari aetate. substitutus accepit haereditatem: mater pupilli mortui fraudata filij haereditate inofficiosum dicere vult: non potest. & redditur ratio: quae ratio est materia secũdę quęstionis, an frater defuncti testatoris admittatur: & eodem mantello reuoluto defenditur substitutus, & infert quod nec frater impuberis admittitur, ea ratione qua mater.

In P.F. al. add. est.

[d] Hoc ei fecit. non filius, de cuius inofficioso testamento agitur, & sic est bona ratio contra matrem.

[e] Frater. qui substituit turpem personam.

[f] Impuberis. qua enim ratione excluditur mater, & impuberis frater: vel qua ratione excluditur pater, eadem frater impuberis. Et sic not. quod haec lex variantem haeredem admittit. sic infra, de coll. bo. l. nonnunquam. Sed arg. contra. C. de test. l. si quis testibus. Et est ratio quare hic admittatur variatio secundum quosdam, quia testamentum est patris & filij, quae responsio non valet: quia non tractatur, nisi de testamento impuberis, id est, de substitutione. Dic ergo quod vere patris est etiam substitutio quantum ad ordinationem: filij autem verius quia de sua haereditate agitur; vt arg. infra, de vulg. subst. l. patris & filij.

[g] Non dixit. s. testamentum inofficiosum.

[h] Si in patris. scilicet testamento.

[i] Obtentum. s. à fratre impuberis, & in totum. vnde nec hoc. s. pupillare valet, quia pars est & sequela paterni testamenti: vt insti. de pupil. subst. §. liberis. Sed quomodo potuit insolidum rescindi, cum non possit dicere nisi pro parte sua: vt ∫. eodem. l. mater? Respon. de facto fuit; vt supra eodem. l. posthumus. §. si quis. At rumpi non potest per contra tab. vel agnatione posthumi, nisi in totum: vt ∫. de iniusto rupt. l. penult. Sed cum rumpitur pupillare rupto paterno per querelam, vt hic: quare non per contra tab. vt ∫. de vulg. & pupil. substit. l. ex duobus §. fin. & l. seq. cum per contra tab. testamentum irritetur? vt infra, de leg. praestan. l. j. & C. de collat. l. vt liberis. circa pri. Respon. imò non irritatur, quia de iure praetoris nõ testamenti quaeritur in contra tabu. vt infra eod. l. filio. §. contra tab.

[k] Rescissum est. Scilicet testamentum.

[l] Secure. hodie debet iure institutionis: vt in auth. vt cum de appell. cog. §. aliud. collat. octaua.

[m] Admittimus. nulla enim videtur esse facta iniuria ei, cum ipse sibi testari nõ posset: vt inst. de pupil. subst. §. j. & facit C. eod. l. ex tribus, sed quid si per fideicom. & ita vltra. pup. aetatem eum grauauit? Respon. olim agebat & cum quartam sine onere nõ habebat: vt infra eodem l. §. si conditioni. hodie non, sed vt remoueantur onera: vt C. eodem. leg. quoniam. ij.

[†] In P. F. ex vno plures, tres puta, ex vno vnus. vnicum sescũcia, &c.

[n] Quoniam autẽ quarta debitae. scilicet ab intestato, vt & C. eo. l. parentibus. hodie semis. vel triens: vt in authen. de trien. & semisse. §. j. collat. iij. Accursius.

[†] vnius.

[†] P. F. semuncia.

[o] Partem faciat. l. vt partem habeat tantum, non totum. sicque exponitur infra, de leg. j. l. huiusmodi. §. si Titio. & de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. & infra, de bono. poss. contra tab. l. j. §. si ex tribus. Accur.

[p] Qui non queritur. id est non conqueritur; conqueri tamen sperat. nam secus si repudiasset: vt infra eod. l. qui repudiauerit. quae est contra. ADDITIO. Solue secundum Bart. hic, quia ibi loquitur in eo qui non admittitur: nec admitti speratur, quia repudiauit. hic in eo qui speratur admitti. de hoc vide eundem Bar. in l. pater filium. ∫. cod.

[q] Faciet. scilicet partem, id est me admitti ad partem tantum, & sic sufficit quarta dimidiae.

[r] Inofficiosum. scilicet in totum, & obtineam. non totam, &c. vt ∫. eod. l. posthumus. §. si quis ex his. Vel dic non totam. i. non totum dico inofficiosum, quo perlato venitur ad petitionem haereditatis.

[s] Ex vno. id est, altero.

[t] Sescuncia. i. vncia & dimidia.

[u] Semiuncia. id est media vncia; & hoc ideo, quia in

ſtirpem hæreditas diuiditur: vt inſtitu. de hæred. ab inteſta. §. cum filius.

a Aere alieno. ſic inſt. ad leg. Fal. §. cum autem.

b Quartam. debitam iure inſtitutionis: ex qua colligitur, an etiam quarta iure naturæ minuatur: vt J. Falcidia autẽ, &c. ſm Ioan. & Hug. & Azo. poteſt etiã dici vt tota loquatur de quarta iure naturæ debita.

c Videndum eſt, quando filius exhæredatur.

d Et nunquid. poteſt ita legi: nũquid minuant ſi cũ quis ex aſſe hæres eſſet inſtitutus & abundat cum. procede, & repete nunquid, & dic: nũquid ideo non poteſt dicere, quia inſolidum eſt hæres: & ſic ſit, & pro vel aut: quia habet Falcidiam. facilior eſt tñ lectio ſi prætermittaſ (nunquid minuant) vſq; illuc, ſi cũ quis, &c. & in fine verſus legatur, nunquid, &c. ideo poteſt etiã legi, vt neq; ſi, neq; cum abundet. litera ordinata in hũc modum: & nunquid minuant ſi quis ex aſſe eſt hæres inſtitutus. & adhuc repete nunquid, & aſſume: nunquid ideo non poteſt dicere inofficioſum teſtamentum quia habet Falc. poſtea ſequitur reſponſio, vt ponatur autem pro ſed: & fiat repetitio cum prætermiſſi. & dicamus, cum Falc. quæ debetur iure inſtitutionis, libertates non minuat: poteſt idem dici de dicta quarta, ſcilicet debita iure naturæ, &c. Vel ponas in quæſtione, Falcidia autem, &c. & poſt reſpondetur, poteſt dici, &c. ſecũdum duas primas lecturas. Quod autem in libertate dicit ceſſare Falci. recipit diſtinctionem, quia cum aliquid alicui legatur vt ſeruũ manumittat: an vt ſuum, & tunc patitur Falcidiam, an vt alienum: & tunc ita demum ſi plus eſt in legato quam faciat pretium ſerui: vt infra, de fideicom. lib. leg. decem. & ad legem Falcidiam. l. ſi ſeruus. & l. ſequ. ſed in hærede rogato ſecus quod hic dicit. Sed nunquid hodie minuitur Falcidia per libertates? Reſpond. non, vt in authen. de trien. & ſemiſſ. §. prohibemus. coll. iij. ſecundum Ioan. & ſic corrigitur quod hic dicitur. poteſt dici, &c. Item ſecundum hoc quid ſi filius minus quarta habet, & alii qui ſerui ſunt teſtamento manumiſſi, & non ſit vnde ſuppleatur, niſi ex ſeruis: qui reuocantur in ſeruitutem? Reſpond. vt infra, de fideicommiſſ. libe. l. generaliter. §. quid ergo. Planius pone caſum: ſed an & liber, &c. ſcilicet in filio exhæredato & alio inſtituto & libertatibus relictis. Item quod ſubiicit, & nunquid, &c. ſi filium inſtituo, ſic grauo, quod quarta ei non remanet. Item quod ſequitur, cum igitur, &c. retine eundem caſum: ſed ſic fuit grauatus quod nihil ei remanſit.

e Falcidiam. prima facie, quia totum habet.

f Poteſt. hoc refertur ad vtranq; quæſtionẽ quando exhæredatus. & quando in totum inſtitutus.

g Dici. ſolutio vtriuſque quæſtionis, ſecundum Ioannem.

contra ſibi vulgariter ſubſtitutum: & omittendo hæreditatem non incidit in edictum. Primò ponit vnum edictum. Secundò format duas quæſtiones, & eas determinat. Tertio ponit dictũ inconueniens quod ſequitur in vna determinatione. Quarto dat vnum remedium ſeu conſilium cõtra dictũ inconueniens. Secunda ibi, Sed an libertates. Tertia ibi, Cùm igitur. Quarta ibi, Niſi forte. Bart.

Quarta autem accipitur, ſcilicet deducto ære alieno, a & funeris impenſa. ſed an, & libertates quartã b minuant, videndũ eſt: c & nunquid d minuant. nam ſi cum quis ex aſſe hæres inſtitutus eſt, ideo non poteſt dicere inofficioſum [teſtamentũ,] quia habet Falcidiam e (Falcidia aũt libertates non minuit) poteſt f dici, g deductis libertatib. quartam ineundã. Cùm igitur placet quartam minui per libertates: h eueniet, vt qui ſeruos tantùm habet in patrimonio ſuo, i dando eis libertatẽ, inofficioſi querelam excludat: k niſi fortè hic filius, ſi non fuit i poteſtate [patris,] à patre hæres inſtitutus, meritò omittet hæreditatem: & ad ſubſtitutum l † tranſmittens, querelam inofficioſi inſtituet: vel † ab inteſtato m citra edicti n pœnam habeat † hæreditatem.

h Per libertates, non aũt libertates per quartam.

i Patrimonio ſuo. & nihil aliud.

k Excludat. quod eſt inconueniens.

l Ad ſubſtitutum. quem habet: & ſic cum nõ aditur hæreditas ex teſtamento, nihil valet de iis quæ in eo ſcripta ſunt: vt C. de fideicõmiſſ. l. eam quam. nam nec ex ſubſtitutione cum ea per querelam irritetur. ſed quid ſi ſit in poteſtate? Reſp. ſi ſubſtitutus adiit: idem & ſic deficient libertates: cum à ſubſtitutione pendeãt: vt J. de legat. j. licet intẽtata poſtea querela. Si verò nõ adiit quia hic remanſit, nihilominus hæres q abſtinuit nec aliunde pendet ex gradu qui vitietur, libertates valebũt: vt J. de fideic. libe. l. cum quaſi. §. ſed & ſi quis. Et ſic no. quod ſeru' hoc modo grauatur: vt & alibi J. ad legẽ Fal. le. ſi debitor. Item quod dixi pendere, verum eſt in fideicom. ſed quid in directis, cum ſtatim competant: vt infra, de man. teſt. l. teſtamento liber. Seruus enim ſtatim velit nolit eſt hæres: & ſic valet, non etiam ſi primus gradus vitiatur: quia nõ poteſt, cum ſit inſtitutus: rurſus à ſecundo nõ pendet. Reſpon. Imo hoc caſu cum datur ſubſtitutus, nõ eſt hæres neceſſarius: quia teſtator videtur ei permittere abſtinere: & ſic à ſecundo gradu pendet, qui poſtea vitiatur. Reſpon. idem diſtinguendum in omnibus, ſcilicet an habeat ſubſtitutum: & ratione diſtinctionis approbo per l. quæ eſt infra, de iniuſ. rupto teſta. l. nam & ſi. §. rumpendo. ſecundum Azo. Sed ſiue ſit in poteſtate ſiue emancipatus cum inſtitutus ſit, qualiter intentabit querelam: nec. n. eſt exhæredatus, vel pro exhæredato habitus? Reſpon. poteſt iure veteri, quia quartam nõ habet: vt C. eo. l. omni modo. Vel dic quod erat inſtitutus pure, & exhæredatus ſi nollet ex teſtamento eſſe: licet hæc exhæredatio ſit inepta, exhæredo te ſi nõ vis eſſe hæres, quia qui non vult eſſe hæres, ipſe ſua voluntate videtur ſe excludere ab hæreditate: vnde ſuperflua eſt exhæredatio: tamen tenet, quia non ſequitur, non vult eſſe hæres ex teſtamẽto, ergo nõ vult eſſe hæres. & probantur prædicta infra, de hæredibus inſtituendis. l. iam dubitari. Vel dic, agit querela, quia non poteſt contra aliquem agere ad ſupplementũ: cum ipſe ſine dolo ſuo, vt excludat fraudem defuncti, repudiet hæreditatem. Vel plenius ſecundũ Azonem loquitur de querela inoff. teſta. id eſt, de bon. poſſ. contra tabul. quam habet, ſiue nullo modo inſtituatur, ſiue exhæredetur inutiliter de iure, vel inutiliter quantum ad emolumentum: vt hic, & infra, de bo. poſſ. contra tabu. l. non putauit. §. non quęuis.

m Inteſtato. ſi nõ habet ſubſtitutũ, vel nõ accepit.

n Citra edicti. illius. ſ. ſi quis omiſſa cau. teſt. & hoc ideo quia facit vt fraudem defuncti repellat: vt infra ſi quis omiſſa cauſa teſt. l. qui autem. §. non ſimpliciter. & infra de leg. ij. l. cum pater. §. Titio.

a Vide Paulũ li. 4. ſentẽ. hoc tit. de inofficioſo in fine. A. Petſ.

† Contrarius legit vt.

† Habebit.

Iuſſit

p Instit. Vt ita sit hæres, si decem dederit filio testatoris exhæredato.

b Excludatur. Et certe excluditur. agnouit, n. &c. secundum Azo. sed Hug. dicit hic non respõderi: sed causam dubitationis poni.

Datum causa conditionis implenda in legitimam imputatur, & querelam excludit. Ba.

Si conditioni parere testator hęredé iussit in persona filij vel alterius, qui eandem querelam mouere potest, & † sciens is accepit videndum, ne ab inofficiosi querela excludatur. agnouit enim iudicium Idem est, & si legatarius ei, vel statuliber dedit. Et potest dici, excludi eũ maxime si hæredem ei iusserat dare. Cæterùm si legatarium, nunquid semel natam inofficiosi querelam non perimat legatarij oblatio? Cur ergo in hęrede absolutè diximus? Quoniã ante aditam hæreditaté, nec nascitur querela Ego euentum puto sequendum in hac re: vt si fortè antè, quàm iudicium moueatur oblatio ei fiat eius, quod relictum est, quasi ex voluntate testatoris oblatione † satis ei factum videatur.

Grauatus de restituendo post certum tempus, fructus medij tẽporis sibi in legitimam computet. Bartolus.

Vnde si quis fuit institutus, fortè ex semisse, cum ei sextans ex substãtia testatoris deberet, & † rogat' esset post certum temporis † restituere hæreditatem: merito dicẽdum est nullum iudicium mouere, cũ debitam portionem, & eius fruct' habere possit. Fructus enim solere in Falcidiã imputari, non est incognitum. Ergo & si ab initio ex semisse hęres institutus rogatẽ post decennium restituere hęreditatem: nihil habet: quod queratur: quoniã facilè potest † debitam portionem vel ex fructibus eius medio tempore cogere. †

Potest quis eligere vtrũ dicat nullum, vel inofficiosum. Bartolus.

Si quis & irritum dicat testamentum, vel ruptum, vel † inofficiosum: conditio ei deferri debet, vtrum prius mouere velit.

Ius rescindens potest in modum contradictionis proponi. Bartolus.

Si filius exhæredatus,

c Idem est. Scilicet, respondendum secundum Azo. vel quærendum secundum Hug.

d Excludi. Imo adhuc agit vt quarta saltẽ sibi impleatur: vt C. eod. l. scimus. in princi. & §. sancimus. ver. repetitionem. quæ est cõtra. Sol. nec ibi agitur querela: sed conditione ex lege. Item nec potest negari, quin vetera iura in hoc corrigant quia olim non agebat ad supplemẽtũ, si agnouisset legatum: vt hic. Item si non agnouit, agebat querela, hodie non.

e Maxime. Quare hoc, statim dicet.

f Quoniam. Resp. quoniam, &c.

g Querela. Vnde nec quinquennium currit prius: vt C. e. l. scimus. § illud erit ergo ratio quia facilius impeditur competitura, quam iam nata extingueretur. arg. supra de his, qui sunt sui vel alieni iur. l. patre furioso.

h Euentum. i. dationem & acceptionem. nam oblatio tantum intercessit.

i Ante quam. Maxime. nam idem est si post.

k Quod relictum est. Et accipiatur. Accu.

l Videatur. Nisi quod agatur ad supplementum iure nouo: vt modo diximus: sed videtur quod talia non debeant imputari in quartam: vt ꝭ. ad leg. Fal. l. id autem quæ est cõtra. Sol. hic dicit de quarta iure naturę: ibi de Treb. secundum M. Vel dic hic imputantur. s. vt non possit agi de inofficioso; quia confirmare videtur accipiendo, ibi aũt non imputatur in quartam iure institutionis, quo minus possit habere quartam de legatis; si in alijs rebus quartam non habeat. prima autem solutio stare nõ potest: quia quidquid datur ei, quod hæreditaté restituere debet, in quartam imputatur ei. vt ꝭ. ad leg. Fal. l. in quartam. §. j.

m Vnde si quis. Infert ex §. quoniam anté quarta quis enim diceret quartam sufficere ad excludendũ vnde si quis, &c. & merito dicendum est &c. vel ad proximum. §.

n Deberet. Scilicet, ab intestato, cuius quarta erat semiuncia, secundum M. alij sextans debetur ex necessitate. s. & pone exemplum in eo qui habet filiũ & filiam ex altero filio præmortuo, qui cum succedat cum diminutione tertiæ partis, remanent ergo nepti vnciæ ab intestato filio: quarum quarta est sextans vt insti. de hæred. quæ ab intest. §. item vetustas. ver. diui. & C. de suis & legi. hære. l. si defunctus.

o Nullum iudiciũ. Sed quod iudicium potest mouere, cum sit institutus: & poterat etiam agere ad supplementum? Resp. poterat queri dicens se habere minus quarta, secundũ Hug.

p In Falcidiã. Scilicet, iure naturæ. alij Treb. Sed certe non videntur imputari: vt C. ad Trebe. l. iubemus in fi. quę est contra. Sol. secundum quosdam, ibi loquitur in liberis primi gradus: hic in vlterioribus. Nam & in alijs est inter eos differentia: vt ꝭ. de hæred. institut. l. suus quoque. & leg. v. §. j. Tu dic quod hic filius rogatus erat post certum tẽpus restituere, & cũ certũ tempus esset venturum, per consequentiam erat certum quod quartam & eius fructus medio tempore posset percipere. vnde via conquerendi sibi denegatur. ibi vero rogatus erat non ad certum tempus vt hic: sed sub conditione, quam non erat certum extituram vel non extituram. s. si decesserit sine liberis: nec certũ erat an posset pendente conditione quartã, & eius fructus consequi: & cum de suo debito bonorũ subsidio statim debeat esse securus, statuitur vt ex principalibus rebus defuncti quartam detrahat. nõ enim sine ratione hic posuit certum tempus idest decẽniũ, & hoc in filija primi gradus: in cæteria spectatur cõditionis euentus: vt si interim quantum sufficit ad quartam, & eius fructus percipiatur, excludantur à querela, alias non. Azo. Item not. quod in Falcidia iure institutionis debita non videntur imputari fructus: vt insti. de leg. Fal. §. quantitas.

q Ergo. Clarius idem repetit.

r Si ab initio. Quia vbicunque potest habere quartam, & fructus eius, repellitur a querela. ergo & hic: & potest dici, vt hic sit exẽplũ superioris proximi dicti.

s Si quis & irritum. Per ca. di. sed ruptum per aliud testamentum: vt insti. quibus modis testa. infir. §. nõ tamen. & § posteriore.

t Conditio. Id est, electio.

u Mouere velit. Omnibus enim simul nõ potest vt infra de

† Al. add. Cum.

† P. F. oblato ei.

† Al. add. Quod.

† Tempus

† In P. F. Itemq; in vetu. exẽpla. *debitã portionem eiusque fructus medio &c.*

† Collige. vs glossema est.

† Et.

Infra, de re. iu. l. nemo ex ijs. §. quoties. Sed acta vna, alia poterit agi etiam post quinquennium: vt C. eo. l. eum. & l. contra maiores. Accur.

a Petet hæreditatem. Proposita petitione hæreditatis. Aliud si cōdictione ex lege diui Adriani ageret ad pos. vt C. de edi. diui. Adri. tol. l. fin. Vel dic quod hic filius incontinenti probabat se non iuste exhæredatum Vel dic, quod testamentum apparebat prima sui figura vitiatum.

†Inducet P. F.

b Cōtradictionis. Id est, exceptionis. quia cui damus &c. vt infra de superfic. l. j. §. quod ait. sic & supra ex q. cau. ma. l. nec non §. pen. & infra de bon. pos. l. iij. §. bonorum. ibi, retinendique, &c. & C. vnde legi. l. nō hoc. & ℥. ti. j. l. si qs libertatē. vel id est reconuentionis.

†Si.

c Et non obtinuit id est, succubuit, sic ℥, e. l. etiam. Quid si appellauit, & pendente appellatione destitit? Resp. idem ac si in principali destitisset. arg. ℥. de bo. liber. l. qui cum maior. §. accusasse. l. vt non perdatur: vt subijcit.

†Iudiciū. P. F.

ADDITIO Dic secundū Pa. de Cas. quod per appellationem sententia fuit rescissa, & ipse fuit repositus in eo statu in quo erat ante latam sententiam: ergo si postea destitit, præsumitur destitisse nōdum lata contra eum sententia, & sic nō perdit: vt in isto ver. cęterum.

in possessione sit hæreditatis: scriptus quidē hæres petet hęreditatē: a si filius uero in modū cōtradictionis b querelam inducet †quemadmodū ageret si nō possideret, sed peteret.

Quod aufertur ab indigno, applicatur fisco. Item indignus est contra quem præsentem sententia in querela profertur. Barto.

Meminisse autē oportebit, eum qui testamentū inofficiosum improbè dixit & c nō obtinuit id, quod in testamēto accepit, perdere d & id fisco vindicari, quasi in digno ablatum. e Sed ei demū aufertur, quod testamēto datum est, q usque ad sentētiam [in] iudicium lite improba perseuerauit. Cæterùm si ante sententiam destitit, f vel decessit non ei aufertur quod datū est proinde etiam si absente eo, secundum præsentem pronuncietur, pōt dici conseruādum ei qđ accepit g Eo autē solo carere quis debet, cuius emolumentum ad eum pertineret Cęterum si id rogatus fuit restituere: nō debet iniuria h fieri. Vnde nō malè Papinianus libro secundo responsorum refert: si hæres fuerit institutus, & rogatus restituere hæreditatem: deinde in querela inofficiosi nō obtinuit: k id quod iure Falcidiæ l potuit habere, solum perdere.

Quarta ex constitutione diui Pii excludit querelam. Itē qui in querela succumbit, non perdit, quod ei aliunde quàm ex testamento debetur. Bar.

Si quis impubes adrogatus sit ex his personis m quæ & citra adoptionē & emancipationē queri de inofficioso possunt hūc puto remouendum a querela: cum habeat quartam ex constitutiōe diui Pii. Quid †si egit, nec obtinuit: an quartam perdat. Et puto, aut non admittēdum ad inofficiosum, aut si admittatur, & si non obtinuerit, quartam ei quasi æs alienū, concedēdā n

d Perdere. Sic perdit patronus; vt ℥. de bo. li. l. si patronus ex. in prin.

e Ablatum. Nota regulam, quæ alibi expressius nō inuenitur; nec qui perdit, si se fisco deferat, consequitur præmium. s. medietatis; vt ℥. de ijs qui. vt indig. l. v. §. fi. fallit tamen hęc regula ℥. de his, qui. vt ind. l. fi. & C. de lega. l. si legatarius.

f Destitit. Parcitur pœnitenti: vt hic, & infra, de eo quod cer. loc. l. fi. & ā quod metus cau. l. si cum ex. §. j. & de publi. l. hoc edicto. & ℥. rem ratam hab. l. amplius. arg. contra infra, de ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. in princi. & infra, de furt. l. qui ea mente. & ℥. vi bonorum rapt. l. pen.

ADDITIO Dic verū esse, quando pœnitet ante consummatum delictum; vt hic. secus si post consummatum; vt in legibus contrarijs. ā. alleg. Pau.

g Quod accepit. Quia nō perseuerauit in lite improbat, vt dicūt; vel quia magis propter absentiā videtur perdidisse, quam quia habeat malam causam; vt ℥. de euict. l. si ideo. & facit ℥. de repu. l. fi. in fi. & qđ not. C. de iure fisci. l. senatus. §. senatus.

h Iniuria. Cui. s. restituere debet. Acc.

i Institutus. Scilicet filius. Acc.

k Non obtinuit, id est succubuit. Sed quomodo etiā fuit admissus, cum fuerit institutus? Respond. vt dixi supra ead. l. §. quarta autem in gl. super verbo, ad substitutum. s. quia cū fuit rogatus: fuit ei datus substitutus propter hoc quod timebatur, ne etiam ille fideicōmissarius nollet. vnde tacite intelligitur repetitū: vt ℥. de leg. l. j. l. licet si ergo omittat, & accipiat substitutus. licet non habeat effectum substitutio; tamen conuenitur querela, quę datur cōtra eū, qui possidet pro hærede, vel pro possessore; & si succubuit, perdat Falcidiā. sed nonne perdidit omittēdo? Respond. non, ideo quia omnino omittebat, vt alia via caperet, sicut qui omittit ex testamēto, vt habeat ab intestato.

†P. F. pertinet.

†Nam.

l Falcidiæ. Scilicet, Trebellianicæ. vel dic etiam iure naturæ; pars autem restituenda non perditur; quia non debet per eū alijs Inliqua conditio afferri. Sed quęro hic, an filius possit habere duas quartas, & Trebellianicam, & debitam iure naturæ? Respon. si pure rogatus est de restituendo, non puto, qđ vtrāque habeat; quia quod capit statim per Trebellianicā, imputatur, in eā quā debet habere iure naturæ, cū institutus sit; & aliqd possit habere iure institutionis; vt ℥. prox. §. Itē multo magis si detrahat quartā iure institutionis: vt ā. prox. §. Si aūt rogatus sit si decedat sine liberis; statim filio primo grad⁹ cōsulit in quarta, vel hodie in triente; & in residuo tenet fideicommissum; de quo detrahet existente conditione quartam nec. n. quartam hēt statim rogatus; tū quia pendet conditio; tum quia præmori pōt fideicōmissarius; vt C. ad Treb. l. iubemus. si in diē certū sit rogatus. forte idem est quod esset, si sub conditione; quia loco aditionis est restitutio, vt sic; & tunc quartā detrahat. & pro hoc est extra, de test. c. Rainut., licet sit ar. cōtra. in auth. de hęr. & Fal. §. si quis autē nō implena. col. j. & no. de his C. ad l. Fal. quanquam. Acc.

†Quod.

m Ex his personis. Veluti nepos ab auo paterno vel materno, si filius exierit de potestate aui; vt insti. de adop. §. sed hodie.

n Concedendam. Non quasi ex defuncti volūtate sed

sed quasi ex constitutionis necessitate: vt ꝟ. de adop. l. si arrogator.

Contra testamentum. scilicet totum: alioquin si pro parte, valent libertates etiam in totum: vt C. e. l. cum duobus. & dic vt ibi. Azo.

Ipso iure fit hic ius ex sententia: vt infra eo. l. cum qui. §. final. sic in causa filiationis. vt ꝟ. de lib. agn. l. j. in fine. & l. ij. Sic & in causa ingenuitatis: vt supra, de statu. ho. l. ingenuorum. Argum. contra ꝟ. eod. l. qui repudiantis. in fin. & dic vt ibi.

Erit. nisi sit collusum: vt ꝟ. de lega. primo. le. si seruus plurium. §. penulti. Accur.

Contendit. vt quia sit de cognatis lineæ inferioris vel superioris vel filius, emancipatus: qui non sunt hæredes, sed bonorum possessores: vt Institut. de bon. poss. §. quos autem. Sed hoc quomodo? Respon. egit filius, nec tamen bona vult: sed filius emancipatus vel cognatus quem nemo repulit.

Non valent. s. directæ. nam fideicõmiss. sic ꝟ. le. proxi. Item hoc in seruis defuncti: secus si hæredis: vt infra. eo. l. si sub hac. quæ est contra. Sed videntur omnes valere, & legata: vt infra de except. rei. iud. l. prima. Solut. potest dici aliud in inofficioso testamẽto: aliud in rupto, vel irrito, vel iniusto, id est non solemni: vt ibi, nam & in alio differunt: vt ꝟ. eod. l. Titia. vel distingue quo agente dicatur iniustum: vt si agente hærede, id est filio, obtineat quod hic dicitur. si legatario, quod ibi. Vel ibi collusio hæredis adfuit, hic contra, & nititur æquitate media sol. scilicet proxi. præcedens: cum ius omnium legatorum pendeat ab hærede, sed non econtra; vt infra. de pig. l. si superatus. vbi etiam aliæ duæ solutiones sunt Azo. Item contra ꝟ. de le. præst. l. viridis. §. si adierit. Sol. plus facit querela quam contra tab. vt dicen. ꝟ. eo. l. filio. Vel dic pro parte fuit adita. Vel dic vt ibi, hodie verò ex causa præteritionis vel exhęredationis, &c. vt C. de lib. præteritis vel exhæ. auth. ex causa. & sic corrigitur quod hic dicitur. vel dic vt ibi. Accu.

f Repetuntur. condic. ind. vt ꝟ. de condi. ind. l. iij.

g Qui soluit. si de suo soluit.

h Obtinuit. si de hæreditate soluit.

i Repetũtur. ab eo qui obtinuit. nam qui soluit, habet directam. Azo.

k Fere autem. ideo fere dicit, qꝛ si scriptus de suo soluit ante motam cõtrouersiam, ipse repetet, & nõ qui obtinuit. alioqui imputabitur ei, si postea soluat, vel ideo, quia si scriptus hæres cautionẽ interposuisset euicta hæreditate legata reddi. & de hæreditate soluta ipse repeteret: vt ꝟ. ad leg. Falc. l. dolo.

l Cœptũ est. sed quæ est ratio huius distinct. ante quinquennium, vel post quinquennio? Resp. quia vbi post quinquennium dicitur Iofficiosum: nõ cõtingit illud, nisi ex causa magna restitutionis vel quasi dispensationis: vt hic subijcit, & C. in qui. caus. in inte. rest. nõ est nec. l. ij. alias nõ vt C. eod. l. si quis filium. in fi. sed restitorio vel dispensatio contra libertatem locũ habere non potest, scilicet iam competentem: vt ꝟ. de min. l. si ea causa. in fine, at ante quinquẽniũ suo iure communi. vnde aliud est: vt ꝟ. de mi. l. verum. qđ si minor. Item contra. C. de pet. hære. l. fi. §. fi. quia ibi dicit post annum. So. ibi in petit. hæred. cum testamẽtũ nullum, non annullandum dicitur. Itẽ & aliud contra eos ser uos inducitur.

Rescisso testamento non debentur legata vel libertates: & soluta repetuntur. sed libertates debentur si post quinquenniũ agatur; vel etiam ante, si sunt directa. sed pretium pro eis præstabitur. Bar.

Si ex causa de inofficioso [a] cognouerit iudex & pronunciauerit cõtra testamentũ [a] nec fuerit prouocatũ: ipso iure [b] rescissum est: & suus hęres erit [c] secundũ quẽ iudicatum est & si bonorum possessor hoc se cõtẽdit, [d] & libertates ipso iure nõ valẽt: [e] nec legata debẽtur: sed soluta repetuntur [f] aut ab eo qui soluit [g] aut ab eo q obtinuit. [h] & hæc utili actione repetuntur. [i]

Fere autem [k] si ante controuersiam motã soluta sunt q obtinuit, repetet [*] & ita diuus Adrianus & diuus Pius rescripserũt. Planè si post quinquẽnium inofficiosum dici cœptũ est [l] ex magna & iusta cã libertates non esse reuocandas, quæ competierunt, vel præstitæ sunt, sed viginti aureos a singulis pręstandos victori.

Modestinus libro singulari de inoffic. test. IX.

SI autem intra quinquennium egerit: libertates [m] non competunt: [n] sed Paulus ait præstaturum [†] [victorem] fideicommiss. [o] libertates: scilicet [†] viginti aureis, & in hoc casu a singulis præstandis,

Vbi sunt dissona seu diuersa sententia, præualet ea, quæ est pro testamento. Bar.

Martianus libr. iij. Digestorum. X.

[a] SI pars [†] iudicantiũ de inofficioso testamento, contra testamentum, pars secundum id, sentẽtiam dederit: quod interdum fieri solet: humanius erit, sequi eius partis sentẽtiam, quæ secundũ testamẽtũ. [†] pronũciauit; [p] nisi [†] apertè iudicẽ iniquè [q] secundum scriptum hęredem pronunciasse apparebit.

m SI aũt. Libertates. s. directæ.

n Non competũt. idem si ea falso testamento vel codicillo libertas fuerit postea pstita, secundum quosdam. sed tu dic si ex testamẽto falso, ipso iure non valent: vt C. de pet. hære. l. fi. §. pe. in fin. Si verò ex codicillis falsis, tunc est idẽ quod hic: vt ꝟ. de manu test. l. cum ex falsis. quia a domino, id est hærede sunt manumissi, vel legatario dati, vt manumittat.

o Fideicõmissarias. secus in directis si ante quinquẽniũ dicatꝛ inofficiosum: vt ꝟ. l. prox. in fi & est tõ. vt dicũt, quia fideicõmissariæ duplici authoritate nituntꝛ. i. hærede & testatore: directæ, solo defuncto. Itẽ no. ꝙ hodie nihil præstatꝛ, quia ex causa præteritionis, &c. vt dixi ꝟ. prim. in fi. magnæ gl. s. directæ.

SI pars. CASVS. Exhæredatus fuit a patre meo: & eũ veliꝫ agere querela inofficiosi, delegati sunt quatuor iudices inter me & hęredẽ institutũ: duo dederũt sentẽtiã pro me: alij duo ꝓ extraneo instituto. Dicitꝛ hic ꝙ sentẽtia illorũ valet, qui iudicãt ꝓ testamẽto. nisi. &c. Ilod. Filius exhæredat' percepit legatũ sibi ab hærede instituto relictũ. Dr. hic talis filꝰ nõ aget amplius querela, nisi esset alias restituturus. Viu.

p Pronunciauit. & dic quod pares erãt partes: aliãs statetur maiori parti: vt ꝟ. de ar. l. item. §. fi. & l. seq. & ꝟ. de re iu. l. duo ex trib. idẽ seruatꝛ in cã liberali: vt ꝟ. de re iu. l. inter pares. & ꝟ. de re. in. l. in ambiguis.

q Inique. i. per gratiã, vel per sordes: quo casu non valet

† P.F. inofficiosi forte si de inofficiosi causa. hic tñ. ꝟ. legitur l. 15. §. 2. vt in hoc genere loquẽdi intelligat, querela aut aliquid simile.

† P.F. repetit.

ius legatorum ab hęrede pẽdet

† Solum.

* Coniũge l. 37. de re vindic.

† Alexan. de imo. in l. duo iudices. ff. de re ind. reputat istũ textu. esse. sin. ad hoc ꝙ licet alias duo iudices vbi ferunt suã sententiã, valet illa q est lata ꝓ reo vt in l. iter pares. e. ti. pręter quã in causa libertatis: idẽ dicendũ est de lata cõtra testamẽtũ & ꝓ testamẽto q lata pro testameto valet, nisi euidenter appareat, iniquitas. Bolo. Item Ari. Proble. sectione xvij.

† P. F. spectat.

† In P.F. add. si.

Qui aliquid percipit ex teſtamento, excluditur a querela; niſi alii reſtituat. Bar.

Illud notiſsimum eſt, eum, qui legatum percepit non recte de inofficioſo teſtamento dicturum, niſi id totũ alij administrauit [a]

Qui ſuccumbit in querela, non perdit id quod extra teſtamentum capit. Bar.

Modeſtinus lib. iij. Reſponſorum. XI.

ETiam ſi † [in] qrela inofficioſi teſtamẽti non obtinuit [b] filia: non ideo tñ donationes quas viuus ei perfeciſſe [c] proponiť infirmari: [d] neq; in dotẽ datorũ partem [e] vindicari poſſe reſpõdi.

Siue quis agnoſcat relictum ſibi directo, ſiue per conſequentiam, repelli ur a querela.

Idem libro ſingulari de præſcriptionib. XII.

NIhil intereſt, ſibi relictum legatum filius exheredatus agnouerit an filio ſeruove relictũ cõſecutus ſit. vtrobique enim pſcriptone [f] ſummouebitur [g] Quinetiam ſi idem [h] inſtitutũ ſeruũ [i] prius quam adire hæreditatem iuberet, manumiſerit: vt ille ſuo arbitrio adeat hæreditatem, idq; fraudulento [k] conſilio fecerit: ſummouebiť [l] ab † actione. Si a ſtatu libero [m] exhæredatus pecuniam petere cœperit: [n] videri † agnouiſſe parentis iudicium.

Petitio ſine effectu, non remouet filium a querela Bar.

Si eñm filius ademptum [o] [ſibi] legatum [p] inſtituerit † petere, ſummotus † repetat i offícioſi querelam: † præſcriptione remouendus non eſt. quamuis.n. agendo teſtamentum comprobauit: † [q] tamẽ eſt aliquid, quod teſtatoris vitio reputetur, vt meritò repellendu non ſit. [r]

Quod alicui per conſequentiam quæritur abſque facto ſuo eum nõ remouet a querela. Bar.

Filius teſtatoris, qui cũ Titio eiuſdem pecuniæ reus [s] fuerat, [t] liberatione Titio legata, p acceptilationem Titij liberatus, [u] ab actione inofficioſi nõ ſummouebiť. [x]

valet ipſo iure vt C. quando prouo:.. non eſt neceſ. l. venales. Vel melius dic inique, id eſt, contra iura litigatoria, & ſic tenet ſententia: ſi tamen in cauſa appellationis hoc probetur, vel ſeruabitur ius cõmune. ſi ſint delegati, erit in pẽdenti. ſi ordinarij, pro reo: vt infra de re iudi. le. duo & le. inter pares. Accu.

[a] Adminiſtrauit, ex neceſſitate. quia de hoc teſtator eũ rogauit. Nam non videtur quiſquam, &c. vt ĩ. de reg. iu. l. non videtur quiſquam.

ETiã. CASVS. Filius exhęredatus egit querela, & ſuccubuit: non perdet dona. quam habuit à patre ſuo. ſi pater dedit pro filia dotem, illa dona non reuocatur. Viuianus.

[b] Obtinuit. i. ſuccubuit. Et ſic negatiua in affirmatiuã reſoluitur: vt ſ. e. l. Papinianus. §. meminiſſe. ſic econtra ſupra, de dolo. leg. non debet. in fine.

[c] Perfeciſſe. fuerat ergo emancipatus; alias non poſſet perfecte donare.

[d] Infirmari quia non pendent ex teſtamento. ſic & in dona. cauſa mortis eadẽ ratione: vt ĩ. de ijs quibus vt in dign. leg. poſt legatum. §. qui mortis. & hoc niſi ſint teſtamento confirmata: vt ĩ. de bo. liber. l. ſi vero. §. pe. ĩ. de contra tab. l. ſub conditione. § fin. Sed H. econtra dicit quod lex illa poſt legatũ loquitur in eo genere donationis quæ fuit facta vt nõ reuocetur, cum ſint duo genera: vt ĩ. de dona. cauſa. mortis l. ij. & l. ſenatus. §. mortis.

[e] Partem. quia pro parte egit querela filia dotata a patre viuo filio ſuo. Acc.

NIhil. CASVS. Pater exhęredauit filiũ. & legauit ſeruo filij decem. filius agnouit illud legatũ quęritur, an filius repellatur à quęrela? Et dicitur qđ ſic. Ratio: qa nihil intereſt, &c. Vnde ſi pater meus me exhęredauit, & ſeruum meũ inſtituit: ſi ego eũ manumittam, non agam querela. Si cum. Titius teſtamentum fecit, & filium exhęredauit: & extraneũ inſtituit: cui filio exhęredato legatum in teſtamento reliquit: poſtea fecit codicillos, in quibus tale legatum filio ademit: egit filius iſte ad habendum legatũ: & ſuccubuit: & ideo nihilominus poteſt iſte filius intentare querelam inofficioſi. Filius. Eram emancipatus à patre meo: & ego & Titius decem illi patri meo debebamus inſolidum. pater meus fecit teſtamentum, & me exhęredauit: & Titio liberationẽ legauit: & ſic fui ego per conſequens liberatus. Dicitur hic quod non ideo videor agnoſcere iudiciũ defuncti patris mei: & ideo potero agere querela. Viu.

[f] Præſcriptione. i. exceptione.

[g] Summouebitur. quia iudicium defuncti comprobauit: & idem eſt cum quis ſibi aut filio aut ſeruo aſſcribit: nam ęqualiter punitur: vt ĩ. ad legem Falci. l. de eo. & ĩ. ſi quis omiſ. cau. teſta. l. j. § parui. Differt tamen alibi: quia petita contra tabul. legata dantur liberis, non autem ſeruis: vt ĩ. de leg. j. l. lij. §. j. & C. de bono. poſ. contra tabu. l. j. Itẽ differt an fiat directo, vel per obliquum: vt ĩ. eo. l. fina. & vt diximus ĩ. de inter. act. l. ſi defenſor. §. illud. Item not. tacite quem ſuo iuri renunciare vt. ſ. e. l. ſi pars. §. fin. & ĩ. de leg. comm. l. pe. & de pac. inter em. l. cõmiſſorię. Accu.

[h] Idem. filius.

[i] Seruum. ſuum.

[k] Fraudulẽto. ob hoc ſcilicet: vt fraudaret legatarios. & fideicommiſſarios. Accur.

[l] Summouebitur argu. ex prædictis quod eligendo vnũ contrariorum alaj renunciare videtur ſic ſ. de minori. l. ſi filius. & ĩ. de contra tab. l. iij. §. final. arg. contra. ĩ. de le. ij. l. debitor. §. ſeruo. & ſ. de legatis preſtan. l. iij. ſic. ĩ. de condic. ind. l. in ſumma. §. ſed & Agere. Accur.

[m] Si a ſtatu libero. & ſic manumiſſo, exhęredato pecuniam daret. non dicas quod fuerit rogatus per fideicommiſſum dare pecuniam: quia ſic dare non poſſet: vt. ĩ. de legatis primo. l. plane. ſecunda, in fin. & l. ſequenti.

[n] Cœperit. & conſecutus fuerit. Hug.

[o] Si cum filius ademptum. ſ. in codicillis.

[p] Legatum. ſ. in teſtamento: quod fieri poteſt: vt in ſtl. de adi. leg. §. j.

[q] Comprobauit. id eſt comprobaſſe videtur.

[r] Non ſit. ſic ſupra eod. l. Papinianus. §. quoniam. ibi, cum igitur, &c.

[s] Reus. i. debitor ex cauſa mutui.

[t] Fuerat. ſ. patris: quia emancipatus erat.

[u] Liberatus. nam vno reorum per acceptilationem liberato, & alius per conſequens dimittitur: vt ĩ. de noua. l. ſi rem. § fin.

[x] Non ſummouebitur. quia non directo ſed p obliquum lucratur: vt ĩ. eo. l. ſi is. §. ſi hęres. alias cõtra vt ſupra

† Ant. Auguſtin. li. iij. emendationum c. xvij. ſic legendum putat ex Pan. Flor. *Etiam ſi querela inofficioſi teſtamenti obtinuerit, non ideo tamen donationes*, &c. quo loco caput hoc pulchre explicat. Negatiua, quæ in affirmatiuã reſoluitur.

† Al. add. *hæc*.

† Al. add. *poteſt*.

† Bal. hic dicit iſtã tex. ſingu. ad hoc qđ ap̃bratio, quę nõ tenet non officit approbãti vel recipiẽti hoc addito, qđ approbans aliquã perſonam nõ poteſt amplius eam reprobare Bolog.

† *Inſtituerit.* † *Summotus eſt repetita inofficioſi querela.*

† F. F. *cõprobauerit.* al. *approbauerit.*

vt s.ea.l.j.respõ. ADDITIO. Solue ſm Bart. quod hic conſecutus eſt per conſequentiã abſq; aliquo ſuo facto: ibi vero interuenit factum ſuum proprium. alium filium: poſt hoc feci teſtamentum, & ambos filios meos exhæredaui, & etiam patrem meũ præterii. Dicitur hic, quod primo agent filij mei, ſecundo loco pater meus aget. nec eſt mirum ſi pater ſuccedit filio: quod eſt quando ordo turbatur, & hoc dicit hęc lex cũ prin. l.ſeq. quæ cõtinuatur cum iſta.

Titia. CASVS Titia habebat duas filias & filiũ: vnam de filiabus inſtituit, & filium exhæredauit, vel præteriijt. & aliam filiam exhęredauit, & legata reliquit filio: & ſic ea uit, quæ dari fieri ve iuſſi, dari fieri volo. & ſi non valeat iure teſt. volo vt valeat ab inteſt. exhæredata filia egit & obtinuit pro parte ſua. an legata repetita ab inteſtato debeãtur ex parte euicta, quæritur? Huic quęſtioni nõ reſpon. Scęuola: ſed alij, ſcilicet, ſi quęratur an ſi is qui teſtamẽtum feciſſet, incamiſſet, vt ſi legata relicta in teſtamento ſuo non valeant iure teſtamenti qđ præſtarẽtur ab inteſtato, an poſſit ſic fideicõmittere? Et reſpon. quod ſic. Paulus reprehẽdit eum: quare non reſpon. ad propoſitã quæſtionem. Dicit ergo quod fideicõ. ſic relicta non debentur, quaſi à demente relicta. Viu.

Rupto teſtamento per querelam, non debentur legata ex vigore repetitionis facta ab inteſtato. Bar.

Scæuola libr. iiii. Reſponſorum. XIII.

Titia filiam hæredem inſtituit: filio [a] legatum dedit eodem teſtamento: [&] ita cauit: *Ea omnia, quæ ſupra dari fieri iuſſi, ea dari fieri volo ab omni hærede bonorumve poſſeſſore, qui mihi erit, etiam iure inteſtati. Item quæ dari fieri iuſſero,* [b] *ea vti dentur fiant, fidei eius* [c] *committo.* Quæſitum eſt, ſi ſoror [d] centumuirali [e] † iudicio obtinuerit: an fideicommiſſa ex capite [f] ſuprà ſcripto debeantur? † ſi hoc quæratur, an iure eorũ, quos quis ſibi ab inteſtato hęredes † bonorumve poſſeſſores futuros credat: fideicommitti † poſsit? Reſpondi, poſſe. Paulus notat. [g] probat autem † nec fideicõmiſſa ab inteſtato data deberi, quaſi à demente. [h]

In ſucceſſione contra teſtamentum filiorum cauſa eſt potior, quàm cauſa parentũ, quibus excluſis, parentes admittuntur, licet turbata ordine, vt ſucceſſio debeatur. Bart.

Papinianus lib. v. Quæſtionum. XIIII.

Pater filium emancipauit, & nepotẽ ex eo retinuit. emancipatus, ſuſcepto poſtea filio † ambobus [i] exhæredatis, patre præterito, vita deceſsit. [k] In quæſtione [l] de inofficioſo teſtamento, † pręcedente cauſa filiorum, patris intentio adhuc pendet. Quòd ſi cõtra filios iudicetur: pater ad querelam [m] vocatur, † & ſuam intentionem implere poteſt.

Idem libro vj. Quæſtionum. XV.

[a] Filio. Exhæredato. & præterito vel etiã inſtituto. & tunc dic legatum. i. prælegatum.

[b] Dari iuſſero. Scilicet in futurum.

[c] Eius. Qui erit hæres, etiam ab inteſtato.

[d] Si ſoror. Scilicet, Titiæ, quę etiam agit contra filiam Titiæ, quæ eſt turpis perſona, ſecundum quoſdam quod non placet. Vel dic ſoror inſtitutæ, quæ poteſt agere: vt infra eod. l. mater.

[e] Centumuirali iudicio. Id eſt, petitione hæreditatis, quæ à centumuiris eſt facta: vt C. de peti. hær. l. fin. in princ. & hoc perlata querela.

[f] Capite. Id eſt, repetitione facta ab inteſtato.

[g] Notat. Scilicet reprehendendo Scæuolam, quia non reſpondit quæſtioni, & ipſe ſoluit. ſed in quo differt dictum Scæuolæ à dicto Pauli? Reſpond. dictum Scæuolæ, quando alio modo rumpitur, vel non valet teſtamentum: ſed Pauli quando rumpitur per querelam.

[h] Quaſi à demente. Vt hic, & infra, de lega. iij. l. patronus liberto. §. fina. & ſupra eodem leg. ij. & infra eodem. l. qui repudiantis. §. cum contra teſtamentum. ſecus ſi aliter pronuncietur iniuſtum: quia tunc ab inteſtato data valent: vt C. de fideicommiſ. le. eam quam. & infra, ad Trebel. l. ſi patroni. §. fin. quæ ſunt contra. nam quando inofficioſum perſona teſtantis deficit. alias alia accidentia. Accurſius.

Pater. CASVS. Habebam patrem, & etiam filiũ & ſic pater meus me emancipauit: & filiũ meũ, q eſt nepos ſuus, retinuit in poteſtate: poſtea habuit

Hæredi. Filio exhæredato agente, poſtea liti renunciante, ſi decedat. an tranſmittat querelam ad hęredem ſuum, quæritur? Et reſpon. quod non.

Filius. habebam duos filios: vnũ inſtitui, & alium exhæredaui, & extraneum inſtitui: egit exhæredatus cõtra extraneum, & obtinuit. an debitores cõuenire poſſit, & à creditoribus conueniri: & ad iudicium diuiſorium cũ fratre pueniri poſſit? Et reſpõ. quod ſic, nec obſtabit qđ pater partim deceſſit inteſtat⁹, & partim teſtatus. q̃a hoc non eſt abſurdum: licet aliud eſſet, ſi quis filium in vno ſemiſſe inſtituiſſet. nec in alio. Viuia.

[i] Ambobus. Filijs ſuis. vno. ſ. in poteſtate aui retento. altero nato poſtea.

[k] Deceſſit. ſ. filius emancipatus.

[l] In quæſtione. Si quæratur cui datur querela prius.

[m] Ad querelam. Sed cum in ſubſidium datur querela: vt inſti. eo. §. tam autem. & j. eo. l. qui de inofficioſo. & ad Carbo. l. j. §. generaliter. & huic datur contra tab. vt j. ſi à par. quis fue. man. l. j. quomodo hanc querelam habet? Reſp. querelam. i. contra tab. bon. poſſ. ſecus ſi eſſet filius exhęredatus: vt s. eo. l. j. ſecundum Azo. Sed ſi querela ageret, poſſet repelli: quia alij eum præcedunt. ſed Ale. dixit patri præterito cõtra teſtamentũ filij dari querelam inofficioſi teſtamenti: vt hic, vna cũ contra tab. ſed filio emancipato contra teſtamentum patris non dari querelã inofficioſi teſtamenti: vt j. eo. l. ſi proponas. ſed ſecundum eum cum facit defunctum inteſtatũ, nun quia filij iam excluſi in querela ab inteſtato admittuntur? Reſpon. Ale. ſic. arg. pro eo. s. eo. l. poſthumus. § ſi quis ea his. Bul. tñ contra. & pro eo. j. eo. l. qui repudiantis. j. reſpon ſed certe ſm Ale. aliud eſt qñ repudiauit: vt nunquam ad eum redeat qui repudiauit, licet alter in totum obtineat, & aliud qñ per ſententiam fuit excluſus. Item pro eo. j. eo. l. ſi non mortis. §. ſi quis. ſed ibi nõ in totum teſtamentum fuit irritum. Sed ſm̃. nos qui dicimus dari contra tab. non habet locum hæc quæſtio, cũ non fiat omnino inteſtatus: vt j. eo. l. filio in fine. Item not. hic non intereſſe quem non habere filios: an tales qui a querela excluduntur: ſic inſti. de ſucceſ. li. §. ſed noſtra. & in auth. de nup. §. quoniam infirmas. col. iiij.

[a] Coniun l. 88. §. vlt. de lega. a. Duar.

† P. F. iure inteſtata.

† Fiantq; P. F.

† De centumuirali iudici. Ci. lib j. de ora. Suet. in Veſpaſiano. Quin. lib. v. c. de prixiudicijs.

† In P. F. Reſpondi ſi hoc.

† In P. F. bonorumve poſſeſſores ſucceſſuros] credat fidei committere poſſe.

† P. F. fidei committe re.

† Al. add et probat.

† P. F. duobus.

† P. F. de inofficioſi teſtamenti

† Vide quę ſcripſit in hãc legem Viglius in cõmentarijs ſuis ad titu. de inoffi. teſta. Iuſtit. li. ij. in priu. putat. n. aduerſus, interpretum ſententiã, hic ius eſſe ſingulare, vt patri manumiſſori & bonorũ poſſeſſio contra tab. & querela, contra teſtamẽtum filij competat.

Sed an post patrem admittatur auus & proauus? Respon. non, secundum Azo. & est ratio: quia non habuit necesse eos instituere: sed patrem sic: cum esset eodem gradu quo filij: vt ȷ de iniu. test. l. si quis filio exhæredato. in prin. licet filij sint potiores: vt hic dicit. præcedēte, &c. & in auth. de hær. ab intest. §. j. co. ix. & institu. de hære. qualita. & diffe. §. sui. & idem est in filio & nepote, si filius tempore mortis præcessit. nam nepos suo iure non potest habere querelam, sed patria sui & ita intelligendū est quod dicitur ȷ. eo. l. si is. & C. eo. l. si quis filium. quæ dicunt nepotē habere querelam: sed dici potest secundū H. cōtra: vt & auus & proauus, & nepos successiue admittātur etiam suo iure: vt ȷ. eo. l. ia. in prin. & l. si nō mortis. § fi. & sic intelligebat. C. eod. l. si quis filium. §. sed nos, &c.

NAm & si parentibus non debeatur † filiorū hæreditas propter votum parentū, [a] & naturalem erga filios charitatem: turbato tamen ordine [b] mortalitatis, nō minus parentibus, quàm liberis piè relinqui debet.

Qui a lite mota desistit, querelam non transmittit.

Hęredi eius, qui post litem de inofficioso pręparatā voluntate [c] mutata decessit, non datur de inofficioso querela. non enim sufficit litem instituere, si non in ea perseueret. † [d]

Potest quis testamentum pro parte rescindere, alia parte valida remanente. h. d. vel breuius, Ex postfacto potest quis decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus. Bar.

Filius, † qui inofficiosi actione aduersus duos heredes expertus, diuersas sententias iudicū tulit, & vnum vicit, ab altero superatus est, [e] & debitores [f] conuenire, & ipse à creditorib' pro parte [g] conueniri potest: † & corpora vindicare, & hæreditatem diuidere.

Verum enim est familiæ erciscūdæ iudicium competere: quia credimus eum legitimum hęredem pro parte [h] esse factum: & ideo pars hæreditatis in testamento [i] remansit. nec absurdum videtur, pro parte intestatum videri. [k]

Si vnus ex filiis pro parte sua querelam intentauit, alteri tacenti non prodest. Bar.

Idem lib. ij. Resp. XVI.

FIlio, [l] qui de inofficioso matris testamento cōtra fratrem institutum de † parte [m] antè egit, & obtinuit: filia, quæ non egit, aut non obtinuit, in hæreditate legitima † fratri non concurrit.

Pater qui contra tabulas querelam indebitè intentauit, vincentibus filiis in querela, hæreditatem & fructus restituere tenetur h. d. Bar.

Contra [n] tabulas [o] filij [p] possessionē † [q] iure

† Debetur. P. F.

* Quod si bi misero accidit qđ genus loquendi in suo litē epitaphio, vt & in multis alijs reperit. hoc modo. D. M. M. Aemilio. Paulo. Papiniano. f. f. prat. Iurisc. qui vixit ann. xxxvj. diebus x. M. filij Papinianus. Hostilius. Eugenia. Gracilis. turbato ordine. in serio. hec fecerunt. filio opt. colligitur aūt ex hoc responso legitimā nō esse de iure naturæ vt vulgo putāt. Nā parentib' debet non natura iure, sed, vt hic, pie, & in l. scripto. 7. si tabu. testa. nul. ext. pietatis, & miserationis iure.

A. Pers.

† Perseuerans.

† P. F. Quàm de inoffic. actione.

[1] Et econtra facit, ad hoc 14. dist. c. j. cū glo. vlt. in me de re iud. c. causam. eo. ti. e. j libr. vj. & de re iu di. ca. tum aterni.

[a] NAm & si. Votum parentum. Votum parentum est, vt liberi eis succedant, & nō ipsi liberis: & vt eis acquirant: vt C. de legit. hær. l. emancipatia. & infra, vnde lib. l. scripto. in fin. & ȷ. de bon. dam. l. fin. in prin. & ȷ. de bon. lib. l. pen.

[b] Tamen ordine. Ordo est, vt prius moriatur pater, quā filius. cum ergo aliter contingit, turbatur ordo. vnde Bul. cum decessisset filius eius, inquit Ordine turbato succedis Bulgare nato. Item no. hic, quod vna ratio vincit duas, [1] scilicet pietas vincit votum, & charitatem: quia potior est. alias plures vincunt vnam: vt in auth. de consan. & vter. fra. §. fin. col. vj. Accur.

[c] Voluntatem. Quia renunciauit: vt argu. supra eod. l. Papinianus §. ij.

[d] Perseueret. Dic at. vt infra, de in rem verso. l. si pro patre. §. versum.

[e] Superatus est. Quia vnus erat filius defuncti, alter non: vel quia vnus probauit de ingratitudine, alter non: sic infra eod. l. circa.

[f] Debitores. Nunc respondet.

[g] Pro parte. Quid de legatis? Respon. heres qui obtinuit partem præstabit, si sunt diuidua: alias vero totum, vel æstimationem partis: vt infra, de leg. ij. l. cum filius. j. respon. filius vero nihil: vt s. eo. l. Papinianus. §. fin. & ȷ. eo. l. qui repudiantis. §. fi.

[h] Pro parte. Ideo pars, &c.

[i] In testamento. Id est, apud institutum in testamento, licet diuerso iure sint hæredes.

[k] Videri. Scilicet, ex postfacto. alias contra. vt institu. de hær. instit. §. hæreditas. ver. neq; enim. hic autem in nulla parte decessit intestatus ab initio.

FIlio. CASVS. Titia duos filios habebat, & vnā filiam. decessit vno filio instituto, & altero exhæredato vna cum sorore. filius exhæredatus querelam mouit, & obtinuit. quæritur vtrum sorori exhęredatæ prosit querelam non mouenti? Et respon. quod non. vnde filius ille, qui obtinuit, nō tenebitur cōmunicare illi sorori qđ consecutus fuit.

Contra. Filius emancipatus patrē præteriuit filiā suā exhęredauit: extraneum instituit. pater petijt bon. poss. contra tab. & obtinuit: filia nihilominus vult agere. quęritur an sit audienda. Et respon. quod sic: nec valet, quod pater fecit, quia in lite patris solū quęrebatur an esset pręteritus, nō an inoffic. esset testamentū: vnde filię agenti vniuersa hæreditas restituetur. Viu.

[l] Filio. s. testatricis. Azo. & dic, qđ duo erant fratres, vnus institutus, & alter exhęredat', vel pręteritus: & vna soror similiter exhęredata vel præterita. & regitur hęc dictio filio, à verbo cōcurrit & cōstructio incipit, filia, &c.

[m] De parte. Scilicet, sua tantum: vt infra, si pars hære. pet. l. j. §. si ego. & infra familiæ erciscundæ. l. Lucius. & sic soror non aufert ei quicquam: vt hic, & arg. C. depo. l. fi. secus si in totum, quia nemo eum repulisset: vt infra eo. l. mater. Accur.

[n] Contra. Prima casus positio. [2] filius emancipatus patrem præterijt filiam exhæredauit. pater primo egit contra tabulas, cum debuit differre post filiam. filia postea egit querela, & obtinuit. rumpit quidem testamentum quod non erat ruptum per contra tab. patris: & habebit filia omnia bona cū fructibus. Secundo pone casum, quod pater filiū emancipatum pęterijt, filiam exhęredauit filius egit contra tabulas, & obtinuit. filia postea potest agere querela, & rumpet testamentum. quod non erat ruptum per contra tabulas fratris: & habebit omnia bona, sed dimidium dabit fratri succedenti cum ea ab intestato

[o] Tabulas. Hic §. duas habet lecturas: & sic duobus modis aptatur casus.

[p] Filij. Quidam habent filij. hæc bona, alij filius:

[q] Possessionem. Hæc est litera Pis. fm primam lecturam, prout habes filij, scilicet, iure manumissionis patri accipit bonorum possessionem, &c. sed secundum

† Al. add. sed.

† Pro.

† hæreditatem legitimam.

† Al. add. bonorum.

[2] Istā primā casus positionē approbat Bart. hic.

cundum aliam, scilicet filius: non debet hic esse hæc lectura Pisana.

a Manumissionis. Id est, emancipationis. Accurs.

b Quam ipse. Scilicet, defunctus.

c Pertulit. Si autem non perferret, pater iure videtur egisse: vt infra, eo. l. si non mortis. §. fin. & C. qui admit. ad bono. poss. l. fin. in fin. & infra, de bon. liber. l. si filius qui patri. §. cū filius. Sed si pater primo petijt cōtra tabul. ergo rumpit testamētum: vt infra, de legat. præstan. l. j. in princ. & C. de colla. l. vt liberi cia. ergo amplius per querelam rumpi nō potest: vt infra, de iniust. test. l. nam & si. Respon. testamētum est de iure ciuili, & bon. poss. de iure prætorio, quod non expugnat ius ciuile, querela, cum & ipsa sit de iure ciuili. sic expugnat contra tab. vt argum. infra, de bono. posses. contra tabu. l. filium quem §. sed quemadmodum. & instit. de legi. agna. tut. in fi. & hic dicitur. Item alia ratio: quia cum edictalis bonorum possess. nihil faciat patri auo præcedente: ergo nec decretalis: vt C. quo. bo. l. j. Alij dicunt non per querelā admitti filiam. sed prætoris auxilio.

† In P. F. hoc loco additur, *et bonorum possessionem adeptus est*.

† Al. add. *et*.

id est, scripto hærede tempore sententiæ læ: an legata & libertates ex tali testamento debeantur quæritur? Et respon. quod non videtur fecisse testa. pater. Sed quid si cōtra testamentū præsente filio exhæredato, & absente scripto hærede esset pronunciatum? in hoc casu sententia ius nō facit, & legata & libertates debentur, & hanc dis. admittit cōstitutio diuorum fratrum. Viui.

i Non venit, id est, recusat venire: quia repudiauit. sic supra eodem. l. etiam. Accur.

k Non facit. i. non facit eos particulares. i. vt partem tantum habeant: imo totum accrescit: vt infra eod. l. si proponas. § fin.

l Vnde si. Mutat casum. supra. n. repudiauit: hic non. vnde hoc modo egit vnus in totum, altero nō repudiante, & sic male vincit: nō admittitur alter: vt hic, & ī. eo. l. posthumus. §. si quis ex his. Sed quid si pendēte iudicio repudiat ille, qui nō egit? Rñd. proficit ei qui vicit victoria in totū. & hoc subijcit hic, si obl. &c. Itē quid si pro parte sua tm̄ agit, & alter pendēte lite repudiat? Rñd. non c nisi in sua parte datur sola: vt ar. de iudi. l. non videtur.

m Agere. s. in totū.

† P. F. *vetetur*.

† *Tunc*.

† Al. add. *quia*.

manumissionis a pater accepit. † postea filia defuncti, quā ipse b exhæredauit, quæstionem inofficiosi testamēti rectè pertulit. c † possessio, quā pater d accepit, ad irritū recidit. nā e priore iudicio de iure patris, f non de iure testamenti, g quæsitū est: & ideo vniuersam hæreditatē filiæ cum fructibus h restitui necesse est.

Qui non admittitur, nec admitti speratur ad partem, non facit partem: secus si speratur admitti. Bart.

Paulus libro ij. Quæstionum. XVII.

QVi repudiantis animo non venit i ad accusationem inofficiosi testamenti, partem nō facit k ijs, qui eandem querelā mouere volunt. Vnde si l de inofficioso testamento patris alter ex liberis exhæredatis agerer: m quia rescisso testamento alter quoq; ad successionem ab intestato vocatur: & ideo vniuersam hæreditatem non rectè vindicasset, n hic si obtinuerit: vtetur † rei iudicatæ o authoritate: quasi centumuiri p hunc solum filium in rebus humanis esse nunc, † cùm facerent intestatum, q crediderint.

Sententia lata in querela facit ius quo ad omnes, si lata est contra præsentem, secus si contra absentem. Bart.

Cùm cōtra testamentum, r vt inofficiosum iudicatur: † testamenti factionē s habuisse defunctus nō creditur: nō idem probandum est, si hærede non respondente, t secundum præsentem iudicatum sit. Hoc enim casu non creditur u ius ex sententia iudicis fieri: & ideo libertates competunt, & legata petuntur. x

Idem lib. singulari de inofficioso test. XVIII.

d Quam pater. Alias pater. alias frater.

e Nam. Bene dico rectè egit filia. nam, &c.

f De iure patris. Alias patris, scilicet an pater, & an præteritus sit, alias fratris.

g De iure testamenti. An esset inofficiosum, quod modo dicit filia. nam ad eam primo spectat. Accur.

h Cum fructibus. Secundum primam literam planum est: secundum aliam dic quod ipsa tenebitur restituere dimidiam fratri: vt infra eod. l. mater. Accursius.

QVi repudiantis. CASVS. Hæc lex vsq; ad §. cum contra ponit tres casus. Primus est: Titius decessit tribus filijs relictis exhæredatis. duo egerunt querela inoffic. vnus repudiauit. dicit quod portio illius accrescit istis duobus, vnde isti duo agēt insolidum, & non pro partibus. Secundus est, si duo erant filij exhæredati, & vnus agit in totum, & male, cum non debeat agere, nisi pro parte: dicitur hic, quod si obtineat alter, qui non egit, admittitur vna cum isto, qui agit. Tertius est, quod si iste qui non egit, pendente iudicio renunciauit, dicitur hic, quod accrescit isti qui egit in totum, & ei soli proficit.

Cum contra. Pater filium exhæredauit, extraneū instituit, egit filius querela, & obtinuit eo præsente,

n Vindicasset. Scilicet, vbi alter non repudiauit. Hic, Id est, in hoc casu vbi alter repudiauit, totum habuit: vt innuit, quasi centumuiri, &c.

o Rei iudicatæ. Contra omnes, qui vellent aliquid de bonis illis petere, & iure speciali, vt subijcit: quia in querela speciale est, vt fiat præiudicium inter omnes, quasi hic solus fuerit filius: vt infra, de lega. j. l. si seruus plurium. §. j. & concordat infra, de cōtra tab. l. si post §. liberi. & C. de cad. tol. §. his ita. & ℑ. eo. l. si non §. fin. & l. si proponas. §. fin.

p Quasi centumuiri. Id est, senatores, qui centum erant numero: vt C. de peti. hæred. l. fin. circa princ. qui senatores induxerunt petitionem hæreditatis, vt ibi patet.

q Intestatum. Alias intestatum: & alias testm̄. Acc.

r Cum contra testamentum. Id est, contra institutum in testamento.

s Factionem. Actiue accipe: vt instim. de here. quali. & diffe. §. testamenti.

t Respondente. Id est, nō veniente ad audiendam sententiam. Ijs enim erat contestata; alias non.

u Non creditur. Quia magis propter absentiam hæredis condemnatus videtur: vt hic, & infra, de eute l. si ideo.

x Petuntur. Sed à quo? ab hærede non: vt ℑ. ad l. Fal. l. in

* Cētumuiros non eosdē fuisse, qui & senatores docet ex Cicerone & Festo Bud. in annot. ad le. vlti. de senat.

l.in ratione.§.Imperator. à legitimo non: quia non ſunt relicta a legitimo,ſed a ſcripto:vt C.de fideic.l. eam,quam.& ſ.eo.l.Titia.in fin.Sed reſpon. pręſtabuntur propoſita actione in rem pro legatis contra poſſidentes,quando ſunt relictæ res in ſpecie: & ita rurſus agitabit quęſtio querelę opponēdę legatarijs vel fideicommiſſarijs. Item ſeruis quibus eſt relicta libertas, dicentibus ſe liberos, cōtra eum, qui obtinuit in querela: & ita rurſus de querela cognoſcet ex quo primo ſententia nō fecit ius. Vel dic petēt legata legatarij ab hęrede inſtituto: vt j.de lega.j.l.ſi ſeruum plurium.§.ſed ſi ſubiecit delatorem. quia ſua culpa litē amiſit. aliud ſi ſine, vt d.l.j. ad le. Fal.l.in ratione.§.Imperator. ſed à legitimo, qui vicit:vt not. ſupra, de tranſact. le. controuerſia.

a De qua re. Fratrum. Seueri & Antonini.

Mater. CASVS. Berta habebat duas filias. vnam diligebat, aliam non:quam diligebat, inſtituit in tribus vncijs: aliam pręterijt, & extraneū inſtituit in nouem vncijs:& mortua eſt Berta. filia pręterita egit querela contra extraneum: & in totum obtinuit. Item egit contra ſororē ſcriptam in tribus vncijs, & obtinuit ſimiliter in totum:& ſic filia præterita totum habet. modo quęritur qualiter conſulatur illi ſcriptæ. videtur quòd non ſit ei ſuccurrendum? quia adeundo ex teſtamento videtur renunciaſſe hære.ab inteſtato.ergo illa præterita totum habere debet.ſed hoc eſt falſum:vnde conſulitur filiæ ſcriptæ per reſtitu. in integr. vt repellat ſororem præteritam agentem querela. & illa pręterita debebat agere pro ſex vncijs.Sed pone quod ſcripta non repellit ſororem præteritam agentem querela. hoc caſu dabitur ſcriptæ medietas hæreditatis, & communicabit præterita omnia illi ſcriptæ, nec videtur ſcripta renunciare ſucceſſioni ab inteſtato: quia neſciebat ſibi illud auxilium competere: & hoc probat per ſimilem caſum. Pone,libertus facit teſtamentum, & præterijt patronum: & illi patrono legatum reliquit, quod ademit codicillis. ſi egit patronus pro legato: & ſic repulſus eſt, poteſt agere contra teſtamentum: quia patronus nō videtur renunciare, vnde ſecundum prædicta ſoror præterita communicabit omnia illi ſcriptæ. Viuia.

De qua re etiam conſtitutio extat diuorum fratrum, a quæ huiuſmodi diſtinctionē admittit.

Querela non poteſt intentari, niſi pro ea parte, pro qua quis ab inteſtato ſucceſſurus eſt. ſed ſi pro ſolido teſtamentū infirmaretur: à ſucceſſione ab inteſtato non repellitur, qui ex teſtamento adiuerat.h.d. Diuide.Primò ponit thema & quæſtionem. Secundò arguit pro filia præterita. Tertiò arguit pro filia inſtituta contra præteritam,ſecundum id quod fieri debuerit. Quartò arguit ad id ſecundum id quod factū eſt. Quintò reſpondet quæſtioni factæ in contrarium, & reſponſionem ſuam probat. Sextò & vltimò ponit concluſionem circa præmiſſa. Secunda ibi, Reſpondit. Tertia ibi, Sed non eſt. (omiſſo verſiculo præterea, & coniuncto verſiculo & ideo.) Quarta ibi, Præterea. (omiſſo verſi.& ideo coniuncto verſic. cæterum) Quinta ibi,nec enim. Sexta ibi, ex quibus. Bar.

Idem libr.ij. Quæſtionum. XIX.

Mater decedēs extraneū ex dodrante hæredem inſtituit, filiam vnam ex quadrante: alteram præterijt. b hæc de inoſficioſo egit, c & obtinuit. d Quæro,ſcriptæ filiæ, quomodo ſuccurrendū ſit? Reſpondi: e filia præterita id vindicare debet, qđ inteſtata matre habitura eſſet. Itaque † f dici poteſt eam quæ omiſſa eſt, etiam ſi totam hęreditatem ab inteſtato g petat,& obtineat:ſolam † habituram vniuerſam ſucceſsionem, quemadmodum ſi altera h omiſiſſet i legitimam hęreditatem. Sed nō eſt admittendum,vt aduerſus ſororem audiatur agendo de inoſficioſo. k

Præterea dicendū eſt, non eſſe omittēti l ſimilem eam, quæ ex teſtamēto adijt: m & ideo n ab extraneo ſemiſſem o vindicandum:& defendendum, totū ſemiſſem eſſe auferēdum: † quaſi totus ſemis ad hāc pertineat, ſecundū quod p non in totum teſtamentum infirmatur, ſed pro parte inteſtata efficit: q licet quaſi furioſæ, iudicium eius vltimum da-

b Prçterijt. Quod pro exhæredatione valet: vt inſtit.de exhære. lib.§.fin.

c Egit. Contra extraneum,& contra ſororem, quę adierat: vt omnia ſequentia concordent.

d Et obtinuit. Iuſte contra extraneum: ſed iniuſte contra ſororem.

e Reſpondi.ſ.allegādo.falſum eſt enī vt in fi. huius legis dicitur.& no. quod nō reſpondet quæſtioni: ſed infra reſpōdebit ibi,ex quibus, &c.

f Itaque. Bene infert. ſi enim id debet habere,& inteſtata matre totum eſſet habitura,cum altera repudiaret: ergo & hic, cū hic adeundo ex teſtamento videtur repudiare ab inteſtato. & hoc ſubijcit, itaque, &c.

g Ab inteſtato petat.ſ.per querelam, vt dicunt. nos contra. vt j.l.proxi.

h Altera. Quę fuit inſtituta. Accurſ.

i Omiſiſſet.ſ. verbis expreſſis, vt ſic hęc ſint paria: tacite renūciare, & expreſſe. & eſt ꝓ hoc tacite repudiare: vt j.de re iudi. l.ſæpe.

k De inoſficioſo. Quia ſuam partem tantum habet, nec illam totam: vt j. ſi pars hæred. pe.l. j.§.ſi ego. alias ſecus vt infra eod. le. ſi is, qui.§.j.quę eſt contra.

l Omittenti.Id eſt repudiāti. licet admittatur in totum præterita de facto. & ſic alia rōne obtinatur ei.

m Ex teſtamento. Adijt nec enim adhuc ab inteſtato poterat ſuccedere.

n Et ideo. Quia non auditur cōtra ſororem in petitione hæreditatis perlata querela.

o Semiſſem.Sed nonne pro dodrante contra extraneum ruptum eſt teſtamentum? Dicunt quidam quod ſic. quis ergo petet t quod penes extraneum remanet? Reſpon. nec præterita poteſt petere: vt hic, nec etiam inſtituta: quia non eſt ius accreſcendi poſt aditam hæreditatem de illis tribus vncijs: vt de vſufr. accreſ.l.j.§. interdum. Sed ſi repudiat extraneus nunquid accreſcet præteritæ? Reſpond. non: vt j.de bo.poſſ.l. ſed cū patronus. Tu ergo dic vt euitetur abſurditas prædicta, non niſi pro ſemiſſe vitiari teſtamentum perlata querela: vt ſ.eo.l.ſi. lin. j.reſpon. & ita vnus quadrans remanebit penes inſtitutum,qui ab aliquo auferri non poteſt.

p Secundum quod. Quia diximus ſemiſſem tantum peti poſſe.

q Efficitur. Vt infra eod.l.circa. Azo.

Damnetur.

* Accurſius toto hic aberrat cœlo: vt in pleriſq; alijs. non enim fratres fuerūt Antoninus* & Seuerus, ſed diuus Seuerus* pater fuit: Antoninus vero filius.& hi quos duos fratres legimus, fuerunt Marcus, Philippus,& Cōmod*, qui ante Seuerū & Antoninū regnabāt, vt vult Bapt. Pius in annotationi. ſuis cap. lxiiij.

† Et quæ. quam.

† Al.add. ab inteſtato.

† Aſſerendum.

t Iſta quęſtio procedit vbi cōtra extraneū in totū fuit expugnatū: contra ſororē in nihilo ſecundum Bal.

t Iſta quæſtio nō ꝓcedit poſt aditā hæreditatē, ſed ante: quia hæreditatem repudiante extraneo accreſceret ſorori inſtitutæ. Bald.

...mnetur. [a] Cæterùm si quis [b] putauerit, filia obtinente, totum testamentum infirmari: [c] dicendum est, etiam institutā ab intestato posse adire hæreditatem. Nec enim quæ ex testamento adijt, quod putabat † valere, [d] repudiare legitimam hæreditatē videtur, [e] quam nescit sibi deferri: cum & hi, q sciant ius suum, [f] eligētes id ꝙ putant sibi competere, [g] non amittant. Quod euenit i patrono q iudiciū defuncti falsa opinione motus, amplexus est: is.n. non videtur bonorū possessionē contra tabulas repudiasse. Ex qb. [h] apparet, nō recte totam hæreditatē pteritam vindicare: cum rescisso testamento, [i] et institutæ saluum ius sit adeundæ hæreditatis. [k]

Exhæredata non datur Carboniana bonorum possess. Bart.

Scæuola lib. ij. Quæstionum. XX.

QVi de inofficioso testamento vult dicere: † & si neget filius, Carbonianam bonorū possessionem non debet accipere. [l] toties enim ea indulgenda est, quoties si verè [m] filius esset, hæres esset, [n] aut bonorum possessor: vt interim & possideat, & alatur, & [in] actionibus præiudicium nō patiatur. [o] Qui vero de inofficioso dicit, nec actiones mouere debet, [p] nec aliam vllam quā hæreditatis petitionem [q] exercere: [r] ne aliàs † vnquam melioris sit

a Damnetur. vt supra eod. l. ij. vnde non videbatur aliquid valere. vt C. qui testa. fa. pos. l. furiosum.

b Si quis stultus. s. Azo.

c Infirmari, aliquo casu. qui tamen non inuenitur. vel dic quod est qn nemo eam sepulit: vt in primo casu huius legis fuit.

d Putabat. valere. s. inexpugnabiliter Azo.

e Videtur. vt arg. j. tit. j. l. legitimam. & dic quæ sit legitima, vt ibi.

f Ius suum. scilicet se posse ab intestato succedere per cōtra tabulas.

g Competere. scilicet inexpugnabiliter. & not. hic duo. Primum quod non videor amittere qđ habeo, quod tamen non credo habere: licet eligam quod credo habere; vt hic & j. eod. l. eum. qui primo respon. & s. eod. l. nihil. §. penu. & j. de interro. act. l. de ætate. §. ex causa. & argu. s. de pactis. l. eā te. & j. de acquir. hæred. l. in repudianda. & leg. Claudius. & C. de sur. l. fin. §. antepe. & infra de institut. actio. leg. habebat. in finali. j. respond. Secundo not. quod qui scit suū ius, eligēdo aliud quod credit habere, non amittit quod habet vt dicitur de patrono, qui accepit legatum, quod tamen erat ademptum codicillis, vnde iuste errauit: vt hic, & institu. de act. §. si quia agens. in fine. §. secus si in iure errasset: vt j. si quid infra. pat. l. si patronus. in prin. Accur.

h Ex quibus. s. prædictis apparet quod est. j.

i Rescisso testamento. s. in totum.

k Adeundæ hæreditatis. scilicet in semisse. non. n. tantum debet habere eam partem, ex qua fuit instituta, sed virilem; vt j. de contra tab. l. non putauit. §. si. & l. filium. §. & hoc fit consequens. secundum Io. sed secundum Ioan. est saluū tantum in ea parte. qua fuit instituta: cum ex testamento adeat, non ab intestato & quod dicitur eam debere habere virilem: verū est cum ex virili vel maiori parte fuit instituta: vt j. de, leg. præst. l. filium. §. penulti. & l. is qui potestate. §. antepen. & j. de cōtra tabulas. l. si ex duobus. §. sed illud. Tu autem dicere potes quod dictū Ion. locum habeat, quando instituta non adiuit ex testamento, tamē extraneus adiuit, contra quē proposita fuit querela. Item contra institutam potest proponi querela si ipsa patiat. nam contradicere potest; vt in hac. l. §. sed non est. licet ipsa nō adierit. nam vno adeūte nascitur querela: vt arg. contra j. l. si quis testa. lib. l. j. §. antepe. & supra. eo. l. Papinianus. §. si conditioni. sed dictū Ioan. quādo ex testamento adiuit locū habet. & sic prædicta iura quæ videntur contraria, soluuntur. & hoc placet. Vel aliud in querela quā in contra tabu. quia p querelam ipso iure desinit esse hæres q adiuit: & ideo in virilem succedit: sed nō desinit esse hæres per cōtra tabulas quia nec prætor hæredem facere potest; vt Inst. de bonorum possess. §. quos autē. quod non placet.

QVi de inofficioso. CASVS. Paterfamilias filium impuberem exhæredauit; & extraneum instituit. ille impubes agebat querela. hæres scriptus negauit eum filium defuncti. iste filius impubes petit mitti in possess. ex edicto Carbo. dicitur quod hoc casu filius impubes non habebit edictum Carbo. sed habebit querelam: Viuianus.

l Accipere. hæc non datur exhæredato rite: alias sic. Item nec instituto: nisi sit posthumus qui postea negetur filius: vt j. de Carbo. edicto. l. j. §. Pōponius.

m Si verè. alias si verè, alias si verus filius: & negatetur.

n Hæres esset. ab intestato, & nullo obstante: hic autem obstat exhæredatio. & facit infra de Carbo. edic. le. j. §. & generaliter.

o Non patiatur: ergo videtur quod possit agere contra debitores hæreditarios: sed contra j. de Carbo. edic. l. iij. §. missum. Respon. quod non patitur præiudicium: quia tempora non currunt: vt supra. de iu. l. ij. §. in omnibus. Vel refert an velit agere contra eum, qui dicit se hæredem. & tunc non potest, ne præsumptio, &c. vt ibi. an aduersus: & tunc potest: vt hic. vel refert vtrum satisdederit de rebus restituendis si apparuerit eum non esse filium: & tunc potest. alias non potest: vt j. de Carbo. edic. l. sed si is. §. denique. & §. an autem. & l. pen. Vel dic, non pōt nisi satisdederit, & tunc vsque ad contestationem tā tum si res sit peritura.

p Debet. licet probetur filius.

q Petitionem. perlata querela.

r Exercere. huius legis argum. dicunt quidam eum intendere petitionem hæreditatis qui querelam proponit. sed hoc falsum. primo, quia institutus est hæres, donec contra eum pronuncietur: vt infra, de vulgari substitutione. l. ex facto. §. finali. ergo alius ex parte vel insolidum hæres esse non potest: vt infra, de regulis. iuris. le. quod contra §. primo. Secundo quia cæteras actiones intendit pater inuito filio, sed querelam non: vt supra eod. l. Papinianus primo responso. Item pro nobis est infra eadem. le. §. si filius & l. posthumus. §. si quis. Item iste si petit hæreditatem, ergo ex testamento, vel ab intestato: vt infra titulo primo. l. prima. secunda, & tertia. ex testamēto non: cum non sit institutus: sed nec ab intestato: qa quandiu, &c. vt infra, de regul. iuris. le. quandiu. & C. communia de succes. l. antequā. Item petitio hæreditatis datur contra eum qui possidet pro hærede putatiuo. vel pro possessore. hic autem verum est esse eū hæredem, ergo ea non tenetur. si autem obijcitur quod secundum hoc sunt duo iudicia: respondetur. sic ita;

† Putat. P. F. (beside gloss g)

† P. F. licet negetur filius.

† P. F. nec psi melior Flor. vt superiora indicant.

ſic ita.ſ.querelę,& petitione hæreditatis. Vel dic q̃ licet petitio ſit noua actio. tamen ſtatim mandatur executioni,quaſi de ea ſit cognitum:ſicut ſit in actione in factum,quæ naſcitur ex re iudicata. Sed cõtra videtur C.eo.l.j.nam ibi proponebatur querela, & dicit contra fideicommiſſi . dari actionem,ac ſi pro hærede vel pro poſſeſſore poſſideret . Ad hunc reſpond. quod querela ſicut petitio hæreditatis datur contra eum,qui pro hærede vel pro poſſeſſore poſſidet, alio tamẽ reſpectu: quia in petitione hæreditatis titulus pro hęrede verè nõ eſt titulus: ſed in querela verè quidẽ eſt titulus. quia ſcriptus hæres verè eſt interim hæres : ſed fingitur & videtur quantum ad querelam non hæres: qa non videtur deſtitutus, &c. vt ſupra de in integrum reſtit.l.nemo. nec videtur poſſeſſionem adeptus, &c.vt ſſ.de acquir. poſſ.l.nõ videtur.vtraque tamen eodem libello proponi poteſt,hoc modo,peto teſtamẽtum rumpi, quia inofficioſum,& eo rupto hæreditatem reſtitui : ſicut in ad exhibẽ. & rei ven. dic.indeb.l.fina.

[g] Non fuiſſet vt ſupra.eo.l.Papinianus.§. fi. & l. ſi repudiantis.§.fi.

[h] Competere.vt ſ.de hære.vel act.ven.l.ij.§.fi.& C.eod.l.ſi maritus.in fin.

[i] Compenſationem. ſi inuicem ſit debitum , niſi ipſe dolo fecerit, tũc.n. perdit quod ſibi debetur :vt ſ. de his, qui . vt indig.l. hæredem . & infra,ad Sylla.l. propter veneni.§.neptis.

[a] Confiteatur. eũ eſſe filium.

Al.add. cum filius negatur.

P.F.confitetur.

P.F.eſt.

In P.F. add. de.

conditionis, [a] quàm ſi confiteatur aduerſarius.

Qui fraude hæredis ſcripti deſiſtit,deſtitiſſe nõ videtur. Bar.

Paulus lib. iij. Reſponſorum [reſpondit.] XXI.

EVm, qui inofficioſi teſtamẽti querelam ĩſtituit, & fraude ſcripti hæredis,quaſi tertiã partẽ hæreditatis tacitè rogatus eſſet ei reſtituere, reliquit eam actionẽ. [b] non videri deſeruiſſe [c] querelam : & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam actionem.

Qui ſciens indebitum ſoluit, non repetit h.d Bar.

Itẽ quæſitũ eſt,an hęres audiẽdus eſſet ante [d] inofficioſi querelã actã, deſiderãs reſtitui ſibi ea,quæ ſoluit? [e] Reſpondit:ei qui ſciẽs indebitũ [f] fideicõmiſſum ſoluiſſet, nullã repetitionẽ ex ea cauſa competere.

Rupto teſtamento per querelam actiones confuſæ hæredi reſtituuntur. Bar.

Idem reſpõdit, cui̇ ẽta hæreditate per inofficioſi querelam ab eo, qui hæres inſtitutus eſſet , perinde omnia obſeruari oportere , ac ſi hæreditas adita nõ fuiſſet: [g] & ideò & petitionem integram debiti hæredi inſtituto aduerſus eum , qui ſuperauit, competere, [h] & cõpenſationem [i] debiti.

Factum patris nõ tollit querelam filio cõpetentem . Et qui nomine alterius egit querela, & ſuccubuit,nõ perdit id quod ſibi relictum eſt. Bar.

Tryphoninus libro xvij. Diſputationum. XXII.

FIlius [k] non impeditur,quò minus inofficioſum teſtamẽtũ matris accuſet, ſi [l] pater eius legatũ ex teſtamẽto matris acceperit, vel adierit hæreditatẽ,quã quam in eius eſt poteſtate: [m] nec ꝓhiberi patrẽ dixi iure filij accuſare: [n] nã indignatio filij eſt. [o] Itẽ quærebatur,ſi nõ obtinuiſſet [p] in accuſando an ꝙ patri datũ eſt, publicaretur? [q] qm̃ alij commodũ [r] victoriæ parat: & in hac cauſa nihil ex

Acciſaret. P.F.

P.F. adiſſet.

Didici.

P.F. &

CASVS. EVm q. Pater meus inſtituit Titium extraneum,& me exhæredauit vnde cõtra Titium agere:& dolo Titij renunciaui querelæ : quia dixit quod mihi aliquid erat relictum in teſtamento : puta tertia pars hęred. an poſſim redire poſtea ad querelam ; quæritur ? & reſpond.quod ſic . Item ſi hæres ſcriptus poſt motam controuerſiam à filio exhæredato legata ſoluit:non repetet pendente lite inoffi.quærit? Et reſpon.quod non:quia ſciens ea indebite ſoluit. Idem.Titius extraneum cui tenebatur inſtituit, & filium exhæredauit . filius exhęrædatus egit querela, & obtinuit an ſcriptus poſſit petere debitum ? Dicit quod ſic: & ſi inuicem fuerit debitum , compenſare. Vivianus.

Querela introducit rem ad eãm inte ſtati,& reſtituit iura hæredi ſcripto , q̃ haberet,ſi nõ adijſſet & cor.ſ. ti. prox.l. & nõ tantũ.§.j. & de iure ſi ſci.l.defer re.§. fi. & rõ iſtius literæ ſecũdũ Bal. hic ſumit d.l. ſi ex re § fi. ff. de ſtipul. ſeruor.

[b] Actionem.inofficioſi.

[c] Deſeruiſſe.quia nõ tam paciſcitur,quam decipit. ſic & ſ.de tranſac.l.qui cum tutoribus.§.fina. & ſ. eodem.l.nihil.§.ſi cum filius.

[d] Actum idest ſit lit:m....

[e] Soluit.legatarijs vel alijs, vel iſti filio , quia agit querela.

[f] Sciens indebitum.id eſt quod indebitum fieri debebat per querelam:vt hic,& infra,de cond.indeb.l. quod quis.ſecus ſi ignorans vel titubans ; vt C.de cõ

CASVS. FIlius. Mater filium exhæredauit, extraneum inſtituit, patri ſui filij legatum reliquit . ſi pater agnoſcat legatum, an ideo minꝰ poſſit nomine filij agere; quæritur? Et reſpo. quod non ideo minus: & ideò agnitio patris non præiudicat filio . Sed quid ſi ſuccumbat pater in querela cum agit nomine filij : nunquid auferendum eſt ei legatum , & applicandum fiſco? Et reſpon.quod nõ. & hoc in prima. Sed quid ſi filius exhæredatus egit, nec perfecit. & pendente lite deceſſit: nunquid hęres ſuus cui in illo teſtamento erat relictum legatum poſſit perficere querelam inchoatam a defuncto, nec legatum amittit? Et reſpon.quod non amittet . Sed pone quod filius egit , & pendente lite dedit ſe in arrogationem ei cui in teſtamento erat relictum legatũ ; ſi arrogator agat nomine filij arrogati ; an debeat amittere legatum ? Et reſpon. ꝙ non.& hoc in tertia. Viuia.

[k] Filius.tres ponit caſus lex iſta.Acc.

[l] Si id eſt quamuis.

[m] Poteſtate.ſcilicet filius.

[n] Accuſare.ſcilicet teſtamentum inofficioſum . & hoc quando alius erat hęres ; licet patris & filij eadem perſona videatur ; vt C.de impu.& ali. ſubſtitu. l.finali.

[o] Filij eſt.ſ.querela,vel melius exhæredatio.

[p] Obtinuiſſet.ſcilicet pater.

[q] Publicaretur.videtur quod non quoniam, &c.vt inſt.eo.§ ſi minor.

[r] Alij commodum . ſcilicet filio ; & ſic patet quod ſecundum hæc iura aliquid etiam extra caſtrenſe vel quaſi quæritur filio . ſecundum Conſtantinum certum eſt ; & ſecundum Arcadium omnia materni generis ; hodie omnia aduentitia ; vt C.de bonis mat. l. j. & ij. & de bonis quæ libe. l. cum oportet.

De meri-

officio patris sed totum de meritis a filij agitur †inclinandũ est, nõ perdere patrem sibi datum si b secundum testamentum pronunciatum sit † Multo magis si mihi legatũ testator dederit † c cui' de inofficioso testamento filius agens decessit me hęrede relicto egoque hæreditariã causam peregi, d & victus sum id, qđ mihi [ex]eo testamento relictum est, non perdam: utiq; si iam defunctus agere cœperat. e Itemq; si adrogaui eum, qui instituerat litẽ de inofficioso testamento eius qui mihi legatũ dedit: litemque peregero nomine filij, nec obtinuero: pdere me legatũ nõ oportet: †quoniã indignum est, vt auferatur mihi à fisco id, ꝙ derelictum est: cum non proprio f nomine, sed iure cuiusdã successionis egi

Si testamentum rumpitur per cõtra tabulas, siue per querelam, nepos in potestate retentus filio emancipato coniungitur. Barto.

Paulus lib. singulari de inofficioso test. XXIII.

SI ponas †filiũ emãcipatum præteritum, & ex eo nepotem in potestate retẽtum hæredẽ institutum esse: filius g potest contra filiũ suum testatoris nepotẽ petere bonorum h possessionem, h queri autẽ de inofficioso i testamẽto nõ poterit: Quòd si exhęredatus sit filius emancipatus: poterit queri: & ita iũngetur k filio suo, & simul cum eo hæreditatẽ obtinebit.

Per contractum ab exhæredato cum hærede factum videtur testamentum approbari. h. dicit. Bar.

Si hæreditatem ab hęredibus institutis exhæredati emerunt, vel res singulas, scientes eos hęredes, † aut conduxerũt prædia, aliudve quid simile fecerunt: vel soluerunt hæredi, quod testatori debebant: l iudicium defuncti agnoscere m vidẽtur: & à querela excludũtur.

In querela est locus iuri accrescendi. hoc dicit, Bar.

Si[cum] duo sint filij exhæredati, † ambo de inofficioso testamento egerũt: n & vnus postea constituit nõ agere, o pars eius alteri adcrescit. p idéque erit, & si tempore q exclusus sit.

Ex post facto potest quis decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus. h. d. Bar.

Vlpianus li. xlviii. ad Sabinum. XXIIII.

CIrca iofficiosi querelam euenire ple-

---

a De meritis. An meruerit exhæredari, vel non.
b Si. Id est, quamuis.
c Dederit. Idest, reliquerit.
d Peregi. Nam necesse habui hoc facere: vt C. quomodo & quando iudex. auth. qui semel. & ĵ. de bo. li. l. qui cum maior. §. sed & si minor. & ideo dicit magis.
e Cœperat. Aliter enim nõ transmittitur etiam hodie ad extraneum: sed ad suum fiet vt C. eod. l. scimus. in finali. & concor. huic. §. ĵ. de fideic. lib. l. si filius. §. erit. & de bo: lib. l. si filius. & infra proxi. respon. & ĵ. de ijs qui. vt indi. l. post legatum. §. qui accusauit.
f Cum non proprio. Assignat causã omnium prædictorum. & est argum. de tanquam. i. de dictione tanquam: vt dixi. š. de adoptio. l. si pater. §. qui duos. Quod facit, vt si ille qui tulit sententiam, succedit iudici appellationis: possit iudicare. Itẽ hæc successio, de qua hic dicit, est in ſtit. de acq. p arrog.

CAsvs. Si ponas. Titius filium emancipatum præterijt, & nepotem ex eo instituit. an filius possit agere querela? Et rñ. ꝙ non: sed petet bon. poss. contra tabu. secus si fuisset exhæredatus.

Si hæreditatem. Filiũ exhæredaui: extraneum institui. filius noluit agere: sed hæt. emit ab hęrede scripto, vel cõduxit prædia hæreditaria vel quid simile fecit: videtur agnoscere iudicium defuncti: & ideo non aget querela.

Si cum duo. Duobus filijs exhæredatis, & extraneo instituto decessi. Ambo egerunt: sed alter postea repudiauit, accrescit alteri. idem est si alter quinquennio sit exclusus. s. quod alteri accrescat. Viuianus.

g Filius. Scilicet, emancipatus.
h Bonorum possessionem. Scilicet, contra tabu. sed aliud in filio præterito a matre, cũ eius silentiũ &c. vt in sti. de exhæred. lib. l. mater. & infra, de bon. pos. contra tab. l. illud. §. ad testamenta. & l. non putauit. primo responso.

h Queri. autẽ de inofficioso. Accepta prius. bo. pos. gratia agnoscendæ litis.
k Iungetur. Vtrobique siue petat bon. pos. siue de inofficioso agat: vt ĵ. de coniungen. cum eman. lib. l. si pater emancipatus. Sed nonne vitiatur, siue irritatur testamẽtum in totum, cum iste solus ab intestato esset successurus. & sic ille nepos nil debet habere, secundum Pla. sed dico quod ei coniungitur per illud edictũ infra de coniung. cum emanci. libr. l. j. quam Pla. forte non cognouit: sedata est enim discordia iuris ciuilis, & prætorij per illud, cum ius ciuile emãcipatum prorsus repelleret, sed prætor eum admitteret, & nepotẽ prorsus repelleret: & sic ambo veniunt. Sed cõtra ĵ. de coniungẽ. l. j. §. sed si patruus. Sed intellige, quod non cõiungitur ibi exhæredatus per titulum illum: nisi prius agat, querela. sed hodie prędictus titulus de coniungen. non habet locum: cum per auth. ita succedet emancipatus filius, ac si esset in potestate: vt in authẽ. de hæredi. ab intesta. §. j. col. ix.
l Debebant. Etiã ciuiliter. si emancipati: si in potestate naturaliter Accursius.
m Agnoscere. Nota de tacito consensu: vt infra eod. l. penulti. Sed argumen. contra ĵ. de acquir. hęre. le. pro hæred. §. j. & ij.
n Egerunt. Quilibet pro parte.
o Non agere. Scilicet, repudiando.
p Accrescit. Scilicet, vt possit petere sicut aliam. sic & infra si para hæred. pet. l. ij. & C. quando non pet. partes. leg. j. & supra eodem. l. qui repudiantis. non autem ipso iure; imo hæredi scripto accrescit ipso iure, licet de nouo petat: vt instiut. de hæred. instituen. §. hæreditatis ver si. non autem.
q Tempore. Scilicet, quinque annorum: vt C. eod. l. scimus. §. illud.

CIrca. CASVS. Habebam duos filios: vnum institui. alterum exhæredaui. & extraneum institui. egit

---

† In P. F. add. &c.
† fuisset. P. F.
† P. F. deest.
† P. F. quia nondum in dignus, vt auferret, &c.
Propenas
† In P. F. add. esse.
† In P. F. add. &c.

egit exhæredatus contra extraneum, & obtinnit: an valeat quod actum est? Et respond. q sic: quia in vna & eadem causa euenire potest, vt diuersæ sententiæ proferantur. Vi.

a Vt in vna. Sed nonne alia est causa, cũ inter alias personas litigetur: vt j. de except. rei iudic. l. & an eadẽ? Respon. impropriè vocat eandem causam; sed hoc ideo facit: quia eadem est persona & agentis. & iudicis forte. vel quia de eadem re. i. de testamento inofficioso tractatur. sic C. ne lic. in vna eademque causa.

b Diuersi iuris: Quis alter filius, & alter extraneus, & agitur de testamento patris, vel alter non capax: qa turpis persona, alter honesta: & agitur de testamento fratris; vt s. e. l. mater. §. sed non est. & le. nam. & fi. §. filius.

c Videbitur .s. Ex post facto. alias contra; vt instit. de hæred. insti. §. hæreditas. versi. non antẽ. secus autem in testamento rupto: quod non pro parte, sed in totum rumpitur vt j. de iniust. testa. l. ps nul.

* Vnus forte erat honestus, alter veru in famiæ nota adspersus l. Fratres C. de inof. testa. Vnde pro parte huius rescindit testamentũ.

†P. F. si.

...runque adsolet, vt in vna a atq; eadem causa diuersæ sententiæ proferantur. Quid * enim si fratre agente hæredes scripti diuersi iuris b fuerũt? quod si fuerit: p parte testatus pro parte intestatus decessisse uidebitur. c

Datum inter viuos vt computetur in quartam, querelam excludit, & ad supplementum agetur, & in collationem veniet. h.d. Bar.

Idem lib. iij. † Disputationum. XXV.

SI nõ mortis causa fuerit donatũ, sed inter uiuos hac tamen contemplatione vt in quartam d habeatur potest dici inofficiosi querelam cessare si quartã in donatione habeat † at si minus habeat quod deest, viri boni arbitratu repleatur e aut certe f conferri oportet † id quod donatum est.

Etiam eo cuius non interest agente, testamẽtum rumpitur. & si præsens est exclusus, sequenti non obstat. Bar.

Si quis g cum non possit de inofficioso queri, h ad querelam admissus i p parte k rescindere testamentum tentet & vnum sibi heredẽ eligat contra quem inofficiosi querelam instituat: dicẽdum est, quia testamentum l pro parte valet, & præcedentes m eum personæ exclusæ sunt: n cum effectu eum querelam instituisse.

Libertas data causa implẽdi conditionem in testamẽto inofficioso adiectam non rescinditur sed eius pretium a manumisso soluitur. h.d. Bar.

Idem lib. vij. † Disputationum. XXVI.

SI sub hac conditione fuerit hæres institutus, *si Stichum manumisisset*, o & manumiserit: † & postea, quàm manumisit, inofficiosum vel iniustum testamentum pronuncietur: æquum est, huic quoque succurri, vt serui pretium, p a manumisso accipiat, ne frustra seruũ perdat.

Si fides transactionis non seruatur, potest exhæredatus ad querelam redire hoc dicit. Bartolus.

Idem lib. sexto Opinionum. XXVII.

†P. F. habet.

P. F. oportere.

* Fallitur Accu. Nil n. d. l. omnimodo constituit noui iuris de donatione inter viuos. & qđ ait huc ex authen. de testam. C. de collation. esse translatum, id idem falsũ est. nisi p compositores noui iuris intelligere velit interpretes. qđ nõ credo nam in eodem errore est hic Odofred., qui plane explicat, additũ fuisse in hanc legem & cõpositoribus noui iuris. A. Pers.

Si non. CASVS. Pater inter viuos donationem fecit filio, vt eã imputaret in quartam; vt libere testari possit an filius si extraneum instituit, & ipse exhæredetur, possit agere querelam? Et respon. quòd non. hoc in prima. Si minus sit in donatione, quã quarta aget ad supplementum. hoc in secunda. Sed quid si velit succedere cum alijs, an debeat conferre? Dicitur quod sic. hoc in tertia.

Si quis. Cum emancipatus duos filios haberet, & patrem, duos extraneos instituit; filios exhæredauit; & patrem præterijt. pater egit querela de facto; quia de iure non potuit; quia filij sui præcedebant; & obtinuit pater. filij egerunt, & succubuerũt, tempore forte vel repudiatione exclusi. an videtur pater recte egisse? Et videtur quod sic. Vi.

d In quartam. Quia alias non computantur; vt hic & C. eo. l. si quando. §. generaliter. & C. de col. l. penultima. in fi.

e Repleatur, *Alias debeat. hoc de repletione additum est à compositoribus noui iuris, per id quod est C. eodem. l. omnimodo. Item quod subijcit de collatione facienda ex testamento, adijcimus per id qđ est C. de colla. auth. ex testamento. Alij dicunt quod mutatur casus vt dicat ab intestato cum ex testamẽto non fiat hoc iure collatio: vt C. de col. l. j.

f Aut certe. Sed dicas non agi ad repletionem nec esse ea contentum. Azo. Vel dic quod mutat casum quando ab intestato.

g Si quis. Pater.

h De inofficioso queri. Ab initio.

i Admissus. Scilicet, de facto.

k Pro parte. Alia quia iste non agit.

l Testamentum. s. filij emancipati.

m Præcedentes. Ordine. sed nõ gradu: vt filij patrem, secundum Azo. vt not. s. e. l. pater.

n Exclusæ sunt. tempore vel repudiatione vel sententia: siue post li. contestatã ab isto: siue quandocunque: vt argu. s. eo. l. si proponas. in fi. & not. quod duo dicit. s. & testamentum pro parte valere, & exclusos esse filios, secus si in totum deficeret: tunc enim ab intestato admitterentur in totum, etiam qui prius essent exclusi a querela tempore vel per sententiam, secundũ Al. quod si alio modo per repudiationem, non venirent; quia fecerunt locum successorio edicto. & dic vt s. eo. l. pater.

†P. Flor. vij.

†P. F. si *Stichũ manumiserit, & manumisisset.*

Si sub hac. CASVS. Filio exhęredato extraneo instituto sub conditione, si seruum suum manumiserit, egit filius querela; & obtinuit. qualiter succurretur hæredi, vt resarciatur sibi damnum, quod per seruum manumissum habet? Respo. quod consequitur pretium serui ab ipso manumisso Viuianus.

o Manumisisset. Scilicet, seruum suum: secus si hæreditarium; quia tunc etiam libertates rescindũtur; vt s. eodem. l. Papinianus. §. fi. sed in hæreditario vi detur talis conditio impossibilis, cum eam non possit adimplere, nisi adita hæreditate; & adire non potest, nisi adimpleat cõditionem. sed certe imo admittitur talis conditio; vt infra, de conditio. instit. l. mulier quæ. §. pe.

p Pretium. Sed quod pretium? Respon. quidam, id quod dicitur C. de communi. ser. ma. l. j. alij de viginti aureis; vt s. eo. l. Papinianus. in fi. tu dic verum pretium; vt arg. C. si aduer. lib. l. ij. Item qua actione? Respon. quidam actione in factum, quæ in varijs casibus est inuenta; vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Alij dicũt sine causa, vt infra, de cõdictione sine cau. l. ij. Alij

Alij ob causam: vt infra, de condictione causa data l. sed & si falsum. Tu dic secundum Ioan. condictiona ex hac lege, quę etiam ex lege veteri datur: vt infra, de adult. l. quod ex his causis.

SI instituta. CASVS. Filius exhęredatus transegit cum scripto, vt scriptus daret sibi decem intra tempus aliquod. si scriptus non stet placitis, an querela filius exhęredatus agere possit, queritur? Et respond. quod sic.

Ei qui. Habebam filium, & cum facerem testamentum, dixi hunc non esse filium meum, & sic alium extraneū institui: queritur verū iste quē negaui esse filium meum, possit agere de inofficioso testamēto? & respō. quod potest.

De inofficioso. Si miles exhęredat filium & extraneum instituat: an filius licet sit miles possit dicere test. eius inofficio. queritur? & responde. quod non.

De inofficioso. Auus nepotem ex filio exhęredauit: & filium suū instituit, vel alium: non curo. egit nepos pro parte, & obtinuit, sed scriptus appellauit. an pendente appellatiōe possit nepos petere alimenta pro modo facultatum? Et respon. quod sic: & scriptus habebit necesse ea pręstare, &c.

De testamento. Mater habens filiū absentē quem credebat mortuum: testamentum fecit: & extraneum instituit nulla mētione facta de filio, an filius rediens possit agere querela quęritur? Et dicitur quod sic. Sed an legata & libertates debeantur? Dicitur quod sic: & speciale est in hoc casu: alias rupto testamento nō valent legata relicta: vt in l. seq.

SI instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est, nec fides ab hærede transactioni pręstatur: inofficiosi causam integrā eē placuit.[a]

Licet testator aliquem suum filium esse negauit: si exheredauit eum, habet querelam. hoc dicit. Bart.

Ei, qui se filium eius esse adfirmat, qui [in] testamēto id denegauit, † tñ eum exhæredauit:[b] de inofficioso testamento causa superest.[c]

Qui in querela obtinuit, pendente appellatione debet ex hereditate ali. Bart.

De inofficioso testamento militis[d] dicere nec miles potest. De inofficioso testamento,[e] nepos contra patruum suum,[f] vel alium scriptum hæredem pro portione egerat, & obtinuerat: sed † scriptus heres appellauerat, placuit interim propter inopiam pupilli alimēta pro modo † facultatum, quę inofficiosi testamēti accusatione pro parte ei vindicabantur, decerni:[g] eaq; aduersariū ei subministrare necesse habere, vsq; ad finem litis.

Præteritio matris de filio etiam quem ignorabat, habetur pro exheredatione. Bar.

De testamento[h] matris, quæ existimans perijsse filium, alium hære dem instituit, de inofficioso queri potest,

Secundum glos. breuiter hoc dicit, Si testamentum rumpitur ex causa præteritionis facta re non consilio: legata remanent valida. Bart.

Paulus libro singula. † de centumuiralibus iudicijs. XXVIII.

CVm mater militem filium falsò audisset decessisse, & testamēto hæredes alios[i] instituisset: diuus Adrianus decreuit, hæreditatē ad filium pertinere,[k] ita vt libertates & legata præstentur.[l] Hic † illud adnotatum est,[m] quod de libertatibus & legatis adijcitur. nam cū inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

Ille cuius interest, potest adesse causa, ne colludatur. Bart.

Vlpianus libro. v. Opinionum. XXIX.

a Placuit. scilicet ei qui transegit, quia non debet ei fides seruari, &c. vt C. de pac. l. cum proponas. & de transac. l. si diuersa. sed heredi eius qui transegit, non restituitur querela: sed datur actio pręscrip. verb. vt C. de transact. l. cum mota. quę est contra ¹ supra eod. l. nam & si. § .j. & l. Papinianus. § .ij. Vel dic vt in contrario notatur. Accur.

b Exhæredauit. per quod præsumitur filius, cum sit inepta res in extraneo exhæredatio: vt infra, de verb. oblig. l. quidam cum filium, &c.

c Superest. sed quomodo hoc? nam non est exhæredatus rite: ergo cessat querela: vt infra, de libe. & posthu. l. si posthumus. § . fin. & ad Carb. l. j. § . Pomponius. quæ sunt contra. Sed dic quod rite exhæredauit: sed postea in quadam parte testamenti negauit eum filium esse, &c.

d Testamento militis. l. militantis, vel etiam non militantis: si est filiusfa. vt C. eo. l. fi. secus in veterano patresa. vt s. eod. l. Papinianus. § . Papinianus.

e De inofficioso testamento. s. aui.

f Patrum suum. hęredem scriptum, &c.

g Decerni. hoc in causa appellationis: & cum obtinuit in principali. alias forte secus: arg. s. eo. l. qui de inofficioso. Item no. quod non remanēt omnia in eodem statu appellatione pendente. sic j. de appel. l. Imperatores. Itē not. argu. quod monachus sit alendus de bonis monasterij, in causa quā habet cōtra abbatem, accusando eū, vt extra de acc. c. ex parte. & sic not. quędā propter cibaria permitti: vt infra tit. j. l. diuus. & C. de ordi. cog. l. fin. & infra, vt in poss. leg. l. pen. & de lib. agna. l. si neget.

h De testamento. expone hunc. § . vt intra proxi.

i CVm mater. Alios. s. extraneos: secus si alios filios: quia tunc nō proponitur querela: vt C. eo. l. iij. Ae.

k Pertinere. s. perlata querela: vt s. l. proxi. nam late patet verbū pertinere: vt infra, de verbor. sign. l. verbum pertinere. sed certe imò videtur cessare querela, & directo filio hęreditas restituenda: vt infra, de hær. instit. l. fin. sed ibi aliud fecerat testamentum in quo filium instituerat hæredem: hic non. item arg. C. de temp. in integr. restit. l. si intra. & C. de testa. mili. l. si cum vel in vtero.

l Pręstentur. imo non: vt supra eodem. l. Papinianus. in fin. quæ est contra. Soln. hic tantum re ² fuit præteritio facta, ibi re & consilio: vnde omnia reuocantur. Alij dicunt hoc fuisse specialiter cuidam indultum: quia fuerat filius iuste præteritus. Alij vt Azo. quod hoc corrigitur per id quod hic subijcit.

m Adnotatum est. i. reprehensio ² subijcitur sed tu dic primam expositionem: & quod subijcit adnotatum. i. hoc est notandum in hoc rescripto quod teneant legata: quod non est vbi alias re & consilio testamentum pronunciatur inofficiosum: vt subijcit: vt supra eod. l. qui repudiantis. in fin. Accur.

Si suspecta.

† Negauit.

† Sed quis.

† Iste tex. est sin. ad hoc q licet filius qui querebit testamentū paternū, nō debeat alimentari ante primā sententiā: tamen debet post primā latam pendente appel. Bolo.

¹ Sol. secundum Bar. quod ibi ille qui egerat querela discesserat à lite. quod dic plene vt ibi.

Monach° agēs cum suo abbate, in accusando eū, de bonis monasterij est alēdus.

† P. F. de septemuiralibus iudicijs.

† Hinc.

² Bal. hic dicit istā gl. sing. ad hoc q legata in testamento relicta in quo pater preterit filium suū ignorāter debentur. de qua materia vide plene & ad saturitatē per omnes scribētes in authenti. ex causa. C. de lib. præte. vel exhære. Ro. Addo ego quod Bal. istam lec. gl. fin. reputat singularē in verbo, legatā l. xij.

² Fallitur Accur. hic ne pugnet cum le. s. § vlti. supra eo. Sed obseruatā quomodo vsurpatur l. debitor, in fin. de leg. 2.

SI suspecta. CASVS Decessi exhæredato filio: & extraneo instituto hærede: si legatarius timeat, ne scriptus cũ illo qui agit de inofficioso, colludat. an debeat adesse, & iudicium defuncti tueri? Et respon. quod sic, & appellare potest. quia eius interest.

De inofficioso. Planus est: quia dicit quod spurius potest agere querela.

Quamuis. Si filius exhæredatus, cum scriptis transigat, an legata & libertates debeantur & valeant, quæritur? Et respon. quod sic debẽtur legata, quatenus patit lex Falcidia. Quoniam. Si mulier filiũ adoptat: quod facere non potest: eumq; exhæredet, an filius possit agere querela, quæritur? Et dicitur quod non, quia nec adoptio tenet. Io ca.

Mater Boo. habens duos filios, extraneum. f. Rhegien. instituit, & filios exhæredauit. dicitur quod vbi scriptus habet domicilium, & ibi agere debent filij exhæredati. Viuia.

SI suspecta[a] collusio sit legatarijs inter scriptos hæredes, & eũ qui de inofficioso testaméto agit: adesse[b] etiam legatarios, & voluntatem defuncti tueri, constitutum est:[c] eisdemque† permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatum[d] fuerit. De inofficioso testamento[e] matris spurij quoque filij dicere possunt.

Si causa super querela transactione deciditur, testamentum remanet validum, & debentur legata. Bart.

Quamuis instituta inofficiosi testamenti accusatione, res transactione decisa sit: tũ testamentũ in suo iure manet: & ideo datæ in eo libertates atq; legata, vsq; quo Falcidia[f] permittit: suã habent potestatem.[g]

Fœmina per adoptionem non potest habere filium qui possit habere querelam. Bart.

a Si suspecta. hic sume arg. quod non habet quis necesse causam suspicionis probare. sic C. de in die. l. apertissimi. & de his qui ad eccle. confu. le. fin. & de adul. l. quamuis. & in auth. vt lic. ma. & auiæ. § his quoq;. coll. viij. Sed argu. contra infra, de libe. cau. l. si pariter.

ADDITIO. Solue secundum Bald. & dic quod hic agitur de iure conseruando sine alterius iniuria. secus si agitur de aliquo repellendo vel grauando: vt infra, de priuil. credi. l. si creditores.

b Adesse. Sed an possint legatarij producere testes illo nolente producere? Videtur quod non: quia legatarius non est dñs litis per contestationem. Sed econtra puto quod sic, quia est particeps litis: vt in auth. de liti. §. & hoc autẽ præsenti: coll. viij. Item videtur legitima persona: vt & pater in bonis filij: vt hic, & in cõcor. hic positis: & C. de bo. mater. l. j. Item potest appellare, & testes producere in causa appellationis: vt C. de appel. l. eos. §. j. & hic. ergo & in principali testes producere potest. Item hoc est beneficium legis quod potest adesse, ergo late interpretandum: vt s. de const. princ. l. vlt. Item ideo potest adesse: ne colludatur. debet ergo posse facere omnia quæ fiunt ne colludatur. arg. s. de iurisd. om. iud. l. ij. vel saltem illos debet producere quos nominauerit iste: sicut & præses dat tutores quos nominat magistratus: vt infra, de magi. conue. l. j. §. si præses. Acc.

c Constitutum est. vt j. de pig. l. si superatus. & j. de appel. l. à sententia. §. si heres. & §. item respondit. & s. de procura. l. Paulus respon. §. cum. & in auth. de lit. §. ad hoc præsenti. coll. viij.

d Pronunciatum. sed an sentẽtia lata[t] & non appellata poterunt excipere debitores contra filiũ exhæredatum: dicentes, nõ tibi soluere debemus: quia collusisti? Respon. sic. Sed nonne debet haberi sicut hæres in veritate: vt supra eo. l. Papinianus. in fi? Respon. verum est, nisi probetur collusio. Accur.

Quoniam fœmina nullum adoptare filium sine iussu principis põt:[h] nec de inofficioso testamento eius, quam quis sibi matrẽ adoptiuam[i] falsò† existimabat, agere potest. In ea prouincia de inofficioso testamento agi oportet, in qua scripti hæredes domicilium habent.[k]

Martianus libr. iij. † Institutionum. XXX.

ADuersus testamentum filij in adoptione dati pater naturalis rectè de inofficioso testamento agere potest.[l]

Qui agit nomine alterius de inofficioso, non est indignus legato. Bart.

Tutoribus pupilli nomine sine periculo eius, quod [eis] testaméto datũ est, agere posse de inofficioso vel falso testaméto diui Seuer' & Antoninus permiserũt.†[m]

e De inofficioso testamento matris, quæ illustris non erat: vt insti. ad Orfi. §. sciendũ. alias secus: vt C. ad Orfi. l. pen. & hoc etiam hodie seruatur, nisi sint ex tali coitu nati, qui possit accusari: vt adulterij vel similis: quia cũ non ex volũtate capiãt, multo minus contra voluntatem: vt in authẽ. quib. mo. na. §. fin. coll. vj.

f Falcidia. hoc ad legata, non ad libertates refertur. vt s. eo. l. Papinia. §. quoniam autem.

g Potestatem. vt supra, de transact. le. Imperatores. Sed contra supra eo. tit. de transact. l. controuersia. Solu. vt ibi. Accur.

h Potest. vt instit. de ado. §. fœminæ. Sed quid si iussu? Respond. nec tunc potest agere querela: vt C. de adopt. l. cũ in adoptiuis. §. sed ne articulum.

i Adoptiuam. id est, per adoptionẽ sibi constitutam. Accur.

k Domicilium habent. vel etiam vbi est maior pars hæreditatis: vt s. de iud. l. si fideicõmissum. §. pen. & in princ. l. & hoc nisi filius querela vtatur in modũ contradictionis: vt s. eo. l. Papinianus. §. si filius.

ADuersus. CASVS. Filius tuus dedit se in adoptionem: qui filius fecit testamentum, & te exhæredauit, & extraneum instituit: an possis agere querela, quæritur? Et dicitur quod sic. Tutoribus. Paterfa. impuberem exhæredauit, & alium instituit: tutoribus legata reliquit: an tutores nomine pupilli agere possint? Et respon. quod sic. Viuia.

l Agere potest. Sed cum sit in potestate adoptiui patris: vt s. de adop. l. j. nullum est testamentũ, nisi sit miles: vt insti. qui test. fac. pos. in prin. sed & tunc nõ agitur: vt s. eo. l. si instituta. §. de inoffi. test. Respon. quidam dicunt hic loqui, quia non tenuit adoptio. & sic faciunt loqui j. de contra tab. l. iij. §. pater. Tu dic quod hic loquitur de filio, qui testatur in quasi castrensi peculio, quod testamentũ poterat expugnari iure isto: licet non hodie: vt C. eo. l. fi. & sic loquitur etiam d. l. de contra tabu. l. iij. §. si pater. Alij dicunt quod hic erat emancipatus ab adoptiuo patre.

m Permiserunt. quia nemini debet suum officium esse damnosum: vt j. quemadmod. testa. ape. l. sed si quis ex signatoribus, sic & C. de adm. tut. l. cum quidã. & insti. eo. § si tutor. & s. e. l. si pars. §. fi. & l.

filius

† Eisque.

Et hoc autẽ præsenti.

† Notabilis glo. nec reperitur, alibi de iure ciuili: sed de iure canonico habetur in c. ij. de procu. li. vj. Pau.

† In P. F. add. esse.

† P. F. iiij.

† Rescripserunt. P. F.

filius. §. multo. & ƒ. de his qui. vt indig. l. tutorē. Ac.

SI is qui. CASVS Auus filium suum & etiā nepotem ex filio exhæredauit: filius non vult agere de inoffic. test. patris, quaeritur an nepos admittatur ad querelam de inoffi. test. aui sui? Et respon. quod sic. Quantum. Paterfa. filium exhæredauit, & extraneum instituit. an exhæredatus possit agere querela? Dicitur quod sic: quia nihil refert, fuerit institutus ex liberis: an ex extraneis, quia semper filius agit querela.

Si haeres. Extraneum institui, filiū exhæredaui, extraneus. s. scriptus illū filium meum instituit, an nihilomin⁹ aget filius querela? respond. quod sic: quod intellige cum scriptus habeat cohæredem, vel insolidum erat haeres, sed me in portiuncula instituit. Sed quid, scriptus legauit legitimā rē aliquam quā ex eo testamēto acceperat, an similiter agere possit? Et respō. qd non. Quocunq; autem modo iudiciū defuncti agnoscat, filius sibi praeiudicat in querela. Viu.

In querela locus est successorio edicto. Bart.

Paulus libr. singulari de † centumuiralibus iudicijs. XXXI.

SI is, qui admittitur ad accusationē, nolit,[a] aut non posit[b] accusare: an sequēs admittatur, videndum est. & placuit posse: vt fiat successioni loc⁹.[c] Quā tum ad inofficiosi liberorum vel parentū querelam pertinet, nihil interest,[d] quis sit hæres scriptus, ex liberis, an ex extraneis, vel † municipibus.

Qui haeredi instituta iure vniuersali succedit, à querela non excluditur: secus si titulo particulari. Bart.

Si hæres extiterim ei, qui eo testamento institutus est, quod de inofficioso arguere volo, non mihi nocebit:[e] maxime si eam portionem[f] non posideam, vel iure suo posideam.[g] Diuersum[h] dicemus, si legauerit mihi eam rem, quā quis ex eo testamēto acceperat.[i] nam si eam agnoscam, repellar ab accusatione.[k] Quid ergo si alias voluntatem testatoris probauerim: puta in testamēto adscripserim post mortem patris me cōsentire? Repellendus sum ab accusatione.

Qui est aduocatus pro haerede, videtur approbare testamentum. Bart.

Idem lib. sing. de inofficioso testa. XXXII.

SI exhæredatus petenti legatū ex testamento, aduocationem[l] præbuit, procurationem ve suscepit: remouetur ab accusatiōe: agnouisse. n. videtur, qui quale quale † iudicium defuncti comprobauit.

Qui est haeres legatarii, & legatum petit, videtur testamentum approbare. Bar.

Si legatario hæres extiterit exhæredatus, petieritq; legatum: videbimus, an sit summouendus ab hac accusatione. certum est enī iudicium defuncti: & rursus nihil ei ex testamento relictū, verum est. tutius[m] tñ fecerit, si se abstinuerit à petitione legati.

a Nolit. Vt quia repudiauit, alias non vt supra eod. l. qui: repudiātis. in principio.

b Nō possit. Quia præmoritur, vel repudiauit, vel alias exclusus est ipe. ✝.

c Locus. Hoc si suo iure velit admitti. secus si eius qui repudiauit: vt C. eodem. l. si quis filium. ✝. Vel dic vt no. s. eod. l. pater.

d Nihil interest. Sed quantum ad contra tab. interest, quia qñ extraneus est haeres institutus, non in totum tuetur agentem: sed si aliquis ex liberis, in virilem: vt ƒ. de leg. praestan. l. filium. §. ad eum. & l. virilis. Item quo ad aliud interest etiam in querela: quia vbi aliquis de liberis est institutus, irritatur pro parte testamentum quando extraneus, in totum: vt s. eo. l. mater. §. sed nō est admittendum. & tale interesse reperitur. ƒ. tit. j. l. sed verum. ✝. Accurs.

e Nocebit. Sed quare hoc? Respond. quia ille erat institutus pro parte haeres: vel insolidum, tamen me haeredem in portiuncula instituit. quod si ipse haeres insolidum esset, me quoque insolidum instituisset: facta omnium bonorum confusione non haberem quod quaererem. ✝.

f Si eam portionem. Quae ei in eo testamento relicta est, & ex eo quod dicit maxime. Idem est ergo si possiderem: vel abundat maxime. ✝. Accurs.

g Possideam. Si habes nō possideam. supple sed alieno, puta emptione facta ab aliquo cui ipse vendidit, si non habes non: tunc suo iure. i. meo. Et erit idem sensus qui primo, vel suo. i. haereditario secundum primum per institutionem vel legatum. ✝. Accur.

h Diuersum. ✝. Sed cur diuersum? Respon. quia s. ꝓpter haereditatē patris mei non adiui: imò propter haereditatem quā agnoui. nā & forte ignorabam esse institutū eum, cui successi: sed hic ipsam rem legatam à patre agnoui: arg. insti. de test. §. legatarijs aūt. Vel fm M. legatū ex voluntate, portionē haereditatis ex necessitate: vt ƒ. de acqui. haered. l. j. & ij. & de lega. j. l. legatarius. §. j.

i Acceperat. Per institutionem vel per legatum. ✝.

k Repellar ab accusatione s. eo. l. filius. §. multo. & §. si contra. Solu. amplius præiudicat mihi agnitio legati relicti mihi vel cui ego exhæredatus successi: vt hic, & ƒ. l. prox. §. j. quā actio inofficiosi testamēti ex persona eius, cui haeres extiti, à me intētata, vel nec re nec spe competebat querela legatario ibi: hic secus.

SI exhæredatus. CASVS. Filiū exhæredaui: extraneū institui: Titio legaui, mota petitione à legatario: si filius praestet ei patrociniū. an sibi videatur præiudicare quantum ad querelam? Et respon. quod sic. Si legatario. Filio exhaeredato, extraneo instituto, mihi legatum reliquit, filium exhaeredatū institui ego legatarius: an possit petere legatum, nullo sibi generato praeiudicio in querela? Respond. quod non: Vnde tutius est, quod abstineat se à petitione legati. Viuia.

l Aduocationem. Imò nec videtur tolli propter aduocationem, vt ƒ. de rei vend. l. inter officium. & ƒ. de bon. lib. l. qui cum maior. §. si patroni. quae sunt contra. Sol. hoc speciale in querela, quia odiosa est. vel hic sciens. ibi ignorans. arg. supra eod. l. mater. Ad id quod subijcit de procuratione, est contra insti. eo. §. si tutor. Sed ibi ex necessitate egit tutor.

m Tutius. Posset ergo vtrunq; abstinere & nō abstinere: vt s. l. prox. § si haeres ex ✝ iterim. j. respō. quae est cōtra. Nec obstat in eo. § ij resp. quia hic exhaeredatus extitit hęres legatario, sed ibi successit in legatum. vel dic tutius. i. tutū: vt repellatur si acceperit propter generalia verba superioris. l. in fin.

Margin notes: † l. F. seu centumuiralibus iudicijs. — † qui quale. — Querela inoffic. odiosa est.

Posito de querela quæ est preparatoria huius, ponit & de hac. Accursius.

Hæreditas. CASUS. Hæc l. & duæ sequentes tractant de eadē materia. Ostendit enim cui detur hęc actio: & dicit quod hęreditas ad aliquē pertinere potest iure veteri & nouo: & siue nouo iure datē ei hæreditatis petitio: siue iure veteri. Iure autem veteri, id est lege. xij. tabula. pertinere potest duob. modis, ex testamēto vel ab intestato. ex testamēto ad nos pertinet, siue nosipsi hæredes alicui existam': siue per alios qui nobis subiecti sunt, &c. vt in litera. In fine dicit, quod nouo iure defertur alicui hęreditas, quandoq; ex senatuscons. quādoq; ex constitutionibus. Viui.

† P. F. e.

† Nostro.

† Alium.

TITVLVS III.

DE PETITIONE hæreditatis.

Hæreditas ad nos pertinet ex testamento: vel ab intestato, de iure antiquo vel nouo. Bar.

Caius lib. vj. ad edictū prouinciale. I.

Hæreditas ad nos pertinet aut vetere iure, aut nouo. Vetere, ex † lege duodecim tabularum, [a] vel ex testamento, quod iure [b] factum est.

Vlp. lib. xv. ad edict. II.

Siue suo † [c] nomine, siue per se, siue per alios † [hæredes] effecti sumus.

[a] Tabularum. Hoc membrum subdiuiditur, ex testamento, vel ab intestato: vt infra, de verbo. sign. l. lege. Item ex testamento subdiuiditur: vt hæc litera dicit.

[b] Quod iure. Non iure factū potest dici & id quod ruptum vel irritū vel non solenne est: vt instit. qui. mod. te. infir. §. alio autem. ver. hoc autem casu. Sed specialiter tamen significāt singula diuersa: vt ꝫ. de iniust. testa. l. j. ea nullo vero tali pertinet ad nos hęreditas, vt de iure ciuili adiri possit: vt hic innuitur, & probatur infra, de iniust. test. l. iij. §. fin. & l. denique. & l. nam & si sub conditione. & de lib. & posth. l. si filius qui. & C. de testa. l. ex imperfecto. & infra, de contra tabu. l. filium. §. sed cum porro. Quandoq; datur in prædictis bono. posses. se. undum tabu. licet adiri non possit: vt infra, de iniust. testa. l. posthumus. j. respon. & §. idem. & l. filio. & institu. quibus mod. test. infir. §. non tamen.

[c] Siue suo. Tria membra ponit. Primo suo nomine: vt nō per se, sed per filium vel seruum. Secundo per se: vt cū instituti sumus: vt C. ad Tertyl. l. j. tertium cū successimus Titio: qui fuit hæres Seio: & hoc secundū quosdam. Sed Ioan. econtra suo nomine, cum ipse est institutus. per se, quando per filiū vel seruum: vt argu. ꝫ. de ope. lib. l. cum patronus. §. cum libertus. & infra, de vulg. substitu. l. qui liberis. §. fina. istæ parum faciunt. Tertium vero non immutatur. Tu potes facere duo membra, vt hoc suo nomine subdiuidatur ita: siue per se, vt cum ipse institutus est. siue per alium, vt per filium vel seruum. & quod sequitur ꝫ l. proxi. sed & si Titio. extra prædicta est: sed secūdum hoc non bene est verbū, siue. & ita prima verior est. Et not. hic pronomina tertię personæ construi cum prima persona verbi pluralis numeri. & sic ista est mala grammatica. Accursius.

[d] Veluti. Hæreditatem in quo casu nec vno momento penes filium est. Item iussum præcedere oportet: vt infra, de acquiren. hęred. l. placet. & l. si quis mihi. §. iussum.

Caius lib. vj. ad edictū prouinciale. III.

Veluti si eam personā, quæ in nostra potestate sit, institutam iusserimus adire hæreditaté. [d] Sed & si Titio, qui Seio hæres extitit, nos hęredes facti sum': sicuti Titij hęreditatem nostrā esse intēdere possumus, [e] ita & Seij. Vel ab intestato: [f] fortè ꝙ sui hæredes [g] defuncto sumus, vel agnati: vel ꝙ manumisim' defunctū: quòdve parēs noster manumisit. † [h] Nouo [i] iure fiunt hęredes oēs, qui ex senatuscōsultis: [k] aut ex cōstitutionibus [l] ad hæreditatem vocantur.

† P. F. manumiserit.

In iudicio vniuersali veniunt ea, quæ post litis contestationem reus cœpit possidere Bar.

[e] Intendere possumus. Hic fortiter quęritur quo iure sum hęres Seij. nā aut veteri, aut nouo. Item si veteri, aut ex testamento, aut ab intestato. ex testamēto nō, quia me hęredē non instituit proprio nomine expresso: vel demonstratione facta: nec cum qui in mea potestate est. Item ab intestato, non: quia non sum eius cognatus vel agnatus. Item nouo iure non, quia etiam iure veteri dicitur me esse hęredē Seij. antiqua est enim regula qđ hęres hęredis, &c. vt C. de hæredib' instit. l. si. Ad hoc dicas qđ ego sum hęres iure veteri: quādoq; ex testamento, & quandoq; ab intestatu. Si enī Titius instituerit me hęredem, ex eius testamēto sum hęres Seio. Item si nō instituit, sed ab intestato ei succedam, & ab intestato succedo Seio. sicq; mirabile contingit, vt sim hæres Seij ab intestato: licet ipse fecerit testamentum ex quo est adita hęreditas à Titio. Item vt sim ei ex testamento hæres: licet ipse nullum fecerit testamentum, vel si vterq; fecerit, ex secundo testamēto hæres sum Seij: & hoc ideo contingit quia nō directo, sed per obliquum sum ei hęres & multa per obliquū conceduntur, quæ directò nō fiunt: quanquam melius videretur posse dici, vt eodem iure & modo videar hæres Seij, quo sui Titij. argumentum infra, de fideicommissa hæred. peti. l. nec interest. in si. ij. respon. Item contra videtur aperte primæ opinioni, quod legitur infra, de castren. pecu. l. j. Sed ideo ibi non spectatur secūda causa: quia nec est, nec esse potest, sed tantum prima: & ideo prima verior est.

Oblique plura conceduntur, quæ nō directe.

ADDITIO Pro declaratione huius glo. distingue secundum Bart. hic: quia quandoque hæreditas defertur ad nos directo: & sic est vna tantum causa proxima. Quandoque per mediam personam alterius defertur hæreditas ad nos: & sic est causa alia remota, & tunc nihil repugnat quin ex duabus causis simus hæredes.

[f] Vel ab intestato. Hoc refertur ad id quod prima lex dixerat. vel ex testamento.

[g] Sui heredes. Vt in potestate, vt insti. de hær. qua. & diffe. §. sui.

[h] Manumisit. Et sic succedimus in tertia hodie: vt instit. de succes. lib. §. sed nostra. Accurs.

[i] Nouo. Hoc refertur ad id quod dixi in prima le. veteri iure.

[k] Senatusconsultis. Orficiano & Tertyl.

[l] Constitutionibus. Vt filij sororis: vt insti. de le. ag. suc. §.

fac.§.cæterum.vet.nos vero.Item is cui debet quarta.s.ex constitutione diui Pij vt ī.ti.j.l.Papinia.§.si quis impubes.

Si hæreditatem. CASVS Hæredem me instituisti.egi contra possessorem alicuius rei hæreditariæ.tempora sententię repertæ sunt penes eũ plures res hæreditariæ: an illarũ nomine sit condẽnandus, quæritur? Et respo. ꝙ. sic.Vl.

a De qua sola. Id-est, propter quam solam.

b Cępit. Et sic venit in iudicium ẽt quod post lite.contest.accidit. & sic est contra.ī. de indi.l.non potest.So. ibi in singulari: hic in vniuersali iudicio dicit, vt & ibi diximus,& ī.de pe.l.quæsitum in prin. & ī.eod.l.si quo.& l.item vidẽdũ.§ .si quis.& l. licet mini mã.& ī.ti.j.l.§.j.

c Restituet.Inspe ćto vniuersitatis iure,quo peto. Acc.

Solet hic quæri, An titulus possessori accedens post accep tã iudiciũ ei contra agentẽ ꝓ sit? Et Ba. & Bald.in le.cogi.C. hoc ti.pro bant, si à vero dño titulũ adquisisset, prodesse l. si rem cui actionibus, l.fundo,ad l. Falcidiã. At non, si ab eo, qui nullũ ius habuisset, emisset l. 1.C. hoc ti.A. Pers. P.F.xxiij Ista lex habet ſm Bal.notabile primũ: & ad illud allegatur ꝙ in vniuersalibus. iudiciis, fit res litigiosa ꝑ solam citationem. P.F.xvii.

Paulus libro 3.ad edictum. IIII.

Si hæreditatem petã ab eo,qui vnam rem possidebat: de qua sola [a] controuersia erat:etiã id,[c] quod postea possidere cepit,[b] restituet.[c]

Possessio hæreditatis qua eſt in controuerſia,non poteſt alienari niſi præſtita ſatiſdatione vel cauſa cognita ſi neceſſitas vrgeat.h.d.ſecundum opinionẽ quam intendo tenere. Primò loquitur quando poſſeſſor volebat alienare voluntarie. Secundo quando vult alienare ex neceſſitate. ſecunda ibi, Cauſa autem.Bar.

Vlpianus li.xv † ad edictum. V.

Diuus [i] Pius rescripsit, prohibendum possessorem hæreditatis de qua controuersia [d] erat [i] ante,quam lis inchoaretur,[e] aliquid ex ea distrahere:[f] nisi [g] maluerit pro omni quãtitate [h] hæreditatis vel † rerum eius ęstimatione [i] satisdare.[k] Causa autem cognita,& si nõ talis data sit satisdatio,[l] sed sola † cautio,[m] etiã post litem cœptam,deminutionem se concessurum,prætor edixit; ne in totum deminutio [n] impedita,in aliquo etiã alias vtilitates impediat vt puta si ad funus sit aliquid necessarium. nã funeris gratia deminutionem permittit.[o] Itẽ si futurum est,vt nisi pecunia [i] intra diem soluatur,pignus distrahatur. Sed & propter familiæ [p] cibaria,necessaria erit deminutio.[q] sed & res tempore perituras permittere debet prætor distrahere. †

Sicut quando eſt controuerſia ſuper petitione hæreditatis, poſſeſſor cogitur ſatiſdare ita quã do eſt controuerſia de falſo teſtamento.Bal.

Diuus Adrianus Trebio Sergiano † rescri-

Diuus. CASVS. Aliquis filium exhæredauit,& extraneum instituit, egit filius ille querela,& ea perlata petit hęreditatem: si scriptus heres pẽdente lite vel iudiciò velit rẽ aliquã distrahere: quæritur an possit? Et dicitur quod non: quia hoc decreuit imperator quidã:nisi satisdaret scriptus de restituẽda ęstimatione rerũ vend.si succumberet,nisi in certis casibus in quibus permittiť scripto hęredi res hæreditarias vẽdere.s.ad sepulturam defuncti. Item ob æs alienũ soluendum promissum sub pœna magna. Item res quæ seruãdo seruari nõ possunt.Itẽ quartus casus est in quo permittitur rei hære. alienatio propter alimenta familiæ,ne fame ipsa depereat.Itẽ ꝓpter alias causas in quibus & sic non satisdat scriptus hæres:vendere potest.Diuus Adrianus. Titius testamentum fecit:Mæuium hæredem instituit:Sempronius.rem quandam hær.possidebat:Mæuius rẽ illã petitione hæreditatis petit.Sempronius dicit testamentum falsum:an scripto cauere debeat de illa restituenda si pro testamento pronuncietur,quęrit? Et dicitur ꝙ sic.& hoc instituit diuus Adrianus pręstita vero cautione sustineri debet hæ.pet.donec de falso discernatur.Vinia

d Cõtrouersia.Nota controuersiam esse ante li.cõtestationem.

e Inchoaretur.Idem multo magis & post lit.cont. nam post magis videtur denegandum:vt innuit proxi.§. causa autem,&c.& infra,fam.ercisc.l.alienationes.Sed videtur quod futuri non facti nomine impediatur alienatio: vt ī.de except.l. si post.quæ est cõtra sed ibi subauditur tãtum.Apparet ergo ex hac & infra.eo.l. sed & si. §. hæc verba senatusconsul.

C.e.l.si post moram.& infra,fam.ercisc.l.alienationes.quod in pet.hæredita.& fam.erciscun. impeditur alienatio etiam mota controuersia tantum.in alijs autem demum,li.contest.iure isto:vt C. communi diuid.l.j.& C.de lit. contest.l.ij.Sed hodie etiam prius ? in authent. de litigio.§.j.colla. viij. Sed satisdatione præstita innuit quod sic. sed alienatio satisdationi est contraria. Acc.

f Distrahere.quia præiudicium fieret petitori.

g Nisi.pro sed.& omitte maluerit.

h Quantitate.restituenda vel non diminuenda.

i Æstimatione.alias æstimatione,& alias restitutione : sed male.

k Satisdare. Si cõtingat alienari: qđ fieri non debet: & ita,nisi,non ponit. ADDITIO. Ista gloss.destruit text. secundum Bartol. nã dictio,nisi,semper ponit quando præcedit oratio negatiua:vt l.actione C.de transact.cum ergo dicitur nõ concedendã alienationem,nisi maluerit. &c.sequitur ꝙ illo casu possit alienari & ideo ꝓ huius declaratione distigue sic; quia aut possessor vult alienare ex permissione iuris aut vult alienare ex pressa missione prætoris.primo casu aut non satisdedit:& nullo modo permittitur alienare. aut satisdedit:& potest alienare res tempore perituras ex rescripto diui Pij,vt hic in princi.aut vult alienare ex pressa permissione prætoris & post etiam non præstita satisdatione,sed præstita cautione,& habita per iudicem causę cognitione:vt hic in versi. causa. cognita ista distinctio probatur in l. penultima. infra, ad Carb.& l.j.§.si mulier.de vent.in poss.mit. cum concor.

l Satisdatio.Cum.fideiussoribus,vt supra,qui satisd. cog.l.j.

m Cautio.Sine fideiussoribus:vt C.de verb. sig.le. sancimus.

n Deminutio.Per venditionem.Acc.

o Permittit.sola cautione præstita , fortassis & sine ea.Ioannes.argum.infra, de religio.lege, scriptus hæres.

p Familiæ.Hæreditariæ.non suæ , nisi sit pupillus vel filius:vt infra,de iure delib.l.filius.& le. ait prætor.Accur.

q Deminutio.Sed & si fit emptio : de quo fiet ? Respon.de restituendo quicquid de pretio superest , in primis tribus.in quarto de toto reddendo . & facit ad hoc ī.de iure delibe.l.ait prætor.& l.Aristo.& ī. eo.l.si bonæ fidei.& l.si possessor.§. sed & si res.& in l.non solum.

† In P.F. *rerum eius restitutione*

† P.F *sola*

† *Creditori.*

† Conco. gl.fi. in fi in ea.cum nos. extra de offi.·in.

† *Trebatio Serolano.*

psit, vt Aelius a Asiaticus satisdaret de hęreditate, b quæ ab eo petitur: c & si † d falsum dicat: hoc ideo, e quia sustinetur f hęreditatis petitionis iudicium, g donec falsi causa agatur. Quorum † iudiciorum, h q̃ de hæreditatis petitione sunt: ea authoritas est, vt nihil in præiudicium i eius iudicij fieri debeat.

Pendente accusatione falsi non potest peti legatum ex testamẽto vel bremus, Accusatio falsi est praeiudicialis ad communem causam que ex testamento dependet. Bar.

Idem lib. lxxv. ad edictum. VI.

SI testamentum k falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur: vel præstandum est oblata cautione, vel quærendum, an debeatur. Et si testamentũ falsum esse dicatur: ei tamen, qui falsi accusat, si suscepta l cognitio est, non est dãdum m

Iudicia particularia per quę fieret praeiudicium petitioni hereditatis, vel praeparatoriis eius debent differri, quoad iudicium vniversale finem accipiat: ad quod pōt per iudicē certus terminus statui. secus in iudiciis particularibus, quę vniversali praeiudiciũ nō pariũt. hoc d. Dividitur in tres partes principales secundum veram lect. quam intendo tenere. Prima quando quis petit libertatem ex testamento, & filius exheredatus agebat querela contra testamẽtum. Secunda quando quis petebat ex testamento libertatem & hereditatem. Tertia, quando quis petebat libertatem non ex testamento, sed aliunde. secũda ibi, Nam eũ. tertia ibi, Quoties autem. Bar.

Idem libr. xv. † ad edictum. VII.

SI quis libertatem n ex testamẽto sibi cõpetisse dicat: nõ debebit iudex de libertate sen-

a Aelius possessor.
b De haereditate Nõ diminuenda vel restimẽda.
c Petitur. Per peti. haereditatis a scripto hęde. Ac.
d Et sic. Si habẽs etsi, dic pro quamuis. si habes & planum est.
e Hoc ideo. s. debet satisdare.
f Sustinetur. i. differtur: vt j. eod. l. si quis libertam.
g Iudicium. s. petitorium. nõ sic in possessorio: quia ibi de falso differtur, vt C de edict. diui Adria. le. ij. Sed quomodo de falso agit hic prius, cũ sit quęstio incidẽs? Resp. imo principaliter dicebat de falso: vel si incidenter, non pronunciabitur: vt C. de Fal. l. vbi.
h Quorũ iudiciorum id est cuius iudicij. i. scilicet peti. haere. & erit allotheta numeri, vel syllepsis quale est: Indignati sunt apostoli propter effusionem vnguenti. cum vnus solus, scilicet Iudas fuit indignatus. Item illud, lecti sunt cum solum Esaiam lectum legamus, sic & supra, de origin. iur. le. ij. §. exactis. & C. de rei vxo. ac. §. illo. & instim. de except. §. idem iuris. Vel dic quorum iudiciorum. i. quarũ instantiarum. Vel dic quorum iudiciorum, scilicet peti. hæred. directæ & vtilis.
i In praeiudicium, quod esset, si non satisdaret interim de haereditate non diminuenda. Accu.
SI testamentum. CASV Titius haeres legitim' accusat testa. de falso: & ex eodẽ alius petit legatum: vel statim praestandum est data cautione de restituendo. hoc si voluerit, iudex inquiret summatim debeatur legatum, an non examinando quaestionẽ de falso: & est electio haec haeredis. Si vero legatarius dicat testamentum falsum, sibi est cõtrarius. vnde non est audiendus. Viuia.
k Si testamentum. Duos ponit casus. Primus quando ab vno dicitur testamentum falsum, & ab alio legatum petitur. Secundus quãdo idem. In primo dicitur quod aut soluetur legatũ statim habita cautione de restituendo, si probetur falsum: aut statim quæretur an debeatur, scilicet examinando q̃stionẽ falsi. scilicet si probationes sunt in promptu: vt j. vt in pos leg. vel fideicom. l. si is à quo. & sic eligit accusator. Alij dicunt esse in legatarij electione: quod istorũ fiat. vt j. ad l. Fal. in quantitate, §. sed & si legata. & C. eod. l. fin. Sed hoc in haerede etiam intelligi põt Iudicas esse in haeredis electione: vt j. de iure dot. l. plerumque. in fin. & si quidẽ eligat dare, exigit cautionem. licet constet relictum; quia in alia parte mouet iudiciũ; vt hic, & j. ad leg. Fal. l. dolo. Si vero eligat quaeri an debeatur, nunquid de hoc pronũciabit ante accusationem falsi terminatam? Respo. non videtur: vt j. l. proxi. dicitur. Ad quid ergo quaerit? Respon. quaeritur de falso alio accusante: & sic per consequentiam an debeatur. Vel dic quod pronunciat: quia hoc fit voluntate hæredis scripti vel refert an vnus legatum petat, & alter falsum dicat: & non differtur, vt hic an idem: & tũc sic. vt ibi.
l Suscepta. Id est, incohata.
m Non est dãdũ. Etiam si cautionẽ offerat: nam sibi contrarius videtur, sicque repellitur: vt C. de int. l. j. & infra, quãdo ap. sit. l. si. §. sed si alius. & facit infra. eo. l. postquã. Sed an post finitã accusationẽ petet? Respon. non: si probare non potuit: vt C. de his qui. vt indig. l. aliam. & infra de bo. li. l. si patronus ex. Item si probauit & obtinuit, peti non potest. qa ex falso testamẽto non debetur legatũ sed si destitit: vt infra de in. fisc. l. edicto. § penultimo. & d. l. aliam.
n Siqs libertatẽ. Talis ẽ casus. Maenius instituit seruum suum Licinianum hæredem: & liberum esse iussit: & filium suum exhæredauit: & seruo cohæredem Titium dederat: Liciniano ignorante hoc testamentum Titius cohaeres eius cœpit ipsum & totam haereditatem possidere: sic re patefacta Liciniano petit se in libertatem quam ex testamento facto sibi asserit competere, quaeritur an exhaeredatus filius possit petere differri liberalem causam. si enim pronunciaretur eum liberum, & ex testamento haeredem, & si non plenum, quale quale tamẽ praeiudicium esset exhaeredato apud iudicem, qui cognoscit de inofficioso testamento, quia praetores fauent libertatibus. Et dicit quod potest petere differri in primo & in secundo dicto l. sed ita demum si iam est contestatus querelam: vel speret se contestaturum in proximo tempore: vt in tertio dicto. & §. plane. nec enim semper erit expectandum. differtur autem donec pronuncietur in querela. vel in aliqua non interueniente partium, iudex inducare dictum. Licinianus autem non posset petere differri, cũ ipse sua spõte ad iudicium de seruitute in libertatem proclamauerit Item nec coheres quia vtique expedit non differri iudiciũ liberale, nisi id peteret nomine exhæredati Et contra si Licinianus esset in possessione libertatis. & a cohærede vendicaretur in seruitutẽ si quidẽ possideret Licinianus haereditatem, auditur si petat differri causam liberalem quia sperabat se euincendum a filio exhæredato p querelã: & hoc ideo posset fieri

† F. F. sit.

† F. F. eorum. Plura aũt iudicia sunt petitionis hęreditatis ex causarũ diuersitate. Viglius ad titu. de inoff. test. Institu.

i Not. cũ sm Baldũ ad hoc q̃d plurale aliquã resolui tur in singulare; q̃ est contra naturã sermonis. le. Iulius Phębus. j. ad Treb. & facit ad statutum puniẽs testes falsos p̃ducentes vt ẽt locũ habeat in p̃ducente vnũ tãtũ.

Illud est hodie verũ p. l. fin. C. eo. licet olim secus vt j. l. p̃x. sm Bart.

[illegible] P.F.

In hac gl. ponuntur quatuor lecturæ, quarũ vltima cõmuniter tenet aliis primis reprobatis. sm P. de Cas. hic.

ſet fieri præiudicium exhæredato, ſi vero nō poſſideret, ſed filius poſſideat eam, & dicat differri ideo, quia ipſe petet ab exhæredato hęreditatē, & ille in modum contradictionis opponet querelam; & forte ꝑ quinquennium diſtulit agere: non impetrat differri, & eſt ratio: quia in primo nō eſt in poteſtate ſua quando agat, in ſecundo ſic vt C. de dilat. leg. ſi quando, & ꝟ. de except. l. pure. §. fina. & hoc ſi ex teſtamento dicatur competere libertas, & non aliunde: & ſuper teſtamento rātum exquirant probationes, & differt cauſa liberalis. ſi vero aliunde, nullum adminiculum ex teſtamento recipitur. Sed huic poſitioni illud obſtat, quod nihil in hac leg. dicitur de cohærede Liciniani. Ideoque

tentiam dicere, ne præiudicium[a] de teſtamento † cognituro[b] faciat[†] & ita ſenatus[c] cēſuit.[d] Sed & diuus[e] Traianus reſcripſit, differēdum[f] de libertate[†] iudicium, donec de inofficioſo iudicium aut inducatur,[g] † aut finem accipiat,[h] Ita demum[i] autem ſuſtinentur liberalia iudicia, ſi iā de inofficioſo iudicium conteſtatum eſt[k] cæterum ſi non conteſtetur[l] non expectātur[†] [m] liberalia iudicia & ita diuus Pius reſcripſit.[n] Nam cum quidam[o] Licinianus de ſtatu ſuo[p] quæſtionem patiebatur, &, ne maturius[†] [q] pronūciaretur de conditione ſua, nolebat ad liberale iudicium ire,[†] dicens[r] ſuſcepturū[s] ſe de inofficioſo teſtamento iudicium, & petiturum[t] hęreditatē, quia[&] libertatem & hæreditatē ex teſtamento ſibi defendebat: diuus Pius ait, ſi qui

alij ponunt Licinianum ſolum inſtitutum, & liberū eſſe iuſſum, & filium eſſe exhæredatum, & ſit filius in poſſeſſione hæreditatis & ſeruus in poſſeſſione libertatis. petit ergo filius in ſeruitutem eum, cum habeat hæreditatem: iſte dicit ſe hæredem & liberū & ſe velle agere prius petitione hæreditatis cōtra filium. dicit ergo ei dandum ſpatium, intra ꝙ ſi fuerit conteſtatum iudicium de inoffi. &c. & hoc mō agetur: agit Licinianus petitione hæreditatis opponit ei querela in modum contradictionis: & ſic conteſtabitur. ſi ſic conteſtabitur, bene eſt: alioqui iudex libertatis fungetur partibus ſuis. Alij dicunt Licinianum exhæredatum. & ipſe ſe filium dicebat. filius autem eum ſeruum eſſe dicebat. hoc non placet. Literam autem ſic expone vt circa eam notaui. media placet. nec obſt. C. de aduit. le. quoniam. quia ibi in modum exceptionis, quod etiam hic permitterē; hic autem in modum reconuentionis. Item oppone ſupra de iudi. le. qui prior. ſed hic magna & vniuerſalia & centumuiralia. vt C. eod. l. vlt. ibi quando eiuilis ſingularis. Vel dic quod ſimpliciter fuit relicta libertas directa vel per fideicōmiſſum, quam petebat a ſcripto: ſed filius petebat differri. & hoc vſque ad §. nam cum quidam. ſed abinde teneas mediū caſum, &c. Vltimo not. ꝙ olim nec creditores nec legatarij nec ēt ſerui poterāt agere, dum ſperaretur agi de hęreditate: vt hic, & C. eo. l. fi. ſed hodie dat electio legatarij conueniāt ſcriptum, vel differant: vt §. j. Si vero ex cōtractu defuncti habeat creditor electionē vtrum petitorem an poſſeſſorem conueniat ſtatim, & exactus ſuccumbat in petitione hæreditatis, aget contra victorem negotiorū geſtorum, ſi victus erat hæres, alias condictione ex d. l. §. ſin autem. Si vero libertas directa vel per fideicom. differtur hodie vſq; ad annum, intra quem ſi appareat teſtamentū nō valere. nec ipſæ valent, vel verius valere non videntur vt infra, de except. rei iudic. l. j. poſt annum autē valent: reddunt tamen rationem: quia vnum pro alio cōpēſatur: vt C. eodem. l. fi. §. fi. Et hoc niſi teſtamentum ſit falſum: vt ibi. ſed falſitas codicillorū non nocet: vt C. de fideicommiſ. lib. l. ij. & eſt ratio: quia hæres nō habet dominium ſeruorum ex codicillis, ſed ex teſtamento. Accur.

a Ne præiudicium. Eſſet præiudicium: quia iudicis ſentētia pręſumptionē cognitio. qualēqualē inducit vt. de app. l. a ſnia. & de ven. in poſſ. mit. l. ſi ventris.

& ꝟ. de Carb. edict. l. Carbonianū. §. ibidem, at. contra C. de ſent. l. nemo. iudex.[†] & quia ſi ſecundū libertatem pronunciaretur, prætor libertati fauet. ſ. ſ. ā. de ali. iu. mu. cau. fac. l. quia etiam. §. ſed & ſi. toā.

b Cognituro. Scilicet iudici. Azo.

c Senatus: Cuius nomen non habemus.

d Cenſuit. C. de or. cog. l. iij. contra. ſol. vt ibi.

e Sed & diuus. q. d. dixit idem diuus quod ſenatus. vel ſupra locutus eſt in falſo vel in rupto: hic in teſtamento inofficioſo.

f Differendū: hāc dilationem is ſolus implorat, qui falſū vel inofficioſum dicit: quia in eius fieret præiudiciū prolatio ſententiæ de libertate. Azo.

g Inducatur. Scilicet in cauſam, vt fiat conteſtatio ſuper querela. vt poſtea non differatur cauſa. vt infra, de excep. l. ſi poſt ſecundum quoſdam quod non placet. Si enim iudicium libertatis differtur vbi lis eſt de inofficioſo conteſtata, vt ſubijcit. ita demū: &c. ergo & ſi non præceſſit conteſtatio ſi modo conteſtetur, debet differri: quia in eam cauſam peruenit dilatio, a qua incipere debuit. Tu ergo dic, inducatur, id eſt, cancelletur uel deleatur. Circunducere enim eſt circuncirca pennam ducere. Inducere, per medias literas trahere. Cācellare ad modum crucis; vt fecit Iob benedicens Deo cancellatis manibus ad hoc facit infra, de his, quæ in teſta. delē. l. j. & ij. & ꝟ. de li. cau. diui. & de adi. leg. l. nihil intereſt. & ā. de iu. l. & poſt. §. circundncto.

h Accipiat. Per definitiuam ſententiam.

i Ita demum. Loquitur Vlpianus.

k Conteſtatum eſt. Subaudi. vel conteſtari ſperetur vt infra. eadem. l. §. plane.

l Conteſtetur. Nec conteſtari ſperetur.

m Non expectantur. Id eſt, non differuntur.

n Reſcripſit. Sed ſi conteſtetur. differtur. Niſi vt excipit. ꝟ. ea. l. §. fi. & de hoc iudex dabit filio terminū, vt litem conteſtetur: vt ꝟ. §. plane,

n Reſcripſit. Niſi, vt excipit. ꝟ. e. l. § fi. quia hoc eſt verū infallibiter quando quis defendit ſibi libertatē aliter quam ex teſtamento. ſi autem ex teſtamento, diſtingue an lis conteſtetur vel ſperetur conteſtari, vel non. vt hic. Accurſius.

o Nam cum quidam. Cum prius de eo dixiſſet ꝗ ſe vēdicabat in libertatem, inducit reſcriptum de eo ꝗ vendicatur in ſeruitutem & poſſidet. poſtea ponit cōuerſum caſum, quando non poſſidet. Item non videtur bona probatio, nam cum quidam, &c. quia in caſu Liciniani non erat lis conteſtata. ſubaudi ergo, ſcilicet vel ſperetur conteſtari.

p Suo Conuentus a cohærede. Accurſi.

q Maturius. Quam de teſtamento: vel id eſt, mature.

r Dicens. Scilicet cōmuniter intellige, &c. ſcilicet vſque illuc, ſi quidem, &c.

s Suſcepturum. Infra, de excep. l. ſi poſt contra. Sol. hic in libertate ſpeciale ſed in hac ſerua, vt no. C. eo. l. fin. §. penultimo.

t Petiturum. Per zeugma* repete. & dicas. ſ. ſuſcepturum & petiturum hæreditatem vel petitionē hęreditatis tranſitiue. & hoc prout poſſidet. ſi autem

† Sic in P.F. Haloander ſcripſit cognitioni.

† Fiat.

† Libertatis.

† Id eſt, oblitteret, deleatur, abrogetur. Eſt .n. inducere, propriè ducto per ceras ſtilo tegere & interlinire, & memoriā ſcriptorū oblitterare. Bud.

† Expectant.

† Solu. ſm Paulu. de Caſt. hic, quia ibi loquitur de pleno ꝙ non reſultat ex ſnia lata pro vno cōtra alterū: hic loqtur de ſemipleno ratione cuius ēt pōt appellari: vt l. a ſnia ꝟ. de appe.

† Ne quod durius.

Sed huic diſputationi magis cōgruit lectio Florētina.

† Venire.

Cācellare. Circundu cere. Indu cere.

* Latine connexio dr̄. figura eſt, cū plures ſenſus vno cōnectunt verbo: vt, vicit pudorē libido, timorē audacia rationem amentia. Egid. per.

non poſſidet:tunc dicit ſe petiturum.

a Facilius. Quam vbi non poſſidet. Acc.

b Suſcepturus. proprie cum poſſidet: improprie, id eſt, in modum contradictionis cum non poſſidet. & ſic magis dicit non inofficioſum, quam officioſum.

o Sed alias. Scilicet circa manumiſſionem: vt differat a ſequenti prox. caſu, quod poteſt eſſe pro præmio. vt in authen. de mona. §. j. col. j. & C. in quibus cau. ſer. pro præmio. per totum.

p Adminiculum. Id eſt, probationem.

c Eius. Scilicet filij.

d Dominum. Et ſic dilatio finē habet ad alterius arbitrium. quod non eſt in ſequenti caſu quia in infinitū nō ageret. & ſic quodammodo eſſet in eius arbitrio dilatio agendi.

† Eſſet.ꝗ.

e Nunc vero ſub obtentu. Nunc mutat caſum, ſcilicet cum Licinianus nō poſſidet, & hoc iō non differtur: quia erat I eius arbitrio quando querelam ſuſciperet, in modū contradictionis vel exceptionis, vnde ipſe replicaret de I gratitudine, ſic qđ efficeretur actor. Azo. vt ſupra titul. j. l. Papinianus. §. ſi filius.

† P. F. iudicium.

† Non.

† Dēpta eſt hinc negatio & tranſlata in principium clauſulæ ſupra

† Exiſtimandum.

† P. F. an forte bona fide

† P. F. ſed.

f Non ſuſcepti. Scilicet ad agendum.

g Quinquēnium. Quit poſt non eſſet quæſtio, quin ſublata eſſet querela: & ſic non differtur cauſa liberalis. non ergo toto quinquennio expectatur, ſed ad arbitriū iudicis ſecundum. Irne. ſed Ioann. alias non differtur, ſcilicet vltra quinquennium. & quod ſubijcit plane, ad primum caſum refertur.

h Seruituti. Id eſt, quæſtioni de ſeruitute. nam ſi Licinianus per quinquennium non egit de teſtamento quod dicit inofficioſum. non propter hoc deſiderauit ſemper iudicium ſeruitutis differri & merito: quia dudum potuit experiri: vt ſubijcit: vt C. de dilat. leg. ſi quando. Ioan.

dem poſſeſſor eſſet hæreditatis Licinianus, facilius [a] audiendum: quoniam eſſet hæreditatis nomine iudicium ſuſcepturus: [b] & erat † in arbitrio eius, [c] qui ſe dominum [d] eſſe dicit, agere de inofficioſo teſtamento iudicio. † Nunc † vero ſub obtentu [e] iudicij de inofficioſo teſtamento ab ipſo Liciniano non ſuſcepti, [f] per quinquennium, [g] non † debere morā fieri ſeruituti. [h] Planè ſummatim æſtimandum † † iudici conceſsit, [i] ſi † [k] bona fide imploretur [l] iudicium de [inofficioſo] teſtamento: & ſi id [ipſe] deprehēderit: pręſtituendum [ei] modicū tempus: [m] intra quod ſi non fuerit conteſtatum, iubeat iudicem libertatis [n] partibus ſuis fungi. Quoties autem quis patitur controuerſiā libertatis & † hæreditatis, & ſe non ex teſtamento liberum dicit: ſed alias [o] vel a viuo teſtatore manumiſſum: nō debere impediri liberalē cauſam, licet iudiciū de [inofficioſo] teſtamēto moueri ſperetur, diuus Pius reſcripſit. Adiecit planè in reſcripto, dūmodo prædicatur iudici liberalis cauſæ, ne vllū adminiculum [p] libertatis † ex teſtamento admittat. [q]

† Libertati

Qui elegit ius incompetēs. non videtur renunciare iuri quod ſibi ignorabat competere. Bartolus.

Paulus libro xvj. ad edictum. VIII.

Legitimam [r] † hæreditatem vendicare non prohibetur is, qui cum ignorabat vires teſtamenti, iudicium defuncti ſecutus eſt. [s]

† Erronea electio nō pͥiudicat. cō cor. tex. in l. ex maleficio. § lōge minus. ꝗ. de acti. & obliga. textu. in l. Glaudius. de acquir. hæredi. ꝗ. Bol.

Ad euidentiam dicendorum iuriſconſultus præmiſit vnam diſtinctionem vſque ad legem diuus poſtea poſuit quædam reſcripta pertinentia ad hanc materiam, vſque ad hanc leg. hic ponit vnam regulam iuris antiqui, quam declarat vſque ad l. item veniūt. §. præter. vbi vecitat ſenatuſconſultum factū in hac materia, & illud proſequitur exponendo vſque ad fin. tit. & quia ponit regulam, non poteſt breuius ſummari, Bartolus.

Vlpianus lib. xv. ad edictum. IX.

Regulariter † definiendum eſt, eū de

† Cōcor. lex, ſi æ dea meę. §. fin. ꝗ. de ſer. vrba. pręd.

q Admittat. Argumen quod teſtes inducti ſuper vno articulo vel capitulo non debeant in alio interrogari: vt hic, & infra, de iureiurando. l. ſi duo §. idem. in fin. §. & C. qui legitimas perſonas. l. finali. in fine. & C. de ordine cognitio. lege. ſecūda. Sed argument. contra in authent. de teſtam. § ſi vero dicatur. colla. vij. nam ibi interrogatur an ſit liber a natiuitate. Accur.

Legitimam. CASVS. Filium inſtitui: teſtamentum nullum erat: vel minus ſolenne. filius ignorabat: ex teſtamento hæred. adiuit. poſtea apparet teſtamentum nullum: an poſſit adire ab inteſtato? Et dicitur quod ſic.

r Legitimam. Pone caſum vt ſupra titulo primo. l. mater & l. nihil intereſt. §. ſi cum filius. & dic legitimam, id eſt, quæ defertur ab inteſtato: quæ vere dicitur legitima: vt infra pro ſocio. l. iij. §. de illo. Large etiā illa quę ex teſtamento vt infra de verborū ſignificatio. l. lege.

s Secutus eſt. Scilicet ignorans: ſecus ſi ſciēs: vt infra eod. l. poſtquam. in fi. & C. de fideicommiſ. l. ij. Accurſius.

i Conceſſit. In primo caſu: vel melius in ſecundo.

k Si. Id eſt, an.

l Imploretur. Scilicet ante quinquennium habent quando poſſident: vt primo caſu l. hic innuit.

m Modicū tempus. Ad arbitrium ſuum: vt infra, de iu. deli. l. j. in fin. Nam eluſoriæ minæ filij exhæredati, qui dicit ſe velle querela agere, non ſunt timēdæ: vt ꝗ. ſi cui plus quam per legem Fal. l. hæc autem in prin. ibi, cum poſſint.

Eluſoriæ minæ timēdę nō ſunt.

n Libertatis. In primo caſu l. & in ſecundo. nam cum quidam, &c.

Regulariter. CASVS. Hęc lex & ſequentes vſq; ad l. item veniunt, continuantur. oſtendit qui teneantur peti. hęr. & dicit quod ille tenetur qui vel ius hæreditarium, vel rem aliquam hęreditariam ꝑ hærede vel pro poſſeſſore poſſidet, ſiue res poſſeſſa ſit modica, ſiue magna. Dic ergo quod ſi inſolidum ſim hæres, petam mihi inſolidum reſtitui. Si vero ꝑ parte ſum hæres, & pro parte rem petā hęreditariā. Poſtea dicit quid ſit pro hærede poſſidere, vel ꝑ poſſeſſore. & de hoc ponit exemplum vſque ad §. is aūt. & hoc dicit vſque ad. §. omnibus. Omnibus. Dicit hic quod omni genere titulorum adhæret titulus pro poſſeſſore. Exemplum primum eſt de titulo pro emptore: vt ſi quis emat à furioſo pro poſſeſſore poſſidet. Idem eſt ſi vir donauit vxori, vel econuerſo, cōſtante

ante matrimonio. Idem est si quis accipiat dotem à minore xij. an. sciens. Item si quis ex minus solenni voluntate legatū falso accepit. Is autem. Aliquis me hæredem instituit in testamento: quod credo valere. & rogat me de hær. resti. & restitui. si verus hæres postea appareat: an illi debeā teneri pet. hær. quæritur? Et respon. qd non, nisi dolose restitui, sciens ei non debere restitui. Viuia.

mum * teneri petitione a hęreditatis, qui vel ius b pro hærede, aut pro Possessore possidet, vel rem hæreditariam.

Caius libro vj. ad edictum prouinciale. X.

LIcet minimā. Itaq; quis [vel] ex asse, vel ex parte hæres est, inten dit c quidem hæreditatem suā esse totam, vel pro parte: sed hoc solùm ei officio iudicis restituitur quod aduersarius possidet: d aut totū, si ex asse e hęres ē. † aut pro parte, ex qua hæres est.

Hic incipit exponere verbum pro hærede. Bar.

Vlpianus libro xv. ad edictum. XI.

PRo hęrede possidet, f qui putat se hęredem esse. Sed an † is, qui scit se hæredem non esse, g pro hærede possideat, quæritur. & Arrianus lib. ij. de interdictis, putat teneri: quo iure nos vti Proculꝰ scribit. Sed enim & bonorū possessor h pro hærede videtur possidere.

Hic incipit exponere quod dicit, pro possessore. Bar.

Pro possessore * verò possidet prædo.

Nota quòd quando ratio est idem cum dicta, nihil concludit. Bartolus.

Idem libro lxviij. † ad edictum. XII.

QVi interrogatus * cur possideat, responsurus sit, quia possideo: nec contendit se hæredem, vel per mendacium: i

a Petitione. s. directa. nam aliquando qui neq; pro hęrede, neq; pro possessore possidet tenetur vtili: vt j. e. l. etiam si. §. si qs. itē quādoq; & qui neque ius, neque rem hæreditariam possidet, tenetur vtili: vt infra eod. l. quod si in diem. §. sed & is. & §. non solum. & §. Iulianus. nam pretia non sunt res hæreditariæ. Arc.

b Ius. c possidere pro hærede & pro possessore, nō est habere tit. vt C. in quib. cau. cess. long. tem. præscrip. l. hæreditatem. Et dic quod incorporalia: vt seruitutes, improprie quis dicitur possidere: vt j. de acquir. re. do. l. seruus. §. incorporales. Et magis improprie creditor ius quod habet in debito. Impropriissime, cum ipse debitor dicitur hoc ius possidere debiti. & tamen hic appellantur possessores: vt infra eod. l. etiam. §. fin. & l. sequen. & l. quod si in diem. § pen. & l. item videndum. §. si quis cum. Et quod subijcit, vel rem hæreditariam. scilicet corporalem. Vel expone prædicta, possidet ius qui totam hæreditatem possidet. rem hæreditariam, ille qui rem singularem corporalem vel incorporalem, & etiam minimam, vt subijcit: vt infra, si quis omis. cau. test. l. & si non totam. & l. seq. & l. cum enim. Accur.

c Licet intendit. Id est, asserit.

d Possidet argu. huius l. dicunt quidam, quod si insolidum sum hæres. licet vnam rem tantum possideas: insolidum de rigore iuris mihi tenearis: sed de æquitate absoluaris. Sed hoc est falsum, cum non tenearis in plus, quam habeas, quod plane dices: vt infra, si pars hær. pet. l. j. §. j. Item no. hic in fi. quod licet sim in dimidia totius hæreditatis hæres, quæ valet mille: & vnum prædium quod valet quinque tantum habeas: non nisi in dimidiam mihi teneris, vt hic, & infra, si pars hære. pet. l. j. §. j.

e Hæres. Petens. Accurs.

f PRo hærede possidet. Tribus modis quis dicitur pro hærede possidere. Primo vt sit verus: vt ille qui vere est hæres. & sic accipiunt. ff. & C. in tit. pro hærede. Secundo, vt procurator hęredis, qui pro eo hęrede possidet: vt j. eo. l. etiam. §. si quis absentis. Tertio, vt dicatur quędā modificatio, siue modus possidendi, qñ quis credit se hęredem, & nō est: vt hic, & insti. de interdi. §. sequens diuisio. ver. pro hærede. & sic dicitur, iste possidet pro hærede: cum sua opinione sit hæres. Sic ergo pro vero ponitur quod est falsum: vt ibi, Fertilior seges, &c. & ibi, Vicinūq; pecus grandius vber habet, id est habere putatur. Item & illud, Ego & pater tuus dolentes quærebamus te, &c. nam quo ad opinionem erat pater.

g Non esse. scilicet ex testamento, vel ab intestato de iure antiquo. credit tamen se hæredem ex cōstitutione aliqua: vt quia sit nepos filius sororis: vt supra eodem. l. iij. §. fin. & quod subijcit putat teneri, scilicet quasi pro hærede possideat. Vel dic quod sit idem casus cum sequenti, ibi, sed enim, &c. vt licet iste nō credat se hęredem de iure ciuili: credat tamen se bon. pos. & sic perinde habeatur. & quod sequitur, sed enim, sit approbatio huius dicti. Vel dic tertio. hic non dixit qd possideat pro hærede: sed qd teneatur. & sic dices quod tenet rei vend. vel etiā petitiōe hęreditatis: vt prædo: vel pro possessore possessor. Vel quarto tenetur quasi pro hærede possideat quamuis sciat se nō esse hæredem: credit tamen se bonæ fidei possessorem. Sed prima & secunda magis placent.

h Sed enim & bonorum possessor. Quo ad opinionem suam. Vel dic, id est, bona possidens. nam si vere titu. haberet, non teneretur hac actione: vt supra eodem l. regulariter.

i QVi interrogatus. Per mendacium. supple, & tepere: vt si contendit per mendacium, secundum Ioan. Alij dicunt, vel pro saltem. ac si diceret, quod non tenetur quasi pro possessore possideat, qui dicit se heredem: licet per mendacium dicat, sed quasi pro hærede. quod falsum est. quia sic expediret ei mentiri: quod esse non debet: vt infra. de tribu. l. illud. & penultimo. Et nota, quod hęc interrogatio sic fiet secundum Bulg. quia ante litem contesta. interrogabitur an possideat pro hærede, vel pro possessore. & poterit respondere etiam alternatiue. & pro eo est. C. eodem lege, Cogi. in fine. Licet enim in rei vendica. sufficit simplex possessio, vt quis ea teneatur, vt C. de alienat. iud. mut. cau. fac. l. j & ideo de ea interrogatur: vt infra, de interroga. act. l. qui seruum. §. in iure. ita exigitur alterum istorum, scilicet quod pro hærede vel pro possessore possideat, vt hæc actio locum habeat: vt infra eodem. lege, regulariter. in fine. & de hoc ergo interrogetur. & ante litem contestatam, vt dixit vt infra, de interrogatoria actione. lege, qui interrogatur. Placent autem dicebat teneri debere dicere titu. in rei vendic. per proximum cognatum, in peti. hæred. per quemlibet cognatum: quæ somnia sunt. Vel dic quod bene dixit: nam in rei ven. per proximum, scilicet filiū resistentem: vt C. de prob. siue possideris. in peti. hæredita. per quemlibet cognatum resistentem quinimo per extraneum resi-

* At Paulus li. sent. 4. tit. 5. ait, qui inofficiosum dicere pōt hæreditatem petere nō prohibet. Ergo petitio hæreditatis pōt dirigi cōtra iure possidentem? Sed ita intellige: tametsi non soleat dari aduersus eū qui iure possidet, petitio, ex æquitatis rō ratione eam dari, cū is q agit, paratꝰ est inofficiosū testamentum dicere le. 8. C. de inoffic. testam. A. Pers.

† P. F. *sit hæres.*

‡ Ista glo. est hū no. sēm Bal. in hoc scilicet quotuplex est possessio, quæ quadruplicitur dicitur respectu diuersarū rerum. Bolog.

Possidere pro hęrede dicitur qs tribus modis.

† In P. F. add. *est.*

* Modo contendat se hæredē esse. & causam aliquā suę possessionis afferat: alioqui si nullam aliam rōnem pferat quā quia possidet, prędo est: & pro possessore, nō pro hærede possidet. l. 25. §. quod autem, infra eod. & hic.

† P. F. *lxvij. al. lx.*

* Ex edicto quorū bonorū.

ſtentem oportet agentem probare ſe hæredē, ſi vult vincere. Tu dic ſecundum Ioan. & Azo. quod primo interrogabo an poſſideat, & ſi reſpondeat ſic: ſecundo quæram an putet ſe hęredem. ſi dicat puto, expeditum eſt. ſi dicat non puto: tertio quæram quomodo poſſidet, vel qualiter. ſi dicat, quid ad te? Vel nolo reſpondere, vel ſimilia: tunc ſcio quòd pro poſſ. poſſideat, ſi vero dicat, quia emi, quęram à quo: vt certus poſſim eſſe an titulū pro nō titulo habeat: vt ſi dicat quia à cōpote mentis emi. ſi quidem probet, bene eſt, nec hac actione conuenitur. ſi non probet, præſumitur quod pro poſſ. poſſideat, & quod ſic ſit facienda interrogatio, probatur ea le. iſta, & infra. l. proxima. in prin.

† Al. add. alium.

† P. F. poſſit.

Idem libro xv. ad edictum. XIII.

NEc vllā † cauſam [a] poſſeſsionis pōt † dicere: & ideo fur & raptor petitione hæreditatis tenentur. [b]

Quando titulus habetur pro non titulo, quis pro poſſeſſore vel pro hærede poſſidere dicitur. Bart.

Omnibus etiam titulis [c] hic, *pro poſſeſſore* hęret, & quaſi iniunctus eſt; denique & *pro emptore* titulo hæret. nam [&] ſi à furioſo emero [d] ſciens, [e] pro poſſeſſore poſsideo. [f] Item in titulo, *pro donato*, quæritur, an quis pro poſſeſſore poſsideat: vt puta vxor [g] vel maritus. & placet nobis Iuliani ſententia, pro poſſeſſore poſsidere eum: & ideo petitione hęreditatis tenebitur. Item *pro dote*, titulus, recipit pro poſſeſſore poſſeſsionē: vt puta ſi à minore xij. annis nupta mihi [h] quaſi dotem ſciens accepi. Et ſi legatum mihi ſolutum eſt ex falſa cauſa [i] ſcienti, vtique pro poſſeſſore poſsidebo. [k]

Qui non poſſidet, non tenetur hac actione, niſi dolo deſierit poſſidere. Bart.

Is [l] autem, qui reſtituit hæreditatem, teneri hęreditatis petitione nō poteſt: [m] niſi dolo fecerit, † id eſt † ſi ſciēs [n] reſtituit: [o] Nam & dolus præteritus [p] venit in hæreditatis petitionem: quaſi dolo deſierit poſsidere.

Licet quis poſſideat vero titulo: tamen ex perſona authoris ſui, qui pro hærede vel poſſeſſore poſſidebat, poterit conueniri petitione hæreditatis. Bar.

Idem. XIIII.

NEratius † libro vj.

[a] NEc vllam cauſam. ſcilicet iuſtam.

[b] Tenentur. & expulſus: vt infra eo. l. quod ſi in diem. §. Iulia. ver. ſed & eum.

[c] Omnibus etiam titulis. proprie ponitur, ſed in eo quod includitur in pronomine hic, improprie. & dic omnibus, id eſt, omni genere titulorum. Et not. quod omnibus his caſibus datur directa petitio hæreditatis, vt probatur infra eo. l. etiam. §. ſi quis ſciens. Alij dicunt vtilem. nam & dolus habetur pro poſ. ſicut hic titulus pro non titulo, & datur tamen vtilis.

[d] Emero. rem de hæreditate ad aliquem pertinentem. & ſic de ſequentibus. Accur.

Sciēs à furioſo quādoque vſucapit. Ignorans pro hærede vel pro poſ. poſſidere non poteſt.

[e] Sciens. Quid ſi ignorans? Non videtur quod teneatur: cum nec pro hærede nec pro poſ. poſſideat: vt ī. eo. l. pro hęrede. & l. qui interrogatus. & hic ſimiliter innuit in eo quod dicit ſciens: vt inſti. de interdi. §. ſequens diuiſio. ver. pro poſ. Item pro hoc, quia qui ignorans emit à furioſo, vſucapit: vt ī. pro emp. l. ij. §. ſi à furioſo. Item pro hoc ī. de vſur. l. fructus. & ī. de do. inter vir. & vxo. l. ſed & ſi conſtante. Ex prædictis patet nō poſſidere pro hærede vel pro poſſe. ignorante. & idem in alijs de quibus ſubijcit. Sed Ir. dixit contrarium, & ſubaudiuit maxime ſciens. & pro eo eſt, quia poſſidere pro poſſ. non eſt hoc ipſo malam fidem habere, ſed cum nullam de iure poteſt prætendere cauſam quæ indueat vſucapionem: ſed hoc ſolū dicere poteſt quod poſſidet pro poſſeſſore: vt in princ. huius legis, & infra eo. l. ſed & ſi lege. §. quod autem. & ſecundum hoc etiam bonę fidei poſſeſſor eſt prædo. ſed primam approbo. Item quid ſi prædo habeat titulum? Reſpon. titulū magis attendi quam inuaſionem: vt dicitur in legatario: vt infra quo. le. l. j. §. quis autem & infr. eo. l. etiam. §. ſi quis ſciens. Item not. quod poſſeſſio ſine titulo locū facit huic actioni, etiam ſi ſe hæredem non cōtendat. ſed ſecus in quaſi poſſeſſore, niſi dicat ſe hęredē: vt infra titu. j. l. j. in fin. & infra eod. l. ſed vtrum.

[f] Poſſideo. Et ſic potero conueniri petitione hæreditatis, cum hic titulus emptoris pro non titulo habeatur.

[g] Vxor. ſcilicet donauit marito, vel contra: ſcienti, ſcilicet donationem non valere: vt infra, de acqu. poſſ. l. quod vir vxori. nā ſi putat valere, fructus ex re donata perceptos ſuos facit, & ſi in iure erretur: vt infra, de vſur. l. fructus.

[h] Nupta mihi. ſ. de facto. & ideo dicit quaſi dotem: quia dos vere eſſe nō poteſt: vbi non eſt matrimonium: vt ī. de iure do. l. iij. Accur.

[i] Ex falſa cauſa. ſcilicet indebitum.

[k] Poſſideo. q. d. recte tenebor. Io.

[l] Is. ſcilicet inſtitutus in teſtamento inutili: & rogatus vt reſtituat.

† P. F. fecit.

† P. F. ſi ſcit, & reſtituat.

[m] Non poteſt. niſi ad hoc, vt condictionem indebiti quam habet, cedat: vt infra eo. quod ſi in diem. §. ſi. Azo.

[n] Sciens. Scilicet ſe non teneri. nam tunc vtili per hæreditatis: vt hic, & infra eo. l. etiam. §. item ſi quis. hæredes autē doloſi in factum actione: vt infra, de rei ven. l. cum autem.

† In P. F. θεμάτιον eſt præcedentis capitis.

[o] Reſtituit. Ante litem cont. contra ſe: vt hic, & ī. de fideic. hære. pet. l. ſi. §. ſi. ſecus ſi poſt: vt ī. ad Tre. l. cum hæreditas. ij. & l. ſi patroni. §. ſi. quæ eſt cōtra. Vel ibi in actionibus hæreditarijs: hic in peti. hære.

[p] Præteritus. Id eſt, ante lit. cont. commiſſus: vt infra eo. l. ſed & ſi lege. §. ſi ante lit. cont. & infra, de rei ven. l. ſi autem. §. ſed & is.

NEratius. CASVS. Rem aliquā poſſedi vel pro hærede, vel pro poſ. & ita per. hære. conueniri poteram: deceſſi Titio hære. derelicto. nunquid Titius per. hær. conuenitur, quæritur? Et dicitur quod ſic etiam ſi ignorat me pro hęrede vel pro poſſ. poſſediſſe. Idem eſt ſi putat Titius hæres eas res ex ea hæreditate eſſe, quæ ſibi delata eſt.

Quid ſi quis. Hæreditatē ad me pertinentē emit Titius: an teneatur per. hær. quæritur? Et videtur quod ſic, ne ſingulis iudicijs, &c. an autem venditor teneatur, quæritur? Et reſpon. quod venditor ad pretium tenetur tantum: niſi in tribus caſibus in quibus emptor tenetur. Primus eſt, ſi venditor latitat. Secūdus eſt, ſi minoris rem vēdidit. Tertius eſt, ſi bonæ fidei poſſeſſor erat. vnde in iſtis tribus caſibus dabitur vtilis petitio contra illū emptorem. Sed quid ſi poſſeſſor pro hærede, quia teſtamentū erat inutile, iuſſus erat vendere alicui, puta Titio: & vēdidit pro paruo pretio, ſicut iuſſus erat: an detur pet. hære. cōtra iſtū fideicommiſſarium cui iuſſus erat vēdere, quęritur? Et dicitur quod ſic, cum loco hæredis habendus ſit.

Sed & ſi retenta. Sed quid ſi hęres iuſſus eſt in teſtamento

stamento inutili restituere, parua quantitate de hæreditate retenta? tenetur fideicommissarius petitio. hæreditatis.

Plane. Sed quid si rogatus sit restituere hære. accepta certa quantitate, nõ tamen hæreditaria ab eo cui restituet debet nunquid illa pecunia peti potest ab illo hæred. per petitionem hær. quæritur? Et respon. quod nõ: quoniam pro, &c.

Sed Sabinus. Sed quid si testator iussit aliquem esse liberũ si daret x. hæredi & ille x. dedit hæredi scripto: an peti potest pecunia per pe. hær. ab hærede scripto, quæritur? Et dicit quod sic: quia hæreditaria videtur esse pecunia. Idem & in eo. Sed quid si hæres sit rogatus reddere hæredi. an ratione fructuum quos retinet peti. hæredita. tenetur, quæritur? Et dicitur quod sic.

† P. F. scribit.
† vel ab
† In P. F. δευτέριον est præcedentis capitis xiij. sic Incipiẽs, *Idem esse libro septimo ait etiam*, &c.

Membranarum scripsit, † ab † hærede [a] peti posse hæreditatem, etiã si ignoret pro hærede, vel pro possessore defunctum possedisse. [b]

Idem † esse libro septimo ait. XV.

Etiam si putauit hęres eas res ex hac hæreditate esse [c] quæ sibi delata est.

Nota in duobus casibus hic expressis petitionem hæreditatis dari contra titulo possidentem. Bart.

Quid † si quis hęreditatem emerit, [d] an vtilis in eum petitio hæreditatis. debet dari, [e] ne singulis [*] iudicijs vexetur? [f] Venditorem enim teneri [g] certum est. Sed finge non extare venditorem, vel modico vendidisse, & bonæ fidei [h] possessorem fuisse: an porrigi manus ad emptorem debeant? Et putat Caius Cassius dandam actionem vtilem. [i] Idem erit dicendum, & si

† *Quod.*

Sed si quia. Hæreditatem ad te pertinentem emit an possideo pro hærede, quæritur? Et dicitur quod sic, si sciens emam, quod nõ est verum, quia nõ sum prædo, &c. & hoc in prima. Idem si quia fisco. Sed quid si fiscus occupauit bona alicuius, quia nullus apparet hęres: & sic ea vendidit? Si postea legitimus appareat, dabitur pet. hære. vtilis in emptorem. Apud Mar. Mulier hæred. pertinentem ad me totam dedit in dotem. ille maritus tenetur pet. hære. vtili: & ipsa directa, si celebratum fuerit diuortium, conuenietur. Hæredem. Pone casum vt in apparatu Accursij. & sic: Titius emit res aliquas de hæredit. ad me pertinente, & mala fide: quia sciuit illam hær. ad me pertinere, decessit hærede Seio relicto. nunquid nomine istarum rerum Seius hæres per. hære. tenetur. quæritur? Et respon. quod sic: non ex persona defuncti, sed ex sua quasi pro hærede possideat. Sed si Titius possidebat res illas pro hærede vel pro pos. & decessit Seio hærede relicto, tunc Seius tenebitur ex persona defuncti pet. hęred. & non ex sua. & hoc dicit. Si quia. Titius nomine Seij absentis possidebat hær. ad me pertinentem: an possit conueniri suo nomine pet. hęr. quęritur? Et respon. quod non. sed nomine absentis & est ratio: quia non videtur pro hęrede possidere, qui cõtemplatione alterius possidet: nisi ille ratum non habuerit. Non solum. Res hęreditatis ad me pertinẽtis possidebas, teneris quidem pet. hæred. alias si non possidebas, teneris tantum in duobus casibus. Primus est si te liti offeras. Secundus est si dolo desijsti possidere: tamẽ vltimo quando dolo desijsti: an possim te & illum possessorem conuenire, quæritur? Et respon. quod vtrunq;. & si ille possessor mihi agenti litis æstimationẽ offerat: tu qui dolo desijsti possidere, liberatis: sed si tu conueniaris, non liberabitur possessor ille, &c. Viuia.

[a] Ab hærede. s. illius qui pro hærede aut pro possessore possidebat. Sed videtur eum nõ teneri. nam verè est hæres, & verum titulũ habet pro hærede: ergo non tenetur, cum titulũ habeat. Respõ. iste dupliciter possidet pro hærede. vno modo vere: & secundũ illum modum hac actione non tenetur. alio prout hoc ti. accipitur. nam cum sit eadem persona cũ defuncto, & defunctus sic tenebatur, ergo & iste: vt in authen. de iureiuran. à mo. præsti. §. j. col. v. nec obstat quod ex plurimis causis possideat. quod fieri potest: vt infra, de acquiren. poss. l. iij. §. ex plurimis. & secundum hunc modum hac actione teneatur: vt hic, & infra. l. proxi. §. hęredem. in fin. §.

[b] Possedisse. Sed alias res suas fuisse credebat. & hoc subijcit, idem, &c. & sic est idẽ casus per alia verba.

[c] Etiam. Hæreditate esse. cũ non sint, & sic possidet pro hęrede, vt hic accipitur. & suo nomine hære. pet. tenetur. Siue ergo sciat eas res peruenisse ad defunctum ex hæreditate aliena quæ peti ab eo poterat: siue putauit propriam defuncti, tenetur hac actione, vt hic innuit etiam si putauit, & e. quasi dicat, siue bonam siue malã fidẽ habet. nam quo ad defunctũ semper malæ fidei intelligitur hæres, quia successor vitiorum est & culpę defuncti. Et sic est ar. quod extraneus hæres non possit vsucapere, quod defunctus non poterat propter vitium personæ, vt sicut hic bona fides vel titulus quem habet non excusat eum, quo minus teneatur: hæred. peti. quia earum rerum nomine tenetur prodecessor eius: sic nec vsucapere possit quando defunctus nõ potuit, obstante vitio personali quod habet persona defuncti: vt plenè dicea J. de pub. in rem ac. l. si ego. § partus. Item quid si putas te hæ redẽ Titij, cum non sis: & sic possideas pro hærede hæreditatem Titianam, an teneberis mihi qui sum hæres Sempronij: & peto res illas quasi ex hæreditate Sempronij? Respon. sic, si me interrogante inueniam te pro hærede vel pro possessore possidere. Sed tu dices quod Titianam, vnde non puto teneri. Accurs.

[*] Id est, singularũ rerum vindicatione, quã hæres (in quem omniũ rerũ dñium à defuncto trãsit l. cũ hæredes, de acquir. poss.) intẽdere põt le. in rem, inst. de rei vindic.

Hæres, vitiorũ defuncti successor est.

[d] Emerit. Ab eo qui possidet pro hærede, &c. Acc.

[e] Debet dari. videtur quod sic. ne, &c. q. d. quia actor nimis grauaretur si nomine singularum rerũ proponeret rei vendi. quia graue est de dominio probare: & leue est probare quod in hæreditate fuerit. venditorem enim teneri certum est, cum videatur & rem habere, cum habeat pretium: vt infra eo. l. si & rem & pretium. & infra, si quis omis. cau. testa. l. si pecuniam. §. fin. Sed vt sine dubio procedam. finge, &c. Alij sic: videtur quod non, ne &c. id est, per. hære. & agendo de euictione secundũ quosdam quod non placet, quia tunc non tenetur emptor quando habet regressum de euictione vt infra eo. l. sed & si lege. §. item si rem distraxit. Vel certe placet, & ille §. item loquitur quando res singularis venditur. vel dic singula cum rei ven. & est plana. Azo.

[f] Vexetur. petitor secundum primam positionem, vel emptor secundum aliam, &c.

[g] Teneri. Pro pretio.

[h] Bonæ fidei. i. alias omnino teneretur, & si non habeat qui alienauit: vt infra eod. l. item veniunt. §. pen. & l. si possessor. j. § restituet, &c.

[i] Actionem vtilem. s. hæreditatis petitionẽ. & hoc dicunt quidam quando nõ habet regressum de euictione. alias emptor non tenetur. vt infra eod. l. sed & si lege. § item si rem distraxit. Vel verius illud habeat vel nõ habeat regressum, distinguitur, cum res singularis de hæreditate venditur, hic autem vniuersitas,

uersitas, vnde hic emptor indistinctè tenetur.
a Iussus. Hæres institutus in testamento inutili. & idem in sequentibus quatuor. Accur.
b Vendere. In testamento, quòd postea probatur inofficiosum. Et sic agit filius exhæredatus petitione hæreditatis.

l Retinet. Ex voluntate testatoris: & sic modicum; & sic vterque tenetur. Accurs.
m Quasi. Veritatis expressiuum. aliter nulla esset nota.
n Quidam putant. Scilicet directo.

paruo pretio iussus a vendere b hæres Titio hęreditatē vendidit. Nā putat dicendū Papinianus, aduersus fideicommissarium c dari actionem. d Ab hęrede e em̄ peti nō expedit perexiguum f pretium habente. Sed & si retenta † certa quantitate, g restituere rogatus sit (idē erit dicendum. h Planè si accepta certa quantitate i restituere rogatus est) non putat Papinianus ab hærede petendam hæreditatem: quoniam pro hærede, quod cōditionis implendę gratia accepit, nō posſidet. † Sed Sabinus, in statulibero contrà, & † verius: k quia pecunia hęreditaria est. Idem & in eo, qui solos fructus ex hæreditate retinet l dicendum erit. tenetur enim & is hæreditatis petitione.

Posſidens titulo etiam mala fide, non potest hac actione conueniri, sed tanquam emptor vniuersitatis potest vtili conueniri. Bart.

† Si quis sciens alienā emerit hęreditatē: quasi m pro possessore posſidet: & sic peti ab eo hęreditatem quidam putant. n Quam o sententiam nō puto veram. nemo enim prædo est, qui pretium numerauerit: o sed vt emptor vniuersitatis vtili p tenetur. Item si quis à fisco hæreditatem quasi vacantem emerit: q æquisſimum erit, vtilem aduersus eum dari.

Si hæreditas datur in dotem, maritus vtili here. peti. tenetur. Bart.

Apud Marcellum lib. iiij. Digestorum relatū est: si mulier hæreditatem in dotem dedit, maritum r pro dote quidem posſidere hæreditatem: sed petitione hęreditatis vtili teneri: sed † ipsam mulierem directa teneri, Marcellus scribit, maximè si iam factum diuortium t est.

Iste est fortis. §. & difficilis & habet duas partes. In prima variatur casus tribus modis, sed vltima lect. est vera: secundum quam hoc intendit, Hæres possessores cùm titulo potest vtili conueniri, sicut defunctus poterat, & directa quando defunctus absque titulo possidebat. Bart.

c Fideicommissarium. eundemque emptorem. Accur.
d Dari actionem. scilicet vtilem. nam fideicōmissarius, loco hęredis est: vt in sti. de fideicom. hæ ac. §. si quis. Sed nō ne possidet titu. legati seu fideicom? Respon. sic, & ideo non tenetur hac actione, nisi quando sciens emit: argu. j. proxi. §. Si autem bona fide non tenetur, nisi in duobus casibus. i. cum modico habito restituatur hęreditas, vt hic, vel quando hęres non compareret vt ī. §. proxi. Si vero multo retento, ipse hæres tantum tenetur peti. hære. licet emptor rei vē. teneatur. Idem esset, si quartam habeat hæres sub nomine quartæ nō in re certa. Vel dic qđ hic fuit actum querela. & sic rupto testamento fingitur non habere tit. Sed si dicas eos non habere tit. vt prius dixisti, an vsucapient contra petitionem hęreditatis? G. Ian. & M. quod nō, nisi xxx. ann. vt C. eod. le. hæreditatis. Tu dic quod sic, eo qđ excedit terminos, vt detur contra tit. possidentem, vt à non suis terminis excedatur: vt C. de edi. diul. Adria. tol. l. fin. §. fin.

† Quædā exempl. habēt recepta.

† P. F. posſidetur.

† In P. F. add. id.

† Al. add. Sed.

o Numerauerit. vt j. de regu. iur. l. nemo prędo est. & subaudi ob hoc ipsum quod malam fidem habeat, nisi fiat inuasio: vt j. de acqui. poss. l. si ex stipulatione. quæ est contra. Sed ad impediēdam præscriptionē pro possessore posſidet: vt j. de vsucapio. l. non solum. §. j. vel, quod est verius, licet inuadat, nō possidet pro possessore quantum ad hanc actionē: quia tit. habet: vt j. quo. leg. l. j. §. quia autē.
p Vtili. Ergo cum hic tenuerit emptio, & datur vtilis: multo magis dabitur directa, vbi nō tenuit: vt supra eo. l. nec vllam. §. j. Itē ideo hic datur vtilis, quia non possidet pro possessore, & quidā ideo dicebāt dari directam: quia dicebant eum possidere pro possessore. ergo cū hic possideat pro possessore dabitur directa. Et vt plene habeas, distingue secundum Azo. cum quis emit vniuersitatem mala fide, tenetur vtili: vt hic si bona fide, non nisi modico est distracta, vel si non comparet venditor. vel si fiscus vēdidit: vt supra ea. l. §. si quis, & infra. §. proxi. Si tamē habeat regressum ad vēditorem hæreditatis: alias secus secundum quosdam: vt infra eōd. l. sed & si lege. §. item si rem distraxit. Vel illa loquitur, quando res singularis est vendita. Item tenetur si ti. pro non ti. habeatur: vt supra eod. l. nec vllam. §. j. Si vero rem singularem, siue bona fi. siue mala fide, non tenetur. nisi tit. habeatur pro non titulo: vt supra, eod. l. nec vllam.

* Cap. 168. de regu. iur.

† In P. F. add. et.

e Ab hærede scilicet putatiuo, qui vendidit ex necessitate, scilicet testatoris iussu. Aliud si voluntate: quia tunc tenetur hæres: vt j. eod l. quod si in diem §. fin. quæ est contra. Quod non placet, quia & ibi iussu testatoris. vel hic ante motam litem: ibi post. Vel verius hic non prohibet cōtra venditorem agi. Et sic etiam aliud contra. soluitur infra eo. l. in æstimationibus, vel solue hoc vltimum, vt ibi.
f Perexiguum. i. paruum. Accur.
g Certa quantitate. modica: alias hæres tenetur.
h Idem erit dicendum. Vt teneatur fideicommiss.
i Certa quantitate. s. de bursa eius cui restituitur, quod datur causa adimplendæ conditionis.
k Et verius. s. in eo quod à statulibero datur: vt infra, de dona. cau. mor. l. quod statuliber.

q Emerit. Etiam ignorans. & hoc in priuilegium fisci. ne vexetur. Sed contra hunc. §. C. de qua. præscri. l. bene. vbi dicit emptorem statim esse securum. Sed illud in singularibus alienationibus: hic autem vniuersitas fuit. Vel hæc corrigitur per illam.
r Maritum. scientem alienam hæreditatem: vt ī. ea. l. §. si quis sciens. Alij dicunt etiam si ignorans.
t Diuortium. per quod etiam causa possessionis per maritum in hæreditate soluta est.

Hære-

Hæredem [a] autem [b] etiam earum rerũ nomine, quas defunct⁹ ꝑ emptore possedit, hæreditatis petitione teneri [c] constat? quasi pro hærede possideat; quamuis † earum rerum nomine, quas pro hærede vel ꝑ possessore defunctus possedit: vtique teneatur. [d]

Qui alieno nomine possidet, nõ potest nomine proprio petitione hæreditatis conueniri. Bar.

Si quis absentis nomine possideat [e] hæreditatem, cum sit incertũ, an ille ratum habeat: puto absentis nomine petendam hæreditaté: ipsius vero [f] nequaquam: quia non videtur pro hærede vel possessore possidere qui contemplatione alterius possidet: nisi forte quis dixerit, † cũ ratum non habet, [g] iam procuratorem [h] quasi prædonem esse. tunc enim suo nomine teneri posse.

Qui non possidet, sed vt possessor se obtulit, hac actione tenetur. Bar.

Non solum autem ab eo hęreditas peti potest qui corpus hæreditariũ possidet: sed & si nihil. [i] Et videndum, si nõ possiderat, † obtulerit tñ se petitioni, an teneaẽ. Et Celsus li. iiij. † Digestorũ scribit, ex dolo [k] eũ teneri. dolo enim facere eum, qui se petitioni offerat. quam sententiam Marcellus generaliter apud Iulianum probat: omné, qui se offerat † petitioni, † quasi possidentem teneri. [l]

Qui dolo desiit possidere, vt possessor tenetur: qui liberatur, si possessor liti se offert, sed satisfactio eius qui dolo desiit possidere, non liberat possessoré. Ba.

Item si quis dolo fecerit, quo minus possideat hæreditatis petitione tenebitur. [m] Sed si alius nactus possessioné, quã ego dolo malo amiserã, paratus sit iudicium pati: Marcellus libro iiij. Digestorum tractat, [n] † num [o] forte euanescat aduersus eũ, [p] q desijt, [q] litis æstimatio. & magis [r] euanescere [s] ait, nisi petẽtis interest. [t] Certè, inquit, si rem paratus sit restituere: indubitatũ erit euanescere. Sed si is, q dolo desijt, † ante cõueniaẽ: eũ qui possidet, non liberabit. [u]

Debitor quasi possessor iuris hac

[a] Hæredẽ. Ponit duos casus hic §. Primus, si defunctus possedit ꝑ emptore res aliquas, & eius hęres se putat hęredẽ in ijs reb⁹. i. dñm ex causa hæreditaria. cũ tñ. habeat: tenetur vero hæredi ex ꝑsona sua, quasi ꝑ hærede possideat: licet defunctus nõ teneretur. ar. ꝭ. titu. j. l. cum multi. Ioan. Sed nonne ẽt ex sua persona titu. habet pro hærede. & eo vsucapit illas res? vt infra, de acquir. poss. le. iij. §. ex plurimis? Sed dic, est hęres in his & nõ est hæres quo ad hoc. Sed si vsucapit. est hęres quo ad hoc, vt sit Domin⁹. Vel dic qđ si mala fide possidebat defunctus. vñ hæres non vsucapit: & sic pro non tit. Item si defunctus habuit tit. ergo hæres habet eundẽ titul. vt §. ex plurimis. Sed respo. vt ex sua ꝑsona: nõ defuncti teneatur. Secundus est qñ defunctus possidebat ꝑ hærede, vel pro possessore. & iõ tenebaẽ hac actione. nam hæres ex persona defuncti tenetur, nõ ex sua, quia verè est hęres: vt ꝭ. ti. j. l. pe. & fi. & C. e. l. iij. & ꝭ. e. l. Neratius. Contrariũ videbatur in secundo casu, quia hæres tñ. habet pro hærede: sed ex ꝑsona defuncti tenetur: vt dixi. & sic ex duab⁹ causis possidet: vt ꝭ. de acqui. pos. l. iij. §. ex plurimis. Alij. vt H. ponãt primũ casum qñ hæres Seij credebat rem fuisse cuiusdam hæreditatis, quam hæreditatem credebat fuisse illius Seij, cuius hæres est; sed defuncti eã hæreditatem, nõ singularem rẽ emerat: vt euitet op. quia titulũ habét, quẽ defunctus habuit. Sed dic vt dixi q̃a & pro emptore, & ꝑ hęrede possidet: & ex sua persona, nõ defuncti cõuenitur: vt d. l. de acquir. pos. l. iij. §. ex pluribus.

[b] Hęredem autem. Petitor sit hęres Titij, reus Seij qui Seius rem Titij possiderat pro emptore. Acc.

[c] Teneri. Ei qui hæres est domino rerum emptarũ per defunctum a non domino. Accu.

[d] Teneatur. Hęres Seij reus: qui Seius rẽ Titij possederat pro emptore.

[e] Possideat. Apprehendendo prius. Accu.

[f] Ipsius vero. i. q possidet. sed aliud in rei vẽ. vt ꝭ. de rei vẽ. l. officiũ. & C. vbi rẽ act. l. ij. q̃ sunt contra. Nã ibi sola detentatio, hic aũt pro hærede vel ꝑ possessore possessio. quod hic in hoc ꝓcuratore nõ erat

[g] Non habet. Et hoc certum est. Accursius.

[h] Procuratorem. s. fictum. vt ꝭ. ti. j. l. eũ multi. & l. si.

[i] Sed & si nihil. Supple puta possidet.

[k] Ex dolo. i. propter dolũ pet. hæ. & hoc qñ actor ignorauit, alias nõ. vt hic, & ꝭ. e. l. q se. quæ est cõtra, nec enim debuit certiorari, qui sciuit, &c. vt ꝭ. de ac. em. l. j. in fin.

[l] Teneri. Etiã rei vẽ. vt s. de do. l. pe. & s. de rei ven. l. is q se. vbi plene distinguea de hoc.

[m] Tenebiẽ. Vt ꝭ. eo. l. nec nullã, §. is aũt q restituit. sed qua actione? Rñ. di recta, ẽm quosdã, cũ dolus ꝑ possessore habeaẽ. Tu dic, vtili. Nec ob. quod dolus ꝑ possessore habeaẽ, q̃a & ratihabitio cõparatur mãdato, nõ tñ agit dati: vt ꝭ. de ne. gest. l. Pomponius. in fi.

[n] Tractat. i. q̃rendo. Accursius.

[o] Num id est an.

[p] Aduersus eũ. i. me. nã mutat personas. nã in prin. loq tur de doloso in tertia persona; postea de eodem in prima & nũc i tertia. Ac.

[q] Desijt, dolo possidere. Azo.

[r] Magis. i. quã cõtrarium.

[s] Ait. s. Marcellus.

[t] Interest. Quia secundus non totũ habeat: vt ꝭ. de re iu. l. si q a dolo. §. j.

[u] Non liberabit. No. distinctionem istã q̃a primo cõueniat. vt hic, & ꝭ. de sol. l. Stichũ §. dolo & ꝭ. eo. l. sed & si lege. §. ꝓinde. & §. verum. & ar. ꝭ. de ta bu. exh. l. locũ. §. cõdemnatio. Sed cur secus in noxali, vbi doloso soluẽre liberaẽ possessor: vt ꝭ. de nox. ac. l. de illo. in fi. & l. sequ. & l. electio. & ꝭ. si fa. fur. fe. di. l. quoties. & idẽ in actiõe de dolo qñ dolo plures faciũt: vt ꝭ. de dolo. l. si plures quæ oẽs sunt cõtra? Rñ. i hæ eũ sunt ꝑsonales rõne possessiunia nõ sic improprie intẽtari possunt: & eodẽ mõ rñde ad illã q̃ est s. ꝙ met. cau. ꝙ diximus, in prin. arg. ad solutionem & distinctioné istã insti. de leg. §. si eer. magis aũt est cõtra ꝭ. de re. c. l. illicitæ. vbi tutor ęstimationẽ rei pupillo dedit, q̃ sine decreto alienauit. Sed dic ꝙ ibi vera æstimatio fuit data: ideoq; habeẽ ꝑ vẽdita de nouo hic aũt in litẽ iuraẽ. vnde in pœnã cõputaẽ quicquid est solutũ. Itẽ ꝙ dico dolo soluẽte nõ liberari possessorẽ: intellige nisi possessor habeat causam à doloso, ꝑ quam regressurus sit ad eũ. nã tũc ijs defensionibus vtatur emptor, qbus venditor: Vt ista si fa. fur. fe. d. l. quoties. §. plane. & C. de euict. le. emptori & de vsur. rei iu. l. sancimus. in fin. & infra

† In P. F. add. etiam,

† P. F. dixit.

† P. F. possidens.

† Lib. 4.

† P. F. offert. i. q se opponit actioni. † Id est, opponat actioni.

† P. F. ne forte euanescat.

† Al add. possidere.

[x] Dic melius ẽm P. hic, ꝙ ibi cõtra verũ que cõpetebat actio ad quãtitatẽ loco, interesse. vñ merito vno soluẽte alter liberaẽ: q̃a definit interesse hic vero cõtra dolosũ ad quãtitatẽ: & contra possessorẽ ad ipsas res.

& ǁ.de excepe.rei iud.l.si quis cum totum.§. plane in restitutionem. Vel dic secus esse vbi venditori cœpit competere exceptio post venditionem, vt erat hic.s.post condemnationem & solutionem: nam habet exceptionem rei iu.sicut absolutus: vt ǁ.de excep. rei iud. l. si quis cum totum. §. plane. & tunc non competit emptori: vt arg. ǁ. de pecu l. quæ litū.§.si annua. & ǁ. man.l.hæred. Huic opinioni est cōtra ǁ.de hær.vel ac.vē. l.emptori. Sed dic quod ibi est vniuersitas vendita, vnde etiā omnia postea quæsita debet dare emptori: vt argu ǁ. eod.titu. de hæred. vel ac.vend.l.vēditor ex hæreditate. imo ibi erat pignus quod est sequela nominis vēditi. vñ sequitur emptorē. vt ibi dicitur. Accu.

actione tenetur, siue sit ex contractu, siue sit ex delicto: dū tamen præsens sit debitum. Item siue contraxerit cum defuncto, siue cum hæreditate: item si cū hærede. Item qui hæreditario nomine habet actionem, hac actione tenetur, tanquam iuris possessor. Bar.

Item a debitore [a] hæreditario quasi [b] a iuris possessore. Nam & a iuris possessoribus posse hæreditatem peti constat.

Paulus libro xx. ad edictum. XVI.

SEd † vtrū ex delicto an ex contractu debitor sit: nihil refert. [c] Debitor autem hæreditarius intelligit is quoque, qui seruo hæreditario promisit, vel qui ante aditam hæreditatē [d] dedit damnum.

Caius li.vj. ad edictum prouinciale. XVII.

VEl aliquam rem hæreditariam † surripuit,

Vlpianus libro xv.ad edictum. XVIII.

QVod si in diem debitor sit, vel sub cōditione, à quo petita est hæreditas: [e] non debere eum damnari. rei plane iudicatæ [f] tempus spectandum esse, secundum Octaueni sententiam, an dies [g] venerit, apud Pomponiū scriptum est † quod & in stipulatione conditionali erit dicendum: Si autem non venerit: ca-

† Et.

[a] Itemque à debitore .i.pōt peti hęreditas. vt hic, & s. e.l.regulariter. & ǁ. famil.erciscu.l. fundus qui in fi.

[b] Quasi. Dictio similitudinaria inter possessorem actiuū & passiuum: vt infra eodem.l.quod si in diem.§.Iulianus.& §.idem Iulianus.

SEd vtrum. Casus in hac l.cū §. pręcedenti est talis. In hęre.pertinente ad me erat debitor, qui dicebat se nō teneri: quia dicebat se hęredē. an debitū pet.hęre.possim petere, quęritur? Et respo.quod sic. hoc in prima. an autē intersit, debeat ex delicto, an ex cōtractu? dicitur quod nō. hoc in secunda. Sed quid si iacente hęr. quis damnū dat in re hęreditaria: vel aliquid promisit seruo: siue debitor hęreditarius est. & si cōtendit se hęredē, tenetur pet.hęredi. Si autē sit debitor in diem vel sub conditione, licet cōtra eū agatur.pet.hęr. non tamen condemnatur, sed tēpus sententię inspicitur, venerit dies, an non: & si nō venerit, cauebit de reddendo debito adueniēte die, & hoc in tertia. Sed & is. Tu possidebas hęred. ad me pertinentem, & quędam prędia vendidisti. & sic ego hęres a pretia possum petere illa: & etiam possum petere ęstimationē ego verus hęres: si in priuatiuus hæres desijsti possidere, & litis æstimationem fuisti cōsecutus. Non solum. Debebas Titio x. hęreditas sua ad me peruenit. si cōtendas te hæredem, petā debitum pet.hęre. Sed quid si iacēte hęr. dedisti damnū in hęr. teneris. Si hęreditarium negotiū gesseris: & fueris factus debitor ex mala admi. an conuenire te possim ad id debitum peti. hę. quęritur? Et respond. quod sic. & hoc in secunda. Sed quid si adita hęr. geras, & factus sis debitor? non hære.pe. sed neg. gest. conuenieris. & hoc in tertia. Iulianus. Hære. ad me pertinētem possidebat Titius? vi deiecit te & ita habes interdictum vnde vi: an possim contra te agere peti. hære? Et respond. quod sic Sed nunquid contra eum qui te vi deiecit, cōpetit mihi hæc peti? resp. quod si ... Idem Iulia. Possides hæred. ad me pertinentem, & rem aliqua hæreditariam vēdidisti. puta. Titio: teneris mihi ad precium restituendū: alias teneris mihi cedere actionem cōtra emptorem. Idē scribit. Libertus meus in fraudem meam quædam alienauit: illa poteram per Caluisianam act. reuocare, si iste meus libertus me hæredē instituit. Vel dic quod me hæredem nō instituit: sed extraneū. si ego egi contra per contra tabu. & recuperaui hæreditatē liberti: nūquid & illa alienata in fraudem meam possum reuocare per peti. hæred. Et respond. quod non, quia habeo aliam actio. scilicet Caluisianam. Item ille cui alienatum est, debitor patroni, & non hæreditatis est. Idē si libertus alicui I fraudem meam donauit. Viuia. † De hæreditate.

[c] Refert. Imo refert quando se non contēdit hæredem si enim debitor est ex maleficio: & si nō contendat se hęredem: tenetur, quasi pro possessore possideat ius hæreditarium. sicut enim tenetur prædo qui iniuste possidet corpus hęreditarium: quia pro possessore possidet: ita etiam hic qui ius hęreditarium possidet ex iniusta causa: quasi pro possessore possideat, teneri debet: licet se non contendat hęredem. sed vbi ex iusta causa tenet, quia non possidet pro possessore in hęreditariū, teneri non potest: nā si se contendat hęredem: & tunc tenetur ideo, quia illud ius pro hęrede possidet: quia in eo putat se hęredem. sic infra titu.j.l. finali. & infra eod.l. si debitor. Accursi. † P. F. vt apud Pomponiū scriptū est an dies venerit.

[d] Hæreditatem. Forte seruum hęreditarium corrūpēdo: vt ǁ.de ser.corrup.l.hæc actio. Secus autem si post aditā hęreditatē: vt ǁ.e.l.iij.& l.quod si in diē. §.non solum.ver.sed & si hęredis. Acc.

ADDITIO. Dic sm Bar. hic quod ibi contraxit cū hęrede: hic cum hęreditate vel seruo hęreditario.

[e] QVod si in diē. Petita est hęreditas. i. cōtra quē est actū petitione hęreditatis. Sed quomodo potuit ante diem agi? vt ǁ.de ind.l.non quēadmodū quę est contra. Imo debēt induciæ duplicari. vt inst. de excep.§.hodie. quę est similiter cōtra. Sol. hic de facto fuit admissus ad agendum. sic & ǁ.tit.j.l. si non mortis. in fin. & l posthumus.§. si quis. quod nō placet. Dic ergo secundo, quod hic nō fuit petitio hęreditatis proposita pro id quod debebat in diē vel sub conditione: imo ob alia quę possidebat, sed tā quia vniuersalis est hæc actio, etiam ea quæ postea debere cœpit, restituit. vt arg. ǁ.c.l. si quo tempore. Si.n. alia non deberet, interim aliquid peti nō posset. Sed arg. contra ǁ.de pecu.l. quęsitum. Sed dic quod ibi ratione dubitationis admittitur. Vel solue, hæc in vniuersali: illa supra, de ind. in singulari. dicit. Sed secunda sol. verior est. In casu tamen etiā de futura re agitur vt infra. ad leg. Aquil.l. in lege.

[f] Iudicatæ. Vt infra eodem.l. si a domino vel a patre §. penultimo.

[g] Dies. Quando fuit in diem.

Offic.

vere officio iudicis [a] debebit de restituẽdo hoc debito, cum dies venerit, vel cõditio extiterit. Sed & is, qui pretia rerũ hæreditariarũ possidet', [b] item quia debitore hæreditario exegit, petitione hæreditatis tenetur. Vnde Iulianus li. vj. Digesto. ait [†] ab eo, q petijt hr̃ditatẽ & litis æstimationẽ cõsecutus ẽ hęreditatẽ posse peti. Non solũ aũt a debitore defuncti: sed ẽt a debitore hæreditario [c] peti hæreditas [d] pôt. Denique ab eo, qui negotia hæreditaria [a] gessit, & Celso & Iuliano videtur, peti hæreditatẽ [i] posse. Sed si hæredis [e] negotiũ gessit, nequaquam. Ab hæredis [h] enim debitore peti hęreditas nõ pôt.

Supra dixit de eo, qui est possessor, hic de eo qui est creditor hoc est qui habet aliquã actionem personalem ad hæreditatẽ. Bartolus,

Iulianus scripsit: si is. [i] qui pro hærede possidebat, vi fuerit deiectus peti ab eo hæreditatem posse, quasi a iuris possessore: quia habet interdictum *Vnde vi*, quo victus cedere debet. Sed & eum, qui [vi] deiecit, petitione hæreditatis teneri: q a hæreditarias res ꝑ possessore possideat. Idem Iulianus ait, siue quis possidens [l] siue nõ rem vendiderit: petitione hæreditatis eum teneri (siue iam pretium receperit, siue petere possit vt) & hic actionibus cedat. [m] Idem scribit, patronum hæreditatem petere non posse ab eo, cui libertus [hæreditatem] in fraudem [n] alienauit, [o] quia Caluisiana [p] actione ei tenetur, [q] patroni .n. iste debitor est, non hæreditarius. [r] Ergo nec ab eo, cui mortis causa donatũ est, [t] peti hęreditas potest: Idẽ [†] Iulianus scribit: si quis [u] ex causa fideicõmissi [x] restituerit hæreditatẽ, vel singulas res præstiterit: peti ab eo hæreditatem posse: quia habet condictionem [y] eorũ, [†] q̃ ex ea causa soluta sunt, & velut iuris possessor est. Sed & si pretia rerũ, quas distraxit, ex causa fideicommissi soluit: peti hæreditatẽ ab eo posse, quia repetere pôt. [a] Sed his [b] casibus actiones suas dũtaxat [c] eum præstaturum: cũ & res extant, & potest petitor etiam per in rẽ actionẽ eas vendicare. [d]

Possessor victus habet retẽtionem rerum propter expensas per eum factas, & pecuniam solutam si sibi culpa imputari nõ possit. Bart.

[a] Officiõ iudicis. quod est generale: vt supra, de iudic. l. in omnibus.

[b] Qui pretia rerum hæreditarium possidet. Hic qui pretia habet, tenetur: vt hic. & s̄. quod met. cau. l. si ipsa. in fi. cautione tamẽ sibi pręstita, si ꝑ euictione sit emptoribus obstrictus: vt j. e. l. si possessor. j. §. ait senatus. in fi. §. ver. sed & si ob vẽditionem. Accur.

[c] Hæreditario. q factus est debitor post mortem. Acc.

[d] Hæreditas. Idest debitũ per peti. hęre. Azo.

[e] Hæreditarium. & ante aditam hæreditatem: vt infra, ti. j. l. fina.

[f] Hæreditatẽ. Idest, quod debet ex mala gestione, per peti. hæredi.

[g] Hæredis. Id est, istius q agit, & eiusdẽ hæreditatis; sed ea adita. Acc.

[h] Ab hæredis; tãtum; vt non fuerit debitor defuncti vel hæreditatis; vt j. e. l. si a dño vel a patre. §. si possessor & l. & non tantum §. quod si pro emptore. Accur.

[i] Si is. Si id est, quamuis.

[k] Vict⁹. scilicet in pe. hæred victus debet cedere interdictũ; vt hic. Sed contra. j. eo. l. at vbi. Solu. ibi exegerat iam per interdictum; & tunc nõ reddit; hic non exegerat; vel solue vt ibi. Itẽ no. hic quod etiã actiones ex delictis ceduntur.

Actiones ex delicto cedi possunt.

[l] Possidens. rem venditam. vel dic alias res hæreditatis.

[m] Cedat. Qñdo agere potest, nã generaliter verũ est vt quoties qs ideo tenetur quod actionem habeat, cedendo causa liberat; vt j. de pe. l. q debet.

[n] In fraudem. Ideo dicit in fraudẽ; q a sine fraude donare potest amicis bene merẽtibus: & filiam dotare potest; vt j. si quid in frau. pa. l. diuus. Acc.

[o] Alienauit. Vendendo; vt tamen emptor fraudẽ participet. si vero donando, secus; vt C. de ijs quæ in frau. cre. l. si. Accur.

[p] Quia Caluisiana. Hæc nõ est bona ratio, q a hæc actio cum alia datur. sed ea quę sequitur, est bona, patroni. n. &c. vt s̄. ea. l. §. non solum. ver. sed si hæredis negotium. Sic est mala ratio; vt supra eodem. l. & non tantum. §. quod si. quandoque tamen hæc ratio est bona in alijs actionibus quibusdam; vt supra, de mino. l. in causæ. ij. §. & supra, quod me. cau. l. si cũ. §. primo. & s̄. de dolo. l. j. §. j. Item dicas quod Pauliana soli creditori datur secundum omnes; Fauiana soli patrono secundum nos; & Caluisiana communis. Sed alij contra.

[q] Tenetur. Scilicet emptor. Accu.

[r] Patroni. Bona rario. Accu.

[s] Hæreditarius. Vnde si alius esset hæres non posset reuocare.

[t] Hæreditari⁹. vnde hęreditas vel alius hæres non habet obligatum acceptorem.

[u] Donatum est. a liberto, vbi solus inspicitur euentus etiam sine fraude, sicut in legatis; vt infra, si quid in frau. pat. l. j. & l. si patronus. §. si intestatus. sed secus in alienatione, quæ fit inter viuos titul. nõ lucratiuo; vbi duo prædicta scilicet cõsilium & euentus sunt necessaria; vt infra eodem titul. lege prima. & C. si quid in fraud. pat. l. prima.

[†] Item.

[†] P. F. ex eum.

[†] Etenim.

[x] Si quis. Institutus in testamẽto in vtili. Accu.

[y] Fideicommissi. Quod non erat debitum. Et dic restitui re & verbo: vel verbo solo. nam vtrunque potest; vt infra, ad Trebe. l. restituta.

[z] Condictionem. scilicet indebiti gratia possessionis; vt infra, de condict. indebiti lege, indebiti §. primo. & lege secunda in fine. & le. iij. iiij & v.

[&] Velut iuris l. condictionis indebiti⁹.

[a] Repetere potest. Per condictionem indebiti pretium.

[b] Sed his. Primo & secundo.

[c] Duntaxat. Non autem in plus. nisi in dolo fuerit quia scienter soluisset; vt s̄. eo. l. nec vllam. §. is autẽ qui restituit: quæ est contra.

[d] Vendicare. Vt C. eod. l. si post motam in fine. & supra eodem. l. etiam. § quod si qs hæreditatem. ibi, ne in singulis, &c. Et hoc est verum emptores cõueniri

nihil nisi habeant regressum contra illum, qui bona fide distraxit: vt ꝟ.e.l.sed & si.§.fi.& §.Item si rem. Vel nisi petitor iam acceperat pretium à venditore. pretium enim & rem non debet habere: vt C.si.seruus exte.se.emi man.l.j. Accur. huius legis. Alij dicunt quod hęc in bonę fidei: illa in malę fidei: licet ibi in eodem.§.supra posuisset de bonę fidei. Tu dic quod hic soluit de suo: & repetit propter iustam ignorantiam: quia sic in testamēto scriptum inuenit: vt institut. de act.§. si quis agens.

QVod si possessor. Species facti: in hoc capite & in §. Idē Iulianus. proxime praecedenti ita fingi potest. In testamento minus solenni aut etiā inofficioso hęres institutus es. eam hæreditatem ex causa fideicommissi restituisti: aut etiam res aliquas ex ea hæreditate legatarijs ꝓstitisti. Quærebat, an petitione hæreditatis possis cōueniri? Respondeo ꝙ sic, cum habeas cōdictionem indebiti ad repetenda ea, quę prestiteris. Sed tamen æquū est te liberari, si parat' sis actionibus petitori cedere. Sed quid si legata de tuo solueris, ac deinde euincat a te hæreditas, quomodo consuletur tibi? per repetitionem (inquit Iurisconsultus) Sed quia fieri potest, vt legatarij non sint restituendo, æquius est, vt tibi subueniatur ex retentione rerū hæreditariarū; tuque libereris cedendo actionibus petitori.

† P. F. si quis. † Al. ab eo ab. † possessori † Nota. † Al. add. quia. † Al. add. &c. † Qui suo.

a Stipulatione. s. ista, euicta, &c.

b Mota sit. nam mota controuersia si sine cautione ꝓstaret, dolo carere nō videtur. vt ꝟ. ad le. Fal. l. dolo.

c Repetitionem. scilicet ab eo qui soluit, per condictionem indebiti, si autem alius ex testamento hęres extitisset, & sic valent relicta: ipse qui putans se hæredem soluit, non repetit sed contraria neg. gest. agit contra verum hęredem: vt supra. de neg. gest. l. fin.

d Ei. Putatiuo hęredi.

e Sententiam. Quę fuit vt bo. fi. pos. nō afficiat dāno: vt infra. e. l. item veniunt. §. eos autem.

f Satisfaciat. Imo videtur quod cū indebite soluit non imputet: ꝟ. eo. l. si possessor. §. ait senatus. versi. sed & si senatus. quę est contra. Solu. ibi erat mora si bi controuersia quando soluit, hic non. Vel hic imputat retinendo, non autē agendo: vt ibi. Alij dicūt quod ibi soluit de suo: hic in hęreditate. sed hoc non valet: quia hic positum est ꝙ de suo soluit, vt in prl.

Caius lib. vj. ad edictum prouin. XIX.

QVod si possessor hęreditatis ob id, ꝙ ex testamento hæredem se putaret, legatorum nomine de suo soluerit, & quis† ab† intestato eā hęreditatem euincat: licet dānum videtur esse possessoris † ꝙ sibi, non prospexerit stipulaione a *euicta hæreditate legata reddi*: attñ quia fieri pôt, vt eo tépore soluerit legata, quo adhuc cō trouersia nulla mota sit b & ob id nullam interposuerit cautionem placet in eo casu, euicta hæreditate, dandam ei esse repetitonē. c Sed cum cessante cautione repetitio datur: periculum est, ne propter inopiam eius cui solutum est legatum, nihil repeti posit: ideo ei d secundum senatusconsulti sententiam e subueniendum est, vt ipse ex retentione rerū hæreditariarum sibi satisfaciat: f cedat aūt actionibus † petitori, h vt suo piculo eas exerceat.

Si pecunia per possessorem deposita perditur, possessor cedendo actionem liberatur. Bar.

Vlpianus lib. xv. ad edictum. XX.

ITem videndum si possessor hæreditatis, venditione per argentarium i facta, pecuniam apud eū perdiderit, an petitione hæreditatis teneatur, qui nihil habet nec cōsequi potest? Sed Labeo putat eum teneri quia suo periculo male argētario credidit. k Sed Octauenus ait, nihil eū pter actiones pstaturū. l ob has igit actiōes petitione hæreditatis teneri. m Mihi autem in eo, qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet. n In altero verò, q bona fide possessor est, Octaueni o sentē tia sequenda esse videt.

Possessio iuris vel rei pendēte iudicio superueniens, venit in hac actione. Bar.

Si quis, cùm peteretur ab eo hæreditas, neque rei p neque iuris q velut possessor erat, verùm postea aliquid adeptus est: an petitione hæreditatis videatur teneri? Et Celsus libro. iiij. Digesto. rectè scribit, hunc condēnandum, licet initio nihil possedit.

Sol. ibi soluit putatiuo creditori de suo, cui non habuit tam iustam causam soluendi: & ideo nō reputat ibi: sed hic sic. Vel dic quod ibi erant legata a legitimo repetita.

g Actionib'. quas habet contra eum cui soluit de sua bursa. † P.F.ge.

h Petitori. i. vero hęredi. Acc.

ITem videndum. CA[illegible] Possess. hære. perdi. ad me. vasa argētea de hære. tradidit campsori ad vendendū. vēdidit, & amisit pretium. an teneatur peti. hęre.? Et dicitur quod non: cum nihil consequi possit. Sed Labeo dicit eum indistincte teneri. & reddit rationem. Sed Octauenus dicit contra: quia dicit eum indistincte teneri tātū pet. hęred. vt cedat act. contra argent. vel contra campsorem. Vlp. distinguit an is qui possidebat hęre. possideat eā bon. fi. aut mala: si bona: obtinet qđ dicit Octauenus. si mala, seruat quod dicit Labeo. Si quis. Si is à quo petitur hęreditas lit. conte. paucas res de hęre. possi. & pendente lite. alias res adeptus fuerit: an ratione illarū debeat conueniri? Dicitur quod sic potest. Vi.

† Allegat iste text. sm Bal. ꝙ dicta testiū sunt ad concordiā reducēda. concor. extra in c. cū tu fil. de test. & infra. e. l. illud.

i Per argentariū Puta scyphi argentei. Et idem si per proxenetam liberum.

k Credidit. i. cōfidit. quasi mala electio sit in culpa: arg. ī. de neg. gest. l. nam & Seruius. §. fi. Acc.

l Prestaturū. & est rō ꝓ eo. ꝟ. de pec. l. ꝙ debet i fi.

m Teneri. s. ait Octauenus.

n Placet. vt sit suo periculo: vt ꝟ. de rei ven. l. si nauis. in prl. & §. fi. & l. Iulianus. j. §. idem Iulianus versi. vsque adeo. & ver. quod si dolo.

o Octaueni. scilicet vt non teneatur: vt ꝟ e. l. illud & l. Iulianus scribit.

p Rei. scilicet corporalis.

q Iuris. vt incorporalis, & sic improprie dicit possideri: & ideo dicit, velut.

r Possedit. vt ī. eo. l. iij. & l. quod si in dię. in prin. sic in

Hic exponit verbū, vel rem hæreditariam, positū in l. generaliter suprà eo. & breuiter hoc intendit, In hoc iudicio veniunt omnes res siue sint iura, siue sint corpora, siue ad defunctum spectabant iure dominii, siue possessionis, siue detentionis. Bart.

Nunc videamus, [a] † quæ veniant in hæreditatis petitiōe. & placuit vniuersas res hæreditarias in hoc iudicium † venire: [b] siue iura, [c] siue corpora sint.

Paulus libro xx. ad edictum. XXI.

ET non tantum hęreditaria corpora, sed etiam quæ non sunt hæreditaria, quorum [d] tamen periculum ad hæredē pertineat: vt res pignori datæ defuncto, vel commodatæ, depositæve. [e] Et quidē rei pignori datæ etiam specialis petitio est, vt & † hæreditatis petitione [f] contineatur: sicut illæ, quarum nomine Publiciana competit. [g] Sed licet earū nomine, quæ commodatæ, vel depositæ sunt, nulla sit facile [h] actio: quia tamen periculū earum ad nos pertinet, æquum est eas restitui. [i]

Quod non fuit defuncti, sed est hæredis, in hac actione non venit. Bart.

Quod si, *Pro emptore* vsucapio ab hærede [k] impleta sit: non veniet [l] in hęreditatis petitione: quia hæres, [m] id est [n] petitor, [n] eam vindicare potest, [o] nec vlla exceptio [p] datur possessori.

Res pro quibus defuncto non competebat actio, sed retentio: veniunt in hoc iudicio. Bart.

Veniūt & hę res in hęreditatis petitiōe, in quibus possessor [q] retentionem habuit, nō etiam

Vel hic sī: in actione de pecu. vt j. de pecu. l. quæsitū. sic & in actione ad exhi. vt j. ad exhi. l. tigni. §. si quis. & in rei vendica. vt j. de rei vend. l. sicante. §. j. Accur.

[a] Nunc videamus. Vidimus cui competat: vt s. ea. l. vsque ad l. regulariter. & contra quem, vt abinde vsq; huc. nunc quid in ea veniat videamus. quod expediet vsque ad §. præter hæc. qui est j. eo. l. item veniunt.

[b] Venire. vt infra l. proxi. & l. item veniunt. §. cum prędi xerimus. Accur.

[c] Siue iura. Excipe seruitutes: vt infra l. prox. in fi. Sed certe sic potest excipi quod de nouo quęritur: vt j. eod. l. si à dño vel à patre. §. si possessor. Sed nunquid & feuda veniūt quę quis iure hęreditario non habet, sed dñi beneficio: vt in cōsue. feu. qd sit feudum c. j. Rñ. sic, si filius masculus est, qui agit, vel alius descendens masculus, nō femina, nisi ex pacto: sed agnati agūt potius qui possūt feudo seruire: vt de suc. feu. c. j. Ac.

ET non tantum. Dictū est s. quib. pe. hęre. competit: & aduersus quos: nunc est videndum. quæ veniant in pe. hæt. & casus est talis l. hac & §. præceden. Hęre. ad me pertin. possidebas: ago cōtra te peti. hęr. veniunt in hac peti. hær. omnia hęreditaria. Item veniunt in hær. pet. res pignori datæ defuncto. Itē res cōmodatę defuncto. Itē res depositæ apud defunctū veniunt, & si ego habebā hypothecarā pro reb. pignoratis, nō ideo minus, imo magis veniunt in hær. pet. Item licet pro rebus cōmodatis vel pro dep. nō daretē defuncto act. aliqua si caderet a poss. tñ æquum est vt veniant in hęr. pet. quia harum rerū periculū pertinebat ad hęredē. Quod si. Titius possidēs aliquā rem pro emptore, & sic cępit vsucapere, decessit, & me instituit: vnde ego hęres animo hęr. aduit: & ita cōpleta est vsuca. per me hęredem: an illa res veniat in hęr. pe. si ago cōtra poss. pet. hęre? Dicitur quod non venit, sed petere debeo rei ven. cōtra quā nō opponitur exceptio. Veniunt. Hęre. Titij ad me pertinebat: qui heredē me instituit, ille Titius iurauit rem quandā petitoris nō esse. vnde eā illā possideas, cōtra te pet. hęr. ago. an ille fundus veniat in pe. hęre? Et respō. quod sic. & si tua culpa amisisti illū fundū, siue bo. fi. possidebas: siue mala fide teneris. Seruitutes. Titius habebat prędia quibus seruitutes debebātur ex prędijs Sempronij: & decessit me hęre. relicto. Sempro. cuius est prędium seruiens, dicit se fore hæredem. ego verus hęres cœpi experiri aduersus eū pet. hęre. quęritur an seruitutes debitę prędijs Titij veniant in pet. hęr. vel non? Et respō. quod non: sed ego potero agere cōfessoria. Vi.

[d] Quorum. Scilicet, non hęreditariorum.

[e] Depositęve. Nam harum quandoq; depositarius periculum pręstat: vt si repromisit ante, vel culpam commisit, vt infra vi bo. rap. l. ij. §. & generaliter.

[f] Petitione. i. hypothecaria: vt ideo merito hæreditatis petitione contineatur. vel lege vt, pro quāuis.

[g] Cōpetit. Vt quia defunctus emit à non domino.

[h] Facile. Quādoq; enim datur, vt j. vi bo. rap. l. ij. §. & generaliter. & insti. de ob. quę ex delict. nasc. §. quæ de fullone. & cū alij cōmodat commodatarius. Azo. Item & quā dñium trāsiuit: vt arg. j. loc. in naue. Sed quid si rem meam tibi cōmodaui: nunc reperis penes alium: nunquid poteris agere cōtra eum? Respon. non aliqua actione, sed forte iudicis officio sēm H. & ideo dicit nō facile. sed an ego potero agere cōtra eū per actionē cōmodati? Rñ. nō, sed per actionē in rē.

[i] Restitui. Per pet. hęre. cum possessor pro herede vel pro poss. possideat.

[k] Ab hęrede. s. vero, qui nunc petit. sed quomodo compleuit si nec possedit? Rñ. hæreditas complet sēm M. ar. instit. de stip. ser. in prin. vel hæres etiā fine poss. sēm H. infra, de vsuc. l. cœptam. si nemo. s. alius possessionem adeptus fuit. alias interrupta fuit vsucapio: vt j. de vsuc. l. possessio testatoris. Sed quid si testamentū dicitur inofficiosum, & institutus vsucepit, an venit in petitionem hæreditatis? Respon. sic, cum omnia rompantur per querelam.

[l] Non veniet. Sed in famil. ercisc. iudicio sic: vt infra famil. ercisc. l. veniant. Azo.

[m] Quia hæres. Hæc nō est bona ratio, vt ideo hæc non detur, quia alia cōpetit, vt s. ead. l. §. & quidem. iam. n. nunquam haberet locum hæc actio, cum hęres semper habeat vendicationem omnium, quę habuit defunctus: vt s. eo. l. quod si in diem in fi. nisi in casu: vt in fin. huius. l. vbi alia hanc excludit. Sed ibi ideo, quia confessoria nascitur in præsenti prohibitione ideo defuncto non competijt: sed hæredi datur vt ppria: vt ibi dicit. Vt ergo hæc sit bona ratio, dic quia potest vendicare, scilicet ipse tantum: non autem defunctus potuit: vt argu. s. eod. l. quod si in diem. §. non solum. versic. sed si hæredis. & §. pen.

[n] Petitor. Scilicet tantum.

[o] Potest. Non autem defunctus.

[p] Nec vlla exceptio. Nimis large locutus est, restringe ergo ad exceptiones quæ alibi continentur: vt C. de edic. diui Adria. tol. l. quamuis Azo. Hoc nō placet: quia illa in possessorio. vel melius nulla, scilicet, quod detur peti. hæred. non hæc quæ intenditur: scilicet rei vend. Accur.

[q] Possessor, Id est, defunctus.

tut ne se ... dū aliena ... ri ius sit, constat su tē alienationis nomine legatum contineri l. Dotis lem 16. De testamento militari & si mil. ergo vero quā regulā valere, pūciani, etiā si patrono liberam testamēti factionem vassallo dederit l. Paulus. 47. & patroni de bonis libertorū. A. Pers.

† Idemq;

Defun-

petitionem: veluti ſi iurauerat defunctus a petitoris rem non eſſe, b & deceſsit: debent hæ quoq; reſtitui. c Imò & ſi poſſeſſor d ſua culpa eas amiſit, † e hoc nomine tenebitur. Idemq́ue erit & in prædone: f licet hic † propter culpam g non teneatur: quia nec hic debet eas retinere. h

Quod non poteſt reſtitui, in hac actione non venit. hoc dicit, Bart.

Seruitutes i in reſtitutione hęreditatis nõ venire, ego didici: k cum nihil l eo nomine poſsit reſtitui, m ſicut eſt in corporibus, & in fructibus. n ſed ſi o non patiatur ire agere: propria actione p conuenietur.

Empta cauſa hæreditatis, quæ hæreditatis ſunt neceſſaria, veniunt in actione. Bar.

Vlpianus libro xv. ad edictum. XXII.

I Tem ve-

a Defunctus. Qui poſſidebat.

b Non eſſe. Non autem ſuam eſſe: quia tunc ageretur: vt infra, de iureiur. l. ſed & ſi poſſeſſori.

c Reſtitui. Sed non melior eſt hæredis cõditio quã defuncti? Reſpon. non, quia illi viuenti nõ expediuit agere, quia poſſidebat, præterea ſi iſte poſſeſſor huius rei vt haeres ſe defendit: æquum eſt, vt reſtituat, ſi inueniatur non hæres.

d Imo & ſi poſſeſſor bo. fid. vt ex eo quod ſequit patet: quia ſpecialiter de prædone dicit. dic ergo quòd iam erat mota cõtrouerſia, alias nõ teneretur: vt infra eo. l. ſi quid poſſeſſor. §. ſicut.

† *Amiſerit.* F. F.

† Sic in F. F. Haloander ſcripſit *pro culpa.*

e Eas amiſit. Vt quia non oppoſuit excep. vel negligenter amiſerit: vt j. de rei vend. l. ſi culpa. Accurſius.

f Prędone. Vt j. eo. l. ſed & ſi leg. §. quod autem ait ſenatus. licet hic. ſ. praedo propter culpam non teneatur. l. non ideo quia culpam commiſit teneatur: ſed quia praedo eſt. vel ſubaudi tantum. & ſic non obſtat infra eod. l. ſed & ſi lege. §. ij. quæ eſt contra, vbi dicit eum de culpa teneri. Vel dic, non tenetur propter culpam ſimplicem. ſed propter culpam dolo admiſtam. ſi autem velit quis dicere. non tenetur propter culpam, ſed potius propter dolum, male diceret, quia in dolo culpa eſt, ſed non econtra: vt ſupra de mino. l. ſi ex cauſa. §. ſi mulier. Accurſ.

Dolus culpam continet, ſed non econtra.

g Propter culpam. Scilicet, ſimplicem.

h Retinere. ſi habet, vel non habet.

i Seruitutes. Debitas praedijs haereditarijs.

k Didici. Male didiciſſe videtur. nã veniunt in interdicto quorum legatorũ, ſi legatarius eas occupauit ſua authoritate: vt j. quorum le. l. j. §. quod autem ait prætor. quæ eſt contra. Sol. dicunt quidã ꝙ hic in praedialib. ibi in perſonalibus ſeruitutibus loquitur. nam & perſonales poſſunt obligari: non reales: vt j. de pign. l. ſi is qui. §. pen. & §. fi. Sed hoc non placet: quia cũ & ibi locutus eſſet de perſonalibus: ſubiunxit idem in alia ſeruitute. Dicas ergo ꝙ hic loquitur de ſeruitutibus quae debebãtur hęreditarijs prędijs, ibi econtra de his, quæ debebant a prædijs hæreditarijs quas ſua authoritate legatarius occupauit. & ſic eſt alius caſus. Non aũt placet vt dicas aliud in interdicto quam in actione: quia illud interdictum ſicut & hæc actio punit eum qui pro poſſeſſore poſſidet. Ac.

l Cum nihil. Mala ratio.

m Reſtitui. ſ. tamen patientia eſt traditione: vt j de vſuf. l. õij. §. dare. & j. de pub. in rem ac. l. ſi ego. §. j. Haec tñ ratio non eſt bona, quia magis pro incorporali re agitur. ſ. pro actione cedenda: vt ſ. eodem. le. quod ſi in diem. §. fin. Sed illa eſt ratio, quia actio ex praeſenti prohibitione haeredi facta naſcitur: vt ſ. § quod ſi pro emptore. Accurſius.

n In fructibus. Qui poſſunt reſtitui.

o Sed ſi. Bona ratio. Accurſ.

p Propria actione. Scilicet confeſſoria, per quam intendã ius eſſe mihi vtendi & agẽdi. Azo. vt j. ſi ſer. ven. l. ij. Et dic propria actione, quae neq; defuncto neque haeredi competijt: vt dixi ſ. § quod ſi ꝓ emptore. & ſupra proxi.

I Tem veniunt. Haereditatẽ ad me pertinentem mala fide poſſides: & quaedã cauſa haereditatis emiſti: an illa veniant in hęr. pet? Et reſpon. ꝙ ſic, ſiue de tua burſa, ſiue de hęr. emeris: dummodo hęreditatis nomine emeris. alias non veniunt. ſed cum emiſti de tua burſa: ego vetus haeres debeo reſtituere pretium. Vltimo dicit ꝙ non omnia pecunia haered. comparata veniunt in pe. hęr. vt ecce poſſeſſor ex pecunia hęr. emit ſeruum, & ab eo petitur peti. hęr. an ille homo, an pretium debeat reſtitui? diſting. an interfuit haer. eum emi: aut non. primo caſu venit, ſecundo non: ſed pretium quod ex haereditate fuit ſoluit. Similia. Tu haere. ad me perti. poſſidebas: ex qua prędium vendidiſti, ſi ex cauſa feciſti, teneris reſtituere pretium tantum.

F. F. in *Reſtitutionem*. al. in *petitionem.*

Item non ſolum. Poſſidebas haere. ad me perti. in haere. pet. multa veniunt. ſed nũquid & fructus & partus veniũt? Et rñ. ꝙ ſic: quia hæreditas augmẽtũ recipit & diminutionem. & hoc dicit in prin. huius. §. & in fi. in medio diſtinguit: an quid acquiritur ex re haer. & tũc teneris reſtituere, & venit in hęr. pe. aut extrinſecus, puta ex re tua. & tunc non teneris. Cũ praediximus. Aliquis cõbuſſit domũ Titij: & ſic ei tenebatur act. l. Aqui. quae actio creſcit ꝑ inficiationẽ: & ſic ad duplum: an hęc actio cũ incremento veniat in hęr. pe. quaeritur? Et reſpon. ꝙ non: ſed ſimplũ tantum veniet. Idem recte ait. Te conueniebam noxali iudicio. & cõdemnatus es mihi in x. vel debere mihi ſeruum pro noxa: quod non feciſti intra tẽpus quadrimeſtre, amodo nõ poteris dare pro noxa: nec liberare te potes dãdo ſeruum pro noxa, ſi cõueniaris. Praeter. Diximus ſ. cui, & aduer. quẽ haered. pet. competat, & etiã quæ in ea veniunt. hic dicit ꝙ multa alia ſunt quæ in ea veniũt. Vnde Imperator fecit libellũ ſiue epiſtolam, & miſit ad ſenatum ſuper illis quaerens quid eis videatur. & ſenatores reſponderũt, & quatuor capitula comprehenderũt puta Titius inſtitutus erat, & duos ſibi haeredes inſtituit: quorũ vnus adiuit pro parte ſua. alius autem antequã adijſſet deceſſit. & ita eius pars facta eſt caduca: & ſic fiſco deferẽda. alius cohæres adiuit eam partem credẽs ſibi accreſcẽdam. & ſic eam bona fide poſſidebat: & ſic eam vendidit Maeuio. fiſcus cœpit aduerſus eũ experiri peti. haer. an ad vſuras teneatur? Et reſpond. ꝙ non: ſed ad pretia bene tenetur. & hoc in primo. Secundo dicit ſi malę fidei poſſeſſor eſt: tenetur de rebus omnimodo, ſiue habeat ſiue non: ſed ſi bon. fid. poſ. eſt, non tenetur, niſi in quantũ locupletatus eſt. Petitam. Dictũ eſt ſ. ead. l. §. cum antequã. quae petantur à fiſco. vult illud exponere. nã dicuntur tunc peti à fiſco, qñ illi poſſeſſori quoquo modo denunciatur ꝙ ad fiſcum pertineant. Aptanda. Nunc incipit iuriſconſ. verba ſenatus exponere. dicit enĩ ſ. ead. l. §. cum antequam. cum pars deuoluitur ad fiſcum vt caduca, tria nota. Et primo in eo ꝙ dicit pars. Secundo in eo ꝙ dicit caduca. Tertio in eo quod dicit, fiſco petatur. Nam quod dicit pars, non eſt vis. nam idem eſt & ſi tota. Item in eo ꝙ dicit caduca, nõ eſt vis, quia quocunq; modo deferatur ad fiſcum, fiſcus habebit. Item in eo ꝙ dicit fiſco. non eſt vis. nam & ſi deferatur homini priuato aliquo titu. idem erit,

quia

niunt [a] in hæreditatem [b] etiam ea, quæ hæreditatis causa [c] comparata sunt, vt puta mancipia, pecora, † & si quę alia quæ necessario hæreditati sunt cõparata, [d] & si quidem pecunia hæreditaria sint comparata, sine dubio [e] venient si vero non pecunia hęreditaria: videndum erit [an veniãt:] & puto etiã hęc venire, si magna vtilitas hæreditatis versetꝰ, pretium scilicet restituturo hærede. [f] Sed non omnia, [g] quę ex hæreditaria pecunia comparata sunt, in hæreditatis petitione † veniunt. Deniq; scribit Iulianus libro vj. Digest. si possessor [h] ex pecunia hæreditaria hominem [i] emerit, & ab eo petatur hæreditas: ita in hæreditatis petitionem † venire, si hæreditatis interfuit [k] eum emi. sed si sui causa [l] emit: pretiũ venire. [m]

Res vendita absque necessitate venit in hac actione. quòd si vendita est ex necessitate: tunc pretium eius venit in hac actione. Bart.

Simili modo [n] & si fundum hęreditariũ distraxerit, † si quidẽ sine causa: & ipsum fundum, [o] & fructus in hęreditatis petitione venire. quod si æris † exoluendi gratia hæreditarij id fecerit, [p] non amplius venire, quã pretium. †

Hæreditas augetur accessionibus: ideo omnes accessiones eius in hac actione veniũt. Bar.

Item non solũ ea, quę mortis tempore fuerint, † sed [&] si qua postea augmenta hæreditati [q] accesserũt, venire in hæreditatis petitione. † Nã hæreditas & augmentũ recipit, & deminutionẽ. [r] Sed ea, quæ post aditam [s] hæreditatem accedunt, si quidem ex ipsa hæreditate: puto hęreditati accędere. si extrinsecus, [t] non: quia personæ possessoris accedunt.

Fructus autem omnes [u] hæreditatem augent, siue ante aditam hæreditatem, siue post accesserint. Sed & partus ancillarum sine dubio augẽt hæreditatem.

Quòd vna actio deuoluitur in aliam, intelligitur deuolui secundum eius naturam primænam, non secundum accidentalem. Bart.

quis habet eam hęre. & illud senatuscon. locum habet nõ solum in hęre. sed etiam in castrensi peculio: vel quasi. Peritam. Nunc exponit iuriscon. illud verbum suprà eo. l. §. peritam. Cęterum. Hęr. vel ad me vel ad fiscum pertinentem possidebas scienter: res quasdam ex ista hęredi. vendidisti. quę ritur ad quid mihi teneris: & quidem si es malæ fid. poss. quia tibi denunciatum est, vel scis ad me pertinere: teneris ad illas res venditas: & etiam fructus earũ. si es bon. fi. teneris ad pretia tantũ. sed huic desinitioni videtur obstare epistola cuiusdam imperatoris in qua dicitur quod malę fid. pos. liberetur. restituendo pretium, vnde est contra senatum. Sed distingue aut malæ fidei pos. alienat res steriles: & habet locũ epistola. aut alienat nõ steriles, sed alias bonas: & tunc habet locum senatus. Licet. Hære. ad me pertinen. poss. siue credas te hæredem de iure ciuili, siue de iure prætorio, vel alio modo: locũ habet senatus, & haberis loco bon. fid. possess. & ideo non teneris mihi ad pretium. Vivia.

[a] Item veniũt. hęc lex loquitur in ma. fid. poss. vsq; ad §. præter hæc. & hoc innuit circa princ. & si qua alia necessario, &c. nam bon. fid. etiã non necessaria reddit, & non tenetur de pretio: hic autem sibi retinet non necessaria: & pretiũ reddit. & hoc innuit. j. §. sed non omnia. in fin. §. Item innuit postea ibi, simili modo. nam si esset bonæ fidei posses. non teneretur de culpa: vt infra eo. l. si quid possessor. §. sicut.

[b] In hæreditatem. i. in hęreditatis petitionẽ. Acc.

[c] Causa. necessaria.

[d] Sunt comparata. dicta necessaria.

[e] Sine dubio. si tamen nomine hæreditatis emit, alias secus: vt infra subijcit: sed non omnia, &c. & infra eo. l. sed & si. §. j. argu. j. de preca. l. si seruus. & fa. j. de leg. ij. l. imperator. §. fi. & l. seq. sed in eo qui emit ex pecunia pupilli vel militis, secus est, quia datur electio militi & pupillo: vt C. arb. tuta. l. cura. & de rei vend. l. si vt proponis.

[f] Hærede. s. vero qui euicit hæreditatem: & pretiũ dic iustũ, vt in simili casu: vt j. e. l. si possessor j. §. fi. & sic fit vbi rem inutilẽ distraxit: vt j. e. l. §. pen. Sed argu. contra infra, de in rem ver. l. si res. Accur.

[g] Sed non omnia. s. prędicta necessaria. Accur.

[h] Si possessor. s. malę fidei.

[i] Hominem. necessarium.

[k] Interfuit. i. cum necessarius fuisset hęreditati, & hæreditatis nomine emi.

[l] Causa. & ita fuit in culpa.

[m] Pretium venire. s. ea hæreditate solutum.

[n] Simili modo. sed licet per contrariũ. & distinguitur vendiderit necessaria. vel non.

[o] Fundum. si redimere potest. alioqui quantum in litem iuratũ fuerit, dabitur actori: vt infra eo. l. si possessor. j. §. fin. lr.

[p] Fecerit. in quo possessore hic loquitur? si enim in bo. fid. nõ nisi in quantum est locupletior tenetur: vt j. ead. l. §. eos autem. quod in superiori responso hic negat. & si in ma. fid. ad res non tenetur: vt j. ead. l. l. §. pe. quę est contra. quod hic negat. Sed respõ. & saluo t quia in ma. fid. pos. dicit, vt in prin. legis dixi. nã & ma. fid. posses. distrahit rem, quę onerat hęreditatem: vt j. eo. l. j. §. pe. Vel dic nõ amplius venire quã pretium. scilicet si hoc petitor elegerit. & dic pretium. s. iustum: vt j. eo. l. si possessor. §. fi. Et huic verbo quod pretiũ hac actione petatur, facit supra eo. l. sed verum. §. debitor. & l. quod si in diem. §. nõ solum. Accursius.

[q] Hæreditati. iacenti.

[r] Deminutionem. vt s. quod metus caus. l. si ipsa.

[s] Aditam. a putatiuo hærede.

[t] Extrinsecus. istud extrinsecus non omnia extrinseca inducit, sed tantum ea quæ personę possessoris accedunt: vt habes duos casus infra eo. l. at vbi. Item alium scilicet qñ per seruum hæreditariũ ea re possessoris: vt infra eo. l. per seruum. & l. seq. alias aliter. accipitur, vt infra, de pec. leg. l. denique §. fin.

[u] Omnes. s. naturales. & industriales. & ex eo quod dicit augent: vt C. eo. l. si post. ibi, fructibus eñ, &c. & j. e. l. sed & si. § augent. in fi. & l. seq. dicunt quidã vt V. quod in pe. hę. bo. fi. pos. nõ facit fructus suos: vt hic, & j e l. ancillarũ. & l. illud §. prędo. Quod nihil est falsius. cum enim constet quod ex eius re sibi quęratur, vt j. eo. l. nisi. ergo & fructus suos facit: vt infra, de acq. se. do.

† P.F. petitionem.

† P.F. petitionem.

† petitione

† Distraxit. P.F.

† Al. add. eleni.

† Al. add. iustum.

† P.F. fuerint.

† P.F. petitionem.

re.do.l.quę situm.sed licet facit suos:nihilominus veniunt in hac actione: vt hic, sicut in redhibitoria: vt j.de edil.edic.l.cum autem.§.fi. & l.se.praeterea pone eum scriptum,& in querela inoffi.test. victũ, fructus nomine fecit suos? Vtique. ꝙ ergo hic dicitur augetur haereditas, verum est, quia possunt peti iure actionis: & sic augẽt hereditatem.i.pet. hę red.licet in rei ven. per iudicis officiũ petantur, si bo. fid. fuit poss. vel si ma. fid. petũtur iure actionis, id est, per rei ven. Sed not. ꝙ alia est rei ven.quae datur pro fructib⁹: alia quae datur pro re: sed pet.hęre.eũ sit vna actio & rem & fructus simul cõtinet. vnde dicitur fructibus augeri. at in rei ven.nõ augetur:quia alia est illa quae pro fructib. datur. nec ob.d.l. ancillarum. quia licet videaẽ ibi innui ꝙ hęreditaria veniũt: hi antẽ fructus non sunt hęreditarij, si fiant possessoris.nõ enim sola hęreditaria veniunt.nam & pecunię à debitoribus exactę iter pretia rerũ veniunt in pet. haer. & tñ non sunt haereditariae. Item nec praedicta l.illud.§. prędo. qa licet ibi videatur dicere, ꝙ ideo haereditatem augeant, quod nõ facit suos: vnde eũ fructus quos bo. fid poss. percipit augeant, ideo non videatur suos facere, dicas quod hoc nõ sequitur.prętera si verũ esset ꝙ dicũt, ergo incertum esset ante lit.conte. verũ hic possessor fecerit fructus suos.non.n.est certũ an rei vend.vel peti.hęre.conueniatur: quod nihil est.

Cum praediximus a † oẽs haereditarias actiones in haereditatis petitione venire: quaeritur, vtrum cũ sua natura veniant, an contra? vt puta, † quaedam actio † inficiatione crescit: vtrũ cum suo incremento, an vero in simplum veniet, vt legis Aquilię? Et Iulianus libro sexto Digestor. scribit, simplum soluturum, b

Quando vnum est in obligatione, aliud in solutione ex dispositione legis: tunc permittitur potestas soluendi, donec super actione iudicati lis fuerit contestata. Bart.

Idem rectè ait, si noxali iudicio condemnatus sit possessor c defuncto, non posse eum dedentem noxae officio iudicis liberari: quia tandiu quis habet noxę dedendae facultatẽ, quandiu iudicati d conuenia tur. e Post susceptum iudicium f non potest noxae dedendo se liberare, suscepit g autem per petitionem h haereditatis.

Hic incipit quarta pars huius tituli in qua iurisconsultus continuat se, volens recitare verba senatusconsulti, & eius expositionem in hac materia. Et primo continuat se. Secundo ponit narrationem. Tertiò ponit statutum senatusconsulti, vsque ad §. aptanda. Secunda ibi. Pridie. Tertia ibi, Cum antequam. Et quia senatusconsultum locutum est breuiter: ideo non indiget summario. Bart.

Praeter haec † multa reperim⁹ tractata & de petitione i hęreditatis, & de distractis rebus hęreditarijs, & de dolo prę terito, & de fructib⁹: de quibus k cum forma senatuscõsulto sit data, optimum est, ipsius senatuscõsulti interpretationem facere, verbis eius relatis. l | *Pridie † Idus Martias m Quintus Iulius Balbus, & Publius Iuuentius Celsus, Titius Aufidius, | & Arrius Seuerianus consules, n Verba o fecerunt de his, quae Imperator Caesar Traiani Parthici p filius, diui Neruae nepos, Adrianus q Augustus Imperator, Maximusque princeps proposuit quinto nonas † r Martias, quae proximae fuerunt, † libello s cõple-*

† Bal. dicit illum tex. singu. ad hoc ꝙ actio subrogata sapit naturã eius in cuius locum subrogatẽ si naturalis: secus si accidentalis. & hoc pbat tex. noster optime.

Rei venditio duplex.

† In P. F. add. est.

† In P. F. add. qua.

a Cum praediximus: vt s.eo.l. item videndũ.§.fin.

b Simplum soluturum. aliud est in actione serui corrupti. quia naturaliter ab initio in duplum est: vt j.de ser.cor.l.vt tantum. ista vero in simplum, quamuis ex negatione crescat: vt j.ad l. Aquil.l. inde Neratius.§. haec Actio. Azo. Sed quid est in actione quod me.cau.respon. idem quod in leg. Aquil. nam poena non est ab initio debita: vt s.quod me.cau.l.si cum ex.§. in hac actione. Ioan.sic, & j.de pec.l peculiũ.§.siue autem.versic.sed est quaestionis. & infra, fa. ercisc.l.& puto. in fin.& l.sequen.

c Possessor. qui nunc possidet haereditatem: cuius seruus primo dederat damnum defuncto.

d Iudicati.i.actione in factum ex re iudicata.

e Conueniatur. alias est conueniatur:alias nõ conueniatur:& idem est sensus. Et nota ꝙ quis in damno condemnatur: sed noxae deditio est in solutione: vt j.de noxa.l.j.& j.de re iudi.l. miles.§. decem. & instit.de off. iud. in prin. quam licentiã habet damnatus vsq; quo iudicati conuenatur, vt sola hac l.dicitur: ꝙ expone.i. vsq; ad id tempus, quo iudicati possit conueniri, s.quadrimestre: vt C.de vsu. rei iu.l.ij. transacto autẽ hoc tempore nõ erit noxae deditio in solutione: cũ id solui debeat, quod fuit in condemnatione, sm Ir.vel dic vsq; ad lit. contest. post quatuor menses etiã potest se liberare, non postea, sm Azo. Item no. hic ꝙ quędã conceduntur dãnato intra quadrimestre tẽpus, prout Ir.intellexit, quę postea nõ permittunẽ: vt hic, & s.ꝙ me.cau.l. si cũ ex.§. quatenus. vers.quod si homo.& C. de vsur. rei iudi. l.iij.& s.de arb.l.si cum.§.fin.& l.seq.

f Susceptum iudiciũ, s.actione in factũ ex re iudicata.

g Suscepit.actione in factum.

h Petitionem. quae datur eius actionis in factum loco.

i De petitione, id est de ipsa actione.

k De quibus. Scilicet omnibus.

l Relatis. s.prius, & statim incipit, pridie, &c.

m Pridie idus Martias. i. p quindecim dies intra mẽsem.

n Consules. quatuor consules erãt: duo constituti, & duo in futurũ designati.Io. nam Cal. Ianua.consulatum ingrediebantur, sed ante designabantur: vt j.de condi.& demon.l.Publius. Maeuius. in prin.& in auth.de consul.§.haec omnia.colla.iiij. Azo.in administratione ergo erant tantum duo: vt supra, de orig. iur.l.ij.§.exactis.

o Verba. responsiunis quae statim habes.

p Parthici. quia Parthos deuicerat.

q Adrianus. hoc est proprium nomen eius.

r Quinto nonas.i. per tres dies circa principium. & ita quinto nonas fuit proposita quaestio à principe senatoribus & eorum consulibus qui praeerent: vt institu.de iure nat.§.lex est.& responsio data fuit pridie Idus Martias.

s Libello.in scriptis.n.Imperator quęsiuit quod voluit.s.de petitione hęreditatis, & de rebus & pretio, & similibus quae in peti.haered. veniunt.& appellatur hic libellus oratio quam fecit ad senatum princeps,

† Al.add. autem.

† Cur in hoc senatuscõ. quatuor cõsulum nomẽna adscribãtur, explicat Alc. libr.v. Parerg. ca.x.

† Bal. dicit hic istũ text. valde no.ad hoc quòd consules electi in futurum possunt cum praesidib⁹ qui administrãt facere reformationes, & habent vocẽ cum eis, antequam administrẽt. Bolo.

† P. F. *Oenus Seuerianus.*

† *Nonis.*

† P. F. *libello complexus esset quid &c.*

ceps. vt patet ℑ.eo.l. si & rem.& illud. Accu.

a Complexus. Subaudi, quatenus quid, &c.

b Placeret. Senatui.

c Cum antiquam. Rusticus decessit duobus relictis hæredibus; quorum vnus post mortē testatoris & ante aditam hæreditatem decessit, vnde sua pars ad fiscum deuenit quolibet petente siue desistente: non autē cohæredibus accrescit, secundum hæc iura. Sed hodie secus: vt hic, & C. de cad. tol. l. j. §. & cū triplici. & ℑ. de iur. fisci. le. j. Vel pone quod accommodauit fidem de restituendo non capaci. vt ℑ. de vulga. sub stitu. le. ex facto. §. Iulianus. Et nota, ꝙ hæc verba huius senatusconsulti exponuntur infra per varias leges. hoc ergo primum exponitur ℑ. ea. l. §. ait senatus. Idem dic de pro nō scripto & caduco: & quasi caduco: vt no. ℑ. tit. j. l. fi.

d Caducæ. Idest, caducorum iure Azo.

e Existimassent. & sic sunt bonæ fidei. & hęc exponunt: vt ℑ. ea. l. § a quo. & §. cæterum.

f Placere. Scilicet, censuerunt senatores: quod est in fin. §.

g Redactę. Hoc verbum exponitur ℑ. l. proxi. §. redactę & §. sequen. Acc.

h In similibus. s. in pro nō scripto, s. si alius hæres non sit & in causa caduci: item & in bonis vacantibus: vt infra. e. l. §. ait senatus. ver. idem & si vacantia. & ver. nō solum. Accur.

i Item placere. Scilicet, cēsuerunt. hoc exponit ℑ. l. proxi. §. senatus.

k Peruenissent. Ante petitā. si aūt post, ad ipsas res.

l Et si hæ. Scilicet, res.

m Petitam. Primo ergo venditæ. Secundo pretium habitum. Tertio perierunt. Quarto petitur hæreditas, & sic erat bonæ fidei tempore venditionis: vt infra. l. prox. § ij.

n Deminutæve. Hoc expone, vt ℑ. e. l. deperditū. vendiderant ergo antequam fierent malæ fidei ne his enim hic. Inquiritur: vt ℑ. eo. l. vtrum.

o Restituere debere. Si locupletiores facti sunt eo pretio: vt ℑ. eo. § eos autem.

p Bona inuasissent. s. tanquam essent prædones.

q Condemnandos. Censuerunt.

r Qui iustas. Idest, non iniustas. sic ℑ. de fideicom.

† *Deque ea re.* † *P.F. existiment.* † *Distraxerint.* † *Qua.*

xus [a] *quid fieri placeret:* [b] *de qua re* † *ita censuerunt: Cum antequam* [c] *partes caducæ* [d] *ex bonis Rustici fisco peterentur, hi qui se hæredes esse existimassent,* † [e] *hereditatē distraxerunt* † *placere,* [f] *redacta* [g] *ex pretio rerum venditarum pecunia vsuras non esse exigendas, idemque* [*&*] *in similibus* [h] *causis seruandum* [*esse*] *Item placere:* [i] *a quibus hæreditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset, pretia quæ ad eos rerum ex hæreditate venditarum peruenissent:* [k] *etsi hæ* [l] *ante petitam* [m] *hæreditatem deperissent, deminutæve* [n] *fuissent: restituere debere.* [o] *Item eos, qui bona inuasissent,* [p] *cum scirent ad se non pertinere: etiam si ante litem contestatam fecerint quo minus possiderent: perinde condemnandos,* [q] *quasi possiderent. Eos autem, qui iustas* [r] *causas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eo duntaxat, quo locupletiores, ex ea re facti essent.* [s] *Petitam* [t] *autem fisco hæreditatē ex eo tempore existimandum esse* [u] *quo primum scierit* † [x] *quisque eam a se peti: id est, cum primū aut denunciatum ei esset, aut literis aut edictis* † *euocatus esset, cēsuerunt* Aptanda [y] est igitur † singulis verbis senatusconsulti congruens interpretatio.

Dicta in l. extenduntur ad omnes res, casus, & personas, in quibus est eadem ratio, Bar.

Ait senatus: *cum ante, quam partes caducæ fisco peterentur.* Hoc euenerat, [z] vt fisco partes caducæ peterentur, Sed & si ex asse fiat: senatusconsultum locum habebit. Idem & si vacantia bona fisco vindicentur, vel si ex alia quacunque causa bona ad eum peruenerint, † senatusconsultum hoc locum habebit, etsi ciuitati petetur. † [b] In priuatorum quoque petitionibus senatusconsultum locum habere, nemo est, qui ambigat: licet in publica [c] causa factum

libr. l. si enim. §. si quia seruum. Alioqui obuiare videt vt ℑ. eo. l. sed & si lege. §. scire. Azo.

s Pacti essent. Hæc est optima regula qua nulla verior in iure: vt bo. fi. possess. in id tantum quod ad se peruenerit, teneatur. Azo. Et hæc para exponitur. ℑ. eo. l. sed & si. §. consuluit. sed superior ea. l. §. ait senatus.

t Petitam. Exponit verbum peterētur, positū in prin. §. & tamen est de verbis senatuscon. adhuc.

u Existimandum esse. Scilicet, censuerunt. quod est infra eo.

x Scierit. Et ita ex tunc erit malæ fi. vt ℑ. e. l. §. petitā. Et sic nota, quod nocet scire: vt C. de excusa. tuto. l. quinquaginta. & in authen. vt spon. lar. §. tursus. col. ix. & ℑ. de ædil. edi. l. cum sex. & ℑ. quādo ap. sit. l. j. §. fin. & ℑ. ad leg. Iul. de Adult. le. mariti. in princi. & C. de peti. tu. l. pen. Accursius.

y Aptanda. Vsque huc fuerunt verba senatusco. nunc incipit ea exponere

z Hoc euenerat. Vel quia mortuus. fuerat hæres ante aditam hæreditatē: vt dixi C. de cadu. tol. §. & cum triplici. vel propter defuncti delictum: vt insti. de publ. iudi. §. item lex. Vel propter hæredis fidem illicite datam: vt ℑ. de vulg. substi. l. ex facto. §. Iulia.

a Quacūque causa. Vt quia ex causa pœnæ deportetur hæres, vel ab indigno auferatur: vt ℑ. eo. §. præter hæc: versi. idemque in similibus. Sunt enim multæ causę quibus quid ad fiscum nunciat, vt infra de iure fisci. l. j.

b Petetur. Scilicet, hęreditas. sed hoc videt falsum, cū alij ciuitati caducum non applicetur: vt C. de bo. vac. l. j. Respond. imo est verum, quia potest ei acqri hæreditas ex alijs causis & sic dicitur habere locum senatuscōsultum in peti. priuatorū. vt ℑ. proxi. resp. Et not. hic, ꝙ quælibet ciuitas cum Romano iure vtitur eo. vt ℑ. ex quib. causis ma. l. sed & si per. prætorem. in gl. non abfit & ℑ. de publi. l. sed & hi. §. j. Sed arg. contra. ℑ. de verb. sig. l. eum qui vectigal.

ADDITIO. Pro declaratione huius glo. no. secū dum Paul. hic quod bona vacātia, vel caduca possunt applicari ciuitati priuatæ, non solum fisco imperij: ꝙ est verū si non subest superiori qui vim principis habet, alias secus. & ita intellige hanc gl.

c In public. i. fisci. Et sic no. ꝙ iura quæ obtinent

† *Scirit.* † *P.F. dicto.* † *In P.F. add. nobis.* † *Peruenerint.* † *P.F. peteretur al. peteretur.* † *P.F. ambigit.*

in fisco,& in priuato,& econtra: vt C. eodem.l.i. & supra,quod cuiuscunque vni.nom.l.j.§. quibus.C.de scin.ven.lege,de contractu & infra,de compen.leg. idem.Accur.

k Nam ita. Nec contradicunt:imo adiuuant verba senatusconsulti:nam,& cætera.

l Existimassent.Scilicet,si distraxerunt,tantum teneantur ad pretium:vt s.ea.l.§.cum antequam.hic autem malæ fid.cœpit esse propter scientiam.Et sic est arg.a contrario sensu.ergo non obstant verba senatusc con.quod est validum: vt s.de offi.eius cui man.l.j.§.j.

sit a Non solum autem in hęreditate † vtimur senatusconsulto, sed & in peculio castrensi, uel alia vniuersitate. b

Vbi denunciatio fit ad notificādum: idem operatur sciētia simplex, quod denunciatio: & non referra, quo denuncietur: Bartolus.

Petitam c autem [fisco] *hæreditatem*, &c.i. ex quo quis scit † [eā] à se peti Nā vbi scit, incidit esse malæ fidei possessor: d *id est, cum primum ei † denunciatum esset.* † Quid ergo si scit quidem, nemo aūt ei denunciauit? an incipiat vsuras debere pecuniæ redactę? & puto debere: cœpit enim malæ fidei possessor esse. Sed ponamus denunciatum esse, non tamen scire † quia nō ipse, sed procuratori eius deuunciatum est. senatus ipsi dennnciari exigit, & ideo non nocebit: e nisi fortè is, cui denunciatum est, eum certiorauerit: f sed non, g si certiorare potuit, nec fecit. A quo h denunciatum sit, † senatus non exigit. Quicunque ergo fuit: qui denunciauit, nocebit hoc aduersus bonæ fidei possessores. nam ita i senatus locutus est, *Eos qui se hæredes existimassent.* l

Possessor malæ fidei tenetur ad rem, licet eam vēdiderit: sed si eam vendi expediebat est in electione actoris rē vel pretiū consequatur. Bar.

Cæterum si quis sciēs m ad se hæreditatem non pertinere, distraxit: sine dubio non pretia rerum, sed ipsæ res veniunt in petitionem hæreditatis, & fructus earum. Sed Imperator Seuerus † epistola ad Celerem, idem videtur fecisse & in malæ fidei n possessoribus. Atqui o senatus de his locutus est, qui se hæredes existimassent: p nisi fortè ad eas res referemus q quas distrahi expedierat, quæ onerabant magis hæreditatem, quam fructui r essent † vt sit in arbitrio s petitoris, qualem computationē faciat aduersus malæ fidei possessorem vtrum ipsius rei & fructuū, an pretij & vsurarum, post motam cōtrouersiam. t

Quod iuris est de eo qui se hæredem putat, idem si quolibet aliomodo arbitratur se successorem. Vel breuius, Idem est se putare hæredem, vel aliter successorem. Bar.

Licet autem senatus de his locutus est, † q se hæredes existimassent: u tamen & si bonorum possessores † x se existiment, vel alios successores iustos, y vel sibi restitutā hæreditatem: z in eadem erunt conditione. a

Qui hæreditariam pecuniā non attingit, ad vsuras non tenetur Bar.

† Papin autem l.br. iij Quæstionum. XXIII.

a Factum sit Scilicet, senatusconsultum.

b Vel alia vniuersitate. Vt l quasi castrensi. Et nota, quod non semper castrēse peculium petitur hac actione: sed tūc demum cum factū est hæreditatis, & nomen peculij habere desijt. vel quia factus est sui iuris: vel verius fecit testamentum: vt j. de cast. pecu. l. ij. Semper tamen cum petitur peculium, idē statuitur quantum ad fructus & res, & pretia, & similia, quod est in hac hæreditatis petitione. Petit autem peculium actione ex testamēto si legatum est.

c Petitam. Exponit quartum.

d Possessor. Vt s. eod. l. petitā. Et est ratio, quia super suo iure vacillat: vt C. de acqui. pos. l. ne-mo. & hoc est verū quo ad fructus: vt j. e. l. sed & si leg. §. si ante. nō quo ad fatalitatē: vt j. e. l. illud.

e Non nocebit. s. denūciatio facta procuratori: arg. j. quod vi aut clam. l. prohibere. Acc.

f Certiorauerit. Tunc enim nocet: vt ar. j. de ope nou. nun. lege. de pupillo. § nunciationem in fi. §. & j. pro so. l. actione distrahit. §. itē scriptū. & j. de iti. actuq; priua. l. iij. §. j. & j. de vsuris. l. mora. §. j. ibi, neque sufficit, &c. Sed arg. cōtra. j. de nau. fœ. l. fi.

g Sed nō. Scilicet nocebit.

h A quo. Nota ergo aperte quod vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus: vt diximus. s. de offi. pręsid. l. iij. Accur.

i Bonæ fidei possessores. Vt si post denunciationē distraxerunt, teneant ad fructus, & ad res: vt j. l. prox. §. quod si post. Azo.

m Siēs. s. a prin. Bul. & sic differt a pxi. superiori. vel hic sciēs ex post facto. & sic cōcordat ad pxi. s. dictū. §. sm primam, cæterū p sed. secundum aliam pro certo.

n Et in malæ fidei vt hi etiā teneātur ad pretium, nō ad res. Ioan.

o Atqui. Pro sed.

p Existimassent. quod ipsi teneant ad pretium: vt s. e. l. §. cū antequā: & sic sunt contraria senatuscō su. & epis. Imperatoris; nisi forte, &c. & sic soluit cōtrariū.

q Referemus. Rescriptum. idest epistolam vt teneant ad pretium & vsurā vt j. l. proxim. §. si post. ver. sed si forte.

r Quā fructui. vt hic locum habeat epistola, vt teneant ad solum pretium, & ad vsuram.

s Vt sit ī arbitrio. Scilicet, alijs rebus distractis, quę non sunt inutiles.

t Post motā controuersiā. Maxime. vel aliter vt dicas s j. l. proxi. §. si post ver. sed si forte. Accursius.

u Existimassent. De iure ciuili.

x Possessores. Vt s. eo. l. pro hære. §. sed an is.

y Iustos. Sed Py. est plus. s. vel alios successores, tepere existiment; vt in castrensi peculio.

z Hęreditatē. Scilicet, vt existiment vt ex Trebelliano, vel vere restituta est à putatiuo hęrede. Accur.

a Cōditione. Vt non teneantur nisi ad pretium, & ad illud demum si locupletiores sunt vt supra ea. l. §. eos autem. Accur.

Si pos-

† Al. add. hoc.

† Quo quisque primū sciret.

† P.F. aut

† Al. add. & cetera.

† Scit. P.F.

Hinc nō malè colligant tam valere simplicē sciētiā, quam denuntiationē, mō denuntiatio solū seruiat ad certiorē aliquē reddēdū quę si ad aliquid faciēdū procederet, nō sufficeret sciētia, nisi adijceretur denūtiatio. lege. denuntiasse de adult. vnde emptor cōuētus, litē sibi motā denunciare venditori etiā scienti debet, vt dd. in l. 1. in fine de act. empt. Et canonicus absens, licet mortis episcopi cōscius, vocari tū dēt fac. gl. in repen. ca. pen. de procuratoribus. A. P.

† Cōcor. gl. in ca. j. sup verbo, allegās. circa princ. extra, de postu. prę.

† P.F. est.

† Al.dd. in.

† P.F. e quā

† P.F. sit.

† Al. add. iustos

† In P.F. est capitis pręcedentis quod incipit. Pap. aūt lib. iij. quæstio. Si possessor &c.

SI possessor[a] hæreditatis pecuniam inuentam in hæreditate non attingat[b] negat eum omnino in vſuras conueniendum.

Redactum dicitur, quod nō eſt exactū, ſed exigi poteſt. Ba.

Redactæ[c] (inquit[d]) *pecuniæ ex pretio rerum venditarum.* Redactam ſic accipiemus, non ſolū iam exactam, verum & ſi exigi potuit, nec exacta eſt.[e]

Poſt motam controuerſiam vendens tenetur ad res, niſi eſſent ſteriles: quia tunc actoris eſſet electio.

Quid ſi poſt petitam[f] hæreditatem res diſtraxerit? hic[g] ipſę res veniunt,† fructuſq; earum. At ſi fortè tales fuerint, quę vel ſteriles erāt vel tempore perituræ,† & hæ† diſtractę ſint: fortaſsis poſsit petitor eligere, vt ſibi prætia &[h] vſuræ præſtentur.

Hic incipit exponere ſecundam partem ſenatuſconſulti, & ponit eam totam ad literam. & h.d. ſi bonæ fidei poſſeſſor vendiderit, tenetur ad pretiū quod exigit: vel cedere actionem: niſi pretiū re euicta reſtituerit, vel res adhibita fuerit. Bar.

SI possessor. CASVS. Hęre. ad me pertinen. poſſidebas. pecuniam hęr. non tetigiſti; nō teneris ad vſuras illius pecunię. Redactę. Tria dicit. §. pone hęr. ad me perti. poſſidebas: res hęreditarias alienaſti; & pretiū habes; teneris ad pretium ſi habes; alias mihi cedes actio. & hoc in prima. ſed ſi tu poſt motam controuerſiam alienaſti res hęre; reddes rem alienam, & fructus, non etiam res ſteriles; quia tunc liberaris pręſtando pretium mihi hęredi. & hoc in ſecunda & tertia. Ait ſe. Hęred. ad me perti bona fide. poſſidebas quaſdam res ex illa hęr. vendidiſti; poſtea cœpi aduerſus te pe. hęr. agere ad quid teneris? Et reſpo. ꝙ teneris ad pretium rerum vēdi. ſi res apud emptorem perierunt. pone ꝙ tu bon. fid. poſſ. vendidiſti res hęre. diſtingue: aut habes pretium; & teneris præſtare pretiū: vel cedas mihi act. ſed ſi vendidiſti rem, & euictionem emptori promiſiſti: & euicta eſt res: & ideo emptori pretium reſtituiſti; non teneris mihi hæredi ad pretium reſtituendum, cum non videatur ad te perueniſſe: & hoc idem dicit ſenatus indubitanter quod nō teneris mihi ad pretiū reſtituendum. & ad hoc inducit ſimile: quia pone ꝙ tu poſſeſſor exegiſti aliquod indebitum; & ſic teneris. con. inde. reſtituere illi nūquid illud indebite exactū teneris mihi vero hæredi præſtare? Et reſpo, ꝙ non. Sed & ſi. Hæred. ad me perti. poſſidebas. Titius ex illa hæredi. equum emit: equum tibi Titius redhibuit. cum vitioſus eſſet. dicitur quod venit in hæred. pet. & non pretium illius equi; & ſi tu de euictione te obligaſti; & debeo tibi promittere quod ſeruem te indemnem, &c.

Reſtituere. Bon. ſi. hære. ad me perti. poſſidebas. res hære. vendidiſti: res penes emptores deperditæ vel diminutæ ſunt: poſtea cœpi contra te pe. hær. agere. an tenearis mihi ad pretium quāuis deperditę ſunt vel diminutæ res venditę? Et reſp. ꝙ ſic teneris ſed a quo: a ma. fi. po. an a bo. & dicit quia ſi ma. fi. poſſ. eſt: ſi extant res. tunc tenet̃ rē præſtare, vel pretium ſi vult petitor; & ſi non poteſt eas habere iurabit̃ in litem contra ma. fid. poſ. & illud pręſtabitur ꝙ iuratum fuerit. aut non extant; ſed ſunt deperditæ aut diminutæ; & tunc petitor debet habere pretium. Vin.

a Si poſſeſſor: ſcilicet bon. fid. ſecundum M. tu dic etiam ma. fid, ſecundum Ioan. vt infra, de rei vendi. l. ſi nauis. Item & hoc innuit illud verbū omnino, quod hic ſubijcitur.

b Attingat. qualiter quis attingere videatur, dicit̃ ꝗ. eo. l. ſed & ſi. §. ſi quis re ver. ſimili modo.

c Redactæ. exponit verbū redactæ poſitum ſ̃. §. eum antequam.

d Inquit. ſcilicet ſenatus; vt ſupra eodem. l. item veniunt. §. cum ante.

e Exacta eſt. vt tunc actio tantum cedatur; vt ꝗ. eo. §. ait ſenatus. ver. bonæ fidei.

f Quid ſi poſt petitam. idem eſt & ſi ſine denūciatione cœperit ſcire hęreditatē alienam eſſe: vt ꝗ. e. l. ſed & ſi lege. §. de eo autē. ver. ꝙ ſi ab initio, & ſ̃. l. proxim. §. cæterum.

g Hic. i. deſt, hoc caſu. Accu

h Pretia. Imo tantum pretium. non vſuras, cum ex neceſſitate rei vēdidit: vt infra. eo. l. in æſtimationibus. quæ eſt contra. ſolu. ibi fuit neceſſitas perſonæ. vt propter fideicō. ſoluendum: hic rei: quia erat ſterilis. & ſic non eſt contra. Itē cōtra ꝗ. de rei. ven. l. item ſi verberatū. §.) Solu. ibi in actione ſpeciali in rem; hic in vtili. Item not. ꝙ aduerbiū fortaſſis, quod hic ponitur, abundat: vt ſ̃. de arb. l. ſi duo. in glo. fortaſſe Sed non videtur ꝙ hic. §. habeat locū in bo. fi. vel ma. fid. poſ. nam bo. fid. po. niſi inquantum locupletior eſt. nō tenetur: vt ſ̃. l. proxi. §. eos autem. Pręterea expreſſe hic dicitur qđ petita hæreditas erat: ergo non erat bon. fidi. vt infra eo. l. ſed & ſi lege. §. ſi ante litem. Econtra in ma. fid. non: quia ad ipſas res ipſe tenetur, ac ſi poſſideret: vt ſ̃. l. prox. §. item eos. Sed reſpond in ma. fi. loquitur hoc modo: quia quid iuris eſſet in rebus ſterilibus poſt petitam hæreditatem non exprimitur in ſenatuſconſulto: ſed hoc tantum dicit ſenatuſconſult. de rebus nō ſterilibus, & qualiter ſunt petitæ. Item de pretijs rerum. vt ſupra le. proxim. §. petitam autem fiſco. & §. eos autem. & §. Item placere. hic autem a Papiniano exponitur quid iuris ſit. ambigue. tamen. Quære. n. dat electionem. Papini. in rebus ſterilibus, cum multo magis habeat eam in fructuoſis? Ad hoc reſpon. quidam quod eligere improprie exponitur, quaſi dicat petitor poteſt hoc habere & petere ſi velit: rem autem non poteſt petere: & ſic aut petet pretium cū vſuris: aut nihil petet. vt hic, & ſ̃. l. proxi. §. penu. ibi ſed Imperator, &c. vſque illuc, vt ſit in arbitrio, &c. Alij dant petitori electionem vtrum iuſtum pretiū cum vſuris: an etiā pretium datū ipſi poſſeſſori malæ fidei petat cū vſuris. Vel melius diſtingue vtrum malę fidei poſſeſſor alienat has res inutiles ante petitam hæreditatem, an poſt. ſi ante, ad ſolum verū & iuſtum pretium teneatur: vt ſ̃. l. prox. §. cæterū. ibi, niſi forte ad eos, &c. & infra eo. l. niſi. §. Iulianus. Si poſt, habeat petitor electionem, res an pretiū petat: vt hic, & ſecundum hoc vigilanter ponit̃: vt ſupra, in §. cæterum. illud verbum, ſi poſt motā controuerſiā. non enim exauditur ibi maxime: vt ibi diximus: nec erit opus illa verba, vt ſit in arbitrio, &c. referre ad res vtiles. Cæterum ſi res vtiles diſtrahat quādocunque ma. fid. poſſ. ſine dubio ad res ipſas tenet; vt infra eadem l. §. fin. ſed ſi malit petitor agere ad pretium, poteſt. cū enim bonæ fidei poſ ad pretium teneatur. vt ſupra l. proxi. § item placere. ergo & ma. fid. multo magis: vt infra, de noxa. l non ſolum. & infra, eodem. l. in æſtimationibus. §. reſpon. ſed ei quod dixi, quod ſi mota lit alienet malæ fid. ſterilis res, ſit actoris electio, per §. iſtum videtur obſtare iniquitas quia cum lite mota imponatur ei neceſſitas vēdēdi, & permittatur venditio: vt ſupra l. proxim. §. pen. & infra eodem. lege, non ſolū. non videtur ad res poſſe agi: vt ſupra eod. lege, diuus. §. ſed & res. & infra ad

† *Venient.* P.F.
† *Pariter.*
† P.F. *diſtracta ſint vero pretia fortaſsis*, &c.

Trebe.l.mulier.§.si hæres. Respo.imo magis imputatur cum hæreditatem quam scit alienam, non restituit. si vero nesciret, aliud dici posset. Acc.

a Ait senatus. Hæc verba senatuscon. quæ hic materialiter ponuntur, & sequens.§.bo.fi.qui est Papi.in

vend.l.ij.§.solet.quæ est contra.

a Soluit. imo videtur quod imputet: vt ī.eo.l.quod si possessor. quæ est contra. Solu. vt ibi. Item hoc intellige quando de suo soluit. sed si de hæreditate, imputatur cessa condictione. vt.j.eo.l.si quid possessor. vbi plene super hoc distin stinguea. Acc.

Ait senatus: [a] *Placere, a quibus petita hereditas fuisset, si aduersus eos indicatum esset, pretia, quæ ad eos rerum ex hæreditate venditarum peruenissent, etsi † ante petitam hæreditatem deperissent, diminutæve essent, restituere debere.* Bonæ fidei possessor, si vendiderit res hęreditarias, siue exegit pretium, siue non: quia habet actionem, debebit pretium pręstare. [b] sed vbi habet actioné, sufficit eum actionem † præstare, Sed si vendidit, & euicta re restituit, quod accepit: non videbitur ad eum peruenisse. [c] quanquam possit dici † nec ab initio [d] pretiú peruenisse: † qa non fuit res hæreditaria. quæ distracta est. Sed & si [e] senatus rerú ex hęreditate distractarum, non hæreditariarum fecit mentionem: [f] restitui tamen non debet, quia nihil apud eú remanet. Nam Iulianus [g] libro vj. Digestor. scribit, quod indebitum exegit, restituere eum non debere: [h] nec imputaturum, quòd non debitum soluit. [a] Sed [&] si res [k] sit redhibita: hic vtique [&] hæreditaria est: & precium non ueniet, quod refusum est. Sed & si ob uenditioné obstrictus sit emptori [l] possessor hęreditatis: dicendum erit prospici ei cautione. [m]

Bonæ fidei possessor tenetur ad pretium: malæ fidei possessor tenetur ad rē æstimandam per iuramentum in litem, si extat. alias ad verum pretium. Barto.

Restituere autem pretia debebit possessor [n] etsi deperditæ [o] sunt res vel deminutæ. Sed verú ita demum restituet, † si bonæ fidei possessor est: [p] an & si malæ fidei? Et si quidem res apud emptorem extent, nec deperditæ, nec diminutæ sunt: sine dubio ipsas res [q] debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emptore nullò modo possit. [r] tantum, quantum in litē est † iuratum. At vbi deperditæ sunt, & † deminutæ, [s] verum pretium [t] debet præstari; [u] quia si petitor rem consecutus esset, distraxisset, [x] & verum pretium rei non perderet.

bo.fid.poss.loquuntur, qui ante petitā hæreditatem vendidit: quod patet ex eo, quod perijt ante petitionem: sed venditio fuit ante peremptionem: vnde videbatur eum de pretio non teneri: quia & petitor naturali interitu amisisset: arg.infra, de rei ven.l. item si verberatum.§. fin. sed tamen tenetur, quia possessor locupletior est.

b Præstare. quia ob hoc tenetur: qa actionem habet: vt j.de pec.l.quod debetur: in fin. & ī.eo.l. quod si in diem.§. Iuliano. versi. idem Iulianus ait. & j.de hæredit. ven.l.ij.§. peruenisse.

c Peruenisse. cum non durauerit: vt infra, de hære.ven.l.ij.§.illud. & j.de in rem verso.l.si pro patre.§. versum.

d Nec ab initio.l. etiam si res non esset euicta. & potest dici causa disputationis. sed male: qa senatusconsultū nō loquitur de venditione rei hæreditariæ. sed de venditione cuiuslibet rei quæ sit in hæreditate: vt supra lege proxim.§.itē placere. & infra subijcit, sed & si senatus, &c.

e Sed & si. Id est, quamuis. nunc respondet ad quęstionem quam dubitāter soluerat scilicet si est euicta, & pretium restituit possessor. & dic quod non tenetur.

f Mentionē. vnde videbatur etiam pro pretiis rerum, quæ postea euictæ sunt, in omnem euentū possessorem teneri. tamen non debet restitui pretiū acceptum, cum sit res euicta. secus si non sit euicta.

g Nam Iulianus. bene dico pretium emptori redditū re euicta non venire in peti. hær. quasi appareat nūc ea post facto quod indebite penes eū fuerit. nā & in vere indebito est idem, & hoc dicit, nam, &c.

h Non debet cum suo nomine exegerit. alias esset secus: vt in gestore: vt ī.de neg.gest.l. si qs negotia. & supra, de procu.l.qui proprio.§. procurator vt in cæteris. Item secus in venditore hæreditatis qui nō reddit cuiuscunque nomine exigat: vt j. de hęred.

k Sed & si res. s. a defuncto: vel etiam a possessore hæreditatis vendita. Acc.

l Emptori. propter euictionem.

m Cautione. s. a petitore. sic etiam cauetur j.eod.l.illud.§.actiones. & econtra possessor quandoque cauet petitori. vt ī. quod si in diem.§.j.

n Possessor. bo.fi.

o Et si deperditę: non solum si apud emptorem extant. & expone hæc verba: vt infra.l.proxi. Accursius.

p Bonæ fid. possessor est. de quo constat. vt supra eod.l. ait senatus.

q Ipsas res. vel pretium: si hoc elegerit actor. alias melioris esset cōditionis malæ fid. quam bonæ fid. quod esse nō debet: vt Ifra, de noxali.l. non solum.

r Possit. quia nullo modo reuendere vult. & caue tibi: qa hæc lex præsumit quod possessor libētius redimere quā contra se in litem iurari patiatur. si ergo non vult redimere cū possit, magis dico cōtra eū iurari, cum & hic iuretur: vbi nō potest. vt j. de rei ven.l. qui restituere. & j. de in lit. iur.l. in actionibus & j.e.l. sed & si l.§. hæc verba. & l. nisi §. Iulianus. Ac.

s Deminutæ. Sed quomodo hic malæ fidei possessor potest alienare? nōne fiunt furtiuę mobiles alienatę a malæ fidei poss. Resp. de immobilibus dicit.

t Verum pretium. No. verum pretium. nā in bona fide. dicit perceptum ī.e.l.§. ait senatus. & facit infra eo.l. nisi.§. Iul. & hoc qñ verum est plus quam receptum est. Sed quid si plus vendidit quā valeat? Rñ: etiam ad receptum poterit cōueniri, ne ma. fid. sit melioris conditionis quā bonæ fidei. vt j. de noxa.l. non solum. Item huic respñ. est cōtra. j.eo.l. sed & si le.§. proinde siue autem ab alio. sed dic haberi pro eo ac si possideret: verum est vt non liberet rei interitu: non quod in litem hoc casu iuretur.

u Præstari. a malæ fidei pos. de quo dicit.

x Distraxisset. id est, distrahere potuisset: vt arg. j. de leg.

† Al. add. ea.

† P.F. sufficiet eum actiones.

† No. ergo istum tex. quē et hic nota. Baldus. ad hoc quod illud quod dr̄ gratia disputatiōis non probat opinione loquentis. & facit ad excusatione disputātiū vt hic per eum.

† P.F. venire.

† Hæc.

† Restituet P.F.

† P.F. esset

† aut.

de leg.j.l.cum res. in fin. Accurſ.

a Deperditum. Deſijt. item & aliter dicitur res interire: vt infra, pro ſoc.l.verum.§. fin.

b Vſucaptum. Quãdoq; aliter accipitur deminutũ, vt j.de damno infect.l.iij. quæ eſt arg. contra. Acc.

rei,quod eſt ſpeciale in petitione hęreditatis:vt hic. & j.tit.j.l.cum multi. & in actione quod metus cau ſa: vt ſ.quod met.cau.l.ſi ipſa.& l.videamus. & facit arg.infra,de dona.inter virum & vxo.l. ſi donante. §.ſi ſponſus.& infra mand.l. ex mandato. & infra, de verb. ſigni.l.Labeo.§. Item ſi dominus. Regulariter autem cõtra: vt infra, de fur.l.qui vas. in fin. Item ſi ſtipulatus ſum hominẽ à te: & eum vendideris,nõ veniet pretium in ſtipulatione: vt infra, de hęre.vel ac.ven.l.venditor ea. quæ ſunt argu.contra.

Deperditum refertur ad actũ naturalem, deminutum ad actum ciuilem. Bar.

Caius lib.vj. ad edictũ prouin. XXIIII.

Deperditum intelligitur, quod in rerũ natura eſſe deſijt: [a] deminutũ verò,quod vſucaptum [b] eſt † & ob id de hæreditate exijt.

Bonæ fidei poſſeſſor tenetur reſtituere rem, quam habet: & ſi quid eius occaſione acceſſit. hoc dicit. Bart.

Paulus libr.xx. ad edictum. XXV.

Si & rem & pretiũ [c] habeat bonę fidei poſſeſſor, puta quia † eandem † redemerit; † an audiẽdus ſit, ſi velit rem dare,non pretium? [d] In prædone dicimus, electionẽ eſſe debere actoris. [e] An † hic magis poſſeſſor [f] audiẽdus ſit, ſi velit rem tradere,licet deteriorem factam non petitor,ſi pretium [g] deſideret: [h] quod inuerecundum ſit tale deſiderium,an verò quòd † ex re hæreditaria locupletior ſit,& id quod [i] amplius habet,ex pretio reſtituere debeat, videndum. Nam & [k] in oratione diui Adriani, ita eſt. Diſpicite patres conſcripti, nunquid æquius ſit poſſeſſorem nõ facere lucrum: & pretium, quod ex aliena re perceperit,reddere: quia poteſt [l] exiſtimari in locũ hæreditariæ rei venditę pretium eius ſucceſſiſſe, & quodammodo ipſum hæreditarium factum. Oportet [m] igitur poſſeſſorem, & rem reſtituere petitori,& qđ ex venditione eius rei lucratus eſt.

Bonæ fidei poſſeſſor non tenetur ad pretium, niſi quatenus eſt locupletior. Bar.

Vlpianus lib.xv ad edictum. XXVI.

Vtrum autem omne pretiũ reſtituere debebit bonæ fidei poſſeſſor,an verò ita demum, ſi factus ſit locupletior,videndum. Finge pretium acceptũ vel perdidiſſe, vel conſumpſiſſe, [n] vel donaſſe. Et verbum quidẽ *perueniſſe* [o] ambiguum eſt: ſolum [p] ne hoc contineat: † quod prima rõne fuit, [q] an verò & id, quod durat. † & puto ſequen-

c Si & rē & pretium. i. partē pretij, vt quia redemerit pretio viliori, ita ſcilicet, quod ex pretio prius accepto aliquid penes eum remãſit. & ſic habet pretium.i.aliquid de pretio,puta vendidit pro xx. & redemit ꝓ xv. Sed nunquid hic poſſidet ꝓ emptore qui redemit: vnde non debet teneri pet.hę red. vt ſ.e.l.regulariter? Reſp.hic tit. pro non titu. habetur:vt alias ſ.eod.l. nec vllam.§. j. Vel dic licet ſit emptor tamen & pro hęrede tenet, & ex pluribus cauſis poteſt poſſidere:vt j.de acquir.poſſ.l.iij.§. ex pluribus.

† P.F. eſſet.

† P. F. quod.

ADDITIO. Iſtæ duæ ſolutiones glo. non placent ſecundum Bart. Ideo dic aliter quod contractus emptionis tenuit:tamen tit. habetur pro non titu. ex eo quod rē emit ab eo, qui emit ab ipſo poſſeſſore: vnde non habet plus iuris quam haberet prius ſecundũ eundem. Bart.

In P.F. add. rem.

† P. F. emerit.

† Al.add. autem.

d Non pretium. Scilicet, ſuperfluũ.

† P. F. quia.

e Actoris. Etiam ſi rem non habeat. prædo ſubaudi, dũmodo extet: vt ſupra eod. l. ſi poſſeſſor.§. fin.

f Poſſeſſor.ſ. bon. fid. quam malæ fid. Vel verius magis quam petitor.

g Pretium. Totius rei venditæ: puta xx. Vel dic pretium ſupereſt poſt redemptionem: & eo vult eſſe contentus.

h Deſideret.i. audiendus ſit cõtrariũ poſtulaturus, ſi rem meliorem factam ſciret. Azo. Et ſic no. non debere quē petere cuius contrarium nõ peteret. ſic & j.de iureiur.l.iuſiurandum.iiij.§. ait prętor.& C. de ſol.l.pe.arg.cõtra.C.de procur. non eo minus. & j.locati.l.ea lege.j.reſpon.§.j.& j.in fi.huius legis.

i Et id quod. Non ſolum rem.

k Nam &. Iuſte dubito: quia & in oratione hæc dubitatio ponitur.

Pretium in petitione hær. loco rei ſuccedit.

l Quia poteſt. Videtur quod debeat reſtituere pretium quod lucratus eſt: quia, &c. & ſunt hæc verba de libello:vt dixi ſ.ea l.item veniunt.§.prętér hęc. verſic.pridie. Et no.hic quod pretium ſuccedit loco

ADDITIO. Dic ſecundum Bart. hic quod in vniuerſalibus iudicijs pretiũ ſuccedit loco rei: vt hic,& in l.Imperator. in fin.infra,de leg.ij. ſecus vero in particularib⁹. & ita debet. intelligi iſta glo.& hoc etiam tenent doct.in le.mater.C. de rei venditione.

m Oportet. Vſque huc fuerunt verba orationis: nunc autem ſoluit. Accurſ.

Vtrum autem. CASVS. Titius hæredi. ad me perti. bon. fid. poſſidebat, & ſic rem hære. vendidit pro c. quæ amiſit: poſt hoc cœpi eum pet. hære. cõuenire: an teneatur ad illa? Et reſp. quod non: ex illa, ſcilicet clauſula qua dicitur, qđ bon. fid. poſſ. non tenetur niſi inquãtum iocupletior factus eſt. iſta autem clauſula eſt quã dixerunt ſenatores: quod id quod peruenit, debet reſtitui. In hoc autem verbo dubitatur an contineatur quod peruenit,& nõ durat,aut quod peruenit & durat: ſed tamen illa eſt ſolutio vt dixi, quod non teneatur ille Titius. Sed pone quod, ille venditor bon.fid.pretium ſtipulatus eſt rei venditæ ſub pœna: puta x.& ſi habuerit pretium & pœnam. nunquid hæc duo debet præſtare? Et reſpon. quod ſic: cum factus ſit iocupletior,quamuis ſenatus tantum de pretio dixiſſet. Vin.

† P.F.contineret.

r. Iſtum text. dicit Bar.no.ad hoc ꝙ verbũ obſcurum poſitũ in vno capite declaratᷓ ſeu interpretari poteſt per verba poſita in ſequentibus capitulis. facit j. ad l.Aqui. l. quemadmodũ. & inſtitu. ad l.Aquil.§. hoc tamẽ capi.

n Conſumpſiſſe. In mali partem aliàs videtur locupletior:vt j.eo.leg.ſed & ſi lege.§.quod autem quis.

o Perueniſſe. Poſitum eſt ſupra eod.l.item veniunt.§. Item placere.

p Solum. Id eſt, an hoc verbum dicatur continere ſolummodo id quod, &c.

q Fuit. Scilicet,peruenerit, licet non duret. ſic.n. accipitur ſupra quod metus cauſa. l. videamus.

a Sequentem. Quæ eſt ſupra eo.l. item veniunt §.eos autem. Azo.
b Etſi. Id eſt, quamuis.
c Ambigua. Quæ eſt ſ.eo.l.item veniunt.§. item placere. Azo. & ſ.eod.l. ſi poſſeſſor.§. ait ſenatus. ver.ſed & ſi ſenat⁹. & j.de verb. ſign.l. aliud & j. de hære. vend. l.ij.§. illud.
d Peruenit. Sed quomodo peruenit pœna, cum in fraudem vſurarum promitti præſumatur. C.de act.emp.l. Iulianus. §. idē Papinianus. quæ eſt contra? Solu. pœna ponitur hic. i. vſura. ſic ſ.de negotijs geſtis l. qui ſine. Vel dic, non erat ſolitus fœnerari hic poſſeſſor. ibi ſic. Item cum extrinſecus quæratur, quare ceſtituit, vt ſupra l.item veniunt.§ item non ſolum. quæ eſt contra? Solu. ibi non omnia extrinſeca excepit, vt non acquirantur: vbi diximus. & huic reſpon.continua infra eod.l.ſed & ſi le.& poſtea leges legem, at vbi proximam infra.

† In P. F. competeret, ſed nō remittit.

tem a clauſulam ſenatuſconſulti [ſequendā:] etſi b hæc ſit ambigua: c vt ita demum † computat, ſi factus ſit locupletior.

Bona fidei poſſeſſor tenetur ad pretium & ad pœnam quæ loco pretii accreſsit: ſecus de pœna quæ occaſione iniuriæ perſonalis exacta fuerit. Bart.

Proinde ſi non ſolùm pretium, ſed etiam pœna (pretio tardius ſoluto) peruenit: † d poterit dici, quia locupletior in totum factus eſt, debere venire: licet de pretio ſolummodo ſenatus ſit locutus.

Paulus libro.xx. ad edictum. XXVII.

AT vbi vi deiectus fuit, nō debebit †

† P.F. peruenerit.

† P.F. debet.

potuit, &c. an ſit cōdemnandus ac ſi poſſideat, quæritur? Et reſpon. quod ſic. Et ſi apud alium eſt res quam Titius dolo deſijt poſſidere: tenetur Titius licet perierit res. Itē tenetur tam Titius qui dolo deſijt poſſidere, quam ille qui poſſidet. & ſic tenentur ambo de fructibus. Hæc verba. Hære. ad me perti. poſſidebas. rem hæred. habere dolo deſijſti: teneris ac ſi poſſideres: & non reſtat niſi iurare contra te in litem. vnde dicitur hic quod iuratur in litē aduerſus eum qui dolo deſijt poſſidere. & aduerſus eū qui poſſidet, ſi nolit reſtituere. Conſuluit. Hære. ad me pertinentem poſſidebas bona fide: multa damna dediſti in illa hære. an tenearis de cōſumptis? Dicitur quod non, niſi inquantum es locupletior. quod ſi donaſti, an tenearis? Et reſpon. quod non teneris pro illa repeti. hære. ſed ſi ille cui donaſti, aliquid adinuicem remunerationis gratia tibi dedit: bene es tunc locupletior. Si. quis res. Credebas tibi delatam hær. quæ ad me pertinebat. vnde te tua lautius fuiſti vſus, & de tuo proprio impendiſti, & hoc facis quaſi diues eſſe cœperis: an aliquid de hær. illa deducis ſi eam à te euicerim? Et reſpon. quod non deduces aliquid vnde ſiue mutuo accepiſti pecuniam, non deduces de hæred. & ſi res hære. obligaſti, non videris res hæred. attigiſſe: quia manes obligatus. Adeo autem. Quidam fecit teſtamentum, & duos hæredes inſtituit. quidā ex illis hæredibus credens totam hære. ad ſe pertinere, cum eſſet ex ſemiſſe inſtitutus, cępit eam totam poſſidere, & medietatem aſſis cōſumpſit. quęritur an partem ſuam tantum, an partem cohęredis tantū, vel an partim ex portione cohæredis, partim ex ſua videatur conſumpſiſſe? Et reſp. quod id quod expenſum eſt, videtur cedere de parte vtriuſq;, & de reſiduo reſtituet medietatem: & aliam medietatē retinebit, & inducit ſimile, quia ſi ille qui credit ſe hęredē, cū non eſt, poſſideat, & cōſumat eam: nō tenetur reſtituere, ſimiliter & hic videtur. Quod autē. Dic vt ibi. Item ſi res. Si hær. ad me perti. poſſidebas, & quaſdam res hære. vendiſti: & pretiū habuiſti, quod poſtea amiſiſti: nunquid poſſum vendicare res ab emptore? Et diſtingue, aut illi emptores habent regreſſum de euictione contra te, & non poſſum illos emptores conuenire. repellunt. n. me exceptiones ex perſona tua, ne vltra cōueniaris, quam factus ſis locupletior: ſecus ſi non habeant regreſſum tunc. n. res illas vendicare poterit petitor hæreditatis ab emptoribus. Sū rū venditor idemq; poſſeſſor hęreditatis paratus ſit iudicium ſuſcipere, perinde atque ſi eas ees poſſideret: hoc caſu emptores repellent petitorē exceptione ex perſona ſua. Si minori. Hære. ad me pertinentem poſſidebas, rem hære. diſtraxiſti minori pretio: & illud à te ſui conſecutus. ſi agam contra emptorē: repellar except. ab emptore: quia ſi ſoluiſti mihi qđ exegiſti à debitore hæreditario, liberatur debitor hęreditarius. & hoc eſt verum, etiam ſi ſit malæ fidei poſſeſſor: vt dicit Iulianus. Petitio, Hæredit. ad me pertinentem poſſidebas. habeo contra te petit. hæred? Dicitur hic quod hæc petitio hæred. eſt in rem & in perſonā ratione petitorum ex rebus hær. redactorum: & ſic eſt mixta. Hæc ſenatus. Ego & tu in quadam hæred. ſumus hæredes ſi de illa hæred. fructus percepiſti: quatenus plus percepiſti, quā debes, mihi

AT vbi. Casus. Bonæ fidei poſſeſſor defuncto hæred. fuit deiectus: & aliquid fuit conſecutus: nunquid illā pœnam reſtituere debet? Et reſp. quod non. nam ſi à debitore hær. fuit pœnam conſecutus quam promiſit, niſi ſe iudicio ſiſteret, & non ſtetit: an illam pœnā tenebitur reſtituere? Et reſpō. quod bo. fid. poſſ vendidit rem ſub pacto legis cōmiſſoriæ pro x. & habuit x. de pretio: alia x. promiſit ſoluere certa die: & ſi nō eſſent ſoluta illa x. rem haberet, & prima x. ſoluta remanerēt penes venditorem. & nō ſoluēte emptore lucratus fuit illa x. venditor: & rem habuit, quæ fuit facta inempta: nunquid tenetur reſtituere quod eſt lucratus? & certe ſic. Item ſi rem. Rem hær. ad me perti. poſſidebas. illā rem hær. diſtraxiſti. ex illo pretio aliā comparaſti, pretiū debes reſtituere, nō rem ex illo pretio emptam. ſi res illa ex illo pretio empta minus valet quā comparaueris: tū mihi reſtitues quantum valet res empta. Quod ait. Hære. ad me pertinentē poſſidebas ſiue habeas, ſiue habere deſijſti, mihi teneberis: & ſi per culpam deſijſti habere, vel nō recepiſti quod potuiſti, teneris ꝓ illa petitione hęreditatis. & ſic de dolo de culpa teneris: vt hic, Quod aūt. Si hęr. ad me pertinen. poſſidebas: & ſciebas quod ad te nō pertinebat: teneris de fructib⁹ quos percepiſti. & quos percipere potuiſti, &c. De eo aūt. Si hær. ad me pert. & ſciens ad te non pertinere poſſidebas: ſi hoc ſciuiſti ab initio, prædo es: ſed & ſi ex poſt facto ſciuiſti ad me pertinere, eris prædo ex mente ſenatuſ. licet ab initio habueris iuſtā cauſam poſſidendi: quia credebas te hęredem eſſe, & nō eras. & eſt ratio. parui. n. &c. vt in litera. Scire. Si hær. ad me perti. poſſideas. & erres in iure, vel in facto: prędo nō es. ſed ille eſt prædo, qui prauā habet mentem. Etiam ſi. Dubitatur, quare in ſenatuſc. adiectū ſit, malæ fidei poſſeſſores perinde condemnandos eſſe earū rerū nomine, quas ante litem conteſtatā deſijſſent poſſidere, ac ſi nunc poſſiderent Sed reſpondet iuriſconſultus, id ideo adiectū eſſe, quia & bonę fidei poſſeſſores de his quę poſt litem cōteſtatā amiſerint, condēnandi ſunt, perinde ac ſi poſſiderent. Nam efficiunt malę fidei poſſeſſores, nō ſolum ex tempore litis cont. ſed etiā ſtatim poſt morā cōtrouerſiam. Perinde. Titius dolo malo hęr. ad me pert. poſſidebat, vel poſſidere cępit, & eā dolo malo deſijt poſſidere, vel noluit admittere qđ

mihi restitues: cum diuidemus hæreditatem: sicut in peti. hære. vbi si non essem hæres in aliquo. restitueres eam mihi cum fructibus. sic ergo fit in fami. erc. iudicio. Augent. Titius hæred. ad me perti. possidebat, & bona fid. & de illa re partum & fructum & fœtum percepit,

[h] Actor. Qui agit petitione hæreditatis.

[c] Sed & si lege. Vel non sit hic copula, vel iunge cum tertia lege superiori. & dic quod vendidit accepta parte pretii: vel plus quod penes eũ remansit: vt infra, de leg. commissoria. l. ge, de lege commissoria. Accur.

restituere pœnam ex eo commissam: [a] quod † eam actor [b] habere nõ potest, sic nec pœna restitui † debet, quam aduersarius ei promisit, si ad iudiciũ non venerit.

Vlpianus libro xv. ad edictum. XXVIII.

Sed & si lege [c] commissoria vẽdidit: idẽ erit dicendum, lucrum, quod sensit lege cõmissoria, præstaturum.

Bona fidei possessor tenetur in quantum ex pretio factus est locupletior, & non vltra. Bart. [i]

Item si rem distraxit, [d] & ex pretio rem aliã comparauit: veniet pretium in petitionem hæreditatis, non res, quam in patrimonium suum conuertit. [e] Sed [&] si res [f] minoris valet, quã comparata est: hactenus locupletior factus videbitur, quatenus res valet: quemadmodum si consumpsisset, [g] in totum locupletior factus non videretur. † [h]

Hic iurisconsultus incipit exponere tertiam partem senatusconsulti de mala fidei possessore: ideo recitat eius verba ad literam & hoc dicit. Prædo siue possideat, siue dolo desierit possidere, siue eius culpa aliquid acciderit, hac actione tenetur. Bart.

Quod ait senatus, [i] *Eos qui bona inuasissent, quæ scirent ad se non pertinere, etiam si ante litem contestatam fecerint, quominus possiderent,* [k] *perinde condemnandos, quasi possiderent:* [l] ita intelligendũ est, vt & dolus præteritus [m] in petitionẽ hæreditatis deducatur † sed & culpa. [n] & ideo ab eo, qui ab alio non exegit, vel a semetipso, si tempore liberatus est, † peti hæreditas poterit. † hoc vtiq;

& etiam pẽsiones, quia locauit prædia vrbana etiam meretricib' vel aliis, accepit mercedes vel opera seruorum, vecturas iumẽtorum. an hæc omnia veniunt in hære. pet. quæritur? Et resp. quod sic. & hoc dicit vsque ad leg. Iulianus.

† *Quando.*

† *Pœnam restituere.*

[a] Ex eo commissam. Quod vi deiectus est: & loquitur hic de pœna, quam cõsecutus est occasione iniuriæ sibi illatæ, cum deiectus fuit? quam reddere non debet: cum dicitur pœna personæ non rei: vt infra de ædil. edic. & redhi. l. bouem. §. si quis seruum. Vel dic quod hic loquitur de pœna conuentionali, quã deiector ei promisit, si eum deiiceret. pœnam autem lege introductã restituit: vt infra eo. l. illud. §. actiones. & l. euicta. & supra eodem l. quod si in diem. § Iulian. quæ sunt contrariæ. Sed quare dicitur contra in pœnam pretii tardius solui: vt supra l. proxim. in fin. & infra l. proxima? Respond. prædicta ideo contingere, quia pœnæ tales in locum pretiorum succedunt: pretia autem in locum rerum: vt supra eodem. l. si & rem. vnde præstantur tales personæ sicut res ipsæ, vel earum pretia. In his autem duobus casibus scilicet si pœnam stipulatus sim, si me deiecerit: vel cum stipulatus sim, si non ad iudicium veniret, nullũ pretium statutum fuit, vnde in eius locum non potest dici pœnam successisse: vt argum. infra, ad leg. Falc. l. iii. §. i. Vel aliter dicas & apertius, vbi verus hæres rem amittit propter factum ipsius bo. fid. poss. æquũ est, vt omne lucrum & omnia pœna debeat ei restitui. amittit autem cum ipse bon. fid. posses. vendidit nec enim potest cõuenire possessorem rei: quia regressum habet ad bon. fid. poss. hæreditatis: vt infra l. proxim. §. item si rem. Quid ergo dicam de lege commissoria: nam ibi non est res amissa, quia resoluta est venditio? Respon. idem est. nam & si non sit amissa: quia tamen propter alienationem rei & eius amissionem faciendam est consecutus, debebit reddere. In his vero duobus casibus res omnino nõ amittitur, imò nihil omnino præiudicii vero hæredi paratur circa rem: vnde satis est si legalem habet pœnam, non conuentionalem: quia eam ex sua negotiatione habet possessor: vt hic, & infra, de hære. vend. l. venditor ex.

[d] Item si rem distraxit. Bo. si.

[e] Conuertit. Ex hoc ergo no. quod suo nomine emit. alias res hereditario nomine empta veniret. maxime quia pecunia hæreditaria erat: vt supra eod. l. idem veniunt. §. i. & §. ii. quæ sunt contra. & sic etiam nomine hæreditario ille, qui fuit rogatus restituere quicquid superesset de hæreditate tẽpore mortis: vbi res empta ex pecunia hæreditaria veniũt in restitutionem: vt infra, de lega. ii. l. Imperator. §. fina. & l. sequent. quæ sunt contra.

† *P. F. vt debitur.*

[f] Sed & si res. Suo nomine non hæreditatis empta.

[g] Si cõsumpsisset. Pretium.

[h] Non videretur. Scilicet in quantum non consumpsit: vt argumẽto infra, de donationibus inter virum & vxorem, lege, si sponsus. §. circa. in fine. & infra eadem l. §. consuluit. Sed argu. contra supra, quod metus cau. l. si ipsa. Et hoc nisi consumptio in eam rem sit facta, in quam tantundem de suo erogasset: vt infra eod. §. quod autem. & infra, de sol. l. in pupillo. Sed si habes non, plana est. Accursius.

† *Deduceretur. P. F.*

† *P. F. si sit liberatus.*

† *Hæreditatem posse. P. F.*

[i] Quod ait senatus. Vt supra ead. l. item veniunt. §. item eos qui.

[k] Possiderent. Absque pretio. forte si cum pretio. tunc multo magis tenentur.

[l] Quasi possiderent. Hucusque verba edicti materialiter ponuntur.

[m] Præteritus. Scilicet ante litem contest. commissus: vt infra ead. l. §. si ante litem. in fin.

[n] Sed & culpa. Vt s. eod. l. non tantum. §. veniunt. ver. imo. & subiicit exemplum de eo qui non exegit, sed sit cum ma. fid. poss. qualiter exigere potuit? vt infra eo. l. si quid. §. sicut. vers. illud? Resp. malæ fidei poss. vocat hæredem scriptum in eo testamento quod sciebat inofficiosum, interim tamen ante perlatam querelã est hæres, & ideo exigere potest: vt infra, de vulg. substit. l. in substitutione. Vel sciebas sibi auferri debere hæreditatem, cum non vendicauerit necem defuncti: vt infra, de vulga. substit. l. ex facto. §. Iulianus. sed his obstare videtur quod in isto §. dicitur de eo qui nullam habet causam possidendi: vt in sequenti §. exponitur. Sed respon. & hic nullam videtur habere causam: quia sa

ſciens eſt auferẽda ei eſt hæreditas: vt C.de his qui. vt indig.l.j. & ſupra eod.l. nec vllam.§.j.& l.etiam. alias nec vllam.§.Neratius. & §.ſi quis. & infra, de vul.ſub l.ex facto.§.Iulianus. Vel dic hunc maię fidei poſſ eſſe ea cognatis veri hęredis,qui ſine mandato agere poſſunt: vt ſupra, de nego. geſt.l. ſi antè & ſupra, de procur.l.ſed & haec. Vel dicas ei fuiſſe mandatum à vero hęrede vt ageret & gereret negotia haereditaria nõ animo adeundi ab eo cui mandatum eſt, vt poſſideret pro haerede vel ꝓ poſſeſſore: ipſe autem poſtea ſuo nomine occupauit omnia. Forte obijcies: ibi conuenit eum ex mandato. Reſpon. ꝓpter culpam eum conueniri. peti.haere. licet propter mandatum culpa puniatur, ſecundum Azo. Vel dic ſecũdum quoſdam quod de facto debuit tẽtare. Alij quod debitores noſſe tunt pecuniã, quod nõ placet:quia exigere eſt ab inuito extorquere: vt infra,de leg.iij.l.fidei commiſſa.§.rem.

† *Inquam.*

a Si exigere. Quia ei abſtulerunt debitores: vt arg. infra, eodem l. §. proinde inquit. quod nõ placet propter verbum exigere, vt modo dixi. ſed hoc referas ad ſeq. nam ſi non potuit à ſe exigere, non tenetur: vt ſupra, de nego. geſt.l. diuortio. §. ſed hic quidam. quo ad alios autem bene potuit, vt dixi.

† *prædonis*

† *eam*

ſi exigere a potuit.

Prædo dicitur, qui nullam cauſam poßidendi habet: & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis. Bart.

Quod autem ait ſenatus, *Eos, qui bona inuaſiſſent*: loquitur de prædonib⁹ id eſt,de his,qui cùm ſcirent ad ſe nõ pertinere hæreditatem, inuaſerunt bona.ſ. cũ nullam b cauſam haberent poſsidendi. Sed & fructus, non quos perceperũt, inquit, † c ſed quos percipere debuerunt, d

Quantum ad fructus paria ſunt ab initio malã fidem ſubeſſe, vel ex poſt facto ſuperuenire. Bartol.

De eo autem loquitur ſenat⁹,qui ab initio mente prędonis res hęreditarias apprehendit. Quòd ſi ab initio quidem iuſtã cauſam habuit adipiſcẽdæ poſſeſsionis: poſtea vero conſcius, ad ſe nihil e hæreditatem pertinere, prædonis † more f verſari eçpit,[quãuis] nihil ſenat⁹ [de eo] loqui videtur: puto tamen & ad eum † mentem ſenatuſcõſulti pertinere. Parui etenim refert, g ab initio quis dolosè in hęreditate ſit verſatus: an poſtea hoc facere cœperit.

Error iuris non inducit malam fidem. Bar.

Scire † ad ſe non pertinere, vtrum is tãtummodo videtur, qui factũ ſcit, h an & is, qui in iure errauit? putauit † enim rectè i factum teſtamentum: cùm inutile k erat: vel cùm eum alius præcederet agnatus, ſibi potius deferri. l Et non puto m hunc eſſe prædonem, qui dolo caret, quamuis in iure errauit. †

Poſt litem conteſtatam omnes poßeßores ſunt pares: & tenentur vt prædones. Bar.

† *Si ante litem conteſtatam* (inquit) *fecerit*. hoc ideo adiectum eſt, quoniam poſt litem conteſtatã omnes incipiunt malæ fidei poſſeſſores eſſe: quinimo poſt cõtrouerſiam n motã. quanquam enim litis conteſtatæ mẽtio fiat in ſenatuſcõſulto: o tamen &

de arbit. l. non diſtinguemus.§. ſacerdotio. & C.de vſuca. transfor.l.j.§. hoc tantũmodo. vbi ſufficit ab initio bona fides. ADDITIO. Dic quod omnia ſupraſcripta contraria poſſunt vendicare ſibi locum in ſingulari petitione: ſecus in petitione haereditatis: vt non referat an ex poſt facto vel ab initio habuit malã fidem: vt hic ſecundum Bart.

h Qui factum ſit. Scilicet & ius.

i Rectè. Id eſt, rite. nam rite ius, quia ſic ibi ſolennitas teſtium,& alias rectè cauſam denotat, vt inſtituat quem debet, puta filium nõ exhaeredet.

† *Al.add. autem.*

k Inutile. & ſic in iure errauit, ſed potuit & in facto errare, vt C.de iur. & fa.ignoran.l.ſi poſt diuiſionem.

† *Putauerit forte.*

l Deferri. Scilicet putauit. Ideo forte quia teſtator plus eum diligebat, & hic eſt error iuris, vt infra, de iur. & fa. ignor.l.j.§. idem eſt ſi frater.

m Et non puto. ſi non eſt praedo, ergo facit fruct⁹ ſuos, & ſic iuris error ei prodeſt in acquirẽdo. & ita eſt contra infra, de iuris & fa. igno.l. error.ij. reſpon.& l.iuris ignorantia.j.reſpon. Reſpond. hic in retinendo prodeſt, nõ ſi agere velit, vt ibi. Vel dic quod hic efficaciter non acquirit, cum reſtituere teneatur per peti. haered. id, in quo eſt locupletior. vel dic quod hic nõ dicit quod ſit bonae fidei poſſ. vel faciat fructus ſuos, ſed quod non eſt praedo. non ergo ſequitur quod ideo ſit bon. fid. poſſ. quia ma.fi. poteſt eſſe ſicut lege ſeu fictione legis praeſumitur; vt C.de agric.& cenſi.lege, quemadmodum. libro xj. Vel hic non potuit conſulere peritiores; ibi ſic. argumen. infra, de bon. poſſ.lege,in bonorum. ſecunda verior eſt. Item argumen. contra infra, de inſtito. lege, ſed & ſi pupillus. §. caeterum. vbi & in errore facti non patitur, ſed ibi fuit ſupinus; vt infra, de iur. & facti ignorantia. lege, regula.§ primo.

† *P.F. ęrret.*

† *Al.add. etiam.*

Iuris error ꝓdeſt cum quis nequiuit conſulere peritos.

b Nullam. Nec de facto, nec de iure, quia putarent ſe eſſe haeredes.

c Inquit. Scilicet, ſenatus.

d Debuerunt. Sic eſt & in ſimplici actione in rem: vt inſtit.de offic. iudi.§.etſi haereditas. ver. illorũ. & C.de rei vendi.l.certum. In princi.& infra de rei vend.l.ſi nauis.§.fin.& facit ĵ.eo.l.§. vtrum.

e Nihil. Id eſt, non.

f More. Alias more. & alias mot. Accurſ.

g Parui etenim refert. Quo ad fruct⁹ de quibus hic dicit: ſed quo ad fatalitatem refert,vt ĵ.eod.l. illud. Item refert etiam quo ad fructus in eo qui titulũ habet;vt ĵ.de vſu.l.qui ſcit in fi. Et no. hic quod parui refert an ab initio quid ſit,an poſtea pendẽte facto, ſic ĵ.de iud.l.ſi à me.& C.de rei ven.l.certum.in fi. & inſti.de offic.iudi.§ & ſi haereditas.verſi.illorũ. in fi.Sed arg.cõtra ĵ.de acqui.poſ.l.clam.j. reſpõ.vbi ergo noſcendae poſſeſsionis exequitur,vt ſupra,

n Controuerſiam. Speciale in petitio. hæred. vt poſt motam controuerſiam cenſeatur malae fidei poſ. ſecus in ſingularibus: vt ſumitur. C.de rei vendica.l. certum. Tamen in rei vendica. quandoque idem, vt video; vt C.de rei vend. lege, ſi fundus. & de actio. empt.l.ſi minor. & infra,quae in frau.cre. lege,ait praetor.§. ſi quis.

o Senatuſconſulto. Quaſi ſolus prędo teneatur nomine

mine doli ante litem conte. cum tamẽ & in bo. fid. pos. idem; si modo post motam controuersiam.

a Cœpit enim scire. ex hoc colligit M. ad hoc quod aliquis sit ma. fi. pos. post litem contestatã debet scire ad alium pertinere. idem dicit Al. & sic intelligũt C. de rei vendic. l. si fundum. & C. de rescindend. vendi. l. si maior. Ioan. contra quia ius præsumit malam fidem; vt j. eo. l. si qd possessor. §. sicut. & C. de acqui. posse. l. cum nemo. Item no. quod possessor hereditatis facta controuersia p omnia habet ma. fid. vt hic, & supra eod. l. item veniũt. §. petitam. & §. se. & infra eod. l. si qd possessor. §. sicut. nisi quod ad fatalitatem; vt j. eo. l. illud. Nam & vsuras pecitorum præstat; vt j. eo. l. hæres. §. si. at in rei vẽ. demũ lite cõtestata fit. ma. fi. quo ad fructus; vt C. de rei ven. l. certũ. non quantũ ad vsucapionem triennij complendã; nec quantum ad hoc, quin suos faciat fructus, sed (eos sicut dictũ est) restituit; sicut in rem vsucaptam; vt infra, pro empto. l. ij. §. fin. & infra, de rei vend. l. & post. sed secundum M. vsucapio etiam lit. contestat. interrũpitur. & dictæ leges hodie aũt correctæ; vt C. de anna. exce. l. vt pfectius. in fin. Sed dic quod illa in quatuor casibus tantũ loquitur. In præscriptione autem x. vel xx. ann. cõtrã fieri interruptionẽ secundum omnes; vt C. de rei ven. l. mote. Item de fatalitate tenetur; vt j. de le. i. l. cum res. in fi. & infra. eod. l. illud circa princi. & hoc scribit. Azo in summa. in quibus causis in integrum resti. non est necess.

post motam controuersiam omnes possessores pares fiunt, & quasi prædones tenentur, & hoc iure hodie vtimur. Cœpit enim scire a rem ad se non pertinentem possidere se, † is qui interpellatur. Qui vero prædo est, & ante litem contestatam doli † nomine tenetur † hic est enim dolus præteritus. b

Qui dolo desiit possidere, vel dolo non acquisiuit, vt possessor tenetur ad rem & ad fructus, & contra eum iuratur. Bar.

Perinde, inquit, *condemnandos, quasi possiderent*, merito. Nam [&] is, qui dolo fecit, quò minus possideret, vt possessor condemnatur. accipies, siue dolo desierit possidere, siue dolo possessionẽ noluerit admittere. c Siue autem ab alio res possideatur, d siue in totum non extet: locum habebit e hæc clausula. Vnde si sit alius possessor, ab vtroq; hæreditas peti poterit: † f & si per multos ambulauerit possessio: omnes tenebuntur. Sed vtrum is solus, qui possidet, fructus præstabit, an etiam † qui dolo fecit, quò minus possideret? & dicendum erit, post senatusconsultum ambos † teneri. g Hæc verba h senatusconsulti, etiã aduersus eum, qui nõ possidet, iusiurandum inducunt. tam enim aduersus eum, qui dolo fecit, quo minus possideat, i quã aduersus possidentem k in litem iuratur.

Hic incipit exponere quartam partem senatusconsulti, qua loquitur de bona fidei possessore: & h.d. Bona fidei possessor tenetur in quantum factus est locupletior, nec dicitur quis locupletior, licet alium obligatũ habeat naturaliter ad antidora: nisi antidora sint soluta. Ba.

Cõsuluit. l senatus bonæ fidei possessoribus, ne in totum m damno adficiantur: sed in id duntaxat teneantur, in quo locupletiores n facti sint. Quæcunque igitur fecerunt sumptum ex hæreditate (siue † quid dilapidauerunt [siue] perdiderunt) dũ re sua o se putãt buti: non præstabunt. nec si donauerint, locupletiores facti videbũtur: quamuis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligauerunt. p † Plane si *ἀντίδωρα* q acceperunt, dicendum est, eatenus locupletiores factos, quatenus acceperunt, † velut genus quoddã hoc esse permutationis. r

Possessor dicitur locupletior si res extãt apud eum, licet earũ contemplatione, de sua lautius expenderit, Bar

Si quis re sua lan-

b Dolus præteritus; vt infra, deposi. l. j. §. si apud seruum. versi. non tantum.

c Admittere. vt j. si qs omis. cau. test. l. j. § sane. & j. de hæ. ven. l. ij. § non tantum. & § sed & si qd. Sed arg. contra j. de his quæ in frau. cre. l. qui aũt. in pri.

ADDITIO. Pro solutione huius contrarij vide not. per Dy. in l. j. in princ. de tab. exhib.

d Possideatur. Quam prædo possidere desijt.

e Habebit. sed supra eo. lege, si possessor. in fin. contra. Solu. vt ibi.

f Peti poterit. possessore tamen rem restituente liberatur, qui dolo desijt possidere; non ita ecõtra; vt j. de sol. l. Stichum. §. dolo. & j. eodẽ. l. etiam. §. pe. Acc.

g Teneri. Scilicet ad fructus.

h Hæc verba. ista perinde cõdemnãdos quasi possiderent; quæ ponũtur supra proximo. § & l. item veniunt. §. item eos.

i Possideat. vt supra eodem. l. si possessor. §. fin.

k Possidentem. si nolit restituere; vt infra. de in li. iurã. l. in actionibus. & j de rei vendic. l. qui restituere.

l Consuluit. Vt supra eo. l. itẽ veniũt. §. eos. autem.

m Ne in totum. id est, in totum ne: quasi dicat, ne in aliquo.

n Locupletiores. Quod inspicitur tẽpore rei iudicatæ: vt infra e. l. si a domino. §. quo tempore. & facit infra, de cond. indeb. l. iij in fin.

o Re sua. Sic j. e. l. si quid possessor. §. sicut. Azo.

p Obligauerunt. Hæc naturalis obligatio ex puris & meris motibus animi cuiusq; descẽdit. Ois. n. creatura mouetur ad benefaciẽdũ ei, qui sibi benefacit; & talis obligatio ex instinctu naturæ pcedit; & nõ est illa talis donatio quæ ex nudo pacto nascitur nam illa est efficacior; vt pote cum nõ sit donatio, si id, quod p pactum nudum naturaliter debetur, soluatur; vt infra, de donationibus. l. hoc iure. §. penu. Si autem quod instinctu naturæ, debetur, soluat: donatio est sine dubio, quia nomen assumit remunerationis; vt j. manda. l. si vero non remunerandi. in prin. & l. si remunerandi. in prin.

q Plane si antidora. id est, contraria dona. ab anti. quod est contra.

r Permutationis. fit enim illud hæreditariũ sicut pretium rei distractæ; vt s. e. l. s. & se. Sed nõ sic cõ-

tra

† Possideri.

† Al. add. mali.

† P.F. tenebitur. al. cõstinetur.

† Possit. P.F.

† Al. add. is.

† P.F. ambo. al. posse senatusconsulto ambos.

† P.F. fecerunt.

† Si. P.F.

† Vnde Athenis actio aduersus ingratos cõstituta est, & recte; quia dãdi & accipiendi beneficij cõmercium sine quo vix vita hominum extat, perdit & tollit quisquis bñ merito parẽ referre gratiã negligit. Valer. lib. v. ca. iij. de Ingratis.

† Al. add. &

Vnde fit, vt solutũ ea obligatione. *ἀντίδωρα* repeti possit vt Accur. putat leg. ex hoc iure. de iust. & iur. nisi idẽ in genere, vel in specie solutũ esset, l. ex testamẽ. §. t. de fideius. vel nisi obligatio antidora, respiceret certum genus obligationis. l. si non sorte se, §. liberus, & ibi dd. j. de cõdiction. indeb. A.P.

tra esset in re empta ex pecunia hæditatis: vt ꝭ.e.§.j.

a Lautus.id est,splendidius.

b Attingit.s.corporaliter; vt C e.l.si possessor.j.re spon & J.de ta iven.l.si nauis.

c Accepit.cōtēplatione hæreditatis:sed certe imo & hoc casu attingere videtur: vt J. de don.inter vi.& vx. l.si id ꝙ § illud cōstat. vbi dicit quod mulier accipiendo mutuū videt quasi annum cōsumpsisse. Itē similiter videtur contra: vt infra de dn. inter virū & vxorem.l.ꝙ autē.§.j.& l.si spon sus.§.si maritus. Solut. ibi secus, quia non tāquam inter infestos sunt habēdi: vt eodem titu.l. si id quod.§.si quis Item ibi habet donatarius volūtatem donantis: hic non habet possessor voluntatem hæredis, Item contra infra, de donationibus inter virum & vxorē l. cum hic status.§. si maritus, sed ibi dicit ꝙ obligando donator videtur reuocare:hic autē qđ obligando nun videtur attingere. vnde est alius casus.

d Vel sic. pro saltem.

e Quod est difficile.i.impossibile. fia infra, pro socio. l. de illo. Econtra infra de his qui deiecer. vel effu. lege. ij.& erit ratio optima quæ sequitur, cum ipse &c. quia personalis obligatum nō sequitur fundum: vt infra ad Trebel.l.j.§. si hæres. Azo.

f Ex asse cū esset ex parte.hæres.

tius[a] vsus sit contemplatione delatę sibi hæreditatis: Marcellus libr.iiij. Diges.putat,nihil eum ex hæreditate deducturum, si eā non attingit.[b] Simili modo & si mutuā pecuniā accepit,[c] quasi diues esse cœperit. Si tam pignori res hęreditarias dedit: vendendum, an vel sic[d] attingaꝉ hęreditas, quod est difficile,[e] cum ipse sit obligatus.

Expensa præsumitur in dubio facta de parte expendentis, & alterius.Bar.

Adeo autem qui locupletior factus nō est non tenetur: vt si qui putans se ex asse[f] hæredem partem demidiam hęreditatis sine dolo malo consumpserit:[g] Marcellus libr.iiij Dige.tractat,[h] num teneatur, quasi id, quod erogauit ex eo fuerit, quod ad eum nō pertinebat sed ad cohæredes.[i] nā † is qui hæres non erat,totū quicquid apud se fuit,consumpsisset:sine dubio non teneatur,[k] quasi locupletior non factus. Sed in proposita quæstione tribus † diuisionibus[l] relatis unā prima,[m] deinde alia,[n] posse dici totū,qđ superest, restituere eū debere quasi suā partē consumpserit: tertia[o] utriq;qđ consumptū est decedere:ait,[p] vtrique nōnihil[q] restituēdū † De illo dubitat, verum totum,an partem restituendam dicat. Puto[r] tamen residuum[s] in integrum nō esse restituēdum,sed partem eius dimidiam.[t]

De eo quod bonæ fidei possessor expendit de hæreditate, illud sibi imputatur.quod alias erat impensurus, si se hæredem non existimasset.Bar.

Quod autem[u] quis ex hæreditate erogauit, vtrum totum decedat, an vero pro rata[x] patrimonij eius? vt puta plenum[y] hæreditarium ebibit.[z] vtrum totum hæreditati expēsum feratuꝛ,an aliquid ex patrimonio eius: vt in id factus locupletior uideaꝛ qđ solebat ipse erogare ante delatā hæreditatē[a] † vt si qd lautius cōtēplatione hæreditatis impēdit i hoc nō videaꝛ factꝰ locupletior: in stantis vero suis † sumptibꝰ videaꝛ factꝰ locupletior

g Cōsumpserit. in res neq; vtiles neq; necessarias, alioqui contra: vt J.prox.§ Azo.

h Tractat.i.quærendo & soluendo.

i Sed ad cohæredes.quod uidetur:nam si is, &c.

k Non tenetur. vt infra eadem.l.§.constituit.quod ergo erat in toto, idem in parte videbatur: sed non erit ita.

l Diuisionibus.id est,tribus membris per diuisionem positis: vel tribus opinionibus diuersis relatis, dico a Marcello.non tamen in superiori litera cōtinētur:sed alias scripserat.Marcellus illas diuisiones in sua quęstione ita scilicet: vtrū in nihilum teneretur quasi totum id quod est cōsumptum, fuit cohęredis: vel vtrum teneret in totum quasi suam dimidiam consumpserit. vel vtrum teneatur pro dimidia eius quod superest: quasi id quod est cōsumptum ex vtriusque portione: pro rata consumptum videatur.

m Vna prima.scilicet an qui erogauit, teneatur in nihilum.

n Alia.qua continetur posse dici,&c.

o Tertia. qua continetur vtriq;, &c. Azo.

p Ait.s. Marcellus.

q Nonnihil. ergo reprobatur prima opinio.

r Puto.ego Vlpianus.

s Residuū.ꝙ non fuit consumptum.

t Dimidiam. non est ergo eadem ratio totius ad partē: vt ex hoc.§.ostēditur. Et est ratio: qa vbi in nihilum hæres est, certum est ex hæreditate & nō de suo esse consumptum & dilapidatum merito ergo totum de hæreditate decedit. at vbi est pro parte hæres:qa incertum est vtrū de suoꝰ, id est, de sua portione sit cōsumptū, an de portione alterius: merito statuitur, vt pro rata portione ex vtraque decedat Item not.hic,quod media via eligitur. sic infra,ad Trebelli.l. Titius rogatus. Sed argumen. contra supra, de negotijs gestis. le.Neratius.in fine. Sed iō ibi, quia non facile præsumitur mulier donare. & ideo totum repetit: vt ibi dicit.

ADDITIO.

Ista solutio nō placet.Bar.ideo dic aliter secundum eum quod ibi expenderat in negotijs alienis,& erat dubium quo animo expenderat: hic erat certum quod expenderat bona fide in re aliena tamquam sua.

u Quod autem.caue tibi ne quę superiori.§.sunt dicta, hic repetita dicas. licet quidam dicant idem repeti,vt aliquid addatur.nam ꝭ.loquitur cum possessor ex parte dimidia erat hęres. hic nihilum. Itē cū consumpsit in res neque vtiles naq; necessarias; hic in res necessarias,& vtiles impendit.

x An vero ꝓ rata.cum in nihilum erat hęres. Az.

y Panum.alias penua hęreditarium.

z Ebibit.penultima syllaba longa est in pręterito. Azo q.d. consumpsit quod erat cibi & potui; vt J.de pe.l.iij.secundum H.corripitur.

a Hęreditatem quod est verum; vt statim dicet.

† Legi quoq; pōt latius. Idq; multis examplis ex latinis auctorib' desumptis ostandit, Duar. dis. c.5.

† P.F. v. Attingit

† Se decepit. P.F.

† P.F. nā vtsi. al. nā sicut.

† Tribus visionibus legit ex P. F.Ant.Augus. q plerumque in hoc respō so emēdanit libr.ij. emēdatio num. c.ij. quo loco da visiōis verba ex Pandectis in plerisque locis sublato pulchra ex fala Lęlij Taural.

† Al.add. sed.

† Al.add. & quidē.

† us.

a Erogasset. Cum nemo viuat vento: vt C de ali. pu.pt nl.l.fi. Bene dico quod debet restituere siue si bi imputare: quia sua sibi seruauit, nam, & cætera.
b Pythodori. Qui fuit institutus & rogatus restituere quicquid superesset tẽpore mortis sui hæredis.
c Fideicommissi.

Sit locupletior. Item venditore, offerente se defensioni, emptor tutus est exceptione ex persona sua. h.d. Primo ponitur thema. Secũdo tres rationes ad probãdum partem negatiuam. Tertio ponitur determinatio quæstiõis. Quarto ponitur noua quæstio, & eius determinatio. Secunda ibi, quod præiudicium. Tertia ibi, & puto. Quarta ibi, quid tamen. Bar.

vtique enim & si non tã lautè erogasset, a aliqd tamen ad victum quotidianum erogasset. Nam & diuus Marcus in causa Pythodori. b qui rogatus erat, quod sibi superfuisset ex hæreditate reddere: decreuit, ea, q̃ alienata erant non minuẽdi fideicommissi, c † nec pretiũ in corpus patrimonij. Pythodori redijsset, † & ex ꝓprio Pythodori patrimonio & ex hæreditate decedere, non tantum † ex hæreditate. Et nunc d igitur statuti e sumptus vtrum ex hæreditate decedant, f exemplo rescripti. Diui Marci, an ex solo g patrimonio, videndum erit. Et verius est, vt ex solo † patrimonio decedant ea, quę (& si non hæres fuisset) erogasset. h

Difficilis est, & hoc d. Si iudiciũ vniuersale per particulare consumitur, non obstat exceptio; ne ei præiudicium fiat. Itẽ emptor põt vti exceptione ex persona vẽditoris, ne bonæ fidei possessor teneatur vltra quam

Item si rem distraxit. bonæ fidei possessor, nec pretio factus est locupletior: i an singulas res, si nõdum vsucaptæ k sint vindicare petitor l ab emptore possit? & si vindicet: an exceptione nõ repellatur, m *quod* n *præiudicium hæreditati non fiat inter actorem & eum, qui venundedit:* † quia non videtur o venire in petitionem hæreditatis pretium earum p quanquam q † victi r emptores reuersuri sunt ad eum, qui distraxit? Et puto, posse res vindicari, nisi emptores regressum ad bonę fidei possessorem habeant. t Quid tamen si is, qui

In quo casu eum, sic rogauit permissa erat alienatio olim sub hac distinctione an fieret causa interuertendi, vel non: vt hic, & infra, ad Trebel. l. Titius rogatus, sed hodie vsque ad quartam: vt C. ad Treb. authẽ. contra rogatus. vbi autem pure rogat, per iura Codicis ꝓhibitum est prorsus: vt C. communia de leg. l. fin. §. pe. sed per auth. idem quod per Codicem: nisi quia excipit casus r vt in auth. de restit. & ea quæ parti. §. nos igitur. col. iiij.
d Nũc, Scilicet, in nostro casu. Acc.
e Statuti. i. quos solitus erat facere.
f Decedant. Saltẽ in parte.
g An ex solo. Alias suo.
h Erogasset. Alias vero ex sola hæreditate decedunt: vt supra in principio huius §. proposuit quęrendo. & hoc si possessor in nihilũ est hæres, si vero ꝓ aliqua parte, tunc dic vt supra proximo. §. rescriptũ vero siue bñ siue male facta sit consumptio, dicit pro parte decedere, nisi causa interuertendi fideico. sit facta tunc enim in nihilum decedit.
i Locupletior. Vt quia consumpsit.
k Vsucapit. Ab emptore.
l Petitor. Id est, verus hæres. Accu.
m Exceptione non repellatur. Sic expone sequentia: videtur quod non repellatur: quia non fit præiudicium hæreditati inter actorem & eum qui venum dedit. l. peti. hære. contra venditorem pro pretio ꝓponendæ, quia nulla proponetur. & vere non fit pręiudicium: quia victi emptores reuersuri sunt ad eum qui distraxit: & sic restituet illud pretium: ergo non intelligitur peruenisse ad venditorẽ. ergo nõ in hoc erit locupletior: & sic non tenetur peti. hær. si ergo conueniantur emptores, nõ præiudicat vẽditori quo ad hære. peti. tunc enim cessat singulare iudiciũ: quia ipsa speratur proponi. videbat ergo quod emptores non possent vendicantem repellere. sed tamen dicit quod possunt, ne alioqui bo. fi. pos. damno afficiatur quod est contra mentem senatuscon. sed si ad eũ reuerti non possunt, hæres ab emptoribus vendicabit, nec exceptione repellitur, nisi venditor paratus sit eos defendere. sed melior fuisset ratio, quia venditor pretium dilapidauit: sicut in casu posuit: quam ista, quia reddit emptori pretium. Nam secundum superiorem rationem nunquam venditor teneretur ad pretium nisi teneretur de euictione: quod est falsum vt supra, eo. l. quod si in diem. §. sed & his. licet ei caueatur vt supra, eod. leg. si possessor. §. sed si ob vẽditionem. nõ est ergo sufficiens ratio quoniam victi, &c. At opponiẽ pone quod bo. fid. pos. qui vendidit. factus est locupletior ex pretio. nunquid poterit emptor conueniri? Respond. non: quia præiudicium fieri potest petitioni pretij, si enim rem auocet petitor, à pretio excluditur, maxime cum bon. fid. pos. illud teneatur emptori restituere: vt supra eo. l. diuus. in fi. le. quod satis concedi posset secundum quosdã. & hæc est communis opi. Sed puto secundum Azo. emptorem omnino cõueniendum, etiam si habet contra vẽditorem regressum, tum quia non damnificatur bo. fid. poss. cum sit ex pretio locupletior nĩ si forte plus quã de pretio teneatur pro euictione: tum quia hic possessor, idest, emptor non potest postulare dilationẽ iudicij: cum in sin. præiudicium pro alijs rebus non fiat petitio. Acc.
n Quod. Id est, quia prima ratio qua probat.
o Quia non videtur. Ratio rationis primæ.
p Earum. Id est, non tenebitur ad pretium possessor petitori, cum aliis restituere debeat. Acc.
q Quanquam. Alia probatio rationis: quatuor sunt rationes quare venditor ad pretium non tenetur vero hæredi: vna hic, quanquam, &c. hæc vero bona. alia in gl. sic expone, &c. & duæ aliæ in alia, ratio rationis secundæ, &c.
r Victi. Ratio rationis secundæ. Azo. sed hæc ratio multo melior esset si dixisset quia rarum non habet venditionem petendo rem. nec potest habere, cum non suo nomine sit vendita. Item & quia rẽ & pretiũ petere nõ debet: vt infra, de act. emp. l. ex. empto. §. si. ibi, neque enim, &c.
t Habeant. Si ergo habent regressum, non conueniuntur emptores: vt hic. Sed cõtra s. e. l. etiam. §. j. alias est in l. nec vllam. §. quod si quis. vbi dicit vtilem actionem indistincte in emptorẽ dari. Sol. hic loquitur cũ iusto pretio vendita est res hæreditaria & cõparebat venditor: alioqui licet venditor teneretẽ de euictione nihil

† De fide est hoc loco vox, *aut gratia.* idq; Græcorũ imitatione, qui suum ĩsteta frequenter omittunt, qd annotauit. Ant. Aug. emẽdationum li. ij. cap. j.
† P. F. re*diss*.
† Q*uoq*; Al. add.
† P. F. *suo.*

† *Vendi*dit.

† Q*uod*

Venditor hæred. an ad pretiũ teneaẽ hęredi vero.

Alias l. emptorẽ. §. qua autẽ. ver. ibidem. ibi, neque. n.

vendidit paratus ſit ita defendere hæreditatẽ, [a] vt perinde atque ſi poſsideret conueniatur? Incipit exceptio locũ habere ex perſona [b] emptorum. [c]

Iuriſconſultus in præcedenti §. poſuit de triplici exceptione quæ cõpetit emptori, hic ponit quartam: & breuiter hoc dicit. Si petitor pretium rei venditæ à poſſeſſore recepit, à vendicatione repellitur, etiam ſi receperit quod a debitoribus eſt exactũ, etiam ſi poſſeſſor fuit malæ fidei. Bartolus.

Certe ſi minore pretio res venierint, & pretium quodcunq; illud † actor [d] conſecutus ſit multo magis poterit [e] dici exceptione eum ſummoueri. [f] Sed † & ſi id, [g] quod a debitorib. exegit poſſeſſor, petitori hæreditatis ſolnit: liberari debitores Iulianus li. iiij. Digeſtorum ſcribit: ſiue † bonæ fidei [h] poſſeſſor, ſiue prædo fuit qui debitum ab his exegerat: & ipſo iure eos liberari.

Expedita expoſitione ſenatuſconſulti, ex quæſtionibus circa literam, iuriſconſultus hic venit ad materiam, & tractat vſque ad finem tituli quæſtiones quæ congruè ad literam non poterãt applicari, & breuiter hoc dicit. Hæreditatis petitio habet miſtam naturam realium & perſonalium. Barto.

Petitio hæreditatis & ſi in rem actio eſt, tamẽ præſtationes quaſdam perſonales habet vt puta eorum quæ a debitorib. ſunt exacta: [i] itẽ pretiorum.

Quod eſt dictum in hac actione, habet locum in iudicio familiæ erciſcundæ. Bar.

Hoc ſenatuſconſultum [k] ad petitionem hæreditatis factum, etiam in familiæ erciſcũdæ iudicio locum habere placet [l] ne res abſurda ſit, vt quę peti poſſunt, † diuidi [m] non poſsint.

Hæreditas augetur propter partus, fructus, & alias acceſsiones honeſte perceptas. Bar.

Augent hæreditatẽ, gregũ & pecorum partus. [n]

Paulus libro xx. ad edictum. XXIX.

QVòd ſi oues natæ ſunt, deinde ex his aliæ: hæ quoque quaſi augmentum reſtitui debent.

Vlpianus lib. xv. ad edictum. XXX.

ANcillarum etiam partus, & partuum partus, quanquam fructus eſſe non exiſtimantur [o] (quia non temerè ancillæ eius rei cauſa comparantur, vt pariant) augent ta-

nihilominus emptor tenebitur rei vendicatione, vt ibi. Alij dicunt quod hic loquit de re ſingulari vẽdita, ibi vendita vniuerſitate. Alij quod hic ageretur rei vendicatione: ibi hæreditatis petitione: ſed hæc duo non valent: quia hoc eſt notare caſuum diuerſitatem ratione contempta: quæ ratio eſt vbique: quia tenetur vẽditor de euictione: diſsimiliter tamen; quia re ſingulari vendita ſemper agitur: niſi pactum vel ſcientia obſtet. vt C. de eui. l. ſi fundum. hæreditate vẽdita idem ſi ipſa euincatur: ſecus ſi res ſingularis: vt C. de euict. l. j. prima ergo verior.

[a] Hæreditatẽ. Eo caſu quo emptores poſſunt conueniri. Azo.

[b] Perſona. Sed nõne eſt iniquitas qđ rem ſuam perdit verus hæres: vt infra. de regul. iur. l. quod noſtrum. maxime cum culpa amiſit pretium? Reſp. non arg. j. de verbo. obl. l. ſi ſeruum. §. ſequitur. nam duo hic de damno contendebãt. præterea cũ pretium ſit loco rei & amittatur: res amiſſa videtur. Item ſi a poſſeſſione cadat, & veniat ad verum dominum, an competat Publiciana? Reſpond. non: quia non datur contra dominum. agendo ergo de euictione remanet in damno bo. fi. poſſeſ. ſed hoc non fit in petitione hæreditatis. Vel dic hoc fallere hoc caſu: vt & alias ſupra. eo. l. etiam. §. quod ſi quis.

[c] Emptorum. Id eſt emptores ex ſua perſona habent exceptionem. nam dicam, conuenias venditorem, qui tibi paratus eſt reſpondere. q diceret licet: vt j. fa. erciſ. l. plane. in fi. Et no. q ſpõtanea oblatio prodeſt; vt hic, & dixi ſ. de ali. iud. l. quia. j. §. fi.

[d] Actor. Id eſt, hæres ab eo, qui exegit. Azo.

[e] Multo magis poterit. Quã in ſuperiore caſu. ſ. n. tatum non habuit. Azo. vel magis, ſcilicet, quã contrarium. Accu.

[f] Summoueri. Scilicet, ab emptore: videtur enim potius elegiſſe pretium habere quã rem; ſicut video in l. commiſſoria; vt infra, de leg. commiſ. l. pe. & liberatus hic emptor ipſo iure; argumen. infra eod. l. ſi quid poſſeſſor. §. fi. & j. proxi. reſpo. Non obſt. verbũ exceptionis, quod eſt hic, ſubaudi enim ſcilicet, intentionis. Accur.

[g] Sed & ſi id. Probat prædicta ad exemplum aliorum debitorum.

[h] Bonæ fi dei. alias incipit lex: & alias non; & concordat j. de ſol. l. qui hominem. §. ſi prędo. Acc.

[i] Sunt exacta. Hęc enim veniunt: vt hic. Sed contra j. de tranſ. l. Imperatores. §. fi. in gl. fi. Sol. vt ibi. Item no. ex eo. quod hic dicit, qđ hæc actio eſt miſta in rem, & in perſonam: vt C. eod. l. hęreditatis.

ADDITIO. Dic ſecũdum Bar. quod iſtud eſt impoſſibile, quod vna actio ſit miſta in rem & in perſonam: quia duæ ſpecies differẽtes non cadunt in eodem indiuiduo. vt puta quod vna pſona eſſet homo & aſinus: ſed bene verum eſt prout tex. hic iacet, quod petitio hæreditatis eſt in rem: quod apparet; quia ſicut cęteræ reales dantur ad declarandũ, ita & iſta: vt l. licet ſupra, eo. Sed de hoc vide latius per Bartol. hic.

[k] Hoc ſenatuſconſultũ. Quod eſt ſ. e. l. item veniunt. §. cum antequam.

[l] Placet. Hoc quãtum ad fructus & ſimilia, non autem per omnia. nã omnia veniunt in hac actione; non tamẽ in iudicio fami. erciſ. vt j. fa. erciſcun. l. fundus. q. §. fin. & l. ij. in fin. item res vſucaptæ ab hærede in illud iudiciũ veniunt; vt j. fami. ercil. l. veniunt. nõ autem in actionem iſtam; vt ſupra eo. l. & non tantum. §. quod ſi pro emptorum.

[m] Diuidi. Cum talia ſint quæ poſſunt cõmode recipere diuiſionem. vel dic diuidi. i. in iudiciũ diuiſorium venire. j. fa. erc. ſunt enim multa quæ cõmodũ non recipiũt diuiſionem, vt equus, homo, & ſimilia vt inſti. de offi. iudi. §. ea. verſ. quod ſi cõmode. Ac.

[n] Partus. Id eſt, fœtus. Accu.

[o] ANcillarum. Exiſtimantur. vt inſti. de rerũ diuiſ. §. partus. & eſt ratio propter hominum dignitatem; vt j. de ædil. edi. l. iuſtiſſime. Sed eſt argu. contra infra, de act. emp. l. ſi ſterilis.

† Al. add. ſit.
† Nam. P.F.
† Al. add. etiam
Hæreditatis petitio. miſta eſt.
† P.F. poſſint.
† Quod

Quippe

a Quippe. Hæc est sufficiens ratio. i. probabilis non necessaria: sic supra quod metus causa. l. si cū §. post annum. versic. ideo. Res enim commodata & deposita non est hæreditaria: venit tamen in petitionem hæreditatis: vt supra eod. l. & non tantum.

f Agnoscere. bene scripsit in malæ fid. poss. Sed ipse Iulianus etiam in bon. fid. pos. dixit hoc esse verū. vnde reprehenditur, quia senatus voluit eum teneri inquantum locupletior est, & non vltra.

b Veniēt. imò nō: cum non sit honesta præstatio: vt j. de vsur. l. generaliter. quę est contra. Sol. hic veniunt iudicis officio: vel petitione hæreditatis quæ adhuc nō erat bonæ fidei: vt argu. instit. de ac. §. actionum. in fin. vel hic erant perceptæ: & ideo veniunt, ne lucretur possessor: vt infra eo. l. si possessor ex. ibi nō: & sic percipiendo nō veniunt. Item contra in auth. de lenonibus. col. ij. vbi dicit talem domū publicari. Sol. licet. publicetur, si accusator existat: si tamen nō existat pcepta pensio, venit: vt hic.

c Exercentur. vt ar. j. de insti. l. cum interdum. Sed arg. contra. j. de vsu. & habit. l. non aliter.

P Ost senatuscon sultum.

d Auferendum. vt j. eod. l. si à patre. §. si prædo. in fi. §. & j. depos. l. sed & si non sit hæres. & j. de rei vend. l. Iulianus. §. sed & fruct⁹ & infra mand. l. ex mandato. Accur.

e M Ercedes. Fructuum. vt j. de cond. inde. l. si vrbana. & j. de rei vē. l. si nauis. Ac.

I Vlian⁹. CASVS. Titius bonæ fid. pos. hęr. ad me pertinentis. & pecuniā ex hęreditate mutuauit. quæritur an mihi eā statim de suo præstare debeat, an nō? & quidam iurisćōs. s. Iul. dicit. q̄ tenet de suo ad sortem, & etiā ad vsuras: siue exegerit. siue nō. & sic dicebat fore in electione mei petitoris an sortē petam: & Titius an haberet actionem contra illum cui mutuauit. sed Iul. male dixit: quia dictū suum haberet locū cum esset ma. fi. pos. quia tunc habet locū dictū Iul. alias fieret cōtra sen. q̄ dicit bo. fid. pos. nō teneri nisi quatenus locupletior esset: sed si esset bo. fi. distingueret, quia aut ea egit, aut non. Secūdo casu sufficeret, si mihi cederet actionē. Primo casu tenet dare mihi quod exegit, & sortem & vsuras. Viuia.

men hęreditatem. quippe [a] cū ea omnia fiunt hæreditaria, dubiū non est, quin ea possessor) si [ea] aut posśideat, aut post petitam hæreditatē dolo malo fecerit, [f] quo minus posśideret) debeat restituere. Sed & pensiones, quæ ex locationibus prędiorū vrbanorū perceptæ sunt, venient: [b] licet à lupanario perceptæ sint. Nam & in multorū honestorum virorum prędijs lupanaria exercentur. [c]

A quolibet possessore omne lucrum aufertur. Bart.

Paulus libro xx. ad edictum. XXXI.

POst senatusconsultū enim omne lucrum auferendū [d] esse, tā bonę fidei possessori, quam prædoni dicendum est.

Vlpianus libro xv. ad edictum. XXXII.

MErcedes planè à colonis acceptæ, loco sunt fructuum. [e] operæ quoq; seruorū in eadem erunt causa, qua sunt pensiones. itē vecturæ nauiū & iumentorū.

Bona fidei possessor tenetur restituere sortē & vsuras quas exegit, vel actionē cedere prout ipse elegerit: licet Iulianus aliter senserit. Bart.

Paulus libro xx. ad edictum. XXXIII.

IVlianus scribit, actorem eligere debere, vtrum sortem tantum, an & vsuras velit cū periculo nominum agnoscere. [f] Atqui secundū hoc non seruabimus, † quod senatus voluit, bonæ fidei possessorem teneri, quatenus locupletior sit. Quid enim si pecuniam eligat [g] actor, quæ seruari non potest? [h] Dicendum itaq; est, in bonę fidei possessore, hæc tantummodo eum præstare debere, id est, vel sortem, & vsuras eius, si † eas percepit: vel nomina, cum eorum cesśione in id facienda, quod ex ijs adhuc deberetur, periculo scilicet petitoris.

Ista lex est difficilis. Et primo loquitur in possessore soluente creditoribus hæreditariis. Secundo de eo quod ipsi possessori debebatur. Tertio qualiter possessori negligentia imputetur. Quarto de eo quod possessori est solutum. Secunda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Sicut autem. Quarta ibi, Quod autem. Et prima pars breuiter h. d. Quod possessor soluit creditoribus hæreditariis, imputat petitor vt caueat de defendendo si fuerit bon. fid. posses. alias secus. h. d. Et ista pars primo ponit vnum dictū. Secundò reprobat dictum Iuliani. Tertiò illud examinat. Secunda ibi, Et ideo. Tertia ibi, Sed an & bona fidei. Bart.

Vlpianus lib. xv. ad edictum. XXXIIII.

SI quid possessor [i] sol-

g Eligat, à bonę fidei pos. vt soluat de sua bursa.

h Non potest. propter inopiam debitoris.

S I q̄d possessor. CASVS. possessor. ma. fi. hęreditatē possedit. & de suo pprio soluit creditoribus. ipse aūt pe. hær. cōuentus à vero hærede aliq̄d deducere voluit. dicit q̄ potuit: & tā hæres verus nō liberabitur ipso iure: sed per excep. quia eius noīe non soluit: sed dicitur q̄ possessor qui soluit, non alias pōt imputare, q̄ si † paratus sit cauere, q̄ verū hæredē defenderet, si iterū à creditoribus cōuenirentur hæreditarijs. & hoc in prima. In secunda dicit, nunq̄d si bo. fid. pos. de hę. vel de suo soluit an similiter cauebit de defendēdo verū hęredē? Et dī q̄ non: q̄ verunt si condictionem inde. qui noīe suo habet cedere ei debet. Itē dixit q̄d verus hæres cōuentus à creditorib. hęred. quibus solutum est, excipere potest de dolo. Sed si. Si vero erat ma. fid. pos. qui hær. possedit & aliquid de hæ. ei debeat: id soluere sibi non debet, nisi debitum fuerit pęnale: vel alias onerosum: aliter est in bonæ fid. pos. In quarta parte dicit q̄ ma. fid. poss. poterit deducere quę impēderit circa res hęr. puta gratia colligēdorū fructuū. Si vero, quæ facere debuit nō fecit: tenet̄ nisi in bo. fid. pos. tunc ei licitū est rem possessam negligere sicut & suā. si vero ma. fid. pos. debitores hęr. nō cōuenit: & interim facti sunt nō soluēdo, vel tpe liberati actione tpali: hoc casu nō imputabit̄ ei, cū nō habuit actionē, nec potuit experiri: q̄d vero solutū est: illud hæredi restituendū est indistincte. & si restituit̄, ipso iure liberatur debitor, qui ei soluerit. Vi.

i Si quid possessor. bon. fid. vel ma. fid. sed in cauendo di-

† P. F. seruandum⁹.

† P. F. add. et.

do distinguitur statim. & not. quod hæc l. prosequitur glo. supra de nego. gest. l. si pupilli. §. quid ergo. quæ incipit, ipsa gestione, &c.

a Soluit creditoribus. s. de suo. Sed mirum videtur, quod verus hęres liberetur solutione tali, etiam per exceptionem cũ possessor habeat condictionem indebiti, quia suo noie soluit: vt j. de condi. inde. l. si pęnæ cau. §. j. non ergo parit liberationẽ: vt eo. tit. l. cum is. §. j. Sed posset responderi, quod liberatur cum postea soluẽs cõstituit in aio suo pecuniam esse solutam nomine veri hęredis, sm Io. & Bul. vt dixi s. de negotijs gestis. l. si pupilli. §. item quæritur. Sed tu dic sm Azo. & Hug. quod soluit de pecunia hęreditaria, sed noie suo: & ideo ea consumpta, nõ ante habet cõdictionem indebiti. Quid ergo interim ante cõsumptionem? Respondeo vẽdicatur: nec opponitur compensatio: vt infra, de pec. leg. si creditor. §. j. Sed liberatur per exceptionem verus hæres, cum ei cedatur à possessore condictio indebiti. & secundum hoc proprie ponitur verbum reputauit: vt supra, de neg. gest. l. Nesennius. Sed sm superiorem lecturam improprie. i. deducet. si autem soluisset nomine hæreditario, liberatur hęres ipso iure: & datur bo. fid. pos. & malæ fid retentio ex hæreditate, si de suo soluit: sed in cauendo distinguitur statim, vel si habeat actionem neg. gest. vt C. eo. l. fi. §. sin autem.

b Reputabit. Scilicet officio iudicis.

c Non debitoris. s. nomine, &c.

d Et ideo. quia non liberatur ipso iure, &c.

e Imputaturum. s. officio iudicis. Azo.

f Si cauerit. sed quid facit hæc cautio. cũ & sine ea habeat exceptionem verus hæres, vt subijcit l. Resp. non est superuacua, quia cauet possessor se probaturum illis solutionem factam. sic etiam respondetur infra eod. l. pen. & j de rei ven. l. is à quo. & l. sequ.

g Quia. supple videtur quod non. quia, &c.

h Condictionem. s. indebiti, vel ab initio cũ de suo soluit, vel post consumptionem, qñ de hereditate, &c.

i Locupletior. si est locupletior, cum habeat condictionem, ergo de hæreditate soluit. nam si de suo t licet haberet condictionem: non tamen esset locupletior. quòd est contra Ioan. sed ipse dicit quod etiam tunc esset locupletior, si primò de hæreditate deduxit, postea condiceret.

k Repetere. vt j. de reg. iur. l. qui actionem, &c.

l Suo nomine. Id est, ex sua persona debitum æstimando, secundum H. non ergo est dubium quin bo. fid. possess. ex suo nomine & hæredis, siue hæreditario nomine (quod idem est) debitum soluere possit: licet sui contemplatione faciat. sic supra, de nego. gest. l. quę vtiliter. §. fin. Azo. Sed si non apparet cuius nomine soluit, quid præsumam? in fideiussore enim oportet quod exprimatur: vt infra mand. l. Papinianus. Sed in hoc potes distinguere, an ante motam controuersiam, & tunc suo nomine: an postea, & tunc nomine hæredis vel defuncti.

m Debebit. etiam bon. fid. s. indebiti. sed malæ fid. non habet condictionem, vt statim dices.

n Petitor. tria tempora nota. si bonæ fidei possess. soluit de hæreditate suo nomine, ante consumptionem. Item post cõsumptionẽ ante cessionem. Item post cessionem. Primo, sola vendicatio. Secundo exceptio hęredi, & cõdictio soluenti: vt statim dices. Tertio, etiam compensatio hęredi & condictio: & quod hic dicit, sed & pet. s. post consumptionem, &c.

o Vti. his casibus, scilicet cum prædo soluit, quia non est repetitio. Item & vbi est repetitio, puta quia bonæ fidei poss. soluit, & cõpensauit vel deduxit: licet cessio facta nõ sit. nam ea facta, habet quid cõpenset.

p Debebit. in omni casu etiam quicunque soluit bonę fidei vel malæ fidei si tamen solutũ repetat à vero hęrede: quod potest per actionem neg. gest. cum de suo soluit: vt s. de neg. gest. l. fin. §. fin. vel repetat, vt in princip. huius l. Sed & datur ei soluenti condictio indebiti contra eum, cui solutũ est, vt hic dicitur: & eandem sibi cessam intendit hæres: in cuius remedium compensationis forte exceptionem habet hęres verus. Et vt omnia sint clara, distingue: cum possessor soluit aut soluit de suo, aut de hęreditate. Item aut debitũ, aut indebitum. Item bonę fidei. aut ma. fid. Si bonę fidei, aut nomine veri hęredis, aut defuncti, aut suo. si nomine defuncti vel hęredis, & debitũ bonę fidei pos. soluit si de suo, cum ipso iure liberauit hęredem, habebit actionem neg. gest. vt C. eod. l. fin. §. sin autem ex contractibus. Nec obstat quod dicitur supra, de iud. l. de qua re. §. cum absentem. ibi enim soluit eius nomine quem viuere credebat: & ideo hęredem non ipso iure, sed per exceptionem liberat: & cessat indebiti condictio in casu pręmisso, cum nomine hęredis soluit: vt C. eodem lege, de hęreditate. si autem de hęreditate soluat, similiter ipso iure liberatur hęres, vnde & cessat indebiti condictio: & possessor ea quę soluit potest imputare hęredi: vt tanto minus debeat condemnari, quanto liberauit haeredem. nihil autem ab eo repetit, quia quod soluit, haeredis fuit. si vero suo nomine & de hęreditate soluat, potest reputare hęredi similiter, quia per exceptionem liberatur: vt hac l. in princip. & §. sed & petitor. si autem de suo, & suo nomine soluit, condict. indeb. habet: vt hic dicitur, & infra, de condict. indeb. si pœnę causa §. quamuis. quam cogetur cedere, si imputare velit haeredi: & reddi sibi ab hęrede per actionem neg. gest. cum velit cedere indebitum veri hęredis: quia dicit Bul. eum per exceptionem liberatum: vt hac lege. §. sed & petitor. & hoc secundum Ioan. & Bul. ego contra: vt nota. supra de negotijs gestis. l. si pupilli §. item quęritur. Si autem malę fidei possess. soluit de suo, & nomine haeredis. ipso iure est haeres liberatus: ideoque actione negot. gest.

† P. F. quis.

† P. F. si cauerit se petitorem defensum iri al. defensum iri.

† P. F. videtur.

† Al. add. est.

Possessor hereditatis soluens an repetere possit, & qua actione.

…uit creditoribus, a reputabit: b quanquã ipso iure nõ liberauerit petitorem hæreditatis. Nã quod quisq; † suo nomine soluit, non debitoris: c debitorẽ non liberat. Et ideo d Iul. lib. vj. Digest. scribit, ita id imputaturum e possessorem, † si cauerit f se petitorem defensurũ. Sed an & bonæ fidei possessor debeat [ad] defendendum cauere, videndum erit: quia g in eo, quod soluit, nõ videtur locupletior factus: nisi fortè habeat cõdictionem, h & hoc nomine videatur † locupletior, i quia poterit repetere. k finge etenim eum, dum se hæredẽ putat, soluisse suo nomine. l Et videtur mihi Iulianus de solo prædone, vt caueat, sensisse, non etiam de bonę fidei possessore: cõdictionem tamen pręstare debebit. m Sed & petitor, n si a creditoribus cõueniatur, exceptione vti o debebit. p

Malæ fidei possessor quod sibi debetur, non deducit, nisi hoc petitori expediat: secus in bonæ fidei possessore. Bart.

Sed † si ipsi prædoni aliquid debebatur, hoc deducere nõ debebit, maximè si id fuit debitum,

quod natura a debebatur. b Quid tñ, si expediebat petitori id debitum esse dissolutū propter pœnam, vel aliam causam? c Potest dici, ipsum sibi vel soluisse, vel debuisse d soluere. Iustus aūt possessor ꝓculdubio debebit e deducere, qđ sibi debetur.

Malæ fidei possessor deducit sumptus factos in hæreditate: & contra eum habetur ratio negligentiæ præterquam in actionibus exercendis: sed bon. fid. possess. non potest negligentia imputari. Bart.

Sicut autem sumptū, f quem fecit, deducit: ita si facere debuit, nec fecit, culpæ eius † reddet rationem, nisi bonæ fidei possessor est. Tunc enim quia quasi suā rem neglexit, nulli querelæ g subiectus est ante petitam hæreditatem: postea verò h & ipse prædo est. Illud planè prędoni imputari non pōt, cur passus sit † debitores i liberari, k & pauperiores effici, † & non eos conuenerit cum † actionem non habuerit.

Quod possessori est solutum indistincte restituit, & debitores liberantur. Bar.

Quod aūt possessori solutū est, an restituere debeat, videam'. Et siue † bonę fidei possessor fuit, siue nō, debere restituere placet: l & si q̄dē restituerit, (vt Cassius scribit, & Iulia. lib. vj.) liberari ipso iure debitores.

Quæsita per seruum hæreditarium extra rem possessoris, veniunt in hac actione. Bar.

Paulus libro xx. ad edictum. XXXV.

PEr seruum m † adquisitę res hæredi restituēdę sunt: quod ꝓcedit in hęreditate, o † & cū de inofficioso agi

gest. tenetur si de suo soluit: vt d. §. si autem ex contractibus. & C. eo. l. fin. si de hæreditate, idem quod supra, si vero suo nomine soluit de hęreditate vel de suo ſm Io. non est liberatus ipso iure hæres: sed per exceptionem: vt hic dicitur si tñ velis reputare, cauebit de defensione. Condictio tamen indebiti. nullo casu habet locū. quia sciens suo nomine soluit indebitum. nā ex quo scit se nō hæredem: ergo scit se nō debere vt hæredem: aut si nomine hęredis soluit, nō repetit: quia debitū erat. & ideo cedere non potest, nisi stipulatus fuerit reddi sibi si euicta fuerit ab eo hęreditas. si vero de suo, & suo nomine: nō condicet. Item nec nego. gest. agit secundū Azonem. Quid ergo? vel dices eum perdere, & creditorem lucrari, vel dices seruari: opin. Io. & Bul. ponit suit oblitus de contentione: dices ergo ſm Ioan. hæredem habere exceptionem, postquā ille in animo statuit, quod pro vero debito cedat, si euicta fuerit ab eo hęreditas. Et hæc cum non cum debitū solutū est. si vero indebitum soluatur: si quidem à bonæ fidei possess. & de hæreditate, constat quod reputat, vt tanto minus debeat cōdemnari: cedit tamen condic. indeb. quam habet: vt ā. eo. l. quod si in diem. §. fin. in fin. si vero de suo soluit, bonæ fidei poss. non repetit ab hærede: vt ā. eo. l. si possessor. §. ait senatus. vers. bo. fid. in fine § nisi iustissima fuisset in bonæ fidei poss. ignorantia; vt diximus ā. eod. l. quod si possessor. quanquam ex lege illa distingui possit vtrum ante motam controuersiam soluisset bonæ fidei poss. indebitum, vt tunc ab hærede deduceret: an postea, & tunc ab hærede nihil haberet. si vero malæ fidei possessor soluit: siue de suo siue de hæreditate indebitū soluit, non repetit ab hærede, neq; in restitutione hęreditaria hęredi etiā reputat. Quęritur si bonę fidei possessor soluit naturale debitum, & in restitutione hęreditaria non deduxit: an agat negotiorum gestorum? quod videtur, quia debitum: vt j. de donationibus. l. hoc iure. §. pen. & ne sit in damno. E contra quod non: quia nō fecit vtile negotiorum. Item quia huius debiti est retentio, non repetitio. Accur.

a Natura. scilicet tantum.

b Debebatur. Scilicet à defuncto præter sumptum in rem hęreditariam factum vtiliter: vnde meliores res sunt factę: vt infra eod. §. sicut, &c.

c Causam. Vt vsurarum.

d Debuisse. Et sic pœnam non esse commissam: vt hic, & j. de solu. l. Titia. alias autem non soluet sibi: vt supra proximo. §. & infra, de solu. l. Stichum, §. si creditor.

e Debebit. Etiam naturale debitum, secundum Ioan. nec enim est donatio: vt infra, de dona. l. hoc iure. §. penul. Accur.

f Sumptum. Gratia quęrendorum fructuum factū: vt j. eo. l. si a patre. in fin. §. fin. & l. sequenti. & sic expediebat hunc sumptū fieri. alioquin aliud erit in hoc sumptu, quā in eo quod a defuncto extraneo debetur: cū illud indistincte repetatur vel reputetur, cum sit debitū creditori. & nota hic quod bonæ fidei poss. & malę fidei deducunt sumptus & ea quæ creditori soluerunt: siue suo nomine, siue hæreditario soluerunt. sed malę fidei cauet de defendendo, bonæ fidei, non. Item bonę fidei oīa debita deducit, malę fidei solos sumptus, & soluta creditoribus: vt tñ de hæreditate fiat deductio per compensationē quantitatis ad quantitatē.

g Nulli querelæ. nota quē posse negligere quam tenet vt suam: vt j. sol. matri. l. etiam §. licet. & ī. eo. l. sed & si l. §. cōsuluit. Sed arg. contra. infra, de rei vindi. l. non solum. Sed ibi erat malę fidei, vt instit. de his qui sunt sui vel alie. iur. § in potestate. versic. sed hoc tempore. & j. ad legem Aquil. l. si eo.

h Postea vero. Vt supra eod. l. sed & si lege. §. si ante. & C. eod. l. ij. & l. j. in fine.

i Debitores. Scilicet hęreditarios.

k Liberari. Scilicet tēpore. nam nemo sine actione experitur. vt infra, de administra. tuto. l. quoties §. item si temporali. Sed contra supra eodem. l. sed & si lege. §. quod autem ait. Solu. vt ibi. sed an debeat curatorem petere bonis? Respon. non quia sibi contrarius esset.

l Placet. Vt supra eodem. l. sed & si lege. §. minore. & infra, de solutio. l. qui hominem. §. si prædo. infra, de condictione indebiti. l. si vrbana & supra eodem. l. post senatus.

Per seruum. CASVS. Patrem habui, qui testamentum fecit, & extraneum sibi hęredem instituit; & me filium exhęredauit, vel pręteriuit, egi ego filius querela inoffic. & obtinui. quæro vtrum non tantum hæreditas, sed etiam quę acquisiuit seruus hęreditarius restitui debeant? Et respond. quod sic: quia tam hęredi. quam ea quę acquisiuit seruus, mihi restituentur. Viui.

m Per seruum. Scilicet hęreditarium.

n Hęredi. Qui obtinuit in querela. Azo.

o In hęreditate. i. cum petitur ab intestato hereditas. Item & cum agitur querela inofficiosi testamenti, & sequitur ratio: cum, id est, quia in bonis essent

† Huius: P. F.

† P. F. est.

† Fieri. P. F.

† Quando.

† P. F. si.

† Not. ex ista. le. cū glos. quod pendente adhuc querela inofficiosi testamenti durat hęres scriptus in testamento secundum Bal. hic.

† In P. F. add. liberari.

hæredis, scilicet futuri qui proponit querelam: qui in en interim dicitur hæres, quia actionem habet. Vel dic hæredis, scilicet veri & leges eum pro quamuis, secundum Ioan. & sic sunt interim hæredis scripti: licet restituātur: vt arg. infra, de ædilitio edicto. l. & generaliter dicendum. & C. de rei vxor. act. §. cumque. Accurs.

tur: cùm a interim in bonis esset † hæredis. b

Vlpianus lib. xv. ad edictum. XXXVI.

NIsi ex re hæredis scripti stipulatus sit. c

Si venditur res non necessaria hæreditati, possess. malæ fidei tenetur ad pretium, si necessaria, si non extat, ad pretium, alias ad rem, si extat. Bart.

Iulianus scribit, si hominē possessor d distraxerit, si quidem non necessarium hæreditati: petitione hæreditatis pretium e præstaturum. imputaretur enim ei, si non distraxisset. Quòd si necessarium hæreditati, si quidē viuit: ipsum præstandum. si decesserit: fortassis f nec pretium. Sed non passurum iudicem, qui cognoscit, possessorē pretium lucrari, g scribit & verius est.

Filiusfamiliàs ex testamento habet hæredem: & ideo eius potest peti hæreditas. Bart.

Paulus libro xx. ad edictum. XXXVII.

FIlijsfamilias militis h puto peti posse hæreditatem, ex testamento nobis obuenientem.

a Cum. ponitur pro quamuis.

b Hæredis. Scilicet scripti, secundum. Azo.

NIsi. CASVS. Addit vnū dictum ad legem præcedentem. Iul. Hæred. ad me pertinē. mala fide possedisti, & seruum hære. inutilem alienasti. si ago peti. hære. & obtinuero: an debeas pretium restituere, vel illum seruum venditū, quæritur? Et respond. quod pretium restitues. Si vero necessarium: si viuit, ipsum. si mortuus est pretiū: licet quidā dixit, sed male, quod hoc casu non tenearis ad pretium. Viu.

c Stipulatus sit. scilicet seruus: vt infra de rei vin. l. præterea. & idē si ex opera: vt j. de acqu. rer. domi. l. quæsitum. & le. qui bona. sed hoc casu qñ ex opera restituit: vt argu. j. de ædil. edict. l. & generaliter.

d Possessor. Scilicet malæ fid. vt innuunt sequētia imputaretur enim, &c. quod in bonæ fidei pos. non diceret: vt supra eod. l. si quid possessor. §. sicut.

e Pretium. Scilicet tantum secundum quosdam. & sic est contra. s. eod. l. si possessor. §. quod si poss. versic. sed si forte. Solu. vt ibi: quia hic ante petitam hæreditatem: ibi post alienauit res steriles. Accur.

f Fortassis. Non solum seruum, Azo. sed hoc statim corrigitur.

g Lucrari. Contra videbatur quasi ex sua negotiatione esset lucratus: vt arg. infra, de hæred. vel act. vendi. l. venditor ea. & infra, ad leg. Falc. l. iij. §. pen. quod autem pretium, dic vt s. eo. l. si possessor.

FIlijsfamilias. CASVS. Filiusfamilias miles fecit testamentū in castrēsi: & me instituit: tu illam hæreditatē possides: an possim pro hæreditate agere, quæritur? Et resp. quod sic. Si seruus Hæreditatem ad me pertinē. possides tu filiusfamilias. quem cōueniam, vel te, vel patrem tuum? Et de hoc ponit tres casus quia aut res possides, aut distraxisti, & pretium habes, aut pretium nō habes. Primo casu conueniam patrem tuum. Idem in secundo, quando pretium habes. Idem in tertio. quādo pretium non habes, sed debetur: quia semper patrem tuum conueniam. Viuianus.

h Militis. Hodie etiam non militis ab intestato: vt in authen. de hære. ab intest. §. j. co. ix. sed olim tantū militis: vt hic, & insti. de his qui testamētum facere nō possunt. in princip. infra, de iur. & fac. igno. l. regula. §. si filius.

Si filius vel seruus teneat hæreditatem: pater, vel dominus pōt conueniri hac actione. Bar.

Si seruus vel filiusfamilias res hæreditarias teneat: à patre i dño ve peti hæreditas k poterit, † si facultatem restituendarū rerū habeat. † Certe si pretiū rerum hæreditariarum venditarū in peculio serui habeat: † Iulianus existimat, posse à dño, quasi à iuris l possessore, * hæreditatem peti.

Caius lib. vj. ad edictū prouinc. XXXVIII.

IDem Iulianus ait, & † si nondum pretia rerum m cōsecutus sit seruus, posse a dño, quasi à iuris possessore, hæreditatē peti: n quia habet actionē, o qua eam pecuniā consequatur: quæ quidē actio p etiā ignoranti q adquireretur.

Petitio hæreditatis quæ datur contra patrem vel dominū non habet naturam actionis de peculio: nisi quatenus datur ad personales præstationes. Bart.

Paulus libro xx. ad edictum. XXXIX.

SI a patre vel à domino, qui pretia possi-

i A patre. Licet possidere nō videatur. sic & infra, de tab. exhib. l. locum §. si penes. & infra, de iure dot. l. quemadmodum. §. j.

k Hæreditas. Id est res illæ per petitionem hæreditatis.

l A iuris. Id est, peculij.

m IDem. Rerum. venditarum. Accursius.

n Hæreditatem peti, id est, pretium per petitionem hæreditatis.

o Actionem. Scilicet ex vendito.

p Quæ quidem actio. scilicet ex vendito.

q Ignoranti. Scilicet domino.

SI à patre. CASVS. Filiusfamilias vel seru' hæreditatem possedit. qui res hæreditarias distraxit. quæritur si filio emancipato vel seruo manumisso, possit cum patre vel domino experiri intra annū: & si agitur, an deducet quod sibi debetur? Et respon. quod agere potest, & perpetuo: nec quicquam pater vel dominus deducet: quia ratione hæreditatis conuenitur, & non alterius debiti: & hæc vera sunt, quando seruus vel filius habuerit pretium ex hæreditate. Cæterum si non habeat pretium: sed ideo conuenitur pater vel dominus illius nomine, quia filius vel seruus cum defuncto contraxit: tunc de peculio tenetur dominus vel pater, & quod sibi debetur deducet. Si vero pretium recepit de re hæredi. seruus vel filius, & id consumpserit: pater vel dominus de peculio tenentur. Sed & à filio. Dicit quod patet ex superioribus, scilicet quod pater nomine filij, & dominus nomine serui poterit conueniri: an autem filius petitione hæred. possit conueniri? dicis quod sic. Sed pone, dum eram mei iuris, possidebam hæredit. deinde dedi me in arroga. certe & hic conueniendus ero. Si possessor Malæ fidei posses. seruum hæred. interfecit, tenetur peti. hære. & act. l. Aquil.

tamen

† Veterea legunt *essent*. quæ lectio magnam opinionē vicissitudinem peperit.

† P. F. *potest*.

† P. F. *habet*.

† In P. F. add. *et*.

* Hæc verba *quasi à iuris possessore*, hanc legē à sequēti l. irrepsisse, adnotat Cuiac.

† P. F. *etiā*

det, a hæreditas petatur, b an filio, vel seruo mortuo, vel seruo manumisso, vel emancipato filio c intra annum agi d debeat? & an debitum sibi dominus, vel pater deducere possit? † Iulianus verius esse ait) [&] id † Proculus quoque respódit) perpetuo actionem dandam: nec deduci oportere id quod ipsi deberetur: † quia non de peculio agat, sed hæreditas e petatur. hæc rectè, si pretia habeat f seruus, vel filiusfamilias. g Quod si propterea hæreditas petatur a domino, quod seruus debitor h fuit: perinde haberi debebit, atq; si de peculio ageretur. i Idem dicendum k Mauricianus † ait etiam si pecuniam ex pretio perceptã seruus, vel filius cõsumpserit. l sed [si] alias ex peculio eius solui potest.

Hac actione potest filiusfamilias conueniri: & per translationem in paternam potestatem, hæreditatis petitionis cœptã instantiam non extinguit. Bar.

Sed & a filiofamilias m peti hæreditatem posse non est dubiũ: quia restituendi facultatem habet, sicut ad exhibendũ. Multò magis dicimus posse peti hæreditatem a filiofamil. qui cum paterfamilias esset, & possideret hæreditatem: † adrogãdũ se † ꝓbuit. n

Pro seruo occiso a malæ fidei poss. datur hac actio, & l. Aqui. sed altera debet esse contentus. sed si post aditam hæreditatem fuerit occisus l. Aquil. tantum competit Bar.

Si possessor o hæreditarium seruum occiderit: id quoque in hæreditatis petitione veniet. Sed Pomponius ait, actorem eligere debere, vtrũ velit sibi eum condemnari, p vt caueat, q se nõ acturum lege Aquilia: an malit integram r sibi esse actionẽ legis Aquiliæ omissa eius rei æstimatione s a iudice. Quæ electio locùm habet, si ante aditam hæreditatem t occisus sit seruus nam si postea, ipsius u actio x propria effecta est, nec veniet in hæreditatis petitione. †

Re a prædone vendita perempta, est electio actoris vtrũ pretium iustum vel conuentum exigat. Bar.

Si prædo y dolo desie

tamen si vna actione fuit conuentus & condemnatus, debebit hæres cauere se alia non acturum. & hęc sunt vera, si seruus ante aditam hęreditatem fuerat interfectus; quia si post, hæred, penultim. non habet sed act. l. Aquil.

a Possidet. per filium vel seruum.

b Petatur. Et sic sit contestatio litis: vt infra, rem ratam haberi. leg. amplius non peti.

c Emancipato filio. & dicto pretio remanẽre apud patrem vel dominum vel non remanẽte, cum iam sit mota controuersia. vnde de culpa tenetur; vt ſ. eod. l. & non tantum. §. veniunt. versicul. imo quæ est si non retineat: vt ĵ. de tri. l. quod in hęredem. §. si seruo. Accu.

† P.F. põt. † P.F. addi. quod † P.F. debebitur.

d Agi. Id est, peragi. cœperat enim agi.

e Sed hæreditas. Nam originalem causam inspici. vt ĵ. de do. l. qui id.

f Habeat. tempore quo cœpit agi.

g Seruus vel filiusfamilias. & per consequẽs dominus; & sic dominus tenetur in id, quod ad eum peruenit: vt ĵ. de peculio. l. depositi. in prin. & ſ. de minn. l. quod si. §. si seru°.

† Marcellus.

h Debitor. s. defuncti.

i Ageretur vt intra annum agat & deducat.

k Idem dicẽdum quod in proximo casu dixit: vt innuit in fi. huius respon.

l Consumpserit. ante lit. contest. vel controuersiam motam, etiam vbi tantundem de suo erogasset: & sic factus est locupletior: vt ſ. eod. l. sed & si lege. §. quod autem quis. sicque siue seruus fuerit bonæ fidei, siue malæ fidei, tenetur dominus de pe. vt ĵ. de pec. l. licet §. ex furtiua alioqui si in nihilum factus est locupletior: sed rem hęreditariam deteriorem fecit: si quidẽ erat malæ fidei poss. hic seruus cõuenietur noxaliter lege. Aqui. vel furti dominus. si bo. fi. in nihilũ: quia re sua se vti putauit: vt ſ. e. l. sed & si. § cõsuluit. & § adeo. & infra. eo. l. illud. §. fi.

m Sed & a filiofa. non solum a patre. Azo. a seruo aũt non: quia in iudicio esse non potest: vt C. de iud. l. seruus

n Prębuit. alias præstauit. alias præstitit.

o Si possessor. s. malæ fid. alias. n. nulli querelæ est subiectus: vt ſ. e. l. si quid possessor. §. sicut. sed apponitur ad finẽ § quia nec in malæ fidei videtur habere locum: quia & si post aditam hæreditatem malæ fidei pos. occidat. teneri debet petitione hæreditatis eũ. n. adita hæreditate à vero hærede sit obligatum rem tradere per pet. hær. & rem perimat; non debet liberari eius interitu; vt infra de verb. obl. l. si ex legati. at hic dicit nõ venire amodo in petitione hæredit. præterea si alius occidisset eum, teneretur hic possessor peti. hære. quia fuerit in mora. cur ergo non idem & si ipse occidat? Ad hoc respond. Ioan. verum est quidem quod peti. hære. ad seruum. restituendum tenetur, etiam si post hęreditatem aditã occidat, sed non tenetur ideo quia occidit: sed quia seruum habuit prius, & mala fide possedit eũ, quem restituere erat obligatus. de hoc enim erat hic tantum quæstio, an obligatio damni dati deuolueret in petitione hæredita. & dicit quod non sit post aditã hæreditatem: sed ante ꝯ.

† Al. add. id. † P.F. præstabit. & pro V, posita, vt sæpe.

Actio legis Aquiliæ an deuoluat ad petitionẽ hæreditatis.

p Condẽnari. Scilicet, petitione hæreditatis.

q Caueat. non videtur opus esse cautione: quia vtraque intendi non potest & si non caueat: vt diximus ſ. nautæ, caup. stabu. l. & ita. §. fina. Sed forte cauet propter impensas: vt infra, de rei vendi. l. non solum Alii dicunt ex abũdanti caueri.

† P.F. petitione.

r Integram. Quæ hæredi pro seruo hæreditario occiso competit: vt hic & infra, ad legem Aquiliam. l. liber homo. prima. § si seruus hæreditarius.

s Æstimatione. per pet. hæred.

t Aditam hæreditatem. a petitione hæreditatis, q animo solo adire potest; vt insti. de hære. qual. & differen. §. fin.

u Ipsius scilicet, hæredis & sua tantum, non hęreditaria vel defuncti. vnde hæc actio cessat: vt hic. & ſ. e. l. quod si in diem. §. non solum. & l. non tantũ § q si pro emptore ꝯ.

x Actio. s. legis Aquiliæ:

y Si prædo, Ir. & M. & alij ponunt casum sic. Prædo res hæreditarias dolo desijt possidere: alienando eas res ex eã vẽditione ex qua pretium lucratus est. post ea sua natura res interijt. videt prædonẽ omnino absoluendum, secundum senatusconsultum. Senatus enim supra eodem. l. item veniunt. §. item eos, q bona.

Casum ponit.

rit possidere: [a] res autē eo modo interierit, quo esset interitura, & si eadem causa possessionis mānsisset: quātum ad verba senatusconsulti, melior est causa prædonis, quam bonæ fidei possessoris: [b] quia si prædo dolo desierit † possidere: ita condemnatur atque si possideret, [c] nec adiectum [d] esset, si res interierit. Sed non est dubiū quin [e] non debeat melioris esse conditionis, quam bonæ fidei possessor. Itaque [f] & si pluris venierit res, electio debebit esse actoris, [g] vt pretium [h] consequatur: alioquin lucraretur † aliquid prædo.

An quis sit locupletior, tempus rei iudicatæ inspicitur. Bartolus.

Quo tempore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor, dubitatur Sed magis est rei iudicatæ tempus [i] spectādum esse.

Omnis possessor deducit sumptus factos causa fructuum. Bartolus.

Fructus [k] intelliguntur † deductis impēsis, [l] quæ quærendorum, [m] cogendorū, † [n] conseruandorumque [o] eorū [p] gratia fiunt, [q] quod nō solum in bonæ fidei possessoribus naturalis rō expostulat, [r] verum etiam in prædonibus: [s] sicut Sabino quoque placuit.

Vlpianus lib. xv. ad edictum. XL.

QVod si sumptum quidem fecerit, † nihil autem percepit † fructuum: æquissimum erit, rationem horum quoq; in bonæ fidei possessoribus haberi. [u]

Expensas vtiles & necessarias factas ad perpetuā rei vtilitatem quilibet possessor rē extātē deducit: sed re perempta bonæ fidei possessor necessarias tantum omnino deducit, voluptuarias vero bonæ fidei possessor deducit: secus in malæ fidei: licet auferre posset, quæ sine detrimēto rei possent auferri. Bar.

Paulus libro xx. ad edictum. XLI.

PLanè [x] in cæteris [y] necessarijs & vtili-

na. statuit prædones perinde dānādos, ac si possiderent: sed si possiderent liberati essent naturali interitu. ergo & tunc a rei petitione dicuntur liberati. Itē ad pretium teneri non potest: quia senatus in persona prædonis non fuit locutus: sed in persona tātum bon. fidei poss. vt supra eod. l. item veniunt. §. cum antequā. & dicunt hanc legem esse contra nos, q dicimus, post morā quem teneri de interitu. Sed certe aperte est contra eos. nā hic in prędone loquitur, quē omnes dicunt de naturali interitu teneri. & lex ista dicit perinde cōdemnandum: & tunc est cōdemnādus: alioqui esset nugatio. Item dicitur hoc aperte j. de vi & vi ar. l. j. § rectissime. & sic prædicta positio casus ad id quod hæc litera vult: stare nō potest. tu ergo dic casum. Prædo vendidit rem hæreditariam maiori pretio quā valeret, volens dolo desinere possidere. si res postea naturaliter intereat debet teneri, ac si possideret, sed si possideret, & res sic perisset, ad verū pretiū teneretur: vt ā. eo. l. si possessor. §. si. ergo & nunc. sic ergo nō restituit totum quod accepit, sed per senatusconsultum in bo. fi. poss. secus cauetur: vt j. eod. l. item veniunt. § eos autem, qui instas. ipse enim ad totū tenetur: sic ergo magis grauatur bo. fi. dicendum est ergo, quod prædo per verba senatus. teneatur ad verū pretium: sed per interpretationem ad totum: vt j. eo. l. post senatusconsultū. & sic bene infert. itaque & si plu. &c. ad eundem, nō ad similem casum.

a Possidere. veluti rem distraxit hæreditariā multo pluris, quam valeret, & pretium accepit.

b Bonæ fidei possessoris. qui pretiū restituit totū ēt re deperdita; vt ā. e. l. item veniunt. §. itē placere. & §. itē eos. nā tenet inquantū locupletior est. Azo.

c Atque si possideret. sed quid si prædo pretiū amiserit sine culpa? tenetur, sed secus in bo. fi. pos. vt ā. e. l. item videndum. & est ratio in vtroq; casu: quia pretium loco rei est: vt supra. eo. l. si & rem.

d Nec adiectum. s. a senatu, qd. s. iuris sit in prędone sed in bo. fi. pos. sic.

e Quin nota, istud quin amittit suam inclusam negationem, propter sequentem: ac si dicat, nunquam debet esse melior: vt j. de noxa. l. non solum. & sic quin pro quia.

f Itaque. Per simile, secundum Ir. & M. sed tu dic quod se refert ad propositam quæstionem.

g Actoris idest hæredis.

h Pretium. s. vel verū: vt ā. e. l. si possessor. §. si. vel acceptum vt hic.

i Rei iudicatæ tēpus. ad hoc spectatur tempus rei iudicatæ. vt si tempore li. cont. nō sit locupletior teneatur: vt j. ea. l. si quo. & ā. eo. l. quod si in diem. j. rū. Sed si tēpore lit. cōt. sit locupletior, licet desinat esse locupletior. nihilominus teneatur: vt supra eodem. l. sed & si lege. §. si ante. nisi naturaliter res pereat; vt ā. e. l. illud & secundū hoc nō est cōtra j. de exce. l. in pupillo. & j. de sol. l. in pupillo: vbi dicit tempus petitionis inspici: quia verum est tūc quia postea desijt esse locupletior: vt dictū est. Azo.

k Fructus vt ā. e. l. item veniūt. §. itē non solū. ver si. fructus & §. præter.

l Deductis impēsis hoc intellige de fructibus ante litē perceptis. nam de post litem acceptis sicut ma. fi. poss. tenetur, etiam de consumptis: vt C. de rei vendi. l. certū. & C. de fru. & lit. expen. l. j. Et hoc idem intelligit Io. in decimis. Azo. quod est verum in personalibus decimis, non in realibus. vbi expensæ non deducātur: vt extra, de decimis c. pastoralis.

m Quærendorum. vt inarando.

n Cogendorum. Vt in triturando.

o Cōseruandorumque. Vt in cōducendis. horreis.

p Eorum. s. fructuum.

q Fiunt. ergo extant: sed hoc intelligo vt in j. glo.

r Expostulat vt supra e. l. si quid possessor. §. sicut.

s Prædonibus. cum nullus casus sit, qui eorum sumptuum in fructibus factorū deductionē impediat: vt hic, & j. fam. ercis. l. fundus qui. in fi. j. resp. & j. sol. matri. l. fructus. & j. de oper. seruo. l. iiij. & j. de vsur. l. quod in fructus. & j. man. l. idemq; § idem Labeo. & j. eo. l. hæres. j. respon. Accur.

t QVod si. Horum. s. sumptuum.

u Haberi. quid in malæ fid. possesso? dic vt j. l. proxi. l. plane.

x PLane. In superioribus nō differt bonæ fidei à malæ fidei vt §. fructus. nisi in casu legis superioris, sed in his dic plane, &c.

y In cæteris. s. quæ sūt gratia rei ad eius ppetuam vtili-

† P.F. desisset.

† Lucr. tur P.F.

Ex hoc §. & trib' ll. seqq. Patet malæ fid. possessorē in petitione hęreditatis, tēpus rē petitorī necessarios & vtiles sumpt' in rē ipsā factos sed an idē in actione in rē speciali statuendū sit, dubiū est: & qdē quo ad necessariarū impēsarū deductionem attinet, malę fid. possessorē eā habere non dubitatur l. domum C. de rei vind. Vtilium vero deductionē ēt dari per consequentias, exēplo petitionis hęreditatis, quidā doctissimi viri tuentur. qp ego sequor, cū ex differētijs, inter vtrasq; cōtrariū huius nō eliciatur. A. Pers.

† De isto textu. vide Lu. Rom. in suis singul. fol. aj. fin. cccxxij. & diligēter aduerte quæ dicunt circa hæc ter. in nouis interpret. Bol.

† Colligendorum.

† P.F. fecit

† P.F. perceperit.

Expēsę an debeāt in decimis deduci.

vtilitatem, non fructuum; de quibus diximus. ß. proxi. §. fructus. sunt enim varia expẽsarũ genera; vt ĩ. de impensis. l. iij §. nos generaliter. Et not. quod et quæ hac. l. dicuntur, & infra l. proxima, vtiles. intelligenda sunt in peti. hẽr. nam in rei vindi. distingues plene ĩ. de rei vin. l. in fundo.

a Separari. scilicet bonę fidei possessorem a malę fidei posses.

b Persona. scilicet pręḍonis.

c Lucrum facere. vt ĩ. de condi. inde. l. nam hoc natura. & in decre. a ij. q. ij. c. fraternitatis.

d Desideratur: s. a possessore malę fidei. quę desideratur a bo. fi. vt ĩ. so lutomatri. l. sed & si ideo. in fine. Et hęc est differẽtia quantum ad subtilitatẽ; sequens quantum ad vtilitatem. Et not. quod Subtiliter potest hic elici argumẽ contra M. q. dixit dari actionẽ pro sumptibus; ergo secundum eum exceptio doli debet dari infra, de doli excep. l. dolo. quod hic negatur. Sed ipse potest respõdere quod hic datur; sed non est necessaria cum iudicis officiũ locum habeat.

e Deducat. Sed quid si hęres rẽ in qua bonę. fid. poss. fecit expensas, velit relinquere, nec pręstare expensas, an possessor in rebus alijs habeat exceptionem. Respon. nõ, licet re non extante ei consulatur, sed si erit in damno bo. fid. poss. Accu.

f Non extet. Vt quia res combusta est.

g Melior sit. Vt supra, de nego. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis negotia. Accursius.

h Vtiles. Necessariæque nã quæcunque sunt necessariæ, sunt vtiles sed non conuertitur; vt infra de rer. mo. l. vltima.

† P. F. possessor.

* Propter naturã iudicij bonę fidei: nam in stricti iuris iudicio aliud obseruatur l. Domum C. de rei vindic.

† Huiusmodi quidẽ

† Omnino. P. F.

† P. F. deducet.

† Al. add facta.

† P. F. vt in nouali. t.

† In P. F. &.

† P. F. sumus.

† Pradonẽ

bus impẽsis possunt † separari, a vt bonæ fidei quidem possessores has quoq; imputẽt: pręḍo autẽ de se queri debeat, q sciẽs in rẽ alienam impẽdit Sed benignius b est, in huius † quoq; psona b haberi rationẽ impensarũ. Nõ enim debet petitor ex aliena iactura lucrũ facere. c & idipsũ officio iudicis cõtinebitur nã nec exceptio doli mali desideratur. d Plane [sic] põt, in eo differentia esse, vt bonæ fidei quidẽ possessor omnino † impẽsas deducat; e licet res non extet f in quam fecit. sicut tutor vel curator consequunẽ pręḍo aũt nõ aliter, quã si res melior sit. † g

Caius lib. vj. ad edictũ prouinciale. XLII.

VTiles antẽ necessariæq; h sunt veluti quæ fiunt reficiendorũ ædificiorũ gratia, † aut in nouale: i aut cum seruorũ gratia litis æstimatio soluitur: cum id vtilius sit, quam ipsos dedi. k Denique alias complures eiusdẽ generis esse impẽsas manifestum est, videamus tamen ne † ad picturã quoque, & marmorum, & cæterarũ voluptariarum rerum impẽsas ęquè proficiat nobis doli exceptio l [vtique,] si modo bonæ fidei possessores sumus † Nam prædoni † probe dicetur, non debuisse in alienã rem superuacuas impensas facere: vt tamẽ potestas ei fiat † m tollẽdorum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli posint. †

Mala fides quæ per litis contestationem inducitur, non nocet bonæ fidei possessori re naturaliter perempta: secus in eo qui fuit malæ fidei Bar.

Paulus libro xx. ad edictum. XLIII.

ILlud quoque, n quod in oratione diui Adriani est, vt post acceptum iudicium id actori præstetur, quod habiturus esset, si eo tempore quo perijt, † restituta esset hæreditas: interdum durum est. Quid enim, si post litem contestatam mancipia, aut iumenta, aut pecora deperierit? o Damnari debebit secundum verba orationis: qa potuit petitor restitura hęreditate ea distraxisse & hoc iustum esse in specialibus petitionibus p Proculo placet: Cassius contra sensit. q In prædonis persona. r Proculus rectè existimat: in bonæ fidei possessoribus Cassius. Nec enim debet possessor s aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi t temerè indefensum ius suum relinquere. u Prædo fructus suos non facit, sed augent hæreditatẽ, ideo que eorum x quoq; fructus pstabit. y In bonę

infra, de bo. autho. iudi. pos. l. pręṭor. § his verbis. Secus in vero domino, qui potest facere quod vult; vt infra de pe. leg. l. Stichus in prin.

l Exceptio. ne aliter reddat hęreditatem, nisi sibi restituantur impensę, quod est notandum; quia senatus ipsum noluit affici damno. Azo. Et respo. certe proficit, si modo, &c.

m Et fiat. scilicet pręḍoni: vt C. de rei vxo. act. §. quod si voluptarię. nisi dominus esset paratus tantum dare, quantum his abrasis & corrasis habere potest: vt ĩ. de rei vindi. l. in fundo. & infra man. l. idẽq;. §. idem Labeo vers. idemq; ait, si quid procurator.

n ILlud quoque. Ideo dicit quoque, qa & alia, quę non habemus, erãt in eadem oratione, quę duritiam continebant. vel quia durum etiam illud erat, quod in senatuscon. prima facie continebatur; vt diximus ß. eod. le. si a patre. §. si pręḍo.

o Deperierint. Naturali interitu, non culpa possessoris.

p In specialibus petitionibus. vt ar. infra, de rei vend. l. pręterea. & le. item si verberatum. §. finali.

q Contra sensit. etiã in petitione hęreditatis. Azo.

r In pręḍonis persona. Nunc soluit distinguendo: & pbat hęc distinctio supra eod. l. item vi dendum.

s Possessor. Bonę fid. originaliter.

t Huius periculi. scilicet mortalitatis.

u Relinquere. Cum iustam causam se putat habere. & sic nota hic duo. Primum, quia pręḍo tenetur de fatalitate. secundum, quia non debet quis ius suum indiscussum relinquere.

† P. F. fieret.

† P. F. possessione.

† P. F. petit

* Bonæ si dei possessor morã non facit, ius suũ defendendo. Itaque nõ tenetur ob interitum rei, etiam post litem contestatã l. sciendũ & l. sed, et si de vsus. infra. quẽadmodum malę fidei possessor. qui morã fecit l. itẽ si in fine, de rei vin. ĩ. & hoc inter se differũt hi possessores.

i Nouale. Terra quæ de nouo colitur: qa prius erat nemus alias aliter accipitur ĩ. de verbo. signi. l. sylua. §. nouale.

k Dedi. Quod possessor debet cõsiderare: vt hic, &

x Eorum. Scilicet fructuum fructus: vt ß. e. l. ancillarum. & l. quod si oues. & l. item veniunt. §. itẽ non solum. versi. fructus.

y Pręstabit. Etiam si perdiderit.

a Vnde vi. Vt s̄.eo.l.quod si in diem.§.Iulianus.
b Possessori. Vt s̄.eo.l.si possessor.§.sed si ob seditionem.& infra, de rei vin.l.si ipsi quoque.
c Seruum. Scilicet proprium: qui dedit damnū ante aditam hæreditatem, vel fecit furtum; vt s̄.e.l. si a patre.§. si possessor. nam & hęreditariç rei fit furtum quandoq; ; vt infra de fur. l. hæreditariç.
d Re. Quam possidet dñs serui.
e Quod vi aut clā. si enim seruus fecit aliquod opus vnde dñs quod vi aut clam teneatur, noxę dedit inne liberatur; nec opus tollere cogitur; sed tantum p̄stabit patientiam; vt j̄.quod vi aut clam.l.si ali°.§.j.
f Si quo tempore. Supple, & si eo tempore quo, &c.
g Possessionem. vt hic, & s̄.e.l. iiij. Sic & in actione singulari in rē; vt infra, de rei vendi. le.si autem.§.j. Et in actione ad exhi. vt j̄.ad exhib.l. tigni.§. si quis non. & §. si quis cū.& l. sed & si.§. fina. Sed contra s̄. de iudi.l. non videtur. Solu. ibi in singularibus, hic in vniuersalib. vt arg. s̄.de iudi. le. solemus.
h Non sufficiant. q̄a inopes facti sunt vel dic, quia creuit petitio.
i Caueat. Scilicet de nouo. infra, vt in poss.leg.l. si is à quo.§.fina.& l.plane. Sed cōtra s̄.qui satisda.cog.l.sciendum.§.vlti. vbi dicit non satisdari de nouo. Sol. hic insignis & inopinata calamitas; ibi non. vt argu. in eodem titulo. lege si ab arbitrio.§.qui ex causa.
k Sine dolo. Et culpa quam præstat post motam cōtrouersiam; vt s̄. eo.l. & non tantum §.veniunt.

† In. P.F. veluti si interdictum vnde vi aut quod precario concessum sit.

† Concordat hac le. gl.in c.du dū. super verb. tpe in me ca. vers.sed si medio tpe extra, de elect.

† P.F. eam quoq;, &c.

fidei autem possessore hi tantum veniunt in restitutione, quasi augmēta hæreditatis, p̄ quos locupletior factus est.

Possessor tenetur cedere actiones hæreditarias si quas habet: & sibi debet caueri in eo quod abest. Bar.

Actiones, si quas possessor nactus est, euicta hæreditate restituere debet; † veluti interdictū. Vnde vi, a aut. Quod precario. Contra quoq; si possessor cauerit dāni infecti: cauēdum est possessori. b

Si seruus possessoris dedit damnum, liberatur eum dando pro noxa. Bar.

Ad officiū iudicis pertinebūt & noxales actiones; vt si paratus sit possessor noxæ dedere seruum, c qui damnum dederit in re d hereditaria vel furtum fecerit: absoluatur: sicut fit in interdicto. Quod vi aut clā. e

Possessio superueniens post litem contestatam, venit in hoc iudicio. Bar.

Caius lib. vj. ad edictum prouinciale. XLIIII.

SI quo † tempore f conueniebatur possessor hæreditatis, pauciores res possidebat: g deinde aliarum quoque rerum possessionem g adsumpsit, † eam quoque victus restituere debebit: siue ante iudiciū acceptū, siue poste a adquisierit possessionem. Et si fideiussores, quos dederat ad litem, nō sufficiāt: h iubere eum debebit proconsul, vt idoneè caueat. i Ex diuerso quoque si pauciores postea possidebit, q̄ initio possidebat (si mō id sine dolo k eius acciderit) absolui debet quo † ad eas res, quas desijt possidere. Fructus l cōputandos etiam earum rerum, quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait. m

Debitor hæreditatis non tenetur hac actione, nisi se hæredem contendat, Nota hāc ligē. quia glossat totum ɔtextum ii. Bar.

Vlpianus libro lxvij. ad edictum. XLV.

SI debitor hæreditarius non ideo nolit soluere: quod se dicat hęredē: sed ideo quod neget, n aut dubitet † an hæreditas pertineat ad eum, qui petit hæreditatem: non tenetur o hæreditatis petitione. p

Qui legatum accepit, nō prohibetur petere hæreditatem ab intestato, sed tenetur restituere legatum cautione sibi oblata: nisi fuerit in euidenti calūnia & si legatum nō restituitur, de hæreditate ex qua computabatur. Bartolus.

Paulus libro ij. ad Plautium. † XLVI.

POstquam legatum a te accepi, hæreditatem q peto. Attilicinus quibusdam placuisse ait non aliter mihi aduersus te dandam petitionem, quam si legatum

l Fructus. Quidam habent hic.§.& tunc habeas s̄. præ l.quo, sed inan. ibi, Quod ad eas, &c.& desijt possidere, scilicet dolo malo; & sic facit s̄.e.l.sed & si l.§ proinde. versi. vtrum.
m Iulianus ait vt s̄.e.l.& non tantum. in prin.

n Si debitor. Quod neget. & sic facit rem dubiam; vt C.quib.ad liber.proclama.non li.l.finali.§. quod vero petitur.& quod subijcit aut dubitet, nota admitti responsionem eius qui dicit dubito; vt infra de interrog.act.l.qui interrogatur.& C. de exce.l.si quidem.& infra, de iureiurā.l. iusiurandum.iiij in princi. ibi, aut spatiū dandum.
n Non tenetur. Scilicet soluere; vt dicunt. Tu distingue an ex delicto sit debitor, vt tunc teneatur; an ex contractu; & tunc nō. vt hic; nisi se contendat heredem; vt not.s̄.eodem.l. sed vtrum.
p Petitione. Pro isto debito. Accur.
q Postquam. CASVS. Possidebas hæred. legatum quod credebas mihi esse relictū, soluisti; cum in veritate non esset relictum; ego gerebā me p̄ hærede; & contra te institui peti. hæredi. in primis debeo tibi legatum restituere quod mihi soluisti; & postea agam peti. hæred. antequam legatum restituā, debes mihi cauere de eo restituendo si vincar a te. Imperator. Dicit quod quis de facili non auditur volens agere contra testamentum ex quo legatum percipit. Viuianus.
q Hęreditatē. Scilicet accusando testamentum de falso in quo scriptus es. aliud si vellem dicere inofficiosum, quia non possum; vt infra, de his qui. vt indig. l. post legatum. in principio. & supra, de inofficioso testa. le. si pars. §. finali. quæ sunt contra. Vel aliter loquitur hic quando dicebam minus solenne testamentum. nam si dicerem falsum, & persisterem vsque ad sententiam, deberem legatum amittere. vt C. de his qui. vt indignis. leg. aliam. argumen. supra titul. primo. l. Papinianus. § meminisse. secus autem cum dico minus solenne; vt j̄. de his qui. vt indign. l. post legatum. § j. & l. penultim. Accursius.

Respōsio dubia quãque admittitur.

† Quod.

† De isto verbo dubito vel nō credo, vide not. in c.cū ad sedē, de restitu. spoli. extra

† Lib. 20. ad edictū.

Quam

a Quàm si legatum redderem. quod verum est, licet legatario debeat caueri, vt sequitur.
b Maxime. abundat: vt ĩ. proxi. respon. in fin.
c Per errorem. credens se posse petere &c.
d Abstulisset. i. accepisset. sic infra, de fur. l. qui vas. & supra tit. j. l. cum multis.
e Calumnia; vt ĩ. vt in poss. leg. l. si is a quo. §. necnon. & sic not. quod calumniarum alia est euidens; alia non, vt hic, & C. qui accu. non poss. l. ij. & supra, de inoffi. testa. l. si pars. circa prin. & infra, de Carbo. edict. l. iij. §. causae autem &c. Accur.

C Vm is. CASVS. Aliquis instituit me haeredem. legatũ tibi reliquit, & illud solui, dicebas testamentũ minus solẽne; & hęreditatem petebas, quasi ab intestato. legatũ nõ restituisti. in peti. haer. volebas solidum haered. tibi restitui, & id legatum ꝙ iam perceperas. dicit ꝙ officio iudicis computabitur, ꝙ perceperas, & tanto minus restituere debeo.

f Cum is. Pone casum; vt ã. l. proxi.
g Non fit. Scilicet, scripto haeredi; quod fieri debet; vt supra. l. proxi.
h Restituatur. Nã bon. fid. &c. vt infra, de reg. iur. l. bona fides. similia deductio fit infra, de pecu. l. & ancillarum. §. in venditorem, &c.

† Aelius.

Q Vi se. CASVS. Aliquis possidet hęreditatem mihi delatam: Titius obtulit se dicens se possessorem esse, cũ in veritate non possideret, erit condemnandus ac si possideret: nisi scirem eum non possidere, quia tunc nõ videor esse deceptus. Viuianus.
i Non possideret dicens se possidere &c. Accur.
k Condemnatur. s. in haereditatis petitione ac si possideret: vt ĩ. de interro. act. l. qui ex parte. & no. quod ex hoc verbo condemnatur, & ex illo ab initio, &c. patet quod lis est contestata quã pœniteat.
l Ab initio litis. quid autem si à principio ignorauit, sed lit. contest. sciuit, nunquid procedi debuit? Respon. sic, vt innuit, & ã. de iud. l. de qua re &c.
ADDITIO: Dic secundum Barto. quod in ea necesse habet persistere: vt in authen. qui semel. C.

† Quarto. P. F.

redderem [a] Videamus tamen, ne non aliter petitor hæreditatis legatũ restituere debeat, quàm vt ei caueatur, si contra eum de hęreditate iudicatum fuerit, reddi ei legatum: cùm sit iniquũ, eo casu possessorem hęreditatis legatum, quod soluerit, retinere: & maximè [b] si nõ per calumniam: sed per errorem [c] hæreditatem petierit aduersarius. idq; & Lælius † probat. Imperator autem Antoninus rescripsit: ei, qui legatum ex testamento abstulisset, [d] causa cognita hęreditatis petitionem negãdam esse: scilicet si manifesta calumnia [e] sit.

Iabolenus libro primo ex Plautio. XLVII.

C Vm is, [f] qui legatum ex testamento percepit hęreditatẽ petit, si legatum quocunq; modo redditũ non sit: [g] iudicis officio continetur, vt victori deducto eo, quod accepit, restituatur [h] hæreditas.

Qui se liti obtulit, vel possessor condemnabitur, licet non possideat.

Celsus libro iij. † Digestorum. XLVIII.

Q Vi se liti obtulit, cùm rem non possideret, [i] cõdemnatur: [k] nisi [l] euidentissimis probationibus possit ostendere, actorẽ ab initio litis [l] scisse † eũ non possidere. quippe isto modo non est deceptus. Et qui se hęreditatis petitioni obtulit, [m] ex doli clausula [n] tenetur. ęstimari † scilicet oportebit, quanti eius interfuit non decipi.

Qui tacitam fidem accommodat, vt prædo dicitur possidere. Bart.

Modestinus lib. vj. Differentiarum. XLIX.

P Rędonis loco [o] intelligendus est † is, qui tacitã fidem interposuit, † vt nõ capienti restitueret hæreditatẽ. [p]

Qui perdit in actione falsi, non prohibetur dicere nullum. Bartolus.

Idem libro viij. Responsorum. L.

L Vcius Titius, cùm in falsi testamenti ꝓpinqui accusatione nõ obtinuerit: [q] quęro, an de non iure facto, nec signato testamẽto querela illi competere possit? Respondit: non ideo [r] repelli ab intentione nõ iure facti testamenti, ꝙ in falsi accusatione non obtinuerit.

quomodo & quando iudex.
m Obtulit. ignoranti, & de hoc plene dixi infra, de rei vendi. l. is qui se obtulit.
n Ex doli clausula. i. actione de dolo: vt dicitur supra, de dolo. l. penul. hoc non valet: quia cum detur hęreditatis petitio, vt hic: ergo cessat de dolo: vt supra, de dolo. l. j. Dic ergo ꝙ tenetur de dolo. id est, ex clausula doli, quæ inest stipulationi iud. sol. vt infra iud. sol. l. iudicatum solui. quã præstat, licet suo nomine esset conuentus: vt instit. de satisda. § j. in quam incidit in persistendo post satisdationem, non ꝓ anteriori: vt not. in d. l. penul. de dolo. sed pro anteriori & posteriori tenetur petit. hæredi. vt hie.

Offerre se liti. i. quasi garantizare &c.

† In P. F. add. si.

† P. F. scire.

† Al. add. qua.

P Rædonis loco. CASVS. Aliquis hæres rogatus erat de hæreditate restituenda incapaci, puta spurio. si is, qui hæres est institutus, consentit prędonis loco habetur: & sic fiscus poterit eum hæredit. petitio. conuenire. Viuia.

† Al. add. est.

† P. F. interposuerit

o Prædonis loco. in malæ fidei poss. loquitur, instituto haerede & rogato tacite restituere hæreditatem non capienti. Et dicas ꝙ etiã in iure non errabat. alias etiã non esset praedo: vt supra eod. l. & si lege. §. scire. secundum Azo. sed alij dicũt etiam si erret in iure. Item nota. quod hic est vere hæres, licet ei vt ab indigno hæreditas auferatur: vt ĩ. de vsuris. l. cum quidam. §. diuus Pius. versi. in tacito. sed fingitur non esse. cum ei auferatur, vt infra, de vulg. substitu. l. ex facto. §. Iulianus. Et forte procedetur, vt dicitur. C. vbi causæ fi. vel diui. domus. l. j. Accur.
p Haereditatem &c. Et ideo fisco tenetur petitione haereditatis. Accurs.

L Veius. CASVS. Accusabam testamentum alicuius consanguinei mei de falso, & succubui, postea volo dicere illud testamentum minus solenne: an possim, quaeritur? Et dicitur quòd sic. Viuia.
q Non obtinuerit. id est, succubuerit, ex voluntate tamen non petit, vt C. de his qui. vt indig. l. alia.
r Non ideo. Vt C. de inoff. test. l. cum qui. & C. eo. l.

 hæreditas.

hæreditas. sed contra. ȷ. de bo. lib. l. si patronus ex. vbi prius de falso: & postea cōtra tab. agere vult: sed ibi esset sibi contrarius, cum primo non valeret per accusationem falsi. Secūdo valeret. sed rumpi petat per contra tab. hic autem non. Item not. contra. ȷ. de accu. l. si cui. §. ijsdem. Solu. hic in ciuilibus, ibi in criminalibus, vel ibi erat accusatus vel condemnatus de calumnia. & hoc constabat: hic non constabat, præterea ibi dicit facile.

Facta mala fides per litis contesta. facit possessorem teneri ad verum pretium rerum venditarum ex voluntate: si ex necessitate, ad pretium conuentum. Bart.

Iabolenus libro tertio ex Cassio. LI.

IN æstimationibus [a] hęreditarijs, † ita venit pretium [b] venditæ hæreditatis, vt id quoq; accedat, quod plus fuit in hæreditate, [c] si ea † negotiationis [d] causa venijt. si autem ex fideicommissi causa: nihil amplius, quàm quod bona fide accepit. [e]

Iudicia particularia non differuntur propter vniuersalia, si res est tempore peritura. Bar.

Papinianus libro tertio Quęstionum. LII.

SI bonæ fidei possessor hæreditatis velit cum debitoribus hæreditarijs, aut † qui res hæreditarias occupauerunt, consistere: audietur, vtique si periculum [f] erit ne inter moras actiones intercidant. Petitor [g] autem hæreditatis citra metum † exceptionis [h] in rem [i] agere poterit. [k] Quid enim si possessor hæreditatis negligat? [l] quid † si nihil se iuris habere

---

IN æstimationib. CASVS. Hære. quanquam ego bona fide possedi. ego conuentus litē sum contesta. postea incepi malam fidem habere: vendidi rē hęred. minori pretio, quam valeret. si voluntarie vendidi solutum pretiū soluere debeo. si autē ex necessaria causa: quia testator dixit, vt pro certo pretio venderem: id soluere teneor. Viuia.

[a] In æstimationibus. Non videtur verum, quod hac lege dicitur. siue enim erat bonæ fidei posses. iste qui distraxit: non vltra id quod accepit, debet restituere: vt supra eo. l. item veniunt. §. eos autem. male ergo dicit eum teneri ad iustū pretium, si minori pretio vendiderat, quam res valeret. Quod hic dicit, vt id quoq; accedat, &c. quasi dicat, non solum acceptum pretium venit in petitione hęreditatis: sed etiā quod deest iusto pretio rerum, venit. minoris enim venditæ fuerunt. Siue ponas eū malæ fidei poss. debet teneri ad res ipsas, vnde etiā contra eum potest iurari in litem: vt ī. eod. l. si possessor. §. fin. Item in malæ fidei poss. non dicit, quia in fine dicit, quod bona fide accepit, &c. Ad hoc dicit M. quod prima pars in malæ fidei posses. secunda in bonæ fidei poss. loquitur. Sed hoc non valet quia non voluit hęc lex possessorum facere differētiam, sed contractuum, an voluntarie vel necessarie vendidit. Tu ergo dic quod loquitur in eo, qui bona fide possidebat: & qui iudiciū nomine hæreditatis, subierat intentatam contra eum hæred. peti. vnde & malæ fidei factus est, quātum ad restitutionem fructuum, ipse vero hęreditatem distraxit lit. contest. vnde ad pretium tenetur. Item si res pluris erant, quam venditæ sunt, id quoq; pretio accepto accedat: vt cum eo pariter vero hæredi præstetur: sed ad res tenetur, vt distinximus in rebus sterilibus. ī. eod. l. si possessor. §. quod si post. & hoc si distraxit causa negotiandi, id est propria voluntate, vt faciunt negotiatores: alioqui si ideo fecit, quod fuerat rogatus vendere hęreditatē certo pretio, in testamento non solenni vel irrito, vel rupto, non præstat nisi id, quod accepit, etiam si res multo pluris essent. fecit enī ex necessitatis suspicione, vel ex necessitate: si ponas eum conuētum per iudicem ab eo, cui iussus erat vendere. Dic ergo in æstimationibus hæreditariis. i. rerum hæreditariarum, vt æstimetur singularum pretium.

[b] Pretium. s. conuentum.

[c] In hęreditate. s. quod plus valuerunt res, quā venditæ sunt: sed videtur quod nec conuentū, nec verū debeat venire: vt supra eod. l. etiam. §. plane si accepta. quæ est cōtra. ad ſm responsum huius legis sol. refert vtrum quis rogetur per fideicommissum vendere hæreditatem iusto pretio: an rogetur restituere accepta certa quantitate. Primo casu vere est venditio: ideoq; pretiū succedit loco rei: vt ī. eo. l. si & rem. & ita venit in petitione hæreditatis, vt hic: nisi modico p̄tio sit distracta. ſm quosdam: vt ī. eo l. etiam. §. idem erit dicendū. In secundo nō est venditio, sed perinde est ac si esses tibi rogatus restituere, si rex Franciæ decem ei det: q in peti. hæred. non venit: vt in l. contraria. Eadē distinctio. & in legato & in ratione leg. Falc. est necessaria. aliud est enim, cum quis damnauit hęredem vendere fundū, ita vt certum pretium acciperet à legatario: aliud cum restituere rogat aliquo accepto à legatario. Primo casu est vere venditio, nec fundus est in legato, sed vt ita dicam, venditio fundi est in legato: ideo fundus non venit in computatione, sed id solū quod minus iusto pretio vendideris: at in secundo ipse fundus in legato est: ideoq; totus computatur: non autem eius quod pro cōditione implenda: datur fit computatio, quia idem est ac si accipiatur ab extraneo: vt infra ad leg. Falc. l. qui fundum. & l. in quartam.

[d] Negotiationis. s. voluntariæ.

[e] Accepit. quia hoc fecit ex necessitate, vt quia testator iussit eum vendere certo pretio: vt argu. ȷ. eo. l. non solum. & arg. supra eo. l. item veniunt. §. simili modo. & hoc quantum ad suspicionem. nam pro vero voluntas non valebat: quia fuerat iussum, alias non posset agi ab alio peti. hære. Vel dic quod etiam per sententiam iudicis fuit compulsus.

SI bonæ fidei. CASVS. Bonæ fidei poss. potest debitores hære. conuenire. Itē illos qui bona hær. occupauerunt. Itē nō solū possessor, sed petitor, hoc est verus hęres poterit vtiliter debitorē cōuenire. Vi.

[f] Vtiq; si periculum. alias autem non, ne fiat præiudicium per. hęre. vt ā. eo. l. si quis libertatem. circa prin. Sed hodie forte etiam si nō pereant, agere potest: vt C. eo. l. fin. Azo. Sed alij dicunt quod illa quā conuenitur: hæc quando vellet agere. Item no. hic q aliquid conceditur, ne res pereat, quod alias non permitteretur: vt hic, & ī. eo. l. diuus. §. causa. & ī. de procur. l. sed & ex his. & supra, de ferijs. l. j.

[g] Petitor. per hoc apparet q hæc lex loquitur quā lis iam erat conte. in per. hęre. ante. n. nec possessor, nec petitor agere potest: vt ȷ. de except. l. si post litē.

[h] Exceptionis. q. d. non potes agere, ne fiat præiudicium peti. hære. vt supra eod. l. si quis libertatem. & C. eo. l. fin. in princ.

[i] In rem. s. rei vendicatione.

[k] Agere poterit. contra possidentes res hæreditarias. Item actione personali cōtra hæreditarios debitores. Item per. hær. contra vtrunque.

[l] Negligat. & ideo ei imputari nō potest, quasi rem suam

Margin notes: † p. F. hæreditatis. — † si ex — Venditor hæreditatis ad quid teneatur. — † Al. add. bis. — † Impedimentum. — † quod

suam neglexerit? vt supra eod. l. si quid possessor. §. sicut. nam de bo. fid. poss. dixit in princ. huius legis. sed quid prodest petitori, si possessor, quantumcunque sit solicitus? vt C. de pact. l. si tibi decem. §. cũ possessor. sed ibi in pacto; hic in exigendo.

neg. gest. etiam ma. fid. poss. vt dices j. de rei vendic. l. in fundo. sed dicas quod hic alia ratio est. nam hic negotium ipso gestu fuit hęreditarium: quia tenebatur illud facere: cogendus principis vel pontificis authoritate, vt hic subijcit: & ideo merito actio negotiorum gestorum datur.

a Sciat. vt quia ab initio fuit malæ fidei. & ideo agere non potest: quia actionem nõ haberet: vt infra, de edmin. tu. l. quoties. §. itẽ temporali. & ideo maxime his casib. debet posse agere petitor: & sic erat malę fidei.

HÆreditas. CASVS. Siue corpore. siue non corpora, sint in alicuius bonis: nihilominus dicitur hęreditas: eo quod hæreditas iuris est nomẽ.

Si defuncto. Rogasti me hæredem tuum, vt facerem tibi monumẽtum: feci, & multum expendi: agit verus hęres aduersus me pro hæred. an sumptus quos feci circa monumentũ, retinere possim, cum voluntate defuncti facti videantur? Et respond. quod quamuis iure actionis nõ compellat: possum tamen cõpelli præsidali, aut pontificali authoritate ad constructionem monumenti: & ideo expensas recupero, secundum quod in litera dicitur. Viuianus.

sciat.

Idem libro sexto Quæstionum. LIII.

HÆreditas etiam sine vllo corpore, iuris intellectum [b] habet. Si defuncto [c] monumẽtum [d] conditionis implendę gratia bonę fidei possessor fecerit: potest dici, (quia voluntas defuncti [e] vel in hoc seruanda est, vtique si probabilem [f] modum faciendi monumẽti sumptus, vel quantũ testator iusserit, non excedat) [g] eum, cui aufertur hæreditas, † impensas, aut doli exceptione retentu rum, aut actione negotiorum gestorum repetiturum, † veluti hæreditario negotio gesto. [h] Quamuis enim stricto iure nulla teneantur actione [i] hæredes [k] ad monumentũ faciendũ: tñ principali [l] vel pontificali † authoritate cõpellũtur ad obsequium supremæ voluntatis.

Idem libro secũdo Responsorum. LIIII.

HÆres [m] furiosi substituto, [n] vel sequentis † gradus cognato [o] fructus medij temporis, quibus per curatorẽ furiosus locupletior factus videtur, prę stabit: exceptis [p] videlicet impensis, quæ circa eandem substãtiam, [q] tã necessariò, † quàm vtiliter factæ sunt. Sed & si quid circa furiosum necessariò † fuerit expensum, [r] & hoc excipiatur, nisi alia [s] sufficiens substãtia erat † furioso, ex qua sustentari potuit. Fructnũ [t] post hæreditatem petitã per-

i Actione. s. alicui alij, cuius non interfuit. s. cum vnus solus hęres est: vt j. de an. le. l. Quintus Mutius. §. Pomponius. si tamen plures sunt inter se cohęredes, agent fam. ercisc. & præscrip. verb. si testator iussit: vt j. fam. ercis. l. his consequenter. §. j. quæ est contra.

k Hęredes. scilicet veri. alias hæres.

l Principali. id est principis vel Papæ siue episcopi. Et sic not. quòd ad episcopum hoc spectat: sicut & alia; quæ ad religionẽ spectant: vt C. de epi. & cle. l. nulli. §. quod si in vico. Accur.

HÆres. CASVS. Filium Titiũ furiosum instituisti: & ei substituisti, si in furore decederet. decessit in furore. admittuntur substituti, si aliqs legitimus hęres furiosi onera hęredi. occupet, ei restituantur, & si aliquid necessario vel vtiliter in hęredita. fuerit impensum: illud restituitur, vel circa personam furiosi.

b Intellectum. i. de iure intelligitur esse hæreditas ea, quæ in corporalibus tantum est. vel dic nomen iuris est: vt infra, de verbo. sign. l. pecuniæ. §. j.

c Defuncto. vt puta instituit Titium hæredem in minus solenni voluntate sub tali conditione, si fecerit ei monumentum, & fecit de bursa sua.

d Monumentum. quod est nouum: vt infra, de relig. l. ij. §. pen. & l. monumentum.

e Voluntas defuncti. quæ alias esset valida.

f Probabilem. not. probabilem modum in sumptibus seruari: vt supra, de neg. gest. l. qui alienã. §. fin. & C. e. l. in restituenda. Accur.

g Non excedat: si ergo voluntatem defuncti seruauit, etiam si testator excessit probabilem modum, vt quia centum marchas voluit ibi expendi: tñ totum repetet, vt hic. Sed contra. j. de relig. l. at si quis. §. quid ergo. & j. ad leg. Falc. l. j. §. fin. & l. sequen. Sol. si voluntas testatoris sit aliquantulum vltra probabilem modum, nihilominus seruanda est: alioqui si nimis excedat, nequaquam. Vel solue legem illam ad legem Falcid. aliter: quia ibi nec totum quod testator præceperat, expendit sed cum decem præcepisset, tantum quinque expendit, quæ sola repetit. Vel dic quod ibi præceperat fieri picturas & similia circa monumentũ, quæ erant voluptaria: ideoque non repetit totum: licet testator pręceperit.

h Gesto. scilicet aliquo alio: vt C. eod. l. fin. §. penult. & facit hoc pro M. qui dabat vtilem actionem

t Fructuum. Quæsitum est, num vsuræ fructuũ ex hæreditate perceptorum veniant in hęreditatis petitione? Respon. iurisconsultus. vsuras fructuum ante litem contestatam perceptorum præstari debere petitori hæreditatis, non etiam vsuras eorum fructuũ, qui post litem contestatam sunt percepti.

m Hæres. s. legitimus: puta mater furiosi.

n Substituto. quem substituerat ei pater. quod potuit: vt C. de impub. & alijs substi. l. humanitatis.

o Cognato. s. defuncti primi. nam cognatus vt mater vel agnatus furiosi hæredis bona legitimo hęredi restituit vel substituto ab eo ipsi furioso: vt hic, & C. de cura. fu. l. fin. §. sin autem in furore.

p Exceptis. Id est deductis: vt supra eo. l. si a patre §. fin. & l. plane. & infra titu. j. l. sorori. §. sumptus.

q Substantiam. Id est hæreditatem: vt C. de verb. signi. l. fin. in fine.

r Fuerit expensum. nam inde debet ali: vt arg. infra, de iure delib. l. filius. & C. de ord. cog. l. fin. nisi alia, &c. vt hic subijcit.

s Alia. aliunde, non de hac hæreditate. & sic non debet diminui de ea.

t Fructuum. In bo. fid. pos. loquitur: vt tantum fructuum perceptorũ ante lit. cont. præstet vsuras: quia eos ex necessitate nõ percepit. sed fructuũ perceptorum post lit. conte. non: quia eos ex necessitate percepit. sic etiam ponitur casus. C. eod. l. j. secundum Ioan. & Azo. sed primo etiam casu non videtur vsuræ ven-

† P. F. impensas, ratione doli exceptione aut retentu rum aut actione, &c.
† Petitu-rum.

† Cõcor. & facit quod not. Inno. in ca. nos quidẽ. de test. extra & Archi. xj. q. j. ca. Siluester. & quod not. Spe. in tit. de iud. §. j. ver. item implorat contra hæredem.
† Al. add. si.
† Consequentis.
† Necessaria. P. F.
† Necessarie. P. F.
† P. F. est.

ceptorum, [a] vsuræ non præstantur. Diuersa ratio est eorum, qui ante actionem hæreditatis illatam percepti [b] hæreditatem auxerunt.

Hermogenianus lib. ij. iuris ἐπιτομῶν. LV.

SI possessor [c] ex hæreditate inhonestos habuerit quæstus: † eos etiã restituere cogetur: ne honesta interpretatio non honesti quęstus [d] lucrũ possessori faciat. [e]

Res hæreditariæ possunt alienari ex necessitate æris alieni. Bartolus.

Paulus libro x. ad Sabinum. LVI.

NOn solùm ad æs alienum hæreditarium exoluendũ necessaria alienatio possessori est: sed & si impensę necessarię in rem hęreditariã factæ sunt à possessore, [f] † vel si mora [res] perituræ deterioresve futuræ erant. [g]

Ei qui emit hæreditatem à fisco, competit hæc actio. Bart.

Iulianus libro sexto Digestorum. LVII.

EI qui † partem hęreditariam vel totam à fisco [h] mercatus fuerit, non est iniquum dari actionẽ, [i] per quã vniuersa [k] bona persequatur: quemadmodũ ei, † cũi ex Trebelliano senatusconsulto hęreditas restituta est, petitio hęreditatis [l] datur. [m]

Pignus datum a defuncto, potest peti hac actione. Bar.

Hæres [n] debitoris id, quod defunctus † pignori dederat, quin hęreditatem petendo consequi possit, dubiũ non est. [o]

Malæ fidei possess. tenetur ad quantum prædia ex negligentia facta sunt deteriora. Bart.

Cùm prædia vrbana & rustica negligẽtià possessorum [p] peiora sunt facta: veluti quia † vineæ, pomaria, horti extra consuetudinẽ patrisfamilias defuncti culta sunt: litis æstimationem earum rerũ, quantò peiores factæ sunt, † possessores pati debent.

Etiam bonæ fidei possessor tenetur restituere totum, quod nomine pœnæ exegit. Bart.

Idem libro ix. Digestorum. LVIII.

EVicta hæreditate, bonę fidei possessor quod lege Aquilia exegerit, † [q] non simplũ, [r] sed duplũ restituet. Lucrum.n. ex eo, quod propter hæreditatem accepit, facere non debet. [s]

ræ venire: vt ĩ. de vsur. l. neq; eorum. quæ est cõtra. Solu. aliud in petitione speciali, quia fructus non augent peti. quod in peti. hæred. faciunt: vnde merito vsuræ in pet. haere. veniunt de fructibus perceptis: vel etiam venditis, sicut de re principali vendita. Et sic etiã soluitur. C. de vsur. rei iudi. l. fi. Vel hic in bonæ fidei iudicijs: ille autem in iudicio stricti iuris.

[a] Perceptorũ. s. à bonæ fidei poss. secundum M. & nos idẽ in hoc casu diximus quod ipse.

[b] Percepti. Scilicet à malę fidei pos. ab initio, sm M. Sic ergo nota, quod dominus M. primam partem huius. §. in bo. fid. poss. secũdam in ma. fi. pos. exaudiebat. sicque scutum suum albo nigroq; variabat, vt omnẽ telorũ vitaret amaritudinem. Quę variatio merito displicuit, quia hic non possessorũ, sed fructuũ notauit Papi. differentiã. Alij vt Pla. & Bul. & Ir. totum in malae fidei poss. legunt. & ratio eorũ est: quia malę fidei posses. post lit. contest. percipit ex necessitate: non autem ante lit. conte. quod reprobo, vt falsum. nam & ante percipit ex necessitate. tenetur enim etiam si non percepit. Dñs etiam Ir. aliam rationẽ addidit, quia fructus ante lit. conte. percepti iure actionis petuntur, cui actioni, vt & alijs seruit officium iudicis: sed percepti post li. cõtest. solo iudicis officio petuntur: vt ĩ. de ædil. edic. l. ædiles. j. §. item sciendum. officium autem officio seruire absurdum est. nam & vsurae per officium peterentur. hoc reprobatur per l. infra, de regu. iur. l. non solet. Item non dico quod in peti. haered. veniant tantum officio iudicis post lit. contesta. imo actionis iure, nisi actionem appelles officium: & hoc modo officio iudicis expeditur, quod per actionem expeditur. Tu ergo legas hunc §. totum in bo. fid. poss. vt scripsi in glo. bon. fid.

[c] SI possessor. etiam bon. fid. &c.

[d] Quaestus. scilicet facti, & alias honesti quęstus, alias honestum quaestum, alias honesto quaestui. Accursius.

[e] Faciat. si aliter dicatur. sic & ĩ. eod. l. post senatuscons. & ĩ. eod. l. euicta. & ĩ. de procur. l. qui proprio. § procurator vt in ceteris. Sed contra. ĩ. de vsu. l. generaliter. Sol. vt dixi ĩ. eod. l. ancillarum. §. fin. Item secus in societate. vt infra, pro soc. l. cum duobus. §. fin. & l. sequenti.

[f] NOn solum. A possessore etiam post lit. cont.

[g] Futurae erant. supple erit necessaria alienatio: vt hic, & ĩ. eo. l. dinus. & lega. si possessor. §. si post. ver. sed si forte. sic ĩ. de iure delib. l. ait praetor. & C. de admi. tuto. l. lex quę. in fin.

[h] EI qui. A fisco. Et vero haerede.

[i] Actionem. Scilicet vtilem pet. haered. contra possessores haereditarios: contra venditorem habet ex empto: & hoc quando à fisco quis emit haereditatem, vel quotam eius portionem, vt hic dicitur. nam & econuerso qui emit à fisco haereditatẽ, tenetur alij vtili: vt supra eo. l. etiam §. item si quis. in eo autẽ qui emit à priuato, nõ est ita expeditũ, quod ei competat pet. haere. sed idem videtur quod & hic habeat vtiles actiones hęreditarias suo nomine: vt C. de haere. vend. l. emptor. Item arg. supra eod. l. item veniũt. §. praeter hęc ver. si. sperãda.

[k] Vniuersa. Sic supra eodẽ. l. item videndum. §. fin. & l. sequen.

[l] Petitio haereditatis. vtilis.

[m] Datur. Vt ĩ. de fideicommis. haeredi. pet. leg. prima & secunda.

[n] Haeres. verus.

[o] Dubium nõ est. scilicet, si solutum est debitum. vel aliter satisfactum à defuncto: vt infra, de pigno. actio. l. si rem §. omnis. & hoc si possideat pro possessore, vel pro haerede creditor, non alias: vt supra eodem l. sed verum. plene dixi.

[p] Possessorum. Scilicet, malae fidei. bonae fidei enim non tenentur: vt supra eodem. lege, si possessor. §. sicut. Accurs.

[q] EVicta. Exegerit. Exegit autem duplum propter inficiationem.

[r] Simplum. s. tantum.

[s] Non debet. vt supra eod. l. illud. §. actiones. Sed contra supra eod. l. at vbi. Solu. hic loquitur de poena, quae rei accessit: sed supra, de ea, quae personae cohaesit. Vel sol. vt ibi.

Cum

† Qui liberales, q̃ inhonesti quęstus Cice. lib. j. offic.

† P. F. non honesta quastui lucrũ.

† Cõcor. tex. & ibi gl. in c. sępe. xij. q. ij & glos. est super verbo, priuatæ.

† P. F. parte hæreditarias.

† Bald. & Sal. in l. ij. in fine. C. de fru. & lit. expen. & Alexã. in l. diuortio. §. ob donationẽ. in iij. col. ff. sol. ma. repu. tant istam gl. sing. ad hoc quod vnum officium iudicis mercenarium nõ potest producere aliud officium mercenariũ. Bolo.

† ei.

† defunctis

† quod

† P. F. sint facta.

† P. F. exegisset.

a Cum hæreditas. Non fuerat. vt quia inhonesti sunt, vt ĩ.eo.l.si possessor ex hæreditate. sic & infra.de ædil.edic.l.cum autem.

Cum idem. CASVS. Possidebam quandam hæredita. proposuit aduersus me Titius petitio. hæredi. dicens se verũ hæredem esse: ex alio latere dicebat Seius idem. Titius festinauit plus in agẽdo, & obtinuit: an sit ei hæreditas restituenda ac si nõ alius pomisset? Et dicitur quod sic: sed cauebit de conseruando me indemnem si pro alio sit iudicatum.

b Cum idem. Possessor.

c Non esset. Quia nec petita adhuc.

d Iudicatum. Id est, iudicãdum. vel dic proprie. & quod subijcit. absoluatur, scilicet ab executione, alias litera esset contraria sibi ipsi.

e Quod iudicio quis subaudi, illud quod, &c. Accur.

f Sed melius. Nũc solum allegationem hincinde propositam.

g Cum & res. Cũ erto quãuis, vel dic pro quia, quasi dicat, medebitur victo, vt facta ei cautione restituat rem nec hoc nocet actori: quia res salua sit &c. & quod dicit cautio: scilicet sine fideiussore: vt C.de verborum significatio le. sancimus. Satisdatio, cum fideiussore. vt supra, qui satisdare cogantur. l.prima. Et prima præstatur, vbi non est persona suspecta. secunda vbi est, vt supra, qui satisdare cogantur le. si fideiussor. §.fina. sed cum nec habeat rem victus: nec dolo desijt habere: & sic non tenetur, vt allegando hic dixerat: quod tamen est verum. ad quid fiet hæc cautio? quidam dicunt, ex abundanti: vt argumen. supra. de nego. gest. l.si pupilli. §.j. Quod est falsum. sic enim nõ interponeretur. vt s.de procu.l.non cogendum.in fine. Dic ergo quod est necessaria ad expensas, quas faciet victus: si etiam de facto conueniatur. Item vt victor teneatur probare se dominum & ita se iuste primũ vicisse. Item & sibi rem restitutã. alias enim præsumeretur habere prior possessor: cum tempore litis côte-

Possessor tenetur restituere fructus quos percepit, licet petitor percepturus non fuerit. Bartolus.

Aphricanus lib. iij. Quæstionum LIX.

Cum hæreditas petita sit[a] eos fructus, quos possessor pcepit, † omnimodo restituẽdos, † & si petitor eos percepturus non fuerat.

Vnius petitio nõ impedit executionẽ alterius petitionis eius qui prius ad sententiã peruenit: sed est possessoris cauendum. Bar.

Neratius lib. vj. † Membranarum. LX.

Cum idem[b] eãdem hæreditatem aduersus duos defendit: & secundum alterum ex his iudicatũ est: quæri solet, vtrum perinde ei hæreditatem restitui oporteat, atq; oporteret, si aduersus alium defensa nõ esset:[c] vt scilicet si mox † & † secundũ aliũ fuerit iudicatũ,[d] absoluatur is, cum quo actũ est: quia neque possideat, neque dolo malo fecerit, quo minus possideret, quod iudicio[e] † victus restitueret? an quia possit & secũdum alium iudicari non aliter restituere debeat, quam si cautum ei fuerit, quod aduersus alium eandem hæreditatem † defendat? Sed melius[f] est, officio iudicis cautione, vel satisdatione victo mederi: & cum res[g] salua sit ei, qui in executione[h] tardior venit aduersus priorem victorem.

stario. habuit vt C.ad exhib.l.tertiã. cõcordat infra de rei vindic.l.is a quo. Accur.

h Executione. Id est, prosecutione. Accu.

Filius. CASVS Mulier filium instituit sub ea cõditione, si pater eum emanciparet: pater hæred. possedit ante emancipationem filij, & multa expendit de hæreditate circa filium: puta emendo sibi militiam: agit filius petitione hæreditatis contra patrem. pater vult ea imputare, quæ in eum impendit: an sit audiendus? Et dicitur quod sic.

i Conditionem. Quia instituit sub conditione, si a patre emanciparetur vt C. de Inoffic. testa.l. filijs.

k In honorem. Quod fieri potest: vt supra, de nego. gest.l. quæ vtiliter. in prin.

l Fecit. De suo pater. & repete antequam filium emanciparet. Et sic probatur quod naturale debitum venit in compensationem: vt infra de compe. l.etiam quod.

m Exciperetur. etiam si a patre nõ opponatur exceptio, secundum P. & sic de facto supplet iudex secundũ eum per legem istam: & pro eo etiam est C.vt quæ de sunt aduoc. partium.l.j. sed hoc est falsum, secundum Ioann. cum secundum allegata debeat procedi: vt supra, de officio. præsid. leg. illicitas. §. veritas: Et quod hic dicit in fine, & si non excipit, id est, si non habeat exceptionem: defendetur tamen officio iudicis: vt supra eod. leg. plane.

Quod pater expendit in honorẽ filij, in dubio videtur expendere de bonis quæ habet: pertinentibus ad filium. Bar.

Scæuola li. iij. Digestorum. LXI.

Filius a patre emancipatus, secũdũ cõditionẽ[i] testamẽti matris adijt hæreditatẽ: q̃ pater ante, q̃ filiũ emãciparet, possedit, † fruct'q; ex ea pcepit † sed erogationẽ in honorẽ[k] filij, cũ esset Senator, fecit[l] ex ea. Quæsitũ est, cũ paratus sit pater restituere hæreditatẽ, habita rõne eorũ q̃ in eũ erogauit, an filius nihilominus perseuerãs petere hæreditatem, doli mali exceptione summoueri possit? Respon. & si nõ exciperet,[m] satis p officiũ iudicis consuli.

TITVLVS IIII.

SI PARS HÆreditatis petatur.

Ista lex cõtinuat se primò ad præcedentia. Secundo intrat materiam. Secunda ibi, si qui. Et prima pars quæ cõtinuatur, nõ indiget summario. Bar.

Vlpianus libro. v. ad edictum. I.

SI PARS HÆREDITAtis petatur.

Supra quid iuris sit si tota petatur hæreditas exposuit, nunc quid iuris sit, si pars. Vbi attendas, an is qui partem petit, omnino de ea certus sit & nũc attẽde, an possessor ius habeat: puta quia cohæres est, an nõ; De hoc dicitur infra. e.l. §.i.ij.iij.iiij. & v. an nõ sit certus, & hoc di-

a Ergo post litem contestatã et bonæ fidei possessor perceptos fructus restituere dẽt, eadem ratione fructus restituendi vt in rei vendicatione. Lucrũ n. ex ea re, quæ in lite esse cepit, facere quis nõ debet, ait Vlpi. in l. Iulian. 17. §.fi. de rei vind. A.P.

† Accepit.
† Al. add. ait.
† P.F. vẽ
† Simul.
† Ac.
† P.F. victus restituerit.
† In P.P. defendit.

† Percepit
† Possedit P.F.

Debitũ naturale in compensatione venit.

hoc dicit infra.ti ℸ. in l.antiqui.§.si.cætera de fructibus & sumptibus & consimilibus in superiori titulo dicta hoc repertas cede. Azo.

Post actionē. CASUS. Iurisconsul. cōtinuationē istius tituli ponit ad superiorē ex quo dictū est de eo, qui pro toto dicit se hęredē: nunc dicit de eo, q ꝑ parte dicit se hæredē. Is.q. Ad hoc vt aliquis totā hæreditatem petat vel partē, nō est cōsiderandū quantū ille possideat, a quo petere vult. sed cōsiderare dēt ius suū ꝓpriū, scilicet an sit hæres ꝑ parte: an sit in solidū. & si ꝑ parte petit partē: si insolidū solidā. Quinimo.

ℸ Is, qui totam.

Post actionē, quā [a] proposuit [b] prætor ei, q ad se solū hæreditatem pertinere contendit: cōsequens fuit & ei proponere, [c] qui partē hæreditatis petit.

In petitione hæreditatis cōclusio sumitur respectu iuris agētis, nō respectu possessoris tituli. B.

Qui ℸ hæreditatem vel partem [d] hæreditatis petit, ius ℸ non ex eo metitur quod possessor occupauit, sed ex suo iure. [e] & ideo, siue ex asse hæres sit, totam hæreditatem vindicabit, [f] licet tu vnam rem possideas: siue ex parte, partem: licet tu totam hæreditatē possideas.

Plures hæredes debent agere cōtra plures possessores: nec potest vnus eligere vnum, alius aliū. Bartolus.

Quinimo si duo pos-

Me & te hæredibus iostitutis: vno in semisse: & alio in semisse: totam hæreditatē, Titius & Seius occupauerunt, & inter se diuiserūt: quæritur vtrū mediet atem petam ab vno: & tu aliam ab alio? Resp. quod medietatem vterq; nostrū ab vtroq; eorum petet.

Proinde. Successi Titio pro dimidia: possedisti tu aliā: negaui te cohæredē meum esse: & tu me. debeo petere mediā illius portionis quam tu possides: & tu illius quam possidebam. Sed quid si confiteor te cohæredem meum esse, & tu me? Debemus experiri iudicio famil. erciscun. Si ego. Me & te hæredibus institutis: tu vnam medietatem possedisti, & Titius extraneus. aliam. an integrum semissem a Titio extraneo petere debeam: an dimidiam a te cohærede, & aliā a Titio, quæritur? Et dicit quidam iurisconsul. quod semissem a Titio petere debeo. Item me & te ꝑ æqualibus portionibus iostitutis, quatuor vncias possedi: & tu alias quatuor: & tertius quatuor. quæritur qualiter quisque debeat consequi portionem hæreditatis sibi debitam? Respon. quod agere debeo cōtra extraneum, & consequi debeo duas vncias: & duas alias a te. & tu duas a me: & alias duas ab extraneo. verum ea meo ratione duarū vnciarum mearum obijcere poteris compensationem. Interdum. Decessit quis relicto nepote ex filio vno: & vxore pręgnante ex alio quam portionem petere debeat nepos superstes de hęredi. auita, quęritur? Et respo. quod admittitur ad incertam portionem petēdam. quę sit enim sua portio, nescitur: quia incertum est quot filij nascentur: & maxime secundum lnea ista, secūdum quę diuidebatur hęreditas in capita. sed dic casum & verius vt hic no. per glo. Viuia.

[a] Post actionem quam. Sic loquitur, quasi alia sit actio, de qua superiori titu. exposuit: ab ea, cuius tractatū hic ponit: quod falsum est. vna est enim actio peti. hęr. quę pro tota hęreditate vel eius partē proponitur. vnde & superiori tit. in illa lege, de parte hęreditatis locutus est. Dic ergo post actionem, i. post tractatum quē fecit, vbi quis se solum dicit hęredem proponendo actionem: consequens fuit & ei proponere, scilicet actionem eandē, id est, peti. hęreditatis. Vel dic, vna est actio in genere, diuersę eius sunt species: vt ℸ.ti.j.l.j. & ij. nam & alia tibi, & alia mihi datur actio: sicut & hic homo est, & ille: duo tamē sunt quorum neuter est alter: nec tamē cōcedendum est, quod inter se differant specie illa, q tibi datur, vt nec homo ab hoīe: qa singularia inter se specie non dif-

Singularia inter se specie nō differunt.

ferunt vt ait Ar. Item quod subijcit, q prætor superiorem actionem induxit: videtur falsum. nam imo Senatores proposuerunt: vt ꝟ. prox. l. item veniūt. §. præter. hæc vnde & centumuiralis dicitur: vt C. e. l. fin. in princ. & elusiū: vt ℸ. ti. j. l. j. & ꝟ. de inst. & iure. l. ius autem ciuile. Sed sūd. improprie loquitur. nam quia super ea locutus est prætor: ideo prætoriam vocat. sic ℸ. cō mo. l. j. Sed vbi prætor locutus est super ea? Certe non in superiorē titul. sed alibi forte locutus fuit sat. sic infra, si quadru. pau. se. di. leg. §. in prin. §.

ℸ Is. P. F.

[b] Proposuit. Id est concessit. Accur.

[c] Proponere. Id est, concedere.

[d] Partem. Hic debet esse Pis. litera: qui partem hæreditatis vel totam hęreditatem petit, ius non ex eo, &c. Et dic metitur. s. actor. Alij habent principium huius. §. vbi, ius nō ex eo, &c. & tunc metitur, scilicet prætor. prima verior est. & secundum hoc, id est, secundum secundam literam abundat is qui, &c.

[e] Ex suo iure. Id est, successione: sic ℸ. de condi. indebi. l. si pœnę causa. §. j. Sed arg. contra C. de rei vindi. l. res alienas. quę est in fi. imo concordat.

[f] Vindicabit. Tu dicas, id est, vindicādo, idest petē do id solum, q quis possidet, dicet totam hęreditatē ad se pertinere, & suam esse, secundum Azo. Alij aūt fere omnes scripserūt & dixerunt, quod etiam si rē minimam quis possidet, tamē est obligatus ad totam hęreditatem restituēdam, sed de ęquitate liberatur restituendo id solum, quod habet: vt ꝟ. ti. j. l. licet & habent pro se arg. & simile (vt dicunt) ℸ. de pecu. l. quęsitū. & propter hoc etiam dicūt statutum esse, quod legitur ꝟ. tit. j. l. iiij. Sed certe nil est falsius eo, quis enim credat aliquem esse obligatum ad id, quod non habet: neq; habuit neq; ꝓmisit. neq; ex suo delicto tenetur, vel facto: certe si obligatus est, ergo ex cōtractu, vel quasi, ex maleficio vel quasi: vt insti. de obli. § sequens quorum nullum est hic. Quęso dicat mihi aliquis, quod est illud ius strictū, vnde talis obligatio oritur? Item simile quod inducunt ex actione de peculio, contra eos est aperte. patet enim nō in plus est obligatus q sit in peculio: vt ℸ. de h. leg. l. si quis rec. §. huic. & infra, de pec. l. quoties. §. si semel. & quod dicitur recte agi de peculio, etiā si nihil est in peculio: non est ita stulte intelligendum, vt creditor possit dicere, ego peto decem actione de peculio in quibus es obligatus. Sed ita vt dicat [a] creditor, ego conuenio dominum ex contractu serui, qui decem mihi promisit, vt mihi rationem de eo faciat, vel mihi satisfaciat secundum vires peculij. Pręterea, quod supra titulo primo lege quarta dicitur, non est ideo, quia possessor in omnibus tenetur; sed quia vniuersalis est petitio, & vniuersa sua esse in libello complectitur. Eodem modo responderur supra titulo primo. l. item vidēdum. §. si quis cum. Pręterea eadem ratione contingit quæ & in rei vindicatione vt infra, de rei vindicatione. l. si autem §. possidere quid est ergo quod dicitur hic vindicat totam? Respond. vt prius dixi, qui vnam rem insolidum sibi restitui cupit, sibi totam debet vindicare & attribuere hæreditatem, id est, dicere debet se insolidū dum hæredem, & ideo insolidum restituēdam rem; alioqui

[a] Ista glo. est no. secundum Bal in quātū dat formā & modū agendi in actione de peculio

alloqui non totum: sed pro parte restitueretur. Caute ergo posuit verbum vendicabit, nõ dixit peti. hoc enim falsum esset. Azo.

a Si duo possideant. s. pro diuiso, secus pro indiuiso vt ĩ. ea. l. §. si ego. & ĩ. eo. l. sorori. ĩ. respon. secundũ Azo. tu dic etiam si pro indiuiso possident illi, qui conueniuntur, habere locum hunc §. quia non potest magis primus petere a primo quã a secundo: & secundus a primo quã a secundo. & ideo ambo petẽt a primo: & ambo a secundo. Arist. ad hoc ĩ. de fideiuss. l. generaliter. vbi dicit, quod si vnus cõreorum succedat alteri contro, quod neutrius obligatio extinguit: quia nõ põt apparere, quã magis. Item nõ obstat sequens §. si ego. quia certum est a quo petere possit, scilicet, ab extraneo, & non a cohęrede qui nihil vltra suam partem possidet. Item l. illa Sorori. & pro diuiso, & pro indiuiso põt intelligi.

† In P. F. add. pro hærede.

sideant a hæreditatem, & duo sint, qui ad se partes pertinere dicant: b non singuli a singulis petere cõtenti esse debent, (puta primus a primo, vel secũdus a secundo) sed ambo a primo, & ambo, a secũdo. Neq; enim alter c primi, d alter secundi e partẽ possidet, sed ambo vtriusque. †

Si sunt plures ad quos hæreditas pertinet pro diuiso: potest alter ab altero conueniri hac actione, vel familiæ erciscundæ si fatentur se esse cohæredes. Bartolus.

Proinde & si pro hærede possessor f & petitor possideant hæreditatẽ: g cum vnusquisque eorum partem dimidiam hæreditatis sibi adserãt, † h inuicẽ petere debebunt, vt partes rerum cõsequantur: i aut si controuersiam sibi non faciunt k hæreditatis, familię erciscundæ eos experiri oportebit.

Si cohæres meus & extraneus possideant hæreditatem pro indiuiso, extraneum tantum conueniam. Bart.

b Dicant. & verum sit.

† adserãt.

c Alter. possessorum.

d Primi. scilicet, tantum.

e Secundi. scilicet tantum.

f Et si pro hærede possessor. quilibet in parte possidet, & in parte petit.

g Hæreditatem. s. res hæreditarias, & pro diuiso, puta vnus possidet fundum Seianũ, alius Gabinianum: vt infra. de exceptio. rei iudi. l. si inter in princi.

h Adserat. s. competere & petẽti. s. aduersario nihil. pone ergo quod possideo rem quæ cõtinet dimidiã: conuenior a te cohærede meo pro parte dimidia rei & vnam medietatem huius rei meã esse dico: alterã dico nõ esse tuam. tu quoque omnino idem mihi respondes, cum postea conuenio te pro dimidia eius, quod possides.

i Consequantur. s. quilibet dimidiam eius: qđ possidet aduersarius. nã in parte qualibet, quilibet habet suam dimidiã. sic & ĩ. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. si cõsenserit. §. fi. & ĩ. de vsuf. l. si mihi & tibi. & ĩ. e. l. itẽ si eũ. & ĩ. de contr. em. li. l. j §. filio. Sed cõtra. ĩ. pro so. l. si Titius cũ quo. in fi. Sol. ibi, in pecunia speciale. Item contra ĩ. de rei vend. l. Pomponius. libr. xxxvij. & infra proxi. §. vbi tantum vnam partem actor prosequitur. Sed ibi pro indiuiso possidet res: hic pro diuiso.

k Non faciunt. Quia nemo dicit rem quã possidet insolidum pertinere ad se. Vel verius quia quilibet alium cohæredem cõfitetur. Et no. quod innuit hic §. (quod est verum: vt C. fami. ercis. l. in familiæ.) ꝙ cessat familiæ ercis. iudicium, vbi de hæreditate sit quęstio; quia vnus alterum negat cohæredem. & sic est contra. ĩ. famil. ercis. l j. & l. fundus qui dotis nomine. §. si ego. vbi dicit etiã, vbi est controuersia, habere locũ fa. ercis. iudiciũ, ex quo ambo possident. Sol. ibi possessor pro eo ꝙ possidebat intentabat iudicium famil. ercis. quod potest, licet cohæres negetur. hic vero pro eo qđ non possidet, non posse intentare famil. erciscund. iudicium innuit: quod verum est.

Si ego ex parte me dicam hæredem, cohæres autem meus possideat l hæreditatem cum extraneo, cum non plus cohęres haberet parte sua: m verum a solo extraneo, an vero & † à cohęrede debeam † petere hæreditatem, quæritur. Et Pegasus fertur existimasse, a solo extraneo me petere debere, eumque restiturum, quicquid possidet. & fortassis hoc officio iudicis debet fieri. Cæterum ratio n facit: vt a duobus petam hæreditatem: hoc est etiam † a cohærede meo: & ille quoque dirigat actionẽ aduersus exterũ possessorem. Sed Pegasi sententia vtilior est. † *

† Etiam.

† P. E. deberem.

Qui partem possidet pro indiuiso, a cohærede & extraneo possidentibus residuam partem petet; vel inter eum & cohæredem compensatio fiet. Bar.

Item si cum o me ex parte dimidia hæredem dicerem, trientem p hæreditatis possidérem, q deinde residuum sextã-

l Possideat. Pro indiuiso.

m Parte sua. Tũc enim quia non possidet, quod sit alterius conueniri non põt. nec. n. medietas mihi ꝓ indiuiso cõpetẽs est tua: nec tibi cõpetẽs est mea puta vna vocetur b. alia a quæ est mea, s. a. nõ est tua, neque b. mea. At opponitur: constituat aliquod totum ex a & b. & illud vocetur. c. hoc est mihi & tibi commune. ergo quęlibet eius pars secundum lo. non sequitur: vt ĩ. de ver. sig. l. litt. §. prędia. Azo.

† Et P. F.

† In P. F. q lectio melior est Al. verior.

* Et perplexitas, & ambages, (bis. n. ageret de eadem re) vitent.

n Cęterum ratio s. prędicta s. ea. l. §. proinde. & §. quin imo. sed mala est quia hic loquitur cũ pro indiuiso possidet hic cohæres: ibi cum pro diuiso. Vel verius dic, ratio. s. stricti iuris: vt hic. & ĩ. fam. erc. l. item Labeo. in prin. quæ est contra. sed æquitas contradicit: vt hic subijcit, & procedit: vt ĩ. fami. ercisc. l. Lucius. & s. de inoffi. testa. l. filio. primo. respo. & l. mater. §. præterea. & C. depositi. l. fi. Vel dic, r ratio in genere aliud suadet: sed ratio in specie suadet, secundum Peg.

r No. ꝙ rõ in specie vincit rõnem in genere. vide ꝙ no. per Dy. in c. ij. de re. iur. in vj.

o Item si eũ. Dic casum, ꝙ duo eramus cohæredes, & æqualibus portionibus: sed quilibet possidet quatuor vncias, & alius quidã extraneus quatuor. Agam ad dimidiã eius. ꝙ quilibet eorũ tenet. & sic a quolibet eorũ habeo duas vncias: sic habeo vltra quã debeam. ergo reddam duas vncias cohæredi. & ne hic circuitus fiat, dic compensationem fieri.

p Trientem i. hæreditarias res pro diuiso, quæ faciunt trientem. Ioan. res enim non dicitur proprie pars hæreditatis; vt infra, si quis omiss. causa testa. l. quamuis non proprie.

q Possiderem. Et alium cohæres meus; & alium extraneus quidam, & omnes pro diuiso.

Persequi.

a Persequi.s.a duobus, quorum vnusquisque triētē possidet, & eorū vnus est mihi cohæres. Azo. Sed nūquid pro diuiso possident? Respon. non, vt dixi: tunc nihil à cohęrede meo peterē vt j. ead. l. §. si ego. Nunquid ergo pro diuiso? Rñ ita, quare ergo sextantem peto a possidentelimo cum pro dimidia sim hæres, dimidiā petere debe rem? Respon. sextātem peto totius hæreditatis, qui contimet dimidiam illius trientis: quia in dimidiam me heredē dicn: vt j. e. l. §. j. & illa dimidia sextana dicitur.

b A singulis. scilicet sui trientis: quia in dimidiam me hęredem dicn: vt j. e. l. §. j.

c Sic fieri. Quia non condemnatur nisi in dimidiā eius quod possidet. Io.

d Ipse scilicet ego

e Tenebor. Cohęredi meo a quo sextantem petij.

f Compensatio. sed quomodo fit compensatio: cum hinc inde corpus nō quantitas debeatur: vt C. de cōpens. l. fina? Respond. fit vtraque parte volente expresse vel etiam tacite: vt quia dicit quilibet quod non aliās restituet nisi & sibi restituā nam tacite videnē compensare. Vel dic quia id, quod hinc inde debetur, est indiuisibile, & quasi in genere debitum, fiat compensatio. & pro hoc j. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si de Falcidia. & le. Imperator. §. si centum.

† P.F. habebo.

† Iste §. est no. secundum Bal. & ad de secundum eū dē quod not. in l. quæ de tota. §. j. ff. de rei vē. in l. j. §. si quis argētum. ff. de posit.

tem velim persequi: a qualiter agam, videamus Et Labeo scribit, vtique partē dimidiam me petere debere a singulis: b sic fieri, c vt a singulis sextantē consequar, & habeam † bessē quod verum puto sed [&] ipse d tenebor e ad restitutionē sextantis ex triēte, quē possidebā & ideo iudicis officio inuicem compensatio f erit admittenda eius, quod possideo: si fortè cohęredes sint, à quibus hæreditatem peto.

Propter numerum nascendorū ex ventre, admittitur petitio partis incertæ. Bar.

Interdum † prætor incertæ partis hæreditatis petitionem indulget, g idoneis causis interuenientibus: vt puta, h est defuncti fratris filius, sunt & vxores defunctorum fratrum prægnantes, quam partem fratris filius hæreditatis. i vindicet, incertum est: quia quod edantur † fratrum defunctorum filij, incertū est: k Aequissimum est igitur incertæ partis vindicationem l ei concedi. Nō audenter m itaque † dicet, vbicunque meritò quis incertus est, quam partem vindicet: debere incertæ partis vindicationem concedi.

Qui speratur admitti ad partē. facit partem. Bar.

Caius li. vj. ad edictum prouinciale. II.

SI ex plurib⁹, ad quos eadem hæreditas pertinet, quidam adierint, quidam ad huc deliberent: n [placuit] eos qui adierint, si petant hæreditatem, non maiorem partē petere debere, quam habituri essent cæteris adeuntibus: nec eis proderit, si cęteri nō adierint. Non adeuntibus o autem cæteris: poterunt tūc partes eorum petere, si modo ad eos p pertinent.

g Indulget. Sic est etiam in rei vendicatione; vt j. de rei. vend. l. iij. in fi. & l. quæ de tota. §. j. & j. commu. diui. l. & si non. §. j. Accu.

h Vt puta. Pone casum secundum Azo. in successione collateraliū. puta fratris; in qua olim fiebat diuisio in capita; vt j. de suis & legit. hæ re. l. post cōsanguineos. §. hæreditas. Itē vbi nullus fratrū superestet vt insti. de leg. ag. suc. §. cęterum. ver. nos vero. in fi. at in successione ascendētium, etiam olim in stirpes. diuidebatur; vt inst. de hær. ab intest. § . cū filius. ver sic. & quia placuit. hodie vero in collateralibus idē; vt in authen. de hær. ab intesta. §. si ergo defunctus; colla. ix. Azo. Dic ergo defuncti fratris, scilicet præmortui. fuerant. n. quatuor fratres, tres prius decesserunt, vnus relicto filio nato; alij duo relictis vxorib⁹ prægnantibus; nunc vltimo decessit alius sine filio ad cuius hæreditatem filius fratris & ventres vxorū aliorū vocantur. Alij vt Io. ponunt casum, quod tractatur de hæreditate aui. & secundum hoc corrigitē per Iusti. vt inst. de hær. quæ ab intest. de. §. cū filius. ver. & quia placuit.

i Hæreditatis. s. aui, secundum Io. vel fratris vt dixi ponendo casum, secundum Azo. Sed nonne quartā partem hic nepos interim petere debet: si esset vnus venter, vel septimam quando duo ventres, secundū casum. Io. vt infra. l. Antiqui? Respon. potest dici aliud in filijs: vt ibi, aliud in nepotibus; vt hic. Vel melius idem est: sed ibi dicitur in certa; quia nescit, quam in eodem iudicio consequatur vel quia eius iudicij est incertus; vt j. de pecu. l. quod debetur. vel quia forte interim pariet, & scietur veritas; vt infra eod. l. & si pauciores. vel dic. petit quartam cum adiectione incertę partis id est, vt si quid sibi plus obtigerit. illud habeat; vt arg. j. eo. l. & si pauciores.

k Incertum est, apud homines: cū vsque ad septem nasci possunt sed apud Deum est certum vt hic, & j. de sol. l. si pater. & j. eod. le. antiqui. & j. de iu. l. sed & si. §. si pater

l Vindicationem. Id est, hæreditatis petitionem. hodie vendicaret dimidiā vel tertiā: quia non in capita; sed in stirpes huiusmodi hæreditas diuiditur. * vt in authen. de hæredi. ab Intesta. §. si igitur. col. ix.

ADDITIO. Intellige istam gloss. in successione fratris, vt pariter succedat alter frater, & plures filij alterius fratris: vt in dicto §. si igitur. sed vltra fratres, & fratrū filios fit successio in capita, nō in stirpes; quia plures nati ex vno, loco plurium habentur licet succedat cum vno nato ex alio, secundum Paul. de Cast.

m Non audacter. i. non in fronte. Accu.

SI ex pluribus. CASVS. Titius te & me hæredes. instituit; adiui. tu. volebas deliberare, an totā hæreditatem possim petere? Dicitur quod non; sed meā partem tantum, quæ mihi cōpeteret, si statim adiuisses; si repudiasses, totum accrescit mihi; vnde totum petere potero. Viuia.

n Deliberent. i. non adierint. s. adhuc

o Non adeuntibus. Id est repudiantibus, vel tempore exclusis, vt hic, & C. quando non petentium partes. l. j. & supra, de inofficio. testamen. l. sed si pro ponas. §. fina.

p Ad eos, vt quia non erat aliquis substitutus. Et not. hic argu. ad quæstionē qua quæritur, si instituo duos hæredes, vnū pure, alterum sub conditione; quē pure institutus suam partem tantū habeat interim. & hoc dicit Ioan. vt hic. & j. de condi. & demonst. l. hæc scriptura. §. fi. & l. si separatim. & C. de cad. tollen. §. vbi aūt. & infra. de sol. le. ex parte. & infra, de leg. j. l. plane. j. §. si coniunctim. Pi. dixi contrarium, & Azo.

† P.F. fratrū defunctorū filij sed non recte.

† Tamen.

* Immo in capita, vt Vlpian. l. 1. §. hæreditas. de suis, & le. idē in Institut. suis dele. hær. 16. §. adgnatorū & in inst. de le. agn. suc. §. hoc ēt l. vlt. in fine C. de suis, & leg. & Harmen. li. 5. ti. 8. de noni. 888. verior itaqꝫ Azonis opinio cui fauet Zasius in intell. sing. lib. e. ca. 7. iuxta quā ego consulendo obtinui. A. Perl.

& Azo. scilicet interim insolidum eum hæredem: vt arg. ǰ. de assign. lib. l. sub conditione. & ǰ. de vsufru. accresc. l. idem est. §. si mihi. & ǰ. ad Treb. l. j. §. quoties. quæ inut arg. contra. huic legi. Tu autem potes distinguere s'm H. an dixit testator, Titium hæredē instituo: & si venerit ex Asia nauis: tunc etiam Seium cum eo instituo: & tunc teneat sententia Pis. vt argu. ǰ. de acqui. hære. l. si solus. an dicat, Titiū in dimidiam instituo: & si nauis ex Asia venerit, Seiū instituo in aliā dimidiā, & tunc procedat sententia Io. vt C. de cad. tollen. §. vbi autem.

Posthumus nasciturus ex ventre, impedit sequentes in gradu: eos autem qui eiusdem gradus sunt statuitur admitti, vt si tres nascituri essent, aufertur vel conceditur alteri, secundum quod casus occurrit, Bart.

Paulus libro xvij. ad Plautium. III.

[a] ANtiqui libero ventri ita prospexerunt, vt in tēpus nascendi omnia ei iura integra reseruarent: sicut apparet in iure hæreditatū, in quibus qui post eum gradū adgnationis sunt, quo est id, quòd in vtero est, non admittuntur, dum incertū est, an nasci possit. [a] Vbi autem eodē gradu sunt cæteri, quo & venter: tunc quę portio in suspēso esse debeat, quæsierunt: [b] ideo † quia nō poterant scire, quot nasci possent: † ideo † multa de huiusmodi re tam varia & incredibilia † tradiderūt, vt fabulis annumerētur. † Nam [c] traditum est, & quatuor pariter puellas à matrefamilias natas esse. Alioquin tradidere nō leues authores, quinquies quaternos [d] † enixam † Peloponesiam, [e] [&] multas Ægypti † vno vtero septenos. [f] Sed & tergeminos, [g] senatores † cunctos, * [h] vidimus Oratios. [i] Sed & Lelius † scribit se vidisse in palatio liberā mulierem, [k] quę ab Alexandria perducta esset, † vt Adriano ostenderetur, cum quinq; liberis: ex quib⁹ quatuor eodem tempore [l] enixa (inquit) dicebatur, quintū post quadragesimum [m] diem. Quid † ergo? Prudentissimè † iuris authores medietatem [n] quādam secuti sunt: vt quod fieri non rarò † admodū posset, † intueretur. i. quia fieri poterat, vt tergemini nascerentur, quartam partē superstiti, filio adsignauerūt. † [o] τὸ * γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, (vt ait Theophrastus) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. † Ideoque & si vnum paritura sit: nō ex parte [p] dimidia, sed ex quarta īterim hęres erit.

Vlpianus lib. xv. ad edictum. IIII.

ANtiqui. CASVS. Lex illa loquitur de quadā prouisione, quā antiqui puiderunt filio qui adhuc erat in ventre, si & alij agnati vel cognati vlteriores superstites fuerūt, quia omnes expectabāt donec ille nat⁹ foret. & hoc in prima. Si vero omnes in eodem gradu fuerunt, venter erat expectandus, vt videretur quid in vtero esset, quia dubiū erat quot nascerētur: & hoc propter diuersas fabulas: quia quidam dicebant quod viderant vnam mulierē parere septē. aliam quinq;. Vnde antiqui mediocrem viam elegerunt: & considerauerunt quod sæpius contingit: & frequenter contingit tres parere. vnde statuerunt vt hæreditas in quatuor partes diuideretur: vt superstes quartam habeat partem: aliæ tres reseruantur ventri: & si pauciores nascerentur, pro rata accrescat iam nato.

a Possit. Vt infra, de acquit. hæredit. l. cum quidam §. j. & infra, vnde co. l. j. §. si quis proximior. & infra, de verborum signifi. l. quod dicimus. & supra, de statu homi. l. qui in vtero. & infra, de suis & legi. l. intestato. §. principem. ver. vtrique. Accur.

b Quæ fierūt. Not. q̄ rōnabiliter debet qs dubitare.

c Nam. Pro quia.

d Quaternos i. viginti io quinq; vicibus.

e Peloponesiam. Est nomen mulieris. Accur.

f Septenos. Repete tradidere authores.

g Tergeminos. i. tres tantum, vt dicunt: vt ǰ. de rebus dubijs. l. vtrum ita. Azo. Vel dic quod sex erant, & omnes senatores. & hoc si habes, scilicet cunctos. si habes cinctos, idem est. q. d. habebant cingulum, id est, dignitatem: & omnes vocabantur Oratij.

Cunctos. Alias cinctos.

i Oratios. Alias Oratores.

k Mulierem. Scilicet Serapiam: vt ǰ. de reb. dub. l. vtrum ita. & ad hoc supra, de iudic. l. sed & si. §. fin. & supra l. j. in fin. & infra, de sol. l. si pater.

l Eodem tempore. Non eodem impetu: sed successiue: vt supra, de sta tu. ho. l. Arethusa. Et sic no. fieri eodem tempore quod successiue fit: vel statim: vt ǰ. si certum petatur. l. lecta §. dicebam. in glos.

m Quadragesimū. Hic est arg. contra quosdam Physicos, qui dicunt quod ex quo mulier concepit, non potest iterum cōcipere ante, quam pariat. nam hunc postea natum concepit postquam alios conceperat. & pro hoc ǰ. de acqui. hæred. l. quidam. §. suū hæredem. vers. quod si vnum.

o Medietatem. Sic ergo media via eligitur: vt io l. litu. qui manumit. non pos. §. eadem. Sed argu. contra. s. de negot. gesto. l. Nesennius. in fine. Item no q̄ subijcit, q̄d ea quæ raro fiunt, non curant iurisc̄ōsulti: vt hic, & supra, de leg. & senatuscon. le. ex his & l. nam ad ea. & in authē. vt sine prohib. ma. debit. & credi. §. quia vero. colla. vij.

o Adsignauerunt. Imo incertā: vt supra eo. l. j. in fi. quæ est contra. Solu. vt ibi. Item hæc sunt vera ab intestato, & ex testamēto: vt infra, de acquir. hære. l. cum quidam. § quod dicitur. vers. & non solum. ex testamento autem posthumus est institutus vel exhæredatus: alioquin si est præteritus: ille, qui hæres scriptus est ex testamento, adire nō potest: ideo quia dubitabatur de viribus testamēti. i. an valiturum sit irreuocabiliter: vt ǰ. de acquir. hære. l. sed & si de sua §. cur autem. & l. cum falsum. & l. cum quidam. §. j. & l. ventre. quibus legibus dicitur quod qui incertus est de testamento an valeat, adire non potest. Sed qualiter exhęredato posthumo adit institut⁹, vt modo dixi, cum & ibi sit dubiū, an per querelam expugnetur? Respon. in inoffi. test. aliud est, quam hic qū est præteritus posthumus. ab initio vere nullū fuit testamentū inofficiosum vero testamentū ab initio tenet: licet irritetur. & fingatur non valuisse: vt s. de inoffic. testa. l. cum qui. & diximus in l. qui de inoffic. eo. titu. de inoffic. test. §. j. sed certe & in posthumo præterito valet: sed postea rumpitur: vt insti. de exhære. lib. §. ij. sed ibi sine facto hominis.

p Non ex parte. Imo videtur, vt ita veritas inspiciatur: vt

[a] Coninn. l. 6. de legibus. l. sed & si restituat de iudi. Dua.

† Al. add. e.

† Possunt. P. F.

† In P. F. est. non al. quod.

† P. F. credantur.

† In hunc locū Gellius lib. x. cap. ij.

Fieri dicitur, eodē tempore, quod successiue fit.

† Et Plinia hist. li. vij. ca. iij.

videt depromptus hic locus. proinde aut, hic aut ibi mendum erit, cū illic legatur (qui nos quater) hic quinquies quaternos, sed parum id refert ad vim legis.

† P. F. Peloponesi al. Peloponensem.

† Ægyptia.

† P. F. cinctos.

[*] Vt millites essent expeditiores, succincti in prælium ibāt, vnde cincti vocantur, Plin. li. 7. ep. ad Rusum. Sunt in castris, sic & in litteris nostris, plures cul tu pagano quos cinctos, & armatos inuenies.

† Aelius.

† P. F. est.

† In P. F. add. est.

† Prudentissimi.

† P. F. non rarum.

† P. F. patest.

† P. F. adsignauerunt

[*] Alciati sectio, quā a. prætermissorū adnotauit, est repudianda.

† Id est, quod. o. semel tantū aut iterum extitit, id prætereūt legum latores.

Media via eligitur.

tur: vt j.eo.l.illud.quę est contra. Solu. hic vnus erat in vtero: ibi nullus, nec est eadem ratio totius ad partem. vel quo ad scientiam nostrã est hæres pro quarta vt hic: sed quo ad veritatem est prout rea est. Et hoc modo etiam soluitur aliud contrarium infra, de acqui.hæred.l.cum quidam.§.suum heredem.versic.quod si vnum. vbi dixit, si vnus est in ventre, natum pro dimidia heredem esse, infecto quod sic se res habet non in scientia nostra: vt supra, de iudic.l. sed & si.§. fin. Vel dic quod ibi recitatur opinio Sexti Pompo. quę reprobatur hic.

vtilius, &c. Vel verius, cum ibi de certa portione esset scriptus, vix potuit esse vt dubitaret de portione sua quin etiam de viribus testamẽti dubitaret: vnde siue adiit, siue petijt bonorum poss. ex minori parte quam esset institutus, nihil agit: hic autem probabiliter ignorauit. Alij distinguũt inter certantem, vt ibi: & dubitãtem, vt hic: vel vt ibi. Accur.

ET si pauciores fuerint nati: residuum ei pro rata accrescere: si plures, quàm tres: decrescere de ea parte, ex qua hæres factus est.

Incertitudo nasciturorum non impedit coheredem adire: licet quæ partio competat sibi, sit incertum. Bart.

Paulus lib.xvij. ad Plautium. V.

ILlud sciendum est, si mulier prægnans non sit, existimetur [a] autem prægnans esse: interim filium [b] hæredẽ esse ex asse: [c] quanquam ignoret se ex asse hæredẽ esse. Idem est in extraneo, si ex certa portione hæres institutus sit, ex reliqua † posthumi. [d] Quòd si fortè ita institutio facta est: Quotcunque mihi nati erunt, & Lucius Titius pro virilibus portionibus hęredes mihi sunto: habebit hæsitationem, nunquid adire non posit, [e] atque [f] qui in testamento portionem suam nescit. [g] Sed vtilius est, posse eum adire, qui nescit [h] portionem: si cætera, [i] quę oportet eum scire, non ignoret.

Qui ex post facto apparet esse hæres, è quolibet herede auocat pro rata, & sumptus pro rata sustinet. Bart.

Vlpianus libro vj. Opinionum. VI.

SOrori [k] quam cohæredẽ fratrib. quatuor in bonis matris esse placuit, [l] quinta portio pro portionibus, quę [m] ad eos pertinuit, [n] cedet ita vt singuli in quartam † quam ante hanc habere credebantur, nõ amplius ei quinta † conferant. [o]

Sumptus, qui propter onera totius hęreditatis iusti fiunt, [p] ei qui patroni iure portionem euicerit, [q] pro rata computentur.

Per hanc actionem consequitur quis partem pro indiuiso, quæ per iudicium famil. ercisc. diuiditur. Bart.

Iulianus libro viij. Digestorum. VII.

† Posthumi.

† In quarta. P. F.

† P. F. quintam.

[a] Illud. Existimetur à mulieris quia ipsa hoc dicat vel obstetrices: vt infra, de acquir. hæred.l. cum quidã §. quod dicitur si patetur.

[b] Filium. Qui suus hæres est: nõ sic in emãcipato vel alio extraneo agnato vel cognato, scilicet quia ipsi adire vel acquirere non possunt: nisi putent non prægnantem: & ita est verum: vt j. de acquir. hęre.l. cum quidã. §. quod dicitur si putetur. versic. quid ergo. & l. vẽtre. & hoc intelligo nullo facto testamento in quo emancipatus & is, putatur esse in vtero sit institutus. alioquin emancipatus sicut extraneus interim est hæres ex asse: vt hac l.ij. respon. Suus. n. etiam nullo facto testamento interim est hæres: vt hic, & j. de acquit. hęr.l. cum quidam § suum. vnde ad suum transmittit hęredem decedens: vt C.de caducis toll l.j.§.in nouissimo.& j.de acquit. hęre.l. ventre. Et not. quod hęc tria sunt necessaria vt proximus à posthumo succedat s.quod cõmunis sit opinio: & quod suus, & quod sit verum. Item quod sit testatus: quod dic vt j.eo.l.cũ quidam.§. non solum.

[c] Ex asse. Imo in quarta: vt supra eod.l.antiqui.in fine. Solu. vt ibi.

[d] Posthumi Qui futuri sperãtur, sed nõ sunt: & hoc cum extraneus est ex certa parte institutus. si aũt ex incerta: tunc idẽ est. hoc subijcit, quod si forte, &c.

[e] Non possit. Lucius Titius.

[f] Atque. Id est, sicut is qui.

[g] Nescit. Credens se institutum in minori portione, quam sit.

[h] Nescit. Ex prędicta causa. quia nescit quod nasci turi sint, & nullo nato totũ habebit: vt j. de leg.l.j.l. si duobus §. fin. Sed videtur quod hic adire non possit: vt j.de acquir.hære.l.ex semisse, quæ est contra. Sol. illud de rigore. hoc de ęquitate: & ideo hic dicit

[i] Cætera. Quæ sunt hæc? Respon. quod sciat pure vel sub conditione fuerit institutus, & cõditionem extitisse sub qua fuit institutus: vt infra, de acquir. hære.l. si quis extraneus.§. sciendum, & l.hæres institutus. §. j. & hoc si est facti, non iuris: vt j. de conditio.& demonstra.l. multum. Item debet scire testatorem defunctum: vt j.de acquirenda hæredi tate l.hæres institutus. in princ. Item conditionem testatoris, licet nõ suam: vt d.l.hæres institutus. in fi. & l. quod si dubitet. & l. sed & si de sua. & lege. si is ad quem. Item quod testamentum valeat: vt j. de acquir. hęre.l. si is ad quem. in fin. & l.cũ falsum. Item quod mortu' sit testatus vel intestatus: vt d. l. si is ad quem. §. nam vt quis, ibi, in fin. Accur.

SOrori. CASVS. Mulier condito testamento ac quatuor filijs hæredib. institutis, decessit postea in puerperio, suscepta tũ filia. Certe cũ ob repentinũ casum mater testamentũ mutare nõ potuerit, dicendũ est tũ filiam in virilem portionem cũ fratribus in hæreditate matris esse vocandã: & fratres debere huic sorori conferre quintam partem eius quartę portionis, quã quisq; ex testamento matris consecutus est.

[k] Sorori.s.natę, cum fuisset tempore mortis in vtero: vt C.de inoffi.test l.si mater. Vel dic exhæredatæ à patre, & querela inofficiosi testamenti agenti.

[l] Placuit. Scilicet sapientibus: vt d.l.si mater. C.de inoffic.testa. Accur.

[m] Quæ. scilicet quinta portio.

[n] Pertinuit. id est pertinere credebatur secundum primum casum. Vel dic, pertinuit pro vero quando egit querela hęc soror.

[o] Conferant. Vel per condictionem ex lege, quia præsumatur instituta per l.prædictam, si mater. vel per hęred pet. perlata querela.

[p] Iusti fiunt. Ab hęredibus institutis à liberto, vt circa funus: vt infra, de re.l. funeris impensam. & facit supra titu.j.l.hęres.

[q] Euicerit. Per contra tabu. olim dimidiam: hodie tertiam

tertiam: vt inst. de suc. lib. §. j. & §. nostra aūt. Acc.

a On possumus. Consequimur. hoc. s. vt à communione, &c. vt j. fam. erc. l. j. Sic & econtra quædam per hęre pet. consequimur. quæ non possumus consequi per iudicium fam. erc. vt j. fam. erc. l. fundus qui. in fin.

quasi caduca. vel antequam agnosceret, & sic caduca. vt C. de cad. tol. §. & cum triplici. hac ratione nō transmittit ſm ius nouum, sed olim ad fiscum. Item per procuratorem etiā si viueret, adire non poterat: vt j. de acqui. hære. l. Paulus. nisi in casu: vt s. de off. procu. Cæ. l. j. secus in bon. pos. vt infra de bon. poss. l. iij. §. acquirere.

b Iudicis cognoscentis in hæreditatis pet.

Pro indiuiso. & sic ferret incertam sententiā, cum non possit ferre certam: vt institu. de act. §. curare. vnde & si aliqua res negetur hæreditaria, simpliciter pronunciabit esse restituendum quicquid ex hæreditate illa sit penes possessorem. sic & alias fert incertam sniam in causa noxali: vt insti. de offic. iud. in princ. itē & in alternatiua obligatione. Item & quando pronunciatur legatum deberi deducta Falcidia: vt infra commu. diui. l. & si non. §. j.

Ermittendū. Prohibet. scilicet: ius sed certe imo sic: vt j. de vsu. le. tutor. §. Lucius. quæ contra. Sol. hic de residuo negabat: sibi in totū confitebatur: sic j. si cert. pet. l. quidam. Item hoc qn̄ est res diuisibilis, vt erat hęreditas. hic si indiuisibilis, tunc in totū debet defendere: vt argu. s. si ex noxa. caus. l. si cum vno.

Controuersiam. Nota quod reus facit controuersiam. sic j. eo. l. fi. in fin.

Vm multi. Quidam me & alios instituit hæredes. antequam adiui, in Asiam profectus sum, vbi decessi, & procuratorem reliqui domi. procurator credens me viuere, res hæredi. administrauit. & quasdā vendidit: ego institui procuratorem meū hæredem cum quodam alio. qualiter pecunia ex rebus hæred. redacta procuratori meo & cohęredi eius peti debeat quęritur? Et respon. quod si tota apud procura. consti tuta sit, insolidum conuenitur. sed si dimidia apud cohære. sua sit. ille tenetur pro ea parte. Viuia.

Instituta essent. a Titio ponet

Erat. i. putabatur esse, cum iam decessisset. Azo.

Procurator quem domi reliquerat.

Abstulerat. i. acceperat sic s. tit. j. l. postquā. in fi.

Ante decessisse. vel dic antequam fieret testām & sic est pro nō scripta, vel ante mortē testatoris. & sic

NOn possumus consequi per hæreditatis petitionem id, quod familiæ erciscundæ iudicio consequimur, vt à cōmunione discedamus: cùm ad officiū iudicis b nihil amplius pertineat: quam vt partem hæreditatis pro indiuiso restitui mihi iubeat.

Potest quis pro parte cedere, & pro parte contendere. Bart.

VIII.

PErmittendum erit possessori hæreditatis, partem quidem hæreditatis defendere, partem verò cedere. Nec enim prohibet aliquem totam hæreditatē posidere, & partē scire dimidiā ad se pertinere: deq; altera parte controuersiam nō facere.

Qui vt procurator alterius administrat petitione hæreditatis non tenetur: nisi illius hæres extiterit in totum, vel in partem. Bart.

Alp. ... Digest. IX.

CVm multi hæredes instituti essent. f ex his vnus in Asia erat. g eius procurator h venditionē fecerat, i & pecuniā pro parte eius abstulerat. k postea apparuerat eū, qui in Asia erat, antè decessisse, l instituto ex parte dimidia hęrede procuratore suo & ex parte alio. Quęsitum est, quemadmodū pecunia ex hęreditate l petenda esset? Responsum est: ab eo, qui procurator eius fuisset, totā hęreditatem m (quia ex hæreditate ea pecunia fuisset, quę ad procuratorem ex vēditione peruenisset) eos petere oportere, & nihilominus partem dimidiam o hęreditatis a cohęrede eius. Ita fore, p siue omnis ea pecunia penes eum, qui procurator fuisset, resideret: vt omnem per iudicem ab eodē recuperarent: siue is partem dimidiā cohæredi suo reddidisset, ipsum ex dimidia parte, & ex dimidia cohæredem eius condemnarent.

Qui negotia hæreditatis absentis nomine gerit: ab his ad quos negotium in veritate pertinet, poterit conueniri actione negotiorum gestorum, & petitione hæreditatis, si se hæredem contendat. Bart.

... X.

CVm hęredis ex parte instituti filius,

l Pecunia ex hæreditate. i. ex parte hęreditatis accepta id est, qua actione alij hęredes possint petere. Dubitatur autem ideo, quia cū procurator prius alieno nomine possedisset, & ideo hęreditatis petitio. nō tenebatur: vt supra tit. j. l. etiā. §. si quis absentis. videbatur quod nō posset causam possessiōis mutare: vt C. de acqui. possess. l. cum nemo. quod remouet hic, & d. l. s. tit. j. l. etiā §. si quis absentis. in fi. §. & l. si rem. & quod dicitur quod nemo potest mutare, &c. verum est ad sui vtilitatē: & nulla extrinsecus causa accedente. causa aūt extrinsecus accedente nō tam mutat, quā mutatur ei: vt j. de vsuc. l. nō solum. §. quod vulgo. vt hic, & j. l. proxi.

m Totā hæreditatem. i. totam pecuniā hæreditatis peti. si tñ se contēdat hæredē, vel pro possessore possideat: vt j. le. proxi. & potes hic dicere quæ dixisti s. ca. l. j. §. j. & hoc quādo nil contulit cohæredi. Si autem cōtulit, subijcit quid iuris sit.

Eos petere. cohęredes absentis: vt infra l. proxi.

o Dimidiam. in alieno casu: vt statim dicit, scilicet cum procurator suo cohæredi contulit dimidiam pecuniā.

p Ita fore. repetit vtrunque casum. & quando tota erat penes procuratorem, & quando partem contulerat cohæredi.

c Condemnarent. id est, condemnari facerent. sic infra, de admi. tu. l. ij.

CVm hæredis. Habui filium, & domi reliqui, & profectus sum, & decessi. Titius in ciuitate existēs ignorans me defunctum, instituit me hæredem cum alijs: filius meus tanquam procurator meus res hęr. administrauit distrahendo quæ act. cohæredes mei illā partem possint exigere, quæritur? Et resp. quod pe. hęr. nisi eo quod filius nō hæreditario

V. E. L nomine,

a Conin ge l. Quidā de reb. cred. Dua.

P. F. parte.

Al. add. hæc quę dictio ex glossa Accursij in contextum irrepsit.

P. F. de

P. F. fecit.

P. F. apparuerit.

P. F. a cohæredibus eius.

P. F. cohæredes eius.

qui patrem suũ ignorabat [a] viuo testatore decessisse, patrem hereditatis noie patris vt absentis administrauerit, [b] & pecunias distractis rebus acceperit: hereditas ab eo peti nõ potest: [c] quia neq; pro herede, neq; ꝓ possessore pretia possidet, [d] sed vt filius, patris negotiũ curauit. Negotiorũ autem gestorum actio ceteris coheredibus, [e] ad quos portio defuncti pertinet, [f] dabitur. [g] Illud n. vtiq; non est metuendum: ne etiam patris, à quo forte exhæredatus est, [h] teneatur hæredibus, quasi negotia hæreditaria gesserit, cum illud, [i] qđ administrauit, non fuerit paternæ hæreditatis. Nam etsi [i] negotiorum gestorum actio sit [k] ei, cuius suo nomine debitum exactum est: hoc tamen, [l] quod alieno nomine [m] perceptum est, restitui [n] æquum est. Sed in proposito [o] neq; patris [p] negotia fuerũt, qui [q] esse desierat: [r] neq; paternæ successionis, quę fuerunt [s] alteri' hæreditatis. Quòd si filius iste patri suo heres extiterit, [t] & moueat controuersiam: q; pater eius, postquã hęres extitit, morte obierit: ille tractatus [t] incurrit: an ipse causam sibi possessionis mutare videat. [u]

Quoniam tñ, [x] qui negotia hereditaria gessit, & debitor esse cœpit, [y] postea faciẽs controuersiã hereditatis, vt iuris possessor conuenitur: [z] idẽ etiã in hoc filio [a] respondendũ erit:

nomine, sed patris nomine res hære. administrauit: quare neg gest. act. tenebitur patris sui coheredibus. & hoc in prima. Sed quid si illum filium exhæredauit, & alios filios instituit hæredes, aut extraneos: nunquid filij isti habebunt neg. gest. act. cõtra eum administratorem? dicitur quod non: quia nullo modo erat eorum negotiator: cum res nõ essent paternæ, & patri acquisitæ. Tertio probat per simile; & videtur quod tenetur nego. gest. act. quia si exigam nomine tuo te. s. ratum habẽte. oritur act. nego. gest. ergo hic quod verũ est, si dominus ratũ habeat. Quarto pone quod illũ filiũ instituit: vnde veniunt cohæredes mei, & eum cõuenionr, & ipse dicit pecuniam mihi fuisse acquisitam, asserẽs me vixisse illo tempore, quo conditum fuit test. dubitabatur an hoc dicere posset? videbatur qđ non: quia sic videtur mutasse sibi causã possessionis: sed quia video quod si aliqs gessit negotia hær. male, & sic factus est debitor hære. si quidem postea gesar se pro hærede: poterit hoc facere: & conuenietur peti. hæred. nec videbitur sibi mutare causam possessionis. vnde idẽ in casu superiori erit dicendum, vt scilicet pet. hær. conueniatur: nec videtur caus. poss. mutasse.

tur infra proximo §.

[i] Etsi. Id est quamuis. Accur.

[k] Actio sit. i. esse solet ratihabitione sequente: vt supra, de neg. gest. l. si pupilli. §. Item quæritur. versic. idem ait. & sic suum est negotium ratihabitione.

[l] Hoc tamen. Id est, hoc casu.

[m] Nomine. s. nomine patris, nõ cohæredum suorum: vnde ipsi ratũ habere non possunt: vt d. l. si pupilli. §. sed si ego. Accur.

[n] Restitui. s. cohæredibus patris, cum pater ratum nõ habuit, neq; per consequens hæredes eius possunt habere ratum, vt infra, de bonorum possess. l. iij. §. acquirere. vel quia nõ est eorum nomine gestũ. vel quia hęreditas non transmittitur ad hęredes: vt C. de cad. tollen. §. in nouissimo. Vel quia ratum debet haberi intra tempus quo possit adiri; vt infra rem rat. habe. l. penult. Ato petitione autem hęreditatis tũc tenetur, quãdo sciset patrem nõ aditurum: vt & nota supra titu. j. l. etiam. §. si quis absentis.

[o] In proposito. scilicet casu.

[a] Ignorabat in quo casu in causam caduci est pars illa. at in l. s. proxi. loquitur etiã in pro non scripto: & in hoc differunt hæ duæ leges ſm quosdam.

[b] Administrauerit. sine mandato. nam si pater mandasset, adire videretur.

[c] Non potest. per cohæredes patris quib' accrescit.

[d] Possidet. dum se patris hæredem non contendit: quia forte exhæredatus est, videtur scire de morte patris. Sed respon. forte dixit: vnde dic quod ignorat, alias pro possessore possidet.

[e] Cohæredibus. scilicet patris.

[f] Pertinet. scilicet iure accrescendi.

[g] Dabitur. vel quia cohęredum patris ipsa re gestũ est negotium, licet patris putauerit; vt supra, de nego. gest. l. item si cum putauit in fin. & l. si pupilli. §. item quæritur, versic. Idem ait, & §. quid ergo. vel quia hæreditaria negotia gesta sunt: vt supra de neg. gest. l. hoc hæreditaria. Sed nonne tempore harum legum hæc quasi caduca ad fiscum pertinebant: vt supra titu. j. l. item veniunt. § antequam? quomodo ergo datur actio cohæredibus? Respon. hic de nouo iure fit mentio: quod est. C. de cad. tollen. § pro secundo & § in nouissimo. Vel [illegible] quòd loquatur de eo caduco, quod habebatur pro non scripto, quod etiam ad fiscum iure veteri non deferebatur, vt C. de cad. toll. §. in pri[illegible].

[h] Exhæredatus est. idem & si sit institutus; vt dicetur

[p] Neque patris. s. prima facie.

[q] Qui. scilicet pater.

[r] Desierat. scilicet morte.

[s] Quæ fuerunt quæ, scilicet negotia.

[t] Ille tractatus. id est, quæstio. nam tractatus apud dialecticos est illa quęstio, qua quicquid pro vero ponitur, falsum reperitur. vt infra ad legem Falcid. l. qui quadringenta. apud Isidorum dicitur tractatus, multiplex expositio.

[u] Videatur. quod iure prohibitum est: vt C. de acq. poss. l. cum nemo. Sed tñ hoc non videtur; triplici ratione. Prima, quia ille dicit sibi mutare, qui prius possidebat ciuiliter & naturaliter, vel naturaliter tantũ. at iste ante nullo modo possidebat. Secunda, quia ille dicitur sibi mutare, qui nulla superueniente iusta causa dicit se possidere ex alia causa, & vult sibi mutare causam poss. at iste iusta de causa & iusta opinione postea interueniente dicit se possidere; vt ff. de acq. poss. l. qui bona. §. quod scriptum & l. iij. §. illud. & pro hærede. l. ij § quod vulgo. & de vsuca. l. non solum. §. quod vulgo. Tertia quia iste non incipit habere aliquem titu. nam & titulus dicitur causa poss. sed incipit habere qualitatem possidendi.

[x] Quoniam tamen. inducit simile per quod soluit quæstionem præmissam.

[y] Cœpit. ex alia causa quàm ex pretijs rerum venditarum.

[z] Conuenitur. scilicet petitione hæreditatis; vt diximus supra tit. j. l. etiam. § fin. & l. sequen. & l. quod si in diem. §. non solum.

[a] Filio. qui debet pretia.

P. F. id.

P. F. si cuius nomi ne perceptũ est, et causa nomine restitui æquũ est.

Extitit. P. F.

D E

DE POSSESSORIA HÆREDITATIS PETITIONE.

Si habes tit. sic de possessoria hereditatis petitione, melius dixisset de bono. possessoria hereditatis petitione.

a Ordinarium. Velut. Nec enim hæc. veri sunt: sed quasi. vt inst. de bo. pos. §. quos aũt. & ff. de ee. iu. l. prætor. Sed oppo. q̃a superiores videtur prætoriæ, non ciuiles: vt supra, titulo. j, le. j. in prin. quæ est contra. Sed approbando ibi dicit: vt diximus ibidem. Itẽ quæ erũt prætoriæ istæ superiores. nã tantum est vna. ff. petl. hære. Respon. verum est in genere: sed tamen alia est quæ mihi, & alia quę tibi compe tit: & sic plures: sicuti certi condictio ex mutuo vna est in genere: alia est tamen quæ mihi, alia quæ tibi datur.

a Hactenus dictũ est de directa hęreditatis petitione. Deinceps de vtili differetur. Cũ n. bonorum possessores, & fideicõmissarij summo iure nõ essent hęredes, re tñ ipsa essent, & in locũ hęredũ in oĩb⁹ succederẽt. ff. de. Bon. posse. §. qs. & t. instit. & le. t. in princ. ad le. Trebe. æquũ fuit dari illis vtilẽ hęreditatis petitionem.

b Data est. A prætore viuo. hoc ideo quia alia est bono. pos. quæ est edictalis: & alia decretalis. quæ datur a prętore viuo: de qua hic dicit. Sed hodie non est decretalis: vt C. qui admit. ad bo. poss. l. fin. & de cur. fur. l. fin. §. nos autem.

c Per quam. Scilicet vtilem pe. hære. prætoriam.

d Hęres. Vt ff. de bon. possess. l. ij. Hic quæritur, an actiones quas intendit bo. pos. iure hæreditario, vt puta ex empto & similes, dicantur prętorię, an ciuiles? Et nego esse prętorias. magis enim spectanda est origo. i. ius ciuile a quo fuerunt inductę, quam prętoriũ quod eas velut palmites & propagines ad alias quasdam personas deriuauit & traxit. arg. C. de his qui ve. eta. impet. l. fi. & ff. de verb. obli. l. in illa. argu. cõtra ff. de noxa. l. electio. § item si ex. Sed ibi prętoria & ciuilis dici potest: vt ff. e. ti. de noxa. l. si plurium.

Actiones bo. pos. cõpetẽtes an sint prętorię vel ciuiles.

TITVLVS V.

DE POSSESSORIA HÆREDITATIS PETITIONE.

Bonorum possessori de iure prætorio competit hæc actio: in qua tantum venit, quantum in petitione hæreditatis ciuili. B.

Vlpia. li. xv. ad edic. I.

Ordinariũ fuit post ciuiles actiones hęredibus ppositas, rõnem habere ptoré et eorum, quos ipse velut a hrẽdes facit: hoc ẽ, eorũ qb⁹ bonorũ possessio data ẽ. b

[illegible] II.

Per quã c hæreditatis petitionẽ tãtũde consequit bonorũ possessor quãtum superioribus ciuilibus actionibus hęres d consequi potest.

TITVLVS VI.

DE FIDEICOMMISSARIA HÆREDITATIS PETITIONE.

Fideicommissario vniuersali, cui est hæreditas restituta verbo, cõpetit hæc actio: in qua veniunt omnia, quæ in petitione hæreditatis ciuili. Bar.

[illegible] IA

Ex ordine. Proponitur. i. dest, datur.

Hereditas. Verbo. alias si re, & postea desinat possidere, rei ven. habet quod enim facit hereditatis aditio, vt tunc competat hæreditatis petitio: hoc verbalis restitutio vt habeat locum fideicommissaria: vt ar. ff. ad Tre. l. restituta. j. respon. & l. facta. in prin.

Restitutio verbalis tãtũ facit q̃ntũ hęreditatis aditio.

g Senatusconsulto. Scilicet, Trebelliano.

h Poterit. contra possessores. Accu.

Vlpianus lib. [illegible] ad edictum. I.

Ex ordine occurrit actio, q̃ pponitur e his, qbus restituta ẽ hæreditas. f Nã q̃squis susceperit restitutã hęreditatẽ ex senatuscõsulto, g ex quo actiones trãseũt: fideicommissaria † hæreditatis petitione vti poterit. h

† P. F. suscepit.

† Fideicõ. missaria.

Paulus libro xx. ad edictum. II.

Qvæ actio i eadem recipit, quæ hæreditatis petitio ciuilis k

Hæc actio competit fideicommissario, & eius hæredi, bonorum ve possessori: & non datur contra verum hæredem, sed cõtra alios, & eorũ hæredes. Bar.

Vlpianus lib. xvj. † ad edictum. III.

† P. F. xvi.

Nec interest, mihi qs rogat⁹ fuerit restituere, an cui hæres extiti. l † Si bonorũ possessor sim eius, cui fidei cõmissaria hæreditas relicta est, m vel alius n successor: p hãc actionẽ exp ri potero. Sciẽdũ est, hãc actionẽ aduersus eũ, q restituit hæreditatẽ, no cõpetere. o Hæ

† P. F. extitisset.

† P. F. poterim.

i Quæ actio. Scilicet vtilis.

k Ciuilis. Sed in restitutione facienda ab hærede fideicommissario, nõ veniunt fructus, nisi fuerit in mora: vel nisi specialiter fuerit rogatus restituere fructus: vt ff. ad Treb. l. in fideicommissaria. in princi. Sed cum hæc actio ex senatusconsult. scilicet, Trebelliano sit inducta, sicut petitio hęreditatis ab alio senatuscons. quare non est hęc ciuilis: a vt instit. de perpe. act. in princi. Respon. hęreditatis restitutio a senatusconsul. Trebelli. est inducta, vt fiat ex officio iudicis, sicut & emptio a iure gentium: non tamen fideicommis. hęred. pet. vel redhibitoria est ciuilis. Item hoc non est bonũ argu. succedit de iure ciuili, ergo actio ei competẽs est de iure ciuili. Nam pęne omnes contractus sunt de iure gẽtium: & tamen actiones sunt ciuiles, vt supra, de origi. iu. l. ij. §. deinde ex his. Accur.

a Hodie vero cũ Iustiniani lege dct §. sed quia in fi. co. ciuilem potius appellãdã esse puto. A. Per.

Al. add. sed &c.

l Nec interest. Extiti. vt ff. de petit. hęredi. l. iiij.

m Relicta est. Et verbo restituta.

n Alius. Puta iure nouo vt supra titu. iij. l. iiij. §. nouo.

o Non competere. Imo videtur quod sic: vt infra, ad Trebellianum. lege, ita. §. si ex Trebelliano. quæ est contra. Solut. ibi dicit dari in eum actionem quę defuncto in eum competit, scilicet ex mutuo, vel aliunde. Sed quæ est ratio quod peti hęredit. fideic. non datur in restituentem? Resp. q̃a nõ dat nisi contra eum, qui pro hęrede vel pro possessore possidet: hic autem non pro hęrede possidet vel p possessore. quia verus est hęres, licet hęreditatem restituerit. vt infra, ad Trebellianũ lege. si hęres institutus. & iusti. de fidei commiss. hęredi. §. restituta. secundum quosdam. hoc non placet. nam talis titulus pro non titulo debet haberi. Sed ea est ratio: quia non possidet pro hęrede, qui ad alium transtulit:

Sed quia possidet pro possessore, conueniri pōt peti. hær. Sed hoc intelligas quando aliquid ex hæreditate possidet, postquam hæreditatē restituit verbo; vel si re, non omnia. nam ante constat ꝙ non tenet pe. hær. sed actione ex testamento, si iā adiuit; vel si nō adiuit, poterit cogi offi. iu. adire, etiā si repudiauit; vt ĩ. ad Tre. l. nā. quod. §. j. Cæterum post aditionem est actio ex testamento, vt diximus, vt fiat restitutio post restitutionē pro rebus restitutis cessat hæc actio; gs aliæ ei daē. & in rē. & suo nomine; vt in pet. hær. dixi ĩ. de pe. hær. l. & non tātum. §. j. sed si quæ non sunt restitutæ, hac actione ex testamento potest agi, quasi non plene restituerit. Et nota quatuor tempora ex prædictis.

Actiones. Hęreditariæ singulares.

Hæredi. Directo, qui mihi restituit hęreditatē. ad quod est ĩ. ad Trebel. l. j. §. j.

aūt actiones[a] mihi danē quæ hæredi,[b] & in hęredem competunt.

D[igesto]rum Liber sextus.

TITVLVS I.

DE REI VINdicatione. †

Hac actio est ad rerum singularum petitionem, & competit pro omnibus rebus corporalibus. Bar.

V[lpia]n[u]s l[ib]ro xvi. ad edict[u]m. I.

Post actiones quas de vniuersitate[c] ꝑposuit[d] ꝑtor,† subijcitē actio singularū rerum petitionis. Quæ specialis in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus,[e] quam ijs quæ anima carent: & in ijs, quæ solo continentur.

Liberæ personæ quæ sunt in potestate nostra, non petuntur rei vendicatione: sed aliis remedijs hic expressis, nisi vendicetur adiecta causa de iure ciuili. Bar.

Per hanc † autem actionē liberæ personæ, quæ sunt iuris nostri, vt puta liberi, q sunt in potestate[nostra,] nō petūtur.[f] Petūtur igitur aut præiudicijs, aut interdictis, aut cognitione prætoria:[g] & ita Pomponius lib. xxxvij. scribit: nisi

DE REI VINdicatione.

Scilicet, cui detur: & contra quem: & quæ in ea veniunt: & qualis sit, Sciendū est autem quod in hoc tit. principaliter de directa tractatur: infra vero si ager vec. vel emphy. tractatur de vtili. Cui detur directa, dicitur infra e. l. in rē actio. §. resp. Itē cui vtilis, dicitur C. eo. l. si vt proponis. Itē ei qui præscripsit rē longo tēpore datur vtilis, licet M. det ei directā. Cōtra quam detur dicetur infra e. l. officiū. & C. de ali. in. l. s. et, C: vbi in rem actio exerceri debet l. ii. Et hoc vbi datur directo, nam quandoq; vtiliter: vt infra. eo. si culpa et l. quę restituere §. si vero nō. & infra de nau. l. edicto §. itē si ex. Quæri consueuit an is qui tantum ciuiliter possidet: sicut est is, qui dedit in feudum, possit pro eo iure quod habet conueniri: quod verum est, non tamen fit præiudicium ei qui naturaliter possidet. Et sic patet ex prædictis, quod directa directo, & directa vtiliter, & vtilis vtiliter, & vtilis directo dabitur: nam directa & vtilis ad actorem, directo & vtiliter ad reum refertur. Qualiter alicui dominium quæratur: licet in hoc ti. casus ponātur: singulos prosequi non expedit; quia specialis est titulus infra de acquir. rer. do. & vtilis; de rerum dni. Quæ veniant in hac actione dicitur infra in l. a per totū & infra. e. l. nō solū. & l. qui de tota itē fructus: vt infra. e. l. fructus. vt ibi plene dices. Et quia fiunt reputationes in hac actione, idea plene dices infra e. l. in fundo Qualis sit: & quidē arbitraria stricti iuris: & ideo quatuor remedia dantur: vt dices infra eo. l. qui restituere. Et potest dici tēporalis: quia quandoque iii. quandoque x. quandoque xx quandoque xxx. quandoque xl. quandoque centum annis durat. Neque autem hæredi vt hæredi: neque in hæredem vt hæredem datur, sed quasi contra possessorem, vt infra ad exhiben. l. de eo. § fin.

Post actiões. s Ponit iuris. cōtinuationē huius titu. ad superiores, quod dictum est in superioribus quibus modis vniuersitates petuntur nunc qualiter res singulares, & ita de speciali: & habet locū ista actio tā in re mobili, quē in immobili. Per hanc. Cū ista actio detur pro omnibus rebus: an pro liberis psonis dari possit, quæritur? Et dicitur ꝙ nō. vnde si volo filium meum petere, quē dico in potestate mea: agā præiudiciali, & interdictis & officio iudicis. veruntamē dicitur qđ possum vendicare filiū adiecta causa de iure Quiritū. Per hanc. Non solum res singulares, sed etiam vniuersales, quæ. s. nostræ sunt per hanc actionē peti possunt: sicut grex, equitiū; armētū, & similia. verum tamen ad hoc vt grex vendicetur. non oportet quod singula capita condicantur per hanc actionem.

De vniuersitate. s. quęrelæ, & pe. hæ quę est vniuersalis: vt ĩ. de pe. hær. l. itē vidēdum. §. fi, & l sequēti. Azo. Sed certe per q̄relā no petitur vniuersitas: sed testamētū rūpi. vt s. de inof. tes. l. Pap. in fi. Dic ergo vel hic plurale ꝓ singulari poni; vt s. de pe. hæ. l. Diuus. l fi. vel ꝙ de pe. hæ. directa & vtili dicat, de qua. etiam vtili posuit duos titulos ĩ. prox. duobus titulis

[d] Proposuit. Si habes prætor. vel subaudias: dic approbando; vt s. si pars hær. pet. l. j. j. respo. si non habes. dic iurisconsu. vel senatus.

Animalibus. Quæ per se mouentia dicunē: vt ĩ. de verb. signi. l. mouentium.

Non petūtur. Quia rei ven. datur ei q dñs est de iure gentiu vel ciuili: vt ĩ. e. l. in rē ac in pin. sed istę liberæ psonæ sunt, & non sunt in alicuius dñio. ergo non datur actio in rē, nisi adiecta cā: vt subijcit. Ac.

Prætoria. s. erunt petēdi. & dic præiudicijs. l. ꝑiudicialibus exceptionibus, veluti si ageret filius cōtra patrē, & pr obijceret, agere nō potes, qa meus filius es & sic in modū exceptionis sē opponi debēt: secū dū Io. Sed hæc gl. nulla est: q̄ hic loquit cū filios petitur, non cū in modu exceptionis repel[li]. Tu ergo dic præiudicijs. i. præiudicialibus in rem actionibus vt institut. de act. §. pręiudiciales. Et dicuntur ideo præiudiciales actiones & exceptiones; qa prius de eis cognoscit q̄ de alia principali quæstione pronūciet. Sed [...] hac [...]ōne quælibet exceptio diceret præ[iudicialis] [...] quia sp eius cognoscit de ea, quam de prin[cipali quæsti]one pron[untiet] [...] sentētia in princ[ipali] quæstione fertur vt C de or. [...] & j. & iij & se. [...] cu itaus. Dicunē ergo præiudiciales, qa sic præiudicant

† Vindicationem scribendū esse quoties de in rē actione tractaē nō vēdicatione, præter quod ex Pand. Flo. satis cōstat, annotauit Ant. Aug. emendat. li. iij. c. ix. locupletissimi testes sunt duo linguæ latinæ classici authores A. Gellius, & Pōpeius Festus hic in dictione vindiciarū ille noctiū Attica. ca. xx. ꝙ annotauit Frā. Hotomanus in cōmentarijs iuris ad titulū de actionibus §. appellamus autē. inst. li. iiij. porro rei vindicationis formulā explicat Ci. in ora. ꝓ Murena. & Gel. li. xx. c. ix.

P. F. præposita sunt. Singularium.

Vide Inno. I. c. certificari. extra de sepultu. vbi gl. hanc §. & sequen. & l. sequē.

xxxvi.

Pręiudicialis exceptio qđ sit

dicāt:vt interim aliæ quæstiones differant:donec de hac iudicetur.differant dico,quātū ad definitionē.i. cognitionē,nō quātū ad litē contestatā.nā & in causa liberali hoc fit;vt ī.de liber.causa.l. ordinata.

a Nisi forte . excepit ab eo q̄ dixit, non posse vindicari. Azo.

forte, ¶ inqt, adiecta cā b quis vindicet. † Si qs ita petit filium suum c vel in potestate, d ex iure Romano: e videtur mihi ¶ Pomponius consentire,rectè eum egisse ait enim adiecta causa, ex lege Quiritum vindicare posse.

Hac actione vindicatur & vniuersitas rerum in totum,vel in partem , non obstante quod aliqua pars particularis nō sit vendicantis. Bar.

Per hanc autem actionem non solum singulæ res vindicabuntur . sed posse etiam gregē g vindicari,Pompo.libr.xxv. [variarū] lectionū scribit,idē & de armēto, h & de equitio, i cęterisq: quæ gregatim habētur, dicēdum est. k Sed n.. † gregē sufficiet ipsum nostrum esse , licet singula capita nostra non sint. l grex enim, non singula corpora † vindicabunt.

Pau.libr.xxj.ad edi II.

SEd si par numerus duorū m interfuerit: neuter solidum gregem sed nec † partē dimidiā totius eius vindicabit. n Sed si maiorem o numerum alter habeat, vt detracto alieno nihilominus gregē vindicaturus sit; p in restitutione ¶ ta men non veniunt aliena capita. q

Vlpia.li.xvj.ad edi. III

† Al. add. Vnde.

† In P.F. Add. &c.

b Adiecta causa. de iure Romano. vt subijcit. Sed nōne hoc in sequenti ver.si quis ita . repetitur vt superfluum Respon. non:qa primo sub dubio:postea indubitanter respond.Azo.

c Petit filiū suum sibi exhæredatum ab aliquo.Azo.

d Vel in potestate sua esse dicat , cum filius contradicat: & sic a semetipso. Azo.

e Romano . quo filij sunt in nostra potestate:vt instit. de pat. potest.§. ius autem.&c.

f Vindicare posse se.patrem filiū suū. Azo. Sic etiā petit Abbas monachum suum adiecta causa de iure canonico. sic & prælatus clericū suum adiecta causa.Item potestas ciuem suum:vt ī.de mun.le. de iure.j.respond.Idem de colonis Palæstinis: vt C. de col.Pal.l.j.libr.xj.Idem de colonis Illyricanis: vt C.de col.Il.l.j.libr.xj.Idem de colonis Imperatoris siue patrimonialibus.vel fisci:vt C.de fugi.col.l.j. & ij.& iij.libr.xj.& C.de agri.& mā.l.j.ij.& iij.lib.xj. Idē in colonis quorūlibet priuatorū,vt possint vindicari causa adiecta de iure Romano, vel de iure legū:vt C.de agr.cē.l.quisquis.& l.oēs.libro.xj. & in auth.de mā.prin.§,sed neq; suscipiētes . col.iij.Idē in cohortali vel curiali,vt C.vbi quis dec.vel cohor. l.j.Vt autē plene scias qn̄ vnūquodq; istorū locū habeat,vel interdictū,vel cognitio prætoris,siue offic. iud.q̄ idē est,siue præiudicialis actio : dic q̄ si filius a nullo detinetur,sed ipse sui cōtrouersiā facit, locū habet cognitio p̄toris.Sed & dici pōt q̄ præiudicialis actio in rem locū habet:sicuti cōtra eū quē seruū meū esse cōtendo.& cessat interdictū de li.exhi.nisi ꝓpter adeundam hereditatē sit cōtentio:vt ī.de lib. exhi.l.deinde.§. hoc autem.& l.si eū qui se.& inst. de act.§.præiudiciales.Si vero filius sit apud aliū, & sua sponte:locum habet iu.offi.siue cognitio p̄toris: sicut & si apud neminē esset.nā hic apud se esse videt.Itē præiudicialis actio in rem eadē ratione : sed & rei vin.dari pōt adiecta causa de iure Quiritū. cessat vero interdictū :nisi qui detinet pariter se patrē ꝓfiteat.nā his casibus loquit lex ista : vt ī.de liber. exhi.l.fin.Si vero inuitus detinetur,hoc casu ꝓditū est interdictū:vt ī.de lib.exhi.l.j.& datur rei vind. adiecta causa de iure Quiritū:vt hic dicitur,& cessat præiudicialis in rem actio,quæ solūmodo contra filium datur:& ratione controuersiæ quam de se facit filius.Alia vero rei vin.s.adiecta causa de iure Quiritū datur ratione possessionis quā alius habet, & cōtrouersiæ quam facit:& lis cessat iu.offi.Huic distinctioni est cōtra quod dicitur,q̄ vbi est ordinariū auxilium,non debet recurri ad extraordinariū:vt ī. de mino.l.in causę cognitione etiam.j.rñ.Vnde nō videtur q̄ cum iud.offi.alia actio vel auxilium detur. Ad quod Respond.quod ibi vocat extraordinarium auxilium restit.in integ.quod est contra ius commune datur. Secus vero si de iure communi quis petat actionem dari extraordinariam cum ordinaria. Sed huic responsioni est contra ī. de edē.l. quædam. vbi extraordinarium q̄ est de iure cōmuni, nō competit cū ordinario; sed ibi in subsidiū illud extraordinarium datur. sic etiā posset responderi, ad legem illam , in causæ.

g Gregē . ouium

h Armento. boū.

i Equitio . equorum.&c.

k Dicendum est. quia vniuersitas est facti non iuris in his. Nā in vniuersitate iuris aliud est: vt ī.eod.le.vindicatio,

l Non sint volue literā: licet nō sint nostra singula capita : grex.n. &c.vt infra e.l. in rem.§. item quæcunque . versi.at in his sed in restitutione non veniūt alia capita:vt infra.l.proxima.

† Et.

† Singula capita, vel corpora.

† Ne P.F

† Restitutionĕ. P.F.

m SEd si par. Duorum,puta vnus quinque,& alius alia quinque in grege habebat.si vero vnus cētum alius centum habeat:vterque gregem totū vindicat,secundum quosdam,& H.quia vterque ex suis ouibus potuit constituere gregem. Azo.& Io. cōtra: quia non constituerunt.

n Vindicabit.sub appellatione dimidiæ: videlicet pro indiuiso.Est ratio:quia fortuito casu mista sunt, non vt sint cōmunia,secundum Io.siue oues cuiuslibet sufficiant ad gregem, siue nō,sic & quælibet corpora manēt eius,cuius fuerūt: inst. de re.di.§. quod si frumētū.ver.sed nec.Item quia neutra facit gregē vt patet in exēplo q̄ fuit de v.& v .Sed & si sufficiāt ad gregē,adhuc tamen nō vindicabitur medietas vt grex,nec ꝓ diuiso:nec pro indiuiso secūdū Io.sed H. cōtra.Et qa hoc in populis coadunatis videmus ad aliquam prædicationē,vel etiā ad habitationem : & tamen quilibet durat populus.Itē si primo erat grex meus,non desinit propter coaceruationē:& sic grex est & pars gregis.sed nec totum vnusquisq; vindicat quia nō possunt duo esse domini insolidum:vt ī. cōmo.l.si vt certo.§ fina.Agetur ergo secundū Ioan. cōmuni di.& rei vindic.pro suis corporibus: Sed qd si omnia corpora sint communia pro indiuiso:nunqd poterit vindicari pro indiuiso medietas gregis? Respo. sic:vt arg.ī.eo.l.quæ de tota.§ incertæ.

o Sed si maiorem.quā alius.& sic maior trahit ad se minorē:vt ī.de acqui.re.do.l.si quicqd.§.si.Azo. & Io.sed H.id est magnum.Nam sufficit quēlibet habere magnū,si vult vindicare vt gregē : vt dixi mō, & sit grex ex decem ouibus:vt ī.de obige.l.oues .

p Vindicaturus sit gregem.vindicabit tamen restitutione,&c.

q Capita.nisi eorum nomine possit intētari Publiciana secūdum H.vt ī.l.proxi.in si.j.resp.Et no. q̄

MArcellus a li. iiij. Digestorum scribit: Qui gregem habebat trecentorum capitū amissis centum redemit totidē aliena † capita ab eo, qui dominiū eorum habebat, vel aliena ab eo qui bona fide ea possidebat & hæc vtique † gregis (inquit) vindicatione continebuntur. b Sed & si ea sola supsint capita, quę redēpta sunt adhuc eum posse gregē vindicare. c

Instrumentū non venit in vindicatione rei instructa: sed est specialiter vindicandum. Bar.

Armamenta nauis singula d erunt vindicāda. Scapha quoque separatim e vindicabitur.

Continua. Supra in praecedenti tit. dixit de vniuersitate, quæ consistit in compositionibus separatis: & sic de commistione corporū, quæ separata remanent. Hic incipit tractare de cōmistione corporū, quæ cōfunduntur, & hoc intendit, Si duorum res confunduntur, efficitur res communis: & quilibet vindicabit pro rata. & qui dolo cōfundit tenetur ac si dolo desiisset possidere. Bar.

Pomponius scribit: si quid quod eiusdem naturæ est, ita confusum est atque commistum, vt deduci † & separari non possit: non totum, sed pro parte f esse vindicandum: vt puta meū & tuum argentum in massam redactum g est, erit nobis commune: & vnusquisq; pro rata pōderis, quod in massa habemus, vindicabimus: etsi h incertū sit. i quātum quisque ponderis in massa habeat. †

Paulus libro xxj. ad edictum, IIII.

QVo quidem casu etiam cōmuni diuidundo k agi poterit. Sed & furti, l & ad exhibendū tenebitur, q dolo malo cōfundendū id argētū curauit: ita, vt in ad exhibēdum actione pretij ratio haberi m debeat: in vendicatione vel communi diuidūdo actione hoc amplius ferat, cuius argentum pre

innuit hic quod aliena capita in restitutione nō veniunt: sed in petitione sic: quod verum est. Nā totus grex est meus, nec enim dici potest partem gregis alienam esse. vt pote cum dominus aliarum ouium ex suis ouibus gregem constituere voluit. Vel (quod verius est) dicas qd non totus sit grex meus cum quędam sint alienæ: vel etiā vna: nec totum gregem possum vendicare: vt colligas singula eius capita. & concedendum est. partem gregis alienam esse, nec tamē communem: vt institut. de rei. di. §. quod si frumentum versi. sed nec magis. Vel si velis dicere totū esse meū, vt primo dixi, habes arg. infra, de acquirē. rerum do. le. quicquid. § at in his. licet responderi posset quod aliud sit in grege in quo sunt distantia corpora quæ. per se esse censentur: ibi vero vnum alteri cedit. sed certe quantum ad hoc nō est differentia. Vnde expone, vt contraria vites: ego possum vendicare totum gregem. id est, gregem q est quoddam totale corpus: vt institutio. de legat. §. si grex. versi. grege. alteri rei nō accedens. Si vero dicas totum, id est, quamlibet eius partem: falsum est. Azo. & sic inclinat in secundam. Et est verum quod est meus, & quod non est meus, diuersis respectibus.

a MArcellus. ... Constitutus erat grex ex ccc. ouibus; cētum perierūt; alias c. emi; & subrogaui in locum mortuorum; grex ad Titium peruenit; si vendicem? Et distingue centum, an ab alio emerim, aut a domino; vt in primo casu cōpetat mihi directa in rem actio, in secundo autē Publiciana in rē act. si autem omnes perierūt preter submissas, oēs gregis nomine petuntur Armamenta. Si armamenta mea in naui tua fixisti, & iterum fuerunt dissoluta; potero ea vindicare. vel dic, possedit quis nauem meam, dissoluta est, potero armamenta per se vindicare; item paruam nauem, quæ magnam sequitur, & si magna integra tem... neat. Pōponius. Titius habebat v. de meo, & v. de tuo; ista v. in massam redegit. ista massa erit mihi & tibi communis; & portionem tuam vindicare poteris pro rata ponderis. Itē agere potero pro portione mea; & Titius qui dolo malo confundit, tenetur furti, & ad exhibendum. si autem vnum argentum pretiosius erat; eius habebitur ratio.

a Marcellus. Alias incipit Marcellus; & alias incipit lex ista, qui gregem.

b Continebuntur. sc. quod qui proponit rei vend. etiam Publicianam videatur proposuisse: vt j. de eod. actio. l. minor. §. si seruus.

c Vindicare. Per actionem in rem primo casu. vel Publiciana in secundo, vt enim pro re singulari & vnica, ita & pro hac corporali vniuersitate Publiciana competit & datur. Sed si Publiciana datur: ergo vsucapitur grex. Sed cōtra infra, de vsucap. l. rerum mistura. in fin. vbi dicit vniuersi gregis nullam esse vsucapionē. Solu. subaudi ibi tantum. q. d. non esse vsuca. tantum vniuersi gregis, sed etiam partis vt corporum singulorum; licet aliud sit in domo; vt infra de vsuca. l. eum qui ædes. Sed obijcitur, hic est idem grex, qui fuit ab initio: vt supra de iud. leg. proponebatur. ergo est dominus huius gregis: cum nullo modo eum alienauerit; vt infra de re. iur. l. id quod nostrū est. Rū. non est ita: nam amisit dominiū gregis, morte singulorum capitum: & ideo vindicare dominiū hac actione non potest. Præterea licet esset idem, non tamen omnino; sicut & q dolo desijt possidere, non est omnino idem ac si possideret. Item etsi sit prorsus idem, tamē est alteratus. Alij dicūt vtrobiq; competere directam, vt d. l. proponebatur. & hic; & facit infra de exce. rei iudi. l. si cum testamento. §. j.

d Singula. Quę sunt separata M. nā de cōiūctis agit ad exhi. vt j. eo. l. in rem. §. item quæcunque. Azo.

e Separatim, Sine naui. quia non est pars nauis, sed per se nauicula quędam; vt j. de eui... l. scapham. & infra de fun. instruct. l. fin.

f Pro parte. Scilicet quota. Accursius.

g Redactum est. A te, vel ab alio.

h Et si. Idest quamuis.

i Incertum sit, scilicet dū proponitur actio; certificādū est tamē postea vt & j. depo. l. j. §. si quis argētū vel aurū. Alioqui cōtra; quia nulla fieret condēnatio, vt j. e. l. idem Pomponius, si frumentum. §. fina. Azo. & facit ad hoc respon. j. si pars hęr. peta. l. j. in fi. & infra. eo. l. quæ de tota §. incertæ. Accu.

k QVo quidem. Etiam cōmuni diuidundo, si sine dolo commistum fuit.

l Sed & furti. Vbi mala fide.

m Haberi. Vt quia dolo desijt posse exhibere, inresturat contra eū in lite; sicq; arbitrio iurātis fit rei æstimatio

Aliena capita in restitutione nō veniūt.

† Alia.

† Cōiuncta gl. sup verbo, vindicare. vide in c. certificari. de sepul. vbi dicit quod ōis vniuersitas habet nomē a iure. & in hoc cognoscitur vtrū agat vniuersaliter, vel non.

† Deduci.

† P.F. habet.

† Procurauit.

tiosius erat. † a

In rebus quæ commiStione non confunduntur, remanet dominium eorum quorũ erat primò: nisi eorum voluntate sit facta commiStio. Bart.

Vlpianus libro xvj. ad edictum X.

IDem Pomponius b scribit: si frumentum duorum non voluntate eorũ confusum sit, competit c singulis in rem actio in id, in quantũ apparet d in illo aceruo suum cuiusque esse. Quòd si voluntate eorũ cõmista sunt: tunc communicata videbũtur: & erit communi diuidundo actio.

Res quæ commiStione speciem mutant, desinunt esse domini prioris: & res specificantis efficiuntur. Bart.

Idem scribit: si ex melle meo [& ex] vino tuo factũ sit mulsum: e quosdam existimasse id quoque communicari: sed puto verius (vt & ipse significat) eius potius esse, qui fecit: f quoniam speciem † pristinã non † retinet.

In rebus diuersi generis, quæ commiStione non mutant speciem: si separari possunt, quilibet vindicabit suum: alias communicabitur, & pro parte vindicabitur. Bart.

Sed si plumbum g cum argẽto mistum sit: h quia deduci † potest, nec cõmunicabitur, nec communi diuidundo i agetur, quia separari potest: agetur autẽ in rem actio. Sed si deduci k (inquit) nõ possit: † puta si æs & aurũ mistum fuerit: † pro parte l esse vindicandũ. Nequaquam † erit dicendum, quod in † mulso dictũ est; m quia vtraque n materia, etsi confusa, manet tamen.

Fætus cedit ei cuius est mater: non cuius est pater. Bart.

Idem scribit, si equam meam equus tuus prægnantem fecerit: non esse tuum, sed meum, o quod natum est.

Arbor quæ radices egit, cedit solo: aliàs secus. Bart.

tio: & habetur ratio pretij rei, vt ĩ. ad exhib. l. Iulianus scribit. & ĩ de in lit. iu. l. in actionibus. Azo. & ita in hoc casu non est præparatoria alterius actionis, quod est alias: vt ĩ. ad exhib. l. j.

a Erat. Ex massa facta ex vtriusque materia: non autem præstabitur pretium sicut in actione ad exhibendum. Accur.

IDem. CASVS. Titius frumentum meũ & tuum miscuit: sed nobis inuitis quilibet vendicat suum. si nobis volentibus, agetur cõmuni di. Sed qd si ex vino meo & melle tuo fecit quis mulsum? Dicit qd mihi & tibi erit commune. verius tamen est vt specificans sit. Sed quid si misceat plumbũ meum argẽto tuo: an massa sit cõmunis? Et dicit quod non: quia separari possunt hæ species. Sed quid si aurum meum cum ære tuo misceret? massa cõmunicabitur, & quilibet poterit partẽ suam vindicare. nec fit specificantis: vt fit in mulso. Viuia.

b Idem Põponius. Alias lex, idẽ Pomponius. & alias, si frumentum.

c Competit. Contra alium insolidũ possidentem.

d Apparet. Id est, quilibet aget pro suis granis, cum omnia se tenuerint suã substantiã: sicut si pecora Titij mista essent, vt instit. de re. di. §. quod si frumentum. Sed quid si non apparet quod fuerit cuiusq; & sic separatio est difficilis vel impossibilis? Respon. vtrique pro ea parte quam habuit in frumento vtilis cõmuni di. competit propter difficilem discretionem, vt arg. infra, de vsufruc. l. vsufructuarium. §. si viuarijs. Et sic forte intelligitur quod est institu. de re. di. §. quod si frumentum, ver sic. sed nec. vt æstimet iudex quale cuiusque &c. vt sic plus de hoc attribuat. secus in pecunia: vt infra, de solu. l. si alieni.

ADDITIO. Dic quod speciale est in pecunia, vt sola commistione communicetur indistincte: vt l. singularia. infra si cer. pet. secundum Bart.

e Mulsum. Ab aliquo bo. fid. & suo noĩe. multo magis si vnus eorũ fecit: vt inst. de re. di. § quod si partim.

f Qui fecit. Iure specificationis: vt in instu. de rer. diuisio. §. cum quis ex aliena.

g Sed si plumbum. Primo dicit qñ eiusdem materiæ, sed separari non potest: vt s̃. eod Marcellus. §. Pomponius. & l. quo quidem. Secundo quando similiter eiusdem materiæ, sed separari potest: vt in prin. huius l. Nunc autem aduertatur: sed si, &c. scilicet, quando diuersæ sunt materiæ. Et primo quando separari potest. secundo quando non potest. & hæc omnia quando non transeunt in speciem. alias est specificantis: vt in mulso: vt supra proxi. §.

h Mistum sit. Sine voluntate dominorum.

i Nec communi diuidundo. Per consequentiam.

k Sed si deduci. pone casum duob. modis. Primo, si nullo modo potest separari ab auro, cõmuni di. agitur, & pro parte vindicatur: & tunc non est idem quod in mulso, quod specificanti cedit. Sed hęc non valet: quia separari ab artificibus potest: vt ĩ. de acq. re. do. l. lacus. § si ex ære. Secundo, si nõ potest separari facile: tunc pro parte vindicat: sed nec cõmunicatur, nec cõmuni di. agitur. nec erit dicendũ quod à quibusdã de mulso dictõ est, licet male. s. vt communicetur.

l Pro parte. s. incerta: sed postea certa fit: sicut & qñ est similis materia: vt s̃. e. l. Marcellus. §. fin. secundum R. & Ioan.

m Dictum est. Vt specificãti cedat secũdũ primũ casum vel secundum aliũ vt communicetur: sed male in hoc dicebant: nã cedit specificãti: vt s̃. §. idẽ scribit.

n Vtraque. Ratio quare nõ cedat specificãti, quia vtrumque remanet in rudi materia. & hoc secundum primũ casum. vel ratio quare pro parte videatur vindicandum secundum alium casum. Tertio etiam posset dici, vt esset remotiua ratio, quare idem hic videbatur quod in mulso, quia vtrobiq; remanet eadem materia, sed hoc falsum in mulso: quia transit in speciem, & ideo specificanti cedit, si bona fide fecit. secus si mala fide: vt ĩ. ad exhi. l. de eo. §. si quis. & si fecit noĩe suo: vt ĩ. de acqui. rer. do. l. quicquid §. vbi. Et si species non potest reduci ad primã materiã, sicut est in mulso. quod ad mel & ad vinũ resolui non põt: vt Inst. de re. di. §. cũ ea aliena. Item no. ex prędictis, qd in rebus differt cõfusio à mistione. species. n. dicũtur misceri: materiæ cõfundi, licet Pe. dixerit ecõtrario. Itẽ spẽs mistę remanẽt in eadẽ substãtia & specie: cõfusæ aũt transferũtur in aliam materiã. Item confusa sunt cõia, licet sine voluntate dñorum, sed mista demũ cũ volũtate. Itẽ no. quod confundere dicit qa (licet abusiue) qui frumẽta miscuit: vt ĩ. loca. l. in naue Sau. he. Itẽ in pecunia est speciale, vt sola mistione suos faciat: vt ĩ. de sol. l. si alieni. Et est forte propter prærogatiuã solutionis siue pecuniæ: vt ĩ. si cer. pe. l. singularia. Vel qa impossibilis est separatio: vt ar. ĩ. de vsuf. l. vsufructuar. §. si viuarijs.

o Sed meum. Vt enim in rationali animali partus

ciatus lib. vj. Parerg. c. xj.) hæc sola Vlpiani ege obseruari, hodie forte aliud erit, inuẽta est enim ars, qua aquæ chrysulcæ vi aurũ à quocunq; alio metallo põt separari. Verũ fallitur Alciat[a], non enim aquę chrysulcę vi aurũ ab ære separari põt, sed igne, vt ab artis eiusmodi peritis quis discere poterit. Ideo ego libenter eorum opinioni accedo, qui ex faecis literis antiquissimũ hoc inuentũ tuẽtur, nec ignorasse Vlpianũ hãc separationẽ, sicuti nec ignorata fuit separatio æris ab argento. Sed qa incõmodè id fiebat, ideo inquit, deduci nõ posse, cum licet, quo ad iudiciũ cõm. diuidundo, de quo in hac l. Quia res non dicit diuisibilis, vel separabilis, nisi commodè fieri possit l. 2. ff. reg. l. & officiũ C. comm. diuid.

† P.F. fuerit. † P.F. pariter. † P.F. Al. add. suum. † P.F. communicetur. ² Vide antinom. A Perssij. † Distinct. † P.F. add. est. † Potuit fingi Al- A. Perss. † P.F. nec quaquam. † de

sequitur ventrem: vt C. de rei vind. l. partum. sic & in irrationali: vt hic. ex consuetudine tamen in aliquibus partibus habet dominus equi pedem vnum.

[a] Translata. Facto alicuius. ceterum si aquę impetu coaluit: nulla datur actio, secundũ quosdam. Sed secundũ Azo. idem in vtroq;: maxime quia leges de hoc tractãtes plerunq; quando sine facto hominis trãseunt, loquuntur: vt insti. de rer. diui. §. præterea quod per alluuionem. Accur.

* Vide Antinom. A. Pers.

[b] Dabant. Et nos damus secundũ M. Et idem dicebant, vbi quis amittebat dñium plãtatione, vel satione, vel specificatione, vel pictura: arg. eius quod dicitur in tabula: vt insti. de re. diui. §. si quis in aliena. Sed certe est illud speciale: vt quondam dño detur vtilis in rem. nam etiã directa videtur dari, nisi esset propter pretiositatem picturę. Item est pro M. de dona. inter vir. & vxor. l. vtilem. Sed ibi appellat vtilem .s. in factum. nõ in rem. dic ergo secundum B. & Ioã. hic. Sed nos nõ damus: quia alterius est facta arbor alieri⁹ terræ alimento: vt ʃ. de dam. infec. l. hoc amplius. §. de his. ver. Alphenus. & ʃ. de acquir. rer. do. l. adeo. §. si. & l. sed si ex meis. §. arbor. Damus autem actionem in factum pro ęstimatione ad instar ferruminatorum: vt infra eod. l. in rem. §. item quæcunque. Accurs.

De arbore, quæ in alienum agrum translata [a] coaluit, & radices immisit Varus & Nerua vtilem in rem actionem dabant. [b] nam si nondum coaluit: mea esse non desinet. [c]

Falsa demonstratio circa rem petitam non vitiat iudicium: idem si erretur in nomine indicis. Bart.

Cùm in rem agatur, si de corpore conueniat, error autem sit in vocabulo: rectè [d] actum esse videtur.

Incertitudo rei impedit condemnationem fieri. Bart.

Si plures sint eiusdem nominis serui (puta plures Erotes) nec appareat, [e] de quo actũ sit: Põponius dicit nullã [f] fieri condemnationem.

Ista lex cum glo. praecedentis. §. hoc dicit. Qui petit rem, debet eam declarare in libello secundum ipsius naturam & qualitatem. Bart.

[g] SI in rem. i. rei vend. Sed certe & si agatur in personam, habent locum quę hac l. dicũtur, vt patet in actione de dolo: vt ã. de dolo. l. sed si ex dolo. §. fi. & in actione iniuriarum, vt ʃ. de iniu. l. prętor. & in qualibet quantitate petita, vt in auth. de litig. §. ad excludendas. collat. viij. ibi, quantitas &c. Item patet ʃ. in ea. l. §. & si vestimenta, &c. Ad quid ergo tantũ de reali hic dixit? Respõ. quia in hoc tractatu erat. qñq; tñ huius legis dictũ fallit tam in personalibus quã in realibus. In personalib. vt in homine in genere debito: vel alternatiue, vel quælibet alia re simili modo debita. in realibus ex causa iusta similiter: vt ʃ. eo. l. qua de tota. §. fi. & ã. eo. l. Marcellus. §. fin. & ã. si para hęr. pet. l. j. in fi. Sed pone secundum H. quod vasallus meus vendidit suum proprium fundũ, & illum quẽ habebat in feudum † à me, suo pdio coniunctum. ego ignoro vter fundorum pertineat ad me: nunquid potero vindicare hũc vel illum alternatiue? Videtur quod possum. † Nam si quis legat mihi fundum illũ vel illum: videtur quod ab adita hęreditate dominium transeat ad me: & sic alternatiue hunc vel illum petere possum. Vel potest responderi hic non transire dominium ad legatarium: sicut & cum testator reliquit in genere vnum seruorum suorum. ar. ʃ. de leg. j. l. cum incertis.

† dicamus

† attiptta

Paulus libro vj. ad edictum. VI.

SI in rem [g] aliquis agat, debet designare rem: & vtrum totam, [h] an partem, [i] & quotam [k] petat. Appellatio. n. rei, non genus, sed speciem significat. [l] Octauenus ita definit, quòd infectæ quidem materię pondus, [m] signatę [n] verò numerum, factæ auté speciem dici [o] oportet. Sed & mẽsura [p] dicenda erit, cum res mensura continebitur. Et si vestimenta nostra esse, [q] vel dari [r] oportere nobis petamus: † vtrum numerum eorum dicere debebimus, an & colorem? Et magis est, vt vtrunque. [s] Nam illud inhumanũ est, cogi nos dicere, trita † sint, an noua. quãuis & in vasis occurrat difficultas: verũ lancẽ dũtaxat dici oporteat.

[c] Non desinet. Ideoq; directa non vtilis daretur.

[d] Rectè. Not. vt hic, & supra, de indi. l. si in indicijs. & infra, de leg. j. l. iiij. & infra, de acquir. poss. l. si me in vacuam. & C. de test. l. si in nomine.

[e] Appareat. Iudici vel reo. Sed quomodo potest non apparere. cum semper stemus dicto actoris: vt infra, de verbor. oblig. l. inter stipulantem. §. si Stichum. quæ est contra? Solu. dic actorem hic decessisse, [t] vel eum nolle eligere.

[t] Not. ex gl. q̃ declaratio siue interpretatio libelli obscuri non trãsit ad hæredes, q̃ est an. dignũ secundum Bald. hic. cñ. In. in ca. dilecti⁹. extra, de success. ab intest.

[f] Nullam. Nota, quod ratione incertitudinis condemnatio euitatur: vt ʃ de reb. dub. l. si quis de pluribus. & ʃ. de test. tu. l. duo. & de re iud. l. vbi repugnantia. Sed contra. ʃ. de contrah. emp. l. si in emptione. in prin. Sol. ibi in odium obscure loquẽtia: arg. ã. de pact. l. veteribus. Item cõtra ʃ. de ijs qui deie. vel eff. l. j. in fin. Sed ibi non est aliquis de incertis: sed dña quem constat culpam commisisse. saltem in mala familia, condemnatur: vt instit. de ob. ex quasi deli. §. fi. Item contra ʃ. ad leg. Aquil. ita vulneratus. §. rursus. ver. si. idque est consequens. & l. item Mela §. si plures. Solu. ibi ne delicta maneant impunita: vt in prædicta l. ita vulneratus. Item contra ã. eo. Marcellus. in fin. Sol. licet ibi in principio fuerit incertum: efficitur tamen postea certum: vt ibi diximus.

[h] Totam. Etiam saluo eo: vt si simpliciter dicat, rem peto: totam petijsse videatur. Item si dicat, partem peto: dimidiam petijsse videatur: vt ʃ. de interro. act. l. si defensor. § qui interrogatus. & infra, de verb. sign. l. nomen filiarum. §. portionis.

[i] Partem. Pro diuiso.

[k] Quotam. Pro indiuiso.

[l] Significat. Scilicet, cum dixit debere designare rem. & sic non est contra infra, de reb. cred. l. j. in fin. quia ibi quo ad illum tractatum.

[m] Pondus. Id est, cum respondere continetur.

[n] Signatæ. Vt pecuniæ.

[o] Speciem dici. Vt scyphum. & facit ʃ. depositi. l. j. §. si quis argentũ. & §. si cista. & ʃ. de fur. l. in actione. §. j. & l. si quis vxori. §. si linea.

[p] Sed & mensura. Vt panis vel vinum, vel similia: vt prædicta l. si quis vxori. §. si linea.

[q] Nostra esse. Quod est vbi agitur in rem.

[r] Dari. Quod est vbi agitur in personam: vt instit. de act. §. sic itaque.

[s] Vtrunq;. Id est, illa duo. & tantum nam, &c. Si tamen iurauerit pro certo se colorem nõ posse dicere, huius rei necessitas remittitur: vt ʃ. de furtis. le. in

actione

actione. & infra depos.l.j.§. si quis argentum.
a Oporteat. Non dicere rotunditatē vel cælaturā.
b Si plures sint. Scilicet, apud illum cōuenitur: nec scire potest reus cuius nomine conueniatur. secus si vnus tantum: vt infra, de lib. & posthu.l.ij.

fuit, id est, æstimatio doli. Et eodem modo solues ſ. de noxa.l.electio. in princ. vbi si elign eum qui seruum doln desijt possidere: liberatur possessor. Nam & ibi à possessore debitum tantum erat petiturus, quod iam erat insolidum consecutus à doloso: vt in eo. titu.ſ. de noxa. le. si seruus depositus. in fine.

teat, a an etiā quadrata, vel rotunda, † pura, an cælata sint, quæ ipsa in petitionibus quoque adijcere difficile est: nec ita coarctāda res est: licet in petendo homine nomē eius dici debeat: & vtrum puer, an adolescens sit: vtique si plures sint. b Sed si nomē eius ignorem, demonstratione c eius vtendum erit, veluti *qui ex illa hæreditate est*, *qui ex illa natus est*. Item fundum petiturus, nomē ei⁹, & quò loci sit, dicere debebit. d

Solutio æstimationis facta à non possessore: non liberat possessorem. Bart.

Idem libro xl. † ad edictum. VII.

SI is, qui obtulit se fundi vindicationi, damnatus est: e nihilominus à possessore rectè petitur sicut Pædius ait.

Si res pro indiuiso possideatur a socio meo, vel alio, alium tantum conueniam: si pro diuiso, vtrunque pro rata conueniam. Bartolus.

Idem libro xij. ad edictum. VIII.

POmponius libr. trigesimo septimo † probat: si ex æquis partibus fundum mihi tecū communem tu & Lucius Titius possideatis: f nō ab vtrisq; † quadrantem g petere me debere, sed à Titio, qui non sit dominus, totū semissem: aliter atq; si certis regionibus h possideatis eum fundum. nam tunc sine dubio & à te, & à Titio partes fundi petere me debere. Quoties enim certa loca possidebuntur, necessario in his aliquam partem meam esse: i † & ideo a te quoque, & à Titio quadrantem me petere debere. Quæ distinctio neq; in re mobili, neque in hæreditatis petitione locū habet. nunquam enim pro diuiso possideri potest. k

Hæc actio datur contra eum qui possidet, vel est in possessione causa custodiæ: vel aliter detinet. hoc dicit. Bart.

Vlpianus libro xvj. ad edictum. IX.

† Quadratā, vel Rotundam.

c Demōstratione. quæ nominis vice fungitur: vt hic subijcit, & ſ. de condit. & demon.l. nominatim. de lega.iij.l. nominatim. de lib. & post. l. nominatim. & ſ. si cer.pet. l.certum est.
d Debebit. Prædicta autē omnia in libello cōuentionali actor diligēter ipsi reo debet notificare: vt per hoc reus possit deliberare, cedat vel contendat: vt ſ. de eden. leg.j. Alij dicunt hęc omnia in causæ ventilatione postea notificanda quibus nō assentio: ideo quia nō haberet ius deliberationis saluum ipse reus: vt dixi. Item nota. quod res quandoq; specialiter, vt hac l. quandoque generaliter, quandoq; vniuersaliter est petenda: & alia etiam sunt in libello necessaria. quę dic vt diximus. supra de eden. l.j.

Res diuerse peti possunt.

† P.F. xj.

SI is. CASVS. Possidebas rem meam: cōueni aliū, qui desijt rem meā possidere: qui se liti obtulit: & cōdemnatus est mihi in æstimationem: an nihilominus possim à te rē petere? & dicitur quod sic.
e Damnatus est. Scilicet, in veram æstimationem: forte quia & in ea interesse cōtinetur. Distingue tñ de eo qui obtulit se: an ideo vt possidentem defenderet: q̄ sæpe fit calliditate quadā, vt euitetur satisdatio: vt ſ. de inter.act.l. qui ex parte. Et in eo casu non conuenitur possideos: vtpote cū duobus tenet, s. defensori, & dño: quod iniquum esset: vt ſ. de reg. iu.l.bona fides. An etiā vt actorē deciperet, & tunc etiam si ipse insolidum in interesse & in rei æstimationem damnetur: nihilominus tñ possidens conuenitur. duo enim non vnus idem exiguntur: vt hic, & ſ. de pet. hære.l.etiam.§.pe. Azo. & facit ſ. eod.l. is qui. & l. si autem. Nota ergo hic quod propter solotionem dolosi possidens onn liberatur: vt ſ. de tab. exhi.l.locum.§. cōdemnatio. & d.l.etiam.§.pe. Sed contra ſ. de re iudic.l. si quis doln. §. si creditorem. vbi dicit quod ex quo quis non admisit in possessionem aliquem iussu prętoris mittendum: & soluerit: postea conuentus actione in factum nō tenetur de bine. Sed certe ibi idem erat ab vtroq; petendum: quia debitum: hic ab vno res, ab alio pecunia petita

POmponius. A SVS. Habebam tecum fundū communem: sed tu mediam partem posss. extraneus aliā partem. qualiter partē meā petere possim, quæritur? Et distinguitur, aut possides pro indiuiso: nec te conueniam, sed extraneum. aut possides diuisim: & tunc medietatem medietatis tuæ à te petā, & tantundē ab extraneo. Hęc tamen distinctio an possideatur res pro diuiso, an non: locum habet in rebus immobilibus: non autem in re mobili: nec in hære.pet.

† P.F. trigesimo sexto.

† P.F. quadrantes.

f Possideatis. Pro indiuiso. Accurs.
g Quadrantem. Scilicet, totius.
h Regionibus. Pro diuiso.
i Meā esse. Pomponius probat.
k Possideri potest. Prout ad rem mobilem refert, est contra infra, de seru. vrb. præd. l. binas. vbi dicit tignū duorum esse: & pro diuiso. Sed ibi in dominio dicit: hic in possessione. vel solu. vt ibi. Et eodem modo solues. ſ. pro soc.l.pen. & ſ. communi diui.l. arbor. Sed & his legibus potest dici quod immobilis res dicitur arbor, quia postquam à solo auellitur, vocatur lignum: vt ſ. de le.iij.l.tigni. Item prout refertur ad hæreditatē, est cōtra ſ. si pars hęre.peta.l.j.§. si ergo. & §. quinimo. & §. proinde. Vbi fit similis distinctio quę hic. Sol. ratione rei dicitur possideri hæreditas pro diuiso, & indiuiso: non ratione actionis. Ipsa n. actio. l. hæreditatis petitio, cum sit incorporalis, non potest possideri pro diuiso vel pro indiuiso: vt ſ. de acquir. pos.l. possideri. in prin. & ad hāc actionem hic habuit respectū. Vel aliter in rei vin. hoc nomen pro diuiso large acceptū est: quia siue possideat pro diuiso, quia diuisit cū illo, siue nō diuisit, sed sic certam partem pro se possidet. sed in pet. hęr. non sic large accipitur: quia pro diuiso, puta quia diuisit cū illo, non tenetur pet.hęr. vtpote cum habeat tit. diuisionis. vt C. communia vtri. iud.l. diuisionis. Item post diuisionem fundi, duo fundi dicuntur: non aūt diuisa hęreditate, duas hæreditates, vel etiam hęreditatem dicimus. Cum.n. sit incorporale, non pōt recipere

† P.F. & ideo te quoque à Titio quadrāt. me petere debere.

diuisionem.

pere diuisionem, vt postea dicatur hęreditas: vt infra cõmuni d.l. per hoc iudicium. Alij dicunt quod aliud in peti.hęr. quam in rei vend. quia ex asse hęres totam hęreditatem vindicat etiam ab eo qui partem vel rem haereditatis tantum tenet: vt supra, de peti.haered. l. licet minimam. Sed hoc nõ intendit hic dicere. vnde primã & secundã approbo.

OFficium. CASVS. Contra possidentem datur hęc actio. vnde iudex inquirere debet an is, qui conuenit possideat: & si inuenerit eũ possidentem, compelletur eam restituere, si actor intẽtionem suam probauerit: nisi reus obijciat sibi exceptionem aliquam. Quidã dicunt quod hęc actio datur contra eum qui vere possidet: & ita contra eum qui tenebatur interdicto vtrubi. vel vti poss. Verius tamẽ est quod quilibet detentor teneat actione hac. Viuianus.

† Not. quod tit. nõ excludit rei vind. quia dominiũ. præualet. concor. & facit ǰ. de publ l. exceptio. & ǰ. de exceptio rei iudi. l. si quis sepi à nõ domino. Bolo.

† Ita P.F. al. vtrolibet sectior Fl.

OFficium autem iudicis in hac actione in hoc erit, a vt iudex inspiciat, b an reus possideat. nec ad rẽ pertinebit, ex qua causa c † possideat. Vbi.n. probaui rem meã esse, necesse habebit possessor restituere, d qui nõ obiecit aliquã exceptionem. e Quidam tñ (vt Pegasus) eam solã possessionem putauerunt f hanc actionem cõplecti, quæ locum habet in interdicto vti possidetis, vel Vtrubi. † Deniq; ait, g ab eo, apud quem res deposita sit, vel cõmodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorũ seruandorum causa, vel dotis ventrisve † nomine in possessione sit, † vel cui dãni infecti nomine non caueatur † (quia hi oẽs possident h) vindicari non posse. Puto i aũt ab omnibus, qui tenent, & habent restituẽdi facultatem, peti posse. k

† vel ventris, vel rei seruanda.

† P.F. esset.

† Cauebatur. P.F.

† In aliquibus additur negatio.

Bonæ fidei possessor debet restituere rem vbi est, vel vbi petitur, sumptibus petitoris: malæ fidei possessor solum vbi inuenitur, vel vbi petitur sumptibus suis. Bart.

Paulus lib. xxj. ad edictum. X.

SI res mobilis l petita sit, m vbi restitui debeat, scilicet si præsens non sit? Et nõ malum est (si bonę fidei possessor sit is, cum quo agitur) aut ibi restitui, vbi res est, aut vbi agitur: sed sumptibus petitoris, qui extra cibaria n in iter vel nauigationem † faciendi sunt.

† Itinere vel nauigatione.

Vlpianus libro xvj. ad edictum. XI.

NIsi o † malit petitor suis impẽsis & periculo ibi, vbi iudicatur, rem restitui. tunc enim de restitutione cum satisdatione cauebitur.

† In P.F. add. si.

† vindicatur.

Paulus libro xxj. ad edictum. XII.

SI verò malæ fidei sit possessor, qui in alio loco p eam rem nactus

a Erit. Ante litem contestã.

b Inspiciat. Interrogãdo eum; vt infra, de interro. act. l. qui seruum. §. in iure. Et si mentiatur dicẽdo se nõ posse possidere, aufertur ei possessio; vt ǰ. eo. l. pen.

c Ex qua causa. vt infra ea. l. in fi. sed secus in peti. haere. vbi si nõ possideas pro haerede, vel pro possessore non potest ea conueniri, vt supra, de peti.haered. l. etiam. §. si quis absentis. quæ est contra.

d Restituere. Scilicet possessionem vacuam; vt supra, de arbi. l. non distinguemus. § arbiter.

e Exceptionem. Videtur ergo ex hac litera quod primo actor suã fundet intẽtionem; post reus exceptionem suã opponat & probet. & sic postquam dixerit testificata. est ergo cõtra in auth. de test. §. quia vero. col. vij. Sol. quatuor modis potest intelligi hæc litera. Primo, quando probaui per testes rem meam esse: & ipse similiter per testes vult probare exceptionem postquam didicit testificata. & secundum hoc corrigitur hæc per illam. Secundo, quãdo probauit per instrumẽtum; & ipse similiter vult probare per instrumentũ, & hoc potest. Tertio, si ego probaui per testes, & tu vis probare per instrumentum. Quarto, econtra. & his tribus modis non corrigitur. Accur.

f Putauerunt. Et male.

g Denique ait. Scilicet, Pegasus. Accur.

h Non possident. Sed sunt in possessione; vt infra, de acquirenda poss. l. iij. in fin.

i Puto. Corrigitur dictum istorum.

k Peti posse. Sic ergo cõtra commodatarium & similes agitur in rem; sed qui rem immobilem alieno nomine tenet, debet dñm nominare in iudicio; vt C. vbi in rem actio. l. ij. Azo. Idem videtur hodie in mobilibus: vt in auth. vt omnes obe. in §. hoc considerantes. col. v. Itẽ not. agi in rem contra depositariũ; vt hic. Sed cõtra in authen. deposi. & denunt. § j. col. vj. vbi dicit, nemo extrinsecus impediat depositi restitutionẽ quo minus reddatur deponenti. Sol. secundum quosdam hæc corrigitur in hoc articulo, alij dicunt extrinsecus pręter dominum. dñs enim non videtur extrinsecus venire. Tu dic quod si velit agẽdo in rem, potest quilibet qui se dominũ dicat; vt hic, & infra deposi. l. bona fides. aut interdicat tantũ, vel contradicat; quod non potest; vt ibi.

† De nominatiõe dñi in iudicio, vide qđ plene not. in cap. inter quatuor. extra, de maiorita. & obed. & cap. humilis. eo. tit.

† P.F. fit.

SI res. CASVS. Petebã à te rem meã. quęro vbi res sit restituenda; an non vbi petitur; an vbi res est? Distinguitur fuit bonę fidei possessor, an malæ. Primo habeat electionem cõuentus vbi velit restituere: an vbi res est, an vbi res petitur, debet tñ praestare petitor omnes sumptus, praeterquam cibaria; & cauebit reus quod restituet. Si fuerit malę fidei. poss. idem erit dicendum quod in bo.fid. pos. si alibi poss. rei petitæ nactus fuerit. Quod si ma.fi.pos. rem alibi transtulit, suis sumptibus eam reducere debet.

l Mobilis. De re immobili ideo non loquitur, quia illa non potest restitui, nisi vbi est; arg. C. quando & qui. quar. pars. l. ij. lib. x.

m Petita sit. Subaudi, & obtineatur.

n Cibaria. Aliter si operis suis solebat se pascere seruus, quibus modo vacare oportet. tunc.n. cibariorum expensas præstabit actor; vt ǰ. ad exhib. l. sed & si. §. quo autem loco. Sed cui dabitur hæc electio? Resp. petitori, secundum H. sed Azo. ipsi reo. Et sic bene excipit ǰ. l. proxi. nisi, &c. pro hoc. ǰ. deposi. l. si in Asia. § j. alias nihil exciperet, quod lr. concedebat, & facit ã. de edeo. l. prætor. §. fin. & l. seq.

o NIsi. Hic repetit qđ dixerat. sed plenius secundum lr. Sed tu dic quod electio est possessoris, nisi, &c. cum possessor prius nõ elegerat. Vel dic tertio quod sumptibus petitoris extra cibaria facienda est restitutio, sed nõ satisdatio, nisi malit, &c. nã tũc dabit cibaria, & satisdabitur, vt hic, & instit. de offic. iudi. § j.

p SI vero ma. fid. Alio loco. quã vbi agit. idẽ si ab alio quã in quo lis est cõtest. ad aliũ transtulit,

Debet.

a Debet. Quod in bon. fid. diximus duabus superioribus legibus. cum ab eo absit preter omne vitium remotionis.
b Subtraxit. Dolo. vel sine dolo.
c Sumptibus suis. Scilicet possessoris.

NOn insi. Casus cum tribus legibus seq. est. Si seruum meum possideas, & tu eum pendente iudicio deteriorasti; iudex in condemnatione debet habere deteriorationis ratione & si iudex omisit, potero agere l. Aql. act. & iudex habebit rationem dãni contra te in condẽnatione. Et si tu ad ignominiam mei seruum verberastu: agam contra te actio. iniuriarum. Si quis. Equum meum possedisti. vendidisti modico pretio ex necessitate. ad id tantũ pretium quod accepisti, & non amplius teneris. & hoc probat a simili, quia si possessor vendat fructus qui con seruando, seruari non possunt: nõ tenetur vltra quã vt pretium prastet seruus. Si equus sine dolo possessoris interijt; an liberet interitu eius? Dicũt quidã quod sic, & male. vnde distinguendum est, an petitor fuerit nũ distractu

sit idem statui debet. a Si vero ab eo loco, vbi lis contestata est, eã subtractã alio transtulerit: illic restituere debet, vnde subtraxit, b sumptibus suis. c

Mala fidei possessor tenetur ad eam & interesse deteriorationis hac actio, & actio. leg. Aquil. sed vna per aliam tollitur, prout actor elegerit. Bar.

Vlpianus lib. xvj. ad edictum. XIII.

NOn solum autem rem restitui iubebit, verum & si deterior res sit e facta, † rõnẽ iudex habere † debebit. d Finge enim debilitatũ hominem vel verberatum, e vel vulneratum restitui. vtique ratio per iudicẽ habebit, f quãto deterior sit factus: quanquam & legis Aquiliæ actione conueniri possessor possit. Vnde quæritur, an non aliàs iudex æstimare damnum de-

* Hinc nota, ea, quæ incurrũt, hæc pẽdẽte posse peti eodẽ iudicio, idque officio iudicis etiã si libello nõ sint cõprehensa nõ ex natura actionis proposita veniãt l. ædiles i, §. sciendũ De ædil. edi. in alijs ma. l. i. C. de iudicijs & simili. A. Pers.
† Al. add. ... tur.
† Habebit.

rus, & tenetur: quia nõ eo modo perijsset, an nõ erat eum distracturus, & tunc non tenetur. ex hoc apparet quod nõ indistincte liberat possessor interitu speciei, sed post interitũ, necessaria est sola propter eius fructus & partus. Itẽ & alia ratione est necessaria sententia propter stipu. de euictio. eo quod habebit tunc regressum emptor contra venditorem de euic. Culpa. Dicit de naui quam possedit quis: & lite pendente iuit nauigatum, & perijt: quod non videtur culpa fore: nisi minus idoneis eam commiserit.

: Concor. gl. j. in ca. i. in versi. Itẽ haber locũ iudicis officiũ extra, de offic. iudi.

d Debebit. i vt & j. e. l. qui petitorio. §. j. & C. eod. l. domum. & j. ad l. Aqui. liber homo. & l. si seruus. & C. de seruis. & aqua. l. si quid.
e Verberatum. Vt sit deterior. & sic differat ab inferiori. l. proxi. l. item si verberatum. j. respon.
f Habebitur. Hoc quando semper fuit malæ fidei posse. sed aduersus bonæ fidei, si dolo hoc fecit. Itẽ si culpa, scilicet post lit. conte. vt j. eo. l. si homo. Sed de quo ergo possessore hæc lex dicit? non videtur loqui in bonæ fidei posse. quia ille tanquã dominus potest vti, & non tenetur: vt s. de peti. hære. l. si quid possessor. § sicut. Itẽ nec in mala fid. quia huic cauetur, vt hic subijcit. quod nõ fieret si esset malæ fid. vt j. e. l. in qui dolo. Sed respondent in bonæ fid. posses. & dicunt aliud esse in peti. hæredi. quã in hac actione: vt ibi posset abuti: hic non: sed hoc nõ placet. Dic ergo quod loquit in malæ fidei possessore. Nec obst. j. eo. l. is qui. quia hic non cauetur ei de act. cedendis contra aliquẽ. sed se nõ acturũ leg Aquil. Preterea inuenio caueri etiam furi; vt j de fur. l. el qui. §. j. & etiã predoni; vt s. de peti hær. l. si a patre. §. si possessor.
g Remittatur. Ab actore.

beat quam si remittatur g actio legis Aquiliæ? Et Labeo putat cauere petitorem oportere, h lege Aquilia † non acturũ. quæ sententia vera est.

Paulus libro xxj. ad edictum. XIIII.

QVod si malit actor potius legis Aquiliæ actione vti: absoluẽdus est possessor. i Itaq; electio actori danda est, non vt triplum, sed duplum consequatur. k

Vlpianus lib. xvj. ad edictum. XV.

ITem si verberatum l tradidit: m Labeo ait petitori etiam iniuriarũ competere. †

Possessor qui de necessitate distraxerit: tenetur solum ad pretium quod recepit Bar:

Si quis n rẽ ex necessita te o distraxit: fortassis huic officio iudicis succurreẽ vt pretiũ dũtaxat p debeat restituere. q Nã & si fructus perceptos

h Oportere. Ad quid sit hæc cautio, cũ & sine ea agere quis nõ possit? Rñd. propter sumptus & alia, si de facto agatur poterit committi. Sed nonne per officium iudicis in talibus consuleretur, ex quo actor non vinceret? Respond. plenius per actionẽ quam per officium iudicis consulitur: cũ actio etiam post sñiam, sed officiũ nõ duret; vt C. de posit. leg iiij. & facit infra de noua l, si pupillus.

† Al. add. se.

i QVod si malit. Possessor. scilicet vt non habeat ratio damni dati in rei vendic. sed tantum in re condemnetur; qua damni absolutio non prestabit exceptionem rei iudica contra agentem post ea lege Aquil. quia non ideo ab estimatione damni est absolutus in iudicio rei vendic. quod de damno non teneret, sed quia eo iudicio actor damnum consequi noluit. argu. supra de nego gest. l. si autem. * §. fin. & j. de instito. l. sed & si pupillus. §. item si plures. vers. si institoria. Cæterum si ideo esset absolutus, quod in actione illa damni æstimatio esset reprobata; obstaret rei iudi. exceptio; vt d. l. si autem. & infra, de except. rei iudi. l. Iulianus. & l. de eadem.

† P. F. etiã iniuriarum competere actionẽ petitori.

* Si nõn ...

k Duplum cõsequatur. Per actionẽ legis Aquiliæ, si inficiatus fuerit. Azo. Sed videtur vtrunque consequi: cum vna ad rem, altera ad pœnam sit: vt j. de fur. l. si pignore. §. cũ furti. quæ est contra. Sol. ibi nil de pœna venit in cõditione: hic autem in actione in rẽ venit damni ratio: vt supra. l. prox. Accu.
l ITem si verberatum. s. in contumeliã petitoris: sed hoc in rei vind. non venit, cum nõ sit damnum.
m Tradidit. Scilicet possessor.
n Si quis. scilicet bona fidei possessor.
o Rem ex necessitate. propter imminentem forte dolorẽ: vt quia erant boues qui moriebantur. Accur.
p Dũtaxat. Scilicet acceptum. & intellige in bo. fi. pos. qui non erat in vera mora. Si enim prædo esset, vel in mora teneretur ad verũ pretium rei. quia & si nihil habuisset, ad id teneretur: multo magis ergo tenetur, si aliquid inde habuit. Azo. Alij dicunt quod eligit hic actor, an velit verum. an acceptum pretium. Nec ob supra de peti hær. l. si possessor. §. j.
q Restituere. Per actionem neg. gest. in subsidium vt supra de neg. gest. l. fina.

Nec coe-

distraxit, ne corrumperentur: † a æque non amplius, quã pretiũ b præstabit. Item si forte agẽr fuit, qui petitus est, & militibus adsignatus c est modico honoris d gratia possessori dato: an hoc restituere debeat? e & puto præstaturum.

Hic est singularis §. & hec intendit, Possessor qui non est totaliter malæ fidei, non tenetur de interitu, si res erat eodẽ modo peritura penes petitorẽ. Itẽ re perempta est necessaria sententia propter accessiones & postulationes de euictione. Ba.

* Si seruus petitus vel aliud animal demortuũ f sit sine dolo malo & culpa possessoris: pretium non esse præstandũ plerique aiunt. † g Sed est uerius, si forte distracturus erat petitor, si accepisset, mora h passo debere præstari i: nam si ei restitutus set, distraxisset, et pretiũ lucratus esset.

Paulus lib. xxj. ad edictum. XVI.

Utique k autẽ etiã mortuo homine necessaria est sententia, propter fructus, & partus, & stipulationẽ l de euictione. non n. m post

† P. F. corrumpantur.

† Arg. huius literæ no. secũdu Bald. qđ illud modicũ qđ prestant emphyteute & censuarij, intelligitur in signũ honoraria & dignitatis & recognitionis.

a Eodem mõ locut' est Apul. in apolog. 2. ad Clau. Max. Rũpi(ngt)ea l ulea istas inde Maxime inuenies filiũ heredẽ. mihi vero re nunc nescio qd, honoris gratia legatũ; ne, si quid ei in humanitus accidisset, nomẽ mari in vacuis tabulis nõ haberẽ. Duar. 2. disp. c. 15.

* Vide antinom. A. Persij.

a Ne corrumperentur. & si ea quadam necessitate vt supra de pet. hære. l. diuus.

b Pretium. inde acceptum. Accu.

c Assignatus. qp sit quãq; vt j. de euic. l. Lucius.

d Honoris. quasi esset dedecus, si ita gratis auferat.

e Debeat. Scilicet tantum: quia fecit coactus Accur.

f Demortuum scilicet post litem cõtestatã. Et dic quod loquitur de eo qui primo bon. fid. possedit: sed postea cœpit esse malæ fidei: nec habuit iustam causam litigandi: in quo distinguitur propter bonam fidem. quã habebat: vt hic dicitur, & infra lege proxim. vsque illuc, non enim &c. vbi incipit dicere in eodem possessore; sed tamẽ habebat iustam causam litigandi: vt quia sciebat alienam: sed non credebat esse actoris. Potest & alijs modis intelligere; vt dixi.

g Plerique aiunt; & malę; vt subijcit.

h Moram. idest dilationem. sic accipitur C. de tẽpo. app. l. ij. auth. sed & his. Si autem esset vera mora, ga semper malę fid. fuisset, indistinctè teneretur de casu; statim dices. Dic ergo cum post lit. cõtesta. perijt res de qua erat controuersia; aut hic possessor ab initio fuit; & durauit bo. fid. poss. & tunc nullo modo tenetur de casu; vt in petit. hęred. vt supra de peti. hęred. leg. illud. Aut fuit ab initio; sed non durauit post lit. contest. Et tunc si iustam causam habuit litigãdi; idẽ est quod in primo casu; vt infra le. proxim. ibi, non enim, &c. Si vero non habuit iustam causam litigandi, propter bonam fidem quam ab initio habuit; ma. tius agitur cum eo; vt ita demum teneatur, si res nõ erat eodem modo peritura penes actorem; quod accidisset, vel quia a tali casu custodisset; vel quia distraxisset; & hoc in casu hic loquitur. Et ad hoc facit supra quod me. cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. versi. quod si homo. in fin. §. & infra depo. leg. si plures. §. siue autem. Sed nõne semper habet causam litigandi propter euictionẽ? Rñ. nõ semp debet euicti. Si vero ab initio fuit ma. fi. omnino tenetur de casu, etiam si eodem modo perijsset penes actorem. sufficit enim quod actor potuit distrahere; vt j. de leg. j. l. cum res. in fi. & l. si seruus legatus. §. si seruus legatus. & j. de verb. obl. l. nemo. j. §. j. & j. depositi. le. si in A sia. §. quemadmodũ. Idem est secũdũ omnes in prędone, fure, & meticuloso; vt C. quod met. caus. l. j. & j. de vi & vi ar. l. pe. in fi. Item est hic notãdũ qp licet quantũ ad fructuum restitutionẽ quẽlibet possidentẽ dicamus fieri ma. fid. post lit. conte. tamẽ quãtũ ad interitũ nõ est verũ, nisi se debere sciat; & nõ habuit iustã causam litigandi; vt j. si cer. pet. l. qđ te mihi. Alij dicũt vt Gui. hunc § loqui in malę fi. po. & qui ab initio malã fidẽ habuit; nec habebat iustã causam litigandi, quem dicũt ita demũ teneri, si res non perijsset penes actorem; quod duobus modis accidit; vt dictum est. contra eos est j. de pet. her. l. illud. Itẽ nota predicta vbi realiter agitur, secus si personaliter; quia tũc indistinctè casus pertinet ad debitorẽ. secundum quod no. j. si certum pet. l. quod te. Acc.

i Prestari. pretium eius.

k Utique pro certe. & autem pro sed. q. d. dicit in duobus casibus propter interitum teneri possessorem prędictũ. s. qñ distraxisset, & quando a tali casu pręcauisset. & propter eos esse sententiam necessariã: sed certe & propter alia est necessaria: vt subijcit. & sic loquitur eodem casu. Quid tamẽ si de interitu non tenetur quia nullus illorum casuum erat nunquid erit sententia necessaria? & dicas de eodem possessore. Item quid etiã de eo qui habuit iustam causam litigãdi: an sit semp sententia necessaria propter hęc quę hic dicuntur? respon. forte sic: vt & ita in tribus casibus possit hic loqui, vt hic, & infra de re iudi. l. si homo. & infra iudi ca. sol. leg. si seruus licet quo ad interitum sit secus: vt dictum est. Sed cui est hęc sentẽtia necessaria? Respond. tam actori quã reo. actori propter fructus & reo propter partus stipulationem de euictione committendam contra suum venditorem quę non committeretur nisi per sententiam euinceretur. vt hic, & supra de nego. gest. l. arg. §. cum me absente Sed oppo. fructus & partus veniũt offi. iu. & quasi accessiones sunt: ergo, &c. vt C. dep. l. iiij. Sol. hic erat lis cõt. vnde officium iã corroboratum est, vt remaneat ante sententiã, licet res intercidat. & sic soluitur j. e. l. si onus. §. si homo. Et qđ ibi dicit, petitus, dic extra iudiciũ simplici cõuentione. Itẽ q si actor homine mortuo nolit pro se ferri sententiã: vno remittit actionẽ? Rñ. reus postulabit ferri, licet actor absit: quia in sui fauorẽ inductũ est. Vel dic qp venditor necesse habet probare seruũ suũ fuisse. vt euenit C. de asser. tol. l. fi. secũdũ Azo. Itẽ ad id quod dicit sententiã dandam homine mortuo, & sic de euic. agi, est contra j. de eui. l. si seruus. & C. de euict. l. si quis tibi Solut. hic erat res tpe lit. contest. vnde merito ad fructus & ad alia, tenetur s. ad rem vel pretium in casibus quibus dixi ad alia teneri, sicut quasi tũc esset lata sentẽtia. Itẽ ad id qđ dicit, nõ cõmitti stipulationẽ euictionis nisi lata sententia: est cõtra j. de act. emp. l. emptorẽ. in pri. Sol. vt ibi. Sed qualiter formabitur sentẽtia eo casu, quo casu possessor nõ tenet de interitu: vt euictionis stipulatio cõmittatur? Rñ. quia cognoui seruũ esse petentis: ideo te cõdẽno in fructu & partu & peculio. Sed quid si hęc nõ sint, & ita propter euictionẽ tantũ est ferenda? Respo. quidã non iudicari quomodo. n. iudicaretur? Alij quod sic condẽno te in rem. sed tamen exceptionem habet damnatus, vel dic, absoluo cõdemnaturus, nisi res interijsset. & sic causa absolutionis ponenda est: vt j. de in fi. l. ij. §. senatus. in fi. § Vel dic vt infra de excep. rei iud. l. si a te. §. j.

l Stipulationem. vbi est interposita. idem & si nõ est. Accur.

m Non. n. Respondet ei quod posset obijci. tunc necessaria est sententia propter æstimationẽ rei præstandã actori: sed nõ est ita Non enim bo. fid. pos. tenetur de casu aliquo modo: siue etiã durauit bo. fi. siue non; dummodo iustam causam habeat litigãdi; que

† Plerisque placuit.

Bonę fidei possessor nõ tenet de casu.

quo casu loquitur hic.sed malæ fid.ab initio sic indistincte.vt C. qd met. cau.l.i. & ff.quod me.cau l. si.tũ exceptione.§. quatenus.& ff.ad exhi.l.de eo §. si post.& plene dixi ff.l.prox.in fi. vel dic æstimationem præstari in casibus prędictis.non enim,&c.

stipulatus sum. Et dic quod teneor ad pretiũ acceptum,licet meo nomine vendiderim,quia res est perempta?vnde in subsidium agitur neg.gest.vt C.e.l. mater.& de re.alie.non alie.l.j.in fi.& ff depo.l.j.§. fi.& ff.de rebus cre.l.si eum.& ff.de neg.ge.l.fi. Sed

litem contestatam vtiq; & fatũ † possessor præstare debet.

Non est in culpa si quis vtitur vt ad eum vsum, ad quem est destinata.Bar.

Culpa non intelligitur,si nauẽ petitam tẽpore [f] nauigationis trãsmare misit, licet ea perierit? [a] nisi minus idoneis hominibus eam cõmiserit. [b]

Ista lex legitur duobus modis in gloss. secundum primam lectu.breuiter hoc intendit,Possessor tenetur de facto eius cui vendidit;sicut de suo facto.hoc dicit.secundum aliam lect. hoc intendit,Re perempta[1] in subsidium tenetur possessor actione nego.gest.ad pretium eius licet non habuerit titulum lucratiuum,si ei contra perimentem potest esse consultum.Bar.

[illegible] XVII.

IVlianus libro septimo Digestorum scribit: si hominẽ, qui Mæuij erat, emero a Titio, deinde eum eũ Męuius a me peteret [c] eundẽ uẽdidero,eumque emptor occiderit: æquũ esse me pretiũ Mæuio restituere. Idem Iulianus eodẽ libro scribit:si moram fecerit in homine reddendo possessor, & homo mortuus sit :etiam † fructuum rationẽ vsque ad rei iudicatæ tempus [d] spectandam esse.

Re perempta tenetur possessor post moram ad fructus, & ad cæteras accessiones.Bar.

Idem Iulianus [e] ait, nõ solùm fructus,sed etiam omnem causam prestandam : & ideo & partum venire in restitutionem, & partuum fructus.

Vsque adeo autẽ hę causæ veniunt, vt Iulianus libro septimo scribat,si per eum seruum [f] possessor adq̃ fierit actionẽ legis Aquiliæ, [g] restituere cogendũ. Quod si dolo malo ipse possessor desierit posſidere, & aliquis hominẽ iniuria occiderit: aut pretiũ hominis, [h] aut actiones [i] suas præstare cogetur: vtrum eorũ voluerit actor. Sed & fruct⁹, quos ab alio possessore percepit, [k] restituere eum oportet. Lucrũ. n.ex eo homine, qui in lite esse cęperit,facere nõ debet Sed fructus eius tẽporis quo [l] possessus esset ab eo q̃ euicit,restituere nõ debet. Sed qđ dicit de actione legis Aquiliæ procedit, si post litẽ

[a] Perierit. Quia nauis ad hoc paratur,vt nauiget.vt ff. de vsufruct. l.arboribus.§.nauis.

[b] Cõmiserit. Et nisi tẽpore periculoso:vt ff.eod. l. qui petitorio. in fin.Et no. hic arg. contra eos, qui imperitos eligunt pro peritis. siue magistris, siue medicis,siue aduocatis.sic & ff.de ędil. edi.l.quod si nolit.§.si mancipiũ.

IVlianus. [illegible] Seruum Mæuij à te emi:eundem Titio vendidi. Titius eum interfecit. teneor vero domino ad pretium. videor enim interfecisse. Idem.Si petam à te rem,& in mora fueris:nõ solũ fructus, sed etiam fructuum fructus vsque ad tẽpus rei iudicatæ restituendi sunt.Si vero erat seruus meus quem possidebas: & aliquis verberauerit eum & ita habeas act.leg. Aquil. cõtra verberatorẽ? illã ac. mihi cedere debes,sed decessione actionis est verũ si tu seruũ illum ep[illegible]peris vsucapere; & post acceptum iudicium vsucapi. complevisti. Quod si dolo. Emi seruum quem tu dolo malo distraxisti;quia videbas quod volebam eum vendicare, & aliquis eum interfecit.i electione mea erit vtrum velim cedi doli mali acti.ab emptore;aut habere pretium serui ab eo q dolo desijt possidere seruum lite pen.vsucaptũ. Sed quid si petitor serui per aliquod tempus fructus percepit,deinde peruenit ad te.& illũ incepit,vendicare i[illegible] fructus percepti nõ erunt restituẽdi. Et ratio est quia bona fides non patitur quod his idem exigatur vt infra,de reg.iur.l.bona fides.

[c] Peteret. Potest dici quod peritus erat,& lis contestata;vnde tenetur propter occasionem alterius. qa [illegible]ius factum interpretor esse meum:vnde teneor;vt ff.de ver.ob[illegible].l.si seruum.§ j:Et dicas teneri ad iustũ serui pretium vtili in rem:quia dolo desijt possidere Vel dic quod non erat petitus.& quod dicit peteret, expone,id est,petere vellet.sic.& ff.de verb.oblig.l.

nonne est iniquum me teneri ad pretium in secundo casu act.neg. ge. cum non habui rem ex cã lucratiua ; imo emi?Respond.non hoc casu ; quia cedi tur mihi actio leg. Aquil.a dño contra occidentẽ. Sed qualiter agam l.Aquil. ex iure cesso, cum de euict.tenear ; vt ff.de euict.l.vendicantem?Resp.propter delictum fuit forte hoc obijcere non potest secũdus emptor. sed prima positio casus planior est. & qui secundum casum tenent;timebant hoc quia post li.contes. indistincte ad ipsũ seruum tenetur,viuat vel non:nisi ex necessitate vendãt vt ff.e.l.item si verberatũ.§.j.Sed certe & hic ad seruum tenetur.i.ad eius veram æstimationẽ.

[d] Iudicatæ tempus. Certe imo postea;quia ea temporis intercapedo ad fructus non nocet vt ff.de vsu. l. in fideicõmissi §.j.Respond.ex officio iudex causæ principalis de illis non disq̃rit;cum futuri temporis tractus, &c. vt ff.de vsur. le.j.§. quid enim . & ita nõ veniunt; vt hic sed de perceptis ante litem & pendente lite disquirit, vt etiam percipiendi veniant;vt hic & ff. eo.l.fructus. Et intellige quãdo dolo vel culpa possessoris perit;vt post mortẽ eius omnes veniant fructus.

[e] Idem Iulia.Facit C.e.l.certũ.& ff.e.l.preterea.& ff.de pe.hær.l.sed & si lege.in fi.& l.q̃ si oues . & l. ancillarũ.& l.itẽ vidẽdũ.& l.post senatus.& l.Iulia.

[f] Si per eum seruum. Iam eius factum vsucapione vt postea dicit in fi.legis.

[g] Legis. Aquil. Quia seruus ille fuit vulneratus ; & ita dño facto per vsucap.actio fuit quæsita;vt ff.ad legem. Aquiliam.l.item. Mela.§.legis.

[h] Pretium hominis. Propter dolum.

[i] Actiones,in rem,& Aquiliam.

[k] Percepit.Scilicet,possessor.

[l] Ab eo.Scilicet,a vero domino.

P.F.fa[illegible] † Al. add. [illegible] † Quo nã tempus sit nauigationis, pulchre hic Budę. ex Vegetio. P.F.commisit. P.F. vi. P.F. de † P.F. q. In P.F. add tẽpore P.F. est.

Cont estatam

a Contestatã. Et quomodo potuit, cum cœpit esse malæ fidei. Resp. superueniens mala fides nõ nocet vsuc. vt C. de vsuca. transfor. l. j. §. hoc tantũmodo.

b Quia plenum. Id est, directum dominiũ, cũ prius haberet vtile secundum quosdam; quia Publicianam habebat: vt infra, de Publi. j.

SI post acceptũ. CASVS. Emi rem a non domino & bo. fide inchoaui vsu. nec deerant mihi de vsuca. nisi duo menses, eã vendicasti: sed lit. contest. vsuc. compleui vnde ex quo dominus factus sum: si seruus erat, poterã eum manumittere, vel pignori obligare. Et ideo dicit iurisconsultus. cauere debeo ego possessor quod nihil tale faciam. Sed pone quod eram dominus domus, quam petij. & tum semel minabatur ruinam, cauisti de dam. infec. postea petij à te. nunc cauere debeo de cõseruando te indemnem. Viui.

Bald. dicit istum text. sing. ad hoc quod licet vitiũ litigiosi obsit in titulo alienationis; nõ tñ obstat cõfirmationi alienationis pcedẽtis litis conte. Bolog.

P. F. comple.

contestatam [a] vsucepit possessor: quia plenũ [b] ius incipit habere.

Si pendente iudicio ius actoris perimitur aliquo facto suo: ex facto rei peruenitur ad eandem rationem, ac si peremptam nõ esset: & cautiones admittendum præstabuntur. Bar.

Caius li. vij. ad edictũ prouinc. XVIII.

SI post acceptum † iudicium possessor vsu hominem ceperit: † debet eum tradere, [c] eoque nomine de dolo [d] cauere: periculum est enim, ne vel eum pignorauerit, vel manumiserit.

Vlpianus lib. xvj. ad edictum. XIX.

IPsũ quoque reo cauẽdum esse Labeo dicit, ijs rebus rectè [e] præstari si fortè fundi [f] nomine damni infecti cauerit: †

Quicquid seruus petitus lucratus est, vel ex eo natum est, venit in restitutionem. Bar.

Caius libro. vj. ad edictum prouinciale. XX.

PRæterea restituere debet possessor, & quæ post acceptum iudicium per eum non ex re sua [g] adquisiuit, in quo hereditates quoque & legata, quæ per eum seruum obuenerunt, continẽtur. Nec enim sufficit corpus ipsum restitui sed opus est, vt & cã rei restituatur: id est, vt oẽ habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tpe quo iudicium accipiebatur: restitutus illi homo fuisset.

c Tradere. Sed qualiter post acceptum iudicium vsucapione completa dabitur priori domino rei vendic. cum dominus esse desierit? Respond. secundum Barto. eum durare actionem, licet corruptam post vsuc. quæ enim erat directa, nunc est vtilis. Eandem enim dicor habere filiam, licet hodie sit corrupta. cum fuerit virgo. Sic & dicitur noxalis actio, quæ aliquando directa fuit; vt insti. de noxa. §. omnis autem. Et sic dicitur emptori dari actionem vtilem, quam habet postea directam. cum cessa est. P. mirabilia hic, respondit. Dixit enim speciale esse hoc casu, vt non domino detur actio contra dominũ: quod est falsum: vt ei qui neq; directo, neque vtiliter est dñs, detur rei vend. contra dominum: ei vero qui vtiliter est dñs, sæpe cõtra directo dominum datur: vt ĵ. si ager. vec. vel emphy. l. j. & ĵ. de acq. re. domi. l. qua ratione. § literæ. vel. sed non vt. & ita fit hic. Item quomodo desijt esse dominus, cum omnis actio perpetuetur lit. conte. vt C. de præscrip. xxx. an. l. si? Resp. secundum P. rei ven. nõ perpetuatur li. conte. & est in ea speciale: vt ĵ. si ser. vend. l. sicut. § plane si non vtẽdo. Sed certe contra eum facit: sed M. dixit quod hoc erat olim vt non perpetuaretur: vt hic, & ĵ. pro emp. l. ij. §. fi. Sed hodie contra. C. de anna exce. l. vt perfectius. Tu autem dicas quod quatuor sunt speciales illi casus in le. vt perfectius. in quibus vsucapio interrumpitur, alias non interrumpitur vsucapio, etiam hodie: sed vendicatio perpetuatur. Sed quare non interrumpitur, cum præscriptio interrumpatur: vt C. eo. l. more? Respo. quia rerum mobiliũ possessio vilis & abiecta est: vt ĵ. de acqui. pos. l. si rem. Hinc etiam est quod minus tempus statuitur in vsucapione earum.

Rei vend. lit. cõtest. non perpetuatur.

d De dolo. Et culpa post li. cont. vt ĵ. e. l. si autem §. si homo. Azo. Sed ad qd hæc cautio fit? nam nec alienatio tenuit vel manumissio rei litigiosæ: vt C. de litig. l. ij. & si. nec obligatio; vt ĵ. q res pig. ob. pos. l. j. §. eam? Resp. potest præstare cautionem propter sumptus litis & talia: non quia ob illam dominium possit amittere actor. Vel dic potuit alienare & obligare ante lit. cont. vtilem hypothecariam, & rei vendi. vtilem. i. Publician. cedendo: vt ĵ. de pig. l. si ab eo. Sed hoc non videtur valere: quia illæ actiones vero domino non præiudicarent: vt ĵ. de pu. l. pe. & fi. nisi forte adiuuet prædictam solutionem confirmatio obligationis facta propter dominium quæsitum: vt infra de pign. act. l. rem alienam. quia per li. cont. non tollitur: vt in authent. de litig. §. ad hoc autẽ. & ita est cautio necessaria: vt hic, & ĵ. de pig. act. l. creditor. & §. isto tit. l. præterea. in fi. & arg. si vsusf. peta. l. pe. §. pen. supra de pet. hæred. l. illud in fin. P. F. ca ult.

e IPsũ quoque. Recte. i. ne quod periculum vel damnum stipulator sentiat. vt ĵ. de verbo. sign. leg. aliud est capere. §. hæc verba. Et nota quod superior lex loquitur in re mobili; hæc in immobili. Itẽ illa de cautione præstanda a possessore petitorij hæc cõtra. Dic ergo ipsũ quoque, scilicet bonæ fidei possessoris; vt patet ex superiori, at malæ fid. sibi imputet.

f Fundi l. vrbani, vel etiã rustici; vt ĵ. de dã. infec. l. cum emptor. §. [illegible] & de ver. sig. l. fundi. in prin. & non dico præscri[illegible] post lit. cont. quia interrũpitẽ vsucapio vt & s. prox. no. nec etiã dicit hic pscribi. Alij dicunt præscribi per seruum vsucaptum.

PRæterea. [illegible] Retento eodem casu vt in l. præcedenti. A te seruum meũ vendico. si lucrũ acquirit, oportet te restituere, vt si hæres fuerit institutus, vel legatũ ei fuerit relictum, cum nõ sufficit si tãtum seruus restituatur; sed cum omni causa veniet in restitutionem, quantum habiturus esset petitor si tempore litis cont. ei restitutus esset. idem in ancilla petita exceptis ijs, quæ seruus ex re tua acquisierit.

g Ex re sua. Cum hic fuerit malæ fi. li. cõte. videtur quod nec ex re nec ex opera sua sibi quærat; vt C. e. l. j. in fi. quæ est contra. Sol. loquitur hic in bo. fi. pos. qui remansit bo. fi. pos. li. cont. vnde retinet quæ sunt ex re subaudi, vel ex opera quæ est ex re; vt ĵ. de acq. re. do. l. qui bo. fi. in princ. Vel hic loquitur de eo qui fuit ab initio bo. fi. pos. ibi de eo qui malæ fi. semper. Vel melius loquitur hic in bo. fi. sicut præcedẽtia & sequentia declarãt. Vñ etiã ex opera quærit sibi; illa tn restituit omnia, sicut in fructibus. P. vero hic multas absurditates dixit. s. quod loquatur hæc lex in malæ fid. pos. & talis seruus quærit ex re possidẽtis de æquitate, vt hic; sed nõ ex opera simplici. Quod nõ placet. s. primũ; quia simul hæc recidit; vt ĵ. de acqu. re. do. l. quũ tib. Itẽ quare diceret post acceptũ iudiciũ, cũ ita ante vt post teneret? Et quod dicit de hereditate & legato, procedit nisi cõtẽplatione possessoris instituatur; vt ĵ. de vulg. sub. l. sed si plures. §. in arrogato. & infra. de acquir.

acquir. hæred. l. additio. Sed quomodo obuenit hæreditas, cum non potuerit eius iussu adire eam: vt j. de acquir. hæred. l. si quis mihi bona. in princ. Respon. hic loquitur in bon. fid. possess. qui habet titulum, & sic habet Publicianam: & sic potest bene iubere adire hæreditatem.

putabat: vt supra, de pet. hære. l. si quid possessor §. sicut. Respon. ante litem contest. si fugerit, nõ potest ei imputari aliqua culpa: sed de dolo tantum tenetur: vt infra eod. l. sin autem. §. si homo & l. homo. & l. si culpa. sed post lit. contes. tenetur de culpa. & ita accipe hic. & j. de euict. l. si seruus vẽditus. §. idẽ Iulianus. sic & j. de preca. l. quæ situm. §. si seruiture. Acc.

set. [a] Itaq; [&] partus ancillæ restitui dẽt quãuis postea editus sit, q̃ matrem eius (post acceptum scilicet iudicium) possessor vsuceperit. quo casu etiam de partu, sicut de matre: & traditio, & cautio de dolo necessaria est. [b]

Re perempta vel perdita post lit. contest. non tenetur possessor si dolus vel culpa ei imputari non possit, Bart.

P[illegible] li. xxi. ad edi[illegible]. XXI.

SI a bonæ fidei possessore fugerit seruus: [c] requiremus, an talis fuerit, vt & custodiri debuerit: [d] nam si integræ opinionis videbatur, vt nõ debuerit custodiri: absoluendus est possessor. vt tamen si interim [e] eũ vsuceperit: actionib. suis cedat petitori: & fruct. eius temporis, quo possedit. [e] præstet. Quòd si nondũ eum vsucepit: absoluendum eum sine cautionibus, vt nihil caueat petitori de persequenda [f] ea re. Cominus † [g] eñ petitor eam rem persequi potest, [h] quãuis interim dum in fuga sit, vsucapiat: [i] nec iniquum id esse.

Po[illegible] li. xxxix. [illegible] XXII.

SI verò [k] custodiendus fuit: etiam ipsius nomine dãnari [l] debebit: vt tñ si vsu eum non cepit: [m] actor ei actionibus suis cedat. [n] Iulianus autem: In ijs casib. vbi propter fugam serui possessor absoluitur, etsi non cogitur cauere de persequenda re: tñ cauere debet possessor, si rẽ nactus fuerit, vt eam restituat. [o] Idq; Pomponius li. xxxiiij. † lectionum ꝓbat: qđ veri⁹ est.

V[illegible]nus [illegible] ad e[illegible] XXIII.

QVòd si dolo possessoris fugerit: damnandum eum, quasi possideret. [p]

Paulus libro xxj. ad edi[illegible] XXIIII.

IN rem actio [q] competit ei, qui aut iure gentium, aut iure ciuili dominium acquisiuit.

Res quæ in nullius bonis sunt, vindicari non possunt. Bart.

Loca sacra, item religiosa, quasi nostra, [r] in rem actione peti non

[a] Homo fuisset. vt infra. de verb. sign. l. restituere & j. de regu. iur. l. in condemnatione. § j. & supra de pet. hær. l. illud. in princ. & l. ancillarum.

[b] Necessaria est. vt supra eod. l. si post. Accursius.

[c] SI à bonæ. [c] A[illegible] A te seruũ meum petij: lit. contestata fugit: an liberetis, quærit̃ ? Distinguendum an consueuit fugere: & ita erat custodiendus, aut nõ. Secundo casu absoluẽdus eris: cum non erit custodiendus. Sed si pendente iudicio illũ vsuceperas, cedas act. Si vero non vsucepisti, cessio nõ est facienda. nec eâ uebis de eo persequẽda: sed teneris eũ restituere, si ad te peruenit. Si erat custodiẽdus: in culpa eras: quod eum dimisisti. Viuia.

[c] Fugerit seruus. post litem contest. Accursius.

[d] Debuerit. vt j. commod. le. argentum. & l. in rebus. in princ. & facit l. si vt certo. §. custodiã & infra, de noxa. l. non solum.

[e] Possedit. post litem cõtestata. Acc.

[f] De persequenda sed de restituenda sic: vt infra. l. prox. & infra ad exhi. l. Celsus. §. idem scribit & infra, de cond. cau. da. l. si pecuniam §. item. & infra, de leg. j. l. cum res. §. sed si culpa. Sed emptor qui redhibitoria agit. quare cauet etiam de persequendo: vt infra, de ædil. edic. l. redhibere. §. fin. quæ est contra ? Sol. quia rehabuit pretium: hic autẽ nihil rehabuit possessor. vel dic vt ibi nota. Item speciale est in odium inferentis metum, vt & ipse caueat de persequendo: vt supra quod met. cau. l. si cum ex. §. quatenus. versi. quod si homo. Accur.

[g] Cominus. id est cito vel per manus persequi.

[h] Potest. a quolibet possidente. Accur.

[i] Vsucapiat nisi pro libero se gerat: vel ab alio possideatur: vt infra, de acquir. poss. l. j. §. per seruum, & l. iij. §. si seruus.

[k] verò. alias incipit lex. alias non. Accurs.

[l] Damnari. Sed nonne licuit ei abuti re, quã suã

[m] Non cœpit. & sic ei actio non dabitur suo nomine. Accurs.

[n] Cedat. nisi dolo fecit quo minus possideret: vt infra eo. l. is qui dolo.

[o] Restituat. imò nec de hoc, vt videtur: vt infra deposi. l. si sine dolo. quæ est contra. Sol. hic erat iam lis contestata, dum cõuertit se in fugam. Vel illud in deposito. vel ibi depositarius omnino habere desierat, hic aũt possessor possessionem retinebat omnino, nisi pro libero, &c. vt modo notaui. Accursius.

[p] QVod si dolo. Possideret. & in litẽ iurari potest: vt j. eod. l. qui restituere. & actio ei conceditur: vt infra eo. l. is qui. & j. de noxali. le. si bon. fid. possessor.

[q] IN rem actio directa. stricte enim hic dicitur in rẽ: vt nec alias realea, scilicet hypothecarias, vel vtiles in rem comprehẽdat. Et dic quod dominia acquiruntur iure gentium multis modis: vt Instit. de rerum diui. §. singulorum. vsque ad titu. de vsucapioni. Ciuili autem vt per vsucapionem: vt insti. de vsuca. in fin. j. respon. non per præscriptionem, secundum Ioan. licet M. dixerit quod sic. & est pro vtroque. C. de præscrip. xxx. ann. l. si quis emptionis circa princ. Sed oppone de muliere, quæ habet dominium rei vt C. de iure do. l. in rebus. nec tamen agit: vt C. eod. l. doce. Sol. habet obfuscatum, secundum M. Vel dic, non habet vllo modo: vt ibi no. nisi quo ad hoc vt inde sustentetur: quo etiam respectu possidet: vt C. qui po. in pign. ha. l. assiduis circa princ.

[r] Quasi nostra. Nam nullius in bonis sunt: vt j. de rerum diui. l. j. §. quod autem. & ideo vt nostra non petimus, sed actione in factum: vt infra eod. l. quæ religiosis. & infra. de mortuo inferen. l. j. Sed contra C. de sacrosan. eccel. l. sancimus. Vbi dicit quod si sancta vasa vel alienẽtur, vel obligentur. per episcopos & œconomos

? ferrea. P. F.

P. F. quo eminus al. [illegible] forte legẽ da Cominus.

† Al. lib. 30. digestorum.

, in P. F. para est lo gia præcedentis.

† 34. al. 24

† P. F. variarum lectionum.

possunt. Si quis rei suæ alienam rem ita adiecerit, ut pars eius fieret: veluti si quis statuæ suę brachiũ aut pedem alienum adiecerit, aut scypho ansam vel fundũ, vel candelabro sigillũ, aut mensæ pedem: dñm eius totius rei [eum] effici vereq; statuam suã dicturum, & scyphum, plerique rectè dicunt.

Pars cedit toto: & liquidam cedit avido si ei vniatur. Bar.

Sed & id, qđ in charta mea scribitur, aut in tabula mea pingitur, statim meum fit, licet de pictura quidam contra senserint, propter pretium picturæ: sed necesse est ei rei cedere [id] quod sine illa esse non potest.

Qui vindicat totum, repellitur exceptione: nisi restituatur pretium partis adiunctæ. Bart.

In omnibus igitur istis, in quib⁹ mea res per prævalẽtiam alienam rẽ trahit, meamque efficit: si eam rem vindicem: per exceptionem doli cogar pretium eius, quod accessit, dare.

Ea quæ vni corpori vniuntur, compositione durante vindicari non possunt: nec ea dissoluta si per ferruminationem sunt vnita: secus si per applumbaturam. sed actione in factũ primo domino consulitur: sed in vnione quæ ex separatis corporibus consistunt, quilibet suæ rei dominium retinet. Bart.

Itẽ quęcũq; alijs iuncta siue adiecta, accessionis loco cedunt: ea quandiu cohęrent, dominus

& œconomos vendicantur. Solũ secundũ quosdam ibi in mobilibus. hic in immobilibus. vel hic no vendicantur a priuatis: sed ab œconomis sic nomine ecclesiæ. Vel ibi dat vtilem, hic negat directam. Vel ibi vendicat adiecta causa de iure canonico: vt supra eo .l.j. Item ius patrons. petitur condictione ex iure canonico: vel ex lege. nam & lex hoc concedit: vt in authen. de sanc. episc. §. si quis aũt. co. ix.

Non possunt. sed interdici potest vt infra, de mortuo inferen. l.j. in prin. Item in factum: vt corpus tollatur illatum ab eo, qui non habet ius: vt infra, de relig. l.ij. §. prætor. & l. is qui. Acc.

Adiecerit. bona. vel mala fid. sed si dominus pedis alienæ statuæ adiecit: tunc si mala fi. donare videtur vt instit. de rer. di. §. ex diuerso. Item loquitur hic, quando factum facto argento iungitur: & fit eius pars. vbi autem infectũ infecto, quilibet suæ partis dominus permanet: vt infra, de acquis. rerum dom. l. quicquid j. respon. æqualis vel inæqualis, possit vel non possit separari. Et dic permanet vt neutra alteri cedat: fit tamen commune, si non potest separari: vt supra eod. l. qui gregem. §. fin. & infra, de acquiren. rerum do. in d. l. quicquid. j. respon. Sed vbi factum facto, ita quod neutrũ alteri cedit vt pars: dic quod minus maiori cedit. Si neutrum, maius cedit pretiosiori. si autem nullum pretiosius, tunc nullum alteri. & sic quilibet tunc suum vendicat, citra fidei distinctionem: vt d. l. quicquid. §. fin. scilicet si potest separari. alias fit commune: vt supra eo l. si frumentum. Si autem materiæ tuæ infectę alienam factam vel infectam adiunxeris quacunque fide, quocunq; modo, quæ aliena fuerit, prioris domini manet. nec fit hac communis quando scilicet potest separari: vt d. l. quicquid. j. respon. Si tuæ factæ alienam infectam, totum tuum erit. Sed si applumbaueris bona fid. & prior dominus manet dominus: & ad exhib. agit. si mala fide, vtili rei vend. Si vero bon. fid. ferruminaueris, in factum teneris: quia in perpetuum recessit à domino dominium. si mala fid. dominus manet qui fuit: licet totum sit tuum. & colliguntur prædicta ex hac l. & d. l. quicquid.

Statuæ. erat ergo statua species per se, & etiam sine adiuncto.

Ansam. id est, manubrium, quod cum manibus tenetur. & dicitur ansa propter pes ollæ: vnde Ouidius: Tortilis à digitis excidit ansa meis.

Totius rei et si per applumbaturam hęc adiecta sunt. vt j. de acqui. rer. do. l. quicquid ij. respon. Sed quomodo tunc est totius dominus? Sic ergo nõ vindicaretur. sicut in ferruminatis dicitur j. eo. § item quæcunq;. at certum est ea inter se differre vt ibidem dicitur. Dic ergo totius, id est, cuiusdam corporis totalis. totale enim corpus est statua, quæ alteri rei non accedit: non autem cuiuslibet eius partis quando per applumbaturam. Accur.

Quod in charta. vel membrana.

Sed necesse est. Et ita iam scriptura quã pictura cedit, vt videtur: sed contra in pictura: vt j. de acquir. re. do. l. qua ratione. §. sed non vt literæ & insti. de re. di. §. si quis in aliena. Sol. hæc corrigitur per illas, secundum Azo. Vel dic secundum Io. hic non respõdet nisi in charta & in scriptura, cũ dicit, sed necesse, &c. Tertij vt P. distinguunt. an tabula sit pretiosior pictura: vt cessio fiat pretiosiori. & hoc ex illo verbo propter pretiũ quod hic est: & ex eo qđ reperitur institu. vilissimæ tabulæ. de rer. diui. §. si quis in aliena. vel. ridiculum. vt de homine picto, & bono colore: nõ autem traheret alias pictura tabulam. quãcunq; primarũ teneas, in idem recidit. Vel idẽ vtrobiq; qñ pictor mala fide pinxit. hodie aũt semper est pretiosior scriptura quam charta, & ideo pictura semper trahit ad se chartam.

In omnibus. s. casibus, vel plurale pro singulari casu: vt sic ad picturam non referatur secundũ Io. Vel dic vt statua & charta, secundum Azo.

Per prævalentiam. partis, vel etiam pretij, vt j. de acquir. rer. dom. l. quicquid §. si. & no. s. § proxi. In gemma autẽ annulo iniuncta distingue, quid cuius causa ornandi adiungatur; vt j. de vsuc. l. rerũ mixtura. in § quid ergo. & dicit j. ad exhib. l. gemma. & j. de auro & arg. lega. l. & si non sint. §. peruenimus.

Alienam rem trahit. maioris partis. quod puto in rebus factis quibus adiungitur quod factum vel infectum; cęterũ massam massæ, & maiori valde pretio & quantitate non puto accedere confusione; ideoq; remanet quilibet dñs pro parte sua, siue ponas communicari, siue non. Quid ergo si meam factam inę factæ addidero; ita quod sit pars alterius nulla maiore altera; sic feci vnam speciem; & ita quod iure specificationis nõ petam & neutra cedit alteri, etiam si altera sit valde maioris pretij. quis ergo erit dominus speciei? Dico, vterq; pro indiuiso, & pro rata si fuit adiunctio facta ferruminatione. sed si per applumbaturam. nemo intelligitur dominus speciei. sed nec cõmunis est pro diuiso, vt de grege [illegible] supra, sed & si par. sed Io. dicit ratione maioris pretij alterum altiori cedere; vt supra in notula sua scriptũ est, quod non placet. sed [illegible] legi vt infra, de acquir. rerum dom l. quicquid.

Dare. Ita sñ ad vindicandũ totum admittitur, si scriptor, vel qui pedem statuæ [illegible] nõ ã fidem habebat; vt j. de acqui. rer. do. l. qua ratione §. sed non. & l. adeo. §. ex diuerso. Vnde si bona fides defuerit, cum denegetur exceptio, vt dictis legibus; multo magis dene-

Iamdudũ emendatã Paulli sententiam de pictura, nõ alia de causa hic poni contingit, quã quod vna cũ alijs locis Paulli, à quibus nõ potuit facilè separari, obiter irrepserit in contextũ. Ꝗ. F. cedit

Al. add. casibus in quibus &c. al. casibus ex quibus, &c.

In P. F. add. meis.

denegabitur actio in factum, de qua loquitur in proxi. §. fin. Accur.

a Vindicare. Hoc in applumbatis. Idem in textis & iunctis: vt Instit. de rerum di. §. si tamen. Et no. quod dominus manet prior: sed si mala fide adiunxit, vindicat quod est adiunctum. Ac.

b Separentur. Sic ℑ. ad exhib. l. in hac actione. §. est autē & l. tigni. § j.

c Alienum factum fit. Per adiunctionem factam bo. fid. si autem ma. fid. puto quod prior remaneat dominus: licet totale corpus tuum fit: vt supra in glo. bona vel mala, &c. Accurs.

d Non posse. Sic arbor quæ coaluit etiam abrupta non redditur: vt infra, de acquis. rer. do. l. sed & si. §. arbor. Sic seruus damnatus licet restitutus in integrū non redditur domino: vt ℑ. de pœn. l. aut damnum. pe. respon.

e Materiam. Vt ferrum ferro mediante ferro. argentum argēto mediante argento: & sic in similibus. Quodcunque autē istorū defuerit, erit applumbatura: vt hic euidenter dicit. ideo forte sic dicta, quia per plumbum plerunq; fit. & de his adiunctionibus dic vt dixi ℑ. ead. l. §. si quis rei suę. An autem bo. fid. est necessaria in his ferruminatis vel similibus? & puto in his ita dicendum secundum Azo. vt si proprietati meæ aliena ꝓprietas iure ferruminationis cedit, siue propter factū meum, siue propter factum alterius: me bonam fidem habere non est necessarium. At econtra si is cuius est, si suo facto cedit ne alias donasse videatur: vt infra, de acquir. rerum do. l. adeo. §. ex diuerso. & l. qua ratione. §. literæ. ver. sed nō vt literæ. Si vero propter factum alienum, non eius cuius est: non requiritur ab eo bona fides: cum ipse nihil faciat. ideoq; sicut hic dicitur, pretium rei suæ petet ab eo cui cessit. Quod autem in ferruminato dixi, intellige in sato & plantato. Si vero nō rei sed personæ fieret accessio, quia specifico bon. fid. est necessaria: vt infra, de acquir. rer. do. l. adeo. §. cum quia.

f In omnibus. Id est, in hoc casu de ferruminatis. Vel dic in omnibus his & similibus: vt satis & plantatis, & naturali alimento altis & specificatis secundum nos: licet. M. contra: qui vtilem in rem dabat, & in sacris & in religiosis locis: vt supra eod. §. loca. sed habet locum in factum.

vindicare [a] non potest, sed ad exhibēdum agere potest, vt separentur, [b] & tunc vindicentur: scilicet excepto eo, qđ Cassius de ferruminatione scribit. Dicit enī, si statuæ suę ferruminatione iunctū † brachiū sit: vnitate [†] maioris partis consumi: & quod semel alienum factum sit, [c] etiam si inde abruptū sit, redire ad priorem dominū non posse. [d] Non idem † in eo, quod applumbatum sit: quia ferruminatio per eandem materiam [e] facit confusionē: plumbatura [verò] nō idē efficit. Ideoque in omnib⁹ [f] his casibus, in quibus neq; ad exhibēdum, neq; in rem locum habet: in factum [g] actio necessaria est. At in ijs corporib⁹, quæ ex distātibus corporibus † essent, constat singulas partes retinere suā propriam speciem: vt singuli homines, [h] singulæ oues: ideoque posse me gregē vindicare, quamuis aries tuus sit immistus. [i] sed & te arietem vindicare posse. Quòd non idem in cohærentibus corporibus eueniet. Nam si statuæ meę brachium [k] alienæ [l] statuę addideris: non posse dici brachium tuum esse: quia tota statua vno spiritu [m] continetur. [n]

Continua sic, suprà dixit de iis corporibus quæ consistunt vno spiritu, & vna elementatione: item de corporibus separatis: nunc verò de iis quæ consistunt ex diuersis elementationibus, & corporibus coniunctis, & h. d. Tignum alienū ædibus iunctū non potest vindicari, nec peti quod separetur: sed actione de tigno iūcto erit agendū. Bar.

Tignum alienū ædibus iunctum nec vindicari potest ꝓpter legem duodecim tabularū: nec eo nomine ad exhibendum agi, nisi aduersus eum, qui sciens [o] alienū [suis] ędibus iunxit: sed est actio antiqua, De tigno iuncto, quæ in duplum ex lege duodecim tabu. descendit. [p]

Cæmenta cum domo vnita dominus cæmentorum vindicare non potest etiam ea dissoluta, etiam tempore præscriptionis completo. Bart.

g In factum. Quę in varijs articulis iuris locum habet: vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. & infra, de do. inter virum & vxor. l. si mulier ex pecunia. §. fi. & l. seq. & infra, de act. & obli. l. j. in prin.

h Singuli hoīes. In choro vel in familia seruorum.

i Immistus. Vt & supra l. j. §. fin. & l. ij. in fin.

k Brachium. Quo ad hoc vt vendices adiunctum, si vere es dñs, & ad exhib. agis, & vendicas postea: vt supra eo. §. item quæcunque. Vel loquitur hic quā per ferruminationem.

l Alienæ. Id est, non meæ, ac si diceret, tuæ.

m Vno spiritu. Id est, vna elementatione.

n Continetur. Vt ℑ. de vsuca. l. rerum mistura. vt infra, de auro & arg. leg. l. si statuam. Accur.

o Sciens. Quo casu non aget vt existimatur: sed vt pretium petat iurando in litem: quia dolo desijt possidere: vt & infra, de tig. iun. le. j. in fin. & de sol. qui res. in fi. secundum. Ioan.

p Descēdit. Vt infra, de tig. iun. l. j. in prin. & ad exhib. l. gemma. in fin. & ℑ. de acquir. rer. do. l. adeo. §. cum in suo. Sed nunquid etiam bo. fid. poss. tenetur in duplum? Quidā dixerunt in simplū tantum: ar. ℑ. de do. inter vir. & vxor. l. de eo. Item no. qđ aliud in pictore: vt supra eod. §. sed & id. Item nota quod contra hunc ma. fid. poss. quinq; competunt actiones, scilicet rei vend. item ad exhi. item de tigno iuncto item cōdictio furtiua: & actio furti. Item duæ primę dant, quasi desierit dolo possidere, aliæ non. Item prima & secunda & quarta, quia rei persecutoriæ sunt inuicem, vna per aliā tollitur. Idem in tertia quātum ad simplum vnū quod rei persecutionem cōtinet. Quinta vero s. furti, nullam persecutoriam tollit, sed tantū pœnæ: sed actio de tigno iuncto, in eo quod pęnam continet, actioni furti detrahit: aliæ vero nō, quia rem persequuntur. Item nunquid is qui non iunxit, sed tantū iunctum habet, tenetur? Respon. ita, argu. infra, de ijs qui deie. vel effu. l. si vero. §. positum. & de flu. l. j. § fin. Item an faber? [†] Respon non: sed ille qui fieri fecit: vt ar. infra, de vi & vi arma. l. j. § deiecisse. Item solet quæri an idem sit in villa, scilicet in rure facta, quod in ædificio in ciuitate: arg. quod non: vt infra ne quid in loco pub. l. fi. Sed contra puto propter huius legis generalia verba, vt insti. de rer. di. §. cum

† Ista addi. [illegible]

† Al. add. id.

† Al. add. id.

Plumbatura & ferruminatio differunt.

† capitibus

Actiones quinq; cōtra ma. fi. poss. competunt. † Ang. hic & Ioan. de Imol. & do. Alex. in l. de pupillo. §. nūciatione. de op. noui nue gl. istam pro singu. exclamāt ad hoc qꝫ faber vel operari⁹ excusāt si laborat iure alterius, quā conducentis eū. ex quo facit de mādato ci⁹ de quo ꝑ præfato a doc. vbi supra, qui limitant illud de qua limitatiōe, vide rogo: Alex. vbi supra, an & quando procedat. & ista sunt menti tenēda, quia quotidiana. Bolo.

Item si quis ex alienis cæmentis in solo suo ędificauerit: domum quidem vindicare poterit: cęmenta [a] autem resoluta prior dominus vindicabit: etiã si post tempus vsucapionis dissolutum sit ædificiũ, [b] post quã † à bonæ fidei emptore possessum est. † Nec em̃ singula cęmenta vsucapiuntur, etsi † [c] domus per temporis spatium nostra fiat. [d]

Consultius est agere possessorio, quàm petitorio. Bart.

Caius lib. vij. ad edictũ prouinciale. XXV.

IS qui destinauit rem petere, animaduertere debet, [e] an aliquo interdicto posit nancisci possessionem: [f] quia longè commodius est ipsum posidere, & aduersarium ad onera petitoris cõpellere, quàm alio posidente petere. [g]

Gloss. in verb. absoluendus, summat istam l. cum sequen. & principio seq. & ideo gl. fit pro summario: ideo nota tam. Bar.

Vlpianus libro lxx. ad edictum. XXVI.

IS, qui se obtulit rei defensioni sine causa, cũ non posideret, [h] nec dolo fecisset quò minus posideret: si actor ignoret: nõ est absoluẽdus. [i] vt Marcellus ait. quę sententia vera est: sed hoc post litem contestatam. cæterùm ante iudicium

cum in suo. ver. quod ideo prouisum, & infra, de ver. oblig. l. vrbana. sm Azo. Item quid si timore pœnæ dupli velit eximere is qui iunxit? Respon. non est audiendus: quia non sui fauore est hoc statutum, sed propter publicã vtilitatem: & hoc in mala fide iungente bon. fid. vero iunctor auditur secundum quosdam. Sed contra videtur infra, de leg. j. l. cętera. §. si duobus.

[a] Cæmenta. Quæ nec per se possidentur: vt j. de acquir. pos. l. qui vniuersas. & ideo vendicãtur eis dissolutis vt hic, & C. eo. leg. ij.

[b] Ædificium. Hoc nisi iam esset duplũ cõsecutus per actionem de tigno iuncto: vt instit. de rer. diui. §. cum in suo. Item hæc vera etiã si per xxx. ann. tignum bo. fid. impositum manserit in domo, secus si mala fid. quia pręscripsit. Sed cur mala fid. est melioris conditionis, cum esse nõ debeat: vt s. de petit. hære. l. si à patre. §. si prædo? Respon. quia vbi mala fide iunxit, etiã durante ædificio vindicare potui, quod nõ feci: merito mihi negligẽti obstat exceptio, qđ dici nõ potest, cũ bo. fi. iunxit: vnde nõ imputatur: vt C. de an. exce. l. j. in fi.

[c] Etsi. Id est, quamuis.

[d] Fiat. Id est, quasi nostra: cum verum dominium secundum nos non quæritur per præscriptionem: licet M. contra.

[e] IS qui. Debet. consilium est: vt supra, de transactio. l. pacto. Accurs.

[f] Possessionem. vel recuperandæ possessionis, vel retinendæ, vel adipiscendę. & facit instit. de inter. §. retinendę. & §. commodum. & j. de acqu. poss. l. exitus & l. naturaliter. §. nihil. & de vi & vi arma. l. cũ fundum. in fin. Idem etiã si ciuili actione eam consequi potest: quod fit quandoq;, vt dixi supra, de condi. indeb. l. indebiti. j. in prin.

[g] Petere. Et ideo magna contentio est de ea: vt infra vti. poss. l. j. §. huius autem.

IS qui se obtulit. CASVS. Si rem meam possidebas & Titius obtulit se liti. dicens se possidere. & eum conueniam: & lit. cont. inuentus est non possedisse an sit condemnandus, quæritur? Et dicitur quod sic. Si vero ante lit. contest. Titius pœniteat, & dicit se non possidere, absoluendus erit. Sed pone, cum credebam quod Titius possideret: & vellem ab eo vendicare: Seius dicat se possidere: hic non erit pœnitentiæ locus, sed Seius est condemnandus. Ex prædictis ergo apparet quòd hanc act. possessor patitur. vnde si quis tempore lit. contest. & rei iudi. possedit, erit condemnandus. Si homo. Seruum meum bo. fi. possedit quis, deteriorem eum fecit: lite non contest. decessit. non tenetur per hanc act. neq; ad pretium, neque ad damnum: sed l. Aquil. agi potest. Sed & is. Possedisti seruum meum ma. fid. vel bo. antequã fuerimus lit. contest. desijsti eum possidere: & dolo ma. perinde condemnandus es, ac si possideres: cũ. n. ita

fit in vniuersali iudicio vel debeat dolus præteritus venire sic dicẽdũ est vt veniat in speciali in rẽ. Ac.

Si per. filius meus vel seruus rem tuam possedit: & ita ego per eum, absens fuit tempore latæ sententiæ. dandum erit mihi tempus intra q̃ ducam seruum vel filium: & cauebo conuenienter de re restituenda. In re. Iste §. cõtinuatur in leg. seq. vsq; ad legem fructus. & de eadẽ materia tractat, s. qualiter possessor possit recipere sumpt⁹ quos fecit in re possessa. Et dicitur q̃ illos percipiet antequam rem restituat. & ad hoc multa ponit exempla. Primũ est tale, Fundum tuum possedi & sumptus feci: vel si petas, refundes mihi impensas: alioqui repellam te per excep. do. ma. Idem est & si constante matrimonio marit⁹ dederit vxori fundum, quia non valet donatio, si matrimoniũ dissoluatur, & mulier repetat dotem: excipiet maritus quod sibi non reddet, donec fundus quem dedit, ei restituatur. Idem si poss. ædificauit in area petitoris, scilicet quod potest obijci exceptio: nisi reddat sumptus: nisi patiatur petitor eum tollere ædificium.

Sed &. Possedi seruum tuum, instruxi eum in aliqua arte. quæritur an idem sit quod in superiori casu? Dicitur quod non: quia ars ab homine tolli non potest. vnde ita demũ repetam sumptus, si plus propter talem artem vendidisti: vel si tibi denunciaui antequam eum instituerem, vt eum peteres: quia in casu isto obstabit tibi do. ma. exce. Sed quid si aliquid percepi ex operis serui, nũquid debeo illud restituere? Dicitur quod sic nec refert si fuerit seru⁹ magnus vel paruus si añt mecũ steti vsq; ad xxv. an. postquã sciuit artificiũ, impensas repetere nõ potero: cõpensando lucrũ perceptũ ex eo artificio cũ impensis factis in eo instituendo. hoc dicit vsq; ad l. fructus. Vi.

[h] Possideret. Asserens se possidere. sed quid si egi contra non possidentem: nec quæsitum fuit an possideret: nec ipse dixit, an debeat damnari? Respon. non: vt infra, de excep. rei indica. l. si à te. §. j. secundum secundam casus positionem.

[i] Absoluendus. Imo damnandus: vt hic, & infra, si vsufr. pe. l. fi. in fi. nec liberaĩ possessur: vt s. de pet. hær. l. nec vllã. §. fi. Et vt plene videas, distingue cũ quis se offert petitioni: si quidem actor scit eum non possidere: nec ante lit. conte. nec post potest aliquid actor imputare reo, quia ipse à seipso decipitur: vt s. de pet. her. l. qui se li. & j. l. proxi. si vero ignoret: si quidẽ reus vsq; ad litem inchoatã persistat in cõtradictione, tenetur omnimodo: vt hic subijcit si vero velit ante litem pęnitere, distingue vtrũ à certa persona, puta à Titio volebã petere, vt tunc etiã ante li. contest. non liceat ei pęnitere, vt j. eo. l. si autem. in princ. an incertus aram à quo peterem, quia ignorabam rei possessorem, & forte de eo quærebã, vt tunc liceat

† quam
† l.F. sit.
† l.F. et

acceptum non decipit[a] actorem; qui se negat possidere, cùm verè nõ possideat. † nec videtur se liti obtulisse, qui discessit.[b]

Paulus libr. ij. ad Plautium. XXVII.

NAm si actor scit: tunc is non ab alio, sed à se decipitur:[c] & ideo reus absoluitur.

Idem libr. xxj. ad edictum. XXVIII.

SI autem † cum a Titio petere uellem, aliqs dixerit se possidere, & iõ liti se obtulerit. † & hoc ipsum in re agẽda testatione † [d] probauero: omnimodo[e] condẽnandus est.

Non sufficit quẽ tempore litis contestatæ possidere, si ante sententiam absque culpa sua, possidere desijt. Itẽ sufficit si possidet tempore sententiæ licet ante non possederit. Bar.

Possidere † autem aliquis debet, vtique & litis cõtestatæ † tempore, & quo res iudicatur.[f] Quod si litis contestatæ tempore possedit, cùm autem res iudicatur, sine dolo malo[g] amisit possessionem, absoluendus est[h] possessor. Item si litis contestatæ tempore non possedit, quo autem [tẽpore] iudicatur, possidet: probanda est Proculi sententia, vt omnimodo condemnetur. Ergo & fructuum nomine, ex quo cœpit possidere, damnabitur.

Casus superueniẽs excusat possessorem a præcedẽte culpa. Bar.

Si homo petitus,[i] dolo possessoris deterior factus sit, deinde sine culpa eius ex alia causa mortuus[k] sit: æstimatio non fiet eius, quòd deteriorẽ eum fecerit: q a nihil interest petitoris:[l] sed hoc quãtũ ad in rẽ actionem. legis autem Aquiliæ actio durat.[m]

Qui dolo desijt possidere, vt possessor conuenitur. Bar.

Sed & is, qui ante litem cõtestatam dolo desinit rẽ possidere, tenetur in rẽ actione. Idq; ex senatusconsulto colligi potest, quo cautum est (vt diximus) vt dolus præteritus in hæreditatis petitione veniat. Cum enim in hæreditatis petitionẽ † (quæ & ipsa in rem est) dolus præteritus[n] infert: † nõ est absurdũ p consequẽtias:] & in speciali in rem actione dolum præteritũ deduci.[o]

Si persona per quã quis possidet, absens sit: vel datur dilatio vel præstatur cautio de restituenda re. Bar.

Si per filium aut per seruum pater vel dominus

---

liceat pœnitere: vt hic dicitur.

a Decipit. fingit hæc lex eum non decipi: si tamen contra probetur: vt quia alius interim vsucepit, tenetur: vt supra, de dolo. l. pen.

b Qui discessit ante li. contest. vt infra, rem ra. ha. l. amplius. & sic nota, ante lit. contestã. licere pœnitere, nõ post: vt hic, & infra solut. matr. l. si cum dotem. §. eo autem tempore. & ff. de iurisd. om. iudi. l. si cõuenerit. & infra, de sol. l. si quis stipulatus. in fi. & infra, de nox. l. electio. §. neque. & C. de fideiuss. leg. liberum.

c Nam si actori. Decipitur. dolus autem volenti non infertur: vt C. de transac. l. cum donationis. item non debuit certiorari, &c. vt infra, de acti. emp. l. j. in fi. Acc.

d Si autem. Testatione. per testes.

e Omnimodo id est nõ distincto scierit an ignorauerit actor: secundũ quosdam: immo dicas sit lis contestata vel nõ: vt in distinctione notaui. Accu.

f Iudicatur. Hoc verum si a primo incipias vel a tempore lit. contests. vt statim patet. secus si a secundo. quia illud sufficit.

g Dolo malo. Et culpa quæ venit lite contests. vt infra e. l. si homo. & leg. si culpa. & lege, si in rẽ. & facit supra de pet. hær. l. si quo.

h Absoluẽdus est. contra infra depos. l. j. §. si rem depositã. Sol. illa est actio personalis, hæc est realis. vel verius dic qđ ibi prius dolum cõmiserat alienando. Item hæc q hic dicuntur, intellige cum distinctione quam fecimus supra, eo. l. item si verberatum. in fine.

i Si homo petitus. Extra iudicium.

k Mortuus ante lit. contest. & sic non est contra supra eod. l. vtique.

ADDITIO. Intelligas hic hominẽ petitũ ante lit. contest. vel forte extra iudicium: secus si lis esset contest. & sic officium iudicis esset corroboratũ: vt in d. l. vtique secundum Bar.

l Petitoris, nunc scilicet nõ fuisse hominẽ deteriorarum nã & si deterioratus nõ fuisset, similiter mortuus esset. & ideo cum rei vin. locũ non habeat: nec iudicis officium super damno subducta principali actione locũ habere potest: vt C. depo. l. iiij. Nec obst. quod dicitur supra eod. le. vtique. quæ est contra. hic enim non erat lis contest. & quod dicit, petitus, expone simplici conuentione extra iudicium quæsitus: alioqui cum li. contesta semel sibi vendicasset locum: officium iudicis nihilominus etiam re. perdita exerceretur. & hoc quantum ad rei vin. quæ præsena respicit tempus: quia tamen legis Aquiliæ actio oculos a tergo habet, & retro respicit: idcirco competit: quia & si non interfuit, interfuit tũ hominem sanũ fuisse: arg. infra, de act. & obl. l. quæcunque & infra, ad le. Aqui. l. its vulneratus. j. respond. & arg. infra, serui cor. l. doli. §. fi. Alij dicunt quod hic erat lis contest. sed habebat causam litigãdi reus: & hac ratione cessat officium: cum non teneatur de interitu: vt supra, de pe. hære. l. illud.

m Durat. vt æstimationem damni præstet.

n Præteritus. Id est, ante lit. contest. commissus: vt supra de pet. hær. l. sed & si. §. ante.

o Deduci. Et sic pro possessore habetur: vt hic, & infra, de noxal. l. si bo. fi. & infra, ne quid in loco publ. l. j. §. hoc autem interdictum. Sed certe hæc similitudo non videtur bona siue ratio. Multæ enim sunt inter eas differẽtiæ sicut diximus supra de peti. hæred. lege, plane. & le. item vẽniunt. §. fructus. Itẽ hæc est stricti iuris illa bonæ. fid. vt C. de pet. hæred. l. fin. in fin. Item hæc pro vna singulari: illa pro vniuersitate. vt supra, ead. l. in prin. Item ista datur contra possidentem titul. illa nequaquam, nisi in casibus: vt supra de peti. hæred. l. regulariter. & lege, pro hære. & le. nec vllam. §. omnibus. & C. de pet. hær. l. si post. in fin. Item hæc est in rem, illa mixta: vnde & personalia debita in ea veniunt. Item pretia rerum: vt C. de peti hæred. le. hæreditas supra de peti. hæred. le. etiam. § fin. & le. quod si in diem, § sed & is Azo. Item ibi fit malæ fid. sola denunciatione, hic non: vt supra de peti. hære. l. item veniunt. § petitam. Accu.

† P.F. possidere.

† Vide quæ dicit Inn. in ti. de re iud. quæ multũ faciunt ad hanc l.

† P.F. obtulit.

† Attestatione verbũ testatio in frequẽti vsu est apud I.C. quod alibi interpretamur.

Cõcor. cũ hoc § gl. lug ver. tẽpore. in med. & ver. sed si medio tẽpore. l. dudũ. extra, de ele.

† P.F. contestationis.

† P.F. petitione.

† P.F. fertur.

M 2 Et is

possideat, & is a sine culpa patris dominive rei † iudicãdę tempore absit: vel tempus b dandũ, vel cauendum est de possessione restituenda. c

Supra in l. in rẽ. dixit cui detur hac actio: sed in l. is qui, & stinaueris, cum l. seq. dixit contra quem detur hec incipit dicere & tractare quod sit officium iudicis in iis, que emergunt in rei vindicatione. Et primo loquitur de sumptibus vsque ad l. fructus & hoc intendit, Bona fidei possessor sumptus per doli exceptionem recuperat. Item expensas factas in adificãdo de nouo recuperat, nisi actor deductionẽ sibi concedat. Bar.

In rem petitam † si possessor d ante litem contestatam e sumptus fecit: per doli mali exceptionem ratio eorum haberi debet, si pseueret actor petere rem suam, nõ redditis sumptibus. f Idem est etiam, si in noxali iudicio seruum defendit, & damnatus præstitit pecuniam: g aut in area, quæ fuit petitoris, per errorem insulam ædificauit: h nisi tamẽ paratus sit petitor, pati tollere eum ædificium. i Quod & in area vxori donata per iudicem qui de dote cognoscit, faciendum dixerunt. k

Expensæ ad rei vtilitatem facta que deductionem nõ patiuntur, recuperãtur a possessore in tribus casibus hic expressis: alias secus. Bar.

Sed si puerum l meũ cum possideres, erudisses: non idem obseruandum. m Proculus existimat: quia neque carere seruo meo debeã: nec potest remediũ idẽ adhiberi, q in area diximus. n

Caius lib. vij. ad edictũ prouin. XXIX.

FOrtè quod pictorẽ aut librariũ o [esse] docueris, dicitur non aliter iudicis officio ęstimationem haberi posse.

Pomponius libr. xxj. ad Qu. Mu. XXX.

NIsi si venalẽ p eũ q habeas, & plus ex pretio † eius consecuturus sis ppter artificiũ

Caius lib. vij. ad edi. prouincia. XXXI.

AVt si ante r denũ-

a Et is. Scilicet filius vel seruus per quẽ possidebat pater vel dominus.

b Vel tempus. vel pro &c. nam vtrunque faciendũ est: vt infra ad exhib. l. Celsus. §. fi.

c Restituenda. Fertur ergo sententia condemnatoria: sed opn adstringitur: vt hic dicitur, & insti. de offi. iud. circa prin. Accu.

d Si possessor. bo. fid. qui factus est malæ fid. tempore quo fecit sumptus. In isto. n. quædam media via seruatur inter boo. fid. semp: vel ma. fid. semper. vel loquitur hic in bonor. fid. semper: in casu qui ponitur: infra eod. le. in fundo. §. finge pauperẽ in mala fi. non quia non repetit? vel si alicubi repetit, hoc est per officium iudicis, non exceptione doli, vt no. infra eo. l. in fundo. & supra de pet. hæred. l. plane.

e Contestatam. postea enim ipse prędo est: & ea ratio habetur in eo, qua in prædone. Vel ideo dicit ante litem cõtest. quia illi veniũt per exceptionẽ doli post vero, per offic. iud. vt infra de ædi. edi. l. ædiles etiam hoc item. §. sciẽdũ.

f Sumptibus. Si ratio fructuum & hic deficiat ex quibus debent expensæ deduci: Vt infra, fami. ercisc. le. fundus qui & infra e. l. emptor & l. sumptus.

g Pecuniam. Cum esset vtilius forte q̃ noxæ dare; vt supra de pet. her. l. vtiles. & concordat huic respo. j. de noxa. l. bo. fid.

h Ædificauit. Vt insti. de re. diui. §. certe. & j. de pigno. act. in. l. si seruos.

i Ædificiũ. Tunc enim non præstabuntur impẽsę; & hoc si vendicans nec rem venditurus, nec impensas facturus erat; nec erat diues; alioqui contra; vt j. eo. l. in fundo. & l. nisi venalem. & hoc proui in eo q semper fuit bo. fid. intellexi §. Sed secundum hoc nõ ne idem est in seruo; vt in d. l. nisi? Hæc autem lex aliud; in seruo dicit; vt j. subijcit statim. Dic ergo nõ idem; quia quãdo diues erat, nec habebat venalẽ, nec erat expensurus, non reddit petitor impensas in seruo; sed secus in area. si autem intelligas alio modo vt dixi supra in eo qui a principio fuit bo. fid. sed quãdo ædificauit erat ma. fi. planum est, & idẽ in area vxori donata; vt subijcit. sed non idem in seruo; vt j. e. l. Iulianus. li. viij. ff. scribit, si in aliena. & j. l. prox. sed. tunc male stat ante lit. contest. sed subaudi post malam fidem tamen.

k Dixerũt. inducebatur enim olim dotis retẽtio, ob res vxori donatas a viro. & sic iudex cognoscit nũc super hoc: & ita de dote. vt C. de rei vxor. actio. §. taceat. & ad hoc infra, de do. inter vir. & vxor. le. sed si vir. §. si vir vxori.

l Sed si puerum. s. seruum. Accu.

m Obseruandum. Not. non posse retineri vel deduci propter rationem quæ sequitur: nisi in duobus casibus: quorum vnus est infra in le. nisi. & alius in leg. aut si ante. & sic est contra infra, de except. do. l. apud Celsum. §. si mino. vbi donatarius pueri obijcit doli exceptionem minori donãti seruulum, & nũc repetenti pro alimentis & alijs sumptibus indistincte. Solu. ibi causam habuerat a vindicãte. Item contra C. de infantibus expo. l. j. vbi similiter indistincte huiusmodi sumptus seruantur doli exceptiõe. So. fauorabilior est eius causa qui expositũ educat, quã alterius bo. fid. poss. Vel dic expensas in alendo indistincte restitui, cum nõ fuerit vsus eius operis. sed expensæ quæ fiunt in docendo restituunt in duobus casibus tantum; vt hic dicit licet hos casus patificare videantur in l. contraria. Vel dic infante, cuius aliqua potuit esse opera; ibi non potuit. Argumen. infra, de donat. inter virum & vxor. l. si id quod. §. si quid. Accur.

n Diximus. vt scilicet abradat, cum scientia auferri non possit. vnde oporteret quod totum retineret, quod esset absurdum; vt hic, & j. de verb. sign. l. impẽsæ. §. item doctrinam.

o FOrte. Aut librariũ. Id est, scriptorem librorũ vt j. de reg. iur. l. si librarius: & C. de vete. iur. enu. l. vlt. §. pen.

p NIsi venalem. Id est, eum qui erat a domino vẽdendus, vel venalis propositus; & tũc ideo qa ex artificio factus est dominus locupletior, tenet; vt infra eo. l. in fundo. §. fi. & j. de impen. l. quod si hæ. & infra de pig. act. l. si seruos. Illud autem non refert habeat possessor vel non habeat venalem, secundum Azo. sed Ir. ait hic esse personarum mutationẽ de eo ad actorem; quod in idem redit. Accu.

q Eum. vel similis fit æquitas infra eodem, leg. in fundo.

r AVt si ante. Scilicet iudiciũ, vel antẽq̃ impẽderet denũciaret actori, scilicet vt peteret seruũ si putet esse suum; aut si non petat, sciat quod soluet expensas

† Sic in P. F. Haloander scripsit *vindicanda*

† *In repetita.*

† *Plus pretij.*

* Ita distingue hãc l. *dissimulante posita sit vt, posita* ad impensam referatur deinde lege *exceptione*. Repetendum aũt est ex superioribus, habere æstimationẽ, exceptiõe doli mali, q scilicet cõpetit, pro impensa, actore sciẽte posita.

expenſas poſtea factas. vt facit C. ſi alie. res pigno. da ta ſit. l. ſi probaueris.
a Solueret. Faciendam poſt denunciationem &c.
b Diſſimulante. ſ. ſeruum ſuum eſſe &c.
c Poſita ſit. ſ. poſtea.
d Exceptio. Pro ſumptibus poſtea fa ctis.
† Oppoſita. e CÆterum &c. Prædicta ve ra ſunt cum agitur de impēſis ſerui pe titi, id eſt, in ſeruum petitum factis a bonæ fidei poſſeſſ. Sed hic quæritur de fru ctibus ſerui petiti. quod nec cum agit contra malæ fidei poſſeſſ. non tenetur, niſi extent: vt C. eodem. l. certum. & hic dicit poſſeſſorem de his teneri, ſcilicet de fructi-
† Cōcor. extra, de ... cāſt. c. cum M. ferrari cā gl. ſuper verbo, in- duſtriam.
bus perceptis & per piendis.
f Poſſunt. Vt infra de lib. cau. l. vlti. ni ſi ſit infans: vt infra de ope. ſer. l. fin. §. ſi minor. Accu.
g Potuerunt. Non ergo tenet hic malæ fidei poſſeſſ. de
† Quid. fructibus eius artifi cij in quo fecit inſtrui ſeruum: quos fructus non percepit, ſed percipere potuit: vt hic, & argumen. C. de all. & pa. l. eadem. §. ſimiliter. quid ſi percepiſſet? puto quod teneretur, ſicut & tenetur pro fructibus ſua culpa non perceptis: deducta tamen impenſa in omnibus: vt infra, de oper. ſer. l. antepenul. Accu.
h QVod ſi arti ficem fece rit. ſ. poſſeſſor.
i Artificium. Id eſt, artem didicit.
k Impenſæ. Sint æquales ad fructus, vel non: quia lex compenſat, non homo. Sed quid ſi nihil percepit? Reſpond. nocet poſſeſſori: vt ſupra eodem, lege, ſi autem. in fine &c.
l Penſari. Cū fructibus perceptis ante xxxv. an. eo quia præſumit lex eos tantos eſſe, vt bene inde ſatiſfieri poſſit poſſeſſori pro expenſis in arte diſcēda factis: & ſic fructus perceptus poſt xxv. an. reſtituet petitori poſſeſſor deductis cibarijs prioris temporis. Sed cum facimus loqui hic in malæ fidei poſſeſ. nōne videtur velle donare vt amittat; vt inſtitu. de rerum diui. §. ex diuerſo? Reſpond. plene dices infra eodem l. in fundo.
FRuctus. CASVS. Lex iſta loquitur in malę fidei

ciatum ſit actori, vt impenſam ſolueret: & a eo diſſimulante, b poſita ſit c doli mali exceptio d

Paulus libro xxj. ad edictum. XXXII.

CÆterùm e cum de fructibus ſerui petiti quæritur, nō tantum pubertas eius ſpectanda eſt: quia etiam impuberis aliquæ operæ eſſe poſſunt. f Improbè tamen † deſiderabit petitor fructus æſtimari, qui ex artificio eius, percipi potuerunt, g quod artificium ſumptibus poſſeſſoris didicit.

Modeſtinus li. vij. Differentiarum. XXXIII.

QVòd ſi artificem fecerit: h poſt viceſimum quintum annum eius qui artificium i cōſecutus eſt, impēſæ k factæ poterunt penſari. l

Poſſeſſor tenetur ad fructus perceptos, & qui percipi potuerunt: & ideo cum deſinunt poſſe percipi abſque ſui culpa, abinde deſinunt deberi: cum cœperint poſſe percipi abſque ſui culpa ab inde incipiunt deberi, h. d. cum l. ſeq. & prin. l. ſeq. Et diuiditur. Primo ponit in genere. Secundo ponit vnam illationē quando fructus deſierunt poſſe percipi culpa poſſeſſoris. Tertio ponit vnam aliam illationem quando cœperant poſſe percipi. Quartò ponit vnam aliam illationem quando deſierunt poſſe percipi facto petitoris. Secunda ibi, Et ideo. Tertia ibi, Hac ratione. Quarta in principio legis, Ex diuerſo. Bar.

Paulus libro xxj. ad edictum. XXXIIII.

FRuctus nō modò m percepti, ſed & qui percipi honeſte potuerunt, n æſtimandi ſunt.

Et ideo ſi dolo aut culpa o poſſeſſoris res petita perierit: veriorem putat Pomponius Trebatij opinionem, putantis euſque fructuum rōnē habēdam, quouſque haberetur, ſi non perijſſet, id eſt ad rei iudicandæ p tempus, quod & Iuliano placet. Hac ratione q ſi nudæ proprietatis dominus perierit, r & inter moras vſusfructus amiſſus ſit: ex eo tempore, quo ad proprietatem vſusfr. reuerſus eſt, ratio fructuum habebitur. † ſ

Iulianus libro vij. Digeſtorum. XXXV.

IDem eſt & ſi per alluuionem pars fundo acceſſerit.

Paulus libro xxj. ad edictum. XXXVI.

poſ. Dicit ergo poſſediſti rem meā mala fide. omnes fructus quos percepiſti, vel quos ego percepiſſem, reſtituere teneris & ſi pendente lite res culpa tua perierit: fructus omnes reſtitues, q percipi potuiſſent vſq; ad ſententiam. Sed finge me nudam duntaxat ꝓprietatem in re petita habuiſſe: pendente autem lite vſumfructum finitū ad proprietatem redijſſe, quæritur, ad quos fructus reſtituēdos tenearis? Reſpond. rationem fructuum percipiendorum habendam ex eo tempore, quo vſusfructus proprietati acceſſit. Quemadmodum econtrario ſi poſt petitum a te fundum, vſumfructum eius tibi leganero: ratio fructuū percipiendorum nō habebitur, niſi vſque ad id tempus, quo vſusfructus effectus eſt tuus.

Vbi alienū. Fundum qui erat Titij petij a te tanquam meum. Iudex eum fundum mihi adiudicauit: certe & ad fructus reſtituēdos condemnari debes. Alio qui nec rē. &c.
m Non modo. Pro ſolummodo.
n Potuerunt. a domino: vt infra eod. le. ſi nauis. §. finali. nam in malæ fidei, & ſine tit. loquitur lex iſta. Item ideo dicit honeſte: quia inhoneſti percipiē- di non æſtimantur: vt hic. Sed ſi percepti eſſent, ſic: vt ſupra, de petitio. hæ- redi. leg. ancillarum in ſi. † Habetur F. F. Fructus alij honeſti ſūt, alij in honeſti.
o Culpa. Quæ a quolibet poſſeſſore lite conteſt. præſtatur: vt hic, & infra, eodem leg. ſi homo & leg. in rem &c.
p Iudicandæ. Id eſt, tempore moræ. Vel dic vſque ad ſententiam, non poſt: vt diximus ſ. eo. l. Iulianus libro ſexto Digeſtorum ſcribit, ſi hominem &c.
q Hac ratione. Quia verū eſt perceptos fructus reſtitui: & eos qui percipi honeſte a domino potuerūt ergo: hic.
r Perierit. Proprietatem &c.
ſ Ratio fructuum habebitur. Hoc verū ſi agitur cōtra fructuarium vel aliquem qui ab eo habet cauſam ſecus ſi contra extraneum prorſus. Nā tunc & prius ratio fructuum habetur: quia illi ſeruitutē nō debeo: vt j. ſi ſer. ven. l. loci. §. competit. & j. ſi vſusfru. pe. l. vlti. §. quod ſi fuerit. Azo. Vel forte ſecus, cum percipiendi a domino. & facit j. de vſur. l. videamus. Acc.

ET ex diuerso, si petitor a lite contestata vsumfructum legauerit: b ex eo tempore, ex quo discessit proprietate, c fructuum rationem non habendam, d quidam recte putant.

Si actor declaratur dominus et per errorem, debet condemnari reus in fructibus. Bar.

Vbi autem alienum e fundũ petij, & iudex sententia declarauit f meũ esse: debet etiam de fructibus possessorem condemnare. † eodẽ enim errore g & de fructibus cõdemnaturum. † non debere † enim lucro possessoris † cedere fructus, cùm victus sit: h alioquin (vt Mauricianus † ait) nec rẽ arbitrabit iudex mihi restitui. i & quare habeat quod non esset habiturus possessor, si statim k possessionẽ restituisset:

Fructus in multiplici sunt differentia.

† Possessor condemnari.

† Condemnatur.

† Debet.

† Possessori.

† Marcianus.

Ei qui soluit litis æstimationẽ, cum posset restituere rem, petitor de euictione cauere non tenetur. Bar.

Petitor possessori de euictione cauere nõ cogit l [eius] rei nomine, cuius æstimationem accepit. sibi enim possessor imputare debet, qui rẽ non restituit. m eorum quoque, quæ sine interitu n diuidi nõ possunt partem o petere posse constat.

Ante litem contestatam debet interrogari reus vtrum pos

a ET ex diuerso. Petitor. s. proprietatis plenę.

b Legauerit. s. ei quo petebat. Nam si extraneo etiam fructuum ex quo decessit a proprietate, habebitur ratio. Acc.

c Proprietate. s. vsusfru. & hoc a tempore aditę hęreditatis euenit. & facit j. sol. mat. l. si marito. §. fin. & si vsusfru. pet. l. vlt. §. si post.

d Nõ habendam. Etiam perceptorũ. Sed videtur etiam quod vltra habeatur. s. donec satisdetur. Nam ante satisdationem fructuarius non fecit fructus suos: vt est arg. j. de vsufru. l. vxori. in princip. Quod satis potest dici. & quia fructuum facta est mentio, distingue. Fructuum alij naturales, vt poma & similia: alij industriales, vt segetes, quę industria hominis quæruntur. Itẽ alij percepti, alij percipiendi. & percepti dicuntur a bon. fi. poss. quocunque modo a solo separati, at a fructuario in horreis demum reconditi, vt infra quibus modis vsusfru. amit. l. si vsufructuarius. Item percipiendi dicuntur duobus modis: vel quia immutarij vel quia dominus eos percepisset. Item possessorum, alij cum titul. alij sine titul. Dic ergo quod naturales fructus nullus possessor etiam bon. fid. facit suos: vt infra, vsu. le. fructus. & licet videatur quod omnes faciat suos bon. fid. possess. vt infra, de acquir. rerum dominio §. bo. fid. tamen dic omnes siue a se siue ab alio suo nomine perceptos: vt infra, de vsu. leg. qui scit §. præterea. si igitur extant, vindicabuntur. alias non tenetur possessor: cum nec possidere desijt: nisi in eam rem consumpserit in quam tantundem de suo soluere tenebatur tunc enim condictione sine causa tenetur, vt infra, si certũ petatur. l. si & me. In industrialibus dic quod quilibet bo. fid. poss. siue cũ titu. siue sine tit facit suos secundũ omnes; licet hoc vltimum scilicet sine tit. nulla lege inuenitur expressum; sed omnes loquuntur de eo qui cum tit. vt inst. de rerum diui §. si quis a non domino, & de vsu. l. qui scit. §. in alieno. & de acqui. rerũ dominio. l. bona fi. de Sed satis exprimit dicta. l. de vsur. Item infra, quibus modis vsusfru. amit. l. si vsufructuarius & infra, fa. regu. l. iij §. sed ante licet autem faciat suos, tamen si extant in iu. offi. non rei vin. quia percipiẽtis sunt, tenetur restituere: vt C eodem. l. certũ. §. bo. fid. De consumptis autem nullo modo tenetur; vt instit. de offi. iudi §. & si versic. si vero bona fide. Forte nec ad pretium, quia lucrifacit pro cultura & cura: vt infra, fa. reg. l. iiij § post litem. & instit. de rerum di. §. si quis a non domino. Sed quãdo bona fides exigitur Respond. in initio; vt infra, de vsur. l. qui scit. §. præterea. Nec obstat infra, de acquirend. rerum dominio. l. bona fid §. in contrarium quia ibi opponendo non ponendo dicit. Et dic quod etiam a tempore lit. contest. facit fructus suos; licet a tempore litis cõtest. demum, non controuersiæ motę; vt in hær. pe. fructus restituere teneatur: vt C. eo. l. certum. §. post litẽ. & supra eod. l præterea. Si vero sit malæ fid. si quidem sine titu. de consumptis condi. sine causa, & of. iudi. post lit. contest. de extantibus rei vin. non eadẽ qua tenetur ad rem principalem, sed alia: vt C. de con. ex leg. l. mala. De percipiendis autem tenetur offi. iudi. id est quos verus possessor percipere potuisset. vt j. eod. l. si nauis. §. fi. & instit. de offic. iud. §. & si. ver. illorum autem. percipi dico honeste: alias nõ veniũt percipiẽdi: vt supra eod. l. fructus. Si tamẽ essent percepti, venirent: vt supra de pet. hær. l. si possessor. Si vero cum titu. de consumptis tenetur condi. sine causa, de extantibus rei vindic. a percipiendis autem propter titu. excusatur: vt C. eod. l. si fundum. Nisi in quatuor casibus quos no. s. qd met. cau. l. sed & partus.

e Vbi autem alienum. id est, non possessoris, nec etiam meum: sed falsis allegationibus fuit iudex deceptus.

f Declarauit. Non constituit: vt j. si ser. ven. l. sicut § sed si quæratur.

g Errore. Quo de fundo cõdẽnauit: sed hoc fiat statim, id est, eod. die, non post: vt C. de fru. & li. expe. l. terminato. & j. de re iud. Paulus respo. rescindere. & cum iudicis officio petuntur: quia post li. contest. percepti sunt, q valde, &c. vt j. de ædil. edi. l. ædiles. j. §. item sciẽdum ibi, ea autem quæ. Percepti autẽ ante petuntur iure actionis: vnde alii possent peti quãdocunq; post sententiã. Sed an hoc casu quando per errorem de re principali? Resp. sic videtur per legẽ istã.

h Victus sit. Nam euidenter, &c. vt infra, de excep. rei iud l. euidenter.

i Restitui. s. plene: vt j. cõmo. l. iij. §. si res. non n. sufficit corpus restitui, nisi & causa restituat. vt s. e. l. præterea, & verbum restituere, plenam habet significationem: vt j. de vsur. l. videamus. ij. §. in Fauiana.

k Si statim. Lite contestata. Azo.

l Non cogitur. Sed nũquid tenetur ei de euic. licet non rogatur cauere? Respon. sic: vt ar. infra, pro emp. l. ij. & re. amo. l. si propter res. Alij contra: vt arg. C. de transact. l. si pro fundo. sed hic non est transa. Itẽ côcor. infra, de cõd. fur. l. si seruus. §. cauere. & infra, re. amo. l. ideoq; & infra, fa. erc. l. si pignori. Sed cõtra infra, de do. inter virum & vxo. l. si donatæ. vbi dicit maritum vendicãtem rem, quã donauerat vxori; cauere de euict. licet litis æstimationem consequatur, Sol. ibi ab eo causam habuerat, vt ibi dicit.

m Rem non restituit. Cum potest alias seruatur quod est infra eod. l. hęr si res. sed licet non caueatur, tamẽ cedantur actiones nisi dolo desijt possidere, vt infra eod. l. si culpa & l. is qui dolo.

n Sine interitu. Vt equi, & similium.

o Partem. s. pro indiuiso. & sic non ob. s. eo l. Pomponius. in fi. & facit j. si pars. hær. pe. l. nõ possumus.

Qui

a Qvi petitorio. Id est, actione in rem: vt infra, de act. & oblig. l. actio in personam.
b Vtitur. Id est, vti vult, & sic ante lit. contest. per offic. iudi. vt infra, de interro. act. l. qui seruum. § in iure. secundum Azo. Alij dicunt vt H. post lit. contest. fieri interrogationem ex eo quod dicit petitorio q.d. iam petierit. & ex eo quod dicit vtit. ad hoc facit de pig. l. si fund°. §. in vindicatione. sed primam teneas. si tamen oblitus sit, etiam postea fieri potest.

† Institunt P. F.

c Debet. Consilium est.
d Vel dolo. Nam tunc pro possessore habetur: vt hic, & infra, de except. rei iudi. l. si rem. & infra, de reg. iur. l. parem. & infra, ne q̃d in loco publico l. ij. §. hoc interdictũ. & infra, de noxa l. electio. §. j. Accur.

† Al.add. at.

e Etiã culpæ. Non solum propter fructus, & propter hoc q̃d dicit culpæ, dic post lit. cont. vt infra eo. l. si homo.

† Al.add. s.
† P.F. sit.
† Al.add. seruum.

f Misit, vt infra; loc. l. Item quæritur. §. si quis seruũ. Idemq; si neglexerit infirmum: vt j. de verbo. oblig. l. si seruum. j. respon.
g Fugit. vt infra, de condi. causa da. l. si pecuniam. §. pe. & j. eo. l. si à bo. fi. & l. si vero. lj.
h Nauigatum. secus si non aduerso: vt supra eod. l. vtique. §. fin. & infra, de vsufru. l. arboribus. §. nauis. & infra, loc. l. Item quæritur. §. si magister nauis. & est aduersum ab Octobri vsque ad Aprilem: vt C. de naufrag. l. iij. in fin.

† P.F. xvij
* Vide antiaom. A. Persij.
† P.F. viij.
† P.F. verum eo tempore.

fideat, vel dolo desierit possidere. Bart.

Caius lib. vj. ad edictũ prouin. XXXVII.

Qvi petitorio [a] iudicio vtitur, [b] ne frustra experiatur, requirere debet, [c] an is, cum quo instituit † actioné, possessor sit, vel dolo [d] desierit possidere.

Si rei periit culpa possessoris, eius nomine condemnabitur. Bar.

Qui in rem conuenitur, etiam culpæ [e] nomine condemnatur. Culpę autẽ reus est possessor, † qui per insidiosa loca seruũ misit, [f] si is perijt: & qui seruum a se petitum in arena esse cõcessit. & † is mortuus est † sed & qui † fugitiuum a se petitum non custodit, si is fugit: [g] & qui nauem à se petitam, aduerso tempore nauigatum [h] misit, si ea naufragio perempta est.

Qui ab initio fuit bonæ fidei: & ex post facto malæ fidei fiat, quod ædificauit, potest tollere: nõ autem expensas potest per doli exceptionem retinere. Bart.

Vlpianus lib. xvj. † ad edictum. XXXVIII.

[a] IVlianus [i] libro septimo † Digestorũ scribit: Si in aliena area ædificassem cuius bonæ fidei quidé emptor fui, eo autem tempore † ędificaui, quo iam sciebam alienam: videamus, an nihil mihi exceptio [k] profit: [l] nisi forte quis dicat prodesse [l] de damno sollicito. Puto autem huic exceptionem non prodesse. nec enim debuit in alienũ † [m] certus ædificiũ ponere: sed hoc ei concedendũ est, vt sine dispendio domini areæ tollat [n] ædificium, quod posuit.

Lex ista diuiditur. Primà ponit dictum in genere. Secundò ponit vnum casum in quo æquitas suggerit deductionem expensarũ. Tertiò ponit vnum casum in quo æquitas suggerit expensas deduci. Quartò ponit aliũ casum in quo æquitas suggerit expensas non deduci. Secunda ibi, Finge enim. Tertia ibi, Finge pauperem. Quarta ibi, Finge tam. & hoc intendit, Possessor recuperat expensas à domino, si dominus erat facturus, vel rem distracturus, nõ aliter si hac re esset cariturus. Bar.

Celsus libro iij. Digestorum. XXXIX.

IN fundo alieno, qué imprudens [o] emeras [si] ædificasti, aut conseuisti, † [p] deinde euincitur, [q] bonus iudex variè ex personis causisq; constituet. [r] Finge & dominum eadem facturum fuisse. reddet † [s] impensam, vt fundum

IVlianus. CASVS. Possedi aream tuam bon. fid. ab initio deinde factus ma. fid. pos. feci expensas in area illa: an expensas petere possum, quæritur. Et dicitur quod non: sed abradere potero.
i Iulianus. Alias incipit, si in aliena, & alias, & in area. & alias, Iulianus.
k Profit. Videtur quod non, nisi, &c.
l Prodesse. Scilicet exceptionem mihi de damno sollicito. Accur.
m Alienum. esse ædificium. Azo.
n Tollat. Qui fuit & durauit bo. fi. omnes seruat per exceptionẽ, nisi in casibus: vt j. l. prox. si semper malę fid. videtur donare: vt insti. de re. di. §. ex diuerso. & j. de acq. rer. do. l. adeo. §. ex diuerso. & j. de condi. inde. l. si in area. in fi. si autem a principio bo. fid. & post cœpit esse ma. fid. eligitur quædã media via, vt hic. Nec ob. j. de vsu. l. qui scit. §. bo. fid. quia illud quo ad fructus, hic quo ad sumptus. Itẽ nec obstat C. de vsucap. transfor. l. j. § nihilominus quia illud quo ad vsuca. quod bo. fid. præsumitur durare.

IN fundo. CASVS. Emi fundum à nõ domino bo. fid. in eo expensas feci vtiles: quia seminaui. tu petijsti, & obtinuisti. Iudex debet considerare qualiter debeã sumpt° reddere: quia si tu dña eadem omnia factur° eras, tũc eos mihi restitues. vel si nõ eras factura propter inopiã: in casu isto permittetur mihi tollere sine lęsione prioris status quę impẽdi: si tantũ velis soluere quantũ valerent illę res si essent abrasæ: & ego velim tollere: nõ sum audiendus. in fi. ponit casum in quo tu necesse haberes soluere has impẽsas puta si eundem fundum eras vẽditurus. Vi.

† P.F. iam alienam al. iam in alienam.

o Imprudẽs. i. Ignorans alienum. Acc.
p Conseuisti. i. seminasti. & intelligas in vtroq; vtiliter, & non necessario. & alias est conseuisti. l. seminasti. & alias conseruisti. l. plãtasti, & secundum primũ casum non habet locũ inferior distinctio, cũ ꝓpter fructus fiat, & sic indistincte repetentur: vt in distinctione. sed in plãtatis habet locũ inferior distinctio.

† P.F. conseruisti.
† P.F. reddat al. & reddet.

q Euincitur. Scilicet à vero domino.
r Constituet. s. an expensæ in totum sint reddendæ, an in parte, vel in nihil. Et not. quod nõ definit hæc lex pro certo, sed iudici committit: vt infra, de vsu. l. mora. in princ. & infra, de testi. l. testium. § j. & infra, de impensis. l. quod dicitur. & quod dicit ex personis, scilicet considerando sit dominus pauper, vel diues: vt infra ea. l. §. finge pauperem, &c. Item quod dicit ex causis: vt quia erat dominus facturus vel non: vt infra proxi. resp. vel erat rem vendíturus, vel non: vt infra eo. §. finge eam personam, &c.
s Reddet. Scilicet tunc. Azo.

a Eousque. Reddat dico. eo. &c.
b Etsi. Id est, quamuis. Azo.
c Plus pretio fundi. Scilicet quam valeat impensa. si ergo impensa est decem, melioratio xv. sola x. repetuntur. Item si decē impensa, & melioratio v. sola. v. repetuntur: vt ī. proa. & hoc dicit hic, & argu. j. de in rem verso l. si fundum. & sic no. non esse eandem rationem cōtrariorum: vt j. de aqua plu. arcen. l. j. §. sicut. sed arg. cōtra. C. de sol. l. pen. Sed quid si diues est dñs: & vtiles factę sunt expensę, nec erat dñs facturus? Resp. exceptione eū repellendum, sm Azo. nisi soluat expensam.
d Impensum est. si recipiat.
e Carendum habeat. necessitate sibi iniuncta vt careat laribus auitis, id est, eis rebus quas non est verisimile quod ppter aliquid alienaret: vt infra, de pig. act. l. si seruos. Accur.
f Rebus quas imposuisti. Azo.
g Potestas. eo scilicet casu quo dictum est permitti eū tollere. nam in primo casu vbi dña eadem erat facturus, hoc locum non habet.

recipiat: eousq; a duntaxat, quo pretiosior factus est: etsi b plus pretio c fundi accessit, solùm quod impēsum est. d Finge pauperem, qui si reddere, id cogatur, laribus, sepulchris auitis carendū habeat e sufficiet tibi permitti tollere ex his rebus, f quæ possis: dum ita, ne deterior sit fundus, quam si initio non foret ædificatum. Cōstituimus vero, vt si paratus sit dominus tantū dare, quantū habiturus esset possessor his rebus ablatis, fiat ei potestas. g Neq; malitijs indulgēdum h est, si tectorium puta, qđ induxeris, picturasque corradere velis: nihil laturus, i nisi vt officias. Finge eam esse personā domini, quæ receptum fundum mox venditura sit, k nisi reddat, quātum prima parte l reddi oportere diximus: eo deducto, m condemnandus es.

Qui ædificat in alieno ex causa conductionis, transfert dominium ædificij in dominum soli. Bart.

Vlpianus libro xvj. ad edictum. XL.

REdemptores, n qui suis cęmentis ędificant, statim cæmenta faciunt eorū, o in quorum solo ædificant.

Creditor qui habet ius pignoris quod excluditur, ius vendendi non habet. Bar.

Iulianus rectè scribit libro duodecimo Digestorū mulierem, quæ intercedens fundum pignori dedit, quamuis à creditore distractū, posse in rē actione petere.

[Margin: pretij — cui — So. sm Bar. & dic quod qñq; contrario rum est ea dem ratio, & tūc procedit l. pe. C. eo. qñ que nō est eadem ratio, & tūc procedit hæc lex. — sis — sensuim' — P. F. est. — ablatis]

h Indulgendum. vt in exemplo hic subijcit. & j. sol. mat. l. si. in prin. & j. de aqua quoti. & æsti l. j. §. illud in fin. & infra, de serui. l. si cui. §. non enim. ibi, per medias, &c. & l. quoties. j. respon. & ar. infra, de admi. tu. l. si sine hærede. §. interposito. in fin. Sed ar. contra infra, de iure do. l. cum in fundo. §. ipsum quoque. & infra, quæ in fran. cred. l. fin § fin.

ADDITIO. Dic quod in qualibet earum legum petenti prodest in aliquo. nam in l. cum in fundo prodest ei, quia alteri parat commodum: & sic habet creditor beneficium alius: vt l. sed & si leg. §. consuluit supra, de pet. hære. licet non proderit pro defensione alteri. hic vero nemini proderat, sed in l. fi. de ijs qua infra, cre. etiam sibi proderat: quia sequebatur medicamen fraudis sibi factæ, ea ratione qua quilibet iniuriatus petit medicamen suæ iniurię hic vero nulla erat iniuria. Sed in dictis legibus exigebatur obligatio ex contractu, vel ex delicto: hic vero loquitur in ijs quæ iudicis officio expediuntur. quod officium cessat æquitate cessante: vt l. quod si Ephesi. infra, de eo quod cer. lo. secundum Bart.

i Nihil laturus. vel quasi: nec alia de causa. nisi hac, scilicet vt officiat.
k Venditura sit. Scilicet fundum. Azo.
l Prima parte. Id est, in eo casu quando dominus erat facturus: vt supra ea. l. §. finge enim dominum.
m Deducto. Quod est impensum. Azo. debet. n. interloqui & admonere ante sententiā actorem, vt restituat impensam: quod si nolit, debet cū condēnare: vt condemno te, vt restituas fundū restitutis tibi impensis. Vel sic: cōdemno illū vt restituat impensas. Et quia de impensis hic competēter dicitur: dic quod impensarum tria genera sunt: necessariæ, vtiles, & voluptariæ: quod dic per exēpla: vt j. de verb. sign. l. impensæ. Item aliæ pro fructibus, quæ tribus modis fiunt: vt ā. de pet. hær. l. si à patre. §. fin. Aliæ gratia rerum: vt j. de impensis in rebus do. fac. l. iij. §. nos. De impensis ergo fructuū dicas semper ex fructi. deduci: nā nullus, &c. vt j. fa. er. l. fundus qui. & j. so. ma. l. fructus. Si vero gratia rerū hoc est ad perpetuam rei vtilitatem, aut de nouo faciendo: aut de reficiendo. nā hæc inter se differunt: vt j. de iti. actuq; pri. l. iij. §. pe. si de nouo faciendo, & est bo. fid. habet exceptionem, nō actionem sm Io. vt j. de cond. indeb. l. si in area. in fin. & j. de excep. do. l. Paulus. licet M. etiā actionem dederit hic. sed qñ in faciendo, & habet exceptionē: tamen iudex varię ex personis causisque constituet: vt hac lege, & hoc qñ fuit semper bo. fid. si aūt cœpisset esse ma. fi. eligitur media via: vt s. j. prox. Si autē semper ma. fi. donasse videtur: vt insti. de re. diu. §. ex diuerso. nullum. n. sibi obligare voluit, vt j. cōmuni diui. l. in hoc iudicio. licet & hic dederit M. actionem vtilem neg. gest. par l. s. de negotijs gest. l. si pupilli. § si quis ita. & C. eo. l. ij. Sed certe ibi loquitur vno casu qñ possessor ex aliena materia ædificauit. & id qđ postea excipit si nō dolo, &c. quod verū est ꝙ materia ad pristinū dñm redit: nisi dñs. i. nisi possessor hic ma. fi. ex sua ppria ædificauit materia. Si vero in reficiendo: si quidē à bo. fi. pos. aut necessario, vel vtiliter sūe habet doli exceptionem in totū, aut voluptarie: & tunc permittitur ei auferre sine læsione prioris status rei; eo addito, vt si tantū percepit ex fructibus, quantum fecit sumptus, fiat hinc inde compensatio. Et est bene notandum vt hic, & j. eo. l. sumptus. alias enim bo. fid. poss. semper facit fructus suos; sed hic si petat sumptus, cogitur cōpensare. sic in casu est j. eod l. emptor. Et sic est idem hucusq; quod est in faciendo. quod autem de voluptarijs dixi, verum est, nisi dominus sit paratus, &c. vt supra hac lege. Si vero sit malæ fidei, necessarias impensas in reficiendo officio iudicis sibi cōseruat; non per exceptionem doli. Et caue tibi, quia hoc iudicis officium non habet locum; nisi cum ipse, qui malę fidei est, possidet: postea vero vtiles sine lęsione prioris status rei potest auferre; vt C. eo. l. domū. Voluptarias quidē dicunt & eum posse auferre. Alij dicunt quod perdit; quod & verius est: Accur.

n REdemptores. Qui domos alienas vel opus sua materia ædificandum conducunt; vt dicunt Bonon. ad summam.
o Faciunt eorum. No. ergo ex causa locationis dominium

[Margin: Impensę sunt multiplici differentia. — P. F. reddat. — In P. F. add. tu. — Eil. — P. F. xvij. — Impensę an debeāt restitui. — vij.]

minium transire. & hoc est speciale. sic & infra loc. l. in naue. sed regulariter contra: vt infra loc. l. non solet. & hæc erat huius legis dubitatio.
ADDITIO. Solue secundum Bar. & dic quod hic non transit dominium ex contractu locationis: sed quia ædificium cedit solo.

nunc si non dolo: vt ī. eod. l. si autem. §. possidere.
l Commissum sit. Quia mala fide percepit fructus de quo fuit defunctus damnandus: vel quia dolo desijt possidere post litem contestatam: vt infra eo. l. cum autem. Accur.

Caius lib. vij ad edictũ prouinciale. XLI.

Quia nullũ pignus creditor vẽdidisse videtur.[a]

Existente conditione pacti addictionis in diem emptor ipso iure desinit esse dominus: & ideo nõ poterit vindicare. Bart.

Vlpianus libr. xvj. ad edictum. XLII.

Si quis hac lege emerit,[b] vt si alius meliorem conditionem attulerit, recedatur[c] ab emptione: post allatam[d] conditionem iam non potest in rẽ actione vti.[e] Sed & si cui in diem addictus sit fundus: antè, quàm addictio facta sit, vti in rem actione pôt: postea non poterit.

Qui emit ab eo qui habet potestatem à domino: habet actionem in rem. Bart.

Si seruus mihi vel filiusfamilias fundum[f] vendidit & tradidit, habens liberã peculij administrationem: vti in rem actione potero. Sed & si domini voluntate[g] rem tradat: idem erit dicendum: quemadmodum [&] cùm procurator volũtate domini vendidit & tradidit, in rẽ actioné mihi pstabit.[h]

Paulus lib. xxvj. ad edictum. XLIII.

Si in rem actum sit:[i] quamuis hæres possessoris, si nõ possideat, absoluatur:[k] tamen si quid ex persona defuncti cõmissum sit,[l] omni modo in damnationem veniet.[m]

Lapides sepulchrorum sunt religiosi: & ideo si sunt exempti, non poterunt vindicari: & idea actione in factum domino succurritur. secus si religiosi non essent. Bart.

Idem libr xxvij. ad edictum. XLIIII.

Quę religiosis adhęrent,[n] religiosa sunt, & idcirco nec lapides inædificati,[o] postquã remoti sunt:[p] vindicari possunt.[q] [Per] in factum autem actionem petitori extra ordinem subuenitur vt is, qui hoc fecerit,[r] restituere eos cõpellatur. Sed si alieni[s] sine voluntate domini inædificati fuerint, & nondum finito monumento, in hoc detracti erunt, vt alibi[t] reponerent: poterunt à domino[u] vindicari. Quòd si in hoc detracti erunt: vt reponerẽtur:[x] similiter domi-

Dominiũ quandoq; ex causa locationis quæritur.

a Quia. Videtur. ppter Velleiani auxiliũ; cõtra quod factum est, vnde nõ valet: vt C. de legi. & const. l. non dubium.

b Si quis. Emerit. rem mobilem: vt differat à casu sequenti.

c Recedat. Quocunque tempore. Azo.

d Post allatam. & admissam. Accur.

e Vti. s. emptor. nec interdicto quod vi aut clam: vt j. quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. si postea. versi. Aristo. & pignus dissoluitur: vt j. quib. mod. pig. vel hyp. sol. l. si res. & si etiam quo ad Falcidiam computatur in bonis venditoris: vt j. ad leg. Falcidiam. l. statuli ber. Sed quo modo sit dominus venditor sine traditione: vt C. de pac. l. traditionib. quę est contra? Sol. speciale in pacto l. cõmissorię, & addictiõis in diẽ: vt sine traditione dominium transferatur: vt hic, & C. de pact. inter emp. & vend. l. commissoriæ. & infra, de in diem adic. l. vbi. § sed Marcellus. Accursius.

f Fundum. peculiarem. Accur.

g Voluntate. s. expressa. nam & supra habuerat, sed tacitam: vel dic quod in non peculiari dicit.

h Præstabit. alias pręstitit, & alias pręstauit: vt instit. de rer. diui. §. nihil. Item accessio possessionis datur: vt infra, de acquir. poss. l. si seruus. Sed contra infra, manda. l. antepen. §. fin. vbi non transfert dominium pcurator. Sol. ibi ma. fi. ar. infra, pro empt. l. qui fundum. §. si tutor. Vel forte ibi nõ habuit liberam: licet generalem habuit. Prima placet.

Si in rem. CASVS. Petebam à te fundum lit. contest. fructus dolo malo alienasti: decessisti. quæritur an hęres tuus propter dolum à te commissum teneatur? Dicitur quod sic, ex quo lis erat contestata: non ante. Viuia.

i Actum sit. Cum defuncto. & lis contesta.

k Absoluatur. s. alias, nisi esset lis contest. & etiam

m Veniet. Hoc ppter lit. conte. cum defuncto. alias non veniret in condemnatione proposita rei vindi. quia cum isti fructus veniant offi. iud. & rei vin. non potest contra hæredem intentari nisi possideat: ergo nec officium potest ea exerci: sed hic corroboratum est. sed etsi possideat, & conuenitur rei vin. non tamen de eo q testator circa rem commisit, condẽnabitur: quia hoc commissum in contractu vel quasi nõ fuit, nisi lit. contes. cum defuncto, quia defunctus ante lit. contest. dolo desijt possidere, in factũ actione tenetur, vt restituat, quatenus ex ea re locupletior est: vt infra eodem titu. l. cum autem. Accursius.

Quę religiosis. CASVS. Habebam monumentum cui ędificando lapides meos adiunxi: amouisti lapides, an possim vindicare, quæritur? Et dicitur quod nõ quia religiosi sunt: & sic in nullius dominio. sed recuperabo per act. in fac. quod si alienos inito domino adiunxi: secus erit, quia vindicabit dominus amotos. Viuia.

n Adhærent. Veluti lapidea monumentis. Secus si pxima sunt. nam illa profana sunt: vt C. de reli. lege, si sepulchrum. §. profana.

o Inædificati. Scilicet mei & à me, & in sepulchro meo.

p Remoti sunt. ab alio forte. Accur.

q Possunt. Scilicet, à me quasi mei: sed quasi religiosi forte sic: vt supra eo. l. in rem. §. j.

r Fecerit. Id est, remouerit. Azo.

s Alieni. Scilicet, lapides. Azo.

t Alibi. non in eodẽ monumẽto. alias de eodẽ monumẽto viderentur: sicut & multa sunt ędificia licet affixa nõ sint: sed sĩ & idem ibi: vt hic statim subijcit.

u A domino. contra cuius voluntatem non potuerunt fieri reli.

x Reponerentur. Scilicet ibidem.

† P. F. xvij

† In P. F. legit, addictio. vt sit sensus, cõpetere ei cui fund[us] est addictus in rem actionem antequam alius ad p̃tium adijciat. vide Ant. Aug. libro. ij. emẽd. c. iij.

Dominiũ quandoq; sine traditione quæritur.

† In P. F. add. Domini.

† si ex duobus.

† P. F. vel

† Præstauit al. præstabitur.

† P. F. actione.

† Fecit.

† P. F.

† Al. add. et.

† P. F. fenito monumento. al. distructo forte factu vel structa.

† distracti

Repetere.

a Repetere. Forte in factum actione: vt ī j. resp. Vel dic in rem. act.

FRuctus. CASVS Si fundū meum à te petebam, & obtinui, cum fructibus mihi restitues. Viu.

b Pars fundi. & sic eadē vindicatione veniunt propter vnitatē: vt hic, & j. de act. empt. l. Iulianus. §. si fructibus. & j. de lega. ij. l. cum filius. §. dominus. & de furt. l. si seruus cōmunis. §. locaui.

SI homo. CASVS Seruum meū possedisti bona fide, ante lit. contesta. peto. cauere debes de dolo tantum. post litē contesta. vero de dolo & culpa.

c Post conuentionem. in iudicio factam, non tamen erat facta contestatio: ore etiam facta fuit: sed res restituta ante. & ideo cauet de solo dolo cōmisso ex die conuentionis vsque ad restitutionem. Sed qualiter bo. fid. pos. dolo quid facere potuit? Resp. loquitur de eo qui bo. fid. habuit ab initio, sed post ante lit. conte. scire cœpit rem ad aliū pertinere. Azo. aliter enim nec dolum committere potuit. lite vero cōtest. cauet etiam de culpa. Si vero etiam ante conuentionem prædictam quid faceret dolo vel culpa, nulla per offic. iudic. fieret cautio, sed propter dolum proponeretur actio, secundum quosdam: vt supra eod. l. non solum. Sed ego cōtra secundum Azo. nam etiam de præcedenti dolo debet cauere: vt supra eodem. l. si post. Potest etiam hæc lex intelligi, vt loquatur post lit. contest. nam tunc cauet tantum de dolo nomine eius temporis quo ante litis conte. possedit: sed ratione eius, quo post, etiam de culpa.

d Bonæ fidei. Inspecto principio. Azo.

e Cæteros. Scilicet malæ fidei possessores.

f De culpa. Id est, quod in animo nō corrupit eum instruendo in malitia. Nam & si ante litis contest. corrupet eum in corpore, potest nominatim implorata iudicis officium, vt restituat etiam sine cautione; vt supra eod. l. non solum. hoc ergo fit vt plene restituatur res. vel ibi liquebat de damno; hic non.

g Post litem contestatam. vt infra. fin. regun. l. iiij. §. post litem. omnes enim in hoc possessores post lit. conte. pares sunt: vt hic, & ar. ī. de per. hæred. l. sed & si lege. §. si ante. & de hoc dixi supra eo. l. non solum. Azo. Idem secūdum quosdam etiam post controuersiam motam, quod non puto; vt in principio huius legis.

LIus rei. CASVS Possedisti rem meam; petebam eam a te. tu condemnatus vt restitueres, noluisti restituere; & in eius æstimatione condemnatus es. de cætero dns eris illi⁹ rei, hęc sunt vera si res petita sit præsens. Si vero sit absens, tunc quando nactus fueris pos. nec aliter refundetur mihi litis siue rei æstimatio, quam si cauerim possessori per me non fieri, quo minus possessionem eius rei nanciscatur.

h Eius. alias huius rei.

num repetere a eos posse constat.

Caius lib. xxviij. ad edictum prouinc. XLV.

FRuctus pendentes, pars fundi b videntur.

Bona fidei possessor ante litem contestatam tenetur cauere de dolo: malæ fidei de culpa: bona fidei post litem contestatā tenetur etiam de culpa. Bar.

Vlpianus lib. lxviij. ad edictum. XLVI.

SI homo sit, qui post conuentionem c restituitur: si quidem a bonæ fidei d possessore: puto † cauere eum de dolo solo debere: cæteros e & † de culpa f sua inter quos erit & bonæ fidei possessor post litem contestatam. g

In soluentem litis æstimationem transit dominium rei præsentis: vel postea ad præsentiam venientis. Bart.

Paulus libro x. ad Sabinum. XLVII.

EIus h rei, quę per in rem actionem petita, tāti ęstimata est, quāti in litem actor iurauerit: dominium statim ad possessorē i pertinet. k Transegisse l enim cū eo & decidisse videor † eo pretio, quod ipse constituit. m

Idem lib. xvij. ad Plautium. XLVIII.

HÆc n si res pręsens sit. o si absens: tunc cùm possessionem eius possessor nactus sit ex voluntate p actoris, & ideo non est alienū q nō aliter litem æstimari à iudice, quàm si cauerit r actor, quod per se non fiat possessionē eius rei nō traditū iri. *

Bona fidei possessor doli exceptione expensas recuperat: nisi cōpensentur cū fructibus. Bart.

Papinianus libr. ii. Responsorum. XLIX.

† F. F. min.

† F. F. cauendū esse de dolo solo debere.

† F. F. etiā al. eiusmet.

i Possessorem. Scilicet me.

k Pertinet. Si eius erat qui accepit æstimationem: vt hic & j. deposi. l. si fideiussor. & j. commo. l. iij. §. j. alias Publiciana mihi datur: vt j. titu. j. l. sed & si res. §. j.

l Transegisse. i. recessisse à lite: & nō tamen de re dubia. Et ita impropriè ponitur. sed & si esset transactio adhuc tamen non esset bona ratio: cum etiā ex transactione remanens res penes possessorē non fiat eius, nisi erat res transigentis: vt C. de transact. l. si pro fundo. in fin.

ADDITIO.

Dic secundum Bar. quod ex causa trāsactionis trāsfertur dominium rei quæ apud transigentem remanet, si hoc esset actum, quod omne ius actoris transferatur in possessorem: & possessor illo pacto esset cōtentus: vt hic est casus. & vide eundē Bar. in l. j. infra pro empto. & d. l. si pro fundo.

† videbitur

† Hoc † Al. add. vero.

* Et si cauere non debeat, actiões suas ei præstaturū: cautiones aūt sunt diuersæ. itaque magis diuersa est hæc le. in qui. infra eo. quam contraria.

m Constituit. Per iusiuran. in litem; vt dixi modo. nam litis æsti. &c. vt infra, pro emp. l. iij. & infra re. amo. l. si propter. in princ.

n HÆc si res præsens sit. Imo idem & si non sit præsens; vt instit. de rer. diui. §. nihil. & j. si cert. peta. l. certi cond. §. fin. quæ sunt contra. Sol. dic præsens, scilicet apud reum; quia possidet, vel restituendi habet facultatem; non autem exigas quod sit ibi in præsentia, vt in contrarijs. Sed & hoc puto, verum si petitor nō ignoret eum possidere. alias videtur decipi: & esset occasio cuilibet rapiendi rem ab inuito; vt infra eo. l. nec quasi.

o Si absens. Id est, si non est in potestate rei. tunc scilicet sit dominus &c.

p Ex voluntate. Quod semper præsumitur, cum litis æstimationem habeat; vt supra lege proxima dixi.

q Alienum. i. absonum vel absurdum. Acc.

r Cauerit. Imo videtur non caueri huic cōtumaci; vt infra eod. l. in qui. quæ est contra. Sol. ibi, de alia cautione dicit quam hic. Vel hic de contumace, ibi de eo qui dolo desijt possidere. Item contra supra eod. l. ex diuerso. §. petitor. Sed & ibi de alia cautione dicit quam hic. Item contra infra, de fur. l. ei qui §. j. vbi dicit furem debere reddere rem si eam adipiscatur, licet litis æstimationem offerat. Sed in odiū eius hoc fit. præterea & ibi redditur æstimatio, vel remittitur condictio furtiua.

Sur-

Sumptus. CASVS. Dedi tibi fundum, quem credebam meum esse. & tu similiter credebas, fecisti sumptus: verus dominus petijt obtinuit. a quo sumptus petere possis? Et resp. quod nec a me qui donaui, nec a vero domino iure ac. sed iure excep. retinere potes admissa compensatione fructuum perceptorum & sumptuum.

a Alienum. Idest, non donantis.

b Donauit. Huic bonæ fidei possess.

c A domino. Qui euicit iure meo secundum M. Vel dic ture actionis, sed exceptio. sic, vt subijcit.

d Opposita. Ei qui euicit. Acc.

e Contestatam. Maxime. idem si post: vt not. infra e. l. emptor.

f Excedant. Scilicet sumptus. Ac.

g Compensatione. Hinc inde pro rata portione: vt C. de euic. l. si super emp. Et sic nota hic casu bon. fid. pos. fructus non lucrari: vt & s. eodem. l. quod si artificem. & j. eodem l. emptor.

P.F. positure actionis. | A lite.

SVmptus in prædium, quod alienum a esse apparuit, a bonæ fidei possessore facti, neq; ab eo, qui prædium donauit b neque a domino c peti possunt: verũ exceptione doli opposita, d per officium iudicis æquitatis ratione seruantur: scilicet si fructuum ante litem e contestatã perceptorum summam excedãt f etenim admissa compensatione, g superfluum sumptum [meliore prædio facto] dominus restituere cogitur.

Hæc lex est breuis, & ponit duo ex quibus consistit domus: scilicet ex solo, & ex superficie. Bartolus.

Celsus libro xviij. Digestorum. L.

SOlum partem esse ædium h existimo nec alioquin i subiacere vti k mare nauibus. Meum esse † quod ex re mea superest, l cuius uindicandi ius habeo.

Ex solo titulo absq; traditione non quæritur dominium, nec ius vindicandi. Bar.

Callistratus libro ij. edicti monitorij. LI.

SI ager ex emptionis causa ad aliquẽ pertineat m non rectè hac actione agi poterit ante, quam traditus sit ager, tuncque possessio amissa sit. n Sed hæres de eo quod hæreditati obuenit † rectè aget, o & † si possessioné eius adhuc nõ habuerit.

Si iudicium reale transfertur in hæredem post lit. contest. venit dolus & culpa defuncti & hæredis: sed ante lit. contesta. de dolo defuncti non tenetur, nisi quatenus est factus locupletior h. dicit: De hoc plenè vidisti supra e. l. si rem. & ibi glo. Bar.

Pomponius libr. xvj. ad Sabinum. LII.

SI in rem actum sit, p & in hæredem possessoris iudicium datum sit: culpa quoq; q & dolus malus hęredis in hoc iudicium venit.

Iulianus libro lv. Digestorum. LIII.

CVm autem r fundi

Vide Antino. A. Persij.

P.F. est.

Solum. CASVS. Si aliquis petat domum: an videatur petere solum, quæritur? Et respo. quod sic: quia solũ est pars domus. aliud enim est in naui, quę sita est in mari: quia nec mare est pars nauis: nec econuerso. Meum. Bouem meum possedisti: interfecisti: & excoriasti, carnes consumpsisti: corium & cornua vindicare potero. Viu.

Domus partes.

h Ædium. Dialectici dicunt ex tribus domum constare. s. fundo, pariete, & tecto. nos ex duobus. solo & superficie: vt hic, & infra, de vsuca. l. eum qui in glo. superficiei.

i Nec alioquin. i. & non alio modo subiacet.

k Vti. i. sicut: alio modo subiacet mare nauibus: nã solum vt pars: nõ ita in aqua & naui, vt vnum faciãt simul iuncta.

l Superest. Vt corium ex boue. Et not. hic ar. infra ad exhib. l. de eo. §. si quis. & de reli. & sum. fune. l. ij. §. j. Sed contra infra, de leg. ij. l. mortuo boue in p ri. vbi dicit corium mortui bouis non esse legatarij. So. ibi non erat bos legantis: vnde legatarius non erat dominus. Vel dic quod erat dominus legans. sed mortuus est bos ante diem legati cedẽtem: quia cõditionale erat: vt de cad. tol. §. si autem.

Si ager. CASVS. Si fundũ mihi vendidisti, nũquid statim vindicare potero, quæritur? Et dicit quod non: nisi mihi traditus sit. Et intelligas nisi in vltima volũtate: quia eorum dominia quæ in vltima voluntate relinquuntur. sine traditione transferuntur. Vivianus.

m Pertineat. Hoc verbum late patet: vt j. de verborum signi. l. verbum pertinere.

n Amissa sit. Cum est traditus: vt j. de actio. emp. l. Quintus. & C. eo. l. pe.

o Recte agit. Quia omnia iura ad eum transeunt adita hæreditate: possessione excepta: vt j. de acquirẽ. poss. l. cum hæredes. licet sit ar. contra. ad id quod de possessione dixi supra ex quibus cau sis. ma. l. cum miles. Et sic nota. dominium sine possessione transferri vt dictum est. Idem est in legatario: vt infra quemadmo. ser. amit. l. si partem. §. si p fundum. & de test. l. filiusfamil. & l. qui in domini. Idẽ in bon. poss. vt j. de bon. possess. l. j. Idẽ in fideicommiss. hæreditate: vt infra, ad Trebel. l. facta. j. respond. Idem in donatione & venditione facta ecclesiæ, vt C. de sacrosanct. ecclesi. le. vt inter diuinum. Idem in pacto. l. commissoriæ vt C. de pact. inter emptio. & vendi. le. commissoriæ. & ad dictionis in diem: vt supra eod. l. si quis hac. & de his dices infra, de fundo dot. lege, si fundum.

Dominiũ, sine possessione transfert. | Obuenerit P.F. | P.F. etiã.

Si in rem. CASVS. Peto a te fundum. lite pendẽte decessisti hærede relicto, & res ad eum peruenit si dolum commisit, tenebitur. Si autem petitum a te fundum ante litem contestatam. & dol. ma. alienasti, & decessisti an ab hærede tuo petere possim? Dicitur quod non: sed actione in factum tenetur mihi de eo, quod locupletior factus est. Viuia.

p Si in rem actum sit. Contra defunctum: & lis cõtestata sit.

q Quoque. Id est, non solum si apud eum res sit cõstituta, secundum Azo. vel dic, id est, non solum defuncti, sed etiam hæredis ad quẽ possessio peruenit. Dubitatio autem hic erat: quia videbatur hic hæres conueniri ex hæreditaria causa: & ideo nõ teneri propter dolum & culpam suam: sed tamen tenetur propter suam, & defuncti, propter litem contestatam cum defuncto: nam sic intellige, quod cum defuncto erat lis contestata: vt supra eodem. lege, si in rem. Sed & si possidet: & lis cum defuncto non fuisset contesta. tenetur vt quilibet possessor, non vt hæres: vt infra, ad exhibendi. lege, de eod. §. final. Accursius.

r CVm autem. Alias, si autem, & alias, cum autẽ incipit hæc lex.

Non

possessor ante litem contestatã dolo malo fundum possidere desijt: hęredes eius in rem quidẽ actionẽ suscipere cogendi nõ sunt, a sed in factũ actio aduersus eos reddi debebit: per quam restituere cogantur, † inquãtum locupletes ex ea re facti fuerunt. b

In iis qua continẽtur fundo meo vna elementationi, separatio non contingit. Idem in omnibus cõiunctis per ferruminationem. Bar.

Pomponius libro xxxj. ad Sabinum. LIIII.

SI † fundi possessor c eum excoluisset, seuisset vt, & postea fundus euincatur, cõsita tollere non potest.

Sententia lata ic reali contra clientulum; non facit praiudicium co.ra aduocatum, ad quẽ res in veritate pertinet. Bart.

Vlpianus libro vj. Opiniorum. LV.

INter officium d aduocationis, & rei suæ defensionẽ, multum interest †: nec ꝓpterea qs (si postea cogoouerit ré ad se pertinere,) qđ alij eam vindicãti, tunc ignorans suam esse, assistebat, dominium e suũ amisit.

Hæredes possessoris ante litem contestatam conueniuntur hac actione secundum quod possidẽt non portione hæreditaria. Bar.

Iulianus libro lv. Digestorum. LVI.

SI possessor fundi ante iudicium acceptũ duobus hæredibus relictis decesserit: & ab altero ex ijs, qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit: quin insolidum cõdẽnari debeat dubitari non oportet. f

Vniuersitas corporum & iurium non vindicatur. Ba

Idem libro lxxviij. Digestorum. LVIII.

VIndicatio, non vt gregis, ita & peculij recepta est: sed res singulas g is, cui legatũ peculium est, petet.

Si duo vindicant eandem rem ab eodẽ possessore: primo vindicanti traditur præstita cautione. Bar.

Alphenus libro vi. Digestorum. LVIII.

a Non sunt. Quia nõ possident: neq; dolo vel culpa defierunt possidere. sed ideo videbantur cõueniri posse: quia partibus defuncti funguntur hæredes: vt supra, de eden. l. quædam. §. j. sed non est ita hic.

b Ex ea re facti fuerunt. etsi modo non sunt; vt argu. supra, qđ metus caus. l. videamus. tenuel enim pœnali actione teneri cęperant in genere. cæterum si ad speciem certã, eius interitu liberarentur. Item est argument. quod teneantur: vt supra de calum. l. in hæredem. Item merito actione in factum tenentur, quia ęquũ est eos teneri: nec apparet de alia actione magis: vt C. de sac. san. ecc. l. sancimus. Item non tenentur quasi hæredes: sed quasi quilibet alius q locupletior esset sicut & hæres tutoris tutor nõ est, nec hęres socij socius: tenetur tamen de eo quod ad eum peruenit: vt ĩ. de hær. tut. l. j & infra pro soc. l. e. hæres socij. Et sic habes q hæres qui non possidet, tenetur inquãtum locupletior est de dolo defuncti quem ante litem contestatam, commisit. de eo autem quod post, omnimodo damnandus est: vt supra, leg. proxi. & l. si in rem.

† P. F. quãto locupletes, &c. al. locupletiores.

† Al. add. postea quã.

c SI fundi possessor. Scilicet ma. fi. nec excipit nam bon. fid. exceptionẽ habet pro impensa vt institut. de rerũ di. §. ex diuerso. tollere autem non potest aliquis bon. fid. vel ma. fid. vt in ferruminatis, vt infra, de acquirend. re. do. l. sed si. §. arbor. & infra, de vsufruct. leg. sed & si quid. sed licet non possit tollere bon. fid. vel ma. fid. sumptus tamen de fructibus deducet vt infra, familiæ erciscu. leg. fundus.

† P. F. est.

INter. CASVS. Rem possedisti, quæ mea erat ignoraui tamen meam esse Titius eam petijt credens suam esse præstiti ei patrocinium in causa, & succubuit. si velim eam postea petere an possum nõ obstante exce. rei iudica? Dicitur quod sic; quia aliud est vindicare, & aliud vindicanti patrocinium pręstare. Viuianus.

d Inter officium. Dic casum quod inter eum q suo nomine, & eum qui vt aduocatus petijt rem, multum interest reo absoluto; cum altero casu obijciatur exceptio rei iud. altero non. Et secundũ hoc dic defensionem. i. petitionẽ; vt postea innuit. sic & s. de edẽ. l. j. in prin. Vel dic, inter aduocatum & creditorẽ, qui patitur debitorem agere de proprietate ei obligatæ multum interest: cum primo nõ noceat sententia absolutoria: in alio sic; vt infra de re iud. l. sępe. §. Idẽ similibus casibus qui ibi sunt. & hoc si fuit ignorans aduocatus: vt hic dicit. Quid autem si sciuit? forte secus vt supra, de inofficio. test. l. j. in princ. quæ est cõtra. Vel dic idem, si modo sciuit ius suũ durare: vt infra quibus mo. pig. vel hypot. solui. l. sicut. §. non videtur. In l. autem contraria dic fauore vltimæ voluntatis seruandum. Item quid si ex parte rei assistat? Respon. minus tunc sibi nocet cum nihil asseueret sed neget rem actoris. vnde indistincte non nocet: sed in actore distinguit sciens, vel ignorãs: q: alterius esse asseuerat secundum primam solutionem.

e Dominiũ id est, effectum dominij. nam per sentẽtiam dominium non mutatur: vt infra de cõdi. inde. l. Iulianus, & supra eod. l. & ex diuerso. §. vbi. sed exceptionẽ rei iudi. parit. nemo. n. errãs &c. vt & infra de ac qui. re. do. l. si procuratoc. ij. & C. eod. l. re sua. & de præscr. lon. temp. l. nec potentem. Accu.

SI possessor. f Non oportet. Vt & infra de vi & vi ar. l. si plures, & infra commo. l. e. iij. §. pen. Et est ratio, quia sicut si ad nullum hæredem possessio peruenisset, nullus teneretur, ita & nunc quo ad eos ad quos non peruenit. secus autem post iudicium acceptũ: vt infra, de præscript. l. ij. in fi. secundum nos. vel dic, vt ibi.

VIndicatio. CASVS. Si gregem meũ possidꝭ & gregem ipsum & singula capita vendicare potero. aliter est de peculio filij mei possides; quia totale peculium non vindicabo; sed singulas res corporales de pecu.

g Singulas. Quia peculium cõtinet actiones & obligationes cum corporibus; vt infra, de pecu. l. quam Tuberonis: §. si grex antẽ sola corporea; vt instit. de leg. §. si grex. versi. grege. Sed quid si fundus tantum est in peculio, an poterit vindicari? Respon. nõ quia aptitudinem potius & naturam quam alicuius emergentis casus qualitatem esse spectandam, sicut & in actione legis Aqui. dicitur: vt instit. de lege Aql. §. his autem verbis. Azo. Et sic opponiẽ; fundus vindicatur; & fundus est peculium; ergo peculiũ vindicatur? Respon. fallacia est secundum accidens. Itẽ si dicas, peculium est fundus, & peculium non vindicatur ergo neque fundus. eadem est fallacia.

IS a quo CASVS Si duo pos. fundi petebit resti tuendus est ei q primo peruenit ad sentētiā. & ille cauebit de præstando possessorem indemnem. Vin.

a Restituisset. i. restitui damnatus esset. nā & infra dicit possessori cauendū: & declaratur in respōsione hic intellectus: si enim prius restituisset, postea officium iudicis ad cautionē locum non haberet vt C. deposi. l. iiij. & a secundo absolueretur: vt infra l. proxim.

ADDITIO. Doc. reprobant istā gloss. nam cum possit exigere cautionem, & non exigit, est in dolo: vt infra ad legem Falc. l. dolo. ideo condemnatur tanquam dolo desierit possidere, secundum Bartol. quem vide plenius de hoc in l. pe. supra de peti. hære.

IS, a quo fundus petitus erat, ab alio eiusdē fundi nomine conuentus est. quærebatur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset, a & postea secundum alterū petitorem res iudicaretur: b quemadmodum non duplex damnū traheret? c † Respondi vt priori d iudex adiudicaret, eū e oportere ita fundum petitori restitui iubere, f vt possessori caueret g vel satisdaret: h si alter fundum euicisset eum præstare. i

Si super eadē re est duplex iudicium: scilicet petitorium & noxale; si primo vincitur in petitorio, res tradatur præstita cautione: si primo in noxali, tradetur simpliciter. Bār.

Pau. li. iiij. † ἐπιτομῶν Alpheni. Digest. LVIII.

AQuo seruus petebatur k cū † eiusdem serui nomine cū eo furti ageretur: † l quærebatur, † si † vtroq; iudicio cōdemnatus esset, quid se facere oporteret si prius seruus ab eo euictus esset? m Respondi, non † oportere iudicem cogere, vt eum traderet, nisi satis ei datum esset, quod pro eo homine iudicium accepisset, † si quid n ob eam rem datum esset, o id rectè præstari. Sed si prius de furtò iudicium factū esset, & hominem noxæ † dedidisset, deinde ipso homine secundum petitorem iudicium factum esset: non debere ob eā rem iudicem, quod hominem nō traderet, litē æstimare: p quoniam nihil eius culpa neque dolo contigisset, q quo minus hominem traderet.

Qui habitat in domo aliena domini voluntate: quod ibi ædificat, domini non facit, & ideo poterit vindicari. Bar.

Iulianus lib. vj. ex Minicio. * LIX.

HAbitator r in aliena ædificia fenestras & ostia imposuit, eadem post annum s dominus ædificiorum dempsit. quæro, is qui imposuerat, possitne † t ea vindicare? Respondi † posse. nam quæ alienis ædificijs connexa essent eā quandiu iuncta † u manerent, eorundem ædificiorum esse: simul atque x inde dempta essent, continuò in pristinam causam y reuerti.

Pomponius lib. xxix. ad Sabinum. LX.

† P.F. Respondi, vter prior iudex iudicaret, eum, &c.

b Iudicaretur. i. esset iudicandum.

c Traheret. i. sentiret. sed qualiter potest alius agere de iure, cum alius iam obtinuit? R. s. pone qd vnus egit Publiciana, & obtinuit: postea verus dominus rē poterit petere directo vel pone rem sub conditione legatā, Interim enim eam iure hæres petit: deinde legatarius impleta conditione & quære hic: vt supra de peti. hæred. l. pe. Accur.

† P.F. iij.

† P.F. et.

† P.F. agebatur.

† P.F. quæsitum est.

d Priori. i. proprio re. Azo.

† Al. add. in.

e Eum iudicem. i. si habes infra, iubere: alias si habes debere, dic eum, id est, possessorem.

† Alij præponunt negationem dictioni nisi.

f Iuberet. alias debere: & alias iubere.

† Al. add. et.

g Caueret. quādo non est suspecta.

h Satisdaret. Vbi persona est suspecta: vt supra, qui satis. cog. l. si fideiussor. §. fin. & facit supra, de pe. hære. l. penultima.

i Præstare. Possessorem indēnem: vt ī. e. l. qui ipsi.

AQuo. CASVS Seruum quem possedisti, vendicaui: & tu a Titio conuenieris act. noxali. si obtineo in causa, mihi erit restituendus: & cauebo q cō seruabo te indemnem aduersus Titium agentem noxali act. si Titius primo obtinuit: postea in nullo mihi teneberis: quia nec possides, nec dolo desijsti possidere. Viuia.

k Petebatur. s. rei vendicatione.

l Ageretur. Scilicet noxali.

m Euictus esset. Per rei vendica.

n Si quid. & hæc sunt verba satisdationis.

o Datum esset. scilicet noxali. in qua condēnari debet adhuc. tenetur enim noxaliter: quia seruum promisit iudicio sisti, quem tēpore litis contestatæ possidebat: vt supra, si ex noxal, causa. le. j. Idem & si non promisisset: licet sine culpa desijt possidere: quia personalis est obligatio: vt infra, de noxa. l. si plurium seruus. §. fin. hic tamen est in culpa, quia non exegit cautionem: vt argu. infra, ad leg. Falc. l. dolo. & infra, si cui plus quam per leg. Fal. l. hæc autem §. hæc cautio. secundū Azo. Secus autem est vbi a multis noxaliter conuenitur: quia tunc occupantis est conditio melior, & cæteris actio denegatur: vt infra, de noxal. l. si quis a multis. Accu.

† P.F. dedisset.

p Æstimare. i. in litis æstimatione cōdemnare; vt ī. e. l. si in rem. Acc.

q Contigisset. bona tatio: vt supra eo. l. si in rem. secus autem in conuerso: vt supra diximus. In casu isto tamen nihilominus debet euerti possessori ab eo qui noxali egit: quia saltem de facto potest rei vend. cōuenire: vt supra l. proxim. Accursius.

* Quę differētia sit cū scribit, Ex Minicio &, Ad Minicium, Anto. Au. li. 1. cap. 7. Quod & supra est, cap. 59.

† P.F. possessor ne.

† P.F. respondit.

† Coniuncta.

r HAbitator. vt fructuarius, vel colonus: vel inquilinus: vel quilibet bo. fi. possessor.

s Post annum. Forte post finitum tempus suum habitandi. Vel dic quod propter vsucapionem dicit: quia videbatur dominus vsucepisse iure istoc vt institut. de vsucapion. in princip. Sed non est ita: quia non possidet fenestras & similia: qui domum possidet: vt infra, de vsucapion. lege, eum qui. in principio.

t Ne. Id est, an. Azo.

u Iuncta. Quo casu ex conducto agit inquilinus, vt tollere possit sine læsione, prioris status, de damno infecto promittens vt infra, loca. & conduc. l. sed addes. §. si inquilinus.

x Atque. Id est, postquam.

y Pristinam causam. nisi pretium a domino fuisset solutum: vt institu. de rer. di. §. cum in suo. ver. appellatione.

Quod infans a vel furioſus poſſeſſor perdidit, vel corrrupit: impunitum eſt

Quod adiicitur rei cauſa refectionis, ipſi rei cedit: ſi quid de nouo affigitur ad dominum iure pertinet. Bar.

Iulianus lib.vj.ex Minicio. LXI.

Minici' interrogatus, ſi quis nauē ſuā aliena materia refecisſet, num nihilominus eiuſdem b nauis maneret? Reſpondit, manere. ſed ſi in ædificāda c ea † idē feciſſet. non poſſe, d Iulianus notat, e nā proprietas totius nauis, f carinæ cauſam ſequitur.

Acceſſiones ciuiles in hac actione veniunt ſicut naturales. Barto.

Papi.li.vj.Quæſ. LXII.

Si nauis a malæ fidei poſſeſſore g petatur & † fructus h æſtimandi ſunt: vt in taberna & area, quę locari ſolēt Qđ nō eſt ei contrarium, ꝙ de pecunia depoſita, quā nō attingit hæres i vſuras præſtare nō cogitur k Nam etſi maxime vectura [ſicut vſura non natura peruenit, l ſed iure l percipitur: m tamē ideo vectura deſiderari poteſt, quoniā periculum nauis poſſeſſor petitori pſtare non debet, n cum pecunia periculo dantis fœneretur. o

Fructus percipiendi intelliguntur, qui a petitore percipi potuerunt. Bar.

Generaliter p autē cum de fructibus q æſtimandis quæritur: conſtat † animaduerti non debere, an malę fidei poſſeſſor fruitus ſit: ſed an petitor frui potuerit, r ſi ei poſſidere licuiſſet, quam ſententiam Iulianus quoque probet.

Ei qui culpa deſiit poſſidere & propterea litis æſtimationē ſoluit ſunt cedēda actiones, & cōpetunt vtiles ſine ceſſione contra extraneum: & etiā cōtra dominum, cui litis æſtimationē ſoluit. Bar.

Idem lib.xij. Quæſtionum. LXIII.

Si culpa, nō fraude s

---

a Quod infans. Id eſt, minor vij. annis: vt C. de iure delib. l. ſi infanti. ſecus in proximo pubertati: vt ỹ. de reg. iu. l. ſi pupillū. Azo. Et erit rō in vtroq; quia infantem tuetur innocentia conſilij, furioſum infęlicitas facti: vt ỹ. de ſica. leg. infans. & ỹ. de admini. tu. le. ſi. in ſi. & ỹ. ad l. Aquil. l. ſed & ſi. §. iniuriā

Inicius. CASVS. Si nauē meā aſſeribus tuis refeci, remanet mea ſi tuis tabulis nauē feci: tua erit, & æſtimari debet.

b Eiuſdem. ſ. reficientis.

c In ędificanda. Scilicet de nouo vel ab initio.

Vide an tinnm. A. Perſij. d Non poſſe. Scilicet dominum manere. i. fieri. Et intellige quando iam erāt ad hunc vſum a domino preparatæ. Secus ſi ex ligno alterius fecit tabulas: & poſtea nauē; vt in contrario; vt infra, de acquir. re. do. l. ſed ſi ex meis. in princ. & quod ibi dicit meis. i. mea cupreſſu factis; non tamen in veritate meis; ſed ſuis; quia bona fide & ſuo nomine fecerat; & nō poterat res reduci ad priorem materiā. Item eodem modo intellige inſtitu. de re. di. §. cum ex aliena. nam & ibi etiā aſſides fecit de alieno ligno; & ſic non tranſit nauis in dominium ſpecificantis; vt hic. Sed hoc ideo, quia redire ad primam poteſt materiam. Item cum eadem diſtinctione intellige ſuperius reſponſum, licet quidem in hoc ſolo faciāt vim, reficere vel facere ↄ.

† Eadem.

† Etiam.

e Iulianus. notat. Primo caſu bene reſponſum eſſe. Azo. & rationem reddit. Accur.

f Nauis. i. tabularum omnium in naui poſitarū; vt cuius erat carina, ſint tabulæ omnes cauſa reficiendi expoſitę. Azo Et dicitur carina quaſi currina; quia p aquam currit. ſ. inferior pars nauis.

g Si nauis. Poſſeſſore. ſine titu. vt teneatur de percipiendis; vt in huius ſi. legis dicetur. Azo.

h Et fructus. Etiam percipiendi; vt ſtatim probat.

i Hęres putatiuus.

k Non cogitur; vt ỹ. de peti. hære. l. ſi poſſeſſor hæreditatis in prin: & hoc niſi ſit in mora reddendi.

l Iure. Scilicet ciuili. Vel dic, id eſt, pacto cōtrahentium; ideoq; videtur quod vecturæ nauium quæ percipi potuerunt, cum ſint ſimiles vſuris in hoc nō debeant præſtari; vt ỹ. de vſuris. l. vſuræ. in fine. qa ex corpore non proueniunt; vt infra, de verborum ſignifica. l. vſura pecuniæ. Sed reſpo. ideo vectura præſtatur; quia cū nauis ſit parata vt nauigetur; vt infra, de vſufru. lege, arboribus. §. nauis. & ſic nō ſit in periculo poſſeſſoris; vt hic, niſi aduerſo tempore eā nauigatum mitteret; vt ỹ. eo. l. qui petitorio. æquum eſt vt de vectura percipiēda teneatur. at pecunia nō eſt ad hoc inuenta vt fœneretur; ideoq; periculo ſuo fœnerari atq; cōſtringi non debet; ꝙ fieret ſi vſuras percipiendas ab eo exigeremus. Sed qualiter poteſt eſſe malæ fidei poſſeſſor nauis, quin & fur ſit; & ſic indiſtincte ſuum ſit periculum? Reſpond. erat malæ fid. poſſ. fictione; vt quia erat hęres eius qui ſciebat alienam hoc eſt commodatarij, vel ſimilis; & hic ignorabat alienam. Vel bonæ fidei fuit principio; ſed poſtea malæ fidei, & ideo de percipiendis tenetur ſi facit dolo vt ỹ. e. l. ſi homo.

† Prop

m Percipitur. Id eſt, licet in vtroque ſint acceſſiones ciuiles; tū ideo, &c.

n Non debet, licet nauiget.

o Fœneretur. Et ſi fœnerauit, nō reſtituitur vſuras; cum ſuo periculo fœneraret; vt & infra, pro ſocio. l. ſi vnus. §. ſi vnus. & ỹ. ad Trebel. l. poſtulante. §. ſi. Et ſic not. naturalem acceſſionem in hoc a ciuili differre. ſic differt & in alio; vt colliges infra, de vſu. le. in fideicommiſſi. circa princip. & C. de vſu. rei iudica. leg. finali.

† P. F. animaduerti debere non an malæ fidei poſſeſſor fruiturus ſit, ſed an, &c

p Generaliter. ſiue ante litis cōteſt. ſiue poſt; ſi modo de percipiendis agatur. de his enim hæc lex dicit; Vnde non habet tit. poſſeſſor; alias de his nō tenet, vt C. eo. l. ſi fundum. niſi in quatuor caſibus; vt ſupra eo. l. fructus. diximus.

q Fructibus percipiendis.

r Potuerit Scilicet honeſte, non aliter; vt ſupra eodem, lege, fructus. Sed quid ſi poſſeſſor potuit, petitor non? Reſpondetur, non tenetur; vt argumento ſupra, de petitione hæreditatis. lege, cum hæreditas.

Si culpa. CASVS. Rem quam a te petij, citra dolum, culpa tamen deſiiſti poſſidere; & in æſtimationem condemnatus es; an tibi debeo cedere actionem quam habeo aduerſus quemlibet poſſidentem quæritur? Et dicitur quod ſic; & ſi poſſeſſio illius rei peruenit ad eum, poteris vindicare. ſi autem ad me peruenerit; vtrum poſſis a me vendicare? Et reſp. quod ſic; nec debeo audiri ſi volo pretiū reddere ↄ.

s Nō fraude. tūc enim ſecus; vt ỹ. e. l. is q. Sed certe

imo

Imo videtur idem ac si culpa: vt ǁ. de re iud. l. in depositi. quæ est contra. Sol. ibi in contractu bonæ fidei vbi exuberantior fides exigitur: quia à princ. habuit domini voluntatem: hic in stricti iuris.

ADDITIO. Vel solue aliter vt per gl. in d. l. is qui ǁ. eo. quæ ponit tres sol. & tene tertiam, quam approbat. Bar. ibi.

a Amiserit. Lite contra se contes. vt ǁ. eod. l. si homo. & l. si à bonæ fid.

b Nulla. Alia quã litis æstimatione.

c Æstimationem. I. statim: vt & infra, de lega. j. l. cum res §. sed si culpa.

d Adiuuari. Sed qualiter adiuuabit contra dominum: & quod auxiliũ contra extraneum habebit: cum præstita æstimatione nunquam habuit possessionem postea: aliter em̃ vel rei ven. vel Publicianam habere non potest: vt ǁ. eo. l. hoc si res. & infra titu. j. l. traditionem? Respõ. secundũ Azo. vtilem in rem. Nam & ius actoris emisse videtur dando litis æstimationem: vt ǁ. l. eius rei. Vnde tanquam emptor habet vtilem in rem: vt & C. de here. ven. l. fin. Alij vt Ro. dicunt quod hoc auxilium & adiutorium est actio ex empto, quã intentabit contra eum qui litis æstimationẽ accepit, vt actionẽ cedat. I. vtilem in rem: qua cessa intentabitur contra quemlibet, etiam contra dñm qui decessit. Est em̃ (vt dixi) litis æstimatio similis emptioni: vt ǁ. pro emp. l. litis. Tertij dicunt hoc auxilium & adiutoriũ esse actionem Publicianam. Nam & antequam præstitisset litis æstimationem, habebat eam cõtra aliũ: nunc autem propter vigorem rei iud. prius eam habet etiam contra dñm: licet contra eum antea nõ daretur. Et sic erit hic casus quo Publiciana contra dominum datur ſm eos: vt in similibus: vt ǁ. eod. l. si à Titio. & dices ǁ. tit. j. l. pen. Quarto dic ſm M. quod hæc res erat præsens cum soluit æstimationem: & ita videtur tradita. Et pone quod non erat dominus qui vendicabat: alioqui statim fuisset factus dominus: vt ǁ. eod. l. eius. Sed prima opinio verior est.

e Nec facile. Quia quandoq; debet audiri ratione causæ: vt in commodato & locato: non aũt hic, in quibus rem retinet reddendo æstimationem: vt infra, de cõdi. sine cau. l. ij. & infra, commo. l. in commodato. §. fin. & l. si vt certo. §. fin. secundum quosdam. Sed non placet secundum H. cum tam in aliis quam in istis debeat cedi actio, & sic cõdemnati est electio. Sed hoc speciale, vt ex causa, vt quia malæ fidei possessor est, sic præcise audiatur. Sic & contra furem quis traditur: vt infra, de fur. l. ei qui.

f Iudicati. Id est, condemnati. Accur.

† P. F. a- ptione sua. † vt

† Extraordinariũ id est, actionem in factum. Cum hic non sit dominus.

† Ei laturus.

Al. add. n.

quis possessionem amiserit, [a] quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice, si desideret, vt aduersari† actiones suas † cedat: cũ † tamen prætor auxiliũ quandoque laturus † sit, quolibet alio possidente † nulla [b] captione adficietur. Ipso quoque, qui litis æstimationem [c] percepit, possidente, adiuuari [d] debet: nec facilè [e] audiendus erit ille, si velit postea pecuniam, quam ex sententia iudicis periculo iudicati [f] recipit, restituere.

Ea quæ sunt in vsu, non habentur in fructibus. Bart.

Idem lib. xx. Quæstionum. LXIIII.

Cum in rem agitur: eorum quoque nomine, quæ vsui, non fructui [g] sunt, restitui fructus [h] certum est.

Possessori debet restitui pretium à domino quod est in eius vtilitatem versum cum vsuris: habita tamen fructuum compensatione. Bart.

Idem lib. ij. Responsorum. † LXV.

Emptor prędium, qđ non a † domino [i] emit, exceptione doli posita, † non aliter restituere domino cogetur, quàm si pecuniam creditori eius solutam, qui pignori datum prędiũ habuit: vsurarumque medij [k] temporis superfluum [l] recuperauerit: scilicet si minus in fructibus ante litem [contestatam] † perce-

Cum in rem. CASVS. Petij rem meam à te, obtinui, non solum venient fructus, quos percepisti tu fructuarius, sed etiã quos percipere potuisti: vt flores, fœnũ, & similia. q. d. omnis vtilitas veniet. Viu.

g Non fructui. Id est, in quibus vsus non vsusfruct. constitui potest: vt in his quæ solo vsu cõsumuntur vt instit. de vsufruc. §. constituitur. & infra, de vsufr. earum rerum quę vsu consu. l. j. & ij. Sed hoc nõ placet quia in his rebus potest esse & solus vsus, quibus & vsusfructus. & econtra: vt infra, de vsu. & habita. leg. j. Dic ergo, id est, eorum quæ quis haberet hoc ipso quod esset vsuarius, licet vsufructuarius non esset: quæ sunt multa, vt instit. de vsu. & ha. §. j. ij. & iij. vel dic de vasis & similibus in quibus vsus nõ vsusfructus est: vt infra de vsuris. l. iij. §. fin. & l. videamus. Accur.

h Fructus. Id est, vtilitatem. quęcunque illa sit.

Emptor. CASVS. Obligaui tibi fundum pro decem, quem vendidisti Titio. si petam fundum a Titio: an repellet me per exceptionẽ nisi restituã id pro quo fundus fuit obligatus, i. sortem & vsuras? Et dicitur quod sic: nisi tantum percepisset ex fructibus.

† Definitionum.

† P. F. a non.

† Opposita

† a lite contestata.

Ancillam. Filiam meam copulaui alicui in matrimonium. dedi ei ancillam, nõ vt haberet in dotem, sed in peculiũ. decessi: nunquid ancilla erit hæreditaria? Dicitur quod sic. Sed pone quod nolui in testamento quod filia esset hæres: & sic in cæteris bonis eam exhæredaui. dicitur quod ancilla erit filię. Acc.

i Non a domino. Puta a creditore, qui non habuit ius vendendi: vt infra, de leg. ij. l. fin. §. quatuor. Vel secundo quando mala fide emit colludens in pretio cum creditore, vendente ex pacto vel ex lege: quo etiam casu opponitur exceptio doli mali vel in factum: vt hic, & C. si vend. pign. l. j. in fin. Si autem habuit ius vendendi, & bona fide emit: fieret emptor dominus, & non teneretur actione in rem, de qua hic dicit: instit. qui. alie. licet. § j. Vel dic tertio quod à non creditore emit pro decem. Item creditori soluit, cui hoc prædium obligatum est pro xv. retinet ergo prædium pro his xv. non autem pro x. quia illa in vtilitatem domini non venerunt. & sic loquitur lex quæ est contra C. de rei vindica. l. mater. & C. de fur. l. inciuilem. & facit ad hanc infra, de pigno. actio. l. si creditor.

ADDITIO. Solue secundum Bar. & dic quod in legibus in contrarium allegatis pretium non erat conuersum in vtilitatem domini: hic sic. & de hoc vide plene per eundem Bar. in l. ij. de quadrien. pręscrip. & infra, de pręscrip. xx. ann. l. j.

k Medij. Medium est postquam soluit, vsque quo conuenitur.

l Superfluum. I. illud quod excedit fructus perceptos: & hoc si minus, &c. vnde & si totidem sunt, in totum fit cõpensatio. sicut. n. fructus alias cum impensis compensantur: vt ǁ. eo. l. sumptus. in prin. Ita medio cõpensantur hic fructus cũ vsuris, & hoc est

quod

quod subijcit, nam eos, &c. vt dicitur supra, de minori l. minor xxv. ann. § prædia. Vsuras autē nouas vocat quas petit emptor ratione temporis post solutionem currentis. non ergo dicit de ijs quas emptor soluit creditori. Et sic nota ꝙ ad vsurā solutam vel sortem nō fit compensatio. Dicit ergo nouas respectu veterum: quas hic debitor dudū credi tori soluit vel solue re debuit ſm Azo. quæ sepetuntur vt sors: non tamen faciunt aliam vsurā: licet sors soluta faciat: vt infra, qui po. in pig. hab. l. si prior. §. sciendum. secūdum Azo. & id tēpus quo hæc currunt, dicetur mediū tempus. Sed quare fructus tantum ante litem contestā? Respō. imo & post percepti. Sed de prima ideo dicit: quia magis dubitabatur. posteriores enī valde ad officium iudicis pertinent: vt infra, de ædil. edic. l. ædiles. j. §. item secundum. Sed quid si pendente conditione legati hęres alienet; & postea dudum extitit conditio. factę sunt expensæ à bonæ fidei emptore: ideo opponit doli exceptionem, & ego compenso fructus quos conditione pendente percepit: an possum? Respondeo, non: quia illo tempore mei non erāt: nec res: nec ea na petere poteram vt C. de caducis tollendis. §. fin autem. Accursius.

† P.F. fuit

† P.F. ancillam.

† In P. F. add. est.

Bal. in l. insulam §. fructus j. sol. ma. dicit istā gl. fore sing. & ordina. ad hoc ꝓpositum, quod licet fruct⁹ percepti ex aliena re cō pensentur cū expensis & sumptib⁹. d. §. fructus cū ibi no. plene & vbique, tamē fec⁹ est in sumptibus factis in re propria restitutioni subiecta. Bolog.

† P.F. vindicabimus.

ptis fuerit. † nam eos.[a] Vsuris nouis duntaxat compensari, sumptuum in prędium factorū exemplo, æquum est.

Verba enunciatiua prolata per modum causæ dispositionem inducunt iure exceptionis. Bar.

Ancilla, † quæ non in dotem data est, sed in peculium filiæ concessa: † peculio filię non legato, mancipiū hęreditarium esse cōuenit.[b] Si tamen pater dotis ac peculij cō templatione filiam exhę redauit, & ea rōne reddita,[c] nihil ei testamento reliquit, aut eo minus [d] legauit: filiam defensio tuebit voluntatis.[e]

Res quæ subiacet restitutioni, potest à domino interim vendicari. Bart.

Paulus libro ij. Quæstionum. LXVI.

NOn ideo minus recte quid nostrum esse vindicamus, † [f] quod abire à nobis dominium speratur, si conditio legati vel libertatis extiterit.

Pecunia in re empta inuenta si est thesaurus, reddetur emptori: si pecunia, reddetur venditori. Bart.

Scæuola libr. iij. † Responsorum. LXVII.

ATutore pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrū induxit. is [g] pecuniam inuenit. quęritur, ad quē pertineat? Respondi: si non thesauri fuerunt, [h] sed pecunia fortè perdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam esse, cuius fuerat.

A condemnato in rei vindicatione potest res auferri manu militari, si res possidetur: vel contra dolosum iurari in litem: alias fiet executio in vera æstimatione, seu aduersarii interesse: & prædicta sunt generaliter vera in omnibus actionib. Bar.

Vlpianus lib. lj. ad edictum. LXVIII.

QVi restituere † iussus,[i] iudici nō paret, contendens [k] non posse restituere: † si quidem habet rem,[l] manu militari [m] officio iudicis ab eo possessio transfertur,[n] & fructuū dun

[a] Eos. s. fructus. & sic not. hic casum, in quo bonæ fidei poss. non lucratus fructus: vt no. ſ. eod. l. sumptus. & regulariter contra: vt infra, si. reg. l. iiij §. pe.

[b] Conuenit. Iure communi.

[c] Reddita à patre. Accus.

[d] Eo minus. i. propter id. s. quod dotem ei leganerat & peculium: noluit eam hæredem esse: & hoc expressit: vt hic, & ȷ. de hær. insti. l. qui volebat.

[e] Voluntatis. s. expresse. & hoc. s. per exceptionem; non autem per actionem secundum H. Nec est contra infra, de leg. ij. l. Titia § Caius. quia exceptionem non competere intelligendum est. Accus.

NOn ideo. CASVS. Instituo me hærede, quibusdam seruis libertas erat relicta sub condit. vel aliqua legata erant eis sub cond. relicta: serui vel res ab aliquo possidentur, an eosdem vendicare possim, quæritur? Et dicitur quod sic.

[f] Vindicamus. Scilicet nos hęredes à quibus est relicta libertas seruorum, vel etiam fundus sub conditione: vt ȷ. de condi. fur. l. si seruus. & infra, ad Syl. l. j. §. serui. & ȷ. fa. erci. l. & post. §. res. vel pone exemplū, vt ȷ. de nox. l. si quis seruū. vel vt ȷ. de reg. iur. l. plerunq; in fi. tit. sed arg. contra. ȷ de vsufr. l. si fur.

[g] ATutore. Is scilicet, faber inuenit pecuniam in hac domo sub terra.

[h] Fuerunt. scilicet hi nummi. nam si thesauri fuissent, nō crederentur habere dominum: & ideo pro dimidia inuentoria, pro alia dimidia dñi soli fiunt: vt infra, de acquir. rerum do. l. nunquam §. thesaurus. & insti. de rer. diui. §. thesauros.

QVi restituere. CASVS. Rem quā petebam à te, iussu iudicis noluisti restituere si post penes te est: debet auferri à te manu militari. & si dolo desijsti possidere, iurabo in litē. si vero non possides, nec dolo desijsti possidere: condēnandus es ad interesse. & ista obtinent quacunque actione agatur. Viu.

[i] Iussus. Per sententiam primam, vt rem petitam restituat. nō tamen dicit debeat hoc sibi iuberi vel non: sed dices in fine huius legis.

[k] Contendens. Scilicet per mendaciū. vt infra, de re iudicata. l. debitoribus. in princ. Sed si vere, non tenetur, nisi dolo vel culpa possidere desijt. sed & si possideret, & implorat, tēpus ad restitutionem debet habere: vt insti. de off. iudi. §. j.

[l] Habet rem. In propatulo, vt appareat.

[m] Manu militari. [z] vel adiectiuum: & est vna pars: vel dic quod sunt duæ partes. Accurs.

[n] Transfertur. Imo manus vel executio militaria debet cessare in negotijs priuatorum; vt C. de offic. mili. iudi. le. j. quæ est contra. Solut. illud generale, hoc speciale. Vel illud locum habet, quando aliud remediū superest; vt quia per executores rem reddit; vt argu. C. de ijs qui lat. vel cri. reos occul. leg. fin. Vel quod est verius. [s] hic de manu militari dicit, hoc est de ipsis executoribus, quod potest fieri; non autem de militibus; vt in lege contraria, nisi in subsidium; vt C. de ijs qui lat. in d. leg. fina. quo etiam casu potest hic loqui; vt dixi. vel quod ibi dicit, hoc sonat vt magister militum non habeat iurisdictionem inter priuatos, quod est veritas. Et est simile vt præcise sit præstandum; vt infra, de liber. causa. lege, duobus. & C. de fideicommi. liber. le. fin. & infra, ne vis fiat ei qui in posses. mis. est. l. fin. in princip. & supra, de petit. hæred. l. si possessor. §. pen.

† P. F. j.

† Regulariter quis non tenetur præcise ad factum. sed dando interesse liberatur ad hoc multa iura possunt adduci, tū vbi qs per sententiā tenetur tradere, ad illud potest cogi pręcise. Bald. in l. j. pe. col. versic. sed pone de venditione est factū instrumentū. C. de sen. quę pro eo quod interest ꝓ se. ad hoc alle. istum tex. ꝓ singu. & dicit mēti tenēdum Bol.

† Al. add. vt.

[z] Cōcor. text. cum hac gl. iuncto tex. in ca. principes. xxiij. q. v. cōcor. text. & ibi gl. in c. petimus. xj. q. j. est expressū in le. si quis missus. infra, ne vis fiat ei qui in possess. mis. est.

[s] Istam tenet Barto. hic.

§.pen.ibi,sed & si quidem,&c. ADDITIO. Dic rationem ſm Bald. hic: quia vbicunq; æquitas dictat quod reus præcise teneatur, tunc compellitur præcise, sed in reali hoc dictat æquitas: vt j. eod.l. nec quasi. ergo,&c. secundum Pe.in brocard.

taxat, [a] omnisq; causæ [b] nomine condemnatio [c] fit. Si vero non potest restituere: si quidē dolo fecit, quò minus possit: is, quantum aduersarius in litē sine vlla taxatione [d] in infinitum iurauerit, dānandus est. Si verò nec potest restituere, nec dolo [e] fecit, quò minus possit: non pluris, quam quāti res est, [f] id est, quāti aduersarij interfuit, condemnandus est. [g] Hæc sententia [h] generalis est: & ad omnia siue interdicta siue actiones † in rem, siue in personam sint, † ex quibus arbitratu iudicis quid restituitur, [i] locum habet.

Ei qui dolo desiit possidere, non cauetur: nec actiones ceduntur, nec Publiciana datur. Item potest petitor omissa iuramento in litem petere veram æstimationem. Bart.

Paulus lib.xiij. ad Sabinum. LXIX.

IS, qui dolo [k] fecit, quò min' possideret, hoc quoq; nomine punitur, ꝙ actor cauere ei nō debet, [l] actiones, [m] quas eius rei nomine habeat, se ei præstaturum.

[a] Duntaxat. non alterius rei: non.n. excludit rem ipsam vel dic quod excludit solum iuramentum in litem. nam cum res aufert manu militari: nō iuratur in litem, nisi petitor eligat illam viam, & hāc dimittat. vel dic aliud malum amodo nō habebit cum eligitur manus militaris.

[b] Causæ.i. vtilitatis: vt supra eod. l. præterea.

[c] Condemnatio.i. executio cōdemnationis factæ de fructibus, & causa: vel dic fructuum post sententiam.

[d] Vlla taxatione, à lege facta. fit tū à iudice: vt ĩ. de dolo.l. arbitrio.§.j. & j. de in litem iuran.l. videamus §.pen.& j.ad exhib.l.iij.§.ij. quæ sunt contra. ADDITIO. Solue & dic quod taxatio non fit à lege, vt hic: sed à iudice fit: vt in contrario, secundum Bartolum.

[e] Nec dolo. sed culpa: vt ĩ.eod.l. si culpa. in prin. & supra, de pet.hæred.l. & non tantum.§.veniunt. versic. imo. Alioquin non teneretur: vt j.mand. l. si procuratorem.§.fin. & infra soluto matri.l. Mæuia. Azo.& ĩ.eod.l.si autem.

[f] Quam quanti res est. Hoc casu & superiori aliud petitur, & aliud in cōdemnationem deducitur. quod dic: vt j. si certum petatur. Accurs.

[g] Condemnandus est. in primo ergo casu cum possidet, quatuor sunt mihi prodita auxilia: rei ablatio, in litem iuratio, interesse præstatio: & rei vera æstimatio. In secundo, quando dolo desijt possidere tria vltima præter primū locum habent cōtra eum. Quod est verum. si eat: alias nō iuratur in litem: vt supra, de peti.hæred.l.si possessor.§.fin. & l.seq. Vel dic ibi, in peti.hæred. vbi secus. Si vero non dolo desijt possidere, sed culpa: duo tantum vltima. Si nec dolo, nec culpa, nullum: & habent locum hæc auxilia tunc tantum & semper tunc, quādo quod est meum peto, secundum R.& Io.& Bul.& sic intelligunt quod statim sequitur hęc sententia, &c. scilicet quod prædicta auxilia locum habeant. Sed hoc est falsum, secundum Io. quia etiā in donatione & promissione vbi peto quod non est nec fuit meum locum habent, præter iusiurandum in litem: vt instit. de donat.§.alię. Dicit ergo Ioan. hanc legem loqui, cum iudex iussit eum restituere, licet iniuriose quandoque. puta cum reus potest se liberare præstito interesse: sicut in re vendita contingit: vt j.de act. empt.l.j. Non ergo dicit quando iubere debeat: sed cum iubeat, licet iniuste. & secundum H. hæc verba quæ sequuntur. hæc sententia, &c. dic, id est, de re manu militari auferenda: non vt iuretur in litem. nam alias vbicūq; ex obligatione quis tenetur dare, ad rem debet damnari: vt j. de verborum obli.l.vbi autem.§.fin. non tamen iuratur in litem, nisi actio sit arbitraria, vel bonæ fidei, vt j. de in lit. iur.l. in actionibus. A simili si est cōdemnatus dare vel tradere præcise, manu militari cogatur ad hoc: non tamen in litem iuretur. Et secūdum hoc intellige de interdictis: vt infra, ne vis fiat ei l. penul. Tertij dicunt quod hæc generalitas quæ subijcitur, ad arbitria tantum restringitur. Sed quia reponeret de interdictis, cum nulla inueniat arbitraria? ideoq; hoc non placet. Illud autem verum est, quod quatuor auxilia in arbitrarijs tantum locum habent, secundum Azo.& in bonæ fidei.

[h] Sententia. quod prædicta quatuor auxilia locum habeant secundū Bul. & alios qui dicunt quādo peto meum: vel, id est, quod manu militari offi. iudi. auferatur, secundum Io. qui in omnibus intelligit: ex quo est inflium. vel secundū tertios qui ad arbitrarias restringunt, dic vt prius.

[i] Restituitur. id est restitui iubetur. Sed quæritur, an sententia de restituenda re sit definitiua vel interlocutoria. & videtur interlocutoria. primo, quia in arbitrarijs duæ fuerunt sententiæ. at ambæ non possunt esse definitiuæ, sed sola vltima. Item non inuenitur quod ab ea appelletur: quod est proprium interlocutoriarum: vt infra, de appella.re.l.secunda. Et econtra videtur definitiua. nam per eam deciditur lis tota, & finis controuersiæ principali imponitur: ergo est definitiua: vt infra, de re iudic.l.j. Item principalis quæstio est de restituenda re: ergo sententia de ea dicta est definitiua. Item mandatur executioni per manum militarem: ergo est definitiua sententia. So. dico quod est definitiua: & quod aufertur postea res manu militari, est executio, non sententia. Quod patet ex eo, quia si alicui est delegata causa restitutionis rei data illa sententia finitur eius officium, & remittitur ad ordinarium executio ista: vt in authen.de exhib.§. si vero.coll.v. Quod autem obijcitur quod non reperitur quod ab huiusmodi sententia appelletur: respon. nec reperitur quod ab ea non appelletur.

IS, qui. CASVS. Si rem quam à te peteram volebam: dolo desijsti possidere, iurabo in litem si volo: nec tibi debeo cedere actio. sed si iuraui, vel æstimationem sum cōsecutus: nunquid habebis Publicianam? Et dicitur quod non.

[k] Is, qui dolo secus si culpa: vt infra eodem leg. si culpa. Accursius.

[l] Non debet. vt argum. supra eodem l. ex diuerso. §.petitor. sed contra. supra eodem l.hæc si res. Solue vt ibi. Item contra infra, de re iudicata.l. in depositi. Sed ibi in bonæ fidei, hic in stricti iuris. Item ibi habuit causam ab actore, hic non: pro quo est infra, de donat. inter virum & vxorem l. si donante. Item in eo in quo deliquit, debet puniri.s. circa possessionem: ibi autē in possessione deliquit, quam dolo desijt possidere. non tamen debet puniri in actione ex contractu quo agit vt ei fiat cessio, in qua non deliquit, imo bona fide contraxit.

[m] Actiones. Scilicet in rem.

† Al.add. siue.

Illud dictū glos. dict Bald. valde not. quod venditor liberatur pręstando interesse. ꝙ intellige verum nisi si sit lata sententia, definitiua super traditione rei. nam tunc perdit beneficium, soluēdi interesse. ergo omnis sententia habet pręcise obligare. quod not.

† V. F. sunt.

Pomponius libr. xxviij. † ad Sabinum. LXX.

NEc quasi Publicianā [a] quidē actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusque sit, per rapinam ab inuito domino rē iniusto †, [b] pretio comparare.

Paulus libro .xiij. ad Sabinum. LXXI.

QVòd si possessor quidē dolo fecit, actor verò iurare non vult, sed quāti res sit, aduersariū condēnari maluit: mos ei gerēdus est. [c]

Publiciana competit contra dominum, quando possessor & petitor habuerunt causam ab eodem: vel possessor à petitore. Bartolus.

Vlpianus libro xvj. ad edictum. LXXII.

SI à Titio [d] fundum emeris Sēpronij, & tibi traditus sit pretio soluto: [e] deinde Titius Sēpronio hæres extiterit, & eundē alij vēdiderit, & tradiderit: æquius est, vt tu potior [f] sis. Nam & si ipse vēditor eam rē à te peteret, exceptione eum summoueres. Sed & si ipse possideret, & tu peteres: [g] aduersus exceptionem dn̄ij, replicatione [h] vtereris.

Conuentus rei vindic. non cogitur respondere sit dominus in totum, vel pro parte. Bar.

Idem libro xvj. † ad edictum. LXXIII.

IN speciali actione [i] non cogitur possessor dicere, pro qua parte ei sit. [k] hoc enim petitoris munus [l] est, nō possessoris. quod & in Publiciana obseruatur. †

Superficiario competit vtilis actio in rem. Bart.

Paulus libro xxj. ad edictum. LXXIIII.

SVperficiario, id est, qui in alieno solo superficiem ita habet, vt certam pensionem præstet: † prætor causa cognita in rem actionem [m] pollicetur.

Quod iuris est de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem. Bart.

Caius lib. vij. ad edictū prouinciale. LXXX.

QVæ de tota re vindicāda dicta sunt [n] eadem & de parte intelligenda sunt: officioque iudicis continetur, pro modo partis ea quoque restitui iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

Admittitur incerta partis vindicatio, si ex parte actoris est iusta causa ignorantia. Bar.

Incertæ partis vindicatio datur, [o] si iusta causa interueniat. Iusta au-

---

[a] NEc quasi Publicianam. i. vtilem in rem. [b] Iniusto iustum vel iniustum sit, habetur pro iniusto: vt hic, & j. rer. amo. l. non. n. & l. ideoque.

[c] QVod si possessor. Mos ei gerendus est. hæc verba dixit Pla. se nō intelligere: sed tu dic, id est cōsuetudo iudiciorum ita se habet, vt audiatur: vt infra. de prob. l. circa. in fin.

† P. F. xxviij.

SI a Titio. CASVS. Titius vēdidit mihi fundum Sempronij quē dicebat ad se pertinere, decessit Sempronius Titio hærede instituto: Titius eundem alij vendidit: quis nostrū potior est? Dicitur quod ego. si vero fundū à me petat hæres, repellam eū exce. si vero ad Titium peruenit fundus, potero ab eo petere: & si excipiat qd̄ à nō dn̄o emerim, potero replicare de dolo: cum ab eo emptum habuero. Vi.

† P. F. iusto

[d] Si à Titio. non domino.

[e] Pretio soluto. maxime: vt j. tit. j. l. de pretio. Vel dic speciale, quia cōtra dominum datur: sicut & qn̄ directam in rem vēderet: vt C. eodē. l. quoties. vel ideo, quia loco pignoris, &c. vt j. de act. emp. l. Iulianus §. offerri. vel ideo quia res vēditę, &c. vt §. venditæ. insti. de rerū diui. & sic propter vēditorem dicit hic de pretio soluto.

[f] Vt tu potior. s. prior emptor.

[g] Peteres. per Publicianam: vt j. de except. rei vend. l. pen. & infra, de doli mali exce. l. apud Celsum. §. si à Titio. & sic no. ex superueniente dominio confirmari alienationem: vt hic, & infra de vsuca. l. cum vir. & in authen. de non elig. sec. nu. §. hoc quoque prospeximus. coll. j. Item pignus: vt infra qui pot. in pig. ha. l. creditor. §. cum ex causa. Sed arg. contra j. iud. sol. l. si ante.

Dominiū superueniens, alienationem cōfirmat.

ADDITIO. Dic quod ibi loquitur in iure personali: hic in iure reali, quod facilius acquiritur sic, quia facilius confirmatur: vt C. per quas perso. no. acqui. l. j. secundum. Bart.

[h] Replicatione. s. rei venditæ. & sic poteris eū cogere vt in te transferat dominium. Non enim dico quod etiam si tu possideas, quod efficiaris statim dominus cum venditor factus est dn̄s; nisi iterum tradatur postea pos. arg. infra, de act. emp. l. si quis alienam. licet sit argu. contra j. si certum peta. l. proinde. & C. de secundis nupt. auth. sed & si quis. Et hoc quod non transeat dominium, dico maxime ea ratione, quia dominus in hoc non consenserit: neque dominiū transferre voluit. Et no. qd̄ hic est casus, in quo Publiciana dat̄ contra dominum.

† P. F. xvj.

[i] IN speciali actione, id est in rei vindi. sed in personali secus quandoque: vt infra, de inter. act. l. qui interrogatur.

Publiciana quandoque contra dominū datur.

[k] Eius sit. ratione dominij, sed pro qua parte possideat sic: vt infra, de interro. actio. l. qui seruum. §. in iure.

† In nonnullis exē pl. *superficiario* hic separatim legitur, & lex sequēs incipit, *id est, qui in alieno, &c.* vt & in P. F.

[l] Munus. id est, onus probare, scilicet dominium, &c. vt C. de eden. l. qui accusare.

[m] SVperficiario. In rem actionem. s. vtilē, si modo pensionem soluat: non alias quo ad dominium: vt j. de pign. act. l. tutor. §. fin. & j. de operis noui nun. l. e. in prouinciali. §. pen. & infra, si ager vect. vel emphyt. l. j. Itē & Publicianam si à non dn̄o habet: vt, infra titul. j. le. cum sponsus. §. in vectigalibus. Item hoc si nō ad modicum tēpus conduxit: vt j. de superfic. l. j. §. quod autem ait.

† In P. F. hoc loco est principium capitis, cuius inscriptio est, *Vlpia. lib. xvj. ad edictum.*

QVæ de tota. Casus satis planus est. Incertę. Quoties quis habet iustā causam petendi, incertus tamen quantum petat, incertam partem petere pōt. verbi gratia: aliquis reliquit mihi in testamento, quasi totam hęreditatem exhauriens, adeo quod locus est Fal. cum incertū sit quantū debeat detrahi de seruo mihi relicto. vnde per cōsequens incertus sum quid petere debeam. Dicitur quod incertam partem potero vindicare. Viuia.

[n] Dicta sunt. vt si totus sit fundus petitus, restituātur fructus percepti & percipiendi. idem est si pars petatur. Et sic no. argu. quod iuris est in toto quo ad totum: idem est in parte quo ad partem: vt infra, pro de reli. leg. an pars. & plene dixi infra, de vsur. l. qui scit. in principio.

[o] Datur. sic enim dicit in libello: vindico tantam partem huius rei quantam Fal. mihi permittit. nō autem di-

tem dicam, vindico partem incertam. Iudex tamen licet prædicto modo petam. vt prius dixi: sua sententia debet facere certum: vt Insti. de act. §. curare. vel si nõ potest, debet iubere totum solui. vt legatarius p romittat reddere quod acceperit plus quam licuit: vt infra si cui plus quam per leg. Falci. l. j. Azo. Vel incerta seotentia dabitur secundum libellum: vt institu. de act. §. curare. Aliud autẽ puto in parte incerta hæreditatis petita, vt iudex ooo teneaẽ facere certum sed possit pronunciare in certũ: quia iudiciũ est vniuersale: vt ĩ. si pars hę. pe. l. i. in fi. H. item opposi. incerta pars vendicaẽ. vt hic, ergo incerta pars possideẽ, cum possessio parit actionẽ in rẽ vt C. de alie. iudi. le. j. Sed hoc falsum est: vt ĩ. de acquir. poss. l. iij. §. incertæ quę est contra R ñ. hic est fallacia secũdum accidens. oam non valet hoc arg. incerta vendicatur ergo incerta possidetur. Io.

Res incerta vindicari potest, nõ autem possideri.
† Al. addi. si baberet.

tem causa esse potest, si fortè legi Falcidiæ loc⁹ sit in testamento ꝑpter incertam detractionem ex legatis, quæ vix apud iudicem examinatur. a Iustã enim habet ignorantiam legatarius, cui homo h legatus est, † quotam partem vindicare debeat: itaque talis † c dabitur actio, eadem & de cęteris d rebus intelligamus.

† Tali.

Si venditor vel donator rem conducit, ab eo cui dedit, ipsa cõductio transfert possessionẽ quã habet, & etiam dominium. Bartolus.

Vlpianus libro xvij. ad edictum. LXXVI.

Qvædã mulier fundum † non marito e donauit per epistolam, & eũdem fundum ab eo cõduxit. f † Posse defendi, in rem ei g cõpetere; quasi per ipsam adquisierit possessioné, h veluti per colonam.

† In P. F. add. ita.
† Al. add. dat.

a Examinatur. vt verum videatur: vt infra commuoi di. l. & si non. § j. & facit ĩ. ad leg. Falci. l. qui fundũ §. si cui. Sed certe imo videtur ꝙ semp sit certum quãtum debet detrahi. quia de singulis quarta R ñ. verum est, cum nihil remãsit penes hæredem. oam vbi aliquid remãsit, incertũ est quantum debet detrahi de singulis: quia illud qđ remansit, debet cõputari in quartã. & sic quaodoq; quinta, quaodoq; decima singulis detrahitur: vt ĩ. ad l. Fal. l. in ratione. in pri. Item si velit totum soluere, accepta cautiooe potest: non tamen cõpellitur, secundũ H. quia illud tunc fit quando est dubium, an habeat Falcidia locum in testameoto: at hic constabat qđ aliquid erat defalcandum: sed dubium est quantũ.

b Cui homo. Arg. cootra Pla. qui dixit nõ in singulis defalcandum. sed in vna re hæredem eligere: & ꝑ hoc infra ad legem Falc. l. Plautius. & l. Paulus.

c Talis. Id est, taliter pro incerta. s. parte.

d De cęteris. Scilicet rebus, non solum in homine sed idem in cæteris causis iustis quibus interuenientibus incertę partis vendicatio datur: vt ĩ. commun' diui. l. & si non omnes. §. j. hoc idem vbicunq; iusta ignorãtia interuenit vt ĩ. depo. l. j. §. si quis argentũ. & arg. ĩ. de furt l. in action.

Qvædam mulier. CASVS. Mihi quędã mulier misit epistolam in qua significauit qđ dabat mihi fundum, & illum fundum a me cooduxit ao ꝑ epistolam mihi sit acquisitum dominium quatenus fundum vindicare possim, quæritur? Et resp. quod sic.

e Non marito. Nam marito non posset: vt ĩ. de donat. inter virum & vxo. l. j.

f Conduxit. Per eandem epistolam: quod fieri põt vt insti. de obli. ex consensu. §. j.

g Ei. Scilicet donatario.

h Possessionem. Quod enim suo nomioe quis possidet, potest & alieno nomine possidere: vt infra, de acquir. poss. le. quod meo. Nec est prohibitum sic mutare possessionis causam. s. facere de aliqua nullam i vt in dicta. l. quod meo.

Proponebatur, ꝙ etiam in eo agro, qui donabatur, fuisset: i eùm epistola ei mitteret, † quæ res sufficiebat k ad traditam possessioné, licet conductio non interuenisset.

† P. F. emit teretur.

Fructus efficiuntur bonæ fidei poss. eo ipso quod à solo sunt separati. Bar.

Labeo libro quarto πιθανῶν a Paulo ἐπιτομηθέντων.

SI eius l fundi, quem alienum possidebas † fructum non coegisti: nihil eius fundi fructuũ † nomine te dare oportet. m Paulus. † Imo quæritur: [si] huius † fructus idcirco factus est, quod is eũ suo nomine n perceperit. Perceptionem fructus accipere debemus, nõ [tantũ] si pfectè † sint collecti, o sed etiam cęperit † ita percipi, vt terra † cõtinere p se fructus desierint:

† P. F: possideres.
† Fructus:
† Al. add. notat.
† Eius.
† P. F. perfecti.
† Ita percepti.
† Terram.

i Fuisset. Si is qui donationem accepit, erat in possessione: quod non est necesse. Alij dicunt. s. maritus. vel mulier. Sed prima verior: hoc ignorante muliere, secundũ quosdam. Tu dic ea non ignorante: vt argumeot. C. de dona. l. quisquis.

k Sufficiebat. Hoc in venditione ooo sufficit: vt ĩ. de contrahen. emp. l. quod vendidi. Sed sumitur hic arg. qđ si tu emeris rẽ aliquam: & post ea in ei⁹ possessione repetiaris: præsumiẽ te habere possessionem ex causa emptionis: vt vt infra pro soci. le. merito. & C. de ac qui. poss. l. j. Accu.

SI eius. CASVS. Fundum meum possedisti, oullos fructus percepisti, & eum petebam: quæritur vtrum tenearis ad fructus, cũ eos noo percepisti: Et rñ ꝙ non. quomodo aũt dicũtur fructus percepti, dicit io tex.

l Si eius. Potest duobus modis intelligi. primo vt dicas, si pro quãuis non collegisti. i. in horreis non recondidisti: a solo tamen separasti & perceperit. i. a solo separauerit. & quod dixit Paulus no. s. reprobando: quia nõ distinxerat. vt ĩ. ad l. R ho. de iact. l. fi. Et secundum hoc dices noo teneri rei vin. sed offi. iud. de quo hic ooo dicit. Secundo sic, vt oon collegerit aliquo modo & ꝙ dicit factus est. i. fieri potuit. nã si oon potuit vt quia erat ma. fid. tenetur de percipiendis: vt s. eod. l. si oauis. §. fi. & secundum hoc Paulus approbat addendo. & hic secundus plaous est, vel tertio Paulus reprehendit: quis s. dicit possessorem teneri, si collegerit. i. in horreis recõdiderit. sed certe imo si a solo tantũ sint separati per se vel per alium.

m Oporteret. Si boox fidei es. ac si dicat de ꝑcipiẽdis non teneris, & hoc subijcit, Paulus, &c. secũdum secundam expositionem.

n Nomine. Scilicet, boox fidei. nam bo. fi. ooo tenetur de percipiendis, secundum secundam & tertiã expositionem.

o Collecti. Scilicet, tantum: hoc est, in horreis recõditi, sed etiam, &c.

p Continere. Scilicet, inuicem, & sic not. bo. fi. pos. fieri dominum fructuum statim atq; a solo separati sunt: vt hic, & ĩ. de acq. re. do. l. booæ fidei in prioci.

 & infra de

& ȷ.de vsuris.l.qui scit.§. præterea. idem in colono qui nūmis colit; vt ȷ.de fur.l.si apes.§.j.secus in fructuario; vt ȷ.quib.mod.vsusfr.amit.l.si vsusfructus.

SI hominem. CASVS. Seruum meū a te vindicabam; li.contes.decessit; quod percepisti ex operis eius restituere debes; nisi diu ante li.cōte. incepisset infirmari [† P.P. lecte], & ita operæ suæ nullæ fuerint, tunc pro operis illius temporis nihil præstabis [† P.F. fit.].

a A me. Bo.si.pos. qui nō eram in mora, & sic interitu speciei sui liberatus; alias de fructibus teneor. vt ȷ.e.l. Iulia.libr. vj. Digestorum.§.j.& l.fructus. Vel dic ibi moram inducere periculum rei. In fructibus autem erit, qd hic dicit. quod non placet; vt d. l. Iulia. lib.vj. Digestorū. & l.fructus [† Ait.]. Vel ibi culpa vel dolo possessoris perijt; hic non. ideoque ibi in æ: tenetur, & in fructibus vsque ad sententiam; hic in re, & si non re scilicet existente propter moram. non tamen in fructu.

Fructus Percepti & percipiendi post lit. contesta. ex quo fuit in ma. fid. & sic etiā homine mortuo durauit officium; vt ȷ.eo.leg. vtrique.§.pro præterito tempore.

c Factæ. Tunc.n. non veniunt fruct⁹ vt infra, de condi.tri.l.pe.in fi.

veluti si oliuæ, [vel] vuæ collectæ †, nondum aut vinum oleū ab aliquo factū est † statim enim ipse accepisse fructū existimandus est.

Fructus debentur vsque ad id tempus quo desierint posse percipi. Bar.

Idem libro sexto παθανῶν à Paulo ἐπιτιμηθέντων. LXXVIII.

SI hominē a me [a] petieris, & is post litem contestatā mortuus sit: fructus, [b] quoad is vixerit, æstimari oportet. ⟦ Paul⁹ [notat] ⟧ ita id verū esse puto, si non prius is homo in eam ualetudinem inciderit propter quam operæ eius inutiles factæ [c] sunt. nā ne si vixisset quidem in ea valetudine, fructus eius temporis nomine æstimari conueniret.

Qui negat se possidere, non potest conueniri actione: sed si conuincitur de mendatio transfertur possessio in actorē. Bartolus.

IN rem. CASVS. Quilibet de leui poterit se liberare ab in rem act. quia negando se possidere liberatur. sed si postea appareat eum possidere, in petitorem transferenda est possessio, quanquam non probauerit de intentione sua.

d Non possidere. Quando de hoc a iudice interrogatur; vt s.eo.l.officium.& l.qui petitorio. Non tamen hoc dicendo perdit possessionem; quia voluntatem amittendi non habuit. Accu.

e Per iudicem. Id est, per officium iudicis: vel condictionem ex lege ista. Et sic punitur in translatione possessionis propter mendacium; vt in authen. de triē. & semis. §. illud. col. iij. sic ȷ.quod cum eo, qui in alie.po.est.l.sed si ex parte.§.j. Idem in peti.hære. si probauero ipsum possidere pro hærede vel pro possessore, cum ipse negauerit; vel si habeat pretium hæreditatis, mittat in possessionem bonorum eius, secundum Io. Sed nonne debet conueniri insolidum; vt ȷ.de inter. act.l.de ætate.§.qui tacuit; Azo.resp. illud in personali: hic autem quando fuit sciens ignorans autem non punitur; vt C.de fur.l.si. Item no. quod nunc qui prius possidebat; vt in authent. prædicta de trien. & semis. §. illud. col. iij. Item hoc verum, nisi fateatur; Ita quod actor in probādo nō grauetur; vt ȷ.de iureiu.l.cum qui; vt delato sacramento petitori. Item quid si incontinenti dicat hodie constet, &c. forte idem ad instar aliorum possessorum; vt s. de Carbon.edi.l.iij.§.causæ.cum in se transferat onus. De hoc tamen dic vt C.qui po. in pig. hab.authenti. Item si possessor.

Furius Anthianus lib.j. ad edictum. LXXIX.

IN rē actionem pati non compellimur quia licet alicui dicere se nō possidere: [d] ita † vt si possit aduersarius cōuincere, rem ab aduersario possideri: trāsferat ad se possessionem per iudicē [e] licet suam esse non ad probauerit. †

TITVLVS II.

DE PVBLICIANA in rem actione.

Iurisconsultus primo ponit edictum, postea exponit illud, Bartolus.

Vlpianus lib.xvj. ad edictum. I.

AIt prætor, [f] *Si quis id, quod traditur ex* [g] *iusta causa* [h] *non a domino* [i] *& nondum vsucaptum* [k] *petet: iudicium* [l] *dabo: Merito prætor ait nondū vsucaptum* nam si vsucaptum est, habet ciuilem

DE PVBLICIANA in rem actione.

f Ait prætor. C. Publicius: vt insti. de actio.§.aliæ.in si [† Al. add. tamen.]

g Id quod traditur. id est, traditum est. Sic oritur, id est ortus est, sic C. de episco. & cleri.l.nulli.§.si autē persona. Et hoc siue corporalis res sit, siue incorporalis, vt ȷ.e. l.si ego.§. si de vsufruct. [† Probauit.]

h Ex iusta causa. Et vtroque habente animum transferendi dominium. alias enim nō competeret hæc actio; vt infra eod. quæcūque.§.j. Azo.& ȷ.de actio.& obliga.l.in omnibus. Acc.

i Non a domino. Quid autem si dubitu fuerit dominus author meus vel nō. Respond. proponente Publicianam tutius est, vt credam eum non dominū, nisi aliud appareat. nam facilius probabo: cum sufficiat dicere me emisse a nō domino. nec enim habeo necesse probare illum non fuisse dominū; vt C.de prob.l.actor.in fi.& si reus probet venditorem fuisse dominum; & sic actor succumbat, proponat post directam rei vendi. Nec enim obstabit ei rei iudic.except. vt infra, de euict.le.minor.§. si seruus. Vtramque autem proponere simul non possumus; quia sunt contrariæ. cum vna domino, alia non domino detur; vt hic, & C. si seruus extero.l.j. & infra de regu.iur.l.nemo ex his.§.quoties.& ȷ.commu.d.l. cōmuni diuidundo.§.item si duo sunt in fi. Sed quidam dicunt venditorem meum præsumi dominū, & per cōsequens me; & sic dicunt me debere in dubio eligere rei vendica. directam. & pro eis. C de probatio.le.secunda Sed nos contra; vt in eodem titul.l. cum res.& ar. ȷ.de pignori.le. quæ nondum sunt.§. quod dicitur. Acc.

k Vsucaptum. Vel præscriptum.

l Iudicium. Scilicet, actionem Publicianam. alias autem ex edicto prætoris datur in factum, vbi specificata non fuit; vt supra, nautæ caupones stabula.le.& ita.§ ait enim. & quod dicit, dabo, scilicet, contra alium, nō contra dominum; nisi in casibus; vt infra eodem.l.pen.dices.

actionem, a nec desiderat honorariam. b

Ex quacunq; cã iusta trãsfertur possessio, cõpetit. Publician.

Sed cur traditionis duntaxat & vsucapionis fecit mentionem? c cum satis multæ sint iuris partes, d quibus dominiũ quis nancisceretur e vt puta legatum. f

Paulus lib. xxj. † ad edictum. II.

Vel donationes causa mortis factæ? g nã † amissa possessione, h competit Publiciana: quia ad exemplum legatorum capiuntur. i

Vlpianus lib. xvj. ad edictum. III.

† Et aliæ pleræq; k Ait pretor, l † *Ex iusta causa* m *petet*. Qui igitur iustam causam traditiõis habet, vtiť Publiciana. Et nõ solũ bonę fidei emptori cõpetit Publiciana, sed & alijs vt puta ei: cui dotis noĩe tradita res est, necdũ vsucapta. Est enim iustissima causa: siue æstimata res ĩ dotẽ † data sit, n siue nõ. Item si res ex causa iudicati tradita sit. o

Paulus libro xix. ad edictum. IIII.

a Actionem. s. directam in rem, si erat res mobilis: si immobilis, vtilem secundum nos: sed secundũ M in vtroque casu directam. Acc.

b Honorariam. id est pretoriam: vt inst. de iur. na. gen. & ciui. §. pretorum. imo & si vellet, non pôt eã intendere. vt ex edicto prætoris apparet. nam non domino tantum datur Publiciana.

c Mentionem de vsucapion. dicit expresse: de traditione tacite. nam eo ipso quod dicit a non domino traditione facta non trãsferri dominium, per consequens, dedit intelligere, quod facta à domino transferret dominium: vt ĵ. de acqui. rerum do. l. traditio. Et ad hãc quæstionem nõ respondet: sed respondebis vt ĵ. prox. leg. sunt & aliæ.

† Iure.

† F.F. xix.

† Al. add.. & hic.

d Partes. i. causæ in partibus iuris designatæ. Azo.

e Nancisceretur. de iure ciuili, & sine possessione: vt statim dices insta l. proxi. Accu.

f Legatum: vt & ĵ. quemadmo. ser. ami. l. si partem §. si per fundum. Acc.

g Vel donationes causa mortis factæ. s. a domino si autẽ non a domino non acquiritur dominium: sed habet locum Publiciana traditione facta: & hoc dicit, nam, &c. Vel etiam dic non tradita possessione dari Publicianam: vt daretur directa vindicatio, si esset dominus donator: vt ĵ. eod. l. cum sponsus. § is cui. Vel quod ibi dicit, habet locum quando pro illa re testator habebat Publicianam. Accu.

h Possessione. rei mortis causa donatæ.

i Capiũtur. i. accipiuntur donationes causa mortis vt C. de don. cau. mor. l. fi. nisi in casibus quos no. in inst. de dona. § j. Acc.

k Et aliæ pleræq;. s. causæ quibus acquiritur dominium sine possessione: vt hæredis institutionis: vt ĵ. de acquiren. possei. l. cum hæredes. Et bonorum possessionis: vt ĵ. de bonorum possess. l. j. & per Trebel. restitutionis: vt ĵ. ad Treb. l. facta. Item arrogationis: vt insti. de acqui. per arrog. §. j. Item causa libertatum conseruandarum adiectionis: vt instit. de eo cui li. cau. bo. add. §. j. & aliæ etiam sunt: vt dixi ŝ. titu. j. l. si ager. Ideoque in omnibus his casibus dominium acquiritur sine traditione & vsucapione. & sic cessat Publiciana, si modo a domino habeat causam, alias competit Publiciana, licet traditio non interuenerit, vt ĵ. eo. l cum sponsus. §. is cui. possunt etiã & aliæ notari causæ, ex quibus transfertur dominium etiam sine traditione: & sic Publiciana datur, si habeat causam a non domino, etiam sine traditione: vt infra eodem l. si ego. §. partus. & § idem ait, ædibus. & l. si seruus meus. Quare ergo hoc fecit prætor? Respondere potest quod ideo fecit, vt poneret exẽplum non vt aliud denotaret in his in quibus est eadẽ æquitas: vt arg. ŝ. de pet. hæredi. l. item veniunt. §. ait senatus. & ĵ. ad legem Aquiliam. l. ita vulneratus in fine. & infra, de iur. & fa. igno. le. regula. §. licet. & infra, de, damno infecto. l. damni. ij. §. quod dictum. Vel dixit hoc, quia illis modis frequentius accidit acquiri dominium: vt C. de pac. l. traditionibus. Vel dic quod verbum traditionis, omnis complectitur: interueniť enim in ijs quod pro traditione habetur, veluti aditio hæreditatis. Vel dic secundum Io. satis fuit ponere hoc generale, scilicet ex iusta causa: quæ omnes ii. quibus res naturaliter transfert, complectitur.

Dominiũ in multis casibus si ac traditio ac sequiritur.

l Ait prætor. scilicet in edicto supra posito. † In F.F. add *sunt*.

m Ex iusta causa. † id est titulo: vt in inst. de act. §. alie. Accursius. Al. add. *qui*.

n Data sit. a non domino.

o Tradita sit. hoc casu etiam contra dominum datur Publiciana, si tñ a domino tradita sit: † quoniam non trãsit dominium, & si sit dominus cõdemnatus: qa nõ vt suam sed vt eius cui restituit, reddit: vt ĵ. de condic. causa dat. le. iij. §. subtilius. Secundum hoc ergo si nõ erat dominus qui tradidit, nõ præstitit iustam causam vsucapiendi. nam si sit dominus, vt dictum est, & tamen non transfert dominium; ergo nec publiciana locum habet, si non sit dominus. Secundum hoc ergo in domino condemnato intelligitur. Vel dic, secundo quod habet. Publi. licet condemnatus non fuerit dominus: non tñ vsucapit sicut haberet si emisset rem pupilli vel fisci. Nec obst. quod dicitur infra, de acquirenda poss. l. Pomponius. §. si iussu. & infra, vsucap. l. non solum. §. si mihi. In quibus vsucapit: qa in illis non actione in rem, sed personali res petebatur. Vnde in lege non solum intelligendum est: quod dicitur si mihi Titius a quo petere volebam personali actione tenebatur puta ex empto: vnde iure subiũgitur de actione ex stipulatu: sed secundum primam non dominus fuit condemnatus. Vel dic quod vsucapit: & Publi. locum habet: licet dominus sit qui tradidit: non tamen transfertur hoc casu dominium: vt dictũ est. Idem de eo qui emit a pupillo vel furioso. vt infra, pro empt. l. ij. §. si a pupillo. & §. fisci a furioso. Et huic lectuię est ar. vt predicta lege, Pomponius refert. Alij dicunt quod videtur verũ, quod si res erat possessoris qui condemnatur & ex causa iudicati restituit, transfert dominium. licet non tanq̃ suã restituat, & facit ad hoc rei iud. authoritas vt ar. ĵ. de re: cor. l. iij. §. item quæri pôt. & ſm hoc dices hic, qđ a non domino fuit tradita. Et hanc approbo Alij distinguunt vtrũ plenarie fuit de causa cognitum; vt transferatur dñium, si erat tradẽs dominus propter authoritatem rei iud. vel non dominus, competit Publ. aut summatim, vt tunc tantum præstetur iusta causa vsucapiẽdi; & præstat arg. ĵ. de re iud. l. a dño. §. si super. Vel dic secundum alios, quod si res ex causa iudicati sit tradita iussu iudicis, & ex secũdo decreto. s. primo captis pignoribus ex causa iudicati, deinde ex secundo decreto addictis, tunc habet locũ Publi. argu. ĵ. de dam. infe. l. dãni §. pe. & secundẽ istos duos loquitur in personali hæc l. vel intellige qñ egi personali ad quãtitatẽ, & fui missus in possessionem; vt C. de exe. rei iu. l. ordo. & emptore nõ inuẽto dat mihi in solutum. si a possessione cadam, reuocẽ per Publicianãs

Publiciana q̃nq; cõtra dñium datur.

† Doto.

ff. V. N 8 Vel solu-

a Vel soluendi causa. puta alia re pro debito: vt ỹ. pro soc. l. j.
b Vel ex causa. Deditionis. etiam contra dominũ: vt ỹ. de noxa. l. & generaliter.
c Item si. Duxero. quod facere possum secundo decreto interueniente: vt ĩ. si ex noxa. causa aga. le. ij. §. fin. aliter enim nec dominium nec possessio quæri videtur: vt ỹ. de dam. infec. l. si finita. §. Iulianus. & §. non autem. Vel verius hic non exigitur secundum decretum. Azo.
d Publiciana. sic & in domo tradita ex causa damni infecti: vt ỹ. de dãno infe. l. damni. §. penulti. Accu.
e Sed & si res adiudicata sit. in actione communi diui. vel fam. ercisc. facta traditione. Alioquin datur actio in factum, vel condictio ex lege. vt ỹ. eod. l. traditio. & ỹ. de vsucapi. l. si per errorem. & C. de arb. l. ne in arbitris. §. sed & si ipse Hoc enim innuit verbum adiudicata scilicet quod loquatur de iudicio diuisorio: vt instituit. de offic. iudic. §. eadẽ. versi. quod si commode. & §. si finiũ & per hoc differt ab eo quod dixi ỹ. eo. l. iij. in fin.
f Si lis æstimata fuerit. a iudice. vt su pra. tit. j. l. eius. & ỹ. commo. l. si vt certo. §. j. & ỹ. pro em. l. litis. & ỹ. deposit. l. si fideiussor. & ỹ. re. amo. l. si propter & infra ad Treb. l. facta. §. j.

† P. F. xix.
† Al. de est &c.
† 27.
† P. F. obtulit.
† In. P. F. est §.

Vel soluẽdi causa a Vlpianus libr. xvi. ad edictum. V.

Vel ex causa noxæ deditionis: b siue vera, siue falsa sit causa.

Paulus lib. xxj. † ad edictum. VI

Item si seruum ex causa noxali (quia nõ defendebatur) iussu prætoris duxero, c & amisero possessionem; competit mihi Publiciana. d

Vlpianus lib. xvj. ad edictum. VII.

Sed & † si res adiudicata sit, e Publiciana actio cõpetit. Si lis æstimata fuerit, f similis est venditioni: & ait g Iul. lib. xxij. † Digestorũ, si obtulerit † reus æstimationem litis, Publicianã competere. h

Titulus putatiuus inducit vsucapiendi cõditionem, & per cõsequens Publicianam. Bar.

Marcellus lib. xvj. Dig. scribit. VIII.

Eum, qui i a furioso ignorans eum furere, emit, posse vsucapere. ergo k & Publicianã habebit.

Titulus lucratiuus inducit Publicianam. Bar.

Sed & si quis ex lucratiuis causis rem acceperit: † l habet Publicianam, quæ etiam aduersus donatorem competit. est enim iustus possessor m & petitor, n qui liberalitatẽ † accepit. Si a minore o quis emerit, ignorans p eum minorẽ esse: habet Publicianã. Sed & si permutatio facta sit: eadem actio cõpetit. Publiciana q actio ad instar proprietatis, nõ ad instar r possessionis respicit.

Re tradita ex iureiurando competit Publiciana Bar.

Si petenti mihi rẽ, iusiurandũ detuleris s egoque iurauero rem meã esse cõpetit mihi Publiciana, t sed aduersus te dũtaxat. u Et enim x so li nocere debebit (iusiurãdũ, q detulerit. Sed [&] si possessori delatũ erit iusiurãdum, & iurauerit rem petitoris non esse: aduersus eum solũ petẽtẽ exceptione vteĩ, nõ vt & † actionem habeat * In Publiciana actione oĩa eadẽ erunt, q̃ & in rei vindicatiõe dixi

& si is.
l Rem acceperit. a non domino.
m Possessor. idest, si possideat.
n Petitor. si non possidet.
o Si a minore. etiam pupillo. Accu.
p Ignorans. aliter si in iure errauit: vt infra, de vsucapio. pro empt. leg. ij. §. si a pupillo. Accursius.
q Publiciana. etiã si curatorem habeat: & etiam si res immobilis: non tamen vsucapi potest si pupilli est, vt infra eodem. l. cum sponsus. §. si res. quæ est contra. Sol. vt ibi.
r Non ad instar. Id est non ad instar interdictorum pro possi ssione retinen da introductorum. vt enim rei vin. nõ datur alicui. ideo quia possedit: sed opus est vt causam probet vnde ad eũ dominium peruenit. ita & in Publiciana. sed P. dixit. quod sufficit probari aliquando possedisse. sunt etiam quædam interdicta quæ instar proprietatis obtinent: vt de liberis exhiben. in quo probat quis se patrem. & alia quędam quę sunt numerata infra, de interdi. l. secunda. §. quędam.
s Detuleris. tu nõ dominus.
t Competit mihi Publiciana, imo videtur quod debeat competere vtilis rei vindic. sicut vtilis exemptio. cũ iuraui te mihi vendidisse: vt ỹ. de iureiu. l. si duo. §. pe. R. ñ. verũ esse. & hęc Publi. est eadẽ cũ illa vtili in rẽ: vt ar. ĩ. ti. j. l. iij. in si. j. r. si. Vel verius, aliud est cũ iuratẽ meam esse; aliud cũ ex aliquo contractu ad me pertineret: & sic iurari hic rẽ meam. vel refert: deferat dñs, vel non dñs. Itẽ non videtur aliqua actio dari si a poss. cadat qui iurauit: vt ỹ. de iureiu. l. oĩ postea. in fin. & l. sed & si possessori. ij. rñ. q̃ est cõtra. Sol. hic possessor hic petitor iurauit. vel plene dicas vt ibi diximus. Acc.
u Duntaxat. cur non cõtra omnes: vt inst. de ac. §. aliq? R. ñ. verbũ duntaxat, non ideo ponitur: vt oẽs cęteros rei possessores excludat, sed vt excludat dñm rei cui Public. nõ ob. vt ỹ. co. l. pe. Sic exponit verbũ solus; vbi dicit q̃ solus princeps facit. i. ipse solus; & non alius solus. non autem seorsum excludit; vt C. de leg. & consti. l. si. simile verbũ est ỹ. de iurei. l. nõ erit. §. dato. & l. nam postea. §. iureiurando.
x Et enim. q. d. non domino rei. Azo.

† P. F. ẽt. ẽptis.
† Ex libera lit ate.
† P. F. de bet.
† Etiam. * Quod si rẽ suam esse iurauerit, actionẽ in factũ expeties: sed detulit in iusiurãdũ, r, & possideat. l. sed & si possessori in principio §. pro inde ỹ. de iure iurando.

g Et ait. subaudi ỹ. ideo, &c.
h Competere. si presens erat: vel habita possessione, scilicet postea; & amissa, vt in directa. Acc.
i Vm qui Alias l. & alias §.
k Ergo. locus a communiter accidentibus, quę enoque enim res vsucapitur, eadem & Publiciana petitur potest: vt hic. Fallit tamen hoc argumentũ antecedente destructo, nam quędam sunt quæ nõ vsucapiũtur, & tamẽ Publicianã competit; vt ĩ. eod. l. eñ ipsius. §. in vectigalibus. Sed videtur Publicianã actionẽ nõ dari; vt ỹ. pro empt. l. ij. §. si a furioso. q̃ est cõtra. Solo. hic de equitate; vel hic res quę furiosi non erat, tradita est, scilicet cuius bona fide po. fuit ibi vero res furiosi erat. sed hoc non valet; vt infra, de reb. eoru. l. magis. §. j. Dic ergo quod hic dicit dari actionem contra extraneum; ibi dicit nõ dari cõtra ipsũ furiosum; vt argumento C. de predi. minorum, l. lege.

Dixi-

mus. a Hęc actio & hęredi, b † & honorarijs successoribus competit. Si ego nō emero, sed seruus meus: habebo Publicianam. idem est & si procurator meus: vel tutor vel curator, vel quis alius negotiū meum gerens, c emerit.

Hæc actio competit emptori bonæ fidei, licet venditor habuerit malam fidem. Item competit hæredi, inspecta fide defuncti. Item domino, inspecta fide serui ementis. Bart.

Prætor ait, d *Qui bona fide emit.* Non igitur e omnis emptio proderit, sed ea, quę bonam fidem habet. Proinde hoc † sufficit, me bonæ fidei emptorem fuisse: quamuis non à domino emerim, licet ille † callido consilio vendiderit. neque enim dolus f venditoris mihi nocebit. In hac actione non oberit mihi, si successor sum, g & dolo feci: cùm is, in cuius locū successi, bona fide emisset. Nec proderit, h [&] si dolo careo: cùm emptor, cui successi, dolo fecisset. Sed enim si seruus meus emerit: i dolus eius spectandus erit, nō meus, i vel cōtra. h Publiciana tempus emptionis l continet, m & ideo neq; quod ante emptionem, neque quod postea dolo malo factum est, in hac actione n deduci o Pomponio videtur.

Vt Publiciana competat, requiritur titulus & traditio facta respectu eiusdem tituli: & bona fides tempore traditionis. Bart.

Bonam autem fidem solius emptoris cōtinet. Vt igitur Publiciana cōpetat, hæc debent concurrere: vt & bona fide quis emerit, & ei res empta eo nomine sit tradita. Cęterùm ante traditionem, quamuis bonæ fidei quis emptor sit, experiri Publiciana non poterit. p

Iulianus lib. vij Digestorum scribit. † IX.

q TRaditionē rei emptæ oportere bona fide r fieri. ideoq; si sciens alienam possessionem apprehēdit, Publiciana eum experiri non posse: quia vsucapere non poterit. Nec quis-

† P. F. & in honorarijs successoribus, &c.

a Diximus. Scilicet, de dolo, & culpa seu mora, & de damnis & fructibus & impensis restituendis. & nota bene hunc. §.

b Et hæredi. Non: vt hæredi vt ī. ad exhi. l. de eo. §. fin. vel aliud in hac quam in directa.

c Gerens. Cū ego ratum habuero: vt supra, de nego. gest. l. si ego. Azo.

d Prætor ait. Non in hoc edicto.

e Non igitur. Quia quod in vno permisit, in cæteris prohibuisse videtur: vt C. de procur. l. maritus. Azo.

f Neque. n. dolus. Et sic est personale vitium: quare non obstat emptori: vt infra, de doli mali except. l. apud Celsum. §. de authoris. secus si esset vitium reale: vt C. de seq. poss. l. vitia. sed hodie malæ fidei, &c. vt in auth. vt spon. lar. §. rursus. col. ix.

g Si successor sum. s. vniuersalis.

h Nec proderit. s. mihi bonę fidei. Et sic not. hic, extraneum hæredē non posse vsucapere, quod defunctus non potuit propter malam fidem, quam habebat: licet res nō sit vitiosa vel alias eius vsuc. inhibita: quia hæres est, successor vitiorum & culpæ defuncti: vt infra, de vsuca. l. sequitur §. hæres. & de diuer. & tempo. præscrip. l. cum hæres. & C. de fruct. & lit. expen. l. ij. & infra eod. l. si ego. §. partus. Item quia eadē censetus esse persona: vt in authē. de iure eius. à mo. præ. §. j. colla. v. Idem in suo hærede multo fortius: vt infra, de lib. & posthu. l. in suis. & instit. de hære. quali. & dif. §. sui. Extraneus autem vsucapit pro hærede, vbi solus tit. defuncto deficiebat. & sic loquitur titu. pro hærede. Alij dicunt extraneum posse vsucapere pro hærede: licet defunctus non propter malam fidem solam: & habēt pro se argu. multa, quibus respondebimus iam infra in l. si ego. §. partus. Item nota hic quod in successore distinguitur, sit vniuersalis, vel singularis. nam vniuersalis non vsucapit, licet bonam fidem habeat, quod defunctus mala fide obstante vsucapere impediebatur. porro si defunctus vsucapiebat, hæredis mala fides ad impediendam vsuca. non obstat: vt hic, & infra pro empt. l. ij. §. si defunctus. nisi ipsi de nouo sit tradita possessio secundo mala fide accipienti: vt infra, de vsucap. l. hæres eius. Singularis autem successor vel emptor non prohibetur vsucapere, & si bon. fid. & iustum titu. habeat, quod venditor propter malam fidem vsucapere impediebatur: licet hodie per auth. sit secus, vt modo dixi. Et contra, si emptor habeat à principio malam fidem, non vsucapit quod venditor bonam fidem habens à principio vsucapiebat: vt ī. pro empt. l. ij. §. si eam rem. Hoc idem & in legatario dico: vt ī. de diuer. & tempo. præscrip. l. an vitium. nam & ipse singularis est successor.

† hic

† et ibi

Successor an possit vsucapere quod defunctus non potuit.

i Non meus. Vt ī. de contrah. emp. l. in huiusmodi. & infra, de ædil. edic. l. cum mancipium. Et no. ex prædictis in hoc. §. quod vbi cessat vsucapio, & Publi. & vbi vnum locum habet, & reliquum: vt hic, & ī. ea. l. in princ.

k Cōtra. Bona fides eius. non mea.

ADDITIO. Ex hoc sume ar. quod inspiciatur bona fides procuratoris, & non dñi: & filij, & non patris & est ratio: quia tit. fundatur in persona ipsius cōtrahentis: ergo acquirens habet vti adminiculo ex persona eius: vt infra, de act. & oblig. l. quæcunque gerimus. secundū Bal.

† P. F. emit.

l Publiciana tempus emptionis. Et traditionis: alioqui finis huius legis esset contrarius huic §. & ī. pro soc. l. iij. & infra pro empt. l. ij. in prin. & ī. de vsuca. l. si aliena. In quibus omnibus dicitus etiam tempus traditionis inspici. Item in venditione hæc duo tempora spectātur scilicet, tempus contractus & conditionis, quo ad vsucapionem: in alijs autem contractibus solum tempus traditionis, vt bonam fidem exigat, vnde & quoad Publicianā idem sit quod in alijs, vt sufficiat vnum tempus: vt ī. pro sol. l. iij. & pro empt. l. ij. j. respons.

† P. F. scripsit. In P. F. est. §.

m Continet. vt bonam fidem exigat.

n Actione. Impedienda. Accursius.

o Deduci. Quia quamuis sciat alienum nihilominus vsucapit: vt infra, de acq. rer. do. l. bonæ fidei. §. in contrarium. ergo Publicianam habet. Accurs.

p Non poterit. Si modo fuerit malæ fidei tempore emptionis vel traditionis. Accurs.

q TRaditionē. Bona fide. ex parte emptoris. Accur.

r Quia vsucapere. Hæc est bona ratio: vt infra eod. l. cum sponsus §. si res. & supra eodem. le. cum qui. in principio. sed contra infra eod. l. cum sponsus. §. in vectigalibus.

quam putet hoc nos existimare, sufficere initio [a] traditionis ignorasse rem alienam, vt † quis possit Publiciana experiri: sed oportere [b] & tunc bonæ fidei † emptorem esse.

Vbi lex non distinguit, neq; nos distinguere debemus. Bart.

Caius li. r vij. ad edictū prouinciale. X.

DE pretio verò soluto nihil exprimit. vnde potest coniectura capi, quasi nec sententia prætoris ea sit, vt requiratur, an solutum sit pretium. [c]

Sufficit quòd res sit tradita, vel pro tradita habita. Item sufficit rem esse emptam, vel in re empta consisteri. Bart.

Vlpianus libro xvj. ad edictum. XI.

SIue autem emptori res tradita est, siue emptoris hęredi, Publiciana competit actio. Si quis rem apud se depositam, vel sibi commodatam, [d] vel pignori datam emerit: pro tradita erit accipienda, si post emptionē apud eū remansit. Sed & si pręcessit emptionē [e] traditio, idem erit dicendū. Item si hęreditatē emero, & traditā mihi rem hęreditariam petere velim: Neratius scribit esse Publicianam. [f]

Pluribus ementibus ab eodem potior est, cui traditio facta est, si à diuersis, præfertur possessor. Bart.

Si duobus quis separatim [g] vendiderit bona fide emētibus: videamus, quis magis Publiciana vti possit: vtrū is, cui priori [h] res tradita est, an [i] is qui tantùm emit. Et Iulia. libro septimo Digestorum scribit: vt si quidem ab eodem non domino emerint, potior sit, cui priori res tradita est. quòd si à diuersis non dominis: melior causa sit possidentis, quàm petentis, [i] quę sententia vera est.

[a] Initio. Quod videretur: vt argum. C. de falsis l. ex initio. Accurs.

[b] Oportere. Etiam tunc. s. cum experitur, ſm quosdam arg. §. partus. j. eo. l. si ego. quod reproba: quia scientia post traditionem non obst. ā. l. proxi. §. Publiciana. Dic ergo tunc. s. cum venditur & sic duob. temporibus debet habere bonam fidem: vt modo dixim⁹ in §. Publiciana.

[c] DE pretio. Pretium. eadem ratione ergo nec de satisdatiōe aliaquę aitur: sed secus in directa rei vin. vt C. de rei vi. l. quoties. & insti. de rer. di. §. venditę. & infra, de reib. l. procuratoris § pen. & j. de contrahen. emp. l. quod vēdidisti. Item no. quod vbi lex nō distinguit, nec nos distinguere debem⁹. Vel vbi aliquid statuit, nos vltra non pcedimus: vt hic, & ā. de iudic. l. ij. §. conuenire. in fi. & de postu. l. quos prohibet. & de of. pręs. l. iiij. & j. de aleato. l. j. § quod vero. & j. si men. fal. mo. d. l. j. §. sed si mercedem. & j. sol. ma. l. si vero negotium. §. pen. & j. de verb. obli. l. quicquid. in princ. & j. de vi & vi arm. l j. §. qđ autem ait Pretor. & j. de euict. le. si rem quam. §. fi. & C. de cad. toll. §. sin autē ad deficientis. in fin. l. & j. de cen. l. forma. econtra, quia supplere debemus: vt j. de test. l. quæ fiū. & ā. quib. ex cau. maio. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. & ā. de arbit. l. licet autem. & j. de leg. præ. l. j. §. generaliter & [illegible], de offic. asses. l. liberti. & j. de præscr. ver. l. q[illegible] actionum. & l. qui seruandorum. in fin. & infra, de spon. l. oratio. Sol. vbi lex est, quæ generaliter loquitur, nec est alia specialis, quæ de materia illa loquitur, tunc obtinet primum: vt infra si a pa. quis fue. ma. l. patre. si vero sit specialis, quæ plus dicit in aliquo quam generalis, tunc quod omissum est à lege scilicet generali, nō est omittendum, &c. vt in secundo sed est arg. contra extra, de offic. & pote. iud. dele. c. præterea.

[d] SIue autem. Commodatam cum presens sit, vt dixi ā. tit. j. l. eius rei. Et no. quod differunt in hoc hæc duo responsa huius. §. quia in primo post venditionem rei fuit cōmodata res emptori: in secundo præcessit cōmodatum ſm Azo. Vel dic quod in vtroque præcessit: sed in primo ex commodati causa vel similii, in secundo ex causa emptionis conditionaliter factæ, quę cōditio postea extitit, & tunc videtur fieri venditio, & si præcessit traditio: vt infra, de sol. l. sub conditione. vel tradidit postea venditurus. Et facit ad §. instit. de rer. diui. §. interdum. & j. de acquir. rerum do. l. qua ratione. §. interdum.

[e] Emptionem. Id est, existentiam conditionis.

[f] Publicianam. Contra videbatur, quia licet hęreditatem emerim: non tñ singulas res emi. vnde pro singulis de euictione non ago: vt C. de euict. l. j. Sed tamen ago Publi. vt hic: quia cum tradidit, videt affirmasse quod fuerit hęreditaria. Accur.

[g] Separatim. Alias esset communis.

[h] Priori. Id est, prius: nomen pro aduerbio.

[i] Petentis. Nisi duo nō domini pro vno habeantur: vt patet ibi in hac distinctione: distrahitur eadē res duobus insolidū, quandoque ab vno qui fuit dñs: & tunc qui prius traditionē nactus est, potior est, si tamē soluerit pretium: vt C. de rei vin. l. quoties. & instit. de re. di. §. venditę, nisi prior priuilegiat⁹ esset, vt ecclesia: vt C. de sac. san. eccl. l. fi. Quandoq; ab vno nō domino, tunc idem: vt tñ nō distinguatur sit pretium solutū, vel non, licet quidā distinxerint sit solutum, vel non: & probātur hęc supra eod. l. de pretio. & hic qñq; ab vno nō dño vni, & eodem postea dño alteri, & tunc idem erit. Et hoc est notabile hoc casu quod Publiciana præfertur directæ rei vin. contra regulam: vt ā. de rei vin. l. si à Titio. & j eo. l. pen. & fi. Quandoq; à diuersis non dominis: & tunc si contra tertium, idem: sed inter se potior est possessor: vt hic, & j. de ac. emp. l. si ea res. §. fin. & de pl. l. si debitor. hoc nisi diuersi non dñi pro vno tantum computentur; vt si ego emi à Titio, & per traditionem accepi, tu postea emis, & accipis ab eodē; deinde alij vendis & tradis: sicut tu vinceris à me, ita & ille cui vendidisti, quia nihil plus, quā habeas, in eū potuisti transferre de pretio. nā & alias dicitur hęres hęredis &c. vt infra, de re. iu. l. in omnibus officijs. §. non debeo. & l. quod ipsis. & C. de hær. instit. l. fi. sic & emptor qui emit ab emptore, à primo emisse videtur; & eisdem vtitur defensionibus, & obtinet locū hæredis: vt C. de euict. l. emptori. & j. de contrah. emp. l. dolia. §. j. & infra, de vsuca. l. id tempus. §. j. Quandoq; ab vno domino, & ab altero nō domino: & tunc qui à domino habet causam, potior est: vt infra, de act. empt. l. si ea res. in fin. Nisi non dominus à domino ius distrahendi haberet. vt si debitor vni, creditor alij distrahat: vt infra, de diuer. & tempo. præscri. l. de accessionibus. §. fi. Azo. Et nota quòd similis distinctio, quę fit hic, fit & in pignore: vt infra qui potior. in pignore hab. l. si non dominus.

† P. F. vti.

† Bona fide P. F.

[*] Monuit me Duar. legendum esse *& hūc bona fide* &c. vt sensus sit, oportere hūc cui res bona fide tradita est, bona fide quoque emisse. quę emēdatio eo mihi magis placet, quod tollit difficultatem, quę oritur ex verbo *tunc* apud Accurs. & breuitas complecti tur vtrunque tēpus quod in eo desideratur quod actio contraria est Publiciana.

[*] Lex vbi nō distinguit, nec nos distinguere debemus.

† Al. add. *etiam*.

Publiciana qñque rei vindi. præfertur.

Non

Hęc actio in ijs, quę vsucapi non possunt [a] (puta furtiuis, vel in seruo fugitiuo [b]) locum non habet. Si seruus hęreditarius ante aditam hęreditatem rem aliquam emerit, & traditã sibi possessionem amiserit, rectè hæres Publiciana vtitur, quasi ipse possedisset. [c] Municipes quoque quorum seruo res tradita est, in eadem erunt conditione.

Paulus libro xix. ad edictum. XII.

Siue peculiari nomine seruus emerit, siue non. [d]

Vlpianus libro xvj. ad edictum. XIII.

Si ego emi, & mea voluntate alij [e] res sit tradita: Imperator Seuerus rescripsit, Publicianam † [f] dandam.

Pro seruitutibus realibus & personalibus habet locum Publiciana. Bart.

Si de vsufructu tradito [g] agatur: Publiciana datur. Itemque [de] seruitutib' vrbanorum prędiorum per traditionem constitutis, vel per patientiam: [h] fortè si per domum quis suam [i] passus est aquæ ductum transduci. Item rusticorum. nam & hic traditionẽ & patiẽtiam tuendam constat.

Difficilis est, & hoc dicit: Vitium furtiuitatis impedit Publicianam in re furtiua, & partu eius apud furtem, & eius successorem vniuersalem, sed apud successorem singularem titulo oneroso vel lucratiuo nõ impeditur vsuca. nec Publiciana in partu, & partu partus. Bart.

Partus ancillæ furtiuæ, qui apud bonæ fidei emptorem conceptus [k] est, per hanc actionem petendus est: etiam [l] si ab eo, qui emit, [m] possessus nõ est. [n] Sed hęres furis hanc actionem [o] nõ habet: quia vitiorum defuncti successor est. [p] Interdum [q] tamen licet furtiua mater distracta non sit, sed donata ignoranti mihi: & [ea] apud me conceperit, & pepererit: competit mihi in partu † Publiciana (vt Iulian' ait [r]) si modo eo tpe quo [*] experiar, furtiuam matrem ignorem. [s] Idem

[a] Non possunt. Propter sui vitium, vt subijcit: idem si per legem sit inhibita alienatio, & sic vsucapio: vt j. eo. l. cum sponsus. §. si res. Cæterum aliæ quæ vsucapi possunt in præiudicium priuatorum: licet non vsucapiantur in præiudicium fisci, per Publicianam peti possunt, si bo. fid. accepit, qui petit: vt infra eo. l. cũ sponsus. §. in vectigalibus. Item si qs in facto errans forte emit à pupillo rẽ eius, cuius alienatio est inhibita sine decreto. Item nec seruitutes quæ non habent perpetuã causam, vsucapiuntur, tamen per hanc actionem petuntur: vt infra eodem l. si ego §. j. H.

[b] Fugitiuo. Qui sui furtum facit: vt C. de ser. fugiti. leg. j. Azo.

[c] Possedisset. Licet non possederit: quia in hoc casu si ex peculio acquisiuit, primordiũ vsucap. est tempus aditæ hęreditatis: vt j. de vsucap. l. fi. §. fi. & sic datur hæredi, cui nunquã possessio fuit quæsita: vt infra eod. l. cum sponsus. §. is cui. Dominium autem hęreditati acquireretur, si fuisset dominus tradens: sed possessio ei acquiri nõ potest: vt j. si quis test. lib. esse iuss. l. j. §. Seruo. Accurs.

[d] Siue peculiari. Siue non. dũmodo nomine municipum.

[e] Si ego. Alij cui donare volui. alioqui si vt procuratori dare iussi, mihi dabitur. vt enim directum: ita & vtile dominium potest mihi quæri per procuratorem vtroque hoc gestiente, vel etiam tradente tantum: vt infra, de do. l. qui mihi. procuratori vero dari non posset Publiciana, cum titulum non haberet. Accurs.

[f] Publicianam. Alias incipit hic lex alia non.

[g] Tradito. Scilicet, ab aliquo in fundo, qui suus non erat.

[h] Per patientiam. Quæ in seruitute constituenda pro traditione habetur: vt infra, de ser. rusti. prædiorum. l. j. §. fi. & de serui. l. quoties. §. j. seruitutum. & l. pen. & infra de vsufruct. l. iij. circa prin.

[i] Quis suam. Quo ad opinionem. sic supra, de petitione hæreditatis l. pro hærede. §. sed enim. & infra, de doli exceptione lege, apud Celsum §. si quis non tutor. Azo.

[k] Conceptus. Non ita si prægnans surrepta fuerit: vt supra, de ita. ho. l. pen. §. præterea.

[l] Etiam. Multo magis si possedit: vt infra, de vsucap. l. non solum.

[m] Emit. Scilicet, matrem. sic j. eodem l. cum qui §. in hac. Accursius.

[n] Possessus non est. Quia peperit apud alium bonæ fidei poss. vt enim directum in partu mihi quæritur dominiũ, si mea esset ancilla, apud quẽcunque ipsa pareret: ita & Publiciana mihi debet quæri, si titulum habeo in ancilla: vt hic, & infra, de vsu. l. in pecudum. in fructib' vero directum mihi quæritur dominium, à quocunque percipiatur: vt j. de vsu. l. qui scit. §. præterea. & de furtis l. qui vas. §. ex furtiuis Et not. hoc casu sine possessione quæri Publici. sicut in tigno dirutę domus: vt j. ead. l. j. §. idem ait ædibus. & l. cum sponsus. §. j. Vel dic, cum aliqñ possedi matrẽ grauidam, etiã filium tunc videar possidere, cũ portio sit viscerum eius: vt j. de ven. inspic. l. j. §. ex hoc. rescripto.

[o] Hanc actionẽ. Scilicet, Publicianam, etiam si bonã fidem prætẽdat, & etiam si apud eum concipiat & pariat: vt infra, de vsuca. l. sequitur §. hęrca. & §. de illo. Sed singularis sic: vt hic, & j. de vsucap. l. iusto. §. & si possessionis. & supra eod. l. cum qui. §. in hac.

[p] Successor est. Vt C. de fructib. & li. expen. l. litigator. in fin. & j. de diuer. & temp. præscrip. l. cum hæres.

[q] Interdum. Videbatur soli emptori competere: quia de eo solo dixerat, & per hoc in alio remoueat: vt arg. C. de procu. l. maritus. Et sic verbum distracta, tantũ ad emptorem pertinet: vel videbatur in alio titulo lucratiuo idem, quod in hæreditate.

[r] Iulianus ait. Idem puto & si ex alia causa quacunque iusta res ad me peruenerit: vt infra proxi. §. idem Iulianus generaliter & infra eodem. l. quæcunque. nisi in vniuersali hærede: vt supra proxi. Licet quidam dicant in emptore tantum & donatore. Accursius.

[s] Ignorem. Alioqui impeditur vsucapio partus, nisi quando denunciauit: vt infra, pro suo. l. si ancillam. Et sic non haberet Publicia. cum cessat vsuca. Item collige hic arg. pro ijs qui dicunt considerari in Publiciana bonam fidem, etiam tempore quo agitur: vt & dixi supra eod. l. traditionem. in fin. Nos contra: & hic

Publiciana quãque sine possessione quæritur.

[*] partum. Ergo in donatario desideratur bona fid. quo tẽpore experitur, in emptione autem quo tẽpore res emitur, ac traditur, ad hoc autẽ minus exigit, quã ex causa onerosa possideat, & quod generaliter traditur l. nõ solum, de vsuca. inf. tẽpus conceptionis, & editionis inspici, restringendũ est, cum agitur de donatario vt & tempus actionis positę spectet: quod nõ necesse fuit illic exprimi, vbi de vsucapiõe tãtum, & de actiõe instituta erat disputatio.

† In P. F. add. illi.

Iulianus generaliter dicit, ex qua causa [a] matrem vsucapere possem, si furtiua nō esset, ex ea causa partum me vsucapere, [b] si furtiuam esse matrē ignorem. † [c] Ex omnibus igitur † causis [d] Publicianā habebo. idem est, & si ex partu partus est, & si non natus, sed post mortē matris, execto ventre eius extractus est, vt & Pōponius † libro xl. scripsit.

† P. F. ignorabam.
† P. F. casibus.
† Ita Pomponius.

Quod de re empta est, vel rei empta accedit, potest peti per Publicianam. Bart.

Idem ait, ædibus emptis, [e] si fuerint dirutę, ea, quæ ædificio accesserūt: huiusmodi actione petenda. [f] Quod tamen per alluuionem [g] fundo accedit, simile fit ei, cui accedit, ideo si ipse fundus Publiciana peti non potest, [h] nec † hoc petetur. si autem potest: & pars, † quæ per alluuionē accessit. [i] & ita Pomponius scribit. idem adijcit: & si statuę emptæ partes [k] recisæ petatur: similem actionem proficere. Idem scribit: si aream emero, [l] & insulam in ea ædificauero: rectè me

† non
† ad perfem. P.F.

& hic subaudi maxime. sic & j. pro soc. l. si non fuerint. in prin. potest & aliter solui: vt d. l. si ancillam.

[a] Ex qua causa. Id est, titulo.

[b] Partum me vsucapere. Apud me conceptū & natum: cum mater. s. est furtiua. Azo. nunquid ergo ex causa emptionis vsucapio partū apud me conceptū & editum ex matre empta? Respon. non: qa aut est pars matris, & tūc quasi furtiuus non vsucaperetur. aut nō: quod verum est, vt infra pro suo. l. ij. & tunc similiter eod. titul. nō vsucapitur, quo mater: vt infra, de vsuca. l. si aliena. §. fin. Restat ergo vt titulo pro suo vsucapiatur: & sic ex vno titulo orit̄ alius. Est ergo eadem causa qua agimus, quo ad genus, non quo ad speciem. Vel dic eadem causa. i. occasione. sic j. de incen. rui. nau. l. j. §. j.

[c] Ignorem. Scilicet, tempore concipiendi & pariendi. & vt plene de hoc partu videas: dic quod si prægnantem ancillam surripio, vel non prægnantem, quę tamen apud me conceperit, & peperit, partus est furtiuus: & eius nomine actio furti datur. si vero apud me conceperit, peperit aūt apud bon. fid. pos. furtiuus est: sed eius nomine non datur actio furti. Idemq́; dico in vacca furtiua, nō obstante eo quod dicitur j. de vsucap. l. si aliena. §. fin. vbi dicitur posse vsucapi editum apud bo. fid. poss. quia illud dico corrigi per l. j. de furt. l. qui vas. §. si ancillam. vel ibi cōcepit apud hęredem defuncti: sed peperit apud bon. fid. poss. & in his casibus certum est partum vel fœtum vsucapi non posse obstante vitio rei. si vero etiam concepit & peperit apud bon. fid. emptorem. non est furtiuus: nec eius nomine competit actio furti. Et si quæras, an possit ab eo vsucapi? attende an sciuit matrem alienam vel furtiuam antequā conciperet, & tunc si sciuit simpliciter alienam, & non furtiuam, non impeditur vsucapio: vt j. de vsucap. l. sequitur. § de illo. ibi, sed & si, &c. & §. si antequam. & l. iusto. §. & si possessionis. & C. de fur. l. ancillæ. & pro emp. l. iij. Si vero antequam pariat, sciuit furtiuam, impeditur vsucapio, nisi dominū certiorauerit, cum possit. alias nō impeditur vsucapio: vt j. pro suo. l. si ancillam. Et sic not. q posterior sententia in partu impedit vsucapionem. q est speciale, quia in eo non habeo ti. alias non esset ita: vt C. de vsuc. transfor. l. j §. hoc tantummodo.

[d] Causis. s. prædictis. Item hic not. quod M. & quidam alij dixerunt hæredem vsuc. posse quod defunctus ma. fid. possedit: cum ipse hæres putet rem fuisse defuncti, & argumentantur in hunc modum. res ista est vsucapibilis, hic extraneus hęres possidet bo. fid. & iusto ti. s. pro hærede; ergo vsucapit. Respon. contra errores eorum: & dico quod non est verum quod bona fide possideat: quia sua ignorantia præsumitur scientia: vt j. de diuer. & tempo. præscr. l. cum hęres. Item successor vitiorum & culpę defuncti est: vt C. de fruc. & li. expē. l. litigator. & s. pxi. Sed ipsi respondent, verum est hoc, si velit cōputare tempus hæres quo defunctus possedit; alias nō: vt j. de acq. poss. l. Pomponius. §. cum quis. & C. de præscr. long. tempo. l. j. quæ responsio non valet. nam habeo necesse computare, quia initium vsuca. est tempus quo cœpit possidere defunctus ma. fid. hinc est quod hęres sciens cōplet vsucapionem à defuncto cœptam: vt j. de vsuca. l. hęres eius. ergo si in initio ille defunct⁹ malā fidem habuit, & hæres nō vsucapit: quia ab initio bon. fid. esse debet: vt j. de vsucap. l. sequitur. §. de illo. in fin. §. sicut ego vbi ab initio ma. fid. habui, post ignorans non vsucapio: ita nec hæres, nam vice mea fungitur: vt infra, de vsuc. l. hęres. Item argu. duarum legum. facit j. de vsucap. l. non solum. in prin. & huius §. quibus dicitur qd si aliqua ex causa vsucapere possū ancillam, si furtiua nō esset: ex eadem eius partum vsucapiam apud me conceptum & editū licet mater fuerit furtiua, si modo hoc ignorem. ergo qui non vsucapit partum ancillæ furtiuæ: non vsucapit matrem non furtiuam vt hæres, sed hæres furis non vsucapit partum ancillę furtiuę, nec eius nomine habet Publi. etiam si prætendat ignorantiam ex persona sua, quis vitiorum defuncti successor est; vt s. hoc. §. ergo non vsucaperet matrem, si nō esset furtiua à consequenti destructo; sed tunc nullū aliud vitium obstaret, nisi rei alienæ scientia. & ita patet eam impedire vsucapionē quasi penes hæredem vitium remanserit; vt C. de acq. pos. l. vitia. Item à contrario sensu legis sumitur. pro hoc ar. j. de vsuc. l. vbi lex. §. Interdum. sm Ioan. vbi dicit quod vitium rei non personale si est purgatum, non impedit vsucapionem, ergo vitium personale etiam purgatum impedit eam. vsucapio autē pro hærede alias habet locum vbi defunctus non habuit malam fidem. Acc.

[e] Emptis. A vero domino, quibus tigna aliena erant apposita.

[f] Petenda. Et tamen nunquam possessa fuerunt: vt j. de vsuc. l. cum qui. nam eis euictis agitur ex empto, vt ea. l. cum qui. §. si nantem columna.

[g] Quod tamen per alluuionem. Licet ita sit; vt s. dixi in accessione, quæ est in ipsa re: aliud est tū in ea, quę fit ipsi rei, sm Ir. vel dic quod tamen, &c. q. d. per Publicianam petuntur iuncta domui, licet domus rei vind. petatur; alluuio tamen semper eadem actione cum eo cui accessit petitur; vt hic, & arg. j. de vsufruct. l. si à Titio. §. fin. & est ratio, quia primum accedens extinguitur accessione vt non possideatur; secundum non. Azo.

[h] Non potest. Vt quia lex prohibet: vt infra, lege proxi. §. si res.

[i] Accessit. Scilicet eadem actione petitur. Azo.

[k] Partes. Adiunctæ per ferruminationē; vnde licet sint abruptę, petunt̄ tū simili actione, vt prius antequam essent adiunctę. Vel (quod verius est) eadem actione, qua & statua secus si per applumbaturā; vt s. ti. j. l. in rem. §. item quæcunq;. sicq; est hic idem quod in alluuione. Azo. s. qū per ferruminationem.

[l] Emero. A non domino. Accur.

Vsurum.

Publiciana vsurũ. a Itẽ inqt: si insulam emi, & ad aream ea peruenit: æquè potero vti Publiciana. b

Valet donatio facta a sponso sponsæ: & ideo est sufficiẽs causa ad vsucapionem & Publicianam. Bar.

Paulus libr. xix. ad edictum. XIIII.

CVm sponsus sponsæ seruũ donasset, c eumq́ue in dotem accepisset ante vsucapionem; rescriptum est a diuo Pio, facto diuortio, restituendum esse seruũ d Nam valuisse donationem inter sponsum & sponsam. † e Dabit ergo & possidenti f exceptio, & amissa possessione g Publiciana, siue extraneus, h siue donator possideat.

† Al. add. sponsæ.

Verbalis restitutio Publicianam trãsfert in fideicommissarium, etiam possessione non apprehensa. Bar.

Is, cui ex Trebelliano hęreditas restituta est, i etiã si nõ fuerit nactus possessionem, vti potest Publiciana. k

Emptor respectu vtilis dominii habet Publicianam. Bar.

In vectigalibus & in alijs prædijs, quæ vsucapi non possunt, l Publiciana competit: si fortè mihi bona fide tradita sunt. Idem est, & si supficiariã m insulã a nõ domino n bona fide emero.

Pro iis quæ alienari nõ possunt Publiciana non competit. Bar.

Si res talis sit, vt eam lex o aut cõstitutio p alienari ꝓhibeat: eo casu Publiciana nõ cõpetit:

a Vsurum. ad insulam totam interim dum cõstat, licet aream non insulam emerim.

b Vti Publiciana. pro area: licet insulam non areã emerim.

CVm. CASVS. Per verba de futuro cũ Berta sponsalia contraxi: & isti Bertæ seruum donaui alienum: & ipsa bona fide recepit. vnde valuit dona. post ea illum seruũ ab ea in dotem accepi, diuortio facto ipsa seruum repetit Dicitur hic, quod si ista Berta possideat, habet exceptionẽ. & si cadat Berta a possess. petet eum Berta per Publi. siue ego possideam, siue alius extraneus. Is cui.

Decessit. Titius. rem alienam bona fide possedit. & in hæredem instituit: & eum rogauit: vt totam hæred. mihi restitueret. ipse hæres verbo tantum mihi restituit. post modum aliquis bona hæred. possidebat: & res etiã allenas. an mihi fideicommissario detur Public. pro istis rebus alienis? Et dicitur quod sic. In vectigalibus. A priuato non domino emi prædium vectigale vel fiscale: & a posse. cecidi: habeo Pub. licet vsucapi nõ possit idem est si superficiariam insulam emerim, & a posse. cecidi. nam habeo Public. Si ei a te rem, quæ prohibetur alienari lege vel cõstitutione, sicut fundus dotalis, vel res minoris: & cecidi a poss. an competat mihi Publ. quæritur? Et rñd. non. Publiciana: Seruum nondum vnius anni a te emi bo. fid. a cuius poss. cecidi, an mihi competat Publi. quæritur? Et respo. qđ sic. postea dicit quod & pro parte agere possum. Publ. & si tenui per momentum, & cecidi a possess. habeo Publ. Viuia.

c Seruum donasset, alienum: alias directa rei vindicatio soluto matrimonio datetur: vt C. de iure do. l. in rebus.

d Seruum. per Publicianam & etiam per actionẽ de dolo.

e Sponsam. s. scriptum est: vt C. de do. ante nup. l. j. cum ergo valet donatio, locum habet vsucapio: ergo & exceptio, & Publ. secundum Ioan.

f Possidenti. s. mulier l.

g Possessione. quod est quando dedit viro.

h Siue extraneus. hoc casu datur Pub. tantũ, sed si donator possideat, tũc actio de dote; vt j. soluto matrimo. l. si alienam.

i Restituta est. solo verbo: vt j. ad Treb. l. facta prlmo resp. & l. restituta. §. sed & si verbum.

k Publiciana. ex sua ꝑsona, nõ aũt ex defuncti: quia defuncto directa cõpeteret: tũc directa ẽt si nõ apprehenderit. Et idẽ in legatario, & eo cui est donatũ cã mortis. & secũdũ hoc res fuit defuncti vel ex sua ꝑsona demũ possessione apprehẽsa; vt s. ea. l. vel donationes causa mortis. ex persona defuncti q habuit Publicianam etiam prius: & sic fuit hic: & secundũ hoc res non fuit defuncti, Vel dic quod habet ex sua persona etiam non apprehensa possessione pro illis rebus quæ non fuerunt in dominio testatoris. nam pro illis rebus quæ fuerũt in dominio habet directam: & aliud in legato erit scilicet cum res nõ fuit defuncti; quia ibi opus est apprehensione possessionis: vt d. l. vel donationes causa mortis. quia hæreditas ius quoddã vniuersale est: vt j. ad Trebel. l. mulier. §. fin. & le. nam quod. §. si. nec pro his habebit Publ. vt differat a præcedẽti positione: at legatum nõ sic. Itẽ propter fideicõmissariã hęreditatem cogitur quis adire: nõ aũt propter legatũ. Itẽ in legato acquirit dominiũ nescienti legatario hæreditate adita: vt j. de leg. ij. l. cũ præter. §. fundo. in fideicõmissaria hæreditate demum ea restituta: quæ restitutio etiã solo verbo fit: vt j. ad Tre. l. restituta.

l Non possunt. vt publicia populi Romani: vt j. de vsuc. l. vsucapionem. secus in ijs, quæ propter rei vitium non possunt vsucapi: vt s. eo. l. sine. §. hæc actio. vel etiam personæ: vt s. e. l. traditionem. & in re inalienabili: vt j. proximo. §. Collige etiam hic qđ prædia vectigalia non possunt vsucapi, & sic est contra j. de damno infec. l. si finita. §. si de vectigalibus. in fi. Sol. a sciente nõ, sed ab ignorante sic. Vel ibi speciale, vt in eum casum possint vsucapi secundum Ioan. vel ibi loquitur in prædijs vectigalibus alicuius ciuitatis, hic de fiscalibus. vel dic, vsucapiuntur vt vtile dominium amittatur: vt scilicet si emam ab eo quem credo habere vtile dominiũ, qui non habet. Et idem in superficiario: non autem quo ad directum, vt pensio non soluatur. vt C. de ꝑscri. xxx. ann. l. competit. & de fun. patr. l. iubemus. libro xi. Quod autem dixi non vsucapi, verum est per decem ann. sed per xx. sic: vt j. de diuer. & tem. præscr. l. in omnibus.

m Superficiariã. quantum ad Publicianã, vt eam habeam: non quantum ad vsucapionem? quia superficiariã insulam bene vsucapio. vel dic quod nec illã vsucapio quo ad directũ dominium, vt modo dixi.

n A non domino. aut ab eo quem credo superficiarium, cum non sit. Acc.

o Lex. Iulia fundi dotalis: vt inst. quib. alie. licet. in princ. idem in sacris & in similibus, quæ inalienabiles sunt: vt j. de vsuc. l. vsucapionem. Acc.

p Constitutio. scilicet diui Seueri: vt j. de. reb. e. l. j. Azo idem de colono sine solo: vt C. de agr. & cẽ. l. quemadmodum. sed contra hoc res. vt s. e. l. eũ qui. § a minore. So. ibi res aliena nõ pupilli erat, & à pupillo alienata: hic autẽ pupilli, & ab eo alienata. ar. j. de rebus

quia his casib. neminē p tor tueē, a ne cōtra legē faciat b Publiciana actione, etiā de īfante ser uo c nondū anniculo d vti possum* † Si p parte e quis rē petere † vult, Publiciana actione vti pōt. Sed etiā is, qui momēto possedit, f recte hac actione experitur.

Quæcunque est iusta causa adquirendi dominium, sufficit ad Publicianam. Bar.

Caius lib. vij. ad edictū prouinciale. XV.

Quæcunque sunt iustæ causæ g adquirēdarum rerū, si ex his causis nacti h res amiserimus: dabitur nobis earū rerū persequēdarum † gratia, hæc actio.

Solennitas extrinseca non præsumitur nisi probetur. Bar.

Interdū qbusdam nec i ex iustis possessionibus cōpetit Publicianū iudicium nanque pignoratitiæ & pcariæ k possessiones iustæ sunt: sed ex his non solet competere tale iudiciū: illa scilicet ratione quia neque creditor, neque is, qui precario rogauit, eo animo l nanciscitur possessionem, vt credat se dominum esse. Qui a pupillo emit, pbare debet m tutore authore, [o &] legenō prohibēte, se emisse. Sed et si deceptus o falso p tutore authore emerit: bona fide q emisse videtur,

Prohibitio ne quis faciat vel ad quod tenetur, non impedit actum geri, Bar.

Vlpianus lib. xvj. ad edictum. XVI.

Papinianus libro. vj. Quæstionum scribit; Si quis prohibuit, r vel denunciauit ex causa vēditionis rē tradi, s quæ ipsius volūtate a pcuratore fuerat distracta, t & is nihilominus tradiderit: u emptorē tuebit prętor, siue possideat, x siue petat rem. Sed quod iudicio empti y pcurator emptori z pstiterit: cōtrario iudicio mādati cōsequitur: † Potest. n. fieri, vt emptori res aufe

de rebus eorum. l. magis. §. j. vel ibi in facto errauit, vel hic contra pupillum.

a Tuetur. id est non datur Publiciana.

b Faciat. quod esset, si daret Publicianam huic emptori. Accursius.

c Seruo. empto a nō domino. Accursius.

d Anniculo. anniculus est, qui est in vltimo die anni: licet non compleuerit: vt j. de verbor. signific. l. anniculus. Erat autē causa dubitandi: quia in Publiciana permittit prætor dicere quasi vsuceperit. vt insti. de actio. §. aliæ. sed hoc tam breui tempore, scilicet anni nō poterat contigisse: cum ad minus triennio fiat vsucapio. Accu.

e Si pro parte. momento, scilicet tantum.

f Possedit. rē emptā a non domino.

Quæcunque. CASVS. Ex quacunque causa quæritur dominiū facta traditione a domino, ex eadem causa facta traditione a non domino, si cadam a possessione, competit mihi Public. Aliquando tamen euenit, quod licet quis iuste possideat, non tamen competit ei Public. nam si habeo rem obligatam: si cado a possess. non habeo Publi. & est ratio in litera.

Qui a pupillo. Si emo rem aliquam a pupillo ad hoc, vt mihi competat Publiciana, probare debeo, quod emi authoritate tutoris, & sic cum decreto, & quod emi lege non prohibente, quia sic habeo Publicianam, sed si emi falso tutore authore, videor emisse bon. fid. vnde Publicianam habeo. Viui.

m Tutore authore. cuius authoritas in alienando exigitur. Itē quod non prohibente lege, vt quia cum decreto, si talis sit res, alias cum solo tutore, vt habes ōīc, & C. de administra. tut. l. lex quæ. Item non. hic. qui solennitatem dicit, eam probet, vt C. de fideicō. l. fina. de probat. le pe. & de fal. le. fina. Sed argu. contra in istitu. de fideiusso. §. fina. sed illam intel lige in his in quib. extrinsecus solennitas non desideratur. Alij tamen dicunt etiam hæc omnia præsumi solenniter intercessisse, nisi cōtra probetur, p prædictum. §. instit. & j. de probat. l. ab ea parte.

o Deceptus. ab ipso forte etiam minore, qui fuit mentitus se non habere tutorem alium: vt j. de dolo. l. quid. n.

p Falso. vel quia malus vel quia nullus.

q Bona fide. non tamen tenuit alienatio. vt j. de rebus eorum, qui sub tut. vel curat., l. qui neque. Azo. Sed quo ad fructus. Item secundum quosdam vt det Publicianam.

Papinianus. CASVS. Mandaui procuratori meo, vt rem aliquam tametsi mea non esset, venderet: eam tibi vendidit. deinde denunciaui ei ne traderet: nihilominus eam tibi tradidit: certe si a possessione eius rei excideris, Publiciana vti poteris sed & si a te possidente vindicauero, poteris me repellere obiecta exceptione quod ab autore meo id est a procuratore eam emeris. quā exceptionem si per ignorantiam non obieceris, ac proinde rem restituere damnatus fueris, quicquid procurator meus tibi pręstitit euictionis nomine, id a me repetet contrario mandati iudicio.

g Iustę causę. id est, iusti tituli.

h Nacti. i. in quibusdam tamen casibus datur Publiciana etiam non apprehensa possessione, vt s. codē l. cum sponsus. §. is cui. & j. eo. l. si seruus. Idem in iunctis domui, vt s. eod. l. si ego. §. idem ait. idem in hæ de & bono poss. Azo.

i Nec pro non, scilicet competit.

k Precariæ not. precaria est iusta, vt j. comm. diui. l. communi diuidundo §. inter. Sed contra j. de acq. poss. l. Pomponius. §. cum quis. Solu. dic quod non est iusta, vt ex ea fiat accessio, vel dic vt ibi dicitur.

l Eo animo ex affectu tradentis, vt infra, de vsuca. l. pignori in prin. & infra, de noxal. l. si seruus depositus. in princip & § j & j. de euic. l. cum venditor. in principio.

m Debet. vt etiam Publiciana habeat.

r Prohibuit. procuratori suo.

s Rem tradit. quæ non erat sua, vt sic faciat titulum.

t Distracta. & sic non erat res integra, quare nō potuit reuocare vēditionem dominus, vt subijcit, & infra de dona. l. qui saxum. in prin. §. j.

u Tradiderit. parcens suo pudori, vt j. man. l. quia mandatum. §. j. respo.

x Possideat: imo videtur quod non, & quod dominus potius reuocaret, vt infra, de exce. rei vend. l. j. §. primo. quæ est contra. Sol. ibi non erat pretium solutum, hic sic.

y Empti. id est, pro euictione.

z Emptori. agenti ad duplum re a domino euicta, qui ei venire mandauit.

† Al. add. et.

† Repetere.

† Prosequēdarum.

Consequetur. P. E.

Vsus.

a Vsus. Scilicet, emptor: & hæc ignorantia est probabilis: quis in alieno facto in hoc casu. s. an dominus mandasset: vel si mandasset, an mandatum reuocasset, quod potarat fieri ignorāte emptore: vt habes j. de manu. vin. l. si pater. & j. man. l. si fideiussor.

lur. l. iure naturæ. & quod subijcit deinde ex, &c. q. d. secunda iustitia, quæ dicitur positiua.

f Exceptio. Scilicet, hæc, si non ea, &c. Ac.

g Sed vt is. Subaudi: sed ideo comparata est hæc actio, vt, &c.

ratur ab eo, q. venire mādauit: quia per ignorantiam non est vsus a exceptione, quam debuit opponere, veluti *si actor* b *meus nō ex voluntate tua vendidit*. †

Per seruum fugitiuū acquiritur domino Publiciana.

Pomponius li. iiij. † ad Sabinum. XVII.

SI seruus meus cùm in fuga sit, rem a non domino emat: Publicianā mihi competere debet: licet possessioné rei traditæ per eum nactus non sim. c

Exceptio dominij repellit Publicianam.

Libro x. Quæstionum Papiniani. XVIII.

PAulus notat: a exceptio iusti dominij Publicianæ obijciēda est.

Neratius lib. iij. Membranarum. XIX.

PVbliciana actio non ideo comparata est, vt res domino auferatur (eiusque rei argumentū est: primo † æqtas, e deinde exceptio, f *si ea res possessoris non sit*) sed vt is g qui bona fide emit, h possessionemq; eius ex ea causa nactus est, potius i rem habeat.

TITVLVS III.

SI AGER † VECTIgalis, k vel emphyteuticarius † petatur.

Emphyteuta vel habens fundū vectigalem etiam contra dominum, si non cessauerit in solutione pensionis, habet vtilem in rē. Bartolus.

Paulus lib. xxj. ad edictum. L

AGri ciuitatū † l alij vectigales vocanť: alij nō vectigales. Vectigales vocantur, q in ppetuū m locanť, i. hac lege, vt tādiu p his vectigal pēdať, quādiu † neq; ipsis, q cōduxerūt, † neq;

b Si actor. Scilicet procurator, idemq; vēditor. & sunt hæc verba exceptionis. Et nota, quod licet emptor patiatur hic iniuriam: quia tempore reuocationis erat iam pretium solutum: tamen sine culpa sua patitur, & ideo agit, vt hic, & j. de fideiuss. l. exceptio. & de euic. le. si per imprudentiam.

SI seruus. CASVS Habebam seruum, qui a me fugit: & cum erat in fuga emit rem a nō domino. & bon. fi. a cuius pos. cecidit. an mihi competat Public. quæritur? Et respon. quod sic, quāuis illius rei possess. nactus non sum. Ac.

c Non sim. Imo etiam per fugitiuū possessio quæritur: vt j. de acqui posse. l. j. §. per seruū qui in fuga. in fi. §. & l. rem quæ nobis. & de libe cau. l. si cui. §. licet in fine. quæ sunt contra. Solut. ibi fuit tradita res seruo, hic non: secūdum quosdam. Alij dicunt quod acquiritur ciuilis, vt ibi, non naturalis: vt hic & rōne illi' ciuilis datur hic Publiciana si ab ea dominus cadat. Tu dic hunc seruum ab alio possideri, & mala fide. vnde possessio per eum, nec possessori malæ fidei, nec mihi domino acquiritur: vt infra de acqui. pos. l. j. §. sed si per eum. dominium tamen mihi acquiritur directum, si dominus erat tradens: vel vtile, si non erat dominus, & ita Publiciana: vt hic, & sic sine possessione hoc casu Publiciana acquiritur: vt & dixi. s. eo. l. quæcunque. in prin. Item & pro his rebus habeo actionem vi bo. rap. si seruo raptæ fuerint: vt & infra vi bo. rap. l. ij. §. si fugitiuus.

PAulus: CASVS. Rem a nō domino bo. fi. emi. ab huius rei poss. cecidi: & dominus verus eā possidet. quæritur si ago contra verum dominum Public. an possit excipere? Et respon. q sic, & in l. seq. datur consiliū vero domino, quod potest obijcere except. iusti dominij, & hoc propter æquitatē: quia æquitas hoc suadet. Nam public. actio non ideo inuenta est, vt res vero domino auferatur; sed vt potius res habeat bonæ fidei emptor, quam alius præter dominum. Ac.

d Exceptio. De hoc plene dic: vt j. l. proxi.

e PVbliciana. Primo æquitas. si habes primo: planum est. si habes prima, dic qd de ea æquitate, dicit quæ dicitur primitiua iustitia: vt infra de regu.

h Emit. Vel simili ti. vel causa accepit.

i Potius. Quam alius qui non sit dominus: vt instit. de act. §. aliæ in casibus tamen etiā contra dominum datur. Primus ei, qui missus est ex causa damni infecti in poss. vt j. de dam. infe. l. dāni infecti. §. pen. Secundus in seruo noxæ dato: vt j. de noxal. lege, si noxa le. §. final. & l. generaliter. Tertius in eo, qui non dominus vni vendidit: deinde factus dominus vendidit alteri: vt supra titu. j. l. si a Titio. & j. de excep. rei vend. & tra. l. si a Titio. Quartus, quando qui a non domino emit, a domino postea conuentus, fuit ab eo ab solutus. nam etiam si ad dominū postea possessio redit, agitur contra eum hac actione: vt infra, de exceptio. rei iudic. l. si quis rem. Quintus est secundum quosdam: vt supra titul. j. si culpa. sed nos de vtili. in rem illam loqui diximus. Ac.

k SI AGER VECTIGALIS VEL emphyteuticarius petatur.

Vel, pro, id est, nam idem sunt: vt supra, qui satisd. cog. l. sciendum. §. i. & dicitur ager vectigalis: quia redditus siue pensio, quod vectigal dicitur, pro eo præstatur: vt infra. l. i. & infra. de ver. sig. l. inter publica. §. publica. Et de his dicitur infra. de dam. infe. l. si finita. §. si de vectigalibus. & infra. de triti. l. i. Ace.

AGri. CASVS Hic dicit iuriscon. quod alij sūt agri vectigales: alij nō: vt in lr̃a. Qui. Locauit mihi respu. prædium, vt quandiu soluam mercedem, tandiu nō auferať mihi. Postea ego emphyteuta cecidi a poss. habeo vtilem rei vend. sed non sum dominus. Idem in eo qui accepit in emphyteusim, sed ad tempus: quia & ille vtilem rei vendi. habet, si cadat a poss. Lex ista plana est cum lege seq.

l Agri ciuitatem. Idem iuris & in priuatis: vt argu. s. de pet hære. l. item veniunt. § petitam. Ace.

m Perpetuum. Aliter quam hic exponitur j. pro soc. l. j. sed sicut hic, exponitur institu loca. § adeo. & in authen. de ali. & emphy. §. licentiam. col. ai.

Succefferunt

† P. F. si nō auctor meus ex volūtate tua vēdidit.

† P. F. iij.

a In P. F. incipit. Exceptio illud aut Paulus notat. est in epigraphe capitis.

Publiciana quāq; sine possessione quæritur.

† Prima.

† P. F. id est emphyteuticarius.

† Vectigalē agrū vertit interpres Theodosiani. Codi. agrū ea fisci bonis lib. iij. ti. ix. l. iij. Qui nā autē agri vectigales dicātur pulchre differit Alc. li. iij. dispūc. cap. x. Qui vero emphyteutici & qd emphyteusis B. Pius in adnot. ad ll. ca. xlvj. de quo & C. de iure emphyteutico. & Hyginus. lib. de limi ti. agrorū.

† Al. add. secundū Iuliani sententiam.

† Quamdiu, in priore mēbro ponit, tamdiu, in posteriore.

† Conduxerint P. F.

ijs, qui in locum eorũ successerunt, a auferri eos b liceat. Non uectigalẽ sunt, qui ita colendi danẽ, vt priuatis † agros nostros colẽdos dare solemus. c Qui in pꝑpetuum fundũ fruendũ conduxerunt a municipibus, quamuis nõ efficiantur domini; d tamen placuit competere eis in rẽ e actionẽ aduersus quẽuis possessorem: sed & aduersus ipsos municipes.

Vlpianus li. xvij. ad Sabinum. II.

Ita tamen, si vectigali soluant. f

Paulus libr. xxj. ad edictum. III.

Idẽ est, & si ad tempus g habuerint conductũ, nec tempus cõductionis finitum sit.

Digestorum Liber Septimus.

TITVLVS I.

DE VSVFRVCTV ET QVEMADMODVM QVIS vtatur fruatur.

Paulus libr. ij. † ad Vitellium. I.

Vsusfruct', h est ius alienis rebus i vtẽdi k fruẽdi salua rerum substantia.

Celsus libro xviij. Digestorum. II.

Est enim vsusfruct' ius in corpore, quo sublato, & ipsum tolli necesse est.

Caius libro ij. rerum quotidianarum, siue aureorum. III.

Omnium prædiorũ iure legati potest constitui usufructus, l vt hæres iubeatur dare alicui vsumfructum. Dare autẽ intelligitur, si induxerit in fundum legatarium, eumve patiatur m vti frui. Et sine testamento † si quis velit vsumfructum constituere: pactionibus n & stipulationibus id efficere potest. Constituitur † autem vsusfructus, non tantum in fundo, &

a Successerunt etiam in rem illam tãtum: vt ꝟ. de lo. pu. fru. l. j. in prin.

b Eos. agros.

c Solemus. Puta in annum.

d Domini. Scilicet, directo.

e In rem. Vtilem; vt ꝟ. de pign. act. l. tutor. l. fi. & ꝟ. de superfic. l. j. §. quod ait prætor. & de hac actione loquitur ꝟ. de euict. l. si cum venditor. in princ. Et oo. secundum lo. quod oon dicit hic q̃d etiam vtile habeat dominium: sed satis potest dici. Veruntamen lex non vocat eum hæredem, vel dominum, qui habet vtiles actiones: vt. ꝟ. de mino. l. & si fine. §. restitutus Accur.

† P. F. priuatim al. priuati.

f Item tamẽ. Soluãt. idem & si non soluant, quo ad extraneos & facit ꝟ. de loc. pu. fru. l. j. in fi.

ADDITIO. Istã gl. dicit valde not. Bartol. hic ad hoc quod si emphyteuta non soluit emphyteusim, noo debet obijci ista exceptio ab extraneo sed solum a domino. & est casus in l. ij. C. de iure emphy. & sic noo trãsfertur dominium ipso iure: sed domino voleote, secundum Bar.

g Idem est, & si ad tẽpus. Non modicum: vt argu. ꝟ. de superfici. l. j. §. quod ait prætor. Sed quod est hoc? dicunt quidam decem dierum, vt ar. ꝟ. de iti. act. pri. l. j. §. j. Alij decem an. vt C. de præscri. loo. tẽ. l. fi. & ꝟ. qui & a quib. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo. Tu dic arbitrio iudicis dici noo modicum; vt ꝟ. de iure deliberan. l. j. in fi. Media placet. Acc.

Hoc caput est cõiungendũ cum fioe primi, & intelligeodũ est de ijs, qui cõduxerũt a municipio aliquo. & ciuitate. q̃ etsi non fiot emphyteutę, nec habẽt ola iura emphyteurica, hoc aũ habeot vt in rem agere possiot, argu. l. 1. de loco pub. fru. id quod vtilitatis publicæ cã cõparatũ est q̃ si quis a priuato quid cõduxerit, sed nõ ad modicũ tẽpus eadẽ actione expetiet causa cognita. l. 1. §. quod ait prætor de superficiebus.

DE VSVSFRVCTV, ET QVEMadmodum quis vtatur fruatur.

Dictum est de actionibus in rem competentibus pro corporalibus: nunc de iis, quæ pro incorporalibus vt seruitutibus. Et quia aliæ sunt reales, aliæ personales de personalibus vt de dignioribus præmittit.

h Vsusfructus est ius. Idest, seruitus. & sic accipit inst. de rebus corp. & incorp. §. j. & ꝟ. de ser. vrb. præd. l. j. Alienis rebus. alieois ideo dicit; quia res sua oemini seruit iure seruitutis; vt ꝟ. si vsusfr. pe. vsusfrui. j. resp. Acc.

k Vtendi. propter creditorem, qui habet ius in re aliena; non potest tamen vti, imo furtum cõmittit, si vtatur; vt insti. de obli. quæ ex delic. §. furtum autem. j. resp. Sed quia vsuarius hoc habet. s. q̃ vtitur adiecit fruendi; quod plus est, quam vti; vt institu. de vsu & habit. §. j. Item quia hæc omnia habet superficiarius & emphyteuta & similis; adijcit salua rerũ substantia; quod quidam sic exponunt, id est, præstita cautione de saluanda substantia; vt C. e. l. j. Vnde secundum eos quæritur, an ipsa cautio sit de definitione? Et dicũt quod sic; quod non placet; quia sic nõ posset vsusfru. esse sine ea; sed est etiã antequam sit interposita, est vsusfru. vt ꝟ. de vsusfruc. ea. re. quæ vsu cont. l. hoc senatusconsultum. §. si pecuniæ. & ꝟ. quemadmodũ ser. amit. l. si partẽ. §. j. & ꝟ. quãdo dies leg. ce. l. cum ita. §. cum legato seruo. Item quandoq; cautio nunquam præstatur; vt ꝟ. vsusfru. quemadmo. ca. l. si vsusfructus. ij. §. plane. Noo ergo est de definitione vel de substantia cautio vsusfructus Dic ergo salua rerum substantia, id est, ne in totum pꝑeat substãtia, quasi dicat, tandiu durat vsusfructus, quandiu durat substantia. & hoc est quod statim subijcit ꝟ. le. proxi. & secundum hoc possunt dici illa verba, salua rerum substantia, de definitiooe. Item ao cautio quam vsusfructuarius præstat, possit ab hærede remitti? P. dixit q̃ non; argumen. C. eod. tit. l. j. Sed nos contra per generalem regolam; vt C. de pact. l. penul. Item per simileẽ; vt ꝟ. ad legem Falcidiam. l. quod de boois. in fine. & l. potest. Acc.

† P. F. 17.

† In P. F. add. aut.

† P. F. constitit.

l Omnium. Vsusfructus. sed differt ab alio legato; quia adita hæreditate cedit; vt ꝟ. quando dies vsusfruct. leg. ced. l. j. §. dies. & C. de cad. toll. §. excepto.

m Patiatur. Nam oõ recipiunt veram traditionẽ; vt infra de acquir. re. do. leg. seruus. §. incorporales. sed patientia loco traditionis est; vt hic, & infra, de ser. rustic. præd. l. j. in fina. & infra, de ser. l. quoties. in fin.

n Pactionibus. Id est, pactionalibus stipulationib'. Vel dic pactionibus, id est, alijs cõtractibus n verborum obligationibus, & stipulationibus, id est, verborum obligationibus.

Cæte-

ædibus, verùm & † in seruis & iumentis, cęterisq;[a] rebus. Ne tñ in vniuersum inutiles essent ꝓprietates, semper abscedéte vsufructu: placuit certis modis extingui vsumfructum, & ad proprietatem reuerti.[b] Quibus aût modis vsusfructus † cõstituitur, & finitur,[c] ijsdem modis etiam nudus vsus & constitui & finiri solet.

Paulus li ij. ad edi. IIII.

[j] VSusfructus ĩ multis casibus pars† dominij[d] est. Et extat, †[e] quod vel pręsens, vel ex die dari potest.[f]

Vsusfructus est diuiduus ab initio & ex post facto. Bart.

Papinianus libro sexto Quæstionum. V.

[ij] VSusfructus & ab initio pro parte indiuisa vel diuisa cõstitui,[g] & legitimo tẽpore[h] similiter amitti, eademq; ratione[i] per legem Falcidiã minui potest.[k] Reo quoq; promittẽdi defuncto, in partes hæreditarias[l] vsusfructus obligatio diuiditur: & si ex communi prædio debeatur: vno ex socijs defendẽte, pro parte defendẽtis[m] fiet restitutio.

Caius libr. vij. ad edictũ prouinciale. VI.

VSusfructus pluribus modis constituitur: vt ecce, si legatus fuerit. Sed & ꝓprietas deducto vsufructu legari potest, vt apud hęredem maneat[n] vsusfructus. Constituitur † ad hæc vsusfructus & in iudicio familię erciscundæ, & cõmuni diuidundo, si iudex alij proprietatem adiudicauerit,[o] alij vsumfructum. Adquiritur aût nobis vsusfructus non solùm per nosmetipsos, sed etiam per eas quoq; personas, quas iuri † nostro subiectas habemus.[p] Nihil aût vetat, seruo meo hærede instituto[q] legari proprietatem, deducto vsufructu.

Vlpianus libro xvij ad Sabinum. VII.

a Cæterisq;. scilicet omnibus, exceptis ijs quæ vsu consumuntur: vt insti. eo. ti. §. cõstituitur. sed in istis etiam potest vtilitatis causa: vt ibi subiungitur.

b Reuerti. Not. extinguitur formalis qui est seruitus: & redit ad proprietatem, qui est causalis. i. cum causa quæ est proprietas. & q̃ hic dicatur vsusfruc. causalis, qui est cũ proprietate, probatur infra, de excep. rei iudi. l. si cum testamento. §. pen. Item not. arg. in prin. huius. §. secundum Ir. quod quis non potest locare operas suas in perpetuum. ne inutilis esset libertas ar. pro eo. ĩ. de cond. & demon. l. Titio. §. iij. Sed tu dic contra, nec obstat dicta ratio: q̃a præstando interesse liberatur: vt infra de re iudica. l. si ab alio. §. fin. Item quia per substitutũ potest seruire: vt C. de episc. & cler. l. ad similitudinẽ. & l. quisquis. & authẽ. adscriptitioa.

c Et finitur. vt insti. de vsu & ha. in prin. Sed non omnibus modis quibus vsusfruc. constituitur, & vsus: vt infra eod. l. vsusfructus. & ĩ. de vsu & hab. l. vsus. Accurs.

d VSusfruct⁹ in multis casibus, pars dominij. Id est species: vt dominium sit quoddã totum cõtinens sub se proprietatẽ nudam, & vsumfruct. & secũ dũ hoc aliud erit proprietas nuda: aliud dominiũ plenum, vt ar. C. de acqui. poss. l. per procuratorem. secundũ P. vel verius dic, similitudinem habet cum dominio ſm R. non autem est para prædicamentalis: quia sic esset dominium. sic punitur portio infra de ijs qui dejec. vel effu. l. si vero §. hoc edictum. Assimilatur autem vt statim subijcit eadem lex: & in quatuor casibus, qui sunt ĩ. l. prox. nam non sic in alijs seruitutibus: vt ibi dices. Item venit in venditione bonorũ: vt ĩ. de bo. author. iud. poss. l. in venditione. Item el de dam. insc. cauetur: vt domino, vt ĩ. eo. l. vsuf. l. §. j & infra, de dam. infec. l. qui bona. §. superficiarium. Propter hoc autem dicitur pars dominij, vt hic: non quod sit dominium: vt infra de verb. signifi. l. recte dicimus. & ĩ. de leg. ij. l. Mæuius. §. pen. Item in eo quod obligatur fideiussor pro vsufr. perinde ac si in partem fideiuberet: vt ĩ. de fideiu. l. à reo. §. si à reo. E contra in multis differt à dominio. Primo quia nõ vsucapitur: vt infra de vsucap. l. insto. §. non mutat. Item nũ impeditur vsucapio ꝓprietatis: licet sciam alienum vsumfructum: vt infra de acquir. poss. l. si quis fundum. §. fin. Item nõ habet instar dominij, quia si fructus portio petatur, & absolutio sit secuta: & pars accrescens vindicetur: nõ obstabit exceptio rei iud. in proprietate secus: vt infra eo. l. si Titio. §. fin. Item si is, cui debetur seruitus, emat fundũ seruientem, extinguitur seruitus: secus si emat vsumfructum: vt ĩ. de ser. vrb. præd. le. si quis ędes. in prin. & §. j.

e Et extat. id est certum est.

f Dari potest. & ad diem: vt infra fam. erciscun. l. & puto. §. ij. quod nõ est in alijs seruitutibus vt infra de serui. l. iiij. Accur.

g VSusfructus. Cõstitui. q̃ non est in alijs seruitutibus: vt infra, de ser. l. ꝓ parte. & infra ad l. Fal. l. j. §. si vsusfructus.

h Legitimo tẽpore. scilicet decẽ vel xx. an. vt C. de pręscript. long. temp. l. fi. & in hoc differt ab alijs seruitutib.

i Eademq; ratione. quia pro parte cõstituitur: pro parte ergo diminuitur. Vel sic: quia pars dominij est: ergo pro parte diminui possit.

k Minui potest. scilicet commode: vt infra ad legem Fal. hæreditatum. In alijs autem tota petitur, sed partis æstimatio redditur: vt infra de doli mali excep. l. pure. §. fin. & ĩ. ad legem Fal. l. lege Falcidia.

l In partes hæreditarias. secus in cęteris seruitutibus: quia insolidum remanent obligati: vt infra de verb. oblig. l. ij. & infra si ser. ven. l. loci. §. si fundus.

m Defendentis. s. tantũ: sed in cæteris seruitutibus insolidum: vt ĩ. si ser. ven. l. locia. §. si fundus. Acc.

n VSusfructus. Maneat. non tamen per omnia vice cuiuslibet fructuarij habetur: vt infra, de vsufru. accre. l. idem. §. j.

o Adiudicauerit: vt hic, & ĩ. fam. ercis. & puto §. j. & ĩ. commun. diui. l. si quis putans. §. pen.

p Habemus. vt institu. per quas personas no. acquir. in principio.

q Instituto. si dicas à me & alij proprietatem legatũ: tunc planum est. Item si dicas ab alio instituto: & similiter alij extraneo proprietatem legatam. & tunc planũ est. Si autem dicas vt dixit Ioan. ab alio instituto, & mihi domino proprietatem legatam: & tunc bene est, quia cedit dies ab adita hæreditate: vt infra quando dies vsusfru. lega. ce. l. j. § dies. Ideoq; quia potest interim manumitti seruus: & sic suo arbitrio adibit: vel alienari, & sic iussu alterius: omnia conualescent, & cessat Catonis regula: vt infra, de reg. iur. cato. l. j. Accurs.

† P. F. fiun.

† P. F. & constitit.

* Vide an unom.

A. Per sij.

† Iuxta hoc est q̃ Cic. Curi. li. vij. epi. tenset id cuiusque esse ꝓpriũ quo q̃sq; vtitur & fruitur.

j. Constat.

ij Concor. tex. in le. quisquis. & q̃ ibi a 1. eo. tit. & facit istud secundum Bal. hic in ar. de vasallo qui potest seruire per substitutũ cõcor. tex. in ca. si q̃s decessit. li. de feu. defuncti sit con. inter domi. & vasall. in vsu feu. Vsusfruc. in quibusdã dñio assimilatur: & in quibusdam ab eo differt.

† P. F. adhuc.

† P. F. inter.

Vsufructu

VSufructu legato, omnis fructus rei ad fructuariũ pertinet. Et aut rei soli, aut rei mobilis vsusfructus legatur. Rei soli (vt puta ædium) vsufructu legato, quicunque † reditus est, ad vsufructuariũ pertinet: quęq; † obuentiones sunt a ex ędificijs, ex areis, & cęteris, quęcũq; ædium sunt. Vnde etiã mitti eum in possessionẽ vicinarum ædium causa damni infecti placuit: & iure dominij possessurũ eas ędes, si perseueretur non caueri: nec quicquã amittere, b finito vsufructu. Hac ratione. c Labeo scribit: nec ędificium licere dño te inuito altius tollere, sicuti nec areæ vsufructu legato, potest in area ædificium poni. d quã sententiam puto [esse] veram. Qm̃ igitur omnis fruct⁹ rei ad eum pertinet: reficere quoque e eum ędes per arbitrũ cogi. †

Celsus lib. xviij. Digestorum. VIII.

HActenus f † tamẽ, vt sarta tecta f habeat. si qua tamen vetustate g corruissent, h † neutiquã cogi reficere. sed si hęres refecerit, passurum fructuarium vti. Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quęrit, i si quæ vetustate corruerunt, reficere nõ cogatur. † Modica igiť refectio k ad eum pertinet: † l qm̃ & alia onera agnoscit, vsufructu legato: vt puta stipendiũ; vel tributũ, vel salariũ, † vel alimenta † ab eo m relicta. Et ita Marcellus lib xiij. scribit. Cassius quoq; scribit li. viij. Iuris ciuilis, fructuariũ per arbitrũ cogi reficere, n quemadmodum † subserere cogitur arbores. o Et Aristo notat hæc vera esse. Neratius autem p lib. iij. † Membranarum ait, non posse fructuarium prohiberi, quò minus reficiat: quia nec arare prohiberi possit, aut colere. & non † solùm necessarias q refectiones facturum, sed etiam voluptatis causa: vt tectoria, & pauimenta, & similia. † neq; autem ampliare, r nec † vtile detrahere posse.

Idem lib. xl. ad edi. IX.

QVamuis melius s repositur⁹ sit. quę sententia vera est.

Idem libro xvij. ad Sabinum. X.

ITem si fundi vsusfructus sit legatus: quicquid in fundo nascitur, quicqd inde percipi potest, † ipsius fructuarij est: sic tñ vt boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celsus lib. xviij. † Digestorum scribit, cogi † eũ posse rectè colere. Et si apes † t in eo fundo sint: earum † quoque

---

a VSufructu legato. Obuentiones sunt. ergò cum licere obligare, sit fructus rei: vt J. de vin. l. fi. & de reg. iu. l. fructus rei est. poterit fructuarius obligare. Sed contra. C. e l. interest. Sol. licere obligare, est fructus, id est vtilitas: non autem obuentio: & sic hic. vel potest obligare ipsum ius: non ipsam rem cũ sit aliena.

b Nec quicquã emittere. nam etiam finito vsufruc. retinet: vt hic dicit. & est ratio: quia hoc ipsum est vsusfruct. & eius ratione accessit: vt J. pro soc. l. verum §. si seruo communi. & ī. de peti. hære. at vbi. cum semel tãtum cesserit dies huius perceptionis: vt C. qñ di. leg. ced. l. ij alias secus: vt J. e. l. si operas. & l. sed & si qs §. si operas.

c Hac rõne. quia omnia fructus pertinet. ad fructuarium. Accur.

d Poni. Scilicet, à domino: sed nec à fructuario: nisi qđ ad fructus sit necessarium: vt infra. l. proxi. l. sequen.

e Reficere quoq;. quia vbi emolumẽtum, ibi onus: vt instit. de legi. patr. tu. §. fin. Accur.

f HActen⁹. Sarta tecta. i. vt reficiat, tignum vel coppũ apponendo.

g Alij sic. i. vt habeat ea quæ remouẽtur occasione emendationis quod est verum; sed non per hanc leg. vt & infra eo. l. quid ergo si. Accurs.

h Si qua tñ vetustate, superiori ergo casu non vetustate, vel parua destructio: hęc magna arbitrio iudicis: vt subijcit, vnde, &c.

h Corruissent. cũ tote domus nõ corruerit; & sic durat vsusfru. alias extingueretur: vt J. quib. modis vsusfr. amit. l. repeti. §. rei. Vel dic qđ hic erat vsusfruct⁹ oĩm bonorũ legatus. Acc.

i Quærit. & respondet.

k Refectio. non cã vetustatis, uel etiã cã uetustatis.

l Pertinet. ut eũ facere cogatur, ut hic, & ī. l. proxi. in fi. & J. de dam. inf l. inter fructuariũ. alias ab usufructu repellit; ut J. de dam. infe. l. hoc amplius. §. fi. & l. seq. Et idem in creditore vt reficiat, vel caueat de dam. infe. alias suo iure priuatur: vt J. de dam. infec. l. quid de creditore. & l. si finita. §. item quæritur. Sed quæ erit modica impensa in prædictis? respon. duorũ aureorum; vt arg. ī. de dolo. l. si oleum. §. fin. Vel dic melius iudicis arbitrio; vt J. de in. deli. l. j. §. fin. vltra quã si quis impendit, repetit à proprietario: vt C. eod. le. eum. ⁊ In vsuario aũt dic vt J. de vsu & hab. l. si domus.

m Ab eo. Scilicet fructuario cui legatus est vsusfruc. Vel dic ab eo fundo, qui dam hoc etiam habens in text. Et sic not. qđ ratione rei quædã modica præstãtur; vt & J. comm. l. in rebus. §. possũt. & C. de pig. l. in summa. & ī. de pac. l. inter debitorem. vt J. e. l. si pendẽtes. §. si quid. Sed arg. cõtra. J. de contrahen. empt. l. si. §. fi. Sed ibi erat personalis obligatio; nõ quę rem comitaretur. Vel refert, an causa demonstrandi tãtum fuit dictũ ex illo fundo debere solui: vt ibi, an vt tantum inde soluerẽtur; vt hic, arg. J. de leg. j. l. quidam testamẽto. & de le. iij. l. Paulo Callimacho. §. fin. Et argu. infra, de ali. le. l. ij. & l. Lucius.

n Reficere. nisi velit cedere vsumf. vt J. e. l. cũ fructuari⁹.

o Arbores. In locũ demortuarũ; vt infra e. l. agri. nisi sint diuulsæ radicitus; vel vi vẽtorum deiectæ vel ruptæ vt J. eo. l. arbores.

p Neratius autem. Cassio & Aristoni contradicens. rñ. qđ est verũ si senserint de vetustate. alias bene dicunt; vt J. e. l. vsufr. legato. in fi.

q Necessarias. de his dic vt dixi J. eo. l. si cuius. §. fructuarius. in princ.

r Ampliare. aliquid noui faciendo; ut J. eo. l. si usufructuarius nouũ. alias potest; ut J. e l. si vsusfructus § fructuarius. & §. unde. quæ est contra.

s QVamuis melius. Melius esse nõ videť, qđ sit cõtra dñi uoluntatem; ut instit. de act. §. præterea.

t ITem si fundi. Et si apes. alias lapides. alias, apes.

† Al. add. rei.

† Et quæcunque.

* Sarta tecta habere qđ sit pulchre Bu. in ann. ad hũc ipsum locum.

† In P. F. add. Celsus scribit.

† In P. F. est §. legis fugioris.

† Vide ad hoc Inno. in c. a nobis. extra, de decimis.

† P. F. neutrum cogi reficere.

† Cogitur P. F.

† Salarium forte melius est autem vectigal qđ pro solo penditur la. infra ne qd in loco publico.

† P. F. ab eo.

† P. F. ad fercre.

† P. F. iij.

† P. F. aut

† In P. F. add. ferre.

† Sic in P. F. & Ĩ nen. exẽpl. Haloãder scripsit, inutile.

† P. F. ipsius fruct⁹ est.

† xvj.

† Fructuarius nõ potest omittere culturã, sed cogitur ad eã & est ratio sm Bald. qa res inculta deteriorateur. l. si merces. §. conductor. infra locati.

† lapides.

† earum

vsusfructus, [a] ad eum pertinet. Sed [&] si lapidicinas habeat, & lapides cædere velit: vel cretifodinas † habeat, vel arenas: omnibus his vsurum [b] Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias. quam sentẽtiam puto veram. Sed [&] si † metalla post vsumfructum legatũ sint inuenta: cum totius agri reliquatur vsusfructus, non partium, contineantur [c] legato. Huic vicinus [d] tractatus est, qui solet in eo, quod accessit, tractari. Et placuit alluuionis quoq; vsumfructum ad fructuariũ pertinere. [e] Sed si insula iuxta fundũ in flumine nata sit: eius vsumfructum ad fructuarium nõ pertinere. Pegasus scribit, licet proprietati accedat. [f] esse enim veluti proprium fundum: [g] cuius vsusfructus ad te non pertineat. quæ sententia non est sine ratione. Nam vbi latitat [h] incrementum: & vsusfructus augetur. vbi autem apparet separatum: fructuario non accedit. Aucupiorum quoq;, & venationũ redditũ Cassius ait lib. viij. iuris ciuilis ad fructuariũ pertinere. ergo & piscationum. Seminarij † autẽ fructus puto ad fructuarium pertinere: ita tamẽ vt & vendere [i] ei, & seminare liceat. debet tamen cõferendi agri causa seminarium † paratũ semper renouare, [k] quasi instrumentum [l] agri: vt finito vsufructu domino restituatᷓ. Instrumenti [m] autem fructũ habere debet: † vendendi tñ facultatem † nõ habet. † Nam & si fundi vsusfructus fuerit legatus: & sit ager, [n] vnde palo in fundum, cuius vsusfructus legatus est, solebat paterfam. vti, vel salice, vel arundine: puto fructuariũ hactenus vti posse, ne ex eo vendat: [o] nisi fortè salicti eius, † vel syluæ palaris, vel arundineti vsusfruct⁹ sit legatus. [p] tunc enim & vendere potest. Nam & Trebatius scribit, syluã cæduam & arundinetũ posse fructuariũ cędere, sicut paterfã. cędebat: & vendere, licet paterfam. nõ solebat vendere, sed ipse vti. ad modũ [q] enĩ referendum est, non ad qualitatem vtendi.

Pomponius libro v. ad Sabinum. XI.

Ex sylua cędua pedamẽta, [r] & ramos ex arbore vsufructuarium sumpturum: ex non cædua [s] in vineam [t] sumpturum. [u] dum ne fundum deteriorem faciat.

Paulus li. ij. epitomarorum Alpheni Dig. XII

Sed si † grandes [x] arbores essent: † non posse cædere eas.

Vlpianus libro xvij ad Sabinum † XIII.

[a] Arboribus euulsis [y] vel vi vẽto

[a] Vsusfructus. Id est, dominium. vel dic propriè ad vsum forte cædendi. Accur.

[b] His vsurum. Et fruiturum.

[c] Contineantur. s. metalla post inuenta. & sic siue sint ibi lapides iam effossi, siue lapidicinæ factæ, siue postea fiãt, semper habet vsumfru. Sed arg. contra j. de cõtrahẽ. emp. l. fundi. vbi distinguitur an tẽpore venditionis extant inuentę, vel non: sed ibi in alio casu dicit, quia non videbatur excepisse vẽditor lapides, nisi qui apparebant.

[d] Huic vicinus. Quia supra, de augmentis, & j. similiter dicit.

[e] Pertinere. Hic not. q accedit, sequitur causam eius cui accedit: vt ã. de publi. l. si ego. §. q tñ. & C. de alu. l. ij. & j. de pign. act. si cõuenerit. §. si nuda. & j. de pign. si fundus. in princ. & j. de adm ini. tu. l. quoties. §. fin. & l. tutore. & j. de pact. do. inter. §. cum inter. & j. eod. l. vsufructuarium. §. si in viuatijs. & j. de leg. j. l. si ex toto.

[f] Accedat. Ei cui proximior est: sed in mari nata fit occupantis, vt institu. de rer. di. §. insula.

[g] Proprium fundum. s. separatum, sic & in agris limitatis: vt j. de acqui. re. do. l. in agris.

[h] Latitat. Tacite innuit definitionẽ alluuionis. vt insti. de rer. diui. §. præterea, quod per alluuionem. Azo.

[i] Vendere, ne marcescant. Accur.

[k] Renouare. Vendendo vel permutando.

[l] Quasi instrumẽtum. scilicet aliud. nam & hoc est instrumentum: vt j. de fund. instrum. l. quæsitum. §. j.

[m] Instrumenti. alterius quam seminarij.

[n] Ager. Alius sibi proximus. Accur.

[o] Vendat. vtetur quidem quasi instrumento, si voluntas legantis talia appareat: vt hic, & j. de fun. instrum. l. prædia. Sed aliud quã ipsius fundi talis esset vsusfructus relictus, vt subijcit. Et sic not. arg. quod multa cõceduntur principaliter & directo, quę non conceduntur per consequentiam vel obliquum.

[p] Legatus. Et hoc casu intellige hanc l. vsq; in fin.

[q] Ad modum. q. d. vt bonus vir debet vti. Et ad modum, non autẽ qualiter dominus vtebatur: vt hic, & j. eo. si pendẽtes. §. j. dummodo nõ mutet in contrariũ vsum: vt j. eo. l. si cuius. §. fin. Accur.

[r] Ex sylua cædua. Quæ. s. † cæsa est, & renascitur: vt j. de verb. signi. l. sylua. Vel dic hic. i. matura: vt in ea. l. in princ. & dic vsumfru. in ea legatum: & sic etiã vendere potest: vt s. l. proxi. in fi. Et sm. hoc dic pedamẽta, idest, paruulas arbores ad pedes arborũ grandiũ nascentes, quę dicũtur germinales: vt j. sol. ma. l. diuortio. §. prio autem hoc etiam in l. seq. innuit. Vel dic pedamenta. i. stipites arborum: vt s. l. proxi. ij. respõ. Vel dic casum q vineæ fuit relictus vsusfr. ad quem paterfam. vtebatur palo illius syluæ: & tunc dices pedamenta. i. palos: quasi apodiamenta vineatũ vel vitiũ. mediam probo. cõtra j. eo. l. si absente. §. fin. Accurs.

[s] Ex non cædua. id est, non matura.

[t] In vineam. i. ad necessitatẽ tãtum. Et sic no. q hoc casu habet tantũ fructuarius quantũ vsuarius, & nõ plus: vt j. de vsu & hab. l. diuus. sic & j. de vsufru. ea. re. l. quoniam. §. j.

[u] Sumpturum. etiã ad vendendum. Accursius.

[x] Sed si grãdes. Sm vltimam positionẽ casus superioris responsio bene stat. Sed secundum mediam dic, quod sylua nõ erat cædua, id est, matura: licet aliquę grandes arbores essent ibi, nam simul debent cædi.

[y] Arborib⁹ euulsis. vetustate, vel terrę motu: vt differat à sequẽti: & hoc si impediant fructuum.

† cretafodinas.

† P.P. sed hac metalla, &c. que lectio deterior est cũ nulla legatorum mentio præcesserit al. sed si et. recte.

† Seminarius, quo modo legisse videt Budę⁹, & male.

† Pulchre hic Bud. quid seminariũ explicat.

† Al. add. vt

† ins habeat.

† Al. P.P.

* Vitis est fulcimentum Varro lib. j. c. viij. de re rustica.

† Sed etsi al. Et si.

† Huc pertinẽt quæ Varro lib. iij. de re rust. c. iiij. ad edictum.

* Vide antinom. A. Persij.

rium, potest compellere dominum vt tollat: vt infra eod. l. Proculus. §. fin.

a Ad vsum suum. Scilicet de lignis quæ non sunt ad ædificandum. & caue, quia loquitur in non cædua: vt supra eod. l. ex sylua.

eod. §. finitur. Sol. distingue an in illo qui cedit, habeat voluntatem vel frui per illum cui cedit, & tunc potest. an non: & tunc non potest. Vel distingue inter cedere, quod non potest. & concedere quod potest: vt hic. Concedere enim est cum causa, scilicet emptionis, vel donationis, vel simili. Vel distingue an cedat ius. i. vsumfructum, quod non potest: vt ibi. an commoditatem vtendi: quod potest, vt hic: argu. infra de peri. & com. rei vendi. l. necessario. §. fin. & infra, de dona. l. iij. Posset etiam intelligi lex illa si vsusfructus, quod non potest cedi nisi domino proprietatis, scilicet, vt intereat vsusfructus, nam extraneo cedendo. nõ interit quandiu manet qui cessit, vt dicta. l. necessario. §. fin. Accur.

rum deiectis, vsque ad vsum suum[a] & villæ[b] posse vsufructuariũ ferre Labeo ait: nec materia[c] eum pro ligno vsurũ, si habet vnde ligno vtatur. quam sententiam puto veram. alioquin[d] & si totus ager hunc casum passus sit, omnes arbores auferret fructuarius.[e] Materiam[f] tñ ipsum succidere, quantum ad villæ refectioné,[g] † putat posse: quemadmodum calcem, inquit, coquere, vel arenã fodere, aliudve quid ædificio necessarium sumere. †[h] Nauis vsufructu legato[i] nauigatũ[k] mittendam puto, licet naufragij periculum immineat. Nauis etenim ad hoc paratur, †vt nauigetur. Vsufructuarius vel ipse frui ea re,[l] vel locare,[m] vel vendere, vel alij fruendam cõcedere potest.[n] nam & qui locat, vtitur,[o] & qui vendit. sed & si alij precario concedat vel donet:[p] puto eum vti, atq; ideo retinere vsumfructũ, & hoc Cassius & Pegasus responderunt, & Pomponius libr. v. ex Sabino †probat. Non solum autem si ego locauero, retineo vsumfructum: sed & si alius negotiũ meũ gerens locauerit vsumfructum: Iulianus libro xxxv. scripsit, retinere[q] me vsumfructum. Quid tñ si non locauero, sed absente & ignorante me negotium meum gerens vtatur quis & fruatur? nihilominus retineo vsumfructũ: quod & Põponius libro v. probat per hoc, quod negotiorũ gestorũ actionem adquisiui.[r]

Per vnum actum singularem, retinetur quasi possessio totius iuris in vniuerso. Bart.

De illo Pompo. dubitat si fugitiuus?[*] in quo mihi † vsusfructus est, stipuletur aliquid ex re mea, vel per traditioné accipiat:[s] an per hoc ipsum quasi vtar, retineam vsumfructum. magisque admittit[t] retinere. nam sæpe & † si præsentibus[u] seruis non vtamur, † tñ vsumfructum retinemus: vt puta ægrotãte[x] seruo, vel infante, †[y] cuius operæ nullæ sunt, vel defectæ senectutis homine. † Nam & si agrũ aremus: licet tam †steri lis sit, vt nullus fructus nascatur: retinemus †vsumfr. Iulia. tñ lib. xxxv. Digesto. scribit: etiam si non stipuletur quid seruus fugitiuus: retineri † vsumfructũ. nam qua ratione (inquit) retinetur a proprietario possessio, etiã si in fuga seru⁹ sit,[z]

b Villæ. Id est, domus in rure factæ gratia fructuum: vt infra, de verb. sign. l. fundi.

Materia. c Materia. Materia dicitur quæ est apta ad ædificandũ: lignum autẽ quod est ad comburendum: vt hic, & infra, de legatis iij. l. ligni in princ. Lignum.

d Alioquin. Id est, si vlira suum vsum & villæ dicas eum vti posse. Accur.

e Fructuarius. Et combureret: quod est absurdum.

†Satis sit putat. f Materiam. De arboribus. euulsis.

g Refectionem. Id est, attinet. & hoc semper accipe in non cædua, alias etiam vendere potest: vt supra eod. l. item §. fin. †Al. add. potest.

h Sumere. Scilicet potest. †P.F. nauigandum.

i Nauigatũ. Tempore nauigationis: non alio: vt supra, de rei vindi. l. viiij. §. fin. & l. si nauis. & C. de offic. rec. prouinc. l. ciuitas. †P.F. vt nauiget.

k Nauigetur. Arg. quod socius potest vti sylua vel alia re communi etiam inuito socio: dummodo tñ eum vsum in quem est: vt hic, & instit. de rerum di. §. in commune. Sed ar. cõtra infra communi diui. le. Sabinus. & de serui. vrba. præd. l. in re cõmuni. Socius re communi inuito socio vti potest.

†Et Sabinus probat. l Ea re. In qua habet vsumfructum.

m Vel locare. huic est: cõtra infra loc. l. locare. Sed ibi. in seruitutibus rerum siue prædiorum, hic in personali. Item contra infra eod. l. sed si quid inædificauerit. §. & si vestimentorum. sed ibi speciale vt non possit locari vestis.

n Concedere potest. Commodando.

o Vtitur. Per alium medium.

p Vel donet. Hoc casu oportet donatarium vti, cum donans non vtatur pretio: vt infra eo. l. non vtitur. & l. qui pretio. & l. sequen. Et sic not. hic quod fructuarius potest alienare: vt instit. de vsu. & hab. §. j. Sed contra infra, de iu. do. l. si vsusfructus. & instit.

q Retinere. Per alium medium. Accursius.

r Adquisiui. Et ipse contra me: vt infra eo. l. si absente. & facit ad §. infra quemad. ser. amit. l. v. & vj.

s Accipiat. Ex re mea, vel opera sua.

t Admittit. Scilicet Pomp. & sic mihi quæritur, cum ex duab. causis fructuario quæratur, vt infra, de acqui. rerum dom. l. acquiritur. §. de his.

u Et si præsentib⁹. Id est, eis qui præsentes sunt.

x Ægrotante. Ar. quod dapifer debeat habere salariũ etiã ratione temporis quo fuit infirmus: cum seruire videatur: vt hic, & infra de stat. libe. l. cum heres. §. Stichus. nam per eum non stat quo minus seruiat: vt infra de var. & extraord. cog. le. j. §. dium. & infra loca. l. qui operas. & de hoc dixi infra loc. l. si vno. § cum quidam. Accurs.

y Infante. Not. quod infantis. nulla est opera: vt & infra, de ope. ser. l. fin. in princ. Sed pupilli maioris infante, sic: vt s. de rei ven. l. cæterum. & infra, de lib. cau. l. fin. & infra eod. l. si infantia.

z Etiam si in fuga seruus sit. nisi in duobus casib⁹, & quando pro libero se gerit: & quando ab alio possidetur: vt infra, de acquiren. poss. l. iij. §. si seruus. & l. per eum. §. fin. & infra proxi.

* Si fugitiuus nondum ab alio possessus. interpretatio est contraria inserta, nec hic locus pugnaret cũ le. j. §. per seruũ. De acqu. poss. Verisimilius. n. est cõpositores Pandectarũ huc tantũ congerere voluisse quæ pertinent ad institutã disputationẽ de vsufructo. quæ autem ad possessionẽ adquirendã vel dñio suis locis referuasse: nã illa quoque verbis aliis addenda fuissẽt, vt oĩa difficultas tolleretur, vt apparet ex l. per eum de adquir. poss.

† P. F. meus.

† P. F. etiam si.

† Licet nõ vtantur.

† P. F. infanti.

† P. F. homini hĩ oẽs oblig legunt in genuino ĩ aliis codicibus.

† ita

† Al. add. tamen.

† In P. F. ad. tamen.

Famulus tpe suę infirmitatis salariũ cõsequi debet.

Opera infantis nulla est.

Reti-

pari ratione etiam vsusfructus retinetur. a Idē tractat, b q̄d si quis possessionē eius nactus sit: an quemadmodum a proprietario possideri desinit, ita etiā vsusfructus amittatur? Et primo † quidem ait, posse dici amitti vsumfructum: c sed licet amittatur, tā dicēdum, quod intra cōstitutū tempus ex re fructuarij stipulatus ē, fructuario adq̄ri potest. d Per quod e colligi posse dicit† ne quidē si possideatur ab alio, amitti vsumfructū, f si mō mihi aliquid stipulet̄: parui que referre † ab hærede possideatur. vel ab eo, † cui hæreditas vendita, vel cui proprietas legata sit, an à prædone. g sufficere enim ad retinēdū vsumfructum, † volētis retinere affectū, & seruū nomine fructuarij aliq̄d facere. h quæ sententia habet rationem.

Fructus non efficiuntur fructuarii, nisi ab eo vel ab alio eius nomine separentur a terra, & ideo actiones competentes domino, ei non competūt. Bartolus.

Iu. li. xxxv. tra: † XIIII.

i SI furi decerpserit, vel desecuerit fructus maturos k pēdētes, cui condictione l teneat dño fundi, an fructuario? & putat, m qm̄ fructus non fiunt fructuarij nisi ab eo percipiantur, n si † ab alio terra separenī, † magis proprietario condictionem competere, o fructuario autem furti actionem: p quoniam interfuit eius, fructus non esse ablatos. Marcellus autem mouetur q eò, quod si postea fructus istos nactus fuerit r fructuarius, fortassis s fiant t eius. nam si fiunt: qua ratione hoc euenit, nisi ea, vt interim fiant † proprietarij, mox apprehensi fructuarij efficiant† exemplo rei sub conditione legatæ, quæ interim hæredis est: existente autem conditione, ad legatarium transit. u verū est enim conditionem competere proprietario. x Cum y autem in pendēti est dominiū (vt ipse Iulia. ait z) in fętu q̄ sūmittitur, a & in eo quod ser

a Retinetur. Vsq; ad decennium, vt ī. statim no.
b Idem tractat scilicet quęrendo.
c Amitti vsumfructum. Si dicas amitti, idest, statim amissum vsumfruc. ex quo cœpit ab alio possideri: dices quod hoc corrigitur infra statim. Si dicas amitti, id est, sit in actu amittendi, vt incipit amitti tempore, planum est. nam & lupus exijt syluā, non tamen exiuit: amittitur enim tempore constituto, vt subijcit, scilicet x. vel xx. ann. vt C. de præscript. lon. tempor. l. fina. in fin. & hoc siue incipiat alius possidere, siue etiam nō eo ipso q̄ ipse non vtitur: vt & infra de ser. rust. prædi. l. & Attilicinus.

ADDITIO. Ista verba gloss. cum dicitur: non tamen exiuit, &c. quotidie examinatur, secundum Bald. hic: vnde si statutum dicat, si magnus dominus intrauerit palatium non sufficit quod testis dicat quod vidit intrare; nisi dicat quod vidit intrasse; vt denotet actum consummatum ar. huius glo.

d Adquiri. potest. vt infra, de li. cau. l. si cui. §. licet.
e Per quod quia acquiritur.
f Amitti vsumfructum. Vt scilicet statim finiatur; vt supra proxim. dixi. & hoc statim quando nihil mihi stipulat̄. Et quod subijcit; si modo, subaudi maximè. nam & si qa mihi stipuletur, interim fit interruptio: & ideo non curreret contra me præscriptio: vt in fi. huius §. dices. hæc gl. tota est secundum primū. sensum superioris.
g An a prædone; vel a nullo: vt diximus modo g l. infra, de ser. rusti. prædi. l. & Attilicinus. Acc.
h Aliquid facere. Vt stipulari, vel aliud. Et nota. quod secundum quosdam hæc duo sufficiunt: sed vnum tantum forte est necessarium: vel affectus, vel etiam quod stipuletur, vel aliud nomine fructuarij faciat: vt supra, ead. l. §. Iulianus. Sed tu dic vtrunque necessarium si a primo incipias: ad hoc vt nunquā curreret præscriptio nam per stipulationē fit interruptio in seruitute tali: cū præscriptio seruitutis facile interrumpatur: vt C. de seruit. leg. ij. sicut facilius curreret quia etiam sine possessione, quæ nō potest esse in seruitute: vt C. de præscrip. long. tem. l. fi. in fi. Item nomēnē & propositum aliquid faciētis esse seruādū: ar. infra, de an. & arg. leg. l. & si non. §. pen. & ī. comm.

l. si vt certo. §. plane.
i SI fur. Quidam habent princip. l. alij. §. Iulianus. quod melius est.
k Fructus maturos. Idem si non maturos; vt infra, eo. l. si absente. § fi. Accur.
l Condictione. s. furtiua.
m Et putat. s. Iulianus. vnde fuit melius supra, §.
n Percipiātur. vel ab alio eius nomine Et dic percipiantur vt etiam in horreis sint reconditi; vt infra, quibus mo. vsusfruct. amit. l. si vsufructuarius. & inst. de re. di §. is vero se eus in bon. fid. pos. qui facit suos, a quocūque percepti sint & cuiuscunque nomine, & eo ipso q̄ à solo sunt separati; vt infra, de viu. l. qui scit. §. in alieno. & §. præterea. & supra, de rei vendi. l. ante pe.
o Competere. qa soli domino datur: vt infra, de condict. fur. l. j.
p Furti actionem hoc si fuerint subtracti postquam fructuarius possit vti, scilicet adita hæreditate ab hærede legamis: & præstita cautione: vt infra, de vsucapio. l. si homo cuius.
q Monetur. s. ad dicendum quod cōpetit furtiua condictio fructuario. ideoque contradicebat Iulia. qui dixerat soli proprietario dari: quam contrarietatē non soluit.
r Nactus fuerit. ab alio non a fure, quia tunc non daretur ei furtiua condictio: nisi de nouo fuerit factum furtū.
s Fortassis. abundat sic supra de arbi. l. si duo.
t Fiant. Et sic ex tunc dabitur cōdictio furtiua fructuario ad æstimationem non ad rem, cum eam habeat: quia forte redemit ab eo, qui habuit a fure: qui dolo desijt habere, & vere ita intelligitur Marcellus dixisse. non autem sic, vt nunquam proprietario dcē nam, &c.
u Transit. vt infra, fam. erc. l. & post litem. §. res & infra ad Syl. l j. §. serui. & ī. de rei vind l. non ideo.
x Competere proprietario. s. interim.
y Cum. i. quando. & incipiunt verba Vlpia. vel cau sa sine autem, pro sed. Accur.
z Iulianus ait hęc duo exempla fuerant Iul. q̄ nūc allegantur contra eum. vt sicut hic aliquid est in pēdenitia & in nostro casu.
a Summitti. i. summitti debet. nā facta summissione iam nō pendet dominium: vt infra, eo. l. q̄d ergo.

† Et Pomponius.
† P.F. dici id. dixit.
† Al. add. en.
† P.F. alio.
† In P.F. add. esse.
† In P.F. ἐπιμάτιον est præcedentis capitis quod incipit, *Iulianus lib. xxxv. Digestorū tractat, Si fur, &c.*
Vide an tinom. A Perſij.
† P.F. *licet*
† P.F. *separentur.*
† P.F. *fierent.*
† P.F. *efficientur.*

O 2 Satisfa-

uus fructuarius pertraditionem accepit, nōdū quidē pretio soluto, sed tamē ab eo satisfacto: a dicendum est, condictionem pendere, magis quā † in pēdenti b esse † dominium.

Idem libr. xviij. ad Sabinum. XV.

SI cuius rei vsusfructus legatus fuerit: † potest dominus in ea re satisdationem desiderare, vt officio iudicis hoc fiat c Nam sicuti debet fructuarius vti frui, ita & proprietatis dominus securus esse † de ꝓprietate. Hæc autem ad omnem d vsumfructum ꝑtinere.

Iulianus † lib. xxxv † Digest. probat. XVI.

SI vsusfructus legatus sit, non prins dādam actionem e vsufructuario, quàm satisdederit, f se boni viri arbitratu vsurū fruiturū. Sed & si plures sint, a qbus vsus fructus relictus est, singulis satisdari oportere. † g † Cū igiť de vsufructu agiť, non solum qđ factum est, arbitratur: h sed etiam in futurū, quēadmodū vti frui debeat. † De præteritis i autem damnis fructuarius etiā lege Aquilia tenetur, k & interdicto, qđ vi aut clam, l vt Iulia. ait. Nā fructuarium quoque teneri his actionibus, nec non furti certum est: sicut quemlibet alium qui in alienare tale quid commiserit.

Actio legis Aquiliæ datur domino propter factum, non propter negligentiam. Bar.

Deniq; consultus, m qđ bonū sit, † actionē n prætorem polliceri, cū cōpetat legis Aquiliæ † actio respondit: qa sunt casus, [in] quibus cessat Aquiliæ actio: † iō iudicē ; dari: vt eius arbitratu vtať. † Quia q. † agrū non proscindit, qui vites non subscrit, iťe aquarū ductus corrumpi patiť: lege Aquilia non teneť. o Eadem & in vsuario dicenda sunt.

Nota arg. huius §. quod quādo inter duos est contentio de vna possessione, iudex potest prohibere vtrique partis ingressum, ne veniant ad arma & rixas. B.

Sed si inter duos p fructuarios sit controuersia Iulian° li. xxxviij. † Di. scribit, Æquissimū esse, quasi q cōmuni diuidūdo iudicium dari, vel stipulatiōe r inter se eos cauere, qualiter fruantur. Cur enim s (inqt Iulia-

a Satisfacto. nam tunc pēdent: vt infra, eod. l. sed & si quis. §. interdum.

b In pendenti. i. vsquequo fructus cōsumpti sint a iure neutri ipse eorum dandam interim condictionē & sic nec secundum dictum Iuliani vt tantum proprietario: nec Marcelli: vt dicam tātū fructuario: sed medium quoddam. & dicam quod est in pendenti ratione futuri. nam ratione præsentis competit proprietario: licet non possit eā exercere: vt dixi, nisi cōsumptis eis. si ergo venerit ad manus fructuarij non a fure sibi restituente, videatur ab initio sibi competijsse cōdictio furti fictione iuris: vt infra eod. l. sed & si quis. §. interdum. Sed argu. contra infra qui po. in pign. ha. l. potior Et ideo aliud est in pignoribus: quia in illis ordinē conuentionis intuemur. Accursi.

c SI cuius. Hoc fiat. s. satisdatio rā de restituēda re, vt hic, quam de vtendo & fruendo arbitrio boni viri: vt infra proxim. & infra vsusfru. quēadmodum c. l. j. §. habet autem. adeo vt ante nō videatur facere fructus suos: vt infra, de vsufruct. le. l. vxori.

ADDITIO. Istud intellige verum vbi eos pcipiat fructuarius sciente & patiē te proprietario: vt l. hac edictali. §. penult. C. de secund. nup. secundum Bar.

d Ad omnē. Siue in testamento siue inter viuos constitutus sit: vt C. e. l. vsusfructus. j. in casibus tamen non cauetur: vt no. infra, vsufruct. quemad. c. l. si vsusfru. § illud.

e SI vsusfructus. Dandam actionem. scilicet efficacitee.

f Satisdederit. vel per fructuarium nō fiet: vt infra. vt in pos. le. l. j. §. non exigit. Sed & e a nō præstita potest per condictionem incerti agi, vt cautio interponatur: vt infra, de vsufruc. ea. le. quæ vsu con. l. hoc senatus consultum. §. j. Accur.

g Oportere. argu. quod singulis hæredibus domini faciendum est sacramentum fidelitatis. vt arg. infra, de ope. nou. nun. l. stipulatio. § quæsitū. & infra, vsufruc. quemadmo. caue. l. si vsusfructus. § finali. Nam cum sit quasi indiuidua seruitus, sacramentum fideli tatis, & fidelitas ipsa, insolidum debetur: vt infra, de verb. obl. l. ij. §. penu. Accu.

h Arbitratur. Scilicet bonus vir: vt si ante cautionē aliquid corruperit fructuarius. Item ratione furti, vt subijcit, & infra, si ser. ven. l. egi. Accu.

i De præteritis. Scilicet ante satisdationem datis.

k Tenetur. Si quid damni dedit.

l Quod vi aut clā si quod opus ibi fecit prohibitus, vel sciens se prohibendum: vt infra, quod vi aut clā. le. iij. §. fi. & l. seq.

m Consultus. Id est, interrogatus. Iulianus.

n Actionem. Scilicet ex cautione ratione præteritorum damnorum vel futurorum. Respond. scilicet Iulia. quia &c. sed certe imo ratione fideiussoris facto fructuario non soluendo: vt argumen. infra, ad le. Falc. l. is cui. & inst. de repli. §. fi. & no. hic quod superuacua cautio non est interponenda: sic & infra, vt in poss. le. l. si is a quo. § final. & supra de pac. l. iurisgentium, §. sed si fraudandi. Accursius.

o Non tenetur. In cautione omnia dāna veniunt: vt infra vsusfru. quemadmo. ca. l. j. § cauere sed leg. Aquil. data tantum: vt hic Sed contra infra, ad le. Aqu. l. si seruus seruum. § si fornacatius. & §. si ex plaustro. So. hic res corrumpitur ex seipsa, ibi appositione ignis vel mala compositione lapidum. Vel hic non datur directa, sed vtilis. vt ibi.

p Sed si inter duos. supra, cum inter fructuarium & proprietariū est cōtrouersia qualiter sit vtendum prospicitur cautione interposita: nunc qualiter inter fructuarium & fructuarium, secundum B.

q Æquissimum. Quasi. id est, vtili: quia directū tātum ad corporalia datur: vt infra, communi diuid. l. per hoc iudicium: & infra de aqua quoti. le. Lucio. in §. j. reipon. & infra, communi diui. l. communi diuidundo §. cum de vsufruct. Acc.

r Stipulatione. Vt vnus alteri promittat, quod alterum vti non impediet: vt infra, fam. ercisc. l. & puto. in princ.

s Cur enim. Merito prædictis duobus modis ꝓspicitur, cur enim, &c.

† P. F. magisque. quæ lectio melior est. quā sic interpretor: quia dominium pendet, condictio quoq; quę ex dominio proficiscitur, pendet. ac proinde nō est affirmādū statim cui competat.

† Al. add. vt.

† P. F. erit.

† In. P. F. add. debet.

† In P. F. nō est hic nonum caput: sed cohærēt hæc præcedentibus.

† P. F. § 8.

† P. F. oportet.

† No. iuncta glos. quod fidelitas est species seruitutis.

† Debet P. F.

Singulis hæredibus fidelitatis sacramētū præstandū est.

† P. F. boni quo fuit al. quod boni fuit

† x l. lege Aquiliæ.

† Al. add. et.

† Iudicium Al. add. fruatur.

† P. F. Nā qui al. Nā quia qui.

† xxxv.

Iuris-

nus)ad arma & rixā procedere patiatur prætor, quos potest iurisdictione sua componere? Quam sententiam Celsus quoque lib. xx. Digestorum probat:& ego puto veram. Fructuarius causam proprietatis deteriorem facere non debet: meliorem facere potest. Et aut fundi est vsusfructus legatus: & non debet, neq; arbores frugiferas excidere, neque villam diruere nec quicquā facere in perniciē proprietatis. Et si fortè voluptarium fuit prædiū, viridaria, vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas atque amœnas habens: non debebit deijcere, vt forte hortos olitorios faciat vel aliud quid, quod ad reditum spectat. Inde quæsitum est, an lapidicinas, vel cretifodinas vel arenifodinas ipse instituere possit? Et puto etiam ipsum instituere posse, si non agri partem necessariā huic rei occupaturus est. Proinde venas quoq; lapidicinarū & metallorū huiusmodi poterit inquirere ergo & auri, & argēti, & sulfuris, & æris, & ferri, & cęterorū fodinas: vel quas paterfamilias instituit, exercere poterit: vel ipse instituere: si nihil agriculturæ nocebit. Et si forte in hoc. quod instituit, plus reditus sit quam in vineis, vel arbustis, vel oliuetis, quæ fuerunt: forsitan etiā hæc deijcere poterit. si quidem ei permittitur meliorare proprietatem. Si tamen quæ instituit vsufructuarius, aut cœlum corrumpant agri, aut magnum apparatum sint desideratura (opificum forte vel figulorum) quæ non possit sustinere proprietarius: non videbitur boni viri arbitratu frui. Sed nec ædificiū quidē positurū in fundo, nisi quod ad fructum percipiendū necessarium sit. Sed si ædium vsusfructus legatus sit: Nerua filius & lumina immittere eum posse ait: sed & colores, & picturas, & marmora poterit, & sigilla, & si quid ad domus ornatum [pertinet.] Sed neque diętas transformare vel coniungere, eas vel separare ei permittitur, vel aditus po

a Iurisdictione sua componere. argum. quod potestas & iudex possunt cogere litigatores ad pacem & transactionem faciendam causa dirimendarum litiū sic infra si cer. pet. l. quidam, sic supra de offic. præ. l. congruit & in authen. de man. pri. §. deinde. coll. iij. & infra de oper. noui nun. l. j. §. & post & infra, de lega. j. l. huiusmodi. §. fin. & xc. dist. c. placuit. & c. si quis. & c. fin & infra de re mili. l. fi. in fi. & infra cōmuni diui. l. communi diuidundo. §. cū de vsufruct. & infra de aqua quo. le. Lucio. Sed argu. contra in authen. vt lit. iur. §. pen. Sed ibi de resendarijs dicit, non iudicibus, præterea de litibus ciuilibus. Item argu. contra j. e. l. quoties. in prin. sed & ibi imminet iudex: vt ibi dices.

b Facere pōt. Colligit ergo vt necessarias & vtiles impēsas fructuarius facere possit: quia oēs faciunt rem meliorē: vt infra, de ver. sig. l. impensæ. nisi faciat immutando statum rei, vt supra eo. l. hactenus. §. fi. & l. quāuis. & vt hic, & infra eod. §. sed si ædiū. ver. sed & colores. Voluptarias quoque facere pōt: vt supra eo. l. hactenus. §. Neratius. nō tamē cogitur ad aliquas, nisi sint modicæ: vt s. eod. l. hactenus. i. respon.

c Legatus. Supple aut alterius rei. & si quidem fundi vsusfruc. est legatus non debet, &c. quæ est Pisa. litera: & abundat hic postea vna negatio: vt & C. de ser. fugi. l. prima. Accursius.

d Opacas. Id est, afferebant vmbram propter solem: & dicitur lobia.

e Olitorios. i. ad faciendum olus vel oliuas.

f Instituere. Id est, incipere de nouo.

g Necessariam. Scilicet fructibus.

h Rei. l. argētifodinas faciēdas: sic j. de ser. l. si cui.

i In hoc. Id est, lapidicinis. Accu.

k Instituit. Lapidicinas puta, vel similia.

l Fuerunt. Ibi prius.

m Deijcere. Et ita mutat statū rei. sic ergo est contra j. e. l. §. sed si ædiū. ver. sed & colores: & s. e. ti. l. hactenus. §. fi. & l. quis. Sol. quod hic dicit cū dubitatione, ibi indubitabiliter soluit: vt sic ista secundum illas intelligatur. vel hoc fauore vltimæ volūtatis, in qua cōstitutus erat vsusfr. vt ar. j. de le. iur. l. in testamētis. ibi, ergo inter viuos. Vel hic loquitur quando paterfa. instituerat vel instituere proposuerat lapidicinas: vnde præsumitur quod voluerit vsufructuarium idem facere: argu. C. de epi. aud. l. nemo. hæc placet. vel aliud in ijs quæ certis finibus circūscribuntur & designantur: vt domus, & similia, quæ non ampliare vel diminuere potest: Aliud etiā in cretifodinis: quę certo modo non se tinentur: imo quotidie ampliātur & diminuuntur: vt hic & arg. C. de proc. l. maritus. Item cōtra supra e. l. §. fructuarius. in fi. § vbi non permittitur facere ortos. Sol. licet plures redderet fructus nolebat tamen fructus paterf. sed amęnitatem: hic autem fructus volebat.

n Cœlum. Id est, aerem. Accu.

o Apparatū. Quid ad proprietariū de apparatu, cū nō cogatur reficere? vt s. eod. le. hactenus. in princip. & ij. res. Respond. imo pertinet ad eum magnus apparatus qui gratia rei fieret: haberet n. necesse fructuario restituere tales expensas. vt infra e. l. si extranea. §. fi. & l. quod si hæres. & l. si absente. & infra de impen. l. iij. §. fi. & l. in totum. C. de rei vxor. act. §. sed nec ob impensas. C. eo. tit. l. eum.

p Figulorū. l. magistrorum: alias legulorū. Et dicuntur leguli qui legunt. id est, colligunt margaritas in arena, secundum M.

q Non possit. cō- mode: vt j. de verbo. signifi. l. nepos Proculo. & de condit. institut. l. filius. Sed cur non potest: cum ipse non faciat expensas, vt supra eod. tit. l. hactenus? Respo. quia rem deteriorē haberet fructuario mortuo, cum proprietarius talia nesciat exercere. Vel dic, non potest restituendo? vt modo notaui, & arg. j. de pigno. act. l. si seruos. Accur.

r Sed si ædium. Vsque nunc qualiter fundo instructo vtatur: nunc qualiter domo. Acc.

s Immittere. Sed non claudere: vt infra eadem l. §. item Nerua.

t Poterit. Id est, apponere potest, subaudi.

u Diętas. Loca in quibus moratur paterfamilias in die

x Coniungere. Si separata erant. Acc.

y Vel separare. Si sunt coniuncta.

z Aditus. Anteriores.

Cōcor. text. in ca. xc. dist. c. placuit. & c. si qs. & t. &. ac. dis. litt ei con cor. tex. & ibi gl. in c. j. extra, de mutuis petitio. 12. al. 30. Ille §. est bñ no. vna cū sequentibus vsq; ad ie. sed si quid

Expēsæ q a fructuario fieri possunt.. Ita si & is col.

Legatus est aut alterius rei &.

P.F. voluptate forte voluptare.

P.F. viridaria.

In P.F. add. ergo.

Occupet.

Si venas. lapidicinarum.

P.F. legulorum.

Quin. P.F. pōt.

Leguli M. Varronis significat eum qui vuas aut oleas colligit.

Aut.

sticasve [a] euertere, vel refugia [b] aperire, vel atrium mutare, vel viridaria ad aliũ modũ cõuertere. excolere [c] enim qđ inuenit, [d] potest, qualitate ædiũ nõ mutata † [e]

Item Nerua eum, cui ædium vsusfructus legatus sit altius tollere non posse ait, quamuis lumina non obscurent: † qa tectũ magis turbatur. [f] quod Labeo etiã in proprietatis domino [g] scribit. idem Nerua nec obstruere [h] eum posse. Itẽ si domus vsusfructus legatus sit meritoria [i] illic facere fructuarius nõ debet, nec per cœnacula [*] diuidere domum; atqui locare potest: sed oportebit quasi domum [k] locare: nec balneum ibi faciendum est. Quod autẽ dicit, † meritoria nõ facturũ, ita accipe, quæ vulgo diuersoria [l] vel fullonica appellãt. † Ergo quidem [m] & si balneũ sit in domo, vsibus dominicis solitum vacare in intima † parte domus † vel inter diętas amœnas: [n] nõ rectè, nec ex boni viri arbitratu factũrũ, si id locare cœperit, vt publicè lauet: non magis, quam si domum ad stationem iumẽtorũ locauerit: aut si stabulũ quod erat domus, iumẽtis & carruchis vacans pistrino [o] locauerit.

Paulus libro iij. ad Sabinum. XVII.

Licet multò minus ex ea re fructuum † percipiat.

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. XVIII.

Sed [&] si qd inædificauerit: postea neque eum tollere hoc, neque refigere † [p] posse: plane refixa posse vindicare. Mancipiorum quoque vsufructu † legato, non debet abuti, sed secũdũ conditionem † eorũ vti: Nam si librariũ rus mittat, & qualum [q] & calcem portare cogat: vel histrionem balneatorẽ faciat: vel de symphonia co † atriẽsem, [r] vel de palæstra stercorandis † latrinis præponat: abuti videbit̃ ꝓprietate. Sufficiẽter † autem alere & vestire debet, secundum ordinem & dignitatẽ [s] mancipiorum. Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus mobilibus modum eum tenere debere, ne sua feritate vel sæuitia ea corrumpat: [t] alioquin etiam lege Aqlia eum conueniri. Et si vestimentorum [u] vsusfructus legatus sit, non sicut † quantitatis vsusfructus legetur, dicendũ est, ita vti eum debere, ne abutatur: nec tamen locaturum: [x] quia vir bonus ita non vteretur. Proinde & si scenicæ vestis vsusfructus legetur, vel aulei, † vel alterius apparatus alibi, quam in scena, non vtetur. Sed an & locare possit videndum est. & puto locaturum. & licet testator commodare, non locare fuerit solitus: tamen ipsum fructuarium locaturum tam scenicã, quam funebrem. [y] vestem. Proprietatis dominus non debebit impedire fructuariũ ita vtẽtẽ, ne deteriorẽ ei' cõditionẽ faciat. De qbusdã plane dubitat̃, si eũ vti prohibeat: an iure id faciat: vt puta dolijs, si forte fundi vsusfructus

[a] Posticasve. idest posteriores aditus domus.
[b] Refugia. Idest, loca absconsa: quæ dicuntur secreta loca domus.
[c] Excolere. Sic infra eodem. l. vsufructuarius nouum.
[d] Inuenit. ĩ. ea. l. §. fructuarius.
[e] Non mutata. supra eodem. l. hactenus. in fin. & lege sequent. & infra proxim. & infra codẽ. l. vsufructuarius nouum. & infra, de vsu & habi. le. Neratius.
[f] Turbatur. Quia ventus magis percutit.
[g] Domino. Si velit altius tollere inuito fructuario: vt supra eodem. l. vsufruct. §. hac ratione.
[h] Nec obstruere. Id est, claudere lumina: sed aperire sic vt supra proxi. §.
[i] Meritoria. Hoc statim exponetur.
[k] Quasi domum. Id est, eius forma non mutata.
[l] Diuersoria. Vel fullonica. loca in q bus itinerantes diuertunt. fullonica autem potest dici gualcheria a fullone: quia facit diuerticulum quoddam vt ibi lauet telas. vel a folle per quem trahitur aqua. sic accipitur infra. de aqua plu. arcend. l. apud Trebatium. vel ambo pro eodem.
[m] Ergo quidem. quia ad alium omnino vsum non potest vti. alias est ego scilicet Vlpia.
[n] Amœnas. Et repete balneum fit.
[o] Pistrino idest ad opus pistrini. & facit supra eo. l. item. si § si. & infra eo. l. si pendẽtes §. si dominus. & ĩ. eo. l. arboribus. §. nauis.
[p] Sed & si quid. Refigere. i. extirpare. s. ad ęstimationẽ agere põt: vel vindicat si est diffo lutum, vt subijcit: nisi donare voluerit: vel nisi æstimationem sit iam consecutus: vel ad eum spectabat talis impẽsa: vt C. eo. l. cum ad quem. sed Al. dicit non posse tollere vel refigere, cũ sine læsione prioris status rei fieri non potest: argum. infra de l. j. l. senatus. & ĩ. de rei vind. l. in fundo. secus autem in inquilino, qui refringit & tollit: vt infra loca. sed ades. §. si inquilinus. & not. ã. de rei vin. l. habitator.
[q] Qualũ. i. cophinum, vel qualum, idest, codalum vel codalos. vel qualũ, id est, sabulum. Accursi.
[r] Atriensem. i. vt custodiat atria.
[s] Dignitatem. i. meliorem statũ & opinionem. non autem ponitur pro publico honore: quia seruus eo vti nõ potest: vt C. de tabu. l. generali. li. x. & C. qui mili. non pos. l. pen. & fin.
[t] Corrumpat: Vt infra eod. l. si pendentes. §. j.
[u] Et si vestimẽtorum. potest dici hoc esse de responsione vel dic quod sit de facto: & ibi sit rãtio dicendum est, &c. Et dicitur legari vsusfr. velut quantitatis, cum datur vestimẽtum æstimatũ æstimatione reddenda finito vsufructu: vt insti. eod. §. constituitur.
[x] Locaturum. Ar. cõtra supra eo. l. arboribus. §. vsusfructus. sed hoc speciale: quia, &c. Item hoc nisi in funebrã & scenica, vt subijcit.
[y] Quam funebrẽ. Quia talibus vestimẽtis sic vteretur vir bonus, sed in alija cõtra: vt in princip. dixit.

Putans.

† P. F. inmutata.
† Obstruatur.
* Budæus hic.
† Dicitur.
† P. F. ergo quidem.
† Vltima.
† Domi.
† Fructuum P. F.
† Refringere.
† Al. add. eum.
† P. F. vsufructus.
† Eãdẽ cõditiõis ser uorũ differentiã tradit Ari. li. j. Politic. cap. iiij.
† P. F. symphonia.
† Estercorãdis al. stercorãdis ægris.
† No. quæ dicant vestimenta sufficiẽtia: qđ facit ꝓ vestimẽtis monachorũ. & est mẽti tenẽdum sm Bald. hic, quem videas.
† No. glo. qualiter aliquando assumitur pro statu.
† Quẽadmodum si.
† Vel vt aulai. al. vel ut anali carpet.

sit legatus, & putant a quidā, etsi defossa b sint, vti prohibendum. Idem & in serijs, c & cuppis & cadis, † & amphoris putant. Idem & in specularibus, d si † domus vsusfructus legetur. Sed † ego puto (nisi sit contraria voluntas) etiam instrumentum fundi vel domus contineri. e Sed nec seruitutē imponere fundo potest proprietarius, f nec amittere g seruitutē. adquirere planè seruitutem eum posse, etiam inuito fructuario, Iulian⁹ scripsit. Quibus consequenter h fructuarius quidem adquirere fundo seruitutē nō potest, i retinere autem potest. & si fortè fuerit non vtēte fructuario amissa: hoc quoq; nomine tenebitur. k proprietatis dn̄s, ne consentiente quidē fructuario, seruitutē imponere pōt. l

Paulus lib. iij. ad Sabinum. XIX.

NIsi † per quam m deterior fructuarij cōditio nō fiat: veluti si talem seruitutē vicinio cōcesserit, ius sibi n nō esse altius tollere. o

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. XX.

LOcum autem religiosum facere potest, consentiente p vsufructuario: & hoc verū † fauore religionis. q Sed interdū & solus proprietatis dn̄s locum religiosum facere potest. finge enim eum r testatorem inferre, cum non esset, tam opportunè vbi sepeliretur. s Ex eo t ne deteriorem cōditionem fructuarij faciat ꝓprietarius, solet quæri: an seruū dominus coercere possit. Et Aristo apud Cassium notat, † plenissimā u eum coercitionem habere, si modò sine dolo x malo faciat: quāuis vsufructuarius ne contrarijs quidē ministerijs y aut inusitatis z artificiū eius corrumpere possit, nec seruum cicatricibus deformare. a Proprietarius autem & seruum noxæ dedere poterit, si hoc sine dolo malo faciat: quoniam noxæ deditio iure non perimit vsumfructum, non magis, quam vsucapio proprietatis, b quæ post constitutum vsumfructum contingit. Debebit planè denegari c vsusfructus persecutio: si ei, qui noxæ ac-

a Putant. & male.
b Defossa. in prædio.
c In serijs. hæc sunt genera vasorum.
d In specularibus, instrumenta domus, ab inspiciendo forte dicta.
e Contineri. Scilicet vsusfruc. fundi vt domus legato. Sed cōtra. j. de sup. leg. l. fina. Solu. hic vsusfr. fuit legatus. quo casu nō posset vti frui sine instrumentis. At ibi proprietas fuit legata, vbi nō accedunt instrumenta. nisi infra: vt j. de fun. instru. l. cum fundus. cum enim testator vsumfruc. reliquit. vt ex ipso nomine patet, commodum & emolumentū rei videtur voluisse ad fructuarium pertinere, qđ aliter fieri non potest nisi instrumentorum habeat fructum, cum autem legatur proprietas, non attendit aliud nisi quod dominium trāseat in legatarium: secundum Azo.
f Potest proprietarius imo videtur quod sic: vt infra si vsusfr. pe. l. si ab hærede. quæ est contra. Sol. vt ibi.
g Amittere. Scilicet per pactum, sed nō vtendo ipse vel fructuarius, amittitur: vt infra, subijcit, & j. quemad. seru. amit. vsusfruc. à contrario sensu.
h Consequenter. Scilicet dicitur.
i Non potest. in casu tamen non dominus acquirit: vt j. de castren. pe. le. ex castrensi. §. j.
k Tenebitur. si tamen sciuerit debere. alioqui imputabitur proprietario: vt j. de contrahen. emp. l. in vendendo. §. pen.
ADDITIO. Istam glos. dicit Bald. hic valde nota. ad hoc quod latior sit interpretatio in legato vsusfructus, quam proprietatis. & facit supra eod. l. item si fundi. §. seminarios autem.
l Imponere. quomodo potest fructuarius totum vsumfr. amittere vel relinquere proprietario: vt j. eo. l. si cū fructuarius. cum nō possit pati vnam seruitutem imponi? Resp. & hoc potest pati: sed non sic vt duret vsusfr. vnde expone: non potest imponi. s. sic vt vsusfru. duret: sed eo pereunte sic, vt j. de do. ma. exce. l. apud §. quæsitum. Sed an pereat in ea parte tñ qua seruit, seu in totum? Respon. in totum s̄m quosdam: nisi dicat saluo iure suo: vt j. quibus mod. pi. vel hyp. sol. l. si debitor. §. si in venditione. Vel pro die, cæteræ partes liberæ sint: vt l. certo generi. infra, de ser. rus. præd. vel in eis forte durant. Accur.
m Nisi per quam. scilicet talem.
n Sibi. scilicet proprietario.
o Altius tollere. quod fructuario nō licet: etiam si hoc non concessisset, vt supra eo. si vsusfructus. §. item Nerua. & infra eod. l. vsufructuarius.
p Locum autē. Consentiente. cū iure suo saluo: vt dixi modo supra l. iij. proxi. Sed quomodo dicit saluum ius, cum re religiosa nemo possit vti? Respon. vt videtur eum religioni permiserit: sicut & dicitur habere filium qui intrat monasterium: vt in auth. de sāctissimis episc. §. sed hoc præsenti. coll. ix. nam lucrum est impie egendo: vt in authē. de hæ. & fal. §. si vero expressim. col. j.
q Religionis. s. hoc dicitur. Et sic not. ar. ad multas contrarietates vbi dicitur speciale hoc fauore. sic j. de reli. l. sunt personæ.
r Eum. proprietarium.
s Sepeliretur: vt j. de relig. l. fin. Acc.
t Ex eo. s. quod dictū est ne deteriorem, &c. vt s̄ eod. le. sed & si quid. §. proprietatis.
u Plenissimam. nō tamen vltra modū: j. de ijs qui sunt sui vel alie. iu. l. j. & ij. § fi. Vsufructuarius vero modicam: vt hic, & j. eo. l. sed & siculi. §. qm̄. Item magister modicam: vt infra loc. l. item quæritur. §. Idem Iulia. Azo.
x Dolo. puta sine læsione fructuarij: vt s̄. eo. l. §. j.
y Ministerijs. & sic non habet ita liberum vsumfr. vt proprietarius proprietatem. Accur.
z Inusitatis. prius. Azo.
a Deformare. Nisi ex causa: vt infra, de verb. obli. l. qui seruum. & de leg. j. l. quid si ergo §. hæres.
b Proprietatis. scilicet perimit vsumfruct. vt hic, & infra, de vsucap. l. iusto. §. non mutat. nec pignus: vt C. de pign. l. vsucapio.
c Denegari. vsusfru. vt s̄. si ex nox. cau. ag. l. si cum vsufructuario. & j. de sol. l. si hominem. & de dam. infe. l. si finita. §. item quæritur. & hoc intellige qñ iussu prætoris sit seruus abductus, ꝓprietario nō defendente: alias si defenderet ꝓprietarius, & dānaretur: etiam

† P.F. & in cuppis, & in cadis.
† Specularis (inquit Bu.) hic Vlp. intelligit, quib' fenestrarum hiat' obstruebātur ad trāsmittēdam lucē: quæ tā exemplis erāt vt cum liberet, auferrentur. Accursius hic leprit.
† Al. add. et.
† Quod hic gl. tenet per hæc verba, etiā de fructuarij voluntate ꝓprietarium nō posse fundo seruitutem imponere, falsum est. & vt ab hac molestia liberemus: exponito secundum aliquos, proprietatis dominus ne quidem consentiente fructuario, &c. id est & si nō cōsentiat fructuarius, hæc enim dictio ne licet sua natura ita negat, vt etiā cōiungat. quandoq; tñ ꝓ simplici negatione, ponitur, adverbij vice: sic & cōiunctio illa, quę sequitur, nisi licet negatiuè ponatur, quandoq; tñ affirmatiuè pro duntaxat: & sic erit sēsus: Proprietatis dn̄s, & si nō consentiat fructuarius, seruitutē imponere pōt, nisi, id est duntaxat, per quam &c. A. Persij.
† P.F. nisi qua deterior, &c.
† In P.F. add. est.
† probat

etiam vsumfructum debet facere actoris: & ipse officio prætoris consequatur à fructuario, vt aut conferat ad litis æstimationem, aut careat fructu, vt infra de noxa. l. si ex duobus. §. fin. & l. si noxale. Vel dic quod hic nudam tantum proprietatem dederat noxæ dominus. Itē quare magis legatū operæ perit vsucapione: vt infra, de vsufr. leg. l. ij. quam vsusfructus? Respō. opera est in seruo tantū: qui cito moritur, sicq; proprietas inutilis de facili est: & sic facilius ad proprietatē uadat, sed vsusfr. frequensius in alijs reb. quę perpetuæ sunt: & ideo ꝓprietario & eius hæredi vtiles: & ideo non ita facile: licet in vsufruc. serui eadē ratio sit. sed ad ea quæ frequētius fiunt, aptantur iura.

ª Aquiliæ. Scilicet directæ: vt infra, ad legem Aquil. l. item Mela. §. fi. & l. seq. & supra de do. l. elegāter. §. si seruum. & infra, de ser. cor. l. si quis.

ᵇ AGri. Substituendę sunt. vt arg. infra, eod. l. vetus. & l. seq. Aliud est autem si hæ arbores vi tempestatis nō culpa fructuarij euulsæ sunt. infra, eod. l. arbores. quæ est contra. Sed & hic habet demortuas: ibi non. supra, eod. l. arboribus. in princ. Accurs.

PRoculus. CASVS. Legauit mihi vsumfructum domus testator sub hac conditione: si promittam hæred. quod eam non eleuem: vel his verbis, vsq; dum, &c. an valeat legatum? Dicitur quod sic: & his verbis proprietatem domus legasse videtur. Si arbores. Habeo vsumfruc. in fundo: ventus deiecit arbores: dñs debet tollere, & ad hoc ego agam per iudicem: vt sic possim ire & vti per fundum. Cætera sunt plana vsque ad l. si pendentes. Viuia.

ᶜ Quæ. Seruitus. & hoc etiam inter viuos fieri potest: vt ȷ. communia præ. l. si quis duas. ȷ. respō. Acc.

ᵈ Vsumfructum. & ita plenam proprietatem legasse videtur legando vsumfruc. simile ȷ. de vsufruc. ea. re. quæ vsu. consu. l. fin. & ȷ. de aur. & arg. lega. l. species. prohibuit enim eum altius tollere, quæ prohibitio, in eo cui est legata ꝓprietas, valet vt seruitus imponatur. in fructuario vero nulla est: quia & sine prohibitione altius non tolleret. Item cū remanet hæredis res, eidem seruitutem debere non posset: vt ȷ. eo. l. si cuius. §. item Nerua. & ȷ. de ser. rust. præ. l. in re communi. Quidam tamen dicunt hoc intelligendum cum proprietatem vni, alij vsumfructū legat: & onerat proprietarium ne altius tollat. Accur.

ᵉ Vento. Vnde non sunt fructuarij: vt supra eod. l. arboribus.

cepit, litis ęstimatio non offeratur à fructuario. Si quis seruum occiderit: vtilem actionem exemplo Aquiliæ ª fructuario dandam, nunquam dubitaui.

Paulus libro iij. ad Sabinum. XXI.

AGri vsufructu legato, in locum demortuarū arborū aliæ substituēdæ sunt, ᵇ & priores ad fructuariū pertinēt.

Verba per modum conditionis prolata inducunt dispositionem, quando dispositio sibi annexa alias non sortiretur effectum: & tunc appellatione vsusfructus continetur proprietas. Barto.

Pomponius libro v. ad Sabinum. XXII.

PRoculus putat, insulam ita posse legari, vt ei seruitus imponatř, quæ ᶜ alteri insulæ hæreditariæ debeatur, hoc modo: *Si ille hæredi meo promiserit, per se non fore, quo altius ea ædificia tollantur: tunc ei eorum ædificiorum vsumfructū do lego.* vel sic, *Aedium illarū, quoad altius, quā vti nunc sunt, ædificata non erunt: illi vsumfructum* † ᵈ *do lego.*

Qui amouet impedimentum, non dicitur cōtra aduersarium vti. Bart.

Si arbores vento ᵉ deiectas dominus non tollat per quod incommodior † sit vsusfructus, vel iter: suis actionibus ᶠ vsufructuario cum eo experiendum.

Qui legat fructus annuos, videtur legare vsumfructum formalem. Bald.

Vlpianus libr xviij ad Sabinum. XXIII.

SI quis ita legauit, *Fructus annuos fundi Corneliani Caio Mænio do lego:* perinde accipi debet hic sermo, ac si vsusfructus fundi legatus esset. ᵍ

Idem libr. xvij. ad Sabinum. † XXIIII.

SI serui vsusfructus legatus sit: quicquid is ex opera sua adquirit: vel ex re fructuarij, ad eum pertinet: siue stipuletř, siue possessio ei tradita fuerit. Si verò hæres institutus sit, vel legatum acceperit, Labeo distinguit, cuius gratia ʰ vel hæres instituitur, vel legatum accipit. †

ᶠ Suis actionibus, scilicet ex testamēto cōtra hæredem: vel interdicto. Qđ vi aut clam: vel confessoria: vt ȷ. quib. mod. vsusfr. amit. l. repeti §. fi. & l. sed interdictum. & infra, quod vi aut clā. l. denique. ȷ. respon. Quibus actionibus agetur vt tollat, vel ꝓ derelicto habeat: vt ar. ȷ. de dam. infect. l. prætor. in fi. & infra, ne quid in loc. publ. l. ij. §. si ex fundo.

† Illius vsumfructū.

† In P. F. add. is.

ᵍ SI quis ita. Legatus esset. quasi similis est vsuifructui: non tamen est vsusfructus. nam perit morte, sed non capitis diminutione: vt infra, de an. leg. l. in singulos secundū quosdam. & sic nihil est cōtra. Sed tu dic quod est vsusfr. qui sic relinquitur. & sic est cōtra ȷ. eo. l. defuncta §. Sempronio. & ȷ. de vsufr. leg. l. fundi Trebatiani. vbi dicitur nō esse vsusfruc. Sol. cum legat ex redactu vel reditu fundi vel etiā ex fructibus aliquā partem: non est vsusfru. quia partem rerū corporaliū legat: vt illa lege, defuncta. Vt cum fructus annuos vel reditus legat: puto referre quibus verbis relinquit. nam si dicat: do lego: vsusfr. est: quia hæc est mens testantis: vt hic, & ȷ. de vsufr. leg. l. cum ita. Si autem dicat, dari volo, non est vsusfruc. quia voluit hęredem dñm esse fructuum, & eos præstare legatario: vt d. l. fundi Trebatiani. & d. l. singulos. Et est ad hoc ar. ȷ. de vsufruct. leg. l. patrimonij. Item contra ȷ. de an. leg. l. Caius Seius præ. vbi dicit seruitutem nō esse personalem: & sic nō vsumfr. Sed dic quod ibi omni anno hæres præstare debebat: non autem per se poterat percipere legata, cum dixerit testator, dari volo singulis annis: vnde non est vsufr. sed alia præstatio: vt in d. l. patrimonij & l. fundi.

Legatum annuū an sit vsusfr.

† Ad adiectum.

† P. Fl. acceperit.

ʰ SI serui. Gratia. vt si gratia fructuarij, ei acquiratur. si dñi vel ipsius serui, tunc dño: vt hic & Instit. per quas perso. no. acqui. §. item quod serui. & ȷ. ad Treb. l. facta. § si hæres. Sed videtur indistincte domino quæri: vt ȷ. de acq. rer. do. l. fructuario. quæ est contra. Sed illam secundū huius l. distinctionem intellige

intellige. Item alia ratione videtur indistincte domino quæri: quia fructuarius non posset iubere adire: vt j. de acqui. hære. l. aditio. §. præterea. quæ est contra. Sol. dominus iubebit & restituet fructuario: vt j. de vul. & pupil. substit. l. sed & si plures. §. in arrogato. & j. de stip. seruo. l. pen. Et ad hoc poterit cogi officio iudicis: vt argum. infra, de aqua plu. arc. l. ij. §. item Varus. cum & sibi non noceat, & alteri prosit. Ex prædictis patet hunc seruum posse duplici iure habere peculium: vt infra, de pec. l. hinc quæritur. §. potest. Acc.

a Sed & si quid. Acquiret. Imo indistincte videtur domino reddendum totum: vt infra, de actio. empt. l. Iul. §. si qs seruo. quæ est contra: vbi venditor indistincte dat emptori. Sol. aliud in seruo vendito cui aliqd datū est post venditionem. totū enim damnum est emptori indistincte: vt ibi. Item contra. j. de ædil. edict. l. cum autem §. fi. & l sequ. Sed & ibi est alius casus, in seruo, scilicet redhibito, vt indistincte omnia reddātur venditori. Vel dic ita etiā ibi distinguendum vt hic: vt ibi dices. Item contra infra, de acqui. rer. do. le. cum fructuarius. vbi indistincte dicit domino quæri donata huiusmodi. Sol. dic indistincte, id est, nō habita distinctione contemplatione ipsius serui vel domini quin in vtroque casu domino quæratur, secus si fructuarij. vt hic. Item opponitur adhuc: quomodo ex hac causa quæritur: cū nec sit ex re nec ex operis. Respon. imo ex re videtur esse. si eius contemplatione fiat: vt j. de acquir. hære. l. aditio. in fin. Acc.

b Nec distinguimus, cum constet cuius contemplatione factum est, & sic non ob. infra, de castr. pecu. l. si forte. & l. castrense. & l. miles. & l. filiusfam. & l. dotem. §. fin. in quibus distinguitur. an sit notus filiusfamilias ab eo qui in castris ei donat, vel dat. Accurs.

c Consequatur: vt quia aliquis fuit institutus hæres, si x. daret seruo fructuario.

d Sed sicuti stipulando. ex sua opera, vel re fructuarij.

e Paciscendo. de non petendo. Acc.

f Eum. s. seruum.

g Itemq;. Acceptum. vt infra, de acce. l. species.

h Diximus. supra eod. l. si serui.

i Cogendum. Vt infra, de vsu. & habi. l. plenum. §. fin.

k Castigationem. Not. modicam castigationem fructuario competere: sic & docenti. vt & j. ad leg. Aquil. sed & si. §. fin. & creditori: vt j. de pign. act. l. eleganter. in fin. & de hoc dixi j. eo. l. loca. §. ex eo.

l Si quis donaturus. Visitatum est. Nota argu. quia vsitatum est. sic & infra, de ædil. edic. le. quod si nolit. §. quia assidua. & infra, de aqua pluuia arc. l. si prius. §. j.

m Sed & si quis. scilicet extraneus.

n Si ei. scilicet seruo. & sic in obligationib. distingue stipulantem quē quia iniecerit, donatur, aut repetitur. Bul. id est, si stipuletur adiecto animo donandi acquirit adiecto: nec repetitur: vt hic, & j. de verb. oblig. l. Iulianus. §. qui fundum. & instit. de inut. sti. § si quis aliquam.

o Satisfecit. dando fideiussorē pro soluendo pretio. Acc.

p Eius fructuarij.

q Stipulat⁹ sit. quo casu ex stipulatione sola nō numeratione nascitur actio: vt j. de nova. le. si ita fuerit. §. fi. & l. seq.

r In pendenti. No. in pendenti esse dominium donec numeratio declaret cuius sit. vt hic, & j. de acq. rer. do. l. seruus qui. §. fin. & j. de ædil. edic. l. bouem. §. fin. & ar. j. si cert. pet. l. proinde. & j. de re. du l. quædam. Sed contra. j. de stip. ser. l. si seruus cōis. Solu. hoc accipe, scilicet

Idem libro xviij. ad Sabinum. XXV.

Sed & si quid donet seruo, in quo vsusfructus alterius est: quæritur, quid fieri oporteat: Et in omnib. istis si quidem † contemplatione fructuarij aliquid ei relictum vel donatum est, ipsi adquiret. † a sin verò proprietarij, proprietario. si † ipsi⁹ serui, adquiritur † dño. Nec distinguimus b vnde cognitum eū & cuius merito habuit qui donauit, vel reliquit. Sed & si cōditionis implendę causa quid seruus fructuarius consequatur, c. & constiterit contemplatione fructuarij eam cōditionem adscriptam: dicendum est, ipsi adquiri. nā & in mortis causa donatione idem dicendū est.

Idem libro xvij. ad Sabinum. † XXVI.

Sed † sicuti stipulādo d fructuario adquirit? ita etiam paciscēdo e eum f adquirere exceptionem fructuario.

† Iulia. lib. xxx. † Dige. scribit. XXVII.

Itemq; † si acceptum g rogauerit, liberationem ei parere. Quoniā autem diximus h quod ex operis adquiritur, ad fructuarium pertinere: sciendū est, etiam cogendum i eum operari. † Etenim modicā quoque castigationē k fructuario cōpetere, Sab. respōdit: & Cassius lib. viij. † iuris ciuilis scripsit vt † neque torqueat: neq; flagellis cædat.

Licitū est arguere ab iis quæ fieri consueuerunt. Albericus.

Paulus libro x. ad Sabinum XXVIII.

Si quis donaturus vsufructuario, spopōderit seruo, in quo vsumfructū habet, stipulanti ipsi vsusfructuario obligat: † quia vt ei seruus talis stipulari posſit, vsitatum est. l

Vlpianus lib. xvj † ad Sabinum. XXIX.

Sed & si quis † m stipuletur sibi, aut Sticho seruo fructuarij † donādi causa, dum vult fructuario præstitū: dicendū [est] si ei n soluatur, fructuario adquiri.

Vbi pēdet causa, pēdet causatū.

Interdum tñ in pendēti est, cui adquirat iste fructuarius seru⁹: vt puta si seruum emit, & per traditionē accepit, necdum pretiū numerauit, sed tantummodo pro eo satisfecit: o interim cuius sit, quæritur? Et Iul. lib. xxxv. Digest. scripsit, in pendenti esse dñium eius, p & numerationē pretij declaraturā, cuius sit. Nā si ex re fructuarij: retro fructuarij fuisse. Idemq; & si forte stipulatus sit q seruus, numeraturus r pecuniam. nam numeratio declarabit, cui sit adquisita stipulatio. Ergo ostēdimus in pendenti r esse dñiū, donec pretiū numeret. Quid ergo si amisso vsufruct. tūc ptiū numeret?

† si quid
† adquiretur.
† fine
† P. F. adquiretur.
† ad edictū
† Al. add. et.
† In P. F. nō est hoc loco inscriptio alterius capitis, sed annexa sunt hæc præcedētib. hoc modo, *adquirere exceptionem fructuario Iulianus li. xxx. Digestorum scribit. Idemq; & si acceptum, &c.*
† xxxv.
† P. F. *Idem quæ.*
† Iste tex. sm Bald. est ar. ad duo. primo q maritus potest cogere vxorem ad operandū concur. l. si. cut. ff. de ope. li Itē si famulus tuus nun vult operari, potes eum castigare modérate & dicit hic Bal. quòd familiaris inimicus pessima pestis est.
† vij.
† P. F. vi.

Castigatio modica quibusdam competit.
† P. F. *aliqualiter.*
† P. F. xviij.
† P. F. si *quid.*
† F. P *fructuario al. fructuarij.*

scilicet esse in pendenti attenta futura significatione, non præsenti statu, cum enim hodie certum sit rem traditam nõ esse ex re fructuarij, vel opera serui, ergo domino est quæsita: vt instit. per quas perso.no.acquir.§. de his. præterea in l.contraria alius casus est, scilicet in duob⁹ dominis hic autem in fructuario & domino. iure proprietario quæritur, non ex transactione; vt infra, de stip.ser.l. si seruus communis.§. fin.

m Vel ad arrogatorem. vt instit. de acqu. per arrog. §.j.& subaudi, vel ad alium similem; vt bono. possessorem, vel fideicommissarium, &c. Accur.

Iulianus † † li.xxxv. Digestorũ scripsit. XXX.

ADhuc interesse, a vnde sit pretiũ numeratum. Marcellus vero & Mauricianus † amisso vsufructu, iam putant, dominium acquisitum proprietatis domino. Sed Iuliani sententia humanior est. b Quòd si ex re vtriusq; pretium fuerit solutũ, ad vtrunq; dominium pertinere, Iulianus scribit: † scilicet pro rata soluti pretij. Quid tamen, si fortè simul soluerit ex re vtriusque? vt puta decem millia nomine pretij debebat: & dena c soluit ex re singulorum: cui magis seruus adquiret? † Si numeratione d soluit: intererit cuius priores nummos soluat. nã quos postea soluerit: aut vindicabit, e aut si fuerint nũmi consumpti: ad condictiomem f pertinent. si verò simul in sacculo soluit: g nihil fecit h accipientis: & ideo nondũ adquisiuisse cui quã dominium videtur: quia cùm † pretio plus soluit seruus, non facit † nummos accipientis. i

Pulcher §. Pro tempore, quo durat vsusfructus in effectu. queritur fructuario: pro tẽpore quo non durat, in effectu, proprietario. h. d. cum l. si operas. infra eo. Albericus.

Si operas suas seruus iste locauit, & in annos singulos certum aliquid stipuletur: k eorũ quidem annorũ stipulatio, quibus vsusfructus mansit, adquiretur fructuario: sequentium l verò stipulatio ad proprietarium transit, [vel] semel adquisita fructuario, quãuis non soleat stipulatio semel cuiquam quæsita, ad alium transire, nisi ad hæredem, vel ad adrogatorem. m Proinde si fortè vsusfructus in annos singulos fuit † legatus, n & iste seruus operas suas locauit: & stipulatus est, vt supra scriptũ est: o † prout capitis minutione p amissus vsusfructus, mox restituitur, q & ambulabit stipulatio: profectaque ad hæredem, redibit ad fructuarium. Quęstionis est: an id, quod adquiri r fructuario non

a Adhuc interesse, &c. Alias hic scribit l. alias nõ.

b Humanior est. imo alia sententia videtur verior: vt infra, de act. emp. l. si seruus. in prin. quæ est contra. Sol. hæc sententia vt humanior recipitur: ibi vero de rigore dicit. Vel ibi soluit fructuarius: hic seruus. Vel ibi erat res tradita: hic non eo tempore: quo finitur vsusfru. Vel ibi vsusfructuarius fuit in delicto, quare fuit ca. di. hic non. prima verior.

c Et dena. i. x. & x. vt infra, de le. j. l. si quis testamẽto. sed hic ponitur pro x.

d Numeratione. i. numerando. Azo.

e Vendicabit. dominus eorum, &c.

f Condictionem. scilicet indebiti: vt per cõdictionẽ indebiti repetantur: vt infra, de condic. indebi. l. cum duo. & l. si non sortem, in princ. Accur.

g Soluit. seruus. liber aũt homo posset facere, &c.

h Nihil fecit. no. ratione incertitudinis neutrũ valere; vt j. de in diem addic. l. cũ duo serui. & j. de fun. instr. l. si quęsitum. § si quis eidem. & j. communis præd. l. in tradendis. in princ. & infra, de re. du. l. si fuerit.

i Accipientis. sed si vnus repetat pecuniã suam, altera statim efficitur illius, & sic illi res acquirit cuius fuerat alia pecunia. si aũt pro parte vterq; repetat, puta vnus v. alius alia v. pro parte dimidia vtriusque dñium illius rei acquirit. nam potest bene pro parte repeti, quia fuit quãtitas; vt j. de condic. inde. l. si nõ sortem. §. si centũ. & §. idem Marcellus. Vel qđ melius est, nõ poterit aliquis eorũ repetere nisi pro parte, obstãte sibi exceptione; vt j. de cõdi. inde. l. si pęnę cã. §. si. & sic ex rñe dñium erit cuiuslibet pro rata.

k Stipuletur. puta vsque ad quadriennium, & pro quolibet anno nomine pensionis x. stipulatus est.

l Sequentium quibus nõ mansit. & quod dicit, stipulatio, i. commodum quod ex stipulatione venit; non autem stipulatio ista. nam prout durat vsusfru. durat stipulatio statim cum finitur stipulatio, & ipso

n Legatus. scilicet in hoc seruo q suas locauit operas.

o Supra scriptum est. scilicet in annos singulos.

p Minutione. maxima vel media; vel etiã minima olim; vt C. de vsufr. l. corruptionem, &c.

q Restituitur. alias restitutus. s. vsusfru. vsufructuario mox, .i. in anno sequẽti, alias restituit. & expone eo modo; vt j. quib. mod. vsusfruc. amit. l. j. in fine & l. ij. Sed si in medietate primi anni capite diminutus fuerit, an ne totã pensionẽ habebit? & qđ videtur; vt infra, de an. leg. l. à nobis. & infra, de stipul. serno. l. si seruus communis meus. §. cum seruus. Sed argum. contra. infra eod. l. si operas. Respon. totũ quæri, sed per condictionem sine causa eius temporis quo amisit vsumfr. pensionem domino præstabit. Vel dic, vt d. l. si operas. quod autem hic dicit, ambulat stipulatio, expone, id est commodum stipulationis, vt in superiori casu; vt non sit contra. infra, de stipu. ser. l. si seruus communis meus. in prædicto. §. cum seruus. Vel potest dici pro rata tẽporis stipulationem quæri fructuario, cũ ex suo delicto amisit vsumfr. secus, si per mortẽ, vt ibi. Vel dic ad principium glos. refertur aptius; licet in singulos annos fuerit legatus. tñ si capi. di. maximam vel mediam patiatur. & in sequentib. nihil resumit; vt nn. j. quib. mo. vsusfruc. amit. l. iij. nisi restitueretur in integrũ. & ita aget proprietarius singulis annis antequã restituatur. lex tñ notat differentiam inter vsumfruc. & annuum legatum, sm Azo. vt j. de an. leg. l. in singulos. & sic potest solui lex, à nobis. vt j. eo. l. si operas. Item no. hic quod actio vel stipulatio ambulat; vt supra de mi. l. in causæ. §. si & l. sequen. & infra, de aqua pluuia arcen. l. si tertius. §. si prius. Accur.

r Acquiri. pone exemplum vt quia rem fructuarij stipulatur; vt instit. de stipula. seruo. §. fin. vel pone quod fructuarius erat Iudæ⁹, & ex eius pecunia emit seruus mancipium Christianum, vt C. de episcop. & cler. l. deo nobis. § pen.

† Iulianus scripsit.
† In P. F. nõ est hic initiũ capitis, sed cõnectuntur hęc cũ præcedentibus hoc modo, *Iulianus quidem libro xxxv. Digesto. scripsit, adhuc interesse, &c.*
† *Marcianus.*
† P. F. *scripsit.*
† P. F. *ad quirat.*
† P. F. *plus pretium soluit, &c.*
† P. F. *faciet.*
† P. F. *fuerit.*
† In P. F. *prout capitis minutione amissus fuerit vsusfruct⁹ mox restitutus ambulabit stipulatio a &c.*

Denique

poteſt,proprietario quæratur? † Et Iulianus quidem libr.xxxv. † Digeſtorum ſcribit, quod fructuario adquiri non poteſt,proprietario quæri. Denique ſcribit, [a] eum qui ex re fructuarij ſtipuletur nominatim ꝓprietario, vel iuſſu eius,ipſi adquirere. [b] Contra autem [c] nihil agi,ſi non ex re fructuarij, nec ex operis ſuis fructuario ſtipuletur. [d] Seruus fructuarius ſi vſumfructum in ſe [e] dari ſtipuletur, [f] aut ſine nomine, aut nominatim [g] proprietario: ipſi proprietario adquirit, exemplo ſerui communis, qui ſtipulando rem alteri ex dominis, cuius res [h] eſt,nihil agit(quoniam rem ſuam ſtipulando quis nihil agit)alteri ſtipulando adquirit. ſolidum.

Si ſeruus conducat a fructuario operas ſuas vel rem ſuam, nihil valet,niſi nominatim proprietario ſtipuletur vel conducat.Albe.

† Idem Iulianus eo.libr. ſcripſit. XXXI.

SI ſeruo [i] fructuarius operas eius locauerat nihil agi. [k] Nam & ſi ex re mea (inquit)a me ſtipulatꝰ ſit, [l] nihil agit: non magis,quam ſeruus alienus bona fide mihi ſeruiens, idem agẽdo [m] domino quicquam adquirit,Simili modo(ait) ne quidem, [n] ſi rẽ meã a me fructuario conducat,me non obligabit. [o] Et regulariter definit, quod quis ab alio ſtipulãdo mihi adquirit, id a me ſtipulando nihil agit [p] niſi fortè(inqt)nominatim dño ſuo a me ſtipuletur vel conducat.

Nota quod iuſſus operatur idem, quod nominis expreſſio. Baldus.

Si duos fructuarios [q] ꝓponas † vt ex alterius re ſeruus ſit ſtipulatus. quæritur, vtrum totum, an pro parte, qua habet vſumfructum,ei quæratur?Nã & in duobus bonæ fidei poſſeſſoribus [r] hoc idem eſt apud Scæuolam agitatum libr ij. Quæſtionum. & ait vulgo creditũ, rationemq; hoc facere,vt ſi ex re alterius [s] ſtipuletur: partẽ ei duntaxat quæri,partẽ domino. [t] Quod ſi nominatim ſit ſtipulatus: [u] nec dubitari debere, quin adiecto nomine ſolidum ei quæratur. Idẽque ait , & ſi iuſſu eius ſtipuletur:quoniam iuſſum pro nomine accipimus. [x] Idem & in fructuarijs [y] erit dicẽdum vt quo caſu non totum [z] adquiritur † fructuario;proprietatis domino ſit quæſitum : quoniam ex re fructuarij quæri ei poſſe oſtendimus. [a] Quod autem diximus [b] ex re fructuarij vel † operis poſſe adqri † verũ tũc locũ habeat,quoties iure legati vſusfructus

a Denique ſcribit. Quaſi dicat,non ſolum in præmiſſo caſu acquiritur proprietario, ſed etiam in his duobus ſequentibus.

b Adquirere. Sed tenetur reſtituere:vt infra , de ſtipul.ſer.l.penultima.& facit infra,de ſtipu.ſeruo.le.j. §.penultimo . & de acquiren. rerum domi.l.per ſeruum.§. fructuarius.

c Contra autem. id eſt ; ſi ex re proprietarij ſtipuletur fructuario.

d Stipuletur . Scilicet ex re proprietarij.nam ex iſtis duabus cauſis tantum quæritur fructuario vt ſupra eodem.l. ſi ſerui vſusfruct.

e In ſe. Scilicet cõſtitutum.

f Stipuletur . Scilicet ab vſufruct. & non ſibi , ſed proprietario vel ſine nomine;vt ſubijcit. Aliud enim ſi ſibi: ſicut quãdo ſibi cõducit: quia nihil agitur : vt infra ſtatim ſubijcit.§. idem Io. Vel hic iuſſerat proprietarius; ibi non vel vt ibi.

g Nominatim. ſcilicet proprietario, quod alias in texto eſt.

h Cuius res. Et ſubaudi, ei cuius , &c. nam non valet ; vt hic,& inſti. de ſtip. ſer.§.ſin.

i SI ſeruo. Alias §. idem Iulianus alias incipit lex ſi ſeruo.

k Nihil agi. vt domino quærat.Et eſt ratio.quia quo ad ea quæ ex opera proueniunt ; ſimile eſt hic habenti plenam proprietatem, quam certum eſt a ſeruo ſtipulari non poſſe . nec eſt cõtra ſupra eod.le. proxi. §. ſi ſeruus . vt ibi modo dixi . Vel ibi non ſtipulabatur ſeruus a fructuario ex operis : & ideo valet.

l Stipulatus ſit.puta penſionem ex domo mea fructuarij. & eſt hic eadem ratio,quam modo reddidi in ſuperiori reſponſo.

m Agendo.Ideſt ſtipulando a me,& ex re mea vel opera ſua.

n Ne quidem.Hæc negatio ſuperfluit, ꝓpter ſequẽtem.ſic ſupra e. l.ſi cuius.§.fructuarius.

o Non obligabit.Niſi forte nominatim ei domino ſtipuletur;vt ſ.l.prox.§ ſeruus.& j.proxi.§.

p Nihil agit. Scilicet vt me obliget. obligabitur tamen ipſe dominus de peculio mihi fructuario ex eo contractu quem inii cum ſeruo:vt infra, de pec.l. ſi creditor.§.ſin.quæ eſt contra. nam fructuarius cum ſeruo contrahendo mercedem pro operis ei imponere poteſt: vt infra de vſ. & habi.l.ſed & ipſi.

q Si duos fructuarios.Id eſt , qui habent vſumfructum in ſeruo.

r Et in duobus bonæ fidei poſſeſſoribus . de his primo reſpon. & poſtea dicit idem in fructuarijs. Accur.

s Ex re alterius. Scilicet bo.ſid poſſ.

t Partem domino alius ergo bon. fid. poſſ.impedit.ipſi tamen non quæritur ſed domino,vt hic. ſed contra infra, de acquir.rerum dom. l.qui bona.§ finali. & infra de ſtipula. ſer.l. ſi alienus. ſeruus.in quibus ll. dicitur, quod totum quæritur ei poſſeſſori; ex cuius re quæſiuit.Solu.hic de rigore:ibi de æquitate.Vel ibi ſtipulabatur rem quæ erat domini ; vnde ſibi plus quæri non poterat. Vel verius dic pro parte quæritur: vt hic dicit: ſed tamẽ dominus debet reſtituere per conditionem ſine cauſa: vt j.de ſtipul.ſeru.l. pen. & ſic inſpecto exitu totum acquiritur ei ex cuiꝰ re fuit ſtipulatus; vt in ll. contrarijs.

u Stipulatus. Domino.Accurſi.

x Accipimus . Vt C.per quas perſon. no.acquir.l. ſi duobus.& j.de ſtip.ſer. l.proinde. Accu.

y Idem & in fructuarijs.ſ. quod eſt in bon.ſid. poſſeſſoribus.& ideo hic ſigna & ſolue contrarium j.de ſtip.ſer.l.ſi alienus.& ſolue eodem modo vt modo dixi circa bonæ ſid.poſſeſ.

z Non totum. Quia non totus vſusfru.eius ſit.

a Poſſe oſtendimus.Vt ſ.eo.l.adhue.§.quæſtionis

b Quod autem diximus.ſ.eo.l.ſi ſeru.

† P.F. ad [illegible]iratur. † xxv.

† Et hic etiam ἐμμέτιον eſt præcedentis capitis.

† Ponas &c.

† P.F. ad-quiretur.

† In P.F. add ex.

† P.F. ad quirere.

Omnia

a Omnia quæ sita ex re, vel ex operis.
b Fructuatio. scilicet, cuilibet.
c SI operas suas locauerit; in v. ann.
d Imperfecto. Id est, nondum impleto.
e Quod superest. id est, eius temporis pensio Azo. & sic non est cōtra infra, de stip. ser. l. si seruus cōmunis. §. final. & vt diximus supra eod. le. adhuc § si operas.

f Dicendum est. forte refert an amissus sit vsusfruc. propter delictum fructuarij, an alia de causa: vt in primo obtineat quod hic dicitur. In secundo eius anni in quo amittitur, retineat omnia: & nihil ad proprietarium redeat: vt argu. infra, de ann. leg. le. a nobis: sed certe aliud est I annuit decem relictis: vt dicit le. illa; a nobis. & aliud in vsufruc. in quo etiā si maturis fructibus finiatur vsusfructu, non tamen vltra debet habere: vt infra eodem lege defuncta. & infra, de annu. leg. lege in singulos.

g SI pendentes. CASVS Duo dicit. Testator legauit mihi vsumfruct. in quo erant segetes. & alij fructus super arbores: quæritur cuius essent si tempore hæreditatis aditæ adhuc sunt super fundum? Et respond. quod sunt fructuarij. Si quid. Habeo vsumfructū in domo, & in quodam fundo. Dicitur hic quod quo ad domū debeo soluere illi qui per ciuitatem cloacas mundat: & alia quædam onera sustinere: & quo ad fundum in quo habeo vsumfru. debeo sustinere expensas aquæ ductus: & etiā expensas exercitus transeuntis: & alia onera quæ sunt in text. Viui.

g Si pendentes. vt poma. Accursius.

h Testator. vsusfr. legato. Azo.

i Cedente. Alioqui sint hæredis sicut & serui sunt, qui nascuntur ex ancilla pendente conditione libertatis; vt C. de fideicommiss. liber. leg. cum libertatem.

k Extantes. vt segetes, vel pro eodem ponit secundum quosdam. Sed quid si hæres moram fecerit in adeundo: vt sic fructus pēdentes fructuarios non deponeret? Respond. tenetur de dolo, si hoc dolose fecerit: vt infra de fideicō. lib. l. si quis rogatus. & infra eo. l. si vsusfru. legatus. in prin.

l Merces. modus enim non qualitas vtendi inspicitur: vt supra eodem. l. item si fundi. §. fin.

m Abutatur. s. vt res intereat.

n Contumeliose. & sic non meretricibus; vt supra eo. l. si cuius. §. fi. & l. sed & si quid. §. sufficiē ter.

o Vacuo. i. vili, & quasi nullo.

p Vtebatur. vt custos porcorum.

q Disciplinis. Etiā liberalibus.

r Arte. s. mechanica

s Si quid cloacarij, id est propter cloacæ publicæ refectionem.

t Per agrum. eundem vel alium.

v Ad collationē. impendendum sit.

x Exercitus. s. impēdendū sit, vt felicis Embolæ, vel aduentus principis: vt C. de sac. san. eccl. l. iubemus nullam & l. neminē. & facit j. eo. l. vsuf. relicto. & j. e. l. hactenus. & l. 7. §. qm. & infra de vsufr. leg. l. quæro.

y Municipio. s. sit præstandum.

z Pertinebūt. imo videtur quod ad dominū; vt j. de le. iij. l. qui concubinā. §. qui ortos. quę est cōtra. So. si ibi fructuarius ea præstitisset, nihil valeret legatū quod et remansisset vel vt ibi.

fit constitutus: an & si per traditionem, vel stipulationem, vel alium quemcunque † modū, videndum est. & vera est Pegasi sententia, quam & Iulianus libro xvj. † secutus est, omnia a fructuario b adquiri.

Pro rata temporis quoad vsusfructus durauit, diuiditur emolumentum stipulationis inter proprietarium & fructuariū. Baldus.

Paulus libro iij ad Sabinum. XXXII.

SI operas suas locauerit seruus fructuarius, & imperfecto d tēpore locationis, vsusfructus interierit: quod superest, e ad pprietariū pertinebit. Sed & si ab initio certam summam propter operas † certas stipulatus fuerit: capite minuto † eo, idem dicē dum est. f

Fructus pendentes die vsusfructus legati cedente spectant ad fructuarium. Albe.

Vlpianus libro xviii. ad Sabinum. XXXIII.

SI pendētes g fructus iam maturos reliquerit † testator, h fructuarius eos feret, si die legati cedēte, i adhuc pēdentes deprehēderit † nam extantes † k fructus ad vsufructuariū pertinēt. Si dominus solitus fuerit tabernis, ad merces l suas vti, vel ad negotiationem: vtique permittetur fructuario locare eas, & † ad alias merces. & istud solū obseruādū, ne vel abutatur m vsufructuarius, † vel cōtumeliosè n iniuriosève vtatur vsufructu. Si serui vsusfructus legatus est, cuius testator quasi ministerio vacuo o vtebatur: p si eum disciplinis q vel arte r instituerit vsufructuarius: arte eius vel peritia vtetur.

Onera realia quæ præstātur a re vel occasione rei, ad fructuarium pertinent. Albe.

Si quid cloacarij † s nomine debeatur, vel si qd ob formam aquæ ductus qui † per agrū t transit, pendatur: ad onus fructuarij pertinebit. Sed & si quid ad collationē v viæ: puto hoc quoque fructuarium subiturum. Ergo & quod ob transitum exercitus x confert ex fructibus: sed & si qd municipio † y) nam solent possessores certam partem fructuum municipio viliore pretio addicere: solent & fisco † functiones pstare) hæc onera ad fructuarium ptinebunt. z

Vsufructuarius potest vti re secundum conditionem & possibilitatem rei & ita, vt non incidat in pœnam per proprietarium impositam. Bar.

Si qua seruitus: imposita est fundo: a necesse habebit fructuarius sustinere. vnde & si stipulatione † seruitus debeatur: b idem puto dicendum. Sed & si seruus sub pœna c emptus sit, interdictis certis quibusdam: d an si vsusfructus eius fuerit legatus, obseruare hæc fructuarius debeat? & puto debere e eū

a Fundo. a testatore. & antequā vsusf. esset constitutus.

b Debeatur. ergo constituta erat.

c Sub pœna. si moraretur in certis locis. Azo. vt j. de ser. expor. l. Titius.

d Quibusdam. Scilicet locis.

e Debere. j. e. l. arbores. § j. cōtra vbi relinquit colonū Solu.

Quem.

17.

† Al. add. suas.

† P. F. deminuto.

† Reliquisset P. F.

† Deprehēdisset P. F.

† P. F. & merces.

† Vel.

† Vsufructuariū.

† Cloacarium.

† P. F. quæ

† Al. add. debetur.

† P. F. functiones quas d. probat las; Ranerdus.

† Per stipulationē. P. F.

Solu. hoc ideo, quia hic parum, vel nihil de libero fruendi arbitrio dimittit, iat ibi sic.

a Non boni. Quod facere debet. Si ergo proprietarius ob hoc aliquid præstitit, petit a fructuario, si ille in culpa deprehendatur. Sed an etiam cõtra proprietarium committitur pœna, si contra facit fructuarius? R. n. sic: vt infra, de contrahen. emp. l. si qs sub.

b Nvmismatum genus númi. valẽs decem: in quo imago principis vel alterius est: vt ĩ. de auro & argen. leg. l. Quintus. §. si autem aurum. Accur.

c Vsusfructus quo casu etiam proprietas legata videtur secundum quosdam: vt supra, eo. l. Proculus. Vel dic quod vsusfruct. tantum, & poterat talis haberi fructus, vt pignori obligentur. fructus enim, &c. vt ĩ. de vsu. l. final. Sed hoc falsum est simi liter: q fructuarius non potest obligare vt C. eod. l. interest. & quod dicitur fructus rei est, &c. idest vtilitas. Ioan. Dic ergo quod hic erat vsufruct. & erit fructus in hoc quod pro gẽmis tanquam monilia portentur ad pectus: vt hic & infra ad ea hib. l. Iulianus §. si tibi decem.

e Obstruere. aliter in domo locata, etiam ab extraneo obscurata: vt infra loca. l. si merces. §. ij.

f Sufficiat. Sic esset & si proprietas aliarũ rerũ esset legata: & infra de ser. vrban. præd. l. hi nas. & infra, si vsus fru. peta. l. j §. si.

observare: alioquin non boni a viri arbitratu vtitur & fruitur.

In numismatibus potest constitui verus vsusfru. quia vsu non consumuntur. Alb.

Pomponius libr. v. ad Sabinum. XXXIIII.

NVmismatum b aureorum vel argenteorum veterũ, quibus pro gemmis vti solent, vsus fructus c legari potest.

Vlpianus lib. xviij. ad Sabin. XXXV.

OMnium bonorum d vsumfructũ posse legari, nisi excedat dodrantis æstimationem, Celsus li. xxxij. Digestorum, & Iul. libro. lxvij. † scribunt: & est verius.

Paulus lib. iii. ad Sabinum. XXXVI.

SI is, q binas ędes habeat, aliarũ † vsumfructum legauerit: posse hæredẽ, Marcellus scribit, alteras altius tollendo † obstruere e luminibus; quoniam habitari potest etiam obscuratis ædibus: quod vsq; adeò temperandum est, vt nõ in totum ædes obscurentur; sed modicum lumẽ, quod habitantibus sufficiat: f habeant.

Idem libro x. ad Sabinum. XXXVII.

EX re fructuarij etiã id intelligitur, quod ei fructuarius donauerit g concesseritve, vel ex administratione rerum eius compendij seruus fecerit.

Pomponius li. xxxiij. ad Sabi. XXXVIII.

SI quis vnas † h ædes quas solas i habet, vel fundum k tradit: excipere potest id, quod personæ, l nõ prædij est: veluti vsum & vsumfructum. Sed & si excipiat, vt pascere sibi, vel inhabitare liceat, valet exceptio. m cum ex multis saltibus pastione fructus percipiatur. † Et habitationis exceptione, siue † tẽporalis, siue vsque ad mortẽ eius qui excipit, † v-

g Ex re fruc. Donauerit: vt habeat in peculio: vt infra, de pec. l. quis ergo. & de acqui. re. do. l. per seruum. §. j. & ĩ. de vsu. & ha. l. si ita § fina. Aliud si vt alieno: vt ĩ. de acqui. ret. do. l. quod fructuarius.

SI quis. CASVS. Vnam domum habeo: eam tibi trado ex causa ven. vel alias, sed paciscor vt vsufructu. mihi remaneat. Pactum valet: sed non valet si seruitutẽ talem exciperem: puta altius non tollendi, cum ego non habeam domum cui hęc seruitus debeatur. Secundo dicit, dedi tibi domum vel fundum hoc pacto, vt in fundum pascerẽtur oues meæ; vel habitare possem in domo. valet pactũ; quia vsus domus, non realis seruitus videtur excepta; & fructus etiam fundi non erat alius, nisi ius pascendi. Vi.

h Si quis vnas. Alias vnas. & alias binas. & non est vis, cum nihil sibi seruauerit. Accursi.

i Solas. Id est, nullum aliud prædium.

k Vel fundum. Quem solum habeat. Accu.

l Quod personæ. Id est, seruitutem personalẽ, vt subijcit: non autem realem, cum realis nõ possit esse nisi vterque habeat prædium. vt insti. de ser. §. Ideo. Et no. q psonales sunt quatuor: vsusfru. vsus, habitatio & opera, siue ministerium seruorũ. Aliæ reales siue prædiales appellantur: vt infra, de ser. le. j. & ĩ. de ope. ser. l. fructus. & ĩ. ad l. Fal. l. j. §. si operis. & inst. de vsu & ha. §. sed si cui. Probabilius tamen est dicere operam non esse personalem seruitutem: quia nõ perit morte legatarij: vt ĩ. de vsufr. leg. l. ij. nisi dicas psonalis: quia perit morte eius hominis in quo legata est secũdum Azo. & sic remanent tres personales. illa autem de quibus statim subijcit hic, non erãt seruitutes: vt ibi dices.

m Valet exceptio. Imo videtur nõ valere: quia hęc seruitus ius pascendi: est prædialis: Ipse autem pdium non habet: vt hic dicit. & sic est contra. inst. de serui §. in rusticorũ. & ĩ. de ser. rust. præ. l. item sic in pri. & l. pecoris. Solu. dicunt quidam quod est personalis seruitus, quando non habet prædium cui debeatur vt hic &

OMnium. CASVS. Aliquis vult mihi legare vsumfr. omnium bonorum, bene potest nisi in quarta quæ debet remanere hæredi de bonis. Viuia.

d Omnium bonorum. Scilicet propriorum. Et no. quod in quibusdam dicitur proprie vsusfructus in quibusdam improprie; vt C. eodem. lege. vsusfructus in his enim quæ consumunt vsu, improprie; vt inst. de vsufr. §. constituitur & ĩ. de vsufructu earũ rerũ quæ vsu consumuntur. l. tertia. Item in seruitutibus; vt ĩ. de vsufruct. legat. l. j Item in omni incorporali re; licet bonorum appellatio etiam incorporalia cõtineat; vt ĩ. de verbor. significa. leg. bonorum. Item no. quod in tali legato oportet ęstimari proprietatẽ & vsumfru. nam potest minus valere proprietas quá vsufr. & econtra. nam si legetur alicui habenti xl. an. vel plus, fit computatio v. an. si puero, xxx. annorum, vt ĩ. ad leg. Fal. l. hæreditatum. Item in eo quod dicit, dodrantis, habet locum in extraneo hærede instituto, secus in filijs qui habent legitimam cũ vsufr. vt in authen. de trien. & semis. § prohibemus. co. iij. & secundum hoc intellige infra, de vsufr. leg. l. vxori meæ. quæ est contra; & infra eo. l. si mihi. Atc.

SI is qui. CASVS. Testator duas domos habebat; in vna legauit mihi vsumfr. poterit quidẽ hæres

Cap. ix. de seruit. vrb. præd.

† Celsus li. §. digesto. & Iulian. libro x.

† Alterarũ

† P. F. obscurare. tu vide Bud. in l. ęquissimũ ĩ. e. ut quid sit luminibus obstruere.

Vsusfruct[9] proprie & improprie competere potest.

† Ita P. F. al. binas tu sequereris tenet.

† P. F. perciperetur.

† P. F. sine temporali.

† P. F. excepit.

Vide Ange.. in pri. institu. de ser. eundẽ in. §. æque de act. in. stitu. las. in dic. § ęque

hic,& argumen.infra de ali.leg.l.Mela.§.quidam libertis.ceterum ſi habet prædium,tunc realis, Sed tu dic quod hoc ius,ſcilicet paſcendi,ſi ſeruitus eſt,ſemper eſt realis ſiue prædialis.& quod, quandoque dicatur eam eſſe perſonalẽ,exponitur vt cum certa perſona quantum ad commodum finiatur ſeruitus, non ſui natura: quia poſtea obſtabit exceptio. Si vero non habenti prædium conceda-tur, vt hic ſuit ius paſcendi, non eſt ſeruitus prædialis vel perſonalis: ſed ius quoddam ex promiſſione vel ex alio contractu,quæſitum, ſecundum Azo.

ſus a videtur exceptus.

Papinianus libro xvij. Quæſtionum XXXIX.

SI Titio † fructus, Mæuio, proprietas legata ſit,& viuo b teſtatore decedat Titius :nihil apud ſcriptũ hęredẽ relinquetur. c & id Neratius quoq; reſpõdit. Vsũfructũ d in quibuſdam caſib. † non proprietatis effectũ obtinere conuenit. Vnde ſi fruct⁹ vel fundi portio e petatur, & abſolutiõe ſecuta,poſtea pars altera, quæ adcreuit f vindicetur: in lite † quidẽ proprietatis, † rei iudicatæ exceptionem g obſtare:in fructus h vero nõ obſtare ſcribit Iulianus : quoniam portio fundi i (velut alluuio k)portioni, perſonæ l vſusfructus † adcreſceret.

Ordo ſcripturæ deſignat ordinem voluntatis,& ordinem progreſſus.h.d.de conſe.diſt.ii. ca.in Chriſto pater.& ordinẽ charitatis. de lib. & poſt.l. Gallus.. §.quidam recte.Bal.

Iulia.libro xxxv.Digeſtorum. XL.

QVoties † duobus vſusfructus legatur, ita vt alternis annis vtantur fruantur:ſi quidẽ ita legatus fuerit, *Titio & Mæuio* : poteſt

† Habes hic textum valde no. & ſingul. ad hoc quod licet legatario mortuo viuo teſtatore extinguatur legatũ regulariter remaneat penes ipſius teſtatoris heredem.l.j.§.pro ſecũdo. C.de cad. tol.per Bar. in l.ſi pure de leg. j.j. limita niſi proprietas vni, & alteri vſuſfr.legaret quia tunc mortuo legatario viuo teſtatore vſusfr. cõſolidatur cũ proprietate. Bolo.

† F.F. nõ partis effectum.

† In litem

† Partis.

a Vſus. Quantum ad commodum: nõ tamen eſt vſus; vt Inſtitu.de vſu & ha. §.ſed ſi cui.

SI Titio Caſus. Planus eſt. Titio vſumfru.fundi mei legaui: Mæuio proprietatem eiuſdem fundi:deceſſit Titi⁹ vnde dabitur totus fundus iſte Mæuio cui legaui proprietatem:& ſic Mæuius habebit plenam proprietatem:& hæres nil habebit ex eo fundo. Viuia.

b Et viuo.Idem & ſi quandocunque poſtea :vt infra,de vſuſfruc.accreſc.l.idem & ſi apud.§. ſed ſi cui. Accurſius.

c Relinquetur.Sed plenam proprietatem conſequitur Mæuius hic,& infra ſi vſusfr.pe.l. fundus. etiam ſi pars vſusfru.penes hęredem remanſiſſet:& alia re licta eſſet Titio.nam potius proprietario quam heredi fructuario remaneret: vt j.de vſufru.ac.l. idem & ſi apud.§.ſed ſi cui.ſecus autem in pro nõ ſcripto, & in cauſa caduci,& caduco alio,ſcilicet quam vſufr. nã ſi idem legatarius ſub ſtitutum vel coniunctum non haberet,ſicut hic erat , accreſceret hæredi; vt C.de cad.tol.§.In primo.& §.pro ſecundo.& §.In nouiſſimo.nec n.proprietarius hic erat cõiunctus vel ſubſtitutus fructuario.poſſet tñ dici fructuarium proprietario re coniunctum,cum partem dominij obtineat vſufru.vt ſupra eo.l.iiij.

d Vſumfructum. Pone caſum quod mihi & alij fundi proprietas fuit legata:egi ad meam partem actione in rem,vel ex teſtamento,& amiſi . poſtea repudiat collegatarius meus,non accreſcit mihi. Itẽ pone vſumfruct.mihi & alij relictum.petij partẽ meã. & amiſi ; & poſtea confructuarius cadit a ſua parte. hoc caſu mihi accreſcit;& rationẽ diuerſitatis dicit. Accurſius.

e Portio. Coniungit in caſu;ſed diſtinguit in reſpõſione:Accur.

f Accreuit.altero collegatario repudiante.

g Exceptionem. Videtur quod non debeat obſtare cum ſit aliud corpus , quod idem eſſe oportet ; vt infra,de excep.rei iud.l.cum quæritur.& l.ſeq. Reſ. exceptio rei iudi. obſtat, quotiens per ſequens iudicium infringitur,quod eſt ſtatutum in primo ; vt j. de iureiu.l. duobus.§ exceptio.& de exceptio.l.fundi Titiani.ſi enim primum eſt pro veritate habendum ; ergo verum eſt illam partem non eſſe iſtius; quia ſic iudicatũ eſt; ſed alia nõ niſi quia ſua alia ſit, peti poſſet,iure ſcilicet accreſcendi:ergo quia repellitur a primo:repellatur ab alio.& hoc probatur iure alluuionis;vt & ſupra de publi.l.ſi ego.§.idem ait ædibus.& hoc ſiue fuit abſolutus, quia non probaui meum:ſiue quia ipſe probauit ſuum.ſecus autem in alijs quæ non accreſcerent etiam ſi ex eadem cauſa ago,puta partem fundi petij,& ſuccubui , aliã partem ex eadem cauſa poſtea peto. non obſta.exceptio quia alia res eſt ; nec vnam partem alteri accreuiſſe dici poteſt:vt infra,de exceptio.rei iud.l.cũ quæritur.& l.ſequ.

† P.F. fructus.

h In fructu. Ideſt, in vſufructu accreſcendo.

i Fundi. Coniunctim legati.

k Alluuio. Quæ ſequitur ius fundi infra,de lega.j.l. quod in terum. §. ſi quis poſt.& ſupra de publi.l.ſi ego.§. idem ait ædibus . & idem in inſulæ:vt infra de excep.rei iud.l. egi. §. fin. Accur.

l Perſonæ:non rei vt infra de excep.rei iudi.l.& an eadem. §. qui cum partem.Sed nõne ſi petat vſumfr.qui accreuit: ſic dicet ideo peto quia mihi accreuit;& ſic interrogabitur qualiter ſibi accreuit: & cogetur ex conſequentia quadam dicere : quia mihi & illi fuit relictus & ſic quia iam contra ſententiam primã venit, obijcietur exceptio rei iu.non ergo hæc eſt bona ratio:quia perſonæ,&c. Reſpo.ſi ideo ſuccubuit in prima ſententia,quia non vtendo vel capi.di amiſerat cõſtabit cum fuiſſe legatum:& eum fuiſſe fructuariũ, & ſic loquitur.hic & j.tit.j.l.Interdum. Si autem ideo ſuccubuit,quia non fuit legatus . tunc idem eſt quod in legato proprietatis;cũ res iudicata pro veritate accipiatur;vt j.de reg iur.l.res.& j.de iureiur.l. ſed ſi poſſ.§.Item ſi iurauero.& j.de exce.rei iud.l. ſi etiam teſtamento.§.penul.

† Cõcor. tex.in c.licet.xvj.q.iij. & tex. noſter facit in arg. pro illo tex in d.c.innuta gl quæ habet quod vbi feudatarij non poſſũt cõcordare in regimen feudi, tex debet facere quod alternis an.regãt per glo. ſi. in d.c. Bolo.

Alluuio ius fundi ſequitur.

QVoties. CASVS. Teſtator legauit vſumf.fundi Titio & Mæuio,vt alter vno anno;alter altero vtatur.quæritur quis habebit primum annũ? Et rñ. quod primo nominatus:& ſm ſecũdo nominat⁹. Quid ſi ambo ſint ſimul nominati? Et rñ.neuter vtetur niſi cõſentiãt quis primo habeat. Sed pone vt in prin.l.huius caſum,quod Titius qui eſt alter ex fructuarijs emit proprietatẽ. & forte tenuit ſuis annis interim habebit proprietatem plenã:& ſic non vſumf.formalẽ & Mæuius ſuis annis habebit vſumf. Itẽ quid ſi poſt x. annos Titius alienauit nudã proprietatẽ ? Rñ. Titius habebit ſuis annis vt habebat antequam proprietatẽ emeret.& hoc probat per ſimile.Nam pone quod quidã mihi legauit vſumf.ſub conditione ſi nauis ex Aſia veniret.interim emi proprietatẽ rei;& tenui per x.annos puta,& tũc alienaui,& poſtea nauis venit: habebo quidẽ vſumfr.nec obeſt,quod medio tẽpore proprietatẽ habui. Si colono.Titius locauit fundũ ſuũ in quinquẽniũ: elapſo poſt anno vſumfr.eiuſdem fundi legauit eidẽ colono quæritur ad quid valet legatũ,cũ & ſine hoc colonus habebat & fruebatur? Et rñ.ad tria. Nã petet vſumf. ex teſtã.Itẽ a mercedib⁹ erit liberãdus. Itẽ expẽſas quas fecit gratia rei recuperabit. Vniuerſum. Legemit mihi teſtator

te ſtator vſumfr. omnium ſuorum bonorum. domus vna ea his bonis fuit cōbuſta. quæritur an in ea extinguatur vſuſfr. Et diſtingue, aut ſic dixit, omnium bonorum: & tunc remanet vſuſfr. areæ: quia area de bonis eſt. Aut dixit, illius domus & illius: & ſic extinguitur vſuſfruct. in area. Vinia.

loca. l. ſi quis domum §. fin. & l. ſeq. & l. ſi in l. §. fin. Et ſic not. hic mirabile, quod agitur actione ex contractu ad eum reſcindendū: ſcilicet ad remiſſionem mercedis, ſicut contingit alias infra, de act. emp. l. ex empto. §. ſi quis virginem & infra, de contrahen. empt. ſed Celſus. §. ſi fundus.

P. F. prio p Titio.

dici, prius [a] Titio, deinde [b] Mæuio legatū datū. Si vero duo eiuſdem nominis fuerint, & ita ſcriptum fuerit. *Titii vſumfructū alternis annis do*: niſi conſenſerint, vter eorum prior vtatur. inuicem ſe [c] impedient. [d] Quod ſi Titius eo anno, quo frueretur, proprietatem accepiſſet: [d] interim legatū non habebit: [e] ſed ad Mæuium alternis [f] annis vſuſfructus pertinebit, & ſi Titius proprietatem alienaſſet: habebit [g] eum vſumfructū: quia & ſi ſub conditione vſuſfruct⁹ mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab hærede accepero, pendente autem conditione eandē alienauero, ad legatū admittar. [h] Si colono tuo vſumfructū fundi legaueris: vſumfructū vindicabit: [i] & cū hærede tuo aget ex conducto: & conſequetur, vt neq; mercedes præſtet, & impenſas, quas in culturam [k] fecerat, recipiat. Vniuerſorum bonorum an ſingularium rerum vſuſfructus legetur, hactenus intereſſe puto: q ſi ædes incenſæ fuerint: vſuſfructus ædiū ſpecialiter legatus peti nō poteſt. Bonorum autem vſufructu legato, areæ vſuſfructus peti poterit: quoniam qui [l] bonorū ſuorum vſumfructū legat: non ſolum eorum, quę in ſpecie ſunt, ſed & ſubſtantiæ [m] omnis vſumfructū legare videtur: in ſubſtantia autem bonorū etiam area eſt.

Heres tenetur de mora & tarditate aditionis. Bart.

Idem lib. 13. ad Vrſeium Feroccm. XLI.

SI vſuſfructus legatus eſt, ſed hæres ſcriptus ob hoc tardius adierit, vt tardius ad legatū perueniretur: hoc quoque [n] præſtabitur, [o] vt Sabino placuit.

Non dicitur vſuſfructus pertinere deſiſſe, ſi quod loco vſuſfructus æſtimatur, percipitur: qua æſtimatio loco rei cum ſuis quantitatibus (alias qualitatibus) ſubrogatur. Bald.

Vſuſfructus ſerui mihi legatus eſt, iſq; cum ego vti frui deſijſſem, liber eſſe iuſſus eſt: [p] deinde ego ab hærede æſtimationem legati [q] tuli.

a Dici prius. i. primo anno. Azo.

b Deinde. In ſecundo anno. & ſic not. ordinem ſcripturę ſeruandum: ſic j. de fideic. libe. l. generaliter §. ſi quis ergo. & qui & à quibus. ſi quis habens. & in auth. de hær. & Falcid. §. ſi vero nullus. colla. j. & j. de hære. inſti. l. qui ſoluendo. Sed arg. contra j. de leg. ij. l. cum pater. §. fidei tuę. & infra, de pec. leg. l. quidam. & j. de ſol. l. non enim.

Et con. c. cum dilecta cū gl. j. extra de reſcriptis.

Ita P. F. sl. Titius melior Fl.

P. F. ſibi.

c Impedient. Vt & j. quib. mod. vſuſfr. amit. l. ij. §. fin. & j. de ſer. ruſt. præd. l. itinere. vnde forte forte diſcernent: vt ſupra de iud. l. ſi cū ambo. & inſtitu. de leg. §. optionis. Vel verius dic iudicem interuenire vt conſentiant: vt j. de l. j. l. huiuſmodi §. ſi. & e. eod. l. ſi cui. §. denique. & j. de ædil. edic. l. quod ſi nolit §. ſi plures. & inſti. de ſatiſda. §. penult. Accurſius.

d Accepiſſet. ſ. ab hęrede: forte titulo emptionis. Accurſ.

e Non habebit. ſcilicet, vt non habeat formalem vſumfru. ſed cauſalem: vt infra quib. mo. vſuſfr. amit. l. ij. in princ. Sed videtur habere formalem: vt infra, de vſufruc. accreſ. l. inde. Neratius. §. non ſolum. & l. ante pen. & hic. Sol. & ibi eſt cauſalis: licet habeat naturam formalis.

Singularum. P. F.

f Alternis. Scilicet illis in quibus ad eum redire debebat, ſi nō extincta eſſet pars Titij conſolidatione. Sed videtur quod omni anno, quaſi iure accreſcendi altero amittere: vt j. tit. j. l. iiij §. nō ſolū. & l. pe. Sed dic quod hic nō ſunt coniuncti: imo ſeparati: ibi ſic.

g Habebit. Id eſt, rehabebit: vt hic, & infra eod. l. dominus. j. reſpon. & infra, quibus mod. vſumfr. amit. l. ſi duobus. circa princ.

h Admittar. Conditione exiſtente: vt j. de verbo. obli. l. ſi rem meam. hæc autē conditio ineſſe videtur: vt j. de adi. leg. l. cū in annos. & l. ſi in ſingulos.

i Vindicabit. Per actionē ex teſtamento: at ex conducto conſequitur impenſas: vtraq; autem actione conſequetur, vt non præſtet mercedem: vt hic, & j.

k In culturam. Quia & eas teſtator legauerat: vt dicūt. quod nō placet quia hoc eſt diuinare. Dic ergo q fecit expenſas, gratia rei. non fructuum præſentis anni: quia tunc cum fructibus compēſarentur. nā pro colendo poteſt quis facere expēſas gratia rei, vt infra de impen. l. iij. §. nos igitur. Et ideo petuntur etiā à fructuario: vt infra eo. l. ſi extraneo. §. fin. & lege quod ſi hæres. multo magis ergo à colono, qui agit cōtra hæredem vt reficiat: vt infra, loca. l. ex conducto. primo reſpon. Acc.

P. F. ſ.

l Quoniam qui. Not. ergo quod refert quid ex æquipollentibus fiat: vt & inſtitu. de inuti. ſtipu. § quoties. Sed argu. contra infra, de adminiſtr. tut. l. ſi duo.

m Subſtātiæ. Præſentis & futuræ ſorte: vt C. quæ res pigno. oblig. poſſ. l. ſi. Azo. Sed argu. contra j. de auro & argen. leg. l. ſi ita.

SI vſuſfructus. CASVS. Hæredem inſtituiſti, & mihi legaſti vſumfruc. hæres tuus tardius adiuit hæredi. quàm deberet, ad hoc vt tardius haberem vſumfr. tenetur tuus hæres mihi ad meum intereſſe. Vſuſfructus. Teſtator legauit mihi vſumfructum ſerui. & eidem libertatem reliquit, cum finitus fuerit vſuſfruc. egi cum hærede, vt certam quantitatem mihi daret pro eo vſufructo: quæritur, an ſit ſtatim liber? Et reſpon. quod non: ſed tunc demum cum vel moriar, vel capite diminutus fuero.

n Hoc quoque. ſ. damnum quod habet fructuarius.

o Præſtabitur. Scilicet legatario: vt j. e. l. quæſitum. & l. quod ſi hæres. Sed quid ſi moram nō fecerit, ſed ante aditam hęreditatem fructus immaturos percepit? Reſpon. ex dolo vel ex teſtamento tenetur: at fructus etiam immaturos poteſt percipere: vt j. de vſufructu legato. l. pen. & j. eod. l. ſi abiente. Accur.

p Iuſſus eſt. Scilicet in teſtamento. Accur.

q Legati. Scilicet vſuſfructus quem non reddam: vt ſtatim dicet.

Liberum.

a Liberum. Videbatur enim quod statim quasi iam finito vsufr. perueniret ad libertatem: sed non est ita.
b Aliquam rem. Vt j. eo. l. quia. Sed nunquid æstimatio legati vsusfr. tunc restituerint? Similis quæstio fit. C. de fideicom. lib. l. fin. Et videtur restituenda: vt in rebus quæ vsu ipso consumuntur, dicitur: vt insti. e. §. constituitur. in fin. §. & infra, de vsu. ea. re. quæ vsu consu. l. hoc senatus. §. si pecuniæ. Puto tamen contra: quia non serui, sed fructuum, vel vtilitatis facta est æstimatio, secundum Azo.

nihilo magis eum liberum[a] fore, Sabinus respondit. Nanque videri me vti frui homine, pro quo aliquam rem[b] habeam: conditionem autem libertatis eius eandem manere: ita vt mortis meæ, aut capitis diminutionis interuentu liber futurus sit. †

Aphricanus lib. quinto Quæstionum. XLII.

Qui vsumfructum areæ legauerat, insulam ibi ædificauit. ea viuo eo decidit, vel deusta est, vsumfructum deberi existimaui.[c] Contra autem non idem iuris esse, si insulæ vsufructu legato, area[d] deinde insula facta sit.[e] Idemque esse,[f] & si scyphorum vsusfructus legatus sit, deinde massa facta,[g] & iterum scyphi. Licet enim pristina qualitas[h] scyphorum restituta sit: non tamen illos esse, quorum vsusfructus legatus sit.[i]

Vsusfructus exceptio finitur cum persona excipientis: nisi tacite vel expresse sit actum quod exceptio transeat ad hæredem. Bald.

Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto vsufructu. Titius decessit. quæsitum est, quid mihi hæredem eius præstare oporteat? Respondit, referre, qua mente vsusfructus exceptus sit. Nam si quidem hoc actum est, vt in cuiuslibet[k] persona vsusfructus constitueretur: solam proprietatem hæredem debiturum. Si autem id actum sit, vt promissori[l] duntaxat vsusfructus reciperetur: plenam proprietatem hæredem eius debiturum. †[m]

† l. t. esset

† debiturum

Qui vsumfructum. CASVS. Tria dicit. Primo legauit mihi areæ vsumfr. deinde facta est ibi domus: & hæc domus cecidit. Dicitur quod debetur areæ vsusfructus. Sed econtra testator mihi legauit vsumfr. domus suæ postea cecidit domus: deinde iterum constructa est: non dabitur vsusfr. Tertio dicit quod si testator legauit mihi scyphos: & hi in massam redacti postea refecti sunt: non dabitur vsusfruc.

Stipulatus. Tria dicit. Titius promisit mihi fundum detracto vsufructu. & antequam solueret, decessit: ago contra hæredem. ipse vult soluere detracto vsufr. sed volo plene tradi: quid iuris sit? Et dic quod aut dixit, detracto vsufructu pro se & her. suis. & nudam proprie. dabit hæres. aut pro se tantum, quod præsumitur: & plene tradat heres. Secundo probat prædicta per simile: & adducit similia duo. Primum est. Titius testamentum fecit, & hæredem instituit: & legauit fundum Meuio deducto vsufr. hæres Titij prius quam ageret Meuius, decessit relicto herede, an heres istius her. tradet proprie. nudam, an plenam? Et resp. quod plenam tradet. quia multo minus dubitatur quam in superiori casu. Secundum est, vt &c. Ecce testator legauit mihi nudam proprie. fundi, sub conditione si nauis ex Asia venerit. mortuus est heres pendente conditione: certe ea adueniente plenam proprietatem petam.

Vsusfructus. Duobus modis pone. Primo, testator legauit mihi vsumfru. serui: post moram hæredis decessit seruus ante quam traderetur. dicit quod petam æstimationem. vsusfru. scilicet vsque in diem mortis serui. Idem si ego decessi. nam hæres meus petet æstima. vsusfr. vsque in diem meæ mortis à die mortis serui. Secundo pone: si testator legauit vsumfru. seruo meo: seruus decessit post moram hæredis. & dicit quod æstimabitur vsusfructus à die moræ vsque in diem mortis. Idem est si ego dominus decedam. nam cum vsusfructus morte sit finitus à die moræ vsque in diem mortis meæ, præstabitur hæredi meo æstimatio vsusfructus.

c Existimaui. Scilicet ego Aphrican.
d Area. Si postea facta sit. Et not. quod ideo dicit, area quia si non vsque ad aream deposita essent tigna, eadem domus diceretur: vt j. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. & j. de solu. l. qui res. §. aream.
e Facta sit. Cur non est idem iuris? Respon. quia area eiusdem naturæ dici potest quæ fuit legata. solum enim immobile, & quasi immutabile est. sed in insula vel domo est contra: quia certa forma distinguitur, & substantiam capit: forma autem perempta, res interijsse videtur: vt j. ad exhi. l. Iulianus. §. sed & si quis. & j. de auro & argen. leg. l. Seia. De nouo igitur domus constructa non vetus in perpetuum extincta videtur reparari: solum autem non speciali forma, sed in primæuo statu semper relinquitur. Azo. & hoc in legato vsufructu. Si autem proprietas esset legata, indistincte deberetur: nisi expresse testator mutasset voluntatem: vt infra, de legatis iij. l. si chorus §. pe. & fin. & de leg. j. l. seruum filij. §. si poculа. & §. si area. & sic non obstat j. de excep. rei iudi. l. & an eadem. §. idem corpus. & infra, de ser. vrba præd. l. seruitutes. §. si sublatum.
f Idemque esse. Scilicet quod supra proxi. respon. Azo.
g Massa facta. Scilicet fuerit. Azo.
h Qualitas. Non omnino tamen. Azo.
i Legatus sit. Si vero vsusfructus massæ relictus esset, deinde scyphi ex ea facti in massam redacti fuerint, debetur vsusfructus, secundum Azo. Patet ergo ex prædictis quod non potest dici eadem insula quæ distructa postea restituitur, etiam si eo animo dirueretur, vt postea reficeretur: licet in naui sit aliud, quam in domo vel massa: vt j. de verborum oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. & §. nauis. & infra, de sol. l. qui res. §. aream. forte quia non adeo in suum statum domus vel scyphus reduci potest sicut nauis: vt puta cum tabularum de facili possit fieri etiam ab imperito, aliquo dempto vel etiam adiuncto, eadem repositio: non autem tignorum & trabium in pristina loca sic fieri potest eadem restitutio propter materiæ aptitudinem & lenigationem; quæ non fit in tignis domus vt in tabulis nauis. quia ergo non videtur remanere idem status vel eadem positio in domo vt in naui, alia domus esse censetur: vt arg. infra, de solu. l. cum quis. & l. qui res. §. aream. super eo quod dicit de seruo manumisso: quia alius videtur post statum mutatum.
k In cuiuslibet. Scilicet sui hæredis. Accur.
l Promissori. Quod semper præsumitur, nisi contra probetur. vt j. de verb. oblig. l. si ita stipulatus fuero. §. pen. in fi. & j. de vsufr. leg. l. Sempronius Attalus.
m Debiturum. Habes hic quod sic morte finitus actio pro vsufructu competens: sicut vsusfructus iam constitutus: vt arg. j. si quis cau. l. si cum. §. qui iniuriarum.

Minus.

a Minus. quam in superiori casu.
b Eius hæres. scilicet hæredis.
c Legatus sit .s. fundus, deducto .s. vsufructu.
d Vsusfructus serui. si habes, vsusfr. serui Titio, &c. sicut est litera Pisana planus est casus: & nil est contra, & secundū hoc lege eam. si vero habes serno Titij, tunc est contra. C. eod. l. fin. sed dices hanc corrigi. loquitur enim hic secundum antiqua tempora: vt infra quib. mod. vsusfr. amitta. l. si seruos. Vel hic cōtemplatione serui: ibi domini. prima verior est.

quod si vendidit: licet non vtatur re: tunc non perdit non vtendo fructuarius: quia vtendo pretio, re vti videtur: sed secus si donatarius non vtatur. Viu.
k Donatus est. scilicet vsusfructus.
l Gessit. alioqui si aliquis istorum vtitur, ipse vti videtur: vt hic subijcit, & supra eod. l. arboribus. §. vsusfructuarius.

Hoc ita se habere, manifestius in causa legatorum apparere. Etenim si hæres, † à quo detracto vsufructu proprietas legata sit, priusquam ex testamēto ageretur, decesserit: minus[a] dubitandum quin eius hęres [b] plenam proprietatem sit debiturus. Idemque & si sub cōditione similiter legatus † sit,[c] & pendente cōditione hęres decesserit. †

In legato vsufructu post mortem succedit obligatio ad interesse. Baldus.

Vsusfructus serui[d] Titio legatus est. † cū per hęredem staret, quo minus præstaretur: seruus mortuus est. aliud dici non posse ait, quam in id obligatū esse hæredem, quāti legatarij interfit, moram factam non esse: vt scilicet ex eo tempore in diem, in quo seru' sit mortuus, vsusfructus æstimetur.[e] Cui illud quoque consecutus sit, [f] vt si Titius ipse moriatur: similiter ex eo tempore, quo mora Titio facta sit, in dié mortis ęstimatio vsusfructus hęredi eius præstetur. †

Idem libro vij Quæstionum. XLIII.

Quæsitum est, si cū in annos x. proximos vsumfructum [g] de te dari stipulatus essem, per te [h] stetit, [i] quo minus dares, & quinquennium transijt: † quid iuris sit? Item si Stichi x. annorum proximorum operas dete [h] dari stipulatus sim, & similiter quinquennium præterijt? Respondit, eius temporis vsumfructum, & operas [i] rectè peti: quod per te factū † esset, quo minus darentur.

Martianus libro iii. Institution. XLIIII.

Non vtitur vsufructuarius, si nec ipse vtatur, nec nomine eius alius: puta qui emit, vel qui cōduxit, vel cui donatus est, [k] vel qui negotium eius gessit. † [l] Planè illud interest, quod si vendidero vsumfructum, etiam si emptor nō vtatur, [m] videor vsumfructum retinere.

Caius libro vij. ad edictum prouinc. XLV.

Quia qui pretio fruitur, non minus habere intelligitur, quam qui principali re vtitur [n] fruitur.

Martianus lib. iij Institutionum. XLVI.

Quòd si donauero: non alias retineo, nisi [si] ille vtatur.

Idem libro vij. Institutionum. XLVII.

Statuæ & imaginis [o] vsumfructum posse relinqui, magis est: quia & ipsæ habent aliquā vtilitatem, si quo loco opportuno ponātur.

Al. add. — l. legatum — P. F. decesserit.

e Æstimetur. vt infra. l. proxi. & facit. J. si vsusfructus petatur. l. vti frui. §. fin. & l. repetitione §. j. Accur.

Quæsitum est. Casus duo sunt, & plani sunt; quia si stipulet à te vsumfructū in decem annos, vel operas Stichi: & stet per te: debes mihi æstimationem præteriti tēporis: nec liberatis si patiaris me vti per aliud quinquennium. Viuia.
f Vsumfructū. serui alicuius.
g Per te. Scilicet promissorem. Azo. Dubitatio autem legis erat quòd nondum decēnium cucurrerat. Vel dic quod erat dubitatio: quia volebat ille pati per aliud quinquennium: vt sic integrum decennium habeat fructuarius: quòd non potest, imo ęstimationé præteriti temporis præstabit: vt hic, & infra, de vsufruc. lega. l. si vsusfructus mihi. & infra eodem l. defuncta. & lege, quod si hęres. & l. cuiuscunque. in princip. & supra, lege proxi. §. finali.
h De pe. s. promissore. Accurs.
i Et operas. id est æstimationem earum. Accurs.

Al. add. — P. F. esse. — P. F. præstetur. — P. F. steterit.

m Non vtatur. ita tū si nullus alius vtatur, vtitur nomine emptoris & meo vere vel interpretatiue, alioqui nó videor vti: & sic amitto non vtendo: vt infra qui. mo. vsusfruc. amit. l. Pomponius. quæ est cōtra. nam ibi nó vtebatur aliquis meo nomine vere vel interpretatiue. Item no. hic quod quædā ad emptorē transeunt, quę ad hęredé non transeunt: vt vsusfructus formalis. sic & infra, de leg. ij. l. peto. §. prædium. Quis enim ignorat magnam esse differentiam inter successoré iuris: & tertium. Vel hic non ius: sed commoditas. Acc.
n Quia qui. Vtitur. sic ergo pretium loco rei succedit. vt infra de pecu. sed & si quis seruum. & l. seq. & supra eod. l. si vsusfruct' legatus. §. fi. & J. de commu. diui. l. item. §. j. in fi. & dixi supra, de pe. hære. l. si & tem.

Statuę. CASVS. Habeo statuā ita pulchram quod quilibet videns dat mihi vnum nummū: quęritur an possim eius vsumfructū legare. Et dicit quod sic. Licet. Planum est. Dicit enim quod si habeo prędia sterilia, horum prædiorum sterilium possum vsumfructū legare. Viuia.
o Statuę & imaginis. pro eodem ponas. Vel dic statua id est, figura hominis: imago sola pictura. & dicit Pla. in vultu La. vbi bestiales homines ponūt nummos quod est, falsum: quia res religiosa est: vnde non potest in ea constitui vsusfructus. Sed dic quod loquitur de statuis illis, quæ erigebantur in honorem alicuius priuati,

P. F. transierit. — P. F. transactū. — Vsusfructus formalis ad hæredem nō transit. — P. F. gessit.

N On vtitur. Casus. Qui vsusfru. per decenniū non vtitur, amittit. Vnde idem esse videtur siue ipse siue alius pro eo vtatur: puta qui emit ab eo, vel ex donatione accepit, aut gestor nego. eius. Secundo dicit

priuat l, vel ciuitatis: de quibus dicitur infra, de acqu. rer. dom. l. statuas. & infra, de priui. cred. l. Furtua. & C. de stat. & ima. Sed quis fructus ex his percipitur? Respon. quòd quilibet daret nummum, vt possit videre: vt fit de Leone qui est Florentiæ.

k Possumus. vt & infra, de leg. j. l. plane. §. j.
l Etiam. alias incipit lex, & alias §.
m Continetur. vt j de verb. signi. l. recte. §. fin. & l. nomen filiarum. §. portionis. & infra, de inter. actio. l. de ætate. §. si interrogatus.

Licet prædia quædã talia sint, vt magis ea impendamus, quàm de illis adquiramus: a tñ vsusfructus eorũ relinqui pôt.

Florentinus lib. xj. Institutionum. XLVIII.

SI alij vsus; alij fructus eiusdem rei legetur: id percipiet fructuarius, quod vsuario b superfuerit: nec minus ipse fruendi causa & vsum c habebit. Rerum, an æstimationis vsusfructus tibi leget, interest. Nam si quidem rerum d legetur: e deducto eo: f quod tibi præterea legatũ est, ex reliquis bonis vsumfructũ feres. Si autem æstimationis vsusfruct⁹ legatus est: id quoq; æstimabitur, g quod præterea tibi legatum est. Nam sæpius h idem legando, nõ ampliat testator legatũ. i Re aũt legata, etiam æstimationẽ eius legando, ampliare legatum possumus. k

Vlpianus libro vij. Regularum. XLIX.

ETiam l partis bonorum vsusfructus legari potest. Si tñ non sit specialiter facta partis † mẽtio, dimidia pars bonorũ continetur. m

Neratius lib. iij. mẽbr. L.

VSusfructuarius nouum n tectorium † parietibus, qui rudes o fuissent, imponere nõ potest: quia tametsi meliorem, excolẽdo p ædificium dñi causam facturus esset: nõ tñ id iure suo facere pôt: aliudque est tueri quod accepit, † q † aliud nouũ facere.

Caius lib. vij. ad edictũ prouinciale. LI.

SIcut impendia cibariorum in seruũ, cuius vsusfructus ad aliquem pertinet: ita & valetudinis impendia ad eum respicere, natura r manifestum est.

Etiam proprietati, quæ & consernatur de iure speciali, consolidatur vsusfruc formalis. Bar.

Paulus lib. ix. ad Plautium. LII.

SI extraneo scripto † & emãcipato s præterito, matri defuncti deducto vsufructu proprietas legata sit: petita con-

a Acquiramus. de quibus loquitur in auth. de non alie. §. pe. intellige tamen quod aliquando aliquid inde percipi potest. alias nõ potest esse vsusfructus in eis: vt s. proxim. respon. & j. eo. l. si infantis. Accurs.

SI alij. CASVS. Testator legauit mihi vsumfr. cuiusdam fundi: & Titio vsum in eodem. habeo ego totũ vsumfru. detracto vsu, licet vsum habeat Titius. & ego simul. Pone aliter hũc casum: vt not. in glo. magna: ibi, vel pone. & sic duob. modis pone casum huius legis.

b Vsuario. i. vsui.

c Et vsum. i. commoditatem vsus: vt fruatur. i. vẽdat, vel faciat quod velit. nam cui reliquit fructũ, ei & vsum. i. cõmoditatem vius legat, vt j. de vsu & ha. l. per seruum. §. vsusfructus. Vel pone casum in eo, qui reliquit vsum tantũ, cuius hæres legauit alij fructum. nã quod superfuerit vsuario, cum eius sit præcipua causa t habebit fructuarius. sic ponit j. de vsu & ha. l. per seruum. § fin. Azo. & sm hunc casum supponit ipse pro vsuario. & quod dicit fruendi, dicas quòd ipse de vsu suo frui potest, sicut fructuarius ex fructu. Sed secundum primum casum expones: ipse. s. fructuarius.

d Rerum. Quidam fecit testamentum: & vsumfructum olim rerum suarũ dimisit Titio: & eidẽ fundi plenã proprietatem. Vel dixit quod æstimentur res suę, & vsusfru. æstimationis detur: & similiter eidẽ fundum legauit. inter hos casus differentiam esse dicit.

e Legetur. s. omnium. Accur.

f Deducto eo. quia res sua nemini seruit: vt infra, de ser. vrb præ. l. in re.

g Æstimabitur. Et sic quasi bis habebit eandem rem. s. proprietatem plenam, & vsumfru. æstimationis eiusdem. Sed arg. infra, de verb. obl. l. qui bis. sed hoc quia voluit testator, vt subjicit.

h Nam sæpius redit ad primum casum: & probat per genua: & idem in secundo. Accur.

i Legatum sed in prædicto casu idem sæpius legasse videtur: fallit hoc, vsusfructus etiam eius cui plenam proprietatem legauit. Accur.

V Susfructuarius. CASVS. Legasti mihi vsumfr. cuiusdã domus quę cooperta non erat: sed erat vndiq; fabricata. nunquid ego fructuarius possum eam cooperire. Et respon. quòd non. Viuia.

n Vsufructuari⁹ nouum. vetus enim reficere potest: vt s. eo. l. hactenus. Acc.

o Qui rudes. i. noui, super quibus tectum nondũ impositum fuerat: vt j. eo. l. vsufructuari⁹.

p Excolẽdo. id est ædificando. vt etenim arare & seminare est cultura rusticorum prędiorũ, ita ædificare vel reficere est cultura vrbanorum. Azo.

q Quod accepit. reficiendo, non faciendo: vt supra eo. l. si cuius. §. sed si ędium. nec perficiendo: vt ĩ. eod. l. vsufructuarius. & facit j. de iti. actuq; priu. l. ij. §. pen. Accur.

SIcut. CASVS. Sicut vsufr. debet alere seruum in quo habet vsumfr. ita infirmũ suis impẽsis curare debet.

r Natura. id est naturali ratione maxime si est modica: vt infra comm. l. in rebus. §. possunt. & iosta, de do. inter vir. & vxor. l. si id quod. §. j. & supra eod. l. sed & si quid in hoc §. mancipiorum. Accur.

SI extraneo. CASVS. Paterfa. extraneum instituit, emancipatum præterijt. matri suæ legauit nudam proprietatẽ fundi. ergo emancipatus per contra tabu. & obtinuit. & sic habet hæred. quæritur de legato matris? Et dicit quod mater debet habere plenam proprietatem, ac si non esset ex illo edicto, de legatis præstandis. Item quia hæres qui succubuit, reputatur vt mortuus ergo accrescit vsusfr. proprietati: & sic ista mater habet plenam proprietatem. Si testator. Plana sunt vsque ad §. syluam. Syluam. Habeo vsumfruc. in sylua, vel olineto. incido syluam immaturam. vel colligo oliuas immaturas. meus est fructus: nec teneor ego vel hæres meus proprietario. Idem si habeo vsumfruc. prati. Viuia.

s Emancipato. Si enim esset in potestate, & esset præteritus ipso iure nõ valeret testamentum: vt institu. de exhære. lib. in principio. nec haberet locum hoc responsum, sed in casu nostro huius legis bene va-

ler

† Partis appellatione dimidia continetur. concor. glo. in clem. j. super verb. aut earum parte. de for. cõpe. vbi vide concor.

† De tectorijs. Vitru. li. vij. de Arch.

Res sua nemini seruit.

n Iure, id est facultate, & auctoritate. Bud. hic.

† F. F. acceptisset.

† F. F. manum faceret.

† Scripto hærede, & emancipato filio dictiones; hærede, & filio, explicandi gratia marginal adiecta in cõtextum irrepserunt.

let testamentum: sed potest rũpi per contra tab. Ac.

a Proprietas. Ex illo edicto; vt infra, de legat. præstan. l. j. Sed quid est quod dicit plenam proprietatẽ præstandam? nam ex illo edicto id solum quod est relictum conseruatur ei: sed sola proprietas est relicta? Respon. pie agitur per illud edictũ cum ea tantum in nuda proprietate. nam alij non daret nisi matri & similibus: in d. le. infra, de leg. præstan. le. j. sed id quod vsusfructus consolidatur proprietati, est de iure communi eo, scilicet decedente cui vsusfruc. est relictus vt supra, eodem le. qui vsumfruc. §. stipulatus. vel alias amittente vsumfru. hic autem per contra tabu. bon. possess. aut ipso iure, aut quãtum ad commodum hæres institutus perdit: vnde ex necessitate fit consolidatio vt infra eodem leg. sub conditione. Hodie autem nec in proprietate per illud edictum ple fit cum matre: cum iure communi ex eta sa præteritionis vel exhæredationis rupto testamento valeant legata: vt C. de lib. præter. auth. ex causa.

b Vt hæres reficeret. Si vero testator non iusserit, non cogitur hæres reficere: si tamen refecerit, pati debet fructuarium vti: vt supra eodem lege hactenus. §. sed si hæres. & facit infra, si seru. vendicet. lege, sed si forte. §. etiam. Accursius.

c Qvod si hæres. Morte eius, scilicet fructuarij. & sic agitur ratione præteriti interesse, nõ futuri; vt supra eo. lege, quæsitum. & l. qui vsumfru. in fin. & infra, solu. matri. leg. vsusfru. & infra, si vsusfr. pe. lege, vti. §. fina.

d Si absente. Negotium eius scilicet fructuarij & hoc cum erat talis refectio quæ ad fructuarium spectabat & tamen proprietario non erat nociua, immo pro futura. & sic est argument. quod licet sibi prospicere, & tamen agit; vt hic. Sed argum. contra infra qui po. in pig. hab. l. si prior. §. sciendum. & facit C. eo. l. iiij.

e Reficere. Id est, impensas refectionis restituere vt & infra eod. l. cum fructuarius. Sed aliter si facto suo vel suorum res deterior sit facta: vt j. eod. l. sed cũ fructuarius. Accursi.

tra tabulas bonorũ possessione, plena proprietas a pietatis respectu matri præstanda est. Si testator iusserit, vt hæres reficeret b insulam, cui vsumfructum legauit: potest fructuarius ex testamento agere, vt hæres reficiat.

Pomp. li. v. ex Pl. LIII.

Qvod si hæres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui nõ potuisset: hæres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem quanti fructuarij interfuisset, non cessasse hæredem: licet vsusfructus morte eius c interijsset.

Paul. lib. vij. [Quæstionum] ad Plautium LIIII.

Si absente fructuario hæres, quasi negotiũ eius d gerẽs, reficiat: negotiorum gestorũ actionẽ aduersus fructuariũ habet: tametsi sibi in futurum hæres prospexerit. † Sed si paratus sit recedere ab vsufructu fructuarius: non est. cogendus reficere; e sed actione negotiorum gestorũ liberatur. Syluam cæduam, f etiam si intempestiuè cæsa sit, in fructu esse constat g † sicut oliua immaturè lecta: h item fœnum immaturè cæsum, in fructu est.

Pomponius libr. v. ad Plautium. LV.

Si mihi & tibi à Sempronio & Mutio hæredibus vsusfructus legatus sit; ego in partem Sempronij quadrantem in partem Mutij alterũ quadrantem i habebo: tu item in vtriusque partem † eorum. † quadrantem [habebis.]

Nota quod legatarius, cui imminet restitutio, recuperat expensam ab eo cui tenetur restituere. Bar.

Pa. li. iij. ad Vitel. LVI.

Titius Mæuio fundum Tusculanum reliquit, eiusque fidei commisit, vt eiusdem fundi partis dimidiæ vsumfructum Titiæ præstaret. Mæuius villam vetustate corruptam, necessariam cogendis & conseruandis fructibus, ædificauit. k quæsitum est an sumptus partem pro portione vsusfructus Titia agnoscere debeat? Respondit Scæuola: si prius, quam vsusfructus præstaretur, necessario ædificasset: non aliter † cogendum

f Syluam cæduam. Id est, cædi consuetam. Acc.

g Constat. Sed videtur quod non faciat fructus suos cum non bene sint maturi: vt supra eod. l. ex sylua. in fin. & l. seq. sed hic intererat sua immaturam syluam cædere. cum forte magis valeant nunc intempestiuè cæsę quam si maturę. vt accidit in perticis vinearum; quod patet propter id quod de oliua subijcit. Sed in contrario non intererat fructuarij cædere immaturam syluam; vnde non potest nisi ad suum vsum cędere: vt in prealleg. leg. ex sylua. in fin.

h Immature lecta quę plus fert fructus quam matura: vt infra, de vsufruc. lega. l. penult. Azo. in omnibus autem his erat dubitatio; quia videbatur collectis oleis quod postea mortuo fructuario proprietarius posset illas vindicare, sicut si fuisset ibi. Sed contra est. & facit supra eod. l. item si fund. §. si. & l. seq.

i Si mihi. Casus. Testator instituit duos hæredes, & vsumfructũ fundi certi legauit mihi. & Titio. quæritur an singula a singulis petentur? Et dicit quod quilibet, & a quolibet. & sic ego mediam, quæ est quarta, petã ab vno, & mediam ab alio, & sic habeo dimidiam totius vsusfru. & idem facit Titius. Viuianus.

l Alterum quadrantem. & sic habeo dimidiam toti' vsusfructus sicut debeo habere; & tu facis idem; vt subijcit. argumen. supra si pars hæred. peta. l. j. §. quinimo. hoc tamen intellige saluo iure Falcidiæ hæredi: vt supra eod. l. omnium. Accu.

Titius. Casus. Titius fecit testamentum, hæredem instituit: & Mæuio cuidam fundum legauit & rogauit hũc Mæuium vt medietatem vsusfructus daret Titiæ amicæ suæ. Mæuius iste ædificauit quandam domũculam necessariam ad fructus colligẽdos nunc petit Titia medietatem istius vsusfruc. Mæuius dicit quod ipsa soluat medias expensas istius domunculæ factæ ad colligendos fructus. quæritur quid iuris? Et respond. quod Titia compelletur soluere expẽsas pro parte sua. Viui.

k Ædificauit. Id est, reædificauit: quod pro parte fructuarij erat onus: vt infra eodem leg. cum fructuari'. Accursius.

† P. F. in. † P. F. proficeret. † P. F. sicut diez (?) immature lecta vel fœnum immaturũ cæsum. &c. † Nota ex glo. in hoc textu qualiter oliua quæ nõ matura colligit, maiorẽ fructũ fert, quam oliua maturè. † Partem. † P. F. quadrantes partes. † P. F. aliter.

a Restituere. Dimidiam vsusfructus quę debet Męuio. Accus.

b Habebetur. Sed & si dedisset, agit neg. gest. vt supra eo. l. si absente. in prin. vel condicet ipsam possessionem: vt ꝭ. de condi. indebi. l. qui exceptionem. §. si pacis. sic est in legato proprietatis: vt infra, de leg. j. le. si domus. & l. sequen. & facit ꝭ. de noxa. l. si ex duobus. §. final. nec obsta. C. de rei vindi. le. si quis sciēs quia ibi suo nomine hic nomine eius ad quem peruenire sperabatur, & facit infra, de vsufru. leg. le. generali. §. Lucius. Accursius.

Titio. CASVS. Tibi legaui vsumfruc. fundi cum morieris: an valeat legatum, quæritur? Et respo. quod non: quia in id tempus legatus est quo extinguitur. Viuia.

c Incipit. Nota ergo quod non potest quid incipere ab eo casu, in quo debet finiri. sic & infra, de vsufruct. lega. l. v. & C. de do. ante nupt. l. quod sponsæ. & infra, de iure dot. le. si res in princip. & le. si pater mulieris. in fin. & infra, de ma. testam. l. libertas. in princip. & infra, de condi. & demonst. l. hæres. §. quamuis. & C. eod. le. ambiguitatem.

d Vsufruc. Non est. vt supra, tit. j. l. si pendentes. §. penult. & §. final. & l. vij. §. fi. & l. seq. Accursius.

Si cui. CASVS. Legatus est vsusfruct. insulæ mihi: sed postea cecidit pro parte, & pro parte non: an retineam vsumfruct. totius insulæ, quæritur? Et respon. quod sic. Viuia.

restituere, a quam [si] eius sumptus ratio haberet. b

Modestinus libro ix. Differentiarum. LVII.

Titio, cùm morietur vsusfructus, inutiliter legari intelligitur: in id tempus videlicet collatus, quo à persona †discedere incipit. c

Idem libro viij. †Regularum. LVIII.

Vsufructu †relicto si tributa eius rei præstētur ea vsufructuariū prestare debere dubium non est: dnisi specialiter nomine fideicōmissi testatori placuisse probetur, hoc †quoque ab hærede dari.

Iabolenus libro ij. Epistolarum. LIX.

Si cui insulæ vsusfructus legatus est: quandiu quælibet portio eeius insulæ remanet, totius soli vsumfructū retinet.

Idem libro iij. Epistolarum. LX.

Sub conditione vsusfructus fundi à te hærede, Titio legatus est: tu fundum mihi vendidisti & tradidisti, detracto vsufructu. f quæro, si non extiterit conditio aut extiterit, & interierit vsusfructus, g ad quem pertineat? Respōdi intelligo te de vsufructu quærere, qui legatus est. itaque si cōditio eius legati extiterit: dubium non est, quin ad legatarium †vsusfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. h quod si conditio non extiterit, vsusfructus ad hæredem pertinebit: ita vt in eius persona omnia eadem seruentur, quæ ad amittendum vsumfructum pertinent, & seruari solent. Cæterum in eiusmodi venditione spectandum i id erit, quod inter ementē vendentemq; cōuenerit vt si apparuerit, k legati l causa eum vsumfructum exceptum esse, m ēt si conditio n non extiterit, restitui à vēditore emptori debeat. o

Pompon. lib. xxvj. ad Quintum Mutiū.

Si infantis *p vsus †tantummodo q legatus sit, etiam si nullus interim sit, r cùm †tamē infantis ætatem excesserit, esse incipit.

*Vsusfructus relictus ciuitati, durat centum annis. Bar.

Caius libr. vij. ad edictum prouincia. LXII.

rio: & sic postea amittatur, vadit ad proprietariū, non ad emptorē. si aūt deficit, pertinet ad hæredē: nisi legati causa excipiatur. tunc enim deficiente cōditione sequitur proprietarium statim, & nō hæredē. VI.

f Detracto vsufructu. Et hoc facit ad dubitationē.

g Interierit vsusfructus. Morte fructuarij, vel capitis diminutione, vel alio modo.

h Reuertatur. Vt infra, de eui. l. fundum cuius. in prin.

i Spectandum. Scilicet, primo. Azo.

k Si apparuerit. Vt quia tempore vēditionis dixit: ego non deduco vsumfructum pro me: quia mihi nolo, sed pro legatario.

l Legati. Vsusfructus.

m Exceptū esse. nec pro se hęrede. Accursius.

n Conditio. Nam si extitisset cōditio vsusfructus legati, & periret postea vsusfructus vel morte vsufruct. vel alio modo, tunc vsusfructus iret ad proprietatem: vt supra proxim: sic & hic consolidatur vsusfructus cum proprietate. Accur.

o Emptori debeat. Si ideo, vt nō ad emptorem, sed ad se spectaret, etiam si conditio deficeret, ipse habebit. Quid ergo præsumemus in dubio? Respond. quod sui causa tantum exceperit: vt argumen. ꝭ. de sta. lib. le. qui pecuniam. & vt dixi supra eod. l. qui vsumfru. §. stipulatus. Accur.

Si infantis. CASVS. In seruo tuo minore vij. anno vsumfr. legasti: an valeat legatum, quæritur? Et respo. quod sic. Videbatur quod non: cum vsusfructus eius nullus sit: sed tamen poterit esse: quia crescet: & sic valebit vsusfructus. Vi.

e Quælibet portio. Per partem ergo retinetur vsusfructus totius sic & C. de agri. & cen. le. cū scimus. §. fi. secus autem si protsus fuit destructa, & ad areā redacta: vt. ī. e. l. qui vsumfructū. & ꝭ. qbus modis vsusf. amit. lege, reperi. §. ij. & instit. eod. §. fi. & ꝭ. de ser. rusti. præd. l. seruitutes §. si sublatū. & argu. ꝭ. de contra hen. emp. l. domum. §. j. & §. si vero quantacunque.

Sub conditione. CASVS. Testator legauit Titio vsumfr. si nauis venerit ex Asia vsque ad annum, medio tempore hæres vēdidit fundum deducto vsusfru. Et respo. quod si conditio exstat, dabitur legatario

p Si infantis, id est, minoris vij. annis: vt C. de iure delibe. l. si infanti.

q Tantummodo. Verba sunt iurisconsulti, nō testatoris. alias enim finiretur post infantiā statim: vt ꝭ. de ali. leg. l. Mela. & sic prorsus inutilis: quod esse nō debet: vt supra eod. l. statue. j. resp. licet § eiusdem legis contra. Sed solu. vt ibi. & hoc manifeste litera sequens probat. Accur.

r Interim sit. Vt infra, de ope. ser. l. fi. §. j. & ꝭ. eo. l. arboribus. §. de illo.

†Alias ad di. sua quæ est glossa & quidem barbari interpretis.

†Ex P. ix.

†Cocor cū hac lege glo. j. in e. querelam. post medium. in vers. sic. & si tibi legatus. extra, de elect.

†g. t. bac.

†In P. P. add. is.

* Eo, quod infantis vsus tm̄ est legatus nō est statim vtilis, non est inutile legatū: expectādū n. est, tēpus, quo vti vsuarius poterit hæc est sentētia eius l. quā Accursius cū legeret, vsusfructus neq; eo cōmode posset referre (tantūmodo) non satis percepit.

†Vsusfructus.

†Sed.

An

AN vsusfructus nomine actio municipibus dari debeat, quæsitum est. periculũ enim esse videbatur, ne perpetuus fieret: quia neque morte, neque facilè[a] capitis deminutione periturus est. qua ratione ꝓprietas inutilis esset futura, semꝑ abscedēte[b] vsufructu. Sed tñ placuit dãdã esse actionẽ. Vnde sequẽs dubitatio est. quousque tuendi essent in eo vsufructu municipes & placuit centum annis † tuendos esse municipes: quia is finis vitæ † longæui hominis[c] est.

Querela inofficiosi testamenti sicut rescindit legatum: ita restituit integrum ius primæuum, quod erat a legato confusum. Bal.

Papinianus libr. vij. Responsorum. LXIII.

DOminus fructuario prædium,[d] quod ei per vsumfructum seruiebat, legauit.[e] idque prædium aliquãdiu possessum legatarius restituere filio, qui causam inofficiosi testamenti recte pertulerat, coactus est. mansisse vsusfructus ius integrum ex post facto apparuit.[f] Per fidei commissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex persona vita decedentium, ad dominũ proprietatis recurrit.[g]

Fructus percepti pertinent ad fructuarium. non. inspecta quota parte anni vixerit fructuarius. B.

Scæuola libro iij. Responsorum. LXIIII.

DEfuncta fructuaria[h] mense Decembri iam omnibus fructibus, qui in his agris nascerentur, mense Octobri per colonos sublatis, quæsitum est, vtrum pensio hæredi fructuariæ solui deberet, quamuis fructuaria ante Calendas Martias, quibus pensiones inferri debebant, decesserit? an diuidi debeat † inter hæredem fructuariæ & rempublicam, cui proprietas legata est? Respondi: rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ vero hæredem sua die (secundũ ea, quę proponerentur) integrã pensionem percepturum,[i]

Sempronio do lego ex † redactu fructuum oleris & porrinæ, quæ habeo in agro ferrariorum † partem sextam. Quæritur, an his verbis vsus-

† P. F. cẽtũ annos.

† De spatiis vitæ longissimis. Pli. li. 7. c. xxxxviij.

† Debeat

† Sic in P. F. Haloan der scripsit reditu.

† Ferrariorum. P. F. al. ferrariis.

AN vsusfructus. CASVS Si municipio vsusfruc. legetur: an actio municipibus detur? Et respõ. ꝙ sic. & videbatur quod non, cum extingui nõ poterat morte vel cap. di. Sed dicitur quod talis vsusfructus durat vsque ad centum an. non vltra. Per fideicõmissum. Testator legauit vsumfru. libertis quatuor, vt inde alerentur; alter eorum postea decedit. eius para non adcrescit libertis, sed ad hærededs redit. Viuia.

[a] Neque facile potest tamen quandoque sic perire; vt j. quib. mod. vsusfruc. ami. le. si vsufructu. & ideo dicit facile. Accursius.

[b] Abscedente. i. remoto a proprietate.

[c] Longæui hominis; vt C. de sac. san. eccle. l. fin. §. j. & in authent. vt ecclesia Romana. §. j. colla. ij. an idem ius in ecclesia si ei relinquatur vsusfructus? Respon. sic: quia paria sunt; vt C. de sacro. san. ecc. l. fin. in pri. Sic ergo centum annis durat vsusfru. vt hic, & j. de vsufruc. leg. l. fi. vsus fructus municipibus. Sed contra. j. ad l. Falci. l. hæreditatum. §. fi. vbi dicit xxx. annis durare. Solu. ab initio statuuntur. xxx. anni; sed si vsque tũc capitis deminutionem passa non sit; tunc in centum annos extenditur. Accursius.

[d] DOminus fructuario præ. dium. i. proprietatẽ. Accursius.

[e] Legauit. in testamento in quo exhæredauit filiũ; vt patet infra.

[f] Apparuit. quia tunc perinde est ac si non esset aliquod legatum; vt supra de inoffi. testa. l. eũ. §. fi. & argu. supra si ex noxa. cau. l. ij. in fin. Sed contra j. qui. mo. usufruc. ami. le. si tibi. ubi dicit, quod si emit fructuarius cõditione pendẽte legatę proprietaris alij, ꝙ ea existente totum perdat. Sol. hic tantũ de facto fuit facta consolidatio, cum testamẽtũ non ualeat fictione iuris; unde usufr. extingui nõ potest ibi de iure & de facto; quia tenuit emptio. Itẽ ibi ex sua propria uoluntate habuit emendo; hic nõ sic. Itẽ contra j. de exce. rei iud. l. euidenter. Sed hoc nõ nocet filio; quia & prius erat ille fructuarius.

[g] Recurrit. & sic nõ est locus iuri adcrescẽdi inter eos ut hic, & j. de ali. & ci. leg. l. iij. §. debebit. & arg. j. quẽadmodum ser. amit. l. aquam. §. fi. Sed contra infra titu. j. l. j. & l. interdum. Solu. hic testator cauit vt non haberet locum, ibi non. Vel hic separatim, ibi coniũctim legauit secundũ P. at. j. ti j. l. j. §. j. Vel nõ fuit vsusfructus, sed præstatio ex eo fundo; vt no. supra eo. t. l. si quis ita. & probatur hoc infra de vsu. & habi. l. si habitatio. §. sed si sic. Vel dic verius ꝙ hic verus erat vsusfructus; nec tamen ius accrescendi est inter eos; qa ob alimenta fuit tantum relictus. Si ergo ceteri liberti alimenta habeant, nihil est unde quærantur, licet adcrescat proprietati; quia illa verba ob alimenta, taxationis loco ponuntur; vt infra, de tri. vi. & oleo lega. l. cum certus. alias autem ius adcrescendi; vt in legibus contrarijs. Item obijcitur quod si quid est superfluũ ad libertos pertinet vt infra de alim le. l. iiij. Sed dic quod prædia fuerunt ibi relicta in pleno dominio. Accu.

DEfuncta. CASVS. Testator legauit Titiæ vsum fruc. vineæ, & ciuitati Bono. nudam proprietatem. Titia legauit vineam pro certa mercede sinl uẽda singulis annis Cal. Martij, postea decessit in mense Decembri. & sic ante terminum soluẽdi; sed postea collecta uuas. quæritur cui pensio pręstanda erit? Respond. ꝙ quod heredi fructuarię sua die erit soluẽda. Sempronio. Si legasti septimam partem ex reditu fructũ oleris & porri ex tali fundo, quęritur an sit vsusfruc. Et respond. quod non, sed legatum; & non pro anno vno duntaxat relictũ, sed in singulos annos quoad vixerit. & dic quotannis id est singulis annis.

[h] Defuncta fructuariæ. hæc fructuaria locauerat colonos, & pactum fecit quod Calẽdis Martij reportarẽtur fructus vel pensio a colonis, hæc mortua est post collectos fructus: sed ante diem quo solui sibi debuit. Accursi.

[i] Perceptorum & sic pro vltimo anno habet oẽs fructus: licet nondum transierit totus: vt infra, de an. leg. l. a nobis. secus in fructibus dotis. vt infra, so. matrimo. l. diuortio. sed hoc ideo, quia iam collecti erãt

ff. V. P 4 Item

Hæredes ꝓ fructib⁹ præteritis agere poſſunt. Pēſiones in fin. anni ſunt ſoluēdæ.

Item not. hic pro fructibus præteritis hæredes agere vt ſupra eodem.l.quæ litum.& l.qui vſumfru.§.fi. & l.ſi operas.& infra ſi vſufruct.pet.l.vi.§.fi.Item contra infra de iure fiſci.l.fin.Sed ibi alius eſt caſus. loquitur enim ibi in emptore ad quem fundus peruenit. Item no. argumen. quod penſiones in fin. anni ſunt ſoluendæ: argumen. contra infra cōmunia præ. l.venditor. in fina. hic autem ex conuentione fuit. Item no. argu. ad fructus feudorum ſi moritur vaſallus,& non trāſmittit ad hæredem, quia mulier eſt: qđ diſtingui debeat,an ſint percepti,vel nō Sed de cōſuetudine eſt vt reddat in calēdis Martij.vt in conſuetudine feudorū in titul. hic finitur lex:deinde conſuetu.rer.inci. ca. ſi vaſallus.

tur eodem caſu.ſiue ergo ſunt comprehenſæ,ſiue nō dictum,`poteſt deijci colonus. ſecus ſi excepit: quia tunc non poteſt deijci.Accu.

h Conductorem. Facit ſupra eod.l.ſi pendentes.§. ſi.contra.ſolu.vt ibi.Acc.

fructus legatus videatr? Reſpondi, non vſumfructum, a ſed ex eo quod redactum eſſet, partem legatam. Item quæſitū eſt,ſi vſusfructus non eſſet,an quotannis b partē ſextam redactam legauerit? reſpondi quotannis videri relictum, c niſi contrariū ſpecialiter ab hærede adprobetur. †

† Probetur

Paulus libro iij. Sententiarum. LXV.

ARbores vl tēpeſtaris, non culpa fructuarij euerſas,ab eo ſubſtitui non placet. d Quicquid in fundo naſcitur,vel quicqnid inde percipitr, ad fructuariū pertinet:pēſiones quoq; iam ante locatorū agrorum:ſi ipſę quoq; ſpecialiter comprehēſæ ſint. e Sed † ad exēplum venditiōis f (niſi fuerint ſpecialiter exceptæ) g pōt vſufructuarius cōducto rem h repellere. Cæſæ arundinis, vel pali compēdium,ſi † in eo ſundo vectigal eſſe cōſueuit, i ad fructuarium pertinet

† Al.add.

† P.F.ſi in eo quoque fundo vectigal eſſe conſueuit

Idem libro v. Sententiarum. LXVI.

CViuſcunq; fundi k vſufructuarius prohibitus, l aut deiectus, m de reſtitutione omnium rerum n ſimul occupatarum aget. † o Sed etſi medio p tēpore alio † caſu interciderit q vſusfructus, æquè de pceptis r antea ſ fructibus vtilis actio t tribuitr

Etiam contra ciuiliter poſſidentem rei vindicatio poteſt intentari.Bar.

Si fundus, cuius vſusfructus petitur,a non domino poſſideatur: actio redditur. u Et ideo ſi de

† P.F.agit

† Aliquo

Vſusf. qua actione peti poteſt.

a Non vſumfructum.tacit infra, de ann.leg.l.Caius Seius prædia.& leg.annua .& de vſufruct. leg.l. cum ita. & ie. fundi Trebatiani.& le.patrimonij. Sed contra ſupra,eod.lege,ſi quis ita. Solut. plene vt ibi.

b Quotannis. Id eſt ſingulis annis. Azo.

c Relictum.Nota donec viuit ſingulis annis videtr in dubio relictum non pro vno anno tantum:vt infra de ali.leg.l.Mela in prin.& argum.infra de vſu & habi.l. ſi habitatio. §.vtrum autem.Accu.

ARbores. CASVS Si habeo vſumfructum in fundo:& arbores cadant tempeſtate,nō culpa mea: an tenear alias ſubmittere,quæritur? Reſpond. quod non. Item ſi habeo vſumfructū in fundo:omne emolumētū ad me pertinet. Item ſi teſtator locauit fundum, poſteaque mihi illius vſum legauit: an videatur mihi penſio acquiſita? Et reſpond.qđ ſic. Item quæritur an ego vſufruct.poſſim expellere colonum? Et reſpond.quod ſic,ad exemplum illius qui emit rem locatā:vt ſicut emptor cui traditur poſſeſſio,poteſt expellere colonum de fundo: ita fructuarius cui penſiones ſoluuntur; Cæſæ. Teſtator legauit mihi vſumfructum fundi.ex quo in arūdine vel alio trahuntur fructus:& etiam illi cenſus ſoluebātur de tali fructu.Dicit ad fructuarium pertinere. nam & onus pertinet.Viuia.

d Non placet.quia euerſæ non pertinēt ad fructuarium,niſi vt dicitur ſupra eod.l.arboribus in princi. ſed ſecus in demortuis:vt ſupra eo.l.agri. Item facit ſupra eo.l.item ſi fundi.in fi.

e Comprehenſæ ſint.ſubaudi,ad fructuarium pertinebunt.

f Venditionis. in qua conſtat quod poteſt emptor colonum repellere,vt infra,de act.emp.l. Iulianus.§. ſi fructibus.& C.loca.l.emptorum.& facit J.de contrahen.emp.l.ſi cum venderes.

g Excepte per hoc quod dicit, & patet quod loqui-

i Conſueuit. duobus modis intellige vel quod fundus debeat alij fundo vectigal de talibus: vel quod alius eiꝰ. nam in vtroque caſu pertinet ad fructuariū primo vt ide ſoluāt ſecundo vt ſibi accipiat; vt argumen. infra de an.leg.le.Caius Seius.

Actius toto hoc capite agit de eo ꝙ ptinet ad fructuarium & cōſequenter de vectigali fundi, ꝙ in compendio cæſæ arundinis, vel pali cōſiſtit, fructuario que.debet et non aūt ꝙ rēne fundi debet, itaque melior eſt Fl. q̄ nō ſecutus Accurſius,lapſus eſt.

CViuſcunque. CASVS. Habebam vſumfru. in fundo.aliquis me deiecit,pone quod ego qui tui deiectus non potui habere vſumfructum: vnde interim perit vſusfruc. an mihi de perceptis fructib⁹ medio tempore antequam finiretur vſusfruct. actio competat? Et reſpond. quod ſic. Si fundus. Teſtator legauit mihi vſumfruct. fundi hæres cui nuda proprietas remanſit, tradit mihi, poſtea cecidi à poſſ.& Titius quidā poſſidet. Dicit quod intendam confeſſoriam contra eum. Secundo dicit,pone quod etiam hæres agat rei vind. contra Titium tenentem, & tunc aut vterque confitetur me fructuarium, & hęres, & ille poſſeſſor; quod ſimiliter debet mihi reſtitui,& cauebit poſſeſſor de non petendo a me.Aut ambo diffitentur; & tunc differtur reſtitutio mihi facienda donec probem de iure meo: ſed poſſeſſor cauet mihi de reſtituendis fructibus medij temporis ſi obtineo: Viuianos.

Coniunge le. ſi de via, de aq̄ cotid. & eſt.

k Cuiuſcunque fundi.vrbani vel ruſtici.

l Prohibitus.i.non admiſſus cum intrare vellet: vt differat a ſequenti.

m Aut deiectus.cum eſſet in poſſeſſione.

n Omnium rerum.etiam mobilium occaſione immobilium:vt infra,de vi & vi arma.l.j. §. ſi fundus. & §.rectiſſime.Acc.

o Aget.vtili interdicto.Vnde vi.

p Si medio . antequam recuperarentur interdicto Vnde vi.

q Interciderit . ſi enim interciderit non vtendo agam contra expulſorem:vt ſi dominus eſt, mihi iterum conſtituat: ſi non,cōdemnetur ad intereſſe . ſed ſi cap.dimin.vel ſimili modo, agam pro fructibus tātum,non pro vſufruct.vt infra de vi & vi arma.le. ſi plures & l. ſi fundo.& hic:Azo.

r De perceptis.& etiam de percipiēdis:vt C. vnde vi.l.ſi de poſſeſſione.

ſ Antea.quam perierat.

t Actio in factum loco Vnde vi.

u Redditur.pro vſufruct.& dic.ad intelligentiam huius.§.quod vſusfructus cōſtitutus.& traditus peti poteſt

potest confessoria ab omni possidente, siue sit dominus, vel non: vt infra, si vsusfruct. pet. l. vti frui. §. vtrum. Si ergo non dominus possideat, & dominus verus rei vind. proponat: fructuarius quoq; contra eundem possessorem intendat cõfessoriam: aut possessor: & is qui agit rei vind. confitetur vsumfru. deberi: & tunc sine contradictione restituit vsusfru. & cauetur à fructuario: vt hic & argum. infra, si ser. vindi. l. harum. aut diffitetur vterque, id est, qui agit rei vind. & possessor: & tunc differetur restitutio vsusfru. cauetur tamen fructuario de restitutione fructuũ forte ex generali clausula: vt ĩ. de iudic. l. in omnibus. Azo.

fundi proprietate inter duos quæstio sit: fructuarius nihilominus in possessione esse debet: [a] satisq; ei a possessore [b] cauendum † est, q non sit prohibiturus frui eum, cui vsusfructus relictus est: quandiu de iure suo [c] probet, † Sed si ipsi vsufructuario q̃stio moueatur: interim vsusfructus ei † differtur: [d] sed caueri [debet] de restituẽdo eo, quod ex his fructib. percepturus sit: vel si satis non detur, ipse frui permittitur.

Onus reale euitatur ab eo qui vult rem dimittere: secus in onere personali, Bart.

Neratius lib. iij. † Responsorum. LXVII.

Vsufructuarius nouum riuum [e] parietibus, nõ potest imponere. Ædificiũ inchoatum fructuarius † consummare non potest † [f] etiã si eo loco aliter vti non possit. [g] Sed ne † eius quidem vsumfructum [h] esse: nisi in constituendo, vel legando vsufructu hoc specialiter adiectũ sit, vt vtrunque ei liceat. [i]

a In possessione esse debet. s. naturali: vt J. de acquir. pos. l. naturaliter.

b Possessore. s. ciuiliter: qui etiam rei vindi. conuenitur: vt hic habes. Vel dic eum possidere: sed fructuarius debet esse: quia debet ei restitui.

c De iure suo. Scilicet, conuenti, & eius qui intẽtat rei vin. nam postquam probabit agens rei vin. se esse dominũ, non est opus tenere stipulationem in persona possidẽtis, cum ipse velut extraneus censeatur: non autem dicit de iure suo, scilicet fructuarij. quia de vsufruc. nõ erat in hoc casu quæstio, sed statim ponitur.

d Differtur. Donec probet se vsumfruc. habere. non ergo erat in possessione. tunc enim remaneret in possessione, & frueretur, vt infra de aqua quoti. & æsti. l. pen.

Vsufructuarius. CASVS Legauit mihi testator vsumfruc. in domo. dicit quòd non possum mutare stillicidium. Secundo, legauit mihi ædificij vsumfructum inchoati, non perfecti. Dicit quod non possum perficere: quia sic mutarentur res, si perficeretur imperfectum.

e Nouum riuum. Stillicidij. s. vel dic propriè pro eo quod deriuat aquam per fundum alterius. Accur.

f Non potest. Non ergo inspicitur quod dominus erat facturus. Et sic est argu. contra infra, de pigno. act. l. si seruos. & l. vel vniuersorum.

g Non possit. Imo videntur omnia accedere vsuifructui sine quibus esse non potest: vt arg. contra ĩ. de iurisd. om. iud. l. ij. & J. si vsusfru. pet. l. j. §. j. quæ est contra. Solu. hoc ideo: quia hic mutatur forma rei, vnde non potest, licet aliter vti non possit: vt supra eod. l. si cuius. §. item cum: sed ibi non mutatur. Item contra infra eod. l. si areæ. Solu. vt ibi.

h Vsumfructum. Quo ad commodum, cum aliter vti non possit, nihilominus tamen habet ipsum ius: vt supra eod. l. arboribus. §. de illo & l. statuæ. § licet & l. si infantis. lo. quia quandoq; inde traheret cõmodum forte ad custodiendũ oues ibi intus. sed certe nec ipso iure habet vsumfru. hic enim loquitur cum inchoatũ ædificium à fructuario consummatum est, alioqui inutilis esset repetitio, cum statim dixerit in imperfecto commodum vtendi nõ habere fructuariũ, ius ipsum tamẽ habet: sed hic est forma mutata & extinctus vsusfructus nisi testator consumaret: & in consummato vsumfru. concessit, secũdum Azo.

i Liceat. Vt habeat vsumfructum, & liceat ei consummare ædificium. & facit ad §. supra eodem l. vsusfructus. Accursius.

Triphoninus libr. vj †. Disputatio. LXVIII.

Vsufructuarium venari in saltibus vel montibus possessionis, probè dicitur? [k] nec aprum, aut ceruũ, quem cœperit, proprium domini capit: sed fructus aut iure ciuili, [l] aut gentium [m] suos facit. Si in viuarijs [n] inclusę ferę, in ea possessione custodiebatur, quando vsusfructus cępit: num exercere eas fructuarius possit; † non occidere possit? † alias si quas initio [o] incluserit operis suis, vel si metipsæ † inciderint, delapsæve fuerint: hæ fructuarij iuris sunt. † Commodissimè tamen, ne per singula animalia facultatis fructuarij ꝓpter discretionem [p] difficilem, [q] ius incertum sit: sufficit eundem numerum [r] per singula quæque † genera ferarum finito vsufructu, domino proprietatis adsignare: qui fuit cœpti vsusfructus tpe.

Paulus libro singulari Regularum. † LXIX.

Vsufructuariũ. CASVS Si habeo vsumfructũ in fundo, possum venari in illo. Si in viuarijs. Aliquis legauit mihi vsumfructum viuarij. quæritur vtrum animalia quæ habebat in eo, possim venari & comedere? Et dicitur quod non, sed quicquid dictũ sit, soluit tamen quòd ego vsufruc. possim capere de illis bestijs, & vti: dum tamen eundem numerum restituam in eo viuario domino proprietat. qui fuit eo tempore quo cœpi vti.

k Dicitur. Si fructus talium possessionum in venatione consistat: vt J. de vsur. l. venationem.

l Ciuili. Vsusfructus. s. ratione, quem habet.

m Gentium. Quo cauetur vt qui cœperit, fiat dominus occupatione, vt instit. de rer. diu. §. feræ. Acc.

n Si in viuarijs. Locus muro, vel aqua, vel sepe circundatus, vbi ferę sunt inclusæ: vt in lacu Perusino: vt hic colligitur.

o Initio. Quia prius ibi non fuerant.

p Discretionem. Nec enim possunt dignosci illæ quæ nouiter inciderunt, à veteribus.

q Difficilem. Sic ergo ratione difficilis discretionis aliquid fit, quod alias non fieret: vt J. de cond. inde. l. si pœna. §. j. & si certum peta. l. nam & si fur. § fi. & supra eod. l. item si fundi. §. sed si insula. Accur.

r Numerum. Debent ergo ea numerari. Accur.

Difficilis ratione discretionis fit, quod alias, non fieret.

Marginal notes: † deuendum. † probetur. † P. F. eius differtur. † P. F. ij. † P. F. fructuarium. † P. F. posse. † P. F. neque. † P. F. vtq. † Potest. † P. F. occidere non possit. † Vel post sibi metipsa. P. F. † P. F. sunt. † P. F. quoque. † P. F. de iure singulari.

QVod nostrum non est, † transferimus ad alium: † a veluti is, qui fundū habet, quanquam vsumfructum nō habeat, tamen vsumfructum b cedere potest.

Si vsufructuarius vult cedere vsufructui, non tenetur ad onera propter vsumfructum incumbentia. Bart.

Vlpianus libr. ij. ad edictum. LXX.

CVm fructuarius paratus est vsumfructū derelinquere. † non est cogendus domū reficere: in quibus casib⁹, & vsufructuario hoc onus incūbit. Sed & post acceptū contra eum iudicium, parato fructuario derelinquere vsumfructum: dicendum est absolui c eum debere à iudice.

Pomponius libro v. ex Plautio. LXXI.

SEd cum fructuarius debeat, qđ suo, suorumq; d facto deterius factum sit, reficere: non est absoluendus, licet vsumfructum paratus sit derelinquere. Debet. n. omne, quod diligens paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere. Non magis hæres reficere debet quod vetustate iam deterius factū reliquit † testator, quam si proprietatem alicui testator e legasset.

Paulus libro xl ad edictum. LXXII.

CVm vsufructuario non solùm legis Aquiliæ actio competere potest: sed & serui corrupti, & iniuriarum, si seruum torquendo deteriorem fecit. f

Iulianus lib. primo ex Minicio. LXXIII.

CVi vsusfructus legatus est, etiam inuito hęrede, eum extraneo vendere potest. g

Vlpianus lib. xviij † ad Sabinum. LXXIIII.

VEtus † fuit quæstio, an partus ad fructuarium pertineret. Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo h locū non habere. nec enim in fructu hominis homo esse potest. i hac ratione nec vsumfructū in eo fructuarius habebit. Quid tamen, si fuerit etiam partus vsusfructus k relictus, an habeat in eo vsumfructū? & cum possit partus legari, poterit & vsusfructus eius. Fœtus tamen pecorū Sabinus & Cassius opinati sunt ad fructuariū pertinere. Planè si gregis, vel armenti sit vsusfructus legatus: debebit ex adgnatis † gregem supplere. i. in locū capitum defunctorum.

Pomponius libro v. ad Sabinum. LXXV.

VElinutilium l alia summittere: vt post substituta m fiant n propria fructuarij, ne lucro ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini fiunt: ita priora quoque ex natura fructus desinunt eius esse. Nam alioquin, quod nascitur, fructuarij est: & cùm substituit, † desinit eius esse.

Vlpianus lib. xviij. † ad Sabinum. LXXVI.

QVid ergo, si non faciat, o nec supp-

a **Q**Vod nostrū. Ad alium. vt hoc casu, & in creditore: vt infra, de acq. re. do. l. nō est nouum. & arg. j. de acq. poss. l. interdum sed regulariter contra: vt j. de acq. rer. do. l. traditio. & s. de iurisdic. om. iud. l. eum qui. §. fin. & C. de hæret. l. omnes veritæ. & C. de iure do. l. fi. j. respon. & infra, ad Mace. l. filium. & supra, de officio proc. l. obseruare. §. fin.

b Vsumfructum. non formalem, sed causalem.

CVm fructuarius. Casus eā lege sequenti: Vsufructus est mihi relictus in domo: quę diruta est, sed non culpa mea. an sim audiendus, si volo relinquere vsumfructum? Et respon. quod sic. Sed si culpa mea diruatur: illam reficere debeo: nec sufficit me relinquere vsumfructum. Non magis. Vsumfructum fundi mihi reliquisti vel domus, an hæres cuius est proprietas cogatur reficere quando testator reliquit coruptū vetustate? Et respondeo, quod non tenetur hęres reficere, nō magis quam si alteri extraneo foret proprietas relicta. Viuia.

c Absolui. Vt enī serui pro noxa dimittuntur, ita & ędificia dimitti possunt: vt hic, & infra, de damno infecto. lege, prætor. §. hoc edicto. & supra de rei vendicatione l. penul. & infra, de ædil. edic. l. quod si nolit. in prin. & infra, de aqua pluuia arcen. l. is cum quo in fin. l. & infra, ne quid in loc. publ. l. ij. §. hoc interdicto non is tenetur. in fin. § & supra eo. l. si absente. ij. respon.

d **S**Ed cum fructuarius. Suorumque. vt emptorū: vt j. de ædil edic. l. ædiles. in princ.

e Testator. Nisi hoc præcipiat: vt supra eod. l. extraneo §. fin. secus in locatore qui debet reficere: vt infra, loca. le. ex conducto. in princip.

f **C**Vm vsufructuario. Fecit. hoc habes & supra eod. l. locum. §. fin. & infra, ad leg. Aquil. l. item Mela. §. fin. & l. seq. & infra, de iniur. l. sed si vnus. §. si seruus. & le. item apud §. item liberum. & §. si vsumfructum. & Infra de ser. corrup. l. si quis seruū communem. §. si in serno. Accurs.

g **C**Vi vsusfruct⁹. Vendere potest. vt instit. de vsu & habitat. secus in emphyteuta: vt C. de iure emphy. l. fi. §. j. Accur.

VEtus. CASVS. Plana est. Dicit enim quod partus ancillæ nō sunt fructuarij: nec habet in eo vsumfructum: nisi testator leget vsumfructum partus. Fœtus. Sic continua, licet partus ancillæ fructuarij non fiant: nec etiā vsumfructum In eis habeat, nisi specialiter ei relictus sit: tamen partus pecorum fiunt ipsius fructuarij. Viuianus.

h In eo. Scilicet, partu. Accursius.

i Esse potest. Vt & infra, de vsuris. l. in pecudum. & instit. de rerum diu. §. in pecudum.

k Vsusfructus. Sic ergo expressa prosunt. Sed argumen. contra infra, de condic. & demonstra. l. nōnunquam. Accursius.

l **V**El inutilium. Vt & supra eodem l. agri. Accurs.

m Substituta. Scilicet, capita à fructuario.

n Fiant. Scilicet, in quorum locum alia substituta sunt.

o **Q**Vid ergo. Non faciat. supple, id est, nec suppleat, &c. Accurs.

† Facit ad hanc l. ca. cum contra, cū gl. super verbo extenuaſſent. extra, de pign.

† F. F. ad alios.

† Relinquere.

† T. F. requisiſſet.

† F. F. xvij.

† In hūc locū Cic. lib. j. de finib⁹ bon. & malo.

† natis

† Substituitur.

† xvij. F. F.

a Suppleat. Antequam conueniatur. Accursius.

† iiij. b Teneri. Vel cautione, quia boni viri arbitratu se vsufru. pmittat: vel actio-

† Qui submittendi foetus Columel. lib. viij. vide Budę. hic. ne in factum, si cautio nõ est interposita: vt infra, de præscrip. verb. l. partis.

c Pendere. Sic supra eodem. lege, si fur. in prin. Accur.

d Nil fuit. Quia nondũ erant aliqua demortua. Azo.

e Nunc. Quia perierunt post aliqua. Azo.

f Edentur. Post casum. Azo.

† Periculum. P. F. g Edita sunt. Ante casum demortuorum. Accur.

h Nocere. Vt vel ex primis vel posterioribus, fiat summissio, secundum Romanum.

i Summittere autem facti. Vt & fugere: vt infra, de ædil. edic. l. bouem. §. j. Accursius.

k Quandam facere. Vtilium ab inutilibus.

l Quod dominiũ. Id est, quia. nam sibi inutilia & infirma assignat: sed vtilia proprietario assignat, & eius facit: ex quo patet quod diuisio est. Azo.

SI in area. CASVS. Vsumfructum habebam in area alicuius. alius eam ędificauit. & sic vsusfruct. videtur extinctus mutatione rei. ante decennium, restituitur vsusfruct. mihi. Cætera plana sunt vsque ad fin. tituli. Viuianus.

m Perit. Id est, perire solet.

n Responderunt. Quia licet iure ciuili sit amissus: vt infra, quibus modis vsusfruc. amit. l. repeti. §. fina. de iure tamen prętorio restituitur ipso iure: vt infra, de seruitu. rustico. prædio. l. & Attilicinus. & ideo non videtur

† xvij. P. F.

pleat? a Teneri b eum proprietario, Caius Cassius scribit lib. x. † Iuris ciuilis. Interim tamen, quandiu summittantur, c & suppleantur capita, quæ demortua sunt: cuius sit foetus, quæritur? Et Iulianus libro xxxv. Digest. scribit, pendere c eorum dominium, vt si summittãtur: sint proprietarij: si nõ summittantur: fructuarij. quæ sententia vera est. secundũ quæ si decesserit foetus: erit periculo † fructuarij, nõ proprietarij: & necesse habebit alios foetus summittere. Vnde Caius Cassius li. viij. scribit, carnẽ foetus demortui ad fructuarium pertinere. Sed quod dicitur, debere eum summittere, toties verũ est, quoties greges, vel armenti, vel equirij, id est, vniuersitatis vsusfruct' legatus est. cæterùm si singulorum capitũ: nihil supplebit. Item si fortè eo tempore, quo fętus editi sunt nihil fuit, d quod summitti deberet: nunc e & post editionẽ verum ex his quæ edentur, f summittere debebit, an ex his, quæ edita sunt, g videndũ est. Puto autem verius, ea quæ pleno grege edita sunt, ad fructuariũ pertinere: sed posteriorem gregis casum nocere h debere fructuario. Summittere aũt facti i est: & Iulianus propriè dicit dispertire, & diuidere, & diuisionem quãdam facere, k quod dñium l summissorum erit proprietarij.

Marcel. lib. xviij. † Digestorum. LXXVII.

SI in area, cuius vsusfructus alienus esset, quis ędificasset intra tẽpus, quo vsusfructus perit: m superficie sublata, restitui vsumfructũ, veteres responderunt. n

Vlpianus lib. xviij † ad Sabinum. LXXVIII.

SI dominus nudę proprietatis vsumfructũ legauerit, verũ est, quod Mætianus scribit lib. iij. Quęstionũ de fideicommissis valere legatum: & si fortè in vita testatoris, vel ante aditam hæreditatem proprietati † accesserit: ad legatariũ pertinere. o Plus admittit Mætianus, etiã si post aditam hęreditatem accessisset vsusfructus: vtiliter diem cedere, & ad legatarium pertinere.

Pomponius libro v. ad Sabinum, † LXXIX.

SI areæ vsusfructus legatus mihi sit, posse me casam ibi ædificare p custodiæ earũ rerum causa, quæ in area sunt.

Caius lib. vj. † ad edictũ prouinciale. LXXX.

SI Sticho seruo tuo & Pamphilo meo legatus fuerit vsusfructus: tale est legatum, quale si mihi & tibi legatus esset: & ideo dubium non est, quin æqualiter ad nos pertineat. q

TITVLVS II.

DE VSVFRVCTU ADCRESCENDO.

Inter coniunctos est locus iuri adcrescendi, non inter totaliter disiunctos. Bart.

Vlpianus libro xvij. ad Sabinum. I.

QVoties vsusfruct' legatus est, ita inter fructuarios est ius adcrescendi, si coniun-

amissus. supra, de in integr. restitu. leg. nemo. & hoc superficie sublata intra tempus quo solet perire vsusfruct. alioqui si vltra tempus, agitur vt remoueatur: vt j. quemadmodum serui. amit. l. si locus. & j. si ser. vind. l. si eo loco. in prin. † P. F. xvij.

o SI dominus. Pertinere. hoc si relictus est, ita cũ deficerit ad illũ pertinere: vt, & infra, quãdo dies leg. ced. l. si dies. Alioqui si sciens alterius esse vsumfructum purè legauerit, adita hæreditate cedit dies vsusfructus, & ęstimatio eius legatario præstatur: sicut in re. aliena legata: vt instit. de leg. §. quod autem diximus. † Al. add. fructus.

p SI areæ. Ædificare. vt supra eo. l. vsufructuarius §. ædificium. contra. Sol. hæc determinat illam. Acc. † Papinianus lib. 2. definitionum.

q SI Sticho. Pertineat. sicut & in legato proprietatis: vt infra, de le. ij. l. si duobus. in fi. Accursius. † P. F. vij.

DE VSVFRVCTV adcrescendo.

QVoties. CASVS. Testator legauit vsumfr. fundi mihi & Titio. Titius non vult suam partem: vel postquã habuerit amisit. quęrit an accrescat mihi? Et dicit quod si sumus cõiuncti, sic. si separati: non. sumus autem coniuncti si dixit testator Titio & Mæuio. separati, si dixit illi dimidiam, & illi dimidiam. Denique. Testator legauit vsumfruc. fundi seruo communi mihi & Titio, quæritur si vnus dominorum repudiauerit, vtrum alteri adcrescat?

fcat? Et reſpon. quod adcreſcit alteri. Idem ait, Si teſtator legauit vſumfructum ſeruo communi mihi & Seio, item & Titio eundem vſumfructum legauit. ſi Seius amittat: mihi non Titio adcreſcit. & idem eſt, etiam ſi mihi & Titio coniunctim, & Seio ſeparatim.

ctim ſit vſusfructus relictus. a Cæterùm ſi ſeparatim vnicuique partis rei b vſusfructus ſit relictus: ſine dubio ius adcreſcendi ceſſat.

Coniunctio realis inducit ius adcreſcendi. Bart.

Denique apud Iulianum libro xxxv. Digeſt. quæritur: ſi communi ſeruo vſusfructus ſit relictus, & vtrique domino adquiſitus: an altero repudiante, vel amittente vſumfructū, alter totum habeat? & putat ad alterum pertinere. Et licet dominis vſusfructus non æquis partibus, ſed pro dominicis adquiratur: tamen perſona eius, non dominorum inſpecta, ad alterum ex dominis c pertinere, nō proprietati d accedere.

Coniunctus coniunctione legali, præfertur coniuncto tantum, quantum ad ius adcreſcendi in vſufructu. Bald.

Idem ait, & ſi communi ſeruo & ſeparatim Titio e vſusfructus legatus ſit: amiſſum ab altero ex ſocijs f vſumfructum nō ad Titium, ſed ad ſolum † ſocium pertinere debere, quaſi ſolum coniunctum. quæ ſententia vera eſt. g nam quandiu vel vnus vtitur, poteſt dici

† ſuum

nam & hic Titio amittēte, adcreſcit mihi, non Seio. Interdum. Teſtator legauit mihi vſumfructū fundi. Item Titio vſumfr. eiuſdē fundi: & ita ſeparatim quo ad verba: licet quo ad rem coniuncti ſumus. quæritur an vno amittēte alteri adcreſcit? Et dicit quod ſic. Secundo dicit, in proprieta. fundi legata duob' prędicto modo eſt: nam vno repudiante adcreſcit alteri. Tertio dicit qđ plenius adcreſcit vſusfructus quam proprietas: quia vſusfruct' ſiue vnus fructuari' repudiet antequam habeat, ſiue poſtquā habeat amittat cap. diminu. vel alio modo adcreſcit: ſed proprietas ita demum, ſi domino ſit tradita res. Vivianus.

a Relictus. Imo in caſu videtur etiā ſi coniunctus eſt quod non adcreſcat: vt infra, de condi. & demonſtr. l. mulieri. quæ eſt contra, vbi duobus mari & fœminæ fuit relictus: & coniunctim ſub conditione, ſi alter eorum, ſcilicet mulier non nuberet. nam ea nubente & altero repudiante non adcreſcit mulieri. Sol. licet defecerit ibi conditio in perſona vtriuſque, quia nupſit: tamen quo ad mulierem conditio remittitur, vnde collegatarius nihil habet: & etiam ſi repudiet, nihil repudiare videtur: quia nihil habet. mulieri autem nihil adcreſcit: quia conditio viduitatis quæ ſibi remittitur, non plus dat ei, quam ſi collegatarius partem ſuam non perderet. hic autem ſimpliciter & pure duobus fuit relictus: & alter repudiauit, vel alter amiſit: vnde alteri eſt ius adcreſcendi. Et dic de coniuncto re & verbis: vel altero eorum modorum tantum. Accur.

b Partis rei. Pro diuiſo aſſignatæ, vel etiam pro indiuiſo: vt pro æquis portionibus: vel huic in dimidiam, illi in alteram dimidiam, lego vſumfru. dummodo non ſint verbis coniuncti. Nam nec in proprietate eſſent coniuncti illi quibus partes diuiſę vel indiuiſę aſſignantur: vt ĩ. de leg. ij. l. & Proculo. ibi, partes videri legatas. & ĩ. de leg. ij. l. Mænio. j. reſpō. & ĩ. de hære. inſtit. l. ſi ita quis hæredes. Et attende quod dixi, quod non ſint etiā verbis coniuncti. nam vt in proprietate adcreſcit verbis tantū coniuncto, vt infra, de leg. iij. l. re coniuncti. ita & in vſufruct. multo magis: vt in hac l. § interdum. Quidā tamen contra. Argu. pro eis hic, cæterum, &c. & l. inde Neratius. j. reſp. & l. pen. vbi videntur tunc tantū concedere quando inſolidum fuit adquiſitus: ſed per partes cōcurſu ſcinditur. Vel diſtingue an in certa parte pro diuiſo aſſignata cuiq; conſtituatur vſusfruct. an pro indiuiſo: vt in primo caſu non ſit locus iuri adcreſcendi: in ſecundo ſic. & eſt ratio: quia in primo nō ſunt re vel verbis, vel re & verbis coniuncti: ſicut eſt in conſimilibus. quod dic vt infra, de leg. ij. l. ſi duobus. & l. idem ſi apud. § j.

c Ex dominis. Quibus pro dominicis partibus quæritur. Azo.

d Non proprietati. Imo videtur nō adcreſcere: ſed ad hæredē ſine proprietarium redire: vt infra, de leg. ij. l. & Proculo. quæ eſt contra. Sol. ibi recitat quorundam opinionem. ſ. Proculi, & patris, nō aſſertiue dicit. ideo teſtator quod hic dicit aſſertiue Vlpia. ſm quoſdam. Alij quod illa vt poſterior corrigat iſtam. vel illa de rigore, hæc de æquitate. Tu dic ſecundō lo. quod ibi in legato proprietatis relicto ſeruo communi loquitur: hic in legato vſusfructus quod ſicut facilius adcreſcit, ita facilius ius coniunctionis recipiat: vt arg. j. ea. l. § interdum.

e Titio. Qui re tantum cōiunctus eſt.

f Ea ſocijs. Qui re & verbis coniunctus eſt legis authoritate. quod eſt notandum. nam videtur vnicuiq; dominorum inſolidum relictus, cum ſeruus vicem duorū ſuſtineat: vt infra, de ſtipu. ſer. l. j. §. communis. Item & ſi per teſtatorem re & verbis coniungātur: vt ſtatim ſubijcit. Ei ergo quod dicit, hos duos coniunctos, eſt contra infra, de lega. ij. l. & Proculo. Sol. vt dixi ſupra, proxi. §. quia ibi in proprietate, hic in vſufruct. Item ei quod dicit hic, & infra, proxi. § ſi. hunc ſolum coniunctum, non autem Titium, & ideo non adcreſcere Titio, eſt contra infra, de hæred. inſtit. l. item quòd Sabinus. §. vnde idem tractat. vbi non erant inſtituti ſine partibus. alius ea certa parte eſt inſtitutus. Solu. ibi non erant coniuncti verbis qui ſine parte inſtituti ſunt, quia dixit, Titium inſtituo, & Seium inſtituo, alias ſecus: vt hic. Et pro hac ſolutione eſt in eod. titu. l. hæredes ſine. vbi videtur fieri hæc diſtinctio: ſed non puto valere, quia tollitur per aliam l. in eo. ti. ſi ita quis hęredes. vbi etiam verbis erant coniuncti, & rē ita diſiuncto vt coniuncto adcreſcit. Dic ergo quòd d. l. item quod Sabinus, & l. ſi ita quis. loquuntur de iure adcreſcendi quod circa proprietatem eſt: hic circa vſumfructum, in quo facilius quis coniungitur: vt dixi ſupra prox. §. vel verbum pro æquis, ſoluit contrarium quod eſt ibi. nam ibi vni tātum re, alteri verbis tantum eſt coniunctus. Item eidem. j. huic, & j. proxim. reſpon. eſt contra infra, de leg. ij. l. Mænio. j. reſpon. vbi duobus primo res fuit legata, & poſtea vni, & ex primis vnus repudiat. nam adcreſcit etiam illi vni. Sol. ibi erant etiam primi duo re coniuncti: ſed verbis diſiuncti. ſic enim dicebat, illi dimidiam, & illi dimidiam lego. & ſic eandem. quare omnes re coniuncti, ſimili modo. Alij tamen diſtinguunt cuius contemplatione, ſerui: vt tunc obtineat quod hic dicitur, an dominorum: & tunc quod ibi in primo cōtrario gloſſæ, de leg. ij. l. & Proculo. quod non placet.

g Vera eſt. Nec dicitur vſusfr. ſua di peremptus: quia ſocio ius vtendi adcreſcit, & ideo proprietati non

conſolidatur,

consolidatur. & hoc est, nam, &c. verum est tamen respectu personae amissum vsumfructum. Acc.

a Idem est. vt magis coniuncto adcrescat.

b Coniunctim. re & verbis.

c Separatim. verbis: re tamen sunt coniuncti.

d Coniuncti. Scilicet verbis.

e Similiter. scilicet totius. Accu.

f Concursu. sic & in damno infecto: vt infra, de damno infect. l. si fiolta. §. cum autem. & in legato proprietatis: vt instit. de leg. §. si eadem. & C. de caducis toll. §. si vero non omnes. & hic subijcit. sic & in institutione haeredum vt C. de lega. l. cum quaestio.

† Dic & est tō ad text. ⁊m Bald. quia duae cōnet vincūt. v- nam. cōco. & facit le. re coniuncti infra de leg. iij.

g Admittit. quod in proprietate legata duobus cōtra est. nam semel quaesita si postea repudietur ab altero eorum, alteri non adcrescit: sed poti⁹ pro derelicto a dño habita occupanti conceditur nisi in casu: vt in authent. de haered. & Fal. §. si quis autem non implens. coll. j. sed illud euenit auctoritate cōstitutionis illius.

† 31.

h Quotidie constituitur scilicet per patientiam: quasi multi sint vsusfruc. quot patientiae. & sic semper res integra quo ad futuras patientias: & harum ratione non videtur traditus. Sed tamen est contra. Et pro hac expositione est infra titu. j. l. j. j. responso. secundum Azo. Sed quo ad ius adcrescendi est verum. Et sume hic argumen. q̄d ius adcrescendi locum habet etiam vsusfructu. constituto inter viuos duobus vel pluribus. Item quod subijcit non vt proprietas eo tempore quo vindicatur, scilicet per traditionem secundum Azo. Sed tu expone, vsusfructus quotidia constituitur & legatur idest quotidie eius iure adcrescendi quaeritur a collegatario amissua, ac si vere nuper legatus & constitutus esset, id est, amittenti nunquam acquisitus. non sic in proprietate: quia tantum a principio, id est antequam acquiratur per traditionem. & sic tēpore quo vindicatur antequam tamen habeatur. sed quare facilius adcrescit vsusfruct.? Respond. quia & antequā alterum eorum acquiratur, facilius crescit vsusfruct. quam proprietas. quod patet infra cod. l. interdum & supra titu j. l. si Titio. §. fin.

Vsusfruct⁹ facilius q̄ ꝓprietas quaeritur.

i Qui sibi. quandocunque, siue sit iam agnitus, siue non Ioan.

k Nam refert. quo ad hoc vt portio deficiens adcrescat alteri.

Cōiunctī multiplici ter dicuntur.

l Coniunctim. re & verbis. Azo.

m Separatim. verbis: sed re coniuncti. Ex hac ratione distingue: quia alij sunt coniuncti re & verbis: alij re tantum: alij verbis tantum. re & verbis: vt Titio & Meuio Stichum lego: vtrique enim legatum est in solidum eadem oratione verborum; sed cōcursu fiunt pares: vt infra de leg. ij. l. re. coniuncti. re tantum coniuncti sunt, vt cum Titio primo lego Stichū, deinde eundem lego Meuio. & isti dicūtur verbis disiuncti vel separati: vt Inst. de leg. § si eadem & supra ead. l. §. idem est & hic. Et nota quod semper videē non habuisse animum adimendi primo, nisi probetur contra vt infra de lega. j. l. si pluribus. verbis autem coniūcti sunt; vt eū dico Titio & Meuio pro aequis portionibus lego; vt infra de haered. institu. l. si ita quis. Sed quid si testator dicat, Titio fundi dimidiā portionem, Meuio alteram dimidiā lego? videtur quod sint coniuncti; vt infra de lega. ij. l. Meuio. Sed tamen puto cōtra; vt infra, de leg. ij. l. & Proculo. Lex enim illa Meuio est intelligenda quādo eandem dimidiam legauit vtrique. Qui ergo re & verbis cōiunctus est, praesert caeteris; vt infra de leg. iij. le. re coniuncti. & supra eod. §. idem ait. & §. j. Si vero vnus re, & alter verbis coniunctus est quidam dixerunt re coniunctum praeferendum Alij contra argumen. fomentes vtrique ex praedicta. l. de leg. iij. re coniuncti. ego vtrunque admitto: vt j. de haere. institu. l. si ita quis haeredes. Item an satisdatio locum habeat istos? Respo. vt j. de vsufru. ea tertiā. l. si tibi. in fi. Accu.

vsumfructum in suo statu esse.

Coniunctus re & verbis, praefertur coniuncto re tantum. Ba.

Idem est[a] † [&] si duobus coniunctim,[b] & alteri separatim[c] vsusfructus esset relictus.

Coniunctio realis inducit ius adcrescendi in vsufructu & proprietate, licet durat vsusfructus etiam post eum acquisitum. Bartolus.

Interdum tamen & si non sint coniuncti,[d] tamen vsusfructus legatus alteri adcrescit: vt puta si mihi fundi separatim totius,[e] & tibi similiter fuerit vsusfructus relictus. Nam vt Celsus libro xviij. † Digestorum & Iulianus libro xxxv. scribunt, concursu[f] partes habemus. quod & in proprietate contingeret. Nam altero repudiante, alter totum fundum haberet. Sed in vsufructu hoc plus est: quia & constitutus, & postea amissus, nihilominus ius adcrescēdi admittit.[g] omnes enim authores apud Plautium de hoc cōsensere. & (vt Celsus & Iulianus eleganter aiunt) vsusfructus quotidie cōstituitur,[h] & legatur: non vt proprietas eo solo tempore, quo vindicatur. Cum itaque primus † non inueniet alterum † qui sibi[i] concurrat, solus vtetur in totum.

† P.F. eum primū itaque.

† P.F. alterum.

Nam refert[k] coniunctim,[l] an separatim[m] relinquatur.

Qui vocantur ad vsumfructum, ex verbis testatoris, ius adcrescendi non habent, hoc dicit, quod no. quia est vna de regulis iuris adcrescendi. Bar.

Idem Iulianus libro. Digestorum scribit. II.

† SI duobus[n] haeredibus institutis deducto vsufructu, proprietas legatur,[o] ius adcrescendi haeredes non ha-

† In P.F. ἐκ μάτιον est praecedentis capitis q̄ sic incipit. Iulianus l. xxxv. Digest. scripsit si duobus. &c.

SI duobus. CASVS. Testator legauit Titio nudam proprietatem fundi, & vsumfructum retinuit pro duobus haeredibus quos instituit: an inter haeredes qui fructuarij sunt, habet locum ius adcrescendi, vt inter fructuarios? Et dicit quod non: quasi sint separati: nā quilibet per hoc partem habet. Tunc enim est locus iuri adcrescendi, quando ambo insolidum fructuarij sunt, sed concursu habent partes. at quando ab initio habent partes, non est locus iuri adcrescendi. Secūdo pone quod ego & Titius domini cuiusdam fundi nudam proprie. tradidimus alij. dicit, si ego perdā meū vsumfr. cap. di. vel alio modo: adcrescit illi parti proprie, quae mea fuit. non toti fundo. Non solum. Testator legauit mihi fundum cum plena proprie. & Titio vsumfructum. concurrimus. si ergo Titius amittat suam partem vsusfruc. an mihi adcrescit? Dicit quod sic, & magis iure adcrescendi quā iure consolidationis: & ideo vsusfru. eo proprietario amittente alterī adcrescit, sicut fieret in consolidatione. Viu.

n Si duobus. alias lex, a duobus. alias. §. idem Iulianus.

o Proprietas legatur. quibusdam legatarijs. Accur.

Constitu-

bere, nā videri vsumfructū constitutū,[a] nō per concursum[b] diuisum.[c]

Aphricanus lib. v. Quæstionum, III.

IDeoque amissa pars vsusfructus ad legatarium, eundemq; proprietarium redhibit.

Vlpianus libr. xviij † ad Sabinum. IIII.

IDē † Neratius putat lib. j, † Responsorum, cessare ius adcrescendi. Cui† † sententiæ cōgruit ratio Celsi dicentis, toties ius adcrescendi esse quoties in † duobus,[d] q insolidū[e] habuerunt cōcursu diuisus est. Vnde Celsus li. xviij. † scribit: si duo domini fundi deducto vsufructu proprietatem tradiderint: vter eorum amiserit vsumfructum, ad proprietatē redire: sed non† ad totum,[f] sed cuiusque vsumfructum ei parti accedere, quam ipse tradidit† ad eā enim partem redire debet, a qua [&] initio diuisus est.

Inter legatarium plena proprietatis & legatarium vsusfructus non est locus iuri adcrescendi. Bartolus.

Non solum autem si duobus vsusfructus legetur, est ius adcrescēdi verum & si alteri vsusfructus, alteri fundus[g] legatus sit. †[h] nā amittente vsumfructum altero cui erat legatus, magis iure adcrescendi ad alterum pertinet, quam redit ad proprietatem.[i] nec nouum. nam & si duobus vsusfructus legetur, & apud alterum sit cōsolidatus ius adcrescendi non perit neque ei,[k] apud quem consolidatus est, neque ab eo[l] & ipse quibus modis amitteret ante consolidationem, ijsdem[m] nunc amittit: † & ita Neratio & Aristoni videtur, & Pomponius probat.

Inter habentē vsumfructum causalem & vsumfructum formalem, est ius adcrescēdi ratione coniunctionis verbalis. Bal.

Iulianus libro xxxv. Digestorum. V.

SI tibi proprietas[n] fundi legata fuerit, mihi autem, & Mæuio, & tibi eiusdem fundi vsusfructus: habebimus ego & Mæuius trientes in vsufructu: [&] triens[o] vnus ꝓprietati † miscebitur. Siue autē ego, siue Mæuius capite minuti fuerimus: triens inter te, & alterutrum nostrum diuidetur: ita vt semissem[p] in vsufructu habeat is, quī ex nobis capite minutus non fuerit† ad te† ꝓprietas cū parte dimidia vsusfructus pertineat.[q]

Caius libro vij. ad edictum prouinciale. VI.

ET si tradideris †[r] alicui proprietatem deducto vsufructu: nihilominus putat Iulianus

[a] Constitutum. pro portionibus hæreditarijs tacite hoc præsumpto se-us si expressim dixisset, vt j. e. l. si mulieri, & ita est bona ratio.
[b] Concursum. s. vtriusque insolidum.
[c] Diuisum scilicet pro parte, & ad hoc est infra eod. l. idem & si apud §. j. Et sic contra. quod idem inter viuos; vt infra eo. l. idem Neratios. §. j.
[d] IDem Neratius. In duobus. i. inter duos.
[e] Qui insolidum sibi relictum. insolidum enim haberi non potest: quia diuidua seruitus est; vt infra, ad l. Fal. l. j. §. si vsusfruct. idem si verbis tantū essent coniuncti. Et qd. de duobus dicit si legem vsumfr. fundi. idem dic, si vni insolidum, alteri pro parte, si modo coniunctim; vt j. quib. mod. vsusfr. amit. l. iij. §: idem. & infra, de hæred. instit. l. si ita quis hæredes. secundum Azo.
[f] Ad totum. s. prædium. i. ad quamlibet eius partē proin diuiso.
[g] Fundus. non detracto vsufruc. alias contra infra de vsu fru. leg. l. si alij, nec enim intelligeretur dari fundus si vsusfructus detrahatur; vt infra de verb. oblig. l. c. qui vsumfructum fundi. & ideo pro parte vsumfru. habebit: vt infra de vsuf. ea. tetū quę vsu cōsu. l. si tibi. Sed cōtra j. fa. erci. l. & pu to. §. j. Solu. vt. ibi
[h] Legatus sit. vt infra e. l. si mulieri.
[i] Ad proprietatē. per consolidationem. Azo. & est ratio. quia si alius haberet proprietatem iste tamen haberet per ius adcrescendi, & nō proprietarius. Accursius.
[k] Neque ei qa ei potest adcrescere.
[l] Ab eo. qa ab eo si ipse amiserit, adcrescit alteri. Azo.
[m] Iisdem: s. causalem perdit qui habet in hoc naturam formalis; ne factum alterius alteri noceat. Acc.

SI tibi. CASVS. Quatuor dicit. Testator legauit Titio ꝓprie. fundi, deinde legauit mihi, & Mæuio & Titio vsumfructū in tres partes diuiditur vsusfructus, quarum vna est cum proprie. Secūdo si ego partem meam amitto, adcrescit tam Mæuio quam Titio. Tertio quid si interim cum pcedo. Titius iam alienauit proprie? Et respond. adhuc adcrescit ei. Quarto si testator mihi & Mæuio & Titio legauit vsumfructū & Titius emit proprie. quid tum si ego perdam partem meam? Et respond. adcrescit Mæuio & Titio. & si tibi testator legauit, nudam proprie. deducto vsufructo pro hærede: item dimidiam vsusfru. alij legauit quæritur an inter hæredem & illum fructuarium sit ius adcrescendi? Et dicitur quod non: sed proprietati consolidatur. si testator legauit vsumfruc. mihi & tibi, sed mihi pure; tibi sub conditione si nauis ex Asia venerit vsque ad annum: quæritur ad quem pertinet vsusfructus? Et dicit quod ad me interim totum pertinet sed si extat cōditio, ad te pertinet pro parte, vel totus, si capite minutus sim Viuianus.
[n] Si tibi proprietas. nuda. alias. §. Iulianus. Accur.
[o] Et triens. vnus qui superest. Azo.
[p] Vt semissem id est dimidium eius, quod est amissum.
[q] Pertineat. Sed quid si Titio fundus, & Titio & Mæuio, & tibi sit eiusdem fundi vsusfructus legatus? Respo. Titius vnam dimidiam solus & alterius dimidiæ habebit tertiam: vt j. de stip. ser. l. iiij. sed infra de pec. le. l. dominus seruum. § j. videtur manifeste contra. Item C. de leg. l. cum quæstio. lo. licet an ita in persona eius cui relictus est fundus, ius adcrescendi locum habeat, non dicit hic, sed ei adcrescere ab alio dicit; sed quod socio ab eo adcrescat, non dicit Azo. nec supra idem Neratius. io si. Sed sol. vt infra eod. l. si mulieri.
[r] ET si tradideris. tu cui proprietas cum tertia parte vsusfructus est legata, vel per venditionem, vel alio modo. Accur.

† P. F. xvij.
† Inde.
† z. ai. ʃ.
† P. F. cui.
† a.
† ag.
† Redire scet non.
† Tradidestit. P. F.
† P. F. est.
† P. F. amittet.
† P. F. proprietate.
† P. F. fuerat.
† Al. add. autem.
† Tradiderit.

adcresceř: nec videri nouum tibi adquiri vsumfructum.

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. VII.

IDē & si apud vnum ex tribus fructuarijs consolidatus sit vsusfructus. [a] Sed si cui proprietas deducto vsufructu legata sit, & mihi pars [b] vsusfructus, videndum erit, an inter me & hæredem ius adcrescēdi versetur. & verū est vt quisquis† amiserit, ad proprietatem reuertetur, † [c] Si mihi vsusfructus [d] fundi purè, & tibi sub conditione legatus fit: potest dici, totius fundi vsumfructum ad me interim pertinere: & si capite minutus fuero: totū amittere. Sed si extiterit conditio: totum [e] vsumfructum [f] ad te pertinere, si fortè capite minutus sim. † Cæterùm cū in meo statu maneo, communicandum vsumfructum.

Tantum habet vnus nominatus quantum plures innominati coniuncti per nomen collectiuum. Item dictio cum, per modum copulæ cadens inter personas, operatur idem quod dictio & Baldus.

Paulus libro .iij. ad Sabinum VIII.

SI quis Attio & hæredibus suis [g] vsumfructum legauerit: dimidiam Attius, dimidiam hæredes [eius] habebūt, Quod si ita scriptum sit *Attio & Mæuio cum hæredibus meis tres partes fient;* [h] vt vnam habeāt hæredes, †. alteram † Attius, tertiam Mæuius, †. Nec enim interest, [i] ita legetur, *Illi & illi cū* † *Mæuio* an ita, *Illi & illi & Mæuio*,

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. IX.

SI mulieri [k] cum liberis suis [l] vsusfructus legetur, amissis liberis, ea vsumfructum habet, [m] sed & matre mortua, liberi eius nihilominus vsumfructum habent [n] iure adcrescendi, Nam & † Iulianus libr. xxxv. † Digestorum ait, idem intelligendum [o] in eo, qui solos liberos hæredes scripserat: † licet nō vt legatarios [p] eos nominauerit, sed vt ostenderet, magis velle se matrem ita frui, vt liberos secum habeat fruentes. Sed & Pomponius quærit, quid si misti † fuerint liberi & extranei hæredes? [q] Et ait filios legatarios esse intelligendos. [r] Et per contrarium, [s] si noluerit eos liberos simul cum

---

[a] Idem & si apud. vsusfructus. quod enim diximus a principio, idem nunc & ex post facto.

[b] Pars. Sic ergo apud hæredē altera dimidia remāsit. & hoc probat, & facit supra e. l. j. §. fi. & l. se. Acc.

[c] Reuertetur. Nam nec verbis sunt coniuncti,

[d] Si mihi vsusfructus. Sic & in libero ubi pure, & alteri, sub conditione assignato: ut infra de assigna. liber. le. sub conditione. §. fina. Accursius.

[e] Totum: Contra. infra, de conditio. & demonst. l. mulieri. Solu. ut dixi supra l. j. in princip.

[f] Vsumfructū. Veniente conditione;

[g] SI quis Attio & hæredibus suis. Id est, testatoris: cum forte legatur a legatario, vel a cohærede vel a suis Attij, id est, filijs eius. lo. nam sui hæredes sunt: vt institut. de hær. quali. & diff. §. sui. & secū dum has expositiones non est contra infra, de leg. j. l. plane. §. si duobus. vbi dicitur hęredi a seipso legari non posse.

[h] Tres partes fiēt. Imo duæ videntur fieri debere: vt C. de impuberum & alijs substitu. l. fi. in fi. Sol. illa corrigit: vel verbum vna, ibi positum tollit contra. hoc non valet: vt infra, de hæredi. instit. l. liber homo. §. Titius. Vel melius ibi loquitur de hæredibus vnius legatarij, id est, Titij. Sed hic alterius, id est, testatoris, quibus a cohærede vel legatario legauit. Accu.

[i] Nec enim interest. Vt infra de vsuf. lega. leg. illi. & de leg. j. leg. Titiæ. § nihil & leg. si quis inquilini. §. si ita. Accursius.

[k] SI mulieri. CASVS Testator instituit, extraneos & mulieri cum liberis legauit vsumfru. siue liberi moriantur, accrescit matri suæ: siue mater moriať, accrescit liberis Secūdo ponit quod testator instituit solos liberos, & voluit eos frui cum matre, cui reliquerat vsumfructum fundi. & dicit idem, vt si mater moriatur: accrescat liberis, & interim simul vtitur. Tertio. si testator extraneum & filios hæredes instituit: & mulieri cum liberis legauit vsumfructū, & dicit idem esse quod in primo. Viuia.

[k] Si mulieri. De aliquo fundo. Viuia.

[l] Cum liberis suis. Non institutis hæredibus: idē & si sunt instituti: vt j. subijcit. Azo.

[m] Habet. Videbatur enim quòd hæc coniūctio cū, facere cōditionem: vt quicūque eorum deficeret, vel mater vel filij, periret totum legatum vsusfructus, vt infra, de cond. & demō. l. Iulianus Paulus. sed non est ita: vt hic dicit. quandoque tamē in vsufructu sicut in proprietate fit para coniuncto. quod dic vt no. j. de lega. j. le. huiusmodi. §. si Titio.

[n] Habent. Scilicet in totum.

[o] Intelligendum. Vt ius accrescendi hinc inde habeat locum. Accursius.

[p] Non vt legatarios. Etiā vel simpliciter: sed vt simùl cum matre fruerentur. Sed qualiter est idem si soli liberi sunt hæredes. nec enim a seipsis legari potuit: vt infra de leg. j. le. plane. § penulti. & le. legatum delibatio. §. j. Respond. hic non legauit liberis sed mulieri vt frueretur cū liberis: vt supra posuit. Et ita liberi nō sunt legatarij in vsufructu, sed nudam habent proprietatem, & causalem vsumfruc. pro partes Sed tamen, vt dixi supra eis mortuis mater habet vsumfructum: & sic accrescit vsusfructus causalis, & mortua matre liberi habent vsumfructum causalem, non formalem quem haberent, nisi essent instituti. si autem liberi & extranei sunt hæredes liberi possunt intelligi legatarij in vsufructu, quem habēt formalem. Sed pro qua parte? Respon. pro dimidia eius partis in qua instituti sunt extranei, etiam habet mater & habet præterea pro tota parte pro quota sunt instituti filij: quia a seipsis non potuit eis legari: vt dixi, imo filij causalem vt dixi. le. tamen scribit hic quod vtilem debent habere: vt speciale sit in vsufructu. Sed Azo contra. Ac

[q] Et extranei hæredes. Repete secundum quod legauit testator vsumfructum mulieri cum liberis.

[r] Intelligendos. Vt ius accrescēdi hincinde habeat locum. Accur.

[s] Et per contrarium. Nam supra posuit quādo frui voluit matrem cum liberis. Azo.

Intel-

---

† Al. add. est.

† Quinis.

† Reuerti.

† Deminutus sum. P.F.

† Al. add eris

† P.F. tertiam al. sicū d.m.

† P.F. scius

† No. tex. secundum Bal. de dictione cū, quæ poniē coniūctiue: de quo no. in l. triplici de ver. sig. infra.

† Ita.

† P.F. ia

† P.F. scripserint.

† Mistim.

a Intelligendam. Et etiam liberos: vt supra le. pxi. in fine.
b Euentũ. Vt inde habeat locũ ius adcrescendi.
c SI pprietas fundi. Appellatione fundi plena continetur proprietas: vt s.e.le. idem Neratius. §. non solum.

proxim. subijcit alioqui essent verbis coniuncti: vt infra de hære: insti. l. si ita quis hæredes. Vel melius licet sint coniuncti verbis, tamen non habent ius adcrescẽdi propterea quia a diuersis percipiũt vsumfru. Azo. Sed certe imo videntur habere ius adcrescendi: vt infra de leg. ij. l. si duobus. § si. vbi fuit legatum Titio & posthumo p parte virili, & tamen habet locum ius adcrescendi. Solut. hic fuerunt omnimodo disiuncti: ibi autem saltem verbis coniũcti: inter quos est i° adcrescendi secundum lo. si non sint alij re, vel re & verbis coniuncti, vt infra, de leg. iij. l. re cõiuncti. Vel refert secũdum Azo. ab vno hærede relinquatur vt ibi, vel a pluribus vt hic. Et not. in superiori casu obligari hæredes insolidũ nõ facit fructuarios coniunctos.
p Vnde fit. Redit ad primum. Acc.

d Semissem duo. Scilicet, proprietarij habent: vt hic: & infra de vsufructu legã. leg. Sempronius Attalus. §. fin. sic & in proprietate duobus & vni relicta: vt infra de hær. instit. l. Titius. Accur.
e INterdum. Sed amittẽti, id est, ei qui amisit iam.
f Amiserit vsumfructum. Iniuria iudicis. Azo.
g Vsumfructum. amiserit non vtendo vel repudiando vel capitis diminutione.
h Quam amisit. secundum R. Et bene puncta sic, quã amisit, subaudi qui non est contestatus: consequitur ille qui est contestatus, vt & supra, de vsufr. l. si Titio. §. final. & infra, de except. rei iudi. l. & in eadem. § qui ex partem. & quod dicit, duntaxat quasi diceret non recuperat illam partem quam ipse met amisit: vt infra titu ij. l. iij §. idem Pomp. in fin.
i Obtulit. Cũ non possideret. idem & si contra possidentem egisset. Azo.
k A possessore. Qui scilicet, nunc possidet.
l Non domino. Imo domino. vt supra de vsufru. lege. dominus fructuario. §. finali. quæ est contra. Solut. vt ibi.

matre frui, debere dici matrem legatariam esse intelligendam, a & per omnia similem esse & in hoc casu iuris euentũ. b

Nota quod ei cui legatur proprietas, videtur etiam legatus vsusfructus causalis. Bald.

Aphricanus libro v. Quæstionum. X.

SI proprietas fundi c duobus, vsusfructus vni legatus sit: non trientes in vsufructu habent: sed semissem duo: d semissem fructuarius. Itẽ contrà, si duo fructuarij, & vnus fundi legatarius sit

Vlpi. li. xvij. ad edi. XI

INterdum pars vsusfructus etiam e non habenti partem suam, sed amittenti f adcrescit. Nam si vsusfructus, duobus fuerit legatus, & alter lite contestata amiserit vsumfructum, g mox & collegatarius, qui litem contestatus non erat, vsumfructum g amisit: partem dimidiam duntaxat quam amisit h qui litem contestatus est, aduersus eum, qui se liti obtulit, i à possessore k cõsequitur. pars enim collegatarij ipsi adcrescit, nõ domino l proprietatis, vsusfructus enim personæ adcrescit, & si fuerit amissus.

Vbi diuersi sunt grauati, & diuersi onerati, non habet locũ ius adcrescendi. Bald.

Papinianus libro ij. Definitionum. XII.

CVm singulis m ab hæredibus singulis eiusdem rei vsusfructus legatur: n fructuarij separati videntur non minus quàm si æquis portionibus o duob. eiusdem rei fructus legatus fuisset. vnde fit p vt inter eos ius adcrescendi non sit.

Vlpianus libro xvij. ad Sabinum. XIII.

CVm alius ab alio hærede vsumfructũ vindicat.

TITVLVS. III.

QVANDO DIES vsusfructus legati cedat.

Vlp. li. xviij. ad Sab. I.

QVanquã vsusfruct° q ex fruẽdo cõsistit, r id est facto aliquo eius s qui fruitur & vtitur, tñ semel cedit dies aliter atq; t si cui in mẽses, vel dies, vel annos singulos quid

QVANDO dies vsusfructus legati cedat.

QVanq. CASVS. Primo dicit quod vnus est vsusfructus, & simul incipit deberi pure & simpliciter relictus licet singulis annis vel pluribus vicibus fruatur fructuarius. Secundo dicit quod aliud est si alicui legetur vsusfruc. per singulos annos vel menses, vel dies quia plura sunt legata: & pluries incipit deberi adita hæreditate legantis, non prius. Tertio si legetur seruo hæreditario, ex tunc, id est, adita hæredita. cedet: non prius. sic si ex tempore legetur, nec vsusfructus nec actio cedit, ante diem venientem: licet alias quod debetur, ex die possit peti: sed male: quia obstat exceptio, hic tamen ipso iure non potest agere. Viuianus.

P.F. xvij

P.F. crassi

CVm singulis. CASVS. Instituit quis duos hæredes. ab vno reliquit mihi vsumfr. fundi, ab alio vsumfr. eiusdem fundi Titio legauit. dicit quod sumus separati ac si ab vno reliquisset duobus pro æquis portionibus: quia & hic sumus separati, & ideo non est ius adcrescendi. Viuia.
m Cum singulis. Scilicet, legatarijs. Azo.
n Vsusfructus legatur. Insolidum tam in persona hæredis quam legatarij. & ob hoc differt a casu sequ. Accursius.
o Æquis. Portionibus. A singulis hæredibus faciendis & singulis legatarijs: puta a Titio lego Cornelio, & a Sempronio lego Ciceroni vsumfructum in fundo Cabiano pro æquis portionibus, vt j.
q Quanquam vsusfructus. Pure relictus. Azo.
r Aliquo eius. Vnde & quoties vtitur, videbatur cedere: vt supra ti. j. l. j. §. pe. Accur.
s Cedit dies. Id est, Incipit deberi. sed venire diẽ, id est peti posse: vt j. de verb. sig. l. cedere non autẽ cedit quantum ad transmissionem: cum ad hæredẽ nõ transeat: vt C. de cad. tol. § in nouissimo.
t Aliter atque. Imo non videtur aliter: vt j. de vsuf. l. antep.

antepen. quæ est contra. Solu. legare fructus annuos vel menstruos perinde accipitur, ac si singulis annis legetur vsusfru. & hæc ibi patlficat. sed legare vsumfructum pure nō est pro eodem, ac si singulis annis leget vsumfru. quia primo casu semel cedit, & vnum est legatum, vt hic.

tur,[a] tunc enī per dies singulos, vel menses vel annos dies legati cedit. Vnde quæri potest,† si vsusfructus cui per singulos dies legatus[b] sit, an semel† cedat? Et puto non semel† cedere, sed per tēpora adiecta, vt plura legata sint: & ita lib. iij.† Digestorum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus vsusfructus legatus est. Et ideo si vsusfructus † legatus sit, qui quotidie percipi non potest,[c] nō erit inutile legatum: sed dies [ij] legatum habebunt,[d] quibus [vti] frui poterit,†

Dies vsusfructus legati cedit adita hæreditate: & si est dies apposita, ipso iure non cedit ante diem facit infrà de vsufru. leg. l. Sempronius Attalus. Et si est relictus per nomina multiplicatiua, vt in singulos annos, non censetur legatum vnum: sed plura, propter enumerationem temporum. Bald.

Dies aūt vsusfructus, item vsus non prius cedit, quā hæreditas[e] adeatur.[f] tunc.n. constituitur vsusfructus: cū quis iam [vti] frui pōt. Hac ratione[g] etsi seruo hęreditario vsusfructus legetur: Iulianus scribit, quāuis cætera legata hæreditati adquirantur, in vsufructu tñ personam dñi[h] expectari[i] quæ vti † frui possit. Item si ex die vsusfructus legetur, dies eius nondū cedit, nisi cum dies venit. posse enī vsumfructū ex die legari, & in dié, constat.[k] Non solum auté vsusfructus ante aditam hæreditaté dies non cedit, sed nec actio[l] de vsufructu. Idemq; & si ex die[m] fuerit legat' vsusfructus. Deniq; Scęuola ait, [&] agēté[n] ante diē vsusfructus nihil facere:[o] quāuis alias,[p] qui ante diē agit, malè agit.[q]

a quando in annos singulos vel annos plures, pluries cedit: vt hic & infra, de do. cau. mor. l. senatus. §. fin. & de an. leg. l. cum in annos. & j. ad l. Fal. l. j. §. si in annos.

a Quid legetur. puta x. iure vsusfr. vel proprietatis. & sic bene diximus.

b Legatus. Prædictis modis. i. per singulos dies.

c Percipi non potest. ꝓpter capitis deminutionē. Acc.

d Habebunt. id est in his diebus habebit legatum quibus frui potest. i. quibus fuit restitutus: vt j. titu. j. l. j. § fin. Acc.

e Hæreditas. scilicet legantis.

f Adeatur. tunc ergo cedit, vt possit frui: vt subijcit hic. non autem quo ad transmissionem: vt supra in princ. huius legis dixi. Acc.

g Hac ratione. quæ ex facto alicuius pēdet, vt in priuilegio huius legis.

h Domini. scilicet hæredis futuri: & dic quod alius fuit testator, qui legauit vsumfructū, & alius cuius hæreditas iacet.

i Expectari. in omni legato inspicitur persona domini, an habeat testamenti factionem, vel non: vt infra, de lega. ij. l. debitor. §. fin. Sed in vsufruc. inspicitur etiam & expectatur vt tunc cedat cum hæres. i. dominus adiuerit: vt hic, & j. de stip. ser. l. vsusfructus fine. & infra titu. j. l. si seruo. Accur.

k Constat. vt & supra, de vsufru. l. iiij. & tñ nō cedit ante diem: vt hic, & j. quādi. le. ce. l. ij. & iij.

l Actio. scilicet confessoria: vt j. si ser. ven. l. ij.

m Ex die. vsusfructus, vt etiā actio non prius cedat.

n Agentem. scilicet legatarium.

o Nihil facere. quia ipso iure nullā habet actionē.

p Quamuis alias. id est, in legatis relictis vel promissis ex die.

q Male agit. quia actionem habet, sed exceptione repellitur: vt j. de eo quod cer. loc. l. ij. §. si quis ita stipulet. & j. de verb. obli. l. eum qui calendis. Sed cōtra supra, de pact. le. iiij. Solu. vt ibi. Item facit j. ad leg. Iul. de adult. l. si maritus. § fin.

† In P. F. si vsumfructum per singulos dies legetur, vel in singulos annos, an semel cedet.

† An dies simul &c.

† P. F. simul.

† P. F. iiij.

† P. F. in fructus.

† P. F. potest.

† P. F. quod vti et frui.

TITVLVS IIII.

QVIBVS MODIS vsusfructus vel vsus amittatur. †

Vlpianus lib. xviij. † ad Sabinum. I.

Non solū vsumfructū amitti capitis deminutione cōstat, sed actionem[r] de vsufructu. & parui refert, verū iure[s] sit cōstitutus vsusfructus, an vero tuitione prętoris.[t] Proinde traditus[u] quoq; vsusfructus, item in fundo † vectigali[x] vel superficiario, † iure† [y] constitutus, capitis diminutione amittitur. sed ita demū amittitur capitis deminutione vsusfructus, si iam constitutus est. Ceterū si ante aditam hæreditatem, aut ante dié cedentem quis capite minut' fit: constat non amitti.[z] Si tibi fundus ex die legatus est, & vsumfructum mihi rogatus es restituere: videndū est, si capite minut' fuero intra diem legato tuo in-

QVIBVS MODIS vsusfruct. &c.

Non solū. CASVS. Legauit mihi vsumfructum si capite minutus fuero, amitto vsumfr. & actio. pro vsufru. competentem. cętera plana sunt. Viui.

r Actionem. amittitur etiā actio ipso iure, nisi quādo perit nō vtendo, quia per exceptionē tūc perit: vt arg. infra, de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.

s Iure. scilicet ciuili in testamento etiam directo.

t Tuitione prætoris. vt per fideicommissum: vt infra, si vsusfruc. peta. l. qui vsumfruct. & infra eod. le. si legatum.

u Traditus. ex causa venditionis inter viuos vel simili subaudi, amittitur capi. dimi. vt subijcit.

x Vectigali. Hoc iure prætorio.

y Iure. scilicet prętorio.

z Non amitti. quod enim nō est, amitti non potest: vt j. de cōditio. & demon. l. Titio vsusfruct. & infra, quemad. ser. ami. l. si partem. & infra, qui ad li. proc. non licet. l. Licinius. & infra,

† P. F. amittitur.

† P. F. j xvij.

† Ludo. Roma. so. xxij. sing. ccccccij. reprehendit Bald. hic in isto text. vide quæ dicūtur hic in interpre. Bolog.

† P. F. superficie.

† P. F. non iure.

vel in superficiario solo vel vectigali: vt infra de superficie. l. j. in fin. & hoc subijcit. vel alijs modis vt diximus infra, vsufruc. quemadmodum caueat l. si vsusfructus mihi §. illud.

sertum: ne [a] forte saluus sit mihi vsusfruct⁹, quasi ante diem cedentem capitis deminutio, † interuenerit: quod benignè dici potest. [b]

Id quod non est, perire non potest. Bald.

Vsq; adeo autem capitis deminutio † eum demum vsumfructũ perimit, † qui iam constitutus est: vt si in singulos annos, vel mẽses, vel dies legatus sit, is † demum amittatur, [c] qui iam † præcesſit. [d] Etsi † forte in annos singulos legat⁹ est: illius duntaxat anni vsusfructus mittetur. & si in menses: eius mensis. † si in dies: eius diei.

Not. in ver. Quod si ex duobus quod separatio & distinctio temporum habet vim distinctionis vt & verbis, & impedit ius adcrescendi. Bald.

Papinianus libro xvij. Quæstionum. II.

SI duobus separatim [e] alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est. cum si legatarium vnum substituas, [f] cui alternis annis legat⁹ sit vsusfructus: plena sit apud heredem proprietas eo tempore, quo ius fruendi legatario nõ est. Quod si ex duobus illis alter decedat: [g] per vices temporũ plena proprietas erit. neque enim adcrescere alteri quicquam potest: quoniam [per] propria quisque tempora nõ concurrente altero, fructus integros † [h] habuit: Si non mors, [i] sed capitis deminutio intercesserit: [k] quia plura legata sunt, illius anni tantum (si modo ius fruendi habuit) vsusfructus † amissus erit. Quod & in vno legatario, qui fructum in annos singulos accepit, defendendum est: vt commemoratio tẽporum [l] repetitionis [m] potestatem habeat. Cum singulis vsusfructus alternis annis legatur: [n] si consentiant [o] in eundẽ annum, impediuntur: quia † nou id actum [p] videtur, vt concurrant. † [q] multũ enim refert, duobus simul alternis annis legetur [r] (quod sapè vltra primũ annum [s] procedere non poterit: non magis, quam si vni legatum ita fuisset) an singulis alternis annis. nam si concurrere volent: aut impedirẽt [se] inuicem propter voluntatem: [t] aut (si ea nõ refragabitur) [u] singulorũ annorũ [x] fructus vacabit. [y]

Vsusfructus capitis deminutione amissus potest resumi ex dispositione repetita. & videtur dispositio repetita eo ipso, quod est facta commemoratio temporis. Bart.

Vlpianus lib. xviij. † ad Sabinum. III.

SIcut in annos singulos vsusfructus legari pot, ita & capitis deminutione † [z] amissus legari poterit? † vt adijciatur, *Quotiesq;* † *capite minutus erit, ei [do] lego*, Vel sic: *Quoties amissus erit*, & tunc si capitis deminutione amittatur, repetitus videbitur.

infra, de regu. iur. l. non potest. in fin. tim. & l. non videtur rem. Azo.

[a] Ne. Is est, an.

[b] Potest. vt saluus sit.

[c] Demum amittatur. per capitis deminutionem.

[d] Præcessit. imo videt amitti quod non est: vt in alia seruitute altero tẽpore relicta vt infra quemadmodum serui. l. si sic. quæ est contra. Solu. hic de amissiõe quæ fit per capit. dimin. ibi de ea, quę nõ vtendo. Accurs.

[e] SI duobus separatim. vt vn⁹ vno anno, alius alio vtatur. & ita hoc ad uerbium separatim non designat tantũ separationem in legando factam. sed in vtendo & fruendo faciendam, vt & j. ea l. §. fin.

[f] Substituas. id est, proponas.

[g] Decedat. in primo casu legis.

[h] Integros. & sic non habet locũ ius accrescendi: vt & supra de vsufru. accre. l. iiij. in prin.

[i] Si nõ mors. morte enim secuta non videt repetitus: vt infra eodem le. repeti. j. respon. & supra statim.

[k] Intercesserit. qñ duob. separatim alternis annis, & alter in suo anno capite minuitur.

[l] Temporum. scilicet singulorum: cum dicit singulorum annorum fructus lego. Azo.

[m] Repetitionis. Vt videatur repetisse vsumfructũ: ita quoties amissus erit vsusfructus do lego. Azo.

[n] Alternis annis legatur. separatim: vt vnus vno anno, alter alio anno vtatur: vt in principio legis.

[o] Consentiant. hic consensus est dissensus.

[p] Actum. Scilicet a testatore.

[q] Concurrant. in eundem annum.

[r] Legetur. quo casu concurrunt: cum ambo loco vnius habeantur.

[s] Primum annum. apertius dixisset: vltra annum: quia alius erat annus proprietarij. primum autem hic dicit respectu sequentium, & tertius erit primus & quintus: & sic in alijs alternatis.

[t] Voluntatem. testatoris. & hoc quãdo nõ apparet quis primo fuerit nominatus. alias ille habet primũ annum, vt supra de vsufruc. le. quoties duobus. Sed hoc casu quando est incertũ quis primo fuerit nominatus, quare nõ interuenit prætor: vt supra, de vsufruc. l. si cuius. §. denique & institu. de satisd. tuto. & cura. §. sin autem ? Resp. quia hic deficit actio, qua inçẽtata interueniat prætor: quæ est in illa l. si enim. scilicet cõmuni diuidundo. Item nec est fauor ætatis qui est in illo. §. instit. qui est magnus: vt C. de actio. empt. l. curabit. Vel verius dic quod etiam hic interuenit: vt infra, de leg. j. l. huius modi. §. fin.

[u] Non refragabitur. quia voluit eos vti simul in eundem annum.

[x] Annorum. scilicet alternorum.

[y] Vacabit, cum eodem anno simul fruantur.

[z] SIcut in annos. Capitis deminutione. scilicet capitis deminutione minima interueniente. cęterum si maximam vel mediam passus est fructuarius, denuo sibi legari non posset: vt institu. de capitis deminut. §. j. & ij. & iij. & C. de hæred. instit. l. j. & institu de hære qual. & diff. §. testamenti. hodie autem nõ amittit capitis deminutiõe minima: & ideo non posset fieri hæc repetitio: vt institu. de acqui. per arro. primo respons. nisi induita restitutione à principe post maximã vel mediã: vt supra, de po-

† P. F. minutio.
† P. F. minutio.
† P. F. peremit.
† ita
† P. F. præcessit.
† Et ita si
† Al. add. et.
† P. F. integri.
† P. F. fructus.
† Quod P. F.
† Concurrerent. P. F.
† P. F. a vij.
† P. F. minutione.
† P. F. potest.
† Quoties quis.

vnde tractatũ est, si cui quandiu viuat, vsusfructus legatus sit, an videatur repetitus, quoties amissus est? quod & Marcianus tentat. & puto repetitum videri[a] quare si vsque ad tempus† sit legatus, puta vsque ad decennium, idem erit dicendum.

Vsufructuarius viens ex repetitione habet ius adcrescendi, sicut haberet substitutus sibi nõ tanquam verbis, sed tanquam re coniunctus. Bald.

Hęc autem repetitio, quę fit post amissum capitis deminutione† vsumfructũ, quæritur an & ius adcrescẽdi secum[b] saluum habeat? vt puta, Titio & Mæuio† vsusfructus legatus est: & si Titius capite minutus esset, eidem vsumfructum legauit. Quæsitum est, si Titius ex repetitione vsumfructum haberet, an inter eos ius adcrescendi saluũ esset. Et Papinianus lib. xvij. † Quæstionum scribit, saluum esse perinde, ac si alius esset Titio in vsufructu † substitutus.

Hos† enim tametsi non verbis, re tamen coniunctos videri.

Quando non est repetita tota pars partis, illa pars repetita habet ius adcrescendi non respectu partis nõ repetita, imo sola cõsolidatur proprietati, sed respectu partis collegatarii. h.d. Bal.

Idem Papinianus quęrit: si Titio & Mæuio vsusfructus† legatus [esset,][c] in repetitione† vsusfructus non totum, sed partem Titio legasset:† [d] an viderentur coniuncti?[e] Et ait, si quidem Titius amiserit, totum Męuio†[f] adcrescere. quod si Mæuius amisisset:[g] non† totũ [Titio] adcrescere: sed partem ad eum,[h] partem ad proprietatem redire. quæ sententia habet rationem. Neq; enim[i] potest dici, eo momento, quo qs[k] amittit vsumfructum, & resumit,[l] etiam ipsi quicquam ex vsufructu[m] adcrescere. [n] Placet enim nobis, ei qui amittit[o] vsumfructum, ex eo quod amittit, nihil adcrescere.

Quicquid personæ cohæret, morte finitur. Bald.

de postul.l.j.§.de qua. & ita intelligendum est quod est infra, de an.leg.l. in singulos, & in l.illa. & facit infra, de vsufructu.lega.l.licet. Accur.

a Repetitum videri. Vt & infra, de euic.l. si rem quam.§.fin.

b Secum. Si postea morte soluitur.

c Legatus esset. Scilicet pure. Azo.

d Legasset. Sic puta: quoties Titius amiserit, ei do lego pro parte: vt & s.e.l.j.j.respon. At Męuio nihil relegauit, vt statim innuit, qd si Mæuius, &c. & quod dicit partem, nõ dicas dimidiam, scilicet totius. tunc eñ perinde esset, ac si legatus esset totius fundi vsusfruct⁹ vni, & alteri dimidia: & hoc propter cõcursum: vt C. de leg.l. cum quæstio. dicã igitur partem dimidiam ei⁹ quod amitteret. i. quartam totius.

e Coniuncti. Post amissionẽ vsusfructus, & resumptionem partis eiusdẽ. Azo.

f Męuio, id est, totam portionem Titij: Titius eñ statim etiam in momento portionem resumit quam testator ei accepit. vel dicas qđ per mortem Titius amisit: quo casu nihil relamit: licet fuerit repetitus: vt infra eod.l. repet.j. respon. quod nõ placet. Azo.

g Amisisset. Postquam. s. Titius amisit & partem recuperauit: alias si nõdum Titius amisisset, amitteret autem primo Mæuius: totum Titio accresceret. nam antequam Titius amittat, negari non potest eum re & verbis esse Titio coniunctum. Vel dic simul cum Titio. i. eodem tempore vel momẽto per capitis diminutionẽ. Et ad hoc optime aptatur sequens ratio, nec enim, &c. quare antẽ eo momento non posset dici accrescere, patet: quia qua ratione diceretur isti ab eo accrescere, eadem & illi ab isto: & ita nulli accresceret: & secundum hoc dic eo momento, id est, eo casu. Est alia ratio, quia cum ius vtriusq; sit in ea causa vt recedat: interim ius aliquod per actionem non vindicat: vt infra si certum petatur.l. pecuniam. Ratio aũt sequens, placet. o. &c. potest referri ad eum casum quando Titius primo, Mæuius secũdo amisit, patet duobus modis poni casum per hanc glos. Accur.

h Partem ad eum. Quęro quam? Resp. certum est quod id qđ amisit irrecuperabiliter, & accrescit, Męuio: non debet Titio accrescere Mæuio capite minuto. sed de medietate quam Mæuius amisit ex sua persona, pro parte quam resumpsit Titius: & sic pro quarta totius accrescit ei, pro alia proprietario, & sic est quarta. Quidam tamen dicunt totã medietatem quam habuit Mæuius ex sua persona, accrescere Titio, sed quomodo, cum non sit Męuio† coniunctus re, nisi in eo quod resumit? & in eis dicitis nõ accrescere. faciebat tamẽ pro eis supra tit.uj.l.interdum. sed ibi iniuste amiserat, hic iuste. & dicitur prędicta coniunctio durare: vt supra ead. le.§. hæc autem.

i Neq; enim. Bene dico partem nõ† totam: quasi dicat, ille cui accrescit in† totum pars defecta, talis debet esse,† vt potuerit ei accrescere omni tempore, postquam cępit esse fructuarius: vel saltem tũc cum† est pars defecta. huic autem non po† tuit accrescere, cum amittebat. vel cum resumebat, vel etiã in medio, id est, antequam restituatur. nec eñ potuit tunc cum pars est defecta. non potuit dico, quod irrecuperabiliter amisit: nec alius pro eo: quia in eo nullo modo erat alteri cõiunctus: sed in eo quod resumit, incipit re coniunctus esse. Azo.

k Quo quis. Titius.

l Et resumit. Separa literam faciendo repetitionem. nam est impossibile qđ eodem puncto & amittat & resumat. nam ita demum resumit, si prius amiserit: arg. contra infra, de oona.l. si Stichum.§. si quis. Sed ibi ponitur tempus pro quodam spatio quod plura puncta & horas continet. Et forte hic idem dici posset. nam & momentũ ponitur pro die quandoque: vt C. de fer.l. omnes. Azo.

m Ex vsufruc. Irrecuperabiliter amisso, id est, nec ipse vt hic: nec alius pro eo vt subijcit.

n Accrescere. Sicut enim Titio vsusfruc. Mæuij in totum accrescit, quando Titio in repetitione totus est legatus: vt supra eodem.§. hæc autem. ita si pars dimidia vsufruct. in repetitione est ei legata: quia immediate est Mæuio re coniunctus tantum: vt supra.§. proxi. pro medietate portionis quam amittit Mæuius, quæ est quarta totius, ei accrescit. & hoc est quod dicit, neque enim, &c. & ibi, placet enim nobis, &c. secundum R.

o Amittit. Irrecuperabiliter. & dic ex eo large. sic infra de incen.ruin.nau.l.j.§.j.

† diem

† P.F. minutione.

† Iste tex. est no. f in Barto. hic ad hoc quod quãdo copula cadit inter diuersas orationes, facit coniunctionẽ verbalem. ad quod con. C. l.j. §. his itaque C. de cad. tollen.

† v.

† In vsum fructum.

† cos

† P.F. vsumfructum legato.

† Al. add. autem.

† P.F. relegasset.

† P.F. sectio.

† neque

ff.V. Q Personæ

Morte quoque amitti vsumfructũ, non recipit dubitationem: cùm ius fruẽdi morte extinguat̃, sicuti si quid aliud, qđ personæ cohæret. a

Martianus lib. iij. Institutionum. IIII.

SI legatum vsumfructum legatarius alij restituere rogatus est: id agere prætor b debet, vt ex fideicõmissarij persona magis, q̃ ex legatarij pereat vsusfructus. c

Repetitio vsusfructus habet locum in vita, & non post mortem legatarii: nisi sit facta commemoratio hæredis. Bart.

Vlpianus lib. xviij. † ad Sabinum. V.

REpeti potest legatus vsusfructus amissus qualicũq; ratione, dummodo non morte: d nisi fortè hæredibus † e legauerit. Si quis vsumfructũ f solum serui alienauerit, per quem vsusfructus ei adquisit° est: dubiũ non est, quin vsusfructus per eum adquisitus retineatur. g Rei mutatione interire vsumfructũ placet. veluti vsusfructus ædium mihi legatus est: ædes corruerunt, vel exustæ sunt: h sine dubio extinguitur. † an & areæ? certissimum est, exustis ędibus, nec areæ, nec cæmentorum vsumfructũ deberi. Et ita † Iulian°. Si areę vsusfructus sit legatus, & in ea ędificium sit positũ: i rem mutari, & ita vsumfructũ † extingui constat. k Planè si proprietarius hoc fecit: ex testamento, vel de dolo tenebitur. l

Pomponius lib. quinto ad Sabinum. VI.

SEd & interdictum. Quod vi aut clàm, vsufructuario cõpetit.

Iulianus lib. xxxv. Digestorum. VII.

NIsi sublato ędificio vsumfructum areę mihi cesserit: tempore scilicet, quo vsusfructus perijt, transacto. m

---

a Personæ cohęret. Vt j. de lib. leg. l. nõ solũ. §. tale.

SI legatum. CASVS. Perit vsusfructus ex persona illius, cui vsusfructus est restitutus, non ex persona illius, qui restituit: vt hic. & idem habes infra, de vsufruct. leg. l. si quis. Viuianus.

b Prætor. Qui fideicõmissa introduxit: vt instit. de fideicom. hære. §. j. Accursius.

c Pereat vsusfructus. vt & infra eo. l. si legatum, & infra de vsufruct. leg. le. si quis vsumfructum.

REpeti potest. CASVS. Vsusfructus potest repeti quocunq; modo amittatur, dũmodo non amittatur morte. Si quis. Habeo seruũ per quem mihi quæsitus est vsusfructus in fundo. alienaui vsumfr. serui. certe retineo vsumfructum fundi. Rei. Si legetur mihi vsusfructus ædiũ quæ postea corruerũt, extinguitur vsusfruc. adeo quod nec areæ illius domus vsusfruct. debetur. Si areæ. Testator legauit mihi vsumfruct. areæ suæ, vel alienæ. hæres vel alius domin° in ea posuit ædificiũ. extinguitur vsusfruct. sed isti hæredes si fuerint extranei, de dolo tenentur, & interdicto, Quod vi aut clam, nisi sublato ędificio patiantur me vti sitit àrea. Viuianus.

† P. F. xvij

† Al. add. eius eum.

d Morte. Rei vel personæ, In persona enim mortui non potest reperi legatum: imo pro non scripto habetur: vt C. de cadu. tol. §. j. Accur.

e Hæredibus. Et tunc non eundem vsumfructum habebunt, sed diuersum: vt infra, de verb. obliga. l. stipulatio ista. §. si quis ita.

f Si quia vsumfr. Scilicet fundi.

g Retineatur. Idem est & si partem serui: vt C. de vsufr. l. inter antiquam. & l. fin. idem & si totum: vt infra eod. l. si seruo. & ī. de vsufr. l. qui vsumfr. §. fi.

h Exustæ sunt. Scilicet in totum: vt insti. eo. §. fin. & j. de ser. vrb. præd. l. seruitutes. §. si sublatũ. in fin. & §. de vsufr. l. si cui insulę. Sed contra j. eo. l. fundi. & l. sed & eo. & l. quid tamen. §. agri ibi, non tñ, &c. Sol. vt ibi in l. illa, sed & eo. & d. § agri.

i Positum. a quocunque.

k Extingui constat. Secus etiã in proprietate areæ legata, quia si redit ad aream, valet legatum: vt j. de lega. iij. l. si chorus. §. aream.

l Vel de dolo tenebitur. In nullo caso videtur verum quod hic de actione de dolo dicitur. aut. n. iam cœperat vsusfructum & tunc cessat de dolo: quia tunc locum habet interdictũ, Quod vi aut clam: vt infra quod vi aut clam. l. denique. in princ. & ar. j. ad leg. Aquil. l. item Mela. §. fin. & l. seq. & arg. ã. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum. aut nondum cęperat, quia hæreditas nondum erat adita: & tunc similiter datur interdictum, Quod vi aut clam. Item ex testamento: vt ã. de dolo. l. & eleganter. §. item si seruum. & j. de auro & argento lega. l. si imaginem. Item pro nihilo poneret extingui. nam ex eo videtur quod iam cœperat. Ad hoc respon. quatuor modis: vt dicas de dolo, id est ex testamento nomine doli. Secũdo quia hæc vel illa datur: quia illa ex testamẽto. Tertio dic quod competat de dolo siue cęperat vsusfr. siue nondum & si cęperat, cessat Aquil. quia ędificio nõ fit res deterior: vt j. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. Viuianus. & §. sed & si. & §. si salictũ. & §. sed & si puerũ. & §. cupisse. Eadẽ ratione nec interdictum datur: vt j. quod vi aut clam. l. e. si alius. §. si quis acervum. Nec obst. quod de annulo submerso & de similib° dicitur. ibi. n. & quod meũ est contrectatur: & res quę mea est, mihi abest. me nihil meum cõtrectatur. Item & alia ratione potest cessare interdictum, si ponas ædificantem nec fuisse prohibitum, nec suspicatum fuisse se posse prohiberi. puta si bene credebat fructuarium ignorare vsumfructum sibi relictum: & ideo eo sciente & patiente ædificabat. Item si non cœperat vsusfructus. multo minus dabitur aliqua prædictarum: & tunc pones verbum extinguitur, impropriè: vt j. vsufruc. quemadmo. ca. l. ij. §. desinere. & hoc nisi in testatoris area sit relictus. Quarto, vt loquatur in duobus casibus. i. quando hæres ædificauit in insula testatoris cuius vsusfructus relictus erat: & tunc datur actio ex testamento. Item interdictum si prohibitus fecit, vel si se prohiberi suspicatus est, & cœpit esse postea fructuarij vsusfructus. alias actio ex testamento tantum locum haberet. Item etiam in alio, quando alienæ areæ vsusfructus legatus est: & ille extraneus dolo malo: vt vsusfr. deberi non posset ędificauit: tunc enim hęres nullo modo tenetur, quia in culpa non est: & liberatus est quasi morte rei: quare, & contra extraneum vnicum superest actionis de dolo auxilium. Quod autem sequitur, nisi sublato, &c. nõ ideo dicitur vt interdictum, etiam si vsusfr. tempore non perijt, non cõperat: sed ob hoc vt etiã tunc competere dicatur, nisi vsusfruc. restituatur.

† Al. add. vsusfructus.

† In P. F. add. et.

† vsusfructus.

m NIsi sublato ędificio. Trãsacto. Alioquin fieret restitutio

reſtitutio ipſo iure vt ꝟ.quemadmo.ſer.amit.l.ſi lo cus.Azo. Sed quomodo cõpetere poteſt vel de dolo vel interdictum:cum vna biennio,altera anno tollatur.& vſusfruct.x.an.& hic dicit finito vſusfructu. dari interdictum.R.eſpon.loquitur ſecundum leges iſtas,quando finiebatur vſusfru.anno vel biennio continuo:& annus interdicti erat vtilis. Accurſius.

fru.primo caſu remanet in reſiduis:ſecundo caſu nõ remanet uſusfruct.& continua legem ſequ.cum iſta Viuianus.

d Acceſſio fuit,eodẽ caſu repete quo uillæ & fundi legauit uſumfru.ut ſupra eo.l. fundi & eſt fundus acceſſio:ut ſi gratia operis quod in uilla agebat, habuit fundum.econtra,ſi gratia fructuum fundi habuit uillam:ut ſupra de auro & argẽ to lega.le. & ſi nõ ſint.§. peruenimus.

† P. F. xvij.

Fundi. CASVS. Titius legauit uſumfruct. fundi in quo eſt villa,ſi villa deciderit, manet vſusfru.areæ in loco vbi fuit villa. & hoc ſiue villa fuit acceſſio fundi, quæ econtra fundus fuit acceſſio, vt ortus. tamẽ hoc eſt, ſi villæ & fundi relictus fuit vſusfructus. Viuianus.

† P.F. extinguetur.

a Legato. & per conſequens villæ quæ in eo eſt. Acc.

b Quia villa. mala ratio: vt infra le. quid tamen in princip.& ideo ſubaudi maxime. Accur.

† P. F. xvij.

c Sed & eo. Potero ſupra eodẽ. l.repeti.§. rei mutatione. contra Solu. hic habet vſumfru. in ſolo vbi eſt villa non quia villæ, ſed quia fundi totius quaſi cuiuſdam vniuerſitatis. nam idẽ eſt ubi omnium bonorum eſt vſusfructus relictus: vt ſupra,de vſusfruct. le. quoties.§.final. Accurſius.

Quid tamen. CASVS. Si domus diruatur cuius uſusfru.legatur, extinguitur uſusfr. Cætera plana ſunt uſque ad §. in nauis. Si legas mihi uſumfructum nauis,& per partes refecta ſit, uſusfruct⁹ non extinguitur: ſecus econtra eſt: quia tunc extinguitur uſusfructus, quĩ in domo locum habet.

† P.F. vſusfructus legatuſ.

† Area.

† P.F. vinea.

Quadrigæ. Si in quadriga mea, quæ quatuor equis ducebatur mihi uſumfructũ legaueris, & vnus equus deceſſerit. quæritur an extinguitur vſusfruc.in reſiduis tribus equis? Et diſtinguo,aut equorum,aut quadrigæ relinquitur vſusfru.

Licet mutetur forma in acceſſorio,non extinguitur in principali.Bald.

Vlpianus lib.xviij. † ad Sabinum. VIII.

Fundi vſufructu legato, a ſi villa diruta ſit, vſusfructus nõ extinguitur † (quia villa, b fundi acceſsio eſt) non magis, quam ſi arbores deciderint.

Paulus lib.iij. ad Sabinum. IX.

Sed & ſi eo quoque ſolo in quo fuit villa, vti frui potero. c

Vlpianus lib.xviij. † ad Sabinum. X.

Quid tamen ſi fundus, villæ acceſsio fuit: d videam⁹, ne etiã fundi vſusfructus extinguatur? & idem dicẽdũ eſt, e vt non extinguatur. Non tantum ſi ædes ad areã redactę ſunt, e vſusfructus extinguitur: verum etiam, ſi demolitis ædibus, teſtator alias nouas reſtituerit. Planè, ſi per partes reficiat: licet omnis noua facta ſit, aliud f erit nobis dicẽdũ. Agri vel loci vſufructu legato, † ſi fuerit inũdatus, g vt ſtagnũ iam ſit, aut palus, ꝓculdubio. h extinguetur. Sed & ſi ſtagni vſusfructus legetur. & exaruit, ſic vt ager ſit factus: mutata re, vſusfructus extinguitur. Nõ tamen, ſi arui † vſusfruct⁹ legetur, & ibi vites † ſint poſitæ, vel contra: puto extingui. i Certè k ſyluæ vſufructu legato, ſi ſylua cæſa, illic ſationes fuerint factæ: ſine dubio vſusfructus extinguitur Si maſſæ vſusfructus legetur: & ex ea vaſa ſint facta, vel cõtra: Caſsius apud Vrſeium ſcribit, interire vſumfructum. quam ſententiam puto veram. Proinde & ornamentum diſſolutum l aut transfiguratum, extinguit vſumfructum. In nauis quoque vſufructu, Sabinus ſcribit, ſi quidem per partes refecta ſit: vſumfructum nõ interire. Si † autem diſſoluta m ſit, licet ijſdem tabulis, n nulla præterea adiecta, reſtaurata ſit: vſumfructum extinctum. quam ſententiam puto veriorem. Nam † & ſi domus [ex ijſdẽ cæmẽtis tignisq;] fuerit reſtituta: vſusfructus extinguitur. Quadrigæ vſufructu legato, ſi vnus ex equis deceſſerit, an extinguetur vſusfructus, q̃ritur. † ego puto multum intereſſe, equorum an quadrigæ vſusfruct⁹ ſit legatus. nam ſi equorũ: ſupererit in reſiduis, ſi quadrigæ: nõ remanebit, quoniam quadriga eſſe deſijt.

† Sin.

† Nam & ſi domus diruta fuerit & ex, &c.

† Al. addet.

Pau.lib.iij.ad Sab. XI.

Niſi alius o ante diẽ legati cedentẽ ſubſtitutus ſit.

Mutato miniſterio ex quo dependet effectus, intelligitur res mutata.Bal.

Vlpianus lib. xviij † ad Sabinum. XII.

† P. F. xvii.

e Redactæ ſint:& nullæ aliæ ſunt refectæ.

f Aliud. ut non extinguatur, nam quãdiu pars etiam minima ſupereſt, etiam in deſtructa habet uſumfructũ: ut ſupra de uſufru, l.ſi cui inſulæ.

g Inundatus.ante mortem uel poſt mortem teſtatoris.

h Proculdubio.ut infra eodem. leg.ſi ager.

i Puto extingui. hoc ideo forte:quia etiam uinea durante, ſationes ibi fiũt: unde quaſi non ſit forma mutata, non perit uſusfructus, quaſi magis in ſolo ſit uſusfructus quæ ſitus:ut infra,de ſeruitut.ruſtico. prædio.l. certo. in ſylua autem non fiũt ſationes, unde ſi fuit cæſa, & fiant ſationes. rei mutatione extinguitur uſuſfructus, ut hic ſubijcit.

k Certe. uel aduerbium, uel nomen.

l Diſſolutum. Id eſt, diſſolutio ornamenti. Accu.

m Diſſoluta. tota ſimul. Accur.

n Licet ijſdem tabulis mutato conſilio. nam ſi ea mẽte uterẽ eficiatur, diſſoluta ſit, ruſus compoſita eadẽ eſſe incipit: quę diſtinctio in domo nõ admittitur: ut infra de verbo.oblig.l inter ſtipulantem. §. ſacram nauis.quæ eſt contra. & infra ſolu.l. qui res.§.aream.

o Niſi alius.ſ.equus. ſic & l legato ꝓprietatis arẽ ꝟ, de leg.ij.l.peculium.§.quadrigæ. Accur.

 Si cui

SI cui balinei,[a] vsusfructus legatus sit, & testator habitationē [ex] hoc fecerit, vel si tabernæ, & dietam fecerit: dicendum est, vsumfructū extinctum. Proinde & si histronis[a] reliquerit vsumfructum, & cum ad alium ministerium[b] transtulerit: extinctum[c] esse vsumfructum. dicēdum erit.

Lex ista legitur duobus modis. secundum primam lecturā breuiter hoc dicit: Fructus efficiūtur fructuarii, cū ab eo sint in horrea recōdite. bo. fi. possessoris eo ipso quod sunt a solo separati secundum primam lecturā. secundum aliam lecturam h. d. Vsufructuarius facit fructus suos, si suo nomine a solo separētur: sed bonæ fidei possessoris, a quocunque a terra separentur secundum istam lecturā Iulianus nō corrigit Labeonem, imo declarat, et istā puto verā: quia imo iurisconsultus approbat dictum Labeonis ibi, Sed vt verum, &c. Bar.

Paulus libro iij. ad Sabinum. XIII.

† SI vsusfruct.[d] messem fecit, & decessit: stipulam,[e] † quæ de messa † iacet, hæredis eius esse, Labeo ait:[f] spicam[i] † quæ terra teneatur, domini fundi esse: fructumque percipi[g] spica aut fœno cæso, aut vua adempta, aut excussa olea: quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta sit. Sed vt verum est,[h] quod de olea excussa scribit:[i] ita aliter obseruandum de ea olea, quę per se decidit. † [k] Iulianus ait, fructuarij fructus tunc fieri, cum eos perceperit:[l] bonę fidei autem possessoris mox, q̄ à solo separati sūt.[m]

Pomponius lib. v. ad Sabinum. XIIII.

EXcepta capitis deminutione, vel morte,[n] reliquę causę[o] vel pro parte[p] interitum vsusfructus recipiunt.

Vlpianus lib. xvij. † ad Sabinum. XV.

INterdum[q] proprietarius ad libertatem perducet,[r] si fortè vsusfructus fuerit tandiu legatus, quandiu manumittatur.[s] nam incipiēte proprietario manumittere, extinguetur vsusfructus.

Ex testamento diuersorum non est locus iuri adcrescendi, quam legem not. quia est vna de regulis in materia iuris adcrescendi. Bar.

Idem libro quinto Disputationum. XVI.

SI sub conditione mihi legatus sit vsusfructus, medioq; tempore sit penes hæredē: potest hæres vsumfructum alij legare. quę res facit, vt si conditio extitit mei le-

SI cui balinei. CASVS. Si status rei cuius vsumfructum testator legauit, mutatus sit: extinguitur vsusfructus, de quo subijcit duo dicta in quibus extinguitur vsusfructus. Viuia.

[a] Histrionis. & hoc cū nomen artificij in legando expressit: puta lego seruum meum histrionem. & postea ad aliud artificium transierit seruus: vt quia lecticarius fiat secus si ad aliud transierit officium seu ministerium q̄ non sit artificium: vt si fiat cocus: quia tunc non extinguitur: vt infra de leg. iij. l. legatis. §. si ex officio. Item secus si proprium nomē esset expressum in legato da proprietate: licet in vsufructu hoc non distinguatur: argumento supra, de capitis dimi. l. tutelas. §. respon. & infra de ali. & cib. leg. l. Mela. Sed arg. contra infra de vin. & ha. l. cæterum. §. mulieri. Accu.

[b] Ministerium. i. artificium.

[c] Extinctum. Id est, non incipit, si nondum cœperat: vel si cœperat, extinguitur.

[d] SI vsufructuari. quærebatur si vsufructuarius fecit messem id est secauit segetem, & adhuc non est in horreo recondita vel coacta id est batuta cuius sit? & dicit Labeo quod est hæredis fructuarij: & idē in olea, & vua collecta, licet nondum coacta, vt inde sint fructus extracti. sed aliud est, ad huc tenetur in terra spica, vel vua in vinea: quia tūnc est proprietarij. Item aliud est in ea oliua vel fructu, qui per se cecidit: quia est proprietarij. Sed Iulianus corrigens dicit quod nō sunt fructuarij vel heredis eius, nisi sint in horreis reconditi. in bonæ fidei autem possessore efficiuntur eius eo ipso quod a solo sint separati, secūdum omnes, Labeonem. s. & Iulia. Vel dic secundo q̄ facit differentiam inter fructuarium & bonæ fidei possessorem: quia fructuarij fiunt statim quod a solo sunt separati vel a se vel ab alio nomine suo: sed bonæ fidei possessoris a quocunque separentur, & cuiuscunque nomine.

[e] Stipolam id est blauam factam, siue messem.

[f] Labeo ait. Et male. Azo.

[g] Fructumque percipi. Dicit Labeo.

[h] Sed vt verum est. i. sicut est verum, secūdum Labeonem: ita & hoc est verum quod subijcit secundū eundem corrigitur tamen primum per Iulianum. Itē not. quod hic est similitudo per contrariū vel expone secundo, vt sonare videt, secundū Io. & Azonē. quod fructuarij fiant statim vt suo nomine a solo separati sunt: sed in bonæ fidei possess. nō requiritur suo, vel alieno nomine percipiantur: Azo.

[i] Scribit. Labeo.

[k] Decidit. Hoc n. non est hæredis fructuarij:

[l] Perceperit. Nō nūc si ab alio percipiatur nō nomine fructuarij, vel p. se ceciderit os. & sic p̄dicta non corrigit, secundum Ioan. & Azo. vt hic, & j. de vsu. le. qui scit. §. in alie. o. & §. præterea. secundum secūdum casum, sed secundum primū percepit, & in horreo recondidit.

[m] Separati sunt à quocunque vel cuiuscunque nomine secundum secundū casum, vel etiam secundum primum.

[n] EXcepta. Nota ic. qbus duobus modis in totū tollitur vsusfr. vt j. eod. l. iij. §. fi. & C. de vsufruct. l. corruptionem. in fin.

[o] Reliquæ causæ. vt non vtendo & rei mutatione.

[p] Pro parte. vt j. eo. l. placet. Accur.

INterdum. CASVS. Si cui vsusfruct. serui legetur quaodiu manumittatur: eo manumisso extinguitur vsusfruc. Viuia.

[q] Interdum. Hodie semper ad libertatem proprietarius perducet: vt C. commu. de ma. l. j. § j. sed fructuarius non: vt ibi dicitur.

[r] Perducet. s. seruū in quo habet proprietatem, & alius vsumfructum.

[s] Manumittatur. a proprietario. Accur.

SI sub cōditione. CASVS. Reliqui vsumf. sub conditione, si nauis ex Asia venerit. vsusf. interim est apud hæredē: & idē hæres alij legare pote. it. q̄ … cōditio

† P. F. incipit, Si fructuarius.

Lu. ro. I. sua sin. so. xx. fin. cccccxlix. dicit istū text. pbare quod appellatione fructus venit palea: sed dic q̄ text. nō loquitur aliquo pacto de palea: nec si bñ inspiciat hoc pbat. Bolo. Adde quod si te. noster hoc nō p̄ bet vt voluit Bol. in nouia suis interpre. hic tū pro Lud. Ro. ego adduco textū hoc p̄bantem, si sub siliter videat in l. fi. §. fi. C. de seru. & aqua. quē tex. alleg. Baptist. de Castellio. in addit. Lud. Ro. vbi supra.

† P. F. in messe

† Al. add. autem.

† P. F. deciderit.

† P. F. xvij.

tio mea extiterit, vſusfru. illius cui hæres legauit, extinguitur, & ad me redibit: & ſi ego vſumfr. amittā, non redibit ad illum cui hæres tuus legauit. Viuia.

a Finiatur. Quia ius quod habebat, & nō plus videtur legaſſe. vt infra de leg. j. l. ſi domus. §. pe.

ced. l. j. §. hac ratione. & infra, quando dies leg. ced. l. cum ita. in fin. & ℑ. de ſtip. ſeruo. l. vſusfructus. vnde nō nocet dominij mutatio de hęreditate in hęrede.

k Dominio. Scilicet ſerui.

gati: vſusfructus ab hærede relictus finiatur. a Quod ſi ego vsūfructū amiſero: b non reuertetur ad legatarium, c cui ab hærede purè legatus fuerat: quia ex diuerſis teſtamētis ius coniūctionis non contingit. d

Conſolidatio voluntaria perimit vſumfructum: nec poſtea reuiuiſcit. Bar.

Iulianus lib. xxxv. Digeſtorum. XVII.

SI tibi fundi vſusfructus purè, proprietas autem ſub cōditione Titio legata fuerit, & pendente conditione dominium proprietatis adquiſieris, e deinde cōditio extiterit: pleno iure fundum Titius habebit. neque intereſt, f quòd detracto vſufructu ꝓprietas legata ſit. Dum enim proprietate adquiris, ius omne legati vſusfructus amiſiſti. g

Pomponius lib. v. ad Sabinum. XVIII.

SI ſeruo hæreditario ante aditam hæreditatē legatus vſusfructus fuiſſet: magis placet, adita hæreditate eum vſum fructum ad te h tranſire nec interire quaſi mutato i dominio. k quia nec dies ante ceſſerit, quam tu hæres extiteris.

Caius li. vij. ad edictum prouinciale. XIX.

NEque vſusfruct9, l neque iter, actusve m dominij mutatione amittitur.

Vſu partus retinetur ius locium a ſciente: ſecus ab ignorāte Bartolus.

Paulus lib. xv. ad Plautium. XX.

IS, qui vſumfructum, habet, ſi tantùm vtatur: quia exiſtimet ſe vſum tantùm habere, an vſumfructum retineat? Et ſi quidem ſciens ſe vſumfructū habere, tantùm vti velit. nihilominus & frui videtur. n ſi verò ignoret; puto eum amittere fructum. o nō enim ex eo quod habet, vtitur: ſed ex eo, quod putauit ſe habere.

Modeſtinus li. iij. Differentiarum. XXI.

SI vſusfructus ciuitati legetur, & aratrū in ea† inducatur, †† ciuitas eſſe deſinit: vt paſſa eſt Carthago: p ideoq; quaſi morte deſinit habere vſumfructum.

Vxor retinet poſſeſſionē per maritum: & maritus per vxorem & idem per reliquam familiam. Bar.

Pomponius li. vj. ad Q. Mutium. XXII.

SI mulieri vſus domus

b Amiſero. Poſtquam iam habuero Accur.

c Ad legatarium. ſed ad proprietatē. Accur.

d Non contingit. Vt & argu. infra de bo. po. l. ſed cum patrono. in princip. & infra de trib. le. procuratoris. §. ſi plures. & §. ſi duas. Sed argumē. contra infra de re mil. l. ſi certarum. §. Iulianus. & §. qđ ſi alterutra.

SI tibi. CASVS. Teſtator vſumfructum mihi pure legauit, Titio autē proprietatem nudam ſub cōditione ſi nauis ex Aſia venerit. conditione pendente ego fundum emi ab hærede. & ſic per conſolidationem amiſi vſumfructū formalem. extitit poſtea conditio plena proprietas ad eum tranſibit, licet fuerit nuda legata.

e Acquiſieris. emēdo ab hærede.

f Neque intereſt. Non eſt differentia reſponſionis prædictæ: vel in prædicta reſponſione diſtinctio. ſed contra ſupra, de vſufruc. l. dominus fructuario. Solu. ibi amiſit proprietatem ex cauſa, quę fingit nō dum proprietatem quæ fuiſſe: hic non ita. Azo. Vel ſolue vt ibi. Accur.

g Amiſiſti. Propter conſolidationem ac ſi dominiū mutaretur. Accurſius.

SI ſeruo. CASVS. Deceſſiſti relicto hærede. tu tamen habueras ſeruū. antequam tuus hæres adiret hære. illi tuo ſeruo relictus fuit vſusfruct. an hæredi tuo acquiratur? Et reſpond. ꝙ ſic; & valebit legatum cū hæres adhibit, quia dies nō cedit ante aditā hæreditatem. Viuia.

h Ad te. Scilicet hæredem.

i Mutato. Quod fieret, ſcilicet interiret, ſi hæreditati, quæ domina eſſet, quæreret, & per eā hæredi fuiſſet; vt ℑ. ad legem Aquil. l. huic. ſecundo reſp. & ℑ. ſi quis teſta. liber iuſ. l. j. §. j. hic antē non cedit niſi hæreditate adita; vt hic, & ℑ. quando dies vſusfru. le,

NEq; vſusfructus. CASVS. Si habeo in fundo tuo ſerui. perſonalem vel realem, eū non perdo, licet tu alienes proprietatē fundi.

l Neque vſusfructus. vt & ſupra de vſufruc. l. locum. §. proprietatius.

m Actusve. Vt infra de ſer. ruſti. prædi. l. via. §. ſi fundus Accurſius.

IS, qui vſumfructum. CASVS: Si habeo vſumfructum in fundo tuo & tantum vtor: aut facio ſciens. aut ignorans. primo caſu retineo vſumfr. nec amitto. Secundo caſu amitto vſumfru. Viuia.

n Videtur. Quia ius ſuum ſeruit durare: vt argu. infra, quib. modis pignus vel hypo. ſol. l. ſicut §. non videtur, & infra quemadmod. ſerui. amit. l. ij. & l. ſi ſtillicidij. §. fina.

o Fructū. Sed an habeat vſum? Videtur quod non, nam ſic errando tempore quęreretur: quod eſſe non debet: vt ℑ. de vſucap. & l. ſi fur rem. §. j. Quare dicas durare vſumfruct. licet non durer quantum ad cōmodum vſusfruct9, vt hic dicit, ſed vſus. Item not. hic errorem nocere. ſic & infra de accepti la. l. & per iuſiurandum. §. ſi quis vſū fructum, & infra de rebus dubi. leg. qui habebat. & ℑ. de acquiren. hæredi. l. is qui putat. & de teſta. l. qui a latronibus. & infra quemad. ſer. amit. le. ſi quis alia aqua. & l. fin. Accur.

SI Vſusfructus. CASVS: Si legeē vſusfruc. ciuitati & in eam inducatur aratrum: an vſusfr. amittat? Et reſpond. quod ſic. Viuia.

p Carthago. Et Troia. Idem forte ſi eo propoſito inde diſcedant homines, ne eo reuertantur; vt ℑ. de col. bo. l. penn. j. reſpon. niſi communicato conſilio ex ſeipſis ciuitatem conſtituant: quia etiam eadē eſſe viderur ciuitas.

SI mulieri. CASVS. Mulier cui relictus eſt alicui9 rei vſusfructus, per maritū retinet vſū, ſi abſens fuerit. Item retinet per familiam. idem ecōtra; quia

† Eam.

†† Quomodo euertēdis olim vrbib. aratrū inducerēt, pulchre Cælius Rhodiginus li. xuij. ca. v. Vnde Hora. l. j. Car. Imprimeretque muris hoſtile aratrū Exercitus inſolens.

† Ducatur

fiue retinet per vxorem: quia magis videtur vir vti p vxorem, quam vxor per virum. Viuia.

a Profecta sit. Non relicta familia in domo, & per hoc differt a casu seq.

b Reliquisset. Per quā retinetur seruitus: vt ῑ. quēadmodum ser. ami. l. vsu retineiur.

k Restitui possit. De stricto iure, secus de æquitate vt ῑ. de acqui. rerum domi. l. adeo. §. insula, & §. qđ si post. ῑ. quemadmo. ser. amit. l. si locus.

l De quibus. i. de itinere & actu quo ad rigorem iuris: sed de æquitate similiter secus: vt ῑ. de itine. actu que priua. l. prime. §. si quis vel. Accursius.

legatus sit, & illa trans mare ꝓfecta sit, a & cōstituto tempore ad amittendum vsum abfuerit. maritus vero domo vsus fuerit? retinetur nihilominus vsus, quēadmodū si familiam suā domi reliquisset, b eaq; † c peregrinaret. Et hoc magis dicēdum est, si vxorem d in domo reliquerit maritus, cùm ipsi marito vsus domus legatus sit.

Idem lib. xxvj. ad Quin Mutium. XXIII.

SI ager, cuius vsusfructus noster sit, flumine vel mari inundatus fuerit: amittitur e vsusfructus: cùm ipsa etiam proprietas eō casu amittatur. Ac ne piscando quidē retinere poterimus vsumfructum: sed quēadmodum si eodem f impetu discesserit † g aqua, quo venit, restituitur proprietas: ita & vsumfructum restituendum, dicendum est.

Iabolenus lib. ii. ex posteriorū Lab. XXIIII

CVm vsumfructum horti haberem, flumē hortum occupauit: deinde abeo recessit. ius quoq; vsusfructus restitutū h esse, Labeoni videtur: quoniā † id solū i perpetuò eiusdem iuris mansisset. † Ita id verū puto, si flumē inundatione hortū occupauit. nā si alueo mutato, īde manere cęperit: amitti vsūfructū existimo: cùm is locus aluei publicus eē cœperit, nec in pristinū statum restitui possit. †

k Idem iuris [in] itinere actuque † custodiendū esse ait Labeo. de quibus l rebus ego idem. quod in vsufructu sentio. Labeo [ait,] Nec si summa terra m sublata ex fundo meo, & alia regesta esset: n idcirco meum solum esse desinit, non magis, quā stercorato agro.

Pomponius lib. xj. ex variis lection. XXV.

PLacet o vel certę partis, vel pro indiuiso vsumfructum non vtendo amitti.

Paulus libro primo ad Neratium. XXVI.

SI ager ab hostibus occupatus, seruusve captus, liberatus fuerit: iure postliminij restituitur † p vsusfructus.

Idem libro secundo Manualium. XXVII.

SI seruus, in quo vsusfructus alienus est, noxæ dedatur a domino proprietatis vsufructuario, liberabitur, q cōfusa seruitute proprietatis comparatione.

Idem lib. xv. † ad Plantium XXVIII.

*SI vsusfructus † alternis annis legetur † non posse non vtendo eum amitti: r quia plura sunt legata.

Per colonum suo nomine possidentem nō retinet fructuarius possessionem, licet vsumfructū locauerit, & annuam receperit pēsionem: sed per colonum colonus bene retinet possessionē. Bal.

Vlpianus lib. xviij † ad Sabinum. XXIX.

POmponius quærit, ...

c Eaque. Scilicet. mulier.

d Vxorem. Quæ secum potest vti: vt infra, de vsu & ha. l. cæterum. §. mulieri. Accu.

SI ager. CASVS. Habeo vsumfructū in agro. flumen cum impetu inundat agrum. virum vsumfruct. amittā? & distinguitur. Nā in prima parte flumen fecit alueum: in secunda non. Idē dicit lex sequēs vsque ad l. placet. ῑ. e. Viuia.

e Amittitur. Vel restitui. de rer. di. §. alia sane. contra. Solut. hic inundauit vt alueum sibi faceret: vt & supra eod. l. quid tamē. § agri. & infra de acquir. rerum do. l. ergo. §. alluuio. possessionē autem constat amitti: vt infra de acqr. possess. l. qui vniuersas. §. item quod a mari.

f Si eodem. Id est, simili impetu. & hoc de æquitate. Vel hic mutat casum quando eodē: & sic non fecit alueum. sed supra, nō eodē: & ita ibi esset secus. Et dic reuertitur quatenus de facto exiuit. Et secundum hoc nō est contra. ῑ. de acquir. rerum. do. l. adeo. §. insula. in fi.

g Discesserit. Mutat ergo casum: quia supra fecit alueum hic non: & sic non obstat. ῑ. de acquir. rerum. do. l. adeo. §. insula in fine. Vel eodem, id est. simili impetu. & hoc de æquitate. Accur.

h CVm vsumfructū. Restitutū. quatenꝰ de facto recessit. vere autē nō a misso: vt vero hoc primo casu.

i Id solum. illa terra.

m Summa terra. id est, supereminēs.

n Regesta esset. Id est, alia terra reposita.

o PLacet. ῑ. e. le. excepta. Accursius.

p SI ager. Restituitur. nam & res habent postliminium: vt ῑ. de capti. & postli. reuer. l. postliminium. primo respōso. Accursius.

SI seruus. CASVS. Vsusfruct. cuiusdā serui meus erat proprietas autem tua. ille seruus mihi damnum dedit, & tu dedisti eū pro noxa. confunditur vsusfructu. & ita tu liberaris, qđ nō teneris mihi in alio. Viuia.

q Liberabitur. Proprietarius a præstatione vsusfructus.

SI vsusfruct. CASVS. Titius legauit mihi vsumfr. alternis annis. & tot sunt legata, quot sunt anni in vsufruc. nō possum perdere iuria præsumptione non vtēdo. Viuia.

r Amitti. Vsusfru. tamen vniuscuiusque anni decennio inter præsentes, viginti inter absentes tollitur. ex quo competere cœpit: quia omnis obligatio quæ recipit dationem per singulos annos, pōt tolli ex quo competere cœpit: vt C. de præscrip. triginta annorum lege. cum notissimi. §. in his. secundum Irnerium & Azonem, vt ibi dixi.

POmponius. CASVS. Ego fructuarius locaui in quinquēniū proprietario: ꝓprietarius vero ahj percipiendi fructus ꝓprietario: plenam

[margin notes:]
al. additum.
† Recessere.
† Posterioribus.
† P.F. ge.
† Al. add. sed.
† P.F. posse.
† P.F. & actu al: & actuque.
† P.F. restituetur.
† P.F. 13
* Coniunge l. 7. quēadmo. ser uit. amitt. leg. 13. de vsufr. leg. Duar.
† Fructus.
† Al add. constat.
† P.F. 17.

p'eam proprietatē vendidit, an amittā vsumfr. resp. q sic. Sed quid: ego locaui proprietario: & ipse locauit, an perdam non vtendo? dicit q non, imò retineo ius si non vtor. sed si locauit alij suo nomine: quia conductor non fruitur nomine meo: secus est. nam hoc casu amisso vsumfr. neq; retineo. sed si ego vēdidi ppñetario vsumfr. vsq; in quinquenniū: & ipse ppñe. alij simpliciter vēdet: perdo nō vtendo vsumf. quia non meo nomine fruitur emptor.

Idem Pompo. Testator legauit mihi vsumfr. fundi: & rogauit me vt Titio restituam. quamuis cessEt Titius petere: nō perdit Titius vsumfru. vtente me legatario. Vinia.

[a] Si fundum. i. fundi vsumfru. Accur.

[b] A me. Vsufructuario. Accur.

[c] Amitti. Imo contra: vt C. de præscr. xxx. anno. l. male. quæ est cōtrà. Solu. hic alius pēsionem soluit. & alius tenet: & ego fructuarius possidere desij tradendo proprietario emptori: vt ĵ. de acquir. poss. l. iij. §. quod si seruus: sed repeto per cōdi. ex le. vt C. de acquir. pos. l. fin. Azo.

[d] Non esse. Forte quia locaui ad tempus vsumfr. quo finito reuerti ad me vsusfr. debebat: alioqui amissionis non videor pati incommodum. Accur.

[e] Locauerit. etiam suo nomine: vt ĵ. de acqu. pos. l. qui vniuersas. §. si. quia frui videor per istā interpretatiuè.

[f] Suo nomine. cū à me non cōduxisset.

[g] Fruitur. Vere vel interpretatiue vt ŝ. proxi. respon.

[h] Vsumfru. i. facultatem fructuū percipiendorum.

[i] Amitti. sed quid nocet mihi amissio cum iam vendideram? Respon. vendideraā ad tempus perceptionem fructuum, vel vendideram pro decem singulis annis: sed forte remanet personalis.

[k] Idem Pomponius. Alias. §. idem Pompo. & alias l. si legatum. & facit infra si vsusfru. pe. l. qui vsumfructum. & supra eod. l. si legatum. Accur.

[l] Pro te. i. tuo nomine, vt tu non amittas, an vero pro me, & mihi noceam.

[m] Actionem. ex testamento. & dic. i. efficacem.

[n] Habiturum. nec obest tibi quod ego possedi.

si fundū[a] à me[b] ppñetarius cōduxerit, eumq; fundū vendiderit Seio, vsufructu non deducto: an vsumfructū per emptorē retineam? & ait: licet ppñetari' mihi pensionē soluerit, tñ vsumfructū amitti:[c] quia nō meo noīe, sed suo fruit' est emptor. teneri planè mihi ex locato proprietarium, quāti mea interfuit, id factū non esse:[d] quanquā si a me conductū vsumfructum qs alicui † locauerit:[e] retinet vsusfructus. Sed si proprietari' locasset suo nomine:[f] dicendum amitti. non eñ meo nomine fruitur[g] colonus. Sed si emptum à me vsumfructum[h] ppñetarius vendidisset: an amitterē vsumfructum, quærendū est. Et puto amitti,[i] qm̃ & hic nō vt à me empto fruit̃ fundi emptor. Idē Pomponius[k] quęrit: Si legatum mihi vsumfructum rogatus sim tibi restituere: † an pro te[l] frui videar, nec amittatur vsusfruct'? & ait dubitare se de hac quęstione, sed est verius, quod Marcellus notat: nihil hanc rem fideicōmissario nocere. suo enim nomine vtilem actionē[m] eum habiturum.[n]

Caius lib. vij. ad edictū prouinciale. XXX.

CAro & coriū mortui pecoris in fructu non est: quia extinguitur mortuo eo vsusfructus.

Pomp. lib. iij. † ad Quintum Mucium. XXXI.

CVm gregis vsusfructus legatus est, & eousq; numerus peruenit gregis, vt grex non intelligitur:[o] perit[p] vsusfructus.

CAro. CASVS. Si habeo vsumfructum in boue, & moritur bos, ad me non pertinet caro & corium. Vinia.

CVm gregis. CASVS. Si habeo vsumfructū in grege: si perit grex quod non remanerent, nisi quinq; oues: perijt vsusfructus. Vinianus.

[o] Non intelligat. Puta ad pauciores quam decem: vt ĵ. de abigeis. le. oues. Accur.

[p] Perijt, aliter si singulorū esset relictus vsusfructus, vt argu. ŝ. eo l. quid tñ §. si. Item aliter in legato proprietatis: vt ĵ. de leg. j. l. si grege. & instit. de leg. §. si grex. It. nam & si domus sit mihi legata, & ad areā peruenerit: nihilominus debetur legatum proprietatis: licet vsusfructus extinguatur: vt argu. ĵ. de rei vindi. l. solum. §. j. & ĵ. de solu. l. qui res. §. areā. & ŝ. eo. l. repeti. rei mutatione. Acc.

TITVLVS V.

DE VSVFRVctu earū rerum, quæ vsu cōsumūtur, vel minuūtur.

Quædam sunt res in quibus nō cadit vsusfructus distinctus à proprietate: quia vsu consumuntur: & ideo tunc non interponitur cautio de vtendo salua rerum substantia: quia est impossibile. sed de æstimatione restituenda, & transfertur dominium. h. d. l. seq. vsq; ad § si pecunia. in l. hoc senatuscon. Bal.

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. I.

SEnat'[q] cēsuit, in omniū rerū, quas in cuiusq; patrimonio esse constaret, vsusfructus legari possit. Quo[r] senatuscōsulto inductum videtur, vt [&] earum rerum, quæ vsu tolluntur, vel minuuntur, possit vsusfructus[s] legari.

Caius lib. vij. ad edictū prouinciale. II.

SEd de pecunia rectè caueri[t] oportet his

DE VSVFRVctu earū rerū, q vsu cōsumuntur, vel minuuntur.

Id est, quasi: vt infra eod. l. ii. & institutio. de vsufr. §. constituitur.

[q] SEnatus. Cui' nomen non habemus. Acc.

[r] Quo. Author loquitur. Accur.

[s] Vsusfructus. idest quasi: vt ĵ. l. proxi. vere enim esse non potest naturali vel ciuili ratione: vt instit. de vsufru. §. constituitur. & facit infra ad leg. Fal. l. vsusfructus.

[t] SEd pecunia. Caueri. impropriè. ponitur enim pro satisdatione: vt C. de verb. sign. l. iij. & C. de vsufruc. l. ij. & infra eod. l. tribus.

a quibus eius pecuniæ vsusfructus legatus erit. Quo senatuscõsulto nõ id effectum est, vt pecuniæ vsusfructus † proprius esset.

Nota quòd id quod negat lex, natura non audet ad hoc allegatur hæc lex. Bald.

(Nec.n.naturalis a ratio authoritate † senatus † mutari potuit) sed remedio introducto, cœpit quasi vsusfruct⁹ haberi.

Vlpianus libr. xviij. ad Sabinum. III.

† POstquam omniũ rerũ vsusfructus legari poterit: b an & nominum? † Nerua negauit. sed est verius, qđ Proculus & Cassius existimant posse legari. Idẽ tñ Nerua ipsi quoq; debitori posse vsumfructũ legari scribit, & remittendas ei † vsuras.

Paulus lib. j. ad Neratium. IIII.

ERgo cautio c & † ab hoc d exigenda erit.

Vlpianus lib. xviij. ad Sabinum. V.

HOc senatusconsultum, e non solùm ad eum pertinet, qui pecuniæ vsumfructum, vel cæterarum f rerũ, quas habuit, g legauit: verũ etiam, si fuerint alienæ,

Cautio omissa condicitur per condictionem incerti. h.d. Bar. & ad hoc allegatur.

Si pecuniæ sit vsusfructus legatus, vel aliarũ rerum, quæ in abusu † consistunt, nec cautio h interueniat: videndum est. finito vsufructu, an pecunia, quæ data sit, vel cæteræ res, quæ in absumptione sunt, condici possint. Sed si quidẽ adhuc constãte vsufructu, cautionẽ quis velit condicere: dici põt amissam cautionem posse condici i incerti cõdictione: sed si finito vsufructu ipsam quantitatẽ Sabinus putat posse condici. k quã sententiã & Celsus lib.xviij. † Digestorum probat: † quæ † mihi nõ inarguta videtur. Quæ in vsufructu pecuniæ dicimus, vel cæterarũ rerũ, quæ sunt in abusu: eadem & in vsu dicenda sunt. Nam idẽ continere l vsum pecuniæ & vsumfructũ † Iulian⁹ scribit, & Pomponius libr. viij. de stipulationibus.

Legatarius vsusfructus pecunia cauet legatario proprietatis eiusdem pecuniæ: & de sua manu habet percipere sicut in vero vsufructu: & fructuarii debent cauere sibi adinuicem propter alios super ius accrescendi. Bald.

Iulianus libro xxxv. Digestorum. VI.

SI tibi decem milia legata fuerint, m mihi eorundem decem miliũ vsusfructus: fient quidẽ tua tota decẽ milia: sed mihi v. numerari debebunt: ita vt tibi caueam tẽpore mortis meæ, aut capitis deminutionis † restituturum. Nam & si fundus tibi legatus fuisset, & mihi eiusdẽ fundi vsusfructus: haberes tu

a ¶ Nec enim naturalis. vel ciuilis: vt insti.de vsusfr. §.constituitur. & hoc expone vt ibi. Accur.

POstquam. CASVS Dictum est s.eod. in l.j. quod omnium rerum potest vsusfruc. legari. sed numquid & nominum? vt ecce Titius habet debitorem: an possit mihi Titius illius noĩa vsumfru legare? Et respon. quod sic. & Nerua dicit qđ nõ: sed male dixit. imo plus dico: quia etiã ipsi debitori potest legare, & vsuras ei remittere: sed satisdare debet ille debitor: cui est legatus vsusfructus.

b Poterit. Vt & supra, de vsusfr. l.omnium. Accurs.

c ERgo cautio. Id est, satisdatio: sic C.de procura.l.j.

d Ab hoc. scilicet debitore. Accur.

HOc senatusconsultum. CASVS. Si legas mihi vsumfructum in aliena pecunia, an valeat tale legatũ, quæritur? Et respõ. quod sic.

Si pecuniæ. Titius legauit mihi vsumfru. pecuniæ. heres mihi dedit, oblitus exigere cautionem de restituendo, potest heres postea vsusfr. durante petere cautionẽ per condictionẽ incerti. Itẽ finito vsufru. petet ipsam pecuniã condictione certi generali quæ est, si aliquis leget mihi vsumfructũ pecuniæ, siue vsum: idem est vt debeam satisdare de tanta pecunia restituẽda, si moriar. vel capite minuar: & debeo satisdare de tanta pecunia restituenda, siue iam data, siue postea detur: & hoc dicitur hic, & infra eod.l. si tibi. Viuia.

e Hoc senatusconsultum. quo permittitur constitui quasi vsusfru. in rebus, quæ vsu cõsumuntur. Accurs.

f Cæterarũ. Quæ vsu cõsumunt. Ac.

g Habuit. In suo dominio.

h Cautio. Id est non fuit præstita.

i Posse condici. amplius: & rei vin. datur si non sit præstita cautio. in his reb⁹ in quib. vere vsusfr. est: vt j.vsusfru.quemad.ca.l. si vsusfructus nomine. secus in his quarum dñium fuit translatum: quia hoc agitur, nõ sic agitur in aliis. Item qđ dicit cõdictionem dari, hoc est verũ, si aliquo tempore fuit dñs ille qui vult condicere cautionem, alias nõ daretur ei condictio: sed actione in factũ ei cõsuletur ad ipsã quantitatẽ: vt j.ad exhi. l. Iulianus. §. si tibi decẽ & forte ad cautionem eadẽ actio locũ habet: vt j.de præs. ver.l.partis. Item ei qđ dico dari cõdictionẽ, est cõtra. j.de lega.ij.l. peto.§. fratre Solu. hic interest agentis præstari cautionẽ, vt cuilibet patet. ibi nullum est interesse heredis, cum ipse sit liberatus semel præstãdo. Item facit j.de condi. indeb.l. sed & si.§.fin. Acc.

k Condici. Per actionẽ in factũ, aut incerti: vt j.de præscrip. verb.l.partis. quæ est contra. sed solue vt ibi, itẽ certi condictione: vt j si cer.pet.l. si quis certum. & l.certi condictio.in prin.

l Idem continere. nec plus nec min⁹ ĩ hoc aũt facit qualitas ipsius rei: vt j.e. l.qm.§.j. Idẽ in sylua: vt & j.de vsu & ha.l.diuus. Accur.

SI tibi. CASVS. Testis dicit. Primũ, Titius legauit tibi decem milia in plena proprietate: & mihi vsumfr. eorũdẽ. habeo dimidiã vsusfr. tu aliã dimidiam cũ proprietate. Secũdo idẽ in fundo. s. si T. legauit tibi plenam proprietatẽ fundi, mihi vsumfruc. eiusdẽ fundi. nã ego dimidiam vsusfr. habeo, tu aliam dimidiam habes: sed tamen cũ proprietate. Tertio modo testator legauit mihi & Titio vsumfructũ decẽ miliũ. diuiditur inter vtrosq;: & vno nostrũ deficiẽte redit ad alterũ, nõ ad heredẽ: & ideo inter nos & heredẽ cauemus de restituendo immineẽte morte, vel ca.di.

m Legata fuerint. In plena proprietate. Accurs. Proprietatem.

† P.F. proprie esset.

† Hãc sententiam late explicat Ci.lib. ij.de Legibus.

† Senat. consulti.

† In P.F. incipit, post quod.

† Not.ar. quod pater debet habere etiam nominib⁹ filii vsumfructum, hoc ideo quia est legitim⁹ administrator, & est vetum: vt not.in l.j. C. de bonis mater. secundum Bald. hic.

† Eius vsuras.

† P. F. etiam.

† Abusus cum proprie malũ vsum significet: hic tamen pro cõsumptione vel diminutione rei per vsum facta sumitur. Pet.

† viij. al. xviij.

† scribit.

† Et.

† In P.F. add. et.

† In P.F. restitu. ire vide Ant. Augu. lib. ij. emẽda. cap.ij.

quidem totius fundi proprietatem: a sed partim b cum vsufructu, partim sine vsufructu, & nõ hæredi: sed tibi cauere boni viri arbitratu. Sed † si duobus eorundem decem millium vsusfructus legatus c fuerit: quina milia accipient, † & inuicem d hæredi satisdabunt.

Caius li. vij. ad edictum prouinciale. VII.

SI vini, olei, frumenti, vsusfructus legatus erit: proprietas ad legatarium debet transferri, & ab eo cautio desideranda est: vt quãdocunque † is mortuus, aut capite minut' sit, eiusdem qualitatis e res restituatur, aut æstimatis rebus certæ pecuniæ noïe cauendum. quod & commodius est. Idem scilicet, de cæteris quoq; rebus, quæ † vsu consumuntur, intelligimus.

Quando plures hæredes sunt grauati in præstando vsumfructum pecunia, & etiã cauendo pro legatario, duo versantur in legato, scilicet datio pecuniæ, & factum, id est cautio: & pro legatario debet hæres vnus cauere alteri, & alter alteri, & legatarius etiã cogitur promittere tanquam principalis persona: & si finito vsufructu fideiubens soluat, non repetit per actionem mandati: quia ex necessitate fideiussit: & legatum illud quantum ad secundum caput de fideiubendo videtur appositum fauore legatarij, non fauore hæredum. Bart.

Papinianus li. xvj. Quæstionum. VIII.

TRibus f hæredibus g institutis, vsumfructum quindecim miliũ Titio legauit, & duos ex hæredibus iussit pro legatario satisdare. placebat h vtile esse cautionis quoq; legatũ: i nec refragari senatusconsultum: † quia cautio non impediretur: k & esse alterũ legatum l veluti certi, alterũ incerti. vsusfructus itaque noïe partem pecuniæ petendam m ab eo, qui satis accepit a cohærede: incertiq; n cum eodem agẽdum, si satis nõ dedisset. Eum verò, qui satis præstitit, ac propter moram cohæredis non satis accepit: neque vsusfructus noïe interim teneri ꝑpter senatusconsultum: neque actione incerti: quia cohæredi satisdedit. Illud etiam nobis placebat, † legatariũ cogendũ promittere. o Finito autem vsufructu, si cohæredes ex causa fideiussoria cõuenirentur: eos mandati p non acturos. q Non enim suscepisse mandatum, r sed voluntati paruisse: s denique cautionis legato liberatos. t De illo nec diu tractan-

a Proprietatem. vt & supra, de vsufru. accre. l. idem Neratius. §. non solum.

b Sed partim. etiam si testator eius animi fuerit, vt vellet te habere proprietatem nudam: quia interdum plus valet quod scribitur, quam quod agitur: vt infra, de vsufru. leg. l. si alij.

c Legatus. scilicet ab hærede.

d Et inuicem. scilicet vnusquisq; alteri de tanta pecunia restituenda, si moriens, aut capite minuerit, propter ius accrescẽdi, quod est inter eos: & est hic aliud quã in vsufructu vero: quia ibi proprietario cauet, non socio: quia res extat, quã vindicare posset per cõfessoriam, petendo in ea seruitutem: hic non. Alij exponũt sic inuicem. i. vterque simul satisdare hæredi debet. Sed duplex copula. & illius verbi significatio, scilicet inuicẽ, eis repugnat.

SI vini. CASVS. SI Legasti mihi vsumfr. in vino, frumento, vel oleo: hæres quidem tuus debet in me transferre proprietatem: & ego satisdabo de toto restituendo: vel eius æstimationem. Viuianus.

e Qualitatis. s. ita vinum bonum vt nunc est: vt j. si cer. pet. l. cum quid.

f TRibus. primo, scdo & tertio.

g Hæredibus. scilicet vnumquemq; eorum apud alterũ, qui est satisdatione similiter oneratus: & tertio qui nõ est oneratus. Accur.

h Placebat. Responsio primæ quæstionis.

i Legatum. Quo exoneratus fuit legatarius.

k Quia cautio nõ impediretur. fit enim ab hærede. vult enim senatuscon. cautionem quodammodo esse loco nudæ proprietatis penes hæredem: vt supra eod. l. ij. in fin. & inst. de vsufru. §. constituitur. Accursius.

l Legatum. sol. secundæ quæstionis. & quod subijcit veluti certi, id est, vsusfructus, qui est certus: vt hic. Sed contra infra, de verb. oblig. l. vbi autem non. §. fundi. Sed hic dicitur certum quantum ad rem ex qua p̃statur: ibi incertum, quãtum ad vtilitatem. Vel dic aliter in legato vsufr. quãtitatis: vt hic. aliter speciei: vt ibi, quæ quidẽ accipientis non fit. Vel dic, est, certum, vt hic dicit respectu incertioris, vt facti.

m Petendam. s. actione ex testamento. Accur.

n Incertique. s. actione ex testamento ob satisdationem, quę incertũ dicitur continere ob id q̃d in facto consistit. nã agitur ad interesse ex eo, q̃d primo est incertũ, certificatur. tñ postea: vt infra, de verbo. oblig. l. vbi autem nõ apparet. §. qui id. quod. & l. quoties quis. Azo. & facit infra, de actio. empt. l. si hæres. in fin.

o Promittere. hæredibus. s. qui pro se satisdederunt de restituenda pecunia: non autem satisdabit. cum sit pro eo satisdatum. Ita.

p Mandati. Cõtra legatarium. Acc.

q Non acturos. sed an possit agi nego. gestĩ videtur quod sic: quia vtiliter gestum esse negotiũ legatarij, negari nõ potest: vt supra, de neg. gest. l. Pomponius. & l. sed an vltro. §. j. si opponatur, imo suum negotiũ gessit se liberando. sicut in duobus reis promittẽdi dicitur: vt infra, ad Vell. l. vir vxori. in fi. Respon. hic secus est: quia ibi vterq; principalis est debitor: hic vero est vn' debitor: alter fideiussor. Vel quòd veri' est, non agit actione neg. gest. quia voluntate defuncti tenebatur satisdare, & per consequentiam soluere: vt infra, de condi. inde. l. indebitum non ergo se liberauit ab actione ex testamento, licet satisdedit.

r Mandatum. Gratis enim fit quod iure mãdati quis exequitur: vt infra ad leg. ij. l. vnum ex familia. §. j. ibi, non enim facultas, &c. Accursius.

s Paruisse. scilicet ex necessitate. Accur.

t Liberatos. q. d. nõ possunt agere propter idem factum propter quod sunt liberati: hoc tñ fallit: vt j. de sol. l. in numerationibus. & j. ad l. Falc. l. si pupillus. sed illud ideo: quia non potest esse empsio quin alter alteri obligetur: fideiussio est etiã si mãdati nõ agatur. arg. pro hoc j. de don. int. vir. & vxo. l. si vir vxori.

Scriptura interdum plus valet, quam id, quòd agitur.

† Al. add. es.

† In P. F. & inuicem & hæredi satisdabũt.

† Quandoq. P. F.

† Haloander scripsit, abusu continẽtur. In P. F. vsu cõtinentur.

† Senatusconsulto.

† P. F. placet.

vxori.& insti.de oblig ex quasi contrac. in fin.tit.& ff.man.l.si remunerandi.§. si passus.
a Videri.s.contemplatione relictum. Accur.
b Prospicere. alias prospicere, & alias proficere. & facit ff.de leg.iij.l. fideicommissa.§ interdum. Acc.

dum fuit, secundum legatum.i. cautionis, non hæredum videri, a sed eius, cui pecuniæ vsusfructus relict' est, cuiq; testator prospicere † b voluit, & cuius interesse credidit, fideiussores nõ suo periculo quærere.

Paulus lib. j. ad Neratium. IX.

IN stipulatione de reddendo vsufructu pecuniæ, c duo soli casus d interponuntur, mortis, & capitis deminutionis.

Vlpianus lib. lxxiiij. † ad edictum. X.

QVoniam pecuniæ vsus aliter amitti nõ potest, quàm his casibus. Si vsus tantùm pecuniæ legat' sit (quia in hac specie, vsus appellatione & † fructũ † contineri, e magis accipiendum est) stipulatio ista erit interponẽda. Et quidã aiunt, non antè, hanc interponi stipulationẽ, quàm data fuerit pecunia, ego autem puto, siue antea, siue postea f † pecunia data sit, tenere stipulationem.

Idem libr. xviij. ad Sabinum. XI.

SI lanx alicui legatus sit vsusfructus, vel odorum: vel aromatũ: nullus videtur vsusfructus in istis iure cõstitutus, sed ad senatusconsultum erit descẽdendum.

IN stipulatione. CASVS. Legasti mihi vsumfructum pecuniæ. satisdare debeo i duobus casibus: si moriar, vel capite minuar: alias non teneor satisdare: & hoc dicit cum principio legis sequen. quę continuatur cũ ista. Viuia.

proficere

c Pecuniæ. Alicui priuato relictæ, vt hic, & infra vsufru. quemadmo. ca.l. si vsusfructus nomine.§.fin. si vero ciuitati relinquatur: tantum vnus interponit, scilicet, quasi mortis: vt s. quib. mod. vsusfru.amit. l.si vsusfructus ciuitati. nam non vtendo, scilicet pecunia, nullus amittit etiã priuatus: quia habet quod est relictum: vt C.de prescrips. xxx. ann. l. male. Accur.

† lxxiv. P. F.

Cap. vij. Vsufructu quẽdamodũ caueatur.

d Casus. Nisi testator ad tempus legasset, vel ad tempus esset cõstitutus: vt infra famil. erci. l. & puto.§.ij.

† P. F. etiam. † fructũ.

e QVoniam. Contineri. Idem est in legato vsufruc. syluæ: vt i. de vsu & hab. l. dictus. Accur.

f Siue postea. quod est generale in omni fideiussore: vt in stit. de fideiuss.§. fideiussor. Accur.

† In P. F. add. eo.

SI lanx. CASVS. Relictus est mihi vsusfru. lancæ, vel aliorũ, quæ vsu consumuntur, licet videatur vsusfru. relictus: tamen satisdare debeo: cũ talia vsu consumuntur. Viuia.

CVm pecunia. CASVS. Testator legauit Titio decẽ his verbis. Titio decem do lego, vel relinquo: vt post mortem Titij dentur Mæuio. queritur an dominium vel proprietas dictorum decem sit Titij? Dicit quod sic: cum debeant Mæuio dari post mortem Titij: & ita ad hæredem nunquam debent redire.

g Proprietatem. appellatione ergo vsusfructus continetur hæc proprietas: vt & ff. de vsusf. l. Proculus.

Sed contra. ff. de ser. ru. præ. l. qui duo. vbi dicitur quod si decẽ pedes iuxta aquã excepit venditor, quod seruitutem non proprietatẽ excepisse videtur. Sol. ex eo quod vsum aquę tm exceperat: idem videtur de eo quod circa aquã excipit, cũ ex vicinis scripturis aliquid iudicetur: vt ff. de testa. l. hæredes. §. sed & si notã. & C. famil. erci. l. quoties. Item ar. contra. huic. l. in eo quod proprietas continetur appellatione vsusfruc. vt ff. de vsu & ha. l. si habitatio. §. sed si errs. versic. sed si sic relictus. sed natura rei hoc facit.

quod de cautione eorũ loquitur.

Martianus lib. vij. Institutionum. XII.

CVm pecunia erat relicta Titio: ita vt post mortẽ legatarij ad Mæuiũ rediret: † quanquam adscriptum sit, vt vsum eius Titius haberet: proprietatem g eũ ei legatam, & vsus mentionem factam: † quia erat restituẽda ab eo pecunia post mortẽ eius, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

† Sic in P. F. Haloan. autem scripsit quanquam non adscriptum sit, vt vsum eius Titius haberet proprie tamen ei legatũ esse vsumfructum: quia restituenda erat pecunia, &c. vi de Anto. Augu. lib. iiij. emendat. c. xvij.

† Etiã vsus mentione facta.

TITVLVS VI.

SI VSVSFRVctus petatur, h vel ad aliũ pertinere negetur. i

Fructuarius non agit confessoria pro seruitute accessoria: sed pro ipso vsufructu per quod indirecte cõsequatur, quod mera iure directe consequi non potest. Bald.

Vlpianus lib. xviij. ad Sabinum. I.

SI fundo fructuario seruit' debeatur, Marcellus libr. viij. apud Iulianũ sniam Labeonis & Neruæ probat, existimantium seruitutẽ quidẽ eũ vindicare nõ posse, k verùm vsumfructũ vindicaturũ, l ac p hoc vicinum, si non patiatur

SI VSVSFRVctus petatur.

h Petatur. per confessoriam.

i Negetur. Aliãs allegetur. & alias negetur.

SI fundo. CASVS. Si fundo, in quo habeo vsumfr. debetur seruitus: nõ possum illam seruitutẽ vindicare. sed petam vsum, & per hoc serui. facit infra eod. l. vti frui.

Vsusfruc. Legaui tibi vsumfr. habebis illud, quo ego vtebar. Item si testator dicat, cum legat vsumfructum, vt hęres iter non præster: nihilominus pręstare tenet. Itẽ si testator adimat iter inutilis est ademptio. Item hęres tenet emere viam, vt fructuari' habeat viam. si aliter pręstare non potest. Item hæres debet præstare rem oẽm seruientem ad vsumfr. percipiendũ: & debet etiã præstare ea sine quib. fructuarius non potest vti: Viu.

k Non posse. quia soli dño datur confessoria pro seruitute reali vindicãda: vt ff. si ser. vin. l. lj. §. hoc aũt. Sed cõtra. ff. de remis. l. j §. idẽ Iulia. Sol. directa actione nõ potest: vt hic sed vtili cõfessoria sic, vt ibi. vel hic directo nõ põt sed per cõsequens sic: puta petẽdo vsumfr. vt hic subijcit: & sic ibi intelligatur. & facit quod dicitur ff. de ope. noui nun. l. in pnciali. §. pe. in fi. No. ergo quod principaliter prohibetur, per cõsequens admittitur.

l Vindicaturum. Per confessoriam cõpetentem pro seruitute

seruitute personali si nõ possidet, alias vti pos. quasi non possit frui. vt no. j. §. j.

a Aditus. Quia sine aditu nullus est vsusfr. vt j. de ser. vrb. prædio. l. binas ædes. Ir.

b Viam. i. aditum per alium fundum hæreditariũ.

c Hoc adiectum.

h Vtilitates. Quando antea seruitus fundo nõ debebatur: quo casu loquitur prin. huius legis.

i Non potest. Sine magno incommodo. Accur.

m Non esse præstãdas. Vt & supra de vsufruct. l. si is qui binas. argumen. est infra de contrah: emp. l. in venditionibus §. si. & l. seq. Accu.

Adiectio inutilis vitiatur, & nõ vitiat.

inutilis adiectio vitiatur, & nõ vitiat, vt j. de vsu. & habi. l. per seruum. §. j. in fi. & j. de liber. & posthu. l. si ita. §. j. Accur.

d Inutilis est. Vt argument. infra de adi. leg. l. j.

e Non est. Id est, non posset uti.

f Aditu. Scilicet quem emit hæres. vt dicta leg. seruum filij de leg. j. §. fin.

g Præstetur vsusfructus. vt & infra, de vsufru. leg. le. damnas. §. qui duos, & de lega. j. l. seruũ filij. § fin. & arg. ã. de iurisdi. omnium iud. l. ij. & j. de vsu & hab. l. duas. primo respon. sic ergo in hoc & præmissis casibus uindicabit fructuarius vsumfructũ, itineris vel actus: & sic seruitutẽ seruitutis, quod est contra. l. vt infra de vsufruct. leg. le. j. Sed certe non puto, quod idem qđ impeditur agere vel ire in superioribus casibus quando est in possessione vsusfruct. petat vsũfructũ. sed loquitur cum fructuarius non possidebat vsumfructum fundi, tunc ergo vindicabit vsumfruct. cum dictis vtilitatibus non vt pro seruitutibus seruitutis, sed quasi sit para ipsius vsusfru. Sed quid alius possidet usum fructum, & alius debet seruitutem? & si impediatur ire quando est in quasi possessione proponat vtile interdictum quasi vti possidetis, quasi prohibeatur vti frui. vt infra si ser. vind. l. ij. §. penu. sed certe possidenti datur: vt j. eo. l. l. penult. §. viri. & ideo dic vt j. in prin. leg. in glossa. quia soli.

† Al. add. iter.

† Recte abest particula, nisi a P. F.

h Vtrum. Alias hic incipit lex, & alias non.

i Præstãdum. Vt vtilitatem & partem vsusfructus: vt subijcit.

eum ire agere, teneri ei, quasi nõ patiaẽ vti frui.

Quoties dispositioni apponitur aliquid quod est contra naturã rei super qua disponitur: nõ valet dispositio. Bar.

Vsusfructus legatus adminiculis eget, sine quibus vti frui quis nõ potest. Et ideo si vsusfructus legetur: necesse est tamen a vt sequatur eum aditus: a vsque adeò, vt si quis vsumfructum loci legetita, ne hæres cogatur viam b præstare: inutiliter hoc adiectum c videatur. Item si vsufructu legato iter ademptum sit: inutilis est d ademptio: quia † semper sequitur vsum fructum. Sed si vsusfructus legatus sit, ad quẽ aditus nõ est, e [nisi] p hæreditariũ fundum: ex testamento vtiq; agẽdo fructuarius consequeẽ. vt cũ aditu f sibi præstetur vsusfructus. g vtrũ h autẽ aditus tantum & iter, an vero & via debeatur fructuario, legato ei vsufructu, Pomponius libro quinto dubitat. & recte putat, prout vsusfructus pceptio desiderat, hoc ei præstandũ. i Sed an & alias vtilitates k & seruitutes ei hæres præstare debeat, puta luminũ & aquarũ, an verò nõ? Et puto eas solas præstare compellẽdum, sine quibus omnino vti nõ potest. l sed si cum aliquo incommodo vtatur: non esse præstandas. m

Vbi petitur vsusfructus contra heredem iudex debet cõdemnare heredẽ, ad interesse deteriorationis. Bal.

Pomponius li. v. ad Sabinum. II.

SI ab hærede ex testamento fundi vsusfructus petitus sit, qui arbores deiecisset, aut ædificiũ demolitus esset, aut aliquo modo deteriorẽ vsumfructũ fecisset, aut seruitutes n imponẽdo, aut vicinorum prędia liberando: ad iudicis religionẽ pertinet, vt inspiciatur, qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit: vt vsufructuario hoc, qđ interest, ab eo seruetur. n

Ius minus validum non durat maiori tempore, quam ius magis validũ. h. d. Vel sic, Ius vtile non est maioris rationis, quam ius directum. Bar.

Iulianus libro vij. Digestorum. III.

QVi vsumfructum traditum p sibi ex causa fideicõmissi desijt in vsu habere tanto tempore, quanto si legitimè eius factus esset amissurus eum fuerit: actionẽ ad restituendũ eũ q habere nõ debet. est enim absurdũ, plus iuris † habere, eos, q possessionẽ duntaxat r vsusfructus, non etiam dominiũ sunt adepti.

SI ab herede. CASVS. Testator legauit mihi vsumfructum in prædio heredis. hic hæres antequam tradat mihi rem, arbores aut domos subuertit. quæritur nunquid tenetur mihi ad interesse? Et respon. quod sic. Viuia.

n Seruitutes. Sed videtur quod non possit proprietari seruitutem imponere, vt . s. de vsufru. l. sed & si quid j. §. sed nec. quę est contra. So. hic imposuit seruitutem eo tẽpore quo nondum cesserat dies vsusfruc. qa relictus erat sub condi. vel in diem. hoc non valet: vt j. quemadm. ser. amit. l. si is cui. §. fi. & j. de condi. & demõ. l. si fundus a testatore. Dic ergo melius hoc prædiũ erat heredis non defuncti Vel ibi iam constituto vsufr. hic non

n Seruetur. Vt s. quib. mod. vsusfru. amit. l. repeti. §. fin. & l. seq. Accu.

QVi vsumfruc. CASVS SI leget mihi testator vsumfruc. siue alij, & eidem fideicõmisit mihi restituere vsumf. Primo casu de iure ciuili. Secũdo de iure prętorio quo inducunẽ fideicõmissa. & i vtroq; casu pdo. nõ vtẽdo, si non vtar. Viuia.

p Traditum a legatario cui fuerat vsusfructus legatus ideoq; non potuit facere fructuarium

q Eum. Vt sibi fideicommissario restituatur.

r Dũtaxat. Quam solam habẽt iure ciuili inspecto sed de iure prętorio etiã proprietatẽ habẽt cũ vsufructu: vt ã. quib. mod. vsusfr. amit. l. j. §. j. & l. si legatũ. & l. Põponius. §. fin. Et est ratio similis ei quæ est hic, & j. de cap. & post li. re. l. in bello. §. si qs serui. in fi. §. vbi dominus factus plus iuris debet habere, quam non dominus.

† P. F. habere eius.

Fundus.

Idem lib. xxxv. Digesto rum. IIII.

FVndus detracto vsufructu legat[a] est Titio, & eiusdem fundi vsusfructus. Sempronio sub conditione. dixi interim cum proprietate vsumfructum esse: [a] licet placeat, [b] cùm detracto vsufructu fundus legatur, apud hæredem vsũ fructum esse. quia [cũ] paterfamilias detracto vsufructu fundum legat & alij vsumfructum sub conditione : non hoc agit: [c] vt apud hæredẽ vsusfructus remaneat.

Cõfessoria datur fructuario: nec potest proprietarius ex persona fructuarii agere cõtra tertium confessoria: quia quis habet intentare ius suum, non ius tertii: sed negatoria cõpetit domino: & sic nec possessor, nec petitor habet ius in re: præualet tamen possessor propter modum possessionis. Bald.

Vlpianus libro. xviij. ad edictum. V.

VTi frui ius sibi esse, solus põt intendere, [d] q habet vsumfructum: dominus autẽ fundi non potest: [e] quia qui habet proprietatem vtendi fruendi ius separatum [f] non habet. nec enim potest ei suus fundus seruire. [g] de suo. n. non de alieno iure quenque agere oportet. [h] Quanquam enim † actio negatoria domino competit aduersus fructuarium, magis tamen de suo iure agere, videtur, quàm de alieno: cũ inuito se negat [i] ius esse vtẽdi fructuario vel ius sibi esse prohibendi. Quod si fortè q agit, [k] dominus proprietatis nõ sit quãuis fructuarius [l] ius vtendi non habet: vincet tamen iure, quo possessores potiores [m] sunt, licet nullum ius habeat. †

Iura realia possunt intentari contra quemlibet, nõ solum contra eum, à quo quis habet causam hoc dicit. et ad hoc semper allegatur. Bald.

Verum autem aduersus dominum duntaxat in rem actio vsufructuario competat, an etiam aduersus quẽuis possessorem, quęrit. † & Iulianus lib. vij. † Digestorũ scribit, hanc actionem aduersus quẽuis possessorẽ ei cõpetere. [n] nã & si fundo fructuario serui tus debeat: fructuarius non seruitutẽ, [o] sed vsũ fructũ vindicare debet aduersus † vicini fundi dominũ. Si partis fundi vsusfructus † cõstituat, potest de eo in rem agi: siue vindicet [p] qs vsum fructum, siue alij neget. In his autem actionibus quæ de vsufructu aguntur, etiã fructus [q] venire plusquã manifestũ est

Si lite pendente moritur fructuarius, pro futuro tẽpore nulla fit cõdemnatio. h. d. Vel sic. Extra litem contestatam non absorbet defensionem superuenientem. Bald.

Si post litẽ de vsufructu cõtestatam fuerit finitus vsusfructus, [r] an vlterius fructus deberi desinant? Et puto desinere. nã & si mortuus fuerit fructuarius: hæredi eius actionem præteritorum [s] duntaxat fructuũ dandam.

† Pomponius libro xl. VI.

F scribit. FRuctua-

FVndus. CASVS. Testator legauit mihi nudã proprietatem fundi: & sic deduxit vsumfru: alij vsumfruct. sub conditione si nauis ex Asia venerit, legauit. quęritur cuius interim sit vsusfructu. dum pendet conditio: an hæredis, an proprietarij? Et respond. quod est proprietarij. & est ratio: quia cum deduxit; testator vsumfruct. proprietario videtur deduxisse, non pro hærede.

[a] Esse. Et ita apud Titium non apud hæredem; vt argu. supra de vsufru. l. si Titio vsusfructus. primo respond. Accursius.

[b] Placeat. Scilicet alias. Accur.

[c] Non hoc agit. Scilicet in mente. Sed hæc videt mala ratio: vt argum. contra infra de statulib. leg. qui pecuniam. vbi dicit qd dare iussus, videtur hæredi iussus. Sed hic quasi certum est ad hæredem nõ peruenturum; vt argumen. infra de cõdi. indeb. l. Iulianus

[d] VTi frui. Intẽdere. Scilicet per cõfessoriam.

[e] Non potest. Scilicet intendere confessoriam: licet ipse petat vsumfructum causalem.

[f] Separatum. Scilicet quod dicitur seruitus: & dicitur formalis.

[g] Seruire. Id est, seruitutem debere: vt infra de iur. do. l. cum in fundo. in princip. & infra de ser. vrb. prædio. le. In re communi. hoc tamen quandoque fallit: vt infra de ser. rust. prædi. l. tria.

[h] Oportet. Nisi haberet mãdatum; vt supra, de nego. ge. l. si pupilli. §. si.

[i] Negat, idest negando dicit. simile negat ĩ. de in diem addic. l. vbi quam loque ponitur negat, pro dici. vt in auth. de tri. & se. §. illud. col. iij.

[k] Qui agit. Negatoria.

[l] Fructuarius. Quondam, vel qui putant. Ioan.

[m] Potiores. Scilicet petitore nõ implente suam intentionẽ: etiam si ipse fructuarius qui est in possessione, nihil probet: vt C. de eden. l. qui accusare. & C. de rei vindi. l. res alienas. & insti. de interdi. §. commodum. Cæterum si is, qui intẽdit negatoriam, probet se dominum: denegabitur facultas vtẽdi fructuario: nisi de suo iure probet: quia præsumitur: res libera, nisi contra probetur: vt C. de serui. l. altius. & C. de pign. act. leg. nec creditores. §. vt autẽ. Si autem non possidet fructuari[us]: semper. id est, siue aduersarius probet se dominum, siue non: semper imponitur ei necessitas probandi.

[n] Cõpetere. Ideo que dicitur in rem. Ioan.

[o] Seruitutẽ id est directo: & dic vt supra e. l. j. Azo. serui tute tamen vtetur: vt infra si ser. vind. l. ij. §. ij. Sed arg. cõtra infra de ser. l. ei qui. Sol. ibi nihil dicit de fructuario: licet de similibus dicat. Et est ratio: quia hic esset seruitus seruitutis.

[p] Vindicet. Per cõfessoriam: alij per negatoriam.

[q] Etiam fructus. vt & infra, l. proxi. §. finali.

[r] Finitus vsusfructus. capitis deminutione.

[s] Præteritorum. vt & ĩ. de rei vind. l. fructus. in fi. & l. seq. & ĩ. de vsufruc. l. qui vsumfructum in fi. & l. quæ titũ. & l. defuncta.

FRuctuario. CASVS. Principiũ l. planũ est. Sed & si. Egi cõtra Titiũ confessoria, qui se liti obtulit cũ Mæuius possideat, & sic lite pẽdẽte amisi vsumfru. non vtẽdo. quæritur quid restituitur

Esse.

---

† In. P. F. actio negatoria.

† P. F. habent quæ lectio melior est, vt referat ad possessores, & ex gñrali regula iuris ratio afferat, quia fructua. referas, eam dẽ rationẽ I. C. repetisse videbit, cum Paulò ante dixerit quãuis fructuarius, &c.

† Q. Mu tus. add. in al.

† vi.

† Al. add. alterius.

† Vsufructuario.

† In P. F. θεμάτιον est præcedentis capitis.

Et respon. vsusfru. mihi. de nouo cõstituẽdus est ꝑ dolosum, qui se liti obtulit. Item de euictione debet mihi promittere. potest enim esse, quod Mæuius qui præscripsit: obligauit alicui, qui auocabit a me rẽ per hypothecariam: & sic non permittet me frui: & sic qui se liti obtulit cauet de euictione: & ita de nouo cõstituitur vsusfructus.

rio[a] q vicit, omnis causa restituẽda est. & ideo si serui fuerit. vsusfruct⁹ legatus: quicquid ex re fructuarij, vel ex operis suis consecutus est, possessor restituet. [b] Sed & si tẽpore forte vsusfructus amissus est alio, quidem possidente, alio aũt liti se offerente: nõ sufficit eũ vsumfructũ iterũ renouare: [b] verũ cauere quoque eum[c] de euictione vsufructuario oportet. Quid.n. si seruũ aut fundum[c] is, qui possidebat, pignori dedit: isq́ue[d] ab eo qui pignori accepit, iure[e] vti ꝓhibetur? Debebit itaq; habere cautum.

In cõfessoria & negatoria quãdo intẽtatur a nõ possidente venit fructus: sed si a possidente imponitur silentium victo. Bal.

Sicut fructuario confessoria[f] in rem agenti fructus præstandi sunt, ita & proprietatis domino, si negatoria actione vtatur, [g] sed in omnibus[h] ita demum, si non sit possessor, qui agat, nã & possessori competunt quod si possident: nihil fructuum nomine colequetur. [i] Quod[k] ergo officium iudicis erit,

Sicut dominus proprietaris egit negatoria aduersus eũ qui vsumfructum sibi asserebat, & obtinuit: certe fructus ei restituendi sunt si non possidebat. alias silentium duntaxat imponitur victo.

[P.F. debet restitui.]

[a] Fructuario. Alias incipit. §. & alias lex.

[b] Renouare. quis renouabit? Respo. dolosus quidem sine dubio tenet de dolo in quo venit, vt constituat vsumfru. alias iuratur in litem: vt l. arbitrio. ff. de dolo. licet liberatus teneatur in subsidium: vt ff. de dolo. l. penult. & de eo per quem fac. est. l. fi. in prin.

[P.F. de restitutione vsusfructus.]

[c] Aut fundum, In quibus est constitutus vsusfructus.

[d] Isque. s. vsufructuarius. Accu.

[e] Iure. Vt quia præscripsit possessor: & sic potuit obligare: vt s. de rei vind. l. si post acceptum.

[f] Confessoria. agenti, scilicet directa: item Publiciana quando a nõ domino vsusfruct. est constitutus: vt ff. de public. l. si. ego. §. j. hoc tamen ita si satisdedit. alias non facit fructus suos: vt argument. infra de vsufru. leg. l. vxori vsufru.

[P.F. qd.]

[g] Vtatur. Vt infra, si ser. vindic. le. loci corpus. §. in confessoria.

[h] Sed in omnibus. i. in prædictis duobus.

[i] Consequentur. quia perceperunt ipsi; vel potuerunt percipere; vt supra de rei vin. l. Iulianus. §. pen. patet ergo ex prædictis has actiones etiam possidenti dari; vt inst. de ac. §. æque. & j. si ser. vin. l. & si forte. §. sciendum. licet P. in negatoria dixerit contra.

[k] Erit. Aliud, scilicet hoc casu, cum actor possidet, quam hoc, &c.

[l] Inquietetur. q. d. nullũ. imo & aliud esse videt, vt præteritos fructus faciat restitui. vt s. l. prox. §. fin.

Qvi de vsufructu. CASVS. Si cõueni te ꝓ vsufructu; & tu sine dolo desijsti possidere absolueris. Secundo dicit, quod si rem in qua habeo vsumfructum, possideas, & alius offerat se defensurum, dicens se eã possidere: & non possidet: condẽnat. Viu.

[m] Absoluetur. Vt s. de rei vin. l. si autem. §. j.

[n] Damnabitur. vt s. de rei vin. l. si autem. j. respõ.

quam hoc [l] vt [l] secur⁹ consequatur fructuarius fruendi licentiã [&] proprietatis dominus non inquietetur?

Pau. li. xxj. ad edi. VII.

Qvi de vsufructu iudicium accepit, si desierit possidere sine dolo, absoluetur. [m] qđ si liti se obtulit, & quasi possessor actionem de vsufructu accepit: damnabitur. [n]

TITVLVS VII.

DE OPERIS seruorum.

Paulus libro. xxj. ad edictum. I.

Opera [n] in actu cõsistit [o] nec ante in rerum natura [p] est, quã si [is] dies venit, [q] quo præstãda est: quẽadmodum cum stipulamur, *quod ex* [r] *Arescusa natum erit.*

Vlpianus libr. xvij. ad edictum. II.

Operæ serui legatæ capitis deminutione: [f] non amittuntur.

Caius libr. vij. ad edictũ prouinciale. III.

DE OPERIS seruorum.

[P.F. hoc.]

[Nẽpe vt.]

Forte idem in operis cuiuslibet animalis: vt infra vsufru. quemadmodum caueat. l. huic. in fi.

Pera. CASVS. Aliqs legauit mihi operas serui, licet mihi ius ipsarũ operarum sit factum: tñ istud legatum incipit deberi die aduenientes vel cũ indictæ fuerint a me. sicut cũ aliqs promittit mihi partum futurum Arescusæ; qa prius non debetur, quam dies natiuitatis venerit. Viuianus.

[P.F. xxii]

[n] Cõiũge l. appellatio de ver. significat. Duar.

[o] Consistit. Est enim diurnum officium; vt j. de oper. liber. l. j.

[p] In rerum naturã. Obligatio operarũ, vel opera ipsa

[q] Venit. quia venit cum est indicta opera incerta; sed si certa; tunc cum potuit præstari, & nõ est præstita; vt hic, & j. d ope. lib. l. quoties. & j. de vsuf. le. leg. operæ. quod est post aditã hæreditatem, non prius; vt j. quando dies leg. ced. l. ij. in fin. Acc.

[Cõcor. j. de ope. liber. l. cũ patronus. In P.F. arethusa.]

[r] Natum erit. nã & hic expectatur natiuitas; vt j. de ver. obliga. l. inter stipulantem. §. sacram & l. interdum. & j. de condi. & demon. l. j. in fi. Acc.

[P.F. nuttione]

Operæ serui. CASVS. Legasti mihi operas serui, si capite minuatur; non tamen perdo illas operas

[f] Deminutione. minima. nã nec nõ vtẽdo, nec morte, licet vsucapione ꝓprietatis sic: quod est mirabile. nã secus in vsufru. vt j. de vsufru. le. l. ij. & s. de vsufruc. l. locũ. §. proprietarius. Nec obst. j. vsuf. quemad. ca. l. idem est. vbi dicitur quod morte extinguuntur: quia ad cætera legata de quibus erat ibi facta mẽtio, refertur, nõ ad legatã operæ. Item nec obst. insti. de acq. per arro. §. j. vbi opera perijt capi. dimin. quia ibi de operis liberorũ, quæ ius in personam non tribuunt cum sit liber: hic in seruorũ, quæ ius tribuunt. & cũ non sit personale, non perit (vt dixi) nisi magna vel. media capit. diminutio. qua omnia iura publicantur.

In Lo-

In hominis vsufructu [a] operæ sunt, & ob operas mercedes. [b]

Idem li. de liberali causa edicti vrbanici. IIII.

Fructus hominis in operis [c]. consistit: & retro in fructu hominis operæ sunt. Et vt in cæteris rebus fructus, [d] deductis necessarijs impẽsis, intelligitur, [e] ita & in operis seruorum.

Terentius Clemens libro xviij. ad legem Iuliã & Papiam. V.

Operis serui legatis vsum [f] datum intelligi, & ego didici, & Iulianus existimat.

Pap. lib lv. ad edi. † VI.

Cum de operis serui artificis agitur, modo [g] restituẽdæ sunt: [h] sed mediastini, secundum ministerium: & ita Mela scribit. Si minor annis quinque, vel debilis seruus sit, vel qs alius cuius nulla opera esse apud dominum [i] potuit nulla æstimatio fiet. Item voluptatis vel affectionis æstimatio non habebit: [k] veluti si dilexerit eũ dominus aut in delicijs habuerit. Cæterũ deductis [l] necessarijs impensis fiet æstimatio.

TITVLVS VIII.

DE VSV ET habitatione.

Caius libr. vij. ad edictũ prouinciale. I.

Nunc vidẽdũ de vsu & habitatione. [m] Constituitur etiã † nudus vsus, [n] idest, sine fructu: qui & ipse eisdẽ modis cõstitui solet, quibus & vsusfructus. [o]

Vlp. li. xvij. ad Sab. II

Cui vsus relictus est vti põt, frui † non põt. & de singulis. [p] videdũ. Dom^9 vs^9, aut est relictus marito, aut mulieri. si marito: põt illic habitare: nec sol^9 † [q] ve

In hominis. CASVS. Legauit mihi aliquis vsumfructum serui. certe hoc legato continens operæ ipsius serui. vnde si quis certa mercede conduxerit operas illius serui, ea merces mihi debetur, tanquã ipsius serui fructus.

[a] Vsufructu. Id est, commoditate, nam non vsusfructus, sed opera serui fuit legata: quæ differt ab vsufructu: vt supra l. proxi. & sic facit ad titu. & probatur infra l. proxi. vel expone hanc vt illam. Accur.

[b] Mercedes. locabit igitur operas serui ille cui legata opera est: vt infra, de vsufruc. leg. l. ij. Accursius.

Fructus hominis. CASVS. Si habeo in seruo vsum operarum, videor pretium lucrari, quod sumptibus deductis restat. Viuianus.

[c] In operis. vnitatem quandam voluit notare inter vsumfructum: & operas. vt enim illud dicitur. ego sum in patre, & pater in me est: ita hic in fructu sunt operæ, & in operis est vsusfruc. non est hæc tamen vt illa omnimoda similitudo: vt patet ex differentijs multis notatis supra e. l. operæ. Accur.

[d] Fructus. q. d. sicut legetur opera in homine, habebit legatarius fructũ hominis & econtra, si legetur vsusfru. in homine habebit operas. Accu.

[e] Intelligitur. hoc non ideo dicit, vt debeant expẽsæ restitui illi qui habet operas: vt j. commod. l. in rebus. §. possunt. sed propter vltimum annum in quo legatum operæ finitur. nam pro quota anni nõ durauit opera, reddit æstimationẽ retentis sumptibus sicut in dotali prædio: vt infra, soluto matrim. l. fructus. vel lege plane vt sonat: vt infra, sol. matri. l. vlt. in prin. & in fine.

Operis. CASVS. Legasti mihi operas in seruo. videris mihi legasse omnem vsum qui in eo percipi potest. Viuia.

[f] Vsum. Et plus. nam nõ proprie possunt operæ dici vsus vel vsusfructus: vt j. ad leg. Falcid. l. j. §. si operis. quod & probari potest per multa dissimilia. quæ no supra eo l. operæ.

Cum de operis serui. CASVS. Titius legauit mihi operas serui, postea egi cõfessoria vel actione ex testamẽto. aduersari^9 fuit in mora. tenet mihi ad operas serui quas amisi, s. ad æstimationem earũ: aliter: m. lioris serui, & deterioris æstimatur opera. licet talis est seruus, vt eius opera sit nulli: nulla sit æstimatio: quẽadmodum nec sit æstimatio eius affectionis, quam dominus in eũ seruum habebat. Vlterius dicit quod dominus deducit sumptus quo fecit in seruum. Viuia.

[g] Pro modo. Congruo, arbitrio boni viri.

[h] Restituendæ sunt. scilicet operæ id est, earũ æstimatio. ipsæ enim eædem fieri nõ possunt: vt infra de cõdict. indeb. l. si non sortem. §. libertus.

[i] Apud dominũ. serui possidentem seruum: & facit supra, de rei vindic. l. cæterum. Accu.

[k] Non. habebit vt ratione affectionis possessoris condemnetur in plus s. ratione affectionis actoris quandoque reus condemnetur vt infra, de tuto. & ra. distr. l. j. & infra manda. l. cum seruus extero. & de ser. expor. le. seruus ea. Ioan.

[l] Deductis. factis ab operario in eius alimentis, non ratione temporis quo vsus est opera, sed vltimi anni quo debet ad proprietariũ peruenire: vt dixi supra eodem. l. fructus. vel plane: vt in prin. huius legis dixi. Accu.

DE VSV ET habitatione.

Nunc vidẽdũ. Et habitatione. Est autẽ habitatio ius habitandi in aliena domo, quod non est vsus, vel vsusfructus: vt institut. eodem. §. si cui.

[m] Etiã nudus vsus. Id est, non solũ vsusfr. Sed quid est vsus nudus? Resp. nudus dicitur in respectu: quia est sine fructu. & potest ita definiri. Vsus est ius vtẽdi rebus alienis salua rerum substantia. fruendi. n. in definitione vsus nõ ponitur: vt infra l. prox. § respõso. licet in vsufructu ponatur: vt supra, de vsufru. le. j. Ex qua definitione patet, quod vsus non potest esse proprie in rebus, quæ solo vsu consumunt: sicut nec vsusfruct. cum in eis nõ possit esse salua substantia: licet videat contra ĩ. de vsufruct. ea. re. quæ vsu consu. l. j. & ij. ait enim vsu consumuntur. vnde videt q vsus sit in eis: sed certe ibi non loquitur de vsu, q est seruitus. Azo.

[o] Et vsusfructus. vt Inst. eo. in prin. sed fallit in casu: vt infra eo. l. vsus pars. Acc.

[p] Cui vsus. Singulis. s. in rebus vel personis in quibus hæc ita se habeant.

[q] Nec solus. Imo & solus potest. ergo legatur solus pro solum. & dicatur non solum ipse maritus, verum cum, &c. sic infra, de vulgari substitutione. l. qui liberis. vel subaudias tantum, vel solum. Et dicatur non tantum solus: sed etiam, &c. sic subauditur tãtũ, vel solum

Vnitas quædã j. est in inter vsũ fru. & operas.

† Paulus li. xxi. ad ed. P. F. Vl pia. li. lv.

† Ex titu. de publica nis. Duar.

† Eximet

† xvij. P. Flor.

† Al. ad virp.

† P. E. nec solus nõ solum ipse.

Habitatio quid sit.

Vsus nud^9 quid sit & in quo cõsistat.

familia quoq; sua. an & cum libertis? fuit quæstionis. & Celsus scripsit. etiã cum libertis posse hospitem quoq; recipere. nã ita lib. vij. † Digestorum scripsit. quam sententiã & Tubero probat. Sed an † & † inquilinum recipere posit, apud Labeonem memini tractatum libris † posteriorum. Et ait Labeo eum, qui ipse habitat, inquilinum posse recipere: idem & hospitem † & libertos † a suos.

Paulus libro tertio. ad Vitellium. III.

ET clientes.

Vlpianus libr. xviij. † ad Sabinum. IIII.

CÆterùm sine eo nec hos quidẽ habitare b posse. Proculus aũt de inquilino notat, c nõ velle † inquilinũ dici, qui cum eo habitat. d & secundum hæc & si pensioné † percipiat † dum ipse quoq; inhabitat: nõ erit ei inuidendum. e Quid eñ si tam spatiosę domus vsus sit relictus homini mediocri, vt portiuncula contentus sit? Sed & cũ his, quos loco seruorum in operis habet, habitabit: licet liberi sint f vel serui alieni. Mulieri aũt si vsus relictus sit: posse eam & cũ marito habitare Quintus Mutius primus admisit, ne ei matrimonio g carendum foret, cum vti vult domo. Nam per contrariũ, quin vxor cũ marito h posit habitare nec dubitatum i fuit. Quid ergo si viduę legatus sit: an nuptijs cõtractis, post vsum constitutum, mulier habitare cũ marito posit? Et verum est (vt & Pompo. li. v. & Papinianus li. xix. Quęstionũ, pbat) posse eam cũ viro, & postea nubentem habitare. Hoc amplius Pomponius ait, & cum socero habitaturã.

Paulus lib iij. ad Sab. V.

IMo & socer k cũ nuru habitabit: † hoc vtiq; cũ viro iuncta sit. l

Vlpianus lib. xviij. † ad Sabinum. VI.

NOn solùm aũt cum marito sed & cum liberis, libertisq; habitare, & cũ parentib. poterit: vt † Aristo notat apud Sabinũ: & hucusq; † erit pcedendũ, vt eosdẽ, quos masculi reciperẽt, † & mulieres posit.

Pomponius libro v. ad Sabinum. VII.

NOn aliter autẽ mulier hospitẽ recipere pôt, quã si is sit, q honestè m cũ ea, quę vsum n habet, habitaturus sit.

Vlpianus libr. xviij. † ad Sabinum. VIII.

SEd neq; locabunt o seorsum: neq; cõcedent habitationem sine se, nec vẽdent vsum. Sed si vsus ædium mulieri legatus sit ea conditione, *Si a viro diuertisset*: remittendam p ei cõditionem, & cũ viro habitaturam, quod & Pomponius lib. quinto probat.

Paulus li. iij. ad Sab. IX.

CÆterarum quoque rerũ vsu legato, dicendũ est vxorem cum viro in pmiscuo q vsu eas res habere posse.

Vlpianus lib. xviij. † ad Sabinum. X.

SI habitatio legetur, an perinde sit, atq; si vsus, quęritur. Et effectu quidẽ idem penè r esse legatum & vsus & habitationis, etiã † Papinianus s cõsensit lib. xviij. † Quæstionum. Deniq; donare t non poterit: sed eas personas recipiat, quas & vsuarius, ad hæredem tñ nec ipsa transit, nec

solum, vel simile: vt j. de reb. dub. l. ii is qui ducẽta. §. j. & j. de pec. l. licet. in fi. l. vel infinitetur nomen & dicatur, pôt habitare non solus. sic & j. de test. l. qui testamento. §. si seruus. & j. de fun. do. le. dotale prædium. j. §. fin. & supra, de iud. l. j. & ij.

a Et libertos. Posse recipere ait. Azo.

b CÆterũ. Habitare: vt j. eod. l. sed nec. Sed contra. C. eo. de vsu & hab. l. cum antiquitas. Sol. ibi in habitatione: vt possit locari: hic in vsu.

c Notat. Reprehẽdit Labeonem, qui inquilinum vocauit eum, qui recipiatur ab vsuario gratis, & quod subijcit, non velle. i. non debere, iuxta illud: Sic volo, sic iubeo, &c.

d Qui cum eo habitat. Et est ratio: quia qui mercedem non præstat, domũ non conducit: vt j. de don. inter vi. & vxo. l. si vir vxor. j. respon. sed gratia recipitur. Sed quid si pręstet mercedem, vt statim subijcit? Respõ. inquilinus. Accursius.

e Inuidendum. Inuidiosus ego, nõ inuidus esse laboro.

f Liberi sint. Vt j. de ver. obli. l. si stipulat⁹ fuero per te. Accursius.

g Matrimonio. i. debito iure matrimonij. Matrimonium enim non ideo dissoluetur: nec enim debet afferri impedimentum nuptijs contractis vel contrahendis: vt C. de instit. & substi. l. reprehendenda. & j. de cond. & demon: l. cum tale. §. si arbitrio. Accur.

h Cũ marito. Cui sit vsus legatus.

i Dubitatum. In vxore dubitabatur, quasi deberet sequi forum & domũ viri, non vir eius domum: vt j. ad municipal. l. de iure. §. fin. & § ij. & C. de dignit. l. mulieres.

k IMo & socer, cui vsus legatus est. Ioan.

l Cum viro iuncta sit. i. in simul cũ eius patre & vxore, scilicet vnum sit. i. vna persona: & ita ponitur cum, pro quia. Nam quæ est ratio in filia, eadem & in nuru: vt j. sol. mat. l. quia parentia. vel ponitur cum, pro quando: & verbum sit, proprie ponitur nullo adiecto.

m NOn aliter. Honestè. Not. argu. q scholaria socius nõ possit inducere ganeas. sic j. de vsufr. l. si pendẽtes §. j. in quibusdam plane personis nihil sæui criminis existimari naturale fœdus permittit. vt C. de epi. & cle. l. eũ qui. & in auth. quomodo opor. episc. §. quanta igitur col. j.

n Vsum. Quasi non voluerit testator. Accurs.

o SEd neq; locabunt. j. eod. l. cæterũ. in prin. Ac.

p Remittendum. vt C. de inst. & subst. l. reprehẽdẽda.

q CÆterum. Promiscuo. Sic C. de fur. l. quãtis. Accurs.

r SI habitatio. Pene. differt enim in quibusdam: quia potest locari habitatio, sed vsus non: vt j. eo. l. sed neq; . & C. eod. de vsufru. & habi. l. cum antiquitas, & in alijs: vt statim dices.

s Et Papinianus. & pro etiam. Acc.

t Donare. In cui habitatio

† P. F. xviij. † Not. secundum Bal. quod ille qui habet simplicem possessionẽ rei potest illã locare. † P. F. etiam. † P. F. libro. † P. F. hospites. † liberos † xvij. † In P. F. nõ belle inquilinum. † Al. add. habitatione. † percipiat † P. F. vtique cũ viro vna sit. Ratio eadem esse debet in filia q in nuru. † P. F. xvij † P. F. et. † P. F. hac vsque. † P. F. recipere. † xvij. P. F. † P. F. xvij † P. F. et.

non vtendo amittit, nec capitis deminutione. a

Causa finalis arctat & restringit legatum. Bald.

† Sed si κρῆσις b sit relicta: an vsus sit, videndū. & Papinianus lib. vij. † Responsorum ait, vsum esse, non etiam fructum relictum. sed † si sic relictus sit *illi domus vsusfructus habitandi causa*: vtrum habitationem solam, an verò & vsumfructum habeat, vidēdum. Et Priscus & Neratius putant † solā habitationem legatam: quod est verum. Planè si dixisset testator, *Vsum habitandi causa*, non dubitaremus, quin valeret. c Vtrum autē vnius anni sit habitatio, an vsq; ad vitam: apud veteres d quęsitū est. & Rutilius, donec viuat, habitationem competere ait. quam sententiā & Celsus li. xviij. † Digestorū probat. Si vsus fundi sit relict⁹; minus vtiq; esse, quam fructum, longeq; [distare] nemo dubitat. sed quid in ea causa, e sit, videndum. Et Labeo ait, habitare eum in fundo posse: dūmq; f prohibiturū illo venire: sed colonum non prohibiturū, nec familiam. s. eam, quæ agri colēdi causa illic sit. Cęterum † si vrbanā familiam illo mittat: qua ratione ipse prohibetur, & familiam prohibēdam, eiusdem rōnis est. Idem Labeo ait, & cella vinaria & olearia eum solū vsurum: dominum verò inuito eo non vsurum.

Caius lib. iij. † rerū quotidia. siue aureo. XI.

IN g eoq; fundo hactenus ei morari licet, vt neq; dño h fundi molestus sit, neque his, per quos opera rustica fiūt, impedimento † nec vlli alij ius, quod habet, aut vendere, aut locare, h aut gratis cōcedere pōt.

Vlpianus libro xviij. † ad Sabinum. XII.

PLenum autem vsum habere debet, si & villæ & prętorij i † ei relictus est. Venire planè proprietariū ad fructus percipiendos, magis dicendū est: & per [ipsa] tempora fructuum colligendorū etiam habitare illic posse, admittēdum est. Præter habitationē, † quam habet, k cui vsus datus est: deambulandi quoq; & gestandi ius habebit. Sabinus & Cassius, etiā † lignis ad vsum quotidianū, & horto, & pomis, & oleribus, & floribus, & aqua vsurum, non vsq; ad cōpendium, l sed ad vsum † nō ad abusum. Idē Nerua: & adijcit, stramentis etiam vsurū: m sed neq; folijs, n neq; oleo, neq; frumēto, neq; frugibus vsurum. Sed Sabinus & Cassius, Labeo & o Proculus hoc amplius, etiā ex his, quæ in fundo nascūtur, quod ad victum sibi suisq; sufficiat, sumpturum etiā ex his, quæ Nerua negauit. p Iuuētius q [aūt] etiā cū conuiuis & hospitib⁹ posse vti. quæ sñia mihi vera [esse] videtur. aliquanto † enī largius cum vsuario agendū est pro dignitate r eius, cui relictus est vsus: sed vtei his (vt puto) dūtaxat in villa. s pomis autem, & olerib⁹ & floribus, & lignis vidēdum, vtrum eodem loco vtatur duntaxat an etiam in oppidum ei deferri possint. sed melius est accipere, & in oppidum deferenda. neq;

habitatio est cōcessa, de alio enim nō videtur loqui posse, hoc tamen corrigitur quo ad locationem: vt C. eo. l. cum antiquitas.

a Nec capitis diminutione. vt supra, de capi. di. l. si legatum. neq; legatum operæ: vt j. de vsufruc. leg. l. ij.

b Sed si chresis. i. habitatio, vel vtilitas, habitationis. Accursius.

c Quin valeret. s. iure habitationis. Sed arg. contra j. de auro & arg. le. l. spe cies. & s. de vsufru. ea. re. quæ vsu consu. l. fin. & de vsufr. l. dñs. §. fin. & j. de alie. & ci. leg. l. pen. in fi. quibus legibus dicitur per hæc verba. s. habitatio vel equipollētia quibus hic vsus est proprietatem contineri.

ADDITIO. Sol. ſm Bart. & dic quod in illis non erant verba similia vel æquipollētia istis, q̃a ipsa res fuit relicta cū adiectione quadam, per quā adiectionem legata non minuūtur neque adimuntur. hic fuit relictus vsusfructus vel vsus cū adiectione quadā per quam adiectionem legatum augetur: & sic vbiq; fit interpretatio in benigniorem partem: vt l. in testamentis. infra, de reg. iur.

d Apud veteres. cum simpliciter legata esset.

e In ea causa. i. in vsu. Accur.

f Dominumque. i. vsuarius prohibebit dominum: nisi ipse dominus colat: vt infra eo. l. fundi. §. sicut is.

g IN eoq̃ne. Neq; domino. volen si tantummodo colere: non etiam inhabitare.

h Locare. Vt infra le. proxi. §. equuij. ver. operas, & hæc omnia seorsum a se concedit his qui seorsum inhabitant: vt supra eo. l. ij. & leg. cæterum. & le. sed neque. & j. l. proxi. §. si vsus.

i PLenum. Prętorij. Locus est in quo pater fa. residere solebat: & merces & spēs tanquam in horreis retinere solebat: vt C. de offic. rect. prouin. l. nulli. ij. & sumitur ex eo quod prætoriū solet dici locus, in quo prętor reddit iura.

k Quam habet. in fundo: vt supra eo. le. si habitatio. §. si vsus fundi.

l Ad compēdium. Id est, ad lucrū, ne scilicet vendat, sic infra famil. ercisc. l. si filia. §. idem Papinianus.

m Vsurum. Eum ait Nerua. sed male, vt statim subijcit.

n Folijs. Ad vermes qui pariunt sericum. Ioan. vel pro bobus vel pro vaccis, vel pro myrtis herba vnde fit tinctura cerdonū vnde tingunt corium.

o Et. Pro etiam.

p Negauit. Ergo & de frumento.

q Iuuentius. s. ait.

r Pro dignitate. & officio: vt & supra, de iud. l. sed & si susceperit. §. sed & si proponas. & j. ea. l. §. equitij.

s In villa. Id est, domūcula quę gratia fructuum reponendorum parata est: & appellatur rusticum prædium: vt j. de verbo. signi. l. fundi appellatione. quod tamen intelligo si commode ibi morari potest ratione vicinitatis oppidi, putei & ecclesię, aliquin contra: vt infra eod. le. dum. Accur.

Hocum.

† Vide q̃ in hūc locum scribit Alc. li. Parerg. ij. ca. xiiij.

† iiij.

† Al. add. et.

† Ex tex. no. iuncta glos. quod si alicui vtiliter legetur, denotatue vsus tm̄. circa cuius tex. materiam adde quod appellatione vsusfructus venit omnis cōmoditas. Bolog.

† putat

† ait.

† Iste tex. est menti senen. iuo ſm Bald. hic, ad hoc quod id q̃ non licet domino, non licet familiæ.

† P. F. q̃.

† Inq. P. F. al. denique in eo.

† In P. F. add. fit.

† xvij. P. F.

† Nomine prætorij intelligę villam vrbanam, quā dominus sibi recipere solet: vtpote elegantius amœniusque ædificatam. vide Bud. in anstot. ad l. videam⁹ infra locati.

† Al. add. autem.

† P. F. et.

† P. F. sed ad vsum scilicet nō vsque ad abusum.

† P. F. aliquo al. aliquo modo.

a Horum. scilicet proprietario.
b Ad stercorandũ. in quo est vtilitas, ut hic & insti. e. i. pe. & C. de cursu publ. lib. xij. l. in omnibus. Acc.
c Modico lacte. vsq; ad usum suum, & idem in cæteris fructibus s. eod. l. §. Sabinus licet alij ut Pla. in lacte speciale dicãt.

contra. ubi dicitur, nec patris morte huiusmodi usum filio perire, nec ecõtra. præterea ibi tractat cuius morte finiat. hic ad quem nõ finitus por rigatur.
r. Opera eius utatur. quasi dicat nihil, & sic ex opera quærit. Sed contra. j. eod. l. per seruum. in prine.

enim graue onus est horum, a si abundent in fundo. Sed [&] si pecoris ei relict⁹ vsus est (puta gregis ouilis) ad stercorandũ b vsurum duntaxat, Labeo ait: sed neque lana, neq; lacte, neque agnis vsurum. hæc ẽm magis in fructu esse. Hoc amplius etiam modico lacte c vsurũ puto. neque enim tam stricte d interpretandæ sunt voluntates defunctorum. Sed & si boum armenti e vsus relinquatur: omnem vsum habebit: & ad arandũ: & ad cętera, ad quę boues apti sunt.

Not. quod verba testatoris debent intelligi secundũ conditionem personæ cui datur: seu ad quem dispositio confertur.

Equitij † quoq; legato vsu, videndum ne & domare possit, & ad vehendũ sub iugo vti. Etsi f fortè auriga fuerit, cui vsus equorum relictus est: nõ puto eum † Circensibus g † ijs vsurũ: quia quasi locare eos videt. Sed si testator sciẽs eum huius esse instituti h & vitę, reliquit: videbitur de hoc etiam vsu sensisse. i Si vsus ministerij k alicui fuerit relictus: ad suum ministerium vtetur, & liberorum, coniugisq;: nec videbitur alij cõcessisse, l si simul cũ ipsis vtatur. quanquã si filiofamilias vsus serui sit relict⁹, vel seruo: patri dominove adquisitus, † ipsius duntaxat vsum exigat, † m nõ etiam eorũ, qui sunt in potestate. Operas aũt serui vsuarij nõ locabit, neq; alij vtendas † concedet. & ita Labeo ait. quemadmodum. n. cõcedere alij operas poterit, cũ ipse [tñ] vti debeat? Idem tñ Labeo putat, si fundũ conduxerit, quis vsuariũ seruũ ibi posse operari. quid. n. interest, in quã rẽ opera eius vtatur? n Quare si lanam cõduxerit vsuarius expediendam: poterit etiã per vsuarias ancillas opus perficere. Itemq; si vestimenta texenda redemerit, o vel insulam, vel nauem fabricãdam: poterit ad hęc operis vti vsuarius † nec offendetur illa Sabini sentẽtia, p † ancillæ vsu dato, ad lanificiũ eam non mitti: † nec ex operis mercedem capi: sed sibi lanã facere iure cogere. Sibi enim q facere videbit, qui nõ operas eius locabit, sed opus, quod conduxit, expediet. † Idem & Octauenus probat.

Caius lib. vij. ad edictũ prouinciale. XIII.

SEd † ipsi seruo ancillęve pro operis mercedem imponi r posse, Labeoni placet.

Per seruum vsuarium adquiritur ex re non ex opera: sed per vsufructuarium adquiritur vtroque modo. Bald.

Vlpianus lib. xviij. † ad Sabinum XIIII.

PEr seruum vsua-

d Stricte. Imo large: vt j. de regu. iur. l. in testamẽtis. Ac.
e Sed & si boum armenti. Armenta dicuntur boum, vt hic, & j. de verb. significa. l. boues. in princ. Accur.
f Etsi. i. quamuis. & incipit responderen. Accur.
g Circensib⁹. quia curtui aureo proponebatur cum equis suis ad certandum, & ad currũ ducendum in certaminibus: vt C. de ferijs. l. fina.
h Instituti. Id est, propositi.
i Sensisse. Ex scientia defuncti interpretor eius voluntatem: vt hic, & C. de fideic. l. prædia obligata & j. de reb. du. le qui habebat. & arg. j. de regu. iur. l. cuius per errorem. & s. de iud. sed & si susceperit. §. j. Sed ar. contra. j. de leg. iij. le. si quis in pri. ij respon. vbi oportet eum etiam specialiter dicere contra. vt à prima recedatur voluntate.
k Ministerij. scilicet serui.
l Concessisse. hoc enim facere nõ potest seorsum à se: sed simul sic: vt hic & supra l. prox. & C. de vsufruc. l. vsufructu. ij. Accur.
m Vsum exigat. s. huius legatum. sed de quo dicit ipsius? R esp. secundum R. filij vel serui, qui soli vtentur, non etiã pater vel dñs, vel alij qui sunt in eiusdẽ potestate: vt arg. institut. de stip. ser. §. sed cum factum. & hoc si non contemplatione patris vel dñi sit relictus. sed tñ dic patris vel domini: vt ipse tñ vtat. quasi dicat, nõ alij qui sunt in eorũ potestate ipse tñ filius vel seruus cui fuit legatus, vtetur cũ patre. & probant hæc oĩa j. eo. l. filio. in fi. & sic posito casu nõ est cõtra. C. eo. l. fi. quę est

Soiu. vt ibi. Item ad huius operã etiam cogere potest: vt supra, de vsufru. l. sed sicuti. §. quoniam.
o Redemerit. Id est conduxerit, vel Id est de suo extendo certum quid accepturus conuenit: vt supra, de rei vit. l. redemptores.
p Sententia. quæ scilicet sequitur.
q Sibi enim. Bene dico quod non offenditur.
r SEd ipsi. Imponi. Non quia sit locatio: vt supra, de vsufru. l. si seruo fructuarius. in principio.

PEr seruum vsuarium. CASVS. Seruus in quo habeo vsum, ex re mea mihi quærit: non ex operis suis. Vsusfructus. Duo æquiparantur, scilicet si aliquis legat mihi vsumfru. fundi, vel fructum singulis annis nam vtrolibet habeo ius fruendi, sic quod vsus commoditas nihil videtur addere fructui: nec est vsufruc. sine commoditate vtendi: sed econtra est vsus sine vsufru. quod est ius siue commoditas vtendi. quare vsufru. non est sine vsu, probat argum. Tompo. Legatũ mihi vsumfr. sine vsu, non valet legatum: & si postea ademit fructum, videtur adimere vsum legatum per hoc quod adimit fructus: nisi voluerit testator remanere vsum. Sed si. Legat mihi aliquis vsumfr. postea ex interuallo adimit vsum: non valet ademptio: ne remaneat vsusfruc. sine vsu. Vsu. Testator legauit mihi vsum fundi: postea legauit mihi vsumfruct. vsus confunditur cum vsufru. Secundo legauit mihi vsumfru. & tibi vsum: & dicit quod ambo habemus vsum: ego quidem formalẽ: tu vero actualem:

† Equitiũ quarũ est armẽtum: teste Sygõ quo & hoc locũ citat.
† Al. add. ij.
† Circensis ludi et dicti qui in circo fiebant, hoc est, loco maris septo, in quo equi pugil ... exercebantur. vide Suet. in Claud. & Alex. ab Alex. c. 8.
† Al. add. h.
† exigat.
† P. F. vtendo.
† P. F. vsuarij.
† Al add. scilicet.
† admittit
† P. F. expediet.
† Al. add. et.
† P. F. xviij

actualem : sed fructum habeo. s. qui superest detracto vsu. Tertio autem &c. quod est planum. Viuia.

a Per seruum vsuarium. vel ex operis eius si stipulatus per eum socero.

b Non valebit. Imo contra : vt ff. eo. l. plenum. §. sio. Sola. tribus modis quęrit seruus ex opera. Primo si locet : & hoc modo non quęritur vsuario: vt hic. Item secundo operando in re vsuarij : puta in agro : & hoc sic: & hoc dicit lex contrarũ. Tertio vt si stipuletur, vel alio modo extrinsecus velit ex opera quęrere : & hoc non potest: vt hic. Item videtur etiam hoc casu vltimo acquiri vsuario : vt insti. per quas personas nob. acquir. §. j. quę est contra. Sol. ibi non debet esse in litera : vel vsum : sed tantum de vsufruc. loquitur : vt & ibi diximus. vel si habes ibi vel vsum, dic vt modo diximus.

Seruus ex opera tribus modis quęrit.

c Cum. i. quando : & sic not. hoc casu mihi acquiri : nisi & hoc casu proprietario stipularetur : nam tunc ei quęreret : sed per condictionem sine causa redderet : vt hic. & infra, de stipul. ser. l. penul.

d An fructus. cum dico annuos fructus vel per singulos annos: vt supra, de vsufru. l. si quis.

e Potest. re ipsa. nam qui fruitur, & vtitur: sed non continetur. Ioan. serui tur tamen vna potest esse sine alia: vt infra eadem l. §. poterit. & infra tiiij. j. le. hoic. §. fina. Accursius.

† P. F. fit.

rium a si stipuler ; vel per traditionẽ accipiã : an adquiram, quęritur, si ex re mea, vel ex operis eius? Et si quidẽ ex operis eius, non valebit: b quoniam nec locare eius operas possum. sed si ex re mea: dicimus seruum vsuarium stipulantem, vel per traditionẽ accipientem, mihi adquirere, cum c hac opera eius vtar.

Qui legat fructum, videtur legare vsumfructum : quia vsus fruitioni inest ex necessitate. & si testator legat vsumfructum sine vsu : ita quòd in legando adimat vsum qui est de substantia legati, non tenet legatum : secus si post legatum adimat, quia non tenet ademptio. h. d. subtiliter. Bald.

Vsusfructus, an fructus d legetur, nihil interest. nam fructui & vsus inest, vsui fruct⁹ deest. Et fructus quidẽ sine vsu esse nõ potest, vsus sine fructu potest. e Denique si tibi fructus deducto vsu legatus est † inutile f esse legatum, Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. Et si forte g vsufructu legato, fructus adimatur: totum videri ademptum h scribit.

[Paulus] XV.

† SEd si [de] fructu † i sine vsu [sensit vsum] videri cõstitutũ † k qui & † ab initio constitui potest. Sed si vsufructu † legato, vsus adimat : Aristo scribit, nullam esse ademptionem. quę sententia benignior est. Vsu legato, si eidem fruct⁹ legetur, Pomponius ait, cõfundi l eum cũ vsu. Idem ait, & si tibi vsus, mihi fructus legetur, concurrere m nos in vsu: † me solùm fructũ habiturũ. Poterit aũt n apud aliũ esse vsus, apud aliũ fructus sine vsu, apud aliũ o ꝓprietas : veluti si is, qui habet fundũ, vsum Titio legauerit: mox hęres eius tibi fructum legauerit, vel alio modo constituerit.

Paul. li. iij. ad Sab. XVI.

FVndi vsu legato, licebit vsuario & ex penu, quod in annũ duntaxat sufficiat, capere: licet mediocris prędij eo modo fruct⁹ cõsumant p: quia & domo & seruo ita vteretur, vt nihil alij fructuũ nõie superesset. Sicut is, cui vsus fundi legat⁹ est, quò min⁹ dñs agri colẽdi causa ibi ver

f Inutile. Quia vtilitas vsus in fructu continetur: nisi dixisset contra, quia tunc nullum est, vt hic. vnde qui fructum habet, vsum habere videtur quo ad commoditatem : vt & supra proxi. §. supra, de vsufru. l. si alij. ratione autem seruitutis, maxime quando diuersę personę legauerunt : dicitur esse fructus sine vsu vt in fine huius legis. & infra, de accep. l. & per iusiurandum. §. si quis vsumfructum vt dixi supra proxi. §. Et not. hic mirabile arg. pro conuersis: si enim in ipsa conuersione dicat: facio me conuersum, hic tamen mihi retentis : nulla est conuersio : vt nullum legatum : vt hic, & infra, de testamentaria tutela. l. certarum. Si autem prius fiat conuersio, vel legetur vsusfructus, & postea lex vel vsus adimatur : vel quid sibi conuersus reseruet: nihil valet ademptio vel retentio: vt in vltimo responso huius. §. & j. de serui. l. pro parte. §. pro parte. & ff. si vsusfr. pe. l. j. §. j. & j. de adi. leg. l. j. & l. iij. §. si loci. posset tamen primum dictũ sic exponi: inutile est legatũ. s. sicut adiectu testator: quia non valuit adiectio: est tamen vtile perinde ac si nil sit adiectũ : sed prima sententia verior est : qa vbi verba male ordinantur in legato, ita quod repugnantiã faciãt vel perplexitatem : non valet: vt infra, de conditione institutionum. leg. si Titius. & infra, de regulis iuris. l. vbi repugnantia, & j. eo. la. vlus. & infra, de seruitutib. l. vnic.

ADDITIO. Dic quod aliquando inutile adijcitur vtili: & tunc non vitiatur aliqd vtile & inutile simul proferunt: & tunc constituunt vnum totũ, & ideo totum vitiatur secundum Iacobum, Bart. & Bald.

† ἐκμάτων est praecedentis capitis.

† P. F. fructus.

† Sed si de fructu sine vsu adimi. do sensit, quere non dicantur vsum videri constitutum.

† quia et.

† Fructu

P. F. Verba male ordinata legatũ vitiant.

† in vsum

† fruo

g Si forte. alias est lex. Accur.

h Totũ videri ademptum. quia sub eo est.

i SEd si de fructu. alias hic incipit lex, alias. §. Accursius.

k Constitutum. Scilicet remanere. Accursius.

l Confundi. Quia vnã seruitutem habebis fructuarius.

m Concurrere. Quia qui fructũ habet: & vsum ꝓpter causam fruẽdi. vnde id tantum consequitur quod vsuario superest. vt supra, de vsufruct. l. si alij.

n Poterit autem. contra supra l. proxi. §. vsusfructus. Solu. vt ibi. Accursius.

o Apud alium. Nec est inter legatarios ius accrescendi, cum diuersis testamentis legata percipiant: vt supra quibus mod. vsusfruct. ami. l. si sub conditione. Accursius.

FVndi. CASVS. Si legat mihi vsum fundi, possum ego vsuarius fundi fęnum habere, etiam si nihil aliud remaneret. Sicut. Vsuarius non debet prohibere dominum proprietatis volentem colere : & econtra proprietarius vsuarium impedire non debet. Viuianus.

p Consumantur. Quia ita paucos fructus reddebat propter suam paruitatem vel mediocritatem ; quod etiam soli vsuario non sufficerent.

Non

setur, prohibere non potest a (alioquin & frui dominum prohibebit) ita nec hæres b quicquã facere debet, quò minus is, cui vsus legatus est, vtatur, vt bonus paterfamilias vti debet.

Pomponius libro v. ad Sabinum. XVII.

SI ita legatus esse vsus fundi, Vt instructus est c, earum rerum, quæ [in] instrumento fundi essent, perinde vsus ad legatarium pertineret, † ac si nominatim ei earum rerum vsus legatus fuisset. Dominus proprietatis, etiam inuito vsufructuario vel vsuario, fundum vel ædes per saltuarium d vel insularium custodire poterit, interest enim eius, fines e prædij tueri. Eaq; omnia dicẽda sunt quolibet modo constitutus vsusfructus vel vsus fuerit: Seruo, f cuius vsum duntaxat, non etiam fructum habemus, potest a nobis quid donari: g vel etiam ex pecunia nostra negotiatio permitti, vt quicquid eo modo adquisierit, in peculio nostro sit.

Aphricanus libro v. Quæstionum. XVIII.

FIliofamilias vel seruo ædium vsu legato, & vtile h legatũ esse existimo: & eodẽ modo persecutionem eius cõpetituram, quo competeret, si fructus quoque legatus esset. itaque non minus absente, quã præsente filio seruo ve, pater dominusve in his ædibus habitabit.

Paulus libro ix. ad Plautium. XIX.

SI domus vsus legat' sit sine fructu: cõmunis refectio est in sartis tectis tam hæredis quã vsuarij. Videamus tamẽ ne si fructum hæres accipiat, ipse reficere debeat. si verò talis res sit cuius vsus legatus † est vt hæres fructum percipere nõ possit: k legatarius reficere cogẽdus sit. quæ distinctio rationem habet.

Seruitus vsus est essentialiter indiuidua: seruitus vsusfructus est diuidua. Bar.

Idem libro iij. ad Vitellium. XX.

VSus pars l legari nõ potest, nam frui quidem pro parte possumus: vti parte m nõ possumus.

† Marcellus libro xij. † Digestorum. XXI.

SEruus, cuius mihi vsus legatus est, adquirit mihi, si institor sit, & operis eius vtar in taberna. nam mercibus vendendis emendisque: † adquirit mihi: sed & si iussu meo per traditionem accipiat. n

---

a Non potest. Vt supra e. l. si habitatio. §. fin. & quod subijcit, alioqui, &c. est interpositio. Acc.

b Hæres. Id est, dominus.

c SI ita legatus. Pertineret: vt infra de fun. inst. l. si cui fundum. in §. Sed contra infra eo. tit. l. quæsitum. §. sed & si fundus. vbi dicit non contineri instrumentum agri hoc legato, fundũ, vt instructus est, lego sed ibi subaudi tantum: quasi dicat non tantum agri: sed & patrisfa. instrumentum.

d Per saltuariũ. * hinc trahunt Bononienses vulgare. Accursius.

e Fines. Id est, ipsum prædium quod cõfinia habet. sic. C. de aquæduct. l. j.

f Seruo. Sic vt ī. de vsufru. l. ex re.

g Donari. Vt nostro, non vt alieno.

h Iliofamilias. Vtile. j. vt & supra eo. l. plãnũ. §. si vsus.

i SI domus. C. & u. s. v. s. Habeo vsumfruct. domus quæ indiget refectione quis reficere tenetur, quæritur. Et prima facie dicitur quod tam hæredes quã fructuarij. Postea adhibet distinctionẽ: & si talis est dom' ex qua hæres percipiat fructum, ipse reficere debet. Sin autem totus fructus ipso vsu absumitur, refectio ad eum pertineret, cui legatus est vsus.

k Ipse reficere. Tunc demum, licet non solus: vt quia testator voluit hæredẽ simul cũ vsuario habitare: vt infra titu. j. l. vsus quoque: alias nõ posset vt infra eod. l. diuus §. j. & hoc subijcit. Item nõ habet hic hæredem pro fructuario. alias cõtra supra eod. leg. per seruum. §. pe.

k Non possit. Quod est in tribus casibus: vt dices iam in l. diuus. §. j. in vsufructuario autem quãdo reficiat, dic vt no. ī. de vsufru. l. si cuius. §. fructuarius.

l VSus pa. vt lego tibi ex hoc pdio tertiã partem vsus, & duas partes alij. Vel dic sic, Lego tertiã partẽ vsus necessarij tibi ex hoc pdio, cũ prædiũ latũ sit. nã neutro casu valet: sed i vsusf. sec̃': valubij.

m Vti parte. Scilicet, tali: vt modo diximus. s. n. vsuarius ad suum vsum habere debeat: quandoq; minus quandoque plus accipit: vt in secundo. idem in duobus vsuarijs. nam hodie est plus mihi necessariũ quam tibi. vel econtra. Nec ob. si dicas: pone quod duo habent vsum: quorum nulli fructus sufficerent: nonne pro parte certa diuidunt id est pro dimidia: vt euenit supra. eo. l. fundi & j. e. l. diuus. & supra de vsufr. ea. re. quæ vsu consu. l. quoniã §. j. R. hoc occasione potius quam ratione contingit, ar. j. de riuis. l. Labeo. Item quid si dicat, lego tibi tertiã partem vsus tibi necessarij. nõ adiecta re in qua habeat seruitutem: R. tunc pars rerum corporalium ad sui sustẽtationẽ necessariarum non seruitus est legata. Itẽ prædio adiecto: vt lego tibi tertiã partẽ vsus in hoc pdio adest vsaris hoc pdio pro tertia parte pro indiuiso ad sui sustẽtationem, non valet: vt in prædiali seruitute: quia & ipsa non recipit diuisionẽ. vt hic, & j. de ser. l. ij. & l. pro parte. Vel ergo totũ prædiũ afficiat seruitute. vel in nihilũ. ar. j. de li. cau. l. duobus. Vel vt dicunt quidam, et in parte certa prædij non pôt legari vsus: quia cum quãdoque minus quandoq; plus est ei necessarium quam percipiat de prædio: nõ autẽ debet habere pl' quã sit ei necessariũ: ergo vt dicũt, etiã in certa parte prædij nõ legatur. sic hic intelliguot, quod non placet: quia eadẽ ratione. nec in toto prædio posset legari. In vsufr. autẽ est aliud: quia diuisionẽ recipit. vt hic, & j. ad le. Fal. l. j. §. si vsusfr. Est enim diuiduus ratione iuris: quia ius hoc a singulis pro parte petitur & quia pro parte diuisa & indiuisa cõstituitur: vt s. de vsuf. l. v. nec inspicit quod egeã vel nõ egeã: quia totũ habeo: sed oẽs aliæ seruitutes et ratione iuris & ratione rei in qua cõsistunt, sunt indiuiduæ secundũ Azo. Item ei quod dicit, vti pro parte non possumus, est contra j. commo. l. si vt certo. §. si. Sol. vt ibi.

n Eruus. Accipiat. mihi quærit. Accu.

Margin notes:

Saltuarius dicit saltus custos. Est autẽ saltus sylua habitu facile quia a saltando dicta. Insularius vero insulæ custos dicit. Bud.

† Al. add. etiam.

† P. F. pertinet.

† P. F. negotiatio ne esse.

† P. F. relegatus

† P. F. est

† Al. add. per ap sicus

Modestinus libro ii. Regularum. XXII.

VSus aquæ personalis est: & ideo a ad hæredem vsuarij transmitti non potest.

Pompo. li. v. ad Quin. Mucium. XXIII.

DIuus Adrianus, cũ quibusdã vsus syluæ b legat⁹ esset: statuit fructũ quoque eis legatum videri: q a nisi liceret legatarijs cædere syluam, & vendere, quemadmodum fructuarijs licet, nihil habituri essent ex eo legato.

Facultas alicui competens non est angustanda seu arctanda: quia et magnũ ius in habilitate & potentialitate cõsistit, & magnũ interesse versatur. Bar.

Licet tam angustus est legatarius, cui domus vsus legat⁹ est, vt nõ possit occupare totius domus vsum: tamẽ eis, d quæ vacabunt, proprietarius nõ vtetur: quia licebit vsuario alijs & e alijs temporibus tota domo vti: cùm interdũ domini quoq; ædiũ (pu-tã) tẽporis cõditio exigit) quibusdã vtant: quibusdã nõ vtantur. Vsu legato si plus sis vsus legatarius quàm oportet: officio iudicis, qui iudicat, quemadmodũ vtatur id continetur, ne aliter, quàm debet, vtatur.

Paulus libr. ij † ad Neratium. XXIIII.

NEratius [ait:] vsuariæ rei speciem is, cuius proprietas est, nullo modo commutare potest. Paulus: deteriorem n. cãm vsuarij facere nõ pôt. facit autem deteriorem, etiã † in meliorem statum f commutatã. †

TITVLVS IX.

VSVFRVCTVArius quemadmodum caueat.

Vlpianus libr. lxxix. ad edictum. I.

SI cuius rei vsusfruct⁹ legatus sit æquissimũ prætori visum est, de vtroq; legatariũ cauere & vsurũ se boni viri arbitratu: & cũ vsusfruct⁹ ad eũ pertinere desinet, restituturũ, g q inde extabit. Hæc stipulatio, siue mobilis h sit res, siue soli interponi debet. Illud sciẽdũ est, ad fideicõmissa i ẽt aptari eã debere. Planè & si ex mortis cã donatiõe vsusfructus cõstituat: exẽplo legatorũ k debebit hęc cautio pstari. sed & si ex alia q̃cũq; cã cõstituturus l fuerit vsusfruct⁹: idẽ dicen m

V Sus aquæ. CASVS. Titius legauit mihi vsum aq̃ vt ego biberem & haberem quantum necesse haberem, etiam si in domo mea sit necesse lauari. dicit quod ista seruitus non transit ad hæredes: quia personalis est.

a Et ideo. Bona ratio: vt j. de regul. iur. le. priuilegia. & l. in omnibus. Acc.

D Iuus. CASVS. Titius legauit mihi vsum syluæ remotæ. tantum habeo quantum si mihi vsumfr. reliquisset, vt possim vendere: Licet. Habeo vsum alicuius domus, licet vna camera sufficiat: tamen alijs partibus proprietarius non vtetur: quia alijs vtar forte alijs temporibus, vt faciunt domini ædium qui secundum diuersitatem temporum diuersis partibus vtuntur. Vsu. Si ego vsuarius vtar vltra modum, prohibebor. Item proprietarius speciem rei vsuariæ ẽt in meliorem statũ non potest mutare.

b Syluæ. Procul forte & remotæ. R.

c Quemadmodũ i. sicut. Et sic nota casum vbi tantum habet vsuarius quantum fructuarius: vt hic sic & supra e. l. fundi & supra de v. ut. ea. re quę vsu. l. l. nc senatus. §. fi. & l. quoniam. §. j.

Tji partiens.

Al. add. & alijs.

d His. Scilicet partibus domus.

e Et alijs. Sic & infra de ac. emp. le. si sterilis. §. fin. Sed arg. contra infra de ser. l. si cui. sed cur impedit hic vsuari⁹ suum dominum, cũ hoc non contingat in prædio rustico ? vt supra eod. l. fundi. §. j. Respo. in domo habes secreta: vt no. C. loc. & conduct. l. certi. Accu.

f NEratius. In meliorem statum, vt insti. de act. §. præterea & infra loca. l. item quæritur. §. j. & supra de vsufr. l. hactenus. §. fi. & l. seq. Sed arg. cõtra infra si ser. vin. l. & si forte. §. fina.

VSVFRVCTVARIVS QVEMadmodum caueat.

Idem in vsuario: vt infra eodem l. hinc. §. sed & vsus. Accur.

S I cuius. CASVS. Fructuarius satisdat proprietario de duobus. s. de vtendo arbitrio boni viri. Itẽ q finito vsufr. restituet rem siue in re mobili siue immobili sit relictum vsusfructus: siue relict⁹ sit per fideic. siue p donationem causa mortis, siue inter viuos.

P. F. I.

Cauere. Exponit primam clausulam quæ cauetur de vtẽdo scilicet arbitrio boni viri. nam dicit quod duo continet: vt non destruat aliquo modo: item q deteriorari non permittat: nam facere debet plantationes & fossata & sepes. Secundo consulit q̃ tam proprietarius quã fructuarius describat qualitates rei: vt appareat, si deterioretur. quod per hoc apparebit, si non vtatur arbitrio boni viri. nam toties de hoc committitur stipulatio, quoties male vtit. Habet autem. Hæc stipulatio quã exponit fructuarius, duo continet de bñ vtẽdo. Item de restituẽdo finito vsufruct. & prima cõmittit quoties male vtitur secunda finito vsufruct. Sed quid restituet: quia dare non posset id est, facere rem accipientis, cũ iam esset sua? Resti tuet igitur quicquid ex eo prouenit. Tertio dicit quod in hac secunda clausula de restituendo continet, quasi æstimatio rei: vt si Titius quidam vsus cepit rẽ meam, & tu potuisti impedire vsucap. & non fecisti, teneris mihi ad æstimationem rei: sicut restituere rem promiseras: vel q̃ inde extabit. Quando ergo fructuarius promisit rem restituere finito vsufruct. quocunque modo amittatur, stipulatio cõmittitur. Viuia.

Et.

Commutare. al. commutãdo.

g Restituturum. Similiter caueat legatarius, cui ad tempus est relictum legatum: vt C. de leg. l. si.

h Mobilis. Quo verbo etiam mouentia continentur, & econtra. vt j. de verb. sign. l. mouentium.

i Ad fideicõmissa. Si vsusfru. per fideic. sit relictus

k Legatorum. quibus per omnia fere connumerãtur. quod dic vt inst. de dona. §. hæ. Accu.

l Constituturus. Vt inter viuos.

a In re sua faceret. diligens paterfam. & ob id solā videtur cautio necessaria, quod dic, vt supra, de vsufruct. l. si cuius. §. denique.

b Facient consilium est, sic infra de test. at si quis impediat. §. sed interdum. & statim. dices. Acc.

dum est. Cauere autem debet, boni viri arbitratu [c] perceptum iri vsum fructum, hoc est, non deteriorem se causam vsusfructus facturum: cæteraque facturum, quæ in re sua faceret. [d] Rectè autem facient [e] hæres & legatarius, qualis res sit cùm frui incipit legatarius, si ī testatū [f] redegerint: vt inde possit apparere, an & quaten' rē peiorem legatarius fecerit. Vtilius [g] autē visum est, stipulatione de hoc caueri, vt si quis nō boni viri arbitratu [h] vtatur, cōmittatur stipulatio statim: nec expectabimus, vt amittatur vsusfructus. Habet aūt stipulatio istas duas causas, vnam, si aliter quis vtatur, quàm vir bonus arbitrabitur: aliā de vsufructu restituēdo. Quarum prior statim cōmittetur, quàm aliter fuerit vsus: & sæpissimè [i] cōmittetur: [k] sequens committetur finito vsufructu. Sed quod diximus, [l] id quod inde extabit, restitutum iri, non ipsam rem [m] stipulat̄ proprietarius (inutiliter. n. rem suā stipulari videretur) sed stipulat̄ restitui, qđ inde extabit. Interdum autē [n] inerit. [o] proprietatis ęstimatio: si fortè fructuarius, cū possit vsucapionem [p] interpellare, neglexerit. omnem enim rei curam suscepit

Paulus lib. lxxv. ad edictum. II.

NAm fructuarius custodiam [q] præstare debet.

Vlpianus lib. lxxix. ad edictum. III.

OMnes autē casus continentur hac stipulatione, q̄bus vsusfructus amittitur. [r] Definere [s] pertinere vsum fructū accipiemus, & [illegible]

c In testatum. id est, in testationem scriptis confectam. æstimando eū quātum valet communiter tempore cœpti vsusfru. vt C. de iure dot. le. si inter & j. de ope. no. nūcia. l. non solum. §. penultimo.

d Vtilius, quā nō, vel vtilius. i. vtile.

e Arbitratu. Quod duo continet. vt non omittat faciēda: & vt nō faciēda non faciat: vt supra ea. l. §. catera

f Sæpissimè committetur. id est pōt committi: vt j. de verbo. obl. l. scire. §. si a fure. & hoc iō quia continet in tesecte sicut quælibet prætoria: vt infra rē ra. hab. l. si procuratos. & rē pu. sal. fo. l. non quasi. §. si quis & infra de verbo. oblig. l. si sic stipulatus sum: secus si mera pœna esset vt supra de arbitr. le. si duo in fi. quæ est contra. Accur.

g Sed quod diximus supra in prin.

h Rē. scilicet sibi dari; illud enim nō tenet; vt infra de verbor. oblig. l. scire debemus. §. si a fure, & l. nemo in princip. Accur.

i Interdum autem inerit. id est, inesse videbitur in [illegible].

k Vsucapionē. hoc idem imputatur marito; vt j. de fundo. l. si fundum, & quod dicit vsucapionem, ꝑ præscriptione accipe. vsucapio enim triennij nō interpellatur nisi contest. vt j. pro empto. l. ij. in fi. Itē quod dicit, interpellare, scilicet ciuiliter vel naturaliter; secundum Ioan. imo secundum Azo. de naturali interruptione non videtur posse loqui; quia aut dicet fructuarium deiectum, aut proprietariū; aut imputari fructuario quod aliū possidentem nō deijciat; sic enim fit naturalis interruptio; vt j. de vsuca. l. naturaliter, si enim ponas fructuarium deiectū; eo verum est quod incōtinenti suā naturalem potest recuperare possessionē vt quilibet alius; vt j. de acq. pos. l. naturaliter, & j. de vi & vi arma. le. iij. §. eum igit qui eū armis, & §. vnde vi. interdictū hoc autē domino ꝓprietatis in ciuili quæstione nō prodest nec nocet; quia deiecto fructuario nō ideo desinit dominus possidere, cū per eū non possideat licet secus sit in colonis inquilinis; vt j. de acqui. po. l. peregre §. qui bus explicit. Cū igitur domino id nec ꝓdesset nec noceret; fructuario nihil potest imputari à domino multo minus imputabitur, si dicas dominū deiectū tunc enim fructuarius, cū vel deiectus non esset; vel aliquid non amisisset; incontinenti vel ex interuallo alium deijcere de iure non posset. vnde nihil pōt ei imputari; vt C. de insti. & subst. l. reprehēda. Eadem ratione nec ei imputabitur, si alium bona fide possidentem non deiecit. Item de ciuili non videt quod possit loqui, quia illa fit per lit. contest. vt C. de pręscri. xxx. ann. le. cū notissimi. j. rū. & §. imo & §. illud hoc autem facere non potest fructuarius, eū actionem nō habeat; vt j. de nego. gest. le. si pupilli. §. fi. Rū. de ciuili intelligitur; & ideo ei imputabitur, quia sibi mandasse videtur omnē rei custodiā; vt j. l. ꝓxi. vel erat ꝓcurator omnium bonorū; vel specialis in hoc; vel erat ex his qui sine mandato agunt: vt j. de negot. gest. le. si autem is fuit. & j. de procura. l. sed & hæ. j. respon.

l Nam fructuarius custodiam. s. omnem.

m Omnes autem. CASVS. Titius legauit mihi vsumfruct. sub conditione; qua pendente hæres mihi tradidit, & stipulatus est de restituendo eo. deinde prius, quam extitisset conditio, decessi vel capite minutus sum; committitur stipulatio quasi defierit vsusfruct. qui tamen nondum competierat. Si vsusfruct. Titius legauit mihi vsum; & adiecit vt quoties amitteretur, quod esset mihi restitutus, hæres dedit eum mihi, & stipulatus est restitui amissū vsumfru. cōmittitur quidem stipulatiō, sed exceptio erit mihi necessaria. Sed & si quis. Testator legauit mihi vsumfructū: & cū haberem liberos, proprietatem eiusdem rei mihi legauit. hæres mihi tradidit & stipulatus est sibi restitui eo finito. habui liberos; & sic finitus est vsusf. formalis; quia iā habeo plenā ꝓprietatem cōmittitur stipulatio; sed habeo exceptionem. Si hæres. Titius legauit mihi vsumfr. & hæres mihi tradidit. stipulat' est restitui sibi finito vsusf. postea hæres alienauit ꝓpriet. Titio; quæritur an committatur stipulatio eo finito? Et dicit ꝙ nō. nā hęredi non, vel hęredi hęredis; quia nō interest. Titio non; quia non fuit stipulatus. sed Titius debuit sibi statim stipulari proprietatem restitui; & si hoc non fecit, agat rei vendic. uel negatoria finito vsufruct. Vuis.

Admittitur. quia multi sunt: ut insti. de usufruc. §. finitur. Accur.

n Desinere. quādiu legatus sit sub conditione; & ea pēdēte sit traditus ab hęrede ignorāte cōditionē secundū Io. sed hoc nō placet; q̄a secūdū hoc trāslatum esset pendēte cōdi. dominiū vsusfru. ut j. de solu. l. sub conditione. & de iure do. l. sed nisi. Itē non

si nec cœperit pertinere, quamuis legatus sit: & committetur nihilominus stipulatio, quasi desinat pertinere: quod nec cœperit, a Si vsusfructus repetitus erit legato quotiens † amissus fuerit (nisi vtiliter b fuerit cautum) committetur ista stipulatio: sed exceptione opus erit. Sed & si quis vsumfructũ tibi legauerit, & sub conditione, *si liberos habueris* † proprietatem: amisso vsufructu, c committetur quidem stipulatio: sed exceptio locum habebit. Si hæres alienauerit proprietatem, & postea amittatur vsusfructus: an ex stipulatu agere posit: videamus. Et fortius dici poterit, d ipso iure non committi stipulationem: quia neque hæredi, successoribusve eius restitui potest: neq; is, cui potest, e id est, ad quem peruenit proprietas, pertinet ad stipulationem. f Sed, is, ad quẽ peruenit, † g tempora quæsiti dominij ꝓspicere sibi alia cautione h debet quod & si nõ fecerit nihilominus in rem i actione k vti potest.

† Venuleius li. xvii. † Stipulationum. IIII.

SI fructuarius ꝓprietatem adsecutus fuerit: desinit quidem vsusfructus ad eum pertinere propter confusionem sed si ex stipulatu cũ eo agat † aut ipso iure inutiliter agi dicendum est si boni viri arbitrium l hucusq; porrigitur: m autem factum excipere n debebit.

Vlpianus libr. lxxix. ad edictũm. V.

† HAc o stipulatione *dolum malũ abesse*, absfuturumque p esse, cõtinetur. q Et cũ in rẽ sit r doli mali mentio concepta: s omnium dolum cõprehendere videtur, successorũ, & adoptiui patris. t Sed † si vsus sine fructu legatus erit adempta fructus cã satisdari u iubet prætor, hoc meritò: vt de solo vsu, non ẽt de fructu † caueatur. w Ergo † &

potest dici legatarium nõ esse capacem: quia tũc acciperet, licet non caperet: vt infra, de verbo. signi. l. aliud est. & de his qui. vt indig. l. hæredem. tamen potest responderi prædicta esse vera. & quod dicit lex, quamuis nec cœperit, subaudi efficaciter. illud enim negari non potest traditam esse possessionem: quia ex stipulatione aliter agi non potest.

a Quod nec cœpetit. de iure vel de facto, cum tamen incipere poterit: alioqui quod nondum incepit, & incipere non potest: non desinit esse: vt infra, de condic. & demonstr. l. Titio vsusfruct. & supra, qbus modis vsusfr. amit. l. j. & iij. Item nota. hic definit quod non cœpit: & perditur quod non habetur: Vt hic, & argumen. in decre. xxiij. quæst. j. §. ex his circa fina. quęs. & distinct. xxiiij. c. quorundam. j. q. j. capitu. si quis confugerit. & xxiij. q. j. capl. audiuimus. & v. q. vj. cap. quia iusta. & distinction. xiij. capit. concilia. Sed argum. contra infra, de cond. cau. da. le. si extraneus. & infra de regu. iu. l. non potest. iij.

b Nisi vtiliter. id est, nisi expressum fuerit nominatim vt tunc demum stipulatio committeretur quando ita amissus fuerit vsusfruct. vt non repetitus videatur. Vel dic nisi, id est, quia vtiliter cautum est vt finito vsusfr. res restituatur: ideo committitur quoties missus fuerit, sed quia in amissione repetitus est exceptio abijcitur. Ir.

c Amissio vsufructu. consolidatione: quia liberos habuisti vt infra eod. l. proxi.

d Dici poterit. cum enim ad proprietatẽ debet redire, ipse proprietatem non habet Acc.

e Cui potest scilicet committi.

f Ad stipulationem. quia ipse sibi non est stipulatus, & est bona ratio; vt & s. de eden. l. quædam. §. is autẽ. & j. de dam. infe. l. dãni. §. emptor. & j. de ver. obl. l. si ita quis. §. fin & j. de act. & obl. l. quæcunq;. Sed arg. contra j. de iure do. l. cum in fundo. §. ipsius

g Peruenit scilicet proprietas.

h Alia cautione scilicet restitui videlicet emptori.

i In rem. No. ergo argu. quod is qui succedit in locum domini potest postulare, vt fiat sibi fidelitas p sacramentum.

k Actione. vel negatoria, vel rei vind. Accu.

SI fructuarius. CASVS. Titius legauit mihi vsumfructum fundi, & hæres mihi tradidit & stipulatus est. postea ego fructuarius emi proprietatem: & sic finitus est vsusfr. formalis per confusionem: & dicit quod committitur stipulatio, sed excep. elidit, vel ipso iure non committitur. Sic verba illa, arbitrio boni viri, inserta in prima clausula supra eo. l. j. in princ. intelliguntur repetita in secunda clausula. Viuia.

l Arbitriũ. quod est in prima clausula.

m Hucusque. porrigitur. id est trahitur ad secundam clausulam: vt subintelligatur repetita prima.

n Excipere. quod est tutius: vt supra, l. proxim. §. sed & si quis.

HAc. CASVS. Hæres stipulatus est a me fructũ quia vtar arbitrio boni viri, dicit qd videor promittere quod non committetur dolus ab aliquo extraneo, nec a me, nec ab hærede meo: nec ab eo qui de nouo darem me in adoptionem licet ad istos non transeat vsusfr. Sed & si. Vsuarius sicut fructuarius satisdat de duobus: de vtendo arbitrio boni viri: & de restituendo. sic & ille qui habitationem vel operas serui habet vel alterius animalis: licet non per omnia assimilentur vsufructui. Idẽ si quis legat mihi annuum reditum fundi: quod est vsusfructus, id est commoditas, non seruitus hoc dicit cũ l. sequenti. Viuia.

o Hac. id est in hac:

p Absfuturumque in re vsusfru. nomine retinẽda.

q Continetur. interpretamur eam cõtineri ex verbis in ea positis certe & de culpa lata & leui tenebitur, cum arbitrio boni viri debeat frui siue in faciendo, siue in prætermittẽdo quid admittatur. sed de dolo in tantum suo proprio tenebuntur eius vniuersales successores: cum ad eos non transeat vsusfructus.

r Et cum in rem sit. quia sic dolum malum abesse, & hoc quantum ad se & vniuersales successores, nõ quantum ad extraneos; vt j. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. sed si quis. versi. si quis dolum.

s Concepta. interpretatiue: vt dixi.

t Et adoptiui patris licet neque ad hæredem neq; ad patrem adoptiuum fructuarij transeat vsusfruc. vt diximus supra quibus modis vsusfruct. amit. l. repeti. j. respond. & §. j. Azo.

u Caueatur vt & infra eo. l. vsu quoque.

† P. F. quotienque al. quotiescũque.

† Al. add. ante.

Perdi an possit qđ nõ habet.

† al. add. proprietas.

† In P. F. ἐχμέτιον. est præcedentis capitis.

† P. F. add.

† P. F. agitur.

† P. F. huic stipulationi

† al. add. &c. Satisdare

† P. F. vsufructu.

† Sed

Sine

a Sine vsu. Id est, sine seruitute vsus: quia sine vtilitate vsus esse nō poterit: vt s. tit. j. l. per seruum. §. j. secundum Ir. Vel dic hoc casu etiam sine commoditate esse fructum sine vsu: vt s. titu. j. l. per seruum §. si vsusfruct. secundum Azo. quod non placet.

exegit. poterit hæres vindicare: & si excipiam, quod in ea re vsumfructū habeam: hæres replicabit quod stipulatione non cauerim de restituenda finito vsufructu, ac de vtendo boni viri arbitratu. Poterit etiā hæres eam stipulationem exigere per condictionem incerti.

si fructus sine vsu [a] obtigerit: † stipulatio locū habebit. Et si habitatio, vel operæ hominis, vel cuius alterius animalis relictæ fuerint: stipulatio locum habebit: licet per omnia [b] hęc vsumfructum non imitantur.

Iulianus libro lxxv. ad edictum. VI.

IDem est [c] & in reditu [d] prædij: sicuti si vindemia legata sit, vel messis: [e] quāuis ex vsufructu ea percipiantur: quę legata, morte legatarij ad hęredē redeūt. † [f]

Vlpianus libro lxxix. ad edictum. VII.

† SI vsusfructus [a] nomine tradita re, satisdatum nō fuerit: Proculus ait, posse hæredē rem vindicare: [g] & si obijciat exceptio de re vsusfructus nomine tradita: replicandum esse. quæ sententia habet rationem. sed & ipsa stipulatio cōdici † poterit. [h] Cùm vsusfructus pecuniæ legatus est, exprimi debēt hi duo casus in stipulatione: *Cum morieris, aut capite minutus eris,* † *dari.* idcirco hi duo soli [i] casus: quoniam pecunię vsus aliter amitti nō potest, q̄ his casibus. [k]

Paulus libro vij. ad edictum. VIII.

SI tibi vsusfructus, & mihi proprietas legata sit: mihi cauendū est. Sed si mihi sub cōditione proprietas legata sit: quidā (vt † Martianus) & hæredi, [l] & mihi [m] cauendum esse putant. quæ sententia vera est. Item si mihi legata sit, [n] & cùm ad me pertinere desierit, [o] alij: & hic vtrisq; cauendum (vt supra) placuit. Quòd si duobus cōiunctim, vsusfructus legatus sit: † inuicem sibi cauere [p] debebunt: & hęredi in casum [q] illum. *Si ad socium non pertineat vsusfructus, hæredi reddi.*

Vlpianus libro lj. ad edictum. IX.

SI vsusfructus mihi legatus sit, cumq; restituere sim Titio rogatus: videndum est, quis debeat cauere: vtrum Titius, an ego, qui legatarius sum. An illud dicemus, mecum hæredem acturum, [vt caueam,] † [&] cū fideicōmissario me agere debere? Et est expeditius hoc dicere, si mihi spes aliqua durat vsusfructus: & cùm tu amiseris, pōt ad me recidere, hoc est, ad legatarium: ita rem expediri, vt tu mihi, ego do-

b Licet per omnia. Id est, non per omnia. nam vsusfr. amittitur. capi. diminu. operæ autē minime: vt & supra, de op. ser. l. ij. idem & de habitatione, quæ nec tēpore perimitur, nec ca. dimi. vt s. tit. j. l. si habitatio. §. j. itē sunt & aliæ differentię: vt j. de vsu. leg. l. ij.

c IDem est. Hæc lex Pauli iungitur alij legi Pauli, quā non habemus: & forte dicebat idē quod superior Vlpi. & dic idem est vt non imitetur vsumfruc. id est non sit vsusfru. & dic annuum reditum dandū de manu hæredis: & sic de vindemia & alijs dandis de manu hæredis: vt supra, de vsufru. l. defuncta. §. j. & dictio sicuti, similitudinarie vel exemplatiue ponitur. Vel dic prædicta percipienda a se legatario, cui annuos reditus, vel annua. i. vindemias. & dic idem est, vt fiat cautio: quia vsusfruc. est: vt s. de vsufruc. l. si quis ita legauerit. & de an. leg. l. in singulos. & de vsufruc. leg. l. patrimonij. & l. fundi Trebatiani. & verbū quāuis, ponitur pro quia: vt j. fami. ercis. l. si maritus. & verbum sicuti, lege vt primū. Vel tertio dic legatum. vsumfruc. reditus & vindemiæ quo casu æstimabitur sicut cętera quę vsu consumuntur: & cauebitur. Accur.

d Et in reditu. Scilicet, relicto vt quis eo vtatur: sicq; nec erit vsusfructus ipsius redditus non fundi. & ideo de eo quod ceperit restituendo cauet. vel dic reditus fundi legatos annuos, vt eos percipiat legatarius. Azo. & tunc est vsusfructus fundi: vt supra, de vsufruc. l. si quis ita legauerit. Accur.

e Messis. Nam non est vsusfruct.

f Redeunt. Præter legatum operæ: vt infra, de vsufruc. leg. l. ij. Accur.

SI vsusfructus. CASVS. Testator legauit mihi vsumfr. hæres tradidit & oblitus cautionem non

g Rem vindicare. Imo nō videtur vindicanda res: vt s. de vsufr. ea. re. quę vsu cōsu. l. hoc senatusconsultum. §. j. quę est contra. Solu. ibi loquitur de re mobili, quæ vsu consumitur: vt vestimenta, vasa & si qua similia, quæ statim sunt accipiētis: vel dic non esse cōtra: quia ibi non dicit rem non vindicari.

h Condici poterit. incerti condi. vt d. l. hoc senatusconsultum. §. j. & hoc idē quod superiori. j. responso. dicitur in emphyteuta: vt si non sit soluēdo primus emphyteuta, dominus vindicet rem à secundo, vt aut soluat canonē, aut reddat rem: vt ar. j. de pign. act. l. si cū venderet. & ita vindicabit dñs id quod possidet secundus emphyteuta: vt infra, de priui. cre. l. si vēteri. §. in bonis.

i Duo soli. Scilicet, exprimuntur.

k Casibus. Vt supra, de vsufr. ea. re. quæ vsu consu. l. in stipulatione. & l. quoniam. Accur.

l SI tibi. Et hęredi. propter rem. Accur.

m Et mihi. Propter spem.

n Legata sit. Scilicet proprietas. Acc.

o Desierit. Scilicet deficiente cōditione: quo casu nō pōtest ꝓprie dici desinere, vel forte repudiatione desierit ad me pertinere. nam si rem mihi legatam repudio: desinit ad me pertinere cum potui habere. Ir.

p Sibi cauere. Qualiter sint vsuri. vt supra, de vsufruc. l. cuius. §. sed inter.

q In casum. Vt & supra, de vsufruct. ea. re. quę vsu consu. l. si tibi decem.

SI vsusfructus. Casus planus est vsque ad §. illud. & ibi dicitur quod semper vsufruct. debet cauere se vsurum arbitrio boni viri: & de restituendo vsufru. eo finito, quoquo modo sit vsusfruc. constitutus. Pone, Titius legauit mihi vsum fundi: & eiusdem fundi proprieta. post decennium proximum.

† Hoc responsum Alc. lib. ij. Parer. c. iij pulchre cō ciliat cum §. si. l. per seruum supra de vsu & habita.

† *Percipiātur morteque legatarij ad hæredē redeant.*

† In P. F. incipit, *Et si.*

† Cap. in. de vsufru. earum rerum, quæ vsu consum.

† *Condictione.*

† P. F *minueris.*

† P. F. *luxv.*

† P. F. et.

† In P. F. add. et.

† *Vt caueat.*

non satisdabo: quoniam est verisimile quod non male vtat, cum speret proprieta. ad me pertinere. Si vestis. Titius legauit mihi vsumfru. vestis, & hæres tradidit, & stipulatus est. dicit quod licet reddam attritam sine dolo, nõ committitur stipulatio.

g Peruenturam. Sed nondum peruenit: vt infra, de condic. fur. l. si seruus. & est hc]. ad leg. Falc. l. sed si non. §. fin. & ad Treb. l. si cui. §. j.

h Si vestis. Scilicet, scenicæ: in qua vsusfruc. legari potest: vt ẽ. de vsufr. l. sed & si quid. §. & si vesti. alioqui cum fructuarius ad eius æstimationem se obligasset, quod fit in cæteris vestibus: vt supra, de vsufr. ea. re. l. iij. & instit. de vsufru. §. constituitur. reddere rem deteriorẽ non posset, id est, in peiori æstimatione. vt infra de iure dotium. l. plerunq; §. si prædijs. & l. fi. † Al. add. iudicio.

mino proprietatis caueã. a Quòd si fideicommissarij causa vsusfructus mihi relictus est: nec est vlla spes ad me reuertendi fructus: recta via b fideicõmissarium cauere oportet domino proprietatis. Illud sciendum est: siue iure ipso c quis vsumfructum habeat, siue etiam per tuitionem prætoris: d nihilominus cogendũ esse, fructuarium cauere, aut actiones e suscipere. Planè si ex die proprietas alicui legata sit, vsusfructus purè: dicendum esse Põponius ait, remittendam esse hanc actionem f fructuario: quia certum sit, ad eum proprietatem, vel ad hæredem eius peruenturam. g Si vestis h vsusfructus legatus sit: scripsit Põponius: quanquam hæres stipulatus sit finito vsufructu, vestem reddi: attamẽ non obligari promissorem, si eam sine dolo malo attritam reddiderit. Si plures domini sint proprietatis: vnusquisque pro sua parte stipulabitur. i

Paulus libro xl. ad edictum. X.

SI serui, qui nobis cõmunis erat, vsumfructum tibi legauero: necessaria erit hæc cautio hæredi meo. quamuis enim de proprietate possit communi diuidundo † experiri: tamen causa vsusfructus, qui tuus k proprius est, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

Etiam cohabitans cum proprietario debet ei cauere de vtendo arbitrio boni viri. Bald.

Papinianus lib. vij. Responsorum. XI.

VSu quoque domus relicto, boni viri arbitratu cautionem interponi oportet. l Nec mutat, † si pater hæredes filios simul habitare cum vxore legataria m voluit.

Nemo condicit rem suam præterquam à fure. ad hoc allegatur. Vel sic, Omnis condictio de generat contra furem. Bald.

Vlpianus libro xvij. ad Sabinum. XII.

SI vasorum n ipsorum vsusfructus relictus sit, non erit cautio o senatuscõsulti necessaria, sed illa sola,

Si plures. Legasti mihi vsumfruct. fundi: pluribus hæred. institutis, decessisti: omnibus illis tuis hæredibus satisdare debeo ego. Viuianus.

a Domino proprietatis caueam. hoc propter spem: vt supra l. proxi. & j. de aqua plu. arcen. l. in diem §. fin.

b Recta via. De hoc diximus infra de condict. indebi. lege dominus testamento.

c Ipso iure. Scilicet ciuili: vt ex testamento vel inter viuos.

d Prætoria. Vt in superficie & fundo emphyteutico: vt infra, de superfic. l. j. § quod autem. & quando per fideicom. relinquitur: vt supra, quibus modis vsusfru. amit. l. si legatum. Item & tunc quoties legata valẽt iure prætorio: vt infra, de iniust. rup. testa. l. posthumus. & de lega. præstan. l. j. & instit. quibus modis testam. infir. §. non tamen per omnia.

e Aut actiones. Scilicet, in rem: vt s. eod. l. si vsusfr. nomine. vel incerti, ad præstandam cautionem: vt supra, de vsufruct. ea. rer. quæ vsu cõsu. l. hoc senatusconsultum. § primo.

f Hanc actionem. Est ergo hoc casu vsusfru. sine cautione: & sic non est de substantia. Idem est in patre: vt C. de bonis quæ libe. l. cum non solum. §. ij. idem in fisco: vt infra, vt leg. vel fideicomm. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. idem in alio casu: vt cum relicta est proprietas, cum vsufru. incipiet finiri, eadem ratione qua & iste qui ea die: argu. supra ea. l. omnes. §. sed & si quis. Sed ego quæro quare interim non cauet? Respon. quia præsumitur quod citius veniet dies proprietatis, quã finiatur vsusfruct. certum est enim diem esse venturum: vt infra, de lega. j. l. si post § fin. Item casum enim aduersam que fortunam, &c. vt infra, de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Item est alia ratio. quia præsumitur quod diligenter eam tractabit, cum speret suam futuram.

i Stipulabitur. Vt supra, de vsufruct. le. si cuius. §. sed si plures.

SI serui. CASVS. Si seruum habeo tecum communem: postea lego tibi vsumfruct. meæ partis: & ita proprietas meæ partis hæredi meo remanet: satisdabis hæredi meo de vtendo arbitrio boni viri. quæ satisda. necessaria est hæredi meo. nam licet habeat communi diuidundo ad propriet. quia illa est cõmunis, tamen pro vsufru. non habet: quia ille non fit communis: sed tantũ tuus. Viuianus. † Al. statutum

k Qui tuus. Scilicet, vsusfruct. quasi dicat non communis. tunc enim pertinet ad officium iudicis communi diui. vt supra de vsufruc. l. si cuius. §. sed si inter duos.

VSu. CASVS. Titius legauit vxori vsum domus & alios cõmunes & eosdemq; hæredes voluit in ea permanere. videbatur quod vxor non teneretur satisdare: quia nõ sit verisimile quod male possit vti: cum semper illi præsentes sunt: sed satisdare debet. & hoc dicit.

l Oportet. Vt supra eodem le. hac stipulatione. §. sed & si vsus.

m Legataria. Id est, vsuaria. Et not. argu. quod non minus tenetur scholaris de equo, quamuis nuntius Bononiæ vadat secum. Accur.

n SI vasorum. Scilicet, argenteorum vel aureorũ quæ ipso vsu non consumuntur, alioqui contra: vt instit. de vsufruct. §. constituitur. Azo.

o Cautio. Scilicet, vt vasa debeant æstimari, & cautio fiat de tanta pecunia restituenda, si moriatur, vel capite minuatur. Accur.

Boni viri arbitratu [*ſe*] *vſurum fruiturum.* a Si igitur tradita b ſunt vtendi fruendi cauſa: nemo dubitat, non fieri eius, qui accipit. nō enim ideo traduntur, vt dominium recedat ab eo, qui tradit: ſed vt vtatur fruatur legatarius. ergo cum non fiant fructuarij vaſa, vindicari c à proprietario poſſunt, cautione non data. Videndum eſt de condictione: d an poſsit locum habere. & proditum eſt, neminem rem ſuam, niſi furi † e condicere poſſe.

† furem

a Fruiturum. Quæ verba & reſtitutionem rei continent: vt ſupra eo. l. j. reſpon. & §. habet.

b Tradita. Scilicet, vaſa.

c Vindicari. Vt s. eo. l. ſi vſusfru. nomine.

d De condictione. Non dicit cautionis: quia illa datur: vt ſupra eo l. ſi vſusfructus nomine. ſed de cōdictione ipſius rei.

e Niſi furi. A furibus enim & ſimilibus poſſum cōdicere: vt infra, de condi tri. l. j. in fin. & l. ij. & inſtitu. de obli. quæ ex male. §. fina. & infra, ſi certum petatur. l. ſi quis nec § fina. & hoc ideo ab eis t ga ideo ſurripiunt vt faciant ſuam, ſecundum M. Sed nunquid poſſeſsionem rei meæ quā alius habet poſſum condicere etiam a non fure? Reſpond. poſſum per triticariam. cum enim omnes res condicantur: vt infra, de tritica. le. prima. §. generaliter. & poſſeſſio eſt res: vt inſtit. de rebus corpor. ergo ipſa condicitur. ſed certe quod condicitur: non eſt meum, ſcilicet, ipſa poſſeſſio: proprietatem autem quæ eſt mea, non poſſem condicere. vt hic, & infinu. de actio. §. ſic itaque.

Quando

QVANDOQVIDEM NON EST SIMPLEX SERVITVTIS VOCABVLVM, *neque potest commodè in genere diffiniri: prius est vt in species suas diuidatur, quæ deinde suis finitionibus explicentur.*

1 Omnium igitur seruitutum summa diuisio est, quòd quædam sunt personales quædam reales, quædam vero mistæ. quę diuisio etsi videatur esse trimembris, re tamen ipsa est bimembris. Seruitutes enim omnes aut personales sunt, aut reales. nam quę mistæ sunt, sub simplicibus continentur: secundum ea quæ tradunt iuris interpretes in l. ij. in prin. ff. de verb. obli.

2 Sequens diuisio est. Seruitus personalis quædam ex iure diuino est, quædam ex iure gentium, quædam ex iure ciuili.

3 Seruitutem ex iure diuino eam voco, cuius cognitionem ex sacris literis habemus. Hanc seruitutem non puto indistinctè vocandam diuinam, quod quidam faciunt inscriptione huius arboris. quis enim seruitutem peccati diuinā vocauerit? Et tamen huius seruitutis cognitionem ex iure diuino habemus: vt & peccati cognitionem ex lege diuina habemus: nemo tamen peccatum diuinum vocauerit. Hanc seruitutem diuido in honestam & turpem.

4 Honesta seruitus est, qua quis volens se totū deo mancipat, totum se illi deuouet, ac præceptis illius sponte obsequitur. Ad hanc seruitutem inuitamur præcepto dominico, quo dictum est, Dñm Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Deut. Capitulo 6. Porro Seruitutis huius effectus est, vt per eam & filij Dei, & heredes, ac proinde liberi efficiamur. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Ioan. 1. Iam cum Apostolus dicat ibi libertatem esse, vbi spiritus domini adsit, palam est eum vere liberū esse, qui Deo seruit: cum ad ipsum nemo possit, nisi qui spiritu Dei agitur.

5 Turpis seruitus est, qua quis per peccatū in mancipatum diaboli venit, qui & ipse peccati author est: & mendacij pater. De hac seruitute mentio fit passim in sacris literis, tum in Veteri, tum in Nouo testamento. Iudicum cap. 2 Feceruntque filij Israel malum in conspectu domini, & seruierunt Baalim, & dimiserunt dominum Deum patrum suorum. & Math. 6. Non potestis Deo seruire & mammonæ. & Paulus, Auaritiam vocat idolorum seruitutem. Colossen. 3. cap. Ephesios. 5. capi.

6 Seruitus personalis ex iure gentiū est, quæ à persona seruili personę liberę debetur. quòd facile colligere est ex diffinitione Iurisconsulti Florentini, quā habes in l. iiij. § 1. de statu ho. lib. j. Digestorum. Seruitus, inquit, est constitutio iurisgentium, qua quis dominio alieno cōtra naturam subijcitur. Porro seruitus hæc ex bellis ortum habuit, quæ & ipsa iurisgentium sunt: per tex. in l. Ex hoc iure. ff. de iustitia & iure.

7 Seruitus personalis ex iure ciuili tribus modis contingit. Primo cum liber homo maior ann. xx. passus est sese venundari ad pretium participandum §. seruus auth. 4. de iur. person. instit. lib. j. vbi Accur. diffuse tractat, quot sint necessaria in hac seruitute constituenda. Secundo, cum quis libertus effectus, per ingratitudinem in seruitutem reuocatur. de quo est tex. in l. ij. iij. & iiij. C. de lib. & eor. lib. In Auth. vt liberi. de cætero. &c. §. illud vero adijcimus. col. 6. contra 6 Existimauit tamen Cornelius Tacitus lib. hist. 13. eos qui vindicta manumissi essent, nō posse occasione ingratitudinis in seruitutem reuocari, in quo articulo vide Alcia. lib. Dispun. 3. ca. 14. Tertio, Cum quis seruus pœnæ efficitur: quod accidit ijs, qui vel in metallum damnātur, vel bestijs subijciuntur. §. pœnæ seruus quibus modis ius patriæ potestatis sol. insti. lib. j. Hodie tamen, inquit Accursius, in d. § pœnę seruus. nemo bene natus efficitur pęnę seruus: per tex. in auth. de nupt. §. quod autem. & §. si vero. colla. 4. quod verum esse putat Ang. nisi fiat executio mortis, aut saltem præsens capitaliter condemnetur ab habente potestatem. Addunt quidam quartum modum, nempe ex mendicitate: per text. in l. vnica de mendican. valid. lib. xj. C.

8 Seruitus realis, est ius quoddā prædio inhærens: quod dominantis vtilitatem auget, seruientis libertatem minuit. & hoc cōtingit, cum res mea rei tuæ, prædium meum prædio tuo seruit. Prædictam definitionē magno consensu approbant iuris interpretes in l. j. ff. de seruitut. Hęc etiam prędialis seruitus dici potest, quod sine prædijs cōstitui non soleat. l. j. ff. commu. præd. tam vrb. quam rust. §. ideo autem. de seruitu. insti. lib. ij. Iam cum prædiorum alia Vrbana sint, alia Rustica: quæ nō loco sed materia distinguuntur. l. Vrbana prædia. ff. de verb. sign. Seruitutem Realem in Vrbanam & Rusticam diuisimus.

9 Vrbana seruitus est quę vrbano prædio debetur. no. Azo. in summa, titu. de serui. lib. iij. C. nec inspicitur an seruitus hæc à prædio vrbano an à rustico debeatur: sed duntaxat consideratur id prædium cui seruitus debetur Cepol. in tracta. de seruit. ca. 11. Sunt autem vrbana prædia, ædificia omnia, quæ habitandi gratia parantur, siue in ciuitate, siue in agris d. l. vrbana prędia. ff. de ver. sig. §. prędiorū vrbanorum, de seruit. Insti. lib. ij. Huius seruitutis duæ sunt species; nam quędā est Affirmatiua, quędā Negatiua.

10 Affirmatiua seruitus est, quæ verbis affirmatiuis concipitur, plures sunt species quas hoc suo ordine describimus.

11 Stillicidium auertendi seruitus, est ius, quo licet alicui stillicidium domus suæ in domum aut aream vicini auertere. Stillicidiū porro vicini nemo cogitur suscipere: nisi seruitute constituta: quòd colligitur ex l. seruitutes. in §. si antea. ibi, Stillicidiū quoq; modo acquisitū. ff. de ser. vrb. pręd. Zasius in para. tuis, e ti.

12 Itineris seu aditus seruitus, est ius quo licet mihi ire in domum meam per prędium suum. neq; enim seruitus itineris, tantummodo rustica est, sed etiam vrbana, cū vrbano prędio debetur. arg. l. iter. ff. commu. pręd. l. Seruitutes. §. si domo, de seruit. vrb. pręd. l j. Cum tamē quis habet ius eundi in domum suam per vicini domum, intelligitur. duntaxat ea seruitute vti debet non etiam noctu. d. l. iter. Zasius in para. suis, titu. de seruit. vrb. præd. idque propter periculum quod vicino posset accidere, si domum suam cogeretur nocte apertam relinquere.

13 Oneris ferendi seruitus, est ius, quo vicinus tenetur sustinere onera domus meæ ipsa columnam suam aut parietem suum. l. eum debere. ff. de seruit. vrba. præd. vide Zasium in dicto titulo. de serui. vrb. præd. le. j. apud quem etiam videre poteris, quid differat hæc seruitus à reliquis.

14 Tignum immittendi seruitus, est ius. quo vicino

licet

licet immittere trabes ſuas in parietẽ vicini. de hac ſeruitute fit mentio in l. i. ff. de ſeruitu. vrbi. præd. & in l. malum. §. j ff. de ver. ſig. iã cũ Tigni appellatio late pateat. l. Tigni. ff. de verb. ſig. hic dũtaxat ꝓ trabibus ſumitur. vide Zaſiũ d. ti. de ſeruit. vrb. prædi.

15 Proijciẽdi ſeu protegendi ſeruitus, (vna .n. &

16 Eadẽ eſt, quãuis diuerſum Cepola ac reliq eiuſdẽ farinæ interpretes ſenſerint) ius eſt, quo vicino licet ædes ſuas protuberandi ſiue exporrigẽdi mœnianis ſeu podija penſilibus, aut tecta ſua protegẽdi in ſolum vicini. atque hæc eſt propria ſignificatio verborum proijciendi & protegendi a iuriſconſultis vſurpata. l. malum. §. j. vbi Alcia. ff. de verb. ſig. l. j §. j. ff. de impen. in reb. dot. ſac. vide Budæum in anno in l. ſi vero. ff. de his qui deie. vel effu. Zaſium in d. tit. de ſeruit. vrba præd.

17 Seruitus proſpectus, eſt ius, quo vicinus vicino claritatem præſtare tenetur aperta feneſtra vel foramine aliquo. Azo in ſumma. C. de ſeruitu. vbi differentiam ponit inter ſeruitutem luminum & ſeruitutem proſpectus. quem ſecutus eſt Cepo. in tracta. ſeruit. c. xxxiij. & xxxiiij.

18 Luminũ ſeruitus, eſt ius, quo vicinus vicini lumina excipere cogitur. l. luminum. & ibi pulchre ꝑ Bar. ff. de ſeruitu. vrba. præd.

19 Altius tollendi ius, nõ eſſe ſeruitutem, ſed libertatem potius, putat Zaſius in d tit. de ſer. vrba. pręd. poſt gl. in l. j. eod. tit. poteſt tamẽ nonnunquã accidere, vt altius tollẽdi neceſſitas incumbat vicino iure ſeruitutis: vt ſ. is teneatur altius ędes ſuas tollere ne in domum meam proſpiciatur, cum forte domus mea ſubſidat, aut depreſſa ſit, via autem prætereũdi in altum exporrigatur, aut etiam ne vento expoſita ſit. arg. l. Si arborem. §. interdum. ff. eod. tit.

20 Seruitus vrbana. Negatiua eſt, quæ verbis negatiuis concipitur cuiuſmodi eſt Seruitus.

21 Altius non tollendi, per quam per prohibetur vicinus domum ſuam inuito vicino altius tollere de qua in l. j. ff. eod tim. in l. Altius. C de ſerui. & aq gl. in l. loci corpus. §. penul. in verb. altius ff. ſi ſer. ven. viridaris tamen habere ſupra eam altitudinem, is qui ſeruitutem debet, non prohibetur. l. ædificia. ff. de ſeruit. vrb. præd.

22 Ne luminibus officiatur ſeruitus, eſt ius, quo vicino nõ licet quicquam facere, per quod vicini lumina obſcuriora reddantur. l. inter ſeruitutes. ff. eod.

23 Ne proſpectui officiatur ſeruitus, eſt ius, quo vicino non licet quicquam facere, quo vicino officiat ad gratiorem & liberum proſpectum. l. inter ſeruitutes ff eod.

24 Stillicidium non auertendi ſeruitus, eſt ius, quo vicino non licet facere, quin ſtillicidium ſuũ in prędiũ vicini defluat, quo is forte opus habet ad ciſternam ſuã replendã. de hac eſt tex. in l. j. vbi Bar. ff e.

25 Ruſtica ſeruitus eſt, quæ prædio ruſtico debet. Sunt autem Ruſtica prædia, quæ vel percipiendorũ vel colligẽdorum fructuũ gratia ſunt l. eo iure. §. ſtabula. ff. in quib. cau. pig. vel hypo. Ferrarius Montanus, ti. de ſer. inſt. lib. ij. Et hæc ſeruitus duplex eſt, nominata & innominata.

26 Nominata ſeruitus ideo, dicitur, quod ſpeciale nomen a iure impoſitum habet, arg. l. iuriſgentiũ. §. j. ff. de pact. Sunt autẽ ſeruitutes nominatæ quatuor Iter, Actus, Via, Aquæductus.

27 Iter, eſt ius eundi ambulandi hominis, non & iumentum agendi vel vehiculum ti. de ſerui. ruſtico præd. in ſtitu. lib. ij. & cui eſt ius itinerarium & lectica portari, & equo vehi poteſt. l. qui ſella. ff. de ſerui. ruſtico. prædio.

28 Actus, eſt ius eundi ambulandi hominis, agẽdi iumentum vel vehiculum. dicto tit. de ſer. ruſt. pręd. inſtitu. lib. ij.

29 Via eſt ius eundi agendi, & ambulandi hominis. inſtit. eo. ineſt autem huic ſeruituti quiddam amplius: nam qui ius viæ habet, & trabem aut tigna trahere, & rectam haſtam ferre poteſt, modo fructus non lædat d. l. qui ſella. ij. reſponſ. ff. e. tit.

30 Aquæductus, eſt ius aquæducendæ per fundũ alienum. inſti. eo. tit. & in l. j. ff. e. quod ius conſtitui poteſt iam in aqua inueniẽda. quam iam inuenta. l. Labeo. ff eo. Vide quæ de hac ſeruitute ſcripſit elegãter Zaſius in para. ff. eod. tit.

31 Seruitus ruſtica innominata eſt, ea, cui non eſt ſpeciale nomẽ iuris impoſitũ, ſed ab ipſo actu renominatur. huius generis ſunt hæ quinque ſequentes.

32 Ius paſcendi, eſt ius pecoris paſcendi in fundo alieno, prædij mei cauſa. de hac ſeruitute eſt text. in l. j. §. in præd. ff. de ſer. ruſtic. præd & in §. inter ruſt. inſti. eod. titu. atque hæc quidem ſeruitus merito dicitur ruſtica, cum bona pars fructus prædij ruſtici in pecore conſiſtit. l. pecoris. ff. eodem. Vide Zaſium in para. ff. eod. titu.

33 Ius pecoris appulſus, eſt ius quo licet mihi pecora agri mei ad fontem vel riuum agere per prædium vicini. Azo in ſumma C. de ſerui. de hac ſeruitute fit mentio in l. j. § in prædijs. ff. de ſer. ruſti. præd. & in l. j § Trebatius. & §. ſequent. ff. de aqua quotidiana & æſtiua.

34 Aquæ hauſtus, eſt ius hauriendi aquam e fontẽ vel puteo vicini Azo. in ſum. C de ſer. Hanc ſeruitutem qui habet, etiã iter habere intelligitur. l. iij §. qui habet. ff eod. nec conſtitui poteſt aquæ hauſtus niſi propter vtilitatẽ vicini fundi. l. ergo. ff eo.

35 Ius calcis coquendæ, eſt ius quo licitum eſt vicino calcem coquere in fundo vicino pro vtilitate prædij ſui ruſtici. de hac eſt tex. in l j. §. in prædijs. & in l. ergo. ff eo.

36 Ius arenæ fodiendæ, eſt ius quo licet vicino arenam e fundo vicini effodere in prędij ſui ruſti. vtilitatem de qua eſt tex. in d. l. j. §. in prædijs. ff. eodem Adde etiam ius cretæ fodiendæ & lapidis eximẽdi. quæ ſeruitute eatenus conſtitui poſſunt, quatenus ad prædium opus ſit, cuius gratia conſtituuntur. d. le. ergo. in fi. & l. ſeq ff. eo.

37 Supereſt videre de ſeruitutibus miſtis. Eſt autẽ ſeruitus miſta, quæ a re perſonæ debetur: cuiuſmodi ſunt vſusfructus, vſus, & habitatio: nam quæ a pſona rei debetur. de qua in l. Mcuia. ff de manu. teſta. & in l. Titio centum. §. Titio. l. ij. ff. de condi. & demon. non proprie ſeruitus eſt, ſed onus quoddam liberæ perſonæ impoſitum.

38 Diuiditur autem ſeruitus, miſta indiuiduam & indiuiduam.

39 Et has quidem ſpecies ideo ſeruituti miſtæ tribuimus, quod ſola ſeruitus vſusfructus eſt diuidua. l. j. §. ſi vſusfructus. ff. ad legem Falci. reliquæ omnes indiuiduæ ſunt. l. Stipulationes nõ diuiduntur. ff. de verb. oblig. differentię rationẽ reddit Bar. in d. l. Stipulationes, Num. 26 27.

40 Vſusfructus, eſt ius alienis rebus vtendi, fruendi, ſalua rerũ ſubſtãtia. l. j. ff. de vſuf. & eſt duplex: formalis & cauſalis. formalis eſt, qui a ꝓprietate rei ſeparat, is & proprie ſeruitus eſt, & per confeſſoriã actionem petitur. cauſalis eſt, qui cum ſua cauſa. l. ꝓprietate, coniunctus eſt: & is nõ eſt ſeruitus, cum res ſua nemini ſeruiat: nec per confeſſoriam petitur, ſed per negatoriam auertitur, l. Si cum teſtamento argẽtũ. §. pe. & ibi gl. ff. de exec. rei iud. gl. in l. omniũ ff. de vſufruc. In quibus autem rebus conſtituatur. Vſusfructus, & ad quid teneatur Vſufructuarius, vide Azonẽ in ſum. de vſuf. Zaſium in para. ff. eo. tit.

41 Vſus, eſt ius alienis rebus vtendi, ſalua rerum ſubſtantia. non etiam fruendi, hæc diffinitio colligitur ex l. ij. ff. de vſu & hab. quam etiam ponit. gloſ. in l. j. eodem titu. vide Ferrarium montanum, inſti. de vſo & habit.

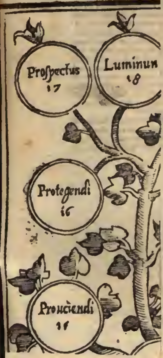
42 Habitatio, eſt ius alienas ędes inhabitãdi ſalua ędium ſubſtantia, cui autem hoc ius conceſſum eſt, non

est, non solum habitare ei licet, sed etiam alteri ad commodare, aut etiam locare. unde ab usu simplici differt l. cum antiquitas. C. de usufruct. ubi etiam gl. notat in quibus ab usufructu differat habitatio.

43 Postrema diuisio Seruitutum haec est, q̃d quaedam sunt continuae, quaedam discontinuę. Seruitus continua, est quę causam continuam atq; perpetuã habet, & absq; continua humana opera semper est in usu, siue actu, siue potentia cuiusmodi sunt seruitutes aquęductus, altius non tollendi, ususfructus, usus, iurisdictio: in quarum non nullis quamuis factum hominis semper interuenire sit necesse, ut in ususfructu, usu, & iurisdictione; tamen quia animo possideri solent, continuis adnumerantur. ita elegãter, ut cętera, Ferrar. Monta. Institut. de seruit. post Bartolũ in l. iusto. §. non trusas. ff. de usucapio. huiusmodi seruitutes praescribuntur x. an. inter pręsentes. xx. inter absentes exemplo rerum immobilium. l. fin. in fin. C. de pręscrip. longi tempo. l. ij. C. de seruit. Quae autem sint necessaria ad hoc ut pręscriptio in his locum habeat, uide apud Bartol. & Bald. in l. ij. de seruit. Monta. Institu. de seruit. Zasium in para. ff. eodem tit.

44 Seruitus discontinua est, cuius usus per solam operam humanam habetur. Vnde quia homo nõ assiduo, sed ex intercapedine operatur, causam discontinuam, hoc est interpolatam obtinet, cuiusmodi est iter, actus, aquae haustus. l. seruitutes. iiij. ff. de seruit. Harum seruitutum nullo tempore nec longissimo quidem pręscriptio procedit, ut quarum non est continua possessio. d. l. Seruitutes. iiij. ff. de seruitu. Nisi si forte quis huiusmodi seruitute usum se diceret tanto tempore, cuius initium memoriam hominum excederet. l. hoc iure § ductus aquę. ff. de aqua quotid. & ęsti. Hoc autem tẽpus in obscuro interpretamur centum ann. quia is finis uitę longęui hominis est. l. an ususfructus in fine. ff. de usufru.

45 Atq; hęc quidem satis abundeque sufficiant ad seruitutum species describendas: si tamen illud unũ admonuerimus, eum qui seruitutem asserit, eam probare debere. cum res omnis libera pręsumatur. l. altius. & ibi glo. C. de seruit.

Prospectus
17
Luminun
18
Protegendi
16
Prouciendi
15

DE SERVITVTIBVS.

Dictum est supra, de seruitutibus personarũ; nũc de seruitutibus rerum.

a Seruitutes. Personales dicunt vsus & vsus. vt hic aliæ similes; vt dixi. ã. de vsufruc. l. si quia binas. ideo, quia semper eum persona si miantur: vt infra de li. leg. l. non solum §. tale; reales autẽ siue rerum dicunt rusticæ, & vrbanæ, vt subijcit: quis ad omnem successorẽ trãseunt, licet alij quando obstet exceptio; vt infra tit. iij. l. pecoris. & leg. via. §. si fundus. Sunt & aliæ mere personales: de quibus dicitur supra de stat. ho sed vsus & vsusfruc. & similes sunt mistim personales: quia a re homini debentur. Est & quartum genus; vt infra de cond. & demonst. l. Titio & de manu. test. l. Mænia.

Dic q̃ est melior ratio, quia rei inhærent ẽm Bal. hic & ibi de vidẽdũ tres rationes qua re dicũtur reales.

Scilicet q̃ debẽtur a persona rei: q̃ non reperiẽ nisi in liberis & colonis & censitis. Bart. & Flo.

Digestorum Liber octauus.

TITVLVS I.

DE SERVITVTIBVS.

Seruitutum alia personales, aliæ reales. Bar.

Martianus libro ij. Regularum. I.

Seruitutes a aut personarũ sunt: vt vsus, & vsusfructus aut rerũ: vt seruitutes rusticorũ prædiorũ, & vrbanorũ.

Vlpianus libro xvij. ad edictum. II.

Vnus ex dominis b communiũ ędium seruitutẽ imponere non potest. c

Vnus ex dominis. CASVS. Tres domini sunt cuiusdã domus vnus eorum cõcedit mihi, quod liceat mihi ex mea domo immittere tignum. dicit q̃ valeat sine alijs. sed qui habet directum dominium domus, imponet seruitutem vt liceat vicino immittere. Item qui habet superficiem tantum, potest hoc idem facere.

b Vnus ex dominis. s. qui pro indiuiso sunt domini

c Non potest. Nisi alij consentiant vel tunc, vel etiam postea: vt infra de ser. rust. præd. l. per fundum. & l. vnus & infra communia prædio. l. si. Accu.

d Seruitutes. In solo potest intelligi i. aliæ rusticę seruitutes: & aliæ vrbanæ. Vel verius, aliæ in solo. i. proprietate soli: & aliæ in superficie: vt infra de superfic. l. j. §. fin. & dicam tunc ab ipso superficiario constitui. idem in emphyteuta: q̃ sunt quasi domini: licet quidã dicant q̃ ipse superficiarius non cõstituat: sed verus dominus in solo, cuius superficies est alterius. quasi ipse cum habeat seruitutẽ, alij cedere nõ possit: vt ã. de vsuf. l. sed & si quid. §. fi. Sed certe non est seruitus quam habet superficiarius sed dominium vtile ipsius superficiei: q̃ est cõtrariũ seruituti cum sua res nemini seruiat: vt j. e. ti. j. l. in re cõmuni.

Seruitutes ipso quidẽ iure. CASVS. Si aliqua vult mihi constituere seruitutem vrbanam vel rusticam: pure debet constituere. ex tẽpore autẽ puta ab anno in annũ, vel ad tempus. i. vsq; ad annũ: vel sub conditione nõ valet de rigore iuris. sed de æquitate sic. si vero ante petat, vel post diẽ, repelletur excep.

Modum. Concedis mihi seruitutem in fundo eundi vel agendi hoc modo, vt certæ res inde vehantur vt certo equo, vno scilicet, vel pluribus, vel tali vehiculo vel tali licet sub modo constituta sit, tamen valet seruitus.

Interualla. Seruitus ad tempus constitui non potest, vt dictum est in princi. huius l. sed si constituẽ seruitus, vt quia vadat certis diebus in hebdomadas puta tribus: vel certis horis in die, an valeat seruitus ita constituta, quæritur? Et respond. quod sic valet. & hoc dicit iste §. & §. usus in l. sequẽ. Viuianus.

Seruitutes possunt imponi solo, & superficiei. Vel sic, Seruitutes possunt dimanere solo vtilitatem & superficiei. Bar.

Paulus libro xxj. ad edictum. III.

Seruitutes prædiorũ, aliæ in solo, d aliæ in superficie consistunt.

Seruitus non potest extingui tempore vel conditione, neque constitui ex tempore ipso iure: sed ope exceptionis. h. d. Ista est d. specilis lex. & subtilis: & ista est vna lex. secundum al. ĩ lec. h. d. Seruitus non potest cõstitui sub conditione; vel in diem: & si apponatur: remittitur: & remanet constitutio pura.

Papinianus libro vij. Quæstionum. IIII.

Seruitutes ipso quidẽ iure e neque ex tempore, f neque ad tempus, neque sub conditione, g neq; ad certã conditionem (verbi gratia,

e Ipso quidem iure. Id est, de subtilitate iuris; aliud autem est de equitate quę preualet; ut infra proxim. ibi, sed tamen, &c. & C. de iud. l. placuit. Item hoc in realibus seruitutibus. secus in usufruc. ut supra de usufruc. l. iiij. & v.

f Ex tempore. Vt ualeant post tempus; uel ad tempus ut ualeant usque ad aliquod tempus; ut infra de act. & obl. le obligationum ferè. j. & potest poni exemplum, ut si concessi tibi seruitutẽ alternis horis uel diebus; licet siniatur illud tẽpus, quo ut uteteris dictum est, non tamẽ desinet seruitus eius se ipso iure: ut sic incipiat alterno iterũ ueniente tempore; fugat enim omni tempore ex quo est inchoata, & sic est vna, non plures: vt infra ead. l. §. si & infra lege proxim. §. si. & infra de serui. rustico. prædio. l vna licet sit argumen. contra quod videantur plures: vt infra de aqua pluui. arcen. l. si prius. j. respon. Sed certe diuersis vicibus fuerunt constitutæ seruitutes aquę nocturnæ & diurnæ sed tamen qui vult ea alternatim constituta vti temporibus exceptis: repellitur exceptione doli. vt hic subijcit. Est tamen ar. quod ex die possit cõstitui. vt infra ti. j. l. Labeo. sed certe ibi pure constituitur. Accu.

g Sub conditione. Io. ponit exemplum vt si pure cõstitui tibi seruitutem: dico tamen vt ita demũ vtaris ea, vel ita demũ possis vindicare, si nauis ex Asia venerit. Alij dicunt quod sub conditione si nauis ex Asia venerit: sed ante conditionẽ tradidit: vel quasi per patientiã traditum de minimo. vt infra de solu. l. sub conditione & infra de iure do. sed nisi. Si ergo deficiat conditio. nihilominus durat seruitus in primo casu, secundum Ioan. Idem in secundo: vt j. de le ga. j. l. nemo potest, sed tamen exceptione repellitur vt hic subijcit, & j. de act. & obli. l. obligationum ferè §. placet. Tertij dicunt poni exemplũ sub hac cõditione, si volam. sub qua etiam alia obligatio esse non potest: vt infra de act. & oblig. l. sub hac & pro hoc facit quod de modo hic subijcit quandiu volã. tu dicas, non potest sub conditione constitui. l. extinctiua, qua existente, extinguatur seruitus: sed sub conditione qua existente incipiat, bene potest; sicut & dominium potest sic transferri & possessio; vt j. de acquiren. poss. l. qui absenti. §. si quis. Quod autẽ subijcit, ad certam conditionem. dic si sit tibi seruitus constituta, donec nauis veniat, vel dum volam. & sic modus

Istud dictũ gl. dicit singulariter, notã. Pan. ad hoc q̃ per patientiã videtur seruitus quasi tradita.

Quod hic glos. & Bar. dicit de extinctiua conditione sanctũ videt. Nec n. talis distinctio quãquã valuit Nãq; vera que cõditio inclusa est in verbis Papiniani, s. tã qua existẽte incipiat, vt est illa, quæ sub conditione dr, quam, quę extinctiua a Glos. nominat, sub verbo *Ad certã conditionẽ.* Cũ itaq; nullo, isto rũ modorũ seruitus constitui possit, neque igitur sub conditione extinctiua, q̃ ad cõditionẽ melius dr iurisconsulto, q̃n. s. cũ ditione apposita veniẽte desinit, neque sub conditione qua existẽte incipiat qualis est, q̃ sub conditione imponitur. A. Pers.

Quandiu velam (constitui possunt. Sed tamē si hæc adijciantur: per pacti a vel per doli exceptionem occurretur cōtra placitum b seruitutem vindicanti: idque & Sabinum respondisse Cassius retulit, & sibi placere.

Seruitutes & earum vsus possunt modificari in ipsa cōstitutione, licet non extingui. Bar.

Modum adijci seruitutibus posse constat: veluti quo genere vehiculi agatur, † vel vt equo duntaxat: aut certum pondus vehatur: vel vt res illæ traducantur: aut carbo portetur. Internalla [quoque] dierum & horarum non ad temporis causam, c sed † ad modum pertinent iure constitutæ seruitutis.

Seruitus prædialis potest constitui eisdem modis quibus personalis, Bar.

Caius libro vij. ad edictum prouinciale. V.

Via, iter, actus, ductus aquæ eisdē ferè c modis constituūtur, † quibus & vsumfructum constitui diximus. e Vsus seruitutum temporibus secerni potest: f forte vt quis post horam tertiam vsque in horam decimam eo iure vtatur: vel vt alternis diebus vtatur.

Paulus libro xxj. ad edictum. VI.

Ad certam partē g fundi seruitus tam remitti, h quàm constitui i potest.

Non potest imponi seruitus prædio quæ non respicit vtilitatem alterius prædii. Bar.

Paulus libro xv. ad Plautium. VII.

Vt pomū k decerpere liceat, vt spatiari, vt cœnare in alieno possimus: seruitus imponi non potest.

Pro parte seruitus retinetur, licet ab initio pro parte nō constituatur. Bar.

Si prædium tuum mihi l seruiat, siue ego partis prædij tui dn̄s esse cœpero, m siue tu mei: pro partes quidē seruitus retinetur, licet ab initio pro partes adquiri nō poterat. n

modus quidam est: & dicitur ad certam conditionem constitui. Sed quare non potest constitui prędictis modis? Respon. secundum M. quia nec dominium sic transfertur. hęc falsa, vt dixi per l. j. de acquirend. poss. l. qui absenti. §. si quis. Et est alia ratio quia tempus non est modus tollendę vel inducendę obligationis: vt in d. le. obligationum fere. §. placet. nec conditio. d. leg. de leg. j. l. nemo potest. & potest dicere quod ideo est: quia cum quadam perpetuitate voluit lex constitui eas. propter vtilitatem prędiorum sed hoc de subtilitate iuris: secus de ęquitate. vt statim dicit.

a Pacti taciti. Nam si conuenio vt valeat ad diem, per consequens videtur facere ne teneat post diem, & sic in alijs exemplis. sic & instit. de verbo. oblig. §. at si ita. & infra de ver. oblig. l. cum qui ita §. qui ita. Doli autē exceptio locum habet: vbicunque alia locum habet: vt infra de excep. do. le. ij §. & generaliter.

b Contra placitū scilicet si post conditionem extinctiuam petat, secundum Ald. nam licet possit petere, quia perpetuo videtur constituta: tamē exceptione repellitur. vel aliter ante conditionem si petat, quod potest; quia pure constituta videtur: tamen repellitur, nisi aduenientе conditione. Vel secundum Azo. dic, occurretur, id est, obuiabitur vindicanti contra placitum, id est, pactum: siue vltra tempus, siue ante tempus: siue ante conditionem, siue post. posset etiam attentari vt sit sensus huius l. prorsus alius quā diximus, scilicet, vt conditiones vel dies, vel modi appositi pro non appositis habeantur, sicut habemus in vltima voluntate de conditione impossibili: vt instit. de hæred. institu. §. impossibilis. Et quod dicitur occurretur, dic, id est, succurretur volenti venire contra pactum. sic ponitur infra de verbo. obliga. le. vbi autem non apparet § qui vero a Titio. Sed hoc non placet: quia nihil est adeo conueniens quam pacta seruari: & ideo primū intellectum approbo: argument. supra de pact. l. j. in princ. Accur.

c Causam. Vt ad tempus vel ex parte constituta videatur: sed perpetua est & pura, & non de fonte. sic C. de ent. fu. l. cum alijs, & hoc cum semel est constituta. secus si pluribus vicibus: vt infra de aqua plu. arcen. l. si prius quæ est contra.

Via, iter CASVS Si quis vult mihi seruitutem viæ & itineris concedere vel constituere, eisdē modis potest constituere quibus vsumfruct. Viuia.

d Fere. quis vsusfruc. ex certo tempore & ad certū tempus constitui potest: vt infra famil. ercisc. l. & pater. §. vsusfructus. C. de vsufru. l. si pater. & pro parte: sed seruitutes non: vt infra ad le. Falc. l. j. §. si vsusfructus, & infra eo. l. viæ.

e Diximus. Vt supra de vsufruct. le. iij. & institut. eod. §. finali.

f Secerni potest. Et dicitur sub modo, non ad tempus constitui. vt supra l. proxi. in fi.

Ad certam. CASVS. Titius volebat incertam, partem fundi sui pro diuiso concedere seruitutem, an possit, quæritur? Et respond. quod sic. sed si Titius in eo prædio seruitutem debeat, an pro parte ei remittere possum: quæritur? Et respond. quod sic.

g Ad certam partem. pro diuiso, scilicet, vt seruiat ei. vt infra titulo ij. leg. certo. & sic nō est contra infra cōmunia prędi. le. si quis. duas. §. j.

h Remitti. Scilicet, constitutam.

i Constitui. Scilicet, ab initio.

Vt pomum. CASVS Si concedas mihi seruitutem vt liceat mihi in fundo tuo spatiari, & ibidem cœnare, &c. quęritur an valeat talis seruitus? Et respon. quod non. Si prędium. Fundo meo fundus Titij seruitutē debebat. partem Titij fundi qui seruit. meo debebat, emi, vel emisti cui seruitus debebatur: an retinetur seruitus? Et respon. quod sic, licet ab initio per partes acquiri non possit.

k Non potest. Et est ratio: quia propter necessitatem, non propter delectationem imponi debet. non enim ius fauet delicatorū votis. at j. de pig. act. le. si seruos. in fi. & j. quę in frau. pa. l. j. §. sed si rem. & ff. de ope. ser. l. fi. & j. de ea. l. ij. sed hęc rō reprobatur: vt infra de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. in prin. & j. quod vi aut clam. l. competit. §. j. quę sunt contra. Dic ergo melius, non potest imponi seruitus prędialis, sed personalis sic: vt s. de vsufru. leg. si quis binos secundum G. Tu dic quod nec personalis seruitus est: sed quoddam pactum fieri potest de hoc.

l Mihi. Id est, prędio meo.

m Cœpero scilicet, pro indiuiso. & sic intelligitur j. tit. j. l. si quis ędes. § j.

n Non poterat. Vt pars tātū tui fundi meo fundo seruiat:

† In P.F. vel nō agatur veluti vt equo dūtaxat velut certū pondus vehatur, vel grex ille traducatur, &c.

† Al. add. et.

† Fructus.

† P.F. constituuntur.

* In P.F. sequit sequentē §. incipit. ius cloaca &c.

* Coniunge l. 16. de seruit. Rustic. pręd. Duar.

Cū ista gl. transit Bar. & Fl. hic & idē gl. & Bar. in l. Mela §. fin. j. de alimen. & cib. l. contra Pet. & Cy. in tit. de vsufru. C. idē etiā gl. in l. pecoris. & ibi Bar. & Bald. j. de seru. rusti. prędi. idē gl. in §. inter rustic. instit. e. & ibi An. & de vtilitate istius vide Bar. in dicta leg. Mela.

seruitut: vt dices ĩ. cõmu. præ. l. si quis duas. §. j. & facit ĩ de verb. obli. l. pluribus. §. fi. & ĩ. titu. ij l. vnus.

a Vs cloacæ. Seruitus est, scilicet rustici prædij: vt infra, de seruitu. rust. præd. l ij.

SI cui. CASVS. Concedo seruitutem itineris per fundũ meũ. nunquid per qualibet poteris partem ire? Et respõ. quod sic de stricto iure: sed locus est de æquitate constituendus: quia debes ire per illam partem, quę min' nocet fundo meo. Sed nunquid si per aliquam partem cœpisti ire, poteris variare? Et respon. quod non: quare nec amplius poteris variare: nã sic in tuo electio est, vt nõ possit iterum electã riuum mutare.

b Si cui simpliciter, id est. sine certi loci definitione.

c Cedatur. inter viuos.

d Relinquatur. in vltima voluntate.

e Licebit. scilicet illi cui est constituta. & sic datur ei electio. Sed contra infra, de serui. rusti. præd. l. si via. Solu. vt ibi.

f Excipiuntur. vt j. si cer. peta. l. cum quid. & infra, de situ. l. quanquã. Arg. contra ĩ. tit. j. l. si leuitus.

g Detrimẽto. nec enim malitijs, &c. vt supra de rei vind. l. in fundo.

h Mutandæ. non licet ei variare: vt hic, & infra de aqua quotid. & æsti. l. si. & ĩ. si ser. vind. l. & si forte. §. etiã ver. modus. & arg. ĩ. de test. l. quod in hæredem. §. eligere. nisi hoc expresse sit actum in constituenda seruitute: vt ĩ. quemad. ser. ami. l. nam satis. §. cęterum. quæ est cõtra. Aliud in vsu seruat. vbi potest mutare, vt s. de vsu & ha. l. diuus. §. licet. q est cõtra.

† F. F. simplicius. al. simplici vso.

Ciuili. tamen modo.

† F. F. fecit.

† F. F. qualibet.

Vlpia. lib. xiiij. ad legem Iuliam & Papia. VIII.

IVs cloacę mittendę † seruitus est. a

Verba contractus debent ciuiliter intelligi: & qui semel locum eligit, variare non potest. Vel sic, ius seruitutis respicit fundum, & quamlibet partem eius. Idem in eius vsu ab initio: sed cum per certum locum cœperit, non poterit postea variare. Bart.

Celsus lib. v. Dige. IX.

SI cui † simpliciter b via per fundũ cuiuspiam cedatur, c vel relinquatur, d in infinito videlicet: per quamlibet eius partem ire agere licebit, e modo ciuiliter. † Nam quędam in sermone tacite excipiũtur. f Non ẽm per villam ipsam, nec per medias vineas ire agere sinendus est: cum id ęquè cõmodè per alterã partem facere posit[&]minore seruientis fundi detrimento. g verum constitit, vt qua primũ viã direxisset, ea demũ ire agere deberet, nec amplius mutandæ h eius potestatem haberet. sic & † Sabino quoq; videbatur: qui argumento riui i vtebatur, quem k primò, qua liberet, † l ducere licuisset: post- ea, quàm ductus esset, transferre nõ liceret. m quod & in via seruandũ esse verum est.

n Licet in prædio seruiente ædificare, vt commode quis possit vti seruitute. Bart.

Idem lib. xviij. Dige. X.

SI iter legatũ sit, quà, nisi opere facto, iri nõ posit: licere n fodiendo, substruendo iter facere, o Proculus ait.

Seruitus non potest adquiri pro parte, & actus non perfectus vitiatur, si deuenitur ad eum casum à quo nõ potuit inchoari. Bart.

Modestinus lib. vj. Differentiarum. XI.

PRo parte † dominij p seruitutem adquiri nõ posse. vulgo traditur. q Et ideo si qs fundũ habens, viam stipuletur, & partẽ r fundi sui postea alienet: corrũpit s stipulationẽ: in eũ casum deducẽdo, à quo stipulatio incipere non posit. t Pro parte quoque u neq; legari, neq; adimi via potest: x & si id factũ sit: neq; legatũ, neque ademptio valet.

Fundo ciuitatis potest adquiri seruitus. Bart.

Iabolenus libro quarto epistolarum. XII.

NOn dubito, quin fundo municipiũ per seruũ y rectè serui-

* Coniunge hic. al. pars. pro derelicto. Duar.

† In P. F. domini, per Apocopem.

CASVS. Dic quod ibi hoc contingit propter commoditatem hominum. Bart.

i Riui. relicti vel concessi. Accurs.

k Quem. scilicet riuum.

l Qualiberet. parte fundi.

m Non liceret. In aliam partem fundi: sed dominus potest ex causa mutare sine incõmodo eius cui debetur seruitus: vt ĩ. de relit. l. ij. § pen.

SIliter. CASVS. Si legas mihi, vt eam per fundum tuũ, quà iri nõ potest nisi opere facto: an possum opus facere, vt possim ire? Et respon. quod sic. Viu.

n Licere. ei cui seruitus debetur.

o Iter facere. sic ĩ. titu. j. l. seruitutes. §. si domo.

PRo parte. CASVS. Tria dicit. Primo quia non potest acquiri seruitus parti prædij puta medietati pro indiuiso. ex hoc autem nascitur secunda quęstionis solutio quæ talis est: Stipulatus sum a te seruitutem viæ fundo meo: & antequam seruitus cõstitueretur, vendidi medietatẽ fundi mei pro indiuiso: quia partẽ alienaui, corrumpitur stipulatio. Tertio dicit quod testator non potest partem sui fundi afficere seruitute pro indiuiso. & si in totum afficiat, quia potuit: & in dimidiam adimat pro indiuiso, nõ valet ademptio. Viuianus.

p Pro parte dominij: prædij dominantis. Accur.

q Traditur. puta vt fundus tuus seruiat medietati mei prædij pro indiuiso: hoc fieri nõ potest: vt hic, & infra de serui. lega. l. si ja qui duas. circa prin. & ĩ. commu. præd. le. si quis duas. §. j. sed ad certam pro diuiso sic: vt infra eod. l. ad certam.

r Partem. dimidiã pro indiuiso. sec' pro diuiso: quia tunc etiam à principio sic potest constitui: vt supra eod. l. ad certam. Accur.

s Corrumpit. loquitur hic in eo casu cum non erat adhuc in possessione seruitutis: sed tantum stipulatus, alias esset contra, s. eod. l. vt pomum. §. si prædium. nam multa impediunt facienda, quæ non impediunt iam facta: vt hic, & dixi supra, de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. Accurs.

t Non posit. s. sic vt in princ. huius legis, & infra de verb. oblig. l. pluribus. §. fin. in princ.

u Pro parte quoque dominij. s. fundi seruientis.

x Via. potest. s. expressim: vt infra, de adi. leg. l. legata. §. fin. sed tacite potest: vt s, eo. l. vt pomum. §. si prędiu. & differt hic casus à superiori primo legis: quia hic vetatur constitui in parte fundi seruientis: ibi in parte eius cui seruitur.

y NOn dubito. Per seruum, scilicet municipij, sic & infra, de acquir. poss. l. ij.

Si tam.

SI tam]- CASVS Si cōcedes mihi viam ea parte, qua neq; vehiculum poſſis ire, nec equus aliquis, illud dicitur potius iter: non autem eſt actus nec via. ſed ſi poſſum ducere iumentum per locum illum: tunc erit etiam actus. Viuianus.

a Quam via. Nam via plus continet: vt infra, de ſer. ruſt. præd. l. j. & l. via. in princ.

b Adquiſitus. magis quam via. nam via plus cōtinet: vt ī. de ſerui. ruſt. præ. le. j. & l. via. ſed in vehiculo paria ſūt: vt prædicta le. via. Accurſius.

SEruitutes. CASVS An ſeruitutes vſucapiantur? dicit quod non duplici ratione: quia incorporales ſunt. & ſicuti non poſſidentur, ita nō vſucapiunt. Item quia non ſunt continuę: & ponit exemplū in itinere. Secundo quęritur an poſſim acquirere ſeruitutem itineris per prædium tuū ad ſepulchrum meum, quod vltra habeo in meo agro? Dicit quod ſic, & acquiſitam remittere: quia mea priuata eſt, licet ſepulchrum ſit religioſum: & ſic in bonis nullius perſonæ. Item ſi inter meum & tuum prędium erat locus publicus: an poſſis tu mihi conſtituere ſeruitu. quod liceat mihi haurire aquam in prædio tuo? Et reſpon. quod ſic.

† In iure. P. F.

† P. F. ea.

† Etiam. P. F.

† P. F. ideo

tus adquiratur.

In ſeruitutibus realibus ſi non valet quod ago vt ago, valeat vt valere poteſt. Bart.

Pompo. libr. xiiii. ad Q. Mucium. XIII.

SI tā anguſti loci (demonſtratione facta) via cōceſſa fuerit, vt neque vehiculum, neq; iumentum ea ire † poſſit iter magis, quàm via, a aut actus acquiſitus videbitur. Sed ſi iumentum [per] eam † duci poterit, non etiam vehiculum: actus videbitur adquiſitus. b

Incorporalia quæ nō habent cauſam continuam, non vſucapiuntur. h. d. Vel ſic, Incorporalia non habentia cauſam continuā non poſſunt præſcribi. Bar.

Paulus libro xv. ad Sabinum. XIIII.

SEruitutes prædiorū ruſticorum & † ſi corporibus accedunt, c incorporales tamē ſunt: & idcirco † vſu non capiuntur: d vel ideo, e quia tales ſunt ſeruitutes, vt non habeant certam f cōtinuamq; poſſeſsionem. Nemo enim tam † perpetuò, tamq; continenter ire poteſt, vt nullo momento poſſeſsio eiꝰ interpellari videatur. Idem & in ſeruitutibus prædiorū vrbanorum obſeruatur.

Seruitus ad ſepulchrum eſt priuati iuris: & de ea poteſt diſponi vt de ſeruitute priuati. Ba.

Seruitus itineris ad ſepulchrum, priuati iuris manet: & ideo remitti domino fundi ſeruientis, † & adquiri etiam poſt religionem ſepulchri hæc ſeruitus poteſt. g

Locus medius impeditus commodum ex vno loco peruenire ad alium, impedit ſeruitutem conſtitui. Bart.

Publico loco interueniente, h vel via publica, hauſtus i ſeruitus impo-

c Accedunt. & ſine eis eſſe non poſſunt: vt infra communia præd. l. j.

d Vſu nō capiuntur. bene ſequitur. nam ſi ſunt incorporales: vt hic, & inſtit. de rebus corp. & incorp. §. fi. ergo nō poſſidentur: vt ī. de acq. poſſ. l. iij. j. rń. & ī. de acq. re. do. l. ſeruus. §. incorporales. ergo non vſucapiuntur: vt ī. de vſuc. l. ſine poſſeſſione. Sed videntur vſucapi: vt ī. de vſuca. l. ſi aliena. §. j. quæ eſt contra. Sed ibi cū ędificio poſſunt, per ſe nō: vt hic. Item videtur poſſideri: & ſic præſcribi: vt ī. de itin. actuq; pri. l. fi. & ſ. de pet. hęr. l. regulariter. & ī. cōmunia præd. l. ij quæ ſunt contra Solu. quod dicitur incorporalia poſſideri legib. prædictis, ſubaudi quaſi: nam vere non: vt ī. titu. j. l. ſi ędes. §. fin. in fin. & ſic ſubauditur inſtit. de vſufr. §. conſtituitur. Acc.

Incorporalia an vſucapiantur.

e Ideo ſcilicet non vſucapiuntur.

f Certam. ſi hæc ſecunda bona eſt ratio, nullum interdictum poſſeſſorium pro ſeruitute dabitur. veluti vti poſſidetis, vel de itine. actuq; priua. cum poſſidentibus dentur: vt ī. eod. l. quoties. ij. & ī. ſi ſer. vindi. l. ſicuti. § Ariſto in fin. Et hic dicit quod nemo habet certam earum poſſeſſionem: ſed certe hic plus dicit, continuamq;. nam poteſt eſſe quod tempore interdicti quaſi poſſidet: vel illo anno poſſedit. vnde recte ſibi competit interdictū. vt ī. de iti. act. pri. l. j. §. hoc interdictū. Vt tamen plene ſcias quę ſeruitutes vſucapiuntur, vel non: dic quod ſeruitus aut habet perpetuam cauſam, aut quaſi perpetuam, aut nec perpetuam, nec quaſi perpetuam. Si perpetuam, vt aquęductus: tunc pręſcribi poteſt: vt C. eod. l. ij. Item altius tollendi: vt infra tit. j. l. ſed ſi iter: in prin. quaſi perpetuam eodē modo: vt ſtillicidiū vel ductus aquæ ex cœlo cadentis: vt ī. tit. j. in le. foramen. Et † quod dico has præſcribi, intellige x. ann. inter præſentes: vel xx. inter abſentes exemplo rerum immobilium: Vt C. eo. l. ij. & forte etiam ſine tit. ſecundum Azo. certe imo ſine forte: vt infra ſi ſer. vind. l. ſi quis diuturno. quod tempus incipit currere ex quo cœpit vti iure ſeruitutis non vi, non clam, non præcario: vt ī. quēad. ſerui. amitt. l. fi. & infra, de iti. actuq; pri. l. j § Iulianus. Si antē non habeat perpetuam cauſam, vel quaſi, vt via & ſimiles: nō vſucapiuntur, ideſt, non pręſcribuntur: vt hic: niſi tāto tempore cuius non ſit memoria: vt infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. fi. & l. ij. §. antepen. & de ſeruitute tali intelligit infra de aqua quotid. & æſti. l. hoc iure. §. ductus. Vel ducitur ibi ex flumine publico: & ideo exigitur tantum tempus cuius non extet memoria. Sed quomodo poſt xxx. ann. intenditur negatoria, quæ iam ſublata eſt: vt C. de præſcrip. xxx. ann. l. ſicut? Reſpond. ratione præſentis itionis: ut ſupra de iudi. l. nō alias, § j. licet autem dixerim ſeruitutes, quæ non habent perpetuam cauſam, uel quaſi perpetuam, non præſcribi, tń poteſt dici ſecundum Ioan. quod ſi quis dicat ſibi conſtitutam talem ſeruitutem ex titulo, nec id poſſit probare per teſtes vel inſtrumēta, & in adminiculum ſuæ intentionis inducat coniecturam, quia uſus eſt ſeruitute prędij domino ſciente, & nō contradicente per x. uel xx. ann. præſumatur ſeruitus conſtituta ex cauſa quæ pręteditur præceſſiſſe, ut ī. de aqua plu. arcen. l. j. in fi. & ī. de uſu. l. cum de in rem uerſo. econtra qualiter præſcriptione amittantur, dices ī. quemad. ſer. ami. l. ſi ſic.

Seruitutes an & quæ uſucapiuntur.

† itaque.

† In P. F. add. poteſt.

g Seruitus poteſt contra uidebatur quod non poſſunt eſſe hę ſeruitutes niſi inter dominos prędiorū, vt ī. commu. prædi. l. j. Sed certe licet ſepulchrum ſit nullius, tamen ius ſepeliendi eſt priuatum, cuius cauſa ſeruitus conſtituitur; ut ī ſi ſer. uin. l. j. Accur.

h Interueniente. inter prædium ſeruiturum, & dominaturum.

i Hauſtus. i. ius aquæ deferendæ ſuper collum, uel ſuper aſinum, non traijciendæ aquæ per terram; ut ſubijcit. Idē eſt in alijs ſeruitutibus quæ nō nocent publi-

ni potest, aquæductus non potest. à principe † a autē peti solet, vt per viam publicam aquā ducere sine incommodo b publico liceat. Sacri & religiosi loci interuentus etiam itineris seruitutem impedit, c cùm per ea loca seruitus nulli deberi potest.

Non potest imponi seruitus de eo quod fundo vtilitatem non respicit. Bart.

Pomponius lib. xxxiij. ad Sabinum. XV.

Quoties nec hominum, d nec prędiorum seruitutes sunt (quia nihil vicinorum interest) † non valent: veluti ne per fundū tuū eas, aut ibi consistas. & ideo si mihi concedas, ius tibi non esse fundo tuo vti frui, nihil agitur: e aliter atq; si mihi concedas, ius tibi non esse in fundo tuo aquā quærere, minuendæ aquæ meæ gratia. f

Qui debet seruitutem; cogitur pati: non agere. Bart.

Seruitutū non ea natura est, vt aliquid faciat quis: veluti viridaria † tollat, aut amœniorem prospectum præstet, g aut † in hoc vt in suo pingat: sed vt patiatur, aut non faciat aliquid.

Creditori & emphyteutæ competit vtilis actio pro seruitute. Bart.

Iulianus libr. xlix. Digestorum. XVI.

Ei, qui pignori fundum accepit, non est iniquum vtilem petitionem h seruitutis dari: sicuti ipsius fundi vtilis petitio i datur. Idēque † seruari conuenit & in eo ad quem vectigalis fundus pertinet.

Seruitutes sunt indiuiduæ: & transeunt in hæredes insolidum actiuè & passiuè. Bart.

Pomponius lib. singulari Regularum. XVII.

Viæ, itineris, actus, aquæduct⁹ pars in obligationē deduci non potest: quia vsus eorum indiuisus est. k Et ideo si stipulator decesserit pluribus hæredibus relictis, singuli † insolidum viam petunt. l Et si promissor decesserit, pluribus hæredibus relictis, à singulis hæredibus solida petitio est. m

Seruitus confusa aditione, debet per legatarium restaurari. Bart.

Paulus lib. xxxj. Quæstionum. XVIII.

† Papinianus notat: In omnibus n seruitutibus quæ aditione confusę sunt responsum est, doli exceptionem nocituram legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

Potest imponi seruitus de eo quod non interest tunc, sed speratur interesse in futurū. Bart.

Labeo libr. iiij. posteriorum a Iaboleno epitomatorum. XIX.

publico: vt ¶.eo.l.sic. & ¶.de aqua plu.arc.l. si prius §.licet. Item non nocet medius locus publicus.i.via ad augmentū insulæ: vt ¶.de acqui re. do.l. maritus.

a A principe. Vel a senatu: vt infra, de flumi.l.ij.

b Incommodo. Maximo: vel dic magno: vt arg.C. de preci. Impe. offer.l. quoties. Acc.

c Impedit. Ergo plus quandoque habēt religiosa quam publica: vt ex his duobus.§§. colligitur, & ¶.de aqua pl. arcen.l. si prius.§. sacro. Accur.

d Quoties. Hominum. Id est, personales.

e Nihil agitur. Nō valet seruitus: quia mea non interest imponi: vt hic; & ¶.si ser.vin.l. sicuti §. fin. nec aliud pactum valet: vt supra de pact.l.pe. sed videtur contra ¶.eo.l. ei fundo. Sol. ibi in ipsa traditione fuit appositum: vt C.de pact. inter empt.& vend.l.fin. & s. de pac.l. traditionib⁹. secūdum quosdam. Tu dic quod in lege contraria nō intererat tunc quādo seruitus imponebatur: sed postea debebat interesse vel sperabatur: vt supra de vsufru.l. si infantis. Cæterū si nec tunc nec postea interesset: non valet constitutio: vt hic.

f Gratia. Quia tūc interest: & sic valebit vt infra de aqua quotid. & æstiua.l. j.§. si quis. Accurs.

g Præstet. Nota qui seruitutē debet, nō facit, sed patitur: vt hic, & infra de aqua plu. arcen.l.j. in fi. nisi in casu quando gratia seruitutis, alias constituatę cogatur aliquid facere: vt restituere parietē, vel columnam quę onus meum sustineat: vt ¶.titu.j.l. eum debere. & ¶. si ser. vin.l. sicuti.§.j. & §.distant. Acc.

h Ei qui. Vtilē petitionem, Id est, efficacem vindicationem per confessoriam: vt hic, & infra de ope. nu.nun.l. creditoris. sed fructuario non datur: vt ¶. si vsufruct. pe.l. vtl frui.§. vtrum. quæ est contra. Sed illud ideo, quia seruitus seruitutis esse non potest. vt infra, de vsufr.l.j.

i Vtilis petitio. Id est, efficax hypothecaria.

k Viæ. Indiuisus est. secus in vsufr. vt ¶. ad leg. Falcidiam.l.j.§. si vsusfruc.

l Petunt. Et obtinent. sed an vtitur qui primo obtinet: vt ¶.de verbo.oblig.l.j.§. ex his.

m Petitio est. Nā insolidum transit: vt hic, & ¶.de verb. obliga.l.ij.§ pen.& fi. & ¶.fami. ercis.l. hęredes.§.cū ea.& sic trāsit ad alium: vt hic, & ¶ communia præd.l. si ei cuius. & ¶.titu.ij. l. si vnus ex socijs §. j. & sic est contra. ¶. eo.l.pro parte. Sed illud est ideo, quia obligatio seruitutis non potest transire eū quis alienat, nisi cedat: a quòd ibi esse nō potest: quia tradita nō erat. sed secus in hęredibus, secūdum Ioan. nam in omne ius defuncti succedunt.

n Papinianus. In omnibus. Pone casum, quod prædium testatoris seruiebat prędio hęredis: & fundū seruientem testator legauit sub conditione. & sic medio tēpore sunt seruitutes extinctæ. vt infra tit j.l. si quis ædes. sed debent reponi: vt hic dicitur, & in prædicta le. si quis ædes & ¶.de hę. vē.l.ij §: fi. & q̄ subijcit, legatario.s.conditionali. Vel pone econtra prædiū hæredis seruire prędio testatoris: & testator legauit prædiū hęredis quod seruiebat. Nam nō transit dominiū statim in legatariū: & ideo extinguitur seruit⁹ etiam si pure legauerit. & sic ob. doli exceptio legatario legatum vindicanti. Sic posito casu; non potest opponi quod non videatur confundi seruitus: quasi recta via transeat dominiū in legatarium: vt infra, de fur. l. à Titio. & infra, de pecul.l.sed si damnum.§.præterea quia secundum primum casum pendente cōditione dominus est: vt ¶.ad Sy.l.j.§. serui. secundum alium non transit, cū non fuerit defuncti. Sed in personali seruitute. s. vsusfructus, aliud est: quia irreuocabiliter extinguitur

† Principi ponen.

† P. F. non valet. vide Gouean. lib. 1. lect. cap. 16.

† P.F. viridia.

† an Seruitutē debēs non semper patitur.

a Coniunge le. 2. & 4. de oper. nou. nun. Duar.

† P.F. idem

a Et hic eo tempore quo res traditur. Pau.

† P.F. solidā viam.

† In F. F. hoc caput incipit, In omnib &c. Cuius tit. est, Paulo libr. xxxj. quæstionū Papinianus notat.

extinguitur: vt ʒ.de lega.ij.l.is cuius. & l.cum filius. §.dominus. & facit. ʒ.de leg.j.l.legatarius.§ ʒ. Acc.

E I fundo. CASVS. Habebam duos fundos: vnum vendidi cui seruitutem inutilem imposui: valet seruitus talis: & bene possum talem seruitutem imponere.

a Non sit vtilis. sed cõtra. supra eo. l.quoties. Solut. vt ibi. Accurs.

Q Voties. CASVS. Si vendas mihi viam, cauere debes mihi ne me impedias: & quod patiaris me ire: quia vsus cum patientia habebitur pro traditione. & si impedias me iti seruitute, potero agere. Vi.

b Emeretur. quia aliquis à te emit.

c Traditio. sed patientia tantum: vt supra eod.l. quoties §.fin. Accurs.

d Accipiendũ esse. vt ʒ.titu.j.l. seruitutes. in princ.

e Veluti possessoria, i. quasi possessoria, per quæ tuea[ntur] seruitutes: vt ʒ.vti poss.l.fin.& de aqua plu. arcen. l.fin. Sed quæ sunt hæc? Resp. directũ & vtile. de iti.actu. pri. vt ʒ.de iti.actu. pri. l.j. & l.inde.§. idem Iulianus.& ʒ. si seru. vindi.l.ij §. Pompo. Item datur interdictũ vti poss. vt infra si ser.vin.l. sicuti.§. Aristo.ibi, interdictũ &c. quia & inter fructuarios & vsuarios datur. vt infra vti poss. l. fin. Item inter corriuales: vt infra, de aqua quotidiana & æstiua. l.j §. inter corriuales.

E I fundo quem quis vendit, seruitutem imponi (etsi non sit vtilis) a posse existimo: veluti si aquam alicui ducere non expediret, nihilominus constitui ea seruitus possit. Quædã enim † habere possumus, quamuis ea nobis vtilia non sunt.

Qui debet seruitutem, debet pati aduersarium vti, quod pro traditione habetur. Bart.

Iàbolenus libr.v.ex posterior. Labeonis. XX.

Q Voties † via, aut † aliquod ius fundi emeretur: b cauendũ esse putat Labeo, per te non fieri, quò minus eo iure vti possit: † quia nulla eiusmodi iuris vacua traditio c esset. Ego puto vsum eius iuris pro traditione possessionis accipiendum esse: d ideoq; & interdicta veluti possessoria e cõstituta sunt.

Locus medius impediens commodum ex vno loco prouenire ad alium, impedit seruitutem constitui. Bart.

Paulus lib. xxj. ad edictum XXI.

† S I intercedat f solũ publicum, vel via publica: neq; itineris g actusve, neq; altius tollendi seruitutes impedit: sed immittẽdi, protegendi, proijciendi: † item fluminum & stillicidiorum seruitutẽ impedit: quia cœlum, h quod supra id solum intercedit, liberum esse debet.

Actio pro seruitute debet intentari contra dominum proprietatis, non contra vsufructuarium. Bart.

Si vsusfructus tuus sit ædium proprietas mea, quæ i onera vicini sustinere debeant mecũ in solidum agi potest, tecum † nullo modo. k

f S I intercedat. inter prædium seruiturum & dominaturum. & quidam habent hic titu. de seruitutibus vrbanorum prædiorum.

g Neq; itineris. sed secus si solum priuatum est in medio: vt ʒ.de ser.rusti.præd.l. qui sella.§ fin. quæ est contra. & facit. ʒ.eo.l.seruitutes.§ publico.

h Quia cœlum. Nota cuius est solũ, eius debet esse vsq; ad cœlum: vt hic, & ʒ.quod vi aut clã l.si.§.pen.

i Quæ. id est ædes.

k Tecum nullo modo. Nota de seruitute contra dominum tantum agi: vt hic, & ʒ. si ser.vind.l. si forte §.hæc autem actio.& arg. ʒ. de aqua plu. arc.l. apud §.fin. & hoc ideo quia fructuarius non prohibebat. alias vtili etiam secum agitur: vt infra, de aqua quotidiana & æstiua.l.j.§. comperit. & argu. infra, de aqua plu. arcen.l. si vsufru §. fin. & arg. ʒ. si vsusfruct. pet.l.vti frui.§.vtrum. Accur.

TITVLVS II.

DE SERVITVTIBVS VRBANORVM PRÆDIORVM.

Dixit in præcedentibus de seruitutibus in genere: nunc incipit dicere de ipsis in specie. Accurs.

Hic iurisconsultus enumerat seruitutes vrbanorum prædiorum. Bart.

Caius libr. vij. ad edictũ prouinciale. I.

V Rbanorũ prædiorum l iura talia sunt: altius tollẽdi, m & officiendi n luminib. vicini, aut non extollendi. itẽ stillicidium auertendi in tectum...

l V Rbano. prædiorũ. Prædiũ vrbanum dicitur esse omne ædificiũ vbicunq; positum: vt ʒ.com. præd. l.j.

m Tollẽdi. vel sumo pro non, vel dic pro diuersis poni. & secũdum hoc tollendi, vt prospectui officiatur.

n Et officiẽdi. quare seruitutes vrbanæ ponuntur in affirmatiua & negatiua: vt hic, & ita altius tollẽdi dicitur seruitus cum magis sit libertas: vt ʒ.eo. l.cuius. sed seruitutes rusticæ tantum in affirmatiua: vt iter, actus, & similes: vt ʒ.tit.j.l.j. Respon. secũdum Ioã. ideo quia vtrisq; nõ admittuntur, nisi quis libertatem vsucapiat. sicut in seruitute quæ tenda est necessarium factum vtentis, & bona fides: vt infra quemad.ser.amit.l. seruitute. Ita in libertate præscribenda: vt ʒ.eod.l. hoc autem. Et huius similitudinis ratione libertas seruitus appellatur: & hoc alia ratione, quia videtur seruire ille qui huc vsq; habuit seruitutem, eo ipso quod amittit. Sed hæc secunda solut. nõ sufficit: quia idem est in rustico. Et secundũ hoc non est vere seruitus altius tollendi: maxime cum hoc non inuenimus in rusticis. l. nõ licere ire agere esse seruitutem. Vel dic plenius, quia hic nõ dicit quod sit seruitus altius tollendi, & stillicidium non auertendi: sed iura, id est libertatis: vt ʒ.eo.l.cum eo. & l.cuius. prout ergo referuntur ad seruitutes proprie ponitur iura: vt insti. de rebus cor. & incor. §.fin. prout ad libertates, dicitur ius libertatis. sic verbum semel positum proprie & improprie ponitur: vt ʒ.de offi. procon. & leg. l.ij. Vel tertio dic quod altius tollendi, & officiendi luminibus, est seruitus quæ licet noceat luminibus, tñ in aliis expedit mihi: vt quia plures homines veniebant ad me, & faciebant expensas plures. Item de stillicidio nõ auertendo potest poni exemplum in cisterna: cũ ex suo tecto repleri debet: & modo vis auertere. licet quidã dicant quod improprie: idẽ dicunt & in rusticis.

Aream

† P.F. debere habere possumus.

† Ad legẽ istam con cor. & facit. le. si à te. si seru. vin. ʒ. l.j. & ij.& quod ibi not.C. eo. & hæc facta aduersarij sequi tur in præscriptiõe, iurũ incorporalium ecclesiasticorũ vt not.per Inn.in ca. querelam de elect.

† P.F. aliquid ius fundi.

† postim.

† In P. F. Hoc caput positũ est sub tit. sequẽti, est que primum eius tituli caput. quod & ipse Accur. sensit in primo scholio huius capitis. Vt desistat à turbatiõe nõ aũt ad declarationem seruitutis. Paulus.

Vrbanum prædium quid sit.

† P.F. pro liberis.

† Al.add. vere.

ctum vel aream a vicini aut non auertendi, item immittendi tigna in parietem vicini: b & denique proijciendi, protegendi ve: cæteraq; istis similia.

Vlpianus libr. xxix. ad Sabinum. II.

Est & hæc seruitus [eorum,] ne prospectui officiatur.

Hic ponit differentiam inter seruitutem luminum: & ne luminibus officiatur. Bar.

Paulus lib. ij. Institutionum. III.

Luminum seruitute constituta, id adquisitum videtur, vt vicinus lumina nostra c excipiat. Cùm autem seruitus imponitur, ne luminibus officiat: hoc maximè adepti videbimur, ne ius sit vicino inuitis d nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum.

Qui non consentit, videtur contradicere. Bar.

Vlpianus lib. vij. ad Edictum. IIII.

Inuitum e autem in seruitutibus f accipere debemus, non eum qui contradicit, g sed [&] qui non cõsentit. Ideo Pomponius lib. xl. & infantem & furiosum inuitos rectè dici ait. Non enim ad factum, h sed ad ius seruitutis hęc verba i referuntur.

Libertas seruitutis vrbanæ non præscribitur, si dominus prædij dominantis solummodo non vtatur: sed requiritur factum præscribentis, scilicet quod domus altius eleuetur, vel foramina obturentur, Bar.

Caius li. vij. ad edictum prouinciale. V.

Hæc autem iura similiter vt rusticorum, quoque prædiorũ, certo tempore non vtendo pereunt: k nisi quòd hæc dissimilitudo est, quod non omnimodo pereunt non vtendo: sed ita si vicinus simul libertatem vsucapiat: veluti si ædes tuæ ædibus meis seruiant, ne altius tollantur, ne luminibus l mearum ædium officiatur, & ego per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero vel obstruxero; ita demũ ius meũ amitto, si tu per hoc tempus ædes tuas m altius sublatas habueris. n alioquin si nihil noui feceris, retineo seruitutẽ. Item si tigni immissi ædes tuæ seruitutem debeant, & ego exemero tignum: ita demũ amitto ius meum, si tu foramen vnde exemptũ est tignum, obturaueris, o & per constitutum tempus ita habueris. alioquin si nihil noui feceris integrum ius meum permanet.

Licet arbor altius extollatur, non præscribitur libertas cõtra seruitutem altius non tollendi.

Pompo: lib xxvj. ad Q. Mutium. VI.

a Aream. ar. quod seruitus denominatur a prædio cui debetur. nam area rusticum prædiu est.

b Vicini. hæc est vera seruitus.

Luminum. Casus. Facit hæc lex differentiam inter has duas seruitutes, promisisti mihi dare luminas & promisisti non nocere luminibus meis? Nam primo casu satis est si quoquo modo per fenestram tuæ domus vel alio modo des mihi lumen sufficiens. Secundo nil debes facere quo minus habeam totum lumen quod ex cęlo habere possum.

c Excipiat. s. quoquo modo. id est, vt differat a casu sequenti Et dic excipiat, id est recipiat: sic vt ad nos possit venire: etiam per foramina, vel quocũque modo. & ita minus est dare seruitutem luminum & plus non nocere luminibus. Accu.

d Inuitis. Simile ꝟ. de aqua plu. arc. l. in concedendo.

Inuitum. Casus. Quia superius dixit iurescon. quod seruitute nihil constituta, ne luminibus officiatur non licet vicino altius ædificare me inuito: declarat inuitum eum nõ tantum dici, qui contradicit, sed eũ etiã qui non consentit.

e Inuitum in aliquo forte edicto cõtinebatur, vel. l. xij tab. quod nemo cõstituat seruitutem inuitus.

f In seruitutibus. constituendis. Nã si iter vadam per prædium tuũ, vel aquã proijciam in tuo te sciẽte: nõ statim est seruitus, nisi per scribas m. vel ecõtra si amittendis. nam licet altius tolles me sciente. non statim est libera. & ad hoc accedit leg. sequenti sed ad primum. l. præcedens.

g Contradicit. scilicet tantum Et sic no. quis dicitur inuitus eo ipso quod non consensit expressim. quod adde: vt supra de procu. l. alius. §. Inuitus.

h Ad factum. i. cõsensum suũ qualẽ qualẽ interpositũ sed verũ exigimus, & sic cõsensum qui in eis nõ ẽ.

& factum vocat conditionem. Ius vero seruitutis ipsum consensum quo seruitus constituitur. q. d. si non consenseris expressim, videtur inuitus.

i Hæc verba idest hoc verbum inuitus: & sic plurale pro singulari. sic ꝟ. de peti. hæ. l. diuus. §. si. A.

Hæc autem iura. Casus. Primo ponit regulam quod tam vrbanæ quam rusticæ seruitutes non vtendo amittuntur. Secũdo quod plus est necesse in amissione vrbanæ quã rusticæ: quia in rustica sufficit me non vti. In vrbana autẽ & me non vti, & te possidentem vincat pere libertatem. Et de hoc ponit duo exempla. Primum quod si debes mihi seruitutem, ne ędes tuas altius tollas: ne luminibus meis noceas: licet ego fenestras meas a parte domus tuæ obstructas habeo per lõgum tẽpus: & sic non sum vsus seruitute: tamen non amitto seruitutẽ, nisi tu ædes, quæ mihi seruitutẽ debẽt, altius eleuaueris. Secundo ponit exemplum vi in text. ibi item si tigni. & clarum est iam quod dixit, si ędes tuas altius sublevaueris, nõ ita est si arborem posuisti tantum. nã nõ ideo videris vti libertate propter motum naturalem arboris.

k Non vtendo pereunt. scilicet vtrięq; seruitutes.

l Ne luminibus. põt dici quod exẽplificat de vna seruitute. reddẽdo causam quare sit cõstituta. nam cui debetur seruitus ne luminibus officiat, ei debet ne altius tollat, vt ꝟ. eo. l. luminum. §. cum autẽ.

m Tuas. Rõ diuersitatis est quia in vsu seruitutis vrbanę sũptus procedit. quod in rustica secus; & ideo difficilius cõtra primã præscribit.

n Habueris. Et sic no. quod in præscribẽda libertate necessarium est factum vtentis. vt hic & infra, quemad. ser. amit. l. si quis alia. §. si. Accu.

o Obturaueris. sed quid si quædã foramina habuit obstructa. i. clausa, quædã nõ? Vs fauore libertatis in totũ.

Obs. A.

Vicini.

P. F. videmur al. ademptum videbitur.

Al. add. solum.

P. F. eum qui.

z. Sed bonũ est quasi possessio actua introducẽtis seruitutem. An. & Pa.

3 Ista gl. est singu. secundum Pau. ad hoc quod quotiescũque in actu requiritur consensus requiritur quod sit verus & validus. & sequitur Bald. Ang. & F.

Omnino.

P. F. præfixas.

In P. F. Itemq; in ver. exẽp. ius suum

Hæc rõ nõ est bona: quia & in seruitutibus rusticis aliquã requiritur sumptus. l. si inter. ꝟ. ti. j. & maximè in seruitute aquæductus, sed alia rõ est bona. quia seruitutes vrbanæ sunt nobiliores rusticis. & ideo difficilius. Et sunt. ita Bartol. hic post Mar. Sylla.

amitti: vt ar. infra, de re iud. l. inter pares. Alia rõne videtur quod pro parte obstructa: vt eadẽ sit rñ totius ad partem: vt j. de vsuca. l. qui scit. j. respo Tn dicta in nihilum amitti: vt ar. j. de ser. rust. præ. l. vna est via. & C. de agri. & censi. l. cum scimus. §. fi.

a Quod autem. Hoc iungitur cum superiori, & mutat personas.

b Dicitur. vt ã. l. proxi. §. penult.

c Et recte. Hoc vbi est constituta seruitus altius non tollendi. secus si esset de prospectu. Et est ratio: quia cõtra primam seruitutẽ nihil fit; contra secundam fit: vt infra eo. l. ædificia.

ADDITIO. Dic quod hic loquitur quãdo seruitus erat altius non tollendi quo casu ponendo arborem nil fit cõtra illam seruitutẽ: ibi fuit constituta seruitus ne prospectui officiatur, quo casu fit contra talẽ seruitutem, secũdũ Bartol.

d Naturales. Imo naturaliter stat, sed ex accidenti viuen tolum illud fit. Respon. ideo dicit, qa arbor est eius natu ræ, vt facile possit moueri viuentorũ, sed paries non.

Parietem. CASVS. Si cõmunis paries est inter me & te: puta inter domum tuam & meam est paries cõmunis, qui vtranq; domum separat: si vis eum destruere vel reficere, nõ potes. Vivia.

e Naturali. i. iure naturali, quod ma gentium appellatur vt insti. de rer. diuis. §. singulorũ.

f Communis est. Sed cõtra infra, cõ mu. diuid. l. si ędes. Sol. vt ibi.

g Reficiendi. Ius seruitutis. Acc.

Cum eo. CASVS. Si habeo domum, possum eam exaltare vsque ad cœlum, si non debeo aliquam seruitutem. Vivia.

h Actio. vt infra eod. l. cuius. & C. eod. l. altius. Sed contra. C. eo. l. si. Sol. speciale ibi in area propter fructus. Item contra infra. leg. proxim. in fin. Solut. ibi speciale in hæredé: quia ipse concessisse videtur altetum, ne faciat inutilem concessionem: nisi forte sit inter viuos si alteram uendo fauore vltimæ voluntatis. Accu.

Binas. CASVS. Habeo domos duas, vnã tibi lego

* Al. add. ar.

† Extollendo.

† Et vti iure suo. & concor. in ca. cũ ecclesia vulterana. cũ glo. super verbo. iniuriã. extra de elect.

Quod autem † ᵃ ædificio meo me posse consequi, vt libertatem vsucaperem, dicitur: ᵇ idem me non consecuturũ, si arborem eodem loco sitam habuissem, Mutius ait, & rectè ᶜ quia nõ ita in suo statu & loco maneret arbor, quemadmodum paries propter motus naturales ᵈ arboris.

Vnus ex sociis non potest cõmunem parietem destruere causa respiciendi.

Caius li. vij. ad edictum prouinciale. VII.

Parietem, qui natura li ᵉ ratione communis est, ᶠ alterutri vicinorum demoliendi eũ & reficiendũ ᵍ ius nõ est quia non solus dominus est.

Potest quis obscurare domũ vicini. si seruitus constituta nõ fuerit, Bar.

Vlpianus libro. lv. ad edictum. VIII.

Cum eo, qui tollendo † obscurat vicini ędes, quibus nõ seruiat: nulla † cõpetit actio. ʰ

Primò ponit quatuor quæstiones. Secũdo respõdet ad primam. Tertiò responsionem extẽdit ad extraneam quæstionem. Quartò ratiocinatur circa præsentẽ materiam ex quo colligẽtur sol. quartæ quæstionis. Quintò responsionem factam ad primam limitat & declarat. Secũda ibi, Marcellus respondit. Tertia ibi, Idem dicẽdum. Quarta ibi, Non autẽ. Quinta ibi, Sed ita. Et breuiter hoc intẽdit: Hæres non potest in domo quæ sibi remanet, ædificare ita: quod vsus ædium legatarij totaliter perimatur. secus si aliter incommode Bar.

Marcellus lib. iiij. Digestorum. IX.

Binas ⁱ ędes habeo. alteras tibi lego, † hæres alteras ædes altius tollit, & luminibus tuis officit † nunquid ᵏ cum illo agere potes? Et an interesse putes, † suas ædes altius tollat, ˡ an hæreditarias? sed † de illo quæro, an per alienas ædes accessum hæres ad eam rem, quæ legatur, præstare debet: sicut solet quæri, ᵐ cum vsusfructus loci legatus est, ad quem locũ accedi, nisi per alienum, non pôt? Marcellus ⁿ respondit: qui binas ædes habebat, si alteras legauit: nõ dubium est, quin hæres alias possit altius tollendo obscurare lumina legatarum † ædiũ. ᵒ Idẽ dicẽdum, si alteri ædes, alteri aliarum ædiũ vsumfructũ legauerit. ᵖ

primo quæritur an hæres meus possit exaltare retẽtam, vt auferat lumen legatæ. Secundo, si hæres suã velit exaltare, an possis prohibere. Tertio. an per retẽtam debeat hæres pręstare viã ad legatam: quemadmodum præstari debet iter ad locũ, cuius vsusfructus relictus est. Ad primam respon. q pôt hæres exaltare, retentã: & auferre lumina legatæ. Idẽ si vni leget vsumfructum, alteri proprietatem alterius: pôt altera exaltari in præiudicium alterius luminis. duo tamẽ videbãtur obstare dictæ solutioni. Primũ vsuf. legato datur iter. Itẽ haustu aq relicto iter datur: a simili huic domo legata, lumẽ debet. Hoc non obstat: qa vsufru. sine itinere nil valet: sed domus sine lumine valet, dum tñ aliquid luminis relinquatur.

i Binas. alias incipit, Scaurus. & alias binas ædes. Et not. quod tres facit quæstiones: sed primæ tantũ respondet, ibi Marcellus, &c.

k Nunquid. i. an.

l Tollat. Et vtique nil. Azo.

m Quæri. Et soluit. §. quod si per via infra ea. l. §. non aũt. Sed nostræ quęstioni non respondet. Tu dicas non debere præstari accessum: vt infra ti. j. le. via. in fi. vbi dicitur, si vicini patiantur, nam ex hoc innuit quod qui constituit sibi acquirere, non tenetur: sicut nec vẽditor fundi tenetur dare accessum: vt infra, de cõtrah. emp. l. in vendendo. in prin. Itẽ pro hoc contra infra ibi, nõ aũt, &c. sed secus in vsufru.

† In P. F. incipit hęc le. ita Maurus Marcello §. Binas. &c.

† P. F. quid cũ illo &c.

† Potest.

† P. F. & al. sed &.

† Dic qđ imo per l. si fundũ. §. q fundũ de l. j. & j. si ser. vin. l. si testatrix. cõco. & facit. l. fi. j. e. fm Bar. Bald. & Flo. hic a Ibi loqtur in contractu diuisionia.

† aliarum. Imo idẽ in vsuf. legato & proprietate.

a vel alia seruitute relicta. Vel etiam inter viuos cõcessa quam sequuntur & alia sine quibus ipsa esse nõ potest: vt infra ea. l. §. non autem. & infra de cõtrah. emptio. l. qui fundum §. in lege. & supra si vsusf. pe. l. j. §. vsumfr. & est ratio diuersitatis vt dixi supra de vsuf. l. sed & si quid. §. proprietatis. in sol. contrarij ibi signati. ADDITIO. Dic quod ista ratione non obstat: quia procedit in contractibus. & non in vltimis voluntatibus, secundum Bar.

n Marcellus. respon. s. primæ quæstioni.

o Ædium secundum quod item distinguet.

p Legauerit. vt altera exaltetur, & alterius lumina obscuret.

Non

a Non autem. Qui hi dicebant debari latiné adiacitar itineris vsufru. legato, quibus nūc respondet.
b Argumētum. Vt sicut semper præstatur iter vsufru. legato: ita & præstetur lumen. Accu.
c Obscuratis. vt supra de vsufru. l. si is, qui binas.
d Cæterum id est, Certe.

Non autem[a] semper simile est itineris argumētum:[b] quia sine accessu nullum † est fructus legatū: † habitare † autē pōt etiam ædibus obscuratis.[c] Cæterùm[d] vsufructu loci legato, etiam accessus[e] dādus est: quia & haustu † relicto, iter quoque ad hauriendū pstareē.[f] Sed ita[g] officere luminibus, & obscurare legatas ædes cōceditur, vt non penitus lumen recludaē, sed tantum relinquātur, quantum sufficit habitātibus in vsus diurni moderationem. †[h]

Non potest quis ædificare contra formam statutam, ne luminibus vicini officiat. Bar.

Vlpianus lib. j. de officio Consulis. X.

QVi luminibus vicinorum officere, aliudve quid facere contra commodum eorum volet † sciat se formā ac statum[i] antiquorum ædificiorum custodire debere.

Si dubium est de mensura: recurritur ad arbitrum. Bar.

Si inter[k] te & vicinum tuum non conuenit, ad quam altitudinē extolli ædificia, † quę facere instituisti, oporteat: arbitrum accipere poteris.

Plantatio arborum non est contra seruitutem altius nō tollendi: sed est contra seruitutē ne officiatur prospectui. Bar.

Iabolenus libro x. ex Cassio. XI

AEdificia, quæ seruiturem patiuntur:[l] ne quid altius tollatur, viridaria † supra † eam altitudinem habere possunt:[m] at si de prospectu est ea quæ obstatura sunt, non possunt.[n]

Non licet super vel iuxta parietem communem aliquid facere propter quod deterioraretur paries. Bar.

Procu. l. j. ἐπιστολῶν. XII.

QVidam. Hiberus nomine, qui habet post horrea mea insulā,[o] balneariam[p] † fecit † secundùm parietem communem. Nō licet[q] aūt tubulos habere admotos[r] ad parietē[s] cōmunem, sicuti ne parietem quidem suum super parietem cōmunem. De tubulis eò amplius hoc iuris[t] est, quia per eos flamma torreē[u] paries. Qua de re volo[x] cū Hibero loquaris, ne rem illicitam faciat. Proculus respondit:[y] Nec Hiberum de † ea re dubitare puto, q̄ rē non permissam faciat, tubulos secūdùm parietem communem[z] extruendo

Parietem cōmunem licet incrustare & pingere: non tamen ex hoc tēpore demolitionis plus æstimabitur. Bar.

Parietem communem incrustare † licet, secundum Capitonis senten-

e Accessus id est, iter sicut in vita testatoris forma seruabatur: vt infra de vsufruct. le. l. damnas. §. j.
f Præstaretur. Vt infra tit. j. l. iij. §. q habet.
g Sed ita. Redit ad primum.
h Moderationem vt neq; nimiū neque valde parū: sed congenenter & moderato modo ad sufficientiam tantū habeant, inspecta etiam legatarij dignitate: ut ī. de vsu & ha. l. plenum. §. præter. sicut in seno in genere legato, qui mediocris dandus est: vt ī. de le. j. l. legato generaliter. Sed nonne vt q̄ in totū pōt obscurare? vt ā. l. proxi. Sol. vt ibi Ac.

QVi luminib. CASVS. Volebas domum tuam tollere: potes quidam, dummodo teneas antiquum statum & formam.
i Formam ac statū. potest poni in ea ciuitate quæ habet statutum ut vltra certum modum ædificia non extollantur: vt Florentię vt C. de ædifi pri. l. j. Alij ponunt in ea seruitute quæ est acquisita ex tempore, cuius non extat memoria vt infra de aqua plu. arc. l. j. in fi. & l. ij. in prin. & C. e. l. si manifeste. Sed nonne seruitus altius non tollēdi habet perpetuā causam? Certe sic. ergo x. ann. præscribitur: vt dixi supra tit. j. l. seruitutes. Et sic hæc positio non valet: decennium tamen incipit currere ab eo tēpore quo vicinus cœpit ædificare, & tu prohibuisti iure huius seruitutis, nō prius: vt ī. quēad. ser. amit. l. fin. Vel dic tertio formam ac statum, i. formalem statū qui est seruitus quia ante diruptionem seruitutem debebat, alioqui si per mille millia annorū in areola mea quæ iuxta tuū palatiū fuit, nō ędificaui: nō tamen possum prohiberi: vt C. eo. l. altius. & supra eo. l. cum eo.
k Si inter. Pone casum vt infra eo. l. si domus.

AEdificia. CASVS. Plana est, quia facit differentiam inter seruitutem altius non tollēdi, & seruitutem prospectus.
l Patiuntur. s. hāc pti. &c.
m Possunt. Quia cum dicitur ne quis altius tollat, de ædificio dictū videtur vt ī. eo. l. q̄ autem.
n Non possunt: Extolli etiam viridaria.

QVidam. CASVS. Iuxta parietem nobis cōmunem balneatia cōstruxisti. ex quorum vapore paries cōmunis incendebaē, non debes hoc facere, sicut nec et posses, si velles supra illum parietem communem ædificare, vel ponere tu parietē: & si facias cōueniam te in des ante tamē te admonere debeo.
Parietem. Habeo parietē communē: illum pingere bene potero. Secundo si vis destruere, & melius reficere, & caues mihi de damno infecto: damnum parietis & rerum amissarū veniet in stipulatione nō aūt pretiositas parietis per picturā vel incrustationem.
o Insulam. s. distinctā ab horreis meis communi meo & suo pariete.
p Balneariam. s. illam insulam.
q Nō licet. Nunc incipit respondere in psona. Proculi:
r Admotos id est, adiunctos. Et sunt tubuli vasa quędā lapidea inhærentia parieti p quæ ignis transit ad superiora, vel in balneum immittitur.
s Ad parietē. alias ad parietem: alias p parietē id est supra parietem vt infra eo. tit. l. sed si inter me. in fi. & j. e. l. fistulam. §. iuxta. Vel dic id est nimis prope: q. a intra duos pedes vel vnum: vt infra finium reg. l. fi.
t Hoc iuris s. quod eis habere non licet.
u Torretur. Id est, inceditur.
x Volo. dixit Proculus:
y Respondit. Id est, dixit prædicta.
z Secundum parietem communem. id est, iuxta se-

† Nullus. † Legata. † Habitari † Al. add. aqua. † P. F. moderatione. † P. F. vel tit. † P. F. ædificio. † P. F. viridia. † Super. † P. F. balnearia. † Balnearia facere seu exercere, est balneū, omnibus, habere patulū: eadem forma qua dicimus argentariā exercere: qua in re lœde labitur. Accu. † P. F. pro † Tubuli seu tubi canales sunt ñct. les varijs vsibus accommodati. Bart. hic. † De incrustatione Vitru. libro. vij. de Architect.

cus autem in scalis; vt infra e.l. fistulam. §. fi. Et no. ex hac l. magnam humilitatem iurisconsu. vbi dicit qua de re volo, &c. sic C. de ser. l. fi. Ac.

a Demolitus sit vicinus scilicet communem parietem. Et ideo cauit mihi de damni inse. quia in rebus meis proprijs damnum timebam, & domibus meis proprijs pictis. nam propter damnum quod contingeret. vel daretur in pariete cõmuni vel domo cõmuni culpa socij, agitur communi diuid. & ideo non potest agi ex stipulatione; vt infra, de dam. infect. l. si ędibus. & l. In parietis. Et vt plene videas, not. quis aut timet damnum de cõmuni pariete, & tunc non cauetur; vt d. l. si ædibus. Aut propter damnum in rebus alijs futurum; & tunc an vnus ędificat; & tunc cauet, vt hic, & infra, de dam. infect. l. inter quos. & l. In cõmuni. & leg. sequenti. Aut ambo socij; & tunc aut ambo vltra modum, aut vnus tantum. Primo casu non committitur cautio, etiam interposita; vt infra, de dam. infe. l. ex damni § quoties. In secundo sic: vt in prædicto tit. l. Inter quos. Aut nullus vltra modum; & tunc nõ cauetur, sed si cantum fuerit committitur; vt in eo. ti. l. damni. §. cum paries. & hoc etiam casu potest hic loqui. Vel dic secundo, vicinus nõ socius, qui cauet vicinis quibus libet: non socijs tantum. & cum commissa est stipulatio, agit quod pinxit, non ad æstimationem picturarum; ad quod j. de dam. infe. l. ex damni. §. fin. & secundum hunc modum nõ habent locum gl. hic positæ.

Cautio de dam. infe. qualiter et quando cõmittitur.

tiam; sicut licet mihi pretiosissimas picturas habere in pariete communi. Cęterum si demolitus sit vicinus, a & ex stipulatu actione damni infecti agatur: b nõ pluris quàm vulgaria c tectoria d æstimari debet quod obseruari & in incrustatione oportet.

Quis potest in suo libere ædificare si seruitus non impediat. lex seruetur. Bar.

Papyrius Iustus libro j. Constitu. XIII.

IMperatores Verus & Antonius Augusti rescripserunt, in ea area, quæ nulli seruitutem deberet, posse e dominũ vel alium volũtate eius ædificare intermisso legitimo spacio à vicina f insula.

Ponit differẽtiam inter seruitutes ne prospectus officiatur & ne luminibus officiatur. Et legitur glo. duobus modis. vno modo, ne officiatur prospectui simpliciter. & ista mihi plus placet Bartol.

Vlpianus libr. xxix. ad Sabinum. XIIII.

INter seruitutes, Ne luminibus officiatur, & Ne † prospectus offendatur: aliud & aliud obseruatur: quod g in prospectu plus quis habet, h ne quid † ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum: in luminibus i autem, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant. Quodcunque igitur faciat ad luminibus impedimentum, k prohiberi potest, si seruitus debeatur: l opus quoque nouum ei nunciari m potest, si modò sic faciat, vt lumini noceat.

Paulus. † XV.

LVmen, id est, a vt coelum videatur. & interest inter lumen &

b Agatur. Hoc ita si culpa reficientium, nõ suo vitio corruit. alias contra: vt infra, de dam. infe. l. nam & si nõ sit; licet alias in ædificium communia parietis ratione dãnum in hac stipulatione veniat; vt infra, de dam. infect. l. fluminum. §. præterea.

c Vulgaria. i. quæ vulgo habentur sine incrustatione vel picturas; vt j. de dam. infec. l. ex. dãni. §. ref. hoc in proprijs eius rebus, non ipso pariete; vt modo dixi.

d Tectoria. Non picturata.

e IMperatores. Posse contra C. eo. l. fi. §. fi. Solu. ibi speciale propter aream.

f A vicina. Vt si est publica, ad xv. pedes. si priuata ad x pedes; vt C. de ædi. pr. l. si cui. & l. mœniana. Alias autem non nouum opus nũciabitur; vt infra de ope. noui nuncia. l. j. §. nunciatio. Ac.

INter. [illegible] Plana est. Differentiam facit inter prospectus serui & illam, ne luminibus officiatur. Et potest intelligi hoc quod dicit de prospectu, duobus modis. Vno, quod debebatur seruitus prospectus generalis, & sic habet plus seruitus prospectus; quia potest ille cui debetur, cœlum & terrã videre. Vel dic alio modo vt in gl. Ac hic posita scilicet quando ad certum locum prædicta seruitus debetur. Quodcunque Si mihi debebatur seruitus ne luminibus officiatur, & aliquis ibi ædificat; puta in area quæ mihi seruitutem prædictam debebat, possum illi ædificanti nouum opus nũciare, si mihi nocet. Viuia.

g Quod. i. quia. A.

h Habet. s. hoc ne quid, &c. Et not. quod hoc plus est prohibendum, & non habẽdo sibi. Qui enim lumen habet, id habet vt cœlũ videat. Quid autẽ prospectũ claritatem diei per cœlum directo nõ habet; sed fenestra vel foramine. vnde cum minus habeat minus offendi debet. Et hac ratione pauper plus habet quam diues; quia ei seruari debet. & secundum hoc prospectus erat ad certum locũ. vt j. l. proxi. Pōt & aliter intelligi quod generalis mihi debet prospectus; & tunc hæc gl. nõ est bona; & lectura legis est plana, & inferioris similiter.

i In luminibus id est seruitute illa, ne luminibus, &c. Ac.

k Impedimẽtum quo minus cęlũ videam; vt j. l. prox. & l. si arborẽ, in prin.

l Debeatur scilicet in eo loco in quo ædificatur.

m Nunciari. Sed videtur quod pro seruitute nũciari non possit ab eo, cui seruitus debetur. siue sit personalis, vt vsusfructus, & vsus; vt j. de ope. noui nũcia. l. j. §. fi. siue realis; vt in eo. ti. l. qui viam. quæ sunt contra. Sol. in vrbanis prædijs potest denunciari cuicunque; vt hic in rusticis non; vt in l. illa, qui viã. nam & hic dicit domino nũciari; et in vsufru. distingue; extraneo potest, nõ domino. Sed hæc sol. antiqua falsa est per. l. j. familiæ ercisc. in hoc iudicio. vbi dicit quod in vtrisque potest nunciari. Dic ergo vicino posse denũciari; domino proprietatis non; sed in vsufr. aliud Nam si vsusfr. deterior fiat, petere vsumfru. debebit, vt infra, de ope. noui nunc. l. ij. & j. de remi. l. j. in fi. Is. & Io. vsufructuarius ergo nulli nũciat; quia cum procuratorio nomine nunciat, proprietarius videtur nũciare. Si vero debeatur seruitus prædialis, domino non nunciatur, tum, quia suo iure; & in suo facit, tum etiam quia personali actione mihi tenetur; qua non est liberatus semel præstando patientiam, quod auxilium contra extraneum non habet. Huic tamẽ solutioni videtur cõtra j. de ope. noui nun. l. de pupillo. §. sextus. nam ibi etiã proprietario posse nunciari insinuitur, sed hoc est falsum. sed ibi de alijs dicit. Ac.

LVmen. [illegible] Seruitus luminis ex cœlo debetur; sed seruitus prospectus debetur mihi ex inferiori parte. Viuia.

a Id est. Duæ partes sunt. q. d. ea potestas est quam quis

† P. F. prospectus offendatur.

† Al. ãdd. scilicet.

Pauper quã que plus habet quam diues.

† P. F. paulus lib. ij. epitom. atiũ Alpheni digest.

Nouũ opus nunciari an possit pro seruitute.

prospectum. nam prospectus etiam ex inferioribus a locis est: lumen ex inferiori loco esse nō potest.

Arbor quæ impedit videri cælum, contra seruitutem luminum habetur. secus si impediat venire solem, nisi multū impediebat. depressio aūt ædificij vel arborū regulariter non est contra seruitutem luminum. Bar.

Vlpianus libro xxix. ad Sabinum. XVI.

SI arborem ponat, vt lumini officiat: æquè dicendū erit, contra impositam seruitutē eum facere. b nam & arbor efficit quò minus cęlum † videri possit. Si tñ id quod ponitur, lumē quidem mihi impediat, solem autē auferat: si quidem eo loci, quo gratū erat, eum nō esse: potest dici nihil c contra seruitutem fieri. Si vero in Heliocamino, d vel solario: † dicendum erit, quia vmbram facit in loco, † cui sol fuit necessarius, † contra seruitutem impositā fieri. Per contrarium. e si deponat ædificium, vel arboris ramos, quo facto, locus opacus quondam, cępit solis esse plenus: non facit cōtra seruitutē: hanc enim debuit, ne luminibus officiat, nunc nō luminibus officit, sed plus æquo e lumen † facit. Interdum dici potest cū quoque qui tollit f ædificium vel deprimit, g luminib. officere: si fortè κατ' ἀνάκλασιν † vel presura h quadam lumen in eas ædes deuoluatur.

Pactio obscura interpretatur contra proferentem. Bart.

Hæc lex i † traditionis stillicidia vti nunc sunt, vt ita sint: hoc significat imposita vicinis necessitatem stillicidiorū excipiendorum: non illud, vt etiam emptor stillicidia suscipiat ędificiorum viciniorum. Hoc † igitē pollicetur k venditor: sibi quidem stillicidiorum. seruitutē deberi, se autem nulli debere. Quæ de stillicidio scripta sunt: etiam in cęteris seruitutib' accipienda sunt, si in contrarium nihil nominatim actum est.

Damnum quod datur ex fistulis, venit in actione in factū, & in cautione damni infecti. Et legitur ista l. duobus modis. Primo quod si fistulæ essent applicatæ ad ed. meis iure seruitutis. & hoc prosequitur prima glo. magna. Secundo, quod nulla seruitus debeatur, & hoc prosequitur glo. vlt. Bart.

Pomponius libro x. ad Sabinum. XVII.

SI fistulę, per quas aquam ducas, ædibus meis l applicatæ, damnū mihi dent: in factū m actio mihi competit: sed

---

quis habet ex seruitute luminis, vt cœlum &c. Et quandoq; sufficit si sine sole videat: quãq; sol ex necessitate præstatur: vt j. eod. l. si arborem. j. respon.

a Inferioribus locis. inferiora loca vocat omnia ędificia quæ inferiora sunt cœlo: quæ non præueniunt oculos in videndo, cęlum siue desuper. siue ex latere: & ideo si per fenestras. vel per quem alium modum prospicias, cū cęlū non videas non diceris habere lumen, licet omnis dici claritas ex sole, & per hoc ex cęlo proueniat: potest tamē dici te habere prospectum. quicunque enim habet lumen, habet prospectum: sed non econtra. Magis autem. videntur vt excedentia & excessa: cū lumini nihil debeat opponi, sed prospectui sic, dummodo possit prospici, & econtra. prospectus de super & j. sed lumē tantum ex cœlo.

b SI arborem. CASVS. Quatuor dicit vsque ad §. hæc lex. Vendidi tibi domum: & dixi, vt stillicidia vel seruitutes stillicidiorū vti nunc sunt, ita remaneant: nec aperitur verum deberet domus vendita, vel debeatur ei. Et dic interpretandum pactum contra venditorē, vt domui venditæ debeatur seruitus: nō vero ipsa debeat, idem de alijs seruitutibus secundum Placen. Viuia.

b Fortè hoc quando debetur seruitus ne luminibus officiat. Secus si altius non tollendi tm̄ sit seruitus: quia tunc arborem habere potest: vt supra eod. l. ædificia. & l. quod autem.

c Potest dici nihil. caute dicit nihil: q̃a sufficiens remanet: impedit tñ: quia facit vmbram: vt statim dicit. Vnde distingue nocet, vt ibi: vel non. vt hic.

d Heliocamino. helios grecè, latinè dicitur sol. & est locus in quo paterfamilias moratur ad solem.

e Æquo. quod plus est, vt s. de in lit. iur. l. antep. & infra, de verb. oblig. l. vbi autem. § j. & infra quem. seru. amit. l. si cuius. ersi ser. vind. l. si eo loco §. fin.

f Tollit. i. remouet in totum.

g Deprimit. in parte.

h Pressura. Ex reuerberatione. vnde illud, Refulsit sol in clypeos aureos. & resplēduerunt mōtes ab eis.

i Hęc lex traditiōis. i. hęc pactio i. tradendo apposita.

k Pollicetur. suo obscuro eloquio. & sic ad sui periculū obscure loquitur: vt infra de contrah. emp. l. cum in l. & C. de dot. promiss. l. fi. in fin. & j. de euict. l. qui libertatis. §. j. Sed quomodo seruitus rei venditę debebit nī si nominatim actū sit: vt j. de euict. l. qui libertatis in fi. & j. de contrahen. empt. l. in vendendo. Resp. & hoc agi videtur in, ex iudicium venditoris vt teneatur ad interesse, si nō debeantur istæ seruitutes. Et dic hoc, intelligi si est. Si autem non debentur, nunquā debebuntur, ratione istorum verborum vt infra, cōm. pręd. l. quicquid. & infra, de eui. l. qui libertatis. §. pen. Accur.

l SI fistulę. CASVS. Concessi tibi talem seruitutem, vt liceat tibi in meū parietē quem stringebam ponere fistulas, vt inde aquam ad tuā domū duceres & sic debebam, tibi seruitutē in recipiendo fistulas. si propter hoc passus sum damnū agā act. in factū. vel stipulabor de damno infecto pro damno futuro. Viuia.

l Ædibus meis. seruientibus.

m In factum. licet enī debeam tibi seruitute fistulæ recipiēdæ sine læsione tñ ex culpa tua venienti vel adhereti alias teneris actione in factū subsidiaria l. Aquil. cum detur damnū de nō corpore in corpus. i. ipso. s. genione fistularum: vt hic, & insti. ad l. Aqui. §. fi. & j. loca. & eod. l. qui domum. in fi. contra. nā ibi negat Aqui. Item possum stipulari de dam. in fe. Sed non videtur pro eodem vel simili dāno actionē in factum cōcurrere cū stipulatione damni infecti: licet hoc innuit hic: cu actio in factū culpā coerceat: vt insti. ad l. Aqui. § iniuria. Stipulatio verò vitiū naturale, nō per culpā factū vt j. de dam. infe, lege, fluminū. §. pręterea si fumi. quę est contra ad

---

† P.F. cœli & rectius.

† Solariū hoc in loco est quo horæ ad solem denotantur, vel potius vmbrā faciente, vel pinnula, quā gnomonē vocamus.

† Locum.

† Exēpli gratia, vt est in ipsius pellijs iste exēplū ponit Christophorus, Porcus in §. prædiorū. de seruit. rustic. præd. in Instit.

† luminis.

† Heliocaminus ad uerbū dicitur solaris fornax est aūt solare vaporarium in aprico loco situ, ad calorē solis excipiēdum. Bu. hic.

† κατ' ἀνάκλασιν id est. per repercussionē.

† Flo. est, κατὰ ἀνάκλασιν. i. per refractionem fluminis.

† Cōcor. tex. i l. veteribus supra de pactis.

† hæc

§.huius resp.& hoc est verum. Et ita hic dicit diuersis casibus dari actionem in factum & interponi stipulationem damni infecti. Item vitiū naturale non præstatur ab eo, cui seruitus debetur: vt ī titu.j.l.si mihi.§.seruitus.& sic hæc stipulatio sola non habet locum. Respon.nō est ita. nā illud naturale damnum nō præstatur ab eo,cui seruitus debetur,qd non contingit propter vitium rei: sed ea extrinsecus: vt in l. si mihi ponitur exemplū. Sed id damnum quod contingat propter rei vitium, & debilitatē ex defectu naturæ contingentē, præstatur per cautionē dāni infecti: & eodem casu contiteor non concurrere actionem in factū. nam vt illa detur, oportet culpam in cōmittendo admitti: vt ṡ. de vsufru-ctu.l. si cuius §. denique.

potest,non tū iure habetur:vt ī.ea.l.in prin. Sic ergo no. quod aliquid facio in re cōmuni inuito socio, qḋ mihi prodest,alij nō nocet. Sed quid si ambo volumus ponere fœnū in turrim cōmunem? Resp. quod alteri nocet, potest prohibere: vt ī.cōmuni diuid.l. Sabinus. Accurs.

& damni [a] infecti stipulari à te potero.

Ista est lex notabilis, & quotidiana: & breuiter hoc intendit, In pariete communi non licet aliquid facere, vel ei aliquid adhibere quod per paries corrumpatur: & quod sub ducto pariete stare non posset.

Paulus lib. vi. ad Sabinum. XVIII.

Fistulam iunctam [b] parieti cōmuni, quę aut ex castello † aut ex cœlo aquam capit, non iure haberi Procul' ait: sed non posse prohiberi vicinū, quò minus balineum habeat secūdùm parietem communem, quamuis humorem † capiat paries: [c] nō magis, quàm si velit † in triclinio suo, vel in cubiculo [d] aquam effunderet. † Sed Neratius ait: si talis sit vsus tepidarij, [e] vt assiduū humorē habeat, & id † noceat vicino: posse eū prohiberi. Iuxta cōmunem parietē cameram ex figulino [f] opere factam: si ita retineatur, [g] vt etiam sublato pariete maneat: [h] si modò nō impediat refectionem cōmunis parietis iure haberi licet. Scalas [i] posse me ad parietem cōmunem habere, Sabinus rectè scribit, quia remoueri ex † possunt.

In seruitutibus tigni vel stillicidij immittendi immissione facta, dicitur quis habere continuam possessionem, Bart.

Idem libro xv. ad Sabinum. XIX.

Seruitutes, quæ in superficie consistunt, possessione retinentur. Nam si fortè ex ædibus meis in ædes tuas tignū immissum habuero: hoc vt immissum habeā, per causam tigni possideo habendi cōsuetudinem. † [k] Idem eueniet & si mœnianum [l] † in tuum immissum habuero, aut stillicidium in tuū proiecero; quia in tuo aliquid † [m] vtor, † & sic quasi facto quodam possideo. [n]

Licet alicui facere id sine quo seruitute vti non potest. Bart.

Si domo mea altior area tua esset, [o] tuque mihi per aream tuam in domum meam ire agere concessisses, † nec ex plano [p] aditus ad domum meam per aream tuam esset: Vel gra-

[a] Damni. ante dānum. nam ante pręstatur: sed & negatoria agere possum si seruitutē non debeo: vt j. si ser. vin. l. fistula.

[b] Fistulam. CASVS. Si parietē communem habueris: iuxta illum fistulas.i.instrumenta per quæ aquæ ducantur, iure habere non potes. Sed an balneum posses habere iuxta parietē communem, quæritur? Et dicit Paulus quod sic: nec potes prohiberi sicut nec prohiberis id in tuo facere. Sed Neratius distinguit aut nocet, aut non. si nocet, potes prohiberi. si non nocet, non potes prohiberi. Viuia.

Fistulam iunctam. Quasi vnitam, vt ipse paries corrumpatur. alias secus, vt in scalis: vt infra eod. l. §. fin. Et dic quòd castellum est receptaculum quod aquam publicam suscipit: vt infra, de aqua quoti. & æstiu. l. j. §. antepen.

[c] Paries. imo videtur quod sic: vt j. si ser. vind. l. si quando. §. si. Sol. vt ibi. quia ibi in alieno: hic suo.

[d] In cubiculo. Id est camera quā habet iuxta communem parietem.

[e] Tepidarij.i.balnei: qa in eo sæpe est aqua tepida.

[f] Ex figlino.i.laterib.non coctis:& lutosa materia.

[g] Retineatur.s.camera.

[h] Maneat. Non ergo debet ei incumbere, vt ṡ.eo. l. quidam Hiberus. & l. iter.

[i] Scalas quia sine lasione habet in pariete continenti. alias nulla esset rō, quia etiā fistula remoueri

CASVS. Vrbana seruitus potest retineri per possessionem vt si habeo immissum tignum in murū tuū, retineo seruitutem. Si domo. Dicit quod ille, cui seruitus est concessa, potest facere riuos & fossas, per quos vel quas vtatur seruitute, si aliter vti non poterat. Si sublatum. Si tu debes mihi seruitutem stillicidij recipiendi ex domo mea, & ista domus diruatur: refici debet eadem qualitate & specie, & idem ędificiū esse intelligetur. Si seruitus. Area tua debet recipere stillicidiū domus meæ, si vis ædificare in illa area, non potes. Hoc est verum, si nō posset propter ædificium hoc stillicidium cadere: alias potes ædificare vsque ad tectū domus meæ: & hoc casu §. si. ī. eo. Si autem. Si domus tua recipiat domus meæ stillicidiū: nō possum mutare tectum.s. si est ex tegulis, facere ipsum ea tabulis. Et est ratio: quia leuius cadit aqua ex regulis quā ex tabulis. Stillicidiū. Siue ex testamēto vel stipulatione vel quocunque alio modo domus tua recipiat stillicidium domus meę. possum domū meā exaltare. deprimere aūt nō possum. & est ratio in litera. Item possum facere recto stillicidiū.i.possum recto trahere: nam hac rōne in meo cadere incipiet. Protendere aūt longius in tuū non licet mihi.

[k] Consuetudine. scilicet hac, vt immissum habeam quod est supra.

[l] Mœnianum. immissum dicitur quod in alia parte quiescit: mœnianum non: vt j. de verb. sign. l. malum. §. j. & ī. eod. l. hoc quod.

[m] Aliquid.l.in partibus quibusdam.

[n] Possideo. idem & in seruitute stillicidij, & alijs: vt j. si ser. vend. leg. & si forte. § sciendum. Accur.

[o] Esset. Vt si domus in inferiori, area in superiori parte montis esset. Azo.

[p] Ex plano: id est per viam planam & sic tempore aquæ lubrica erat via.

† Castellum aquæ conceptaculum dicitur atque immissarium quod locis oportunis sit, vt si aquę exhaustę solis ardoribus fuerit aut venas sinens terra cōsumpserit, nihilominus, de receptaculis hoc est castellis vel per emissariū, vel per salicies quo opus sit erogentur. Budæus in l. fundi. §. Labeo generaliter. in fin. de act. emp.

† P. F. vmorem.

† P. F. vel effundere.

† ideo

Castellū quid sit.

† P. F. hac al. hac.

† Consuetudine.

† Mœnianum locus est proiectus ac propendens, e quo ludi spectarentur, qualia Romæ in foro fuisse notū est. vide Labeo. ff. de verb. sig. Proiecta inquit sūt ea, quę ita proeiciuntur, vt nusquam conquiescant cuiusmodi sunt mœniana & suggrundia. quę vero aliquid habēt vbi conquiescant immissa non proiecta vocantur, vt luri tigna, trabes, q immittuntur.

† Al. add. est, quo.

† In P. F. & si quasi &c.

† P. F. cessilli.

Gratius.

dus [a] vel cliuos [b] proprius ianuam meam iure facere possum: dum ne quid vltra, quàm quod necesse esset, itineris causa demoliar.

Quantum ad iura seruitutum realium, ædificium destructum & restitutum idem videtur secus quo ad personales seruitutes. Bart.

Si sublatum sit ædificium, [c] ex quo stillicidium cadit, vt in eadem specie & qualitate reponatur: vtilitas exigit, vt idem intelligatur. [d] nã alioquin si quis † strictius interpretetur, [e] aliud est quod sequenti loco ponit: & ideo sublato ędificio vsusfructus interijt, [f] quamuis area pars [g] sit ædificij. Si seruitus stillicidij imposita sit: non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, [h] vbi casitare † cœpit stillicidium.

Dominus domus dominantis nõ potest facere id, per quod conditio seruitutis fiat deterior, sed melior. Bart.

Si antea ex tegula casitauerit [i] stillicidium: postea ex tabulato vel ex alia materia casitare non potest. [k] Stillicidiũ [l] quoquo modo [m] adquisitum sit, altius tolli potest. leuior enĩ sit eo † facto seruitus: cùm qđ ex alto cadit † lenius, & interdum [n] nec directè perueniat ad locum seruientem, inferius demitti non potest: [o] quia sit grauior seruitus, id est, pro stillicidio flumen. [p] † Ea de causa [q] retro duci potest stillicidium, quia in nostro magis incipiet cadere, produci non potest ne alio loco cadat stillicidium, quã in quo imposita † seruitus est. Lenius facere possumus, acrius non. Et omnino sciendũ est, meliorem vicini conditionem fieri posse, deteriorẽ nõ posse: nisi aliqd nominatim [in] seruitute impo nenda immutatũ fuerit.

Dominus domus seu prædij debentis recipere stillicidium, potest ibi ædificare: dummodo stillicidium seu seruitutem debitam non impediat. Bart.

Qui in area in quã stillicidium cadit, ædificat: vsq; ad eum locũ perducere ædificiũ potest, vnde stillicidiũ cadit. [r] Sed si in ædificio cadit stillicidium: supra ædificare ei conceditur: [s] dum tamen stillicidium rectè recipiatur.

Quando vni competunt plura iura, vno sublato, aliud illæsum remanet. Vel sic, Quando vni competunt plura iura: & vnum remittit, aliud remittere non dicitur. Bar.

Pomponius lib. xxxiij. ad Sabinum. XX.

SI domus † tua ædificijs meis vtranq; seruitutem deberet, [t] ne altius tolleretur, [u] & vt stillicidium ędificiorum meorum reciperet, † & tibi cõcessero [u] ius esse inuito me altius tollere [x] ædificia tua: quod ad stillicidium meum attinet, sic statui debebit, vt si † altius sublatis ædificijs tuis stillicidia mea cadere in ea nõ possint: ea ratione altius tibi ædificare nõ liceat. si non impediantur stillicidia mea: liceat tibi ea altius tollere.

Seruitus, ne luminibus officiatur porrigitur ad lumina præsentia, vel ad futura, si est actum, & in dubis indefinita locutio, æquipollet vniuersali. Bart.

Iulianus lib. ij. ex Minutio. XXI.

QVi ædificium habet, seruitutem vicino imponere potest: vt non solùm de his [ei] luminibus, [y] quę in pręsentia sunt, sed etiam de his, quæ postea [z] fuerint, caueat.

Pomponius lib. xxxiij. ad Sab. XXII.

[a] Gradus. scilicet lapideos longos.
[b] Cliuos. Fossas terrestres per gyrũ. Et sic not. quod potest operari id sine quo seruitus esse nõ valet: vt hic, & ff. titu. j. l. si iter. & ff. de itin. act. priua. l. iiij. & infra titu. j. l. Quintus. Secus si sine eo potest vti: vt ff. de aqua pluuia arcen. l. ij. in princ. quæ est contra: vt hic subijcit.
[c] Si sublatum sit ædificium. dominans.
[d] Intelligatur. propter vtilitatem intelligitur idem, qđ non est idem, sed mutatum, vel auctum vel diminutum: vt hic, & ff. de exceptio. rei iudi. l. & an eadẽ. §. idem & supra, de iudic. l. proponebatur.
[e] Interpretetur. Si aliquis.
[f] Vsusfructus interijt in eo constitutus: vt ff. quibus modis vsusfructus amit. l. repetitio. §. rei mutatione.
[g] Pars. & quidem maxima: vt infra, de sol. l. qui res. § aream in fi. §. sed nõ est ita in reali seruitute, quæ restituitur: vt hic, & ff. eod. l. si testamẽto. & l. eum & infra, si ser. vin. l. & si forte. § etiam. & sic æquitas non trahitur ad æquitatem: quare secus.
[h] Ibi ædificare. sed licet, sic vt non recipiatur stillicidium: alioqui est cõtra finem huius legis.
[i] Casitauerit. Id est, frequenter ceciderit.
[k] Non potest. Si ex ea materia grauius casitauerit.
[l] Stillicidium. Id est seruitus stillicidij: vel. i. domus cui debetur seruitus stillicidij.
[m] Quoquo modo. inter viuos, vel in vltima voluntate. Accursius.
[n] Interdum. q. d. non semper. Azo.
[o] Non potest. Illud ædificiũ cui debetur seruitus, non potest demitti inferius. Azo.
[p] Flumen. rectius enim cadit. Accur.
[q] Et de causa. i. eadem ratione. Nam qua ex causa potest tolli altius, quia leuior est seruitus: eadem potest retrotrahi: vt subijcit. Et qua ratione non põt deprimi: quia sic fit grauior: eadẽ non potest producι vltra: vt subijcit. Accursius.
[r] Et cõceditur. vt ff. ea. l. §. si seruitus. contra Sol. vt ibi.
[s] SI domus. Deberet. & ne. &c.
[t] Tolleretur. Propter lumen.
[u] Concessero. remittendo. Accur.
[x] Tollere. quia sic remisit: vt hic, & ff. quemad. ser amit. l. stillicidij. & ff. tit. j. l. si mihi. Sed quid est ecõtra, si remisi seruitutem stillicidij non recipiendi? Respond. & illam altius non tollendi videor remisisse. nam non potest nõ recipere nisi altius tollat: vt ff. supra de iur. omn. iu. l. ij.
[y] QVi ędificiũ. Luminib[9]. id est fenestris vnde lumen venit.
[z] Quæ postea: vt de fenestris factis faciendis. Vel dic etiam futuro ædificio: vt infra l. proxi. §. fin.

Si serui

† P. F. pedes.
† P. F. casitare.
† Al. add. pisse.
† P. F. lenius & interdum directè perueniat, nec vt.
† P. F. ea de causa.
† Al. add. quoque.
† P. F. positus.
† No. bene hanc l. & ad eam adde le. si hæres infra, de cõdi. & demonst. & istud qđ dicit lex, vt nisi liminandũ nisi vt ius non est stilicide pẽdeat ab altero le. quarto. §. Lucius infra, de test. mt. secundũ Alexã. hic ad Barto.
† Al. add. et.
† P. F. recipere deberet.
† Al. add. ea.

SI seruitus. CASVS Si ex vna parte domus meæ erant fenestræ, quæ domui debent seruire: si ex altera parte faciam fenestras non videor de his cauisse, si ita dictum fuit vt lumina vti nunc sunt, ita sint. si autem dixi ne luminibus officiatur, omne lumen significatur & præsens, & futurū: & sic ad totam domum videor lumē constituisse: & sic oratio generalis omnia comprehendit. Viuia.

a Lumina. domus habebat duas fenestras administrātes lumē intus: ad quas habet seruitutē ex domo vicina de lumine, &c. Accur.

b Nihil. imo contra videtur: vt j.eo. l.eum. Solu. vt ibi. Item no. hic generalitatem, quia specialia generalib, nō insunt: vt j.de leg. iij.l. vxorem § codicillis. & § felicissimo. & §. legauerat in fin. & C. ad Velleia. l. iubemus. & j. de auro & arg. lega. l. cum aurum. de cōtrahen. empt. l. In lege. & infra, de verbo. oblig l. si stipulatus. §. cu stipulamur. & de leg. ij l cū pater. §. dulcissimis. ecōtra pro generalitate facit j. proxi. respon. ibi, & humani est &c. vt supra de in ius voc. l. quiq;. §. parentes. & j. de lib. & posthum. l. placet. & C. quæ res pign. oblig. poss. le. fin. & C. de hære. vendi l. fi. & de leg. iij. hoc legatum j. respon. & l. quæ litum. §. præd. Sol. hoc est regulare vt stetur generalitati. & si quandoque est contra, illud speciale est: vt infra, de regulis, iuris. l. semper. Accurs.

c Luminibus nec est dictum quæ nunc sunt vt ita sint. Accursius.

d Imponi. vt seruiat.

e Vel adquiri. vt seruiatur ei: non vt sit seruitus: vt infra commu. præ. l. j sed vt quis obligetur nomine seruitutis: vt infra, de verb. oblig. l. existimo. & infra, si ser. vind l. fin. & infra, titu. j. l. Labeo. Accur.

CAius. CASVS. Domū meam possum quantumcunq; volo altius tollere, dummodo si tua domus meæ seruiat, non grauetur vltra modum.

f Superius. puta versus ripam: vt supra eo. l. seruitutes. §. si don.

g Imponere. vt s. e. l. cum eo. & l. imperatores. Ac.

h Oneret. vt s. eo. l. seruitutes. § stillicidium & infra, de aqua plu. arcen. l. j. §. item sciendum. Accur.

HOc quod. D. dictum est. s. l. j. quod licet immittere tignum in domum vicini. i. seruitutem tigni immittēdi. Hoc dicit esse verum qñ habeo domum ex qua immitto in vicini domū. alias si domum non habeo, sed immitto in alienum ædificium, cedit solo. & non est seruitus. Si ex tribus. Tu habebas domum ex superiori parte: ego in medio domum meam habeam. Titius aūt habebat inferius. ego aūt non constitui seruitutē ad domum tuā, quod inter meam & domū Titij est paries cōis. Titi' vult altius tollere illum parietem cōmunem. an possit, quæritur? Et respondetur quod sic. licet ego dñs mediætatem ædium non possum altius tollere: nec ego teneor prohibere illū Titium, &c. Viuia.

* Coniunge le. eū in lege 37. de contrahē. emp. Dua.

† Al. add. quia.

† Facit ad quæstionē de qua hic per Bar. vtrū decisiue q̄ remissiue. de cur°. §. nostri intellectu vi de gl. in c. ad dissol. uēdū ext. de desp im pube.

† In P. F. elus est.

† P. F. eius infinitum commodo.

† deberent

* SI seruitus imposita fuerit, Lumina, a quæ nūc sunt vt ita sint: de futuris luminibus nihil b caueri videbitur. Quòd si ita sit cautum, ne luminibus † c ambigua est scriptura, verum ne his luminibus officiatur, quę nunc sunt: an etiam ijs, quæ postea quoque fuerint. & humani° est, verbo generali omne lumen significari, siue quod in præsenti, siue quod post tēpus conuentionis contigerit.

Ædific o futuro potest seruitus imponi & acquiri. Bart.

Futuro † quoq; ædificio quod nondum est, vel imponi d vel adquiri e seruitus potest.

Paulus lib. xv. ad Sabinum. XXIII.

CVius ędificium iure superius f est, † ei ius † est in infinito supra suū ędificiū imponere, g dum † inferiora ædificia non grauiore seruitute oneret, h quàm pati debent. †

Seruitus tigni immittendi non potest deberi ei qui non habet ædificium.

Pompo. libro xxxiij. ad Sabinum. XXIIII.

* HOc, quod dictū i est de immissis, locum habet ex ædificio alio in aliud aliter k enim supra alienum ædificium superius habere nemo potest.

Seruitus quæ tibi debetur à domo vicina: nō impedit dominum alterius domus ædificare supra parietem communem.

Si ex tribus ędibus in loco impari positis, ędes medię superioribus ædibus seruiant: inferiores aūt nulli seruiant, & paries l communis, qui sit inter ædes inferiores m & medias, altius à dño inferiorū ædium sublatus sit: iure eū altius habiturum, † Sabinus ait.

In re communi non potest quis aliquid facere vel prohibere iure seruitutis: sed ei per communi diuidundo iudicium succurritur. Bart.

Paulus libro xv. ad Sabinum. XXV.

IN re cōi nemo dñorū iure seruitutis neq; facere quicquam inuito n

i Hoc quod dictū s. eo. l. j. & l. seruitutes. in prin. Accur.

k Aliter. i. cessante iure immittēdi, secundum Irn. Vel dic id est si non ex tuo in alienum, sed cum non habeas ædificium, in alieno immittis, nam cedit domui in quam immittitur: vt C. de rei vindic. leg. si inferiorem, &c. Acc.

l Paries. siue dicas parietem communem pro diuiso & tunc quidē non dubitatur quod potest ædificare inferior dominus. si pro indiuiso, nō debet tenere prohibere: quia natura earum seruitutum est ea, vt patiatur, non vt aliqd faciat: vt s. titu. j. l. quoties. §. j. Vel dicas cōmunis. i. medius erat, cum esset inferiorum. Acc.

m Inferiores. Opponitur: paries iste est pars domus seruientis: & illa seruit: ergo paries. Respon. ei non potuit imponi ab vno dominorum. Sed tunc opponitur, ergo dominus etiam seruientis potest ibi ædificare. Respon. nequaquam: vt infra, tit. j. l. per fundum. Item opponitur ergo pro parte constituitur. quod non potest: vt supra tit. j. l. pro parte. in fi. sed dic hic certa: vt l. ad certam supra, de seruit.

IN re. CASVS. Habeo tecum domū communem: tu vis supra eleuare, quasi in hoc tibi seruiat res cōmunis. quæritur an possis altius tollere. Respon. nō potes ipso iure. idem econtra, nec te prohibere ædificare eo iure quasi in hoc seruiat mihi res cōmunis, vt alter me inuito nō superædificet, sed alio iure idē prohibere possum communi. i. diuidundo. & pro socio, vt nō fiat, & factum tollitur, si societati prodest opus illud tolli. Et coniunge. l. se. quæ plana est. Vi.

n Inuito. quia dicam in hoc mihi eam seruire: sed neq; prohibere. i. per confessoriam, sed per negatoriam sicut j. si ser. vin. l. an vnus. Sed opponitur qd in multis casibus notatis infra communi diui. l. Sabinus.

* Coniunge le. 2. de acqui. rer. dom. Dua.

† Il. ab stulerunt.

altero potest, [a] neq; prohibere, [b] quo minus alter faciat. nulli enim res sua seruit. [c] itaque propter immensas contentiones [d] plerunq; res ad diuisioné peruenit. sed [et] per communi diuidundo actioné cõsequit socius quò minus [e] opus fiat: [e] aut vt id opus quod fecit, tollat: si modò toti [f] societati pdest, id op' tolli

Pro eo quod fit ex ædibus propriis in communes, vel econuerso potest agi negatoria. Bart.

Pomponius libr. xxxiiii ad Sabinum. XXVI.

SEd † si inter me & te communes sint. Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas est proprias immissum sit: nempe tecum mihi agere licebit, † [g] aut rem perdere. Idem fiet, si ex proprijs tuis ædibus in communes meas & tuas ædes quid similiter esset proiectum, mihi enim soli tecum est actio.

Inuito socio non potest quis ædificare in re communi; licet sibi permittatur a domino prædis seruientis.

Si in area cõmuni ędificare velis, socius prohibendi ius habet, quamuis tu ædificandi ius habeas à vicino concessũ: [h] quod † inuito socio in re † communi non habes ius ędificandi.

Seruitus quæ non habet causam continuam, non potest acquiri tempore: & causam cõtinuam non habet omnis seruitus ad cuius vsum factum hominis requiritur: & damnum quod ex seruitute non iure debita contingit, venit in actione damni infecti. hoc dicit. Diuide, Primo ponit dictum Secundo illud limitat. Tertio illud probat per rationem. Quarto ponit tres illationes. Secunda ibi, Hoc ita. Tertia ibi, Neque enim. Quarta ibi, Et ideo. Bar.

Paulus libro xv. ad Sabinum. XXVII.

FOramen [i] † in pariete [k] conclauis [l] vel triclinij, quod esset proluendi pauimẽti [m] causa: id neq; flumẽ [n] esse [o] neque tempore adquiri placuit. hoc ita verum est, [p] † si in eum locũ ni-

...tia. Socius facit inuito socio. sed dic, non iure seruitutis. Item nota quod commune est, meũ est. sic infra, de leg. j. l. serui electione. §. fi.

[a] Altero potest. Vt C. eo. l. parietem. Acc.

[b] Prohibere. Iure. s. seruitutis; vt subijcit, nulli. n. &c. sed iudicio societatis vel communi diuidũdo sic ut subijcit, & infra, cõmuni diuidun. l. Sabinus. & infra si ser. vind. le. an unus.

[c] Seruit. Vt infra, si usufruct. peta. le. vti frui.

[d] Contentiones. Quas excitat communio; vt infra de leg. ij. l. cum pater. §. dulcissimis. & j. de rebus eor. qui. le. qui neque. in fi.

[e] Fiat. ut infra, de ope. no. nunti. l. in prouinciali. §. j. nisi in casibus in quibus prohibere non potest; ut dices j. communi diuid. le. Sabinus.

[f] Toti. Sic quod omnibus, non quod uni soli tantum expedit ut hic, & infra, pro socio. le. actione. §. Labeo. & in auth. de non alie. §. quia uero uerisimile. in fi. col. ij. item ad id quod dicit opus tolli, est contra j. cõmu. diui. l. Sabinus. circa si ibi; sed & si in communi, &c. sed illa secundum hãc, uel forte & hic eo absente; ut & ibi. Accursius.

[g] SEd si inter. Acc. Hęc lex cõtinuatur cum superiori: & casus est talis. Ego & tu habebamus domum communem: & ex illa domo communi proijcitur tignum super domum meam: agam cõtra te negatoria, vt tollatur: & idem est si ex domo tua proijcitur aliquid supra domum communem: quod agam vt remoueas. Si in aream. Habeo tecum aream communem, quæ debet seruitutem Męuio altius nõ tollendi. Duplici ex causa eleuari non potest. Vna quia seruitus est imposita; etiam si a Mæuio tibi concederetur. Alia, quia ego prohibere possum: & licet seruitus remittatur, tamẽ aliud impedimentum subest Vi.

[g] Agere licebit. Per negatoriam actionem, aut s. quidam ius phibendi per prædictã actioné. i. libertatẽ. Nam acquiritur seruitus rei cõmunis etiã per vnũ tantũ de socijs. s. tẽpore: vt hic, nõ autẽ alio modo: vt j. ti. j. l. si vnus. Est tamẽ ar. cõtra. quia plus videt posse fieri per cõuentionẽ, quã per tẽpus, vt j. quẽa. ser. ami. l. nã satis §. sed si is fundus: ibi, possunt iã, &c. sed ibi in perdẽda: hic in acquirẽda. Vel dic pdere. i. destruere, & sua authoritate: vt j. ad l. Aquil. l. quemadmodũ. §. ij. Sed quod dicitur hic me agere negatoria pro re propria contra socium rei communis, est cõtra infra si. reg. l. sed & loci. §. si commune. Solut. ut ibi. Et est ratio (ut dicũt) quod præscriptio per unũ inducitur non per pactum: quia per præscriptionẽ non quęrit persona, sed res. sic & retinetur sine persona, si aqua influat per se; ut j. quem ad. ser. amit. l. qui fundum. Vel si quocunque modo; ut l. denique in e. ti. Sed hæc ratio non uidetur bona: quia lex. nõ quærit sine facto hominis possidentis & præscribentis, ut j. eo. l. si ædes. §. liberas. Itẽ & illæ, quemad. ser. amit. l. in retinẽda. dicunt quod est facilius. aliam ergo rationem quære. Sed dices per l. j. de uiu ca. l. j. & pro suo. le. fi. & insti. de u. uca. in prin.

[h] Cõcessum. Cui debebatur seruitus ne domus communis tolleretur. Acc.

[i] Oramen. Cõcessi sit mihi tale ius. ut in tuo pariete esset foramen quoddam per quod traheret aqua ad lauandum pauimentum domus meæ. quæritur an sit aquæductus, & quæratur tempore? Et respond. refert manu fiat: & tunc nec flumẽ est nec aquæductus nec tempore quæritur. an naturaliter fiat. ut quando pluit & tunc quia naturaliter immittitur, licet non continue, habet quasi perpetuam causam. & tũc est proprie seruitus. Secundo dicit quod omnes seruitutes debent habere perpetuam causam: quod non potest esse ex lacu vel stagno: & ideo non põt seruitus aquæductus in eis concedi. Tertio dicit quod stillicidij seruitus ita demum pprie est seruitus, & tempore quæritur, si naturaliter recipitur, non si manu per canalea vel aliud stillicidium immittitur. Quarto refert se ad primũ casum, vt si quidem damnu inferri timeatur rei seruiẽti, vt parieti in quo est foramen, habeat locum stipulatio damni infecti. hoc dicit cum l. seq. Vi.

[i] Foramen. Per quod mittebatur aqua ex fonte vicini in pauimentum, quibusdam temporibus.

[k] Pariete. Seruiente.

[l] Conclauis. Est locus qui multis clauibus firmat maxime inter duas domos: vt j. de dam. infect. le. quod conclaue. sed triclinium est vt dicit infra, eumm. l. si vt certo § si de me.

[m] Pauimenti. Dominantis. Ac.

[n] Flumẽ. Flumẽ vocat lignũ excauatũ in quo colligit aqua pluuialis vel alia: naturalis tñ quod semp fluat.

[o] Esse. Et sic non est seruitus: vt infra proxi.

[p] Verum est. Quod tempore non quæratur. Accu.

Fit. vt

Socius an aliquid in re cõmuni inuito socio facere possit.

† Al. add. q.

† Al. add. &.

† P. F. dicet.

† Hic est casus sin. sm Ang. in §. inter rusticorũ. institu. de seru. & lectura ponitur in gl. quæ est approba. sm eũ. vide gl. eum ibi.

† P. F. qa.

† P. F. ante

* Cõlige l. seruitutes. De seruitu. Duas.

† P. F. in imo pariete, al. in vno pariete

* Cõlaue (inqt Donatus) locus est superior in inferioribus tectis sic dictus quod intra eum loca multa & cubicula clausa sũt adhęrẽtia triclinio.

hil ex cœlo aquæ veniat, neque enim perpetuam causam habet, quod manu fit, a at quod ex cœlo cadit, & si nō assidue, b fit: ex naturali tamē causa fit, & ideo perpetuo c fieri existimatur. Omnes autē seruitutes prædiorū perpetuas d causas habere debent: e & ideo neque ex lacu, f neque ex stagno g cōcedi aquæductus potest. Stillicidij quoq; immittēdi naturalis & pptua causa esse debet. i

Pomponius libr. xxxiij. ad Q. Mutiū XXVIII.

SI quid igitur k ex eo foramine, ex quo seruitus nō cōsistit, l damni vicinus m sensisset: n dicendū est, damni infecti stipulationem locum habere.

Si ad aliquod prædium seruiēs incipiat pertinere insolidū seruitus extinguitur. secus si pro parte. Bar.

Paulus libro xv. ad Sabinum. XXIX.

SI quis ędes, quæ suis ædibus seruirent, cū emisset, traditas sibi acceperit: confusa sublataq; seruitus o est. & si rursus vendere vult: nominatim imponenda seruitus est: alioquin liberæ † veneunt. Si partem prædij nactus sim, quod mihi, aut cui ego seruiebā: nō confundi seruitutem placet: quia pro parte † seruitus retinetur. p Itaq; si prædia mea prædijs tuis seruiant, & tuorum partē mihi, & ego meorum partem tibi tradidero: manebit seruitus Item vsusfructus in alterutris q prædijs adquisitus, non interrumpit r seruitutem. s

Domus destructa potest vsque ad statum pristinum restaurari non obstante seruitute ne luminibus officiatur. Bar.

Idem libr. xlviij. ad edictum. XXX.

SI testamento damnatus hæres, ne officeret vicini luminibus, seruitutēq; præstaret deposuit ædificiū: t concedēda erit legatario u actio vtilis: x quia prohibea-

a Fit. Vt immissio aquæ p prędictū foramen, alias fere omnis seruitus non haberet perpetuam causam cum omnes manu fiant. vnde melius dixisset quod manu fiat idest vsus cuius seruitus manu exercetur.

b Assidue. Et sic dicitur de aqua quotidiana, quæ quotidie duci potest, licet quotidie non ducatur: vt j. de aqua quotidi. & æsti. l. j. §. quotidiana. & §. quod autē scriptum est.

c Perpetuo. Et iō tempore acquiritur sicut aquæductus: tamen non alias; nisi continue ducatur aqua acquiritur tempore: quia & si naturaliter aqua deriuetur, tamē sæpe euenit quod per manufactum riuum eam ducat. porro si continue plueret, continuo de stillicidio caderet, vnde aquæductus potest habere & non habere continuationem: sed stillicidium semper habet quasi perpetuam. propter aptitudinem.

d Perpetuas. Vel quasi: vt in stillicidio. vt in fi. huius l. & hoc ad hoc vt possint præscribi: vt dixi supra de ser. l. seruitutes.

e Debēt. Ad hoc vt possint tempore quæri: & ad hoc vt vere possit dici seruitus: vt infra proxim. Sed tamen id solum non sufficit: imo oportet quod cōtinue ea sit vsus: vt in aquæductu dixi modo, saluo eo quod dicitur de stillicidio: vel aliter omnes habere debent perpetuas causas ad hoc, vt perpetuo eas habeant, ex quo constitutæ sunt, licet perpetuo his non vtantur, vnde neque in lacu, neque in stagno sic concedi potest, vt perpetuo sit: quia interdum, imo sæpe exarescunt: vnde ipso iure extinguitur seruitus licet restituatur in pristinū statū si statuto tēpore lacus vel stagnū sit restitutū. Et secundū hoc iter habet perpetuā causam. vel aliter vt possit concedi, perpetuam causam & continuā habere debet. Vnde nec in lacum nec in stagnum pōt concedi; quia interdum exarescūt, & sæpe. Sed tamē interim dum extat, prohiberi nō debet. secūdū hoc etiā de itinere dicit quod habet perpetuam causam, sed non secundum primam expositionem. Sed nonne & domus sæpe diruitur; non ergo in ea seruitus constitui potest? Respon. non sic sæpe vt lacus & stagnum. Sed licet seruitus aquæductus non possit ex lacu fieri, tamen seruitus nauigij sic: vt infra, de ser. rustico. præd. l. via. §. j. Sed quæ est ratio? Respond. secundum Ioan. quia quandoque nauigium currit, quandoq; non: aquæductus cōtinuo, vel fauore nauigij dictū est. Tu dic quod per nauigium nō minuitur aqua, sed per aquæductū sic.

Lacus qd sit. f Lacu. Lacus est qui perpetuam habet aquam, nō tamen exitū de excuntem. Acc.

g Stagno. Quod temporalem. quę tempore pluuię colligit; vt infra, vt in flu. publ. l. j. §. lacus. & §. stagnum.

h Causa. Vt possit præscribi: nō autem si manu aqua proijciatur. † P.F. vi...

i Debet. Quia nec in manu consistit vsus eius: & perpetuo paratum est ad suscipiendum aquā & ideo potest præscribi. Acc.

k Si quid igitur. Illatio superioris. l.

l Consistit. Maxime. nam & idem si consistat; vt supra e. l. fistulæ. Acc.

m Vicinus. Qui credebat debere, seruitutem ex patiere.

n Sensissent. Scilicet spe: vel dic etiā re: & tunc si stipulatio est interposita, dāni infecti agitur ex ea, alias agitur in factum de damno dato: vt infra ad legem Aquil. l. si seruus seruum. §. si fornum. Quidam tamen dicūt ex stipulatione agi; quando fuit interposita. sed si finita fuit dies cuius dū secūdo non caueretur, tunc vtili, ac si esset interposita stipulatio: vt infra, de damno infecto. lege si finita. in princ.

SI quis. CASVS. Ædes tuę meis seruiebāt. emi illas tuas ędes; & sic extincta est seruitus; si ea post ea alij vēdo, libere vēdi videntur; nisi ser. imponetē. Si partē. Hūc casum dic vt s. d ser. l. vt pomū. §. j.

o Seruitus. Vt infra commu. pręd. l. quicquid.

p Retinetur. Vt infra, ti. l. j. nunc ex. in princ. & ff. de ser. & vt pomum. §. si prędium. Accu.

q In alterutris. s. in dominanti vel seruienti.

r Non interrumpit. s. hęc personalis seruitus.

s Seruitutem. scilicet prędialem.

SI testamento. CASVS. Hęredem meū damnaui ne domus tuę luminib' officeret. si hęres destruxit illam domum, ex qua debebatur seruitus, & post ea reficere velit; competit tibi vtilis actio vt hęredē prohibeas altius re ædificare. Viui.

t Ædificium. In quo seruitus legata erat; & aliud nouum sustulit; vt infra colligitur.

u Legatario. Cui seruitus legata erat.

x Vtilis. Non directa; quia non est illud ędificium cui seruitus imposita est, secundum Azo. vt supra eodem. l. seruitutes. §. si sublatum.

† Per partes.

Ædifi-

tur hæres, si postea extollere supra priorem modum ædificium[a] conabitur.

Potest aduersus vnum præscribi libertas, aduersus aliũ nõ ex eadem ædificatione. Bar.

Iulianus lib. vij. Digestorum. XXXI.

SI ædes meæ[l] seruiãt ædibus Lucij Titij, & ædibus Publij Mæuij ne altius ædificare mihi liceat: & a Titio precario petierim, vt alti' tollerem, atque ita per statutum tempus ædificatum habuero: libertatẽ aduersus Publium Mæuium vsucapiam.[b] non enim vna seruitus[c] Titio & Mæuio debebatur, sed duæ.[d] argumentum rei[e] præbet, quòd si alter ex his seruitutẽ mihi remisisset:[f] ab eo solo liberarer, alteri † nihilominus seruitutem deberem.

Nisi prædia vrbana possideantur continue, eorum libertas nõ præscribatur. Bar.

Libertas seruitutis vsucapitur, si ædes possideãtur.[g] Quare si is, qui altius ædificatum habebat, ante statutũ[h] tempus ædes possidere desijt: interpellata[i] vsucapio est. is autẽ, qui easdẽ ædes postea possidere cœperit integro[k] statuto tempore libertatem vsucapiet. Natura enim seruitutũ[l] ea est, vt possideri non possint.[m] sed intelligatur possessionẽ earum habere, qui ædes possidet.[n]

Nihil in hoc seculo potest esse perpetuum, nisi per surrogationem. Bar.

Paulus lib. v. epitomarũ Alpheni. Dig. XXXII.

EVm debere columnam restituere, quæ onus vicinarum ædium ferat, cuius essent ædes, quæ seruirent: non cum qui vellet[o] imponere. nam cùm in lege ædium ita scriptũ esset: *Paries oneri ferẽdo* † *vti nunc est, ita sit*: satis apertè significari, in perpetuum parietem[p] esse debere. nõ enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries † æternus[q] esset, (quod ne fieri quidem posset) sed vti eiusdem modi[r] paries in perpetuum esset, qui † onus sustineret: quemadmodum si quis alicui cauisset,[s] vt seruitutem præberet, quæ suum onus sustineret: si ea res, quæ seruiret: & tuum onus ferret, perijsset, alia in locũ eius dari debeat.

Rei suæ non potest quis seruitutẽ imponere. nisi in actu qui alteri tradidit. Bar.

Iulia. lib. ij. ex Minutio. XXXIII.

ET qui duas[t] areas

[a] Ædificium, scilicet nouum.

SI ædes. Casus planus est vsque ad §. libertas. Si debeo seruitutem altius non tollendi, præscribo libertatem si tenea exaltatam illam domum seruiẽtem. Sed pone quod incepi possidere ut liberas; & postea cecidi a possessione: interrupta est vsucapio: Sed is ad quem post deuenit: vsucapit libertatem, si legitimo tẽpore possedit. Viul.

[b] Vsucapiam. Si ignoraui seruitutẽ ad alium pertinere & sic bonam fidẽ habui: vt infra, quẽadmo. ser. amit. leg. si. Vel si sciui, non tamen vi aut clam vel precario; sed q permisit precario, reuocabit quãdo volet; vt infra. com mu. præd. l. penult. Et sic not. hic quod sine titulo apto præscribitur libertas; vt dixi supra titul. j. leg. seruitutes.

[c] Vna seruitus. Quod si esset, non posset aduersus alterum tantum vsucapi libertas. Irn.

[d] Duæ. Hic not. quod vsucapio prodest, & nõ prodest sic conditio est cõdiuiso & non conditio; vt infra, de manu. testament. leg. si ita, scriptum. & supra de vsufruct. l. vsusfruct.

[e] Argumentum rei scilicet quod nõ vna seruitus sit, sed duæ. Vel dic quod aduersus Mæuium vsucapiam. est tamen huic dicto argum. contra infra, quẽad. ser. amit. le. nam satis. §. sed si fundus, ibi possunt tamen, &c.

[f] Remisisset. Per pactum.

[g] Possideantur. tanquam liberæ. Accursius.

[h] Statutum. Ad vsucapiendum seruitutis libertatem quę est x. vel xx. an. vt infra, quẽ ad. ser. amit. l. si sic.

[i] Interpellata naturali interruptione; vt infra, de vsuc. l. naturaliter.

[k] Integro. Hoc si non habuit causam a priore, vel si habet, alius in medio possedit, alias coniunguntur tempora; vt insti. de vsuc. §. inter. & infra. de vsu .a. pro emp. l. ij. §. pen.

[l] Seruitutum, melius dixisset libertatum.

[m] Possint. ab eo qui debet.

[n] Possidet. altius ædificatas, qui præscribit, & occidit alterius seruitutẽ præscribendo: sicut & in re corporali qui possidet, præscribit & occidit dominium alterius & sic possidẽdo seruitutẽ acquirit libertatẽ.

EVm. CASVS. Ille qui debet serui. oneris ferẽdi super murũ suum, aut super columnã suam debet reficere; & non ille cui debetur seruitus; siue sit ita dictũ, vti nunc sunt, ita sint vel alio modo. & hoc dicit hęc l.

[o] Vellet. Aliter est tñ quis ex vetustate sibi asserit seruitutem. tunc enim aduersarius nõn restituet; vt j. de aqua plu. arc. l. j. § fi. Vel hic speciale.

[p] Parietem. i. hũc vel similem. sed videtur quod de præsenti murorum intelligatur: vt supra eo. l. si seruitus. l prin. quę est cõtra Soln. hic nõ posset intelligi de pręsente columna tantũ, quę in conuẽtionẽ deuenerat. vnde etiã de futura videtur cautum; sed ibi et: ã de pręsenti lumine tantum poterat intelligi. hic videtur qđ sufficiat semel possidisse; licet desinat; vt ar. infra loc. leg. maritus. & j. de polli. l. j. in fi. & j. vt leg. vel fideicõ. l. j. §. si cui. & j. de le. iij. l. fideicom. §. si decem, quę sunt contra. Solut. hic fuit actũ, vt vti nũc est, in perpetuum esset. Et sic expressè egerunt vt alius semp reponatur si pręcedens deficiat. Item no. quod hoc est speciale in seruitute oneris ferendi vt ille cuius prędiũ seruit. aliquid faciat vt j. si ser. vin. & l. si forte §. etiam. & l. sicut. §. distant: alias cõtra supra de ser. l. quoniam §. seruitutum. Item contra supra. e. l. si arborem. §. vlt. sed hic non est ambiguitas.

[q] Æternus. i. sempiternus. nã ęternũ dr̃ qđ semper fuit & est; vt Deus. sempiternum dicitur q inceperit, & nõ desinet; vt anima, & angelus, & hęc seruitus.

[r] Eiusdem modi idest similis.

[s] Cauisset. his verbis q̃ sequunt; vbi min' dubiũ ẽ

[t] Et qui duas. nisi simul tradat eidẽ, vel diuersis; vt infra,

De huius. l. intellectu vide per Bar. l. j. de ser. & aqua. in e. col.

Libertas sine apto ti. præscribitur.

† P. F. alteri.

† Ferẽdo.

† Nõ enim his verbis in perpetuũ hoc dicitur ut idem paries.

† Qua.

Æternum Sempiternum.

habet, alteram tradendo, [a] seruam alteri efficere potest.

Martianus lib. iij. regularum. XXXIIII.

SI binarum ędium dominus dixisset eas, quas venderet, seruas fore, sed in traditione non fecisset mętionem seruitutis: vel ex vendito [b] agere potest, vel incerti [c] condicere, vt seruitus imponatur.

Si ædes legantur, vel venduntur: videtur actum vt contignationes vt stant ita stent. Bar.

Papinianus libr. vij. quęstionum. XXXV.

BInas quis ædes habebat, vna cótignatione tectas: vtrasque diuersis legauit. [d] Dixi (quia magis [e] placet posse duorum tignum esse, ita vt certæ partes [f] cuiusque sint) ex regione contignationis cuiusque domini tigna fore, nec vllam inuicem habituros actionem, ius non esse immissum habere. nec interest, purè vtriusque, an sub conditione alteri ædes legatum.

Iulianus lib. vij. Digestorum. XXXVI.

IDemque esse, & si duobus ædes cesserint. [g]

Aedificia quæ inuicem non videntur, non possunt inuicem seruire. Bar.

Paulus lib. ij. quæstionum. XXXVII.

SI ædes meæ a tuis ędibus tantum distent, vt prospici non possint, aut medius mons earũ conspectum auferat: seruitus imponi non potest. [h]

Idem libro i. manualium. XXXVIII.

NEmo enim proprijs ædificijs seruitutẽ imponere potest: nisi & is, qui cedit, & is, cui cedit, in cõspectu habeant ea ędificia, ita vt officere alterum alteri possit.

In pariete communi non potest quis fenestras facere: nisi fuerit concessum. Bar.

Idem libro j. responsorum. XXXIX.

EOs, qui ius immittendi luminis non habuerunt: aperto pariete communi, nullo iure fenestras immisisse [i] respon.

Si res legatur ad vitam, in dubio non videtur imposita ei seruitus: licet detur facultas eundi. Bart.

Scæuola lib. j. responsorum. XL.

OLympico habitationem & horreũ quod in ea domo erat, quo ad viueret, [k] legauit. [l] iuxta eandem domũ hortus & cœnaculũ quod Olympico legatum non est [m] fuerc. ad

vt j. commu. præd. l. si quis duas, §. duas autem.

[a] Tradendo. sed quomodo potest apponi in traditione, cũ ipsa traditione sit dominus adhuc, qui eam tradidit? Respond propter nimiam vicinitatem, quã habet pactũ cũ amissione dominij. iam amisso dominio factum pactum videtur. Conferri enim videtur pactum in id tempus, quo desinit esse dominus sua. vt infra, ti. j. l. fundus. in fi. Az. & facit infra, ti. j. l. fundus. in fi. Azo. & facit infra commu nia prædi. l. si quis duas. §. resp.

ADDITIO Dic secundum Bar. hic quod istud debet intelligi, quando fuit facta traditio cum magno interuallo, vel videtur ipsum factum in traditione ipsa repetitum: vt l. item quia in fi. supra de pact.

SI binarum. CASVS. Si duas habui ædes, & vnam vendidi, cui imposui seruitutẽ: & eã tradidi, nihil dixi: agetur ex vendito, vt imponatur seruitus: vel condictio ne incerti.

[b] Ex vendito. vt infra, de act. emp. l. si tibi liberũ. & ar. j. de pac. l. item ga conuentiones.

[c] Incerti. i. per cõdictionem incerti, quæ est proprium nomẽ actionis: vt no. j. de cód. indeb. l. sed & si me puté. § fin.

Binas. CASVS. Duas domos habebam, vna tamen contignatione connexas. vnam vni legaui: aliam alij. Dicitur quod ea contignatio est pro parte vniuscuiusq;, quatenus s. domus cuiuscunque extẽdit: & hoc siue vtrique pure, siue alteri sub conditione legata est. Idem si inter viuos concessi: nec pót agere vnus contra alium, vt remoueat. Vi.

[d] Legauit. puta vnam vni, alteram alteri.

[e] Magis. quam contrarium.

[f] Partes. Pro diuiso, etiam prout regio cuiusque domus extenditur: vt j. pro so. l. pe & j. cõmuni di. l. arbor & j. de acq. re. do. l. pro regióe. Sed cótra. ĩ. de rei vind. l. Pomp. in fi. Sol. ibi dicit de re mobili: vt equo & asino & similibus q̃ diuidi cõmode non possunt. & in ti. de of. iud. § q̃ si cómode. hic in alijs, puta tigno.

Vel melius non est contra. nam hic non dicit quod possit pro parte possideri. imo nullus possidet: vt j. de vsuc. l. eũ qui & de acq. poi. l qui vniuersas. in princ. Sed demum eo rupto possident. s. pro indiuiso: vt j. pro soc. l. pen. Sed dic hic pro parte dominiũ, quæ est quarundam. n. rerũ dominiũ quęrimus quarũ nequim' quęrere possessionẽ: vt j. de acqui. poss. l. j. §. sed & per eũ. & j. de acqui. re. do. l. hó liber. §. quicquid.

ADDITIO Pro declaratione istius gl. dic sm Barto. q̃ tignum donec cohæret domui non censetur res mobilis sed immobilis: & ideo potest esse communis pro diuiso. s. cuiusque pro regione sua, sed si fuerit exẽptũ a domo esset communis pro indiuiso: vt l. arbor in fi. j. commu. di.

[g] De Cesserint. i. inter viuos.

[h] SI ædes. Non pót. imo videtur cótra: vt j. communi. pręd. l. si quis duas in prin. Sol. vt ibi. & facit infra si ser. vin. l. & ideo.

EOs q. CASVS. Habeo tecũ pariete cõmunẽ, quẽ aperis vt lumen intret ad domum tuã propriam quam ibi iuxta habes. Dicit hic quod nó potes.

[i] Immisisse. immitto lumen tibi aut a me transfusum ad te, aut ex aduersa parte ad me trãsfundẽdũ: sed neutrũ fieri potest. & hic. hęc l. 3e. & sic duobus modis pót poni: & pone plane ex simili vt supra eo. l. sed si inter me. j. resp.

OLympico. CASVS. Sunt talis est: legaui tibi habitationẽ cuiusdã domus per q̃ ibã ad hortũ meũ. hæres meus vult per illã domũ quã tibi legaui, ad prædictũ hortũ ire, licet ego ibã: q̃rit an possit. & rũ. q̃ bñ pót. eo tñ tẽpore quo tibi nihil noceat. Luci'. Parieté dom' meæ aperui, is nuq̃ fecer p q̃ stillicidiũ deflueret: q̃rit vtrũ vicinus me' habeat contra me actionẽ, cum nullum ex hoc incommodum patiatur? Et respond. quod non habet: nec ego ei teneor. hoc patet. Vltim.

[k] Quo ad viueret scilicet Olympicus.

[l] Legauit. scilicet testator.

[m] Legatum. non est scilicet expressim: quia non erat hortus

¶ F. incertam cõdicere.

† Sint ex regione cõtignationis [illegible]

erat hortus cum domo emptus: vel ad vsum domus: alias tacite sequitur legatum domus: vt infra, de leg. iij. l. prædij. §. pen. in fine. & l. si cui ædes. Accur.

ADDITIO. Intellige illam glo. quod testator expresserat quod hortus nõ veniret: vel separatum emerit, secundum Barto.

g Ius eundi. scilicet: se ambulandi cum alio. Vel dicendi plana, ambulandi currendo. & hoc. s. in omnibus prædictis seruitutibus: siue pedes, siue eques: vt infra eo. l. qui sella. in prin. & l. iter. Accur.

h Agendi. id est ducendi ad manus, vel ante se.

hortum autem & cęnaculum semper per domum cuius habitatio relicta erat, adit⁹ fuit, quæ situ est, an Olympicus aditũ præstare deberet? Respon. seruitutem quidem non esse, a sed heredem transire per domum ad ea, quæ cõmemorata sunt, posse, b dũ ne noceat legatario.

Potest quis aperire ianuam versus viam, quatenus se extendit stillicidij rigor.

Lucius Titius aperto pariete domus suæ quatenus stillicidij rigor, c & tignorũ protectus † competebat, ianuam in publico apuit. d quæro: cum neq; luminibus Publij Mæuij e vicini, neq; itineri vicini officeret, † neq; stillicidium in vicini domum caderet: an aliquã actionem Publius Mæuius vicin⁹ ad prohibendum haberet? Respondi, secundũ ea quæ proponerentur, nullam f habere.

TITVLVS III.

DE SERVITVtibus Rusticorum prædiorum.

Iurisconsultus nominat hic seruitutes rusticorum prædiorũ inter quas glo dicit, quod sunt quedam seruitutes nominatæ: quedam innominatæ. Primo ponit nominatas. Secundo innominatas. Secunda ibi, in prædiis. & hoc facit vsque ad le. item. §. qui habet. infra eo. tit. l. ver. traditio.

Vlpianus lib. ij. Institutionum. I.

SEruitutes rusticorũ prædiorũ sunt hæ: iter, act⁹, Via, aquęductus. Iter est ius eundi g ambulandi hominis, † non etiã iumentum agendi, h [vel vehiculum.] Actus est ius agendi vel iumentũ, vel vehiculum, Ita qui iter i habet, actum non habet, qui actũ habet, iter habet etiam sine iumento. k Via est ius eundi, & agendi, & ambulandi. nam iter & actum in se via continet. l Aquæductus est † ius aquæ ducendæ per fundum alienum. In [prędijs] m rusticis computanda etiã sunt n aquæ haustus, pecoris o ad aquam appulsus, ius pascendi, calcis coquẽdæ, † arenæ fodiendę. Traditio planè & p patientiam

a Non esse. Quod esse nõ potest: cum dominus remanserit heres: & res sua nemini seruit: vt ã. e. l. in re cõmuni. & ĩ. si vsusf. pet. l. vti frui. Aliter ergo si proprietas esset legata: vt ĩ. si ser. vin. l. testatrix. j. respõ. quę est contra. & ĩ. de vsusf. leg. l. damnas. § j. Accur.

ADDITIO. Ideo hic non videtur seruitus imposita, sed facultas eundi: quia prædia nõ erant relicta perpetuo: alias haberet locũ quod dictum est in le. binas. supra, eod. Bar.

b Posse. forma enim patrisfam. seruãda est: vt infra, de le. j. l. si fundum. §. qui fundum. & le. seruum. §. fin. de vsufruct. leg. l. damnas esto. § j. Accurs.

c Rigor. Id est, rectitudo, a rego, gis, vel dicitur a rigeo, vel dic a rigo: vt ponatur pro deguttatione aquæ. Azo.

d Apeuit. extra domum: vt faciunt oẽs Veronẽses. Ac.

e Mæuij. maxime ã. e. l. cum eo. Azo.

f Nullam. scilicet negatoriam de seruitute, sed neq; interdictum vt tollat: quia neque sibi priuatæ, neque vtilitati publicæ noceat, & sibi prodest, neque in via publica factã est: vt j. ne quid in loc. publ. l. ij. §. merito. Accurs.

† proiectus

† P.F. neque stillicidium ne vi tius domo cadat.

i Iter. eo ipso. & hoc quantũ ad commoditatẽ, nõ quantum ad seruitutem: vt j. si serui. vind. l. loci. § j. nam si essent duæ seruitutes cõstituto actu, posset vna adempta altera remanere: vt supra diu. j. l. si ædes. in princ. quod lex negat. nam adempto itinere nihil amittitur: vt j. de adi. lega. l. j. quæ est contra.

k Iumento. supra de serui. l. si tam.

l Via continet. inspectis his deffinitionibus nihil plus reperitur in via quã in actu. sed certe plus est, vt patet. j. eo. l. qui sella. j. respon. & §. qui viam. Item si via latitudo non fuerit designata, designat per. l. sed actus non: vt j. eo. l. via. & l. certo. §. latitudo.

m In prædijs. i. seruitutibus rusticorũ prædiorum.

n Computanda, etiam sunt. supradictę sunt nominatę: hæ possunt innominatæ dici. & habes de his. j. eo. l. ergo. §. Neratius. Sed quæritur quare hæ & superiores dicuntur prædiorũ? Respondeo: quia constituũt ius in re quę debet seruitutem, secundum Placen. sed hæc ratio nõ est bona quia & vsufructuarius habet ius in re: vtpote cum contra quẽlibet possidentem agat: vt supra, si vsusf. pet. l. vlt. §. vtrum; non tamen est prædialis sed personalis; vt supra de ser. l. j. Alij dicunt ideo, quia tantum in prædijs constituuntur: sicut ipsum denotat nomen. quod pro immobili se accipitur: vt j. de verbo. signifi. l. quæstio est. & tantum habenti vicinũ prædium constituuntur. licet ergo commoditas personæ quæratur prædij tñ dicitur. vnde & potius ius prædij quã personę consideratur: vt ã. de neg. gest. l. qui alienia. §. vno & j. e. l. via. §. si fundus. Item quia fundo vltra quã ei opus sit, cõstitui nõ posũt: vt j. e. l. ergo § Neratius.

o Pecoris. hoc si prædio debeatur. alias contra supra, de vsusf. l. si quis binas.

p Et. pro id est. Accur.

† P.F. bo. ...

† P. F. n.

† Ductus aquæ trib⁹ generibus fieri copiose explicat Vitru. lib. viij. c. vlj. de Archi.

† In quantũ iste textus meminit de seruitute calcis coquẽdæ & arenæ fodiendę, de eius practica & intellectu differẽter ab aliis, vi de p Bart. in l. si pri⁹ in iij. opp. j. partis. de operis noui nunc. j.

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM.

Dixit de vrbanis seruitutibus in specie: nunc de rusticis eodem modo.

SEruitutes. CASVS. Quattuor sunt principales seruitutes, & sunt nominatę: & eas ponit in prin. huius. l. & postea ponit de vnaquaque. sunt & aliæ seruitutes rusticæ innominatæ, & v. s. quas ponit in §. in prædijs. Traditio. Constitui mihi seruit. itineris: qualiter inducar in possessionem? Respõ. off. iudicis. i. quòd præcipiat prẹstari, mihi faciendo præstari cautionem de præstando in futurum. Viui.

Patientia.

tia a. seruitutum inducet officium prætoris.

Neratius li. iiij. Reg. II.

RVsticorum † prædiorum seruitutes sunt licere altius b tollere, & officere prętorio vicini: vel cloacam c habere licere per vicini domum d vel prætorium: vel protectum e habere licere. Aquæductus & † haustus aquæ per eundem locum vt ducatur, etiam pluribus concedi potest: f potest etiam, vt diuersis diebus g vel horis ducatur. Si aquæductus vel haustus aquę sufficiens est: potest etiam pluribus per eundem locum concedi, vt & eisdem diebus h vel horis ducatur.

Vlpianus libro xvij. ad edictum. III.

ITem sic possunt serui tutes imponi, vt † boues, per quos fundus colitur, in vicino agro pascantur. quam seruitutem imponi posse, Neratius libr. ij. Membranarum scribit. Idem Neratius etiam, vt fructus in vicini villa cogātur, coactique habeantur, & pedamenta ad vineā ex vicini prędio sumantur: constitui posse scribit.

Eodem libro ait: vicino, cuius lapidicinę, fundo tuo immineāt i posse te cedere: † ius esse ei, terram, rudus, † saxa in fundum tuum iacere, positaque habere: & vt lapides prouoluantur, ibique positi habeantur, indeque exportentur.

Cui conceditur aliquid, videtur concedi id sine quo illud esse non potest. & si non valet expressum, non valet tacitum.

Qui habet † haustum, iter quoq; habere videtur ad hauriendū. k Et (vt ait Neratius libr. iij. Membranarum) siue ei ius hauriendi & adeundi cessum sit, vtrunque habebit: siue tantū hauriendi, inesse & aditum: l siue tantum adeundi ad fontem, inesse & haustum. hæc de haustu ex † fonte priuato. Ad flumen autem publicum idem Neratius eodem libro scribit, iter debere cedi: haustū non oportere. & si quis tantum haustum cesserit: nihil eum agere. m

Seruitus pecoris pascendi, & ad aquam appellendi, est prædialis, & potest finiri cum persona si hoc est actum. h.d. Bar.

Papinianus libro ij. Responsorum. IIII.

a Patientia. Quæ fieri debet: vt supra, de vsufr. l. iij. §. fac. & de pign. l. si ego. §. j. & s. de serui. l. quotiens. §. fin. hæc quidem patientia præstanda inducit officium prætoris petente eo cui debetur, ad hæc duo: vt nunc & in futurum præstetur patientia: & etiam fiat cautione de ista patientia: vt infra si seru. vin. l. egi. & supra de serui. ie. pen. Et ea hoc reperias plerunq; seruitutem dici deberi, licet iam sit tradita: vt instit. eo. §. ideo autem. sed in corporalib. rebus officium iudicis non prospicit in futurum: vt infra, de vsu. l. j. § j. & de ædil. edi. l. ędiles. §. item sciendū. Vel inducit officiū, si vindicetur ab eo, cui est cōstituta, vt absoluatur. Vel dic, traditio inducit officium prætoris inducendi vel post si inquietetur: vt s. de ser. l. pe. vel conuerte hanc literā, id est officiū prętoris inducit traditionē & patientiam. Acc.

RVsticorum. CASVS. Dicit, vt supra l. prox. multas esse seruitutes rusticorum prędiorum. hic addit iurisconsul. tres seruitutes quæ sunt rusticæ.

Aquæductus. Seruitus haustus, & aquæductus pōt pluribus cōcedi, si sufficere possit. Viui.

b Altius. Domunculam gratia fructuum paratam: vt argu. infra, quibus modis pignus tacite cōtrahitur. l. hoc iure. §. stabula. Sed nōne licet eam mihi altius tollere in luminio vicini agri seu prætorij domino? vt supra tit. j. l. Imperatores. & l. cum eo. quod si est, nulla est impositio seruitutis: vt supra titu. j. l. si ædes. & l. nemo? Resp. hic esse secus propter vtilitatem segetū vicini agri, ne pereant: ideoq; licet vrbano, non tamen sic rustico prædio possum officere: vt argum. C. eodem l. fin. in fine. Vel dic quod prius debuerat seruitutem: vt no. supra titu. j. l. j. Vel dic quod in alieno iure seruitutis submitto. Sed nonne est seruitus vrbana? Respond. hoc fieri pro prædio rustico: quia prætorium vel villa: vt supra, de vsu & habi. l. plenum.

c Cloacam. Ad quam coloni agri mei propter necessitatem sui corporis accedant: quod agro meo expedit: ideoque dicitur rustica seruitus: vt infra lege prox. §. idem ait. Accursius.

d Domum. Quam habet ibi vicinus gratia fructuū: vel hic causā habitandi. & sic dicitur vrbanum prędium seruire rustico.

e Protectum. In agro vicini vt ibi recipiantur coloni agri mei.

f Concedi potest. non tamen pro parte, sed insolidū quilibet dicitur habere: vt supra, de seruitu. l. vnio. & non cōueniant de vtendo: vtilis redditur interdictum: vt supra, de aqua quotidia. & æstiua. l. Lucio. Accurs.

g Diebus. Scilicet simul: vt infra, de aqua quoti. & æsti. leg. Lucio. Et idem de itinere: vt ibidem dicit.

h Eisdem diebus. Id est, simul. vt nota. supra proxi. §. Accursius.

ITem. CASVS. Si concedas mihi vt boues mei per quē fundus meus colitur, pascant in tuo fundo: valet seruitus rustica, & constitui potest. Item potest constitui seruitus, vt fructus reponātur in domunculа agri tui. Item potest constitui seruitus, vt liceat mihi proijcere lapides in fundum tuum ex fundo meo. Viui.

i Immineant. Id est, sint iuxta tuum agrum, ex parte superiori.

k Ad hauriendū. Sed quid si iui per aliam viam ad hauriendū per decem annos, non per constitutam, an vtrunque sit amissum? Respon. si haustus est accessorius itineris, quod esse potest, vt hic subijcit, sic si econtra, non: vt argu. C. si pen. appel. l. iij. si autem vtrunq; principaliter: retinetur iter etiam per haustum: vt infra subijcit: siue hauriendi, &c. vt argum. C. de agrico. & censi. l. cum scimus. §. fin. lib. xj.

l Aditum. Non tamen seruitutem. Et de huiusmodi accessione dixi s. de serui. vrba. præd. l. binas.

m Agere. Quia expressum est inualidum, neque valet tacitum: vt infra, de do. inter vir. & vxor. l. si sponsus. §. si maritus. & infra, de bo. auth. iudi. possi. l. cum vnus. & C. si pen. ap. l. si is. Sed arg. contra infra, de leg. j. l. si fideiussor. & infra, quibus modis pi. vel hypo. sol. l. j. §. j. & infra, de hæred. institu. l. qui filio. Accur.

† Al. add. etiam.

† vel

† Al. add. et.

† Protecta (inquit Budæus) paries domus sunt prominentes: qualia sunt mœniana & podia pensilia, vnde aspectus est nobis in vicos & plateas.

† F. F. saxa iacere posita habere, & vt lapides in tuū prouoluantur.

† Concedere.

† Cōcor. l. j. s. de iurisdi. om. iud. & no. elegantex ex isto text. quod cōcesso antecedenti, cōceditur accessoriū ad illud. de quo vide p Bald. plene in l. quāuis. de fideicō. C.

† F. F. et

Pecoris

a PEcoris pascendi. Consistat. Puta prædium habeo, ex quo nullum alium mihi fructum percipere quæro, nisi vt ibi commorentur pecora, mea, iaceant, recipiantur, & reducantur, acquiro seruitutem in vicino agro, vt in eo pascantur pecora agri mei: cũ ager meus non ferat herbam, vel minus sufficienter, tenet seruitutis acquisitio, & est prædialis: quia ob vtilitatem agri mei est imposita: quę aliter percipi non potest: vt ſ. eo. l. iij. § idem ait. Idem tamen esset, si aliter percipi posset: vt colligitur ex illo verbo maximè: vel impinguabant agrũ meum. Accursius.

b Non eadem. Dic quod seruitus prædialis semper transit ad hæredẽ & ad emptorem sui natura: vt ĩ. eo. l. si mihi §. fin. & l. via. §. si fundus. & ĩ. quemadmo. seruit. amitt. leg. iij. Et fallit hoc quãdo contrarium expresse fuit dictũ: vt hic. Item ex affectione personæ cui relinquitur, vt filię: vt infra de ser. leg. l. pater. † Item quando his verbis testator dixit: lego vsumfr. vel vsum talis rusticæ vel vrbanæ seruitutis: vt ĩ. de vsufruc. leg. l. j. His enim casibus, licet sui natura transeant, tamẽ per exceptionem defenditur dñs proprietatis quo minus patiatur. Sed qualis seruitus erit his casibus: cum non transeat quo ad effectum? Respon. quidam, personalis: vt infra de ali. & cib. leg. l. Mela. §. quidam. in fin. & de lib. leg. l. non solum. §. tale. sed potius dicas prędialem, cũ ipso iure transeat: licet exceptione repellatur agens: vt arg. ĩ. eo l. si mihi. § fi. alias nisi esset seruitus: nõ posset vindicari: quod tamen dicit ĩ. l. proxi. Nec ob. illa l. Mela, quia dicit nõ personalem, & hic dicit prędialem esse. Item quid si ille cui tales seruitutes conceduntur, nullũ habeat prædium? Adhuc dicunt Ro. & alij, quod est seruitus personalis. sed potius dicam esse ius personale, non seruitutem: vt s. de serui. l. vt pomum. sicut si decem mihi stipuler, & sic agam ex contractu, si patientia non præstatur. Accur.

Margin: † Seruitutis. P. F.

Margin: † videtur

Margin: Seruitus prædialis an semper transeat ad hæredem.

Margin: † Adde aliũ casum in l. Lucius infra eod. quem ex clamat si. Fran. Cremo. in suis sin. singu. lx. aliũ, sed de in le. si sub vna. §. j. de verb. oblig.

Margin: † P. F. dicit.

PEcoris pascendi seruitus, † item ad aquã appellendi (si prędij fructus maximè in pecore cõsistat) a prædij magis, q̃ personę videtur. † Si tñ testator personam demonstrauit, cui seruitutẽ præstari voluit emptori vel hęredi nõ eadẽ b præstabitur seruitus.

Seruitus realis non potest imponi, nisi quatenus exigit vtilitas prædij dominantis. Bart.

Vlpianus libro xvij. ad Sabinum. V.

ERgo c secundum d eum etiam vindicari poterit. Neratius libris ex Plautio ait: nec haustum, nec appulsum pecoris, nec cretæ eximendę, calcisq́; coquendæ ius posse in alieno e esse, nisi fundum vicinũ habeat: f & hoc Proculum & Attilicinum existimasse. Sed [&] ipse adijcit, † vt maximè calcis coquendæ, & cretæ eximendę seruitus constitui possit: nõ vltra posse, quã quatenus ad eum ipsum fundũ opus sit. g

Paulus lib. xv. ad Plautium. VI.

VEluti si figlinas: h haberet, † i in quibus ea vasa fierent, quibus fructus eius fundi k exportarentur (sicut in quibusdam l fit, vt amphoris vinũ euehatur) † aut dolia fierẽt, vel tegulæ ad villam ædificandam. Sed si, vt vasa venirent, figlinæ exercerentur: m vsusfructus n erit. Item longè recedit o ab vsufructu ius calcis coquendę, & lapidis eximendi, & arenæ fodiendæ [vt lapides eximantur, & calx coquat.] ędificandi p eius gratia, quod in fundo est. q Itẽ syluæ r cæduæ, vt pedamenta s in vineas † nõ desint. Quid ergo, t si prędiorum meliorẽ causam hæc faciant? Non est dubitandũ quin seruitus † sit: & hoc Martianus probat in tm̃, vt & talem seruitutẽ constitui posse putet, vt tugurium mihi habere liceat in tuo: scilicet si ha

c Ergo. quia potest constitui seruitus etiam personæ, ergo, &c.

d Secundum eum. scilicet Paulum.

e In alieno. vt sit seruitus prædialis, erit tamen ius hominis: vt supra px. notatur. Accurs.

f Habeat. scilicet cui constituitur.

g Opus sit. & non plus: vt ĩ eod. l. ex meo. & le. qui duo prædia. Accur.

h VEluti. Figlinas. id est fornaces à figulo sic dictæ. Azo.

i Haberet. fundus seruiens.

k Eius fundi. Cui seruitur.

l In quibusdã prouincijs vel locis.

m Exercerẽtur. Et post est mihi constitutum ius, vt habeam illas figlinas venales.

n Vsusfructus. id est vtilitas quædam fruendi: nõ tamen est vsusfructus, quia sic haberet omnem fructum rei, quem hic non habet. non est ergo prædialis: quia vltra necessitatem prædij. Itẽ nec personalis vsusfructus vt dixi: sed dicitur vtilitas fruendi: vt dixi, quod ideo dicitur, quia magis est ei substãtialis quam prædialis seruitus: sed tamen personale ius est: vt not. in l. pecoris.

o Item longe recedit id est distat, scilicet quando ad necessitatem tãtum agri mei hoc facio. nam hęc est prædialis seruitus: sed vsusfructus personalis: vt supra de seruitu. le. j. Sed si facio ad vendendum, & alibi portandum: tunc non recedit ab vsufruct. sed est vsufruc. vt supra proximo respon. vt ibi not. Sed quidam dicunt has personales seruitutes. & secundum eos dic longe recedit ab vsufruc. scilicet magis quam seruitus rustica. Accur.

p Ædificandi ad claudendum & muniendum ab aquis.

q In fundo est. scilicet ad necessitatem. Accurs.

r Item syluæ. scilicet ius longe recedit ab vsufruc.

s Pedamenta. id est, pali quasi apodiamenta vitis: & sic ad necessitatem tantum. Accur.

t Quid ergo. quasi dicat. si prædictã longe recedunt ab vsufr. quid erit? Respon. seruitus, scilicet rustica si faciant vtilitatem agri mei. alias nõ esset seruitus cum non inferat agri: vt hic, & s. de serui. l. quoties: in princ. sed ius aliud: vt not. in l. pecoris.

Margin: † haberem

Margin: † P. F. aut vt dolia fierent vel tegulæ. vel ad villã, &c.

Margin: † vineis.

Margin: † P. F. seruitutis.

ERgo. CASVS. Primo dicit non posse esse seruitutem rusticam, nisi prædium habeatur in proximo. Secondo dicit, quod ad necessitatem tm̃ non quod lucri fiat aliquid: vt hoc exemplo. Habeo seruitutem in vicino prędio, vt ex fornace, quæ est ibi, habeam vasa non ad necessitatẽ agri. nõ est seruitus rustica. sed est magis vsusfructus. Idem in seruitute palorũ eruendorũ ex vicina sylua: vt si vendere licerat, est vsusfructus: sed si ad vineam colendam: est rustica seruitus. Item si habeo ius pascendi pecoris, vel appellendi ad aquam, potest mihi concedi vt habeam tugurium, in quo me recipiam propter hyemem in eodem fundo. Viuia.

a Si habeam scilicet maxime. Nam & idem si non habeam: vt si fuerit constituta seruitus propter colentes agrum meum, quatenus in tugurio agri tui recipiantur. & facit j. de verb. sign. l. tugurium.
b Appellandi. scilicet habeam seruitutem.

QVi sella. CASVS. Qui vadit super equũ, vel super bigã, vel quadrigam: videtur habere iter, & non actum. quod postea subijcit, planũ est. In rusticis. Si prædium Titij est inter meum & tuum: nõ potest constitui seruitus, nisi prædium Titij seruiat.

beam a pascui seruitutem, aut pecoris appellendi: b vt si hyems ingruerit: habeam, quò me recipiam.

Idem lib. xxxix. ad edictum. VII.

QVi sella c † aut † lectica d vehitur: ire, nõ agere dicitur. Iumentũ vero ducere non potest, qui iter e tantùm habet. Qui actũ habet, & plaustrum ducere, & iumentum agere potest. Sed trahendi lapidẽ aut tignum, neutri eorũ ius est. Quidã nec hastam rectã ei deferre licere: quia neq; eundi, neque agendi gratia id faceret, & possent f fructus eo modo lædi. Qui viã habẽt, eundi agendiq; ius habent. plerique & trahendi quoq;, & rectam hastã deferẽdi, † si modo fructus nõ lędãt. † g

Medium prædium impedit seruitutem rusticam. Bar.

In rusticis h autem prædijs impedit seruitutem medium prædium, quod non seruit.

Caius libro sexto ad edictum. VIII.

VIæ latitudo ex lege duodecim tabularum in porrectum octo pedes i habeat: † in anfractum, id est vbi flexum est, sedecim.

Paulus lib. j. Sent. IX.

† Per istã l. dixit hic Bar. se cõsuluisse in facto contingẽte in castro plebis. & incipit eius cõsilium, statuto castri plebis.
† Al. add. de.
† Bal. de sella curuli locum hunc vult intelligi, qua magistr. Ro. vehi solebant. Sella. n. curulis vectabulũ erat, quo sedentes magistratus gestabantur.
† F. F. referendi.
† F. F. lædat al. læditur.
† F. F. habet.

c Qui sella. In equo.
d Lectica. in curru. vehiculum tamen nos ducit cum alijs rebus: vt infra eo. l. inter.
e Qui iter. Et nisi ascendat equũ: tunc enim ire diceretur: vt statim dicit infra, eod. l. inter.
f Et possent. Inspicitur quod fieri potest de quo dic vt supra, de iurisdi. omnium iud. l. si idem §. fina.
g Non lædant. nã hoc facere nõ possunt: vt j. eod. l. si mihi. §. seruitus.
h In rusticis. Idem in vrbanis secundũ quosdam: vt dicunt per. l. j. tit. j. l. in tradendis §. interpositis. ibi, ita vt conualescit. & c. nã ad vtranque referunt. Tu dicas aliud in vrbanis: quia nihil impedit, medium prædium rusticũ sit vel vrbanum: vt supra titu. j. l. si ædes. & l. seq. & j. si ser. vind. l. loci. §. fin. & l. seq. & j. eod. le. si mihi §. pen. & j. titu. j. l. in tradendis. §. interpositis. cum illa dictio ita, quæ ibi ponitur, referatur ad iter. Item quod dicit hic impedit, verum est, in ipsa impositione. si autem postea, tunc non impedit vt tollat: sed interpellat: vt j. eo. l. tria quæ est contra. & j. titu j. in tradendis. s in fi. Item quod dicit mediũ prædium. s. priuatum: nam publicum non impedit: dummodo non impediat publicum vsum: vt j. de ser. l. seruitutes § publico. Et not. hic quod medium trahit duo extrema, vt hic. quandoq; finis trahit ad se principium: vt j de adi. leg. l. ij. quandoq; contra principium trahit finem: vt j. de leg. iij. l. si quis. in princ.

n Vltra adde quando locus medius impedit seruitutẽ ponit tex. & ibi no. per Bart. & alios in le. non solũ. in prin. j. de operi. no. nunci. & in le. si prius. §. fi. j. de aqua plu. arcen. Medium quandoq; duo extrema trahit.

i VIæ latitudo. Octo pedes. si non fuit expressa à concedente: vt j. eo. l. via. Accur.

SEruitus. CASVS. Iure veteri ita erat quod seruitus aquæ constitui non poterat, nisi vbi aqua nascitur, vel ex fonte ipso. hodie potest constitui ex quocunq; loco.

SEruitus aquæ ducendę vel hauriendę, nisi ex capite k vel ex fonte, constitui nõ poterat; l hodie tñ ex quocunq; loco constitui solet.

Idem libr. xxxix. ad edictum X.

LAbeo ait, [&] talem seruitutem cõstitui posse, vt aquam quęrere, & inuentam ducere liceat. Nã si liceat nondum ædificato ædificio seruitutem constituere: m quare non æquè liceat, nondum inuenta aqua eandem † constituere seruitutem? Et si, vt quærere liceat, cedere possumus: etiam vt inuenta ducatur, cedi potest. n

In iis quæ sunt communia pluribus vt singulis, requiritur consensus omnium, qui potest separatim adhiberi. Vel sic, Quando requiritur consensus plurium vt singulorum, potest separatim adhiberi. Item licet vnius concessio nõ transferat ius reale, concedentem tamen obligat personaliter.

Celsus libro xxvj. Digestorum. XI.

PEr fundum, † qui pluriũ est, ius mihi eundi agendi potest separatim cedi. o ergo subtili ratione p non aliter meum fiet ius, quam si omnes cedãt: q & nouissima demũ cessione superiores omnes confirmantur. Viuianus.

k Capite. Caput aquæ est vnde aqua nascitur: vt infra, de aqua quotidiana & æstiua. le. prima. §. hæc interdicta. Azo.
l Non poterat. iure veteri, sed nouo sic: vt subijcit.

LAbeo. CASVS. Si constituas mihi seruitutem, vt liceat mihi quærere in tuo fundo aquã & ducere: valet talis seruitus. & ad hoc probandum inducit simile: quia in futuro ędificio potest seruitus constitui. Viuianus.

m Constituere. vt supra, titu. j. l. si seruitus. §. fin.
n Potest. hic Labeo sibi ipsi dicit cõtra j. si serui. vin. l. fina. Solu. variauit quandoque. sed hoc seruamr, sicut alias fecit iuris cõsultus: vt C. de furt. l. si. §. sed cum. Vel dic potest, vt hic, vt valeat tunc demum, quandocunque erit inuenta, non prius: vt ibi.

PEr fundũ. CASVS. Plures habebant fundũ communem. si volo mihi acquirere p fundum illum seruitatem: quilibet concedere debet. Alioquin si vnus concedit mihi: alij possunt me prohibere. sed ille qui concessit mihi, nõ potest me prohibere: & nõ valet concessio ab vno facta nisi alij cedant: vnde vltima cessione, priores cessiones confirmantur. Viuianus.

o Cedi. secundum modum qui sequitur. Accur.
p Ratione. Quæ est, ne ignorans dominus iniuriã recipiat: vt infra, de aqua plu. arcen. l. si tamen. Vel quæ est, quod dominus imponat: sed omnes sunt domini: ergo omnes imponant.
q Cedant. vt supra, de seruitutibus leg. secunda, & infra titulo primo. l. ij. & infra eodem l. si vnus ex. argum. supra, de arbitris. l. non distinguemus. §. cum in plures.

† itidem
a Coniunge l. to. de euic. Dua.
r Cõcor. gl. j. circa med. in c. cum omnes. de cõstit. extra.

Non

Non posse. Imo qui cessit, de euictione tenetur, si alij non cedant, si modo cessit quasi solus dñs: alias non: vt ĵ. de euic. l. si quis per fundum. Et no. ex hac lege quinq; arg. Primũ hic in fi. ꝙ quia cõtra suũ factũ venire nõ possit, licet de iure non teneat: vt ĵ. titu. j. l. venditor. in princ. Argu. contra C. de agrico. & cēs. l. quemadmodum. de quo generali dicas, vt dixi supra de ado. l. post mortē. Aliud collige in eo quod dicit cessione nouissima confirmantur priores cessiones. vbi no. quod ab initio non valuit, tractu tẽporis cõfirmatur: vt ſ. de adop. l. adopt. & C. si maior fact. le. lib. Sed argu. contra ĵ. de reg. iu. l. ꝙ ab initio. & insti. de inut. sti. §. j. Sol. solus tractus temporis non facit valere: vt sicut no est modus tollēdæ vel inducendæ obligationis. sic nec modus dãdi ei effectũ: vt ĵ. de actio. & oblig. l. obligationũ fere. §. placet. & in insti. de lega. §. an ser uo. & ĵ. de seruis ex po. l. si mino. Aliud qa retro facta trahuntur ad præsens: vt ĵ. r:t. l. fi. & ĵ. ad Macel. l. si filius. §. fi. & infra ad Treb. l. sed si ante. in fi. & infra de leg. iij. l. j. §. j. Argu. contra. C. ad Mace. l. fi. & de dona. inter vir. & vxor. l. donationes. Item aliud, quod nõ est idem iuris de parte quo ad partem, quod de toto ad totum. Argumen. contra infra de admi. tuto. le. si duo. & de hoc dic vt infra de vsu. l. qui scit. in princi. Item aliud quod non statur iudicio maioris partis. sic C. de ser. comm. ma. l. j. Sed arg. contra ĵ. de pac. l. & sum. §. fi. & l. maiorem. Ac.

† F.F. quòd

Iudicio maioris partis nõ semp statur.

ADDITIO. Dic quod speciale est ibi rõ: quia ibi consensus maioris partis præiudicat alijs, sicut in consensu vniuersitatis, secundum Bartol. hic. Ad l. si duo. & l. qui scit. ſ. alleg. responde breuiter, & dic ꝙ in indiuiduis non procedit argumentum de toto ad partem: quoniam in partem diuidi non potest: vt. l. pro parte. ſ. titu. ij. ita loquitur hic. In his vero quæ sunt diuidua, bene procedit: vt quod iuris est de toto quo ad totum idem de parte quo ad partem. vt l. quę de tota. de rei vind. & d l. qui scit. in prin. non autē procederet hoc argumentum quod iuris de toto quo ad totum, &c. vt in casu. l. an pars. ĵ. pro derelicto.

b I Nter actum. Potest. vt ſ. eo. l. qui sella, in princi.

c Armenta. Alias armamenta, id est, instrumenta agrorum. Accursius.

CErto. CASVS. Habeo magnum agrum, q in parte est vinea, cui ager vicini debet seruit. & licet vinea remoueatur, remanet seruitus: nisi aliud actum sit in constituenda seruitute, videlicet, vt nõ duret seruitus, si vinea remoueatur.

Si totus. Constituisti mihi seruit. itineris vel actus per fundum tuum. refert, an constituisti vt omnes partes fundi mihi seruiant. & tunc possum mutare

firmabuntur. Benignius tamen dicetur, & antè, quam nouissimus cesserit, eos, qui antea cesserunt, vetare vti cesso iure non posse. a

Modestinus libro ix. Differentiarum. XII.

INter actum, & iter, nonnulla est differentia. Iter est enim quà quis pedes vel eques cõmeare potest: b act° vero vbi & armentã c traijcere, & vehiculum ducere liceat.

Appellatio vineæ in dubio refertur ad solum, non ad superficiem. Bar.

Iabolenus libro decimo ex Cassio. XIII.

CErto generi agrorum adquiri seruitus potest: d veluti vineis. quodq; † ea e ad solum magis, quàm ad superficiẽ pertineat: ideo sublatis vineis, seruitus manebit. Sed si in contrahéda seruitute aliud actum erit: f doli mali exceptio erit necessaria.

Seruitus respicit totum fundamentum ante, quàm certus vsus certo loco limitetur: quæ limitatio fiet per iudicem secundum. l. nisi aliter actũ sit. h d. vsque ad finem Bar.

Si totus g † ager itineri aut actui seruit: dominus in eo agro nihil facere põt, quo seruitus impediatur, h quæ † ita diffusa est, vt omnes glebæ seruiãt: † At si iter actusve i sine ulla determinatiõe legatus est: modo † determinabitur: & quã primũ † iter determinatum est, ea seruitus cõsistit: † ceteræ partes agri liberæ sunt. Igiť arbi

quando uelim, & toto agro vti. Si vero constituta sit seruitus simpliciter: tunc per certum locum terminabitur iter vel actus per iudicem: & ceteræ partes liberæ manent.

Si locus. Constituisti mihi iter per partē agri tui. s. per pratum. potero eligere per quã partem prati velim sed si per totũ agrũ eligam per totum vnã viam & si velim per loca pretiosiora; iudex statuet qua parte vadã. Vi.

d Potest. Vt ſ. de serui. l. ad certam.

e Quodq; ea. Planius legitur, si dicas, ideoq; sublatis vineis seruitus manebit. i. qa ea, &c.

f Actum erit. Scilicet, expressim, vt sublatis vineis seruitus non duret, vel tacite; puta, quia gratia fructuum vineę tãtum erat quę sita; puta vt pedamenta in ea sumantur; vt supra eod. le. ergo. §. Neratius. & l. veluti. Si vero nec expresse, nec tacite nunc sublata vinea seruitus manet; & iõ fuit facta nominatio vineæ, vt designaretur cui parti fundi esset q. sita; nõ vt gratia vineæ tantum; vt in ĵ. resp. huius. l. sic & ĵ. de an. le. l. annua. §. fin. Itē ex eo ꝙ in pri. dicit, veluti uineis; nota ꝙ nomē vineę ponitur hic ꝑ prædio, in quo ipsa plãtata est; & ita ponit cõtẽtũ pro continente; sicut & pactũ ꝑ paciscẽte; vt C. de ser. l. fi. & econtra cõtinẽs ꝑ cõtento; vt nomine uentris, ꝙ est in uentre; vel custodia pro custodita persona; ut ſ. de offi. proconsul. l. solent. in prin. Item nomine uineæ continentur quandoq; uites tãtũ, ut hic cum dicit; & ideo sublatis uineis, &c. & ſ. quib. mod. usufr. amit. l. quid tamen. § ij. Et proficit hęc scire in quęstione rustici, qui conuenit domino dare quartam partem fructuum uineę; & rusticus habeat tres partes. rusticus plantauit arbores in eadem uinea; & de fructibus arborum nil uult dare. domino. nam si nomine fructuum uineę omnes soli contineantur; ergo dominus habebit quartã partē hac ratione, & alia; quia ꝙ in principali statuitur; & in accessorijs: ar. ĵ. de leg. iij. l. nomen in prin. & alia quę in primis, & in sequentibus; ut ĵ. de pac. dot. l. inter socerum. §. cum inter. Si uero nomine uineę cõtinentur uites tantum; ergo dominus debet habere omnes fructus arborum; colonus nihil. Accursius.

ADDITIO. Pro intellectu istius gl. dic secundum Bart. quod sic debet intelligi, fructum uineæ; hoc est illius terræ uineatę. hoc est, ut debeantur fructus arborum, ut per istam legem.

g Si totus. Quia dictum est, ut possit mutare.

h Impediatur. Vt & ĵ. si seru. uindi. l. loci. § si quis mihi. Azo. nec contra: ut ĵ. eod. l. Quintus. in fi. & ĵ. tit. j. l. seruitutes. §. si autem.

i Si iter actusue. Vel alia similis seruitus; ut supra, de seruit. l. si cui.

† Iste. §. in Bald. hic est allegabilis ad multa. & iõ no. beneficiũ, & teno mẽti. & cõcor. tex. in l. hodie. & le. sanctio legũ. ĵ. de pœ. tex. in ca. de causis. extra de offic. & pot. iudic. deleg.

† Quomodo. † Veniunt. † Modus. † Qua P. F. al. quan. † P.F. constitit.

ter dandus: qui vtroque a casu viã b determinare debet. c Latitudo actus itinerisque ea est, q̃ demonstrata est. q̃ si nihil dictũ est: hoc ab arbitro statuendũ est. In via aliud iuris est. nam si dicta latitudo non est legitima debetur. Si locus d non adiecta latitudine e nominatus est: per eum quà libebit † iri poterit. Sin autẽ prętermissus † f est ęquè latitudine non adiecta, per totũ fundũ vna poterit eligi via dũtaxat eius latitudinis q̃ lege comprehensa est. p quo ipso si dubitabitur, g arbitri officium h inuocandum est.

Si vni conceditur seruitus vna, non potest alii concedi alia per quam seruitus primi impediatur. Bar.

Pompon. lib. xxxij ad Quintũ Mut. XIIII.

PEr quem locũ viam † alij concessero, p eundem, & alij aquæductũ cèdere nõ potero. i Sed & si aquęductũ alij côcessero: alij iter p eũdem locum vendere, vel alias cedere non potero.

Qui habet ius aquæductus, potest facere in riuo quicquid vult, si prædii domino non noceat, hoc dicit. Bar.

Idem libro xxxi. ad Quintum Mut. XV.

QVintus Mutius scribit: cùm iter aquæ, vel quotidianæ, vel æstiuæ, vel quæ longiora interualla habeat, per alienum fundũ erit k licere fistulam suam vel fictilẽ, vel cuiuslibet generis l ĩ riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret. & quod vellet in riuo † facere, dum ne m domino prædij aquagiũ faceret, deterius.

Callistratus libro iij. de Cognitionibus. XVI.

j DIuus Pius aucupibus n ita rescripsit, οὐκ ἔστιν εὔλογον ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν, id est. Non est rationabile, nolentib. dominis vos in alienis agris aucupari

Aqua ex flumine publico ad irrigandos agros secundum mensuram diuiditur: nisi alicui aliter concessum. Bar.

Papyrius Iustus li. j. de Constitutionib. XVII.

IMperatores Antoninus & verus Augusti rescripserunt: aquam de flumine publico pro modo possessionum ad irrigandos agros diuidi oportere, o nisi proprio quis iure plus sibi datum † ostenderit. p Item rescripserũt, aquã ita demum permitti duci, q si sine iniuria alterius id fiat.

Si per plures fundos iter ad vnum, seruitus vna est. & per vsum in parte retinetur seruitus tota. Bar.

Vlpianus lib. xvij. ad Sabinum. XVIII.

VNa est via. & si p plures fundos r imponatur: cùm vna seruitus sit, Deniq; quæri-

a Vtroque. Id est, in itinere & in actu.
b Viam. Id est, iter vel actum. vel primo loquitur cum quæritur de latitudine & loco. hic de latitudine tantum.
c Debet. Vt j. eadem. §. fi. & l. si mihi concesseris. & l. sequen.
d Si locus. Quasi dicat non totus, sed pars eius est tantũ designata, per quã sit eundum: vt j. de ver. sig. l. locus. Ac.
e Latitudine. Actus vel itineris.
f Prætermissus. Quia nec pars fundi: vt supra, fuit designata; nec etiã latitudo viæ: vt subijcit.
g Dubitabit. qua parte sit eundum & via eligenda.
h Officium. Vt supra eadem. l. §. si totius. in fine.
i PEr quẽ. Non potero. in vtroque casu intellige, si impeditur seruitus possessoris. alias possum, vel eisdem, vel diuersis tẽporibus. vt supra e. le. ij §. si aquæductus. & infra, de aqua plu. ar. l. in cõcedendo. & infra; de aqua quotidi. & æsti. l. hoc iure. §. is qui. & l. Lucio. & l. fi. Accur.

QVintus. CASVS. Si habeo iter per fundũ tuum vel aquæductum, possum ibi ponere fistulã vel canalem vt per eam ducatur aqua magis libere. dũmodo non deterioretur riuus vnde aqua ducitur ex fundo tuo.
k Erit. Scilicet cõstitutum.
l Generis. Scilicet consueti: de quo cõsueuerũt talia fieri: non aũt de insolito nisi hoc actũ sit: vt j. de aqua plu. ar. l. si prius. §. placuit. quæ est contra. Ac.
m Dum ne. Vt hic, & j. ne. q. i. l. qui per certum. & infra, de aqua quoti. & æsti. l. hoc iure. §. is cui. & l. fi.

Iulius. CASVS. Si volo aucupari in fundo tuo contra tuam voluntatem. non possum: & ita quidam Imperatores responderunt. Viuianus.
n Diuus Pius aucupibus. Idem in venatione. sed cum aucupatio in alieno prohibeatur hac l. ergo id quod capitur, non fit accipientis: vt C. de leg. & constitu. l. nõ dubium, & si fiat: videtur quod debeat restituere: arg. ff. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. & de peti. hære. l. si possessor ex hære. Sed tamen contra dico: vt instit. de re. di. §. feræ. & §. illud. & §. plane. & arg. C. de fur. l. fi. §. sed cum in secunda Sed an poterit venator adhuc in fundo retineri: vt reddat quod cepit? Dic quod non, per præd. ll. vt argu. in auth. vt nul. iudi. §. quia autem. col. ix. & huius. le. sed ager Iniuriarum, si intrauerit eo prohibente: vt j. de iniu. l. iniuriarum. §. si quis.

IMperatores. CASVS. Flumen habent prædia iuxta flumen publicũ. quilibet potest inde aquam sumere ad irriganda sua prædia, dummodo non plus ducat, quam necesse prædium habet, nisi per priuilegium ostendat sibi plus licere. Item ita demum possum ducere, si sine alterius incommodo possum id facere. Acc.
o Oportere. Imo distinguitur, an sit nauigabile. vel per illud fiat aliud: vt tunc non possit ducere, alias lic: vt j. de aqua plu. arcen. l. si autem. §. fin. & infra de flum. l. quominus. Accursi.
p Ostenderit. Scilicet, ab eo, qui ius dandi habuerit: vt princeps vel senatus: vt prædicta. le. quominus j. de fiu. vel consuetudine, cuius non extat memoria: vt infra, de aqua quotidiana & æstiua. l. hoc iure. §. ductus aquæ.
q Duci Ex flumine publico. Accur.

VNa est. CASVS. Per plura prædia vnius vel plurium habeo viam ad fundum meũ. Dicitur quod est vna via, & tota amittitur non vtendo, vel tota retinetur per vnum de prædijs vtendo.
r Fundos. Vel vnius, vel plurium dominorum.
s Vna seruitus sit. Imo & plures possunt esse: vt plene dices j. quẽa. ser. amit. l. nã satis. §. sed si in fund°. & §.

† Al. add. parte.
† Prætermissum.
Al. add. et.
† P. F. facere licere.
† Al. add. ni debere

tur, an si per vnum fundum iero, per alium nõ, per tantum tempus, quãto seruitus amittitur, an retineam seruitutem? Et magis est, vt aut tota amittatur, aut tota retineatur. Ideoque si nullo vsus sum, tota amittitur si vel † vno, tota seruatur. a

Seruitus non potest acquiri pro parte, sed per plures potest acquiri, & per vnum potest peruenire ad plures, Bar.

Paulus libero sexto ad Sabinum. XIX.

SI vnus ex socijs stipuletur b iter ad communem fundum: inutilis est stipulatio: qa nec ei dari põt. Sed si omnes stipulẽtur, siue communis seruus: c singuli ex socijs sibi dari oportere petere possunt: quia ita dari eis potest à te. Si stipulator viæ plures hęredes reliquerit vtilis d stipulatio fiet. †

Qui habet duo iura, remittendo vnum non videtur remittere aliud. Bar.

Pomponius lib. xxxiij. ad Sabinum. XX.

SI mihi eodẽ tẽpore cõcesseris, & ire † agere per tuũ locũ, & vti frui eo ius esse: deinde ego tibi concessero, ius mihi vt frui nõ esse: nõ aliter eo loco vteris frue tis, quã vt ire agere mihi rectè liceat. Item si & ducere † per tuũ fundũ aquã iure potero, & in eo tibi ædificare inuito me ius nõ fuerit: e si tibi concessero, f ius esse ædificare: nihilominus hanc seruitutẽ mihi prę stare debebis, ne aliter ædifices, quã vt ductus aquæ meus maneat: totiusque eius rei cõditio talis esse, debet, qualis esset, si vna dũtaxat in initio concessio facta esset.

Pro læsione ex seruitute naturaliter contingente non tenetur dominus. Bar.

Seruitus naturaliter, nõ manufacto ope, lędere potest fundum seruientem, quemadmodum si imbribus † crescat aqua in riuo: aut ex agris in eum confluat: aut aquæ fons secundum g riuum vel in eo ipso inuentus postea fuerit.

Licet fundum medium redimam, non extinguitur seruitus quæ a tertio fundo debetur. Bartolus.

Si fundo Seiano confinis fuerit h fons, ex quo per fundũ Seianũ aquã iure ducebã: meo facto fundo Seiano, manet seruitus. Hauriẽdi ius, non hominis, sed prędij i est.

Licet totus fundus debeat seruitutem, tamen debet quis vti per eam partem, qua minus læditur. Bar.

Paulus lib. xv. ad Sabinum. XXI.

SI mihi k concesseris iter aquæ per fundũ tuum, non destinata parte, per quã † ducerẽ: totus fundus tu[9] seruiet: l

Pomponius libr. xxxiij. ad Sabinum. XXII.

SEd quæ eius fundi loca † tũc, cùm ea fiet cõcessio, ædificijs, arboribus vineis vacua fuerint: ea sola eo nomine seruient. m

Paulus libr. xv. ad Sabinum. XXIII.

VIa constitui vel latior octo pedibus, vel angustior potest: vt

---

& §. cęterum. Ac.

ADDITIO. Dic quod hic sunt plura prædia seruiẽtia, & vnum dominans; ibi plura prędia dominantia: vt per Bart. in d. l. nã fatis.

a Seruatur. vt infra, si ser. vindi. le. si eo §. fi. & quemad. ser. amit. l. si stillicidi. §. fi. in fine.

SI vnus. CASVS. Si ego & tu fundum communem habemus, & ego viam ad illum fundum stipulor, non valet stipulatio. sed si & ego & tu stipulemur seruitutem pro fundo communi, valet stipulatio. sed & si communis noster seruus stipuletur, qui stipulari potest, idem est. Si stipulator,

Si stipulor viam per fundum tuum, & decedam pluribus hæredibus relictia, vtilis erit stipulatio. Vi.

b Stipuletur. ut infra ti. j. l. propriũ in fine.

c Communis seruus. nam per seruũ talis seruitus acquiritur: vt infra de sti pulat. ser. l. si communis seruus meus Sed cõtra ℑ. de ser. leg. l. & si maxime. in fine. So. secundũ R. ibi. sit ultima uoluntate hic in stipulatione quæ fit inter niuos.

d Vtilis. Si habes in litera utilis, dic fiet, id est, remanebit: ut infra de uerborum oblig. l. pluribus. § & si placeat sic ponitur fieri, id est remanere supra de iud. le. Iulian. & unusquisque insolidum hic aget: ut ℑ. fam. erciscun. lege, hæredes. §. an. ea. & ſ. de seruit. l. uię. Si uero habes inutilis. dic scilicet donec de loco consentiant: ut infra eod. l. itinere Accur.

† P. F. ne si stipulator in plures hęredes reliquerit inutilis stipulatio fiet.

† Al. addet.

† Educere.

uel ex fonte ibi nato. non teneor dno seruientis prędij.

Si fundo. Quidã fons erat in agro Titij, ex quo fonte aquam per fundum Seij ad fundum meum ducebã. postea acquisiui fundũ Seianum. an remaneat seruitus in fundo Titij? Et rñ. qđ sic. Hauriendi. Ex prædio meo ad uicinũ prædium quæsiui seruitutẽ aquæ hauriendæ: ut bibetent coloni agri mei. prædialis seruitus est: nõ personalis. Vivi.

e Non fuerit. quia antea cõstituta fuerat seruitus altius non tollen.

f Concessero. & sic una remissa, altera remanet; ut hic, & supra, ti. j. l. si domus. Sed contra infra quẽad. ser. amit. l. si stillicidij; Sed certe ibi una seruitus tãtum debebat; hic autem duæ. Ac.

g Secundum. idest iuxta. & sic not. quod sustinetur qđ naturaliter fit. sic infra de aqua plu. ar. l. j. §. item sciendum. Sed argumen. contra. in eo. ti. l. ij. §. apud manumissam. Sed ibi de ęquitate, quæ præualet: ut C. de iudic. leg. placuit.

h Fuerit. f. in tertio prædio, quod pone erat Titij; & adquisiui seruitutẽ per Seianum; alias nec in fundo ubi est fons, posset esse seruitus: ut supra, e. l. qui sella. §. fi.

i Sed prædij. i. prędialis hoc tamẽ nisi actum est, ut sit personalis, secundum quosdam; quod no placet; ut dixi ſ. eo. l. pecoris. in fi. Ac.

k S I mihi. facit ſ. e. l. certo. §. totus. §. si locus. & supra de ser. l. si cui & infra eo. l. si una.

† P. F. imbri al. imbris

† Al. add. a pare.

† No. sm Bal. q indefinita permissio restringitur, ad loca minus dãnosa. cõcor. tex. in le. si cui ſ. de seruit.

SI mihi, Casus planus est usq; ad. § seruitus. Debebatur mihi ius per prędiũ tuũ; feci aquę ductum manu, postea naturaliter creuit aqua ex uicinis pdijs

l Seruiet. de iure. Accur.

m S Ed quæ seruient. de iure & facto.

V IaCASVS. Hęc lex respicit illam quę est ſ. e. l. uię. & dicit quod certa debet eẽ uię latitudo

ff.V. T. 3 id ve-

id verũ est quando non est actũ: alias minor & maior quam ibi dicatur posset constitui: vt hic dicit.

Si lacus. Lacum perpetuum habes in tuo fundo. si concedas mihi seruitutem quod ego possim ire ad fundum meum per illum lacum, valet seruitus: & potest talis seruitus imponi. § sequens planus est. Quæcunque. Per fundũ tuum mihi constituisti seruitutem pro fundo meo, quod proximus tuo fundo erat. si vẽdo istũ meum fundum particulatim, quilibet emptor prædictam seruitutem habebit & agere etiam pôt. & si vnus habet vnam partem mei fundi iuxta tuum fundum seruiẽtem & alter non, sed remotam habet a tuo fundo: poterit ire per fundum tuum, si isti alij qui habẽt proximas partes fundo tuo, patiant: alias non.

tamen eam latitudinem habeat, qua vehiculum ire poterit: alioquin iter erit: non via. [a]

Per lacũ perpetuũ potest cõstitui seruitus nauigandi. Bar.

Si lacus perpetuus [b] in fundo tuo est: nauigãdi [c] quoque seruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum, imponi potest,

S. fundus publicetur, non extinguitur seruitus. Bart

Si fundus seruiẽs, † vel is, cui seruitus debetur, publicetur: vtroque casu durant seruitutes: quia cũ sua quisque conditione [d] fundus publicatur.

Ius seruitutis totum est in toto, & totum est in qualibet parte totius: nisi vsum eius aliquid impediat. Bar.

Quæcũq; seruitus fundo debet, omnibus eius partibus debetur. & ideo quãuis particulatim veniret: [e] oẽs partes seruitus sequitur. [f] & ita, vt singuli rectè agant, ius sibi esse eundi. Si tamen fundus, cui seruitus debet, certis regionib. inter plures dominos diuisus est: [g] quamuis omnibus partibus seruitus debeatur? tamen opus est, vt ij, qui non proximas partes seruiẽti fundo habebunt, transitum per reliquas partes fundi diuisi iure [h] habeant: aut † si proximi patiantur, transeant.

Non potest quis concedere aquã ex suo aquaductu, quem habet ex fundo alieno. Bar.

Pomponius libr. xxxiij. ad Sabinum. XXIIII.

Ex meo aquæductu, Labeo scribit, cuilibet me posse vicino cõmodare. Proculus cõtra vt ne in meã partem fundi aliam, quàm ad quã seruitus adquisita sit, vti ea possim: † [i] Proculi sententia verior est.

Diuisio aquæ fit ad mẽsurã prædij dominãtis, nõ inspecta partiũ bonitate vel necessitate. Bar.

Idem libr. xxxiij. ad Sabinum. XXV.

Si partẽ fundi mei [k] certam tibi vendidero, aquæductus [l] ius, etsi alterius [m] partis causa plerunque ducatur, te quoque sequetur: neque ibi aut bonitatis [n] agri, aut vsus [o] eius aquæ ratio habenda est: ita vt eam solam partem fundi, quæ pretiosissima sit, aut [quæ] maximè vsum eius aquæ

† Adde l. iij. & quod ibi notat Bal. C. de seru. in prin. & iste tex. allegatur per Ang. in §. fi. inst. eo. vbi ipse decidit vnã pulchrã & mẽti tenẽdã quęstionem: quã vide.

a Non via. sic not. quod licet intendam viam constituere, erit tamen iter. & sic quod nõ valet vt ago, valet vt valere potest. vt supra de seru. leg. si tam angusti. Sed ar gum. contra infra, de iu. codi. l. j.

b Lacus. perpetuus. maximè.

c Nauigandi. nauigium nõ minuit aquam; sed aquęductus sic: & ideo cõstitui non potest: vt supra, titul. j. leg. foramen.

d Sua quisque cõditione sequitur seruitus, fundũ: vt hic, & infra, eodem. le. cum fundo. & infra, titu. j. l. cũ fundus. & supra quibus mod. vsusfruct. amit. l. neque. C. de ser. & aqua. l. etiam in prouinciali. hoc fallit in tribus casibus, vt supra, eodem. l. pecoris. dixi: & qualibet alia eius conditio. vt infra, de acquirendo rer. domin. l. traditio. & infra, de contrahenda empt. l. alienatio. & supra de vsufruc. l. hactenus. & C. de distri. pig. l. si debitor.

e Veniret. pro diuiso vel indiuiso, scilicet fundus dominans.

f Sequitur. sic & infra, si ser. vind. l. ij. in fi. & l. iij.

g Diuisus est. sicq; vna seruitus fiunt duæ: vt infra, quemadmodum ser. amit. l. nam satis. §. si ego. & ibi plenè dices.

h Iure. hoc est quod sit eis constituta, non quod tenetur, nisi velint constituere. vt hic, & j. quẽa. ser. amit. l. si quis ex. Sed argu. contra j. de lega. j. l. si fundum sub conditione. §. iij. Sed ibi tenetur cõstituere ex voluntate testatoris, qui legauerat fundum excepta domo.

Ex meo. CASVS. Si habeo aquæductũ in fundo tuo: cuicunque volo possum cõcedere. & hoc dicit Labeo, & male: quia corrigitur per. Proculum per simile. Pone quod constituisti certæ parti fundi mei prędictam seruitutem. nunquid ad aliam partem fundi mei possim ducere? Et respon. quod non: ergo multo fortius nec alij concedere possum.

i Possim. nõ enim modus, &c. vt C. eodem. le. non modus. & supra eod. l. ergo. §. Neratius. in fi. & j. e. l. cũ essent in fine. Et hoc est verum antequam ingressa sit eam partẽ, cui seruitus est statuta. postquam autem ingressa est, ad alias partes duci poterit: a si noci tura sit ei fundo ex quo ducit: vt infra, de aqua quotid. & æsti. l. j. §. illud Labeo. quæ est contra.

† F. T. possit.

Si partem. CASVS. Prædio totali seruitus aquę ducendæ debebatur. si postea vendã dimidam huius fundi mei: an illo aquęductu vtar insolidum: an ista seruitus sequatur emptorem? Et respond. quòd sequitur emptorem. Vnde aqua inter me & emptorem diuiditur: nec refert, magis sit necessaria vni, quam alteri. Item nec refert, quæ sit pretiosior retenta, vel vendita pars. facit supra eodem. le. via. § quæcunque.

k Fundi mei. scilicet dominantis.

l Aquæductus. s. toti fundo constitutus.

m Alterius. quæ apud me remansit.

n Bonitatis. alias inspicitur bonitas eel; vt ar. j. de acqui. re. do. l. quicquid. ADDITIO. Dic quod quando vna res non potest accedere duobus, accedet prętiosiori: vt ibi. sed hic potest accedere duobus: ideo pretiositas non inspicitur, secundum Bar.

o Vsus. alias inspicitur vsus patrisfami. vt arg. contra infra, de fun. instr. l. Seiæ. §. tyranne.

ADDITIO. Dic secundum Bar. hic quod istud est ius reale competẽs prædio magis quam personæ: vt l. si mihi in fi. j. eo. & l. qui in aliena de neg. gest. & ideo vsus patrisfam. non inspicitur; prætetea vsus si fiat pro parte, respicit totum; vt. l. vna est via. supra, eo. ideo vsus patris non inspicitur.

Pro mo-

a Pro modo. Id est, pro quantitate.
b Diuisio. Sic ergo diuiditur seruitus prędialis. Sed contra supra de serui. l. via. &]. ad leg. Falc. l. j. §. si vsusfru. Sol. speciale in aquęductus, secundum quosdam. Tu dic quòd non seruitus, sed aquæ commoditas diuiditur.

S I via. CASVS. Si testator simpliciter seruit. legauit, hæredi datur electio, vt constituat seruit. qua parte velit: dum tamē malitiosè non constituat.

c Hæredi. Et sic datur electio heredi. Sed contra supra de ser. l. si cui. Solu. semper à principio habet heres electionem. sed si non eligat, transit res in legatarium: arg.]. de solu. l. j. ij. & iij. & C. de dona. l. sancimus. §. ne autem ij. respon. Vel melius est electio ipsius legatarij, vt in legatis in genere relictis: vt insti. de leg. §. sed generaliter. Quod autem hic dicitur, obseruatur quando nulla electa via legatarius per quamlibet partem incedit. & si inter eos dubium oriatur arbiter eligitur: vt supra e. l. certo. §. j. & § fin.

† et · † aliena · † P. F. sit. · † Al. add. fundo.

S I cōmuni. CASVS. Ego & tu habemus fundum cōmunem: cui fundo communi seruiebat vicinum prædium, si emimus illum fundum, seruitus extinguitur: sed si nō habemus fundum communem, sed ego proprium meum: & tu tuum: & postea emimus communem fundum seruientem, non extinguitur seruitus.

desideret: ius eius ducendæ sequatur, sed pro modo [a] agri detenti aut † alienati † fiat eius aquæ diuisio. [b]

Heres potest eligere per quā partem fundi viam constituat sine captione legatarii. Bar.

Paulus libro xlvij. ad edictum. XXVI.

SI via, iter, actus, aquęduct⁹ legetur simpliciter per fundum: facultas est heredi, [c] per quā partem fundi velit constituere seruitutē, si modo nulla captio legatario in seruitute sit. †

Si à sociis fundo dominantis emitur communiter fundus seruiens, seruitus extinguitur: secus si fundus dominantibus nō potest esse communis.

Iulianus lib. vij. Digestorum. XXVII.

SI cōmuni fundo meo & tuo seruiat fundus Sēprouianus, & eundē in commune redemerimus: seruitus extinguitur: [d] quia par vtriusq; domini ius in vtroq; [e] fundo esse incipit. At si proprio † meo, & ꝓprio tuo idem [f] seruiat manebit seruitus: q̄a proprio fundo per cōmunem seruitus deberi potest. [g]

Nisi plures domini de loco itineris consentiant, seruitus effectualiter non acquiritur. Bart.

Idem libr. xxxiiij. Digestorum. XXVIII.

ITinere ad prædiū commune duorū legato, nisi vterq; de loco itineris consentiat, seruitus neq; adquiritur, [h] neque deperit.

Seruitus aquæ immittendæ intelligitur de ea, quæ in fundo colligitur. Bart.

Paulus libro ij. ἐπιτομῶν Alpheni digest. XXIX.

[I]S] qui duo † prędia confinia habuerat, superiorem fundū vendiderat: [&] in lege [i] ita dixerat: vt aquam sulco aperto emptori educere in fundum inferiorē rectè liceat, si emptor ex alio fundo aquam acciperet, & eam in inferiorem ducere vellet: quęsitū est, an possit id suo iure facere, nec ne. Respondi: nihil [k] amplius, quam quod ipsius fundi siccādi causa deriuaret, vicinum [in] inferiorem recipere debere.

Quod seruituti accedit, iure seruitutis accedit. Bar.

Idem libro iij. ἐπιτομῶν Alpheni Digest. XXX.

Item debet alienus meo proprio seruitutem. in commune alienum redimimus: nō extinguitur seruitus. multo magis si meum dominantem tibi communicauero, non extinguitur. arg. huius l. in fin. Item redimimus prius seruitutem: post meum communicaui tibi: extinguitur seruitus. Item communicaui tibi meum: post in cōmune redimim⁹ seruientem: extinguitur seruitus: vt arg. huius l. j. resp. &]. eo. l. vnus. § j. Item fundus Mæuij seruitutem debet fundo Titij: redimimus vnum: non extinguitur seruitus: vt supra e. l. via. §. si fundus. & §. fina. & C. eod. l. & in prouinciali. redimimus alterum vel vtrunq; simul: extinguitur seruitus: vt]. eod. l. vnus. §. j. sic ergo vnius vel vtriusque cōmunicatio nunquam extinguit seruitutem: vnius redemptio & alterius communicatio extinguit: & econuerso. Item extinguit vtriusq; redemptio. Ioan. hic diligenter prosequitur, quando tuus meo, quando non tuus, sed alienus meo & quādo alien⁹ alieno debet seruitutem. Ac.

ITinere. CASVS. Prędio communi meo & tuo Titius simpliciter seruitutem legauit. si non cōsentiamus de loco itineris: non acquiremus seruitutem. Viuia.

h Acquiritur. Propter dissensum non acquiritur: vt hic, & supra de vsufr. l. quoties. sed hodie vel socie consentiunt: vt C. communia de lega. l. fi. in princ. Vel alio modo iudex interueniet vt faciat eos consentire: vt]. de leg. j. l. huiusmodi. § fin. quæ est contra. Item quod dicit nō deperit: ideo est, quia quòd non est, deperire non potest: vt]. quemadm. o. ser. amit. l. si partem.] respon. & supra quibus modis vsusfruc. amit. l. j. circa princ. Accur.

† Bal. hic not. quod concessio determinata hoc operatur quod quis nō potest ea vti nisi secundum formam limitationis sine alia admistione: alias amissione: qđ infert ad scholarem.

d Extinguitur. Aliter si duorum duo prædia fuerunt communicata. tunc enim seruitus remanet: vt]. eo. l. vnus § j. Et est ratio vt ibi dicam.
e In vtroque. Id est, in seruiente, & cui seruitur.
f Idem. Scilicet, fundus Sempronianus quem in commune redemimus.
g Deberi potest. Qui tamen non fuit communia tempore seruitutis constitutę. alias non potest: vt]. et j. l. si quis. § item si duo. In fi. §. Et vt plene circa hanc l. videas, dic secundum Io. debet proprius tuus fundus meo proprio seruitutem: communicatur alteruter: non extinguitur seruitus: vt s. de ser. l. si pomum §, si prędium cōicatus vterq; simul vel diuersis temporibus non extinguitur seruitus: vt ā de ser. vrb. pręd. l. si quis ędes. §. si partem. &]. e. l. vnus §. j.

I S, qui duo. CASVS. Duos fundos habebam: vnum versus montem, alium magis inferius: confines tamen erant, vendidi illū fundum qui erat versus montem, id est, superiorem fundum constitui tibi seruitutē vt sulco aperto superioris fundi aquam tibi liceat immittere in agrum inferiorem. non licet tibi recipere aquam vicinorum. Viuia.
i In lege. Id est, in pacto conuentionis.
k Nihil. Non enim modus, &c. vt C eo. l. non modos. & supra eo. l. ergo. §. un. & l. ex meo.

Qui duo. CASVS. Habebā duo prædia confinia: & in vno nascebatur aqua: & ea vtebar ad aliud prædium. vendidi prædium in quo aqua nascebatur. ego excepi aquam pro fundo retento: & etiam circa eam aquam x. pedes: vt possem ducere aquam in prædium meum. Dicitur hic, quod serui. itineris tantum videor excepisse. Viuia.

a Aquam. Id est, virtutem aquæ.

b In fundo. Vendito.

c Si ita. Si, id est, quamuis.

d Excepisset. Id est, recepisset.

e Iter duntaxat. Non dominium: vt infra, si ser. vin. l. loci. Sed arg. cōtra. ȷ. de auro & arg. le. l. speciea. & ī. de vsufruc. ea. ter. quæ vsu consu. l. fin. & ȷ. de leg. j. l. si fundus sub cōditione. §. iij. His enim legibus appellatione vsusfruct. & vsus & ædificij & soli proprietas intelligitur.

ADDITIO. Dicit Dy. quòd hic x. pedes fuerūt excepti propter seruitutē aquæ: ideo iure seruitutis videntur excepti: ibi secus. & hoc innuit gl. j. quæ exponit aquam, id est, seruitutē aquæ. Nec intelligas, quod isti x. pedes debeantur iure seruitutis ad aquam: quia sic esset seruitus seruitutis: quòd esse non potest: sed illi x. pedes seruiūt ipsi prædio dominanti, cui debetur seruitus aquæ secundū. Bart.

x Confer cum l. 205. de verbo. sign. Dua.

† P. F. recepisset.

† Hoc caput ex P. F. suæ integritati restituit Anto. Augu. emend. li. iij. cap. vj. quē & nos hic sequimur.

† subiecta

† vnius

† Al. add. et.

† Al. addit.

a Qui duo prędia habebat, in vnius venditione aquā, a quę in fundo b nascebatur, & circa eam aquam latè x. pedes exceperat. quęsitum est, vtrum dominium loci ad eum pertineat: an vt per eum locū accedere posśit? Respondi: si ita c † excepisset, d *circa eam aquā latè decem pedes*: iter duntaxat e videri venditoris esse.

Redemptione partium etiam pro indiuiso seruitus non extinguitur: nisi omnes redimantur. Barto.

Iulianus libr. ij. ex Minutio. XXXI.

† Tria prædia continua trium dominorū f adiecta † g erant imi † h prædij dn̄s ex summo i fundo, imo k fundo seruitutem quæsierat: & per mediū fundum dn̄o concedente l in suum agrū ducebat. postea idem m summū fundum emit. deinde † imum fundum, in quem aquā induxerat, vendidit. quæsitum est, num imus fundus id ius aquę amisisset: n † quia cùm vtraque prędia eiusdem dn̄i facta essent, ipsa sibi seruire non potuissent. Negaui amisisse seruitutem: quia prædium per quod o aqua ducebaē, alteri p † fuisset. Et quēadmodum seruitus summo fundo, vt in imū fundū aqua veniret, imponi aliter non potuisset, quā vt per mediū quoq; fundum duceretur: sic eadē seruitus eiusdē fundi amitti aliter non posset, nisi eodem tp̄e etiā per medium fundū aqua duci desijsset, q aut oīum † tria simul prædia vnius domini facta essent.

In concessione patris facta socio potest concedens fundum proprium seruientem facere. Bar.

Aphricanus libro sexto Quęstionum. XXXII.

Fundus mihi tecum communis r est: partem tuā s mihi tradidisti, & ad eundem viam per vicinum tuum proprium. t modo seruitutem constitutam ait: u neq; qđ dici solet, per partes, nec adquiri, nec imponi seruitutes posse, isto casu locum habere. hic.n. nō per partē † seruitutē adquiri: vtpote † cū in id tempus x adquiratur, quo pprius meus y fundus futurus sit.

Tempore diuisionis potest agi, vt fundus qui obuenit vni, seruiat fundo, qui obuenit alteri. Bartolus.

Idem libro nono Quæstionum. XXXIII.

Cum essent mihi & tibi fundi duo com

f Trium dominorum. Ita quod quilibet suum habet.

g Adiecta. Id est, simul coniuncta.

h Imi. Scilicet inferioris.

i Summo. Id est superiori.

k Imo. Id est, inferiori.

l Concedēte servitutem. nam alias non posset: vt ā. eo. l. qui sella. §. fin.

m Idem. Scilicet, dominos inferioris. Accur.

n Amisisset. Videtur quod sic. Acc.

o Per quod. Scilicet, medium.

p Alterius. Secus. Si eiusdem, cui seruitus debeatur: vt ȷ. tit. j. l. in tradendis §. interpositis. & l. quicquid. loā. vt ȷ. quemad. ser. amit. l. si cum seruitus.

q Duci desijsset. Eo tempore, & sic no. quod si aliqua sunt necessaria in acquisitione: quælibet eorum contraria sunt necessaria in amissione, sic ȷ. de regu. iu. l. nihil & de verbo. obli. l. inter stipulātem. §. sacram, & de acq. pos. l. quēadmod. & l. quāois.

Fundus. CASVS. Egó & tu communem fundum habebamus pro indiuiso: postea egimus diuisorio iudicio: & mihi tua pars adiudicata fuit: & ego tuā partē emi a postea pro dicto fundo seruitutē acquisiui per prędiū tuū: bene possum talem seruitutē acquirere. Nec ob. quod dicit quod seruitus pro parte acquiri non potest, quia nunc sum dominus totius fundi, & ideo possum acquirere per partes. s. indiuisas: vt ā. de ser. l. pro parte ȷ. tito j. l. si quis duas. §. si quis partē. Vi.

† omnia

† pro parte

† vt pote

r Communis. Pro diuiso.

s Partem tuam. Quam pro indiuiso habes.

t Proprium. Scilicet, fundum. & repete, perd-disti.

u Ait. Scilicet, Aphricanus.

x In id tempus. Sic & contra; vt infra, de vsufruc. l. Tino cum.

y Meus. Totus. Accursius.

Ego & tu & Titius habebamus tria prædia. tuum erat superius: prædium Titij erat medium: prædium meū erat inferius. acquisiui seruitutē aquę ducendę ex agro tuo superiori per fundū Titij ad fundū meum, postea emi fundū tuum superiorem. nonne quæritur, si vendo prædium meū inferius, an seruitus quā habebā, sequatur emptorem? Et rū. quod sic. videbatur quod seruitus sit amissa, quia vtraq; prędia vnius facta fuerunt, sed dicit auctor huius legis, quod non est amissa, & probat hoc modo, quia ego ducere aquam nō potuissem, nisi prædium Titij, quod medium erat seruire deberet. sic ergo postquam acquisiui, non potest amitti seruitus nisi desinam ducere per fundū Titij.

Cum essent. Casus. §. per plurium. talia est, Ego habebam fundum meum in quadam valle, & iuxta meum habebas tuum magis superius, & Titius etiam habebat suum magis superius, quā tuus esset.

acquisiui

munes, Titianus & Seianus: & in diuisione a conuenisset, vt mihi Titianus. tibi Seianus cederet, inuicé partes eorũ tradidimus. & in tradendo dictum est, vt alteri per alterum aquam ducere liceret. rectè esse seruitutem impositam ait: maximè b si pacto stipulatio subdita sit.

Qui habet seruitutem aquæductus, non potest cõcedere haustum aqua ex riuo: nisi hoc pepigerit cum domino fundi seruientis. Bart.

Per plurium f prędia aquam duci c quoquo modo d imposita seruitute, nisi pactũ vel stipulatio de hoc e etiã subsecuta est: neq; eorum f cuiuis, neq; alij vicino poteris haustum ex riuo cedere. f Pacto eñ vel stipulatione interuenientibus & hoc concedi solet: g quamuis nullum prædium ipsum sibi seruire: neq; seruitutis fructus constitui potest.

Vnum ex sociis non potest fundum communem seruum facere, nec ei libertatem acquirere à socio vel extraneo. hoc dicit, Primò ponit vnum dictum. Secundo vnam illationem. Tertiò respondet cuidã argumento contrario. Secunda ibi, Et ideo. Tertia ibi, Quamuis. Bart.

Papinianus lib. vij. Quæstionum. XXXIIII.

VNus ex socijs fundi communis, permittendo h ius esse ire agere, nihil agit. i Et ideo si duo prædia, quæ mutuò seruiebant, inter eosdem fuerint communicata, quoniam seruitutes pro parte f retineri placet: k ab altero seruitus alteri remitti non potest. Quamuis enim vnusquisq; sociorum solus sit, cui seruit debe-

---

acquisiui seruit. aquæ ducendæ per omnia illa prædia ad fundum meum postea volo cõcedere, an possim, quæritur: Et distinguitur, quia multum refert, aut ab initio, id est tempore constituto seruit, actum fuit vt mihi alij cõcedere liceret: & concedere potero. aut nõ fuit actũ, & non possum. facit ad hunc § s. eo. l. ex meo. Viuia.

a In diuisione. Repete, & cũ, &c.

b Maxime. Nam idẽ si stipulatio nõ fit: vt s. de pact. l. in traditionibus.

c Duci. Si habes ducis, planum est: vt dicit lo. si duci. q. d. imposita hac seruitute, aquam duci.

d Quoquo mõ. Siue in vltima volũtate: siue inter viuos.

e De hoc. s. vt liceat cedere alij. Ac.

f Neq; eorum. Id est, alicui eorũ, per quorum prædia aquam ducis.

Soler. Nã. ex vi pacti hoc fieri posse: vt hic, & j. de riuis. l. Labeo. in fin. Sed duplici ratione videtur contra. Prima: quia si cedo illi per cuius prædium aquam duco, in id quod mihi seruiebat, seruiet sibi: qđ est absurdũ: vt subijcit: cum nec etiam suo dño possit seruire vel alteri rei eiusdem dño, nedũ sibi ipsi: vt s. si vsusfr. pet. l. vti. Secunda, quia in seruitute mea constituo alij seruitutem, qđ esse nõ potest, vt hic subijcit: & j. de vsufru. leg. l. j. quæ est contra. Solu. ad vtrunq;: quia hic nec ipsum sibi seruiet: nec erit seruitus seruitutis: sed prædium in quo aqua nascebatur, hanc seruitutem præstabit: quam ego possum constituere, licet non sim dominus: quia scio domini voluntatem: vnde dominus facere videtur: vt s. de public. l. si quis prohibuit. Pacto autem non apposito non potero hoc facere, nisi postquam agrũ meum fuerit aqua ingressa: vt j. de aqua quotidi. & æstiu. l. j. § illud. Et no. arg. qđ possum facere procuratorem ad faciendum procuratorem. Accur.

VNus. CASVS Plures sunt dñi vnius fundi, vnus eorum nõ potest seruit. imponere fundo cõmuni. & ideo nec remittere ei debitam: vt in hoc exẽplo. Habeo meũ prędiũ proprium: tuũ mihi seruit. puta in via, meũ: tibi seruit, vt in aquæductu. postea coicamus: ego tibi meũ: & tu mihi tuũ. quęritur an seruitus remittat hincinde: Et dicit qđ non. nã seruitus quæ debebat tuo fundo ad meũ primũ, remanet ei debita, etiam postquã cõmunicasti mihi tuũ: licet in parte seruitus fiat mea, & sic videatur extingui: quia sic vnus sociorum remitteret. qđ esse nõ potest.

Si fons. Ex fonte qui erat in fundo tuo, aquæductum habebam, qui fons fuit postea desiccatus, vnde iteri per x. vel xx. an. qđ vsus non fui prædictis seruitute si postea redeat ad venam suã ille fons, & aqua ibi sit: tum in integrũ restituendus, vt ipsum vtar,

& hoc dicit cum l. seq. quæ continuatur.

h Permittendo. Vicino. Accursius.

i Nihil agit. Vt s. de ser. l. ij. nisi alij post cedant. vt supra eo. l. per fundum. sed secus in personali seruitute, quæ ab vno cedi potest: vt supra vsufr. quemadmo. ca. l. antepe.

k Placet. Si enim tu mihi tuũ, & ego tibi meum communicauimus, seruitutes retinentur, quæ inuicem debebant: siue eodem tempore hanc cõmunicationẽ faciamus, vt hic, siue diuersis tẽporibus: vt s. tit. j. l. si quis ædes. § fina. Sed an insolidũ, an vero pro parte retinentur, pro qua remanet dñs prædij cui seruiunt? Quidã dicit insolidum: & hanc literam sic legunt, quoniam seruitutes retineri placet. s. insolidũ, per partes. s. fundi. q. d. occasiõe partis fundi totaliter seruitus retinetur. Arg. pro eis j. de in diem ad dic. l. qđ si vnn. § fi. Sed tu dic pro parte tantum retineri, vt hic dicit. & aperte habes s. de ser. l. vtes pomnm. § j. Si autem quæris, cur nõ possit seruit remitti: vt hic subijcit: cũ pro parte tantũ indiuisis debeatur? Respon. ipsa lex: quia non potest vnus solus imponere: vt in princ. huius legis, vnde sequitur qđ nec liberare. nam quę sunt necessaria in acquirenda seruitute. & in ea amittenda: vt supra eod. Tertia est & alia ratio naturalis: quia licet pro parte tua quam habes in prædio dominanti, debeatur: verum est tamen cõmuni prædio deberi, & ideo quia vel mihi soli posset totus fundus adiudicari: sicq; ad me transiret seruitus, si prius prędium meum alienassem, dicitur seruitutẽ nõ posse remitti habito respectu ad id qđ fieri potest: vt s. de iurisdi. om. iud. l. si item. § fi. & facit s. ti. j. l. si quis ędes. & j. tit. j. l. quicquid. Sed opponitur, quare extinguitur qñ prius erat cõmunis fundus cui seruiebatur: & postea seruiens emitur in commune: vt s. eo. l. si communi. quæ est cõtra. & non est, hic quando ambo simul cõmunicantur? Resp. secundum quosdam: quia ibi cęperat par ius esse vtrisq;: quia & prior erat communis, & seruiens factus est cõmunis: hic aũt neuter erat communis, & in vtroq; erat seruitus ideoq; retinetur in vtroque. Vel dici potest qđ facilius in retento prædio seruiente retinetur seruitus quã in acquisito. Tu dic differentiã esse inter redemptionem, vt ibi: & communicationem, vt hic. nam in redemptione vendens & emens loco vnius habentur: vt j. de contrah. empt. l. dolia. § cum qui. & plures ementes loco vnius sunt: vt j. de condi. & demonst. l. cui fundus. vnde sicut vno redimente fundum sibi seruientem, extinguitur seruitus: vt supra tit j. l. si quis ædes. in prin. ita hic, sed hoc nõ potest dici in communicatione,

Ludo. Ro. in suis sin. sin. cccclxix. ibi me miniit de isto tex. & allegat eũ pro sin. tamẽ si subtiliter videatur, non vult id ad quod ponderat per Lud. Ro. vide quæ dicuntur hic in nouis interpret. Bol. Concedere.

Per partes.

municatione, vt vice vnius fungantur. quis enim ille est cuius vice illi ambo fungantur? verum est tamen hunc pro parte vice alterius & econtra fungi ratione communicationis. Accur.

a Debetur. Quasi dicat, huic pro sua parte.

b Prædio. Communi.

c Statutum tempus. Ad amittendam seruitutem.

d Quæritur. Et soluitur statim. leg. sequen.

e ET Attilicin⁹. Rescripsisse. ad quæstionem supra, proxi. factam, dando etiam exemplum de facto. Acc.

f Quod. Id est, quia. Accur.

g Exaruisset. Id est, desiccatus fuisset. Accur.

h Cum primum. Id est, quando. sic ℑ. de minorib. l. fi.

i Restitui. Non ipso iure. ℑ. quemadmo. seruit. amitta. l. si locus. & l. e. si quis alia. sed ex illa generali clausula supra, ex quibus causa maiores. l. j. § fi. & sic amittitur, licet restituatur. Sed videtur amitti, cum ea vti non potuerunt: vt C. de anna. excepcio. l. j. §. fin. cum contra de fide tantum præscriptio ner sint inductę. vt in eo. titu. l. pen. in fi. quæ similiter est contra. hic autem non fuit desec. Sol. aliud in præscriptione seruitutum quã in possessione rerũ corporalium in quibus exigitur bona fides & titulus: & possessionẽ ab alio detentã, & à se neglectam: sed in his incorporalibus sufficit, quod non petijt seruitutẽ, & sic non fuit ea vsus vsq; ad x. ann. vt infra quemad. seru. amit. l. si partem. § pe nundum. item not. hic ꝙ restituta re in pristinum statũ, & pristina iura restituenda sunt: vt supra de rerum diui. l. in tantum. & infra si ser. vin. l. & si forte. §. etiam. & l. sicuti. §. distant. & supra titu. j. l. eum & ℑ. de iol. l. qui res. §. aream. in fi. ibi, diuersum dicemus, &c. & ℑ. quibus modis pign. vel hypo. solu. l. voluntate. & ℑ. quemadmodum ser. amit. l. si locus.

† P. F. sed prædia debentur.

† pro parte

† P. F. constitutum.

† Sutrina

† trimum ...

...tur a tamen quoniam non personæ, † sed prędio b debetur neq; adquiri libertas, neq; seruitus remitti per partẽ † poterit.

Qui non vtitur iusta impedimento congruo tempore, seruitutem amittit. sed ei restituitur ex clausula generali.

Si fons exaruerit, ex quo ductũ aquæ habeo isq; post statutum † tempus c ad suas venas redierit: an aquæductus amissus erit, quæritur. d

Paulus libr. xv. ad Plautium. XXXV.

ET Attilicinus ait, Cæsarem Statilio Tauro rescripsisse e in hæc verba: Hi qui ex fundo Sutrino aquã ducere soliti sunt, adierunt me: proposueruntq; aquã qua per aliquot annos vsi sũt, ex fonte, qui est in fundo Sutrino, † ducere nõ potuisse, ꝙ f fons exaruisset: g & postea ex eo fonte aquam fluere cępisset petierũtque à me, vt quod ius nõ negligẽtia, aut culpa sua amiserant, sed quia ducere nõ poterãt, his restituerẽ. Quorũ mihi postulatio cum non iniqua visa sit, succurrendũ his putaui. itaq; qđ ius habuerunt tunc cùm primùm, † h ea aqua ad eos puenire non potuit, id eis restitui i placet.

Stipulatio pœnalis ad personam relata, non facit præsumi seruitutem personalem impositam: Bart.

Idẽ li ij. Resp. XXXVI.

CVm fundo, quem ex duobus retinuit k venditor aquę ducendæ seruitus imposita sit: empto pdio quęsita seruitus, distractũ l denuo prędiũ † sequitur. Nec ad rẽ pertinet, ꝙ stipulatio, qua pœnã promitti placuit, ad personã emptoris (si fortè ei frui nõ licuisset) relata est. m.

Ex indeterminata concessione respectu fundi dominantis præsumitur cõcessio personalis.

Idem libro iij. Responsorum. XXXVII.

ΛΟύκιος Τίτιος Γαΐῳ Σηΐῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. Ὕδατος τοῦ ῥέοντος εἰς τὴν κρήνην τὴν κατασκευασθεῖσαν ἐν Ἰσθμῷ ὑπὸ τοῦ πατρός μου, δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δάκτυλον εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ Ἰσθμῷ, ἢ ὅπου δ᾽ ἂν βέλῃ.

LVcius Titius Caio Seio fratri salutem Aquæ fluẽtis in fontem constructũ in Isthmo n a patre meo, trado & dõno tibi digitum o in domum tuam, quę in Isthmo est, aut vbicunq; p vis. Quæritur an ex hac scriptura q vsus aquæ etiam ad hæredes Caij Seij pertineat? Paulus respondit, vsum r aquæ personalem ad heredem Seij quasi vsuarii transmitti non oportere.

CVm fundo. CASVS. Habebam prædia: vnũ tibi vendidi, & constitui tibi seruitutem aquæducendæ per retentum. certe recte seruitus cõstituta est vnde postea Titio vendis prædium quòd tibi vendidi, sequitur Titium emptorem seruitus. Nec obstat, quod tibi soli pœnam promisi, si facerem cõtra seruitutem impositã. Viuianus.

k Retinuit. Nam cum duos haberet fundos. & vnũ venderet, dixit vt retentus alienato seruiret.

l Distractum. Ab eo, qui emit.

m Relata est. Hoc faciebat quęstionẽ: nam quia pœnę stipulatio interposita erat in persona emptoris primi, videbatur seruitus personalis: & ideo non transire debere ad secundum emptorem: vt ℑ. leg. proxi. quæ est contra. Sed tamen non est ita: quia mens fuit, vt prædio quęreretur, quæ in pactis inspicitur: vt supra de pact. l. intelligentiam. §. vtrum. & facit ℑ. de probat. l. si pactum.

† Distracto denuo prædio.

L Vcius. CASVS. Si concedo tibi ducere istam aquã de fonte meo quãtum potest per riuum duci vel exire: ista seruitus est personalis. & ideo ad hæredes tuos nõ transmittitur. & hoc dicit cum l. sequen. quę continuatur. & dic vt in ea, & in apparatu seq.

n In Isthmo. Id est terra quæ est inter duo maria. Azo.

o Digitum. † Id est, quantum fluit per digitum statuæ vel imaginis per cuius foramen stillataque. quandoque enim per rostrum: quandoque per digitum fluit.

p Vbicunque. Ex hoc apparet, quòd est personale ius: quia non alicuius prædij contemplatione fuit tradita. & sic non est contra supra l. proxi. quia ibi ad certum prædium constituebatur. Accur.

q Scriptura. Supradicta Græca, quæ est translata in Latinum.

r Vsum. Id est, potestatem. Accur.

† Digitus hoc loco fistulã digitariam, significat aut etiam vnciariã: seu modulum aquarium, cuius diametros digitalis est. B. hic.

Flumine.

A flumine quod transitur pōte vel vado, potest incipere seruitus via: secus si pontonibus vel nauiculis transeatur: licet tale flumen seruitutē itineris altas cæptam non interrumpit. Bar.

Idem libro primo Manualium. XXXVIII.

FLumine[i] [a] interueniente, via constitui pōt, si aut vado[b] trāsiri potest, aut pontē habet. diuersum, si pōtonibus traijciat. hæc ita,[d] † si ꝓpe vni[e] ꝑdia flumen currat: alioquin si tua ꝑdia mihi[f] vicina sint, deinde flumen, deinde Titij prædia, demum † via publica in quā mihi iter adquiri volo: dispiciam[*] ne[g] nihil vetet, à te mihi dari viā vsq; ad flumē deinde à Titio vsque ad viā publicam[h] sed [&] videamus, num, & si tu eorum prædiorum dominus sis, quę trās flumē[i] intra viā publicā sint, idē iuris[k] sit: [l] quia via consummari solet vel ciuitate tenus, † vel vsq; ad viā publicā, vel vsq; ad flumen, in quo pontonibus traijciatur,[m] vel vsq; ad ꝓpriū[n] aliud[o] eiusdē dñi ꝑdiū. Quod si est:[n] nō vr̄ interrūpi seruitus, q̄uis inter eiusdē domini prędia flumē publicum intercedat,

TITVLVS IIII.

COMMVNIA prædiorum tam vrbanorum. quam rusticorum.

Hic ponitur, quæ dicantur ædificia rustica, & quæ vrbana. B.

Vlpianus libro secundo Institutionum. I.

AEdificia † vrbana quidē prędia appellamus. cęterū[p] etsi in villa[q] ædificia sint: ęquè seruitutes vrbanorū prædiorū cōstitui possunt. Ideo aūt hę seruitutes prædiorū appellant, quoniā sine prædijs constitui nō possunt,[r] Nemo enim pōt seruitutem

COMMVNIA PRÆDIORVM TAM vrbanorum quam rusticorum.

Postquam specialia serui. vrbanorum & rusticorum dixit, nunc dicit quæ sunt communia. sic facit C. communia vtri. iudi. Sed in quo differt hic tractatus ab illo supra, de ser? Respon. ibi magis intendit aliqua regulariter decere: hic autem in casibus quibusdam communionem designare.

AEdificia. CASVS. Prædiorum alia sunt vrbana, & alia rustica. vrbana sunt oīa ædificia habitādi causa facta, siue in vrbe, siue in agris sint. Secūdò dicit quod nullus pōt acquirere seruit. nisi q habet proximum prędium. Item nullus concedere pōt nisi habeat prædium. de quo dic, vt in appa. Accur.

a FLumine. Pone casum vt distinguas: aut mihi constituis seruitutē in prædio, quod habes vltra flumen; per quod volo ad ecclesiam forte ire. quo casu potest fieri, si flumen in quo quasi incipit seruitus, transeatur.

b Vado. i. per gradꝰ quosdā lapideos; siue ponte, scilicet lapideo vel ligneo. Viuianus.

c Si pōtonibus. i. id est lignis vel nauiculis traijciatur; si autem ea hæc, & ex illa prædium habeas; vel ex hac tantum, sed ex illa habet alius, tunc quocunq; modo flumē transeatur etiā pontonibus, potest constitui seruitus; & secundum hoc prosequere literam vsq; in fine. Alij dicunt ꝙ hæc distinctio quæ fit in princip. transeat vado sine ponte, an vero pontonibus, tollitur in fin. leg. ibi, quòd si est. &c. & secundū hoc legitur suspensiue litera vsque ibi & quod dicit si propter vnius, id est iurata; sed secundum quod prius exposui placet.

d Hæc ita. id est, viam constitui nō posse, si pontonibꝰ traijciatur.

e Si ꝓpter vnius id est iuxta vnius pręedia; puta ab vna parte tantum, non vtraque. hoc enim statim ponetur. & hoc secundum primum modum ponendi casum vel secundum alium dices, hoc ita scilicet viam constitui posse indubitāter, si ꝓpter vnius, idest inter vnius præ. &c. quia habeas ex vtraque parte tua prædia, ideo dixi indubitanter: quia etsi alterius sint ex altera parte, idem est vt infra statim subijcit.

f Mihi. id est prædio meo dominaturo, in quo coloni mei stare nolunt nisi acquiram eis viam ad ecclesiam vel ciuitatem.

g Ne. id est an.

h Ad viam publicam. Et certe non est vetandum quia a pluribus ita constitui possit. Accur.

i Trans flumen. id est vltra.

k Idem iuris. vt via constitui possit. Et respo. quod sic, vt in fine soluitur, vbi dicit, quod si est, &c. & cōtinua hic bene dixi quod ad viā publicā mihi seruitutem quærebam: vt s̄. prox i. nam vltra non est opus viam extendi: quia finitur eo loco, quo incipit via publica vel ciuitas: vt subijcit, & infra, de loc. & itl. publi. l. fin & ad vtranque expositionem conuenit: & hic tacitæ obiectioni respondit sic. &, caue, quia nō est hæc via seruitus prædialis.

l Sic. vt hoc casu possit constitui: licet pontonibus traijciatur; vel dic vt & hic non possit constitui, licet vado vel ponte possit transiri.

m Traijciatur. cū loquatur hic quando prius, quā perueniretur ad flumen, inceperat seruitus, quare finitur tunc traijciat pontonibus, vel alio modo? Res. non ob hoc dicit hoc, vt vltra constitui non possit; sed sic consueuit fieri; nam & publica via interueniente vltra potest constitui; vt supra, de serui. l. seruitutes. §. publico. & tamen hic dicit ibi finiri.

n Ad proprium. cui debet seruitus.

o Quod si est. scilicet vt prædia trās flumen sint eiusdē. & sic respondet tātum illi quæstioni, quæ fit ibi, sed videamus, &c. & quod subijcit, quamuis, sic construe; quamuis flumen publicū intercedat inter ꝑdi. &c. & quod flumen transeatur vado vel pontonibus vel quocunque modo. hoc secundum primum casum. & quod dicit quamuis &c. ergo multo magis non interrumpitur, si prędia sunt diuersorum. secundum alium dic quod si est, &c. & corrigit distinctionem in prin. l. factā Sed secundum secundā positionē sunt duo casus tantum: quia deest primus de prima positione: secundum primam sunt tres.

p Cæterum. id est certe.

q Villa. Vt C. de præd. mi. l si prædiū. Sed oppone j. tit. j. l. ij Sol. ibi gratia fructuum: hic habitandi.

r Nō possunt. vt hic, & inst. e. §. ideo, & j. e. l. si qs duas.

Vadū fundū fluminis esse qd ꝑꝑ aquæ breuitatē pedibꝰ trāsiri pōt: vnde & vado si flumina dicunt, q pluribus in locis pedibus transmittuntur.

s Pōtones naues sunt quibus in traijciēdis amnibꝰ, loco pontiū vtimur: a quibus sic nuncupati sunt. Cæsar in comē. ait, pōtones gallis crebros esse. Ber. bru.

† Al. addi. *publico.*

† P. F. ꝑ *vnius prædia* &c.

† P. F. *deinde.*

† *Vsque ad ciuitatem.*

† Vel *aliud*

† Possumꝰ hic nos vnā regulā ex fine tex. neminem posse seruitutē acquirere, vel cōstruere aut imponere, nisi sit dominus etiam vt volunt doc. hic in solidū. concor. tex. & ibi Angel. in §. iō autem. insti. de seruit.

duas.§.j.& hoc intellige quantum ad præſentē exiſtentiam vt ſint: promitti tamen poſſunt vt ſint debitæ per ſtipulationem vel pactum etiam ab eo. & ei qui non habet prædium.& ſic loquuntur contraria: vt infra famil.erciſc.l.hæredes.§.an ea. & ſupra tit.j.l. Labeo.& ie. ſeruitutes.§.futuro & infra de eu.i fundum. §. ſi per alienū, quæ ſint contra

adquirere vel vrbani vel ruſtici prædij, niſi qui prædium habet..[nec quiſquam debere, niſi qui habet prædium.] [a]

Ius hauriendi vel ducendi aquam ex flumine per caſtellū non eſt ſeruitus proprie: ſed in hoc iure quis tanquam in ſeruitute defendetur.Bar.

Idem libro xvij. ad edictum. II.

DE aqua [b] per rotā tollenda ex flumine vel aurienda, vel ſi quis ſeruitutem caſtello [†] impoſuerit: quidā dubitauerūt, ne [c] hæ ſeruitutes non eſſent. Sed reſcripto Imperatoris Antonini ad Tullianū adijcitur: licet ſeruitus iure non valuit, ſi tamen hac lege cōparauit, [d] ſeu alio quocunque legitimo modo ſibi hoc ius adquiſiuit: tuendum eſſe eum, qui hoc ius poſſedit. [†] [e]

Caius libr.vij.ad edictū prouinciale. III.

DVorū prædiorū [f] dominus ſi alterū ea lege tibi dederit, vt id prædiū, quod datur ſeruiat ei, quod ipſe retinet vel cōtrà: iure impoſita ſeruitus intelligitur. [g]

[a] Habet prædium vel quaſi habet: vt ſeruus filiusfamil. tutor, curator, adminiſtratores eccleſiarum vel vniuerſitatum, & qui habet ius inferendi ad ſepulchrum: vt in ſti.de ſtip. ſer.l.ſed §. ſed tum factum. & infra ti.j.§.ſepulchra. & ſupra, de ſer.l.non dubito.

[b] DE aqua Pone caſum in flumine publico vel caſtello publico ex quibus ſeruitus iure nō valet. cum ſint publica: vt infra de aqua quotid. & æſt.l.j.§.antepe. qualiter ergo defenditur priuato concedente; cum ſolus princeps poſſit concedere: vt dicto.§. dicitur? Reſpo.non defenditur niſi contra cedentem; vt ſ. tit.j.l. per fundum & ī.eo l.venditor. & ſecundū hoc tuebimur eum tam actione quam exceptione: vt in fin.huius legis, & infra, de aq ret. domi.l. ſtatuas. Vel pone ſecundo caſum in flumine & caſtello priuato : quia qui ceſſit, non tradidit per patientiam, ſed eo ſciente accepit: vt infra,ti.j.l.ſi a te emero.ſed hic contra omnes defenditur tam per actionem, quam per exceptionem. Vel tertio dic in flumine & caſtello priuato, ſed non perenni: vt ſ.ti. ij.l foramen.§.omnes.& ideo tenet ex æquitate & tuitione prætoris: ſicut & alias aliquid de iure non valet ſed æquitate prætoris ſic: vt ī.quod fal.tut. auth. l.j & pe. vel dic ideo iure non valet, quia non cohæret ſolo tota & dic quod aqua trahebatur ab inferiori parte ad ſuperiora. Accu.

[†] Caſtellū qd hic ſignificet vide But. annot. ad l.fundi.ff. de actio. empt.

[†] Poſſidet

[c] Ne.i.pro an.

[d] Comparauit ſcilicet ſeruitutem, vt poſſit vti prędictis modis.

[e] Poſſedit. id eſt quaſi poſſedit nam vere non poſſidentur huiuſmodi ſeruitutes: vt dixi ſupra, de ſeruit.l.ſeruitutes. Accur.

[f] DVorum. CASVS. Habebam duo prædia: vnū vendidi eo pacto vt ſeruiat: retēta valet ſeruitus.Viuianus.

[f] Duorum prædiorum.concordat ſupra eo.l.ſi quis duas.& ſupra tit.ij.l.& qui.

Poſt monumentum conſtructum nō poteſt limitare mēſura vel numerus ſepeliendorū.Bar.

Iabolenus libro decimo ex Caſsio. IIII.

CAuerint ad certā altitudinē monumētū ædificet, non poteſt: q̃a id, quod humani iuris eſſe deſijt: ſeruitutem non recipit: [h] ſicut ne illa quidem ſeruitus conſiſtere poteſt, vt certus numerus hominum in loco [i] vno humetur.

In contractibus eſt locus iuri non decreſcendi.Bar.

Idem lib.ij.ἐπιστολῶν. V.

PRoprium ſolum vēdēdo, [†] an ſeruitutē talem iniūgere poſsim, vt mihi & vicino ſeruiat. Similiter ſi cōmune ſolum vēdo, vt mihi & ſocio ſeruiat, an conſequi poſsim? Reſpōdi. [k] ſeruitutē excipere, [†] [l] niſi ſibi nemo pōt. Adiectio itaque vicini pro ſupuacuo habēda eſt: ita vt tota ſeruitus ad eum, [†] q̃ exceperit, pertineat. [m] Solum autē commune vendendo, vt mihi & ſocio ſeruiat, efficere non poſſum: quia p vnū ſociū [n] cōmuni ſolo ſeruitus adquiri nō poteſt. [o]

CAueri. CASVS. Si conſtituas mihi talem ſeruitutem, vt non liceat tibi ſepulchrū altius exaltare: vel ſi conſtituas talem ſeruitutem, vt tantum certi homines ſepeliantur non valet vtroque caſu ſeruitus conſtituta. Viui.

[g] Monumentum monumentum dicitur locus purus ad ſepulchrum paratus: ſed ſepulchrum vbi eſt aliqua iam ſepultus: vt C.quæ res pign.oblig.poſſunt.l.ſi monumento . ſed hic improprie ponitur, ſcilicet monumentū pro ſepulchro, vt probatur ibi: quia id quod,&c.Sic improprie ponitur. C. de religionib l.ſi ſepulchrum.Accurſi.

Monumentum & ſepulchrum differunt

[h] Non recipit. recipit tamē ad ſe: vt infra,titu.j.l:prima §.primo.

[†] vendo. P.F.

[i] Loco. paciſci vero poteſt quis per ſtipulationem, vt locus profanus certum numerum perſonarum recipiat: vt ī.de relig.l. quod ſi locus.nec mirum q̃a priuatus eſt adhuc.

[†] P.F. recipere.

PRoprium. CASVS. Duo dicit.primum. Habebam duo prædia, vnum vendidi: & dixi quod ſeruiret meo retento prædio & etiam tuo. non valet talis ſeruitus quo ad te: ſed quo ad me bene valet: & mihi tota acquiritur. Secundo dicit, pone: ego & tu habebamus duo prædia communia: & vendidi vnum: & aliud retinui. an poſſim illi prædio retento communi acquirere ſeruit. per illud quod vendidi? Et reſpond. quod non. Viuianus.

[†] P.F. qui receperit.

[k] Reſpondi. Sol.hic eſt primæ quæſtionis.

[l] Excipere.alias recipere.& primo reſpon. primæ quæſtioni, ſecundo ſecundæ.

[m] Pertineat. ſic ī.de contrah.emp.l.ſundus. Sed hæc eſt ratio; quia alieno prædio,&c.vt ſ.i.j.ſed ibi eſt ratio, ne venditor grauetur.

[n] Socium.ergo duo erant prædia communia: vnū vendebatur, alterum retinebatur. quid ergo ſi ſuum tantum excipit de communi vendito? Reſpo.idem: quia non erat dominus totius venditi.

[o] Non poteſt. vt ſ.ti.j.l.ſi vnus.& ī.e.l.ſi quis duas §.duas aūt.fallit tū in caſu: vt ſ.ti.ij.l.ſed & ſi interte.ſed

re.sed ibi tempore fit, hic pacto fieri negatur. Item not. per hanc l. q adiectio socij vitiat stipulationem sed adiectio extranei pro superuacua habetur. Ac.

hoc simul tradam: vt hic secus si separatim: vt infra, eodem. l. si cum. duas.

socij adiectio stipulationem vitiat.

Si quis. C A s v s. Habebam duas domos. vnam vendebam eo pacto vt seruiret alteri, valet talis constitutio seruitutis. Secundo dicit quod non refert vicinæ sint ambæ. istæ. domus. s. vendita & retenta: vel non sint. Tertiò dicit quod idem est in rusticis prædijs: vt si habeo duo prędia & vnum vendo possum imponere seruitutem retento vt seruiat vendito, vel contra: vt supra eo. l. duorum. Quartò dicit, quod si habeo duas domos, & ambas vendo, non possum per pactum id facere, vt vna alij seruiat: ratio, qa neque, &c.

† Binas.

Si quis. Si aliено partem domus pro indiuiso, non possum ei acquirere seruit. nec etiam imponere. Si vendidi fundi partem pro diuiso: tunc bene possum imponere seruitu. venditæ vel retentæ. Secundo dicit quòd idē est in domo pro diuiso alienata, pariete medio interposito ad q facit ℑ. fi. reg. l. iiij. §. fi. in princ.

Item si. Si ego & Titius habebamus duas domos communes, & alteram vendidimus eo pacto vt seruiat retentæ: bene possumus, ac si ego solus haberē duas domos: & alteram venderē prædicto pacto supra eod. l. in prin. Secundo dicit, quod ego vnus ex dominis primo vendo partem, quam in vna habeo sub pacto prædicto. Secundo vendidit socius meus suam partem quam habet in prędicta domo eodem pacto, idem est, vt scilicet pactum seruit. valeat. Viuianus.

In tradendo potest quis facere, vt prædium quod traditur, seruiat ei, quod retinetur, vel econuerso. Bar.

Vlpianus libro xxvj. ad Sabinum. VI.

Si qs duas† ædes habeat, & alteras tradat: potest legem[a] traditioni dicere, vt vel istæ, quæ non traduntur, seruæ sint ijs, quæ traduntur: vel contrà, vt traditæ retentis ædibus seruiant. paruique refert, vicinæ sint ambæ ædes,[b] an non. Idem erit & in prædijs rusticis. nam & si quis duos fundos habet: alium alij potest seruum facere tradendo.[c]

Diuersas res simul tradendo diuersis: non potest quis inuicē seruas facere. Bar.

Duas autem ædes simul tradendo, non potest[d] efficere alteras alteri seruas: quia neq; adquirere alienis ædibus seruitutem, neque imponere potest.[e]

Tradendo partem pro diuiso potest vnam parti alterius seruam facere. Bar.

Si quis partē[f] ædium tradat, vel partē fundi: non potest seruitutē imponere: quia per partes[g] seruitus imponi nō potest, sed nec adquiri.[h] Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partē tradidit, potest pro diuiso alterutri seruitutē imponere:[i] quia non est pars fundi, sed fundus[k] Quod & in ædibus potest dici: si dominus pariete medio[l] ædificato, vnam domū in duas diuiserit: vt pleriq; faciunt nam & hic prò duabus domib⁹ accipi debet.[m]

Plures tradendo simul vel separatim: id efficere, possunt, quod vnus solus insolidum sit dominus: secus si pro parte dominus fuerit. Bar.

Item si duo homines binas ædes cōmunes habeamus: simul tradendo idē efficere[n] possumus, ac si ego, solus proprias binas ędes haberem. sed & si separatim tradiderimus idem fiet sic tamen vt nouissima traditio efficiat etiam prįcedētem traditionem[o] efficacē. Si tamen alteræ vnius propriæ sint ædes, alterę cōmunes: neutris[p] seruitutē vel adquirere vel † imponere me posse.

a Potest legem. Vt s. e. l. duorum. & supra, ti. ij. l. & qui duas. & supra. de vsufruct. l. Proculus.

b Ambæ ędes. dum tamen in conspectu sint, alias nō: vt s. ti. ij. l. si ædes. ij. & l. nemo. sed in rusticis. ēt si non sint in conspectu: vt ℑ. e. l. in tradendis. Acc.

c Tradendo. Diuersa sitaa.

d Non potest. Et est ratio quia non potest dici q̄d teneat impositio seruitutis postquam tradidit, vel ante: post non quia desijt esse dominus eius rei in qua imponere seruitutem voluit, & eius coi voluit acquirere. ante non: quia suæ rei ab alia re sua non potest seruitus deberi: vt infra, eodem. l. quicquid. &

e Potest. Vt dixi supra eo. l. j. Accur.

f Si quis partem. Quotam pro indiuiso.

g Per partes. Sed quotas: vt dixi. Accur.

h Sed nec acquiri. Vt supra, de seru. le. pro parte. & leg. vt pomum. in fi.

i Imponere. Vt supra, de serui. l. ad certam.

k Sed fundus. Nota quod fundus constituitur ad arbitriū patrisfamilias: vt hic, & infra de leg. j. l. quod in rerū. §. si quis post. & infra de verbo. signifi. l. recte. in fine. & le. locus. & ℑ. commu. di. l. communi diuidundo. §. j. Idemq; in domibus: si tamen paries medius ponatur: vt hic subijcit. Accur.

l Medio. Vt ℑ. fin. regund. l. iiij. §. pe.

m Accipi debet. Hius facto in domo diuidenda, quā fundo est opus. & hac occasione dic quod refert legetur vel promittatur homo vel domus vel fundus. primo tenet indistincte: qa certis finibus circunscribitur, qui mutari non possunt: vt ℑ. de leg. j. l. Mæuius. §. duobus. In tertio indistincte non tenet: quia derisorium, cū facile nullum possit constitui, vel quasi vnus digitus terræ. In domo distinguitur, an habeat testator domū & valet. an non: vt infra de lega. j. l. si domus. & not. hoc infra de iure dot. l. cum post. §. gener.

n Idem efficere: Vt quæramus seruitutem communi prædio, vel domui retentæ. Sed quomodo poterimus simul tradere? si enim dicas simul: eodem momento stare non potest: quia natura non permittit. vt s. de statu ho. l. Arethusa. & ℑ. de verbo obli. l. continuus. j. respon. Si dicas fieri simul etiam quod fit parum post traditionem. maximè inter traditionem vnius & alterius dici potest: argu. ℑ. si cer. pet. l. lecta. Sed sine scrupulo potest dici simul, quando tradit. ambo possessionem p visum; vt ℑ. de acqui. possess. le. quod meo. §. si per venditorem.

o Traditionem. id est, legem, siue pactum seruitutis in traditione appositum. alias primum pactū nō valet: vt supra. e. l. proxima. in fi.

p Neutris No. rem propriam communi non seruire, & econtra. sed contra. s. ti. j. l. si cōmuni. in f. Sol. ibi seruitus acquisita fuit ante, quam res esset communis,

† Sic in P. Fl. Haloā. scripsit, imponere non posse. Vide Ant. Aug. li. iiij. emē. ca. xvij.

Res ppria an communi seruire possit & econtra.

munis. quare licet postea fiat cōmunis, nihilominus retinetur. hic autem dicit a principio non posse imponi. quod verū est. Itē contra. s. de ser. vrb. præd. l. sed & si inter te & me. In prin. vbi etiam constitui dicit sed illud fit tempore, nō autem pacto vel vltima voluntate, vt hic Acc. excepta erat Titio constituta: vel creditor obligatus ad cōstituēdū. idē si neutrū eorū erat, sed poterat Titio constitui ex venditione facienda: vel alio modo cū vēditor domus exciperet seruitutē pro Titio. Acc.

l Hoc ita demum. i. adubitanter.

Si in venditione CASVS. Hæc l. quinque dicit. Primo vendo tibi, & dixi, quod si non vendebam causam liberam non teneor tradere liberā, imo possum eam facere seruam dupliciter idest vt mihi vel alij seruiat. Secundo dicit quod si dixi me excipere seruitutem pro Titio: non teneor, si Titio concessi, si autem alij cōcessi, teneor tibi ad interesse. Tertio dicit, quod si tibi domum vendidi: & cū tibi traderem eam: dixi quod debet seruire Titio, possum agere ex vendito, vt seruitus Titio cōstituatur. & hæc vera sunt, si eram Titio obligatus: vt quia Titio vendidi seruitutem, agam similiter ex vendito, vt seruitus constituatur. Quinto dicit: & hæc vera sunt, si eo animo seruitutē excepi, vt Titio debeatur. si autem timebam ne seruitus deberetur. Titio & ideo excepi: dicit quod ego venditor non possum ex vendito agere, vt seruitus constituatur.

Si aliquis dixerit rem vendi tam esse seruam simpliciter, potest quam vult seruitutem imponere: secus in respectu certæ personæ. Itē secus si hoc dixerit dubitans de seruitute iam constituta. Bar.

Pomponius libro viij ex Sabino. † VII.

SI in venditione a quis dixerit, seruas fore ædes, b quas vēdidit: necesse non habet liberas tradere. quare vel suis ędibus eas seruas facere potest, c vel vicino concedere seruitutem: scilicet, d ante traditionem. Planè si Titio seruas fore dixit: e si quidem Titio seruitutem concesserit, absolutū est, si verò alij f concesserit, g exempto tenebit. h A quo nō abhorret, quod Marcellus lib. sexto † Digestorum scribit, Si quis in tradendo dixerit fundū Titio seruire: cùm ei nō seruiret, esset autem obligatus venditor Titio ad seruitutem præstandam: an agere posit i ex vendito, vt emptor seruitutem imponi patiatur prædio, quod mercatus est? magisque puta permittendum agere. Idemque ait, † & vt posit venditor Titio seruitutem veudere, æque agere k permittendum. Hoc ita demum, l † si excipiendæ seruitutis gratia id in traditione expressum est. Cæterum, si quis (inquit) veritus m ne seruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit; non erit ex vendito actio, si nullā seruitutē promisit. n

Qui vult seruitutem excipere debet tam certam excipere.

Paulus libro quinto ad Sabinum. VIII.

IN tradendis vnis o ædibus ab eo, qui binas habet, p species seruitutis q exprimenda est: ne si generaliter seruire dictum erit: aut nihil valeat (quia incertum est, quæ seruitus excepta sit) aut omnis seruitus imponi debeat. r

Domus vel prædium mediū non impedit seruitutem constitui, si postea per medium acquiratur, & si per medium desinit seruitus nō extinguitur, sed interpellatur. Bar.

a Si in venditione. Alias scipit hic lex: & alias. §.

b Ædes. Id est, dixit se nolle liberas prestare.

c Facere potest. Post traditionem, nō ante. Sed nō ne fuit hic pactum obscurum, sed dic vt j. l. proxi.

d Scilicet. Proximum tantum restringit.

e Dixit. i. dixit se velle seruitutem Titio excipere.

f Si vero alij. Puta Mæuio.

g Concesserit. Ante traditionem.

h Tenebitur. Ad interesse. sic j. de act. emp. l. qui per collusionem. forte enim grauiore seruitute onerares Mæuius, quam Titius: vt quia suus fundus magis indiget seruitute. Ob aliud. n. non videtur agi posse: vt j. de ac. emp. l fundū. & j. de euic. l. mino §. si. A.

i Possit. Maxime. Azo. nam si non potest Titio vēdere: vt quia non habeat prædium sibi proximum, tamen sibi poterit retinere: vt d. l. j. de ac. emp. l. fundum. vel ibi in vsufr. Acc.

k Agere. Cōtra emptorē. q. d. sicut potest retinere sic traditam repetere cōdictione vel actione ex vendito: vt s. tit. ij. l. si binarum. vel dic quod dixit s. si seruitus

m Veritus. Id est, timens. & not. causam verborum, & mētē cōtrahentiū inspiciēdam, & nō tantum verborum significationem.

n Promisit. Scilicet, Titio.

IN tradendis. CASVS. Habebam duas domos. vendidi vnam de duabus hoc pacto vt vendita seruiret retentæ debeo exprimere, quæ seruitus retineatur alias nulla videtur imponi, vel omnes vel nil valeat quod actum est.

Interpositis. Sex dicit. Primo, quod vna domus potest alteri seruire in seruit. altius non tollēdi, etiam si quædā domus sit i medio quæ non seruiat. Secundo habeo prædium, & ibi iuxta domū Titij est prędium Seij, per quod volo quærere seruitutem itineris ad meū prædiū, licet Titij domus sit in medio, possum. & ita demū valeat ea constitutio seruitutis, si mediæ domui fuerit seruitus imposita. Tertio dicit idem, si rusticū sit prædiū Titij, quod est in medio. Quarto habeo tria prædia continua prædium primum, medium, extremum. vendo tibi: vel tradidi tibi venditione extremum. bene possum vēdito tradito Iponere seruitutē vt seruiat retentis: vel cōtra vt retenta seruiant tradito. Quinto adijcit hoc esse verum vt traditum possim facere seruum retento mihi proximo. quia medium prędiū quod est meū, nō impedit seruitutē. Sexto sequit quod si alieno vltimū. i. mihi proximū, cui acq sita fuit seruitus, cessat seruitus: quia mediū ei non seruitu. vel si medium vendo, idem erit. quia medium iam venditum mihi non seruit, donec medio imponatur. Viu.

o Vnis. Alias binis: & alias vnis Accur.

p Habet. i. retinet. si habes s. binis. & sic dices, quod quatuor domos habet. si aūt habes vnis, proprie stat verbum habet: & sic dices, quod habet duas domos.

q Species seruitutis. quā velit retētæ domui quærere, siue altius non tollendi, siue, tigni, vel similis.

r Debeat. Sed quid erit horū, quādo non fuit specificata aliquidam quod sit nulla. probant hoc arg. j. de test. tute. l. duo. & j. de ma. test. l. cum ex pluribus. & j. de acquir.

† In P.F. hoc loco nō est initium capitis, sed est θεμάτιον cap. præcedentis.

† In P.F. add. scripsi.

† iij.

Contrahētiū mens inspiciēda est.

† P.F. & si posit, &c.

† P.F. si retcipienda.

acqui.hær.l.si quis mihi.§.sed vtrum. & de iure fisc. l.ita fidei.in fi.& ?.ad legem Cor.de fal.l. diuus.§.j. & §.nec generaliter. & ?.de procur. l. Pomponius. Quidam hoc quod omnis videtur excepta, scilicet habilia probatur. C.de an.excep.l.fin. & ?.pro soc.l. actione.§.renunciare.& in hanc partē inclino: vt ?.l.proxi.in prin. Nec obstat q posset dici, quòd sit obscura, & ideo contra venditorem interpretādū: quia illud quādo aliquid remanet: hic autē nil remaneret: vt arg.?.de reb.dub.l. quoties. & hoc qn̄ fuit sic dictum, eas seruire, vel seruas fore. Sed quid si in numero singulari fuit dictum seruitutem debere? videtur q̄ nulla sit excepta: vt ar.?.de li.& posth.l.ij. maxime quia libertas fauorabilis est: vt infra, de regu.iur.l.libertas. & l. quoties dubia. sed dico contra, ne res pereat: vt dixi supra, per.l.de rebus dubijs.l.quoties. Accur.

Interpositis quoq; alienis ædibus seruitus imponi potest, [a] veluti vt altius tollere vel nō tollere: vel etiam si iter debeatur, vt ita conualescat, si medijs ædibus [b] seruitus postea imposita fuerit: sicuti per pluriū prædia seruitus imponi etiam diuersis temporibus potest. Quanquam dici potest, si tria prædia cōtinua habeam, & extremū tibi tradam: vel, tuo, [c] vel meis [d] prædijs seruitutem adquiri posse. Si verò extremo, quod retineam [e] (quia & mediū meum sit) seruitutem consistere. Sed si rursus aut id, cui adquisita sit seruitus, aut medium alienauero: interpellari [f] ea, donec medio prædio seruitus imponatur. [g]

Si duobus eodem momento diuersarum rerum fiat traditio, non valet seruitus alteri imposita: secus si separatim traditur. Bart.

Pomp.li.viij.ad Sa. IX.

SI cùm duas haberē insulas, duobus eodem momento [h] tradidero: videndum est, an seruitus alterutris imposita valeat: quia [i] alienis quidem ædibus nec imponi, nec adquiri seruitus potest. Sed ante traditionem peractā: [k] quis magis adquirit, vel imponit is, qui tradidit, ideoq; valebit seruitus.

Vendita hæreditate seruitutis confusæ actione debent restitui. Bart.

Idem lib.x.ad Sab. X.

SI ei, cuius prædium mihi seruiebat, hæres extiti, & eam [t] tibi hæreditatē vendidi: restitui in pristinum statū seruitus debet: quia id agitur, [l] vt quasi tu hæres videaris extitisse.

Venditor rei vendita debet nominatim seruitutem imponere, nec valet exceptio generalis. Bart.

Vlpianus libro decimo ad Sabinum. XI.

QVicquid venditor seruitutis nomine

[a] Imponi potest. hic not. duas regulas. Prima in vrbanis seruitutibus medium prædiū quod non seruit, nō impedit seruitutem: vt hic, & infra tit. j.l. & ideo.& l.& si forte & ?.eod.l si quis duas.§.parit. & supra, tit.ij.l. si ædes. ij.& l.nemo. Secunda est, in prædijs rusticis medium prædium quod nō seruit impedit seruitutem: vt hic subijcit: vt ita demum conualescat, scilicet iter. nam ad rusticam tantum refertur: vt supra, de ser.ru.præ.l. qui sella.§ fin. nec mireris si rustica seruitus debetur per prædium vrbanum: quia hoc esse potest vt ?.eo. l.iter sicut si aliud rusticū esset in medio, quod serui ret: vt hic subijcit. Alij dicunt quod tam in rusticis, quam in vrbanis habet locum hæc regula, vt mediū prædium impediat, & secundum hoc hanc literam, vt ita, &c. referunt ad vtranque seruitutem. & omnia iura quæ dicunt, quod in remota domo potest constitui seruitus, intelligunt quādo etiam medium seruit, quod non placet: vt infra tit.j.l. & si forte. vel etiam loquitur hic in seruitute rustica.

Seruit[9] rustica quandoque per prædium vrbanum debetur.

[b] Ædibus. ergo & circumcirca erat ædes. sed tu dic in medijs.i. in ædibus quæ mediæ inter duo prædia erant. Vel dic quod erant ædes gratia rusticorum.

[c] Vel tuo. id est, quod tibi trado.

[d] Meis.i. retentis ambobus: vt differat à sequenti.

[e] Quod retineam. scilicet seruitutem excipiam, & non medio. tamen non impedit, vt dicit: quia per eum ibi non iure seruitutis, sed quia meum est: vt ?. quemadmo.ser.amit.l.si cum seruitus.

[f] Interpellari. sed non finiri: vt ?.tit.j.l. tria. & est ratio: quia si alienaui medium, remanet mihi seruitus in extremo. qua tamen vti non possum: quia medium prædium quod est alterius, impedit: & contra si alienaui mihi proximum, emptor qui habet à me, non poterit vti per medium q non est suum nec sibi seruitutē debet. sed nonne transit vel medium vel mihi proximum cū sua causa: vt ?.tit.j.l.via §. si fundus. ergo vt prius vtebar medio. & nunc vtroq; respon. nulla causa erat in medio, cum suum prædium sibi seruire non potuit: vt ?.eo.l.quicquid.

[g] Imponatur. vel recuperetur alienatus.

SI cum. CASVS. Habebam duas domos. vnam tibi, aliam Titio vēdidi. si imposui serui. vt alienata seruiat alij alienatæ domui, valet: si vtraq; simul, non possum, neque valet seruitus: si diuersis temporibus: vt quia prius vēdidi vnā Titio, & ei imposui vt alij retentæ seruiret: & illam retentam postea tibi vendidi: transibit ad te cū sua causa: & valet seruitus, & imponi potest. Vel dic quod eodē momēto tibi & Titio tradidi, vendidique, sed simul vtrique non tradidi, sed diuersis temporibus: & imposui seruitutem alij, quam prius tradidi, valet seruitus: imo & si simul vendiderit & tradiderit: valet seruitus: & ratio probatur in litera.

[h] Eodem momento. primo vnā vni, mox alteram alteri: & sic videtur fieri eodem momēto: quia sic fit incontinenti, s̄m Io.& sic valet. Vel dic, vt dixi ?. eo.l.si quis duas.§. item si duo.s. qn̄ iuste simul tradidi: & non valet. hoc placet: & sic vtroq; casu non valet, vt in prædicta.l. si quis duas.§. duas autem.

[i] Quia. & videtur quod non.

[k] Peractam, quia vna tantum erat tradita: altera non. Vel in ipsa traditione vnius, non dico vtriusque: vt supra eodem l.ij.

SI ei. CASVS. Prædium tuum meo seruiebat. decessisti me hærede instituto. seruit[9] est extincta. sed si hanc hæreditatē postea vendidi, debet pati ille emptor hæreditatē eam de nouo cōstitui. simile per omnia habetur in legatario ? de ser.l.Papinianus.& ?.de le.j.l.legatū est.§.fi. & ? de hær.ven.l.ij.§ pt.

[l] Agitur. tacite. sic infra, de hære. ven.l.ij.§.pen. & supra de ser.l.Papinianus.

QVicquid. CASVS. Habeo duas domos. vna ab alia sustentat. alterā puta sustentatā vēdo hoc pacto,

[t] eadem

pacto, vt seruitus ita sit. certe nihil videtur excipere: quia vna non seruiebat alteri iure seruit. cũ & si ante esset diuersorum, & altera iure seruit. seruisset, tamen cum incipiunt esse vnius: extinguitur seruitus. ideo nominatim oportet imponi seruitu. Viuia.

quibus esse nõ potest idẽ vt in simili casu j. de usu. & cũq; pri. l. veteres & j. tit. j. l. loci. §. si quis mihi. & supra in prin. huius legis. & dici ĩ. de ino. om. m. l. ij.

sibi recipere vult, nominatim recipi oportet: [a] nam illa generalis receptio, *Quibus est seruitus*, † *vt ita sit*, ad extraneos [b] pertinet, ipsi venditori nihil proficit ad iura eius cõseruanda. † nullam enim habuit: quia nemo ipse sibi seruitutẽ debet. [c] quinimo & si debita fuit seruitus, deinde dominium rei seruiẽtis [d] peruenit ad me: cõsequenter dicitur, extingui seruitutem.

Concessa seruitute, videntur cõcessa omnia, sine quibus qua seruitute vti non potest: & sicut quis nõ potest facere contra seruitutem, ita nec contra ea, quæ ei tacite accedunt. Bart.

Pomponius lib. ... ad Sabinum. XII.

REfectionis gratia accedẽdi ad ea loca, quæ non seruiant, [e] facultas tributa est ijs, quibus seruitus debet, (quà tamẽ accedere eis sit necesse) nisi in cessione seruitutis, nominatim præfinitum sit, quà accederetur. [f] Et ideo nec secundùm [g] riuum, nec supra eum (si fortè sub terra aqua ducatur) locum religiosum domi nus soli facere potest, ne seruitus intereat: & id verũ est. Sed & depressurum vel alleuaturum [h] riuum, per quem aquam iure duci [i] potestatem [k] habes: nisi si id. ne faceres, cautum sit.

† Si per tuum fundum ius mihi est aquam riuo ducere: tacitè hæc iura sequuntur, [l] vt reficere mihi riuũ liceat: vt adire quà † proximè possim ad reficiendũ eum ego fabriq; mei: item vt spatium relinquat mihi dominus fundi, quà dextra & sinistra ad riuum adeam: & quò terram, limum, lapidem, arenam, calcem iacere possim.

Paul. lib. v. ad Sab. XIII.

CVm fundus fundo [m] seruit: vendito quoq; fundo seruitutes sequũtur. Ædificia quoque fundis, & fundi ędificijs eadem conditione seruiunt. [n]

Potest quis se & suos hæredes obligare, ne in certa parte maris piscari liceat: nõ tamen erit seruitus realis. Bart.

Vlpianus lib. ... opinionum. XIIII.

VEnditor fundi Hieroniani † fundo Botriano, [o] quem retinebat, legẽ dederat, ne contra † eum piscatio thynnaria [p] † exerceretur. [q] quãuis mari (qđ natura omnibus patet) seruitus imponi priuata [r] lege non potest: quia tamen bona fides cõtractus, legem seruari venditionis exposcit: personæ possidentium, aut in ius eorum succedentium, [f] per stipulationis vel venditionis legem obligantur.

---

[a] Oportet. sic j. de verbo. oblig. l. quicquid. Accur.

[b] Ad extraneos. sed videtur qđ nec ad extraneos: vt ĩ. de leg. vsb. præd. l. si arborem. §. fin. sed hoc fecit emptor vel per se: vel quia vẽditor dixit ei. vel dic, vt ibi.

[c] Debet. vt ĩ. tit. ij. in re communi.

[d] Rei seruientis. s. totius. alias secus: vt ĩ. de ser. l. vt pomũ §. fin. & si per plurium prędia debeatur: oportet omnia effici mea: vt ĩ. ti. j. l. tria. in fin.

REfectionis. CASVS. Per prędium vicini debetur mihi seruitus aquæ ducendę. quæritur, si velim iter aquæ reficere, an possim ire, quatenus opus est pro reficiendo? Et dicit qđ possum.

[e] Quæ nõ seruiũt. quæ sunt tñ contigua seruientibus.

[f] Qua accederet. & non vltra etiam causa refectionis.

[g] Secundum. id est iuxta riuum.

[h] Alleuaturũ alleuando in altũ, deprimendo hoc.

[i] Duci. alias duci, alias ducis. Sed videtur qđ hęc potestas non datur huic, cui debetur seruitus: vt j. de riuis. l. j. §. fin. & ĩ. de itine. actu. pri. l. ij. §. pco. quæ sunt cõtra. Sol. pręsumam semper actum vt liceat: vt hic nisi contra probetur: & sic intellige. hic subijcit, argu. j. de iure do. le. sed mihi. Vel dic, potest si domino non noceat, vt hic. nũ autem alias: vt ibi, ar. infra, de riuis. l. pe. §. j. Vel dic, potest facere, si sibi sunt hæc necessaria; non alias, vt eod. titu. de riuis præ dicta l. pen. §. fin. & supra proxi.

[k] Potestatem. aliud si habes ducis. si autem duci, tunc proprie.

[l] Sequuntur. not. cui aliquid conceditur, & ea sine quibus esse nõ potest...

CVm fundus. CASVS. Fundus tuus seruiebat meo rustico, vel domus tua seruiebat fundo meo, vel contra. siue ego vendã, siue tu, semper seruiens emptorem sequitur. Viu.

[m] Fundo seruiente vel dominante.

[n] Seruiunt. vt supra titu. j. l. vij. §. si fundus. Accur.

VEnditor. CASVS. Duo prędia habebam iuxta mare: vnum vendo eo pacto apposito vt emptor non exerceat piscationem thunnorũ è regione prædij retenti: quæritur, an valeat seruitus? Et dicitur quod non: quia mare non potest serui. debere. sed tamen iure pacti vel stipulationis si interesset, tenentur paciscentes obseruare, & valet pactum. Si cõstat. In agro tuo erat lapidicina: quæritur, an aliquis te inuito possit inde lapides cædere? Et dicitur qđ non, nisi alicui talis seruitus debeatur, vel aliter sit consuetudo: quæ in hoc seruetur tam in cędendo, quam salario tibi præstãdo à quolibet cædente, si de hoc sit consuetudo non ergo excluditur cædere volens, nec dominus sufertur vtilitas salarij. Viuianus.

[o] Contra eum. scilicet. Botrianum, id est fontem eius, cum esset iuxta mare. Accur.

[p] Thynnaria. a piscium genere sic dicta, vel quia per signa quadã sic exercebatur, & tunc dicit tignaria. Alij habent tertiam literam, scilicet tristiã, & dic similiter à genere piscium. Acc.

[q] Exerceretur ab emptore. vel dic a venditore.

[r] Priuata. Sed princeps potest: vt supra de seruitutibus l. seruitutes. §. publico.

[f] Succedentiũ. noli ita legere. personę succedentiũ; .s. per l. stipulationis vel venditionis obligantur, &c. quia singulares successores personali obligatione nõ adstrin-

Marginalia:

† P.F. vel. quæ est aqua de re vide Ant. Aug. libr. iij. emen. c. vj.

† P.F. nul la enim habuit.

† P.F. Si prope tuum fundũ, &c.

† P.F. qua

† P.F. Geroniani.

† P.F. Botriano.

† circa

† Tynnaria piscatio dicitur piscis eorum piscatio, q thynni, thunnique, dicuntur, de quib. Plin. lib. x. nat. histo.

adstringuntur infra ad Treb. l. j. §. si hæres. & C. de hære. instit. l. quoties. Sed dicas, obligantur personæ in ius, scilicet hæreditarium iure succedentium, obligantur quidem per legem venditionis, vel per legem stipulationis: & collige ex hac l. quia si concedam tibi seruitutem: distingue an talē per quam publicus vsus non impeditur. & tunc saltem ego vel mei heredes nō debemus cōtra venire: vt ī. titu. j. l. per fundum. an per quā impediatur, & tunc etiā ego potero contra venire: vt ā. de pact. l. iurisgētium. §. si pacis. Item no. hic quod nō debet quis contra factum suum venire, etiā si de iure nō tenet, vt supra de ado. l. post mortem. & ī. tit. j. l. per fundum.

tutem itineris per agrum meum. possum alij & pluribus concedere si volo. idem in domo. Viuia.

k Posse. Ita tamen vt potior sit causa prioris, vt nō impediatur à posterioribus: vt ī. de aqua quotid. & æstiu. l. Lucio. & ī. tit. j. l. per quem. & l. ij. §. si. Acc.

Id quod nostrum est, absque facto nostro à nobis auferri non potest: nisi in contrariū sit consuetudo. Bart.

Si cōstat † in tuo agro lapidicinas esse: inuito te, nec priuato nec publico nomine quisquā lapides cędere potest, cui id faciendi ius non est: a nisi talis consuetudo b in illis lapidicinis consistat, vt si quis voluerit ex his cædere, c nō aliter hoc faciat, d nisi prius solitum pro hoc salariū e domino præstet. † Ita tamē lapides cędere debet postquam satisfecit domino: vt neque vsus necessarij lapidis intercludatur, f neq; commoditas rei iure g domino adimatur.

Iulianus libr. xlj. Digestorum. XV.

† Iter · h nihil prohibet sic constitui, vt quis interdiu duntaxat eat. quod ferè † circa prædia vrbana etiam necessarium i est.

Per eundem locum potest seruitus pluribus constitui. Bart.

Paulus libro. j. ἐπιτομῶν Alpheni Digest. XVI.

Qvi per certum † locum iter aut actum alicui cessit, eum pluribus per eūdem locum vel iter vel actū cedere posse k verum est: quemadmodū si quis vicino suas ędes seruas fecit, nihilominus, alijs (quot volet) † multis eas † ædes seruas facere † potest.

Seruitus rustica & vrbana potest ex testamento constitui. Bartolus.

Caius lib. ij. Rerū quotidianaruum. XVII.

Potest etiam in testamento hæredem suū quis damnare, ne altius ædes suas tollat, ne luminibus ędium vicinarum officiat: vel vt patiatur eum tignū in parietem immittere, stillicidiave aduersus eū habere: vel vt patiatur vicinum per fundum suum vel hęredis l ire agere, aquave ex eo ducere.

De eo quod quis precario habet in loco tuo, non est locus interdicto de precario, nec seruitus videtur imposita. de eo vero quod precario habet in suo loco seruiente, habet locum interdictum de precario: & si donata fuerit seruitus, videtur remissa. Bart.

Papinianus † lib. vij. Quæstionum. XVIII.

SI precario m vicinus in tuo n maceriā duxerit, † interdicto, quod precario, agi nō poterit: o

a Ius non est. i. seruitutis alias nulla esset exceptio quæ sequitur. Accur.

b Cōsuetudo. Lex est vt nulli dominorum ius suum auferatur: vt supra l. proxi. & ī. de ijs qui sui vel alieni iur. sunt. l. ij. § dominorū. & C. de pact. l. fin. in fi. cui derogatur: vt hic. sic derogatur & alibi vt supra quod cuiusq; vniuer. Item j. reip. Sed arg. contra. C. quæ sit lon. consue. l. consuetudinis. sed de hia dixi. supra de legi. & senatuscons. l. de quibus. in fin.

c Cędere. Cędat.

d Non aliter hoc faciat. id est, cædat nisi, &c.

e Salariū. Et alias salarium, & alias solarium, quod est decima dn̄o: & decima fisco: vt C. de meta. l. cuncti. lib. xj. Et not. hic arg. quod à principio est salarium dandum aduocato. sic C. de iud. l. properandum. §. penult. Accur.

f Intercludatur. Scilicet cędentibus.

g Iure. Id est. occasione iuris consuetudinarij.

h Iter. CASVS. Volebas quod seruit. itineris tibi concederem per domum meam ad tuam: concessi vt de die vadas, nō de nocte. Et dicit, quod bene est modus & consuetudo: vt hoc modo seruitus constituatur: ideoque valebit hoc casu. Viuianus.

h Iter alias item: & alias iter, id est, seruitutem nihil, &c. vt hic, & supra, de serui. l. iiij. §. fin. & supra cod. l. in tradendis. §. interpositis.

i Necessarium. Per quę nō decet ire de nocte.

Qvi per certum. CASVS. Cōstitui tibi serui-

l Potest etiam. Vel hęredia. sic. & insti. eo. §. si. siue credit suū, siue sciat hæredis: licet secus in re aliena, non hæredia. sunt enim, &c. vt infra, de leg. ij. l. vnum ex §. si cem. & de na nu. test. l. si quis cra §. j. Accursius.

SI. CASVS. Tres ponit casus hæc le. Primo, cōcessi precario vt ad præsens quosdā lapides poneres in area mea: nunc volo vt remoueas. quęritur an ad hęc possim te cogere. Et dicit quod nō habeo interdictum de precario: cum habeam apud me, quod concessi. Item nec videor cōstituisse seruit. Item nec potest ille cui concessi ędificare me inuito: sed mea authoritate eum deijciam. Secundus est, concessi tibi precario ponere lapides in loco mihi seruienti: an videor seruitutem remittere? Et dicitur quod non: & agam interdicto de precario, vt remoueas. Tertio, retento eodem casu, si cōcessi animo donādi ser. seruitus tollitur: nec interdicto agam, vt tollas.

m Si precario. Tres ponit casus hęc lex. Primus, qn̄ in tuo precario cōcessi tibi vicino habere maceriam. Secundus, quādo in suo loco, tamen qui tibi seruiebat: non autem animo remittendæ seruitutis. Tertio, qn̄ animo remittendæ. Ac.

n In tuo. scilicet solo: cum nullam debeat seruitutem. sed nec ob hoc videris concessisse, vt subijcit, nec maceria, &c. Et est maceria paries vel murus de lapidibus sine cemento: vt infra, de verbo. signifi. l. quæ pertinent. §. paries.

o Agi non poterit. Vt maceria remoueatur. & est ratio: quia ipse qui proponit interdictū, habet penes se quod precario dedit. nō autem habet, qui cogat: nisi quod est necesse, vt hoc interdictum locum habeat: vt ī. de præca. l. quæ sitū. § j. ibi, attamen, &c. Quid ergo poterit facere? Respon. sua authoritate remouere potest: vt j. ad l. Aquil. l. quemadmodum. § ij.

† Quantū ad aliā materiam, scilicet pein. licet principem vel ciuitatem non posse alicui rei suæ dominium auferre sine causa est §. iste fin. secundum Bartol. in proęm. ff. in iiij. col. circa medium. & magis quàm alius qui sit in mūdo.

† P. F. solarium solatiū pro hoc domino præstet. Alias. li. 4. de verbor. signi. patet legē dum solarium.

† Al. add. item.

† ferre al. facere.

† P. F. certum.

Salarium à principio aduocato dandum est.

† P. F. vel let al. quod velit.

† eas ēdes facit.

† Paulus.

† P. F. interdicto quod precario habet agi non poterit.

Maceria quid est.

nec maceria posita, donatio seruitutis perfecta intelligitur: [a] nec vtiliter intendetur, ius sibi esse inuito te [b] ædificatum habere: cum ædificium soli conditionē secutū, [c] inutilem faciat intentionem. [d] Cęterū si in suo maceriam precario, [e] qui seruitutē tibi debuit, duxerit: neq; libertas vsucapietur: [f] & interdicto † qđ precario, vtiliter cū eo agetur. Quòd si donationis causa permiseris: [g] hoc † interdicto agere non poteris, & seruitus donatione tolletur.

Si plures domini separatim seruitutem constituunt: nouissima constitutione seruitus tan firmatur, nisi mutatio contigerit in persona constituentis, vel acquirentis, vel alterius ex sociis. Bart.

Paul.li.j.Manual. XIX.

Receptum est, [h] vt plures domini, & nō pariter cedentes, seruitutes imponāt vel adquirant; vt tamen ex nouissimo actu etiam superiores cōfirmentur: perindeq; sit: atq; si eodem tempore [i] omnes cessissent. Et ideo si is, qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere, vel alio modo partem suā alienauerit, post deinde socius cesserit: nihil agetur. [k] cū enim postremus cedat, † non retro adquiri seruitus videtur: sed perinde habetur, ac si cum postremus cedat, omnes cessissent. [l] Igitur rursus hic actus pendebit, donec nouus socius [m] cedat. Idem iuris est. [n] & si vni ex dominis cedatur, deinde in persona socij aliquid horum acciderit. [o] Ergo & ex diuerso, si ei, qui non cessit, [p] aliquid tale eorum contigerit: ex integro omnes cedere debebunt. tantum enim [q] tempus eis remissum est, quo dare [r] facere possunt, vel [s] diuersis temporib. possint. & ideo [t] non potest vni [u] vel vnus [x] cedere.

a Intelligitur. Id est, constitutio seruitutis ex causa donationis.
b Inuito te. Si ea maceria in tuo ædificat.
c Secundum. Vt C. de ædil.edic.pri.l. si is contra quem. & de rei vendic. l.ij.
d Faciat intentionem. Vtranq; scilicet domini proponentis interdictū, & huius qui precario posuit maceriā, confessoriam intentantis.
e Precario. Cum tū nolles remittere seruitutem: quod patet eo ipso quod precario dabat, secus si non hoc patet: quia remittere videris: vt ĵ. quemadmo. seru. amit. l. si stillicidij. in princip. quæ est contra.
f Vsucapiet. Quia malā fidē vel scientiam seruitutis habet: vt ĵ. quemadm. ser. amit. l. fin. & C. de præscr. lon. tempo. quæ pro li. l. ij.
g Permiseris. s. ponere maceriam in loco seruienti.

Receptum CASVS. Ponit regulam, quod si duo vel plures sumus domini alicuius prædij & volum⁹ ei imponere seruit. quod possumus. etiam si diuersis temporib⁹ imponatur: & post ea valet seruitutis impositio, vt vltima confirmet primam, vel plures. Idem contra si volumus prædio cōmuni quærere seruitutem, dumt sit temporibus acquirere possumus, vt per acquisitionē vltimi confirmetur prima. Secundo, decessi: hæredem reliqui: vel etiam vendidi partem mei fundi. quæritur an cessio socij cōfirmet meam? Et dicit quod non: quia tantum prima ad vltimā trahitur: & non inuenitur hic prima quę possit confirmari, tunc quā sit vltima: & ideo pendebit donec nouus socius cesserit. Tertio ponit quod si quis acquisiuit seruitutem prędio cōmuni: & antequam socius quærat, decessit: vel etiam suam partem vendidit, certe expectatur acquisitio hęredis eius vel emptoris. Quarto ecōtra: si ego imposui seruitutē prædio cōmuni, & antequā socius meus imponat (& sic cōfirmet meam impositionē) decedit: vel etiam partem vendidit: dicitur quod cessio mea non confirmatur per cessionē hęredis vel emptoris, sed ex integro omnes cedere debemus. Hoc enim concessum est in cōstituenda seruitute in fundo communi: vt cessio diuersis tēporibus possit fieri: non aūt vt altera cessio trahatur ad primam: sed prima ad vltimā. Quinto dicit idem esse, vbi prima ad vltimam trahitur: etiam in hoc casu. Item si concessi, deinde socius me⁹ leget seruitu. ex cōmuni prędio diuersis temporibus, quæritur an per vltimam confirmetur prima. Et distin. aut eodem tempore aditur hęreditas: & nihilominus valet. aut non: & tunc non valet. & redditur ratio: quia actus, &c. Viui.

h Receptum est. s. à iure, vt ĩ. tit. j. l. per fundum.
i Eodem tempore. Id est, eo tempore quo postremus cedit, vt ĩ. de offic. pro con. l. iiij. §. fin. Et sic præteritum trahitur ad præsens: vt arg. ĵ. de mili. test. l. tribunus. §. cū aliquis. & plene dixi. supra tit. j. l. per fundum. Accurs.
k Nihil agetur. sed si mortuus est cedens: nonne hæres eius tenetur habere ratum quod fecit defunctus: vt supra eo. l. venditor? Respon. sic: sed ob hoc non confirmat cessio prima vt sit seruitus, licet prohiberi non valeat. Acc.
l Cessissent. Scilicet priores dñi. sed ipsi nunc cedere nō possunt, vel quia alienauerūt partes vendēdo: vel quia mortui sunt, ergo eorū cessiones inutiles factæ sunt.
m Socius. s. emptor vel hæres eius.
n Idem iuris est. vt prima ad vltimā trahatur, & ponit casum econtra.
o Acciderit. Vt quia is cui facta cessio non est, desijt esse dñs. pendet enim facta cessio donec dominis nouis cedatur. Et quod dicit, aliquid horum: dic vt quia moriatur, vel vendat.
p Non cessit. Ei qui hodie viuit: sed omnes de nouo facti domini: vt dixi in simili casu ĩ. proxi. ibi, donec socius nouus, &c. Et ex eo quod dicit hic ergo, &c. & ex diuerso, &c. not. argum. quod si aliquid in alio quo statuitur: idem & in eo quod est ei simile, statuendum est. sic infra, de non. l. electio. §. si is quoni. & infra de præscrip. ver. l. naturalis. §. sed si facio. & infra, de po. l. j. §. in conducto.
q Tantum enim. Duobus modis expone. vel tantū tempus. i. sufficiens: vt vel simul vel diuersis temporibus fiat cessio: & sic plana. Secundo tm̄ tempus, id est, solū hoc est concessum à iure, vt simul vel diuersis temporibus possit fieri cessio: non autem vt vltima trahatur ad primam. & s̃m primum dictio tantum, est adiectiuum, s̃m alium, substantiuum.
r Dare. Id est seruitutem cōstituere per patientiā.
s Vel. Pro etiam.
t Et ideo. Non quia valet cessio nisi per vltimam confirmetur, ideo, &c.
u Vni. Hoc in acquirendo.
x Vel vnus. In opponendo.

Idem q;

† F. F. quod precario habet.
† F. F. et
Præteritū quandoq; ad pręsens trahitur.
† cedit
Statutum in aliquo, in sibi simili statuendum est.

Ideóq; dicẽdũ a est. & si alter cedat, b alter leget seruitutẽ. c Nã si oẽs socij legẽt seruitutes & pariter eorũ adeat hæreditas: põt dici, vtile esse legatũ, si diuersis tẽporib[d] inutiliter dies legati cedit. nec n. sicut viuẽtiũ, d ita & defunctorũ e actus suspẽdi, receptũ f ẽ.

TITVLVS V.

SI SERVITVS vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.

Vlp. li. xvij. ad edi. I.

ACtiões de seruitutibus (siue rusticis siue vrbanis) eorum sunt, quorum prædia sunt. g Sepulchra autẽ nostri dominij nõ sunt. atquin h viam ad sepulchrum possumus vindicare. i

Confessoria & negatoria competit domino, non alii hoc dicit Bar.

Idem lib. xvij. ad edictum. II.

DE seruitutibus in rem actiones competunt nobis ad exemplum earũ, quę ad vsumfructum k pertinẽt, tam confessoria, quàm negatoria. confessoria ei, qui seruitutem sibi competere contendit: negatoria domino, qui negat. l Hæc autẽ in rem actio confessoria nulli † alij,

a Idémque. dicendum scilicet vt non valeat prior cessio, nisi omnes hæredes legantis de nouo consentiant. nã qui non cessit, sed legauit: morte desijt esse dominus. Alij dicunt idem, scilicet vt valeat: quia legando videtur cedere: licet seruitus nõ sit adhuc: sed demum hæreditate adita nã si non fingeret sic cessisse: oporteret eius hæredẽ de nouo cedere: vt supra, ead. le. l. resp. Secus autẽ si prius legauit, cum postea cedit. s. post aditam hæreditatem. nec enim actus, &c. vt subijcit in finali casu.

b Cedas scilicet prius qui, & viuit.

c Seruitutẽ. eidẽ.

Actus viuorum suspẽdi possunt.

d Viuentiũ. Act' viuorum suspendi possunt, vt multis patet exemplis. Primo supra, de ser. rust. præ. l. per fundũ & supra, hac l. i pri. Item insti. qui. mo. ius pa. pot. sol. § si ab hostibus. & j. de vul. sub. l. iam Coronis. Itẽ in qualibet conditionali obligatione, sed nõ sic in iudicio: vt supra, de iudi. l. non quemadmodum.

e Defunctorum. Imo econtra videt plus suspẽdi actus defunctorũ. nã nec seruit' valet an aditã hæreditatẽ, vt j. de ser. leg. l. iij. quare quod hic dicitur, intellige ex quo cessit legatũ, nã aut statim valet, aut nõ; vt j. de legatis. ij l. cum filius. § seruus. Ano. & eodẽ modo resp. j. de donat. cau. mor. l. ij. in fi. quia ibi statim valet donatio, licet dominij translatio differatur; vt ibi dicit.

f Receptũ. refert ergo an cedant oẽs inter viuos, vel acquirat etiã diuersis tẽporibus; & tũc valẽt; & prima suspendunt vsque ad vltimum. an oẽs consortes cedant in vltima volũtate; & tũc si omnin simul adeatur hæreditas valet; si vero diuersis tẽporib', nõ & tũ est; quia actus morientiũ, &c. Cum vero vnus consortiũ cedit inter viuos; alius in vltima volũtate refert quia prius; nam si cessio inter viuos fiat pri', confirmat per sequentẽ; & suspẽditur, siue expectet eam. si prius per vltimam volũtatẽ; & post aditã hæreditatem legantis alius cedat inter viuos; nõ valet quia prima nõ potest suspendi, nec expectare sequẽtẽ & est ratio, quia actus morientium, &c. Fran.

SI SERVITVS VINDICETVR, &c.

Dictum est supra de prædialibus seruitutibus. sed quia parum esset seruitutem habere nisi eius nomine posset institui actio; ideo de actionibus nomine seruitutum vel occasione seruitutum competentibus videamus, scilicet quæ competunt: quod dic vt infra ea. l. ii. in princ. & §. Pomponius. & l. sicuti. §. Aristo. & de itine. ac priua. l. prima. in princ. p. Quibus & in quas dentur & quanto tempore durent, dic vt not. in summa C. de vsufr. Item quid veniat: & quod sit in eis ind. ff. dic vt infra eod. l. loci. §. in confessoria & l. &

A ff. fori. §. fi. & l. harum. & l. Egi. Actiones. CASVS. Actio cõpetit pro seruitute ei, qui dñus est prędij: cui seruitus debetur, etiam non domino daf. quando ad sepulchrum debetur: nam sepulchrum in bonis nullius est; & ideo nullius est; & tamen actio daf ꝑ seruitute. Viuia.

g Prædia sunt. Quibus seruitur.

h Atquin id est, sed tamen.

i Vindicare. in se tamen non recipit seruitutes; vt supra, tit. j. l. iiij. Accur.

DE seruitutibus. CASVS. Dico me habere seruitutem ex prædio tuo ad meum. pro illa seruitute petenda habeo actionem confessoriam. Item si tu negas seruitutẽ mihi deberi; cõpetit tibi negatoria actio. Hæc autem confessoria competit soli domino prędij dominantis: & nulli alij. Sed pone quod legasti mihi vsumfr. certe oportet quod habeam iter per aliud prædium ibi iuxta positum; & istud iter non est vt seruitus, sed cõmoditas quædam; sed si prædio in quo habeo vsumf. debetur seruitus itineris; vtar ea quasi prædio, non quasi mihi debita sit. Pomponius. Habeo vsumfruct. in fundo; & vsus sum itinere gratia vsufru. xxx. diebus. agere potero de itinere actuq; priuato. nam sufficit me probare de facto xxx. diebus vsum fuisse. Sed si volo agere confessoria; oportet me probare seruitutem de iure mihi competere; & probat quod fructuario cõpetit interdictum, vt dixi; quia si testator mihi legauit vsumfr. & vsus sum itinere pro fundo xxx. vicibus, competit mihi legatario. Item si venditor fundi vsus, competit emptori, siue totum siue partem fundi emerit; ergo multo magis competit fructuario, si ipse fuerit vsus. † Non.

k Vsumfructũ. patet ergo quod primo circa vsumfructum huiusmodi actiones inuentæ sunt, quã circa has seruitutes; vt supra, si vsusfr. pet. l. j.

l Qui negat. & est officium iudicis in cõfessoria s. vt possessor iubeat ꝑstare patientiã actori, vt seruitute vtat; & de hoc ipso ei cautio exponit. & ecõtra in negatoria est eius officiũ vt iubeat ne ille inquietet rõne seruitutis, q in negatoria obtinet; & de hoc ipso cautio exponit; vt j. e. l. harũ. & l. egi. Itẽ quare dicit cõfessoria, & quare negatoria? & Rñ. sm P. quia prima affirmatiuis, secũda negatiuis verbis ꝓponit. quod falsum est; vt patet in seruitute altius nõ tollẽdi; vt in insti. de act. § æq. Sed magis sensu inspecto hęc nomina sunt imposita. Itẽ no. q dixit idẽ Pla. q negatoria nõ habet locũ nisi seruitus qñq; cõpetijt, & postea est amissa remissione, vel tẽpore interueniẽte. Sed nos contra. nã licet publico loco interueniẽte seruitus aquæductus esse non possit; vt s. de ser. l. seruitutes. § publico. tamen competit negatoria; vt j. e. l. si stillas. & l. sicuti. j. rñ. Itẽ generaliter dicit hæc lex

quam domino fundi [a] competit. Seruitutem enim nemo † vindicare potest, [b] quam qui dominium in fundo vicino habet, cui seruitutem dicit deberi.

Fructuarius habet facultatē eundi per fundum domini, per quem ibat dominus, nō iure seruitutis. h. d. Bar.

Rectè Neratius scribit: si medij loci vsusfructus legetur, iter quoque sequi: per ea scilicet loca fundi, per quæ, qui vsumfructum concessit constitueret, [c] quatenus est ad fruendum necessarium. Namque sciendū est, iter, quod fruendi graria fructuario præstatur, [d] non esse seruitutem. neq; enim potest soli fructuario seruitus deberi: sed si fundo debeatur: & ipse fructuarius ea vtetur. [e]

Fructuario competit iuditium possessorium pro seruitute, sicut domino. Bar.

Pomponius dicit, fructuarium interdicto. [f] De itinere vti posse, si hoc anno vsus [g] est, alibi enim de iure. [h] .i. in confessoria actione, alibi de facto, vt in hoc interdicto, [i] quærit. quod & Iulia. lib. xlviij. † Dige. scribit pro † sententia Iuliani [k] facit, quod Labeo scribit: etiā si testator vsus sit [itinere,] qui legauit vsumfructū, debere vtile interdictū fructuario dari: quemadmodum [&] hæredi vel emptori competunt hæc interdicta. [l]

Idem lib. lxx. ad edictum. III.

SEd & si partem fundi quis emerit, idem dicendum est. [m]

Idem lib. xvij. ad edictum. IIII.

LOci corpus [n] † nō est dominij ipsius, cui seruitus debetur, sed ius eundi habet. [o] Qui iter sine actu, vel actum sine itinere [p] habet: actione de seruitute vtetur.

neganti negatoriam dari generaliter ergo intelligatur; vt supra, de ser. vrb. præd. l. si seruitus.

[a] Fundi dominantis.

[b] Vindicare potest. scilicet iure directo, sed vtili sic. datur enim vtilis etiam creditori; vt supra, de ser. vi. l. qui. Item vsufructuario: vt infra de remi. l. j §. item Iulianus. Item superficiario: vt infra de super. l. j §. si. Item bon. fi emptori: vt arg. infra de pign. l. si ab eo. Itē fructuario etiam Publiciana dat: vt ar. supra, de Pu. l. si ergo. §. j.

[c] Rectè. Cōstitueret. scilicet coactus post concessionem vsusfruc. Vel dic. i. prout ipse pater familias pro se constituebat: vt supra, de ser. vrb. præd. l. Olympico. & hic non vt seruitus, sed accessio, & hoc subijcit, namque, &c. Accu.

[d] Præstatur. s. nō quam hoc vel alio casu.

[e] Vtetur. non tamen seruitutē vindicare potest directo, sed vtiliter potest: vt supra, si vsus fr. pe. l. j. & l pe. & diximus supra pro. §. Vel dic vt d. l. j.

[f] Interdicto. s. primo duo enim sunt vt statim dices.

[g] Vsus. s. triginta diebus: vt statim dices.

[h] De iure s. an ei qui agit, debeatur seruitus, vel eius fundo; quæ soli domino debetur, ut supra, eod §. hæc autem sed cum utile interdictum detur, ut hic subijcit, & utilis actio pro seruitute; qd refert de iure vel de facto agatur? Respond. pro facto suo habet directum interdictum; pro facto auctoris utile; vt hic subijcit. Vel dic ibi vtile id est efficax.

[i] Interdicto scilicet primo de itinere actuque priua. Sunt enim duo eius capita. primū quo quæritur solum an eo anno fuerit vsus modico tempore, id est triginta diebus: vt infra de iti. actuque priua. l. j. in prin. & §. hoc interdicto. secundo agitur de itinere reficiendo: & differt a primo: quia in secundo duo debet probare actor scilicet seruitutem sibi cōpetere & se vsum: vt dictum est: vt infra de iti. actuq; priu. l. iij. §. hoc autem. an autem hoc secundum interdictum fructuario detur? Resp. vtile, vt confessoria.

[k] Pro sententia Iuliani. vt fructuarius habeat interdictum.

[l] Interdicta. de iti. actuque. priua. & ex secundo capite si vsus sit testator, vel venditor. Acc.

[m] SEd & si. Dicēdum est. vt emptor vtile habeat interdictum. nam & seruitus fundo debita cōpetit etiam partis emptori vt supra, de ser. rust. præd. l. via. §. quæcunq;. vnde nō mirum si detur fructuario cum vsusfructus sit pars dominij.

LOci. CASVS Si aliquis concedat mihi seruitutem siue rusticam, siue vrbanam non propter hoc dominium loci seruientis transit ad me; sed ergo cui seruitus eundi debetur, habeo ius eundi. Qui iter. Si habeo actum tantum, vel iter tantum; quia ita fuit actū in seruitute constituenda: habeo act. confessoriam, & vti potero confessoria. In confessoria. In confessoria veniunt fructus, id est interesse illius cui seruitus debetur. Item in ac. negatoria similiter veniunt fructus id est interesse eius, qui negat seruitutē deberi. Si fundus. Plures sumus domini prædij dominantis, cuique nostrum datur insolidum actio confessoria: & vnius lucrum alteri nō prodest: licet victus perdit in seruitute obtinenda: sed per pactum non potest acquiri per vnum, nisi & alij acquirant. veruntamen licet ad seruitutem insolidum agamus: si tamen seruitus non præstatur, ad interesse agitur, id est, ad id, quod interest eius, qui experitur. idem econtra si fundi plurium dicuntur seruire: quia contra quemlibet insolidum cuilibet confessoria insolidum datur. Si quis viam mihi debebat per agrum tuum, licet non prohibeas me ire per agrum tuum, sed reficere; potero agere ac. confessoria ad reficiendum. idem si vulo reficere, & non permittas; ago ex interdicto de itinere, actuque pri. ex secundo capite. nisi forte præter legem in seruitute dictam, velim iter silicibus sternere. tum enim etiam si me prohibeas non tamen competit mihi interdictum.

Competit. Domus mea debet seruit. altius non tollendi duabus alijs domibus: & ab vna libera est. volo domum meam altius tollere. ille impedit me, cui seruitutem nō debeo id est a quo libera est domus mea alter vero cui debeo non impedit me. agam quidem negatoria contra illum qui me impedit, & a quo libera est domus mea. Viuian.

[n] Corpus. quod scilicet seruit.

[o] Eundi habet vt supra de ser. rust. præ. l. qui duo.

[p] Itinere. quod est seruitus, nam iter & actus sunt diuersæ seruitutes; nec vna est alia; vt j. de adi. le. l j. qui tamen habet actum, habet commoditatem itineris; supra de ser. rust. præ. l. j. & de ser. urb. præ. l. fi. Vel dicas hic habere vnū, sine alio indubitanter, et quo ad commodum; vt quia sic in constituenda seruitute fuit actum ut uel solus tantum iret, vel tantū cum socio, uel cum equo uel uehiculo tantū. Adeo autem sunt diuersæ seruitutes iter & actus, vt si primo

petij

† Al. add. alius.

† xvij.

† Quod.

† Limita hāc l. secundum Bald. dum vult illū nō habere dominiū qui habet seruitutē. dic hoc verū habita relatione ad corpus. sed ad ipsum ius bū habet dominiū sui iuris. facit. l. iij. si vsusfruct. pet. supra.

perij iter, & amisit nihilominus petã actũ: vt ĩ. de excep. rei iu. l. si mater. §. quis iter. Accu.

a Veniunt. Sic & in ea quæ ꝑ vsufru. vt supra si vsusfruc. peta. l. vti frui. §. in his. & §. pe. & §. fi. & no fructus & nõ vsumfructũ debet: ne sit contra ĩ. de vsufru. leg. l. j. & supra eo. j. l. cũ essent. Item no. quod non possidet qui agit: alias nõ venirẽt fructus: vt supra si vsusfru pet. l. pen.

b Non prohiberi. No. interesse ꝑ fructu computari quia alias æstimari non potest: vt ĩ. de vsu. l. videamus an in omnibus in fin. legis.

c Non vti. i. Non fuisse vsum. Azo.

d Et Pomponius. non solum Labeo.

e In æstimatione. i. dũ æstimat interesse quod mihi præstatur cum esset cõstitutũ. vel. i. fructus quia non fuit præstita. & facit infra de aqua pl. arc. l. supra §. ꝙ si it. & §. item si opus.

f De iure. Id est, de seruitute. Azo.

g Experientur. Scilicet insolidum.

h Proderit. Sed non nocet quod est mirabile; vt infra eo. l. sed si de cõmuni. vel potest dici nocere; vt ibidem bois. Azo. Itẽ not: ꝙ statuitur in vno: & in eius simili: vt C. de diuers. rescri. l. si libellum.

i Non possit. No. vindicat aliquis in solidũ, licet ꝑ vnde non quæratur pluribus; vt s. cõmunia præd. l. fin.

k Ita agi scilicet insolidum; ar. infra de aqua pluuia. arc. l. supra iter. § Cassius. Sed cõtra infra eo. l. & si forte. § si ædes. Sol. dicas ibi speciale, in ea seruitute; vel dicas referri ad id quod dixerat de vsufructu.

l Impendentem. i.

In confessoria & negatoria habetur ratio interesse agentis. Bartolus.

In confessoria f actione quæ de seruitute mouetur, fructus etiã veniunt a Sed videamus, qui possunt esse fructus seruitutis. & est verius, id demum fructuum nomine computandum, si quid sit quod intersit agentis seruitutem non prohiberi. b Sed & in negatoria actione (vt Labeo ait fructus computantur, quanti interest petitoris, non vti c fundi sui itinere aduersarium. & hanc sententiã & Pomponius d probat.

Hæ actiones competunt cuilibet & contra quemlibet ex dominis insolidũ: sed si deuenitur ad interesse; habetur respectus ad interesse agentis. Bar.

Si fundus, cui iter debetur, plurium sit: vnicuiq; insolidum competit actio. & ita Pomponius li. xlj. scribit: sed in æstimatione e id, quod interest, veniet: scilicet qđ eius interest, qui experietur. Itaq; de iure f quidẽ ipso singuli experientur: g & victoria ẽt, alijs proderit: h æstimatio aũt ad id, ꝙ eius interest, reuocabitur: quãuis per vnũ seruitus adquiri nõ possit, i Sed & si duorum fundus sit, q. seruiat: aduersus vnumquenq; poterit ita agi. k & (vt Pomponius libro eodẽ scribit) quisquis defendit, solidum debet restituere: quia diuisionẽ hæc res non recipit.

Confessoria competit contra eum qui refectionẽ impedit; sicut contra eum qui seruitutem denegat. Bar.

Si quis mihi itineris, vel actus vel viæ controuersiam non faciat, sed reficere, l sternere non patiatur: Pomponius scribit eodem lib. cõfessoria actione mihi vtendum. Nam etsi arborem impendentem habeat vicinus, quæ viam, vel iter inuiũ, vel inhabile faciat: Marcellus quoq; apud Iulianũ notat, iter petẽdum, m vel viam vindicandam. Sed de refectione viæ & interdicto vti possumus, quod de itinere n actuque reficiendo competit: non tamen o si silice † quis sternere velit, nisi nominatim id cõuenit. p Sed & de haustu (quia seruitus est) cõpetunt nobis in rem actiones.

Non potest quis excipere de iure tertij, quod non est exclusiuum iuris agentis. Bar.

Competit autem de seruitute actio domino ædificij, neganti seruitutem se vicino debere, cuius ędes q non in totum liberæ sunt, sed ei, cum quo agitur, seruitutem non debent. verbi gratia: habeo ædes, quibus sunt vicinæ & Seianæ & Sempronianæ. Sempronianis seruitutem debeo aduersus dominum Seianarum volo experiri, altius me tollere prohibentem: in rem actione r experiar. licet enim seruiant ædes meæ: s ei tamen, cum quo agitur, non seruiunt. hoc igitur intendo, habere, me ius altius t tollendi, inuito eo, cum quo ago. quantum enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo. u

Media domus, depressa non impedit seruitutem deberi, sed media eleuata seruitus interpellatur, quoad eleuata steterit. Barto.

Si cui omnino altius

valde pendentem.

m Petẽdum. s. cõfessoria sic. & si habet actum, qui seruitutem inhabilem faciat; vt ĩ de aqua pluuia arc. l. supra iter. in princ.

n De itinere. s. secundo capite; quod est ĩ. de itin. actuq; priua. l. iij. § ait prætor & no. ꝙ in isto interdicto duo probari oportet: vt ibi dicit. in confessoria vnum sufficit. s. seruitutem debitã, vt hic. & sic habet naturam proprietatis vt & quædam alias vt ĩ. de interdi. l. ij. §. quædam. Itẽ no. quod impedit vsum seruitutis, qui reficere ꝓhibet; vt infra de acquir. posse. l. pe. §. j. & ĩ. de vi. & vi ar. l. vim facit. & ideo refectio est ꝑmittenda; vt hic. & s. de seruitut. rusti. præd. l. certo. § si iter. & l. Quintus. & supra titu. j. l. refectionis.

o Non tamẽ scilicet cõpetit interdictũ vel confessoria.

p Cõuenit. Nam sic non debet quis reficere locum seruientẽ; vt infra de aqua plu. arcenda. l. si prius. § j.

q Cuius ædes. Etiam ei cuius ędes non in totum liberæ sunt. Azo.

r In rem actione. Id est negatoria.

s Ædes meæ. Scilicet Sempronianis ędibus.

t Altius. Sicut mihi attribuit, qui nihil tribuit; vt infra de trib. l. illud. videbatur enim quod posset altẽ; quia prohibitum fuit hoc tãtum ne altius tolleret. Azo. hic not. ꝙ quo ad certam personam agere prohibetur. sic & infra q. po. in pig. habe. l. si prior. § sed simpliciter. & C. res inter ali. &c. ar. contra infra de exce. do. l. ij. §. plane.

u Ædes habeo. arg. C. de rei vindi. l. res.

Confessoria actio nem.

Al. add. vel.

Silicem

leres alienas. Accur.
a Non liceat. Quia testator prohibuerat gratia vicinorum omnium.
b Agitur. A quocunque cuius interest.
c Hæc seruitus. Altius non tollendi: de qua modo supra proxime dixit.

tutì. nam pro opere facto tantum competit: vt j. de ope. no. nu. l. j. §. j. habet autem locum siue præcessit nunciatio siue non: si modo clam fecit: vt j. quod vi aut clam. l. seruitus. & l. prohibere. §. finali.
p Lapilli. Vt retineat poss. iactus. n. l. lapilli possessioné retinere, non auté amittere facit. vt j. de ope no. nu. l. de pupillo. §. meminisse. Item per vium: vt s. l. proxi. & s. de ser. vr. præd. l seruitutes quæ in superficie. in fi. Sed videtur q pro seruitute non fiat nunciatio: vt infra de ope. no. nun. le. qui viam. quæ est contra. Sol. hic in vrbica seruitute loquit, in qua aliud est, quã in rustica: vt supra de serui. vrb. præd. l. inter seruitutes. §. si. vel vt ibi.

Lapilli iactu possessio retinetur.

tollere nõ liceat. [a] aduersus eum rectè agitur [b] ius ei non esse tollere. Hæc seruitus [c] & ei, qui vlteriores ædes habet, deberi poterit.

Paul. lib. xxj. ad edic. V.

ET iõ si inter meas & Titij ædes, tuæ [d] intercedant: possum Titij ædibus [e] seruitutem imponere, ne liceat ei altius tollere: licet tuis [f] non imponatur: quia donec tu non extollis, [g] est † vtilis seruitus.

Vlpianus libro xvij. ad edictum. VI.

ET si fortè, qui medius est (quia seruitutẽ non debebat) altius extulerit ædificia sua, vt iam ego [h] nõ videar luminibus tuis obstaturus † si ædificauero: frustra intẽdes ius mihi nõ esse, ita ædificatũ habere, invito te. Sed si intra statutum [i] tempus rursus ædificium suum deposuerit vicinus: renascetur [k] tibi vindicatio.

Istæ actiones competunt etiã quasi possidenti seruitutem: & quasi possessio dicitur, si domus detineatur depressa: secus si fuerit eleuata. Bar.

Sciendum tamen, in his seruitutibus eum esse possessorem iuris [l] & petitorem. Et si forte non habeam ædificatum altius in meo, aduersarius meus possessor est. [m] Nam cum nihil sit innouatum: ille possidet, & ædificantem me prohibere potest & ciuili actione, [n] & interdicto,

Quod vi aut clã, [o] idẽ & si lapilli [p] iactu impedierit. Sed & si patiente eo ædificauero: ego possessor ero effectus. [q]

Hic iurisconsultus vsque ad l. si vti. §. Aris. loquitur de seruitute oneris ferendi, & tigni immittendi: & breuiter hoc intendit, Pro seruitute oneris ferendi competit hæc actio; etiam vt reficiatur paries, qui debet sustinere onus quæ actio est in rem & cõpetit cuilibet ex dominis insolidum, sicut in aliis seruitutibus. Bar.

Etiam de seruitute, quæ oneris ferendi causa imposita erit: actio nobis competit: vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eũ modum, qui in seruitute imposita cõprehensus est. Et Gallus putat, non posse ita seruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogeretur, sed ne [r] me facere prohiberet. Nam in omnibus seruitutibus refectio ad eum pertinet, qui sibi seruitutem adserat: [s] non ad eum cuius res seruiat Sed præualuit † Seruij sententia in proposita specie. [t] vt posit quis defendere, sibi ius cogere aduersarium reficere parietem, ad onera sua sustinenda. Labeo auté hanc seruitutem non hominem debere, sed rem. denique licere domino rem derelinquere [u] scribit. [x] Hæc autem actio [y] in rem magis est, quam in personã; & non alij cõpetit, [z] quam domino ædiũ, & aduersus dominũ: [a] sicuti cętera

d ET ideo. Tuæ. i. mediæ. Azo
e Ædibus. Vlterioribus:
f Tuis. i. deest, mediis,
g Non extollis. Medias. Azo. vt s. titu. j. l. in tradendis. §. interpositis.
h ET si forte. Vt iam ego, qui debeo seruitutem. & sic mutat personas. Accur.
i Statutum. Ad amittendam seruitutem x. vel xx. ann. vt supra de vsuf. l. si in area. Sed quid si post? Respo. adhuc erit restituenda: q dic vt dixi s. de seruit. rust. præd. le. & Attilicinus.
k Renascetur. quo ad effectũ: nec enim periit ipso iure: vt s. tit. j. l. in tradendis in fine. sed si post, tunc renouatur: vt s. tit. j. l. si locus. Item vbi intra tempus vere amittitur, vt per flumen: ita restaurata ipso iure restituitur: sed si post tempus restauratur, tune per officium iudicis renouatur. vt d. leg. si locus: & supra quibus mod. vsusfruct. ami. l. repeti. & l. nisi sublato.
l Iuris. i. seruitutis & de hoc ponit exẽplũ, & si forte &c. & adde qđ est s. si vsusfr. pet. l. penul. §. sicut.
m Possessor est. i. quasi possessor seruitutis. nec. n. est vera possessio in incorporalibus: vt infra de acquir. re. do. l. seruus. §. incorporales. Accur.
n Et ciuili actione. cõfessoria. Azo. & quod vi aut clam vt subiicit, quod nõ domino ratione iuris datur: vt infra quod vi aut clam l. denique. in princip.
o Quod vi aut clam. Idest, per metum interdicti fu

† P. F. vtilitas seruitutis.

† Obstructurus.

Incorporalia non possident

q Effectus. Sic ergo patientia prudicat: vt C. ad Vell. l. si fine. §. quod si patientiam. & j. de aqua plu. arc. l. Sabinus. in princ.
r Sed ne. i. sic imponi potest ne, &c. nam hæc est seruitutum natura: vt s. de ser. l. quoties.
s Adserat. Vt j. eo. l. j. in fin Acc.
t Proposita specie Secus in aliis speciebus; vt dixi modo per l. supra de seruitu. le. quoties & sic in hac speciale; vt hic, & infra l. proxima. & l. sicuti. j. respons. & §. distant. & supra, de seruit. vrba. præd. le. cum debere.
u Derelinquere. Idem in vsufruct. vt s. de vsufruc. l. cum fructuarius. & l. sed cum. Azo.
x Scribit. Et sic not. reficere: quod non liceret, si persona esset obligata. Sed nb. in causa noxali, vbi est obligatio personalis; & tamen potest rem relinquere. sed & ibi in rem scripta est. Accur.
y Hæc auté actio confessoria, quę proponitur pro seruitute oneris ferendi.

† P. F. reualuit.

z Competit. Directa. sed vtilis sic: vt nn. s. eo l. ij.
a Et aduersus dominũ. Nulli repetere nõ; sed dicas quod

rum seruitutū intentio. [a] Si ędes [b] plurium dominorum sint, an insolidum agatur, [c] Papinia. lib.iij. Quęstionum tractat: & ait singulos dn̄os insolidum [d] agere, sicut de cæteris seruitutibus: excepto vsufructu. [e] sed non idem respondendū inquit, [f] si communes ædes essent, quæ onera vicini sustinerent. Modus autem refectionis [g] in hac actione [h] ad eum modum pertinet, qui in seruitute imposita continetur: fortè vt reficiat lapide quadrato, [i] vel lapide structili, vel quouis alio opere, quod in seruitute dictum [k] est.

In hac actione veniunt fructus: item paries potest effici melior non deterior. Bart.

Veniunt & fructus in hac actione: id est commodum, quod haberet, si onera ædium eius vicinus sustineret. Parieté autem melioré quidem, quam in seruitute impositum est. facere licet: deteriorem si faciat: aut per hanc actionem, aut per operis noui nunciationem prohibetur. [l]

In hac actione per officiū iudicis fit restitutio rei, & præstatur cautio: & contra non restituentem iuratur in litem. Bar.

Paulus libr. xxj. ad edictum. VII.

HArum [m] actionū [n] † euentus hic est: vt victori officio iudicis [o] aut [p] res præstetur, aut cautio. Res ipsa hęc est: vt iubeat [q] iudex aduersarium emendare vitium parietis & idoneum præstare. Cautio hæc est, vt eū iubeat de reficiendo pariete cauere: neq; se, neq; successores suos † prohibituros altius [r] tollere, [s] sublatumq; habere. & si cauerit, absoluetur. [t] si verò neq; rem præstet, neque cautioné: tanti condemnet, [u] † quanti actor in litem iurauerit.

Quando paries seruiens reficitur: fultura ne domus dominanti corruat, ad dominantem pertinet. Bart.

Vlpianus libro xvij. ad edictum. VIII.

SIcuti autem refectio parietis ad vici-

quod aduersus quemlibet, qui seruitutem impedit, datur confessoria: vt j. eo. l. si quis diuturno. §. fin.

[a] Intentio. Id est, actio.

[b] Si ædes. Quibus seruitur.

[c] Agatur. Pro seruitute oneris ferendi.

[d] Insolidum. Licet æstimatio ad id quod interest reuocetur: vt supra, eod. l. loci. §. si fundus. Accursius.

[e] Excepto vsufructu. qui est diuiduus. ideoque pro partibus petitur: sed aliæ seruitutes sunt indiuiduæ. vt j. ad leg. Fal. l. j. §. si vsusfructus. & s. de vsufru. l. vsusfructus ab initio. Accur.

[f] Inquit. quod supra dictū est in vsufruc. si communes ædes, &c. idem tamen quod in cæteris seruitutibus: vt supra eod. l. loci. §. sed si dominorum. quæ est contra. vel vt ibi.

[g] Refectionis parietis pro onere ferendo. Accur.

[h] Actione. Qua agitur pro hac seruitute vel opere vt fiat. Accur.

[i] Lapide quadrato. † Alias lapide quadrato: & alias lapide manu strato.

[k] Dictum. seruatur ergo dictum: vt hic, & supra eo. loci §. si quis mihi. si nihil est dictum seruatur consuetudo: vt j. de aqu. plu. arc. l. si prius. §. placuit.

[l] Prohibetur. Et hæc nunciatio habet causam impositiuam: vt infra, de ope. no. nun. l. de pupillo. §. Sextus. secus in rustica: vt infra, de ope. no. nun. l. qui via. Accur.

HArum. CASVS Debes mihi onus ferendi seruitutem: teneris quidē ad duo: reficias parietem, & patientiam præstes. Item vt caueas de tenēdo in futuro, & patiēdo: sed si nō præstes, iurabo in litem.

[m] Harum. adhuc superiorē materiam prosequitur.

[n] Actionum. quibus agitur de pariete faciendo, & quibus agitur de patientia præstanda.

[o] Officio iudic. hoc post lit. contesta. secus si ante, vbi tantum cautio interponitur: vt infra, de ope. no. nun. l. si priua. Accursius.

[p] Aut. pro &.

[q] Iubeat. Scilicet præcise: vt supra, l. proxi. §. etiam & supra, de rei vin. l. qui restituere ꝯ.

[r] Altius. Scilicet parietem, etiam imponere ei, & ibi tenere onera, vt infra l. proxima §. secundo. vel altius tollere ædificiū cui debetur seruitus, nisi plus grauet: vt supra, de seru. vrba. præd. l. seruitutes §. si sublatum ꝯ.

[s] Tollere. similis cautio est supra, de vsufru. l. cuiuscunque. §. si fundus. sed an hic vtranque simul præstet. scilicet de reficiendo, & quod non prohibeat? Respon. simul vtrunq; à princ. præstat, licet a principio non venerit dies reficiendi, vt argu. ff. vsufruc. quemad. c. l. j. j. respon. & §. an autē. & supra, de iud. l. in omnibus.

[t] Absoluetur. [a] sententia interlocutoria à cautione vnde omne iudicium absolutorium dicitur, si ante sententiam definitiuā cauerit: vt institu. de perpe. & tempo. actio. §. fin.

[u] Condemnet. Scilicet iudex idem dicas etiam si cautio præstetur. res autē non superest. est enim in rē actio pro seruitute in qua iuratur in litem: vt j. de in lit. iuran. l. ij. & l. in actionibus. Sed quid econtra si res non cautio præstatur: an propter cautionē iuretur in litem? Respon. nō: sed captis pignorib. coercebitur ad cautionem iudicis officio: vt insti. de sansf. tut. §. sciendū. non enim iurari potest in litē: quia ad cautionem neq; ac. bo. fi. neque in rem agi potest: sed iudicis officio tantum ꝯ.

SIcuti. CASVS. Debes mihi seruit. oneris ferendi, sicuti debes reficere sic interim dum reficis parietem, debeo prouidere mihi, ne ruat domus mea. & contra me ages, vt interim nō te impediam cogendo te ad fulturam: vel ages contraria: ne te de seruitute tali inquietem, dum reficis. Competit. Constituisti mihi seruitutem vt in pariete tuo apponerem tigna: super quibus facerem porticum coopertā super columnis. bene valet: & agere contra te potero, sed ego meis sumptibus hoc faciam. licet in superiori seruitute. i. oneris ferendi, sit secus: quia reficit, qui debet onera sustinere §. sequens planus est. Aristo. Neq; dominus inferioris domus. fumum, neq; dominus superioris aquam in domū inferiorem potest immittere iure seruitutis, nisi constituta sit: neq; fragmenta lapidū. Si ergo aliquis ædem inferiorem conduxit, quasi liceat iure seruitutis ei immittere fumum, agit contra locatorem ad interesse: & fumum immittere ꝓhibetur actione negatoria: sicut & si debetur, confessoria agitur contra superiorem, nisi patiatur immitti. Item si quis sit in poss. talis seruitutis. s. immittēdi, agit vti possidetis: vt qui melius probabit se possidere, ille obtineat. Apud Pomponium.

[a] Collige ex ista gl. secundum Bal. q̄d absolutoria ab obseruatione iudicij est interlocutoria. ad hoc semp allegat. & facit j. de accusa. l. cū Titia.

† Glo. ij. in ca. duo simul extra, de offic. iudi. ordina. adducit hanc l. in argu. ꝙ qui est in poss. alicuius rei, debet in ea defendi. Bolo.

† Eius.

† Alias, condemnetur.

† De lapide quadrato pulchrè Bud. l. sicuti. infra eod.

num ª pertinet: ita fultura ædificiorum vicini, cui seruitus debet, quandiu paries reficitur, ad inferiorem vicinum nõ debet pertinere. ᵇ Nam si non vult superior fulcire: deponat, & restituat, † ᶜ cùm paries fuerit restitutus. Et hic quoque, sicut in cæteris seruitutibus, cõtraria actio dabitur: hoc est, ius tibi non esse me cogere. ᵈ

Iurisconsultus hic aliqualiter mutat materiam, & breuiter hoc intendit, Actio confessoria competit pro seruitute tignũ immittendi qua dominus non cogitur reficere parietem: & in hoc differt à seruitute oneris ferendi. Bart.

Cõpetit mihi actio ᵉ aduersus eum, qui cessit mihi seruitutẽ: vt in parietẽ ᶠ eius tigna immittere mihi liceat. superq́; † ea tigna (verbi gratia) porticũ ambulatoriã facere. superq́; eum parietem columnas structiles † imponere, quæ tectũ portic⁹ ambulatoriæ sustineant. Distant autem hæ actiones ᵍ inter se, q̃ superior quidem locum habeat, etiam ad compellẽdum vicinum reficere parietem meũ: ʰ hæc verò locum habeat ad hoc solũ, vt tigna suscipiat: quod non est contra genera seruitutum. ⁱ

Si tigna sunt immissa, dicitur quis esse in quasi possessione seruitutis, sin autem, dicitur esse aduersarius in quasi possessione libertatis. Bart.

Sed si quæratur, quis possessoris, ᵏ q̃s petitoris partes sustineat? sciẽdum est, possessoris partes sustinere (si quidem tigna immissa sint) eum, qui seruitutẽ sibi deberi ait. si verò immissa non sint: eũ, qui negat. Et si quidẽ is obtinuerit, qui seruitutem ˡ sibi defendit: ᵐ nõ debet ei seruitus cedi, siue rectè, p̃nunciatum est (quia habet) siue perperam: quia per sñiam nõ debet seruitus cõstitui, sed quæ est declarari. ⁿ Planè si non vtendo † amisit ᵒ dolo malo dñi ædium: post litem contestatam ei restitui oportet: quemadmodum † in dñio ædiũ. ᵖ

Dominus partis inferioris nõ potest in superioris iure seruitutis fumum immittere: & dominus partis superioris non potest in inferioris immittere aquã, nisi aliud actum sit. & pro his competunt hæ actiones, & etiã interdicta possessoria. Bart.

Aristo Cerelio Vitali respondit: nõ putare se, ex taberna casearia ᵠ fumum in superiora ædificia iure ʳ immitti ˢ pos-

Si conuenerit inter me & Titium per pactum, vt in meo (de quo sua non interest) liceat facere fumum non grauem: non valet seruitus: sicut si conuenerit vt liceat sedere vel lauare mihi in meo, vel non liceat, sed contra hoc valet vt per fundum tuum viam habeam vel cuniculum: id est riuum coopertum. Viuia.

a Ad vicinum. qui debet seruitutem: vt supra eod. l. & si forte. §. etiam.

b Pertinere. non ergo dabit ei columnam ad fulciendum interim domũ suam. Accur.

† P.F. restituet.

c Et restituat. Id est reficiat. Et not. quod inimicũ consilium date videtur. Accur.

d Cogere i. fulcimenta præstare ad sustinendum. Acc.

e Competit mihi actio. scilicet confessoria. Accur.

f Parietem. Id est in quem tignũ immissũ.

g Hæ actiones. id est cũfessoria de ędificio vel onere sustinendo in pariete tuo: vt s. in princ. huius l. & l. & si forte. §. etiam. & confessoria de tigno immittendo in parietem vel ædificium tuum. nam licet vtrobiq; sustineatur onus, tamẽ quia in prima specialiter de onere ferendo dicitur, non in secunda: in prima parietem reficere, in secunda pati immissionem, si ædificatum habet, cogitur. Azo.

† Supra qi. P.F.

† De columnis structilib. pulchrè Bud. hic.

h Meum. Id est mihi seruiẽtem. & ita aliquid dicitur meũ sic infra eod. quod cum eo l. j. in prin. Accursius.

i Seruitutem. id est generalitatẽ vel regulam. sed prima sic: vt supra, de ser. l. quoties. & supra eod. l. & si forte. §. etiam.

k Possessoris. prodest autem ad multa haberi pro possessore. Primo, quia habent maiores inducias, vt supra, de ser. l. fi. Secundo, quia non iurabit prius de calum. vt C. de iur. calum. l. ij. in prin. Item quia non habet necesse prouocare ad iudicium: sustinet vero partes actoris, vt debeat probare sibi constitutã seruitutem. cum enim constet hanc domum aliquando fuisse liberã, & nunc præsumitur, nisi cõtra probetur: vt C. de proba. l. siue possidetis. & C. de pig. act. l. nec creditores. §. fin. Sed contra est arg. infra, de proba. l. circa. vbi probat se ingenuum qui possidetur vt libertus: quare ergo secus posset etiam dici ipsum esse loco possessoris. si quæratur an dominus fuerit necne, qui constituit: vt supra si vsusfr. pet. l. vti frui. ibi, quod si forte, &c. Item si quæratur an sit domin⁹ eius rei, cui dicit deberi seruitutem, non tenebitur probare: quam quam si nõ esset in possessione seruitutis, id probare cogeretur: vt s. eod. l. ij. §. hæc autem secundum Azo.

l Seruitutẽ. Dicens ad se pertinere.

m Defendit. Per confessoriam, non personali.

n Declarari. Sed nõne vbicunq; agitur personali actione pro seruitute, agitur vt cõstituatur per sententiam: & sic constituitur quę nõ erat: vt s. de ser. l. Papinianus. & de seru. rust. præd. l. & Attilicinus. in fi. & j. eo. l. is cuius. quæ sunt contra. Sol. hic defendebat se habere seruitutem, non sibi de nouo constitui: sicut & qui dicit se dominiũ rei, vt s. de rei vin. l. ex diuerso. §. j. secus autem si nouam constitui prætenderet: vt dixi: & arg. supra de iud. l. qui se.

† Al. add. post litem contestatã.

o Amisit. scilicet seruitutem. Accur.

p In dñio ædium. scilicet restituendo finito tempore pręscriptionis post lit. contest. vt instit. de offi. iud. §. si ad exhibendum. & C. de præscr. lon. temp. l. nec bona. Sed quomodo seruitus quæ cẽsetur immobilis: vt C. de ser. l. ij. vel dñium rei immobilis pręscribitur post lit. contest. vt C. de rei vend. l. more. licet vsucapio finiat si post? Respon. hic fuit contestata in alium, non contra præscribentem quem supposuit præscribens: vt s. de dolo l. fi. Acc.

† In P.F. dño ędiũ.

iure isto: vt supra, de rei vind. l.

q Casearia. in qua fiebant casei.

r Iure. scilicet seruitutis: vt superior cogatur suscipere fumũ: & propter hoc fenestras dimittere: suscipit tamen sicut naturaliter ascendit nisi inferior faciat animo iniuriandi: vt j. de iniu. l. fin. & muniat se sicut potest. sed non sic econtra de aqua, quæ recte proijcitur, at fumus naturaliter diuertit.

s Immitti. nõ iure: quia illi licet se munire. & quod infra

se, nisi ei rei † seruitus talis admittatur. a Ideo † (ait) & † ex superiore in inferiora nō aquam, non quid aliud immitti licet. in suo.n.alij † hactenꝰ facere licet, b quatenus nihil in alienū immittat. Fumi aūt, sicut aquæ, immissionē c esse. posse igitur superiorem cum inferiore agere, ius illi nō esse, id ita facere. d Alphenum deniq; scribere ait, e posse ita agi: f ius illi non esse in suo lapidē cędere, vt in meū fundum fragmenta cadāt. Dicit igitur Aristo, eum, qui tabernā casearium à Minturnensibus conduxit, † ad superiora prohiberi posse fumū immittere: sed Minturnenses ei ex conducto g teneri agiq; h sic posse dicit cum eo, qui eum fumū immittat, ius ei non esse fumum immittere. i Ergo [&] per cōtrariū k agi poterit, l ius [sibi] fumū immittere, quod & ipsum videtur Aristo probare. Sed & interdictum, Vti possidetis, m poterit locum habere, si quis prohibeatur, qualiter velit, suo vti. n

Non valet pactum: vt alicui liceat facere, quod de iure communi facere poterat, sicut si de iure communi facere non poterat. Bart.

Apud Pomponiū dubitatur lib. xlj. † lectionum, an quis possit ita agere o licere fumum non grauem p (puta ex foco) in suo q facere: aut non licere. r & ait, s magis non posse t agi: sicut agi non potest, ius esse in suo u ignem facere, aut sedere, aut lauare. x Idem y indiuersum probat. z nam & in balineis (inquit) vaporibꝰ a cùm Quintilla b cuniculum pergentem c in †.[hortos] Iulij Vrsi instruxisset: placuit, potuisse talem seruitutem imponi.

Natura confessoria est, vt per eam destruatur quicquid est factum contra debitā seruitutem. sed si ædificium ius seruitutis extinxit: de dolo agitur. Bar.

Paulus lib. xxj. ad edictum. IX.

SI eo loco, per quē mihi iter debetur, tu ędificaueris: possum intendere, ius mihi esse ire agere. quod si probauero, inhibebo opus tuum.

Infra dicit, agique, &c. scilicet, se muniendo, secundū. A. Alij dicunt agi negatoria vtili: & ideo vtilis, quia nulla fuerat seruitus cōstituta. ad quod ī. de ser. vrba. prædio. l. quidam. & infra eod. l. fistulas. & l. si quando. Ioan. dixit etiam directam dari, licet nulla vnquā fuerit: & magis nunc, quā tunc quando aliqū fuit seruitus. Accurs.

a Admittatur. Scilicet à superiore dumo. nam tunc & fenestras dimittere, & alijs. modis debet recipere sicut in seruitute constituenda actum est.

b Facere licet. Nota, in suo facit quod vult quilibet nō in alieno: vt hic, & C. de reli. l. statuas. & supra, de seruit. vrb. prædio. l e. fistulam. circa princ. & infra de aqua plu. arcen. l. j. §. de eo opere. Sed contra infra, de dam. infec. l. fluminum. §. fin. vbi etiā alienam aquam aufert. Solu. ibi in suo tantū fodiebat, non in alieno: & nō animo nocēdi, sed proficiendi: vt infra, de aqua plu. arcē. l. j. §. idem ait aquam.

c Immissionem. vt neutrum liceat iure seruitutis: sed alterum licet naturaliter: alterum non.

d Id ita facere. id est, iure seruitutis. Accursius.

e Scribere sit. Similitudinē ponit.

f Agi. per pactum. vel dic actione negatoria.

g Ex conducto. quia cum eo conuenerunt, vt ei præstarent facultatem immittēdi fumum in superiores ædes.

h Agique. quia locatores agent, non conductores.

i Fumum immittere. qñ seruitutem non debet: sed etiam iniuriarum poterit agere: vt ī. de iniu. l. pen.

k Per contrariū. quando scilicet debet seruitutem. nam sicut potest agi negatoria, seruitute non constituta: ita & confessoria, ea constituta.

l Agi poterit. per pactum. Accur.

m Vti possidetis. scilicet vtile: vt s. de ser. l. pen. Et arg. ī. de iniu. l. sane. & ī. de vi & vi ar. l. vim facit: & ī. vti poss. l. si duo §. hoc interdictum. Hic ergo datur pro quasi possessione seruitutis vel libertatis. Vel dic quod pro vera possessione rei, quæ inquietatur pro seruitute quā non debet. Et econtra pro vera possessione rei dominantis, quæ inquietatur, eo quod seruitute debita vti non permittitur.

n Suo vti. i. seruitute debita. Vel dic possessione vera rei: vt referas ad eum qui non debet seruitutem.

o Agere per pactum.

p Non grauem. in hoc videtur frustus.

q In suo. Scilicet eius qui pmittit seruitutem, quod non dirigatur in tuum.

r Non licere. Scilicet econtra vllo modo. & neutro casu interest: quia non immittebatur in eum.

s Ait. scilicet contra. Accur.

t Non posse. contra infra eodem l. si quando. §. j. Solu. vt ibi. Item hoc nisi aliquis me prohibeat: quia tunc ago etiam iniuriarum: vt ī. de iniu. l. iniuriarū. §. si quis me prohibeat.

u In suo. alij non domino. vel dic domino: quia neutrum valet iure seruitutis.

x Aut lauare. quia magis personales, quam prædiales seruitutes dicerentur: vel nulla, si agam vt facias vel non facias grauem, vel nō grauem fumum in tuo. nec enim aliquid eorū mihi expedit: vt supra, de seru. l. quoties. agi tamen potest: vt nō immittas ignē, vel fumum, vel quid aliud in meum: vt s. ea. l. §. idemque.

y Idem. Scilicet Pomponius. non dicat idem ius: quia hoc falsum esset.

z Probat. Quod sequitur: probat quidem in cōtrario casu contrarium ponendo ad primum, si mihi permittas vt in tuo quid faciam. tenet enim seruitus: licet supra, vbi in eo promitto me factum vel non factorum, non teneat: & hoc quia interest: ne contradicat præcedentibus.

a Vaporibus. id est flammis. Accur.

b Quintilla. propriū nomen dñæ loci seruientis.

c Pergentem. id est deriuatum.

SI eo. CASVS. Per agrum tuum debetur seruitus mihi itineris. tu ædificas in loco seruiente. possum te prohibere ne ædifices, si probem dictam seruitutem agendo confessoria. Idem in seruitute vrbana quam mihi debes: quia similiter agam cōtra te ne in loco seruiente ædifices. ergo in vtraque seruitute si ędificet dominus loci seruientis, potest agi confessoria ne opus faciat. Idem in seruitute personali scilicet vsusfruct. quia agi potest contra dominum ædificij confess. Et si iam ædificaueris tu dominus loci seruientis. agitur ut defirmas in primis duobus casibus, in tertio vero agitur de dolo:

† P. F. seruitutem talem admittit. Idemq; est, &c.

† P. F. idemque.

† quia

† alicui.

† P. F. a superiore prohiberi posse.

† xij.

† In P. F. deest, hortos, idque græco genere dicēdi, quo & Cice. frequēter est vsus: vt annota. Anto. Augu. emend. li. ij. cap. j.

de dolo: quia vsusfructus extinct' est. Contrà. Nunc ponit contra. Pone, debebam tibi. seruitu. ta ædifices in loco tibi seruiente. possum te prohibere agendo negatoria. & adducit simile: quia si ædificares in area mea quę tibi serui. non debet, possum te prohibere. Qui latiore.

per vsum x. an. xx. infra de vsu. l. cum de in rem ver. Item in eo quod dat vtilem post præscr. no. ar. quod præscriptione non quæritur dominium; vt & C. de præscr. xxx. ann. l. si quis emptionis. §. j.
[l] Forte tot. Sed quot. Respon. x. inter præsentes. & xx. inter absentes, exemplo rerũ immobilium. C. de seruit. & aqua. le. ij. habet enim perpetuã causam vt supra, de ser. rusti. præd. l. foramen. §. fin. Alij dicunt tãto tempore quod non extet memoria, vt argu. infra, de aqua pluuia arcen. l. j. §. penult. sed prima verior est. Item contra. infra, de aqua quotid. & æstiu. le. hoc iure. §. ductus. sed ibi in ea, quę nõ habet perpetuã causam: hic sic. Vel ibi in ea quę ex flumine publico; hic ex loco priuato.

Item Iulianus scribit: si vicin' ædificãdo in suo, effecerit, [vt] ne stillicidiũ meum reciperetur: † posse me agere de iure meo, id est, ius esse immittẽdi stillicidium: sicut in via [a] diximus. Sed si quidem nondum ędificauit [b] siue vsumfructũ siue viam habet: [c] ius sibi esse ire agere vel frui, intendere põt. quod si iam ædificauit dominus: is qui iter & actum habet: adhuc potest intẽdere ius sibi esse. fructuarius autẽ non potest, quia amisit [d] vsumfructum: & ideo de dolo actionem dandam [e] hoc casu Iulianus ait. Contrà, si in itinere, qđ per fundum tibi debeo, ędifices: rectè intẽdam, ius tibi non esse ędificare, vel ędificatum habere: quemadmodum si in area mea [f] qđ ędifices.

Per vsum partis retinetur seruitus tota. Bart.

Qui latiore via vel angustiore vsus est, retinet seruitutem: [g] sicuti qui aqua ex qua ius habet vtendi, alia [h] mista vsus est, retinet ius suum.

In præscriptione seruitutum realium non requiritur titulus. Bartolus.

Vlp. lib. liij. ad edic. X.

SI quis diuturno vsu & [i] longa quasi possessione ius aquę ducendæ nactus sit: non ei necesse est docere de iure, [k] quo aqua cõstituta est (veluti ex legato, vel alio modo) sed vtilem habet actionem, vt ostendat per annos (fortè tot [l]) vsum se non vi, non clàm, non precario possedisse.

Confessoria competit contra quemlibet qui vsum seruitutis impedit. Bart.

Agi autem hac actione poterit non tantum cum eo, in cuius agro aqua oritur, vel per cui' fundum ducitur: verùm etiam cum omnibus agi † poterit, † quicunque aquam ne ducerem, † impediunt: [m] exemplo cæterarum seruitutum. Et generaliter, quicunque aquam ducere impediet, hac actione cum eo experiri potero. [n]

Vnus ex socijs potest alium ædificantem impedire iure coniunctionis, non iure seruitutis. Bartolus.

Marcel. li. vij. Dig. XI.

AN vnus ex socijs in cõmuni loco inuitis cæteris iure ędificare possit, id est, an si prohibeatur à socijs, possit eũ ijs ita experiri, ius sibi esse ædificare: & an socij cũ eo ita agere possint, ius sibi prohibendi esse, vel illi ius ædificandi nõ esse: & si ædificatũ iam sit, † nũ possint [o] cũ eo ita experiri, ius illi nõ esse ita ædificatũ habere, quęritur? Et magis dici põt, p̃hibẽdi [p] poti', quã faciẽdi ius socio esse: q̃a magis ille, q̃ facere co-

Lex statuit qualiter debet esse modus viæ. supra, de serui. rusti. præd. l. via. Si ergo vtar maiore aquæductu quã mihi debeatur: vtroq; casu retineo mihi seruitutem.
[a] Sicut in via. i. itinere: vt in princi. huius legis.
[b] Ædificauit. dominus loci seruientis.
[c] Habet. quidam alius.
[d] Amisit. rei mutatione. Accur.
[e] Dandam. de hoc plene dixi s. quibus mod. vsusfru. amit. l. repeti. §. fin.
[f] Mea. non seruiente.
[g] Retinet seruitutem. quia nisi tota perdi nõ potest: vt supra de seru. rust. præd. l. vna.
[h] Alia. cum ea quę seruit, alias amitteretur, vt infra eod. tit. j. l. si is. cui. Accur.

SI quis. CASVS. Duxi aquã per agrum tuum x. an. acquiro mihi seruitut. & agere potero amodo cõfessoria, nec teneor titulum demonstrare. satis est enim me præscripsisse, quia hoc præsumitur, nisi cõtra probetur; vt supra de ser. vrb. prædio. l. ædes. Agi. Per agrum tuum debebas mihi seruitutẽ aquæ ducendæ. si impedias me quo minus; mihi liceat aquã ducere, agam contra te; etiam & contra alium prohibentem agam. Viuianus.
[i] Et. pro id est.
[k] De iure. id est, titu. vt subijcit. Et sic not. speciale in seruitutibus vt sine titu. [?] præscribantur; vt hic, & infra, de aqua plu. arcen. le. prima. §. fin. & le. fin. & infra de itin. actuq́ue priua. l. apparet. & argu. infra de vsu. l. cum de in rem ver. Alij dicunt quod est necessarium allegari titulum; non autem necesse est probari directo; sed

[m] Impediunt. scilicet me. Et no. qđ quidam libri habẽt non ducere, id est, impediunt vt non possim ducere. Alij sine non. & tunc plana est.
[n] Potero. non refert ergo sit dominus rei qui prohibet, vel non; vt j. de itin. actuq́ue pri. le. iij. §. idem Iulianus. & infra, de aqua quotidia. & æstiua. l. j. §. competit. Accur.

AN vnus. CASVS Duo fuimus socij fundi, quęritur si vnus vul: ędificare, & alter vult prohibere, an possit? Et dicitur quod potest prohibere; quia potior est conditio prohibentis quam facere volentia. Secundo si iam ædificauit, an possit alter agere, vt remoueat? Et dicit quod non.
[o] Num possint. Quidam libri habent num possint; & tunc plana, alij habent, non possint. & tunc lege similiter interrogatiue propter id quod dicitur quęritur. Non soluitur hęc secunda quęstio. Tu tñ dicas nõ posse agi vt deponatur: vt j. cõi diuid. l. Sabinus.
[p] Prohibendi. non tamen seruitutis iure. vt supra, de seru. vrb. præd. l. in re communi.

[?] P. F. recip̃eret.

[?] Idẽ volunt & cõ cor. glo. in l. uj. C. de serui. gl. in l. j. §. si qs autẽ. & §. si tibi fundum. ff. de itin. actuq́ue priua. glol. in le. fi. de aqua plu. arcen. gl. in l. seruitutes supra de ser.

† Al. add. non.
† P. F quicunq; aquã non ducere impediunt.
† me ducere.
† P. F. non possint cum eo ita experiri ius sibi nõ esse, &c.

Velis

a Velit. Reficere tamen inuito alio potest; vt C. de ædifi. l. si vt. Accur.

EGi, ius CASVS Quidam habebat tigna sua immissa in parietem meum indebite; possum agere vt remoueat, & vt caueat, de non immittendo de incepa. Viuianus.

b Debeat. Caueatur ego pro futuro; vt supra de ser. vrb. præd. l. qui ædificium. Idem in vsufru. vt etiā in futurū bene vtatur; vt ī. de vsuf. l. si cuius. §. sed si plures. Idē in actio. aquæ plu. arcend. vt infra de plu. arc. l. Atteius. §. pen. Idem in actione arbitraria quandoque: vt infra, de eo quod cer. lo. l. φ si Ephesi. §. interdū. Idē in colonos; vt C. in q. cau. col. l. j. Sed contra ℐ. de vsu. l. j. vbi dicit pro vsuris futuris non cauendū. Sol. istud est hic ideo, quia mihi ius cōpetit vt nō immittas nūc, nec in futurum; at pro vsuris futuris nullū ius habeo.

† Nota φ ad cautelā futurorū gg ius de præsenti præstatur cautio. cō eo. & facit bene text. in c. licet. de ele. te e. in ca. j. de ser. nō ordin. e contra text. in ie. harum. supra eod. † Præcipit † Al. add. fit.

natur (vt dixi) quodammodo sibi alienū quoq; ius præripit: † si quasi solus dominus † ad suū arbitrium vti iure cōmuni velit. a

In negatoria cogitur victus cauere quod in futurum seruitute non vtatur. Bar.

Iabolenus libro ij. ἐπιστολῶν. XII.

EGi, ius illi non esse tigna in parietem meū immissa habere: an & de futuris non immittēdis cauendū est? Rñdi iudicis officio contineri puto, vt de futuro quoq; opere caueri debeat. b

Non potest quis habere canalē in suo, per quē aqua proiiciatur in alienū. Bar.

Proculus libro v. ἐπιστολῶν. XIII.

FIstulas, quibus aquā duco, in via publica habeo: c & hę ruptę inūdant parietem tuum. puto te posse recte mecum agere, d ius mihi nō esse, flumina ex meo in tuum parietē fluere. e

Qui tigna immittit vltra quam statutum sit actione negatoria tollere cogitur.

Pomponius libr. xxxiij. ad Sabinum. XIIII.

SI cū meus proprius paries esset, passus sim te immittere tigna. f quæ antea g habueras si noua velis immittere, phiberi a me potes: imo etiam agere tecum potero, vt ea, quæ noua h im miseris, tollas. Si paries communis opere abs te facto, in ædes meas se inclinauerit: potero tecū agere: ius tibi nō esse, parietē illum ita habere. i

Si administrator minoris faciat cōtra debitam seruitutem, tenetur tutelæ: & etiam competit confessoria. Bar.

Vlpianus libro vj. Opinionum. XV.

ALtius ædes suas extollendo, k [si quis vt luminibus domus l minoris annis xxv. vel impuberis, cui curator vel tutor erat, officiatur efficit: quāuis hoc quoq; nomine actiōe m ipse hę redesq; teneantur: (quia quod alium faciētem phibere ex officio necesse habuit, id ipse committere nō debuit) n tamē & aduersus possidētē. o easdem ædes, danda est impuberi vel minori actio, p vt quod non iure factum est, tollatur.

Ex titulo & quasi possessione seruitutis cōsequitur quis actionem & exceptionem. Bar.

Iulianus libro vij. Digestorum. XVI.

SI a te † emero, vt mihi liceat ex ædibus meis in ædes tuas stillicidiū immittere, & postea te sciente, ex cā emptionis q immissū r habeā: quæro, an ex hac cā actiōe quadā vel exceptiōe tuēdus sim) Respondi, vtroque auxilio me vsurū. s

Fistulas. CASVS. Si instrumenta quibus aquam duco per viam publicam habeā; & tuum parietem inūdem; negatoria poteris agere contra me.

c Habeo. Scilicet pro me. Azo.

d Agere. arg. pro nobis in eo qđ no. supra eodem. l. ij. in fi. j. respon.

e Fluere. Vt s. de seruit. vrb. præd. l. si stolam.

SI cū. CASVS: Precibus tuis fui passus te immittere quædam in pariete meo quādiu velim; & ideo nec noua īponere potes; nec me inuito primis remotis alia substituere potes.

Si paries. Sic casum vt scripsi supra eo. l. si quā in princ.

f Immittere tigna. Ideoque tu in quasi possessione seruitutis es: vt & supra eodem. l. & si forte. §. sciendum.

g Antea. Hæc tigna concedo immittere. secus si dicam. seruitutem tigni immittendi concedo: nō addēdo numerum.

h Noua. Addendo numerum, vel alia supponēdo, & hęc detrahēdo. nā sufficit si cui vel in paucis, &c.

vt C. de nego. gest. l. tutori.

i Ita habere. Scilicet negatoria. si tamen socius cōtendat iure seruitutis ita habere; alias qualiter haberet locum negatoria? sic ℐ. eo. l. si quando in prin. & supra de ser. vrba. præd. l. sed & si inter. Accur.

ALtius. CASVS. Domus mea debebat seruitutem altius nō tollendi, vel ne luminibus officeret domui illius cuius tutor vel curator erā, & si ex alto illā domum meam, co mpetit illi pupillo actio confessoria, & pupillo actio tutelæ teneor; & statim potest agere confessoria pupillus cōtra me. Viuianus.

k Extollendo. Scilicet tutor vel curator; vt subijcit.

l Luminibus domus. cui seruitutem debebant ædes tutoris vel curatoris.

m Actione. Scilicet tutelæ.

n Non debuit. Multo magis: quod est notabile: vt C. de in lite. dando. tuto. le. an tibi. & in decre. di. lxxxvij. capi. diuinę. & dixi. infra de condict. indebi. l. frater a fratre. §. porro.

o Possidentem. Tutorem vel curatorem.

p Actio. Scilicet. negatoria: vt hic scripserunt quidam. Sed certe imo danda est confessoria: quia minori seruitus debeatur: vt supra eodem leg. si e. Et dabitur in hac causa contra tutorem vel curatorem quidam curator pupillo vel adulto: vt institu. de auth. tuto. §. fin.

† Ad istā l. vide Ba. in l. ij. in pri. In vij. co. in vij. qō. pri. C. de pigno.

SI a te. CASVS Concessisti mihi seruitutem stillicidij, quia dedit tibi e. & te patiente vsus sum. habeo actio. & except. propter dictam seruitutem.

q Emptionis. Prædictæ, vel simili causa. alioqui si nulla esset causa, repellar: vt supra eodem. leg. si cum meus. nisi longo tempore habuerim: vt supra. eod. l. si quis diuturno.

r Immissum. Scilicet stillicidium. Accur.

s Vsurum. Vt C. de acquiren. poss. l. ij.

Si quan-

SI quando. CASVS. Inter meam & tuã domũ erat paries communis: qui o pero a te facto incli nabat super me; agam contra te, vt non facias incli nare. Cum in domo. In quodam loco ædium tuarũ eam seruitutem mihi constituisti vt non liceret tibi in eo loco quicquã ponere. Si quid ibi posueris: agã contra te ius non esse tibi, id positum habere. Secũdum. Iuxta pa rietem meũ fecisti opus, aut in publico & agam interdicto ne qd in loco pub. fiat: vt q factũ est, tollatur. aut in loco priuato: & agam ne gatoria si quid paf sus fuero: & etiam si facerit stipulatus de damno infecto agẽ ad dãnum ex prædi cta stipulatione. V.

a Binas. Duorum quarũ vna vnius; altera alterius est.

b Inuito se. Vt & j. eo. l. si cum meus §. j. Accur.

c Locus. Id est, quę dam pars domus.

d Nõ esset. Vt sic luminibus admitte dis non officiatur. & ideo nec ædifica do nec ferendo no cere debet: vt hic, & j. de seruitutibus vrbanorũ prædio rum l. ædifico. & l. si arborem. Si vero hoc tm esset dictũ ne in certo loco qd positum haberet q alterius non inter esset, nõ valet: vt j. e. l. ficuti. §. apud. & j. de seru. l. quoties quæ sunt cõtra. Ac.

e Syluam. Ortula riam.

f Labra. Loca vn de extrahebatur a qua. vel genus hær bæ qd dicitur labrũ silunum. Accur.

g Cucumellas. Id est cucurbitas: vel melpones: & similia

h Omnes iurispe riti: ab eo consulti, sic & supra qui satis dare cogãl inter omnes.

i Ageret. Actione confessoria. & no. sic cõtra P. qa hic proponitur confessoria verbis negatiuis.

k Secundum. Id est, iuxta. Accu.

l Cuius. Id est, alicuius.

m Per interdictũ. Scilicet ne quid in loco publico fiat: vt infra, ne quid in loco pub. l. ij. secũdum quosdam. Imo per secundum quod est, vt factum destrua tur: ut infra, ne quid in loco publ. l. ij. §. ait prætor, quod in via.

n Sed si in priuato. scilicet cui nocetur. Accur.

o Agere scilicet negatoria, & in hoc nihil est con tra. Sed in eo quod subijcit stipulationem damni in fecti cõmitti, si fuerit interposita propter huiusmo di factum, est cõtra J. de aqua plu. ar. l. ij. §. si vir in. vbi dicit, quod propter damnum quod euenit ex aqua

Si ædificium vicini super meũ inclinatur, per negatoriã actio nem tollere cogetur. Bar.

Alphenus libro 4. Digestorum. XVII.

SI quando inter ędes binas[a] paries esset, qui ita vetrem[†] faceret vt in vicini domum semipedem aut amplius procumberet: agi oporteret ius nõ esse, illum parietem ita proiectum in suum esse, inuito se.[b]

In loco qui debet seruitutem nihil faciendi, non possunt sylua vel herba excrescẽtes poni. Bar.

Cum in domo Caij, Seij locus[c] quidam ędibus Annij ita seruiret, vt in eo loco positum habere ius Seio[†] non esset,[d] & Seius in eo syluam[e] seuisset,[†] in qua labra,[f] & teneras[†] cucumellas[g] positas haberet: Annio consilium omnes iurisperiti[h] dederunt, vt cum eo ageret,[i] ius ei non esse in eo loco ea posita habere inuito se.

Non licet parieti alterius aliquid nocere propter quod pa ries deterior fiat. Bar.

Secundum[k] cuius[l] parietem vicinus[†] sterquilinium fecerat, ex quo paries madescebat, consulebatur, quemadmodũ posset vicinum cogere vt sterquilinium tolleret. Respõdi: si in loco publico id fecisset: per interdictũ[m] cogi posse. sed si in priuato:[n] de seruitute agere[o] oportere; [†] si damni infecti stipulatus esset: posse[†] per eam stipulationem, si quid ex ea re sibi damni datum esset, seruare.

Lex ista legitur duobus modis. Vno modo, quãdo agebatur actione personali. & istã lecturam tangit secunda glo. hic posita. Alio modo, quando agebatur reali & istam tangit glos. maior hic posita. & ista secũda est vera: secundum quam breuiter hoc intendit. Qui agit cõfessoria pro seruitute & interesse, reo cõtumace mittitur in possessionem omnium bonorum: a qua nõ recedit nisi fuerit integre satisfactum. h. d. Diuide. primo ponit, quod sit officium iudicis cõtra reum contumacem in cõfessoria. secundo respõ. tertio quod sit officium iudicis postea reo veniente ad purgandam contumaciam. Secunda ibi, Respõdi. Tertia ibi. Et non ante. Bar.

Iulianus libro vj. ex Minicio. XVIII.

IS; cuius[†] familia vicinum prohibebat[p] aquã ducere, sui potestatem nõ faciebat, ne[†] secum agi posset. quærit actor; quid sibi faciẽdũ esset? Respõdi, oportere prætorẽ causa cognita[q] iubere bona[r] aduersarij possideri: & nõ antè inde discedere, quam is actori ius aquæ[f] ducẽ-

dna irrigatione, nõ committitur hæc stipulatio. Solut. ibi agrum suum irrigabat: hic autem vide tur in alienũ humorem immittere; ex quo madescit paries: secũdum quosdam. sed certe imo secundum Azo. & est verũ: hic in alie nũ fecerat sterquilinium, alioqui in suo liceret, licet alius in de sentiret humorẽ vt j. eod. l. sicut §. idẽ ait & supra de seru. vrb. præd. l. fistulam. j. respon. Potes etiam dicere ĩõ in l. contrariũ ncm committi stipulationem damni. Insedi. quia vitio homi nis nõ loci damnũ dari videtur: vt infra de dam. infec. l. fluminum. §. præterea. hic autẽ vitio mali parietis. Sed media solutio ue rior est: agitur enim locati, si conducto talia fecerit vt j. loc. l. qui domum.

S, cuius. CASVS. Testator legauit seruitutem aquæ, & cum agerem cõtra hæredem vt pateret me ducere, ab sentabat se, & me impediebat eius familia, quæritur qd mihi sit faciẽdum? Et respõ. quod sum mittendus in possessionem bonorum absentis: nec antè discedam, quam fer uitus constituat, & damnũ restituatur qd habui propter necessitatem. Viuia. p Prohibebat. Do mini voluntate. Accursius.

q Causa cognita. Scilicet summatim: vt ar. infra de Carbo. edic. l. iij. §. causæ.

r Bona. Omnia olim: vt infra qui ex cau. in pos. ea. l. j. hodie vero pro mẽsura debiti declaratiã glosa libus: vt in authen. de exhi. §. si vero col. v. hic autẽ in possessione seruitutis si ageretur cõfessoria, sicut in actione in rem in possessionem rei petitæ vt C. de præscrip. xxx ann. l. si quis emptionis. §. fi. licet ibi personali, non reali fuit actum.

f Aquæ. Quã cõstitui sibi actor petebat actione ex stipulatu. vel ex testõ, vt statim subijcit: vbi dicit q de nouo

[†] Vetris significatio q̃ sit multiplex in iure declarat Alciat. lib. vj. pa rergõ, ca. vij.

[†] Et.

[†] P. F. in *qua labra et teneras cucumellas positas*, &c.

[†] Catellia nus Cotta in memorabilib⁹ suis legit *teneras*. Ant. vero Neb. in lexico suo iuris ciuilis, in verbo, cucumo, legit *labra et teneras*, et cu cumul. &c. Nos in vet. cæt. Victoria no reperi mus scriptũ, *& teneras*, vt a neas legem dum suspi cati sumus vt vascula quædam grea cucumellas æneas intel ligam⁹. tu nũc quod voles seqũ re: ac vide si libet Ba ptistã Piũ in ann. po ster. c. laj. & Angel. Politianũ Mi. c. xxx. & Bertol. Piũ ad ll. ca. xxxvj.

[†] In P. F. *Sterculinũ*, & Pau lo post *Sterculinũ tolleret*.

[†] Alad. *sed*.

[†] *Posse*.

[†] Bar. hic in lect. no ua habet hãc. l. pro difficili. p cuius inte l ligẽtia vã de Bal. in auth. ei q. C. de bõ. auth. ind. possid. in versic. Quo qualiter fiat missio in seruitu tib⁹. in vij. col. in ver sic. quæro de intelle ctu l. is cu lus. in xij. & xiij. col.

[†] *Vt*.

de nouo constituitur.

a Restituisset. aliàs, cōstituisset scilicet de nouo. sic est contra supra eo. l. sicuti. §. sed si quæratur. Sol. vt ibi. Item hæc constitutio fit ad tempus: & cautio de non impediendo scilicet donec egerit negatoria, & probauerit ius non esse ducendi vt infra de ope. no. nun. l. si prius. & infra de damno infect. l. a quo fundus. Item cauebit de damno, si quod post cautionem contingat.

b Et si quid. supple resarcita, si qd &c. Accur.

c Siccitatibus. primum autē debet restitui statum antequam ad agendam negatoria admittatur: vt hic subijcit. Et sic no. quod efficitur de possessore petitor propter contumaciam: vt C. quomodo & quando iudex. l. consentaneum.

T. F. cōstituisset. | Quid.

Côtumacia facie de possesso re petitorem.

dæ † restituisset: a & si quid, b qa † aquā duceret prohibitus esset, siccitatibus c detrimenti cēpisset: veluti si prata, arboresve exaruissent.

Sententia lata contra vnū ex socijs, non præiudicat cæteris si eius culpa acciderit. secus si dolo. Bar.

Martianus lib. vi. Regularum. XIX.

SI de communi seruitute quis bene quidē deberi intendit, sed aliquo modo litem perdidit culpa sua; non est æquū hoc cæteris dāno d esse. Sed si p collusionē cessit litē † aduersario; cæteris [quoq;] dādam esse actionē de dolo, e Celsus scribit: idque ait Sabino placuisse.

Qui legat rem videtur velle vt ei concedatur seruitus per aliam rem propriam, prout ipse vtebatur. Bar.

Scæuola libro iiij. Digestorum. XX.

TEstatrix fundo, f quē legauerat, casas iunctas habuit, quæsitum est si hæ fundo legato non cederēt: cùmque legatarius vindicasset, g an iste fundus aliquā seruitutē casis deberet: aut si ex fideicōmissi h causa † eū sibi dari legatarius desideraret, hæredes seruitutem aliquā casis excipere deberent? Respondi, debere. † i

Prædium vniuersitatis potest seruire prædiis singulorum: & ius seruitutis transit cū prædio dominante quocunque titulo concedatur: nisi specialiter sit exceptum. Bar.

Plures ex municipibus, k q diuersa prædia possidebāt, saltum communem, vt ius compascēdi haberent, l mercati sūt: idque etiam a successoribus eorum est obseruatum, sed nonnulli ex ijs, qui hoc ius habebant, prædia illa sua propria venundederunt. Quæro an in venditione etiam ius illud secutum sit prædia, cùm eius voluntatis venditores fuerint, vt & hoc alienarent? Respondi, id obseruandū, quod actum inter contrahentes esset: sed si voluntas contrahentium manifesta non sit: & hoc ius ad emptores trāsire. m Item quæro, an cùm pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid iuris secum huius compascui traxerit? Respondi: cùm id quoq; ius fundi qui legatus esset, videretur, id quoque cessurum legatario. n

S I de communi. CASVS. Ego & Titius habebamus fundum communem: cui seruitus debebatur ex prædio vicini: egi pro seruitute. & succubui, si quidem mea culpa, non nocet Titio: an dolo, an per collusionem, & nocet: sed de dolo teneor: ei ad omne damnum.

† Bar.

d Damno. propter culpam agentis: aliàs & victoria prodest, & amissio nocet etiā alijs: vt supra eo. l. loci. § si fundus. & de aqua plu. arcē. l. supra. §. Cassius.

e De dolo. C. contra socium. nam cōtra aduersariū præiudicat sententia: vt j. de aqua pluuia ar. l. supra. §. Cassius. nisi in subsidium: vt ar. j. de eo p quē fac. erit. l. si. Et q dicit de dolo: dic. i. cō? diui. nomine doli: vt d. §. Cassius. & j. fa. erc. l. & puin. §. sed si dolo. Alij dicūt neg. ge. nomine doli: vt & j. de neg. gest. l. q aliena. § vno & j. cōmuni diui. l. arbor. §. si per eundē. Alij dicunt eum qui egit hic, alterius procu. fuisse. nā eo existente non soluendo agitur contra aduersariū de dolo: vt j. de do. l. & eleganter. § pe. Vel dic secundū R. dari contra victorem actionem de dolo. i. replicationem intentata actione prima. hęc placet. Accu.

T. F. eum sibi dari, &c.

T Estatrix. CASVS. Mulier habebat domos, & fundum per quem cōsueuit ire ad domū. habeo legatum directum vel fideicom. fundi. & si domus remāsit hæredi, poterit hæres seruitutē in fundo retinere, vt ad eas vadat per eundem.

f Plures. Cuiusdam villæ homines a quodā magnate ius tantum seruitutis tale emerunt, vt liceat singulis de villa pascere in nemore magnatis bestias suas postea aliquis de villa vendidit omnes possessiones quas habebat in villa, vel sibi legauerat: quæritur an ius comitatur emptores & legatarios? Et dicit quod sic; siue actum siue nō actū in contrarium. Viui.

f Testatrix. fundo p quem solebat ire ad casas. is.

T. F. deberi.

g Vindicasset. scilicet fundum.

h Aut si ex fideicommiss. supra ergo directo, hic per fideicom. fuit relictus: præterea & supra vindicauerat viam hic petit nuc.

i Debere. ad vtrumque respondet. & facit j. de lega. j. l. seruum §. si. Sic est argu. contra supra de seruitutibus rustic. prædio. l. fin. Solut. ibi non legauerat fundi proprietatem sed in eo seruitute: vnde non potest dici debere seruitutē alij rei eiusdem domini Accu.

k Plures ex municipibus .i. vt, illi qui præerant municipibus, scilicet curiales vel similes.

l Haberent. scilicet singulis de vniuersitate: vt hæc seruitus debeatur prædijs.

m Transire. transit ergo siue sit dictum: siue in contrarium non sit dictum: vt hic, & j. de actio empti. leg. creditor. §. final & de contrahen. emptio. le in vendendo § j. & supra de vsufru. l. si pendentes. § fin. & C. de relig. le. si sepulchrum. §. profana. & supra, eod. leg. ij. in fin. & leg. iiij. & de seruit. rustico. prædi. le. via. §. si fundus. Accur.

n Legatario. Sed quale est hoc ius? nā aut est seruitus prædialis, aut personalis. prædialis non: quia saltus iste erat municipium: & sic res sua ei seruire non poterat eadē ratione nec personalis: vt supra, si vsus fr. pe. l. vti frui. non ergo aliquod ius debet sequi emptorem? Respond. duobus modis. Primo: quia saltus municipum licet sit municipum, non tamen est cuiusli bet de municipio: vt liberto vniuersitatis dicitur. vn de singulis de municipio poterat debere seruitutem arg. supra, de in ius vo. l. sed si hac. l. §. qui manumitti tur. & infra, de quæst. l. j. §. seruum. Vel dic secundo saltum

faltum non fuisse etiam municipum.sed ius pascēdi in saltu.Et quod dicit saltum communē, dic.i.ius pascendi in saltu.ar.ff.de serui.rustico.præd.l.qui duo.

Si qua. CASVS. Cōcessisti vt aquam initio quæ rerem.& postea ducerem:quæritur an teneat cōcessio? Et dicitur quod sic. Quamuis Labeo contra sentiat.

a Si qua aqua.alias incipit lex, & alias non.

b Constitui. non hoc dicit Labeo: sed sibi videtur esse contrarius:vt ff. de ser.rust.prædi.l. Labeo. quæ est contra. H.So.hoc intelligit, scilicet vt statim valeat,& si ser uitus . in futuro autem esse poterit : vt ibi, & hic subijcit, & ff.de ser.vr.præ. l.si seruitus.§.si. & ideo minus bene à Paulo reprehenditur hic.

† P.F. eius iter ductus constitui, &c.

habet actum habet & itineris commoditatem.vt in stit.de ser.§.j.

c Ierit.Sciens se actum habere,alias periret : vt ff. quibus mo.vsusfru.amit.l.is qui vsumfructum.&c.

IVra. CASVS. Licet moriatur,vel capite minuatur dominus prædij dominantis : non ideo extinguitur seruitus prædij. Item si quis vtatur itinere ad sepulchrum, non ideo extinguitur seruitus.

Potest agi vt aqua inueniatur:& inuenta ducatur. Bar.

Labeo libro primo πιθανῶν a Paulo epitomatorum. XXXI.

SI qua aqua, a nondū apparet: † eius iter constitui non b pōt. Paulus.Imo puto idcirco id falsum esse,quia cedi potest, vt aquam quærere & inuētā ducere liceret.

TITVLVS VI.

QVEMADMODVM seruitutes amittantur.

Ratione dominii confunditur seruitus.Bal.

Caius libr.vij.ad edictum. I.

SEruitutes prædiorū cōfunduntur, si idē c vtriusq; prædij dominus esse cœperit.

Propter vsum partis quo ad commoditatem tota seruitus retinetur.Bar.

Paulus libr. xxj. ad edictum. II.

QVi iter d & actum habet, si statuto tempore tantùm ierit: e nō perijsse actū,sed manere Sabinus, Cassius, & Octauenus aiunt. nā ire quoque per se eū posse,qui actum haberet.

Caius lib.vij.ad edictū prouinciale. III.

IVra prædiorū f morte & capitis deminutione non perire, vulgò traditum est.

Paulus lib.xxvij. ad edictum. IIII.

ITer sepulchro debitum,non vtendo nūquam amittitur. g

Seruitus retinetur per quēcunque retinentem nomine fundi.Bar.

Idem lib.lxvj.ad edictum. V.

SEruitus † & per socium, h & fructuarium, & bonæ fidei i possessorem nobis retinetur.

Si vna est via, indiuisibilis est: & ideo vel tota retinetur,sed si de vna fiant dua, potest vna amitti,& alia retineri,& econtra.h.d.vsque ad fi.Bar.

Celsus lib.v. Dig. VI.

NAm satis est fundi k nomine kitū esse; Si ego via, quæ nobis p vicinum fundum debebatur, vsus fuero, tu autē constituto tempore cessaueris: l an ius tuum amiseris? m Et ecōtrario si vicinus, cui via p nostrū fundum debebatur, per meam partem ierit egerit, & tuam partem ingressus non fuerit:an partem tuam liberauer.it? n Respondi: o

QVEMADmodum serui. amit.

SEruitutes. CASVS. Quidam Titius cœpit esse dominus illius fundi, cui seruitus debebatur,& etiam seruientis,quæritur an seruitutes cōfundantur & extinguātur? Et respo.q, sic confunduntur.i. cōfusione quadā amittuntur. Viuia.

e Si idem. qui debebat alij seruitutē vel econtra cui debebatur, vel tertius quidam cœpit esse vtriusq; prædij dominus seruientis.si & eius cui seruitur: & hoc siue simul siue separatim,dummodo in solidum.secus si pro parte: quia tunc nō extinguitur seruitus:vt supra,de ser.l.vt pomum.§.j. Itē contra supra,de serui.rusti.præd.l.tria. Vel ibi non amittitur sed in medio tantum retinetur. Accu.

QVi iter. CASVS. Cōcessisti mihi seruitutem actus per fundū tuū,certe & itineris cōmoditatem habeo. Quod si constituto tempore ad seruit. amittendam itinere duntaxat vsus sim, nō et actu, sciens tamē & actum me habere. an actum amittā? Respon.quod non: quia qui actū habet, ire quoque per se potest.

d Qui iter.quo ad commoditatem , nam statim q

f Iura prædiorū, rusticorum & vrbanorū,& facit supra, de serui.rusti.præd. le.pecoris. Accursius.

g ITer. Amittitur. Speciale sicut & in via publica: quæ similiter non perit nō vtendo: vt ff. de via pub.l. viā. sed per pactum sic: vt supra , de serui.l. seruitutes.§.j. Acc.

SEruitus. CASVS. Si mihi seruitus debebatur quicūque ea vtitur non amittitur seruitus,sed retinetur. Sed opponitur ad l. istam.infra,eod.le. vlt.Solut. illa loquitur quo ad seruitutem acquirendam, hæc quo ad retinendam. Vel dic q illa secundum istam intelligitur. Viuia.

† Iste tex. est ar. secundum Bal.hic q si vn' collegarū vtatur iurisdictione, oēs videntur vti & esse in quasi possessione.

h Per socium . vt ff.eo.l.aquā.§ quod si plurium . & supra, de vsufruct.l. arboribus. §. v'usfruct.

i Bonæ fidei. sed & malæ fidei: vt ff. eo.l.penul.

k NAm satis. Nomine.opponitur infra,l.fin. Solut.ibi in acquirendo : hic in retinendo.

l Tempore cessaueris. decem vel viginti annorum. Accursius.

m Amiseris . Et certe non:vt supra, le.proxim.& hoc si indiuisus erat fundus cui seruitus debebatur:alioqui secus:vt infra subijcit ibi, si diuisus,&c.

n Liberauerit.hanc quæstionem soluit ff.ibi,sed si is fundus,&c.

o Respondi. Prosequitur primam quæstionem quādo seruitus debetur fundo plurium . Et vt totum.§. plane intelligas,dic quod via debetur quandoque ab vno pluribus quandoque a pluribus vni . Si ab vno pluribus,aut hi plures diuiserūt,aut nō si nō,vna seruitus est vni prædio plurīū debita:& aut tota amittitur,

Via multifariā deberi potest.

si diuisus est fundus a inter socios regionibus (quod ad seruitutẽ attinet, quæ ei fundo debebatur) perinde est, atq; si ab initio duobus fundis debita b sit: & sibi quisq; dominorum vsurpat c seruitutem: & sibi nõ vtendo deperdit: nec amplius d in ea re causæ eorum fundorũ miscẽtur: e nec fit vlla iniuria f ei, cuius fundus seruit, g † qui fit eo melior, h quã alter dominorum vtendo, sibi, non toti fundo ꝓficit. i Sed si is k fundus, qui seruierit, ita diuisus l est: plusculum dubitationis ea res habet. nam si certus ac finitus viæ locus m est: tunc si per longitudinem eius n fundus diuisus est, eadem omnia seruanda erũt, quæ si † initio cõstituendę eius seruitutis similiter hi duo fundi o fuissent. Si verò per latitudinem p viæ fundus diuisus est: (nec multum q refert, ęqualiter id factum sit, an inæqualiter) tunc manet idẽ ius seruitutis, quod fundo indiuiso fuerat: nec aut vsu detineri, aut nõ vtendo deperire, nisi tota r via poterit. nec si forte inciderit, s vt semita, quę per alterum duntaxat fundum erat, vteretur: idcirco alter fundus t liberabitur. quoniam vnum, atque eo modo u indiuiduum viæ ius est. Possunt tamen x alterutrum fundum liberare, si modò hoc specialiter cõuenit. Certè y si is, cui seruitus debebatur, alterum ex ea diuisione fundum

† P. F. ima quo melior.

† quasi

Conuentione remittitur, quod nullo tempore acquiritur,

tur, si nullus fuerit vsus: aut tota retinetur, si omnes fuerint vsi, vel etiam vnus solus: vt ĩ. l. proxi. & in prin. huius l. Si aũt diuiserunt: quæ erat seruitus vna ab initio, spargitur in duas: vt ĩ. de ser. rust. præd. l. via consti. §. quæcunq;. Nec poterit queri, qui prius vnam, nunc autem plures debet seruitutes: quia in alio releuatur. nã ante diuisionẽ etiã per vnũ socium, vt diximus, seruitus retinebat: nõ aũt post diuisionẽ: sed vnusquisq; sibi vsurpat & deperdit vt hic. cũ autem à plurib. vni debetur: si quidẽ plures non diuiserunt, vna seruitus est. & aut tota amittit, si in nullo est vsus: aut tota retinebitur: vt ĩ. l. proxi. Si aũt diuiserũt, aut via erat cõstituta per certũ locũ: aut ita vt haberet seruitutem vbicunq; vellet & quãcunq; vellet mutare, quã posset. Si per certũ locũ debebat via, & diuisio fundi facta est: aut hęc diuisio facta est p longitudinem viæ, aut per latitudinẽ: per lõgitudinem fit quã totius longitudinis vię vnusquisq; sociorum partem habet a principio vię vsq; ad finem. per latitudinem quã vnus solus solidã viam habet vsq; ad certum terminum æqualiter vel inæqualiter positũ: & alter ab eo termino vsq; ad finẽ. sic fit diuisio per longitudinem: vt ĩ. & per latitudinem sic ita. Alij vero dicunt cõtrarium: s. fieri per latitudinem, quã ipsa longitudo diuiditur. Item per longitudinem, quã latitudo. Si illa via per longitudinem (sicut diximus) diuisa fuerit: aut tm̃ est spatij in cuiuslibet prædio quod sufficit ad viam, aut nõ. Primo casu duæ erunt seruitutes, perinde ac si in duob. fundis constitutę essent ab initio. Secundo casu vna tm̃ remanebit. Si vero per latitudinẽ, vna remanet seruitus. Ratio diuersitatis quare hic dicatur vna, in superiori casu dicantur duæ, in promptu est: quia vbi per latitudinẽ diuisa est in certa parte quæ proxima esset fundo cui seruitus debetur, non potest esse seruitus, nisi esset in sequẽti. nã in rusticis prædijs, &c. vt supra de ser. rust. pręd. l. qui sella. in fi. ideoq; cum vnum ius sine altero esse nõ possit: merito in vnum corpus & animũ creantur. Vbi vero per longitudinem est facta diuisio, nullũ medium prædiũ impedit seruitutem. & in vna parte põt seruitus cõsistere, etiam si nõ consistat in altera: ideoq; merito duę appellari possunt. Cum vero constituta est seruitus vt per quamlibet partẽ fundi viam haberet, & vt etiam mutet, nõ facta diuisione eundo per vnam partem, retinet seruitutem in omnibus alijs partibus fundi. Cum vero facta fuit diuisio, perinde obseruatur ac si in duobus fundis duæ seruitutes essent constitutę: ideo potest altera amitti tẽpore, altera vsurpari. Nec lugent rusticus cui seruitus debebatur, quod facto dominorum sit cõditio sua facta deterior: cũ prius id est, ante diuisionem vnã parte vtendo totius fundi retineret seruitutem: quia hoc commodum ei obuenit, vt nunc duas habeat vias, & rarũ commoditatem.

a Fundus. primo dominans. Accur.

b Debita. primo erat vna: modo sunt duæ: siue à duobus diuersis debeantur, siue ab eodem: vt ĩ de ser. rusti. præd. l. ij. § pen. & de seru. l. viæ.

c Vsurpat. id est, per vsum retinet. vt j. de vsuc. l. ij. Azo. sic & alias vnus tenet, & alter repudiat, vt in hæredibus vnius legatarij vt infra, de lega. j. l. legatarius.

d Nec amplius. scilicet ex tempore diuisionis.

e Miscentur. id est, non coniunguntur. vt per vnã partem retineatur, & in alia seruitus: sicut fiebat ante diuisionẽ.

f Iniuria. id est deterior conditio.

g Seruit. quod videtur: quia duas debet seruitutes.

h Melior. non dicas iniuria: sed id quod nomine iniuriæ inclusit, scilicet conditio.

i Proficit. Scilicet post diuisionem: quod non esses ante diuisionem: vt supra l. proxim. & hac eã l. in princip. §. primo.

k Sed si is. nunc secundæ quæstioni respondet.

l Ita diuisus. vt diximus in dominante. Accur.

m Locus. id est, locus ita determinatus est, vt mutari non possit inuitis dominis prædij seruientis.

n Eius. scilicet viæ.

o Duo fundi. non tamen sequitur: ergo duæ sunt viæ: vt supra de seru. rust. præd. l. vna est. sed oportet ad hoc vt duæ sint viæ, quòd vtrunque prædium sit proximum ei cui seruitus debetur. & quod tantũ spatium vtriusque ex diuisione cedat, quod sufficiat ad viam: vt infra ead. l. §. certe. Azo. & sic coniungitur illa litera cum istis vsque illud: cæterum, &c.

o Duo fundi. ex quibus debetur seruitus.

p Per latitudinem. quia vis diuidatur.

q Nec multum. interpositio est.

r Nisi tota. sed tota & amitti & detineri potest.

s Inciderit. id est, contigerit. Accur.

t Alter fundus per quem non iuit.

u Eo modo. sicut & ante diuisionem.

x Possunt tamen. s. alter ex ijs qui debet seruitutem, & cui debetur, secundum Azo. Et sic no. hic, quod aliquid est quod non potest tempore acquiri: potest tñ per conuentionem remitti. sic econtra. C. de agric. & cen. l. quemadmodum. & j. de di. & temp. præscr. l. longe. & C. de ser. fugi. l. j. etiam in eo, in quo non vetatur longissima præscriptio, sed alienatio: sic, vt C. de pla. l. in fuga. & ĩ. de seruit. vrba. præd. l. sed si inter me. Argu. contra in eodem tim. l. si ædes.

y Certe. hoc quod subijcit melius refertur ad præcedentem casum. vbi scilicet per longitudinem vię fit diuisio, secundum Ioan. alij ad alium. Accur.

Et re.

a Ea re. Id est, propter eam rem.

b Si modo. Si, id est, quis, vel melius proprie si exponas lege. id est, pacto. Azo.

c Lege. Id est pacto vt ꝟ. depo.l.j.§. si conueniat. vere minor: quia hic sic fuit magna constituta, quod ex ea fiont duę. Qđ autem dicit ꝙ minor potuit constitui: verum est dummodo vehiculū inde ire possit. alio qui iter erit, nō via: vt supra, de ser.rust. præd.l. via cōstitui. Vel dic l.xij tab. vt supra de seruit.rust. præd.l.viæ.

¶ In P. F. non ideo.

d Sufficiat vię quę est octo pedum in porrectū, & xvj. in anfractum: vt ꝟ. de ser.rust. pręd.l.vię.

e Liberabit. Quantum ad cōmodum viæ. in eo aūt quod superest, an habet iter si potest ire vel agere? Respon. videtur quod non: vt supra qui.mo. vsusfruct. amit.l. is qui. Sed respon. aliud in seruitute rerum: vt ꝟ.tit.j.l.si eo.§ fin.

f Cæterum. quasi dicat hoc quod dixit supra verum est quando via erat certa constituta, & diuisio fundi per longitudinē: & in residuo nō superest spatiū sufficiēs ad viā, cęterum, &c. Azo.

¶ In P. F. siquę vel subinde mutare, nihil prohibet. at que ita diuisus est fund⁹ si per quamlibet, &c.

g Idq; velit. Alias velis: & alias si velit. & subaudi, & cōstitutum sit vt si velit, &c. & quod subijcit, nihil prohibet quo minus mutet, sicut & mutat, vbi sibi non fuit data expresse potestas: vt statim subijcit.

¶ P. F. ire atque agi.

h Atqui. Id est, sed si ita, &c. Sed contra ꝟ. de ser.l. si cui. vbi dicit quotidie non posse mutare, quādo simpliciter est constituta. Solu. hic de rigore, secundum Ot. Vel supra simpliciter via fuit concessa: hic autem quādo fuit dictum vt per quamlibet partem possis ire, licet non fuerit dictum hoc, ij. respon. quod possis mutare. Sunt ergo tres casus, quia aut simpliciter cōstituitur: & tunc non potest mutare: vt ibi. Aut est dictum vt per quamlibet partem possit ire. & quod possis mutare. Item quando solum fuit dictū post constitutionem, vt possit per partem quamlibet ire: vt hic.

i Fundus. Supple. s. ille qui seruitutem debet talem; vt per quamlibet, &c. alias est ij per quamlibet.

k Deperire. Nec distinguitur a Celso per longitudinem vel latitudinem distinguatur ager hoc casu.

l Fallit. Quia illud scio. non autem deceptus videtur, &c. vt infra, de act.empt.l.j in fin.

redemerit: † non ideo minus ea re a fundi alterius seruitus permanebit. Nec video, quid absurdi consecuturum sit eam sententiam, fundo altero manente seruo: si modo b & ab initio potuit angustior constitui via, quam lege c finita est: & adhuc id loci superest in eo fundo, cui remissa seruitus non est, vt sufficiat vię. d Quòd si minus loci superest, quam vię sufficiat: vterque fundus liberabitur: e alter propter redemptionem: alter quia per eum locum, qui superest, via constitui non potest. Cæterum f si ita constitutum est ius vię, vt per quālibet partem fundi ire agere liceat, † idque velit g subinde mutare: nihil prohibet. Atqui h si ita diuisus est fund⁹, i vt per quālibet eius partem æquè † iri atque agi possit: tunc perinde obseruabimus, atque si ab initio duobus fundis duæ seruitutes iniūctæ fuissent, vt altera retineri, altera non vtēdo possit deperire. k Nec me fallit l alieno facto ius alterius immutatum iri: m quoniam antè satius † fuerat, per alteram partem n fundi ire agere, vt idē ius ei † in alteram partem fundi retineretur. Contra, o illud cōmodū accessisse ei, cui via debebatur: ꝙ per duas pariter p vias ire agere posit, † pedes octonos in porrectum, senosque denos in anfractum.

¶ P. F. satius.

¶ P. F. in altera parte fundi retineretur.

¶ P. F. bisque octonos in porrectum, &c.

Seruitus quæ non habet quotidianum vsum vtendi, amittitur tempore constituta duplicato. Bartolus.

Paulus lib. xij. ad Plautium. VII.

SI sic † constituta sit aqua, vt vel æstate tātum ducatur, vel vno mense: quęritur, quemadmodum non vtendo amittatur: quia non est cōtinuum tempus, quo cum vti non potest, non fit vsus? Itaq; & si q alternis annis vel mensib. quis aquam habeat: duplicato cōstituto r tempore amittitur. idem & de itinere custoditur. Si vero alternis diebus, aut die s toto: aut nocte tm̄, statuto legibus tempore amittit̄: quia vna seruit⁹ est. t Nam & si alternis

¶ De ipsa seruitutis pscriptione te remitto ad ea, quę plene voluit Insti. in ca. de quarta. de præsc.

m Immutatū iri. Non. n. in deterius mutaꝫ ius eius, cui debetur seruitus quod videbatur: qm̄ ante, &c.

n Per alteram partem. nam in hoc magis quam in illo non potuit retineri: est ergo melius in vtroque vel vtraq; parte retineri quam in nulla: vt argu. infra de fideicom.li.l.generaliter. Accur.

o Contra. i. contra illud incommodū hoc commodum ei præstatur. Vel contra. i. ecōtrario. Ac.

p Pariter. Id est, simul: quod non poterat ante diuisionem, & hoc ex vi pacti vt possit mutari. Accur.

SI sic. CASVS. Concessisti mihi vt ex fundo tuo liceat mihi aquam æstate ducere, vel vno mense tantum anni, quærit̄ quanto tempore perdam non vtendo? Et dicit duplicato: vt ꝑ x. anno. xx. ponantur inter presentes, & pro xx. ann. xl. ponantur inter absentes sec⁹ est si modicum est internallum: puta si alternis diebus vel horis. tunc enim non duplicat̄: sed x. an. inter præsentes. & xx. inter absentes sufficiant. Viuia.

q Et si. Ex hac copula, &, colligo sic responderi ad quęstionē præmissam, sicut ad similes statim respondetur: vt scilicet tempus duplicetur.

r Constituto. i. vicēnio inter pręsentes, & absentes, quoque: vt hic, & C. eo. l. fi. nam nulla pręter hypothecariam extēditur ad xl. annos, ſm Io. alij in vtroq; casu dicūt duplicari tēpus.

s Die. q. d. non nocte.

t Vna seruitus est. Melior est ratio, quia interualla breuiora habet: vnde maior negligentia fuit petentis, quam ibi vbi sunt longiora interualla: vtrobiq; tamen vna seruitus est: vt hic. & ꝟ. de vsufru. leg. l. cū vsusfructus. Sed contra ꝟ de aqua plu. arc. l. si prius in princip. vbi dicitur quod altera est seruitus aquæ æstiuæ: & altera hyemalis. Solu. ibi diuersæ fuerunt concessiones: hic vna, & vno tempore. Item quod hic dicit vnam pręscriptionem sufficere, est secus in vsusfruc. vt ꝟ qęibus mod. vsusfruc. amit. l. j. §. vsque. Sed illud ideo; quia potest constitui ex tempore, & ad tempus: & sic sunt plures vsusfruct. vt ꝟ. de vsufr. l. iiij. aliæ seruitutes non: vt ꝟ. de seruit. l. seruitutes. & ideo

& ideo quasi pota sit, continua currit præscriptio. Nec distinguo, an ille, cui debetur via, sciuerit vel nesciuerit viam sibi debitam, vel non: vt infra eod. l. si partem §. si per fundū. vnde patet quòd amittitur, etiam si non possit alicui imputari negligentia: licet de æquitate forte per restitutionem subueniatur: vt supra de ser. rust. prædio l. & Attilicio. Item hoc in rusticis seruitutibus. In vrbanis autem non sufficit me nō vsum sed te præstare impedimentum: vt s. de ser. rusti. præd. l. hoc autem. Accurs.

ᵃ Hora quotidie. Sed quid si in septimana? respon. potius idem, quòd in mense, quā in dies quia odia restringenda sunt: vt j. de libe. & posthum. l. cum quidam.

SI stillicidij. CASVS. Ius stillicidij recipiēdi in area sua vel ius eundi per fundū tuum mihi permisisti. si ædificas in area vel in fundo me volēte & permittente, seruitutem amitto tacite: & remittere videor. secus est si parte itineris vtor: qa totū ius retineo. Vi.

ᵇ Permisero. animo donandi. vt supra communia præ. l. si precario.

ᶜ Amitto ius sola cōcessione. Sed contra supra de ser. vrbanorum prædios. l. si domus. Solu. vt ibi. Accur.

ᵈ It. id est, vadit.

ᵉ Vsurpare. i. retinere. hoc autem verum si vnus est dominus viæ. idem si plures pro indiuiso: sed pro diuiso distinguitur: vt supra eod. l. nam satis. §. sed si fundus.

horis, vel vna hora quotidie ᵃ seruitutē habeat: Seruius scribit, perdere eum non vtendo seruitutem: quia id quod habet, quotidianum fit.

Qui permittit ædificari in loco seruiente, ius seruitutis amittit. Bart.

Idem libro xv. ad Plautium. VIII.

SI stillicidij immittendi ius habeā in areā tuam, & permisero ius tibi in ea area ædificandi: stillicidij immittendi ius amitto. † Et similiter si per tuum fundū via mihi debeatur, & permisero ᵇ tibi in eo loco, per quem mihi via debetur, aliquid facere. amitto ius ᶜ viæ.

Per vsum partis loci seruientis, vel ad partem loci dominantis, tota seruitus retinetur.

Is, qui per partem itineris it, ᵈ totum ius vsurpare ᵉ videtur.

Iabolenus libro iij. ex Plautio. IX.

SI in partem agri † ᶠ aqua influxit: etiam si nō ad vltima loca peruenit, omnibus tamen partibus vsurpatur. † ᵍ

In indiuiduis retinet quis per socium, quod per se non potest. Bartolus.

Paulus lib. xv. ad Plautium. X.

SI cōmunem fundum ego & pupillus haberemus: licet vterq; ʰ nō vteretur, tñ propter pupillū & ego ⁱ viā retineo.

Qui vtitur alio tēpore, quam quo sibi debetur seruitus, seruitutem non vtendo amittit. Bar.

Si is, qui aquā nocturnam habet, interdiu ᵏ per constitutū ad amissionem tempus vsus fuerit: amisit nocturnam ˡ seruitutem: qua vsus nō est. Idem est in eo, qui certis horis aquæ ductū habens, alijs vsus fuit, nec vlla ᵐ parte earum horarū [vsus est.]

Qui vtitur seruitute plus debito, seruitutem retinet. Bart.

Marcellus libro iiij. Digestorum. XI.

[SI] is, cui † via vel actus debebatur, vt vehiculi certo genere ⁿ vteretur, alio genere fuerit vsus: videamus, ne amiserit seruitutē, ᵒ & alia sit eius cōditio, qui amplius oneris, quā licuit vexerit: magisque hic ᵖ plus, quā ᵠ aliud egisse videat: sicuti [si] latiore itinere vsus sit, † aut non alia seruitute: & addit similia.

SI in partem. CASVS. Acquisiui totali fundo meo seruitutem aquæ ductus quamuis in aliqua parte agri fluxit illa aqua: nihilominus alijs partib. quib. seruitus debebatur, retinet ius aquæ ducendæ.

ᶠ Si in partem agri non diuisi: alioquin contra supra l. nam satis.

ᵍ Vsurpatur. id est vsu retinetur. & hoc quo ad seruitutem. vel quo ad confessoriam: vt hic, & supra l. proxim. in fin. Et argumento infra, de acquir. poss. l. iij. §. j. non autem quo ad possessorium iudicium quod pro seruitute datur: vt infra, de itinere actuq; priuat. l. j. §. Iulianus ait. quæ est contra.

SI cōmunem. CASVS. Ego & pupillus habemus fundum cōmunem. nemo nostrū vtitur hoc propter ætatē, non perdit nō vtendo. certe & eius auxilio non perdam nō vtendo. Si is. Aliquis forte constituit talem seruitutem vt liceret ei ducere aquam tantum in nocte. ille vsus fuit per x. ann. in die, non in nocte: amisit seruitutem. Viuia.

ʰ Vterque. i. neuter. Azo.

ⁱ Et ego, quia indiuiduum est: ideoq; aut tota retinetur, aut tota amittitur: vt hic, & s. de seru. rusti. prædio. l. vnæ. Pars enim pupilli est inusucapibilis. vt j. de acquir. rer. do. l. bon. fid. Item not. hic, quòd non possum per me, possum per alium: vt infra, quæ res pignor. obli. possunt. le. Aristo. Accursius.

ᵏ Interdiu. id est, in die.

ˡ Amisit nocturnam. nec sibi tempore quæsiuit seruitutem diurnā: quia nō habet perpetuā causam: sed videtur quod nec amittat: vt j. de aqua quoti. & æstiu. l. cum son. flet. §. inter duos. Sed aliud in vno: vt hic, aliud in pluribus, quorum quilibet vtitur pro alio eius voluntate nam ille videtur vti, cū pro eo alius vtitur: vt argum. infra eodem. l. vsu.

ᵐ Nec vlla. vt infra eo. l. si quis alia. si autē illa eadem, tunc retinet: vt j. l. prox. Accur.

SI is cui. CASVS. Certo modo habebā seruitutis actū per agrū tuum: puta biga, sed decennio vsus fui quadriga, an perdā nō vtendo: quia decennio nō fui vsus biga? Et dicit quòd nō. qa fui vsus plus, non alia seruitute: & addit similia. Hæres. Decessisti. & me hæredem instituisti, & tuum fundum sub conditione legasti. an possim illi fundo sub cōditione legato seruitutem imponere, quæritur? Et respon. quod non, quia extinguatur conditione adueniente. secus est cōtra: quia bene possum seruitutem illi acquirere fundo sub conditione legato: & conditione existente sequitur legatum. Viuia.

ⁿ Certo genere. puta biga, vel triga. & hoc pertinet ad modum constituendæ seruitutis: vt supra, de serui. l. iij. §. modum. & §. fin.

ᵒ Seruitutem. respon. sic: vt s. l. proxi. Accur.

ᵖ Magisq; hic. qui amplius quā licuerit, oneris vexit.

ᵠ Plus quam. Nota ergo q cum fit plus quam fieri debet, videtur etiā ipsum fieri quod est faciendum: vt hic, & j. de re iudi. l. si se. §. sed & si pignori. & de

† Per actum cōtrarium videtur qs ius suum deserere, secundum Bal. hic: qui refert. In. ad hoc allc. illum tex. in c. super hoc. de renun. ad qd concor. & facit text. in ca. cum M. Ferrarien. extra de consti.

† P. F. agri.

† P. F. vsurpantur

Possum per alium qd per me non.

† si cui

† P. F. esset

de sta. ho. l. non sunt liberi. & ā. de ser. vrb. prædi. l. si arborem §. per contrarium. & infra, de aqua quotidia. & æsti. l. j §. item quæritur. & l. cum eõster. Sed argu. contra infra, man. l. diligenter. in princ.

a Quæstionibus. quibus plus facit, nõ aliud. Accur.

b Imposuit ei seruitutes. nam & alienare & obligare potest iure veteri: vt infra, de pig. le. grege. §. j. & infra, de fideic. lib. l. generaliter. in fin.

c Extinguentur. quasi olim facto domino legatario: vt j. de peric. & cõmo. rei vend. l. quod si pendẽte. & facit j. de cond. & demon. l. si fundum à te ↩.

si plura iumenta egerit, quã licuit, aut aquæ admiscuerit aliam. Ideoq; in omnibus istis quęstionibus a seruitus quidẽ non amittitur: non autẽ cõceditur plus, q̃ pactũ est in seruitute habere.

Resoluto iure concedentis, resoluitur ius seruitutis concessa ab eo. Bart.

Heres, cũ legatus esset fundus sub conditione, imposuit ei seruitutes. b extinguentur, † c si legati cõditio existat. videamus, an adquisitæ sequantur legatarium? & magis dicendum est, vt sequantur.

Seruitus retinetur per quemcunque vtentem, & etiam per aquam naturalem currentem. Baldus.

Celsus lib. xxiij. Digestorum. XII.

QVi fundum † alienum bona fide emit, si itinere, qđ ei fundo debetur, vsus est: † retinet d id ius itineris. Idemq; e & si precario, aut vi deiecto dño, possidet. fundus em̃ qualiter [qualiter] se † habens, f [si] ita in † suo habitu g possessus est, ius eius nõ deperit. Nec refert iustè, nec ne possideat, qui talem cum possidet. Quare fortius, & si aqua per riuũ sua spõte profluxit: ius aquę d'ucẽdę retinetur. h quod & Sabino rectè placet, vt apud Neratium libro quarto. Membranarum scriptum est.

Medius locus non seruiens seruitutem interpellat, non extinguit: & ideo ante finitum tempus præscriptionis potest restaurari. Bart.

Marcellus lib. xvij. Digestorum. XIII.

SI quis ex fundo, cui i viam vicinus deberet, vendidisset locum proximum seruienti fundo, non imposita seruitute: k & intra legitimũ tempus, quo seruitutes pereunt, rursus eum locum adquisisset: habiturus est seruitutẽ, quam vicinus debuisset. l

Si fundo flumine occupato, alluuione seruitus extinguatur, seruitus restituitur. Bart.

Iabolenus libro decimo ex Cassio. XIIII.

SI locus, per quẽ via, aut iter, aut actus debebatur, impetu fluminis occupatus esset: & intra tempus, quod ad amittẽdam seruitutem sufficit, alluuione facta restitutus est: seruitus quoq; in pristinum statum restituit. m Quòd si id tempus prçterierit, vt seruitus amittatur: renouare eam cogendus est. n Cùm via publica vel fluminis impetu, vel ruina amissa est: vicinus proximus viam præstare debet. o

Retentione vnius ex fundis seruientibus, non extinguitur seruitus debita per alios. Bart.

Idem li. ij. ἐπιστολῶν. XV.

SI cum seruitus p mihi per plures fundos deberetur, medium fundum adquisiui, manere seruitutem puto: quia tot ies confunditur seruitutis, quoties vti ea is, ad

QVi fundum: CASVS. Possideo fundũ dominantem & vtor seruitute. non quidem perditur non vtendo: siue sim dominus fundi dominantis, siue bo. fid. poss. siue mala fide poss. nam & si erat seruitus aquæ, & interfluat per se, semper retinetur. Viuia.

d Retinet. per bo. fid. poss. istum: vt s. eod. l. seruitus. nam & per ma. fid. retinetur: vt subijcit, & j. eod. l. pen. Accur.

e Idemq; s. verum est, vt retineatur.

f Se habens. i. qualitercunque possideat: vel qualitercunq; sit ei constituta seruitus. Azo. vel. i. qualitate seruitutis habẽs se qualem. nã seruitus facit fundũ qualem.

g In suo habitu. id est, sua habitudine, id est, seruitutis qualitate ↩.

h Retinetur. vt j. de aqua quotidia. & æstiua. l. j. § quæsitum ↩. Accur.

SI quia. CASVS. Vendidi vnum iugerum de fundo meo quod erat proximũ seruienti: & nõ imposui ei iugero seruitutẽ. Certe nõ possum vti seruitute, quia medium qđ nõ seruit. impediat seruitutem. sed si illud iugerum iterũ emi, antequã labat decẽnium: reuertitur seruitus in pristinum statum.

i Cui. scilicet fundo.

k Seruitute. Et parti quam vendidit. Azo. & sic non potuit vti interim seruitute: vt ā. de ser. vrb. præd. l. qui sella. § fin. & de ser. rusti. præd. l. via §. fin. Acc.

l Debuisset. cessauit enim seruitus, non fuit extincta: vt supra de ser. rusti. præd. l. rria. & supra tit. j. l. & si forte. circa princ. Sed quid si post tẽpus? Respon. non restituitur, quia sua culpa. alias secus: vt j. l proxim.

m SI locus. Restituitur. ipso iure: vt & ā. qui. mo. vsosfru. amit. l. cum vsumfructum. & l. si ager cuius. Azo.

n Cogendus est, sci licet ille cui accreuit: & hoc per restitutionẽ in integrũ: vt ā. de serui. rusti. præd. l. & Attilicinus. in fi. & j. de itin. actuq; pri. l. j. §. qs.

o Præstare debet. cuilibet de populo: vt in fossatis huius ciuitatis fit secundũ Azo. Sed an dato pretio a fisco? Videtur quod sic: vt C. de seruis qui pro præmio liber. ac. l. ij. cõtra tamen obseruatur.

SI eum. CASVS. Quatuor erant prædia cõtinua quatuor dñorum, quorum vnũ erat meũ: per alia tria seruitutem eundi ad meũ vltimum habebam. emi medium illorũ trium. & sic seruitus medij est extincta. quæritur an impediat in alijs quæ non emi, quo minus vtar seruitute? Et respon. quod non. Videbatur contra. quia medium prædium quod non seruit, impedit seruitutem, supra de serui. vrb. præd. l. qui sella. §. fin. & ā. communis prædio l. in tradendis. Sed verius videtur quod non, vt dixi.

p Si cum seruitus. quatuor pone prædia, tria aliena, & vltimum meũ cui debetur seruitus. & ego emi medium de tribus: licet non seruiat iure seruitutis, tñ seruitutem nõ impedit. & faciat

Marginal notes:

† An extinguãtur.

† Ad intellectum istius l. vide Bar. in l. cum seruus. in fi. j. de verb. obli. & quod no. p eundem in le. j. §. si tibi fundum j. de iti. act. pri.

† P. F. retinetur id ius itineris atq; etiam si precario, &c.

† Qualitercunque se, &c.

† P. F. ita eum.

cit supra, de seruit. rusti.præd.l.tria.& ff. de aqua plu. arc. l.si prius.§.si.

Quã. CASVS. A Tres eramus qui habebamus aquã ex fundo vicini; & quilibet ad suum prædium trahebat, quæritur an si vnus non vtatur alijs vtentibus, retineat seruitutẽ? Et respon. quod non; sed amittit non vtẽdo. Sed cui adcrescit nũquid alijs socijs vtẽtibus adcrescit. Et rñ.q nõ;sed adcrescit domino prædij seruientis.

a Per eundem riuum. Id est, in principio aquæ. Accu.

b Proprio riuo.s. ducebat aquam.

c Vsurpatum esse Id est, vsu retentũ esse.

d Riuum .i. si quorum qui per eundem riuum, &c.

e Ius aquæ.s. debebatur, & facit ff. de bon.lib.leg.communi liberto. arg. contra. Sed nunqd habet locum ius adcrescendi inter eos quibus idem aquæductus est legatus? Respon. esse ius adcrescendi; quia in C.de cad. tollen. l. generaliter. dicitur in §. vbi autẽ esset ius adcrescendi inter collegatarios.& aliud est hic; quia dominus proprietatis præscripserat sibi libertatem, secundum Azo. Item illud ab initio; hic postea; vt s. de vsu fru.ac.leg.j.in fine. ibi, non vt proprietas,&c.

f Partis. Respectu aliarum;sed tamen integræ remanent.

Abeo. CASVS. Concessisti ius hauriendi aquã in fundo tuo; & ea vsus non fui tanto tempore quãto seruitus amittit; nunquid & iter videor amisisse? Et resp. quod sic.

g Ierit. Alias est non ierit.& alias non est non; & tunc dic quod iuit tantum, sed aquam non hausit.

quem pertinet, non põt. medio autem fundo adquisito, potest & cõsistere, vt per primum & vltimum iter debeatur.

Si per eũdem riuum aqua ad plura prædia ducitur, plures seruitutes sunt: & potest vna amitti altera remanente: & quod vnus perdit, alteri non adcrescit. Bar.

Proculus libro primo ἐπιστολῶν. XVI.

AQuam, quæ oriebatur in fundo vicini plures per eundem riuũ [a] iure ducere soliti sunt, ita vt suo quisque die a capite duceret, primò per eundem riuum: eumq; communem: deinde vt quisque inferior erat, suo quisque proprio riuo. [b] vnus statuto tempore, quo seruitus amittitur, nõ duxit. existimo eum ius ducendæ aquæ amisisse, nec per cęteros qui duxerunt, ius vsurpatum esse [c] proprium enim cuiusq; eorum ius fuit; neque per alium vsurpari potuit. Quòd si plurium fundo iter aquę debitum esset: per vnũ eorũ omnibus ijs, inter quos, is fundus cõmunis fuisset, vsurpari potuisset. Itẽ si quis eorũ, quibus aquæductus seruit debebatur, & per eũdẽ riuum [d] aquã ducebãt, ius aquæ [e] ducendæ nõ ducendo eã amiserit: nihil iuris eo nomine cæteris, qui riuo vtebanť, adcreuit: idque commodum eius est, per cuius fundum id iter aquę est, quod non vtẽdo pro parte vnius amissum est libertate enim huius partis [f] seruitutis fruitur.

Qui perdit principale, perdit accessorium. Bar.

Pomponius libro vndecimo ex varijs lectionibus. XVII.

LAbeo ait, si is, qui haustum habet per tempus, quo seruitus amittitur, † ierit [g] ad fontem, nec aquam hauserit: iter quoq; eum amisisse.

Paulus libro decimo quinto ad Sab. XVIII.

SI quis alia aqua [h] vsus fuerit quam de qua in seruitute imponẽda actum est: seruitus amittitur.

Tempus negligentiæ authoris coniungitur cum negligentia successoris. Bar.

Tempus, quo non est vsus præcedens fundi dominus, cui seruitus debebatur: imputatur ei, qui in eius loco successit. [i]

Non præscribitur libertas in vrbanis seruitutibus: nisi factũ domini prædij seruientis interuenerit. hoc dicit. Bar.

Si cùm ius haberes immittendi, vicinus statuto tempore ædificatum non habuerit, ideoque nec tu immittere potueris: † non ideo magis seruitutem amittes: quia non potest videri vsucepisse vicinus tuus libertatem ædium suarum, qui ius tuum non interpellauit. [k]

Actio personalis pro seruitute nõ tollitur tempore quo amittitur seruitus constituto. Itẽ sola promissione inter viuos seruitus non constituitur, sed legato; sic aditione secuta: nec potest repudiari si ad alium transitum fecerit. Bar.

Pomponius li. xxxix. ad Sabinum. XIX

SI par- fundo, qui mihi seruitutem debet vendidi eo pacto: vt aquã ducerem ad meum fundum per partẽ ei vẽdita: nr:steti per statutum tempus a lege quod riuum

SI quis. CASVS. Mihi cõcessisti ius aquæductus; & non illa sed alia vsus sum. an videar seruitutem amisisse? Et certe sic. Tempus. Concessisti seruitutem fundo meo per fundum tuum. steti per v. annos quod vsus non fui ea seruitute; & intra illud tempus vẽdidi; & ille emptor stetit per alios v. quod non fuit vsus ea. quæritur, an obsit eidem tempus quo vsus non fuit? Et respond. quod sic; quia computatur meum quinquẽnium cum illo alio quinquennio. & sic seruitutem amittit emptor. Si cum. Titius seruitutem tigni immittendi in parietem suum mihi constituit, & stetit per tempus quod non immisi, quia non potui; quia ille non ædificauit; an videor amisisse seruit. & ille eam vsucepisse, quæritur? Et respo. quod non. Viuianus.

† Sic in P. F. Haloã. antẽ scripsit, non ierit ad fontẽ Vide Ant. Aug.emẽ. li.iij. cap. xvij.

h Aqua. Vt supra eodem.leg.si communem. §. primo. & facit infra, de aqua quotidiana & æstiua. lege prima. §. illud autem. Accursius.

i Successit. Vt institutio. de vsucapionibus. § inter emptorem. Accur.

† P.F. potueris.

k Interpellauit. Scilicet, ædificãdo. hoc enim est necesse in vrbanis seruitutibus; vt hic, & supra, de seruit. vrbano prædio.le. hæc autem iura. secus in rusticis, vbi sufficit solum quod nõ vtatur; vt supra eodẽ.lege, si locus. Accursius.

SI partem. CASVS. Titius concessit seruitutem per fundũ suũ meo; & partem mei fundi dominantis iunctã

 non

non feci, & ita aquam non duxi: quæritur an amitte re videar seruitutem per partem venditam ei? Resp. quod non: & hæc vera sunt quandu nondum riuum feceram: sed si fecissem, & eo vsus non essem: tunc bene amisissem. Vel potes ita de plano ponere hic casum: quia vendidi pretium eo pacto vt seruiret meo prędio: retenta distin. supra, in proxi. alio casu. Si per fundum Titius aliquem hæredem instituit: & mihi ignoranti seruitutem vię legauit. adita hæreditate g hæte. steti per statutum tempus quo non fui vsus via: an amittam seruitutem? Et respond. quod amitto. Secundo dicit: pone quod intra illud tempus vendidi meum fundū cui erat legata via, & hoc ignorabam: & emptor vsus fuit reliquo tēpore via: an ad emptorem via pertinet, quæritur? Et respódeo quod sic. Viuia.

a Si partem. Scilicet, vendit: m.

b Quia nullum. Bona ratio: non enim desinit quod non fuit: vt supra quib. mo. vsusfruct. am. l. j. §. si & supra de seru. rusti. prædiorum. le. itinere. Sed ar. contra infra de condi. & demō. l. si quis ita.

c Ius. Scilicet, actio personalis ex vendito quę tanto tēpore. s. x. vel. xx. ann. non tollit, sed xxx. tantum: vt C. de const. pec. l. ij §. j. Sed videtur etiam personalem actionē perire. sicut seruitus: vt C. de vsufruct. l. corruptionem quæ est contra. Sol. ibi loquitur quando iam cœperat seruitus vsusfr. hic non.

d Non vtendo. Sed restitueris in integ. vt supra de ser. rust. præd. l. & Attilicinus. Accur.

e Cœperat. Sic ergo legatum ignoranti acquirit: vt hic, & C. quando di. l. ced. l. fi. & infra de ac. & obli. l. si a furioso. §. idemque. & infra, de leg. ij. l. cum pater. §. fundo. & infra de test. l. filiusfamilias. In fi. & l. qui in domini. Item no. dominium in legatis etiam sine possessione quæri: vt infra de fur. l. a Tito. & infra, de pec. le. sed & si damnum. §. ij. & dixi supra, de rei vind. l. si ager. Accur.

V Su retinetur. CASVS. Per fundum Titij mihi seruitus est relicta: vnde sive ego cui seruitus debetur, vadam, siue alius meo nomine mei occasione vadat, retineo seruitutem. Et multas personas

enumerat, per quas seruitus potest retineri: vt patet in l. seq. vsque ad l. fi. quæ continuatur cum ista. Vi.

f In possessione eius est. Vt & de vsufructu dicitur vt supra, quibus modis vsusfru. amit. le. si mulieri. & infra de itine. actuque pri. l. j. §. is cuius. §. pen.

tem [a] fundi vendendo lege cauerim, vt per eā partem in reliquum fundum meum aquā ducerem: & statutum tēpus intercesserit ante, quàm riuum facerem: nihil iuris amitto (quia nullū [b] iter aq̄ fuit) sed manet mihi ius [c] integrum: quod si fecissem iter, nec vsus essem, amittam. Si per fundum meum viam tibi legauero, & adita mea hæreditate, per constitutū tēpus ad amittēdam seruitutem ignoraueris eam tibi legatā esse, amittes illam. † non vtendo. [d] quòd si intra id tēpus antè, quā rescires tibi legatam seruitutem, tuum fundum vendideris: ad emptoré via pertinebit, si reliquo tempore ea vsus fuerit: scilicet quia tua esse cœperat, [e] vt iam nec ius repudiandi † legatum tibi posit contingere, cùm ad te fundus non pertineat.

Per quemcunque nomine fundi vtentem seruitus retinetur. Bartolus.

Scæuola libro primo Regularum. XX.

VSu retinetur seruitus, cùm ipse, cui debetur, vtitur, quive in possessione † eius † est, [f] aut mercenari[i], aut hospes, aut † medicus, [g] quive † ad visitandū dominum venit, vel colonus, vel fructuarius. [h]

Paulus libro quinto Sententiarum. XXI.

† LIcet suo nomine. [i]

Scæuola libro primo Regularum. XXII.

DEnique quicunq; quasi debita via vsus fuerit,

Paulus libro quinto Sententiarum. XXIII.

SIue ad fundum [k] nostrum facit, vel ex fundo. [l]

Scæuola libro primo Regularum. XXIIII.

LIcet malæ fidei possessor sit: retinebitur seruitus.

In præscribenda seruitute requiritur quòd bona fide quis vtatur iure seruitutis. Bartolus.

Paulus libro quinto sententiarum. XXV.

SEruitute vsus non videtur nisi is, qui suo iure vti se crediderit, [m] ideoq; si quis pro via publica, vel pro alterius seruitute vsus sit: nec in-

g Medicus. Alias amicus.

h Fructuarius. Scilicet retinet.

i LIcet suo nomine. Scilicet, vtatur ratione iuris quod habet.

k SIue ad fundū. s. eundo. Azo.

l Ex fundo. Scilicet, recedendo. Io.

SEruitute. CASVS. Si vsus fui via per fundum Titij ad meum per x. vel xx. ann. an præscripserim seruitutem, quæritur. Et distinguit, an vtebar vt mihi debita: & tunc præscribo, an non vt debita, sed quia credens uiam publicam: & tunc non præscribo. Vi.

m Crediderit. Inspicit ergo opinio vtentis. sic & infra quod vi aut clam. l. si opus. §. si iussero. & de aqua quo. & æsti. l. j. §. Arist. & j. pro empt. l. ij. §. Celsus. Et quod dicit suo iure: dic, i. debito fundo, & sic est plana. Vel dic suo iure, id est, quod competat vtenti: & sic restringes vtroque casu quantum ad acquirendā seruitutem. Retineri autem potest & si ille qui vtitur, nō vtat nomine eius, cui cōpetit, sed suo, vt quia sit socius vel fructuarius. vel similes, qui suo nomine vtuntur: & bo. fid. possess. vt supra eod. l. seruitus. & l. nam satis. in princip. & supra pro suo l. vsu. cum sequentibus. ad eam autem quærendam bona fides est necessaria: vt dictū est, & habes infra de iti. act. pri. l. j. §. pe. [n] in fi. vbi de vsuc. ser. dicit. Et econtra præscribenti libertatem bona fides est necessaria, tum ex eo quòd dicitur in vsuc. rerum corporalium: vt insti. de vsuca. §. nouissime. in fi. §. quibus æquiparantur hæc incorporalia: vt C. de præscrip. long. tempo. l. fi. in fi. tunc ex eo quod expresse dicitur supra, communia prędio. l. si precario. §. cęterum. Item facit pro hoc quod bona fides sit necessaria. C. de præscriptioni. long. tempo. quę pro libr. l. j. & ij. Item facit bene infra, de itiner. actuque priua leg. j. §. si quis autem. Et hoc in præscriptione libertatis vrbanę seruitutis. In præscribenda autem libertate seruitutis rusticæ forte aliud est: quia in ca

† F. F. vię.

† Recuperandi.

Dominiū in legatis sine possessione quęritur.

† F. F. possessionem.

† Al. add. nomine.

† Al. add. amicus vel

† Qui,

† In F. F. add. Fructuarius.

n Cōcor. & bū satis l. si qa diu tit no. ā. si seru. vind. nota. g gl. isto tex. in le. j. §. hæc inter dicta. de aqua quoti. & æsti. cōcor. et: & l. fi. de iti. actuque priua.

in ea non exigitur, vt quis aliquid faciat; vt supra, de ser. vrb. præd. l. hæc autem iura.

a Nec interdictum. vt infra de itine. actu. priu. l. fi. Accursius.

b Vtilis. idest, efficax.

terdictum [a] † nec actio vtilis [b] competit.

† P.F. hæc actio vtiliter cõpetit.

Digestorum Liber nonus.

TITVLVS I.

SI QVADRVPES pauperiem fecisse dicatur.

Actio de pauperie competit: si animal nocuit non culpa hominis, & contra naturam sui generis; sed si culpa hominis; habet locum actio legis Aquil. sed si secundum naturalem feritatẽ sine culpa hominis, omnis actio cessat. Bar.

Vlpianus lib. xviij. ad edictum. I.

Si quadrupes † pauperiẽ fecisse dicetur [c] actio [d] ex lege duodecim tab. † descẽdit: quæ lex voluit, aut dari, quod nocuit, id est, id animal quod noxiam commisit: aut æstimationẽ noxiæ offerri. [e] Noxia autem † est ipsum delictum. [f] Quæ actio ad omnes quadrupedes ptinet. Ait † prætor, *Pauperiem fecisse*. Pauperies est damnum sine iniuria [g] facientis datum: nec enim potest † animal iniuriam † fecisse, † qđ sensu caret. [h] Itaque

† Ad hoc edictũ pertinet capi. xaj. Extra de iniu.

† Ex xij. tabulis.

† Enim.

† Al. add. autem.

† Al. adde dici.

† P.F. iniuria.

† Affecisse

SI QVADRVPES Pauperiem fecisse dicatur.

Dictum est de actione in rẽ, sequitur de ijs quæ naturam realiũ imitant licet sint psonales. Sed quia de pauperie est antiquior: quia ex lege duodecim tab. vt infra e. l. in princi. ideo de ea dicit prius; vt in sti. de rer. di. §. singulorum. non autẽ hic de maleficijs generaliter tractabat: quia specialiter ponitur liber de eis infra de priua. delict. Si quadrupes CASVS. Equus tuus dedit mihi dãnum: quia seruum meum percussit: equum vel damni æstimationem præstare debes. Secundo dicit quod noxia est ipsum delictum. vnde versus, Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. Tertio dicit quod hæc actio quæ est in factum ad omnes quadrupedes pertinet, si damnum dederunt. Ait prætor Primo vult exponere quid sit pauperies. Secũdo dicit. ꝙ ad hoc ꝙ det hæc actio directa de pauperie, oportet ꝙ tria interueniant. s. vt sit quadrupes ꝙ fecerit contra naturam sui generis: & quod hominis culpa non interueniat. si autẽ hominis culpa interuenit, cessat hæc actio. sed illic ac. in factũ siue l. Aq. tenetur. Qualiter hominis culpa fiat, ponit exempla: de quibus vide vt in litera. Postea exponit quid sit pauperies. & dicit ꝙ est dãnum datũ sine iniuria facientis nec etiam animal irrationale facit iniuriã. & ponit exemplum. quid autẽ si culpa in homine deprehendatur. vt quia per loca aspera ducebat mulos vel nimis onerauit? & dicit ꝙ nõ agitur ex hoc delicto. sed habet locum Aqui. Simile exemplũ ponit de cane. & est culpa in homine siue infirmus fuerit. siue per cũ locum ducere nõ debuit: siue instigauit. Et aliud exemplum addit vbi culpa est: vt in hoc ꝗ equũ in [illegible] gauit. sed si tuus equus meũ cõcitauit & ita percussit bouem meum, & ita damnũ mihi dedit quis teneat quæritur? Et rñ. quod Titius, idest, das i[illegible] be[illegible] x, [illegible] alia cõcitauit. Siue Titius bouẽ habebat: mihi damnũ dedit. cuius est bos, mihi tenet hac act. siue ille bos mihi damnũ directo dedit sua propria p[illegible] siue tetigit aliquid, & id quod tetigit damnũ d[illegible] vt ecce si bos palustrũ cucurrit. & aliquod damnum dedit, &c. In bestijs. In hoc. § quæritur si [illegible] dederit mihi damnum an hæc actio locu[illegible] respo. quod non: vt ecce si, &c. C[illegible] Titius bouem vel berbitam habebat: e[illegible] er bouem vel berbitam. boues isti fecerũt [illegible] nam adinuicem cum cornibus. & sic b[illegible] T[illegible] meum occidit. quæritur an mihi teneatur hac act. Et certe est distinguendum an qui mortuus est, primo inceperit an qui superest. si ille qui superest. dominus viuẽtis animalis tenetur. Et cũ. Equus, Tuus mihi damnum dedit: & alterius factus est. quæritur contra quem competat hæc actio? Respo. contra eum, qui nunc possidet. Plane. Equus alicuius mihi damnum dedit. & antequã agam, mortuus est equus, an hæc act. sit extincta, quærit? Et resp. quod sic. Si commune. Plures animal habebant; dedit dãnum; an quilibet in solidum teneatur hac actione? respo. quod sic. Interdum. Regula est quæ dicit, qđ ille cuius animal damnum dedit, potest illud dare pro noxa si vult. quæ regula in hoc casu fallit; vt ecce, animal alicuius dedit mihi damnum; agebam noxaliter contra eũ; ipse inficiatus fuit animal esse suum, cũ interrogaui eũ; apparuit postea eius esse, an possit se liberare dãdo postea animal pro noxa, quæritur? Et respo. quod non; imo in solidum tenetur. Si post litem contesta. Equus tuus mihi damnum dedit. ago contra te ex hoc edicto, & litem conte. & pendente lite quidam occidit equum prædictum. Dicit quod tu agis Aquil. & venit totum tuum damnũ quod est in eo; quia nunc teneris præcise emendare damnum vel liberari in cedendo actio. Hãc. Animal tuum meum occidit. decessi. an hæc actio competat hæredi meo quæritur? Et resp. quod sic. si autem tu decessisti; an econtra contra hæredes meos detur hæc act. Et respon. quod sic si animal ad eos peruenit; & sic habent facultatem dandi animal pro noxa; non autem ex eo tenentur quod hæredes sint; sed quod domini. Vivi.

c Dicetur. & verum sit. sic & supra de dolo. l. j. §. j.

d Actio. s. in factum, vel actio de pauperie dicaı; & ꝗ actio pro quadrupede directa, vtilis pro bipede datur vt j. eo. l. pen. cessat tamen vtraque in feris; vt j. ea. l. §. in bestijs quæ est contra.

e Offerri. damnum tamen tantum est in obligatione; sicut & in seruis delinquẽtibus dicit; vt j. de iud. l. miles. §. j. licet vbi sub alternatione aliquid debet, est in obligatione vtrunque; vt dixi j. de cõst. pec. l. illud. item ex eo quod dicit ex l. xij. tab. collige qđ sit ciuilis: licet prætor super ea tractauerit; vt j. ea. §. Item ex eodem no secundum Azo. quod non est ex maleficio vel quasi, vel ex contractu vel quasi; sed datur a lege propter pauperiem.

f Ipsum delictum. noxa aut[illegible] animal delinquẽs; vt insti. de noxa. §. j. vnde versus, Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. Azo.

g Iniuria. i. culpa. & sic bene sequitur, itaq; quia in fine dicit quando culpa fuit in homine.

h Caret. naturaliter, vt in be[illegible] & pro talibus habet locum hæc actio. Ceterum si casu vel imbecillitate careat sensu, non habet locum: vt in furioso, & in pupillo: vt infra, ad legem Corneliam de sicar. in §. Quandoque tamen res inanimata dicitur. cõmittere

(vt Seruius scribit) tūc hæc actio locum habet, cùm cōmota feritate [a] nocuit quadrupes: puta si equus calcitrosus [b] calce percusserit: aut bos cornu petere solitus petierit: aut mula, propter nimiam ferociam. † [c] Quod si propter loci iniquitatem, [d] aut propter culpam mulionis, aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquem onus euerterit: hæc actio cessabit, damniquè iniuriæ [e] agetur. Sed & si canis cùm duceretur ab aliquo † [f] asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit: si contineri firmius ab alio [g] potuit, vel per eum locum duci non debuit: hæc actio cessabit, & tenebitur qui canem tenebat [h] Sed & si instigata alterius fera damnum dedit cessabit hæc actio. [i] Et generaliter locū habet hæc actio, quoties cōtra naturā [k] fera mota pauperiem dedit. Ideoq; si equus dolore cōcitatus, [l] calce petierit: cessare istam actionem. sed eū, qui equū percusserit [m] aut vulnerauerit, [n] in factum magis, quam lege Aquilia teneri: vtique ideo, quia non ipse suo corpore [o] damnū dederit. At si cùm equū permulsit quis, [p] vel palpatus est, calce eū percusserit, erit actioni loc⁹. Et si alia quadrupes aliam concitauerit, vt damnū daret: eius, quæ concitauit, nomine agēdū erit [q] Siue autem [r] corpore suo pauperiem quadrupes dedit, siue per aliam rem, quam tetigit quadrupes: hęc actio locum habebit: vt puta si plaustro bos obtriuit aliquē, vel alia re directa. In bestijs autem propter naturalem feritatē hæc actio locum non habet. [s] & ideo si vrsus fugit, & sic nocuit: non potest quondam dominus cōueniri: quia desinit dominus esse, vbi fera euasit. & ideo & si eum † occidero: † meum corpus est. Cùm arietes † vel boues commisissent, [t] & altera alterum occidisset. Quintus Mutius distinxit, vt si quidem is perijsset, qui aggressus erat: cessaret actio. si is, qui non prouocauerat: competeret actio. quamobrem eum [u] sibi [x] aut noxiam sarcire, aut noxā dedere oportere.

Noxales actiones sequuntur possessorem: & animal debet dari pro noxa viuum: & ratione mendacii perditur beneficium. Baldus.

Et cùm etiam in quadrupedibus noxa caput sequitur aduersus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes, cùm noceret, sed cuius nunc [y] est. Planè si ante litem contestatā [z] decesserit animal: extincta [&] erit actio. Noxæ autē dedere, est animal

cere iniuriam siue culpam: vt infra, commod. l. si vt certo. §. planè. Accur.

a Feritate. Id est, crudelitate cōtra naturam sui generis, vt subijcit in exēplis. cæterum si secundum naturam est crudele animal, cessat hæc actio, & habet locū vtilis: vt insti. eodem. §. j. & §. fi. & j. ti. j. l. Quintus & de præscri. ver. l. qui sceruādarum. §. fi. & C. ad le. Aquil. l. fi. Accur.

b Calcitrosus. subaudi etiam propria sua natura: sed equorum genus māsuetum est. & idem in boue dicas, & mulis.

c Nimiā ferociā, id est, propriam crudelitatem. & subaudi etiam. nam multo magis hæc actio habet locum, si etiā propria natura sit mansueta. Accu.

d Iniquitatem. asperitatem & duritiē, & sic culpa hominis ducentis.

e Iniuriæ idest in factū, vel vtili Aquilia contra mulionē vel eū cuius culpa damnum est datū. qui enim occasionē, &c. vt infra tit. j. l. qui occidit. §. in hac l. qua actione. § sed & si quis plus iusto. Azo.

f Ab aliquo. qui neque fortis esset: neque nimium debilis: arg. j. de le. j. l. legato generaliter.

g Ab alio. & sic est culpa in homine:

h Tenebat. cuius debilitas vel pronisio deficiens interuenit. & sic in actione subsidiaria legis Aquiliæ, vel vtili. Aquiliæ.

i Hæc actio. & datur Aquil. vel in factum: vt infra titul. primo. l. Item Mel. §. item & cum eo. Sed videtur de dolo danda: vt supra, de dolo. l. & alegantur. §. & si quadrupes quæ est contra. Solu. vt ibi.

k Naturam. scilicet sui generis a se tamen commota, non ab alio culpabiliter: vt subijcit.

l Concitatus ab aliquo alio.

m Percusserit & sic culpa est in homine.

n Vulnerauerit. propter quod alij dedit damnum.

o Suo corpore. & ideo datur in factum: vt hic, & insti. ad legem Aquil. § fin.

p Permulsit quis, vel palpatus est. hæc non est culpa. Accursius.

q Erit. etiam directa sed secus si ab homine. vbi altero casu directa, altero Aquil. vtilis vel in factum datur: vt not. supra e. l. sed & si instigatu.

r Locum non habet. vt insti. eo. §. j. sed contra insti. eo. §. fin. Sol. ibi vtilis datur, non directa: vt hic. vel potest dari directa in cane, si commotus fuerat cōtra communem naturā sui generis: & conuenietur ędi. edict. similiter, vt ibidē dicitur: & infra, de ędilic. edict. l. hi enim. §. deinde in cæteris autē animalibus aliud est. vt hic. Sed prima verior est. Vel hic fugerat animal, vt subijcit: ibi non.

s Commisissent. cornua.

t Eum. cuius est bos aggrediens. Accursius.

u Sibi. domino bonis ab alio aggressi. similis distinctio ē infra titulo primo leg. si ex plagis. §. tabernarius. Sed qd si nō apparet qs fuerit aggressus? Respond. neuter alteri tenetur: argument. infra ad leg. Aquil. le. sciētiam. §. cum stramenta.

x Noxiam sarcire id est, delictum seu delicti æstimationem.

y Nunc. Sic & in seruo delinquente. vt institutio. de noxa. §. omnes autem Accursius.

z Ante litem contestatam. secus si post: quia tunc non liberatur: vt infra, de noxa. l. si plures. §. fi. ibi, & mortuo quoque seruo &c. Et maximè quando ex ei⁹ morte habet contra alium actionem legis Aquiliæ vt infra, eadem lege §. si post.

& Extincta. hoc intellige cum non fuit in mora, vel sine dolo eius perijt: vt infra de noxa. l. electio. §. si is quem. & supra §. proxi.

† Feritatem.

† P. F. alio quo.

† Iste tex. est nota. s̄m Bald. ad hoc & q si aliqs cadens de sup equo occidit aliquem, per inde punitur ac si occidisset gladio, vel suis manibus interamisset.

† Al. add. vrsum.

† P. F. occidi.

† Idē videbitis in l. si ex plagis. §. tabernarius j. eo. ti. & concor. in ar. text. in c. lator. extra, de homi. addo videndam glo. in c. si quos propter. extra de fur. in fi.

† quamobrem eū sibi aut &c.

Yinum

tradere viuum demũ. [a] Si cõmune plurium sit animal: aduersus singulos erit insolidum [b] noxalis actio, sicuti est in homine. Interdũ autem dominus in hoc nõ conuenitur, vt noxæ dedat, sed etiam insolidum: vt puta si in iure interrogatus, an sua quadrupes esset, [c] responderet, non esse suam. [d] nam si constiterit eius esse: insolidum condemnabitur.

Interitus animalis pro quo est in aliunt regressus, non liberat dominũ ab actione de pauperie: sed tenetur cedere iura. Vel sic: interitus speciei, quæ non est in obligatione, sed in beneficio soluendi, nõ liberat debitorẽ post litem contestatã. Bal.

Si post litem [e] contestatam ab alio sit animal occisum, quia dño legis Aquiliæ actio competit: ratio in iudicio [f] habebitur legis Aquiliæ: quia dñs noxæ dedendæ facultatem amiserit. ergo ex iudicio proposito [g] litis æstimationẽ offeret: nisi paratus fuerit actionem mandare [h] aduersus eũ, qui occidit. Hanc actionem nemo dubitauerit hæredi dari, cæterisque successoribus. Item aduersus heredes, cæterosque [successores] nõ iure [i] successionis, sed eo iure, quo domini sunt, competit.

Paulus lib. xxij. ad edictum. II.

HÆc actio non solũ domino, sed etiam ei, cuius interest, competit: veluti ei, cui res commodata [k] est. item fulloni, qui eò, quod tenetur, damnum videtur pati. Si quis aliquem euitans (magistratum fortè) in tabernam proximam se immisisset, ibiq; à cane feroce læsus esset: non posse agi canis nomine, quidam putant. [l] at si solutus fuisset, contra.

Caius lib. vij. ad edictũ Prouinciale. III.

EX hac lege iam nõ dubitatur, etiam liberarum personarũ nomine agi posse: fortè si patremfa. aut filiumfam. vulnerauerit quadrupes. s. vt non deformitatis ratio habeatur (cum liberum corpus æstimationem nõ recipiat [m]) sed impensarum [n] in curatione factarum, & operarum amissarum, quasque amissurus quis esset, inutilis factus.

Paulus lib. xx [illegible] ad edictum IIII.

HÆc actio vtilis cõpetit, & si nõ quadrupes, sed aliud animal [o] pauperiem fecit.

Alphenus lib. ij. Digestorum. V.

[a] Viuum demum. Alioqui si mortuum sit, aut nullo modo agitur: aut si agitur, dedi non expedit.
[b] Insolidum. Vt j. fam. erc. l. hæredes. §. si vnus.
[c] Esset. Ad hanc quæstionem debet respondere: vt infra, de inter. ac. l. si quis in iure. & si falsum dixerit, tenetur insolidum: vt hic subijcit, & infra, de interrog. act. l. si sexuus. sic ergo ex suo mendacio punitur: vt infra, de re iudi. l. sed hoc ita. & s. de rei vin. l. in rem.
[d] Non esse suam. Si non possidet videtur quærendũ an velit defendere. alias enim non tenetur: vt infra, de noxa. l. quoties. §. in potestate. & de dã. infec. l. prætor. § ij. Accursius.
[e] Si post litem. Secus si ante: quia tũc liberat' est interitu speciei: vt s. § placuit. & j. de noxa. l. electio. §. si is quẽ.
[f] Ratio in iudicio. Quasi dicat, in iudicium l. Aqui. habetur ratio dãni quod dedit quadrupes: vt in tantum condemnetur cõuentus Aqui. inquantum tenetur actor alij à quo conuenit de pauperie.
[g] Proposito. Scilicet, de pauperie.
[h] Mandare. Tunc enim liberatur cedendo: vt & infra, de pecu. l. quòd debetur. in fin. & in hac actione l. Aqui. non ad corpus mortuum fit æstimatio tantum, sed ad damnum quod intulit quadrupes: vt j. titu. j. l. liber homo. §.
[i] Non iure. Vt infra, de noxa. l. pen. §. fin. sic in actione in rem. & ad exhibendum: vt j. ad exhi. l. de eo. §. fin.

HÆc actio. CA[SVS]. Hæc lex generaliter loquitur primo: secundo descendit ad speciem. Primo dicit quod non solũ domino hæc actio competit, sed etiam ei cuius interest: vt ecce si aliquid commodaui: vel fullo vestimẽta mea perdat: an danda sit ei hæc actio contra illum cuius est animal quod damnum dedit? Et respon. quod sic. Si quis. Aliquis terrore magistratus qui eum sequebatur, fugit & intrauit locum quendam vbi canis erat: qui canis illum momordit, quæritur an hæc actio nomine illius canis competat? Et distinguitur an erat ligatus, vel non. primo casu non potest agere: secundo potest agere. Viuianus.

[k] Commodata. Aliud est in actione legis Aquil. vt infra titu. j. l. item Mela. §. cum cui. quia illa soli domino: vt in ea. le. §. legis. Vel dic vtilis datur, vt hic: non directa, vt ibi. sed prima verior est.
[l] Putant. Et bene. & est ratio quia licet sic publice tenere canem in taberna. Vel illa est ratio, quia non videtur fecisse canis contra naturã cum est ligatus: est enim tunc ipsa natura ferocior, quam si esset solutus: vt hic. puto tamẽ agi vtili actione: quia & pro vtilo ligato agitur: vt infra. eo. §. fin.

EX hac. CASVS. Titius animal habebat, quod aliquem liberũ hominem vulnerauit, quæritur an ille possit agere hac actione? Videbatur quod non: quia liberum corpus non recipit æstimationem: sed potest agere nõ pro æstimatione personæ sed ratione expensarum & operarum amissarum. Viuianus.

[m] Non recipiat. Vt infra, de his qui deiec. vel effu. l. fin. & insti. de ob. ex quasi delic. §. ob hominem. Sed quid si est mortuus à quadrupede? Respõ. idem quod in vulnerato, vt sui corporis nõ fiat æstimatio: &c. arg. j. tit. j. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. & l. liber homo. in prin.
[n] Impensarũ. Hæ redduntur: vt infra, tit. j. l. qua actione. §. respõ. Operarum autem amittendarum fit computatio secũdum legem infra ad le. Falc. l. hæreditatem.

HÆc actio. CASVS. Gallina aliqua introiuit domum alicuius scholaris: ascendit librum illius scholaris: & eum in decem deteriorauit. quæritur an scholaris possit hac actione agere? Et respõ. quòd sic: vt aut ille cuius est gallina, det ei gallinã, vel damnum emendet a gallina datum. Vel pone in vna gallina quæ aliam interfecit, vel ansere qui aliũ interfecit. & idem est quod supra. Viuia.

[o] Animal. Vt bipes.

A Gaso. CASVS. Titius mulio equũ ducebat & intrauit domum aliquam, in qua erant iumenta: & equus posuit nasum ad caudã alterius iumenti: & ipsum reiecit pedem. & percussit illũ Titium: & fregit ei crus. an cum dño agi possit? Et respon. φ sic. Vi. eo. in prin. & § caput. & § capite. & de primo capite agitur hic, de secundo & tertio agitur infra eo. l. si seruus seruum §. huius legis. Ioan.

a Agaso. Id est, mulio sic dictus, quia agit, id est ducit mulos seu animalia.

b Olfecit. i. nasum ad culum posuit.

c Agi. Scilicet ab Agasone: vel ei° domino si seruus est.

Agaso a cùm in tabernam equũ duceret, mulã equus olfecit: b mula calcẽ reiecit, & crus agasoni fregit: cõsulebatur, possetne cùm dño mulæ agi, c quod ea pauperiem fecisset? Respon. posse.

TITVLVS II.

AD LEGEM Aquiliam.

Nota quòd posterior lex derogat legibus prioribus. Bald.

Vlp. lib. xviij. ad edic. I.

Ex Aquilia omnib. legib. quę ante se de damno d iniuria locutæ sunt, derogauit: e siue duodecim tabularũ † siue alia quęcunq; fuerit: † quas nunc referre nõ est necesse. Quę lex Aquilia plebiscitũ est: cùm eam Aquilius tribunus plebis à plebe f rogauerit.

Nota quòd quando alternatiua ponitur inter genus & speciem, exponitur pro, id est, & sic ponitur restrictiuè. Bald.

Caius libr. vij. ad edict. prouinciale. II.

Lege Aquilia capite primo g cauetur vt *qui seruũ seruamue alienum alienamue, quadrupedẽ, vel pecudem h iniuria occiderit: quanti id in eo anno i plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas esto.* Et infra k deinde cauetur, vt aduersus infitiãtem in duplum l actio sit. Vt igitur appareret, seruis nostris exæquat quadrupedes, quæ pecudum numero sunt, & gregatim habẽtur: veluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini. Sed an sues pecudũ appellatione continentur, quæritur. & rectè Labeoni placet contineri. Sed canis inter pecudes m non est. Longè magis n bestiæ in eo numero non sunt: veluti Vrsi, Leones, Pantherę. Elephanti aũt & Cameli, quasi † mixti sunt: nam & iumentorũ o operã pręstant, & natura eorũ fera est, ideo p primo capite q contineri † eos oportet.

Vlp. li. xviij. ad edic. III.

SI seru° seruave † iniuria r occisus occisave fuerit: lex Aquilia locũ habet. Iniuria occisum esse meritò adijcitur. non enĩ sufficit occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

Caius lib. vij. ad edict. prouinciale. IIII.

ITaq; si seruum tuum latronem insidiantem

AD LEGEM Aquiliam.

Habito tractatu actionis in factum de pauperie, supponit de lege Aquil. cõ qua natura actionis in factum sortiatur: sed quia damnum prosequitur. vt superior. Accursius.

Ex Aquilia. CASVS. Multę leges de damno dato tractauerunt: sed omnibus derogauit l. Aqui. quæ lex Aquilia est plebiscitum. Lex aũt Aquilia tria habet capita, vt hic innuit, & insti. eo. in prin. & § caput primum & tertium est in vsu: secundum non. In primo continetur, φ si aliquis seruũ vel ancillam meam occidit: quòd teneatur quanti plurimi fuit in anno retro. Itẽ datur aduersus inficiantẽ hæc actio in duplũ: vt hic, & ĩ eo. l. inde Neratius §. hæc actio. Secũdo dicit quòd ita pro seruis nostris occisis agitur ex primo capite: sicut pro quadrupede agitur Aquil. ex primo capite: hoc est verum si contineantur appellatione pecudis. & quæ contineantur vel non, dicit plane. Viuia.

d Damno. Scilicet, dato.

e Derogauit. sui tractatus excellentia.

f A plebe. Interrogauit enim plebem an ei placeret: vt hic, & instit. eod. §. cæterum. & sic pnnuc supra, de adop. l. ij. §. fin.

g Lege Aquilia capite primo. Olim tria erant capita siue capitula huius legis, hodie sunt duo tantùm. s. primum & tertium. Secundum: aũt in desuetudinem abijt, tertio in eius locu posito. vt insti..

i Anno. Sed quæ est ratio, φ ex primo capite fit cõputatio retro per annum. ex tertio intra xxx. dies tantũ: vt infra eo. l. si seruus § iij. Respo. secundum Ioan. soluat Apollo sed certe Ioan. potest dici secũdum Azo. quia atrocius est crimen eius qui magis delinquit, vt supra de eff. preto. l. diuus. Constat autem φ magis delinquit & magis dat damnum is qui occidit, quam is qui duntaxat vulnerat, & ideo maioris fit temporis repetitio, secundum Azo.

k Et infra. i. in inferiori parte primi capitis. Azo.

l In duplum. Vt & C. eod. l. contra negantem. & ĩ. de les. cor. l. duli § hac actio. & dupl. i. quicquid erat simplandum. vt & supra, φ me. cau. l. si cum ex § j. Probatio autem haber fieri per testes, non per iusiurandum vt in duplum teneatur inficians: vt ĩ. de iuramen. l. eũ qui in prin.

m Inter pecudes. & ideo nec primo capite continetur: vt infra eodem l. quemadmodum. §. hac actione.

n Longe magis. longe necessitas magis quam canis.

o Iumentorum. Quod nomeñ spectatius quã pecudum accipitur: vt ĩ. de ædil. edic. l. ædiles. §. iumentorum.

p Ideo. Quia iumentorum præstant operam.

q Primo capite. Præualente natura benigniore. ir. est tamen ar. cõtra supra, de positu. l. j. §. bestias. Imo est sic. Accursius.

r SI seruus. Iniuria. Id est, non iure: vt insti. eo. §. iniuria. & ĩ. eo. l. si quis fumo § j. Accurs.

ITaq;. CASVS. Seruus tuus mihi insidiabatur diu nus latro. si eum occidi, non teneor. sed lex distinguit hic, aut fuit nocturnus fur, aut diurnus. si nocturnus est, occidi potest: vt tamen acclamatione id testificetur. Si diurnus: non aliter occiditur, quam si se telo defendat, atq; hic acclamatione opus est.

Latronem

Iuxta hanc legẽ est, quod Hippodamus Milesiorum legislator à tribus iudiciũ dabat damno, iniuria, cæde. Arist. lib. ij. Poli. cap. vj.

† P. F. tabulis.

† P. F. siue alia quę fuit al. siue alia qua fuerunt.

Legis Aquil. tria sunt capita.

† quasi iam

† P. F. eas.

† Iste tex. est arg. ad statutũ disponẽs φ homicida sit priuat° omni officio, an locũ habeat in eo qui occidit iustè à exequẽdo de quo per Bald. his.

tem a mihi occidero: securus ero. † nam aduersus periculum naturalis ratio b permittit c se defendere. d Lex xij. tabularum furem noctu deprehensum occidere permittit, e vt tamen f idipsum g cum clamore testificetur. † Interdiu h autem deprehensum ita permittit occidere, i si is se telo k defendat, vt tamen ęquè cum clamore testificetur.

Nota quòd furem nocturnum licet occidere, & etiam diurnum, si se telo defendat. Bart.

Vlp. lib. xviij. ad edi. V:

SEd & si quemcunq; alium ferro se petentem l quis occiderit: nõ videbitur iniuria occidisse. m Et si metu quis mortis, furem n occiderit: nõ dubitabitur, quin lege Aquilia nõ teneat. Si autem cum posset apprehendere, maluit occidere: magis est, vt iniuria o fecisse videatur. ergo & Cornelia tenebitur. Iniuriam aũt hic accipere nos oportet, non quemadmodũ circa iniuriarum actionem, contumeliam p quandã: sed quod non iure factũ est. hoc est † q contra ius, id est, si † culpa quis occiderit. Et ideo interdũ vtrac, cõcurrit actio, & legis Aquiliæ & iniuriarum: sed duæ erunt ęstimationes: alia damni, alia contumeliæ. r Igitur iniuriam hic accipiemus, damnum culpa datum, etiã ab eo, qui nocere noluit. s Et ideo quęrimus, si furiosus damnũ dederit, an legis Aquilię actio sit? & Pegasus negauit. quæ n. in eo culpa sit, cùm † suę mentis non sit? † & hoc verissimũ t est. cessabit igitur Aquilię actio, quemadmodũ u si quadrupes damnũ dederit Aquilia cessat: aut si regula ceciderit. Sed & si infans dãnum dederit: idem erit dicendũ. Quòd si impubes x id fecerit: Labeo ait, quia furti tenetur, y teneri & Aquilia eũ. & hoc puto verũ, si sit iam iniuriæ capax. z Si magister a † in disciplina vulnerauerit seruũ, vel occiderit: an Aquilia teneatur, quasi damnũ iniuria dederit? & Iulianus scribit, Aquilia teneri eum, qui eluscauit in disciplina discipulũ. multò magis igitur in occiso idem erit dicendum. Proponitur autẽ apud eum species talis Sutor, inquit, puero discẽti ingenuo filiofamil. parum bene facienti, b quod demonstratum erat, † c forma calcei ceruicem ita percussit, vt oculus d puero perfunderetur. † Dicit igitur Iulianus, iniuriarum quidem

a Latronem insidiantem. Et sic in persona. idem in rebus: vt not. s. de iusti. & iur. l. vt vim.
b Naturalis ratio. Id est, ius gentium: vt & ponitur supra de iusti. & iur. l. omnes. §. quod vero. permittit. n. ius gentium cuilibet sui defensionem: vt s. de iusti. & iur. l. iij & C. qñ voicui. li. l. j.
c Permittit. sc. l. queinlibet cui periculũ imminet. Ac.
d Defendere. Id est, deprehendere & occidere.
e Permittit. Si est talis cui sine periculo suo parcere non potuit: siue telo, siue alio modo se tueat, alias non: vt j. eo. le. si ex plagis § tabernarius. in fin. §. & j. ad legem Cor. de sica. l. furem. quę sunt contrariæ. vel plenius vt in l. furẽ nocturnum.
f Vt tamen. Non est ergo differẽtia, nisi quod in nocte quocunq; modo se defendat vt non capiatur, potest occidi: sed in die ita demum si telo. Et est ratio, quia in die potest cognosci: & sic dimitti debet, & potest accusari, vt infra, de fur. l. le. j. Ex hac sequit alia: quia in die propter periculũ rerum nõ potest occidi, licet cum rebus fugiat: sed in nocte sic vt d. l. j. ad leg. Corn. de sic. l. furem.
g Idipsum. Quod sic capit & occidit: puta dicendo, quilibet curiat contra furem. similis protestatio & conuocatio hominum est j. ad legem Iuliam de adul. l. capite.
h Interdiu. Id est in die. sic & supra, quemadmodũ serui amitt. l. si communem. §. si is.
i O[cci]dere. Scilicet, furem.
k Telo. Sed in nocte & si alio modo se tueatur vt dixi. & facit infra, de fur. l. pignore § furem & supra quod metus cau. l. nec timorem § j. Accursius.
l SEd & si. Petentem etiam si prius me nõ percussit. n[am] [illegible] terror armorum: vt iusta, de vi & vi. [illegible] l. j. [illegible] §. qui armati. licet alij quidam contra & de hoc not. C. vnde vi. l. j.
m Occidisse. Vim vi, &c. vt j. eod. l. scientiã. §. pen.
n Furem. Nocturnũ vel diurnum, vt differt a primo respon. præallegato.
o Iniuria. Id est, nõ iure, sed dolo: & ideo bene infert, quod Cornelia teneatur, quia ille solus qui est in dolo tenetur non qui in culpa. vt j. ad legem Cor. de sic. l. in lege. sed in Aquil. venit culpa etiam leuissima vt j. eod. l. in lege.
p Contumeliam. cum dãno, vel sine damno: vt infra, de iniu. l. j. in princ.
q Hoc est. Sola est iniuria quæ est contra ius. licet dicat Apostolus: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Acc.
r Contumeliæ. Quoniam actor iniuriarũ taxationem facit: vt inst. de iniuri. §. pœna. Sed videt quod etiã in actione iniu[riarum] habeatur ratio damni: & sic vna tantũ fiat condẽnatio: vt C. de iniur. l. d[e] fisco. quæ est contra. So[lutio]. ibi habet ratio damni sed non vt damni: sed vt contumeliæ. Vel dic quod pro atroci iniuria agitur ex l. Aq. vt hic, & d. l. de [illegible] & ag. [illegible] vt ibi, & j. de iniu. l. item apud. §. si quis seruo. & sic est ibi simplex relatio.
s Noluit. Vt j. eo. l. si seruus seruum. §. si quis insulam. & §. si fornacarius. & l. scientiam. § [illegible] si defendendi. §. si meum. & l. ex plagis. §. in cliuo.
t Verissimum. Imputatur. n. casui: vt j. de adm. tu. l. fin. satis enim ipso furore punitur: vt j. de off. præs. l. diuus. Acc.
u Quemadmodũ. Non per oĩa similis est furiosus quadrupedi: cũ pro quadrupede detur actio de pauperie: pro furioso nulla: vt s. de rei vin. l. quod [illegible]
x Quod si impubes. Non [illegible].
y Tene[tur] [illegible] e[ti]ri potest. Acc.
z Capax. Veluti si sit proximus pubertati. vt j. de re. iur. l. pupillũ. & j. de fur. l. impuberẽ. & instit. de ob. ex de. §. si & s. de dolo. l. si ex causa §. nec videndũ.
a Si magister. Sutor vel ecrdo, [illegible] Accur.
b Parum bene facienti. i. non bene facienti, &c.
c Demonstratum erat. Scilicet, ab ipso magistro.
d Oculus. Consecutiue.

† Hunc locum late explicat Cic. in oratione pro Milone.

† Verba legis duodecim tabula. huc pertinẽtia refert Macrob. lib. j. Saturn. Si nox furtũ factũ sit, si im aliquis occisit, iure cęsus esto. nox pro noctu. im, pro eum. De hac etiam lege Cice. pro Milone & Gellius libro xj.

† Al. add. [illegible]

† quid Est?

† Adde quam potestatẽ habeat pater in filium coercẽdi: vide p[er] do. Ac. in ca. cum contingat de foro compet. & ibi etiam per eũ de potestate dñi in suam familiam: & de potestate mariti in vxorẽ, vide in ca. placuit. xxxiij. q. ij.

† P. F. demonstrauerat.

† Perfunderetur, & te[ctu]s.

Dubitat.

actionem nō competere: quia non faciendæ iniuriæ causa percusserit, sed monendi, & docendi causa. an ex locato, dubitat: [a] quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti. [b] Sed lege Aquilia posse agi, non dubito.

Paulus lib. xxij. ad edictum. VI.

Præceptoris enim nimia [c] sæuitia, culpæ adsignatur. [†]

Vlp. lib. xviij. ad edi. VII.

Qua actione patrem consecuturum ait quò minus ex opera filij sui propter vitiatū oculum sit habiturus: [d] & impendia, quæ pro eius curatione fecerit. Occisum [e] aūt accipere debemus, siue gladio, siue etiā fuste, vel alio telo, vel manib. (si fortè strangulauit eum) vel calce petijt, vel capite, vel qualiter qualiter. [†] Sed si quis plus iusto oneratus deiecerit onus, & seruū occiderit: Aquilia locū habet. fuit [f] enim in ipsius arbitrio ita se non onerare. Nam, & si lapsus aliquis seruū alienum onere presserit: Pegasus ait, lege Aquilia eum teneri: ita demū, si vel pl' iusto se onerauerit, vel negligentius per lubricū transierit. Proinde si quis alterius impulsu damnum dederit: Proculus scribit neque eum, qui impulit, teneri (quia nō occidit) neque eum, qui impulsus est, quia damnū non iniuria dedit: secundū quod in factū [g] actio erit danda in eum, qui impulit.

Non punitur ille, qui in publica pugna percutit pugnantem. Secus si non pugnantem, vel extra locum pugnæ. Bald.

Si in colluctatione [h] vel in pācratio, [i] vel pugiles, dū inter se exercentur, alius aliū occiderit: siquidē in publico [k] certamine alius aliū occiderit, cessat Aquilia: quia gloriæ causa [l] & virtutis, non iniuriæ gratia videtur damnū datum. Hoc aūt [m] in seruo nō procedit, [n] quoniam ingenui solent certare: in filiofa. vulnerato procedit. Plane si cedentē [o] vulne-

[a] Dubitat. Sed infra, loca. non dubitat Iul. l. item quæritur. §. item Iul. quia dixit competere: vel si dubitauit, pro constanti posuit. Ia.

[b] Docenti. Sic & marito: vt infra sol. mat. l. si constante. §. si maritus. & fructuario: vt supra, de vsufr. l. locum. § si. & creditori: vt j. de pign. acti. l. eleganter. §. plane &c. Accur.

[c] Præceptoria. Nimia. & etiā domini vt supra, de iis qui sunt sui vel alien. iur. l. ij. sic & nimia negligentia: vt supra, de offic. præf. l. diuus. in fi. Accursius.

Qua actione. CASVS. Pater pueri aget pro æstimatione operarum amissarum, & pro impensis: vt s. titu. j. l. ex hac.

Sed & si quis. Si quis portabat onus suum ita magnum, quod postea deiecit, tenetur Aquil. siue fuit cū illo onere lapsus per viam madidam & labilem, similiter tenetur Aquil. Item tenetur impellens in factū, non directa: sed nō impulsus. Si in colluctatione. In torneamento vnus miles occidit aliū, non tenetur: quia gratia virtutis fecit. Secundo dicit, serui non solent pugnare in talibus: sed ingenui tantum. Tertio filiifamil. solent pugnare. Quarto, qd si vnus miles aliū iam cedentē & pugnare nolentē vulnerat, tenet. Item qui seruum in certamine occiderit, Aquilia tenetur; nisi eum dominus certamini exhibuerit. Porro interest, an quis occiderit, an causam mortis tantum præbuerit. ille enim Aquilia, hic in factum actio. tenetur.

[d] Habiturus. Vt supra titu. j. l. ex hac. & infra, de his qui effu. l. vlt. sed cum. §. de filio. [he: Habiturus. Vt supra titu. j. l. ex hac. & infra, de his cor. l. vt tantum. §. de filio.]

[e] Occisum. Exponit principium secundæ l. & facit infra, de libe. agno. l. necare.

[f] Fuit. Quasi dicat potuit præuidere; ergo fuit in culpa, si non fecit; vt j. eo. l. si putator. & l. si ex plagis. §. in cliuo. & s. tit. j. l. j. §. quod si propter loci. Acc.

[g] In factum. s. subsidiaria. l. Aquiliæ; vt instit. eo. §. fin. impulsus autem nō tenetur, quia non sua sponte fecit; vt j. eod. l. si ex plagi. §. in cliuo. Accurs.

[h] Si in colluctatione. Id est, dum simul luctabantur cum pugnis vel calcibus; sed pancratium quando cum fustibus. Vel verius dic: colluctatio est quando pugnantes non stant certo loco; sed pancratium fit locus lignis circundatus; in quo loco stant pugnantes: vt in pugilibus videmus, de quibus subijcit.

[i] Exercentur. Scilicet, armis. Accur.

[k] In publico. Publicum appellamus quod gratia publicæ lætitiæ fit: vt ludus gladiatorum, & ludus torneamentorum. si autem non sic fieret, & in eo prælio aliquis occideretur. ille patitur pœnam supplicij, qui dedit occasionem tāto negotio: vt C. ad l. Iul. de vi publi. vel priua. l. quoniā.

[l] Gloriæ causa. Per gloriam quis occiditur: vt hic, & ideo post per gloriā viuere potest; licet sic mortuus dicatur; vt institutio. de excu. tut. § j. Sed quid si data opera in publico certamine vnus aliū occidit? Respon. tenetur; vt & supra eo. l. sed & si quemcunq;. circa princ. ibi, si autem cū posset, &c. & j. eod. le. item si obstetrix. §. si item si in publico certamine aliquo libero occiso, cessat Aquilia; vt hic dicit; an si alibi occidatur vel vulneretur, habet locū pro libero homine? Bul. qd non, & pro eo j. eod. le. huic. §. fin. & j. de ædil. edi. l. qua vulgo. quib. dicitur nō fieri hominis liberi mortui æstimationem. sed R. & Azo contra; & dicunt qd habet locum cū in libero homine mortuo & vulnerato vtilis Aquil. vt j. eo. l. liber homo. in princip. & hic summitur à contrario sensu; vt supra titu. j. l. ex hac. & qd in legibus à Bul. inductis dicitur, intelligas pro æstimatione ipsius corporis liberi hominis, pro qua non agitur leg. Aquil. sed ad cætera damna &c.

[m] Hoc autem. Scilicet qd si seruus vulneretur vel vulneretur: licet in publico certamine, quod Aquil. cesset. nam non cesset, quia immisit ... rei non pertinentis ad se; vt hic subijcit, quoniā, &c. & j. de reg. iur. l. culpa. & hoc secundum quosdam. Tu dic hoc autem, &c. s. pugnare in publico certamine &c. Acc.

[n] In seruo non procedit. Id est, non solet procedere: vt subijcit hic, quoniam, &c. si tamen seruus interuenlat, idem quod in libero homine dicatur; vt cesset Aquilia; vt innuit infra à contrario sensu; ibi aut si non in certamine, &c. Item quia difficile dignosci potest liber à seruo; vt j. de contrah. empt. quia si velis tueri primam, dic qd loquitur hic quando à sciente seruum fit. Accur.

[o] Cedentem. Id est, recedentem, & vlterius pugnare nolentem. & ad hoc infra, de alea. l. solent.

Pulchre in hāc sententiam Quintil. lib. j. Inst. orato. vbi discipulos nō esse verberib. cogēdos censet.

Qualiterqualiter. Al. add. et.

Pancratiū certaminis genus est, ex eo dictum quod duo catis omnibus corporis viribus, omnique neruorū contentione transigunt. Calcib. enim etiā & cubitis, non modo pugnis pancratiastæ vtebātur, omnique impetendi prehēdendique modo. Bud.

Colluctatio & pancratiū differunt.

Aut

rauerit: erit Aquiliæ loc[us]: aut si non in † certamine a seruum occiderit: nisi domino committente † b hoc factū sit: tunc enim Aquilia cessat. Sed si quis seruum ægrotum leuiter percusserit, & is obierit: rectè Labeo dicit, lege Aquilia eum teneri: quia aliud alij mortiferum esse soleat. c Celsus autem, multum interesse d dicit, occiderit, an mortis causam præstiterit: vt qui mortis causam præstiterit, nō Aquilia, sed in factum actione teneatur. † Vnde adferit e eum, qui venenū pro medicamento dedit causam mortis præstitisse: f quemadmodum † eum qui furenti gladiū porrexerit. nam neque hunc lege Aquilia teneri, sed in factum. g Sed si quis de pōte aliquem præcipitauit, Celsus ait (siue ipso ictu perierit, aut cōtinuo submersus est, aut lassatus h vi fluminis victus perierit) lege Aquilia teneri, quēadmodum si quis puerū saxo illisisset. Proculus ait: Si medicus seruū imperitè secuerit, vel ex locato, vel ex lege i Aquilia actionem cōpetere.

Nota quòd culpa potest committi tribus temporibus: ante factum, quando non inspicitur quod euenire potest: in facto, & post factū; vt si quis nō prosequitur factū quod debet prosequi: nec vtitur eo, vt debet vti. Bal.

Caius libro vij. ad edictum prouin. VIII.

IDem iuris est, si medicamento perperam vsus fuerit. Sed & qui bene secuit, & dereliquit curationem, securus nō erit: sed culpæ reus k intelligitur.

Nota quod nō debet quis attentare id, ad quod est insufficiens vel imperitus. Bal.

Mulionem quoque, si per imperitiam impetū mularū retinere nō potuerit, l si eæ alienum hominem obtriuerint: vulgò dicitur, culpæ nomine teneri. Idem dicetur, & si propter infirmitatem sustinere mularū impetum non potuerit. Nec videtur iniquum, si infirmitas culpæ adnumeretur: cùm affectare quis non debeat: in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alij periculosam futuram. m Idem iuris est in persona eius, qui impetum equi, quo vehebatur, propter imperitiam † vel infirmitatem retinere nō potuit. n

Vlpianus lib. xviij. ad edictum. IX.

ITem si obstetrix o medicamētum dederit, & inde mulier perie-

a Aut si non in certamine. sed extra certamen: ergo a contrario sensu si in certamine vulneratus vel occisus esset, cessaret Aquil. vnde male exponunt quidā literam superiorē; hoc autē, &c. vt ibidē diximus.

b Nisi domino committente. hoc referunt quidā ad id quod dixit, hoc autem in seruo scilicet: vt cesset Aquil. nisi domino committente idest permittente seruus pugnet: quia tunc seruo occiso cessaret Aquil. sed tu refer as ad proximum dictum. Dixit enim quod habet locum Aquilia seruo occiso extra certamen hoc est verum nisi dominus præstitit causam mortis serui sui, quia ipse causam aggressionis præstitit qua secuta est occisio: vt C. ad l. Iuliam de vi pub. l. quoniam. & supra titu. j. l. j. §. cum arietes. Item nota. quòd ex hoc §. colligūt quidam quòd iure Romano duella non sunt prohibita, & per id quod dicit C. quæ res pign. l. spem. & infra de re iud. l. commodis. & C. de athletis. per totum. sed hoc quādo gratis, at ipsi nō faciūt gratia. Itē faciunt contra deū, qui dicit, Non tentabis dominū deū, tuum. Item quia & ius Lombardorum dicit: Multos vidimus sub iusto clypeo perire. vt in Lōba. qualiter quis se defen. pro public. l. sectia.

c Soleat. vt infra, ad leg. Iul. de adule. l. nihil interest. in princ.

d Multū interesse. quantum ad subtilitatem iuris, non quātum ad effectū: vt j. eodem. l. qui occidit. §. in hac.

e Vnde asserit. s. Celsus.

f Præstitisse. scilicet dicit.

g Sed in factum. vtrobique tamen ita, si damnum secutum sit.

h Lassatus. id est, fessus.

i Vel ex lege. vel pro, &, nā vtraq; tenet: vt hic, & inst. eo. §. præterea. & imperitia & j. de of. præsi. l. illicitas. §. sicuti. & j loca. l. si quis fundū. §. Celsus.

k IDem iuris. Sed culpæ reus. Culpa ergo quādoq; inest facto: vt j. e. l. qua actione. §. pe. & si. quādoque præcedit factum: vt infra eod. l. qui foueas. & infra, de actio. & obli. l. j. §. is quoque. quandoque sequitur factum, vt hic dicitur. Item not. quod loquitur hic de medico, qui locauit operas suas, qui de culpa leui tenetur. Sed quid si gratis operam dabat? Io. respond. vel vt quasi procurator de leuissima. vt C. mand. l. a procuratore vel quasi gestor de leui: vt institu. de obl. ex quasi contractu. §. sicut autem. secūdum Azo. quod est verius? vt ar. infra, de re iud. l. cōtractus Item. nunquid si omittat, tenetur quia gratia faciat? Videtur quòd nō: vt C. de nego. gest. l. tutor. l. sed dic eum teneri: ar. j. de admini. tu. l. tres. §. item. & l. tutores. §. qui se. secundum Azo.

l Non potuerit. si alius firmior retinuisset: vt instit. eodem. §. impetu.

m Futuram. nota sic, & C. de assl. l. fi. & insti. eod. §. iniuria. & j. loc. le. cum plures, § seruum. & infra, de dam. infe. l. dāni. & infra de re. iuris. l. imperitia.

n Non potuit. sed alius firmior retinuisset. Accur.

o ITē si obstetrix. CASVS. Aut obstetrix suis manib[us] supponit medicamentum nociuum, & tenetur l. Aquilia. direct. vbi autē dedit vt mulier sibi offerret, tenetur in factum. Si seruū. Seruus meus equitābat: quis concitauit eius equum: & ita cecidit de equo: & fregit sibi crus: an teneatur Aquil. quęritur? Et respo. quod sic, in factum scilicet & hoc probat per simile. Sed & si per lusum qui iaculabant, & projiciebant palos & lapides, seruum meum interfecerunt: an sit locus Aquil? Et respond. quod sic. Secundo determinat hic quod dicit statim. pone in campo in quo consuetum erat ludere: ludebant, & seruum meum interfecerunt iaculando palos vel lapides: quæritur an sit locus Aqui? Et respon. quod non. ergo est distinguendum an tali loco vbi est consuetum ludere: aut non. primo casu non tenetur: secundo tenetur. Viu.

o Item obstetrix. id est, bayla.

† Vel si in

Id est seruo ad concertationē exhibente.

† P. F. vnde adfert eū q vene. pro medic. dedit & causam &c.

Duellū iure Romano nō est prohibitū. Al. add.

† Et.

† Quisque

† No. sm Bal. quod ille qui nescit equitare, nō debet equū ascēdere.

Vt sibi

rit: Labeo distinguit, vt si quidem suis manibus supposuit: videatur occidisse. si vero dedit, vt sibi † mulier a offerret: in factum actionem dandam. quæ sententia vera est. magis enim causam mortis præstitit, quam occidit. Si quis per vim vel per suasum alicui medicamentum infudit, vel ore, vel clystere: † vel si eum vnxit, malo veneno: lege Aquilia, quemadmodum obstetrix supponẽs tenetur. Si quis hominẽ fame necauerit: in factũ b actione teneri, Neratius ait. Si seruũ meũ equitãtem cõcitato equo, effeceris in flumẽ præcipitari, atque ideo homo perierit: in factum c esse dandam actionem, Offilius scribit: quemadmodũ si seruus meus ab alio in insidias deductus, ab alio occisus esset. Sed & si per lusum a iaculantibus d seruus e fuerit occisus: Aquiliæ locus est Sed si cũ alij in cãpo iacularentur, seruus per eũ locũ trãsierit, Aquilia cessat: quia non debuit f per campum iaculatorium iter intempestiuè facere qui tamen data opera in eum iaculatus est, vtiq; Aquilia tenetur. g

Paulus libro xxij. ad edictum. X.

Nam lusus h quoque noxius in culpa est. †

Vlpianus libro xviij. ad edictum. XI.

Item Mela scribit: si quum pila quidam luderent, vehementius quis pila i percussa, in tonsoris manus eã deiecerit, & sic serui quem tonsor † radebat, gula sit præcisa deiecto † cultello: in quocunque eorum culpa sit, eũ lege Aquilia teneri. k Proculus [ait,] in tonsore esse culpam. Et sanè, si ibi tondebat, vbi ex consuetudine ludebatur, vel vbi transitus frequens erat: est, quod ei imputetur. quamuis nec illud male dicatur: si in loco periculoso sellã habenti tonsori se quis commiserit: ipsum de se quæri debere. l Si alius tenuit, alius interemit: is qui tenuit, quasi mortis causam prębuit, in factum actione tenetur.

Ex pluribus qui homicidio interfuerunt, ille tenetur Aquilia cuius ictu quis periit sed si non apparet, omnes tenẽtur, & vno soluente alter non liberatur in pœna sed si ex interuallo plures percusserunt vltimus solum de occiso tenetur. h.d. quandoque percusserunt eodem tempore, diuersis tamen ictibus, & hoc primo. quandoque percusserunt diuersis temporibus, & hoc secundo. quandoque plures vna percussione & hoc tertio. Bald.

Sed si plures seruũ percusserint: m verum oẽs, quasi occiderint, teneantur, videamus. Et si q̃dã apparet, cui⁹ ictu n perierit: ille (quasi occiderit)

a Vt sibi mulier. s. ipsamet.

b In factum. huic est contra. C. eod. l. de pecoribus vbi dat vtilẽ Aquil. Sol. ibi inclusit et fame necaret: hic non. Vel verius hæc cum illa concurrit. Accu.

c In factum. & vtilem Aquil. vt insti. eo. §. pe.

d A iaculantibus. scilicet alicubi vbi consuetum non est & dicas quod ibat iste seruus per aliũ locum, non per cãpum iaculatorium, alias haberet locũ inferior. §. sed & si cum alij.

† illi.

e Seruus. qui non erat de ludo, alias secus: vt j. eo. ti. l. si ex plagis. §. si. Item in non solito loco ad ludum.

f Quia nõ debuit. ergo culpæ culpa compensata dissoluitur: vt infra de cõpen. l. si ambo. & j. sol. ma. l. e. viro. Io.

† P. F. eri gere.

g Tenebitur. quia dolus præponderat Azo. Et sic not. q̃ hoc casu solus dolus venit in Aquil. non culpa: vt j. eo. l. si putator. & infra de acq. rer. do. l. homo liber. § item. & est ratio vt dicit q̃ culpa culpã abolet, sed nõ dolũ: vt j. e. l. qui foueas, §. hæc act. secundum Io.

Culpa culpã abolet.

h Nam lusus. Imo nõ est lusus ex quo crimẽ oritur, vt ĩ. in pœ. circa fi. alias si esset per ludũ nocitum, dummodo ei q̃ est de ludo, ludo imputatur: vt j eo. l. si ex plagis. §. fi. Acc.

a Item Mela. CASVS. Titius & Mæuius ludebãt ad pilam: & ita vnus illorum percussit manum cuiusdam barberij q̃ radebat seruum meum: & ita barberius incidit gulã seruo meo: & cum interfecit. quæritur quis teneatur: percutiens eũ pila, vel barberius? Et respond. q̃ ille tenetur. qui percussit cum pila: o si ille qui radebat, fit in culpa: quia tunc ipse tenetur. Si alius. Si vnus tenet, & alius interficit an pœna æquali teneantur. Et respon. quod sic. vnde hic no. q̃ consentienti & facienti par pœna incũbit. Sed & si plures. Planus est. Celius scribit. Aliquis seruum ad mortem vulnerauit: & incertum erat an mori deberet: vel non: & alius eundem seruum interfecit. quæritur quis teneatur? Et rñ. qui interfecit; tenetur: prior non, nisi de vulnere. Si plures. Erãt plures qui trabem portabãt, & deiecerunt: & seruum interfecerunt. omnes Aquil. tenentur. Itẽ & cum eo. Aliquis canem irritauit, vel incitauit. tenetur in factum scilicet vtili Aqui. legis. q̃ritur cur competat actio legis Aqui. Et respon. quòd domino. Si in eo. Vendidisti mihi seruũ pretiosum, & aliquis in eo damnũ dedit in decem. ago redhibitoria contra te. quæritur an illa decẽ debeã pręstare vel restituere. vel actionẽ legis Aqui. quam habeo cõtra illum, præstare debeam? Et respond. q̃ sic. Sed & si seruus. Seruum bona fide possidebam, q̃ vulneratus est. quæritur an mihi possessori Aquil. directa cõpetat? Et rñ. q̃ non, sed in factũ. Eum cui. Si commodo tibi vestes, & postea scindãtur mihi non tibi competit act. Aquil. An fructuarius. Fructuario & vsuario datur vtilis Aquil non directa. Viuia.

L Distinctionẽ no xij & iure concessi ludi, tradit Cic. li. j. Offic.

i Pila. illud quod proijcit vnus alij, dicit pila. Vnde versus. Pila terit pulces in bellis pila geruntur. Est pila pes põtis: pila ludus: pila taberna. Qui terit, est pillus, pilus est in fronte capillus. Ad tractũ pili. mille ruere pili.

† P. F. qui tonsor habebat.

† P. F. adiecto al. abiecto al. adacto.

k Teneri id est q̃cunq; fuerit culpabilis ille tenetur.

l Quæri debere. cum ipse hoc sciuit non ita, si ignorauit: cæcus fortè vel peregrinus. Io. No. etiam hic quod imputatur ei, qui se posuit in periculũ: vt infra commod. leg. fina.

l Not. q̃ vbi vnus est interfectus ab vno de tribus: si dubitetur a quo, tõne dubitationis omnes debẽt euadere. concord. in c. nõ æstimemus. xij. q. ij. text. I cap. sacris. extra, de sepult. vnde q̃ not. in c. nolite. xij. qõ. iij.

m Plures seruũ percusserint Sed quid si vnus, & non apparet qui? Respõ nullus: ar. j. de pœ. l. absentem ibi, sanctius enim &c.

n Cuius ictu. ictus .n. cuiusli bet cõtemplari oportet:

ret: vt infra ad legem Corneliam de sica. l. si. Ir. infolidum. Sol. ibi non est pœna respectu accipientis.

a Tenetur. Alij autem tenêtur de vulnerato: vt in ‖a proa. § Accur.

b Iulianus Ait insolidum. Sed quod est notandum: sicut & in actio. arbo. fur. cæ. vt infra arb. fur. cæ. l. si plures & in actio. quod metus cau. vt s. qd metus cau. l. si cum exceptione. §. fina. & in actio. fur. vt C. de condi. fur. l. j. Sed contra videtur scilicet in dubio neminem teneri; vt infra eod. l. scientiam. §. cum stramenta. quæ est contra. Sol. ibi quando plures inter se damnum dederunt; hic quando alij.

d Non teneri. infra eo. l. ita vulneratus. §. j. contra Sol. vt ibi.

e Si plures. De hoc dixi plene supra. §. sed si plures Accursius.

† P. F. rele nat.

c Cum sit pœna. Bona ratio, quod non liberet vnus alium: vt hic, & supra ne quis eum q in ius voc. l. si. & supra de iurisdi. om. iud. l. si quis id. § si. & l. seq. & infra, de lib. cau. le. vtique & infra, si quis testa. liber esse iuss. le. j. §. si. Sed econtra videtur quòd vno soluente alij liberentur. Azo. vt supra de eo per quem fac. erit. l. j §. si plures, quæ est contra, vbi de pluribus, qui dolo fecerint, quo minus in iudicium quis veniat, dicit. Solu ibi prosequitur & agitur ad interesse. & ideo cæteri liberantur. cū amplius actoris nō intersit; hic prosequitur pœnam. nam hæc actio est pœnalis tam in duplo, quod per Inficiationem crescit, quam ex eo quod crescit ex repetitione facta retro; vt in. st. e. §. illa aūt verbis. & in tali pœna intellige hic quod vnus aliū nō liberat. de simplo aūt sic: vt in cōdictione furtiua vt C. de condi. fur. l j. multo magis hic, sicut & argumentat. j. e. l. illud Sic ergo ēt nō obst. quod est j. loc. l. si vulnerauerit. quæ est cōtra. vbi locati actio per hāc tollit. & ecōtra. nec obstat j. cōmo. l. vnde quæri. in si. quæ est contra. Nam. quantum ad pœnam, vnus alteru nō liberat, sed in eo quòd est rei persecutio, hic. præterea in l. illa locu. vnus fuerat, q dānū dederat. Item cōtra j. si fam. fur. fe. di. l. j. in si. Sol. ibi familia pro vno habetur vnde tanquam vnius nomine dominus tenetur; vt j. e. l. illud Item cōtra j. de acti. & obli. l. qui seruum. § fin. vbi eundem commodatariū commodati, & Aquil. conuenire dicit; & alteram tolli per alteram. Solu. ibi damnum erat ab vno datū, & ideo simplo præstito releuatur a pœna; quia simplū præstitit. hic a pluribus; & ideo præstito simplo & pœna, nihilominus alius tenetur, vel hic tantū pœna persoluta fuit. Item contra infra eod. titu. l. & quidem

† Examina meṙit.

Solutio vnius, sn alios liberet.

tenetur.[a] quod si non appareret: omnes (quasi occiderit) teneri, Iulianus ait. [b] Et si cum vno agatur cæteri non liberantur. nam ex lege Aquilia quod alius præstitit, alium nō liberat, † cùm sit pœna. [c] Celsus scribit: si alius mortifero vulnere percusserit, alius postea exanimauerit: † priorem quidem non teneri: [d] quasi occiderit, sed quasi vulnerauerit: quia ex alio vulnere perijt: posteriorem teneri, quia occidit. quod & Marcello videtur, & est probabilius Si plures[e] trabē deiecerint. & hominem oppresserint: æquè veteribus placet, omnes lege Aquilia teneri. Item & cum eo, qui canem irritauerāt, & effecerat, vt aliquem morderet. [f] quāmuis eum non tenuit, [g] Proculus respondit, Aquiliæ actionem esse. Sed Iulianus eum demum, Aquilia teneri ait, qui tenuit, & effecit, vt aliquem morderet: cæterum si nō tenuit in factum agendum. Legis autē Aquiliæ actio hero † [h] competit. Si in eo homine, quem tibi redhibiturus essem, dānum iniuria datum esset: [i] Iulianus ait, legis Aquiliæ actionem mihi competere: meque cū cœpero redhibere, tibi [quicquid fuero consecutus,] restituturum.[k] Sed si seruus bona fide alicui [l] seruiat: an ei[m] competat Aquiliæ[n] actio? & magis in factum [o] erit danda. Eum, cui vestimenta commodata sunt, non posse,[p] si scissa fuerint, lege Aquilia agere, Iul. ait: sed domino eam competere. An fructuarius vel vsuarius legis Aquiliæ actionem haberet, Iulia tractat. Et ego puto melius, vtile [q] iudicium ex hac causa dandum.

Paulus libro decimo ad Sabinum. XII.

Sed & si proprietatis dominus vulnerauerit seruum, vel occiderit in quo vsusfructus meus est: danda est[r] mihi ad exemplū legis Aquiliæ actio in eū pro portio-

f Vt aliquem morderet. Quia suo corpore damnū dedisse videtur. & facit s. rl. j. l. j. §. sed & si. Sed contra supra, de dolo. l. & eleganter. §. si quadrupes. Sol. vt ibi. † P. F. ...

g Tenuit. Dū mordebat, uel cum immittebat. Accur.

h Hero. Hoc est domino; ut infra, e. l. ob id. & ab hero dicitur hæres. idest, dominus; vt instit. de hered. quali. & diffi. § item extraneus. & quòd hic dicit dari domino. s. directa; vtilis autē etiam non domino vt infra ea. l. §. si.

i Datum esset. A quodam tertio. Ac.

k Restituturum. alias enim non admittitur ad redhibitoriam; vt infra, de ædil. edi. l. cum aūt. § si. & l. seq.

l Alicui. Habenti in eo titulum.

m Ei. s. possessori.

n Aquiliæ. Pro eo quod seruus est vulneratus. Azo.

o In factū. vt j. e. l. si dñs quæ propter operas. quas bo. fi. poss. amisit, dat, vt sr. j. de ædi. edi. l. iustissime. §. si. Sed contra aduersus bo. fi. pos. dat directa dño; vt j. de peti. hær. l. si a patre § possessor. & j. e. l. si e. Quid aūt si hic possessor ti. non habet: an ei datur? Resp. nō videtur; vt ar. j. de rei. l. iij § j. & de ser. cor. l. j. §. j. A.

p Non posse. aliter de pauperie, de qua agit si interfit commodatarij; vt supra, si qua pau. fe. di. l. ij. Alij dicunt quod hic agit si interfit; ar. d. l. Sed hæc lex expresse est contra eos.

q Vtile. Vt supra, de vsufr. l. loci. §. si. ēt si dña fecerit dānum; vt j. i. proa. & de dolo. l. arbitrio. §. si dñs. & j. de vi & vi ar. l. si plures §. deiectū. Sed contra. j. arb. fur. cæ. l. cædere. § is cui⁹. vbi simpliciter fructuario actio denegatur, sed ibi de directa intelligit, vtilis autem actio dabitur; vt hic, & j. de aqua plu. arc. l. si vsusfru Accur.

Sed & si. CASVS. Dñs proprietatis interfecit seruum in quo habeo vsumf. an mihi dāda sit actio contra dominum? Et resp. quod sic in factū, sed exēplū l. Aquil. s. pro parte mea. l. pro eo quod habeo in seruo & non solum damnum meum debet obseruari; sed etiā vsusfru futuri temporis. Vinia.

r Danda est. Vtilis, scilicet, ad exemplum directæ.

Pro

a Pro portione. Id est, non habita æstimatione proprietatis. Accur.

b Meus. Id est, quanti etiam prius valuisset vsusfr. in seruo. Sed cur in infante non fit æstimatio tētio ante natiuitatem: vt infra eo. l. inde Neratius. §. si infans? Respon. quia ibi nulla in id tempus posset fieri æstimatio.

Liber. Casus vsque ad l. si dominus. sic ponitur: Homini libero manus incisa est, an ei directa Aquil. competat? Et rñ. quòd nō: sed vtilis sic. Fugitiui. Seruus meus fugit a me ad te, & tu eum possidebas. quidā illum seruū vulnerauit. an mihi vel tibi detur actio, quæritur? Et respo. q mihi. Iol. Possidebam aliquē bona fide: & ipse mihi damnum dedit in re mea. quæritur an mihi Aql. competat? Et rñ. q sic. Sed pone. Titius decessit & hæredem instituit; hæreditas nondum adita erat seruus qui erat in hæredi. vulneratus fuit, cui competit Aquil? Et respo. q hæreditati cum vicem domini sustineat: postea hæredi adita hæreditate: sed antè, non: cum non sit dominus, nisi adita hæreditate. Si seruus legatus. In testamento tuo seruum tuū legasti: post aditam hæreditatem fuit occisus. an mihi competat actio legis Aql? Et resp. quòd sic, si volo eum habere. Secundo dicit qđ si repudiaui legatū, an hæredi detur? Et resp. q sic. Tertio dicit quod si hæres occidit, an mihi legatario contra hæredem detur actio? Et resp. q sic. Quarto dicit quod si occisus fuit ante aditam hæreditatē, an competat hæredi? Et res. quòd sic. Quinto dicit, qđ si vulneratus fuit ante aditā hæreditatē; an hæredi, an mihi cōpetat? Et res. quòd hæredi; sed hæres debet eam cedere mihi legatario. Si seruus vulneratus. Seruum meum vulnerasti, qui postea ruina vel naufragio perijt de vulnerato, non de occiso teneris. sed si illum seruum quem vulnerasti, vel alienaui, vel manumisi; & postea perijt ex tali vulnere, quæritur an mihi de occiso cōpetat? Resp. quòd sic. Secus superiori casu; quia propter ruinam non potui scire, an sit occisus ab illo q vulnerauit, an a ruina. Sed si vulneratum. Seruum meum mortiferè vulnerasti; ipsum institui & hæredē & liberum; & me mortuo fuit hęres & liber. quæritur an possit agere pro damno sui

† Conco. tex. in c. si non licet. xxiij. q. v. quinta.

† Non.

† Hāc sententiā copiose explicat. Augu. lib. j. de ciuitate dei.

† P. F. si nō post mortem, &c. Sed verior est nostra hæc lecti.

ne a vsusfructus, vt etiā ea pars anni in æstimationē veniat, qua nondū vsusfructus meus b fuit.

Vlpianus libro xviij. ad edictum. XIII.

Liber homo suo nomine vtilem Aquiliæ habet actionem c directam enim non habet quoniā † dominus membrorum suorum nemo † d videtur. † fugitiui e autem nomine dominus habet: Iulianus scribit, si homo liber bona fide mihi seruiat: ipsum lege Aquilia mihi teneri. f Si seruus hæreditarius occidatur: quæritur quis Aquilia agat, cùm dominus nullus sit hui° serui? Et ait Celsus, legē g domino damna salua esse voluisse. dominus: h ergo hæreditas habebit. quare adita hæreditate hæres poterit experiri. Si i seruus legatus post aditam hæreditatem sit occisus competere legis Aquiliæ actionem legatario, † si modo post mortem serui agnouit legatum, quòd si repudiauit; consequens esse, ait Iulianus, dicere hæredi competere.

Paulus lib. xxij. ad edictum. XIIII.

Sed si ipse i hæres eum occiderit; † dicendum est dandam in eum legatario actionem.

Vlpianus libr. xviij. ad edictum. XV.

Huic scripturæ cōsequens est dicere vt si ante aditam hæreditatē occidat legatus k seruus: apud hęredē remaneat Aquiliæ actio per hæreditatem adquisita. † l Quòd si vulneratus sit ante aditam hæreditatē: in hæreditate quidē actio remansit: sed cedere m eā † legatario hæredē oportet. Si seru° † vulneratus mortiferè, n postea ruina, vel naufragio, vel alio ictu maturius o perijt: nō quasi de occiso agi posse, sed quasi de vulnerato. Sed si manumissus vel alienat° ex vulnere perijt: [quasi] de occiso agi posse, Iulianus ait. Hæc ita tā variè: quia verum est, eū à te occisum, tūc cū eū p vulnerabas: qđ mortuo eo demū a ppa-

ipsius? Et dicit q non. nec etiam hęres liberti: qa si liber esset vulneratus, non agetur: nec modo agitur, licet seruus erat cum fuit vulneratus; quia est liber cum agere vult: & sic deuenit in eum casum, &c. Vi.

c Habet actionem. Vt supra eo. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. Sed an agetur hic ob futuras operas? Respond. non secūdum quosdam: vt arg. ī. eo. l. quemadmodum. §. idem Labeo. sed hoc cessat in fructu immature collecto vt infra, e. l. si seruus seruum. §. si oliuam. nam habetur ratio futuri commodi et in seruo instituto hærede qui occiditur ab alio: vt infra eodem. l. inde Neratius. In princip. Item in opera etiā videtur idem quod agatur ex futura opera. vt supra, tit. j. l. ex hac.

d Nemo. Quia liber homo nun recipit æstimationem vt infra, de his qui deie. l. j. §. sed cum homo. Accur.

e Fugitiui. De fugitiuo ideo statim supponit, quia videbatur ipsum posse agere quasi liber sit vt infra, de ædil. edi. l. si quis lic. §. idem rectè ait.

f Mihi teneri. Tamen nō de leui culpa; vt infra de act. rer. dot. leg. liber homo.

g Legem. Silicet aquiliam. Accu.

h Dominus. Idest pro domino.

i Sed si ipse. Facit ī. de dolo. leg. & eleganter. §. itē si. Accur.

k Huic scripturæ. Legatus & sic oondū erat legatarij: vt d. l. de dolo. & de leg. j. l. si seruus legatus. §. cum homo. & ideo nec actio ei cōpetere pōt. & hęres liberatus est, si sine dolo suo hoc faciat

l Adquisita. Et sic cum lucro hæredis moritur; vt infra de leg. j. l. filiusfamilias. in fi.

m Sed cedere. In superiori casu non: quia interitu speciei sit liberatus, nisi hæres occidat: vt ī. de l. j. l. qđ ergo. §. si hæres. tunc enim distinguitur: merētē, vel non: vt ibi dicit. hic autem tenetur; quia vulneratum præstare debet quem habet.

n Mortifere. Vt putabatur, nō tamen erat certū & sic non est contra infra eo. l. ita vulneratus.

o Maturius Quam ex proprio vulnere moriturus putabatur. Azo.

p Tunc cum eum. Sic postea factum retrotrahitur: vt infra e. l. ait § j. & infra de solu. l. qui res. §. j. & ī. de damno infecto. l. damni. §. Sabinus.

† P. F. dictum est.

† Ei adquisitam.

† P. F. ea. Liber homo nō recipit æstimationē.

† Dicit hic Bal. q Odof. miles ille noster male fecit dum esset potestas Florētiæ, qa de capitali fecit vulnerātē ante quam ipse vulnerat° esset mortuus & debuisset ipse de homicidio puniri ar. huius literæ; & ita fuisset, nisi qa postea dux venit Florētiam & eū liberauit.

Iusserit.

ruit. [at] in superiore non est passa ruina apparere, an sit occisus. Sed si vulneratum mortiferè, liberum & hęredem esse iusserit,[a] † deinde decesserit[b] hæredem eius[c] agere Aquilia nō posse.[d]

† P. F. iussis.

Marcianus lib. iiij. Regularum. XVI.

QVia in eū casum[e] res peruenit, a quo incipere non potest.

Vlpianus libro xviij. ad edictum. XVII.

SI dñs seruum suum occiderit: bonę fidei possessori,[f] vel ei, qui pignori accepit, in factū actione tenebitur.[g] † [Si coniunctim duobus legetur. Stichus, & alter eorū occisum[h] repudiauerit: putó coniunctū solū posse Aquilia agere: quia retro adcreuisse[i] dominium ei videtur.]

† Hoc ἐκμάγειον in Pan. F. non habetur, vt annot. Anto. Aug. libr. iij. emenda. j.

Paulus libro x. ad Sabinum. XVIII.

SEd & si is, qui pignori seruum accepit, occiderit eum, vel vulnerauerit: lege Aquilia & pignoratitia conueniri pot: sed alterutra cōtentus esse debebit actor.

Vlpianus libro xviij. ad edictum. † XIX.

† Ad Sabinum.

SEd si cōmunem seruum occiderit quis: Aquilia teneri cum Celsus[k] ait. Idem est, & si vulnerauerit.

Idem libro xlij. ad Sabinum. XX.

SCilicet pro ea parte, pro qua domin' est, qui agit.

Idem libro xviij. ad edictum. XXI.

AIt lex, *Quanti is homo in eo anno plurimi fuit.* [l] † Quæ clausula æstimationę habet[m] damni, quod datum est. Annus autem retrorsum cōputatur, ex quo quis occisus est. Quód si mortiferè fuerit vulnerat',[n] & postea post longum interuallū mortuus sit: inde annum numerabimus secundū Iulianum, ex quo vulneratus est, licet Celsus contra scribat.[o] Sed verū corpus eius solum æstimemus, quanti fuerit cū occideretur: an' potius quāti interfuit[p] nostra, non esse occisum? & hoc iure vtimur, vt eius qđ interest,[q] fiat ęstimatio.

† P. F. fuisset.

Paulus libr. xxij. ad edictum. XXII.

PRoinde[r] si seruum occidisti, quem sub

a Iusserit. Scilicet dominus.
b Decesserit. s. dominus. vel dic. s. vulneratus.
c Hæredem eius. Scilicet libertum ipsum. vel dic hęredem liberti: vt j. eo. l. nam sicut. §. si dominus. & tunc dic decesserit. s. vulneratus. Accursius.
d Non posse. ad æstimationem forte, aget tamen ob impensas & operas, vt diximus s. eo. l. qua actione. §. si quis in colluctatione, &c.
e QVia in eum casum. Mala ratio secundum quosdā, quia non est generalis: vt j. de act. & oblig. l. quęcunque. & erit sensus: venit quidem in eum casum: quia decessit vulneratus: qui si vulneraret hodie, post mortem tunc agi non posset. Vel dic quod si liber occideretur vel vulneraretur, sicut hic fuit, post vulnera hæres eius non agit, secundum Ioan. & ambæ secundum secundam positionem casus, vel secundum primā positionē optima est ratio. & sit sensus, vt diximus: quia liber sui ęstimationē petere non possit: Est enim impossibile quod quis seruus vel liber aliquo casu vel tēpore vel modo possit petere æstimationem sui ipsius. & sic nō certe probatur hæc ratio per le. illam, quæcunque, quia seruo meo vulnerato & manumisso: licet tunc non posset incipere mihi competere actio præsenti statu inspecto, non est tamen impossibile: quia posset redigi in meam seruitutem iterum. & sic ibi loquit in l. quæcunque. & secundū hoc decesserit, scilicet, dominus. Posset & alia ratio assignari si hæc dicatur insufficiens, quia sit absurdū quod aliquis sui petat æstimationem: vt j. eo. l. nam sicut. §. si dominus seruum. & ita hic subaudiatur maxima. Item no. hic ar. quód est hic expressum: vt s. de ser. l. pro parte. & j. de re iu. l. in ambiguis. §. j. Sed arg. contra instit. de leg. § econtrario. & j. de cond. pec. l. item illa. §. quód adijcitur. Accur.
SI dñs. CASVS. Ex causa donationis, quia tibi fuit donatus, vel quia tibi fuit obligatus: & sic iusto titulo seruum meū possidebas, illū ego interfeci, an tibi tenear? Et respon. quod sic in factum &c. Si coniunctim. Mihi & tibi Stichū legauit aliquis? Titius interfecit: tu repudiasti: mihi insolidū Aquil. cōpetit.
f Possessori. qui habet titulum, &c. Accur.
g Tenebitur. s. ad interesse. & sic nō meruit occidi: vt j. de pig. l. seruum. & s. eo. l. item Mela. §. si in eo in fi. §. secus si meruit: vt j. e. l. qui occidit. Idem in actione furti, vt cōpetat creditori: vt j. de furt. l. itaq;. §. sed & si eos. Accur.
h Occisum. scilicet Stichum. Azo. post aditam hereditatē: vt s. eo. l. liber homo. §. vlti. Accur.
i Accreuisse, vt & j. l. Titio. & l. nam sicut. sed certe imo magis nō decreuisse vt C. de cad. toll. § pen. Accursius.
SEd si. CASVS. Creditor occidēs seruū sibi obligatum, tenet Aqui. ex pignoratitia. Itē socius tenetur pro parte socij sui.
k Celsus. vt infra eo. l. si seruus seruū. §. j. & j. pro soc. l. sed si ex furtiua causa. §. j. & j. commoda. l. & si non. §. venit. Sed arg. contra j. de iniur. le. apud Labeonē. §. si communem. sed in iniuria dicit. Accur.
AIt lex. CASVS. In primo capite loquitur lex Aquil. quid tenetur occidēs dare, & dicit quod tenetur dare quanti plurimi fuit in anno retro, computatur autem annus à tpe vel die occisionis vel vulneris. Sed verum. Et fit æstimatio ei' quod nostra interest. vt ecce vendidi seruum: & promisi illum sub pœna x. tradere, & antequam traderem occidisti: certe ad x. teneris. item fit æstimatio cohęrentium: vt puta vnum ex comœdis meis qui simul cantabant: & vnus sine alio cantare nesciebat, occidisti: nō solum illius occisi, sed etiam alterius facienda est æstimatio. Viui.
l Fuit. tm̄ dare dño damnas esto: vt s. eo. l. ij. Acc.
m Habet. id est continet.
n Vulneratus. quia tunc fingitur occisus: vt s. eo. l. huic. §. si seruus. ibi, hoc ita tam varie, &c.
o Scribat. sed male, &c. Azo.
p Interfuit. Scilicet tempore occisionis.
q Quod interest. tempore quo occiditur, vel infra annum: vt infra eod. l. pen.
r PRoinde. Sed an stipulatori hæc actio ceditur s. Aquilia & cedēdo liberet? Videtur quod sic: vt supra

pęna tradendũ promisi: vtilitas [a]venit in hoc iudiciũ. Item causæ corpori cohęrentes ęstimanẽ: [b][veluti] si quis ex comędis, aut symphoniacis, aut gemellis, †aut quadriga †aut pari mularum, vnum vel vnãm occiderit. non solum enim perempti corporis æstimatio facienda est, sed & eius [c] ratio haberi debet, quo [d]cętera corpora depretiata sũt.

Tymelicis. — Ex quadrigis.

Vlpianus libro xviij. ad edictum. XXIII.

Vnde. — INde [e] †Neratius scribit: si seruus hęres institutus [e]occisus sit, etiã hæreditatis ęstimationẽ [f]venire. [g]Iulianus ait: Si seruus liber & hæres esse iussus, occisus fuerit: [h]neq; substitutum, neq; legitimum [i]actione legis Aquiliæ hæredi tatis ęstimationem consecuturum, quę [k]seruo competere non potuit. quæ sententia vera est. [l] pretij igitur solummodo fieri æstimationem: quia hoc interesse solũ substituti videatur. Ego autem puto, nec pretij [m] fieri æstimationem: quia si hæres esset, & liber [n]esset.

Conditio potestatiua quando impeditur per factum hominis, non habetur pro impleta: secus si impediretur per factũ naturæ. Bart.

Idem Iulianus scribit: Si institutus fuero sub conditione, *si Stichum manumisero*, & Stichus sit occisus post mortem testatoris: in æstimationem [o] etiã hęreditatis pretium me consecuturum. ꝓpter occisionem enim defecit cõditio. [p] Quòd si viuo testatore

supra eo.l.huic. Sed illa de vulnerato tantum loquitur: sed seruo occiso ante aditam hæreditatem non ceditur, vt ibidem dicitur: quia hæres liberatur interitu rei: & sic hic. Sed quid si postea occidatur seruus hæredis legatus, non testatoris: an ceditur actio? Nihil ibi dicit. puto tamẽ quòd non, quia interitu speciei est liberatus. secus si vulneratus tm̃: quia tunc cedet, sicut & in re vendita contingit: vt infra de act. empt. l. Iulianus. §. si fructibus & facit ad hanc l. ỹ. de fur. l. inficiando §. si tibi. & de verbo. obli. l. liber homo. §. fina. & ỹ. de ser. expor. l. seruus.

[a] Vtilitas. quæ mihi deficit ex eo ꝙ seruum nõ possum soluere: & ideo ad pœnam teneor. & dic quòd fuit occisus post moram: sed ab anno citra non fuerat in mora, vt euitetur oppositio quòd non videatur habere locum quod hic dicis. aut est in mora, aut nõ. si est in mora tẽpore occisionis, non cadit in pęnam, ideo quia iam occiderat post moram, nec liberari poterat dãdo seruum, quia in mora fuit. si non fuit in mora, interitu speciei liberatus videtur. Accursius.

[b] Æstimãtur. vt statim subijcit exẽp'lũ, si quis, &c.

[c] Sed & eius. Scilicet cuius seruus est occisus: vel neutri est dictio eius.

[d] Quo. i. inquantum. & facit in hoc quod habeatur ratio deteriorationis aliorum. ỹ. de ædil. edict. l. ædiles aiunt §. si. & l. seq. & instit. eo. §. item si quis. Sed contra infra ad legem Falc. l. pretio & ỹ. eo. l. si seruus. vbi non ex affectione fit ęstimatio. Solu. nec hic fit: sed dicit haberi rationem eius.

[e] Inde Neratius. CASVS. Hæc lex ex superioribus pendet. & pone: Seruum meum Titius instituit: aliquis eum interfecit antequam hære. acquirerem, id est, ante aditam hære. Dicitur hic quod non solũ serui, sed & hære acquirẽdæ fiet æstimatio. Iulianus ait. Stichum meum institui hęredem, & liberũ: quod si hęres nõ esset. Titium vel Męuiũ substitui: Titius erat mihi agnatus proximus, & si nõ fecissem testamentum, Titius mihi ab intestato succederet. & antequã decederem, quidã occidit dñm Stichi. tandem ego decessi. quęritur an substitut' vel legitimus possit agere? Dicit ꝙ non pro ęstimatione hęre. & hoc quia eã habet. sed certe nec pro pretio serui: quia est potius vtilitas quam damnũ substituto vel legitimo mora Stichi. Idem Iul. Institutus sui si Stichum seruum manumitterem: & antequam manumisissem occisus fuit. Distinguitur: aut post mortẽ testatoris: & tunc non solũ corporis, sed etiã hære. fit æstimatio. si ante, tantũ ipsius serui. Idem Iul. Seruo meo pictori pollicem præcidisti, intra annũ, & antequã finiretur annus, fuit occisus. Dicitur hic ꝙ ęstimatur pro eo tempore quo fuit pretiosior. Sed & si. Si seruus meus negotia mea gessit, & male, & antequam subijcerem eũ quæstionibus, fuit occisus dicitur hic ꝙ non solum corpus serui æstimatur, sed etiam Interesse venit, quod habeo ex eo, quod non potui scire participes fraudis. Cętera sunt plana vsq; ad § si dolo. Si dolo. Non solum leg. Aquil. punitur, sed etiam l. Corn. agere. possum pro seruo meo dolo occiso: vt hic, & in instit. eo. §. liber. Hęc actio. Si occidisti seruum, & confiteris, teneris in simplũ. si autẽ neges: condemnaberis in duplum duplicatione antẽ id omne quod in simplum venit. Si quis hoiem. Audiui rumores ꝙ Titius occiderat vnũ seruũ meum. veni, & conueni Titium Aqui. & cõfessus est se occidisse. tandem offert seruum. quęritur, an teneatur Aqui. Et dicit quòd non. catenus autẽ mihi proderit eius confessio, vt necesse nõ habeam probare eum seruũ occisum. deinde statuit idem esse in eo qui confessus est se vulnerasse eum, qui non sit vulneratus. Tertio dicit in mortuo sua morte, quem Titius fuit cõfessus occidisse, nõ teneatur. Si procurator Titiũ ad ius vocaui. Seius, ꝓcurator Titij cõfessus est Titiũ occidisse. certe ex hac confessione non fit præiudicium dño per procuratorem. Idem in tutore vel curatore: quia ipsi sunt qui tenentur: si modo cõstat seruũ per aliquem occisum. Postea addit, ex quo cõfitetur quis se occidisse iudex non quęrit quis occiderit, nec super hoc ꝓbationes exiguntur: sed inquirit quantũ valebat. Vi.

[e] Institutus. ab extraneo.

[f] Æstimationem nam ipsam hęreditatẽ iure communi habet.

[g] Venire. vt insti. eo. §. illud. & infra de fur. l. si quis vxori. §. si seruus. & ỹ. ad exhi. l. sed & si. in prin. Ac.

[h] Occisus fuerit. s. in vita domini. alias statim esset hęres, & liber, & cessarent substitutus & legitimi testatoris. vel dic ꝙ fuit sub conditione institutus.

[i] Legitimum. s. testatoris.

[k] Quæ. scilicet actio Aquil. vel quæ hæreditas, vt infra eod. §. quod si viuo.

[l] Vera est. iure ergo communi habebit institutus vel legitimus, non per Aquil.

[m] Pretij. scilicet serui.

[n] Liber. maius autem damnum esset nõ esse occisum: quia si viuus esset, liber & hęres esset. & sic hoc casu nec legitimi nec substituti interest. secus si in partem tm̃ sit hæres: vt ỹ eo. l. nam sicut. in si. Acc.

[o] In ęstimationem. s. damni. vt ỹ. de condi. fur. l. iij.

[p] Defecit conditio. quid si occisor soluendo non fuerit:

fuerit: an habeatur pro impleta? arg. quod sic ſ. de eo per quem fac. erit. l. fin. ʝ. respon. Azo.

[a] Quia retrorsum. Et quia mihi nõ videtur quæsitum vel amissum. quod ea alieno pendet arbitrio. posset enim testator mutare voluntatem, secundum

quid erat simplandum: vt ſ. eo. l. ait in fi. & ſ. quod metus causa. l. si cum. §. quadruplabitur. & ʝ. de ser. cor. l. in hoc. & ſ. de lib. cau. l. in tantum. Sed argu. contra ʝ. de fur. l. in actione furti. respon. Dic ve ibi. Item nunquid pœnitere potest? Respon. videtur

occisus sit: hæreditatis æstimationẽ cessare: quia retrorsum, quanti plurimi fuit, inspicitur. Idẽ Iulianus scribit æstimationẽ hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. Et ideo & si pretioso pictori pollex fuerit præcisus, & intra annum, quo præcideretur, fuerit occisus: posse eum Aquilia agere, † eoq; pretio æstimandum, quanti fuit prius, quam artem cũ pollice amisisset. Sed & si seruus, qui magnas fraudes in meis rationibus commiserat, fuerit occisus, de quo quæstionem habere destinaueram, vt fraudium participes eruerentur: [b] rectissimè Labeo scribit, tanti æstimandũ, quanti mea intererat, fraudes serui per eum commissas detegi: non quanti noxa [c] ipsius serui valeat. Sed & si bonæ frugi seruus intra annũ mutatis moribus occisus sit: pretium id æstimabitur, quãto valeret prius, quã mores mutaret. In summa omnia cõmoda, quæ intra annum, quo interfectus est, pretiosiorem seruũ facerent: hæc accedere ad æstimationẽ eius dicendum est. Si infans sit occisus nõdum anniculus: verius est sufficere hanc actionẽ, vt æstimatio referatur ad id tempus, quod intra annum vixit. [d] Hanc actionem & heredi, ceterisq; successoribus dari constat: [e] sed in hæredẽ vel cæteros hæc actio non dabitur: cùm sit pœnalis: nisi forte ex damno [f] locupletior heres factus sit. Si dolo seruus occisus sit: & lege Cornelia [g] agere dñm posse cõstat: & si lege Aquilia egerit, præiudicium non debere † fieri Corneliæ. Hæc actio aduersus confitentẽ cõpetit in simplũ: aduersus negantem in duplũ. [h] Si quis hoĩem viuũ falso confiteatur [i] occidisse, & postea paratus sit ostendere hoĩem viuum esse: Iulianus scribit, cessare Aquiliam, quamuis cõfessus [k] sit se occidisse. hoc enĩ solùm remittere actori cõfessoriam actionẽ, [l] ne necesse habeat docere eũ occidisse. cæterũ occisum esse

Azo. secus autem si naturaliter mortuus esset, cum per eum nõ stetisset quo minus conditio impleretur: quia habebit hæreditatem: non tamen ab interfectore: vt ʝ. de condi. insti. l. ea quæ sub cõditione. §. quoties. quæ est contra. ad hoc & superius responsum. secus tamen est, quãdo mihi est relictũ, & alij imposita est condi. ita scilicet, lego tibi centum, si tibi nupserit filia Attilij. tunc enĩ morte interueniẽte nihil cõsequor. secus si stet per factum suum vt quia nolit: vt C. de condit. inserti. l. legatum. & de instit. sub condi. fa. l. j. secundum Ioan.

[b] Eruerentur. i. iudicarentur. Accur.

[c] Noxa. id est ipse seruus qui est noxa, sed si hoc velim cõsequi, nonne probabo & alios fraudẽ participasse? sed si hoc est, quare nõ agam contra illos, qui fraudem participauerunt? Respon. licet probem quosdam fraudem participasse: non tamen conuenio eos, qui decesserunt: & seruus mihi eos indicasset antequã decederent: vt supra, de eodẽ l. argentarius. §. fina. secundum Azo.

q sic: vsque ad litẽ cõtest. vt ʝ. de noa. l. electio. §. neque. Itẽ not. hic ex mendacio quem puniri in plus: vt ʝ. de iureiur. l. eum qui. in prin. & C. eo. l. contra negantem. & de condic. indeb. l. ea quę. & ʝ. quod cum eo. l. sed & si ea. §. interdum. & in authen. de trien. & se. §. si quis autem. & §. illud quoque col. iij & ʝ. de interroga. act. l. de ætate. §. si cũ esset. Item an idem in actione infactum, vel vtili Aquil. vt inficiens teneatur in duplum? Respon. sic: vt C. eo. l. pe. & in auth. de trien. & se. §. illud. col. iij.

[i] Confiteatur. s. in iudicio: alias nõ valet: quod dic vt ʝ. de interrog. act. l. j. in fin. Accur.

[k] Confessus. Quasi sit confessio contra naturam, vel impossibilis. vnde nõ valet: vt hic, & infra, de interro. act. l. confessionibus. & l. si is.

[l] Confessoriam actionem i. actũ confessionalem cõfessi: vel cõfessio ipsa remittit actori hoc ius, vt non cogatur probare eum conuentũ occidisse, cogitur tamen probare eum occisum esse à quocunq;, si alter probet viuum:

[d] Vixit. Supra eodem l. sed si proprietatis. argum. contrà. Solu. vt ibi.

[e] Dari constat. Nisi in casibus: vt ſ. ead. l. §. j. & ʝ. eod. l. nam sicut. §. si dominus.

[f] Ex damno. Vt puta bouem occidisti, & eius carnes hæres tuus comedit.

[g] Lege Cornelia. Scilicet de sicarijs. Et sic. not. etiam pro seruo habere locum l. Corneliam. de sica. vt hic, & instit. eo. § liberum. & infra ad legem Coc. de sica. l. j. §. j. & infra, de præscrip. ver. l. qui seruandarum §. j. item no. non tolli criminalem per ciuilem: vt hic subijcit, & C. quando ci. ac præ. crim. l. j. & sic est contra infra, de publi. iudi. l. interdum. Sol. interim dum vna agitur, altera non intenditur: vt in l. contraria, & ʝ. vi bono. rap. l. ij. § hoc edicto. eo autem finito sic: vt hic dicitur.

[h] In duplum. Quid autem duplatur? Respõ. quic-

alias satis erit, si confitetur occisum, & à se, vt hic. & ita actio ponitur pro actu: vt in auth. de non alie. §. si minus. col. ij. & ʝ. de don. inter virum & vxo. l. iij. § fin. Aliter autem accipitur actio cõfessoria in seruitutibus: vt ſ. si seru. vind. l. ij. in prin. Vel dic quod actio confessoria dicitur actio legis Aquiliæ: quę datur in confitentem ex confessione sua. illa enim actio remittitur actori. i. confitenti & agenti: nunc etiam probanti hominem viuum esse. Et ita soli probanti: vt sic, qui agit Aquilia, non habeat necesse probare eum occidisse qui confessus est. & quod dicit hoc solum. i. hoc casu tantum quo probare paratus est hominem viuum. Sed an idem sit in contractibus: vt ita demũ obligetur, si alius contraxit. Item an idem in legato: vt sit necesse probare ab aliquo relictum, quod quis cõfessus est se debere, illo probante se non contraxisse, vel legatum non esse? M. sic argu. huius

† ideo si

† qui

Punitur qs ob mẽdacium.

† P. F. fieri Corneliæ non debet.

hominem à quocunque oportet.

Paulus libr. xxii. ad edictum. XXIIII.

HOc apertius est circa b vulneratũ hominem. nam si confessus sit vulnerasse, nec sit vulneratus: æstimationem cuius vulneris faciem', vel ad quod tempus recurremus.

Vlpianus libro xviii. ad edictum. XXV.

PRoinde si occisus quidem nõ sit, mortuus c autem sit: magis est, vt non teneatur de † mortuo, licet fassus sit.

Falsa confessio procuratoris super crimine, non afficit dominum. h. d. Bald.

Si procurator, † aut tutor, aut curator, aut quiuis alius d confiteatur e absentem f vulnerasse, cõfessoria in eos vtilis actio danda est.

Quando quis confitetur de plano crimen, potest sibi iniu

§. & j. de interroga. act. l. confessionibus. Sed Iul. & Ioan. dicunt aliud in istis quam in le. Aquil. vt C. de non nume. pecu. authen. contra qui propriam. ibi. n. a nullo erat debitum. quia erat solutum, & tñ crescit pœna per inficiationem: sicut & in casibus propositis datur ex confessione: vt nõ possit probare contrarium. & sic non est opus ab alio probari debitum. & facit pro eis j. de confessio. l. iij. Item si ex hac actione sit solutum vel ex alia quæ crescit per inficiationẽ: dicit lex nõ repeti: vt C. de condic. indeb. l. ea quę. & institu. de oblig. ex quasi contrac. §. fin. quod nõ potest repeti: licet soluens nõ dederit damnũ: dũmodo ab aliquo sit datum: vt hic in cõfessione dicitur. Sed quid est q̃ nõ repetitur? Respon. secundum M. illud quod erat duplandum: vt si erat damnum decẽ, & ea soluit, non possit repetere. sed si erat damnum decẽ: & soluerit quindecim ignorans, repetit quinque: quia ista quinque non erant duplanda. Sed Ioan. dicit nil etiam hoc casu repeti, cũ duæ dictæ leges dicant simpliciter soluta ex causa quę crescit per inficiationem, non posse repeti. Item an liberetur occidens? Dic vt infra, de interrog. act. l. qui seruum ✓.

a A quocunque? Cum quo tamen propter occisionem erat actio: vt j. de interrog. acti. l. confessionibus. & ideo si a furioso occisum confitear me occidisse: non teneor, secundum Ioan. licet sit argu. contra. ex hac l. Quid ergo si seruus meus occidit conseruum suum, & tu confitearis etiã in iudicio te occidisse? Respon. teneri: nisi possit probari contrarium: quia licet seruus meus non sit mihi ciuiliter obligatus: est tamen naturaliter. Item not. hic non audiri probantem contra confessionem suam erroneam: arg. C. de iur. & fa. igno. le. error. Sol. hic speciale: vt & alia multa. Accur.

b HOc apertius. Circa quod dictum est in eo qui viuit, quem confiteor me occidisse ✓. Accur.

c PRoinde. Mortuus. ergo non omnis mortuus est occisus: sed quilibet occisus est mortuus: vt hic & instit. eo. §. præterea si me ✓. Azo.

d Quiuis alius. Vt defensor sine mandato.

e Confiteatur falso. Quid autem si verum? Respon. datur in dominum vtilis ex confessione: nisi sit procurator sine mandato.

f Absentem. Scilicet dominum vel pupillum: adultum vel furiosum. nam tunc dabitur in eos, scilicet tuto. vel curato. vel procu. vt hic. non autem fit præiudicium defenso: vt infra, de interroga. actio. l. si

† P. F. in

† Lud. R. in sua sin gul. fo. ij. sing. xxij. meminit ð isto tex. & eum ibi exclamat sin. decui' vero intellectu vide hic in nouis interpre. Bolo.

liter fieri præceptum: nec est opus definitiua, & si confitetur damnum, sed si est contentio de quantitate damni, hac sola quantitas erit discutienda. Bal.

Notandum, q̃ in hac actione, quæ aduersus cõfitentem datur, iudex non rei iudicãdæ, g sed æstimãdæ h datur. nam nullæ sunt partes † iudicantis in confitentes.

Paulus libr. xxij. ad edictum. XXVI.

PVta enim quòd qui conuenitur, fateatur se occidisse: & paratus sit æstimationem soluere. & aduersarius magni litem æstimet.

Vbi concurrunt plura delicta, ibi concurrunt plures actiones. Bald.

Vlpianus libro xviij. ad edictum. XXVII.

SI seruus seruũ alienũ surripuerit, & occiderit: Iulianus & Celsus scribunt, & furti, & da-

defensor. & infra, de confessoni. l. certum. §. sed an. nisi mandatum fuerit specialiter de confitendo, vel ratum habitum: vt infra, de interrogatoria actione l. qui seruum ✓.

g Non rei iudicandę. Id est, vt iudicet damnum sit datũ vel non, cum præcedenti probatione. nullæ. n. &c.

h Sed ęstimandæ. Id est, vt æstimet damnũ datũ quantum sit. Quid enim si ille qui agit, malit probare damnũ datum, & magni litem facit: reus vero fatetur se occidisse: & paratus est soluere æstimationem? Certe de hoc cognoscit: vt infra l. proxima. Vel dic magni, id est, pro magno onere habet litigare & probare: certe nõ auditur ex quo alius cõfitetur. An autem sententia sit danda in confessum in criminali causa? Constat q̃ sic: vt infra, de cust. re. l. si confessus. & C. de pœ. l. qui sententiam. In ciuili autem non: secundum quosdã: vt hic, & infra de confessis l. j. vel dic etiam in ciuili cõfessum damnandum: vt infra, de confes. l. Iulianus. Et quòd hic dicit, nõ dari rei iudicandæ: intellige vt dixi cum præcedenti ꝓbatione & cognitione. nec enim est opus, cum reus sit confessus: tamen datur rei iudicandæ, id est, vt pronunciet damnum datum esse, & declaret eius ęstimationem. Vel dic non datur iudex rei iudicandæ, cum sine libello simpliciter ad instantiam actoris iudice interrogante reus confitetur se damnum dedisse: vt s̃. de iudi. l. si debitori. cum autem solenniter inchoatur, & solenniter est per sententiam finienda.

SI seruus seruum. Casus hic est planus. Item si seruus, &c. Est clarus: quia litis æstimatio pro parte solui potest: noxæ autem pro parte nõ potest dari seruus occidens, sed insolidum datur pro noxia. & est simile supra, si seruit. vindi. l. loci. §. si fundus. Serui. Seruus meus seruum Titij occidit. teneor eum dare pro noxia, aut damnum emendare. Sed si possidebam eum bona fide, & det damnum: an teneor Aquil. vt illum dem pro noxia, vel emendem damnum? Et respon. quod non tex. huius legis planus est vsque ad §. si fornacarius. Si fornacarius. Locaui fundum alicui in quo erat fornax: & sic cum fornace locaui. conductor apposuit seruum, qui ignem immisit fornaci: & custodiam reliquit, ita quod fornax combusta est. quæritur, an dominus teneatur? Et dicit quòd sic ex locato, quia fuit negligens in eligendis ministris tenetur. Sed si duo fuerunt conductores, & vnus immiserit ignem: & alius negligenter custodiuit: videtur neuter teneri: sed

† Iudicantis. P. F.

ſed tenentur qui obdormiuit:vt ipſo caſu ideſt domi nus ſerui nomine.Item cum negligenter cuſtodiuit vt ipſo caſu non obſtante teneatur etiam qui negligenter cuſtodiuit.

Si furnum Planus eſt vſque ad.§.;ſi calicem.

dundo actio nõ ex maleficio.Et ſic nota, quod parũ prodeſt non dari noxalem.Item not.quod aliqui referunt hoc ne ſit,&c.ad primum caſum,quando tua voluntate fecit.

d Seruiat.vel non ſeruiat.Accu.

mni a iniuriæ actionem competere. Si ſeruus cõmunis, id eſt, meus & tuus ſeruum meum occiderit:legi Aquiliæ locus eſt b aduerſus te,ſi tua volũtate fecit. & ita Proculum exiſtimaſſe Vrſeius refert. Quòd ſi non voluntate tua fecit:ceſſare noxalem actionem,ne ſit in poteſtate c ſerui,vt tibi ſoli ſeruiat. d quod puto verum eſſe.

Nota quòd licet actio intentata ſit diuidua,tamẽ beneficiũ domini pro noxa eſt indiuiduũ, & nõ poteſt fieri, niſi cuilibet inſolidũ.quandoque ergo principale eſt diuiſibile, & acceſſoriũ eſt indiuiſibile Bal.

Item ſi ſeruus communis meus & tuus ſit occiſus a ſeruo Titij: Celſus ſcribit,alterum ex dominis agẽtem, aut litis æſtimationem conſecuturũ pro parte,aut noxæ dedi ei inſolidũ oportere: quia hæc res e diuiſionem nõ recipit.

Ex delicto ſerui obligatur dominus,non ille qui eum poſſidet. Baldus.

Serui autem occidentis nomine dominus tenetur: is verò cui bona fide ſeruit,non tenetur. f Sed an is, qui ſeruum in fuga habet, nomine eius teneatur Aquiliæ actione,quæritur ? & ait Iulianus , teneri: g & veriſsimum eſt : cui † & Marcellus conſentit.Huius legis,ſecundum quidem † caput in deſuetudinem abijt.

Tertio autem capite ait eadẽ lex Aquilia : h *Cæterarum rerum præter hominem & pecudem occiſos,ſi quis i alteri † damnum fecerit, quod vſſerit,fregerit,ruperit iniuria k quanti ea res fuit † in diebus triginta proximis, l tantum æs domino dare damnas eſto.*

Si quis igitur non occiderit hominem, vel pecudem.ſed vſſerit, fregerit, ruperit: ſine dubio ex his verbis legis agendum erit.Proinde, ſi facem m ſeruo meo obieceris:& eũ aduſſeris: n teneberis o mihi. Itẽ ſi arbuſtũ meũ,vel villam meã incenderis:Aquiliæ actionem habebo.

Quando factum excedit voluntatem , tenetur quis de tali facto, non inſpecta propoſita voluntatis. Bald.

Si quis inſulam meam voluerit exurere , & ignis etiam ad vicini inſulam peruenerit:Aquilia tenebitur etiam vicino. non minus etiam inquilinis p tenebitur , ob res eorũ exuſtas: Si fornacarius † q ſeruus † coloni r ad fornacem obdormiſſet , & villa fuiſſet exuſta, Neratius ſcribit,ex locato conuentum præſtare ſ debere,ſi negligẽs in eligendo fuit. ...

Si calicem.Si calicem meum qui refectione egebat , tibi artifici ad reficiendum dedi , & eum fregeris: aut imperitia tua,& teneberis Aquil. ſi ante non tua imperitia,ſed vitio caliciſ.non teneris. Idẽ ſi recepiſti eo pacto, vt non teneatis. Cætera plana aũt vſq; ad.§.itẽ Item ſi Victori. Doliũ vel aliquod aliud vas habebam plenũ vino , in quo vaſe volui circulũ ponere , vel aliam reparationẽ : & ſic faciendũ dedi hoc cuidã qui imperite faciens fecit vinum effundi,tenetur,mihi in factum . Lex ſeq.eſt clara. Viuia.

a Et domni . Nec vna per alteram tollitur,cum ſint delicta diuerſa : vt ῑ.de priuat.delic.l.nunquã.ſecus ſi ex vno facto vel delicto cõpetant plures : quia tunc tolluntur,niſi in id quod excedit vt ῑ.loc.l. ſi vulneraueris.& ῑ.de act. & oblig. le qui ſeruum.in ſi.& ῑ. p.ſo ſoc.l. ſed ſi ex furti na.quæ ſunt contra ῑ.de fur l. ſed ſi ſue aipuit.vbi dicit non adijci ad pœnã furti propter dãnum. ſed certe nõ adijcit vt illa actio augeatur:datur tamẽ alia vt hic dicitur.Ac.

b Locus eſt. etiã tuo nole: ea quo tua voluntate fecit.

c Ne ſit in poteſtate. mala ratio:vt inſti.de noxa.§. 1. ſumma . & ῑ. de vi & vi ar.l.j.§ ꝗ igitur adijcitur . nam nonne idẽ ſi agitur communi diuid.ideo alia ratio eſt reddẽda.ſ.quia ipſe alij teneri onaali,vnde agere non debet vt ῑ.de nox. Lenm ſeruus.& C.de fur.l apud antiquos. iudiciũ ergo cõmuni diui intenditur:vt ῑ.de noxa.d.l. cũ ſeruus cõmunis alteri.& arbitrio iudicis cõtinet, vt aut præſtes damnũ,aut partem cedas:vt ῑ.de fur.l.ſi ſeruus cõmunis itẽ nec naſcitur ex facto , ſed propter factum,nam ex quaſi contractu oritur cõmuni diui-

e Hæc res.ſcilicet noxæ deditio;vt ῑ. tt.ij.l. ſi ſeruus communis . & facit ſupra ſi ſer.vin.l.loci corpus.§.ſi fundus.

f Non tenetur . Contra.ῑ. de noxa. l.non ſolum. Solut. hic non poſſidebat cum conueniebat; licet tempore delicti poſſidebat , ibi poſſidebat,vel ſpeciale eſt in lege Aquilia.Et eſt ratio;quia non domino , item & contra dominũ directa non datur; ſed vtilia.pro prima ſolutione eſt C.de fur.l.pen.

g Teneri . cum ei erat facile apprehẽdere , alias non? vt infra de noxa.l. ſi ſeruus.§.j. & l. quoties.§. in poteſtate. tenetur tamen vt caueat . vt infra ad exhib.leg.Celſus.§. ſi.Accur.

h Aquiliæ.nomine damni ſubaudi cæterarum , &c. & ſupple,ſcilicet,dabitur. Aquil.

i Si quis.hic incipiunt verba legis . Accur.

k Iniuria . Id eſt, culpa;vt & ῑ.end.l. ſed & ſi quencunq; §.iniuriam.

l Proximis ſcilicet retro;vt inſt. eo.§. cæterũ.& hæc verba,ſi quis alteri,&c. ſunt verba legis.& quod ſubijcit.ſi quis igitur,&c.ſunt verba Vlpiani.

m Si facẽ ſcilicet ardentem.

n Aduſſeris . non tamen eſt occiſus. tũc enim ex primo capite ageretur.

o Teneberis.ſ. ex hoc capite.

p Inquilinis. ſcili cet,vicinorum.Azo.

q Si fornacarius.à fornace hic dicitur.alias dicitur a fornice.i.a lupanario,vel a fornice ideſt arcu lapideo conſtruendo qui dicitur fornix,& profertur in plurali pe.correpta.

r Coloni.Qui totalem fundum conduxit , in quo eſſet fornax.

ſ Præſtare.ſ.æſtimationẽ:vt ῑ.ea.l.§. Proculus. Ac.

† P.F.com

† P.F.caput ſuum.

† P.F.damnum faxit quod vſſerit

† P.F.erit.

† P.F.fornicarius .

† Fornacarius ſeruus (inquit Bud. hoc loco)idem eſt qui piſtrinarius vel piſtor.

a Fuit. & hoc quãdo idem immiſit ignem, & cuſtodiuit dormiendo.
b Cæterum. pro ſed.
c Subiecit. & bene.
d Nihil fecit. vnde non tenetur Aquilia directa.

ceſſare: vt infra de dam. infe. l. fluminũ. §. præterea. quæ eſt contra. Sol. ibi nomine furni fuit cautũ: hic nomine ignis prouenientis vitio furni: nec fuit culpa furnarij. vnde hic valet, ibi nõ: cum ibi interuenerit poſtea culpa furnarij. vel ibi tantum culpa furnarij: hic vitio furni tantũ. vel hic expreſſe de facto ſeruorum.

dis miniſterijs † fuit. a Cæterũ, b ſi alius ignẽ ſubiecerit fornaci, alius negligenter cuſtodierit: an tenebitur, qui ſubiecit? c nam qui cuſtodijt nihil fecit, d qui rectè ignem ſubiecit, non peccauit. e quid ergo? puto vtilem actionem competere, tam in eum, qui ad fornacem obdormiuit, f quàm in eum, qui negligenter cuſtodiuit. g nec quisquam † dixerit eum, qui obdormiuit rem humanam & naturalem paſſum, cùm deberet vel ignem h extinguere, vel ita munire, ne euagetur.

Ratione damni facti occaſione furni, agitur in factum: & ratione furni petitur cautio damni infecti. Bald.

Si furnum i ſecundum parietem communem habeas, an damni iniuria tenearis? Et ait Proculus, agi non poſſe: quia nec cum eo, qui focum haberet. k & ideo æquius puto in factum actionem dandam ſcilicet ſi paries exuſtus ſit. Si autem nondum mihi damnum dederis, ſed ita ignem habeas vt metuam, ne mihi damnum des damni infecti puto ſufficere cautionẽ.

Proculus ait: cum coloni villam exuſsiſſent: colonum vel ex locato, l vel ex lege Aquilia teneri: m ita vt colonus n poſsit ſeruos noxæ dedere & ſi vno iudicio res eſſet iudicata, altero amplius non agendum. ſed hæc ita ſi culpa colonus careat. cæterum ſi noxios p ſeruos habuiſſet: q damni eum iniuria teneri, r cur tales habuerit. Idem ſeruandum & circa inquilinorum ſ inſulæ perſonas ſcribit. quæ ſententia habet rationem. Si cũ apes meæ ad tuas aduolaſſent † tu eas exuſſeris: legis Aquiliæ actionem competere, Celſus ait.

Nota quod corrumpens ſegetem ſeminando Zizaniam, ſiue lolium, tenetur domino & colono. Bald.

Inquit lex, t *Ruperit* † [quod] verbum ferè omnes veteres ſic intellexerunt corruperit. Et ideo Celſus quærit, ſi lolium aut auenam in ſegetem u alienam inieceris, quo eam inquinares, non ſolùm. Quod vi aut clam dominũ poſſe agere, vel (ſi locatus fundus ſit) colonum; x ſed & in factum agendum. & ſi colonus eam exercuit cauere eum debere, amplius non agi ſcilicet, ne dominus amplius inquietet. y nam z alia a quædam ſpecies damni eſt, ipſum quid corrumpere & mutare, vt lex Aquilia locum habeat: alias, nulla ipſi' b mutatione c applicare aliud, cuius moleſta ſeparatio ſit. d Cũ eo plane q vinũ ſpurcauit, e vel effudit, f vel acetum fecit, vel alio modo viciauit: agi poſſe Aquilia, Celſus ait: quia & effuſum & acetum factum, corrupti appellatione contineatur. nec negat, fractum & vſtum contineri corrupti appellatio

e Non peccauit. vnde non tenetur Aquilia directa vel vtili.
f Obdormiuit. vt in primo caſu.
g Cuſtodiuit. vt in iſto vltimo.
h Vel ignem. q. d. nõ tenetur propter obdormitionẽ: ſed quia culpa præceſſit: vt infra ea. l. §. ſi ex plauſtro. & arg. infra de peri. & cõmo. rei vend. l. ſi vẽdita. alias niſi ex culpa diceres eum teneri eſſet contra ſupra de vſufructu. l. ſi vſuſfructus. §. denique. Item no. hic naturæ non parci ſiue vitio naturali: vt in authen. de teſti. & ea quæ. §. vnum. ibi, paſſo, &c. Sed argu. contra infra de dam. infec. l. fluminum. §. vitiũ & C. de vete. iur. enuc. l. ij. §. ſed & ſi quid. Item no. vni' factum nõ debere alios in periculum trahere. vt ſupra de offi. præſi. l. illicitas. §. ſicuti. Accu.
i Si furnum. quia hæc ratio non videtur bona: quia poteſt eſſe in culpa: quia non prouideat ignem, ſed certe imo videtur bona: quia non ſuo corpore dedit damnum, ſecundum Ioã. niſi ponas, qđ fuit præſens aduſtioni. nam tunc directa: quia præſentia pro conſenſu habetur. vt infra de tut. l. ſi ſaluius. §. ſi is qui. Accu.
k Qui focum haberet ſcilicet agi poſſet, vt remoueat ſi non interſit: vt & ſupra ſi ſer. vin. l. ſicuti §. final & §. penul. niſi ſic habeat, vt quotidie flã meſcat paries: vt ſupra de ter. vt præ. leg. quidam. & l. ſi. ſtulas.
l Cautionẽ. imo videtur hæc cautio

m Ex locato, ſuo nomine, cum non prouiderit ignẽ, & ſic fuerit in culpa.
n Teneri. noxali.
o Colonus. Noxali conuentus, ita ſ. q noxalis detur.
p Noxios. ſcilicet ſuos. vt dixi.
q Habuiſſet. ſcilicet, i miniſterio. eſt enim hęc culpa: vt inſti. de obliga. quæ ex quaſi ma. §. item & infra eo. l. videamus. circa princ. & l. qui inſulam. § qui inſulas. & ſ. e. l. §. ſi fornacarius ibi, ſi negligens, &c.
r Teneri. ſ. ſine noxæ deditione.
ſ Et circa inquilinorũ. quibus locaui domum.
t Inquit lex. vt ſupra ea l. §. tertio autem capite.
u Segetem. ſeminando. alias ſi iam collectis fructibus, ceſſat interdictum: vt infra, quod vi aut clam. l. ſi alius. § notauimus.
x Colonum ſcilicet poſſe agere q vi aut clã nomine ſuo ſtatũ: vt infra qđ vi aut clã. l. quanquã.
y Inquietet ſcilicet eum, qui dãnũ dedit. ſic & ſ. de iure dot. l. cum pater dotem. bene autem dico in factum ageret: & non Aquili. nam, pro quia, &c. ſecundum Io.
z Nã bñ dico in factũ, no Aquilia &c.
a Alia. ſci. ſpecies damni eſt.
b Ipſius. ſ. rei.
c Mutatione. ſ. interueniente.
d Separatio ſit. vt ſic habeat locum in factum actio: vt dictum eſt. Accu.
e Spurcauit. ſpurca dicitur id, quod ea ore porci cadit.
f Agi poſſe. qa hic corpus ipſum corruptum

† Miniſtris.

† P. F. dixerit eo qui &c.

Vitio naturali quoque non peccitus.

Præſentia pro conſenſu habet.

† P. F. ſermo.

† Exuſſiſſent.

† In P. F. add. Ruperit ſe.

† Spurcũ vinũ dicitur aut aqua mixtũ, aut igne calefactũ, aut muſtũ antequã deferueſcat. inde ſpurcare vinũ. i. aqua miſtura viciare. vide Bud. hic.

† Confudit.

ne: sed non esse nouum, a vt lex specialiter quibusdam enumeratis generale subijciat verbum quo specialia complectatur. quæ sententia vera est. Rupisse [autem] eum vtique accipiemus, qui vulnerauerit, vel virgis, vel loris, vel pugnis cæciderit: vel telo, vel quo alio sciderit † alicui corpus, vel tumorem fecerit: b sed ita demum, si damnum iniuria datum est. Cæterum si nullo seruum pretio viliorem c deterioremve d fecerit: Aquilia cessat, e iniuriarumque erit agendū duntaxat. Aquilia enim eas ruptiones, f quæ dāna dant, persequitur. Ergo & † si pretio quidem nō sit deterior seruus factus, verum sumptus in salutē eius & sanitatem facti sunt: in hæc mihi videbit † damnum datum atque ideo lege Aquilia agi posse. g Si quis vestimenta sciderit. vel inquinauerit: Aquilia, quasi ruperit, tenetur. Sed & si quis milium vel frumentum meum effuderit in flumen: sufficit Aquiliæ actio. h Itē si quis i frumento arenam, vel aliud quid miscuerit, vt difficilis separatio sit, quasi de corrupto agi poterit.

Not. in versi. quòd si ad aliquem. quòd punitur ille qui dat opem mediate, non solum q immediate. Bal.

Si quis de manu mihi nummos excussit: Sabinus existimat, damni iniuriæ esse actionem, k si ita pierint ne ad aliquē peruenirent: putà si in flumen, vel in mare, vel in cloacam ceciderunt. Quòd si ad aliquem peruenerit ope [&] cōsilio: furti quidē agendum. † l quod & antiquis placuit. m Idem etiā n in factū dari posse actionē ait. Si mulier o pugno, vel equa ictu a te percussa, eiecerit p Brutus ait, Aquilia teneri, quasi ruperit. Sed & si mulum q plus iusto onerauerit, & aliquid membri ruperit, Aquiliæ locum fore. Si nauē venalitiarum mercium perforasset quis, Aquiliæ actionē esse, quasi ruperit, Viuianus scribit.

Allegatur ista lex. quòd aliud est damnum. aliud est furtum. damnum est, cum rei corruptione: furtum est, cum amotione. Baldus.

Si oliuā immaturam decerpserit, vel segetem desecuerit immaturam, vel † vuas crudas: Aquilia tenebitur. r Quòd si iā maturas: cessat Aquilia. nulla n. iniuria est cū tibi etiam impensas donauerit: s quæ in collectione huiusmodi fructuum impenduntur. at si collecta hæc interceperit: furti tenetur. Octauenus in vuis adijcit: nisi (inquit) in terram vuas proiecerit: vt effunderentur, t Idē in sylua cædua scribit: vt si immaturā, † Aquilia; quòd si maturā † interceperit: furti teneri eum, & arborū furtim cæsarū. u Si salictū maturū, ita ne stirpes læderes tuleris: cessare Aquiliā.

No. quod etiā bonum quis mihi faciēdo interdū facit mihi iniuriā quod est multum notandū secundum glo. Bal.

Et si puerum quis castrauerit, & pretiosiorē fecerit. x † Iulianus scribit, cessare y Aquiliam: sed iniuriarū z erit agendū, aut ex edicto ædiliū a

ruptum est: vt infra eod. §. item si quis in superiori nō ita. Accur.

a Sed non esse nouum. sic videas C. de sac. sanc. ec. l. generali. Sed arg. contra ff. de verb. oblig. l. doli. Accur.

b Tumorem fecerit: facit ff. ad Syl. l. j. §. occisorum.

c Viliorem. Quantum ad vitea. Acc.

d Deterioremve. Quantum ad vendendum. Accur.

e Cessat. Vt ff. ea. l. §. & si puerum.

f Ruptiones. Scilicet tantum.

g Agi posse. Vt ff. eo. l. scientiam. §. j. & ff. titu j. l. hæc actio. & infra ti. j. l. si.

h Actio. Vtilis nec enim corpus est læsum.

i Item si quis. Facit ff. ea. l. §. inquilino ibi contra.

k Actionem. legis Aquiliæ vtilem & in factū nihilominus: vt hic subijcit, & ff. de præscri. ver. l. qui seruandarum. § sed & si calicem. & insti. de obliga. quæ ex delic. §. interdum.

l Agendum. Scilicet eis. Vel repete, Sabinus existimat, quod est supra.

m Placuit. Vt infra de furt. l. si quis vxorem. in prin. & §. si quis.

n Idem etiā. Hoc refertur ad primū casum.

o Si mulier. Scilicet prægnans.

p Eiecerit. Scilicet partum.

q Et si mulum. Si sit locatum, & facit infra loca qui iasulam. §. qui mulas.

r Aquilia tenebitur. Idem si virginē immaturam stuprauerit, quod teneat Aquilia: vt infra de iniur. l. si stuprum. Sed cum oliua immatura plus reddat fructuum quam matura: vt infra de vsufr. le. l. pen. quo modo agitur? Respon. quia non ita sanum vel bonū fructum reddit, Bald.

Itē enim temporis fiet æstimatio l. Rō. idem quod in infante: vt supra eo. l. Nec tatius. § si infans. Imo etiā ad futurū: vt supra. eo. l. liber homo.

s Donauerit. No. videri quē donare: vt institu. de rerum diui. §. ex diuerso. Sed contra supra de nego. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. Solut. ibi animo lucrandi, hic animo damnum dandi tantum. vel ibi nomine domini, hic suo. Item contra infra fam. ercis. l. fundus qui & infra sol. ma. l. fundus. Sol. ibi qā erat in retentione, hic autem petere volebat, secundum Io. Item contra. C. de rei vind. l. domū sed ibi in expensis circa rem factis; hic circa fructus. Item ibi erat in retentione.

t Vt effunderentur, & sic non tenetur furti, cum animum lucrandi non habuerit: vt infra e. l. si quis testamēto. §. final.

u Cæsarum. Simili distinctione tenetur & interdicto quod vi aut clam; vt infra quod vi aut clam. l. si immaturam.

x Pretiosiorem fecerit. Quod intelligo, secundum diuersitatem locorum: vt in Aquilia; sed in Italia minoris est pretij.

y Cessare. vt Arg. supra ead. l. ruptiss. Accursius.

z Sed iniuriarū. Sic ergo nota: quod etiam bonum quis mihi faciendo facit mihi iniuriam; vt hic; quod est notandum. tenetur etiam vt: ac pro iste le. Cor. de sica. vt infra ad legē Cor. de sica. l. iij. §. q hominem. & le. iij. §. idem diuus. Item & hodie maior pœna imponit scilicet capitalis; vt C. de Eunuchis. l. j. & ij. Ac.

a Ædilium. Si quis talem vēdat. nam est morbosus vt infra

Hic locus oppugnare vr. ea, quæ annotauimus supra de petitione hæred. ca. 39. qa impensas factas in rē alienā donasse intelligitur: vt hic: ergo nō poterit repetere seu excipere. vt ibi diximus. Sed intelligendū est hic impensas factas in rē quam non possidebat is, qui collegit fructus iō donandi animo fecisse existimat. At qui in rē alienā, quā possidet, sumptū fecerit cū sibi id agat, alij donare nō vr: ac proinde repetere pot. A. Pers.

† P.F. scinderet.

† al. decē ...

† P.F. videri.

† Eijcere. ingr Bud. verbū est immaturū partū accommodatū. vnde eiecti partus dicunt abacti.

† P.F. furtū factum agendū.

P.F. vineas crudas

† P.F. immatura.

† P.F. maturare.

† P.F. Viuianus.

ff. V. Y 3

aut in quadruplũ a [ex lege duodecim tabu.]

Nota quòd cõuentio facit cessare actionem legis Aquiliæ, sicut actionem ex contractu.

† Si calicem diatretum b faciendum c dedisti si quidem imperitia fregit: damni iniuria tenebitur. si nõ imperitia fregit, sed rimas habebat vitiosas: potest esse excusatus: & ideo plerũque artifices conuenire solent, cum huiusmodi materiæ dantur, non periculo suo se facere, quæ res d ex locato tollit e actionem, & Aquiliæ.

Actio legis Aquiliæ redditur inter virum & vxorem. Bal.

Si cùm maritus vxori Margaritas extricatas f dedisset in vsu, † eaq; † inuito vel insciẽ viro perforasset, vt pertusis g in linea vteretur, teneri eã lege Aquilia, h siue diuerterit, siue nupta est adhuc. Si quis ædificij mei fores i † refregerit, aut ipsum ædificiũ diruerit: lege Aquilia tenetur. Si quis aquæductum meũ diruerit, licet cæmẽta mea sunt, quæ diruta sunt: tamen quia terra mea non sit, qua aquam duco: melius est dicere, actionem vtilem dandã. Si ex plaustro † lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit: Aquilia plaustrariũ teneri placet, si malè cõposuerit lapides & ideo lapsi sint. Si quis seruum conductum † ad mulum regendum, commẽdauerit k ei mulũ, & ille ad pollicem suum eum allegauerit loro, l & mulus erupuerit sic, vt & pollicem auelleret seruo, & se præcipitaret: m Mela scribit, si pro perito n imperitus o locatus sit; ex conducto agendũ cum domino ob mulum ruptum vel debilitatum sed si ictu aut terrore p mulus turbatus sit: tunc dominus eius, id est † muli aut serui, cum eo, qui turbauit habiturum legis Aquiliæ actionem. Mihi autem videtur & eo casu, quo ex locato q actio r est, competere & † [actionem s] Aquiliæ. † Item si vietori † t locaueris lacum u vino plenum curandum, & ille eum pertuderit x vt vinũ sit effusum: Labeo scribit, in factum y esse agendum.

Paulus libro x. ad Sabinum. XXVIII.

† Qui foueas vrsorum ceruorũq; capiendorũ causa faciũt si in itineribus fecerint, eoq; aliqd deciderit, z factumque sit deterius: lege Aquilia a obligati sunt. b at si in alijs locis vbi fieri solent, fecerunt nihil c tenentur. Hæc tamen actio ex causa dãda est: id est, si neque denũciatũ est, d neq; scierit, aut prouidere † potuerit. Et multa huiusmodi deprehẽdunt, quibus sum mouetur petitor, si euitare periculum potuerit.

Vlpianus libro xviii. ad edictum. XXIX.

Quemadmodum si laqueos eo loci po-

---

vt infra de ædi. edic. l. si autem. licet alia animalia non sint vitiosa propter hoc: vt infra de ædi. edic. l. ædiles. §. sed enim.

a In quadruplum. Ex lege duodecim tabul. scilicet actione in factum: vt & supra si quadru. l. j. in princ. & prompte dicas hoc casu dari actionem in quadruplũ licet quidam dubitent. An autem vna prædictarum tollatur per aliam? Respond: non ciuilis per criminalem: vt C. quando ci. act. etiam pr. æ. leg. j. Sed vna criminalis per aliã sic vt infra de accusation. l. e. senatus. Itẽ vna ciuilis per aliã, nisi in id quod excedit: vt infra vi bonorũ rap. l. j. Accur.

b Si calicem diatretum. forsitan a loco: vel ideo diatretum, quia duas capit mensuras.

c Faciendum. Id est, reficiendum. alioquin cur de factuꝛis quæril? Azo.

d Quæ res. Id est, quæ pactio.

e Tollit. Id est, facit nõ incipere. sic & non obligatus dicitur liberari quandoque impropriè, scilicet: vt infra de verborum obli. l. decem. Nota tamen, quod semper si periculo contingentii vitio materiæ est excusatus: nisi contra dictum fuerit: vt infra loca. lege. Item quæritur. §. si gemma. & l. si quis fundum. § si quis vitulos. & l. si. Accu.

f Extricatas. a l. desertas vel separatas ab inuicẽ. Acc.

g Pertusis. id est, perforatis.

h Lege Aquilia. ex eo quod dicit dari Aquiliam viro in vxorem. & idem dicitur infra de dona. inter virum & vxorem. l. si mulier dolo. & infra eo. l. pen. colligo quod hæc actio nõ est famosa. nam si esset, nõ daretur in vxorem: vt C re. amo. l. diuortij. Sed cur datur constante matrimonio: vt hic dicit, cum sit pœnalis vt C. re amo. l. ij. Resp. hic dabitur in simplum tãtum: vt infra de ser. cor. l. si.

i Fores. id est, ostia siue portæ.

k Commendauerit. i. commodauerit alicui seruũ cum mulo. Vel dic, id est, deposuit, scilicet seruum & mulum similiter: vt subijcit. vel dic plane vt sonat.

l Loro. i. freno siue chamo. Accu.

m Præcipitaret. s. mulus.

n Si pro perito. quia est vbi ad mulũ regendũ seruũ perit, & ipse eũ mihi obtulit. vt j. loca. l. cũ in plures. §. seruũ.

o Imperitus. Scilicet seruus. Azo.

p Terrore. Scilicet extranei.

q Ex locato. Id est ex conducto: vt supra posuit.

r Actio. Vtilis. est non corpore dedit damnum. vt in insti. eodem. § fina.

s Actionẽ Aquiliæ scilicet noxalem: vt seruus cui pollex est abscissus detur pro noxia.

t Itẽ si vietori. Vetus lectio est vectori. i. auriga. Az.

u Lacum. Genus vasis torcular forte erat.

x Pertuderit. Id est, perforauerit.

y In factum. Nõ enim vinũ tetigit, sed causam effusionis præstitit: vnde nõ tenetur directa Aquil. sed in factũ: vt j. eod. l. qui occidit § pe. Accu.

Qui foueas. z Deciderit. puta bos.

a Aquilia. Vtili, vel in factũ: quia nõ suo corpore dedit dãnũ: vt inst. e. §. si.

b Obligati sunt. Sed & interdicto quod vi aut clam: vt j. quod vi aut clam. l. si alius §. pen.

c Nihil. i. nõ Ac.

d Denunciatũ est nã tunc cessat: vt j. eo. l. puratur. Accu.

Quemadmodũ. Casus vsq; ad §. proiectũ. plan' est. Si proiectum. Tigna mea extẽdi sup domum tuã, in possessiona aut hoꝛitate rescinderet & dis. quia aut proiectũ sustĩeat domo mea, & non

Actio vna an per aliã tollatur.

† In hũc locũ vide Alexã. ab Alex. Genialiũ dierum. lib. v. c. xvij.

a Diatretus calix tornatilis est & cęlatus. Tretũ .n. & diatretũ græce foratile pertusum: tornatile aut torno factum significat. Bud. hic.

† Vsum.

† Ea.

† P. F. confregerit vel refregerit.

a Extricatas margaritas hoc loco Vlp. eas intelligit quę ex rudi & natiuo habitu arte gẽmarij politę sunt. Bud. hic

Actio legis Aquilię non est famosa.

† v. P. pro

† Al add. habens.

† P. F. muli & serui.

† P. F. etiã.

† P. F. vectori.

† Victori legit Bu. pro eo quod erat tectori. & recte quia victores cuparij sunt qui vitilibus cupas sarciunt vinciuntq; vitilia aũt sunt quę sic lenta sunt vt cómode flectantur Et est viere vincire & inflectere. hęc ille

† Huc spectat, quod scribitur Exod. xxj. c. circa fi.

† Prauidere.

non potest, sed cum iudice. si in tuo tantum sustentatur: tunc potest rescindere, & non teneris. hoc probatur exemplo.

Si nauis. Planus est. Si nautæ fuerunt in culpa, tenentur leg. Aquil. alias non tenentur nautæ, neque dominus nauis.

pro rebus inanimatis agit noxaliter vel l. Aqui. nisi in casu: vt ĵ. de dam. infe. l. prætor ait. §. hoc edictũ.

k Item Labeo. supra posuit cũ dominus nauis vim inferentis dedit damnum: hic cum dominus nauis vim patientis.

fuisses, quo ius ponendi nõ haberes, a & pecus vicini in eos incidisset.

Non possum mea authoritate tollere, quod supra meum pendet, sed quod in meo est. Bart.

Si protectum meum, quod supra domum tuã nullo iure habebam, recidisses: posse me tecum dãni iniuria agere. Proculus scribit. Debuisti enim mecum, ius mihi non esse protectum habere, agere: b nec æquũ esse damnũ me pati, recisis à te meis tignis. Aliud est c dicendum ex rescripto Imperatoris Seueri: qui ei, per cuius domũ traiectus erat aquæ ductus citra seruitutem, rescripsit suo iure posse eũ intercidere: & meritò. interest enim, quod hic in suo protexit: d ille in alieno fecit. Si nauis tua impacta e in meam Scapham damnũ mihi dedit: quæsitũ est, quæ actio mihi competat? Et ait Proculus, si in potestate nautarũ fuerit, ne id accideret: & culpa eorum factum sit: lege Aquilia cum nautis agendum: quia parui refert, nauem immittendo, † aut gubernaculum f à naue ducendo, g an tua h manu damnum dederis: quia omnibus his modis per te damno afficior. Sed si fune rupto, aut cũ à nullo regeretur, nauis incurrisset: cum dño agendũ non esse. i Item Labeo k scribit: si cum vi ventorum nauis impulsa esset in funes l anchorarum alterius, nautæ funes præcidissent: si nullo alio modo nisi præcisis funibus explicare se potuissent: nullam actionem m dandã. Idemq; Labeo & Proculus circa retia piscatorum, in quæ nauis inciderat, † existimauerunt. Planè si culpa nautarũ id factũ sit, lege Aquilia agendum. sed vbi damni iniuria agitur ob retia: nõ piscium, qui ideo capti nõ sunt, fieri æstimationem. n cum incertum fuerit, an caperentur. Idem & in venatoribus & aucupibus probandum. o Si nauis alterã contra se venientẽ obruisset: p aut in gubernatorem, q aut in ductorem † actionem competere damni iniuriæ, Alphenus ait. Sed si tanta vis naui facta sit, quę temperari nõ potuerit: nullã in dñm r dandam actionem. si autem culpa nautarum id actũ sit: puto Aquiliæ † sufficere. s Si funem quis, quo religata nauis erat, præciderit: de naue, quę periit, in factũ erit agendũ. Hac actione ex hoc legis capite de omnib' animalibus læsis † quæ pecudes t non sunt, agendum est: vt puta de

Item Labeo. eandem distinctionem facit, quam facit ŝ. proœm. § hic, & in seq. §§. vsque ad §. hoc plus est. vsque in fin. l. Viuia.

a Non haberes. s. teneris, nisi denunciaueris: vt & ŝ. l. proxi. diximus.

b Agere. s. negatoria. Et sic not. hic arg. contra eos, qui dicunt negatoriam habere locũ, demũ seruitute amissa: vt ĵ. arb. fur. cæ. l. fin. Cauebit tñ mihi in feriori hic destruẽs: vt ĵ. ad exhi. l. Thesaurus. & de glan. leg. l. j. Accur.

c Aliud est. i. diuersum est. Azo.

d Protexit. i. caput protecti asti in suo, qui immittebat: licet super alteri' domum protendatur: vt ĵ. vti pos. l. si duo §. item videamus. & § sed & si. hic autem alius fecit in alieno: & ideo iure præciditur etiã sua authoritate: vt hic, & arg. C. de decur. l. generali. & supra de serui. vrb. præd. l. sed si inter me. nã nõ debet quis in alienũ sic quærere, vt & C. de met. & metal. li. xj. l. quosdam. Sed contra de reli. l. ossa. in princ. vbi etiã de suo non põt ossa mouere sine authoritate maioris ab alio illata. Solu. speciale ibi fauore religionis: vt infra, eod. tit. l. sunt personæ.

e Impacta. vt cũ pactũ alterũ alteri adstringit: ita & hic quoq; altera ab altera tenebatur. vel id est, impulsa. Accur.

f Gubernaculum. Id est instrumentum quo recte ducitur nauis.

g A naue ducendo. alias a naue ducendo, id est remouendo. alias ad nauem ducendo. i. ante nauem: cum retro ire debeat.

h An tua. mutatio personarum. Azo.

i Non esse. vt ĵ. de publ. l. fin. §. si propter. nam nec

l Funes. scilicet nauis impulsæ.

m Nullam actionem: vt arg. ĵ. eo. l. si quis fumo. §. fin. & infra, de aqua pl. arc. l. j. §. de eo ibi, quod si aliter, &c. & infra, de incen. l. quo naufragium. §. quod ait prætor. & infra, de præscr. verbo. l. qui seruandarum. & infra de bo. lib. l. qui cum. §. si libertus. in fi. & infra, de aqua pluuia arcen. l. si in meo. Accursius.

n Fieri æstimationem. imo videtur fieri quasi spei: vt ĵ. de actio. emp. l. si iactum. quæ est contra. Solu. hæc actio stricti iuris est: illa bo. fi. & ideo patet latius in ea iudi. offic. Vel melius hæc actio nõ datur, nisi pro præterito damno: & idcirco non æstimatur futurum: vt infra, de priuat. deli. l. nunquam. §. item quæsitum. Sed ar. contra no. supra cod. l. liber homo. j. resp. Azo.

o Probandum. si instrumentum eorum, veluti indago fuerit ab aliquo incissum. nam non æstimantur aues. Accursius.

p Obruisset. s. culpa nautarum.

q Gubernatorem. nihilominus & in exercitorem: vt instit. de oblig. quæ ex quasi delicto. §. item exercitor. Et dic gubernatorem, scilicet retro ductorem, qui. s. ante vadit ducendo nauem.

r In dominũ. nec in alium. Et sic colligε hic a contrario in dominum dari

quando non fuit fortuitus casus.

s Sufficere. vt sic ea intentata non detur in factum contra exercitorem. Accur.

t Pecudes. scilicet, occisæ. sed si vulneratæ, agitur ex hoc tertio capite: vt supra eodem. lege, si seruus seruum. §. si quis alteri. & §. rupisse. & institu. eodem §. capite.

† P. F. aut fornaculis ad nauē ducendo. Alias, aut verriculum ad nauem ducendo. est autem verriculũ rete piscatoriũ, quod trahendo e vado educitur. al. ferraculum &c. al. ferraculum.

† P. F. æstimauerunt.

† P. F. ductorem.

† Aquiliã

† Al. add. & accipia.

cane. Sed & de apro, & leone, cæterisque feris & auibus idem erit dicendum.

Etiam magistratus tenetur de damno dato: nisi id fecerit in redditu suum officium exequendo: præsertim contra rebell. in seu resistentem sibi seu iurisdictioni Baldus.

Magistratus municipales, si damnũ iniuria dederint: possunt Aquilia teneri. Nam & cùm pecudes aliquis [a] pignori cœpisset, [b] & fame eas necasset, dum nõ patitur eius cibaria adferri: † in factum [c] actio danda est. Item si dum putat [d] se ex lege pign[us] capere, non ex lege ceperit, & res tritas corruptasque reddat: dicitur legem Aquiliam locum habere. Quod dicendũ est, & si ex lege pignus ceperit. Si quid tamen magistrat[us] aduersus resistentem violentius fecerit: nõ tenebitur Aquilia. Nam & si cùm pignori seruum cepisset, ille se suspenderit, nulla datur actio.

Dicta in vno capite legis intelliguntur tacitè repetita in alio capite eiusdem legis. Bart.

Hæc verba, *Quanti in triginta diebus proximus fuit*, & si nõ habent verbum, plurimi: sic tamen accipienda [e] constat.

Paulus lib. xxij ad edictum. XXX.

Qui occidit [f] adulterum deprehensum seruum alienũ: hac lege non tenebitur. Pignori [g] datus seruus, si occisus sit: debitori actio competit, sed an & creditori dãda sit vtilis: quia possit interesse ei[us], q[uod] debitor soluendo non sit, aut q[uod] litem tempore amiserit, [h] quæritur? Sed hic iniquum fuerit, & dño & creditori eum teneri, nisi, si quis putauerit, [i] nullam in ea re debitorem iniuriam passurum, [k] cum prosit ei ad debiti quãtitatem: [l] & quod sit amplius, consecuturus sit ab eo: vel ab initio in id, quod amplius sit, quam in debito, debitori dãdam esse actionem. Et ideo in his casibus, in quibus creditori danda est actio propter inopiam debitoris, vel q[uod] litem amiserit: [m] creditor quidem vsque ad modum debiti habebit Aquiliæ actionem, vt prosit hoc debitori: ipsi autẽ debitori in id quod debitũ excedit, cõpetet Aquiliæ actio. Si quis alienũ vinũ vel frumentum consumpserit, non videtur damnũ iniuria dare: ideoq; vtilis [n] danda est actio.

Nota quòd ille qui non prauidet quod prauidere debuit, est in culpa Bald.

In hac quoq; actione, quæ ex hoc capite oritur, & dolus & culpa punitur. Idcoque si quis in stipulam suam vel spinã comburendæ eius causa ignem immiserit, & vlterius euagatus & progressus ignis alienã segetem vel vincam læserit: requiramus, nũ imperitia eius, aut negligentia id accidit. Nam si die vẽtoso id fecit cul. pæ reus est. nam & qui † occasionem præstat damnum fecisse videbet. hoc autem non videtur corruptum, cum eo vsu consumatur ad quem est inuentum: vt j. de præs. verb. l. qui seruandarum. in fin. Accus.

[a] Aliquis. s. magistratus.

[b] Cœpisset. Non iure, & sciens vt d: s serat a sequentibus. Accursius.

[c] In factum. & nihilominus vtilis Aquil. quia vtraq; ex æquitate datur. vt C. eod. l. de pecoribus. & j. vt bon. ra. l. ij. § si publicanus. & est simile infra, de noxa. l. sed & eo nomine. Nota ergo ex hoc §. magistratus cõuentũ: vt su pra quod met. cau. l. iij. & infra, de pericu. & commo. rei vend. l. eum qui. sed si iure fecisset, non tenetur: vt infra, de iniur. l. iniuriarum. § j. & j. de dam. infect. l. si finitia. § si publicus. quæ sunt. arg. contra. j. quod vi aut clam. l. si alie. §. est & alia. Solu. vt dices. j. eo. l. si quia fumo. § j. Accur.

† P. F. ad ferre.

[d] Idem si dum putat. non tenebitur, cum iure faciat, & sic non fuit in culpa: vt infra, de iniur. l. iniuriarũ. § j. Accursius.

[e] Accipienda. ex vi repetitionis: vt plene no. inst. eod. § denique.

Qui occidit. CASVS. Inueni seruum alienum cũ vxore mea incẽtem, & cum interfeci. an tenear Aquil. quæritur? Et respon. quod non. Pignori. Titius obligauit mihi pignori librũ suum: in quo alius dedit damnum, quæritur an competat mihi Aquil. Vel Titio? Respon. quod debitori datur: quia dominus. sed certe mihi creditori dat. in duobus casibus solummodo in quantum est meum debitum: in residuum debitori datur. Si quis. planus est. In hac. Siue ab initio interueniat culpa, siue ex postfacto: tenetur qui ignem immisit. l. Aquilia. alias non tenetur. Si vulneratus. Planus est cum l. seq. Vivia.

[f] Qui occidit. Sicut pater qui potest quẽlibet occidere, quem in opere venereis cum filia sua inuenerit, & vbicunq; vt j. ad l. Iuliam de adul. l. patri. & l. seq & l. quæ ait. Maritus vero non omnem, nec vbique. vt eod. tit. l. marito. in princ. & § j alias autẽ punitur occidens: vt C. ad l. Iul. de adul. l. Gracchus. Azo.

[g] Pignori. Casus est. Dedit aliquis damnum in re mihi obligata à Sempronio: an creditori vel debitori vel vtriq; cõpetet Aquilia. debitori autem constat dari, quia domino: vt s. eo. l. Item mela. § leges. sed & creditori datur in duobus casibus, scilicet, si amisit personalẽ actionem. item si debitor non sit soluendo. quibus duobus casibus solũ inquantum est suum debitum ei datur: in residuum si quid est, debitori datur.

[h] Amiserit. per triginta annos tacendo quia licet non possit vltra debitũ petere, potest tamen per pignoris retentionem seruare sed hoc non valet: quia hæc præscriptio tẽpore harum legum non erat: ideo pone in illis actionibus, quæ iure. isto certo tẽpore finiebantur, vt redhibitoria, & quãto minoris. Hypotheca vero in perpetuũ.

[i] Putauerit. scilicet, melius.

[k] Passurum. in eo quod erat debitum. Accursius.

[l] Quantitatem. vt infra de pig. act. l. si pignore.

[m] Amiserit. s. creditor. Azo.

[n] Vtilis quia actio legis Aquiliæ pro corruptis locum habet. hoc autem non videtur corruptum, cum eo vsu consumatur ad quem est inuentum: vt j. de præs. verb. l. qui seruandarum. in fin. Accus.

† Cõcor. tex. in ca. placet. j. quæst. j.

tur. [a] In eodem crimine [b] est, & qui non obseruauit, ne ignis lõgius procederet. At si omnia, quę oportuit, obseruauit, vel subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa. Si vulneratus † fuerit seruus, nõ mortiferè, negligentia autẽ perierit: de vulnerato actio erit, non de occiso.

Nota clamantem excusari. & facit contra currentes equos, nam debent dicere: guarda guarda. Baldus.

Idem libro decimo ad Sabinum. XXXI.

† SI putator cùm ex arbore ramũ deijceret, vel machinari ho minem prætereuntẽ occidit, ita tenetur, si is [c] in publicũ decidat, nec ille proclamauerit, † [d] vt casus eius euitari possit. Sed Mutius dixit, etiam si in priuato [e] idẽ accidisset: posse de culpa agi. culpam autẽ esse, quòd cùm à diligente prouideri potuerat, non esset prouisum: [f] aut tunc denũciatum esset, cùm periculũ euitari nõ posset; [g] Secũdum quã rationem non multũ refert, †per publicum, an per priuatum iter fiet: cùm plerunq; per priuata vulgò loca iter fiat. [h] Quod si nullum iter erit; dolũ duntaxat præstare debet, ne immittat in eum, quem viderit transeuntem. Nam culpa ab eo exigẽda nõ est; cùm diuinare nõ potuerit, [i] an per eum locum aliquis transiturus sit,

Casus qui accidit per non aequitatis & identitas rationis, non sunt quo ad iuris dispositionem separandi. Oldradus.

Caius li. vij. ad edictum prouinciale. XXXII.

† ILlud quęsitum est, † an quod proconsul in furto obseruat, quod à familia factum sit, idest, vt non in singulos [k] detur pęnæ persecutio, sed sufficere † id præstari, quod prę̨standum foret, si id furtum vnus liber fecisset: [l] debeat & in actione damni iniuriæ [m] obseruari? Sed magis visum est, idem esse obseruãdum: [n] & meritò. Cùm enim circa furti actionẽ hæc ratio sit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat, eaque ratio similiter & actionem damni iniurię interueniat: sequitur, vt idem debeat † existimari; [o] præsertim cùm interdum leuior sit hic causa delicti: veluti si culpa, & non dolo [p] damnum detur,

Quando plura delicta diuersis temporibus sunt facta, de quolibet venit imponenda pœna: sed quãdo fiunt eodem tempore, de vno punitur. Bart.

Si idem eundem seruum vulnerauerit, postea deinde [q] etiam occiderit: tenebitur & de vulnerato, & de occiso. Duo enim sunt delicta. [r] aliter atq; si quis vno impetu pluribus vulneribus aliquẽ occiderit. tunc enim vna erit actio de occiso. [s]

In actione legis Aquiliæ venit interesse commune, non interesse affectionis: & pretia rerum non metiuntur ex singulari affectione, sed æstimatione communi. Bald.

[a] Fecisse videtur. Not. hanc regulam vt hic, & j. vi bon. rap. l. antep. §. si cũ seruum. & s. eod. l. si seruus seruum. §. si quis insulam. in fine. & j. ad l. Corneliam de sica. l. nihil. & j. loc. l. videamus. §. fin. & l. qui domum. in fin. arg. cõtra. j. de ser. corrupt. l. Neratius. §. sunt enim, &c. & s. eo. l. qua actione. §. Celsus. Item not. quod generalitas restringit eũ culpa aliquius in faciẽdo pręcessit, ppter quam damnum est secutum. Item not. ex hoc § qd vbicunq; habet locum actio quod met. cau. vel de dolo, & hæc videtur locum habere: quia illæ extinguunt damnum sicut ista: vt s. quod metus causa. l. illud §. fin. & de dolo. l. cum quis. & hic. sed certe hic accipitur damnũ pro destructione tantum: ibi autem largius: vnde non concurrit hæc cum illis semper. Accurs.

[b] Crimine: cum dolo præsumpto.

[c] Si putator. Si is ramus. Azo.

[d] Proclamauerit: non impune mittitur denunciatio: vt hic, & instit. eod. §. qui susceptis. & l. si fideiussor §. si cũ debitor. & s. eod. l. qui foueas. Accur.

[e] Si in priuato. si per eum locum iter erat: vt j. dicitur.

[f] Prouisum. sic infra loca. l. si merces §. penult.

[g] Non posset. sic & j. de euict. & l. si rem quã §. si. in ti.

[h] Vulgo loca iter fiat. sic & j. titu. j. l. j & §. ij.

[i] Non potuerit. nec debuerit: vt & infra mand. l. si fideiussor. §. si cum debitor. Accur.

† Hic habem' tex. optimũ & tenẽdum menti qd qñ quis dicatur per ire sua negligentia, siue culpa: dic qd illud est secũdũ Bal. quãdo nõ permittit se curari vel si concubuit cũ vxore, vel aliqua muliere: vel si noluit medicis obedire.

† Huc pertinet caput Deute. 19. xix.

† *Proclamauit*. al. *proclamauit*.

† *referet*.

[(k)] Idem ius. Vinianus.

[k] Singulos: nomine singulorum.

[l] Fecisset. vt & infra ti. fa. furtum fecisse dic. l. j.

[m] Damni iniuriæ. id est, actione legis Aquiliæ.

[n] Obseruandum: Imo videtur quod nõ: vt supra, de iurisdi. omnium iudi. l. si familia. quæ est contra solu. vt ibi. Item cõtra. j. de iniur. l. si plures. vbi plures iniuriæ censentur, vbi sunt plures in fam. Sed forte ibi loquit de seruis plurium. Vel potest dici, quãuis dicantur plures iniuriæ, vna tamen fiat æstimatio: vt hic dicitur, secundũ Azo. præterea ibi dicit in actione iniuriarũ, hic in actione damni iniuriæ.

[o] Existimari. not. quod vbi est eadem ratio, & idem ius. sic j. de fonte l. j §. interdũ & infra, de adulter. l. si postulauerit § ratio. & argum. s. de edend. l. quædã §. nummularios. & inst. quod cum eo. § si igitur. vers. si. istas. & supra, nau. can. l. nauta. §. fin. & infra, de bo. pos. ex test. mili. l. j. circa princ. Sed argu contra infra, de col. bo. l. si quis. in fin j. respon. Item cõtra est vbicunq; inuenitur, maxime in aliqua lege. denotat enim, quod alia ratio in altera: tamen idem statuitur ius secundum Azo.

[p] Non dolo. furtũ autem non fit sine dolo. Accurs.

[q] Deinde. l. ex interuallo. Accur.

[r] Delicta. vt & infra, de priua. del. l. nunquam. § j.

[s] De occiso. Nota quod propter continuationem vnum est delictum, licet plura vulnera. nam econtrario quandoque vnum est factum, & tamen plura delicta: vt furtum, rapina, damnum, iniuria: vt infra, de pri. del. l. nunquam. §. j. & facit infra, de iniu. l. præ[illegible]. §. si plures.

† Iste tex. allegatur qd vbi est eadem ratio vel æquitas, idẽ ius statui debet con. tex. in §. pari ratione. institu. quib. mo. ius pa. potest. sol. text. in §. si igitur. in fi. quod est eo qui in ali. pos. est nego. gest. esse dicetur. in git. Bolo.

† V. F. *sufficeret* al. *sufficeat*.

† V. F. *æstimari*.

ILlud. CASVS. Siue collectio seruorum tuorum dent mihi damnũ, siue faciant mihi furtum, liberabis eos dando tantum, quantum si vnus homo liber fecisset: quia in vtroq; casu est eadem ratio: igitur &

Si seruum.

Paulus lib. iij. ad Plautium. XXXIII.

SI seruum meũ occidisti: nõ affectionem æstimandã esse puto: veluti si filium tuũ ^a naturalẽ quis occiderit, quẽ tu magno † emptũ velles: sed quanti omnibus valet. Sextus quoq; Pedius ait, pretia rerũ non ex affectione, nec vtilitate singulorum, sed communiter fungi. ^b Itaq; eum qui filium naturalẽ possidet, non † eò locupletiorẽ esse, quòd eum plurimo, † si alius possideret, redempturus esset: ^c nec illum, qui filium alienum possidet, tantũ habere, quãti eum patri vendere posset. In lege enim Aquilia damnum ^d consequimur: & amisisse dicemur, quod aut consequi potuimus, ^e aut erogare cogimur. ^f In damnis, quæ lege Aquilia ^g non continentur, in factum actio datur.

Marcellus libr. xxi. Digestorum. XXXIIII.

TItio & Seio Stichũ legaui. † deliberante † Seio, cùm Titius vindicasset legatũ, Stichus occisus est. deinde Seius repudiauit legatũ. Perinde Titius agere poterit, † ac si ei soli legatus esset.

Ius adcrescendi fingit retro, sicut aditio hereditatis etiam super re perempta. Bart.

Vlpianus lib. xviij. ad edictum. XXXV.

QVia retro adcreuisse ^h dominiũ ei videtur. †

Marcellus lib. xxi. Digestorum. † XXXVI.

NAm sicut repudiante legatario legatum, hæredis est actio perinde, ac si legatus † non esset: ^k ita † huius actio est, ac si soli legatus esset.

Hæres non potest agere actione legis Aquiliæ pro testatore occiso: nã actio impossibilis testatori, est impossibilis heredi. Bal.

Si dñs seruum, quem Titius mortiferè vulnerauerat, liberum & hæredem esse iusserit, eiq; ^l postea Meuius extiterit hæres: non habebit Meuius cũ Titio legis Aquiliæ actionem. secundum Sabini opinionem, qui putabat ad hæredem actionẽ non trãsmitti, quæ defuncto cõpetere non potuisset. ^m nam sanè absurdum accideret, ^n vt hæres pretium quasi occisi consequeret eius, cui † hæres extitit. Quòd si ex parte eum dominus hæredem cum libertate esse iusserit, cohæres eius mortuo eo, aget lege Aquilia. ^o

Obedientia debita vel promissa excusat à delicto. Bart.

Iabolenus libr. xiiij. ex Cassio. XXXVII.

LIber homo si iussu alterius † damnum iniuria dedit, actio legis Aquiliæ cum eo est, qui iussit: ^p si modò ius imperandi adfuit, quòd si non adfuit: † cum eo agendum est, qui fecit.

^a Si seruum. Tuum. mutat personas.

^b Fungi. æstimari faciendo æstimationem secundum eum locum vbi quis cogitur respõdere. sunt.n. varia pretia rerum: vt j. de eo quod cer. loc. l. ideo. & j. de act. emp. l. ratio. §. fin. & j. ad l. Falc. l. pretia rerum. & l. in l. Falc. & l. iij. §. fin.

^c Redempturus esset. quod ergo dicitur: res tantũ valet, quantum vendi potest, intellige cõmuniter: vt j. de iur. fis. l. nõ intelligitur. §. diui fratres. & infra ad leg. Falc. l. iij. in princ. & l. quærebatur. & ad Treb. l. j. §. si hæres.

^d Damnum. i. damni æstimationem.

^e Potuimus. s. communiter. Et sic no. in le. Aquilia lucrũ venire. sic infra, ne quid in loc. publi. l. ij. § merito & j. rem ra. hab. l. si cõmissa. & s. eo. l. inde Neratius. in prin. Sed at. cõtra infra, de aqua plu. arc. l. j. §. sicut. & j. quæ in fraud. credito. l. patrem. & l. qui autem. in prin. & infra, de furtis l. si is cui. §. fin.

^f Cogimur. Vt impensa vulnerato seruo. Accur.

^g Lege Aquilia. s. directa vel vtili: vt j. de præscri. ver. l. quia. & hoc si æquitas suadeat actionẽ dari, alioqui cõtra: vt s. eo. l. quemadmodum. § sed & si tanta. Accurs.

^h QVia retro accreuisse. Id est non deminutum esse. Accurs.

^i NAm sicut repudiante legatario. qui solus est. Ioan.

^k Non esset. repudiatum: ergo legatũ pro non legato est: vt hic, & j. si cert. pet. l. proinde. §. j. in fin. & supra eo. l. si dominus. §. j. & infra, de leg. j. l. seruum filij §. j. in fin. & l. si tibi homo. §. cum seruus & l. leg. § si legatum.

^l Eiq; i. seruo instituto: ac nũc liberto.

^m Competere nõ potuisset quomodo enim viuens æstimationem sui vt mortui peteret? & sic est iuris impossibilitas.

^n Accideret. vt supra eod. l. huic. §. fin. & l. quis. & facit infra, de his qui deiec. vel effu. l. si vero §. hæc autem actio. in fine.

^o Aquilia. pro hæreditaria portione qua hæres est. nec ob. supra eod. l. inde Neratius. quia ibi substitutus, hic cohæres.

^p Liber homo. CASVS. Libero homini iussi, vt alicui damnũ daret. si habeo ius imperãdi, ego teneor, si nõ habui ius imperandi, ille homo tenetur. qui fecit. Si quadrupes. hũc §. habuimus supra titu. j. l. j. § post litem. Viuia.

^p Cum eo est. qui iussit. & nihilominus cum eo qui paruit, secundũ quosdã: vt infra, de act. & obli. l. seruus. sed secundum nos non tenetur obediens: vt infra, de reg. iur. le. ad eum. Et vt hoc plene videas, quæro qualiter tenetur obediens si habuit ius imperãdi? cum secundum hoc iure fiat, non iniuria, si in ea se imperandi ius habuerit: vt qa seruum alienum cũ sua vxore inuenerit: vt supra eod. l. qui occidit aut si habuerit ius imperãdi aliud, non hoc, vterq; debet teneri nõ solus qui iussit: cum ei in damno dando sicut in piratica faciẽda parere non teneatur: vt d. l. infra de act. & obl. l. seruus. nam cum seruus non teneatur domino in talibus parere: ergo nec ciuis magistratui. vel filius patri: vt s. de arbit. l. si cũ dies. §. in compromisso. vnde si paruit, magis quã seruus debet teneri. Rursus si ius imperandi nõ habet, cur non tenetur: vt infra quod vi aut clam. l. aut qui. §. si quid maxime cum alias facturus nõ erat: vt infra, de iniur. l. nõ solum. §. Proculus. Idem si alias facturus erat: quia non oportet eius malitiã augeri mandando: vt infra, de serui. cor. l. j § persuadere. & sic huius l. distinctio nulla esse videtur. Solu. ad prædicta

† Al. add. pretio. † vnc. † plurimi. † P. F. legauit. † P. F. liberante. † P. pos sit. al. potest. † P. F. videretur. † Ad edi. Ilum. † legatum. † Al. add. quoque. † P. F. cuius. † P. F. manu iniuria dedit. † P. F. habuerit.

dixit a hic pater vel magistratus ius imperandi aliter habebat, non in ea re, quam iussit fieri. obedienti autem ideo succurritur, quia non erat atrox delictum. nec enim occidere hominem liberum vel seruum alienum iussit. vel furtum facere magnae rei: vel rapinam. Est enim grauius delictum rapina quam damnum datum iniuria: cum ex ea quis criminaliter accusetur. Item pecuniariter in quadruplum. Item ex furto in duplum vel quadruplum: sed ex damno ab initio in simplum tantum est actio. Item ex furto vel rapina vel iniuria non agitur, nisi dolus intercedat. hic vero secus: vt supra eo. le. i. illud. Iussus autem qui paruit, dolus non ad fuit nec culpa, vnde non tenetur vt hic, & infra de reg. iur. le. non videtur. §. qui iussu: & l. in damnum. & infra quod vi aut clam. l. in quo in puteum. §. si tutoris. Item ex pretio rei minus vel maius videtur delictum, vt infra de incend. rui. naufra. leg. Praedius § j. Sciendum est ergo quod quaedam sunt, in quibus omnino parere debet filius patri, vel seruus domino, vt ea in quibus nullum delictum versatur: alia sunt in quibus non cogitur parere filius, vel seruus vel ciuis magistratui: si tamen pareant, excusantur vt in actione legis. Aquil. & interdicto quod vi aut clam: alia sunt in quibus omnino parere non debet, vt in atrocioribus, in quibus si pareant, vterque tenetur. Item quod subijcit, quod si non habuit ius imperandi, quod tenetur qui fecit: supple & nihilominus qui iussit: vt j. de iniur. l. non solum. §. Proculus, & infra de. aqua pluuia. arc. l. si colonus. in fi. & infra de damno infe. l. damni. §. si mandato. quae sunt contra de reg. iur. l. ad ea. & l. non videtur. §. qui iussu.

In lege Aquilia venit interesse in re: & casus superueniens post litis contestationem in re, quae erat in facultate soluendi, non excusat debitorem. Bald.

Si quadrupes, cuius nomine† actio esset[a] cum domino, quòd pauperiẽ fecisset, ab alio occisa est & cũ eo lege Aqlia agitur:[b] aestimatio non ad corpus[c] quadrupedis, sed ad causam[d] ei[e], in quo[f] de pauperie actio est, referri debet, & tanti damnandus est is, qui occidit, iudicio legis Aquiliae, quanti actoris interest, noxae potius deditione defungi, quã litis aestimatione. †

Idem libro octauo ἀποκρίσεων. XXXVIII.

Si eo tempore, quo tibi seruus meus, quẽ bona fide emisti, seruiebat, ipse a seruo[g] tuo vulneratus est: placuit omnimodo † me tecum rectè[h] lege Aquilia experiri.

Pomponius lib. xiiij. ad Q. Mut. XXXIX.

Quint[us] Mutius scribit. † Equa, cum in alieno pasceretur, in cogendo[i] (quòd praegnans erat) eiecit.[k] quę rebatur, dominus eius posset ne cũ eo, qui coegisset, † lege Aqlia agere, quia equã† eijciendo ruperat? si percussisset: aut cõsultò vehemẽtius egisset, visum est agere posse.[l]

Idem. XL.

† Quamuis[m] alienum pecus in agro suo quis deprehendit: sic † illud expellere debet, quomodo si suum[n] deprehendisset: quoniam si quid ex ea re damni coeperit,[o] habet proprias actiones[p] Itaque qui pecus alienũ in agro suo deprehendit, nõ iure id icludit:[q] nec agere illud aliter debet, quam (vt supra diximus) quasi suum: sed vel abigere[r] debet siue dãno vel admonere dominum, vt suum recipiat.

Paulus libro tertio ad edictum. XLI.

[f] In lege[f] † Aquilia, si deletũ chirographũ mihi esse dicam, in quo sub conditione mihi pecunia debita fuerat, &

g A seruo. Quid si rei Respon. vt infra, de rei vind l. si homo.

h Rectè. Scilicet in petitione haereditatis: vt s. de pet. haer. l. sed & si lege. §. consuluit. & in ser. corrup. vt j. de seruo corrup. l. j. § qui bona. Accu.

Quintus. CASVS. Si consulto equam meam praegnantẽ, vt eijceret pullum, coegisti Aquil. mihi teneris. Viuia.

i In cogendo. Id est dum cogeretur in quadã strictura.

k Eiecit. Scilicet illud.

l Posse. Scilicet Aquilia directa: vt initi. eod. §. caeterum. si autem non tetigit, tunc in factum: vt infra eod. l. si boues. & l. fina.

Quamuis. CASVS. Si inuenias animal alterius in agro tuo: ipsum occidere non debes sed expellere debes: sine damno: vt tuum expelleres: vel denunciare domino, vt recipiat animal. Viuia.

m Quamuis. Alias incipit lex quamuis alias non: sed §. Pomponius quamuis, &c.

n Si suum. Nota. In re aliena debere quem facere vt in sua: vt j. de solu. l. j.

o Coeperit. Id est passus fuerit.

p Actiones. Scilicet, de pastu pecoris: vt & infra, de praescript. ver. l. qui seruandarum. in fi.

q Includit. Animo celandi.

r Abigere. Id est, expellere.

In lege. CASVS. Titius debebat mihi centũ, sub conditione si nauis ex Asia veniret, vel ad decennium. & hoc debitum probare poteram per instrumentum. venit Seius, & deleuit instrumentum, ita quod non potest legi, quaeritur an statim possim cõuenire Seium l. Aquil. ad tantum pecuniam, quanta per instrumentum probari poterat? Et dicit quod si possum probare tria, duo. s. plene, vnum semiplene: potero agere & vincere, sed ea actio seu executio sententiae differtur. nam aut existet conditio primę obligationis: & fiet executio. aut non existet conditio: & tunc non fiet executio. Tria praedicta sunt ob delectionem talis instrumenti in quo sic continebatur. Item ob contractum primũ qualiter fuit factus. Tertiũ quod testes instrumẽti per quos possum nũc probare cõtractũ, timetur nõ superesse tempore quo sperabatur existere cõditio. vt quia senex, vel tegressuri, vel morituri. Sed hoe tertium probabit summarim.

† Al. add. contestata.

† aestimationem praestare.

Filius & seruus nõ semper tenent parere patri, vel dño.

† Omnino,

† Huc spectat Exo. ca. xxij. & xxiij. Deu. xxij.

† Egisset.

† P. F. eijcienda ruperat.

† In P. F. ἐκ μετίου est capitis praecedentis, quod incipit, Pomponius quamuis alienũ &c.

† Al. add. tamen.

† Ista lex est valde sin. & habet tres lecturas secũdũ. Bar. hic.

a Actio esset. Scilicet contestata. Accu.

b Agitur, a domino quadrupedis. & dic post litem contestatam super pauperie, fuit occisa: vt supra titu. j. l. j. §. si post.

c Ad corpus Scilicet tantum.

d Ad causam. id est, ad vtilitatem.

e Eius. Pecudis.

f In quo. Id est, propter quod.

Si eo. CASVS. Si seruum meum quem bona fide possides, tuus proprius interficiat. an Aqui. mihi teneris? Et resp. quod sic. Viuia.

† In lege. i. actione legis Aquiliae, secundum. Azo.

Quoque

a Quoque. Id est, quod pecunia sub conditione fue rit debita: quia promissioni interfuerunt. q.d nõ tantum probare possum deletionem, & quod ita erat ibi scriptum: sed etiam hoc, id est, principale debitum. si enim ita esset ibi scriptum: & deletionem tãtũ possem probare: sine dubio non ageretur Aquil. quia non sequitur si ita probo deletũ, & ita prius scriptum: quod ita fuerit debitũ: quia quasi exemplũ est arg. ff. de fide instr. l. quicũque. & C. de eden. auth. si quis in aliquo documento. Sed cõtra C. de probat. le. si de possessione. sed ibi adversario surripuerat & quia de ipsa promissione conditionali habebã testes, videbatur me non posse. Aquilia agere Sed contra est, si tamen præsumatur à iudice eos non esse futuros existente conditione, vt subijcit.

† P.F. exstitit. † Et sic, si &c. † P.F. debeã vincere

interim testibus quoque id [a] probare possim, qui testes [b] esse non possint in tempore, quo conditio † existat: & si † summatim re exposita, ad suspicionem iudicem adducam: † debebo quidem vincere. [c] sed tũc condemnationis exactio [d] competit, cùm debiti cõditio extiterit: Quòd si defecerit: [e] condemnatio nulla vires habebit.

Pro testamento deleto nõ cõpetit actio. legis Aquilia testatori, sed hæredi, vel legatario. Baldus.

Vlpianus libro xlj. ad Sabinum. XLII.

b Qui testes. Id est, quos verisimile est quod non sint eo tempore: verbi gratia si sint senes, vel advenæ cito recessuri: vt infra ad Carb. l. iij. §. duæ. & hoc summatim debet exponi: † si nõ petatur calumniose, cõdemnabitur reus. nam si verisimile est quod per testes tempore existentis cõditionis posset probare, non ageret. Illud autẽ summatim nõ probat, sed plene sit pecunia debita sub conditione eo chirographo, vel non. Et not. de summaria cognitione similia: vt dices ff. ad exhi. l. iij §. sciendum est regulariter autem contra. vt C. de iudic l. iudices.

† Bar. hic in pe. col. in ver. quęro quid faciat iudex. dicit hanc glo. not. & si. & vide remissiones q̃ tradũtur hic ĩ novis in ter. Bolo.

ADDITIO. Dic secundum Bar. quod regulariter de omni casu plenarie cognoscit. fallit in casibu. in l. iij. § hæredum infra ad exhiben.

c Debebo quidem vincere. Imo videtur quod non tribus rationibus. Prima quia si tempore cõditionis existentis iam supersint testes, nõ agam the Aquilia quia probationes alias habeo: vt ff. de fur. l. qui tabulas §. inde potest. & §. apoc. & ff. de eden l. argentarium. §. cum autem. & ff. co. l. qui occidit §. j. si antẽ non supersint, nec tũc agam: quia potuerã petere eos publicari ad æternam rei memoriam: vt in auth. de testi. §. pe. col. vij. & ff de testi. l. curent. q̃ sunt cõtrá vnde non videor pati damnum hac ratione. & si pẽdente conditione agam, similiter videor excludi, cũ habeam aliud auxilium: quia possum petere publicari testes. Sed respo. q hic loquitur quando pendente cõditione agitur Aqu. quod potest: licet probationes alias habebat, si verisimile est quod non supsint ea[x]istente conditione: quod summatim iudex perpendet habita cognitione. nec deletor potest obijcere agẽti quod possit publicare testes, propter delictum suum vt dicitur ff e. l. antepe. & ibidem notavi vel hoc auxilium publicãdi habet actor quondam suo extraordinario iure. Quidam tamen dicunt quod nihilominus ea iste nie cõditione aget Aquilia, licet alias probationes habeat: minus tamẽ consequitur agẽdo, qa minus damnum est; quam si nullas alias haberet. & quod dicitur ibi in dicto §. apocha in si ibi, nihil videtur interesse. ita exponunt, id est nõ videtur differentia esse, si sint etiã aliæ probationes. & c. Sed hoc non valet: quia quare tunc differetur exactio? certe imo non differetur: vt ff. de condi furti. l. si servus §. quod si pendente. & ff. de tab. exhi. l. locum. §. condemnato. Prima ergo verior est; & sic exactio differatur: & est speciale, ne contradicant duæ modo dictę leges. Secunda est ratio quare non videar debere vincere. qa quomodo vincam, cum ante conditionem nihil agó vt supra quãdo dies vsusfrne. lega. ce. le. j in fin. Sed dic agi hic ꝓpter præsens damnum: vt statim dices in solutione contrarij. Idem tertia est ratio quod non vincam: quia iudicium non est de futuris: vt supra de iud. l. non quemadmodum. quæ est contra. Sol. hic præsens damnũ & præsens obligatio, & pręsens actio est, & præsens causa, id est factum, & præsens sententia, sed non exactio. vel executio. Vel dic quod est mirabile & speciale & notabile in Aquili. sunt & alia, vt pœna inficiationis: & solutum indebitum ex ea causa. Item quod veniat culpa levissima. Tertia positio. quidam tamen dicunt quod hic inducuntur testes vt publicẽtur: qđ non placet Azo. quia sic se actor excluderet ab Aquilia parando sibi alias perpetuas probationes: vt modo notavi sed ipsi dicũt non agi hic Aquilia: nec hoc hic dicitur & quod dicit in fine condemnationis & condẽnatio, scilicet faciendæ & facienda. & in prin. l. in lege Aquilia non dices, id est, in actione, sed in tractatu Aqui & est plana hæc lectura: & debeo vincere in eo quod peto. peto autem fieri probationem & sic fertur interlocutoria super hoc. ex prædictis patet tribus modis intelligi hanc legẽ vt ex hac gl. colligitur. Accur.

† Inire æstimationẽ dicim⁹ vt inire rationẽ hoc est inveni re modũ & rationẽ alicui⁹ reĩ æstimãdę. Budæ. hic iudiciũ de futuris nõ est.

† Al. add. eadem.

SI quis testamentum deleverit, an damni iniuriæ actio competat: videamus. Et Marcellus libr. v. Digestorum dubitans negat competere. quemadmodũ enim (inquit) æstimatio inibitur? [f] † Ego † apud eum notavi, in testatore quidem hoc esse verum: qa qđ eius interest, [g] æstimari non potest. verumtamen in hærede vel legatarijs diversum: [h] quibus testamenta penè chirographa [i] sunt. Ibidem Marcellus scribit, chirographo deleto competere legis Aquiliæ actionem.

d Exactio. Not. mirabile: scilicet actionẽ in factum de re iud. vltra quadrimestre vel bimestre tẽpus extendi: alias contra: vt C. de vsu. rei. iud. l. ij. & ff. de re iu. l. debitoribus. & facit ff. de pet. hæ. q si in diẽ. A.

e Defecerit. Scilicet conditio. Accur.

SI quis. CASVS. Quidã delevit testamẽtũ alterius, Aquilia nõ tenetur quo ad testatorẽ: sed hęredes & legatarij agere possunt Aqui. Cætera plana sunt vsque ad legem ob id. Vivia.

f Inibitur. Alias habebit. alias habetur. & alias inhibetur. Accur.

g Interest. Quod dicit nõ interesse testatoris, verũ est propter relicta, sed nonne potest interesse ꝓpter linum & ceram, filum & similia? Respon. ñe ꝓpter quæ agitur Aquilia.

h Diversum. Ideo diversum, qa eorũ interest: nõ tñ sperit, q Aqlia det, est tñ verũ q datur hæreditate adita. sed prius facta deletione dat de dolo: vt ff. e. l. si q tab. in si. vt ff. de dolo. l. si qs tab. in fin. Accur.

i Pene chirographa. Non vere, nam chirographũ dicitur scriptura, quam quis sua manu emittit in suũ præiudicium: quod testator non facit. Vel largius accipe chirographum pro quolibet instrumen. & dic quod pene dicit: quia hæres neminem habet obligatum: magis autẽ ipse obligatur: creditor vero habet.

Item

Item quia in chirographo vertitur lucrum tantū: in testamento & onus, secundum Azo. & secundū hoc dictio quibus, ad hęredes tantum refertur. Accu.

a Deleuerit. post aditam hæreditatem.

b Publicauerit. paupertatem testatoris manifestando: vt C. quando & quibus quart. pars. l. ij. §. sed vbi. lu. x. Azo. & lege. Corn. de falsis, tenetur, vt infra de pœ. l. si qs aliquid. §. qui vim. & etiam iniuriarum vt infra depo. l. j. §. qui tabul.

c Damni. sed & si non habuit animū damni dandi, tenetur: vt supra e. l. sed & si. §. iniuriarum & l. si seruus seruū. §. si fornacarius. & in puero: vt in §. & si puerū. in l. si seruus seruum.

d Cum facto. i. cū contrectatione.

e Exigit. C. vt sit furtū: cū furtū sine affec. & c. vt inst. de ob. ex delict. § placet: vt quis erat debitor qui surripuit.

f Vi tabul. Ad exhibēdum. Hac actione videtur non teneri, primo per leg. C. ad exhib. l. exhibitionis. quæ est contra. Solut. ibi non erat mutata forma rei: hic sic. ar. ff. ad exhiben. l. Iulianus scribit. §. sed & si quis. Secundo; quia alibi dicitur dare de dolo, quod non esset, si hic daretur; vt ff. de dolo. l. si quis tabulas. quæ est cōtra. Solut. hic depositæ erant, vt hæredi restituerentur; ibi vt penes eum essent apud depositarium; vel hic tabularum dominus, ibi non; vel hic hæreditatem adijt, ibi non. vel solue vt ibi.

¶ F. quia al. quod si.

g Aquiliæ actio. f. vtilis, vel in factū. vt ff. l. prox. §. pen.

Secretarius tenetur ad interesse, si reuelat secretum. Bald.

Sed & si quis tabulas testamenti apud se depositas deleuerit, a vel pluribus præsentibus legerit: vtilius est, in factum & iniuriarum agi, si iniuriæ faciendæ causa secreta iudiciorū publicauerit. b Interdum euenire Pōponius eleganter ait, vt quis tabulas delendo, furti non teneatur, sed tātùm damni c iniuriæ: vt puta, si non animo furti faciendi, sed tantùm damni dandi deleuit. nam furti non tenebitur cum facto d enim etiam animū furis furtū exigit. e

Iulianus lib. xlviii. Digestorum. XLIII.

Qvi tabulas testamenti depositas aut alicuius rei instrumentum ita deleuit, vt legi non possit: depositi actione, & ad exhibendum f tenetur. quòd corruptam rem restituerit, aut exhibuerit: legis quoque Aquiliæ actio g ex eadem causa competit. Corrupisse enim rectè dicetur tabulas, & qui eas interleuerit.

In lege Aquilia venit damnum datum; etiam hæreditate iacente. Bar.

Pomponius libr. xix. ad Sabinum. XLIIII.

Ob id, quod antè, quàm hæreditatem adires, damnum admissum in res hęreditarias est, h legis Aquiliæ actionem habes: quòd post mortem eius cui hęres sis, acciderit. Dominum enim lex Aquilia appellat, i non vtique k eum, qui fuerit tunc, cū damnum daretur, nam isto modo l ne ab eo quidem, cui hæres quis erit transire ad eum m actio ea poterit: n neque ob id, o quod tunc commissum fuerit, cùm in hostium potestate esses, agere postliminio reuersus poteris. Et hoc alitèr p constitui sine magna captione posthumorum liberorum, qui parentibus hæredes erunt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæsis. Puto eadem dici posse, & de actione, Quod vi aut clam, si modò quis aut prohibitus fecerit, aut apparuerit eum intelligere debuisse, q ab eis, r ad quos ea hæreditas pertineret, si rescissent prohibitum iri.

Vlp. li. xlij. ad Sa. XLV.

In lege Aquilia etiā leuissima culpa venit. Quoties sciente domino seruus vulnerauerit, vel occiderit: Aqlia

h Ob id. Casus. Titius instituit me hæredem, & antequā adirē, Seius dedit damnū in hære. postea obijt. quæritur an competat mihi. L. Aquiliæ actio. Et dicitur quod sic cum sim dñs illarum rerum, in quibus fuit damnum illatū; licet tūc non eram. si aliter dicas, tria sequerentur incōueniētia. Primo; quia si de hæredita. ad hæredem actio nō transiret; eadem ratione nec de eo cui cœpit cōpetere, ad hęredem transiret; quod est falsum; quia trāsit. Item secundum; quia si damnum daretur in rebus captis ab hostibus, non daretur ei actio reuerso; qđ iniquum esset. Tertio; quia si daretur damnum in rebus Titij quondam, antequā posthumus futurus hę. adiret; posthumo postea nato actio legis Aquil. non daretur, quod esset iniquum. igit oportet vt ad hæredem transeat hæc actio. hoc autem duobus probat exemplis. vnu est in actione arborū furtim cæsarum, aliud est in actione seu Interdicto quod vi aut clā; quæ competit hæ. pro eo quod iacente hære. factum est. Viui.

h Est. id est ob id damnum quod, & c. Azo. Sed videtur non dari occasione talis rei hæredi actio furti; vt infra de fu. l. hæreditariæ quæ est contra. Sol. aliud in actione furti; vt ibi, & aliud in actione ista.

i Appellat. Vt & supra eo. l. item mela. § legis.

k Non vtique scilicet in nium. Ioan.

l Modo si præsentem dominum tantum appellaret.

m Ad eū scilicet hęredem. to.

n Poterit. Est. n. hæc actio personalis; vnde ad vniuersalem non specialē successorem transit sicut nec aliæ præter duas idest; actionem, quæ oritur ex Interdicto de itinere actuque priua; vt infra de itine. actuque priu. le. ij. §. hoc interdictum. & §. sed & si quis. Et præter illam quæ oritur ex Interdicto, quod vi aut clam; vt infra quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. sed & si postea. secūdum Azo.

¶ Sł.

o Ob id. scilicet damnum.

p Et hoc aliter scilicet quam diximus. Accu.

q Debuisse. ne melioris conditionis, & c. vt infra qđ vi aut clam. l. seruus.

In lege. Casvs. Propter leuissimam culpam qua hac act. tenetur, si dānū det. Cætera plana sunt vsque ad l. si ita vulneratus. Viu.

r Leuissima. nisi in duobus casibus: vt ff. e. l. si puta tur. & infra de acqui. re. do. l. homo liber. §. j. Accu.

Teneri.

dominum teneri, a dubium non est.

Paul. li. x ad Sa. XLVI.

SCientiam hic pro patientia accipimus: vt qui prohibere potuit, b teneatur, si non fecerit.

Nota quòd licet vulneratus sit liberatus, tamē potest agi de vulnere. quod not. & tene mente. Bald.

Lege Aquilia agi potest, & sanato vulnerato seruo. c Si meum seruū cùm liberum putares, d occideris, lege Aquilia teneberis. Cum stramēta ardētia trāsilirēt, duo e concurrerunt, amboq; ceciderunt, & alter flamma consumptus sit: nihil eo nomine agi poterit, si non intelligitur vter ab vtro euersus sit. f

Quod fit ad defensam, pœnā non meretur. Bar.

Qui cùm aliter tueri se non possent, damni culpam dederunt: innoxij sunt. Vim enim vi g defendere, † omnes leges omniaque iura permittunt. h Sed si defendēdi mei causa lapidem in aduersariū misero, sed non eum, sed prætereuntem percussero: lege Aquilia tenebor. i Illum enim solum qui vim infert, ferire conceditur: & hoc, si tuendi duntaxat, non etiam vlciscendi k causa factum sit. Qui idoneum parietem sustulit: damni iniuria domino eius tenetur.

[illegible] XLVII.

SI vulnerato seruo, lege Aquilia actū sit l postea [eo] mortuo ex eo vulnere, agi lege Aquilia nihilominus potest

[illegible] vi. Di[illegible] XLVIII.

SEd si priore iudicio æstimatione facta, postea mortuo seruo de occiso agere dominus instituerit: exceptione doli mali opposita compelletur, vt ex vtroque iudicio nihil amplius consequatur, quàm consequi deberet, si initio de occiso homine egisset. m

Diuersitas factorum exigit diuersitatem pœnarum. Bald.

Paulus libro xxxix ad edictum. XLIX.

SI seruus ante aditam hæreditatē damnum in rem hæreditariam † dederit, n & liber factus in ea re † damnum det: vtraque actione tenebitur: o quia alterius p & alterius facti hæres q sunt.

Vlpianus libr. ix. Disputationum. L.

SI quis fumo facto apes alienas fugauerit, vel ēt necauerit: magis causam mortis præstitisse videtur, quā occidisse: & ideo in factum actione tenebitur.

Nota quòd quis potest destruere alueum, ne destruatur suum: quia hoc videtur facere magis causa defensionis, quā offensionis. Bald.

Quod dicitur, damnum iniuria datū Aquiliam persequi: r sic erit accipiendum, vt videatur s damnum iniuria t datum, quod cum damno iniuriam attulerit: u nisi magna vi cogente fuerit factum: vt Celsus scribit circa eum, qui incendij arcendi gratia vicinas ædes intercidit. nam hic scribit cessare legis Aquiliæ actioné. iusto enim metu ductus ne † ad se ignis perueniret, vicinas ędes intercidit. & siue peruenit ignis, siue ante extin-

a Teneri. & insolidum.

b SCientiam. Potuit. vt & C. de noxa. l. si seruus igno. & hoc siue de iure, siue de facto potuit prohiberi: vt infra de noxali. l. in omnibus. secundū Azo.

c Vulnerato seruo. s. ratione expensarum & operarum vt s. eod. l. si seruus. seruum. §. rupisse.

d Cum liberū putares. forte idem facturus, si scisses: vt in iniuria: vt infra de iniu. l. item apud § interdum.

e Duo. scalicet homines.

f Euersus sit. Argu. contra. s. eod. l. item Mela, §. sed si plures & j. titu. j. l. j. in fine. & l. ij. Accursius.

g Vim enim vi. vt s. de iustitia & iure. l. vt vim. vt s. quod met. cau. l. sed & partin § j.

h Permittunt. eo ipso quod non phibent: vt s. ex quib. cau. ma. l. nec non. §. sed quod eis. Az.

i Tenebor. veritate inspecta potius quam meo cogitatu: vt infra de iniur. le. eum qui. § si iniuria. & infra quod vi aut clam le. aut. § & si quis dum & infra de seruū. corrup. le. doli mali §. si quis dolo. Sed ar. contra infra de iniur: le. item apud § interdum. & l. si cū seruo. sed illud in illa actione iniuriarū: secus in ista. vel dic vt not. in d. § si iniuria. Item argu. contra. j. de his quę in test. delē. l. ij. ibi, non magis, quam si, &c. Accur.

k Vlciscendi. Nota quod incontinenti licet vim vi repellere, & eodē modo licē nō ad vltionem, sed ad defensionem: vt hic, & j. e. l. si ex plagis. §. j. & C. vnde vi l. j. & s. eo. l. sed & si quē cunque. circa prin. Sed videtur etiam ad vltionē permitti: vt C. de meta. le. deuotū. quæ est cōtra. Sed certe nomē vltionis ponitur ibi pro defensione: sicut in psalterio ponitur in quibusdam libris defensorem: & in alijs vltorem, & ponitur ita in Esaia. & sic etiam in C. quādo lic. vnicuique se vin. l. j. in fin. ibi, nostrā, &c. secundum Io. Item & ad idem contra infra de bo. lib. l. quā cum maior. §. si libertus. in fin. §. sed ciuiliter. s. corā iudice reconueniendo eum se vlciscebat. Accursius.

l SI vulnerato. Actum sit. de vulnerato. Accu.

m SEd si priore. Egisset. Sic j. de action. emp. l. ex empto. § etiam. in fi. §. & j. de euict. l. quia dicitur. Accu.

n SI seruus. Dederit. dolo, vel lata culpa de quo solo tenet liber factus actione in factū in duplū. post quā fuerit liber factus: vt j. si quis test. li. esse ius. fue. l. j in prin. & §. j. ex alio autē facto tenetur l. Aqui. vt subijcit.

o Tenebitur. De culpa leuissima.

p Alterius. primū enim parit actionē in factum, vt dixi. secundum actio. legis. Aqui.

q Hæres. scilicet. actiones.

r SI quis fumo. Quod dicitur. Persequi. in vim passiui. Accur.

s Videatur. id est præsumatur.

t Iniuria idest nō iure. Accu.

u Attulerit. Idest, vt damnum datum hoc ipso quod non est iure datum, videatur, id est, præsumatur, quod attulit iniuriam, id est, culpam cum ipso damno, secundum Ioannem. sic culpa præsumitur Vel dic

† Hic habes textū optimū; & adde Angel. in l. j. infra, ad l. Cor. de sic. secus & cō cot. tex. in c qa. lxiiij. distin.

† Pist.

† P. F. in re hæreditaria.

† In eandē rem.

† Metu du cti quvrne.

dic secundum Azo. planius. sed in idem recidis, hoc ipso quod est damnum datum, præsumatur non iure datum, nisi contra probetur: vt in exemplo quod subijcit: nisi magna, &c. & sic culpa præsumitur: & fallit quod dicitur, qui culpam dicit, &c. infra de dam. infec. l. fluminum. §. idem Seruius. in fin. & supra eo. l. ait lex. de vulnerato aūt fieret æstimatio intra xxx. dies ex tertio capite. nec est contra supra eod. l. huic. §. si seruus. & l. item Mela. §. Celsus. vbi dicit primū vt de vulnerato teneri, licet esset vulnus mortiferū, quia non erat certum ex eo vulnere moriturum.

ctus [a] sit: existimat legis Aquiliæ actionē cessare.

[illegible] Opinionum. LI.

Qvi domum alienā inuito domino demolitur, † & eo loco † balneas extruxit: præter naturale ius, [b] quo superficies ad dominū soli pertinet, etiā dati damni nomine actione subijcitur. †

Iulianus lib. lxxxvi. Digestorum. LII.

† Ita vulneratus est seru[c], vt eo ictu certum esset moriturū: medio deinde tempore hęres institutus est: & postea ab alio ictus, [d] decessit. quæro, an cum vtroq; de occiso lege Aquilia agi posit? Respōdi: [e] Occidisse quidem vulgò dicitur, qui mortis cām quolibet [f] modo præbuit. sed lege Aquilia [g] is demū teneri visus, [h] est, qui adhibita vi, & quasi manu causam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædēdo, & à cæde. Rursus lege Aquilia teneri [i] existimati sunt, nō solùm qui ita vulnerassent, vt confestim vita priuarent: † sed hi etiam, quorum ex vulnere certum, esset aliquem vita excessurum. Igitur si quis seruo mortiferū vulnus inflixerit, eundemque alius ex interuallo ita percusserit, vt maturius interficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est, vtrunq; eorū lege Aquilia teneri. Idq; cōsequens est authoritati veterum, qui cùm à pluribus idē seruus ita vulneratus esset, vt non appareret, cuius ictu perijsset, oēs lege Aquilia teneri iudicauerunt. [k] Æstimatio autē perempti non eadem in vtriusq; persona fiet. nā qui prior vulnerauit: tm̄ præstabit, quāti † in anno ꝓximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die vulneris trecētis † [l] sexaginta quinq; dieb. posterior, † in id tenebitur, quāti homo plurimi venire. [m] † potuerit in anno ꝓximo, quo vita excessit, in quo [illegible]tium [n] quoq; hæreditatis erit. Eiusdē ergo serui occisi nomine alius maiorem, alius minorē æstimationem præstabit. nec mirum, cū vterq; eorū ex diuersa causa & diuersis tpibus occidisse hoiem intelligatur. Quòd si quis absurdè [o] à nobis hæc cōstitui putauerit: cogitet longè absurdius constitui, neutrū lege Aquilia teneri, aut alterū potius: [p] cùm neq; impunita [q] † maleficia esse oporteat: nec facilè constitui posit, vter potius lege teneatur. Multa aūt iure ciuili cōtra rōnem disputādi [r] pro vtilitate cōmuni recepta esse, innumerabilib[us] rebus ꝓbari pōt. Vnum interim [s] proposuisse † contentus ero. Cùm plures trabem alienā furādi causa sustulerint, quā singuli

[a] Extinctus. Imo videt teneri, si ante extinguatur: vt infra, quod vi aut clam. l. si alius. §. est & alia. quę est contra. Sol. hic erat iustus meus, ibi non: vt argum. infra loc. le. habitatores. in fin. & infra, de incen. rui. naufr. l. ij. §. penul. erat enim hic iam ortum incendium, & sic putabat illuc peruenturū. vnde versus: Nam tua res agitur paries cū proximus ardet. Et neglecta solent incendia sumere vires. Item facit ad hunc. § supra eod. l. qui occidit §. in hac. & C. eo. l. j. Accursius.

[b] Qvi domū. Præter naturale ius. scilicet quo ædificium cedit solo.

[c] Subijcitur. Pro domo destructa. Accursius.

Ita vulneratus. CASVS. Vnus seruum meum vulnerauit: & alius postea occidit. ambo tenentur de occiso. Litera est plana vique ad finem legis. Viuianus.

[d] Ictus. Id est, percussus. Accur.

[e] Respondi. Non respondet quæstioni modo: sed altius exorditur.

[f] Quolibet. Manibus vel corpore, vel sine manibus & sine corpore, præbita aliter occasione mortis. Accursius.

[g] Aquiliæ. Scilicet directa. alius autem tenetur in factum qui non suo corpore fecit.

[h] Visus. Ex primo capite.

[i] Teneri. Vt de occiso. nam vterq; tenetur quanti plurimi in anno proximo fuerit tempore sui vulneris: vt hic subijcit, æstimatio autem, &c. &

[k] Iudicauerūt. Ita ergo & in proposito: vt infra titu. j. l. prima. in fin. & l. ij. & supra eo. l. Item Mela. §. sed si plures. Sed argu. contra. suprà de rei vin di. l. si frumentum. in fine.

[l] Trecentis. Nam tot dies habet annus: vt hic, & j. de stat. lib. l. cum hęres §. Stichus.

[m] Venire. i. vendi. Accursius.

[n] Pretium. Et sic lucrum venit: vt j. de eo quod cer. loc. l. ij. in fine.

[o] Absurde. Ex eo scilicet, quod pro homine quondam pręsumpto mortuo, nūc quasi mortuus teneatur, & sic bis videtur mortuus, & diuersis temporib[us]: quòd videtur absurdum: sed eius contrarium esset absurdius vt subijcit. Accursius.

[p] Alterum potius. scilicet quā alium.

[q] Impunita. Not. maleficia non esse impunita dimittenda: vt hic, & supra de iudi. l. si longius. §. j. & infra de nox. l. iiij. § cum dominus. & infra de fide iusso. l. si a reo. §. si. & C. de pœnis. l. si operis. & infra, de solu. l. Stichum aut Pamph. in fine. j. re spon. & infra, de interroga. actio. l. qui seruum. in fine. primi respon. & C. de desen. ciui. l. per omnes.

[r] Disputandi. id est contra rigorem iuris. nam de rigore iuris neuter tenetur. prior non: qui a non occidit. secundus non: quia & sine eius vulnere esset mortuus.

[s] Vnum interim. scilicet exemplum.

Existimantur.

† Demolit. P. F.

† Lpsi.

† Subijcitur.

† Al. add. si.

† Hunc pertinet Exo. cap. xxj.

† P. F. quanto.

† P. F. trecentum.

† Al. add. vero.

† P. F. potuerit.

Maleficia impunita manere nō debēt.

† Not. q delicta nō debēt remanere Impunita. nā expediens est reip. vt maleficia puniantur conc. tex. in l. licitatio. §. qd illicite. j. de public.

† P. F. posuisse.

ferre non possent, furti actione oés teneri existimantur: a quáuis subtili ratione dici possit, neminem eorum teneri: quia neminem verũ sit eam sustulisse.

Imperitia medici, vel negligentia infirmi non imputatur percussori: nec auget delictum. Bartol.

Alphenus libr. ij. Digestorum. LIII.

SI ex plagis seru' mortuus esset: neq; id medici inscientia, aut domini negligentia accidisset: recté de iniuria occiso b eo agitur.

Ille qui immediate percutit percussorem suum, videtur facere ad defensam. Bald.

Tabernarius in semita c noctu supra lapidé lucernam posuerat: quidam præteriens eam sustulerat, tabernarius eũ consecutus lucernã reposcebat, & fugientem retinebat. ille flagello, quod in manu habebat, in quo † dolon inerat, d verberare tabernariũ cœperat, vt se dimitteret: † ex eo maiore rixa facta tabernarius ei, qui lucernã sustulerat, oculum effoderat. consulebat, num damnum iniuria † non videtur dedisse, quoniam prior flagello percussus esset? Respondi, nisi data ad hoc opera e effodisset oculum, non videri damnũ iniuria fecisse. culpam enĩ penes eũ, qui prior flagello percussisset, residere. Sed si ab eo non prior vapulasset, f sed cùm ei lucernam eripere vellet, g rixatus esset: h tabernarij culpa factum videri.

Nota quòd ius ex facto oritur, & ius est implicitum facto. Bartolus.

In cliuo a capitolino duo plaustra onusta mulæ ducebant: b prioris plaustri muliones m cõuersum plaustrũ subleuabant, quò n facilius mulæ ducerent. Interim superius o plaustrum cessim p ire cœpit: & cũ Muliones, q qui inter duo plaustra fuerant, è medio excessissent, † posteri' r plaustrũ à priore percussum retro redierat, & puerum cuiusdam obtriuerat. Dominus pueri consulebat, cũ quo t se agere oporteret. Respondi, in causa u ius esse positũ. Nam si Muliones, qui superi' plaustrum sustinuissent, sua sponte se subduxissent, & ideo factum esset, vt Mulæ plaustrum retinere non possent, atque ipso onere retraherentur: cum domino x mularum nullam esse actionem: † cum hominibus, y qui cõuersum z plaustrum sustinuissent, lege Aquilia agi posse. Nam nihilomin' eum damnum dare, qui quod sustineret, dimitteret sua voluntate a vt b aliquem feriret: velut si quis cùm asellum agitasset, nõ retinuisset. Æquè si quis ex manu telum, aut aliud quod emisisset: c damnũ iniuria daret. Sed si quia mulæ aliquid reformidassent d muliones timore permoti ne opprimerẽtur, plaustrũ reliquissent: cũ hominibus actionem nullam esse: cum dño mularũ esse. Quòd si neq; mulæ, neq; homines in causa essent, sed mulæ retinere onus nequissent: aut cum conarentur, lapsæ concidissent: & ideo plaustrum cessim rediisset, atque in conuersum fuisset, & onus sustinere nequissent: neque cum domino mularum: neque cum hominibus esse

a Existimãtur. tot autem sunt maleficia, quot personæ: vt j. de iniu. l. si plures. & omnes insolidum tenentur: vt j. de furt. l. vulgaris § pen. Sed arg. contra supra quod cuiusq; vniuersitatis. l. si municipes. & j. de damno infect. l. de vni. in fin. secundo responso.

b SI ex plagis. De iniuria occiso. si enim negligentia perijsset, nõ ageretur de occiso: vt s. eo. l. qui occidit. §. fin. Azo.

c In semita. id est in via.

d Inerat. Not quod dolor dicitur inesse flagello, ex eo quod alij infert dolorẽ.

e Nisi data ad hoc opera. id est ad vindictã. & sic ex quo incontinenti fecit, præsumit quod ad sui defensionem fecerit: vt aggressor interim cũ non inuadat: nisi contra probetur: vt hic, & supra, si quadrupes pauperiẽ fecisse dicatur. l. j. §. cũ arietes. secũdum quosdam. Et sic potest contra probare: vt hic sm Ioan. licet quidam contra. & adde quod not. C. vnde vi. l. j.

f Vapulasset. Id est verberatus esset.

g Vellet per quod vides quod incepit tabernarius rixam: ergo nõ licet ob tutelam rerum mearum inferre vim? Respond. hoc quia non fuit cum moderamine &c. Acc.

h Rixatus esset. & sic cum prius percussent: collige ergo hic & ex superiori respon. arg. quod non debes aliquem percutere ad defendendum, nisi prius te feriat. Sed cõtra est, vt j. de vi & vi ar. l. iij. § cum igitur. & hic sic euenit de factu.

a In cliuo. Cliuus secus est quidam.

b Ducebãt. ascendendo. Accursius.

l Prioris. i. superioris. Accursius.

m Muliones. quorum tñ mulæ non erant. Accurs.

n Quo. pro vt. Az.

o Superius. Id est prius. Azo.

p Cessim. i. retro.

q Muliones. superioris plaustri.

r Posterius. post quod nullum erat.

s A priore. i. superiore &c. Azo.

t Cum quo. vel cum domino mularum, vel cum plaustrarijs.

u In causa. id est dicere vt ille teneatur, qui causam mortis præbuit. vel causam dicit factum ipsum cũ quo ius est implicitũ. facti ergo potius est quæstio quam iuris. Accursius.

x Cum domino. inferioris vel superioris plaustri.

y Cum hominib'. id est cum mulionibus.

z Conuersum. scilicet nunc. Accur.

a Sua voluntate. non iusta necessitate. It.

b Vt. scilicet consecutiue, vt duobus probat exemplis.

c Emisisset etiam sine voluntate. vt supra eo. l. scientiã. §. sed si defendendi. Azo.

d Reformidassent. scilicet sine causa.

e Cum domino. superioris plaustri.

f Conarẽtur. alias conarẽtur: alias torquerẽt: & alias continerentur.

g Neque cum hominibus. ob hoc quod de medio exiuerint.

† In P. F. dolor. sed Dolon legendũ putat Beroa. id quod & Budæ probat hic. Est vero dolon flagellum intra cui' virgam latet pugio.

† P. F. mitteret.

† Ita in P. Fl. habet, atq; ita legit Acc. solus. Haloan. negationẽ detraxit.

a Cliuus (inqt Valla) est pro cliuitas illa & potius à vertice collis.

† P. F. excessissent.

† Al. add. sed.

† P. F. mitteret.

† P. F. conuerterentur. al. conuerterentur.

Atq; id, quo conuersum fuisset onus &c. P. F.

xerint: sed ex eo quod nimis onerauerunt tenentur, vel si per malum locum d.xerint: vt supra eo.l.qua actione.§.sed si quis plus.

a Certe. siue culpa mulionum, vel alterius damnū acciderit, vel vitio superiorum mularum.

b Retro redissent. arg.contra ʒ de damno infe.l. qui bona. §.eū inter. sed ibi melius poterat sibi caueri ab alio: & ideo mihi cauet.

c Debere.cum eī venditor bouem recipit, omnia retro aguntur: si tamen vellet, posset ꝑ noxia dimittere: vt ʒ. de alte. iudi.le.quia redhibito: vt ʒ. de ædil.edic.l quod si nolit. in prin.

† Iste tex. est no. sm Bal. quod nō est culpa in percusso, si retrocedit: sec⁹ in percussore.

d Seruulum. cum alijs ludentem. Accursius.

e Cum caso magis. non data opera id fecit: vt supra eo.l. item Mela.in princip est eī de natura ludi vnum alium impellere. Accur.

† P.F. tum al. tamen.

f Si boues. id est si vaccas alienas: vt bene conueniat quod sequitur. Accur.

g In factum actio. vt & instit.eo.§.fi. Accursius.

LEgis Aquiliæ. CASVS. Si promisisti mihi animal: & ipsum ante moram occidi vel vulneraui: an Aqui. tenear, quæritur? Et respon. quod sic. sed si post moram occidi, non teneor.

† P.F. percipere.

h Vulnerauit. & sic lucro morit debitoris: vt infra, de leg.j.l. filiusfam.§. fin. sed ad id quod dicit hic dari Aqui. est contra supra, de dolo. l. arbitrio. §. fin. Sol. hic sub conditione ꝓmisit, vel in diem incertam: vbi conditione vel die incerta deficiente apud promissorē remaneret supra vero pure promiserat, vel in diem certā. Vel dic illam determinati per ista. vel ibi occidit alius, vt

† P.F. deteperetur.

actionem. Illud quidem certè, a quoquo modo res sese haberet, cum domino posteriorum mularum agi non posse: quā non sua sponte, sed percussę retro redissent. b

† Quidā boues vendidit ea lege, vt daret experiundos: postea dedit experiundos. Emptoris seruus in experiēdo percussus ab altero boue cornu est. quærebatur, num venditor emptori damnum præstare deberet? Respōdi: si emptor boues emptos haberet, non præstari debere. c sed si non hēret emptos, tunc † si culpa hominis factū esset, vt à boue feriret: nō debere pręstari. si vitio bouis, debere.

Si ludentes adinuicem se spingant, & spinctus in terram percutit caput, vel crus frangit: spingens non tenetur, nisi studiosè fecisset, & extra naturam ludi. Bart.

Cum pila complures luderent, quidam ex his seruulum, d cum pilam † recipere conarerī, impulit: seruus cecidit, & crus fregit. Quærebatur, an dn̄s seruuli lege Aquilia cū eo, cuius impulsu ceciderat, agere posset? Respondi nō posse: cùm magis casu, e q̄ culpa videretur factum.

Neratius libr.j. Membranarum. LIIII.

[SI] boues f alienos in angustum locū coegisti: eoq; effectum est, vt † eijcerent: datur in te ad exemplum legis Aquilię in factū actio. g

De iniuria quam quis facit sibi nemo agit. ad hoc allegatur ista lex. Bart.

Papinianus libr. xxxvij. Quæstionum. LV.

LEgis Aquiliæ actio † debitori cōpetit, cum reus stipulandi ante morā promissum animal vulnerauit. h idem est, & si animal occiderit. Quòd si post morā promissoris is, qui stipulatus fuerat, occidit: debitor quidem liberatur: lege autem Aquilia hoc casu nō rectè experitur. Nam creditor ipse sibi potius, i quàm alij iniuriam fecisse videtur.

Nota quòd in actione le. Aquiliæ licet minuatur interesse, tamen non minuitur actio, quia habet oculos retro, & non est mere persecutoria. Bald.

Paulus libro xxij. Quæstionum. LVI.

STichum aut Pamphilū promisi Titio: cùm Stichus esset k decem. Pamphilus viginti, stipulator Stichū ante moram occidit, quæsitū est de actione legis Aquiliæ. l Respondi: cum viliorem occidisse proponatur: in hunc tractatū nihil differt ab extraneo m creditor. Quanti igitur fiet æstimatio? verum x.milium, quanti fuit occisus: an quanti est, quem necesse habeo dare, n id est, quanti mea interest? o Et quid dicemus, si & Pamphi-

STichum. CASVS. Promisi Titio Stichum aut Pamphilum alternatiue. Pamphilus xx. valebat, & Stichus x. deinde stipulator occidit Stichū ante moram. vel etiā extraneus aliquis occidit ante moram debitoris: & sic competit actio l. Aquil. tria hic quæro. Primo nunquid competat in præmisso casu: vel in pretium Stichi occisi: vel in pretium Pamphili. Secundo moritur Pamphilus sine morte: & sic liberatur pro interitu vtriusque, an actio leg. Aquil. nata intereat in pretium † Pamphili? & dicit quod non interit. cū semel interfuit. nam sufficit semel interfuisse tempore damni dati, vel retro intra annum. Tertio, quod ex secundo nascitur tale. Pone quòd Pamphilus sine morte decessit ab anno citra: nunc occiditur Stichus vilior, & quæritur an & in quātum agatur Aquil. & dicit agi in pretium Pamphili ac si Stichus retro fuisset occisus ab anno, scilicet citra à morte.

† Al.add. et.

k Esset. id est valeret: & sic in sequenti.

l Aquiliæ. in quantum detur. certum est enim dari: vt supra l. proxi.

m Ab extraneo. Interfectore.

n Habeo dare. innuit me ad vtrum præcise teneri: quod est verum: vt infra, de solu.le. Stichum aut Pamphilum. in princip. Sed contra infra, de lega.j.l.cū res.§ sed si Stichus. vbi permittit dari pretium mortui. Solut. hic delinquens stipulator promissori propter delictum suum obijcere non potest quod soluere potest mortui æstimationem, quo minus soluat Pamphili æstimationem conuentus leg. Aquil. si velit debitor. vel verius ibi est forsan, quod est philosophicum temperamentum, secundum Azo.

datet damnum creditori, hic non: & hoc secundum Ia. sed arg. contra. huic sol. ī. eo.l. in l.§ fin. Azo.

i Sibi potius. sic ʒ.ad legem Rhod. de ia.l.nauis. in fin. & ʒ.solu.matr.l.ex diuerso.§.licet.

o Quanti mea interest. quod verū est. si enim Sti-

lus deceſſerit ſine mora? [a] num † [b] pretium Stichi minuetur, q̄m liberatus [c] eſt promiſſor: & ſufficiet fuiſſe pluris, cū occideretur vel [d] intra annum? Hac quidam ratione, etiam ſi poſt mortem Pamphili intra annum [e] occidatur, [f] pluris fuiſſe [g] videbitur.

Idem libro ij. Sententiarum. LVII.

MVlier ſi in rem viri damnum dederit: pro tenore legis Aquiliæ [h] conuenitur.

Nota quòd commodatarius equi non tenetur ſi ille equus eſt ab alio equo percuſſus ſine culpa ſua. quod not. Bald.

Iabol. li vj. ex poſterioribus Labeonis. LVIII.

EQuum tibi commodaui. in eo cùm tu equitares, & vnà complures equitarent: vnus ex his irruit in equum, teque deiecit: & eo caſu crura equi [k] fracta ſunt. Labeo negat vllam tecum actionem eſſe. Sed ſi equitis [l] culpa factū eſſet: cum equite ſanè, non cū equi domino agi poſſe, [m] verum puto.

TITVLVS III.

DE IIS QVI deiecerint † vel effuderint.

Nota quod ſi quis proiicit laternam ſuper pannos tuos. debet tibi emēdare in duplū. Bal.

Vlp. lib. xxiij. ad edi. I.

PRætor ait, de his, qui deiecerint, vel effuderint. [n] Vnde in eum *locum, quo vulgo* [o] *iter fiet, vel in quo conſiſtetur. deiectū vel effuſum quid erit, quantum* † *ex ea re damnū datum factumve* [p] *erit; in eum, qui ibi habitauerit, in duplum* [q] *iudicium dabo. ſi eo ictu homo liber periſſe dicetur: quinquaginta aureorū iudiciū dabo. ſi viuet, nocitumq; ei eſſe dicetur: quātum ob eam rem æquum iudici videbitur,* [r] *eum, cum quo agetur condemnari, tanti iudicium dabo. ſi ſeruus* [s] *inſciente domino feciſſe dicetur,* † *in iudicio addicam, aut noxæ dedere [iubebo.]*

Nota quòd via debent eſſe ſecura. Bald.

Summa cum vtilitate id prętorem edixiſſe, nemo eſt, qui neget. publicè.n. vtile eſt, ſine metu & periculo per itinera commeari. [u] Parui autem intereſſe [x] debet, vtrū publicus locus ſit, an verò priuatus: dummodo per eū vulgò iter fiat: quia iter facientib⁹ proſpicitur, nō publicis vijs ſtudetur. Semper.n. ea loca, per quæ vulgò iter fieri ſolet, eandē ſecuritatem [y] habere debent. Cæterùm ſi aliqn̄ vulgus in illa via non cō meabat. & tunc deiectum vel effuſum ſit, cum adhuc ſecreta loca eſſent. † modò cępit commeari: [z] non debet hoc edicto teneri. Quod cū ſuſpenderetur, decidit: magis deiectum videri. [&] ſed & quod ſuſpenſum decidit, pro deiecto haberi magis eſt. Proinde & ſi quid pen-

---

chum ſoluerem, liberarer, & haberē Pamphilum qui eſt viginti. nunc ergo ſi velim Pamphilū ſoluere: repetā viginti: nec deducetur pretium Stichi: cum lucro debitoris ſit mortuus: argum. ſupra l. proxima. Alij dicunt q̄ ſi volo me contendere liberatū morte Stichi, quod poſſum: & ſic me modo teneri ad viuum præciſe quod eſt falſum: quia hic dicit, quem neceſſe, &c. († P. F. iam)

[a] Sine mora. ſcilicet poſt mortē Stichi: vt differat ab inferiori reſpon.

[b] Num. alias iam. & alias num. & ient per interrogatiue lege. & quod dicit pretium Stichi quod, ſcilicet, erat in act. le. Aquiliæ viginti: licet verū fuerit decem tantum.

[c] Liberatus. ab vtroque.

[d] Vel. ponitur pro ſaltem.

[e] Intra annum. ſic ergo nō minuetur pretiū Stichi. nam præſtari debet, quāti fuit cum occideretur in anno proximo, hic autē fuit pluris cum occidebatur propter Pamphilū qui viuebat, in quem ſoluēdum remanebat debitor obligatus.

[f] Occidatur. ſ. Stichus. Azo.

[g] Fuiſſe. intra annū, & ideo xx. præſtabuntur. habet ergo lex Aquilia oculos retro. ſic & infra, de ſer. cor l. doli. § fin. Accur.

[h] MVlier. Legis Aquilię, id eſt actione in factum: vt C. rerum amota. l. ij. Azo & facit ī. eod. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi cū maritus.

[i] EQuum tibi. Et vna, id eſt, ſimul cum ſuis equis.

[k] Crura equi. tibi commodati.

[l] Sed ſi equitis. ſ. iruentis. Accur.

[m] Agi poſſe. cum culpa equitantis ſit factum: ſecus ſi vitio equi.

† In quibuſ. exēp. legitur *eiecerint*. & ita ſemper citat Nebriſſen. in lexico ſuo iuris ciuilis.

DE IIS QVI deie. &c.

Id eſt de iis ex quorum domo aliquid eſt deiectum vel effuſum. vt infra, eo. l. j. j. reſp. Azo. & inſtit. de obli. ex quaſi delict. §. j.

† quanti

[n] PRætor ait. Vel effuderit. verba Vlp. ſed ſequentia vſque ad §. ſumma. ſunt prætoris. & cōſtrue, in eum qui ibi inhabitauerit. vnde deiectū vel effuſum qd erit in eū locū, &c.

[o] Quo vulgo. hoc verbum exponitur infra eo. l. hoc edictū. Accur.

[p] Factumve. pro eodem ponitur datum & factum. Vel dic datum ſtatim: factum, ſcilicet poſt: vt ī. ne quid in loc. public. l. ij §. deinde ait prætor.

[q] In duplum. ſcilicet eius dāni quod erit. Azo.

[r] Iudici videbitur. hoc determinat in vltima le. huius tit. Azo.

[s] Si ſeruus. ſcilicet inhabitātis: quia in ſuis venia dign⁹ eſt, vt liberetur dando pro noxa: vt ſ. nau. cau. ſta. l. fi. §. hanc autem. In alijs autē tenetur inſolidum: cum ipſe dominus eorū vtitur opera: vt inſtit. de obli. ex quaſi deli. §. pen. & prędictū. §. hāc autem. nam inſpecto iure communi cum pro ſuo quaſi delicto conuenitur, nō debet liberari dando pro noxa.

† P. F. in iudicio adiectam aut noxam dedere.

[t] Addicam. ſcilicet inſolidum, aut noxæ, &c.

[u] Commeari. vt ſupra titu. j. l. ſi putator.

† Al. add. et.

[x] Intereſſe. quantum ad hoc edictum.

[y] Securitatem. quam habent viæ publicæ. Accur.

[z] Commeari. & nunc nihil dicitur. Accur.

[&] Videri. vtilis his caſibus & ſequentibus locum habet:

dens effusum sit: quamuis nemo hoc effuderit, edictum tamen locum habere dicendum est.

Hæc in factum actio in eum datur, qui inhabitauit, cùm quid deijceretur a vel effunderet, nō in dominum ædiū, culpa enim penes eū b est. Nec adijcit, culpæ c mētio, vel inficiationis, vt in duplum d detur actio quamuis damni iniuriæ vtrunq; exigat: †Sed cū liber homo perijt: dāni æstimatio e non fit in duplum: quia in homine libero nulla corporis æstimatio fieri pōt: sed quinquaginta aureorum cōdemnatio fit.

Dictio in, denotat inhærentiā hoc dicit Bald.

Hæc autem verba, *si viuet, nocitumque ei esse dicetur*: non pertinent ad damna, quæ in rem hominis liberi facta sunt (si fortè vestimēta eius vel quid aliud scissum corruptumve est) sed, † quę in corpus f eius admittuntur. Si filiusfamiliàs cœnaculum conductum habuit, & inde deiectū vel effusum quid sit de peculio in patrem non datur: g quia †nō ex contractu h venit: in ipsum itaque filium hæc actio i competit.

Cùm seruus habitator est, verum noxalis actio danda sit, k quia nō est ex negotio gesto: l an de peculio, quia nō ex delicto serui venit. neque.n. rectè dicitur serui noxa, cū seruus nihil nocuerit:

Sed ego puto seruum impunitū esse non oportere, sed extra ordinem officio iudicis corrigen m dum. Habitare n autē dicimus vel in suo, vel in cōducto, vel gratuito.

Hospes o planè nō tenebitur, quia ibi non habitat, sed tātisper †hospitatur. sed is tenetur, qui hospitium dedit. †Tantum autem interest inter habitatorē & hospitē quātum p interest inter domicilium habentē & peregrinantē Si plures in cœnaculo eodē habitent, vnde quid deiectū est: in quemuis hæc actio q dabitur.

Nota quòd in hac actione nō oportet arguere certū hominis factum. Bald.

Caius libro vij. ad edictum prouin. II.

CVm sanè impossibile r est scire, qs deiecisset, vel effudisset. s

Vlpi. li. xiij. ad edi. III.

ET quidem insolidū. sed si cū vno fuerit actū, cæteri liberabūt.

habet; vt supra, de iurisd. om. iud. l. si quis.
a Cum quid deijceretur. Vt lapis.
b Penes eum. Scilicet, inhabitantem.
c Culpæ. Nā non exigitur culpa in facto; sed ante factum; quia vtitur opera malorum hominū inhabitans.
d In duplum. Tunc demum.
e Æstimatio. Vt infra eo. l. fi. in fin. & ad legem Rhod. de iac. l. ij. §. corporum. & supra si quadru. pau. fe. di. l. ex hac. sic nec in re sacra; vt supra de re. di. l. sacra. §. fi.
f In corpus. Et etiā operarum, quæ ex persona prouenjūt, vt in medicis; vt infra e. l. fi. & in insti. de obl. ex deli. §. ob hominem.
g Non datur. Vt instit. eod. l. si filius sed contra supra de iud. le. filius. sed ibi dicit teneri. S. filiū; vt ibi dixi.
h Non ex contractu. Bona ratio; vt infra de alea. l. si §. item si seruus. & infra de regulis iur. l. ex pœnalibus. Acc.
i Hæc actio. Hodie vt supra, de iud. l. tam ex contractibus. Accursius.
k Dāda sit. Quod videtur.
l Ex negotio gesto. Sed ex contractu vel quasi non daretur noxaliter; vt infra de actio. & ob. l. ex contractib⁹. similis est enim actio, quæ ex quasi contractu datur ei, quæ ex vero contractu datur. vtraque enim datur de peculio; vt & supra de neg. gest. l. si filius. dissimiliter tamen quandoque datur in hæredes; vt C. de hær. tu. l. ij. itē quæ datur ex delicto; similis est ei. quæ datur ex quasi delicto, quia vtraq; dat noxaliter: vt j. e. l. si vero. §. prætor. & ā. e. §. si seruus. & ā. nau. ca. sta. l. vl. §. seruorū. Nec ob. ꝙ in e. ti. dicitur. l. ide. § pen. quia ibi loquitur de actione in factum quę datur ex contractu, id est, de recepto, non de ea quæ datur in duplum ex quasi ma. Itē nec obst. quòd dicitur. j. de furt. l. si seruus nauem. quia & ibi loquitur de ea quę datur ex contractu, id est exercitoria. Item hoc regulariter, quandoq; enim ex maleficio vel quasi non agitur noxaliter. sed vt castigetur: vt hic, & s. de min. l. quòd si minor. §. si seruus. Alij dicunt hic etiam de peculio agi, argu. d. l. s. nau. cau. sta. l. idem. § item si

seruus exercitoris. & infra. de fur. l. si seruus nauē. §. fi. & infra ti. j. l. si in re cōmuni. §. fi. infra de exer. l. si seruus voluntate. & l. j §. si is qui nauem. & sic cōcordat cum quasi contractu secūdum eos: & ita secūdū eos pro quasi delicto nō agitur noxaliter. Sed tu dic hic speciale, vt dixi; vel etiā noxaliter hic potest agi. Porro in hoc dissimile secundum eos est quasi contractu quia propter quasi contractum nō puniuntur corporaliter, datur tamen actio de peculio; vt supra de nego. gest. l. si filius. sed ex quasi delicto extra or. corriguntur; vt hic sed prima verior est secundum lo & facit infra de exer. l. j. si is qui nauem. & l. si seruus.
m Corrigendum. Imo noxalis; vt supra ea. l. §. si seruus Solut. ibi seruus inhabitantis, hic inhabitans. Accur.
n Habitare. Facit Insti. de iniur. § sed & lex.
o Hospes. Qui recipitur a conductore.
p Quantum. vere multum, quia tantum, &c.
q Actio. Vt & infra de exer. l. j. in fi. & l. ij. & l. si tame.
r CVm sane impossibile. id est, difficile. sic C. de cur. fu. l. cū alijs. & j. lo. l. cum plures. §. vestimēta. sic econtra, j. pro so. l. de illo. & ā. de pet. hær. l. sed & si l. §. si quis re. & j. rem ra. ha. l. si fine. Accu.
s Vel effudisset. Sed quid si certū est vnum deiecisse, an agetur contra alios? Rñ. non arg. j. eo. l. si vero. § interdum item est huic. l. contra supra de rei vin. l. si frumentum. §. fi. Sol. vt ibi.
t ET quidem insolidum. Liberabuntur. contra s. ad legem Aquil. l. item Mela. §. si plures. vbi dicitur in l. Aquil. vnus alium non liberat. Sol. secus est hic: quia cum vnus conuenitur, cæteri intelliguntur conueniri; sicut intelligitur reus conueniri vbi fideiussor conuenitur; ideo quia habet contra reū postea actionem; quia si illi iterum conueniretur, sæpius quæreretur de delicto eiusdem hominis; quod esse non debet; vt supra, nau. caup. stabu. l. licet. §. si. sed ibi plures percusserunt. Vel hic est quasi maleficium, ibi maleficium.

†P. F. exiget.
†In P. F. add. ea, al. ad ea.
†Qui.
†Paulis
†R. F. multum autē.

Nota quod quando plures tenẽtur ex quasi delicto, vnus soluens repetit partẽ ab alio. Bal.

Paulus libro xix ad edictum IIII.

Perceptione, [a] nō litis cōtestatione: præstaturi partẽ dãni, societatis iudicio vel vtili [b] actione ei, qui soluit.

Vlpianus libro xxiij. ad edictum. V.

Si vero plures diuiso inter se cœnaculo habitent: actio in eũ solum datur, qui inhabitat eam partẽ, vnde effusum est.

Si quis gratuitas habitationes dederit libertis & clientibus vel suis vel vxoris: ipsum eorum nomine teneri, [c] Trebatius ait quod verum est.

Idem erit dicẽdum, & si quis amicis suis modica hospitiola [d] distribuerit. Nam & si quis cœnaculariam exercẽs, [e] maximam ipse partem cœnaculi habeat: solus tenebitur. † Sed & si [qs] hospitalia † habeat: solus † tenebitur: † [f] Sed si quis cœnaculariam exercens † modicum sibi hospitium retinuerit, residuum pluribus locauerit: omnes tenebuntur [g] qui in hoc cœnaculo habitant, vnde deiectum effusumve est.

Interdũ tamẽ (quod † sine captiõe actoris fiat) oportebit prætorẽ æquitate motũ in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo vel exhedra [h] deiectũ est: licet plures in eodem cœnaculo habitent. ꝙ si ex mediano cœnaculi quid deiectũ sit: verius est omnes teneri. Si horrearius aliquid deiecerit: vel effuderit, aut conductor apothecæ, vel qui hoc duntaxat conductum locum habebat, vt ibi opus faciat, vel doceat: in factũ actioni locus est: etiam si quis operantium deiecerit, vel effuderit, vel discentium. Cum autem legis Aquiliæ † actione [i] propter hoc quis condemnatus est: meritò ei, qui ob hoc, quod hospes, vel quis alius de cœnaculo deiecit, [damnatus est] in factum [k] dandam esse Labeo ait aduersus deiectorem. ꝙ verum est, [l]

Planè si locauerit deiectori: [m] etiã ex locato habebit actionẽ. Hæc autem actio, quæ competit de effusis & deiectis, [n] perpetua est; [o] & heredi competit: in heredem verò non datur. Quæ autem de eo competit, quod liber perisse dicetur, intra annum duntaxat competit: [p] neque in heredem, sed nec hæredi, [q] similibusque personis datur: nam pœnalis [r] est & popularis: dummodo sciamus, ex pluribus desiderantibus hanc actionem ei potissimum dari debere, cuius interest, [s] vel qui affinitate cognationeve defunctum contingit. Sed si libero nocitũ sit ipsi: perpetua erit actio. Sed si alius velit experiri: [t] annua erit. nec enim [u] hæredibus iure hæreditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hæreditario trãsire ad successores non

[a] Perceptione. Id est, ipsius pœnæ datione, non litis contest. vt hic, & infra de constit. pe. l. item illa. §. vetus. & infra de duo. re. l. ij. & infra dep. l. j. §. si apud. sed al. contra infra de noxa. le. electio. & C. de fideiuss. l. liberũ. Accursius.

[b] Vel vtili. in factum, vel pro socium. Accursius.

[c] Si vero plures. Teneri. hoc intelligas cum habitant simul cum dominis: alioquin ipsi tantum tenerent: vt supra e. l. j. §. pen. & fin. & est ratio, quia eorum operis vt suis familiaribus in plerisque vtebatur.

[d] Hospitiola. Remanendo ipse ibi.

[e] Exercens. Vsu suo & suorum. Ac.

[f] Tenebitur. Pro eo quod ex maxima parte est deiectũ, quã ipse inhabitat secus si aliunde proiiciatur: vt infra subijcit. Azo. vel forte secundum M. distingue concedat amicis, & tunc quantãcunque partem sibi retineat habet locũ ꝙ supra dicitur. vbi vero non attiem, tunc si magnam sibi partem retinet, pro omnibus tenet alias pro sua parte tantum.

[f] Solus tenebit. Propter inhabitantes secum, & non propter alios. & no. quod quædam litera dicit in princip. §. sed & si quis cœnaculariam, & alia, & sed & si hospitalia: quia hospitandi causa recipiat homines.

[g] Omnes tenebuntur. Pro eo quod deiectum est, ex eo ꝙ est eis concessum: sed & ipse pro parte retenta.

[h] Exhedra. Id est, fenestra.

[i] Actione. Id est, hac actione in factum quæ inducta est a prætore eius exemplo. Et secundum Io. dic cõdemnatus proprie. vel aliter cum is deiecerit, lege Aquiliæ teneatur, æquum est vt cum ex facto eius alius teneatur, ipse ei damnum resarciat: & secundum hoc dic condemnatus pro condemnandus.

[k] In factum. Scilicet generalẽ forte non ex hoc edicto, quæ datur semper æquitate suadente.

[l] Quod verũ est. vt infra ad l. Rhod. l. ij. in princip. & infra de exerc. le. j. §. est autem. & supra nau. cau. stab. le. licet. § primo.

[m] Deiectori. Ex cuius deiectione cõuentus est locator. Accur.

[n] Deiectis. Ex primo capite. Accursius.

[o] Perpetua est. forte in eo quod continet rei persecutionem: annalis autem est pœna: vt institu. de perpe. & temporal. actio. in princip. & supra de calum. l. j. vel specialiter est in hac propter publicam transeuntium vtilitatem.

[p] Competit. Ex capite secundo. Accursius.

[q] Sed nec hæredi. Iure hæreditario: forte: quia popularis est.

[r] Pœnalis. An hæc pœna se aut. ar gentij, vel fisco applicabitur? Respon. diuiditur, vt infra ad Syl. l. legem. §. fina. Accur.

[s] Cuius interest. Saltem ratione affectionis: vt quia alumnus erat, sic & infra mand. l. eum seruus. Azo. sic & in quibusdam alijs: vt infra, de legat. secũdo. l. peto §. frater & de col. dotis. l. fi. in fin. & infra de libe. homi. exhib. l. ij. §. penu. & infra de pop. actio. l. iij §. fi. infra de sepulc. viola. leg prætor ait. & C. de verbo. signi. l. fi. & in decret. xxxv q vj. c. & infra de secu. & inler. l. si plures. Accur.

[t] Experiri. Homine libero occiso.

[u] Enim. Pro etenim.

† Ad loci huius intelligẽtiã vide Bud. hic.

† P. F. *hospitalia*

† *At quod falso.*

† In P. F. ad (*Sed si quid cœnaculariam, ipsi solus tenebitur*).

† cœnaculariam exercere qd sit docet Alcia. li. iiij. Parergõ. capitul. xij.

† *Quod.*

† Quid nã sit exhedra pulchre hic Bud.

† Al. add. hoc.

Non

a Non debet. vt & supra ad leg. Aquil. l. nam sicut. sed opponitur, si in persona liberi hominis datur dãnum. datur Aquilia, & datur hæredi: vt no. supra ti. j. l. liber homo. cur non hic? Respo. Bul. quia hic opus non est; quia potest agere hæres, vt quilibet de populo, ibi non. datur vtilis, vt hic, quia non inhabitat; sed contra inhabitantem datur directa in x. aureos; vt supra ea. l. §. prætor ait. Alij dicunt hic loqui de actione in factum subsidiaria l. Aquil. quæ datur contra eum qui posuit; quasi non sufficiat ex hoc edicto; q in x. aur. tantum datur; cum forte in plus nocitum sit; ad quod tñ datur dicta actio subsidiaria cõtra ponentem qui causam dãni præstitit. Sed primum verius est. nã hic vtilia ad exemplum directæ inducitur; vt hic subijcit. Et quod hic dicit, quasi non sufficiat. subaudi tantũ, si tamen scauit & passus est; alioqui non tenetur; sed secundum hoc quod intelligo loqui in actione quæ ex hoc edicto datur; quare posuit de deiecto quod nocuit; cum satis sit quo ad hanc actionem qd nocere potuit, Respond. non posuit ideo, quod in hac actione sit necesse hoc allegare, scilicet damnum datũ, sed quia damno dato apparet eius casum periculosum fuisse quod erat positum. & idem respond. in simili casu sequenti de pergula. Itẽ quæro si qd positum habuit, & postea deciderit an conueniri possit. q positum habuit, in decem aur. & quia deciderit, ex primo edicto: quod dici potest; quia diuersæ sunt causæ; vt supra eo. l. j. §. quod cũ suspenderetur.

debet,[a] quasi non sit dãnum pecuniarum. nam ex bono & æquo [b] oritur.

Nota quòd vbi lex cõsiderat quod potest euenire, non debemus requirere quod actualiter euenerit. Bar.

Prætor ait, *ne quis in suggrunda[†][c] protectoue supra eum locum, quo vulgo iter fiet, vel in quo consistetur, id positũ habeat, cuius casus nocere cui possit.*[d] *Qui aduersus ea fecerit: in eum solidorum decem in factum iudicium dabo. si seruus insciente domino fecisse dicetur: aut æstimatione dari, aut noxæ dedi iubebo.* Hoc edictum superioris portio est.[e] Consequens etenim fuit prætorem etiam in hũc casum prospicere, vt si quid his partibus [f] ædium periculosè positũ esset, non noceret. Ait prætor: *ne quis in suggrunda [†] protectoue.* Hæc verba, ne quis: ad omnes pertinent vel inquilinos, vel dominos ædium: siue inhabitent, siue non,[g] habeant tamen aliquid [†] [in] ijs locis [h] expositum, *supra[i] eum locum, quo vulgo iter fiet, in ve quo consistetur, id positum habeat.* &c. Accipere debemus *positum,* [†] siue in habitationibus vel cœnaculis,[k] siue etiam in horreis, vel cuius alterius ædificij.[l] Positum habere etiam is rectè videtur qui ipse quidem non posuit, verùm ab alio positũ patitur. Quare si seruus posuerit, dominus autem positum patiatur non noxali iudicio dominus, sed suo nomine [m] tenebitur. Prætor ait, *cuius casus nocere [n] possit.* Ex his verbis manifestatur, non omne, quod [†] positum est, sed quicquid sic positum est, vt nocere possit, hoc solum prospicere prætorem, ne possit nocere: nec spectamus,[o] vt noceat: sed omnino si nocere possit, edicto locus sit. Coercetur autem qui positum habuit: siue nocuit id, quod positum erat, siue nõ nocuit.[p] Si id quod positum erat, deciderit, & nocuerit: in eum competit actio,[q] qui posuit, non in eum, qui habitauit: quasi hæc actio non sufficiat: quia positum habuisse nõ vtiq;[r] videtur, qui posuit: nisi vel dominus fuit ædiũ, vel inhabitator. Nam[s] cùm pictor in pergula [†] clypeum vel tabulã expositam habuisset, eaque excidisset, & transeunti damni quid dedisset: Seruius respondit, ad exemplũ huius actionis dari oportere action. hãc. n. nõ cõpetere palàm esse: quia neque in suggrunda, neque in protecto tabula erat posita.

Idem seruandum respondit, & si amphora ex resticulo [†] suspẽsa decidisset, & dãnum [†] dedisset: quia & legitima[t] & honoraria[u] actio deficit. Ista autem actio popularis est, & hæredi [†][x] similibusque competit in hęredẽ autẽ nõ cõpetit:[y] quia pœnalis est

b Et æquo id est, non ex damno pecuniario; quod dic; vt infra l. fi. Accur.

c In suggrũda. suggrunda dicitur stillicidium extensum; sed protectum dicitur solarium.

d Nocere cui possit. scilicet facile.. Accur.

e Portio est id est simile. sic & alias domini pars est vsufru. nam vtrunq; publica vtilitate itinerum & viarum est inductum. Accursius.

f Partibus. suggrũda vel protecto.

g Siue inhabitẽt. siue nõ scilicet nũc cum cõuenitur. Io. si tamen inhabitẽt cum posuerunt. Vel dic quod siue inhabitent siue non, tãtum ad dominum ædiũ referatur. Accursius.

h Iis locis. Scilicet in suggrũda vel protecto.

i Supra. hæc verba hic materialiter ponuntur.

k Cœnaculis. vbi cœnatur.

l Ædificij scilicet parte id est in parte qualibet ædificij.

m Suo nomine. vt & infra man. l. qui patitur. & j. de exerci. l. j. §. magistrum autem. & j. de fin. mi. l. j. §. fin. & j. vi bo. rap. le. ij. §. dolo. Sed argu. contra. C. ad leg. Corn. de fal. l. si falsos. Azo.

n Nocere. scilicet facile.

o Nec spectamus scilicet.

p Non nocuit. In specto quod nocere potuit; vt hic, & supra de iurisd. om. iu. le. si idem. & supra quod quisque iur. l. iij. in prin. & j. de vi & vi ar. l. iij. § j. & infra de iniur. le.

q Competit actio in eum qui posuit,

r Non vtiq; vt directa competat.

s Nam simile adducit vbi vtilis dat. Accur.

t Legitima. vt Aquilia.

u Et honoraria. i. in factum.. Accu.

x Hæredi. non vt hæredi, sed vt cuilibet de populo. vt s. si quad. pau fecis. di ca. leg. j. § finali alio qui contra supra e. leg. j. hæc autem. Accur.

y Non competit. nisi & ipse habeat.

Suggrũda quid dicit. Bud. hic suggrũdaa & suggrũdia partes tecti pminentes, asserit vocari qb. stillicidia parietibus arcẽtur. pte cta aũt & piecta partes sunt domus pminentes, vnde aspect⁹ est nobis in vicos & plateas. hæc ille.

† P.F. suggruenda.

† P.F. suggruenda.

† P.F. habent tamen aliqui.

† In P.F. siue in habitationia vel cœnaculi, siue etiã in horrei vel cuius alteri⁹ ædificij.

† P.F. Quid.

† Pergulã hoc loco pro parte domus ex porrecta & propendẽte accipi debere ait Bud. eius gũris quas lallẽtes aatifices appellant.

† P.F. reticulo.

† damni. P.F.

† hæredibus.

actionem. tūc enim ex sua, non defuncti persona te
netur. Accur.

quæritur an tenearis eius nomine quasi tu deliquę-
ris: non vero nouus dominus, quasi seruus non deli-
querit. sed iussus vel patientia domini primi eū excu
sei: & sic nouum dominum non teneri &c. distingue
inter iussum & patientiam: vt scilicet si iussisti, te-
nearis tu prim^o dñs nō nouus, quasi nō deliquerit, q iubēti paruit. Si vero fui sti tantum passus nouus dñs teneat, non tu. sed licet sic videat distinguēdū Celsus tñ aliter distinxit. s. an in delicto serui adfuit dolus, vt l furto, q punit per le. xij. ta. an culpa tātū q punitur per le. Aquil. In primo videat seru^s delinquere, nō dñs etiam iubens. In secundo videatur dñs delinquere, non seruus quasi seruus in talibus habuerit necesse parere, quem dñs verberasset nisi paruisset. sed tamen ea prima & secunda distinctione soluit Vlpia. dicēs q siue dolus affuit siue culpa cum delicto ser. qui cōmisit dño iubēte vel patiente etiā teneat dñs primo & secundo seruum, nō nouus dñs: & hæc est sententia Iuliani vers. Viuia.

a H Oc edictū. Et de primo & de secūdo dici pōt
b Vicos. Id est suburbia.
c Vias. oēs vbicunque sint, in ciuitate, vel extra.
d Interdiu id est, in die. Accur.
e Non nocte. nā propter transeūtes tantum est inductū si ergo non trāseūt homines, cessat. Accursius.

† Pa.de F. F.

f Si de naue. hoc ad primū edictum spectat: vt si dānū sit datum transeuntibus iuxta nauim. Accursius.

g C Vm liberi. Corpus. vt supra l. j. §. sed cū. & supra si quadru. pau. fe. di. l. ex hac.

DE NOXALIBUS actionibus.

N Oxales CASVS. Duo dicit pone quæritur quæ appellant noxales actiones. plana est. Secundo dicit quod natura earum actionum est, quod ille qui dominus est illius serui, qui dānū dedit, potest eum dare pro noxa, & sic æstimationem damni euitare. Vi.

h Euitare. vt & C. eo. l. ij. & ī de re iudi. l. males. § j. & ī. de pig. act. l. si seruus. Hoc autem beneficium amicitii ratione sententiæ si postea currant tēpora condemnationis vt s. de pet. hære. l. Itē veniunt. §. idē erit itē ratione mendatis. ij. vt ī. e. l. si seruus depositus. §. vlti item ratione patientiæ & cōsensus: vt infra eo. ti. l. ij.

† Operas

S I seruus. CASVS. Si seruus tuus dānū dedit, si te sciete & prohibere valente: insolidū teneberis. siue ignorāte tunc illū pro noxa dare, vel æstimationem dāni emendare poteris. Is qui Seruus tuus delinquit te vidēte, vel dñs videote. & prohibere valēte. quē postea alienasti.

Paulus li. xix. ad ed. VI.

H Oc edictum [a] nō tantum ad ciuitates & vicos, [b] sed & ad vias, [c] per quas vulgò iter fit, [f] pertinet.

Nota quòd si deiicitur in illū qui vadit de nocte, non punitur deiiciens: & ideo bene, quia contingit sæpe de facto. Bald.

Labeo ait, locum habere hoc edictū, si interdiu [d] deiectū sit, nō nocte. [e] sed quibusdam locis & nocte iter fit. Habitator suam suorumq; culpam præstare debet. Si de naue deiectū fit: dabitur actio vtilis in eum qui naui præpositus sit.

Caius li. vij. ad edictum prouinc. VII.

C Vm liberi hominis corpus [g] ex eo, qđ deiectū effusumve quid erit, læsum fuerit: iudex computat mercedes medicis præstitas, cæteraq; impendia, quæ in curatione facta sunt: præterea operarum, † qbus caruit, aut cariturus est ob id, quod inutilis factus est. Cicatricum autē aut deformitatis nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.

TITVLVS IIII.

DE NOXALIBVS actionibus.

Cai. li. ij. ad edi. prou. I.

N Oxales actiones appellantur, quæ nō ex contractu sed ex noxa atque maleficio seruorum aduersus nos instituūtur: quarum actionū vis & potestas hæc est, vt si damnati fuerimus: liceat nobis deditione ipsius corporis, quod deliquit, euitare [h] litis æstimationem.

Vlpianus libro xviij. ad edictum. II.

S I seruus sciēte domino [i] occidit: insolidū dominum obligat. ipse enim dominus occidisse videtur: † si autē insciēte: noxalis est. nec enim debet ex maleficio serui in plus teneri, quàm vt noxæ eum dedat.

Primò ponit vnum dictum, in quo refert dictū Celsi. Secūdo illud limitat. Tertio ponit dictum Iul. contradicentis Celso, & illud declarat. Secunda ibi, Et sane. Tertia ibi, Sed si placeat. Bar.

Is, qui non prohibuit, siue dominus manet, siue desijt esse dominus: hac actione tenetur. sufficit enim si eo tempore dominus fuit, nou quo prohibebat. [k] Intantum vt putat † Celsus si fuerit alienatus seruus in totum vel in partem, vel manumissus: noxam caput nō sequi. nam seruū nihil deliquisse, [qui] domino iubenti [l] obtemperauit. [m] Et sanè si iussit, potest hoc dici. [n] si autem non prohibuit: quemadmodum serui factum excusabimus? Celsus tamen [o] differentiam facit [p] inter legem Aquiliam, [q] & legē duodecim tabularū

† No. sm Bal. q ille qui nō impedit maleficiū, vī dēt ipsum ppetrare, q est verū qn ad eū spectat phibere.

i Sciente dño. & non phibēte, cū potuerit prohibere: vt ī. l. proxi. Accu.
k Prohibebat. cū prohibere poterat: vt ī. l. prox. & ī. ne quis eum qui in ius voca. l. j. Accur.

† Pauli F. F.

l Iubenti, vel sciēti: vt scienti pcepti loco habeatur. Accursius.
m Obiemperauit vt ī. de regulis iur. lege. non videtur velle. & le. eius est nolle. & de actio. & obliga. le. si seruus. Accur.
n Dici sed male.
o Celsus tamen. excusans se in eo quod simpliciter dixerat manumissum non teneri: q se intellexisse dicit qñ in maleficio non erat dolus.
p Differētiā facit in illo. s. casu quodo iussit sed mala est differentia.
q Inter legem Aquiliam. quæ seruum excusat e voluit: &

Nam in lege antiqua † si seruus [quasi] sciente a dño furtum fecit, sed aliam noxam commisit: b serui nomine actio est noxalis: nec dñs c suo nomine tenetur. At in lege Aquilia (inquit) dñs suo nomine tenetur, nō serui. vtriusq; legis reddit d rationem: xij. tabularum, quasi voluerit seruos dñis in hac e re non obtēperare. f Aquiliæ, quasi ignouerit seruo, qui dño paruit, periturus, si nō fecisset. Sed si placet, g quod Iulianus lib. lxxxvj. scribit: Si seruus furtum † fecit, noxamve † h nocuit, etiā ad posteriores i leges pertinere. poterit dici etiā serui nomine cū dño k agi posse noxali iudicio: vt qđ dat Aquilia aduersus dominū, l non seruum excuset, m sed dominum oneret. n Nos autē sententiam Iuliani † probanimus, quę habet rationē, & a Marcello apud Iulianū probatur. o

Idem lib. iij. ad edi. III.

IN omnibus noxalib⁹ actionibus, vbicunq; exigitur scientia domini, sic accipienda est: si cùm prohibere posset, non prohibuit. p aliud est q enī authorem esse seruo delinquenti, aliud pati delinquere. r

Paulus libro tertio ad edictum. IIII.

IN delictis seruorum sciētia domini quemadmodū accipienda est: verum cū consilio, s an & si viderit tm̄, quamuis prohibere nō potuerit? quid enī si ad libertatem proclamans, dño sciente faciat, aut qui † contemnat dominū: vel cùm trans flumen sit seruus, viderc quidem sed inuito domino, noxam noceat? t Rectius itaq; dicitur, scientiam eius accipiendam, qui prohibere potest. u & hoc in toto edicto intelligendum est circa scientiæ verbum.

Qualitas iuncta verbo intelligitur secundum tempus verbi. ad hoc allegatur. B. vel sic, Qualitas quæ non fuit tempore mal. fieri, non habet aggrauare malificium. Bald.

Si extraneus seru⁹ sciente me fecerit, eumq; redemero: noxalis actio in me dabitur: x quia non

---

lait: & dominum suo nomine teneri: vt infra hac l.

a Quasi sciente. Id est, nō simpliciter sciente: nam iusserat: sed alias deest quasi. & subaudi, & fraudem participante. sic & ponitur. j. eo. l. si communis familia. & hoc idem probatur j. vbi dicit, quasi voluerit seruos, &c.

b Commisit. In qua sit dolus.

c Nec dominus. Quia ei paruit in tali delicto: quod sine dolo committi non potest: vnde male fecit quod paruit: quare ipse tenetur, non dominus secundum Celsum: sed hoc corrigitur j. per Iulianū in illo versic. sed si placeat, &c. qa suo nomine tenetur, & etiam nomine serui (item seruus manumissus directo tenetur, vel etiam nouus dominus.

d Reddit. Scilicet Celsus. Accurs.

e In hac. Committendo noxiam cum dolo.

f Obtemperare. In atrocioribus enī non debet parere: si tamē pareat: mitius punitur: vt C. de sepul. viol. l. ij.

g Sed si placeat. Nunc corrigit prædicta.

h Noxamve. Scilicet, committendo.

i Ad posteriores. qualiter ad l. posteriorē pertinet? Respon. lex xij. tabu. antiquior est, Aquilia posterior. in Lenim xij. tab. continebatur vt domin⁹ non teneret: at lex. Aquil. dominum teneri voluit: lex ergo antiqua pertinet ad posteriorē: quia dominus qui iussit furtum fieri vel rapinam, tenebitur. sic & ī de legi. & senatusc. l. non est nouum. sed & lex Aquil. pertinet ad priorem. s. ad l. xij. tab. quia potest agi noxali: vt statim subijcit, vbi dicit etiam, &c. & videtur cum dicit eum teneri liberum factū in tali casu Aquil. loqui, in quo cōmittitur dolos, vel etiam culpa: sed est graue delictum: alias excusatur seruus: vt nor. ī. titu. ij. liber homo.

k Cum domino. Facto post delictum. Accur.

l Dominum. Scilicet, antiquū, vt tam pro se, quam pro seruo teneatur.

m Excuset. Vel eius nouum dominum: & qđ subijcit, sed dominum, &c. s. cuius erat tempore delicti.

n Oneret. Hoc verum est cum domino sciente & permittente seruus deliquit vel iubente: vt j l. iiij. §. cum dominus.

o Probatur. Vt j. l. in delictis §. ij.

IN omnibus. CASVS. Dixit l. proxi. in prin. qđ vbi seruus deliquit domino sciente, dominus tenetur insolidum, nec liberatur deditione noxæ. quem dicemus dominū scientem: hic exponit. i. si potuit prohibere. nam aliud est authorem esse dominum delicti. scilicet, cum potest ꝓhibere: aliud, &c. Viuianus.

p Non prohibuit. Vt & j. si fa. fur. fe. di. l. ij. & fin. & ī. ad l. Aquil. l. scientiam. in prin. & ar. C. de cōmer. & mercat. l. ij. in fin. & ī. de his qui no. infa. l. quid ergo. §. certe. & infra, de re iudic. l. sæpe. §. cum autem.

q Aliud est. Potest ita legi, vere distinguitur hic in sciente domino potuerit an nō potuerit prohibere: sed in iubente non ita distinguitur. hinc est quod dicit, aliud est, &c. Azo. Vel dic, aliud est. n. authorē, &c. qđ est quando. prohibere potuit: & aliud quando, scilicet prohibere non potuit. Accur.

r Delinquere. Cū non potest prohibere.

IN delictis. Casus est plan⁹ in prin. Si extraneus. Si me sciente seruus tuus damnū dedit, & eum a te emero: non insolidum, sed noxaliter teneor: licet propter hoc qđ sciui. videbar insolidū teneri, sed contrarium est, vt dicit cum seruus tuus delinquit te sciente, & prohibere valente quem postea vendidisti quæritur an nouus dominus teneatur. Iauolen. dicit vtrunque teneri: vno tamen satisfaciente alter liberatur. Vel dic quod dominus suo nomine tenetur. quia & passus est, & nomine serui noxaliter: sed vna exacta, altera tollitur.

Si detrectes. Seruus meus tibi damnum dedit: & aduersus me insolidum egisti: & succubuisti. Si vis postea agere contra me, cum non fui conscius: ad noxæ deditionem, si hoc facias lite pendente, potes: sed post sententiam definitiuā non potes. idem in contrario casu. Viuian.

s Cum consilio. Scilicet, demum. Azo.

t Noceat. Committendo.

u Qui prohibere potest. & de facto: vt hic, & j. de reg. iur. l. nullum. & de iure: vt j. proxi. §. Accur.

x Dabitur. Non insolidum: quia non videtur, &c. Accursius.

---

† Al. add. 12. tabularum.

† P. F. fecit.

† P. F. noxiamve.

† P. F. secundum Iulianum al. secundum sententiam Iuliani.

† quid si.

a Non fuerim. Vt & j.eo.l.quòd ait.§. Iulianus.& argu.j.de hære.instit.l.si alienum.& j.de tribu.l.de peculio. & infra ad Syllanianum. l.iij.§.iij. & infra quod iussu.l.si tutoris §.fin.Sed argum.contra.ā.de postulan.l.iij.§. affinitates. Accur.

tetta. & ita est contra.C. de eden.l.edita. & C. quomodo & quando iudex. in auth. qui semel. Solu. hic specialis: quia hæc mutatio reo non nocet: cū eadem deliberatio sit semper. vel hic nec res, nec causa, nec actio mutatur.

videtur domino sciente fecisse: cùm eo tempore dominus non fuerim. a

Ex eodem facto erit duplex agendi forma, insolidum, & aliàs ex noxali. hoc dicit. quia licet qualitas aggrauet maleficium: nō tamen facit quin possit agi de simplici facto: vt infra ea.l.§ si detracta. Bald.

Cùm dn̄s ob scientiā teneatur: an serui quoque nomine danda sit actio, videndum est: b nisi fortè prætor vnam pœnam a domino exigi voluerit. ergo dolus serui c impunitus erit: qđ est iniquū. d imò vtroq; modo dominus tenebitur. e vna autem pœna exacta: quam actor elegerit, altera tollitur. f

Absolutoria lata in actione parit exceptionem rei iudicatæ, si iterū eadem actione cum additione alterius qualitatis agatur. Item qualitas per quam condemnatio augetur vel minuitur, potest pendente iudicio addi vel detrahi de libello Bal.

Si detracta noxę deditione, quasi cum cōscio domino actū sit, qui non erat cōscius: absolutione facta, & finito iudicio, amplius g agendo † cū noxæ deditione, exceptione rei iudicatę summouebitur: quia res in superius iudicium deducta & finita est. Donec autem prius iudiciū agitatur: licētia est agenti, si eum de scientia dn̄i arguenda pœniteat, tunc ad noxalē causam transire. Contra quoq; si cū eo, qui scit, cū noxę deditione actum sit: amplius in dn̄m detracta noxæ deditione dāda actio non est. In ipso aūt iudicio si voluerit & scientiam dn̄i arguere: non est prohibendus.

Vlp.lib.iij.ad edi. V.

SI plurium seruus deliquerit omnib. ignorantibus: noxale iudicium in quemuis dabitur. h sed si omnibus scientibus: quiuis eorum tenebitur, detracta noxæ deditione: i quemadmodū si plures deliquissent, nec altero k conuento l alter liberabitur. Sed si alter scit, alter ignorat: qui scit, detracta noxæ deditione: qui nescit, [conuenitur] cū noxæ deditione. Differentia aūt harum actionum m non solùm illa est, quòd qui scit, insolidum tenetur: verùm illa quoque, quòd siue alienarit seruum, qui scit, siue manumiserit, siue decesserit seruus: dn̄s [eius] tenetur. sed si ipse dominus decesserit: hęres ei⁹ non tenetur. n

b Videndum est. Et certe datur vtraq;, nisi, &c. Accur.

c Serui. Si noxalis actio non competeret: quia manumissus nō tenetur, vel etiam nouus dn̄s.

d Quod est iniquum. Scilicet, maleficium esse impunitum: vt s.ad leg. Aquiliam l.ita vulneratus. Accur.

e Tenebitur. Vt & s.eo.l.ij. in fin. Ac.

f Tollitur. Contra eum quē conuenit: arg. j.eo.l.si ex duobus. sed cōtra infra si fa.fur.fe. dica.l.j. §.j. vbi vna per aliā non tollitur. Solu. in familia forte est speciale cū iussu domini deliquit. vt vna pœna exacta, ab alia non liberetur. cum maius delictū videatur quod à tota familia committitur, quam quod ab vno seruo. Ian. vel dic quod hic dicit quando tantum nō prohibuerit: ibi autem etiam iussit.

g Amplius. In dominum, ne sæpius da admisso eiusdem hominis quæratur: vt supra nau. cau.l. licet gratis §.fi. sed videtur non obstare exceptio rei ind. nec hic nec superiori casu, cum ex alia causa agit: vt infra, de excep. rei iudi.l. & an eadē.§ actiones. Solu. aliud est in his personalibus actionibus quæ formam realiū habēt. dantur enim noxaliter contra quemlibet possidentem, sicut in rem actio: vt instit. eo §. omnis. vel melius agi non potest: quia agit ea eadem causa, id est, delicto serui, secus in iussu: sed potestatem noxę deditionis amittit sciens: sed & noxali actione agere potest: vt supra proxi.§. secundum Azo. Item quid si ignorabat dominum scire, & agendo consecutus est noxam, id est, seruum: postea comperit dominū scijsse: & damnum erat longe plus quam valeat seruus: an potest agere quasi minus petierit? Videtur qđ sic: vt instit. de act.§. si minus. sed dic secundum Ioan. contra, vt hic. Item nota quòd eodem iudicio pendente potest mutare libellū: & sic post lit. con-

SI plurium. CASVS. Si seruus plurium deliquit: si eis ignorantibus, tenentur noxaliter: alias si scientes, tenentur sine noxæ deditione: & ita insolidum. Quod sequitur, planum est. Differentia. Quid sit teneri insolidū, dicit. Cætera sunt plana vsque ad le. si seruus.

h Dabitur. Insolidum: vt j.eo.l. si seruus cōmunis. Acc.

i Deditione. Tenetur enī quilibet ex sua scientia.

k Altero. Dominorum serui.

l Conuento. Et etiam exacto. secundum Io. quia plura delicta sunt, licet vnum factum: secus in familia est, vbi vnum factum, & plura delicta, quia sufficit pstare quantū si vnus liber seruus deliquisset; vt supra de iur.om.iu.l. si familia. quia familia pro vno reputatur. Id quod dicitur alterū non liberari intellige in eo quod est supra æstimationē serui. nam si in medietate pretij, relevatur ab ignorāte: vt infra eod.l. si ex duobus. multo ergo magis si a sciente, secundum Io.n. sed Al. contra: quia si seruatorem eius. §. lo.opi. eius delictū remaneret impunitum quantum ad dimidiam pretij serui altero soluente totum damnū, quod est iniquum: vt s.e. proxi §.cum dominus.& supra ad l.Aquil.l.ita vulneratus. Azo. dicit vno conuento alterum non liberari, sed altero exacto benedicit alterum liberari: vt supra l.proxi.§.cum dominus. Nec ob. infra eod.l. si ex duobus quia ibi facta noxæ deditione non liberatur sciens quasi minus percepisset actor solidā debiti quantitatem: vt j.eod.l. noxalis.§. Pomponius. Item videtur contra qđ est. j.eo.l. si in re communi.§. sed expone vt ibi dices secundum . Azo.

m Actionum. Quæ propter scientiam & ignorantiam proponuntur.

n Non tenetur. Nisi noxaliter: quia ex delicto: nō tenetur

tenetur hæres nisi lite côtestata, vel aliquid ad eum peruenerit: vt infra eod. l. ij. Azo.

a Noxalis autem. Autem, pro sed: & aduersatur illi §. differentia.

b Datur. Contra me dominum.

k Consequi. Vt ff. de vsufru. l. cum vsufructuarius.

l Ei cedatur. Cui damnũ datũ fuerat per seruũ. Ac.

m Experiri. Peruenit. n. in eum casum a quo incipere non potest: vt s. tit. j. l. si seruus seruũ §. j. Azo.

n Sed melius est. Scilicet, de æquitate.

Idem lib. xviij. ad edictum. VI.

Sed & ipse seruus manumissus tenetur.

Idem li. ij. ad ed. VII.

Noxalis autem [a] nõ aliàs datur, [b] nisi apud me sit seruus. & si apud me sit, licet eo tempore non fuit, [c] quo delinquebat: teneor [sed] & hæres meus tenetur, si noxius viuat. [d] Pomponius ait: si emptor serui noxali conuentus sit: venditorẽ, quo sciente factum est, conueniri iam non posse.

Nota in ista l. quòd potest aliquis cedere lite ante litem contestatam: & post litem contestatam non potest cedere. Bald.

Idem libro xxxvij. ad edictum. VIII.

Si seruus cõmunis furtum fecerit, quiuis ex dominis insolidũ [f] noxali iudicio tenetur: eoque iure vtimur. sed nõ aliàs poterit, qui conuentus est, euadere litis æstimationem, nisi insolidũ noxæ dediderit [g] seruũ. nec ferẽdus [est] si partem dedere fuerit paratus. [h] Planè si per hoc q socij dedere parati nõ fuerint, insolidum fuerit condemnatus: communi diuidundo, vel familiæ erciscũdæ iudicio aduersus eos experietur. [i] Ante noxale sanè iudicium acceptum poterit sua parte † cedendo securitatem consequi: [k] ne necesse habeat † suscipere iudiciũ. Quanquam quis possit dicere euenire, vt dum pars ei cedatur, [l] amittat actionem. Dñs enim pro parte factus, nõ potest cum socio noxali experiri. [m] fortassis nec cõmuni diuidundo agere possit ei maleficij nomine, quod ante cõmunionem admissum est. quod si non potest: euidenti iniuria adficietur. Sed melius est [n] dicere, competere ei cõmuni diuidundo iudicium. [o]

Soluens pro suo maleficio, vel pro sua culpa, non repetit ab alio. Bald.

Paulus libr. xxxviij. ad edictum IX.

Si communis familia, vel communis seruus furtũ fecerit, altero ex dñis sciente: is qui scit, omnium nomine tenebitur: & conuentus alterũ quoq; liberabit: [p] nec à socio quicquam debebit consequi. [q] sui enim facti nomine pœnã meruit. [r] Quòd si is, qui ignorauit duplũ [s] præstitit: à socio simplum consequetur.

Idem libro xxij. ad edictum. X.

Sed & eo nomine agere cũ socio poterit, [t] q seruum communem deteriorem fecit: quemadmodum cũ quolibet

c Non fuit. Hoc si agatur quasi cum ignorante: secus si quasi cum sciente: vt infra eod. titu. l. in delictis. §. si extraneus.

d Viuat. & sit apud eum.

e Conuentus. Et exactus insolidum. Accursius.

Si seruus. CASVS. Seru' duorum deliquit dominis ignorantibus. vterq; eorum tenetur insolidum f. vt quilibet eorum teneat ad seruũ dandum pro noxa, vel ad solidam æstimationem: nec aliquis eorũ liberatur dando partem suam. Secundo quæritur. quid si is, qui côuentus est, fuerit condẽnatus ad litis æstimationem, quia socij noluerunt seruũ noxæ dedere? resp. aget ille aduersus socios communi diuidundo ad id, quod sua interest, seruum noxæ deditum esse. certe ante lit. cont. permissum est cuilibet ex dñis partem suã cedere: ac sic securũ esse. Porro is cui pars serui cessa est, quamuis noxaliem non habeas, ve quia dominus p parte factus est est: tamen vulẽ commu. diuid. actionẽ aduersus socios habet eius maleficij nomine, q ante communionem seruus commisit.

f Insolidum. Vt & infra de ser. cor. l. vt tantum. §. si seruus & ff. communi diu. l. sed postquam.

g Noxæ dediderit. Sed nunquid potest alijs inuitis vel ignorantibus? Respon. non, vt statim colligitur ibi, plane, &c. Accur.

† Suam partem.

h Fuerit paratus. Scilicet, post lit. contest. Sed contra ff. de pub. l. hoc edicto. Sed ibi speciale vt etiam post lit. contest. purgetur pœna. Accur.

i Experietur. Quanti sua interest eos noxæ dedisse. Sed & ante potest, dummodo caueat de reddẽdo, si noxæ non dederit: vt ff. cõmuni diuid. l. si socius.

o Iudicium. Vtile. & facit ad l. ff. iudi. so. l. si ex duobus. ij. respon. & de aqua plu. arcen. l. ff. iter. & ff. de fur. l. falsus. §. fin. & ff. de pu. l. hoc edicto.

† Nec necesse habe[illegible]

Si communis familia. CASVS. Seruus duorũ fecit furtum altero sciente & altero ignorante, sciens insolidum tenetur, & soluendo liberat aliũ: nõ tamen ab eo repetit. sed pone ignorantem côuentum in duplum: puta de furto non manifesto: & damnũ passus est: qualiter consequatur à sciente? Et dist. aut præstitit pœnam dupli, & repetit simplum vnũ de duplo. aut dedit seruũ pro noxa, & tunc subdistingu. et: quia aut remanserunt aliæ res communes: & tũc agit, contra sociũ scientem cõmuni diuid. q illius negligentia seru' fuit factus deterior, aut nihil remansit cõmune: & tunc agitur in factũ vel pro socio: vel pro eadem deterioratione. hoc dicit, cum l. seq. Viuia.

p Liberabit. Sicut in duobus reis debendi euenit.

q Consequi. Imo videtur quòd quantum valet dimidia pars serui: vt ff. eo. l. si ex duobus ij. respon. & ff. si fa. fur. fe. di. l. pen. ij. resp. Sol. dicunt quidam corrigi per illas in hoc. Tu dic q hic non tantum sciuit, sed etiam iussit: & dic sciente & etiam iubente. sic & ponitur sciens supra eo. l. ij. §. is autem. ibi, Celsus, &c. sed in ll. contrarijs tantum sciuit.

r Meruit. Vnde non repetit: vt s. de procur. l. qui proprio. § pœnam. & ff. de neg. gest. l. siue hæreditaria. & ff. fam. ercis. l. inter cohæredes. §. ex facto.

s Duplum. Pro furto serui non manifesto. Accurs.

t Sed & eo nomine. Poterit: vtili iudicio cõmuni diuidundo, imo directo: vt ff. e. l. si ex duob. Et nota,

Et nota, quod hæc lex in prin. Inquirit quando dominus, qui fuit ignorans non dedit pro noxa. & hoc indicat sequens litera: cæterum si nihil, &c.

a Cum quolibet alio. Qui mecum aliam rem communem haberet: vt j. commu. di. l. & si non omnes. §. venit.

alio, a qui rem communem deteriorẽ fecisset. Cæterum si nihil præterea post noxę deditionem cõmune habebit: b pro socio, c vel (si socij nõ fuerit) in factum agi poterit. d

Vlpianus libro vij. ad edictum. XI.

BOna fide serui possessor eius nomine actione furti tenetur: e dñs non tenetur: sed † noxę dedendo non facit quidem † actoris. Cùm aũt cęperit istum seruũ dñs vindicare: f doli exceptione summouebitur, vel officio g iudicis consequetur, vt indemnis maneat.

Qui facit quo minus possit, videtur posse. Bald.

Paul. li. vj. ad edi. XII.

SI bona fide possessor eum seruũ, quem bona fide † possidebat, dimiserit, h ne agi cum eo ex noxali causa possit: obligari eũ actione, quę datur aduersus eos, qui seruum in potestate habeant, aut dolo fecerint, quò minus haberẽt: quia per hoc adhuc possidere videntur.

Non debet esse melioris conditionis prædo, quam iustus possessor. Bald.

Caius libro xiij. ad edictum prouinc. XIII.

b Habebit. Vnde de cõmuni diui. nõ potest agi.

c Pro socio. Vt infra, communi diui. l. in summa.

d Poterit. Nec dico q hæc subsidiaria excludat cõm. di. vtilem, quæ similiter datur ex æquitate: vt d. l. si ex duobus. simile ĩ. ad le. Aquil. l. quemadmodũ. §. magistratus. & C. ad legem Aquil. l. de pecorib. & j. de seru. cor. l. si quis seruum. Acc.

BOna fide. CASVS. Seru' me' quem bon. fid. pos. furtum fecit. nunquid teneris eũ dare pro noxa? Et tñ. q sic: sed ego non teneor, quia nõ habeo eũ: nec tu etiã possessor tacis eum illius, cui das eum pro noxa. Et si ego verus dominus vindicabo eum, obstabit exceptio: aut seruabo illum indemnem, cui damnum datum est. Viuia.

e Tenetur. Vt & C. de furtis. l. apud antiquos. diuersum est in le. Aquil. quo bo fi. pos. non tenetur, sed dñs: vt ĩ. ad l. Aquil. l. si seruus seruum. §. serui.

f Vindicare. Ab eo cui datus fuit noxæ: vel etiam contra primum: qui fore te damnum de suo restituit. Accur.

g Vel officio. Correctiue, vel diuisiue. Azo. de hoc idẽ habes j. eo. l. si noxali. in fi. & l. generaliter. & argu. ĩ. de rei vin. l. si autẽ §. in re petita.

SI bona fide CASVS. Titius possidebat seruum meum bona fide qui seruus furtum fecit. ille Titius postea illum distraxit, ne teneretur actione noxalĩ. quæritur nunquid detur actio noxalis contra eum, ac si possideret? Et respon. quod sic. Viuia.

h Dimiserit. Scilicet, ideo. Accur.

i NOn solum. Actio dabitur, aliud est in homine libero bona vel mala fide pos. pro quo noxalis non datur: vt j. eo. l. l. si ad libertatem. & infra, de interrog. act. l. confessionibus. in ñ. legis. Item aliud in l. Aquil. vt ĩ. ad legem Aquil. l. si seruus seruum, §. serui. Item aliud in actione serui cor. vt j. de ser. cor. l. j §. qui bona. quę sunt contra. Accur.

k Excipere. Id est, accipere. Azo.

l Prædones. Nota, q non debet esse melioris conditionis malus quam bonus: vt & j. de do. int. vir. & vx. l. iij. § j. & j. q vi aut clam. le. Semnius. & ĩ. de peti. hære. l. si a patre §. si prædo. Accur.

† licèt

† eum

† bona fidei.

NOn solùm aduersus bona fide possessores, sed etiã aduersus eos, q mala fide possident, noxalis actio dabitur: i nam & absurdũ videretur eos quidẽ, qui bona fide possident, excipere k actionẽ, prędones l verò securos esse.

Melior est conditio occupantis in pari causa: & dicitur occupasse qui prius meruit sententiam. Bald.

Vlpianus libr. xviij. ad edictum. XIIII.

SI quis à multis conueniatẽ ex noxa eiusdem serui, vel si ab vno, ex pluribus tamen delictis: non necesse habet (quia omnibus dedere non potest) litis ęstimationem offerre his, quibus dedere non potest. Quid ergo est, si à pluribus cõueniatur? & si quidem vnus occupauit: an melior sit eius conditio, vt ipsi soli dedatur? an verò vel omnibus dedi debeat, vel caueri, m defensum † iri aduersus cæteros? Et verius est, occupantis meliorem n esse conditionẽ. Ei itaque dedeẽ non qui prior egit, sed qui prior ad sententiam. o peruenit. & ideo ei, qui postea vicerit, p actio iudicati denegabitur.

Mali quã boni conditio melior esse nõ debet.

SI quis à multis. CASVS. Si diuersis horis vel diebus pluribus seruus meus damnum dederit, vel etiam vni, pluribus vicibus: certe hoc casu melior est conditio illi' qui occupauit: nec absq ego dñs reneor. Sed & si. Quatuor dicit. Primo, testator Stichũ seruum liberũ esse iussit sub conditione, vel legauit eum sub conditione, hic deliquit: & hæres fuit conuentus noxaliter. lite pendẽte extitit conditio, & ita hæres iam eum nõ habet, dicit qđ est absoluendus hæres. Secũdo dicit, quod trãslatio iudicij fit in eum liberum factum vel legatariũ qui est nouus dominus. Tertio quòd si pendente lite non extitit conditio, sed adhuc statuliber est cum iudicatur, dando seruum pro noxa dicit liberari hæredem, talem dando, qualis est. Quarto accipe ĩ. l. si quis à multis. vt caueat hæres de euictione contingente ob factum suum, ne medio tempore obligauerit vel alienauerit. h. d. cũ l. seq. Vi.

m Vel caueri. Ab eo cui dediderit, q videtur: vt ar. ĩ. de rei vin. l. is a quo.

† P.F. defensu iri.

n Meliorem. Imo in aliquo est deterior occupantis eiusdemque possidentis conditio: quia posterior semper auocat à priori: sed forte probare non poterit posterior. sicque erit melior possidentis conditio. Azo. Et not. conditionem occupãtis meliorem: vt supra, de procur. l. pluribus.

Occupãtis melior est conditio.

o Ad sẽniam. Sic & in actione de peculio: vt j. de peculio. l. si vero. & l. summa. §. j. Sed ar. cõtra. j. de l. f. l. si pluribus. in fin. vbi inspicitur lit. contest. Accur.

p Vicerit. Illũ qui iã victus est. secus aũt vbi ab vno noxali, ab altero rei vin. cõuenitur: quo casu cauetur à primo vincẽte: vt ĩ. de rei vin. l. is a quo. Item secus

vbi sine dolo & culpa alias desinit possidere post litem conte. vt infra. e. l. electio. §. si is qué. & l. si plurium in fi. sed hoc ideo hic euenit, quia ex eadé causa eis debeatur ar. infra de iud. l. inter eos. Acc.

a Sed & si statuliber. s. is cuius nomine côuenitur.

b Translatum sci licet in alium. Azo.

c Absolui. qa neqs possidet, neque dolo fecit quo minus possideret. licet si quid a statu libero heres perciperet, nô de suo peculio: debet hoc dare actori vt j de fur. l. si seruus cõis. §. fi. Accu.

† Al. add. vel fideicô missaria.

d Ei cui. s. legatario, secundú M. vel dic ei cui noxæ deditur: quod melius est quia de euictione non tenetur legatario: vt infra de le j. l. e. si a substitu. §. fi. Si quæras, cur cauetur. ei, cui deditur, cum existéte condict. factum hæredes ei nun nocear sed vltima voluntas? Respond. cauet: quia potest esse quod deficiat conditio. Item quia & ea pendente posset eam el per factum hæredis, vt per hypothec. tiam. Acc.

† Sed & officium.

† Decidat

† de euictio ne.

† P. F. iudicanda.

e Deditur. s. qđ est pendéte côditione.

f Ob euictionem ob suum. si forte eũ pignorauerit. Acc.

g Pretor decer nere: In statu liberum. noxa caput sequente.

S I hæres CASVS. Statuliberum sub côditione manumisit aliquis ante conditionem sciens se conueniédum noxaliter nô minus quam insolidum est condemnandus. Idem si decessit seruus ꝓdictus post lite. con test. secus si ante. Viui.

Sed etsi statuliber [a] sit & ante deditioné exti terit conditio, vel per fideicômissum † libertas fuerit ante præstita, vel existente conditione legati dominiũ fuerit trãslatum: [b] arbitrio iudicis absolui [c] eũ oportet, & officij † iudicis erit, vt caueatur ei, cui [d] dedit, † [e] ob euictionem † ob suum [f] factum contingentem.

Etiam ex sententia sufficit præstare rem qualis est. Bald.

Caius libr. vij. ad edictũ prouin. XV.

Pretor decernere debet trãslationem iudicij in statuliberũ [g] fieri. Si vero rei iudicatę † tépore adhuc in suspéso sit statuta libertas: Sabinus, & Cassius liberari hæredé putãt tradendo seruũ quia toto suo iure cederet. quod verũ est.

Dolus casu non purgatur. Bal.

Iulianus libr. xxij. Digestorum. XVI.

SI hæres dolo malo fecerit [h] ne statuliberum in potestate [i] haberet, & propter hoc iudicium sine noxæ deditione acceperit: [k] impleta conditione statutæ libertatis condemnari debet, sicuti mortuo [l] seruo [m] cõdemnaretur.

Beneficium vnius non extenuat maleficium alterius. Bal.

Paulus libro xxij. ad edictum XVII.

SI ex duob. dominis, vno sciente, & altero ignorante, seruus delinquet: si anté eũ altero, q nesciebat, actũ sit, & noxæ dediderit seruum: iniquũ est, vilissimi [n] hominis deditione alterũ quoque liberari: agetur igitur & cum altero: & si quid amplius est in damni persecutione, consequetur, [o] computato pretio hominis noxæ dediti. ipsi tamen inter se sic † pensare debét cõmuni diuidundo iudicium: vt si ille, quo sciente [p] fecit, præstiterit: [q] non totius [s] partem ferat, sed partem eius, [f] quãti seruus est. sic, & si alter aliquid præstiterit: eius parté fieri. illud iniquum est: eum, qui iussit seruum facere, consequi aliquid a socio, cum ex suo delicto damnum patiatur. [t] Si plures eiusdem serui nomine

conte. quia lite contestata fuerat manumissus.

SI ex duobus. CASVS. Quatuor dicit. Primo seruus duorũ valens quinque damnum dedit in xx. altero sciente, altero ignorante. agitur cõtra ignorãtem: & dat pro noxa: & an liberetur sciens: & dicit quod nõ: sed adhuc tenetur ad xx. soluenda. Secundo dicit quod si soluat xx. sciés: an ab ignorante quicquam petet commu. diui? & dicit quod sic: id est quantum valet dimidia serui eo casu quando seruus non est noxæ deditus. Tertio dicit, si ignorans conuentus soluit xx. licet sibi nõ expediret: & dicit quod repetet parté. Quarto dicit quod si iussi, & aliquid soluatur, non repetit, quia pro suo delictu soluit. Si pluses. Ego habeo nudam proprietatem in seruo, & tu vsum fruc. serui nomine conueniot noxaliter pro delictis eius ab vno aut plurib. certe aut lu. æstim. aut pleno iure debeo dare pro noxa: & ego a fructuario consequar, vt vel ad litis æstimatio cõferat: aut careat vsu fruc. Secundo, quod si ego nolo defendere, & permittat fruct. defensio. si eũ defendo pro noxa tradat, non tenetur mihi domino proprietatis restituere vsumfru. Viuia.

† Al. add. id.

n Vilissimi. secus in actione de dolo, quæ non dat, si alio modo res seruari potest: & idcirco tam famosa actio nõ cõpetit in dolosum etiam in eo, qđ deficit post noxiã: vt supra de dolo. & eleganter. §. si quadrupes. quæ est contra Azo.

h Fecerit. ante lit. contest.

i In potestate. quia manumisit eum: & ideo certũ erat, quod ipsum præstare non poterat: vt s. de dolo l. Arbitrio. Sed quid si adhuc potest præstare: puta redimere potest, qué dolo malo alienauit? nõ sine noxæ deditione côdemnabitur: vt j. e. l. de illo. & j. de leg. j. l. si fundus. & l. si quando quis. § hæres.

k Acceperit ergo ante lit. contesta. manumisit. A.

l Mortuo, si forte distracturus erat actor. Idem esset eo alienato post lit. contest. si vt hic erat lit. côtesta. vt j e. l. quemad. & l. si plurium §. j. non ita si decedat ante lit. côtest. nondum distrahendus: vt j. e. l. electio. § si is quem. quæ est contra. vel si alienetur prius vt modo. In prin. huius l. dicit.

m Seruo. post morã accipiendi iudicij: vel post li.

o Consequetur. imo videtur rei iu. exce. repelli: nisi adhuc pendeat primũ iudiciũ. vt s. e. l. in delictis. §. si detracta quæ est contra Sol ibi loquitur, quãdo agebatur contra eundem, hic quando contra alium.

p Quo sciente, non tamen iubente.

q Præstiterit, totum damnum. Accu.

s Totius. s. æstimationis dãni, sed parté pretij serui vt subijcit; quia & ignorans talié noxæ dedere necesse habeat si ergo seruus valeat x. satisfaciat soluéti in quinq; si côis erat, vtriq; ꝓ dimidia. Sed côtra s. e. l. si côis. vbi dicit nihil iccirco debere reddi, Solu. ibi et iussit; qđ potes etiã ibi ꝑcipere ex eo qđ côueniatur pro seruo deteriorato; vt in l. ibi ꝓxima. sed & c.

f Eius scilicet totius.

t Patiatur. vt s. de ꝓc. l. qui proprio. §. pœnã & j. de sus. &c

tut.& ra.dist.l.j.§ nunc tractemus. Et not. diligēter hic secundum quoidam quod si seruus domino sciēte deliquit,& prohibere potuit:is le est,ac si iussisset: sed Ir.dicit hoc falsum,& bñ.nā si iussit,& aliqd præstitit,nihil recuperat:vt hic dicit.si autem sciuit quā nis prohibere potue rit, tamen recuperat partem æstimationis serui a socio: vt supra proxi. rñ. Tu dic secundū Az. quod tantum facit scientia quantum iussus,quādo seruus proprius est. & sic seruo opi. primam in hoc. si sūt cōmunis, tunc plus facit iussus,quam sciētia. Et vt aperte omnia quę de maleficijs a seruo pluriū commissis dicuntur,intelligātur, si distinguendū est. aut omnes domini fuerūt ignorātes: aut oēs scientes:aut oēs iubētes:aut vnus iubēs, & alius ignorās:aut vnus sciēs, & alius ignorās:aut vnus iubēt,& alius sciens si cēs ignorātes,vnus cōuentus noxaliter ante lit.cōt.suā partē cedēdo se liberat tantum, non al os. ideoque nihil consequetur ab alijs,vel alij ab eod post lit. contest. oēs dedere debent insolidum:aut restituere damnum:& tunc si socij consentiunt,vel ratum habēt quod fuerat debitum ab vno:nil consequetur conuentus a socijs,vel socij ab eo. si autem præstitit æstimationem damni partem eius quod præstitit,a socijs recuperabit vt infra communi di.l.si socius & supra eo.titul. eo l. si seruus communis.hic tamen subaudias,si expediebat societati sufferre litis æstimationē:alias nō præstabunt nisi partem æstimationis serui: vt infra comm.di.l. si quis potans.§.Vtselus. Quid ergo si ratum non habent,quando dederat insolidum pro noxa?nunquid partes suas vindicare poterunt? Respo. poterunt equidem.quid enim impediat eos? sed is a quo vindicatur,poterit agere contra eum,qui pro noxa tradidit,vt soluat litis æstimationem:quia debuit aut noxæ dedere insolidum, aut soluere litis æstimationem:vt supra eod l.si seruus communis.& ille ex actus conueniet eos communi diui.vel fa.ercis.vt eo. l. si vero fuerunt omnes scientes, singuli tenētur dupliciter:noxaliter,& directo suo nomine etiā seruo mortuo:supra eo.l.si seruus plurium & hoc si vnus conueniatur:si quidem noxaliter: & seruum pro noxa dederit in quantū valet pretiū serui, & se & sociū liberat.ignorans enim socius scientem liberat inquātum valet seruus cur non idem faciet sciens dedendo noxæ? vt hac lege,si ex duobus.in princ.in id autem quod excedit pretium serui,quilibet tenetur insolidum:& si quis illud soluerit,& se & socium liberat.& puto soluentem pro parte agere cōtra aliū sciētem.quod autē dicitur i.e.l.si plurium seruus. altero cōuento alterū nō liberari:ea pone,sed non ea actio ex actione vero facta liberatur vterque: nec per omnia pro in te debet haberi,ac si scientes fecissent,idest,ipsi deliquissent,quia scientes fuerunt.sic.n.nō liberatur vnus

Sciētia qñ que tantū operat' q̃tū iussus.

† Vsumfructum.

† P.F. aduersus.

† Al. add. se.

† P.F. me tueris.

noxali mecum agere velint,vel vnus pluribus iudicijs eiusdē serui nomine agat, [a] in quo vsusfructus tuus, proprietas mea sit:officio iudicis cōtinebit, cū eum noxæ dedero,vt etiā vsufructū actoris faciam: [b] sed per prætorē id cōsequar ego dominus proprietatis, vt aut cogat prætor te pro æstimatione vsusfructus cōferre ad litis [c] æstimationē: [d] aut vsufructum † cedere, si hoc expediat. [e] Et si ego dominus proprietaris cum seruū noluj defendere : defensio tibi [f] permittenda est.& si cōdēnatus hominē tradas:& aduersum † me † tueberis. † [g]

Pomponius libro xviij. ad Sabinum. XVIII.

IS,qui vsumfructū in seruo habet, perinde cū dño habet actionē furti, [h] atque si quilibet alius esset: [i] sed cū eo nō est [k] quamuis seruiat ei.& idō [l] dominus dānatus fructuario,noxæ dedens liberabitur.

Quod vnus ratione rei communis consequitur.alteri communicare tenetur,Bald.

Pau.li.xxij.ad ed. XIX.

SI in re cōmuni mea & tua damnū nobis dederit Titij seruus,si cū eo agemus : erit noxali Aquiliæ actioni locus : nec dānatus insolidū singulis noxæ dedere cogaē. Sed pōt dici,quasi dānū vnius sit, & vna obligatio, aut vtriusque pecu-

per alium:vt supra titu.ij.l.ita vulneratus.in fin. Item quod dicitur,non debere esse impunitum factum serui,verū est,quia eius facti nomine dat noxalis.quia pōt effici directa eo manumisso. si tamen actum fuerit vno modo,altera tollitur, nisi in eo , quod est vltra vt supra eo.l.in delictis §.cum domini. si vero vnus sciens conueniatur directo,& insolidū soluat, similiter & in casu supradicto alierum liberat.si vero iubentes fuerūt omnes,si quidē parere seruus debebat,non est actio noxalis. si vero non debuit, quia atrox erat factum dominit tenētur directo & noxaliter, & vno soluente non liberantur alij:nisi actio rei persecutionem contineat: vt condictio furtiua noxaliter data. nam eo solo qd rem persequitur, liberatio in omnes contingit:nec repetit alter ab reo, vt hic. Idem est cū alter iubens, alter ignorās fecit. nā & tunc iubens nec ab ignorante repetit, nisi in eo forte,nisi quod actio rem persequitur . Si vero ignorans soluisset, repetit vt hic.Si vero vnus fuit sciens,alter ignorans, exponitur hac le. si duobus.Si vero vnus iubēs, alius sciēs iubens(vt sæpe dictum est)non repetit : sciens vero repetit a iubente:quia repetit ab ignorante: vt in le. ista,si ex duobus.Item a sciēte,vt diximus.ergo multo magis a iubente. Azo.

[a] Agat.idem si vnus ex eodem delicto. Accur.

[b] Faciam.vt & j.de sol.l.si hominem.consulit tamen mihi proprietario,vt hic subijcit , & supra de vsuf.l.locum.§.proprietatius.

[c] Ad litis scilicet valentiæ serui:non totius damni: cum fuerint ignorantes.

[d] Æstimationem:vt argu.j de tut.& ra.distr.l.j §. nunc tractemus.

[e] Expediat i. si nō habet vnde cōferat ad litis æstimationē:vt dicitur de debitore,qui nō habet facultatem recipiendi seruos pignoratos:vt j.e.l. si seruus.

[f] Tibi.i.fructuario.nec enim cogeris:vt j.l. proxi.

[g] Tueberis.i.defenderis si agam tecum ex illa clausula.vt finito vsufructu hominem restituas . & facit ad hoc j.de dam.infec.l.hoc amplius.§.fi.& l.quamuis.l. si proprietarius.

IS qui. CASVS. Si seruus furtum fecit,vsufruc.potest agere contra proprietarium.sed si faciat furtum proprietario,non tenetur.Viui.

[h] Alius scilicet fructuarius.

[i] Esset.vt & j.de iniur.l.sed & si vnius.§ si seruus.

[k] Non est.nisi quatenus denegetur vsufr. persecutio si non defendatur:vt infra eo.l.si noxale.

[l] ideo cedit ad primum.

SI in re comuni. CASVS. Si cōmunē equū meum & tuū seruus Titij occidit:tenet Titius vtrique nostri: vel dare seruū,vel emendare damnū:cū teneatur Aquiliæ.noxa.alias si tibi seruum tantum dedit: in mihi

niam [a] offerendã, † aut officio iudicis simul vtrisq; noxæ dedendum. Sed & si alterutri nostrũ insolidum noxæ deditus fuerit, & ob id ab vtroque dominus sit absolutus: rectè dicetur eũ, cui noxæ deditus sit, alteri teneri communi diuidundo iudicio: vt communicet seruum noxæ sibi deditum, cùm ob rem communem aliquid ad sociũ peruenerit. [b] Si serui, in quo vsusfructus alienus est dominus proprietatis operas conduxerit: verba [edicti] [c] efficiũt, vt cum noxæ deditione condemnetur. [d]

Ex delicto vicari datur pro noxa vicarius: ex delicto ordinarii datur pro noxa ordinarius. Bald.

Si seruus tuus nauem exercuerit, [e] eiusque vicarius & idem [f] nauta in eadem naue damnum dederit: perinde in te actio [g] danda est, [h] ac si is exercitor liber, & hic vicarius seruus eius esset: vt de peculio serui tui ad noxam dedere vicarium damneris: vt tamen si serui tui iussu, vel sciente eo & patiente dãnum vicarius dederit: noxalis actio serui tui nomine [i] esse debeat. idẽque sit, etiam si nautam [k] facere iusserit. [l]

Caius libro vij. ad edictum prouincia. XX.

QVi ex pluribus noxis diuersis temporibus experitur: ex vna noxa serui dominium nactus, nullam amplius actionem habet aduersus eum, qui dominus fuerat: cùm actio noxalis caput sequatur. At si maluit dominus priore iudicio litis æstimationem sufferre: vel eidem vel alij ex alio maleficio agenti, nihilominus tenetur. [m]

Istud principium allegatur, quòd reus precisè cogitur litem contestari. Bald.

Vlpianus libro xxiij. ad edictum. XXI.

QVoties dominus ex noxali causa cõuenitur, si noluerit suscipere iudiciũ in ea causa res est, vt debeat noxæ dedere eum, cuius nomine iudicium non suscipit.

---

mihi eum communicabis. Si serui. Ego dominus nude proprietatis conduxi a fructuario serui operas: seruus nomine nihilominus teneor noxaliter, si in aliũ delinquit, vt in ipsum fructuarium. Si seruus. Habebam Stichum seruum vicarium. Stichus habebat nauem peculiarem, quã exercebat pro Pamphi. In ea naui dedit damnum, vel fecit furtum mercatoribus. Pamphil. quæritur qualiter tu dominos tenearis? Et dicit dominum teneri vt de peculio Stichi accipias Pamph. & eum pro noxa des; vel de eodem peculio accipias: sicut prodest: & solues. sic enim fieret si Stichus esset liber, & Pamph. esset seruus suus. & hoc si Pamphi. deliquit ignorante Sticho, alias sciuit vel iussit, tunc teneris ipsum Stichum dare pro noxa, aut lit. æstim. de tuo buisi sicut liberum hominem iussisses delinquere: quia qui per alium delinquit, per se videtur delinquere.

† Sufferen dam P.F.

[a] Vtrisque pecuniam. cum in simul aguot domini: non autem vni dimidiã æstimationis, alij dimidiam serui: vt & infra de condict. inde. l. si non sortẽ. §. si. & argum. infra commu. diui. l. communi diuidoo. §. fin. & supra ad le. Aqui. l. si seruus seruum. §. item si seruus. & infra fam. erc. l. itẽ ex diuerso. & infra de iud. doi l. cum in fundo. §. si fundus communis.

[b] Peruenerit. Vt & arg. infra si certum peta. leg. si me. & infra famil. ercis. l. si hæres.

[c] Verba edicti. Quod non debemus.

[d] Condemnetur. Non ideo minus tenetur, quia cõduxit seruum, vel operas eius. propter quod putabat non teneri, secundum Io tamen tenetur fructuario si seruus ei vel alij dederit damnum. Accur.

[e] Exercuerit. Te neque sciente, neque volente.

[f] Et idem. Nam vicarius erat & nauta.

[g] Actio. In factum ex quasi maleficio in duplum: quia opera malorum hominum vtebatur.

[h] Danda est. Sicut daretur in exercitorem. si is exercitor esset liber: hoc est vt de peculio, &c. Et nota quod duplex est hic litera. vna, aut ad noxã &c quod d. aut præstet de peculio ordinarij serui conuenitur actione in factum ex quasi maleficio litis æstimationẽ quod aut det eum vicarium pro noxa: vt & j. de fur. l. si ser. na ueir. alia est ad noxam, &c. & tunc lege vt tacta de duo noe serui delinquentis de peculio serui ordinarij non condemnetur is ad noxam .l. ad vicarium delinquẽtem dedere, si nolit soluere illis æstimatione conuenitur actione in factum ex quasi maleficio ordinarij serui sui, sicut ipse teneretur si esset liber. Tertio modo dicunt etiam quidam vt si habeas aut noxam, &c. vt prima clausula loquatur quãdo actione in factum ex cõtractu de recepto agitur: & tunc pro præ de peculio: vt supra nau. cau. l. j. secunda quando ex quasi maleficio, & sic non de peculio.

[i] Tui nomine. Id est, ordinarij cum iussit. quia eius iussu actio est; nata; vel vicarij cum delique sciente ordinario. nec o. ex sola scientia & patientia ordinarij agi potest de eo noxaliter: quia nec liber obligaretur vt no. supra eo. l. in delictis § si detracta in solutione cõtrarij: nisi ratum habeat suo nomine factum. Acc.

[k] Nautam. Forte liberum aliquem.

[l] Iusserit scilicet ordinarius seruus.

QVi ex pluribus. CASVS. Seruus tuus fecit mihi furtum. item dedit mihi damnum. item mihi rapinã egit. an possim agere pro omnibus? Et dicit, aut in primo dedisti seruum pro noxa: & tunc amplius nõ teneris aut lit. æstima: & tunc teneris adhuc Vio.

[m] Tenetur. Vt & supra si ex noxal. causa aga. l. ij in si. arg. infra de lib. ho. exhi. l. ij. & l. antepe. Ac.

QVoties. CASVS. Seruus tuus fecit mihi dãnum; conuenio te noxaliter l. vt emendes dãnum; aut seruum des pro noxa. si seruus præsens est; vel si non est præsens, cõpellitur omnino suscipere iudicium, & non aliter damnandum dominũ defendẽtem seruũ; nisi habeat in potestate. Eo: . Si seruus meus alicui damnũ det: si est absens: nunquid possum eum defendere? Et resp. quod sic. Si autem alienus esset seruus: nunquid si est absens, possum eum defendere? Resp. quod non in dubio autem defendi debet propter dubitationem. Item seruũ qui bo. fi. mihi seruit possum absentem defendere. Prætor. Si seruus tuus mihi damnum det: & ago contra te, & tu negas in tua potestate esse vel id iurabis, vel in æstimatione condẽnaberis. Quod si reus. Hic §. continuatur cũ. §. s. e. l. prætor. Si tutor. Si minor habeat seruum qui mihi damnum det: tutor: vel curator iurabit. sa et sit pro cu. alter ius maioris: dominus non proco. iurabit. Si iusiurandum. Seruum habebas qui dedit mihi damnum:

num: egi contra te: & iurasti te non possidere seruū. & sic fuisti absolutus. cœpisti postea eum possidere. an si iteaum contra te ago: obstat mihi except. iuramenti? Et resp. ꝙ non: cum eum iterū possideas. Vi.

pit: † a aut si id non faciat: iudicium suscipiet † b omnimodo. c sed nō alias condemnabitur, d quàm si in potestate habet, dolove malo fecit, quò minus haberet.

In causa noxali non potest quis defendere eum, in quem non habet ius nec possessionem. ratio, quia non possit dare pro noxa. Bald.

Eos, quorum e nomine noxali iudicio agitur, etiam absentes defendi posse placuit. sed hoc ita demum, si proprij serui sint. nam si alieni: præsentes esse f oportet. g at si dubitetur, h vtrum proprij sint, an alieni i (quod, ita puto accipiendum, vt si constet vel bona fide ei seruire) etiā absentes possunt defendi.

Cogitur quis se purgare per suum iuramentum. ad hoc allegari debet tex. iste, secūdū Bal.

Prætor ait. *Si is, in cuius potestate esse dicetur negauerit se in sua potestate seruum habere: vtrum actor volet, vel deierare iubebo k in potestate sua non esse, neque se dolo malo fecisse, quo minus esset: vel iudicium dabo, sine noxæ l deditione.* In potestate sic accipere debemus, vt facultatem & potestatem exhibendi eius habeat. cæterùm si in fuga sit, vel peregrè: non videbitur esse in potestate. m

Iste tex. allegatur per gl. in auth. qui semel. C. quomodo & quando iud. quòd si iudex præcepit contestari litem, & non contestatur, quòd ad hoc potest procedi ad missionem in possessionē ex prima decreta contra eū, tanquā contra contumacem l. non videtur. infra de re iu. Ba.

Quòd si reus iurare noluit: similis est ei, qui neq; defendit absentem, neque exhibet: quia † cōdemnatur, n quasi contumax. † o

Nota quod in generali mandato non continetur iuramentum. Bald.

Si tutor vel curator extet: ipse iurare debet, p in potestate domini non esse. si autem procurator sit dñs; ipse iuret, necesse est. q Si iusiurādū exegit actor, reusq; iurauit, deinde postea noxali velit actor experiri: videndum est, an exceptio iurisiurandi debeat aduersus actorem dari. Et Sabinus putat non esse dādā: quasi de alia re r iuratū sit: hoc est tunc nō fuisse in potestate modò verò eū in potestate deprehendat, de facto eius agi posse. Neratius quoque dicebat, post exactum iusiurandum posse actorem detracta noxæ deditione s experiri: si modo hoc côten-

† Suscipitur. P. F.

† P. F. suscipitur.

† Qui P. Flo.

† P. F. contumaces.

a Non suscipit. Id est, non vult suscipere. & hoc si præsens est seruus, & in potestate: alias non: vt hic subijcit, & ī. si ex noxa. cā. aga. l. ij. §. ij.

b Suscipiat. Scilicet, litem. contesta. præcise.

c Omnimodo. Respondēdo ꝓ seruo.

d Non alias condemnabitur. Imo & si non habeat in potestate: vt ĩ. de pub. l. j. §. fi. quæ est contra. Solu. ibi speciale est in familia publicanorum: vt licet non sit in potestate, teneatur: vt & ibi dicitur.

e Eos quorum. Quatuor casus ponit. Acc.

f Esse. Nam alias. pro noxa dare non posset, cum sint alieni: nec esset iusta causa cauendi.

g Oportet. Argu. contra supra de procu. l. seruum. §. publiciana. ibi dicit generaliter esse vtile etiam absentem defendi: sed ibi in libero, & non in maleficijs.

h Si dubitetur. Sublaudi, debet suscipere iudiciū propter dubitationem: vt ex post facto declaret, tenuerit defensio vel non: vt supra de iu. l. j. §. sed & si dubitetur. ꝙ autē subijcit, ꝙ ita puto, &c. alius casus est, qñ. s. constat quod nō est dominus, sed eū possidet bona fide: q a bo. fi. possessor est pro domino: vt hic subjicit & infra de re. c. l. magis. §. j. & infra de adul. l. si postulauerit. §. ergo. sed & argu. contra ad Syl. l. j. §. j.

i Alieni. Scilicet, præsentes esse oportet: quod est verum quantum ad effectum: ne contradicat hæc gl. superiori. Accur.

k Iubebo. Prætor ergo defert iusiurandū. sic C. de iure deli. l. si §. licentia. & C. de fide instru. l. fi.

l Sine noxæ. Probato quod possideat: & sic dicebat falsum: vt ĩ. e. l. si seruus depositus. §. fi. & supra si ex noxa cau. aga. l. ij. §. j. vel quia non iurat.

m In potestate. Non videbitur esse in potestate: vt infra de verb. signi. l. potestatis. & infra ad exhib. l. Celsus. §. item si quis & infra, de pecul. l. j §. potestatis. & infra de fur. l. seruis & filij. §. illud. Sed argumē. contra infra de bono. poss. secundum tab. l. j. §. sufficit. & supra, de vsucapioni. l. sequitur. §. nunc.

n Condemnatur. Sine noxæ deditione. vt ā. prox. §. vel vetius edicto, si qs iuris dicen. nō obtē.

o Contumax. Vt & ĩ. l. proxi. §. dominus. nisi caueat de exhibendo hūc absentem, cū poterit: vt ā. si ex noxa. ca. aga. l. ij. §. j. Accur.

p Debet. Sic & in iuramēto quòd fit de re, si certi sunt de facto; vt C. de rebus credit. l. cum etiam. & de calumniat. vt C. de iuramen. calum. l. ij. §. si autem. secus in iuramento in litē; vt ĩ. de in lit. iur. l. videamus.

q Necesse est. Scilicet, non esse in potestate sua. & sic nota dominum non procuratorem iurare, vt & in iuramento calumniæ. vt C. de iuramento calumniæ. l. secunda. §. si autem.

r De alia re. Vt & infra eodē le. sed si postea. sic & in actione de peculio; vt infra, de iureiurando. l. qui iurasse. §. si pater. & in actione ad exhib. vt infra de exceptio. rei iudica. le. si quis ad exhi. & C. ad exhib. l. iij. item & in actione in rē: vt ĩ. de exce. rei iudic. l. si quis sem.

s Noxæ deditione. In odium periurantis; & secundum hoc dicens iuramētum à iudice delatū alias si a parte, non retractaretur prætextu periurij; vt infra, de iureiurand. l. admonendi. quæ est contra. & quod subijcit, si modo hoc contendat, &c. quasi dicat, si postea hoc contendat actor, & probat eum cœpisse, scilicet, prius habere in potestate. Vel secundo dic quòd Neratius eodem casu dicit quo superius responsum, scilicet, quādo post cœpit habere in potestate, & quod dicit, sine noxæ deditione, scilicet, si aliquid facit reus quare sic debeat condemnari, vt quia postea negabat se habere, & contra eum probatum est; & secundum hoc litera est plana.

dat postea, quàm iuratum sit, cœpisse in potestate habere.

Nota quod non dicetur habere facultatem soluẽdi ille qui nõ habet pecuniam ad manus, licet habeat multas possessiones, facit infrà, de leg. iij. l. qui habebat. & l. si seruus. § j. Bal.

Paulus lib. xviij. ad edictum. XXII.

SI seru[a] depositus vel cõmodatus sit: cum dño agi potest noxali actione. ei enĩ seruire intelligit, & (quod ad hoc edictum attinet) in potestate eius est: maximè [a] si copiam habeat [b] recuperandi hominis. Is, qui pignori accepit: vel qui precario rogauit, nõ tenet [c] noxali actione. licet enĩ iustè possident, [d] non tñ opinione domini possidẽt. sed hos quoque in potestate dñi intelligi, si facultatem repetendi eos dñs habeat. [e] Quid est † habere facultatẽ repetendi? si habeat pecuniam, ex qua liberari possit. nam non debet cogi vendere res suas, vt soluat pecuniã, & repetat seruum. [f]

Dñs qui seruum in sua potestate esse cõfitetur: aut exhibere eũ debet, aut absentem [g] defendere. quod nisi faciat, punitur [h] † atq; si presentem [i] non noxę dediderit. Si negauit dñs in sua potestate seruũ esse: permittit prætor actori arbitrium, verũ iureiurando id decidere, an iudiciũ dictare sine noxæ deditione velit: per quod vincet, si ꝓbauerit eum in potestate esse: vel dolo eius factum, quò minus esset. qui † autem non probauerit in potestate aduersarij esse seruum: rem amittit.

Caius libr. vij. ad edictũ prouinciale. XXIII.

SEd & si postea aduersarius eius in potestate habere cœperit seruum: tenetur ex noua [k] possessione, denegata ei exceptione.

Ille qui dolo desiit possidere, tenetur etiam si in alium sit regressus: & vno electo alter liberatur. Bald.

Paulus lib. xviij. ad edictum. XXIIII.

DE illo videndum, verum aduersus eũ tantum, qui dolo fecit, quò minus in potestate haberet, actio locum habeat noxalis, [l] si ex dolo ei⁹ acciderit, vt cesset noxalis [m] actio, fortè si seruo suo fugam mandauit: an & possit nihilominus cũ alio [n] agi? quod accidit, cũ alienatus manumissusve est. quod est verius. [o] in quo casu electio est actoris, cũ quo velit agere. Iulianus aiit de eo, qui manumisit: si paratus sit defendere se manumissus: exceptionem dandam ei, qui manumisit. [p] hoc & Labeo ait.

Caius libr. vij. ad edictũ prouinciale. XXV.

IDem est, [q] & si nouus dominus serui iudicium patiatur.

Paulus lib. xviij. ad edictum. XXVI.

ELectio verò [r] alterum liberabit. [s] id enĩ prætor introduxit, [t] ne illuderetur actor, nõ vt etiam lucrũ faceret. ideoq; exceptione à sequẽti † summouebit. [u]

His consequẽs est, vt si plures dolo fecerit, quò minus in potestate haberent: eligere debeat actor, quem velit conuenire. Item si ex pluribus dominis quidam dolo malo partes suas deserint pos-

SI seruus. CASVS Depõnẽs tenet noxali ac. nõ depositarius. Item debitor, vel qui præcario concessit, tenetur, nõ creditor, vel qui præcarium habet. & hoc vsque ad §. si negauit. Si negauit. Hic §. idẽ dicit cũ le seq. quod supra eodem l. quoties. §. prætor. & §. fin. Viuia.

a Maxime. abundat: vt C. de testa. manu. l. si. §. j. alias contra ã. eo. l. quoties. §. in potestate.

b Habeat. alioqui tenetur vt caueat: vt ã. si ex no. causa aga. l. ij. §. j.

c Non tenetur. si seru⁹ pignorat⁹ vel precario concessus deliquerit.

d Possident. Quia domini voluntate: non tamen proprie dicuntur possidere: vt supra de publi. l. quæcunque.

e Habeat. subaudi respon. Accursi.

f Seruum. non enĩ videtur posse fieri quod non commode fieri potest: vt j. de verb. sign. l. nepos Proculo. & hoc casu conuenitur sequestrarius vel creditor: vt j. eod. l. si noxale. §. fin.

g Absentem defendere. in iudicio.

h Punitur. vt contumax officio iudicis ex edi. le. si quis ius dicen. non obtem. & facit j. eo. l. in qui in aliena. & ã. eo. l. quoties. prætor. in fin. Azo. nisi caueat: vt ã. si ex noxa. causa aga. le. ij. §. j. Vel dic vt damnetur sine noxæ deditione. Accur.

i Præsentem. in iudicio. Accur.

k SEd etsi postea. Ex noua. vt j. eo. l. quoties. §. fina. j. respon.

DE illo. CASVS, Vetus & nouus dominus liberatur: sed vnus liberatur per alium conuentum: & continua duas leg. seq. cum ista. Vlpianus.

l Habeat noxalis. s. vtilis. Azo.

m Cesset noxalis. s. directa. Accur.

n Cum alio. qui cœpit possidere.

o Verius. s. q cum vtroq; agi possit.

p Manumisit. vt & j. eod. l. si plurium. §. fin. Idem contra. vt si dña prior fuerit cõuentus, vt manumisso competat exceptio: vt infra, vi bo. rapt. l. si seruus. sed quid si vnus fuerit tempore liberatus interruptione facta contra alterũ tantum? Respond. soluisse videtur: vt infra de admin. tutor. l. si pupillus alterum. in fin. Item not. de spontanea oblatione: vt & supra, de alie. iudic. l. quia etiam. §. fin.

q IDem est. s. vt exceptio det priori domino. Accursi.

r ELectio vero. quando non offert se aliquis.

s Liberabit. alias sola perceptio: vt ã. eo. l. iij. §. cum dominus. & j. eod. l. §. si seruum. Sed arg. contra. j. de inter. act. l. qui seruum.

t Prætor introduxit. vt cum vtroq; agi posset: vt ã. eo. l. de illo. & j. quod vi aut clam. l. si alius in princ.

u Summouebitur. imo si prius contra priorem dñm, qui dolo desiit possidere, egit, & etiã exegit, nõ liberatur possessor: vt supra, de petit. hære. l. etiam §. fin. quæ est contra. Solu. ibi loquitur in reali, hic in personali. licet hęc actio in quibusdam habeat naturã realium: sicut est in actione quod metus causa: vt supra quod met. cau. l. metum. §. cum autem. Acc.

Prætio-

† Fieri nõ videtur qđ commode non fit.

† Al. add. autem.

* Ex hoc inferi, eũ dici pauperẽ, qui habet possessiones, sed non habet pecuniam numeratã l. in fundo & ibi Bar. de rei vin. Vnde quæsitũ est de his, qui priuilegiũ habẽt, vt nisi quaten⁹ facere possint, nõ teneãtur. an dicãoẽ facere posse, si magnas sedes, amplasq; possessiones habeãt, at paucos reddit⁹. & oẽ frãu creditorib. fiat, magis vt facere possint, respõsum est. quamobrẽ domos vẽdere, & satisfacere cogeõtur. Bal. in l. x. C. qđ cum eo.

A. Pers. † Sic io P. F. Haloander scripsit, atq; si absentem. † 6.

† Sequentibus.

sidere: electio erit actoris, vtrum directo agere velit cũ eo qui possidet: † an prætoria [a] cum eo, qui desijt possidere. Si seruum alienum alius in iure suum esse responderit: altero soluente, alter liberatur. [b]

Magis perpetuat actionem mora, quam culpa. Bald.

Si is, quem desieris dolo possidere, decesserit prius quàm hac actione conuenireris, liberaris: [c] quia hæc actio in locũ directæ actionis succedit. [d] Diuersum dicemus, si moram feceris in iudicio accipiendo. [e]

Mendacium defuncti non nocet hæredi: nec sibi, si reuocat mendacium ante litis contestationem. Bald.

Neq; hæredi, neq; in heredem, [de eo] q̃ defunctus mentitus [f] est, actio danda est: [g] nec in ipsum [h] quolibet tẽpore. nam liberum esse debet defendẽti absentem seruum, huius edicti pœnam euitare: id est, † vt sine noxæ deditione conueniat. & ideo si negaueris seruũ in tua potestate esse: postea fateri poteris [i] nisi si iam lis aduersus te contestata est. nam tunc audiri nõ debebis, vt Labeo ait. Octauenus ex causa etiam lite contestati tibi succurrendum: vtiq; si ætas tua ea sit, vt ignosci tibi debeat.

Decretum interpositum ex contumacia vnius non officit alteri, quin non debeat contumax reputari. Bald.

Si absente dño ductus sit [k] seruus, vel etiam præsente: & in ea causa sit, vt in integrum restitui possit: [l] defensio permittitur eius nomine, qui ductus est. Postulantibus [m] eũ exhiberi eum ad defendendũ indulgere [n] debet prætor. Idem [o] concedendũ est fructuario, velcui pignoris noĩe obligatus est, si præsens dñs defendere noluerit: ne alterius dolus aut desidia alijs noceat. [p] Idem præstandũ [q] est in seruo cõi, quem alter ex dñis præsens noluit defendere. Sed & actori his casibus succurrendũ est [r] quia placet dominij adquisitione extingui actionẽ. iussu eñ prætoris ductus, in bonis fit eius qui duxit.

In iudicio noxali potest se opponere tertius, cuius interest: & hoc colligitur à cõtrario sensu illius verbi, noluerit. Bald.

Caius libr. vij. ad edictũ prouinciale. XXVII.

SI noxale iudicium [i] agitur de seruo, qui pignoris iure tenet, aut de eo cuius † vsusfructus alterius est: admonendi sumus, si creditor, vel vsufructuarius præsens defensionẽ suscipere noluerit: proconsulem interuenturum: & pignoris persecutionem, vel vsusfructus actionem negaturũ. [t] quo casu dici potest...

---

[a] Prætoria. quæ & ciuilis dici potest: sed propter extensionem dicitur prætoria: vt & j. eod. l. si plurium in princ. Et sic nota quod in ea persona tantũ dolus commissus aliquid operatur, quæ dicitur commisisse. sic & j. de his quę in fraud. cred. l. ait prætor. §. illud. & in le. si quis cũ. & infra ex qui. cau. in pos. eatur. le. Fulcinius. §. quid si aduersus. & j. eo. l. quemadmodũ. & j. sol. mat. l. etiam. §. licet.

[b] Liberatur. vt & infra eod. le. si plurium. §. fin. & j. de inter act. l. qui seruum. in princ.

[c] Liberaris. vt infra, eo. l. si plurium. in fin. & s. de alie. iu. l. non solum. §. hæc actio. & infra. de interro. act. l. si ante. §. mortuo. & infra de hęr. vel ac. ven. le. venditor ex hæreditate.

[d] Succedit. vt & j. si q̃s omis. cau. test. l. duo in princ.

[e] Accipiendo quia tunc teneris ac si iã contestatũ esset iudicium: vt supra si quis cau. l. si eum. §. fin. Ioan.

[f] Mentitus. nõ esse in potestate cũ sit.

[g] Danda est. Scilicet insolidum. nam in delictis hæredes non tenẽtur: vt insti. de perpe. & tẽp. act. §. non autem. Accursius.

[h] Nec in ipsum. scilicet pœnitentem: vt subijcit.

[i] Poteris. & sic est locus pęnitẽtiæ ante lit. contest. non post: vt hic. & s. de rei vin. l. is qui. & l. seq. & de hoc dic vt j. de interro. act. l. ætate. §. fin.

[k] Ductus sit. iussu prætoris. vt supra si ex nox. causa aga. l. ij. §. j.

[l] Possit. nã & pręsentes iustis ex causis restituuntur: vt supra quibus ex cau. l. j. Accurs.

[m] Postulantib. scilicet dominis.

[n] Indulgere. Idest, permittere. Accur.

[o] Idem. concedendum vt liceat defendere: vt infra l. proxi. in princ. Accursius.

[p] Noceat no. negligentiam vnius alteri non nocere: vt j. de euic. l. rem hæreditariam. in fi. & s. de transac. l. iij. & j. ad Syl. l. fin. & j. si quis aliquẽ test. prohi. l. ij. in fin. Sed arg. contra. C. de pos. l. fi. & pro hoc & contra hoc sunt arg. C. de inoff. testa. l. si quis in suo. §. fin. Item nec factũ vnius alteri nocere debet: vt j. ad Trebel. l. quidam. §. si quis filium. Item nec absentia vel potentia: vt C. de ann. excep. l. ij & hęc omnia vera sunt, nisi inquantum ad alium peruenerit ex dolo vel facto alterius: vt in tutore & curatore & procuratore: vt s. de dolo. le. sed & ex dolo & j. de tribut. le. iij. & j. de instit. l. cuicunque. §. fin. & de doli except. le. apud. §. quæsitum. Accursius.

[q] Idem præstandum. vt liceat defendere alteri domino tantum.

[r] Succurrendũ est. scilicet, vt pristina actio restituatur eis vt supra si ex noxa. causa aga. l. ij. in fi. & argu. C. si aduer. transa. l. j. Accur.

[s] Si noxale. CASVS. Creditor ipso iure vel vsufructuari' ius amittũt si nõ defendunt seruum: cum domin' nõ vult defendere: & dabitur ille actori. Ex his. Quæritur si bon. fid. poss. serui cõuentus dederit eum pro noxa: an ipso iure liberatur? & videtur q̃d non: quia nullum ius, id est, dominiũ transfert in actorẽ: & hoc videtur ex eo quod dicitur de seruo pignorato, in quo debitor nõ plene liberatur dando pro noxa: & ideo creditori denegatur pignus, nisi satisfaciat de suo. Item apparet ex eo quod dicitur de seruo fructuario quem dando ꝓprietarius non plene liberatur, & ideo fructuario denegatur vsusfructus.

[t] Iudicium agitur contra debitorem vel proprietarium qui non vult defendere.

[t] Negaturum. vt infra, de dam. infec. l. si finitꝰ. §. item quæritur. & supra si ex noxa. cau. aga. l. si cum vsusfruc. & supra de vsusfruc. l. locum. §. pen. Accur.

† Sic in P. Fl. Haloan. scriptũ, an pro prętorea.

† scilicet

Negligentia vni' alteri nõ nocet.

† sedem

† aut Caius

Ipso

test, ipso iure pignus a liberari. nullum enim pignus est, cuius persecutio negatur. Vsusfructus autem, etiam si persecutio eius denegetur, ipso iure durat eousq;, donec non vtendo constituto tempore pereat. Ex his quæ diximus c de seruo, qui alicui pignoris iure obligatus est, deq; statulibero, & de eo, cuius vsusfruct⁹ alienus est: apparet etiam, qui alienum seruum d in iure e suum esse responderit: quamuis noxali iudicio teneatur, non tamen posse noxæ deditione ipso iure liberari: quia nullum ad actores dominium trasferre possunt, cū ipsi domini non sint. Certè tamē si ex ea causa traditum, postea dñs vindicet, nec litis æstimationem offerat: poterit per exceptionē doli mali repelli.

Secundum decretum adfert conditionem vsucapiendi, & facit Publicianā præferri vero domino: & inducit ius præscribendi etiam mala fidei possessori. & est not. in titu. erga sententia vel adiudicationem nō requiritur bona fides ad præscribendum. & ad hoc allegatur quotidie. Bald.

Aphricanus lib. sexto Quæstionū. XXVIII.

ET generaliter si alieni serui nomine, qui tibi iusta seruitute, f seruiret, noxali tecum egerim: tuq; mihi eum noxæ dederis: siue me possidente, dñs eum vindicet: exceptione doli mali (nisi litis æstimationem g offerat) eū summouere possum: h siue ipse possideat, Publicianā mihi dari: & aduersus excipientem. i Si dñs eius non sum: vtilem mihi replicationem doli mali profuturam. k & secūdū hęc vsu quoque me capturum, l quamuis sciēs alienum possideā. alioquin si aliter constituatur: futurū, vt summa iniquitate bonæ fidei possessor adficiatur: si quum ipso iure noxalis actio aduersus eum cōpetit, necessitas ei imponatur, m vel litis æstimationem offerat. Eademq; n dicēda sunt, & si cū ab eo o non defenderetur, iussu prætoris eum duxerim: quoniam isto quoq; casu iustam causam possidendi p habeo.

Caius libro vij. ad edictum prouin. XXIX.

NOn solum aūt qui in potestate nō habet q recusare potest noxale iudicium: verum etiā habenti in potestate liberum est euitare iudicium, si indefensam eam personā relinquat. sed huic necesse est ius suum ad actorem transferre, r perinde ac si damnatus esset. s

a Ipso iure pignus infra, de solu. si hominem cōtra. vbi datur intelligi quod nec ipso iure sicut nec vsufru. perit pignus. Sol. hic poterat aliquantulum imputari creditori, quia præsens erat: ibi nihil.

b Ipso iure durat. Vt enim facillime, id est, nudo pacto constituitur: ita & tollitur pignoris obligatio eodem iure, secundum M. at vsusfru. constituitur pacto & traditione demū: & tūc etiā non fit plenissima cōstitutio, nisi fiat cautio: vt infra de vsufr. leg. l. vxori. & hæc ratio etiā assignatur in libertate vt difficilius detur, quia grauius reuocatur: vt & j. qui & a qui. l. gñaliter. §. sub conditione.

c Ex his quæ diximus. s. supra eo. lem l. ex duobus. §. fina. vbi proprietarius debet plene facere actoris etiam vsumfru. & vbi vsufru. non tenetur: quia nō potest facere actoris: vt supra eod. l. is qui. & l. si quis à multis. §. fi. vbi nō liberatur, nisi caueat: quia non liberè facit actoria statu liberum, & apertius dicitur infra, de solu. l. si hominem: & forte in alijs libris dixerat, idē de pignore dicitur supra, eod. l. si seruus depositus. vbi non tenet creditor: quia nō potest facere actoris: sed in statulibero videtur contra supra eo. t. l. prętor in fin. Respon. in statulibero liberatur: quia interim pleno iure facit hominem actoris: vnde de alienatione facta debet liberari: quia noxa caput sequit. Item cauet reus, vt ibi dicitur: sed hic creditor vel fructuarius non tenet noxali: quia ab eo non fit alienatio licet habeat ius in re: vnde non potest dici noxam caput sequi. remanet ergo noxalis actio in personam eius, qui tenebatur prima: sed quia in statulibero licet fiat interim alienatio, tamen necesse est vt caueat: patet quod hic dicit, verum esse: quia non sufficit rem fieri accipientis. Azo. nisi plene fiat cum cautione.

d Seruum. Quia bona fide ei seruiebat.

e In iure. Scilicet de rigore: sed per exceptionem doli mali liberatur: vt infra innuit. Accur.

f ET generaliter Iusta seruitute. Sec⁹ ergo si malæ fidei possessor fuit secundum quosdam vel subaudi hic maxime. nam & domin⁹ erat idem necessario facturus: & quia ita inuenitur locupletari aliena iactura si non haberent locum sequentia. Accurs.

g Æstimationem. hoc si constabat seruum deliquisse, alioqui dominum conditio grauaret ex eo, quod alius est conuentus: vt j. eod. l. in noxalibus.

h Possum. Vt s. eo. l. bona fide serui.

i Excipientē. hæc est exceptio. quia dominus sum, non potes agere. Azo.

k Profuturam. Et sic not. Publicianā contra dominū dari: quod est speciale, regulariter autē contra: vt supra, de pub. l. pen. & fin.

l Vsu quoque me capturum. Nota etiam scientem vsucapere, quod est speciale: alias contra: vt instit. de vsuca. in prin. habet enim titulum: & ideo vsucapit: vt supra de Publ. l. item si.

m Imponatur. Postea ex regressu.

n Eadem. scilicet, vt possim vsucapere, & habeam exceptionem & Publicianam, si ceciderim a possessione.

o Ab eo. Bonæ fidei poss. retento eodem casu. Accur.

p Possidendi. quia forte possidet. Azo. vel & infra, de acquir. poss. l. iuste. Accursius.

q NOn solum. Habet, fugitiuum puta.

r Transferre. Item illud est necesse, vt caueat se exhibiturum, cum primum potuerit: cum forte sit ad villam: sed tamē dicitur in potestate: quia habet possibilitatem habendi eum, quando vult: vt supra, si ex noxa. causa aga. l. ij. §. si absens. Accursius.

s Damnatus esset. Noxali iudicio. vbi ergo de damnato agi potest euicto seruo per hypothecariam, ita & hic: vt infra, de sol. l. si hominem. Accur.

† Summouere puto.

† In P. F. Si dominus ei⁹ sit al. si non domin⁹ eius sit.

Notant ex hoc loco præscriptionem etiā cū mala fide in titulo iudicationis, & sententiæ procedere posse propter iudicis auctoritatē: quod tū iure positiuo nō admittūt Castrensis, & Alex. le. si fundum. §. si de vectigalibus. De dano infecto. Vide antinom. Ant. Perl.

† P. F. suffert.

† Al. add. seruum.

† Iusta seruitutem P. F.

Decretum interpositum contra vnum, non praeiudicat absentibus ius habentibus in re. Bartolus.

Idem lib.iij. ad edictum praetoris vrbani, titulo de damno infect. XXX.

IN noxalibus actionibus eorum, qui bona fide absunt, ius non corrumpitur: [a] sed reuersis defendendi ex bono & aequo [b] potestas dat, si † domini sint, siue aliquod † in ea re ius habeant: qualis est creditor & fructuarius.

Paulus lib. septimo ad Plautium. XXXI.

QVod ait praetor, cum familia furtum facit: ad eum modū se actionem daturum, vt tñ actor consequatur, [c] quantum si † liber fecisset, cōsequeretur: quaeritur, vtrum ad pecuniae praestationem respiciat, an etiam ad noxae deditionem: vt (puta) [d] si ex pretijs noxae deditorum [e] duplum [f] colligatur, † sequentes actiones [g] inhibeātur? Sabinus & Cassius putant, pretiū quoq; noxae deditorum imputari debere. quod & Pomponius probat, & est verum. Nam & si seru⁹ indefensus ductus sit: aestimatio [h] eius imputanda est. Certè non tantū duplicationis; sed & conditionis [i] rationem habendam, Iulianus putat. [Sed &] furti faciendi tempus spectandū esse, an eiusdem familiae sint serui. nam si hi, qui plurium dominorum erant, vnius esse postea coeperint: locus † edicto [k] non erit. †

Callistratus lib.ij. edicti monito. XXXII.

IS qui in aliena potestate est, si noxam commisisse dicatur, si † non defendatur, ducitur: & si praesens est dñs, tradere eum, & de dolo malo [l] promittere debet.

Pomponius libro xiiii. ad Sabinum. XXXIII.

NOxali iudicio inuitus nemo cogitur aliū defendere: sed carere debere eo, quē non defendit, si seruus † est. Quòd si liber est, qui in † potestate sit; indistinctè ipsi sui defensio danda est. [m]

Iulianus libr.iiij. ad Vrseium Fero. XXXIIII.

QVoties eñ nemo filiumfa. ex causa delicti defendit, in eum iudicium datur.

Vlpianus libro xl. ad Sabinum. XXXV.

ET si condemnatus fuerit filius: iudicatum facere debet. [n] tenet enim condemnatio. quinimo etiam illud dicendum est, patrem quoquè post condemnationem [o] filij: duntaxat de peculio posse cōueniri.

Dominus onera realia non potest recusare, licet possit ab eo auferri. Baldus.

Idem libro xxxvij. ad edictum. XXXVI.

SI quis [p] seruum pignoratū deinde à debitore [q] surreptū, emerit à debitore: [r] eius nomine furti tenebitur, [f] dño serui adquisito: nec oberit, quod Seruiana [t] poterit ei † homo auocari. [u] idemq; si à minore quis xxv. ann. emerit, [x] vel in fraudem creditorum sciens: [y] Hi eñ quāuis auferri eis dominium possit, [z] interim tñ conueniendi sunt.

---

[a] IN noxalibus. Non corrumpitur prorsus, licet dominium ad actorē peruenit. Azo. & hoc ideo, quia eis reuersis permittitur defensio: vt subijcit, & supra si ex noxa. causa aga. l. ij. in fi. & tit. eo. elect. §. si absente. Ac.

[b] Aequo. Iure scilicet praetorio, quod est aequum. Accur.

[c] QVod ait. Consequatur. vt & infra si fa. fur. se. di. l. j.

† siue

† P. F. aliquid al. aliquod aliquis.

[d] Vt puta. Ad hoc scilicet, &c.

[e] Deditorum. Scilicet quos dedit dominus familiae pro pretio seu pecunia quae daretur à libero. Sed quid si dominus dare velit, actor nolit recipere? Respon. quod satis est, si dominus patiatur duci vni vnū vel duos: vt & si plus sit in eis, ipse reperat: vt infra dicitur. Accur.

† Al. add. vnus.

[f] Duplum. Si furtum fuit factum.

[g] Sequentes actiones. propter caeteros seruos competentes. Accursius.

[h] Aestimatio. Hoc seruatur in eo, qui est defensus. quia & in eo seruatur qui nō defenditur. Ac.

† Al. add. et.

[i] Condictionis. Furtiuae.

[k] Edicto. s. tantum duodo quantum si vno liber fecisset.

[l] IS qui in aliena. Dolo malo. quod eum obligauerat. alioqui nisi hoc faciat, punitur: vt ī. eo. l. si seruus depositus. §. domin⁹ qui seruum.

[m] NOxali. Danda est. vt in fi. tit. de noxa. actio. §. fin. Accursius.

ET si condemnatus.

† locum

† fore

[n] Debet: De castrensi vel quasi peculio, vel forte de aduentitio consentiente patre: quia fit hoc ex necessitate. Accur.

[o] Condemnatio-nem. siue enim propter contractū, siue delictum filius condemnetur, tenetur postea pater de peculio profectitio: vt hic, & infra de pec. l. licet. §. ex furtiua causa. & supra de iud. l. tam ex contractibus.

† Al. add. et.

SI quis seruum. CASVS. Si debitor surripuit creditori seruū quem sibi obligauit, & vēdidit, puta Titio: Titio tenetur si furtū faciat alicui extraneo hic seruus, & liberatur dando pro noxa. Idem in duobus sequentibus casibus: vt si furtum faciat tenetur, & liberetur dādo pro noxa: licet auocari possit dominiū rei vel per in integrū restitutionem, vel per Paulianam, vel per hypothecariā.

† Al. add. verius.

† quamuis in &c.

[p] Si quis. Non creditor.

[q] A debitore. quia debitor surripuit creditori, & hunc vēdidit & tradidit.

[r] A debitore. Post furtum. Accurs.

[f] Tenebitur. Si alicui extraneo fecerit furtū hic seruus.

[t] Seruiana. Id est, hypothecaria: vt in stitu. de act. §. item Seruiana.

[u] Auocari. Ab eo, qui eum pignori habebat. Accur.

[x] Emerit. Ita quod teneat venditio, vt cum decreto: si necesse fuerit interponi. alias nec interim emptor esset dominus: vt infra, de re. eo. l. j. Accur.

[y] Sciens. Nā ignorans non tenetur, quā est titulus non lucratiuus: vt hic erat. secus si lucratiuus: vt hic, & infra quae in frau. cre. l. qui aūt. §. hoc edictum. & §. simili modo diximus.

† &

[z] Possit. Primo casu per hypothecariam. Secundo iure in inte. rest. Tertio per Paulianam. interim tñ erant domini:

Exceptio superueniens post lit. contestatã nil operatur, si ecctus si ante creatur. facit de rei vin l. si post acceptum. Bal.

Triphoninus lib. xv. Disputationum XXXVII.

SI alienus seruus furtum mihi fecerit, qui postea in meum dominium peruenit: extinguitur furti actio, quæ mihi competierat, nondum in iudicium deducta. nec si postea alienauero eũ, quem ante litem contestatam emeram, furti actio restaurabitur. a qđ si post litem contestatam eum redemero: condẽnandus erit venditor.

Vlpianus libr. xxxvij. ad edict. XXXVIII.

QVemadmodum si alij védidisset parui enim refert, cui vendiderit: aduersario, an alij. suaq; culpa b litis æstimationem subiturum, † qui vendendo noxæ deditionem sibi ademit.

Argumẽtum quòd sunt paria possessionẽ tradere, vel causam dimittere vacuam. Bal.

Iulianus autem libro xxij. † Digestorum scribit, si seruum pro derelicto habeam, q tibi furtum fecerat, liberari me: quia statim meus esse desinit, c ne eius nomine qui sine domino sit, furti sit actio.

Non licet furari pecuniam redactam ex re furata. Bal.

Si seruus meus ré tuam subtraxerit, & vendiderit, tuque numos, quos ex pretio habebat, ei excusseris, d locus erit furti actioni vltro citroque nam & tu aduersus me furti ages noxali serui nomine, & ego aduersus te numorum nomine. e Sed & si seruo creditoris mei soluerim numos, vt is eos dño suo det: æquè locus erit furti actioni, f si is g numos acceptos intercepit. h

Iulianus lib. ix. Digestorum. XXXIX.

SI plurium seruus furtum fecerit, & omnes i dolo fecerint, quò minus eum in potestate haberent: subsequi debet prætor iuris ciuilis † actionem, k & iudicium Honorarium, q ex hac causa pollicetur, in eum dare quem actor elegerit. Neque enim amplius præstari actori debet, quàm vt detracta noxæ l deditione agere possit cum eo, cum [quo] noxali iudicio experiri potuisset, si seruus exhiberetur.

Pro re aliena debet quis satisdare iudicatum solui, pro propria non expedit satisdare. Bal.

Qui alienum seruum suum esse, fatetur, quamuis noxali actione obligetur, nihilominus causa cognita m satisdare debet. n qui autem p [suo] seruo conuenitur, satisdatione oneraudus non est. o non enim offert se defensionem † alieni serui.

Dolosus potest defendi à quolibet possessore. Bal.

Si quis dicat dominũ dolo fecisse, quò minus in potestate eius seruus esset: ille autem contendat, eum seruum ab alio defendi cum satisdatione: p doli mali exceptioni locus erit. q Sed & si post iudicium cum domino acceptum, seruus apparuit, r & quia non defendebatur, ductus est: exceptione doli mali s posita, † dominus absoluetur. Sed mortuo seruo t antequam accipiatur iudiciũ, omni

minùs vt hic, & j. de contrah. empt. le. si sciens. & C. de in integ. re. l. si curatoré. & ar. s. de rei vin. l. non ideo.

a Si alienus. Restaurabitur. vt & infra de fur. l. qđ dicitur. & insti. e. §. seruus domino. Sed ar. contra infra, de hær. vel act. ven. le. ij. §. pena.

Quemadmodum.

b Suaque culpa. No. de culpa. Ioan. sic & infra, de pe. l. postea. & s. eod. l. si hæres. & facit infra e. l. si plurium §. si.

c Desinit. vt & j. pro derelicto. l. j. & ij. & infra, de stipu. ser. l. quod seruus.

d Excusseris. animo furãdi & lucrãdi, nam quandoque hoc fit tãtũ animo damni dandi: vt supra ad l. Aquil. leg. seruus §. si. quia de manu.

e Numorum nomine. sed nõne hic excussor sicut creditor a suo iure per edictum diui Marci omnino cadit? Respond. non: quia per edictũ amittit ius tantum quod habet in re vel propter rem. hi autem nunt neque obligati neque debiti erãt vt infra de fur. l. qui vas. §. si. Sed ar. contra. in auth. vt non fiãt pig. co. v. § j. & in auth. vt nulli iu. §. quia vero. co. ix.

f Sed & si seruo. Furti actioni. s. noxali mihi debitori & ego remaneo sibi obligatus. Acc.

g Si is. s. seruus.

h Intercepérit. hoc si non egerit numerãdo, vt fierẽt sui: quia tunc non ageretur furti: vt C. de condi. inde. l. creditoris. Azo.

i Si plurium. Subsequi id est sobsequenter dare. Acc.

k Actioné. s. noxalem prætoriã, si in locum ciuilis directæ dat. vt supra eo. l. electio. §. j. & §. si in. ...

l Detracta noxæ vt & j. de iniur. act. l. si seruus. Acc.

m Cã cognita. s. si apparet alienus.

n Debet. iudicatũ solui.

o Non est scilicet iudicatum solui. sed iudicio sisti cauet, vel iurat, vel suæ p missioni committitur: vt inst. de satis. §. sed hodie. & s. si ex nox. cau. aga. l. j. Et not. quod hic §. sẽm noua iura loquitur. imo et sẽm veterra nõ satisdabat cõueotus actione personali suo nomine: vt ibidem insti. de satisda. Accur.

p Satisdatione. iudicatum solui.

q Locus erit. cõtra actorẽ, vt supra, e. l. de illo. §. Iulianus.

r Apparuit. s. alicubi. Azo.

s Doli mali. sed an q dolo desijt possidere, si post couẽtionẽ velit noxç dedere, liberet, cũ ea detracta teneat: vt in prin huius l. Resp. distinguitur, an ita desijt habere, vt nũquã recuperare possit: quo casu statim ec odemnatur: vt supra eo. l. si hæres. & l. de illo. in prin. ibi manumisit. & ar. s. de dolo l. arbitrio. an ita vt in potestatem alicuius peruenerit: quo casu præstando eum noxç, liberat: vt s. e. l. de illo. & l. electio. & j. de l. j. l. si fundũ per fideicõmissum. & l. si qò ga. §. hæres. secundũ lo. & j. dep. le. plane. Azo. & facit s. eo. l. si alienus & l. quẽad. & j. e. l. si. ad. §. si quis. Ac.

t Seruo. an. lit. cõtest. vel etiã post, cũ tñ in mora nõ fuit quia nõ credebat se teneri: vt j de vsur. l. sciendũ. Et secundũ hoc dic sustineri. i. vltra in hic nõ procedi. & hic est casus qui sequit. Vel dic quod sunt in mora ante litẽ cõt. vel post. & sẽm hoc dic sustineri, ...

 vt argu.

† P. F. subsecutorum.

† txv.

† Al. add. dominus.

† P. F. actione al. actiones.

† P. F. defensione.

† Opposita

Frustra se hic torquet Acc. cũ emẽda el codices eam clausulam nõ habeant.

vt ar. supra eo. l. electio. §. si is. & l. si hæres. vel dicas quod habet bonam fidem etiam post lit. cont. quod liberetur. Accur.

[a] Dominus eo mortuo si non fuit in mora accipiendi iudicij: vt supra eo. l. electio. §. si is. Accur.

[m] Perpetuæ sunt. Id est, esse possunt sic &]. de aqua plu. ar. l. Labeo. & l. j. nã cũ descẽdũt ex ea actione quæ est ppetua ipsę sunt ppetuæ: alioq̃ sunt annales, si in locũ annalis, vt vi bo. ra. succedũt. hic & ponitur]. ad Vel. hæ actiones & supra de c. di. l. ij. in fin.

no hac actione non tenebitur dominus. [a]

Idem lib. xxij. Dig. XL.

SI seruus legatus ante aditam hæreditatem rem hæredis futuri subtraxerit: poterit is cũ legatario, qui legatũ agnouerit, furti agere. Sed si idem seruus hæreditariã rem subtraxerit: furti actio cessabit: quia huiusmodi rerum furtum nõ fit. [b] ad exhibendum autem actio competit.

Idem lib. ij. ad Vrseium Ferocem. XLI.

CVm seruus cõmunis alteri dominorum damnum iniuria dedit: idcirco legis Aquiliæ actio non est, [c] quia si extraneo damnum dedisset, cum altero insolidũ lege Aquilia agi posset: sicuti [&] cùm seruus communis furtũ fecit, [d] cum altero domino furti agi non potest, sed communi diuidundo [e] agi potest.

Vlpianus lib. xxxviij. ad edictum. XLII.

SI ad libertatem proclamauerit is, cuius nomine noxale iudiciũ susceptum [f] est: sustineri debet [g] id iudiciũ, quoad de statu eius iudicetur. & si quidem seruus fuerit pronunciatus: noxale iudicium exercebitur. si liber: inutile [h] videbitur. Si quis pro seruo mortuo, [i] ignorans eum decessisse, noxale iudicium acceperit, absolui debet: quia desijt verum esse, propter eum dari [k] oportere. [l] Hæ actiones perpetuæ sunt: [m] locũque habẽt tãdiu, quãdiu serui dedendi facultatem habemus. Nec tantùm nobis, verum etiam successoribus nostris competunt: item aduersus successores: [n] sed nõ quasi iure successionis, sed iure dominij. Proinde & si seruus [†] ad alium peruenisse proponatur: iure dominij noxali iudicio nouus dominus conuenietur. [o]

Ibi seruus debet defendi, vbi deliquit, Bal.

Pomponius lib. viij. ἐπιστολῶν. XLIII.

SEruí, quorum noxa caput sequitur, ibi defendendi sunt, vbi deliquisse arguentur. itaq; seruos dominus eodem loco exhibere debet, vbi vim intulisse dicuntur: [p] & carere omnium dominio poterit, si eos non defendat.

Digestorum Liber Decimus.

TITVLVS I.

FINIVM REgundorum. †

Actio finium regundorũ est mista: quia in ea veniunt reales & personales præstationes. Baldus.

Paulus libr. xxiij. ad edictum. I.

FIniũ regũdorũ actio in personã est, [q] licet pro vindica-

SVS [a] Seruus. CX. Seruus legatus surripuit esse quid hæredi futuro aut de re hæredis, & datur furti actio contra legatarium: aut de re hæreditaria, & tunc non furti, sed ad exhibẽdũ.

[b] Furtum non fit nisi in casu; vt pignoratæ commodatæ. vel eius in qua vsumfructum habet aliquis: vt infra, de furt. l. hæreditariæ.

CVm seruus cõmunis.

[c] Actio nõ est. nisi volẽte alio dedit, vt supra, ad leg. Aq. l. si seruum. §. j. quę est contra. Accur.

[d] Fecit. vnt domi norum.

[e] Sed cõmuni diuidando. infra, ad simplum; vt infra, fa. ercis. l. & puto. §. pe. & fi. & infra, de fur: l. si seruus communis. in prin. &]. de ser. cor. l. vt tantum. §. si seruus. & supra. nau. caup. leg. licet §. j. & hoc intelligas in vtroque prędictorum duorum casuum. nam cum eius nomine teneatur noxali, eiusdem nomine agere non debet. vt C. de fur. l. apud antiquos. Accur.

[f] SI ad libertatẽ Susceptum, s. litem contestatam.

[g] Sustineri debet. quia pręiudiciales sunt tales actiones inter omnes; vt in inst. de act. §. prędiudiciales. & infra, de lib. cau. l. ordinata.

[h] Inutile. contra eum qui dominus dicebatur. Azo. sed contra ipsum delinquentem igitur.

[i] Pro ser. in mortuo. ante litem contestatam.

[k] Dari. s. æstimationem damni. Accursius.

[l] Oportere. vt]. e. l. si plurium. §. si.

[n] Successores, vt & supra si qua. pau. fe. di. l. j §. si.

[o] Cõuenietur, q. d. non heres. Acc.

SErui. Dicitur vt & C. vbi de cri. agi opo. l. j. & ij. & in auth. qua in prouincia.

FINIVM REgundorum.

FIniũ regũdorũ in personã est. quantum pertinet ad personales præstationes, quæ sunt in eo, quod de tuo fit meum. vt si ex tuo adiudicatur mihi, fit meum de nouo: vt infra, lege; iij. item propter fructus factos tuos. quos mihi reddis, si percepisti de meo: vt infra leg. iiij. §. j. Item de eo quod datum est agrimensori: vt in ead. leg. §. sed & si. sed naturam realis habet: quia reddit mihi quod meum tenebat: vt infra. eo. l. de modo & leg. si irruptione est enim mista in rem. & in personã: vt subijcit: vt instit. de actio. §. quędam. Sed nunquid bonæ fidei? Respond. stricti iuris cum non inueniam bonæ fidei, vt instit. de actio. §. actionum. Item nunquid ex contractu vel quasi? Respond. non, sed datiua. vt infra, ead. l. item quando nascitur? Resp. ex quo fines turbari cœperunt, & ex tunc currit præscriptio: vt C. de an. except. l. j. §. j. & §. ij. Item quę præscriptio? Respo. xxx. annorũ sit mista: vt C. de peti. hæ. l. hæreditatẽ & tamẽ si qd de meo agro possedisti. x. ann. val

[†] P. F. sed nõ quasi in successores, sed iure dominij.

[†] Al. add. meus.

Finium regũdorum actio stricti iuris ẽ.

[†] In hunc tractatũ v de Iulij Frontini libellũ & in ipsum Aggeni Vrbici cõmentariũ.

nos. vel xx. præscripsisti; vt quia vendendo maiores fines demostrati sunt; vt ꝉ. pro emptore. l. ij. §. sed & si fundus. & l. qui fundum. §. si fundũ. & tamẽ agit hoc iudicio; & quia si à principio fuisset tuum quod præscripsisti, tamen agerem, vt melius termini ponantur.

tẽ mercedis, quã dedi agrimẽsori. in fructibus tamẽ distingue, aut percepit ante litem contest. & non venient: si post, venient. Sed & si quis, Vicinus prædij si non incidat arborem in confinio positam, ad iudicis perceptum potest puniri & debet. Si dicantur. Si

tione † ^a rei est.

Vlpianus libro xix. ad edictum. II.

HÆc actio pertinet ad prędia rustica, quamuis ędificia interueniant. Neq; enim multum interest, arbores ^b quis in confinio, an ędificium ^c ponat. Iudici finium regundorum permittitur, vt vbi non possit dirimere ^d fines, adiudicatione ^e controuersiam dirimat. Et si fortè amouendę veteris obscuritatis gratia, per aliam regionem fines iudex dirigere velit: pôt hoc facere † p adiudicationẽ. ^f & condemnationem.

Caius li. vij. ad edictum prouinciale. III.

QVo casu opus est, vt ex alterutrius prędio alij adiudicandum sit: ^g quo nomine is, cui adiudicatur, inuicem pro eo, quod ei adiudicatur, certa pecunia condemnandus est.

Paulus libro xxiij. ad edictum. IIII.

SEd & loci ^h vnius controuersia in partes scindi adiudicationibus potest, prout cuiusque dominium in eo loco iudex compererit. In iudicio † finium regundorum eius etiam ratio fit, quod interest: Quid enim si quis aliquam vtilitatem ex eo loco percipit, ^i quem vicini esse appareat: [an] iniquè cõdemnatio eo nomine fiet? ^k Sed & si mensor ab altero † solo conductus ^l fit: cõdẽnatio erit faciẽda eius, ^m q̃ nõ cõduxit, in partem mercedis. Post litẽ autem contestatam ^n etiam fructus veniẽt in hoc iudicio. † ^o nã & culpa ^p & dolus exinde prę̃stãtur. sed ante iudicium percepti ^q non omnimodo in hoc iudicium venient. nam aut bona fide percepit: & lucrari ^r eũ oportet, si eos cõsũpsit: aut mala

† P. F. per vindicatio nem.

^c Vindicatione. vt si termini non sunt positi prout occupatur terra mea: & velim commodius agros terminari, vt partẽ mei fundi quam possides, aestimas. & in eius finibus cõmodius ponantur termini: vt C. eod. l. si quis.

HÆc actio. Casus est planus vsque ad. §. Iudici.

Iudici. Prædium meum & tuũ sunt contigua sed in extremitatibus inter me & te est discordia in aliquibus locis, vel forte in tota extremitate: cum ego dicam plus ad me pertinere hæc. acti. erit necessaria siue termini erant in confinibus, siue non: diuidit iudex limitem retinendo veteres terminos; vel remoueat illos & ponat alios. & de prædio vnius alteri adiudicet: & illum cui adiudicat, condemnet in aliqua pecunia. Viuia.

† P. F. per adiudicationẽ.

^b Arbores. Quas interest succidi propter vmbram arboris forte: vt infra lege. iiij. §. sed & si quis.

quæstio est inter me & te de finibus & tu amoueas terminos & accuso te criminaliter: an iudex possit cognoscere de vtraque quæstione? Et respond. quod sic.

Si alter. Si vnus fundus sit duorum, alter trium: potest potest iudex adiudicare vel nobis ex illo fundo; vel ex nostro illis: vel si quæstio est de finibus, id quod adiudicatur, sit commune illorum q̃bus adiudicatur: pro ijs portionibus pro quibus sunt domini fundi Si cõmunem. Si habeo tecum fundum cõmunem: & alium ego habeo solus nõ cõmunem: non possum agere fi. re. contra te pro illo fundo meo; nisi aliene partem quam habeo in fundo tecũ cõmuni: quia ea tñc agere possum. Item similiter si tres sũt domini q̃ iuxta fundum meum habent prædia, id est, vnusquisque habet prædia, possum agere finium regundorum Finiũ. Si habeo fundum in emphyteusim, & tu alium iuxta habes: aut si tu habes vsumfr. in vno, & ego in alio, vel si habeo proprietatem, & tu vsumfr. vel si habea meũ obligatũ, & ego aliũ, in his agere possum' finiũ regũdorũ. Hoc iudiciũ. Plani sunt vsque ad l. de mõ.

† No. sm Bal. q̃ quęlibet vtilitas dicitur interesse. concor. & facit lex, loci corpus. §. j. ff. si ser. vin.

† Alternatiuo.

† In hoc iudicium.

^a Ædificium. Hic est cõtra ꝉ. eo. l sed & loci § pe. Sol. hic dicit dari vtilem; licet interueniat ædificiũ, non autem directam; vt ibi vel hoc ædificiũ nõ erat hic causa habitandi; vt ꝉ. quibus modis pig. ta. contra h. l. hoc iure. § fina. vel hic vnus habet prædium, alter ædificium. & sic datur vtile; ibi vtrũq; ædificiũ. vnde non datur. Vel hic vtrunque rusticum, sed loco termini erat ædificium.

^d Possit dirimere. Commode, videlicet eis existẽtibus vt primo; & differt hic a proximo. hic ex cuiuslibet agro alteri adiudicat; sed ibi tantũ de vno alteri.

^e Adiudicatione. Faciẽda vni ab altero, & econtra.

^f Per adiudicationem. In alterum. Azo. vt & Insti. de offi. iud. §. si. sed superior in vtroque. Accu.

QVi casu. CASVS. Inter me & te est quæstio de finibus. Iudex qui sup hoc cognoscit, si nõ potest commode diuidere relinquendo cuilibet suũ solum, potest adiudicare de solo meo tibi; & te pôt etiam condemnare vt mihi pecuniã des; & hoc quãdo de toto erat discordia. Idẽ si de parte & hoc vsq; ad §. iudicio. In iudicio. Si sit quæstio de finibus inter me & te, habetur ratio eius quod interest. vt quia alter nostrũ in solo alterius seminauerit, vnde illud interesse restitui debet. Itẽ debes mihi reddere par

^g Adiudicandum sit id est adiudicetur. Accur

^h SEd & loci. Non solum si circa fines totius agri, sed etiam loci. i. partis fundi, vt infra, de verb. sign. l. locus etiam quinque pedum tantum: vt C. eo. l. quinque pedum. Accur.

^i Percepit. Puta fructus naturales; sed de industrialibus dic vt infra proxi Accu.

^k Fiet. Quasi dicat, non.

^l Conductus. Impropriè dicitur cõductus, vt infra, si mensor fal. mo. di. l. j §. ideo.

^m Eius. In persona eius, &c. Accu.

^n Post litem autem contestatam. autem, id est, certe. nec enim contradicit superioribus.

^o Iudicio. Vt & infra tit. j l pe. Acc.

^p Culpa. Etiam leuis: vt ꝉ. de prec. l. quæsitum. § si in seruitutẽ. & §. illud. & ꝉ. de rei ven. l. si homo. A:

^q Percepit. s. fructus industriales. Acc.

^r Lucrari. Vt nihil omnino restituat; vt Inst. de re. diui §. si quis a non domino. quandoq; tamen dicit quis lucrari q̃ tamen restituit, sub conditione tãtũ

fide:& cōdici [a] oportet.

Nota quod vbicunque quis non paret iudici, potest deferri iuramentum in litem. ad quod l. restituere de rei vind. Bal.

Sed & si quis iudici non pareat in succidenda arbore, [b] vel ædificio in fine [c] posito deponendo, [d] parteve eius, condemnabitur. [e]

Nota quod iudex maleficiorū, potest cognoscere ciuiliter. Bar.

Si dicantur † termini deiecti, vel exarati: iudex, qui de crimine [f] cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. Si alter fundus duorū, alter trium sit: [g] potest iudex vni parti adiudicare locum de quo quæritur, licet plures dominos habeat: [h] quoniā † magis fundo, quam personis † adiudicari partes intelliguntur. Hic autem cum fit adiudicatio pluribus: † vnusquisque [k] horū, [l] portionem [m] in fundo habet, quā & pro indiuiso habebat. Qui communem fundum [n] inter se habent, non condemnantur. [n] neque enim inter ipsos accipi iudicium [o] videtur.

Ego & socius meus aduersarij esse non possumus: sed vnius loco alterius habetur. Bal.

Si communem fundū ego & tu habemus, & vicinū fundum ego solus: † an finiū regundorum iudicium accipere possumus? Et scribit Pōponius, nō posse: [p] qa ego & socius meus in hac actione aduersarij esse nō possumus, sed vnius loco habemur. Idem Pomponius ne vtile quidem iudicium dandum dicit: cum possit, qui propriū habet, vel communem vel proprium fundum alienare, & sic experiri. [q] Nō solum autem inter duos [r] fundos, verum etiam inter tres, pluresve fundos accipi iudicium finium regundorū potest: vt puta [si] singuli [s] plurium fundorum confines sunt † trium fortè vel quatuor.

Emphyteuta potest agere finium regūdorum & valet declaratio facta cū emphyteuta. Bal.

Finium regundorum actio & in agris vectigalibus, [t] & inter eos, qui vsumfructum [u] habent, vel fructuariū & dominum proprietatis vicini fundi, & inter eos, q iure pignoris possidēt, cōpetere potest. Hoc iudicium locū habet in confinio prædiorum rusticorum: in vrbanorum displicuit. [x] † neque enim confinia [y] hæc sunt, sed magis vicina dicuntur: & ea communibus parietibus plerunque disterminantur. Et ideo & si in agris ædificia iuncta sunt: huic actioni locus non erit. Et in vrbe hortorum latitudo efficere † potest, vt etiam finium regundorum agi possit. † Si vero flumen vel via publica interuenit, [z] confinium non intelligitur: & ideo finium regundorum agi non potest. [a]

Confines dicuntur mediati, non immediati. Bar.

Idem libro xv. ad Sabinum. V.

Qvia magis [b] in cō finio meo via publica, vel flumē sit, quā ager vicini.

Idem libro xxiij. ad edictum. VI.

Sed si riuus priuatus interuenit: finium regundorum agi potest. [c]

---

vt infra de in diem addi. l. ij. & le. item quod dictum est.

[a] Condici. Vt & infra, de condi. inde. l. si vrbana. in fi.

[b] Arbore. Cum interfit vicinorum eā succidi, & commodius agros terminari. Accur.

[c] In fine. Scilicet agri vicini. Accu.

[d] Deponendo. Scilicet in totum partem ve, &c.

[e] Condemnabit. Quanti in litem iurauerit aduersarius: quia licet sit stricti iuris, tamē propter iudicis authoritatē defendendam detestatur: vt argu. insti. de offi. iu. §. contumaciæ. & supra ne quis eum qui in ius vocatus est vi exima. l. pe. §. j.

[f] De crimine. Quasi dicat, idem iudex tam criminaliter, quam ciuiliter poterit cognoscere. Agitur enim criminaliter per accusationē ea l. agraria, qua cōstituta est pœna le. auctorum publico inferenda in singulos terminos deiectos vel amotos: vt infra de termi. mo. l. iij. nec vna tollit aliam, qui cōpetunt de re familiari: vt hic, & C. quando ciui. ac. præiu. cri. l. j. donec tamen vna agitur, altera cessat quo ad exercitium: vt infra de pub. iud. l. iiij. & infra vi bo. rap. l. ij. §. j.

[g] Sit. Pro indiuiso.

[h] Dominos habeat. vnus ager quam alius, Ac.

[i] Intelligitur. Alias, intelliguntur, scilicet fines. & alias intelligitur, scilicet iudex, & tunc habes adiudicare.

[k] Vnusquisque. Scilicet dominorū fundi cui fit adiudicatio.

[l] Horum. Neutraliter.

[m] Portionem. In parte adiudicata.

[n] Condemnantur.

† Qualiter iudex maleficiorū pōt p se ciuiliter cognoscere, vltra Barto. hic addo. gl. & Angel. in procœmio institu. in princip. in ver. legitimos trami tes in fin.

† Hinc notatus est Q. Fa. Labeo a Cic. li. j. offi. q arbiter Nolanis & Neapolitanis de finibus datus ita fines illorū termina sit vt ī medio relictū adiudicauerit pop. Ro. q nullū fundū eo loci possidebat.

† In v. F. adiudicari fines intelliguntur.

In P. F. vnusquisque portionē habebit, quā in fundo habet & pro indiuiso.

† Al. add. quæritur.

hoc iudicio: quia non potest agi, vt subijcit.

[o] Iudicium. Quia fines nō possunt distingui donec diuidantur.

[p] Non posse. Vt supra, de seru. vrba. præd. l. leg. sed si inter me. contra. Solut. aliud in negatoria, quam quis pro re propria intendit contra alium socium, vt ibi aliud in hac actione.

[q] Experiri. Cum emptore.

[r] Non solum aūt inter duos. Id est, pro duobus fundis.

[s] Singuli. Fundi, puta, vnus habet plures confines. Accursius.

[t] Vectigalibus. Vt & infra arb. fur. cæ. leg. cædere. §. fi.

[u] Vsumfructum. cum vicino. Acc.

[x] Displicuit supra eo. leg. ij. contra. Solu. vt ibi.

[y] Confinia. Confinia dicuntur prædia rustica, quæ ita sibi proxima sunt, vt nullus paries medius sit: sed vrbana consueuerunt dici iūgi parietibus. Item facit ad id quod legitur infra, de verb. signi. l. vrbana.

[z] Si vero flumen vel via publica interuenit inter me & eum contra quē ago finium regundorum.

[a] Non potest. an ergo poterit agi finium regundo. vt distinguantur fines viæ meæ vel tuæ possessionis: & contra quem agitur? Azo respond. nullū hoc iudicio forte agetur. nam & periculum talis viæ ad nos pertinet: vt supra quemadmodū ser. amitt. leg. si locos. §. cum via publica. Accur.

[b] Qvia magis. Electiuè: ponitur. Azo.

Sed si riuus priuatus.

[c] Agi potest. contra dominum riui.

† confines hic sunt al. cōfinia hæc sunt.

† P. F. neque enim cōfines sed magis vicini dicūtur.

† P. F. contingere.

† P. F. sine via publica

De

De modo. CASVS. Si ciues alicuius ciuitatis fundum inter se cōmonem diuidāt, & vnus decipiatur in mensuratione: iudex debet facere quod ille non decipiatur: imo habeat integrā partē suam.

a Arbitri. Hæc lex locum habet cum ager alicuius ciuitatis inter ciues æqualiter diuiditur: vel etiam in quolibet castro vel villa. & quod subijcit maiorem, dic.i. quam debeat habere. arg. C.eo.l. si quis.

b Dicitur. quis occupauit plus quam eum tangeret.

c Assignare. qui est alterius. Accur.

Si irruptione. CASVS. Si flumen occupauit prędia vicina, & postea decessit: domini illorum prędiorum reaccipiant prædia sua: & si plus etiam habeant quam debeāt, ex eo quod finea nō apparēt: iudex faciet restitui quod est alienum: quia etiam quilibet debet esse contētus iure suo. Ad officiū. Iudex postquam dicta testiū audierit, ire debet ad fundos de quorum finibus cognoscit: vel etiā mittere debet agri mensores.

d Abstinere. qñ ab initio volebat occupare. nā si possedit iam aliquo tpe, conuenitur rei vin. Ac.

e Abstinere. quilibet eñ sit suo iure contētus: vt hic, & C.eo.l. si cōstiterit.

e Declarari. ac. finium reguo. Acc.

f Mittere. vt C.eo. l. si quis. Sed quomodo mittet? certe hoc modo. quilibet eñ con fitebatur alium habere a. iugera ꝑ diuiso. sed quilibet dicebat alterū occupasse de suo: mensurabit, & referet iudici. & si necesse erit, etiā iudex vel cū agri mensore vel postea ibit, & postea iudicabit.

g Subiectis. & ita secundum cōsciētiam propriam faciet, ſm M. vt & s. de ferijs. l. ea. in fi. ſm Ioan. contra: vt ibi diximus: & hic

Ille qui occupat territorium alterius, debet illud demittere: quod facit contra occupantes iurisdictionem alienam. Bald.

Modestinus lib. decimo πανδεκτῶν. VII.

De modo †agrorū, arbitri [a] dantur: & is, qui maiorem locum in territorio habere dicitur, [b] cęteris, qui locum minorē possident, integrum locū adsignare [c] compellitur: idque ita rescriptum est.

Nota tex. quòd præses debet iubere, vt quis abstineat ab alieno, & stet contentū suo: ergo imponit silentiū & facit infra, de le.leg. l. Aurelius. §. centū. Bal.

Vlpianus libr. vj. Opinionum. VIII.

Si irruptione fluminis fines agri confuderit inundatio, ideoq; vsurpandi quibusdam loca, in quibus ius non habēt occasionem præstet: pręses prouincię alieno eos abstinere, [d] & domino suum restitui, terminosque per mensorem declarari [e] iubet.

Nota hic, quòd quā lo expedit, iudex debet personaliter accedere ad locū: & creditur his iudici in eo, quod videt. Bald.

Ad officium † de finibus cognoscentis pertinet, mensores mittere, [f] & per eos dirimere ipsam finium quæstionē, vt æquū est, † si ita res exigat, oculisq; † suis subiectis [g] locis. [h]

Iulianus libro viij. Digestorum. IX.

Iudicium finiū regundorū manet, quamuis socij [k] cōmuni diuidūdo egerint, vel fundum alienauerint.

Idem libr. ij. Digestorum. X.

Iudicium cōmuni diuidundo, familiæ erciscundę, finium regundorum tale est, vt in eo singulæ personæ duplex ius habeant, [&] agētis, & eius quo cū agitur. [l]

Non præsumuntur fines antiqui mutati, nisi probetur. Bal.

Papinianus libro ij. Responsorum. XI.

In finalibus †quęstionib. vetera monumenta [m] & census authoritas ante litem inchoatam ordinati sequenda est. si modò non varietate successionum, & arbitrio possessorū fines, additis vel detractis agris, postea permutatos probetur. [n]

Terminus restringit terminatum, & author testificatur in quæstione terminorum. quòd est notandum, & intelligendum quando in eum non resultat præiudicium. Bald.

Paulus libr. iij. Responsorum. XII.

Eos terminos (quantū ad dominij quæstionem pertinet) obseruari oportet fundorum quos demonstrauit is, qui vtriusq; prædij dominus fuit, [o] cùm alterum eorum venderet. non enim termini, qui singulos fundos separabant, obseruari debent, sed demonstratio adfinium † nouos fines inter fundos constituere. † [p]

Caius lib. iiij. ad legem xij. tabu. XIII.

vt iudex cognoscit. Accursius.

h Locis. sed cuius expensis? Certe expensis illorum inter quos lis est contestata.

Iudicium. CASVS. Si ego & tu alienanimus fundum communem, non minus vicinus potest agere. fi. re. Viola.

i Manet. vicino.

k Socij. alterius fundi.

Iudicium. CASVS. In his tribus iudicijs quilibet est actor & re⁹.

l Agitur. vt j. ritu. j.l. inter. §. qui familiæ. & hoc quo ad satisdationem & similia: vt s̄. de ꝓcu. l. si defunctus. §. fi. nō ad ordinem, quin sit certū quis prius de calumnia iuret: quia qui ꝓcurauerit, vel quē sors prætulerit: vt ā. de iud l. in tribus.

In finalibus. CASVS. Iudex quia cognoscit de finib⁹ debet sequi antiquos terminos.

m Monumenta. i. termini.

n Probetur. statur vetustati. nisi cōtra probetur: vt hic, & C.e.l. ij. & in auth. de adm. of. in fi. co. iij. & C. de prob. l. fi. ne posi. & de ap. l. pręcipim⁹. in fi. Ac.

Eos. CASVS. Duo prædia cōtinua emi termina- ta. s. vnum ab alio, aliud ab alio. vēdidi, & in venditione assignaui alios terminos quam fuerāt prius: certe his nouis terminis stabit inter me & emptorem & si de his sit dubiū, ipse qui vendidit, declarabit. Vi.

o Dñs fuit non sū vt simpliciter credatur assertioni ei⁹. Sed hoc debet liqui de ꝓbari. & sic testis est venditor. s. emptoris. Sed cōtra est, vt dixim⁹. C. de test. l. omnibus. Sed hic quo ad fines inter emptores, ibi in causa euictionis, & adde quod est C. de test. l. omnib. Acc.

p Constituere. i. debet. Et sic no. ꝙ & dū tenet, & qñ vendit puertam ii. potest prędia diuidere vt vult:

† Al. add. etiam.

† Ista litera est in argu. quod si iudex aliquem vidit arma deferre quod potest eū punire de delatione armorum sine alia relatione, secūdū Bal. hic.

† Al. add. et.

† Oculis] etiam.

† Potest ex te. ista nor. quod quotiescū que vnum habet duo extrema, & dubitatur coi attribui debeat, semper vetustiori attribuendum est. Adde concor. & facit text⁹ in l. fin. j. de fide instru. Ioan. Fa. & Ange. in princi. insti. de acti. istud inferūt ex l. nostra.

† Al add. quæ.

† Constituit.

vt vult: & hic, & C. eo. l. j. & infra de R. j. l. quod in rerum natura §. j. Accursius.

a Sciendum est. Scriptum est. s. in latino quod habes statim, si quis sepem, &c. Sed lex Solonis quam hic subijcit, scripta erat in Græco. Accur.

b Ita est. ecce lex Solonis in Græco, sequitur interpretatio Bul. in Latino; si quis sepem, &c. Accursius.

c Muri. ex calce.

d Domum. iuxta agrum alterius Ac.

e Duos pedes imo videtur quod in ędificatione qualibet quę fit à priuato iuxta priuatũ, debet spatium x. pedũ liberi aeris relinqui: si autẽ iuxta horea publica xv. pedum: alias domus destruitur, & solũ fisco applicat: vt C. de ędi. priua. l. montisna. quæ est contra. Solut. quidam dicunt hanc corrigi per illam. Alij dicunt quod illa loquitur in mœnianis [illegible] hæc autẽ in cęteris ædificationibus vel constructionib. quod est verius: cum non debeam' sic promptè legem corrigere: vt in auth. qui. mod. na. effi. sui. §. tribus. colu. vj. vel vt ibi. vel hic non multa habetur differentia, ibi sic.

f Tantundem. scilicet quantũ extenditur fouea infertus.

Al. add. hac.

In P. F. παραβαίνειν.

In P. F. δὲ καὶ συνιών.

Alias, δύο πόδας.

Alc. li. dispun. ij. c. vj. ita legem hanc nobis tepo nit, quam & si nō satis poli e, fideliter tamen versam ait, nisi q in fi. dum dicitur alia: u rem ligna cunq; fe de ascribendum erat, alias arbores duo pedes, in quo sū reprehend. ē ab Anto. Augu. quē vide lib. emend. ij. cap. vlti. Tu si qd ampli' desideres, vide Cū. li. de ho. disc. xx. capi. iiij. & Cel. Rhod. lib. xviij. c. xlj.

Imo latina est. nā antiq (authore Festo) erciscere verbũ siue erceiscere p dividere vsurpatũ, a verbo arceo. nam. qui res cōmunes diuidunt, à cōmunione arcent. hinc Ercitus Iupiter, dictus, quod ita la arceat. Inuitus qa

Sciendum est, in † actione finium regundorum illud obseruandum, quod ad exemplũ quodāmodo eius legis scriptũ est, a quā Athenis Solonem dicitur tulisse: nam illic ita est. b

Ἐάν τις αἱμασιὰν παρ᾽ ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύξῃ, τὸν ὅρον μὴ † διαβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας· ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν· ἐλαίαν † δὲ ἢ συκῆν, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν· τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, † πέντε πόδας. † id est,

Si quis sepem vel maceriam iuxta alteri' regionem effoderit: terminũ non excedant. si aũt murum, c pedem derelinquat. si domum, d duos pedes. e Si autẽ sepulchrũ aut foueam effoderit: quantũ profundum, tantundem f derelinquat. si autem puteum, passum. oliuam autem aut ficum, nouem pedes ab extranea regione plantet: alias autem arbores, quinque pedes.

FAMILIÆ erciscundæ.

Hic titulus est forte Græcus scilicet erciscunda & dicitur familia, id est, hereditas: vt C. de verbor. signi. l. fin. & ercisco id est diuido, vnde fam. erci. hereditatis diuidendæ.

HÆc actio. CASVS. Ego Titius & Seius sumus cohęredes in quadā hæred. volo petere diuisionē. ipsi nolũt diuidere, an possum eos cogere, & qua act. quęritur. Et dicitur qd cogā eos act. fam. er. quæ ex l. xij. tabularum descendit. Secundo pone qd ego nō possideo & cohæredes mei totā hęr. possideant. an tunc agere possum hoc iudicio, quæritur? Et disting. an fatentur me cohęredē, & potero agere aut non. & non potero agere. & sic potero agere pe. hę. quia etiā fieret pręiudiciũ, si prius diuisorio agerem quā petitorio. Tertio dicit quod si possideo partem meam, ago hoc iudicio, licet negent me cohæredem cohæredes mei. sed ad hoc vt agam oportet me probare cohæredem. non enim aliter ad diuisionem admittar, nisi me cohæredem probauero. Viuia.

g Hæc actio. s. familiæ erciscundæ.

h Duodecim tabularum. & sic est ciuilis: vt instit. de perpe. & tempo. act. in princ.

In communione quā doque detinetur.

TITVLVS II.

FAMILIÆ † erciscundæ.

Possessor hæreditatis potest agere contra cohæredem diuisorio, sed si non possessor agit, potest sibi obijci exceptio præpostere rationis si negetur hæres. Bal.

Caius lib. vij. ad edictũ prouinc. I.

HÆc actio g proficiscitur ex lege duodecim tabularũ. h nanque cohęredibus i volentibus à cōmunione discedere, necessarium videbatur, aliquā actionem constitui, qua † inter eos res hæreditariæ distribuerentur. Quę quidē actio nihilominus ei quoq; ipso iure cōpetit, k qui suam partem non possidet. Sed si is, qui possidet, neget eũ sibi cohęredem esse: pōt eũ excludere per hanc exceptionem: l *Si in ea re,* m *de qua agitur, præiudiciũ hæreditati non fiat.* Quòd si possideat ea partem, licet negetur esse cohęres: nō nocet talis n exceptio: quò fit vt eo casu ipse iudex, apud quem

i Cohęredibus. sed si vnus tantum vult recedere, poterit agere cōtra alios: vt infra eo. l. arbitrũ. Item no. ex eo q dicit volētibus, quod M. & Pla. dixerunt eam nasci ex voluntate, nō priua. Item dixerunt ei nō currere præscriptionē priusquā voluerint diuidere, cum prius non esset nata: sed tu dic nasci eam ex quasi contractu: vt instit. de obli. quæ ex quasi contra. §. idem iuris. potuit ergo intentari tempore communionis & cum effectu non obstante exceptione: igitur ab eo tempore debet currere præscriptio: vt C. de anna. excep. l. ij. §. ad hæc. nec ob. quod ambo possident, & fructus percipiunt cōmuniter. nam non dico præscribi dominio vel possessioni rei: sed ipsi diuisioni, ne fiat. Nam & alias detinet quis in cōmunione inuitus: vt supra, de alie. iu. mu. ca. fa. l. fin. Item non obst. j. tit. j. l. in hoc §. si conuenit. quia plus operatur præscriptio quā pactũ.

k Iure competit. & cum effectu, nisi negetur cohæres à possidente: vt hæc subijcit, & j. eod. l. hæredes. §. quantũ. & lege, si quid contendis. & lege fundus §. si ego. Accur.

l Exceptionem. scilicet recte ageres, si in ea re, &c. sed quia ei fit præiudicium in eo quod prius hoc intenderetur, ideo recte non agis: nec alia debet proponi cum spectatur pe. hæ. vt hic, & C. de pe. hæ. l. ij. in prin. nisi in casu Liciniani: vt supra de peti. hære. l. si quis libertatem. §. j. in fi. vbi post modicum tempus proceditur in causa liberali, non expectato iudicio petitionis hæreditatis: sed an idem in communi diuidundo: vt non intentetur donec rei vindicatio spectatur? videtur non idem, quia pro hoc priuilegio datur pet. hæ. sed tamen ibi dicas idem vt j. eod. l. si quid. nam ibi cessabat pet. hæ. quia prætendebatur titulus & est expressum j. de excep. rei iudi. l. fundi.

m Si in ea re. Verba sunt exceptionis. Accurs.

n Non nocet talis nisi forte quis possidet, & cōueniatur fam. erc. ab eo qui secum possidet dicat se petiturum

Familia hic pro re b' hoc est patrimonio & hęreditate. & hæc exceptio vsitata est le. pronunciatio. §. j. ff. de verbor. signi.

† quia

sum totam hæreditatem. tunc enim si iudex perpendat cum facere bona fide, auditur: sed facilius qui se ab alio dicit conueniendum pe. hę. vt supra de pe. hære. l. si quis liber. § j. Item huic dicto est contra supra si pars hære. pet. l. j. §. proinde. Solu. ibi. Sed quare vtroque possidente non repellitur, sicut & quando nō possideret? Respon. pet. hær. possidenti non datur, cum nō sit duplex iudicium, sed fam. erciscun. sic.

hoc iudicium agitur, cognoscat, an cohæres sit. Nisi.n cohæres sit: neq; adiudicari ei quicquam oportet, a neq; aduersarius ei cōdēnand' est.

Vlpianus libro xix. ad edictum. II.

Per familię erciscundæ actionem diuiditur hereditas: siue ex testamēto, siue ab intestato, b siue ex lege duodecim tabularū, c siue ex aliqua † lege deferatur d hereditas, vel ex senatusconsulto, e vel etiam constitutione. f & generaliter eorum duntaxat diuidi hæreditas potest, quorū [&] peti potest. Si quarta ex constitutione diui Pij adrogatū ad aliquem † deferat: quia hic neq; hæres, g neq; bonorū possessor sit: vtile erit familiæ erciscundę iudicium necessariū. Item si filijfamilias militis peculium sit: fortius defendi potest, hæreditatem effectam h per constitutiones: & ideo huic † iudicio locus erit. In familiæ erciscundæ iudicio vnusquisque hæredū, & rei & actoris partes sustinet. i Dubitandum autem nō est, quin familiæ erciscundæ iudicium & inter pauciores k hæredes ex plurib. accipi possit. In hoc iudicium & si nomina nō veniunt: l tamen si stipulationes interpositę fuerint m † de diuisione eorum, vt stetur ei, & vt alteri mandet actiones, procuratoremque eum in suam rem faciat, stabitur diuisioni.

In tex. debeatur. no. expressim quod cessionarius non dicitur propriè creditor: quia nec aduersarius est propriè debitor.

Caius lib. vij. ad edictū prouinciale. III.

Planè ad officium a iudicis nonnunquam pertinet, vt debita & credita singulis pro solido, alijs alia attribuat: quia sæpe & solutio, & exactio partium non minima o incōmoda habet. nec tamē scilicet hęc attributio illud efficit, vt

a Quicquam oportet. imo: vt infra. eo. l. cum putarem. quæ est contra. Sol. ibi non negatur esse cohæres.

Per familiæ. Casus principij planus est. Si quarta. Titius arrogauit Seium. decessit Titius intestatus. ad heredem Titij venit hæreditas: Seius arrogatus quartam petit. nunquid ei hoc iudicium cōpetat? Respon. quòd non directum, sed vtile, sic. Et sciendum ad euidētiam casus q' hęc quarta debetur ei, siue emancipatus sit, siue exhæredauerit eum arrogator sine iusta causa: siue emancipauerit ex iusta causa: non tamen contra se: id est, filium, siue testatus siue intestatus decesserit. Item si filij. Titius filiusfam. cum esset miles in exerci. fecit testamentum. quæritur an valeat? Et respon. quod sic. In familię. Planus est. Dubitādum. Si tres sunt cohæredes, & vnus est absens: illi duo præsentes bene possunt hoc iud. agere. In hoc. Ego & duo alij sumus cohæredes. in ea hær. sunt debitores tres quorū quilibet debet c. hæreditati. quæritur an nomina veniant in iudi. famil. ercisc. & dicit quod nō diuiduntur, quia ipso iure diuisa sunt per l. xij. tabu. quia cuilibet hæredi contra quemlibet debitorem pro hæred. portione competit actio: quandoq; tamen hæc nomina assignantur: vt vnum vni, secundum secundo, tertium tertio hære. hoc autem fit per stipulationem, cedendo.s. inter se cohęredes act. & promittendo non venire contra. sed & sic fiunt facti procu. in rem suā scilicet, vt vnus cedat alijs, alij sibi: & hoc ideo quia exactio partialis incommodum affert non modicum: sed licet ego cohære. & ipsi mihi cedant. tamen ego remaneo creditor vt prius: & ipsi debitores vt prius. contra quos ceditur. igitur partim iure cesso agunt cohæredes mei & partim proprio. h.d. cum l. seq. Viu.

b Ab intestato. hoc membrum subdiuiditur: vt supra de peti. hæred. l. j. & ij.

c Duodecim tabularum: vt agnatis: vt insti. de leg. agna. suc. in princ. Accur.

d Lege deferatur: vt l. Corne. vel quod melius est dic l. Papinia. vt instit. de suc. lib. §. postea. nam lex Corn. non defert, sed delatam conseruat: vt insti. quib. nō est permissum fac. test. §. fin.

e Senatusconsulto. Tertyl. & Orfi. vt instit. ad Tertyl. in principio, & ad Orficia. in princ.

f Etiam constitutione. ex qua vocatur nepos ad successionem auiæ: vt C. de l. hęr. l. si defunctus. Item & alia sunt exēpla: vt instit de legi. agn. suc. §. hoc etiam.

g Hæres. neq; enī pōt dici magis ex testamento quam ab intestato, vel econtra debeatur quarta. Et not. quod quidā dicunt ex eo q' hic dicitur quod directū iudiciū famil. ercis. cōpetit etiam bonorū possessori: sed tu dic quod nō, sed vtile tantū: cum ipse nō sit de numeratis in prin. huius legis. Nec ob. quod hic dicit. neq; bon. poss. &c. quia non vult dicere vt his detur directum: sed solum dissimilitudinem notare inter hūc cui debet quarta, & bo. pos. simile neq; est j. ad l. Fal. l. j. §. sed operis.

h Effectum. post aditionem: vt j. de stipu. ser. l. si seruus cōmunis. Item hoc q' si fecit testamentum. si sūt decedit ab intestato: non erit locus huic iudicio iure isto: sed occupabitur à patre iure pec. vt j. de castrēn. pec. l. ij. secus aūt est iure authenticorū: quia habet hæredes ab intestato. s. ascendentes & descēdentes s. patrem, & matrem, auos & auias, inter quos pōt hoc iudiciū locū habere: vt in auth. de hæ. ab intest. §. j. co. ix.

i Sustinet. vt & supra isto j. l. iudicium.

k Pauciores. vt & j. eo. l. arbitrium. & j. tit. j. l. sed & si non omnes. & hoc forte propter damna & expensas, vel alias psonales præstationes, quas ab vno quoq; pro parte peti & exigi necesse est. non quantum ad rei diuisionem nam tunc nō nisi inter omnes: vt j. eo. l. in hoc. & C eo. l. cohęredibus quę sunt contra: vel dic etiā ad diuisionem: sed in præiudiciū præsentium tantum: vt j. eo. l cum putarem. Accur.

l Veniunt. l. per se: vt j. eo. l. hęredes. §. j. Accur.

m Fuerint inter eos volentes ante iudiciū inchoatum. Accursius.

a Planè ad officium. etiam si stipulatio non interueniat. Accursius.

o Non minima, vt s. de transa. l. cum hi. §. causæ. & j.

† alias

† P. F. si quarta ad aliquem ex constit. Diui Pij ad rogatum deferatur.

† P. F. hoc.

† Sic in P. Fl. Haloander scripsit de diuisio. rerum.

& ȷ.de leg.j.l.poteſt.& ȷ.c' ,m unni diui.l.communi diuid.in prin.& ȷ.de vſu.l.tutor.§. Lucius.& ȷ. commo.l.in commodato §.duabus. Accur.

a Debeat. vt & C.eo.l.licet. & C.de pact.l. debitorum. Et ſic no.quod licet ubi cedam actionem: nō tū tibi debetur, ſed mihi. ergo & ſi cedam rei vin.non tū tu es dñs ſed ego:ar. infra de iure.do.l.ſi ſponſa.§.ſi. vel ſubaudi directo: vtiliter autem debetur ſecundum. Accur.

b Suo loco. Et ſic no. quod ſit procurator in rem ſuā ex parte rei etiā actionem inuito: vt hic, & ȷ.de inſu.l.ſed ſi vnius.§.idē ait & ſi nepoti.& ȷ.de pet. hær.l.ſed & ſi leg.§.quid tū ſi is & l. etiam.§ pe.& ȷ.de noxa.l.de illo.§ ſi. & l.idē.Az. & inſt. per quā perſo no. acqui §.ſi.& C de fidei.l.ſancimus §. ſed & ſi quid. kæ ſ. de al.iu.mu.cau.ſa. l.nō ſolū.§ ſi quit. Sed cōtra ȷ.de procu.l.ſi actor.Sol.ibi dominus erat pſens ſecundum quoſdam hic nō. vel hic dñs volebat ſe cōuenire, ibi non patiebatur. Vel dic qd ibi erat pſona dñi legalior: hic non:vt ibi dixit. at.C.de procu.l.ſi.

† Bal. dicit iſtum tex.ſin ad hoc qd libellus admittiē in quo quis petit partim alieno nomine ſuo, & partim no mine ꝓcuratorio ꝓ quo facit text.in le. Polla. C. de his qui. vt indi ad do quod aliud vult iſte tex. videlicet ꝙ quis pōt etiam conuenirl pro tum nomi ne ſuo, & partim ꝓ curatorio nomine. Bolog.

quis totū ſolus debeat, a vel totum alicui ſoli debeatur: ſed vt ſiue agendum ſit: partim ſuo,partim procuratorio nomine † agat:ſiue contra cū eo agatur, partim ſuo, partim procuratorio nomine conueniatur. nam licet libera poteſtas maneat creditoribus cū ſingulis experiundi:tamen & his libera poteſtas eſt ſuo loco b ſubſtituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis tranſlata ſunt.

Vlp.li.xxix.ad edi. IIII

CÆterę itaq; res,prę ter nomina, c veniunt in hoc iudiciū, ſin autem nomē vni ex hæredibus legatum ſit iudicio familiæ erciſcundæ hoc hęres cōſequitur. d Mala medicamēta e & venena veniunt f quidē in [hoc] iudicium ſed iudex omnino interponere ſe in ijs non debet. boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Tantundem debebit facere & in libris improbatę lectionis,magicis fortè, vel ſimilib. hæc enim omnia protinus corrumpenda ſunt. † Sed & ſi quid ex peculatu, vel ſacrilegio quęſitum † erit, g vel vi, [aut clam] aut latrocinio,aut aggreſſura: hoc non diuidetur. h Sed & tabulas teſtamenti debebit, aut apud eū, qui ex maiore parte hæres eſt, iubere manere: i aut in ędem k deponi. Nam & Labeo ſcribit vēdita hæreditate, tabulas teſtamenti deſcriptas deponi oportere. Hæredem k em exemplū debere dare:tabulas verò authenticas ipſum retinere, † aut in ęde l deponere.

Æteræ. Caſus eſt planus vſq; ad § ſed & tabulas. Domum heres vendidit: ꝙ pōt emptor agere, vt ei exēplar teſtamēti detur, vt aut apud ſe habeat, aut deponat. Vinia.

c Prætor nomina. quia hæc ipſo iure diuiſa ſunt,vt C.eo. l.ea quæ.

d Conſequitur. vt & C. eo.l. ſi quis ſi. deicommiſſorum.

e Mala medicamēta.hoc ideo, qa quędam ſunt bona venena: vt ȷ.de verb. ſig.l.qui venenum.

f Veniunt.ſ.corrūpenda nō diuidēda. Quæ ſecum egit à defuncto. Accurſ.

g Non diuidetur. nam nec in ſocietate conferentur: vt ȷ. pro ſocio. lege, nec prætermittendum.

† Hæc pertinet quōd ſcribit in Actis Apoſ. c.xix. de ijs q cu rioſas artes ſectati fuerāt, qꝰ cōtulerint libros, & combuſſerint eos coram omnibus.

† P.F.ad. quæſitum.

i In ædem. ſcilicet ſacram.

k Hæredem. qui eſt venditor. Accur.

l Æde ſcilicet ſacra.

Nota quod propter diſcordiā conſortium peruenitur ad ſequeſtrum de indiuiſibili. Bald.

Caius lib.vij.ad editū prouinc. V.

SI quæ ſunt cautiones hæreditarię, eas iudex curare debet, vt apud eum maneant, qui maiore ex parte hæres ſit: cæteris deſcriptū & recognitū faciat, † cautione interpoſita, vt cū res exegerit, ipſæ exhibeatur. m Si omnes ijſdem ex partibus hæredes ſint,nec inter eos cōueniat, apud quem potius eſſe debeant: ſortiri n eos oportet: aut ex conſenſu o vel ſuffragio p eligendus eſt amicus, apud quem deponantur: vel in æde ſacra deponi debent.

Vlpianus libro xix. ad ed[illegible]um. VI.

NAm ad licitationē q rem deducere, vt qui licitatione vicerit, hic habeat inſtrumenta hæreditaria: non placet neque mihi, neq; Pomponio. q

Victoria eius qui putatur eſſe hæres inſolidum, prodeſt ei ad quem apparet hæreditatem ex facto peruenire. Bal.

Venuleius libr.vij.Stipu[illegible]onum. VII.

SI hæres vnus cùm † ſub cōditione aut apud hoſtes addictū cohæredē haberet, dixerit ſe hęredē eſſe,& actione

SI quæ. CASVS. In hæreditate Titiana inuenta ſunt inſtrumenta in quibus debebatur defuncto vel ipſe debebat. hęc inſtrumēta manebunt apud illum qui maiorē partem hæreditatis habet: ſed ipſe cauere debet, vt ſi expediat, alijs exhibeatur. & hoc vſq; ad l. ſi hęres. Vinia.

m Exhibeantur. vt & C.de eodem.l.pro curator. & C.de li. cau. l. ſient datā. & ȷ. de fide inſtr. l.ij.

n Sortiri. per ſortem. Vel dic vt vna vni, alia alij: vt in veſtibus Chriſti.

o Conſenſu. ſine ſcriptis. Item contra. ȷ. de fide inſtr. l.ſin. Solu. hæc per illam. Accurſ.

p Suffragio.i.conſenſu in ſcriptis.

q Nam ad licitationem. Neque Pomponio. abundat primū neque.ſic,& ȷ.de trib. l.procuratoris j.reſpon.& in auth. de hær. & fal.§. inordinatum. col.j. Ae.

SI hæres. CASVS. Teſtator inſtituit duos hæredes: vnum ſimpliciter: alius aūt fuit inſtitutus ſub conditione expreſſa: vel erat apud hoſtes: & ſic inerat tacita cōditio, ſi reuerſus ſuerit:vel etiā non erat natus ille alius, & ſic inerat tacita cōditio ſ. ſi naſceretur. hic teſtator deceſſit. hæres ſimpliciter inſtitut' egit cōtra debitores hæreditatis. hic vincit. poſtea exiſtit cōditio:aut ille cohæres reuerſus eſt ab hoſtib'. quæritur vtrū debeat habere cum modū victoriæ ſicut ſu' cohæres qui vicit in cauſa? Et dicitur quod datur ei actio vincēti vtrum velit cōmunicare victoriam in totū: vel cedere act. in factū ex re indicata ꝓ parte, aut facere quod debitor

† Imm

† Faciat P. F.

† In P. F. ſub conditione [illegible] tobe redem aut apud hoſtes aſſectū ſe hæredē [illegible] cū ſub conditione [illegible] hæredē [illegible] apud hoſtes auditū habere.

expertus viceritːdeinde conditio hæredis extiterit, vel poſtliminio redierit an victoriæ commodum debeat cum eo communicari? nam indubitate iudicati actio ei inſolidum competit &c. electionem cohæredi dandam, id eſt, aut communicandam eã aut experiundi faciendã poteſtatem huic qui poſt victoriam cohęredis effectus ſit hæres, aut reuerſus ſit in ciuitatem. Idemque obſeruandum, ſi poſtea natus ſit poſthumus nõ enim his perſonis ſilentium imputari poteſt, cum ad hæreditatem poſt victoriam cohæredis peruenerint.

Vlpianus libro xix. ad edictum. VIII.

POmponius ſcribit, ſi vni ex hæredib' prælegatę fuerint rõnes: non prius ei tradendas, quàm cohæredes deſcripſerint. Nam & ſi ſeruus actor (inquit) fuerit prælegatus: non alias tradẽdus eſt, quam rationes reddiderit. Nos videbimus, nũquid etiã cautio ſit interponenda: vt quoties deſideratę fuerint rationes, vel actor prælegatus, copia eorum fiat. pleruncq; enim authenticæ rationes ſunt neceſſariæ actori ad inſtruenda ea, quæ poſtea emergũt ad notitiã eius ſpectãtia: & neceſſarium eſt cautionẽ ab eo ſuper hoc cohęredibus præſtari. [Idem]Pomponius ait[&] columbas, quæ emitti ſolent de columbario, venire in familiæ erciſcundæ iudicium: cũ noſtræ ſint tandiu, quandiu cõſuetudinẽ habeãt ad nos reuertẽdi. quare ſi q̃s eas apprehendiſſet. furti nobis cõpetit actio Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio noſtro computantur. Sed & ſi quid è pecoribus noſtris a beſtia erep tum ſit: venire in familię erciſcundę iudicium putat, ſi ferã euaſerit. nã magis eſt, vt non deſinat noſtrum eſſe (inquit) quod a lupo eripitur, vel ab alia beſtia: tãdiu, quandiu ab eo non fuerit conſumptum.

Paulus libro xxiij. ad edictum. IX.

VEniunt in hoc iudicium res quas hæredes vſuceperũt, cũ defuncto traditę eſſent, hę quoque res, quæ hæredibus traditæ ſunt, cum defunctus emiſſet.

Not. quòd cohæredes poſſunt inter ſe diuidere rem emphyteuticam, etiam irrequiſito domino. Baldus.

Vlpianus libro xix. ad edictum. X.

ITem prędia, quę noſtri patrimonij ſunt. ſed & vectigalia vel ſuperficiaria. nec minus quoq; hę res, quas alienas defunctus bona fide poſſidet.

Paulus libro xxiij. ad edictum. XI.

PArtum quoque editum & poſt aditam hęreditatem,

Vlpianus libro xix. ad edictum. XII.

ET poſt litem conteſtatam Sabinus ſcribit, in familię erciſcundæ iudiciũ venire, & ad iudicari poſſe. Idem erit & ſi ſeruus hæreditarijs ab extraneo aliquid datum ſit.

Nota quòd ſententia intelligitur ſaluo iure tertii; vt ex ea

debitor reſpondeat pro ſua parte ac ſi adhuc non ſit condemnatus, ſecũdum quoſdã. Cætera plana ſunt vſque ad legem, & poſt litem. Vlpianus.

a Ex actione expertus. cõtrà hæreditarium debitorem in ſolidum, & ſic non iure, cum ex parte eſſet inſtitutus tantum: vt infra de bono. poſſ. contra tab. leg. j §. ſi ex tribus. & infra, de ſol. l. ex parte. & . ſ. ſi pars hær. peta. le. ij. & J. de acqui. hæred. le. ſi ſolus. Sed arg. cõtra infra de aſſi. lib. l. ſub conditione. in prin. & § j. & de bon. poſſ. ſecundum tabu. leg. j. § primo.

b Communicari. Et videtur quod ſic nam, &c. Ac.

c Ei ſcilicet qui vicit. Accurſius.

d Electionẽ. Nũc reſpondet. Sed quẽ dicit habere hanc electionem? Reſpo. eũ qui erat abſens, ſecũdum quoſdam. Tu dic eum qui vicit ex generali regula vt infra de iur. dot. leg. plerunque. in fine.

e Eam, ſcilicet victoriam.

f Poteſtatem. Exhibẽdo debitorem qui forte non comparet & non conueniendo eum iudicati, niſi pro parte ſua alij dicunt experiendi id eſt vt cedat actionem iudicati.

g Perſonis. De quibus loquitur hæc lex.

h Silentium. i. negligentia quæ deprehenditur ex ſilẽtio: vt infra, de condictio. indebit. l. iij.

i Poſt victoriam. Idem eſſet & ſi ante perueniſſet: vt & infra, de regulis iuris. l. ſæpe.

k POmponius. Prælegatę. vt ſint penes ipſum rationes, in quibus debita & credita cõtinebantur: vt ſupra, de eden. l. ſi quis ex argentarijs §. rationem.

l Deſcripſerint. Scilicet eas in exẽplis. Accur.

m Fuerit prælegatus. Alias legatus. & facit C. de pet. hær. l. fin. Accu.

n Prælegatus. fuerit deſideratus. Az.

o Sunt neceſſarię Modo ſoluit. Accurſius.

p Ab eo. Cui rõnes vel ſeruus fuerit prælegatus: vt infra quemadm. teſt. aper. le. fin. & C. de diuer. reſcrip. le. ſãcimus. Sed nonne hoc ipſo quod legat rationes, videtur & id legare, quod in rationibus continetur: vt infra, de leg. j. le. ſeruum ſine §. eum qui chirographum. & ſupra, de pec. l. Labeo Cur ergo petunt alij exhiberi, cum eorum non interſit? Reſpond. hic conſtabat contra, id eſt, quod voluerat rationem vnius eſſe, vel apud eum eſſet ſed iura ibidem contẽta eſſent communia.

q Computantur. Vt & inſtitut. de rerum diuiſione. §. pauonum.

r A beſtia. Id eſt, a fera.

ſ Euaſerit. Scilicet ipſum pecus. Accurſius.

t Conſumptum. Vt ei non poſſit auferri. vt infra, de acquiren. rerum do. l. Pomponius. Accurſius.

u VEniũt. Cum ponitur pro quando.

x Traditæ. Secus in petit. hæredit. vt ſupra, de petit. hęredit. l. & non tantũ. §. primo.

y ITem prædia. Superficiaria. Facit infra, de ſuperfi. l. j. §. quod autẽ etiam. Accur.

ET poſt litem. Caſus clarus eſt vſque ad § res quæ. Res quæ. Teſtator inſtituit duos

† Ar.
† Al. add. puto.
† Communicandi.
† Faciendi.
Vide an tinnm. A. Perſij.
† Legatus. F.
Rõnibus legatis an videantur in eis cõteta legati.
† Poſſidet.

duos hæredes: & fundum cuidam sub cōditione legauit. quæritur an debeat interim in hoc iudiciū venire. vt adiudicetur alteri ex hæreditate? Et dicit quod sic: & quando extiterit cōditio, auferetur ei cui adiudicatus erat: & dabitur legatario. Si vero defecerit, ad eos reuertitur a quibus fuit relicta. idē in statulibero. Viui.

trāsferatur vel cum sua causa id est, talis qualis est. Bar.

Res, quæ sub cōditione legata est, interim hæreditatis † est: [a] & ideo venit in familiæ erciscūdæ iudicium: & adiudicari potest, [b] cū sua scilicet causa: vt existente conditione eximatur ab ab eo, cui adiudicata est: aut deficiente conditione ad eos reuertatur, [c] quibus relicta est. Idem etiam in statulibero dicitur: qui interim est hæreditatis; † existente † autem conditione [d] ad libertatem perueniat.

In iudicijs alienatione voluntaria prohibita sunt; secus in necessarijs, & hoc statim post controuersiam motam. Bar.

Paulus libro vij. Quæstionum. XIII.

Alienationes enim post iudicium acceptum interdictæ sunt, [e] duntaxat voluntariæ: non quæ vetustiorē causam, & originem iuris habēt necessarium. [f]

Vlpianus libro xix. ad edictum. XIIII.

Sed & si vsucapio fuerit cœpta ab eo, qui hæres non erat, ante litem cōtestatam, [g] & postea [h] impleta fuerit; rē de iudicio subducit. [i]

Vsusfructus an in † iudiciū deducatur, quæritur: [k] vt puta si deducto vsufructu fundus fuit ab hæredibus legatus. [l]

Paulus libro xxiiij. ad edictum. XV.

Vel si seruo hæreditario vsusfructus legatus sit. nec enim a personis discedere sine interitu sui potest.

Vlpianus libro xix. ad edictum. XVI.

Et puto officio iudicis contineri: [l] vt si volent hæredes a communione vsusfructus discedere morē † gerat, [l] cautionibus [m] interpositis. Iulianus ait: [n] si alij fundum alij vsumfructū fundi iudex adiudicauerit: nō communicari [o] vsumfructum. Vsusfructus & ex certo tempore & vsque ad certum tempus, & alternis annis adiudicari potest. [p] Id quod amnis fundo post litē cōtestatā alluuit: [q] æque venit, [r] in hoc iudiciū. Sed & si dolo vel † culpa quid in vsumfructū [s] ab vno ex hæredibus factum sit; hoc quoque in iudiciū venire Pomponius ait. Nā omnia, quæ quis in hæreditate dolo aut culpa fecit: in iudiciū familiæ erciscūdæ veniunt. [t] sic tamē, si quasi hæres fecerit. [u] Et ideo si viuo [x] testatore vnus ex hæredibus pecuniā sustule-

[a] Hæreditatis est. Vt & s. de vsuf. leg. l. si fur. & de rei vin. leg. non ideo. & j. ad Syl. l. j. §. serui appell. & argumen. infra de verb. sign. leg. cedere. & C. de cadu. tol. §. si autē. Accur.

[b] Adiudicari pōt scilicet a iudice vni ex hæredibus: vt interim pendente cōditione percipiat fructus: & aliquid in pecunia cohæredibus præstet. Et tenet hæc adiudicatio, & etiam alienatio. quia necessario fit: vt & j. eo. leg. si pignori. voluntaria autem non posset fieri: vt C. communia de leg. l. si § pe. Vel dic adiudicationē hic factam ab ipso testatore: quòd non placet. Accu.

[c] Reuertatur. Quantum ad commodum. Vel proprie prout cōuenit inter omnes in diuisione. Accur.

[d] Cōditione. Post finitum iudicium. Sed quid si pendente eo iudicio? subijcit s. l. proxim.

[e] Alienationes. Interdictæ sunt: vt C. de litig. legat. ij. quinimo & post cōtrouersiam motam: vt supra, de peti. hær. l. diuus. & l. item veniūt. §. petitam. secus in communi diui. vel alio singulari iudicio: vt C. communi diui. l. j. in fin. ante cōtrouersiam autem motam semper potest fieri: vt & C. de do. l. portionem nisi fiat causa mutandi iudicij. vt s. de alie. iu. l. j. Ac.

[f] Necessarium. Vt si sub cōditione legauit testator: quæ existit pendente causa: vt supra l. proxi. §. fi. & arg. infra de fun. do. leg. j. Ac.

[g] Sed & si vsucapio. Cōtestatā: in iudicio sa. et. A.

[h] Et postea. i. post litis contestationem. Accu.

[i] Subducit. Vt & j. de fun. do. l. si fundus. & j. titu. j. l. j. Et no. hic mirabile quod in hac actione venit id quod a neutro possidetur: vt & infra, titu. j. l. pe. & j. eo. l. hæredes § quantum. & l. item Labeo. §. fi. & le. seq. Sed videtur etiam si non fuerit completa vsucapio: tamen res de iudicio subducatur: vt j. eo. l. hæredes § quod pro emp. quæ est contra. Sol. vt ibi.

[k] Quæritur vt puta. Hic est Pisana litera: vt puta. &c. Sed cōis est, vt si fundus fuerit. Item quidam habent hæredibus, & tunc subaudi etiā quasi dicas, non solum defuncto: sed etiam hæredibus: & ita hæredes aliū habebunt vsumfructum: vt infra, de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. si quis. Secus si hæredi tantū relinquitur: quia tūc non veniret iudicio vt infra eod. l. hæredes. §. quod pro emptore. sicut nec in petitione hæreditatis: vt infra, de petit. hær. l. quod si in diem. §. non solum. Alij pro Pisana litera tantum habent ab hæredibus, & tunc plana est: Accursius.

[l] Et puto. Morem gerat. vt j. titu. j. l. communi diui. §. cum de vsufructu. & leg. item quamuis. §. j. Acc.

[m] Cautionibus. Vt nō impediat vtille cui fuerit adiudicatus: vt & s. de vsufru. l. si vsusfructus § sed & si inter.

[n] Iulianus ait. alias §. & alius. l. si alij.

[o] Non communicari. Imo videtur quod sic: vt s. de vsufr. accrescen. l. item. § nō solum. quæ est contra Solut. ibi verba in sua significatione retinētur: & ambo in vsufructu concurrūt: quia & hoc testator expresse velle potuit, at hic si propria acciperentur, nulla erit sententia: quia hoc est cōmissum non est, vt cōmunicet, sed vt diuidat: vt j. de re. eod. c. qui neq. in fi. ie

[p] Potest. Secus in alijs seruitutibus vt: supra, de ser. leg. seruitutes. Azo.

[q] Alluit id est per alluuionem accreuit.

[r] Venit. Et sic crescit iudicium, sicut & crescit pignus vt infra de pig. l. si fundus. in prin.

[s] In vsumfructum scilicet hæreditarium.

[t] Veniunt. Vt & infra eod. l. hæredes. §. non tantum. & infra tit. j. l. si quis pu. §. j.

[u] Quasi hæres fecerit id est cū hæres esset: vt hic, & infra de hære vel act. vend. l. si ex pluribus.

[x] Si viuo. Secus si mortuo ante aditam hæreditatē vt

† P. F. hæredem & infra.

† In P. F. add. a

† Hæredi Alienatio necessaria tenet.

† Al. add. donec.

† Al. add. hic.

Famil. erciscundæ iudicio venit quod a neutro possidetur.

† In P. F. add. et al. eis.

† P. F. [illegible]

† Al.

ita glo. est fin. secūdū Bal. in c. fin. de transitu. epis. extra ad hoc quod verba, quæ proprie nō potsūt cū sententia saluari: debēt improprie capi. & est repetat fin. Ange. in § i. insti. de acti. viij. col.

rit: in familiæ erciſcundæ iudicium ea non venit: quia tunc nondum hæres erat. vbi autem quaſi hæres fecit: & ſi aliam præterea quis actionem habet, tamen teneri eum familiæ erciſcundæ iudicio Iulianus ſcribit. Denique † a ait: ſi vnus ex hæredibus rationes hæreditarias deleuerit vel interleuerit: teneri quidem lege Aquilia, b quaſi corruperit: non minus c autem et familiæ erciſcundæ iudicio. Item ſi ſeruus hæreditarius d propriã rem hæredis vnius ſurripuerit: e Oſilius ait, eſſe familiæ erciſcundæ actionem, & communi diuidundo, furtique actioné ceſſare. f Quare agentem familiæ erciſcundæ iudicio conſecuturum, vt aut ei ſeruus adiudicetur, aut litis æſtimatio in ſimplum offeratur.

Caius libr. vj. ad edictũ prouinciã. XVII.

DAmno commiſſo g ab vno hærede, conueniens eſt, dicere † ſimpli habendã æſtimationem in familiæ erciſcundæ iudicio.

Contra agentem familiæ erciſcũdæ, non poteſt obiici quod hæreditas pertineat ad fiſcũ: quia ipſe eſt indignus per cohæredem Bartolus.

Vlpianus libr. xix. ad edictum. XVIII.

HIs conſequenter † Iulianus ait: Si ex pluribus hæredibus vni ſeruus ſit generaliter per optionem legatus, h & hæredes Stichum tabulas hæreditarias interleuiſſe dicãt, vel corrupiſſe, & propter hoc renunciauerint, i ne optaretur ſeruus, deinde optatus vindicetur: poterunt, ſi is vindicetur doli mali exceptione vti, & de ſeruo quæſtionem habere.

Hæres dignus cohæredi indigno nõ, quòd non vindicauit necem defuncti: non poteſt de hoc opponere, nec impedire iudiciũ diuiſorium motum. Bal.

Sed an † in familiæ erciſcundæ iudicium de morte teſtatoris, vel de morte vxoris, liberorum que ſuorum k habebunt quæſtionem hæredes, quæritur? Et rectiſſimè Pomponius ait, hæc ad diuiſionem rerum hæreditariarum non pertinere. l Idemque ait, & ſi † quis teſtamento cauerit, vt ſeruus exportandus veneat: officio iudicis familiæ erciſcundæ contineri, vt voluntas defuncti non intercidat. m Sed & cùm monumentum iuſſit teſtator fieri: familiæ erciſcundæ n agetur, † vt fiat. Idẽ tamen tentat (quia hæredum intereſt, quos ius monumenti ſequitur) præſcriptis verbis o poſſe eos experiri, vt monumentum fiat. Sumptuũ, quos vnus ex hæredibus bona fide fecit, vſuras quoque conſequi poteſt p à cohærede ex die moræ, ſecundum reſcriptũ Imperatorum Seueri & Antonini.

Nota libellum, ago vt ſoluas tertio: quia mea intereſt. Bal.

Celſus etiam illud eleganter adijcit: cohæredẽ & ſi nõ ſoluit, habere familiæ erciſcundæ iudicium, vt cogatur cohæres ſoluere: cùm alias nõ ſit liberaturus rem creditor, niſi inſolidum ei ſatisfiat. q Si filiusfamilias † patri hæres pro parte extitiſſet, & à creditoribus peculiaribus conueniretur, cùm paratus ſit ſoluere id omne quod debetur: per doli

vt infra eo. le. hæredes. §. ſi filius & le. item. §. fructus quæ ſunt cõtra. vel in §. ſi filius expone vt ibi.

a Denique. alias ſex, & alias non. Accurſius.

b Lege Aquilia. vt & ſupra, ad legem Aquiliam. l. q tabulas Acc.

c Non minus. Vt ar. infra titu. j. l. iiij.

† Idemque Accur.

d Itẽ ſi ſeruus hæreditarius. ſecus in hærede ſurripiente vel ſeruo proprio vnius hæredũ, quia tunc bene locũ habet noxalis: vt ĩfra eo. l. ſi quid contendia. §. dolus. & arg. ſupra eodẽ. leg. §. proxi. Accur.

e Surripuerit. idẽ in contractu: vt ſocij inter ſe de peculio non agant: vt ĩ. de pec. l. hinc quæritur. § ſi. & le. nã. & infra de fur. l. ſi ſeruus communis.

f Ceſſare. vt & ã. de noxa. leg. cũ ſeruus. & ĩ. de ſer. cor. l. vt tantum. §. ſi.

g DAmno commiſſo. ſcilicet poſt aditam hæreditatem. Nam ſi ante damnum deſ. vtilis forte dabitur: vt ſupra de noxa. l. ſi ſeruus cõmunis

† Eſſe dicetur. in fin. Azo. & facit ad l. ſ. de pet. hær. Litem ve. §. cũ prædiximus. Acc.

h HIs conſequẽter. Legatus ſine nominis adiectione. Accu.

i Renũciauerint. maxime. Nam idẽ & ſi non denunciauerunt. & facit ad inferius reſpo. C. de

†† Al. add. ſo. dona. inter vir. & vx. leg. ſi maritus. Ac.

k Suorum. teſtatoris.

l Non pertinere. Sed nonne amittit portionem ſuam is, qui vel interfecit: vel ab alio interfectum non vindicat. vt & C. de ijs quib. vt indig. leg. j: & infra, de ijs, quibus vt indi. leg. indignum. Poteſt ergo repelli exceptione, ſi agat familiæ ercif. ũdæ? Reſpon. portio nõ ipſo iure amittitur, quia interim eſt hæres: ſed per ſententiam applicatur fiſco: vt J. de vulga. ſubſti. leg. ex facto. § Iulianus. & C. de ijs quibus vt indig. le. hæreditas. Ergo ante ſententiam a cohæredibus non repellitur: licet repellat a fiſco: vt &. ſupra, ſi ſer. vindicet. tur. l. loci §. competit. Accur.

† Bal. in l. hæreditas C. de his q. vt indi. dicit hic eſſe caſum ſingu. quẽ refert in ſuis ſingu. ſo. c. 6. lin. ecclæſ. de cuius text. vero & nouo intellectu dicitur hic in no. interpret. Bolog

m Non intercidat. niſi pœnituerit: vt C. eod. leg. in ipſius.

n Familiæ erciſcundæ. Imo videtur ceſſare: vt ſupra de peti. hære. l. hæreditas, quæ eſt contra. Solut. ibi vnus erat hæres: vt arg. infra, de an. lega. l. Quintus. §. Pomponius. Accurſius.

† P. F. idẽ quærit ſi.

o Præſcriptis verbis. ex illo articulo, do vt facias quæ videtur eſſe inter teſtatorem & hæredem. ſed hoc nõ videtur: quia verba, &c. vt infra, de verbo. ſign. l. verba. Sed reſpond. hic non eſſe cõtractum, ſed quaſi contractum propter iuris neceſſitatem: vt ar. J. eo. l ſi filia. §. ſi pater & inſti: de oblig. quæ ex quaſi contra. naſ. §. idem iuris.

† P. J. ogn

p Cõſequi poteſt. & ſic veniunt pœnales præſtationes: vt infra eodem. leg. Labeo. §. familiæ. Accur.

q Satisfiat. vt infra eodem, lege, hæredes. §. idem iuris. in fin. §.

† Al. add. cum.

Actiones

exceptionem consequetur, à creditoribus mandari sibi actiones: [a] sed etiã familiæ erciscundæ [b] iudicium cum cohęredibus habere. † Cũ vnus ex hæredibus legatum exoluit ei, qui missus fuerat in possessionẽ legatorum seruandorũ causa: putat Papinianus, (& verũ est) familiæ erciscundæ iudicium ei cõpetere aduersus cohæredes: quia non aliàs discederet legatarius à possessione, quam vice pignoris erat consecutus, quã si totum ei legatum fuisset exolutum. Sed & si quis Titio debitum soluerit, ne pignus veniret Neratius scribit familię erciscũdæ iudicio posse eum experiri.

Caius libr. vij. ad edictũ prouincia. XIX.

Item ex diuerso similiter prospicere iudex debet, vt quod vnus ex hæredibus ex hæreditaria re percepit, stipulatusve est: non ad eius solius [c] lucrum pertineat. Quæ ita [d] scilicet consequetur iudex: si aut reputationes inter eos fecerit, aut curauerit cautiones interponi, quibus inter eos communicentur [e] commoda & incommoda.

Qui onera matrimonii sustinet debet dotem percipere. Bar.

[illegible] XX.

Si filia nupta, quę dotem conferre debuit per errorem cohæredum [f] ita cauit, vt quod à marito recuperasset, [g] pro partibus hæreditarijs solueret: nihilominus arbitrum familiæ erciscundæ sic arbitraturum, Papinianus scribit, vt etiam si constante matrimonio ipsa diem suũ obierit, conferatur dos: Nam imperitia (inquit) cohęredum iurisdictionis formam immutare non potuit. [h]

Nota quòd si plures sunt fratres, & vnus habet vxorẽ, quòd debet præcipere dotẽ datam patri pro nuru filij vel filio viuẽte patre. Bal.

Si filiusfamilias iussu patris obligatus sit: debebit hoc debitũ pręcipere. [i] sed & si in rem patris vertit: idem placet: & si de peculio, peculiũ præcipiet. † [k] & ita Imperator noster rescripsit. Hoc amplius filiusfamilias hæres [l] institutus [ll] dotẽ vxoris suæ percipit [m] nec immeritò: quia ipse onera matrimonij sustinet. [n] integram igitur dotem percipiet: & cauebit defensum iri cohæredes, qui ex stipulatu possunt conueniri. [o] Idẽ si alius dotem dedit, & stipulatus est. [p] Nec solum vxoris suæ dotẽ, sed etiã filij sui vxoris, quasi hoc † quoque matrimonij onus ad ipsum spectet: quia & filij onera & nurus ipse agnoscere necesse habet. Præcipere autem non solum patri datam [q] dotem filium oportere, verum etiam ipsi † filio, Marcellus scribit. sed filio datam tandiu, [r] quandiu peculium patitur, [f] vel in rẽ [s] patris versum est.

Diuisio patris inter filios, habet vim vltimæ voluntatis, non vim simplicis donationis. Bal.

Si pater inter † filios sine scriptura bona diuisit, & onus æris alieni pro modo possessionum distribuit: non videri simplicẽ donationem, [t] sed potius supremi iudicij diuisionem Papinianus ait. Planè (inquit) si creditores eos pro portionibus hæreditarijs [x] conueniant, & vnus placita detrectet: poterit cum eo præscriptis verbis agi, quasi certa lege permutationem fecerint: scilicet si omnes res diuisæ sint. [illegible]

a Actiones. vt infra de pec. l. quæsitum. § j.
b Sed & familiæ erciscundæ. vt & infra de condi. inde. l. frater à fratre. Acc.
c Item ex diuerso Solius. alias solidum. alias solius.
d Quæ ita scilicet vt vnus totum commodum nõ habeat: & alter totum incommodum non patiatur: vt supra de noxa. l. si in re cõi. in fin. j. respon.
e Comunicentur pro diuiso vno quoque scilicet portionem suam soluẽre. nec enim per hanc actionem communicatur quid pro indiuiso: sed indiuisũ diuiditur: vt supra eo. l. ij. Accur.
f Si filia. Cohæredum. stipulantium.
g Recuperasset ipsa tantum, non etiã de hærede eius dictum est. Accu.
h Non potuit quę est vt dos ab ea vel etiam a suis hæredibus conferatur vel tanto minus de hęreditate accipiatur: vt C. de col. l. dotis quidẽ. & facit supra de officio præsi. le. illicitas §. veritas.
i Præcipere: vt & infra eo l. § idẽ scribit. & § Neratius
k Præcipiet. vt & supra eo l. his con sequẽter. §. si filius Accur.
l Institutus. idẽ & si exhæredat: vt &]. de do. præleg. le. j. § Celsus. Azo.
m Præcipit. Propter rationẽ quæ sequit: vt & .]. de col. bo le iij. §. emancipati. & C. eo. l. vxo. & infra e. l. si maritus in fin. & le. fundus qui. in prin.
n Sustinet. vt infra de iure do. l. si ia qui. § ibi.
o Conueniri. ab vxore, vel eius patre Accur.
p Et stipulatus est alius mulieri donare vt: vt & C. de rei vxo. act. §. accedit.
q Patri datam. vt & infra, ad le. Fal. l. si dos socero.
r Tandio. idest, in tantum. Accur.
f Patitur. nõ & sic tenetur: pater: vt]. sol. matri. l. si cũ dotem. § nunc trãsgredimur. Accu.
s In rem vel quatenus est iussum, vel ratiom habitũ. Acc.
t Donationẽ. sed cum causa collatẽ. l. vt soluat creditoribus & ideo agitur præscriptis verbis vt C. de do. le. cum res. Azo & hic subiscit Accur
x Hæreditarijs, pro qbus solis tenẽtur vt infra, de hære insti. l. ex facto. licet vnus sit grauatus: vt infra, de l. j. l. seruo legato § si testator. nisi in casu: vt quando animo compensandi dotẽ ab vno hæredũ legatũ reliquit maritus vxori. nã si maluit dotem, eum eliget hæredẽ, q fuit legato grauatus: nisi in id quod esset maius legato: vt]. de leg. ij. l. cum ab vno in principio.
y Diuisę sint alio qui ageretur fa'erci & nihilominus præscriptis verbis.

Non

† Al. add. sed &c.
† Præcipit
† Habet.
† Ipsius.
† In P. P.

Nota quòd est magis vniuersalis actio familiæ erciscundæ quam petitio hæreditatis, cum petitio hæreditatis possit pluries intentari: sed non actio familiæ erciscundæ, et ratio nota, hic, & in glo. vlt. l. j C. eod. titu. Bald.

Familiæ erciſcundæ iudicio amplius, quàm ſemel agi non poteſt, [a] niſi cauſa cognita. [b] Quòd ſi quædã res indiuiſæ relictæ ſint: communi diuidundo de eis agi poteſt.

Papinianus ait. XXI.

SI vni [c] † ex hæredibus onus æris alieni iniungatur, citra ſpeciẽ [d] legati: officio iudicis familiæ erciſcundæ cognoſcẽtis ſuſcipere eum id oportere: ſed non vltra dodrãtem portionis ſuæ, vt quadrantem illibatũ habeat. Indemnes † igitur cohæredes ſuos præſtare cauebit.

Onera quæ filius patris destinatione suscepit: efficiuntur, vt præcipiatur id, quod eo nomine debetur. Bald.

Idem ſcribit: ſi filius in munerib. publicis, in quibus pater ei conſenſit, obligatus eſt, [e] † & pro parte hęres ſcriptus eſt: hoc quoque debere præcipere, quia & hoc patris ęs aliẽnũ fuerit. [f] Sed ſi qua munera poſt mortem patris ſuſceperit: ab his patris hæredes ſoluti ſunt. Neratius aũt reſpondit [g] † eum, qui plures filios haberet, vnum ex filijs ἀγωνοθεσίαν † [h] ſuſcepturum [i] profeſſum eſſe: [k] & priuſquam honore fungeretur, [l] mortuum eſſe, [m] omnibus filijs hæredibus inſtitutis. quæſitum eſſe, an is filius, quod in eam rem impendiſſet, familiæ erciſcundę iudicio conſequatur? reſpondiſſe nulla actione id † conſequi poſſe. quod merito diſplicet. debet itaque hoc in familiæ erciſcundæ iudicium venire. [n]

Nota ibi, iudicis officio, arg. quòd si quis faciens testamentũ pro remedio suorũ peccatorum legat ecclesiæ, vbi sibi eligit sepulturam: & postea eligat se-

[a] Non poteſt. Imo pluries: vt C. eo. l. j. quæ eſt contra. Solu. ibi fuit prima diuiſio ſine iudice. & ideo non impedit aliam fieri cum iudice. Sed quæ eſt ratio quod non pluries? Reſpon. ſm Io. quia omnia veniunt in prima petitione. Sed ſi hoc eſt: ergo & ſi alia actione agat, ob. except. rei iudi. vt j. de exce. rei iudi. l. iiij. & v. quod hic negatur. Vnde adhuc remanet quæſtio. Item plus auget quæſtionẽ quia pet. hæred. quæ eſt vniuerſalis pluries intendit: quare ergo non hæc? Reſp. quia hęc eſt vniuerſalis natura, & habilitate, & neceſſitate, & effectu, nam pro vna re vel quibuſdã intentari nõ poteſt. j. eo. l. ſi fundus mihi. Cum ergo ſemel ſit dictatum, nõ intentatur poſtea: quia nec pro eis quę remanſerũt põt agi, vtpote certis rebus: cũ vniuerſitas ſit diuiſa: nec pro primis, quia ſemel diuiſa ſunt vel adiudicata. at peti. hær. natura eſt vniuerſalis: ſed nõ effectu ſemper, quia pro vna re intenditur: & ideo pluries intẽditur. ſed ſi actũ ſit primo ſam. erciſ. & poſtea pro quibuſdam indiuiſis agere velit cõmuni. põt: quia pro iſtis ſpecialiter non potuit agi iudicio ſam. erc. & licet pro his & pro alijs actũ ſit vniuerſaliter, non tñ profectũ eſt efficaciter actionẽ ſam. erc. in iſtis. Vnde ob. excep. ſi agatur communi diui. vt arg. C. de iud. l. licet. ſm Azo.

† §. eſt. in veluſtis exemplaribus, atque etiam in P. F.

† P. F. indemnis.

[b] Cognita. ſ. ratione ętatis. arg. j. eo. In l. ſi. Sed non eſt bonũ arg. quia ibi facta fuit diuiſio ſine iudice. ſatis tamen ratio eſt bona: nam minor contra ſnĩam reſtituitur: & etiam maior quandoq;: vt ſ. de iud. l. ſi prætor. Vel dic ex cauſa hic agi. fam. erc. pro perſonalibus pręſtationibus faciendis pro rebus diuiſis: pro alijs pręſtationibus quę peterẽtur pro indiuiſis, ageretur in factũ: vt arg. j. de relig. l. at ſi quis. §. Labeo. Azo. Item propter quaſdã alias præſtationes agitur præſcr. verbis: vt ſ. §. proxi. Item q̃q; fam. erciſ. vt ſ. eo. l. bis conſequenter. §. ſumptum. & j. eo. l. item § fam. erc. Azo. & facit j. titu. j. l. iiij §. j. Accur.

[c] Si vni. Teſtator inſtituit tres hęredes: & vni iniunxit, vt ſolueret æs alienum: & hoc fecit non legãdo creditoribus: quibus nihil plus debetur, quã ſi non eſſet hęres grauatus. Et dicitur hic quod hæres grauatus cõpellitur onus ſuſceptũ implere. Item dicit cũ iudex dijudicabit: faciet ſubire onus: ita tñ, quod quarta ſuæ inſtitutionis ſibi reſeruetur. Idem ſcribit. Si pater conſentit, filius ſuſcipit. alias non.

Neratius. Plana ſunt vſq; ad §. idem Papinianus.

Idem Papinianus. Teſtator qui x. in dotẽ ab vxore habuit inſtituit duos hæredes, & mulieri legauit fundum loco dotis: & ſi nollet fundum: vnũ ex hęr. onerauit de dote reddẽda. ſi mulier eligat fundum, expedium eſt. quod ſi mulier dotem eligat: & vtrunq; hęr. cõueniat, oneratus debet alium defendere. fundus qui remanet electa dote, debet eſſe illius oneratus totus: ſi nihil aliud teſtator dixit. Idem. Si teſtator duobus hæredib. inſtitutis iuſſit ſeruũ eſſe liberũ ſi daret centum vni ex hęred. quod factũ eſt: an hęres hoc teneatur cõicare in ſam. erc. vel cõmuni? Dicit quod non: quaſi ſint ei prælegata. Viuia.

† P. F. reliquatus eſt.

† retulit

† Τὴν ἀρχὴν τὴν γυμνασιαρχικὴν, intelligit Agonothetæ munus de quo Alci. j. pater. c. xxij.

† P. F. idem.

[c] Si vni. Alias l. ſi vni. & alias. § Papi.

[d] Citra ſpeciem. i. nõ legauit expreſſim liberationẽ cohæredibus. Vel dic citra ſpeciem legati: quia ei quem onerat, nõ relinquit legatum, ſecundũ Io. Tu dic ſm Azo. citra ſpeciem legati, quia non reliquit ita, vt creditorib. actio competeret. vt infra de leg. j. l. ſeruo legato. §. ſi teſtator. & ideo dubitabatur an Fal. locum haberet? Et dic quod ſic: vt infra, de leg. ij. l. cum ab vno. & cohęredes agunt: vt d. l. ſeruo legato. §. ſi teſtator. & infra, de leg. iij. l. fideicõmiſſa. §. interdum. & infra, de hæred. inſtit. l. ex facto proponebatur. Accur.

-pulturam: & postea eligat se-

[e] Obligatus eſt. quia promiſit pro habenda dignitate: vt infra, de eal bo. l. j. §. ſed an id quod vel alijs modis, vt infra, ad municip. l. ij. § j. Accur.

[f] Fuerit. quaſi fideiuſſor eſt filij pater conſentiendo: vt infra, ad munic. l. quoties. in princ.

[g] Neratius autem reſpon. ſ. in illa quæſtione in qua proponebatur, eum qui, &c. Azo.

[h] Agonotheſiam. id eſt, conſtituendi deſignandiq; certaminis munus.

[i] Suſcepturum. cum eſſet iam electus. alias ſecus: vt j. de mune. & hono. l. & ſi filium. Accur.

[k] Profeſſum eſſe. ex hac profeſſione vel conſenſu adhibito in electione filij pater vt fideiuſſor obligatur: vt j. ad muni. l. quoties. quare vnumquenq; hæredem pro parte hęreditaria reliquit obligatũ. Azo. vt infra, de mune. & hono. l. & ſi filium. Accur.

[l] Fungeretur. ſ. filius. præcedebat enim electio profeſſionem: vt j. de condi. & demon. l. Publius. Acc.

[m] Mortuum eſſe ſ. patrem. Azo.

[n] Venire. hoc propter patris profeſſionem. alias non tenentur

tenentur cohæredes vt ꝭ.eo.l.ex parte.§.filius quæ est contra.& ad mutuæ leg. Lucius.§. idem respon. hæredes. Sic ergo præ.ipsa tm erit filij,quod suæ dignitatis causa est datum: vt hic,& ꝭ. de col.bon.l.j. § sed an id quod dignitatis. & supra ead.leg.§.proxim Accursius.

a Alterum. scilicet primum.

b Cohæredem esse i.secundum, nam aget contra primum vt defend.i. vt hic, & infra de lib. leg l. non solum.§. sed si duobus. & infra de lega ij.l. cum ab vno. Accursius.

c Sed legata. Scilicet relicta mulieri pro dote.

d Electa. Scilicet à muliere.

e Retineantur. Ab hæredibus.

f Cohæredis. Scilicet secundi.

g Debito. Scilicet dotis.

h Non oportere. Imo videtur ꝙ sic: vt ꝭ.de alim & cib. leg.l pecuniæ. quæ est contra. Solu ibi non vt hæres sed vt minister vel cōmissarius est grauatus. at hic vt hæres: ideo q̄ ie commodo non priuatur. Accurs.

i Videlicet. Sic oporret. Ioan.

k Suscepit. Scilicet ex voluntate testatoris. Ioan.

l Legatum. Quia is debet habere commodū, qui grauatus est in onere: vt inst. pro socio.§. illud.

m Cōditionis. Fuit enim imposita conditio si daret vni ex hæredibus vnde videtur ei prælegatū.

n De peculio. Q d. licet: vt infra de condi.caus.da.l.dedit.§ tin. & infra de statulib. l.iij.§.j.

Al. add. ait.

o Debere. Quia licet fuerit hæreditarium: & quis acceperit tanquam hæres pro sua parte: vt ꝭ. ad legem Falcid. leg. id autem quod & ꝭ. de dona. cau. mor.le. quod statu. & supra de pet.hæred.l.etiam.§.idem erit dicendum. in fi.§.quæ sunt contra: tamen non venit in act. fam. ercisc quia videtur voluisse testator id commonicari. Accurs.

puturam alibi, quod videtur a lemisse legatum: secundum R. ar de alimen.leg in l.annuæ.§. Sed an hoc verum, si prætextu sepulturæ: secus si simpliciter pro remedio peccatorum suorum. Bald.

Item Papinianus scribit: si maritus alterum[a] ex hæredibus onus dotis soluendæ, quæ in stipulationem venit, suscipere iussit: & mulier aduersus vtrunque dirigat dotis petitionem: cohęredem esse[b] defendendum ab eo, qui suscipere onus iussus est. Sed legata,[c] quæ ab vtroque pro dote data, electa[d] dote, retineantur:[e] in compendio cohæredis,[f] qui debito[g] leuatur, esse non oportere:[h] videlicet[i] vt cohæres, qui on' ęris alieni suscepit,[k] officio iudicis legatū[l] consequatur. & verū est hoc, nisi aliud testator edixit. Idem scribit, quod vni ex cohæredib. statuliber cōditionis[m] implendæ nomine dedit de peculio,[n] in hoc iudicium non venire, nec cōmunicari debere.[o]

Paulus libro xxiii. ad edictum. XXII.

IDem † & in communi diuidundo.[p]

Vlpianus libro xix. ad edictum. XXIII.

ITem Labeo scribit. si vnus hæredū thesaurum[q] relictum à testatore effodit: familiæ erciscundæ iudicio eū teneri: & si cum extraneo conscio partitus sit.[r] † Familię erciscundæ iudex ita potest plurib'[s] eādē rē adiudicare, † si aut pluribus fuerit vni' rei pręceptio relicta. vbi etiam necessitatem facere Pōponius scribit, vt plurib. adiudicetur: vel si certā partem vnicuiq; cohæredum adsignet:[t] sed possit etiā licitatione admissa vni rem adiudicare. Sed & regionibus diuisum[u] fundum posse adiudicare secundum diuisionem,[x] nemo dubitauerit. Sed etiā cum adiudicauerit, poterit imponere aliquam seruitutem, vt alij alium seruum faciat[y] ex ijs, quos adiudicat. Sed si pure[z] alij † adiudicauerit fundū: alij adiudicando,[a] amplius seruitutē imponere nō poterit.[b] Familię erciscūdæ iudiciū ex duobus constat.i. rebus atq; pręstationibus,[c] quę sunt[d] personales actiones. Papinian' de re, quę apud hostes est, Marcellū reprehendit: ꝙ non putet[e] † præstationes[f] eius rei venire in familiæ erciscundæ iudicium, quæ apud hostes est. quod.n. impedimentum est, rei pręstationem venire, cū & ipsa veniat.

Paulus libro xxiiij. ad edictum. XXIIII.

PRopter spem postliminij,[g] scilicet cū cautione:[h] qa possunt

p IDem est in communi diuidundo. si dictarū fuerit fam. erciscun. vt scilicet prædicta non veniant.

q ITem Labeo Thesaurum. improprie ponitur vt infra, de acqui re.do l. nunquam.§. Thesaurus.

r Partitus sit. Et sic solam suam partem habet: & ita est contra infra co.l.Lucius. Sol. hic de iure stricto: ibi de æquitate secundum quosdam. Vel hic pecunia communis erat. ibi pretium nunquam fuit commune. Acc.

s Pluribus. Non tamen omnibus. Az. quia sic non diuideretur.

t Assignet. Scilicet iudex. & hoc casu etiā omnibus: quia diuidit.

u Diuisum. a testatore vt differat à præcedenti respon. ibi. vel si, &c.

x Diuisionem. a testatore factam inter cohæredes.

y Seruū faciat. Vt & infra eo. l.l. cōmuni diui.§.j. & l. vt fundus.

z Si pure. Quia nō dixit suo ꝙ infra dicam.

a Adiudicando. Eundem fundum. & tūc est ratio. Vel dic alium fundum & dic ex interuallo. arg. contra ꝭ. si certū pe. l lecta in auditorio Accurs.

b Non poterit. Vt infra, de re iud.l. qd iussit. in fin.

c Præstationibus. vt & ꝭ eo.l.his consequenter.§ sumptuum & l.item ex diuerso. Accur.

d Quæ sunt. Id est propter quæ competunt.

e Putet. Marcellus.

f Pręstationes. perceptas antequā res esset capta ab hostibus.

g PRopter spem postliminij. quæ est magni effectus: nam patronus apud hostes impedit filium suum petere bon. pos. in bonis liberti propter spem reuertēdi quę est de ipso: vt infra de bo. li.l. si necesse.§ si deportatus.

h Cum cautione. s. tali: vt si nō reuertatur ab hostibus, reddatur pecunia ei, cui fuit res adiudicata: nisi tantum, &c. tunc.n. nihil redditur, quasi spes empta fuerit, vt ꝭ. de act. empt. l. si iactum. & ꝭ. de hære.

† Al. add. item.

† Not. ꝙ istud verbum adiudicare, proprie pertinet ad ista iudicia diuisoria: vt dicit glos. nota. in l. sed & si res. supra, de Pub. in rem actio. quam glo. dicit not. Iaso in §. quædā. de act. in stit. in j.col.

† alium.

† In P. F. in præstationes. al. interpretationes.

Vel

vel act. ven. l. nam hoc modo.

a Reuerti. vt & infra, de interrogat. actio. l. ſi ſeruus ab hoſtibus.

b Sed & eius. Conſentio. vt ĵ. titu. j. l. in ſumma.

c Familiæ erciſcundæ iudicium. vtile.

empt. Nec enim actio quæ datur ex hac emptione, eſt illa quæ datur ex illa: alioquin tua mihi, & mea tibi competeret actio, quod eſt falſum.

m Vnum iudicium. pro Seiana hæreditate, & pro Titiana hæreditate inter duos.

non reuerti: a niſi ſi tantum æſtimat' ſit dubius euentus.

Vlp. li. xix. ad edi. XXV.

SEd & eius rei, quę in reb. humanis eſſe deſijt, veniunt præſtationes. & ego Papiniano cōſentio. b Familię erciſcundæ iudicium c & inter bonorum poſſeſſores, & inter eum, cui reſtituta eſt hæreditas d ex Trebelliano ſenatuſconſulto, & cæteros honorarios ſucceſſores e locum habet. f

Nota quòd iudicium diuiſorium habet locum pro diuiſione fienda: non pro diuiſio ſe facta ipſo iure vel ipſo facto. Bart.

Paulus libro xxiij. ad edictum. XXVI.

HÆredes † eius, qui apud hoſtes deceſſit, hoc iudicio † experiri g poſſunt. Si miles alium caſtrēſium, alium cæterorum bonorū hæredem fecerit: nō eſt locus familiæ erciſcundæ iudicio. diuiſum h eſt. n. per cōſtitutiones i inter eos patrimoniū. quemadmodū ceſſat familiæ erciſcūdæ iudiciū, cum nihil in corporibus, ſed omnia in nominibus k ſunt. Quantum vero ad accipiendum l familiæ erciſcundæ iudiciū, nihil intereſt, poſsideat q̄s hæreditatem, necne.

Nota hic & in §. ſeq. quòd in eodem bello poſſunt cumulari plures actiones numero vnius de genere & forma. facit infra, de act. empt. l. non eſt nouū. Ba.

De pluribus hęreditatibus, quæ inter eos ex diuerſis cauſis cōmunes ſunt, vnum familię erciſcundę iudiciū m ſumi poteſt. Si inter me & te Titiana hęreditas communis ſit, inter me autē & te & Titium Seiana: poſſe vnum iudicium n accipi inter tres Pōponius ſcribit. Itē ſi plures hęreditates inter nos cō munes ſunt: poſſum' de vna familiæ erciſcundæ † iudicio experiri. Si teſtator o rem cōmunem cū extraneo habebat: ſiue rei ſuæ p partem alicui q legauit, r ſiue † hæres ſ ante iudicium familiæ erciſcundę acceptum partem ſuam alienauit: ad officium iudicis pertinet, vt eam partem, quæ teſtatoris fuit, alicui t iubeat tradi.

Titulus ſingularis excludit iudicium familiæ erciſcundæ, ſi ut excludit petitionem hæreditatis. Bartolus.

Quod ꝓ emptore, vel pro donato (puta) cohęres poſsidet: u i familię

d Hæreditas. pro parte. alias cum nullo diuideret. Acc.

e Succeſſores. Trebellianicos. Accur.

f Locum habet. Quid autem ſi vn' eſt hæres, alter bo. poſſ. an cuilibet directa, an vtilis datur? Reſpon. hęredi dat directa, bon. poſſeſ. vtilis: & eſt eadem: licet in qualitate differant: vt dicitur in nomine vendito, vbi venditori directa, & emptori vtilis datur. Vel dic vtriq; dari vtilem: vt infra eodem l. ſi ex aſſe. ſecundum Azo.

g HÆredes. experiri. Sunt enim hæredes propter fictionem legis Corn. vt infra, de vulg. ſubſti. l. lex Cornel.

h Diuiſum. ac ſi cuilibet certas res aſsignaſſet: vt ĵ. de milit. teſt. l. ſi certarum. circa princ. & infra ad Treb. l. cogi §. ſed & ſi miles. & C. de te. mil. l. j. & ij. Accur.

i Per conſtitutiones. id eſt diuiſionem teſtatoria. Vel dic per conſtitutiones Imperiales: vt C. de inoffic. teſta. l. fin. & de bon. quę lib. l. peu.

k N ominibus. vbi ceſſat: vt C. eo. l. ea

l Quantū vero ad accipiendum. vt ĵ. tit. j. l. peu. & ſupra eodē l. item Labeo § fin. ſed quantum ad agendum intereſt: quia diſtinguitur negetur cohæres vel non: vt ſupra eod. l. j.

m Iudicium. id eſt actio: vt C. eod. l. bona. ſicut & pro pluribus ſocietatibus vna pro ſocio actione agi poteſt: vt ĵ. pro ſoc. l. cum duob. §. ſi plures. & hoc cauſa dirimendarum litium: vt infra, de act. empt. l. non eſt nouū. Vel dic plures eſſe actiones, & intentari & competere: ſed vnū dicitur iudicium, & vna inſtantia: quia apud vnum iudicem de vtraq; hereditate debet agi: vt infra, de quibus rebus ad eundem iu. ea l. j. Vel dicitur vnum iudicium, id eſt vna actio in genere: puta fam. ercis. ſicut exemplo: plures tamen ſunt, quia diuerſæ ſunt cauſæ ex quibus oriuntur: ſicut probat lex illa, non eſt nouū, infra de act.

o Si teſtator. Poteſt dicere, vt ſint tria reſponſa. Primum, quādo teſtator rem communem habēs cum alio, eam non legat. Secundum, quando vni hæredum legat. Tertiū eſt, qn̄ illi hæredi, cū quo habebat cōmunem, alienaui'. quibus tribus caſib. pars teſtatoris veniet in iudicio fa. erci. & adiudicabit, ſi commode diuidi non poteſt. Vel poteſt dicere, ſ. in lo. quod ſit vnus caſus, ſed diuid. ī hoc modo, Rem communem habeo cū Titio: decedo ego, inſtituto hærede Titio & Seio, cui Seio partem meā lego, vel partē partis rei te adiudicabitur ſibi prælegatū: uam & ſi non prælegaſſem, adiudicaretur vni, ſi cōmode non poſſet diuidi. Si vero hæres cum quo erat cōmunis, alienauit: idem erit: vt pars teſtatoris vel hęredum adiudicetur, ſi commode diuidi non poteſt. Et ſ. in hanc ſ. in poſitionē expone literā ſi teſtator, &c. Acc.

p Rei ſuæ. i. partē ſuam rei, vel partē partis. Accur.

q Alicui. ex hæredibus. ſ. Seio.

r Legauit. i. prælegauit. & ſubaudi: ſiue nō legauit ne in ſufficiens videat' diſtinctio. & idem in ſeq. diſt. ſecundum Azo.

ſ Siue hæres. hic extraneus cum quo teſtator rem cōem habebat. Ioan. & ſubaudi, ſiue non alienauit.

t Alicui. ſcillicet cohæredi cui prælegauit teſtator, quando prælegauit, vt ā. eod. l. item Labeo. §. famil. Vel ſi non prælegauit, adhuc erit idem, vt adiudicetur, ſi commode diuidi non poteſt: vt inſtit. de offic. iudic. § quod ſi commode. Si autem vnus hęredum partem quam habet iure hæreditario in re hæreditaria, alienat: non poteſt amodo venire in iudicium nec pars alienata, nec illa quæ nō eſt alienata: vt infra eod. l. ex hæreditate.

u Poſſidet. ſ. cum ipſe emerit, vel ei donatum fuerit, alioquin ſi teſtator emerat, vel ei donatū fuerit ſ

† Bar. hic dicit iſtam l. eſſe ſingulariſſimam a capite vſque ad finem: & q̄d plus habet ī ſe quam tot' iſte tit. & eſt caſus clar' iſti' legis, nec eget aliqua noua interpret. Bolo.

† P.F. hoc iudicium.

† P.F. hoc dictum experiri.

† P.F. cum

ercıſcundę [a] iudicium venire negat [b] Pomponius. Idem ſcribit: cum ego & tu hęredes Titio extitiſſemus, ſi tu parté fundi, quem totū hęreditariū dicebas, † à Sempronio petieris, [c] & victus fueris: mox eādem parté à Sempronio emero, & traditus mihi fuerit: [d] agente te familiæ ercīſ. iudicio non ſolum non veniet † hoc, quod pro hęrede poſsidetur: ſed nec id, quod pro emptore. Cum.n. per iudicem prioré apparuit [e] totam rem [f] non eſſe hęreditatis, quemadmodū in familię erciſcūdę iudicium veniet? [g] An ea ſtipulatio, qua [h] ſinguli hæredes inſolidū habēt actionem, veniat in hoc iudicium, dubitatur (veluti ſi is, qui viam, iter, actum ſtipulatus erat, [i] deceſſerit) [k] quia talis ſtipulatio per legē duodecim tabularū non diuiditur: quia [l] nec poteſt. Et verius eſt, nō venire eam in iudiciū, ſed omnibus inſolidū competere actionem: [m] † & ſi non prę̨ſtetur via, pro parte [n] hęreditaria condemnationem [o] fieri oportere. Contra ſi promiſſoris decceſſerit, pluribus hęredibus inſtitutis: nec diuidi obligationem: nec dubiū eſt quin duret. [p] qm̄ viam promittere [q] & is poteſt, qui fundum non habet. Igitur quia ſinguli inſolidum tenentur, officio iudicis cautiones interponi debere, vt ſi quis cōuentus ex his litis ęſtimationem prę̨ſtiterit, [r] id pro parte à cęteris cō ſequatur. Idem dicendū eſt, [s] & ſi teſtator viam legauerit. In illa quoq; ſtipulatione proſpiciendum eſt [t] cohęredibus; ſi teſtator ꝓmiſerit, *neq; per ſe, neq; per hæredē ſuū fieri, quo minus ire agere poſsit:* [u] qm̄ vno ꝓhibente, inſolidū [x] committitur ſtipulatio: ne vnius factū cæteris damnoſum ſit. Idem iuris [y] eſt in pecunia, ſi a teſtatore ſub pœna [z] ꝓmiſſa ſit. nam licet hęc obligatio [a] diuidatur per legē duodecim tabularū: tamen (quia nihilū † prodeſt ad pęnā euitandam partem ſuam [b] ſoluere) ſiue nondū ſoluta eſt pecunia, nec dies venit: ꝓſpiciendū eſt per cautionem, vt de indemnitate caueat, per quem factū fuerit, ne oīs pecunia ſolueretur: aut vt caueat, ſe ei, qui ſolidū † ſoluit, † partem prę̨ſtaturū: ſiue iam † ſoluit vnus vniuerſam pecuniā, quam defunctus ꝓmiſit, ne pęna cōmitteretur familię erciſcūdę iudicio [c] à cohęredib. partes recipere poterit. Idē obſeruaē [d] in pignorib⁹ luendis. †

quamuis cohęredes pro hęrede, vel pro donato poſſideant: vt j.de aequi.poſ.l.ij.§.ex pluribus: nihilominus intenditur fam.erc. actio: vt ſ.eo.l. veniunt. Sed & quandoq; licet cohæres emerit, venit in hoc iudicium, quod emit: vt ſi emerit a creditore rem cohæredi prælegatam: vt j.de lega.ij.l.ſi.§.quatuor. Sed hoc ideo quia conſtabat hæreditariū eſſe, quod tu emeras. & ea ea cauſa ꝓceptionis vel prę̨legationis mihi debitū, ſecundū Azo. Sed contra hunc.§. eſt ſ.eod l. ſed & ſi vſucapio. vbi res titulo poſſeſſa, venit in hoc iudicio. Sol. ibi extraneus poſſidebat. Vnde ſi dicatur venire in iudicium fam.erci. non eſt abſurdum: quia nō prę̨iudicatur ex toto. ſed vbi cohæres poſſidet contra eſt: quia fieret præiudiciū in rei vind. qua primo eſt conuenendus: ſicut & vbi agit fam.ercīſc. ille quem non confiteor cohæredem: vt ſ.eo.l.j. & j.eo.l.ſi id quod.

† *dicebat*

† *P.F. non veniet non ſolum.*

[a] Familię erciſcundæ. forſan rei vin. poteſt peti.

[b] Negat. licet erat res hæreditaria ſed agitur rei vind. forſan. Et nota, quòd non datur cōtra titu. poſſidentem, ſicut nec petitio hæreditatis.

Fam. erci. actio non datur contra tit. poſſidentem.

[c] Petieris. actione in rem. Accurſ.

[d] Fuerit. ſcilicet totus. partim iure emptionis, partim petitione hęreditatis.

† *Al. add. ſed.*

[e] Apparuit. vt & j. de libe. leg. l. Aurelius.§.fina.

[f] Totam rem. id eſt nullam eius partem. & ſic res inter alios acta prodeſt.

[g] Veniet. certe nullo modo. imo ſummouebitur ea ce. rei iu. vt j.de ea ce. rei iu. l. ſi mater §. itē Iulianus. Et ſic eſt hic caſus, vbi res inter alios acta alijs prodeſt. ſic & j.de crim.expi.hęre.l.res hæreditarias. regulariter contra: vt habetur C.res inter alios acta, per totum. H.

Res inter alios acta alijs prodeſt.

[h] Qua. id eſt propter quam.

[i] Stipulatus erat. pro quibus inſolidū actio cuilibet hęredi cōpetit: vt hic, & ſ.de ſer.l.ꝓ parte. & de ſer. ruſ.pd.l.vna. in ſi.& j.de ver.ob.l.ij.in ſi.& l.iij.A.

[k] Deceſſerit. pluribus relictis hæredibus.

[l] Quia. videtur quod non.

[m] Actionē. ſi nēs habeāt partes in fundo dominātē.

[n] pro parte.i.propter partem hæreditariam, quam quilibet habet: vel proprie. Accurſ.

[o] Condemnationē. ad intereſſe ſingulorum ſm ſecundam: vt & ſ.ſi ſer.vin.l.loci.§.ſi fundus. Vel in ipſa ſeruitute ſm primam expoſitionem.

[p] Duret. etiā fundo vni adiudicato.

[q] Promittere. ſ.cō munia prę.l.j.& inſti.de ſer.§.ideo autem contra. Sol. ꝓmittitur, nō tñ eſt.

[r] Præſtiterit. totā.

[s] Idem dicendum eſt.ſ. vt præſtentur cautiones. nam hic quoq; hæredes tenenē inſolidū. Acc.

[t] Proſpiciendū eſt.ſ.per cautiones.

[u] Agere poſſit. ſtipulatur ſeruitute iā conſtituta.

[x] Inſolidum. vt & j.de verb. obli. l.ij.§.fin.& l.ſeq.

[y] Idem iuris.ſ. vt cautiones pręſtent.

[z] Sub pęna. ſic C. quæ res pig.ob.poſ.l.fina.

[a] Obligatio ſ.ſortis & pœnæ: vt j.e.l.inter.§.ſi quis.& infra ad leg. Falc.l.pœnales.§.vlti.& infra, de verb.obli.l.eadem.§.j. Azo.

† *nihil*

[b] Partem ſuam.ſ.ſi à cohęrede fuit ceſſatum. & habet hoc locum in contractibus: vt hic, & j. de verb. obli.l.ij.§.ſi. ſed non in iudicijs: vbi quidem inſolidum committitur, ſed pro parte tantū quia non eſt paritū exigitur: vt ſupra in ius vo.vt eant.l.qui duos.& ſ.ſi qs cau.l.ſi ſeruus.§.ſi plurium.ſm Io.ſed M. ſemper dicebat ex ęquitate obſtare exceptionem in parte in qua eſt paritum. ſed ſm opin. Ioan. nunquid creditor partem ſortis ſolutam retinebit.& pœnam integram petet? Reſp. ſm Azo. pecuniam ſolutam debere imputari in pęnam: cum non ſit dictum rato manente pacto.

† *Inſolidū.*

† *P.F. ſoluerit.*

† *P.F. etiam.*

† *P.F. ſoluendis.*

[c] Fa.er. iudicio. vt & j.e.l.inter cohęredes.§ ſi.Ac.

[d] Idem obſeruatur.ſ. vt cautio præſtetur & merito: nam

Nam niſi vniuerſum, qđ debetur, offeratur: iure pignus creditor vendere poteſt. [a]

Ea quæ non poſſunt pro parte expediri veniunt in iudicio diuiſorio, ſecus in iis, quæ poſſunt expediri pro parte. Bald.

Si vnus † ex cohęredibus noxali iudicio ſeruũ hæreditarium defenderit, & litis æſtimationem obtulerit, cùm hoc expediret: id [b] pro parte [c] hoc iudicio cõſequetur. Idem eſt, & ſi vnus legatorum nomine cauerit, ne in poſſeſsionẽ mitterẽt. [d] Et omnino, quæ ꝑ parte expediri non poſſunt, [e] ſi vnus cogente neceſsitate [f] fecerit: familiæ erciſcũdæ iudicio locus eſt.

Nota quòd in rebus propriis & communibus quis eſt minus adſtrictus quàm alienis. Bald.

Non tantùm dolum, ſed & culpam in re hærẹditaria præſtare debet [g] cohæres. quoniam cum cohærede non contrahimus, ſed incidimus in eũ Non tamen diligentiam præſtare debet, qualem diligens paterfamiliàs: quoniã hic ꝓpter ſuam partẽ cauſam habuit gerendi: & ideo negotiorũ geſtorũ ei actio nõ competit. [h] Talem igitur diligentiam præſtare debet, qualem in ſuis rebus. [i]

Eadem ſunt, ſi duobus res legata ſit. nam & hoc coniunxit ad ſocietatem non cõſenſus, ſed res. [k] Si incerto homine legato, & poſtea defuncto legatario aliquis ex hæredibus legatarij non conſentiẽdo [l] impedierit legatum: is, qui impedit, hoc iudicio cæteris, quanti intersit eorum dãnabitur. Idem eſt, † ſi è contrario, vnus ex hæredibus, à quibus generaliter homo legatus eſt, quem ipſi elegerint: noluerit conſentire, vt præſtetur, quem ſolui omnibus expediebat: & ideo côuenti a legatario iudicio, pluris damnati fuerit. Item culpæ nomine tenetur, qui cum ante alios ipſe adijſſet hæreditatem, ſeruitutes prædijs hæreditarijs debitas paſſus eſt non vtendo [m] amitti.

Nota quòd ſolutum vel ſoluendum pro condemnatione patris, debet detrahi de communi portione omnium fratrum. Bald.

Si filius, [n] cum patrem defenderet, condemnatus ſoluerit, vel viuo eo, vel poſt mortem: poterit æquius dici, habere petitionem † à cohærede. Iudex familiæ erciſcundæ. [o] nihil debet indiuiſum re

nam, &c. Accurſius.

[a] Poteſt. Vt ſupra eo. l. his conſequenter. §. Celſus. & §. fi. & infra de pig. act. l. ſi neceſſarias. §. ſi vnus

[b] Id. Quod præſtitit.

[c] Pro parte. Scilicet, hæreditaria. Accur.

[d] Mitteret. Imperſonaliter dicit. Itẽ ſi aliquid præſtitit: vt de poſſeſſione tali diſcedatur: vt ſupra, eodem. l. his cõſequenter. §. ſi cum vnus. Accu.

[e] Nõ poſſunt. Vt dictum eſt de pęna & de pignoribus ſupra §. proxi. & de ſeruo noxalis vt in iſto §. & ſupra, ſi ex noxa. cau. l. ante pen. & ſupra ſi qua. pau. ſe. di. leg. l. §. ſi commune. Itẽ not. quod hãc regulam intelligit lo. ſi velit ille experiri, q egit aliquid ad profectũ hæreditatis. Secus econtra, ſi agatur contra eum, q egit aliquid, vt quia rem hæreditariam vendidit, & habet precium: quia tunc agitur hoc iudicio, etſi pro parte potuit expedire. Nec ob. C. e. l. in familię. qa ideo ibi non datur hæc actio de re hęreditaria vẽdita; qa iam erat intentata. vt C. de neg. ge. l. ſi ut. & ſupra eodem. l. ſi filia. §. familię.

† Hic habemus tex. facientẽ ꝑ deciſione illius quęſtionis poſitæ ꝑ Ba. in l. j. in fi. de impen. in reb. do. fa. vbi ipſe allegat iſtum tex.

[f] Neceſſitate. Vel iuris: vt in prędictis exemplis ſupra eo. §. vel etiam ipſius rei: vt infra ti. j. l. ſi quis putans. §. j.

[g] Pręſtare debet. Vt & ſupra eo. l. puto. §. ſed & ſi. & hoc eſt verum, licet non ſit ſocius, quoniam, &c.

[h] Non competit. Si tale fuit negotiũ quod non potuit expediri pro parte, alioqui bene agitur neg. geſt. vt infra ti. j. l. ſi quis putans. §. ſiue. Sed videtur etiam cum hoc iudicio competere neg. geſt. vt C. de neg. geſt. l. ſi ue: Sed dic quod in eo quod ibi datur actio illa neg. ge. quod iam erat intẽtatum hoc iudicium? vel deſierat eſſe communis: vt infra ti. j. l. j.

[i] In ſuis rebus. Præſtat tunc tempore cõmunionis. ſed in ſocietate attenditur tẽpus præcedens: vt inſti. pro ſocio. §. ſi.

[k] Sed res. Vt inſti. de oblig. ex quaſi contract. §. itẽ ſi inter.

[l] Non conſentiendo. Vt & C. commu. de le. l. ſi. & inſti. de leg. §. ſi generaliter. Si autem quæras cuius ſit electio homine in genere legato, vel alia re: dic & triplex eſt opinio. Ait. n. R. qđ eſt hæredis electio in principio: ſed ſi differat eligere, trãſfertur electio in legatarium: vt arg. ſupra de le. l. ſi cui. & infra de ſol. le. j. Bulg. autem dixit contra ſcilicet legatarium a principio habere electionem. cum de incertis incertũ legauit teſtator. Tu vero dic ſecundũ Io. aut reliquit teſtator ſeruos in ſuo patrimonio: & tunc legatarius eligat, vt tamẽ non eligat actorem vel aliũ meliorem vt infra de leg. j. le. legato. aut non reliquit: & tunc hæres habet electionem, ne legatario eligente ſeruũ qui in remotiſſimis partibus eſt, neceſſe habeat quærere: vt infra, de triti. vi. & ole. le. ſ. iij. j. reſp. & l. iiij. Si autem de certis incertum reliquit: aut ſenſit de certo, qđ patet: quia propriũ nomen in legando expreſſit: & tunc hæres habet electionem: quia cum ſit vniuerſalis ſucceſſor magis ei conceditur interpretari voluntatem teſtatoris. aut non ſenſit de certo: puta legauit vnum de ſeruis ſuis: & tunc legatarij eſt electio: vt ſ. de l. j. l. qui duos. & l. ſi quis a filio. §. ſi quis plures. & le. ſi domus. j. reſponſ. & l. legato. §. j. In ſtipulatione hominis debitor videtur habere electionem ſemper: vt ſupra, de pactis lege, vtrique. bus. & infra, de ſolutio. le. qui decem. §. Stichum. Azo. & inſtitu. de ac. §. præterea.

Homine in genere legato cuius eſt electio.

† Tu alii &c.

† cum re petitionem

[m] Non vtendo. Niſi pauciſſimi dies ſupererant ad amittendum ſeruitutem ipſo adeunte: vt infra de fundo dotali. le. ſi fundus quem Titius.

[n] Si filius. Scilicet, emancipatus & iuſſu patris, ſecũdum Plac ergo idem in ſuo: & idem ſi ſine iuſſu fuit ſi tamẽ pater erat debitor: vt ſupra eodem. l. ſi filia. §. j. ſecundum Azo. Item ꝙ hic ſubiicit, viuo eo, &c. eſt contra ſupra e. l. & puto. §. id quod ibi, Et ideo. ſo. hic de ęquitate ſpeciale eſt in filijs: vt & ſupra e. l. ſi filia. §. ſi filius.

[o] Iudex familiæ erciſcũd. Alias eſt hic § in fa. erc.

linquere [a] Item curare [b] debet, vt de euictione caueatur ijs, qbus adiu[c]dicat. Si pecunia, quæ domi relicta non est, per præceptionem relicta sit virū vniuersa à cohere[d]dibus præstāda sit, an pro parte hæreditaria, quemadmodum sit pecunia in hæreditate relicta esset, dubitatur. Et magis dicendum est, vt id præstādum sit, quod prę staretur, si pecunia esset iñuenta. [e]

Caius lib. vij. ad edic. prouinciale. XXVII.

OFficio [f] autem iudicis conuenit iubere hæreditariam rem venire, vnam, pluresve, & pecuniam ex pretio redactam, ei numerari, cui legata [g] sit.

Sententia non potest pro parte valere: & pro parte non valere: & tam instantia, quàm sententia censetur indiuidua. Baldus.

Paulus lib. xxj. ad edictum. XXVIII.

IN hoc iudicio condemnationes & absolu[h]tiones in omnium [i] personas faciendæ sunt: & ideo si in alicuius persona omissa sit damnatio: in cæterorum quoq; personā, quod fecit iudex, non valebit? quia nō potest, ex vno iudicio res iudicata in partē valere, in partem non valere. [l]

Caius lib. vij. ad edict. prouinciale. XXIX.

REm pignori creditori datam, si per præceptionem legauit testator: officio iudicis continetur, vt ex communi pecunia luatur: [k] eamque ferat is, cui eo modo fuerit legata.

Res pignorata defuncti venit in diuisorio per modum adiudicationis, & ille cui hoc ius pignoris adiudicatur, cohæredi en parte debiti condemnatur: nec eidem de indemnitate cauetur, sicut nec priori offerenti in hypothecaria: & per illam adiudicationem consequatur ius excipiendi, & agendi contra debitorem; & est potior, quam si à cohærede emisset: quia totum quod pro licitatione præstitit, petit: nisi quatenus excessisset modum in licitando. Baldus.

Paulus libro xxiij. ad edictum. XXX.

SI pignori res data defuncto sit: dicendum est, in familiæ erciscūdæ iudicium venire: sed is, cui adiudicabitur, in familiæ erciscundæ iudi-

[a] & tunc non est infra, alius §. nihil.

[b] Relinquere. Cum totam causam debeat desinire vt supra, de arbi. l. dicere.

De euictione. Quod & si nō fecerit, tamen agit præscrip. verb. nisi dictum est in contrarium, id est vt vnusquisque euē tum rei suscipiat: vt C. eo. l. familiæ. Idē in communi diu. vt J. ti. j. l. item quæsitū §. fin. Or. tamen dixit non agi, nisi caueatur, quando per iudicem fit adiudicatio: vt J. de lega. j. l. si domus. §. de euict. Et not. infra, de actio. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus. quod nō placet secūdum. Azo. Sed adde quod no. J. de verbo. obl. l. qui Romę. § finali.

[c] Si pecunia quæ. Hoc verbū quę. refertur ad genus nō ad corpus pecuniæ.

[d] Præstanda sit. s. pro parte virili, an pro parte, &c. Nam constat valere legatum, siue sit domi pecunia legata, siue non: quia ex venditione rerum redigetur: vt hic, & infra de le. ij. l. si pecunia & infra. l. proxim.

[e] Inuēta. Scilicet In domo testatoris, id est, pro partibus hæreditarijs. quod n. intus est ea inuēta eodem & ea non inuēta: vt hic, & J. de adimen. leg. l. pater. §. & continua hic l. prox. officio, cū ista. Accursius.

[f] OFficio. Hęc l. cum superio ri. §. continuatur.

[g] Legata. Id est prælegata.

CASVS. IN hoc. Tres vel plures agebant ad diuisionem hæreditatis cōmunis: & lite inter eos contestata pronūciauit iudex sed de vno eorum nihil dixit. certe tota sententia nihil valet. Viuianus.

[h] In omnium. Imo videtur q etiā inter pauciores ex pluribus possit: vt J. eo. l. ij. §. dubitandum. quæ est contra. Sol. in omnium persona sunt faciendę, quę tamen inter fuerant iudicio siue contestationi litis, nō autem est necesse oēs adesse: vt ibi. vel dic vt ibi. Item nunquid de parte absentis? Respon. ex eo q hic dicit omnium, innuit q etiam si quis est absens, q nō fuit contestatus, q ibi vel contra eum fieri debeat adiudicatio: & sic est contra J. de re iud. l. de vnoquoque. Sol. hoc obtinet in act. fa. ercis. & in alijs, quę denotant communionem & societatem inter plures esse personas. vt hic. Secus si ego te pro boue, & Titium pro asino conuenero. si enim pro vno feratur sententia præsente altero eorum, & altero absente: nō præiudicatur absenti: vt in l. contraria. Vel hic non dicit quod de parte absentis aliquid dicatur, nec debet dici: vt C. eo. l. cohæredibus. sed de rebus dimitti potest: vt supra eo l. si filia. §. familiæ. prima tamen verior est. Accur.

[i] Non valere. Nota totam quęstionē debet terminari: vt supra, de arbi. l. dicere. & nō sufficit particulariter vt supra, de arb. l. si cum dies §. pen. in fi. & C. de sentē. & inter. l. pręses. & ad Syl. l. cum Syllanianum. in fi. & infra, de ope. no. nun. l. de pupillo. §. si plurium. Sed contra J. de min. l. etiā. §. j. Sol. cū vna species alteri nō cohæret, non dicitur res iudicata p parte valere, imo in totum: quia tot sunt sententiæ quot diuersæ species, sicut in stipulationibus dicitur vt ā. de arbit. l. quid tñ. j. ref & l. Labeo. & J. de ver. obl. l. scire debemus. Vel ibi totum valuit: & eodem modo primo pōt solui J. e. l. quādā. in fi. quæ est cōtra. Nā & ibi quędā species est diuisio libertorū. Vel dic q hæc lex loquitur in ijs quæ sunt de bonis, de quibus agitur at liberti cū sint liberi, nō sunt de bonis. Itē no q aliud est in stipulatione, quæ pōt p parte valere, pro parte non: vt J. de ver. obl. l. si mihi. & l. si duo. in fi. Itē quæro, cur secus est in rebus hæreditarijs nō omnibus diuisis; vt ā. eo. l. si filia. §. familię. & in communibus quocunq; modo alio quam hęreditario: vt J. ti. j. l. iiij. §. hoc iudicium? Resp. quia personæ certę, res non. Ac.

Sententia an possit pro parte valere, & pro parte non.

[k] P. P. soluatur.

Liberti in bonis non sunt.

[k] REm pignori. Luatur. alias soluatur. hoc autem intellige, si testator sciuit obligatam: vt J. de leg. j. l. si res. & tacite infra eo. l. si pater.

CASVS. SI pignori. Testatori erāt res obligatę pro c. hic instituit duos hęredes, quęrit an hę res veniant in hoc iudicium? & dicit q sic: hoc modo vt adiudicētur vni: & ipse alteri condēnetur in medietatem debiti. Secundo dicit eum cui datur pecunia, nō teneri ad indēnitatē illi apud quem res remanet, ex eo q debitor aufert rē illi cui adiudicatur. Et est hoc duplici ratione: quia nō est onerandus hac cautione qui accepit pecuniam, sicut nec ille qui agit, & consequitur

quitur æſtimationem litis, grauatur, vt ſeruet illum indemnem, apud quem res remanet, contra dominũ vindicantem. Tertio pone, quod ille, cui adiudicata eſt res, licitatione obtinuit rem, & vltra dimidiũ debiti dederit alteri vt ſibi adiudicetur res. quærit, an agere poſſit actio. nego.geſt. in ſolidũ ad id quod dedit, contra debitorem? Et dicit quod ſic; quia ex quadã vtilitate facit; quia forte ſi ad alium deueniſſet, eam retinuiſſet. Videndum tamen eſt, an pro bono debitoris licitatus eſt vltra dimidiam. ſecus. n. ſi animoſe & ſtulte feciſſet, & pro nulla vtilitate debitoris. eſt. o. idem & in procura. in quo inſpicitur, an bona. fi d. feciſſet, & vtiliter nec ne. aliter autem ſi emiſſet ſpõte a cohærede; & non poſſet repetere vltra dimidiam debiti; quia ſponte fecerit, & tamen & ibi idem ſi pro vtilitate debitoris fecit. Viuia.

compellendus eſt hoc iudicio. Sed an perſonali ſua cedat cedẽdo hypothecariam. nam illud eſt certum perſonali ceſſa & hypothecariam transfire: vt C. de act. & oblig. l. ſi a creditore. & le. ſi in ſolutum. Sed econtra forte non eſt idem; videtur tamen vt etiam perſonalis tranſeat propter adiudicationem; vt C. de non. excepr. l. fina. & ſecundum hoc ad id quod dicit totũ reddere &c. eſt ſimilis ratio. infra qui pot. in pign. hab. l. j. ibi, nec probe, &c. Alij ſic exponunt; totũ reddere velit, ſcilicet debitorem, quod ei debetur ex ſua perſona, & quod ſoluit cohæredi: & etiã plus, ſi plus dedit. ſed qua propoſita actione contra debitorẽ Reſpond. neg. geſt.

cio pro parte[a] cohæredi erit damnandus: nec cauere debet[b] cohæredi, indemnem eũ fore aduerſus eum, qui pignori dedit: quia pro eo erit,[c] ac ſi hypothecaria vel Seruiana actione petita litis æſtimatio oblata ſit: vt & is, qui obtulerit,[d] aduerſus dominum vindicantẽ exceptione tuendus ſit. Contra[e] quoq;, ſi is hæres cui pignus adiudicatum eſt, velit totum[f] reddere licet debitor nolit, audiendus eſt. Non idem dici poteſt, ſi alteram partem[g] creditor emerit, adiudicatio enim neceſſaria eſt: emptio voluntaria, niſi obijciatur creditori, quòd animosè licitatus[†] ſit: ſed huius[h] rei ratio habebitur: quia quod creditor[i] egit, pro eo habendum eſt, ac ſi debitor per pro

quia ipſo geſtu aſt hoc negotium debitoris: vt modo dixi ratione partis cohæredis. contrariam autem pignoratitiam non habet: quia in rem conſeruandam vel reficiendam nihil eſt impenſum: pro quibus & ſimilibus contraria pignoratitia datur: vt infra de pigno. act. leg. ſi tutor. § contrarium. ſed antiqua ex multo forte.

a Pro parte. ſcilicet illa quæ debetur cohæredi; & pro qua cohæredi erat pignus obligatum. nec enim æſtimationis rei partem præſtare debet; quia debitũ non rei pretium æſtimatur; vt infra comm. diuid. l. communi diuidundo. § inter eos.

b Nec cauere debet ſcilicet cohæres qui accepit pecuniã; vt bona ſit ſimilitudo ſequẽtis; quia pro eo, &c. Et quod ſubijcit, aduerſus eum, ſcilicet debitorem; hoc eſt vt repetere poſſit quod modo ſoluit. ſed ſi hic creditor damnum dediſſet, eius nomine teneretur debitori; melius tñ ſtaret litera ab eo qui pignori &c. Alij dicunt hoc intelligi de cohærede, qui pecuniam dedit vt non caueat accipienti, ne conueniat pignoratitia. hoc non placet.

c Quia pro eo. id eſt pro eo eſt habẽdum quod eſt datum, ac ſi eſſet præſtita rei æſtimatio a poſſeſſore alicuius rei conuento hypothecaria: vel rei vin. quia ſicut illi nõ cauetur nomine euictionis, ita nec huic de præſtando eum indemnẽ; vt hic, & ſupra, de rei vind l. ex diuerſo. § petitor. & infra, de condi. fur. l. ſi ſeruus § cauere. Item ſicut ille qui hypothecaria agẽti præſtitit litis æſtimationem, habet in eo quod ſoluit exceptionem, ſi a domino rei poſtea cõueniat: ita & iſte qui obtulit pecuniam, habet exceptionẽ vt pignus non reddat, niſi quod ſoluerit, ei reſtituatur; vt hic ſubijcit, & ſupra, de rei vind. le. emptor & infra, quibus modis pignus vel hypotheca ſoln. l. ſi creditor habet iſte etiam actionem neg geſt. contra debitorem, cum ipſo geſto geſſerit debitoris negotiũ; vt ſupra neg. geſt. l. ſoluendo. & l. fina. & hic ſubijcit, contra quoque, &c.

d Obtulerit. partem pecuniæ cohæredi.

e Contra. id eſt econtrario ad prædicta. Nam ſupra dixit offerenti pecuniam non eſſe actionẽ cõtra eũ, cui eſt oblata, vt ei caueatur: vel ad aliud; nunc dicit eſſe, ſcilicet contra debitorem actionem offerentis; ſed ad quid eſt, hæc lex non aperit, ſed dicit ſi velit totum reddere. Vnde dicunt quidam totum, ſcilicet pignus quaſi dicat: ſi agat hypothecaria pro toto pignore, poteſt cum a poſſeſſione cedentem, & pro vltra que pecunia excludendam; vt infra qui potio. in pigno. ha. l. ſi prior § ſecundo. & de diſt. pig. l. cum. & in ſumma & C. de [illegible] in ſumma maxime quia & is cohæres qui habebat hypothecariam videtur eam cedere per adiud. [illegible]; & ad ceſſionem etiam expreſſam

f Totum etiam ſi vltra dimidiam dedit.

g Alteram partem. ſ. pignoris Azo Et not. hanc vltimam partem intelligũt quidam etiam in alio caſu quam prædicto, ſcilicet quãdo creditor emit a ſocio debitoris: vel eſt ei adiudicata a ſocio debitoris provocante ad diuiſionem, quod fieri poteſt. vt ĩ. cõmuni diui l. cõmuni di. § ſi. Et inter iſtos duos caſus fit hic differentia. Vel dic (quod eſt verius) ad prædicta referri. Et dic quod creditor idemq; cohæres a cohærede ſuo emit, & ſecundũ hoc exponas tribus modis Primo quia vbi emit, nõ experitur, niſi pro eo quod ſibi debetur ex ſua perſona: ſed quando per adiudicationem, tunc in totum quod fuit de fundo debitum; & pro toto erit res obligata. hoc non valet, quia & vbi emit, habet exceptionem pro eo, quod ei ex alterius perſona debetur: vt ĩ. de rei vind. l. emptor. & C. de pig. act. l. in ſumma. Secundo dic non idẽ: quia cũ emit rem, id eſt ius, quod eſt in re, & res eſt obligata pro eo ſolo aliud quod deſuncto fuit debitum. ſed vbi adiudicatione facta ſoluit etiam vltra quã debetur cohæredi, totũ repetit: niſi in immẽſum excedat quod pro animoſitate ſolutum eſt: quod iudex debet etiã conſiderare. & hæc eſt vera. Tertio dicas, hic dicit diſputando. q. d. poteſt nõ idẽ, &c. quod videt, ſcilicet non idẽ talibus rõnibus. adiudicatio enim &c. & ſimilis ratio eſt: vt ĩ e. l. qui etat. & dicas imo idem.

h Sed huius. i. an ex animoſitate ſoluerit cohæredi vltra quam ei debeatur ab eo emendo: vel per adiudicationem accipiendo: vt tunc non totum repetat: an ex vtilitate debitoris, vt ſi cohæres erat diſſipator ſuorũ & alienator rerũ, propter quod voluit iſte prouidere debitori, ne rẽ amitteret: vnde vt rẽ haberet, ſoluit vltra, quã debeatur cohæredi: repetet certe totum per ae. neg. geſt. Poteſt etiã dici illud, ſecundũ Azo. quod vbi emit a cohærede, qui habet ius diſtrahendi cõſequitur dominium: deſinit ergo ſibi eſſe obligata: ſed tñ ſicut cohæres neceſſe habebat reddere per pig. act. ita & iſte ad inſtar fideiuſſoris emẽtis. remanet ergo ei hypothecaria ex ſua perſona: vt ĩ. ad Tre. l. debitor. ex perſona cohæredis habet exce. ſ. pro eo quod ſoluit. Acc.

i Creditor: qui eſt vnus de hæredibus creditoris, cui eſt adiudicatum. Accu.

Immo hæc expoſitio ipſi gloſſæ placere debuerat cũ ſit lucis cõſulti; verbis magis conſentanea quippe cũ ſimilis ſit is, cui pignus adiudicatũ eſt, cæteris cõpẽſatione facta, illi, qui cũ a ſe per hypothecariam res petere tur, extimationẽ volanti pr. ſtitit. quia in re viuit patũ eſt, vt ei, qui extimationẽ ſoluit, cauere nõ cogat ſed ab eo omnino abſoluat. Sic & in eo, qui pignus ſibi adiudicatũ retinet, vt hic in texto. A. Perſ.

Dedit.

Hypothecaria ceſſa an cedat perſonalis.

Redd.

P. F. licitus.

a Necessitatem vel, scilicet vtilitatem.
b Creditori. scilicet cohęredi.

FVndus. CASVS. Iudex datus in familiæ erciscũdæ iudici. diuidet fundum non habita mentione religiosi loci.

c Cohæredi. scilicet meo.

d Religio. idest reuerentia propter religionem.

e Vniuersitatem. scilicet totum prædium.

f Arbitrum. scilicet specialem, quasi non sufficiat ille generalis qui est aditus ad iudicium familiæ erciscundæ, quasi non sit in bonis Accur.

g Cæteris. corporibus: vt & infra, communi diuidundo. le. iij, § penultimo. vt sic nihilominus in communi remaneat vniuersitas id est alia bona. id est, non solum pro alijs. & secundum hoc lege recte secũdum primam constructionem. Accursius.

h Eius fundi. ergo pro illo tantum nõ aditur Iudex.

i Hæredibus. si modo iter publicũ ad sepulchrum trãsit: alioquin illi cedet sepulchrum, nõ ex causa diuisionis: sed sequitur rem diuisam vel adiudicatam, in cuius partẽ sepulchrum obuenerit: vt infra, de cõtrahen. empt. le. in modicis. & infra de actio. emp. l. si mercedem. §. si eũ. Accursius.

SI seruus. CASVS. Seruum tibi obligaui, decessi duob[us] hæredib[us] institutis. vnus de sua pecunia tibi soluit & sic luit seruũ: an partem ab alio recuperare possit licet seruus decedat? Et respond. quod sic. Viuianus.

k Datur. vt iubeat partẽ pecunię præstari ei, qui luit. sic & infra titu. j. l. sed postquam. Accur.

† Al. add. vt.
† Al. add. vel vltra.
† Ita P. F. al. sit magis placet Flo.
† P. F. personis deterior. Flo.
† Puellæ.
† P. F. extra.
† P. F. additus.

curatorem egisset: † & eius, quod propter necessitatem † a impendit, etiam vltro est † actio creditori. b

Fundus in quo est locus religiosus, venit in diuisione, loco religioso excepto. Bar.

[Modestinus lib. vi. Responsorum.] XXXI.

FVndus mihi cõmunis est, [&] pupillæ cohæredi. c in eo fundo reliquiæ cõditæ sunt, quibus religio d ab vtrisq; partibus † debebãt. nam parentes quoq; eiusdem pupillæ † ibi sepulti sunt sed tutores distrahere fundũ volũt, ego nõ consentio: sed portionẽ meã possidere malo: cum vniuersitatem e emere non possim: & velim ꝓ meo arbitrio exequi ius religionis. Quæro, an rectè arbitrum f cõmuni diuidundo iudicio ad hunc fundum partiendum petam? an etiam is arbiter qui familiæ erciscundæ datur, iisdẽ partibus fungi possit, vt hanc possessionẽ, exceptis g cæteris corporibus hęreditarijs, ꝓ iure cuiq; nobis partiat? Herẽnius Modestinus respondit, nihil ꝓponi, cur familiæ erciscundæ iudicio aditus † arbiter officiũ suũ etiam in eius fundi, h de quo agit diuisione, interponere non possit: sed religiosa loca in iudiciũ nõ deduci, eorumq; ius singulis hæredibus i insolidum competere.

Papinianus li. vii. Quæstionum. XXXII.

SI seruus pignori obligatus, ab vno ex hęredibus luatur: quamuis postea decedat, officium tamen arbitri durat. k sufficit enim communionis † causa, quæ præcessit, quæque hodie duraret, si res non intercidisset.

Ea quæ non sunt diuisa in vita, veniunt diuidenda post mortem. Barto.

Idem libro secundo Responsorum. XXXIII.

QVæ pater inter † filios l non diuisit post datas m actiones vice diuisionis ad singulos pro hæreditaria portione pertinent: si modo cętera, quæ non diuisit, in vnum n generaliter non contulit, vel res datas o non sequuntur.

Quod vni ex cohæredibus obuenit ex diuisione: si est obligatũ, pro omnibus est tuendum. Bar.

Idem libr. v[ij]. [Responso]rum XXXIIII.

SI paterfamilias singulis hæredibus fundos legando, diuisionis arbitrio fungi voluit: nõ aliter partem suã cohęres præstare cogetur, quam si vice mutua partem p [a] nexu pignoris liberam consequatur. q

Aestimatio quæ fit tempore diuisionis, non facit emptionem. Bartolus.

Idem lib. vij. Responsorum. XXXV.

de erant autem quædam res testatoris in prouincia, de quibus nihil dixit. Certæ istæ diuident eo modo vt alię. nisi res istæ vni eorum tãtum fuerint assignatæ: vel nisi forte erant accessoriæ. Vin.

l Filios. primo inæqualiter instituit: & postea assignauit alia vni, & alia alij: & quędam nulli.

m Post datas. Id est assignatas vnicuique a testatore: & sic legitur cum præcedẽti vel post datas actiones vice diuisionis ex lege duodecim tabularũ pro hæreditarijs portionibus: vt hic & C. eodem. leg. ea quæ. & sic lege, cũ sequenti. sed videntur pro virili: non ꝓ hæreditaria portione hic diuidi: vt & C eodem. l. si cogitatione. quæ est contra. Sol. eadem, est ibi portio virilis quæ hæreditaria: quia ibi æqualiter erant ante instituti hæredes. Accur.

n In vnum. scilicet hæredum. & ratione talium rerũ vni ex filijs prælegatarum si euictæ fuerint, de euictione non agitur: vt infra, de legatis secundo. l. cum pater. §. euictis. Sed aliud in alijs a iudice, vel inter se diuisis vt supra eodem. l. hæredes. §. penultimo.

o Datas vni hęredi vt pullus equã. Accursius.

SI paterfamil. CASVS. Paterfamilias duos habens filios & duos fundos; quorum vnus erat obligatus pro decem assignauit vnum fundorũ vni, alium alteri. isti quidẽ filij ęqualiter sunt hæredes etiam in his fundis Ille ergo cui assignatum est prædiũ obligatum; non aliter partem quam in altero habet iure hæreditario, dabit fratri, nisi frater conferat ad liberationẽ prædij huic assignati. Viuianus.

† Communis.
† In.

p Partem. scilicet alterius. Azo. & facit supra eodem. l. rem.

q Consequatur. de communi omnibus est luendum vt supra

QVæ. CASVS. Paterfamilias duos habens filios, bona omnia quæ in Italia habebat, diuisit inter eos: vni duas partes, alij tertiam assignan-

vt ſupra eodem.l.rem.

Seruos. CASVS. Teſtator aliquis duobus hęredibus inſtitutis, ſeruos ſuos ſub coditione cuidam legauit. pendente conditione coha redes hæreditatem diuidentes eos ſeruos æſtimari fecerunt, non emendi cauſa: ſed vt is cui adiudicaret pendente cõditione, ſi forte cõditio euaneſceret, partem pretij alteri exolueret. Serui ante conditionis euentum deceſſerũt: certe neq; cohæredi, neque legatario quicquã prę ſtabit, is cui adiudicari etãt.

a Seruos. Scilicet legatos ſub cõditione: vt infra innuit. Azo. & ſic interim poſſunt venire in iudicium: vt ĩ.eo.l. & poſt.§. res quæ.

b Emendi. Scilicet ſpem. tunc enĩ eſſet ſoluenda pecunia illi cui eſſet conuenta, quòd ĩ.de negst. ſecus ſi rem. tunc enĩ ſcilicet, ſi rem emiſſet vnus hęredum, idem placuit ꝙ in hac diuiſione hic dicitur: vt infra de peri. & com. rei ven.l. neceſſario.§. quod ſi pendente.

c Diuidendi. Vt cõditione deficiente valeat: & tunc alteri detur pecunia pro adiudicatione.

d Tam hęredi. Cui erat pecunia ſoluenda. nam nihil habebit: nec etiam legatarius ſiue fideicõmiſſarius, ſicut ſubijcit: & hoc niſi fuerit (vt dixi) dubius æſtimatus euentus: vt ſupra eod.l. propter. Accurſius.

SEruos [a] inter cohęredes tempore diuiſionis æſtimatos, non emendi, [b] ſed diuidendi [c] animo pretijs adſcriptos videri placuit quare ſuſpenſa conditione mortuos, tam hæredi, [d] quam fideicommiſſario deperijſſe.

Inter patrem & filiã ex cauſa dotis conſiſtit donatio. Bart.

Idem libro xij. Reſponſorum. XXXVI.

POmponius Philadelphus [e] dotis cauſa prædia filiæ, quam habebat in poteſtate, [f] tradidit: & reditus eorum genero ſolui mandauit. an ea præcipua filia retinere poſsit, cùm omnes filios hæredes inſtituiſſet, quærebatur. † Iuſtam cauſam [g] retinendæ poſſeſsionis habere filiam: quoniam pater prædia, de quibus quęrebatur, dotis eſſe voluit, & matrimonium poſt mortem quoq; patris ſteterat, reſpondi. filiam etenim, quæ naturaliter [h] agros tenuit ſpecie dotis, cuius capax fuit, defendi. [i]

† quæratur

Hæc exceptio, tibi non competit tuo agendo, non poteſt opponi poſt ſententiam: nec reddit iudicium retro nullum, & ſolutum authoritate ſententiæ non repetitur vt indebitũ. Bar.

Pomponius. CASVS. Pro filia quam habebã in poteſtate, fundum in dotem dedi: poſtea deceſſi. & eam cum alijs ſuis fratrib. hęredem inſtitui. an iſta filia teneatur fundũ illum in dotem datum conferre fratribus ſuis, quæritur? Et reſpon. quòd non: imo præcipuum habebit: & ipſe retinebit. Viuia.

e Pomponius Philadelphus. Nomen loci eſt.

f In poteſtate. Hoc faciebat quæſtionem quod erat in poteſtate: quia non videbatur dominium in eam tranſiſſe. & ideo ſubdole reſpon. cum dicit, filiam etenim, &c. ſecundum Azo.

g Iuſtam cauſam. Accipe reſpondi, quod eſt. ĩ. Acc.

h Naturaliter. Dicitur naturaliter tenere, cum eorum fructibus alatur à viro: vt C. qui po. in pig. hab. l. aſſiduis. & ĩ. qui ſatiſd. cog. l. ſciendũ. §. ſi fundus. Antequam tñ in dotem des naturaliter & ciuiliter poſſidet. ſicut enĩ eſt ſpeciale vt dominium transferatur in filiam: ita & poſſeſſio. alias enĩ niſi in caſu iſto dotis, nec poſſeſſio tranſit, licet tenere dicantur qui ſunt in poteſtate: vt ĩ. de verb. obl. ſtipulatio iſta §. hi. ſecundum Azo.

i Defendi. Fauore dotis: ſed videt eam conferre debere: vt C. de col. l. filiæ dotem. quæ eſt cõtra. Solu. hic ceſſat collatio: quia factũ fuit teſtamentum: nec hic pater cauetat vt conferret, ſecus hodie: quia ſemper fit collatio, tam ex teſtamento: quam ab inteſtato: vt C de col. l. j & in authẽ. ex teſtamento.

Paulus libro ij. Quæſtionum. XXXVII.

CVm putarẽ te cohęredem meum eſſe, idq́ue verum non eſſet: egi tecũ famil. erciſcundæ iudicio: & à iudice inuicem adiudicationes & cõdemnationes factę ſunt. quęro, rei veritate cognita, vtrũ condictio inuicem cõpetat, an vindicatio: & an aliud in eo, qui hæres eſt, aliud in eo, qui hæres non eſt, dicendum ſit? Reſpõdi: Qui ex aſſe hęres erat, ſi cùm putaret ſe Titium cohęredẽ habere, acceperit cũ eo familię erciſcundæ iudiciũ: & condemnationib⁹ factis ſoluerit pecuniam: quĩ ex cauſa iudicati [k] ſoluit, repetere non poteſt. Sed tu videris eò moneri, ꝙ nõ eſt iudicium [l] familię erciſcundę, niſi inter cohęredes acceptũ. Sed quãuis non ſit iudiciũ: tñ ad impediendam repetitionẽ ſufficit, ꝙ quis ſe putet condemnatum. [m] Quòd ſi neuter eorũ hæres fuit, ſed quaſi hęredes eſſent, acceperunt familię erciſcundę iudicium: de repetitione idẽ in vtriſq; dicendũ eſt, † quod diximus ſ. in alterutro. [n] Planẽ † ſi ſine iudice diuiſerint † res: etiam condictio [o] eſt

† P. ſ quod diximus in altero.

† Alc. lib. diſpun. j. ca. viij. in exẽpl. ſuo antiquo ſi deliorẽ lectionem hanc reperiri dicit. *Plane ſi ſine iudice diuiſerint res, etiam condictionẽ et qui ſunt hæres competere dice poteſt. non n. tranſactum inter eos intelligitur; cum ille cohæredẽ eſſe putauerit.* Haloãder autem ſeri pſit. *Res condictionẽ vari, verũ, quæ ſi eſſe rum quem cohæredem putauit, et qui ſunt hæres competere dicipoteſt. non. n. tranſactum inter eos intelligitur cum illo hæredẽ, eo putauiſſe* quæ pa ſrũ diſcrepa a Flo. q ut habẽt quæ *Plane ſi ſine i. d. r. ſi. condictio cæterum, p. nẽ e. c. q c e q. p q. f. b ſſe d p. n. e. t. c. e. t. c. i. c. eo p.*

Cum. CASVS. Tria dicit. Primo, hæres cum Titium hęredem credere t quaſi cũ cohęrede diuiſit per iudicẽ. ſtatur diuiſioni. Secundo: duo nõ cohæredes diuiſerunt per iudicẽ credẽtes ſe cohęre. idẽ eſt. Tertio, ſi ſine iudice facta eſt diuiſio inter prędictos, reuocatur. Viuia.

k Iudicati. Vt & ĩ. man. l. fideiuſſor. § in omnibus. ſecus ſi non eſſet lata licet ſolutio facta: vt in fin. huius l. & C de iu. & fact. igno. l. ſi poſt. Item ſecus ſi ſãtum verba interuenerunt, non autem ſententia, nec ſolut. vt ſupra de pactis. l. epiſtola.

l Iudicium. Id eſt actio. ſ. vere: vt ſupra eod. l. j. ſed tamen lis eſſe poteſt.

m Condemnatũ. ſ. cohæredi. & ſic eſt inſti. de vulga. ſubſti. § ſi. Arg. tamen contra eſt huic. dicto. ĩ. ſi cer. pet. l. ſi & me. in fin. Azo. Item contra de iur. & fa. igno. l. ſi poſt di. Sol. ibi ſine iudice facta fuit. Accurſ.

n In alterutro. Vt neuter ſoluens repetat.

o Cõdictio. ſ. indebiti pro vna dimidia. ſ. parte mea quam volui in eum transferre, & tranſtuli. pro alia vero dimidia quam putabam eſſe ſuam, dabitur condictio reſpectu poſſeſſionis non dominij. nam cum rem meam quaſi tuã trado, non transfertur dñium: vt ĩ. de cond. cau. da. l. dedi. §. ſi quis quaſi ſtatuli. Et pro hac ergo eadem dimidia datur mihi rei vind. ex quo dominium nõ tranſtuli. Nec ego teneor de eui-

 ctione.

ctione. nam tunc non euincerem: vt ℐ. de eui. l. vendicantem. Et de hac euictione diximus ā. eo. l. heredes. § ce. & ℐ. de verb. obli. l. qui Romę. in fin. Acc.

a Qui familiæ. Non cōfitetur. s. episcopo vt sibi. s. præiudicet perinde ac si confessus esset in iure: nisi in causa persistat vsq; ad sententiam: vt ā. l. proxi. quæ est contra. Vel non confitetur, si probet contrarium esse: vt infra, de confes. l. non fatetur. Vel sia hic nō erat contestata, & sic porrigens libellum non præiudicat sibi. Accursius.

earum rerū, quæ ei cesserint, quē cohæredem esse putauerint.

Verba enunciatiua propter aliud emissa vim irreuocabilis confessionis non habent. Bart.

Scæuola lib. xij. Quæstionum. XXXVIII.

Qui familiæ erciscundæ iudicio agit, non cōfitetur [a] aduersarium sibi esse cohæredem.

Ista lex allegatur, quòd minores possunt inter se diuidere prædia quo ad culturā & reditus, licet nō quo ad proprietatem: & si sit æqualitas seruata, debet esse diuisio firma. Bal.

Paulus lib. iij. Responsorum XXXIX.

Lucius & Titia † fratres [b] [&] emācipati a patre [&] adulti, curatores acceperunt hi [c] communes pecunias ex reditibus redactas, singulis [d] subministrauerunt: postea omne patrimonium [e] diuiserunt. [f] post diuisionem Titia soror Lucio fratri suo cępit quęstionē mouere, quasi amplius accepisset, [g] quam ipsa acceperat: cùm Lucius frater eius nō amplius sua portione, imò minus dimidia † consecutus sit. Quæro, an Titię competat aduersus fratrem actio? Paulus respondit, secundum ea, quæ proponuntur, si Lucius nō amplius ex reditu prædiorum cōmunium accepit, quàm pro hęreditaria portione ei competeret: nullam [h] sorori eius aduersus eum competere actionem. Idem respondit, cùm ex decretis alimentis à pretore [i] amplius fratrē accepisse diceretur, quàm sororem: non tamen vltra partem dimidiam.

Qui obtinuit in causa communi repetit expēsas pro rata. Intellige si in causa propria non erat alias tantum expensurus: quia tunc repetit, alias nō. Bal.

Scæuola libr. j. Responsorum. XL.

Ex parte hæres instiutus causam de totis bonis, quam omnes hæredes † patiebantur, [k] suscepit, & obtinuit. [l] cohæres partem suam ab eo petebat, nec partem sumptuum factorū in litem præstare volebat. Quæsitum est, an doli exceptio noceret? Respōdi: si idcirco am-

Lucius CASVS. Si ego & soror mea emancipati a patre curatores habeamus, cū simus adulti: qui curatores diuiserint patrimoniū quo ad gestionem: vel fecimus nobis aliment a cōstitui a iudice: nunc soror dicit me plus de aliis rentis vel de aliis reb., puta ex reditu prędiorum cōium percepisse: an teneat sorori, quæritur? Et resp. q non, si plus mea parte nō percepi, licet soror mea minus sua parte habeat. Viuia.

b Fratres. Masculinum cōcipit fœminum. nā appellatio ne fratris soror cōtinetur: vt ℐ. de leg. iij. l. Lucius. § quæsitū. & ā. de pactis l. tres fratres. Acc.

c Hi. s. curatores.

d Singulis. Adultis.

e Patrimonium. id est eorū bona. nec enim eorum pater decesserat alioqui frustra poneret de emancipatione. Et quod dicit, diuiserunt. l. quo ad gestionem, & fructuū perceptionem: & ita pro nulla habetur in pęiudicium minorum: vt C. de admi. tu. l. ij. nam & ℐ. subijcit prædiorum communium: vnde apparet quod proprietatem non licuit diuidere. Vel dic voluerunt, sed non potuerunt: vt C. de admi. tut. l. lex quæ. secundum. Azo.

f Diuiserunt. Curatores.

g Accepisset. De reditu prædiorum.

h Nulla. Imo videtur quod sic: vt ā. eod. l. item Labeo. j. respon. quæ est contra. Solu. hic soror partem suam consecuta erat: ideo que non agit: cum frater sua portione plus non habuit. vel ibi plus sua parte habuit: hic non. Hoc non valet, vel speciale hic in pecunia. vt & illud ℐ. si certum pet. l. nam & si. § fi. secundum chorebaurio. Vel sol. vt ibi.

i A prætore. Quod plerunque postulatur: vt C. de ali. pu. l. fin.

† Bald. in l. j. in fin. verba luis allegat pro suum tex. pro singulari iure tale lege subcomus nulli post pric. C. de sacr. eccles. sed salua pace & reuerentia tāti viri, si iste text. bene consideretur nō probat illud id quō eum ponderat, Bald. vt ei c. ē hic in notis inter. Bcio.

Ex parte. CASVS. Si Titius me & te hære. instituit: & Seius contra nos hær. possidentes egit & ego defendi & absolutus fui, potero tibi pro tua parte hære. agenti excep. doli obijcere, si soluere nolis partem sumptuum. & si omisi excep. doli, agere potero cōtra te ad perceptionē sumptuū actio. nego. gesto.

Intestato. Titius in codicillis suis prędia & bona alia inter filios diuisit: adeo quòd nihil fuit indiuisum: & plus etiam reliquit filio quàm filiæ. nūquid cōfert filia dotem? Et respon. q non, sed cessat collatio. Item dicitur hic decedere intestatus, qui non fecit testamentū, sed codicillos: vt insti. de fideī com. hære. §. ante. Sticho. Duos scripsi hære. seruo qui habebat xv. ann. libertatem reliqui: vt esset liber post triginta an. Item eidē alimēta legaui. vnus hæres præstitit legata: ante xxx. ann. decessit. nunquid iudicio fam. erc. consequetur a cohære. partem eorum, quę soluit seruo? Resp. q si ea quæ soluta sunt, fuerint in alimenta consumpta: nō repetentur. Filius. Ego & Titius frater meus hæred. cōmunem habebamus. Titius assumptus in officio debitor reipu. factus est. vult iste Titius ex bonis communibus soluere. quærit an possit? Et respō. q non. videtur q possit: quia pater com vinebat idem fecerat pro me, sed non idem est. Duos. Institui duos seruos meos hær. cuilibet suum prælegaui cū peculio: & antequā decederem, seruū vni prælegatū manumisi, an peculium inter eos debeat diuidi, quęritur? Et resp. q diuidi debet: non autem esse illius, cui prælegatus seruus fuit.

Pater intest. In codicillis bona inter filios meos diuisi: & postea testamento condito cōfirmaui codicillos, illis hær. in testamento institutis relinquendo. Item præcepi quod vnusquisque onus ęris alieni quod haber vel habebit, sustineret. vnus filiorū me patre pręsente pecuniam accepit mutuam, & creditori prędia sibi assignata obligauit. postea soluit creditori. iste filius vel creditor illa prædia distraxit. certe alter filius non tenetur ad aliquid.

k Patiebantur. A quodam qui agebat contra omnes petitio. hæreditatis.

l Et obtinuit. Secus si perdiderit: quia tūc sumptus non

† P. F. quam dimidiam.

† P. F. patiebātur ab multā, mortem suscepit, &c.

plius [a] erogatum eſſet, quòd ipſius quoq; cauſa defenſa eſſet, habendam rationem ſumptuũ. Sed & ſi omiſerit doli exceptionem: agere poſſe de recipiẽda portione ſumptuum.

Pater qui contemplatione dotis relinquit maiorem partem filio quàm filia, videtur eam liberare à dotis collatione. Bal. ſecundũ Bar. ſic ſummatur. Quo ad collationem teſtator videtur decedere, qui in codicillis de omnibus bonis diſponit. Bart.

Inteſtato moriens codicillis prædia ſua omnia, & patrimonium inter liberos diuiſit, ita vt longè amplius filio, quã filiæ relinqueret. quæſitum eſt, an ſoror fratri dotem cõferre deberet? Reſpondi ſecundum ea quæ proponerentur (ſi nihil indiuiſum [b] reliquiſſet) rectiꝰ dici ex voluntate defuncti collationem dotis ceſſare. Sticho † libertatem dedit, qui erat annorũ xv. cùm erit [c] annorum triginta. [d] eidem ex die mortis ſuæ [e] quoad viueret, [f] cibariorũ nomine denarios denos: veſtiarij, denarios vicenos quinos † præſtari ſe velle ſignificauit. quæſitũ eſt, an vtile eſſet cibariorũ & veſtiariorum legatũ, cùm Stichus ante libertatis tempus deceſſerit? & an ſi non eſt vtile, hęres, [g] qui præſtiterat, [h] à cohęrede repetere poſſit, apud quem morabatur? Reſpondi non quidem debita fuiſſe: [i] ſed ſi id, quod datum eſt in alimenta conſumptum ſit, repeti non poſſe. [k]

Debita contracta per vnum ex fratribus communem hæreditatem poſſidentibus, non veniunt de communi ſoluenda. Bar.

Filius reipublicę debita, quæ poſt mortem patris contraxit, fratri ſuo pro parte hęreditaria reputare non poteſt, [l] ſi nõ in omnibꝰ ſocij ſint: [m] licet hęreditatem paternam cõem habẽt, & pater [n] pro altero filio in patria magiſtratu functus † [o] deceſsit.

Perempto principali facto teſtatoris, perimitur acceſſorium. Bart.

Duos filios ſcripſit hæredes, & certos homines, vnicuiq; eorũ prælegauit: ex quibus vni Stephanum cum peculio. [p] is viuo teſtatore [q] manumiſſus, deceſsit: deinde pater. [r] Quæſitum eſt, an id, quod in peculio habuit Stephanus prius, quàm manumitteretur ad vtroſq; filios pertineat, an verò ad eum ſolùm, cui cum peculio prælegatus fuerat? Reſpondi ſecũdum ea, quæ proponerentur, ad vtroſque [ſ] pertinere.] Pater inter † filios diuiſit [t] bona: & eam diuiſionem teſtamento confirmauit: & cauit, vt æs alienum, quod vnuſquiſq; eorum habet, ſiue habebit, ſolus ſuſtineret. poſtea vnus ex filijs, cum pecuniam mutuaretur, † interuenit pater, eiuſque conſenſu prędia, quę filio adſignauerat, pignori data ſunt. poſt mortem patris eadem prædia idem filius poſſedit: vſuras ſoluit, quæro, an familiæ erciſcundæ iudicio, ſi prædia pignori data diſtrahat creditor, aliquid ei à cohærede pręſtandum ſit? Reſpondi ſecundum ea, quæ proponerentur, non eſſe præſtandum. [u]

Caius libro ſecundo Fideic. XLI.

non repetit vtilitra iudi. ſo. l. iam tamen. §. in hac. Sed procurator cũ mandato indiſtinctè repetit: vt C. man. l. & ſi contrariũ. Quidam tamen dicunt etiam geſtorem ſuccumbentem repetere, ſi vtiliter cœpit defendere: licet malus exitus ſit ſecutus. vt ſupra de neg. geſt. l. ſed an vltro. §. is autem qui. ſecus ſi non vtiliter fuit cęptum: vt ſolet in dict. l. iudicatum ſolui. l. iam tamen. §. in hac. ſed prima placet.

[a] Amplius. Poteſt enĩ eſſe, quod non: vt ſi prius, quã communem cauſam ſuſciperet, pro ſe ſalaria ꝓmiſerit, & expenſas fecit, nec oportuit eũ aliquid plus expendere, aliàs repetit: vt hic, & ſupra, de neg. ge. l. qui aliena. § fi. & arg. infra pro ſocio le. cum duobus. §. quidam.

[b] Indiuiſũ. Quid autẽ ſi aliquid remanſit indiuiſum? Reſpon. non ceſſaret collatio: vt C. de col. l. filiæ dotẽ ſed hic pręſumitur contra: tum quia nihil remãſit indiuiſum: tum quia plura filio reliquit: & hoc etiã expreſſit: quod ideo maiorẽ partem filio aſſignabat quòd filiæ dotem concederet, vt hic innuit ſtatim, & dicitur ſupra, de rei vind. le. emptor. §. fin. alias autem eſſet contra: quòd eſt. C. de coll. l. ij. & in auth. ex teſtamento.

[c] Cum erit. Tunc petẽdã cũ erit, &c.

[d] Triginta. Dominus, vel verius, ſcilicet, Stichus.

[e] Mortis ſuæ. Scilicet, teſtatoris.

[f] Viueret. ſ. ſeruus cui libertas impoſita fuerat. Accur.

[g] Hęres. Apud quẽ morabatur.

[h] Præſtiterat. Cohæredi partem cũ ſumptibus dabat ei ſ & ille retinebat ſeruum apud ſe. Acc.

[i] Debita fuiſſe. Scilicet, ciuiliter. debita tamẽ ſunt ex voluntate defuncti naturaliter. vnde of. ſic. iudic. ſeruus aliměta petere poteſt. vt infra, de alimen. lega. l. ſeruos & ſupra de vſufru. l. dominus. §. fin. & facit infra, de annu. leg. l ſeruus.

[k] Non poſſe Scilicet, à cohærede apud quem morabatur: vt ſ. quæ ſiuit.

[l] Non poteſt. Imo videtur quòd ſic: vt ſupra eod. l. ſi filius. § Neratius. quæ eſt contra. Sol. ibi fuerat pater profeſſus.

[m] Socij ſint. Ex cõuentione: vt j. pro ſoc. l. cum duobus. §. Papinianus. & §. Idem Papinianus.

[n] Et Pater. Repete, & licet.

[o] Functus. Quia ꝓ eo ſoluit reipublicę vel geſſit quædam pro eo in magiſtratu: vnde pro hoc vi debatur velle facere tantundem. ſed nõ eſt ita, vt hic dicit. Accur.

[p] Cum peculio. ſ. prælegauit. Azo.

[q] Viuo teſtatore. Si vero teſtatore mortuo, remanet prælegatum in peculio: vt infra, de pec. leg. l. tunc inutile.

[r] Deinde pater. Scilicet, deceſſerit.

[ſ] Ad vtroſq;. Nam cũ ſit acceſſio, extincto principali & acceſſoriũ: vt j. de pecu. le. l. j. & ij & inſtitu. de lega. §. ſi ſeruus. Accur.

[t] Diuiſit. Id eſt, in codicillis. Azo.

[u] Non eſſe pręſtandum. Nam nõ mutat poſtea voluntas, niſi capiſſ: hoc dicatur. vt j. de le. iij. l. ſi quis. in princ.

Si ex

† Sticho.

† P. F. viginti quinque.

† Magiſtratum geſſit.

† P. F. ...

† Mutaret.

† nihil

SI ex asse. CASVS. Fideicommissario vtile iudicium familiæ erciscundæ competit ad petendum sibi relictum. Viuia.

a Si ex asse. Idem si ex parte. & facit. ℐ. ad Treb. l. ita tamen. §. si ex Trebel. in fin. huius. §.

k Posse. Etiam ignorantibus cæteris: vt addas prædictis.

l Præsentibus. Infert si ignorantibus, ergo inuitis: vt infra, de ri. nu. l. in eo iure. §. deinde in casu tamẽ non datur iudex alijs inuitis: vt infra titu. j. l. arbor. §. de vestibulo. quæ est contra. Sed ibi speciale ne res non diuidenda diuidatur. Accurs.

SI ex asse a hæres institutus, rogat' sit mihi partem aliquam restituere (veluti dimidiã) vtile familię erciscundę iudiciũ rectè inter nos agetur.

Causa nullitatis pertinet ad iudicem appellationis, qui potest sententiam pro parte confirmare, & pro parte nullam pronunciare. Bart.

Paulus lib. primo Decretorum. XLII.

QVædam mulier à iudice appellauerat, quòd diceret eum † in diuidenda hæreditate inter se & cohęredes, non tm̃ res sed etiam libertos diuisisse, & alimenta, b quæ dari testator certis libertis iussisset, nullo c em̃ iure id eũ fecisse. d Ex diuerso respondebatur, cõsensisse eos ei diuisioni, & multis annis alimenta secundum diuisionem præstitisse. Placuit standũ esse alimentorum præstationi. Sed & illud adiecit, nullam esse e libertorum diuisionem.

Debitum ab vno ex hæredibus potest prælegari. Bald.

Pomponius libr. vj. ad Sabinum. XLIII.

SI ita legatum fuerit vni ex hæredibus. Quod mihi debes, præcipito: officio iudicis familiæ erciscundę continetur, ne ab eo quid cohæredes exigant. Nam & si quod ali' deberet, præcipere vnus f iussus fuerit: officio iudicis actiones ei pręstari debebunt pro portione cohęredis. g

Licet maior pars hæredum dissentiat: vnus solus ad diuisionem prouocat. Bald.

Vlpianus libro xxx. ad Sabinum. XLIIII.

ARbitrum † h familiæ erciscundæ vel vnus petere potest. i nã prouocare ad † iudicẽ vel vnum hęredem posse, k palam est. igitur & præsentibus l cæteris, & inuitis, poterit, vel vnus arbitrum † poscere.

In iudicio communi diuidundo requiruntur magis exactæ probationes dominij, vel quasi, quam in iudicio familiæ erciscundæ. Bald.

Paulus libro vij. ad Sabinum. XLV.

INter cohæredes etiã communi diuidundo [iudicio] agi potest, vt [ex] res duntaxat: quæ eorum communes sunt, m & causæ ex his rebus pendentes, in iudicium veniant: de cæte-

QVædam. CASVS. Ego hęreditatẽ communem cum muliere habebam. agimus hoc iudicio: & iudex qui de hoc cognoscit, inter nos diuisit libertos & alimenta, nunquid valet diuisio? & videt quod non: quia aliud fecit quam deberet. Item videtur quòd valeat: quia tacitè videmur diuisionem habere soluẽdo alimenta. Respon. Iurisconſ. quod præstatio alimẽtorum valet: sed libertorum diuisio non valet. Vinianus.

b Et alimenta. s. diuisisse. & in hoc bene: sed in libertis male: vt hic mulier allegat. & bene: vt ℐ. de iu pat. l. fin. & de ali. lega. l. iij. §. solent. Accurs.

c Nullo. Et ita appellauit à certo capitulo de libertis. Accursius.

d Fecisse. Quia non sunt in bonis.

e Nullam esse. Nõ ergo appellatio cõfirmauit sententiã: vt infra de sp. le. si expressim. Sed quomodo pro parte valet, & pro parte nõ res adiudicata: vt supra eo. l. in hoc iudicio. quæ est contra? Solu. vt ibi.

SI ita. CASVS. Si te debitorem meũ & Titium hęredes instituam, & tibi debitum prælego: nihil Titius à te potest exigere. quia & si tibi hæredi legaui quod alius extraneus mihi deberet, cohæres teneretur tibi cedere actionem pro sua parte.

f Vnus. Scilicet hæredum à testatore. Accurs.

g Cohæredis. Quod enim in alterius persona, hoc & in tua pręstat: vt ℐ. de condi. indeb. l. frater à fratre. & facit ℐ. eo. l. inter. §. j. & C. eo. l. si qua.

ARbitrum. CASVS. Cohæredes mei nolebant facere diuisionem bonorum: quæritur an cogere eos possim? Et respon quod sic: & quamuis maior pars hæredum dissentiat: ego tamen solus ad diuisionem possum prouocare. Viuia.

h Arbitrum. i. iudicem delegatum vel ordinarium.

i Potest. s. cæteris scientibus & consentientib. Acc.

INter. CASVS. Si ego & tu sumus hæredes, nunquid possumus agere cõmuni diui? Et resp. quòd sic: & sa. exc.

Si familiæ. pone casum: vt s. eo. l. si ita legatum.

Si cohęredes. Tres erãt hæredes: vnus absens, duo pręsentes. rem hær. vendiderunt pro viginti, & dicebãt se tantum vendidisse pro x. poterit ipse qui fuerit absens agere, vt alia x. communicentur.

Fructus. Tres erãt hæredes, vnus fructus fundi hæredit. percepit. si sciuit, tenetur hoc iudicio directo: si ignorabat, tenetur vtili.

Qui familię. Planus est.

Quod ex facto. Si cohęres meus impediat aliquẽ quo minus agat: cui testator sub pęna x. promisit quod nõ impediet eũ, & soluerit pœnam, nõ recuperabit à me partẽ eius. imo & si ego propter illius factũ soluero, mihi hoc iudicio tenebitur.

Si quis. Titius volens à me centũ petere, constituit Seium procuratorem: & cauit se ratũ habiturũ, & hæredes suos: tandẽ fui absolutus, & Titius decessit postea. Certe si vnus hæredum eius contrauenit, ille solus tenebitur. & si ab aliquo hæredum meorũ interim fuerint petita dicta centum, ille solus aget. Vsusfructu. Duobus hęredibus institutis decessit. Itẽ legaui vxori meæ vsumfr. in quodã fundo vt eum haberet, donec dos ei soluatur, vnus hæredum dotem soluit, & recuperauit vsumfr. cũ fundo, nunquid potest agere pro parte cum cohęrede vt cohæres soluat partem? Et resp. q; sic: vnde audietur in vtroq; casu. Si duo. Præcepit testator duobus hær. suis vt statuã in suum honorem ponerent, & vnus posuit: & alius non: potest qui posuit pro parte sum ptuũ recuperãda agere.

m Cõmunes sunt. ex hęreditaria cã vel aliunde. Pater

† P. F. de diuidenda, &c.

† Arbitrium.

† P. F. apud.

† Arbitrium.

et ergo quod res cõmodatæ & depoſitæ non veniũt in communi diuidundo iudicium; quia non ſunt hęreditariæ, ſed ſunt ex hęreditate: vt hic, & infra tit. j. l. iiij. primo reſponſo. & §. j. & infra pro ſoc. l. quibus caſibus. Sed contra ſupra eod. l. & puto. §. fi. Sol. ibi, ſupra, de noxa. l. ſi communis familia.

Agat id eſt vexatur.

Habebũt. vt & infra de ędil. edi. l. quod ſi noline §. Pomponius. & infra de verborum obligatio. l. ij. §. item ſi ex facto. Accur.

ris vero integrum ſit familiæ erciſcundæ iudicium.

Prætor debet tueri ſuam adiudicationem. Bal.

Si familiæ erciſcundę vel communi diuidũdo actum ſit: adiudicationes prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando: Si cohæredes abſente vno cohærede rem vendiderunt: & in ea re dolo malo fecerunt, quò plus ad eos perueniret vel familię erciſcundæ iudicio præſtabunt ei, qui abfuit, vel hæreditatis petitione. Fructus quos ante aditam hæreditatẽ ex fundo hæreditario hæres cœpit: nõ aliter familiæ erciſcũdæ iudicio pſtare eũ Iulianus ait, quam ſi cum ſciret hæreditariũ fundũ eſſe, eos pceperit. Qui familiæ erciſcũdæ, & communi diuidũdo: & finiũ regundorum agũt: & actores ſunt, & rei: & ideo iurare debent, non calumnię cauſa litem intendere, & nõ calũnię cauſa inficias ire.

Quod hæres ſentit ex ſuo facto, ſibi imputari debet. Bal.

Quod ex facto ſuo vnus ex cohæredibus ex ſtipulatione hæreditaria præſtat, a cohærede nõ repetet: veluti ſi a ſe hæredeq; ſuo dolum malum abfuturũ defunctus ſpopondit: vel neque per ſe, neq; per hæredem ſuum fore, quo minus quis eat agat. imo ſi reliqui propter factum vnius teneri cœperint, quia cõditio ſtipulationis hęreditariæ extiterit: habebunt familiæ erciſcundæ iudicium cum eo, propter quem commiſſa eſt ſtipulatio.

Stipulatio facti diuidui contra hæredem contra facientem tantum committitur. Barto.

Si quis ſtipulatus fuerit, Titiũ hęredẽq; eius ratum habiturũ, & Titius pluribus hæredibus relictis deceſſerit: eũ ſolum teneri, qui non habuit ratũ: & ſolum ex hæredibus ſtipulatoris acturum, a quo fuerat petitum.

Nota caſum, quòd ſoluendo pro hærede, ſi non ſoluat, ab eo repetitur. Ba.

Vſufructu vxori legato, donec ei dos ſoluatur per arbitrum familiæ erciſcũdæ tam id, quod cohæredis nomine ex dote ſolutũ ſit, recuperare poteſt, quàm vt cohęres ſoluat, effici poſſe Caſſius ait. & verum eſt. Si duo cohæredes dãnati ſint ſtatuam ponere, & altero ceſſante alter eã fecerit: nõ eſſe iniquum Iulianus ait, familiæ erciſcundæ iudiciũ dari vt pars impendiorum boni viri arbitratu præſtetur.

Pomponius lib. xiij. ad Sabinum. XLVI.

Si quid cõtendis ex hæreditate mihi tecũ cõmune eſſe, quod

P.F. in integro al. in integrũ.

Depoſitæ & commodatę res nõ veniũt in fami. erciſcun. iudicium.

& pro hæreditario ſeruo ſiue maleficio ab eo commiſſo agitur communi diuidundo, & adde q̃d eſt j. p ſoc. l. q̃bus.

a De cæteris. ſcilicet quæ non ſunt hæreditariæ; licet ſint ex hæreditate, vt res commodatæ & depoſitę; vt ſ. de peti. hæred. l. & nõ tantum. Accu.

b Adiudicationes id eſt prælegationes quas teſtator adiudicauit alicui hæredum. vel dic vt ſonat. Accur.

c Quo plus. vendiderunt pro xx. dixerunt ſe vendidiſſe pro decem.

d Hæreditatis. ſi diffiteantur eũ cohæredem; vt ſ. eod. l. j. & C. eod. l. in familiæ. Accur.

e Sciret. Alioqui ſi putaret ſuum fundum; & conſumpſiſſet fructus vt bonę fidei poſſeſſor, non teneretur; vt ſupra titu. j. l. iiij § poſt litem. & infra eodẽ leg. fundus qui. Vel q̃d verius eſt, imo teneret vtili actione familię erciſcundæ, licet perceperit bona fide neſciens ſe cohæredem, non directa, quia non ſe eit ſicut hęres; vt ſupra eodẽ. l. & puto. § ij. & infra eodem. leg. qui hęres. nam cum hęc actio [illegible] hæreditatis petitionem, & in illa teneatur bonę fidei poſſeſſor in quantum eſt locupletior vt infra de petit. hęred. l. ſed & ſi lege. § pen. & § finali. & l. illud. §. prędo. & in iſta idẽ dici põt. ſecundum. Azo.

Eſſe cepe rit.

P.F. ad inficias ire. In ver. ad inficiationẽ ire.

f Rei. vt ſupra tit. j. l. iudicium. Sed q̃ prouocat, eſt pro actore; vt infra tit. j. l. ij. §. fi. & ſupra de iudi. l. in tribus.

g Intendere. vel intendiſſe; vt C. de iuramento calum. l. ij. §. j. Accu.

h Non repetet. ſic & infra de regu. iur. l. q̃d quis. &

l Si quis ſtipulat fuerit. ſcilicet a procuratore vel ab ipſo Titio, quod cum procuratore eius facturus eſt.

In P.F. add &c.

P.F. quaſi.

m Titium. ſcilicet eum cuius nomine procurator agebat: vel aliter vt modo dixi.

n Teneri ſcilicet procuratori. vel dic ſtipulatori ſecũdũ primam.

o Pretium. vt & j. de verb. obl. l. ea. §. Cato. in fi. §. & idẽ in alijs prętorijs ſimilibus; vt j. ad legem Fal. l. pœnales. §. Iulianus. Accu.

p Recuperare ſcilicet a cohęrede.

q Et verum eſt. imo non eſt verũ; quia ſuã partẽ poterat liberare etiã ſine parte cohęredis vt j. de vſufruc. leg. l. cui vſusfruct. quę eſt contra. Solu. hic de rigore iuris; ibi de ęquitate ſecũdũ R. at. infra de cõd. & demo. l. pen. §. de illo. Vel melius poteſt dos p parte ſolui; & vſufr. p parte deſinere eſſe, vt ibi ſed tñ non commode liberat vna pars ſine reliqua; cum facta diuiſione pprietatis inter cohęredes obtingentẽ portionem pro parte liberare cõmode nõ poterunt. Vel dic tertio agit fa. erciſc. quia res pignori obligatam liberare pro parte non poterat; vt hic, & ſ. eo. l. hęredes. §. idem iuris; licet ab vſufr. poſſet pro parte liberari; vt in l. cõtraria. A.

Al. add. tum.

Recuperari.

P.F. deere.

r Si quid contẽdis CASVS. Ego & tu eramus cohęredes. agis contra me fa. erc. quendã fundũ quem ego ſolus poſſideo, petis diuidi; quia eſt hęreditarius; ego nego eum hęreditarium: ſed meum eſſe dico. Certe non venit in hoc iudicio; ſed rei vin. petas, ſi vis, totum vel partem.

Si id quod.

s Commune. cum tu non poſſideres.

Non ve-

a Non venit. Ideo quia diffiteor mihi esse cōmune ea haereditaria causa, quare agetur vel rei vin. vel Publiciana: vt at. j. de excep. l. fundum. & l. fundi. & supra eod. l. j. Accursius.

b Non venit. vt damnari possit, vt ex suo proprio commisso: venit tamen vt dānetur ex serui delicto, non dico familiae erciscūdae: vt supra eod le. & puto. § si & not. infra, pro socio. l. de illo: & supra, de no xali. le. cum seruus. Vel non venit mortuo seruo vel alienato: vt j. de fur. l. si seruus communis.

c SI maritus. Distinguitur, an fuerit factum diuortium in vita patris: quo casu coepit personalis actio cōtra patrem, quae contra haeredes dabitur, cū haeredes erunt, an post: & tunc incipit contra filium tantum: cum ipse possit dotem percipere sed primo casu non cū nō habeat onus post mortem.

d Actio. nata in vita soceri. Accur.

† P. F. actionem pendere.

e Pendet. quis nescit vtrum possit cōuenire maritum, an non. Nam si haeres erit, ipsum pro haereditaria parte & caeteros conueniet. si nō erit, nō poterit conuenire, vt infra, de do. prae leg. l. pater dotem. §. si prius. quae est contra. Nō autem pendet quantum ad hoc, vt non habeat locum. Item quantum ad hoc, quin alij teneantur statim & conueniantur pro haereditaria parte: vt infra. sol. mat. l. marito. §. cum pater. Azo, & hoc facto diuortio ante mortē soceri planc, &c.

ego ex alia causa meum proprium esse dico, id in familiae erciscundae iudicium non venit. a Dolus, quem seruus haeredis admisit, in iudicium familiae erciscundae non venit: b nisi si domini culpa in hoc erat, quòd nō idoneum seruum rei communi adplicauerat.

Actio de dote datur cōtra haeredes soceri recipientis dotē: & licet maritus nō sit haeres, ei subuenitur, vt apud eū sit dos, qui sustinet onera matrimonii. Ba.

Paulus libro vij. ad Sabinum. XLVII.

SI maritus c sub conditione a patre hęres institutus sit, interim de vxoris dote actio d pendet. † e Planè si post mortem soceri diuortiū factum sit, quamuis pendente conditione institutionis: dicendum est praeceptioni dotis locum esse: quia mortuo patre quaedam filio sequuntur etiam antequam fiant haeredes: vt matrimonium, vt liberi, vt tutelae. f Ergo g & dotem percipere debet: q h onus matrimonii post mortē patris sustinuit. i & ita Scaeuolae quoq; nostro visum est.

f Vt tutelae. vt C. e. l. ij. & supra e. l. si filia § primo. & infra de iure. dot. l. si is qui. §. primo. & l. e. dotis. fructus. in principio. Et quod dicit tutelae, l. legitimę vt infra de tute. l. antepenultima. Tutela autem testamentaria daretur etiam filiofam. vt in fi. qui da. tut. poss. in princi. Accur.

g Ergo. quia seorsit onera. Azo.

h Qui. alias qui: & alias quamuis.

i Sustinuit. alias tenuit; & alias sustinuit. Et dic est modico tempore. vel ponitur quamuis, pro quia: vt C. eo. l. l. secundum. Azo.

I N iudicio. CASVS. Quatuor dicit. Primo. Ego & cohaeredes mei egimus fami. ercis. & lite pendente extraneus quidam fecit opus cōtra seruiturē debitā praedio haeredi. dico ego quod omnes agere possumus confessoria; & nunciare. id est ꝓhibere. Secūdo quod si fundus dominãs fuerit mihi adiudicatus; cohaeredes mei mihi cauebunt quod quae fuerunt consecuti per confessoriam, puta aliquod interesse, totū mihi restituent: vt & ego eis caueam de impensis ab eis factis, quod restituam. Tertio quod si non sit coeptum agi confessoria ab aliquo nostrum pendente lite in act. fa. ercisc. si adiudicetur fundus alicui nostrum: eī soli cui adiudicatus est fundus, competit confessoria. Quartò dicit, quòd si lite pendente in iudicio famil. ercis. res quaedā mobiles surreptae sunt, omnes agimus furti: quia omnium interfuit cō pore furti facti: licet illae res fuerunt adiudicatę vni nostrum.

In successorem singularē ex necessitate transit instantia iudicii. Bart.

Pomponius lib. xxj. ad Sabinum. XLVIII.

IN iudicio familiae erciscundae, vel cōmuni diuidundo, si dum res in arbitrio k est, de iure l praedij controuersia sit: placet omnes eos, inter quos arbiter sumptus fuit, & agere, m & opus nouum nunciare n pro sua quenque parte posse. & cum adiudicationes ab arbitro fiāt: si vni adiudicetur totus fundus: caueri oportere, vt quae ex his actionibus recepta o fuerint, reddantur: p aut q quae in eas impensae factae fuerunt, praestentur. r & si cum res in iudicio s esset, eo nomine t actū u non fuerit: eū sequi † integram actionem cui totus fundus, aut pro quacunque parte adiudicatus x erit. Item quae res

k In arbitrio. s. in dicis: vt diuidas vel adiudices. Accu.

l De iure. i. de seruitute. sic accipitur instit. de re. corp. & incorp. in fin.

m Agere. i. confessoria: vt supra si ser uitu. vin. l. loci. §. si fundus. & l. & si forte. §. si aedes.

n Nunciare. ratione ergo seruitutis fit nūciatio. vt hic. Sed contra infra de oper. no. nun. l. qui viam. Solut. hic in seruitute vrbana: ibi in rustica. Vel nunciatur non domino praedij debentis seruitutem, sed alij: vt infra, de remiss. le. j. §. Idem Iulianus. pro personali autē vt pro vsufruct. constat non posse nunciari: vt infra, de oper. noui nunciatio. l. j. §. fina. & l. secunda. † cōsequi.

o Recepta scilicet a cohaeredibus. Sed nonne in rē suam debet constitui procurator, vel habebit suo nomine vtilem? vt j. e. l. planc. & l. si pignori rea. nec. n. imminet litigiosi vitium: vt C. de liti. l. & R ñ. hoc est in arbitrio eius cui res est adiudicata, agat ipse, an in perficiat causam qui eam inchoauit; quia merita causae nouit. sed in l. si pignori. cohęres nō coeperat agere cui erat pręstita pecunia, secundum. Azo.

p Reddantur. s. ei cui fundus est adiudicatus. Azo.

q Aut. pro &.

r Praestent. ab illo cui est fundus adiudicatus. Azo. Vel dic expēsas fuisse factas in lite qua proponūtur confessorię actiones ab vno quoq; in quantū interest vniuscuiusque contra seruitutem nō fieri: vt j. si ser. vin. l. loci § si fundus & l. si forte. §. si ędes.

s In iudicio. s. fami. ercis. vel communi diui. Azo.

t Eo nomine. quia fiebat cōtra seruitutem socij vel cohaeredibus debitam. Accu.

u Actum. s. confessoria a cohęredibus.

x Parte adiudicatus. s. alicui, aget ipse. Sed cōtra j. de actio.

de actio.& oblig.l.quæcunque.& infra de operis no- ui nun.l.non ſolum §.fin.& diuerſi mode contradi- cunt.Sol.aliud in voluntaria alienatione,vt ibi:aliud in neceſſaria,vt hic.ſecundum Ioan.

a Moueri.Nam immobiles non cadunt in furti vi- tium vel rapinæ, vt inſtit. de vſucap.§. quod autem.

infra munda.l.ſi vero non remunerandi.§.ſi. & in telliga hoc iuſſum ante aditam hæreditatem, vt ex ſequentibus apparet.

h Diſtraxit.Vt ex præcepto prætoris ſepeliretur.

i Duplamque.Alias duplum,ſcilicet,promittendo: & alias duplam.

moueri [a] poſſunt, & in ea iudicia [b] veniunt, ſi interea ſurreptæ ſint: fur ti eos agere [c] quorum periculo hæ res fuerunt poſſe.

Plures heredes vnius heredi tatis debent vnum procuratorē conſtituere, non ſeparatim agere. Bartolus.

Paulus libro ſeptimo ad Sabinum. XLIX.

SI familiæ erciſcūdæ, vel communi diui dundo, vel finium regū dorum actum ſit, & v- nus ex litigatoribus de- ceſſerit pluribus hæredi bus relictis: non poteſt in partes iudicium [d] ſcin di: ſed aut omnes hære- des [e] accipere id debēt, aut dare vnum procura- torem, [f] in quem om- nium nomine iudicium agatur.

Qui vendit ex neceſſitate, non tenetur de dupla promittere: & cautio quæ non debet interponi, interpoſita committitur. Item quod quis facit ante aditam hæ reditatem, in directū erciſcunda iudicium non venit. Item pro ſe peliendo defuncto ante aditam hæreditatem iuſſu iudicis res hæ reditariæ poſſunt vendi. Bar.

Vlpianus libro ij. Diſputationum. L.

QVi hæres erat ex parte inſtitutus te ſtatorem iuſſus a præto- re [g] ſepelire: [†] ſeruū cui erat teſtamento data li- bertas: ideo diſtraxit, [h] duplamq; [i] promiſit, & ex ea cautione conuen- tus [k] præſtitit. Quæſi- tum eſt, an familiæ erci- ſcundæ iudicio conſe- quatur, qđ ex duplæ ſtipu latione abeſt? Primò vi deamus, an hic debuerit [l] de dupla cauere. & mi hi videtur non debuiſſe. Hi enim demum ad du- plæ cautionem compel- luntur, qui ſua ſponte di ſtrahunt. Cæterùm ſi of- ficio diſtrahentis fungi- tur, [†] non debet [†] ad- ſtringi: non magis, quam ſi quis ad exequendā ſen tentiam à prætore datus diſtrahat. nam & hic in ea conditione eſt, ne co- gatur implere [l] id, quod coguntur ij, qui ſuo arbi trio diſtrahunt. nam in- ter officium ſuſcipientis, [m] & voluntatē [n] diſtra hentis [†] multum inter- eſt. Quapropter re qui- dem integra ſtipulatio- nem duplæ interponere non debuit: ſed decerne- re prætor debet [o] eſſe emptori [†] aduerſus hæ redem exiſtentem actio- nem ex empto, ſi res di- ſtracta fuiſſet euicta. Si autem hæres errauit, & cauit, [p] & ſeruus perue nit ad libertatem: ſtipula tio committetur. [q] quæ ſi fuerit commiſſa, æquū erit vtilem actionem ei

b In ea iudicia. Ex familiæ erciſcundæ, & communi di.

c Agere. Scilicet, omnes dominos etiam ſi vni tantum fuerit adiudicata. nec .n. ſpectanit, interſit mea vel non eo tē- pore quo ago, ſi in- terfuit eo tempore quo furtum fuit fa- ctum: vt infra de furt.l.inter omnes. j.reſpond.& §. hæc actio.

d SI Familiæ erciſ cundæ. Iudi- cium, id eſt, ſenten- tia, vt vnicuique eo rum portio ſua adiu dicetur: quia omnes pro parte computā- tur.

e Hæredes.ſ.cohæ redis decedentis lo co vnius perſonæ.

f Procuratorē. Vt ff.de proc.l.licet. §. ſi plures. Accur.

QVi hæres. CASVS. Teſta- tor duos inſtituit hæredes: & ſeruo libertatem reliquit. antequam adirent, præcepit iudex vni hæred. vt ſepeliret teſtatorem; & ideo vendidit dictum ſer uum: & cauit de du pla, ſi euinceretur. ſeruus vindicat ſe in libertatem. quæritur an poſſim hoc iudi cio recuperare a co- hærede, quod ex ſti pulatione duplæ ſol uerim. ſed antequā hanc q. ſoluat pro- ponit aliam ſcilicet an debuerit cauere de dupla. Et dicit ꝙ non: quia ea neceſ- ſitate vendidit, ſi- cut ille non tenetur cauere, qui exequitur ſententiā alicuius iudicis. Poſt- ea ſoluit primam, dicens, an hoc fecit hæres errans ante aditam hære.& non venit in iudicio iſto dire- cto; quia ad hoc vt directum habeat locum, oportet vt eſſet inſtitutus; & quod adierit. ſed venit inutile, ꝙ eiuſdem eſt effectus. aut fecit poſt aditam; & tunc ve nit in directo. Viuianus.

g A prætore. Quod fieri debuit, vt j. de religio. l. ſi quis. §. ſi cui. ſed pro ipſo monumento faciendo agitur mandati contra eum, cui teſtator mādauit; vt

k Cōuētus. Quia euicit ſe in liberta- tem.

l Implere.l. cauere de euictione: vt hic, & infra de eui. le. ſi pi gnora ſed ille tenetur cui ſolutio profitit: vt infra eod. titu. l. ſi plus. § j. & C. de eui. l. ſi ob cauſam.

m Suſcipientis. Sci licet, ex neceſſitate rem vendere. Accu.

n Voluntatem. i. voluntariè diſtrahē- tis. ſic & C. de neg. geſt. l. tutori. & ſ.e. l. ſi pignori. circa fi. & ſupra, de ali. iudi. mu. cau. fa. l. qui ted hibita.

o Prætor debet. Scilicet, nulla facta promiſſione.

p Cauit. Vendens vt meus executor, ſe cundum primas ſo- lutiones. vel vendēs vt ſuas, licet iuſſu prætoris, ſecundum Azo. & ſecundū eū non tenetur.

q Comitetur. No ta hic erroneā cau- tionem committi. & ſic eſt contra ſ. ſi quis cau. le. ſed & ſi. §. fin. & infra de do. le. ſi patronus. & infra de fideiuſſ. l. ſi quis poſt. & infra vt in poſſ. lega. le. j. in princi. & §. j. & in- fra, de iuris & facti ignoran. le. iuris. & le. erent. quibus om nibus dicitur, quod ex erronea cautio- ne cum effectu non agitur. Solut. potes dare ſpeciales re- ſponſiones; vt in il la ſi quis cautio. fit circa iudicia ſpecia- le. Item in illa de do natio. fuit facta pro miſſio a patrono vi- uente adhuc liberto, in cuius bona fiebat promiſſio. Item in illa de fideiuſſori. nullæ erant reliquiæ pt in cipalis, vnde acceſſoria naſci non poteſt. Item in illa vt in poſſeſſione legato fit ſpeciale ratione vlti- mæ voluntatis. Item in illa de iuris & facti ignoran tia, dicas ꝙ nec vt prodeſſe alicui nec nocere iuris error; cum emptori non fiat, niſi ꝙ fieri eſt conue- tum emptoribus. Vel dic ſecūdum Azo ꝙ vno verbo poſſunt tolli omnes iſtæ contrarietates; vt dicas, cō- mittitur ſtipulatio in tantum, in quantum ageretur ex empto

† A teſtatore iuſſus a prætore diſtrahere.

† P.P. duplā cauere

† Funguntur

† Debent.

Cautio erronea quandoque cōmittitur.

† Suſcipientes, & voluntate diſtrahentes.

† P.P. aſſerui.

ex empto nulla interposita cautione .s. interesse; vt dicta.l. si quis cautionibus. vel si in nihilū poterat agi non agetur interposita cautione: vt d.l. de dona. l. si patronus. & de fideiuss.l. si quis post. & contra eū agi debet; qui teneretur nulla interposita cautione, idest, contra debito rem: non contra fideiussores per erro rem iuris datos: vt vt d.l. vt in poss. lega. & secūdum hoc nullus damnificatur vel lucratur ex iuris ignorantia. & sic non ob. l. de iur. & fac. igno. Et hęc omnia quando vendidit tanquam executor metus præcepto pretoris: non tanquam hæres vel dominus. si autem vendidit vt quilibet vēdit rem suam, tenetur cauere, & ex cautione conuenitur in duplum, & repetita cohęrede: quia probabiliter errauit, credens se teneri ad duplum: ēt sicut executor vendidit idest iussu prętoris. & ita intelligitur ille versi. si ab, &c. sed in primo casu, quando non vt propriū, sed vt merus executor nō repetret partem dupli per actionem familiæ erciscundæ, quia non teneretur nisi pro parte hęreditaria: haberet. n. exceptionem: vt probatur per leges contrarias.

P.F. defecto iudicio familiæ erciscūdæ ne in damno, &c.

Al. add. cessante.

Quodq;

Oportet. Scilicet, institutum.

Effectus sit. Addēdo: vt & supra e. le. & puto. § sed si dolo. sic & infra; pro soc. l. si id quod in prin. & §. j.

Iudicio. directo.

Sepeliuit. Vt in nostro casu.

Non habet. Scilicet directum.

aduersus cohæredem dari, directo iudicio familiæ erciscūdæ cessante, ne in damno moretur nam vt familiæ erciscūdæ iudicio agere quis possit non tantùm hæredem esse oportet, verū ex ea causa agere, quam gessit, quamque admisit postea, quàm hæres effectus sit, ceterùm cessat familiæ erciscundæ actio. Et ideo si antè, quam quis sciret se hæredem esse, in hæreditate aliquid gesserit: familiæ erciscūdæ iudicio non erit locus: quia non animo hæredis gessisse videtur. Quare qui ante aditam hæreditatem quid gessit, veluti si testatorem sepeliuit: familię erciscundæ iudicium non habet. Sed si post aditā hæreditatem id fecit: cōsequenter dicemus, familiæ erciscundæ iudicio consequi eum posse sumptum, quem fecit in funus.

Expensæ quas pater fecit pro filio in studio, non debent filio imputari tempore diuisionis, nisi animo repetendi partem fecisse constet. Bar.

[illegible] libro [illegible] Opi[illegible] LI.

QVæ pater filio emācipato studiorum causa peregrè agēti subministrauit: si nō credendi animo pater misisse fuerit comprobatus, sed pietate debita ductus: in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium ptinuit, computari æquitas non patitur.

Si fratres sustinent communiter onera matrimonii, fructus veniūt in communi. secus si post diuisionem. Vel breuius, Fructus dotis debēt esse fratrum existentium in communione: secus si facta fuerit diuisio. Bar.

Iulianus libro viij. Digestorum. LII.

FVndus, qui dotis nomine socero tradit⁹ fuit, cùm socer filiū ex aliqua parte hæredem instituit: per arbitriū familiæ erciscundæ præcipi ita debet, vt ea causa filij sit, quę futura esset, si dos per pręceptionem legata fuisset. Quare fructus post litem contestatam percepti, ad eum redigendi sunt, habita ratione impensarū. qui verò ante litem contestatam percepti fuerint: ęqualiter ad oēs hęredes pertinebunt, [sed] &

ter donare: sed quod subijcit: sed pietate, &c. innuit contra. dic ergo quòd donare pręsumitur siue alimenta, siue libros, siue arma vel quid simile misisse proponitur filio suo emancipato: vt C. e. l. filiæ. & j. de lib. agno. l. si quis a liberis. §. mater. & infra de dona. l. donationes. §. species. & arg. infra de dona. inter vi. & vx. l. vtrum & j. de nego. gest. l. Nesennius. & C. de peric. tuc. pa. l. j. lib. x. Sed contra infra de mune. & hon. l. & si filium. Solu. ibi. loquitur de eo, quòd impenditur propter filij honorem post mortem patris: hic in vita patris: vt j. de munic. l. Lucius. §. idē respo. licē no. quòd quidā dicunt, vt Pla. hanc l. corrigi per auth. ex testamento. Sed tu dic contra: quia simplices donationes non cōferunt. vt ibi no.

Non patitur. Pręsumpta ratione pietatis: sicut & alias infra manda. l. si vero non re. §. cōtrario. Accur.

FVndus. CASVS. Paterfa. decessit instituto filio hęrede cū alijs, si pater receperat fundū in dotem pro filio: filius illud ante partē pcipere debet. Sed quid de fructibus, & dicitur quod restituendi sunt sibi oēs percepti post lit. contest. in iudicio fam. erci. & ipse filius reddet impensas cohęredib. quæ fuerunt factæ pro fructibus: ante autem li. conte. percepti, non veniunt. cętera sunt plena. Vi.

P.F. arbitrum.

Quare P.F.

Instituit. Idē & si exhæredasset pater filiū: vt j. de do. præd. l. j. §. Celsus.

Dicemus. Quia fecit quasi hęres; vnde habet locum directum: vt hic dicit. at supra, directum cessat, vt hic dicit. Accu.

Vę. Pater mihi filio emancipato cum essem in scholis, necessaria subministrauit. pater decessit, nunc ago fami. erci. cum fratribus meis quęritur an debeam illa quæ pater contulit mihi in scholis, in portionem meam cōputare? Et rñ. q non, nisi probetur quòd pater animo illo cōtulit mihi, vt computarem. alias si non probetur; tunc videtur fecisse causa pietatis; & donasse videtur. Viui.

Comprobatus. Ex eo quòd hic dicit, si nō credendi, &c. colligunt quidā quod pręsumatur in dubio pa

Debet. Vt infra eod. l. si filia. §. j.

Legata fuisset. Non dicit q possit præ legari, cum tātūdē in vno legato quantū in alio. i. in dote cōtinetur: vnde nō valet legatū: vt insti. de l. § ex cōtrario.

Post litem. Vel post moram per interpellationē congruo loco & tempore factā: vt infra, de vsu. l. mora. in prin. & infra de l. ij. l. Titia Seio. §. vsuræ. & C. de vsur. & fruct. l. j. & ij. in fi. & l. fi. Accu.

Percepti. Et consumpti.

Pertinebūt. Cū enim ceteri cohęredes bo. fi. possideāt, suos faciunt. & si cōsumpserint ante lit. cont. nō tenebunt. Ceterū post lit. cōte. fructus pcepti ab eis omnino restituuntur; extent vel nō; quia mala fide percipiuntur; vt institu. de offi. iud. §. illorum. secundum

cundum Azo. Vel dic vt ĩ.eod.l.inter.§. fructus.
a Et impensarum. Vel iunge cum casu præcedenti, scilicet quando post lit. conte. percipiuntur. Vel dic si vnus hæredum impendit, recuperat ab alijs.
b Debet.s.cum post lit.contest. percipiuntur.
c Hoc genus.scilicet quod fructibus sit: vt hic, & ĩ. sol. mat.l.fructus. & ĩ. de petit. hære l.si à patre. §. fina. & si pars hær.pe.l.fororis.§.sumptus.& ĩ. de vsuc.l. videamus §.penult.
d Nam si ego.mutat personas. Acc.
e Confiteor.Tu vero cōfiteris me hęredem in nihilum.
f Debeo.quia possideo:vt ĩ.eo.l.j.
g Debui. quia nomina non veniunt: vt ĩ.eo.l.ij.§ fi. Et sic no.quædam venire in vno horum iudiciorum, quæ in alio nō veniunt: vt & supra si pars hęr. pet.l. nō possumus. Sed contra ĩ.de pe. hęr.l.sed & si lege. §.hoc senatuscons. Sol. vt ibi.

MÆuius. CASVS. Attius habebat fundū cōmunem cum Mæuio, qui Attius decessit nobis hęr.institutis. egimus cū Męuio:& nobis fundus est adiudicatus: & condemnati sumus Mæuio in pecuniam. Certe si agamus fam.ercisc. de hære. Attij: pro eo fundo agere possumus. Seruus. Seruum meum cum libertate hæredē institui: & cū eo etiā institui Titiū & Seium: & sic treą erāt hęredes.& ille seruus negotia mea gesserat. quęritur, an Seius & Titius cū hoc iudicio possint conuenire: vt id quod habet penes se reddat? Et respō. quod sic. videbatur quod non: cum seruus ex ante gesto non tenetur. Cum familiæ. Si iudex admittat hæredes, ad licitationem rei hęred. iudex pro tota re debet licitationem facere: non pro parte: quia forte nihil valet. (In the margin: † Iudiciū.)

impensarum a ratio haberi debet: b quia nullus casus interueuire potest, qui hoc genus c deductionis impediat.

Si iudicium diuisorium non facit præiudicium petitorio, admittitur ipsorū concursus. Bar.

Si egò à te hæreditatem petere vellē, tu mecum familiæ erciscundę agere: ex causa vtriq; nostrum mos gerēdus est. Nam si ego d totam hæreditatē possideo, & te ex parte dimidia hęredē confiteor: e sed à cōmuniōe discedere volo: impetrare debeo f familię erciscundę iudiciū: quia aliter diuidi inter nos hæreditas non potest.

Item si tu iustam causam habeas, ꝓpter quā per hæreditatis petitionem potius, quā per familiæ erciscundæ iudicium negotiū distrahere velis: tibi quoq; permittendū erit hæreditatem petere. Nam quędā veniunt in hæreditatis petitionem, quæ in familiæ erciscundę iudicio † non deducuntur. veluti si ego debitor hęreditarius sim: iudicio familię erciscundę non cōsequeris, id quod defuncto debui: g sed per hęreditatis petitionē cōsequeris.

Quod fuit defuncti, vel eius occasione obuenit: in hoc iudicium venit. Bart.

Idem lib. ij. ad Vrseium Ferocem. LIII.

MÆuius, qui nos hęredes fecit, rē cōmunē habuit cū Attio. si cum Attio communi diuidundo egissemus, & nobis ea res adiudicata esset: venturam eam in familiæ h erciscūdę iudicio † Proculus ait.

Seruus liber & hæres esse iussus, id quod ex rationibus, quas patrisfamilias gessisse, & penes se retineret: iudicio familiæ erciscundæ cohæredibus suis præstabit. i

Valet sententia si portiones inuicē cōpensantur seu adequantur: & in aliquo superflua alter tantummodo cōdemnatur. Bar.

Arbiter familiæ erciscūdę inter me & te sumptus, k quędam mihi, quędam tibi adiudicare volebat. pro his rebus alterum alteri condēnandos † esse intelligebat. Quæsitum est, an possit pēsatione l vltro citroque facta, cōdemnatione † eum solum, cuius summa excederet, eius duntaxat summæ, quæ ita excederet, damnare? & placuit posse id arbitrum facere.

Res est æstimanda prout valet vnita, non prout valet diuisa. Bartol.

Cum familię erciscundæ, vel cōmuni diuidundo agitur: vniuersæ res æstimari debent, nō singulariū rerū partes. m

Vlp. li. ij. Respō. LIIII.

PEcuniam, quā filius emācipatus ita credidit, vt patri solueret: n ita demum in hęreditatem patris numerari, si patri aduersus filium eiusdē quantitatis nomine actio o competebat.

h In familiæ. scilicet in solidum: quia propter hęreditatem ad nos peruenit tota.
i Præstabit. Videbatur quod non: quia non tenetur ex ante gesto: vt C.an seruus ex suo facto post ma.l. quamuis. Sed hic non conuenitur ratione gestionis, sed quia rem cōmunem possidet. Item non videtur hęc actio.s.fam.erc. dari sed neg.gest. vt ĩ.si cert.peta.l. eius qui in ꝓuincia.§ j. quę est contra. Solu. hic nō loquitur nisi de his rebus, quæ testatoris fuerunt: ibi de ijs quæ nō fuerunt eius, sed ei debebantur. Vel hic de acquisitis ante mortem: ibi de post acquisitis: quod in idem recidit. (In the margin: † Iudiciū.)
k Sumpt⁹.i.elect⁹.
l Pensatione. per cōdemnationem tali modo fit cōpensatio: quia si tibi adiudicat rem vnam valentē pro mea parte xv.& te cōdenat in xv.& sic xxx. & mihi postea rem vnam adiudicat: & me cōdemnet in x. pro tua parte: ideoque cum videat tali modo compensationem hincinde admitti: te solum in quinq; condemnare debebit: vt hic, & C. de iure do. l. si.§.pen. & ar.ĩ.tit. j.l. si quis putans.§. si fund⁹. & §. idem Iulianus.& C. com mu.diui.l.pen. Acc. (In the margin: † Condemnandum. † P.F. condemnatione facta.)
m Partes.maior.n. fit æstimatio.partis dimidię re tota ęstimata, quā si per se separata pars dimidia æstimetē: vt hic & C. cō. di. l.j.§.j.
n PEcuniā. Solueretur. mandauit.n. filius, cum crederet patri solui pecuniam, ex tali mādato nulla cōpetit actio patri. Quū enī dicitur ĩ.si cer. pet.l. certi cond.§. si nummos. locum habet cum persona alicuius est adiecta, sibi quæratur obligat. hic persona patris est adiecta ad solutionem tm̄. sicut si stipulat⁹ mihi essem aut Seio: vt ĩ.de verb.ob.l.cū qui §.qui sibi.
o Actio.s. rei vind. vt quia pecunia est patris.

a EX hæreditate. Neq; tua. s. vt diuidatur: sed vt ibi soli detur: vt ī e. l. hęredes § si testator quæ est contra.

Si familiæ. CASVS. Si diuidi hæreditas commode non potest, nunquid pôt iudex vni totam adiudicare: & alterum cui adiudicat condemnare alij in pecunia? Et respon quod sic.

b Adiudicare. vt C comm. diui. l. ad officium.

Non solum. c Fruct[9]. vt & supra titu. j. l. iiij. §. post litem autem contestatam.

d Arbitro. Fratres. hic corā arbitro fuit lis contest. & sic lite contesta. diuiserunt sua consensu, non expectata arbitri sententia. hæc quidem diuisio non rescinditur, nisi ętatis ratione, secundum Azo.

COMMVNI diuidundo.

Communi. CASVS. Ego & tu habemus rem cōmunem ex causa societatis, quam volo diuidere. certe agam communi diuidundo non pro socio. pro socio enim agitur ad hoc si percepisses fructus ex re communi. Sed pone quòd vnus nostrum suam partem vendidit. certe iam non agitur cōmuni. diuid. cum non est quod diuidatur: sed agitur cū nouo consorte. Viuia.

e Magis. electiue ponitur hæc dictio magis, non comparatiue: vt & illud, magis volo esse diues quam pauper. Non enim ad diuisionē pro socio intenditur: vt hic, & infra pro so. l. actione. §. 6 post. in fi. §. Itē pro socio actio

Si vnus ex heredibus vendit partem suam certa rei, non venit illa res in iudicio familiæ erciscundæ. Bald.

Neratius lib. iij. Membranarum. LV.

EX hæreditate Lucij Titij, quæ mihi & tibi communis erat, fundi partem meam alienaui: deinde familiæ erciscundæ iudiciū inter nos acceptū est. neq; ea pars, quæ mea fuit, in iudicio veniet, cum alienata de hæreditate exierit: neq; tua: a quia etiā si remanet in pristino iure, hæreditariaque est: tū alienatione meæ partis exijt de cōione. Verum autē vnus hæres partem suā non alienauerit, an plures, nihil interest: si modo aliqua portio alienata ab aliquo ex hęredib[9] hęreditaria esse desijt.

Vlpi. lib. ij. ad edi. LVI.

SI familię erciscundę, vel cōmu-ni diuidundo iudicio † agat, & diuisio tam difficilis sit, vt penè impossibilis esse videatur: potest iudex in vnius personam totam condemnationem conferre, & adiudicare b omnes res [ei]

Pau. li. iiij. ad edi. LVII.

NOn solum finiū regundorū, sed & † familiæ erciscundæ iudicio præteriti quoq; temporis fructus c veniunt.

Si diuisio fiat iudicio pendente, iudicis officiū euanescit. Bal.

Papi. li. ij. Resp. LVIII.

ARbitro quoq; accepto, fratres d communem hæreditatē consensu diuidentes, pietatis officio fungent: quā reuocari non oportet, licet arbiter sniam iurgio perempto non dixerit,

si non intercedat ætatis auxilium.

TITVLVS III.

COMMVNI diuidundo.

Paulus libro xxiij. ad edictum. I.

COmmuni diuidūdo iudicium ideo necessariū fuit, q̄ pro socio actio magis e ad personales inuicem prestationes pertinet, quàm ad communium rerum diuisionem. Deniq; cessat communi diuidundo iudicium, f si res communis non sit.

Caius libr. vij. ad edictū prouinciale. II.

NIhil autē interest, cum societate, an sine societate res inter aliquos cōis sit. nam vtroq; casu locus est communi diuidūdo iudicio. Cum societate res cōis est: veluti inter eos, qui pariter eandē rem emerūt. g sine societate cōis est: veluti inter eos, qui bus eadē res testamento legata est. In trib[9] [istis] duplicibus iudicijs familiæ erciscundæ, cōmuni diuidundo, finiū regundorum quęritur, quis actor intelligat, quia par causa omnium videtur. h sed magis placuit eū videri actorem, qui ad iudicium prouocasset. i

Vlpianus libro xxx. ad Sabinum. III.

IN communi diuidundo iudicio nihil perue nit vltra † diuisionē rerum ipsarum, quæ cōes sunt, & † si quid in his damni k datum factumve est, vel † quid eo nomine l aut abest alicui so-

intenditur, vt res non cōmunis communicetur: vt j. pro so. l. si quis societatem. & vt not. ī. titu. j. item ex diuerso. in fin.

f Iudicium. scilicet directum: vtile vero habet locū quandoque, etiam si res non sit communis: vt j. eo. l. si quis putans. in princ. & l. sed postquam. & l. in summa quæ sunt cōtra. Vel dic quod cessat directum & vtile si nec est nec fuit communis: vt hic. cęterum si fuit communis vt hic, sed non est: habet locum vtile. si vero fuit & est, & tunc directum.

Nihil autem. g Emerunt animo ineundæ societatis. & est simile per omnia insti. de oblig. ex quasi cōtractu. §. item si inter. Accur.

h Videtur. vt supra titu. j. l. inter. §. qui familiæ.

i Prouocasset. q si non apparet. sorte discernitur: vt ī. de iudi. l. in tribus.

IN communi. CASVS. Ego & tu habebamus rē communem si hoc iudicio agamus, quid veniat, in hoc iudicio quæritur? Et respō. quod nihil vltra diuisionem rei, & prestationes: puta, si quis fructus percepit, vel aliud, vel damnum dedit, vel impendit aliquid. Si quod. Si aliqui qui habēt rem communem pactū inter se fecerint, iudex debet illud pactum seruare, si sine dolo fecerunt. Vinianus.

k Damnū. vt & ī. eod. l. & si non. §. venit. Accur.

l Eo nomine. idest occa-

† F. F. in dictum

† in

Communi diuidundo iudicium aliud vtile, aliud directum.

† venit vltra.

† quidam

† F. I. [illegible]

ciorum, [a] aut ad eũ per uenit [b] ex re communi. Si quid ipsi inter se sine dolo malo pepigerunt: id in primis & familiæ erciscundę, & cõmuni diuidundo iudex seruare debet. [c]

Idem libro xix. ad edictum. IIII.

PEr hoc iudicium [d] corporalium rerum fit diuisio, quarum rerũ dominiũ habemus, non etiam hereditatis. [e] De puteo quæritur, an communi diuidũdo iudicio agi posit? Et ait Mela, ita demũ posse, si solum eius cõmune sit. [f] Hoc iudicium bonę fidei est. quare & si vna res indiuisa relicta sit, valebit vtiq; & cæterarum diuisio: & poterit iterum [g] communi diuidũdo agi de ea, quæ indiuisa mansit. Sicut autẽ ipsius rei diuisio venit in cõmuni diuidũdo iudicio ita etiam præstationes veniunt. & ideo si quis impensas fecerit, cõsequetur. † Sed [&] si non cũ ipso socio agat, sed cum hærede socij: Labeo recte existimat, impẽsas & fructus a defuncto. perceptos venire. Plane fructus ante percepti, q̃ res cõmunis esset, vel sumptus ante facti, in cõmuni diuidundo iudicium non veniunt. [h] ea ppter scribit Iulianus: si missi in possessionem damni infecti sumus [i] & antequam possidere iuberemur, [k] ego insulã fulsero, sumptum istum communi diuidũdo iudicio cõsequi me non posse. [l]

Iulianus libr. ij. ad Vrseium Ferocem. V.

SEd si res non defenderetur, & ideo iussi sumus à prætore eas ædes possidere, & ex hoc dominium † earum [m] nancisceremur: respondit Proculus communi diuidundo iudicio partem eius impensę [n] me seruaturum esse.

Vlpianus lib. xix. ad edictum. VI.

SI quis putans sibi cũ Titio fundum communem esse, fructus perceperit, vel sumptum fecerit, cùm esset cũ alio communis: agi poterit

occasione communionis, vt supra de noxa. l. si in re communi.

a Sociorum. Vt quia impendit in re cõmuni. Acc.

b Peruenit. Vt quia fructus ex re cõmuni percepit & subaudi, venit in iudicium communi diuidundo.

c Seruare debet. Vt & s̃. tit. j. l. fin. Vel pone exemplum j. eo. l. iudicem. quod intellige, nisi sit specialiter pactum inhibitum: vt j. eo l. in hoc iudicium. §. si cõuenit. Item intellige esse seruandum vel ad actionẽ, vel ad exceptionem: nec enim semper agi potest, quasi fiat incontinẽti eo ipso, quod fit cõmunione durante. vnde nõ statur pacto si est nudũ ad actionem pariendam: vt C. fam. ercisc. l. diuisionem. quę est cõtra. Accurs.

PEt hoc. CASVS. Ego & tu habebamus rẽ corporalem in cõmuni, & eius dominiũ nostrum erat. nunquid venit in hoc iudicio? Et respon. q sic: sed hæreditatis non: cũ sit incorporalis. Item si habemus puteum cõem, venit in hoc iudicium: si terra sit cõmunis illius putei. Tertio dicit. Pone quod ego & tu habem⁹ multas res cõmunes: eas diuidimus: quæ dã res adhuc remansit in cõmuni, & indiuisa. nunquid possumus pro ea agere adhuc cõmuni diui? Et respon. quod sic. Sicut si habeam rẽ communem. & tu impensas facias: & pro ea hoc iudicio agamus: nunquid partem impensæ à me consequeris? Et respond. quod sic. Item si tu decessisti postquam fructus de re communi perceperas: nunquid cum hæredibus tuis agi potest? Et respon. q sic. Vi.

d Per hoc iudicium directum. Nam vtile etiam pro incorporalibus: vt infra eod. l. arbor. §. fin.

e Hæreditatis. Id est rerum, quarum dominium habemus ex hæreditaria causa, prius non intentato iudicio. famil. erc. secundum Azo. Vel dic hæreditatis ideo, quia ius est: & sic pro diuiso, in eo quod jus possideri non potest. vt supra, de rei vin. l. Pomponius, si ex æquis. in fin. Item quia in ea sunt res quarum dominium non habemus: vt supra de peti. hæredi. l. & non tantum. quod est necesse, scilicet vt simus domini rei diuidendæ per hoc iudiciũ: vt hic, & j. proxi §. & s̃. titu. j. l. inter. j. respon. Accur.

f Commune sit. Vt & supra prox. respon. dixi modo. Et subaudi hic, vel quasi commune: vt quia emerit à non domino. Vel aliis competit actio, si non sint domini: vt infra eod. l. communi diuidun. § ij. Hoc enim tantum remouetur, ne competat, si ius hauriendi solummodo habent, secundum Azo.

g Iterum. Secus in actione famil. ercisc. vt supra titu. j. l. si filia. §. familiæ. quæ est contra. Accurs.

h Non veniunt. sicut nec in fam. erc. vt s̃. titu. j. l. & puto §. sed & si dolo.

i Sumus. Et sic fuimus plures.

k Iuberemur. Ex secundo decreto.

l Non posse. s. directo, sed vtili, vt statim dices. j. l. prox. & sic non ob. s̃. de noxa. l. si seruus cõmunis. in fin. quæ est contra. Accur.

SEd si res. CASVS. Ego & tu habebamus domũ: & Mæuius habebat domũ ruinosam iuxta: noluit cauere: & ideo positi fuim⁹ in possessione. nunquid hoc iudicio possum partem siue totum recuperare à te socio? Et certe sic vtili & nõ directo. Si autẽ feci impensas tempore quo fuimus domini, & fuimus missi ex secundo decreto, nunc directo iudicio possũ recuperare a te.

m Dominium earum. Not. pro sententia Ioan. quod missus ex secundo decreto fit dominus, si erat prior possessor dominus. vt dixi plene supra, si ex noxa. cau. agat. leg. ij. in fine. Accursius.

n Impensæ. Scilicet facta postquam dominium sumus nacti. si vero ante secundum decretum, post primum tamen, & sic post missionem facta sunt. nõ directum sed vtile locum habet: vt infra, de damno infecto. l. si finita. §. cum autem plures & dicta l. supra de noxali. l. si seruus communis. quæ sunt contra. Accurs.

SI quis. CASVS. Habebam rem cõem cum Titio patre: & credebam eam habere cõem cum Titio filio: vnde fructus percepi: vel sumptus feci, nũquid possum agere communi diuidundo cum Titio patre cum quo res est cõmunis, qui alienauit partẽ suam? Et rñ. q sic vtili. Siue aũt. Planus est cũ §. seq. vsq; ad §. si fundus. Si fundus. Ego & tu habebamus fundũ cõem: ego obligaui partẽ meã creditori meo. quęritur an possumus diuidere nihilominus? Et dicit q creditori remanet hypothecaria in parte mea. etiã si fundus fuerit tibi totus adiudicatus, idẽ si fuit diuisus regionib. inter nos, vt pars quondã mea pro indiuiso remaneat obligata, sed si tibi adiudicat, partẽ meã

(left margin:) e F. F. consequatur.

(right margin:) † rerum.

vtili[a] cõmuni diuidundo iudicio.[b] Quare & si fundũ Titius[c] aliena uerit: licet hic cõi diuidundo iudicio locus nõ sit,[d] quia à cõione discessum est: vtili tñ locũ futurum: quod datur de prçstationibus, quoties communio † esse desijt.

Fructus veniunt in hoc iudicio siue immediate percipiantur à socio, siue locentur colono nomine communi, si verò locentur nomine proprio, damnum ad locantem spectabit: interim verò erit commune. Bart.

Siue aũt locando fundum cõmunem, siue colendo, de fundo cõmuni quid socius consecutus sit: cõmuni diuidundo iudicio tenebitur. Et si quidem cõmuni noĩe id fecit: neq; damnũ, neq; lucrũ sentire eũ oportet. Si verò nõ cõi nomine: sed vt lucretur solus: magis esse oportet, vt & dãnũ ad ipsum[e] respiciat. Hoc aũt ideo prçstat cõi diuidundo iudicio:[f] q̃a videt̃ partem suã nõ potuisse expeditè[g] locare. Cçterùm nõ aliàs cõmuni diuidundo iudicio locus erit (vt & Papinian⁹ scribit) nisi id demũ gessit [aliqs,] sine quo partem suam rectè administrare non potuit. Alioquin si potuit:[h] habet negotiorũ gestorũ actionem, eaq; tenet̃. Si quid post acceptum cõi diuidundo iudiciũ fuerit impẽsum: Nerua rectè existimat, etiã hoc venire. sed & partũ[i] venire Sabinus & Attilicinus responderũt. sed & accessionẽ[k] & decessionẽ[l] hoc iudiciũ accipere ijdem existimauerunt. Si quis in cõem locum.[m] mortuũ intulerit: an religiosum fecerit, videndũ. Et sanè ius quidẽ inferẽdi in sepulchrum[n] vnicuiq; insolidũ cõpetit: locũ aũt purum alter non põt religiosum facere. Trebatius aũt & Labeo, quanquã putant nõ esse locum religiosum[o] factũ, tñ putant in factũ[p] agendũ,[q] Si dãni infecti insolidũ ꝓ † çdib⁹ caueris: Labeo ait, communi diuidũdo iudiciũ tibi nõ esse: cum necesse tibi fuerit insolidũ cauere: sed sufficere † ꝓ parte[r] tua. quç sentẽtia vera est. Si fundus cõis nobis sit, sed pignori datus à me:[s] venit quidem in cõi diuidundo iudicio: sed ius pignoris creditori manebit,[t] etiã si adiudicatus[u] fuerit. nã & si pars socio tradita fuisset, integrũ maneret.[x]

Arbitrũ autẽ cõi diuidũdo hoc minoris[y] partẽ[z] æstimare debere[a] q̃ ex pacto vendere eã[b] rẽ creditor põt, Iulian⁹ ait. Idem scribit, si is, cũ quo seruũ cõem habe-

minus æstimat iudex: quia obligata est: & quia creditor vendere potest. Idem. Tria dicit. Ego & tu habebamus seruum communem qui valet x. tu obligasti mihi partem tuam pro tribus. nunc agis cõmuni diuidundo. certe repellam te excep. quia facis id per quod vis extinguere pignus meũ, puta si mihi adiudicatur pars tua. Secundo pone q̃ non fui vsus exce. certe aut iudex tibi debitori adiudicat totum, & condẽnat in çstimationẽ partis meæ: & in tua remanet mihi ius pignoris: aut mihi, & tũc cõdemnat me tibi in eo quod plus valet tua pars quam summa debiti. Vrseius. Ego & tu locũ communem habemus, in quo çdificaui. quidã vicinus nunciauit nouũ opus, ego nihilominus çdificaui cum hoc expediret mihi & socio: licet de nõ çdificando forte sub pœna promiseramus, & quia contra prohibitionẽ feci fui condemnatus ad interesse nuncianti. an hoc recuperem à te pro parte, quçritur? Et respõdetur quod sic. Viuia.

† P.F communis.

[a] Vtili. i. efficaci: vt innuitur in ij. resp. huius leg. Accurs.

[b] iudicio. Cum eo cũ quo re vera communis erat: vt hic, & infra eo. l. si quis cum. & l. in hoc iudicio. circa princ.

[c] Titius. Cum quo erat communis.

[d] Non fit. s. directo. sic s̃. eo. l j. quç est contra. & ĩ. eo. l. in summa. Accur.

[e] Ad ipsum. lucrũ vero commune fit: vt instit. de societa. §. manet. & C. de çdifi. pr. l. si is contra quem.

[f] Iudicio. Non nego. gest. vt s̃. fa. erc. l. hæredes. §. non tantum. Sed contra. C. de neg. gest. l. siue pro fratre. in princ. Solu. vt diximus in d. § non tantum.

[g] Expedite. vt & instiu. de officio iudic. §. quod si commode. Accur.

[h] Potui. Vt supra de nego. gest. l. si communes. & l. qui aliena § fin. nec familiæ erciscundæ. vt s̃. tit. j. l. hæredes. §. si vnus.

[i] Sed & si partum. Vt & in famil. ercisc. vt s̃. titu. j. l. partum. nam omnia veniunt etiam ex officio post lit. contesta. vt infra, de ædil. edict. l. ædiles. §. item sciendum. Accursius.

[k] Accessionem. id est, lucrum.

[l] Decessionem. i. damnum.

[m] In communem locum. Scilicet purum.

[n] in sepulchrum. commune, & inuitis socijs: vt inst. de rerum di. §. in commune.

[o] Religiosum. Nisi vnus socius inferatur: vt J. de relig. l. si plures. Accurs.

[p] In factum. Quia aliquid religiositatis habet.

[q] Agendum. scilicet vt aut corp⁹ tollatur: aut vt pretiũ suæ partis præstet. nec tamẽ prohibet communi diuid. agi vt res diuidatur, & damnum sarciatur: vt J. de relig. l. ij §. an socius & l. is qui. quæ sunt cõtra. Sed & si ad hoc vt tollatur, agitur communi diuid. non puto absonum.

[r] Pro parte. Vt J. de interrogatorijs actionibus lege, nõ alienum, sed cõtra J. de dam. infe. l. in stipulatione dãni. Solu. vt diximus. s̃. de neg. gest. l. si cõmunes. Azo.

† P.F pro

† Sed suf. fecerit.

[s] A me. Extraneo creditori.

[t] Creditori manebit. In parte quæ fuit obligata & pro indiuiso adhuc: vt infra quib. mo. pig. vel hypothe. solui. le. si consenserit §. finali.

[u] Adiudicatus. Scilicet vni soli. Sed nunquid si debitori fuerit tota res adiudicata, partẽ tantum creditor habebit obligatam? Respond. vtique, secundum Io. vt infra quibus modis pignus vel hypothe. soluitur. lege, si consenserit. §. fin. Argumento contra infra, de action. empt. l. Iulianus. §. idem Celsus.

[x] Integrum maneret. s. ius creditori.

[y] Minoris. scilicet pretij. Azo.

[z] Partem. s. eius qui obligauit. Azo.

[a] Debere. compensatione habita: vt supra titu. J. l. Mæuius. §. arbiter. Azo.

[b] Eam. s. partem. Azo. & sic dubius euentus.

a Pignoratitia.scilicet,quia pignori mihi fit . Id anim agit,propter quod detinere esse pignori pōt, scilicet re adiudicata creditori. Azo.
b Partis.s.meę quę pignori non fuit.
c Manere nec ob hoc quod alteri adiudicat,perit pignus. manere e nim,&c. Azo.
d Me cōdemnet. compensatione habita:vt supra tit.j.l. Maxius.§ arbiter.
e Tractauimus. vbi diximus quia nec erit communis vsusfruc.vt s.titu.j. leg.& puto.§. Iulianus . Et sic not.hic quod iura quæ seruantur in act.fa.ercisc. & in hoc iudicio sunt seruanda regulariter:vt & infra eod. leg. arbor. in fin. Fallit autem in multis: vt supra eod.leg.per hoc in iudicium.quæ sunt contra.
f Nūciauit. Et sic omnibus ; quia ipsi rei fit.
g Si vnus . Qui post nunciationem fecit. Azo.
h Damnatum fuisset scilicet ad interesse ; quod idē esse potest, si actori placuerit;vt j.de noui ope. nun.l. antepe. § siue.
i Hoc fieri.Id est, ędificari vel refici magis interest sociorum quam seruare nunciationē. vnde agit ; vt s.de pet. hęr. l. vtiles.& sic non est contra. j.de no.oper. nun. leg. de pupillo.§. si pluriū . vbi dicit vnū de socijs ppter factū alterius damnum non pati.

bam,partem suam mihi pignori dederit, & communi diuidundo agere cœperit: pignoratitia [a] exceptione eum summoueri debere. sed si exceptione vsus nō fuero:officium iudicis erit,vt cū debitori totum hominē adiudicauerit partis [b] æstimatione † eum cōdemnet.manere [c] enim integrum ius pignoris. quòd si mihi iudex adiudicauerit:tanti duntaxat me condemnet, [d] quāto plures pignus sit, quā pecunia credita; & debitorem a me iubeat liberari. Officio iudicis etiam talis adiudicatio fieri potest. vt alteri fundum, alteri vsumfructū adiudicet cætera eadē sunt, † quæ in familiæ erciscundæ iudicio tractauimus. [e] Vitelius ait:cū in cōmuni ædificio vicinus nunciauit, [f] ne quid operis fieret:si vnus [g] ex socijs ex hac causa damnatus fuisset. [h] posse eam pœnā a socio pro parte seruare. Iulianus autem rectè notat, ita demū hoc verum, si interfuit ædiū hoc fieri. [i]

Fundus vectigalis venit in hoc iudicio non diuidendus , sed adiudicandus. Bar.

Idem li. xx. ad edi. † VII.

COmmuni diuidundo iudicium locum habet & in vectigali agro. [k] [sed]vectigalis ager an regionibus diuidi possit, videndum: magis autem debet iudex abstinere huiusmodi diuisione: alioquin præstatio vectigalis confundetur. [l] Neratius scribit, arbitrum , si regionibus fundum non vectigalem [m] diuisum duobus adiudicauerit: [n] posse quasi in duobus [o] fundis seruitutem imponere. Qui in rem Publicianā habent.etiam communi diuidundo iudicium possunt exercere. Ex quibusdam † autem [p] causis vindicatio cessat:si tamē iusta causa est possidēdi, vtile communi diuidundo competit : vt puta si ex causa indebiti soluti [q] res possideatur.

Inter eos qui non habent iustam possessionem;non competit hoc iudicium . Item si petitor tantum.

lę fidei,& alius bonę fidei;& vtrobiq; cessat hoc iudi.communi diui.
k Agro. sicut & familię ercisc.vt supra titulo primo.l.item prędia.
l Confundetur.propter plures prestationes, quod non expedit; vt supra titu.j.l.iij.j. respon. & infra de alimen.leg.l.ij. Et no. hic argu. optimum in quęstione tali Sabbatina . Titius conduxit a me prędium in emphyt. sub annua pensione.decessit duobus relictis heredibus: vnus soluit vel soluere paratus est partem suam pensionis , alter non.egó dico neminem posse soluere partem; sicut Titius non potuit ; & ita elapso triennio vtrunque repellere volo , ne confundatur prestatio vectigalis; vt hic , sed illud considera econtra ; quia obligatio pensionis in vnumquenque pro hereditaria parte diuiditur , licet defunctus ita se liberare non potuit; vt infra de verb.ob lig. le. in executionibus.& C.de pact. l. pacto;sed pœnam nullus eorum euitat quin cōtra vnūquenque eorum p parte hereditaria committatur; nec cadat a suo iure , licet quis pro parte soluat vel soluere paratus sit; sicut in conuentionali pœna dicitur , vbi erat datio in obligatione , secus si factum erat diuiduū; vt j. de ver.ob.l. stipulationum allę §. fi.& l.ead.§.j.& a. ti.j.l.hęredes.§ an ea.l ta & in hac legali dico. Fl.dominū dixit sibi pjudicasse accipiēdo partē tā in reuocatione rei, q̄ in pœna. Dicas ergo sic: accipio saluo iure meo,vt omniū seruet opinio:argu.j.quib.mod. pig.vel hypo.sol.l.si debitor §.in vēditione , & hoc est ar.ad feudū,vt nō diuidat inter hæredes vasalli.
m Non vectigalem.Secus si vectigalis esset. nō.n. valeret diuisio. vt supra proxi.respon. Accu.
n Adiudicauerit. q pōt:vt & s.n.j.l.itē Labeo.§.j.
o Duobus.duo n. sunt post diuisionē:vt & s. communia pdio.l.si qs duas.§.j.& j de le.j.l.plane.§ fi.
p Ex quibusdā aut. Melius dixisset.n. vt ista esset rō precedētis;qa emit a nō dño. Vel dic,dixit dari hanc actionē si habeat iure ptorio vtilē rei vi.sed si de iure ciuili habet vtilē rei vin.idē est q habet locū hęc actio.& hic dicit qñ a non domino soluta est; & cessat Publiciana;qa non est ex iusta causa tradita: Acc.
q Soluti.ab eo qui non erat dominus.& tunc q bo.

Æstimationem.

Lib. xxv. ad Sabin.

† Est.n.eadem rō hę reditaris & cuiuslibet alterius rei cōia vt eleganter ostendit Ci.in oratio p Roscio Comœdo circa finem.

† De quibus etiam.

Feudū diuidi non debet.

COmmuni. CASVS. Duo habebant fundū in emphyteusim;volebāt agere p eo hoc iudicio an possint,quæritur? Et respon.quod sic. sed non vt diuidatur inter eos:sed adiudicetur,alioqui si posset diuidi,iam destrueretur prestatio pensionis;quia id quod datur integrum pro fundo,iam daretur immutatum. Neratius Duo habebant fundum communem & non vectigalem;ne obstaret princi. huius l. quia vectigalis non diuiditur, volunt ipsi agere inter se hoc iudicio. vnde iudicē adierunt:iste iudex vult diuidere hunc fundū & partiri;& vni parti seruitutem imponere,& alij non.nunquid potest? Et respo. quod sic. Qui in rem. Duo emerunt rem a non domino licet non sunt domini , tamen agent communi diui. Item si duo a non domino indebitum sibi credentes deberi acceperunt.idē est vt possint diuidere hoc iudicio vtili. Inter prędones. Plani sunt isti ambo §§ sed primus loquitur quando ambo erant malę fidei. in §. Iulianus. loquitur quādo vnus erat ma-

si.accepit, vsucapit: vt ☞.pro suo.l.hominem.Azo.& habet locum vtilis actio hoc casu.

a Non habet. Sed quid si sine ritu. fuerint duo bo. fid. poss? Respon. non agunt communi diui. vt supra fami.erciscun.l.inter cohæredes.§.resp.licet in eod. titu.l. item prædia.

te, & aliam duxit quæ ex eo similiter concepit postea que decessit. ambæ mitti debent in possessionem. Vel forte duæ missæ sunt: ideo quia dubitabatur, quæ legitima esset. Accur.

m Possidere. ex secundo decreto: vt infra de damno infecto.l. si fini ta.§.Iulian. scribit. Accur.

iniustè possidere dicatur, ab hoc iudicio remouetur. Bar.

Inter prædones autẽ hoc iudicium locum nõ habet: a nec si precario possideant, locum habebit, nec si [vi aut]clàm, quia iniusta est possessio ista: precaria verò ista quidem, sed quæ nõ pergat ad iudicij b vigorẽ. Iulianus scribit: si alter possessor c prouocet, alter dicat eum vi possidere: non debere hoc iudicium dari, nec post annum quidem: quia placuit, etiam post annum in eum qui, vi deiecit, interdictum reddi. d Et si precario (inquit) dicat eum possidere, e adhuc cessabit hoc iudicium: quia de precario interdictum datur. Sed & si clàm dicatur possidere, qui prouocat: dicẽdum esse ait, cessare hoc iudicium. nam & de clãdestina f possessione cõpetere interdictum g inquit. Si duo sunt, qui rẽ pignori acceperũt, æquissimum est, vtile comm.u ni diuidundo iudicium dari. h Sed & si de vsufructu sit inter duos controuersia: dari debet. i Itẽ si duo à prætore missi sint in possessionem legatorum. k est enim iusta causa possidendi custodiæ gratia. Ergo & si duo ventres: l idem erit dicendum. quod habet rationem. Planè si iam † damni infecti missus, iussus sit possidere, m non erit huic vtili iudicio locus: cum vindicationem n habere possit. Dũ de vsufructu communi diuidundo iudicium † agitur: o iudex officiũ suũ ita diriget; vt vel regionibus eis vti frui permittat, vel locet vsumfructũ vni ex illis, vel tertiæ personæ: vt hi pensiones sine vlla cõtrouersia percipiãt: vel (si res mobiles sint) etiã sic poterit, p vt inter eos cõueniat, caueantq; per tempora se vsuros fruituros: hoc est vt apud singulos mutua vice certo tẽpore sit vsusfructus. q Neq; colonis neq; ijs, qui depositũ susceperũt. hoc iudiciũ cõpeti quãuis naturaliter possideãt. r Inter eos, qui pignori acceperũt, talis diuisio fieri debet, vt nõ vero pretio æstimetur pars: s sed in tantũ dũtaxat, quantũ pro ea parte debet: & [si]adsignetur quidẽ pignus vni ex creditoribus: licentia tamẽ non denegetur debitori debitum offerre, & t pignus suũ luere. Idẽq; u dicitur, & si possessor pignoris litis æstimationẽ pignoratitia x in rem agenti offerat. y

Debitor certa partis pro indiuiso, si in diuisione tota res sibi fuerit adiudicata, totũ dare debebit, & habere quod pro, adiudicatione dedit: sed si tota alteri fuerit adiudicata, liberabitur soluẽdo, & pretiũ quod pro adiudicatione dedit, recipit. Bar.

z Si debitor communis prædij partem pignori dederit, & a domino alterius partis prouocatus creditor eius a aut ab a-

si arg. contra. item etiam aliud argum. contra. infra ea.l.§. si duo in fi. Sed ibi qualem qualem habet cautam illi missi. Vel dic ibi non agunt. nisi secundo interposito decreto: vel pro eo quod expendit ante secũdum decretum, agitur vtili vel pro eo quod expendit post directa: vt infra de damn. infect.l. si finita. §. cum autem plures. Et hoc idẽ probatur supra eo.l.iij.§.respond.& §. de puteo. Posset etiã dici alia ratione cõpetere hanc actionem missis in poss. quia ius pignoris habent: vt C. qui po.in pig. hab.l.e. si fund⁹.& l.si decret.

b Iudicij. vel etiã Publicianæ: vt supra de Publ.l.quæcunque.§: interdũ. Sed pergit ad vti poss. interdictum: vt infra vti poss.l.e. si duo.lo.

c Possessor. Prædo. Azo.

d Interdictũ reddi in quantum peruenit ad violentum vt infra de vi & vi ar.l.j. in princi. vel habet locum perpetuo: vt excipiatur: vt C. de acqu. p.l.e.licet. Accu.

e Dicat eũ possidere. qui prouocat. Azo.

f De clandestina. vt de precario. superioris casu.

g Interdictũ. Quã vi aut clam, vel vti possi. Azo.

h Dari. No. duos creditores communi diui.iu. agere sic & ☞.fami.erciscun. l. si pignori. Azo.

i Dari debet. Vt & ☞.de vsufru.l.e. si vsufruct.§. sed si inter duos.

k Legatorum scilicet dari debet.

n Vindicationem s.directam: & ideo directum iudicium locum habet: vt ☞. eodem.l. si res.

o Agitur. siue sint socij in vsufru. siue non, quod esse potest: vt ☞.de pecu.l.e. sed si duo.§. idem. & ☞.titu.j.l.& puto. in princip.& §. vsus fructus.

p Sic poterit. scilicet diuisio fieri. Accursius.

q Sit vsusfructus. Id est, commoditas vsusfructus, ius.n. durat, donec legitimo modo pereat. Azo.

r Possideant. scilicet alij non sibi. vel possideant, id est, detineãt. nec enim naturalem vel ciuilem habent possessionem: vt infra, de preca. leg. certe.§. is qui rogauit.& sic expones infra, de vsuf.leg. videamus.§ si possessionem. & facit C. de præscript. xxx. anno.l. ij. pro hac tamen detentione tenetur rei vindic. vt supra de rei vind.leg. officiũ licet possit dominum in iuditio nominare: vt C. vbi in rem act.l.ij.

s Pars. si iudex alteri creditori rem adiudicare vult. sic supra fam. erci.l. si pignori. Accu.

t Debitum offerre scilicet prius. & quod post ea solutũ est: vt infra qui pot. in pig. ha.l si prior.§. sciendũ.& distra. pign.l. cum posterior. Azo.

u Idemque. vt debitor possit luere.

x Pignoratitia id est hypothecaria.

y Offerat. Vt infra de pig act.l. si creditor qui rem.

l Duo ventres. Forte diuerterat ab vxore prægnan

a Creditor eius. quod fieri potest: vt C. eo.l. si probatum.

Creditores duo cõmuni diu. agere possunt.

Al. add. caussa.

† Iudicio.

† Se.

† Vide antinom. A. Persij.

batum. Accur.

a Alterius. Ergo duo qui rem communẽ habebãt pignori obligauerunt creditoribus suis forte, non simul.

b Et debitor eius scilicet postmodum.

sionem serui: si dominus de peculio conueniatur rõne serui, & procura. damnetur: certe dominus tenet & etiam si res peculij pereant post condemna. procu nisi procurator fuisset in culpa, vt quia dominus volebat cedere rebus peculiaribus creditori, & procurator noluit. sed magis voluit dãnari. Vinia.

lio creditore alterius a debitoris licitando [f] superauerit: & debitor ei, b cui res fuit adiudicata, velit partẽ suam prædij recuperare soluto eo, c quod ipse debuit: eleganter dicitur, non esse audiendum, nisi & eam partem paratus sit recuperare, quam creditor per adiudicationẽ emit. Nam & si partem rei d vendideris, & prius, quã traderes emptori, communi diuidũdo iudicio prouocatus fueris, alteraque [P.F. alia que.] pars tibi adiudicata sit. consequenter dicitur, ex empto agi non posse, nisi totam rem suscipere parat fuerit, qa hæc pars beneficio alterius venditori accessit: quinimo & ex vendito posse côueniri emptorẽ vt recipiat totum: solùm illud spectãdum erit nũ fortè fraus aliqua vẽditoris interuenit Sed & si distracta parte cesserit victus licitatione venditor: æquè vt pretium restituat ex empto tenebit. e Hæc eadem & in mã dato f cæterisq; huius gñis iudicijs seruabũt. [P.F. feruentior.]

Vnus ex sociis volens diuidere, potest alios ad diuisionẽ etiã inuitos prouocare. Item propter dubium admittitur petitio incerta, tam in hac actione quàm in rei vindicatione.

Pa. li xxiij. ad ed. VIII.

ET si non omnes, qui rem communẽ habent, sed certi ex his diuidere desiderant: hoc iudicium inter eos g accipi potest. Si incertum sit an lex. Falcidia locũ habeat: inter legatarium & hæredem communi diuidundo agi potest, aut incertæ partis vindicatio datur. h Similiter fit, & si peculium legatũ sit: i quia inquantũ res peculiares diminuit id quod domino debetur, k incertum est. Venit in communi diuidundo iudicium etiam, si quis rem communem deteriorem fecerit: l fortè seruum vulnerando, m aut animum eius corrũpendo, n aut arbores ex fundo excidendo. o Si cõmunis serui gratia noxæ nomine plus præstitit: [P.F. præstiterit. al. præstitit fa tius.] p æstimabitur seruus, & eius q partem r consequetur. Item si vnus

c Soluto eo scilicet tantum. Accur.

[P.F. licen] d Rei scilicet cõmunis tibi & alij.

e Ex empto tenabitur. vt hic habes, & j. de ac. em. l. Iulianus. §. idem Celsu.

f In mandato. De mandato da exemplum: mandasti mihi vt rem meam tibi venderem: quam cum alio cõmunẽ habeo. ante traditionem tibi factam aliam partem consecutus sum. totum habet: vt infra mã. leg. si mandauero. §. Iuli. & l. qui negotia §. cum hæres. Vel dic, mandasti vt tibi emerem partem cuiusdam rei: quod feci & antequam traderẽ alia pars est adiudicata mihi communi diui. iudicio. cõpelleris quidẽ totã accipere. Eodem modo in tutore & gestore negotiorum, qui emerũt nomine pupilli vel domini partem reutamen postea totam oportuit eos accipere p hoc iudicium. nã in totum dominus & pupillus accipere tenẽtur: & hoc subijcit, cæterisq; huius generis, &c. Bul.

g Inter eos. Et alios etiam inuitos: vt infra e. l. antepe. §. si. sic enim est & in pluribus hæredibus: vt supra ti. j. le. ij. §. dubitandum. & l. arbitrium. sed inter quosdam nõ potest accipi, nisi pro adiudicatione vni partis ad alteram: vt supra titu. j. l. hæredes. §. si testator. vel nisi propter personales pstationes, secundũ quosdam: vt no. in d. §. dubitandum. Accur.

h Vindicatio datur. vt & s. de rei vin. l. quæ de tota. §. incertæ. Accur.

i Legatum si. scilicet vt legatarius cũ hærede communi diui. agat: & incertę partis detur vindicatio in corporalibus: vt hic, & infra de pecu. le. l. si peculium. ij. respon. pro ipsa vero vniuersitate peculij legata: incertæ partis actio ex testamento dat: vt supra si pars hęr.

k Debetur. Quod debitũ semper est deducendum: vt infra de pecu. l. sed & si damnum. §. peculium. & l. si ex nox. §. quod autem. Nisi specialiter corpora peculiaria legentur vt infra de pecu. le. lege. si peculium

ET si non oẽs. Casus in prin. est planus. Si incertum. Testator legauit mihi fundũ: hæres detrahere vult Falcidiam: sed nescit quantum. interim tamen possum agere cum hærede iudicio commun. diui. Item rei vin. pro parte incerta. Secũdo testator legauit seruũ cũ peculio, in suo peculio erat fundus: hæres vult ex eo fundo, quod domino debebatur detrahere: sed adhuc nescit quantum illud sit. certe interim cũ hærede agetur comm. diui. & rei vin. pro incerta parte. Si cõmunis. Ego & tu habemus seruum qui valet x. fecit autem furtum extraneo in xx. ego côuentus noxaliter plus præstiti, quã seruus valeret: certe non cõsequar a te nisi dimidiam eius scilicet quod valet seruus. Scdo dicit idẽ. si seruus cõis qui habet in peculio apud me v. & v. apud sociũ, cõtraxit cũ extraneo, & in xx se obligauit. & ego côuentus dedi xx. creditori peculiari: non repetã à te nisi v. quæ sunt apud te de peculio eius: hæc quidẽ petam, & si illa v. perierunt postquam fuit damnatus hoc autem probat taliter simile. nam si mandet dominus procuratori suo defenserno.

l Deteriorẽ fecerit. Vt & supra de noxa. l. sed & eo nomine. Azo. sed an propter huiusmodi personales prætationes possit agi comm. diui. durante communione? Resp. sic: vt ar. infra eo. l. si. & l. socius sero. & expresse dicit infra e. l. in hoc iudicium. ibi, manẽte rei communione, &c. Accu.

m Vulnerãdo. Vt infra e. l. item quamuis. & supra ad l. Aqui. l. sed si communem.

n Corrumpendo. Vt infra de ser. corrup. le. si quis seruum. Accur.

o Excidendo. Quo casu etiam interdictum, Quod vi aut clam locum habet: vt infra quod vi aut clã. le. denique §. si serui ex socijs.

p Præstitit Plus quam sit serui pretium.

q Et eius scilicet æstimationis. Accu.

r Partem scilicet dimidiam, vel tertiam, vel aliam quæ contingat socio ex com munione serui.

a Item si vnus insolidum. quod fieri potest siue de peculio agatur, vt hic, & j. de pe. l. & ancillarū. §. h. siue noxali vt ā. si ex nox. cau. l. si cum vno. Accu.
b Consequatur. Quatenus apud eum est: quia intātum eum liberare videtur: vt infra de pecu. l. ancillarum. in fin.

redem tuum conuenire l. Aquil. quae non dat in haeredem. Si vsus. Planus est. In communi. Ego & tu habemus rem communem quae commode diuidi non potest: adiudicatur mihi: & ego tibi in pecuniā condemnor. certe debes cauere mihi de euictione pro parte tua quae mihi adiudicatur. Viui.

Sed & postquam insolidum a de peculio conuentus & damnatus sit: est cum socio cōmuni diuidundo actio, vt partem peculij consequatur. b

Aphricanus li. vij. Quaestionum. IX.

Sed [&] postquā socius serui communis nomine de peculio insolidum damnatus est: si apud socium res peculia res c interciderit nihilominus vtile esse iudiciū cōi diuidūdo, ad recuperandā partē pecuniae. d alioqui iniquū fore, si † tota ea res ad damnum eius q iudicium acceperit pertineat: cùm vtriusque † domini periculū in rebus peculiaribus esse debeat. Nam & eū, q mandato domini defensionem serui susceperit: omne quod bona fide pstitit, seruaturum: quam uis peculium postea intercciderit. Hęc ita, si neutrius e culpa interuenerit. Etenim f dominum cum quo de peculio agitur, g si paratus fit rebus peculiaribus peritori cedere, ex causa audiendū putauit: scilicet si sine † dolo malo, & frustratione id faciat.

Delictum defuncti si purgatur per actionē descēdentē ex delicto, no nocet haeredib. secus si purgatur per actionē descēdētē ex contractu, vel quasi. Bar.

Paulus lib. xxiij. ad edictum. X.

Item quamuis legis Aquiliae actio in haeredem non cōpetat: tamen hoc iudicio haeres socij praestet, † si quid defunctus in re cōi admisit, h quo nomine legis Aquiliae actio nascitur. Si vsus tantum i noster sit, qui neque venire, k neq; locari potest: † queadmodum diuisio possit fieri in communi diuidundo iudicio, videamus. Sed praetor interueniet, & rē emendabit: vt si iudex alteri vsum adiudicauerit non videatur alter, qui mercedem accepit, non vti l quasi pl' faciat, (quia † videtur frui) m quia hoc propter necessitatē n fit. In communi diuidundo iudicio iusto pretio rem aestimare debet iudex: & de euictione o quoque cauendum est.

Caius li. vij. ad edictum prouinciale. XI.

In summa admonendi sumus, quòd si post interitum rei communis is, cui aliquid ex communione praestari oportet, eo nomine agere velit, cōi diuidundo iudicium vtile datur: p veluti si actor impēsas aliquas in rem communem fecerit siue socius solus aliquid ex ea re lucrat' est (veluti operas serui, mercedes ve) hoc iudicio eorū omniū ratio habetur. q

Vlpianus libr. lxxj. ad edictum. XII.

Si aedes cōmunes sint aut paries communis: & eū reficere vel de

c Sed & postquā. Res peculiares ocā scilicet, vel pars. vt & j. eodē. l. si Stichus vel etiam ipse seruus, cuius nomine est actum: vt j. eod. le. In summa & argumen. supra titu. j. l. si seruus pignori. & ar. infra manda. le. hominē. in princ.
d Partē pecuniae. Praestitae pro parte peculij. Azo.
e Si neutrius. Scilicet defendentis: vel defensi. nam si defendentis culpa interuenit, secus est: vt statim dicit. Accursius.
f Etenim. Bene dixi postquam insolidum damnatus est: aliud enim esset, si damnatus non esset, nec defensus; qa tunc liberatur cedendo partem: vt & supra si ex nox. cau. aga. lēg. si cum vno. & de noxa. le. si seruus. vel melius ideo dixit neutrius, quia si alterius tantum, puta defendentis interueniat culpa: vt quia dominus defensus maluit cedere rebus peculiaribus quam defendi: repellitur defendens. Azo. Idem si non fuit paratus: culpa tamen defendentis perierunt. econtra si defensus tantum fuit in culpa, non releuatur: vt supra de nego. gest. le. siue hęreditaria. si autem vterque compensaretur, sic neuter agere: vt infra de compens. leg. si ambo. & infra de verbo. obl. l. si seruum. §. sequitur.
g Agitur. Re integra & se per procuratorem defendit vt proxi. dixi.

† Vt.
† Neutrius
† Non.

b Admisit. Vt supra eod. l. & si non omnes. §. venit.
i Si vsus tantum. Non vsusse.
k Venire id est, vendi ca. vt institut. de vsu & habit. §. j. & quod de locatione dicit, intellige scilicet separatim a se: vt supra de vsu & ha. l. ij. in fi. & l. etearum. Accur.
l Non vti. Sed frui & hoc est quasi &c.
m Frui. Vt supra de vsufruct. le. quia qui pretio.
n Necessitatem. Quia aliter diuidi no potest: sicut ex necessitate fit quandoque venditio vsusfructus. vt infra de iure dotium. leg. si vsusfructus. ea autem quae fiunt ex necessitate, curanda, siue emendanda sunt: vt in authen. quibus mod. na. ef. si. sui circa princip. ibi, non enim, &c. secundum Azo. Melius vero notabis, si dixeris necessitatē non habere legem: vt dixi supra de offi. consu. l. j.
o Et de euictione. Vt ā. ti. j. l. haeredes §. pe. & C. communia vtriusque iu. le. si fratres.
In summa. CASVS. Ego & tu habemus rem communem: & ego feci impensas, & postmodum res illa periit. nunquid possum hoc iudicio agere pro expensis aut pro lucris vt inter nos diuidantur? Et respon. quod sic vtili.
p Vtile datur. Nō directū. vt ā eo. l. j. quae est contra.
q Ratio habetur. sic ergo pro praestationibus personalibus agitur, licet res desierit esse. vt hic, & supra tit. j. l. sed & eius. Accur.

† Praestet.
† Debeat.
† P.F. qui.
Necessitas nō habet legē.

Item. CASVS. Si tu socius meus dedisti damnum in re communi: & decessisti: si agam cōmuni di. cum haere. tuo, veniet damnum, licet nō possum haeredem tuum conuenire l. Aquil.

Si aedes. CASVS. Si habeo tecum communē domum quam volo reficere: & tu nō permittis nūquid

moliri, † vel in eũ mittere a quid opus sit: cõmuni diuidũdo iudicio erit agẽdum, aut interdicto. b Vti possidetis, experiemur.

Idem libro lxxv. ad edictum. XIII.

IN iudicium communi diuidundo oẽs res c veniunt: nisi si quid fuerit ex communi consensu exceptum nominatim d ne veniat.

Quod quis fecit in fundo, quem scit communem cum aliquo quem cognoscit, venit in hoc iudicio: sed quod quis facit in fundo, quem putat propriũ, qui vere communis est, non venit in hoc iudicio, sed possessori retentio dabitur: quæ etiam ad singularem successorem transibit. sed quod quis facit in fundo, quem putat cõmunem cum eo, cum quo non est, venit in hoc iudicio. Bart.

Paulus lib. iij. ad Plautium. XIIII.

IN hoc iudiciũ e hoc venit, quod cõmuni nomine actũ est, aut agi debuit f ab eo, qui scit se socium g habere. Impendia autem, quæ dum proprium meum fundũ existimo, feci: quæ scilicet, si vindicaretur fundi pars, per exceptionẽ doli retinere possem: an etiam si communi diuidundo iudicio mecũ agatur, æquitate ipsius iudicij retinere possim, cõsiderandũ est. Quod quidem magis puto: h quia bonæ fidei iudicium est cõmuni diuidundo: sed hoc ita, si mecum ageẽ. Ceterùm si partem meã alienauero: non erit vnde retinere possim, sed is, qui à me emit, an retinere i possit, videndũ est. nam si vindicaretur ab eo pars: impendiorũ nomine, quæ ego fecissem: ita vt ego poterat retentionem k facere. Et verius est, vt & in hac specie expensæ retineantur. l Quæ cum ita sint, m rectissimè dicitur: etiam impendio-

quid interdicto vel communi diuidun. possim agere? Et respon. quod sic Viuia.

a Mittere. vt schalas vel tigna. Azo.

b Aut interdicto. aut pro &. ideo enim agitur hoc interdicto, quia non pateris me vti libere re cõmuni: vt j. de vi & vi arma. le. vim facit. Sed quid est q̃d dicitur prohibendi ius esse socio: vt j. eo. l. Sabinus. que est cõtra? Solu. illud verum est cum incidimus in communionem: alioqui si ad aliquem vnum rem cõmunem quæsierimus, veluti parietẽ: vt in eum vterque nostrum immitteret: quis non dicet legem inter nos habitam seruari debere: & communi diuidundo agere posse, vt mihi immittere liceat: cum ob hoc solum quæsiuimus, vt eo vteremur. secundum M. arg. s. de vsufruc. l. arboribus. §. nauis. Azo. item est contra supra de ser. vrba. prædio. l. parietem. vbi prohibet quicquid hic permittit. Solu. secundum quosdam hic volebat demoliri vel reficere in eo in quo erat communis vtilitas, ibi non: vt infra pro soc. le. cum duobus. §. item Mela. Vel hic conuentum erat, vt vnicuique liceret immittere: ibi non. Præterea & ibi iure seruitutis contendebat sibi illa licere: quod non potest: vt ibi dicitur, hic iure societatis. Accursius.

† Demoli. ff. F.

c IN iudicium. Res corporales. & dic quæ possunt claudi sub petitione actoris.

d Nominatim. an idem in vniuersali iudicio, scilicet famil. ercisc. & peri. hære. vt aliquid excipi possit? quod videtur: vt supra famil. erciscun. l. fundus commu. & supra de iudi. l. solemus. Accurs.

IN hoc iudicium. CASVS. Ego & tu habebamus rem communem. si impensam fecisti cõmuni nomine, teneor tibi. item si nõ fuisti vsus serui. & ideo est amissa: teneris mihi. Secũdo pone quod impendi credens meam propriam rem, communem. postea agis mecum communi diui. an per except. possem retinere impensas? Et dicitur quod sic: sicut bo. fid. pos. qui credens suam in eam impendit, habet retentionem cõtra dñm vendicantem. Tertio si ego impendi credens tuam meam, alienã rem: & sic iam non possum conueniri cõmuni diui. vel rei vind. his ergo duobus casibus habet locũ retentio pro impensis: quãuis neminẽ volui mihi obligare. igitur si aliquem volui obligare. licet nõ illum pr... cum quo erat mihi cõmunis: habeo etiam act. pro impensis, si quidem potest esse, quod credebam. cũ alio communem quam tecum: vel nesciebam cum quo. at in superioribus non habeo acti. sed exceptio. & hoc in quarta. Quinto adducit simile: quia sicut si geram alterius negotia, & alterius credebam quã sint, cum habeo obligatũ, cuius vere sunt negotia. ita in proposito habeo eum obligatum cõmuni diuid. cum quo vere est communis, licet non proponam eũ obligare. & si alienem partẽ meã, adhuc remanet mihi ac. vtilis pro impensis. Si cõueniat. Si faciamus pactum ne vnquã rem communem diuidam', non valet pactum. sed si ad tẽpus fiat, bene valet. Si inter. Duo socij pactũ fecerunt ne societas vsq; ad certum tempus diuideret. quæritur an valeat? Et respon quod sic. Et emptor poterit summoueri exceptione illa qua summouebatur venditor, si agat communi diuidundo. Si paciscatur. Ego & tu communem fundũ habebamus. fecisti mihi pactũ vt pars tua esset mea. finitur societas. si agas postea communi diuid. remoueberis exce. quia ipso iure nõ finitur societas. Viu.

e In hoc iudicium. tres casus prosequitur hæc lex. nã aut scio cum quo rem communem habeo, in quam impendo, & communi nomine impendo: vt in prin. l. aut nescio: sed credo meam propriam: vt vsque illuc. quæ cum ita &c. aut scio cum alio communem, sed nescio cum quo: vt ab inde, licet. & postea reassumat mediam partem, at cum, &c.

f Debuit. Vti seruitutibus ne perdantur: vt j. fam. ercis. l. hæredes. §. item culpæ. Accur.

g Socium. scilicet aliquem certum.

h Magis puto. quod in rei vin. s. possim retinere, cum illud stricti iuris: hoc bonæ fid. sit: vt hic, & Institu. de act. §. actionum.

i An retinere. scilicet si inueniatur rei vin. vel cõmuni diuid. pro indiuiso.

k Retentionem. vt j. de act. empt l. idemque. §. j.

l Retineantur. vt & j. mand l. idemque § j.

m Quæ cum ita sint. notat casum qñ credebam esse cum alio cõmunem: sed errabam in persona socij: vt patet j. statim, diuersum, &c. & j. eo. l. si quis cum. to princi. Alij dicunt, quod loquitur, qñ impendit sciens cum Titio rem esse cõmunem. Sed prima verior est, & dic, quæ cum ita sint. s. similes rei vind. & communi di. s'm quosdam. Vel dic. quod hęc continuatio fit ad superiora, & verior est: quia datur retentio, qñ nolui aliquem mihi obligare. igitur multo magis actio: vbi volui aliquem obligare mihi.

rum nomine vtile a iudicium dari debere mihi in socium, & manente rei communione. Diuersum b est enim, cum quasi in rem meam impendo, quę sit aliena aut communis. hoc enim casu vbi quasi in rem meam impendo, tantùm retentionē habeo: c quia neminē mihi obligare volui. d At cum puto e rem Titij esse, quæ sit Mæuij: f aut esse mihi communem cùm alio, quę est: id ago, vt alium mihi obligem. Et sicut negotiorū gestorum actio datur aduersus eum, cuius negotia curaui, cùm putarem alterius ea esse: g ita & in proposito. h Igitur & si abalienauero prædium i (quia in ea causa fuit, vt actio mihi dari deberet) danda mihi erit (vt Iulianus quoq; scribit) negotiorum gestorum actio. k

Pactum ne perpetuò diuidatur, non valet. Bart.

Si conueniat ne omnino diuisio fiat: huiusmodi pactum nullas vires habere manifestum est. Si autem, [ne] intra certū tempus, quod etiam ipsius rei qualitati prodest valet. l

Ius excipiendi transit contra singularem successorem. Bart.

Si inter socios conuenisset, ne intra certum tempus societas diuideretur: quin vendere liceat ei, qui tali conuentione teneretur, non est dubium. Quare emptor quoque communi diuidundo agendo, eadem exceptione summouebitur, qua auctor eius summoueretur. m Si paciscatur socius, ne partem suam petat: n effectu o tollitur societas.

Idem li. v. ad Plau. XV.

SI socius serui communis nomine conuentus p & cōdemnatus sit: aget cōmuni diuidundo etiam † antè, quàm pręstet. q Nam & si noxali iudicio cum vno actum sit, r statim aget cum socio, vt ei pars s tradatur: cautionibus interpositis vt si non † dediderit, t reddat. †

Idem libro vj. ad Plautium. XVI.

CVm socij diuidunt societatem, de eo, quod sub cōditione debetur, u cautiones interuenire solent.

Modestinus Libr. ix. Regularum. XVII.

QVi cohęredes habet, si fundum pignori datum à testatore suo, comparauerit à creditore: nō debet a cohęredib. cōmuni diuidundo x iudicio cōueniri.

Sententia debet esse conformis libello: aliàs iudex non intromittit se de iis, quæ ex natura actionis non veniunt. Bart.

Iabolenus libro secundo. ἐπιστολῶν XVIII.

a Vtile. Imo directum: vt s. eod. l. si quis putans. in princ. Sed dic vtile, id est efficax. Vel dic quod hic alienaueram partem meam, antequam intenderem hoc iudicium: vt s. eo. l. si quis putans. ij. respon. sed prima verior: quia & hic dicit, manente rei communione. Accursius.

b Diuersum. redit ad superiora. Acc.

c Retentionē habeo. nō actionem: vt & infra, de doli except. l. Paulus. & infra, de condi. ind. l. si in area. in fin. quæ est contra M. vt ibi diximus.

d Volui. hæc non videtur bona ratio: quia hęres sepeliendo defunctū neminē sibi obligare intendit, & tamen agit, si appareat eum postea non esse hæredem: vt j. de reli. l. at si quis. § si quis. & l. si possessor quę sunt contra. Sol. ibi speciale.

e At cum puto. redit ad tertium. Accursius.

f Mæuij. gratia similitudinis hoc ponit.

g Alterius ea esse. vt s. de neg. gest. l. item si cum. in fin.

h Proposito. s. detur actio communi diui. vt j. eodē. l. si quis cum. in princ.

i Prædium. id est, partem meam prędij. Accur.

k Negotiorum gestorum actio. cum potuit expediri pro parte. Vel dic danda erit cōmuni di. actio: vt s. eod. l. si quis putans. ij. resp. vt daretur in prædicto casu neg. gest.

† P. F. fin

l Valet. & sic conditio legato imposita mulieri ne discedat a libertis, non valet: sed ad tempus imposita valet: vt infra de cond. & demonst. l. sed & si hoc. §. si. sed in conditione libertę imposita ne nubat, distinguitur: vt j. qui & a qui. l. pen.

m Summoueretur: vt j. pro socio. l. idemque. §. fin.

n Petat. forte animo donandi. Accur.

o Effectu. non ipso iure: quia durat actio: sed repellitur except. Accur.

p Socius. CASVS. Ego & tu communem seruum habebamus. nomine cuius serui conuentus sui de peculio antequam præstem cōdemnationem: an possim agere, vt des mihi partē de peculio istius serui prout est apud te? Et respon. quod sic. Secundo dicit, quod sic nomine huius serui cōmunis qui dedit damnum, cōuentus sum noxaliter: nunquid ante condemnationem statim lit. contest. possim agere vt partem serui mihi des: vt possim dare actori si vincat? Et respō. quod sic, dum tamen tibi caueam quod reddam, si non fuero condemnatus. Vin.

p Conuentus. s. de peculio. Accur.

q Et ante, quam præstet. quia illud videtur abesse, in quo vt solueret est obligatus: vt supra de ne. gest. l. si quis. mandato. Et facit supra eo. l. & si non §. fin. Accurs.

r Actum sit. ita quod sit lis contest. vnde in totum ne cesset habet defendere: vt s. de noxal. l. si seruus cōmunis. & s. si ex noxa. cau. aga. l. si cum vno ex. & facit s. titu. j. l. hæredes. §. si vnus.

† P. F. et

s Pars. alterius nō conuenti quam habet in seruo.

† P. F. dederit.

t Non dederit. scilicet noxæ. Acc.

† P. F. reddet.

CVm socij. CASVS. Duo volunt diuidere societatem. eis debetur vel ipsi alij debent sub cōditione. nunquid in vtroq; casu cauere debēt: & eis debet caueri de parte debiti soluenda, & parte crediti diuidenda etiam existente conditione? Et resp. quod sic.

u Debetur. ab eis, vel econtra: vt supra pro soc. l. omne ræ. & l. seq. Accur.

QVi cohæredes. CASVS. Fundum suum testator pignori dedit eo pacto vt creditori vendere liceret. decessit testator hęre. relictis. vnus hęredum emit à creditore prędium. nunquid iste cohæres idemque emptor potest conueniri hoc iudicio à cohæredibus? Respond. quod non. videbatur quod sic: quia hæreditarium erat.

x Communi diuidundo. valet emptio ratione aliarum partium, non suæ: vt infra, de lega. ij. l. fin. §. quatuor. & infra, de pign. actio. l. debitor. & de in diem addict. l. quòd si vno. §. fin. Sed aliud in fide. iussore r

deiussore: vt infra, de distr. pigno. l. fideiussor. quæ est arg. contra. Accursius.

VT fundus. CASVS. Ego & tu eramus hæredes in quadam hæred. in qua erant prædia, agimus vt diuidatur. nunquid iudex imponere potest seruitutem prædio hære. vt seruiat fundo vnius hæredis? Et respō. quod non: quia iudex nō potest, &c. vt in textu.

a Nam potest. vt infra de except. rei iud. l. si ex testamēto. in fin. & facit s. tit. j. l. item Labeo. §. j. Accurs.

ARbor. Casus planus est vsq; ad §. de vestibulo. De vestibulo. Ædes habebamus contiguas: ante quarū ianuas loc⁹ erat nobis communis, per quem in ædes nostras ex via publica aditum habemus. quæ situm est, an iste locus veniat in iudicium communi diuidundo inuito altero nostrum. possitque alterutri adiudicari, quia commode diuidi nō possit? Respond. non venire: ne forte is, qui eo vestibulo priuaretur, aditumque alium in domum suā non haberet: eam vendere cogatur. Si per eundem. Per agrum vicini debebatur seruitus meo agro: ac etiam tuo. in refectiōe rei feci impensas. quæritur qua acti. possim eas recuperare? & dicit neg. gest. non acti. communi diui. Iudex. Ego & tu habebamus seruos cōmunes. & alias quasdam res: & seruos diuidere volebam⁹. quidam ex seruis erant absentes, nunquid pro ijs qui sunt absentes, communi diuidun. agere possumus? videtur quod non, propter senatuscon. quo cauetur, vt seruus in fuga constitutus non alienetur. tamen soluitur ibi contrarium: quia non potest diuidi. vnde venimus ad licitationem. sed non est contraria quia illa loquitur in alienatione voluntaria, & ista in diuisione siue necessaria adiudicatione. Aquarum] Dic vt in apparatu Accursij. Viuian.

b Fundo. scilicet vtrique.

c Vtriusque. Vt infra de acquiren. re. do. l. pro regione. & habes infra pro socio. l. fin. Accurs.

Quotidie ad hoc tex. iste allegatur, q̄ sn̄ia debet esse cōformis libello. cōtor. de iure cano. tex. in c. licet He ly. extra, de simo. & ibi glo.

P. F. cohæret.

VT fundus † hæreditarius fundo nō hæreditario seruiat, arbiter disponere non potest: quia vltra id, quod in iudicium deductum est, excedere potestas iudicis non potest. a

Quod vna elementatione continetur, si solo cohæret, dicitur commune pro parte diuisa qua diuiditur solum: sed à solo separatum dicitur pro indiuiso esse commune. Bart.

Paul. li. vj. ad Sab. XIX.

ARbor, quæ in confinio nata est, item lapis, qui per vtrunque fundū extenditur, quandiu cohæret b fundo, è regione cuiusq; finium vtriusque c sunt: nec in cōmuni diuidundo iudiciū veniunt. Sed cum aut lapis exempt⁹, aut arbor eruta d vel succisa e est: communis pro diuiso f fit, & venit in cōmuni diuidundo iudiciū. Nam quod erat finitis partibus, rursus g cōfunditur. Quare [sicut] duabus massis duorum dominorum conflatis, tota massa cōmunis est, etiam si aliquid ex prima specie separatum maneat: h ita arbor & lapis separatus à fundo, confundit ius dominij.

Illud quod est commune, quod non potest diuidi nec licitari sine proprio, in hoc iudicium non venit. Bart.

De vestibulo i cōmuni binarū ædium, k arbiter communi diuidundo inuito vtrolibet l dari non debet: quia qui de vestibulo liceri cogitur, necesse habet interdum totarū ædium pretium facere, si aliàs aditum non habeat.

Pro iure incorporali diuidundo vel pro eo quod fit circa illud, hoc iudiciū locū nō habet. Bar.

Si per eundem locum via nobis debeatur, & in eum † impensa facta sit: m durius n ait Pomponius, cōmuni diuidūdo, vel pro socio agi posse. quæ enī cōmunio iuris separatim o intelligi potest? sed negotiorum gestorum agendum.

Iura incorporalia nō veniunt in iudicio communi diuidundo, nisi sint accessoria rei corporalis pro indiuisa cōmunis. Bart.

Iudex communi diuidundo, item familiæ erciscūdæ de seruo, qui in fuga est, iubere debet liceri † eos, inter quos iudex est: & tunc eum adiudicare [ei,] penes quē licitatio p remansit: nec erit periculum, ne ex senatusconsulto q pœna legis Fauiæ committatur. Aquarum iter r in iudicium communi diuidundo non venire

d Eruta. vento.

e Succisa. ferro.

f Pro diuiso. pro ea parte quam quisque prius habebat.

g Rursus. i. postea, non enim ponitur vt denotet primam & secundā confusionem.

h Maneat. in massa: quia discerni potest de meo argento. Accurs.

i De vestibulo. vestibulum est locus quidam ante ostia vtriusq; domus, per quem aditum habebant: & tectū coopertus erat, vt vestimento se igitur homo. Accursius.

Vestibulū quid sit.

k Ædium. Non habentibus nobis communem ędem: sed altero alteram. Accursius.

l Vtrolibet. Distributiue accipe, id est hoc vel illo inuito. sed contra supra titu. j. l. arbitrum. in fin. & infra eod. ie. penul. in fine. Solu. hic speciale est; tali vestibulo ideo ne res non communis veniret diuidenda, & ita incōueniens sequeretur: vt hic subijcit.

Eam. P. F. al. ea.

m Facta sit. ab vno. Accurs.

n Durius. i. dure. nam dixit hoc, sed dure dixit: & ideo hic statim corrigitur. Accursius.

o Separatim. Id est, si ius ipsum separatum à corpore inspicias: quod ius est commune: nihil inuenis in eo impēsum, sed in corpus: quod quidem non est commune: vt supra si ser. vin. l. loci. in princip. quare nec agitur communi diui. vt & supra vsufruc. quemad. c. l. antepenult. nulla ergo quo ad tales impensas intelligitur huius iuris communio. Accurs.

Potest liceri.

p Licitatio. id est qui vicit.

q Senatusconsulto de quo dicitur. C. ad legem Faniam. l. in fuga & infr. de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. si quis. Accursius.

r Aquarum iter. Id est, ipse locus per quē aqua ducitur. Et dic quod regulam ponit quam duobus approbat exemplis. primo quod qū seruitus debetur à prædio communi prædijs singulorum eorundem: in quo casu est ius sine seruitus ipsius fundi. s. cuiuslibet cui debetur: & ideo non veniet in hoc iudiciū: quia oporteret

oporteret quod etiam prędia singulorum quibus seruitus debetur, venirent in diuisionem: quod est absurdum: vt in vestibulo dicitur s. ea. l. §. de vestibulo. Alij dicunt quod no venit separatim: sed insolidum sequeretur vtranque partem: venit tamen vna cum prædio, si prædium ipsum commune: ex quo debetur seruitus, diuiditur. vbi autem prędium dominãs esset commune: vna cum eo posset seruitus adiudicari, sed non diuidi. Secundũ exemplum est, quãdo seruitus est separata à fundo cuiusq; proprio: quia non debetur eis à cõmuni: vt supra, sed debetur communi diuiso: tamen postea à prædio cuiusdã vicini: vt subijcit postea. & possunt &c. quo casu si est separatum ius siue diuisum mẽsura vel tẽporibus, non agitur hoc iudicio: alias sic. Alij ponunt hic secũdum exemplũ quãdo ab initio prędijs singulorum debebat seruitus à prędio vicini. & dicunt separatum à fundo scilicet communi, hoc est quia nec cõmuni debebatur seruitus. Vel pone plane: quia Labeo dixit ea ratione non venit: quia aut iter dicitur esse prædij seruientis, & sic nõ cõmune: ergo non agitur, aut prædiorum dominãtium: & tunc si est diuisum mensura vel tẽporibus, tunc idem. sed possunt, &c. & sic est dominãtium prædiorũ hoc iter, secundum Azo. & secundum hoc iter aquarum, id est, seruitus. Nec ob. supra eod. l. per hoc quia hic vtile, ibi negat directũ cõpetere ꝓ incorporali. Accur.

† Al. addi. se, nec videtur.

† Al. add. omnibus.

* Ad delictũ, legendum putat Francisc. Duarenus disputatio e iiij. & recte meo iudicio. ꝙ confirmat authoritate Arriani de seruili ra cap. iiij. Nã & qui, inquit Arria. ad delictum olim nõ respondebant vt æditores libertatis in seruitutem redigebantur.

† Al. ad. missum.

Labeo ait. nam aut ipsius fundi est: & ideo in iudicium non venit: aut separatũ à fundo, [a] diuisum tamen aut mensura, aut temporibus. Sed possunt [b] iura interdũ separata a fundo esse, nec mensura, nec temporibus diuisa: veluti cum is, cuius fuerunt, [c] plures hæredes reliquit. [d] quod cum accidit: consentaneũ est, & ea in arbitrio familiæ erciscundæ venire. nec videre † (inquit Põponius) quare minus [e] in communi diuidundo iudicio, quã in fa. ercis. iudicium veniant. Igitur in † huiusmodi specieb⁹ etiam in cõmmuni diuidundo iudicio venit vt pręfata iura, aut mensura aut temporibus diuidantur. [f]

Quod in re communi culpa vnius fit à magistratu, venit in hoc iudicium communi diuidundo. Bart.

Põp. li. xiij. ad Sab. XX.

SI is, cum quo fundũ communem habes, ad † delictum non respondit, & ob id motu iudicis [g] villa diruta est, aut arbusta succisa sunt: præstabitur tibi detrimentum iudicio communi diuidundo. Quicquid. n. in re cõmuni culpa socij admissum † est, eo iudicio continetur.

Vlp. li. xxx. ad Sa. XXI.

IVdicem in prędijs diuidundis, quod omnibus [h] vtilissimũ est, vel quod malunt [i] litigatores, exequi conuenit.

Pomponius lib. xiij. ad Sabinum. XXII.

SI meo & vicini [k] nomine parietem ędificem, vel repetitur⁹ [l] ab eo pro parte impensam, vel donationis gratia: communis fiet paries.

Vlpianus lib. xxxij. ad edictum. XXIII.

SI conuenerit inter te & sociũ tuum, vt alternis annis fructũ perciperetis, & nõ patiatur te socius tui anni fructũ percipere: videndum, vtrum ex conducto [m] sit actio an verò cõmuni diuidundo. Eadẽ quęstio est, & si socius, qui conuenerat, vt alternis annis frueretur, pecus immisit: † & effecit, vt futuri anni fruct⁹, quos socium percipere oportuit, corrumperetur. Et puto magis cõmuni diuidundo iudicium, quã ex conducto locum habere. quæ enim locatio est, cùm merces non intercesserit? [n] aut certè actionem [o] incerti ciuilem reddendam.

Iulianus libro viij. Digestorum. XXIIII.

[a] A fundo seruiente. Sed est dominantium.

[b] Possunt. Prosequitur secundum casum: quando à prædijs vicini seruitus debetur prædio duorũ: quod est diuisum sed non aquæ, vel non diuisum. Accur.

[c] Fuerunt. s. iura prædij dominantis. Accur.

[d] Reliquit. qui prædium diuiserunt, cui debetur seruitus: potest etiam esse & alio modo: vt quando ab initio fundis plurium conceditur aquęductus ex pręadio vnius: vt s. de aqua quoti. & æsti. l. Lucio.

[e] Minus. nam quæ valent in iudicio fam. erciscun.

& in hoc iudicio regulariter: vt supra eod. l. si quis putans §. officio. in fin. §.

[i] Diu dantur. in vtroque casu secundum quosdam. hoc est siue ex communi prædio eorundem, siue ex prædio vicini seruitus debeatur prædijs duorum. Tu dic secundum Azo. tantum in secundo propter rationem quam dixi exemplo vestibuli. Accursius.

Sis. CASVS. Si fundum communem tecum habeam in quo est domus: & iudex te pluries citauerit, vt ad iudiciũ venires: & propter hoc domus destructa sit: nunquid hoc iudicio ad damnum meum teneris? Et respond. quod sic.

[g] Motu iudicis. etiam iniuste forte. sed tunc ipse iudex tenetur illi vocato: vt infra de iniur. l. nec magistratibus. & infra, de peric. & commo. rei vendi. l. cũ qui. & sic not. quod ꝗ propter suã contumaciam damnum sentio, quod mihi teneris: vt j. loca. lege, si merces §. culpæ.

[h] IVdicem. Omnib. sic j. pro socio. l. e. actione. §. Labeo. Accur.

[i] Malunt, vt argu. j. de rei iud. l. si cõuenerit. Sed quid si duo volentes remanere in commune, prouocauerunt sententiam? Videtur quod nõ possunt: vt arg. s. de proc. l. licet. §. si plures. & supra titu. j. l. in hoc iudicio. Sed dic ꝙ potest fieri, vt hic: arg. tertio nil nocet. Accursius.

[k] SI meo & vicini. i. consortis. & in area communi: vt in fine huius. l. Accur.

[l] Repetiturus. s. ac. neg. gest. cũ nõ feci aĩo donandi: sed repetẽdi. Azo.

[m] SI conuenerit. Vtrum ex conducto. infra loc. condu. l. & hæc distinctio. §. cum fundus. contra. Sol. vt ibi.

[n] Non intercesserit. scilicet nulla certe: vt infra, de donat. inter vir. & vxo. l. si vir vxori.

[o] Actionẽ. pscriptis verbis ex cõtractu innominato: nõ aũt loca vt j. depo. l. j. §. si q. seruũ. Sed nõne fuit pactũ nudũ? Rñ. imo hic tradidit fundũ cõem socio, vt sic alternis annis, &c. & sic rei traditiõe vestitũ.

Commu-

COmmunis seruus si ex re alterius dominorum [a] adquisierit: nihilominus commune id erit. Sed is, ex cuius re adquisitum fuerit: communi diuidundo iudicio eam summã percipere † potest: quia bonæ fidei conuenit, vt vnusquisque [b] præcipuum † habeat, quod ex re eius seruus adquisierit.

Titulus de alienatione iudicii habet locũ etiam in iudicio diuisoriis. Bald.

Cùm agere tecum cõmuni diuidundo vellem partem tuam Titio tradidisti mutandi iudicij causa: teneris mihi prætoria actione, [c] † quòd fecisses, ne tecum cõmuni diuidundo ageretur.

Idem libro xij. Digestorum. XXV.

SI Stichus communis meus & tuus seruus habuerit Pamphilum vicarium aureorũ decem & mecum actum de peculio fuerit, condemnatusq; x. præstitero, quamuis postea, Pamphilus decesserit: nihilominus actione communi diuidũdo, vel pro socio quinque præstare debebis: quia te hoc ære alieno liberaui. Lõgè magis [d] consequar, si Stichus post mortem Pamphili alium vicarium adquisierat. †

Alphenus Varus libr. ij. Dige. XXVI.

COmmunis seruus cùm apud alterum esset, crus fregit in ope, quærebatur, alter dominus, quid cum eo, penes quem fuisset, ageret? Respondi: si quid † culpa illius [e] magis: quam casu res communis damni cœpisset: per arbitrium † communi diuidundo posse recuperari. † [f]

Paulus libro iij. Alpheni epitomarum. Dig. XXVII.

DE cõi seruo vnus ex socijs quæstionẽ habere, nisi cõis negotij causa, [g] iure non potest.

Ante factum melior est cõditio prohibentis h. d. & ad hoc allegatur ista lex, quòd quoties concurrunt duæ virtutes paris potentiæ, tantum iuris habet vna ad resistendum, quantum altera ad obtinendum. Bald.

Papinianus lib. vij. Quæstio. XXVIII.

SAbinus [ait,] in re cõi neminem dominorum iure facere quicquam inuito altero posse. vnde manifestum est prohibendi ius esse [h] in re enim pari potiorẽ causam esse prohibentis cõstat. [i] Sed & si in communi prohiberi socius a socio, ne quid faciat, potest: vt tamen factũ opus tollat, cogi non potest, si cùm prohibere poterat, hoc prætermisit. [k] & ideo per communi diuidundo actionem damnũ sarcire † poterit. [l] Sin autem facienti cõsensit: nec pro damno [m] habet actionem. quòd si quid absente socio ad læsionẽ eius fecit: tunc etiam tollere cogitur. [n]

Paulus libro ij. Quæstionum. XXIX.

[a] COmmunis. Dominorũ. vt pensionem de domo alterius.
[b] Vnusquisque. Vt infra de acqui. rer. do. le. seruus communis. Accu.
[c] Actione. s. in factum: vt & supra de alie. iudi. l. fi.
[d] SI Stichus. Magis. Fortius hoc dicetur omni occasione remota. Io. & facit ĩ. eod. l. postquam.
COmmunis, CASVS. Ego & Titius communẽ seruũ habebamus: iste erat apud Titiũ. Titius iussit ei, vt ascenderet murũ, vel aliquid aliud faceret, & fecit, & crus fregit: nũquid Titius tenetur hoc iudicio? Et respon. quod sic. l. seq. plana est. Viuia.
[e] Illius apud quẽ erat. Accur.
[f] Recuperari. Facit supra de actio. emp. l. penul.
[g] DE communi seruo. Causa scilicet cum quæritur de facto serui; vt C. de quæst. le. interrogari. & le. hoc quod. & le. si. sic & infra ad Syl. le. j. in princip. & supra titu. j. l. his consequẽter. in fin. j. respon. Accur.
SAbinus. CASVS. Hæc lex quatuor dicit. Ego & tu habebamus rem communẽ: nil quid in ea re facere volebas, me inuito, non potes. Secũdo quid si fecisti, & non denunciaui tibi, cum potuissem: nunquid postea possum agere, vt tollas op⁹? Et respond. quod non: sed agam ad damnum meum. Tertio dicit, pone quod consensi tibi ędificanti: certe nõ potero ad aliquid agere nec ad opus tollendum, nec ad damnum. Quarto dicit, quod si feceris me absente, hoc casu possum ad op⁹ tollendum & damnum agere. Vivi.
[h] Prohibendi ius esse per prætorem, vel per actionem commu. diuidundo, non autem per oper. no. nun. vt ĩ. de ope. no. nun. l. in prouincial. §. j.
[i] Constat. not. regulam quam habes supra de seru. vrb. præd. le. parietem, quę fallit, quoties non interest socij non fieri; vt patet supra de ser. vrb. pręd. le. quidam Iberus. §. parietem & l. si fistulam. in princ. §. j. & iij. & §. si. quę sunt contra, item fallit quando ob hoc ipsum vt opus fiat, est in cõmuni quęsita. supra eo. l. si ędes. & infra pro so. l. cum duob⁹ §. itẽ Mela quę est contra. Item fallit quando reficit ædificium; vt ĩ. de dño. infe. le. si ędibus. & l. in reficiẽdo. & C. de ędifi. pri. le. si vt proponis & ĩ. pro soc. l. cũ duobus. §. idẽ rñdit. itẽ fallit fauore religionis: vt si ibi sepeliri velit socius; vt ĩ. de reli. l. vel quod. & le. si plures & l. si non per loca. Itẽ fallit quãdo donator cũ donatario rem habet cõmunẽ vt C. de donatio. le. si socius. §. ne autem. quę est contra. restat ergo hęc regula quando incidũt in communionem, vel ex proposito suo, sed in alium vsum quam ad quẽ quęsierunt, trahere vult socius vel faciẽdo, vel destruendo, vel cõmutando. Sed quid si habitare vult in domo communi inuito altero? Respond. potest, si ad illum vsum est inuenta.
[k] Prætermisit. Multa ergo impediunt faciẽda, quæ nõ remouẽt iam facta; vt supra de ijs qui sui vel alie. iud. sunt l. parte. ~.
[l] Poterit. Ergo nõ intelligit cõsentire pręsens, alioq; non pro damno ageret; vt statim dicitur. Et sic est hic generale, pręsens non semper cõsentit. sic ĩ. de pi. act. l. Caius. Argu. contra. ĩ. de euict. l. quidam ex parte. ~. Acc.
[m] Nec pro dãno. remittẽtibus enim, &c. vt ĩ. de ędi. edi. l. quęritur § si venditor. Acc.
[n] Cogitur. Plus ergo facit cõtemptus absentis, quam si pręsens esset sic & supra de arbi. l. item si vnus. in fin.

† Præcipuum.
† Pretium.
† Al. add. eo.
† Adquisierit.
Cõditio prohibẽtis in re pari, nõ semp melior est.
† P. F. quidem.
† P. F. arbitrum.
† P. F. recuperare.
† Referri.
Præsens non semp consentit.

Si quis.

a SI quis. Propriam id est communem; & vt communem. Accur.
b Actio nascit. Datur mihi contra te actio; non ideo quia socius es, sed quia impendi in rem communem.
c Pupillum. Vt infra de act. & ob. l. furiosus.

p EXhibere. alias lex. alias non.
q In publico. i. apud magistratū vel apud iudicem; vt infra de ser. fug. l. in publicū & intellige potestatem scilicet & apprehendendi ipsam rem; vt j. de tab. exhi. l. locum. §. quid sit. & j. de lib. homi. exhiben. leg. iij. §. ait prætor. & j. de ver. significatio. l. finali. & infra eodem. l. Iulianus. §. quantū. Item quandoq; vt possideat: vt infra eo. l. Celsus. §. item Celsus. sed hoc non semper: vt infra, de verbo. significa. le. plus est. secundum Azo.

SI quis, cùm existimaret fundum communem sibi cum Mæuio esse, quem cum Titio communem habebat, impendisset: rectè dicitur etiā communi diuidundo iudicium ei sufficere. hoc enim est, si sciam rē cōmunem esse ignorē autem cuius socij. neque. n. negotia socij gero, sed propriam [a] rem tueor & magis ex re, in quam impēditur, quàm ex persona socij actio nascit. [b] Denique ea actione [&] pupillū [c] teneri dicimus vt impendia restituat officio iudicis. Diuersa cā est eius, qui putat se in rem propriam impendere, cū sit cōmunis. huic enim nec communi diuidundo iudicium competit, nec vtile dandum est. Ille enim, qui scit rē esse communem, [d] † vel alienā [e] negotia eo animo gerit, vt aliquē sibi obliget, & † in persona labitur. [f] Pōponius scripsit, posci iudicē a quolibet sociorum. Sed & si vnus ex socijs † inuitus [g] erit rectè cum eo cōmuni diuidundo agi.

Scæuola libro primo Responso. XXX.

COmmuni diuidundo iudicio rectè agi † siue neuter possideat, siue alter sociorū fundum † non possideat. [h]

Paulus libro xv: Responsorum. XXXI.

BIna mancipia, quæ ex hæreditate paterna iussu prætoris pupillis ministerij causa reseruata † essent, [i] diuisa nō videri, [k] sed omniū cōmunia permansisse.

TITVLVS IIII.

AD EXHIBENDUM.

Vlpianus libro xxiiij. ad edictum. I.

HÆc actio perquā [l] necessaria [m] est & vis eius [n] in vsu quotidiano est: & maximè [o] pp vindicationem inducta † est.

Paulus libro xxj. ad edictum II.

EXhibere, [p] est facere in publico [q] potestatem, vt ei qui agit, experiundi sit copia.

Vlpianus libro xxiiij. ad edictum. III.

IN hac actione actor

d Rem esse communem. vt in superiori casu.
e Vel alienā. præsus.
f Labitur. Simile j. de iniur. l. si cum seruo meo. & le. cū qui. §. si iniuria. & quia sic habuit animum sibi aliū obligandi, agit communi diuid. vt hic, & infra eo. l. si quis putans. in princ. & le. in hoc iudicium.
g Inuitus. Vt supra e. l. & si nō omnes. & supra tit. j l. arbitrum. Sed cōtra supra eo. l. arbor. §. de vestibulo. Solut. vt ibi. Accur.
h COmmuni. Non possideat. vtroque deiecto: & hoc propter personales præstationes. & facit j. titulo. j. l. hæredes. §. quantum. Acc.
i BIna. Essent a iudice commu ni diui. qui diait se dimittere in communi causa ministerij pupillorum.
k Videri. Per prædicta verba.

† P. F. vel aliena negotia.
† Licet.

AD EXHIBENDUM.

Quia in prædictis titulis agitur quandoque prius ad exhibendum, vt ei qui agit, sit agendi & probandi copia: vt infra, e. l. ii. iii. de hac ponitur hic. A.

† P. F. mutius rectius.

l HÆc actio perquam. Id est, valde. Ac.
m Necessaria. Id est vtilis: quia alias non potest cōmode agi directo: Item quæ necessaria, vt in gēma & similibus: vt j. e. ti. l. gēma sed an sit necesse primo agi ad exhibendū? quidam sic: vt l. iij. §. est autem. & j. e. l. Iulianus. §. quantum. Vel dic simul: licet prius de exhibitione cognoscatur: & pro hoc quod datur libellus in peti. hære. item & in rei vind. & tamen postea fiunt interrogationes præambulæ: vt j. ti. j. l. j. & l. de ætate. § ij.
n Et vis eius id est effectus.
o Maxime. Nam & in alijs non solum domini tōne datur infra eo. l. ij. §. qui ad exhiben. & §. est autē personalis & §. item si. & §. si quis noxal. & §. sciendum. & infra de pig. act. l. iij. Accur.

IN hac. CASVS. Ago contra te ad exhibendum: id est vt mihi exhibeas liberū hominē quē possides, debeo dicere, qualis, quantus, & cuius linguæ sit, sed non debeo dicere me dominū. Item possum cōtra te iurare in litem si sis contumax: quia non exhibes. Est autem. Dicitur quod est personalis: & competit illis qui in rem agent qualitercunque. Item possum agere vt exhibeatur seruus in quo habeo vsumfruct. Item si interdicto experiri velim ad rem aliquam recuperandam, vt si id quod precario a me possides, mihi restitui velim, possum petere, vt res prius exhibeatur. Item si legasti mihi optionem seruorum tuorum. id est, vnum seruum de familia quem velim: nunquid possum agere contra hæredem vt familiam seruorum exhibeat? Et respon. quod sic. Itē familia tua dedit mihi dānum; sed nomina eorū ignoro, audiui tamē eos nominari. nunquid possum agere vt tota familia mihi exhibeatur? Et respon. quod sic. Si quis extra. Me instituisti; Titio n. legasti. certe Titius non poterit agere contra me heredem, vt ei exhibeam testamentum; quia habet interdictum de tabulis exhibendis. Sciendum. Hęc actio competit cuilibet cuius interest sibi exhiberi vnde si Titius testator legauit mihi vnum de seruis suis quē Męuius elegerit; possum agere contra hęred. vt totā familiā exhibeat; quia interest mea vt Męuius optet, & sic vindicem. Si mecum. Agebatur contra me ad exhibendum petēdo liberū. ego eum desij possidere. nū quid ego cōuentus possum agere contra illū q habet vt eum mihi exhibeat? certe non. cætera plana sunt.

† Al. add. potest.
† Al. add. tantum.
† Sequatur
† Introducta.

Pompo-

omnia nosse debet a & dicere omnia argumenta b rei, de qua agitur. Qui ad exhibendum agit, non vtique dominū se dicit, nec debet ostendere: c cum multæ sint causæ ad exhibendum agendi. Præterea in hac actione notādum est, ꝙ reus contumax per in litem iusiurādum petitori damnari possit, ei iudice quantitatem taxante. d est autem personalis e hæc actio: & ei cōpetit, qui in rem acturus f est qualicunque in rē actione, etiam pigneratitia g Seruiana siue hypothecaria, quæ creditoribus cōpetunt. † Sed & vsumfructū petituro cōpetere ad exhibendum. Pōponius ait. Sed & si quis interdicturus, h rē exhiberi desideret: audietur. Itē si optare velim seruum, vel quam aliam rem, cuius optio mihi relicta est: ad exhibendum me agere posse constat, vt exhibitum † possim vindicare. i Si quis noxali iudicio experiri velit: ad exhibēdū ei actio necessaria est. Quid .n. si dominus quidē paratus sit defendere, actor verò, † designare k non possit, nisi ex præsentib⁹ l quia aut seruum non recognoscit, m aut nomen non tenet? Nonne æquum est ei familiam exhiberi, vt noxium † seruum agnoscat? Quod ex causa debet fieri, ad designādum eum, cuius nomine noxali quis agit, recensione † n seruorū facta. o Si quis extra p hæredem tabulas testamenti, vel codicillos, vel quid aliud ad testamentum pertinens exhiberi velit: dicendum est per hanc actionem agēdum non esse: cùm sufficiunt sibi interdicta q in hanc rem competentia. & ita Pomponius. Sciendum. † est autem, nō solùm eis, quos diximus, competere ad exhibendum actionem: verùm ei quoque, cuius interest r exhiberi. Iudex igitur summatim s debebit cognoscere, an ei⁹ intersit, nō † [&] an ei⁹ res sit et sic iubere vel exhiberi, vel nō q̄a nihil [illius] interest. Plus dicit Iulianus: etiā

Pomponius. Si quatuor dicant se ius habere in re: nunquid isti quatuor possunt agere ad exhibēdum? Et respon. quod sic. Ibidem subiungit. Ago contra te ad exhibendum vt seruum exhibeas. obijcis exce. an sis audiendus, et ea probata absoluaris? Et respo. quod aut incontinenti potest expediri ea probatio: & audieris. aut non, propter difficultatem facti iuris: & tunc nō: sed in principali alio iudicio seruatur. quædā tamē sunt in quibus est statim audiendus: de quibus specificatur in litera.

Interdum. Aliquā do ex æquitate qui non habet actio. ad exhibēdum, habet act. in factum: & subijcit in except. quod planum est. Sciendum. Planus est: & incipit tractare contra quem hæc actio detur. Viu.

a Debet scilicet q̄ reum instruant cuius rei nomine conuenitur. si tamen actor scire potuit: alias nō imputatur ei: vt infra ea. l. §. si quis noxali.

b Argumenta scilicet necessaria ad rei instructionem: vt si pro seruo agat debet dici rufus sit albus vel niger: paruus vel magnus: & qualitatem membrorum dicat: sicut & in alijs reb⁹ sunt signa dicenda: & in hac actione, sicut & in act. in rem: vt supra de rei vind. l. si in rem. Ac.

c Ostēdere. id est non habet necesse. potest enim si velit in casu etiam cogit dominium probare: vt in hac actione vincat: vt infra ead. le. §. interdum. quæ est contra. sed ibi speciale in charta.

d Taxante. est enim arbitraria: & ideo iuratur: vt hic, & ff. de in litem iuran. l. in actionibus. sed taxat: vt hic, & in dicto titulo l. videamus. §. pe. & ff. de dolo. l. arbitrio §. sed officio. Acc.

e Est autem personalis. est enim ex quasi contractu sicut & actio communi diui. nam constat eā nō esse ex maleficio vel quasi, sed nec ex cōtractu. ergo ex quasi contractu; vt institu. de obliga. quę ex quasi contractu. in princi. & sic est personalis: vt instit. de act. §. j. est tamē in rem scripta; quia possessorem comitatur: vt ff. ea. l. §. f. Et sic sunt quædam aliæ personales in rē tū scriptæ. vt interdictū, Qd vi aut clā: vt ff. Qd vi aut clā. l. temp. & l. cōpetit. §. fin. & de interdict. l. j. § pen item & in act. quod met. cau. vt institu. de act. §. præterea. & ff. quod met. causa. l. metū §. cū autem. Sic est etiam si agatur ideo ꝙ factum est in loco publico: vt infra ne quid in loco publi. l. j. § ante penult. & infra, de oper. no. nuncia. l. fin. & infra, de aqua pluuia arcen. l. is cum quo. Item interdictum, Quorum lega. vt supra quorum leg. l. prima. §. illud. Idē sic est in actione de tigno iuncto. Item & in noxali actione: vt instit. de noxal. §. omnia. Item quædam sunt personalia interdicta, & tamen dantur successori rei; vt infra de itin. actuque pri. l. inde. § hoc interdictum. & §. si quis. & leg. apparet. & infra, de aqua quotidia. l. prima. § ait prætor. & supra si ser. vindi. l. ij. in fi. & l. iij.

f Acturus. non ergo eodem libello sunt præponendæ; vt infra eodē. le. Iulianus. §. fin. & ff. titu. j. l. j. in princ.

g Pignoratitia. adiectiue ponitur hęc dictio, pignoratitia ad illud substātiuū, Seruiana. si .n. de vera pignoratitia intelligeres, illa debitori datur: & est personalis; vt C. de distractu. pigno. leg. fina. hic ergo pro ea quæ datur pro rebus coloni ponitur.

h Interdicturus. interdicto de precario. Accu.

i Vindicare. vt & infra, de opt. leg. le. si tibi. §. fi. Ac.

k Designare. Id est, ostendere quis deliquerit.

l Ex præsentibus idest nisi sint præsentes.

m Non recognoscit: vt eius argumenta dicat.

n Recensione. i. nominatione. interest enim eius ex causa ꝓbabili sibi exhiberi: vt ff. e. l. §. si mecū. in fi. alias. n. non ageretur: vt ff. eo. l. pen. quæ est cōtra.

o Facta ab actore post exhibitionem antequā agat.

p Si quis extra. Id est, præter hæredem. nam hęres bene habet hanc actionem: vt infra quemadmodum test. ape. l. ij. & iij.

q Interdicta. vtile. l. & directum de tab. exhib. vt ff. de tab. exhi. l. iij. §. solent. & §. condemnatio. Accu.

r Interest ex alijs causis non prædictis: vt si actionem, Quod metus cau. quis forte intentet, non dominus: vel si possessor bonæ fidei interdictū, Vtrobi intentet, nō dico, Vti poss. cū enim illud ad immobilia tātū detur: vt ff. vti pos. l. j. in prin. & §. j. nō igitur agit in eo ad exhibēdū: vt C. qn & quibus quarta pars. l. ij. §. ij. licet quidam hic de eo ponant exemplum.

s Summatim. Quod fiet, si solū iurauit actor sua interesse

† Cōpetit.

† P.F. exhibitis.

Actiones ꝑsonales in rē scriptæ plures sunt.

† P.F. destinere.

† Summ.

† P.F. recensitione.

† No. hic de summaria cognitione de qua tu habes hic gl. satis not. ſm Bal. & magnam.

† Al. add. autem.

tereſſe. ſtatim enim exhibetur ei;vt ℑ.eod.l. theſaurus.& C.de fide inſtru.l.fina. Et not. ſummaria cognitione eam habere locum in actione ad exhi. Itē in eo qui negatur filius vel pater cum de alendis eis quęritur;vt ℑ.de liber.agno.l. ſi quis a li.§.ſi vel parens. Item in poſſeſſione Carboniana danda, qua ſum marim quæritur ſit filius vel non: vt ℑ. de Carb.edict.l.iiij. §.cauſæ. in fi. Item & in ea quæ petit ſe nomine ventris in poſſeſſionem mitti fuerit vaos vel nuſus vel nō: vt infra de ven.in poſſ.mit. le.j.§.ſi ea. Item in cautione pro legato dando præſtanda an calumnioſe legatarius petat: vt ſtra vt in poſſ.leg.l.ſi is a quo.§.j. Item in cautione duplæ ſit præſtanda vel non: vt infra de prætor. ſtipu.l.j.§. fin. Itē an res l qua ſit executio, ſit de bonis condemnati: cum inde referatur quæſtio: vt infra de re iudi.l.a diuo Pio.§. ſi ſuper rebus. Item an ſit in poſſ. mittendus actor poſt lit. conteſtat. vt C. vbi in rem actio.le. ij.in fin. Item an actio de teſtamento cauſæ liberali ſit præponenda: vt ſupra,de petitio. hæredi.lege,ſi quis li.§ plane. Item & infra de appe re. le.j. Item in l. Aquil.vt ſupra ad le. Aquil.l.j. in lege. regulariter autem contra: quia ſemper plenariè eſt cognoſcendum vt C.de iudic.leg.iudices. quæ eſt contra Solu. illud regulariter: prædicta autem ſpecialia.

a Ad reſtituendū. quia culpa poſſidere deſijt. Accurſius.

b Quod nequaquam. nemo enim ex ſua improbitate conſequitus actionem: vt infra, de furt le. itaque. Accurſius.

c Abſolui. vt & argument infra,vt in poſſ.legat. leg. ſi is a quo. in pr. in ſi.

ſi † vindicationem non habeam, interim poſſe me agere ad exhibendū: quia mea interſit exhiberi: vt puta ſi mihi ſeruus legatus ſit, quem Titius optaſſet. agam enim ad exhibendum: q̃a † mea intereſt exhiberi, vt Titius optet, & ſic vindicē quamuis exhibitum ego optare non poſsim.

Intereſſe quod non eſt cauſatū ex rationabili cauſa, nō dicitur intereſſe. concor. infra, eo. lege pe Bald.

Si mecum fuerit actū ad exhibendum: ego ob hoc, quòd cōuentus ſum ad exhibendum, actione ad exhibendū agere non poſſum: quamuis videatur intereſſe mea ob hoc ꝙ teneor ad reſtituendum. a ſed hoc non ſufficit. alioquin & qui dolo fecit quò minus poſsideret, poterit ad exhibendum agere: cùm † neque vindicaturus, neq; interdicturus ſit: & fur, vel † raptor poterit. qđ nequaquam b verum eſt. Eleganter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibendum hactenus cognoſcere, an iuſtam & probabilem cauſam habeat † actionis propter quam exhiberi † ſibi deſideret.

Omne intereſſe cauſatum à proprietate poſſeſsionis, vel quaſi, affert actionem ad exhibendum. Bald.

Pomponius ſcribit, eiuſdē hominis † nomine rectè plures ad exhibendum agere poſſe: fortè ſi homo primi ſit, ſecūdi in eo vſusfructus ſit, tertius poſſeſsionem ſuā contendat, quartus pignoratum ſibi eum adfirmet. Omnibus igitur ad exhibendum actio cōpetit: quia omnium intereſt, eū hōem exhiberi.

Exceptiones quæ requirunt altiorē indaginē: in cauſis ſummariis non admittuntur: ſed in cauſis principalibus reſeruantur. Bar.

Ibidem † ſubiungit, iudicem per arbitrium ſibi ex hac actione commiſſum, etiam exceptiones æſtimare, quas poſſeſſor obijcit: & ſi qua tā euidens ſit, vt facilè repellat agentem: debere poſſeſſorem abſolui. c Si [verò] obſcurior, d vel quę habeat altiorem quæſtionem. differendā in directum e iudicium re exhiberi iuſſa. De quibuſdam tamen exceptionibus f omnimodo g ipſum debere diſceptare, quin † ad exhibendum actione iudicat: veluti pacti conuenti, doli mali, h iurisiurandi, rei quæ iudicata † eſt.

Pro inſtrumentis non poteſt agi ad exhibendum pro alio intereſſe quam dominij: ſecus in alijs rebus. Bar.

Interdum æquitas exhibitionis efficit: vt quāuis ad exhibendum agi non poſsit, in factum tamen actio detur, vt Iulianus tractat. Seruus (inquit) vxoris meæ, rationes meas conſcripſit. i hæ rationes a te poſsidētur. deſidero eas exhiberi. Ait Iulianus, ſi quidem in mea charta conſcriptæ ſunt: locum eſſe huic actioni: quia & vindicare k eas poſſum. nā

vbi dicit hodie conſtat, &c. & ar. infra, de Carb. edi. l.iiij.§.cauſę. in fin.§.

d Obſcurior. de facto, & ideo prolixior; vt ſi dicat ſe ſpecificaſſe, vel ferruminaſſe; nam ſi bona fide, eſſet dominus; alias non. quare dico eſſe differendū. Et facit in hoc C. de rei vind. le. ordinarij. at altior dictus propter iuris ſubtilitatem: vt infra, ad Trebellia. le. ille à quo. §. ſi de teſtamento & non differendum quod maiorem poſcit indaginem: vt hic, & C.de compenſ.l.fi. alias non: vt argu. C.de bo. quæ lib. le. fina. in fin. & infra de eo quod cert. lo. l.quod ſi Epheſi §. interdum. ſemper tamen admittitur tarde vel cito: vt dictum eſt. Sed argu. contra infra quod vi aut clam. l.j.§. denique. vbi dicit contra interdictum, Quod vi aut clam exceptionem non admitti. Sed ibi intellige ſcilicet talis aliqua quæ ibi dicitur: proponitur tamen alia. Accu.

e In directum. ſic eſt ergo hoc extra ordinarium.

f Exceptionibus. quæ ſitis ſeo pro poſſeſſione retinenda.

g Omnimodo. ſcilicet ſtatim & illico, ſecundum Py. & Io. Accus.

h Doli mali. In actione quærenda commiſſi. alias ſi diceres in eo de quo modo agitur, hoc ſemper locum habet: & ſic nihil remaneret. regulariter contra: ad quod Infra, de exce. do. l. ij.§.j.& § generaliter.

i Conſcripſit. me mandante: vt ī. de eden. l. ſi quis ex argentarijs §. pertinere. alioqui contra. vt C. de eden. l. j.

k Quia & vindicare. hæc ratio non eſt bona: quia & qui dominus non eſt, agit hac actiōe. Sed dic ꝙ hęc rō in ſola charta locū habet, ſecus in alijs: vt ī. eodem. lege prima.

Meum

† Eti am ſi
† Si.
† Quonquam.
† Et.
† Al. add. actor.
† Al. add. eum.
Improbitas nemini debet capitulari.
† Vnius rei nomine.
† Al. add. ad iſtū §. quę dicit Bald. in l. nā poſtea. ff. de iure iuran. in princi. & Cyn. in l. pſcriptione mendacioſū. C. ſi contra ius vel vti li publi. in d. ſi. ſua.
† Qui P. F. al. qua in
† Iudicata

cùm charta mea[a] sit, & quod in ea scriptum est, meum est. Sed si charta mea non sit: quia vindicare non possum: nec ad exhibendū experiri: in factū igit̄ mihi actionem cōpetere.[b] Sciendum est, aduersus possessorem hac actione agendum, nō solum eum, qui ciuiliter, sed & eum, qui naturaliter incūbat possessioni. Deniq; creditorem,[c] qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet.

Pomponius libro vj. ad Sabinum. IIII.

NAm & cū eo, apud quem deposita,[d] vel cui cōmodata, vel locata res sit, agi potest.

Vlpianus libro xxiiij. ad edictum. V.

CElsus scribit: si quis[e] merces, quas exuehendas conduxit, in horreo[f] posuit: cū conductore[g] ad exhibendum agi posse. Item si mortuo conductore hæres existat: cum hærede agendū. sed si nemo hæres sit: cum horreario[h] agendum. nam si à nullo[i] (inquit) possidentur: verum est, aut horrearium possidere, aut certè ille est, qui possit exhibere. Idem ait:[k] quomodo aūt possidet, qui vehendas conduxit? an quia pign⁹ † [l] tenet? Quæ species[m] ostēdit etiam eos, qui facultatē exhibendi habēt, ad exhibendum teneri.[n]

Nota quòd restitutio quam fecit vsufructuarius colonus, priuat dominū possessione. Bar.

Iulianus † autem ita scribit, ad exhibendum actione eū teneri,[o] qui rerum vel legatorū seruandorum causa in possessione[p] sit. sed & cū, qui vsusfructus nomine rē teneat † quāuis nec hic vtiq; possideat, Inde † Iulianus quærit, quaten⁹ hos oporteat exhibere.[q] & ait priorē quidem[r] sic, vt actor[s] possessionē habeat:[t] is aūt,[u] cū quo agetur, rei seruādæ causa sit in possessione cū verò, qui vsumfructum habeat, † sic vt actor rem possideat: is, cum quo agetur, vtatur fruatur. Idem Iulianus scribit: emptorē qui ruta cæsa † non restituit,

---

a Meum est. Vt & supra de rei vind. l. in rem. §. sed & id quod. Accursius.

b Competere. Hæc omnia sunt vera, cum pro charta ago: in qua tamen non est testamentum. tunc em̄ agitur vel interdicto de tabu. exhibē. si possessor negat penes se tabulas esse: vel debere exhibere: aut interdicto. Quemad. test. ape. si confiteatur: vt j. quemad. test. ape. l. ij. §. si. Sed rei vin. & ad exhiben. hæc tantum competit: si charta tantum testatoris fuerit: vt in præalle. tit. l. iij. alij vero non: vt supra eadem l. §. si quis extra. Et no. in charta, quod si non dico me dominum, & hoc summatim probem: & si mea interest, nō datur mihi ad exhibendum actio. sed secus in alijs rebus vbicunque mea interest mihi alienā exhibere: vt modo dixi: & supra eodē, l. j. plene not. Item nota. quot modis pro instrumentis vel chartis agitur: vt dixi supra, de eden. l. quædam. circa principium. & c. Accur.

c Creditorem. & c. Hic ciuiliter possidet: vt j. de vsucapio. l. serui nomine.

d NAm & cum. Deposita. Hic naturaliter incumbit. Ioannes. vt supra, titu. j. l. communi diuidundo. §. neque. & c.

CElsus. CASVS. Locaui plaustrario merces vehendas, qui horreum conduxit, vt eas in eo poneret: quas volo mihi exhiberi. & dicit quòd debeo agere cum plaustrario, vel hærede: vel si neuter extat, tunc cū domino horrei. nam licet alij non sint scilicet plaustrarius vel hæres, tenet̄ qui potest exhibere scilicet dominus horrei. Secundo reddit rationem quare plaustrarius teneatur, scilicet quia teneret eas loco pignoris pro mercede. Tertio dicit quod qui est in possessione causa rei seruandæ tenetur exhibere. Vel si aliquis mihi pure legauit vsumfr. quarundam rerum, & earundem rerū proprietatem legauit Titio sub conditione: hæres autem tradidit mihi fructuario exacta actione de restituenda finito vsufru. & consumpsi rem prædictam, an habeat hāc actionem Titius quæritur, si existat conditio legatę proprietatis? Et respon. quod aut fuisti in dolo talitem præsumpto: vt quia sciens Titio Legatum non exegisti cautionem: & teneris ei ad exhibendum: nisi ipse Titius fuerit à me stipulatus, quod potest: aut non dolo malo: vel quia ignorasti legatum Titio: & tunc non teneris. sed ego teneor acti. in factū. Item emptor tenetur ad exhibendum ruta & cæsa. Item Celsus. Si in area mea stercus posuisti, potes contra me agere ad exhibendum, si totum via tollere. alias non. Sed & si ratis. Si volo abducere nauem meam, in fundum tuum vi fluminis delatā, possum agere ad exhibendum. sed ego tibi cauere de dāno debeo. Item si quis. Planus est.

e Si quis. Scilicet Titius carrucarius. Azo.

f In horreo. Quod Titius conduxit ab alio.

g Conductore. scilicet qui conduxit merces vehendas. Accursius.

h Cum horreario. id est cum domino horrei à quo Titius cōduxit horreum.

i Si à nullo. Id est nec à Titio: nec ab hærede. & c.

k Idem ait. s. quærendo. Azo.

l Pignus. id est merces loco pignoris pro mercede soluenda. Azo. Respond. ita: vt infra, qui potio. in pignore habean. leg. huius. Accursius.

m Quæ species. proposita in horreario: non in vectore. & c.

n Teneri. licet nō vere possideant: sicut & rei vindi. vt supra de rei vindi. l. officium. in fin. Accursius.

o Teneri. Sicut diximus teneri horrei conductorem: vel dic, Iulian⁹ scribit teneri conductorem horrei: sicut qui rerum tenerentur, & c. Azo. & dic teneri domino proprietatis, qui dicit in sua interesse exhiberi: vel puncta ibi, scribit. Accursius.

p In possessione. Vt & creditor & legatarius.

q Oporteat exhibere. Sententia lata pro eo qui actionem ad exhibendum intendit. Accur.

r Priorem quidem. i. creditorem vel legatarium: vt in ordine literæ patet supra. §. Iulianus.

s Actor. Id est, debitor. Azo. & facit infra eodem l. Iulianus. §. quantum. & infra eadem l. §. item Celsus. Accursius.

t Habeat. Sic scilicet oporteat exhibere. & c.

u Is autem. Scilicet creditor. idem in legatario dico. sed fructuarius ab his differt: quia naturalē habet possessionem quam non habet creditor: sed tantum in possessione est secundum quosdam: vt j. de acqui. poss. l. iij. §. fin.

† *Pignori.*

† Ad §. istum vide Bar. in l. qui restituere ā. de rei vin. in fin. Bal. in l. peregre. ff. de acq. possess.

† *Remanet.*

† *Idem.*

† In P F. *sicut actor rem*, & c.

† De rutis cæsis pulchre Bal. j. l. fundi. §. si ruta. ff. de act. empt.

Creditor possessionem naturalem nō habet.

Teneri.

ad exhibendum teneri, a inquantũ in litem iurauero. sed ibi adijcit: si emptor possideat, b vel dolo fecerit, quò minus possideat.

Nota quod sicut alibi non admittitur particularis solutio, ita hic non admittitur particularis receptio inuito reo, Bald.

Itẽ Celsus scribit, stercus, quod in aream meã congessisti, per ad exhibendum actionem posse te consequi, c vt tollas: sic tñ, vt totum tollas, cęterum alias nõ posse. d Sed & si ratis delata sit vi fluminis in agrum alterius: posse eum conueniri ad exhibendũ, Neratius scribit. Vnde quærit Neratius, vtrũ de futuro duntaxat dãno, an etiam de pręterito e domino agri cauendum sit? Et ait, etiam de pręterito caueri oportere. Sed & si de ruina aliquid in tuam aream, vel in tuas ędes deciderit: tenebe-ris ad exhibẽdum, licet nõ possideas. Item si qs facultatẽ restituendi nõ habet licet possideat: tamen ad exhibendũ non tenebitur. vtputa si in fuga seruus sit: ad hoc planè solũm tenebit, vt caueat se exhibiturũ, f si in potestatẽ eius peruenerit. sed & si nõ sit in fuga, permiseris autem ei, vbi velit morari: idẽ erit dicendũ. aut si per egrè à te missus, vel in prædijs tuis agat: adhoc solũ teneberis, vt caueas.

Quando obstaculum est in media prius debet agi ad remotionem obstaculi, quàm vlterius procedatur. Bald.

Paulus lib. xiiij. ad Sabinum. VI.

G Emma inclusa g auro alieno, vel sigillũ candelabro, vindicari non potest: h sed vt excludatur, ad exhibendum agi potest, aliter atq; in tigno i iuncto ædibus, † quo nec ad exhibendum agi potest: quia lex duodecim tabularũ solui vetaret, k sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.

Vlpianus libro xxiiij. ad edictum. VII.

T Igni appellatione omnem materiam in lege duodecim tabularũ accipimus, vt quibusdam rectè videt. Sed & si rotam meã tuo vehiculo †aptaueris: teneberis ad exhibendũ (& ita Pomponius scribit) quãuis tunc ciuiliter nõ possideas. l Idem & si armario, vel naui tabulam meã, vel ansam scypho iniunxeris, vel emblemata m phialæ: vel purpurã vestimento intexueris, aut brachium statuæ coadunaueris. n

Nota quòd libellus potest dari contra cõmunitatem sicut contra singularem personam. Bal.

Item municipes † ad exhibendum conueniri possunt: q̃a facultas est restituẽdi nam & possidere & vsucapere eos posse cõstat. o idẽ in collegijs cęterisq́; corporibus p dicendum erit.

In reo sufficit quod sit in casu condemnationis tempore sententię, sed in actore requiritur quòd habeat in duobus temporibus: tempore lit. contestæ & tempore sententiæ. Bald.

Si quis nõ possideat litis contestatæ tempore,

---

a Teneri. Vt ĵ. de actio. emp. l. fundi. §. si ruta. & etiam ex vendito: vt C. de actio. empt. l. ij.

b Possideat. Vt tenentur. Accurs.

c Consequi vt tollit. Licet enim videas stercus, non tamen sufficit: quia rei videndæ tangendæ, & deducendæ fieere debet possessor potestatem: vt infra de li. ho. exhib. l. quod lex. §. exhibere. & supra eadem. l. §. idem Iulianus. cum reus in possessiõe nihil velit contradicere actori. nec etiam de facto cõtradicat. sic infra eadem l. tigni §. item municipes. & §. quis & §. idem scribit. & §. ibidẽ. & lege si ad exhibendum.

d Non posse. Scilicet te tollere pro parte, vt libertetia me inuito: vt infra de admin. tu. l. cum quæritur. Azo. & Infra, de dam. infe. l. prætor §. peo.

e Etiam de præterito. Vt ĵ. de dam. infe. l. hoc amplius. §. Neratius. & infra, de incen. l. ratis & hoc, quia rem, quæ petitur exhibendam, tenet. alioqui si non detinet, non posset postulatur sicut in cõpensationibus quandoque euenit: vt infra de compensa. l. si cum filio.

f Se exhibiturum. Vt institu. de offic. iu. §. j. & in actione in rem idem: vt supra de rei vind. l. si autem. §. si per filiũ. secus in actione depositi: vbi depositarius nullum trahit commodum. & sic nullum damnum: vt infra depositi l. si sine dolo. Accursius.

G Emma. C A S V S. Aliquis posuit gemmã meã in anulo suo. agere possum ad exhibendũ vt separet ab anulo. Cætera plana sunt vsq; ad §. item municipes. Viuia.

g Inclusa. Bona fide. Azo.

h Non potest. Si quæratur quid alteri cedat, distingue, quid cuius ornandi causa ponitur: vt ĵ. de auro & arg. leg. l. & si non sint. §. peruenimus. quod si nõ apparet, tunc vtrunq; possidetur à suo domino, & etiam vsucapitur, si nondum est vsucaptum: vt ĵ. de vsucapio. l. rerũ mixtura. §. quid ergo.

i In tigno. Quod nec possideri dicit: vt ĵ. de acqui. poss. l. qui vniuersas. in princip.

k Vetaret. Ne vrbs desormetur: vt ĵ. de ope. noui nun. l. prætor. §. hoc interdictum. & de quid in loco pu. le. tj. §. si quis neminem. & insti. de rerum di. §. appellatione. nisi mala fide sit iniunctum: vt supra, de rei vin. l. in rem. §. tignũ. quæ est contra. Accur.

l T Igni. Nõ possideas. alias possideam, scilicet ego ioiunctor: vt infra, de acquir. poss. l. qui vniuersas: in princ. & supra de rei vin. l. in rem. §. fina. & sic est hic mutatio personarum: & bene ponitur hic dictio quamuis. si autem directe ponas quod non possideat prior dominus, planum est.

m Emblemata. i. Ornamẽta sunt vasorum: vt infra, de tri. vi. & ole. leg. l. iij. §. j.

n Coadunaueris. hæc oia vera sunt si agat ad exhibendum: si sunt adiuncta per applumbationem. secus si per ferruminationẽ. tunc enim datur actio in factum: vt s̃. de rei vind. l. in rem. §. itẽ si quæcunque.

o Constat. Vt infra de acquir. possessio. l. ij.

p Corporibus. Quæ varia sunt: vt supra quod cuiusque vni. §. j. in princ. Accurs.

* Vide an tiuom. A. Pers.

Al. add. aliquis.

† Al. add. suo.

† Cõcor. & facit tex. in l. j. §. quib. & in l. ciuitates supra quod cuiusq; vniuers. nomi

* Pulchre hic Budę. qd sit emblema. Estãt etiam emblemata in vasis aureisq; & corinthijs ornamẽta apud antiquos excẽptilia cum libitum erat, vt hic videre est Bud.

Conde-

sed postea ante sententiam possidere cœperit: oportere dici putamus, debere condemnari, a nisi restituat. Si qs cùm iudicij accepti tpe possideret, postea sine dolo malo possidere desierit: absolui b eum oportet, quamuis c sit (inquit Pomponius) quod ei imputetur, cur non statim restituit, sed passus est secum litem contestari. Idem scribit: si quis litis contestatę tempore possederit, deinde desierit possidere, mox cœperit (siue ex eadem causa: siue ex alia) condemnari eum oportere, nisi restituat. Ibidem d nõ malè Pōponi⁹ scribit: †eius, qui ad exhibendū egit, vtroque tempore interfuisse oportere rem ei restitui: hoc est, & quo lis contestatur, & quo fiet condemnatio. Et ita etiā Labeoni placet.

Possessio superueniens hæredi parit condemnationē ex instantia cœpta cum defuncto. Bart.

Iulianus libr. ix. Digestorum. VIII.

SI ad exhibendum actum est cum eo, qui neque possidebat, neq; dolo malo fecerat, quò minus possideret: deinde eo defuncto hæres eius possidet rem: exhibere eam cogēdus erit. Nam [&] si fundum vel hominem petiero, & hęres ex eadē causa e possidere cęperit: restituere cogitur. f

Vlpianus libr. xxiiij. ad edictum. IX.

IVlianus scribit: g Si quis hominem, quem possidebat, occiderit: siue ad alium transtulerit possessionē, siue ita rem corruperit, ne haberi possit: ad exhibendū tenebitur: h quia dolo † fecit, quo minus possideret. Proinde & si vinum, vel oleū, vel quid aliud effuderit, vel confregerit: ad exhibēdum tenebitur. i Glans ex arbore tua in fundū meū decidit †eā ego immisso pecore depasco. qua actione possum teneri? Pomponius scribit, cōpetere actionē ad exhibendū, si dolo pecus immisi, vt glandē comederet. Nā & si glans extaret, nec patieris k me tollere: ad exhibendū teneberis: quemadmodū si materiam meā delatam in agrū suum quis auferre non pateretur. l Et placet nobis Pomponij

† Al. add. *malo.*

† F. F. *incidit.*

† F. F. *tangit.*

a Condemnari. sic in actione in rem: vt supra, de rei vin. l. si autem. §. possidere. & in peti. hær. vt s. de pet. hære. l. item videndum. §. si quis eum. Idem in actin. de pecu. vt j. de pecu. l. quæsitum. in princ. Idem in actione depositi: vt j. deposi. l. j. §. inde Neratius. sed & si post sententiam absolutoriam cœpit possidere, tenetur non opposita exceptione rei iu. vt infra, de excep. rei iudi. l. si quis ad exhi. & j. rem ra. ha. l. procuratori ad exhib. in princ.

b Absolui. sic & maritus absoluitur publicata dote in totum vel pro parte. vt in ca. s. parte reddere non teneatur: vt j. sol. mat. l. si constante. § si. & sic ex superuenienti casu fit absolutio: vt j. solu. matr. l. si mulier. & j. de condi. fur. l. si seruus. §. & si lite. Accur.

c Quamuis. correctiue & aduersatiue legi pōt: distinctione iusti iniustique initij habita: vt not. s. de rei vin. l. item si verberatum §. fin. & j. eod. l. de eo. § si post.

d Ibidem. sed videtur sufficere de vno tempore: vt C. de in litem iur. l. j. & s. si quis cau. l. qui autem. §. fin. & j. de furt. l. inter omnes. in prin. & infra, de ser. cor. l. dol. §. fi. quæ sunt cōtra. Sol. in personalib⁹ quæ non sunt scriptæ in rem, satis est vel primo tempore vel secundo interesse: vt in cōtrarijs. in alijs contra: vt hic. sed quare hic & in præcedentibus. §§. fit mentio de restitutione rei in actione ad exhib? Respon. vt dixi s. eod. l. Celsus. §. item Celsus. quia in possessione non resistit.

e Ad exhibendum. Casus planus est: quia hæres possidet, condemnatur: licet testator non possederit, nec dolo fecerit quo minus possideret.

Ex eadem causa. idem si ex alia: vt supra l. proxi. §. idem scribit.

f Cogitur. ex eadem instantia. secus si causa non sit inchoata: vt infra eod. l. de eo. Accur.

Vlpianus. CASVS. In hac l. tenetur possidens ad exhibendum. Glans. Ego & tu habebamus prædia confinia: & ex arbore tua cecidit glans in fundum meum. ego pecus immisi, & feci pasci. nunquid teneor ad exhiben? Et respon. q sic. Secundo mutat personas, quia si glans mea cecidit in agrum, & tu dominus fundi nō patiaris me tollere, cum existat: nunquid possum agere ad exhibendum? Et respon. q sic. Si quis. Ago ad exhibendū vt rem exhibeas, & tu dolo desijsti possidere. adhuc mihi teneris ad exhibendum quantum iurātū fuit in litē. Item si scyphū in massam transtulisti, & sic deteriorasti scyphum: & massam exhibeas: nunquid adhuc ad exhibendum teneris? Et respō. quòd sic: quia videris rē interemisse. Si tibi. Planus est. Quantum. Pro homine quē possidebas, egi ac. ad exhibendū. lite pendente complenisti vsucap. non possum eum vindicare, nisi hoc sia paratus subire iu. quo ad rē & quo ad fructus, ac si vsucaptus non esset. nam ad hoc vt liberet quis in act. l. ad exhiben dum: oportet vt talem rem exhibeat, qualis erat tempore litis conte. vt actor ita possit vindicare eam: nō lęsa sua vindicatione. Secunda pone. Egi p ancilla act. ad exhibendū. peperit pendente lit. & certe partus venit in hoc iudicio, non res solum restituenda. qd accipe quando reus noluit in poss. contradicere. similis cōditio seruatur actori & pęstaturi ac si tempore litis contest. ancilla fuisset exhibita & restituta. Tertio dicit, qd non solum hæ accessiones veniūt in ac. sed etiam damna quę habuit actor ob hoc quòd non exhibetur vel tarde exhibetur, veniunt in act. Viuianus.

g Iulianus scribit. alias incipit lex Iulianus. alias si quis hominem.

h Tenebitur. vt & ar. s. de rei vin. l. si autem. §. sed & is qui. & C. eod. l. ad exhibendum. Sed contra j. eod. l. cum seruus. sed ibi a seruo, hic à domino. siue possessore ipso est dolus admissus. Accur.

i Ad exhibendum tenebitur, vt litis ęstimationem offerat delato iureiurando. in litem: vt in prædicto casu: vt infra, de in lit. iuran. l. in actionibus. §. primo. Accursius.

k Nec patieris. mutat personas. Azo.

l Non pateretur. vt & supra eod. l. Celsus §. sed & si ratis. & hoc dicit Pomponius.

a Consumpta sit. scillcet dolo alias si sine dolo, ageret in factum subsidiaria leg. Aquil. vt ĩ. de præscript. verb. l. qui seruandarum. §. fin.

b Tertio. sic ergo durat hoc interdictum tantum per triduum à die qua ceciderit glans: quod est mirabile. Sed dic ideo dici proponi intra triduum: quia vix retardat vltra collectionē fructus sui. vel quia conuertuntur in terram vltra dictum tempus: nō quòd nō sit natura huius interdicti, vt perpetuo daretur, si tantū fructus duraret: vt ĩ. de act. & oblig. l. in honorarijs. Et appellatione glandis omnes accipe fructus: vt infra de glande legen. l. j. Accur.

potuit & debuit vt supra, de vsufr. car. rer. l. hoc senatus. § [illegible] si pecuniæ. Vel verius de illa quæ est supra vsufr. quemadmodum ca. l. j.

l Non possis. quia forte cōsumpti sunt a fructuario.

m Necessaria, tamen agere possis.

sententia, siue glans extet, siue consumpta sit. a Sed si extet: etiam interdicto. De glande legenda: vt mihi tertio b quoque die glandis legendæ facultas esset, vti potero: si damni infecti cauero.

Forma est qua dat esse rei: & commutata forma substantiali res non dicitur eadem: sed diuersa. Bald.

Si † quis rem fecit ad alium peruenire: videtur dolo fecisse, quò minus possideat: si modò hoc dolosè fecerit. Sed si quis rem deteriorem exhibuerit, æquè ad exhibendum c eum teneri, Sabinus ait. sed hoc ibi vtique verum est, si dolo malo in aliud corpus res sit translata: veluti si ex scypho massa facta sit. quanquam enī massam exhibeat: ad exhibendū tenebitur. nam mutata forma, ꝓpè interimi substantiā d rei, [vt] Marcellus scribit. Si tibi e decē f numismata sint sub cōditione legata, & mihi decem vsusfructus g purè: deinde hæres pendente † conditione, h non exacta cautione, decem fructuario soluerit: ad exhibendum eum actione teneri, i qui † decem soluerit: quasi dolo fecerit, quo minus possideret. Dolus autem in eo est, quòd cautionē exigere supersedit k à fructuario: effectumque, vt legatum tuū euanesceret, cùm iam nūmos vindicare non possis. l Ita demum autē locum habebit ad exhibēdum actio, si conditio extiterit legati. potuisti tamen tibi ꝓspicere stipulatione legatorum. & si prospexisti: non erit tibi necessaria m ad exhibendum actio. Si tū ignarus n legati tui, à fructuario satis non exegit: dicit Marcellus, cessare ad exhibendū: scilicet quia nullus † dolus est. succurrendum tamē legatario in factum aduersus fructuariū actione ait. Quātum autē ad hanc actionē attinet, exhibere, est in eadem causa præstare, in qua fuit, cum iudicium acciperetur: o vt quis copiā rei habens, p possit q † actionem exequi, quam destinauit, in nullo, causa, † quam intendit, læsa: quamuis non de restituendo, sed de exhibendo † agatur. Proinde si post litē contestatam vsucaptum exhibeat: non videtur exhibuisse: cùm petitor intentionem r suam perdiderit. & ideo absolui eum nō oportet: nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere, ita vt fructus s secundum legem æstimētur. Quia tamen causa petitori in

c Ad exhibēdum. imo in factum: vt C. eod. l. exhibitionis. quæ est contra. Solut. ibi non erat dominus, hic sic. Vel hic dicatur ad exhibendum id est, in factum nomine exhibitionis. Vel distingue an sit forma mutata: vt tunc detur: vt hic, an nō: & tunc non detur, vt hic innuit, & ĩ. eo. l. si quis. sed detur in factum, vt in l. contraria.

d Substantiam. vt infra de auro & argen. lega. l. Seia. & ideo non liberatur: vt & supra, de alie. iud. mutan. cau. fac. l. ex hoc edicto. in princip. & dic quod substantiam appellat statum: sed in topicis Aristo. ponitur pro membro sub suo genere posito in specie vel diuisione: quæ idea Græce dicitur, secundum Azo.

e Si tibi in specie, nō in genere. alias quod infra dicitur de vindicatione, locum habere non posset.

f Decem. scilicet eorundem.

g Vsusfructus. verus, non quasi: vt supra, de vsufr. l. numismatum.

h Pendente conditione. primi legati.

i Teneri. si extitit conditio, & finitus sit vsusfru. Accursius.

k Supersedit. vt ĩ. ad le. Fal. l. dolo. & ĩ. de tribut. l. quod in hæredem. §. ij. quam cautionem exigere hic

n Ignarus. s. hæres.

o Acciperetur. sic & restituere dicit, qui sic restituit, vt eadem causa seruet actori: vt ĩ. de verb. sig. l. restituere. Ac.

p Habens. scilicet actor per actionem ad exhibendum: vt & supra eod. l. ij.

q Possit. exequi. i. consequi quod debetur, per actionē in rem vel per aliā quam præcedit hæc actio ad exhibendum. & hoc dico actione quā intendit scilicet principali, in nullo casu læsa scilicet per vsucapionē vel alio modo: vt statim subijcit, proinde, &c.

r Intentionem. scilicet rei vindicatione: vt perinde sit & tunc cum rei vindicatio intenditur, ac si intenderetur eo die quo actio ad exhibendū fuit proposita. Sed nunquid ad hoc potest cogi: vt reddat rem, ac si vsucapta non esset: vt ā. de rei vindi. l. si post. quæ est contra? Solu. hic non fuit perpetuata rei vindica. quia non fuit proposita. Sed nōne interrupta actione ad exhibendū, & in rem actio interrupta videtur: vt C. de anna. except. l. fina. quæ est contra? Soln. potest dici quod hic loquitur in vsuca. triennij: quę non interrumpitur lite. contesta. Sed secus in præscriptione rerū immobilium. nam vna repetita, interrupta est præscriptio in omnibus, secundum quosdam. Tu dic secundū Co. idem in vtriusque. nam aut qui agit vna via, adijcit causam: & tunc in alia non interrumpit: vt hic. aut non adijcit: & tunc sic: vt ibi, & sic hic non interrumpitur. Alij vero dicunt semper interrumpi: arg. d. l. fin. & supra, de iud. l. solemus.

s Fructus. in rei vind. sequenti, vel etiam in actione ad exhibendum: cum possessor nō intendit suam: vt supra

† Nota l. istum text. ad q[illegible] item per allegatur, quod licet sit identitas materiæ, si est diuersitas formæ res dicet esse diuersa. cō cor. infra, de pig. ac. l. si conuenerit. §. si quis sic.

† Al. add. [illegible]

† (decē) in P. F. sic clausū, vt pro deleto habeatur.

† Al. add. hic.

† P. F. actione.

† P. F. cessat.

† Ad exhibendum.

supra eo.l. Celsus scribit.§.idē Celsus scribit, aeterus. & sic intelligitur infra proa.respond.

a Restituitur. Scilicet, eadem omnino: vt tantum habeat actor, quantũ haberet exhibita re a principio & nihil amplius: vt hic, & infra l.proxi.& institu.de offic.iudi § si ad exhibendum. & infra certum peta.le.cum fundus. Accur.

iur: aut non fiebat impensa, & tunc pascam. Tertio redit ad primum dicẽs, quod si tu possessor data opera Mutin. abduxisti, vt incommodioc esset mihi exhibitio eius: & sumptu & periculo tuo adducetur Boñ. Si de pluribus. Planus est Viuia.

hac actione restituit, a Sabinus putauit, partum quoque restituendum: si ue prægnans fuerit b mulier, siue postea conceperit. quam sententiam & Pompo. probat. Præterea vtilitates, si quæ amissæ sunt ob hoc, quod nõ exhiberetur, vel tardius quid exhiberetur; æstimandæ c a iudice sunt. Et ideo Neratius ait vtilitatem actoris venire in æstimationem, nõ quanti † res sit. † d Quæ vtilitas (inquit) † interdum maioris erit, quàm res. †

Etiam ei, qui non est in mora labitur terminus; tamen ille per quem labitur, tenetur ad interesse. Baldus.

Paulus libro xxvj. ad edictum. X.

SI optione e intra certum tempus data iudicium in id tempus extractum f est, quo frustra g exhibeatur: vtilitas petitoris cõseruetur. Quod si per hæredẽ non stetit quò minus exhiberet tempore iudicij accipiendi: absoluẽdus est hæres.

Vlpianus libro xxiiij. ad edictum. XI.

SEd & si hæreditas amissa sit ob hoc, qđ seruus non exhibeatur: h æquissimũ est æstimari officio iudicis damnum hæreditatis. i

Nota quòd ille tenetur ad impensas, cuius gratia celebratur actus Bar.

Quo † autem loco exhiberi rem oporteat, vel cuius sumptibus, videamus. Et Labeo ait, ibi exhibendam, vbi fuerit, cum lis contestaretur: periculo † & impendijs actoris k perferendam perducendamve eo loci, vbi actum sit. Planè pascere l seruum, vestire, curare, possessorem oportere m ait. Ego autem arbitror, interdum etiam hæc actorem cognoscere oportere, si forte ipse seruus ex operis, vel artificio suo solebat se exhibere: nunc verò cogitur vacare. Proinde & si apud officium n † fuerit depositus exhibẽdus: cibaria debebit agnoscere, o qui exhiberi desiderauit, si non solebat possessor seruum pascere. nam si solebat: sicuti pascit, p ita & cibaria non potest † recusare.

b Fuerit. Tempore litis contesta. in hac actione.

c Æstimandæ. Hoc si erat malæ fid. poss. cum enim bonæ fid. poss. excusetur a rei interitu, multo magis ab accessorijs: vt supra, de peti.hære.leg illud. Accursius.

d Res sit. Scilicet res petita exhiberi. si scilicet tantum, cum hoc non intenderem: vt d.§.item Celsus scribit. Accursius.

SI optione. CASVS. Testator legauit mihi vnum de seruis suis, quem eligerem intra annum, egi vt familia tota, exhiberetur, vt sic eligerem. sed hæres pertransijt vt infra annum nõ exhiberet, sed exhibuit post, quando iã eligere non possum secundum verba testatoris, nihilominus condemnatur ad damnum meum sed si hæres non distulit studiose, absolutus. Viuia.

e Si optione. Scilicet, data legatario vel alij.

f Extractum. Id est productum est.

g Frustra. Item elapso tempore a testatore statuto & per dolum hæredis.

SEd & si. CASVS. Si egi ad exhibendum pro seruo; vt quia nõ est exhibitus, vel tarde exhibitus amisi hæreditatem in qua fui institutus: venit damnum amissæ hæreditatis hoc dicit cum prin l.sequẽ. Quo autem. Pro seruo qui est Mutinæ, ego Bon. ago actio. ad exhibend. m: cum reus habeat forum Bono. quæritur vbi exhibendus sit? Et dicit quod Mutinę: nisi ego actor velim Bon.duci meo periculo & impẽdijs. De cibarijs autem serui sic distinguitur: quia aut consueuit se vestire & pascere Mutinę seruus opera & artificio suo: quo casu & hæc impensa erit mei actoris periculo. aut possessor consueuerat hoc præstare & otioso existenti; & tunc præstet possessor in itinere. Secundo dicit. Egi ad exhibendum pro seruo: & quia timebam ne alienaret, feci sequestrari. quia interim alet dum est apud sequestrum; Distinguitur: aut a possessore solebat pasci, & ab eo pascetur

h Exhibeatur. Quia eum seruum iussisset legatarius adire. Accu.

i Damnum hæreditatis. Vt instit. ad legẽ Aquil. §. illud. Sed contra infra de regulis iuris. le. non videtur.

k Et impendijs actoris. Quia pro sua vtilitate hoc: vt argum. infra mand. le. idem § idem Labeo. & infra deposi. le. in Asia. §. j. & infra, commo. le. si vt certo. §. sumptus. Accursius.

l Plane pascere. Donec perducitur ad locum vbi erat tempore cõtestationis: vt hic, & supra de rei vind. le. si res si autem ad locum litis peteretur adduci, etiam cibaria tũc actor agnoscit: vt supra de rei vin. l. nisi alioqui nihil ibi excipere nisi, &c. & hoc secundum quosdam. Alij dicunt quod illa præpositio, extra, posita in leg. prædicta, si res. ponitur inclusiue, & ponitur pro præter quasi dicat quæ cibaria etiam actor agnoscat. & secundum eos nihil excipit ibi aduerbium, nisi. Sed hoc est contra mentem huius legis: quia hic cibaria iniungit possessori nedum si reo detur sed etiã si actori detur electio. Tu dic secũdum Azo. cibaria pertinere ad possessorem, vt hic distinguitur: & ibidem est intelligendum. quod autẽ ibi excipitur, nisi: non est ita intelligendum. quod quando actor malit ibi, vbi iudicatum restitui, sustineat cibaria; sed iudex dat reo electionem de loco vbi erat res, vel loco litis, vt dictum erat actore non contradicente: alioqui, id est, si non eligit: actori dabitur electio, & ei cauebitur: vt tamen possessor semper cum huius leg. distinctione sumptus agnoscat vel vt ibi.

m Oportere. Etiam cum perducitur ad locum vbi erat tempore litis conte. alioqui nullum esset speciale, secundum quosdam. Tu dic ad locum litis.

n Apud officium. Id est, officiales iudicantis.

o Agnoscere. Quia ibidem erat tempore litis contesta. Azo.

p Pascit. Id est, sicut & alias erat solitus pascere. Ir.

† Al. add. ea.

† Al. add. sed quanti eius interfuit.

† In P.F. interdũ minoris erit, &c.

† In P.F. add. erit.

† Cõcor. & facit qđ no. in l. eũ sæpe. C. de erog. mil. anno.

† Al. add. autem.

† Potest nõ

Interdum tamen eò loci a exhibere † debet suis sumptibus: si fortè proponas data opera eum in locum abditum res contulisse, vt actori incommodior esset exhibitio, nam in hunc casum suis sumptibus, & periculo debebit exhibere b in eū locum vbi agetur: ne ei calliditas c sua prosit. Si de † pluribus rebus quis conueniatur, & litis contestatæ tēpore omnes possedit: licet postea quasdā desierit (quamuis sine dolo malo) possidere: damnandum, nisi exhibeat eas, quas potest.

Paulus libro xxvj. ad edictum. XII.

De eo exhibendo, d quē quis in libertatem vindicare velit: huic actioni locus esse e potest. Et filiusfamilias ea actione tenetur, si facultatem rei exhibendæ habeat.

Nota quòd in actu iterabili absolutoria lata in primo, non parit exceptionē in secundum, dummodo probetur quòd actus non præsumitur iteratus. de hoc nota.supra, de iureiur. l. sū qui. §. in popularibus. Iste text. semper allegatur per doct. Bald.

Sæpius ad exhibendum agenti, f si ex eadem causa agat, obstaturam exceptionem Iulianus ait: nouam autem causam interuenire: si is, qui vindicandi g gratia egisset, post acceptū h iudicium eam ab alio accepit, & ideo exceptionem ei non officere. Item si ei, qui furti acturus, ad exhibendum egisset, iterum furtum factum sit. denique si quis optandi gratia ad exhibendum egisset, & post litem contestatam alterius † testamento optio data sit: ad exhibēdum agere potest. Si quis ex vuis meis mustū fecerit, vel ex oliuis oleum, aut ex lana vestimenta, cùm sciret hæc aliena esse: vtriusque i nomine ad exhibendum actione tenebitur: quia quod ex re nostra fit, nostrum esse verius est. k

Quando res non erat æque periculosa penes actorē, tenetur reus et si habeat iustā causam liti- gandi. quod est notandum. Bal.

Si post iudicium acceptū homo mortuus sit: quamuis sine dolo malo & culpa possessoris: l tamen interdum tanti damnandus est, quanti actoris interfuit, per eū nō esse effectum, m quò minus tunc, cùm iudiciū acciperet, homo exhiberetur. tantò magis, si apparebit eo casu mortuum esse, qui non incidisset, si tunc exhibitus fuisset. n Si iusta ex causa statim exhiberi res nō posit: iussu iudicis cauere debebit, se illo die o exhibiturum.

Hæres in realibus iudiciis nec agit, nec conuenitur vt hæres. Bald.

Hæres non quasi hæres, sed suo nomine hac actione vti potest. p Item hæres possessoris suo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an hæredi, & in hæredem danda sit. Planè ex dolo defuncti danda est in hæredem hæc actio, q si locupletior hæreditas eo nomine facta sit: vel nisi quod pretium rei consecutus sit.

a Eo loci. Scilicet, vbi agitur.
b Debebit exhibere. vt & supra de rei vindi. l. si vero malæ fidei. & infra de le. i. l. cum res §. sed si alibi. & l. eū seruum. & l. apud Iulia.
c Calliditas. Vt supra, si quis cau. l. c. si duo. in princi. & de dolo. l. j. & infra, p so. l. verum. §. tempus. Accu.

De eo. CASVS. Dfilium meum vel libertum meum tenebas vt seruum: agere volo acti. præiudiciali, priuataeti. ad exhibendum pro costra: bene possum si mea peculiariter interest. e Et filius. Non solum paterfamilias potest hac actio. conueniri, sed etiam filius si filiè rē alienā possider.

f Sæpius. Egi cōtra te ad exhibendum pro seruo, & succubui. quæritur si iterum agam, nonne repellar exceptio? Distinguitur, aut ago ex eadem causa & sic repellor. aut ex alia, & non repellor. & de hoc proponit tria exempla in quibus non repellor except. vt si post lit. contesta. fiam. dominus: & sic. non interfuit mea. modo interest. Item aliud exemplum: quia primo acturus eram furti, nunc pro alio furto acturus ago ad exhibendum. Vel quia optaturus ex testamento Seij egi prius nunc ago optaturus seu electurus ex testamento Titij. Si quis. Planum est. Si post. Si seruus petitus exhiberi moriatur sine culpa possessoris adhibita in moriendo, tenetur adhuc ad exhibendum quanti interfuerit actoris exhibitum esse. hoc in ma. fid. poss. Si iusta Si cōdemnatus es vt rem mihi exhibeas, & eā alibi habeas, iudex statuet tempus infra quod exhibeas, & dicis quod tu cauere debeas te exhibiturum.

Hæres. Hæres actoris vti hac acti. suo nomine. Item hæres rei. i. possessoris tenetur suo nomine. Itē dicit quod nō expedit quærere, detur hæredi, vel in hæredem: quia non datur quod sequitur planū est. Viuia.
d De eo exhibēdo scilicet filio vel liberto. nam. & filium adiecta causæ de iure Quiritium, vel vtili rei vindi. libertum propter operas & obsequia peto.
e Locus esse. Quādo peculiariter interest, nō alias: vt infra eo. l. si liber. quæ est contra. Acc.
f Agenti. Et victo. Azo.
g Vindicandi Cū adhuc non esset dominus, & ideo succubuit in actiōe ad exhibendum: quia liquidum erat ipsum nō esse dominū, si post fiat dominus ab aliquo eam rem accipiendo, nō nocet exceptio: vt infra de except. rei iudi. l. si mater. §. eandem.
h Post acceptum. Et finitum. Accur.
i Vtriusque. Idest, pro vino, & alijs prædictis. tenetur etiā furti & cōdictione furtiua. Vel dic idest p vuis vel pro vino quasi dolo desierit possidere.
k Verius est. Vt ff. de rei vin. l. solū. §. j & hoc quādo a sciēte, alias fieret dominium specificantis vt insti. de re. di. §. cum ex aliena.
l Possessoris scilicet mortuus sit. Ac.
m Per eū non esse effectum. Quod est cū sciebat, vel scire debebat se debere restituere rem: vt ff. si cer. pet. l. quod te.
n Fuisset. Nā tūc bonæ fidei possessor tenetur. qui non habuit iustam causā litigandi. lo.
o Illo die. Quo poterit: vt insti. de off. iudi. §. j.
p Potest. Vt ar. ff. de publi. l. eū qui. §. hæc actio. A.
q Hæc actio, Vt ar. ff. de rei vin. l. si in rē actio sit. A. Si liber.

† V. F. exhiberi.
† proponatur.
Not. casum sm Bal. in quo iudiciū est pro parte condēnatoriū, & p parte absolutorium.
Vide antinom. A. Persij.
† Ita P. F. al. s. Flemo. mior. & ior Flor. vide P. Fabrum li. j. se mestr.
† P. F. acciperetur.

a Si liber. Inter est. vt supra n. l. iij §. est autem. cõ tra ĩ. eo. l. de eo. in ptin. Sol. vt ibi. Ac.

Si vir. CASVS. Vxor viro x. donauit, & sic donatio non valuit: & vir ea consumpsit emẽdo rem. nunquid pro his tenetur ad exhibendum? Et respondetur quod sic. Vin.

† Interdi. Thesaurus. CASVS. In tuo fundo habeo pecuniam absconditam. si non pateris me effodere, nõ possum contra te agere fur ti, cum non contrectaueris. sed nec ad exhibendum: cum nec possideas: ex aequitate tamen dabitur mihi interdictum ne vis fiat mihi eximenti, si iura uero me non calumniae causa id postulare: & cauero de damno infecto huius operis nomine.

† P. F. pe culiariter.

b Thesaurus. improprie ponitur: vt supra famil. erciscũ. leg. item Labeo. sed proprie: vt infra, de acquir. rer. do. le. nũquam §. thesaurus. Accursius.

c Iurans. hoc nihil aliud quam cauis nisi sacramentum puto. Azo. Et est si mile iutamentũ C. de fi. instr. l. fi.

d Vel interdictũ, scilicet nouũ quod indulgetur a praetore: vel indulgetur in similibus casibus vt vocetur interdictũ ne vis fiat volenti eximere: vt infra de dam. infecto. le. hoc amplius. §. de his autem. Vel loquitur de interdicto vtrobi: eum possessionẽ retineam etiam si ignorem locum thesauri: vt infra de acqui. poss. le. peregre. in ptin.

† Et.

e Thesaurus. quia dominus soli contrectauit.

f Cum seruus. Suo nomine quis quod seruus habet, dominus habere videtur.

† Exhibitionem.

Pro libero homine exhibendo non competit actio ad exhibendum, quia exigit pecuniarium interesse. Bald.

Caius libro ad edictum praetoris vrbani titul. de liberali causa. XIII.

Si liber homo detineri ab aliquo dicatur: interdictum † aduersus eum, qui detinere dicitur de exhibendo eo potest quis habere. nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis videtur: quia haec actio ei creditur competere, cuius pecuniariter † interest. a

Pomponius libr. xiij. ad Sabinum. XIIII.

Si vir nummos ab vxore sibi donatos, sciens suos factos non esse, pro re empta dederit, dolo malo fecit, quò minus possideat: & ideo ad exhibendũ actione tenetur.

Ista lex allegatur, quòd in causis summariis probatur interesse per iuramentum: intellige si iudicio considerata qualitate personae & quantitate praeiudicii videatur iuramentum deferendum. Bal.

Idem libro xviij. ad Sabinum XV.

Thesaurus b meus in tuo fundo est: nec eum me pateris effodere. cùm eum loco nõ moueris; furti quidem, aut † ad exhibendum eo nomine agere me rectè non posse, Labeo ait: quia neque possideas eum, neque dolo feceris, quò minus possideres: vt potè cùm fieri possit, vt nescias eũ thesaurum in tuo fundo esse. Non esse autem iniquum, iurãti c mihi non calumniae causa id postulare, vel interdictum, d vel iudiciũ † ita dari: vt si per me nõ steterit, quò minus damni infecti tibi operis nomine cauea

tur: ne vim facias mihi, quò minus eum thesaurum effodiam, tollã, exportem. Quod si etiam furtiuus iste thesaurus e est: etiam furti agi potest.

Paulus libro x. ad Sabinum. XVI.

Cum seruus aliquid tenet, dominus ad exhibendum suo nomine f tenetur. si autem seruus citra scientiam domini dolo fecit, quò minus habeat, vel furti actio, † vel de dolo malo g noxalis serui nomine danda est ad exhibendum autem vtilis nulla h constituenda est.

Sufficit exhibere in eadẽ forma, licet non exhibeatur in eadem qualitate. Bald.

Vlpianus lib. ix. de omnibus tribu. XVII.

Si quis hominem debilitatum exhibeat, vel elusceatum: ad exhibendum † quidem absolui debet. exhibuit enim, & nihil impedit directã actionem † talis exhibitio. poterit tamẽ † agere actor ex lege Aquilia de hoc damno. k

Etiam creditor cui est satisfactum, potest petere instrumentum debiti, & facere sibi compleri chartam a notario. Bald.

Idem libr. vj. Opinionum. XVIII.

Solutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis, nihilominus creditor, vt instrumenta ad eum contractum pertinentia, † ab alio, quam debitore, exhibeantur, agere potest. l

Paulus libr. iiij. ἐπιτομῶν Alph. Digest. XIX.

Ad exhibendum possunt agere omnes, quorum interest. Sed quidã consuluit, an pos-

g De dolo malo. id est id factum nomine doli ex edicto de alienu. iud. mut. cau. fac. Vel ad exhibendum propter dolum directa.

h Nulla scilicet in casu praemisso, cum seruus nõ dominus dolum commisit: alias autem vtilis cõstituitur: vt quando de dolo desijt posse exhibere: vt C. eod. leg. ad exhibendum & supra eod. l. Iulia nus. Item quando agit aliquis depositi ex alterius pacto; vt C. eod. leg. sed si res. sed secundum Ira. vtilis nunquam habet locum, quod est falsum, vt dixi. Accursius.

† Actione.

Si quis. Casus planus est: quia si seruum petitum exhibes elusceatum tu possessor, absoluendus eris ab actione ad exhibendum: sed Aquilia teneberis pro deterioratione serui. Vin.

i Actionem idest, rei vindicationem. Accursius.

† Al. add. actione.

k Damno. & in factum ad exhibendum est quandoque vt not. supra eod. le. Iulia. §. sed & si quis & C. eo. l. exhibit. omnis. Accur.

† Autem

Solutione. CASVS. Creditor potest agere ad exhibendum, etiam pro instrumento, quod per solutionem inane factum est.

l Agere potest. interest enim creditoris, cum sit obligatus pro his restituendis debitori per condictionem sine causa: vt C. de condic. si ne causa leg. dissolutae. vel actione ad exhibendum: vt C. eodem. l. fi. vel quia pecunia indebita cõ diceretur creditori: vt infra de furt. l. qui tabulas. Accu.

† Al. add. tam.

Ad exhibendum. CASVS. Ponit regulam, quae fallit in duobus casibus hic positis. Regula plana est. De i Exem-

Exempla. ecce petebam a Titio decem: ipse habebat instrumenta quibus poteram probare intentionem mei, nunquid possum contra eũ agere ad exhibendũ vt ea exhibeat? Et respondetur quod non. Viul.

a Caluminari id est falso scienter impugnare. Acc.

b Captari. vt sententia non considere tur: quia superius intelligitur: cũ intersit ex honesta & probabili causa: vt s.eo.l.ij.§. si mecũ.

c Studiosũ.s. scholarem ↄ. Accu.

d Doctior. pro hac enim doctrina licet sua intersit, nõ agitur: quia non est pecuniarium interesse: vt supra eo.l. si liber. cum sit inæstimabilis scientia: vt infra, de va.cog.le. j.§. proinde sed aliud si esset doctrina in pecuniario cõmodo: vt habes s. eo.l.iij.§. si quis nouali. Accur.

¶ P.F. efficere hac actio vt ratio ne, &c.

Sciẽtia inæstimabilis est.

sit † efficere hoc edicto, vt rationes aduersarij sibi exhiberetur, quas exhiberi magni eius interesset? Respondit, nõ oportere ius ciuile calumniari, a neque verba captari: b sed qua mente q̃d diceretur, animaduertere conuenire. Nam illa ratione etiam studiosum c alicuius doctrinæ posse dicere, sua interesse, illos aut illos libros sibi exhiberi: quia si essent exhibiti, cùm eos legisset, doctior d & melior futurus esset.

Vlpianus libro ij. Regularum. XX.

Quæstionis habendæ causa ad exhibendum agitur e ex delictis seruorum, ad indicandos † conscios suos.

Quæstionis. CASVS. Pro seruo tuo qui cum alijs fecit mihi furtũ, agere possum ad exhibẽdũ vt socios manifestet. Acc.

e Agitur. quia dico mea interesse, ipsum exhiberi, ideo q̃a exhibitus & tortus aperiet veritatẽ cõtra conscios quos conuenio: vt C.eo. leg. si criminis. Sed nunquid creditur eis: vt C.de acc.leg. fina? Respondeo: creditur in casibus: vt ibidem notatur, præcedere tamen oportet indicia: vt C.de quæst. l.j. Accur.

¶ P.F. vindicãdos al. iudicandos.

Digestorum Liber vndecimus.

TITVLVS I.

DE INTERROGAtionibus in iure faciendis, & interrogatorijs actionibus [sublatis.]

Interrogatio est facienda secũdũ quod necessitas proponenda actionis exigit. Itẽ fit officio iudicis, non iure actionis. Bar.

Callistratus libro ij. edicti monito. I.

Toties hæres in iure f interrogãdus est, qua ex parte hæres sit, quoties aduersus eũ actio instituit̃, g & dubitat actor qua ex parte is, cum quo agere velit, hæres sit. Est aũt ĩterrogatio h tũc necessaria, cùm in persona est actio, i & ita, si certũ petetur: ne dum ignoret actor, qua ex parte ad-

DE INTERROGATIONIBVS IN iure faciendis, & interro. actionibus.

Sicut superior actio præparatoria est aliarũ actionum: & ita hæ interrogationes tam realium de quibus dictum est, quàm personalium de quibus dicetur, sunt præparatoriæ. Azo. Et nota quòd intitulatur de act. interrog. quia istæ interrogationes, quæ per hunc titulum fiunt, fiebat olim actionibus propositis: quod hodie non fit vt infra eodem. leg. j.§.j. Vnde si quæras an libellus sit dandus, respond. non cum enim per solum officium explicetur, non est necessarius libellus, qui propter actionem conuenit esse necessarius: generaliter autem dico quod vbicunq; officio iudicis aliquid explicatur, non est necessarius libellus, cum quasi misericorditer petatur: vt infra, de oper. no. nun. le. de pupillo. § meminisse. Et maxime hoc vbi nec condemnatio nec absolutio sequitur post responsionem: sed solum proceditur in principali negotio. Item quia etiam fit in itinere: vt infra eo le. voluit. in fi. Item pro hoc C. de naufra. le. de submersis.

Toties. CASVS. Ago cõtra hæredem debitoris mei. interim volo ab eo quærere ante lit. cont., ex qua parte sit hæres quæritur an teneatur respondere. Et dicit q̃ sic, si duo interueniunt scilicet q̃d actuꝛus sim p̃sonali ac. item & sim petiturus certum. & est ratio quare respondeat, vt ego non petam plusquam debeam: & sic litem p̃dam. Secundo dicit q̃d olim iure actio. & indistincte interrogabatur reus ante lit. contesta. sed hodie officio iudicis interrogabitur. si dicat se non hæredem cum in veritate sit, similiter interrogabitur pro qua parte hæres sit. Et dicit vltra in duabus ll. seq. proxi. quod difficile erat aliquẽ esse hæredem probare vel bonorum possessorem, quia quis solo animo adire potest: vt C. de iure deliberandi. le. si ania, & infra, de acquir. hære. l. pro hærede. ideo prætor proposuit: vt quis possit interrogare hæredem an sit hæres: & ex qua parte ↄ. Viuia.

f Toties hæres in iure idest apud iudicem: vt infra eo. voluit.§. quod ait.

g Instituitur. Quæritur an ante litem contest? Respond. sic. & hic dic id est instituenda dicitur. est enim hæc Interrogatio præparatoria actionis & ante lit. conte. proponenda: vt infra subijcit: ne dum, &c. sic & exponit infra e.l. de æ tate.§. qui ex. & §. qui tacuit. sic & actio ad exhibendum est præparatoria: & non proponitur actio proponẽda cum ea: vt supra cit. j. l. iij.§. est autem. & infra de pec l. deposui in fi. j. resp. Si autem diceres interrogationẽ etiã cum sequenti actione simul proponi & contestari: aut dici oportet quasi sub cond. actionem propositã. s. sub hac, si responsio consonat actioni proponendæ & hoc est contra legem: vt supra de iud. l. non quemadmodum. Aut si dicas pure, & non consonet respõsio: amittat causam propter actionẽ inepte propositam: vt infra si men. fal. mod. di. l. j.§. ideo. Vel dicas posse hanc interrogationem & actionem simul proponi, & act. ad exhibendum: & ad litem similiter simul proponi: sed iudex expediet primo præcedentia vt arg. C. de nouo Co. contir.§. fi.

h Est autem interrogatio. scilicet ista, pro qua parte sit hæres. Accur.

i Actio. Tria sunt necessaria, vt hæc interrogatio pro qua parte sit hæres. locum habeat. Primo q̃ actio proponenda sit personalis: vt hic. arg. j. commo. l. iij. § hæres. Si autem esset in rem, nõ interrogaret pro qua parte esset hæres. sed pro qua parte possideret; sicut dicitur j. e. l. qui seruũ.§. fin. Idem si in rẽ scripta sit. nam & tunc respondere non debet, nisi quantũ possi-

uersarius defuncto hæres extiterit, interdū pl⁹ petēdo aliquid damni [a] sentiat. Interrogatorijs autem actionibus [b] hodie nō vtimur: quia nemo cogitur ante iudiciū de suo iure aliquid respondere: ideoq; minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt: & † tantummodo [c] ad probationes litigatorib. sufficiunt ea, quę ab aduersa parte expressa [d] fuerunt apud iudices: [e] vel in hęreditatibus, vel in alijs rebus, [f] quę in caussis vertuntur.

Vlpianus libro xxij. ad edictum. II.

EDictum de interrogationib⁹ ideo prętor proposuit: quia sciebat difficile [g] esse ei, qui hæredem, bonorumve possessorem cōueniret, probare aliquē esse hæredem, bonorumve possessorem.

Paulus libro xvij. ad edictum. III.

QVia plerunq; difficilis ꝓbatio aditæ hæreditatis est.

Vlpianus libro xxij. ad edictum. IIII.

VOluit prætor ad-

possideat: vt ī. eti ... j.l.de eo. in fin. Secus tñ est, vbi possidet post lit.cont. vel dolo desijt possidere, tunc enim datetur pro hęreditarijs portionibus tantum: quare merito interrogatur, pro qua parte sit hæres: vt ī. de rei vin.l. si in rem. & l.cū aūt fundi. Secūdo ꝙ certum sit petendū per eam: vt hic subijcit. secus autē si incertum, vt puta factum cuius nomine contra singulos datur actio insolidum, tunc enim nō est opus interrogatione illa. s. pro qua parte sit hęres, cum ab vno petatur insolidum: vt j. de verb. obl l.stipulationes. & l.in executionibus. §. ij. & ī.fam ercis.l. heredes.§ an ea. Interrogabitur tñ an sit hęres, licet agatur, ad factum. sed in actione in rem, neutra fit interrogatio, sed si agatur ad interesse, tūc fit vtraque quia ex persona defuncti ad certam quantitatem agitur. Tertio ꝙ actio sit hęreditaria: secus in ea quæ in vnū ex facto suo proponitur, & est diuidua. vt & ī.fam.erc.l. inter cohæredes.§. si quis stipulatus. & de neg ge.l. si ex suo contractu.

[a] Damni. Scilicet, circa damna in triplum, vt insti. de act.§.tripli. & de excep.§.antep. Et not. ꝙ ex eo ꝙ hic dicitur, colligitur hoc edictum locum habere ante litem contestatam: ꝙ est verum secundum Io. illud vero edictum de confessis tantum post. Si enī & hoc tantum locum haberet post lit.conte pro nihilo nominati essent casus, in quibus respondere tenentur: cum de omni causa lit.conte. respondere quis teneať: vt in auth.de ijs qui ingre.ad ap.§.si.col.vj. sunt enim numeratæ istæ xj. Prima, an sit hæres: vt j.eo.l.cum qui interrogatur. Secunda, pro qua parte: vt hic, & j eo.l.qui interrogatur. Tertia, qualiter sit hæres.j.eo.l.si defensor.§ illud. Quarta, an seruum noxium possideat, quando conuenitur noxaliter: vt j.eod.l.qui interrogatur. Quinta, an sua sit quadrupes: vt j.eo.l.si quis in iure. Sexta, an possideat ędes, quarum nomine petitur caueri de dam.infec. Septima pro qua parte: vt j eo.l.nun alienum. & l.qui seruum.§.fin. Octaua, si penes se habeat peculium: vt j.eo.l.si defensor.§ fin. Nona, de ætate: vt j.eo.l.de ætate.in prin. Decima, an possideat ille cōtra quem agitur in rem. Vndecima, pro qua parte: vt j.eo l.si quis seruum.§ in iure. Isti enī sunt xj. casus. in quib⁹ ante lit.cont. facienda est interrogatio prędictis modis. Est & duodecimus, qui generalis est: vt quęcunq; æquitas iudicem mouerit, fieri debeat: vt j. eo.l.pe. Quidam tñ dicunt interrogandum post lit.cont. de credulitate tantum: ante vero de scientia rātum respondere: vt C.de iura.cal l ij. in princ. & j.eo l.de ætate.§ nihil. Melius autem probatur, quòd post lit. contest. de credulitate tantū sit interrogatio facienda, per auth. de ijs qui ingre ad ap.§. fin.col. vj.cum enim non debeat exigere probationem, quam non putauerit sibi necessariam, interrogādus est credat, vel nō credat id, super quo vult vinculo sacramenti aduersarium cogi respondere: ꝙ obtinet probationis speciem: vt appareat, an videatur sibi necessaria, & hoc ante litem contest. puto seruari, secundū. Azo.

[b] Interrogatorijs autem actionibus. Sed quomodo vocabantur? Respon. forte in factum. earum. n. nomina non habemus. per has. n. actiones compellebatur aduersarius respondere ad interrogationes quæ fiunt ante lis.cont. Sed hodie nemo iure actionis cogitur respōdere ante iudiciū principalis negotij iure actionis, sed officio: vt s.ead.l.in princ. Vel dic nemo cogitur vnquam, nisi in casibus; quos modo notauimus. Et sic nota, ꝙ duo erant iudicia vnū principalis & hęreditarię actionis instituendę; aliud interrogationis in iure officio iudicis faciēdę: in qua etiam de calumnia iuratur, secundum Azo. vt ar. supra tit.j.l.thesaurus. Sed nunquid post iudiciū inchoatum cogitur respondere iure actionis? Videtur quòd sic, ex prędictis, sed dico contra; sed per officium iudicis: vt j.de ædil. edict.l ædiles.§.item sciendum. & in auth.de ijs qui ingre.ad ap.§.fin. Sed si est de legatus. quomodo ante li.cont. coram se habet officium? Videtur.n. ꝙ in ordinario tm̄, sm̄ Io. hoc hic dicať. vt ar.ī de proc.l. si reus, & d.l.ędiles. §.item sciendū. sed forte etiā in delegato poterit hoc dici quia sine hoc sequēs iudiciū explicari non pōt. vnde hoc ei etiā mādatū vr̄: vt s.de iurisd. om iu.l. ij.

[c] Tantummodo. Hoc aduerbium determinare pōt vel illa verba, apud iudices. vel illa, ab aduersa parte.

[d] Expressa. In casibus præmissis. Accur.

[e] Apud iudices. Ergo si non apud iudicem cōfessio facta fuerit, nō pręiudicat confitenti: nec est aduersario probatio: vt dixi ī.de insa.l.qm̄. nisi in casib. Primus in d.l. qm̄. sed ibi fuit transactio, non simplex confessio. Secundus in auth. de test.§ & licet. col.vij. sed & ibi ad liberandū facta confessio à creditore. Item tertius, quando quis ex sua mendaci confessione alium voluit circumuenire: ꝙ dic per exempla: vt not. j. ꝙ cum eo.l.iiij.§.j. vt ergo hæc videas plenius, dic cum quis cōfitetur extra ius: aut ad alium liberandū, & tunc valet: vt d.auth.de testi. col.vij.& arg.j.de act. & obli.l.Arrianus. aut ad obligandum se: & tunc aut cum causa, aut sine causa. Primo casu valet confessio: vel in mutuo post biennium: vel in dote sm̄ tempora a lege statuta. in alijs autem contractibus statim, nisi contra probetur per aliam scripturā: vt C.de non nu.pec.l.in contractib. & de dote cau.l.si. & in auth.ibi posita. & de nō nu. pe l.generaliter. In secūdo qū. s. sine causa: tunc extra ius facta non valet, & dicitur indiscreta: vt j.de prob.l. cū de indebito.§. fi. sed corā iudice valet: vt hic, & j.e.l.voluit § ꝙ ait pretor. & ī.e.in prin. Idē coram arbitro: † vt C.de arb.l.pe. Quid in promissione sine causa? Respon. vt j.de excep. do.l.ij.§.j.

[f] In alijs rebus. De quibus diximus fieri quæstiones ante litem contesta.

[g] EDictum. Difficile. Quia in nuda voluntate & occulta consistit: vt instit. de hære. quali. & dif.§.fin. cuius scrutator solus Deus. Accurs.

VOluit. CASVS. Decessit debitor meus. dictū fuit mihi quia talis est hęres eius, voco eum ad iudicium

Casus xj. in quibus ante litem cont. fieri debet interrogatio.

† P.F. sed

Confessio extra ius facta, an pręiudicet.

† Bal. hic reputat istam glos. fin. adhoc quod confessio facta corā arbitro probat eodē modo quo facta corā iudi. Bolo.

cium: & interrogo an sit hæres. quæritur an debeat respondere? Et respon. quod sic, ad hoc vt se oneret confessione, vel in dicendo, quia dicit se hæredem: vel mentiendo: quia negat. Quod ait. Si quis interrogatur in iure, statur eius confessioni. qualiter autem intelligitur in iure interrogatus, dicit. Viuia.

stringere eum, qui conuenitur ex sua in iudicio responsione, vt vel confitendo, vel mentiendo sese oneret: simul etiam portionis, pro qua quisque heres extiterit, ex interrogatione certioretur. a

Interrogationes dicuntur fieri in iure vbicunque fiunt coram iudice, licet pro tribunali nõ sedeat, h. d. Et est verum in his & similibus quæ causa cognitionem non requirunt. Circa quod dic per Cyn. C. de confes. l. j. in iiij alias in iij quæst. Bar.

Quod ait prætor, *Qui in iure interrogatus respondit*: sic accipiẽdum est, apud magistratus populi Romani, vel præsides prouinciarum vel alios iudices. Ius enim eum solum locũ esse, vbi iuris dicundi, vel iudicandi gratia consistat: vel si domi, vel in itinere b hoc agat.

Interrogato dandum est tempus ad deliberandum. Bart.

Caius libro vij. ad edictum prouinc. V.

QVi interrogatur, an heres, vel quota ex parte sit, vel an in potestate c habeat eum, cuius nomine noxali iudicio agitur: ad deliberandũ tempus impetrare debet: d quia si perperam confessus fuerit, incõmodo e adficietur.

a Certioretur. Scilicet voluit prætor vt actor certificaretur Azo.

b In itinere. Imo tantũ ille locus debet attendi, in quo consueuerũt sedere maiores in iudicando, vt i. de iusti. & iu. l. penult. quæ est contra. Sol. vbi res exigit plenam causæ cognitionem, locum cõsuetum debet iudex seruare in examinando negotio: vt ibi. sed hic semiplene fit: & ideo etiã in itinere expedietur: vt j. e. l. si defensor. § illud. & j. quis ord. in bo. pos. l. ij § dies. Acc.

vt de portione.

QVi interrogatur. CASVS. Hæres vocatus ad iudiciũ respondere debet an sit hæres: vel an habeat seruũ noxiũ in potestate: sed si vult deliberare, datur ei tempus ad deliberandũ tribus rationib. & hoc dicit cum princ. le. seq. Interdum. Si hæredi petitio vel quæstio hære. moueatur, non tenetur statim respondere. & est ratio in litera. Viuianus.

c In potestate. Alias em actione noxali non teneturr vt i. de nox. l. quoties. ij. respon. Accur.

d Debet. i. potest. sic ponitur i. de offic. procon. & leg. l. obseruare § fin.

e Incommodo. Scilicet pœnæ, quę imponitur a iure: vt j. eod. l. de ætate. §. si eum esset. & § qui tacuit. Et est ratio alia: quia dubitat de facto alterius s. testamento. & an alius eum præcedat: non tantum de suo sed post li. cont. cũ quis interrogatur de facto suo: istæ duæ rationes non habent locum: ideoque nec tempus videtur dandum, sed semper certificare debet iudicẽ. & pro hoc facit j. e. l. de ætate. §. nihil. & j. de iniur. l. prætor edixit. & j de instit. l. sed & si pupillus § præscribere. quia & ibidem de credulitate quis dicit tantum, quam potest habere sine scientia.

Sed verius est etiam, vt post lit. conte. detur tempus ad deliberandum: & hoc approbat consuetudo: quæ est optima legum interpres: vt i. de legi. & senatusc. l. si de interpretatione. & facit infra. l. proxi. & supra de peti. hæred. l. si debitor. & C. de iure delibe. l. si curatoris.

Vlpianus libr. xxiij. ad edictum. VI.

ET quia hoc defunctorum interest, vt successores f habeant: interest & viuẽtium, ne præcipitentur, quandiu iustè deliberant. Interdum interrogatus quis, an heres sit, non cogitur respõdere: vt puta si controuersiam hæreditatis ab alio patiatur. & ita diuus Adrianus cõstituit. ne aut negando se heredem, præiudicet g sibi: aut dicendo se heredem illigetur, h etiam ablata sibi hæreditate.

Idem lib xviij. ad edictum. VII.

SI quis in iure interrogatus, † an quadrupes quæ pauperiem fecit, eius sit, responderit: † i tenetur.

Paulus libro xij. ad edictum. VIII.

SI quis interrogatus de seruo, qui damnum dedit, responderit suum esse seruũ: tenebitur lege Aquilia quasi dominus. & si cum eo actum sit, qui respondit: dñs ea actione † liberatur. k

Valet responsio sine interrogatione. Bart.

Vlp li xxi. ad edi. IX.

SI sine interrogatione quis respõderit se heredem: pro interrogato habetur. l Interrogatũ

f ET quia. Successores. Ne in initio afficiantur: vt hic, & instit. qui manu. non pos. §. j. & de bon. posses. §. quos autem. & j. de suc. edi. l. j. in prin.

g Præiudicẽt. Quãtum ad præsumptionem, non quantum ad legitimam probationem: cum res inter alios acta sit. sic & infra de li. ag. l. j. §. Iulia. & j. de iureiur. l. si duo patroni. & imo secundum Azo. quãtum ad probationẽ plenam respectu inter rogati & interrogantis, non aliorum: vt j. eod. titu. l. de ætate. §. qui interrogatus. & §. qui tacuit. & l. fin. quod in idem recidit.

h Illigetur. Interroganti. & sic non cogitur respõdere, nec etiã potest conueniri: ne fiat præiudicium peti. hęr. Sed hodie conueniuntur possessor ex cõtractibus defuncti. & sic interrogabitur & respondebit: vt C. de pet. hære. l. fin. §. finantem. quæ est contra. sed illa corrigit istam.

† Interrogatur.

† Respondere.

SI quis. CASVS. Bos meus erat in prato tuo cum alijs animalibus. occisus fuit. voco ad ius aliquem ex dominis illorum animalium: & dico quod animal suũ meum occidit: an teneatur respondere? Et dicitur quod sic. Viu.

† Ratione.

i Responderit. Quid si per mendacium? Respon. insolidum tenetur: vt supra si quadrup. pau. fe. di. l. j. §. interdum. Accur.

SI quis. CASVS. Seruus quidam dedit mihi damnum vocaui Titiũ ad ius. interrogaui eũ, an eius esset seruus. an teneatur respondere? Et dicit quod sic. Et si dicit seruum suum esse cum non esset, tenetur Aquil. & si exegi Titium: liberatur verus dñs. Viuia.

k Liberatur. Vt j. eo. l. qui seruum. in princ. Accur.

l SI sine. Habetur. Nec enim agitur ex stipulatione, vt sit necesse præcedere interrogationẽ: sed ex prima

non solùm à prętore accipere debemus, sed & ab aduersario. a Sed si seruus interrogetur: b nulla erit interrogatio, non magis, quam si seruus interroget. Alius pro alio non debet respondere cogi, c an hæres sit. de se enim debet quis in iudicio interrogari: hoc est cùm ipse conueniatur.

† Celsus libr. v. Digestorum scribit X.

SI defensor in iudicio interrogatus, an is, quem defendit, hæres, vel quota ex parte sit, falso responderit: ipse quidem defensor aduersario tenebitur: d ipsi aũt, quem defendit, nullũ facit præiudicium. e Veram itaq; esse Celsi sententiam, dubium nõ est. An ergo non videaẽ defendere, si non responderit, videndum. Quod vtique consequens erit dicere, quia non plenè defendit.

Qui dicit se hæredem, intelligitur in dubio insolidum, nisi ex præcedenti allegatione aliter limitetur. Bart.

Qui interrogatus hęredem se esse responderit, nec adiecerit, ex qua parte, ex asse † respondisse se dicendum est: f nisi fortè ita interrogeẽ, an ex dimidia parte hęres sit, & respõderit, hæres sum. hic enim magis eum puto ad interrogatum respondisse. g

An quis sit hæres ex testamento, vel ab intestato, nõ cogitur respõdere, nisi natura intentandæ actionis hoc exigat. Bar.

Illud quęritur, an quis cogatur respõdere, verũ & testaméto h hęres sit: & verum suo nomine ei quæsita sit hæreditas: an per eos, quos suo iuri subiectos i habet, vel per eum, cui hæres extitit? Summatim † igitur prętor cognoscere debebit, cùm quęritur, † an quis rñdere debeat, quo iure hęres sit, vt si valde interesse cõpererit, plenius rñdere † iubeat. quę obtinere debent nõ solùm in hæredibus, sed etiam in honorarijs successoribus. Deniq; Iulianus scribit, eum quoq; cui hæreditas restituta est, debere in iure interrogatum respondere, an hæreditas ei sit restituta [&] si de peculio agatur: k non oportere responderi à patre vel domino, an in potestate habeat filium vel seruum: quia hoc solùm quæratur, an peculium apud eum, cũ quo agitur, sit.

Qui negat se dominum, non potest vti dominio illo. Bart.

Paulus libro xlvij. ad edictum XI.

NOn alienũ est eum à quo damni infecti stipulari velimus, interrogari in iure, an ædes vel locus eius sit, ex quo damnũ timeatur, & pro qua parte: l vt si neget suũ prædiũ esse, nec dãni infecti caueat: aut cedere, aut [si] resistendũ putauerit, quasi dolo

ex prima causa: quam interrogationem ex confessione præsumit iudex præcessisse. sic & si in instrumento aliquo inuenitur promissio. nam præsumitur interrogatio: vt insti. de inutili stip. §. si scriptũ. Ac.

a Ab aduersario. Vel patrono, siue aduocato aduersarij. cui forte tenetur aduersarius respondere: vt infra, de adul. l. si postulauerit. §. quæstioni. & infra l. de ætate §. qui interrogatus.

b Interrogetur. In iudicio: secus si extra: vt infra, de redhi. l. quæro. §. fin. In iudicio enim vel vt actor vel vt reus seruus esse non potest: vt C. de iudi. l. si seruus. Accur.

c Cogi. Nisi ratione officij aliud contingat: vt infra le. proxim. & infra, de confes. l. certum. §. sed an ipsos. & ĩ. de procur. l. nõ solum. in princ.

SI defensor. CASVS Si defensor sine mandato quis sit, & alium hęredem dixit: ipse tenetur, non dominus quẽ defendit. Qui inter. Planus est. illud. Iudex debet summatim cognoscere an quis tenetur respõdere de his duobus: vtrum sit hæres ex testamento, vel ab intestato. Item vtrum ipse directo habuit, vel per obliquum. Et hęc habẽt locũ siue sit hæres de iure ciuili siue de iure prætorio. cætera plana sunt.

d Tenebitur. Sed qua actione? Resp. ex cautione iudic. solui, vel ex sententia: vt supra de procur. l. Plautius.

e Præiudiciũ. Nisi ratum habeat vt ĩ. eod. l. qui seruum. Item loquit hic in eo, qui sine mandato defendit. si vero procurator defendens conueniatur, an domino, præiudicet, quæritur? Videtur quòd non: vt infra, de confes. le. certũ. §. sed an. Sed forte non præiudicat, si à domino contra probetur: vt in tutore, cuius minor restitutionẽ implorat contra confessionem. Est tamen argu. contra supra ad l. Aquil. l. proinde. §. si procurator. Sed forte quod dicit ibi procuratorẽ teneri, non excusat dominum: ideo procurator ex stipulatione iudic. solui teneri potest. dominus vero iudicati actione. i. in factum.

f Dicendum est. Argu. contra supra de rei vind. le. si in rem. circa princ. & infra de condi. instit. le. ij. §. si vero partem.

g Respondisse. Vt & infra, de verbor. obli. l. Titia §. idem resp. & insti. de inutili stip. §. prętereà. Accurs.

h Et testamento. Vt scilicet, valeant legata vel non: vt C. de fideicomm. l. eam quam.

i Subiectos. Quod põt interesse: quia si substituo filio meo pupillariter omnes qui mihi hæredes erunt, tantum illi ex hac substitutione admittitur, qui suo nomine nõ per seruos vel filios sũt hæredes: vt instit. de pupil. substit. §. substituitur. & infra de vulg. substit. l. qui liberis. §. hæc autem verba & infra, de verb. sign. l. sciendum. Item petita bo. poss. contra tab. sola illa legata valent. quę directo sunt liberis relicta: nõ quæ per mediũ: puta eorum seruo: vt ĩ. de lega. præs. l. iij. §. hoc solum autem. Item legatario suam rem, vel quòd sibi debeo, legare nõ possum: sed eius seruo sic vt infra de leg. ij. l. debitor. §. fin. Item differt adhuc inter hæc: vt ĩ. ad Treb. l. si patroni. in prin. & infra, de cond. & de. l. qui hæredi. §. cum hæreditas. Accur.

k Si de peculio agatur. Nam & eo mortuo intra annum tenetur: vt infra quando act. de peculio est an. le. j. in princ.

l NOn alienum. Parte. Vt ĩ. e. l. qui seruum. §. fin. Sed an pro sua parte cauendo liberatur? Respon. sic: vt supra, commu. di. l. si quis putans. §. si damni. Ac.

† In P.F. δτιμάτιον est præcedentis capitis.

† Al. add. se.

† Al. add. vero.

† Not. quod iudex summatim cognoscit an petitio sit pertinẽs, vel impertinens.

† P.F. quæratur.

† Respondeti. P.F.

Tradere.

uersatus, tradere [a] compellatur.

Ratione dubitationis tenet responsio facta a minus legitima persona: puta a minore sine authoritate tutoris. Bald.

Vlpianus libr. xxij. ad edictum. XII.

DE aetate quoq; interrogatus, interdum † respondere [b] debebit.

Statur confessioni alicuius licet non vere contra se. Bart.

Si quis cùm hęres non esset, interrogatus, responderit ex parte [c] se hęredem: sic conuenietur, atq; si ex ea parte hęres esset. fides em ei contra se [d] habebitur. Qui ex quadrante hæres, vel omnino, cùm hęres non esset, responderit se hæredem ex asse: in assem instituta [e] actione conuenietur.

Pœna mentientis est, vt si primò tenebatur pro parte, postea teneatur insolidum: nisi iustè errauerit. Bart.

Si cùm esset quis ex semisse hęres: dixerit se ex quadrante: mendacij [f] hanc pęnam feret, q insolidum [g] conuenietur: non em̃ debuit mentiri, dum se minoris portionis hęredẽ adseuerabat. Interdũ tamen iusta ratione pōt opinari se hæredem ex minore parte. quid enim si nescit sibi partem adcreuisse, vel ex incerta [h] parte fuit institutus? [i] cur ei responsum noceat.

Tacens quo ad sui commodum habetur pro negante: & insolidum conuenitur. Bar.

Qui tacuit [k] quoque apud pretorẽ, in ea causa est, vt instituta [l] actione insolidum conueniatur: † quasi negauerit [m] se hæredem. nam qui omnino non respondet, contumax est. contumaciæ autem pęnam hanc ferre debet, vt insolidũ conueniatur, [n] quemadmodum si negasset: [o] quia pretorem contemnere [p] videtur.

Non videtur respõdere, qui ad interrogata nõ respondet. Bart.

Quod autem ait pretor, *omnino non respondisse*, posteriores sic acceperunt: vt omnino nõ respondisse videatur, & qui ad interrogatũ non respondit, [q] id est, πρὸς ἔπος. † †

Appellatione partis, dimidia continetur. Et est ratio: quia sola dimidia est pars aequalis. Bal.

Si interrogatus quis, an ex asse heres esset, respõderit † ex parte [hęredẽ] si ex dimidia esset, nihil ei nocere respon-

[a] Tradere. Scilicet, possessionem manu militari, vel ex secũdo decreto, vel ex primo, vt actor habeat rei custodiam. vt ĩ de dam. infect. l. si finita. §. vbi.

DE aetate. Casus principij est hic in glo. Si quis. Ego centum mutuaui Titio: egi contra Seium, & quaesiui an esset hæres Titij. & dixit q sic pro dimidia. certe pro dimidia. id est in i conueniã Seium. Qui ex quadrante. Qui erat in veritate hẽs in parte, respondit se hæredem esse insolidum. certe insolidum tenetur actione personali: puta ex mutuo dato defuncto. si ex maiori parte hæres dixerit se ex minori: tũc tenetur insolidũ si ex certa scientia, alias nõ, nisi pro parte p qua est hęres: vt seq § dicit. Qui tacuit. Hi duo pares sunt, vt ambo insolidum teneantur: si interrogatus an sit hæres tacuerit. itẽ qui negat se hæredem, & est pro parte. nã ambo tenentur insolidum. Tertio addit tertiã partem praedictis, scilicet illũ qui respondet obscure, nihil respondere.

Ex causa. Decem defuncto mutuaui, quæ nunc repeto a filio suo: & quaero an sit hæres patris: & dicit q sic. postea inuenit se nõ hæredem. certe succurritur ei vt non praeiudicet ei cõfessio: quia aequũ est: & ea quae de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. quae sequunt sunt plana. Qui infra. Contra te hęr. rei vin. egi: & quęsiui an esses heres. & dixisti quod nõ: quia testim primum videbas, in quo alius fuerat institutus. non vltimum in quo tu pro parte, certe succurritur tibi vt non tenearis insolidum quasi mendax. quia etsi culpa non careas, dolo tñ carea. si tñ ea culpa in te deprehendatur, quę dolo pxima sit: vt quia furiosi testamentum valere putabas; nõ succurretur tibi. Celsus. Ago. contra te q sis hęres debitoris mei. & quęro à te an sis hęres; & dicis q non, postea vis pœnitere & dicere q sic. quęritur an possis pœnitere? Et dicit q sic; quia ego actor non patior dãnum, non vtrobiq; teneris insolidum. secus si dicas te pro parte her. ca primo negaueris. nã in hoc fit mihi pręiudiciũ. s. te pro parte her. quia & non tenerem nisi pro parte in-

specta veritate. sed cũ pęnitentia sine damno actoris fieri non potest, teneris propter mendaciũ. Viu.

[b] Respondere. Puta agit Titius contra me: quaero ab eo si minor sit: quia sine curatore nolo ei respondere, si minor sit. & respondeat se maiorem: pręiudicat sibi etiã si minor est: nisi restituatur, q potest: vt ĩ. de confes. l. certi § penul. nisi dolose fecerit: tunc non: vt ã. de minor. l. si ex causa. §. nunc videndum & l. si minor xxv. an. ex aspectu. Accur.

[c] Ex parte. Aliqua certa.

[d] Contra se. Non pro se: vt C. de probat. l. exẽplo. & in auth. de iureiuran. amo. § j. col. v. nisi ex consequentia: vt ĩ. eod. l. si filius. § j. & hoc nisi peniteat q quandoq; potest: vt ĩ. eod. § fin. Acc.

[e] Instituta. i. instituẽda: vt no. ĩ. e. l. j.

[f] Mendacij. Est autem mendaciũ falsa significatio vocis cum intentione fallendi, secundũ Augustinum.

[g] Insolidũ. Id est, tanquam solus: vel tãquam insolidum sit hæres.

[h] Ex incerta. Puta ex reliquo.

[i] Institutus Et alias partes ignorat.

[k] Qui tacuit. Dic hunc § intelligi tribus modis: vt infra eo l. si filius.

[l] Instituta. i. instituẽda. Azo. vel per libellum, non per contestationem.

[m] Negauerit. Cum esset i aliqua parte.

[n] Conueniat. Nisi ante litem cõtestatam pro pœna, velit fateri: vt supra, de nox. l. electio. § neque.

[o] Si negasset. Nisi sit filius in potestate testatoris qui post mortem eius abstinuit; vt ĩ. eo l. si filius. secundum quosdam. sed certe idem est in eo; quia si negat se heredem, verũ fatetur, quia abstinuit, & ideo non patietur pœnam. hic ergo erat secundum hoc ex aliqua parte heres. nam si insolidum vel in nihilum, nulla esset pœna.

[p] Contemnere. In primo casu cum nõ respondet, vnde Pilatus ad Christum: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo, &c. sed ipse non vt contemneret, sed vt miraretur Pilatus fecit; In secundo casu quando est mendax. videtur decipere: quod est puniendum; vt ĩ. de his qui no. infa. l. debuit.

[q] Non audit. Hic debet esse quoddã Grecum cuius expositionem

† P. F. interdum interrogatus

† Al. add. quis.

Mendacij definitio.

† Id est, ad verbũ vide Alci. lib. dispũ. ij. ca. x.

† Id est, additum. vñ est per ueabtũ [illegible] πρὸς ἔπος. de Inepte respondentibus. Egid. per.

† Al. add. se.

expositionem ponit statim, id est, pro se poscit. s. responsionem. nam cum quæritur ab eo, ipse non respondet. sed quærit de alio quodam.

a Humana est. appellatione. o. partis dimidia continetur; vt in de verbo. signi. l. nomen filiarum. §. portionis. Azo.

Partis appellatione dimidia cō tinetur.

non pro obligato tantum debet haberi; vt. j. de confes. l. certum in prin. quæ est contra. Solu. quo ad probationem est pro condemnato, non quo ad hoc; vt sententia non detur; vt diximus supra ad leg. Aqui. l. proinde. & secundum hoc cōfessus fuit se debere; sed tunc non videtur fecere q̄ not. Vel dic q̄d confessus fuit se habere peculium.

...sum. quę sententia humana est. a

Obscurè respondere, & nihil respondere paria sunt. Bar.

Nihil b interest, neget quis, an taceat interrogatus, an obscurè c respondeat, vt incertum dimittat interrogatorem.

Ex causa iusti erroris potest quis suam confessionem reuocare. Bar.

Ex causa succurri, ei qui interrogatus respondit, d non dubitamus. nam & si quis interrogatus, an patri hæres esset responderit [se hęredem esse] mox prolato † testaméto inuétus sit exhęredatus: æquissimum est ei succurri. & ita Celsus scribit. Id quidē & alia e rōe cōtingit: q̄ ea, q̄ post ea emergūt, auxilio † indigent. Quid enim si occultatæ tabulæ f & remotæ postea prolatæ sunt? cur noceat ei, qui respōdit, quod imprȩsentiarum videbatur? Item dico, & si quis hæredem se respōderit, [&] mox falsum, vel inofficiosū, vel irritum testamentū fuerit pronunciatum. non n. improbè respōdit, sed scriptura g ductus

Qui interrogatur, tenetur quasi celebrasset contractum sub quo interrogatus esset. Bar.

Qui interrogatus † respondereit, h sic tenetur, quasi ex cōtractu † obligatus, i pro quo pulsabatur: dum ab aduersario interroget. Sed si a prętore fuerit interrogatus: nihil facit k prætoris authoritas, sed ipsius respōsum, siue mendacium.

Erronea confessio post litem contestatam potest reuocari ex causa iusti erroris. secus si fuerit in dolo. Vel sic: Lata culpa ante litem contesta. potest reuocari indistinctè; nisi captio actoris emergat. hoc dicit. Primò loquitur quando quis vult reuocare post lit. conte. Secundo quando ante litem contest. Secunda ibi, Celsus. Bar.

Qui iusto errore l ductus negauerit se hæredem, venia dignus m est. Sed & si quis sine dolo malo culpa n tamen respondit: dicendum erit, absolui eum debere, nisi culpa dolo ꝓxima o sit.

Potest quis reuocare suam responsionem re integra: si ius aduersarij non est factum deterius. Bartolus.

Celsus scribit, licere † respondenti pœnitere, si nulla captio † ex eius pœnitentia sit actori. p q̄d verissimum mihi videtur: maximè si quis postea plenius instructus

b Nihil. istud nihil, non est per omnia nihil. q̄ dic vt j. ad leg. Iul. repet. l. sacrilegij. §. fin.

c Obscure. puta græca lingua, vel alia extranea quæ non intelligat ibi. & sic not. q̄ ex hoc omnes fere doctores dicunt non esse admittendam eius responsionem post lit. contest. qui dicit se dubitare. Sed tu dic contra; vt diximus supra eo. l. qui interrogatur.

d Respondit. s. se hęredem. Azo credens hoc, quia filius. Accursius.

e Alia. prima enim fuit æquitas; vt supra de publ. actio. le. fi. secūda est; quia quæ de nouo contingūt, &c. vt hic, quod est notandum, vt supra de procu. leg. filius. §. fi. & l. seq. & de transact. l. non est. & institu. de hæred. qual. & dif. §. sciendum. & j. quan. act. de pec est an. l quæsitum. & j de instit. l. habebat. in princ. & supra qui satisd. cog. le. si ab arbitro & supra de inoff te. le. mater. & j. de hæred. instit. l. fi & de cond. indebit. l. ij. & infra de pœn. leg. diui fratres. & infra de quæst. l. j. §. si qs vltro. & C. de iure. iur. l. fin. & C. si ex fal. instrum. l. j. ij & iij. & infra de testa. tute. l. pater & infra de adi. leg. l. iij. & infra de excep. rei iud. l. si mater. in prin. & extra de of. iud. de leg. c. insinuante.

† P. F. probata.

† Conco. in c. sciscitatus. glos. sup verbo infamem. de rescri. &c. pp. cū glo. super ver. imminebāt extra, de locato conduc. &

f Tabulæ in quibus exhæredatus vel alius institutus erat.

g Scripturæ idest propter scripturam.

h Qui interrogatus responderit, peculium esse penes se dominum, secundum primum: vel se habere in potestate seruum, secundum alium, scilicet quando noxaliter. Sed hic casus non est hic. Vel dic se teneri mihi ad decem ex mutuo.

i Obligatus. s. eius filij vel serui. p quo, &c. vt s. eo. l. si defensor. § fin. Et idē si maleficiū sit a seruo cōmissum, & ex eo noxaliter cōueniat. Vel si vis, dicas pro quo. s. contractu. Sed certe imo pro condemnato

ADDITIO. Dic secundum Bar. q̄ idē est in ijs quæ pertinent ad litis decisionem; & sunt decisiua partis. Ratio apparet; quia licet sit verum, tamen id de quo est cōfessus non sufficit ad condemnationem.

† No. q̄ licet confessio facta extra iudiciū nō disponat sed solū ꝓbet l. publ. in fi. ff. depositi pro quo cōc. & ibi ꝓbat I c. exotio. de fide instr. extr. in ca. quoties cor dis oculus.

k Nihil facit scilicet ad interrogationē; sed in admittenda respōsione bene facit, alioqui cōtra; j. qō. vij. si vt infra eodem. l. fi. & supra eo. l. j §. fi.

l Qui iusto errore. videns primum testamētum, in quo alius est institutus; non vltimū, in quo ipse pro parte est institutus; & ita nec fuit leuis culpa.

† ab ꝓbat; tā si est facta in iudicio, obligat vt ex quasi contractu.

Al. add. eius.

m Venia dignus. cōtra ad rationem; non ad casum. j. de do. le. quidam. Solu. ibi nō errabat, alias enim donatio non valeret; quæ ibi dicitur valere; vt C. de don. l. nec ignorans Accur.

n Culpa. vt puta si fuit institutus coram tribus testibus; & ideo se hæredem credebat. Sed hæc videtur lata; cū sit error iuris; vt colligitur C. de legi. & cōst. le. leges sacratissimæ. & infra, de verbor. significatio. l. latæ. Quare dic q̄ erat testis vnus seruus. & erat testamē nuncupatiuum; vel pupillus, cum credebat adultus, vel liber: & secundum hoc dixit se hæredem, & sic mutat casum. Vel dic negauit, vt supra; q̄a putauit testatorē furiosum. Accur.

† P. F. licere respondenti pœnitere. &c.

Sic in P. F. Haloan. scripsit ex eius præsentia.

o Proxima. vt quia fuit lata & fatua. credidit enim forte se recte institutum ab eo, qui furore detinebat. secundum Azo.

p Actori. vt arg. j. de euict. l. fundum cuius. §. fin Et de exemplum, quod nulla sit captio actori, veluti si a possessore nōdum sit vsucapio impleta; vt s. de dolo l. pe. Item si prius dixit se non esse hæredem; nūc autem se hæredē dicit. si ergo nō est actoris captio, id est damnū tunc quandocunq; pœnitet; vt hic. Si vero est captio, tunc ante litem cōtestatam pœnitet in distin-

Interrogatus an & q̄n possit pœnitere.

distincte. vt hic, & supra de rei vindi. l. is qui. & leg. nam si. & l. si autem. & supra de noxa. l. electio §. neque. post litem autem nõ: vt eisdem legibus. Sed ante litem non licet pœnitere: vt quando certa persona ꝓposuerat pœnitere: vt prædicta l. si autem. vel quando alius compleuit vsucapionem: vt supra de dolo. l. penu. Item post lit. conte. nõ nisi iustus interuenerit error: vt supra proxi. §. vel nisi actoris scientia: vt infra de act. empt. l. j. in fi. & supra de peti. hære. l. qui se liti. vbi etiam post li. cõtestat. pœnitet. Sed nonne qui vult pœnitere post litem cõtesta. probabit se errasse? Vtique secundum Ioann. puta respondit aliquid: & ita esse ꝓbat per instrumenta vel per testes q̄d res aliter se habet: vt hic subijcit. sed ante non propter verbum maxime. sed nonne semper ignorasse vel errasse præsumitur: vt C. qui mili. non pos. leg. super seruis. in princ. respond. hic nõ: quia sua propria confessio, & sic suũ factum contra eum facit, & contra eum præsumitur: vt supra eod. l. j. §. j. ibi autẽ factum serui recte poterat ignorasse, q militiam acquirebat. Sed hoc probato, si actor replicet: tu sciebas aliter quam responderis: & ideo iuuari non debes. respõ. hoc probauit ipse cum pœnitẽs probauit se errasse. Accu.

quid faciat, instrumentis vel epistolis amicorum de iure suo † edoctus.

Filius ex mendacio punitur, non ex taciturnitate. Bar.

Paulus libro xvij. ad edictum. XIII.

SI filius, qui abstinuit se paterna hæreditate, in iure interrogatus, responderit se hæredem: tenebitur. nam ita respõdendo pro hęrede gessisse videtur. [a] si autem filius, qui se abstinuit, interrogatus tacuerit: succurrendum est [b] ei: quia hunc, qui abstinuit, prætor non habet hæredis loco.

Etiam confesso non denegantur exceptiones legitimæ. Bar.

Exceptionibus, quæ institutis in iudiciũ contra reos [c] actionibus opponuntur, etiam is vti potest, qui ex sua responsione conuenitur: [d] veluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & cæteris.

Confessionibus est standum, quibus ius vel natura non repugnat. Bar.

Idem libro ij. ad Plautium. XIIII.

COnfessionibus falsis respondentes [e] ita obligantur, si eius nomine, de quo quis interrogatus est, cum aliquo actio sit, quia quæ cum alio actio esset, si dominus esset, in nosmetipsos confessione nostra conferemus. [f] Et si eum, qui in potestate patris esset, respondissem filium meum: ita me obligari, si ætas eius pateretur, vt filius meus esse possit: q̃a falsæ confessiones naturalibus conuenire [g] deberent. propter quæ fiet, vt patrisfam. nomine respondendo [h] non obliger. Eum qui patremfamilias. [i] suũ esse respondit seruum, nõ teneri noxali actione. Ac ne si bona fide liber homo mihi seruiat, mecum noxali iudicio agi potest: [k] & si factum fuerit, manebit integra actio cum ipso,

ut d. §. qui tacuit. sed tunc veritatem fatetur quo ad commodum, quia abstinuit, statum subijcit quia, &c. nõ ergo patitur pœnam. si autem est ex aliqua parte hæres is qui est interrogatus, & tacuit, tenetur in solidum: vt d. §. qui tacuit. Vel dic speciale in filio: quia cum prætoris beneficio sit exẽptus semel, vt l. sisti. de hære. qua & dif. §. sui. noluit prætor iterum eum adstringere. & hoc est quod subijcit, quia, &c. Quod autem dicitur supra eod. le. de ætate. §. q tacuit, quasi negauit, &c. subaudi, se hæredem, cum esset pro parte saltem hæres, vt dixi. si vero hæres non sit, & dicit se non esse: nõ patitur pœnam. secus si taceat secundum Azonem: & sic duobus modis intelligitur §. qui tacuit. Vel tertio ibi tacens hæres esse poterat, sed nõ adierat: hic non poterat: quia repudiauerat: & sic sunt tres solutiones & tres intellectus dicti. §. qui tacuit.

[c] Contra reos scilicet veros hæredes.

[d] Conuenitur, & est ratio: quia cum interrogatus habeat interrogatum locô hæredis pro se: ergo & cõtra se debet habere ne sibiipsi sit contrarius: & sic repellatur: vt infra, quãdo appellan. sit. le. ij. Et sic nota q̄d confessio mea etiã mihi prodest hic ꝑ quandam consequentiam. Accu.

SI filius. CASVS. Filium debitoris mei ad iudicium vocaui, & interrogaui eũ an pẽset hæres debitoris. & ipse respo. quod sic, cum abstinuisset paterna hæreditate. tenetur quidem amodo. si autẽ tacuit tunc non tenetur, sed ei succurritur. Exceptionibus. Titio debitori meo feci pactum de non petendo. decessit: ego conuenio te Seium, cum dicis te hæredem tu fuisti confessus te hæredem. quæritur an possis vti exceptione, pacti sicut posset verus hæres? Et dicitur quod sic. Vinianus.

[a] Gessisse videtur. Sed quomodo qui semel abstinuit erit amodo hæres: vt C. de repu. hær. le. sicut. q̃ est contra? Solu. hic nõ est hęres, sed habetur pro hęrede in sui pręiudicium quo ad interrogantem, non quo ad alios: vt j. eo. l. fi. quę est similiter contra.

[b] Succurrendum est. primo quia non debuit hic filius qui abstinuerat, ex delicto obligari hęreditati. secus si non abstinuerit. licet non adierit. nam tunc secus: vt infra de acqui. hęre. l. seruum quis in fi. hic autem delictum est scilicet cõtumacia si taceat, & nõ respondeat per cõtumaciã: vt supra e. l. de ætate. § q tacuit. Est & alia ratio: q̃a ꝓ eo habet, ac si negaret:

COnfessionibus. CASVS. Vocaui te ad ius, & quæsiui an occidisses seruum meum. & dixisti quod sic. certe teneris Aquil. ita demũ si est occisus saltem ab aliquo. Et si eũ. Vocaui te ad ius agẽdo de peculio nomine Titij, quem dicebam tuum filium, q cum alius erat filiusfa. & quæsiui a te an esset tuus filius, dixisti ꝙ sic, certe ita demũ tibi præiudicas, si eius ætatis esset, vt tuus filius esse posset. Eum qui. Item Titius dedit tibi damnum, pro quo constituisti mecũ agere noxali iudicio, credens eum seruum meum. ego in iure interrogatus confiteor meum seruum certe non præiudicat mihi confessio: siue erat in statu libertatis: siue seruiebat mihi bona fide, nec poterit mecum eius nomine noxali actione agi. Vin.

[e] Rñdẽtes. puta seruũ alienũ suũ eẽ: vt s. e. l. q seruũ.

[f] Cõferemus alius sĩ remanet obligatus, nisi soluã & tunc etiam distinguitur: vt j. eo. l. qui seruum. Ac.

[g] Conuenire. vt s. ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. fi. & l. seq. & infra l. proxi. in fi.

[h] Respondẽdo. s. esse filium meum, qui sui iuris est.

[i] Eũ q patrẽf. i. eũ q vere liber erat, & vt liber stabat.

[k] Agi potest. vt & supra de noxa. l. pe. in prin. & le. noxali. & infra l. proxi.

† V. V. lupi sui.

[z] Imo. in l. pen. § ad crimẽ. ff. d pub. in. x-xiiij. colla ti. & Alex. in l. j. § fi. eo. pe. ff. si quis ius d. cẽ. nõ ob. reputant istã gl. sin. ad hoc q̄d cõtumacia est delictũ sed similẽ & equipo lẽtẽ gl. habes in c. fi. iij. q̃st. xj. gl. ind. l. j. quæ est in ver. merã. ibi, quia ex delicto. Bo log.

Confessio ꝓpria quæque sibi ꝓ prodest.

Si lia.

S Tis. CASVS. Seruus quidam dedit mihi damnū dictum fuit mihi quod Titius erat eius dominus cum non erat. vocaui eum in iudicium: & interrogaui an esset dominus serui. & respond. quod sic. ago contra eum noxali iudicio pendente indicatus est liber, quia erat ei relicta libertas sub conditione qua extitit. nunquid Titius quē conuenio, mihi tenetur? Et respond. quod non, cum sit alius qui cōuenitur noxali actione. & si seruus dedit mihi damnum: & vocaui te ad ius credens te eius dominum, cum non eras, & confessus fuisti te dominū esse eius: poteris quidem conueniri. In totum. Ad hoc quod confessio in iure facta valeat, oportet quod non sit contra ius, & contra naturam: alias non valet vt supra e.t. confessionibus. §. & si eū. in fine. Viuia.

a Debet. Vt & ī. de nox. l. pen.

b Transferre. Improprie ponit trāsferre. nec enim per confessionem liberatur, qui tenebatur nisi soluat: vt infra eod. leg. qui seruum. ponitur ergo pro conferre: & sic ponitur supra leg. proxi. in princip. & supra, de officio. eius cui man. est iurisd. l. fin.

c Potest. Scilicet interrogatus.

d Qui cōfessus est. vt supra l. proxi. in princip.

e Ius. Ius ponit propter liberum hominem: natura propter eum qui non potest esse filius propter ætatem, vt hic, & supra. leg. proxim.

S I ante. CASVS. Seruus Titij dedit mihi damnum. decessit dominus: & ante aditam hæredi. vocaui Mæuium ad ius, & interrogaui eum an esset eius dominus. Et respond. quod sic. quęritur an teneatur, cum alterius sit? Et resp. ꝙ tenetur. Videtur quod nō: quia erat hæreditarius, & sic videbatur non habere dominū. Sed resp. hæreditas habetur loco domini. Mortuo. Interrogaui te an seruus talis qui dedit mihi damnum, esset tuus. & tu respōdisti quod sic. & lit. contest. iam tecum. noxali iudicio pendente decessit seruus. amodo quidem non teneris: quia si proprius esset tuus, & decessisset iudicio pendente, non tenereris. Viui.

† Noxale.

† In P.F. & in ver. exem. manuscriptis non potest.

† P.F. confessionem.

† P.F. & ve. iurium, &c.

† Al. add. et.

qui admisit.

Iabolenus libro ix. ex Casio. XV.

SI is, cuius nomine noxæ † iudicium acceptum est, manente iudicio liber indicatus est: reus absolui debet.[a] nec quicquā interrogatio in iure facta proderit quia eius personæ, cuius nomine quis cum alio actionem habet obligationem transferre[b] † potest[c] in eum, qui in iure suum esse confitetur: velut alienum seruum suum esse confitendo. Liberi autem hominis nomine (quia cum alio actio non est) ne per interrogationem quidem aut confessionē trāsferri poterit quo casu eueniet, vt nō rectè hominis liberi nomine actum sit, cum eo, qui confessus est.[d] In totum autem confessiones ita ratæ sunt, si id, quod in confessione † venit, † & ius,[e] & natura recipere potest.

Pomponius lib. xviij. ad Sabinum. XVI.

SI ante aditam hæreditatem seruum hæreditarium meum esse respondeam: teneor: quia domini loco habetur hæreditas.[f] Mortuo seruo, quem in iure interrogatus: suum esse cōfessus[g] sit, non tenetur is, qui respōdit: quemadmodum † si proprius eius fuisset, post mortem eius non teneretur.[h]

Nota §. quòd sicut quando fit translatio de vno tempore ad aliud, requiritur vt extrema habilia: vt l. scire. supra, ex quibus cau. maio. ita quando de persona ad personam. quod no. de quo in l. si is qui pro emptore. vsuc. Bartolus.

Vlpianus libr. xxxvij. ad edictum. XVII.

SI seruus ab hostibus captus sit, de quo quis in iure interrogatus, responderit in sua potestate esse: quāuis iure postliminium † possit interim nos efficere[i] dubitare: attamen non puto locum esse noxali actioni:[k] † quia non est in potestate. quanquam autē placet etiam eum teneri qui alienum seruum suū confessus esset: tamen rectissimè placuit, eum demum teneri, qui [eum] seruum † potuit habere. cæterùm si dominium[l] quærere non potuit. non teneri.

Idem libro xxxviij. ad edictum. XVIII.

SI seruus nō sit vnius sed plurium, & omnes mentiti sunt[m] eū in sua potestate non esse,[n] vel quidam ex illis, aut dolo fecerūt, quò minus sit in potestate: vnusquisque eorum tenebitur in solidum:[o] quemadmodū tenerentur, † si haberent[p] in potestate.[q] Is vero, qui nihil dolo fecit, quò minus in potestate habere, vel[r] non negauit: non tenebitur.

Si ille qui alium vt principalem defendit, non est soluenda: in alium actio restituitur. Vel sic: Sententia lata contra vnum ex sua confessione, non liberat verum dominum. Bar.

f Hæreditas. Vt in sti. de sti ser. § prin.

g Cōfessus. Noxali conuentus. Accu.

h Non teneretur. Vt & ī. infra eo. l. si seruus. ab in prin. j. respond. & § j. & supra de noxali. leg. electio. §. si is quē. & l. pe. §. j.

S I seru⁹. CASVS. Seruus tuus dedit mihi damnū, & captus fuit ab hostibus conueni te noxali, & te interrogaui, an eū possideas? Et respondisti quod sic. Certe talis respōsio tibi non nocet. Quemadmodum si interrogaui Iudæū an possideret seruum Christianum, q mihi damnum dedit. & respo. ꝙ sic: non nocet ei talis responsio: q Iudæus seruū Christianum habere non potest.

i Efficere. alij: t efficere: & alias reficere.

k Noxali actioni. nam cum seruus dānum dedit, non est actio cum hostibus vel cōmercium: nec cū alio. quare confitens non tenet. Sed ar. contra ī. fa. erci. l. item Labeo. §. fi. & l. seq. Acc.

l Dominiū. Vt Iudæus mācipiū Christianum. Vel si res fuerit vendita: ne sibi confitenti aliena setur.

m S I seruus. Sūt. s. dicentes.

n Non esse eū sic.

o Insolidū. Id est, detracta noxæ deditione: vt supra, de nox. l. si plurium.

p Si haberent. Subaudi. & negarēt. Vel veri⁹ nil subaudi: sed tā cum haberent in potestate, & nō negarēt tenetur quilibet eū noxæ deditione, nisi post litē contestatam: vt ā. de noxa. l. si seruus. Accu.

q Potestate Nec habent Azo.

r Vel. Pro etiam. quasi dicat, non tantum se.

† In P.F. quamuis iure postliminiorum possimus efficere dubitare nos attamē &c. vide Ant. Aug. emend. li. j. ca. ij.

† P.F. actione.

† P.F. suū.

† Al. add. et.

Iulianus lib. iiij. ad Vrseium Ferocem. XIX.

Qui ex parte dimidia hæres erat, † cũ absentem cohæredẽ suum defendere vellet, vt satisdationis a onus euitare posset: respõdit, se solum hæredem esse, & condemnatus est. quęrebat actor, cùm ipse soluendo nõ esset, an rescisso b superiore iudicio, in eum, q reuera hæres erat actio dari deberet? Proculus respondit, rescisso iudicio, posse agi. idque verum est.

Quando non tenet iudicium, contumax in non respondendo non potest haberi pro confesso. Vel breuius, Inter quos non valet iudicium: nec confessio. Bar.

Papinianus libro viij. Quæstionum. XX.

SI filius cùm pro † patre suo ageret, taceat interrogatus: c omnia perinde obseruanda erunt, ac si non esset interrogatus.

Si ex variatione personæ conuenti non variatur causa: vnius confessio & solutio liberat verum debitorem. secus si variatione personæ contingit variatio causæ: nisi veri debitoris nomine factum fuerit. hoc dicit. Ponit duo dicta quæ videntur contraria. & soluit cum magna subtilitate. Bar.

Paulus libro secundo Quæstionum. XXI.

QVi seruum alienũ respondit suũ esse, si noxali iudicio conuentus d sit, dominum liberat: aliter atque si quis cõfessus sit se occidisse seruum, quem † alius occidit: vel si quis responderit se hæredẽ. nam his † casibus nõ liberatur, qui fecit, vel qui hæres est. Nec hæc inter se contraria sunt. nã superiore casu ex persona serui duo [non] tenentur: e sicut in seruo communi f dicimus: vbi altero conuẽto, alter quoque liberatũ. At is, qui confitetur se occidisse, vel vulnerasse, suo nomine tenetur: nec debet impunitum esse delictum eius, g qui fecit, propter eum, qui respondit: nisi quasi defensor h eius, qui admisit vel hæredis i litem subijt hoc genere. k tunc enim in factũ exceptione data † summouendus est actor: qa ille negotiorũ gestorũ, vel mãdati actione recepturus est, quod præstitit. Idem est in eo, qui mãdatu hæredis hæredẽ se esse respõdit, vel cùm eũ alias defendere vellet. In iure interrogatus l an fundum possideat, quæro, an respondere cogendus sit, & quota ex

QVi ex parte. CASVS. Titius debitor meus decessit duobus relictis haere. vocaui eos ad iudicium. vnus venit, alius non. ille qui venit, cõfitetur se haeredem insolidum; quia volebat cohaeredem suũ defendere, & sic conuentus est insolidum; & condẽnatus est, cum in veritate nõ sit soluendo in totum: nũqd pro dimidia hered. ad alium cohæredem, qui non venit possum habere regressum? Et respo. quod sic Viuia.

a Satisdationis. Scilicet, iudicatum solui: quod est etiam secundum ius vetus si agatur in personam Accu.

b Rescisso. Per in integrum restitutionem: vt dicunt quidam. Sed hoc qualiter? non enim liberatur alius propter huiusmodi responsionem. vt infra eo. leg. qui seruum. licet quandoque liberetur facta solutione, vt ibi dicitur: nisi hoc ageretur animo nouandi: vt infra de solut. l. e solutionem & tunc non datur restitutio. Dic ergo rescisso de facto: quia ex eo agi non potest propter inopiam; & ideo ita reputatur a iure, ac si nulla detur acti. vt supra, de dolo le. nam. Vel dic rescisso propter pactum de non petendo factum cum eo demorto. Accursius.

SI fili⁹. CASVS. Filius patrem ad iudicium vocauit pater suus interrogatus esset, non respondit, sed tacuit. non nocet ei.

c Interrogatus. Quia non est iudicium inter eos: vt supra. eo. l. si sine. §. sed si seruus. Ac.

QVi seruum. CASVS. Haec l. facit differentiam vtrum quis conueniatur ex serui delicto; an quasi ex suo hoc modo, Vocaui te ad ius; & quaesiui an Stichus qui fecerat mihi furtum esset tuus seruus; vt sic noxaliter mihi tenearis. & dixisti q sic. & sic feci te condemnari; & exegi a te. quaeri t an Stichus liberet: erat. n. alienus. Et dicit q sic, & est simile in seruo duorũ dominorũ; vt altero dñorum cõuento, & exacto, aliter liberetur. at si quis quasi ex suo delicto vel quasi suo nomine cõuenitur; vt ecce cõuenio te quasi seruum occideris; vel quasi sis haeres debitoris mei. & cũ alius occiderit, tu confessus fuisti te occidisse, vel te haeredem; licet a te exegero; non tamẽ liberatur qui vere occiderit, vel qui vere est hæres; quia remaneret impunitus qui deliquit; nisi fuisti cõfessus te occidisse, vel te hæredem, volens defendere verũ occisorẽ, vel verum hæredem. nam tunc liberatur, cum ab eo repetere possis quod præstiteris, vel actione mandati vel nego. gest.

d Conuentus. Cõdemnatus & exact⁹ alioqui contra; vt supra e. l. qui ex parte & le. si quis interrogatus. & l. confessionibus in fi.

e Non tenetur. Scilicet soluere insolidum: licet sint obligati insolidum.

f Communi. Qui alij maleficium committit: vt infra ti. ij. l. vt tantum. §. item si seruus. Acc.

g Delictum eius. vt & supra ad l. Aq. le. ita vulneratus circa medium. sed de eo qui se hæredem confitetur, non reddit rationem diuersitatis. Dic ergo qd. heres suo nomine tantum tenetur. nec enim est cuius nomine teneatũ. at dominus nomine serui tenetur. Sed nõne exceptionem habet vt hæres is, qui confitetur? vt s. eod. l. si filius. in fi. Respon. ex psona actoris nõ sua tenetur. Vel hæres non habet exceptionem. Sed opponitur: nonne duo rei debendi obligantur suo nomine; & tenentur quisque insolidum, & tamen vno soluente liberatur alius? sed certe ibi vterque ex eadẽ causa videtur teneri vt infra de duobus reis. leg. iij. §. final. Item nonne debet vnus liberari altero electo? vt supra de noxal. le. electio. in prio. Respo. hic neuter istorum habet ab altero causam. Item nõne re persecuta debet repelli; vt s. de eo per quem fac. erit. l. j. §. si plures? Resp. isti ex duab⁹ causis se non contingentibus conueniuntur: illi ex vna. Item nonne verus hæres debet repellere creditorem exceptione, soluente isto qui bona fide se credebat hæredem. vt s. de pet. hære. l. si quid possessor? Respondeo, imo mala fide volẽs decipere actorẽ. Ac.

h Defensor. Sine mandato.

i Hæredis. Scilicet, eius qui deliquit.

k Hoc genere. Id est, hoc modo. s. per confessionẽ.

l In iure interrogatus. Ante lit. contestatam; vt no. supra de

† P. F. erit. † Al. add. vel.

† Qui cũ

† Iste tex. est. nota sm Bs. ad hoc qđ licet homicidiũ fuerit in vno punitũ: tñ aliũ verũ homicidã nõ releuat & istum text. dicit fin. Ias. in l. error. C. de iuris & facti igno. & Ale. hic ad Bart. q dicit istum tex. nota.

† Al. add. duobus.

† Dande.

supra, de rei vind. l. qui petitorio. Accursius.

a Quota ex parte. & an possideat: vt hic quæ fierat: & dicitur ī. de rei vin. l. qui petitorio. in princ. Sed contra in eod. titu. l. in speciali. Solutio. ibi de dominio an sit suum non cogitur dicere: sed de possessione sic: vt hic dicitur. Accur.

b Mittatur. vt & ĵ. ex quibus caus. in poss. ea. l. Fulcinius. §. Celsus autem ↄ.

c Caueamus. l. caueri postulemus.

d Vbicunque. Dubium. vt si Bononiensis petat lectū & nesciat cui locauit ex scholaribus. Azo. Vel sicut fit Bononiæ in præceptis. nā quęsitur à debitore an debeat, vt sic fiat ei præceptum: vt supra, de iudi. l. si debitori.

Procuratore ↄ. CASVS. Titius multos habebat creditores inter quos erat fiscus. procurator fisci egit ꝓ fisco: absentib. alijs creditoribus. confessus te hæredem fuisti, an prętudicet tibi quantū ad personas absentium ↄ. Et dicit quod non. Vivianus.

e Cæsaris. qui erat iudex. Accur.

f Interrogante. scilicet aduersariū, an sit hæres debitoris fisci: vt sic persona li actione possit eū postea conuenire. Accursius.

g Acceperat. vnde liberi. & sic de iure prætorio non est hæres, nec de iure ciuili, erat enim emancipatus. item non erat institutus; quia tunc nuda voluntate posset esse heres.

h Heredem. ergo mentitus est, cum esset emancipatus; vt dixi. & ex delicto non debet applicari hereditati; vt ĵ. de acq. here. l. si seruum. in fin. Azo.

i Interrogatoria. i. actione personali. quę quodammodo ex interrogatione nata videtur in istum; vt ī. de ętate §. qui interrogatus. vere tamen nata est ex contractu vel negocio habito à defuncto. Accur.

k Non posse. & sic dicas ab alijs, qui scilicet nō interfuerunt interrogationibus, planū est. sed quo ad istos est pro herede qui interrogauerunt; vt ī. eod. l. si filius. quę est contra. Et sic nota hic cōfessionem absente aduersario factā non valere; vt ĵ. de confess. l. certum. §. si quis. Item nec extra ius; vt ī. eod. l. j. Vel dic secundo, quod etiā quo ad interrogantes nō est pro herede; & loquitur de emancipato. sed illa, si filius. de eo qui in potestate. Sed videtur ꝙ etiam solo consensu qui patet ex verbis cōfessionis, heres efficiatur: vt infra. de acquit. hered. l. eum. quę est contra dictam proximā solutionem. Sed certe & ibi dixit de ijs, qui in potestate sunt; qui nuda volūtate

sunt hæredes de iure ciuili, etiā post replicationem intra triennium: vt C. de repu. hære. l. fi. Sed filius emancipatus hæres esse non potest vel per prętorē. vel per suam confessionem: sed tñ est loco hæredis si petat bonorum possessionem: vt ĵ. de bo. pos. l. iij. §. fin. & l. iij & v. hic aūt bo. pos. non petijt: ideoque sua confessio nō valuit ei. Vel dic tertio q̃d hic filius in potestate iam abstinuerat. vnde respondendo se hæredē, sibi prę iudicat quātum ad aduersarium, non quantum ad alios. Si autem non abstinuisset, prę iudicaret sibi quātum ad omnes: non ex vi cōfessionis, sed aditionis, & quasi contractus. Accurs.

parte [a] fundum possideat? Rñdi: Iabolenus scribit, possessorē fundi cogi debere rñdere, quota ex parte fundū possideat: vt si minore ex parte possidere se dicat, in aliā partē, quæ nō defenderetur, in possessionem actor mittatᵣ. [b] Idē & † si damni infecti caueamus. [c] nā & hic rñdere debet quota ex parte ei sit prędiū, vt ad eā partem stipulationē accommodemus. Pęna autem non repromittentis hęc est, vt in possessionē eamus: & ideo eò pertinet scire, an possideat. †

Vlp. li. 22. ad edi. XXII.

Vbicunque † iudicem æquitas mouerit, æquè oportere fieri interrogationem, dubium [d] non est.

Confessio præiudicat quo ad personam interrogantis, nō quo ad alios. Vel sic: Responsio facta in iudicio nō præiudicat respondenti, nisi respectu interrogātis.

Scæuola lib. iiij. Digestorum. XXIII.

Procuratore Cęsaris [e] ob debitum fiscale interrogante, [f] vnus ex filijs, qui nec bonorum possessionē acceperat, [g] nec hæres erat, rñdit se hęredē [h] esse, an quasi interrogatoria [i] creditoribus cæteris teneatur? Respondit ab ijs. qui in iure non interrogassent, † ex responso suo conueniri non posse. [k]

TITVLVS II.

DE QVIBVS rebus ad eundem iudicem eatur.

In causis connexis plures, licet diuersi fori, coguntur apud eundem iudicem litigare. Bert.

Pomponius lib. xiij. ad Sabinum. I.

SI inter plures Familiæ ercisc. agetᵣ, [l] & inter eosdem [m] cōmuni diuidundo, aut finium regundorum: [n] eundē iudicē [o] sumen-

DE QVIBVS rebus ad eundē iudicē eatur.

Quia actio familiæ erciscundæ, & communi diuid. & finium regundo. de quibus dictum est, sunt coram vno iudice, licet à pluribus proponenda. ideo hunc titulū competenter ponit. Arc.

SI inter plures. CASVS. Sumus cohęredes vel consortes, si volumus rem cōmunem diuidere: coram vno iudice, & in vno loco est agendum. nam si corā diuersis fieret, forte multis adiudicaretur idem: & alter mihi. alter tibi. & hæc eadem seruantur in iudicio finium regundorum, vt si ego & tu habebamus agros confines, & ego coram vno ago contra te, & coram alio agitur contra me, certe non debet fieri: quia ex hoc posset esse quod vnus aliter decerneret, & imponeret fines quam alius. Vivia.

l Agetur. Scilicet ab vno porrecto libello contra reliquos coram diuersis iudicibus.

m Inter eosdem. communi diuidundo, scilicet ab alio porrecto libello pro eisdem rebus. & sic alij familiæ erciscundæ, alij cōmuni diuidundo agere volunt. Vel verius ponitur, & pro aut. vt C. de verbo. signi. l. pen. Item illud pronomen eosdem, denotat identitatem personarum, quæ agunt apud diuersos iudices communi diuidundo: nō autem repetit eos, qui agunt familiæ erciscundæ. Azo.

n Finium regundorum. si agatur coram diuersis iudicibus.

o Eundem iudicem. hoc euenit tribus rationibus, Prima, ratione coniunctionis causæ; qua consortes & coniuncti sunt; vt hic, & C. de indi. l. nulla. Secunda

† est

† Possidentes.

† Cōcor. cum glo. j. in ca. ij. de off iud. in vers. item interrogase debent & xxx. q. v. ca. iudicantum ↄ.

† Al. add. enim.

Confessio aduersario absente facta, nō valet.

cunda, ratione reconuentionis. nam cum quilibet est actor & reus: ergo quilibet agit & reconuenitur: apud eundem ergo iudicem hoc fiat: vt hic, & C. de fro. l. cum Papinianus. & in auth. & consequenter. & supra de iu. l. qui non cogitur. Tertia ratione absurditatis euitande.

† sumi. ‡ P. F. possunt. ‖ Præsentiæ.

nam posset esse qd vnus aliter adiudicaret quã alius: vel aliter de personalibus præstationibus, vel aliter fines designaret: vt hic & ar. infra de lib. cau. leg. cognitio. §. si plures & l. si partẽ. & l. si vsufruct. §. si mater. Accur.

a Præterea. innuit ratione personæ: nunc innuit ratione loci.

b Præsentiam. Id est apud eundem iudicem: vt prædixit.

c Oportet. alias potest, id est debet. sic infra, an per alium causa appe. l. j. in fine. Et hoc fit vno vel quibusdã de coheredibus, vel de consortibus postulantibus. Accur.

† Ad hoc edictũ pertinet vet' illud prouerbiũ malum consilium consultori pessimum, de quo Gelli' lib. 4. ca. 5.

Cum ex pluribus. CASVS. Tutores habui, & vnus est soluendo & alius non. conuenio illum qui est soluendo: & ipse conuentus petit alios conueniri, vt sciatur quantũ possint soluere. Certe cõsentiendum est, & omnes ad eundem iudicem vocabuntur. Viuianus.

d Mittuntur. Vt sciatur inquantum sunt locupletes, vt reddant rationem omnes simul: vt supra, de edendo. si quis. §. primo. Accursius.

dum † præterea, a quò facilius coire cohæredes, vel socij possint † in eundẽ locum oĩum præsentiã † b fieri oportet. c

Papin. lib. ij. Quæst. II.

Cum ex pluribus tutoribus vnus, quod ceteri non sint idonei, conuenitur: postulante eo, omnes ad eundem iudicem mittuntur. d & hoc rescriptis principũ continetur.

TITVLVS III.

DE SERVO corrupto. †

Vlpianus libro xxiij. ad edictum. I.

Ait prætor, *Qui seruũ seruã [ue] alienũ alienam [ve] recepisse,* e *persuasisse ue quid ei dicetur dolo malo, quo eũ eam [ve] deteriorem faceret: in eum, quanti ea res erit, in duplum* f *iudicium dabo.*

Nota quòd dictio illa, alienum, non verificatur in persona eius, qui est bona fidei possessor: sed requiritur quòd habeat verum dominium: vt hoc patet refrendo istum. § ad verba edicti. Bart.

Qui bona fide seruum emit, hoc edicto nõ tenebitur: g quia nec ipse poterit serui corrupti agere: quia nihil eius interest h seruũ non corrumpi, & sanè si qs hoc admiserit: i eueniet, vt duobus actio serui corrupti competat: k quod est absurdũ. l Sed nec eũ, cui bona fide homo liber seruit, hanc actionẽ posse exercere opinamur. Quod autẽ prætor ait, *recepisse*: ita accipimus, si susceperit seruũ alienũ ad se. Et est propriè recipere, refugium abscõdendi causa seruo præstare, vel in suo agro: vel in alieno loco, ędificiove. Persuadere autẽ est plus, quàm compelli atq; cogi sibi parere. Sed persuadere [illegible]. nã & bonũ consiliũ qs dando põt suadere, & malũ. m & ideo prætor adiecit, *dolo malo, quo eum deteriorem faceret.* Neq; n. delinquit, nisi qui tale aliquid seruo persuadet, ex quo eum faciat deteriorẽ. o Qui igitur seruum solicitat ad aliquid vel faciẽdum, vel cogi-

f In duplum. vt simplum sit pœna: vt infra eo. l. vt tantum. §. in hac. Accur.

g Non tenebitur. i. non continebitur, vt possit agere: & hoc subijcit: quia, &c & sic plana. Vel dic non tenebitur scilicet si eum ipse corrupit: cũ dolo malo in necem alterius, non facit aliquid, cum se putaret dominum. Argumentum supra, de petit. hæred. l. qui possessor. §. fin. sed quòd subijcit, qa nec, &c. erit mala ratio: quia extraneus conuenitur, si corrumpat, non tamen agit. sed sic eam defendes: quia nec potest agere, scilicet insolidũ vt dominus agit. tamen ratione operarum & damni dati non ratione proprietatis, sicut vsufructus: vt infra eod. l. si quis. §. j. Ceterũ si ageret serui corrupti ratione proprietatis. tenet serui corrupti: sicut in duob. dominis euenit: vt infra eod. l. si quis seruũ. Sed quid si seruus bona fide seruiens tibi alium corruperit? noxaliter teneberis, vt supra de nox. l. non solum. & infra eo l. doli. §. seruus. Dixi bonæ fidei possessorem corrumpẽtem non teneri. secus tamen si bonæ fidei possess. vel eius seruus damnum dederit in seruo bona fide possesso. vnde Aquilia locum habet. nam tunc quia in le. Aquilia etiam culpa venit, tenebitur etiam bon. fid. possess. vt supra ad legem Aqui. le. si eo. & le. scientiam. §. & supra de rei vind. le. non solum. & in summa de seruo corrupto. Accursius.

h Interest. ratione proprietatis. Accur.

i Admiserit, vt bonæ fidei possessor agat serui corrupti insolidum ratione proprietatis, cum non sit dominus. Accursius.

k Competat. respectu proprietatis insolidum. Acc.

l Absurdum. in hoc casu, alias non. Duo enim socij contra tertiũ habent: vt infra eod. l. si quis. Item duo domini non socij ratione communis serui: vt argu. eiusdem l. si quis. Azo.

m Et malum. facit j. de reg. iur. l. consilij. Azo.

n Faciat deteriorem. nisi in casu: vt C. de furtis. l. si quis persuaserit quæ est contra. Sed ibi specialis: vt ibi dicitur. Alij dicunt hoc corrigi per hoc quod ibi dicitur: quod est falsum.

DE SERVO CORRVPTO.

Dictum est supra, ad legem Aquiliam, de damno data in rebus nostris inanimatis: & in corpore nostrorum seruorum: nunc de damno in animis eorum: & ita factis vitiosis. Accursius.

a Ait prætor. Hic ponuntur verba prætoris, quæ plana sunt. Et cõsequenter omnes leges huius tituli sunt facticæ: ideo non indigent sua positione. Recepisse latẽter, scilicet & dolo malo sciens ipsum recedere a domino cum rebus: vt infra eo. l. doli. Azo, & infra l. proxi. §. quod autem.

Furtum

tandum improbè: hic vi detur hoc edicto notari. Sed verũ ita demũ tenetur, si bonæ frugi seruũ pepulit † ad delinquendum: an verò & si malũ hortat' est, vel malo seruo mõstrauit, quéadmodum faceret? † Et est verius, & si malo monstrauit, quem in modũ † delinqueret, † teneri eum. Imo & † si erat seruus omnimodo fugiturus, † vel furtũ facturus: a hic vero laudator huius propositi extitit, tenet. Non enim oportet laudando augere malitiã. Siue ergo bonum seruũ fecerit malum, siue malũ deteriorem: corrupisse videbitur. Is quoq; deteriorem facit, qui seruo persuadet, vt iniuriam faceret, vel furtum, vel fugeret, vel vt alienũ seruum solicitaret, vel vt peculium intricaret, aut amator b existeret, † vel errori c vel malis artibus esset dedit', vel vt in spectaculis nimius, vel seditiosus: vel si actori suasit † verbis, siue pretio, vt rationes dñicas intercideret, vel adulteraret, d vel etiam vt rationẽ sibi commissam turbaret. e

Pau. lib. xix. ad edi. II.

VEl † luxuriosum vel cõtumacem f fecit: † quive † stuprũ [perpetraret,] g patereturve † h persuadet.

Vlp. li. xxiij. ad edi. III.

DOlo malo adiecto, calliditatem notat prætor eius, qui persuadet. Cæterũ sine dolo si quis deteriorem fecerit, nõ notatur: & † si lusus i gratia fecerit, nõ tenetur. Vnde quærit, si quis seruo alieno suaserit, in tectum ascendere, vel in puteũ descendere, & ille parens ascẽderit, vel descenderit, & ceciderit, crusque vel quid aliud fregerit, vel perierit: an teneatur? Et si quidem sine dolo malo fecerit: non tenetur, k si dolo malo, tenebitur.

Paulus lib. xix. ad edictum. IIII.

SEd commodius est, vtili lege Aquilia eũ teneri. l

Nota istud principium, quòd istud verbum, dolo malo, post duo verba positum, refertur ad vtrunq;. Quod valet ad statutum quod dicit, si quis sic fecerit, & sic: & postea subnectitur de nocte, quod istud verbum de nocte, refertur ad vtrunq;. Bar.

Vlpianus libr. xxij. ad edictum. V

DOli verbum etiam ad eũ, qui recepit, referẽdũ est: vt nõ alius teneatur, nisi qui dolo malo recepit. † Cæterũ si q̃s vt dño custodiret, receperit, vel humanitate vel misericordia ductus, vel approbata † atq; iusta rõne: non tenebitur. Si quis dolo malo persuaserit quid seruo quẽ liberũ putabat: mihi videtur teneri eum oportere. m † Magis. n. delinquit, qui liberũ putans corrũpit † & ideo si seruus fuerit, tenebit. Hæc actio etiam aduersus fatentem in duplum est: quamuis Aquilia inficiantem n duntaxat coerceat. Si seruus seruave fecisse dicetur: iudicium cum noxæ deditione redditur.

Nota de verbo futuri temporis indicatiui quid habet denotare, de quo dixi in l. j. supra, quod quisque iuris. hoc dicit. Bart.

Hęc actio refertur ad tp̃s serui corrupti, vel recepti: nõ ad pñs. & ideo & si decesserit, vel alienatus sit, vel manumissus: nihilominus locũ habebit actio. nec † extinguit manumissione semel nata actio. o

Paulus lib. xix. ad edictum. VI.

a Furtum facturus. facit j. de fur. l. qui seruo. & j. de iniur. l. nõ solum. §. Proculus. & insti. manda. §. tua gratia. Sed cõtra infra de verbor. signi. l. sæpe. §. fin. Sol. cum experior ex delicto q̃ ei suasit alius: & postea propter consiliũ perpetratũ est: adhibet distinctio vtrũ delinquẽs erat alias facturus, vel non: sed hic experior ex delicto hoc ipso quã delinquẽs credidit suo consilio fieri vitiosum: vel de malo peiorem: non attento delicto postea secuto in persona: licet si patiar in rebus damnum, postea propter proximũ præcedens consiliũ per consequentiã habeatur ratio, secus si ex interuallo: vt infra eod. l. in hoc. & l. Neratius. secundum. Azo.

b Amator. meretricum. Accurs.

c Vel errori. vt esses in errore, & nihil disceret.

d Adulteraret. id est falsaret. Accur.

e Turbaret. id est intricaret vel imbrigaret. Accur.

f El luxuriosũ. V Cõtumacem. facit j. de extraord. cri. l. in eum.

g Stuprum perpetraret. cum aliqua. Accursius.

h Patereturve. cũ ipsa esset ancilla: vt infra ad leg. Iul. de ad. l. cum inter liberas. Accurs.

i Olo malo. D Et si lusus. sic nec stipulatio ioco facta valet: vt infra, de act. & oblig. l. obligationum substantia. in fine. Accursius.

k Non tenet. hoc edicto. Accur.

l Ed cõmodius. S Teneri. Scilicet quã non teneris vt instit. ad l. Aqui. § cæterum. & hoc siue fecit dolo, siue nõ: & sic in vtroq; prędicto casu secũdum lo. Et est notandũ, quia pro rebus tantum non habet locum: licet animo corrupto etiam res veniant: vt infra eod. l. si quis. §. fin. & in l. in hoc. secundum. Azo.

m Oli. Oportere. vt plus veritas quã opinio inspiciatur: vt j. de iniur. l. cum qui §. si iniuria. & l. illud §. fi. & j. ad legem Aquil. l. scienciam §. si meum seruum.

n Inficiantem: vt supra ad l. Aquil. l. inde Nerati'. §. hęc actio. Accur.

o Nata actio. Sic est in qualibet actione cã serui quæsita: vt infra de act. & obl. l. quæcunq;. Sic & in l. Aquil. j. ad legẽ Aquiliam, l. Stichum. aut Pamphilũ. sic & in constituta pecunia: vt j. de constit. pec. l. item illa. §. adijcit. & in alijs casib. multis, in quib. sufficit semel interfuisse: quos not. j. si quis cauti. l. qui autem. §. illud. Sed contra j. ad exhi. l. tigni. §. fin. Sed ibi est actio scripta in rem. licet sit personalis. hoc autem in personalib' meris obtinet. Item cõtra infra de impen. in re. do. fa. l. iiij. in fin. ibi non sufficit semel interfuisse. Sed ibi fauore viri & vxoris est speciale. Accurs.

Sed &

† P. F. perpulit.
† Delinquere.
† quemadmodum.
† delinqueretur.
† etiam
† fugiturus
† P. F. vel erro vel malis, &c.
† Al. add. hoc.
† Al. add. si.
† In P. F. vt
† P. F. pateretur.
† Fecerit vt si lusus gratia fecerit) non tenetur.
† Veritas potius quàm opinio inspici debet.
† P. F. fecerit.
† alia probata.
† P. F. malus.
† Qui liberum putat seruum esse, qui liberum corruperit.
† Al. add. enim.

PRæteritę enim vtilitatis ęstimatio in hoc iudicio † versatur.

Vlpianus libro xxiij. ad edictum. VII.

NAm & mali serui forsitan cōsequuntur libertatem: & posterior causa interdum tribuit manumissionis iustam rationem.

Paulus lib.xix. ad edictum. VIII.

SEd & hæres eius, cuius seruus corruptus est habet hāc actionem, nō solum si manserit in hęreditate seruus, sed & si exierit, forte legat[a]. a

Vlpianus libr. xxiij. ad edictum. IX.

SI quis seruum cōmunem meum & suum corruperit: apud Iulianum lib.ix. Digestorum quęritur, an hac actione teneri possit? † Et ait teneri eum pro socio, si socij sint: pręterea poterit & communi diuidundo teneri, b vt Iulianus ait. Sed cur deteriorē facit Iulianus conditionē socij, si cū socio agat, quā si cum extraneo agat? Nam qui cum extraneo agit: siue receperit, siue corruperit, agere pōt. c qui vero cum socio: sine alternatione. i. si corruperit, d nisi forte nō putauit Iulian[us], hoc † cadere in socium, e nemo enim suū recipit. f Sed si celādi animo recepit: potest defendi, eum g teneri. Si in seruo ego habeam vsumfructum, tu proprietatem: si quidem me sit deterior factus, poteris mecū experiri. h si tu id feceris: ego agere vtili actione possum. ad omnes n. corruptelas hæc actio pertinet: & interesse fructuarij videt, bonæ frugi seruum esse, in quo vsumfructum habet. Et si forte alius eum receperit, vel corruperit: vtilis actio fructuario i cōpetit. Datur aūt hęc actio, † quanti ea res erit, in duplum. Sed quęstionis est, æstimatio vtrū eius dūtaxat fieri debeat, qđ seruus in corpore vel in animo dāni senserit, hoc est, quanto vilior seruus factus sit: an vero & cęterorū? Et Neratius ait, tanti condemnandum k corruptorē, † quāto seruus ob id, quod corruptus sit, minoris existat.

Paulus lib.xix. ad edictum. X.

IN hoc iudicium etiā rerū æstimatio venit, quas secum seruus abstulit: quia omne damnum duplatur. Neq; interest, [an] ad eum perlatę fuerint res, an ad alium, siue etiā cōsumptę sint. Etenim iustius est, eum teneri, qui princeps l fuerit delicti, quam eum quæri, ad quem res perlatæ sunt.

Vlpianus libr. xxiij. ad edictum. XI.

NEratius ait, postea m furta facta in æstimationem non venire. quam sententiam veram puto. Nam & verba edicti, *Quanti ea res erit*, omne detrimentum n recipiunt. Si † seruo persuasi, vt chirographa debitorum corrumpat: videlicet tenebor. Sed si consuetudine peccandi, postea & rationes, cęteraq; similia instrumēta subtraxerit, vel interleuerit, vel deleuerit: dicendum erit, corruptorem horum nomine non teneri. o Quamuis autem rerum subtractarum nomine, serui corrupti competit actio: tamen & furti agere possumus. Ope enim & consilio sollicitatoris videntur res abesse. p Nec sufficiet alterutra actione egisse: quia altera alteram non minuit. q Idem & in eo, qui seruum recepit, & celauit, & deteriorem fecit, Iulianus scribit. r Sunt enim diuersa † maleficia furis, & eius qui deteriorem seruum fecit. Hoc amplius, & cōdictionis nomine tenebitur, Quam-

a SEd & hæres. Legatus. Secus in actione furti: vt infra, de furtis. l. si dominium. Accur.

b SI quis seruum. Teneri. Vt Iulianus: vt & supra communi diuid. le. item quæritur. in princ. & in simplū: vt s. fam. ercisc. l. & puto. §. sed & si dolo. §. si & l. seq. Sed nō exprimit hic Iulianus, an teneatur actione serui corrupti. puto tamen eū teneri: cum & dicatur eum teneri furti: & l. Aquilia nomine rei cōmunis: vt infra pro so. l. sed si ex causa. § si damnum.

c Agere potest. Vt s. eod. l. j. in princ.

d Si corruperit. Non autem si receperit: vt s. eod. l. j. in princ.

e Cadere in sociū. Scilicet quod dolo malo receperit, hac pręsumptione habita à iure, nisi cōtra probetur: vt hic subjicit: nemo, &c. & j. pro socio. l. merito autem Accurs.

f Recipit. i. recipere intelligitur dolo scilicet malo.

g Defendi eū. Sententia Iulia. reprobata hoc casu, cum hoc probatur.

h Experiri. Scilicet directa.

i Fructuario. Sicut & vtilis Aquilia: vt s. de vsufruc. l. vsufructuario. & s. ad l. Aquil. l. Item Mela. § fin. Accur.

k Condemnandū. Scilicet in duplum. Accursius.

l IN hoc iudiciū. Princeps. Not. authorem delicti teneri. sic & supra si quadrup. pau. se. dic. l. j. §. cum arietes. & C ad l. Iul. de vi publi. vel priua. l. quoniam.

m NEratius. Postea. Scilicet quā meo consilio fugit. Accurs.

n Detrimentum. præsens, non futurum. Ioan. Sed arg. contra supra quod quisque iur. l. iij. §. pen. Accur.

o Non teneri. Vt s. ea. l. in prin. licet causa damni dederit: vt in arg. contra supra ad leg. Aquil. le. qui occidit. §. in hac actione. in fin.

p Res abesse. Cum seruus alias nō erat facturus: vt infra, de furt. l. qui seruo.

q Non minuit. contestatione & etiam solutione facta: quia plura aūt delicta & facta: vnum in seruum: alterum in rebus: quanquam in hac actione habeatur ratio serui. Vel dic hoc quātum ad pœnam: sed quantum ad res vna aliā tollit: vt instit. si quadru. pau. se. di. §. fin. & j de furt. l. si pignore. §. ij.

r Iulianus scribit. Vt propter celationem furti: propter deteriorationē serui corrupti agi possit: vt C. eo l aduersus. & j. de priu. delic. l. ij. §. penult. Quia.

† Iudiciū.

† P. F. & ait teneri eum socio. Præterea. poterit & cōmuni diuidundo, & pro socio si socij sint teneri vt Iulianus ait.

† Bar.

† Bar. ble eum appellat corporalē: quia corporales dicunt principales mādantes delictū fieri. & vide Bal. in le. j. de ser. fug. C. in iiij. col.

† P. F. Quanti ea res erit est dupli.

† P. F. quanti seruus ob id quod subreptus sit minoris sit.

† Iste tex. ſm Bart. facit ad quæstionem theologorū, de quo per eum hic: & dicit vltra per istum tex. quod ex assuetudine peccādi generatur quidam habitus, & talis secundum philosophos qui postea euelli non potest: & si vult abstinere, nō pōt. Ideo est resistendum principijs.

† Diuisa inter se.

...uis enim condictione hominem, pœnam autem furti actione, consecutus sit: tamen & quod interest, debebit consequi actione serui corrupti.

Paulus libro xix. ad edictum. XII.

QVia manet reus obligatus,[a] etiam rebus redditis.

Vlpianus libro xxiij. ad edictum. XIII.

HÆc actio perpetua est,[b] nō temporaria: & hæredi cæterisq; successoribus competit. In hæredem non dabitur: quia pœnalis est.

Sed & si quis seruum hæreditariū corruperit: hac actione tenebitur. Sed & petitione hæreditatis, quasi prædo,[c] tenebitur.

Paulus libro xix. ad edictum. XIIII.

VT tantum veniat in hæreditatis petitionem, quātum in hāc actionem.[d] De filio filiave familias corruptis huic edicto locus non est: quia serui corrupti constituta actio est, qui in patrimonio nostro esset:[e] & pauperiorem se factū esse dominus probare potest, dignitate & fama domus integra [ei] manente: sed vtilis[f] competit, officio iudicis æstimanda:[g] quoniam interest nostra, animum liberorum nostrorum nō corrumpi. Si seruus cōmunis meus & tuus proprium meum seruum corruperit: Sabinus ait, non posse agi[h] cum socio, perinde ac si proprius meus seruus corrupisset conseruum. Item si seruus cōmunis extraneum corruperit: videndum est, vtrū cum duobus agi debeat, an & cū singulis: exemplo cęterarum noxarum. Et magis est, vt vnusquisque insolidum teneatur: altero autem soluente, alterum liberari.[i] Si is, in quo vsumfructum habeo, seruum meum corruperit: erit mihi actio cum domino proprietatis. † Pignori dati[k] nomine debitor hanc actionem habet.[l] in hac actione † non extra rem duplū est. id enim, quod damni datum est, duplatur.

Nota quòd damnum, quod patitur dominus propter delictum serui dicitur esse interesse intrinsecum: quod patet ex hoc versiculo iuncto cum precedenti. Bartolus.

His consequenter, & illud probatur, vt si seruo meo persuaseris, vt Titio furtum faciat: non solum in id teneris, quo deterior seruus effectus est, sed & in id, quod Titio † præstiturus sim. Item non solùm, si mihi damnum dederit † consilio tuo, sed etiam si extraneo: eo quoque nomine mihi teneris, quòd ego lege Aquilia obnoxius sim. Aut si ex conducto[m] teneor alicui, quòd ei seruū locaui, & propter † re deterior factus sit: teneberis & hoc nomine. & si qua talia[n] sint. Æstimatio aūt habeť in hac actione, quanti seruus vilior † factus sit: quod officio iudicis expedietur. Interdū tū & [si] inutilis sit, vt non expediat[o] talē seruum habere,[p] vtrū ergo & pretium cogiť dare solicitator, & seruum dominus lucrifacit: an verò cogi debet dominus restituere seruum, & pretiū serui[q] accipere? Et vèrius est, electionē dño dari, siue seruū detinere cupit, & dānū, quanti † deterior seruus factus est, in duplum accipere: vel seruo restituto (si copiam huius rei habear) pretiū consequi. q si non habeat, pretium qdē simili modo accipere. Cedi † aūt[r] solicitatori piculo eiusdē à dño serui actioni

[a] Quia Obligatus ad pœnā furti, & serui corrupti. quatenus ē pœnā.

[b] HÆc actio perpetua est. scilicet quātum ad rē persequendam, nō quo ad pœnā: vt J. de act. & oblig. l. in honorarijs. Sed nū quid in hæredē perpetuo etiam ad pœnam? Resp. nō, per eandem. l. in honorarijs. & infra, subijcit.

[c] Quasi prædo. qa ex quo debitor est hæreditarius dicit possessor iuris, cuius causa tenebatur petitione hære. vt supra, de peti. hære. l. pro hærede. & l. regulariter. & l. etiā. §. si. & l. seq. H.

[d] VT tantum. Actionē. scilicet duplum: quia hęc prima & originalis natura est huius actionis alias secus: vt in l. Aqui. vt supra de peti hær. l. item veniunt §. cū prædiximus.

[e] Nostro esset. s. seruus.

[f] Vtilis scilicet de æquitate.

[g] Officio iudicis. æstimāda. æstimat enim interesse actoris scilicet ratione operarum & commodi quod habuisset æstimando: vt supra, ad l. Aquil. le. qua actione. nō autē affectionis. Vel verius dic etiam affectionis rationem haberi, & dabit super hoc iudex sacramētum actori: cum taxatione tamē: vt insti. de iniu. §. pœna & J. de eo reo le. si qs. & infra de iniu. l. cōstitutionibus §. j. nā & alias in iudicijs iudicijs habeť rō affectionis: vt J. de ope. ser. l. fi. & vt fit insti. de ob. q ex del. §. interdū.

[h] Non posse agi. serui corrupti noxali: sed pro socio, vel communi diui. vel fa. er. vt supra, fa. er. l. puto. §. fi. & supra ad l. Aquil. le. si seruus seruū. §. j. & supra, de noxa. l. cum seruus. Accur.

[i] Liberari. vt & supra, de inter. ac. l. qui seruū. in princ.

[k] Pignori dati scilicet serui. Azo.

[l] Actionē habet. si ipse corruptus fuerit: vt in actione legis Aqliæ: vt supra. ad leg. Aqui. l. si seruus. iterū. in prin. & l. qui occidit. §. j. Accursius.

[m] Ex conducto: imo videtur me de iure non teneri ex conducto: vt J. loc. l. si domum. §. si hominem. Sed distingue vt ibi notauimus. Accur.

[n] Talia scilicet facta. idem iuris statuendū est: vt si eō modaui, vel quid simile feci. Accu.

[o] Non expediat. ei cuius erat: expedit tamen alteri habere: alioqui etiam si seruū retineat dominus eius: tamē totius consequeretur æstimationē: quod infra negatur.

[p] Seruum habere quæritur ergo tunc vtrum, &c.

[q] Serui. scilicet, nomine.

[r] Cedi autem scilicet

† P. F. pignoris dati &c.

† In P. F. ita legitur Haloand. tamen negationem detraxit. vide Ant. Aug. emēdatio. lib. j. cap. ij.

† P. F. præstaturus.

† Dederit.

† Per.

† Inutilior.

† Quanti.

† P. F. cedere.

licet debet. Ioan. ad commodum ſolicitatoris, vt l. in eum transferatur. Accu.
a Actionibus ſcilicet competentibus.
b Homine. ſcilicet ſeruo & manente eiuſdem: qd autem, &c.

minaliter: vt ī. ad leg. Fla. de pla. l. non ſtatim, §. leg. & quandoque l. Cor. de ſic. vt quando quis celat ſeruum facinoroſæ familiæ de morte domini: vt infra ad Syl. l. ij. §. ſi quis quenquam eorum.
l Senatus. cuius nomen non habemus.

bus † a [debet.] Quod tū de reſtitutione hominis dicitur: tunc locū habet, cū † viuo homine b agit. c Quid aūt ſi [de'] manumiſſo eo agat? Nō facilè apud iudicē audietur dicēdo ideo ſe manumiſiſſe, quoniam habere noluerat d domi, vt & pretium habeat & libertum. e

Caius libr. vj. ad edictū prouinciale. XV.

CORrūpitur animus ſerui, & ſi perſuadeatur ei, vt dominum contemneret. f

Alphenus Varus libr. ij. Digeſtorum. XVI.

DOminus ſeruum g diſpenſatorem manumiſit: poſtea rationes ab eo accepit, & cū [de] eis non cōſtaret: cōperit apud quādā mulierculā pecuniā eum cōſumpſiſſe. quærebatur poſſet ne agere ſerui corrupti cū ea muliere, cū is ſeruus iā liber eſſet? Reſpondi poſſe. h ſed etiam furti de pecunijs, quas ſeruus ad eam detuliſſet.

Martianus lib. iiij. Regularum. XVII.

SErui corrupti nomine etiā conſtāte matrimonio, marito in mulierem datur actio: ſed fauore nuptiarū in ſimplum. i

TITVLVS IIII.

DE [SERVIS] fugitiuis.

Vlp. li. j. ad edi I.

IS, qui fugitiuū celauit, † fur eſt. k † Senatus l cenſuit, ne fugitiui admittātur in ſaltus, neve protegantur à villicis m vel procuratoribus n poſſeſſionū, † & mulctā o ſtatuit. p His aūt qui intra vigīti dies fugitiuos, vel dñis reddidiſſēt, vel apd magiſtrat' exhibuiſſent veniā in ante actū q dedit. Sed & deinceps. eodē ſenatuſcōſulto impunitas dat, ei q intra præſtituta r tēpora, s quā reperit fugitiuos in agro ſuo, dño vel magiſtratibus tradiderit. Hoc autē ſenatuſcōſultū † aditum ēt militi dedit vel pagano, ad inueſtigādū fugitiuū, in prędia t vel ſenatorū vel paganorū. Cui rei etiā lex Fauia proſpexit, & ſenatuſconſultum Modeſto cōſule u factū: vt fugitiuos inqrere volentibus, literæ ad magiſtrat' dent: x mulcta y etiā cētū ſolidorū in magiſtratus ſtatuta, ſi literis acceptis inqrētes nō adiuuent. Sed & in eū, q quæri apud ſe ꝓhibuit, eadē pœna ſtatuta eſt etiā generali † epiſtola diuorū Marci & Cōmodi: qua declarat & ꝓſides, & magiſtrat', & milites ſtationarios dominū adiuuare debere [in] inquirendis fugitiuis: vt & in

a Agitur cōtra corruptorem, vt teſtimat pretium ſerui
d Noluerat propter vtilitatē. Azo.
e Et libertū. hæc n. duo habere non debet: vt ī. de actio. emp. l. Idēq. §. fin. Sed et. ī. de præſcr. verb. l. naturalis. §. ſi fiat ergo æſtimatio dāni quanti erat inutiliori: vt ī. e. l. doli. io ſi. & ī. ꝓx l. §. & ī. l. dñs. Accu.
f COrrumpitur. Cōtemneret & ideo hæc actio locum habet: vt & ī. eo. l. j. in fi. & extra ordinem punit vt ī. de extraor. cri. l. in eum.
g DOminus ſeruum ſcilicet rationis.
h Poſſe licet ſit liber factus: vt & ī. eo. l. doli §. fi.
i SErui corrupti. Simplum. quia conſtāte matrimonio pœnalis actio non datur: vt C. re. amot. l. ij. non ergo infamat.

† p. p. periculo eius de domino ſer ut actionibus.

† cum de homine viuo.

DE SERVIS fugitiuis.

Corruptione ſeruorum facta contingit eos fugere. vnde apponit de fugitiuis. Eſt autem fugitiuus, qui eo animo recedit, vt nūquam redeat. Erro qui animo redeundi quandoque: vt infra, de adilit. edicto. l. quid ſit fugiti. in princ. & §. erronem. Vel aliter: quia corrumpitur animus ſerui, vt fugitiuus fiat, vel aleator: & ideo de his ſupponit per ordinem. Accur.

Fugitiuus ſeruus & erro differunt.

k IS, qui. Fur eſt. vt & ī. ti. j. l. Neratius. §. fi. Eſt aūt celare, ꝙ velis ignorare eū, ſed quē ea aes gtioet alicuius tui emolumēti cā. tenetur atiā lege Fauia criminaliter ...

m Villicis. i. caſtaldionibus.
n Procuratoribus ſ. generalibus.
o Mulctam. Id eſt pœnam.
p Statuit. vt eum cū alio reddat pro vna celatione: pro duabus duos. & ſic deinceps: vt C. eod. l. quicunq; ſecūdū quoſdam tu dic ſt: e lius quod loquitur hic de pęna cētum ſolidorum, quæ ſiſco datur: vt infra, ſtatim ibi, mulcta etiā, &c. C. de modo mulct. le. fina. & hæc a lege poteſt remitti: vt hic alia eſt quæ homini debetur: quæ non ſic ſacile remittitur actio ei: vt argum. ſupra, de arbit. l. Celſus.
q Actum. Id eſt, de delicto facto ante, quam fuiſſet factū hoc ſenatuſcōſul. at in ſequēti verſu cauetur de ijs, qui poſt edictum occultabunt. Item hic in primo edicto cauetur de ijs, qui exhibuerunt: in ſequenti de ijs, qui tradiderunt. Accur.
r Præſtituta, computanda poſtea quā &c.
s Tempora. ſcilicet viginti dierum. Accurſius.
t In prædia, ꝙ nō autem ſic ſit rei furtiuæ requiſitio: vt inſtitut. de oblig. quæ ex delicto. §. ſed hæ. quæ eſt contra. eſt ergo hic ſpeciale in fugitiuis.
u Coſule ſcilicet exiſtente.
x Deorum. ſcilicet a præſidibus. quas dirigent magiſtratibus vt facultatem ſeruorum inueſtigandorum præſtari faciant: vt C. eod leg. iij.
y Mulcta eſt ergo fiſco applicanda. ex quo dicitur mulcta: vt C. de mo. mul l. mulctarum. Eſt & alia in ſuſcipientem, quæ datur actori: vt C. eod. l. quicunque. & C. de agri. & cenſ. l. ſeruos. lib. xj.

† Ala ſeruum.

† Contra hoc ſenatuſconſultum eſt ꝙ Dominus iubet Deute. c. xxiij. nō tradas ſeruū dño ſuo q ad te cōfugerit. habitabit tecū in loco, q ei placuerit: & in vna vrbiū tuarū requieſcet ne contriſtes eum.

† Poſſeſſorum & c.

† Senatuſconſulto.

• Iſtam tenet Cy. in l. requirendi. C. eod. ad ꝙ facit le. omnis. in fi. C. de aquæ ductu. lib. xj.

† P. F. generalis.

Deli-

uentos redderent, & vt hi, apud quos delitescãt [a] puniantur, si crimine contingantur. [b] Vnusquisque eorum, [c] qui fugitiuum apprehendit, [d] in publicum deducere debet merito monentur magistratus, eos diligenter custodire, ne euadãt. [†] Fugitiuum accipe, & si quis erro sit. [e] Fugitiui autem appellatione ex fugitiua natum non contineri. [f]

† Labeo lib. j. ad edictum scribit. II.

IN publicũ [g] deduci intelliguntur, qui magistratibus municipalib⁹ traditi sunt, vel publicis [h] ministerijs. [i] diligens custodia etiã vincire permittit. [k] Tandiu autem custodiuntur, [l] quandiu ad præfectum vigilum, vel ad præsidé [†] deducantur. eorumq; nomina, & notæ, & cuius se quis esse dicat, ad magistratus deferantur, [m] vt facilius agnosci & percipi fugitiui possint. Notæ autem verbo etiã cicatrices continentur. Idem est, si hæc in turis scriptis publicè, vel in ędes proponantur.

Callistratus lib. vj. Cognitionum. III.

FVgitiui simplices [n] dominis reddendi sunt: sed si pro libero se gesserint: grauius coerceri solent. [o]

Vlpianus li. vij. de offic. proconsul. IIII.

DIuus Pi⁹ rescripsit, eũ, [p] qui fugitiuũ vult requirere in prędijs alienis, posse adire pſidé literas ei daturũ: [q] & (si res ita exegerit) apparitoré quoq;: [r] vt et pmittatur ingredi, & inquirere & pœnã eũdé pſidé in eũ constituere, quì inquiri nõ pmiserit. Sed & diuus Marcus oratione, quam in senatu recitauit, facultaté dedit ingrediendi tam Cęsaris, quam senatorum & paganorum prædia, volentibus fugitiuos inquirere: [†] scrutariq; cubilia, atq: vestigia occultãtiũ.

Paulus lib. j. Sent. V.

LImenarchę [s] & stationarij fugitiuos depṕhésos rectè in custodia retinét. [Nã] Magistrat⁹ mũicipales ad officiũ pręsidis pụinciæ vel pconsulis cõpręhésos fugitiuos rectè trãsmittũt.

Tryphoninus li. j. Disputationum. VI.

SI in arenã [t] fugitiuus seruus se dederit: ne isto qdé periculo discriminis vitæ, [†] q sibi [u] irrogauit, potestaré domini euitare [x] poterit. nã diuus Pius rescripsit omnimodo eos dominis suis reddédos: [y] [†] siue ante pugnã [z] ad bestias, siue post: qm interdũ aut pecunia interuersa, aut cõmisso aliquo maiore maleficio, ad fugiédã inquisitionem, [a] vel iustitiam animaduersionis, in arenam se darę mallét. reddi ergo eos oportet.

TITVLVS V.

DE ALEATORIBVS.

Vlp. li. xxiij. ad edi. I.

PRætor, ait. *Si quis eum, apud quẽ [in] alea lusum esse* [b] *dicetur verberauerit, dãnũ veei dederit. siue quid eo tépore domo eius subtractũ* [c] *erit: iudiciũ nõ dabo. In eũ. qui aleæ ludẽdæ cã vim intulerit, vtiq; quæ res erit, aĩad uertã.* [d] Si rapinã fecerint inter se collusores: vel bonorũ raptorũ nõ denegabit actio. Susceptore. n. dũtaxat phibuit vindicari, nõ & collusores, quis [e] & hi indigni vi

[a] Delitescant. Id est, lateant.
[b] Contingantur. Id est, deliquerunt. vel. l. inuenerunt.
[c] Vnusquisque eorum. Scilicet prima torum. Accur.
[d] Apprehendit. Quid si apprehẽde se noluit l Videtur quod nõ teneatur.
[e] Erro sit. De quo. dixi supra titu.
[f] Non contineri. hoc ipso. Accur.
[g] IN publicum. Alias §. Labeo scribit in publicum &c. alias lex. Accu.
[h] Publicis. No. sic j. de tab. exhi. l. iij. §. exhibere. Accur.
[i] Ministerijs. Id est ministris. Acc.
[k] Permittit. Not. quod diligenter custodit qui ligat. & quod dicit diligenter eorum, id est, horum verborum significatio.
[l] Custodiuntur. a magistratibus. Ac.
[m] Deferantur. Id est, significétur vel nũcietur magistratibus a dominis seruorum notæ, & nomina eorum vel etiã publice domini dicant vel proscribãt, vt facilius notitia sit iudicis qd sit seruus. Vel dic a seruis hæc quęréda per magistratus vt referant superiori.
[n] FVgitiui simplices. Id est, qui se liberos non dicunt. Accu.
[o] Solent. Vt C. e. l. v §. fiõ. & l. cum seruus.
[p] DIuus. Eum. alias incipit diuus, & alias eum. & concordat cum hac l. supra eo. l. §. hoc autem senatus. Accursius.
[q] Daturum. Scilicet pręsidé ad magistratus.
[r] Quoque. Scilicet daturum.
[s] LImenarchæ. Isti sunt, qui præsunt militib⁹ custodientibus imperij limina contra hostes: vt & C de lib. cau. l. non idcirco. Item dicitur irenarcha: vt infra de custod. re. l. e. diuus. Accursius.
[t] SI in arenam. Nunc incipit respondere.
[u] Sibi. Non alij.
[x] Euitare. Sic & supra, de statu ho. l. si seruus.
[y] Reddendos. A quolibet.
[z] Pugnam. Destinatam.
[a] Inquisitionem. domini scilicet.

DE ALEAtoribus.

Sicut fugitiuum esse, vitium est seruorum: ita aleatorem esse: & seruorum & liberorum est vitium: vt infra de edi. edict. l. ædiles etiam. §. Padius, & ideo de his supponit. Azo.

[b] PRætor. Lusum esse. causa sui emolumenti, & ex cõsuetudine, aliter non, secundum Io. sicut & in caupone dicitur: vt in pra nau. cau. stat. l. prima. §: caupo.
[c] Subtractum. quod erat eius, apud quem ludebatur.
[d] Animaduertã. an iustus fuerit metus qui in costantẽ caderet, vel non. & hoc exponitur infra ea. l § fi. & l. ij.
[e] Quamuis. Non ponitur correctiue sicut nec illud ĩ. ad exhiben.

† In P. F. hic titulus connexus est cũ oratione pximè precedéti. & qd sequitur, *In publicũ* &c non est initiũ capitis, sed *ἐκ μέρους* est præcedentis.

† Al. add. *prouincia.*

[*] Limenarchas dictos custodes portuum. ἀπὸ τῶ λιμένος, id est, a portu docet Alciat. in ann. ad l. xj. Codic.

† *Inquirere*

† *Scrutandique.*

† P. F. *sum irrogato*

† P. F. *reddere.*

deantur. Item notandú, quòd [prætor] susceptorem verberatum quidē, & damnum passum, vbicunque c & quandocúque b non vindicat: verum furtum factum domi, & eo tépore, c quo alea ludebatur, licet lusor non fuerit, d quicqd eorum fecerit, e impunè fit. Domum f autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere certum est. Quòd autem prætor negat se furti actionem daturum videamus, vtrum ad pœnalem actionem solam pertineat: an & si ad exhibendum, velit agere, vel vindicare, vel condicere? Et est relatū apud Pomponium, solummodo pœnalem actioné denegatam. † quod nō puto verum. prætor enim simpliciter g ait. *Si quid subtractum erit, iudicium non dabo. In eum (inquit) qui alea ludendæ causa vim intulerit: vtique quæ res erit, animaduersam.* Hæc clausula pertinet ad animaduersioné eius qui compulit h ludere vt aut mulcta mulctetur aut i† latumias, l vel in vincula publica ducat. †

Paulus libro xix. ad edictum. II.

Solent enim quidā & ad lusum cogere, vel ab initio: vel victi, dum retinent. k † Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere, prçter quā si quis certet hasta, † vel pilo iaciendo, vel currendo, saliēdo, luctādo, pugnando: quod virtutis causa l fiat.

Martianus lib. v. Regularū m. III.

Quibus† rebus ex lege Titia & Cornelia etiā sponsionem m facere licet. sed ex alijs, vbi pro virtute certamē non fit, non licet.

Paulus libro xix. ad edictum. IIII.

Quod in conuiuio n vescendi causa ponitur, in eam rem familia ludere permittit. o Si seruus vel filiusfamilias victus fuerit patri vel domino competit repetitio. p Item si seruus accipit pecuniam: q dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis; quia ex negotio r gesto agitur: sed nō amplius cogēdus est s præstare, quam id, quod ex ea re in peculio fit. Aduersus t parētes & patronos repetitio eius, quod in alea lusum est, vtilis ex hoc edicto danda est.

exhiben. l. tigni. §. si quia cum iudicij. P. cōtra. & est. pro eo insti. de excu. tu. § hi qui. & infra de excus. tu l. athletæ. §. fina.

c Vbicunque. Vbi ludant. Accu.

b Quandocunque. Ludi tamen occasione: vt quia malos dicebatur ac commodasse denarios, vel malum vinum lusoribus propinasse dicitur: sic enim dicitur: si qa eum apud quē, &c. Si autem non ille occasione contingat, agere potest. alioqui deposito ēt illo officio impediretur agere, quod esset iniquum.

c Et eo tempore. Si vero alio tempore vel loco fiat, agi, potest.

d Fuerit. Qui fecit furtum, vel dic qui tenet ludum.

e Fecerit. Aliquis

f Domum. Vt & elias Instit. de iniu. §. domum. & infra, de adult. le. qui domum & l. nec in ea le. ibi, sed domus.

g Simpliciter. Generaliter ergo verbum prolatum, generaliter accipitur: vt & diximus supra de ser. vrb. præ l. si seruitus. Itē vbi lex non distinguit, nec nos: vt diximus supra de offi. pręsi. l. iij. si omnia actio sibi denegat, multo magis ei denegabitur actio si credat aleatoribus pecuniam. nam quod dicitur infra eod. l. si. § j. locum habet in alio creditore, non in aleatore. alius. n. repetit vt ibi: & diximus supra de minoribus l. quod si mino. § finali.

h Compulit. Siue sit lusor: siue qui ludum tenet.

i Latumias. Id est, loca latentia. carcer enim est, quia ibi latitant.

k Solent. Dum retinent adhuc aliquid. Accur.

l Virtutis causa. Id est, fortitudinis; vt in auth. vt omnes obde. iu. in prin. colla. vij. Sic ergo nota; q causa virtutis quædam permittuntur, quæ alias non permitterētur; vt ā. ad legem Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. & de posi. l. j. §. si de pugnauerit. Accursius.

m Quibus rebus. Spōsionem. vt & j. de præscr. verb. l. si rem tibi §. si quis sponsionis. Ac.

n Quod in conuiuio. Id est, in mensa.

o Permittitur. Vel si pauciora pūcta habueris; amittas portionē tuā: sicut ex pecunia quā vnus vel plures amiserint, emant aliqua vescātur cōiter. Accu.

p Repetitio Scilicet pecuniæ amissæ.

q Accipit pecuniam. Mutuam vt ludantur in alea; ab alio, non ab illo, qui tenet ludum. Accu.

r Quia ex negotio. bona ratio: vt ā. de ijs qui deiecerit. vel effud l. j. § si filius. Sed contra j. ti. j. l. si duobus. §. si. Sed ibi speciale in seruo meliore.

s Cogendus est. s. præstare quam, &c. Et sic nota. q actio de peculio non dat nisi inquātū est locupletarū; vt hic, & j. de pec. l. j. §. si cū impubere. & l. iij §. ex causa. & facit infra de institu. l cate nus. & l. si quis mā. §. Proculus.

t Aduersus. Pone casum. Lusi cum filio vel seruo tuo: manumisisti, vel emancipasti, teiēto quod mecū luserat & vicerat, repetā a te. vel sic: Lusi etiā cū filio tuo vel seruo quōdam: & post manumissioné vel emancipationé: & quid peruenit ad te teneris quidem; vt j. de vi & vi ar. l. j. § si fili' vel mercenarius. & hoc vtilē actione in factū ex hoc edicto vel titu. vt hic subijcit. patet ergo ex pdictis q amissum in ludo phibito repetit. Sed contra videntur q nō, quia mea turpitudo mihi repetenti obstat. Sed certe illa inspectio locū habet in condictione ob turpem causam. cū dedi, vt aliquid turpe faciat. sed si dedi cōtrahēdo. vt vbi lex talem contractum prohibere. contra est: vt hic, & C. agr. & ce. l. quemadmodum. hic enim videt paciscī, vt meliora pūcta habēs vincat. Ex Græca autem cōstitutione quā quidā habent: vt C. e l. si. determinatū est expresse quod vsq; ad quinquaginta annos det repetitio. itē non obst. j. quarū rerū actione da. l si filio. §. si in alea. Sed certe ibi vēditio non erat phibita, sed ludus. loquunt aūt supradicta cum res ludo amittit q aūt vēdit, nō amittit, nec agil de euictione: quia cū suo periculo rē emisse vi. Sed P. ait nō dari repetitioné eius q ludo est amissum. qa licet sit phibitū ludere: nō tū est ppetuo prohibitū. qnq; n. permittitur: vt supra eo. l. solent. in si. & l. seq. & in hac. l. in prin. & hoc intelligitur cū filius vel seruus amittit. & sic coniunge finem & prin.

† Sic in P. F. & in vet. exēpl. Haloand. non recte sustulit negationem

† In P. F. latumias

† Detur.

† Latumiæ quæ dicant annotatum est supre ex quibus ca. maior. in le. fue. restituitur.

† In hunc locū Ale. ab Alex. l. b. iij. ca. xxj.

† Dist.

† Alias, *quibus ex rebus*. In P. F. *In quibus rebus. ex lege Titia & inbicia & Cornelia.*

† Nota gl. q ludens ad taxillos si pdiderit aliqd, pōt illud petere vsq; ad quinquaginta annos, hoc addito q pōt auferre vel furari id, quod amisit in eo ludo, vel æqualens. l. j. j. eo. ita voluit Ioan An. in no. in cap. vbi periculū. de electi. in vj.

SI MENSOR FALSVM, &c.

Quia in actione finium regundorum necessarium est mensorem adhibere, & in aliis quibusdam: vt infrà, eod. l. j in princ. & l. pen. & fin. ideo supponit quid iuris sit: si mensor dixerit falsum modū. Acc.

TITVLVS VI.

SI MENSOR falsum modum dixerit.

Vlpianus lib. xxiiij. ad edictum. I.

ADuers[a] mē sorē agrorū prætor in factum actionem proposuit, a quo falli nos non oportet. nam interest nostra, ne fallamur in modi † renunciatione: si forte vel de finibus contentio sit, vel emptor scire velit vel vēditor cuiusmodi [a] ager veneat. Ideo aūt hanc actionem proposuit: quia nō crediderūt veteres † inter tales personas locationem & conductionem esse, sed magis operam beneficij loco pręberi: & id, quod datur ei, ad remunerandum dari, & inde honorariū [b] appellari. Si aūt ex locato [c] & cōducto fuerit actum, dicendum erit nec tenere [d] intentionem. Hæc actio dolū malum duntaxat exigit. Visum est.n. satis abundeq; coerceri mēsorem, si dolus malus solus conueniatur † eius hominis, qui ciuiliter obligatus nō est. Proinde si imperitè versatus est, sibi imputare [e] debet, qui eū adhibuit. Sed & si negligenter: æquè mensor securus erit. Lata culpa planè dolo cōparabitur. [f] Sed & si mercedē accepit: non omnem culpā eum præstare ꝓpter verba edicti. [g] Vtiq; enim scit prętor & mercede [h] eos interuenire. † Is aūt tenetur hac ratione, qui renunciauit. [i] Sed renunciasse & eum accipere debemus, qui per alium [k] renunciauit.

Pau lib xxv. ad edi. II.

VEl ꝑ literas.[l] Sed si ego tibi, cùm esses mensor, mādauerim, vt mensuram agri ageres, & tu Titio id delegaueris, & ille dolo q̄d in ea re fecerit: tu teneberis: quia dolo malo versatus es, qui tali homini [m] credidisti.

Vlp. li. xxiiij ad edi. III.

SI duobus mādauero, [n] & ambo dolosè fecerint: aduersus singulos insolidū agi potuit: sed altero cōuento, si satisfactū erit † in alterū actionē denegari oportebit. Competit autem hæc actio ei cuius interfuit, falsum modū renunciatū non esse: hoc est, vel emptori, vel vēditori, cui renūciatio obfuit. Pomponius tñ scribit: si emptor plus dederit [o] venditori ꝓpter renunciationem (quia condicere potest, quod plus dedit) agi cum mensore non posse. nihil.n. emptoris interesse, cū possit cōdicere: nisi soluēdo venditor non fuit. [p] tunc.n. mensor tenebitur. Sed si

a Aduersus. Cuiusmodi. i. quantæ mensuræ. Azo.

b Honorarium. q̄d int̄ aduocato multo magis dicet: vtpote cum multo dignius est eius officium. sunt ergo facta quędam quę nō dicuntur locari, vt dictum est. & illud est: puta, do tibi pecuniam: vt seruum tuum manumittas: vt infra, de pręscri. ver. l. naturalis. §. et cum do.

c Ex locato. actione locati, & ei[us] causa expressa.

d Nec tenere. sic nec cautio præstita actori vna actione committitur, si altera agat: vt j. iud. so. l. cum quærebatur. in fin. si ergo [non] nō tenet intentio propter actionem ineptam: nunquid redire potest actor ad probādum aptam? Respō. sic: sicut & vbi agit ante diem vel cōd. vt j. de pig. l. grege. §. fin. & de redhib. l. bouem. §. si. & de excu. tut l. si is qui tres. & l. cū ex oratione. Item quare non dat man dati actio: vt j. mā. l. si remunerādi. in princ. Respon. ideo quia talia plerunq; fiunt mercede: vt hic subijcit prox §. & j. finium regun. l. sed & loci § j. Itē nunq; iudex in sententia debet inserere causam: quia actionem ineptā proposuisti? Dico q̄ sic, ne ius suum actori pereat. vt arg. C. de iud. l. properandum. §. illo. Quid autem si nō proposuit indeā? Respon non nocet. cum nunc proponit aliam causam agendi: vt j. de excep. rei iud. l. & an eadem. vel dic absolui ad obseruatione iudicij. Accurs.

e Imputare. sic instit. quib. mo. re. cōtrahitur obli. §. prætérea. & instit. pro soc. §. fin. & infra de act. & obliga. l. j. § is quoque.

f Comparabitur. vt & j. dep. l. quod Nerua. & infra, vt in pos. leg. l. si is. cui §. dolū. & ad Tre. l. mulier. § in hæres. & d. l. j. de actio. & obl. l. j. § is quoque. & j. si quis test. li. esse iussus. l. j. § non autē. & j. de verbo. sig. l. magna negligentia. Sed hoc fallit in casibus duobus: vt j. ad l. Cor. de sic. l. in lege. & insti. de suspe. tut. §. suspectus.

g Edicti. quod non habemus.

h Mercede. Interueniēre, vel pacto. Est ergo hic speciale & sic nō est contra. j. deposi. l. j. §. si quis seruum.

i Renunciauit. s. falsum modum.

k Per alium. Videtur enī quis facere, qui per alium facit: vt j. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. & s. de inr. om. iud. l. si quis id. §. item & is qui suis. & j. de ad. tu. l. ita aūt. § gessisse. Sic contra videt̄ quis prohibitus, qui per aliū prohibet: vt j. ti. j. l. ossa. §. fi.

l Vel per literas. renunciauit.

m Tali homini. mala electio est in culpa: vt & s. de nego. gest. l. nam & si ser uus. §. fin. & j. pro soc. le. de illo. & j. cōmo. l. qui nō tam. & C. de neg. gest. l. si mandatum. & j. man. le. si procuratorem. § si tutores.

n Si duobus mandauero. vt metirentur.

o Plus dederit. s. cū certum pretiū pro singulis iuribus ꝓmisit emptor: alioqui perueniretur ad iustam æstimationem eius, quod habet si quid dederit vltra iustum.

p Non fuit. idem si conuenerant se statutos huiusmodi renūciationi omnimodo vel eque vel inique: vt s. de dolo. l. arbitrio §. de e. & j. eo. l. si mēsor. § is.

Marginalia:

† Modus spacium significat, Iulius Paulus & Agenius Vrbic[us] interpretatur.

† P. F. iu. ter talē per sonam.

† Facit l. & gl. iuncto text. qualiter libellus ineptus & male conceptus dēt à iudice reijci: imo debet eum lacerare, istam glo. allegat Alex. & Bart. in le. j. supra de of. asse. & ibi per eū remissiue ad istud propositum.

† [illegible]

† *Et mercede intercurrente.*

Facere videtur, qui per alium facit.

† *Satisfecerit.*

Electio mala in culpa est.

venditor maiorem modum tradiderit, fraudatus [a] à mensore: consequenter dicit Pōponius, non esse actionē aduersus mensorē: quia est ex vendito actio aduersus emptorē, nisi & hic emptor soluendo nō sit. Itē Pomponius scribit, si ꝓpter iudiciū adhibitus [b] mensor, fraudauerit me in renunciatione: teneri eū, si ob hoc de iudicio minus tuli. Planè si à iudice adhibit⁹, cōtra me renunciauerit dolo malo: dubitat, an teneri mihi debeat: qđ magis admittit. Hanc actionem hæredi similibusq́; personis dandā Pomponius scribit: sed in hæredem similesq́; personas denegandam [c] ait. Serui [d] autē nomine magis noxalem, † quam de peculio [e] competere ait: quamuis ciuilis actio de peculio competat. [f]

Paulus lib.xxv.ad edictum. IIII.

HÆc actio perpetua est: quia initiū rei non à circunscriptione, † [g] sed à suscepto [h] negotio originem accipit.

Vlpi.lib.xxv. ad edi. V.

SI mensor [i] non falsum modum renunciauerit, sed traxerit [k] renunciationem: & ob hoc euenerit vt vēditor liberet: † quia † adsignaturū se modū [l] intra certum diem [m] promisit: hæc actio locum non habet. [n] sed nec vtilem dari debere, Pōponius ait. erit ergo ad actionē de dolo decurrendū. Si cùm falsus mod⁹ renunciatus esset, emptor cum venditore ex empto egisset: [o] agere poterit & cū mensore. Sed si nihil ei⁹ interest, [p] condemnari mensorem non oportet. ꝙ si non de toto modo, qui deerat, cū venditore egerit, [q] sed de minore: consequēter scribit Pōponius, de residuo cum mensore agi posse. Hoc iudicium latius prætor porrexit. nā & si cuiuscuis † alterius rei mensuram falsam renunciasse dicetur, hęc actio cōpetit. proinde si † in ædificij mensura fefellit, vèl frumenti, vel vini.

Pau.lib.xxv.ad edi. VI.

SIue de itineris latitudine, siue de seruitute † immittēd. [r] proijciendíque quæratur, siue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit.

Vlpianus lib. xxiiij.ad edictum. VII.

VEl cuiusuis † alterius rei: tenebitur. Et si mensor machinarius † fefellerit: hæc actio [s] dabitur. Necnon illud quoq; Pomponius dicit, etiam in eum, qui mensor nō fuit, [t] fefellit tñ in modo: competere hāc actionem. Hoc exemplo etiā aduersus architectū actio dari debet, qui fefellit. Nam & diuus Seuerus aduersus architectum, & redemptorē [u] actiones dandas decreuit. Ego & aduersus tabularium [x] puto actiones dandas qui in computatione fefellit.

[a] Fraudatus. quí dixit esse decem torneaturas, cum essent duodecim.

[b] Adhibitus. a iudice scilicet, vt cum agerem cōtra te vt x. iugera mihi traderes, & cōdemnatus fueris: mensor minus assignauerit mihi. Sed nonne debet agere contra condemnatum primo: vt supra, proxi. dixi? Respon. non est ita. loquitur enim hic in eo casu, quando certū erat te debuisse x. iugera. & tu dicebas soluisse tota, ego minus, puta vnum iugerum: & ideo ꝓposui querelam, iudex misit mensorem ad petitionē tuam, & mensor renunciauit tota x iugera contineri in eo quod traditum erat, vnde absolutus fuisti: & ideo contra solum mensorem experiar.

[c] Denegandā. nam est quodāmodo pœnalis respectu mensoris: sed rei persecutoria respectu actoris: vt & supra, de eo per quem factum est l. j § fi. sed in eo quod dicitur non dari in hęredē ex dolo defuncti, est cōtra. ī. de act. & obl. l. ex contractibus. & j. deposi. l. si hominem. §. datur. Solu. vt ibi diximus in dicto. §. datur.

† P.F. noxale.

[d] Serui. Qui est mensor.

[e] Quam de peculio contra. ī. tit. j. l. fi §. itē. Sol. vt ibi.

[f] Competat. Scilicet alias. non hic etiam mercede petita. vel hic in quantū locupletior est, secūdum quosdam. Accursius.

† Ad circunscriptionem.

HÆc actio.

[g] Non à circunscriptione. In actione enim forti fallit hęc ratio. Ipsa. n. à circunscriptione incipit, & tamen perpetuo datur: vt Institu. de perpe. & tempo. act. § j.

† Redderetur legit Zoanett⁹. Refs. c. 6.

[h] Sed à suscepto. ex hoc enī videtur nasci ex contractu: sed puto dari eā ab edicto propter dolum & latā culpam: non aūt ex contractu. nā & non contrahenti datur: vt ī. l. proxi. §. idem Pompo. & noxaliter: vt in eo. l. §. fi. vnde patet quod nō est ex contractu. Item not. hic originem attendi: arg. contra j. de pec. l. iij. §. ex furtiua. Accur.

† P.F. qui.

[i] SI mensor. ab emptore aditus Accur.

[k] Traxerit. id est, distulerit, vt adhuc diligentiet metiretur. dolo tamen. & hoc vēditoris amore fecit, vel emptoris odio.

[l] Se modū. quem dixerat esse magnū & ad eū teneri volebat, si emptor adhiberet mensorem intra diem certum, postea non: vt j. de contra hen. empt. l. qui fundū. in prin.

[m] Diem. quasi dicat, non vltra.

[n] Habet. quia verū modū renunciauit: licet post diem.

[o] Egisset. nec solidum erat consecutus: quia forte non erat soluendo.

† P.F. consecutus.

† fine

[p] Interest. vt quia solidum consecutus est à venditore Ac.

[q] Cum venditore egerit. sic tamen vt pro residuo eū conuenire non possit. pone transactionē factam de residuo. Sed hoc non valet, quia tunc non ageret contra mensorem. Dic ergo melius: ideo non egit de toto: quia vidit quod ab eo non poterat solidū extorquere: vt argu. j. si cer. pet. l. fin.

† Seruitutum.

[r] SIue de itineris. Immittēdi. cū mihi decem pedes vel aliam certam mensurā concedere deberes, in quam immitterē vel proijcerem.

† P.F. cuius.

† Machinarius mēsor qui sit dicatur vide Bud. hic.

[s] VEl cuiusuis. Actio. quidā non habent istum tex. actio dabit, &c. vsque ibi, & redemptorem.

[t] Non fuit. ad hoc officiū destinatus. Accursius.

[u] Redemptorem. qui suis cæmētis ædificat: vt supra, de rei vindic. l. redemptores.

[x] Tabularium. id est tabellionem. Accursius.

De relā-

TITVLVS VII.

DE RELIGIOSIS & sumptibus funerum, vt funus ducere liceat †

Vlpianus lib. x. ad edictum. I.

Qvi propter funus aliquid impédit, cú defuncto cótraheŕ creditur,[a] non cú hęrede.

Idem libr. xxv. ad edictum. II.

LOcum,[b] in quo seru[c] sepultus est, religiosum esse, Aristo ait. Qui mortuum in locum alienum intulit, vel inferre curauit. tenebitur in factum actione.[b] In locú alterius accipere debemus, siue in agro, siue in ædificio. Sed hic sermo domino dat[c] actionem, non bonę fidei possessori.[d] Nam cùm dicat, in locum alterius:† apparet de dño eum sentire, id est de eo, cuius locus est: Sed & fructuari[9] inferêdo tenebitur dño proprietatis. An & socius teneatur, si ignorante socio intulerit, tractari potest. Est tñ verius, familię erciscundę, vel cómuni diuidundo conueniri eum[e] posse. Pretor ait: *Si ue homo mortuus, ossave hominis mortui in locú purum alterius, aut in id sepulchrú, in quo ius non fuerit,*[f] *illata esse dicentur, qui hoc fecerit, in factum actione*[g] *tenetur, &*† *pœna pecuniaria*[h] *subiicietur*. De ea autem illatione pretor sensit, quę sepulturæ causa fit. Purus autê locus dicitur,† qui neq; sacer,[i] neque sanctus,[k] neq; religiosus:[l] sed ab omnib[9] huiusmodi nominib. vacare videtur. Sepulchrum est, vbi corp[9] ossave hominis condita sunt: [vt] aût Celsus† ait, non totus, qui sepulturę destinatus est locus, religiosus fit, sed quatenus corpus humatú est. Monumentú[m] est, quod memoriæ seruandæ gratia existit. Si vsumfructum quis habet:[n] locú religiosum non facit. Sed & si alius proprietatê, alius vsumfructú habeat, non faciet[o] locum religiosum, nec proprietarius: nisi fortè ipsum, qui vsumfructum legauit, intulerit: cùm in alium locum inferri tam opportunè nó posset. & ita Iulianus scribit. alias autê inuito fructuario locus religiosus nó fiet. Sed si consentiat fructuarius, magis est, vt locus religiosus fiat. Locú qui seruit, nemo religiosum facit, nisi consentiat[p] is, cui seruitus deberetur. Sed si nó minus[q] commodè per alium locum seruitute vti potest: non videtur seruitutis impediendæ causa id fieri: & ideo religiosus fit. & sanè habet hoc rônem. Is, qui pignori dedit agrú: si in eum[r] † suum mortuum intulerit: religiosum eum facit.[s] Sed & si ipse inferatur: idê est. cæterum alij concedere non potest.

Paulus libro xxvij. ad edictum. III.

EX cósensu[t] tamen omnium[u] vtilius est dicere, religiosum posse fieri. Idque Pomponius scribit.

DE RELIGIOsis, & sumpt. &c.

Dictum est supra de rebus profanis, sequitur videre de religiosis, & earú gratia de sumptibus funerum: & quando funus ducere liceat. Accursius.

[a] QVi propter. Creditur. quantú ad separationis beneficium, hoc dicit, vt videatur hæreditarius creditor: vt j. de sepu. l. j. non vt habeat locum actio nego. gest. pro huiusmodi negotio: quia sic iá funeraria cessaret: vt j. eo. l. sed si quis. §. Labeo. sed pro alijs negotijs iacente hæreditate gestis bene habet locú act. neg ge. quia poterunt illa geri viuo defuncto. hęc autem non: quia nemo viuus sepelit. & hoc diximus s. de neg. ge. l. 3. §. hęc verba.

[b] LOcum. In factum actione. Ad quid? Respô. vt infra eo. l. is qui.

[c] Domino dat scilicet directam. dat etiá ei qui seruitutem habet: vt j. ea. l. § pen. & l. nostra. §. si in locum. & §. nec solú.

[d] Non bonæ fidei possessori. sed vtilis ei datur: vt in arg. côtrario s. de noxa. l. quoties. §. j. Acc.

[e] Conueniri eum. nisi inferat socius: vt j. ead. l. si plures. Sed videtur dari in factum: vt s. cômu. diui. l. si quis pu. §. si quis in locú. Sol. hic non erat actum his actionib. ibi fit: & ideo in factú intenditur. Vel dic quod vna aliá non tollit.

[f] Ius non fuerit. inferendi. Acc.

[g] Actione. ad pretium loci, aut vt corpus tollat: vt j. eo. l. is qui. Si vero in sepulchrú inferat, tenebitur de sepulchro violato: vt j. de sep. vio. l. iij §. si qs. in.

[h] Pecuniarię. scilicet centum aureorú: vt j. de sep. vio. l. iij. j responso. & §. si quis in sepulchro. & l. de sepulchro. Azo.

[i] Neque sacer. vt res diuinę vel ecclesiæ: vt instit. de rerum diu. §. nullius.

[k] Neque sanctus. vt muri & portæ ciuitatis: vt s. de rer. diui. l. sacra. §. fin.

[l] Religiosus. vt sepulchrú: vt insti. de re. di. §. religiosum.

[m] Monumentú. scilicet antequam sit sepulchrú: vt j. eo. l. monumentú. Sed aliud est munimentú: vt j e l. funeris. §. j. A.

[n] Habet. scilicet personalem vel realem aliá seruitutem.

[o] Non faciet. scilicet vsufru.

[p] Consentiat. vt & s. de vsufr. l locum. in princ. & facit j. eod. l. fin. & l. sunt personæ. Accur.

[q] Minus. vt & supra loc. l. si quis domum. in prin. & s. de serui. l. si cui.

[r] Eum. scilicet agrum.

[s] Facit. cur aliud in fructuario, quo inuito dñs religiosum non facit: vt s. ea. l. §. si vsumfruc? Respô. per hoc minuitur facultas fructuum percipiendorú, & vsusfr. pro parte deperit: sed creditori non minuitur actio pro debito côpetens: licet minuatur pignus. Et hæc est ratio quare non prohibetur inferri vlterius & vxoré pignoris remissio: licet prohibeatur in debito. Idemq; in eo, qui prædiale habet seruitutem dicetur: vt s. ead. l. § proxi.

[t] EX côsensu. Facit communis voluntas quędá valere, quæ alias non valerent: vt j. pro socio. l. verum. § si. & s. de dolo. leg. arbitrio. §. de eo.

[u] Omnium. Quibus inuitis dixit s. fieri

---

† In hunc tractatum Celi[9] Rhodiginus libro ix. cap. xliiij.

[b] No. qualiter genitiuus significat dominiú: & de eios natura vide per Bar. in ti. j. de noui ope. nú. & ibi Alexá. eú remissione per An. in proœ. institu. in q. iiij. v. col per eos late II. j. de noui ope. nun. & dic quod iste tex. est capitalior & melior de iure, videlicet quod genitiuus regitur vi proprietatis.

† P. F. *pœna pecuniaria subiicietur*.

† Vide Macr. lib. iij. Saturnaliú. ca. iiij.

† P. F. *Celsus autem*.

† P. F. *suorum mortuum intulerit*.

Vlpianus libr. xxv. ad edictum. IIII.

SCriptus hęres prius quam hęreditaté adeat patremfamilias mortuum inferendo, locũ facit religiosum, nec quis putet hoc ipso pro hærede eum [a] gerere. finge enim adhuc eum delibe rare de adeunda hæreditate. Ego etiam † si non hæres eum intulerit, sed quiuis alius, hærede vel cessante, vel absente, † vel vertente † ne pro hęrede gerere videarur: tñ locum religiosum facere puto. Plerunq;.n. defuncti antè sepeliuntur, quam quis hęres eis existat. Sed tunc locus fit religiosus, [b] cùm defuncti fuit. Naturaliter eñ videtur ad mortuũ pertinere locus, in quẽ infertur: præsertim si in eum locũ inferatur, in quem ipse destinauit. vsq; adeò, vt etiã si in legatum locũ sic illatus ab hærede: illatione tñ testatoris fiat religiosus: si modò in aliũ locũ tam opportunè inferre nõ potuit. [c]

Caius libr. xix. ad edictum prouinc. V.

[d] FAmiliaria [d] sepulchra dicũtur, quæ quis sibi familiæque suæ constituit. Hæreditaria autem quę quis sibi hęredibusq; suis cõstituit.

Vlp. li. xxv. ad edi. VI.

† VEl quæ paterfamilias iure hæreditario adquisijt. Sed in vtroq; [e] hęredib. quidẽ, cæterisq; successoribus (qualescunq; fuerint) licet sepelire, [f] & mortuũ inferre: etiã si ex minima parte hæredes ex testamẽto, vel ab intestato sint: licet nõ consentiant [g] alij. Liberis aũt cuiuscunq; sexus vel gradus, & † filijsfamilias, & emancipatis idẽ ius concessum [h] est: siue extiterint hęredes, siue sese abstineant. Exhęredatis autem (nisi specialiter [i] testator iusto odio cõmotus, eos vetuerit) humanitatis gratia tm̃ sepeliri, [k] non etiã alios, præter suam posteritatẽ inferre licet. [l] Liberti aũt nec sepeliri, [m] nec alios inferre poterunt, nisi hę redes extiterint patrono: quãuis quidam [n] inscripserint, monumentũ [o] sibi libertisq; suis fecisse. & ita Papinianus rñdit, & sæpissimè idem constitutũ est. Si adhuc monumentũ purum est: poterit quis hoc & vendere, & donare. si cenotaphium [p] sit: posse hoc venire dicendũ est. nec .n. hoc esse religiosũ Diui fratres rescripserũt.

Caius lib. xix. ad edictũ prouinc. VII.

IS, qui intulit mortuũ in alienum locum, aut id tollere, [q] quod intulit, aut loci pretium pręstare cogit per in factũ actionẽ: quæ tam hęredi, quam in hęredẽ competit: & ꝑpetua est. Aduersus eum, qui in alterius arcam [r] lapideam, in qua adhuc mortuus nõ erit cõditus, mortuũ intulit: vtilem actionem in factum procõsul dat: quia non propriè vel in sepulchrũ, vel in locũ [s] alteri' intulisse dici põt.

Vlp. li. xxv. ad edi. VIII

OSsa, quæ ab alio illata sunt, vel corpus, an liceat dño loci effodere vel eruere sine decreto pontificum, seu iussu principis, quæstionis est. Et ait Labeo, expectandum [t] seu † permissum pontificalem, seu iussionem principis: alioquin iniuriarũ fore actionem [u]

---

pra fieri non posse.

[a] SCriptus. Ets: vt & infra eo. l. at si quis. §. plerũque. Accur.

[b] Religiosus. imo videtur quod non: vt infra eod. l. si locus. Sed ibi poterat alibi commode sepeliri.

[c] Non potuit. vt ĩ. de lega. j l. quid ergo. §. sed si mortuã. & supra eod. l. ij. §. si vsumfructum.

[d] FAmiliaria. ideo dicit ꝙ vnumquodque sit: quia quædã seruantur in vno quæ in alio non seruantur: vt patet ĩ. l. proxi.

[e] VEl quæ paterfamilias. Sed in vtroq; scilicet hæreditario, & familiari: vt & C. eo. l. si sepulchrum. §. j. & hoc nisi testator caueret contra, quod potest scilicet prohibere vni ex hæredibus: vt ĩ. de sepul. viol. le. iij. §. si quis in hęreditarium. Accurs.

[f] Sepelire. se & alios quos velint: vt infra patet.

[g] Non cõsentiant. vt & inst. de rer. di. §. in commune.

[h] Concessum. etiã in hęreditario & familiari: vt C. eo. l. ius familiarium.

[i] Specialiter. valet specialiter dictũ ꝙ generaliter non valet: vt s̃. de min. l. illud. §. si talis. & diximus supra de ꝓcu. l. Pomp. Accur.

[k] Tantum sepeliri. s. concessum est.

[l] Inferre licet. scilicet, exhæredatis. Azo.

[m] Nec sepeliri. in hæreditariũ: vt C. eo. l. monumentorum. Sed in familiari videtur cõtra: quia libertus continetur appellatione familiæ: vt C. de verb sign. l. fin.

[n] Quidam. scilicet testatores. vel homines. Accur.

[o] Monumentum. nec enim scriptura sola: quia fuit testatũ solẽnitate destituta, libertis tribuit ius inferendi: vt ĩ. de codic. l. literę. alias contra: vt C de fideicom. l. & in epistola.

[p] Cenotaphium. expositio est literæ superioris. nam & cenotaphium & purum monumẽtum idem est: vt ĩ. eo. l. monumentũ. & supra de rer. di. l. sed diui. q d. i. si cenotaphium, &c. vel appellat hic cenotaphium, locũ ex quo principe permittente mortuus translatus est: vt ĩ. eod. le. cum in diuersis.

[q] IS qui intulit. Aut id tollere. in arbitrio est inferentis alterutrũ dare: vt arg. ĩ. de iure dot. l. plerunque. §. fin. Videtur tamen iniquum esse: vt ar. ĩ. rerum amo le. nõ eñ. & C. de ijs qui à nõ do. ma l. j. Mihi videtur tñ contra. hoc est non esse iniquũ: quia hic cogitur quis fauore religionis vendere. inuitus: vt ĩ. eo. l. si quis sepulchrũ. Sed regulariter suũ inuitus nemo cogitur vendere, nisi in casu: vt in socio manumittente: vt C. de commu. seru. manu. l. j. Azo.

[r] Arcam. s̃. terrã.

[s] Vel in locũ. qui locus fundi portio dicitur: & sepulchrum quod in loco fit, est terrestre, & sub terra. Azo.

[t] OSsa. Expectandũ. in honore religionis. alias contra: vt s̃. ad l. Aquil. l. quemadmodum. § j. quę est

[u] Fore actionem. s. hęreditariã: vt ĩ. de iniu. l. j. §. quoties. Si lo-

---

† Hoc ergo etiã puto.

† Al. add. vel ignorante.

† velante.

Vide antinom. A. Persij.

† P. F. vel quod pater fam. &c.

† P. F. etiam.

Vide antinom. A. Persij.

† P. F. vel

aduersus eũ, qui eiecit. Si locus religiosus a pro puro venisse dicet: prætor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet. b Quæ actio & in hæredem cõpetit: cum quasi ex empto c actionem cõtineat. Si in locũ publicis vsibus destinatũ intulerit quis mortuum: prætor in eum d iudicium dat, si dolo e fecerit: & erit extra ordinẽ plectendus modica tamẽ coercitione. sed si sine dolo, absoluendus est. In hac autẽ actione loci puri appellatio & ad ædificiũ f producenda est. Nec solum domino hæc actio cõpetit, verum ei quoq; qui einsdem loci habet vsumfructũ, vel aliquã seruitutẽ: quia ius ꝓhibendi etiam hi habẽt. g Ei, qui ꝓhibitus est inferre in eũ locũ, quo ei ius inferendi esset, in factum actio competit: h & interdictũ, ẽt si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius, quia intellectu aliquo prohibitus & ipse videtur. i

Caius libr. xix. ad edictũ prouinciale IX.

Liberũ est ei, q̃ prohibeẽ mortuũ ossaue mortui inferre, aut statim interdicto k vti, quo prohibeẽ ei vis fieri aut alio inferre, & postea in factũ agere: per q̃ cõsequetur actor, quãti eius interfuit, ꝓhibitum nõ esse. in quã computationem cadit loci empti pretiũ, l aut cõducti merces: itẽ sui loci pretium, quem quis (nisi coactus) religiosum facturus non esset. Vnde miror, quare cõstare videatur, m neque hæredi, neque in hæredem dãdam hanc actionem nã (vt apparet) pecuniariæ quãtitatis ratio in eam deducit. Certè perpetuo ea inter ipsos competit.

Vlpianus lib. xxv. ad edictum. X.

Si venditor fundi exceperit locum sepulchri ad hoc, vt ipse posteriq; eius illo inferantur: si via vti ꝓhibeaẽ, vt mortuũ suũ inferat: agere potest. n Videtur. n. o etiam hoc exceptũ inter ementem & vendẽtẽ vt ei per fundum sepulturæ causa ire liceret.

Paulus libro xxvij. ad edictum. XI.

Quòd si loc⁹ monumenti hac lege venierit, ne in eũ inferanẽ, p quos ius est q inferri: pactum quidẽ ad hoc non sufficit, sed stipulatione id caueri oportet.

Vlpianus libro xxv. ad edictum. XII.

Si quis sepulchrũ habeat, viam autem ad sepulchrũ nõ habeat, r & a vicino ire ꝓhibeaẽ: Impator Antoninus cũ patre rescripsit, iter ad sepulchrũ peti precario, & cõcedi solere: vt quoties nõ debetur, impetretur ab eo, qui fundũ adiunctum habeat. Non tamen hoc rescriptum, quod impetrandi dat facultatem, etiam actionẽ ciuilẽ inducit: sed vt extra ordinem s interpelletur. t Præses ẽt cõpellere u debet, iusto pretio iter ei pstari: ita tamẽ, vt iudex etiã de oportuni-

a Si locus religiosus. Scilicet de facto Accursius.

b Pertinet. Id est, ei cuius est sepulchrum siue locus sepulchri, scilicet vẽditori, contra extraneum, scilicet inferentem; vt aut tollat quod imposuit; vel præstetur ei interesse; vt infra eo. l. liberum. Sed & ipsum sepulchrum petit hac actione; vt supra de rei vind. l. qui religiosis. Et ita verbum quasi, similitudinarie ponitur; quasi dicat quãtum præstabit emptori, tantum ab inferente petat hac actione.

Cic. li. ij. de legi. refert collegiũ pontificum decreuisse, nõ esse ius in loco publico fieri sepulchrũ vbi & alia multa de sepulchris & impensa funerũ differit.

c Quasi ex empto. Quasi, expressiuũ est veritatis vere. nam in hoc casu ex empto agitur; vt infra de contrah. emp. l. qui officij. §. qui nesciens. secundum quosdam. sed tu dic vt dixi similitudinarie. ei enim cuius est sepulchrũ siue locus sepulchri, daẽ in factũ; sed emptori datur ex empto; vt ibi.

Hanc autem actionẽ.

d In eum. Scilicet inferentem.

e Dolo. Maxime. & ideo de dolo posuit, qa locutus erat de coercitione; quæ absque dolo nõ imponitur.

Sic in P. F. Halo. scripsit, cõpetit & interdictũ etiã.

f Ædificium. Vt & j. eo. l. ij. §. j.

g Habẽt. Vt & j. eo. l. ij. §. iij.

h Competit. Vt & infra ti. j. l. j. in pri. & infra: l. proxi.

i Videtur. Vt & j. de vi & vi ar. l. fi. & l. cum fundũ. & le. colonus.

k Iberum est. Interdicto vti possidetis. Accur.

l Loci empti pretium. Quod si peteret non peteret sui loci pretium, cũ ipsum habeat.

Aut (si cõduxerit) conducti.

m Videaẽ. s. imperitis; vt j. eo l. si filius. §. hæc actio.

n I venditor. Agere põt secus si sibi nõ cauisset: nisi publica via esset ad sepulchrum? vt j. de actio. empt. l. si mercedem. §. si cum. Accu.

o Videtur enim. Vt & infra. de sepu. vio. l. vtimur. & ar. infra de contrahẽ. empt. l. qui fundũ. §. in l. & de iurisdi. om. iudic l. ij. Accu.

Al. adde cum.

p Quod si locus. Inferantur. s. ab emptore.

q Ius est. i. esset. & dic qd̃ appellat locum monumenti fundum in quo erat monumẽtum, idest sepulchrum: & qa sepulchrũ, ideo nõ valuit pactum, qd̃ est contra ius religionis, quæ priuilegio gaudet. & facit ad hoc supra de pa. l. nemo. Vel dic qd̃ forte hæc lex habuit odio illud pactum quod restringit emptori facultatem sepeliendi certos homines etiam in re quæ nõ sit religiosa: destinata tamen religioni: & iõ certo modo tãtum admisit pactum id est per stipulationẽ idem in vsuria, vt habetur C. de vsu. l. iij. idem in pœna: vt infra de ser. exp. l. seruus. Sed in viro idem: sed alia ratione vt C. de iure dot. le. ania. Alij tamen, vt Ir. dicunt quod in hac l. loquitur de stipulatione pœnali: cuius metu statur placitis alias pactum factum nõ sufficit, cum humanis legibus sit exẽptum. Si autem nõ sit religiosa, nec destinata religioni, & sepeliri prohibetur etiam non solũ certos homines sed omnes, pactum valet incontinenti factum: vt C de pact. inter empt. & ven. leg. fin. quæ est contra. & argu. infra de sepul. vio l. iij. § si quis in hereditariũ Accursius.

Ne in eũ inferatur, quo sibi non est.

r Si qa sepulchrũ Nõ habeat qa flumen abstulit aliquam viam.

s Sed extra ordinem. i. extra ius. vel etiam in iure.

Vendere quis cogiẽ.

t Interpelletur. Scilicet vicinus.

u Compellere. No. ergo quod cogitur quis vẽderet vt &

tate loci proſpiciat, ne vicinus magnum ᵃ patiatur detrimentum. Senatuſconſulto cauetur, ne vſus ſupulchrorum per mutationibus polluatur, id eſt, ne ſepulchrum † alterius ᵇ conuerſationis vſum accipiat. Prætor ait, ᶜ *Quod funeris cauſa † ſumptus factus erit eius recuperandi nomine in eum, ad quem ea res pertinet, iudiciũ dabo.* Hoc edictũ iuſta ex cã propoſitum eſt: vt qui funerauit, perſequat̃ id, quod impendit. ſic enim fieri, † ne inſepulta ᵈ iacerent corpora: neve quis de alieno funeret̃. Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegerit. ᵉſed ſi ille non fecerit: nullam eſſe huius rei pęnam: † niſi aliquod ꝑ hoc emolumentum ei relictum eſt. tunc n. ſi nõ paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellit̃. ᶠſinaũt de hac re defunctus non cauit, nec vlli delegatũ id munus eſt: ſcriptos hęredes ea res cõtingit. ſi nemo ſcriptus eſt: legitimos, vel cognatos quoſque ᵍ ſuo ordine, quo ſuccedũt. Sumptus funeris arbitrant̃ ʰ ꝑ facultatibus vel dignitate defuncti Prætor vel magiſtratus municipalis ad fun° ſumptũ decerner̃ debet: †ſi quidem eſt pecunia in hæreditate, ex pecunia. ſi non eſt: diſtrahere debet ea. ⁱ quę tẽpore peritura ſunt, quorũ, retẽtio onerat hæreditatẽ. ſi minus ᵏ eſt: ſi q̃d auri argẽtiq; fuerit: diſtrahi, aut pignorari iubebit † ˡ vt pecunia expediatur.

V Ela debitoribus, ᵐ ſi facilè exigi poſsit.

Vlpianus lib. xxv. ad edictum. XIIII.

ET ſi † q̃s impediat ⁿ eũ, qui emit: quò minus ei res tradantur: prætorem interuenire oportet, tueriq; huiuſmodi factum, ſi quid impediat, quo minus ei res venditæ tradantur. Si colonus vel inquilinus ſit is, q̃ mortuus eſt, nec ſit, vnde funeretur: ex inuectis illatis eum funerandum, Pomponius ſcribit: & ſi quid ſuperfluum remanſerit, hoc pro debita penſione teneri. Sed & ſi res legatæ ſint a teſtatore, de cuius funere agitur, nec ſit, vnde funeretur: ad eas quoque manũ mittere oportet. † Sanctius eſt enim de ſuo teſtatorem funerari, quam alios legata conſequi. Sed ſi adita fuerit poſtea hæreditas: res emptori auferenda non eſt: ᵒ quia bonæ fidei poſſeſſor eſt: & dominium habet, qui authore iudice ᵖ comparauit; legatarium tamen legato carere non oportet, ſi poteſt indẽnis ab hærede pręſtari. ᵍquod ſi non poteſt: melius eſt legatarium non lucrari, quam emptorem dãno adfici. Si cui funeris ſui curã teſtator mãdauerit, & ille accepta pecunia funus nõ duxerit: de dolo actionẽ in eũ dãdã ʳMela ſcribit. credo tñ & extra ordinẽ eũ a prętore compellendum ˢfunus ducere. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demũ, qui ideo fuerit, ᵗ †vt funus ducatur ſine quo ᵘfunus duci nõ poſsit: vt puta ſi q̃d impẽſum eſt in elatione †mortui. Sed & ſi quid in locum fuerit erogatũ, in quẽ mortuus inferetur: funeris cauſa videri impenſum, Labeo ſcribit: quia neceſſariò locus paratur, in quo corpus conditur,

Caius lib. xix. ad edictũ prouinciale. XIII.

vt & C. de ſer. communi ma. l. j. & infra de publi. & vec. l. cotem. §. fina.

ᵃ Magnum. Facit ad hoc ſupra de ſer. l. ſi cui. & infra loc. l. habitatores & infra de ædilit. edict. l. j. §. ſed ſciendum. & quod not. ſupra ſi vſusfr. pe. l. j. §. j. & de ſer. vrba. pręd. l. binas.

ᵇ Alterius. Alias alienæ. ſi cõtra fiat ducentorum aureorum pœna imponitur: vt infra de ſep. vio. l. iij. §. ſi quis in ſepulchro. Accur.

ᶜ Prætor ait Dixit de religioſis, nunc de ſumptibus funerum: & ſubaudi, de eo.

ᵈ Inſepulta. Sic inſti. de oblig. quæ ex quaſi contractu. §. primo. Accur.

ᵉ Elegerit. Vt in authen. de eccl. tit. §. ſi quis autem. co. ix. & C. de epiſc. & cleri. l. nulli.

ᶠ Repellitur. Vt & C. de leg. l. pe. Acc.

ᵍ Quoſque. Ideſt quoſlibet. Accur.

ʰ Arbitrantur. Id eſt, æſtimantur.

ⁱ Ea. Id eſt, prætor iubet diſtrahi.

ᵏ Si minus Ideſt, ſi non ſint ibi res quæ vendi poſſint: vt infra, de vend. in poſſ. mitten. le j. §. diminutio.

ˡ Iubebit. Primo pignoratio: ſecũdo venditio fit: vt C. d̃ ſacroſanc eccle. authen. hoc ius.

ᵐ VEl a debitoribus. Scilicet exigi. Accu.

ⁿ ET ſi quis impediat. Scilicet iniuſte alioqui contra. In hoc autẽ ſummatim habetur cognitio: vt infra, de re iudic. l. a diuo Pio. §. ſi ſuper.

ᵒ Auferenda non eſt. vt legatario deẽ.

ᵖ Authore iudice Vt infra, de acquirend poſſe. l. iuſte. Accurtius.

ᵍ Ab hęrede præſtari. vt infra e. l. ſi. in principio.

ʳ Dandam. Scilicet hæredi Accur.

ˢ Compellẽdum. Vt & ſupra familiæ erciſcun. l. qui erat. ſed nõne datur mãdati: vt infra man. l. ſi vero non res. §. ſi. quæ eſt contra. q̃ ſi eu, de dolo non debet dari. Solu. ſecũdum quoſdã hic mandati concurrit cum actione de dolo: cum vtraque eũ infamet. ſed hoc nõ valet: vt ſupra d̃ dolo. l. ideoq;. Vel dic quod hic fuit, facio vt des, ex quo datur actio de dolo: tñ. n. fuit gratis ſuſceptũ mandatum. Vel dic tertio, quod ideo mandati actio non datur, quia ille non ſuſcepit mãdatum, aut quia ignorans, aut quia contradicẽs Sed tu dic, quarto q̃ hic fuit mandatum ſuſceptum, & tamẽ mãdati nõ agitur: quia mandatum de ea re non fuit iniunctum quę viuo teſtatore expli cari nõ potuit. nec enim funus duci poteſt, niſi decedat ſed in lege contraria fuit mandatum vt fieret monumẽtum: quod eo viuente fieri põt. Sepulchrum autem non eſt niſi poſt mortẽ domini. Accur.

ᵗ Fuerit. Scilicet factus. Accur.

ᵘ Sine quo ſcilicet ſumptu: vt infra eodem. l. funeris. in principio.

Veſtem.

† P. F. alie conuerſationis.

† P. F. ſumptus factus erit.

† Fiet.

† Al. add. conſtat.

ᵃ Hinc paret deciſio illius quæſtionis, q̃ mouẽt de funeris impenſa, quę ante Falcidianæ rationẽ deduci ſolet, l. pen. hoc ti. nũquid idẽ in Pegaſiana iuris ſit: & dixerunt noſtrates q̃ onus illi° inter hæredem & fideicõmiſſariũ pro rata portione diuidi debeat; at falsò, cum cõtra hic dicatur. vide le. 8. & 33. C. eod. A. Perſ.

† Idẽ conſtituit Plato de legibus dialogo. xij. & alia multa q̃ ad hunc tractatum pertinẽt.

† l. ſubetur.

† Al.

† P. F. Sætius eſt.

† Alias, ſit in P. F.

† P. F delationem al. elationem.

Impésa peregrè mortui, quæ facta est, vt corpus pferretur, funeris est: licet nondum homo funeretur. Idem & si quid ad corpus custodiendũ, vel etiam commendãdum factum sit: vel si quid in marmor vel vestẽ a collocandam. non aũt oportet † ornamenta b cũ corporibus condi, c nec q̃d aliud huiusmodi, d quod homines simpliciores faciunt. Hæc actio, quæ funeraria e dicitur, ex bono & æquo oritur. continet autem funeris causa tantum impensam f nõ etiam cæteros sumptus. † g Æquum autẽ accipiẽ ex dignitate eius qui funeratus est, ex causa, h ex tempore, i ex bona fide. k vt neque plus imputetur sumptus nomine, quam factũ est: neque tantum quantum factum est, si immodicè factũ est. Debet † enim haberi ratio facultatum eius, in quem factũ est, & ipsius rei, quæ vltra modũ sine causa cõsũmmiẽ. Quid ergo si ex voluntate testatoris impensum est? Sciendum est nec voluntatem sequendam, l si res egrediatur iustam sumptus rationẽ: pro modo autem † facultatũ sumptum fieri. Sed interdũ is, qui sumptũ † in funus fecit, sumptum non recipit, si pietatis gratia fecit, nõ hoc animo, quasi recepturus sumptum, quem fecit: & ita † Imperator noster scripsit. Igitur æstimandum erit ab arbitro, & perpendẽdũ quo animo sumptus factus sit: vtrum negotium quis vel defuncti, vel hæredis gerit, m vel ipsius humanitatis, n an verò misericordiæ, vel pietati tribuens, vel affectioni. potest tamẽ distingui † & misericordiæ motus: vt si in hoc fuerit misericors vel pius, qui funerauit, vt eum sepeliret, nec insepultus iaceret: non etiam vt de suo sumptũ faceret. † ꝙ si iudici liqueat: non debet eum, qui conuenitur, absoluere. Quis enim sine pietatis intentione alienũ cadauer funerat? Oportebit o igitur testari quẽ † quo animo funerat, ne postea patiaẽ quæstionẽ. Pleriq; filij cùm parẽtes suos funerant, vel alij, q & hæredes fieri possunt: licet ex hoc ipso neq; ꝓ hęrede † gestio, neq; aditio præsumitur: p tamen ne vel miscuisse [se] necessarij, vel cæteri ꝓ hærede gessisse videantur: solẽt testari pietatis gratia se facere sepulturã, ꝙ si supuacuo fuerit factũ: ad illud se munire videntur ne miscuisse se credãtur, nõ ad illud, † vt sumptũ cõsequanẽ. quippe ꝓtestãtur q pietatis gratia id se facere. Plenius igiẽ eos testari oportet, r vt & sumptus possint seruare. Fortassis posset quis dicerẽ, ĩterdũ partẽ facti sumptus posse recuperari: vt si q̃s pro parte quasi negotiũ gerẽs, pro parte pietatis gratia id facit. quod est verius. partẽ igitur sumptus consequetur, quẽ non donãdi animo fecit. Iudicem, qui de ea æquitate cognoscit, interdum sumptũ omnino non debet admittere, s modicũ factũ: si fortè in cõtumeliã t defuncti homines locupletis modicus factus sit. nam nõ debet huius habere rationẽ: cum cõtumeliã defuncto fecisse videatur, ita eũ funerando. Si quis dũ se hęredẽ putat, patremfamil. funerauerit: funeraria actione vti nõ poterit: q̃a nõ hoc animo u

a Vestem. Stamẽ vel cilicium.

b Ornamenta. annulos, vel vestes, vt subijcit, & ĩ. de l. j. l. seruo alieno. §. fi.

c Condi. oportet Accursius.

d Huiusmodi. vt lectum. Accursius.

e Funeraria. substantiue ponitur. vt sit nomẽ actionis. Vel ponitur adiectiue: vt dicatur actio in factum, quæ datur pro eo quod est impensum in funere. Accur.

f Impensam. Scilicet, factam.

g Sumptus. factos in testatorem curandum.

h Ex causa. vt si erat funus in peregrinatione. quod oportuit multũ perferri. Azo.

i Ex tempore. vt si fecerit tempore hyemali, in quo pl⁹ impendit, quam in æstate impenderet.

k Ex bona fide. quia si plus quã impendat, petat, non poterit. Item si mala fide plus impendit, imputetur. el.

l Sequendam. vt & infra de condic. institu. l. quidam. & argu. infra ad Ma. l. sed Iulianus. §. q̃d dicitur. & ĩ. ad leg. Fal. l. j. §. fi. & infra eod. leg. funeris in fine. Idem est de alimentis a defuncto filio statutis scilicet vt debeat tutor seq voluntatem patris, si non vltra vires patrimonij statuit: vt infra vbi pu. ed. le. ij. in fine. secundum It. Sed contra supra de peti. hęre. l. hæreditas. §. j. So. vt ibi.

m Vel hæredis gerit. vtroq; enim casu agit funeraria: vt infra ea. l. §. si q̃s.

n Humanitatis secundum quã interest, vt vnus alteri seruiat, nõ vt donet Accur.

o Oportebit igiẽ id est opportunum est, non necessariũ: vt supra de neg. gest. l. Nesennius. Et sic nota. quod attestatio probat voluntatis nostræ sententiam. sic infra eod. l. Labeo. & infra de acquiren. hæred. l. pro hęrede. §. cæterũ. Et prodest hoc notare cum tractatur possederit quis pro feudo, an pro allodio. Itẽ & in matrimonio cũ primo protestatus est se nõ desponsare causa matrimonij sed vt mulieri parentes hæreditatem relinquerent.

p Præsumitur. vt supra eod. l. scriptus in prin. Sed argu. cõtra. C. de repud. hæred. l. j. Solut. ibi plus fecit: quia stabat in domo, & alia vnde contra eum præsumitur, nisi ꝓbetur cõtrarium. s. quod nõ animo adeundi fecerit. Acc.

q Protestantur. s. tacite. imo expresse

r Oportet. i. necesse est: quia illa protestatio præiudicat quia pietatis causa dixerat se facer. Et no. ꝙ cõfessio indefinite ꝓlata, in omnibus præiudicat.

s Nõ debet admittere. nam non repetitur: vt subijcit.

t Contumeliam. vt ĩ. de iniur. l. j. § quoties. ergo nõ debet sentire commodũ: vt ĩ. de neg. ge. l. siue hæredi.

u Hoc animo. q̃a neminem sibi obligare voluit: vt supra commu. diui. leg. in hoc iudicio.

Ex cau-

Margin notes:

† Iste tex. est nota. valde ad hoc ꝙ q̃s non debet sepeliri cũ ornamentis ẽt si ipse hoc mãdasset. & ad istud cõcor. bonus tex. I l. fi. §. fi. ff. de auro & argent. lega. Bol.

† P. F. cæterorũ sumptuum.

† P. F. debet.

† im.

† Debet sumptus.

† Hoc &

† P. F. & misericordia modus vt in hoc fuerit, &c.

† P. F sumptu fecerit.

† Quemq;

† P. F. gestio.

Confessio indefinita in omnibus præiudicat.

† P. F. ad illud non.

fecit, quasi alienū negotium gerens. & ita Trebati[us] & Proculus putāt, puto tamen & ei ex causa [a] dandam actionē funerariam. [b] Labeo ait quoties quis aliam actionē habet de funeris impensa consequenda, funeraria eum agere non posse. & ideo si familiæ erciscundæ agere posit funeraria non acturum [c] planè si iam familiæ erciscundæ iudicio † actum sit [d] posse agi. Idē Labeo ait: si prohibente hærede funeraueris testatorē, ex causa competere [e] tibi funeraria. Quid enim si filium testatoris hæres eius prohibuit? [f] Huic contradici pôt ergo pietatis gratia funerasti. Sed pone me testatum: habiturū me funerariam actionē. De suo .n. expedit mortuos funerari. Et quid si testator quidē funus mihi mandauit, hæres prohibet, ego tamen nihilo minus funeraui: nonne æquum est mihi funerariam, [vel negotiorum gestorum] competere? [g] Et generaliter puto, iudicem iustum non meram negotiorum gestorum actionē imitari, [h] sed solicitus † æquitatē sequi: cū hoc ei & actionis natura indulget. Diuus autē Marcus rescripsit, eum hæredē, qui ꝓhibet funerari ab eo, quem testator elegit, nō rectè facere: pœnam tamen in eum statutam [i] non esse. Qui mandatu alterius funerauit, nō habet funerariam actionē: sed is scilicet, † qui mādauit funerandum: siue soluit ei, cui mandauit: siue debet. [k] Quòd si pupillus mandauit, sine tutore authore: vtilem funerariam dandam aduersus hæredem [l] ei, qui impendit. Lucrari enim hæredem, iniquum est. Si autem pupillus funus ad se pertinens sine tutoris authoritate mādauit. dandam in eum actionē [m] arbitror, si & hæres extitit ei, qui funeratus est, soluendoque [n] hæreditas est. Contrà si qs mandatu hæredis funerauerit: non posse eū funeraria agere, Labeo scribit: quia habet mandati actionem. Si tamen quasi negotium hæredis [o] gerens funerauit: licet tatum non habeat: tamē funeraria eū agere posse, Labeo scribit. Datur autem hæc actio aduersus eos ad quos funus ꝑtinet: vt puta aduersus hæredem bonorūve possessorem, cæterosq; successores.

Pomponius lib. v. ad Sabinum. XV.

Funeris impensas & patronus, [p] qui bonorum possessionem petit contra tabulas, præstat.

Vlpianus lib. xxv. ad edictum. XVI.

In eum, [q] ad quem dotis nomine quid † peruenerit, dat prætor [r] funerariam actionem. Æquissimum enim visum est veteribus mulieres quasi de patrimonijs suis, [s] ita de dotibus funerari: & eū, qui mortæ mulieris dotem lucratur, in funus conferre debere, [t] siue pater mulieris sit, siue maritus.

Papinianus libro ij. Responsorum. XVII.

a Ex causa. scilicet hac iusta Accu.

b Funerariam. s. vtilem: vt infra, e. l. si possessor. in prin.

c Non acturum. sed none semper datur act. neg gest. vt supra, de neg gest. l. ait prætor. §. hæc verba & l. siue hæreditaria. quæ sunt contra. Solut. ibi loquit de alijs negotijs, non de funeria impensa, quæ viuēte testatore explicari non potest, nec eius nomine defunctus potuit esse obligatus. alia vero possunt; licet hic quo ad separationē impettandam videat contrahere cum defuncto: vt supra e. l. j. itē cotra. ff. de priuile. cred. l. j. vbi videtur quod fa. erci. actio hic competat solue illam secūdū istam.

† Iudiciū

d Actū sit. Et ideo amplius agi nō potest. Azo. vt supra, famil. erci. l. si filia §. familiæ.

e Ex causa competere not. fieri posse cōtra prohibitionē & tamē idē est effectus, ac si ꝓhibitio non esset: vt hic, & infra, de le. j. l. filius familias. §. diuus. & infra, de exer. l. j. §. magistratū. & C. ne tut. vel cur. vec. eō. l. j. & ī. quod vi aut clā. l. ij. § si stercus. & infra, de appel. l. non tantū. & infra de sol. l. solutione.

f Hæres eius prohibuit. i. sepelire ipsum testatorem. q. d. non est standum ipsius ꝓhibitioni. Sed opꝫ. huic, &c. Sed respōdetur, pone me, &c. quo casu indubitabiliter agitur: licet a prohibito. Accursius.

† Soluit ius ?. F

g Competere. certe sic: vt supra, ea. l. §. cui. Accur.

h Imitare. vbi post prohibitionē cessat actio: vt C. de neg gest. l. si. Et hic mentem potius quā verba legis seruādā. vt supra, de in ius voc. l. quamuis.

† Siue is, Legis mēs potius q̃ verbis legis seruanda est.

i In eum statutā. No. ergo nō puniri illicitu: vt hic, & infra, de sepu. vi. l. iij. §. non perpetuæ. & infra, de vsufru. leg. l. hæres. Accu.

Illicitum quandoq; nō punit.

k Debet. quia videtur ei abesse id in quo obligat[us] est: vt supra, de ne. gel. l. si quis mandato.

l Aduersus hæredem. non pupillū. Accur.

m Actionem. scilicet, mādati: vt infra proxi. §. Acc.

n Soluendoque. maxime. nam funeraria exuperat omne æs alienum; vt infra, eo. l. pen. Vel ideo ponitur: quia tunc pupillus imperat in inte. resti. & ideo non tenetur funeraria. Accur.

o Negotium hæredis. instituti qui non dū adijt aliōq contra. tunc enim non funeraria, sed neg. ges. dat actio. hic ergo cōtra hęredem nō datur neg. gest. quia eius in veritate negotium nō erat, nec defuncti potuit esse: vt supra de neg ge. l. ait prætor. §. hæc verba.

p Funeris. Patronus. vt & supra si pars hæ. pe. l. sorori. §. sumptus.

q In eum idest cōtra eum.

r Dat prætor, vt & C. de neg gest. l. quod in vxorem. in fin. Accur.

s Suis l. alijs. nam & hoc quasi matrimonii est: vt supra de minorib. l. iij. §. sed verum. in fi.

† Aliquid

t Conferre debere pro ea parte qua lucrat dotē, & eum ad quem spectat aliud patrimonium, pro alia rata: vt infra. eod l. Celsus. si autem maritus nō lucratur: vt quia vsusfructus sibi in dotē datus decedēte muliere cōsolidetur sibi, cū pri[us] eēt proprietarius, nihil videtur lucrari: cū & alias ea defuncta hoc

hoc erat habiturus: & ideo non cogitur ad has impensas. vt infra de iure dot. l. cum in fundo. in prin. ibi, quod si in matrimonio, &c.

a S Ed si nondũ. Præstiterit. Vt & j. eo. l. si mulier. §. j. Accursius.

N Eratius quærit.

b Pacto. sic ff. de transac. l. cõtrouersia. in prin. Accur.

c Conuenire. pro ea parte quæ remanet apud maritum. Accursius.

d Non posse. Vt supra, de pact. l. ius publicum.

Al. add. ius.

e Conferre eum. Videbatur contra, quia stipulatus erat totã dotem sibi reddi. Accur.

f Pater autem nõ. Scilicet conueniatur marito lucrante. Accursius.

g Soluendo. Sed quare inspicitur sit soluendo vel non? cum expẽsa ista excedit omne æs alienum: vt infra eo. l. impẽsa. quæ est cõtra. & ideo pro rata tam de dote, quam de alia substãtia est soluenda: vt j. eo. l. Celsus. Sol. hic cõputato patrimonio & de dote potest integre solui creditoribus alijs funeraria agentibus: & ideo non habet locum lex illa, impensa. vt ergo omnibus satisfiat, seruatur quod hic dicit.

h I N patrem. Funeraria actio. Est enim patris, onus: vt infra de in rem ver. l. filios. & domini de seruo. vt j. eo. l. si filius. §. j. Ac.

Al. add. h.

i C Elsus. Funeranda est. vt infra ad leg. Falc. l. si vir. & supra eod. l. in eum.

Al. add. et.

k V Eluti. Conferet. si soluendo est maritus. alioqui pro eo quod facere potest: vt & infra eod. l. sic pro rata. §. fin.

l I Vlianus. Lega-

S Ed si nondum pater dotẽ recuperauerit: vir solus cõuenietur, reputaturus patri, quod eo nomine præstiterit. a

Iulianus libr. x. Digestorum. XVIII.

I Mpensa enim funeris, æs alienum dotis est.

Vlpianus libr. xv. ad Sabinum. XIX.

I Deoq; etiã dos sentit e hoc æs alienũ debet.

Idem libr. xxv. ad edictum. XX.

N Eratius quærit: si is, qui † dotem dederat pro muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiã apud maritum remanere, pactus sit, ne quid marit' in funus cõferret: an funeraria maritus teneatur? Et ait, si quidẽ ipse stipulator mulierem funerauit: locũ esse pacto, b & inutilẽ ei funerariam fore. Si vero alius funerauit: posse eum maritum conuenire, c q̃a pacto hoc publicũ ius infringi non possit, d Quid tñ si quis dotem hac lege dederit p muliere, vt ad ipsum rediret, si in matrimonio mortua esset, aut quoquomodo soluto matrimonio: nunquid hic in funus nõ conferat? Sed cũ dos morte mulieris ad eum peruenerit: potest dici cõferre eum, e Si maritus lucratur dotem, conuenitur funeraria: pater aũt non. f Sed † in hunc casum puto, si dos, q̃a permodica fuit, in funus non sufficit: † in superfluũ in patrem debere actionẽ dari. Cũ materfamilias decedit, nec est soluendo g hæreditas: funerari eam ex dote tantum oportet: & ita Celsus scribit.

Paulus libro xxvij. ad edictum. XXI.

I N patrem, cuius in potestate fuerit is, cuius funus factũ erit, cõpetit funeraria actio h pro dignitate & facultatibus.

Vlpianus libro xxv. ad edictum. XXII.

C Elsus scribit: Quoties mulier decedit: ex dote, quæ penes virum remanet, & cęteris mulieris † bonis pro portione funerãda est. i

Paulus libro xxvij. ad edictum. XXIII.

V Eluti si in dotẽ cẽtũ sint, in hęreditate ducenta: duas ptes hę res, vnã vir conferet. k

Vlpianus libro xxv. ad edictum. XXIIII.

I Vlianus scribit: Non deductis legatis. l

Paulus libro xxvij. ad edictum. XXV.

N Ec pretijs manumissorum m †

Pomponius libr. xv. ad Sabinum. XXVI.

N Ec ære alieno deducto.

Vlpianus libro xxv. ad edictum. XXVII.

† S Ic pro rata & maritum & hęredem cõferre n in funus oportet. Marit' funeraria nõ cõuenietur, si mulieri in matrimonio dotem soluerit: vt Marcellus scribit. Quæ sententia vera est: in his tñ casibus in quibus hoc ei facere legibus permissum est. o Pręterea maritum puto funeraria in id demũ teneri, quod facere potest. Id. n. lucrari videt, p quod præstaret mulieri, si cõueniretur. q

Pomponius lib. xv. ad Sab. XXVIII.

Q Vod si nulla † dos esset: r tunc omnem impensam patrem præstare debere Attilicinus ait, aut hæredes eius mulieris: puta emancipatę. q̃ si neq; hæredes s habeat, † neq; pater soluendo sit maritum, inquantum facere potest, pro hoc cõueniri: ne iniuria eius videretur quon-

tis ab hærede: quia de ea præstanda teneatur. Accur.

m N Ec pretija manumissorum. Quos emere & manumittere mulier suum hęredem rogauit.

n S Ic pro rata. Conferre. sec' in alio debito, q̃a hæredes tantũ soluunt non maritus: licet lucrifaciat dotẽ: vt C. de iure dotium. l. licet. Acc.

o Permissum est. Veluti cũ maritus vergit ad inopiam: vt C. de iure dot. l. in rebus. vel sic dederit ei, vt se suosq; alat: vel patrem ab hostibus captũ redimat: vel in similibus casib' quos habes j. de iure do. l. mutus. §. manente. & l. fin. & j. soluto matri. l. quamuis. & l. sed & ideo.

† mulieribus.

p Lucrari videtur. Per pactũ de lucranda dote.

q Si conueniretur. Vnde vsq; eo conueniret funeraria, & nõ vltra. Sed contra arg. j. ad l. Fal. l. quærebatur. §. sed cum debitori.

† Al. add. seruorum.

r Q Vod si nulla dos esset. Idẽ si esset: sed maritus nil facere potest: arg. ff. l. proxi. io fin. Accur.

† Al. add. et.

s Neque hæredes. Vt quia filiafa. erat. hodie tamen haberet: vt in auth. de hæred. ab intesta. §. j. & §. ij. collat.

Quondam

† Cyn. in le. si constãte in §. si vir. j. solu. matr. al legat istã le. quòd si mulier nihil habeat in dote, debet aliã vito: q̃d refert & sequit Bart. hic.

† P. F. habeat.

dam vxorem a eius insepultam relinqui.

Caius libr. xix. ad edictũ prouinc. XXIX.

SI mulier post diuortium alij nupta decesserit: non putat Fulcinius, priorem maritum, licet dotem lucri faciat, funeris impẽsam b prestare. Is qui filiamfamilias funerauit ante, quã dos patri reddatur: cum marito rectè agit: reddita dote, patrem obligatũ habet. vtiq; c autem si cum marito actũ fuerit, is eo minus patri mulieris restituturus d est.

Pomponius libr. xv. ad Sabinum. XXX.

COntra quoq; quod pater e in funus filię impendit, aut alio secum agẽte funeraria, † [iam] prestitit: ipse actione de dote à marito recipit. †Sed si emancipata in matrimonio decedat: collaturos hæredes bonorumve possessores, & patrem pro portione dotis, quam recuperant: & virum pro portione dotis, quam lucratus est.

Vlpianus libro xxv. ad edictum. XXXI.

SI filiusfamilias miles sit, f& habeat castrẽse peculiũ: puto successores eius ante teneri, g sic deinde h ad patrẽ † veniri. Qui seruũ alienum vel ancillam sepeliuit, habet aduersus dominum funerariã actionem. Hæc actio non est annua, sed ppetua: i& hæredi cęterisq; successoribus: & in successores datur.

Paulus libro xxvij. ad edictum. XXXII.

SI possessor hæreditatis funus fecerit, deinde victus in restitutione non deduxerit, quod impenderit: vtilẽ k esse ei funerariam. Si eodem momento tẽporis vir & vxor decesserint: l Labeo ait, in heredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem: quã idipsum m dotis nomine ad eum peruenit.

Vlpianus lib. lxviij. ad edictum. XXXIII.

SI quis fuerit hæres, cui deinde hereditas ablata sit: quasi indigno n magis est, vt penes eũ iura sepulchrorum remaneant. o

Paulus libro lxiiij. ad edictum. XXXIIII.

SI locus sub conditione legatus sit: interim heres inferendo mortuum non facit p religiosum locum.

Marcellus lib. v. Digestorum. XXXV.

MInimè maiores lugendũ putauerũt eum, q † qui ad patriã delendam, & parẽtes & liberos interficiẽdos venit. †Quòd si filius patrem, aut pater filiũ occidisset r sine scelere, etiã præmio adficiendum omnes constituerunt.

Pomponius lib. xxvj. ad Q. Mutium. XXXVI.

CVm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt s religiosa vel

a Quondam vxorem. Scilicet tempore mortis eius: alioqui non: vt infra l. proxi.

b SI mulier. Funeris impensam. tandiu enim iura primi viri tenet quandiu alij non nubat: vt ĩ. de sen. l. vlti. sic & si libertus meus sit alterius factus seruus, & ab eo manumissus: præfertur in cõtra tab. secũdus manumissor: vt j. de bo. li. l. si libertus meus.

c Vtique. Nunc redit ad primum casum. Accursius.

d Restituturus. Vt supra eodẽ le. sed si nondum.

e COntra. Pater. Ad quem dos nõ debuit redire ꝓpter pactum. Et secundum hoc dic actione de dote. s. funeraria: vt. n. tenẽ hic maritus extraneo funeraria: ita & patri. & quod subijcit, à marito recipit dic, s. qui dotẽ erat lucrat⁹. Vel dic ꝙ hæc dos debuit redire ad patrẽ: & tunc propriè ponitur actio de dote. i. ex stipulatu ꝓ dote. & dices à viro recipit qui nullum pactum posuit de dote lucranda. Caue tamen tibi quod si plus impẽdat pater quã sit dos, non repetit q̃d est vltra: vt supra eo. l. Neratius §. si maritus.

f SI filiusfamilias miles sit. s. funeratus de alieno.

g Ante teneri. quã patrem. hoc autem obtinet, si fecit testamentũ: alias successorem nõ habet: vt infra, de castren. pecul. l ij.

h Sic deinde. Scilicet si nõ habeat successorem: vt ĩ. eo. l. in patrem.

i Perpetua. Vt & argu. supra eo. l. liberum. in fin. Accur.

k SI possessor. vtilem. non directam, quia nemini se sibi voluit obligare: vt ĩ. communi di. l. in hoc iudicio. & ĩ. eod. l. at si quis. §. si quis dum. item act. nego. gest. datur ei: supra de petit. hæred. l. hęreditas. §. j. & l quod si possessor. §. sed cum. sed ibi de monumento dicit. Accursius.

l Decesserint. Quod esse potest: vt j. de dona. inter virum & vxor. l. cum hic status. §. si ambo. & infra, de don. causa mortis. l. si ij, qui.

m Idipsum. s. portio dotis. pone enim talem actionem fuisse, vt maritus dotis dimidiam lucraretur, si vxor decederet in matrimonio. hic autem dubium erat, an prius decessisset in matrimonio: an post decessisset. & præsumitur mulierem prius decessisse: ideoq; sumptum funeris ad hæredẽ viri pertinere: vt j. de rebus dub. le. qui duos. §. si maritus. sicut paruus prius, quam magnus: vt j. de pact. dot. l. inter socerum. in princ.

n SI quis fuerit. Indigno. Vt Quia defuncti mortem nõ vindicauit: vt C. de ijs quib. vt indi. le. j. & l. cum fratrem.

o Remaneant. Vt & j. ad Treb. l. quia perinde. §. fin. non enim desinit esse heres: vt infra de vulga. subst. l. ex facto §. Iulianus. & insti. de fideicom. hære. §. restituta. Sed cõtra j. de suis & leg. l j. §. interdum. Sol. ibi in maiori fuit delicto: quia rem perduellionis.

p SI locus. Non facit. Idẽ est in seruo legato sub cõditione, qui interim manumitti non potest: vt j. qui & à quibus manu. l. iij. & l. generaliter. §. fin. Sed in eo quòd hic dicitur, est contra supra eod. l. scriptus. in fin. Sol. hic loquitur in eo casu, quando optime vel oportune inferri alias poterat. ibi vero nõ poterat. Acc.

q MInime. Puta fuerunt. ideo nec funerãdum: vt faciat ad titulũ. de luctu enim constabat etiam sine his delictis: vt ĩ. de ita, qui no. infa. l. liberum. & l. parentes.

r Occidisset. s. se defendendo. alias tenetur le. Põpeia. de parricidijs: vt j. ad l. Põp. de parricidijs. l. j. Ac.

s CVm loca. Desinunt. sic econtra religiosa apud eos,

† P. F. funeraticia.

† Recuperant.

† Luctũ in funere prohibendum censent Plato dialo. xij. de legibus & Cice. li. ij. de legibus.

† P. F. quod si filio, &c.

sacra esse: † sicut homines liberi, [qui] in seruitutem perueniūt. Quòd si ab hac calamitate fuerint liberata: quasi quodam postliminio reuersa, pristino statui restituuntur.

Macer libr. primo ad legem vicesimam hęreditatum. XXXVII.

FVneris sumptus accipit, quicquid corporis causa erogatū est. veluti vnguentorum: & pretium loci, in quo defunctus humatus est, † & si qua vestiaria [a] sūt, vel sarcophagi, [b] & vectura, & quicquid corporis causa ante, quā sepeliatur, consumptū est: funeris impensā esse existimo. [c] Monumentum † autem sepulchri id esse diuus Adrian' rescripsit, quod † causa muniendi [d] eius loci factū sit, in quo corpus impositum sit. Itaq; si amplū [e] quid ædificari testator iusserit (veluti in circuitu † porticationes) eos sumptus funeris causa non esse. [f]

Vlp. lib. ix. de omnib. tribunalibus. XXXVIII.

NE corpora aut ossa mortuorū detinerentur, aut vexarentur: neve prohiberētur, quo minus via publica transferentur, aut quo minus sepelirentur: pręsidis prouinciæ officium [g] est.

Martianus libr. iij. Institutio. XXXIX.

DIuí fratres edicto admonuerūt ne iustę sepulturæ traditum, idest terra conditū corpus inquietetur. Videtur aūt terra conditum, & si in arcula [h] conditū hoc animo sit, vt nō alio † transferatur. Sed arculam ipsam (si res exigat) in locum commodiorem licere transferre non est denegandum:

Paulus libro iij. Quæstionum. XL.

SIquis enim eo animo corp' intulerit, ꝙ cogitaret inde alio postea transferre: magisq; tēpis gratia deponere, quàm ꝙ ibi sepeliret mortuū, & quasi [i] ęterna sede † dare destinauerit: manebit locus profanus.

Callistratus lib. iij. Institutio. XLI.

SI plures sint dūi eius loci, vbi mortuus infertur: omnes cōsentire debēt, cum extranei inferantur. nā ex ipsis dominis quēlibet rectè ibi sepeliri cōstat etiam sine cęterorum consensu: [k] maxime [l] cum alius † non sit locus, in quo sepeliretur.

Florentinus lib. vij. Institutio. XLII.

MOnumentū generaliter res est memoriæ causa in posterū prodita: [m] in qua si corpus vel reliquię inferantur, fiet sepulchrum, si vero nihil eorū inferatur; erit monumentum memoriæ causa factum, quod Græci κενοτάφιον † appellant.

Papinianus libro nono Quęstionum. XLIII.

SVnt personæ, q̄ quanquam religiosum locum facere [n] non possunt, interdicto [o] tamē de mortuo inferendo vtiliter agunt: vt puta dominus proprietatis si in fundum, cuius fructus alienus est, mortuum inferat, aut inferre velit; nam si intulerit, nō facit iustū sepulchrum: sed si prohibeat; vtiliter interdicto, quo † de iure dñij quæritur, aget: eademq; sunt in socio, qui in fundum cōmunem inuito socio mortuum [p] inferre vult. [q] nam ꝓpter † [r] publicam

---

eos, à nobis capta non sunt religiosa: vt C. de sepul. vi. l. sepulchra. & facit infra. de iur. fis. l. diuus. & ȷ. de acquir. rer. do. l. in agris.

[a] FVneris. Vestiaria. alias vectigalia.

[b] Sarcophagi. à sarx, quod est caro, & phago, quod est comedere: quia ibi caro hominis à vermibus consumitur. Accursius.

[c] Existimo. vt supra eod. l. si quis. §. funeris.

[d] Muniendi. & id demum. s. Ergo dicitur munimētum: à munio: sed monumentum à moneo vel à memoria dicitur: vt ā. eod. l. ij. §. monumentum.

[e] Si amplum i. vltra modum. Ioan.

[f] Non esse. nec repetuntur: vt ā. eo. titu. l. at si quis. §. quid ergo si ex.

[g] NE corpora. Officiū. ergo ꝓ mortuo inferendo habet locum officium præsidis, & interdictum sequēs & actio in factum, quæ est ȷ. tit. j. vt & ā. eo. l. liberū. & C. de sepul. vio. l. qui sepulchrum. non tñ impediēti imponitur pœna: vt ȷ. de sepul. viola. l. iij. §. non perpetuæ.

[h] DIui fratres. Arcula. quędā est capsa in qua vitra mōtes magni hominis assignantur seu imponūtur sub terra.

[i] SI quis. n. Quasi, &c. i. dicere, magis deponit ad tempus quam quasi, &c. & sūa potest transferre etiā sine alicuius authoritate: vt hic: & C. eo. l. si necdū. Sed si perpetuę sepulturæ tradidit, potest transferri iusta causa cū authoritate præsidis. si sine causa, cū principis authoritate: vt ȷ. de sepul. vio. l. iij. §. non perpetuæ. & C. eodem le. fina. Accursius.

[k] SI plures. Cæterorum consensu. speciale. sic C. de communi ser. ma. le j. & C. de cōmu. re. ali. l. multū.

[l] Maxime. potest dici quod abundet, propter id quod est insti. de rer. diui. §. religiosum. Vel dic quod ibi loquit q̄ extraneum vult inferre: vt ex hac lege colligitur. Acc.

[m] MOnumentum. Prodita. vt ā. eo. l. ij. §. monumentum.

[n] SVnt personæ. Facere. Cæterum si ipse qui legauit. vsumfructū inferatur, nec sit alius loc' vbi sepeliatur, faciet iustum: vt infra eo. l. si plura.

[o] Interdicto. De mortuo inferendo, vt ā. tit. j. l. j. §. hoc interdicto.

[p] Mortuum. s. extraneū: alias secus. vt ā. eod. l. plures.

[q] Inferre vult. nā inferre quidem potest quādiu aliquis locus paraē, vel parari possit. postea autē tenetur auferre per actionem in factum: vt ā. cōmu. di. l. si quis putans. §. si quis cōmune. & supra eod. l. ij. §. an socius.

[r] Propter. alias ꝓpter, & alias præter. & semp est idē sensus. s. quod duæ sunt rationes quare socius in locū communem inferatur. vna publica vtilitas: alia stricta ratio quæ pro hoc facit: quę & si faceret contra

---

† Al. add. ei.

† P. F. & si qua vectigalia sunt.

Munimētū & monumentū quomodo differunt.

† Sic P. F. al. monumentū Haloander.

† In P. F. add. monumenti hoc est al. munimēti: al. munimentum.

† P. F. in circum al. in circuitum.

† aeternam sedem.

† aliās

† P. F. quasi dicas inane sepulchrum quod fine corpore fit.

† P. F. quo

† præter

† P. F. ali-

contra hoc omitte retut propter fauorem religionis. qđ dic vt ī.eod. l. at si quis. §. idem Labeo. sed hic facit ꝓ hoc. & est hic: quia si socius ꝓhibet quia socius: ergo & ego inferam: quia dñs, ai ipse. nā summā & c. vt subijcit hic.

† nunquā

a Solet. tamen est contraria æquitatis vt in multis casibus ī. eo. l. sed & si qs.

b Cum in diuersis. Sepultura. i. vnus homo sepultus. Accurs.

† sepultus

† vna P.F.

c Cuius. scilicet capitis. Sed quid si medietas in vno loco sit: & alia I alio? Respon. neuter est religiosus, ſm Io.

† Al. add. locum.

d Impetratur. à principe, alioqui non: vt C. eo. l. sio.

† P. F. imago fit inde cognosci- mur al. V'n de qualis cuiusque imago fit, cognosci- tur.

e Religiosus esse. sacer etiam quādoque esse desinit: vt supra eod. l. cum loca. Accursius.

f Impensa. Omne creditū forte loquitur de credito, quod sine pignore debetur; cū creditores habētes pignora præponantur priuilegijs personalium actionū; vt C. qui potio. in pign. hab. l. eos qui. Ir. Imo etiam de eo qđ sub pignore debetur; vt ī. eod. l. at si quis. §. j. si tamē tacitum sit pignus. alias forte est contra; sicut in dote diximus; vt C. qui po. in pi. ha. l. fin. Item contra ā. eo. l. Neratius. §. fin. Sol. vt ibi diximus. Accur.

g Si plura prædia. Poterit. in vnum; vt ī. eo. l. at si quis §. j. & l. iij. in fin. Accur.

h Gratificationi. Not. locum esse gratificationi sic & ꝗ. ad Sylla. le. iij. §. si cum omnes. in fin. & infra de bo. aut. iudi. po. l. si nō expedit. §. j. & ꝗ. de nona. l. si Stichum §. si decem infra de pec. l. summa. §. sed & si alij. & ꝗ. depo-

vtilitatem, ne insepulta cadauera iacerēt: strictam rationem insuper habemus, quæ nonnunquam † in ambiguis religionum quæstionibus omitti solet. a nam summam esse rationem, quę pro religione facit.

Paulus lib. iij. Quæstionum. XLIIII.

Cum in diuersis locis sepultum † est, vterq; quidem locus religiosus nō fit: quia vni† sepultura b sepulchra plura efficere nō potest. mihi autem videtur, illū esse religiosum, † vbi quod principale est, conditur; id est, caput, † cuius, c imago fit vnde cognoscimur. Cum autem impetrat, d vt reliquię transferantur, desinit locus religiosus esse. e

Martianus libr. viij. Fideicommiss. XLV.

Impensa funeris semper ex hæreditate deducitur: quæ etiam omne creditum f solet præcedere, cum bona soluendo non sunt.

Scæuola lib. ij. Quæstionum. XLVI.

Si plura prædia quis habuerit, & omnium vsumfructum separatim legauerit: poterit g in vnum inferri: & electio erit hæredis, & gratificationi h locus. sed fructuario vtilem actionē in hæredem dandam ad id recipiendū, quod propter eam electionem minutus est vsusfructus. Si hæres mulieris inferat mortuū in hæreditariū fundū: à marito, qui debet in funus i conferre, pro ęstimatione loci cōsequaē. Ei cui vestimenta leguntur, k si in funus erogata l sint: vtilē actionem m in hęredem dandam placuit, n priuilegium funerarium.

TITVLVS VIII.

DE MORTVO inferendo & sepulchro ędificādo.

Vlpianus libro lxviij. ad edictum. I.

Prætor ait: *quo, o quave p illi mortuū inferre inuito te [ei] ius est: quo minus illi eo, eave mortuum inferre, & ibi sepelire liceat, vim fieri veto.* Qui inferendi mortuum ius habet, nō prohibetur q inferre. Prohiberi autem inferre videtur, siue in locū inferre ꝓhibeatur, siue in itinere arceatur. Hoc † interdicto, De mortuo inferendo dñs proprietatis vti potest: quod etiam de loco puro competit. Item si mihi in fundum r via debeatur, in quem fundū inferre volo, & via prohibear: † hoc interdicto posse me experiri placuit: † quia inferre ꝓhibeor, qui via vti prohibeor. Idq; erit probandū, & si alia seruitus debeatur. s Hoc interdictum prohibitorium esse palā est. Prętor ait, t *Quo illi ius est inuito te mortuum inferre, quo minus illi in eo loco sepulchrum sine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto.* Interdictum hoc propterea propositū est: quia religionis interest, monumenta extrui, & exornari. Facere sepulchrum siue monumentum in eo loco, in quo ei

si. l. ei apud. §. j. & infra loca. l. in naue. in fin. & ꝗ. de le. ij l. si quis seruum. §. si inter duos. & l. cum quidam. & l. statuliberum. in fi. ꝗ. de leg. j. l. si mihi & tibi. in princ. & ꝗ. de condi. inde. l. plane. & l. si nō sortem. §. fin. Sed arg. contra. C. de cond. indeb. l. penul. & ꝗ. quæ in frau. cred. l. pupillus. in prin. & C. de pet. hære. l. fi. Accursius.

i Debet in funus. vt supra eod. l. Neratius. §. si. contra. Soln. vt ibi. Accurs.

k Legātur. scilicet à legatario. Azo.

l Erogata sunt. à legatario.

m Actionem. scilicet in factum: vt ꝗ. de leg. ij. l. si hæres tem. vel ibi hæres intendit rem legatam.

n Ei pro. id est.

DE MORTVO inferendo, &c.

o Prætor ait quo s. monumento. Accur.

† Al. add. vero.

p Quave, id est per quam partem siue viam ad fundum vt sepeliret destinatā. Azo. Et dic qđ Py. litera aliter dicit: scilicet pretor ait: quo quave illic mortuū inferre inuito te ius est, quo minus illi eo eave mortuum inferre & sepelire liceat, &c.

† prohibeatur.

† Al. add. et.

q Non ꝓhibetur. vt supra titu. j. l. liberum. & sic prohibetur prohibens.

r In fundum. Id est, ad fundum. Accursius.

s Debeatur. iter vel actus. Accur.

t Prætor ait. hoc est secundum edictum & est prohibitorium, sicut & primum; vt insti. tu. de interdic. §. prohibitoria. Accursius.

Conuchi.

ius est, nemo prohibet. Ædificare videtur prohibere, & qui prohibet † eo materiã conuehi,[a] quæ ædificio †, necessaria sit. Proinde & si operi necessarios prohibuerit quis venire; interdictum locum habet. & si machinam alligare quis prohibeat: si tamẽ eo loci prohibeat, qui seruitutem debeat. Cæterùm si in meo solo velis machinam ponere: † nõ tenebor interdicto, † sed iure te non patiar. Ædificare autem non solùm, qui nouum opus molitur, intelligendus est: verum is quoq;, qui vult reficere.[b] Is, qui id agit, vt labatur[c] sepulchrũ: hec interdicto tenetur.[d]

Marcellus lib. xxviij. Digestorum. II.

Negat lex Regia mulierem, quæ prægnans mortua sit, humari antè, quàm partus ei excidatur.[e] qui cõtra fecerit: spem animantis cum grauida[f] peremisse videtur.

Pomponius libro ix. ad Sabinum. III.

Si propius[g] ædes tuas quis ædificet sepulchrum: & opus nouum nunciare poteris: sed facto opere nullã habebis actionem, nisi Quod vi aut clàm.[h] Si propius ędificium alienũ intra legitimũ modũ † mortuus illatus sit: postea eũ prohibere non poterit ædificij dominus, quò min⁹ alium mortuum eo inferat vel monumentũ ædificet, si ab initio domino sciente[i] hoc fecerit.

Vlpianus libro ij. Responsorum, IIII.

Longa[k] possessio † ius[l] sepulchri nõ tribuit † ei, cui iure non cõpetit. †

Idem libro primo Opinionum. V.

Si in eo monumento, quod imperfectũ esse dicitur, reliquiæ † hominis cõditæ sunt: nihil impedit, quò minus id perficiatur.[m] Sed si religiosus locus iã factus[n] sit: põtifices[o] explorare † debẽt, quaten⁹ salua religione desiderio reficiendi operis medendum sit.

Digestorum Liber duodecimus.

TITVLVS I.

DE REBVS CREditis, Si certum petatur, &c.

---

a Conuehi. Vt & infra de itinere actuq; priu. l. veteres.

b Reficere. Large vocabulum accipe reficere. si vero strictè, differentia est inter facere & reficere; vt infra, de itinere actuque priuato. l. iij. §. reficere;

c Labatur. Per quod videtur prohibere facere, cum factum non sinit.

d Tenetur. Potest et accusari de sepulchro vio. vt infra, de sepul. vio. l. ij. & iij. & l. sepulchri.

e Negat lex. Excidatur. sic & in ea quæ ad mortem est damnata; vt supra, de stat. hom. l. Imperator. & infra de pœ. leg. prægnantis.

f Cum grauida. i. in grauida consistẽtis, nõ ita vt videat vtrũque peremisse & sic hæc dictio cũ nõ implicat: arg. cõtra. infra, de vsufr. le. Lilli. Accur.

g Si propius. Scilicet quam determinatũ est supra finium regun. l. fin. vel melius si priuatus est locus vicin⁹ x pedũ si pluri. xv. pedum; vt C. de edific. priu. l. si cui. & le. mœniana.

h Quod vi aut clã. Arg. contra P. q. dicit duo esse interdicta. vnum quod vi; aliud quod clam. nam hic erat factum clã & tamen datur interdictum. Quod vi aut clam.

i Sciente. Et non contradicente. Et sic nota, quòd qui tacet cõsentit; vt infra, de damno infe. l. qui bona. §. si quia iusta. & infra, loca. item quæritur. §. q. impleto. Accu.

k Longa. Nec etiam lõgissima; quia incorporales res prescribi nõ possunt. Item quia ipsum sepulchrum, cum non sit in bonis vllius necesse potest, non potest præscribi: vt institut. de rerum diuis. §. nullius. Vnde nota talem regulam quòd si qua res corporalis est quæ suo priuilegio, non eius, cuius est, non potest triennio vel decennio vel vicennio præscribi ab eo, qui titulum vel etiam bonam fidem habet, eadem res vel xxx. vel xl. ann. non poterit præscribi ab eo, qui titulum non habet, vt patet in libero homine: vt C. de præscrip. long tempor. quæ pro libe. vel contra eam da. l. fin. Item in eo quòd dicit, nõ competit, patet quod quædam sunt, quæ possunt seruari, quæ de nouo non possunt acquiri: vt ius sepulchri prescribi: vt hic: nec decurionatus longa salarij præstatione vt infra, de dec. l. Herennius. nec nouã possunt Iudęi facere synagogam, licet veterem fulcire possint; vt C. de Iudæ. l. fi. Item nunciatio pro opere faciendo, in facto iam non potest; vt infra, de oper. no. nun. l. j. §. quis ædificium. sic & infra. de dona. inter vir. & vxorem. l. donante. §. fi. Item in eo quod dicit ius sepulchri non præscribi, est argu. contra. C. de reli. l. monumentorum in fi. Sol. ibi dicit ad puri loci præscriptionem tantum proficere; non autem ad ipsa loca religiosa. Accur.

l Possessio. Id est, detentatio. nam vere non potest possideri; vt infra, de ac qui. poss. l. qui vniuersas. § fi. Accur.

m Si in eo monumento. Perficiatur. Etiã sine authoritate alicuius.

n Factus. Id est, perfectus.

o Põtifices. Id est, episcopis qui in talibus suum exercent officiũ: vt supra, de pet. hære. l. hæreditas. §. j. Accu.

DE REBVS credi. Si certum petatur, &c.

Dictum est supra de in rem act. & de aliis quæ ad exemplum earum proponũtur, superest videre de omnib. personalibus, quæ ex contractib. proficiscuntur. & ita ponitur de rebus creditis: quæ verba sunt generalia: vt ifra e. l. j. et quia inter alias personales actiones ea quæ datur ex mutuo, obtinet principatum, quia specialia habet vt infra, eod. l. singularia. ideo subiecit, si cer. pe. id est mutuũ: & quia tam pro mutuo datur certi cõdictio spãlis, quã pro quolibet alio credito certo datur certi cõdictio generalis, vt infra, e. certi cõdictio. in prin. ideo subiicit de cõdictione generali & spãli. Nã hec pars ad duo supradicta refertur. Alii. dicũt vnã tãtũ certi condictionẽ generalẽ His ergo verbis, de rebus creditis; non solũ mutuũ sed etiam cæteri omnes contractus continentur, de quibus in hoc tit. tractatur, vt infra, e. l. j. & l. ij. §. fi. & l. iiij. § res & §. c. & l. quod te mihi. & l. certum. & l. nam & si & l. certi cõdictio. & aliis legibus. At his verbis, si certum pet. tantum mutuum,

---

† P. F. eam materiam.

† ædificationis.

† Imponere.

† In P. F. si iure te non patiar.

Tacens cõsentit.

Incorporales res an præscribi possunt.

† Legitimũ modũ statuit lex xij. tab. sexaginta pedes. Ci. libro. ij. de legibus.

† P. F. possessione.

† P. F. tribuit.

† Ci. li. ij. de legi. Legẽ xij. tabu. interp̃tans, quod autem inquit, forũ i. vestibulũ sepulchri bustũve vsucapi vetat tuetur ius sepulchrorum.

† Reliquæ P. F.

† Explorarent.

tuum ſignificatur, & reſtringitur tiue ſignificatio: & ſic accipitur ſtricte C.eo.ti.ſi certum peta. Quidã tamen dixerunt quod, ſi certum petatur, eſſet proprium nomen actionis: vt arg. infra, de tri. act. l. i.

a Si certum. Id eſt mutuum.

b Petetur. Id eſt, repetetur.

Si certũ petatur cõdictione.

c Bene eſt. alias ſecũdũ. Piſanam litteram erit ex re. id eſt ex vtilitate. alias hæred. id eſt, heriliter ab herus heri, id eſt, domin⁹ vt ſupra, ad legem Aquiliam. l. itẽ Mela. §. legis q. d. ad dominum & ad doctorem ſpectat de ſignificatione verborum dicere. Et ponitur hæc aduerbialiter id eſt herile. ad q C. de prof. qui in ciuitate Cõ. l. j. li. xij. Et dic caſum. Prætor ante compilationẽ Dig. fecit edictum de rebus, & intitulauit de rebus creditis. Vlpianus autẽ primo titulum p hoc legem exponit. Secũdo verba edicti. Vel dic, quod eſt verius, hæc lex quatuor dicit. Primo iurisconſultus continuat ſe ipſum: & dicit vtile eſſe prius exponere titulum quam ad textum deſcendere. & hoc vſque ibi, Quoniam. Secundo reddit rationem quare titulus iſte de rebus creditis ſequentibus titulis præfertur, & certe quia generalior. & vere generalior, q continet oẽs contractus in quibus fidem ſequimur alienã. & hoc vſq; ibi, Nam, &c. Tertio dicit qualiter nomen credendi accipiatur, vſq; ibi, Rei. Quarto qualiter nomen rei ſumatur. Sed hæc vbi reſpo. verba textus edicti erant in antiqs libris. Sed ſunt inde acceptaz & ſunt edicta quæ ſunt infra vſque ad tit. de pig. & ſup quolibet ſunt expoſitiones Vlpiani: vt in tit. de conſtitu. pe. & in ti. commodati. & in alijs.

E re eſt. P. F.

Neq; n. licet omnibus initijs illorũ manibus pri. nus materiam interpretationis aggredi, vt ſcribit Caius in l. j. ſupra de ori. iur.

Ale. hic colligit q tit. accipit pro tractatu.

Addo ad eũ bñ facere gloſ. in pe. vj. li. l. verbo, tito lis, & tex. in §. qbus in j. conſt. Codi.

[Si certum] petetur: & de condictione.

Ad cognitionem ſpecierum debet præcedere cognitio generis; vnde cum verbum credendi, & verbum rei, ſint generalia: ideo à prætore de verbo credito præmittitur titulus. Diuiditur ſic. Primo commendat quæſtionem. Secundo reſpõdet ad eã, & aſſignat rationem. Tertia rationem probat per authoritatem Celſi. Quarto rationem ſuam probat per aliam rationem. Vltimo ponit quid ſignificet verbum rei. Secunda ibi, quoniã igitur. Tertia ibi, Nam vt libro. j. Quarta ibi, Nam cuicunque. Quinta ibi, Rei quoque. Bar.

Vlp. li. xxvj. ad edi. I.

Bene † eſt, c priuſquã ad verborũ d interpretationem e perueniamus, pauca de ſignificatione ipſius tituli f referre. † Quoniam igit̃ multa ad contractus varios g pertinentia iura ſub hoc titulo h prætor inſeruit: ideo rerum creditarum titulum præmiſit. Omnes i enim cõtractus, quos alienam fidẽ ſecuti k inſtituimus, cõplectitur. Nam l (vt libro primo Quęſtionũ Celſus ait) credendi generalis m appellatio eſt, ideo ſub hoc n titulo p̃tor & de commodato & de pignore o edixit. p Nã cuicũq; rei adſentimur q alienã fidẽ ſecuti mox r recepturi qd ex hoc contractu: credere dicimur. Rei quoque verbum vt s generale t prætor elegit.

Mutuum ea forma contrahitur vt idem genus, non eadem species reddatur: alias non erit mutuum, ſed alius contractus. Bartolus.

Paulus libro xxviij. ad edictum. II.

MVtuũ damus recepturi nõ eãdẽ ſpeciẽ. a quã dedimus (alio

d Verborum. Scilicet iſtorum. ſi certum petatur.

e Interpretationẽ. Quam facturus eſt in ſpecie. j. e. l. ij. § appellata. & in genere j. e. l. certũ. vel dic antequam exponat verba edicti: vt notaui in caſu.

f Ipſius tituli. Scilicet, illius, de rebus creditis.

g Varios. Id eſt, nominatos & innominatos, de quibus ſub hoc titu. id eſt, poſt hũc tit. ponit: vt patet in ſequentibus titulis, vbi de nominatis dicetur, & de innominatis; vt infra, de præſcript. ver. & hic refert ad medium titulum ſcilicet certum petatur. Vel melius referas ad primũ. l. de rebus creditis. & tunc proprie dicit ſub hoc titu. quaſi ſub hoc tractatu de rebus creditis. & continet viij. libros, vt ĩ. in proœmio. & C. de vete. iur. enuc. l. ij. § in tertia. l. vſque in ti. de pignu. & omnes intitulantur de rebus. Et eſt ſimile verbum ſub hoc tit. ſupra, de in integ. reſti. l. j.

h Sub hoc titulo. Id eſt, edicto.

i Omnes. Bene dico generalem primam partẽ tituli: omnes enim, &c.

k Secuti. Dicor ſequi fidem debitoris, quando mihi eſt obligatus; vt hic, & j. proxi. ibi nam cuicumq;, &c. & inſtit. de re. & §. venditæ.

l Nam. Probat q̃ omnes contractus continet. Acc.

m Generalis. Nota credere vel creditor generaliter dici: vt hic & infra de verb. ſigni. l. creditores. & l. creditorum. & l. ſi eni & in auth. de fid. inſtr. §. pe. col. j. Sed quandoque ſtricte pro mutuare vel p mutuatore creditum accipitur: vt C. ſi aduerſ. cre. l. j. & infra l. proxi. §. j. & infra ad Macedo. l. quia. & in auth. nullum cre. agri. ten. ul. tit. §. j. col. iiij. Acc.

n Sub hoc. Expone vt ſupra pxi. A.

o De pignore. Id eſt, de pignoratitia actione. Acc.

p Edixit. Id eſt, edicta poſuit.

q Aſſentimur. Id eſt, confidamus.

r Mox. Idem & ſi non mox: nam nõ accipitur pro confeſtim; ſed longum etiam tempus reſpicit: vt infra de acti. & oblig. l. j. & cui. & infra de re iud. l. a diuo Pio. §. j. Vel dic quod non determinat hoc verbum recepturi; ſed hoc verbum credere.

s Vt. Id eſt, tanquam.

t Generale. Vt pecuniam & ſpeciem omnem contineat ſactam quoque. Sed contra ſupra, de rei vind. l. ſi in rem. in prine. ibi, appellatio enim, &c. Sed ibi quo ad actionem in rẽ; hic quo ad pſonales. Vel quo ad libellum. Accur.

MVtuum. CASVS. Primo dicit qualiter mutuũ contrahatur, ſcilicet vt creditori detur tãtundem eodem genere; non eadem ſpecie; quia ſic eſſet cõtractus innominatus. deinde in quibus rebus cõſtat, ſcil. in ijs quæ pondere numero, &c. & aſſignat rationem quare in his cõſiſtat quia in his rebus functio id eſt vtilitatis penſatio, magis ſit per ſolutionẽ eiuſdem rei in genere, quã per ſpeciem. Tertio exponit quid ſit mutuum, per definitionẽ. Quarto dicit differentiam inter mutuum & creditum, q creditum ſcilicet eſt in pluribus; mutuum vero eſt in minus; item non eſt mutuum, ſi proficiatur pecunia & efficiatur accipientis. ſecus in credito.

a Speciẽ. Id eſt, rem ſiue corpus. nam in ſpeciebus non cõſiſtit mutuum: vt infra, §. proximo. Sed quid ſi nummos mutue tibi, tñ poſtea non indigeas, eoſdem reddas non ne erit mutuum? Quidam vt Azo. quod non, vt hic, & infra, proxi. in a. ibi, ſed ide genus

nus,&c.Sed dic contra quia propositum inspicitur ex quo fuit translatum dominium; vt insti.qb mod. re contrahi.oblig.in prin.ex eo quod dicit multipli cando.& quando que,&c.& argumen.C.de rescind. ven.l.pretij causa.nec obst.quod hic dicit,recepturi non eandem. nam dic quo ad proposi tum vtriusq; quod hoc participium re cepturi, nõ respicit id quod sperat sem per.sic & infra eo. l.qui peculam.

re pecuniam ? Respond.sic; non tamen ęre contaminatam.vt infra de auro. & argent le.l.j.§.fi. & l. cum aurl.& l.cum aurum.§.proinde.& C.de do.l.si quis argentum.in fi.Sed H.dicit quod ; non vt j. de sol.l.Paulus respondit creditorem.& prædicta in vltima voluntate specialia dicit.& in le. prædicta. scilicet de do.speciale dicit fauore donationis.& in leg.si quis argentum.speciale fit fauore exercẽtis liberalitatem. Item qd si das frumentum, vt reddam vinũ vel argentum.& cõsentimus ambo; nunquid est mutuum ? Respond. non sed vel est contractus innominatus ; vel venditio,vt hic;qa in genere suo &c. Itẽ quid si librum ad pondus tibi dedero; vt librum tanti põderis,mihi reddas.vel quid si oneta ad numerum? Respond.non est mutuũ Nã in mutuo quatuor cõsiderantur ; quorum si quid defuerit,nõ erit mutuum.Natura, vt ad hoc sit inuenta,sicut pecunia ad numerandum; vt j.de cõtrahenda emptione.l.prima . Item consuetudo . Itẽ aptitudo,quod datio talis ad numerum vel ad pondus aptetur suæ naturæ. Itẽ actus.s.vt detur secũdũ suam naturam.nam si dedero pecuniam in sacculo nõ numeratam.vt tãtundẽ reddas:non erit [2] mutuũ sed innominatus cõtractus:vt j.de leg.j.l.plane §.j. Item nunquid in pane est mutuum? Respo.non,sed contractus innominatus.Acc.

quin [a] aut commodatũ erit,aut depositũ) [b] sed idem genus. [c] Nam si aliud genus, [d] veluti si pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. [e]

Mutuum contrahitur datione rei consistentis pondere,numero vel mensura,non in aliis; quia in eis aut repugnat natura mutui,aut regula iuris: qua aliud pro alio inuito creditore solui non patitur.h.d.Alex.

Mutui datio consistit in his rebus quę pondere, [f] numero, mẽsurave consistunt.quoniam eorũ [g] datione possumus in creditũ [i] ire , quia in genere suo [†] functionẽ recipiunt per solutionem [h] quam speciem. [†] Nam in cæteris rebus ideo in creditum [i] ire non possumus, quia aliud pro alio inuito creditore solui non potest. [k]

Hic ponitur vnde dicatur mutuum:& dicitur eo quòd fit de meo tuum; & si non fiat , non obligatur.h.d.Alex.

Appellata [l] est autem mutui datio ab eo,quod de meo tuum [m] fit. Et

[a] Alioquin.idest, eandem speciem.

[b] Depositum. vel alius contractus, pro vt voluerunt cõtrahentes; vt si trãsfero in te dominiũ vt post tempus idẽ mihi faceres:qui est innominatus contractus,do vt des.vnde de pscri. verb.actio nascitur;vt infra de præscrip. ver.l.generalis.§.j. & l.si tibi arex.

[c] Sed idem genus i.aliud quo ad propositum,id eodem genere tamen quasi dicat,idem est quo ad genus.nõ quo ad speciẽ.

[d] Aliud genus scilicet recipere debemus.

[e] Non erit mutuum sed innominatus contractus do vt des,vnde præscript. ver act nascitur:vt d.l.infra de præsc.ver.l.naturalis §.j.

[f] Pondere.quas res,&c.vt insti.qui.mod.re contrahit.obli.in prin. Et no.hic tria.Primo ponit dictum: Secundo rationem reddit.Tertio rationem rationis assignat.Forma ergo sic;ideo in his consistit mutuũ quoniam datione istorum;subaudi tantum.alias nõ esset bona ratio iurisconsul.

[g] In creditum idest mutuum.quasi dicat contrahere possumus mutuũ vt de nostro suum fiat.sic accipitur infra ad Mac.l.quia quod ideo aũt in supradictis fit mutuum,& non in alijs rebus;quia facultas datur debitori vt consumat,cũ sit suum factum; & qa potest liberari per solutionem alterius rei, in eodẽ genere tñ;vt si in numero datum fuerit;ad numerum reddatur;si in pondere,ad pondus;si in mensura,ad mensurã.& hoc est quod hic subijcit;quia in genere suo recipit functionẽ per solutionẽ. i. vt aliud omino sua vice fungatur si fuerit solutũ,magis quã per speciem,s eandẽ.nã debet hic esse dictio magis,vel subaudiri;& electiue ponitur quasi dicat nõ per eandẽ speciem debet fieri sol.quod intelligo quo ad propositum;vt in prin.huius.l.dixi. at in alijs rebus non põt aliud solui,q̃ quod daretur; ergo non est ibi mutuum,vt subijcit.& est ratio quare aliud reddi non posset;quia nõ inuenitur res per omnia similis. sed in supradictis tanta est similitudo vt non aliud, sed idem redditum videat̃. Et no q genus dicitur quod prædicatur de pluribus differentibus specie. Species autẽ est quæ prædicatur de pluribus differentibus numero,sm Porphyrium . Sed hic genus dicitur vnũ eorum,quæ consistunt in pondere;aliud eorum quę in numero;aliud eorum,quæ in mẽsura;in qbus tãtũ mutuũ consistit species vero dicitur aliquod corpus,vt Stichus.Sed quid si accepero pecuniam ad numerum?nunquid potero reddere frumentum ad mẽsuram? Resp.non;vt hic,vbi dicit in genere suo,&c. & facit j.de fideius.l.si ita fideiussor.Item quid si accepero argentum ad pondus;nunquid potero redde

[h] Per solutionem scilicet faciendam. Accur.

[i] In creditum.locus a consequenti destructo cõsequens fuit:quia in genere suo,&c.

[k] Non potest. Not.non compelli creditorẽ aliud quam quod debetur recipere:vt hic.& j.de re.iu.l.si se.§.sit prætor.& j de consti.pec l.promissor.§. fi. & j.qui.mo.plg.vel hyp.sol.l.Itẽ liberatur.§ qui paratus.Sed contra j de le.j.l.si domus §.qui confitetur.Sed ibi speciale ratione sanguinis:vt at.j.mand. l.cum seruus.Item contra j.de re iu.l.miles.§ j.Sed ibi speciale ne culpa seruorũ vltra ipsorum æstimationem dominos grauet:vt insti.de noxa.§.j. Itẽ in authen.de ali.&,emph §.si vero secundum prędictũ col.ix Sed ibi speciale fauore ecclesię. [3] Item cõtra In aut.de fideiu.§ quod autẽ.col.j.Sed ibi est necessitas,quæ legem non habet:vt s.de offi.cons.l.j. Itẽ contra s.de rei vin.l qui restituere.Sed ibi in eo grauatur quod iurauit in litem contra eum : vnde plus amittit debitor q̃ lucretur.Item cõtra. C. de donat. l.si quis arg §.si autem donator.sed ibi fuit necessitas nec ob in ea.l.j.respons. vbi voluntarie soluitur æstimatio , licet argẽtum debeatur: quia æstimatio est in nũmis argenteis,& non ære cõtaminatis. Itẽ contra.j.de const.pe.l qui autẽ.§.ij.Sed ibi fuit necessitas.Vel respon ad omnia supradicta secundum Io. Aut debetur quantitas;& tunc potest solui aliud pro alio.aut species;& tunc non.nisi iusta cã intercedat:vt j.de le.iij.l.fideicommissa.§.si seruo.Acc.

[l] Appellata.allusio vocabuli.sic infra de acq.poss. l.j j.respon.

[m] Tuũ.statĩ,& hoc in mutuo naturali, sec⁹ in ciuili:vt si confiteor me accepisse:quo casu post biennium

[1] Secus si ab vtraq; parte daretur species qa tũc nõ esset contractus innominat⁹ do vt des: sed cõtractus permutationis. Bar.Pa. & & Alexã.

† Rerum rerum.

† Per solutionem. q̃ speciẽ. sic j.dep. l.si hominẽ.ad pri. & s.de iu. l.ij.in fin. estq; figura eclipsis subaudit n. aduerbiũ magis qua de re vide. An. Aug.emẽ. li.iiij. c.8. Functionẽ in genere suo ea recipere dicunt, q̃ pro multiplici vsum admittũt pro pter cõicationẽ naturæ & qualitatis. vide ĩ hũc §.Zasium in intellectibus sin. vbi do multiplici generis sig.tracta.

[2] Imo ve incerti cõdictio . §.fi.j.eo. se cũdũ . Ias.

[3] Nihil ẽ speciale r qa idẽ in priuato. Bar.Bald. P.Alex.& Ias.

teneor, vt C. de non numerata pe. l. in contractibus. Quandoque tamen ex post facto reconciliatur quod ab initio non valuit: vt in stipulatione, vt C. eodé. l. quamuis. Item consumptione: vt ĩ. eod. l. nam & si fur. & infra de fideiuss. l. si quis pro eod. §. si numos. Item vsucap. ad in star. pecuniæ alienæ datæ I dotē: quā si triennio teneat maritus & non consumat, vsucapi: vt infra de iure dot. l. Proculus. & argum. infra de dona. cau. mor. le. si alienam rem. Item quarto modo, scilicet conditionis euentu vel defectu: vt infra eo. l. proinde ↄ.

ideo si tuum nō fiat: non nascitur obligatio. a

Creditum differt a mutuo, vt genus a spē: quod quatuor exēplis probatur. Diuiditur. Nam primo ponitur dictum. Secundo probat illud per quatuor exempla. Secūda ibi, Nam creditum. Item secunda diuiditur in quatuor partes; sicut quatuor sunt exempla. Secunda ibi, Item mutuū. Tertia ibi, In mutuū. Quarta ibi, verbis quoque. Bar.

Creditum ergo a mutuo differt, quo genus b a specie. Nam creditum consistit † extra eas res quæ pondere, numero, mensurave continentur sicut † si eandem rem recepturi sumus, creditum est. Item mutuum c non potest esse nisi proficiscatur pecunia. d † Creditum autem [fit] interdum, etiam si nihil proficiscatur: veluti si post nuptias e dos promittatus. In mutui datione oportet dominum f esse dantem. nec obest, quod filiusfamilias & seruus dātes peculiares numos obligant. g id enim tale est, quale si voluntate h mea tu des pecuniam. i nam mihi actio adquiritur, licet numi mei non fuerint. Verbis quoque credimus. k quodā actu ad obligationem comparandam interposito, veluti stipulatione.

Quod agitur tacite, pro expresso habetur: & etiam tacitè agitur, vt æquè bonum reddatur. Et diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum. Secūdò ponit rationem. Tertio docet practicam. Secunda ibi, Nam in cōtrahendo. Tertia ibi, Id autem.

Pompo. lib. xxvij. ad Sabinum. III.

CVm quid l † mutuū dederimus: & si m non cauimus, vt æquè bonum bonis redderetur: non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere sit reddere: veluti vinum nouum n pro vetere. Nam in contrahendo quod agitur, o pro cauto. p habendum est.

a Obligatio. s. mutui. Accursius.

b Genus. nam quicquid est mutuū, est creditū; sed non conuertitur. sic differt populus a plebe: vt institu. de iu. natu. §. lex est. Et facit infra eo. l. j. alias strictissime accipitur: vt infra ad Maced. l. sed Iulianus. §. mutui. & le. quia cp. & infra, de priui. cred. l. si ventri. §. I bonis. Quandoq; minus stricte: vt in authen. vt mu. mut. agr. te. eius terram. col. iiij.

c Item mutuū. s. naturale nam quoddam est ciuile: vt dicam infra ea. l. § si. Accursius.

d Pecunia, large accipe pro omni eo quod consistit pondere, numero, vel mensura, sic accipitur ĩ. de lega. j. l. talis. Quandoq; stricta accipitur: vt ĩ. ad Macedonia. l. j. Quandoq; largissime pro omni re; vt C. de constituta pecunia. l. ij. in fine.

e Post nuptias. s. contractas fuit dos promissa ab vxore viro secundum quoddam. est enim creditor vir licet mulier ab eo nihil acceperit. & ideo dixi post nuptias: quia si ante nuptias vxor promitteret, non esset obligata, cum sub conditione quadam. s. si matrimonium extiterit, intelligitur facta promissio, sine quo nulla dos est, vt. ĩ. de iu. dot. l. stipulationē. licet sit arg. contra. vt etiā conditione pendente sit obligata: ar. ĩ. de act. & obl. l. is, cui. Vel dic secundum. Io. post nuptias s. solutas fuit facta promissio a viro vxori de dote, quam non acceperat. nō n. falsa demonstratio impedit stipulationē: vt ĩ. de le. j. l. si sic. §. si mihi. & idem dixi solutas: quia si constante matrimonio fieret animo donādi, nō valeret: vt C. de do. cau. l. quod de fun. & infra de verb. ob. l. si diuortio.

f Dominum. vel quasi dominum: vt infra eo. l. l. si pecuniam. Accur.

g Obligant. s. accipientem ↄ.

h Voluntate. idem si ignorante: vt infra eo. l. certi condi. § si numos.

i Pecuniam s. tuam, vel meam nomine meo: vt ĩ. e. l. certi condi. § si numos. Accur.

k Credimus. i. alienā fidē sequimur: vt ita de credito non de mutuo loquatur iste §. Vel dic quod loquitur de mutuo ciuili misto: vt statim dicet. Quare distingue mutuum aliud naturale: aliud ciuile cui ciuili natura cooperatur: aliud ciuile tātum. Naturale, vt quando res mea ad te peruenit, in qua potest mutuum consistere. & de hoc dicitur supra eod. l. mutuum. Ciuile cui natura fauet: vt si post factum vel etiā ante incontinenti stipulor reddi. quo casu stipulatio est vtilis: & ex ea agit, & non ea numeratione: vt infra de nou. l. si ita fuero stipulatus §. si. & l. sequen. & hoc casu loquit hic. §. si aūt vtilis, ex numeratiōe agitur: vt ĩ. e. l. certi cōdi. §. quoniam. Ciuile tantum, vt in chirographo ex quo obligat qs post biēnium. vt C. de non nu. pe. l. in cōtractibus. in prin.

CVm quid. CASVS. Mutuaui tibi vinum vel quid aliud quod consistebat in pondere: & non caui vt æque bonum redderes. dicitur quod istud subintelligendum est. nam in contrahendo id agi censetur, ne deterius mihi reddas. Viuianus.

l Cum quid quod pondere. numero, vel mensura consistat: vt supra l. proxi.

m Et si idest quamuis.

n Nouum. qd si pro nouo velit reddere vetus? Respond. in. non liberatur: quia non videtur æque bonum reddere; vt inst. de ac. §. præterea. & ĩ. de vsu. & hab. l. si. Sed ar. contra ĩ. si ser. vin. l. & si forte: § si & ĩ. de ver. sig. l. vbi. nā ibi dicit, quod est optimum, ipsum quoq; bonum est. Sed hic cum est eiusdē qualitatis, vt vtrunque nouum vel vetus: vt infra de sol. l. Paulus respon. secus si datum est vetus, & reddatur nouum, vel econtra. & potest hic similiter. quale quale secundum ānū ad testes seniores. & quod eligantur in dignitatibus seniores. ar. contra in authen. de mona. §. si col. j. [illegible] Dic quod non obstat. quia licet sit præsumptio pro sene. si appareat pro iuuene, præfertur seni. Alex. & Ia.

o Quod agitur scilicet tacite ↄ. Acc.

p Pro cauto. scilicet expressim. imo cōtra deberet dicere: vt quicquid nō est expressum, pro omisso debeat haberi. vt ĩ. de verbo. obligationib. le. quicquid. quæ est contra. Solu. si agitur inter vtrunque, tacitè pro expresso habetur: vt si ab vno tantum, secus. Vel ve-

† Al. add. etiam.

† Stāti et

† Permutua legit, nisi pecunia aut alia res proficiscatur.

† Ang. in prin. insti tu. q. mor. re contra ob. colligit istū textū vna cū gl. ibi practicā, dicens vbi aliqd venit ex natura contractus presumi illud tacite agi: vt non sit opus expressione.

Vel verius ibi in obligatione verborum: hic quando re contrahitur: vt instit. quib. mo. re contrabi. oblig. in prin. Item & quandoq; non habetur pro expresso. C. de nouatio. l. fin. & ǰ. de reg. iur. l. expressa. quæ sunt arg. contraris. Sed quid si cui diaero in vulgari, tolle pecuniā istā: nūquid est mutuū, vel donū? videtur mutuū: vt C. de do. l. nec ignotās. Item videtur quòd sit donum: quia non fuit dictum, vt esset mutuū. Sed dic, refert quæ verba præcesserint vel fuerint secuta: vt ǰ. de test. l. hæredes. §. pen. & ǰ. de le. j. l. si seruus plurium. §. fin. Sed quid si non appareat? dic si magna est quātitas, non videtur donū, sed depositū vel mutuū: cū non videatur in dubio donare pecunias: vt ǰ. de prob. le. cum de indebito. §. j. alias donum præsumo, cum in transferendo dominio consentire videamur. vt ǰ. de acquir. rer. do. l. cum in corp. Item no. hic ar. quòd quę dantur tacita pro expressis intelliguntur: vt s̄. de ser. l. cui & infra, de ri. nup. l. quanquam. & ǰ. de iu. do. l. ita. Sed arg. contra infra, de regu. iur. l. actua.

a Bonitate. Quo ad intrinseca. vt sit similis sapor licet pretium cursu temporis mutatū: vt ǰ eod. l. vinum.

Id autem agi intelligitur, vt eiusdem generis & eadem bonitate a soluatur, qua datum est.

Si depositum fiat gratia recipientis ad eum spectat periculum. h. d. Primò ponit vnū dictum vbi cōditio fuit expressa. Secundò vbi non fuit expressa. Secunda ibi, nam & qui. Bar.

Vlpianus lib. xxxiiij. ad Sabinum. IIII.

SI quis nec causam b nec propositum fœnerandi habuerit: & tu empturus prędia desideraueris mutuam pecuniam: nec volueris crediti † c nomine, antequam emisses, suscipere: atq; ita creditor (qui necessitatem fortè proficiscendi d habebat) deposuerit apud te hāc eādem pecuniā, vt si emisses, crediti nomine obligatus esses: hoc depositum periculo e eius est, qui suscepit. Nam & qui in rem vendendam acceperit, vt pretio vteretur, f periculo suo rem habebit. g

A fure & malæ fidei possessore res condici potest. quod tribus probatur exemplis. Bart.

Res pignori data, pecunia soluta condici potest: h si uctus † ex iniusta causa percepti, i condicendi sunt. k nam & si colonus l post lustrū completū fructus perceperit, condici m eos constat: ita demum, si nō ex voluntate n dñi percepti sunt. nam si ex voluntate, † o procul dubio cessat condictio. Ea, quę vi fluminis importata sūt, condici possunt. p

Ad debitorem speciei post moram spectat periculum interitus. Primò ponit theoricam. Secundò practicam. Secunda ibi, Sed cùm quæratur. Bart.

.Pomponius lib. xxij. ad Sabinum. V.

QVòd te mihi dare oportet, si id post-

† F. P. credita.

SI quis. CASVS. Volebā à te accipere pecuniam mutuo, vt eam collocarē in emptionem alicuius prædij. sed antequā emissem, nolui teneri nole crediti. cum proficisci deberes, deposuisti apud me pecuniam: ita q̄ si emissem, tenerer tibi noīe crediti. amisi pecuniā, cuius periculo sit, quęritur? Et resp q̄ illius qui accepit. & probat per similia verba. Viuia.

b Si quis nec causam. Vt quia non præcesserat meritum accipientis. Idem tamen dicit Ioan. si haberet causam, nec est propositum: quia expediebat ei potius in emptionem prædiorū collocare. vnde apparet sola misericordia vel amicitia eum esse motū ad mutuandum. & secundum hoc erit ratio secundum Io. quare accipiens de fortuito casu teneatur. alioqui idem videtur quod in commodato dicēdum: nec casus sed culpa leuissima veniat. Illud non curo an hoc casu fœnerauerit, vel gratia mutuauerit: vt ǰ. eo. l. rogasti. ibi, maxime si sine, &c.

c Crediti. Id est: mutui.

d Proficiscendi. Scilicet, exeundi de ciuitate.

e Periculo. Etiam casus fortuiti ſm Ioan. * vt probatur ǰ. eo. l. rogasti. ibi em loquitur de casu fortuito: quia dicit sine culpa. Quod enim dicitur C de pignn. actio. l. quæ fortuitis fallit hic: cum gratia accipientis tantum erat datum. Item & ibi, vbi tale pactum in initio interuenit. Vel dic secundum Azo. æquius periculo suo, &c. vt scilicet de casu fortuito non teneatur: sed de culpa: nec obst. infra eo. l. rogasti. quia quòd ibi dicit sine culpa, subaudi, lata vel leui: leuissima tamen interuenit. & facit infra depositi. l. si quis inficiatus. Accur.

* Putat hic Alcia. opinionē Io. veriorem: quia ea pecunia in mutuū cōuerti ex sola recipientis voluntate statim possit pinde idē hic statuēdū esse q̄ in mutuo. Zasius autem Bart. secutus Azonis opinionē amplectitur.

f Pretio vteretur. Non sub cōditione si venderet prędia: vt s̄. fuit si emeret.

g Habebit. Cum distinctione tamen vtrum habeat rem venalem, vel non: vt ǰ. eo. l. rogasti. in prine. Accur.

h Condici potest. Cōdictione furtiua & quaibet alia condictione si res mobilis est, in qua furtum possit cōmitti: vt instit. de vsuca. §. quod autē. Item cōdictione sine causa etiam pro bono o bij à creditore, fure siue prædone, ab alio non: vt institu. de act. §. sic itaque. & respectu possessionis: vt infra, de cōdictione indebiti. l. indebiti. §. sed & si nummi. secundum Lotha. facit. n. possessio, vt eius respectu detur condictio furtiua, cum videtur facere furtū statim ex quo sibi habere destinauit: vt infra, de fur. l. inficiando. in fi. l. resp. quod mihi est, quòd tātum possessio condicatur: quia tunc possessionem non rem condiceret, si non sit dominus: vt ǰ. de tri. l. ij. hic autem loquitur de condictione rei.

† Sic in P. F. & in ve. exemplaribus. Solus Haloāder scripsit, ex iusta causa.

† Al. add. domini.

i Causa percepti. Postea, non ante.

k Condicendi sunt condictione sine causa: vt C. de condic. ex lege. l. mala. Item furtiua, cum furtum facere incipit ipsorum fructuum.

l Nam & si colonus. Bona ratio: quia sicut hic, ita & supra, domini præcessit voluntas.

m Condici. Quo casu non facit eos suos: imo & furti tenetur: vt ǰ. de fur. l. inficiando §. fin. Accur.

n Ex voluntate. Quæ semper adesse videtur, nisi probetur abesse: vt ǰ. loca. l. item quæritur §. fi. & C. loc. & conduc. l. legem. f. propter primam voluntatem. alias contra: vt ǰ. de fur. l. qui vas. §. vetare. Ac.

o Ex voluntate. Cum animo nō repetendi: vt hic, & s̄. de relig. l. vt si quis §. potestate tamen.

p Condici possunt. A furibus vel malæ fidei possessoribus: vt instit. de rer. diui. § si tamen. & de act. l. si itaque. & supra, vsufruc. quemadmod. ca. l. fin & ǰ. de dam. infec. l. hoc amplius. §. ij.

QVod te. CASVS. Debebas mihi Stichum: & per te stetit quo minus mihi dares. perijt Stichus: tuum erit periculum. sed quando dicitur per te stare, vel qū fueris in mora quęritur? Et rū. q̄ non solum si potuisti mihi dare, & non dedisti, vel dolo fecisti quo minus potuisti: sed si hoc sciuisti te debere: vel scire debuisti: & tertiū est si interpellat⁹ es: q̄

non dicitur in hac l. sed infra, de verbor. oblig. l. si ex legati. Vivianus.

a Factum. Ad evidentiam huius legis nota q debitorum (id est, eorum quæ debêtur, & sic neutraliter ponitur) tria sunt genera. unum in quantitate, aliud in genere: vt homo. aliud in specie. primum semper est in periculo debitoris: vt C. si cert. pet. l. incendium. instit. eo l. §. item is. In secundo idê: quia genus perire non potest: vt l. in ratione § incertæ. ℐ. ad leg. Fal. & hoc nisi oblatio fuerit in vtroque eius quòd debetur: vt ℐ. de sol. l. qui decem. In tertio habet locum ista lex, In qua dicitur, q si per eum factũ fuerit, quòd sit periculũ debitoris, id est, postquam fuerit in mora: vt ℐ. de verb. obliga. l. cum filius. & de solutio. l. si mihi alienũ. & infra. de vsur. l. sciêdum. quod fit tribus concurrentibus: quorũ duo per hanc legem probantur: si dare potuit: vt hic, & infra, depositi l. si in Asia. §. fi. & interpellatus fuit: vt infra, de leg. j. l. Titiæ textores. §. fin. & infra, de verb. obl. l. si ex legati. & l. nemo. §. j. & se debere sciuit: vt hac l. dicitur. & hoc est verum quando res per se perijt, vbi autem debitor occidisset non exigitur scientia. potuit enim ignorare quia debitori successit: vt infra, de verb. oblig. l. si seruum. in princ.

Debita in triplici genere.

† Cõcor. & ad idẽ facit text. in le. si qs inficiatus ℐ. de pecu. tex. in l. q in alterius. & qũ ibi not. infra, de reg. iu.

ea perierit, quàm per te factũ a erit, quò minus id mihi dares: tuum fore id detrimentũ b constat. Sed cùm quæritur, an per te factum sit; animaduerti debebit, non solùm [si] in potestate c tua fuerit id necne: aut dolo malo d feceris, quò minus esset vel fuerit necne: sed etiã si aliqua iusta † causa sit, propter quam intelligere deberes, e te dare oportere.

Illud est certum, quod apparet, quid, quale, quantumve sit. Primò ponit dictum. Secunda probat per autoritatem.

b Detrimentum. No post moram rei periculum ad creditorem non pertinere; vt hic, & ℐ. ad Trebel. l. mulier § sed enim & ℐ. de col. bo. l. si quis. § fi. & ℐ. depositi. l. si in Asia. in fi. & ī. ad exhib. l. de eo §. si post. Nec distinguitur ſm lo. verum eodem modo perijsset penes creditorem, vel non: vt ℐ. de verbo. oblig. l. cum filius §. fin. & ℐ. de vi & vi arm. l. j. § rectissime. & l. merito. & ℐ. de leg. j. l. cum res. in fi. & l apud Iulianum §. ipsius quoq. sed M. distinguebat per l. ī. quod metus cau. l. si cum ex. §. si homo. sed ibi in pœna tripli tenebatur inuitum. vnde in hoc relaxatur. vt argu. ℐ. de tutelar. l. eum qui. item pro M infra, depositi. l. si plures. §. fi. sed dic speciale est in deposito. Vel dic q iustam causam litigandi depositarius habebat. Item pro eo est ī. de rei vind. l. item si verberatum § fin. sed ibi in actione in rem, & in eo possessore qui bon. fid. fuerat à principio. licet non haberet iustam causam litigandi; sed si habet iustam causam, indistinctè de interitu non tenetur; vt supra, de rei vind. l. vtique. hic autem in personalibus loquitur, cum dicat date. Accur.

c In potestate. Imo & si non in potestate. vt infra, de verborum obli. l. continuus. §. illud. sed dic, in potestate, id est. in rerum natura. Aliter accipitur supra, de noxali. l. quoties. § in potestate. Alij ad maiorem contumaciam dicunt dici quod habeat eum in potestate. quod in idem recidit. Tertij, quod licet difficultas non noceat vt possit conueniri & condemnari, non tamen sit in mora.

d Dolo malo. Nam tunc posse præsumeris: vt ī de noxa l. electio. §. item si ex. & §. si is.

e Deberes. Ergo & si nõ intellexit, si tñ debuit intelligere, tenetur; quia lata culpa potest ei imputari: vt quia credebat se nõ teneri, quia scriptura non interuenit, licet alia lex excusare cum videatur hoc ipso quòd non est in dolo: vt ℐ. de regu. iur. l. qui sine dolo. Sed ibi subaudi culpa. Et caue tibi. quia hęc lex dicit de effectu moræ quantum ad interitũ tantum. Est etiam alius effectus circa fruct᾽ rei, in quibus, dic quòd si petam, quod aliquando fuit vel est meum, ex tempore moræ veniunt fructus, alias à tempore lit. contestatæ in contractibus stricti iuris: sed in bon. fi. semper ex tempore moræ: vt infra, de vsu. l. videamus § si actionem. & §. seq. sed habet & alios effectus, quos plene dicemus infra, de vsu. le. mora. in princ. Accur.

Secunda ibi, Nam & Pedius.

Paulus lib. xxxviij. ad edictum. VI.

CErtum est, f cuius species vel quantitas, quæ in obligatione versat, aut nomine suo aut ea demonstratione, quæ nominis vice fungitur, qualis g quãtaq; sit, ostenditur. Nam & Pedius lib. j. de stipulationib. nihil referre ait, ꝑprio nomine res appelle † tur, † an digito † ostendatur, † an vocabulis h quibusdã demõstretur: † quatenus i mutua vi-

† appellentur.
† Facit glo j. post prin. in e. significante. extra, de rescri.
† ostendentur.
† demonstrentur.

CErtum. CASVS. Hæc lex respicit vltimã partem tituli, si certũ petatur. dicit ergo quid sit certũ. Certum est illud cuius species est certa nobis. & hoc probat per Pedium iurisconsul. vt sequitur. Vivianus.

f Certum est. Quia supra, eod. l. j promisit interpretationem huius verbi certum; q fuerat positum in titulo, si certum pet. dicit hic qualiter accipiatur tam in mutuo, sicut accipitur in titulo, quam alibi, vbicunq; certum petatur; vt certi condi. vel specialis ex mutuo, vel generalis locum habeat.

g Qualis. Qualis tam ad speciem, quam ad quantitatem referas; sed quantum ad quantitatem referas tantum: & in vtroq; adijcias quid: vt vini, ecce quid. optimi; ecce qualis x. corbes vini, ecce quantitas. vt infra, de verb. obl. l. stipulationum & l seq. & ita pro homine in genere promisso, & vino bono etiã quantitate expressa promissu non agitur certi condi. quia bono melius inueniri potest; vnde nõ est certa qualitas; vt infra, de verbo. obli. l. vbi autem non apparet. in fin j respon. nec obstat q agitur certi condi. ex mutuo dato aliquo ad mensuram etiam non optimo, vel ad pondus, quia ibi est certum inspecto eo q est mutuatum; vt supra, eod. l. cum quid. Alij volunt dicere. quòd in homine in genere promisso est certum quid, cum homo certa specie contineatur; vt ℐ. de verb. oblig. l. inter stipulantem §. sacram & vino bono promisso in x. corbes est certum quid, & quantum: & ideo datur certi cond. licet qualitas sit incerta in vtroque. & ad factum tantum actio ex stipulatu datur: vt infra, de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. qui id. & institu. de verb. oblig. in princ. Sed prima verior est, cum sit incerta stipulatio nisi sint ibi omnia supra dicta: vt ℐ. de verbo. oblig. l. vbi autem non apparet. in princ.

h An vocabulis. Vt seruum cęcum vel rubeum. sic nomen nil referre quid horum fiat; vt hic, & ℐ. de cõdi. & demon. l. nominatim. & ī de rei vind. l. si in rem § pen. Sed quandoq; interest. vt ℐ. ad Treb. l. quotiens § fin. & l. seq. & de stat. lib. l. si communis seruus. & ℐ de duobus reis l. siue. & de leg. j. l. turpia. § fin. Vel illud in personis, & hoc in reb᾽. Vel dic quod nil refert, quia certi condict. semper habet locum.

i Quatenus. Id est, quia. sic & infra, de fidei. com. liber. l. si quis rogatus.

Mutua

a Mutua vice. Id est, loco propriorum nominum.
b Res. Id est, appellatiua nomina, vel equipollétia.
c Funguntur. Id est, tantundem valeant. & facit C. de consti. pe. l. receptitia §. sed vt subtilitati. vel dic funguntur, scilicet pluribus vocabulis, quæ, &c.

quæsitum legatario condi. existente. sic C. commu. de leg. l. vlt. §. fin. & facit ad hoc infra, de reb. dub. l. quædam sunt. §. j. & infra, de leg. j. l. seruum filij. § j. & infra de mi te. l. si miles Titio. & s. de leg. Aquil. l. quia. & l. nam sicut.

OMnia. CASVS Hæc le. & seq. continuantur; in quibus dicit quod sicut stipulatio contrahitur pure & sub conditione, sic & mutuum, vnde pendeo re cõditio. interim cõtrahatur mutuũ, an nõ, est in suspenso, sic; mutuaui tibi pecuniam; vt redderes mihi, si nauis venerit ex Asia, non est mutuũ, vt nunc sis mihi obligatus; sed vt tunc, scilicet cum extiterit conditio.

† Quoniimo multas res alienis vocabulis certius demõstraci quã proprijs nominib^9 appellari declarat Ci. lib. j. officio. & lib. ix. epistol. in epistola quadã ad Papyrium Petum.

Item si Sempronius decessit me hę rede instituto; & legauit Titio decẽ in specie quæ erant in illa arca istam pecuniam mutuaui alij. in pendenti est an mutuum sit; quia si legatarius agnouit legatum, non contrahitur mutuum; secus si repudiauit. & hoc pbat iurisc. quia tempus traditionis trahit ad tẽpus aditæ hære. sed si illud tempus luo gatur; apparebit q ego hæres sum dominus legati. Viu.

d Numerationi. Id est, mutationi. q. d. sicut stipulatio potest fieri in diem, & pure, & sub condi. vt instit. de verbo. oblig. § omnis. ita & mutuum. & hoc probat lex infra proxi. idem & ecõtra: vt sicut obligatio est conditionalis, ita & solutio creditoris potest fieri, conditionalis: vt j. de solu. l. sub conditione. sic infra, de iure do. l. dotis §. fin. & l. seq. Accur.

ce a res b fungantur, c quę tantundé præstét. †

Mutui datio potest suspendi in euentum conditionis expressæ vel tacitæ h. d. cum l. proinde. Et diuiditur, quia primo ponit dictum in genere. Secundo illud exemplificat in conditione expressa. Tertio in conditione tacita. Secunda ibi, in l. proinde. Tertia ibi, Item si legata.

Vlpianus libr. xxvj. ad edictum. VII.

OMnia, quæ inseri stipulationib. possunt eadé possũt etia numerationi d pecunię: & ideo & conditiones.

Pomponius libr. vj. ex Plautio. VIII.

PRoinde e mutui datio interdum péder, vt ex postfacto cõfirmetur: veluti si dem tibi mutuos numos, vt si cõditio aliqua extiterit, tui fiant, f tisq; mihi obligatus. Item si legatã pecuniam hæres crediderit, deinde legatarius eã noluerit ad se pertinere: quia hæredis ex die aditæ hæreditatis videntur g numi fuisse, vt credita h pecunia peti possit. Nam Iulianus ait: & traditiones ab hærede factas ad id tempus redigi, i quo hæreditas adita k fuerit, cùm repudiatum sit legatum, l aut† appositum. m †

Famosa est lex ista, nec difficilis in tex. sed bene in glo. & breuiter hoc dicit. Certi condictio competit ex omni causa, ex qua certum petitur siue ex contractu vel quasi: siue ex maleficio, vel quasi: vel quecunque h. d. vsque ad §. quoniam. Et diuiditur in quinq; Primo dicit quod certi condictio competit. Secundo ex qua causa competit. Tertio ad quid. Quarto quãdo. Quinto ponit de hoc plura exempla. Secunda ibi, Ex omni. Tertia ibi, Licet enim. Quarta ibi, Dummodo. Quinta ibi, Competit. Bart.

Vlpianus libr. xxvj. ad edictum. IX.

CErti cõdictio a cõpetit ex omni cau-

CErti cõdictio. CASVS. Quid sit certum, dictum est s. l. certum. hic ostendit quãdo detur certi condictio, nempe quoties certum petitur, siue cõtract^9 sit certus, siue incertus dum tñ pura sit obligatio. Si autẽ sit in diem vel sub conditione: non potest agi ante diem vel conditionem. Competit. Supra dixit certi condicti. competere ex omni causa, hic specificat in eã, legati & leg. Aquil. Quoniam igitur. Ponit iurisco. continuationem in textu: & ex quo certi condictio datur ex omni contractu: ponit quosdã casus in quibus dubitari potest an locũ habeat condictio. Primus est. Mutuaui tibi x. stipulatus sui ista x. alij reddi. an locũ ista condictio habeat, quæritur? Et resp. q sic; neq; obstat stipulatio, quæ Inutilis est. Item si mutuaui tibi pupillo tutore autore, & stipulatus sum sine tutoris authoritate. Item si mutuaui, & stipulatus sum mihi reddi sub impossibili conditione. item si mutuaui alicui cũ esset compos mentis. & stipulatus sum cũ fuerit furiosus in omnibus istis casib^9 dabitur mihi cõdictio. Si nũmos. Planus est. Deposui. Deposui apud te decem, interiectis aliquot diebus rogasti me vt liceret tibi eis vti: id ego pecmisi: quęsitũ est, an ea abs te condicere velut mutua possim, etiã si eis non fueris vsus? Rñ. posse: quia eam pecuniam animo cępisti possidere vt mutuam. Sed si cũ deponerẽ, permisissem tibi vti, cũ libere, te id non postulãte: nõ prius cõdictione ex mutuo teneberis, quã eam pecuniam a^ro imo vtendi cõtrectaueris. neq; .n. pci^b cõstat, an debitor me^9 dici debeas.

† Nos habemus hic tea. sigeodũ cordi, & mẽti te nendũ val de s^m intellectum Salyce. & Alex. post eum hic quod legatari^9 repudiando omnia adiecetum legato cẽsetur repudiare legatum.

† Baro repositum. Duat. interpretans hanc l. legit *adquisitum*. quod rectum est.

e PRoinde. Id est, ergo: & est coniunctio illatiua.
f Tui fiant. Interim ergo sunt numeranti, & j. proxi. casu sunt legatarij: cum mortuo testatore recta via trãseat dñium in legatariũ: vt j. de fur. l. a Titio. Dicitur autẽ pendere ratione spei de futuro. sic s. de vsufru. l. si fur. in fi. & l. sed & si quis stipuletur. § j. & insti. quib. mo. ius pa. pot. sol. §. si ab hostibus.
g Videntur. Sed non fuerunt nisi fictione iuris, vel ratione spei.
h Vt credita. Supple dicendũ est, vt credita pecunia possit peti. s. ab hærede, vt eam hæres petat. Accur.
i Redigi. Fictione iuris inspecta: vt si repudiet vel conditio legati deficiat, valeat traditio si vero existat conditio, non valeat traditio.
k Adita. Vt ex tunc videatur fuisse hæredis. & sic postea tradidisse vt suum.
l Legatum. scilicet, in specie: aliud si in genere.
m Appositum. Id est, defectum a aliqua conditione sub qua relictum fuerat deficiente. vel econtra. i.

† Quãdo specie a est legata. secus si qõ titas. Bal.

a Istę expositiões nõ tenentur: ideo dic vt in text. Bart. Alexan. & Ias.

a Certi condictio. Scilicet, generalis, quæ continet sub se certi condi. specialem, quæ pro mutuo tantum datur: de qua dicit s. eo. l. ij. in prin. & § j. Item triticariam, cum hæc ad oĩa certa competat: illa vero ad pecuniã numeratam nõ datur: vt j. de tri. l. j. ibi, quæ autem, &c. licet econtra & illa habeat sub se hanc: quia illa ad incerta datur: hæc nõ: vnde se habent vt excedentia & excessa: vt j. de triti. l. j. § generaliter. Item dicebant quidam esse quandam specialem, quę ad numeratam pecuniam tantũ datur; & illa nominatur, si certũ petatur: vt j. de cond. triti. l. j. in prin. q nihil est. illam autem dicebãt subesse isti generali similiter.

sa, a & ex omni obligatione, ex qua certum petitur: b siue ex certo c contractu petatur, siue ex incerto. Licet.n. nobis ex omni cõtractu certum cõdicere, dummodo præsens d sit obligatio. Cæterùm si in diem sit, vel sub cõditione obligatio: ante diem vel conditionem non potero agere. e Competit hęc actio etiam ex legatu f cã, & ex lege Aquilia: g sed & ex causa furtiua per hanc actionem condicitur. Sed & si ex senatusconsulto h agetur, competit hęc actio: veluti si is, cui † fiduciaria i hæreditas restituta est, agere volet. Siue autem suo nomine quis obligatus sit, siue alieno: k per hãc actionem rectè conuenitur.

Inutilis stipulatio nõ impedit actionẽ oriri ex vulis numeratione. Diuiditur: quia primò

similiter. Item differt. hæc à condi. sine causa: vt ĵ. de condi. sine causa l.j. in prin. Item quid ab act. in factum subsidiaria? Respon. illa enim in defectum specialium actionum: hæc concurrit cum alijs.

a Ex omni causa. Inculcatio verborum est, secundum quosdam. nam idem est causa quod obligatio. vel dic causa. s. ex maleficio, vel quasi, obligatio. s. ex cõtractu vel quasi, vel contra. Vel dic secundum Ioan. ex omni causa denotare generalitatem obli. s. ex cõtractu vel quasi, siue ex maleficio vel quasi: & ex omni obligatione denotare generalitatem rerum debitarum: vt siue species siue pecuniæ debeantur. Vel verius dic ex omni causa. i. cõtractu vel quasi, vel maleficio vel quasi commissione: & ex omni obligatione scilicet quę oritur ex prædictis. nam primo est factum siue contractus, & ex eo oritur obligatio, & ex obligatione actio: vt s̃. de proc. l. licet. § ex obligatio. & inst. de verb. obl. in prin. ibi, ex qua re, &c. Sed cum competat ex omni causa, nunquid hęc causa proponenda est in libello? Respon. vtique: vt ĵ. de excep. rei iud. l. & an eadem §. actiones. Item cur hæc actio fuit inducta, cum speciales sufficiant? Respon. non semper specialis datur: vt ibi stipulor a. vt infra eod. l. si quis certum. Azo. Sed nonne competit specialis ex stipulatione? vt insti. de verb. obli. in prin. secundum Azo. sed non dicebat esse specialem ex stipulatione. Item est bonũ exemplum, stipulor factum, & peto interesse. nam hic sola generalis locum habet non autem certi condictio ¹ ex stipulatione. quia non sum stipulatus interesse. ² Item & si detur specialis, expedit tamen hanc dari, si specialis sit famosa: quia nolo fratrem meum infamare, pecuniam tamen volo. hæc enim non infamat: vt ĵ de act. & oblig. l. cessat. Item nunquid petit hæc actio tanto tempore, quanto specialis: vt redhibitoria, & quanti minoris, in quarũ locum datur? Resp. vtique: vt s̃. si quis cau. l. si eum. §. fi. & ĵ. de iureiur. l. duobus §. exceptio. nunquid hæc crescat per inficiationem: sicut illa in cuius locum daretur? Resp. non: vt s̃. de pet. hær. l. item veniunt § cum prædiximus. & est ratio: quia assumit sibi eam naturam. i. formam & statum, quem actio habet primordialiter, non ex superuenienti casu. Argu. contra d. l. si eum. §. qui iniuriarum. & de serui. cor. l. hæc actio. & l. eque.

b Certum petitur. Quid sit certũ, habes s̃. eo. l. certum. & subaudi hic s. dari vt debitũ: non vt meum: quia tunc vindicatio non condictio datur. nisi cõtra furem: vt s̃. vsufru quemad. ca. l. fi. Sed nunquid cum actione ex empto, vel præscr. verb. datur, vel similibus, in quibus ad tradendum agitur, nõ ad dandum: vt ĵ. de act. emp. in prin? Rñ. sic ³ vnde dic certum petitur. i. dari vel tradi. at vbi factũ parũ est, vt facere fossam & similia, habet locum ex stipulatu: vt ĵ. de verb. obli. l. vbi autem. §. qui id q. sed cũ in actione ex empto interesse præstando liberetur: vt ĵ. de act. emp. l. j. nunquid in hoc idem est qñ in eius locum datur? Dic q sic: vt argu. s̃. si quis cau. l. si cum §. qui iniuriarum. & insti. de act. §. fuerat. ibi, Nam ea vtam, &c. sed nunquid in locum actionis commodati vel pignoratitiæ vel similis datur hæc condictio? Respon. non quia ibi neque ad dandum neque ad tradendum, quod non sit meum datetur, sed ad meum restituendum. Accurs.

c Ex certo. Dic certum contractum in quo continetur certum: incertum in quo continetur incertũ: vt factũ: non vt agatur ad factũ, sed ad interesse certificandum per sentẽtiam iudicis: vt ĵ. de verbo. oblig. l. vbi autẽ §. qui id. ex quo facto agitur duob. modis: ad factum præcise, & tunc actione ex stipulatu: vt insti. de verbo. obli. in prin. Item ad interesse: & tunc certi condi. vt ĵ. de re iud l. si quis ab alio §. fi. & insti. de verbor. oblig. §. pen. q interesse licet sit incertũ prima facie, tamen per subtilitatem iudicis in sententia fiet certum: vt C. de sent. quæ pro eo q interest. l. vnica. § in alijs. & instit. de act. §. curare. ac si ad factum præcise agitur prius, & postea: est ibi incertitudo. nec obstat quòd hic dicit, certum petitur, quasi principium sit considerandum: vt tunc sit certum: quia etiam prius est certum ratione spei infallibilis. Nam debet probari, & cõdemnatio fieri certa super interesse: vt C. de senten. quæ pro eo quòd interest. l. j. Item nõ ob supra si quis in ius voc. non ierit. l. fin. quia ibi agitur incerti ad interesse: vt ibi dicit. i. agitur condi. certi ad interesse quòd est incertum prima facie, certificandũ tamen postea. * Alij dicunt ad interesse agi ex stipulatu per dictã legem, si quis in ius voc. & exponunt hic ex certo, id est, nominato, siue ex incerto, id est, innominato contractu: dummodo certum petatur inspecto principio & fine causæ. & est etiam argu. pro eis supra, de iurisdic. omnium iudi. l. pen. Accur.

d Præsens. Id est, pura.

e Non potero agere. Proprie & improprie ponitur verbum potero. nam ante condi. nullo modo ago, ante diem ago, sed male ago: vt s̃. quando dies vsusfruct. leg. ced. l. j. in fin. & ĵ. de verb. sign. l. cedere. sic supra, de offic. proconf. & leg. l. ij in fin. sic in verbo reddere: vt C de fideiuss. l. lancimus.

f Ex legati. Ergo ex quasi contractu: vt institu. de oblig. ex quasi contractu. §. hæres. & dic q testator legauit rem alienam sciens. pro sua enim non datur condictio, quia habet rei vind. vt supra vsufr. quemadmo cau. l. fi. & ĵ. quemadmodum ser. amit. l. si partem. § j. Vel dic quantitatem fuisse legatam. Accur.

g Ex le. Aquil. ergo ex maleficio. Sed nunquid crescet per inficiationem? Resp. non: vt s̃. de pet. hær. l. item veniunt. § cũ prædiximus. arg. cõtra. s̃. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum. Item nunquid erit temporalis cum redditur loco ędilitiarum? Resp. sic vt arg. dicti §. qui iniuriarum. vt & supra proxi. not.

h Senatusconsulto. Scilicet, Trebelliano.

i Fiduciaris. Id est, fideicommissaria. & vult hic fideicommissarius agere contra debitores hæreditarios. Prętor enim ei & in eum decernit vtiles actiones cui hæreditas restituitur: vt institu. de fideicom miss. hæred. § restitu:a. si autem non esset restituta, non posset agere nisi in tribus casibus vt C. ad Trebel. l. penul. § finali.

k Sine alieno. Vt defuncti. q. d. siue se obligauit, siue iure successionis teneat. sic pon. tur s̃. de his qui no. in

Reprobatur per Bar. A. F. Bal. Alca. & Ias.

Expresse. sed bene tacite, secundum prædic.

Reprobatur sm communiter scribẽtes.

† Sic in P. F. Haloander scripsit, fideicõmissaria, sed hic elegantius. Hinc a Iaboleno dictus est fiduciarius, hæres pro fideicõmissario in le. Sei⁹ Saturnin⁹. ĵ. ad Trebel.

* Dic q aliqñ agit ad id quod Interest expressa certa quantitate pro eo qđ interesse nr̃a putamus: & agit certi condictione licet obligatio ex incerto cõtractu pficiscat, nẽpe ex contractu, qui factũ continet. aliquando petitur ad qđ Interest generaliter, nõ adiecta certa quãtitate, & sic agitur incerti actione. ita intelligit d. l. fin. supra si quis in ius vo. non ierit.

no. infra. l. furti. §. ſi quis alieno. Accur.

[a] Coniunctim. i. verbis interuenientẽ re: vt pater in ſocietate quandoque: vt infra pro ſo. l. iiij. in prin. vn de re & verbis non poſſet contractus fieri. ſic infra de act. & obliga. l. obligamur. §. iij.

vt ſupra de pac. l. in perſonam. §. qui pecuniam.

[e] Ex numeratione. facta interueniente tutore. Io.

[f] Nulla ſit ſtipulatio. vt inſt. de inu. ſtip. §. ſi impoſſibilis. & infra de act. & obl. l. non ſolum.

[g] Mox. cum iam interdictum eſt. Io.

cõtinuat ſe ad præcedẽtia. Secũdo ponit exemplum quando ſtipulatio eſt inutilis ratione eius cui quis ſtipulatur. Tertio quando eſt vtilis ratione perſonæ promittentis. Quartò quando ſtipulatio eſt inutilis ratione cõditionis adiectæ. Quintò quãdo ſimiliter eſt inutilis ratione perſonæ promittentis. Secũda ibi, Numeraui. Tertia ibi, Idẽ erit. Quarta ibi, Item quæri. Quinta ibi, Sed ſi ei. Bar.

Quoniam igitur ex omnibus contractibus hæc certi cõdictio competit, ſiue re fuerit cõtractus factus, ſiue verbis, ſiue coniunctim: [a] referendæ ſunt nobis quædã ſpecies, quæ dignum habent tractatum, an hæc actio ad petitionem eorum ſufficiat. †Numeraui tibi decem, & hæc alij ſtipulatus ſum. nulla eſt [b] ſtipulatio. An condicere decem per hanc actionem poſſim, quaſi duobus contractibus interuenientibus: vno, qui re factus eſt, id eſt, numeratione alio, qui verbis, id eſt inutiliter: quoniã alij ſtipulari non potui. & puto poſſe. [c] Idẽ erit ſi a pupillo fuero ſine tutoris authoritate ſtipulatus, [d] cui tutore authore credidi. nam & tunc manebit mihi condictio ex numeratione. [e] Idẽ † quæri poteſt, & ſi qđ tibi numeraui, ſub impoſſibili conditione ſtipuler. cũ enim nulla ſit ſtipulatio, [f] manebit condictio. Sed & ſi ei numerauero, cui poſtea bonis interdictum eſt, mox [g] ab eo ſtipuler: puto pupillo [h] eum comparandum, quoniam & ſtipulando ſibi adquirit.

Numerando pecuniã noſtrã nomine abſentis & ignorãtis, ei quærimus actionem. Diuiditur quia primo ponit dictum. Secũdo probat illud per authoritatẽ Iuliani. Tertio probat illud per argumẽtum a communiter accidentibus. Secunda ibi, Iulianus. Tertia ibi, Cum quotidie. Bar.

Si numos meos tuo nomine dedero velut tuos [k] abſente te & ignorante: Ariſto ſcribit, adquiri tibi condictionem. Iulianus quoq; de hoc interrogatus libr. x. ſcribit, veram eſſe Ariſtonis ſententiã: nec dubitari, quin ſi meã pecuniam tuo nomine voluntate [l] tua dedero, tibi adq̃rat

[b] Nulla eſt. quia alteri ſtipulari nemo poteſt: vt inſti. de inutil. ſtipul. §. ſi quis alij. & §. ſi quis alteri. niſi ſua interſit: & tunc ipſe agit non ille cui ſtipulatus eſt: vt infra, de verbo. obligat. l. liber homo §. fin. In caſibus autem & alteri poteſt quis ſtipulari quos not. inſti. de inuti. ſtipu. in d. §. ſi quis alij.

[c] Et puto poſſe. ſ. condicere ea prima obligatione. ſed videtur, prima obligatio per ſequẽtem ſtipulationẽ nouata: vt infra de noua. l. ſi ita fuero. §. fin. & le. ſequenti: quæ ſunt contra. ſed diſtingue, an egerint inter ſe contrahentes, vt ex numeratione actio non naſceretur: & tũc nulla naſcitur: vt l. contraria infra eo. l. nõ omnis in princ. aut eſt in dubio, & tũc ſi ſtipulatio ſequẽs valet, naſcitur ex numeratione actio ſed fingitur † nõ nata: vt ĵ. de ver. obli. le. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. & le. contraria. & de actio. & obligation. l. obligationum fere in fin. ſi vero nõ valet, remanet actio prima: vt hic. Si vero ſtipulatio valet, & nomine vnius eſt numeratum, & alterius ſtipulatum: præualet numeratio; vt infra de ſtipul. ſeru. leg. j. § iij. Item quid ſi pro parte tenuit, & pro parte non ſtipulatio: vt quia mihi & alij ſum ſtipulatus? Reſpondet pro ea parte quæ tenet, ſit nouatio: pro alia remanet prima actio ex numeratiõe ſecundum R. vt ĵ. de vſu. l. iiij. fin. Item no. hic arg. quod non vitiatur vtile per inutile. ſic infra de verbo. obliga. le. j. §. penult. Argu. contra ſupra, de arbit. le. parui. §. j. & hæc omnia locum habent hic & in ſequentibus reſponſis.

† Al add. puta.

† Reprobatur ſecũdum Bar. & Iaſo.

Vtile an per inutile vitiet.

[d] Stipulatus. ſ. quod eidem mutuaueram cũ authoritate tutoris, vt ſubijcit: nam ſi ſtipulatus fui a pupillo, quod alius debebat: prior iure nouationis tollitur & poſterior obligatio non potuit ſortiri effectũ: vt inſt. q. m. mo. tol ob. §. preterea quę eſt cõtra. niſi forte iuſtam cauſam pupillus habuit promittendi: quia forte pecuniam debet ei, pro quo ſpopõdit: quo caſu datur actio ſtipulatori in pupillum ad inſtar domini

[h] Pupillo. dic ergo quod in pupillo dixi ſupra eod. & facit infra de verbo. oblig. l. is cui.

Quoniam. bene dico ſupra æquiparari pupillo: quia in hoc alij cõparatur. Accurſius.

[k] Velut tuos. ſic dicẽdo, nolo Titij tibi mutuo: & ei reddes vnde nota. qđ hæc duo pacta vel primum tantum plus valet, quam ſtipulatio etiam incõtinenti appoſita; vt ſupra ead. l. §. quoniam. quæ eſt contra. alias quandoq; pl' valet ſtipulatio quam pactum, etiã incontinenti vtroque appoſito; vt C. de vſu. l. iij. & ſupra de reli. l. quod ſi ſu eus & C. de iu. dot. aula. & infra de ſer. ca por. l. ſeruus ead. Vel dic qđ hic non fuit pactus; ſed alieno nomine dedit. Item hoc intellige, quãdo ſciebã meos numos; vt tunc breui manu quaſi a te numerata pecunia, cõdictio ibi quæratur. vt ĵ. eodẽ. l. ſingularia. nam ſi erraſſem. dominium nõ transferrẽ; vnde nõ eſſet mutuũ; vt ĵ. de acq. rer. do. l. ſi procurator. & de cõd. cau. da. l. iij. §. ſubtilius. Sed quid ſi nomine ſuo mutuo & incontinenti ſtipulor illud mihi reddi? Videtur nouari prior obligatio vt infra de noua. l. cum enim. Vel dic quod ibi loquitur cum ſuo nomine numerat, & ſibi ſtipulatur: hic qui alieno nomine numerauit. vnde actionem quæſitam non potuit ſibi incontinenti auferre: vt ſupra de procu. l. procuratore totorum. & l. mandato. Ecõtra quid ſi mutuam pecuniam meo nomine dedero & incontinenti reddi alij paciſcor eandem? Reſpõ. hic non videtur loqui, niſi cum ipſa numeratio fit alterius nomine, & tanquã numi ſint eius cuius nomine numerat, ſic. n. dixit, velut tuos: & ita C. p quas perſo. no. acq. l. ſi. ſic. ergo numeratio ex mutui cauſa; vindicat ſibi hanc prærogatiuã: vt ĵ. e. l. ſingularia. non ſtipulatio vel pactum incontinenti factum: vt ſupra ea. l. § quoniam. Vel dic plus operari pactũ quam ſtipulationem: quia pactum iuris & mutui viribus nititur; ſtipulatio iuris tantum. Accur.

[l] Voluntate. ſubaudi maxime. nam etiam me ignorante

obligatio: cū quotidie a crediturī mutuam pecuniam ab alio poscamus, vt nostro nomine creditor numeret futuro debitori nostro.

Pecunia debita ex causa depositi, potest cōuerti in causam mutui ex sola volūtate deponētis et depositarij, absq; eo quod de loco moueatur vel tangatur. et si fuit deposita vt depositarius ea vtatur si volet, nō prius fit mutuum quam moueatur per depositarium.

Deposui b apud te decem: postea permisi tibi vti. Nerua & Proculus, etiā antequam moueantur, condicere quasi mutua, tibi hæc posse aiūt: & est verum, vt & Marcello videtur. animo em̄ cœpisse possidere. c ergo transit ad eum periculum. qui mutuum rogauit: & poterit d condici. e

Idem lib. ij. ad edict. X.

QVòd si ab initio cum deponerem, vti tibi) si voles) permisero: creditā nō esse ante, quā mota f sit: quoniam in debitū g iri nō est certum.

Pecunia redacta ex vēditione rei mea de partiam voluntate, statim cōuertitur in causam mutui, et periculum rei tradita ad vendendum, vt pretio quis vtatur, pertinet ad tradentem, si eā venalem habebat. alias ad recipientem. Alex.

Idem libro xxiij. ad edictum. XI.

ROgasti me vt tibi pecuniā crederem ego cum non haberem, lancem h tibi dedi, vel massam auri, vt eam vēderes, & numis vtereris. si vendideris: i puto pecuniam mutuam factam. k Quòd si lancē vel massam sine tua culpa l perdideris antè, quam venderes, vtrū mihi, an tibi perierit, m quæstionis est. Mihi videtur Neruæ distinctio verissima, existimantis multum interesse, venalem habui hanc lancem vel massam, necne: vt si venalem habui: mihi perierit, quemadmodum si alij n dedissem vendendam. quòd si nō fuit hoc propositum, vt venderē: sed hæc causa fuit vendendi, vt tu vtereris tibi eam perisse: & maximè si sine vsuris credidi. o Si tibi decem dedero sic, vt nouē debeas: Proculus ait, & rectè, nō amplius te ipso iure debere quam nouem. Sed & si decem dedero, vt vnde cim debeas: putat Proculus amplius, quàm de-

rante hoc facere posses: vt ff. prox. Sed quid si te ignorante tuo nomine mutuo, & ratū non habeas? Res. mihi vtilis datur. vt C. eo. l. si absenti. Accur.

a Quotidie. i. frequenter. vnde no. propter frequētiā aliquid concedi. similis ratio est ff. de prec. l. certe in fi. & l. seq. Accu.

b Deposui. tibi roganti, volentique vti. lo.

c Possidere, vnde ciuiliter possidet: & possessionem tenet corporalem: & ita dominium est trāslatum etiam sine traditione: vt insti. de re. di. §. interdū. vnde potest condici. Sed contra quia solo animo nemo incipit possidere: vt ff. de acq. po. l. quem admodū. Sol. hic s erat res in cōspectu vt ff. de acqui. poss. l. quod meo. §. si p venditorem, & supra de rei vindi. le. eius. & l. hæc si. nec obsta quod dicitur in d. §. insti. de rer. di. quia ibi non ex solo contractu habet dñium emptor: sed ita demum si apprehēdat, & venditor patiaž esse apud emptorē: vt ff. de acquir. rer. do. l. qua ratione. §. interdum. vel dic esse speciale hic: vbi licet nō sit in conspectu, acquiritur tū dominium vt ff. e. l. singularia.

d Poterit. i. ab eo. Accur.

e Condici. Certi condictione generali & speciali.

f QVod si ab initio. Moueatur non est mutua statī cū habuit voluntatem vel propositum vtendi & mutuam habendi? Respo. quia dictum erat in depositione si voles: quod verbū nimis est extensiuum. licet enim semel velit, tamen potest mutare a proposito antequā moueat: & sic plerunq; esset mutuum, & desineret. Aliud in verbo, si volueris; vt ff. de verb. oblig. l. si quis stipulatus. & secundum hoc verbum hic positum, si voles, exponitur, id est, si voluntarie vsusfueris. sic supra de rer diui. l. fin. Et erit differentia inter hunc & superiorem casum, q̄a hic secuta fuit voluntas vtendi voluntatem dantis; ibi autem præcessit. Alij autem faciunt differentiā tantum in verbo, si voles, vt siue a principio siue postea dicatur, habeat locum hæc lex, secus si hoc verbum non apponitur: quod nihil est. Accu.

g Debitum. id est mutuum; quia nō est certum an

ROgasti me. CASVS. Eram amicus tuus. transactis nundinis venisti ad me, & dixisti: certe male negotiatus sum in his nundinis: & ideo non possum satisfacere creditoribus. rogo igitur te, vt mihi cētum scuta mutua des. Ego respōdi tibi: certe ego sū in ea causa qua tu es: quia etiā malas nundinas habuit & pecunia careo: tamen ne credas me tibi nolle subuenire habeo hic scutellā vel scyphum. ex tera dic vt in text. Si fugitiuus. Tria dicit Et primum, quod seruus cui concessa est peculij administratio, mutuans pecuniam facit eā accipientis: & contrahitur obligatio. Secundū est: si seruus fugitiuus mutuet pecuniam cōtra domini voluntatem, nō cōtrahit obligationem. vnde nūmos vēdicare possum si exstent; vel si dolo factū fuerit quo minus extarent. Tertiū est, q si pecunia mutuata aliquo prędictorum casuum cōsumpta fuit: condictione tenebitur qui mutuum recepit. Viuianus.

h Lancem. i. argēteam scutellam.

i Vendideris. & nummos mutuos acceperis: alias erit actio ex innominato contractu, do vt facias: vt ff. de præsc. ver. l. rogasti. in princ. Accur.

k Factā. imo non ideo magis est mutua, vt infra. man l. q negotia. §. his argumento. quę est contra. prout est ibi in litera, nihilo magis. Sed ibi dederam argumentum vendendum, vt recepta inde pecunia mihi afferatur & ita postea sibi darem ex pecunia secundum arbitrium meum, hic non; sed vt statim esset mutua pecunia ex pretio recepta.

l Culpa. lata, leui vel leuissima. Vel dic; vt supra eo. l. si quis nec causam. secundum Ioan. vel leuissima hic fuit, secundum Azo.

m Perierit. quia vtriusque gratia contractus intercessit; vt ff commo. l. si vt certo. §. nunc videndum.

n Alij. qui non debet habere pecuniam mutuam, vt stationario.

o Credidi. & hoc cū tu me dominum rogasti. si vero ego te rogassem indistincte, meū esset piculū; vt ff. de præ-

Scribentes hic colligūt q p cedit argumentū a solitis. & ad hoc facit & con cor. l. ij §. merito ff. ne qd in loco pub. & in l. sufficit. ff. de ritu nupt. in l. certi. C. de iudi. tex. in c. j. de cler. nō residē extra.

P. F. meus, &c.

z Dic qd nō requirit q sit in conspectu sed quod teneat, & habeat domini volūtate. Bart. Ale. & Ia.

P. F. exempli.

a Imo nō pōt mutare, q̄a qñ electio tra hit secum executionē: nō admittiž variatio Pa. Fl. & Ias.

Id est, si non sit recepta pretiū ex mēte Bar.

de præscrip. ver. l. si gratuitam. §. I.

a Condici non posse. Et est ratio, quis quod est sū pra x. nec tanquam vsura peti potest: quia sine stipulatione non debetur: vt C. vsur. leg. quamuis. nec vt mutuum: quia supra x. de suo mihi est vlterius factū vt supra de pact. l. si tibi a. & C. de non nu. pe. l. cum vltra nec vt donatio: qa ex donatione olim non agebatur nisi interueniret stipulatio. hodie contra: vt C. de do. l. si quis argentum. §. pe. sed cum hoc pacto fue rit incontinenti appositum nonne nominam actionem parit, & veteré infor mat? Rñ. hic, non odio vsuratum. Sed pone factum, puta scribi librum, deue nisse in pactū? Respon. nec tunc dabi tur actio: qa in fraudem vsurarum videtur adiectū: nec distinguitur an sue uerit fœnerari, vel non, habet enim locum hęc distinctio in aliis contractibus, non in mutuo: vt infra, de vsur. l. quod semisses. §. fin. præterea decret. dicit: Quicqd accedit sorti, vsura est. Accu.

b Si fugitiuus. Dic quis sit fugitiuus: vt infra de ædil. edi. l. quis sit. §. respond. Accursius.

c Credendo. Fugiens enim seruus statim amittit libe ram administratio nē: vt infra de pec. l. libera. Accu.

d Desinant. Scilicet, possideri ab eo prote.

e Consumpsisti. Qui accepisti mutuum a seruo.

f Potero. Vtpote reconciliato mutuo consumptione: vt infra l. proxi & facit ad hanc §. infra de act. & obli. serui. in fin. responso. & infra, de sol. l. fugitiuus. Accu.

† Al. add. nummos.

† F. F. extant.

† Consumpti sunt.

† condicit. F.

† F. F. poterunt.

cem, cōdici non posse. a

Seruus mutuans pecuniam domini voluntate, acquirit certi condictionem domino: si autem contra voluntatem domini pecuniam credat, non facit eam accipientis: sed extant vindicatur aut pro dolo malo consumpta agitur ad exhibēdum: & bona fide consumpta condicitur. Alexan. de Imo.

Si fugitiuus b seruus numos tibi crediderit: an cōdicere† tibi dominus possit, quæritur: & quidem si seruus mens cui concessa est peculij administratio, crediderit tibi: erit mutua. Fugitiuus autē, vel alius seruus contra voluntatem domini credendo, c nō facit accipiētis. quid ergo? vindicari numi possunt, si existant: † aut si dolo malo desinant d possideri, ad exhibendum agi. Quod si sine dolo malo consumpsisti? † e cōdicere † tibi potero. † f

Licet ab initio non transferatur dominium, tamen consumptione secuta reconciliatur mutuū: & tunc quæritur certi condictio numeranti: siue sciuerit siue ignorauerit consumptionem. Alexan. de Imo.

Pomponius libro vj. ad Plautio. XII.

Si à furioso, cum eum compotem mētis esse putares, pecuniā quasi mutuam acceperis: ea que in rem tuam versa fuerit: condictionem g furioso adquiri h Iulia. ait. Nam ex quibus i causis k ignorantibus l nobis actiones adquiruntur, ex iisdem etiam furioso adquiri. m Itē si is, qui seruo crediderat, furere cœperit: deinde seruus in rē domini id verterit: cōdici nomine furiosi posse. n Et si alienam pecuniā credēdi causa quis dederit, deinde furere cœperit, & consumpta sit ea pecunia: condictionem furioso adquiri.

Vlpianus libro xxvi. ad edictum. XIII.

Nam & si fur numos credendi animo dedit: accipiētis nō facit: sed cōsumptis eis, nascit̄ cōdictio. o Vnde Papinianus libro viij. Quæstionum ait, Si alienos numos tibi mutuo p dedi: q non antē mihi teneris, quā † eos cōsumpseris. quod si p partes eos consumpseris: r an partes tibi condicam,

g Cōdictionem. Quæritur an condictio ex cōsumptione nascatur, an ex numeratione? videtur quod ex numeratione. vt infra de fideiuss. l. si quis pro eo §. si nummos. vbi dicitur in omnem enim causam acceptus videtur quæ ex ea numeratione nasci pōt. Contra videtur qd non ex numeratione. quia numeratio nem pecuniæ non præcessit cōsensus, tunc iosus enim erat. si ergo non daretur ex contractu, multo minus ex quasi contractu vel male ficio vel quasi; ergo nullo modo datur. Itē ex consumptione non datur: quia non est modus cōnumeratus in iure, vt quis obligetur, nisi præceda: consensus. vt infra eo. leg. non omnia. in prin. & in § si pupillus. Item nec potest dici furiosum videri consentire: quia ad suum cōmodum spectat q̄ agit quia hic expressus, seu verus. i. nō tacitus cōsensus est ne cessarius: vt in loco: vt j. loca. l. qd certum. lo. respo. dari vtilem scilicet specialē ex mutuo, scilicet furioso: cui prędictis rationib̄ consentire non valeo. dicam ergo cōdictionem sine causa vel certi generalē dari: vt j. e. l. si & me. secundum Az.

h Acquiri. Id est, propter cōsumptionem.

i Nam ex quibus: A simili: & est exēplum supra eo. l. certi cōdictio. §. si nū mos.

k Causis. Vt j. de sti. & oblig. si a furioso. & insti. de hę re. ab intesta. §. sinantem.

† Cui ops nio habet locum qñ præcessit mutualis, q̄ non est in isto tex. sm Bart. Pau. Ale. & Ias.

† Al. add. si.

l Ignorantibus. Vt si mutuo pecuniam alienā quæ ignorante me consumitur. Accur.

m Acquiri. Ratione consumptionis magis quā cōsensus: vt hic, & infra, eo. l. non omnia § si pupillus. & infra de fideiu. l. si quis pro e. §. si nummos, & in fra, de iure dotium. l. pater filiæ.

n Posse cōdi. cet. ex mutuo de in rem verso.

o Nam & si fur. Condictio ipsi furi Ioannes.

p Mutuo. Proposito vel destinatione nam vere non fiebat statim mutuum.

q Dedi. Scilicet ego, non fur: vt differat a præcedē ti casu Accursius.

r Consumpseris. Sed tūc fit propter cōsumptionē: vt dixi supra, l. proxim. Sed quid si alienam pecuniā quā dedi mutuo, stipulatus sum mihi reddi: & domi-

Si furioso. CASVS. Accepi pecuniam mutuam ab aliquo furioso, quem credebam esse sanę mentis ab initio non contrahitur mutuū: sed pecunia cō sumpta reconciliatur mutuum & acquiritur cōdictio furioso. Idem. Mutuaui pecuniam seruo alicuius. ego ergo mutuator furere. seruus in rē domini vertit: creditori acquiritur cōditio: & hoc eo pecuniā meā mutuaui. Idem est si alienā Idem est in fure nā si pecuniam surreptam mutuauit alicui & cōsumpta ē pecunia, competit ei condictio. h d l sequena, vsque ad §. si alienos qui planus est. Si seruus communis dei mutuo x. alicui, cuilibet domino competit cōdictio in quinque: & probat hoc per simile ibi, nam & si. Vi.

nus

nus suam pecuniam vindicet antequam consumpta sit: an tenebitur mihi ille cui eam numeraui? videt quod doli exceptio obstet mihi creditori, vtpote cũ debitor eam domino teneatur restituere. propter quod generatur creditori præiudicium. vnde illa sine culpa amissa per debitorem non tenetur vt infra de stipulatione seruor. le. j. §. ij. Item quid si dedi pecuniam alienam neque vult eam cõsumere: qualiter a me conuenietur? vel detur quod non certi; condictione ex mutuo: argu. infra eod. le. non omnis. §. & cum pecunia. Item condictio sine causa non datur quia ex causa est apud eum, quę non est finita: nec datur respectu possessio. quia ad certæ pecuniæ possessionem non est adstricta. magis videtur verũ vt teneatur quasi cõsumpta pecunia: quia per eum fit ne consumat: vt infra de condi. & demõ. l. iure ciuili. Si vero bo. fide hoc faciat, vt quia est ei denũciatum a domino ne consumat: secus est, vt hic subijcit.

¶ Quæritur. ¶ Al. add. communi. ¶ In quinquaginta al. in quinque.

quærit, † & ait cõdictu-rum: si [a] admonitus alienos numos fuisse, [b] ideo per partes cõdico, quia nõdum [c] totos consumptos compereram. [d]

Ex mutuo facto per seruũ quæritur actio dominis pro dominicis partibus: & si cõis pecunia mutuatur, contrahitur mutuum pro parte quæ est mutuantis: et cõdicitur pars nummorum pro mutuo & non per singula corpora. Alex. de Imol.

Si seruus communis [e] decem [f] crediderit: puto, siue administratio seruo † concessa [g] est, siue non, & consumantur numi: quinum † [h] competere actionem. Nam & si communes [i] numos tibi cẽtum credidero posse me quinquaginta condicere, Papinianus libro octauo

[a] Si. Id est, qua admonitus.
[b] Fuisse. Et si non consumpsisti omnes. Accur.
[c] Nondũ. Dupliciter litera est hic: cum vel, & sine vel. & si nõ habes vel, est vnus casus. si mutuaui tibi pecuniam alienam, puta x. consumpsisti v. alia v. non consumpsisti. ego partem consumptam petere poteram. Sed quare totum non condicam? Resp. quia pars tantum est consumpta, non autem fuerunt consumpta tota x. quia fuit admonitus ne cõsumeret. Literam autem sic expone ibi, & ait condictũ; ideo per partes condico, quia nondum totos consumptos cõpereram. sed quare non erãt omnes consumpti, si id est, quia subaudi fuit admonitus alienos nũmos fuisse. Si autem habes vel: sunt duo casus. Primus mutuauit pecuniam alienam puta x. cõsumpsisti v. & alia v. habes, nunquid partem repetam? Certe sic. sed quare partẽ condico? ideo certe, quia fuisti admonitus alienos nũmos fuisse. Secundus casus est, quia si non fuit admonitus, non tenetur, nisi pro parte, quia non erant omnes consumpti. Literam autem sic expone; & ait condictũrum. ideo per partem condico si, id est, quia admonitus, scilicet fuit alienos nummos fuisse. vel quia nondum totos compereram consumptos, subaudi etiam non admonitus. Accu.
[d] Compereram. Supple quia non consumpsit oẽs sed in partem etiam non admonitus. Acc.
[e] Si seruus communis. Æqualibus partibus.
[f] Decem. Quæ erant cõmunia dñorum æqualiter.
[g] Concessa. Et tunc statim datur actio, licet numi consumantur; vt supra eo. l. rogasti. §. fi.
[h] Quinũ. Id est, quinque & quinque, alias in quinque.
[i] Communes. Mihi & tibi. si autem mihi & alijs, omnes condicam post consumptionem; nisi & suo nomine dedi.

[k] Communia fuerint. Vnde mero iure nec vnum nummum nisi pro parte cõdicere potest: sed propter vtilitatem & difficilem discretionem est receptum, vt cõdicat rem communem in solidum pro dimidia parte, id est, quinquaginta: vt s. de vsufruct. l. vsufructuarium venari in fin. secundum Io. & ad hoc j. de lega. ij. l. cũ pater. in princ. & j. pro soc. l. si Titius. & j. de condi. indebi. l. si pœnę. §. fin. Accur.

Quæstionum scribit, & si singula corpora communia fuerint. [k]

Consumptio pecuniæ tantum operatur, quãtum translatio dominij à principio: & ideo si trãslato dominio non fuisset orta obligatio, sed exceptio similiter ex consumptione pecuniæ non nascitur obligatio: sed extinguitur. Alexan. de Imol.

Idem libr. xxix. ad edictum. XIIII.

SI [I] filius familiàs cõtra senatusconsultũ [l] mutuatus pecuniam [m] soluerit: patri numos vindicanti nulla exceptio [n] obijcietur. Sed si consumpti sunt numi à creditore: Marcellus ait cessare condictionẽ: [o] quoniam toties [p] condictio datur, quoties ex ea causa numerati sunt,

Si filiusfamilias. CASVS. Mutuaui pecuniam cõtra senatusco. filius accepit eã, & de pecunia patris soluit: an pater si extet vẽdicare possit quæritur. & dicitur quod sic. Si vero consumpta sit, an eam condicere possit? dicitur quod non. Videtur quod sic, nam cum alias si mutuẽ alienam pecuniam ab initio non contrahitur mutuum; sed postea si cõsumatur, per consumptionem reconcilia tur mutuum: ergo videtur in hoc casu sic esse debere: quod non est verum; quia illud intelligẽdum est cum aliquis mutuat pecuniam, vt si sua sit, statim dominio translato obliget sibi accipiẽtẽ; sed in hoc secundo casu se liberat: & ita secus ibi. an autem ipse filius eam per iuris errorem sic solutam repetere possit? & dicitur quod non. Viuia.

¶ Colligunt doct. quod plus nõ potest operari fictio, quã veritas. cõ. tex. in i. filio quẽ pater j. de li. & posthu. tex. in l. cum stat⁹ §. si pater. j. de don. inter vir. & vx.

[l] Senatusconsultum. Vt infra ad Mace. l. j.
[m] Pecuniã. Scilicet, pertinentem ad patrẽ & non de castrensi vel quasi peculio solutam? vt j. ad Mace. l. j. in fi. & l. ij. sed profectitiam soluit, vel patris, vel etiam aduentitiam; vt C. de bo. quæ lib. l. fi. § pe.
[n] Exceptio. Sed nonne est odiosa exceptio filio & patri competens ergo ob. vt j de cond. indebi. le. qui exceptionem? Respond. illud quando filius ageret etiam hæres patris condi. indebi. qui non põt etiam si sit hæres: vt j. de cond. inde. l. si non sortem. §. si filius hic pater agit rei vind.
[o] Condictionẽ. Imo videtur cõpetere; vt j. ad Mace. l. sed & si §. si ab alio. in fi. §. quæ est contra. Sol. secundum. Io. si vult ex sua persona pater condicere, potest; vt ibi. si ex filij, non potest; vt hic, secũdũ Io. dic quod si extat, vindicat pater. si cõsumpta est mala fide, & vt furtiua, quia sciebat quod erat patris; tũc condicet vt ibi. si bona fide; non condicet: & etiam rei vindicatio. tenetur, quando mala fide cõsumpsit, quasi lata culpa desijt possidere vel dolo; vt s. de rei vind. l. si culpa. & l. qui restituere. Alij distinguunt aut nomine patris fuit facta solutio; & tunc repetit pater, cum ipse non tenebatur etiam de peculio; vt C. ad Mac. l. si filius. aut filij. & tunc non. ar. ad hanc distinctionem. infra de consti. pe. l. j. in fi. & l. ij.
[p] Quoniam toties. Scilicet, demum. & quod dicit condictio detur. s. ex consumptione pecuniæ. Et nota. hic quatuor proportionalia; & prima duo sunt pacta, vt quoties ex ea causa numerati sunt, ex qua dominio

minio translato statim nascitur actio, vt crediti id est mutuati, & soluti indebiti, & locati quãdo ex locatione dominium transit: vt ĵ. loca. l. in naue. Item ea eadem causa facta solutione. i. numeratione, dominio statim non translato: reconciliatur obligatio ex consumptione.

† nascit

† transfer- risset.

† P. F. est- set.

nam tantum facit cõsumptio quantũ dominij translatio. vt hic, & ī. eod. le. nam & si fur. ij. respon. Alia duo quæ sumuntur ex eo qđ dicit, in proposito autem nõ esse. sunt hæc, vt ex qua causa facta solutione, & dñio statim translato non nascitur actio, sed competit liberatio: vt soluta pecunia castrensi vel quasi ab hoc filio vel etiam ab alio ad hoc ipsum. vt creditori soluat, sibi datam: vt ĵ. ad Mace. l. sed & si. §. si ab alio. ex eadem causa facta solutione & dñio non translato per cõsumptionem non reconciliatur obligatio per eis: ideo mortificat quæ erat. quod ergo dicit, in proposito nõ esse, subaudi ita. nam si esset dominus factus ipsa solutione, creditor nõ tenetur reddere, vt si de castrensi vel quasi solutum esset: vt modo diximus.

ex qua actio esse † potuisset, si dominium ad accipientem transisset † in proposito autem non esse. † Deniq; [a] per errorem [b] soluti [c] contra senatusconsultũ crediti, magis est cessare repetitionem. [d]

In mutuo sunt quædam singularia contra regulas mutui, scilicet quòd iubendo debitorem tibi soluere, vel debitum à te ex vna causa, in causam mutui conuertendo, mutuum contrahitur, licet vere non fiat de meo tuum. h. d. Diuiditur in tres partes. Primo ponit vnum dictum generale. Secundo illud exemplificat in duabus personis. Tertio illud exemplificat in vna & eadem persona. Secunda ibi, Nam et si tibi. Tertia ibi. Quod igitur. Bart.

Idem libr. xxxj. Digestorum. XV.

[a] Denique. pro certe.

[b] Per errorem. s. vt quia Macedoniani beneficium ignorauit filius. Si autem in facto, vt credens se ex alia causa quam mutui teneri: repetit. vt enim promissio sibi non noceret errore facti interueniente: vt infra ad Maced. l. fin. ita eodem errore facta solutio non nocet: vt C. ad l. Falc. l. error. sed Pla. de errore vtroque intelligebat id quod hic dicit. [a]

[a] Cuius sententiam hic ample ctit Alci.

[b] Errorem. non solum ex certa scientia: vt supra.

[c] Soluti. id est consumpti quo ad patrem: sed quo ad filium etiam non consumpti.

[d] Repetitionem. siue soluat peculiam castrensem vel quasi filiusfam. adhuc, siue factus sui iuris quandocunque. Accursius.

Singularia quædam. CASVS. Dicit quod quædã specialia obseruãtur in pecunia credita aduersus communem mutui naturam: quæ licet multa sint, non ostendit nisi duo. vt petebas a me mutuam pecuniã: dixi debitori meo vt tibi daret: teneberis mihi ex mutuo, & si nummi nunquã mei fuerunt. Item debebas mihi x. ex causa commodati vel alia simili causa. conuenit inter me & te vt ex causa mutui ea haberes. mutuum erit: & tamen nil mutaui. Vinia.

[e] Singularia quædam. i. quędã specialia seruãtur in causa pecunię creditę, quę nõ seruant̃ in alijs cõtractibus. Sunt aũt octo specialia: & duo ponit hęc lex. Est tertiũ. ꝙ facilius pecunia cõsumitur, vt sola immistione: vt ĵ. de sol. l. si numi. Itẽ pecunia ex bonis debita partẽ quamlibet respicit facultatũ: qđ non est in speciebus. vt ĵ. ad Treb. l. deducta. § numis & de le. ij. l. cũ pater. in prin. & ad idẽ ī. de iu. l. si fideicõmissum. §. tractatũ. Item vt sola scriptura tutor ex hac causa se faciat pupilli debitorẽ, & ecõtra si est creditor, sibi soluat: vt ĵ. de admi. tu. l. quoties. §. non tantum. & §. sicut. quod non est alias: vt ĵ. de contrah. emp. l. si in emptione in §. vlt. & ĵ. de auth. tuto. l. v. Item vt facile per pactũ alteri actio quæratur. dummodo nomina suo contraham: vt C. per quas person. nobis acqui. l. fin. & ī. eo. l. certi cõdictio. §. si nummos. Item aliud qđ ex numis mutuatis pars condicatur, licet omnia corpora fuerint communia: vt ī. eo. l. nã & si. §. si. item aliud vt vsuræ peti non possint, nisi stipulatio intercessit: vt C. de vsu. l. quamuis. posset etiã stricte intelligi, vt cum natura mutui sit, vt de meo tuum fiat, hoc tñ fallit in duobus casibus. Sed secundum primũ creditum large pro omni credito dicit.

Singularia quædam [e] præcepta sunt circa pecuniam creditam. [f] Nam si tibi debitorem meũ iussero dare pecuniam: obligaris mihi, quãuis nummos meos nõ acceperis. [g] Quod igitur in duabus personis recipitur, hoc & in eadem persona [h] recipiendum est: vt cum ex causa mandati pecuniã mihi debeas, & conuenerit, vt crediti [i] nomine eam retineas: videatur mihi data pecunia, & à me ad te profecta. [k]

Pecuniam meam alteri debitam possum mutuare, sed alienam non sine domini voluntate h. d. Duo ponit, vt patet in summario. Secũda ibi, Quod si. Bar.

Paulus libro xxxij. ad edictum. XVI.

ADDITIO. Ista glo. non est Accursij, sed additio Seruoti: & ponit verã lecturam secũdum communiter scribentes hic.

[f] Creditam. i. mutuatã. & largo modo accipe pecuniã a vt supra eo. l. ij. §. item. & hoc prout ad exempla quę sunt in lege, refertur. sed prout ad glo. ordinariam, creditam, large ponitur pro omni credito.

[g] Non acceperis. scilicet vere: ideoq; mutuum proprie non est; interpretatiue tamen erat mutuum: vt ĵ. proximo respon. sed hoc non videtur esse speciale in pecunia, cum & idem videatur in alijs casibus: vt infra, de don. inter virum & vxorem l. iij. §. fin. & infra de fur. l. falsus, in prin. quæ sunt contra. Sol. ibi erant res præsentes: vt infra de furt. l. falsus §. sed si is. & de sol. l. qui x. & supra, de rei vind. l. eius rei. in fin. & l. seq. hic autem siue præsens, siue non.

[h] Eadem persona. id est in te solo.

[i] Crediti. id est, mutui.

[k] Profecta. scilicet breui manu: vt hic, & ĵ. de iu. dotium l. licet §. quoties. & sic nota quod alius contractus in causam mutui potest conuerti: vt hic, & infra de non nume. pec. l. aduersus. sed contra infra, man. l. qui negotia. Sol. ibi non erat pecunia in præsenti: hic sic, secundum Ir. Tu dic quod hic extabat, & parata erat solutioni: sit præsens vel nõ. animo. n. &c. vt supra, eo. l. certi condictio, in fin. l. ibi autem consumpta erat. Item ad idem est contra. C eod. l. si ex pretio. Sol. hic paratus † erat soluere: ibi non. Alij quod ibi nõ erat præsens: hic sic. Tu dic quod quantum ad vsuras est ibi contractus pro infecto, nisi stipulatio intercessit: sed quãtum ad sortem ibi & hic valet, si erant destinata solutioni. Item quod hoc casu dicitur, non videtur in pecunia speciale: cum idem sit in re alia: vt infra, de solutionibus l. si pecuniam. & modo superiori casu dixi. Respondent quidam [a] quod in l. si pecuniam. iussit ponere. hic non. hoc non valet: quia idem & si non iussit: vt infra, de furtis. l. falsus. §. j. tu dic in hoc esse speciale: quia

† Reprobatur cum sequ. ideo dic ꝙ ibi interuenit stipulatio hic non.

[a] Eius reprobatur, ideo dic ꝙ ibi pecunia erat præsens: hic non, sm Bart. Alexan. & Iaso.

SI socius [a] † propriã pecuniam mutuã dedit: omnimodo creditã facit, licet cæteri dissenserint. Quòd si cõmunem numerauit: non aliàs creditam efficit, nisi cæteri quoque consentiant: quia suæ partis tãtùm alienationem habuit.

Filio existenti in studio de æquitate subuenitur, vt agere possit, licet patri act.a cõpetat. Ba.

Vlpianus lib. j. Disputationum. XVII.

CVm filiusfamilias viaticum [b] † suũ mutuum dederit, cum studiorum causa Romę ageret: responsum est à Scęuola, extraordinario [c] iudicio esse illi subueniendum.

Error in specie contractus impedit contractum, & dominij translationẽ, quæ reconciliatur consumptione secuta. & quo ad dandã petitionem sin actionem inspicitur recipientis intentio: quo ad dandã exceptionem inspicitur animus dantis. Bart.

Idem lib. vij. Disputationum. XVIII.

SI † ego pecuniam tibi quasi donatur[a] dedero, tu quasi mutuam accipias: Iulianus scribit donationem nõ esse. Sed an mutua sit, videndũ est. Et puto nec mutuam esse: magisq́; nummos accipientis non fieri, [d] cum alia opinione acceperit. [e] Quare si eos cõsumpserit: [f] licet condictione [g] teneatur: tñ doli exceptione vti poterit: quia secundum voluntatẽ dantis [h] nummi sunt consumpti. Si † [i] ego quasi deponẽs tibi dedero, tu quasi mutuam accipias: nec depositum, nec mutuum est. idem est, [k] & si tu quasi mutuã pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostentandi † [l] gratia accepi: sed in vtroque [m] casu, consumptis nummis, condictioni [n] sine doli exceptione locus erit.

Actus numerationis non operatur vt quis obligetur vltra intentionem agentium. Primo ponit dictum. Secundo illud per duo probat exempla. Secunda ibi, Nam & is. Tertia ibi, Et cum pecunia. Bart.

Iulianus libro x. Digestorum. XIX.

le: quia licet res non sit in conspectu, nihilominus tamen intelligatur in me trãsferri dñium: si tamen aliquis paratus sit soluere hoc est quod ait Irn. si tamen declinata esset solutioni. & pecunia retinetur in causam mutui: vt ĩ. eo. l. certi. §. si. alias non, nisi res in cõspectu sit, vel nisi interuenlat stipulatio. Quæret aliquis cur ergo in casu superiori nõ dicitur mea facta pecunia, cum idem in vtroque casu dicat statui debere: & tamẽ dicit ibi, quamuis nummos meos non acceperis? Respon. vere non accepit meos: sed fictione iuris mei sũt breui manu facti: vt infra de iur. do. l. licet §. quoties. & cũ hac determinatione potest intelligi quod dicitur C. eo. l. si pro mutua quia res ibi erat pręsens. Accursius.

SI socius. CASVS. Habebam socium: cõuenit inter nos quod omnia bona nostra essent communia. meam ꝓpriam pecuniam mutuaui postea acquisitam, sed non communicatam: vt infra pro soc. l. si qa societatem. circa fi. licet socij dissenserint, erit mutuum: sed si fuit communis, & dissenserint, pro parte mea erit mutuum. Viuia.

[a] Si socius. omniũ bonorum: vt aliqua sit huius legis dubitatio: adhuc tamen non posuerat in cõmuni quod post cõtractam societatem quæ fierat: vt infra pro soc. l. nemo. ex socijs. §. fin. & l. si quis societatem. & ad hoc infra, de succe. edi. l. j. §. vnusquisque. & infra. de solu. l. si is cui. Accurs.

CVm filiusfamilias. CASVS. Si filiusfam. mutuauit suum viaticum, idest pecuniam quam sibi pater misit causa studij, poterit petere officio iudic. vel vtili certi condictione directa patri competente, patre non præsente existente. Viuia.

[b] Viaticum. Id est viæ & itineris dispendium & moræ, vel quam portauit causa expendendi in studio Accursius.

[c] Extraordinario. id est officio iudicis, secundum M. & Azo. vt arg. ĩ de condi. & demon. l. si cui. Item vtili certi condictione, secundum Io. vt ĩ. de iud. l. si longius §. j. quia directa datur patri, vt & quælibet alia quæsita per filium: nisi in quatuor casibus; qui sunt infra de ac. & obl. l. filiusfam. & nisi in actione in factum: vt in eod. titu. l. in factum. Nec est absurdum prædicta duo auxilia dari: cũ ambo ex æquitate

dentur. sic & supra de rei vin. l. si autem § si homo.

SI ego. CASVS. Petebas à me mutuum. nam ego tibi non ex causa mutui, sed ex causa donationis: tu credebas me mutuasse: vtrũ erit donatio, vel mutuũ? Nec erit donatio, nec erit mutuum; sed si cõsumpta sit, erit credita pecunia; sed obstabit mihi donationis exceptio, scilicet quod pecunia mea volũtate & animo non repetendi sit cõsumpta. idẽ erit in casib. sequentibus; sed in his nõ obstabit exceptio petenti. sicut in superiori, & consumptione reconciliabitur mutuum. Viu.

[d] Non fieri. imo videtur fieri; quia in corpore consentimus, & in dominij translatione; licet in causa dissentiamus; vt ĩ. de acq. rer. dom. l. cum in corpus. quæ est contra. Sol. hic erat certa causa, ex qua sola volebat dominium transferre, scilicet donatio; nec ex alia causa volebat rẽ ad alium pertinere: ibi etiam aliter fieri volebat rem accipientis. Vel dic quod ibi de donãdo promissio vel debitum præcesserat traditionẽ. vnde licet vno modo vt donũ tradatur. tu vero vt creditam accipias; tamen tua fit; vt infra eod. l. ij. §. fin. hic autem de donatione futura intelligitur; & potes hic dicere quot sunt errores qui vitient cõtractus; vt dixi infra, de contrahend. empt. l. in venditionibus. Accursius.

[e] Acceperit. mutat personas.

[f] Consumpserit. sed quid si extent? Respõn. idem; quia cum extent. vtriusq; voluntatem videtur reconciliari posse donatio; argu. supra de transactio, l. & si post rem iudicatam. §. j.

[g] Condictione. sine causa. Azo. vel certi generalis inspecta opinione recipientis. Azo.

[h] Dantis. quia nõ habuit animum repetendi; alias non esset bona ratio; quia & mutuante alienam pecuniam accidit. Accur.

[i] Si. vere supple ita est. nam, &c.

[k] Idem est. econtrario. Accur.

[l] Ostentandi. vt diues appaream; vt infra com. l. iij. in fin & sic ex prædictis tribus responsis colligens sic dominium nõ transire, nisi vterque consentiat; vt infra de ac. & obli. l. in omnibus.

[m] In vtroque. s. secundo, & tertio; non primo. Acc.

[n] Condictioni. Sine causa.

† Intelligẽ hanc l. secundum le. nam si fur. §. fin. supra eod.

† Alexan. hic no. ex isto text. qđ scholaris quãdiu est in studio dr̃ esse in via. quòd facit ad multa de quo per eum hic.

† Docto. hic notãt ex isto text. quod dissensus impedit cõtractũ concord. text in le. inter sti- pulantem § j. supra, de verbo. obli. text. in l. omnibus vlt. ĩ. de acti. & oblig.

† Et si al. nam & si.

† P F ostẽdendi.

NOn omnis. CASVS Ponit hic regulam, & eam probat exemplis. Regula est, quod non semper obligatur cui pecunia numeratur. donasti mihi causa mortis. non aliter tibi obligor, nisi conualueris, vel prius decessserim. Item dedisti mihi decem, vt seruum meũ intra Calend. manumittam: vel domũ ędificarem: obligor ex numeratione si intra Calendas nõ manumittam. Si pupillus. Pupillus mutuauit mihi pecuniam vel soluit nõ authore tutore. Primo casu consumpta pecunia ero sibi obligatus. In secundo erit à me liberatus. Idẽ si ego eandem pecuniam alij credã vel soluam: quia & eum in primo mihi obligo. in secundo autem me ab eo libero. Viuia.

NOn omnis numeratio eum, qui accepit, obligat: [a] sed quoties idipsum agitur, [b] vt confestim obligaretur. Nam & is, qui pecuniã mortis causa donat: numerat † pecuniã, sed non aliter obligat accipiẽtem, quam si extitisset † casus, [c] in quem obligatio collata fuisset: veluti si donator conualuisset † aut is qui accipiebat, prior decessisset. [d] Et cùm [e] pecunia daretur, vt aliquid fieret: quandiu in pendenti esset, an id futurum esset, cessabit obligatio. [f] Cùm verò certũ esse cœpisset, futurũ id non esse: obligabitur, qui acceperit, veluti si Titio x. dedero, vt Stichũ intra Calendas manumittat: ante Calendas nullam [g] actionem habeo: post Calendas ita demũ agere potero, si manumissus non fuerit. [h]

Si pupillus sine tutoris authoritate crediderit, aut soluẽdi causa dederit: [i] consumpta pecunia condictionem habet, vel liberatur: [k] nõ alia rõne, quàm ꝙ facto eius [l] intelligitur ad eũ, qui accepit, peruenisse.

Qua propter si eandẽ pecuniam is [m] qui in creditum vel in solutum acceperat, alij porro in creditum vel in solutũ dederit: consumpta ea, & ipse obligatur pupillo, vel eum à se liberat: † [n] & eum qui crediderit, † obligatum habebit, vel se ab eo liberabit. Nam omnino qui alienam [o] pecuniam credendi causa dat consumpta ea, habet obligatum eum, qui accepit: [p] item qui in solutum dedit, liberatur ab eo, qui accepit.

Consumptione facta per recipientem vel per alium, mutuum & solutio reconciliantur. Diuiditur. Primò loquitur quando pecunia est consumpta per recipientem. Secundò quando per alium. Tertiò ponit vnã regulam generalem. Secunda ibi, Qua propter. Tertia ibi, Nam omnino. Bart.

Donatio in qua aliquod pactum apponitur, pecunia quæ spontanea voluntate non creditur, non dicitur propriè donatio vel creditum de rigore: secus de æquitate. Bart.

Idem libr. xviij. Digestorum. XX.

SI tibi pecuniam donassem vt mihi eandem crederes, an credita fieret? Dixit, in huius-

[a] Obligat. Cur ergo dicitur re cõtrahi obligatio: vt instit. quibus mod. re contrahi. obliga. in prin? Respon. non dicit ideo, quia aliud nõ exigatur, sed dicitur, quia sine re contrahi nõ potest. Azo.

[b] Agitur. Scilicet expresse: vel etiam tacite. nam sępe extra id ꝙ agitur, tacita nascitur obligatio: vt ĩ. commo. l. si is qui. in fin.

[c] Casus. Scilicet vnus de tribus infra dicendis.

[d] Decessisset. Aut pœnituit donantẽ. Et sic nota ꝙ tribus modis reuocatur donatio causa mortis: vt hic, & instit. de dona. §. j. & infra de don. causa mortis l. Seia. in fin. j. respon.

[e] Et cum. Aliud exemplum.

[f] Obligatio. id est effectus obligationis. sic infra, de condic. cau. dat. l. ꝙ seruus. & est hic arg. ad quæstionem quam feci supra eod. l. nam & si fur. Item quid si decem dedi, vt domum faceres vsque ad Calendas, & iam sumus prope Calendas, vt certum sit te opus facere non posse: an agam statim? Videtur quod sic: sed obstat doli exceptio: vt infra, de verb. oblig. l. cum stipulatus sim mihi à Proculo. & l. stipulationes §. plane. Econtra videtur quod nõ agam vllo modo, nisi prius illa die elapsa: vt infra de verbo. oblig. l. si stipulatus essem abs te. & melius ĩ. si quis cau. l. si eum. § homo.

[g] Nullam. Nisi pœniteam: vt ĩ. de condi. causa da. l. dedi § j.

[h] Non fuerit. Sed lex eum facit liberum. vnde videtur quod nun quã competam. vt C. si manci. ita fue. ali. l. iij. & l. si puellam. quæ sunt contra. Sol. [t] hic cogitauit de actu manumittentis, ibi de effecto: vt infra de verb. oblig. l. qui Romæ. §. Flauius. Accur.

[i] Dederit. Cuidã suo creditori.

[k] Liberatur. quod est post cõsumptionem.

[l] Eius. scilicet accipientis: puta quia eam cõsumpsit. vnde si eam perdidit qui eam accepit, nõ contingit liberatio pupillo secundum Azo. sed tu dic facto eius, scilicet pupilli soluẽtia vel credentis. nam ad superiora faciẽda est relatio. esset enĩ iniquum eum qui accepit, licet nõ habeat, nec dolo desijt habere, non teneri pupillo vel nõ liberari pupillum. sic enĩ esset eius mutuãtis vel soluentis conditio deterior, quam maioris, in cuius periculum trãsit hæc pecunia: vt institu. quib. mod. re contrah. oblig. §. item is. Pro prima opinione est, quia dominium non erat translatum hic. ꝙ secus est in maiore. Item in eo ꝙ dicit qđ peruenit ad creditorem, ita ꝙ pupillus liberetur: & sic per consequens non repetet pupillus: vt hic, & ĩ. de solu. l. ꝙ si forte. in fin. est contra ĩ. de cond. indeb. l. interdum. Solu. hic fuit naturale debitũ & ciuile: ibi naturale tantum: quo casu fauore pupilli loc⁹ est repetitioni: vel hic & ibi competit liberatio si voluit. vel secundum M. hic de æquitate: ibi de rigore.

[m] Is. Primus acceptor.

[n] Liberat. Sic ergo consumptione reconciliatur solutum & creditum: vt hic, & supra eod. l. nam & si. & ĩ. de iure dot. l. pater filiæ.

[o] Qui alienam. Vt hic fuit in primo acceptore quã dedit secundo.

[p] Accepit. Secuta consumptione. Accur.

SI tibi pecuniam. CASVS. Donaui tibi tali l. pecuniam, vt eam mihi incõtinenti mutuares. dicitur ꝙ impropriè loquor, quia nõ est donatio nec creditum. donatio nõ est: quia nõ habuit aĩum donandi. i. vt pecunia semper penes eũ maneret. Itẽ ideirco non est creditũ, quia creditum debet esse sponta-

† Al. add. quidem.

† extiti

† conua-luit.

Mortis causa donatio tribus modis reuocatur.

[t] Die qđ hic erat seru⁹ proprius dantis manumittere: ibi erat dantis pecuniam secundum Bar. Alex. & Ias.

† P. F. liberabit.

† P. F. dederit.

neum : & ſic non caedis : quia facis hoc ad quod tenebaris . iſta ſunt de iuris ſubtilitate . verius tamen eſt, vt ſit mutuum & donatio. Viuia.

a Paopoſitionibus. ſ. ſupradictis, & ſubauditis hac l.

b Exoluēdi. Ex pacto ꝙ feceaat de re mutuāda. Ac.

c Meum. i. mihi debitū . vulgariter. n. dicit. ſic ĵ. eo. l. ſi & me. in fi. & ſic not. ꝙ nec eſt mutuum, nec donum: vt hic, & infra, de ſol. l. qui ſic. quod ſecundum rigorem intelligit. aliter de æquitate : vt hic ſubijcit, & ĵ. de do. l. qui id. §. j. quæ eſt contra. & hic æquitas præualet : vt C. de iudi. l. placuit. & facit ĵ. de ſo. l. ſi quis duos.

d Veabotnm. i. donationis & mutui, quorum primū ſignificat rem penes donatariū permanſuram. vt ĵ. de do. l. j. in prin. ſm ſignificat ſpontaneā voluntatem credētis : vt C. de act. & obli. l. ſicut . & facit ad hanc l. infra, de verbor. obliga. l. ſi pœnam ſtipulatus .

e Benignius. ſ. de æquitate. & ſic no. ꝙ ſinia corrigit totam legem. Accur.

Solutio particularis an ſit admitten da .

a Alc. hic putat aduerſus Ac. ac reliquorum interpretū ſententiā regulare eſſe, vt paati culaaia ſolutio inuito creditore admittaā, quod multis rationib. ꝓbat: & potiſſimum, hac rōne, qđ ſtipulatio dandi quātitatē . omni reſpectu ac ꝓ inde ſolutiōe quoque diuidua eſt. le. ij. §. & ht aum. ĵ. de verb. obli. IMO cōmunis opinio veriſſima eſſe videt per le. tutor § Lucius, de vſuris, fac. le. planè in principio, fam. erc. l. ſolutuaus, de ſolut. Qui enim vult ſoluere partem eius, quod debet, vult minus ſoluere. vnde non tenet creditor mittere, ſi cut nec volētē ſoluere minus loco, tempore, vel cauſa .

A. Perſ.

modi propoſitionibus a non proprijs verbis nos vti. Nam talem contractum neq; donationem eſſe, neq; pecuniam creditam. Donationem nō eſſe : quia non ea mente pecunia daretur, vt omnimodo penes accipientem maneret. Creditam non eſſe : quia exoluēdi b cauſa magis daretur, quàm alterius obligandi. igitur ſi is, qui pecuniam hac cōditione accepit, vt mihi in creditū daret, acceptā dederit : non fore creditam . magis.n. meum c accepiſſe intelligi debeo. Sed hęc intelligenda ſunt ꝓpter ſubtilitatem verborum. d benignius e tamen eſt vtrunque valere.

Creditor tenetur partem debiti confeſſatam recipere : de parte verò dubia litigare .

Qvidam exiſtimauerunt . CASVS. Quidā petebat à me x. vel fundū : dico me nō debere ſibi niſi v. vel partē fundi . & illa quinq; volui ſibi ſoluere . noluit particulatim ſolutionem admittere. iudex ad quem. &c. ipſum cōpellere debet, vt paatem accipiat. Viuia.

Idem libro xlviij. Digeſtorum. XXI.

QVidam exiſtimauerunt, f neque eum, qui decē peteret, cogendum quinq; accipere, & reliqua perſequi: neq; eum, qui fundum ſuum diceret, partem duntaxat iudicio g perſequi. Sed in vtraq; cauſa humanius † factu rus videtur prætor, ſi actorem cōpulerit ad accipiendum h id, quod offertur : cùm ad officiū eius pertineat lites † deminuere. † i

f Quidā exiſtimauerunt. Et male. vt in fin. huius legis.

g Iudicio. Subaudi, & partem accipere : & erat paocis ratio : quia ſolutio & exactio, &c. vt ſupra famil. erciſcun. plane.

h Ad accipiendum .ſ. Non præciſe : ſed ſi non accipiat poſt oblationem eius periculo peaeat. niſi iuſtā cauſam deferendi habuit : vt ĵ. de ſolu. l. qui decem . in princ. Et ſic not. ꝙ creditor compellitur accipere particularem ſolutionem : vt hic, & ĵ. de ſtatulib. l. cum hæres. §. Item ſi decem. & ĵ. qui. mo. pi. vel hy. ſol. l ſi. & ī. ſi quia cau. l. ſi ſeruus §. ſi plurium & C. de col. ſun. pa. l. placuit. in prin. lib xj. Sed contra ĵ. de vſur. l. tutor. §. Lucius. & ad idem ĵ. de act. emp. l. Iul. §. offerri. & infra, de pig. l. qui pignoal. Sol. debitor qui totum debitum confitetur, non poteſt particulariter ſoluere: vt in ll. contrarijs. a Si vero non confiteretur de toto : partem confeſſatam tantum accipeae debet creditor : ſed negatam debet repetere .

Vel hic de æquitate: ibi de rigore: vel hic in iudicio: ibi extra iudicium : vel ibi in vſurariū debitum : hic non. Prima verior eſt, vt hac l. quia dicit partem accipere quaſi confeſſatam, paatem perſequi quaſi negatam . Hoc ergo eſt ius commune quod nō admittatur ſolutio paaticulaais, ſi totum debitum eſt liquidū . Nec ob. d. l. de ſtatu lib. quia ſpeciale eſt fauore libertatis: & ſic etiam eſt ſpeciale in iudicija : vt in allega. l. ſi quis cau. Item non ob illa, qui. mo. pi. vel hyp. ſolu. quia ibi duo eaāt debita integrat & vnum totum ſoluebat debitoa. Item collatores, id eſt, tributaaij ideo ꝓ parte ſoluent, quia multum grauātur in tributis : vnde in hoc aeleuentur: vt C. de col. ſun. pa. l ij li. xj.

i Deminuere. Nota litea minui debeae. ſic ĵ. de aqua pl. arc. l. ij. j. reſpon & in auth. vt cle. apud proprios epiſcopos conue. §. fin. coi. vj. Accuaſius.

†Al. add. mihi.

†Sic dicitur I c. nōnulli §. cū aut. ex. de aeſca. & in cle. diſpendioſam. de iud. extra. Lites minuendæ ſunt .

Viriminuere

Aeſtimatio vini debiti incipit ex ſitra à tempore moræ ſecundum vnam lectu. vel a tempore litis conteſt. ſecundum aliam : & habetur cōſideratio loci vbi debet ſolui, val vbi petitur Diuiditur. Primò dicit habendam rationem æſtimationis propter tempus . Secundò propter locū. Sccūda ibi, Interrogatus, Gloſſa ponit caſum in terminis, ideo dic vt in ea. Bart.

Idem libro iiij. ex Minutio. XXII.

VInum , quod mutuum datum erat, per iudicem petitum k eſt . quæſitum eſt, cuius temporis æſtimatio fieret : verum cùm datum eſſet, an cùm litem conteſtatus † l fuiſſet, an cū res iudicaret ? Sabinus reſpondit : ſi dictū eſſet, quo tēpore redderetur, quanti tunc m fuiſſet, ſi non , quanti tunc [fuiſſet,] cum petitū eſſet. n

†lis conteſtata.

k VInum . Petitum. lit. cont. vt infra, rem aatam ha. l. amplius . Acc.

l Conteſtatus. An etiam tempus quando petitum fuit, extra iudiciū ſupple . Et dic vinum datū mutuo in Calend. Iulij . & tunc valebat x. & petitum in iud. vel extra in Calen. Aug. & lis conteſta. in Cal. Octobris: & ſentētia data in Calen. Ianuarij & bis & alijs tēporibus minus valuit : ſubaudi quam valuit tempore dati mutui: vult reddere debitoa æque bonum ſed minus valet nunc : vnde vult actoa æſtimationem , quanti plus tunc valuit quando mutuauit. vnde quæritur ſecundum quod tempus hæc æſtimatio pluais habeatur : & de loco etiam hic quærit .

m Quanti tunc. Vel poſtea, ſecundum Ioannem: vt ĵ. de com. tai. l. ſi aes & l. in hac. in fin . ſed certe Imo tempus contractus : vt infra, de actio. & obli. l. cum quis. quæ eſt contra . Sed ibi fideiuſſor fuit conuentus : hic reus . Vel dic ibi tempus inſpici ſatiſdationis, id eſt, appoſitū in ſatiſdatione: vt infra, de verbo. oblig. l. quoties in diem. & l. idem erit .

n Cum petitum eſſet . Etiam extra iudiciū: & congruo loco & tempoae, & non habeat iuſtam cauſam litigandi reus, ſm Ioan. nam tunc eſt in mora: vt ĵ. de verb. oblig. l. ſi ex legati & ĵ. de vſu l. mora. & l. ſciendū. Nec ob. ĵ. de trit. l. ſi. vbi dicit tempus accepti iudicij cōſiderari, quia ibi rem ſoluere non valebat.

bat, hic, sic. vel ante ibi nõ fuerat in mora. Sed certe tẽpus dati mutui videtur debere cõsiderari: vt s. eo. l. cum quid. Sed dic quod ibi bonitas intrinseca consideratur secundum tempus dati mutui; nõ extrinseca scilicet quod tantũ valeat. Item quod tempus dationis consideretur adhuc videtur; vt infra, de noua. l. fundum. Cornelianũ. in fin. Sed dic quod ibi erant duæ stipulationes; vna æstimationis erat; alia rei; vt ibi not. & stipulando æstimationem videtur de pręsenti æstimatione cogitasse; & sic de præsenti die videt egisse. Item adhuc videtur idem, vt infra, de action. emp. l. ratio. §. si per venditorem. secundum Ioan. So. secundum M. hic debebat ne ex contractu stricti iuris. ibi bonæ fidei sed secundum hoc erit fortiter contra vt infra, commo. le. iij §. in hac nisi dicat in contractu bonæ fidei moram considerari; in contractu stricti iuris tempus litis contestatę. sed dic. secundũ Ioã. hic & dictam l. ratio. loqui quo ad rei ęstimationem ibi quo ad fructus in quibus considerãtur tempora prædicta; vt infra, de vsur. le. videamus §. si actionẽ. & § sequenti. Sed quod dixi in bonæ fidei, idem dicas in legatis & fideicommissis; vt C. in quibus cau. in integrum restitut. non necess. l. in minorem. sed videtur in stricti iuris iudicijs tempus moræ spectari etiam quo ad fructus: vt supra de rei vin. l. fructus Sed dic quod rei vind. similia habet cum bonæ fidei iudicijs; & hoc secundum Ioan. Vel dic secundũ Az. in l. commodati de æstimatione rei loqui; vt patet ibi; quia dicit, & quanti; in qua consideratur tempus lit. contest. s. vt vltra nõ procedit; sed ex tempore petitionis siue moræ; vt hic; & hoc quãdo propter culpam agitur. Si autem propter dolum agitur, vsq; ad sententiam ex tempore moræ potest ęstimatio crescere; vt s. de rei vind. l. Iulia. li. vj. Digestorum. § j. Vel dic vbi res debita perijt, lit. contest. tempus spectat vt ibi: hic non perijt. Vel dic vt not. in dicta l. cõmodati. Sed quæro extra, si egit ad vinum cond. certi ex mutuo, quomodo fit cõdemnatio ad vini pretiũ maxime cũ nec sit in obligatione; nec sit hæc actio arbitraria? vt C. de fideico. lib. l. fi. In arbitraria enim esset aliud; vt s. de dolo. leg arbitrio. §. ij. & s. de rei vind. l. quod si possessori. Respo. vinũ tantum est in obligatione, & vinum tantũ debet peti; vt hic innuitur; sed petitur dari in eadem bonitate quantũ ad pretium in quo erat tempore moræ; & ita fit æstimatio iudicis officio; vt infra, de eo quod cer. loco. le. qd si Ephesi. & de ædi. edi. l. ædiles §. item sciendũ. Æstimatio autem vini non est in obligatione; & ideo nec potest peti. Sed arg. cõtra infra, de cond. fur. l. In re. sed ibi speciale est in odium furis. Alij dixerũt leg. illã C. de fideicom. liber. l. fi. loqui in specie; hãc in quãtitate. Alij dicunt illam loqui fauore libertatis. Alij quod ibi fuit petitum vinum, & vini æstimatio; cum vinum haberi nõ possit. Alij quod de æstimatione illa hic dicit, quæ per secundam sententiã venit: vt fit in arbitrijs. Alij dicunt hanc loqui secundum sua tempora quãdo libellus non dabatur, sed iudex ius suum dabat qualitercunque esset petitum. prima est verior.

Interrogatus† cuius loci pretium sequi oporteat? respondi, † si conuenisset, vt certo loco redderetur, quanti eo loco esset. si dictum non esset: quanti vbi esset petitum, [a]

Ille ad quem peruenit pretium rei meæ, ad id rei? tuendam re perempta certi condictione tenetur.

Aphricanus lib. j. † Quæstionum. XXIII.

SI † eum seruum, qui tibi legatus sit, quasi mihi [b] legatum possederim, & vendiderim; mortuo eo posse te mihi pretiũ condicere: [c] Iulianus ait, quasi ex re tua locupletior factus sim.

Ex Stipulatione continente certam, oritur certi condictio. Bartolus.

Vlpianus lib. singulari regularum. XXIIII.

SI quis certũ [d] stipulatus fuerit: ex stipulatu actionem non habet, sed illa condictitia actione id persequi debet, per quam certum petitur.

Mutuans in rei refectionem habet priuilegium.

Idem lib. singulari de officio cõsul. XXV.

CReditor, q ob † re

[a] Vbi esset petitum. ita tamen si iure ibi conueniatur; vt infra. de actio. emp. l. ratio. §. fi. Accu.

SI eũ seruũ. CASUS. Duo sunt Titij; vnus faber, & alius sutor. seruum Titio legaui sutori. Titius faber credens eum sibi legatum apprehẽdit per hæredem. possessionem; & vendidit; & decessit seruus. Titius sutor habet cum fabro actionẽ ad serui ęstimationem. Vi.

[b] Quasi mihi. vt quia ego & tu eiusdem nominis sumus; vt infra, pro l. le. iiij.

[c] Condicere. Scilicet certi condi. generali. [d] cũ enim veniat in acti. neg. gest. te habente ratum In subsidium; vt supra, de neg. ge. l fin. & C. de rebus. alie. non alie. l. j. & C. de rei vin. l. mater. debes venire & in hac actione; vt supra eo l. certi cõdictio. in prin. Item ex eo quod est hic dicũt quidam posse peti pretium per condictionem ab eo qui rem meã vendidit vt suam etiam re extante. sed non contra; nisi cãm habeat a me. vel quia in debitum: solui; vel quia eũ procuratorem feci; vt ar. infra, de cond. indeb. l. si nõ sortem. § libertus. Alioqui si causam non lucratiuã habet ab alio, nõ tenetur nisi vel culpa vel sua mora intercedat; vt s. de rei vin. l Iulianus scribit si homine Si autẽ a nullo causam habeat, vel habet, sed lucratiuam non tenetur nisi in subsidiũ; vt hic, & s. de ne. gest. l. fi. nam in superiori casu quando causam nõ lucratiuam habet, nõ videtur locupletari cũ aliena iactura; quia tantũ sibi abest, quãtum adest. ar. inst. de le. § si res aliena. Itẽ no. hic ar. quod pretiũ loco rei succedit; vt s. de pe. hær. l. si & rẽ. & infra, de hę. vẽ. l. ij § peruenisse Sed ar. contra in eod. tit. l. venditor ea hæreditate. ADDITIO. Dic quod illa lex non est contra. quia illud quod dicitur in l. ista, procedit ea æquitate. Ia.

Credere potius cõdictiõe generali, quam speciali, vt quidã doctissimi arbitrantur. Quod n. videtur esse apud aliquẽ ex iniusta cã, cõdici pot. l. perpetuo 6 de cõdi. ob turp. causa. & l. si & me, & Titiũ, ea hoc ti. Nec refert, quod hic ti. aliquibus generalis esse videatur, quia & sub hoc ipso tractee de alijs, quæ generali sub sunt, veluti condictione ex stipulatione siue causa, triticaria, indebit. &c. A. Pers.

SI quia certũ. CASUS. Stipulatus sum a te certũ, puta librum vel aliud: possum consequi per condictionem certi, non per actionem ex stipulatu. Viuianus.

[d] Si quis certum. duo collige ex hac l. & quod ex stipulatu ad incerta tantum, & certi condictio ad certa detur; vt hic, & insti. de verbo. oblig. in prin. & infra de noua. l. eũ qui. sed primo dicto est contra. C. de pa. l. si pacto quo. Sol. ibi agitur ex stipulatu, id est ex stipulatione certi condictione. Item eidem cõtra insti. de act. §. fuerat. & C. de rei vxo. act. l. j. § j. vbi ẽt ad dotem certam actio ex stipulatu datur. So. ibi est speciale. Ad secundum est contra s. e. l. certi condictio § j. vbi ex incerto contractu certi condi. agitur. Sol. subaudi hic maxime. nam & ad incerta datur; puta ad interesse; si modo fieri non potest certum; vt ibi diximus.

† Ad Pretium loco rei succedit.

CReditor. CASUS. Si alicui credidi pecuniã in refectionem domus suæ; quamuis alijs primo fuerit obligata, preferendus sum omnibus, & in realibus actionibus, & in personalibus. Viui.

Margin notes: † P. F. Inter rogand. † P. F. respondit. † Libr. ij. † P. F. Confe. rendũ cũ l. quidam. De hære. instit. Ista solutio est bona quãtũ ad vltimã partẽ illius §. in hac.

stitutioné a ædificiorũ credidit: in pecuniã, quã crediderit, priuilegium exigendi habebit. b

Per procuratorem quæritur actio militi domino; sicut per tutorem & curatorem minori. Bartolus.

Idem libro .v. Opinionum. XXVI.

SI pecuniã militis procurator eius mutuã dedit, fideiussoremque accepit; exemplo c eo, quòd si tutor pupilli, aut curator iuuenis pecuniam alterutrius eorum creditam stipulatus fuerit: actionem dari militi cuius pecunia fuerit, placuit.

Ex mutuo facto administratori ciuitatis conuenitur ciuitas, si est in vtilitatẽ eius conuersum: alias ipse administrator. Bar.

Idem libro x. ad edictum. XXVII.

CIuitas mutui datione obligari potest. si ad vtilitatem eius pecuniæ versę sunt. d Alioquin ipsi soli, qui contraxerunt, non ciuitas e tenebuntur.

Qui accepit pignus non idoneum, non renunciare videtur propterea personali actioni. Ba.

Gaius lib. ij. ad edic. prouincia. XXVIII.

CReditor † qui non idoneũ pignus accepit: non amittit † f exactioné eius debitæ quantitatis, in quam pignus non sufficit.

Ex contractu institoris conuenitur dominus, sicut ex cõtractu procuratoris. Gl. intelligit si pecuniam accepit in eam causam, in qua præpositus erat. Bartolus.

Paulus lib. iiij. ad Plautium. XXIX.

SI institorem seruum dominus habuerit: posse g dici, Iulianus ait etiam condici ei h posse: quasi i iussu eius contrahatur, à quo præpositus sit.

Qui spe futuræ numerationis promisit, non habet necesse recipere. Bar.

Idem libro v. ad Plautium. XXX.

QVi pecuniam creditam accepturus k spopondit creditori futuro: in potestate habet, ne accipiendo, se ei obstringat. l

In actionibus stricti iuris veniunt fructus & accessiones à tempore litis contestatæ. Bar.

Idem libr. xvij. ad Plautium. XXXI.

CVm fundus vel homo per condictioné petit' est: † puto hoc nos iure vti, vt post iu-

† Alias, Si cred. non ido pig. acceperit: certũ ẽ teneri debitorẽ ad solutioné eius debitę q̃ titatis, in qua pign' nõ sufficit

† F. F. amittat.

† F. F. offero

a Restitutionem id est refectionem: vt ar. infra, de itin. actuque priua. l. iij §. pe.

b Habebit. Tam in tacito pignore; vt infra in qui cau. pi. ta. cõ. l. j. quam in personali: vt infra de cess. bo. l j. & de pri cre. l. si ventri. §. diuus. & in auth. de æqua. do. §. his consequens. col. vij. & infra, pro so. l. cum duobus. §. idem respõdit. Et plene dicetur infra, qui po. in pig. ha. l. interdum.

SI pecuniã. CASVS. Procurator militis pecuniã mihi mutuauit, sed licet nomine militis & stipulatus est eam militi reddi, & fideiusso. accepit à quo stipulatus est pecuniam domino reddi. acquiritur actio militi per procura. quia sicut tutor stipulando pupillo, vel curator adulto acquirit eis action. sic procurator militi. Viuianus.

c Exẽplo. vt enim per tutorem vel curatorem actio quæritur pupillo vel adulto; vt hic, & infra, de consti. pe. l. eum qui. §. si actori & infra, quando ex fac. tut. le. ij. ita per procuratorem militis: vt hic. sic & alias assimilatur; vt C de rei vin. l. si vt proponis. & C. ar. tu. le. curator. & ca oe tibi, quia non est specialitas ista in certi condi. ex numeratione; vt si dicas eum nomine militis numerasse: quia hanc procurator cuiuslibet domino põt quærere: vt supra eo. l. certi condictio. §. si nũmos. sed est in ipsa actione personali ex stipulatu contra fideiussores quæ militi quæritur: quæ alij non quæreretur; g vt infra de acquit. pos. l possessio quoque. § fin. quę est contra; nisi esset præsens dominus; vt infra, de verb. obl. l. si procurator præsentis & secundum hoc dic nomine suo scilicet militis. Vel dic suo, idest, procuratoris & in vtraque ex stipulatu & certi con. sic est speciale. Accu.

g Istud ꝓcedit in acto isto in re, sed hoc die secus nã ex quo actio fideiussoria ẽ accessoria põt hodie alteri ꝑ alterũ acquiri sicut dr̃ in actiõe hypothecaria in l. ij. C. ꝑ quas perso. nob. acquiri. secũdũ Bar.

d CIuitat. Versæ sunt. Idem dici debet in quolibet omnino collegijs. sed ipse qui accepit, tenetur principaliter; vt C. e. l. eum & plene distingue vt supra de neg. gest. l si pupilli §. j.

e Non ciuitas; sed quis hoc ꝓbabit? R̃ſ. creditor; vt C de sol. & li debi ciui lib. x. l. j. & C. de sac sanc ec cle. autho. hoc ius. in fi. & C de pręd. mi l. si prędiũ

Item & res eiusdem ciuitatis in hãc causam obligari potest, cum accepit in vtilitatem eius: vt infra de pi. l. si is. in prin. Accu.

f CReditor. Non mittit. contra videbatur quasi renunciauerit ei quantitati, in qua pignus nõ sufficit: vt C. de pa. conuen. l. fi. Sed tũ cõtra est; vt hic, & infra, de distra. pig. l. quæsitum & C. e. l. si in prouincia. in fin. & C. de act. & obl. le. aduersus. sed Veneti non seruãt legem istam.

SI institorem. CASVS. Habebam seruum præpositum tabernæ. ex contractibus initis cum seruo illo potero conueniri; & si pecuniã fuerit mutuatus, sic cõdici a me poterit. Vi.

g Posse. s. directo vt infra, de institu. l. si quis mancipijs. in prin. & l fi. & s. de iud. l. hæres. §. apud. & ist. q cũ eo. §. fin. & s. pro soci. l. si. & hoc si id eã accepit, in qua fuit præpositus; vt infra de inst. act. l. cuicumque. § non tamen

h Ei id est, ab eo domino.

i Quasi veritatis expressiuum sic supra de sen at. l. emãcipatum. §. fi.

QVi pecnõiã. CASVS Quidam fęnerator promitit mihi mutuare pecuniam, cum tamẽ non haberet sed in breui habiturus esset; secimus instrumentum, & interposita fuit stipulatio, ac si recepissẽ postea nõ indigui. vnde si pecuniã nõ recepero, non ero obligatus. Vi.

k Accepturus. quo ad propositũ; non tamen accepit. sic infra, ad Vell. l. quamuis. §. plane si mulier. Accu.

l Obstringat. s. eñ effectu. nã & tũc tenetur, sed doli habet exceptioné, vel non numeratæ pecunię; vt infra, de do. e acc. l. ij. § circa & ad hoc infra, quæ res pig. obl. pos. l pen. Sed quid si in annum aliquis sub vsuris pecuniã accepit, sed ante debitor soluere vult an creditor accipere eam teneatur cũ vsuris præteriti temporis tantũ? Respo. nõ, nisi totius tẽporis soluat vsuras; vt infra de verb. obl. l. qui Romæ in prin.

CVm fundus. CASVS. Debebas mihi hominem vel fundum, egi cõtra te, vt illum mihi dares; & obtinui; omnia sunt mihi restituẽda, q̃ habiturus essem si litis contestatæ tempore res mihi soluta esset. Vi.

Acce-

a Acceptum. Id est post lit. contestatam.
b Fuisset. Vt j. de vsur. l. ij. & l. videamus. §. si actionem. & s. de rei vin. l. si hominé. §. j. & j. de ver. ob. l. nemo § j. & s. ad exhib. l. Iulianus. §. quantú. & s. de peti. hær. l. illud & plane dices j. de triti. l. pe. Ac.

accidentibus; vt hic, & tamen non transit dominiũ vnde dic vt ibi. Dic quod ibi erat in dolo & mala fide: hic autem in bona fide. Bart. Alex. & Iaso.
h Condicere. Pamphilum, scilicet condi. indeb. sed

c Seruum tuum. Stichũ seruum Titij a fure emi bona fide. hic seruus ex peculio veri domini emit Pamphilũ: & venditor mihi possessionem & dominium tradidit. solus ergo hic verus dominus inuenitur læsus: ideoq; ei consulitur triplici via. Vna est vtilis siue ex æquitate: & duæ sunt per punctum rationis. Prima, quod dominus seruum Stichum vendicet: & Pamphilum condicet condi. indebit. Secunda est, vt agat ex empto, et habeat ratum contractum: & soluat venditori, si quid est soluendum: & venditor ei tradat, si habet alias condi. inde cedet contra bonæ fidei emptorem i & hoc quæ finit Iulia. vnde & soluitur in fine huius legis. Tertia est via, vt non habeat ratum contractum. vnde nummos extantes tanquam speciem vindicat: & ex contractu serui de peculio tenetur: & compensatio non obijcietur. si autẽ sunt consumpti, vindicatio & de peculio actio cessat.

dicium acceptum a causa omnis restituenda sit: idest, omne, quod habiturus esset actor, si litis contestatæ † tempore solutus fuisset. b

Ex æquitate causa euitandi circuitus datur condictio ei, cũ quo negotium non est gestum: & si dominus approbat contractum serui, eius nomine tenetur insolidum. Si vero reprobat tenetur tãtum de peculio. Diuiditur. Primò ponit thema, & quæstionem tacitè resultantẽ ex themate. Secundo ponitur responsio Sabini de æquitate. Tertio ponitur responsio Iuliani de rigore. Quarto suppletur per authorem legis quod dicto Iuliani deficiebat. Secunda ibi, Sabinus. Tertia ibi. Sed Iulianus. Quarta ibi, sed adijcere. Bar.

Seruum tuum c imprudens d a fure bona fide e emi. is ex peculio, quod ad te f pertinebat, hominem parauit, † qui mihi traditus est. g Sabinus, & Cassius posse te mihi hominem condicere. h Sed si quid mihi abesset negotio, i quod is gessisset, inuicẽ me tecum acturum. k & hoc verum est. l Nam † & Iulianus ait, videndum, ne dominus integrã ex empto actionem habeat vẽditor autem condicere possit bone fidei emptori. m Quod ad peculiares numos attinet, si extãt, vĩdicare n eos dominus põt: sed actiõe de peculio tenet vẽditori, vt pciũ soluat. si cõsũmpti sunt: actio de peculio euanescit. o Sed adijcer

Stichum rei vin. petes, Sed videtur quod non contra me, sed contra venditorem debeas agere tantũ qui o õ est liberatus cũ a'ij soluit, quam cui debuit: vt insti. man. §. recte. Resp. non est nouum quod vous soluat, & alius repetat: vt infra, de condi. inde. leg. nna est nouum Vnde vtili condic. indebit. agitur causa vitãdi circuitum vt infra, si cui plus quam per leg. Falc. leg. videamus. & infra, de condi. indebi. l. dominus testamento. licet videat neque ex contractu vel quasi. neque ex maleficio vel quasi obligatus esse.
i Ex negotio quolibet, lr. puta seruũ paui ex meo, vel alias gessit, & males arg. infra, commo. l. si is qui omni. §. si libero Azo.

Compensatio.

Sed.

Ex contestatione L. P. F.

d Imprudens idest ignorans eum esse furem. A.
e Bona fide. Putans esse tradentis.
f A te Potest enim habere peculium duplicis generis: vt infra de pe. l. hinc quæritur. § potest. Azo. & huius peculium alienare non potuit: vt infra de pec. leg. libera. quare verus dominus vindicat: vt infra dicitur.
g Mihi traditus est. Et sic mihi acq̃situs. sed si ipsi seruo Sticho esset traditus, nõ esset factus meus, sed veri domini. vt infra, de acquir. re. do. l. si seruus. quæ est contra. Sed videtur nullo casu mihi acquiri: quia errauit venditor in tradendo, igitur non transfertur dominium, quia nemo errans dominiũ suæ rei amittit: vt infra, de fur. l. falsus. in prin. & le. si quis vxori § sũ Titio. & l. si is qui rem §. si tu Titiũ & infra, de acqui. re. do. l. si procurator & infra, de condic. causa da. l. iij. §. subtilius. & infra, de contrahe. emp. l. & si consensum. §. fin. Sed certe hic nõ fuit talis error in domino vel in persona, id est, substantia personæ: sed in accidenti. scilicet an sit dominus: imo bene cõsentiebat, vt in eum transiret dominium. vnde transit: cum nihil tam conueniens est naturali, &c. vt insti. de re. di. §. per traditionẽ. Item bene sciebat se dominium habere rei. s. hominis quẽ tradidit; sed in hoc errabat: quia putabat me dominũ serui: & pen se mihi tenere tradere: & sic in causa tantum errauit; qui error non nocet: nam quando soluo indebitũ ex causa aliqua, quam puto veram quæ non est, trãsfero dominiũ, licet postea repetere possum; vt j. de cõd. indebi. per totũ. Sed certe in l. falsus. fuit similis error

Error in causa non nocet.

k Acturum. Per retentionẽ: 1 nec enim dari videtur actio; vt pote cum in rem impenderat. quæ vere erat sua: & ideo habet exceptionem, an requã tradat. si vero tradat, habet condictionem ad possessionem arg. infra de condi. inde. l. qui exceptionem. § si pars Azo. vel dic secundum H. neg. gest. agi de peculio: vt argu. supra de nego. gest. l. at qui. §. si libero, & infra, commod. l. is qui. §. si. & infra de actio. emp. l. si servus §. si. Accur.
l Et hoc verũ est scilicet quod potest directo a me condici, & hoc ex æquitate. directe autem videamus & hoc subijcit, sed Iulianus, &c. & facit infra, de act. emp. & ven. l. si seruus. §. seruum.
m Emptori. Condi. indeb. vel certi generali, quæ competit cum illa. & certe hoc verũ est, vt ex empto & conducto detur, cum alij soluerit quã cui debuerit vt infra ibi sed adijcere debuit Iulianus, &c. sed quo modo habet condictionem, cum dominus nõ desierit esse? venditæ enim res, &c. vt insti. de rerum diu. §. venditæ. & infra, de tribu. l. procurator. § pen. sed hic non est solutum pretium, nec fides habita, cum non sit pretium factum accipientis: quod esse debet vt infra, de act. emp. l. ex empto. §. emptor. Sed resp. cõsumptio vel ratihabitio domini hoc recõciliauit: arg. supra eo. l. non omnis. §. si.
n Vindicare. Vt speciem, ideoq; non admittitur cõpensatio: 2 vt j de se. j. l. plane. §. ij. & l. sed si certos. & j. de pec. l. si creditor. §. j. sed sm Lotha. admittitur compẽsatio. itẽ no. q non opponit venditor exceptionem aliquam contra vindicãtẽ, licet dicat se paratum cedere actio. quam habet cõtra bonæ fidei empto & sic videtur contra j. de solu. cum quis §. j. Sed ibi idem est aliud, quia præcessit voluntas & mãdatum soluendæ pecuniæ: hic nequaquam. Ac.
o Euanescit. Admissa cõpẽsatione inter vẽditorẽ

1 Imo iure actiõis sm Bart. Alexã. & Iaso.

2 Re pbat quia non ea rõne non admittit cõpensatio sed quia debitũ pecuniæ nõ erat liquidũ sm Alexã. B. & Ias.

ff. V. Gg 3 & do-

debuit Iulianus, non aliter domino serui vēdito rem ex empto teneri, [a] quàm si ei pretium solidum, [b] & quæcūque (si cum libero cōtraxisset) deberentur, [c] dominus serui præstaret. [d] Idem dici [e] debet, si bonæ fidei possessori soluisset: † [f] si tamen actiones, quas aduersus eum habet † præstare domino paratus sit. [g]

Si res mea ad te peruenit, nec est causa quare apud te d. beat remanere: eam certi cōdictione vel sine causa condicam. Bar.

Celsus libro v. Digestorum. XXXII.

SI † me & Titium mutuam pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi [h] promittere iusserim: tu stipulatus sis, [i] cum putares cum Titij debitorem esse: an mihi obligaris, subsisto: [k] siquidem [l] nullum negotium mecū contraxisti. Sed propius † [m] est, vt obligari te existimem, non quia pecuniam tibi credidi: (hoc enim nisi inter cōsentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea [n] ad te peruenit: [o] eā mihi a te reddi [p] bonum & æquum est.

Officiales non possunt cōtrahere cū subditis. nisi sint perpetui, vel ad eorum vtilitatē. Bar.

Modestinus libro decimo ... XXXIII.

PRincipalibus consti tutionibus [q] cauetur, ne hi qui prouinciā regunt, quive circa eos sunt negotiētur, mutuā pecuniam dēt, fœnusve exerceant. [r] †

Paulus libro ij Sententiarum. XXXIIII.

& Dominiom. secundum Ioan. quod non placet: qa cum prius teneretur rei vin. pecunia existente, & de finat possidere non mala fide, desijt teneri rei vin. Cum ergo ab vtraque parte non subsit debitum: quo modo fiet compensatio? Tu ergo dicas euanescere iō, quia est ei soluta pecunia, quæ iam ab eo reuocari non potest: vt supra eo. l. si filius. & l. non omnis §. si pupilius Sed oōne remanet dominus in damno, quod esse non debet: vt infra, de condi. inde le. nam hic? Respon. sibi [s] imputet cum non habuit ratum, quod nihil ei nocet. Itē pone venditorem act. de pec. tantum x. consequi posse: quia nō plus est in peculio, & nūmos peculiares iusse, q fuerunt ibi soluti xx. & consumpti sunt: quia tantum fuit serui pretium constitutum, nunquid poterit verus dominus repetere illa x? Respon. Lot. posse. argu. infra l. proxi in fin. le. Sed H. contra. argu. infra de condi inde. l. seruus cuiusdā. Tu dic extantem sie: consumptam non, Item pone pretiū serui fuisse xx. nūc autem in peculio sunt x. tantum: & seruus nunc bene valet xxx. igitur illa x. retinet venditor non consumpes, siue petit a act. de pecu. Sed nunquid & alia x. per act. de in rem ver? Respond. nō: cum nō habuit nec sinem obligandi dominum: vt arg. infra, de in rem ver. l. si res. §. fi. & l. seq arg. contra ī de in rem ver. l. iij. in prin Item hic seruus qui hominem emerat aut habuit liberam peculij administrationē: aut non. si habuit: ergo potuit transfire dominium peculij. non ergo dominus eius potest postea vindicare: & hic dicit quod potest. Si non habebat liberā peculij administrationem: ergo eius dominus nō debet teneri de peculio: ar. C. quod cum eo. l. si liberam. & ī. de pig l. si conuenerit. § fi. Ad quod respon. quod non habebat liberam peculi administrationē: & nihilominus tenet eius nomine de peculio: vt hic, & ī. de pecu. l. libera. & i quæ sium in prin. & l. q̄ Tuberonis § sunt quidam. & § alia. Itē nota interesse esse in obligatione. quod dic vt infra, de re iu. l. si qs ab alio. in fi Accur.

[a] Teneri ad tradendum seruum: quia nondum tradiderat. bo. si emptori. vel tradidit: sed fuit cōdictus.

[b] Solidum. Si solutum non est. Acc.

[c] Deberentur. Puta tale pretium q̄ fiat accipiēt is.

[d] Præstaret. Quia quotiescunque ex contractu serui sui dominus aliquem conuenire vult, eiusdē contractus nomine insolidum tenetur: quia videtur habere ratum: quia ratihabitio iussui comparatur; vt ī. quod iussu. l. j. § si ratum. & ī. de pecu l. deposui. §. si nuptura. & ī de comp. l. si eum filio. & ī. de ædil. edict. l. si seruus. & infra re. amo. l. ideo § fi.

[e] Idem dici scilicet quod supra dictum est, vbi nōdum tradidit venditor seruum. nam si a domino serui conueniebatur ex empto venditor: omnis sibi a domino serui præstabuntur, quæ præstarentur si cū libero contraxisset. Acco.

[f] Soluisset. Serui venditor. Azo.

[g] Paratus sit. Sed quare: cum sine cessione habeat: vt supra eod. l. §. i? resp. habet vtilem: sed directa ceditur Item nunquid liberatur cedēdo actionem? Respo. ita domino agente ex empto: fient & si rem vendita sine culpa habere desijsset, vt infra de contrah. emp. l. quod sæpe. § si res. & ar. ī. de pec. l. q̄ debetur. in fi Sed ar. cōtra huic tū. ī. de so. l. si fugitiuus. Accur.

ADDITIO Dic q̄ illa lex debet intelligi secundū istū §. Bar.

SI me. CASVS. Rogasti me & Titium vt pecuniā mutuam haberes. Iussi debitori meo vt tibi mutuaret: & stipulatus es ab eo pecuniā tibi reddi: credebas illum fuisse debitorē Titij, an mihi sis obligatus: quæritur? Et videtur quod non: quia non contraximus. verius tamen est cum mea pecunia ad te profecta sit: tu mihi tenearis. Viui.

[h] Tibi. Dari subaudi sm Io. vel nihil subaudi, vt sit hoc de verbis quæ regunt duos accusatiuos diuersos

[i] Sis. Et tandem habuisti. vt infra.

[k] Subsisto, Idest dubito sic supra de procur. l. seruū quoque. in priu. Acc.

[l] Si quidem. Id est, quia.

[m] Propius. id est verius est. Ac.

[n] Pecunia mea idest mihi debita. sic & infra, q̄ cū eo. l. j. & C. de neg. gest. l. si pecuniam.

[o] Peruenit. Nec est rō quare apud te manere debeat. Azo. & ad hanc æquitatē facit ī. de condi. ob tur. cau. l. perpetuo. & ī. man. l. si negotia. & ī. ad Velle. le. quāquam. in fi. & ī. de do. inter vir. & vxo. le. vxor. & l. mandato. & ī. de iu. do. l vir ab eo. Sed ar. cōtra ī. fa. erc. l. cum putarē. § pe. Sed quid antequā habeas? Res fit nouatio. & sic breui manu: vt ī. e. l. singular.

[p] Reddi. Cōdictione certi generali vel sine causa non mutui, vt dixi.

PRincipalibus. CASVS. Hæc lex & seq loquuntur de eadem materia. Illi qui præsunt ciuitatib. mutuare non possunt: mutuum tamen recipere possunt a non subditis suis Vi.

[q] Constitutionibus. Quæ sunt: vt ī. de cōtrah. emp. l. non licet. & l qui officij. & C. de cōtra. iu. l. j. & C. de nu. & actu l. ieiuniarios. lib. xij. Acc.

[r] Exerceant. s. mutuando alijs: vt hic, & C. e. l. eos. sed sumere potest; vt infra, l proxi. Vel dic dare & sumere potest a non subditis, sed a subditis non; vt argum.

[s] Imo sibi non imputatur, cum ignorans istud faciat secundum Ias.

† P. F. sol. ... item

† P. F. habeant.

† Nota ex ista l. id q̄ colligit in summario, & contra. le. seruus quē post. principiū j. ī ac. em pr. & l. ei. q C. q̄ cū eod. & ibi Bald. aliæ concord. sunt in gl.

† Totius.

† Hunc ponit Thesaurorum lex de qua Ari. li. iij. Poli. c. iij.

argu. d. l. eos. & l. quisquis. Accursius.

a Præsidis. Perpetui. l. vel quia perpetuo dorabat eorum officium: vel quia ibi perpetuo habitabant cum essent inde orti. Accur.

b Non prohibetur. imo videtur prohibitus: vt C. eo. l. quisquis. Solu. hic à nō subditis postest. sed etiam ab indigenis potest ciuibus in vilitaté publicam: vt ī. eo. l. ciuitas. vel dic, non ꝓhibetur ad vsum suum quotidianum: sed ad fœnus exercendū vel negotiationem prohibetur vt supra eo. l. principalibus. Accur.

Periculum. CASVS. Hæc lex loquitur in tutore, curatore, vel administratione habente, qui à debitore nō exigit: si fiat debitor nō soluendo, ad tutorem periculum spectat, seu ad administrationem habentem. Accurs.

c Nominum. Id est. actionum.

d Factum. scilicet nomen. Accur.

e Pertinet. Ad ipsum principalē: vt hic, & C. arbi. tu. l. ij. & le. quicquid. ī. de adm. tu. l. chirographis. & supra, de neg. gest. l. litis. §. si pecuniæ. & ī. man. l. si remunerādi. §. † eodem apud. & ī. de const. pec. l. id quod §. si patet. cōsequenter autem venietur ad fideiussores & mandatores. & hoc si solus administrauit diuisa administratione à iudice, vel à testatore: & consequenter ad collegā. si autem nō fuit diuisa, vel per se diniserunt: ad vtrunque

† De dictione tanquam, habes, quod est nota proprietatis. est gl. de hoc in ca. solitæ. cū glo. in verbo, tanquā. de ma. & ob.

† P. F. quis mea pecunia.

statim pertinet periculū, postea ad fideiussores vel mandatores: vt C. de suscepto. & arca. l. ij. lib. x. & C. quo quis ord. conue. l. quoties. & l. fin. lib. xj. & l. si tutor. infra de adm. tut. & sit nomen deterius culpa, quando efficitur non soluendo negligentia eius qui petere debet. Accur.

Pecuniam. CASVS. Debebas mihi x. pure, iussi vt solueres Attio sub conditione hac, si nauis ex Asia venerit, dicit quod ego videor eam stipulasse sub contraria conditione, si nauis non venerit, vnde deficiente conditione potero eam petere ac si nunquam fuerit promissa Attio: pendente tamen conditione non potero cum effectu, quia tamen actio, sed obstat exceptio. Viuia.

f Sub conditione. scilicet tali: si nauis venerit ex Asia vsque ad annum. Accur.

Præsidis prouinciæ officiales, quia † perpetui^a sunt, mutuā pecuniam dare, & fœnebrem exercere possunt. Præses ꝓuinciæ mutuā pecuniam fęnebrem sumere nō prohibetur.^b

Si debitorum nomina efficiantur deteriora, periculum pertinet ad administratorem culpabiliter differentem exigere.

Modestinus lib. iij. Responsorum. XXXV.

Periculum nominū^c ad eum, cuius culpa deterius factum^d probari potest, pertinet.^e

Stipulatio conditionalis obligationem præcedentem puram suspendit, & eam nouat in conditionis euentum. Bart.

Iabolenus libro primo ἐπιστολῶν. XXXVI.

Pecuniam, quā mihi sine cōditione debebas, iussu meo promisisti Attio sub cōditione.^f Cùm pendente conditione, in eo † statu sit obligatio tua aduersum me, tanquam † [si] sub contraria conditione^g eam mihi spopondisses: si pendente conditione petam, an nihil acturus sim? Respondi: Non dubito, † quin ea pecunia, quam ipse^h sine conditione stipulatus sum (et si cōditio in personā Attij, qui ex mea voluntate eandem pecuniam sub cōditione stipulatus est nō extiterit) credita esse permaneat. Perinde est enim, ac si nulla stipulatio interuenisset. Pendente autem causa conditionis, idē petere non possum,^i quoniam cùm incertum sit, an ex ea stipulatione deberi posit: ante tempus petere videor.^k

Conditio de præsenti vel præterita non suspendit: secus in conditione de futuro. Bart.

Papinia. libr. j. Definitionum. XXXVII.

Cum ad præsens tēpus conditio confertur, stipulatio non suspenditur. Et si conditio vera sit:^l stipulatio tenet, quāuis tenere contrahentes conditionem ignorēt: veluti si rex Parthorum viuit, centū dare spondes? Eadem sunt & cùm in præteritū conditio confertur.^m

Scæuola lib. j. Quæstionum. XXXVIII.

Respiciendū. n. est, † an quantū in natura hoium^a sit, pósit

g Contraria cōditione. l. si non venerit intra prædictum tps. remaneas mihi obligatus. Et not. quod licet partificentur, non tn̄ per omnia: cū hic interim sit actio, sed ib exce. repellitur. quod ex eo patet, qꝫ si deficiat cōditio, ex prima stipulatione ago, vt hic arg. infra, de adi. le. legata. Accur.

h Ipse. scilicet ego.

i Non possum. vt ī. de iur. do. l. non em. & l. si debitor. & argu. ī. de pac. l. in personam. §. fin. & infra de cōd. ob. cau. l. quod seruus. imo solutum repetitur: vt ī. de cond. indeb. l. Iulianus. in fi. Sed videtur quod interim possum petere, sicut hæres debitum pure sub conditione legatum: vt ī. de do. except. l. pure. in princ. quæ est cōtra. Sol. aliud est in stipulatione a vt hic. aliud in legato, vt ibi, cum per remediū cautionis ibi legatario consulatur. hic aūt debito ri si ante conditionem conueniatur, in nullo caueatur. argu. sume. ī. de rei vin. l. si ānt. §. fi. A.

k Videor. vnde actionem amitto olim, ꝭm Azo. vt ī. de lib. leg. l. non solum. §. fin. sed ꝭm Hu. duplicitur inducia: vt instit. de excep. § pen.

Cum ad præsens. CASVS. Ponit regulam, deinde ponit exēplū, sic. cum præsens vel præteritū in stipulationem deducit, non erit stipulatio cōditionalis: vt ꝑmittis mihi si rex Angliæ viuit. ista stipulatio nō est conditionalis. & si con ditio vera fuit in rerum natura: sufficit, vt puta sit stipulatio, & vt statim debeatur, licet contrahentes ignorent. ignorantia enim contrahentium non facit contractum conditionalem, tunc enim stipulatio conditionalis est, cum conditio causæ fertur in futurum. Viuianus.

† P. F. esse.

l Vera sit. Id est, vere, vel verum in se continet.

m Confertur. non est ergo conditio quæ in præteritum vel præsens cō fertur: vt hic, & instit. de verb. oblig. l. conditio in præteritum. & l. si ita stipulatus fuero hanc summam. & infra, de bon. li. l. etiam §. si patronus, sed in futurum: vt infra l. usque.

a Respiciendum Homi. si. est ergo natura naturant. i. Deus: & ille omnia scit. nam mille anni ante oculos eius tanquam dies hesterna quę præterijt. de hac dicit ī. de iu. l. sed & si restituatur. § fi.

Alia eſt natura, naturata, ſcilicet hominis, quæ præterita & præſentia tantum ſcit: vt hic, & inſtitu. de verb. oblig § conditiones.

a Iri, id eſt, eam exiſtere: & ſic deberi promiſſum.

b Itaque. Cum in futurum. ſiue expreſſe, ſiue tacite: vt infra, de verb. oblig. l. interdum. Accurſ.

ſciri eam debitum iri. a

Papinianus lib. i. Definitionum. XXXIX.

Itaque tunc poteſtatem conditionis obtinet, cùm in futurum b confertur.

Etiam in contractibus ſtricti iuris pacta incontinenti appoſita inſunt, vt nouã pariant, & veterem informent actionẽ: et vt exceptionis impediunt moram & ſtipulationem vſurarum propter moram: ſecus in ſtipulatione vſurarum propter ſtipulationem. h. d. Diuiditur. Primò ponitur thema & quæſtio. Secundò ponitur reſponſio iur ſcoſulti Pauli. Tertiò impugnatio quorundam. Quartò reſponſio Pauli ad illas impugnationes. Quinto determinatur quadam quæſtio circa prædicta. Secunda ibi, Dicebam. Tertia ibi, Pactum. Quarta ibi, Sed cum ſortis. Quinta ibi,

Lecta eſt. CASVS. Præmittendum eſt, quindecim mutua, de quibus hoc reſpõſo agitur, quindecim ſeſterna fuiſſe. ſingula autẽ ſeſtertia valuiſſe mille nũmos ſeu ſeſtertios: nam ſeſtertius maſculino genere idem eſt quod nummus: quatuor autem ſeſtertios denarium conſtituiſſe. ac proinde ſeſtertiũ neutro genere ducentos quinquaginta denarios continebat. Quindecim igitur ſeſtertia denarios 3750. valent. Secũdo prę mittendum eſt pactum contractui appoſitum aliquando actionẽ informare, id eſt in formã antiquiorẽ ſeu pinguiorem extenſiui deducere. idque fit, cũ pactum circa contractus accidentia verſatur. nam ſi ſubſtantia contractus reſpiciat, nempe rem ipſam vel pretium: tunc reformat actionẽ: ita vt ex ipſius pacti pręſcriptio. intendi debeat actio. Porro ſi debitoris gratia pactũ fuerit interpoſitum, quod actionem coerceat ac limitet, ſi quidem incontinenti apponatur: actionem ipſo iure reſtringit: eamq; non aliter competere ſinit, quam ex pręſcripto pacti. Si autem ex interuallo fuerit interpoſitum: ſolam exceptionem parit: non autem ipſo iure limitat actionem. Hæc fere ex doctiſſimi Alciati commẽtarijs in hoc reſponſum. Nunc ad ſpeciem facti. l. Titius à P. Mæuio quindecim ſeſtertia mutuo accepit, ea ſibi reddi futuris calendis. i. primo die proximè ſequentis menſis, ſtipulatus eſt à Titio Mæuius. Quod ſi contingeret Titiũ non ſoluere eam ſummam die præſtituta: tunc quo tardius ſolueret: in ſingulos triginta dies, (nam ita habent emendatiores Codices) inq; denarios centenos ſtipulatus eſt ab eo Mæuius vſurarũ nomine denarios ſingulos. Atq; hæc quidem vſura centeſima erat: quod centeſimo menſe ſortẽ æquabat. Deinde conuenit inter Mæuium & Titiũ idq; incontinẽti. i. antequã contractum pro perfecto abſolutoq; haberent, vt ex prędicta ſumma quindecim ſeſtertiorum ccc. denarios. i. ſeſtertiũ vnũ ſe quintã ſeſtertij partem Titius Mæuio ſingulis menſib. exolueret. Qua conuentione ita reformatus eſt prior contractus, vt cũ integra quindecim ſeſtertia proximis Calen. exoluere debuiſſet Titius: hoc pacto nõ niſi intra annũ dimidiumq; menſem integrã ſortẽ reddere teneretur: vt planè ridiculus ſit Paulus Caſtrẽſis hic in ſupputatione faciẽda. Quęſitũ eſt, cũ hac cõuẽtione de vſuris nihil dictũ ſit, an reformata videatur vſurarũ ſolutio quẽadmodũ & ſortis? Reſp. Paulus, cum id pactum incontinenti appoſitum ſit, cenſeri ineſſe ipſi ſtipulationi, idemq; conſtituendum eſſe, ac ſi ab initio Mæuius trecentos denarios menſtruos ſtipulatus, quo tardius ſoluerentur ſingulos denarios mẽſtruos in ſingulos cẽtenarios ſtipulat⁹ eſſet. Vñ primo mẽſe finito, primę penſionis. i. trecentorũ denariorum vſuræ currunt. Secũdo autem menſe finito, ſexcentorum denariorum vſuræ incipiunt deberi. atque ita deinceps in ſubſequẽtibus menſib. dicendum eſt. Nec obſtat, quod in pacto facta ſit duntaxat mentio ſortis, non etiam vſurarũ. nã cũ ſtipulatio ſortis ſit principalis, vſurarũ aũt ſtipulatio ſit acceſſoria, nec debeãtur vſurę niſi ex mora ſolutionis ſortis principalis: certe reformata principali ſtipulatione, ac per hoc mora impedita: reformari quoq; vſurarũ ſolutionem dicendũ eſt. Item nec obſtat quod pactũ ſolã exceptionẽ parere debeat. id enim verũ eſt, cũ ex interuallo ſubſecutũ eſt. at hic pactũ incontinenti interpoſitum eſt, ipſiq; ſtipulationi ineſt. Quod ſi ita promiſiſſet Titius, vt niſi intra annum & dimidium menſem quindecim ſeſtertia ſoluiſſet. i. denarios 3750. tunc ex die proximarũ Calendarum ad ſingulos centenos denarios totius ſummę, inque ſingulos triginta dies denarium vnũ vſuræ nomine ſolueret: valeret ea ſtipulatio: deberentq; integræ vſuræ propter conditionis euentum.

Sed ſi quantitatem. Bart.

Paulus lib. j. Quæſtionum. XL.

Lecta † eſt in auditorio c Æmilij Papiniani præfecti prætorio iuriſconſulti cautio d huiuſmodi: Lucius Titius e, ſcripſi me accepiſſe à Publio Mæuio quindecim f mutua numerata mihi de domo: g & hæc quindecim proba h rectè dari i Calendis futuris k ſtipulatus eſt Publius Mæuius, ſpopondi, l ego Lucius Titius. Si † die m ſupraſcripta † ſumma Publio Mæuio, eive ad quem ea res pertinebit, n data, ſoluta, o ſatiſve p eo nomine factũ non erit: tunc q eò am-

† Vide expoſitionẽ Io. Pyrrhi Anglebermei ĩ hãc leg. In interpretatione paragraphi, Cato. in L. iiij. ff. de ver. obl. & l. lecta de reb. credi tis & nõnulla apud Alc. ll. diſpu. iij. ca. ij. & li prętermiſſorum j. in dictione, nummus.

† Al. add. ea.

† Supradicta.

c In auditorio. i. in ſcholis vel in palatio.

d Cautio. & proprie hic accipitur: vt infra, de verbo. ſignific. l. ſancimus.

e Titius. ſubaudi ego, ne ſimpliciter prolatum tertiam perſonam ſignificaret. Azo.

f Quindecim. ſ. pondo auri: ſed accipit numerum in denarijs ponderatis. Azo.

g De domo. ab ipſo vel Caſtaldo eius.

h Proba. probitas eſt in eo quòd eiuſdem bonitatis debeat reddere: quod non erat neceſſe exprimi: vt ſupra cod. l. cum quid.

i Rectè dari. eſt in eo vt in cõgruo loco & tpe fiat ſolutio: vt j. de ſo. l. ſi ſoluturus Vel dic proba. i. nõ reprobа: vt C. de pig. act. l. elegãter. §. qui reprobos.

k Futuris ſ. proximis: cum non diſtinguat de quibus: vt j. de verb. oblig. l. eum qui calend. i. poſt menſem primum: ſicut j. dicetur ibi, Igitur finito.

l Spopõdi. hęc fuit prima ſtipulatio & ſine calũnia.

m Si die. & hæc dilatio in vlterius tempus per pactum incontinenti factum prorogabitur.

n Pertinebit. vt hęredi ſuo: vt j. de ver. ſig. l. ſciẽdũ.

o Soluta. inculcatio verborum: vt ſupra cod. l. certi condictio. in principio.

p Satiſve. vt aliud ſoluendo creditore volente.

q Tunc. hic articulus tũc, indicat finito primo mẽſe præſtetur vſura: vt j. de condi. & demon. l. iiij §. j. & infra,

& ℑ. de vulg. subst. l. in substitutione. in fin. & quod subijcit, eo amplius i. præter sortem. ex quib. verbis etiã sortis obligatio ex secunda stipulatione contrahitur: vt ℑ. de le. iij. l. si tibi patet leganero. & l. si sic.

vt hio, & C. de rebus cre. l. pe §. j. & C. de inst. & subst. l. pe. in fi & C. de pact. l. petens & ff. de pact. l. in traditionibus. & ℑ. soluto matrimonio. l. quoties. & infra, ne incert. tui. nan l. si quis §. quod ita.

plius quò post soluam [a] pœnæ [b] noie † in dies xxv. [c] in denarios centenos, [d] denarios singulos dari stipulatus [e] est Publi' Mæuius: spopondi ego Luci' Titius: conuenitq; [f] inter nos, vti Publio Mæuio † ex summa suprascripta † menstruos refundere debeã denarios trecentos omni summa [g] † ei, hæredive eius. Quæsitum est de obligatione [h] vsurarum: quoniã numerus [i] mensium, qui solutioni competebat, transierat. Dicebam, [k] quia pacta incontinenti facta, stipulationi [l] inesse creduntur: perinde esse, [m] ac si per singulos menses certam [n] pecuniã stipulatus † quò tardius soluta esset, vsuras [o] adiecisset. igitur finito primo [p] mense, primæ pensionis vsuras currere: & similiter post secundũ & tertium tractũ [q] vsuras nõ solutæ pecuniæ pensiõis crescere: nec antè sortis non solutæ [r] vsuras peti posse, quã ipsa sors peti potuerat. [s] Pactũ autem, quod subiectum est, quidam dicebat † [t] ad sortis solutioné tantùm pertinere, nõ etiam ad vsurarũ, quæ [u] priore parte simpliciter [x] in stipulationem venissent: [y] pactumq; id [z] tantùm

a Quo post soluam i. differam soluere cõtra voluntatem tuam. voluit enim creditor solui sibi statim elapso primo mẽse, vt prima stipulatione dicit supra. Vnde bene respõ. Paulus nõ præstari vsuras nisi propter moram ex stipulatione. eũ em dat dilationem, nõ potest dici illam stipulationem vsurarum committi: quia propter morã tantummodo fuit concepta. aliud si do certi temporis dilationem, & eiusdem stipulor vsurã: quia tunc per pactum & ex pacto petuntur: hic propter moram ex pacto. Azo.

† In P. F. in dies triginta inqi denarios. &c.

† P. F. pro Mæuio.

† supradicta.

† Alc. lib. dispun. ij. ca. xj. quo loco l. hãc citat. hæc verba õmittit ea omni summa.

b Pœnæ. Hanc pœnam postea vocat vsuram.

c Vigintiquinque. s. singulos. Accur.

d In denarios centenos l. propter.

e Stipulatus. ecce secunda stipulatio: quæ erat expedita cum prima.

f Conuenitq;. scilicet incontinenti: & hoc est tertium pactum sine stipulatione inter eos adhibitum, ex quo altercatio & discordia est orta.

g Ex omni summa. scilicet ex sorte, nõ vsura. alioqui male diceret eius præstare vsuram: quia vsura vsuræ non debetur: vt infra, de condi. inde. l. si non sortem. in princ. & C. de vsu. l. fin.

Vsura vsuræ nõ debetur.

h Obligatione s. quando incipiat currere stipulatio vsurarum, & eius sortis. Item quoddam tertium præmittit an ex tertio pacto prædicto actio nascatur.

i Numerus. s. quidam: puta trium mensium: in quibus debebãt solui nonaginta, vel etiam omnis. Tria ergo pacta fuerunt facta in hac l. Primum fuit stipulatio de reddenda tota sorte Calendis futuris. Secundum fuit quod si præscripta die sors nõ fuerit soluta, vsuræ sine pœnæ soluantur. Tertiũ fuit de sorte reddenda diuersis temporibus. sed de vsuris in tertio pacto nihil cautum est: sed per tertium pactum factum de diuisione sortis, videtur recessum à priori obligatione sortis: & per cõsequens de vsuris. Azo.

k Dicebam. supple ego Paulus. & vt suæ responsionis causam clarius ostendat, materiam suam altius exorditur.

l Stipulationi. primo factæ: & dic inesse vt in contractibus bon. fid. nouam pariat actionem: veterem informet. in stricti iuris tantum nouam pariat, secundum quosdam. Sed nos cõtra: vt plene diai ff. de pac. l. iurisgentium §. quinimo, quando autem quid dicatur fieri incontinenti, probatur infra, ad l. Iul. de adul. l. quod ait: in principio & ℑ. de duo. reis. l. duos §. duo rei. & ℑ. de verb. obli. l. continuus. & ff. de test. l. hæredes palam in fin. Quandoq; tamen etiam incontinenti non valeret: vt ff. de rei. l. quod si locus. & C. de in. do. l. ausa. in fi. & de vsu. l. quamuis. & supra eo l. rogasti. §. si tibi. & ℑ. de ser. expor. l. seruua ea. in fin. Item not. quæ incontinenti fiunt, insunt,

Pacta incontinẽti ñ valẽt.

m Perinde esse. cum conuenit sine stipulatione incontinenti. Azo.

n Certam. i. trecentorum denariorũ.

o Vsuras. singulorum. s. denariorum propter centum denarios. Azo.

† P. F. quo ad tardius.

† adiecisset.

p Primo sicut enim sortis exactio ex vi primæ stipulationis & pacti incõtinenti facti cõpetit, ita pro eadẽ rata & vsuræ petentur ex secunda stipulatione & die pensionis, id est pẽstationis. nec enim erat merces vel vectura.

q Tractum. i. mensem. s. vsq; ad xxv. dies, & post cursus earũdem incipit.

† P. F. dicebant.

pone ergo me stipulatum x. pure: postea incõtinenti fecisse pactum nudũ de non præstandis nisi adueniẽte conditione. dico quod ex pacto illo bene potui mihi præiudicare, cum fit incontinenti: vt ar. supra proxi. Sed quid si ex interuallo? respon. idem, & dari exceptionem ex pacto reo: vt ar. ff. eod. l. pecuniam. Item pone econtra, primo me stipulatum sub cõditione, & postea ex interuallo apposuisse pactum nudum de præstãdis pure i. statim. nam si incontinenti, constat quod actionem pareret. respon. quidam, bene potero agere: licet nõ habeam actionem: quia si obijciat ille de conditione apposita, replicabo de pacto. nam pactũ cum non sit cõtra bonos mores, debet seruari. & sic ex eo mihi dari replicatio, vt illi exceptio, de quo diai in præcedentẽ quæstione: & sic cum ille nihil mihi possit obijcere, consequar quod peto: arg. C. de transac. l. vbi. & ℑ. de peri. & com. rei ven. l. si in venditione. Sed ego contradico. r arg. ã. de pac. l. si vnus. §. sed si pactũ. in princ. Item cum per legem istam pactum incontinenti appositũ videatur inesse cõtractui stricti iuris, puta stipulationis: pone in stipulatione venire certum: in pacto incertum. s factum: nunquid tunc ageretur certi cõdi. informata ad id quod deuenit in pacto? videtur quod sic: vt insti de act. § fuerat. Sed ar. cõtra. ff. de peti. hær. l. Item veniunt §. Idem recte.

r Istud est verum, si est appositum ex interuallo: secus si incontinẽti sm Bart. & sequitur Ias.

s Sortis non solutæ. i. residuæ. Accur.

ſ Potuerat. hoc ideo: quia vsuræ currebant ex mora: secus si ex stipulatione, vt faciunt quotidie creditores: vt diai ff. ea. l. ibi. nunc eo amplius quo post ea, &c. Et not. quod vsq; huc locutus est Paulus: sed nunc aduersarij allegant, pactum autem, &c. Accur.

t Dicebat. Et bene, sed nõ multũ ad Rhombũ. Io.

u Quæ. scilicet vsuræ. Accurs.

x Simpliciter. Id est: non facta diuisione per tempora. Accursius.

y Venissent. & ideo videbatur eis quod totius sortis debeatur vsura in secundo mense, sicut stipulatio concepta fuit: sed male. Azo.

z Pactumque id. scilicet tertium. & hæc est secunda responsio eorum. Accur.

Prodesse

a Prodesse non ad actionem: & per hoc videtur quod non debeat stipulationi validæ præiudicare. Accur.
b Et ideo. i. quia tertium pactū ad vsuras non pertineat: & quia valida stipulatio vsuræ non tollitur per friuolum pactum, concluditur: & ideo, &c.

ad exceptionē prodesse: a & ideo b non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis c vsuras deberi, atque si id nominatim expressum esset. Sed cū sortis petitio dilata sit: d consequens est, vt etiam vsuræ ex eo tempore, e quo moram fecit, accedant. Et si (vt ille putabat) f ad exceptionem tantùm prodesset pactū (g quāuis sententia diuersa obtinuerit) h vsurarū i tamen obligatio ipso iure k non committeretur. Non enim in mora l est is à quo pecunia propter exceptionē peti non potest. Sed si m quantitatem, n quę medio tempore colligitur stipulamur, cum conditio exstiterit: sicut est in fructibus, idem & in vsuris potest exprimi: vt ad diē nō soluta pecunia, quod competit vsurarū noīe ex die interpositę stipulationis, præstetur. o

Diuiditur in quatuor partes. In prima Thema, & in responsione elicit tres quæstiones secundum intellectum glos. vel secundum alios eliciuntur quatuor: quia etiam de pignoribus quæritur. & hoc vsq; ibi, placebat. Secundo respondet primæ quæstioni: & etiam alteri quæstioni ex ea incidenti, vsque ibi; Quas verò. Tertiò respondet ad secundam quæstionem confirmando responsionem per exemplum: & reddit rationem diuersitatis inter primam & secundam quæstionem principalem: & etiam incidenter aliquid respondet ad quartam quæstionem circa pignora, vsque ibi, Quòd si stipulatus. Quartò ponit responsionem ad tertiam quæstionem principalem vsque in finem. & hoc intendit, Morte domini & mutatione status gestoris mandatum reuocatur: tamen debitores ignorantes reuocationem, sibi soluentes liberantur: & illud quod quis facit non vt hæres, non venit in actione fam. erciscun. & dominium in accipientem non transfertur: non contrahitur mutuum: nec pignoris obligatio: & si stipulatio cōfertur nominatim in personam domini qui tunc defunctus erat, est nulla. Si verò in personam ipsius gestoris conferatur tunc si hæreditas non est adita: hæreditati iacenti acquiritur actio ex stipulatione. Si verò erat adita: tunc si hæredes erāt bonæ fidei, quia ignorabant illum esse effectum liberum, acquiritur omnibus hæredibus: secus si erant malæ fidei h.d. Alexan. de Imo.

c Ex die stipulationis. ex qua posset agi ad vsuras totius sortis, si tertium pactum non interuenisset, ageret etiam nunc similiter ad iniuriam: vt dicunt: sed statim Paulus incipit eos reprehendere: sed cū sortis, &c.
d Dilata sit. per tertium pactum.
e Ex eo tempore. scilicet demū. Azo.
f Putabat. qui mihi erat contrarius.
g Pactum. scilicet tertiū quod fuit super sorte.
h Obtinuerit. scilicet quia valet etiā quo ad actionem: cum sit incontinenti: vt supra ea. l. ibi dicebam.
i Vsurarum. scilicet totius summæ: sed pactis tantum.
k Ipso iure. scilicet quantū ad effectū: mero tamen iure elapso primo mense stipulatio sortis totius est cōmissa: & per consequens vsurarum: sed propter pactum obstat exceptio nisi in incontinenti. nec enim simplex pactum innouat: vt C. de iure do. l. auia. & supra, de pac. l. si vnus. §. pactus. & instit. de except. §. præterea. & idem dici potest in secunda stipulatione vsurarum, vt tota sit cōmissa de rigore: licet ipsa sit conditionalis. & quod dicit ipso iure, subaudi exceptionis vel æquitatis. Item ar. videtur contra prædicta supra, de arb. l Celsus. in fin. vbi ipso iure non cadit in pœnā qui obtulit. sed ibi stetit per creditorē: hic per vtrumq;. vel dic ad vtrunq; non vi pacti hic fieri nominationem: sed quia prorogatur solutio, non cōmmittitur adhuc pęna ipso iure: vt ar. ſ. si quis cau. l. ij. §. i. respon. & sic in vsura ipso iure repellitur: vt hic dicit.
l In mora. vt infra, de lib. le. l. non solum. § illud. & infra, de re. iur. l. nulla §. j. & ī. de verb. oblig. l. si pupillus. & infra, depos. l. Lucius. in fin.
m Sed si quantitatem. dici vbi non est mora, non currunt vsuræ: subaudi contrarium in casibus, vt hic dicit, &c.

¶ et

¶ Reprobatur ſm Bar. Alex. & Iaso.

¶ F. F. quia

a Ista est vera solutio ad primam contrarium secundū eosdem.

n Stipulamur. Id est, stipulari possumus. & non habens supra si.
o Præstetur subaudi, & valet hæc stipulatio: vt hic, & infra, de verbo. oblig. l. huiusmodi. Sed contra ī. de vsu. l. cum quidam. vbi dicit non valere: sed currebant ibi minores vsuræ: vnde eodem tēpore non debent currere maiores pro eadem sorte hac ratione nulla alia.

Africanus lib. vij. Quæstionum. XLI.

Eius, p qui in prouincia Stichum seruū Calendario q præposuerat, Romę testamentum recitatū r est, quo idem

Eius. CASVS. Quidam misit seruum suū in prouinciam, vt ibi pecuniam suam fœneraret: decessit instituto seruo suo hærede cum alijs duobus ante quam sciuisset dominum decessisse, medio tempore exegit, mutuauit, stipulatus est, pignora accepit. de hoc quarto nō determinat an valeat. & dicit quod primus a actus valuit: & ipso iure liberantur hi à quib. exegit, si ignorauerūt dominum decessisse. & communicabitur pecunia inter coheredes per act. neg. ge. non fami. erciscun. Insuper etiam mutuauit. & dicitur, pro parte sua tenet, & non aliorū: & hoc probat per similitudinem quam inducit. Et postea respon. tacitæ obiectioni, quòd sicut valuit actus de alijs se liberandis: sic de alijs sibi obligandis. sed hoc non est verum: sed rationē non assignat. potest tamē esse ratio, quia proniora sunt iura ad liberādum quam ad obligandum. Tertio distinguitur an stipulatus est sibi, aut domino. si domino, non valet. si sibi: aut ante aditam hæreditatem: aut post. si ante, acquiritur hæredibus. si post: aut sciuerunt eum cohæredem: & tunc non acquirit eis. aut ignorauerunt: & tunc simple pro duabus partibus eis, & ipsi ei pro vna parte acquirunt. Viuianus.

p Eius. pone Titij. Accur.
q Calendario. Id est, nominibus faciendis: vt infra, de lega. iij. l. qui filium. & l. vxorem. §. legauerat. Accursius.
r Recitatum. de recitatione ideo ponit, quia secundum has ll. ante aperturam tabularum nō adhibeatur hæreditas nisi quis esset in totum institutus, vel esset

a Mos fuit antiquitus Romanis, vt vnusquisq; domesticam rationem vitæ suæ in tabulis describeret, hæ tabulę nonnunquam diaria vocabantur, ab obseruatione singulorum dierum, nunquam calēdaria, ab obseruatione singulorum mensium. quoniā vero cenератores, diligētius huiusmodi calēdaria conficiebant, effectum est, vt calēdarium in iure pro negotiatiōe nomium faciendorum concipiatur. hęc ex anno. Bu. in l. talis §. locer. ff. de iure do.

esset de liberis; vt C. de ca du. tol. §. j. & infra, de iur. & fac de igno. l. j. in fi. Vnde nec ante cõpetebat libertas. quod enim dicitur seruos statim hæredes fieri, vt insti. de hære. qua. dif. §. j. verum est, si iam posset adiri hæreditas secundum Azo. Vel dic quod etiam olim in seruis non erat necessaria apertura; vt argument. C. de iure delib. l. xij. & insti. de hær. qua. & dif. §. j sed sic euenit quod hic fuit recitatum, vt alij non necessarij forte possent adire.

institorem: sed ibi non, sed extabat, secundum Bart. Alexan. & Ias.

o Negotiorum gestorũ. sed quomodo de quatuor modis potuit dici negotium cohęredis Stichi fuisse? Respond. ratihabitatione: quia nomine eorum videtur fecisse, cum fecit nomine defuncti, cuius sunt hæredes: argu. in authẽ. de iureiuran. a mo. præ. §. j. col. v. Vel dic secundum H. in subsidium demum haberi ratum: quia debitores liberati sunt: vt C. de rei vind. l. mater. & de rebus alie. l. j. Acc.

Et bene ergo rura loquẽtia l. si lijs haber locũ in seruis secũdum Albe.

Stichus liber [a] & ex parte [b] hæres erat scriptus: qui status [c] sui ignarus pecunias defuncti [d] aut exegit, aut [e] credidit, [f] vt [g] interdum & stipularetur, [h] & pignora acciperet. Consulebatur, quid de his [i] iuris esset. Placebat, [k] debitores quidẽ, qui ei † soluissent liberatos [l] esse: si modò ipsi quoque dominum decessisse ignorassent. [m] earũ: aũt summarum nomine, quæ ad Stichũ peruenissent, familię erciscundæ quidem actionem non cõpetere [n] cohæredibus, sed negotiorum gestorum [o] dari debere. Quas verò [p] pecunias ipse credidisset: eas nõ ex maiori parte, quã ex qua ipse hæres esset, alienatas esse. [q] Nam & si tibi [r] in hoc dederim nummos, vt eos Sticho credas: deinde mortuo me ignorans dederis: accipientis non facies. [s] Neque enim sicut illud receptum [t] est, vt debitores soluẽtes ei liberentur, ita hoc quoque receptum: vt credẽdo nummos † alienaret. [u] Quare si nulla stipulatio interuenisset: neq; creditã pecuniam pro parte cohæredis peti posse, neque pignora teneri. [x]

a Liber. Insolidũ: vt infra, de li. cau. l. duobus. Accu.

b Parte dimidia vel tertia.

P. F. id. quod.

c Status id est libertatis: quæ secundum ius naturale primæuus status hominis est. Nam testatore mortuo liber & hæres eius est: vt instit. de hær. qua. & dif. § j. Azo.

d Defuncti. Sub his verbis duæ fuerunt improprietates. Prima est in eo quod dicit pecunias defuncti; cũ defunctus nil habeat. Mors enim omnia soluit; vt in authen. de nupt. § deinceps. col. iiij. Sed dicitur pecunia defuncti, id est, quondam Titij, qui postea defunctus est. Secunda est; quia non erat sua, sed sibi debita. Azo. sic & supra eo. l. si & me. in fin. Accursius.

e Aut. Pro &.

f Credidit. Sine stipulatione; & hoc fuit secundum: & stipulatus est: & hoc subijcit; & fuit istud tertium. Ac.

g Vt. ponitur pro &.

h Stipularet. Hoc tertium subdiuidet in solutione

i De his scilicet tribus quæstionibus. Acc.

k Placebat. Hic de prima quæstione tractat & soluit. Accu.

l Liberatos. ipso iure si pecunia est hæreditariq́; sita; alias per exceptionẽ; vt quia mala fide recepisset; vt infra de sol. l. vero §. j. & l. si quia seruo. & le. cum quia. §. i. & l. qui hominem. § si Titium.

m Ignorassent. Ergo si sciuissent, nõ liberantur. Sed contra ſ. de institto. l. si quia mancipija. §. si impubes in fi. ibi enim sciebant mortuum dominum esse; & tamen soluendo institori liberantur. Sol. ibi credebant quod hæredes vterentur eodem institore, eo quod non videbant reuocatum; ar. infra de solu. l. quod tertius & l. si quis seruo hic ergo esset idem, si scirent dominum mortuum & crederẽt debitores istos esse hæredes, & vti isto institore, vt ibi, vel aliud in institore, sed iudicis delegati sententia non valet, si est mortuus delegati ante litem cont. licet ignoret; vt supra de iur. om. iu. l. & quis.

n Non cõpetere. Duabus rationibus. Prima, quia nõ extitit vt hæres; vt ĩ. fa. erc. l. q erat. circa fi. & l. & puto § sed si dolo. Scda, quia pro parte negotiũ potuit expediri; vt ĩ. fa. erc. l. hæredes § si vnus. sed contra ĩ. fa. erci. l. Mænius. §. seruus. vbi fami. erci. actionem dici dari. Solut. ibi de acquisitis siue gestis in bona defuncti ante mortẽ testatoris; hic de acquisitis post siue debitis. Ista vltima solut. reprobatur, ideo dic quod hic pecunia erat consumpta per

Reprobatur cũ seq. quo dicit quod hic fuit reuocatum mãdatum nõ morte mãdantis, sed mutatione status institoris; sed in contrario nõ fuit reuocatum mãdatum per mortẽ dñi eo quod non interuenit mutatio status secundum Bar. Bald. Pau. Albe. Alc. & Ia.

p Quas vero. Nũc ad secundam quæstionem.

q Alienatas esse. Sed nec etiam pro illa, cum errauerit: vt infra, de contrahen. emp. l. & si cõsensum. in fin. & infra, de acqui. rerum domi. l. si procurator. & infra, de condi. causa da. l. iij. §. subtilius, quæ sunt contra. Solu. secundum Ioan. speciale in pecunia credita: vt hic, & supra eod. l. singularia. Alij dicunt quod hic non errauit. nam credebat domini esse, & ipse erat dominus. Tu autem distingue cum quis ignorat rem esse suam, quam tradit, vel iubet tradi, aut putat eam esse eius, cui tradidit, & ideo nihil ad eum aperta ratione transit scilicet quia tradens nihil voluit in eum transferre, cum crederet eum esse dominum vt d. §. subtilius. aut putat esse tertij: & tunc aut est eius a quo dominium habet, & authoritatem alienãdi: & tunc transfertur vt hic. aut eius a quo nõ habet & tunc non transfertur: vt infra de acqu. re. do. le. si procurator. & d. l. infra de contrah. emp. l. & si consensum. §. fi.

P. F. nummo.

r Nam & si tibi. Bonũ simile. sicut enim hic reuocatur morte mandatum, & postea nõ facit accipientis, ita nec superiori casu, cũ testator præcipit nomina fieri. & sic dominiũ transferri, & mortuus est. & dicas, quod dati fuerunt hic nummi vt species: & sic eo mortuo non poterat trãsferre dominium in accipientem: vt infra, de dona. l. si cum filiusfa. §. si pecuniam. in fi. §. secus si eo dederit vt quantitatẽ: vt ſ. de do. i. hoc iure. § si quis dederit. quę est contra. est n. tunc sua facta quantitas, quam in alium trãsferre postea possit sed certe & quando vt species dantur, videtur non reuocatum mãdatum: vt ſ. de acq. pos. l. fundi. §. item si amicus, quæ est cõtra. Sol. ibi ipse dominus ad hoc tenebatur ex empto: vnde facilius dicamus non reuocari mandatum.

s Non facies. Quia mãdatum morte reuocatũ est; vt insti. mandati § recta & infra, mandati. leg. inter causas. cum similibus.

t Receptum. Vt supra §. proxi. ibi enim nõ finitur mãdatũ morte. & est ratio, quia promiores, &c. vt infra, de actio. & oblig. § Arrianus.

u Alienaret. Nisi pro parte sua. Ac.

x Teneri Cũ principale nõ teneat: vt ſ. de regulis iuris. l. cum principalis. sed consumptione facta tertiũ cessat mutuũ, & pignora tenentur: vt ſ. de fideiu. l. si quis pro e. §. nummos. sed nõ aperit cui; sed ſ. dicam in glo.

Quod si stipulatus [a] quoq; esset: referre, quẽ admodum stipulatus esset. Nam si nominatim, fortè Titio domino suo, mortuo iam, [b] dari stipulatus [c] esset: proculdubio inutiliter esset stipulatus. † quòd si sibi [d] dari stipulatus esset: dicendum, hæreditati eũ adqsijsse. [e] Sicut enim [f] nobismetipsis ex re nostra per eos, q liberi vel alieni serui bona fide seruiant, adquiritur: ita hæreditati [g] quoque ex re [h] hæreditaria adqri. † post aditã vero a cohęredibus hæreditatem, non æquè [i] idẽ dici põt: vtique si scierint eũ sibi cohæredem datũ: quoniã tunc non possent videri bonæ fidei possessores esse, qui nec possidẽdi animũ haberẽt. [k] Quòd si proponaẽ cohęredes ei* id ignorasse, [l] q fortè ipsi quoque ex necessarijs [m] fuerint: potest adhuc idem responderi. [n] Quo quidẽ casu [o] [&] illud euẽturum, vt si suę cõditionis [p] cohæredes iste seruus habeat: inuicẽ bona fide seruire videantur. [q]

Qui in defectum alterius solnere promisit, petitione aduersus illum primum facta nõ liberatur; sed facta exactione sic & idem econtrà, si accipiatur a secundo. Alex. de Imo.

Celsus libro vj. Digestorum. XLII.

SI ego decem stipulatus a Titio: deinceps stipuler a Seio quantò minus [s] a Titio consequi possim: [t] si decem petiero a Titio, [u] non liberatur [u] Seius. alioquin [x] † ne quicquam mihi cauetur. [y] At si iudicatum fecerit Titius: [z] nihil vltra Seius tenebitur. [a] Sed † si eum Seio egero: [b]

in gl. quæ incipit non æque. & in gl. seq.

[a] Quod si stipulatus. Nunc ad tertiam quęstionẽ.

[b] Mortuo iam. Hoc non expresso. Azo.

[c] Stipulatus. Vt infra de stipul. ser. l. si seruus communis. § seruus capto. & sic demum facta consumptione, reconciliatur mutuum.

[d] Quod si sibi. Idẽ si simpliciter; vt ae. inst. de sti. seruo. §. fiue. & J. de ser. l. si ue. ADDITIO. Dic quod illa iura procedunt quando viuit dominus: hic quando est mortuus, secundum Ia.

[e] Acquisijsse. Pro portionibus cohæredum; pro sua sibi quæsiuit. Azo.

[f] Sicut enim. Alias non reperitur hæc regula; ergo no. Io.

[g] Hæreditati. Iacente. Imo semper hæredibus, nunquã hæreditati acquirit. nam illi erant necessarij sicut ipse; vnde statim fuot hæredes; vel ipse saltem erat hęres; vt Institu. de hære. quali. & dif. §. 1. & ita hæreditas non potest dici. Respo. remanet hæreditas pro partibus aliorum qui non erant necessarij sicut ipse & ideo dicit infra, quod forte ipsi quoque, &c.

[h] Re scilicet pecuniæ.

[i] Non æque. Item scilicet generaliter. nam subdistinguitur hic casus. s. post aditam hæreditatẽ an sciret sibi hunc cohæredem datum, & sic liberum, tũc per eũ nõ acquirat; alias sic. Et no. q in pignoribus non respõdet Aphricanus aut hoc huius legis. Quid ergo? pro sua parte sibi obligata sunt; si d alijs cohæredibus pro partibus eorũ nõ; vt J. prox §. nisi in eo casu quo eis datur actio; vel consumptione vel stipulatione simpliciter facta; vt infra, de fideiuss. l. si qs pro eo, §. si nummos.

[k] Haberent. Idem & si haberẽt: nec enim solo aio incipere possunt possidere; vt J. de acq. pos. l. iij. J. 16. Sed cui hoc casu acquirit? R. n. ei soli qui numerauit. si stipulatus est sibi; vel si simpliciter, cõsumptiõe facta nec t b. si dicas, q noie alterius nõ suo numerauit saltẽ pro aliorũ partibus; & toties actio ex consumptione detur. quoties &c. vt s. e. l. si filius. qa & alias hoc contingit q alienã pecuniã & alieno nomine mutuat; & tamen condictio datur numerãti; vt C. e. l. iiij. Vel secundo dic J. in gl. præcedenti. in fin. sm Azo. Item quid est in alijs duobus casibus. s. cum non dũ est adita hæreditas? Item cũ est adita hæreditas; sed vtroq; casu cohæredes nesciunt hunc cohæredẽ & ipse stipulatus est sibi, vel simpliciter; cohæredes cõstat ex stipulatu agere nõ posse, de ipso non videẽ quia noluit alij acquirere stipulationẽ. i. domino. Itẽ ex consumptione non videtur, siue ex numeratione quando stipulatio fuit subsecuta; vt J. de nou. l. cum

enim. Respond. satis posset dici dari vellem actionẽ pro parte sua ex stipulatu stipulanti; licet gereret in animo alij scilicet domino acquirere, sic J. de acqui. re. do. l. liber homo §. si.

[l] Ignorasse. scilicet eum cohæredem. & sic liberũ.

[m] Ex necessarijs vnde illud; Seruus nescit qd faciat dominus eius.

[n] Responderi. q dicimus ante aditã hæreditatem.

[o] Quo quidem casu id est adita hæreditate; & istis ignorantibus hunc cohæredẽ; vt secundũ alios idest ante aditam hæreditatem.

[p] Conditionis. Id est, ignorãtes eum liberum.

[q] Seruire videantur. & sic possidẽt se, & sibi inuicem acquirũt. & hoc est de fictione iuris. Nam verum est q qui possidetur, aliũ possidere non põt; vt infra de acq. re. do. l. homo liber. in fin. sed hæreditatẽ dico nõ possidere; vt infra si quis test. li. esse ius fuerit. l. j. §. Scæuola.

SI leg. CASVS. Promisisti mihi x. quia credebam tunc non posse soluere. solida x. stipulatus sum a Seio quanto minus consequi possem a te, si contra te instituissem actionem, non propter hoc liberabitur Seius nisi tota decem essem consecutus. Sed pone quod primo agerem cum Seio ad quinque: sed non tum consecutus nisi tria; quia soluendo non est; quia vidi te Titium soluere posse v. tantũ; si tu postea factus fueris soluendo, non ideo plus consequar a te. Labeo. Promisi me curaturum tibi dari x. non vt tibi darem x. si dedero tibi expromissorem, an sum liberatus; quęritur? Et dicitur quod sic; quia pręcise compelli non debeo soluere, sed sufficit si dedero expromissorem. Viuianus.

[s] Quanto minus. Hæc sunt verba stipulatoris, quãto minus, &c.

[t] Possim. Idest, ex possibilitate consecuturus fuero sic & supra de rerum di. l. si. Acc.

[u] Titio. Nec exegero.

[u] Non liberatur. Hoc ipso quod petij, nisi exegissem; & totum, vt subijcit, ac si, &c.

[x] Alioquin. Idest, si diceret tũ liberari sola cõuentione Titij. Ioan.

[y] Cauetur. i. nullam cautelã haberem cõtra Seiũ.

[z] Titius idest condemnatus fuit in totum.

[a] Tenebitur. Non dicit liberatur est; quia nec fuit obligatus; infra, de ve verb obli. l. decem.

[b] Sed si eum Seio egero Scilicet primo; qui non debet conueniri antequam Titius conueniatur, si esset dubium quanto posset facere Titius; vt infra, de verbo. obli. l. decem. quæ est contra. Sed hic erat certũ; puta

† Stipulato

† Al. add. potest.

† Not. q̃ fieri debet interpretatio, vt stipulatio ad cautelã adiecta possit prodesse & operari facit lex, quoties in stipulationibus. J. de ver. obl. & c. Abbate, de ver. sig.

† Al. add. &c.

quãtumcunque est, quo minus [a] a Titio exigere potuero [b] eo tempore quo iudicium inter me & Seium accceptum est tantò minus [c] à Titio postea petere possum. [d]

Impersonalitas circa verbum executiuum obligationem non vitiat: & tunc danda fideiussorem idoneum liberatur.

Labeo ait, † cùm decem dari [e] † curari stipulatus sis: ideo non posse te decem dari oportere intẽdere, quia etiã reum locupletem dando, promissor liberari possit, quo scilicet significat, nõ esse cogendum [f] eũ accipere iudiciũ, si reũ locupletem offerat.

puta quinque tantum poterat facere. Titius. vnde Seiũ cõuenio in alijs v. licet enim Titius sua v. amittat vel consumat, tamen Seius non nisi in v. tenebit & hic casus non est hic: & licet a Seio nil consequar tamen Titium. non conueniam in hoc, quod soluere nõ poterat tunc, cũ Seium conueni. ar. C. de fideiu. l. liberum & sic duo sunt pacta de non petendo. secus in legatis, vbi non præiudicat sibi in eligendo: vt infra de leg. j. l. si ex toto. § j. quæ est cõtra. & hoc si habes in litera, quod minus, &c. si autem habess quo minus non videtur posse legi: nisi ponatur q̃o, id est, propter quo habet Seius scilicet tria: & legatur ita quantuncunque est scilicet quod habet Seius eo tempore quod minus, &c. & potero, non exponitur tunc in preterito, sed secundũ primã literam sic, secundum Azo. & dic secundum Io. cum prius egissem cum Titio ad decẽ, & non possem eas agere nisi tria: si postea egero in vij. cum Seio & similiter non sum consecutus ab eo nisi alia tria tẽpore huius iudicij remanent quatuor quæ postea petere potero a Titio. & secundum hoc lege literam prout secundo modo legi.

[a] Minus. Id est, non Azo.

[b] Potuero. Id est, potui. Azo.

[c] Tantò minus id est illud minus: & subaudi non secundum primum casum.

[d] Possum. & sic me facere oportet: & hoc secundũ primam intellectum.

[e] Dari. si habeas dari curari, bene est. si habeas tantum dari: tũc subaudi curari: & sic valet: alias non valet, vt hic, & Instit. de inut. stip. §. si quis aliũ. & infra de verbo. obli. l. inter stipulantem. in prin. & l. illa ij. respond. Accu.

[f] Cogendũ. quia hoc solum promisit se curaturũ, s. vt decem soluerẽtur: & ideo nõ tenetur ad plus, vt hic, & infra, de verbo. oblig. l. si ita stipulatus fuero. § j. & l. si qs stipulatus sit. § si. & l. illa stipulatio. §. cum. Sed contra infra, de legatis primó l. si heres. in fine ca char. vbi dicit hæredẽ sic iussum vt curet, teneri ad dandum Solutio illud fauore vltimæ volũtatis. sed si simpliciter decem promisisset, nõ liberaretur dando fideiussorem: vt infra, de constit. pec. l. promissor in fine. nam creditori satisfieri debet [i] quemadmodu voluit: vt infra, de pig. act. l. si sẽ. §. nõ omnis.

† Locum hunc ita Bu. hic legit. Cũ decẽ tu dãda curari stipulatus sis nõ iõ, &c. Non ideo añt p non continuo, nõ prinus intelligendum.

† In P.F. non est curari.

† Scribentes hic & maxime B. dicunt istã gl. fin. ad hoc q̃ debitor carceratus nõ põt eaire de carcere, nisi soluat: et si velit dare fideiussorem: & sic cogit soluere p̃cise. q̃ intelligẽ vt hic dicitur in secũdis in respõ. Bol.

TITVLVS II.

† DE IVREIVRANDO, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali.

Iusiurandum est inductum ad lites finiendas.

Caius lib. iij. ad edictum prouinciale. I.

MAximũ remediũ [g] expediẽdarũ litium in vsum venit iurisiurandi religio: † qua vel ex pactione [h] ipsorum litigatorũ, vel ex authoritate iudicis decidũtur controuersiæ.

Paulus libro. xviij. ad edictum. II.

IVsiurandum speciem continet [i] transactio-

DE IVREIVRANDO

Multipliciter in iuris corpore de iureiurando dicitur. Est enim voluntarium, & necessarium: & iudiciale: Et & hoc de veritate: de quo dicit hic titulus, & C. eo. tit. item est in litem. quod procedit in infinitum: & est de affectione: de quo infra tit. j. dicitur. Item est iuramentum calumniæ. & hoc de credulitate: de quo dicetur C. de iuramen. calum. Item tutoris qui est creditor vel debitor, & hoc similiter de credulitate: vt in authent. vt hi qui ob. per. §. i. col. vi. Item testis: & hoc de veritate: vt C. de testi. l. iureiurando. & l. testium. Item operarum: vt infra, de op. r. lib. l. aut iurisiurandi. Item purgationis: vt C. de his qui ad ec. con. l. præsenti. §. sic vbi item ratione calum: vt in constit. de pe. te. ca. hac edicta ti §. item sacramenta. item iudicis & aduocati: vt C. de iudi. l. rẽ non nouã.

MAximũ remedium. CASVS. Inter alia remedia quę in iure reperiũtur causa finiendarum litiũ est, iusiurãdum, & est maximum, ad quod peruenitur per pactum litigantium, aut per iudicem. Viuianus.

[g] Maximum remedium. triplex est remedium finiendarum litium. Sententia: vt infra de re iu. l. j. Item transactio: vt C. de transac. l. fratris. Item iusiurandum, & hoc est maximum: vt hic, & dicetur infra. l. proxi.

[h] Pactione scilicet extra iudicium: & dicitur cõuentionale: vt infra eodem lege, iusiurãdum quod ex. Iudiciale autem est, quod defertur a parte parti in iudicio iudice approbante & confortante: licet quidã dicant hoc necessarium: quandoque tamen aliter accipitur iudiciale: vt C. de iudi. l. rem non nouã. & est necessarium: vt quia ipse iudex defert, & etiam constringit ad iurandum; vt infra, de in lit. iu. l. si nisi iustam causam viderit recusandi: vt C. e. l. generaliter. § finautem sed quidam hoc voluntarium appellant. quod nihil est. Accur.

[i] IVsiurandum. Continet. prout transac. large accipitur quasi litis decisio: sed prout species, tunc esset species opposita. Ecce ergo tria remedia quæ dixi supra leg. proxima: & sunt paria in excipiendo. Nam ex transactione datur exceptio: vt C. de pactis leg. cum proponas. Item ex iureiurando & ex sententia: vt instit. de exception. §. æque si debitor. & §. sequent. Superat autem vnum aliud in multis ecce enim iusiurandum transactionem excedit: quia ex eo agitur; vt C. de rebus credit. leg. actori ex transactione non: vt C. de transact. leg. siue apud acta. & C. de pact. leg. dum proponas. Æquiparantur autem in naturali obligatione, quam vtrunque tollit infra, de solut. leg. Stichum. § naturalis. Item iusiurandum & res iudicata pares sunt in agendo: vt C. de rebus cred. le. actori. sed sententia superat iuramentum in multis. Sententia enim contra sentent. a non valet. vt C. quando prouo. non est necess. l. j. Sed contra iuramentum sic: vt infra e. l. nam postea. §. si damnet. Item si iuraui me patronum, pro patrono non habebor quo ad succedendum, secus si sentena pro me feratur

† Iusiurãdum definit Cic. lib. iij. off. esse affirmationem religiosam.

† Idẽ Pa. ad Hebræos cap. vj.

tatur: vt infra, de iure patro. l. si iurauero. Item sententia non retractatur per instrumenta post reperta, nisi in casu: vt infra, de re iud. le. imperatores. & C. de re iu. l. sub specie. secus in sacramento: vt infra e. l. admonendi. Econtra minoris authoritatis est sententia: quia minor contra eam restituitur: vt C. si aduer. rem iudic. per totum ti. sed non contra sacramentum: vt C. si minor. se ma. di. l. si alterius. Itẽ iusiurandum tollit naturalem obligationem ipso iure: vt infra, de solu. l. Stichũ §. naturalia. non sic in sententia: vt infra de condic. indebi. l. Iulianus. Item a iuramento non prouocatur nec receditur nisi in casu: vt C. e. l. fin. à fr. ia fie. & propter hoc dicit minoremque, &c.

nis: maioremque[a] habet authoritatem, quam res iudicata.

Iuramento præstito aduersario deferente standum est in omnibus quo ad ipsos litigantes; secus quo ad extraneos. Bar.

Vlpianus libro xxj. ad edictum. III.

Ait prætor, *Si is cum quo agetur, conditione delata[b] iurauerit*[c]. Eum, cum quo agetur, accipere debemus ipsum reum, nec frustra adijcitur, *conditione delata*. Nam si reus iurauerit, nemine ei iusiurandum deferente: prætor id iusiurandum non tuebitur. sibi enim iurauit. Alioquin facillimè quisque ad iusiurandum deferente iusiurandũ, oneribus actionum se liberabit[e]. Quacunque autem actione quis conueniatur: si iurauerit, proficiet ei iusiurandum: siue in personam, siue in rem, siue in factum, siue pœnali[f] actione, vel quauis alia agatur[g], siue de interdicto. Sed & si de conditione personæ fuerit iuratum: prætor iusiurandum tuebitur: vt puta, detuli tibi iusiurandum, & iurasti te in potestate mea non esse: tuendum erit iusiurandum. Vnde Marcellus scribit, etiam de eo iurari posse, an prægnãs sit mulier, vel non sit: & iniurando standum. denique ait: si de possessione[h] erat quæstio, seruari oportere: si fortè quasi prægnans ire in possessionem volebat: & cum ei contradiceretur[i], vel ipsa iurauit[k] se prægnantem, vel contra eam[l] iuratum est. Nam si ipsa ibit in possessionem sine metu, si contra eam: non ibit, quamuis verè prægnans fuerit: proderitque (inquit Marcellus) mulieri iuranti iusiurandum, ne conueniatur[m], quasi calumniæ causa ventris nominẽ fuerit in possessione:[n] neve vim patiat. in possessione. Sed an iusiurandum eo vsq; prosit, vt post editũ partum non quæratur ex eo editus sit, an non sit, cuius esse dicitur, Marcellus tractat & ait, veritatem esse quærendam: quia iusiurandum[o] alteri neque prodest, neque nocet. Matris igitur iusiurandum partui non proficiet, nec nocebit,[p] & si mater[q] detulerit, & iuretur ex eo prægnans nõ esse.

Maioremq; scilicet in quibusdam vt modo dixi. & est ratio: quia nititur authoritate iudicis approbãtis delationem, & voluntate partium deferentium & referentiũ: sed res iudicata losa iudicis authoritate: idooque primũ plus valet: vt argu. supra de edend. l. si quis ex argentarijs §. j. Accur.

Ait prætor. Si is. i. reus. Ac.

Delata. i. delato sibi iuramento.

Iurauerit. supple cr. rei, &c. vt j. eo. l. ait prætor.

Liberabit. ne ergo hoc sit, dixit cõditione delata. Et sic nota. quod auferatur occasio delinquendi: vt instit. vi bo. rapto. §. sed nedum.

Pœnali Sed non ne hæ personales sunt. & sic supra dixerat. Sed dic supra, de ordinaria, hic de extraordinaria dicit: sicut est illa, nau. ca. stabu. vt supra nau. cap. stabu. Idem. §. ait prætor.

Agatur. Quid in criminali causa? Respon. idẽ, vt ar. infra. e. l. cum qui. §. in popularibus. licet enim nõ teneat transactio in criminali quando non ingerit pœna sanguinis: vt C. de transact. l. trãsigere delatio tamen sacramenti tenet tantum facta a parte partis: q̃a non sic vr cõfiteri de crimine iurãdo (imo negat vt infra. eo. l. si duo. §. idem Iulianus) sicut qui transigit: vt infra, de cond. fur. l. si pro fure. §. furt. & ĩ de his qui no. infa. l. quoniam. iudex autẽ inopia probationum nõ ita facile decurret ad delationẽ iuramenti in criminali sicut in pecuniaria causa: quia reus est absoluendus crimine plene non probato: vt C. de proba. l. sciant. Item quid in causa matrimoniali si detulit vxor iusiurandum viro vt iuret maritus se maritum non esse? videtur quod non præiudicet, si postea veritas inueniat quod si maritus. sic enim esset, si iudicaretur quod nõ esset maritus, & veritas postea pateret ecclesiæ: vt in decret. de sent. & re iudi. cap. lator. Item quid in causa conuersionis & monachationis? Videt quod sit standum: vt C. ad l. Iul. repe. le. fin. & infra proxi. respond. dic contra, vt argumẽ. in auth vt lice. ma. & aue. §. quia vero ex consensu. col. viij.

Si de possessione. danda mulieri nomine ventris.

Contradiceretur. quod non sit prægnans.

Vel ipsa iurauit scilicet se prægnantem esse. Io.

Contra eam scilicet iuratum est.

Ne conueniatur. ab eo qui detulit. Io.

In possessione. & per hoc iusiurandum præsumit q̃d nõ fuerit in calumnia: & sic nõ cõuenitur: vt ĩ. de his q̃ no. inf. l. e. quę alias act. in factum vsq; ad annũ tenetur ad interesse: vt infra si mu. vendi. nom. in pol. calũ. causa. l. j. §. hanc act. & § si mulier. & § competit & § interesse.

Nocet. s. partui: vt j. eo. l nã postea. § fin. leg. seq. & j. si mu. ven. no. l. j. §. j. & C. de transac. l. trãsactione matris. sed hoc fallit q̃n alius fingitur non alius: q̃d euenit ratione potestatis patriæ vel dominicæ: vt infra e. l. seruus. vsque ad l q. iurasse. quæ sunt contrariæ. Item ratione societatis: infra e. l. duobus. & l si duo. §. idẽ dicemus. quæ sunt contrariæ. Itẽ ratione contractus: vt infra e. l. si duo § si quia iurauerit. & §. Marcel. quæ est cõtra. Itẽ rõne procurationis: vt j e. l. iusiurandũ quod ex conuẽtione. §. fi. & l. se quẽ sunt similiter contrariæ. Ac.

Nec nocebit: vt hic. Not. ergo q̃ factũ matris filio non nocet: vt hic. Sed contra. j. de Carb. edic. l j. §. ñ. sol. ibi cõtra ipsum filiũ erat sentẽtia lata: secus si contra matrem; quia tũc nõ noceret; vt hic dicit.

Et si mater. Bñ dico nõ nocebit, & si mater, &c. Iusiuran.

a Necessa elo in defectũ probationis delato. Alex. & Ias.

b Bal. hic dicit istũ text. fore singul. ad hoc quod licet p̃curatus cũ quo ego litigo dicat aduersari⁹ meus. l. si fine. §. pe. ĩ. de inter ro. acti. & le. j. C. de pœ. iu. qui male iudica. tñ non dr̃ p̃prie conuenire sed reus ẽ ille qui dicitur p̃prie cõuenitur. tñ aduerte vt hic in secũdis intẽpt. Bo.

Casum istica. l. vt de. j. e. ait prætor.

P. F. possessionẽ al. possessione.

Al. add. alterius.

Matris factum filio nõ nocet.

Iurari debet eo modo quo defertur: dummodo sit modus licitus: & postquam est iuratum habetur pro vero. Bart.

Iurari autem oportet, vt delatum est iusiurandum. [a]cæterùm si ego detuli vt per Deum iurares, tu per caput tuum iurasti.

Paulus libro xviij. ad edictum. IIII.

Vel filiorum tuorum. †

Vlp. lib. xxij. ad edi. V.

Non erit ratũ †habendum iusiurandum. Quòd si exegi, vt per †salutem tuam iurares, & iurasti: stabitur. [b]Omne enim omnino licitũ iusiurãdum, per quod voluit quis sibi iurari, idoneum est: [c]& si ex eo fuerit iuratum, prętor id tuebitur. Diuus Pius iureiurando, quod propria [d]superstitione †iuratũ est, standum rescripsit. Dato iureiurãdo, nõ aliud [e]quęritur, quàm an iuratum sit: remissa quęstione, an debeaẽ: quasi satis probatum sit iureiurando. Sed si quis illicitum iusiurãdum detulerit, scilicet improbatę publicę religionis: [f]videamus, an pro eo habeatur, atq; si iuratũ non esset? Quod magis existimo dicendum.

Iuramenti delatio intelligitur, vt incontinenti iuretur, vel remittatur: sed si remittatur, pro non delata habetur: & remittere est volenti iurare iuramenti gratiam facere. Bart.

Si neq; iuratum [g]est, neq; remissum [h]iusiurandum: pro eo debet haberi, atq; si res in iusiurandum admissa non esset. [i]Proinde si postea [k]iurare paratus sit: nihil ei hoc iusiurandũ proficiet: quia ex eo, quòd delatum est, iuratum non est.

Paulus libro xviij. ad edictum. VI.

Remittit iusiurandum, qui deferente se, cum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti [l]iurisiurandi. quòd si non susceperit iusiurãdum: licet postea parato iurare actor nolit deferre nõ videtur remissum. Nam quod susceptum est, remitti debet. [m]

Ex iuramento oritur exceptio reo & eius successori etiam in rem: quæ exceptionem lit. contest. impedit, nisi alteriorem requirat indaginem. Bar.

Vlpianus libro xxij ad edictum. VII.

Ait prætor. *Eius rei, de qua iusiurãdum, delatum [n]fuerit: neq; in ipsum, neque in eum, ad quem ea res pertinet, [o]actionem dabo.* [p]*Eius rei*, sic erit accipiendũ: siue de tota re, siue de parte sit iuratũ. [q]Nam de eo, quod iuratũ est, pollicetur se actioné nõ daturũ, neq; in eum qui iurauit, neq; in eos, qui in locũ ei⁹, cui iusiurandũ delatũ est, succedũt.

[a] Iusiurandum. Sic quando hæreditas restituenda est: vt j. ad Treb. l. sed & si aote.

[b] Non erit. Stabitur. Vt j. eo. l. qui per salutem.

[c] Idoneum est. nisi specialiter à iure prohibeatur: vt infra ea. l. §. sed & si quis. & j. de condi. insti. l. quæ sub conditione. in prin. Itẽ not. hic quòd satis est si fit aliquid ad voluntatem eius, cui fit: vt j. de pign. act. l. si rem. §. omnia. & j. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. item liberatur. §. j. & §. ij. & supra qui satis. cog. le. j. & j. de in rem verso. l. iij §. oecõ illud. Accur.

[d] Propria. i. propria vana religione: puta Apollinis vel Dianæ. sed alias nõ est noo: & tunc pone casum in iudæo, qui licet iuret per Deum suum, vel sarraceno, standum est.

[e] Dato iureiurando, non aliud: vt j. eod. l. duobus. in fi. & l. nam postea. §. j. & arg. j. de re iudi. l. post rem. & j. de æ dil. edict. l. quòd si nolit. §. in factum. sed certe imo quæritur an sit reuocatum: vt C. eod. l. si quis iureiurãdo. Itẽ an sit ab eo delatũ qui potuit deferre: vt infra eo. l. iusiurandum § j Dic ergo quòd istud non, nihil aliud excludit nisi debiti quęstionem: sed & debiti quęstio fit quandoque: vt C. eod. l. fin. infra eod. le. admonendi. & supra, de do. le. si legatarius. quæ sunt cõtra: sed specialia sunt. Accursius.

[f] Religionis. Apollinis, vel Dianæ: vt supra ead l § diuus. secus si non est publicè reprobata: vt si iuro per crede mihi, vt faciunt monachi. Accur.

[g] Si neque iuratũ. cùm fuisset delatũ. Accurs.

[h] Remissum. à deferente: vt j. l. proxi. in princ.

[i] Non esset. Sic legatum habetur pro non relicto, si legatarius repudiat: vt infra, de lega. j l. legatarius §. si legatum. Accursius.

[k] Si postea. Ex interuallo. cum ad alium actum diuertisset: vt arg. j. de duobus reis stip l. duos. § fi. & infra, ad leg. Falc. l. j. §. item si ita legatum.

[l] Remittit. Suscepti ad faciendum. Et sic not. quod iurare videtur, cum per eum non remanet: vt hic. & supra l. proxi. §. fin. & C. eod. le. actori. & infra eodem leg. nam postea. § j. Accursius.

[m] Debet. Hoc autem non fuit susceptum cum debuit: & ideo nõ videtur remitti: vt supra, l. proxi. in fine.

Ait prętor. CASVS. Ponit hic quædam verba prætoris, quæ inferius exponit. Dicit ergo quòd non debet iurari nisi deferatur iusiurand. sed si delatũ fuerit qua cunq; act. quacunque ex causa actum fuerit, potest iurari, vt exemplificat in text. vsque ibi, vnde Marcellus. & dicit, si iurauerit mulier se prægnantem esse, & propter hoc missa sit in possessio. causa ventris, valebit: filio tamen nõ proderit, vt ideo dicatur filius eius cuius mulier dicit eum esse filiũ. vnde iuramentum mulieris neq; nocebit filio, neque proderit. & hoc dicit vsq; ad §. iurari. & ille planus est, & continuaodus cum duabus. ll. sequen. vsque ad §. diuus Pius. & abinde omnia plana sunt vsque ad le. nam postea. Viuianus.

[n] Delatum. Et prę stitũ vel remissum, subaudi.

[o] Pertinet. Scilicet ad successorem vniuersalẽ, vel singularem: vt infra lege proxim. Accursius.

[p] Dabo. Quid boni, cum ipso iure competat: sed dic, id est, competẽtem ipso iure efficacem non dimittam, sed dabo exceptionem qua ipsa elidatur. Accursius.

[q] Si iuratum. Nam & de parte potest iurari. vt infra, rerum amota. l. de rebus.

† Quam varium ac multiplex iusiurandum apud diuersas gentes fuerit. docet Alexã. ab Alex. Genial. dierũ lib. v. ca x.

† P. F. iuratum.

† Cõcor. text. in ca. ij xxij. q. iij. text. in ca. si quis presbyter. & ibi glo. ij. q. iiij.

† Alias. quod superstitiose.

Nisi accepisti daretur tempus ad deliberandũ quid iuraret. Bart. Pau. Alex. & Iaso.

Idem in vasallo offerente iuramentum domino. Bolo.

Nam

Paulus libro xviij. ad edictum. VIII.

Etiam si in rem successerint.

Vlpianus libro xxij. ad edictum. IX.

Nam postea. quàm iuratum est, denegatur [a] actio, aut si controuersia erit, id est, si ambigitur, an iusiurandum datum sit; [b] exceptioni [c] locus est.

Ex iuramento oritur actio & exceptio: & etiam pro veritate habetur. Alex.

Iureiurando dato vel remisso, reus quidem adquirit exceptionē sibi, alijsque: [d] actor vero actionem [e] adquirit, in qua hoc solùm, [f] quæritur, an iurauerit dari sibi oportere: vel cùm iurare paratus esset, iusiurandum ei remissum sit.

Valet sententia lata per iuramentum, & producit illos effectus, quos produceret, si esset lata per veras probationes, hoc dicit secundum primam lectu. vel secundum aliam. Sententia lata contra iuramentū valet. Alexan.

Si damnetur [g] quis post iusiurandum ex famoso iudicio: famosum esse magis est.

Iuramentum vim habet litis contesta. ideo perpetuat actionem vbicunque per lit. contest. perpetuatur. Alex.

Si is, qui temporali actione [h] mihi obligatus erat, detulerit iusiurandum, vt iurem eum dare oportere, egoq; iurauero: tempore non liberatur: [i] quia post litem [k] cum eo contestatam perpetuatur aduersus eum obligatio.

Minor aduersus delationem iuramenti restituitur. & agere potest actione prima: & si excipiatur contra eum de iuramento, poterit replicare, prahabita tamen restitutione in integrum: eodem tamen modo & intra illa tempora sicut si principaliter restitui in integrum petijsset. Alex.

Si minor xxv. annis detulerit, & hoc ipso captum se dicat: aduersus exceptionem iurisiurandi † debebit replicari, [l] vt Pōponius ait. Ego autem puto, hanc replicationē non semper esse dandam: sed plerunque ipsum prętorem debere cognoscere, an captus sit: [m] & sic in integrum restituere. nec. n. † vtiq; qui † minor est, statim & circunscriptum se docuit. [n] Prętera exce-

Nam postea. Casus in hac l. est planus vsq; ad §. si is. Si is. Tenebaris mihi act. temporali te dhi bitorla vel quasin minoris. detulisti mihi iusiur. & iuraui te teneri. si postea excipias actionem tempore perijsse: replicabo de perpetuatione: & si tu minor xxv. ann. detulisti mihi iusiur. & iuraui: & tu iterum agis contra me, si excipiam quia iuratum sit, de iureiurando t teplicabis de minori ætate. & hoc dicit Pomp Vlpia. adijcit determinando quid cognoscere debet iudex an sit deceptus minor: quo casu dabitur in integr. resti. alioqui non. & si pbationes alias habuerit, & eas omisit, erit restituēdus: & competit ista replicatio intra annū vtilē post xxv. ann. Sed & si quis. Debitor meus habebat debitorem: conueni eum, & cum intentionem suā probare posset, detulit ei iusiurandum in fraudem meam, si agam contra debitorem illum: si excipiat de iureiuran. replicabo de fraude. idem est si ille debitor meus habeat aliquos creditores cōtra quos poterat se defendere excepti. pacti: vel finxit se habere, vt & mecum in poss. bo. mittatur: detulit eis iusiuran. in fraudem meam. si illi petant mitti in poss. bon. excipiam de fraude. Iusiurandum. Conueni debitorem meum in iudicio, qui se defendit per procura. detuli illi pcur. iusiuran. & ipse iurauit nihil mihi dominum suum debere, certe quæritur debitori meo exte. idem ecōtra si debitor meus conuentus deferat procu. meo iusiuran. & ipse iurauit mihi deberi. certe quæritur mihi actio in factū aduersum debitorem deferentem.

Si petitur. Egi contra te rei vin detulisti mihi iuramentum, iuraui rem meam esse contra te, ex isto iuramento competit mihi actio, qua non vtor contra alios; quia non debet alijs nocere, &c. Viuia.

[a] Denegatur. i. exceptione repellitur. Accur.

[b] Datum sit. Proprie. vel verius dic. i. præstitū. Ac.

[c] Exceptioni. s. iurisiurandi, admisso interim actore propter ambiguitatem donec reus probet se iurasse. Vel dic exceptioni. i. replicationi; sed cum nil ponat qui replicat; non probabit; sed qui excipit.

[d] Alijsque. Scilicet successoribus: vt supra eodem leg. ait prætor. Vel melius, id est, fideiussoribus: vt infra eod. l. duobus. §. j.

[e] Actionem. Id est, in factū si iurauit insimpliciter vt eod. l. actori. alioqui ex hoc contractu vt j. eod. l. si duo. §. si quis iurauerit. Azo.

[f] Hoc solum. Vt supra eodem. l. non erit. §. dato.

[g] Si damnet. Dic casum qd actor iurauit in causa famosa, & reus fuit condemnatus. est quidem infamis. quia iuramentū pro veritate fit: vt j. eo. l. sed & si possessori. §. j. Vel dic q reus iurauit se nō teneri: sed cōuentus postea nō opposuit exceptionem: vt argu. infra, de condi. indeb. l. eleganter. §. si quis post. & secundum hoc nota quod maioris est authoritatis res iudicata quā iuramentum: contra quam si alia sententia feratur, non valet: vt C. quādo prouo. nō est ne. l. j. & dixi de hoc s. eo. l. ij.

[h] Tēporali actione, vt iniuriarum.

[i] Non liberatur. ab actione iniuriarum. Accur.

[k] Post litem. Ergo & post iusiurandū; † Al. add. id. loco sumptu a pari supra, de iudic. l. sed & si. §. ex quibus. & infra eod. l. qui iurasse. §. fina. Sed quid de actione de dolo? Respon. non perpetuat iuramento; quia nec li. contesta. vt C. de dolo. † Al. add. vt. l. fin. sed actio. in factum sic; & idem † quod vt non perpetuetur in integrum rest. vt C. de tempo. in integr. restit. l. superuacuam.

[l] Replicari. à parte minoris petita pri⁹ res. in inte.

[m] An captus sit. Vt quia probationes habebat; non aliud; vt infra eod. l. tutor. in princ.

[n] Docuit. Nota non quia minor, ideo læsus; vt hic, & supra, de mino. l. verum. §. item non restituitur; & l. quod si minor. §. non semper. Sed econtra imo videtur sufficere, nisi aduersarius eum probet locupletatum, vt C. si aduer. cred. l. j. quæ est contra. Sol. speciale est ibi odio creditoris; sicut & in ecclesia; vt C. de sac. sanc. eccl. auth. hoc ius porrectum. in fin. item similiter contra; vt C de prædi. mi. l. prædium. vbi aduersarius probat minorem locupletatum. Sol. ibi sponte non coactus probat. & melius eod. titu. l. prædiorum. vide ibi.

Exce-

ptio a ista siue cognitio statutum tempus b post annum vicesimum quintum non debet egredi.

Contra iuramentum praestitum in fraudem creditorū succurritur creditoribus replicando & excipiendo. Alex.

Sed & si quis iusiurandum in fraudē creditorum detulerit debitori: aduersus exceptionē iurisiurādi replicatio fraudis creditoribus c dari d debet. Praeterea f si fraudator detulerit iusiurandum creditori, e vt iuraret decē sibi dari oportere: f mox bonis venditis experiri volet: aut denegari dēt actio, aut exceptio opponit g fraudatorum creditorum.

Iuramentū procuratoris vel defensoris prodest domino quo ad actionem & exceptionem.

Iusiurandum defensoris h vel procuratoris i rei ab aduersario delatū pdesse, exceptionemq; dño k parere, Iulianus scribit. Idem ergo dicendum erit, & si datus ad petendum procurator, reo deferente, iurauerit dari mihi oportere. nā actionem mihi parit. l quae sēnia habet rōnem.

Actori super actione reali iuranti rem esse suā, datur contra deferentem actio, non contra alium, sed possessori iuranti rem actoris nō esse datur contra deferentem exceptio non autem actio. secus si iurauit rem suam esse: quia tunc etiam datur actio, si ad deferentem peruenit possessio. Alexander.

Si petitor iurauit, possessore deferente, rem suā esse: actori dabitur actio. m sed hoc duntaxat aduersus eū qui iusiurandum detulit, eosq; qui in eius locū successerunt. Caeterùm si aduersus aliū n velit praerogatiua iurisiurādi vti: nihil ei proderit.

Pau. lib. xviij. ad edi. X.

Quia nō debet † alij nocere, o quod inter alios actum est.

Vlpianus libro xxij. ad edictum. XI.

Sed † si possessori fuerit iusiurandum delatum iurauerità; rem petitoris non esse: quandiu quidem possidet, aduersus eū, qui detulit, p iusiurandum, si petat, exceptione iurisiurandi vtetur. si verò amiserit possessionem: actionem nō habebit: q ne quidē † si

a Exceptio. id est replicatio. Accurs.

b Statutum tempus. i. vtilem annum: loco eius est hodie quadriennium: vt C. de temp. in integ. resti. l. fin. Sed quomodo exceptio est temporalis, cum ea quae annua sunt ad agendum perpetua sint ad excipiendum: vt ī. de do. exce. l. pure. §. fin. & C. de exce. l. licet quae sunt contra? Solu. hic exceptio ponitur pro replicatione: i sic & ī. de pec. l. quaesitū §. in dolo. & eodē modo respōdeas ad aliud cōtrarium s. ex quib. caus. maio. l. si is cuius. quia & ibi rē habuerat iam prior dominus: & ideo exceptionē & actionem perpetuā habet: hic autē non rem habuit, non ergo sola restitutio perpetuauit ibi ius actoris. Item an in modū exceptionis possit obijci de laesione? Respon. nō: vt nn. ā. ex quib. caus. ma. l. nec non. §. exemplo.

c Sed & si quis. Creditoribus. agentibus Pauliana. p Accursius.

d Dari. ipsi autem qui detulit. non datur replicatio: vt C. de except. l. aduersus. & ad hunc § facit ī. de his quae in frau. cred. l. ij. & iij. Accursius.

e Creditori. futuro, vel potestno ab alijs. vel dicas falso. Azo.

f Oportere. vt sic vna cū alijs in possessionē mittatur. Accursius.

g Opponitur. quod verū est, si velit mitti in possess. cum veris creditoribus. & opponitur haec exceptio à veris etiam inuito debitore: vt C. de non nume. pec. l. si cui.

h Iusiurandum defensoris. sine mandato.

i Procuratoris. scilicet cum mandato.

k Domino. i. ad vtilitatem domini. secundum quosdam.

l Parit. vt ī. de act. emp. l. Iulianus. §. si procurator. & s. de pac. l. rescriptū. § fi. & l. nam & nocere. Sed contra s. de proc. l. non solum. §. qui alieno. Sol. hic acquirit domino. i. ad eius vtilitatē, sed ibi procurator exercet. Sed hoc mihi non placet. quia in iudicio datur ex pacto procuratoris &c. vt s. de proc. l. in causae §. si ex parte. Dic ergo, ibi dicit de directa. hic de vtili. M. vel ibi fuit procurator in rem suam. Accur.

m Actio. in factum contra eum cum quo fuit iuratum: etiā Publiciana contra quemlibet, si nitatur ex traditione: vt s. de Publi. l. cum qui §. si petenti. quae est contra, in eo, quod hic in factum, ibi Pu. datur. probatur ergo hic quod ex iudiciali vel necessario iuramento datur in factum actio. hic enim iudicium erat coeptum. loquitur enī de petitione: & nihilominus dabitur ac. in factum ex sententia quae sequitur: vt ī. eo. l. iusiurandum. §. fin. & sic duae in factum. nec mirum: vt ar. ī. de act. emp. l. nō est nouum. Sed contra. dicit enim ex necessario vel iudiciali non dari actionem in factū, cū ex sententia speretur. idem probat hic quod actio in factum datur ex sententia cū indicatur rem meā esse: licet quidam dicant, iudicis officiū tātum implorari posse ad executionem.

n Alium. ad quem veniret possessio.

o Via. non. Nocere. imo nocet quando ius ex sententia fit. quod dic vt diximus s. de inoffic. test. l. Papinianus. §. fin. Item & quando non videtur alius, sed fingitur idem: vt ī. eo. l. iusiurandum. §. fin. & l. tutor. & dixi s. l. iij. § penul. Item & alias nocet, quo ad quale quale praeiudicium: vt ī. de ap. l. à sentētia. Dic ergo, nō nocet regulariter, vt causam alij perimat prorsus: vt hic, & arg. C. quib. res iud. non no. l. ij. & C. res inter ali. act. l. ij. & s. de pacti. l. si vnus. j. resp.

Sed si. CASVS. Si tibi possidenti detuli iusiur. aut iurasti rem tuā esse, aut meam nō esse. si meam nō esse. mihi agenti obstabit excep. Sed si cecideris à poss. licet eam nactus fuero. non habebis ac. contra me. & est ratio: quia non iurasti tuam esse. At si iurasti tuam esse. & ad me peruenit: dabitur tibi actio contra me: & non solum res, sed fructus & partus restituentur per act. in factum. Item si. Dicebam me habere vsumfr. in re tua. detulisti mihi iusiur. iuraui. decaetero habebor pro vsufructuario: & eisdem modis habebor, quibus si mihi per veritatem esset acquisitus. Si vero iuraui mihi deberi vsumfruc. illius rei in qua non potest esse vsusfruct. praestita cautione de aestimatione rei restituenda: tunc verus vsusfructus censebitur. Viuis.

p Detulit. sed haeres per pet. haer. petit: quia etiam ea de quibus tātum retentionem habemus veniunt in petit. haered. vt supra, de pet. haere. l. & non tantum. § veniunt. Azo.

q Non habebit. aduersus aliquem. Et sic not. quod

Displicet, ideo dic quod exceptio iam nata tempore non tollitur: sed eius natiuitas impeditur, secundum Bar. Paul. Ful. Salic. Alexā. & Iaso.

propterea

Hoc est falsum secundum Bart. Pau. Alexā. & Iaso.

Nihil est, imo intentabatur actio vtilis primaeua. Pa. Ful. Alex. & Iaso.

Bal. hic dicit istā glos. fore notab. ad hoc quod procur. in rem suam non acquirit domino actionem: nec exceptionem aliquam. pro quo facit quod not. in le. ij. §. Titius. ī. de condi. indebiti. Bolo.

Nihil est, imo cōcters defensorem tantum Paul. & Iaso.

P.F. deberet.

Al. add. et

Al. add. etiam.

is possideat, qui ei iusiurandum detulit. non enim rem suā esse iurauit, sed eius nō esse. Proinde si cùm possideret, & deferente petitore, rem suā esse iurauit: consequenter dicemus, amissa quoque possessione, si is, qui detulit iusiurandum, nactus sit possessionem: actionem in factū, ei dandam[a] fructus[b] etiam perceptos ex re, quam meam esse iuraui, restitui mihi placuit. Sed & partum editum, fœtusq; pecorum restituendos constat post iusiurandum delatum.

Verba iuramenti si non possunt stare secundum propriam significationē, intelliguntur secundum impropriam. h.d. Bar.

Itē si iurauero[c] vsumfructum alicuius rei vel meum esse, vel mihi dari oportere: catenus mihi cōpetit actio, quatenus si verè vsumfructū haberem, duraret. quibus verò casibus amitteretur,[d] nō cōpetit mihi actio. Sed [&] si rerū in quib[us] vsusfructus ꝓpter abusum cōstitui nō potest, iurauerit vsumfructū se habere, vel sibi deberi: effectū iurisiurandi sequendū arbitror. Ideoq;[e] tūc quoq; videri eum rectè iurasse puto: & ex eo iureiurando posse petere vsumfructum cautione[f] oblata.

Iuramentum habet vim probationis & sententia inter easdem personas, non inter alias. Alexander.

Si cùm hęreditate inter me & te controuersia esset, iurauero hæreditatē meam esse: id consequi debebo,[g] quod haberem, si secundū me de hæreditate pronunciatū esset. & non solùm eas res restituere debebis, quas tunc possidebas: sed & si quas postea cępisses possidere: perindeq; haberi, quod iuratum est, atq; si probatum esset:[g] idcirco vtilis[h] actio mihi cōpetit. Quòd si ego ex eadem hæreditate possiderem, tuque cœpisses petere à me, cùm aduersus te iurassem: exceptione me vti debere iurisiurandi. Planè si ali[us] à me petere hęreditatem cęperit: dubium non erit (vt & Iulian[us] scribit) nihil mihi iusiurandū[i] prodesse.

Iul. lib. x. Digest. XII.

IDem est, & si ego quolibet alio possidente res hæreditarias petere velim:[k] quia & si petijssem à te hæreditatē, ꝓbassemq; meam esse: nihilominus ab altero petendo,[l] idipsum probare necesse haberem.

Si alter ex patronis excluditur à iure patronatus per iuramentum liberti delatum ab ipso: portio sua alteri non accrescit: sed hac exclusio bene facit præsumptionem aliqualem pro altero, vt ipse sit insolidum patronus si hoc ipse patronus asserat: licet libertus neget, & constet ipsum esse patronum, non tamen constet quod sit insolidum hoc dicit, secundum vtranque lect. habet enim duas. Alex.

Vlpianus libro xxij. ad edictum. XIII.

SI duo patroni essent...

---

quædam retinemus quę nō petimus: vt j. de euic. l. si rem quā §. j. & j̄ de cond inde. l. ex quibusdā causis.

[a] Dandam. imo pub. vt ā. de pub. l. eum qui. §. si petenti. quæ est contra. Sol. refert ad actori deferatur: & tunc in factum cōtra solum deferentem: vt ā. eo. l. nam postea. in fi. sed pub. cōtra quemlibet si nitaē ex traditione, sicut si esset traditio facta ex sententia: vt ā. de pub. l. traditionem. an possessori: vt tūc non detur ei publi. vt hic: quia nec ei res traditur, sed ex transactione apud eum remanere videtur: sed datur ei contra deferentem in factum actio: sed certe mirabilissimum de act. in factum hic continetur: quia cū sit pręstitū vel quasi pręstitū, ipsa nō competebat: postea tamen incipit cōpetere amissa possessione. sed forte loquitur de act. in factū, non quæ datur ex sacramēto, sed quæ datur in locū publ. ex edicto prætoris posito ā. de pub. l. j. j. resp. hoc non valet, quia hic nō fuit facta traditio possessori: vt modo dixi. sed si velis hoc defendere, habes ar. inst. de rer di §. interdum. & dicto tit. de publi. l. siue. § j. Vel dic esse in hac acti. in factum speciale. quæ sequitur naturā realium actionū, sicut no. supra ad exhi. l. iij. §. est autē. Item not. hic argu. contra P. quod cū sit ad excipt. parit actionē: vt infra, de li leg. l. quod mihi. & C de dona. ante nupt. l. cum ante.

P. P. & fructus.

Actionē parit q̄ ad exceptionem &c.

[b] Fructus. potest referri vel ad proximum dictum, vel ad §. si petitor.

[c] Item si iurauero. & sic iuramentum pro veritate accipitur: vt infra eo. l eum qui. §. si mulier. Sed ar. contra. infra eo. l. eum qui. in prin.

ADDITIO Dic quod imo ibi habetur pro veritate, secundum Bart.

[d] Amitteretur. s. si vere constitutus esset. Accurs.

[e] Ideoq;. Not. quod si non valet quod ago vt ago, valet vt valere potest: vt instit. de adop. in fin.

[f] Cautione. quæ fit de restituenda æstimatione: vt supra, de vsufru. earum rerum, quæ vsu consu. l. ij. & instit. de vsufru. §. constituitur.

[g] Probatum esset. subaudi, & pronunciatum. nec enim ex ipsa probatione nascitur: nec furto ꝓbato irrogatur infamia, nisi sententia vel cōfessio intercedat: & ita cōfessio & probatio nō sunt paria.

P. P. di-bes.

[h] Vtilis. Scilicet pet. hęre. quia adiecta causa iurauit: & idem in rei vindic. Item in factum ex iuramento datur: vt supra ead. le §. proinde.

[i] Iusiurandum. etiam si iuraui meā, quia aut ꝓbatur de dominio, & tunc mihi non prodest Publiciana, quā oppono iure excep. vt supra, de pub. l. sio. aut non probatur: & tunc etiam sine excre. opposita, scilicet de sacramento vnico. Azo. Et no. quod inter alios res acta: alijs non pręiudicat: vt supra l. proxi. & supra, de interrogat. actio. l. fin. & C. de lib. cau. l. ij. Sed arg. contra. in eod titu. de libe. caus. l. iubemus. & infra, de appella. l. a sententia.

ADDITIO. Dic quod ibi præiudicat quo ad quale quale pręiudicium, non quo ad plenū, secundum Barto.

[k] IDem est. Velim. actio. in factū ex iureiurando, vel peti. hæred. secus si Publiciana. Accursius.

[l] Petendo. Scilicet ego.

SI duo patroni. CASVS. Ego & Titius dicebam[us] nos habere ius patronatus in aliquo, ita q̄d quilibet insolidū: libertus vero confitebatur alterum nostrum esse patronum eius: Titius detulit ei iusiurandum. & iurauit

iurauit se libertum eius non esse. quæro an mihi accrescat portio iuris quam habebas Titius in liberto, vt ita integrum ius patronatus penes me resideret, & dicitur quod mihi non accreuit: verumtamen magna præsumptio pro me stat, me solum patronum esse. Idem ait. Qui post præscriptioné a possessore factam eo deferente rem suam iurauerat esse actionem in factú ex iureiurando habet: non obstante præscriptione: quia deferens iusiurandum iuri suo, & præscriptioni videtur renunciasse. Vel aliter. Si cú possessor præscribere cœperat, eo deferente, rem tuam esse iurasti: & idem postea impleuerat præscriptioné: præscriptio illa non tibi præiudicabit: quia sicut per lit. contest. perpetuatur actio, ita per iusiurandú. Vel aliter: Si ex causa iusiuran. possideres, potes præscribere. & ideo si possessionem amiseris postquam præscripseris, vtilis dabit actio. Si possideas rem meam & te deferente rem meam esse iurauit: si postea vsucapionem impleueris, vtilis mihi vindicatio competit. quasi iureiurando perpetuata, & vsuca. interpellata.

rum saltem naturalium petitionem: vt infra, de iure patronatus. lege, si iurauerit. & supra, de in ius vocando. lege, adoptimum.

d Alteri. Hæc dictio alteri, & hæc dictio sibi, redduntur ei, qui non detulit: & tunc intellige tantú. & hæc dictio ei refertur ad eum qui detulit: & ita erit punctus ibi, sibi debitæ portionis. Vel secundum Azo. alteri, id est, ei qui non detulit, sibi qui detulit: & vltimum ei, qui non detulit: & tunc bene est punctus post dictionem alteri: & subaudi, competeret, scilicet tantum. sed qualiter isti patroni contra hunc libertum agere possunt? Resp. cum videret se diuitem, patronos contemnere cœpit: & se non esse eorum libertum asserebat: contra quem ad ius eorum conseruandum proponunt hi patroni iudicis officium: vt arg. supra, de offic. præse. vrb. l. j § cum patronus.

In P. F. verum alteri totius debitæ patronis portionis an vero dimidia debitæ eis partis bonorum possessio competeret & ait, &c.

sent: a & libertus altero deferente, iurasset se libertum eius b non esse: c † verum alteri d sibi debitæ portionis, an verò dimidiæ debitæ e ei, & suæ partis bonorum possessio competeret, [Iulianus quærit:] & ait, si is, cui iuratum est, patronus fuisset: alteri suæ partis bonorum possessionem competere. f nec ei g prodesse, h quòd aduersus alterum libertus iurasset: i multum tamé fidei & aûthoritatis k apud iudicem patronum habiturú, l quò magis solú se patronum probaret: quòd libertus iurasset alterum patronum non esse.

Hic §. legitur duobus modis in gloss. secundum primam lecturam hoc dicit, Etiam ei qui antè præscripserat, ex iuramento cõpetit actio vtilis. Vel secundum secundam, Post iuramentú præscriptio nõ impedit actionem vtilem. Vel tertiò extra gl. Etiam ille, qui iurauit, potest præscribere: & ex præscriptione sibi actionem acquirere. Bar.

Idem ait, eum, qui iurauit fundum suum esse

† Ista est gl. not. ad hoc qđ si bellus formaě super obsequija & reuerentia exhibenda. de quo in c. cũ ad monasteriú. extra, de re iud. cũ ibi plene not. & in c. conquerente. extra. de off. ord. Bolo.

Idem Iulianus. Ex furto duæ dantur actiones, condictio furtiua & act. furti. & egi contra te act. furti. detuli tibi iuramentum, & iurasti: an ab vtraque parte libereris? Dicitur quod sic. Tu iurasti te furtum non commisisse: postea decessisti. res ad hæredem tuum peruenerunt. condicam: sed actio. furti contra eum intentare non possum. Vel dic sic: Detuli furi iuramentum, & iurauit se furtum non fecisse quasi dicat neque conueniam condictione furtiua, neque furti: quia vtraque teneretur, si non iurasset. Si ergo agam condictione furtiua, excipiet de iuramento. si postea conueniam eundem: non tãquam furé quia iurauit se furem non esse sed tanquam furis hæredem; verum condicam? Dicitur quod sic; nec obst. exce. sed si velim probare eum furem esse; non sum audiendus, cum de hoc prius iurasset; potero tamen eum probare esse furis hæredem.

Si quia iurauerit. Dicebam te equum mihi vendidisse; & te deferente hoc idem iuraui. perinde est ac si mihi védidisses; vnde pretium tibi soluere debeo; nisi de hoc sit iuratum. i. quod solutum sit. Idé est si iuraui me socium suum esse, possum cũ eo agere & conueniri pro socio, ac si socius essem in veritate. Idé est si iuraui me tibi ob decem quæ accepi, fundum meũ obligasse. non enim aliter fundum meum recuperabo per hypothecariam act. quã si decem soluero; & si volui fundum liberare, agit creditor ex iuramẽto, & hoc probat per exemplum. Vi.

a Si duo patroni essent. Vt dicebãt, libertus tñ neutrũ eorum dicebat suum esse patronum; cõfitebatur tamen se cuiusdam esse libertũ; qui eũ manumiserat

b Libertum eius. Quasi dicat, non negat quin alicuius sit.

c Non esse. Quo casu nec operarum petitio nec bonorum po. competit; vt infra eodem. l. eum qui. §. penultimo. Secus si iurauit se patronum aliquis. nam licet non habeat bonorum possessio. habet tamen opera

e Debitæ. Intransitiue, idest, partis debitæ, quæ est dimidia olim cum est vnus, hodie tertia. hic ergo cũ sint duo, dimidia dimidiæ debetur: vt instit. de successi. li. §. qua de causa. & §. sed nostra:

f Competere. Scilicet, tantum.

g Ei. Scilicet, non deferenti.

h Prodesse. Vlio modo quando ille qui non detulit, fatetur alium fuisse patronum pro parte. vel secũdo non prodest ad plenariam probationem quando insolidum se dixerat patronum: vt subijcit. Et dic prodesse quo ad bo. poss. petendam.

i Iurasset. Vt argument. supra quemadmodum ser. amit. le. aquam. §. fin. & distingue, aut a principio dicebat se solum patronum, qui non detulit: quo casu potest ei sacramentum prodesse, vt subijcit aut dicebat alium patronum esse: quo casu non prodest. Az. sed videtur semper prodesse: vt infra de bo. lib. l. communi liberto. quæ est contra Solu. ibi alter patronus ipso iure patronatum amisit: vnde alteri accrescere potest, quod omnino est amissum: hic autem non omnino est amissa per delationem. obstat enim tantum exceptio. Vel solue vt ibi. A.

k Authoritatis. Quasi dicat, plus creditur probationi patroni, quam liberti, propter iuramentũ liberti

l Habiturum. Præsumitur enim ita esse, vt probatum est. vterque enim patronorum vendicabat hũc libertum vt suum insolidum: hic neutrius profitebatur a principio se libertum, concedebat tamen se ab alio manumissum. Postea vero delato sacramento ad vno, iurauit se non esse illius libertum, & confitebatur se alterius pro parte tantum. Cum enim libertus confitebatur hunc esse patronum, licet pro parte tantum: quia alii dicit fuisse pro alia parte. docet de suo periurio. Præsumitur tamen quod insolidum sit patronus, cum de alio iurauit libertus, quod nõ esset patronus: sed huic præsumptioni nõ statur prorsus; quia & posset esse alterius: licet non eius qui detulit & ideo subijcit, quo magis, &c. quasi dicat, etiam alia probatio est necessaria. Item nota hic argumentum, quod ex re inter alios acta, quale quale præiudiciũ etiam alijs generatur: vt infra, de appel. l. a sententia. & supra de

pra de inoffi.test.l.si suspecta.& de re iud.l.saepe cōtingit & infra de Car.edic.l.iij.§.idem Iulianus.Sed argu.contra supra de ijs qui.no.infa.l.Lucius.& supra eod.quia non debet. ADDITIO. Ibi non praeiudicat quo ad plenum:sed bene quo ad quale quale.vt vt hic. Bartolus & Salicet.

vnius partis.& est sensus;quia condictio furtiua habet duas partes.Vna vt contra furē detur;& haec nō datur hic.Alia,contra furis haeredem;& haec datur hic.Et sic ratione singularis partis datur.sōne alterius nō.
^h^ Haeredem.Respo.vtique;vt supra dictum est.

post longi temporis praescriptionem [a] etiam vtilem actionem [b] habere debere.

Quando iuratur super facto tollitur omnis actio, quae potest oriri ex alio facto. Item iudex non debet admittere impertinentes articulos. Bar.

Item Iulianus scribit eum, qui iurauit furtum se non fecisse, videri de toto iurasse: atque ideo neque furti, neque condictitia [c] teneri: quia condictitia (inquit) solus fur tenetur. Nūquid [d] ergo qui iurauit furtum se non fecisse, hoc solo nomine condictione si conueniatur, exceptione vtetur? [e] Caeterùm si contendat, qui cō dicit, quasi cum haerede [f] se furis agere: nō debet repelli,& quasi [g] κοινωνοῖς [condictio [ei] dari debet aduersus furis haeredem: [h] nec patitur iudex debet, si coeperit tentare furem probare. [i]

Ex iuramento praestito firmiter datur actio vtilis ex eo contractu cuius forma continet iuramentum. Bar.

Si quis iurauerit me ei vendidisse rem centum: ex empto agere poterit, vt ei caetera praestentur, idest, res tradatur; [k] & de euictione caueat: an tamen ad pretium consequendum ex vendito cōueniri possit, videndum & si [l] quidem, & de hoc ipso iuratum est, [l] quòd pretium solutum est: nulla pro pretio actio superest. Si verò hoc nō fuerit iuratum: tunc consequens est, de pretio eū teneri. [m] Idē dicemus, & si quis societatem fecisse iurauerit. nam & is pro socio poterit conueniri.

Quando iuratur super contractu, competit vtilis ex eo contractu tunc, quando competeret, si verè contractus intercessisset. Bar.

Marcellus etiam scribit: si quis iurauerit ob decem pignori dedisse fundum: non aliàs eum pignoratitia agere posse quam si decem soluerit. [n] sed & illud [†] adijcit, fortassis eum etiam in decem ex iureiurādo suo posse conueniri. [o] quod magis probat. cui Quintus Saturninus [†] consentit: argumentoque [†] vtitur eius, qui iurauit [p] eam, quae vxor sua fuerat, rem sibi in dotem dedisse: nam & hic [q] vxori ait vtilem de dote actionem dādā, [r] quę non esse extra aequitatē posita, non negauerim.

Qui iurando per principem

^a^ Praescriptionē. vel post completā a possidente. & sic determinat praecedentia; vel nōdum inceptā, vel coeptā quidem, sed nondū perfectam: quia perpetuatur actio iurisiurandi: vt supra e. le.nam postea.§.si ia.& infra eo.l.qui iurasset in fi.§.lo. & his duobus casibus determinat sequentia.

^b^ Actionem. In rem scilicet, & nihilominus in factū vt supra e.l.nā postea.§.fi.in prin quia vtraque datur ex aequitate. Accu.

^c^ Cōdictitia.imo ab actione furti tantum videtur absolutus: vt infra de condic.furt.l.si pro fure.j.respon. quae est contra. Sol hic per exceptionem; ibi ipso iure dicit non tolli condictionem.Vel ibi fuerat actum tantum actione furti, non codictione furtiua; arg.C. de tran'a.l.si de certa re.Nam & si iurauit se non teneri furti actione, posset teneri condictione furtiua;quia furi successit. hoc tamen videtur impugnari ex eo quòd ibi dicit, dānum decisum: sed certe in actione furti habetur ratio damni. Sed tu dic secundum Ioan. quod hic fuit iuratū, per quod negatur furtum factum;ibi de transactione, per quam videtur confessa, ut supra .de ijs, qui no.infa.l.cūm. Item adhuc contra infra de fur.l.si quis vxori.§.si quis iurauerit.Solue;ibi quasi cum haerede agitur condictione furtiua.Vel dic quod non furti,vel furtiua cōdictione agitur;sed rei vindicatiua &c.

^d^ Nunquid. Reassumit eandem quaestionem quā iam soluit. Accur.

^e^ Vtetur. Resp. vtique;vt supra dictum est.

^f^ Cum haerede.Cum Titium dicat furem;nunc dicorum haeredem furis. scilicet Seij; & dicit quod possum. Accur.

^g^ Et quasi.Haec est Graeci interpretatio. singularis

^†^ Alc.lib. dispū. iiij. ca.ij. locū hunc repo nit.

^i^ Ista diuiserat sic Ang.ideo dic quod iurat super facto, tollitur omnis actio; si sup actione tollitur tantū illa super qua iurat. Bar. Paul. Alc.& Ia.

^i^ Probare. Nota argu. quod testes non sunt, nisi super certo articulo super quo producti sunt interrogandi;vt dixi supra.de pet.hae.l.si qs liber.§.si.in fi.

^k^ Res tradatur. Haec enim veniunt in hac actione: vt j.de act. empt.l.ex empto.in pri. alias ad interesse agitur; vt j.de act.emp.l.j

^l^ Iuratum est.Me deferente &c.

^m^ Teneri. Nota mirabile sacramentum vim pacti obligatorij habere; vt C.eod.le.actori.sic & infra de lib.cau. l.fi.§ fi. & infra de cp.lib.l.vt iure. Itē nota. etiam contra eum qui iurauit; actionem dari; vt infra proxi.respon & sic est contra infra de excep rei iudi l. euidenter. Sol.hoc contingit propter perplexitatem,i.cōnexitatem.& idem in seq.Accu.

^n^ Soluerit. Nota offerri debere; vt j. de act.emp.l Iulianus.§.offerri. & j. de pig act l. si rem alie § omnis.Sic ergo videtur detrioris conditionis, qui iurauit se obligasse pro a.quā si in veritate obligasset; in quo casu teneretur probare creditor se numerasse;vt C.de non nu. pe.l. j. sed non est ita. Distingue ergo; quia aut iurauit se obligasse pro x. in quo casu probauit creditor se numerasse; aut iurauit se obligasse pro x.quae accepit; & tunc conuenitur ex suo iuramento;& ita hic.

^o^ Conueniri. Actione in factum, cum informiter sit iuratam quantum ad decem de quibus non est dictum qua de causa debeantur.

^p^ Iurauit. An e finitum matrimonium &c. Acc.

^q^ Nam & hic.Id est,hoc casu.Et nota hic quòd pro te admittis, & contra te debes admittere; vt a. pro xi. § & a.si cert.pe.l.cū fundus.§ j. Itē nota quod alterius iusiurādum alteri prodest; vt hic,& a.prox §.& sic est contra a.e.l iij.§.sed a niniurandum.Sol. vt ibi.

^r^ Dandam.Si solutum est matrimonium &c.

Testes nō nisi super quo producuntur interrogandi sunt. [†] Et.

Sacramētū vim pacti obligatorij habet.

[†] F addi ce.

[†] Mutiw.

[†] Al.add. hic.

Iusiurandum alterius,alteri prodest.

Per genium. Genus dicitur Deus principis, qui ingeniem. id est magnam suam potentiam exercet. Superdici. expone Græcũ, id est importune noli iurare. & sic no. huoe puniti. Sed contra. C. e. l. ij. in fine. Sol. ibi iurauit per calorem: hic non. Vel ibi nõ tenetur ordinaria pœna, scilicet criminoe læsæ maiestatis: hic aũt castigat. Item hic quando g Imperatorē iurauit. si autē g Deum: maiorem & duriorem habet vltorē: vt C. e. l. ij. Ac.

Quoties. CASVS. Libert[a] dicebat se decem soluisse patrono, hæc negabat patrono, deinde iusiurandum. patronus voluit quod sibi remittere iusiurandum, an audiri debeat? Dicitur quod non idem est si de pecunia inter eos erat controuersia: vt qa libertus dicebat pa tronum constituisse se ei solutum. Vlpianus.

Quoties propter rem. id est propter veritatē: vel sic esse vel non esse: vt hic subijcit, sic ponitur infra ad legem Co. de fal. le. j. §. qui in rationibus. Sed sacramentū calũniæ est de credulitate: vt C. de iura. calũ. le. ij. §. sicautem. & hoc sacramentum calumniæ olim remittebatur. quod dic: vt infra e. l. iusiurandum. §. qui iosiurandum.

prestat: fustib. castigetur. Bar.

Si quis iurauerit in re pecuniaria per geniũ[a] principis dare se non oportere, & peierauit: vel sibi dari oportere: vel intra certum tempus iurauerit se soluturũ, nec sol uit: Imperator noster cũ patre rescripsit, fustibus eũ castigandũ[†] dimittere, & ita ei suꝑdici.[b] †† προπετῶς μὴ ὄμνυε. †

Iuramentum veritatis patroni vel patrono nõ remittitur Bartolus.

Paulus libro primo ad edictum. XIIII.

Quoties propter rē[c] iuratur: nec parẽti, nec patrono remitti iusiurandum. propter rem autem iusiurãdum exigitur (veluti de pecunia credita) cùm iurat actor sibi dari oportere, vel reus se dare nõ oportere. idem est, cùm de pecunia constitua iusiurandum exigitur.

Egregia persona, vel morbo impedita, coram iudice ad iurã dum venire non compelluntur, Alexander.

Idem libro sexto ad edictum. XV.

Ad personas egregias,[d] eosque, qui valetudine impediũtur, domum[e] mitti oportet iusiurandum. †

Non cogitur quis iurare super asserione: qua contra eũ proponi non potest: & patrono remittitur iuramẽtũ calumniæ. Bar.

Vlpianus libro decimo ad edictum. XVI.

Si patronus libertam suam duxerit vxorem: non compellitur[f] iurare de rerum amotarum iudicio:[g] sed & si ipse deferat iusiurandum libertæ suæ: de calumnia non debet[†] iurare.[h]

Iuramentum conuentionale non potest referri. Bar.

Paulus lib. xviij. ad edictum. XVII.

Iusiurandum, quod ex conuentione extra iudicium defertur, referri non potest.[i]

[a] Ad personas. CASVS. Ago. contra aliquem episcopum, vel aliquem valetudioe defectum, volui vt cõpareret in iudicio, & ibi iuraret. Dicit quod iudex debet mittere ad domũ suam vt iuret. Vl.

[d] Ad personas egregias. vt ad episcopum: vt C. de episco. & cle. autheo. sed iudex. Idem de domios. alias qui cõtra fecerit, capite puniatur. vt C. de offi. diuer. iud. l. j. Idem & de feudis, vt in authen. de hær. & fal. §. hinc nobis. in fi. col. j. Idem de legum doctoribus: & de eorũ familia; & similibus quibus simil his reuerentia exhibetur; vt C. de profess. & medi. l. medicos. Accursius.

[e] Domum ex hoc patet quod per se debent iurare. Sed huic legi est contra. arg. C. de episco. & cle. le. in bemus. §. j. Accu.

Si patronus. CASVS. Patronus duxerat libertam suam in vxorem, & celebrato inter eos diuortio instituit liberta contra patronum actionem rerum amotarum. detulit ei iusiurandum: an debeat iurare compelli? Dicitur quod non: Sed pone: patronus in consimili causa libertæ iusiurandum detulit & ipsa vult quod patronus iuret de calumnia, scilicet quod non calumniose detulit iuramentũ, an patronus iurare debeat? Dicitur quod non. Viuia.

[f] Non compellitur. patronus conuentus soluto matrimonio.

[g] Iudicio. vxor eademque liberta cum conueniret actione rerum amotarum maritum quondam, eundemque patronum: & ei deferat iuramentum. non iurat patronus: qa actio male instituit cũ sit famosa: vt ꝟ. de obsequijs. le. honori & l. patrẽs. sed secus in alio hac actione conuento g iurare cogitur: vt infra, rerum amotarum le. Marcellus. §. primo.

[h] Iurare. qa hoc iuramentum & parenti & patrono se cundum hanc legē remittitur: vt ꝟ. eo. l. iusiurandũ. §. qui iusiurandum. & infra de obsequijs. l. in ge. licet.

Iusiurandũ. CASVS. Detulisti mihi iusiurandum voluntariũ: & ego dico tibi quod debeas iurare. Dicitur qđ non teneris, &c. Pupillus. Pupillus egit contra me: detulit mihi iusiurandum: valet delatio facta tutoris authoritate: & si fine tutoris authoritate detulit iusiurandũ, si postea agat, obstabit ei except. sed te plicabitur, quia nõ habuit potestatem administrandi res suas: ac ꝓinde nec deferẽdi iuramẽtũ.

Si tutor. iusiurandũ delatum autoritate tutoris seruandum est. idem in curatore. Procurator. Ista continuatur cum. leg. seq. quod procurator in tribus casibus potest deferre iuramentum. Si habeat liberam & generalem administrationem. Idem si habeat speciale mãdatum, vt deferat. Idem si sit procurator in rem suam. qui si alijs casibus deferat, non audietur qui detulit, & iurat, & non ideo domino præiudicatur, nec valet cautio de rato. Et ad hoc quod bene intelligas, nota quod tacite rñ. iuriscõ dubitationi: quia videtur ꝙ sic cõtra ius cõmune, scilicet si procurator cauerit de rato: qa si dominus venerit cõtra iuramẽtum delatum a procuratore: & cœperit agere cõtra eum qui iurauit dicet ille procuratori: volo te cõuenire de rato. Et ad hãc obiectionem respondetur in litera, quod neq; ei prodest ista cautio: quia si dominus venerit cõtra iuramẽtũ delatũ a procuratore, & cœperit agere contra illũ qui iurauit. dicit ille procuratori, volo te conuenire de rato dicit procurator, ꝙ non potes; qa aut succubuisti contra dñm meũ, aut nõ. si non non debes me cõuenire qa nihil tibi obest. si succubuisti: aut iuste: aut iniuste. si iniuste, hoc nõ est mihi imputãdũ: vt ꝟ. de cul. l. si imprudẽtiã. in prin. si iuste: ergo decepisti me falsũ iurãdo. Et hoc dico vsq; ad legē illã, si ferunt.

[i] Non potest. vt cogatur subire is cui defertur, vel succum-

Castigandũ dimitti.

Vide Al el. lib. di spunc. iiij. cap. ij.

Superdici.

De ginij pœna Cic. li. uj. off. in fin. vbi & alia multa que ad iusiurãdũ ptinēt copiose disserit. & Gelli. lib. noc. Atti. vij. c. viij.

Bald. dicit istã gl. fore sing. ad hoc ꝙ familia gaudet eisdē priuilegijs quibus gaudet dominus familiæ. cõ cor. gl. in l. restitue dr. C. de aduoc. diuerso. iud. gl. in l. ij. C. de epis. & cle. glo. in ca. nul lus. de fo. compete. Bolog.

P. P. ad iur andum.

Al. add. ipse.

succumbere. Item nec is, cui defertur cogitur iurare e re. secus in iudiciali & necessario: vt infra eodem, l. manifestæ. & infra titu. j. l. fi.

a Pupillus. capax doli. in alio secus. Azo.

b Debet. & in iudicio: vt infra qua. re. act. non da. l. j. §. primo. & dic vt ibi. sed & tūc testi tuitur: vt C. si tuto. vel cura. le. ij. sed ipsi pupillo nō defertur: vt infra eod. le. iusiurandum. § pupillo. si tamē iurat, seruatur: vt infra e. l. qui iurasse. Sed cū sacramentum vicē solutionis obtineat vt infra eod. l. iusiurandum. & solutio coram iudice & tutore facta pariat plenissimam securitatē: vt C. de admi-nistrat. tut. le. sancimus & supra d mi. l. ait prętor. §. j. quare & sacramentum non idem facit? Respon. quia non per omnia est idem quod solutio. nam nec liberat omnino. imo remanet ciuilis: vt infra, de solu. l. Stichum. §. naturalis. sed per solutionem omnis tollitur obligatio: vt institu. quibus modis tol. obli. in prin. Nam & sententia absolutoria pro veritate accipitur, & pro solutione & tamen solutor absolutus non repetit, vt infra de con dic. inde. l. Iulianus Vel dic quod potuit deferri in iudicio, etiam sine authoritate iudicis. Et hæc eadem dicas in adulto habente curatorē; vt C. de in integrum restit. min. l. iij.

c Obstabit. imo non videtur obstare; sed ipso iure defendi; vt infra qua. re. act. nō da. l. j. §. j. quæ est cōtra. Sol. non ob. excep. vt ibi dicit, quia datur replicatio: vt hic. iure cōmuni etiam sine aliqua restitutione petita, licet secus † sit in adulto etiam curatorem habente secundum Ioan. vt no. supra eodem l. nam postea. §. si minor. sic & in cōfessione pupilli authoritatem tutoris exigimus: vt infra, de confess. l. certū. §. in pupillo. Accur.

d Non competit. sic ergo not. bonum ar. in omnibus cōtractibus, quos ineunt ij, qui non iure sunt electi: vnde omnia cessantur. vt hic, & C. de sacrosan ecclesi. l. decernimus. & infra de rebus eorum, q sub tu. l. qui neque. Sed arg. cōtra supra de offi. præto. l. Barbarius. Si vero tenuit ab initio institutio, sed postea aliquo casu cessatur, secus: vt infra de bo. autho. iudi. poss. l. si non expedierit. § j.

e Tutelam gerit. idem & si non gerat: si tamen nō est interdicta administratio: vt infra de acquirenda. hæreditate. l. pupillum.

f Debet. vt infra e. l. tutor. j. respo. Acc.

g Alienare res. vt C. de administra. tut. l. non omnia. & omnia facere possunt vt domini; vt infra, de administra. tut. l. tuto. qui. & infra, pro emp. l. q fundum. §. si tutor.

h Procurator. actoris.

i Vniuersorum. cum libera, alioqui cōtra: vt supra de procu. l. procurator cui. & j. procurator tutorum.

Qui non potest alienare, nō potest iuramētū deferre. Alex.

Pupillus a tutore authore iusiurādum deferre debet. b quod si sine tutoris authoritate detulerit exceptio quidē obstabit, c sed replicabit: quia rerum administrandarū ius ei nō cōpetit. d

Si tutor qui tutelam gerit, e aut curator furiosi, prodigive, iusiurādum detulerit: ratum id haberi debet. f Nam & alienare res, g & solui eis potest: & agendo rem in iudicium deducunt.

Procurator pōt iuramētum deferre si habet generale cū libera, vel speciale mandatū: vel est in rē suā. al. as secus, etiam si caueret de rato, propter dubiū de mandato. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit vnum dictum de procuratore habente mādatū. Secūda ponit aliud quando de mandato dubitatur. Tertio ponit rationem secundi dicti. Quarto ponit rationem primi. Secūda ibi, nec multum. Tertia ibi; Sine enim. Quarta ibi, Si itaque. Bar.

Procurator h quoq; quod detulit, ratum habēdum est: scilicet si aut vniuersorum i bonorū administrationem sustineat: aut si idipsū nominatim k † mandatum sit: aut si in rem suam procurator sit.

Vlpianus libro xxvj. ad edictum. XVIII.

ALias l autem procuratorem deferentem iusiurandum non esse audiendum, Iulianus lib. decimo Digestorum scribit: ne † postea m reus, qui semel iurauit, a domino conueniatur. nec multum ei proficere, si fuerit ei de rato cautum. Siue enim dominus petat: n cogetur o reus docere liqdo p se iurasse: posita scilicet exceptiōe. q Siue ex stipulatiōe de rato agat: r necesse habebit ipse de periurio suo docere. f

k Nominatim id est vt deferat, sicut & defensor municipij: vt infra eo. l. iusiurandum. §. defensor. Et iisdē tribus casibus qbus deferre vt hic dicit, potest & pacisci: vt supra de pac. l. nam & nocere. Accur.

l Alias. id est, si non sit aliqs articulus de prædictis tribus.

m Ne postea id est vt non postea.

n Petat. & probet deberi sibi pecuniā

o Cogetur. si vult absolui.

p Liquido. id est, aperte, scilicet qd non debeat.

q Exceptione scilicet a reo iurisiurandi contra actorem secundum quosdam Imo non iurisiurandi: quia omnino domino non obstat, sed pacti forte sibi facti; vel rei iudi. vel metus, vel similis. secūdū Azo. Vel expone, secūdū Ioan. exceptione, id est stipulatione. Si enim contra eū reus de sacramēto excipiat replicabit dominus: mihi præiudicare nō potuit.

r Agat. contra procuratorem, quod est quādo condemnatur est iuste vel iniuste. Acc.

f Docere. Ad hanc doctrinam sic peruenitur; quia agente reo ex stipulatione de rato, dicet procurator aut succubuit dominus: & sic non potest agere nisi ad expensas; quia non plus interest sua vt hic † ibi, sine enim, &c. & ff. rem ratam habita. leg. si sine. §. Marcellus. aut obtinuit, & iniuste contra eum; & tunc idem; vt ead. le. §. cum autem. aut iuste vicit dominus reum; & sic ea periurus; & sic non potest allegare suam turpitudinem. vt C. de transac. l. transacti. aut ad hoc iudicatum non est; & sic stipulatio non committitur, vt videtur sed certa in primo casu quando succubuit dominus, videtur quod possit agi in totum, ac si vicisset; vt infra rem ratam habi. leg. procurator ad exhibendum. §. j. Sed dic, quod ibi nunquam habuerat mandatum; sed in §. Marcellus, habuerat mandatum: sed propter dubium satisdedit de rato. Item si dicas quod in tertio casu, scilicet quādo iuste fuisti damnatus; quod non agas; obstat quod hic in fi. dicitur, scilicet posse agi ex stipulatione de rato. ad quod aliqā dixit Azo, q non possit agi ad ipsam sortē condēnationis sup qua fuit iuratū & peieratum; quod apparet; quia dn̄o postea agente fuit cōdemnatus. sed ad vsuras in quibus fuit condemnatus dn̄o per offic. iudic. & ad vsuras quas soluit domino

post

† Imo idē Bar. Alex. & Iaso.

† Cōcor. gl. sup verbo, speciali in ca. nonnulli. §. cū aūt. extra de iureiurand. post prin. glo.

† P. F. nec

post quadrimestre tempus, quæ non erat in obligatione tempore iuramenti, & sic non peierauit: quia tamen occasione condemnationis præstantur, nec alias deberentur (quæ condemnatio iusta præsumitur) videtur per obliquū de suo periurio docere petēdo dictas vsuras. Et ſm hoc ꝙ dicit nec multū, &c. bene dicit: quia non ad sortem, sed ad dictas accessiones agit. vel nec multū, &c. quia plus grauatur opinio sua, ꝙ valeant dictæ accessiones: sed postea idē Azo mutauit consilium, & bene, f vt ad ipsam sortē condemnationis agere possis, licet directo asseras de periurio. & hoc dicit, hic in fine. Nec potest procurator obiicere ei turpitudinem iurisiurandi, cum ipse ei detulerit: vt infra, eo. l. qui iurasse. in princ. Sed secūdum hoc nō parum: sed multū proficit stipulatio de rato: sed respectu ssimiæ parum: vt ī de reg. iu. le. si in duabus. In quo quæro quando stipulatio de ratō committatur. Dicunt quidā lit. contest à domino: vt ī. rem rat. hab l. amplius. Sed Azo dicit, statim cum non habetur ratū, & in forum cōmittitur, ꝙ procurator petiet tai, quicquid de iudicio postea cōtingat etiam si dominus non procedat: vel succumbet: si tamen postea ratum habeat, obiicietur exceptio à procuratore: vt ī. rem rat. hab. l. quo enim. §. j. & ī. si quis. cau. l. qui autem. § illud. quod potest dici in eo qui nunquā habuit mandatum. alioqui non committitur, nisi interesse: tamen & si sit sententia lata contra dominum, vel pro eo iniuste, nō agitur, nisi ad expensas: vt ā. dictum est, quas eulitate nō potuit reus, siue iuste, siue iniuste conueniatur à domino, in casu tamen non committitur: nisi post sentētiam: vt ī. rem ratam haberi. l. procurator. §. fi. At illa stipulatio amplius non peti, demum lit. contest. committitur: vt infra, rem ratam haberi. l. amplius. Accur.

ſ Istā secundā opinionē sequuntur omnes scribentes hic cōmuniter.

Stipulatio de rato quā committatur.

† P. F. ſeruetur.

† in

Idem libro xxvij. ad edictum. XIX.

SI itaque mandatum fuit [a] procuratori, vt petat, ille [autem] iusiurandum detulit: aliud fecit, quàm quod mandatum est.

Seruus & filiusfamilias aduersario deferente iurantes, actionem & exceptionem patri & domino quærunt etiam extra causam peculiarem: ipsi vero si deferant, nocent patri & domino in causa peculiari, in qua liberam administrationem habent. Alexan.

Paulus libro xviij. ad edictum. XX.

SEruus quod detulit vel iurauit, seruatur, † si peculij administrationem habuit. [b]

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. XXI.

HVic enim [c] solui quoque rectè potest: & nouandæ obligationis ius habuit. [d]

Paulus libro xviij. ad edictum. XXII.

QVidam [putāt] & de peculio [e] actionem in dominum dandam, si actori seruus detulerit iusiurādum. Eadem de † filiofamiliās dicenda sunt.

Vlpianus libr. xxvj. ad edictum. XXIII.

SI seruus iurauerit dominū dare non oportere, exceptio domino indulgenda est: [f] sibiq; aduersarius imputabit, qui seruo detulit iusiurandum.

Paulus libro xxviij. ad edictum. XXIIII.

QVanto † magis [g] proderit patri religio filij, cum quo [h] etiā iudicium consistere poterit. ipsi autē † deferentes, [i] conditionem eorum, quibus subiecti sunt, non faciunt deteriorem. [k]

Vlpianus libr. xxvj. ad edictum. XXV.

SEd & si seruus [l] meo delato vel relato ei iusiurando, iurarit rem domini esse, [m] vel ei dari oportere: puto dandam mihi actionem, vel pacti exceptionem, propter religionem & conuentionem.

Iuramentum etiam pupilli & mulieris tuendū est quo ad commodum iurantis: & in pupillo non cadit periurium. Alex.

Paulus libro xviij. ad edictum. XXVI.

QVi iurasse † dicitur, nihil refert cuius sexus, ætatisve sit. Omni enim modo [n] custodiri debet iusiurandū aduersus eum, qui contulit.

a SI itaq; mandatum fuit. Et sic non nocet domino iuramētum: & procurator transgressus fuit fines mandati: qui fines sunt diligenter custodiendi: vt infra, manda. l. diligenter. in prin. Acc.

b SEruus. Habuit. & sic iure peculiari detulit, alias secus: vt infra eo. l. quanto magis. in fin. vel hic habet liberam, ibi non. Accur.

c HVic enim. Mala ratio, sed quæ sequitur, & nouandę, &c. est bona: vt ī. de nouat. l. nō ideo. quæ est contra.

d Habuit. Vt ī. de noua. l. fin. j. resp. & arg. contra. ā. tit. j. l. rogasti. §. fi. Acc.

e QVidam. De peculio. Sed cōtra ī. de pecu. l. depositi nomine §. si filius. Solu. hic habet liberam administrationem peculij: ibi non. Vel dic extra iudiciū detulit: vnde de peculio dūa tenetur: ibi in iudicio: vbi, id est, in quo iudicio seruus interesse nō potest: vt ī. l. quanto magis. Accur.

† P. F. Multò.

† P. P. referentes.

f SI seruus. Indulgenda est vt supra l. si seruus quòd detulit.

g QVanto magis. Quasi dicat, quanto plus proderit patri, &c. Vel quanto magis, id est, multo magis. Accursius.

h Cum quo. s. filio: vt ī. de iudi. l. tam ex contractibus & l. si longius. § j. sed non cum seruo: vt ī. de pecul. le. iij. §. idem scribit. Acc.

i Deferentes. Scilicet, filius, vel seruus. Accur.

k Deteriorem. Vt C. eod. l. nec filius. & C. de pact. l. seruus. & l. filius. & ī. de acquir. hære. l. is qui §. fin. Sed contra ā. eod. l. seruus. Solu. vt ibi.

l SEd & si seruus. Lex ista tam in actione, quā in exceptione loquitur: & ideo differt ab illa supra. le. si seruus. quæ in exceptione tantum loquitur. Acc.

m Rem domini esse. Quam dominus possidet.

† Bal. dicit istum tex. no. ad hoc quod si detuli iuramētum alicui inhabili, qui iurat, non possū postea opponere de eius inhabilitate. Bolog.

QVi iurasse. CASVS. Detuli pupillo iuramentū iurauit, nunquid valet? Respon. ꝙ à quocunq; iuretur, cuiuscunq; sexus vel ætatis fuerit, satisfactū est ei, qui detulit: & hoc siue verum sit iuramentū, siue falsum. Nec obstat ꝙ pupillus falsam iurauerat: quia non nouit fallere, vt subiicit: quamuis, &c.

Si pater. Conuentus fuit pater de peculio: licet iurauit nil esse in peculio, filius nihilominus conuenietur ex contractu suo: & pater de peculio postea quæ sito conuenietur, vel tenebitur. Viuia.

n Omni. n. modo. Id est, siue verum sit, siue falsum,

tentus eo, dum deferret, fuit: quamuis pupillus nō videatur a peierare: quia; sciens fallere non videatur.

Pater potest iurare ad commodum filij, adeò quòd prodest filio: & in consequentiam sibi in actione de peculio, si iurauit, super obligatione filij, quæ erat principalis, secus si super accessoria obligatione ipsius patris. tunc enim sibi soli iuranti prodest. Alexan.

Si pater filiū dare non oportere iurauerit: Cassius respondit, & patri b & filio c dandam exceptionem iurisiurandi. Si pater iurauerit in peculio nihil esse: filius conueniri poterit, sed pater ita conuenietur, vt post adquisiti d peculij ratio habeatur.

Iuramentum habet de natura nouationis, delegationis, constitutionis, seu iudicij & solutionis.

Iurisiurandi conditio ex numero esse videri potest nouandi, delegandive: quia proficiscitur e ex cōuentione: quamuis f habeat & instar iudicij. g

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. XXVII.

IVsiurandum etiam loco solutionis cedit. h

Delatio iurisiurandi facta ab vno ex duobus reis credendi, nocet alteri. Alex.

Paulus libro xviij. ad edict. XXVIII.

DVobus † reis sti-

† P. F. in duobus.

quod quis iurauit: quamuis pupillus verum semper videatur iurasse: & sic aduersatur quamuis.

a Non videatur. Id est, præsumat quòd non peieret: quia nō videtur sciens siue scienter fallere: cum nil sciat, fictione iuris: vt hic, & j. de acquirenda hereditate. lege, pupillus. & infra, de iuris & facti ignorantia. lege fin. & infra, de verborum obliga. l. quod dicitur patrē. & infra, ad legem Corneliam de fals. l. Impuberem. & C. de fals. mone. l. j. In casu tamen pupillus etiam de iuramēto obligatur: vt si pupillus manumissus iurat præstare operas suas. nam pubes factus conuenitur: vt j. de libe. cau. l. fin.

b Et patri. Circa peculium.

c Filio. In totum. Et dic si vt pro filio iurauit: vtilis exceptio acquiritur: si vt heredi futuro, directa: si vt extraneo nullā exceptionem acquirit: vt s. de pactis. l. & heredi §. nos autem. & l. si tibi. § penul.

d Acquisiti. Sed opponitur, nōne quæret iudex vel actor, aut cœpisti habere peculium post sacramentum, & sic non habes exceptionem. aut non: & sic periurus es? Respon. reus non cogitur respondere illis quæstionibus: sed actor tenetur probare peculium postea quæsitum. Sed nonne probat eo ipso quod modo est aliud peculium, & apparet: vt argu. supra, de noxa. l. quoties. § fina. & sic credamus suo sacramento. iurauit enim tunc non esse: quod præsumendum est: vt supra eod. l. si duo? Respon hanc præsumptionem non sufficere. Accur.

ADDITIO. Ista gl. est valde notabilis ad hoc, quod positioni per quam quis detegeret delictum suum, quis non cogitur respondere. & hoc est quod dicitur in practica, ista positio est criminosa: & ideo ei non respondendum. de quo per canonistas extra, de elect. c. dudum. Spec. ponit etiam in tract. suo de positionibus. & per Bart. in l. Marcellus. infra, rerum amo. & l. fin. de ijs quibus vt indig.

e Quia proficiscitur. Hæc ratio nimis larga est. nam hac ratione dici potest ex numero vendendi, locandi. Sed ea ratio est: quia sicut in nouatione noua pro veteri datur actio. ita & ex hoc sacramento actio in factū datur & prima. Item sicut in delegatione alij incipit quis teneri: ita & in sacramento, si iurauero mihi deberi, quod alij debetur. Differunt tamen: quia per nouationem & delegationem prima omnino tollitur obligatio. hic vero non: sed solummodo actoris iusiurandum seruatur: vt j. eod. l. eum. j. respon. & hoc ex parte actoris. at ex parte rei similis est nouatio: quia per ipsum iusiurandum tollitur naturalis obligatio, sicut per nouationem tollitur: vt j. de solu. l. Stichum. §. naturalis.

f Quamuis. Bene aduersatur: quia iudicium datur in inuitum: vt j. de verb. oblig. l. inter stipulantem §. j. vnde non videtur ex conuentione.

Iudicium in inuitū datur.

g Iudicij. Vt infra eodem. l. tutor. in fin. & supra eod. l. nam postea. §. si is qui.

h IVsiurandum. Cedit. vt j. l. proxi. §. ij.

DVobus reis. CASVS. Si alter stipulantium iusiurandum detulit reo promittēdi, alteri oberit. Item à fideiussore. Ponit casum conuersum ad superiorem: quia conuentus fuit fideiussor, creditore deferente iurauit fideiuss. nunquid liberabitur debitor. si iurauit fideiussor? Et refert, an iurauit se non fideiussisse, & non liberabitur, si iurauit nil ei deberi, vel contractū celebratū non fuisse, liberabitur debitor.

Si ei. Conueni debitorem meum: & ideo tu pro eo fideiussisti, quòd eū exhiberes in iudicio: exhibuisti, vel non: tamē conuenio te ratione tuæ promissionis: iurasti te nō promisisse exhibitionē ipsius: non ideo liberabitur debitor: sed iurasti te nō debere referri an ideo diceba te non teneri: quia forte eum post promissionē exhiberis, vel forte exhibere non promiseras: & tunc non liberabitur debitor: an ideo quod solueris: & tunc liberabitur.

Ex duobus. Ego & tu debebamus aliquam rem alter nostrum creditore deferente iurauit nil deberi. alter liberabitur.

Exceptio. Tenebar actione mandati, vel nego. gest. & dum me aliqua illarum actionum conueniebas, detulisti mihi iusiurandum, iuraui, me non debere: tu interim conuenisti me certi generalis ratione eiusdem rei vel contractus: & ea eadem causa obstabit tibi excep.

Si quia. Egi contra te vi bono. rap. ratione cuiusdam rei, quam dixi te rapuisse. detuli tibi iusiuran. iurasti te non rapuisse: an postea conuenire te possum actione furti, quæritur? Et respon quod sic. videbatur contra: quia qui alienas res rapit, furti tenetur. instit. vi bono. rapto. in prin.

Colonus. Si colonus arbores meas succidit, pluribus actionibus tenetur: vt ibi dicit in litera. vnde si contra eum ago vna actione, & me deferēte iurauerit, non poterit alia actione cōuenīri ex eadē causa.

Quę iurauit. Celebratū fuit diuortium inter me & vxorem meam. ago cōtra eam, & intento actionem rerum amotarum. me deferente iurauit se non amouisse. postea reperio aliquā rem meā penes se. nunquid eam vindicare possum? Dicitur quod sic. Sed pone quod primo egi rei vindicatione: & detuli ei iuramentum, & iurauit rem suā esse, si postea velim agere rerum amotarū actione, an possim? Et dicitur quod obstabit exceptio. & Paulus respon. generaliter quia vbicunque eadem quæstio quæ prius sopita esset, in iudicium deducetur, licet per aliam actionē semper obstat exceptio. Sed pone, egi cōtra te, & stipulatus sum à te iudicatum solui: qui condemnatus fuisti. postea conuenio te actione in facto, quæ descendit ex re iudicata: me deferente iurasti iudicatū non fuisse,

volo

volo postea te conuenire ex stipulatione iudicatum solui: non possum. sed si prius egero ex stipulatione iudicatum solui, & me deferente dare non oportere fuerit iuratum: postea potero agere ex ea iudicata, nisi de hoc iuratum sit. & reddit in litera rationem. Item Pomponius. Conueniebam te actione furti: iurauit deferente te quod furtū feceras. nunquid statim condicam rem subtractam? Dicitur quod non.

Item contra ex hac parte. Dicitur, quod ex iureiurando procedit acti. & except. quia ex parte actoris iurantis datur actio, & ex parte rei exceptio. Et ponit talē rōnem. Conueniebā te, me deferēte iurasti te nō debere: & dixi, tu periurus es: dixisti tu iura ergo quod debeam: & iuraui ex relatione te debere: & ita cum primo me deferēte iurauerim te nō debere, & postea iuraui te debere: dicit quod vltimum iuramentum est seruādum. Viuianus.

a Stipulandi. s. contitutis, & sunt ablatiui absoluti.

b Nocebit. Si socij sunt: c vt supra, si quis cau. l. si duo. § respon. & sic loquitur j. ead. l. §. ex duobus. Sed videtur non nocere, sicut nec pactū ab altero factum: vt supra, de pact. l. si vnus. in princ. quæ est contra. Solu. maioris est enim efficaciæ iuramentū, quam pactū. & est ratio: quia iusiurandū est loco lit. contesta. vt supra eod. l. nam postea. §. si is qui. sed lit. contesta. præiudicaretur alteri: vt infra, de duobus reis. lege, ex duobus. ergo & iureiurando. Vel solu. vt ibi.

pulandi, a ab altero delatum iusiurandum etiā alteri nocebit. b

Iuramentum rei prodest indistinctè fideiussori: sed iuramentum fideiussoris prodest reo quando fuit conceptum in rem, seu super obligatione rei principalis. secus si in persona ipsius fideiussoris: & iuramentum fideiussoris de iudicio sisti, prodest principali, si agendo contra principalem veniretur contra iuramentum. Alexan.

Quòd [si] reus iurauit, etiā fideiussori proficit. † A fideiussore exactū iusiuradum prodest etiam reo. c Cassius & Iulianus aiunt. Nam quod † in locum solutionis d succedit, hic † quoq; eodem loco habēdum est, si modò ideo interpositū est iusiurandum, vt de ipso contractu, & de re, e nō † de persona iurātis ageretur. Si ei, qui debitorem meum in iudicium exhibere promiserit, iusiurandū detulerim: isq; iurauerit se omnino exhibitionem eius nō promisisse: prodesse id debitori meo non debet. si verò iurauerit se nihil mihi prestare oportere: distinguendum est, & replicatione emendandum, f vtrum ideo iurauerit, an quia post promissionem exhibuerit: g an verò, quia soluerit. h quod & † in fideiussore † debiti distinguendum est. i

Iuramentum vnius ex reis debendi, alteri prodest. Alex.

Ex duobus k reis promittendi eiusdem pecuniæ, si alter iurauit, l alteri quoque prodesse debebit.

Sublata actione speciali per iuramentum, tollitur generalis descendens ex eadē, & ad idem & per eadē media: sed sublata qualitate facti, non tollitur factum simplex: & sublato facto tolluntur omnes actiones ex eo facto descendentes: non autem tollitur aliud factū, vel causa non dependēs ab illa super qua iuratum est. secus si pendeat.

Exceptio iurisiurandi, non tātùm si ea actione quis vtatur, cuius nomine exegit iusiurandum, opponi debet, sed etiam si alia: si modò eadē questio m in iudiciū deducatur: fortè si ob actionē mandati, negotiorū gestorum, societatis, cęterasq; similes † iusiurandū exactū sit, deinde ex ijsdē causis certū cōdicatur: n quia per alterā actionem altera quoque cōsumitur. Si quis iurauerit se non rapuisse: nō debet adiuuari hoc iure iurando in actione furti, aut condictione: quia aliud est o furtū fecisse quod p vel clàm fieri potuit. Colonus cum quo propter succisas q fortè

c Etiam reo. Si in rem suam omnino interuenisset. secus vero est in pacto: vt supra, de pact. l. fideiussoris. in princ. & quia iusiurādum loco solutionis est: vt hic statim dicitur. Accur.

d Solutionis. Vt s. l. proxima. Azo. sic j. de donatio. inter virum & vxorem l. si donatæ §. si sponsus. & j. de solutio. l. Stichum. §. naturalis. an ergo hic fideiussor aget mandati? Videtur quod sic. vt j. mand.

l. inter causas. §. si is qui. Sed contra est in eod tit. l. si vero non remunerandi. Respon. nun. quod enim dicitur loco solutionis, verum est quantum ad creditorem & iurantem, non quantum ad alios. Accur.

e De re. Id est, non deberi, vel non fuisse celebratum cōtractum. nō autem de persone tantum. s. quod interse non intercessisse: quia hoc reo non prodest, quòd in dubio præsumitur, cum locum solutionis obtineat: vt hic dicitur.

f Emendandum. Altero casu, scilicet primo: & duobus sequen.

g Exhibuerit. Quo casu non liberatur reus: s sed ipse tantum.

h Soluerit. s. debitū principale: quo casu etiam reus liberatur. Accur.

i Distinguendum est. s. si iurauit se nō præstare oportere: vtrum ideo iurauit, quia non promisit, quo casu non liberatur reus: an quia soluerit, quo casu liberatur.

k Ex duobus. s. sociis: t vt s. eod. in prin. & j. de li. leg. l. si is qui duos.

l Iurauit. Aduersario deferēte. Acc.

m Eadem questio. Secus si alia: vt infra proxim. §. & §. quæ iurauit. j. resp. Idem est in except. rei iudi. vt infra, de except. rei iu. le. & an eadem.

n Condicatur. scilicet certi cōdictione agatur, quæ competit ex omni causa: vt s. si cer. pet. l. certi cōdic. in prin. Sed videtur contra, quòd sola actionis mutatio faciat exceptionem cessare: vt j. eod. l. si actor. quæ est cōtra. Sol. vt ibi. Item ad idem contra j. eod. l §. quæ iurauit. & infra pro al. sed ibi etiam causa agēdi mutatur. Item ad idem contra infra, quod cum eod. l. sed si ex parte. §. fin. Sed ibi fuit error: præterea alius est vnius actionis effectus: quā alterius: vnde non est eadē quæstio.

o Aliud est. Imo nō aliud vt inst. vi bo rap. in prin. quę est cōtra. Sed expone hic aliud est. i. esse potest.

p Quod. Scilicet, furtum.

q Succisas. Quo casu in duplum agit: vt infra, arb. fur. cæsarum l. furtim. §. fin. Accur.

† Al. add. item.

† R. F. quia

† hoc

† Al. add. a

† Idem si nō sint secundum Alb. Paul. Bal. Ang. Alex. & Iason.

† Approbatur per Bart. Sali. Alexā. & Ias.

† Al. add. eo modo.

† Fideiussorem. R. F.

† Displicet Lu. est tū vera & singulariter notanda secundum Iaso. hic.

† Idem si non socij secundum Ias.

† similis

Ex lege

a Ex lege Aquilia. Quæ hic eodem casu datur: vt infra, arb. fur. cæsa. l. j. cum sic rupium: vt supra ad legem Aquiliam l. si seruus seruum. §. rupisse.

b Aut clam. Quo etiam iudicio agi potest hoc casu: vt infra, arbo. fur. cæ. l. pen. Accur.

hoc edicto, quod est pars inter cætera edicta.

n Vel contra. Id est, econuerso. q. d. facta conuersione ordinis. nec enim proprie poni potest hæc dictio contra: cum supra, negationem & affirmationem posuerit. Accurs.

arbores agebatur ex locato, si iurauerit se non succidisse. siue ex lege duodecim tabularũ de arboribus succisis, siue ex lege Aquilia a damni iniuriæ, siue interdicto. Quod vi aut clam b postea conueniet: per exceptioné iurisiurandi defendi poterit. c Quæ iurauit diuortij causa rẽ se non amouisse, nõ debet defendi per exceptionem, si cum ea in rem † agatur. & si contendat suam esse: d alio iureiurando opus est. e cõtrà, si iurauerit suam esse: debet in actione rerũ amotarum defendi. f & omnino hoc obseruandum est (licet per aliã actionem eadem quæstio moueatur) vt exceptio iurisiurandi locũ habeat.

Igitur si quis iurauit se non esse condemnatum: etiã si ex stipulatu iudicatum solui ob rem iudicatam g cõueniatur, defendet per exceptionẽ. Contrà si cùm ex stipulatu iudicatũ solui conueniretur, iurauit se dare nõ oportere: h agẽti iudicati i non vtiq; obstabit exceptio. Potest enim fieri, vt nõ sit commissa k stipulatio, licet res iudicata sit: nisi ideo iurasset, quòd nec damnatum se esse diceret.

Ex iuramento formiter præstito non oritur actio extra illam causam cuius formam continet iuramentum: & vltimo iuramento standum est. Bart.

Item Pomponius ait, eum, qui furtũ sibi alicuius rei factũ iurauerit, non statim etiam condictionis l causam nancisci. Item cũ ex hac parte m iusiurãdum & actionem & exceptioné inducat, † si fortè reus extra iudiciũ, actore inferente, iurauerit se dare non oportere, & actor reo referẽte † dari sibi oportere, vel contrà: n posterior cã iurisiuran. potior habebit. nec tñ † præiudiciũ o periurio alteri[9] fiet: p quia non quæret, an dare eũ oporteat, sed an actor q iurauerit.

Triphoninus libro vj. Disputatio. XXIX.

QVòd si iuraui r te deferente non iurasse te † dari tibi oportere: aduersus vtilem actionẽ, s qua hoc quærit an iuraueris t tibi dari oportere, opponẽda est exceptio iurisiurãdi, perimentis u quæstioné x actione comprehensam.

Quando grauamen vnũ est causa alicuius cõmodi, sublato grauamine cessat cómodum. Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictũ. Secundò rõnem dicti. Tertiò respõdet tacitæ obiectioni. Quartò ponit aliam rationem primi dicti. Secũda ibi, Abũde. Tertia ibi, Cùm omissa. Quarta ibi, Et põt dici. Alex.

Paulus libro xviij. ad edictum. XXX.

EVm, qui iurauit ex ea actione, quæ infi-

c Poterit. Quo ad rei persecutionem: vt j. arb. fur. cæ. l. si colonus. Si ergo in vna est plus, quam in alia, agi potest secunda. vt infra arb. fur. cæ. l. j. & l. pen. Sed illud quãdo cõdemnatur in vna: hic autem de toto iurasse videtur: vt supra eo. l. si duo §. item Iulianus.

d Suam esse. Modo, cum agitur in rem &c.

e Opus est. Si actor ei dare vult. Non tamen debet. † re pati iudex super amotione aliquid probari: vt supra eo. l. si duo patroni. §. idem Iulianus.

Rei suæ noie an possit qs teneri actione furti.

f Defendi. Et est ratio: quia non potest teneri act. furt. vel rerum amo. nomine rei suæ, nisi in casu: vt j. de pig. act. l. si pignore &c.

g Ob rem iudicatam. Secus si conueniretur & pro defensione: quia tunc non obs. except. cũ ea alia causa ageretur: vt arg. infra, de except. rei iudi. l. & an eandem. Accur.

h Oportere. scilicet ex stipulatione. Accursius.

i Iudicati. Actione in factum ex re iudicata.

k Cõmissa. Quia nec est interposita: vel quia alius pronunciauit, quã sub quo tempore stipulationis contractæ fuit agendum: vt j. iudi. sol. l. si quis. in prin. & l. pen.

l Condictionis. Furtiuæ: vtpote cũ soli domino condictio detur: vt j. de condi. furti. l. j. & l. sed nec. Actio vero furti cuilibet cuius interest datur: vt institu. de obliga. quæ ex delicto nascuntur §. furti.

m Parte. De qua s. proxi. § dixi. quando quis iurat sibi dari oportere ex parte vero eius, qui dare se non oportere iurat, exceptio tantum competit: vt supra eod. l. nam postea. § j. Vel dic ex hac parte, id est, ex

o Præiudicium. Id est nõ potest obijci periuriũ: quia esset præiudiciũ famæ.

p Alterius fiet. Scilicet certi: sed incerti sic. Scio enĩ quod alter peierauerit nescio tñ quia. Vel dic alterius, id est, primo iurantis

q An actor. S. qui fuit in iurando vltimus. Accur.

3 Et sic te sta adinuicem cõtrarij non puniũtur de falso ratione incertitudinis Bald. Paul.

† Al. add. ant.

Defferente. P. F.

† tantum

QVod si. CASVS. Petebas à me x. me deferente. iurasti tibi deberi: postea agis actione in factũ ex iureiurando contra me. dico te non iurasse. vnde dicis tu: iura quod nõ iuraui. & te deferente iuraui. Dicit quod si iuraui, à me petere nõ debes. Quæstio enĩ prima, quæ scilicet quærebatur an iurancris, sopita est per hoc quod iuraui. & h. d.

r Quod si iuraui: ego reus. Accur.

† P. F. dare sibi oportere.

s Actionẽ. Tuam.

t An iurauerit. Et nihil aliud: vt supra eod. l. non erit. §. dato.

u Perimentis. Iurisiurãdi dico perimẽtis quæstionem, &c. in ac. enim mouebatur a reo quæstio, dicendo quòd nõ iurasset: & hanc quæstionẽ perimit sacramentum rei. iura enim actorem non iurasse.

x Quæstionẽ. Quæ quærebatur iurauerit actor, vel non.

EVm, qui iurauit. CASVS. Institui cõtra te actio. legis Aqui. negasti à te datum damnum: deferẽte te iuraui dedisse: nunquid consequar duplum, ac si probassem? dicitur quod non. & ratio assignatur in litera.

Si iurauero. Petebam à te Stichum: dixisti te non debere. detulisti mihi iusiurandũ, & iuraui te debere: & fuit Stich[9] in alia prouincia: & decessit. liberaberis, nisi prius fueris in mora, vel forte illi Stichus ex

causa

causa furtiua debeatur. Si mulier. Celebrato diuortio inter me & vxorem meam, petebat a me decem Dicebat se mihi dedisse nomine dotis. detuli ei iusiurandum. refert qualiter iuret; quia si iuret sibi deberi decem, nomine dotis; solida decem præstanda sunt nõ habita ratione ne egeam. si autem iuret se dedisse decẽ in dotem; tunc in tantum est maritus condẽnandus, quã tum si in veritate dedisset x. puta quã tum facere potest. In popularibus. In stitui contra te act. qui album prætoris corrupisti. ista actio popularis est. nunquid si iuraueris te non corrupisse, liberaberis aduersus alios agere volẽtes? Dicit quod sic, dũ tamẽ sine collusione actum sit; quia si egi contra te act. populari, & absolutus es, aduersus alios à populo tutus eris except. rei iudic. si non fuerit collusũ; nec superari me passus sum. §. si libertus. & §. iurauero. sunt plani. Viuianus.

si iuraui eum mihi deberi, ad æstimationem teneris vt hic; & eodem modo si promisisses eũ, distinguendum est; vt C. de contrah. & commit. stip. l. non mo riturum. & infra de verb. oblig. l. inter stipu. §. pen. Idem & in eo qui constituit: vt infra de const. pec. le. promissor.

ciando crescit, aliquid [a] sibi deberi: simpli, non dupli persecutionem sibi adquirere, Pædius ait [b] Abundè [c] enim sufficere exonerare petitorẽ ꝓbãdi [d] necessitate: cũ omissa [e] hac parte edicti dupli actio integra maneat: Et potest dici, hoc iudicio nõ principalẽ [f] causam exerceri, sed iusiurandum actoris [g] conseruari.

Per iuramentum non potest deberi res quæ non est, nisi ante interitũ mora præcesserit. Bar.

Si iurauero te Stichũ mihi dare oportere, qui non sit in rerũ natura: [h] nec æstimationem mihi præstare reus debet, nisi ex causa furtiua, [i] vel propter moram. tunc enim etiam post mortem serui æstimatio præstatur.

Si iuratur super iure obligationis tollitur omnis exceptio, quæ obligationem perimit. & si iuratur super factũ tollitur omnis exceptio per quam factum non verum redderetur. secus in iis quæ competunt facti veritate manente. Bar.

Si mulier iurauerit decẽ dotis sibi deberi: tota ea summa ꝑstanda est. [k] Sed si iurauit se decẽ dedisse in dotẽ: hoc solùm nõ erit quærẽdum, an data sint: sed quasi data sint, quod ex eo reddi oportet, præstandum erit. [l]

In actionibus popularib. iuramentum vnius præiudicat omnibus, nisi collusum sit, sicut in sententia. Bar.

In popularibus [m] actionibus iusiurandum exactum ita demum aduersus alios proderit, [n] si bona fide exactum fuerit. [o] nã & si quis egerit, [p] ita demum consumit publicam actionem, si non per collusionem [q] actum sit.

Statur iuramento, quo quis se non esse libertũ iurauerit. Bar.

Si libertus deferente patrono iurauit se libertum non esse, ratum habendum est iusiurandũ:

[a] Aliquid. puta decem sibi deberi ex causa legati relicti venerabili loco quæ crescit per inficiationem; vt insti. de actio. §. item mista. Vel ea lege Aq. ex quasi similiter crescit lis inficiatione: vt supra ad legẽ Aquil. l. inde Neratius. §. hæc actio.

[b] Pædius ait. Et sic not. quod non eandem habet vim actio substituta, quam ea, in cuius locum substituitur: vt ĩ. de peti. hære. l. item veniunt. § cum præ diximus. Sed argu. contra supra si quis cau. l. si eum. § qui iniuriarum. Accu.

Actio substituta an habeat vĩ eius in cuius locum substituit.

ADDITIO. Dic quod ibi habet eandem naturã primordialem, sed non superuenientẽ. Alb. Ful. Lu. & Iaso.

[c] Abunde. No. tres rationes. Acc.

[d] Probandi. scilicet per testes. Et sic not. ꝙ qui in vno releuatur in alio grauatur: vt C de non numer. pecu. autheo. contra qui propriam. & supra ex quib. caus. ma l. j. j. respo. Acc.

[e] Omissa. id est omissa via probandi per iusiurãdũ poterit ad duplum l. Aq. agi: & hoc si vellet omittere ante sacramentum præstitum. quid autem si postea? quidam adhuc idem.

[f] Principalem. s. actionem. l. Aqui. vt fiat probatio per testes, sed iusiurandum conseruari. Ac.

[g] Actoris scilicet per actionem in factum.

[h] In rerum natura. s. modo tempore iuramẽti: esse tamen creditur vel speratur secundum Ioan.

[i] Ex causa furtiua. id est nisi debeas Stichum: quia subtraxeras: vel iã fueras in mora: in quibus casibus

Et secũdum hoc intelligit quod dicitur cõfessum se debeẽ seruũ qui non erat mortuus teneri, scilicet post [t] moram: vt infra de confess. l. q Stichum. quæ non est contra. Acc.

[k] Præstanda est. omnino etiam si facultates instãtium non patiũtur commode. quia verbum deberi, cum effectu accipitur, vt supra eo quia cum qui in ius voc. l. pen. §. pe. Accursius.

Et ẽt ante, quando illud sciuit secus si ignorauerit. P. Lud. & Alex. licet Iason. contra.

[l] Præstandũ erit. scilicet in quantum facere potest; vt infra soluto matri. le. maritum. & l. quia Et sic not. sacramẽtum pro veritate accipi: vt supra e. l. sed et si possessori. §. itẽ si iurauero. Acco.

[m] In popularibus est autem actio popularis. quæ ius populi tuetur: vt infra de pop. act. l. j.

[n] Proderit. iuranti. Accur.

[o] Fuerit. Nota. id videtur fieri bene, quod bona fide fit sic tosts, de conditioni. & demo ostr. l quamuis.

Bona fide factũ bene fieri videt

[p] Nam & si quis egerit. populari actione. & succubuit actor.

[q] Per collusionem. No. publico præiudicari, si nõ fiat collusio. alias non; vt hic, & supra de pact. leg. si vnus. §. item ne ea periar. & supra, de procurat. leg. non cogendum. § qui ita. & infra, de popula. actio. leg iij. primo respond. & C de transac leg præses. & infra, quod vi aut clam. leg prohibere. § plane. Sed in populari actione iuraui me non habere appensum, alio bonæ fidei deferente; nunquid cum postmodum appensum habere reperior, conueniri pote ro? videtur quod sic. nam in libero homine exhibẽdo si absolutus sum, quia litis æstimationem præstiti; nihilominus ab alio vel eodem conuenior. vt infra, de lib hom. exhiben. leg. quod & lex. §: si tamen reus condemnatus. E contra videtur quod non; vt supra eodem. l. qui iurasse. § si pater filium. & supra. de noxal. l. quoties. §. si iusiurandum & infra, de exceptio rei iudica. l si rem meam. & l. si quis ad exhibendam. His enim legibus ita demum actio datur, si postea incipit habere peculium vel seruum in potestate, vel rem possidere. Sed hæc est vna & eadem appensio, sicut & vna possessio continuata, vnde videtur quod non debeat conueniri, nec dicas; imo potest conueniri ex præsenti delicto, quia modo suspẽsum habet. Nam secundum hoc idem diceretur in fure,

fure, qui iuret ſe non feciſſe furtum; ſed tamen non teneiur: vt infra de fur. leg. ſi quis vxori. §. ſi quis iurauerit. Solut. non poteſt poſtea conueniri. ſed ſecus in re iud. vt d. l. de lib. hom. exhiben. quod & ieo. Vel illud fauore libertatis. in pacto autem an præiudicet diſtingunnt quidam, vt ſi eſt tranſactio, ſic; cum vicem ſententiæ vel iuramenti obtineat; vt ſupra eod. l. ij. alias non. tu dicas indiſtinctè non valere; vt infra, ad leg. Iuli. de vi pub. l. qui cœtu. §. ſi. & C. de ingen. ma. l. ingenui. & ſupra de pac. l. in exigentium. §. ſi paciſcar. & § item ſi quis. & l. ſi vnus. §. & in ſumma. Ac.

vt nec operarum petitio [a] nec bonorum poſſeſſio contra tabulas dari debeat.

Per iuramentum non tollitur exceptio quæ non eſt contraria iuramento. Alex.

Si iurauero vſumfructum mihi dari oportere: nõ aliter dari debet, quàm ſi caueam boni viri arbitratu me vſurum, & finito vſufructu reſtituturum. [b]

Sententia lata prætextu falſi iuramenti neceſſarii, retractatur per inſtrumenta de nouo reperta. Secus in iuramento voluntario & iudiciali. diuiditur. Primò ponit vnũ dictum. Secundò illud limitat. Secũda ibi, ſed hæ conſtitutiones. Item prima ſubdiuiditur: quia primo ponit dictum in genere. Secundò exẽplificat illud. Secunda ibi, Si quis noua. Item ſecunda pars principalis ſubdiuiditur: quia primo ponit limitationẽ, quod dictum intelligatur, quando ſententia eſt lata prætextu iuramenti neceſſarii. Secundo ponit quando deferatur illud iuramentũ neceſſarium. Tertio quid in voluntario & iudiciali. Secunda ibi, Solent. Tertia ibi, Quod ſi alias.

Caius lib. xxx. ad edict. prouinc. XXXI.

ADmonendi ſumus, interdum etiã poſt iuſiurandum exactum, permitti conſtitutionibus [c] principum ex integro cauſam agere ſi quis noua inſtrumenta [d] ſe inueniſſe dicat, quibus nunc ſolis vſurus ſit. Sed hæ conſtitutiones tunc videntur locũ habere: cùm a iudice [e] aliquis abſolutus fuerit: [f] Solẽt enim ſæpe iudices in dubijs cauſis, ex acto iureiurando [g] ſm eũ iudicare, q iurauerit.

[a] Nec operarum petitio. Et ſic not. quod quo ad hunc caſum ſacramẽtum pro veritate habetur; vt ſ. de in iva voc. l. e. adoptiuũ. §. patronum. Sed contra non eſt eadem contrarioſũ ratio, ſcilicet ſi patronus iurauerit ſe patronum. nam non erit patronus quo ad operas; vel bo. poſſ. contra tabu. tamen eũ non vocabit in ius ſine venia; vt j. de iure patron. l. e. ſi iurauero. forte tamen ſuccedet ei ab inteſtato. Itẽ & operas petet, cũ ibi non veiet. Item ſi frater cui aſſignatus erat, detulit iuramentum liberto ſibi aſſignato; & libertus iurauit ſe non eſſe libertum; & deceſſit; & ſic ius libertĩ deberet ad alium redire? vt inſtit. de aſſig. libe. § j. an competeret illi ad quem ius redit bo. poſſ. etiam non obſtante iuramento ab alio delato? R. ñ pôt; quia ex alia cauſa agit; vt argu. j. de exce. rei iudi. l. ſi mater § eadẽ. Sed arg. contra in eo qui petijt in ſeruitutem libertum patroni; qui etiam liberorum nomine non poteſt petere contra tab. vt j. de bo lib. l. qui in ſeruitutem. Acc.

[b] Reſtituturum & ſic pro veritate eſt; vt ſ. e. l. ſed & ſi. §. item ſi iurauero.

ADmonendi. CASVS. Primo regulam; deinde exce. regulæ; deinde exemplũ. Regula, quod ſi iuſiurandum præſtitum eſt, & poſtea pronunciatum; quod non poſſit ſententia retractari; ſubijciunt exceptio, & exceptionis exẽplum, verbi gratia; Dicebam te debere mihi decem, quia nõ potui probare, iudex detulit tibi iuſiuran. iuraſti, & ſentẽtiam tulit pro te poſtea inueniuntur inſtrumenta, per quæ poſſum ꝓbare intẽtionem meam; quia quod actũ eſt, retractari debet. Vel dic ecõtra, vt ſubijcit; ſed iſtud fallit in iudiciali vel voluntario iuramento; hoc eſt quando pars parti defert iuſiurandum.

[c] Conſtitutionibus quas nõ habemus, quæ ſcilicet ponunt hunc caſum qui ſequitur.

[d] Noua inſtrumenta. id eſt nouiter reperta; nõ nouiter fabricata. Et ſic not. prætextu inſtrumenti reperti, iuramentum vel ſacramentũ retractari. Sed contra. C. de tranſa. l. ſub prætextu. Sed aliud eſt in traſactione, quę non retractatur; vt ibi; quia vtriuſq; cõſenſu fuit facta; argu. infra eadem l. in fine. Itẽ contra infra de re iud. l. Imperatores. & C. de re iu. l. ſub ſpecie. in quibus dicitur, quod prætextu nouorũ inſtrumentorum ſententia non retractatur, niſi in cauſa publica; quo caſu infra triẽnium retractatur; & poſt etiã ſi præuaricatio arguatur vt C. de ſententijs aduerſ. fiſc. lat. non. retract. l. j. libro x. Sol. refert an ſola ſententia detur & tunc non retractetur prætextu inſtrumẽtorũ, niſi in cauſa publica; vt dixi. an & ſentẽtia lata, & iuramẽtum præſtitum, & tunc poteſt retractari; vt hic; & in odium peierantis; argu. j. de equa quotidia. & æſtiua l. j. §. Trebatius. Vel dic, quod hic non erat iudicatum adhuc, ſecundum Pypo. & quod ſubijcit abſolutus; expone vt ibi, ſ. deſtinatione, non re. Vel tertio dic, quod hic fuit iudicatum; ſed ſub conditione, ſcilicet ſi iurauerit; & dices non fuiſſe adhuc iuratum; & ſic erat exactum ſecundum hoc, id eſt præceptum vt iuretur; non tamen erat iuratum; vt arg. C. eod. leg. ſi qs iuſiurandum, licet lex illa corrigatur per ſequẽtem generalem, vt ſemper iuretur vel in ipſa ſententia; vel ante. Sed prima ſolu. magis placet. Item cõtra infra de re iudi. l. poſt ſem. in princip Solu. quod dicit ibi, poſt rẽ iudic. vel iuſiurã. nil quæritur, ſupple, niſi noua inſtrumẽta afferãtur; [1] vt hic Præterea ſicut per noua inſtrumenta, ſic propter ætatem reſcinditur ſi & nouæ cauſæ inducuntur; vt ſupra de minor xxv. an. Item not quod hic ſubijcit quibus nunc ſolum, &c. quia eſt arg. ad id quod nota. ſupra, de peti. hæ. l. ſi quis liber. in fi. & ad idem facit C. ſi ſæpi. in integ. reſti. poſt. l. ij.

[e] A iudice ſcilicet deferente. Acc.

[f] Abſolutus fuerit. deſtinatione, nõ re ipſa, ſecũdũ Py. ſic ponitur infra titu. j. l. videamus. §. item videndũ eſt. Sed verius eſt vt fere fuerit abſolutus; vt modo dixi in ſolutione contrariorum; argu. infra de exerci. l. j. §. ſi is in fine. & dic iudice ſequente ſuam delationem. Accu.

[g] Exacto iureiurando. ſcilicet inopia probationũ exigente; vt C. eo. l. in bo. fid. & arg. j. eo. l. tutor. Et vt plene videas, diſtingue. aut actor nil probauit de intentione ſua; & tunc reus eſt abſoluẽdus etiã ſine iuramẽto; vt C. de edẽ. l. qui accuſare. niſi in caſibus in quibus lex defert reo iuramentũ ad purgationẽ ſui; vt C. de ijs, qui ad eccleſiãs confugiunt. leg. præſenti. § ſicubi. & C. de fide inſtrumentorum. l. final. & C. de iure deliberandi. l. finali. § ſentẽtia. & in authentica, de fide inſtrumentorum § ſi tamen quiſquam. Si autem actor plene probat, reus condemnatur. Si vero ſemiplene; puta per ſcripturam doma-

Hinc no. per iuramẽtum non tolli exceptiones, q naturæ contractus inſunt. Item & illud, cũ ſtatuto cauetur, vt contra inſtrumẽtũ nulla exceptio opponatur, poſſit nihilominus exceptio opponi non ſoluti pretij quã & ipſa de natura cõtractus eſt, & facit l. ex præd. de euict. & ibi Bal. & l. vlt. §. a. de doli mali & met. excu. A. Perſ. Sacramentũ quoq; ꝓ veritate habetur.

[1] Imo dic q ibi ĩ iuramẽto voluntario & iudiciali: hic ĩ neceſſario. F. Alex. & Iaſ

domesticam, quæ non sola, sed cum alijs valet; & sic semiplenam inducit probationem; vt C. de proba. l. instrumenta. vel per comparationem literarum, ex qua non plena, sed qualis qualis sumitur fides; & in authen. de fide instru. §. si vero omnes moriantur. & §. seq col. vj. Vel per fugam rei, qui debuit ibi responde re vbi officium gessit; vt in authen. de col. §. super hoc. & § si quis autem. & ar. ff. de re mil. l. nō omnes. §. fi. Vel per vnū testē defertur sacramentū actori, qui nouit veritatē rei; maxime si res petita est modica, & actor est honestus; ar. ff. de leg. tu. le. legitimoa. §. j. & vt in præalleg. legibus cōtinetur. testē autē vnum dico in ducere præsumptionē; vt ff. de dot. præ le. l. Theopōpus. & ff. quēad. test. ape. l. j. §. si vnus. & ff. eo. l. si duo patroni. in fi j. rū. Item & duo faciunt plenā probationē; ergo vnus semiplenā Nec ob. ff. de quæst. le. maritus. Ibi cū non prohibuit quæstionem propter iudiciū, quod nō procederet; sed quia contra dominum: vt C. de quæst. l. j. Item datur actori sacramentum propter enormitatem criminis: vt C. vnde vi. l. si quando. Item propter contumaciam rei dat̄ actori: vt C. de iud. l. properandum. § sin autem. Alias autem vbi actor non nouerit veritatem rei vel summa non est modica, & persona actoris est suspecta, vel non, sed reus ita est honestus vt actor: & summa nō est modica: defertur reo iusiurandum, & absoluitur in contractibus bonæ fidei, & stricti iuris iudicijs: & in delictis & quasi delictis per regulam generalē quæ est hic, & C. eo. l in bonæ fidei.

Testis vnus præsumptionem inducit.

Actori in multis iuramentum deferendū est.

Quòd si aliàs [a] inter ipsos iureiurando transactum sit negotium: nō conceditur eandem causam tractare.

Pupillus nō potest iuramentum retinere. Alex.

Modestinus libro iij. Differentia. XXXII.

IVrisiurandi gratiam facere pupillus nō potest. [b]

Si non est legitime iuratum, iterum iurandum est. Bar.

Vlpianus libro xxviij. ad Sabinum. XXXIII.

QVi per salutem suam iurat, licet per Deum iurare videatur (respectu enim diuini numinis ita iurat) attamen si nō ita specialiter iusiurandum ei delatum est: iurasse nō videtur. [c] & ideo ex integro solenniter iurandum est. [d]

De communi vt potest iusiurandū deferri: & ille cui defertur, ex causa potest petere tempus ad deliberandum. Bar.

Idem libro xvj. ad edictum. XXXIIII.

IVsiurandum. & ad pecunias, & ad omnes res locum habet. Etiam de operis [e] iusiurādum deferri potest. Nec de iniuria [f] quæri aduersarius potest, cùm possit iusiurandum referre. Quid tamen si ideo dicat reus se liberatum, quoniam Stichum quē promiserat, putat [†] decessisse? [g] Non erit tutus per relationem. [h] & ideo ex hac causa putat Marcellus (& rectè) aut remittendum ei iusiurandum, aut spatium dandum, vt certioretur, [i] certioreris atque ita iures.

item in ancilla manumissa, vt sit vxor; quia tantum de primo matrimonio intelligitur; vt argu. contra infra qui & a quibus l. matrimonij. H.

ADDITIO Dic quod ibi de iure quærendo; hic de quæsito. Alber. Bar. & Ias.

IVsiurandum. CASVS. Dicit. si dubitaretur verum operæ debeātur, vel non, iurari poterit. postea respondet tacitę obiectioni. q. d. quis, illud iniuriosum esse, quod reus compellatur iurare. Et dicit quod non; quia si ipse reus noluerit iurare, referet. postea ponit casum quendā in quo nec compellitur iurare; nec est tutum vt referat; vt si petatur a te Stichus absens, quem mihi debebas; & dubitabas, an mihi teneris, eo quod credibas eum mortuum. vnde in isto dubio si deferam tibi iusiurandum, quod nō debeas; periculosū est iurare, scilicet propter periurium. Item periculosum est referre; quia ego statim iurarem mihi deberi, vnde in isto dubio erit tibi danda dilatio, vt tu

[l] Not. bū istū tex. quod probat quod exceptio pōt opponi ēt per verba dubitatiua, puta quia credo me nō teneri, vel similia. pro quo facit lex, si debitor. ff. de pe. hær. & in l. si quis inficiatur eū simili. b'. ff. de p.

Si de qualitate. Volui vt tu iurares mihi super illum; voluisti iurare super aliate, vel volebam vt iurares sub vna forma; tu voluisti iurare sub alia. dicit quod iudex debet formam designare. & probatur infra eo. l generaliter. §. j.

Ait prætor. Hic ponuntur quædam verba prætoria, quæ sunt generalia. Dicit quod ille cui delatum est sacramentum, debet iurare; quod si nō fecerit, debet soluere. subiungit vt possit referre, petij ergo a te; & detuli tibi iuramentum; tu mihi retulisti, si nolo iurare tu reus eris absoluendus. Quid erit si te referente ergo iuramentum de calumnia iurare non debes.

Non semper. Dicit, aliquando aliud refertur iuramentum quam sit delatum & hoc contingit ex varijs causis; quæ arbitrio iudicis relinquuntur; postea ponit duo exempla. Vnum, quando ex diuersitate rerum contingit incongruitas. Aliud, quando ex diuersitate personarum, & diuersitate rerum. & gloss. hoc amplius in specie declarat. Cætera sunt plana vsque ad l. si actor. Vlui.

[a] Quod si alias. Id est, iudice non deferente, sed a parte parti in iudicio vel extra. hic enim solum quæritur, an sit iuratum. vt supra eodē. l. nō erit §. dato. Sed quare diuersum? Respond. quia hic religio tantū est circumuenta. sed quando iudex defert: tunc religio & iudex circumuenitur, cum quo nō ita mite agitur cum Deo; vt ff. de arbit. l. Celsus. & C. eo. le. ij. & arg. supra eo. l. si duo. in fi.

[b] IVrisiurandi. Non potest etiam cum tutore: quia species donandi est: vt arg. ff. de admi. tut. le. non omni. Accu.

QVi per salutem. CASVS Iusiurandū præstandum est semper tale, quale defertur: quia, si detuli tibi iusiurandum vt iurares per Deum, & iurasti per salutem tuam: iterum erit iurandum. Vlpia.

[c] Non videtur. Vt ff. l. iij. §. fi. & l. iiij. & v. j. resp. & §. fi. si autem specialiter est delatum, valet: vt hic, & dictis legibus. Sed contra id quod subijcit ff. eod. l. remittit. in fi. Sed ibi iurauit non quando delatū fuit sed postea, cum iam renouauerat. Ac.

Dic quod hic fuit acceptatū iuramētum incōtinēti, ibi vero non, sm Bartol.

[d] Iurandum est. Primo habito pro non præstito: si cut & optio male facta: vt infra, de op. leg. leg. ij. Sed

[e] De operis. Scilicet, a liberto præstandis; vel non præstandis. ad hoc supra eo. l. iij §. j. Acc.

[f] Nec de iniuria. A lege vel deferente facta.

[g] Decessisse. Et defertur ei sacramentum, vt iuret se non teneri.

[h] Relationem. Id est, non est ei tutum referre: quia cum actor non credat mortuum, statim iurabit.

[i] Certioretur. Ergo liquet manifeste quod nō sufficit iurare se credere, sed præcise sic esse, vel nō esse: vt ff. rer. amo. l Marcellus §. qui rerum. lo. & ff. eo l. quotics. secus in sacramento quodam, quod facit tutor vel curator: vt in auth. vt ij qui ob. se hab. phi. rer mi §. vt autem

vt autem. & ſecus in ſacramento calumniæ: vt C. de iureiuran. propter cal. dan. l. ij. quæ ſunt arg. contra.

a Mãdatum habeat. A ſyndico, vel ab his ad quos adminiſtratio pertinet. Ioa. & nota quod eiſdem caſibus poteſt hic deferre qbus & procurator: vt ſupra eo. l. iuſiurandum. §. fin. ſecundũ quoſdam. Alij aſſimilãt tutori: vt quãdo ſibi videtur ſcilicet deficientibus probationibus poſſit deferre: vt infra e. l. tutor. in princ. & C. de tranſact. leg. præſes.

b Pupillo non defertur. Vt iurare cogatur, vel referre: iurare tamen põt ſi vult, & ſeruatur: vt ſupra eodem le. qui iuraſſe.

c Non compelli. Ex ſtipulatione ſcilicet vel defenſiõe interpoſita: nec a domino per actionem mandati: quia negotium commiſſum ſine hoc explicari poteſt. Alias cõtra ſupra de pe. l. ad rem. & leg. ad legatũ. Azo. & eſt alia ratio: quia pro alio ſubire ancipa periuriũ non debet cõpelli: vt infra tit. j. l. videamus. Ac.

d Exigatur. Tria nota hic Primum, q ſacramentum calumniæ poteſt remitti tacite, eſt demum ſi præſtãdũ, ſi exigatur: vt hic, & infra de ope. no. nun. l. de pupillo §. qui opus nouũ. Nec obſt. C. de iur. calũ. l. ij. §. ſed quia vereamur. quia licet non expreſſe, vt ibi, tacite tamen fit: vt arg. ff. de procu. l. filius §. milites. Secundo nota quod olim pluries iurabatur: ſicut erat hic, & C de iura. ca. l. j. & ff. de dam. infe. l. qui bona §. ſi quis ſtipulatus. Sed hoc corrigitur: vt in authen. de ijs qui ingre. ad appel. §. fina. vbi dicit ſemel iurari a principio tantum. Tertio not. in eo quod ſubijcit, hoc iuſiurandum, &c. ſacramentum calumniæ remitti patrono: vt hic, & ff. qui ſatiſd. cogan. l. de die. §. ij. & ff. de dam. infect. l. q bona §. alienn. & ff. eod. l. ſi patronus. & ff. de obſeq. l. licet. Sed hoc forte corrigitur hodie, vt nulli remittatur: vt C. de iur. calum. l. ij. §. ſed q. Sed magis puto non corrigitum quia non expreſſe corrigitur; vt arg. C. de appel. l. præcipimus. in fin. tum quia lex remittit, non homo. nã homo nõ poteſt remittere: vt ibi, lex autem ſic: vt hic dicitur. Ac.

P. F. neque patrono neque.

Iſta gl. ẽ nota. ſm Bald. ad hoc q ſecta iudicij, quæ non requirunt ſtrepitum iudiciorũ, poſſunt fieri p iudicẽ ſeculare in eccleſia. Bolo.

e In arbitrio. Vtrum in præſentia iudicis ſit iurandũ, vel alibi, vel in libro, vel in eccleſia, vel alibi.

& ſic iuret.

Defenſor ciuitatis poteſt deferre iuramentum, ſi eſt ei mãdatum. Bar.

Defenſor municipum, vel cuiuſuis corporis, iuſiurandum deferre poteſt, ſi ſuper hoc mandatum habeat. a

Pupillus, procurator, & defenſor iurare non cogũtur. Alexander.

Pupillo non defertur b iuſiurandum. Procurator non compellitur iurare, nec defenſor. & ita Iulianus ſcribit libro decimo Digeſtorum, defenſorem iurare non compelli: c ſufficereque ad plenam defenſionem, ſi paratus ſit iudicium accipere.

Deferens iuſiurãdum de veritate, debet primò de calumnia iurare, niſi ſit parens vel patronus, & quãdo dubitatur de forma iuramenti, committitur iudicantis arbitrio.

Qui iuſiurandum defert, prior de calumnia iurare debet, ſi hoc exigatur: d deinde ſic ei iurabitur. Hoc iuſiurandum de calumnia æquè patrono & † parẽtibus remittitur. Si de qualitate iuramenti fuerit inter partes dubitatũ: conceptio eius [in] arbitrio † e iudicantis eſt.

Si is, cui defertur iuramentum non iurat, nec refert: cogitur ſoluere, niſi ex cauſa recuſet Bar.

Ait prætor: *Eum a quo iuſiurandum petetur, ſoluere, aut iurare cogam.* Alterum itaque eligat: reus: f aut ſoluat, aut iuret. ſi non iurat: ſoluere cogendus erit à prætore. Datur autem & alia facultas reo, vt ſi malit, g referat, iuſiurandum. Et ſi is, qui petet, h conditione iuriſiurandi non vtetur: iudicium i ei prætor non dabit. k Æquiſsimè enim hoc facit: cùm non debeat diſplicere conditio iuriſiurãdi ei, qui detulit. l Sed nec iuſiurandum de calumnia referenti defertur: † quia nõ eſt ferendus actor † ſi cõditioni quã ipſe detulit, de calũnia velit ſibi iurari. Non ſemper autem conſonãs eſt, per omnia referri iuſiurandum, quale defertur: forſitan ex diuerſitate rerum m vel perſonarũ n quibuſdã emergentibus, quæ varietaté inducunt. Ideoque ſi qd tale inciderit: officio iudi-

vt C. eo. l. generaliter. § pe. vel dic vt infra eadem l. §. ſi. & ſupra e. l. qui per ſalutem. Ac.

f Eligat reus. Vt C. eod. l. delata. vel etiam recuſet hodie: vt C. e. l. generaliter. §. ſin autẽ electio. Eſt autem ideo ſua electio: quia alternatiue tenẽtur: vt hic, & ff. de iure do. l. plerunque. in fin.

Ex iuſta cã alias non ſecundum Ale.

g Si malit. Imo videtur non licere referri: vt infra tertio. le. Marcellus §. ſi. quæ eſt contra Solu. ſpeciale eſt in illa actione & in alijs turpibus; vt ſi conuenti ſciane factum, non poſſunt referre iuſiurandũ, nec recuſare, vt ibi ſed alias & referri vt hic, & recuſari poteſt. vt C. de reb. creditis. l. generaliter. §. ſin autem.

P. F. et hic.

h Petet. Ab alio iurari.

i Iudicium. Principali debiti. Accurſius.

k Non dabit. Nota denegari iuriſdictionem ex cauſa vt ſupra, ex quibus cauſis maior. lege, ſed & ſi per prætorem. §. ſed & ſi dũ.

Iuriſdictio ex cã denegatur

l Detulit. Cato. Patere legẽ quã tu ipſe tuleris: hic, & ſupra, quod quiſque iuris leg. j. & C. de rebus creditis. leg. penult. § ſin autem Accurſius.

† Dubitur † P. F. ſi conditionis.

m Rerum. Vt ſi cõtra te actionem de dolo intentor & tibi defero vt iures te non feciſſe dolũ: refers iura. me feciſſe in re, quæ ſit vltra duos aureos. nec enim aliter datur actio de dolo. vt ſupra de dolo. le. ſi oleum. in ſi. & l. idem eſt. Idem eſt; ſi agas ex donatione, quæ eſt vltra quingentos ſolidos: & deferã iuſiurandum. vt iurẽ me non donaſſe: & ego refero vt iures me donaſſe non vltra quingentos ſolidos: vt C. de do. l. pe. § ſi. Sed hoc ſi in totũ volo euadere: vel tu vis totum quod petis tibi dari. Nec obſt. ff. rerum amotarum. l. Marcellus. §. ſin. & l. ſequenti: quia ibi in abſconſo, hic in aperto. Acc.

n Vel perſonarum. Vt ſi libertus agat iniu. & patrono deferatur iuſiurandum, vt iures ſe non feciſſe iniuriam. patronus refert iura; me tibi feciſſe atrocem iniuriam: vt ſupra de in ius vocand. leg. ſed & ſi §. ſi & infra, de iniur. l. prætor. § ij. Item nota hic ex varietate perſonarum ius vel ſtatutum mutari: vt ſupra, de nego geſtis le. Pomponius in negotijs geſtis. & hoc iudex cognoſcit: vt hic. & ſupra ead. le. §. ſi de qualitate.

Ius ex varietate perſonarum mutari poteſt.

Cum

cis cóceptio huiuscemo di† iusiurâdi termineť.

Hic ponitur practica præcedentium. Alex.

Cum res[a] in iusiurandum demissa[b] est: iudex iurantem absoluet: & referétem audiet. etsi actor iuret: condemnet reum. nolentem autem iurare reũ, si soluat, absoluit: non soluenté condemnat. † ex relatióne non iurante actore, absoluit reum.

Quando deficiunt probationes, potest tutor iuramentum deferre. h.d. Bart.

Paulus libro xxviij. ad edictum. XXXV.

Tutor pupilli, omnibus probationibus alijs deficientibus[c] iusiurandum deferens, audiendus est. Quandoq;[d] enim pupillo denegabitur actio.

Prodigus & furiosus nõ possunt iusiurandum deferre. Bar.

Prodig⁹ si deferat iusiurandũ: audiendus non est. Idemq; in † cæteris similibus ei dicendũ est. Nam siue pro pacto[e] conuento, siue pro solutione,[f] siue pro iudicio[g] hoc iusiurandum cedit: non ab alijs delatũ ꝓbari debet, quàm qui ad hæc sunt habiles.

Non cogitur quis iurare, vbi non potest conueniri. Bart.

Qui non compelluntur[h] Romæ iudicium accipere, nec iurare cōpellendi sunt: vt legati prouinciales.

Iuramentum restringitur ad eam causam, super quo iuratur, nec ad aliam porrigitur. Bar.

Vlpianus libr. xxvj. ad edictum. XXXVI.

Si actor deferat iusiurandum de sola constituta pecunia, & reus iurauerit: exceptione vtetur, si de cõstituta conueniatur. Sed si de sorte, id est, de priore obligatione conueniatur, exceptio cessabit;[i] nisi de hac quoq; iurauerit, aduersario deferente.

Deferens qui nõ vult iurare de calũnia remittẽti similis est. B.

Idem libro xxxiij. ad edictum. XXXVII.

Si nõ fuerit remissum[k] iusiurãdum ab eo,[l] qui detulit,[m] † nec de calumnia iuretur:[n] consequẽs est, vt debeat denegari ei actio. sibi enim imputet, qui ꝓcessit ad delationem iurisiurandi: nec prius de calumnia iurauit, vt sit iste remittenti similis.

Is cui iuramentum delatum est, iurare vel deferre tenetur, alias pro confesso habetur. Ale.

Paulus libr. xxxvij. ad edictum. XXXVIII.

Manifestę turpitudinis † est & confessionis, nolle[o] nec iurare, nec iusiurãdum referre.

Ex pacto collata in conditionem iuramenti, secuta iuramento, oritur exceptio. Bart.

a Cum res. absoluet reum ab obseruatione iudicij.

b Demissa. Id est placet partibus rem decidi iuramento vnius partis.

c Tutor. Deficientibus. vt supra eod. l. iusiurandum. §. j. & §. ij. transigere etiam potest tunc: vt C. de transact. l. præses. & infra, de furt. l. interdum. §. pen. alias non: vt in dictis legibus.

d Quandoque. id est, quandocunque: id est semper. Vel dic, id est, si nõ inueniat ipius. alioqui contra: vt ī. eo. l. nā postea. §. si minor.

e Pro pacto. de hoc statim dicen.

f Solutione. vt supra eod. l. iusiurandum loco.

g Iudicio. vt ī. eo. l. qui iurasse. §. fin. & l. seq. Et plenius ho. quia videtur sacramentum cedere in locum pacti: vt dixi in ciuili obligatione. Nã sicut pactum non tollit ciuilem obligationẽ, ita iusiurandum in locũ solutionis cedit in naturali obligatione. nam sicut naturalis obligatio ipso iure tollit per solutionem. ita per sacramentum: vt ī. de solu. l. Stichum §. naturalis. Cedit in locũ iudicij: quia sicut iudicium rem certã facit aut perimit, & ita sacramẽtum: vt supra eod. l. nam postea. §. si is qui tépora. Vel sicut iudicium perit actionem in factũ, ita & sacramẽtum: vt C. eod. l. actori. Item cedit in locũ acceptilationis: vt infra eod. l. iurisiurandum. Accur.

h Qui non compelluntur. Et est ratio, quia loco iudicij iusiurãdum succedit: vt supra eo. l. qui iurasse. §. fin. & supra, de iudi. l. sed & si. §. ex quibus.

i Si actor. CASVS. Debebas mihi decem, ex causa mutui. postea constituisti mihi illa te soluturum. egi contra te de constituta pecunia: & deferente me iurasti te mihi non teneri de constit. pecu. postea volo agere condic. certi: an possim? Et respon. quod sic, ex quo de hac obligatione iuratum non est. Viuia.

l Cessabit. Agitur ad eandem pecuniam & alia actione: & cessat exceptio. Sed contra ī. eo. l. duobus. §. exceptio. Sol. vbi alia actio quæ proponitur ex eadem causa competit, ex qua & illa, de qua iuratum est, obstat exceptio: sed vbi cõpetit ex alia, non obstat. at prima actio hic non propter constitutionem pecunię competit. Sed nõne iusiuran. vice solutionis est? Respon. est quantum ad id, de quo iuratum est: scilicet quantũ ad constitutionem. vnde de constituta nõ tenebitur, ac si soluisset: non autẽ quantum ad alias actiones super quib⁹ nõ iuratur.[t] Accur.

Si non. CASVS. Petebam à te decem iureiurãdo delato: petijsti à me, vt iurarem de calumnia. nolui iurare, perinde est ac si iusiuran. tibi fuerit remissum. Sed an mihi actio denegabitur, quia per me stetit quo minus iuraretur. quia nolui iurare de calumnia? Et respon. quod sic. Viuianus.

k Si non fuerit remissum. scilicet expressim. Azo. Sed tacite sic: vt in fin. l. & facit ad l. j. quod vi aut clam. leg. j. §. sed & si quis cõtra test. Item quod hic dicit de calumnia, dic hodie corrigi: cum semel tantum iuretur: vt dixi ī. eod. l. iusiurandum § qui iusiurandum. Item nota. quod si non facio quod debeo: si tamen tu nõ facis quod tu debes, nõ obtines: vt hic. sic supra, de cõtrahen. emptio. l. si in emptione. §. item si emptor. Accur.

l Ab eo. Scilicet actore. Accur.

m Detulit: quia tūc sine dubio actio denegaretur.

n Iuretur, scilicet ab actore.

Manifestę. CASVS. Placuit litigantibus vt lis sacramento decideretur vnius, puta Titij: deinde ei fuit delatum sacramentum, & ab eo susceptum. dicit se nolle iurare dicit iudex: refer ergo aduersario. non vult. Dicit quod ista manifesta turpitudo. Viuia.

o Nolle. abundat vna negatio. sic ī. de dam. infe. l. fluminũ. j. resp. & C. de ser. fug. l. j. & in auth. de her. & Fal.

† huius

† Al. add. vel

† de

[t] Imo dic quod habet vim solutionis quã est iuratũ sup principali secus si super accessorio Ful. S. Ale. & Ias.

† P. F. sed de calumnia non iuratur.

† Plato tamen dialogo xij. de legibus turpe esse cẽsuit iusiurandum exigere: & omnino vsũ iurisiurandi ꝓhibuit.

& Pal. § inordioatum. Item an. quod hæc lex loq i tur, cum fuit susceptum iusiurandum: vt quia placu t vtriq; parti, vt res per iusiurandū decideretur. Al e intrum enim etiam hodie faciendum est: vt hic, & C eo. l. delata. & j. de constit. pecu. l. illud. §. j. Porro si non fuerit susceptum: non est manifestæ turpitudinis, cum possit recusari: vt C. eo. l. generaliter. §. si autem & reuocari: vt C. e. le. si quis iusiurandum. Vel dic. olim erat turpe: quia cogebat suscipere: vt hic. Sed hodie [t] corrigitur per dictā l. C. eod. l. generaliter. Nec ob. ea. l. in fin. vbi dicit quod oll corrigitur de legibus antiquis: quia hic casus excipitur de recusatione, & alius in eo q3 post sententiam iurabatur: q hodie nō est: vt C. eod. le. si quis iusiurandū. & l. generaliter. §. j. Acc.

[t] Nihil est lō die q ibi potest recusari ex causa, alias nō; vt hic. Bar. Aug. Pau. Alex. & Iaso.

Si quis. CASVS. Cum habebam debitorē fecl ei pactum de non petendo, si iuraret quod Capitolium non ascēderet, si iurauit, & petam, obstabit mihi pactum. Viui.

[t] Bal. dicit istum tex. singu. ad hoc q iuramentum super principali extēditur, & porrigitur etiam ad accessoria Ba.

a Iusta. cōuentio: vt C. cōia vtriusque iu. l. si cum patruo. Sed videtur iniusta. ideoq; iuramētum remittendum: v. j. de condi. inst. l. quę sub conditione. in prin. quæ est cōtra. Solu. illud circa vltimas volūtates, vt sacramentū remittatur: hic in contractibus. Vel ibi de futuro fuit conditio t hic de præterito. Sed quid si promisi tibi decem, si iures te ascendere Capitolium, & iures; oun quid oritur actio ex sacramento vel ex pacto? Respon. ex pacto. Nam si promisi si ascenderes; nō ex ascensu, sed ex pacto datur actio; sed quæ? de dolo. quasi tu præuenire debeas in faciendo; & sic est facio vt des; vt j. de præscrip. ver. l. naturalis. §. quod si faciam licet quidam distinguant adsit vel absit. Vel melius hic non fuit contractus innominatus; quia non modus obligare valens, sed conditio fuit apposita; ideo ea stipulatione, vel ex conditione, vel simili causa secundum ius commune agetur ad dicta decē promissa. Sed in casu huius legis hoc non seruatur, quia fuit pactum factum ad excipiendum.

b Conuentio. Id est pactio de non petendo.

c Causa. Vt asceodere Capitolium, vel non ascendere. Accursius.

Iulianus libro x. Digestorum. XXXIX.

SI quis cum debitore suo pepigerit, ne ab eo pecunia peteretur, si iurasset se Capitoliū nō ascēdisse, vel aliud quod libet fecisse, vel non fecisse, isque iurauerit: & exceptio iurisiurādi dari debebit, & solutum repeti poterit. Est enim iusta [a] conuentio, [b] si quælibet causa [c] in conditione iurisiurandi deducta fuerit.

Si iuratur super debito, liberatur pignus: & contra actionem ad pœnam paratur exceptio, & soluti postea datur repetitio. Bart.

Idem lib. xiij. Dig. XL.

IVsiurandum [t] a debitore exactū efficit, vt pignus liberetur. Est enim hoc acceptilationi simile. perpetuam certè exceptionē parit. Idcirco pęnam quoq; petentem creditorē exceptione summoueri oportet, & solutū repeti potest: [d] vt potè cùm interposito eo, ab omni controuersia discedatur. [e]

Etiam absenti potest iusiurandum remitti. Bart.

Pomponius lib. singul. Regularum. XLI.

LAbeo etiam absenti [f] & ignoranti [g] iurisiurandi gratiam fieri posse, [h] respondit. Sed & per epistolam iurisiurandi gratia fieri potest.

Si debitor iurat ex causa, quæ personam tantùm ab obligatione eximit, fideiussori non proderit. secus si iurat super contractu: quòd facere videtur in dubio. Bart.

Idem lib. decimooctauo ἐπιστολῶν. XLII.

CReditore, qui de mutua pecunia cōtra pupillū contēdebat, iusiurandū deferēte: pupillus iurauit se dare nō oportere. eandem pecuniam à fideiussore eius [i] petit. an excludendus sit exceptione iurisiurādi? quid tibi placeat rescribe mihi. [k] Eam rem apertius explicat Iulianus. Nam si cōtrouersia inter creditorē & pupillū fuerit, an omnino pecuniam mutuā accepisset, & conuenerit, vt ab omni cōditione discederet, si pupillus iurasset, isq; iurauerit se dare nō oportere: [l] naturalis obligatio [m] [t] hac exceptione tolletur, [n] & soluta pecunia repeti poterit. Si verò creditor quidem se mutuā pecuniā dedisse cōtēdebat: pupillus aūt hoc solo defendebatur, q tutor eius nō interuenisset, [o] & hoc tale iusiurādū interpositū est. hoc casu fideiussorē prætor non tuebitur. [p]

I Vsiurandum. CASVS. Si debitor meus me deferente iurauerit se nō teneri; pignora quæ obligauit, liberantur; neq; pœnam petere potero ratione illius debiti; & si soluerit, repetet. Viuia.

d Repeti potest. vt supra l. proxi. aliter si verus debitor sit absolutus vt infra, de condi. indebi. l. Iulianus.

e Discedat. & naturalis obligatio tollatur; vt infra, de solu. l. Stichum. §. naturalis. & j. l. fin.

LAbeo. CASVS. Procuratorem detulit tibi iusiurandum. illud iusiurandum tibi remisi. Dicitur q si tu etiam ignores, quod tibi remissum fuit, nihilomin' remissio valet. Viuia.

f Absenti. per nuntium. Accur.

g Ignoranti. tempore factæ gratiæ; sed sciet quando parabit iurare.

h Posse. vt C. eo. l. generaliter. §. his de præsentibus. Et sic no arg. pro collatione præbendarum procuratoribus absentium facta, vt teneat; vt infra, de do. l. absenti. & C. de do. l. si aliquid.

[t] P. F. hac pactione tolletur.

CReditore. Eius scilicet, pupilli. Accur.

k Mihi. o Iuliane, [z] de quo subijcit.

[z] Imo debet esse o Pomp. sm Alb.

l Non oportere. quia non accepit si vt dicit.

m Obligatio. siue erat iuncta cum ciuili, vt quia cum tutore; siue non. quia sine eo. Accur.

n Tolletur. Not. naturalem obligationem iureiurando tolli; vt j. de solu. l. Stichum. §. naturalis.

Iureiurando tollitur naturalis obligatio.

o Si vero. Interuenisset. quia dicebat se non fecisse cum authoritate tutoris, quæ in obligatione pupilli est necessaria; vt institutio. de authoritate tutor. §. primo. & sic confitebatur factum; sed negabat de iure teneri. Azo.

p Non tuebitur. quia naturaliter pupillus accipiendo se obligat; vt j de nouatio. l. j. in fi. nisi cum ipso tutore contrahat, quo casu nec naturaliter tenetur vt infra.

vt infra, de act. & oblig. l. pupillus. & infra de auth. tut. l. v. in princ. vnde quando pupillus naturaliter tenebatur, vt hic erat, fideiussores tenētur: vt infra, de fideiusso, l. fideiussor. §. j.

a De facto. id est an acceperit.

b An de iure. Apparet hic de iure iurari posse: sed hoc ideo, quia ponitur ius pro qualitate facti: vt C. si contra ius vel vtil. publ. l. ij. Accursius.

c Creditore. i. an cum tutore.

d Intelligere. id est præsumere in dubio: quia potiores, &c. vt infra, de act. & obliga. l. Arrianus.

e Non oportere. Quia non fuit contractum, vel fuit solutum.

f Atqui. Pro sed.

g Prodesse. Vt supra eod. l. duobus. §. j & §. ij.

h Debebit. Vt supra eo. l. nam postea. §. iusiurandum.

i Eadē ratio. Hic solus casus deerat: nam omnes alij qui hic sunt, erant supra in prędictis modo legibus.

k Reo. Vt ā. eod. l. duobus § j. Accur.

Si autem liquido probari non potest, quid actū sit: & in obscuro erit (vt plerunq; fit) de facto, a an de iure b inter creditorem & pupillum controuersia fuerit: [tūq;] deferēte creditore, c pupillū iurasse: intelligere d debemus id actum f inter eos, vt si iurasset se dare nō oportere: ab omni cōditione discederetur. atque ita & solutam pecuniā repeti posse, & fideiussoribus exceptionem dari debere existimauimus.

Iuramentum fideiussoris super facto prodest reo: secus si super persona iuretur. Bart.

Si fideiussor iurauerit †se dare non oportere: e exceptione iurisiurandi reus promittendi tutus est. Atqui, f si quasi oīno idem † nō fideiussisset, iurauerit: non debet hoc iusiurādum reo promittendi prodesse. g

Ex iuramento defensoris quæritur exceptio defenso, & etiam ei cui quæreretur, si defensus iurasset. idē in re iudicata, Bar.

Sed & si † actore deferente: defensor absentis vel pręsentis iurauit eū, quem defendit, dare nō oportere: exceptio iurisiurandi ei, cuius nomine † iuratum fuerit, dari debebit, h eadem ratio i est & si fideiussoris defensor iurauerit. reo k enim datur exceptio. Item si reus iurauerit: fideiussor tutus sit: quia & res iudicata secūdum alterutrum eorum, vtrique proficiet. †

TITVLVS III.

DE IN LITEM iurando.

DE IN LITEM iurando.

Supra dictum est de iureiurando quod est de re: vt supra tit. j. l. quoties, hic de eo quod est ex voluntate siue affectione: vt infra eod. l. j. & l. videamus. §. iurare: Accur.

R Em in iudicio CASVS. Egi cōtra te rei vind. vel consimili act. vnde cū debebas satisdare iudicatum solui, obtulisti quendam fideius. qui nō satis erat idoneus ad rem petitam. dicebam q dares mihi magis idoneum fideiuss. quia forte ego iurabo in litem & sic forte nō erit soluendo ad eam quantitatem, quam in sacramento comprehendam: quia forte cum non habet in bonis nisi c. ego puto iurare ad cc. Dicit quod nō sum audiendus quia nō videtur res petita maioris vel minoris pretij. quòd ita potest crescere per sacramentū. cōtingere tñ potest vt pretium eius plus æstimetur. & hoc dicit verū esse siue agatur ad hoc quod meum fuit, siue agerem ad exhibendum. hoc dicit, cum princ. l. sequen. Viuia.

Hæc lex legitur duobus modis: secundum primam lec. h. d. Nō debemus inspicere quod euenire potest, si ad id non est res naturaliter destinata, sed secundum alteram lect. h. d. Fideiussor non tenetur in id, ad quod ex contumacia cōdemnatio crescit. Bartolus.

Vlpia. lib. lj. ad Sab. I.

REm, † in iudicio l deductā non idcirco pluris esse opinamur, q̄a crescere cōdemnatio poterit m ex contumacia non restituētis, per iusiurādum in litem. Non enim res pluris fit per hoc: sed ex contumacia æstimatur vltra rei pretium. n

Illud iuramentum defertur ratione doli, non ratione culpæ. hoc dicit. Alex.

Pau. lib. xiij. ad Sab. II.

SIue nostrum o quid petamus, siue ad exhibendū agatur. Inter-

l Rem in iudicio. Dupliciter pōt poni casus, t vel in re facienda, vel iam facta. in re facienda, vt cum ago contra Titium aliqua actione qua iuratur in litem, vt rei vind. & petā fideiussores iudicio sisti idoneos. vel iudi. solu. ſm id quod potest crescere lis: econtra non dantur nisi quatenus lis est inspecto princ. certe hoc vltimum sufficit, vt hic, & ā. si quis in ius vo. nō ierit. le. j. nec enim aduentitij casus, &c. vt infra qui & a quib. l. Iulianus. Item casum aduersamque sor. &c. vt ĵ. de ver. obl. l. inter stipulantem. §. sacrā. & ad hoc ā. de iuris. om. iud. l. cum quędam. §. fin. In re iam facta, a vt si dedisti fideiussores idoneos inspecta quantitate quæ petitur: sed postea propter contumaciam in plus est damnatus: certe fideiussores non tenentur: vt arg. ĵ. de fideius. l. fin. Item pone ĵ. ad le. Fal. l. cum pater. §. legato. & l. alienum. & de leg. iij l. non dubium. §. fin. Accur.

m Crescere condemnatio poterit, scilicet æstimatio.

n Vltra rei pretiū. id est, vltra ęstimationem veritatis vt ā. ne quis eū qui in ius voc. l. pen. § j & no hic duo arg. Primum q non inspicitur quod euenire potest. Et pro vtraque parte dic vt dixi ā. de iuris. omn. iudi. l. si idem. in fi. legit. Aliud quia rerum pretia non affectione, sed p rei veritate æstimātur: vt hic, & ā. ad leg. Aquil. le. si seruum meū. & ĵ. ad l. Fal. l. pretia. Sed arg. cōtra ĵ. man. l. eū seruus. ADDITIO Dic quod ibi ppter affectionem nona actio datur: hic cōpetens cōtra nō contumacem non augetur, ſm Ang. Pan. Alex. & Ias.

SIue nostrum. CASVS. In lege superiori in fin. dicitur quod quando in litem iuratur, æstimatur res vltra verum pretium: hic dicit quod verum pretium rei ęstimatur: puta cū is qui restituere debuerit, fuerit in culpa & non in dolo. Viuia.

o Siue nostrum. Potest legi tota continue: & non

† quid actum sit.

† Sic in P. F. Halo. non recte scripsit, se dare oportere.

† si idem quasi omnino.

† Docto. communiter, & dn. Alex. post alios istū tex. reputant singularē ad id quod dicitur in summario, vno addito, q iste tex. non solū loquitur in defensore absentis sed etiam præsentis, dūmodo eius nomine iuret. Bolo.

† P. F. iurandi fuerit.

t Ista prima lectura placet Bart. An. Pan. Ale. & Iaso.

† proficeret. P. F.

a Ista lectur. non pcedit in fideiusso re de iudicio sisti sed bñ in iudicatum solui, q̄ ferūtur duæ solæ, alias sec.º Bar. Bald. Ang. Ale. & Iaso. licet Fulg. contra.

† Bal. dicit istum text. fore singul. ad hoc q pœna contumaciæ nō dicitur pęna principalis: de quo hic late p Alex. de Imol. Bolo.

coniungatur legi superiori, nec sit hic §. interdum. vel sit hic §. & hic primus ver. cum l. superiori iungatur. Et dic nostrũ petamus: vt per rei vin. in qua iuratur. In litem: vt j. de rei vind. l. qui restituere. vel etiam ius, vt seruitutem: vt s. si ser. vin. l. harum actionum. in fin. & in ac. ad exhibẽ. vt subijcit. & infra eo. l. in actionibus. in princ. & ff. ad exhi. l. iij. §. ij.

dum quod interfit [a] agentis, solum ęstimatur: veluti cum culpa punitur non restituentis, vel non exhibentis. Cum vero dolus [punitur,] aut contumacia non restituentis, vel nõ exhibentis: quanti in litem iurauerit [b] actor.

In his in quibus non cadit affectio, non defertur iuramentum in litem ad probandum verum interesse, etiã extra rem: quod circa rem non cadit. h. d. Diuiditur in duas partes, quae patent ex summario. Secunda ibi, Nisi. Bart.

Vlpianus libro xxx. ad edictum. III.

NVmis depositis, iudicem nõ oportet in litem iusiurãdum deferre: vt iuret quisque † quod sua interfuit: [c] cũ certa sit numorum æstimatio. [d] nisi forte de eo quis iuret quod sua interfuit numos sibi sua die [e] redditos esse. Quid enim si sub pœna pecuniã debuit, aut sub pignore, quod (quia deposita ei pecunia abnegata † est) distractum est?

In causa quae per tutorem agitatur, pupillus vel mater eius ad iurandum de affectione non admittitur, tutor & curator nõ cogitur, sed volens admittitur: adultus etiam admittitur. Bar.

Idem libr. xxxvj. ad edictum. IIII.

VIdeamus in tutelari causa [f] quis iurare, & aduersus quem possit. Et quidem ipse pupillus, si impubes [g] est, non potest. Hoc enĩ sæpissime rescriptũ est. Sed nec tutorem cogendum, vel matrem pupilli admittendam, [h] & si parata esset iurare, diui Fratres rescripserunt. Graue enim videbatur, & ignorantes & inuitos

[a] Interdum quod interfit. an per iuramentũ probetur: vel per testes. Respon. per testes, secundum Io. vt C. de sent. quae pro eo qđ interest. l. j. §. in alijs autem.

[b] Quanti in litem iurauerit. facta taxatione: vt s. de dolo. l. arbitro. & j. e. l. videamus. § pe & l. in actionibus. §. j. Interdũ tamen iuratur in litem. l. in veram æstimationem: vt j. l. proxi. & l. eum furti. & sic intelligit l. in actionib. §. plane. j. eod. Sed quid si patet iudici actoria affectio: an debeat exigere sacramentum in litem? Videtur quod non: quia in incertis, non certis, &c. vt j. de ver. obli. l. continuus §. cũ ita. Econtra qđ sic: quia non vt iudex scit: & ideo ex fide eorũ quę pbantur, iudicat: nõ sua cõscientia. qđ verum puto: vt s. de offic. pręsi. l. illicitas §. veritas.

NVmis. CASVS. Deposui pecuniam penes te. noluisti eam restituere. nunquid in litem iurabo? Et dicit quod non: cum non interest mea alios nummos habere quantum & illos eosdem. Sed pone promiseram sub vsuria vel sub pignore: & ideo quia non fuit pecunia deposita mihi restituta, venditum est pignus. & cõmissa est pœna & dicit quod adhuc in litem iurabitur. si tamen damnum passus sum, quia pecunia non fuit restituta, iurare potero: & dicitur id sacramentum ad damnum, vel propter damnum: & non in litem alij tamen aliter dicunt. Cetera plana sunt vsq; ad §. iurare.

[c] Interfuit. Supple magis illam pecuniam habere quam aliam.

[d] Æstimatio. Id est nummi ipsi certi sunt qui recti sunt æstimatio. Io. nec enim in pecunia potest esse interesse, si recte inspicias, nisi fuerit in mora, tantum enim interest mea hanc habere pecuniã, quantum illam. secus in libris & alijs rebus: quia pecunia per rea non æstimatur: vt infra de fideiussor. l. si ita. Azo. sed nec alia ratione iuratur, nisi forte, &c. vt si bona exceptio nec enim est hoc iuramentum in litem: & ideo caute ponit iuret, & non repetit in litem. in litem autem non iuratur; quia non fuit contumax in cõmissione pœnæ; sed in restitutione ob quam est cõmissa pœna. Item quia affectio nulla est maior ad vnam pecuniam, quam ad aliam; ob quam affectionem in litem consueuit iurari: vt supra le. proxima § j. Alij dicunt hic iurari in litem: vt infra eod. l. in actionibus. § plane.

[e] Sua die. scilicet die praestituta, vel die interpellationis. aliud itaq; est in specie: aliud in quãtitate deposita. nam in specie iurat in act. depositi: vt j. deposi. l. j. §. ix depositi. Itẽ in hac veniunt fructus. at cum quantitas, nõ venit quod potuit lucrari, scilicet negotiando: [1] sed venit illud tantum, quod interest sua die datos esse, secundũ Io. quod interesse. duplex est, vt hic dicitur. & facit ad idem j. de eo quod cer. loc. l. non vtiq; §. nunc de officio. Hic quęro an in alijs contractib. bonę fidei vel stricti iuris, vt in mutuo, habeat locum quod hic dicitur? Respon. sic: vt j. de eo quod cert. loc. l. quod si Ephesũ. Itẽ an per solum iuramentum possit alias probari? Respon. sic, per l. istam contra dolosos. Accur.

VIdeamus. Casus planus est vsq; ad § iurare. in quo sic ponitur. In superiori. §. dicit quod debet iurari iudice deferente & alias non valet iusiurandum. Sed pone quod iudex detulit; nunquid potest iurari in infinitũ? Et dicitur quod sic. Nunquid iudex taxare poterit sacramentum, puta sic dicere, iura pro quanto nolles te carere, dumtamen illam quantitatem non excedas, scilicet c. solidos? Et dicit quod iudex taxare poterit. & hoc probat; quia in potestate sua fuit, deferre & non deferre. vnde in potestate sua debet esse taxare. Item pone, delatum est iusiurandum à iudice, & est iuratum; nunquid postea iudex retractare poterit? Et dicit quod sic. In fine dicit quod propter culpam non iuratur. & h. d. vsque ad l. in actionibus. Viuia.

[f] In tutelari causa. Si tutor agit nomine pupilli.

[g] Impubes. Id est, quia impubes, &c. secus in adolescente: vt infra ea. l. §. adolescens. Accur.

[h] Admittendam. Quia credimus quod in infinitũ iuret amore filiorum; [1] cum nullus affectus vincat paternum: vt C. de curatore furiosi. l. fin. j. respon. & quia plus quam se filiũ diligit, vt supra quod metus causa. l. isti quidem. §. fin. sed si tutor est, vt tutor admittitur, licet non cogatur; vt hic, & supra, de noxalibus. l. quoties § si tutor. sed sacramentum calumniæ tutores & curatores prorsus præstare coguntur; vt C. de iuramento calumniæ leg. secunda. §. quod obseruari. Idem est in eo quod fit pro lite decidenda, & pro quantitate expensarum, quia hoc præstare cogitur: vt C. de rebus creditis; lege, generaliter. & de iudicijs. lege, properandum. §. primo. Accursius.

† quis

† ff. al. negata. al. denegata.

[1] Imo venit secundum Bart. & Angel. quãdo est persona solita negotiari. Paul. Alex. & Ias.

[1] Ista ratio displicet; ideo dic hoc esse, quia nemo iurat in litẽ nisi dũs vel quasi dñs. Bar. Paul. Alexan. & Iaso.

Compendij.

a Compen.dij. maxime nam nec propter suum compendium. vt s. tit. j. l. iusiurandum. & ad pec. in fi. j. recip & supra, qui satisd. cog. l. de die. §. si. nec propter alienum. vt hic, & j. re amo. l. Marcellus. §. pater est tamen ar. contra huic dicto vbi alienum compendiũ debet quis præferre: vt infra de ad mini. tuto. l. tutor, § non est audiendus. Accu.

No. sm bal. quod quis nõ cogit iurare de facto alieno & alienã sciẽtis: nec debet quis grauare cõsciẽtiã suã rõne officij, quod gerit sed salutẽ animæ suæ præferre cuicunque officio. quod est no. dignũ sm eandem.

b Refragabitur. imo videtur refragari, cum solus dominus debeat iurare: vt infra: eod. le. vulgo. quæ est contra. Solut. & tutor est quasi dominus: vt infra, de fur. l. interdum § qui tutelã & pro emp. l. qui fundum. §. tutor.

c Finis. scilicet per sacramẽtum quod est instrumẽtũ decidendi litem: vt C. de reb. cred. l. in bonæ fidei. & supra, ti. ij. l. j.

d Nõ enim. benedico tutorem præstare iuramentum, quo æstimetur vtilitas: quia non ad suam, quæ nulla est sed ad pupillum refertur. iurat. it enim pro quanto suus adultus vel pupillus nollet re carere: vt hic, & supra, ibi, sub alieni cõpẽdij, &c. nõ autem pro quãto ipse tutor nollet suum pupillum re carere. sic & s. si quis can. l. penul.

e Ratio, j. debitũ occasione tutelæ: quia tutor est.

f Iurare potest. quiddam ergo adolescenti permittiẽ, quod non pupillo: vt hic, & institu. de supe tuto. §. impuberes. Sed videtur distinguendum an habeat curatorem vt tunc non possit: ad instar pupilli, alias sic: vt C. de in integ. res. min. l. si curatorem. sed nõ est ita: quia hic de suo commodu agitur. Item no. hic arg. quod minor debet iurare de veritate dicenda. maxime cum ad iudicem pertineat inquirere veritatẽ: vt C. de eden. leg. si is apud quem.

Al. add. ho.

Minor de veritate dicenda iurare debet.

g Aliur. secus in alio iuramento: vt s. ti. j. l. ij.

h Iurare antẽ in infinitum. Non infinitẽ amplectendam: vt hic, & in authẽ. de non alie §. finimus. Sed ar. contra j. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si quis x. & C. de sacrosanct. eccle sijs. l. fi. Solut. etiam hic curatur quia taxatur: vt subijcit.

Infinitas amplectẽda est.

i Congruit. vt ante & post possit taxari: vt hic, &

tutores sub alieni † compendij a emolumento, etiam periurium anceps subire. Curatores quoque pupilli vel adolescẽtis nõn esse cogendos in litem iurare, rescriptis Imperatoris nostri & diui patris eius cõtinetur. Si tamen tãtam affectionem pupillo suo vel adolescenti tutores vel curatores præstare volent: authoritas iuris non refragabitur, b quin iudicio, quod inter ipsos acceptum est, finis c eiusmodi possit adhiberi. Non enim d, ad suam vtilitatem iurisiurãdi referenda æstimatio est, sed ad domini, cuius nomine tutelæ ratio e postulatur. Adolescẽs verò, si velit iurare potest. f

Solus iudex potest iuramentũ in litem deferre, & in infinitũ potest iurari: debet tamen iudex certam quantitatem taxare in quam iuretur. non tamen præstitum iuramẽtum cogitur iudex omnino sequi, si tale iuramentum ob culpam non defertur. Alexan.

Deferre autem iusiurãdum iudicem oportet. Cæterùm si alius g detulerit iusiurandum, vel † non delato, iuratum sit: nulla erit religio nec vllum iusiurandum & ita constitutionibus expressum est Imperatoris nostri, & diui patris eius. Iurare autem in infinitum h licet. Sed an iudex modum iuriiurando statuere possit, vt intra certam quantitatẽm iuretur, ne arrepta occasione, in immẽsum iuretur, quæro? Et quidem in arbitrio esse iudicis, deferre iusiurandum, necne, † constat. An igitur, qui possit iusiurandum non deferre, idem possit & taxationem iurisiurando † dicere: quæritur? Arbitrio sanè † iudicis bonæ fidei & hoc cõgruit. i, Item videndum, an possit iudex, qui detulit iusiurandum, non sequi id: sed vel prorsus absoluere, vel etiam minoris condemnare, quàm iuratum est. Et magis est, vt ex magna causa, k & postea repertis probationibus possit. Ex culpa l autem non esse iusiurandum deferendum constat: sed æstimationẽ m a iudice faciendam.

In actionibus in rem arbitrariis & bonæ fidei, iuratur in litem secundum taxationem iudicis ob dolum tantum. In alijs autem actionibus stricti iuris

infra prox. sic s. de pac. l. iurisgentium. § adeo. Sed videtur quod nec ante, nec post: vt supra de rei vin. l. qui restituere. quæ est contra. Soln. nor. taxatur: vt ibi dicit scilicet a lege: sed a iudice sic: vt hic, & infra l. proxi. §. j. & supra, ad exhi. l. iij § ij. & supra, de dolo. l. arbitrio. §. j.

k Ex magna causa. vt si iudex inueniat instrumenta, quod ad reum res pertineat: vnde propter contumaciam iam non est puniẽdus: vt infra, de pecu. l. eo tẽpore. primo respõ. & supra titulo primo. lege, admonendi. Azo. alias facile non retractat: vt infra eodem, lege final. præterea ad id quod dicit: possit id non sequi: vel prorsus absoluere: & sic iuramentum præstitum retractari: concordat C. de iudic. lege sancimus. Sed contradicit in authen. de indi. §. oportet. coll. vj. vbi dicit quod post exactum & præstitum amplius non taxetur. Solut. quidam dicunt illã corrigere istam. Alij distinguunt an ante sacramentum taxauit, vt tũc postea taxare non possit: vt ibi, an nõ taxauit prius: & tunc taxat postea vt hic. Tu dicas quod ibi in alio sacramento loquitur scilicet de expensis litis: hic de in litem iurando. quod ergo dicitur ibi de expensis illis, idem dicetur, & vbi defertur propter aliquam rem dubiam vt certa efficiatur: vt C. vnde vi. lege, si quando. hoc autem de affectione tantum est.

Al. add. velit.

† P. F. adij cere.

† P. F. tamen.

Item quod dicit, hic retractari iuramentum præstitum, intellige: nisi sit secuta diffinitiua sententia de re restituenda. tunc enim sententia iudicis non reuocaretur: vt infra, de re iudic. le. Imperator. & lege, Paulus. & ita nec sacramentum. Vel dic vt supra, titulo primo. lege, admonendi. hic autem in rei vindi. sic procedit, vt iuret si reus dolo desijt possidere: vt supra, de dolo. le. arbitrio. § primo. vel si actor non vult rem auferri manu militari: sed quanti in litem iurat, vult damnari reum.

l Ex culpa. nisi in casu vt C eo. l. alio.

m Æstimationem. cognita veritate: vt C. eod. leg. secunda. Azo.

Martianus lib. iiij. Regularum. V.

IN actionibus in rem, [a] & in ad exhibēdū [b] & in bonæ fidei [c] iudicijs in litem iuratur: sed iudex potest præfinire certam summā, ad quā vsq; iuretur: licuit enim ei [†] à principio [†] nec deferre. Item & iuratum fuerit: licet iudici [d] vel absoluere, vel minoris condemnare. Sed in his omnibus ob dolum solum in litem iuratur, nō etiam ob culpam. [e] hæc enim iudex æstimat. Planè [f] interdum & in actione stricti iudicij in litem iurandum est: veluti si promissor Stichi moram fecerit, & Stichus decesserit: quia iudex æstimare sine [†] delatione [g] iurisiurandi non potest rem, quæ non extat.

Paulus libro xxvj. ad edictum. VI.

ALiàs si ex [h] stipulatu vel ex testamento agatur, non solet

---

non iuratur in litem, nisi quando alia vera æstimatio probari non potest hoc dicit cum le. seq. Diuiditur in duas partes. Primà loquitur de iuramento in litem, quod est affectionis. Secundà de iuramento in litem, quod est veritatis. Secunda ibi, in ver planè. Item prima subdiuiditur: quia primò ponit in quibus actionibus iuratur. Secūdò quod sit officium iudicis in delatione iuramenti. Tertiò quod sit eius officium postquam est iuratum. Quartò ob quā causam desiratur. Secunda ibi. Sed iudex. Tertia ibi. Itē & si. Quarta ibi, Sed in his. Bar.

[a] In actionib⁹. CASVS. Hæc l. quatuor habet dicta Primum ꝙ in iudicio bo. fi. & in act. ad exhibendum, & in act. in rem iuratur in litem. Secundum ꝙ iudex poterit taxare vsque ad quam quantitatem iurari debeat. Tertium quod propter dolum suum: nō propter culpam iurare debet. Quartū In stricti iuris iudicio in litem non iuratur: præterquam in vno casu quē ponit in litera: puta cum mihi Stichum promisisti: & fuisti in mora soluendi; postea decessit Stichus; intelligūt eū quidam de iurando in litem, quod est pro quanto nolles re carere, ꝙ falsum est; sed ad verā quātitatē rei intelligit.

[a] In rem. vt supra de rei vind. l. qui restituere. Et dic qđ impropriè dicitur actio in rem. sed dicitur petitio, vt ī. de act. & obli. l. actio in personā. Sed lex ge hic ponitur, vt in prædicto tit. le. actionū genera. Itē nūquid in alijs realibus iuratur; vt in Publi. & Seruiana, & quasi, & similibus? Rñ. sit; quia dicit actionibus, in plurali numero. & ī. de pigno. l. si fundus. §. in vindicatione. & quia sunt arbitrariæ, in quibus iuratur, vt instit. de actio. §. præterea.

[b] Ad exhibendum. vt supra ad exhi. l. iij §. ij.

[c] Bonæ fidei. vt ī. cōmo. l. iij. §. in hac & ī. loc. l. si cui. §. fi. & ſ. de peti. hær. l. sed & si. § hæc verba. & hoc in directis, non in cōtrarijs vt ī. deposi. l. j. § in depositi quoq;. & l. ei apud. Sed speciale est in actione ex empto; vt licet sit bo. fid. non tñ iuratur in ea in litem; quia vēditor liberari potest præstito interesse singulari; nec cōmittit dolum; vt ī. de act. emp. l. j. in prin. & C. de hær. vel act. ven. l. qui tibi. in fi. & ideo non iuratur ad infinitum. Accur. Sed certe nulla lex vetat secundum H. vt no. in summa huius ti. nā & alias venit singulare interesse in act. de dot. & in alijs similibus; & tamen iuratur in litem.

[d] Iudici. vt ſ. l. prox. §. pe. & potes hic dicere contrariarum in authen de iud. §. oportet. coll. vj. & solue vt superiori lege diximus.

[e] Nō etiam ob culpā. s. propter leuē vel leuissimā. Sed an propter latā culpā iuretur? Videtur ꝙ sic, cū sit similis dolo; vt ī. de pc. l. quæ situ. §. culpā & ſ. si mē. fal. mo. di. l. j. § j. Sed tñ dico ꝙ nō. vt enim propter solā cōtumaciā quis potest excōicari, ita & pōt iurare in litē cōtra aliquē propter dolū tātū; vt ſ. de dolo. l. arbitrio. § j. Cōparatur ergo lata culpa dolo quantum ad pecuniarium damnum prosequēdum, non quātum ad corporalem pœnam; vt j. ad l. Cor. de sic. l. iij. Itē non quantum ad infamiam irrogādā vt insti. de suspect. tu. §. suspectus. Item nec quātum ad iusiurandum in litem; quia irrogat pœnā ideo ex sola voluntate iurantis. Porro in actione tutelæ, est speciale, vt si agatur cōtra tutorem tutelæ; & ipse tutor dolo vel lata culpa vel leui non exhibuit rea vel instrumenta pupilli, iurari potest tunc contra eum in litem; sed contra hæredem suum forte non iurabitur nisi propter dolum suum proprium, vel latam culpam; vt C. de in lit iu. l. is qui. & l. alio iure. & idō ibi in tractatu tutelarum ponitur hic titulus, vt ostēdat quod in ea aliqd seruetur specialitatis. Accur.

[f] Planè. hic §. iungitur principio huius l. ibi. & in bonæ fidei. &c. & collige ex hac adiūctione, arbitrarias nō esse stricti iuris; cum te cerit mentionem de bonæ fidei, & de arbitrarijs; & tunc aduersatur plane, ꝓ sed; quasi de al. ia prorsus dicat a præ dictis & hoc secundum quosdam. Sed tu dic; quod stricti iuris sunt; cum nō numerentur inter bonæ fid. quæ sunt insti. de actionibus §. actionum. Et qđ dicit hic plane, &c. dic in stricti iuris; etiam quæ nō sunt arbitrariæ. & sic est bona aduersatio. Nota ergo in actione stricti iuris iurari in tribus casibus Primus, contra eū, qui in ius vocatum vt exemit; vt supra ne quis eum qui in ius vocatus est, vt eximat. l. pen. § j. & est illud propter contemptam authoritatē iudicis; vel propter rigorem iudicis seruandum. Secundus est in actione Fauiana, si nō restituatur res alienata in fraudem patroni, vt ī. si quid in fraudem patroni. l. tenetur. §. in actione. nā & si non sit arbitraria, [!] est tamē in rem scriptæ. Tertius est secundum Ir. in promissore Stichi, qui moritur post morā etiā sine dolo, sed culpa tantum, vt hic. Et est ratio; qa iudex aliter non potest æstimare corpus mortuum, cū ad nullum sit vsum; sed in alijs rebus secus; qa mortuus bos ad aliquem vsum est sed certe hoc ... intelligo secundum Azo. non de iureiurando in litē quod cuiusq; arbitrio facit rei æstimationem; sed de iureiurando quod impropriè dicitur in litem, & cōtinet veram, id est, cōmunē rei æstimationē & hoc innuit ratio huius legis; qa iudex, &c. & de tali sacramento loquitur ī. eo l. cum furti. nā siue agat actio. fur. qa in ea ad rem duplicandā vel quadruplandam habetur respectus; siue agatur condict. furtiua, defertur actori iusiurandum super quantitate rei propter inopiam probationum, & propter maleficium cōmissi; vt iuret tanti rem fuisse, cum furtum factū sit, nec debet adijci, eo plurisve, & cætera; vt in dicta l. ī. e. l. cum furti. & sic etiam deferunt sacramentum in interdicto vnde vi; vt C. vnde vi. l. si quando. Est & quartus; vt infra, re amo. l. si cum dos. § j. Accu.

ADDITIO. Dic quod ibi erat actio arbitraria ꝓpter præceptum iudicis contemptum. Bartolus Alexan. & Iason.

[g] Delatione. alias religione. & alias relatione. Ac.

[h] ALias si ex. secundū eos qui dicunt in superiori casu iurari in litem; dic alias, idest, quā in prædicto casu; & planum est. Sed secundum nos qui dicimus

Culpa lata in quibusdā dolo cōparetur.

[†] F. F. & [†] F. F. primo.

[†] F. F. sine relatione. Iuratur in litē qñque in actionibus stricti iuris.

[!] Imo est arbitraria secundum Bar. Ange. Ale. & Ias.

cimus non in litē iurari, dic alias, id est si non est in mora. & sic non tenetur, interitu speciei. s. liberatus: vt J. de verbo. obli. si ex legati. Vel alias. i. pro alia ac vel eadem si tamen extet.

IN instrumentis. CASVS Si agam contra te ad exhibitionem aliquorum instrumentorum, & nō exhibeas: agam contra te, & iurabo in litem. Vi.

f Iurare. Vt C. ad exhi. l. non ignorabit, & C. eo. l. alio iure.

in litem iurari.

Dominus litis debet in litē iurare, non alius. Bar.

Vlpianus lib. viij ad edictum VII.

VVlgo præsumitur alium in litem nō debere iurare, quam dominum[a] litis. Denique Papinianus ait, aliū non posse iurare, quam eum qui litē suo nomine contestatus est.

In actione tutelæ, quia est bonæ fidei, iuratur in litem. Bar.

Marcellus lib. viij. Digestorum. VIII.

SI tutor[b] rem adulti, quam possidet, restituere ei non vult: quæro, verum, quanti res est an quāti in litem iuratū fuerit, cōdēnari debeat? Respondi, non æquum esse, pretio, idest, quanti res est, litē æstimari: cū & contumacia puniēda sit, & arbitrio potius domini[c] rei pretium statuēdum sit, potestate petitori in litē iurandi concessa.

Qui iurat rem valere centū quæ valet plus, non est periurus licet non dicat, & plus. Bar.

Iabolenus libro. xv. ex Cassio. IX.

CVm furti agitur,[d] iurari ita oportet: tanti rem fuisse, cum furtum factum sit,[e] non adijci, *et pluris ve*: quia quæ[†] res pluris est, vtique tanti est.

Contra non exhibentem instrumenta iuratur in litē. Bar.

Callistratus lib. j. Quæstionum. X.

IN instrumentis, quæ quis non exhibet actori, permittitur in litem iurare:[f] quāti sua interest, ea proferri: vt tanti condemnetur reus, idq; etiā diuus Commodus rescripsit.

Iuramentum in litem non retractatur nisi ex causa. Bar.

Paul. li. iij. Respons. XI.

DE periurio eius, qui ex necessitate[g] iuris in litem iurauit, quæri facile[h] non solet.

TITVLVS IIII.

DE CONDICTIONE causa data, causa non secuta.

Dati ob causam, causa secuta, cessat repetitio: secus si causa nō sit secuta: siue fuerit expressa, siue ab vtraq; parte tacite intellecta. Bar.

Vlpianus lib. xxvj. ad edictum. I.

SI ob rem[i] nō inhonestā[k] data sit pecunia [puta] vt filius emanci-

---

a VVlgo præsumitur. Quam dominum. vel quasi vt infra eod. l. videamus. §. si tamen. Accur.

b SI tutor, s. quē dam.

c Domini. Nota. domini arbitrio rē æstimari: vt hic, & infra re. amo. l. non enim. & le. ideoque & C. de iudæ. l. nemo ex te. Acc.

CVm furti. CASVS. Egi contra te actione furti, condemnatus eras in duplum, vel in quadruplum: & iurare debeo quātum valuit res cū mihi surrepta erat. quasi res enim possit sciri quātum esset duplum vel quadruplum rei, nisi prius sciretur eius æstimatio? licet quidam dicant quod hic loquitur de iuramento in litē. vnde ponunt casum in condictiōe furti. & nō in act. furti: quia illa agi non posset: quia in infinitū iuratur: & ita nō posset duplari vel quadruplari nisi prius sciretur vera eius æstimatio; imo ego debeo dicere rem meam tanti fuisse. neq; debeo dicere: tantum valuit: & nō plus. imo si plus valeat: nō adijciat. & plus. Vin.

d Cum furti agitur. id est. cond. furtiua. nā furti actio pœnam tantum persequitur. sed cur in ea tantum iuratur in litem, cū nec sit arbitraria, nec sit bonæ fidei? Respo. in odium furum. vt instit. de act. §. sic itaque. & hoc. secundum quosdam. Vel dic secundum alios, hominem furto subtractum & apud furem mortuum hic petiit: vt supra eodē l. in actionibus. §. plane. secus si pro alia re condi. fortius ageretur. Tu dic melius quod hic loquitur non de sacramento in litem, sed de eo quod veram quantitatem rei subtractæ continet, siue cond. furtiua agatur, siue agatur actio furti: quia & in ea habet respectus ad rem. sic & in interdicto vnde vi defertur sacramentum: vt C. vnde vi. l. si quando. secundum Azo.

e Cum furtum factum sit. Nisi & pluris res fuerit post: vt infra de cond. fur. l. in re furtiua. §. j.

DE periurio. CASVS. Petebam a te Codicem meum. tu dolo malo non restituisti,[†] iuro contra te in litem quod nollem pro x. marchis codice carere. Tu dicis, ego probabo te periurum, quia codex tantum non valet. & dicit quod nō audieris de facili.

[†] P. F. quod al quo.

g Ex necessitate. Scilicet sibi a iudice de iure imposita vt supra eo. l. videamus. §. deferre. nec enim accusare potest,[‡] nisi velit a lite discedere. Accursius.

[‡] Imo pōt Bar. Ang. P. Alexā. & Iason.

h Facile. Vt quia cum iurasset actor in litem pro c. marchis dicens se nolle re carere, affert rem in publicum, & non valet decem, certe non debet quæri de periurio, secundum. Ioan. sed ex magna causa potest, repertis probationibus postea, vt supra eod. l. videamus. §. itē videndum. secundum Azo.

DE CONDICTIONE causa data, causa non secuta.

Improprie ponitur causa, cum hic tractet quando ob rem fortiuam datur: vt infra l. proxima. primo responso. & infra. de condi. indeb. l. damus.

SI ob rem. CASVS. Dedi tibi Codicem vt quod faceres. fecisti, nō possum repetere. Sed si pariendi. Pater decessit me hæredem instituto si decē darē, vel filiū instituit hæredē: & quodū mihi legauit si hæredi eidē x darem, dedi, antequā adirē hær. vel ante quam caperē legatū postea repudio hær. vel legatū. Dicit quod repetere possum. Et pone quod illa vltima voluntas in qua hæres fui institutus vel legatū fuit mihi relictū, defecerit, vel defecit facto meo: & non repetam. aut non: & tunc repetam. h. d cum. l. seq.

i Si ob rem. s. furtiuam: vt in eo emplo subijcit.

k Inhonestā. Aliōquin cessat repetitio: vt C. de cōd. ob tur-

ob turpem causam.l.cum te.Accu.

a Si parendi. Sicut causæ expressæ defectus parit a ctionem hanc.vt ā.proxi.respo.ita tacita deficiens: vt hic,& j.de cond.inde.l.in summa.§.sed & agere. In erat enim hic tacita quædā causa,scilicet si no ha berem legatum vel hæreditatem, repe terem quod dedi: & hoc inerat vtri que nostrum. secus si causa in est tantū danti, & eam non exprimit:quia tunc licet illa deficiat,re petere non poterit: vt C.eod.le.si repe tendi. sic & in est tacita causa in do natione causa mor tis,scilicet si conua luero:vt infra de do na. cau.mor l. sena t⁹.§.j. & alibi infra eodem.leg. si extra neus.& l. cum quis & j.de colla. bo.l. prætor.§.emancipa tus.& infra eo l. si filius. ei autē quod hic dicit hæredita tem posse repudia ri etiā impleta con ditione, est contra j.de hære.inst.l.nā dubitari.§. si. & de condi.& demonstra.l.conditionibus.Sol secus est in suo;qui impleta ab eo conditione,pro pure instituto habetur.ideoque statim est hæres ipso iure;vt ibi hic autem de extraneo.quo facit j.leg. proxima,in prin.io eo quod dicit inoffi.& sic extraneus institu tus,& filius exhæredatus erat. vel dic hæreditatem nō posse repudiari impleta conditione eo animo;vt sit hæres;vt ibi. si vero vt puram redderet institutio nem,potest repudiare;vt hic,& j de acquiren. hær. l.Antistius.& de conditio institu.l.si quis hæredita tem.vel distingue;vt insti.de hæred.quali. & differ. §.penultimo.

† Al.add. decem.

paretur, vel seruus manumitteretur, vel a lite discedat:causa secuta,repetitio cessat. Si parendi a conditioni causa tibi decem dedero, mox repudiauero hæreditatem vel legatum:possum condicere.

Hermogenia.lib.v.iuris epitomarum. II.

Sed & si falsum testamētum sine scelere b eius,q † dedit,vel inofficiosum pronūcietur: veluti causa non secuta,decem repetentur. c

*Si pecunia datur, ne quis ad iudicem euocetur, nō potest repeti;licet de non vocādo nō caueatur,secus si ad iudicē quis voce*tur Bartolus.

Vlpianus li.xxvj. ad edictum. III.

Dedi tibi pecuniā, † ne ad iudicem iretur: d † quasi decidi: e an possim condicere, si mihi nō caueatur ad iudicem non iri? Et est verū,multū interesse, verū ob hoc solū dedi,ne eat: an vt & mihi repromittatur non iri. Si ob hoc, vt & repromittatur:condici poterit, si non repromittatur. Si vt ne † eat: condictio cessat, f quandiu non itur.

Si do pecuniam vt Stichū manumittas, nō potest repeti,qui non cauetur de manumittendo.

† Al.add. meam.

† Al.add. tu.

† Non

b Sed & si falsum. Scelere.i. in falso committendo adhibito. Accu.

c Repetentur. Cum inopinata hæc eueniāt;vt hic & supra de inters.act l.de ætate.§.ea causa.& supra de inoffi.testa.l.si sub hac.Item no in hac l.arg. quod si mulier sciat matrimonium nullum,& dedit pecuniam in dotem;non possit eam repetere;licet P. Dixerit contra;arg.eius quod est j.de cond. sine cau l. si.Sed certe tibi deliquit errando in iure:idem multo magis si erraret in facto.& ita potest intelligi quod est C.eo l.prima secus si sciret ius & factum;quia tūc non repetit;vt dixi,præterea in l prædicta, de condictione sine causa,nec secutum fuit matrimonium de facto.

Dedi. CASVS. Tibi x.dedi,vt non moueres mihi quæstionem super quodam fundo in trasti no tibi dixi;timeo ne adhuc mihi quæstionem moueas,te mihi non moturum quæstionem non cauisti.an possum repetere quod dedi? Dicit quod refert quid actum sit;quia si conuenerit,vt mihi caueres, & cautum non sit,competit repetitio. Si autem tantum promissum est quod mihi quæstio non moueb tur;non competit repetitio interim quod quæstio non tibi mouetur. Item si tibi dedi decem, vt manumitteres seruum;si non manumittas.vel me pœniteat,repetere possum. Quid si.

Dedi tibi decem,vt intra certum tempus manumitteres tempus elapsum non est,repetere non possum;nisi forte pœniteat me. Sed pone quod decesserit Stichus:nunquid competit repetitio? Dicit quod si ante tempus decessit, non possum repetere. imo si non dedi,conueni tamen vt darem:habes actionem ad illud ex quo decessit ante tempus, quo manumittere debuisti. Si liber. Homo liber mihi seruiebat.cum crederet se seruum esse, dedit mihi x.vt eū manumitterem manumisi de facto postea perpendit se liberū an repetere possit,quæritur. Et dicit quod sic & inde ponit exemplū Si quis. Decessit quis, libertatem reliquit seruo suo.ipse qui credebat sibi relictam sub conditione,scilicet si decem daret hæredi instituto: dedit decem, an repetere possit quæritur? Dicit iureconsul.se audiuisse a patre suo quod repetere non possit. filius e conuerso quod sic. nec obstat obiectio,quā patet,p se induxit, quod si dedi tibi credēs quod hac ratione futurus esses mihi amicus,etsi non sis:tamen mihi nō competit repetitio. ista ratio non obstat. Subtilius Decessit aliquis, & filium suum instituit hæredem, seruo suo peculium legauit,& libertatem,si decem daret hæredi postea in codicillis pure reliquit libertatem . seruus hoc ignorans x.soluit nummos accipientis non facit;quia nō tradidit eos,ac si essent serui proprij, sed pprios hæredis putans tradidit: & hoc probat per simile, quod si nummos meos quasi tuos tibi numero, non facio accipientis.postea mutat casum: quia isti seruo relicta fuit libertas pure, & credebat sibi relictam sub cōditione si decem daret cuidam extraneo: nec fuit ei legatum peculium,sicut in caso præcedenti dicit,quod si pecuniam soluat,scilicet de peculio, non facit accipientis,cæterum si alius p eo,vel ipse liber factus,bene facit accipientis. Quoquam. Dicit quod statuliber potest pecuniam soluendo peculiarem ad implere conditionem,sub qua est ei libertas relicta; vt tamen hæres poterit prohibere ne soluat; & tunc nihilominus poterit peruenire ad libertatem. ille autem cui solui debent nummi , habebit actionem in factum contra hæredem :vt volūtati defuncti satisfiat.

d Iretur. Idest ne ro lite. Accu.

e Quasi decidi. Id est,rei veritate decidi.expressum est enim veritatis & ita non habet locum pœnitentia;vt C.de transactionibus.lege, quamuis. & infra,de condictione indebiti.l.eleganter.§.pen. in fine. Accursius.

f Condictio cessat. Videbatur contrarium: tum quia semper ante diem videtur posse peti cautio: vt j. de in.l.in omnibus Tum quia expresse quando cōsistit negotium in non faciendo.sicut hic erat:dicit lex interponi cautionem;vt infra,de condition.& demonstratio.lege .Mutiana.quæ sunt cōtra . Sed prima loquitur in dando;vel non fuit hæc cōditio expressa; & sic potest peti cautio;non tū condictio cōpetit.

Secunda

Secunda in relictis in vltima voluntate. Item contra. ꝫ. eo. l. si pecuniam. §. plane. Sol. vt ibi. Accur.

a Dedero. scilicet pecuniam.

b Repetitio. si non manumiseris.

c Inhibenda. si manumiseris. Vel dic quod dedi vt manumittas ad diē & prius volo agere ad cautionem, quā adueniente die manumittas: quod possum, si hoc fuerit dictum non aliter. & sic bene consonat cum superiori casu. Azo.

d Sed si tibi. supra locutus est si dedi dedi, vt Stichum manumittas, vel repromittas de manumittendo: nunc tamē repetit solummodo primum casum, vt plura det exempla: & casus ponit in quibus datur repetitio.

e Si non: quia nō.

f Repetitio. ob hoc quod non fit: sed propter pœnitētiam dari posset: vt subijcit.

g Condici poterit. Ex hoc dicunt quidā, quod mora inducit hanc actionem: quod falsum est: imo cessatio causæ: vt ꝫ. titu. j. l. j. §. ob rem. Sed nonne die præterita succedit constitutio, & facit eum liberum: & sic non repetit: vt C. si mā. ita fue. ali. vt ma. l. si ita, quæ est cōtra. Sed ibi tanquā pretium pecunia data fuit hic non, sed vt species: vel hic non erat seruus eius, qui manumittere debebat: vnde non succedit constitutione fieret iniuria domino: vel non poterat manumitti. Et sic etiam non obst. quod est infra, eo. l. si pecuniam. § j. in fin. §. Accursius.

do: nisi fuerit actum, sed potest repeti si dantem pœniteat, vel non manumittatur, nisi qui debebat manumittere, casu fuerit impeditus.

Idem est & si tibi dedero, a vt Stichum manumittas. Nam secundum distinctionem suprà dictam, aut admittenda erit repetitio, b aut inhibenda. c Sed † si tibi d dedero, vt Stichum manumittas: si nō e facis, aut si me pœniteat: condicere possum. Quid si ita dedi, vt intra certū tempus manumittas? si nondum tempus præterijt, inhibēda erit repetitio f nisi † pœniteat. ꝙ si præterijt: condici poterit. g Sed si Stichus decesserit: an repeti, quod datū est, possit? Proculus ait si post id tēporis decesserit, quo manumitti potuit: h repetitionē esse. si minus: cessare. i Quinimo & si nihil tibi dedi, vt manumitteres, placuerat tamen, k vt darem: vltrò tibi cōpetere actionem, quæ ex hoc contractu nascit, id est. condictionem, l defuncto m quoque eo.

Si causa ob quam datur, sequatur, de facto, non de iure competit repetitio: nec distinguitur sciens, an ignorans quis receperit. Bart.

Si liber homo, qui bona fide seruiebat, mihi pecuniam dederit, vt eū manumittam, & fecero: n postea liber ꝓbatus, an mihi condicere possit, quæritur? Et Iulianus libro x. † Digesto. scribit cōpetere manumisso repetitionem. o

Neratius etiam libris Membranarum refert, Paridem Pantomimum à Domitia Neronis filia decem quę ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem: nec fuisse quæsitum, an Domitia sciens [illum] liberum accepisset. p

Si pecunia datur, vt aliquid ex certa causa sequatur: si illud postea sequitur, non tamen ex eadem causa, competit repetitio. Item defectus causa à dante iam ūm in mente retentus hanc condictionem non parit. Bartolus.

Si quis quasi statuliber mihi decem dederit, cùm [dare] iussus nō esset: q condicere eum decem, Celsus scribit. Sed † si seruus, qui testamento hæredi iussus erat decē dare, & liber esse, codicillis purè libertatem acceperit, & id ignorans dederit hæredi x. an repetere possit? Et refert patrem suū Celsum existimasse, repetere eum nō posse. r

de condi. generali loqui: vt dixi. Vel dic de act. præscrip. ver. quia interesse prosequitur, & id quod debuit dati vel fieri: vt infra, de præscri. ver. l. ob eam. & quod dicit condictionem, id est personalem actionem, scilicet præscr. ver. Nam omnis personalis dicitur condictio: vt instit. de act. §. sic itaq. Sed siue dicas dari condictionem certi generalem, siue præscr. verb. est contra. C. de dolo. l. cum ꝓponat. vbi dicit dari de dolo: quæ in subsidiū datur, cum alia non superest. Sol prout hic datur cōdictio, non erit contraria: quia hæc genus, illa species est: & genus speciem nō excludit. prout diceres dari præscriptis verbis: dicas quòd hic fuit do vt facias: & quod dicit hic vt darem, dices, scilicet primo secūdum hoc. Ibi autē fuit facio vt des. ex quo de dolo datur a vt infra, de præscr. verb. l. naturalis. §. quod si faciam. & ita cōdictio ob causam non habet locum. Accur.

Defuncto. eo seruo, non solum eo viuo: & hoc si distracturus eras, non alias: vt ꝫ. eo. l. pecuniam. §. sed vbi.

n Et fecero. scilicet de facto. Accur.

o Repetitionem. vt C. eo. l. cum ancillam. & l. si liber. & argu. ꝫ. de cond. indeb. l. fin. j. respō. Hæc autem sunt vera nisi dederit de peculio quod ad eū pertinebat: vt infra man. le. procurato. rem. §. si liber homo. Item not. hic arg. quod nil refert nō fiat aliquid, vel nō de iure fiat: vel sic, non fieri, nisi quod de iure fit. sic ꝫ. prox. § & C. si man. ita fue. alie. vt man. l ea lege.

h Potuit. & debuit. Accur.

i Cessare. nisi pœniteam secundum quosdam. sed hoc falsum est: & aliter distinguitur infra eod. l. si pecuniam. § sed vbi. Accur.

k Placuerat tamen. inter me & te.

l Condictionem. Si loquitur de certi condictione generali planum est: si de condi. ob causam, mirabile videtur: quia ea nō repetitur datū ad id, quod debuisti dare: sed ad repetendum, quod est datum: vt ꝫ. de rer. permu. l j in fi. nisi in casu: vt ꝫ. eo. l. si pecuniam. §. itē si quis. & § sed & si acceperis. Dic ergo

p Accepisset. ergo & ignorans tenetur. Et not. hic argu. quod vbi lex non distinguit, nec nos: vt diximus supra, de offic. præs. l. iij.

q Nō esset. a test. Az. imo pure relicta erat libertas.

r Posse. No. filium corrigere patrem. Sed contra in auth. de nup. §. sed quod sancitum. col. iiij. sed ibi in administratione rerū: hic autem in iure, in quo nō videtur fieri iniuria maioribus si à minoribus melius dicatur: vt C. de of. rec. pro. in. l. potioris. Sed qua actione repetitur? Resp. secundum Ioan. cond. sine causa.

† plenè

† Al. add. ent.

† F. F. ad.

† Al. add.

Filius corrigit patrem.

Sed ipse Celsus naturali æquitate motus, putat repeti posse, quæ sententia verior est. quanquam coster (vt & ipse ait eum, qui dedit ea spe, quòd se ab eo, qui accepit, remunerari existimaret, vel amiciorem eum sibi esse futurum: repetere nõ posse, opinione falsa deceptum.

Si quod meum est, tibi trado tanquam tuum: non transfero dominium. Bart.

Subtilius quoq; illud tractat: an ille, qui se statuliberum putauit: nec fecerit numos accipientis, quoniam hæredi dedit, quasi ipsius hęredis numos daturus, non quasi suos: qui vtiq; ipsius fuerint adquisiti, scilicet post libertatem ei ex testamento competentem. & puto, si hoc animo dedit, nõ fieri ipsius. Nam & cum tibi numos meos, quasi tuos do, non facio tuos. Quid ergo si hic non hæredi: sed alij dedit, cui putabat se iussum [dare?] Si quidem peculiares dedit: nec fecit accipientis. Si aũt alius ꝓ eo dedit, aut ipse dedit iã liber fact⁹: fient accipientis.

Habetur conditio pro impleta, quando is qui implere debet, impeditur facto eius, qui ex implemento tenetur. Bart.

Quanquã permissum est statulibero etiam de peculio dare implendæ conditionis causa: si tamen vult hæres numos saluos facere: potest eum vetare dare. Sic enim fiet, vt statuliber perueniat ad libertatem, quasi impleta conditione, cui parere prohibitus est, & numi non peribunt. Sed is quem testator accipere voluit, aduersus hæredem in factum actione agere potest, vt testatori pareatur.

Si causa propter quam debitor liberatur, non impletur: agitur vt in primam obligationem reponatur. Bart.

Idem libro xxxviij. ad edictum. IIII.

SI qs accepto tulerit debitori suo, cùm cõueniret, vt expromissorem daret, nec ille det:

An autem hæc condictio, scilicet ob causam, competat? Videtur quod non: quia nõ est hic defectus causæ propter quam causam data est pecunia; scilicet libertatis: vt pote cum directã habeat libertatem ipso iure, sicut fuit relicta. E contra videtur quod sit, si ponas fideicõmissariam libertatẽ relictam sub cõdi. dandorum decem: quæ conditio postea codicillis est adẽpta. vnde ipse ignorans dedit hęc decem vt manumitteret. sed certe nec hoc videtur habere locum: quia secuta est causa ꝓpter quam dedit: quæ est liber per manumissionẽ hęredis, qui prius non erat. Dic ergo ẽm Azo. in fideicommissis tantum condi. sine causa competere: sed in directa dicas cõdictio. ob causam & sine causa competere. nam nõ sufficit eũ liberum: sed oportet ab eo vel propter eam dationem liberum esse: vt supra, proxi. & l. j. §. si patendi. nec ob. quod dicitur infra, de verb. obli. l. cum seruus, scilicet quod sufficit vndecunq; habeat libertatem: quia intelligitur si mondo habeat per eũ cui pecunia est data siue promissa, indebiti autem condictio locũ non habet: quia sciebat se non obligatum: licet sic scriptum esset in testamento illud etiam potest dici vt detur rei vin. vt distinguitur infra eod. §. subtilius. de aequi. possess. l. Pomponius. § si iussu. Accur.

Quanquam. hac ratione videbatur confirmari sententia Celsi patris. Accur.

Ait. Celsus filius.

Non posse. vt C. eod l. si repetendi. & arg. C. de nupt. l. imperialis. §. sed & si tales. est enim talis datio simplex donatio, sicut si datem tibi, scilicet vt caligas emeres tibi: vt ĩ. de do. inter vir. & vxor. l. sed si mors. §. si. & ĩ. de cond. & demõ. l. Titio. j. respon. Sed at. contra infra, de pig. act. l. si quasi.

ADDITIO. Ibi causa tacita intelligebatur ab vtraq; parte: hic vero ab vna tantum, secundũ Bar.

Putauit. cum esset ei in codicillis postea pure libertas relicta, peculiumq; ei legatum: vnde factus est liber adita hæreditate, & peculium suum. Vel dic etiã non legatũ: sed postea quęsitos nummos dare.

Non fieri ipsius. deficit ergo vindicatio scilicet extanti: & condictio, si consumpti sunt.

Non facio tuos. tamen tibi causam vsucapiendi. vt infra, de vsuca. l. si per errorem. & infra,

Putabat. Non tamen erat: quia non intelligitur iussus, qui postea fuit in codicillis releuatus: alioqui fierent eius: vt supra, si cert. pet. l. eius qui. §. quas vero. & infrà, de statulib. l. ij. Ioan. & Azo.

Peculiares. non legatos: cũ nec statuliber erat. nam tunc tacite videtur legatum. Acc.

Aut ipse dedit. s. pecuniam ab alio sibi datam, vt daret causa implẽdę conditionis. Accurs.

Accipientis. & condicet: vt supra, l. si quis quasi.

Statulibero. scilicet vere: sed in putatiuo contra: vt supra, proxi.

Conditionis. s. tam hęredi quã extraneo cui sit dare iussus: vt ĩ. de statulib. l iij. §. & parui. & supra, fam. er. l. si filia. §. fin.

Dare. imo videtur quod etiam eo inuito dare possit: vt ĩ. de statulib. l. si peculium. §. de illo qua est contra. Sol. ibi solo verbo prohibuit: hic etiã de facto vetuit. Ioan. hoc non valet. quia eo inuito non dat: & qui accipit, pro possessore possideret: vt ĩ. de cond. & demon. l. si inuitus. Dic ergo quod in le. contraria erat ei prælegatum peculium: & ideo eo inuito dare potest: vt ex prin. eiusdem legis patet.

Conditione. No. cõditionem haberi ꝓ impleta, ex quo non remanet per eum qui eam vult adimplere: vt hic, & infra, de condit. & demon. l. iure ciuili. & in auth. vt exac. instan. do. §. fin. col. septima. Accur.

Hæredem. recta via: vt arg. infra, de cond. inde. l. dominus testamento. non autem contra statuliberum: vt ĩ de leg. j. l. plane. §. si. & l. seq. Sed ẽm hoc quomodo nummi erunt salui hæredi? Respon. quia sui sunt: nec eos præcise dare tenetur: sed ad tantum in genere tenetur: & ita patum est velle ei hoc consilium. Et no. subuenitur ei cui est danda: non autem sic subuenitur contra hæredem qui omisit hæreditatem ex testamento, & tenet ab intestato: vt ĩ. si quis omis. causa. testa. l. si quis sub conditione. Sed quare hic non habet actionem ex testamento? Respon. quia a testatore non est ei relictum ẽm Ioan.

SI quis. CASVS. Debebas mihi x. accepto utili tibi, vt aliũ debitorem mihi des, qui pecuniã promitteret: nõ vis mihi dare illũ expromissorem non dicere possum, vt te reponas in pristinã obligationem

Nota. ẽm Bal. quod dorum decem: quæ equitas naturalis inspiciẽ penes effectum & causam finalem. hoc etiã additoq; ꝙ equitas est attẽdere potius sensũ, quam verba. Bolo.

Al. add. d. dit eum.

P. P. fient. al. facit.

Nihil est: quia contra l. j. C. de pe. eius qui liber meruit Alexã. & Iaso.

Nihil est, imo istud dictum gl. est contra regulã l. clausulis. infra de con. trah. empt. & vendi.

Imo põt esse vtile dupliciter. Primo quãdo tertius non quærit agere. Secundo si hæres eẽt creditor illius tertij naturaliter, posset opponere compensationem quòd tamen nõ pũt, quando essent soluti ẽm Alexã. & Iaso.

nem

nem.l.liberationem tibi factam condicere possum.

a Condici posse.s. liberationem: vt sic reponat se in priorem obligationem: & hoc cum in diem vel conditionalis est obligatio: vt hic, & ī. quod met. cau.l.metum.§.ea hac. alioqui si erat pura, ipsa pecunia condicitur, secundum Ioan. vt Ϳ. eo.l. si mulier. Sed videtur nunquā agi ad hoc, vt in priorem obligationem reponatur: sed tantum vt fiat quod cōuenit, & per actionē præscriptis verbis: vt ī. de præscr. ver.l. ob eam causam. quæ est contra. Sol. Distingue, vtrum debitum sit liquidum, necne: & si liquidū sit, prior instauratur. vt hic. si non, agitur præscriptis verbis: vt Ϳ. de iis quæ in fraud. cred.l.ait prætor §. si cōditionalis. Sed hoc nō placet: quia etsi agat præscriptis verbis, probat tamen liquidum suum interesse. Subaudi ergo ibi tantum: quia & ad veterem agit. vt hic, & vt promissa præstētur: vt ibi. Vel hic promisit expromissorem in genere: ibi certū, puta Titiū. Item opp. quia prima obligatio videtur nō extincta & sic non debet agi cōdictione. nam tacita conditio inesse videtur, si expromissorem det. sic & aliàs: vt Ϳ. de iure dot. licet. j. resp. Sed dico ibi aliud esse: quia ibi à lege intelligitur inesse tacita cōditio: vt Ϳ. de in. do.l.stipulationem. at hic non nisi exprimatur: & si exprimatur, tunc esset inutilis acceptilatio: quia non recepit diem vel conditionē expressam. vt Ϳ. de reg. iur.l.actus. & Ϳ. de excep.l. acceptilatio. Accur.

SI pecuniam. CASVS. Dedi tibi pecuniam vt ires Romam: accepta pecunia parasti te ad eundum: emisti cappam, & alia. per fortuitū casum fuisti impeditus, & per te non stetit, quo minus ires: an pecu. repetere possim, quæritur? Et videtur quod non: quia per te nō stat quo minus eas, verius tñ est vt si aliquid de pecunia supersit deductis expensis tuis, cōdicere possim residuum. Si seruū. Dedi tibi seruū meum vt manumitteres vsq; ad diem certum. pœnitui. si manumisisti post pœnitentiam, & certioratus fuisti, manumissio facit eum liberū: sed ad interesse agam propter certiorationem. vel ad ipsum seruum, cum de facto tantum sit manumissus. Item si quis. Dedi tibi x. vt seruum Titij emeres, & manumitteres: si emisti, & pœniteat me: aut antequā emeres, aut post: primo casu cōdicam, secundo non. Si vero seruus iste antequā debebat manumitti, decesserit: nihil præstabit is qui pecuniam ob manumissionem accepit. Si autē fugit sine culpa eius qui eum redemit: non tenebitur redemptor serui, debet tñ promittere seruum restituere si in eius potest. reuersus fuerit. Cętera plana sunt vsq; ad l. si extraneus. Vin.

b Acceperis. In specie. Vel non consueuit locare operas. alias locari: vt infra, de præscrip. ver.l. naturalis.§ at cum do.

c Parato. In qua præparatione expendisti; vt Ϳ. dicit, & Ϳ. man.l. si vero non remunerandi. in fi.l. Ac.

d Possit. Pecunia scilicet.

e Non steterit. Not. quia per eum stare non videtur, cum casu fortuito impeditur; arg. infra, de statulib.l.cum hæres.§.Stichus.

test dici condici posse a ei, qui accepto sit liberatus.

In contractibus innominatis, puta do vt facias: si in non es in mora faciendi, non possum repetere per condictionem ob causam ex capite causa non secuta: sed ex capite pœnitentiæ sic, si res omnino erat integra: secus si non est integra: quia non possum repetere, nisi te conseruem indemnem, de eo quod fecisti. Bart.

Idem libr. ij. Disput. V.

SI pecuniam ideo acceperis, b vt Capuā eas: deinde parato c tibi ad proficiscendum, conditio tēporis vel valetudinis impedimento fuerit, quo minus proficiscereris: an cōdici possit, d videndum. & cùm per te nō steterit: e potest dici f repetitionem cessare. Sed cùm liceat pœnitere g † ei, qui dedit: procùldubio h repetetur i id, quod datū est: nisi fortè tua intersit, non accepisse te ob hāc causam pecuniam. Nam si ita res se habeat, vt licet nondum profe-

f Dici. disputando.

g Sed cum liceat pœnitere. Nota quod pœnitentia facit locum huic actioni: nec distinguitur interponatur pactum gratia vtriusq;, vel dantis tantum: secundum Azo. licet quidam distinxerunt, vt primo casu non liceat pœnitere. secundo sic. sed primum est verius, vt patet in exemplo: do tibi pecuniam: vt manumittas. mea gratia fit manumissio: tua pecunię datio: & tamen pœniteo vt repetā pecuniam: vt supra eo.l.dedi §.j. Item & quia si dedi pecuniam: vt Capuam eas: nā hinc inde debet accipiēs seruari indemnis, si sua interfuit ob hāc causam pecuniā nō accepisse, vel ratione sumptuum, vel similium, vt hic, & j. §. sed si accepit. Caue tamē quia re integra tātum possum pœnitere, non postea quā feceris, vel facere inchoaueris: vt Ϳ eo.l.quod Seruius. nam ibi erāt sponsalia ab accipiente contracta: vnde nō licet pœnitere danti. Econtra accipienti nunquam pœnitere licet prædicta rōne: quia dans iam adimpleuit cōtractum. & idem dico in do vt des, & do vt facias. & in permutatione. Et est forte ratio, vt habeat locū pœnitētia in prędictis, quia sicut debiles sunt isti contractus in cōtrahenda obligatione, ita & in ea retinēda. in contractibus aūt nominatis nō licet pœnitere: vt C de act. & obl.l. sicut. prætérquam in tribus casib. In mādato; vt insti. mād §. recte. in societate; vt Ϳ. pro soc.l.sed & socius § fi. idē in deposito: vt Ϳ. depo.l.j §. pe. nam in deposito non tenet deponēs, ne reuocet depositū; & sic hac cōdictione nō tenet qui vitiauit; quia adhuc nō est vestitus. Item causæ defectus inducit hāc actionem, s. expresse & finalis; vt Ϳ. de cond. ob tur. cau.l.j.§.j. & ī.l.j. secus si impulsiua; vt Ϳ. de dona.l.ij.§.fin. & Ϳ. de do. inter vir. & vxorem.l.sed si mors.§.fi. Idem in tacita hincinde tacite intellecta; vt ī.l j.§.fi. & Ϳ. titu j.l in summa.§. sed & agere. Item in donatione causa mortis vt Ϳ. eo.l.cum quis. item in l.quod Seruius. secus si altera pars tātum; vt ī. eo.l.dedi.§. si quis quasi. & C. eo.l. si repetendi. Item deficere dic etiā si sequitur; sed nō legitime, vt ī. eo.l. dedi.§ si liber homo. & §. si quis quasi. Item tertio mora, sm quosdam; vt ī.l iij.§. sed si tibi. quod nō placet; quia istud continet sub defectu causæ. In fine no. ad quid datur. & certe ad datum; si species est; vt Ϳ. de re permu.l.j. in fi. Si vero quantitas, ad tantundem, vel ipsum, vt Ϳ. ti. ij.l. quod per errorem. & sic est hic. Itē ad fructus; a vt j. eo.l. qui se.§.fi. nō ad accessiones ciuiles; vt ar. C. de condi. ind.l.j. item res quasi datas; vt §. itē si quis ibi, sed prox. &c. Item dic interpretatiue datā; vt Ϳ. l. si mulier. & ī.l.proa. si pecunia pure debebatur, vt ibi dixi. An autem ecōtra ad id quod date cōuenit? Videtur quod sic; vt ī.l.iij.§.j. in fin. sed dic vt ibi.

ADDITIO. Dic quod non, sed bene datur actio præscriptis verbis; vt ibi per glo. & Bart.

h Proculdubio. hic nihil expendit; sed infra, prox. totum. in tertio pro parte expendit. Accur.

i Repetetur. Imo videtur quod non; vt infra loc.l. qui operas. in princ. & §.j. quæ est contra. Sol. ibi in

eonita

† Facit gl. super verbo, assumptis. in e.cū inter vniuersar. ante med gl. & ca. I cau sis. cū glo. super ver. integra extra de electi.

a Not. ꝙ agens con di. ob cau. consequitur fruct' & accessiones naturales. Bolog.

ctus sis, ita tñ rem composueris, vt necesse habeas[a] ꝓficisci: vel sumptus, qui necessarij sint ad profectionem, iam fecisti:[b] vt manifestũ sit plus fortè,[c] quam acceperis te erogasse: condictio cessabit. Sed si minus erogatum sit: condictio locum habebit:[d] ita tamen, vt indemnitas tibi præstetur eius, quod expendisti.

In contractibus innominatis si res est integra: siue aliquid cœptum sit: sed desierit postea fieri facto tertii, vel casu: ex pœnitentia datur condictio ei, qui ex parte sua impleuit, dũmoda indemnitati aduersarii consulatur: si quod damnũ occasione illius contractus incurrit. Diuide: quia primò loquitur quando quis dedit seruum suum vt manumitteretur. Secundò quando quis dedit pecuniam, vt seruus tertii emeretur & manumitteretur. Tertiò quando quis dedit pecuniam vt seruus accipientis manumittatur. secunda in §. item si quis. tertia in §. sed si acceperit. Bar.

Si seruum[e] quis tradiderit alicui ita, vt ab eo intra certũ tempus manumitteretur: si pęnituerit eum, qui tradidit, & super hoc eum certiorauerit, & fuerit manumissus post pœnitentiã: attamen actio propter pœnitentiam competit[f] ei, qui dedit. Planè si non manumisit: constitutio[g] succedit, facitq; eum liberum, si nõdum pœniteat[h] eum, qui in hoc dedit. Item si quis dederit Titio decem, vt seruũ emat & manumittat, deinde pœniteat: si quidem nondũ emptus est, pęnitentia dabit condictionem. si hoc ei manifestũ fecerit: ne si postea emat, damno adficiat.[i] Si verò iam emptus sit: pęnitentia non facit iniuriam ei qui redemit:[k] sed pro decem quæ accepit, ipsum seruum, quem emit, restituet, aut si antè decessisse proponatur: nihil præstabit, si modò per eum factum non est.[l] Quòd si fugit, nec culpa eius cõtingit, qui redemit: nihil præstabit. Planè repromittere eũ oportet, si in potestatem suam peruenerit, † restiturũ.[m] Sed si acceperit[n] pecuniam, vt seruum manumittat, isque fugerit prius quàm manumittatur: videndum an condici possit, quod accepit. Et si qui-

contractu nominato, vbi pœnitentia non habet locum: hic in innominato. nam fuit pecunia data vt species. vel si vt quantitas, non consueuerat iste sic suas operas locare. vnde non est locatio: vt infra, de præscr. verb. l. naturalis. §. at cum do. secũdum Azo. eadem ratione nec donatio potest reuocari, per pęnitentiam: quia est hodie nominat' contractus: vt instit. de donatio. § aliæ. Alij dicũt referre cuius gratia debuit iste ire, vtriusq; vel alterius tãtum. vel hic repeto, quia mihi abest, ibi abest, quia inimicitiã aduersarij incurristi. Item quia forte tantundem accepisses ab aduersario. Vel distingue secũdum H. an fortuitus casus cõtingat in personam eius qui conduxit, vt ibi: an eius qui locauit, vt hic. si in personam conducentis, nihilominus tenentur mercedem præstare. si in persona locatoris, non. vt hic, & arg. infra, loca. l. si vna §. ite cum. Sed hoc fallit in duobus casibus infra, de statulib. l. cum hæren. § Stichus. & de var. cogn. l. j. § pen. & secundum hanc distinctionem est solutum contrarium. C. eo. l. pen.

a Necesse habeas. vt quia iurasti. Acc.

ADDITIO. Sing. ista est glo. secundum Ia. in § actionum. instit. de act. ad limitationẽ illius regulę quę habet, quod in obligatione facti loco liberationis succedit interesse. fallit singulariter vt hic, si iuratum fuerit quia iuratio operatur vt cogatur pręcise ad factum. & illam singu. dicit in viij. col.

b Fecisti. expẽdendo pro rebus necessarijs ad iter. nunquid hoc casu ipsas res emptas poterit condicere? Respon. sic: vt infra ea. l. §. sed si acceperit. circa fi. solum enim indemnis seruari debet accipiens: vt infra proxi. sed hic haberet lucrum si res emptæ sibi remanerent. Accur.

c Plus forte. & forte minus. & not. quod male coniungit manifestum, & forte.

d Locum habebit. In eo quod nõ est expensum vel dic in totũ: vt bona sit exceptio, ita tamen, &c. Acc.

e Si seruum. scilicet proprium.

f Competit. scilicet ad interesse, sm Ioan. Azo. & H. & hoc propter certiorationem: vel ad ipsum seruum cum tantum de facto sit manumissus. Alij dicunt quòd ad ipsum seruum licet nõ sit certioratus. & pro eis infra, de manu. vind. l. si pater. sed primũ verius: quia hic dominium fuit translatum in accipientem: & ideo exigitur certioratio: arg. j. de donatio. l. hoc iure. §. si quis dederit. & j. man. l. si hominẽ. sed aliud in simplici procuratore, vbi non exigitur certioratio: vt d. l. si pater. Item opp. videtur quòd hæc pœnitentia locũ non habeat: vt infra, de ser. expor. l. quæ tibi. tum. quæ est contra. Solu. ibi in contracto nominato, hic in innominato: vnde ibi in potest pœnitere.

g Constitutio. Marci & Commodi ad Aufidium victorinum: vt C. si mancip. ita foe. alie. l. ij. est tamen cõtra. ff. eod. l. iij. §. quod si ita dedi. sed respon. vt ibi diximus.

h Pœniteat. etiam non certiorato eo qui accepit seruum, secũdum quosdam: vt infra, de manu. vin. l. si pater. Azo. & j. qui sine ma. ad lib. l. ij.

i Afficiatur. vt infra, man. l. si mandassem.

k Redemit. id est emit.

l Non est. quia forte eum occidit: vt infra, de verb. obli. l. si seruum.

m Restiturum. scilicet si pęniteat, sed videtur nõ debere repromittere: vt infra, depo. l. si sine. quæ est contra. Solu. ibi forte de satisdatione dicit, vt eã depositarius nõ præstet: hic de nuda cautione. sed non valet hoc, quia ibi de cautione facit mentionem: quod ad nudam tantum refertur vt C. de verbo. signi. l. sancimus. Dic ergo procuratorem durius adstringi: vt hic, qui etiam de leuissima culpa tenetur: vt C. man. l. à procuratore, quam depositarium qui de dolo solo tenetur. Item adhuc est contra supra, eod. l. iij. j. respon. vbi dicit non esse repromittendum, nisi hoc fuerit dictum. Solu. ibi ex pacto statim obligatur vere & cum effectu: vnde non recurritur ad mendicatum suffragium cautionis. sed hic interim dum res ei abest, nullo iure est ei obligatus, & ideo petit cautionem. & facit ad §. supra, de rei vind. l. si à bonę. & leg. sequen.

n Sed si acceperit. vt vere commodatum seruum proprium: alias est in rex.

† Ista glo. videtur reprehendere iurisconsultũ, sed dic qd dictio manifestum refertur ad verbũ erogasse. & dictio forte, ad verbũ plus, secũdum Iaso. in §. vltimo col.

† F. F. restitu iri. Apertũ deinde, restitutum iri. ita enim olim sæpe numero nõ literas modo, sed & syllabas elidebant.

Distracturus.

dem distracturus [a] erat hūc seruum, & propter hoc non distraxit, quod acceperat, vt manumittatur: † non oportet ei condici. Plane cauebit, vt si in potestatem suam peruenerit seruus restituat id, quod accepit, † eo minus, quo vilior seruus factus est propter fugā. [b] Planè si adhuc eum manumitti velit is, qui dedit, ille vero manumittere nolit propter fugam offensus: totum quod accepit, restituere eū oportet. Sed si eligat is, q decē, dedit, ipsum seruum cōsequi: [c] necesse est, aut ipsum ei dari, aut quod dedit, restitui. Qđ si distracturus non erat eū, oportet id quod accepit, restitui: nisi fortè diligentius eū habiturus esset, si nō accepisset vt manumitteret. [d] tūc n. non est æquum, eū & seruō, & toto [e] pretio carere. [f] sed † vbi accepit, vt manumitteret, deinde seruus decesserit: si quidem moram [g] fecit manumissioni: consequens est, vt dicamus refundere eū debere quod accepit: Quòd si morā nō fecit, cum profectus esset ad præsidem, vel apud quem manumittere posset, seruus in itinere decessit: verius est, si quidem † distracturus erat siue [eo] quoque † ipse vsurus: [h] oportere dici, nihil eū refundere [i] debere. Enimuero si nihil eorū facturus erat: ipsi adhuc seruum obijsse. [k] decederet [l] enim & si non accepisset, vt manumitteret: nisi fortè profectio manumissionis gratia, mortis † causam præbuit: vt si vel latronibus interfectus sit, vel † ruina in stabulo oppressus, vel vehiculo obtritus, vel alio quo modo quo nō perijsset, [m] nisi manumissionis causa proficisceretur. *Casus omissus remanet in dispositione iuris communis. Bar.*

Idem lib. iij. Disputationum. VI.

SI extraneus [n] pro muliere dotem dedisset, & pactus esset, [o] vt quoquo modo finitum esset matrimoniū, dos ei redderetur: nec fuerit nuptiæ secutæ: quia de his casibus solummodo fuit conuētum, qui matrimonium sequuntur, nuptiæ autē secutæ non sunt: quærendum erit, vtrum mulieri cōdictio, an ei, qui dotē dedit competat? & verisimile est, in hūc quoq; [p] casum eū, qui dat, sibi

Marginalia: † F. manumittat. — † Al. add. &. — † Al. add. &. — Siue. — † F. vel quo. — † F. mortis. — † Al. add. a. — Extraneus quis sit.

a Distracturus. Hanc distinctionem accipe quādo nōdum moram fecerit: alioqui omnino tenetur: vt infra § sed vbi accepit. Accu.

b Propter fugam. Hoc eū is qui dedit pœnitere vult & habere pecuniam vult.

c Consequi. Ergo in duobus casibus consequitur totam pecuniā, idest quando elegit seruum manumitti secundum pactum & tunc non habeat actionem qua cogat eum manumittere scilicet præcise. obligatus est tamen facere, id est manumittere per actionem præscrip. ver. vt colligitur infra de præscr. ver. l. naturalis. § at cū do. qđ si non facis, repetit pecuniam. secūdus est quādo elegit seruum, nec ei præstatur. elegit autem per condit. ob cau. quæ non solum pro re data vt repetatur, proponitur: sed vt promissa præstētur vt supra ea. l. §. itē si quis dederit. & l. dedi §. quod si Stichus. hic autem est actum saltem facere de præstando si eligā: quia pactū manumissionis meo fauore est appositum. vnde pœniteret. Azo.

d Manumitteret. i. tanto minus restituat de pecunia prædicta Accu.

e Toto i. pecunia quam ei dedi quasi pro pretio. nam in parte caret: & reddit, quanto .s. valet dubius euentus ar. supra ibi, & eo minus, &c. & j. fa. erciscund. l. item Labeo. & l sequen.

f Carere. sed non nec tūc in culpa vel in dolo esse videtur quia minus bene custodiuit eū, quam alias res suas: vt s. e. l §. item si quis dederit in fi §. & j depositi. l. qđ Nerua? R. nō quia non erat verisimile eū fugere, q sperabat libertatē, & ideo minor custodia videbatur post pactum necessaria, quam ante nam & si nunq accepisset pecuniā, & proprium seruū diceret quis se manumissurū: minorem in custodiēdo seruaret diligentiam quam alias faceret. Accur.

Dic secundum hic q nos vult repetere quia causa nō secuta: & ita loquitur l. cōtraria. aut vult repetere ex pœnitētia & sic habet locū distinctio huius §.

g Morā Similis distinctio est supra qui satisd. cog. l. si decesserit & secundum hanc distinctionem intellige quod est supra eodem. l dedi. § sed si Stichus quæ est contra, in eo quod ibi indistincte dicit ante moram eo mortuo non repeti.

h Vsurus. Ad arandum vel quid simile.

i Refundere. In primo casu in secundo autē habetur ratio vsus amissi: vt s. e. l. si pecuniā j. rn̄. Dic ergo nil eum refundere, vel vt habeatur ratio damni: vel quasi damni cum iam erat distractorus.

k Obijsse .s. cum pœniteat eū qui pecuniam dedit.

l Decederet. i. decessisset.

m Perijsset. Quo s. nō perijsset, ubi, &c. Et no. breuiter q tale est quod hic dicitur. si tibi do pecuniam vt seruum tuū manumittas, & is mora interueniēte, vel fugit vel decessit: non retines pecuniā, nisi ante moram vel fugit, vel decessit. vel quocunque casu videri potest per me factum non esse, vt neque seruum habeas, neq; serui pretium. vnde eo casu pecuniam retines. Accursius.

SI extraneus. CASVS. Dedi dotē pro aliqua muliere pepigi, vt si aliquo casu separetur, restitueretur mihi dos deinde nō sunt secutæ nuptiæ, quæritur quis repetat dotem: an ego, vel mulier? Et dicitur quod mihi competit repetitio, nisi animo donādi mulieri dotem constituerem. Idem in patre, quod, scilicet repetere posset, nisi probet mulier patrem ei donasse. V.

n Si extraneus. Extraneus est omnis qui non habet dotatam personam in potestate: vt C. de rei vxo. ac. §. extraneum.

o Et pactus esset. & etiam nudo pacto incontinēti: vt C. de iure dotium. l. cum. & infra, soluto matrimo. l. quoties.

p In hunc quoque Nota ergo quod qui in vnum casum pepigit. etiam in alijs sibi prouidere videtur. Sed contra infra, soluto matrimo l. si cum dotem. j. resp. Sol. ibi pactus erat in vno solo casu de iis q possent soluto matrimonio contingere: quare non videtur pactus esse de casu qui posset contingere nuptijs nō secutis hic vero diligens fuit, & pepigit in omnem casum contingentem post secutas nuptias: vt arg. C. de inof. test. l. contra maiores & de ijs quia non dolo mals ma. l. si. in si vel dic nō agi ex stipulatione: sed agi cond. ob cau. ac si nulla stipulatio esse facta.

Fuelsico-

prospicere. a Nā quasi causa non secuta, habere potest condictionem, qui ob matrimoniū dedit, copulato: nisi forte euidentissimis probationibus mulier ostenderit hoc eum fecisse vt ipsi mulieri magis, quam sibi prospiceret. Sed & si pater pro filia det, & ita conuenit: b nisi euidenter aliud actum sit, condictionem patri competere, Marcellus ait.

Si debitor putatiuus pro muliere dotem promittat, & soluit ignoranter matrimonio non secuto, ipsi cōdictio cōpetit: si sciēter, cōpetit mulieri. sed debitor verus indistincte cōdictionē habebit, sed eam mulieri cedēdo liberabitur. h. d. Diuide, quia primo loquitur in debitore non vero. Secundo in vero. Secunda ibi Si aūt. Prima subdiuiditur in tres. Primo ponitur thema & questio. Secundo responsio in debitore errante. Tertio in sciēte. Secunda ibi, Nerua. Tertia ibi, sed si cum sciret. Bar.

Iulianus lib. xvj. Digestorum. VII.

QVi se debere pecuniam mulieri putabat, c iussu eius, dotis nomine promisit sponso & soluit: nuptiæ deinde non intercesserūt. d quęsitum est, verū ipse possit repetere eā pecuniā qui dedisset, an mulier? Nerua [&] Attilicinus responderunt, quoniā e putasset quidem debere pecuniam, sed f exceptione g doli mali tueri se potuisset, ipsum repetiturum. Sed si cum sciret se nihil mulieri debere, promisisset: mulieris esse actionem: h quoniam pecunia ad eam pertineret. Sin † autem vere debitor fuisset, & ante nuptias soluisset, & nuptiæ secutæ non fuissent, ipse possit † condicere: i causa debiti integra mulieri ad hoc solú manente, k vt ad nihil aliud debitor compellatur, nisi vt cedat ei condictitia actione.

Hac cōdictione repetitur res cū accessionibus naturalibus. Ba.

Fundus dotis nomine traditus, si nuptiæ secutæ † nō fuerint, cōdictione repeti potest. fructus

a Prospicere. Saltem tacite. nam, &c.

b Conuenit. Per stipulationem.

Qui se debere. Credebam me debere alicui mulieri x. cum non debebam: vel fui exceptione tutus: dedi decem nomine dotis ei qui cum muliere matrimonium contrahere debebat, non est matrimonium subsecutum. quæritur quis repetat: an ego an mulier? dicit qđ ego. Sed pone quod in veritate debebā ei decem. & pro ea solui marito futuro nomine dotis. non sunt nuptiæ secutę. Dicit quod ego condicam: & in pristina obligatione remaneo obligatus: tamen liberari potero cedēdo mulieri actionem. Fundus. Dedi fundū nomine dotis, sed nuptię non sunt secutæ: nūquid potero fundum condicere? Respond. quod sic: & nō solum fundum, sed etiā fructus. idē est in ancilla data in dotē, & eius partu.

c Putabat. Sed nō debebat. Accu.

d Non intercessérunt. Si autem nuptiæ secutæ essent, repeteret mulier: vt ꝭ. eo. l. si donaturus §. primo.

e Qm̄. Pro quāuis.

f Sed. Pro tamen. Vel recte lege: Sed hæc videtur mala ratio quod possit repetere: quia habet exceptionem doli: vt ꝭ. de cond. inde. l. qui excep. quæ est contra. Solui. non repeteret: quia tueri se poterat exce. doli. sed quia causa cessat propter quam dedit: nec datur repetitio mulieri: maxime ideo quia hic tueri se poterat exce. doli si non soluisset. Maxime ideo dixi. quia idem esset si esset verus debitor: vt ꝭ e. § si autem. Azo. Itē nec videtur doli exceptio locum habere: nam in hac promissione tacita in fuit conditio, si matrimoniū sequeretur: vt ꝭ. de iur. do. l. stipulatione. ea igitur deficiēte, ipso iure ex stipulatu agi non potest. Male igitur dici posset eum tueri se exceptione doli: sed dic qđ hic fuit actum ne inesset illa cōditio. Vel dic doli exceptio. i. in factum vel intentionis; nā quælibet exceptio dicitur doli: vt ꝭ. de exce. doli. secunda. §. generaliter. & secūdū hoc etiā cessat prima opposit. o.

g Exceptione. Quadruplex est exce. doli. Vna, quę nascitur tempore cōtractus: vt si dolo me induxisti vt promitterē tibi decē: & hoc casu cessat repetitio, si soluam: vt ꝭ. de cond. indeb. l. is qui exceptionem. Secunda, quæ succedit in locum nō numeratæ pecuniæ: & hæc nascitur tempore quo agitur, nō tēpore confessionis; vt ꝭ. de exce. do. l. ij § circa. Tertia quæ succedit in locum exceptionis pacti, & iurisiurandi præstiti: & his duobus casibus solutum per errorem repetitur. vt infra de condictio. indeb. l. si non sortem. §. indebitum. Quarta est quæ succedit in locū exceptionis facti vel intentionis; quod est quando nec actor habet actionē: sed de facto agit: & sic reus de facto excipit, vt hic dicit.

Exceptio doli quadruplex est.

h Actionem. Satis potest dici illud admitti, cū ipse promisit et soluit, vt det mulieri condictio ob causam in maritum non secutis nuptijs, quasi ille videatur dedisse mulieri: & mulier sponso: vt infra, de do. inter vir. & vx. l. iij. §. sed si debitorē. Sed quid si promisit soluere, sed nondum soluit, nō secutis nuptijs dabitur mulieri aliqua actio vel in maritū vel in istū? Rň. sic in virū: & vir aget ex promissione: vt. C. ad l. Fal. l. si.

P. F. si

i Condicere. Per hanc condictionē ob causam. & eodē modo intellige qđ dicitur ꝭ. proxi. sed cur hic non datur condictio indebiti cū in promissione videatur tacita conditio inesse: vt ꝭ. de iur dotium. l. stipulatione. & solutum pendente conditione repetitur: vt infra de condic. inde. le. sub conditione? Respon. quia scit se interim non teneri cessat condi. indeb. sed quia soluit vt sequatur matrimonium datur ob causam condictio.

Ipsum posse.

P. F. infecta.

k Manente. Remanet ergo debitor; vt hic, & ꝭ. de iu. dotium. l. non. n. licet liberetur cedendo. vt hic dicit. Sed nōne ipso iure liberatus est; vt ꝭ de solutioni. l. solutam? Respo. potest hunc irreuocabiliter nō soluisse pecuniam; vnde nō liberatur; vt infra, de lega. j. l. non quocunque. Vel hic non fuit simplex mādatū; sed promissio interuenit debitoris; vt ex principio huius l. apparet; vnde magis suo nomine quam alieno soluisse videtur; vt infra, mandati. l. Papinianus & Ideo non mulier sed ipse ab eo cui soluit condicit; vt infra, de condictio. indebi. le. indebiti. Item nonne & ipsi mulieri datur condictio ob causam; vt hic; cum suo nomine indebitum sit solutum ea ratū habente? Respon. sic; vt infra, de condict. inde. le. si procurator. Accu.

l Fructus. No. naturalem accessionem. i. fructuum venire in condictione ob causam; vt hic, & ꝭ. e. l. cū quis. & ꝭ. de vsu. l videamus §. j. & in condictione indebiti; vt ꝭ. de cond. inde l. indebiti. & in condictione certi generali; vt ꝭ. si cer. pet. l. cū fundus. in prin. & in

& in bo. f. l. iudicijs; vt ℐ. de vsur. le. videamus §. ex causa non autem vsurę. quę sunt ciuilis accessio, veniunt in prędictis conditionibus; vt C. de cõd. indebi. l. j. & C. de cond. ob tur. can. le. quotiens. cum citra vinculum stipulationis non veniant; vt C. de vsu. l. quamuis.

ę undum pręsens iudicamus; & rebus sic se habentibus loquimur; vt infra, de verb. obliga. le. continuus. §. cum quis. scilicet donec alter eorum alter contraxerit, quandoque tamen extenditur; vt quantum capere poterit, lego; vt ℐ. de lega. ij. l. si ita quis testamẽto. sic & instit. qui. mod. te. infir. §. po steriore. Azo.

Qvod Seruius. CASVS Titius & Berta volebant matrimoniũ contrahere & de facto contraxerunt: tamen vtrique vel alteri deerat ętas legitima. Titius dedit x. doris nomine spe futuri matrimonij. an Titius si nuptię secutę non fuerint, repetere possit, quęritur? Et dicitur quod sic. sed hoc verum si antequam ad ętatem legitimam peruenissent, a nuptijs se abstinuerũt. si autem in primo voto perstiterint, cessat repetitio. idẽ est vbi sponsalia, non matrimonium contrahuntur. si nuptię contrahi non possunt competit repetitio.

quoque condici poterũt Idem iuris est de ancilla & partu eius.

Datum causa dotis non repetitur donec matrimonium putatur subesse, vel spes est, quod cõtrahatur. h. d. Et primo ponit dictum Seruij. Secundò declarat, casũ in quo debet intelligi. Tertiò ponit casum in quo non debet intelligi: & adducit simile. Secunda ibi, sic intelligendum. Tertia ibi, Donec. Bar.

Nera. li. ij. Mẽb. VIII.

Qvod Seruius in li. de dotibus scripsit: si inter eas personas, quarum altera nondum iustam ętatem habeat, a nuptię factę sint, quod dotis nomine interim datum sit, repeti posse: sic intelligendum est, vt si diuortium b intercesserit: prius, quã vtraque persona iustam ętatem habeat: sit eius pecunię repetitio. donec autem in eodem habitu c matrimonij permaneant, non magis id repeti posit, quã quod sponsa sponso d doris nomine dederit, donec maneat inter eos affinitas. e quod. n. ex ea causa nondum coito matrimonio datur: cùm sic detur, tanquam in dotẽ perueniturum. quandiu peruenire potest, f repetitio eius non est.

Datum ob causam futuri matrimonij per extraneũ volentẽ simpliciter donare mulieri: siue sequatur matrimoniũ, siue non; per ipsam dantem nõ repetitur, sed per mulierem. Sed si voluerit donare solum eo casu quo matrimonium contraheretur, tunc si non contrahitur, ipse repetit. Bartolus.

Paulus lib. xvij. ad Plautium. IX.

Si donaturus mulieri, iussu eius sponso numeraui, nec nuptię secutę sunt [io] mulier cõdicet. g Sed si ego cõtraxi cum sponso, & pecuniã in hoc dedi, vt si nuptię secutę essent, mulieri dos adquireret: si nõ essent secutę, mihi redderet: quasi ob rem datur, f & re non secuta, ego à sponso condicam.

Exceptio doli quę obstat delegãti, non obstat ei cui facta est delegatio, ex causa onerosa, nisi quatenus ad delegantem res est reuersura: sed delegato cõtra delegãtẽ succurritur. Diuide. Primò ponit vnũ dictum, per quod cõsulit ei cui facta est delegatio

Sed nonne hic pœnitere potest: vt ã. co. l. si pecuniã. in prin. Respon. non: quia nõ erat res integra: quia sponsalia pręcesserunt, vt ibi dixi. Item not. hic expectandum donec est aliqd in pẽdenti: vt hic, & arg. ã. si cer. pe. l. nõ omnis. in prin. & ℐ. de iur. do. l. si sponsalibus. in princi. & l. dotis fructus § fi. & l. si debitor in fi. tit. & l. si is qui. §. fi. in fi. & ℐ. si cert. pet. l. pecuniam.

Si donatur. CASVS. Volebam mulieri decem donare ea mulier cũ constituisset Titio nubere, numeraui ipsi Titio x. iussu mulieris dotis nomine: non est secutum matrimoniũ. quęritur quis repetet? Dicitur quod mulier. Pone quod conueni cũ sponso si nuptię nõ essent secutę, quod mihi restituerent x. quę dedi nomine dotis. si nuptię non fuerint consecutę, cõdicam. Si quis. Credebam me debere alicui mulieri x. cũ nulla deberem. iussu mulieris promisi ista x. sponso futuro secutũ est matrimonium, maritus petit a me illa x. volo a me repellere eum excep. doli mali. an possim, quęritur? Et respo. quod non; cum nil doli videtur commisisse suũ negotium exercendo. neque enim decipiendus est maritus, quod quidẽ eueniret si dotem promissam non obtineret; veruntamen contra mulierem condicere possum; aut potero eam compellere vt me liberet si nondum numeraui. Sed pone vt primo; quod cõtractum est matrimoniũ. pactus est maritus de media dote lucranda soluto matrimonio vel diuortio vel morte; diuortium postea interuenit maritus contra me agit. Dicitur quod pro medietate q̃ est lucratus, non habeo excep. pro alia sic. idem si soluero; q̃ pro vna medietate condicam, pro alia non.

Imo: qa fuerũt vera sponsalia: vt in ca. j. de desponsa. impu. lib. vj.

a Habeat. s. ad nuptias: vt quia masculus minor xiiij an. fœmina xij. sit: vt insti. de nup. in pri. & quod subijcit nuptię. s. de facto.

ADDITIO Dic hoc verum attento iure ciuili. secus de iure canonico, secũdum Alex.

b Diuortium. l. repudium. cum diuortium sit inter coniuges: repudium inter sponsum & spõsam: vt ℐ. de verbo. signifi. l. inter stuprom. §. diuortium. & l. inter diuortiũ. sed nec repudiũ proprie dicitur. i sed hic de facto fuit matrimonium; & de facto diuortium.

c Habitu idest dum spes est fieri matrimonium.

d Sponsa sponso. quia vij. an. esse possunt; vt ℐ. de spo. l. in sponsalibus. Et not. quod hoc secundo casu fuit datum nomine futurę dotis; sed superiori nomine quasi pręsentis, cum credebant nuptias tũc stare. Item ibi altera persona tantum erat insufficiẽs; hic vtrique vel neutra. Accur.

e Affinitas. cœpta; non perfecta. Et not. affinitatẽ dici inter sponsos; vt hic. & inter coniuges; vt C. de hę. insti. l. non ideo. sed tamen impropriè, quiá tũc non possent esse nuptię; vt infra de grad. l. non facile, §. primo & secundo.

f Potest. si istud potest, extendatur (vt dialectici dicunt) quãdiu vterque viuit, etiam misso repudio nõ esset repetitio. nam semper possibile est qd fiat hoc matrimonium, sed certe nos non extẽdimus, sed se

g Mulier condicet. Et sic alius soluit, & alius repetit. nec est nouũ hoc; vt ℐ. de cond. indebi. l. nec est nouũ. & est rõ; quia ipsa soluisse videtur; vt infra, de dona. inter virum & vxorem. l. iij §. sed si debitorẽ. Sed argu. contra supra eodem. le. qui se. §. si autem. sed

f Datum.

sed dic vt dixi: quia propter suam obligationem ibi soluerat, quæ præcesserat: vt ex prin. eiusdem l. appa ret. & facit ad hoc respons. infra, de iure dot. l. si ego in princip.

a Si quis indebitam, quantum ad se, debitam tamē a muliere.

b Non potest. sci licet promissor, si ab eo maritus peru niam petat. non n. est dos titulus lu cratiuus: vt infra de act. & obliga. le ex promissione. & C. de impo. lu. descri. l. j. §. lucratiuas. lib. x. & infra, de exce. do. l. apud Celsum. §. sed si mulier. & ideo nō repellitur creditor exceptio ne: vt hic & infra de nou. l. doli exce. & l. si quis delega uerit. & de noual. l. si pater. & infra, de iu. do. l. quemadmo dum. §. fin. & infra de do. excep. l. pure §. si eum. si autem esset lucratiua cau sa, quæ multæ sunt in d. l. j. C de imp. lu. descri. lib. x. tūc haberet promissor doli exce. vt infra, de don. l. ij. §. cum vero & infra de ex cep doli. l. Iulianus ait, si pecuniam. & l. apud Celsum. §. si quis autem. Sed contra est huic. §. infra de admini. tu to. l. cum post. §. si. Vbi dicit quod cura tor dotem pro adul ta promittens non tenetur in dotem, si adultæ facultas. non patitur. Solut. illud ideo quia ra tione officij promi sit sciens se non te neri pro se vt argu. infra, de ijs quib. vt indig. lep. tutorem. hic autem pro se p misit credens se debere, vel hic tota indebita: ibi nō tota. sed prima verior est.

Dos titulus lucratiuus non est.

Se. ūdò ponit aliud per quod cō su'net delegato. Tertiò ponit limitationem primi dicti. Secūda ibi Itaque. Tertia ibi, Sed si soluto. Bartolus.

Si quis indebitam a pecuniam per errorem iussu mulieris sponso eius promisisset, & nuptiæ secutæ fuissent: exceptione doli mali vti non potest: b maritus enim suū negotium gerit: & nihil dolo facit. c nec decipiendus est. quod fit, d si cogatur indotatā vxorem habere. itaque aduersus mulierem e competit ei condictio. vt aūt reperat ab ea, quod marito dedit: aut vt liberet si nondum soluerit. Sed si soluto matrimonio maritus peteret: in eo duntaxat f exceptionem obstare debere, quod mulier receptura g esset.

Si causa ob quam facta est liberatio, nō est secuta; repetitur pecunia, ac si soluta fuisset. Ba.

Iabol. lib. j. ex Plau. X.

SI mulier ei, cui nuptura erat, cùm dotē dare vellet pecuniā, h q̄ sibi debebatur, acceptā fecit, neque nuptiæ secutæ sunt: rectè ab eo pecunia condicetur: quia nihil interest, vtrum ex numeratiōe pecunia ad eū sine causa, an p acceptilationem peruenerit. i

Datum executori vltima voluntatis si in causam debitā non expendit, repetitur. Bar.

Iulianus libro. x. Digestorum XI.

SI hæres arbitratu liberti certa summa monumentum iussus facere, dederit liberto k pecuniam, & is accepta pecunia monumentum non faciat: l condictione tenetur.

Renocata donatione causa morti, res condicitur cū suis accessionibus, Bar.

Paul. libro vj. ad leg. Iul. & Papiam. XII.

CVm † quis m mortis causa donationem [fecerat: [cùm conualuit donator, condicit n fructus o quoque donatarum rerum, & partus, & quod adcreuit rei donatæ, repetere potest.

Collatio ob causam facta, causa non secuta condicitur.

Martianus lib. iij. Regularum. XIII.

SI filius p contulerit fratri, quasi agniturus bonorum possessionem, q & nō agnouerit

c Dolo facit. Nō. non facit dolum qui suum commodum iure prosequitur: vt hic, & infra, de libr ho. exhiben. l. iij §. j. & infra, de iniu l. iniuriarum. § primo. & infra, de acqui. hær. l. Iulianus scribit si pupillus. & infra, ad le. Iul. de vi pu. l. pe. §. si. & infra, de iu. fis. l. de lator.

Dolū non facit, qui suum iure prosequit.

d Quod fit. i. decipitur si opponatur doli excep. & sic vxorem indotatam haberet. quod esse non debet vt hic, & infra, de do. excep. l. apud. §. sed & mulier.

e Mulierem. vt C. de cond. inde. l. ij.

f Duntaxat. in eo quod lucraretur ex dote propter pactum, non obstabit. nec videtur petere ex lucratiua causa, cū processit causa onerosa. s. titulus dotis. Ac.

g Receptura id est recuperatura.

SI mulier. CASVS. Debebam alicui mulieri x. cū non essem soluendo, solicitaui eam contrahere mecū nup. & occasione futurarum nuptiarum liberauit a me accepti. postea nolo contrahere. forte quia scio me liberatum. Dicitur quod a me mulier condicet, ac si integrum mihi soluisset.

h Pecuniam. si pure debebatur. Si vero sub conditione, & in eū statum restituenda est obligatio: vt infra de in. do. l. licet. & j. eod. l. si quis accepto.

i Peruenerit. sic & præstatur quod compensatur: vt infra, sol. matri l. si filio. §. sed siue ꝓpter Accursius.

SI hæres. CASVS. Testator iussit me hæredem suum facere monumentum arbitratu sui liberti. ego illi liberto pecuniam ad construendum monumentum dedi: libertus nō facit monumentum, nunquid ab eo pecuniā condicere possum? Et respo. quod sic. Viuianus.

k Liberto. vt faceret hanc sepulturā. Accursius.

l Non faciat. vel facit. sed minus erogeti: vt infra, de lega. ij. l. antepe. §. a te. & est ratio, quia libertus vt minister eligitur vt infra, de leg. ij. l. si quis Titio decem.

† Cui.

m CVm quis. s. donator.

n Condicit. scilicet donationem scilicet per condictionem istam: vt infra de donat. cau mor. leg. senatus. § nec dubitauerit. sic & alias dicitur furtiuā redimi, id est, res furtiua: vt infra, de cond. indebi. l. seruus. & sic in pignore: vt insti. de actio. §. inter pignus. sed contra hoc infra. com. rerum. lege prima. § secundo. & C. quæ res pig. obli. poss. l. cum constet. secū dum. Azo.

o Fructus. vt infra, de vsu. lege, videamus. ij. idē q̄ est si mortis.

SI filius. CASVS. Decessit quis duobus filijs relictis: alio emancipato: altero in potestate constituto. emancipatum autem filium prætererat in vltima voluntate: & alium hæredem instituit: postea dicit institutus vt emancipatus bona sua conferat: cōtulit emancipatus deinde non vult petere bo. poss. an re petere possit quæ contulit? Dicitur quod sic.

p Si filius. scilicet emancipatus.

q Bonorum possessionem. scilicet cōtra tab. C de. col. l.

col.l.ea demum.& infra de col bo.l.prætor.§.emancipatus præterirus.

a Posse. Condi. ob causam: quasi deficiente tacita causa. vt supra eo.l.j.§.j.

CASVS. Si procuratori. Credebam me debere tibi x. procuratori tuo, quem credebam esse procuratorem, solui. aut dominus Titius habuit ratum, & tenetur. aut non habuit ratum: & condicere potero à procuratore. Item si debitum fuerit solutum falso procur. neque dominus habuit ratum, & hoc omni no soluit, vt statim se liberet: repetetur à procura.cond. ob cau.nō indeb. si autem vt ministro pecuniā credidit ei, vt ad dnm portaret: si non habuit ratum, posset conuenire procura. actione furti: quia in eum nō est translatum dñium, in priori casu sic.

b Falso. Qui nunquam fuit procurator: vel fuit quondam, sed reuocata erat procur. nec.n. refert quando debitum solutum est, vt hic erat: sed qn debitum. tunc refert an sciam reuocatū mandatū, vel non: vt primo casu non liberet à dño, nec ob hoc repetam, cū scienter solui indebitum. secundo liberet ipso iure, si bona fide ea igebat, & accipiebat proc. sed si mala, tūc per exceptionem: vt infra de solut. le.cum quia §.j.

repetere eum posse, a Marcel. libro v. Digestorum scribit.

Si procuratori falso in rem suam soluatur indebitum, ab eo condicitur, nisi domini ratihabitio subsequatur. Item si debitor dat alicui, vt eum faciat liberari: ab eo repetitur, nisi causa subsequatur. Item id quod debitor tradit alicui vt nuntio, si ad creditorem portat: condictione furtiua repetitur, & furti agitur. h.d. secundum gl. Et diuiditur in tres partes. Primo loquitur quādo soluitur procuratori falso in rem suam. Secundo quando datur alicui vt eum à creditore faciat liberari. Tertio quando datur pecunia alicui vt portet ad creditorem. Secunda ibi, Quod si dominus. Tertia ibi, Vel quod furtum. Bart.

Paulus libro iij. ad Sabinum. XIIII.

SI procuratori falso b indebitum solutū sit: ita demum a procuratore repeti non potest, si dñs ratum habuerit: sed ipse dominus tenetur, c vt f Iulianus scribit. Quod si dominus ratū non habuisset: etiā si debita d pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratore e repetetur. f Non enim g quasi indebitum datū repetetur, sed quasi ob rem datū, nec res secuta sit, ratihabitione non intercedente: h vel quod i furtum faceret pecuniæ falsus procurator: k cum quo non tantū furti agi, sed etiā condici l ei posse.

sed et

c Tenetur. Cond. inde. vbi credidit se liberatum, credens eum in rem suam datum procuratorem, vel condi. ob causam se liberandum: alias si ratum non habet dominus, procurator tenetur: vt hic subijcit, & infra rem rat. hab.l. si indebitum. & j. de condi. indē.l.si procurator.§.Celsus.

d Si debita. Latenter incipit cum erat debita. & hunc casum prosequitur vsque in fin.

e Procuratore. Vt j.man.l.inter causas.§.mādato.

f Repetetur. Condictio. ob causam.

g Non.n. Bene dico etiam si debita non enim, &c.

h Non intercedente. Et sic non condi.inde.sed ob causam datur, vt hic. Sed ar.cōtra.C. de cond.inde. l.creditoris. vbi dicit dari indebiti. præterea alia dicit dari furtiua C.de fur.l.falsus. q cōtradicit vtriq;. Solue ergo: quia qui soluit ea causa vel pacto vt a domino liberetur, tunc habet locū hęc lex quę dicit dari condictionē ob causam. si aūt incontinenti se liberatū credidit: vt quia credebat procuratorē in eam suam rei soluit, & ideo nō præcauit sibi per pactum vt liberetur: tunc habet locum condi. indeb. vt in l. creditoris. & hic in prin. huius l.& hoc quando dominium est translatum. alias nulla condictio datur: vt s. vsufru.quemad. ca.l.fi. si autem ministro dedit vt ad dominū portaret: & sic apud se soluens dominium retinuit, tūc habet locum furti, & condictio furtiua: vt d. l.C.de furt.l.falsus. & in fi.huius l.qua actione tenetur cedere domino habēti ratum, vel cum nesciat si pecunia erat debita: vt infra de furt.l. si vendidero §.si Titius. & probatur prædicta distinctio j. de furt.l. falsus.§.j.

tamen

P. F. cum eo.

i Vel quod.l quia.

k Procurator. Supple repetetur ab eo vt supra.

l Condici. Condit. fur. Et dic no. quod Martin. dicebat actione furti posse agi cōtra falsum procuratorem & cōtra falsum creditorem si scienter indebitū accipiūt, vt eos numos intercipiat, quāuis in eos fit dominium translatū: vt hic, & j. de condit. fur l.quoniam. Sed Ioan. & Azo cōtra. dicunt enim furtū non fieri ab eo, qui dominus factus est: vt infra l. proxi. in fi. & patet ex definitione furti: quia dicitur furtum est contrectatio rei alienæ, &c. vt insti.de obl. quę ex deli.§ j. nec obst. quod hic dicit: quia mutat casum. nam s. dixit quando dominium fuerat translatum: & datur tunc cond.ob causam: hic quando non, & datur furti: vt & C.de fur.l.falsus. Item non ob.d.l.j. de cond.fur. l.quoniam. quia & illā intelligas quādo dominium non est translatum in creditorem: vt ibi dices.

Res ob causam data causa non secuta, etiam si desierit extare, condicitur: & si non est translatum dominium, ad exhibendum & furti seu condi. fur. agitur. Diuiditur. primo ponit vnum dictum, secundo ponit aliud quod videtur contrarium primo. tertio reducit ad concordiam, addendo aliqua. quarto addit quædam ad prædicta. Secunda ibi, Labeo. Tertia ibi, Sed Proculus. Quarta ibi, Sed si tuus.

Pompon. libro xxij. ad Sabinum. XV.

CVm seruus tuus in suspicionem furti Attio venisset, dedisti m eum in quæstionem sub ea causa vt si id repertū in eo non esset, tibi redderetur. is eum tradidit præfecto vigilū, quasi in facinore deprehensum. n præfectus vigi-

CASVS. Cum seruus. Seruus alienus surripuit cyphum tuum? habuisti aliquem ex seruis meis suspectū, puta Stichum. tradidi tibi eum vt de furto illo inquireres. & innocētem eū inuenisti, potestati tū eum tradidisti ac si furtum commisisset. affectus est vltimo supplicio. dicit quod potero agere contra te condi.ob causam. item actio. ad exhib. item furti, sub distinctione tā in l. tradita, quia alio modo vsus es, quam scires me dominum permissurum. Viuia.

m Dedisti. Ita etiam quod dominium transtulisti, adiecto tamen vt tibi redderetur, si in eo facinus deprehensum non esset.

n Deprehensum. Cum non esset deprehensus vel conuictus.

Summo

Summo supplicio. Quod mortem interpretor, secundum to. & iniuste fecit forte hic præfectus, cum iudex de hoc non esset, sed ad præfectum vrbis debuit referre, vt de offic. præfe. vigi. l. iij. § j. & hoc est verum secundum H. Sed Azo. dicit quod iudex erat, quia hoc non erat publicum crimen, licet capitis fuerit imposita pœna; & ideo hoc potuit cognoscere; vt C. de offic. præfe. vig. l j. Accursius.

b Oportere. s. condi ob causam, qua agitur, vt quid detur; quia est personalis; vt inst. de ac. §. itaq;. habet autẽ locũ hæc cõdictio, quia nõ fuit impleta cõditio quæ fuit adiecta, quia s. non fuit in scelere deprehensus. & alia tacita defecit, scilicet per quam non redderet. s. si esset deprehensus.

c Oportuerat. scilicet si in facinore repertus non fuisset, quia sic se habuit forma dationis. si autem æstimatum dedisset, habet locũ præscr. verb. act. vt infra de præscrip. ver. l. si dominus.

d Labeo. Mutat casum, scilicet quando dominium non transtulisset.

e Exhiberet. Et sic iuratur in litem in act. ad exhib. quando dolo fecit quo minus exhiberi posset; vt ff. ad exhib. l. Celsus. §. idem Iulianus scribit emptorem.

† F. F. etiam. † Al. add. dolo. † F. P. fr certis. † qui † cum

gilum eum summo supplicio a adfecit: ages cũ Attio dare eum oportere; b quia & ante mortem dare eum tibi opotuerat. c Labeo d ait, posse & † ad exhibendũ agi: quoniam † fecisset, † quo minus exhiberet. e Sed Proculus f dari oportere ita ait, si fecisses eius hominem, quo casu ad exhibendũ agere nõ posses. Sed si tuus mansisset: etiam g furti te acturum, h cum eo: quia † re aliena ita sit vsus, vt † sciret se inuito domino vti: aut dominum (si sciret) prohibiturum esse.

Notabilis lex, & hoc intendit: quando ex parte dantis pecuniam, & ex parte dantis speciem venit dari: non est emptio & venditio, sed contractus innominatus: ideo habebit locum condictio ob causam. Dividitur: primo ponit dictum. secundo tres rationes. Secunda ibi, & ideo. Tu dic quòd non sunt rationes: imo sunt illationes ex dicto. Bart.

f Proculus. Redit ad primum casum quando dominium fuit translatum.

g Etiam. Non solum ad exhibendum, &c.

h Furti te acturum. No. quem teneri furti, licet nõ lucri causa fecerit. nam lucri causa nihil fecit hic, & sic est contra instit. de obli. quæ ex deli. §. placuit. Sol. dicunt quidam speciale. sic & in sacco cum pecunia subtracto; vt ff. de fur. l. qui saccum. Tu dic prędictum § instit. non fallere. nam hic est lucrum; quia voluntatem suam expleuit. sic & alias species lucri est, &c. vt ff. de fur. l. si pignore. item sic in auth. de hære. & Fal. §. si vero expressim, col. j. & eodẽ modo in l. qui saccum. furtum fuit factum sacci. s. secundario, licet non principaliter. nec potest dici quod sine dolo in hac l. fuerit, dolose enim agit. & facit ad l. ff. de iniur. l. sed si vnus. §. si seruus meus. Accur.

D Edi tibi pecuniam. CASVS. Habebas seruũ. dedi tibi pecuniam vt eum mihi dares. quæritur an sit contractus emptionis & vendit. Et respõ. quod non; & hoc triplici ratione; quia pone quod Stichus sit mortuus antequam traderetur; potero pecuniã condicere, & ita nõ est venditio; quia si esset, mihi emptori periret. Secunda ratio talis est, pone quod seruus fuerit alienus; cum tamen mihi tradidisti; quia eum rem mei accipientis nõ fecisti, condicere possum. Aliter autem est in vẽditione; quia nõ cogitur iste venditor rem facere accipientis. vnde apparet: quod nõ est venditio. Tertia est quod si Titius fuit proprius cum eum mihi tradidisti: potero petere vt eius nomine caueas de euictione. quod si non feceris, repetere possum. aliter esset in venditione, quia ibi de natura contractus de euictione teneris, Viuianus.

Celsus li. iij. Dig. XVI.

DEdi † tibi pecuniã, vt mihi Stichũ dares; i verum id contractus genus k proportione l emptionis & venditionis est? an [&] hic nulla alia obligatio est, quã ob rem dati, re non secuta? In quo proliuior m sum. Et ideo n si mortuus est Stichus: repetere possum, o quòd ideo tibi dedi, vt mihi Stichũ dares. p Finge q alienum esse Stichũ, sed te tamen eum tradidisse. Repetere à te pecuniã potero: quia hominem accipientis non feceris. r Et rursus s si tuus est Stichus, & pro euictione eius promittere non vis: non liberaris, † t quo minus à te pecuniã repetere possim.

i Dares. Ex hoc verbo processit dubitatio.

k Genus. Melius diceret species.

l Pro portione. scilicet subiecta. Ioan. q. d. an contineatur sub hoc prædicabili venditio.

m Prolixior. i. vt sit do vt des. & hoc probat tribus rationibus, vt subijcit; sed videtur venditio, cum ex vna parte est pecunia, ex alia species, vt infra de præscr. verbor. l. naturalis. §. j. quæ est contra. Sol. hic fuit data pecunia in specie, quod potuit fieri; vt ff. de leg. j. l. plane. § ij. ibi vero in quantitate secundum Ioan. Vel dic, secundũ Azo. idem etiam si in quantitate in casu huius l. nam quia appositũ fuit pactum de dando Sticho, id est, de transferẽda proprietate Stichi, quod est contra naturã venditionis, dicitur esse innominatus contractus. est enim dare accipienti facere; vt insti. de act. §. sic itaq;. quod venditor facere nõ tenet, vt ff. de act. emp. l. ex empt. in prin.

n Et ideo. Prima ratio.

o Possum. Imo videtur quod non possim, vt infra de præscr. verb. l. naturalis. §. sed si Stichum. quæ est contra. Solu. hic intercessit culpa vel mora eius qui debuit Stichum dare, ibi non. Vel dic secundum Io. hic loqui etiam si culpa vel mora non intercessit; sed tamen non erat distracturus hic, sed in le. contraria erat distracturus; argu. C. eod. l. pecuniam. & supra eo. l. dedi. §. sed si tibi dedero & l. si pecuniam §. fina. quæ est contra in eo quod ibi distinguitur in prædicto modo; hic non. & hæc solutio placet præceptori meo. vel solue vt ibi. Accur.

p Dares quod in venditione non seruaretur, imò ad interesse ageretur si culpa vel mora intercessisset, alias non; vt infra, de ac. emp. l. j. in princ. & instit. de contrah. emp § cum autem, &c. Accur.

q Finge. Secunda ratio.

r Non feceris. Quod in venditione non est necesse, vt infra, de ac. emp. l. ex empto. in prin. & infra, de contrah. empt. l. si itaque, &c. Accur.

s Et rursus Tertia ratio.

t Non liberaris. Secus in vẽditione, quia sic ago vt caueas de euictione, vt ff. de eui. le. ij. sm H. & Azo. sed Ioan. dicit hic exigi satisdationem fideiussoriam quæ in venditione nõ est necessaria, nisi hoc actum fit: ut

† De hoc verbo, dare, no. quia dominij translationẽ importat, licet quandoq; rõne materiæ subiectæ aliter accipiatur. le. j. in princ. infra depo. & le. stipulatus in princ. infra de vsu. & in alijs plerisq; locis.

† Imo recte dixit, id gen⁹ cõtractos, id est, eius cõditiõis seu qualitatis cõtractus. vide Zasiũ in intellectũ ib⁹. vbi de varia generis significatiõe tractat.

† F. t. liberaris.

lit: vt ℑ. de euictio. l. emptori. & l. iij. sed prima magis placet. sed ad quid hæc lex fecit vim, sit contractus innominatus, vel emptio? Resp. Ioan. vt sciretur an condictio ob causam habeat locũ. nam non habet locum in contractibus nominatis: vt hic manifeste dicitur, & ℑ. de rer. permu. l. j. in fin. subtiliter colligitur, nisi in casu, s. donationis: vt C. de dona. quæ sub modo. l. j. quæ donatio est hodie nominatus contractus: quia solo consensu fit. s. pacto etiam nudo: vt C. de do. l. si quis argentum. Sed omnes illi sunt nominati qui consensu fiunt: vt ℑ. de rerũ permu. l. j. circa medium. olim autem erat innominatus, cum consensu non fieret solo. Vbi ergo habet locũ hæc condictio? Resp. in cõtractu do vt des. & etiam in contractu do vt facias: vt ℑ. de re. per. l. j. §. fi. & de præscr. verb. l. naturalis. at. at cũ do. Item in contractu do vt nõ facias: puta nõ alienes: vt C. e. l. ea lege. In cõtractu autẽ facio vt des, locum non habet, quia tunc locũ habet de dolo, cum qua alia non competit: vt d. l. naturalis. §. quod si facio. Item nec in cõtractu facio vt facias, cum facta non possint repeti: sed ad interesse agitur: vt ℑ. de pscri. ver. l. pe.

Contractus nominati sunt omnes q consensu fiunt.

† ℱ. ℱ. a.

TITVLVS V.

DE CONDICTIONE OB TURPEM vel iniustam causam.

Datum ob causam honestam non repetitur causa secuta: sed datum ob turpem causam, si est turpitudo ex parte accipientis, repetitur. secus si est turpitudo ex parte dantis vel vtriusque. Bartolus.

Paul. lib. xx. † ad Sab. I.

Omne, quod datur, aut ob rem a datur, aut ob causã. b Et ob rem, aut turpem, aut honestã. Turpem autem, aut vt dantis sit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut vtriusq;. Ob rem igitur c honestam datũ ita repeti potest, si res, ꝓpter quam datum est, secuta non est. d Quòd si turpis causa accipientis e fuerit: etiam si res secuta fuerit, repeti potest.

Vlpianus lib. xxvi. ad edictum. II.

Vt puta † dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum, ne † hominẽ occidas. In qua specie Iulianus scribit: si tibi dedero, ne hominem occidas: cõdici posse. Item † si tibi dedero, vt mihi rem apud te depositam f reddas, vel vt instrumetum mihi redderes. Sed si dedi, vt secundum me in bona g causa iudex pronunciaret: est quidem relatum condictioni locum esse: sed hic quoq; h crimen contrahit. Iudicem em̃ corrumpere videtur. & non ita pridem Imperator noster constituit litem eum perdere.

Pau. lib. x. ad Sab. III.

Vbi autẽ & dantis & accipientis turpitudo versatur: nõ posse repeti dicimus. i veluti si pecunia detur, vt male iudicetur.

a Ob rem. scilicet futuram.
b Ob causam præteritam: vt ℑ. tit. j. l. damus.
c Ob rem igitur. inceptiuum vel illatiuum: vt supra, de inst. & iu. l. ius ciuile. §. hoc igitur.
d Non est. vt ℑ. tit. j. l. in summa. §. ꝙ ob rem. & ℑ. tit. j. quasi per totũ. vel etiam si est secuta post moram vel post pœnitentiam accipiente certiorato. Ioan. vt ℑ. tit. j. l. dedi. §. sed & si tibi dederim. & l. si pecuniam. §. si seruũ.
e Accipientis. scilicet tantum: vt sequẽtia exempla dicunt: vt C. eo. l. quoties. & l. ob restituẽda. & ad idẽ de pac. l. iurisgẽtium. §. si ob maleficiũ. & ℑ. de cal. l. j. in princ.
f Vt puta. Depositam: vt ℑ. eo. l. fin. in princ. & §. fin. & ℑ. deposi. l. si.
g Sed si. dedi. vt ſm me in bona. Illud ſm me, potest determinare verbũ ꝓnunciaret, & nomen bona. ꝓut vero determinat verbũ, est sensus: quia dedi iudici vt iudicet pro me. & quod subijcit, est relatũ. s. à quibusdã, sed male: ſm omnes: ideo corrigit statim. sed hic quoq;, &c. & ꝙ subijcit litem perdere, dic. s. cõdi. ob tur. cau. & aliam. s. litem quã simoniace voluit vincere. & ſm hoc vertitur turpitudo vtriusq;. sic & ℑ. l. prox. Prout autem determinat: nomen, est sensus. quia dedi vt pronunciet, id est vt se expediat. & ꝙ dicit relatũ est: exponit M. scilicet & bene. Et ꝙ subijcit, sed hic quoq;, &c. non corrigit, sed denotat ꝙ in aliquo deliquit corrumpendo iudicem, nõ vere, sed præsumptiue: & ꝓpter hoc delictũ perdit litem: quam. s. simoniace voluit vincere, non pecunia repetendæ per cond. & secundum hoc vertitur turpitudo tantũ accipientis quantum ad cond. istam, sicut ℑ proxi. respon. hodie autem nec sic licet dare vt faliẽ pronunciet vel se expediat: vt C de pœ. iu. l. ij. & in auth. vt lit. iu. j. resp. & secundum hoc semper dices ꝙ ille versus: sed hic quoque, &c. corrigit: & quod dicit litem, s. vtramq;. arg. contra in decretis xiiij. q. v. non sane.
h Sed hic quoq;. Non solũ iudex. Quid aũt si promiserim iudici, vt ſm me iudicaret: & dederim ei mea pignora in hanc causam: an possim pignora repetere? & videtur ꝙ possim: arg. ℑ. de consti. pec. l. iij. §. j. & est ratio. quia sicut pignus nõ põt accedere obligationi quę nulla est: ita nec ei quę inefficax est.
i Vbi autem. Dicimus. vt infra eo. l. si ob turpem causam. §. porro. & C. eo. l. cũ te. sed apud accipientem nõ remanet: sed datur fisco vel alteri parti: vt supra

Colligit hic Bald. quod ille turpiter facit, qui facit aliquẽ redimere.

† non † nevt † idem

Pignus iudici datũ vt male iudicet an possim repetere.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM vel iniustam causam.

Dictum est de conditione ob causam, quæ futuram causam tantum respicit, honestam tamen: nunc de hac quæ præteritam & futuram, & non honestam respicit, sed turpem. & quod subiicit, vel iniustam: pro eodem ponitur. nec enim tractat hic de condictione sine causa, sed tractabit infra titu. ii.

Omne. CASVS. Facit Iurisc. bimembrẽ diuisionẽ, quia quicquid datur: aut ob rem, aut ob causam datur. & ꝙ ob rem datur: aut ob honestã, aut ob turpẽ. aut est turpitudo dãtis: aut recipientis: aut vtriusq;. de honesta causa nil dicit: q̃a satis dixit in titulo superiori. tñ dicit ꝙ si ea honesta causa datũ sit: ita erit locus repetitioni, si id pp ꝙ datũ est: secutũ nõ est. Cęterũ si ob inhonestã cãm dedi. i. turpẽ, duntamẽ turpitudo sit ex parte accipiẽtiũ tm̃: locus erit repetitioni, cętera sunt plana vsq; in fin. ti. Vlu.

Vlpianus libro xxvj. ad edictum. IIII.

IDem si ob stuprũ datum sit: a vel si quis in adulterio deprehẽsus redemerit se: cessat enĩ repetitio: b idq; Sabinus & Pegasus responderunt. Item si dederit fur, ne proderetur: quoniam vtriusque turpitudo versatur, c cessat repetitio. Quoties autem solius accipientis turpitudo versatur: Celsus ait, repeti posse: veluti si tibi dedero, ne mihi iniuriam facias. d Sed [&] quod meretrici datur, repeti non potest, e vt Labeo & Marcellus scribunt. sed noua ratione, f non eo, † quod vtriusque turpitudo versatur, sed solius dantis. illam enim turpiter facere quòd sit meretrix: non turpiter g accipere, cum sit meretrix.

Potest quis honeste accipere vt malefactorem indicet, non vt eum celet, nisi sit particeps criminis. Bart.

Si, † tibi indicium h dedero, vt fugitiuũ meũ indices, vel furem rerũ mearum: non potest repeti, i quod datum est. nec enim turpiter accepisti. Quòd si à fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares: condicere k tibi hoc possum quasi furi. sed si ipse fur indicium † à me accepit, vel furis, vel fugitiui socius: puto cõdictionem locum habere. l

Iulianus libr. iij. ad Vrseium Ferocem. V.

SI à seruo meo pecuniã quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicaret: siue indicasset, siue non, repetitionẽ fore eius m pecuniæ Proculus respondit.

Datum ex iniusta causa, repetitur. Bart.

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. VI.

PErpetuo Sabinus probauit veterum opinionem, existimantium id, quod ex iniusta n causa apud aliquem sit, posse condici. o in qua sententia p etiam Celsus est.

Pecunia violenter soluta ex promissione etiam violenta, repetitur. Alexan.

vt s. de calum. l. In hæredem. in prin. Sed quid si dedi rem indiuiduam, vt seruitutẽ vel equum, partim ob turpem causam, & partim ob aliquam causam honestam ex parte dantis: an repetitur totum? si enim sola esset turpis causa, non repeteretur. ergo propter iustã causam repetitur. arg. pro hoc & cõtra hoc secundũ Azo. j. si quis omis. cau. testam. l. iij. in fin. & j. de iur. fisc. non intelligitur. §. si quis palam.

a IDem si. Datum sit. vel ei quæ stupranda est, vel lenoni, vel marito, vel alij: vt C. eod. l. mercalem.

b Repetitio. per condi. ob tur. cau. sed per actionẽ quod me. cau. sic repetet: vt supra quod me. cau. l. nec timorem. & l. seq. quæ sunt contra. Accursius.

c Versatur. hoc casu & in superiorib. licet enĩ nemo indicare teneatur: vt j. eo. l. pe. tñ turpiter accepit, qui accepit ne indicet.

d Iniuriam facias. Alia exempla sunt supra eod. l. j. in fi. & l. ij. Accur.

e Non potest. vt j. de dona. l. affectionis. Sed qui si dedi, vt nõ sit meretrix? Respon. hoc potest repeti: vt argu. s. l. ij. in princ.

f Sed noua ratione. Noua ratio est, quia vilitas vitæ nõ patitur eam legum laqueis innodari: vt C. de adult. l. quę adulterium. ideo in ea voluit lex ista inspicere præcedentẽ causam acceptationis, scilicet libidinem: quia sic turpiter acciperet, sed in mare qui stegit ostia meretricia, inspexit præcedentem causam, scilicet libidinem, vt j. de fur. l. verum. quæ est contra. Vetus autem ratio est: quia versatur hinc inde turpitudo: vt superiorib' casibus. sed hæc cessat hic, vt subijcit: quia solius dantis est turpitudo. Est etiam alius casus vbi solius dantis est turpitudo, vt j. de cond. sine cau. l. fin. si sciens non valere matrimonium. sed an poterit petere si sibi est promissum? Respõ. non: quia turpis causa fuit promissionis: vt j. de verbo. obliga. l. generaliter & l. si plagij. & quia quædam honeste accipiuntur, non tamen honeste petuntur: vt j. de var. cog. l. j. § j.

g Turpiter. sed hæc præcedens causa non inspicitur: quia vilitas vitæ, &c. & sic est hæc noua ratio.

h Si tibi indicium. id est ob indicandum.

i Repeti. imo conuentũ oportet solui vel per act. præscr. verbis. vbi fuit do. vt facias. i. indices; vel per act. de dolo, vbi fuit facio, id est, indico vt des, vt j. de præscr. verb. l. solent. ex hoc ergo probatur, quòd quis non tenetur indicare furem. nam si hoc facere teneretur. ergo si pecuniam acciperet, turpiter acciperet, & repeti posset: vt infra ea. l. §. fin. nam omne quòd gratis faciendum est, si pecunia fit, turpiter fit. Sed contra videtur, vt supra ea. l. §. item si dederit. Si enim quia indicare nõ tenetur: cur nõ licet accipere ne indicem furem, sicut & licet accipere vt indicem, vt ita sit indicare & non indicare, de libera cuiuslibet potestate? Respon. verum est quidem quòd non cogitur vel per act. vel per officium iudicis indicare: vnde & licet accipere vt indicet: & non accipere. & ita non indicare. sed accipere ne indicet, ideo non licet, quia est contra pu. vtilitatem. quę est vt maleficia puniãtur. vt infra de fideiuss. l. si quis. à reo. §. pe. licet autẽ à me compelli non posset, iudex tamen ex officio suo debet eum compellere: vt sic purget prouinciam malis hominibus: vt s. de off. præs. l. congruit. illud dicere non audeo, qd saltem ratione naturali teneatur indicare. nam & tunc non liceret accipere pro indicando: vt supra eod. le. j. in fin. & l. ij j. respon. & l. idẽ §. quoties. Patet ex prædictis secundũ Azó. quod licet alicui gratis non facere, quòd non gratis non facere, non licet.

k Condicere. si est consumpta: vt j. l. prox. Accur.

l Locum habere. vt argu. supra quod met. caus. l. metum. §. sed licet. & C. quod metus causa. l. si per impressionem. Accur.

m SI à seruo. Repetitionem fore eius. Non per condictionem hanc, cum dominiũ non transtulerit: sed per rei vind. quæ datur domino serui, cuius pecunia à seruo alienari non potuit. Azo. vel si est consumpta, per cond. ex iniusta causa: vt supra, lege proxi. §. quod si à fugitiuo.

n PErpetuo. Ex iniusta, id est, turpi. & sic pro eodem ponitur in titu.

o Condici. si dominus ipse soluit. si alius: aut extat res: aut non extat. si extat, non condicet dominus suam rem, sed vindicat. si consumpta est: si quidem consumptor habuit lucratiuam causam: condicet: vt supra, si cert. pet. l. si cum. alioqui non puto.

p In qua sententia, etiam si est cõsumptum, vt fructus

f R. F. ea

Ad istũ §. faciunt & concor. quę plene leguntur & not. in c. qui cũ fure. de fur. extra, & p glo & Archi. j. q. j. §. ex his verbis. cit ea prin & per gl. 13. distin. c. nerui. & in ca. nemo. de simo.

ob indicium

Malis hominib. prouincia purganda est.

tius a malæ fidei possessore.

a EX ea stipulatione. Constat. imo videtur quod nõ: vt C. quod me. cau. l. ij. quæ est contra. & j. l. px. in prin. Sol. hic fuit adhibita vis in stipulando & in soluendo: ibi autem tantum in stipulando: sed spõte soluit: vt argu. supra quod me. cau. l. metũ. §. sed quod prætor. Accur.

b SI ob turpem. Ex parte accipientis tãtum, puta vt restituat rem cõmodatam, & restituit: vel vt furtum non faciat: vel per vim compulit me. nunc si me conueniat, vti possum exceptione. si soluam sponte, non repetã. alias esset cõtra: vt supra l. proxi.

c Vel in factum. Contra patronum vel parentem.

d Solueris. Scilicet, postea sponte † vt C. quod met. cau. l. ij. alias esset contra supra, l. prox.

† Collige ex dicto tex. qualiter spontanea solutio purgat metũ aut turpitudinẽ pcedẽtem quæ in cõtractu interuenerat.

a Repetere. Nisi acerrimus error interueniat, vel lubricum ætatis: vt arg. C. de incest. nup. l. qui contra legum.

f Proxima causa. Illa dicenda est proxima causa, quæ adhibita est ob hoc ipsum, vt fieret stipulatio, puta vis & metus. Azo. vel vt cõmodatum restituatur: vt in princi. huius leg. dixi. tria enim sunt: causa stipulatio, solutio. causa enim est proxima stipulationi ex latere anteriori, stipulatio solutioni hic autẽ solutio facta spõte tollit effectum primæ causę. i. exceptionẽ quæ occasione primæ causæ dabat quę exceptio mediũ. i. stipulationem tollebat, vt subijcit: quæ. s. stipulatio propter exceptionem, &c.

† Ad intellectũ vide plene Alex. in l. gñraliter. & in le. si plagij. j. de verb. obli.

† Al. add. stipulationis. Sed recte abest.

g Porro. dixit quando accipientis tantum fuit turpitudo nunc dicit idem si vtriusque.

h Stipulatione. Scilicet, turpi. loã. & fuit etiam solutio per vim extorta. Accur.

i Solutum sit. Nota, quod potior est q. possidet in turpi causa: vt hic, & C. e. l. ij. & j. de cond. sine. cau. l. fi. in prin. & j. de doli exce. l. si procurator. & j. de re iu. l. cum par delictum. Sed cõtra j. quòd met. ca. l. metum § sed quod prætor. vbi post solutionem etiam datur repetitio. Sol. ibi accipientis tantũ turpitudo fuit: hic autem vtriusque. Accu.

k SI vestimenta. Condictione. s. ob turpẽ causam. & sic nota, quod in contractu nominato etiã hæc condictio datur. licet secus sit in cõdictione ob causam: vt diximus supra ti. j. l. fi. in fi. nihilominus tñ & habet locum hic actio ex eo contractu: vt j. prox. §. & infra de do. excep. l. item si. & infra de tu & ratio. distr. l. si tutor. Alij dicunt non habere hanc locũ vbi est actio ex eo cõtractu & hũc casum intelligũt in tali commodato: quod precarium sit, non vere commodatũ.

† F. commendauero.

l Datum est. Scilicet, acceptum.

m Vel mãdatam. Id est, meo mandato empiam.

n Vendito. Id est, ex empto.

o Actionẽ. Vt j. depo. l. fi. & supra e. l. ij. §. l. & est ratio, quia in bon. fid. iudicijs veniunt ea, de quibus [nec est actum, nec cogitatum: vt j. de eo quod cert. lo. l. in bonæ fidei. & inst. de obl. q ex cõ. §. j. habet hic locũ hæc condictio etiam: vt in prin. l.

† Esse.

p Duntaxat. Et iõ dicitur stricti iuris, quia nõ ea veniunt de quib. actũ est: vt in d. l. inst. de ob. ex cõ. in fi. & supra de dolo l. eleganter. §. non solũ. & iõ vsuræ in hac actione nõ veniũt: vt hic, & C. eo. l. quoties.

p Duntaxat. Non etiam actio ex contractu.

Pomponius libro xxij. ad Sabinum. VII.

EX ea stipulatione, quæ per vim extorta est, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat. a

Promissum ex causa turpi ex parte recipientis si saluatur, tam causa finita non repetitur: sed quando est turpitudo ex parte vtriusque siue causa sit finita vel non solutum non repetitur. hoc dicit Diuiditur prima loquitur quando turpitudo est ex parte recipientis tantum. secundo quando ex parte vtriusque. Secunda ibi Porro. Bar.

Paulus libr. tertio Quæstionum. VIII.

SI ob turpẽ b causam ꝓmiseris Titio: quamuis si petat, exceptione † doli mali, vel in factũ c summouere eum possis: tamen si solueris, d non posse te repetere: a quoniam sublata proxima causa f stipulationis, q̃ propter exceptionẽ inanis esset, pristina causa, † idest, turpitudo superesset. Porrò g autem si & dantis & accipientis turpis causa sit: possessorẽ potiorem esse: & ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione h solutum sit. i

Qui pecuniam recipit vt faciat id quod gratis facere tenetur, turpiter accipit. Bar.

Idem li. v. ad Plau. IX.

SI vestiméta tibi vtenda commodauero: † deinde pretiũ, vt recipere rem dedissem: cõdictione k me rectè acturũ, responsum est quãuis enim propter rem datum sit, & causa secuta sit: tamẽ turpiter datũ est. † l Si [ob] rẽ locatam tibi, vel à te venditã, vel mandata, m vt redderes, pecuniam acceperis: habebo tecum ex locato, vel vẽdito, n vel mãdati actionem. o Quòd si vt id, quod ex testamento, vel ex stipulatu debebas redderes mihi pecuniam tibi dederim: condictio duntaxat p pecuniæ datę eo nomine erit. idq; & Põponius scribit.

TITVLVS VI.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Soluens indebitum ignoranter, repetit: scienter, non.

Vlp. li. xxv. ad edi. † I.

NVnc videndũ de indebito soluto. Et quidem si qs indebitum

† Ad Sabinum.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Quia in mutuo de que dixi supra, si cer. pet. contrahitur ob rẽ, & ita in indebito. iõ de hoc post illud ponit. Vel quia superior respicit causam præteritã & futurã, ponit hãc, quæ tã tũ præteritã respicit cãm: & iõ dicit in l. j. nũc, &c. dic ergo quod trib. modis dicitur indebitũ: vt dices infrà, e. l. j. Itẽ quæ cãa hãc actionẽ inducũt: quod dices infrà, e. l. sufficit. Itẽ quæ faciũt eã cessare, dices infra, e. l. elegãter. in fi. Cui detur, & cõtra quẽ dices infrà, e. l. si procurator. in fi. Itẽ in quãtũ detur, dices infrà, l. indebitũ. & l. indebiti. qualis est ex quasi cõtractu, vt in instit. de obli. ex quasi contractu. §. item is cui.

a NVnc. CASVS. Credebã me debere tibi x. cũ nõ debui solui, an repetere possũ quærit. & distĩguit, an sciẽs, aut ignorãs solui, primo casu nõ repetã: scdo sic. V. Nunc videndum. Distingue triplex indebitum.

Indebitũ triplex est

ignorans soluit: per hãc actionem condicere poterit: Sed si sciens se non debere, soluerit: cessat [a] repetitio.

Solutum indebite etiam ex conuentione repetitur. Bar.

Idem lib. xvj. ad Sabinum. II.

SI quis sic soluerit, vt si apparuisset esse indebitum, vel Falcidia emerserit, reddatur: repetitio locum habebit. [b] negotium [c] enim contractum est inter eos.

Solutum indebite, repetitur ab eo, ad quem postea ex post facto apparet negotiũ pertinere, etiã si ipsi non soluitur. Bar.

Si quid ex testamento solutum sit, [d] quod postea falsum, vel inofficiosum, vel irritum, [e] vel ruptum [f] apparuerit: repetetur. [g] Vel si post multum temporis emerserit æs alienum, [h] vel codicilli diu celati prolati [sunt,] qui ademptionem continent legatorum solutorum, vel deminutionem per hoc quod alijs quoque legata relicta [i] sunt. Nam diuus Adrianus circa inofficiosum vel falsum testamentum rescripsit, actionem [l] dandam ei, secũdum quem de hæreditate iudicatũ esset. [k]

Papinianus lib. xxviij. Quæstionum. III.

IDem est & si solutis legatis noua & inopinata [l] causa hæreditatẽ abstulit: veluti nato posthumo, quem hæres in vtero fuisse ignorabat: vel ẽt ab hostibus reuerso filio, quẽ pater obijsse falsò p̃sumpserat. nã vtiles actiones posthumo vel filio, qui hæreditatem euicerit, [m] dari oportere in eos, qui legatum perceperunt, imperator Titius Antoninus rescripsit: scilicet qđ [n] bonæ fidei possessor inquantũ locupletior [o] factus est, teneatur. nec periculum huiusmodi nominum ad eum, qui sine culpa soluit, pertinebit.

indebitum. Primo naturaliter & ciuiliter: vt quando nullo modo debes. Item quando debes sub conditione. vt infra e. l. sub conditione. Secundò quando est naturaliter indebitum, sed debitum ciuiliter: vt peter in chirographo ante biennium. Item quoties quis mihi ciuiliter & naturaliter tenetur: si pacto vel iureiurando liberatur. remanet ciuiliter debitũ sed naturaliter indebitum: vt supra, de iureiuran. l. fi. & ff. de sol. l. Stichum §. naturali. & hæc duo indebita indistincte repetuntur, siue per ignorantiã facti probabilem: vt in alieno facto: vt infra eo. l. eleganter. j. respo. siue nõ probabilem: [1] vt quia in suo facto: vt infra eo. l. sed & si me putem. siue per ignorantiam iuris: vt infra eo. l. si is cum quo. & leg. si la. § j. & l. fideiussor nam non nocet iuris ignorantia in dãmo vitãdo: vt infra de iur. & fact. ignor. l. iuris ignorantia. & l. error. in fi. Tertio modo est indebitũ ciuiliter sed naturaliter debitum: vt inter patrem & filiũ, & inter fratres in eiusdem potestate existentes: vt ff. e. l. frater a fratre. Item inter dñm & seruum: vt ff. e. l. naturaliter Itẽ in legato minus solenni. vel ẽt solẽni, si modo per Falcidiam minuatur. Itẽ in eo qui est absolutus: vt ff. e. l. Iulianus. in talib. autem indebitia solutia distinguitur an per errorem iuris soluãtur: & tunc non repetũtur. an facti, & minus probabilem: & tunc idem an per probabilem, & tunc repetuntur: vt C. ad le. Fal. l. error. & ff. de in & fac. ign. l. pe. §. sed facti. & ff. eo l. fideicommissum. & C. de iur. & fac. igan. l. cum quis.

[a] Cessat. Vt C. e. l. indebitum. in prin. & ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. & ff. de inoffi. testa. l. eã qui. in §. j & hoc nisi fuit impubes. nã ille nihil fecit; vt ff. de iur. & fac. ign. l. fi. sed pubes restituitur, vt dicta ff. e. l. interdũ. Sed qd si animo titubãti soluit maior? Resp. repetitur: vt C. e. l. pro dubietate. item cõtra ff. de cur. l. sed & si ex. Sol vt ibi.

ADDITIO. Dic q̃ ibi habet regressum ad hoc q̃ nõ fecit, sed omisit; hic quod fecit, secundum la.

SI quis. CASVS. Aliquis instituit me hæredẽ; reliquit legata vel fideicommissa, legatarij conueniunt me nomine legatorum. dico quod ignoro vires hæreditatis; quia potest esse quod lateat debitum hæreditarium. veruntamen paratus sum soluere, dũ tamen ea restituatis. si postea inuenitur æs alienum quod Falcidiam inducat, in tãtum quod si legata de hære. solui non possunt; tenentũ quarta legata erunt restituenda quatenus Falcidia poposcerit. Si quid. Institutus fui in quodam testamento quod quidem putabam esse verum. solui legata. postea apparet testamentum esse falsum. an repetere possum legata, quia nullum fuit testamentum, eo quod falsum vel inoffi. irritum vel ruptũ postea apparuit? Et respo. quod sic. Idem est si æs alienũ postea apparuit. Idem est & si legata in testamento relicta adempta fuerũt in codicillis; ego tamẽ hæres institut' hęc ignoraui; quia in istis casibus repetũtur legata sicut in primo casu. Sed qñ testamentũ falsum probatur vel inoff. repetit legatum nõ hæres institut', sed legitimus vel posthumus a legatarijs vel ab hærede instituto, vel bo. po. quatenus factus est locupletior; quia nõ est nouum, &c. cætera plana sunt vsque ad l. si procurator.

[b] Locum habebit. Etiam per act. præscrip. verb. vt C. de re. permu. le. rebus. Azo. sed cõtra infra eo. l. q̃ quis. Sol. ibi nõ expressit; sed in mente. retinuit. Accursius.

[c] Negotiũ. Id est, pactum.

[d] Solutum sit. De hæreditaria bursa, ab hærede tamen scripto.

[e] Irritum. Vt per capitis diminutionem.

[f] Ruptum. Vt per secundas tab. vel instit. quib. modis test. infir. §. j. & ij. Accu.

[g] Repetetur. Per legitimum.

[h] Æs alienum. Propter quod legata non debentur vt infra ad Trebel. l. j. §. pe.

[i] Relicta. Vt instit. de act. §. si quis agens.

[k] Iudicatum esset. Scilicet, vtilẽ cond. inde. vt hic, & ff. l. prox. & supra de inoffi. test. l. Papi. § si & ff. de mili. test. l. militis. § j. sed contra ff. de do. l. si legatarius. Solu. vt ibi. Dic q̃ actio de dolo & condictio indebiti possunt adinuicem concurrere, quando est solutum indebitum dolo aduersarij, secundum Bar. in contrario.

[l] IDem est. Noua & inopinata. quæ enim de nouo emergunt, auxilio indigent; vt ff. de in integ. resti. l. de ætate. §. ex causa. & instit. de hær. qua. & diffe. §. sciendum.

[m] Euicerit. Hoc plene dixi ff. de pet. hæ. l. si possessor. §. bonæ fidei & l quod si in diem. §. fi. & l. seq.

[n] Quod. Id est, quis. Accu.

[o] Locupletior. Vt ff. de peti. hære. l. sed. & si. §. consuluit. Accur.

[1] Bal. hic dicit istã gl. notã ad hoc quod error facti improbabilis æquiparatur errori iuris. pro quo facit textus cũ ibi not. in l. nec supina. ff. de iu. & fa. ign.

[1] Sed &c.

[1] Al. add. videm.

Paulus libro iij. ad Sabinum. IIII.

Idem diuus Adrianus rescripsit, & si aliud testamẽtũ proferatur.[a]

Vlpianus lib. xvj. ad Sabinum. V.

Nec nouũ est,[b] vt quod alius soluit, alius repetat. Nam & cum minor xxv. annis inconsultè adita hæreditate, solutis[c] legatis, in integrum restituitur: non ipsi repetitionem competere, sed ei ad quem bona pertinent, ab Arrio † Titiano rescriptum est:

Si procurator soluit indebitum, repetitur. secus si debitum et de indebito recipiendo non videtur mandatum. Idem in tutore. h. d. Diuide. prima pars loquitur in procuratore soluente. secunda in procuratore cui soluitur. tertia in procuratore & tutore simul. Secunda ibi, Idem Labeo, Tertia ibi, Iulianus. Item prima & secunda subdiuiditur in duas: scilicet quando soluitur indebitum, & quando indebitum accipitur: vt patet in textu. Bar.

Paulus libro ix. ad Sabinum. VI

Si procurator tuus indebitum soluerit,[d] & [id] tu ratum non habeas. posse repeti, Labeo libris posteriorum scripsit. quòd si debitũ fuisset: non posse repeti.[e] Celsus: ideo, quia cũ quis procuratorem[f] rerum suarum constituit, id quoque mandare videatur, vt soluat creditori:[g] neque postea expectandum sit, vt ratum habeat. Idem Labeo ait, si procuratori indebitũ solutum[h] sit, & dominus ratum non habeat: posse repeti,[i] Celsus, ait, eum qui procuratori debitum soluit continuo[k] liberari, neque ratihabitionem considerari. quod si indebitum acceperit: ideo exihi ratihabitionem, quoniã[l] nihil de hoc nomine exigendo mandasse videatur. & ideo si ratum nõ habeatur: a procuratore repetendum[m] est. Iulianus ait:[n] neq; tutorem neq; procuratorem soluentes[o] repetere posse: neque interesse, suam pecuniam, an pu-

[a] Idem. Proferatur. secundum quod rumpit primũ. Accur. sic.

[b] Nec nouum est. Nã & alias idẽ est, vt s. si cert. pet. l. cum fundus § j. & j. e. l. si procurator. & l. tuto. & l. dominus. & s. de pe. hær. l. q si possessor. & C. de iure de lib. l. fi. § si vero.

[c] Solutis. indebitis. Accur.

Si procurator: CASVS. Titium procur. ad negotia mea institui: qui indebitum de meo & meo nomine soluit. si ratum non habeam, repetere potest proc. si autem debitum soluerit, repeti nõ potest. nec est expectanda mea ratihabitio: quia eo ipso q est procur. omnium bonorum (dãdo ei liberam administrationem) instituj; videor mandasse vt creditori solnat. Sed pone quod aliquis ei indebitũ soluit, si ratum non habeã, ab ipso procuratore est repetendum. si autem meus debitor illi soluerit, liberatur; neque refert ratũ habeam. nec ne alias tamen est quãdo solutum est ei indebitum; quo casu cõsideranda est mea ratihabitio; sed q̃ est causa diuersitatis; quia non videor ei mandasse vt indebitum exigat, vnde teneor si ratum habeam; alias non tenebor. Tutor pupilli vel procurator alicuius nondum finita administratione debitum pupilli vel domini soluit, deinde vult repetere condictione indebiti; quia soluisset, cum necdum finita esset administratio. Dicit q non repetet neque refert an soluerit de suo, an de pupillari, an de dominica. Viu.

[d] Soluerit. & de tuo, & tuo nomine, & sic dicas q omnium bonorum erat; & habens liberam administrationem, alias per rei vindicationem posset repeti & ita non spectaret hæc responsio ad cõdictionem indebiti; quod facere debet, secundum Azo.

[e] Posse repeti. vtili actione ab ipso procuratore. a domino vero si ratũ haberet repeteretur directa, sicut in mutuo; vt C. si cer. pet. l. si absentis Sunt enim similia; vt inst. quib. mod. re cõtra hi. obl. § is quoq; sed contra hoc videtur infra. ea. l. § si Solu. vt ibi.

[f] Procuratorem scilicet generalem.

[g] Creditori. vt j. e. l. indebitũ. sicut per contrariũ. vt ipsi procuratori soluatur, mandasse intelligit; vt j. de sol. l. qui hominem. § si Titium & l. quolibet.

[h] Solutum. nisi fuerit eius cui soluitur.

[i] Posse repeti. a procuratore.

[k] Continuo. vt infra, de sol. l. qui hominẽ. § si Titiũ. & supra, de proc. l. procurator cui libera. nisi sit procurator litis: vt infra, de sol. l. hoc iure.

[l] Quoniam nihil. no. nõ videtur mandari quod iure fieri non potest. sic & infra, quæ in fraud. cred. l. e. si pater filio. Sed argu. contra infra de dã. infect. l. e. damni. § sed quod. Accursi.

ADDITIO. Dic quod ille § non obstat; quia loquitur in dispositione prohibitiua, in qua nõ videtur prohibita iuridica, hic in dispositione permissiua, secundum. Bar.

[m] Repetendum. sed si ratum habeat ab eo cõdicetur vt infra rem ra. hab. l. indebitum. l. si sine & infra de sol l. qui hominem. j. respo. Azo. nam statim post ratihabitionẽ fit domini; vt s. de neg. gest. l. si ego.

[n] Iulianus ait. alias. § alias. leg. neque, &c.

[o] Soluentes. & si ponas in vero debito, nõ est hæsitatio; quia pupilli nomine soluit debitũ si vero in indebito tunc est contra s. ead. l. in princ. Sol. hic non repetit tutor vel procurator minoris. potest enim procuratorẽ habere; vt C. de procur. l. neque. supple nisi sicut quilibet procurator maiores scilicet vtili actione ex nomine suo, domino non habẽte ratom; vt supra eo. l. procurator. diximus & colligitur supra de cond. ob tur cau. l. si procuratori. hic autem minor ratum habere non potest, quia minor est; vt infra de noua. l. si pupillus. vnde interim ante quam perueniat ad ætatem perfectam, huius tutores suo nomine repetere non possunt. Dicendum est tñ q repetant nomine pupilli, cum est quæsita cõdictio indebiti per tutorem vel similẽ personam & ignoranti; vt j. e. l. cũ indebitum. & l. fi. § j. vel lex si. loquitur quando tutela est finita; hic non q autẽ nomen etiam sibi quæsitum possit quis reprobare, & iõ alij detur vtilis actio, probatur C. si cer. pe. l. si absentis secundum Azo. vt aũt plane scias cui & in quem competat hæc actio, distingue, an suo vel alieno nomine soluat quis. primo casu. s. quando suo nomine, sibi soluẽti secundo ei cuius nomine soluit, siue mãdauit expresse. siue ratum habuit. non antẽ si generale mandatum fecit, hoc videtur mandasse. alias si nec mãdauit nec ratum habuit, cõpetit soluẽti; vt hac. l. si procurator, & j. e. l. indebitum. nec obstat q dicitur sol

Istud est diuinare ... iõ dic q̃ non curat habeat cũ libera vel non: sed q soluit de peccunia sua vel domini, q̃ tñ erat cõ semper secũdũ Bar. vt Bal. & Iaf.

Not q in generali mãdato non venit illicitũ. cõcor. l. iij. § si procurator s. ius & facit ad q. de q bus hic p Bart. & in d. § si procurator. itẽ cõcor. textu. in l. Lucius. § impetratoe infra, de Treb.

pupilli vel domini [a] soluant.

Si soluitur indebitè species, illa repetitur. si vero quātitas, repetitur tantundem. Alex.

Pomponius libro ix. ad Sabinum. VII.

QVod indebitū per errorem soluitur: aut ipsum, [b] aut tantū dem repetitur.

Tutus exceptione ne condemnatur, nisi quatenus facere potest solutum per errorem non repetit. Bar.

Paulus libro vi. ad Sabinum VIII.

QVod † nomine mariti, qui soluendo non sit, alius mulieri soluisset, repetere non potest: † ideo quia debitū [c] est mulieri.

Vlpianus libro .l. ad edictum. IX.

NAm & maritus si cū facere nihil possit, [d] dotem soluerit: in causa est, vt repetere nō possit. [e]

Ante diem debitum soluens non repetit. Bar.

Paulus libro vj. ad Sabinum. X.

IN diem debitor adeo debitor est, vt ante diem solutū [f] repetere non possit.

Solutum pro seruo, licet minus sit in peculio, nō repetitur. Bar.

Vlpianus lib. xxxv ad Sabinum. XI.

SI is, cum quo de peculio, actum est, per imprudentiam plus: quā in peculio esset, soluerit: [g] repetere non potest.

Etiam ad hæredem transit hæc condictio. Bar.

Paulus libro vj. ad Sabinum. XII.

SI fundi [h] mei vsumfructum tibi dedero falsò existimans me eum tibi debere: & ante quam repetam, decessero: condictio eius ad hæredem quoq; meum transibit.

Naturalis obligatio impedit repetionē soluti: & ei potest accedere fideiussor & pignus. Bar.

Idem libro x. ad Sabinum. XIII.

NAturaliter etiā seruus obligatur. [l] † & iō si qs nomine eius soluat, vel ipse manumissus, [k] (vt † Pōponi⁹ scribit) vel ex peculio † cuius liberā administrationem habebat, repeti nō

nentem alieno nomine agere condictione furtiua: vt ɉ. de condit. fur. l. quoniā. quia ibi soluens [a] in persona eius cui soluit. credebat enim Titium esse eum cui soluebat, cum non esset. vnde non transtulit pecuniæ dominium. si tamen habeam ratum, debet mihi cedere cō dictionem; vt infra de fur. l. si quis vxori. § cum Titio. & le. si is qui. §. si Titium. & l. si vēdidero. §. si. quandoque. etiam datur condictio ei q nec soluit, nec eius nomine solutum est: causa vitandi circuitus: vt patet p multa exēpla: vt supra eod. l. ij. §. j. & l iij. iiij. & v. & infra eod. l. dominus. Econtra datur tn eum cui suo nomine est soluta, nō inspecto cui pro fecerit pecunia: vt infra eo. l. his solis. si vero noīe alieno sine mandato speciali: (nam generale non sufficit si nō habeat ratū,) ab eo repetitur: vt hac l. si procurator. §. Celsus. si vero nullum horum interuenerit, tenetur ille cui est solutum, vt hac l. §. idē Labeo. nec videtur distinguendum soluta sit per iudicem, vel nō: vt infra rem rat. hab. l. si fine.

[a] Domini. qui idē est pupillus.

[b] QVod. Ipsum si extat: alio qui tantundem; vt dicunt. & quod dicit petitur, sinē spectat tantundem. o. consequitur: tantū idipsum quod est solutum, est in obligatione Vel melius (quia sic non proprie ponitur petitur) dicas quod vbi soluitur species, ipsa est in obligatione. vbi vero quantitas. i. qd in mutuo consistit, tantundem est in obligatione sicut in mutuo. nam hæc condictio similis est mutuo: vt instit. quib. mo. re. contrah. ob. § item is. & ita proprie ponitur petitur. & probatur hoc infra, de præscr. ver. l. si operas. & prodest hoc notare ad quandam quæstionē quæ fit ɉ e. l. indebiti § sed & si. Azo. Item q dicit tantū dem, no. quia quandoque plus; vt ɉ. e. l. indebiti. & l. in summa. §. ei. qui. Interdū minus: vt d. l. in summa. §. vlt. Interdū nihil si in nullo est locupletior q accepit: vt ɉ. eo. l. si non sortem. §. libertus. & ā. de admin. l. cum hi. § si quia de alimentis.

QVod nomine. CASVS. Hæc lex & sequens cōtinuant. In actione de dote nō est maritus cōdemnandus. nisi in qātū potest. vnde si nomine mariti conuentus aliquis soluat vberius, an repetitur? Dicitur quod non, quia idem esset, si maritus vltra quam posset, solueret. Viuia.

[c] Debitum ex causa & ex persona, licet de condēnatione deducatur. Vel dic ratione spei est debitum: non vt nūc efficaciter: quia nō est verisimile q omni tēpore sit inops: vt arg. C arb. tut. l. si defunctus.

[d] NAm & maritus. Possit. s. commode, deducto ne egeat.

[e] Nō possit aliud si cōstituat: vt infra de constitu. pe. l q si maritus. Sed quo modo soluit, cum non haberet quid solueret? Respo. habebat: sed illud tantū de quo debebat sustentari: q dare nō tenetur: vt infra de reg. iur. l. in condemnatione.

IN diē. CASVS. Debebam tibi decem in calen. solui ante; an repetere possum? Dicitur q non.

Solutum s p errorem; sed secus in conditionalis vt infra eod. l. sub cōditione. Accu.

[g] SI is. Soluerit. nomine filij vel serui, vt infra de constit pe. l. j. in fin. & le. ij. quod si suo, repeteret: vt infra de lib. le. si quis tecum. § idem. & infra de fideiu. l. cum fideiubet. & C. ne filius pro parte. l j. quæ sunt cōtrariæ.

[h] SI fundi, cōtra videbatur, q a hæres videbatur, si ei daretur repetitio, quasi fructuari⁹ sed responderi pōt secus esse; quia pro tempore præterito agit. quod etiā hærea fructuarij facere pōt: vt supra de vsufr. l. qui vsumfru. §. si. & secundum hoc dic mei. i. in quo habeo vsumfr. Vel verius dic q pro futuro tempore agitur: quia vsumfr. vult consequi, non formalem, sed causalem. & secundum hoc dic mei: scilicet proprij. Sed quid si alienasset fundum? Respon. vt supra de vsufr. l. qui vsumfr. §. stipulatus. Accu.

NAturaliter. CASVS. Mutuaui alicui seruo pecuniam: aliquis mihi soluit nomine ipsius; an repeti possit? Dicitur q non, quia seruus naturalem contrahit obligationem. vnde neque ipse si soluit, neque is qui soluit nomine ipsius repetit: sed & fideiussor pro tali debito datus, & pignus obligatur. Itē q si pupillus sine tutoris autho. pecuniam mutuat⁹ est, & tam in vsus suos conuertit, deinde eā soluit; an eam repetere possit, quæritur? Et dicit quod nō. lex sequens continuatur. nam æquum est, &c.

[l] Obligatur. vt ɉ e l. si id q & ɉ de pe. l. nec seru⁹.

[k] Manumissus. scilicet inter viuos; vnde peculium sibi

[r] Nihil ē, iō dic qđ ibi ille accepit sciēter indebitū. ideo cōpetit cō dictio fur tiua; hic ignorāter sm Iaso.

† Ad materiā huius. l. vide Alexand. post Barr. in l. ea diuerso. § si. ɉ. soluto. matri.

† P. F. adeo debitum esse mulie ri.

† Naturaliter. n. liberæ cōditio nia est, p tex. § i⁹ autē gēuiā. de iur. na. gen. & ciuili. insti. lib.

† Vel vt.

† Al. addeo.

sibi commissum videtur: vt C. de pecu. eius qui liberme. l. j. & ideo soluere potest. & q subijcit liberam, subau. maxime. & caue: quia dicit habebat, & non habet. nam nunc non habet, quia status eius est mutatus: vt ℨ. de pec. liber. & ℨ. de solu leg. cū quia sibi. j. respon. tum quia iam peculij nomen amisit: vt C. de inofti test. l. si. in fin.

f Naturalis. Ideo dicitur naturalis, quia naturales accessiones in ea veniunt: a vt ℨ. eo. l hęc cōdictio. & l in summa. §. ei qui. & ℨ. de vsu. l. videamus. §. j. non autem ciuiles, vt vsurae: vt C. eo. l. quae est cōtra.

g Accessit. Fundo soluto indebite.

a Imo dic q dicitur naturalis, quia ex aequitate naturali, sm Bart.

poterit: & ob id a & fideiussor b pro seruo acceptus tenetur: & pign[a] pro eo datū tenebitur. Et si seruus, qui peculij administrationē habet rem pignori in id, qđ debeat, † dederit: vtilis pignoratitia c reddēda ē.

Pupillus sine tutore obligatur in eo, quod locupletior efficitur: ideo solutum, ex aequitate naturali non repetit. Bart.

Itē quod pupillus sine tutoris authoritate mutuū accepit, & locupletior fact[a] est: si pubes factus soluat, nō repetit. d

Pomponius lib. xxj. ad Sabinum. XIIII.

NAm † hoc natura e aequū est, neminem cum alterius detrimēto fieri locupletiorē.

Haec condictio est ex aequitate naturali, & ideò in ea veniunt fructus, & caetera accessiones naturales. Bart.

Paul. lib. x. ad Sab. XV.

INdebiti soluti condictio naturalis f est: & ideo etiā, quod rei solutę accessit, g venit in cōdictionem: vt puta partus, qui ex ancilla natus sit, vel quod alluuione accessit. imò & fructus, quos is, cui solutū est, bona fide perceperit, h in condictionem venient.

Hac actio competit ad possessionem tantùm quādo sola possessio est translata: & ad dominium quod ipsius possessionis occasione accessit: & ad proprietatem nudam si sola fuit translata. Primo loquitur quando volens transferre dominium & possessionem, solā possessionem transtulit. secundo quando solā possessionem transferre voluit, & transtulit tertio quādo possessioni accedit dominium quarto quanda nudam proprietatem transtulit. Secunda ibi, Quemadmodum. Tertia ibi, Sed & si possessionem. Quarta ibi, Sed & si vsusfructus. Bart.

Sed & si numi i alieni dati sunt: condictio k competit, vt vel l possessio eorum reddatur. quemadmodum [&] si falsò existimans possessionē me tibi debere alicuius rei, [tibi] tradidissem: cōdicerem. m Sed & si possessionem tuam fecissem, n † ita, vt tibi per longi temporis praescriptionem auocari nō possit: o etiam sic re-

a Et ob id. Id est, propter naturalem obligationem.

b Fideiussor. Vt instit. de fideius. § at oec. io fin. nisi in casu: vt supra, si qs cau. l. quoties.

† debebat

c Pignoratitia. Scilicet, domino serui soluto debito. vel dic, id est hypothecaria creditori. & est ratio, quia etiam alienare potest. idē in filiofa. vt infra, de pign. act. l. si conuenerit. ij §. fin. & leg. sequen.

d Non repetit. Et est ratio. quia naturaliter tenetur: g vt ℨ de noua. l. j. in fi. nisi ab ipso tutore accepetit: quo casu nec naturaliter, & ideo solutum repetit: vt ℨ. de actio. & oblig. l. pupillus. & ℨ. eod. l. q pupillus.

e NAm hoc natura. Id est, iure naturali. siue gentium, q naturale dicitur. vt instit. de rerū diui. §. singulorū. Azo & no. bonam regulam aequitatis: vt hic, & ℨ. eod. l haec condictio. & infra rerum amo. l. rerum quidem. in fin. & ℨ. de trib. l. iij. § si seru[9] & ℨ. de neg. gest. l. pupilli. in princ. & de reg. iur. l. iure naturae. & ℨ. de transac. l. cum hi. §. si quis de alimentis. & ℨ. de offi. praes. l. illicitas. j resp. & ℨ. de inst. l. si quis man. §. pen. haec tamen aequitas fallit in omni vsuc. & praescrip. & est ratio: vt ℨ. de reg. iur. l. q quia ex sua.

ADDITIO. Dic q illa ratio nō est vera: ideo dic q ille est rigor scriptus in specie, qui praefertur aequitati scriptę in genere: vt hic sm Bar. Bal. & Ias.

† Dic qđ etiam ciuiliter tenetur: q sic locupletior, ideo nō repetit secūdum Bar. & Ias. con. Paul.

† Huc pertinet qđ Lampridius de Alexādro Seuero prodidit. Clamabat, inquit saepi[9] quod à quibusdā siue Iudaeis siue Christia. audierat: Quod tibi nō fieri vis, alteri ne feceris.

I Ndebiti. Casus in hac l. planus est vsq; ad §. sed & si nummi. Sed & si nummi. Solui tibi pec. quam credebam meam esse, an repetere possum? Quantū ad possessionem condicere possum. Idem est si speciem quam me tibi debere credebam, tradidi. sed si alienae rei pos. cuius incepta fuit vsucapio postea per te completa sit: non possess. sed proprietatem condicam: quia sicut in mutuo vsucapione reconciliato à me habes dominium: sed indebite. & hoc est quod sequitur. Sed pone q proprietatem alicuius rei cuius rei vsusfructus alicuius erat, tibi indebite solui. Dicitur quod illam condicam tantum, Viuia.

h Percepit. Si locupletior, est oō alias: vt infra, eo. l. si non sortem. § libertus. locupletior est autem si tantom de suo erat erogatur[9]: vt supra, de pet. hęre. l. sed & si lege. §. quod autem. & §. adeo. & infra, de solu. in pupillo. quid autem si mala fide? Respond. facit furtum, vt ℨ. de condictio. fur. l. quoniam vel dic vt ibi.

ADDITIO. Dic quod non committit furtū si creditorem se nō fingebat: alias sic, ex mente Bar. in contrario.

i Sed & si nummi. Quos possidebat soluens, & credebat se debere proprietatē eorum.

k Condic. indebi.

l Vt vel id est, saltem possessio, &c. Sed quid si eam possessionem sine dolo & culpa amisit is, cui solutum est? an liberatur, quia teneri videtur vt in specie, an non quia ad tantundē in genere eodem teneri videtur, vt in mutuo. atquin ad possessionem generis vix inuenit quem teneri: arg. pro prima responsiona ℨ. eo. l. si non sortem §. libert[9] pro secunda. ℨ. de praescr. ver. l. si operas. sed verius est reconciliati indebitum consumptione. vt sic teneatur ad tantundem. Azo. arg. instit. quib. mod re. contrahi. oblig. §. j. non dicas amissione. nec ob. ℨ. eo. l. si non sortem § libertus. vel dic amissione. & aliud in specie: vt § libertus. Item not. hic ad possessionem actionem personalem dari. sic & in tritica. vt infra, de condi. triti. l. j. in fin. & l. ij. quod rato est, sed interdicta dantur: vt instit. de interdict. in princ.

† Al. add. et

m Condicerem. Sed videtur contra: vt ℨ. eo. l. si in area §. si is qui. Sed ibi non fuit translata possessio in accipientem tignorū vel lapidū & similium quae repetuntur, cū non erat penes dantem: vt ℨ. de vsuc. l. cum qui. vel ibi domino tradita, à quo auelli non potest, vel debet: vt infra, depos. l. bona fidea.

n Tuam fecissem. Vt quia coeptam apud me vsucapionem compleuisti secūdum Ioan. Vel etiam vsucapere coepisti, & eam perfecisti, cum ignorares me indebitum soluere: vt infra, pro suo l. hominem.

o Non possit. Rei vindi. per vetum dominum.

contractu nominato, vbi pœnitentia non habet locum: hic in innominato. nam fuit pecunia data vt species. vel si vt quantitas, non consueuerat iste sic suas operas locare. vnde non est locatio: vt infra, de præscr. verb. l. naturalis. §. at cum do. secũdum Azo, eadem ratione nec donatio potest reuocari, per pœnitentiam: quia est hodie nominatus contractus: vt instit. de donatio. § aliæ. Alij dicũt referre cuius gratia debuit iste ire, vtriusq; vel alterius tãtum. vel hic repeto, quia mihi abest, ibi abest, quia inimicitiã aduersarij incurristi. Item quia forte tantundem accepisses ab aduersario. Vel distingue secũdum H. an fortuitus casus cõtingat in personam eius qui conduxit, vt ibi: an eius qui locauit, vt hic. si in personam conductoris, nihilominus tenetur mercedem præstare. si in persona locatoris, non. vt hic, & arg. infra, loca. l. si vna §. irẽ cum. Sed hoc fallit in duobus casibus infra, de statulib. l. cum hæres. § Stichus. & de var. cogn. l. j. § pen. & secundum hanc distinctionem est solutum contrarium. C. eo. l. pen.

a Necesse habeas. vt quia iurasti. Acc.

ADDITIO.

Sing. ista est glo. secundum Ia. in § actionum. instit. de act. ad limitationẽ illius regulę quę habet, quod in obligatione facti loco liberationis succedit interesse. fallit singulariter vt hic, si iuratum fuerit quia iuratio operatur vt cogatur præcise ad factum. & illam singu. dicit in viij. col.

† Ista glo. videtur reprehendere iurisconsultũ, sed dic qđ dictio maiestatem refertur adnec[illegible] erogasse. & dictio forte, ad verbũ, plus, secũdum Iason in ti. vltima col.

b Fecisti. expẽdendo pro rebus necessarijs ad iter. nunquid hoc casu ipsas res emptas poterit condicere? Respon. sic: vt infra eo. l. §. sed si acceperit. circa fi. solum enim indemnis seruari debet accipiens: vt infra proxi. sed hic haberet lucrum si res emptæ sibi remanerent. Accur.

c Plus forte. & forte minus. & not. quod male coniungit manifestum, & forte.

d Locum habebit. In eo quod nõ est expensum vel dic in totũ: et bona sit exceptio, ita tamen, &c. Acc.

e Si seruum. scilicet proprium.

f Competit. scilicet ad interesse, sm Ioan. Azo. & H. & hoc propter certiorationem: vel ad ipsum seruum cum tantum de facto sit manumissus. Alij dicunt quod ad ipsum seruum licet nõ sit certioratus. & pro eis infra, de manu. vind. l. si pater. sed primũ verius: quia hic dominium fuit translatum in accipientem: & ideo exigitur certioratio: arg. J. de donatio. l. hoc iure. §. si quis dederit. & J. man. l. si hominẽ. sed aliud in simplici procuratore, vbi non exigitur certioratio: vt d. l. si pater. Item opp. videtur quòd hæc pœnitentia locũ non habetur: vt infra, de ser. expor. l. quætitum. quæ est contra. Solu. ibi in contractu nominato, hic in innominato: vnde ibi in potes pœnitere.

ctus sis, ita tñ rem composueris, vt necesse habeas[a] ꝓficisci: vel sumptus, qui necessarij sint ad profectionem, iam fecisti:[b] vt manifestũ sit plus fortè,[c] quam acceperis te erogasse: condictio cessabit. Sed si minus erogatum sit: condictio locum habebit:[d] ita tamen, vt indemnitas tibi præstetur eius, quod expendisti.

In contractibus innominatis si res est integra: sive aliquid cœptum sit: sed desierit postea fieri facto tertii, vel casu: ex pœnitentia datur condictio ei, qui ex parte sua implevit, dũmodo indemnitati adversarii consulatur: si quod damnũ occasione illius contractus incurrerit. Divide: quia primò loquitur quando quis dedit servum suum vt manumitteretur. Secundò quando quis dedit pecuniam, vt servus tertii emeretur & manumitteretur. Tertiò quando quis dedit pecuniam vt servus accipientis manumittatur. secunda in §. item si quis. tertia in §. sed si acceperit. Bar.

Si seruum[e] quis tradiderit alicui ita, vt ab eo intra certũ tempus manumitteretur: si pœnituerit eum, qui tradidit, & super hoc eum certiorauerit, & fuerit manumissus post pœnitentiã: attamen actio propter pœnitentiam competit[f] ei, qui dedit. Planè si non manumisit: constitutio[g] succedit, facitq; eum liberum, si nõdum pœniteat[h] eum, qui in hoc dedit. Item si quis dederit Titio decem, vt seruũ emat & manumittat, deinde pœniteat: si quidem nondũ emptus est, pęnitentia dabit condictionem. si hoc ei manifestũ fecerit: ne si postea emat, damno afficiat.[i] Si verò iam emptus sit: pęnitentia non facit iniuriam ei qui redemit:[k] sed pro decem quæ accepit, ipsum seruum, quem emit, restituet, aut si antè decessisse proponatur: nihil præstabit, si modò per eum factum non est.[l] Quòd si fugit, nec culpa eius cõtingit, qui redemit: nihil præstabit. Planè repromittere eũ oportet, si in potestatem suam peruenerit,[†] restiturũ.[m] Sed si acceperit[n] pecuniam, vt seruum manumittat, isq́ue fugerit prius quàm manumittatur: videndum an condici possit, quod accepit. Et si qui-

g Constitutio. Marci & Commodi ad Aufidium victorinum: vt C. si mancip. ita fue. alie. l. ij. est tamen cõtra. J. eod. l. iij. §. quod si ita dedi. sed respon. vt ibi diximus.

h. Pœniteat. etiam non certiorato eo qui accepit seruum, secũdum quosdam: vt infra, de manu. vin. l. si pater. Azo. & J. qui sine ma. ad lib. l. iij.

i Afficiatur. vt infra, man. l. si mandassem.

k Redemit. id est emit.

l. Non est. quia forte eum occidit: vt infra, de verb. obli. l. si seruum.

m Restiturum. scilicet si pœniteat, sed videtur nõ debere repromitti: vt infra, depo. l. si sine. quæ est contra. Solu. ibi forte de satisdatione dicit, vt eã depositarius nõ pęstet: hic de nuda cautione. sed non valet hoc, quia ibi de cautione facit mentionem: quod ad nudam tantum refertur: vt C. de verbo. sigol. l. sancimus. Dic ergo procuratorem durius adstringi: vt hic, qui etiam de leuissima culpa tenetur: vt C. man. l. a procuratore, quam depositarium qui de dolo solo tenetur. Item adhuc est contra supra, eod. l. iij. §. j. respon. vbi dicit non esse repromittendum, nisi hoc fuerit dictum. Solu. ibi ex pacto statim obligatur vere & cum effectu: vnde non recurritur ad mendicatum suffragium cautionis: sed hic interim dum res ei abest, nullo iure est ei obligatus, & ideo petit cautionem. & facit ad §. supra, de rei vind. l. si à bonę. & leg. sequen.

n Sed si acceperit. vt vere commodatum seruum proprium: alias est in tex.

† P. F. restitu iri. Apparũ deinde, restitutum iri. ita eñ olim sæpenumero nõ literas modo, sed & syllabas elidebant.

Distracturus.

dem distracturus [a] erat hũc seruum, & propter hoc non distraxit, quod acceperat, vt manumitatur: † non oportet ei condici. Plane cauebit, vt si in potestatem suam peruenerit seruus restituat id, quod accepit, † eo minus, quo vilior seruus factus est propter fugã. [b] Planè si adhuc eum manumitti velit is, qui dedit, ille vero manumittere nolit propter fugam offensus: totum quod accepit, restituere eũ oportet. Sed si eligat is, q decẽ, dedit, ipsum seruum cõsequi: [c] necesse est, aut ipsum ei dari, aut quod dedit, restitui. Qđ si distracturus non erat eũ, oportet id quod accepit, restitui: nisi fortè diligentius eũ habiturus esset, si nõ accepisset vt manumitteret. [d] tũc n. non est æquum, eũ & seruo, & toto [e] pretio carere. [f] sed † vbi accepit, vt manumitteret, deinde seruus decesserit: si quidem moram [g] fecit manumissioni: consequens est, vt dicamus refundere eũ debere quod accepit: Quòd si morã nõ fecit, cum profectus esset ad præsidem, vel apud quem manumittere posset, seruus in itinere decessit: verius est, si quidem † distracturus erat siue [eo] quoque † ipse vsurus: [h] oportere dici, nihil eũ refundere [i] debere. Enimuero si nihil eorũ facturus erat: ipsi adhuc seruum obijsse. [k] decederet [l] enim & si non accepisset, vt manumitteret: nisi fortè profectio manumissionis gratia, mortis † causam præbuit: vt si vel latronibus interfect⁹ sit, vel † ruina in stabulo oppressus, vel vehiculo obtritus, vel alio quo modo quo nõ perijsset, [m] nisi manumissionis causa ꝓficisceret.

Casus omissus remanet in dispositione iuris communis. Bar.

Idem lib. iij. Disputationum. VI.

SI extraneus [n] ꝓ muliere dotem dedisset, & pactus esset, [o] vt quoquo modo finitum esset matrimoniũ, dos ei redderet: nec interit nuptiæ secutæ: qa de his casibus solummodo fuit conuẽtum, qui matrimonium sequuntur, nuptiæ autẽ secutæ non sunt: quærendum erit, vtrum mulieri cõdictio, an ei, qui dotẽ dedit competat? & verisimile est, in hũc quoq; [p] casum eũ, qui dat, sibi

[a] Distracturus. Hanc distinctionem accipe quãdo nõdum moram fecerit: alioqui omnino tenetur: vt infra §. sed vbi accepit. Accu.

[b] Propter fugam. Hoc eñ is qui dedit pœnitere vult & habere pecuniam vult.

[c] Consequi. Ergo in duobus casibus consequitur totam pecuniã, idest quando elegit seruum manumitti secundum pactum & tunc non habeat actionem qua cogat eum manumittere scilicet præcise. obligatus est tamen facere, id est manumittere per actionem præscrip. ver. vt colligit infra de præscr. ver. l. naturalis. § at cũ do. qđ si non facit, repetit pecuniam. secũdus est quãdo elegit seruum, nec ei præstatur. elegit autem ꝑ condit. ob cau. quæ non solum pro re data vt repetatur, proponitur: sed vt promissa præstetur vt supra ea. l. §. itẽ si quis dederit. & l. dedi §. quod si Stichus. hic autem est actum saltem tacite de præstando si eligã: qa pactũ manumissionis meo fauore est appositum vnde pœniteret. Azo.

[d] Manumitteret. † tanto minus retinuit de pecunia ꝑdicta Accu.

[e] Toto i. pecunia quam ei dedi quasi pro pretio. nam in parte caret: & reddit, quanto .s. valet dubium euentus ar. supra ibi & ro minus, &c. & ĩ. fa. erciscund. l. item Labeo. & l sequen.

[f] Caret. Sed non ne tũc in culpa vel in dolo esse videtur qa minus bene custodiuit eũ, quam alias res suas: vt s. e. l §. item si quis dederit in fi § & ĩ depo si. l. qđ Neruas? Rñ. nõ quia non erat verisimile eũ fugere, q sperabat libertatẽ, & idro minor custodia vidẽbat post pactum necessaria, quam ante ram & si non acceptisset pecuniã, & proprium irem diceret quis se manumissurũ: minorem in custodiẽdo seruaret diligentiam quam alias faceret. Accur.

[g] Mor. Similis distinctio est supra qui satisd. cog. l. si decesserit & secundum hanc distinctionem intellige quod est supra eodem. l dedi. § sed si Stichus quæ est contra, in eo quod ibi indistincte dicit an re moram eo mortuo non repeti.

[h] Vsurus. Ad atandum vel quid simile.

[i] Refundere. In primo casu in secundo autẽ habetur ratio vsus amissi: vt ĩ. e. l. si pecuniã. j. rñ. Dic ergo nil eum refundere, vel vt habeatur ratio damni: vel quasi damni cum iam erat distracturus.

[k] Obijsse .s. cum pœniteat eũ qui pecuniam dedit.

[l] Decederet i. decessisset.

[m] Perijsset. Quo s. nõ perijsset, nisi, &c. Et no. breuiter q tale est quod hic dicitur. si tibi do pecuniam vt seruum tuũ manumittas, & is mora interueniẽte, vel fugit vel decessit: non retines pecuniã, nisi ante moram vel fugit, vel decessit. vel quocunque casu videri potest per me factum non esse, vt neque seruum habeas, neq; serui pretium. vnde eo caso pecuniam retines. Accursius.

SI extrane⁹. CASVS. Dedi dotẽ pro aliqua muliere pepigi, vt si aliquo casu separenẽ, restitueretur mihi dos deinde nõ sunt secutæ nuptiæ, quæritur quis repetat dotem: an ego, vel mulier? Et dicitur quod mihi competit repetitio, nisi animo donãdi mulieri dotem constituerem. Idem in patre, quod, scilicet repetere posset, nisi probet mulier patrem ei donasse. V.

[n] Si extraneus. Extraneus est omnis qui non habet dotatam personam in potestate: vt C. de rei vxo. ac. §. extraneum.

[o] Et pactus esset. & etiam nodo pacto incontinẽti: vt C. de iure dotium. l. ma. & infra, soluto matrimo. l. quoties.

[p] In hunc quoque Noi. ergo quod qui in vanum casum pepigit. etiam in alijs sibi prouidere videt. Sed contra infra, soluto matrimo l. si cum dotem. j. resp. Sol. ibi pactus erat in vno solo casu de ijs q possent soluto matrimonio contingere: quare non videtur pactus esse de casu qui posset contingere nuptijs nõ secutis hic vero diligens fuit, & pepigit in omnem casum contingentem post secutas nuptias: vt arg. C. de inof. test. l. contra maiores & de ijs quia non dominis ma. l. si. in si vel dic nõ agi ex stipulatione: sed agi cond. ob cau. ac si nulla stipulatio esse facta.

Prospicere

† P. F. manumittat.

† Al. add. &.

† Al. add. &.

Dic s. nisi hic q aut vult repetere qa si causa nõ secuta: & ita loquit. l. cõtraria. aut vult repetere ex pœnitẽtia & sic habet locũ distictio huius. §.

Siue.

† P. F. vel quo.

† P. F. mortis.

† Al. add. &.

Extrane⁹ quis sit.

prospicere. a Nā quasi causa non secuta, habere potest condictionem, qui ob matrimoniū dedit, copulato: nisi forte euidentissimis probationibus mulier ostenderit hoc eum fecisse vt ipsi mulieri magis, quam sibi prospiceret. Sed & si pater pro filia det, & ita conuenit: b nisi euidenter aliud actum sit, condictionem patri competere, Marcellus ait.

Si debitor putatiuus pro muliere dotem promittat, & soluit ignoranter matrimonio non secuto, ipsi cōdictio cōpetit: si sciēter, cōpetit mulieri. sed debitor verus indistinctè cōdictionē habebit; sed eam mulieri cedēdo liberabitur. h.d. Diuide, quia primo loquitur in debitore non vero. Secundo in vero. Secunda ibi Si aūt. Prima subdiuiditur in tres. Primo ponitur thema & quaestio. Secundo responsio in debitore errante. Tertio in sciēte. Secunda ibi, Nerua. Tertia ibi, sed si cum sciret. Bar.

Iulianus lib. xvj. Digestorum. VII.

Qui se debere pecuniam mulieri putabat, c iussu eius, dotis nomine promisit sponso & soluit: nuptiae deinde non intercesserūt. d quaesitum est, verū ipse possit repetere eā pecuniā qui dedisset, an mulier? Nerua [&] Atilicinus responderunt, quoniā e putasset quidem debere pecuniam, sed f exceptione g doli mali tueri se potuisset, ipsum repetiturum. Sed si cum sciret se nihil mulieri debere, promisisset: mulieris esse actionem: h quoniam pecunia ad eam pertineret. Sin † autem vere debitor fuisset, & ante nuptias soluisset, & nuptiae secutae non fuissent: ipse possit † condicere: i causa debiti integra mulieri ad hoc solū manente, k vt ad nihil aliud debitor compellatur, nisi vt cedat ei condictitia actione.

Hac cōdictione repetitur res cū accessionibus naturalibus. Ba.

Fundus dotis nomine tradit⁹, si nuptiae secutae † nō fuerint, cōdictione repeti potest. fructus

a Prospicere. Saltem tacite. nam, &c.

b Conuenit. Per stipulationem.

Qui se debere. Credebam me debere Titio mulieri x. cum non debebam: vel fui exceptione tutus: dedi decem nomine dotis ei qui cum muliere matrimonium contrahere debebat, non est matrimonium subsecutum. quaeritur quis repetat: an ego an mulier? dicit qd ego. Sed pone quod in veritate debebā ei decem. & pro ea solui marito futuro nomine dotis. non sunt nuptiae secutę. Dicit quod ego condicam: & in pristina obligatione remaneo obligatus; tamen liberari potero cedēdo mulieri actionem. Fundus. Dedi fundū nomine dotis, sed nuptię non sunt secutae: nūquid potero fundum condicere? Respond. quod sic: & nō solum fundum, sed etiā fructus idē est in ancilla data in dotē, & ei⁹ part.

c Putabat. Sed nō debebat. Accu.

d Non intercesserunt. Si autem nuptiae secutae essent, repeteret mulier: vt ꝉ.eo.l. si donaturus §. primo.

e Qm̄. Pro quāuis.

f Sed. Pro tamen. Vel recte lege: Sed haec videtur mala ratio quod possit repetere: quia habet exceptionem doli: vt ꝉ. de cond. inde. l. qui excep. quae est contra. Solut. non repetet: quia tueri se poterat exce. doli. sed quia causa cessat propter quam dedit: nec datur repetitio mulieri: maxime ideo quia hic tueri se poterat exce. doli si non soluisset. Maxime ideo dixi. quia idem esset si esset verus debitor: vt ꝉ e. § si autem. Azo dicit nec videtur doli exceptio locum habere: nam in hac promissione tacita in fuit conditio, si matrimoniū sequeretur: vt ꝉ. de iur. do. l. stipulatione. ea igitur deficiēte, ipso iure ex stipulatu agi non potest. Male igitur dici posset eum tueri se exceptione doli: sed dic qd hic fuit actum ne in esset illa cōditio. Vel dic doli exceptio. i. in factum vel intentionis; nā qualibet exceptio dicitur doli: vt ꝉ. de exce. doli. secunda. §. generaliter. & secūdū hoc etiā cessat prima opposit.o.

Exceptio doli quadruplex est.

g Exceptione. Quadruplex est exce. doli. Vna, quę nascitur tempore contractus: vt si dolo me induxisti vt promitterē tibi decē: & hoc casu cessat repetitio, si soluam: vt ꝉ. de cond. indeb. l. is qui exceptionem. Secunda, quae succedit in locum nō numeratae pecuniae: & haec nascitur tempore quo agitur, nō tēpore confessionis; vt ꝉ. de exce. do. l. ij § circa. Tertia quae succedit in locum exceptionis pacti, & iurisiurandi praestiti: & his duobus casibus solutum per errorem repetitur. vt infra de condictio. indebi. l. si non sortem. §. indebitum. Quarta est quae succedit in locū exceptionis facti vel intentionis; quod est quando nec actor habet actionē: sed de facto agit: & sic reus de facto excipit, vt hic dicit.

h Actionem. Satis potest dici illud admitti, cū ipse promisit et soluit, vt det mulieri condictio ob causam in maritum non secutis nuptijs, quasi ille videatur dedisse mulieri: & mulier sponso: vt infra, de do. inter vir. & vx. l. iij. §. sed si debitorē. Sed quid si promisit soluere, sed nondum soluit, nō secutis nuptijs dabitur mulieri aliqua actio vel in maritū vel in istū? Rū. sic in virū: & vir aget ex promissione: vt C. ad l. Fal. l. si. P. F. si

i Condicere. Per hanc condictionē ob causam. & eodē modo intellige qd dicitur ꝉ. proxi. sed cur hic non datur condictio indebiti: cū in promissione videatur tacita conditio in esse: vt ꝉ. de iur. dotium. l. stipulatione. & solutum pendente conditione repetitur: vt infra de condic. inde. le. sub conditione? Respon. quia scit se interim non teneri cessat condi. in deb. sed quia soluit vt sequatur matrimonium datur ob causam condictio. Ipsum posse. P. F. infra cala.

k Manente. Remanet ergo debitor; vt hic, & ꝉ. de iu. dotium. l. non . n. licet liberetur cedendo. vt hic dicit. Sed nōne ipso iure liberatus est; vt ꝉ de solutioni. l. solutam? Respo. potest hanc irreuocabiliter nō soluisse pecuniam; vnde nō liberatur; vt infra, de lega. j. l. non quocunque. Vel hic non fuit simplex mādatū; sed promissio interuenit debitoris; vt ex principio huius l. apparet; vnde magis suo nomine quam alieno soluisse videtur; vt infra, mandati. l. Papinianus & ideo non mulier sed ipse ab eo cui soluit condicit; vt infra, de condictio. indebi. le. indebiti. Item nonne & ipsi mulieri datur condictio ob causam; vt hic; tum suo nomine indebitum sit solutum ea ratū habente? Respon. sic; vt infra, de condict. inde. le. si procurator Accu.

l Fructus No. naturalem accessionem. i. fructuum venire in condictione ob causam; vt hic, & ꝉ. e. l. cū quis. & ꝉ. de vsu. l. videamus §. j. & in condictione indebiti; vt ꝉ. de cond. inde l. indebiti. & in condictione certi generali; vt ꝉ. si cer. pet. l. cū fundus. in prin. & in

& in bo. f. l. iudicijs; vt j. de vsur. le. videamus §. ex causa non autem vsuræ. quæ sunt ciuilia accessio, ve niunt in prædictis conditionibus; vt C. de cōd. inde bi. l. j. & C. de cond. ob tur. cau. le. quoties. cum citra vinculum stipulationis non veniant; vt C. de vsu. l. quamuis.

Quod Seruius. CASVS Titius & Berta volebant matrimonium contrahere & de facto contraxerunt: tamen vtrique vel alteri deerat ætas legitima. Titius dedit x. dotis nomine spe futuri matrimonij. an Titius si nuptiæ secutæ non fuerint, repetere possit, quæritur? Et dicitur, quod sic. sed hoc verum si antequam ad ætatem legitimam peruenissent, a nuptijs se abstinuerūt. si autem in primo voto perstiterint, cessat repetitio. idē est vbi sponsalia, non matrimonium contrahuntur. si nuptiæ contrahi non possunt competit repetitio.

a Habeat. s. ad nuptias: vt quia masculus minor xiiij. an. fœmina xij. sit; vt insti. de nup. in pri. & quod subijcit nuptiæ. s. de facto.

ADDITIO Dic hoc verum attento iure ciuili. secus de iure canonico, secundum Alex.

b Diuortium. i. repudium. cum diuortium sit inter coniuges: repudium inter sponsum & sponsam: vt j. de verbo. signifi. l. inter stu-prum. §. diuortium. & l. inter diuortiū. sed nec repudiū proprie dicitur. s sed hic de facto fuit matrimonium; & de facto diuortium.

quoque condici poterūt Idem iuris est de ancilla & partu eius.

Datum causa dotis non repetitur donec matrimonium putatur subesse, vel spes est, quod contrahatur. h. d. Et prima ponit dictum Seruij. Secunda declarat casū in quo debet intelligi. Tertiò ponit casum in quo nō debet intelligi: & adducit simile. Secunda ibi, sic intelligendum. Tertia ibi, Donec. Bar.

Nera. li. ij. Mēb. VIII.

Quod Seruius in li. de dotibus scripsit: si inter eas personas, quarum altera nondum iustam ætatem habeat, a nuptiæ factæ sint, quod dotis nomine interim datum sit, repeti posse: sic intelligendum est, vt si diuortium b intercesserit: prius, quā vtraque persona iustam ætatem habeat: sit eius pecuniæ repetitio. donec autem in eodem habitu c matrimonij permaneant, non magis id repeti posit, quā quod sponsa sponso d dotis nomine dederit, donec maneat inter eos affinitas. e quod. n. ex ea causa nondum coito matrimonio datur: cùm sic detur, tanquam in dotē peruenturum. quandiu peruenire potest, f repetitio eius non est.

Datum ob causam futuri matrimonij per extraneū volentē simpliciter donare mulieri: siue sequatur matrimoniū, siue non; per ipsum dantem nō repetitur, sed per mulierem. Sed si voluerit donare, aliàs eo casu quo matrimonium contraheretur, tunc si non contrahitur, ipse repetit. Bartolus.

Paulus lib. xvij. ad Plautium. IX.

Si donaturus mulieri, iussu eius sponso numeraui, nec nuptiæ secutæ sunt [in] mulier cōdicet. g Sed si ego cōtraxi cum sponso, & pecuniā in hoc dedi, vt si nuptiæ secutæ essent, mulieri dos adquireret: si nō essent secutæ, mihi redderet: quasi ob rem datur, † & re non secuta, ego à sponso condicam.

Exceptio doli quæ obstat delegāti, non obstat ei cui facta est delegatio, in causa onerosa, nisi quatenus ad delegantem res est reuersura: sed delegato cōtra delegātē succurritur. Diuide. Primò ponit vnū dictum, per quod cōsulit ei cui facta est delegatio

Imo: qa fuerūt cc ra sponsalia: vt in ca. j. de desponsa. im pu. lib. vj.

c Habitu idest dum spes est fieri matrimonium.

d Sponsa sponso. quia vij. an. esse possunt; vt j. de spo. l. in sponsalibus. Et not. quod hoc secundo casu fuit datum nomine futuræ dotis; sed superiori nomine quasi præsentis, cum credebant nuptias cōstare. Item ibi altera persona tantum erat insufficiēs; hic vtraque vel neutra. Accur.

e Affinitas. cœpta; non perfecta. Et not. affinitatē dici inter sponsos; vt hic. & inter coniuges; vt C. de his. insti. l. non ideo. sed tamen impropriè, quia tūc non possent esse nuptiæ; vt infra de grad. l. non facile, §. primo & secundo.

f Potest. si istud potest, extendatur (vt dialectici dicunt) quādiu vterque viuit, etiam misso repudio nō esset repetitio. nam semper possibile est qd fiat hoc matrimonium, sed certe nos non extēdimus, sed secundum præsens iudicamus; & rebus sic se habentibus loquimur; vt infra, de verb. oblig. le. continuus. §. cum quis. scilicet donec alter eorum aliam contraxerit. quandoque tamen extenditur; vt quantum capere poterit, lego; vt j. de lega. ij. l. si ita quis testamento. sic & instit. qui. mod. te. infir. §. posteriore. Azo. Sed nonne hic pœnitere potest: vt ā. eo. l. si pecuniā. in prin. Respon. non: quia nō erat res integra: quia sponsalia præcesserunt, vt ibi dixi. Item not. hic expectandum donec est aliqd in pēdenti; vt hic, & arg. ā. si cer. pe. l. nō omnis. in prin. & j. de iur. do. l. si sponsalibus. in princi. & l. dotis fructus § fi. & l. si debitor. in fi. tit. & l. si ita qui. §. fi. in fi. & j. si cert. pet. l. pecuniam.

Si donatur. CASVS. Volebam mulieri decem donare ea mulier cū constituisset Titio nubere, numeraui ipsi Titio x. iussu mulieris dotis nomine: non est secutum matrimoniū. quæritur quis repetet? Dicitur quod mulier. Pone quod conueni cū sponso si nuptiæ nō essent secutæ, quod mihi restitueret x. quæ dedi nomine dotis. si nuptiæ non fuerint consecutæ, cō dicam. Si quis. Credebam me debere alicui mulieri x. cū nulla deberem. iussu mulieris promisi ista x. spōso futuro secutū est matrimonium, maritus petit a me illa x. volo a me repellere eum excep. doli mali. an possim, quæritur? Et respo. quod non; enim nil doli videtur commisisse suū negotium exercendo. neque enim decipiendus est maritus, quod quidē eueniret si dotem promissam non obtineret; veruntamen contra mulierem condicere possum; aut potero eam compellere vt me liberet si nondum numeraui. Sed pone vt primo; quod cōtractum est matrimoniū. pactus est maritus de media dote lucranda soluto matrimonio vel diuortio vel morte; diuortium postea interuenit maritus contra me agit. Dicitur quod pro medietate q est lucratus, non habeo excep. pro alia sic. idem si soluerim; quapropter vna medietate condicam, pro alia non.

g Mulier condicet. Et sic alius soluit, & alius repetit. nec est nouū hoc; vt j. de cond. indebi. l. nec est nouū. & est id; quia ipsa soluisse videtur; vt infra, de dona. inter virum & vxorem. l. iij §. sed si debitorē. Sed argu. contra supra eodem. le. qui se. §. finantem. sed

Datum.

sed dic vt dixi:quia propter suam obligationem ibi soluerat, quæ præcesserat:vt ex prin.eiusdem l.appa ret.& facit ad hoc respons.infra,de iure dot.l.si ego in princip.

a Si quis indebitam,quantum ad se,debitam tamẽ a muliere.

Dos titulus lucratiuus non est.

b Non potest . scilicet promissor, si ab eo maritus pecuniam petat.non n. est dos titulus lucratiuus:vt infra de act.& oblig. l. ex promissione. & C. de impo.lu. descri. l.i.§.lucratiuas.lib. x.& infra, de exce. do.l. apud Celsum. §. sed si mulier. & ideo nõ repellitur creditor exceptione : vt hic & infra de nou.l. doli exce. & l. si quis delegauerit.& de noual.l. si pater.& infra,de iu.do.l.quemadmodum.§.fin.& infra de do.excep.l.pure §.si eum . si autem esset lucratiua causa, quæ multæ sunt in d.l.j. C de Imp. lu.descri.lib x. tũc haberet promissor doli exce. vt infra, de don.l.ij.§. cum vero & infra de excep doli l.Iulianus ait, si pecuniam.& l apud Celsum . §. si quis autem . Sed contra est huic. §. infra de admini. tu to.l cum post.§.si. Vbi dicit quod curator dotem pro adulta promittens non tenetur in dotem,. si adultæ facultas non patitur. Solut.. illud ideo quia ratione officij promisit sciens se non teneri pro se vt argu. infra, de ijs quib. vt indig. lep.tutorem. hic autem pro se promisit et credens se deberet:vel hic tota indebita:ibi nõ tota.sed prima verior est.

Se.ũdo ponit aliud per quod cõ fu'ut delegato. Tertiò ponit limitationem primi dicti. Secũda ibi Itaque. Tertia ibi, Sed si soluto. Bartolus.

Si quis indebitam a pecuniam per errorem iussu mulieris sponso eius promisisset, & nuptiæ secutæ fuissent : exceptione doli mali vti non potest b maritus enim suũ negotium gerit: & nihil dolo facit. c nec decipiendus est.quod fit, d si cogatur indotatã vxorem habere. itaque aduersus mulierem e competit ei condictio. vt aũt reperat ab ea,quod marito dedit:aut vt liberetur si nondum soluerit. Sed si soluto matrimonio maritus peteret:in eo duntaxat f exceptionem obstare debere ,quod mulier receptura g esset.

Si causa ob quam facta est liberatio,nõ est secuta; repetitur pecunia,ac si soluta fuisset. Ba.

Iabol.lib.j.ex Plau. X.

SI mulier ei , cui nuptura erat,cùm dotẽ dare vellet pecuniã, h q̃ sibi debebatur , acceptã fecit,neque nuptiæ secutæ sunt:rectè ab eo pecunia condicetur:quia nihil interest,vtrum ex numeratiõe pecunia ad eũ sine causa, an p acceptilationem peruenerit. i

Datum executori vltimæ voluntatis si in causam debitã non expendat,repetitur.Bar.

Iulianus libro. x. Digestorum XI.

SI hæres arbitratu liberti certa summa monumentum iussus facere , dederit liberto k pecuniam, & is accepta pecunia monumentum non faciat: l condictione tenetur.

Reuocata donatione causa morti,res condicitur cũ suis accessionibus. Bar.

Paul.libro vj.ad leg.Iul & Papiam. XII.

CVm † quis m mortis causa donationem fecerat: cùm conualuit donator,condicit n fructus o quoque donatarum rerum , & partus , & quod adcreuit rei donatæ, repetere potest.

† Cod.

Collatio ob causam facta, causa non secuta condicitur.

Marcianus lib.iij. Regularum. XIII.

SI filius p contulerit fratri,quasi agniturus bonorum possessionem, q & nõ agnouerit

Dolũ non facit, qui suum iure prosequit.

c Dolo facit. Not.non facit dolum qui suum commodum iure prosequitur:vt hic,& infra,de libr ho. exhiben.l.iij §.j.& infra,de iniu l.iniuriarum.§ primo.& infra,de acqui.hær.l. Iulianus scribit si pupillus.& infra,ad le.iul.de vi pu.l.pe.§.fi. & infra, de iu.fis l.delator.

d Quod fit.i.decipitur si opponatur doli excep.& sic vxorem indotatam haberet.quod esse non debet vt hic,& infra,de do.excep.l.apud.§.sed & mulier.

e Mulierem.vt C. de cond.inde.l.ij.

f Duntaxat.in eo quod lucraretur ex dote propter pactum,non obstabit nec videtur petere ex lucratiua causa,cũ p̃cessit causa onerosa.s.titulus dotis. Ac.

g Recceptura id est recuperatura.

SI mulier. CASVS. Debebam alicui mulieri x.cũ non essem soluendo,solicitaui eam contrahere mecum nup.& occasione futurarum nuptiarum liberauit a me accepi.postea nolo contrahere.forte quia scio me liberatum.Dicitur quod a me mulier condicet , ac si integrum mihi soluisset.

h Pecuniam. si pure debebatur.Si vero sub conditione, & in eũ statum restituenda est obligatio:vt infra de iu. do l.licet.& ĩ.eod. l.si quis accepio.

i Peruenerit . sic & præstatur quod compensatur:vt infra,sol.matri l.si filio.§.sed siue propter Accursius.

SI hæres. CASVS. Testator iussit me hæredem suum facere monumentum arbitratu sui liberti.ego illi liberto pecuniam ad construendum monumentum dedi libertus nõ facit monumentum , nunquid ab eo pecuniã condicere possum? Et respo. quod sic. Viuianus.

k Liberto.vt faceret hanc sepulturã, Accursius.

l Non faciat. vel faciat.sed minus erogei : vt infra, de lega.ij.l. sæpe. §. a te.& est ratio , qa liberi⁹ vt minister eligitur vt infra,de leg.ij.l.si quis Titio decem.

m CVm quis C donator.

n Condicit.scilicet donationem scilicet per condictionem istam:vt infra de donat.cau.mor. leg. senatus. § nec dubitauerit . sic & alias dicitur furtũ redimi,id est,res furtina:vt infra,de cond.indebit.l. seruus.& sic in pignore:vt institu. de actio. §. inter pignus.sed contra hoc infra.commo.lege prima.§ secundo.& C.quæ res pig.obli.poss.l.cum costet. secũdum.Azo.

o Fructus.vt infra,de vsu.lege,videamus. ij. ideò qa est si mortuus.

SI filius.. CASVS. Decessit quis duobus filijs relictis:alio emancipato:altero in potestate cõstituto.emãcipatum autem filium prætetierat in vltima voluntate:& alium hæredem instituit postea dicit institutus vt emancipatus bona sua conferat:cõtulit emancipatus deinde non vult petere bo. poss. an repetere possit quæ contulit?Dicitur quod sic

p Si filius. scilicet emancipatus.

q Bonorum possessionem.scilicet cõtra tab. C de col.l.

col.l.ea demum.& infra de col bo.l.prætor.§.emancipatus præteritus.

a Posse. Condi. ob causam; quasi deficiente tacita causa. vt supra eo.l.j.§ j.

suam cui soluit, & ideo nõ præcauit sibi per pactum vt liberetur. tunc habet locum condi. indeb. vt in l. creditoris. & hic in prin. huius l.& hoc quando dominium est translatum. alias nulla condictio datur: vt ī. vsufru. quemad. ca.l.fi. si autem ministro dedit vt ad dominũ portaret: & sic apud se soluens dominium retinuit, tũc habet locum furti, & condictio furtiua: vt d. l.C.de furt.l.falsus. & in fi. huius l.quas actiones tenetur cedere domino habẽti ratum, vel euanescũt si pecunia erat debita: vt infra de furt.l. si vendidero §.si Titius. & probatur prædicta distinctio ī de furt.l. falsus.§.j.

i Vel quod.l.quia.

k Procurator. Supple repetetur ab eo vt supra.

l Condici. Condit. fur. Et dic no. quod Martin⁹ dicebat actione furti posse agi cõtra falsum procuratorem & cõtra falsum creditorem si scienter indebitũ accipiũt, vt eos numos lucrẽtur, quãuis in eos sit dominium translatũ: vt hic, & ī.de condit. fur l.quoniam. Sed Ioan. & Azo cõtra. dicunt enim furtũ non fieri ab eo, qui dominus factus est: vt infra l. proxi. in fi. & patet ex definitione furti: quia dicitur furtum est cõtrectatio rei alienæ, &c. vt insti.de obl. quæ ex deli.§ j. nec obst. quod hic dicit: quia mutat casum. nam ī. dixit quando dominium fuerat translatum: & datur tunc cond.ob causam: hic quando non, & datur furti: vt & C.de fur.l.falsus. Item non ob.d.l. ī. de cond. fur. l. quoniam. quia & illã intelligas quãdo dominium non est translatum in creditorem: vt ibi dicitur.

S I procuratori. CASVS. Credebam me debere tibi x. procuratori tuo, quẽ credebam esse procuratorem, solui. aut dominus Titius habuit ratum, & tenetur, aut non habuit ratum: & condicere potero à procuratore. Item si debitum fuerit solutum falso procur. neque dominus habuit ratum, & hoc animo soluit, vt statim se liberet: repetetur à procura. cond. ob cau. nõ indeb. si autem vt ministro pecuniã credidit ei, vt ad dñm portaret: si non habuit ratum, posset cõuenire procura. actione furti: quia in eum nõ est translatum dñium, in priori casu sic.

b Falso. Qui nunquam fuit procurator: vel fuit quondam, sed reuocata erat procur. nec.n. refert quando debitum solutum est, vt hic erat: sed qñ debitum. tunc refert an sciam reuocatũ mandatũ, vel non: vt primo casu non liberer à dño, nec ob hoc repetam, cũ scienter solui indebitum. secundo liberer ipso iure, si bona fide exigebat, & accipiebat proc. sed si mala, tũc per exceptionem: vt infra de solut. le.cum quis § j.

repetere eum posse, a Marcel. libro v. Digestorum scribit.

Si procuratori falso in rem suam soluatur indebitum, ab eo condicitur, nisi domini ratihabitio subsequatur. Item si debitum dat alicui, vt eum faciat liberari: ab ea repetitur, nisi causa subsequatur. Item id quod debitor tradit alicui vt nuntio, si ad creditorem portat: condictione furtiua repetitur, & furti agitur. h.d. secundum gl. Et diuiditur in tres partes. Primo loquitur quãdo soluitur procuratori falso in rem suam. Secundo quando datur alicui vt eum à creditore faciat liberari. Tertio quando datur pecunia alicui vt portet ad creditorem. Secunda ibi, Quod si dominus. Tertia ibi, Vel quod furtum. Bart.

Paulus libro iij. ad Sabinum. XIIII.

SI procuratori falso b indebitum solutũ sit: ita demum a procuratore repeti non potest, si dñs ratum habuerit: sed ipse dominus tenetur, c vt f Iulianus scribit. Quòd si dominus ratũ non habuisset: etiã si debita d pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratore e repetetur. f Non enim g quasi indebitum datũ repetetur, sed quasi ob rem datũ, nec res secuta sit, ratihabitione non intercedente: h vel quod i furtum faceret pecuniæ falsus procurator: k l cum quo non tantũ furti agi, sed etiã condici l ei posse.

Res ob causam data causa non secuta, etiam si desierit extare, condicitur: & si non est translatum dominium, ad exhibendum & furti seu condi. fur. agitur. Diuiditur. prima ponit vnum dictum, secundo ponit aliud quod videtur contrarium primo. tertio reducit ad concordiam, addendo aliqua. quarto addit quædam ad prædicta. Secunda ibi, Labeo. Tertia ibi, Sed Proculus. Quarta ibi, Sed si tuus.

Pompon. libro xxij. ad Sabinum. XV.

CVm seruus tuus in suspicionem furti Attio venisset, dedisti m eum in quæstionem sub ea causa vt si id repertũ in eo non esset, tibi redderetur. is eum tradidit præfecto vigilũ, quasi in facinore deprehensum. n præfectus vigi-

c Tenetur. Cond. inde. vbi credidit se liberatum, credens eum in rem suam datum procuratorem, vel condi. ob causam se liberandum: alias si ratum non habet dominus, procurator tenetur: vt hic subijcit, & infra rem rat.hab.l. si indebitum. & ī.de condi. inde.l.si procurator.§.Celsus.

d Si debita. Latenter incipit cum erat debita. & hunc casum prosequitur vsque in fin.

e Procuratore. Vt ī.man.l.inter causas.§.mãdato.

f Repetetur. Condictio. ob causam.

g Non.n. Bene dico etiam si debita non enim, &c.

h Non intercedente. Et sic non condi.inde.sed ob causam datur, vt hic. Sed at.cõtra.C. de cond.inde. l.creditoris. vbi dicit dari indebiti. præterea alia dicit dari furti: vt C.de fur.l.falsus. quod cõtradicit vtrique. Solue ergo: quia qui soluit ea causa vel pacto vt a domino liberetur, tunc habet locũ hæc lex quæ dicit dari condictionẽ ob causam. si aũt incontinenti se liberatũ credidit: vt quia credebat procuratorẽ in rem

CVm seruus. CASVS. Seruus alienus surripuit equum tuum: habuisti aliquem ex seruis meis suspectũ, puta Stichum. tradidi tibi eum vt de furto illo inquireres. & innocẽtem eũ inuenisti, potestatẽ tñ eum tradidisti ac si furtum commisisset. affectus est vltimo supplicio. dicit quod potero agere contra te condi. ob causam. Item actio.ad exhib. item furti, sub distinctione tñ in l. tradita, quia alio modo vsus es, quam scires me dominum permissurum. Viuia.

m Dedisti. Ita etiam quod dominium transtulisti, adiecto tamen vt tibi redderetur, si in eo facinus deprehensum non esset.

n Deprehensum. Cum non esset deprehensus vel conuictus.

Summo

f tamen

f F. F. cum eo.

tit: vt ℥.de euictio.l. emptori. & l.iij.sed prima magis placet. sed ad quid hæc lex fecit vim, sit contractus innominatus, vel emptio? Resp. Ioan.vt sciteur an condictio ob causam habeat locũ. nam non habet locum in contractibus nominatis: vt hic manifeste dicitur, & ℥. de rer.permu.l.j.in fin. subtiliter colligitur, nisi in casu,s. donationis: vt C. de dona. quæ sub modo.l.j.quæ donatio est hodie nominatus contractus: quia solo consensu fit. s. pacto etiam nodo: vt C.de do.l. si quis argentum. Sed omnes illi sunt nominati qui consensu fiunt: vt ℥. de rerũ permu.l j.circa medium. olim autem erat innominatus, cum consensu non fieret solo. Vbi ergo habet locũ hæc condictio? Resp.in cõtractu do vt des. & etiam in contractu do vt facias: vt ℥.de re. per.l.j.§.fi. & de præscr. verb. l.naturalis.at. at cũ do. Item in contractu do vt nõ facias: puta nõ alienes: vt C.e.l.ea lege. In cõtractu autẽ facio vt des, locum non habet, quia tunc locũ habet de dolo, cum qua alia non competit: vt d. l.naturalis.§. quod si facio. Item nec in cõtractu facio vt faciat, cum facta non possint repeti: sed ad interesse agitur: vt ℥.de pscri.ver.l.pe.

Contractus nomi[nati] sunt [pacto] omnes q[uasi] consensu sunt.

† ℥.℥.x.

TITVLVS V.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM VEL INIVSTAM CAVSAM.

Datum ob causam honestam non repetitur causa secuta: sed datum ob turpem causam, si est turpitudo ex parte accipientis, repetitur. secus si est turpitudo ex parte dantis vel vtriusque. Bartolus.

Paul.lib.xx. † ad Sab. I.

OMne, quod datur, aut ob rem a datur, aut ob causã. b Et ob rem, aut turpem, aut honestã. Turpem autem, aut vt dantis sit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut vtriusq;. Ob rem igitur c honestam datũ ita repeti potest, si res, ꝓpter quam datum est, secuta non est. d Quòd si turpis causa accipientis e fuerit: etiam si res secuta fuerit, repeti potest.

Vlpianus libr. xxvi. ad edictum. II.

VT puta † dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum, ne † hominẽ occidas. In qua specie Iulianus scribit: si tibi dedero, ne hominem occidas: cõdici posse. Item † si tibi dedero, vt mihi rem apud te depositam f reddas, vel vt instrumentum mihi redderes. Sed si dedi, vt secundum me in bona g causa iudex pronunciaret: est quidem relatum condictioni locum esse: sed hic quoq; h crimen contrahit. Iudicem enim corrumpere videtur. & non ita pridem Imperator noster constituit litem eum perdere.

Pau.lib.x ad Sab. III.

VBi autẽ & dantis & accipientis turpitudo versatur: nõ posse repeti dicimus. i veluti si pecunia detur, vt male iudicetur.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM vel iniustam causam.

Dictum est de condictione ob causam, quæ futuram causam tantum respicit, honestam tamen: nunc de hac quæ præteritam & futuram, & non honestam respicit, sed turpem. & quod subiicit, vel iniustam: pro eodem ponitur. nec enim tractat hic de condictione sine causa, sed tractabit infra titu.ij.

OMne. CASVS. Facit Iurisc. bimembrẽ diuisionẽ, quia quicquid datur: aut ob rem, aut ob causam datur. & ꝙ ob rem datur: aut ob honestã, aut ob turpẽ. aut est turpitudo dãtis: aut recipientis: aut vtriusq;. de honesta causa nil dicit: quia satis dixit in titulo superiori. tñ dicit ꝙ si ea honesta causa datũ fit: ita erit locus repetitioni, si id ꝓp ꝙ datũ est: secutũ nõ est. Cęterũ si ob inhonestã cãm dedi.i.turpẽ, duntamẽ turpitudo sit ex parte accipiẽtis tm̃: locus erit repetitioni, cętera sunt plana vsq; in fin.ti. Vlu.

a Ob rem. scilicet futuram.

b Ob causam præteritam: vt ℥.tit.j.l.damus.

c Ob rem igitur. inceptiuum vel illatiuum: vt supra, de inst.& iu.l.ius ciuile.§. hoc igitur.

d Non est. vt ℥.tit.j l.in summa.§.ꝙ ob rem. & ℥. tit.j. quasi per totũ. vel etiam si est secuta post moram vel post pœnitentiam accipientis certiorato. Ioan. vt ℥.tit.j. l.dedi.§.sed & si tibi dedero. & l. si pecuniam.§. si seruũ.

e Accipientis. scilicet tantum: vt sequẽtia exempla dicunt: vt C.eo.l.quoties. & l.ob restitnẽda. & ad idẽ de pac. l. iurisgẽtium.§. si ob maleficiũ. & ℥. de cal.l.j. in princ.

f VT puta. Depositam: vt ℥.eo. l.fin. in princ.& §. fi.& ℥.deposi.l.fi.

g Sed si. dedi. vt ſm me in bona. istud ſm me, potest determinare verbũ ꝓnunciaret, & nomeo bona. ꝓut vero determinat verbũ, est sensus: quia dedi iudici vt iudicet pro me. & quod subijcit, est relatũ. s. à quibusdã, sed male: ſm omnes: ideo corrigit statim. sed hic quoq;, &c. & ꝙ subijcit litem perdere, dic. s. cõdi. ob tur. cau. & aliam. s. litem quã simoniace voluit vincere. & ſm hoc vertitur turpitudo vtriusq;. sic & ℥.l.prox. Pro nũ autem determinat: nomen, est sensus. quia dedi vt pronunciet, id est vt se expediat. & ꝙ dicit relatũ est: exponit M. scilicet & bene. Et ꝙ subijcit, sed hic quoq;, &c. non corrigit, sed denotat ꝙ in aliquo deliquit corrumpendo iudicem, nõ vere, sed præsumptiue: & ꝓpter hoc delictũ perdit litem: quam. s. simoniace voluit vincere, non pecuniæ repetendæ per cond. & secundum hoc vertitur turpitudo tantũ accipientis quantum ad cond. istam, sicut ℥ proxi. respon. hodie autem nec sic licet dare vt falsẽ pronunciet vel se expediat: vt C de pœ.iu.l.ij.& in auth. vt lit.iu. j.resp. & secundum hoc semper dices ꝙ ille versus: sed hic quoque, &c. corrigit: & quod dicit litem, s. vtranq;. arg. contra in decretis xiiij. q.v. non sane.

h Sed hic quoq;. Non solũ iudex. Quid aũt si promisetim iudici, vt ſm me iudicaret: & dederim ei mea pignora in hanc causam: an possim pignora repetere? & videtur ꝙ possim: arg. ℥. de consti.pec.l. iij.§.j.& est ratio: quia sicut pignus nõ põt accedere obligationi quę nulla est: ita nec ei quę inefficax est.

i VBi autem. Dicimus. vt infra eo.l. si ob turpem causam.§. porro.& C.eo.l.cũ re.sed apud accipientem nõ remanet: sed datur fisco vel alteri parti: vt supra

Colligite hic Bald. quod ille turpiter facit, qui facit aliquẽ redimere.

non | vere | idem

Pignus iudici datũ vt male iudicet an possim repetere.

ff. V. Kk

vt ī.de calum.l.in hæredem.in prin. Sed quid si dedi rem indiuiduam, vt seruituté vel equum, partim ob turpem causam, & partim ob aliquam causam honestam ex parte dantis:an repetitur totum? si enim sola esset turpis causa,non repeteretur.ergo propter iustã causam repeti tur. arg. pro hoc & cõtra hoc secundũ Azo. ī. si quis omis. cau. testam.l.iij.in fin.& ī. de iur. fisc. non intelligitur. §. si quia palam.

a Idem si. Datum sit. vel ei quæ stupranda est, vel lenoni, vel marito. vel alij: vt C.eod.l. mercalem.

b Repetitio. per conditi ob tur.cau. sed per actioné q me.cau. sic repetet: vt supra q me. cau. l.nec timorem.& l. seq. quæ sunt contra. Accursius.

c Versatur.hoc casu & in superiorib. licet em̃ nemo indicare teneatur: vt ī.eo.l.pe. tñ turpiter accepit, qui accepit ne indicet.

d Iniuriam facias. Alia exempla sunt supra eod. l.j.in fi. & l.ij. Accur.

e Non potest.vt ī. de dona.l. affectionis. Sed qui si dedi, vt nõ sit meretrix? Respon. hoc potest repeti: vt argu. ī.l. ij. in princ.

f Sed noua ratione. Noua ratio est, qa vilitas vitæ nõ patitur eam legum laqueis innodari: vt C.de adult.l.quę adulterium. ideo in ea voluit lex ista inspicere præcedenté causam acceptationis,scilicet libidinem:quia sic turpiter acciperet,sed in mare qui fregit ostia meretricia, inspexit præcedentem causam, scilicet libidinem, vt ī.de fur.l.verum.quæ est contra. Vetus autem ratio est:quia ver satur hincinde turpitudo: vt superiorib' casibus. sed hæc cessat hic, vt subijcit: quia solius dantis est turpitudo. Est etiam alius casus vbi solius dantis est turpitudo, vt ī.de cond.sine cau.l.fin. si sciens non valere matrimonium. sed an poterit petere si sibi est promissum? Respõ.non: quia turpis causa fuit promissionis: vt ī de verbo.obliga.l. generaliter & l.si plagij.& quia quædam honeste accipiuntur,non tamen honeste petuntur: vt ī de var.cog l.j.§ j.

g Turpiter'. sed hæc præcedens causa non inspicitur: quia vilitas vitæ,&c.& sic est hæc noua ratio.

h Si tibi indicium. id est ob indicandum.

i Repeti imo conuentũ oportet solui vel per act. præscr. verbis.vbi fuit do.vt facias.i. indices; vel per act.de dolo, vbi fuit facio, id est, indico vt des, vt ī. de præscr.verb.l.solent. ex hoc ergo probatur, quod quis non tenetur indicare furem. nam si hoc facere teneretur. ergo si pecuniam acciperet, turpiter acciperet,& repeti posset: vt infra ea.l.§.fin. nam omne quòd gratis faciendum est, si pecunia fit, turpiter fit. Sed contra videtur, vt supra ea.l.§. item si dederit. Si enim quis indicare nõ tenetur: cur nõ licet accipere ne in dicem furem, sicue & licet accipere vt indicem, vt ita sit indicare & non indicare,de libera cuiuslibet potestate? Respon. verum est quidem quod non cogitur vel per actionem, vel per officium iu dicis indicare: vnde & licet accipere vt indicet: & non accipere.& ita non indicare.sed accipe se ne indicet, ideo non licet,quia efficeret contra pu. vtilitatem. quę est vt maleficia puniãtur. vt infra de fideius. l. si quis. à reo.§ pe licet autẽ a me compelli non posset, iudex tamen ex officio suo debet eum compellere: vt sic purget prouinciam malis, hominibus: vt ī.de off. præsi.l. congruit. Illud dicere non audeo, qđ saltem ratione naturali teneatur indicare.nam & tunc non liceret accipere pro indicando: vt supra eod. le.j.in fin.& l.ij j. respon. & l.idẽ §. quoties. Patet ex prædictis secundũ Azõ. quod licet alicui gratis non facere, quod non gratia non facere, non licet.

k Condicere. si est consumpta: vt ī.l.prox. Accur.

l Locum habere. vt argu. supra quod met. caus. l. meorum.§. sed licet. & C. quod metus causa.l. si pet impressionem. Accur.

m Si à seruo. Repetitionem fore eius. Non per conditionem hanc, cum dominiũ non transtulerit: sed per rei vind. quæ datur domino serui, cuius pecunia à seruo alienari non potuit. Azo. vel si est consumpta, per cond.ex iniusta causa: vt supra, lege proxi.§.quod si à fugitiuo.

n Perpetuo. Ex iniusta, id est, turpi. & sic pro eodem ponitur in tan.

o Condici. si dominus ipse soluit. si alius: aut extat res: aut non extat. si extat, non condicet dominus suam rem, sed vindicat: si consumpta est: si quidem consumptor habuit lucratiuam causam: condicet: vt supra, si cert.pet l.si cum. alioqui non ptio.

p In qua sententia,etiam si est cõsumptum, vt fructus

Vlpianus libro xxvj. ad edictum. IIII.

Idem si ob stuprũ datum sit: a vel si quis in adulterio deprehensus redemerit se: cessat em̃ repetitio: b idq; Sabinus & Pegasus responderunt. Item si dederit fur,ne proderetur:quoniam vtriusque turpitudo versatur, c cessat repetitio. Quoties autem solius accipientis turpitudo versatur: Celsus ait,repeti posse: veluti si tibi dedero, ne mihi iniuriam facias. d Sed [&] quod meretrici datur,repeti non potest, e vt Labeo & Marcellus scribunt.sed noua ratione, f non eo, † quod vtriusque turpitudo versatur, sed solius dantis. illam enim turpiter facere quòd sit meretrix: non turpiter g accipere, cum sit meretrix.

Potest quis honeste accipere vt malefactorem indicet, non vt eum celet, nisi sit particeps criminis. Bart.

Si, † tibi indicium h dedero, vt fugitiuũ meũ indices, vel furem rerũ mearum: non potest repeti, i quod datum est. nec enim turpiter accepisti. Quòd si à fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares: condicere k tibi hoc possum quasi furi. sed si ipse fur indicium † à me accepit, vel furis, vel fugitiui socius: puto cõdictionem locum habere. l

Iulianus libr. iij. ad Vrseium Ferocem. V.

Si à seruo meo pecuniã quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicaret: siue indicasset, siue non, repetitioné fore eius m pecuniæ Proculus respondit.

Datum ex iniusta causa, repetitur. Bart.

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. VI.

Perpetuo Sabinus probauit veterum opinionem, existimantium id, quod ex iniusta n causa apud aliquem sit, posse condici. o in qua sententia p etiam Celsus est.

Pecunia violenter soluta ex promissione etiam violenta, repetitur. Alexan.

Margin notes: ¶ 2. ī. ea — ¶ Ad istũ §. faciunt & concor. quę plene legunt & not. in e. qui cũ fure. de fur. extra, & g glo & Archi. j. q.j. §. ex his verbis. cit ea prin & per gl. ij. distin. e. nerui. & in ea. nemo. de sumo. — ¶ ob indicium — Malia hominib. puniẽda pur gandæ est.

etiā a malæ fidei possessore.

a Ex ea stipulatione. Constat. imò videtur q nō: vt C. q me. cau. l. ij. quæ est contra. & j. l. px. in prin. Sol. hic fuit adhibita vis in stipulando & in soluendo: ibi autem tantum in stipulando: sed spōte soluit: vt argu. supra quod me. cau. l. metū. §. sed quod prætor. Accur.

b Si ob turpem. Ex parte accipientis tātum, puta vt restituat rem cōmodatam, & restituit: vel vt furtum non faciat: vel per vim compulit me. nunc si me conueniat, vti possum exceptione. si soluam sponte, non repetā. alias esset cōtra: vt supra l. proxi.

c Vel in factum. Contra patronum vel parentem.

d Solueris. Scilicet, postea sponte: † vt C. q met. cau. l. ij. alias esset contra supra, l. prox.

e Repetere. Nisi acerrimus error interuenerit, vel lubricum ætatis: vt arg. C. de incest. nup. l. qui contra legum.

f Proxima causa. illa dicenda est proxima causa, quæ adhibita est ob hoc ipsum, vt fieret stipulatio, puta vis & metus. Azo. vel vt cōmodatum restituatur: vt in princi. huius leg. dixi. tria enim sunt: causa stipulatio, solutio. causa enim est proxima stipulationi ex latere anteriori, stipulatio solutioni hic autē solutio facta spōte tollit effectum primæ causæ. i. exceptionē quæ occasione primæ causæ dabat̄ quę exceptio mediū .i. stipulationem tollebat, vt subijcit: quæ. s. stipulatio propter exceptionem, &c.

† Colligē istō tex. qualiter spontanea solutio purgat metū aut turpitudinē pcedētem quæ in cō tractu īterueneral.

† Ad intellectū vide plene Alex. in l. gñraliter. & in le. si plagij. J. d verb. obli.

† Al. add. stipulationis. Sed recte abest.

Pomponius libro xxij. ad Sabinum. VII.

Ex ea stipulatione, quæ per vim extorta est, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat. a

Promissum ex causa turpi ex parte recipientis si soluatur, causa finita non repetitur: sed quando est turpitudo ex parte vtriusque siue causa sit finita vel non solutum non repetitur. hoc dicit Diuiditur primo loquitur quando turpitudo est ex parte recipientis tantum. secundo quando ex parte vtriusque. Secunda ibi Porro. Bar.

Paulus libr. tertio Quæstionum. VIII.

Si ob turpē b causam pmiseris Titio: quamuis si petat, exceptione † doli mali, vel in factū c summouere eum possis: tamen si solueris, d non posse te repetere: e quoniam sublata proxima causa f stipulationis, q̄ propter exceptionē inanis esset, pristina causa, † idest, turpitudo superesset. Porrò g autem si & dantis & accipientis turpis causa sit: possessorē potiorem esse: & ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione h solutum sit. i

Qui pecuniam recipit vt faciat id quod gratis facere tenetur, turpiter accipit. Bar.

Idem li. v. ad Plau. IX.

Si vestiméta tibi vtenda commodauero: † deinde pretiū, vt reciperem dedissem: cōdictione k me rectè acturū, respōsum est quāuis enim propter rem datum sit, & causa secuta sit: tamē turpiter datū est. † l Si [ob] rē locatam tibi, vel à te venditā, vel mandata, m vt redderes, pecuniam acceperis: habebo tecum ex locato, vel vēdito, n vel mādati actionem. o Quòd si vt id, q ex testamento, vel ex stipulatu debebas reddere s mihi pecuniam tibi dederim: condictio duntaxat p pecuniæ datæ eo nomine erit. idq; & Pōponius scribit.

g Porro. dixit quando accipientis tantum fuit turpitudo nunc dicit idem si vtriusque.

h Stipulatione. Scilicet, turpi. ioā. & fuit etiam solutio per eum extorta. Accur.

i Solutum sit. Nota, quod potior est q possidet in turpi causa: vt hic, & C. e. l. ij. & J. de cond. sine cau. l. si. in prin. & j. de doli exce. l. si procurator. & j. de re iu. l. cum par delictum. Sed cōtra s. quod met. ca. l. metum § sed q prætor. vbi post solutionem etiam datur repetitio. Sol. ibi accipientis tantū turpitudo fuit: hic autem vtriusque. Accu.

k Si vestimenta, Condictione. s. ob turpē causam. & sic nota, q in contractu nominato etiā hæc condictio datur. licet secus sit in cōdictione ob causam: vt diximus supra ti. j. l. si. in fi. nihilominus tñ & habet locum hic actio ex eo contractu: vt J. prox. §. & infra de do. excep. l. item si. & infra de tu & ratio. distr. l. si tutor. Alij dicunt non habere hanc locū vbi est actio ex eo cōtractu & hūc casum intelligūt in tali commodato: q precarium sit, non vere commodatū.

l Datum est. Scilicet, acceptum.

m Vel mādatam. Id est, meo mandato emptam.

n Vendito. Id est, ex empto.

o Actionē. Vt j. depo. l. fi. & supra e. l. ij. §. l. & est ratio, quia in bon. fid. iudicijs veniunt ea, de quibus] nec est actum, nec cogitatum: vt j. de eo q cert. lo. l. in bonæ fidei. & inst. de obl. q ex cō. §. j. habet hic locū hæc condictio etiam: vt in prin. l.

p Duntaxat. Et iō dicitur stricti iuris, quia tñ ea veniunt de quib. actū est: vt in d. l. inst. de ob. ex cō. in fi. & supra de dolo l. eleganter. §. non solū. & iō vsuræ in hac actione nō veniūt vt hic, & C. eo. l. quoties.

p Duntaxat. Non etiam actio ex contractu.

† P. F. commendauero

† Esse.

TITVLVS VI.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Soluens indebitum ignoranter, repetit: scienter, non.

Vlp. li. xxv. ad edi. † I.

Nunc videndū q de indebito soluto. Et quidem si qs indebitum

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Quia in mutuo de quo dixi supra, si certū pet, contrahitur ob rē, & ita in indebito. iō de hoc post illud ponit. Vel quia superior respicit causam præteritā & futurā, ponit hāc, quæ tā tū præteritā respicit cām: & iō dicit in l. j. nūc, &c. dic ergo quod trib. modis dicitur indebitū: vt dices infrà, e. l. j. itē qua cāa hāc actionē inducūt: quod dices infrà, e. l. sufficit. itē qua faciūt eā cessare, dices infra, e. l. elegāter. in fi. Cui detur, & cōtra quē dices infrà, e. l. si procurator. in fi. Itē in quātū detur, dices infrà, l. indebitū. & l. indebiti. qualis est ex quasi cōtractu, vt in stitu. de obli. ex quasi contractu. §. item is cui.

† Ad Sabinum.

Nunc. CASVS. Credebā me debere tibi x. cū nō debui solui, an repetere possū q̄rit. & distīguit, an sciēs, aut ignorās solui, primo casu nō repetā: sciēs sic. V. Nunc videndum. Distingue triplex

a Indebitū triplex est

Indebitum.

ignorans ſoluit: per hāc actionem condicere poterit: Sed ſi ſciens ſe non debere, ſoluerit: ceſſat [a] repetitio.

Solutum indebita etiam ex conuentione repetitur. Bar.

Idem libr. xvj. ad Sabinum. II.

SI quis ſic ſoluerit, vt ſi apparuiſſet eſſe indebitum, vel Falcidia emerſerit, reddatur: repetitio locum habebit. [b] negotium [c] enim contractum eſt inter eos.

Solutum indebite, repetitur ab eo, ad quem poſtea ex poſt facto apparet negotiū pertinere, etiā ſi ipſi non ſolutum. Bar.

Si quid ex teſtamento ſolutum ſit, [d] quod poſtea falſum, vel inofficioſum, vel irritum, [e] vel ruptum [f] apparuerit: repetetur. [g] Vel ſi poſt multum temporis emerſerit æs alienum, [h] vel codicilli diu celati prolati [ſunt,] qui ademptionem continent legatorum ſolutorum, vel deminutionem per hoc quod alijs quoque legata relicta [i] ſunt. Nam diuus Adrianus circa inofficioſum vel falſum teſtamentum reſcripſit, actionem [k] dandam ei, ſecūdum quem de hæreditate iudicatū eſſet.

Papinianus lib. xxviii. Quæſtionum. III.

IDem eſt & ſi ſolutis legatis noua & inopinata [l] cauſa hæreditatē abſtulit: veluti nato poſthumo, quem hæres in vtero fuiſſe ignorabat: vel ētiam ab hoſtibus reuerſo filio, quē pater obijſſe falsò pſumpſerat. nā vtiles actiones poſthumo vel filio, qui hæreditatem euicerit, [m] dari oportere in eos, qui legatum perceperunt, imperator Titius Antoninus reſcripſit: ſcilicet qđ [n] bonæ fidei poſſeſſor inquantū locupletior [o] factus eſt, teneatur. nec periculum huiuſmodi nominum ad eum, qui ſine culpa ſoluit, pertinebit.

indebitum. Primo naturaliter & ciuiliter: vt quando nullo modo debes. Item quando debes ſub conditione. vt infra e. l. ſub conditione. Secundò quando eſt naturaliter indebitum, ſed debitum ciuiliter: vt patet in chirographo ante biennium. Item quoties quia mihi ciuiliter & naturaliter tenetur: ſi pacto vel iureiurando liberatur. remanet ciuiliter debitū ſed naturaliter indebitum: vt ſupra, de iureiuran. l. ſi & ī. de ſol. l. Stichum §. naturali. & hæc duo indebita indiſtincte repetuntur, ſiue per ignorantiā facti probabilem: vt in alieno facto; vt infra eo. l. eleganter. j. reſpo. ſiue nō probabilem; [t] vt quia in ſuo facto: vt infra eo. l. ſed & ſi me putem. ſiue per ignorantiam iuris: vt infra eo. l. ſi is cum quo. & leg. ſi ia. § j. & l. fideiuſſor nam non nocet iuris ignorantia in dāmo vitādo: vt infra de iur. & fact. ignor. l. iuris ignorantia. & l. error. in fi. Tertio modo eſt indebitū ciuiliter ſed naturaliter debitum: vt inter patrem & filiū, & inter fratres in eiuſdem poteſtate exiſtentes: vt ī. e. l. frater a fratre. Item inter dñm & ſeruum: vt ī. e. l. naturaliter. Itē in legato minus ſolenni. vel ēt ſolēni, ſi modo per Falcidiam minuatur. Itē in eo qui eſt abſolutus: vt ī. e. l. Iulianus. in talib. autem indebitis ſolutis diſtinguitur an per errorem iuris ſoluātur: & tunc non repetūtur. an facti, & minus probabilem: & tunc idem an per probabilem, & tunc repetuntur: vt C. ad le. Fal. l error. & ī. de iu. & fac. ign. l pe. §. ſed facti. & ī. eo l. fideicommiſſum. & C. de iur. & fac. igno. l. cum quis.

[a] Ceſſat. Vt C. e. l indebitum. in prin. & ī. de reg. iur. l cuius per errorem. & ā. de inoffi. teſta. l. eū qui. in §. j & hoc niſi fuit impubes. nā ille nihil ſcit; vt ī. de iur. & fac. ign. l. fi. ſed pubes reſtituitur, vt dicta ī. e l. interdū. Sed qd ſi animo titubāti ſoluit maior? Reſp. repetitur: vt C. e. l. pro dubietate. item cōtra ī. de cuſt. l. ſed & ſi ex. Sol vt ibi.

ADDITIO. Dic ꝙ ibi habet regreſſum ad hunc ꝙ nō fecit, ſed omiſit; hic quod fecit, ſecundum Ia.

Si quis. CASVS. Aliquis inſtituit me hæredē; reliquit legata vel fideicommiſſa, legatarij conueniunt me nomine legatorum. dico quod ignoro vires hæreditatis; quia poteſt eſſe quod lateat debitum hæreditarium. veruntamen paratus ſum ſoluere, dū tamen ea reſtituatis. ſi poſtea inuenitur æs alienum quod Falcidiam inducat, in tātum quod ſi legata de hære. ſolui non poſſunt; retentā quarta legata erunt reſtituenda quatenus Falcidia popoſcerit. Si quid. Inſtitutus ſui in quodam teſtamento quod quidem putabam eſſe verum. ſolui legata. poſtea apparet teſtamentum eſſe falſum. an repetere poſſum legata, quia nullum fuit teſtamentum, eo quod falſum vel inoffi. irritum vel ruptū poſtea apparuit? Et reſpo. quod ſic. Idem eſt ſi æs alienū poſtea apparuit. Idem eſt & ſi legata in teſtamento relicta adempta fuerūt in codicillis; ego tamē hæres inſtitu' hęc ignoraui; quia in iſtis caſibus repetūtur legata ſicut in primo caſu. Sed qñ teſtamentū falſum probatur vel inoff. repetit legatum nō hæres inſtitu', ſed legitimus vel poſthumus a legatarijs vel ab hærede inſtituto, vel bo. po. quatenus factus eſt locupletior; quia nō eſt nouum, &c. cætera plana ſunt vſque ad l. ſi procurator.

[b] Locum habebit. Etiam per act. præſcrip. verb. vt C. de re. permu. le. rebus. Azo. ſed cōtra infra eo. l. ꝙ quis. Sol. ibi nō expreſſit; ſed in mente. retinuit. Accurſius.

[c] Negotiū. Id eſt, pactum.

[d] Solutum ſit. De hæreditaria burſa, ab hærede tamen ſcripto.

[e] Irritum. Vt per capitis diminutionem.

[f] Ruptum. Vt per ſecundas tab. vtī inſtit. quib. modis teſt. in fir. §. j. & ij. Accu.

[g] Repetetur. Per legitimum.

[h] Æs alienum. Propter quod legata non debentur vt infra ad Trebel. l. j. §. pe.

[i] Relicta. Vt inſtit. de act. §. ſi quis agens.

[k] Iudicatum eſſet. Scilicet, vtilē cond. inde. vt hic, & ī. l prox. & ſupra de inoffi. teſt. l. Papi. § ſi & ī. de mili. teſt. l. militis. § j. ſed contra ā. de do. l. ſi legatarius. Solu. vt ibi. Dic ꝙ actio de dolo & conditio indebiti poſſunt adinuicem concurrere, quando eſt ſolutum indebitum dolo aduerſarij, ſecūdum Bar. in contrario.

[l] IDem eſt. Noua & inopinata. quæ enim de nouo emergunt, auxilio indigent; vt ā. de interro. act. l. de ætate. §. ex cauſa. & inſti. de hær. qua. & diffe. §. ſciendum.

[m] Euicerit. Hoc plene dixi ā. de pet. hæ. l. ſi poſſeſſor. §. bonæ fidei & l quod ſi in diem. §. fi. & l. ſeq.

[n] Quod. Id eſt, quia. Accu.

[o] Locupletior. Vt ī. de peti. hære. l. ſed. & ſi. §. conſuluit. Accur.

[t] Bal. hic dicit tūā gl. nota ad hoc quod error facti im ꝓbabilis æquipatur errori iuris. ꝓ quo facit textus cū ibi not. in l. nec ſupina. ī de iu & fa. ign.

[t] Sed &c.

[t] Al. add. vtilem.

Idem

Paulus libro iij. ad Sabinum. IIII.

IDē diuus Adrianus reſcripſit, & ſi aliud teſtamētū proferatur.[a]

Vlpianus lib. xvj. ad Sabinum. V.

NEc nouū eſt,[b] vt quod alius ſoluit, alius repetat. Nam & cum minor xxv. annis inconſultè adita hæreditate, ſolutis[c] legatis, in integrum reſtituitur: non ipſi repetitionem competere, ſed ei ad quem bona pertinent, ab Arrio † Titiano reſcriptum eſt:

Si procurator ſoluit indebitum, repetitur. ſecus ſi debitum & de indebito recipiendo non videtur mandatum. Idem in tutore. h. d. Diuide. prima pars loquitur in procuratore ſoluente. ſecunda in procuratore cui ſoluitur tertia in procuratore & tutore ſimul. Secunda ibi, Idem Labeo, Tertia ibi, Iulianus. Item prima & ſecunda ſubdiuiditur in duas: ſcilicet quando ſoluitur indebitum, & quando indebitum accipitur: vt patet in textu. Bar.

Paulus libro ix. ad Sabinum. VI

SI procurator tuus indebitum ſoluerit,[d] & [id] tu ratum non habeas. poſſe repeti, Labeo libris poſteriorum ſcripſit. quòd ſi debitū fuiſſet: non poſſe repeti.[e] Celſus: ideo, quia cū quis procuratorem[f] rerum ſuarum conſtituit, id quoque mandare videatur, vt ſoluat creditori:[g] neque poſtea expectandum ſit, vt ratum habeat. Idem Labeo ait, ſi procuratori indebitū ſolutum[h] ſit, & dominus ratum non habeat: poſſe repeti,[i] Celſus, ait, eum qui procuratori debitum ſoluit continuo[k] liberari, neque ratihabitionem conſiderari. quod ſi indebitum acceperit: ideo exigi ratihabitionem, quoniā[l] nihil de hoc nomine exigendo mandaſſe videatur. & ideo ſi ratum nō habeatur: a procuratore repetendum[m] eſt. Iulianus ait:[n] neq; tutorem neq; procuratorem ſoluentes[o] repetere poſſe: neque intereſſe, ſuam pecuniam, an pu-

[a] IDem. Proferatur. ſecundum quod rumpit primū Accurſius.

[b] NEc nouum eſt. Nā & alias idē eſt, vt ſ. ſi cert. pet. l. cum fundus §. j. & j. e. l. ſi procurator. & l. tuto. & l. dominus. & ſ. de pe. hær. l. ſi poſſeſſor. & C. de iure de lib. l. ſi. § ſi vero.

[c] Solutis indebitis. Accur.

SI procurator: CASVS. Titium procur. ad negotia mea inſtitui: qui indebitum de meo & meo nomine ſoluit. ſi ratum non habeam, repetere poteſt proc. ſi autem debitum ſolueris, repeti nō poteſt. nec eſt expectanda mea ratihabitio: quia eo ipſo quod eſt procur. omnium bonorum (dādo ei liberam adminiſtrationem) inſtitui, videor mandaſſe vt creditori ſoluat. Sed pone quod aliquis ei indebitū ſoluit, ſi ratum non habeā, ab ipſo procuratore eſt repetendum. ſi autem meus debitor illi ſolueris, liberatur; neque refert ratū habeam, nec ne alias tamen eſt quādo ſolutum eſt ei indebitum; quo caſu cōſideranda eſt mea ratihabitio; ſed quæ eſt cauſa diuerſitatis; quia non videor ei mandaſſe vt indebitum exigat, vnde tenetur ſi ratum habeam; alias non Iulianus. Tutor pupilli vel procurator aliuius nondum finita adminiſtratione debitum pupilli vel domini ſoluit, deinde vult repetere condictione indebiti; quia ſoluiſſet, cum necdum finita eſſet adminiſtratio. Dicit quod non repetet neque refert an ſoluerit de ſuo, an de pupillari, an de dominica. Viu.

Iſtud eſt diuinare in dic quod non curat habeat cū libera vel non: ſed quod ſoluit de pecunia ſua vel domini, quod rū erat cō ſumpta ſecūdū Bar. Bal. & Iaſ.

[d] Soluerit. & de tuo, & tuo nomine, & ſic dicas quod omnium bonorum erat; & habens liberam adminiſtrationem, alias per rei vindicationem poſſet repeti & ita non ſpectaret hæc reſponſio ad cōdictionem indebiti; quod facere debet, ſecundum Azo.

[e] Poſſe repeti. vtili actione ab ipſo procuratore. a domino vero ſi ratū haberet repeteretur directa, ſi cut in mutuo; vt C. ſi cer. pet. l. ſi abſentia Sunt enim ſimilia; vt inſt. quib. mod. re cōtrahi. obl. § is quoq; ſed contra hoc videtur infra. ea. l. §. ſi Solu. vt ibi.

[f] Procuratorem ſcilicet generalem.

[g] Creditori. vt j. e. l. indebitū. ſicut per contrariū. vt ipſi procuratori ſoluatur, mandaſſe intelligitur; vt j. de ſol. l. qui hominem. §. ſi Titium. & l. quolibet.

[h] Solutum. niſi fuerit eius cui ſoluitur.

[i] Poſſe repeti. a procuratore.

[k] Continuo. vt infra, de ſol. l. qui hominē. §. ſi Titiū. & ſupra, de proc. l. procurator cui libera. niſi ſit procurator litis: vt infra, de ſol. l. hoc iure.

[l] Quoniam nihil. no. nō videtur mandari quod iure fieri non poteſt. ſic & infra, quæ in fraud. cred. le. ſi pater filio. Sed argu. contra infra de dā. infect. le. damni. §. ſed quod. Accurſi. ADDITIO. Dic quod ille §. non obſtat; quia loquitur in diſpoſitione prohibitiua, in qua nō videtur prohibita iuridica, hic in diſpoſitione permiſſiua, ſecundum. Bar.

[m] Repetendum. ſed ſi ratum habeat ab eo cōdicetur vt infra tem ra. hab. l. indebitum. l. ſi ſine & infra de ſol l. qui hominem. j. reſpo. Azo. nam ſtatim poſt ratihabitionē fit domini; vt ſ. de neg. geſt. l. ſi ego.

[n] Iulianus ait. alias. § alias. leg. neque, &c.

[o] Soluentes. & ſi ponas in vero debito, nō. eſt hæc ſita tio; quia pupilli nomine ſoluit debitū ſi vero in indebito tunc eſt contra ſ. ead. l. in princ. Sol. hic non repetit tutor vel procurator minoris. poteſt enim procuratori habere; vt C. de procur. l. neque. ſupple niſi ſicut quilibet procurator maiores ſcilicet vtili actione ex nomine ſuo, domino non habē te ratum; vt ſupra eo. l. procurator. diximus & colligitur ſupra de cond. ob. tur cau. l. ſi procuratori. hic autem minor ratum habere non poteſt, quia minor eſt; vt infra de noua. l. ſi pupillus. vnde interim antequam perueniat ad ætatem perfectam, huius tutores ſuo nomine repetere non poſſunt. Dicendum eſt tñ quod repetant nomine pupilli, cum eſt quæſita cōdictio indebiti per tutorem vel ſimilē perſonam ei ignoranti; vt j. e. l. cū indebitum. & l. ſi. § j. vel lex ſi. loquitur quando tutela eſt finita; hic non quod autē nomen etiam ſibi quæſitum poſſit quis reprobare, & iō alij detur vtilis actio, probatur C. ſi cer. pe. l. ſi abſentis ſecundum Azo. vt aūt plane ſcias cui & in quem competat hæc actio, diſtingue, an ſuo vel alieno nomine ſoluat quis. primo caſu. quando ſuo nomine, ſibi ſoluēti ſecundo ei cuius nomine ſoluit, ſiue mādauit expreſſe. ſiue ratum habuit. non autē ſi generale mandatum fecit, hoc videtur mandaſſe. alias ſi nec mādauit nec ratum habuit, cōpetit ſoluēti; vt hac. l. ſi procurator. & j. e. l. indebitum. nec obſtat quod dicitur ſol-

Not quod in generali mādato non venit illicitū. cōtra l. iij. §. ſi procurator ſ. quod quiſque iuris. & facit ad q. de quibus hic per Bart. & in d. §. ſi procurator. Itē cōcor. textu. in l. Lucius. §. imperator infra, de Treb.

nentem alieno nomine agere condictione furtiua: vt j.de condit.fur.l.quoniã.quia ibi soluens l lauit in persona aius cui soluit.credebat enim Titium esse cum cui soluebat,cum non esset.vnde non transtulit pecuniæ dominium.si tamen habeam ratum,debet mihi cedere cõdictionem;vt infra de fur.l si quis vxori.§.cum Titio. & le. si ia qui.§. si Titium.& l. si vẽdidero.§.si.quandoque. etiam datur condictio ei q nec soluit, nec eius nomine solutum est : causa vitandi circuitus:vt patet p multa exẽpla : vt supra eod.l. ij.§.j.& l iij.iiij. & n.& infra eod.l. dominus. Econtra datur in eum cui suo nomine est soluta, nõ inspecto cui pro fecerit pecunia : vt infra eo.l. his solis. si vero noĩe alieno sine mandato specialis:(nam generale non sufficit si nõ habeat ratũ;) ab eo repetitur:vt hac l. si procurator.§.Celsus. si vero nullum horum interuenerit, tenetur ille cui est solutum, at hac l.§. idẽ Labeo. nec videtur distinguendum soluta sit per iudicem, vel nõ;vt infra rem rat. hab. l.si fine.

l Nihil ẽ, iõ dic qđ ibi ille accepit sciẽter indebitũ. ideo cõpetit cõdictio furtiua ; hic ignorãter fm Iaso.

† Ad materiã huius.l. vide Alexand. post Bart. in l.ea diuersa.§ si. j. soluto. matri.

† P. F. adeo debitum esset mulie ri.

a Domini.qui idẽ est pupillus.

b Quod.ipsum si extat:alio qui tantundem , vt dicunt. & quod dicit petitur,sinẽ spectat tantundem.n. consequitur : tantũ idipsum quod est solutum,est in obligatione Vel melius(quia sic non proprie ponitur petitur)dicas quod vbi soluitur species,ipsa est in obligatione.vbi vero quantitas.i. qđ in mutuo consistit, tantundem est in obligatione sicut in mutuo. nam hæc condictio similis est mutuo:vt instit.qoib.mo. re.contrah.ob.§.item ia.& ita proprie ponitur petitur.& probatur hoc infra,de præscr.ver.l.si operas. & prodest hoc notare ad quandam quæstionẽ quæ fit j e.l.indebiti § sed & si. Azo. Item q dicit tantũdem,no.quia quandoque plus;vt j.e.l.indebiti.& l. in summa.§.ei.qui. Interdũ minus:vt d.l. in summa.§.vlt. Interdũ nihil si in nullo est locupletior q accepit:vt j.eo.l.h non sortem.§.libertus . & ã. de transa.l.cum hi.§ si quis de alimentis.

Quod nomine. CASVS. Hæc lex & sequens cõtinuant. In actione de dote nõ est maritus cõueniendus,nisi inquãtũ potest. vnde si nomine mariti conuentus aliquis soluat vlterius, an repetitur ? Dicitur quod non,quia idem esset, si maritus vltra quam posset,solueret. Viuia.

c Debitum ex causa & ex persona,licet de condẽnatione deducatur. Vel dic ratione spei est debitum non vt nũc efficaciter:quia nõ est verisimile q omni tẽpore sit inops:vt arg. C.arb. tut.l. si defunctus.

pupilli vel domini a soluant.

Si soluitur indebitè species,illa repetitur. si vero quãtitas, repetitur tantundem. Alex.

Pomponius libro ix. ad Sabinum. VII.

Quod indebitũ per [i] errorem soluitur : aut ipsum, b aut tantũdem repetitur.

Totum exceptione ne conueniatur,n. si quatenus facere potest solutum per errorem non repetit.Bar.

Paulus libro vi. ad Sabinum VIII.

Quod † nomine mariti, qui soluendo non sit,alius mulieri soluisset, repetere non potest: † ideo quia debitũ c est mulieri.

Vlpianus libro.l.ad edictum. IX.

Nam & maritus si cũ facere nihil possit, d dotem soluerit: in causa est,vt repetere nõ possit. e

Ante diem debitum soluens non repetit.Bar.

Paulus libro vj.ad Sabinum. X.

In diem debitor adeo debitor est, vt ante diem solutũ f repetere non possit.

Solutum pro seruo , licet minus sit in peculio,nõ repetitur. Bar.

Vlpianus lib.xxxv ad Sabinum. XI.

Si is, cum quo de peculio,actum est, per imprudentiam plus: quã in peculio esset,soluerit: g repetere non potest.

Etiam ad hæredem transit hac condictio.Bar.

Paulus libro vj. ad Sabinum. XII.

Si fundi h mei vsumfructum tibi dedero falsò existimans me eum tibi debere:& antequam repetam, decessero : condictio eius ad hæredem quoque meum transibit.

Naturalis obligatio impedit repetionẽ soluti & ei potest accedere fideiussor & pignus.Bar.

Idem libro.x. ad Sabinum. XIII.

Naturaliter etiã seruus obligatur. i † & iõ si qs nomine eius soluat,vel ipse manumissus, k (vt † Põponi⁹ scribit)vel ex peculio † cuius liberã administrationem habebat, repeti nõ

d Nam & maritus.Possit.s. commode,deductone egeat.

e Nõ possit:aliud si cõstituat:vt infra de constitu. pe.l q si maritus.Sed quo modo soluit , cum non haberet quid solueret? Respo. habebat: sed illud tantũ de quo debebat subtrahi : q dare nõ tenetur:vt infra de reg. iur.l.in condemnatione.

In diẽ. CASVS. Debebam tibi decem in cal. n. solui ante ; an repetere possum? Dicitur q non.

Solutum f p errorem;sed secus in conditionali: vt infra eod. l. sub cõditione. Accu.

g Si is . Soluerit. nomine filij vel serui , vt infra de consti pe. l.j.in fin. & le.ij. quod si suo,repetere:vt infra de lib. lc. si quis reum.§ idem. & infra de fidein.l.cum fideiubet. & C. ne filius pro parte.l.j. quæ sunt cõtrariæ.

h Si fundi, cõtra videbatur, q a hæres videbatur si ei daretur repetitio,quasi fructuari⁹ sed responderi põt secus esse; quia pro tempore præterito agit.quod etiã hæres fructuarij facere põt:vt supra de vsufr.l.qui vsumfru.§.si. & secundum hoc dic mei.i.in quo habeo vsumfr. Vel verius dic q pro futuro tempore agitur : quia vsumfr. vult consequi,non formalem,sed causalem.& secundum hoc dic mei : scilicet proprij . Sed quid si alienasset fundum? Respon. vt supra de vsufr. l. qui vsumfr. §.stipulatus. Accu.

† Naturaliter.n. libertæ cõditionis est, p tex.§ i⁹ aũt gẽtiũ. de iur.na. gen. & ci. ult. insti. lib.

† Vel vt.

† Al add. eo.

Naturaliter, CASVS. Mutuaui alicui seruo pecuniam:aliquis mihi soluit nomine ipsius ; an repeti possit? Dicitur q non,quia seruus naturalem contrahit obligationem.vnde neque ipse si soluit, neque is qui soluit nomine ipsius repetit:sed & fideiussor pro tali debito datus,& pignus obligatur . Itẽ q si pupillus sine tutoris autho.pecuniam mutuat⁹ est,& iam in vsus suos conuertit,deinde eã soluit;an eam repetere possit,quæritur? Et dicit quod nõ . lex sequens continuatur.nam æquum est,&c.

i Obligatur.vt j e l.si id q & j de pe.l. nec seru⁹.

k Manumissus.scilicet inter viuos;vnde peculium sibi

poterit: & ob id a & fideiussor b pro seruo acceptus tenetur: & pign' pro eo datū tenebitur. Et si seruus, qui peculij administrationē habet rem pignori in id, qđ debeat, † dederit: vtilis pignoratitia c reddēda ē.

Pupillus sine tutore obligatur in eo, quod locupletior efficitur: ideo solutum, ex æquitate naturali non repetit. Bart.

Itē quod pupillus sine tutoris authoritate mutuū accepit, & locupletior fact' est: si pubes factus soluat, nō repetit. d

Pomponius lib. xxj. ad Sabinum. XIIII.

Nam 1 hoc natura e æquū est, neminem cum alterius detrimēto fieri locupletiorē.

Hæc condictio est ex æquitate naturali, & ideò in ea veniunt fructus, & cætera accessiones naturales. Bart.

Paul. lib. x. ad Sab. XV.

Indebiti soluti condictio naturalis f est: & ideo etiā, quod rei solutę accessit, g venit in cōdictionem: vt puta partus, qui ex ancilla natus sit, vel quod alluuione accessit. imò & fructus, quos is, cui solutū est, bona fide perceperit, h in condictionem venient.

Hæc actio competit ad possessionem tantùm quādo sola possessio est translata: & ad dominium quod ipsius possessionis occasione accessit: & ad proprietatem nudam si sola fuit translata. Prima loquitur quando volens transferre dominium & possessionem, solā possessionem transtulit. secundo quando solā possessionem transferre voluit, & transtulit. tertio quādo possessioni accedit dominium. quarta quando nudam proprietatem transtulit. Secunda ibi, Quemadmodum. Tertia ibi, Sed & si possessionem. Quarta ibi, Sed & si vsusfructus. Bart.

Sed & si numi i alieni dati sunt: condictio k competit, vt vel l possessio eorum reddatur. quemadmodum [&] si falsò existimans possessionē me tibi debere alicuius rei, [tibi] tradidissem: cōdicerem. m Sed & si possessionem tuam fecissem, n † ita, vt tibi per longi temporis prę scriptionem auocari nō possit: o etiam sic re-

---

sibi commissum videtur: vt C. de pecu. eius qui liber me. l. j. & ideo soluere potest. & quod subijcit liberam, suban. maxime. & caue: quia dicit habebat, & non habet. nam nunc non habet, quia status eius est mutatus: vt ff. de pec. liber. & ff. de solu. leg. cū quis sibi. j. respon. tum quia iam peculij nomen amisit: vt C. de inofficiosi test. l. fi. in fin.

a Et ob id. Id est, propter naturalem obligationem.

b Fideiussor. Vt instit. de fideius. § at nec. in fin. nisi in casu: vt supra, si quis ca. l. quotiens.

c Pignoratitia. Scilicet, domino serui soluto debito. vel dic, id est hypothecaria creditori. & est ratio, quia etiam alienare potest. Idē in filiofa. vt infra, de pign. act. l. si conuenerit. ij §. fin. & leg. sequen.

d Non repetit. Et est ratio: quia naturaliter tenetur t vt ff. de nona. l. j. in fi. nisi ab ipso tutore acceperit: quo casu nec naturaliter, & ideo solutum repetit: vt ff. de actio. & oblig. l. pupillus. & ff. eod. l. quod pupillus.

e Nam hoc natura. Id est, iure naturali. siue gentium, quod naturale dicitur. vt instit. de rerū diui. §. singulorū. Azo & no. bonam regulam æquitatis: vt hic, & j. eod. l. hæc conditio. & infra rerum amo. l. rerum quidem. in fin. & ff. de trib. l. iij. § si seru' & ff. de neg. gest. l. pupilli. in princ. & de reg. iur. l. iure naturæ. & ff. de transac. l. cum hi. §. si quis de alimentis. & ff. de offi. præs. l. illicitas. j. resp. & ff. de inst. l. si quis man. §. pen. hæc tamen æquitas fallit in omni vsuc. & præscrip. & est ratio: vt ff. de reg. iur. l. quod quis ex sua.

ADDITIO. Dic quod illa ratio nō est vera: ideo dic quod ille est rigor scriptus in specie, qui præfertur æquitati scriptę in genere: vt hic: secundum Bar. Bal. & Ias.

† debebat

1 Dic quod etiam ciui liter tenetur: quia si factus locupletior, ideo nō repetit secundum Bar. & Ias. contra Paul.

† Huc pertinet quod Lampridius de Alexandro Seuero prodidit. Clamabat, inquit sæpi' quod à quibusdā siue Iudæis siue Christia. audierat: Quod tibi nō fieri vis, alteri ne feceris.

Indebiti. Casus in hac l. planus est vsque ad §. sed & si nummi. Sed & si nummi. Solui tibi pec. quam credebam meam esse, an repetere possum? Quanuis ad possessionem condicere possum. Idem est si speciem quam me tibi debere credebam, tradidi. sed si alienæ rei pos. cuius incepta fuit vsucapio postea per se completa sit: non possess. sed proprietatem condicam: quia sicut in mutuo vsucapione reconciliato à me habes dominium: sed indebite. & hoc est quod sequitur. Sed pone quod proprietatem alicuius rei cuius rei vsusfructus alienus erat, tibi indebite solui. Dicitur quod illam condicam tantum. Viuia.

f Naturalis. Ideo dicitur naturalis, quia naturales accessiones in ea veniunt: 2 vt j. eo. l. hæc cōdictio. & l. in summa. §. ei qui. & j. de vsu. l. videamus. §. j. non autem ciuiles, vt vsuræ: vt C. eo. l. quæ est contra.

2 Imo dic quod dicitur naturalis, quia ex æquitate naturali, secundum Bart.

g Accessit. Fundo soluto indebite.

h Percepit. Si locupletior, est nō alias: vt infra, eo. l. si non sortem. § libertus. locupletior est autem si tantum de suo erat erogaturus: vt supra, de pet. hęre. l. sed & si lege. §. quod autem. & §. adeo. & infra, de solu. in pupillo. quid autem si mala fide? Respond. facit furtum, vt j. de condictio. fur. l. quoniam vel dic vt ibi.

ADDITIO. Dic quòd non committit furtū si creditorem se nō fingebat: alias sic, ex mente Bar. in contrario.

i Sed & si nummi. Quos possidebat solueno, & credebat se debere proprietatē eorum.

k Condic. indebi.

l Vt vel. Id est, saltem possessio, &c. Sed quid si eam possessionem sine dolo & culpa amisit is, cui solutum est, an liberatur, quia teneri videtur vt in specie, an non quia ad tantundē in genere eodem teneri videtur, vt in mutuo. atquin ad possessionem generis vix inuenit quem teneri: arg. pro prima responsione j. eo. l. si non sortem §. libert' pro secunda. j. de præscr. ver. l. si operas. sed verius est reconciliari indebitum consumptione. vt sic teneatur ad tantundem. Azo. arg. instit. quib. mod. re. contrahi. oblig. §. j. non dicas amissione nec ob. j. eo. l. si non sortem § libertus. vel dic amissione. & aliud in specie: vt § libertus. Item not. hic ad possessionem actionem personalem dari. sic & in tritica. vt infra, de condi. triti. l. j. in fin. & l. ij. quod raro est, sed interdicta dantur: vt instit. de interdict. in princ.

† Al. add. et

m Condicerem. Sed videtur contra: vt j. eo. l. si in area §. si is qui. Sed ibi non fuit translata possessio in accipientem tignorū vel lapidū & similium quæ repetuntur, cū non erat penes dantem: vt j. de vsuc. l. cum qui. vel ibi dominium tradita, à quo auelli non potest, vel debet: vt infra, depos. l. bona fides.

n Tuam fecissem. Vt quia cœptam apud me vsucapionem compleuisti secūdum Ioan. Vel etiam vsucapere cœpisti, & eam perfecisti, cum ignorares me indebitum soluere: vt infra, pro suo l. hominem.

o Non possit. Rei vindi. per verum dominum.

a Agerem. Quid ergo si rem præscriptam vel vsucaptam condicas, quod possumus vt hic, & j. de don. causa mor. l. si alienam rem. Tu autem quia præscripsisti, velles à me vindicare, nunquid mihi cõdicenti possessionem opponeres dol. exceptionem, quia idem lum reddituro? Respon. indebitũ habet se ad modũ mutui. vnde sicut mutuum reconciliatur vsucapione & consumptiõe quasi numeratione fecerim te dñm rei, ita & in debitũ re vsucapta, quasi ipsa solutione à me dominium habeas. vnde iam condicam proprietatẽ, non possessionem, vt in me transferas proprietatẽ: vt instit. qui mo. re contrahi obl. §. is quoque. & j. de iure do. l. Proculus. & j. de do. causa mortis. l. si alienam. Azo. & ita nõ vindicabis eum mihi dñium dedexis: vt dictũ est. In casu tñ fauore libertatis cessat hic condictio post præscriptionẽ: vt C. de his qui à nõ do l. fi. quę est contra. An teneat dño? Respon. nõ: vt no. j. de don. cau. mor. l. Galenã.

† P. F. indebitum.

† etiam

† Imo nõ est cõtra: quia ibi dominiũ fuit causa tollendæ obligationis, hic corroborauit obligationẽ secundum Bart.

ctè tecum per indebiti † conditionem agerem. x Sed & si vsusfructus in re b soluta c alienus sit: deducto vsufructu, à te condicam. d

Solutum antequam debeatur pendente dubio potest repeti: sed si certum est debitum esse, vel futurum esse, repeti non potest. hoc dicit, cum duabus legibus sequentibus, Bar.

Pomponius libr. xv. ad Sabinum. XVI.

SVb conditione debitum, per errorem solutum, pendẽte quidem conditione repetitur: e conditione autẽ existente, repeti non põt. Quod autem † sub incerto die f debetur, g die existente h non repetitur.

Vlpianus libr. xiij. ad edictum. XVII.

b In re s. mea propria. Ioan. cuius rei tradidi nudã proprietatem. Quid autem si plenam, alius tñ erat fructuarius, sed nõ possidebat? Resp. vt dixi s. de rei vind. l. fructus. & l. idem. Item quid si tradidi nudã & postea is cui tradidi, expulit fructuarium? Respõ. condicã solam proprietatem. & ea cõdicta intẽdã negatoriam: quia quantũ ad eũ liberas habeo ædes: vt j. si ser. vin. l. loci corpus. § competit. Azo. Item quid si id quod trado tibi indebite, tuũ credo: & sic ẽn te dominium non transfero? Respõ. condictionem vtilem habeo consumptione facta ad instar mutui, secundum Ioan. vt instit. qui. mo. re contrahi. ob. §. j. Item nunquid idẽ, si aliquis habet emphyteusim in hoc fundo, qui expellatur ab eo cui tradidi? Resp. nõ per omnia idem secundum Io. quia vsusfructus personam imitatur, vt cum ea finiatur: non autem emphyteusis.

c Soluta. Id est, quia in re soluta. Accurs.

d Condicam. Vsumfruc. non condicam nisi ratione possessionis quando eum possiderem & soluissem: vt supra proxi. §. Accur.

e SVb conditione. CASVS. Debebã tibi aliquid sub cõditione. solui ante conditionẽ existẽtem, quærit an repetere possim? Dicitur quod sic, pendente cõditione, nõ aũt ea existẽte. si aũt ad diem incertũ debeatur, puta quãdo secutæ sunt nuptiæ, & fuerit die adueniente solutũ: nõ repetit: sed ante sic, secus si dies sit oĩno exititura: vt in l. nam si. cum l. sequen.

e Repetitur. Quia interim non debetur: vt hic, & j. de pign. l. grege. § fin. & infra, de lib. leg. l. si quis reum. §. huic. arg. infra eo. l. sufficit.

f Sub incerto die. Vel dic de die incerto quãdo certum est eum exiturum: & tunc est exemplũ infra l. proxi. §. secundum hoc nec eo existente nec prius potest repeti. & habet locum gl. quæ incipit, sed nec ante, &c. Vel dic de die incerto quando existat, & an existat vt nuptiarum: & tunc æquiualet conditioni: vt eo existente non repetatur: ante sic. C. de cadu. tol. § si autem. & secundum hoc lex sequens ponit aliũ casum. & secundum hoc habet locũ gl. de in certo, &c.

NAm † si cùm i mo riar dare promisero, & ante soluam: repetere k me non posse Celsus ait. quę sententia vera est.

Idem libro xlvij. ad Sabinum. XVIII.

QVòd si ea cõditione l debetur, quæ omnimodo exitura † sit: solutũ m repeti non põt: n licet sub alia conditione, quæ an impleat incertum est, si antè soluatur, repeti possit. o

Liberatio quæ contingit ex pœna, non tollit naturalem obligationem. Bart.

Pomponius lib. xxij. ad Sabinum. XIX.

SI, † pœnę † p cã eius, cui debetur, debitor liberatus sit: naturalis obligatio manet: & ideo

g Debetur. Vt nuptiarum.

h Existente. Sed nec ante potest. secus autem in legato sub incerto die relicto cum in legato incertus dies pro conditione habeatur: vt j. de cond. & demon. l. dies incertus. & j. quãdo dies leg. ced. l. si cum hęres. & est ratio, quia in cõtractibus spes tantum transmittitur ad hæredem: vt instit. de verb. obli. §. ex conditionali sed legatum non: vt C. de cadu. toll. §. si autem. & secundũ hoc lex sequens est exemplum huius dicti. Accur.

† Al. add. est

† P. F. exitura est,

i NAm si cum. De incerto die ideo dixit, quia scilicet incertũ est extet vel nõ: quia secus est si oĩno est certũ exiturum, vt dies mortis: vt j. de cõdi. & demon. l. j.

† Bal. dicit istum teat. valde no. ad hoc quod obligatio naturalia nec g le. nec per statutũ potest tolli. Bolo.

k Repetere. Nec existente die: vt s. eo. l. proxi. nec ante. vel dic, cum pro certo sit exiturus. vt j. l. proxi. Accur.

l QVod si ea conditione. s. alia quam superiori, puta si antichristus nascetur. vel dic hanc legem continuari cum superiori tertia sub cõditione. vel illa per cum, hæc per si. quod non placet. sed certe & ibi cum, facit conditionem: vt j. eo. l. qui promisit.

m Solutum. Scilicet, ante. Accur.

n Non potest. Etiam ante conditionẽ existentem cũ pro pura habeatur: vt j. de nouat. l. si pupillus. §. qui sub cõditione. & arg. j. eo. l. sufficit. & l. iulianus.

o Repeti possit. s. existente cõditione. Azo. Et no. ex hac & superioribus legibus quod etiã hoc quod postea efficitur debitum, non potest repeti, licet ab initio fuerit indebitum: vt s. de sol. l. ea parte. Accur.

SI pœnę. Dic vt in gl. Quamuis. credebam me hęredem Titij. solui creditoribus hæt. deinde apparet me hæredem non esse. an repetam? Dicit quod sic. Si falso. Credebam me tibi debere x. cum nõ debebam tibi: solui pecuniam quæ in parte erat mea, in parte aliena. pro illa pecunia quę mea fuit, repetam proprietatem. pro aliena possessionem repetam. Io. Vel dic secundum Azo. quod alienæ pecuniæ condicet poss. quę est indiuidua: non autẽ proprietatem, cum non fecerit pecu. accipientis. Et hoc est quod dicit. Si puteum. Debebam tibi Stichum in veritate: & credebam me tibi Stichũ debere aut Pamphilũ sub alternatione. solui tibi Pamphi. repetam. Si duo. Eramus duo rei debendi in x. sed nos per errorẽ xx. soluimus. Dicitur hic quod quilibet nostrum v. repetet: quia x. vltra summã soluimus. Item est in reo principali & eius fideiussore. hoc dicit, cum leg. seq. Viuia.

p Si pœnę. Pone casum in eo qui ius iniquum impetrauit: vt s. quod quisque iur. l. iij. in fin. Item in eo

qui

solutum repeti non pōt.

Indebitum etiam consideratur ex parte soluentis. Bar.

Quamuis debitum sibi quis recipiat: tamen si is, qui dat, non debitū dat: repetitio competit: veluti si is, qui heredem se vel bonorum possesso rem falsò existimās, creditori hæreditario soluerit. hic enim neq; verus hæres liberatus erit: & is quod dedit, repetere poterit. a quamuis em debitum sibi quis recipiat, tamen si is qui dat, non debitum dat, repetitio competit.

Si soluitur indebitè communis pecunia, pars dimidia condicitur. non cuiuslibet corporis. Bart.

Si falsò existimans debere, [b tibi] nummos soluero, qui pro parte alieni, pro parte c mei fuerūt: eius summę partem dimidiam, d non corporum condicam.

Solutum indebite per errorem circa rem repetitur. vel aliter: Error circa rem debitam repetitionem inducit. Bart.

Si putem me Stichum aut Pamphilū debere, e cum Stichū debeam, & Pamphilum soluam: repetam, quasi indebitum solutum. nec enim pro eo, quod debeo, videor id soluisse. f

Si per plures soluatur indebitū in quantitate, cuilibet pro rata competit repetitio. si in speciebus, est electio eius qui ad reddendum tenetur. Bart.

Si duo rei, qui decem debebant, viginti pariter soluerint: g Celsus ait singulos quina repetituros. quia cùm singuli decē deberent, viginti soluissent. & quod amplius ambo soluerint, ambo repetere possunt.

Iulianus libro decimo Digestorum. XX.

SI reus & fideiussor pariter soluerint: in hac causa non differunt à duobus reis promittendi. quare omnia, quę de his dicta sunt, & ad hos transferre licebit. h

Paulus lib. tertio Quęstionum. XXI.

PLanè si duos reos non eiusdem pecuniæ, sed alterius obligationis i constitueris (vt puta Stichi, aut Pamphili) & pariter duos datos, k aut togā vel denaria † mille: l non idem dici poterit in repetitione, vt partes recipiant: quia nec soluere ab initio sic potuerūt. † Igitur hoc casu electio est creditoris m cui velit soluere: vt alterius repetitio impediatur.

Quando quis certat de damno vitando, error in facto proprio toleratur. Bart.

Pomponius lib. xxij ad Sabinum. XXII.

SEd & si me putem tibi aut Titio n promisisse: cùm aut neutrum factum sit, aut Titij persona in stipulatione comprehensa nō sit, & Titio soluero, repetere à Titio potero. o

qui sibi ius dixit: vt supra, quod metus cau. extat. & C. vnde vi. l. si quis in tantam. Item in eo qui trahit reum in vetito examine: vt C. de iurisd. om. iud. l. in criminali & in auth. de sta. & consue. contra lib. eccle. § j. col. x. Item in Macedoniano: vt ſ. eod. l. qui exceptionem. & in ffs, ad Mace. l. sed si pater. §. fin.

a Repetere poterit. Scilicet, condi. indebi. à creditoribus: vt hic, & C eo. l. si à patre. Sed contra C. de pet. hær. l. de hæreditate. & ſ. eo. l. repetitio. Sol. si suo nomine soluit, obtinet quòd hic dicit: si hæreditario, quod ibi. arg. ſ. eo. l. in summa. §. fin. & ſ. de sol. l. cum quis §. de peculio & plene diximus supra, de pe. hær. l. si quid possessor. Item contra ff. de neg. gest. l. quæ vtiliter. §. fin. vbi dicit dari negot. gest. sed ibi, alieno nomine soluerat: hic suo: vt diximus modo. Accurs.

b Debere. Puta decem aureos.

c Pro parte. Dimidia. sunt mihi vel nō sunt solutionē.

d Dimidiam. Respectu proprietatis, scilicet suam sed alteram respectu possessionis: vt ſ. eo. l. indebiti. & quod dicit non corporum, .s. cuiuslibet nummi: & sic antea erāt communes. Vel melius dic condici possessionem alterius partis etiā quæ non soluentis fuit, non autem ipsum corpus nummorū, scilicet proprietatis, cum nō fecerit accipientis: & sic nō potest dari cōdictio indebiti, nisi sit cōsumpta ad instar mutui: vt instit. quib. mod. re. contrahi. oblig. § j. secundum Azo. vel dic secūdum Ioan. partē condicam nō certā. puta hos tantum, & nō illos, propter difficilē discretionem: vt argu. ff. de vsufru. l. vsusfructus. §. si viuarijs. & facit ad hunc §. ſ. si certum peta. l. nam & si fur. §. fin. & ſ. eo. l. qui ex. §. penul.

e Debere. i. sub alternatione. Sed quid si sub alternatione debens, vnum soluit, in quo solo se obligatum putauit? Resp. non repetit: vt ſ. de le. ij. l. si is cui. Io.

f Soluisse. Nisi hoc actum sit.

g Soluerint. Nec apparet quis prius, quis posterius nam tunc postremo soluens repeteret: vt infra eo. l. cum duo. Azo.

h SI reus. Licebit. & sic cedit pro rata: vt arg. supra, de vsufr. l. sed & si quis. §. quid ergo. sed hodie prius reus quam fideiussor conuenitur: vt in auth. de fideiuss. §. j. col. j. & sic solus fideiussor.

PLane si duos. CASVS. Ego & Titius debebam⁹ tibi Stichū aut Pamphilum, & vterq; pariter soluimus. nunquid ego vnam medietatem Stichi, tu alteram Pamphili repetes? Dicit q non. quia ab initio solui nō potuerunt. Viuianus.

i Obligationis. Id est, de alia re.

k Datos. Dicas, scilicet, Stichū & Pamphilum.

l Mille. Scilicet, reos duos constitueris promittentes.

m Creditoris. Sed videt debitoris cuius erat electio in soluendo: vt C. eo. l. si quis seruū. quæ est contra. Sol. hæc corrigitur. ar. eiusdem l. vbi recitatur opinio antiqua quę est hic. vel hic loquitur cū plures soluerant. nam cū nō possint facile cōuenire, electio est ei⁹ cui est solutum: sed ibi vnus soluerat, & ideo datur debitori. & etiam eo casu olim erat contra: vt infra eod. le. si non sortem. §. fin.

SEd & si. Casus est planus vsq; ad § cū iter. in quo sic ponitur. Vendidi tibi fundū, & cōuenit inter nos vt iter haberē per fundum illum. s. vsque ad prędiū meum. & tradidi tibi fundum liberū. In traditione tunc non excepi seruitutem. Dicitur q illam condicere possum. Viu.

n Titio. Vt adiecto. Accur.

o Potero. Contra videbatur, quasi non liceret ei prætendere in proprio facto errorem, vt infra, ad Velleia.

† denarios

† P. F. poterunt al. poterant.

Cùm soluitur debitum tunc aliter quàm debeatur, ad soluentis incommodum: si est incertum, ti per actionem incerti consulitur. Bart.

Cùm iter excipere deberem, a fundum liberum per errorem tradidi: incerti condicam, b vt iter mihi cõcedatur.

Datum ex causa transactionis quæ firma non est, vel quæ inualida est, repetitur.

Vlpianus libr. xliij. ad Sabinum. XXIII.

Eleganter c Pomponius quærit: si quis suspicetur trãsactionem factã vel ab eo, cui † hæres est, vel ab eo, cui procurator est, d & quasi ex transactione dederit, quæ facta non est: an locus sit repetitioni? & ait repeti posse, e ex falsa enim causa datum est. † Idem puto f dicendum & si trasactio secuta nõ fuerit, propter quam g datum est sed etiam † si resoluta sit h transactio: idem erit dicendum. Si post rem iudicatã i quis transegerit, & soluerit: repetere poterit: idcirco, quia placuit transactionem nullius esse momenti. hoc enim k Imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit retineri tamen atque cõpensari in causam iudicati, quod ob talem transactionem solutum est, potest. quid ergo si appellatum l sit: vel hoc ipsum incertum m sit, an iudicatum sit, vel an sententia valeat? magis est, vt transactio vires habeat. tunc enim rescriptis n locum esse credendum est, cùm de

Velleia. l. quanquam. sed non est ita, quia hic de damno, ibi de lucro certat: argu. C. de iure deliberandi. l. fin. §. licentia.

a Deberem. Quia sic conuenerem in contrahendo: vt supra, de ser. vrb. præd. l. si binarum. Accur.

b Condicam. Scilicet, cõdictione sine causa quę ad interesse datur, nõ indebiti: quia ipse semper continet certũ: vt ar. j. de condi. sine causa. le. iij. Si dicas, quid ergo ad dt. istum? Respon. quia solutum est indebitum: obligatur ergo præcise vt patiatur seruitutẽ imponi: quia sine causa apud eũ liber est: vel si malim, petã interesse secundum Ioan. Vel dic, quod est verius, quòd actio incerti vel cõdictio incerti est proprium nomẽ actionis, vbi incertũ est in obligatione sine stipulatione: vt hic, & j. de act. emp. l. si tibi liberũ. nisi debeat de stipulatione & tũc agitur actione ex stipulatu: vt instit. de verbor. oblig. in prin. Nec est contra quod dicit condictionẽ incerti dati creditori pignore sibi subtracto: vt j. de condi. fur. leg. & ideo. §. Neratius. licet videatur quòd nulla obligatione tali, scilicet incerti, sed certi fur teneatur. nam & ibi ad factum. i. ad rei restitutionem non dico dationem habet obligatum furem: sed eodem modo intelligitur quod est j. eo. l. qui exceptionem §. si pars. & j. de leg. j quod si nulla. & erit mirabile quod non condicit dominiũ, in d. l qui exceptionem. & l. quod si nulla. sed rei restitutionem, vt habeat retentionem impensarum. nec dico quòd condicat possessionem: nam ad eam daretur indebiti condictio: vt s. eod. l. indebiti. §. sed si nummi. & si commodatarius & depositarius domino teneantur restituere: non tamen sunt domino obligati dare possessionem, secundum Azo. & sic, condictione incerti possunt conueniri, & actione commodati. & facit supra, communia præd. l. si ei. Accur.

Imo potest cõpetere ad incertum secundum Bart.

Dic secundum Bar. Ang. & Sab. quod incerti condictio cõpetit, vbi alia ordinaria non datur.

† g. F. qui

† essi

Eleganter. CASVS. Hæc l. dicit vj. casus in quibus datum causa transactionis, repetitur. Primus est, Successi tibi, credebam te cum aduersario litigasse, & transegisse data pecu. solui. nunquid repetetur? Dicit quod sic. Secundus, si credat procura. dñm transegisse, repetit. Tertius est quòd credebam quòd mecum transacturus esses: noluisti transigere, repetam quod dedi. Quartus, si cõmuni consensu à trãsactione recessum est: erit quasi transactum non esset. Quintus est cum ego & tu litigamus, & sententiatum fuit cõtra me, postea transegimus, & aliquid transactio. causa dedi. dicit quod id repetetur: vel compensabitur in eo, in quo fui condemnatus: veruntamen si appellatum est, vel negatũ est me fuisse condemnatũ, dicit quod tenet transactio, & quod datur ex tali causa, non repetetur. Idem est in sexto casu vt puta relicta fuerant mihi alimenta in testamento alicuius. si cum hæ. transegero, non tenet transact. & quòd datur ex tali causa, repetetur. Si quis. Conuenisti me: tecum transegi: perseueras tamen in lite, potui te repellere per excep. nõ feci obtinuisti: nunquid valebit sententia? Dicit quod sic: & quòd datum est causa transa. repetetur: sed si repetat, nõ habebit excep. repetitio enim excludit excep. nã eadem solutio contraria nõ operatur. Si qua lex. Credebam me vel seruũ meũ tibi teneri actione furti: sed nõ tenebar: & ita solui quadruplum: vel solui duplum. nunquid repetam? Et dicit quod sic. Viu.

† F. F. et

c Elegãter. In hac lege ponuntur sex casus, in quibus quod ex causa transactionis datum est, repeti potest. Accur.

d Procurator est. vel etiam suspicante à seipso factam: vt supra eo. l. prox. j. respon. Azo.

e Repeti posse. Sed videtur quod non: vt j. e. l. damus quę est cõtra. Sol. hic putabat se teneri: ideo soluit. ibi vero nõ.

f Idem puto. Sed non eadem act. sed dicas ob futurã s. ob causam. Vel dic, eadem act. & propter prꝑteritam trãsactionem de qua aliqua verba fuerant: sed non fuit perfecta transactio: sed superiori casu nulla verba fuerant.

g Propter quam. quia non remisit ius, vt remittere debebat.

h Sed etiam si resoluta sit. Quod fieri potest vtriusque consensu vt C. de transact. l. si diuersa.

i Si post rem iudicatam. A qua nec est appellatum nec potest appellari: quia transierunt x. dies hodie.

k Hoc enim. Bona ratio: quia Imperator voluit: vt instit. de iur. natu. §. sed quod prin. sed subtilior est ratio: quia super certo sit transactio, quod fieri nõ debet: vt s. de transactio. leg. j. Est. n. certum propter sententiam: vt inst. de actio. §. curare. Sed quid si actio in factum deducatur in Aquil. stipulationem, & postea super Aquiliana stipulatione transigatur? Resp. tenet transactio. & est ratio: quia lis adhuc subesse potest: vtpote cum esset ordo executionis: vt s. de transac. leg. post rem. & j. de re iudic. l. si se. §. si ex conuentione. & sic intelligitur C. de transact. le. si causa. non autem intelligas quòd super re iudi. possit transigi per Aquilia stipulationem, quòd quidam dixerunt per legem prædictam, si causa. Accur.

l Si appellatum. Scilicet, post rem iudicatam super qua (vt prædictum est) transactum est aliter enim dici non potest. & ita vocat rem iudicatam, licet sit appellatum. vnde facit pro me Azo, in eo quod in fin. huius. § statim dices.

m Incertum. Scilicet, per negationem, vt C. quib. ad lib. procla. non licet l. fin.

n Rescriptis. Quę dicunt transactionẽ non valere

Attu-

sentétia indubitata, quæ nullo remedio attentari potest, a transigitur. Itē si ob transactionem alimentorum b testamento relictorum c datum sit: apparet posse repeti, d quod datum est: quia transactio Senatuscōsulto e infirmatur.

Exceptio trāsactionis impedit litis contestationem: & si amittatur, non reddit processum nullum: & si post lit. conte. incipit competere, reliquam partem iudicij impedit, si apponatur: & si non opponatur, solutū poterit repeti. h. d. Primo loquitur quādo transactio præcessit contestationē. Secundò quando est secuta, Secunda ibi, Sed & si. Bar.

Si quis post trāsactionem nihilominus condemnatus fuerit: dolo quidem id fit: sed tamen sententia valet. f potuit autem quis † (si quidem ante litem contestatam transegerit) g volenti litem contestari, h opponere doli exceptionem. sed † si post litem contestatam transactum i est: nihilominus poterit doli exceptione vti post secuti. Dolo enim facit. qui contra transactionem expertus, amplius petit: & ideo condemnatus, repetere potest, quod ex causa transactionis dedit. sane k quid si † ob causam dedit? neque repeti solet, quod ob causam datum est, causa secuta. sed hic non videtur causa secuta, cum transactioni non stetur. Cum ergo † repetitio † l oritur: transactionis exceptio locum m non habet. n Neq; enim vtrunque debet locum habere, & repetitio, o & transactionis exceptio. p

Solutum indebite in actionibus pœnalibus repetitur.

Si qua lex ab initio dupli q vel quadrupli statuit actionem: dicēdum est, solutum ex falsa eius causa, repeti posse.

Promissio facta a sciente se non posse compelli, tanquam indebita non conceditur. Bar.

Idem libro xlix. ad Sabinum. XXIIII.

SI † is, qui perpetua r exceptione tueri se poterat, cum sciret sibi exceptionem profuturam, promiserit aliquid, vt liberaretur: s cōdicere non potest. t

Pluribus soluentibus idē debitum, ei qui vltimo soluit, non creditur repetitio. Bar.

Idem libro xlvij. ad Sabinum. XXV.

CVm duo pro reo fideiussissent † decē

a Attentari potest. nota q ar. huius l. dixerunt quidam q res iudicata non est, nisi demum, quando retractari non potest; & pro eis est j. de re iu. l. j. vbi dicit quod finem imponit, &c. & pro eis supra de trās. l. post rem. Sed tu dic cōtra. primo; quia expressum videtur: vt C. de appe. l. l. litigatoribus. secundo: quia dicit lex extinguitur per appellationem. est ergo aliquid quod extinguitur: vt j. ad Turp. l. j. in fin. tertio facit pro hoc litera superior, vt modo nota.

b Alimentorum. futurorum, nā præteritorum etiam sine prætore, &c. vt C. de transa. l. de alimentis.

c Testamento relictorum. vel codicillis, vel qualibet vltima voluntate quæ valeat. secus si inter viuos sint cōstituta: vt supra, de transa&. l. cum hi. § j & ij.

d Repeti. Retineri tamen potest in causa alimentorū. vt supra, de transf. l. & post.

e Senatuscōsulto. cuius nomen nō habemus, sed melius dixisset oratiōe. nā oratio prohibet: vt supra de transact. l. cum hi. in prin.

f Valet. not. ergo. tolerari iniquitatē: vt supra de interdi. & releg. l. relegatorum §. ad tēpus. & supra de iureiura. l. nā postea. §. si damnetur. & C. de plus pet. l j.

† *Is.* Iniquitas quandoq; toleratur.

† Al. add. &.

g Transegerit. potuit ergo trāsigi de re dubia etiā sine lite.

h Contestari. no. transactionis exceptionem impedire, processum negotij principalis: sic & in excep. rei iu. secus in alijs peremptorijs. extra de lit. conte. capitulo exceptionis.

i Trāsactū. q fieri potest; vt C. de ap. l. si cōtra Et sic no. nū interesse vel ante litē cont. vel postea fiat transactio; vt ar. s. de calum. l. j §. quod autem.

k Sane, quod allegando dicit. Accur.

l Repetitio. vt repetat iste q dedit ob trāsactionē.

m Locum citra principalem actionem.

n Non habet. nisi hoc actum est s. de transa. l. qui fidem. & C. de transact. l. cum proponas.

o Repetitio. dati ob transactionem.

p Exceptio. ar si dicat, vna solutio hæc duo non operatur; vt infra, de sol. l. qui hominem. §. fi.

q Dupli. vt furti non manifesti. sed quadrupli scilicet manifesti; vt inst. de ob. quæ ex deli. §. pœna. itē ab initio ideo dicit, quia secus si excresceret ex post facto per inficiationē; vt patet in lege Aquil. quo casu si soluo tibi emendādo damnum ab alio datum, nō repeto, sicut si confiteor: secus si nemo damnum dederit: vt supra ad legem Aquil. l. inde Neratius. § fin. & l. seq. & secūdū hoc est ratio: quia quasi ab alio est debitum & sic qui recipit, debitum sibi recipit, vt infra eo. l. repetitio. Alij ponūt exēplum quando vere damnum dedi: sed timore inficiationis futuræ solui vltra simplum, non repeto: & erit ratio quia vanum gessi timorem cuius nulla fuit æstimatio: vt infra de re iud. l. si qua ab alio. Hic ergo not. casus in quibus cessat hæc actio, licet indebitum soluatur. Primus in causa quæ per inficiationem crescit: vt dixi per l. C. eodem. l. ea quæ. Secūdus quando sciens soluit etiam in mēte retinens animū repetendi: vt dixi supra eod. l. j. & infra eod. l. quod quis Tertius quando iurauit creditor sibi deberi licet falso: quia pro veritate habetur: vt institu. de actio. §. si quis postulante. Quartus propter rei iudicatæ authoritatem: vt C. codē l. j. & infra mand. l. fideiussor. §. in oibus. Quintus. propter transactionem: vt C. eod. lege secunda. & supra, eadem lege, in principio. Sextus propter propitrtatem; vt infra eodem l cum is. §. si mulier. Septimus vt quia ab alio debetur; vt dixi supra eodem. l. si pœnæ. §. quamuis.

† *Quidem*

† *P. F. igitur.*

† Al. add. *eius.*

· Conco. glo. j. in c. cum accessissent in ver. si dic ad excipiē dū. extra, de const.

† Al. add. in.

SI is qui. CASVS. Ista l. dicit. q si ego sciens me tutum perpetua exceptione solui, non repetam.

r Si is qui perpetua. vt pacti.

s Liberaretur. per Aquilianam stipulationem.

t Non potest. vt infra eod. l. si non sortem. §. indebitum. & §. qui filio.

CVm duo. CASVS: Ego & tu fideiussimus pro Titio in x. quæ debebat. deinde Titius soluit tria postea quilibet nostrū quinq; soluit; dicit quod ille qui postremo soluit quinque repetet tria. Vna.

Quæra.

a Quina. id est, vterque quinque. Accu.

b Posterior. ergo non pariter soluerunt. Si autem pariter soluissent, vterque pro rata repetit: vt s. eo. l. si pœnæ causa. §. si & l. si reus. Azo. & facit ad l. ā. de vsufru. sed & si quis §. quid ergo.

c Quibus. scilicet septem.

opera, quæ in ministerio personali consistunt cum in seruire alicui volumus. Hinc officiosos homines dicimus, qui liberores alijs inseruiunt. Iā cum huiusmodi operæ non debeantur a libertis nisi impositę fuerint iuramento vel stipulatione. libertus, cui non erant, impositæ, putans eas se patrono debere, errore iuris ductus soluit. certe non repetet: cum naturaliter eas debuerit. Quod si fabriles seu artificiales indebitas soluerit: condicet non quidem ipsas operas, sed earum æstimationem. Porro & si artificiales operæ a liberto debitę possint alij per patronum delegari: efficiales tamen non delegantur. Solutæ tamen ex delegatione, non repetuntur.

deinde reus tria soluisset, & postea fideiussores quina: [a] placuit eum, qui posterior [b] soluit, repetere tria posse. hoc merito: quia tribus a reo solutis, septem sola debita supererant: quibus [c] persolutis: tria indebita soluta sunt.

Quando lex obligationi nō assistit, nec resistit: cōtrahitur naturalis, quæ impedit repetitionem indebiti soluti; sed quando lex resistit, impeditur etiam naturalis obligatio, & solutum repetitur. Bar.

Idem libro xxvj. ad edictum. XXVI.

SI non† sortem quis, sed vsuras indebitas [d] soluit: repetere non poterit, † si sorti debitas[e] soluit. Sed si supra legitimū modū[f] soluit: diuus Seuerus rescripsit (quo iure vtimur) repeti quidem non posse, sed sorti imputandum: etsi postea sortem soluit: sortē quasi[g] indebitam repeti posse. Proinde & si sors ante soluta fuerit: vsuræ supra legitimum modū solutæ, quasi sors indebita repetuntur.

Quòd† si simul soluerit: poterit dici, & tunc repetitionem locum habere. Supra duplum [h] autem vsuræ, & vsurarum vsuræ, nec in stipulatum [i] deduci, nec exigi possunt: & solutæ repetuntur, quemadmodum futurarum vsurarum vsuræ.

Quod soluitur ne quis indebito putatiuo vexaretur: tanquam indebitū repetitur. Bar.

SI quis falso se sortem debere credens, vsuras soluerit: potest condicere. nec videtur sciens indebitum[k] soluisse.

Indebitum est quod non debe

SI non sortem. CASVS. Debebat mihi x. promiseras mihi vsuras nudo pacto. & ita non debebantur iure ciuili, soluisti mihi vsuras: nunquid illas repetis? Dicit quod nō. Sed pone quòd vsuræ illæ legitimū modū excedāt. nō repetūtur, sed sorti imputātur: quia sors postea soluta: tanquam indebita repetitur. Sed pone quòd primo soluit sortē. deinde vsurā vltra legitimum modum. Dicit quod repetetur tāquam sors. Supra. Dicit quod vsuræ promissæ vltra vsuras cētesimas repetūtur: nec exiguntur si in stipulationem deducuntur. Si centum. Debebam tibi centum: & cum crederem me tibi debere cc. dedi tibi prædiū quòd valet cc. dicit quod prędiū repetam: & cētum erunt in obligatione vti prius. postea respon. tacitæ obiectioni: quia videbatur quòd pristina obligatio sit e. extincta esset: cum res pro re, vel res pro pretio solui posset. Dicit quod illud hic locum non habet. recedebat enim plus debere, quam debebat: nec fit hic compensatio in partem fundi cum pecunia: cum hoc nō egisset soluens. si enim per compensationem talem fundus fieret communis: per cōsequens ad communionem compelleretur: quod esse non debet. Remanebit ergo obligatio integra, & erit fundi repetitio. In fine dicit quod potest prædium illud retinere pro illis, quæ in veritate debentur. Hæredi. Gerebat se quis pro hærede, et indebitum per errorem soluisti si agat cōtra eum verus hæres, & succumbat. tu repetis: si vero debitum soluisti, & succubuit: similiter tu repetes. Libertus. Hic primum præfari nos oportet. §. hunc nō debere intelligi de obsequijs (quamuis reclamante Accursio) idque duabus potissimum rationibus primum, quod obsequia nō veniāt nomine operarum: vt satis indicat titu. de obsequ. a liber. vel libertu. &c. distinctus a tit. de operis libert. Deinde quod ad obsequia etiā nō promissa libertus vsque adeo tenetur, vt ad ea possit cogi, per tex. in lege, venia. C. de in ius vocan. l. j. §. cum patronus ff. de officio præfecti vrb. qualia sunt, vt libertus patrono assurgat, cū veneretur, sine venia in ius non vocet, famosam actionem aduersus eum non intendat, denique & inopē patronū alat. De officialibus igitur operis huius. §. principium est interpretādum. Quod facile est intelligere ex versi. Sed si operas, &c. Sunt autē officiales Si decem Stipulatus es a me decem aut Stichum: & quinque solui: nunquid illa quinque indebita repetere possū? Dicit quòd refert an sui liberatus in illis quinque. an non. primo casu non repetam. secundo sic. & dicit iuriscon. quod in hoc casu est in pendenti sim liberatus necne. nā si reliqua v. soluam: apparet alia quinque soluta, esse debita. Cæterum si soluam Stichum: quinque repetam vt indebita. Sed pone quod primo soluam quinque, deinde Stichum. modo vis Stichum restituere, & quinque primitus soluta retinere: & alia quinque petere: nunquid possis? Dicit quod non. dicit tamen quod si totā x. essent soluta, & Stichus, quod tunc in voluntate tua esset Stichum, aut x, restituere. Idem alt. Pone: stipulatus sum a te x. aut Stichum. decessi duobus hæredibus relictis: nunquid poteris vni soluere quinque, alteri medietatē Stichi? Dicitur quod non.

d Indebitas. inspecto iure ciuili: quia per stipulationem promissæ non sunt: vt C. de vsur. l. quamuis.

e Debitas. scilicet naturaliter ex pacto.

f Legitimum modū. s. a lege statutum: quis modus est vt C. de vsu. l. eos.

g Quasi. i. sicut. nam vt vsura nō vt sors repetitur.

h Duplum. i. maiores centesimis. Duplū enim vocat sortem & vsuram centesimam quæ sorti ęqualis est in anno, & quod dicit de ijs quæ vltra duplū sunt, intelligas de omnibus quæ modum excedant. Azo. quæ sunt C. de vsur. l. eos.

i In stipulatum. Nec etiam accedit fideiussor nam cui contractui lex obuiat, non accedit fideiussor: vt infra, de fideiuss. l. cum lex. Accu.

k Indebitum. cōtra videbatur: quia cum ad sortem soluendam vrgeretur debitor: quia vsuræ nō fuerant promissæ, & ideo non currebant: promisit vsuras, & soluit: repetit quidem: licet sciens se non debere promisit. fecit enim respectu sortis etiam vt benigniorem

† Ad id quod colligit in summario adde con. cor. & simile in le. cū lex. in fi. de fideiuss. & in l. nō dubiū. C. de l. innācta l. stipulatio ista. §. alteri. cū ibi ple ne no. j. de verb. obl.

† P. F. si sortis debitas soluit.

† P. F. quid

† Al. add. sed.

† Imo vsura centesima est, quæ cētesimo mense æquat sortem.

rem h aberet creditorem in danda dilutione fortis soluendæ. Accur.

[i] Perpetuam. Inductam fauore eius, non odio alterius: vt j eo. l. qui exceptionem. Vel nisi sit inducta ad rigorem iuris conseruandum, vt j. e. l. Iulianus. & l. iudex. Item perpe tuam ideo dicit: quia secus si temporalis: vt supra, eod. le. in diem. Acc.

seruus. Sed arg. contra C. in quibus causis pig. ta. com trah. l. si non inducta. Accu.

ADDITIO. Dic q ibi ponitur regula, hic fallentia ex mente Bar Bal. Pau. & sequuntur Alex. & Ia.

[m] Modum. Id est, quantitatem. Acc.

tur ipso iure, vel ope exceptionis perpetua. Bar.

Indebitum autẽ solutum accipimus, non solùm si omnino nõ debeatur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuã [a] peti non poterat. Quare hoc quoq; repeti poterit: nisi sciens se tutum exceptione soluit.

In specieb. ratione partis pro alio indebiti soluta totũ repetitur; secus in iis, quæ in genere suo recipiunt functionem. Bar.

Si centum debens, [b] quasi ducenta deberem, fundum ducẽtorum solui: competere repetitionem, [c] Marcellus libro xx. Digestorum scribit, & [in] centum manere stipulationem. Licet. n. placuit, rem pro pecunia solutam parere liberationem: [d] tamen si ex falsa [e] debiti quantitate maioris pretij res soluta est: non fit confusio partis rei cum pecunia. [f] nemo† enim inuitus compellitur ad cõmunionem, [g] sed & condictio. [h] integræ rei [i] manet, & obligatio incorrupta. ager autem retinebitur, [k] donec debita pecunia soluatur. Idẽ Marcellus ait: si pecuniam debens, oleum dederit pluris pretij, quasi plus debens: vel cùm oleum deberet, oleum dederit, quasi maiorẽ modum [l] debẽs, superfluũ olei esse repetendũ, non totum: & ob hoc peremptã esse obligationẽ. [m]

Idem Marcellus dicit: † si cùm fundi pars mihi deberetur, [n] quasi totus deberetur, æstimatione facta, solutio pecuniæ solidi pretij fundi facta sit: repeti posse non totũ pretium, sed partis indebitæ.

Tutus exceptione perpetua per errorem sciens, repetit. Bar.

Adeò autẽ perpetua exceptio parit condictionem, [o] vt Iulianus li x. scripserit: si emptor fundi damnauerit hæredẽ suum, vt venditorem suum xu vẽditi liberaret, mox venditor ignorans, rem tradiderit: posse eũ fundum condicere. [p] Idem que & si debitorem † suum damnauerit [q] liberare, & ille ignorans soluerit.

Qui ignorans mandatum vel necatum soluit, liberatur: sciens non liberatur, nec indebitum repetit. Bar.

Qui filiofamilias soluit cũ esset eius peculiaris debitor, si quidem ignorauit ademptum ei peculium: liberatur [r] si scit, & soluit: condictionem non habet, quia sciẽs indebitum [s] soluit.

Non potest quis venire contra factum suum ad sui commodum, etiam ex persona alterius. Bartolus.

Si filiusfamilias contra Macedonianum mutuatus soluerit, & patri suo hæres effectus velit vindicare numos: exceptione [t] summouebitur à vindicatione numorũ.

[b] Si centũ debẽs. Scilicet vere.

[c] Repetitionem. Scilicet, fundi. Ac.

[d] Liberationem. Vt j. de const. pe. l. j. §. an pót. & hoc volente creditore, non aliter: vt instit. quib. mo. toi. oblig. in princ. Accur.

[e] Si ex falsa. Nam falsa causa soluenti repeti. sic j. de pac. l. si cũ te. Sed ar. cõtra j. e. l. si cũ is. § si mulier. † & insti. § leg. §. longe magis

[f] Cũ pecunia. Vt infra, de re. ind. l. cũ amplius inintũ est. & infra, da int. do. l. si is qui. §. q dici tur. & dic confusio id est, compensatio vel contributio.

[g] Ad communionẽ. Scilicet, inchoãdam. & hoc non fallit nisi propter impossibilitatem: vt supra, de rei vind. l. in §. fi. & l. iij. & j de noxa. l. si seruus communis. in fin. Item nec ad retinẽdam quia compelli tur: vt C. communi di. l. fin nisi in casu vt supra communi di. l. in hoc iudicin. §. ũ inter socios. & C. de an na. except. l. j. § ad hoc. Accu. ADDITIO. Inquã tum innuit per prę scriptionem quem compelli ad societatem perpetuam, reprobatur ecũdum Bar. Bal. & Ia.

[h] Cõdictione. Scilicet, indebiti. Acc.

[i] Integræ rei. Scilicet fundi.

[k] Retinebit. Ar. quòd si mihi aliqd deberes, & tea tua sine vitio ad me peruenit: propter debitum retentionem habeo. & sic facit pro scriptoribus vt possint retinere quaternos. sic infra, de pign. act. l. si necessaria. § si pign. & infra de impen. in re. de fre. quod dicitur. & infra, de act. emp. & ven. h. l.

[m] Obligationem. Scilicet, primã, non indebiti.

[n] Deberetur. Ex emptione: & ideo eius pretium partis tantum debebam: licet totius me putarem debere pretiũ. Azo. & facit supra eo. l. si pœnæ. causa. § si putem. Acc.

[o] Condictionem. Vt supra, e. l. §. inde bitum. & infra e. l. qui exceptionem.

[p] Cõdicere. Quia is enim antequam ab hærede liberet venditor, fit natura liter & emiliter debitum, cum nec testator eum liberauerit, nec hæres fue rit in mora. nam q nec a testatore manumissus erat nec hæres in mora fue rit: interim seruus est, ergo à simili & iste interim est ob ligatus: tamen exce ptionem habet: & si soluat, repetit: vt hic. Sed cõtra. j. de li. le. l. si quis reum. § huic. Sol. ibi liberatio fuit legata ad tẽpus, non in perpe tuum: & ideo inde bitũ non repetitur.

[q] Dãnauerit. Id est, pcepit hæredi, vt liberet debitorẽ, s. pecunia alicuius: vt differat a superio ri respon.

[r] Liberatur. Arg. ad quæstionem monachi fugitiui. & syndici quõdam accipientis mutuã pecuniam: quod Abbas teneatur. sic in fi. manda. §. tes. & infra, de sol. leg. si quis seruo. hæc enim condictio similis est condictio ni certi: vt insti. qui bus mod. re contra hi. obligatio. §. j.

[s] Indebitum. Filio, sed patri debitum: & facit supra eodem. l. j. Accur.

[t] Exceptione. Quæ patri vindicanti non obstat: vt supra, si certum peta. l. si filius. & j. ad Mcedo. l. sed & si patri. §. j. sed filio obstat, licet vt hæres tratur hic, &

† Non obstat: quia illud est ratione pietatis. sm Bar. in le. eleganter. §. n. s. co.

† Nota nemine cogi inire cõmunionẽ, nec etiam ea quæ est inita & sistere: vt in istibus in gl. alle gat. vnde facit sm Pau. de Castr. an valeat pcepta factũ ipsis hæredibus ne diuidant de quo vi de gen. & pet. Alex. post eum hic.

† P. F. ad sciẽ.

† Habet pretium.

† Al. add. hæredum.

hic,& C.ad Maced.l.si permittente.& j.ad Mac ed. l.sed Iulianus.§.sed & si filius.Et ar.s.e.l.eum is.§. j.in fi.Sed arg.contra s.de adopt.l.si pater.§ q duas & supra.de eden.l.quædam.§.nihil.

a Falso.Istud falso determinat illud verbum,condemnatus: nõ illud soluit.nõ enim erat condemnatus: sed ipsi non se hic putabat se condemnatum.

b Defendat.Contra legitimũ: & sic absoluitur secundũ primum, vel cõtra condicentem secũdum Azo.Si autem diceres eum verum hæredem conuictũ in pet.hęr.nõ ideo agerent veri debitores condic.indebit. quia res inter alios, &c.

c Non defendat. Et ita condemnatur.Azo.

d Repeti potest. Potest plane, legit. vt dicas hunc § loq in hærede & bonorũ possessore putatiuo.& quod dicit debitũ.s.defuncto, non ei qui dicit se hæredem. Vel dic in hærede & bonorum possessore nõ loqui: & quod dicit repeti, scilicet per condictionem indebiti. Verbum autem potest, ponitur vt denotet iudicis potestatem: quæ de iure in cõiunctum sic potest exerceri, vt id quod vere est debitum, tanquam indebitum repetatur, si probetur ab agente cõdictione indebiti non esse heredem, qui heres est, vel non esse debitum quod est. non autem dicit posse repeti habito respectu veritatis & falsitatis. dic ergo hæredi vero qui probatur non esse hæres secundum Azo.

t Nõ obstat: quia hic veniebat cõtra factũ suũ, secundũ Ba.

Qui soluit indebitum scienter. ne incidat in aliud debitũ putatiuum, tanquam indebitum repetit.

Si quis quasi ex compromisso condemnatus falsò[a] soluerit repetere potest.

Ab hærede indebitum solutũ in omnem euentum repetitur. sed si in quæstiõe de hæreditate succumbat debitum & indebitum repetitur.Bar.

Hæredi,† vel bonorum possessori (si quidem defendat[b] hæreditatẽ) indebitum solutum condici poterit. si verò is non defendat: [c] etiam debitum solutum repeti potest.[d]

t P.F.hæreditas.

Si libertus operas officiales indebiti præstat, non repetit.Idẽ si earum æstimationem. nec in tis potest alij delegari: sed si delegatus præstitit, non repetet.Si vero fabriles indebite præstiterit, nõ repetet eas: sed earum æstimationẽ: & in eis libertus poterit delegari. Primo loquitur in operis officialibus Secũdo in fabrilibus.Tertio redit ad officiales: & immiscet aliquid de fabrilibus.Secunda ibi. Sed si operas.Tertia ibi, Sed & si delegatus.Bar.

e Operas.Scilicet,obsequiales.

f Debere Ex promissione.vere enim debebat etiã sine ea promissione naturaliter: vt subijcit: iõ dicas quod de obsequialibus dicit Sed nonne distinguitur vt alias in tali indebito soluto: vt C.ad legẽ Falcidiã l.error? Respon.non: quia licet sit tantum naturaliter debitũ, potest tamẽ per officium iudicis cogi: vt supra de offi.præf.vrb.l.j §.eum patronus.

g Natura.Id est, ratione insita a natura, quæ est vt benefacienti benefaciamus.non natura, id est, iure naturali: quia oẽs homines de iure naturali sunt liberi,& sic ponitur C.de in ius voc.l.ij. Azo. Vel dic melius natura, idest, iure gentium, quod naturale dr vt insti.de rerum di.ui.§.singulorum.

h Operas.Scilicet,obsequiales. Accu.

i Officium.Idest, obsequiales operæ: quæ officiales hic vocantur ideo, quia sic omnes operæ vocantur.

a Iurisc. hic nõ de obsequijs sed de operis officia lib.log, docet. Za. in intellectibus suis, vbi elegantissime §. hũc interpretatus est.

k Repetere non potest. Hoc est etiam in omni obligatione vel opera.nã transactio impedit repetitionem: vt infra eo.l.in summe.in prin. Accu.

l Officiales.Id est, obsequiales. nam omnis opera potest dici officialis cum opera sit diurnum officium vt j.de ope. lib.l.j.

Libertus cùm se putaret operas[e] patrono debere,[f] soluit: condicere eum non posse, quamuis putans se obligatum soluit, Iulia. libr.x. Digest. scribit. Natura[g] enim operas[h] patrono libertus debet. Sed etsi nõ operæ patrono sunt solutæ: sed cùm officiũ[i] ab eo desideraretur: cũ patrono decidit pecunia, & soluit: repetere non põt.[k] Sed si operas patrono exhibuit, non officiales,[l] sed fabriles[m] (veluti † [n] pictorias, vel alias) dum putat se debere: videndum est, an possit condicere. Et Celsus libr.vj.† Digesto.putat, eam esse causam[o] operarum, vt non sint eędẽ,[p] neque[q] eiusdem[r] hominis,[s] neq; eidẽ[t] exhibeantur. Nam plerunq; robur[u] hominis ætas, tẽpus,† opportunitasq; naturalis † cãm operarũ mutant. & ideo nec volẽs quis, reddere potest.[x] Sed hæ, inquit, operæ[y] recipiũt æstimationem. & interdum[z]

m Fabriles. scilicet incertas quascũque patronus indiceret. Accu.

n Veluti.Istud veluti exemplificatiuum est solutionis non operarum fabrilium: quia sic essent certæ.

o Causam.i. naturam vel cõditionẽ.

p Eędem. Infra, de duobus re.l. nemo. contra.Sol.ibi in genere sunt eędem, hic in specie non sunt eędẽ. vel ibi fictione iuris.

q Neque.Id est, non videntur eędem: vel reuera nõ sunt eędem. & sic nõ possunt illę quę sunt exhibitę, reddi: cũ alia prorsus sit opera hodierna quã crastina. & qd subijcit, neque eiusdem hominis, &c. i. neq; etiã si exhibeantur ab eodem & eidem, & ideo videbantur eędem, non tũ sunt eędem cum ergo non sint eędem, nõ possunt condici id enim cõ dicimus quod soluimus: licet quãdoq; aliter repetatur: & hoc est qd subijcit interdum, &c. Acc.

r Eiusdẽ. Si sint eędem.i. similes.

s Hominis.s. operæ sunt eędem.

t Legẽdũ esse vel acutissime monuit Cuiacius, ad tit. per adquisit. arrogatiõe Insti.

t x.

t P.F.temporis.

t Naturalem.

t Eidẽ. Multo magis ergo si alius exhibeat, & alij exhibeantur. Ioan.

u Robur. Vt in auth.de fide instr §.j.

x Reddere potest. Et sic videtur quod cesset repetitio vt j.de præsc.l.pe.Sed cõtra est: qa agit ad æstimationẽ: vt subijcit. sed videt quod operæ repetantur vel similes: vt s.de ope.se.l.si.in prin. quæ est cõtra. So. ibi de æstimatione quod repeti possit intelligitur. Ac.

y Operæ. Scilicet, incertæ. idẽ credo & si sint certæ multo magis. Sed Io. dicit, quod vbi incertæ indebitę solutæ sunt, illæ eędem repeti possunt, id est, similes, non æstimatio. Sed quæ est ratio. nam & cum incertam operam stipulor, certa postmodum soluetur opera, cur ergo illa eadem non repetitur, sed æstimatio? Sed ipse respondet: si eadem soluerretur opera: ergo et in alio genere repeti posset: quã soluta est. nã is qui soluit & repetit, debet habere electionẽ; sicut habet is cui promittit incerta opera. nec est spectandum quod soluitur sed natura stipulationis quæ incerta opera non consistit.

z Et Interdum. Scilicet, alias ergo, &c.

Inquit

licet aliud præstemus, inquit, a aliud condicimus: vt puta fundũ indebitũ dedi: & fructus condico. vel hominem indebitum, & hunc sine fraude modico b distraxisti: nempe hoc solum refundere debes, ꝙ ex pretio habes. c Vel [si] meis d sumptibus pretiosiorem hominẽ feci: † non æstimari e hæc debent. f sic & in proposito ait, g posse condici, quanti operas esset † conducturus. h Sed † si delegatus i sit † à patrono [in] officiales k operas: apud Marcellum libro xx. Dig. quęritur. & dicit Marcellus, non teneri eum, l nisi forte in artificio m sint. hę enim iubente patrono, & alij edẽdę sunt. Sed si soluerit officiales n delegatus: non potest condicere, neque ei, cui soluit creditori, o cui alterius p contemplatione solutam est, quiq; suum recepit: neq; patrono, quia natura q ei debentur.

Si soluatur pars vnius ex rebus alternatiue debitis: an competat liberatio, vel detur repetitio, pendet ex euentu. Bartolus.

a Inquit. Iulianus.

b Modico. scilicet pretio.

c Habes. ergo nota quod qui hac condictione tenetur, ad hoc tenetur, quod apud eum est: nisi dolo sciens desijsset habere: vt j. eo. l. in summa. §. pen.

d Meis. Sumptib. ego solutos.

e Æstimari. id est curari. quia semper aliud pro alio repetitur.

f Debent. scilicet ꝙ modico distraxisset. vel quia ego soluens feci hominem pretiosiorem: vt expensas vltra pretiũ consequar. & hoc nisi sciens acceperit indebitum: vt j. eo. l. in summa. §. si seruum. Azo. Vel dic feci ego, cui solutum est indebite: & sic mutat personas. solum ergo pretium acceptũ reddit postposita melioratione.

g Ait. Iulianus.

h Conducturus. non quanti hic locare potuisset: vt sic non exeat naturam condictionis indebiti, quæ non vult versari in damno eum, qui ea tenetur.

i Delegatus, ergo promisit: vt C. de noua. l. j.

k Officiales. id est obsequiales alij præstandas. quæritur. scilicet an teneatur ei, cui delegatus est? & certe non: quia non possent cedi nisi patrono. sed solutæ non repetuntur: vt subijcit.

l Eum. scilicet ciuiliter & naturaliter vt statim sequitur. in fine.

m In artificio. s. certo. idem forsan. & si in incerto. Io. sed non est verum: vt j. in glo. magna fin.

n Officiales. l. obsequiales. Accur.

o Creditori. nunc facto vel ante tenebatur ei delegans ad talia.

p Alterius. scilicet patroni.

q Natura. hoc expone vt in prin. huius. §. quia operarum à libertis patrono debitarũ facta est mentio. Et distingue, quia operarum aliæ sunt obsequiales: aliæ fabriles: & aliæ artificiales. Obsequiales aliæ in faciendo, vt in assurgendo, & similibus. aliæ in non faciendo, vt de non vocando in ius. & differunt hæ inter se. nam quæ sunt in faciendo, nõ transeunt ad heredem extraneum: vt C. de ope. libe. l. liberti. sed ad filios sic: vt C. eo. titu. qui manumittuntur. & C. de obseq. l. v. etiã exhæredatos. nisi sint mala mente exhæredati, quia fuerant ingrati: vt j. de bo. lib. l. si patronus. §. si quis non mala mente. Sed quę sunt in non faciendo: vt de nõ vocando in ius, & similes transeunt ad hæredes etiã extraneos: vt C. de in ius voc. l. venia. Et contra conueniunt: quia ipsa natura & sine impositione debentur: vt hoc §. in princ. & in fin. & proprius dicitur honor r siue reuerentia, quam operæ. sed fabriles & artificiales sunt propriæ operæ: cum opera sit diurnũ officium: vt j. de ope. lib. l. j. Sunt autem fabriles incertę: s vt s. operæ non expresso scriptorias vel pictorias. Artificiales certæ vt qñ expressit, vt pictorias. licet lex quãdoq; his vocabulis abutatur. de his autẽ dic qualiter imponuntur, & in quibus differant, & in quibus conueniant. Imponuntur autem per stipulationem & per iusiu. vt j. de lib. cau. l. fin. §. adeo. & j. de ope. lib. l. vt iureiur. Differunt autem in sex. Primo in cessione diei. nam certæ operæ statim cedunt & veniunt cũ possunt præstari. cedunt nõ a die stipulationis. incertę non nisi indicãtur, & à patrono petantur, vtręq; tamen petuntur tunc demum qñ tantum transierit tempus, quo præstari potuerunt: vt j. de ope. libe. l. quoties certæ. & l. cum patronus. j. resp. & l. si quis hac. §. iudiciũ & l. operæ in rerũ. nam le. illa quoties primo in operis certis loquitur, postea de incertis. Secundo differunt in solutione. certæ enim alij solui possunt, incertæ non: vt j. de oper. lib. l. operæ in rerum. Duobus tamen casibus etiã incertę alij soluuntur volente patrono. Primus si patronus non potest vti aliter operis liberti. Secundus si est inops: vt j. de ope. libe. l. patronus qui operas. & l. si libertus artẽ. Tertio differunt in adiectione personarũ facta in stipulatione. certas enim mihi aut Titio, incertas mihi tantũ stipulor. Item certas potest mihi vel sibi vel simpliciter stipulari seruus meus, incertas mihi vel simpliciter non sibi: vt j. de ope. lib. l. seruus patroni. j. respon. & l. libertus. & l. nihil. & l. quia. & l. hæ. operæ. j. respon. Et not. quia in lege illa, hæ. appellabat fabriles certas. Quarto differunt in exhibitione, quia certas debet præstare libertus victu & vestitu patroni: incertas suo victu: t vt j. de ope. libe. l. suo. & l. aut certæ. & l. imponi. & de ope. lex cũ pen. quæ dicit victum esse præstandum, super certis tñ intelligitur: quia si de incertis tñ loqueretur: male diceret libertum ... quemlibet alium edentem operas: quia incertæ per alium edi non possunt: nec alij: vt j. de ope. lib. l. operæ in rerum. Quinto differunt: quia in incertis fideiussor ex sua mora teneri nõ potest, vt potest cũ non cedant, nisi cum indicãtur. sed incertis operis est idem ꝙ in qualibet credita pecunia, vt j. de ope. lib. si libertus meus. & l. à duobus. Sexto differunt in transmissione circa quã nota duo generalia in quibus cõueniunt. Primum: quia nulla opera transit ad heredẽ heredis. vt j. de ver. sig. l. secundũ. Item quia ad oẽm operam. s. fabrilem vel artificialẽ agunt liberi, si patronus sibi liberisq; suis fuit stipulatus: & pro æqualibus portionibus, & vtili actione, etiã si non sint heredes. & sic intelligitur j. de ope. lib. l. si quis operas & in l. vt iureiurando. §. si lib. & de verb. oblig. l. quodcunq; § si quis. Si vero sibi tñ stipulatus sit patronus, & incertas operas, ad heredẽ extraneum nõ transmittit: etiam lite cont. nisi forte condẽnatio fuerit facta. ad liberos aũt etiam nõ institutos, dummodo nõ mala mẽte exheredatos etiã li. non conte. transmittit: dummodo sint præteritæ. futurę enim alij cedi nõ possunt. & hęc probãtur j. de ope. lib. l. à duobus. & l. si operarum iudicio. & l. quã libertos. §. & non solũ. & § sed si iam. & l. operæ in rerum in prin. & de bo. li. l. si patronus. §. si quis mala mente. & de acq. hær. l. si quis pro herede. § si quis. cum aũt certas sibi stipulatus est patronus, nõ transmittit eas, nisi ad heredes suos, vel extraneos, directo tamen

† P. F. [illegible] æstimari, &c.

† P. F. esse.

† Al. add. a

† Al. add. alij.

Operarũ genus triplex & inter se conueniũt & differunt.

r Approbatur per Bar. Bald. Pau. & Ia.

s Reprobatur: quia fabriles & artificiales pro eodẽ ponuntur secundum Bar. Sozi. Alex. & Iaso.

t Immo dic quod attẽditur quis sit diues: quia illius expẽsis debent præstari, sm Bar. Bald. Ang. Alb. & Iaso.

Si decem aut Stichum stipulatus, a soluã quinque: queritur an posim condicere? Quæstio ex hoc descẽdit, an liberer in quinque, nam si liberor: cessat cõdictio. b si non liberor: condictio c erit. Placuit autem (vt Celsus lib. vj. & Marcellus lib. xx Digesto. scripsit) non perimi partem d dimidiam obligationis. Ideoque eum, qui quinq; soluit, in pendenti habendum, an liberetur: petique ab eo posse reliqua v. aut Stichum. & si præstiterit residua v. videri eum & † priora debita soluisse. si † autem Stichum præstitisset, v. eum posse condicere, quasi indebita. sic posterior solutio cõprobabit, † e priora v. verũ debita, an indebita soluerentur. Sed & si post soluta v. & Stichus soluatur, & malim ego f habere quinque & Stichũ reddere: an sim audiendus, quærit Celsus. & putat natam esse [in] quinque condictionem: g quamuis, vtroq; h simul soluto, mihi retinendi, quod vellem, arbitrium daretur. i

In obligatione alternatiua solutione partium in diuersis rebus liberatio nõ contingit: licet ad plures hæredes creditorũ, vel promissorũ pertineat obligatio.

Idem ait, k & si duo hæredes sint stipulatoris: non sic posse, alteri quinq; solutis alteri partem Stichi solui. Idem, & si duo sint ꝓmissoris hæredes. secundũ quæ. l liberatio non contingit: nisi aut vtrique m quina, aut vtriq; partes Stichi fuerint solutæ.

Glossa intelligit istam l. vno modo: & Guil. alio modo: secundum glo. breuiter hoc intendit, Sicut promissum in certo loco potest vbique peti, ita solutum indebite certo loco, non obstante errore soluentis. Bart.

Paulus libro xxvij. ad edictum. XXVII.

Qui loco certo † debere existimãs, n indebitũ soluit: o quolibet p loco repetet. nõ enim existimationẽ soluentis eadẽ species repetitionis sequitur.

Tutus exceptione rei iudicatæ soluens non repetit. Bart.

Idem libr. xx. ad edictum. XXVIII.

Iudex si malè absolue rit, & absolutus sua sponte soluerit: repetere non potest. q

Pupillus, prodigus, & furiosus indebite solutum repetunt etiã vbi alius nõ repeteret. Bar.

Vlp. lib. : Disp. XXIX.

Interdum persona locum facit repetitioni: r vt puta si pupillus sine tutoris authoritate, vel furiosus, vel is, cui bonis interdictũ est, soluerit. Nam in his personis generaliter repetitioni locum esse, non ambigitur. s Et si quidem ex

---

ꝗo tamen per se & non per alios ad successionẽ venientes, & pro hæreditarijs portionibus: quia sicut credita pecunia petitur opera: vt infra de oper. lib. l. a duobus. & l cum patronus. §. cum libertus.

a Stipulatus. i. interrogatus promittere per stipulationem. sic in auth. de æqua. do. § j. ibi, & cum stipulentur alterutros, &c. & instit. quib. mo. tol. ob. §. pe. & ĩ. de so. l. in his. vel sub. sit aliquis à me. Acc.

b Condictio. hoc regulariter fallit: vt ĩ. eo. l. Neratius.

c Cõdictio. vtrunque aũt simul non: vt ĩ. de sol. l. qui hominem. §. fin. Acc.

d Non perimi partem. imo videtur ꝙ sit pars perempta: & ꝙ tantum pars Stichi sit petenda: vt infra, de acce. l. qui hominem. quæ est contra. Sol. non est contra: quia nõ prohibet · ibi Stichũ petere: sed partem peti posse dicit. Vel illa est distinctio legis, non hominis. Vel quia ibi dicit perimi, id est, interim nõ posse sortiri effectum. nam obligatio durat, nõ autem extincta est: vt hic Cum hoc autem dicto facit ĩ. de solut. l. qui hominem. in prin. & §. j. & §. pe. & de leg. ij. l. si quia duobus. Item contra ĩ. de solu. l. stipulatus § j. sed ibi certus homo: puta Stichus debebatur, cuius parte soluta à parte liberatur. secus si in genere vel sub alternatione: vt ibi, & hic, & infra de verbo. oblig. l. ij. in princ. Accur.

† Reprobatur cum duabus sequen. ideo dic ꝙ hic loquitur in solutione vera, ibi in solutione ficta secundum Carrol. & Alexan.

† Al. add. in

† sim

† comprobat

e Comprobabit. i. declarabit.

f Et malim ego. s. creditor. nam mutat personas.

g Condictionem, indebiti.

h Vtroque. Sticho & decem.

i Daretur. hoc iure veteri: sed hodie est electio soluentis; vt C. eod. l. pen. quæ est contra. & sic corrigitur hoc. Vel hic erit in optione stipulatoris, ibi promissoris. Accur.

a Et bene secundum prædic.

k Idem ait. scilicet dicendum. Accur.

l secundũ quę. s. iã dicta nõ primo sed alio casu.

m Vtrique. scilicet hæredum stipulantis.

Qui loco. CASVS. Credebam me tibi debere x. Romæ solui. nunquid alibi quam Romæ possum repetere? Dicit, quod sic. Viuia.

n Existimans. & ita non errauit quo ad certa loca. vnde videbatur ꝙ in cæteris nõ posset repetere, potest tamen similis dubitatio esse infra, de constit. pecu. l. eum qui primo respon. Accursius.

o Soluit. in illo loco, idem si in alio.

p Quolibet. idoneo tamen. arg. infra de mun. & ho. l. vt gratim. §. & si lege. Sic & infra, de constitu. pecu. l. qui autem. in fin.

Iudex. CASVS. Debebam tibi decem, & cum peteres à me, iudex me absoluit. demũ quia bonã fidem habui, solui. nunquid repetam? Dicit quod non. Viuia.

† Al. add. se.

q Non potest. natura enim debitor remansit, vt patet infra eodem. le. Iulianus.

Interdum. CASVS. Dicit quod quandoque condicit vnus, quod alius non condicit. & est exemplum in pupillo soluente sine tutoris authoritate; quia repetit ꝙ solutum est. Viuia.

Interdum persona quasi dicat, aliquid cõdicit & repetit vnus, quod alius non condicet; vt statim dices. Accursius.

r Repetitioni. hoc modo qui sequitur, & si quidem, &c. Accursius.

s Locum esse non ambigitur. Quomodo potest esse ꝙ hęc lex dicit? Nam aut erat debitum solutum, aut indebitum. Si debitum, cõsumpta pecunia non cõdicitur, nec vindicatur, quia tãtum facit consumptio, quantum dominij translatio à principio; vt supra si cert. pet. l. si fitus. & l. non omnis. §. si pupillus. quæ est contra. & infra, de sol. l. quòd si forte. §. si. quæ est similiter contra. Si indebitum erat, ergo de iure communi datur repetitio; & sic nõ facit persona locum repe-

repetitioni. Sed resp. quod erat indebitum ciuiliter: sed tale.s. naturale debitum quod solutum à maiore non repeteretur: puta legatum non deducta Falcidia solutum per ignorantiam iuris: vt C. ad l. Falc. l. error. Idem in casibus, in quibus cõdictio hæc cessat alias in maioribus, quod diximus s. e. l. eleganter. §. si pupillus vero reperit per restitutioné præhabitã: vt hic, & s. de min. l. illud in prin. & C. si aduer. sol. l. indebito. & sm hoc non obstat d. l. nõ omnis. nec illa, quod si forte. quia ibi de ciuiliter & naturaliter debito dicit, vel secundum Azo. ibi de rigore: sed hic de æquitate dicit. Sed secundum quod hãc legem modo intelleximus, idem esset in quolibet minore. eo excepto quod pupillus etiãtes sine restitutione vindicat; pubes vero restitutus demum. quod verum est, scilicet quod in minore quolibet loquatur: sed de pupillo gratia exempli loquitur. Sed opponitur, quando minor reperit naturale debitum per integ. resti. præhabitam, & postea condictionem intentatam: nonne obligatio naturalis qua tenebatur minor, restituitur contra eum: vt C. si aduer. transac. l. j. ergo illius nomine contra in integrũ rest. obijcitur compensatio: vt s. de neg. gest. l. iij. §. pupillus? Respon. id non puto quod compensatio obijciatur: quia sic minori nõ prodesset restitutio: vt not. in quæstione j. eo. tit. l. cum is § j. patet ergo naturale debitum à minore solutum condici petita prius in integr. rest. sed P. dicit citra restitutionem pupillum condicere pecuniã cõsumptã & pro se inducit. j. ad Treb. l. si eius. §. & si eius. & l. istam interdum. In adultis autẽ confitetur quod per restitutionem: vt j. de acquir. hær. l. impuberibus. sed l. illã si eius. retorqueo in eum. nam ibi dicit quod pupillus non repetit naturale debitum. s. ab hærede qui restituit hæreditatem: nullo modo, quando ante restitutionem hæreditatis est ei solutum: nec à fideiussore sine restitutione. si autem post restitutioné hæreditatis soluatur hæredi, iure cõmuni citra restitutionem repetitur: quia naturalis obligatio iam translata erat ad fideicommissarium. Item nec hæc lex facit pro eo, nam personas pupilli & furiosi facit locum repetitioni: quia si extat pecunia soluta, repetitur per rei vind. Si aũt consumpta sit pecunia soluta: si quidẽ à pupillo, cedit in solutũ debiti naturalis: nec repetitur: nisi indiget pupillus beneficio restitutionis: vt dixi. si sũt furiosus vel prodigus soluat pecuniam cõsumptam, repetunt per condictioné sine causa. etiam non petita restitutione: quia nõ intelliguntur voluisse soluere. si quidem in negotijs cõtrahendis, alia est causa furiosorũ, & alia pupillorũ: vt j. de reg. iu. l. in negotijs gestis. Sic ergo cõsumptione facta reconciliatur in debitum à pupillo solutũ, sed non à furioso vel prodigo, quia qui expresse cõsentire nõ possunt: nec tacite possunt: vt j. loc. qui ad certum. & facit ad hanc l. j. de bo. autho. iud. pos. l. si non ex. §. j. Acc.

Hic est primus intellectus istius l. qui reprobatur secundum Bar. Bald. Ang. Pau. & Iaso.

Imo est falsum: quia loquitur in pupillo: non in adulto, secundum Bar. & Ia.

Idẽ Bar. Bald. & P. sed melius dixisset, te(n)entio Is.

Ista est vera lectura secũdũ Bar. Bald. Pan. Ang. & Iaso.

Idem Bar. Bald. & Paul.

a Vindicabuntur. Etiam sine restitutione: quia non est facta accipientis pecunia.

b Condictio. Hoc ita tamen demum, si restituatur, secundum nos, licet Plac. contra: vt modo diximus. Accursius.

tant numi: vindicabuntur: [a] [pro] consumptis verò cõdictio [b] locum habebit.

Si quis soluat tutus exceptione. quia sibi debetur, non repetit, sed suum debitũ petit. Bar.

Idem lib. x. Disp. XXX.

QVi inuicem creditor, idemque debitor est: in casibus, in quibus compẽsatio locum non habet, si soluit: non habet [c] condictioné, veluti indebiti soluti, sed sui crediti repetitioné.

Qui promisit plus, quàm deberet, condicit liberationem. Bartolus.

Idem lib. primo. Opinionum. XXXI.

IS, qui [d] plus, quàm hæreditaria portio efficit, per errorem creditori cauerit: [e] indebiti promissi habet condictionem. [f]

Vna ex rebus alternatiuè debitis soluta simul perempta, quæ superest remanet in soluto. Bart.

Iul. lib. x. Dig. XXXII.

CVm is, qui Pamphilum aut Stichũ [g] debet, simul vtrunque soluerit: si postea, quam vtrunque soluit, aut vterque, aut alter ex his desierit in rerũ natura esse: nihil repetet. [h] id enim remanebit in soluto, quod superest. [i]

QVi inuicem. Debebam tibi decẽ ex causa depositi: & debebas mihi decẽ ex causa mutui. in casibus istis nõ est locus compensationi. vnde si tibi soluerim tua x. non repetam: imo mea x. quæ mihi debebas. Viuianus.

c Non habet. Vt in deposito: vt C. de cõpen. l. fi. & cũ ex vna parte debetur species, ex alia quantitas. Item in vino vel frumento vel oleo publico. Item in vectigalib. tributis, & alimentis fideicommissis: vel pecunia quæ statutis sumptibus fecit: vt C. de cõpen. l. in causa. secundũ Io. Sed idem videtur in omnibus vbi ipso iure compensatio nõ fit. Si autem ipso iure fiat compensatio, vt de negligẽtia ad negligentiã, aliud est secundum H. vt j. de compen. l. si ambo. § j. Ac.

IS qui. CASVS. Instituit aliquis me hæredem in testamento, qui forte habebat creditorem. Et cum eram institutus pro tertia parte, credebam me hæredem institutum pro dimidia promisi me soluturum creditori hæreditario pro dimidia hæreditatis. Dicit quod cautionem repetere possum. Viuia.

d Is, qui. Scilicet hæres.

e Cauerit. Scilicet creditori.

f Condictionem. Sine causa vel incerti: vt infra, de condic. sine causa. l. qui sine.

CVm is. CASVS. Promiseras mihi Stichum aut Pamphilum. vtrunque soluisti, deinde decessit alter. Dicit quod ille qui superest, remanet in soluto. vnde non repetitur. Fideiussor. Titius debebat tibi x. pro eo fideius. fecisti pactum de non petendo à me, postea aliquo casu ignorans tibi solui. Dicit quod repetam. Idem est si ego decessi, & hæres meus soluerit. Sed pone quod Titius mihi successit. & soluerit: nunquid repetet? Dicit quod nõ, sed liberatur. Si in ea. Nomine dotis mulier quædã pro alia soluit decem marito futuro, credens se teneri: an repetere possit? Dicitur quod nõ. quia causa pietatis tollit repetitionem: quam alias induceret falsa opinio. Qui hominem. Credidi me debere tibi hominẽ in genere. dicit quod similis sum ei, qui hominem aut decem debet: veluti si ad hominẽ in genere tenebar, & crederem me teneri ad Stichum: cũ soluero, condicã. Vi.

g Aut Stichum. Alternatiue. Accur.

h Repetet. Loquitur hic quando ad certam speciem datur hæc condictio. alias. i. si ad quantitatem, nõ liberaretur interitu speciei sicut nec in mutuo: vt C. si certum pet. l. incendium. & sic nõ obstat §. libertus s. eod. l. si non sortem. Item no. hic quod proprium factum ignorare licet: vt s. eo. l. sed & si me putem.

Factũ proprium ignorare licet.

i Superest. Cum alter decessit. Azo. sed si non soluisset: qui superesset, dandus est: vt infra, de contrahenda

ff. V. Ll

henda empt. l. si in emptione. § pen. Accursius.

a Paciscitur. Non in re, sed de sua persona tantum. sic ī. de iureiur. l. duobus. § j.

b Imprudentiam. Facti: vel iuris, cum sublata sit naturalis obligatio per pactum: vt infra, de sol. l. Stichum. § naturalis.

c Condicere. Condictione indebiti.

d Stipulatori. Id est, à stipulatore.

e Et ideo. Bona ratio: quia eadem solutio non parit liberationem reo, & repetitionem fideiussori: vt hic, & infra, de solu. l. qui hominem. § fin. Azo. & infra eod. l. si fideiussor. Sed si id qđ naturaliter tantum deberetur, per ignorantiam facti probabilem soluat, repetitur vt indebitum: vt C. ad legem Falc. l. error. Si agatur condict. indeb. nonne poterit naturalis debiti compensatio opponi: vt infra, de compen. l. etiam. & ī. de neg. gest. l. ee ij. §. pupillus? Videtur quod sic. nam per solutionem talem non fuit sublata obligatio naturalis: quia eadem solutio non potest parere liberationem & repetitionem, vt dixi. Nec obstat, qđ est ī. de sol. l. in numerationibus. In fi. licet. n. vna solutio & liberationem & obligationē simul pariat, vt ibi: nunquam tñ repetitur pecunia vt indebita vt eiusdem pecuniæ contingat liberatio & repetitio: non sunt ergo cõtrarij effectus ibi: sed hic sic. Ego: tñ puto non posse cõpensari naturale debitum in hoc casu: quia ſm hoc lex quæ dicit naturale debitum repeti, imposita esset verbis, & non rebus, & vna via repeteretur, & altera non: quod esset iniquũ, vt C. communia. de leg. l. ij. Azo. & facit ad §. j. mand. l. si fideiussor. §. non male. & §. vlt. Acc.

† idq; eo, quia

† sed

† Scribentes hic reputãt istũ text. sing. ad hoc quod licet promittẽs aliquid tanquã debitum, cum non esset debitũ, habebat condictionẽ indebiti: tamen fallit in isto casu sing. Bolo.

Solutio qua fideiussori parit repetitionem, non parit reo liberationem. Bart.

Fideiussor cum paciscitur a ne ab eo pecunia petatur, & per imprudentiam b soluerit: condicere c stipulatori d poterit: & ideo e † reus quidem manet obligatus: ipse f autem sua exceptione tutus est: nihil autem interest, fideiussor, an hęres eius soluerit. quòd si huic fideiussori reus hæres extiterit, & soluerit: nec repetet, & † liberabitur.

Quando à pietate causatur error, cessat repetitio indebiti soluti. Bart.

Si † in ea opinione sit mulier, g vt credat se ꝑ dote obligatam: quicquid dotis nomine dederit, nõ repetit. h sublata enim falsa opinione, relinquitur pietatis causa, ex qua solutum repeti non poterit. i

f Ipse. Scilicet fideiussor.

g Sit mulier. Mater forte vel extranea.

h Non repetit. Nisi esset tutrix, & ratione officij soluisset: vt ĩ. de administra. tuto. l. cum post §. j. & licet hæc condictio cesset: alia actio quandoq; datur soluenti: vt ĩ. sol. matri. l. si pater ignorans.

i Non poterit Nisi in casu: vt C. de nupt. l. patrem. Quid autem si fideiussit pro dote mulier, quo casu cessat Velleia. vt C. ad Velleia. l. generaliter. nonne repetet? Respon. sic à muliere: argu. d. l. de administra. tuto. l cum post. §. j. Intellige ergo hic quod suo nomine credebat teneri se pro sua obligatione: pro alia tamen muliere. Accur.

k Qui hominem Si dicas hominem, scilicet incertum, aut decẽ omnia sunt plana, & erunt similes hi casus in omnibus: & nihil est contra. Si autem dicas hominem, scilicet certũ, puta Stichum, aut decem, erit similitudo in soluendo. nam quilibet eorum antequam soluat, habet electionem, dummodo non vilissimum soluat debitor in genere: vt in stimulo. de actio. §. huic antẽ. & infra, mand. l. fideiussorem. Item sunt similes, quia neuter præcise tenetur ad aliquem. In repetendo autem an sint similes? Videtur quod sint, vt hic dicit. nam si ideo repetit, quia est ei similis, ergo & si is qui Stichum aut x. debet, credens se debere Stichum, soluat, repetit: vt hic dicere videtur. Sed contra infra, de legatis secundo. le. si is cui. vbi dicit qđ non repetit. Solu. secundũ R. distingue an per errorẽ facti soluit: vt quia nesciebat alternatiue promissum: & tũc repetat, vt hic. an per errorem iuris credens forte se teneri ad meliorẽ. & tunc non, vt ibi. Alij dicunt, quod hæc illam corrigit, ex eo quod hæc à Iustiniano confirmata videtur: vt C. de condictione indebiti l. si quis seruum. Tertij dicunt quod hic est distinctio legis, non hominis. Prima non placet: quia lex cõtra. videtur loqui de soluente per errorem facti. item nec secunda: quia lex illa, si quis. loquitur qñ vtrunq; est solutum. Tu dicas quod non ideo repetit debitor in genere: quia similis sit ei, qui alternatiue debet. nam licet in aliquo sit similis, non tamen in omnibus. sed ideo repetit debitor generis, de quo hic dicit: quia nullus seruus erat in obligatione, sed in solutione tantum: vt infra, de legatis primo. le. eum incertus. licet sit argumen. contra infra, de legatis secundo. l. Mæuius. §. duobus. sed dic vt ibi no. sed in alternatiua vtrunque est in obligatione: vt infra, de verborum obligatio. l. si duo rei. & infra, de solutio. l. qui decem. §. Stichum. & ideo dico quod non repetit: vt in dicta l. contraria, si is cui. & secundum hoc postpone ideo: & dic ideo condicet, cum existimaret, &c.

Obligatio generis & alternatiua æquiparantur; & in obligatione generis qui certam speciem soluit, putãs se ad eam teneri, repetit. Primò ponit vnum dictum. Secundò ponit aliud. Secunda ibi, Adeoq;. Bar.

Qui hominem generaliter † promisit, similis est ei, qui hominem k aut decem debet. & ideo † si cùm existimaret † se Stichum promisisse, eum dederit, condicet: alium autem quemlibet m dando liberari poterit.

† in genere

† adeoq;

Vbi inter partes nullum negotium gestum est, cessat condictio indebiti. Dividitur in duas partes. Primò quando quis ædificat in solo alieno à domino possesso. Secundò quãdo quis ædificat in solo alieno à se possesso. Secunda ibi, Sed & si is. Bar.

Idem lib. xxxiv Digestorum. XXXIII.

SI in area tua ædificassem, & tu ędes possideas

l Existimaret. Is, qui generaliter promisit hominem. nam hunc tantum prosequitur, vt modo dixi. sunt ergo similes in soluẽdo. Item quia neuter præcise tenetur: sed sunt dissimiles in alijs duobus, scilicet in repetendo: & quia in altero vtrunq; est in obligatione: in altero nihil. Accur.

m Quemlibet. Vt puta mediocrem. Azo.

SI in area. CASVS. In area tua domum ædificaui, eam ędificatam nactus es. an condicam? Dicit quod non. Si autem postquam ædificaui, tibi ædes tradidi: non condicam: quia non feci domo istas accipientis: quia prius erant tuæ, vnde pone. Credebam me hæredem: domos hæreditarias fulsi: ad expensas mihi potero consulere per

per retentionem. Cætera sunt plana vsque ad legẽ, frater a fratre. Vin.

a Condictio, scilicet, expensarum. vel die domus ædificatæ.

b Negotij non quod obligatio ex contractu nasca tur: sed quasi: vt in insti. de obli. quæ ex quasi cõtr. nasc. §. penult. & quod dicit hic gerit idest gerere videtur extra id quod agitur: vt j. cõm. l. si is qui. §. si. Ac.

c Non habebit. Imo videtur quod possessionẽ saltẽ possit condicere, vt s. eadẽ. l. indebiti. § j. quæ est contra. Solu. ibi credens se obligatum tradidit, hic non. Vel solue vt ibi. Itẽ contra. ad idem j. e. l. q exceptionem. §. j. Sol. vt ibi. Accur.

Nõ tenetur cum se querit: ideo dic quod ibi fuit tradita possessio nõ domino, hic domino. Bar. Paul. & Iaso.

d Seruare posse. hæc lex loquitur, secundũ Azo. de stricto iure sed de æquitate dabitur isti qui impendit, vtilis ac. nego. gestis ad impensas. & pro eod. supra de nego. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. sed illa loquitur quando alieno nomine impendit hic suo proprio. Itẽ pro eo infra eo. tit. l. si. sed ibi necessario fuit gestum negotium. sed hic voluntarium. Item pro eo. C. de rei vind. l. domum quæ est contra. sed ibi in reficiẽdo. lo. aũt dicit nõ posse repeti sed retineri, vt hic, & j. de excep. do. l. Paulus. & hanc materiam plene dices s. de rei vin. l. in fundo. Accu.

B. I. C.

e IS, cui. Fundus. Sed quomodo potuit grauari vltra hæreditarias vires: imo etiam quartã debet habere. Rñ. quidam libri nõ habent totam: & tunc planum est. si autẽ habes, dic qđ post tẽpus de restituendo hæreditatẽ rogauit: ita quod medio tẽpore fructus habuit q sufficiunt ad quartã: vt s. de inoff. test. l. Papinianus §. vnde si quis. & fm primũ intellectũ dices de fundo hæreditario, secundum aliũ. de fundo hæredis. Ac.

f Et eam. f. totam, quod facere debet hoc casu: vt insti. de fideicom. hære. §. sed si recuset.

g Non habet. s. legatarios.

h Condictione. s. indebiti, secundum quosdã. Sed

deres cõdictio a locum non habebit: quia nullũ negotium inter nos contraheretur. Nam is, qui non debitam pecuniam soluit, hoc ipso aliquid negotij b gessit. Cùm autem ędificium in area sua ab alio positum dominus occupat: nullum negotium cõtrahit. Sed & si is, qui in aliena area ędificasset. ipse possessionem tradidisset: condictionem non habebit: c quia nihil accipientis faceret: sed suam rem dominus habere inciperet. Et ideo constat, si quis cùm existimaret se hæredem esse, insulam hæreditariam fulcisset: nullo alio modo, quam per retentionem impensas seruare posse. d

Quando dispositio efficitur indebita. solutum causa conditionis implendæ repetitur. Bar.

Idem libr. xl. Digestorum. XXXIIII.

IS, cui hæreditas tota per fideicommissum relicta est, & præterea fundus, e si decẽ dedisset hæredi: si f hæres suspectã hæreditatẽ dixerit, & eã f ex Trebelliano restituerit, cãm dãdę pecuniæ non habet. g & ideo qđ eo nomine quasi implendæ cõditionis gratia dederit, condictione h repetet.

Potestas purgandi moram, nõ facit vt indebitum videatur esse solutum. Bar.

Idẽ li. xlv. Di. XXXV.

QVi i ob rem non defensam soluerit (quamuis postea defendere paratus est) non repetet, quod soluit: i

Pecunia accepta vt reddatur res in qua quis recipiẽda pignori furtum commisit, repetitur alias secus. Bar.

Paulus libro v. ἐπιτομῶν. Alpheni Di. XXXVI.

SEruus cuiusdam insciente domino magidem k commodauit, is cui commodauerat, pignori eam posuit, & fugit. qui accepit, non aliter se redditurum aiebat, l quàm si pecuniã accepisset accepit a seruulo, & reddidit magidem. Quæsitum est, an pecunia ab eo repeti possit? Respondit: si is, qui pignori accepisset, magidem alienã scit apud se pignori deponi: furti m eũ se obligasse. n Ideoque si pecuniã à seruulo accepisset redimẽdi furti cã, o posse repeti. p Sed si ne scisset alienã [rẽ] apud se deponi nõ esse furẽ. q Itẽ si pecunia eius nomine, à quo pignus acceperat à seruo exoluta r esset: nõ posse ab eo repeti. s

Pretium solutum ex causa exceptionis inualidæ, repetitur. Bartolus.

cur datur condictio indebiti, cum ipsa respiciat ad præteritũ. & hic dedit vt quid fieret. s. adiret: quare condictio ob causam deberet dari: quod satis admitto vt hic de ea loquatur; vt argum. supra de cond. ob tur. caus. l. j. §. j. & l. ii. Vel dicas, imo datur indebi. quia iam putabat se fuisse obstrictum. Itẽ opponitur, quia videtur quod nulla actio datur ad repetẽdũ, licet coactus adijt: vt j. de cond. & demon. l. qui hæredi § sed tũ suspectã adijt. quę est cõtra. Sol. hic de rigore, ibi de æquitate nam ibi dicit benignus, vel hic decẽ fuerunt data nomine fundi tantũ: ibi autem nomine hæreditatis. legatũ autem hic factum est indebitum: & per consequens, quod pro eo erat dandũ: hæreditas autẽ non ideo fit indebita, sed tunc magis non pellitur restituere: & ideo quod pro ea datum est, non est factum indebitum, secundum R. & Io. Vel dic a quod hic à fideicommissario vniuersali tulit solutum, ibi a quodam legatario singulari. Accursius.

i Qvi ob rem. Soluit. in procuratore vel fideiussore, qui aliquem sisti iudicio promisit, & iudicatũ solui, loquitur. quæ stipulatio tres habet clausulas: vt j. iudi. solu. l. e. iudicatum solui. post solutionem nõ repetit, vt hic: sed ante bñ posset purgare morã. vt j. iu. so. l. iij. § si. & s. si quis cau. l. & si post tres. Acco.

k SEruus. Magidem. Id est, tabularium, vel scacherium.

l Aiebat. scilicet magidem.

m Furti. sicut qui sciens nõ debitum accepit: vt infra de condi. furt. l. quoniam. Vel dic vt ibi.

n Obligasse. pro magide.

o Furti causa id est rei furtiuæ.

p Repeti. condi. s. ob turpem causam: vt s. de cõd. ob. tur. cau. l. idem §. si. Sed quid ad hunc titulũ? Respon. quia indebita est.

q Furem. magidis.

s Repeti. hoc intelligo si voluntate domini soluta est,

Bal. hic dicit istũ tex. vnicũ & sing. ad hoc quod non soluta intra tempus purgãdi moram non põt repeti pec solutiõem. idem et pbat tex. & cõco. in l. sancim. C. de fide iusso. iunctis ibi no ta. Bol.

l Magidẽ hoc loco p lãce seu scutella interpretatẽ Alcia. lib. viij. Parer gon. c. xvi.

a Ista est vera sm eosdem.

l Scisset.

r P. F. nescisset alienum.

r P. F: soluta.

s De magide, quale vas sit, pulchre Bud. hic.

est, vel si postea ratum habeas vel cũ bona fide acce pit, & cõsumpsit. Sed si extaret, & nõ esset soluta domini voluntate, vel eo ratum habente, vendicaretur

a Seruum. Eo nomine. Idest, ob repetendam pecuniam.

b Ignorasses. quia non valet contractus; vt j. de contrahen. emp. l. lux rei. & l. si in emptione § rei suæ. Acc.

Frater a fratre. CASVS Primo nota tria circa hãc legem, ꝙ filius mutuando pecuniam paternã fratri eidẽque filiofam. patris voluntate vel non, non refert, semper acqrit naturalẽ obligationem patri, secundum iura ista. Aliud est; quia quoties debitor succedit creditori, quod extinguitur obligatio. Tertium est ꝙ debitum filij est onus peculiare; qa pertinet ad peculiũ & ex peculio erit soluendum. his præsuppositis dic casum. Paterfamil habebat duos filios; Titium & Mæuiũ. Titius a Mæuio x. accepit mutuo; & ita erit patri naturaliter obligatus Mæuium tradentem. decessit pater vtroque hærede instituto, omnia bona paterna & peculiaria inter se diuiserunt; & diuisione facta x. soluit Titius Mæuio vult ea repetere. an possit, quæritur. Et dicit quod debet Mæuius restituere medietatẽ qua nõ extat hæres; nã pro medietate qua extat hæres Titius extincta fuit obligatio aliam medietatẽ. i. alia v. condicet, si tantũ peruenit ad Mæuium de peculio Titij quãtũ fuit medietas debiti. i. v. & hoc tribus rationibus Prima est quod ad quem deuenit peculiũ, debet deuenire onus peculiare; puta debitũ. vnde si totũ peculiũ Titio fuisset prælegatũ, de illo peculio esset satisfaciẽdũ Mæuio. quod ergo ad Mæuiũ peruenit de peculio, in debitum erit cõputãdũ. Secũda rõ est per id. s. quod peruenit ad Mæuiũ de peculio, extinguitur debitũ. Quid si Titius tãtum debet extraneo, & cũ cõueniret, tantũ de suo solueret; nunqd posset tantũ deducere de peculio per iudiciũ fa. ercis? Dicit quod sic. Tertia ratio est, ꝙ si tantum debuit extraneo; antequã tamẽ exigeretur peculiũ omnino diuiserunt; poterit deducere id in quo est alij obligatus certe potest. ergo ex quo ita est ꝙ si extraneo deberet, de peculio esset soluẽdũ & a fratre esset indẽnis cõseruandus; multo fortius aduersus seipsum indẽnẽ conseruare debet.

Quæsitum. Habebã filiũ in potestate qui peculiũ habebat. x. ei mutuaui; deinde emãcipatus x. mihi soluit, an possit repetere? Dicit ꝙ si peculiũ filij mei penes me nõ remãsit, nõ repetet. quia naturaliter fuit mihi obligatus existẽs in mea potestate. vñ licet postea soluat, nũ repetet & hoc ꝓbat ꝑ quoddã ar. quia si ego a creditoribus filij mei intra annũ fuerim cõuẽt' de peculio post emãcipationẽ, nõne primit' po

Iulian. lib. iij. ad Vrseiũ Ferocem. XXXVII.

Seruum meũ insciens a te emi, pecuniamq; tibi solui. eam me à te re petiturum, & eo nomine a cõdictionem mihi esse omnimodo puto: si ne scisses meum esse, siue ignorasses. b

Re & fama difficilis est hæc lex sicut alia in toto corpore iuris: & hoc dicit, Inter duos fratres, qui sunt in eiusdẽ potestate; & inter patrem & filium sola obligatio naturalis contrahitur, quæ per fratrem mutuãtẽ patri acquiritur. Item cùm debitor creditori succedit: pro quota obligatio extinguitur. Itẽ huius obligationis onus peculiũ respicit: & quatenus de eo peruenit ad creditorem, obligatio tollitur. Item solutum inquantum erat obligatio extincta, repetitur: residuum non, naturali obligatione impediente. hoc dicit. Diuiditur in duas partes principales, Primo quando mutuum est contractum inter duos fratres. Secundo quando est contractum inter patrem & filium. Secunda ibi, Quæsitum. Item prima pars subdiuiditur per gloss. in sex partes. quod dic vt in gloss. eo excepto quod vbi dicit tria esse argumenta ad rationem, non intelligas ad rationem positam in textu, sed ad rationem subauditam. partes sunt manifestæ. Item secunda pars subdiuiditur. nam primo loquitur, quãdo pater credidit filio. secundo quando econuerso. Secunda ibi, Contra si pater. qualibet istarũ posset rerũpere diuisionem, sed quia clara sunt ideo omitto. Bar.

tui deducere quod mihi debebat; & sic si quid fuerit residuum in peculio hoc soluere creditoribus? Certe sic. vnde videtur quod naturaliter fuit mihi obligatus, & post emancipationẽ solutũ nõ repetet. Sed pone, filius existẽs in potestate mea mihi mutuauit deinde emãcipaui, & solui; nunquid repetam? Certe nõ qa hic naturaliter remansit obligatio sicut in superiori casu. & hoc probat per idẽ; quia si creditor filij intra annum patrem conueniat de peculio; & dicat pater, recipiatis pecuniã, & ita vos diuidatis, vt liberet id ꝙ filius debebat ei offerre si qdẽ post emancipationem durauit hæc naturalis obligatio, cessat repetitio.

Eademque erit. Filius mutuauit patri in potestate sua existens. ipsum emancipato decessit pater; & extraneũ instituit hæredẽ; & filium exhæredauit. extraneus filio soluit, an repetere possit, quæritur. Et dicit qd non; quia naturaliter fuit obligatus; & hæc naturalis obligatio transiit in extraneũ; vt j. ad Tre. l. si eius. in prin. Vi.

Aphricanus lib. ix. Quæstionum XXXVIII.

Frater c à fratre, d cũ in eiusdẽ † potestate

† Al. add. *patris.*

c Frater. Mæulus a Titio fratre suo accepit mutuũ. Accursius.

d A fratre. in sex partes diuide vsq; ad §. qsitum. thema quæstio. respõsio. respõsionis rõ. tria argumẽta ad rõnẽ. itẽ conclusio. & sic literã diuides. Itẽ no. ꝙ quinq; modis põt filiusfa. habere pecuniã. nã potest habere pecuniã patris, itẽ ꝓfectitiã, itẽ castrẽsis peculij, item quasi castrẽsis, itẽ aduentitiã. Et in his omnibus põt intelligi hæc lex, si nomine patris fuisset mutuata, nã soli patri fuisset quæsita, & sine lex in pulo esset. si autem ponas (quod est melius) ꝙ suo nomine mutuet, nõ habet locũ hæc lex in castrẽsi vel quasi; cũ in his naturaliter & ciuiliter & cũ effectu frater debitor fratri alteri teneat; vt j. ad Mace. l. ij. hodie autem iur. Codicis idem in aduẽtitia; vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. j. Et sic hodie tantũ in pecunia patris vel ꝓfectitij peculij loquit hæc lex. Dic ergo pecuniã mutuat* s. paternã. s. voluntate, vel etiam sine voluntate patris datã, consumptam tñ; alias nõ nasceretur. naturalis obligatio. Idem si peculiarẽ & de profectitio peculio, vel etiam aduentitio, secũdum tempora huius legis. Nam & tunc dico naturalem obligationem filio & patri per filium, & tan lẽ filio vt hæredi quæsitã & sic duæ naturales ab initio nascũtur, & media vtriusq; naturalis tollit propter hoc; qa successit frater debitor patri. & hoc ꝓbat, cum duæ nascuntur, &c. cum enim peculium fratris creditoris patrem respiciat; vt dicatur patris, nõ solum filij; & obligationes peculiares pertineant ad patrem, vt ei quæratur, non solum filio; ideoq; sicuti si patri vinculi soluisset, in totũ liberaret; quasi in hac parte duo rei credendi esse videantur; & poten-tior

* Vnicam obligationem ex eo mutuo cõtrahi, censet Zasius quæ in patris psona tota resideat; nulla obligatiõe in persona filij mutuãtis subsistẽte; ꝑ regolã qua dr filium g. qd quærit, patri quærere, ita vt ne momento qdẽ vlla obligatio apud filiũ residẽat ꝑ le. placet. ff. de acq. hær red.

tior videatur pater ratione patriæ potestatis: ita si ei extitit hæres, pro ea parte cõfunditur obligatio vtraque, scilicet patris, & filij. sed si patri esset soluta, ipse teneretur cum reo act. neg. gest. ad communicandũ: ergo hic pater tenetur fratri creditori: ergo & filius debitor tenetur eo quod hæres est. Quare ergo non impedit hic repetitionẽ pro rata? Rñ. quia obligatio ipsius patris potior est quo ad effectum: cũ occasione profectitij peculij, vel aduentitij vel ratione aduentitij proueniẽs

essent, pecuniam mutuatus, ᵃ post mortem ᵇ patris ei soluit. ᶜ quæsitũ est, an repetere possit? Respondit: vtique quidẽ pro ea parte, qua ipse ᵈ hæres patri extitisset, repetiturum; pro ea verò, qua frater hæres extiterit, ita repetiturũ, si non minus ᵉ ex peculio suo ad fratrẽ ᶠ peruenisset. ᵍ Naturalẽ enĩ obligatione, q̃ fuisset, ʰ hoc ipso sublatã vidˉri, quod peculij partẽ frater sit cõsecutꝰ ⁱ

obligatio ipsius patris sit vere: vt inst. per quas pers. nob. a: quir. §. igitur. & ibi no. Est & alia ratio, quia cõmune est peculium fratris creditoribus. idem in peculio fratris debitoris: quia cum suo onere confertur: cum hæc sicut alia cõferatur & communicetur ergo & peculiaris obligatio confertur. conferri autem aliter non potest nisi vt liberetur: quia pro ea parte qua successit patri confunditur obligatio. Itẽ quod filio sit quæsita & patri, probatur infra eod. l. si id quod. & infra de pecu. l. sed si damnum. §. peculium. & l. nec seruus. si enim dicitur dominus detrahere quod debetur seruis suis. ergo eis naturalis obligatio est quæsita. Videtur tamen contra quod dicit infra de acquir. hæred. l. placet. Sed illud in ciuili acquisitione est intelligendum, quæ fit solo animo: vt in hæred. bon. poss. & Treb. restitutione. licet lex illa generaliter loqui videatur, secundum Azo. Item quæro cum hi duo erant in potestate patris, an sicut patri quæritur obligatio naturalis ex persona dantis mutuum, ita & contra teneretur ei naturaliter ex persona accipientis. Si dicas neq; patrem teneri eo nomine: neq; ei quæsitam: stare non potest quia secũda hoc ideo, quia frater debitor patri extitit nõ tolleretur obligatio: imo secũdum omnes ideo tollitur quia pro parte debitor hæres extitit quasi creditori alia enim ratio esse non potest. Quid ergo dicet? Videtur quod teneatur. sicut enim si hic filius se extraneo ciuiliter & naturaliter obligasset, pater ciuiliter & naturaliter teneretur: ita hic quando se naturaliter obligauit, & pater debet teneri ex eius persona naturaliter & hoc dicunt quidam, vt Hug. Sed Azo dicit quod nõ tenetur pater ex persona filij debitoris nec obst. qđ dixi. ᵃ nã si ciuiliter & naturaliter filius se extraneo obliget, non ideo pater tenetur ex eius persona nisi ciuiliter, sed illa ciuilis habet effectum naturalis: quia tam effectu tenetur: & sic hæc rõ retorquetur in eos. & pro eo argumẽtum est quod de seruis dicitur. nam si serui mei inuicem sibi credant. & conuenior de peculio eius cui accepit pecuniam: deduco quod alteri seruo debetur, vt ff. de pe. l. si seruꝰ meus. § sed quid si mihi. & l. sed si dãnũ. §. peculiũ. Si ergo pariter teneter ex persona eius qui accepit ergo nihil deducerem. nam id quod deberẽ ex peculio alterius serui, in peculio computaretur dantis mutuum. vt ff. de pec. l. quam Tuberonis. § sed id. & sic cum haberet pro soluto si conueniretur ex persona eius qui debet, nõ sibi, scilicet seruo, & sic nec nihil domino debetur. nõ ergo deducerem. qđ aperte falsum est me non deducere posse. tamen resp. contra esse. quia si debeã pecuniam, computabitur in peculio eius cui deberetur, si ex eius persona conuenior. & ita adhuc apparet me teneri naturaliter, pro eo quod debet. sed certe non computatur ad hoc quod ergo debeam. sed quia debet ei conseruus: vt l. quã Tuberonis. in fi. vt tunc demum cũ fuit solutum. augeat peculiũ. Præterea manifestior est ratio in delictis: vt ff. de pec. leg. l. id quod. § si seruum. Itẽ probamus hæc

ᵃ Imo ciuiliter & naturaliter; cũ peculiũ concedendo et in obligatione personaliter conueniat et scienter esse videtur l. g peculij. ff. de pe. Rõ igitur vera est quia nõ debet quis sibi ipsi et se obligatꝰ obstãte regula pole a statu. l. u Treuir. ff. de ver. ob. Zasiꝰ hic

in l. ista. si enim pater esset debitor & creditor ergo vterque filius alteri adinuicem esset debitor in quinque, & creditor in alijs quinque, ergo quicquid solueretur, repeteretur quasi compensatione facta secundum Azo. & sic sola successio hic operaretur sed peculium non: quod est contra literam. Est & alia potior ratio: quia cum descẽdit obligatio directo a patre in filium, vt quia pater pro filio promittit alteri filio: patri nõ quæritur: & ipse naturaliter obligatur. sed si per obliquũ, vt fuit hic, per alterum filium quæritur patri, sed si fideiussor datus a patre filio per obliquum descendit in filium; & ideo patri acquiritur. sed quia pro eodẽ apud eundem teneri non potest, ideo dicit lex fideiussorem non teneri; vt infra de fideiusso. l. e. si quis pro eod. in princ. ergo & hic, cum similiter per obliquum descendat: & ita inueniretur pater obligatus, & sibi ipsi non debet dici obligatus. Nunquid ergo potest pater filio obligari naturaliter? Videtur quod non propter absurditatem quia si sibi quæritur, inueniretur sibi ipsi obligatus. Sed respon. imo obligatur: vt infra eo § quæsitum. Sed quæ est ratio quare directo obligatur, non per obliquum? Resp. quia obligatio quæ venit a patre, quæritur filio: & sic nõ patri. et vero quæ aliunde prouenit, ei filio: sed patri per eum solet acquiri.

ᵃ Mutuatus. Puta decem.

ᵇ Post mortem. Et post aditã hæreditatẽ. Sed quid si ante? Respon. Ioan. & H. non posse repeti: quia tũc totum debitum erat: ar. ff. eo. l. si §. pe. & ff. cod. l. qui ob rem. Sed Azo. dicit quod sic. nam eum postea transmiceat se soluẽs iusta causa ad iniustã causam deducitur: vt ff. eit. j l. j. §. fin. tantum enim facit immistio in suo, quantum aditio in extraneo. & hæc opi. videtur verior. maxime cum ab ipsa morte fingãtur hæredes: vt infra de reg. iur. l. omnis. Accu.

ᶜ Ei soluit. Ex propria pecunia.

ᵈ Qua ipse. Scilicet debitore. Acc.

ᵉ Si non minus Vel plus intellige, nõ secũdũ quotam portionẽ: licet sic in hæreditate capiatur: vt C. de ne. ge. l. si ab ea. nã si dimidia peculij q̃ est quinque, perueniat ad fratrem creditorem, nõ ideo tollitur obligatio quæ est in decẽ, sed in quinq; tantũ: vt statim dices. Sed si nihil de peculio debitoris ad fratrẽ creditorẽ peruenit, vel nõ tantũ: an possit agere aliqua actione? Respon. non: cum tantum naturalis obligatio ibi intercedat, ex qua non oritur actio; vt C de pac. l. legem. vt statim dices.

ᶠ Ad fratrem. Creditorem.

ᵍ Peruenisset. Ex diuisione quæ prouenit ex dimidia. Accur.

ʰ Fuisset. Patri quæsita. ac per hoc ei qui credidit pro hæreditaria parte sublata. Et not. naturalem tantum obligationem esse inter fratres: & inter patrẽ & filium esse quæsitam.

ⁱ Consecutus. Hoc quidam intellexerunt, licet medietatem peculij debitoris, quæ pluris est quã debitum, frater creditor iure hæreditario cõsequatur, tamen nihilominus ad debitũ durer obligatio; nisi de alia medietate quæ debitorem fratrem cõtingit, frater creditor tantum consequatur quantũ facit debitum. alteram enim partem peculij nõ a fratre, sed à patre vt hæredem hunc fratrem habere dicunt; quod Ioan. omnino inficiatur. nam quod debet hic filius onus peculij est; & peculium sicut lepra semper comitatur, vnde cum peculij pars ad fratrẽ perueniat, & onus quod peculij partem consequitur, ad eum spe-

Obligatio naturalis tãtũ inter fratres cõsistit.

adeo, a ut si prælegatū filio eidemque debitori fuisset: deductio huius debiti b a fratre ex eo fieret. Idque c maximè consequens esse ei sententiæ, quam Iulianus probaret: si extraneo d quid debuisset, & ab eo e post mortē patris exactum f esset: tantum iudicio cum familiæ erciscundæ g recuperaturū a cohæredibus fuisse, quantum ab ijs creditor actione de peculio consequi potuisset. Igitur & si re integra h familię erciscundæ agatur: ita peculiū diuidi æquū esse, ut ad quātitatē eius indēnis i † a cohæredibus præstetur. Porrò cū, quē aduersus extraneum defendi oportet, k longè magis in eo, quod fratri debuisset, indemnem esse præstādum. Quæsitum est, si pater filio crediderit, isq; emancipatus soluat: an repetere possit? Respondit: si nihil ex peculio apud patrē remanserit: non repetiturum. nam manere † naturalem obligationem, l argumento m esse, quòd extraneo agente intra annum de peculio, deduceret n pater, quod sibi filius debuisset. Contra o si pater quod filio debuisset. eidem emancipato soluerit: non repetet. Nam hic quoq; manere naturalem obligationem, eodem argumēto probatur. Quòd si extraneus intra annum de peculio agat, etiam quod pater ei debuisset, computetur. Eademque erunt, & si extraneus hęres exhæredato filio soluerit l, quod ei pater debuisset. p

Fideiussori soluēti indebitū competit repetitio: hoc intellige quando fideiussor soluit suo nomine: vt infra, a l, indebitū. Ba.

† P. F. a co harede.

† Imo nō succedē in sed rōne obuentionis peculij secūdū Iaso. hic.

† Remanere.

ctat, si sibi ipsi soluat, sicut alias si extraneo deberet: vt ĩ. de pecu. l. si quis seruum. in princip. ergo quasi soluta sit ei tollitur obligatio. Et hoc ostendo apertius. Pone decem sunt in peculio filij mei qui debet tibi decē ex ijs, quæ sunt in peculio, dono tibi quinque, nonne modo tibi sublata est actio de pec. pro parte? Respo. vtique, cum non in plus, quam sit in peculio pater teneatur: vt infra, de lib. leg. l. si quis. reum. §. idem Iulianus. Ergo & hic extinguet dimidiam obligationis: sed altera dimidia est extincta iure successionis. Item nec dicat quis, sublata est obligatio, quia successit frater debitor obligatio ergo quæ pro parte remansit quasi vtriusque fratris peculium non spectat: sed tantum illam partem quæ ad creditorem fratrem peruenit, vt sibi compenset? Respond. quia altera peculij medietas & altera rerum hæreditariarū, quę apud fratrem debitorem remansit, pro parte obligationem succedendo sustulit, & his finibus contenta est: vnde ad alium pro parte spectat non. Item nec intelligas, quod si pars dimidia peculij, quæ forte est quinq; ad creditorem perueniat, quod idem tollatur obligatio, quæ est pro alia parte in decem, sed in quinque tantum: vt prius nota. in g'n. quæ incipit, si non minor. Et probatur hoc hic, scilicet quod est in illa gloss. in ver. sic. item nec dicat. & superius quod est in principio huius glo. aperte hac ratione: quæ sequitur: quia sicut quilibet creditor peculiaris qui contraxisset cum Mæuio debitore, ageret cōtra Titium, id est fratrem creditorem de toto peculio quod habet: & posset omittere Mæuium: ita & hic Mæuius obijcit Titio, vt sibi videatur solutum pro suo debito id. quod habet de peculio. Et idem dico vbi Mæuius soluit creditoribus suis peculiaribus nam & tunc non repetitur illa pars quam pro se videatur soluisse, scilicet pro eo peculio quod habet, sed pro eo quod habet Titius. & repetit a fratre iudi. familiæ erciscundæ pecuniam quam soluit: argum. infra de pec. l. quæsitum. § j. Item nunquid adempto peculio naturaliter adhuc seruus vel filius tenetur? Videtur quod non: quia cum sit iuris vniuersitas peculium, transit illa obligatio cum vniuersitate. arg. infra eadem l. § j. & supra, si non sor. §. qui filio. & infra ad Macedo. l. antepen. secundum Ioan. sed H. contra infra eo. l. si id quod dominus. & supra eo. le. naturaliter. & infra de pec. l. nec seruus.

a Adeo videtur superesse naturalis obligatio in peculium: & sic postea per consequentiam confunditur. adeo. &c. Accur.

b Debiti: Quod consistit pro ea parte, qua frater creditor extitit hæres.

c Idque Vt debitum istud sit onus peculij.

d Si extraneo. Probat efficacissime naturaliter filium remanere obligatum: & obligationem naturalem semper concomitari peculiū. vnde pro eo quod peruenit ad fratrem, est liberatus.

e Ab eo. Conuento actione de peculio nomine patris, vt quilibet extraneus hæres conueniretur: vt infra, de pec. le. quæsitum. §. si ad hæredem non dicas suo nomine, id est, quasi ex suo cōtractu. ipse enim ad hoc soluendum etiam directo tenetur. sed & tūc videtur idem: vt C. familiæ erciscund. l. certum est.

f Exactum. Ita quod non de peculio, sed alio modo solutum esset. Ioan.

g Familiæ erciscundæ. Cum enim pater fuisset obligatus de peculio, hæredes obligatos reliquit. & si vnus soluit, facit negotium cohæredis, quod pro parte expediri non potuit: vt supra familiæ erciscundę l. hæredes. §. si vnus. ideo autem pro parte gerere non potuit: quia insolidum tenebatur: vt infra, de pec. l. quæsitum. §. iij. & le. & ancillarum.

h Re integra. id est antequam Mæuius aliquid soluat a creditoribus peculiaribus conuentus. Ac.

i Indemnis. scilicet per cautionem.

k Oportet Concludit. & dic oportet, scilicet vt vltra peculium damnum non patiatur. Et not. optimū argumentum, quod in aliorum persona facio: multo magis in mea vt plene dixi ĩ. de pac l. cū in e. & facit etiam ad hoc, quod debita sint super pec. ĩ. fam. erciscun. l. his consequenter. §. si filius. & C. fa. ercis. l. certum est.

l Obligationem illud quæritur si pater in emancipatione ademit ei peculium, an remaneat ei naturaliter obligatus? Resp. nō, secundum Ioan. & Azo. vt arg infra de sol. l. si quis seruo.

m Argumento. Non est necessarium argumentū domini Aphricani. nam mortuo filio nulla superest obligatio: vt ĩ ad Maced. l. antepe. & ĩ. de fideiul. le. qui cōtra senatuscon. sed eo emancipato superest: vt hic: & tunc vtrobique deducit intra annum pater debitum: vt infra, de pe. l. sed si dem. §. peculiū. Vel dic necessarium, quod superest in peculium ex quo nunc oritur obligatio.

n Deduceret. ante, quam soluat.

o Contra. id est, contra. & supple, non repetit si pater, &c.

p Debuisset. vt solutū nō repetatur, quia naturalis obliga-

obligatio qua tenebatur pater, transit in heredē etiā extraneum; vt ĩ ad Treb l. si eius pupilli. in prin. si ergo soluit, naturalis causa inhibet repetitionem. iurę. cau. l. si ob turpem causam. Sed cōtra. s. de condi. ob cau. l. qui se debere. Sol. vt ibi. Idem in quadā exceptione, quæ iuris rigoris seruandi causa inducitur, vt rei iud. ⁱ vt ĩ. eo. l. Iulianus. & hoc in perpetuis. Si autem temporalis sit solutum nō repetitur; sine sit in diem expressum, sine tacitum: vt s. eod. l. in diem. & l. nam & maritus. & l. nā & si cum moriar. Sed nōne in cuiuslibet locū est doli exceptio. & hæc odiosa: vt ĩ. de do. excep. l. ij. § generaliter. & hic nunquā repetitur? Resp. origo excep. magis quā huius impositio nominis attēditur: vt ar. ĩ. de do. l. qui id quod § j. Vel dicas quod exceptio doli specialis de dolo odiosa est: generalis autem non. Accur.

a Legati. scilicet, nomine & in diem vel sub conditione relicti.

b Accepi. ego legatarius.

c Indebitum. vel propter Falcid. vel quia inofficiosū vel ruptum vel irritum testamentum apparuit. vnde fideiussor repetit: vt hic, & infra, vt l no. ca. l. j §. si quis sub cōditione.

d Eum. fideiussorem. quod dic vt ĩ. l. indebitam.

Legati [a] satis accepi: [b] & cùm fideiussor mihi soluisset, apparuit indebitum [c] fuisse legatum: posse eum [d] repetere existimaui. †

Si cautio debita in soluendo fuit omissa: soluenti per condictionem consulitur. Bart.

Marcianus lib. viij. Institutionum. XXXIX.

SI quis [e] cùm à fideicommissario sibi cauere poterat, non cauerit: quasi [f] indebitum, plus debito solutū eum repetere posse, [g] diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

Tutus exceptione perpetua & fauorabili soluens quocunq; errore, repetit. secus si sit exceptio odiosa. Bart.

Idem libro tertio Regularum. XL.

QVi † exceptionem perpetuam [h] habet, solutū per errorem repetere potest. sed hoc nō est perpetuum. nam si quidem eius causa [i] exceptio datur, cū quo agitur, solutum repetere potest: vt accidit in senatusconsulto de intercessionibus. [k] vbi verò in odium eius, cui debetur, exceptio datur: perperam [l] solutum non repetitur: veluti, si filiusfamiliàs contra Macedonianum mutuā pecuniam [m] acceperit, & paterfamiliàs factus soluerit: non repetit.

Res data potest condici, vt possit pro impensis teneri. Bar.

Si pars domus, quæ in diem [n] per fideicōmissum relicta est, arserit [o] ante diem fideicōmissi † cedentem, & eam † hæres sua impensa refecerit: deducēdam [p] esse impensam ex fideicōmisso constat. & si sine deductione domum tradiderit: posse condici [q] incerti, [r] quasi plus debito dederit.

Per pactum tollitur obligatio operarum, quæ postea soluta repetentur. Bart.

Si pactus fuerit patronus cū liberto, ne operę [s] ab eo petantur: quic-

SI quis. CASVS. Testator reliqt tibi x. si non ascenderes capitoliū: hæres cum potuit à te cautionem exigere de nō ascendendo ignorās soluit sine cautione. Dicit iurisconsul. quod repetere potes. Viuia.

e Si quis. pone casum in eo cui est fideic. relictū sub cōdi. quę est in nō faciendo: vt nō ascendat capitolium. vnde Muciana cautio locum habet: vt ĩ. de cōdi. & demon. l. Mutianæ. vel pone in patrono ex debita tantum parte instituto à liberto: & ex ea soluit fidei c. vt ĩ. ad Treb. l. patronos. Vel pone vt in eod. tit. ad Treb. l. cum heredi tas ex fideicom.

f Quasi. improprietatem notat, secundum primum & tertium casum, secundum medium, veritatem. Accur.

g Posse vel ipsam cautionem, s'm primum & tertiū casum, vt s. de vsufru. ea. re. quæ vsu consu. l. hoc senatus. § j. & ĩ. si cui plusquam per. l. Falc. l. ij. § fin. Vel ipsam rem condicet, s'm secundum casum; quia desinit dominus esse; alias contra contingit, vt proprietario, qui tradidit alij rem causa vsusfru. vt & s. vsufru. quemadmo. ca. l. si vsusfr. Accur.

QVi exceptionem. CASVS Præmittit regulā, quæ talis est, quod tutus exceptione si soluit, repetit. sed hoc non est generaliter verū, nisi exceptio introducta fuerit in fauorem illius qui cōuenitur; vt Velleia. senatuscon. vnde si mulier tuta exce. soluerit, repetit. cæterum si in odium fuerit introducta, vt in Macedoniano. soluens non repetit. Viuia.

h Qui exceptionem perpetuam. Id est generalem.

i Eius causa. Id est fauore.

k De intercessionibus. scilicet fœminarum.

l Perperam. Id est per errorem.

m Pecuniam. vt ĩ ad Maced l. sed si pater. § fi. & l. seq. Idem in stipulatione per metū extorta, sed sponte soluta; vt C. quod met. cau. l. ij. & s. de condi. ob turp. cau. l. si ob turpem causam. ...

n In diem. incertum, alioqui statim cederet dies. vt C. de cad. tol. § j.

o Arserit. sine culpa hæredis: vt ĩ. de leg. j. l. domus. & l. si modo. & l. quod si nulla. Item bene dicit pars. nā si tota arserit ante diem fideic. cedentem, & refecta sit per hæredem: deficeret fideicōmissum: vt ĩ. de leg. j. l. si ita leg. § fi. & ĩ. de verbo. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. in fin § & ĩ. de sol. l. qui res. §. aream. in fin. & s. de vsufruct. l. si cui. & supra, quib. mo. vsusfruct. ami. l. quid tamen §. j. & §. penult. Accursius.

p Deducendam. Antequam soluat. Accur.

q Condici. i. possessionem ipsam. i. detentationem, vt sic pro impensis retineatur. Sic infra, de impens. l. quod dicitur. §. si dos. Sed contra. s eo. l. si in area §. sed & si is. Sol hic existente [a] conditione legatarius habet dominium ab hærede, quia à testatore, cum vna persona videantur; & ideo habet cōdictionem; vt at. in auth. de interiu à mor. præst. l. §. j. col. v. Vel hic area ædificantis eiusdem hæredis, nō testatoris fuit; ibi aliena, eius scilicet cui soluebatur, & hic prouidere etiam legatario voluit supra non. Vel certe dici potest, quod fuit defuncti; nō tamen erat legatarij. quia sub conditione fuit legatum, vel in diem incertum: vt in principio notulæ. & ideo interim est hæredis: vt infra. ad Syllanianum. l j. §. serui. Azo. quæ idem est cum prima.

r Incerti. Imo indebiti: vt s. eod. l. indebiti. § j. sed ibi cōdicitur possessio: quod est certū, hic retraditio: vt habeat detentationē, non possessionem, & sic factum: vt ĩ. de cur. fu. l. con filio. quare nō habet locū indebiti, sed incerti: vt no. s. eod. l. si me. § j Accur.

s Operæ, fabriles. s. vel artificiales, quarum repetitus

Marginalia:

† F. F. existimaui.

† Ista lex docet cognoscere exceptionem fauorabilē & odiosam: ga debet considerari ratio legis vtrum sit ratio fauoris vel odij, secūdum Bal. hic.

† Reprobatur s'm Bart. quia illa nō est introducta ob rigorem iuris: sed intellige de exceptione litis finitæ.

† fideicommisso.

† eandem

[a] Reprobatur cū seqn. ideo dic qd in contrario nullū negotiū fuit gestum ex quo possit intentari condictio indebiti: licet fuit negotium gestum secundū Iaso.

quid postea solutū fuerit à liberto, repeti potest.

Pupillus infans vel cum tutore contrahens etiam naturaliter non tenetur. Bart.

Neratius lib. vj. Membranarum. XLI.

Quod pupillus sine tutoris a authoritate stipulanti promiserit, [&] soluerit: [eius] repetitio est: quia nec natura b debet.

Vlpianus lib. lxviij. ad edictum. XLII.

Poenæ non solent repeti, c cùm dependisæ sunt.

Totus exceptione iurisiurandi per errorem soluens, repetit. Bart.

Paulus libro tertio ad Plautium. XLIII.

Si quis iurasset se dare non oportere: ab omni cōuentione discedetur: † atque ita solutam pecuniam e repeti posse, dicendum est. f

An sit debitum, inspicitur ex persona eius, cui soluitur. Bartolus.

Idem lib. xiiij. ad Plautium. XLIIII.

Repetitio nulla est ab eo, qui suum recepit: tametsi ab alio, quam à vero debitore, solutum est. g

Qui ex hæreditate sibi debitum non deducit, repetit. Bart.

Iabolenus libro ij. ex Plautio. XLV.

Si is, qui hęreditatem vendidit, & emptori tradidit: id quod sibi mortuus debuerat, non retinuit, repetere h poterit: quia plus debito solutū, per condictionem rectè recipietur.

Idem libro tertio ex Plautio. XLVI.

Qui hæredis nomine i legata nō debita ex numis ipsius hęredis soluerit, ipse quidem repetere non potest: k Sed si ignorante hærede numos eius tradiderit: dominus eos rectè vindicabit. Eadē causa rerum corporaliū l est.

Ista est lex valde notabilis. Si fideiussor soluat indebitum, debitori competit repetitio, si eius nomine est solutum: vel fideiussori, si suo proprio nomine soluerit.

Celsus libro vj. Digestorum. XLVII.

Indebitam pecuniam per errorem promisisti. eam, qui pro te fideiusserat, soluit. ego existimo, si nomine tuo soluerit fideiussor: te fideiussori, m stipulatorem † n tibi obligatum fore. nec expectandum esse, vt ratum ha-

---

a Has nō dici iurisconsultis operas annotanim' in le. si nō sortem. §. libertus in pra eod. tur æstimatio. aliæ enim scilicet obsequiales ' iure naturali debentur: vt supra eod l. si non sortem. §. libertus. & ideo non videntur posse remitti: vt infra solu. matr. l. alia. §. si paciscator. Sed arg. contra. infra, de solu. l. Stichum. §. naturalis.

a Quod pupillus. Tutoris. Alicuius, cum duos haberet.

b Natura. vt j. de act. & obli. l. pupillus. & j. de acquir. hęr. l. more nostro. & institu. qui. ali. li. vel no. §. nunc admonendi. Sed contra. infra, de noua. l. j. in fin. vbi dicit eum naturaliter teneri. Solu. dic quod hic obligauit se ipsi tutori: vt arg. j. de auth. toto. l. pupillus. vel de infante hic dicit.

Poenę. CASVS. In vsuris promisi tibi vltra legitimum modum. si petatur, obstat exceptio, solutæ tamen nō repetuntur. Vel pone: Conuenisti me: absentasti te: cōdemnatus es in expensis: soluisti. an repetere possis, quæritur? Et dicitur q non. Viuianus.

c Repeti. vt j. de sol. l. id quod pęnæ. & de reg. iu. l. quod à quoquam. etiam si possit debitor retinere ante quā soluat. quia possit purgari mora, & pęnas euitari: vt supra eo. l. qui ob rē. Vel dic pœnæ, id est, vsurę: vt s. eo. l. si non sortem. in princ. Vel pone vt C. de fideius. l. sancim'. Item quod dicit non repeti, scilicet ab eo cui soluit: nec etiā ab alio, si propter suum factū soluit. vt supra, de procur. l. qui pprio. §. pœnam. Accor.

† *discedi videtur.*

d I quis iurasset. Ex delatione actoris. si enim non esset delatum, secus. sibi enim, &c. vt supra. de iureiuran. l. iij. j. respon. Accurs.

e Pecuniam. post hoc iuramentum præstitum. & dic solutam per errorem.

f Dicendum est. quia per iusiurandum sublata est naturalis obligatio: vt infra, de solu. l. Stichum. §. naturalis. & supra, de iureiur. l. ho.

R Epetitio. CASVS. Debebam tibi x ea soluit Titius nomine meo. vult repetere: an possit, quæritur? Et dicitur quod non. ratio est, cum id, quod solutum fuerit, debeatur. Viuia.

g Solutum est. hoc si nomine debentis soluatur. secus si suo proprio. vt s. eo. l. si pœnæ. § quamuis. in fin. & C. eo. l. si à patre. quæ est contra. qui tñ nomine debentis hæredis soluit, de hæreditate deducit: vt C. de pet. hære. l. de hæreditate. & facit ad hanc l. j. de nou. l. si quis delegauerit. & j. de do. excep. l. pure. §. si eum. Accur.

Si is, qui. CASVS. Debebas mihi decem decessisti me hęrede instituto. vendidi Titio hære. & tradidi illa x. quæ mihi debebantur ex hære. nō retinui. dicit q plus debito soluisse videor: vnde illa x. repeto. Viuia.

h Repetere. vt infra, de hær. vel act. vendi. l. ij. §. ho. & § pen. Accur.

Qui hæredis. CASVS. Decessit aliquis me hęrede instituto. credidit aliquis vt procurator aliqua legata à me pręstanda: & de pecunia mea illa soluit. quęritur quis ista legata repetet? Et dicitur q ego hæres: non qui soluit. plus etiā dicit, quod etiam potero vindicare, si extant. Viuia.

i Qui hęredis nomine. vt procurator. Accurs.

k Non potest. scilicet hæres. si ratū habeat: vt s. eod. l. si pcurator. Et hoc si consumpti sunt. Accursius.

l Corporalium. l. specierū. nā nummi de quibus dixi, nō sunt species, sed quātitas, scilicet soli, vel subaudi. s. aliarum. nam & nūmi res sunt corporales vt insti. de reb. corpo. & incorpo. Ac.

† *stipulatorem que*

In debitam. CASVS. Credebam me tibi pecuniam debere, cum non debebam: illam promisi tibi nudo pacto vel stipulatione. dedi tibi fideiussorem Titium. Titius illam pecuniam tibi soluit, quæritur quis repetet? Respond. si nomine meo soluerit, ego ei: & tu mihi eris obligatus, & ego repetam. Cæterum si suo nomine soluerit, repetet. Sed pone quod ille cui soluit, factus est non soluendo pro parte. Dicit quod si ignorans soluit, quod hoc quod ab eo nō potest consequi, consequetur à me actione mandati. Viuia.

m Fideiussori. actione mandati.

o Stipulatorem. condictione indebiti.

Habeas.

beas: a quoniam † potest videri id ipsum b [te] mãdasse: vt tuo nomine c solueretur. Sin autem fideiussor suo nomine soluerit, d quo nõ debebat: ipsum à stipulatore repetere posse: e quoniam indebitam iure gentium pecuniã soluit. quo † minus autem consequi poterit ab eo, cui soluit, à te mandati iudicio consecuturum, si modò per ignorantiã, f petentem exceptione non summouerit.

Inter si, & cùm, non est differentia. Bart.

Idem libro vij. Digestorum. XLVIII.

QVi promisit, si aliquid g à se h factum sit, vel cũ aliquid factũ sit dare se decem: si prius, quàm id factum fuerit, quod promisit, dederit: i non videbitur fecisse, quod promisit: atque ideo repetere potest.

Hæc condictio est personalis, ideo datur contra eum cui soluitur, nec est in rem scripta: ideo non datur contra eum, cui solutio proficit. Bart.

Modestinus lib. ij. Regularum. XLIX.

HIs solis pecunia cõdicitur, quib. quo modo k soluta est, non quibus proficit. l

Soluens scienter indebitum, non repetit. Bart.

Pomponius libro v. ad Quintum Mutium. L.

QVod quis sciẽs indebitũ dedit hac mẽte, m vt postea repeteret, repetere non põt.

Qui habet solam retentionem solutus non repetit. Bart.

Idem lib. vj. ad Quintum Mutium. LI.

EX quibus causis, retentionem quidem n habemus, petitionem autem nõ habemus, ea si soluerimus: repetere non possumus.

Datum ob causam de præterito non obligatorium, non repetitur. datum verò ob causam de futuro, causa non secuta repetitur. Bart.

Idem li. xxvij. ad Quintum Mutium. LII.

DAmus, † aut ob causam, aut ob rẽ. Ob causam † prçteritã: o veluti cum ideo do, quod aliquid à te consecutus sim: vel quòd aliquid à te factum est: vt etiam si falsa causa sit, repetitio eius pecuniæ p non sit. Ob rem verò datur, vt aliquid sequatur:

a Habeas. argu. contra. infra, de acquir. hæred. l. si quis alicui. in fin. Accur.

b Videri id ipsum. No. cum quid mando, & ea quæ ex eo sequuntur, videntur mandata. sic & supra eo. l. si procurator. §. j. & s. de procur. l. qui procuratorem. & j. de instit. l. sed & si pupillus. §. sed & si quis nolit. sic & in prohibitione, cum quid prohibetur, & omne id prohiberi videtur, per quod peruenitur ad illud: vt j. de spõ. l. oratio. Sed cõtra. est j. de ope. no. nun. l. cum procurator §. fin. & de soc. edi. l. j. §. vnusquisq;. & de bo. pos. l. tutor. Azo.

c Tuo noie. hoc exprimẽdo in solutione forte: quia putat se suo noie esse obligatum. & sic si esset debitum, non liberaretur ipso iure debitor: sed per exceptionem: vt j. man. l. Papinianus.

d Soluerit. & hoc casu loquitur s. eo. l. frater. in fin.

e Repetere posse. Sed cõtra. j. eo. l. si. §. Titius. Sol. vt ibi.

f per ignorãtiam. vt j. man. l. si procuratorẽ. §. si ignorantes. & l. si fideiussor. in prin. Acc.

g QVi pmisit. Si aliquid. puta, si in capitoliũ ascendero, ego stipulator. & quod dicit, nõ videbitur fecisse. l. non videtur soluisse, quod promisit. & ideo repetit: quia sufficit ad causã indebiti, &c. vt j. eo. l. sufficit. Et no. inter hęc verba si, & cum, non esse vim. quia vtrunque facit conditionem: vt hic, & s. de verb. obli. l. huiusmodi. in fin. & l. quodcunq;. §. non solum. & ideo potest repeti quod interim soluitur: vt hic, & s. eo. l. sub conditione. quandoq; tñ refert: vt ibi, si solueris, & cum volueris. nam prima inutilis, secunda vtilis est: vt j. de verb. obli. l. centesimis. §. si. & de le. iij. l. fideicommissa. §. sic fideicõmissum.

h A se. scilicet stipulatore.

i Dederit. putans se teneri. alias non repeteret, si sciens esset: vt s. eo. l. j. & j. de reg. iur. l. cuius.

k HIs solis. Quoquo modo. vel per se vel per alios: vt per procuratores eorum.

l Proficit. illi cui data est ab illo cui soluo indebitum: vt C. si cer. pet. l. non aduersus. & C. de act. & ob. l. pe. Sed quid si ille nõ est in soluendo, puta cui est solutum, an tn subsidiũ ille cui proficit, conuenitur? Ar. quod sic, si causam lucratiuam habet forte, alias non: vt supra, de eo per quem fact. erit. l. si. in prin.

m QVod quis. Hac mente. nõ hoc expressũ, vel expressũ: sed altero non consentiente. alioqui agitur præscr. verb. vt C. de rer. permu. l. rebus. & supra eod. l. ij. in princ. Et not. hic scientem nõ repetere: vt supra eod. l. j. & de inoff. test. l. cum. §. j.

n EX quibus causis. Quidem. Pone casum: vt supra eo. l. si in area. & j de excep. do. l. Paulus respon. nam ibi habemus retentionem. i. si possidemus: non autem petitionem, si nõ possidemus. & sic non loquitur fatue repetendo idẽ per idẽ, vt quidam dicerũt. & idem etiã in similibus casibus dicas. sed vbi personaliter obligatus exceptione tutus sum: si soluo, non repeto. est aũt contra. huic l. supra eod. l. indebiti. §. j. Solu. non cõdicentur nummi alieni respectu proprietatis, sed respectu possessiõis. Vel dic quod nullo modo obstat: quia nummorum alienorum nõ habeo retentionem: quia domino nullã possum obijcere exceptionem, licet ego habeã possessionem. non enim habere possessionẽ, est habere retentionem. Item arg. contra. supra eod. l. qui exceptionem. §. pe. sed dic vt ibi no. in solutione primi cõtrarij.

o DAmus. Prætęritam. sic etiam exponuntur hęc verba. infra, de cond. & demonstr. l. si ita legatum. in fin.

p Pecuniæ. hoc qñ soluo, non qñ me putem debere: sed quia donare velim, alias repeto, vt per totum hunc tit. alias non haberet locũ hic titulus. nec obs. s. eo l. elegãter. in prin. quę est contra. nã bene dico quod ibi credebat se teneri efficaciter ex trãsac. licet enim non semper actio ex transactione nascatur. vt C. de transactio. l. hac apud. tamen qñq; nascitur: vt in eo. tit. l. cũ mora. & l. si pro fundo. & sic ibi putabat se teneri præs. ver. vel putabat per stipulationem interuenisse transactionẽ. Item & tunc cũ dico repetitionẽ non supercesse: si tñ appareat eũ non alias fuisse daturũ, repetitur: vt j. de cõd. & dem on. l. cum tale §. falsam. & l. demõstratio. Sed alia ratione videtur quod repetere non possit, qñ alias non erat

† Not. quod ille qui habet mãdatum, vt se obliget, videtur etiã mãdatum quod soluat, quia obligatio ordinat ad solucionem tanquã ad suũ finẽ. & facit s. de vsufru. earum rerum quæ vsu consu. l. trib. vbi est mirabilis casus secundum Bal. hic.

† quod

† Bald. dicit istum tex. meliorem de iure ad hoc, quòd causa finalis est quę regulat dispositionẽ: secus autẽ est in impulsiua. Bolo.

† Al. add. etiam.

Actio quãdoque ex transactione nascitũ.

erat daturus: quia tutus est exceptione doli, vt dixit prædictus. §. falsam. Soluens ergo non repetit: vt ſ. eo. l. qui exceptionem. sed hoc potest admitti in legato. l. quod non repetit: sed hic secus est, cum nulla excep. tutus soluerit: cum aduersario nulla cōpetat actio hic: sed ibi cō petebat. Accur.

a Sequente. vel cū dantem pœnitet: vt supra, de condi. ob cau. l. si pecuniā. in princ. Accur.

Dominus. CASVS. Habebā seruum: cui in testamento reliqui libertatem, si daret decem cuidam extraneo. dedit: apparuit testamentū esse nullum. an hæredi competat repetitio, quæritur? Et respon. quod si pecunia fuit peculiaris. hæres qui post mortem meam dominus serui permansit, poterit pecuniā vindicare, sed non condicere: quia sua res permansit. Sed pone quod pro seruo alius dedit. ille cui data est, iuste percepit: eaq; eius facta est: veruntamen ex quo testamentum est nullū, apparet indebitū: & de rigore iuris illa qui soluit, repetet ab hęrede: & hęres ab extraneo cui solutū fuit de ęquitare. tamen is qui soluit, repetet ab eo cui dedit, vt vitetur circuitus.

quo non sequente, a repetitio competit.

Solutum indebite: si non est translatum dominium, vindicatur à domino: si est translatum condicitur ab eo immediate, ad quem in veritate spectat, vt euitetur circuitus. Bart.

Proculus libro sexto ἐπιστολῶν. LIII.

Dominus testamento b seruo c suo libertatē dedit, si decem [mihi] det. seruo ignorante id testamentū non valere, data sunt mihi d decem. quęritur, quis repetere potest? Proculus respondit: Si ipse seruus peculiares numos dedit, cùm ei à domino e id permissum non esset: manent numi dñi: eosq; non per condictionem, † sed in rem vendicatione † petere debet. f Si † autē alius rogatu serui suos numos dedit: † facti sunt eius: g eosq;

† non condictione
† P. P. actione.
† fin
† P. P facti sunt mei.

b Dominus testamento. minus solemni: vel postea inofficioso, vel rupto.

c Seruo. extraneo.

d Mihi. scilicet, extraneo.

e A domino. scilicet ab hęrede. Vel dic à domino, id est, à testatore, qui non permisit, cum testamentum de iure non teneat. aliàs permittere videtur ſ. de condict. ob cau l. dedi. § pen.

f Petere debet. nisi sint cōsumpti: tunc enim reconciliatur indebitum, sicut mutuum: vt argu. instit. quib. mo. re. contrah. l. oblig §. j. & no. supra eo. titu. l. indebiti. §. sed & si nummi.

g Eius. mutatio personarum i. mei cui soluti sunt.

h Petere potest hoc ideo, quia contēplatione serui dedit, quasi donaturus ipsi seruo. non tamen voluit, quod penes dominum remaneret pecunia. & sic longa manu interueniente videtur dedisse ipsi seruo. nam celeritate coniungendarū actionum inter se. i. actionum vnā actionem occultari &c. vt ſ. de do. inter vir. & vxorem l. iij. § si. & sic si iste seruus esset libera persona, haberet condictionē, igitur cū sit seruus, acquirit eam dño; & sic datur dño de stricto iure. sed quia ille nunquā fuit eius propositi, vt vellet nummos penes dñm esse; benignius est, &c. & est in duobus æquitas, & quod repetat, licet seruo donare voluerit; & quod recta via. Vel dic quod dedit mādato serui, volēs donare; & sic ex mādato serui obligatus est de peculio dñs ad illa x. & si nil aliud sit in peculio: quia illa videntur esse in peculio vt ſ. de pecu. l. deposui. in princ. & si cedat condictionem indebiti, satis est: vt ſ. de pecul. l. quod debetur. & sm hoc in fin. dic recipere ex iure cesso agens. Si quęras quare non datur dño rei vind. de stricto iure pecunia extāte, cū longa manu interueniente videatur peruenisse ad seruum. nā dico quod non datur: vt ſ. ad Macedo. l. sed & si pater. §. j? Respon. quia si iste seruus erat libera psona. ei nō daretur: quia ille non transtulit dñium in accipientem. Item no. hic secundū Azo. de circuitu tollendo. sic C. cōmunia de leg. l. j. in princ. & ſ. ti cui plus quā per legem Fal. l. videam°. & C. de act. & obli. l. in omnibus. & l. si in solutū & C. de leg. l. ex legato. & C de arb. l. ne in arbitris. in fin. & per quas perso. no. acq. l. si. & C. de eman. lib. l. fin. & ſ. eo. l. non est nouū Arg. contra. ſ. ad legem Rhod de iac. l. ij. in principio. & pro hoc est supra, vsufruct. quemamodum ca. l. si vsusfructus mihi. in princip. Accursius.

dominus serui, cuius nomine dati sunt per condictionē petere potest. h Sed tam benignius, quàm vtilius est, recta via ipsum, qui numos dederit, suum recipere.

Ista lex est summa quasi totius materiæ & ponit summarium in tota ti. Bart.

Papinianus lib. ij Quęstionum. LIIII.

EX his omnibus causis, quæ iure non valuerunt, i vel nō habuerunt effectum, k secuta per errorem solutione, cōdictioni l locus erit.

Ex locatione prædonis non competit actio domino. Item ex locatione serui, vel domini, non recte soluitur prædoni: sed solutum, vt indebitum repetitur. Bart.

Idem libro vj. Quæstionum. LV.

SI vrbana m prędia n locauerit prædo: qđ

EX his. CASVS. Vendidi tibi hominem liberum. soluisti pretium. postea lege iubente resoluta est venditio. quęritur an pretium a me repetes? Et respon. quod sic, & generaliter in omnibus contractibus, qui reprobantur à lege. Viuia.

i Non valuerunt. vt ex testamento falso vel iniusto, vel ex venditione liberi hominis. Io.

k Effectum. vt testamento rescisso postea, vel venditione rescissa, vel cum est recessum ab ea.

l Condictioni. vel ob causam: vt supra, de condi. ob turpem causam l j. & ij. vel indebiti ei qui soluit, vel alij: vt supra l. proxi.

SI vrbana. CASVS. Prædo prędia mea intrauit, & alijs ea locauit, & pensionem accepit. dicit, quod illi qui soluerunt, non repetent: sed ille prædo erit mihi obligatus. idem si naues vel operas seruorum locauit prędo, & pensiones recepit. sed si seruus operis suis à te locatis recepit mercedem, eamq; prędoni tradidit. nunquid seruus fecit pecuniam accipientis? Dicit quod non. Sed pone quod ego dñs prædia vel naues locaui. conductores pensionem prædoni tradiderunt: ipsi qui soluerant condicunt. Viuia.

m Si vrbana distingue tres casus in hac l. primus, quando prędo locauit, & mercedem vel pensionem accepit. Secundus, quando ipsemet seruus se locauit & mercedem accepit. Tertius quando dominus locauit, sed prædo exegit. Accur.

n Prædia. idem in rusticis, si pensio est in pecunia, quæ est vera locatio.

Repetetur.

a Repetetur. Siue dicas, id est, nõ repetet interim; sed ipse prædo domino tenetur, planum est; siue dicas idest, iure non condicet qui soluit tanquam indebitum, cum ipse, scilicet prædo domino teneatur, similiter planum est.

m Tunc locum habet Scilicet in medio casu, nam ad eum tantum se refert regula, non ad primum vel vltimum. Accur.

n SVfficit. Consul fiat vel sanę mẽtis, cũ sit furiosus, vel si qua similis. vt C. de vsufr. l. ambiguitatem. §. finautem.

mercedis nomine acceperit, † ab eo, qui soluit non repetetur: a sed domino erit obligatus. b Idemq; iuris erit in vecturis nauium, quas ipse c locauerit, aut exercuerit. d Item [in] mercedibus seruorum, quorum operæ p ipsum e fuerint locatæ. Nam si seruus non locatus [ab ipso,] f mercedem vt domino, prædoni retulit: non fiet accipientis pecunia. g Quod † si vecturas nauium, quas dominus locauerat, item pensiones insularum acceperit: h ob indebitũ ei i tenebitur qui non est soluẽdo k liberatus. Qđ ergo dici solet, l prædoni fructus posse condici: tunc locũ habet, m cũ domini fructus fuerunt.

Dubia exceptionis perpetua causa dubitatã pendente habet vim exceptionis perpetuæ.

Idem libr. viij. Quæstionum. LVI.

SVfficit ad causam indebiti: incertum esse temporaria sit, an perpetua exceptiõis defensio. Nam si quis † ne conueniatur, donec Titius consul fiat: n paciscatur quia potest Titio decedente, perpetua fieri exceptio, quæ ad tempus est: Titio consulatum ineunte, summa ratione dicetur, quod interim soluitur, repeti. Vt enim pactum, quod in tempus certum collatum est, nõ magis inducit conditionẽ, o quã si debitor ex † die soluisset: † ita prorsus p defensio iuris quæ causam incertã habet conditionis q instar obtinet.

Ex solutione tutoris competit condictio impuberi. Vel sic, Indebitum solutum per tutorẽ, condicitur a pupillo. Bar.

Idem libro iij. Responsorum LVII.

CVm indebitum impuberis nomine tutor numerauit: impuberis condictio est. r

Solutum indebitè procuratori non habenti mandatum ad hoc, repetitur a domino, vel ab eod. Bar.

Creditor, vt procuratori suo debitum redde

† F. l. repeti.
† Sed &.
† F. F. quod al. non quod
† Al. add. ea.
† F. F. soluisset.

b Obligatus. scilicet prædo.
c Quas ipse. scilicet prædo.
d Exercuerit. scilicet ipsemet. Ac.
e Per ipsum. prædonem. hęc omnia enim in peti. hær. veniunt; vt s. de peti. hæredi. l. ancillarum. & l. mercedis. & l. si quis. §. si.
f Non locatus ab ipso. scilicet prędone; sed ipsemet se locauit, & mercedem retulit prædoni; vt, idest sicut dño.
g Pecunia. itaque dominus serui vindicat extantem, & consumptam condicit a prædone.
h Acceperit. à cõductore. Ac.
i Ei. scilicet conductori.
k Soluendo. scilicet prædoni, nisi prædo domino restituerit; vt j de so. l. qui hominem. §. si prædo. Sed certe imo videtur liberatus propter iustam ignorantiam; vt in fi. ti. mand. §. Item si quæ est contra. Sol. hic nullũ mandatum intercessit. nõ enim dominus mandauit cõductoribus, vt soluerent illi; nec illi vt reciperet. vnde ignorantia non prodest; vt infra de sol. l. qui hominem. § si nullo. Item arg. cõtra ad medium casum infra deposi. l. j. §. si rem a seruo. Sol. vt ibi; quia ibi constat; hic non.
l Solet. regula est vulgaris, vt fructus. s. consumpti condicantur; vt hic, & C. de cond. ex lege. le. pen. & de pig. act. l. si pignore § si prædo. quæ exponit hic, vt in illis obtineat fructus, q domini fuerint, scilicet ab initio; sed postea consumpti fuerũt a pręsone; vt dictis legibus patet, & in medio casu huius legis, qđ seruus semel locauit; & mercedem retulit pręsoni tãquam domino. Si enim domini nõ fuerũt, aut ille reperit qui indebitum soluit, vt in vltimo; aut dominium quidem sed obuentionum nomine, nõ fructuũ vt in primo Sed qua cõdictione codicuntur fructus a pręsone? Rñ. condictione furtiua. Alij dicunt condictione incerti; quia non credũt eũ furtum fructuũ facere; quia imputatur ei, si nõ perciperet; sed certe imputatur ei propter malam fidem; & hoc nõ debet eum releuare a pœna, sed ar. pro eis & nobis s. de petitione hereditat. l. nisi ex re §. Iulianus scribit. & l. si possessor. §. sed si forte. & l. Item veniunt. §. penu. secundum. Azo.

o Cõdictionem. Id est repetitionẽ per condict. indebiti. quasi ex die, &c. vt hic, & s. eo. l. in diem. Accu.
p Ita prorsus. Et sic sunt quatuor pportionalia. Duo prima hic promitto; scilicet tum Titius erit consul. itẽ promitto pure; sed paciscor quod non petam, nisi quando Titius erit consul. vtraque enim cõditionalis est; & ideo vtrobiq; repetitur; vt hic, & supra sub conditione. Fit. n. conditio per cum, & similia; vt nota. supra eodem. l. qui promisit. Alia duo sunt, promitto vsque ad pascha, vel pure; sed facio pactum de non petẽdo vsq; ad pascha. hæc ambo sunt in diem, & non repetitur solutum; vt hic. Et sunt hęc proportionalia hoc casu non alias; vt infra, de iure dot. le. Iulianus. & infra, de duobus reis. leg. eadem, quæ sunt cõtra. Sed in condictione indebiti est speciale, vt sint proportionalia ppter fauorabilem cãm repetentis; qui certat de damno vitando: vt Infra, de regulis iuris. leg. non debet. & in le. in re obscura. nam & hic magis attenditur quod exceptio potest esse perpetua quam temporalis. alias autem hęc non sunt proportionalia: vt ibi.
q Conditionis. id est stipulationis conceptæ sub conditione. Azo. Et not. hic in indebito, quod dies incertus pro conditione est, sicut in vltimis voluntatibus: vt infra, de leg. j l. talis §. j. & de cond. & demonstra l. dies. & hoc si est incertum exitu. si aũt est certum, sed nescitur quando: nõ competit repetitio: vt supra eo l. nam si cum.
r CVm indebitum. Condictio est, scilicet & si de nummis pupilli soluat. Idẽ credo & si sint tutoris. vnde ipse tutor hãc pecuniã in actione tutelæ cõpensat: vt s. eo. l. si procurator. in fi. si tũ iusta ignorantia dicatur soluisse: quia factum tutoris lex interpretatur Impuberis. alioquin. scilicet sine iusta ignorantia. contra est; vt distinguitur in bo. sed pos. hæreditatis: vt s. de peti. hæ. l. qđ si possessor. & l. possessor bo. fidei. Azo. Item est cõtra. huic dicto j. e. l. si. §. tutor. Sol. vt ibi dicemus.

Conue-

a Conuenietur. Nisi sequat ratihabitio de sup suo. vt supra eod. l. si procurator. quod fit in conueniedo procuratorem.

Institnta Nota non nocere electionem male factam siue frustra; vt hic, & ff. de op. le. l. ij. §. data. & in fra de bo. lib. l. si vero. in princip. & C. de postli. reuer. l. nec nos praeterijt. & C. quomodo & quando iu. l. si per- fec. & C. de accu. le. iiij. & arg. Infra de adult. l. si maritus. §. fin. Sed arg. con tra infra de tribu. l. quod in haeredem. § eligere. Sed ibi vtraque via poterat agere: hic alteratā tum. Accu.

ne secundum quosdam. Hoc non valet; quia sic etiā liberaretur reus per consequens; vt infra, de accepti. & per iu sinrādum. §. si fideiussori. Dic ergo, scilicet pacto personali, non in rem; vt supra eodem. l. cum is. §. fideiussor.

retur, mandauit. maiore pecunia soluta, procurator indebiti causa conueniet. a quòd si nomina tim, vt maior pecunia solueretur, delegauit: indebiti cum eo, qui delegauit, erit actio: quę non videtur adempta † si frustra cum procuratore lis fuerit instituta. b

Conditio impossibilis quam testator putabat possibilē, vitiat legatum. Bar.

Idem libro nono Respō sorum. LVIII.

SEruo † manumisso c fideicommissum ita reliquit, si ad libertatem ex testamento d peruenerit † post acceptam sine iudice a pecuniam, ingenuus f pronunciatus est. indebiti fideicommissi repetitio erit.

Si fideiussor solus est liberatus soluens repetit, secus si principalis reus soluerit. Bar.

Idem libro secundo De finitionum. LIX.

SI fideiussor iure liberatus g soluerit errore † pecuniā: repetēti nō oberit. h Si vero reus promittendi per errorem i & ipse postea pecuniam soluerit: k non repetet. cùm prior solutio, quæ fuit irrita, naturale vinculum nō dissoluit, nec ciuile, si l reus promittēdi tenebatur.

Quod ex nullo euentu induci tur, id dubietas non inducit, & quod in omnem euentum certum est debitum iri ab eodem: id vt indebitum non repetitur secus si diuersa persona illud debitura sint: Primò ponitur dictum Iuliani. Secundo ponitur casus dicto Iuliani dissimilis, secundum quosdam iurisconsultos. Tertiò ponitur dictum Iuliani dissimile, secundum omnes. Quartò ratio differentiæ inter istos duos casus ostenditur. Secunda ibi, Vbi autem. Tertia ibi, Idemq; Quarta ibi, Sed hoc dissimile. Item prima pars subdiuiditur in tres: quia primò ponitur dictum Iuliani, secundò eius probatio per argumentum tertiò eius probatio per simile. Secunda ibi, Quia nec absolutus. tertia ibi, Similemque esse. Bar.

Paulus libr. iij. Quęstionum. LX.

IVlianus verum debitorem post litem contestatam, manēte adhuc iudicio negabat soluētē repetere posse: quia nec absolut9, m nec cōdēna

c Seruo manumisso. Quia alio testamento tue rat manumissus: sed testator eum credebat seruum. Et not. quod hic est oppositio in obiecto, vt homo mortuus: sed vnū horum ad veritatem, scilicet manumissus: alterum ad opinionem, scilicet seruo, refertur.

d Ex testamento. Suo. Sed nōne conditio est impossibilis: & ita pro non adiecta habetur, & valet legatum, & solutum non repetitur: vt instit. de haered. instit §. in tepe l Resp. hic fuit apposita haec. hoc enim sonāt hęc verba, id est, si haeres eum manumiserit. & sic non valet relictum: vt Instit. de lega. §. fin. & solutum repetitur: vt hic. Vel dic quod non est impossibilia quātum ad opinionem testatoris: quæ inspicitur hoc casu. Sic & quando testator mortuū ex quadrāte, quendam viuum in dodrante instituit, & tertiū sine parte (nā veritate inspecta debet tertius habere partem primi quæ vacat; inspecta vera opinione testatoris qui vincere primum credebat) debet assem alium habere, si hoc praeualeret; vt infra, de hae. inst. quo loco. § primo. Vel dic quod in veritate erat seruus; sed sentētia fecit eum ingenuum; vt supra, de statu homi. l. ingenuum. & secundum hoc manumisso, i. manumittendo. vel erat liber; sed nihilominus pōt ei relinqui libertas; quia potest contingere quod fiet secus; vt ff. de fideicom. lib. l. generaliter § si homini & sic non est impossibilis Sed ar. cōtra ff. de ver. obli. l inter stipulantem. § facere. Acc.

e Sine iudice. Alias non repeteretur; vt ff. man. l. si fideiussor. §. in omnibus.

f Ingenuus ∣ manumissus in alio testamento.

g SI fideiussor iure liberatus. scilicet acceptilatio

h Non oberit Scilicet quod soluerit.

i Per errorē. Non credens a fideiussore solutum.

k Soluerit. antequam repetat fideiussor. & sic videtur vltima solutio indebita: sed non est: vt hic dicit.

l Si. id est, quamuis. imo propter poni potest. Azo.

IVlianus. CASVS. Petebam a te decem: negasti te debere. litem tecum contestatus sum: soluisti, an repetere possis, quæritur. Et dicitur quod non: quia si in veritate condemnatus esses. non repeteres nec si fuisses absolutus. & postea solueres, quis obstaret naturalis obligatio, qua tenebaris. vnde non magis repetes. quam si ita promisisses: si nauis venerit ex Asia, sine non. Sed pone quod debebas mihi centum. & animo nouandi stipulatus sum illa centum sub conditione: pendente conditione soluisti: nunquid te petes? Et dicit quod sic. Idem est si debebas aliquid pure: & ab alio stipulatus sum sub conditione; quia si ante cōditionem soluis, repetes; dissimilia est tamen is superiori, quia in primo casu ille qui tenebatur pure, nunc sub conditione tenetur. in secundo alius fuit obligatus pure nunc sub conditione. sed quo ad repetitionem non sunt dissimiles. Viuia.

m Absolutus. i. si absolutus esset verus debitor, & solueret postea, non repeteretur; vt hic, & ff. eod. le. iudex. & argu. infra, de pec l. eo tempore. §. etiam. & sic multo minus condemnatus repetit. Non dico in casu praemisso, vbi solutum pendente iudicio: quod ibi possit condemnari vel absolui, nisi ab obseruatione iudicij: vt instit. de perpe. & tempo. act. §. fin. quo casu etiam si prius soluisset, non repeteret, scilicet quando condemnatus est. Vel dic quod eodem casu loqui potest, quando scilicet soluit pendēte iudicio, sed extra iudicium. etiam actor negat sibi solutum quod reus asseuerat: actor nō plene probat debitū. nec reus solutionē: certe absoluit reus: nec tamē reperit prius solutū. & multo min9 repeteret, si actore plene proban-

† ff. per- cupta.

† Tu sane Intellige secundum tex. ni si esset cō ditio impossibilis & turpis simul: quae tunc vitiat secundum Bal. in le. si pater in ij. coll. C de inst. sub cōdit. fact. Bol.

† Al. add ā.

† Per errorem.

probante condemnatur. nam tunc soluere etiam secundo tenebitur, nisi probet primam solutionē. i. ex quo non probauit in iudicio priore; & videtur redi. te ad nō causam. Fm autem primū intellectū quando soluit post absolutionem, dicas quod absolutio fuit facta sic, Absoluo te a petitione istius creditoris: quia non probauit. si autem dixerit, pronūcio te non debere, vel non debuisse, vel non esse debitorem: tunc bene repeteret: quia proposita a debitore. cód. inde. per sententiā probabit debitor quod non esset debitor: & creditor si vellet probare contra nō admitteretur: quia sententia pro veritate est accipienda vt ff. de stat. ho. l. ingenuum. & quia cōtra sententiam a qua nō appellauit, venire non potest. vt infra exce. rei iud. l. si quis rem a non domino. sed in alio casu si vellet eum probare debitorem esse, bene admitteretur; nec veniret ideo cōtra sententiam primam. Sed secundum Py. si verus debitor soluit pendente lite, non potest repetere, nec pēdente lite nec post; quia cum soluit, naturale debitū erat. nec aliquam exceptionem habebat debitor. si aūt soluit post sententiā absolutionis, repetet solutum per facti vel iuris errorem; cū erat tutus ex ce. perpetua & fauorabili: ff. e. l. qui exceptionē. secus si sciens vt ff. e. l. iudex. & hoc si intelligas hic solutū post absolutionem. & sic aliter intelligit absolutus quam nos.

Debitor permanet.

Sententia pro veritate accipitur.

Repeti.

tus repetere posset. licet enim absolutus sit: natura^a tamen debitor permanet: † similemque esse ei dicit, qui ita promisit, Siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit: quia ex vna causa^b alterius solutionis origo proficiscitur.^c Vbi autem quis, quod purè debet sub conditione nouandi animo promisit: plerique putant:^d pendente nouatione solutum repetere † posse: quia ex qua obligatione soluat, adhuc incertū sit. idemq; esse, etiam † si diuersas personas ponas eandem pecuniam purè,^e & sub conditione nouandi animo promisisse. Sed hoc † dissimile^f est. in stipulatione enim pura & conditionali eundem debiturum certum est.

Quod bona fide factū est, habetur ratum, etiam pupillo postea per in integrū restitutionē absoluto secus si dolo factum est. Item repetitio competit ei, ad quem postea negotium incipit

ced. l. huius. quæ est contra. Solu. aliud in contractū & aliud in legato: quia in cōtractu statim pfecta est obligatio: vt infra, de pericu. & commo. rei vendi. l. quod si pendente. §. penul. Vel refert secundū Ioan. an sint duæ stipulationes, vel duo legata: vt patet per hoc quod bis est apposita coniūctio siue, & tunc duæ sunt cōditiones: an sit vna stipulatio vel legatum, quod tamen habeat duo membra: vt ponatur ibi semel tantū disiunctiua coniunctio, siue. In primo casu non cedit dies nisi alterutra existat: quoniam incertū esset cuius legati dies cederet ante conditionem. in secundo statim cedit arg. infra, de cond. & demonst. le. hæc scriptura. & infra, de rebus dub. l. si is qui ducenta. §. vtrū quasi spreuerit testator talem conditionem. Sed hæc solu. non valet. & in hac & in illa lege, bis apponitur verbum siue. Tu autem potes distinguere ita: an fuit appositum certum tempus: puta dea illi decem, si nauis venerit ex Asia intra triduum. siue etiam non venerit, dabis nam tunc ante solutum non repetitur: vt ibi, an non fuit appositum: & tūc obiicet quod hic dicitur vel dic vt ibi notaui illud quæro, an antequam vna istarum existat, possit agi, si non est solutum? Resp. non forte: vt argumen infra, de verb. obligationib. lege, si ita quis stipuletur. Item an & huic pōt obiici compensatio? Respond. vt ff. de compensat. l. etiā. Accursius.

Ac.

Hic.

^a Natura. No. sententiam non facere ius, vt q est debitor, desinat; vel qui dominus est, desinat; vt hic & ff. de exce. rei iud. l. exceptio. sed hoc fallit in casibus; vt dixi ff. de inoffi. test. l. Papinianus § si. sed cū sententia inducat ipso iure actio. in factum vbi non est aliqua; vt C. de reb. cre. l. actori. quare non tollit ipso iure, vt hic; cum proniores, &c. vt infra, de act. & obli. l. Arrianus? respon. quia actori non prodest insa, nisi per actio. ei cōsuleretur; reo vero pōt prodesse ēt si non pereat actio actoris. nā sufficit repelli exce. vt ar. ff. de eo per quē fac. est. l. j. §. si reus. No. etiam hic quod refert an ciuilis sit exceptio, vt hic, an naturalis, vt pacti; quæ naturale vinculū dissoluit vt tunc repetatur: vt ff. eo. l. si non sortem. §. indebitum. & l. qui exceptionem Sed certe inducit ciuilē, & tollit ciuilem, ergo idem facit tollēdo quod inducendo. Sed respo. non tollit, sed elidit & inducit. Et no. quod exceptionum alia est fauorabilis: & tunc solutum repetitur: alia odiosa. & tunc non: vt ff. eo. l. si nō sortem. §. indebitum. & l. qui exceptionem. alia iurisdictionis conseruandæ gratia, vt hic: & tunc nō repetitur. vt hic, & infra de re iud. l. sæpe.

^b Quia ex vna causa. l. deficiente. q. d. si vna causa deficiat, remanet vt sit solutū ex alia causa. vel dic ex vna causa scilicet existente.

^c Proficiscitur. origo solutionis, idest, dissolutionis alterius, ea quo enim solutum est ex vna causa, non poterit, nec debebit solui ex alia. Azo. Habetur ergo pro puro hoc debitum, vt nō repetatur. vt hic. Sic & venditio sic facta: vt infra, de peric. & cōmo. rei vendi. l. si pendente § penultimo. Sed legatū sic relictū nō est pro puro: vnde interim legatario mortuo ad hæredem non transmittit: vt infra, quando dies leg.

^d Putant. sed male secūdum quosdā. nec enim potest videri quare aliud sit in isto casu quā in superiori vbi pmisit, siue nauis ex Asia venerit, siue nō: nā & sic incertū est ex qua causa soluerit, sicut ibi. Tu dicas secundum Azonem & Ioannem, quod bene dicunt. nam & in superiori casu pura est stipulatio. nā qui tales cōditiones apponit, clare ostendit omni dilationi se velle renūciare, & pure debere vñ si postea soluat, siue tunc nondum venerit nauis ex Asia: ex ea causa videtur solutum, siue venerit ex ea: & iō denegatur repetitio. At in altero vbi pure promisi: & si postea ei volenti sub cōditione promitto, & creditor pure obligationi videtur renunciare, & ego dilationem conditionis induco. vnde si interim soluo, repeto quasi sub conditionibus duabus sim obligatus: vt infra, de adi. le. l. si legatū pure. j. res. & l. legata inutiliter. & ff. si cer. pet. l. pecuniam. Item quia incertum est vtrum sit temporalis, an perpetua; vt supra eodem. l. sufficit.

^e Pure. quia alius pure, alius sub cōditione nouandi animo promisit; & alter interī soluit. hæc enim nouatio valet ita demum, si conditio existat. alias in primam redimus obligationem; vt infra, de nouationibus. lege, quoties. & infra de pactis. l. in persona. § finali.

^f Dissimile. quasi dicat, In hoc differt a superiori casu; quoniam in stipulatio. &c. sed in eo quod dē repetitio, non est dissimile. nam in vtroque datur, secundum Ioannem. Alij dicunt hic corrigi responsionem factam superiori casu. & secundum diuersas expositiones variabis demonstrationem huius pronominis, hoc Azo.

Tutor

Tutores. CASVS. Testator filio suo impuberi hęredi tutorem dedit. hi quibusdam hæreditarijs creditoribus vltra debitum soluit: & apparuit hæreditas postea non soluendo: & restiturus est pupillus vt abstineat, cui repetitio est eius, quod indebite solutum est? Et respo. alij creditori, si hoc dolo tutoris non esset factum id est, fraudem aliorum. Quod autem dolo solutum est, etiam si debitum fuerat, reuocatur, vt cæteris creditoribus cōmunicetur.

a Soluerūt. vltra debitum.

b Bonis. ad soluēda omnia debita, quæ debētur creditoribus hæreditarijs.

c Debeant. s. creditores, qui receperunt ab alijs creditoribus.

d Dolo. sed si dolo tutoris esset factum, repeterēt creditores, non solum quod amplius solutum esset, sed etiam pro rata portione eius quod debebatur, & est solutum: vt ꝟ. de bo. aut iud. poss. l. si non expedierit. §. primo. & quæ in fraud. credi. l. pupillu s. tutor autem non conuenitur, nisi forte cū illi non sint soluēdo: & tunc actione de dolo: vt ꝟ. de dolo. l. ideoque. & le. nam.

e Pupillo. scilicet abstento.

f Alijs. quibus nihil est solutum. Accursius.

g Sui debiti. scilicet, eorum quibus solutū est: in eo autem quod vere debetur distingue, an erāt bona iam possessa, an non: vt primo casu reuocetur, & pro rata distribuatur quod est solutum vni, etiā sine dolo soluentis. secundo non: vt ꝟ. quæ in frau. cred. l. qui aūt. §. sciendum. & ā. de minori. l. si mulier. Item an extorsit ab inuito, vel a spōtaneo accepit: vt primo casu reuocetur, secundo nō: vt ꝟ. quæ in frau. cre. l. pupillus. in fi. item no. creditoribus dari condictionem indebiti necesse noouum: vt ā. c. l. non est nouum. sic & C. de non nu. pe. l. si cui.

pertinere, Bar.

Scæuola libro v. Responsorum. LXI.

Tutores pupilli quibusdam creditoribus patris ex patrimonio paterno soluerūt: a sed postea non sufficientibus bonis, b pupillū abstinuerunt. Quæritur an quod amplius creditoribus per tutores pupilli solutum est, vel totum, quod acceperunt restituere debeāt? c Respōdi: si nihil dolo d [tutoris] factū esset: tutori quidem vel pupillo e nō deberi: creditoribus autē alijs f in id, quod amplius sui debiti g solutū est, teneri.

Indebitum scienter promissum non repetitur. Bar.

Metianus lib. iiij. Fideicommissorum. LXII.

Fideicommissum in stipulatione deductum, tametsi non debitum h fuisset: quia tamē à sciente fidei explendæ causa promissum esset, debetur. i

Si species debita perfecte non soluitur, talis solutio non parit liberationem, nec inducit repetitionem, Bar.

Fideicōmissum. CASVS. Petebas a me fideicō. quod tibi nō est relictum: promisi tibi per stipulationem: licet indebitū fuerit, si soluero: non repetam. & hoc supple vt lex faciat ad titulum. Vi.

h Non debitum. Quia testamentum non solenne vel quia defalcari poterat.

i Debetur. vt C. ad leg. Fal. l. si. & sic solutum nō repetitur: vt bene faciat hæc lex ad ti. vt hic, & C. de testa. l. non dubium. §. si.

k Neratius. Liberetur. Casus autem ille: vt quis soluat, & ex ea causa contingat liberatio: & indebiti nascatur condictio: nunquam repetitur. vt dixi ā. eo. l. cum is. §. fideiussor. Sed quid si ciuiliter debitum tantum solui: nonne eadem solutio parit liberationem & repetitionem? Res. vt ā. e. le. cum is. §. j. Itē secūdum canones si ignorani me soluere vsuras, teneor soluere, & repeto: vt extra, de iu. c. ij.

l Dederit. Imo videtur quod repetat & non liberetur: vt ꝟ. de sol. l. cum quis §. qui hominē. quæ est contra. Vt autē hæc & alia soluas, distingue cum quis promittit hominē, aut in genere, aut in specie. si in genere: soluens statuliberū repetit, nec liberatur vt dicta l. de sol. le. cum quis §. qui hominē. & l. si mihi. Itē parte Stichi soluta, nec pro parte liberatiōe delungitur: vt infra, de verborum obligation. le. ij. in princip. cæterum si in specie, si quidem statuliberum suo facto (vt ga seruus suus erat) soluit: nō liberatur, nec repetit: vt hic Neratius dicit. Si vero sine facto suo statuliberum soluat: vt quia alienus seruus erat: nec repetit, & liberatur: vt infra, de statuliber. le. statuliberum. in medio. §. illud. & de solut. leg. si mihi alienum. Azo. vel in illa le. statuliberum. non erat in mora, hic sic.

Caius libro singulari de casibus. LXIII.

Neratius casum refert, vt † quis id, quod soluerit repetere nō possit, quasi debitum dederit: nec tñ liberetur. k veluti si is, qui cū certū hominem deberet, statu liberum dederit. l Nam ideo eum non liberari: quia non in plenum stipulatoris hominem fecerit: nec tamen repetere posse, quòd debitum dederit. m

† Vbi al. vbi si.

Dominus obligatur seruo naturaliter, quæ obligatio sequitur ipsum etiam manumissum. Bartolus.

Triphoninus libro viij. Disputationū. LXIIII.

Si quod dominus seruo debuit, manumisso soluit: quamuis existimans n ei † aliqua actione teneri tamen repetere non poterit: quia naturale debitum agnouit. Vt enim libertas naturali iure continetur, & dominatio ex gētium o iure introducta est: ita debiti vel non debiti ratio p in condictione q naturaliter r intelligenda est.

† Se.

m Dederit. petentem tamen hominem exceptione summouebo, nisi hominē reddat: vt infra, de sol. l. si cum aurum.

n Si quod. Existimans, ignorans ius. nam si factū repetit: vt ꝟ. ad Mace. l. si.

o Gentium. secundum quod pro nullo sunt serui: vt infra de regu. iur. l. quod attinet. Nam omne ius appellat ibi ciuile præter naturale.

p Ratio. id est, ius.

q In condictione. danda vel non. Azo. Patet ergo quod obligatio fuit seruo, etiam in seruitute quęsita. Sed contra. ꝟ. de acqui. hære. l. placet. vbi dicit quod etiam momēto non residet penes seruū, quo minus ad dominū statim vadat. Sol. ibi de ciuili acquisitione, scilicet hæreditatis dicit, secundum quod serui pro nihilo sunt: vt modo dixi.

r Naturaliter i. considerato, an naturaliter tenea-

tur

Paulus libro xvij. ad Plautium. LXV.

IN summa, a vt generaliter de repetitione tractemus, sciendum est dari aut ob transactionem, b aut ob causam, c aut propter conditionem, d aut ob rem, e aut indebitũ. f in quibus omnibus quærit de repetitione. Et quidem quod trãsactionis nomine datur, licet res nulla g media fuerit: non repetitur nam si lis fuerit: hoc ipsum. ꝙ à lite disceditur, h causa videtur esse. Si autem † euidés calumnia i detegitur, & transactio imperfecta est: † repetitio dabitur. Id quoq;, quod ob causam datur, puta ꝙ negotia mea adiuta ab eo putani: licet non sit factũ: quia donare † volui, quã uis falsò mihi persuaserim, repeti nõ potest. k Sed † agere l per condictionem propter conditionem legati vel hæreditatis (siue nõ sit mihi legatum, siue ademptum legatum) possum vt repetam, quod dedi: qm̃ non contrahendi m animo dederim: qa causa, propter quam dedi, nõ est secuta. Itẽ & si hęreditatẽ adire nolui, n vel non potui. Non idẽ põt dici, si seruus meus sub conditione hæres institutus sit & ego dedero, o deinde manumissus adierit. nã hoc casu secuta res est. p Qđ ob rem datur, ex bono & ęquo habet repetitionẽ, q veluti si dẽ tibi, vt aliquid facias, nec feceris. Ei, qui indebitũ r repetit, & fructus & partus s restitui debẽt, † deducta t impẽsa. In frumento indebito soluto u & bonitas est [repetenda] & si cõsumpsit frumentũ: pretiũ x repetet: sic † habitatione data pecuniam cõdicam: nõ quidẽ quanti locare potui, sed quãti tu cõductus fuisses. y Si seruũ indebitũ tibi dedi, eũq; manumisisti: si sciẽs hoc fecisti: teneberis ad pretiũ z eius.

et dominus, vel non.

a In summa. id est, vt breuiter in hoc tit. perstringamus quæ supra dicta sunt.

b Ob transactionem. Scilicet implendam.

c Aut ob causam. Scilicet præteritam.

d Conditionem. legati implendam: vt infra eod. §. sed agere.

e Ob rem. Futuram. Ioan. vt s. eo. l. damus.

f Aut indebitum. Scilicet quasi debitum. Ioan. & de his omnibus per ordinem subijcit. Sed nonne duo mẽbra, scilicet aut ob cau. aut ob rem, sufficerent pro omnibus? Respon. vtiq;, cum non sint prædictæ oppositæ species, sed quædam continentur sub ob rem: quędam sub ob cau. sed hoc ideo egit vt diligentius responderet in singulis, sic institu. quib. modis toll. oblig. in fin. §. alio.

g Nulla. i. licet nil debeatur: lis tamen erat: vt subijcit hic, & C. de transactio. leg. ij.

h Disceditur. In perpetuum: nam si ad tempus, non videtur causa secuta: vt s. eo. l. eleganter §. pe. sed an per. fi. nec causa? arg. quod sic: vt s. de transac. l. cum hi. §. si quis alimentis.

i Calumnia. scilicet in insistẽte, hoc est actore. secus in resistẽte, id est reo: qa nihil valet trãsactio: vt C. de transac. l. sub prętextu. sed Rog. idem dixit vtrobiq; per legem istam. Item contra. C. de plus peti. l. j. in fi. vbi dicit transac. etiam per dolum factum valere. Sol. refert an transactio fuit super re per dolum, vt hic: an super dolo etiam per dolum, vt ibi, secundum Bul. & H. Vel dic quod ibi non per dolum facta fuit transactio super dolo: alias etiam tunc non valeret: vt C. de transac l. sub prætextu.

k Non potest. Nam volenti dolus non infertur: vt hic, & C. de transact. l cum donationis. Et intellige quod est hic nisi forte alias non esset donaturus: vt infra, de condi. & demon. l cum tale. § falsam. & sic etiã intelligitur quod est. C. de falsa causa adiec. l. j. & plene dixi supra eod l damus.

l Sed agere. Hic incipit tertium membrum. Azo. Et construe sic: agere possum. s. per condictionem indebiti vel condic. ob turp. cau. possum dico vt repetam quod dedi propter conditionẽ legati vel hęreditatis, scilicet implendam, siue non, &c.

m Non contrahendi. Scilicet obligandi me pro admittenda hæreditate: sed ob causam: & ideo repeto: quia causa, &c.

n Nolui. Sed quomodo repudio: vt j. de hære. instit. l. iam dubitari. quæ est contra? Solu. vt diximus s. de condi. ob cau. l. j. §. j.

o Dedero. Causa implendæ conditionis. Accur.

p Secuta res est. Non mihi: sed seruo facto libero qui suo arbitrio potest adire: vt instit. de hæred. §. instit. §. alienus: & s. de inoffi. testa. l. nihil. in fi. o. j. respon. Et sic no. hic quod tẽpus aditionis in hæreditate inspicitur: sed in legato tempus quo cedit. & sic domino hoc casu quęreretur, licet seruus fuerit manumissus: vt j. quando dies leg. ce. l. si postea. §. fin. & l. si vsufructu. Accur.

q Repetitionem. Per condictionem ob causam: vel per condict. ob turpem cau. vt supra, de cõdic. ob turp. cau. le. j. §. j.

r Ei qui indebitũ. Hoc est exemplum de vltimo mẽbro.

s Partus. Vt infra, de vsu. l. videamus. §. j. & ij. Sed an hęc restitutio fiat iure huius actionis, an per officium iudicis? quærit Io. Respon. iure actionis supra eo. l. si nõ sortem. § libertus.

t Deducta. Quia nullus casus, &c. vt supra. famil. ercisc. l. fundus.

u Soluto. In specie. putabat enim se teneri in certo stico frumenti. sed si in genere, non pretium, sed tantundem repetit: vt in mutuo: vt institu. quibus modis re contrahi. oblig. §. is quoque.

x Pretium. Id est, æstimationem.

y Fuisses. Nam hac actione inquantum quis est locupletior, tenetur: vt patet hic, & supra eodem l. si non sortem. §. libertus.

z Ad pretium. Valuit ergo manumissio. Sed quomodo potuit manumittere, quãdo scienter accepit, cum & tunc faciat furtum: vt infra, de condictione furtiua. l. quoniam? Respond. ab initio ignorauit: sed postea didicit: & sic translato in se dominio manumittit: vel ibi labitur in persona. Item cõtra infra. de donatio. causa mortis l. si is cui. vbi dicit qđ donatarius causa mortis manumittere non potest. Solu. aliud in donatione causa mortis, vbi sciebat quod poterat reuocari per pęnitentiam, & alios multos modos: vt supra, si certum petatur. l. non omnis. Item quæro cur secus si hæres hominem à se legatum manumisserit: vbi non distinguitur sciens vel ignorans nam semper legatario tenetur, vt instit. de leg. §. si res legata? Respon. quia vtilitatem habet à defuncto hæres: ideo grauius onera sustineat.

† Not. casum sing. qui nõ est alibi secundum Bal. ita clarus: quia licet trãsactio sit cõtractus stricti iuris tñ dolus agentis dãs causam cõtractui: reddit cã nullam ꝙ est no. & mẽti tenendum secundum eundem.

† Al. add. et

† P. F. deperd.

† Al. add. et

Tempora in legato & in hæreditate diuersa sũt.

† P. F. debet.

† Al. add. et

neat. hic autem non tenetur nisi inquantum locupletior factus est: vt infra prox. §.

a Non teneberis. Sicut nec legatarius cui solutum est legatum præstita cautione si amplius est quam per leg. Falc. accipere liceat quod reddat. nam si interim pereat, nō tenetur legatarius. licet generia debitor videatur: vt j. si cui plus quam per legē Fal. l. j. in fi. & l. ij.

Sed hoc non placet, eo quod quando hic soluit, magis soluit ob rem futurā, & non ob cau. præteritam. hæc autem condictio præteritam causam respicit. item bene sciebat se non debere: nō ergo habet locum condictio indebiti: vt s. l. j. sed condic. bo. cau. vt supra de condic. causa da. l. dedi. §. si liber. Azo.

si nesciens: non teneberis: a sed † propter operas eius liberti, b & vt hæreditatem c eius restituas. Indebitum d est non tantùm, quod omnino nō debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur, aut si id, quod alius debebat, ali⁹ quasi ipse debeat, soluat.

Papinianus lib. [vii]. Quæstionum. LXVI.

HÆc condictio e ex bono & æquo introducta, quod alterius f apud alterū sine causa g deprehenditur, reuocare consueuit. h †

Datum pro libertate ab eo, qui postea reperitur ingenuus, repetitur.

Scæu. li. v. Dig. LXVII.

STichus testamēto eius: quem dn̄m suum arbitrabat̄, libertate accepta, si decem i annis ex die mortis annuos k decem hæredibus præstitisset, per octo annos præfinitam quātitatem, vt iussus erat, dedit: post modū, [quàm] se ingenuum comperit, nec reliquorum annorum dedit, l & pronunciatus est ingenuus. Quæsitū est, an pecuniam quam hæredibus dedit, vt indebitam datam repetere, & qua actione possit? Respondi: si eam pecuniam dedit, quæ neque ex operis suis, neq; ex re eius, cui bona fide seruiebat, quæsita sit: posse repeti. m

Si res mea ad te sine causa peruenit, & desinit mihi aduersus aliū esse consultū: àte repetā. B.

Tutor creditori pupilli sui plus, quàm debebatur, exoluit: & tutelæ iudicio pupillo non imputauit. n quæro, an repetitionem aduersus creditorē haberet? Respondi habere. o

Duobus idem debitum soluentibus, vltima soluenti repetitio conceditur. Bart.

Titius cùm multos creditores haberet (in quibus & Seium) bona sua priuatim venditione facta Mæuio concessit, vt satis creditorib. faceret: sed Mæuius soluit pecuniam Seio tanquam debitam, quæ iam a Titio fuerat soluta. Quæsitum est, cùm postea reperiantur apochæ p apud Titium debitorem † partim solutæ pecuniæ: cui magis repetitio pecuniæ indebitæ solutæ competit, Titio debitori, an Mæuio, qui in rem suā procurator factus est? Respondi secūdum ea, quæ proponerentur, ei qui postea soluisset. q

Per promissionem de nō mouendo controuersiam, non tollitur condictio indebiti. Bart.

Idem quæsitum est, † an pactū quod in † pactionibus r adscribi solet in hunc modum, *Ex hoc* r *contractu nullam inter* † *se controuersiam amplius esse*, impediat repetitionem? Respondi, nihil proponi, cur impediret. t

Restitutio concessa super principali ad accessorium non extenditur. Item quod per in integrum restitu. quis possit consequi, ea nondum petita & obtenta non potest in compensationem deduci. Bart.

b Eius liberti. Nā ad eas teneberis.

c Hæreditatem. s. si peruenit ad eum vt ad patronū, non alias: vt infra solu. matri. l. si vero. §. item quicquid. & j. de act. empti. le. si quis seruum.

d Indebitū. Quasi ipse: secus si quasi ipse qui debet: vt supra eod. l. repetitio. & l. si pœnæ.

e HÆc cōdictio quæ est infra titu. j. vel de condi. indeb. accipe.

f Quod alterius. s. quōdam vel die qđ ratione possessionis hic agatur.

g Sine causa. Vel solutum sine causa, vel solutum indebitum.

h Consueuit. Hoc fallit in muliere eā ventris in possessionem missa, quæ alitur interdum sine causa, vt j. simul. ven. no. le. j. §. interesse.

i STichus. Si decem. sub hac conditione.

k Annuos. Scilicet aureos.

l Dedit. Scilicet summam.

m Posse repeti. Super actione prquentus: vel vt surdus nō respondet, quid ergo? Respon. sm tr. cōdictionem indebiti habere locum. cum n. simpliciter dicat posse repeti, nec adijciat de actione verisimile est vt se referas ad eam condictionē, in cuius tractatu quæstio proponitur, de qua supra prox. & j. loquitur. arg. j. de le. j. l. si seruus plurium. §. fin. & arg. etiam supra eo. l. in summa. §. sed & agere.

n Non imputauit. Vnde si per act. tutelę iterum ageret, repellit exc. rei iu. quare datur hæc ex æquitate: vt supra si cer. peta. l. si & me.

o Habere. Vtilem. Sed contra s. eod. l. cum indebitū. vbi dicit quod pupillo non tutori det. Sol. hic fuit soluta pecunia tutoris: ibi pupilli. Vel verius distingue sit reputatum, vt ibi: vel nō, vt hic. Azo.

p Apochæ. De recepto. Et no. quòd apocha semper de recepto dicitur: sed apocha de soluto. apocha à creditore facta debitori, redditur, qua debiti receptio continetur. antapocha à debitore facta creditori traditur, qua continetur pecuniæ solutio, sicut & i hoc §. dicitur, & C. de fide instr. l. plures. Item not. qualiter ex parte rei fit procurator in rem suā: vt hic, & s. fa. ercis. l. plane. in fine.

q Soluisset. Sed cur hic non datur ei eo lus nomine solutū est: vt s. eo. l. indebitum? Respō. ideo quia hic erat procurator in rem suam. vel dño dari directam, procuratori vtilem. vel ibi habuit catū, hic non. prima verior est.

r In pactionibus. alias pactionibus, alias pariationibus, id est, solutionibus. sic infra, de statulib. l. Sticho. §. argentarius. Accur.

s Ex hoc. Audi pactum.

t Impediret. Vt C. de transact. l. si de certa. & supra, de pac. l. tres fratres & le. emptor. §. Lucius. Accur.

Apocha & antapocha differunt.

† No. tex. ad hoc qđ instrumētum solutum solutionis debet esse apud debitorem. & quo facit text. in l. pecuniæ. C. de solu. hoc addito: quando instrumētum reperit cancellatū apud debitorem: an præsumatur soluisse, ponit Alex. in l. Labeo in ij. colū. ff. de pact. Bolo.

† P. F. idē quæsit.

† Pariatio nibus, hūt P. Fl. vide Anto. August. emēdatio. lib. iiij. ca. xij.

† in

† nisi

† Alteri⁹ enī incōmodo suū augere cōmodū magis est cōtra naturam, quā mors. quā paupertas, quàm dolor, quàm cætera, q̄ possūt aut corpori accidere, aut rebus externis. Ci. lib. iij. Offic.

Publium

a Publium. id est Lucium Titium. quadrinominis enim erat. vel dic quod hic erat hæres creditoris vel procuratoris.

b Non posse nisi restituatur. Sed videtur posse fieri: vt C.depo.l.iiij potest tñ dici contra: quia hic in peti.resti.officium. nulli actioni seruit, sed ibi sic. vnde ea ibi sublata tollitur officiũ. hic autem restitutio principaliter tam ad sortem quã ad vsuras porrigitur: vt argu.s̃.de procur.l.nõ solum, §.est & casus. Azo. Sed iure cõmuni videtur repetitio dari, cũ non sit prohibitum: vt j.de compen.le.quod in diẽ. §. si rationem. quæ est contra. Solu. ibi loquitur in debito. hæ autem vsuræ nõ debentur debitori: nisi prius petat restitutionem, vt dixi. Item cum sors, quod est principale, sit cassata. & redierit ad non causam. ergo & vsuræ: & sic repetuntur: vt j.tit.j.l.j.§ fin.quæ est contra. Solu ante restitutionem erant debitę: nec per restitutionẽ in sorte datam factę sunt indebitæ: quia singulare ius restitutionis non porrigitur vltra id, quod in iudicium restitutionis tractatum est.

c Debito s. sortis: vel aliud debitũ qđ debetur creditori.

d Possit. quasi compensando.

e Quidẽ. quia nõ est debitũ quod peti potest per integ.restl. vt j.ad le Falc.l. item si pupillus Alioqui posset compensari: vt infra, de compens. l.etiam quod natura debetur.

† aliquantum. F. F.

† exoluet. F. F.

Al. add. prouincia.

Al. add. etiam.

Lucius Titius Caio Seio minori annis viginti quinq; pecuniam certam credidit, & ab eo aliquantulum † vsurarum nomine accepit: & Caij Seij minoris hæres aduersus Publiũ[a] Mæuium à præside prouinciæ in integrum restitutus est, ne debitum hæreditarium solueret: & nec quicquam de vsuris eiusdem sortis, quas Seius minor annis viginti quinq; exoluerat † repetendis: tractatum est apud præsidem † aut ab eo, † pronunciatum est. Quæro, an vsuras, quas Caius Seius minor annis vigintiquinq; quo ad viueret, creditori exoluerat, hæres eius repetere possit? Respondit secundum ea: quæ proponerentur condici id, quod vsurarum nomine defunctus soluisset, non posse.[b] Item quæro, si existimes repeti non posse: an ex alio debito[c] hęres eas retinere possit?[d] Respõdi, ne hoc quidem.[e]

TITVLVS VII.

DE CONDIctione sine causa.

Hæc est specialis condictio, & concurrit cum condictione indebiti, ob causam, & ob turpem causam. Bart.

Vlp. lib. xliij. ad Sab. I.

Est & hæc spés[f] cõdictionis, si quis sine causa promiserit, vel si soluerit[g] quis indebitum. qui aũt[h] ꝓmisit sine cã:[i] cõdicere quantitatẽ nõ põt, quã nõ dedit,[k] sed obligationẽ.[l] Sed & si ob cãm ꝓmisit, causa tñ secuta non est: dicendũ est, condictionẽ[m] locũ habere. Siue [autẽ] ab initio[n] sine causa[o] promissum est, siue fuit cã promittẽdi,[p] quę finita est, vel secuta nõ est: dicẽdũ est cõdictioni locũ fore. Cõstat id demũ posse cõdici alicui, qđ vel nõ ex iusta cã ad eũ ꝑuenit, vel redit ad nõ iustã cãm.[q]

ex omni contractu vbi certum petitur. hæc vero nõ habet locum in contractibus omnibus: vt qñ concurrit cum condi.ob cau. ne sit contra j.eo.l. si fullo.& seq.vt diximus. s̃.de cond.ob cau.l.si. Accur.

g Solueris. concurrit ergo cum condictione indeb. quandoque. Azo.

h Qui autem. melius dixisset, qui.n. ſm quosdam: imo melius, qui aũt.q.d. datur in promisso cond. sine cau. non autẽ indebiti: quia sine causa competit ad liberationẽ: condic. autem indebiti ad pecuniam tantũ solutam. ad illã autem dari nõ potest hęc: quia soluta nõdum est.

i Sine causa. vt qa credebat se teneri ex testamẽto ad legatum præstandũ: promisit, cum non valeret testamentum, vel erat ademptum in codicillis.

k Dedit. Hæc non est bona ratio ad cõdictionẽ. nam qñque nõ datur quantitas: & tñ qualitas repetitur per cõdi. indeb. vt s̃.de cõdi. indeb.l. si nõ sortẽ. §.libert⁹. vnde dic, hic non fuit data quãtitas: nec aliqd aliud quod sit necesse verti in pecuniæ pręstationem.

l Sed obligationẽ. per condi. istã, non per condict. illam indebiti. Sed nunquid certi condi. ad liberationẽ detur? Dic quòd sic, prout datur ad interesse: quod fieri potest: vt j.de re iud.l. si quis ab alio.§.si. Si vero ad factum vt liberatio fiat, nunc vt diximus s̃.si cert.pet.l.certi condictio. Accur.

f Est & hęc species. non solũ superiores, & quod dicit species, dic.s.sub isto genere cõdictio. nam cõdictio alia sine causa: alia certi: & sic de cęteris. Ipsa tñ generalissima est. nã cõcurrit fere cũ omnibus alijs. e:ce.n.concurrit cũ condictio. inde. vt in hac l.ij.respon. Item cũ condi.ob caus. vt hac l.§.sed & si ob causam. Item cũ condi. ob turp. caus. vt hac l.§.si.& s̃.de condi. ob turp. caus.l.perpetuo. Item cũ cond.furti. fur enĩ de fructib.condi. sine cau. tenetur, & condict.fur. vt C.eo.l pen.& j. tit.j l in re.§ si. item cum cond.generali.vbi.n.hęc datur, & illa, si modo cer.pet. Non ergo ad liberationem locũ habet certi cõdi. sed hęc sic: vt hac l.§.qui autem ꝓmisit, &c. E contra illa datur.s. certi condi.

m Condictionem. Scilicet sine causa: & sic concurrit cum condi.ob cau.quæ hic locum habet, & infra proxim.§.& supra, de con si.cau.da.l.j. in princ. sic & in condi. cautionis ante biennium habet locum vtraque. vt C.eod l fin.

n Siue autem ab initio. Not. non referre ab initio vel post aliquid fiat: vt supra de pac.l. iurisgentium §.sin autem. Sed arg.contra infra, de le.ij.l.cũ filius §.hæres. vbi dicitur quod non videtur falsum, quod primordio veritatis iuuatur. Item arg. contra supra tit.j.l.fin.§ Lucius. Sed respon. vt ibi.

A D [illegible] Dic ſm Bar. hic qꝑ ibi non deuenit id non causam antequam restitutio petatur.

o Sine causa. scilicet iusta: vt si decem tibi dem, vt hominem non occidas.

p Causa promittendi. vt dos ob matrimonium quod modo finitum est, vel non est secutum: vt modo dixi de legato.

q Ad nõ iustã cãm: vt seq.l.de fullone. dicitur. Ac.

Si res pro qua solui æstimationem, et à quo causam habeo, ad eum redeat: potest agi actione ex eo contractu, vel condictione sine causa ad rem solutam. Bart.

Idem libr. xxxij. ad edictum. II.

SI fullo, vestiméta lauãda côduxerit, deinde amissis eis, dño pretium ex locato conuentus a præstiterit, posteaq; dñs inuenerit vestimenta: b qua actione debeat consequi pretiũ, quod dedit? Et ait Cassius, eum non solùm ex conducto agere, verum & condicere dño posse. Ego c puto ex côducto d omnimodo cũ habere actionem. An autem & côdicere possit: quæsitum est, quia nõ indebitum dedit? nisi fortè, quia sine causa e ei datum sit, putamus condici posse. Etenim vestimentis inuentis, f quasi sine causa datum videtur.

Qui sine causa in totum vel in partem obligatur, liberationem condicit. Bart.

Iulianus libro viij Digestorum. III.

QVi sine causa obligantur, incerti g côdictione côsequi possunt, vt liberentur. Nec refert, h omnem quis obligationem sine causa suscipiat, an maiorem, quam suscipere eũ oportuerit: nisi ꝙ alias condictione id agitur vt omni obligatiõe liberetur, alias vt exoneretur: veluti qui decem ꝓmisit. Nam si quidem nullam causam promittendi habuit: incerti condictione consequitur, vt tota stipulatio accepto fiat. at si cum quinq; promittere deberet, decẽ promisit: incerti [côdictione] consequitur, † vt [in] quinq; liberetur. † F. F. consequitur.

Paria sunt, ab initio aliquid esse tale, vel ex postfacto deuenire ad tale. Bart.

Aphricanus libro vij. Quæstio. IIII.

NIhil refert, verũ ne ab initio sine causa i quid datum sit: an causa, propter quam datum est, † secuta non sit. † F. F. sit al. quod datum est.

Datum ob causam impossibilem de iure, causa non secuta de facto, condictione sine causa repetitur. Bart.

Papin lib. xj. Quæst. V.

AVunculo k nuptura, pecuniam in dotem dedit: neq; nupsit. l

a (I fullo. conuentus. s. extra iudiciũ, vt & illud. Vos inquam conuenio o iudæi. Si autem in iudicio, tunc non haberet locum condictio, quæ hic datur: vt C. de cond. indeb. l. j. & j. man. l. si fideiussor. §. in omnibus. Vel dic quod licet cesset cond. indeb. nõ tamen cessat cond. sine cau. de qua hic dicit: & cond. quę datur ꝓpter præcedentem contractum: vt infra commo. l. rem mihi. j. respon.

b Vestimenta. Inuenerit, & habuit.

c Ego. idem repetit ratiocinando & confirmando.

d Ex côducto. Sed quomodo habet locum ex côducto ad pretium? Respon. quia bon. fid. iudicium, & in quibus bon. fi. iud. veniunt multa de quibus nec dictum est, nec est cogitatum, vt supra, de condi. ob tur. cau. l. fi. Ac.

e Sine causa. scilicet perseueranti.

f Inuentis. ne inueniatur habere vtrunq;: vt hic, & j. tit. j. l. eleganter. §. si quia. in fi. §. ideo datur côdi. & cum rediret per hoc ad non causam: vt ā. l. proxi. in fi. & j. ad leg. Rho. de iac. le. ij. §. pe. & j. lo. l. sed addes. §. si quis eũ. & C. de re iu. le. ij. Sed videtur nõ condictionem, sed Publicianam competere, vel vtilem in rem huic fulloni, cum videatur emisse ipsam ac. in rem, vt sic tanquã alias emptor nolit habeat vtilem actionem: vt supra, de rei vin. le. si culpa. Sed dic quod lex illa loquitur cum caperior prius contra eum, qui non habet a me causam. sed si habeat, vt quia commodaui sibi vel fulloni: tunc repetat quod dedit: vt j. comm. le. in commodato. §. fin. Vel dic in mea electione esse, vt ibi no. nam & alias si dolo depositarij vel commodatarij res abiit: & mihi ea ratione côdemnaretur, teneor ei cedere actiones mihi competentes: vt j. de re iud. l. in depositi. secus si nõ haberet causam à me: vt ā. de rei vind. l. is qui dolo. Accur.

g QVi sine causa. Incerti. i. sine causa: qa ad incertum datur. vt hic, & ā. eo. l. j. in prin. ibi, qui aut, &c. Vel dic quod sit propriũ nomen actionis: vt j. eo. l. & ideo. §. fi. & j. de ac. emp. l. si hęres & dixi plene ā. tit. j. l. sed & si me puteni. §. cũ iter.

h Nec refert. quod est in parte quo ad partem: & in toto quo ad totum, & contra. Sed arg. contra. C. de distra. pig. l. quãdiu. ADDITIO. Solue secundum Bart. hic. & dic quod in his quæ sunt omnino diuidua, idem iuris est de parte quo ad partem, quod est de toto quo ad totum. ita loquitur hic. sed in his quæ aliquo modo sunt indiuidua, hæc regula nõ procedit: vt in l. contraria probatur, in l. in executione. §. pro parte infra, de verbo. ob.

i NIhil. Sine causa ne ex alieno lucretur: vt ā. de transa. l. cum hi quibus. §. sane si is.

k AVunculo. ex eo quod dicit hic auunculo, & j. §. fi. dicit nouerca, innuit quod scientes erant quod matrimonium nõ tenebat. & sic facit ꝓ P. qui dicit quod etiam sciẽs repetat. Item pro eo extra, de do. post di. re. c. j. Sed nos côtra. nam quomodo dotẽ repetit illa, cuius scelere pronunciatur nullum: vt supra, de condi. ob cau. l. j. §. fin. & l. ij. quæ sunt côtra. Dic ergo qd hic loquitur, cum bene sciebat auunculum suũ esse: sed putabat sibi licere de iure côtrahere. Item nec hic de facto fuit secutum. Si obijcias, in hac iuris ignorantia non debet subueniri mulieri vel mari: nisi in casibus quos notaui: vt C. de iu. & fac. ign. l. fin. Resp. & hic casus de illis est in quib. & mari & fœminę subuenitur: vt j. ad leg. Iul. de adul. l. si adolescentium cum incestu. §. stuprum. in fi. §. & §. nõnunquam. & § idem. Quod autem dicit in delicto pari. quod etiã pro Pla. facit, quasi per hoc videatur scire: refertur ad extrinsecos casus, vt per hoc idem in casu proposito. l. videatur respondere. quod tamen non est, vt postea subijcit. quidam tamen dicunt, quod si sciret eum esse suum auunculum, non repeteret: argum. C. solu. matr. l. si ignorans. Sed contra est, vt dictum est.

l Nupsit. scilicet de facto, vel de iure. Si enim nupsisset sciens factum & ius, vel factum tantum, dos applicaretur fisco: nec ipsa repeteret, quasi causa saltem de facto secuta, propter quam dedit: licet hoc non sufficiat ad condict. ob caus. scilicet causam tantum de facto sequi: vt supra de condictione ob causam. l. dedi. §. si liber. & verum est hoc etiam si ipsa in iure errauit. nam cum repetitio denegetur, vbi errauerit in facto, nisi fuerit error acerrimus: vt C. de ince.

de ince.nu.l.qui contra.ergo & multo magis ijs denegabitur,vbi error iuris non iustus nedum iustissimus interuenit.quamuis enim in pœna excusat error iuris.vt infra de adult.l.si adulterium.§.j.& §.incestum.non tamẽ a periculo dotis:vt infra de ri.nu.le.incestæ.quæ est huic le.contra. Sed hic non fuit secutum: ibi sic. Et hæc omnia quãdo fuit secutum matrimonium de facto. alias locum habẽt ea quæ modo in alia notula dixi.

† causam possessoris. a Dixi. Scilicet, allegando.

b Potiorem. Vt s. de condi. ob turp. cau.l.pe.in prin.& C.de cõdic.ob tur.cau.l.cum te. Azo.

† Al.add. reor. c Responderet. Dixi repete.

d Reor. Id est,puto defendendo.

e Nouerca. Quod dicit vbi nõ tenet matrimonium ratione sanguinis, dic idem etiã si prohibeat ratione affinitatis.item supra prohibetur iure naturali,hic iure ciuili, secundum Io.& facit supra,de condi.ob cau.leg.quod secutus.

an eadẽ repetere possit, quæsitũ est:dixi, a cùm ob turpẽ causam dãtis & accipientis pecunia numeretur, cessare condictionem: & in delicto pari potiorẽ b esse possessorem. † quã rõnem fortassis aliquẽ secutũ responderet, c nõ habituram mulierem condictionẽ.Sed † [reor] d rectè defendi non [rã] turpẽ causam in proposito, quàm nullã fuisse: cùm pecunia, quæ daretur, in dotẽ cõuerti nequiret.non enim stupri, sed matrimonij gratia datã esse.Nouerca e priuigno.nurus socero pecuniã dotis nomine dedit,neque nupsit. cessare cõdictio prima facie videtur, quoniam iure gentium incestũ † committitur. at quin magis in ea specie nulla causa dotis dandæ fuit.condictio igitur competit.

DE CONDIctione furtiua.

† Incestus Replicito tractatu illarum condictionum quæ regulariter sũt inducta,nũc ad eas transitum facit quæ extra ordinem inducta sunt. Vel melius, supra prosecutus est tractatum a[n]tiquarum: modo facit transitũ ad alias.Vel tertio: quia supra dixit de quadam quæ respicit turpem causam, vt de condi.ob turp.cau. ponit hic de alia,scilicet furtiua: & quia in media multa interseruit, etiã librum hic incipit.

† In hũc tractatum Gell. libr. xj. nocti. Attic. ca. xviij. & Alexã. ab Alexã. genial. diec. li.vj. c. x.

Digestorum Liber tertiusdecimus.

TITVLVS I.

DE CONDIctione furtiua. †

Vlpianus libro xviij. ad Sabinum. I.

IN re furtiua f soli domino g condictio competit.

Qui nõ potest furtum committere,potest hac actione ex alterius persona teneri.Bar.

Pomponius libro xvj. ad Sabinum. II.

CONdictione † ex causa furtiua & furiosi & infantes obligantur,cùm hæredes necessarij h extiterũt:quãuis cũ eis agi nõ possit. i

In cõdictione furtiua habetur ratio interesse consistentis in lucro.Bar.

Paulus libro viij. ad Sabinum. III.

SI cõdicatur seruus k ex causa furtiua: id venire l in cõdictione † certũ est, quod intersit agẽtis:veluti si hæres sit institut[us], m & periculũ subeat dominus hęreditatis perdendæ. n quod Iulianus scribit.Item si mortuum hominem cõdicat:consecuturum ait pretium hæreditatis. o

Hac actione tenetur dominus ex persona serui, & datur noxalis in eo quod ad dominum non peruenit.idem in patre ex persona filij,& qui furtũ commisit,hac actione non tenebitur.Bar.

Vlp. li. xlj. ad Sabi. IIII.

SI seruus vel filiusfamilias furtum commiserit: condicendũ est † domino p id,qđ ad cũ peruenit: q in residuũ, † noxæ seruum dominus dedere potest.

Paulus libro viij. ad Sabinum. V.

EX causa furtiua filiofamilias condici potest.nũquam enim ea condictione alius, quã qui fecit,tenetur,aut hęres eius.

f IN re furtiua. Idest,pro re furtiua persequenda.

g Soli domino. Hoc est contra naturã aliarum condictionũ.nã non dominis tantum dantur:vt supra vsufruct.quemad.ca.le.si.sed hæc domino:vt hic,& insti.de act.§.sic itaq;. & quasi domino,vt hæredi, qui non erat dominus tempore furti facti:vt j.eo.l.sed nec.Item tutori:vt j.de fur.l.interdum.§.qui tutelam . sed certe etiam non domino vel quasi videtur dari, vt creditori,qui habet ius in re: vt j. de pign.act.l.si pignore quæ est contra. Solu ibi loquit de cõd.incerti, nõ furti: vt j.eod.l.& ideo.§.fi. Accur.

† P. F. condictione.

h COnditiõe. Necessarij. & sui:quales sunt filij & alij in potestate:vt inst.de hære.quali.& dif. §.sui. Sed hodie possunt abstinere etiã sine restitutione: vt insti eo §. sed & his & j.de acq.hær.l.ei qui se. Sed quid si est extraneus hęres furiosus? Resp. vt C.de cu.fur.l.fi. § j.& §.penu

† P. F. condictionem.

i Nõ possit. Quia non sunt legitimæ ætatis,vel sanę mẽtis:nisi pupillus eũ authoritate tutoris conueniretur ? vt j. de administ. tut.l.j.§.sufficit.

k SI condicatur Seruus. Vtmens.Accur.

l Id venire.Subaudi,etiam.

m Si hæres sit institutus. Vel similia dãna consequitur per hoc: vt supra, ad legẽ Aquil. l.inde Neratius §.idem Iulian. Item in act.fur.vt infra, de fact.leg.in furti actione.§ j.& lege si quis vxori. §.pe.& arg. instit.ad legẽ Aquiliam. § illud.

† Al.add. a.

† Al.add. autem.

n Perdẽdę. Idest, perditæ:vt j.de fu.le.si quis vxo.in §.pe.sic tempus pro tempore: vt C.de ijs,qui not.infami.lege, si possidonium.

o Hęreditatis. Et etiam pretium serui:vt ces furtium periculo furis sit.

t Aduerte ad id qđ voluit hic Bal. de iure edendi quia ipsemet totũ contrariũ voluit in l.j.x.q.C. qui admis ad bo.po. & in plerisq; alijs locis, de quibus hic in secũdis interpreta.Bal.

p SI seruus.Domino.idem in patre: vt j.e.l.Iulianus.& infra te.amo l.viua.

q Peruenit. Vt j.de ac.emp.l.seruus quẽ.in prin.& de contrahenda emp.l.quoties.& s.de min.l.quod si mi-

si minor. §. si seruus. & infra de pec. l. licet. §. ex cau sa. & infra de le. l. l. si hæredis seruum.

a Proinde. Ope. quando ope, & quando cõsilio, habes in st. de obli. quæ ex del. nascun. §. ope.

b Conditione. Scilicet, furtiua. Accu.

c Tenebitur. Imo videtur quod sic: vt infra de verbor. sig. l. sæpe in fi. quæ est contra. Sol. hic nõ peruenit res ad eum qui opem tulit, ibi sic. vel ibi de condi. i. de actio ne personali: puta certi. condic. dicit noo de ista: & hæc vera. Alij dicunt hic de ope teneri, noo de consilio, vt ibi & eodé modo responde ad aliam legem infra de pec. l. peculium. §. sed si opem.

d Si pro fure. l. g Actione furti.

e Damnum. Dupli vel quadrupli soluendi a fure.

f Decisione. Facta super duplo vel quadruplo.

g Tollitur. Imo videtur tolli: vt supra de interrogat. le. l. si duo. §. idem Iulia. quæ est contra. Sol. vt ibi.

ADDITIO. Dic quod ibi fuit iuratum vel sententia cum sup facto: hic super actione, secũ dum Pau.

h Consumatur. Hoc in pœna lega li. secus in conuentionali, vbi loco in teresse succedit: vnde non potest virũ que peti: vt infra de except. do. le. apud Celsum. §. Labeo. quæ est contra: nisi ibi esset dictũ; cato manente pacto: vt supra, de transact. l. qui fidem. quãdo autem tollatur vna per aliam, plene no. s. oau. cau. sta. l. idem. §. si.

i Et vindicationem. Si est dominus. Sed vna istarũ persecutoriarum per alteram tollitur; vt C. de con. sa. l. si & facit C. de furtis. l. ancillæ. Acc.

k Furis. Suo noie si contrectet; nõ tm defuncti.

l Decesserit. Viuo fure.

m Apud ipsum. Scilicet, hæredem; sed apud alium.

n Post mortem. Sed nonne idem & si ante mortẽ furis obierit? vt in st. de obli. quæ ex del. nasc. §. si. & s. proxi. §. respo. ita. quod ergo dicit post mortem, ideo dicit, quia si ante mortẽ furis decessisset hæres furis, nunquam suo nomine, id est, propter suũ maleficium detineretur; sed alicuo, id est, defuncti: vt s. de ijs qui no. infa. l. furti. §. si quis alieno. vbi autem post mortem decedit, suo etiam nomine põt hæres obligari si contrectet contra voluntaté domini cui surripuit defunctus. Vt enim persona domini mutata de nouo nascitur actio furti, remanente prima tamen: vt infra, de fur. l. interdum. primo respo. ita & persona furis mutata statuendum est, vt noua nascatur: vt dictum est secundum Azo.

o Successoribus. Scilicet, in ius. io. nõ in rem; vt s. de eden. l. quædã sunt. §. j. & infra e. l. sed nec. Azo. Ex quo ergo in hæredes datur, quæro vnde hæc actio nascit? Dicunt quidam ex maleficio: quis non aliter datur: vt s. eo. l. si seruus. Alij ex quasi maleficio, & ex quasi contractu: & sic intelligunt & inducunt tex. in ca. de actio. & ob. l. j. Tu dicas ex varijs figuris idest, nec ex contractu vel quasi; nec ex maleficio vel quasi: sed anomalã & separatam quandã habet naturam: cũ habeat similia & dissimilia cum omnibus. cum contractibus enim vel quasi habet simile, vt in hæredem detur, licet ad eũ nil peruenerit, vt notatum modo supra l. proxim. & in hoc differt a maleficijs vel quasi, quæ non datur nisi in quantũ peruenit: vt C. ex delic. defun. l. j. cum maleficijs vel quasi habet simile, vt detur non aliter, vt dixi in quo discrepat a contractu vel quasi: vt s. de ijs, qui deiec. vel ef fu. l. j. §. cum seru. Sic & actio in factum ex varijs figu ris causarum; vt C. de sac. san eccle sij. l. sancimus & de istis duabus intelligitur illud tertium membrum j. de act. & obli. l. j. in prin. ibi, aut ex varijs figuris, &c. Acc.

p In re furtiua. Nunc respondet.

q Et si quidem. Oblatio prodest, quo ad interitũ vt hic, & j. eo. l. parul. & C. e. l. si. & j. de verb. obli. l. interdum. §. Stichi. Non ad actionem pœnalẽ fur ti vt in infra de fur. l. qui ea mente.

r Obtulit. Vel nisi simile fecerit: vt qa nouauit; vt j. e l. parui. sic s. mand. l. si procuratorem. §. si. Ac.

s Æstimationis. Imo æstimatio in solutione est: s. tum, non io auté ipse in petitione; vt j. de ver. obligatio.

Ulpianus lib. xxxviii. ad edictum. VI.

Proinde & si ope a [&] cõsilio alicuius furtum factum sit: conditione b nõ tenebit, c etsi furti teneatur.

Decisio in actione furti non praeiudicat in conditione furti nastar.

Idem libro xlij. ad Sabinum. VII.

Si pro fure † d damnum e decisum sit: conditionem non impediri verissimum † est Decisione f enim fur ti quidem actio, non aũt condictio tollitur. g

Persecutoria non tollitur per pœnalem nec contra: sed persecutoria per persecutoriam bene tollitur. Bar.

Furti actio pœnam petit legitimam: conditio rem ipsam. Ea res facit, vt neq; furti actio per condictionem, neque condictio per furti actionem consumatur. h Is itaque cui furtum factum est, habet actionem furti, & condictionem, & vindicationem. i habet & ad exhibendum actionem.

Hæc actio datur contra hæredem etiam in eo, quod ad eum non peruenit, qualitercunq; & quomodocunque res perierit: si ue quantumcunque. Ba.

Condictio rei furtiuæ quia rei habet persecutionem, hæredem quoque furis k obligat: nec tantum si viuat seruus furtiuus, sed etiam si decesserit. l Sed & si apud furis hæredem dié suum obijt seruus furtiuus, m vel non apud ipsum, n post mortem tamen furis: dicendum est condictionem aduersus hæredé durare. Quæ in hærede diximus, eadem erunt & in cæteris successoribus. o

In obligatione rem restitui, demum perempta re succedit obligatio ad interesse quando ast contra furem, quãti res plurimi fuerit, & habetur ratio fructuum Bart.

[Idem] libro xxvi. ad edictum. VIII.

In re furtiua p condictio ipsorum corporum cõpetit. sed vtrum tandiu, quandiu extent: an verò & si desierint esse in rebus humanis? Et si quidem q obtulit fur: sine dubio nulla erit condictio. si non obtulit r durat condictio æstimationis s eius. cor

In re furtiua. ... Io l ista dicit quæ veniant in conditione furtiua; quia res subtracta condici debet si extat; si non, æstimatio illius condiei debet nisi forte fur obtulerit; nam post oblationem si perierit, nulla erit condictio. Vin.

Ista glo. se inuolui & m Bar. tõ dic q tex. multos ca sus capcesserat io vo luit istã ex primere se cũdũ. Bar.

† Furto.

† Certissimum.

† Hæred.

gajio. l. si quis stipula. §. fi. & l. cum qui. § fi.

Dic quod illæ leges loquuntur in obligationibus rem dari, hic rem restitui. Bar. & Bal.

Non potest quia desijt esse in rebus humanis.

b Plurimi scilicet a tempore cōmissi furti: vt hic, & infra rer. amo. l. pen. & infra de tri bu. l. penulti. in fi. non autem si plus valuisset ante furtum factū, de hoc tenetur: licet in le. Aquil. teneatur: vt infra de pri. delict. l. nunquam. §. item quæsitum est.

secundū Io. potest & pluribus alijs modis accidere. Quid enim si non occiderit. sed vulnerauerit? item quid si fur fuerit visus non captus? fur quidē est manifestus, non tamen apprehensus: vt infra, de furtis, l. si quis in serui. conueniri ergo poterit: sed hic indubitabilia posuit exempla, secundū. Azo.

pus enim ipsum prçstari nō potest. a Si ex causa furtiua res cōdicatur: cuius temporis æstimatio fiat, quæritur. placet tamen id tempus spectandum, quo res vnquā plurimi b fuit? maximè cū deteriorem rē factā fur dicendo non liberetur. semper enim moram c facere fur videtur. Nouissimè d dicendum † est, etiam fructus in hāc actionem † venire.

Hac actio datur contra heredes pro hereditaria portione, nō inspecto si ad eos minus peruenit. Bar.

Idem libro xxx. ad edictum. IX.

IN cōdictione ex causa furtiua non pro parte, quæ peruenit, e sed insolidū tenemur. dū soli hæredes sumus. f pro parte g autem hæres, pro ea parte, pro qua hæres est, tenetur. h

Hac condictio cōpetit contra furē manifestum: siue non manifestum, nisi possessio rei ad dominum sit reuersa.

Idem libro xxxviij. ad edictum. X.

SIue† manifestus fur siue nec manifestus sit, poterit condici. i Ita demū autē manifestus fur condictione tenebitur, si dephēsa k nō fuerit a domino possessio eius. Ceterū nemo furum condictione tenet, postquam dominus possessionem apprehēdit. l & ideo Iulianus vt procedat † in fure manifesto, tractare de cōdictione, ita proponit: furem deprehensum aut occidisse, m aut fregisse, aut effudisse id, quod interceperat. Ei quoque, qui vi bonorum raptorum tenetur, condici posse, n Iulianus libro xxij. Digestorum significat.

Hac condictio datur domino & heredi eius, non successori titulo singulari.

Tandiu autem o condictioni locus erit, donec domini facto dominium eius rei ab eo recedat. & ideo si eam rē alienauerit, p condicere non poterit. Vnde Celsus libr. xij. Digestorum scribit: si rem furtiuam dominus purē q legauerit furi: hæredem r eius† condicere nō posse. f Sed & si nō ipsi fur, sed alij: idem dicendū est cessare condictionē: quia dominium facto testatoris, id est domini discessit.

Paulus libro. xxxix. ad edictum. XI.

SEd nec legatarius cōdicere pōt t (ei enim competit condictio, cui

c Noram. vt j. e. l. fi. & C. de condi. ob turp. caus. l. fin. Accur.

d Nouissime. i. in vltima parte huius legis, vel etiam tractatus.

IN condictione. CASVS. Hæres furis condictione furtiua tenetur, si res furtina non in solidū ad eum peruenerit. pro parte autem tenetur, cū pro parte sit hæres: nisi tota res furtiua ad eū peruenerit. tunc enim tenetur in solidum. Vi.

e Peruenit. de re furtiua. Accur.

f Sumus. de vno loquitur in plurali numero, sed j. pro ali. ibi, pro parte, &c. loquitur quando sunt plures. Acc.

g Pro parte. hoc non ita intelligas, vt si tota res ad vnum peruenit, ipse in totū non teneatur: imo tenetur in totum, vt infra cōmo. le. iij. §. hæres. & supra de eden. l. si quis § j. sed vt ēt si minus quā pars hæreditaria sit quę peruenit ad eū de re furtiua: tamen in quantum hæres est, teneatur. Azo. si tamen lis fuerit cum defuncto contestata. etiam si vnus teneat totū non nisi pro hæreditaria parte tenetur: vt infra de præm stipu. l. ij. in fi.

h Tenetur scilicet nomine defuncti.

i Siue manifestus. Condici id est, agi cōdictione furtiua.

k Deprehensa i. apprehensa. Acc.

l Apprehendit. verum vt pro possessione illa: sed pro fructibus & similibus potest competere: vt s. e. l. si condicatur. & i. in rem § fi.

m Occidisse. In his tm̄ casibus dicit P. furē manifestū teneri cōdictione furti. quod omnino falsum est,

Azo.

n Condici posse. quia fur est: vt Inst. vi bo. rap. in prin.

o Tandiu autem. cōdictio furtiua datur domino, quandiu res durat sua: sed si alienauerit, distinguitur, aut facto suo, & tunc desinit ei cōpetere: & quo ponit tria exēpla scilicet quando vendit vel legat furi vel extraneo: quo tertio casu etiā legatarius condictionē non habet. adijcitur etiā quartum exemplum in le. & ideo. j. e. quādo duo erant domini rei furtiuæ: & vnus prouocat aliū ad diuisionem: & alteri eorum est adiudicata. nam si est adiudicata prouocato, prouocās amittit condictionem: quia suo facto videtur alienasse suam partem. si autē prouocanti est adiudicata, prouocatus nō amittit: quia nō videtur suo facto suā partē alienasse: vt hic dicit vsque ad § Neratius. in l. & ideo.

p Alienauerit sed hoc quomodo fine post Respond. vt j. eo. l. & ideo.

q Pure secus si sub conditione: vt j. eod l. si seruus.

r Hæredem. s. domini. Accu.

f Non posse scilicet furti, secundum Ioan. Sed nunquid actione furti aget hæres contra furem? Azo. R. forte sic: vt ar. j. de fu. l. qui ea mente.

t SEd nec legatarius. Condicere potest s. cōd. furtiua ex contrectatione prima. vt dicūt. sed ex secunda sic. vt s. de fur. l. si dominiū. ratione igitur primæ nulli. Vel dic quod cōd. furtiua non agitur nec ex prima nec ex secunda: sed furti ex cōtrectatione prima, quasi hoc ius vna cū rei dñio trāseat & ambulet: vt d. l. j. de fur. l si dñiū. & l. si cū qs in hostiū § j. & l. si in § j. & ex noua contrectatione alia nascitur furti actio: vt sic duas actiones furti habeat idem contra eūdē: & nomine eiusdē rei: vt j. de furt. le. in

Bal hic dicit istū tex. meliorē de iure ad coguoscendū qs sit fur manifest⁹: eū quo stādū est. quia tex. clarus in se est, & optime probat. Bol.

† Scrēdū. † P. F. hæc aliquæ.

Cōd. furt. au re alienata domino cōpetit † Procedit.

† P. Fal.

res ſubrepta eſt, vel hęredi eius) ſed vindicare rē legatā ab eo poteſt. a

Vlpianus lib. xx. ad edictum. XII.

ET ideo eleganter Marcellus definit lib. vij. ait enim: Si res b mihi c ſubrepta tua remaneat: cōdicet. Sed & ſi dominium non facto d tuo amiſeris. æquè condices. In communi igitur re eleganter ait, intereſſe, vtrum tu prouocaſti communi diuidundo iudicio an prouocatus es: vt ſi prouocaſti communi e diuidundo iudicio: amiſeris condictionem: ſi prouocatus f es, retineas. g

Ei qui non eſt dominus, ſed habet ius in re, in locū cōdictionis furtiuæ competit condictio incerti. Bar.

Neratius libris Membranarum Ariſtonē exiſtimaſſe refert: eū, h cui pignori res data eſt incerti i cōdictione acturum, ſi ea ſubrepta ſit.

Etiā ſpecies facta ex materia mea venit in hac condictione: & in ea habetur rō meliorationis factæ ē ſumptib. furis. Bar.

Paulus libro. xx. ad edictum. XIII.

EX argento ſubrepto pocula k facta condici poſſe, Fulcinius ait. ergo in condictione poculorum etiam cælaturæ l æſtimatio fit, quę impenſa furis † facta eſt: m quemadmodū ſi infans ſubreptus adoleuerit, æſtimatio fit adoleſcentis: quamuis & ſumptibus furis creuerit. n

Si actor pēdente iudicio deſinit eſſe dominus facto ſuo vel actoris ſui, ius eius extinguitur ſecus ſi facto furis, & res æſtimatur quantū vendi pōt Bar.

Vlpianus † li. xxij. Digeſtorum. XIIII.

terdum. In prin. Vel loquitur ibi in l. interdum. quādo poſſeſſio rediit ad dominum, ſecundum R. & fur ſecundo ſurripuit. alias prima ſe furti ſufficeret. qđ H. non placet. ſ. quod agat legatarius ex vtraque contrectatione. Item no. ex prædictis quod hæredi non remanet condictio etiā ex prima cōtrectatione. & ſic eſt contra ſ. de ſer. co. l. ſed hæres. Vel dic ſm H ꝙ hic loquitur de condic. at in act. furt. dic ſi iure vniuerſali res furtiua deuenit ad dominiū alterius, vt hæredē vel bo. po. vel arrogatorem; agitur etiā ex veteri cōtrectatione & noua, & ſic duæ eidē & contra eundē actiones furti cōpetunt; vt l. ſi dominiū. & l. ſi cū qs in hoſtiū. nec ob. l. ei qui. quia ibi dominium nō mutatur. quod ergo facit qñ redit ad dominium vt l. interdum. § ſi. hoc hic dñij mutatio. Item ſicut hæres furis tenetur noua condic. & noua ac. fur. vt ſ. e. l. ſi ꝓ fure. §. fin. ſic & domino nouo noua actio dat. ar ſi ſingulari ti. vt legato; agitur tantum pro noua contrectatione; vt l. ſi dñium. in ſi. pro veteri hæres; vt ſ. de ſer. cor. l. ſed ſi hæres. vel illud in act. ſer. cor. in furti. Idem quod in vniuerſali dicunt. Alij dicūt ex veteri contrectatione indiſtincte dati veteri dño; ꝙ eſt ita cōtra. l. ſi dominium. Sed quæ eſt ratio diuerſitatis inter cond. fur. & furti actionē? Itē quare non eſt ita ambulatoria cōdictio vt actio furti? Rñ. condictio prodita eſt vt detur domino quod eſt cōtra naturam cond. & contra ius: ergo reſtringitur ad præſentia, non futura; vt ĵ. de li. & poſth. l. cum quidam. & ſ. vſufru. quemad. ca. l ſi. etiam ex futura contrectatione. vel ideo non trāſit; quia alia actione conſulitur; vt in ſi. huius l.

a Poteſt legatarius ſecundum Io.

b ET ideo. Si res. vt quia eam cōmodaſti. & alius ſurripuit.

c Mihi id eſt a me furtiue ſubtraxit.

d Facto. vt ſtatim. ſubijcit in exēplo, & in cōi, &c.

e Cōi. igitur rē cōmunem; puta ſeruū cōmunē tecū habeo. hic ſurripit vel ab eo cui cōmodauimus vel ab vno noſtrū. interim prouocas me ad iudiciū commu. di. Diſtingue ergo; aut eſt mihi adiudicata res te prouocāte; & tūc cōdictionē amiſiſti, quā ꝓ tua parte habebas; & ego cōdicā ꝓ mea parte, quę mihi remanſit; & ꝓ ea quę ex adiudicatione ad me peruenit. ſi aūt adiudicaret tibi prouocanti condictio remanet mihi meæ partis; tibi ēt tuæ partis ſimiliter remanet; vt hac l. dicitur. & ſic no. ꝙ ſufficit hoc vltimo eſtu aliqn̄ intereſſe mea in cōd. licet hodie nō interſit quod in actione furti eſt expeditē; vt infra de fur. l. inter omnes in prin. Accu.

f Prouocatus. & vtroq; caſu eſt alteri adiudicata.

g Retineas. ſ. cōd. fur. cū facto tuo dominium non ſit tranſlatum; ſed potius quadā neceſſitate. Sed opponitur huius rei pro qua egimus communi di. poſſeſſionem habemus. et tunc nō poteſt agi condi. vt ſ. e. l. ſiue manifeſtus. aut nō & tunc non potuit dominiū trāſire de vno in aliū; Reſpo. facile eſt ſm nos aſſignare, qui dicimus dominiū ſine poſſeſſione acquiri; pone. n. ꝙ eum induco in poſſeſſionem; licet. n. nō acquirit ei poſſeſſio, q alius eam habet tamen acquiritur dominium; vt ĵ. de fun. do. l. ſi fundū. Vel pone ſecundū Azo. quod fuit ſtatim re adiudicata ſocio. ei tradidit poſſeſſionē; quia erat homo potens, non tamen volens reſtituere cui ſurripuerat ſpernēs tñ. Vel pone eam poſſeſſionē deueniſſe ad dominū qui ignorans ſuā eſſe, alieni pretium vel æſtimationē præſtitit, & ſic cōſecutus eſt rē; vt ĵ. de ver ſi. l. Labeo §. item. Vel dic ſpeciale in tribus iudicijs iſtis. ſ. ſa. ercisc. commu. di. ſi. regū. vt trāſferatur ſine poſſeſſione ex ſola ſententia dominium; 1 vt inſti. de offi. iud. §. j. hoc autem conſtat quod licet nō poſſideamus; tamen hoc iudicio communi diui. & ſimilibus agi poteſt; vt hic, & ſupra fam. ercisc. l. item Labeo § ſi. & l. ſeq. Accu.

h Eo m ſcilicet creditorem.

i Incerti hæc datur ijs qui domini non ſunt; quorum tamen intereſt rem ſaluam eſſe; quia ius habēt in re; vt hic, & ĵ. de pig act. l. ſi pignore. Si vero quis tantum bona fide habeat poſſeſſionem, & non habeat ius in re; condicet cond. triticaria ipſam poſſeſſionem; vt infra de tritic. l ij. Alij 2 ſicut vtili condictio. furti. Sed ſi neque dominiū nec ius in re nec poſſeſſionem habeat, ſed detentationem tantum, vt commodatarius, vel depoſitarius, vel ſimiles; videtur deſtitui omni actione de iure cōmuni; ſed forte conſuletur ei actio. in factum, vel officio iudicis ad ipſam poſſeſſionem; vt argumēto C. de agricolis & cenſitis l. ſi coloni. ſecundum Azonem, & ſecundū H. incerti. Accur.

k EX argento. Pocula. ſ. ex argento; vt ĵ. de furt. l. ſi quis vxori. §. ſi quis maſſam.

l Cælaturæ id eſt deauraturæ. *

m Facta eſt. omnia hæc enim videtur donare, cū ſit malæ fidei. & ideo ad æſtimationem omniū iſtarum tenetur; vt hic, & infra re amo. l. pe.

n Creuerit. quia impenſas nō repetit; vi hic, & C. de infan. expo. l. j. Accu.

† Al. add. eius.

† P. F. Iuuentius.

1 Iſta eſt vera qñ res erat cōmunia ex ſocietate, alias ſecus. Bar.

2 Et male Bar. & B.

* Imo cælatura ſculpturam ſignificat.

Si ſer-

SI seruus furtiu[s] sub cōditione legat[us] fuerit; pendente ea, hæres condictionē [a] habebit. Et si lite contestata conditio extiterit: absolutio sequi debebit [b] perinde, ac si idem seruus sub cōditione liber esse iussus fuisset, & lite contestata cōdictio extitisset. [c] nam nec petitoris iam interest [d] hominem recipere, & [hoc † si] res sine dolo malo [e] furis esse desijt. Quòd si pendente cōditione iudicaretur: iudex æstimare debebit, quanti emptorem inuenerit. [f]

Malæ fidei possessori litis æstimationem soluenti de euictione non cauetur. Bart.

Cauere autem ex hac actione petitor ei, [g] cū quo agit, nō debebit. [h]

A fure possum condicere rem meam: & id quod ex re mea superest, & qui consecutus est totum, nō potest petere partem: & qui consecutus est partem, potest petere residuum. Bart.

Boue subrepto & occiso, condictio & bouis [i] & corij, [k] & carnis domino competit: scilicet si coriū & caro contrectata [l] fuerint. cornua quoq; condicentur. Sed si dominus condictione bouis pretium consecutus fuerit, & postea aliquid eorum, de quibus supra dictum est, condicet: omnimodo exceptione summouebitur. [m] Contrà si corium condixerit, & pretium eius consecutus bouem condicet: offerente [n] fure pretium bouis, detracto pretio corij, doli mali

SI seruus. CASVS. Aliquis mihi reliquit seruum sub cōditione: pendente ea, surreptus est. an competat condictio mihi, aut hæredi pendente conditione, quæritur? Et dicitur quod hæredi. vnde si egit, & pendente lite extiterit conditio: non aget hæres decætero cōdictione furti: quia nihil interest hæredis. & hoc probat per simile. Cætera plana sunt vsq; ad fin. tit. Vin.

[a] Condictionem. Ideo hæres: quia nō est dominus legatarius cōditione pendente: vt arg. supra vsufr. quemad ca. l. si vsusfructus mihi legatus §. plane. Et hoc ea eo apparet, quia nec ante diem repudiari potest: vt infra, de leg. ij. l. ita scriptum. §. si sub conditione. Itē expressum est supra, de rei vindi. l. non ideo. Accur.

[b] Debebit. s. ab hærede. sed nec legatario datur condi. vt s. eo. l. sed nec.

[c] Extitisset. Quo casu procedi vltra debet: vt hic, & j. de fur. l. si quis vxori. § fin. & argu. supra ad exhib. l. regul. §. fi. & s. de rei vin. l. ea diuerso. in prin. Sed cur denegatur hæredi. cond. his duobus casibus, cum ab eo inuito recedit dominium: vt s. eo. l. siue §. tandiu. Respon. secundum. Azo. hæres voluisse videtur, cum testator voluit, etiam si doleat: cū post aditam hæreditatem extitat conditio. Nam & hæres ad legata compellitur, cum quasi contraxerint: vt instit. de oblig. quæ ex quasi contract. §. hæres.

[d] Interest. Non ergo datur condictio, si interesse desijt vel per libertatem vel per interitū, vel per similes modos. Sed contra j. de fur. l. inter omnes. in princ. vbi dicit sufficere semel interesse. Solu. ibi de act. furt. hic de condi. fur. hoc non valet, quia idem ibi de condi. dicitur quod detur post interitū rei: vt dicitur s. eo. l. in re furtiua. §. sed verum. Alij dicunt quod ibi præcise semel interfuit: quia sua fuit ab initio: hic non erat præcise. Tu vero dic, quod hic facto suo desijt esse seruus suus, & ideo condi. nō habet: vt s. eo. l. siue. §. si & l. & ideo. sed & si dñium eum facto testatoris qui legauit vel libertatem reliquit, cuius factū hæredis reputatur: vt in auth. de iureiur. à mo. § j.

[e] Dolo malo. Puta si sine dolo malo furis conditio legati extiterit: vt sic absolueretur: quia si ipse fecit conditionem existere dolo malo, proinde damnaretur conditione existente, ac si penderet.

[f] Inuenerit. s. vt æstimet quantū quis daret pro re, cuius dñium a se recessurum sit. Sic ergo no. vulgare. quod res tantum valet quantū vendi potest, vt hic, & j. de fur. l. si vēdidero. §. j. & l. si quis vxori. §. fi. & j. ad Treb. l. j. §. si hæres. Sed ar. j. ad l. Fal. l. in Falcidia. §. Proculus. Item huic dicto est cōtra s. ad le. Aquil. l. in lege Aquilia si deletū. in eo quod ibi in totum fit cōdemnatio. Item in eo quod ibi nō fit statim executio. sed in eo speciale, sicut & alia multa sunt: vt de pœna inficiationis & similibus. Acc.

[g] Ei. Scilicet, furi.

[h] Non debebit. Scilicet, vt interesse restituat, quod nunc accepit si desinat esse sua conditione existente, & est ratio: quia nō ad pretium rei, sed quanti res talis sit, agitur secundum Azo. Item & alia, quia sibi imputet quod ipsam nō restituit: vt supra, de rei vin. l. ex diuerso §. petitor.

[i] Bouis. Scilicet, totius sic vniuersaliter accepti, licet sit mortuus, & venit æstimatio: vt s. eo. l. in re furtiua.

[k] Corij. Hoc quòd de corio & carne dicit, intellige quod competit actio, scilicet cōtra alios inuito domino cōtrectantes. nam quod contra furē pro singulis membris detur condi. non videtur iustum. vt j. cōmoda. leg. in commodato, §. duabus. Et est alia ratio: quia assidua cōtrectatione non fit furtum: vt j. de fur. l. ei qui. Vel dic quod cōmittit furtum, & tenetur condict. fur. ad corium, si postea cōtrectet: quia alia res est hæc: & nunc incipit primo singulas partes possidere: vt j. de acq. poss. l. qui vniuersas. in prin. & de vsuc. l. eum qui. & sic nunc primo contrectat sed tamen quia videtur contrectatio de eadem re, obstat exceptio si præstitit bouis æstimationem: & econtra tantum minus præstat postea de bouis æstimatione, quanti est corium, cuius præstitit æstimationem. & idem dic in extraneo [a] vt habeat exceptionē pro corio: si fur qui subtrahit bouem, bouis æstimationem præstitit & econtra, si per condi. furti. fuerit consecutus ab eodem extraneo bouis æstimationem, & postea velit cōdicere corium & carnem ab eodem extraneo, obstat exceptio rei iudicatæ: vt infra, de exceptio. rei iudi. l. si quis cum totum. §. plane. Nec obstat. l. euidenter in eodem titu. quia à tali prodesse quòd soluamus condemnationem, & postea excipiamus, liberet nos Deus.

[l] Contrectata. Scilicet, ab alijs inuito domino, vt modo dixi: vel ab ipso fure. Accurs.

[m] Summouebitur. Sic infra, de exceptio. rei iud. l. si quis cum totum. §. plane. Soluit ergo quod restat: sed secus in legato boue. [1] nam si moritur bos, hæredes nihil præstant, nec corium, nec alia vt infra, de leg. ij. l. mortuo boue. j. respon.

[n] Offerente. Imo & sine obligatione videtur quòd possit eū repellere à petitione tota. sicut ille qui ducit aquam vltra quam solear, à tota ducenda prohibetur: vt j. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. item quæritur. Item & quia à causa cadere videbitur, vt institutio. de actio. §. si quis agens: sed certe imo debet offerre, vt hic dicit: & dices quod sine dolo malo petit plus: vnde sibi non nocet: vt C. de plus petit. lege prima. Item hic id petitur, quod iam diuidi potest, scilicet

† hac

¶ Dic q[uod] ibi non erat sua de præsenti, sed sperabatur adesse per conditionis euentum. hic autem erat de præsenti & sperabat recedere in euentū conditionis: secundum Bar. & Paul.

[a] Habente causam à fure, alias secus. Barto. & Paul.

[1] Quia nō erat testatoris sed hæredis vel alteri[us] secundum Pau.

æstimatio. & sic non obstat d.l.j. de aqua quoti. & æsti. vt ibi in proxi.§. dicitur.

a Possunt. Vt infra, de fur. le. si quis vxori.§. si quis massam.

b Quod ab alio. Tenetur. quia noxa caput sequitur in ac. furti. nō sic in condict. vt subijcitur.

muluiam in alia prouincia hic licet nō præsens, prope tō arat: vnde pro præsente est habendus: vt infra, de acquir. poss.l.iij.§. Neratius. To dic hic animo nouandi: ibi non. quo casu nō tollitur, nisi res præsens sit: vt ibi dicitur. Et sic nota, quod tribus modis tollitur: per oblationem. Item per stipulationem animo nouandi factā, siue res præsens sit, siue non. Item per stipulationem non animo nouandi factam, si modo res præsens sit: non aliàs: vt d.l. qui decem. Itē facit huic legi. C. de contrahen.empt l.j.

exceptione summouebitur. Idem iuris est quis subreptis. nam & mustum & vinacea condici iure possunt. a

Liber factus ex veteri contrectatione condictione furtiua non tenetur. Bar.

Celsus libr. xij. Digestorum. XV.

Quod ab alio seru[b] surripuit, eius nomine liber [factus] furti tenetur: c cōdici autem ei non potest, c nisi liber contrectauerit.

In hac actione periculum interitus pertinet ad furem indistinctè: sed in actionibus descendentibus ex contractu habetur ratio culpæ, secundum naturam contractus. Bar.

Pet[ru]s o. lib. xxxviij. ad Qu. Mutium. XVI.

Qui furtum admittit, [f] vel re commodata, vel deposita vtendo: d condictione quoque ex furtiua causa obstringitur: e quæ differt ab actione commodati [in] hoc, quòd etiam si sine dolo malo & culpa eius res interierit: condictione tamen tenetur: f cùm in commodati actione non facilè vltra culpam, g & in depositi nō vltra dolum malum teneatur is, cum quo agetur.

Oblatione & nouatione purgatur mora furis. Bart.

Papinianus lib. x. Quæstionum. XVII.

Parui refert ad tollendā cōdictionem, offeratur [i] seruus furtiuus, an in aliud nomen, aliumq́; statū obligationis transferatur. k Nec me mouet, [l] præsens homo fuerit, necne: cū mora, quę veniebat [†] ex furto, veluti quædā m delegatione finiatur.

Falsus creditor accipiendo scienter indebitum, furtum facit: & condictione furtiua soluenti tenetur. Bart.

Scæuola libr. iij Quæstionum. XVIII.

Quoniam furtū fit, cùm quis indebitos numos sciens acceperit: o videndum est, si procurator suos numos soluat, an ipsi furtū fiat. Et Pomponius lib. vij. [†] Epistolarum, ipsum condicere ait ex causa [o] furtiua, sed & me condicere, p si ratum habeam, quod indebitum datum sit. sed altera condictione, alteram tolli. [†]

Hæc condictio datur cum adiectione de peculio. Bar.

Paulus libro tertio ad Neratium. XIX.

Iulianus ex persona filiæ, quæ res mouit, dandā in patrem q condictionem in peculium r respondit.

c Non potest. Ex hoc probatur quod non ex maleficio: nam tunc noxa caput sequeretur: vt C. de noxa. l.j. Acc.

d Qui furtum. Vtēdo alio modo quā debeat.

e Obstringit. Sed vna per aliam tolli tur: nisi in id quòd excedit: vt j. de ac. & obl. l. qui seruum §. si is. & §. si tibi.

f Tenetur. Scilicet, furtiua.

g Culpam. Latam & leuissimam & leuem: de quibus omnibus tenetur commodatarius: vt insti. qui. mo. re contrahi. ob. §. item is.

Commodatari[us] de omni culpa teneᵗ.

* Dolum. Quandoq; enī vltra dolum tenetur cōmodatarius: vt si culpa vel mora præcedat casum: vt infra cōmod. l. si vt certo. §. interdū. idem in deposito si culpa præcessit: vt quia vendidit: & sic furtum fecit: vt infra, deposi. l.j. §. si reo. quæ est contra. Sed hic vtendo. ibi vendendo cōmisit furtum, vt dixi.

[†] commit[ti]t

i Parui. Offeratur. tunc non puto quod cōdictio tollatur statim: sed demum re peremptа. secus vero in nouatione.

k Transferatur. S. condi. fur. puta stipulor nouandi animo quicquid ea causa furtiua te dare facere oportet. non autem rem meam stipulor mihi dari: quia sic nihil valet stipulatio: vt infra, de verborum oblig. l. scire debemus.

l Mouet. Scilicet, secundo casu.

m Veluti quadam. Vt enim per delegationem alius pro alio iudex assumitur: ita hic alia pro alia obligatio nascitur. Azo. Sed certe licet hic dicat, nec me mouet, &c. videtur cōtra debere dici. s. vt referat sit præsens vel non: vt j. de sol. l. qui decē §. idē respon sum. quę est contra. Sol. hic a fure stipulatus fuit animo nouandi ibi ab alio. alij, q ibi erat seruus absens,

n Quoniā furtum. Accepit. vt j. de furt. l. falsus. in prin. Sed quomodo, cum dominiū sit translatum in creditorem & nemo rei suæ faciat furtum: vt patet in definitione furti: vt institu. de oblig. quæ ex delic. § j. Respon. hic videtur solutum sub hac conditione. si creditor est, sic & j. de acquir. pos. l. si me in vacuam. vel hic non creditori, sed falso ꝓcuratori eius qui creditor putabatur, solui. Vel melius: hic errauit debitor in persona creditoris. vnde dominiū nō transtulit: vt j. de fur. l. si quis vxor. §. cum Titio. & l. si is. § si tu Titium. Et hoc casu ꝓcuratori soluenti datur condi. fur. non mihi domino, licet habeam ratum quia soli domino datur. ipse tamen debet eam cedere mihi: sed habeo iure meo per ratihabitionē condict. indebi. vt hic, & infra, de fur. l. si vendidero §. fin. si autē transtulit dominium, & ratum habeam, datur mihi condi. indebi. vt supra, de condi. indebi. l. si procurator.

[†] P. F. commiebat.

[†] P. F. vij.

Omnes solutiões displicēt. ideo dic q si soluo suasionib. creditorū, committitur furtū: vt hic, si vero mea spōte absque suasione creditoris, habet locū condictio indebiti. Al. Bal. Sal & Folg. licet Paul. contra.

[†] P. F. alteram tollitur.

o Ea causa. Item habet hic procurator act. fur. vt infra, de fur. l. si vendidero. §. cum esset.

p Condicere. Scilicet, condi. indeb. vt modo dixi: licet quidam dicunt vtili condict. furtiua.

q Iulianus. In patrem. inquantum peruenit ad patrem: vt infra, de pecu. l. licet § ex furtiua.

r In peculium. In quantum locupletatum est peculium. Accursius.

Licet

a Licet Voluerunt. & bene propter rationē quæ sequitur: quia, &c. ĵ. de vi & vi ar. l. pe. & ī. e. l. in re. §. si ex causa. alias satis esset indiciū velle surripere: vt ĵ. de vsur. l. si quis solutionē. & ĵ. de reg. iu. l. non potest videri. & C. de distrac. pig. l. si re fiduam.

DE CONDI ctione ex lege.

Quia hæc condic. sicut superior specia li ratione est inuen ta: ideo de ista post illam supponit.

Si obligatio. CASVS. Pone casum vbi obligatio introducitur noua lege, verbi gratia, rē donasti mihi simpliciter. hoc nudo pacto fit donatio. nunquid ex tali nudo pacto oriatur obligatio? Dicitur quod sic sed quæ actio? Rn. si lege cautū sit qua act. agant, ea agetur. si autem nō sit cautum: agetur act. ea lege, si quis argentum. § si autem C. de do. & hęc bona est positio. Viu.

b Noua lege. Potes legere vt dicas, obligatio noua inducta lege. s. veteri: vel noua, propter id quia quoque etiam veteri lege datur hæc cōdi. vt ĵ. de adult. l. si postulauerit. §. fin. & l. se. Vel verius dic lege noua: & appel. lex omnem legem, nouam, quę sit post l. xij. tab. inducta. & accipe exemplū in donatione: vt C. de do. l. si quis argentum. §. fin. Item in nudo pacto de salario prestādo: vt C. de suffra. l. j. Item in his quę possessor hær. soluit: vt C. de pet. hęr. l. si. §. si autem. Item in legatarijs quib. soluuntur legata facto inuētario, & creditores repeiūt per condi. ex lege: vt C. de iure delib. leg. fi. §. licentia. Item in dño serui torti ob quæstionē adulterij cōtra dñm institutam. nam si seruus sit mortuus in tormentis, & dñs sit absolutus condi. ex lege, petet medietatē æstimationis serui: vt d. l. ĵ. de adul. l. si postulauerit. in fi. & l. seq. nec ob. quod illa est verius lex. nam post leg. xij. tab. est à Iulio Cæsare Imperatore facta. Item potest poni in l. si quis in tantam. sed cū hæc exempla sint per leges post istā factas: quō hęc lex de his cogitauit? Respon. bene. & dic ut. i. erit. AUDI ... Dic quod ista expositio nō est necessaria: quia textus semper loquitur. Bal. Saly. & Fulg.

† Quid differat l. legitima conuētio. ī. de pact. & l. ista. & an illa propter istam reddat superflua vl de per ias. in d. l. legi tima. In quarto proposito. Bol.

† Alias, triticiana atq; ita deinceps in legibus huius tit.

Fur semper est in mora: ideo ad eum semper spectat periculum interitus. Bart.

Tryphoninus libro xv. Disputationum. XX.

Licet fur paratus fuerit excipere condictionem, & per me steterit, dum in rebus humanis res fuit, cōdicere eam: postea autem perempta est: tñ durare cōdictionē veteres voluerunt:[a] quia videretur, qui primò inuito domino rē contrectasset, semper in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere.

TITVLVS II.

DE CONDI- ctione ex lege.

Quando per legem ciuilem inducitur obligatio immediatè, nec exprimitur actio: condictio ex lege agitur. Bart.

Pau. lib. ij. ad Plautiū. I.

Si obligatio † noua lege[b] introducta sit, nec cautū [sit] eadē lege, quo genere actionis experiamur: ex lege agendum est.

DE CONDICTIONE TRITICARIA

Prosecuta tractatu irregularium condictionum, supponit de condi. triticaria, quæ & ipsa irregularis est, utpote enim sicut cætera non in contractibus tantum vel quasi, vel male fidei, vel quasi locum habet: sed nunc circa hæc, nunc circa illa suam habet potestatē. videndum ergo sit, vnde sic dicatur. & quidem hoc in nulla loco reperitur: potest tamen probabiliter dici vt assumpserit nomen à Tritico authore, vt de l. rubl. tiana dicitur: vt in stitu. de act. §. sed quia sane. Itē quando locum habet, dic vt infra eod. l. j & ij. Item qualiter in ea fiat condemnatio: dices infra eod. l. penul. Accur.

TITVLVS III.

DE CONDI- ctione triticaria. †

Hæc condictio locum habet pro omni re, excepta pecunia numerata: siue certum, siue incertum, siue dominium, siue possessio petatur. Bart.

Vlp. lib. xxvij. ad edi. I.

Qui certā pecuniam numeratam[c] petit, illa actione vtitur, *Si certum petetur*.[d] qui autē alias res:[e] per triticariā condictionē petet. & generaliter dicendum est, eas † res[h] per hanc condictionem † peti, si quę sint, pręter pecuniā numeratā: siue in pondere, siue in mensura[f] constent: siue mobiles sint, siue soli. quare[g] fundū quoq; per hanc actionē petimus, & si vectigalis sit: siue † ius stipulatus quis sit. veluti vsumfructum,[h] vel seruitutem vtrorumq; prædiorum.

Vlcer- tam. CASVS. Dicit quod certi cōdictio ex mutuo dat ad pecuniā numeratā. hoc in prima. sed condictio triticaria datur aliqñ ad aliquas res debitas vel ex pacto vel ex promissione, vel ex emptiōe. hoc in secunda. Et gñaliter dicā tibi, cōdictio hæc cōpetit ei quñ aliqua res certa vel incerta corporalis vel incorporalis petit, hoc in tertia. Rem. Rem aūt suā per condictionē triticariā nō petet, sed cond. certi. si subtracta sit per furtū, veluti si vi, &c. Viu.

c Numeratam. Strictissime ergo hic ponitur pecunia, cum dicatur numerata: vt C. de proba. l. j. & sic pro frumento datur hæc non triticaria, & pro alijs quæ consistunt pondere & mensura: vt ĵ. statim.

d Si certum petatur. Hoc dicunt quidam actionis esse nomen: vt dixi in tit. ī. si cer. pet. Item not. quod hoc verbum non remouet, quin condict. certi, in alijs rebus locū habeat: sed remouet triticariam habere locum in numerata pecunia. non enim denotat hic naturam certi condictionis, sed triticariæ.

e Alias res. Scilicet, debitas: vt ĵ. eo. § fin.

f Mensura. An idem si pondere? Respon. idem, nam nomine pecuniæ numeratæ non nisi nummi continentur: secus est in nomine pecuniæ.

g Quare. Bona ratio: quia dictū sit omnes res venire, & nomen rei cōtineat corporales & incorporales: vt in instit. de re. corp. & incor. ergo hę veniunt.

h Vsumfructum. Ergo incertum potest condici cū vsusfructus res incerta sit: vt infra, de verbor. oblig. l. vbi autem. §. fundi certi. quæ est contra. sed certi condi. ad talia non datur: vt supra si certum pet. l. certi

a Ridiculè hic glo. Sed magis ridiculè Bart. &c. qui vel minoritam, vel rusticū auctorem existimāt, cum hoc nomē à formula actiōis inditum sit. quod casu euenisse docti quique aduertunt. A. Perfil.

† omnes

a Fallunt hic Bar. & cęteri, putantes oēs res singulas pecunia excepta ac actione peti posse, quia certus fundus, puta Tusculanus non petit condictione triticaria, sed certi condictiōe, sicut pecunia l. Stipulatio num quędā de ver. obl. Vnde intelligas l hanc loqui de generib' singulorū, nō de singulis generū, omnes res. i. ex omni genere rerū, excepta pec. possūt peti hac actione, nō aūt singulę res certę, &c. A. Perf.

† P. F. act. nom.

† Al. add. etiam.

† Vide in hanc rem Alcia. lib. ij. Parerg. cap. vlt.

certi condictio. in prin. & insti. de verb. obl. in prin.

a Rem autem suam. Quid de possessione rei suæ quam Titius habet? Respon. illam condici, cum nomen rei de qua supra dixit, ipsam contineat. Azo. Item quòd dicit suam rem non posse condici, est generale in qualibet condict. vt s. vsufr. quemadmo. ca. l. fi. Sed nunquid seruitutem meam condi: ol Videtur quòd sic: vt supra prox. quod quidam vtiq; dicunt: vt Azo. cum & hic de corporalibus dicat & hoc innuit hæc aduersatiua coniunctio aūt. Vel verius supra, dixit quando deduxerat in stipulatio. & nō erat adhuc mihi seruitus tradita. sed si eam traditam amittam nō condicam post: vt hic.

Nemo condicit rem suam preterquam a fure & violento possessore: possessionem vero suam amissam quilibet condicit. Bartolus.

Rem autē suam [a] per hanc actionē nemo petet, nisi ex causis ex quibus potest: [b] veluti ex causa furtiua, vel [re] mobili [c] vi abrepta.

Idem libr. nono ad Sabinum. II.

SEd & ei, [d] qui vi aliquem de fundo deiecit, posse fundū [e] condici, [f] Sabinus scribit. & ita etiam † Celsus. sed ita, si dominus sit, qui deiectus condicat. ceterùm si non sit: possessionem [g] eum condicere. Celsus ait.

Si tempore sententia vel tempore mortis res plurimi fuit, illud tempus inspicitur: alias inspicitur quanti plurimi fuit a tempore moræ. Primo ponit quando certum erat quo tempore plurimi fuit. Secundo quando erat dubium. Secunda ibi, sed etiam. Bart.

Idem lib. xxvij. ad edictum. III.

b Ex quibus potest. specialiter lege cōcedente. Azo. vt hic subijcit.

† P. F. et

c Mobili. Mobilia rapi: sed immobilia inuadi dicuntur: vt instit. vi bo. rap. §. pen. Accur.

SEd & ei. CASVS. Deiecisti me de fundo cuius dominus som. dicit iurisconsult. quòd possum condicere dominium fundi si eram dominus. sed si possessor, condicam fundum ratione possessionis. & hoc per condictionem triticariam.

d Sed & ei i. ab eo.

e Fundum. Id est, dominium fundi.

f Condici. Scilicet, triticaria. Sic ergo per actionem personalem & ciuilem possessio petitur. sic & supra, de condictione indebi. l. indebiti. §. j. & j. vti possidetis. l. j §. restituendæ. Accur.

g Possessionem. Scilicet, tantum sed qui est dominus, multo magis ipsam possessionem poterit condicere: vt s. l. proxi. §. & generaliter. Accur.

IN hac actione. CASVS. Seruum Stichum tradere mihi debebas. cum ego eum abs te in iudicio petijssem, condemnatus es ad tradendum. te non tradente, vi quia nō poteras, imploraui officiū iudicis, vt te in æstimationem condemnaret. Quęsitum est cuius temporis ratio habenda sit in æstimatione facienda? Resp. iurisconsu. ex sententia Seruij, spectandum esse tempus, quo cōdemnatus es ad tradendum. Sed quid si Stichus cum peteretur iam decesserat? Existimabat Seruius, mortis tempus spectandum: Celsus tamen latius spectandū putat non obseruata iuris angustijs, iudicemque ex bono & æquo æstimationem initurum. Certe si post moram deterior factus fuerit Stichus: eius temporis ratio habenda est, quo pretiosior fuit à tempore moræ. siue decesserit Stichus siue non.

h In hac actione. Scilicet triticaria.

i Æstimationem. Sed si extet videtur fatua hæc quæstio & responsio, quare non præstatur ipsa res, sed ęstimatio, cum ipsa res sit: vt C. de fideicom. lib. l. fin.? Resp. forte res quā ego condicebam, non erat illius, qui debebat mihi dare: quia nō poterat dari, id est, mea fieri: vnde nō intererat mea habere rem illam, sed ęstimationem.

IN hac † actione [h] si quæratur, res quæ petita est, cuius temporis æstimationem [i] recipiat: verius est, quod Seruius ait, condemnationis tempus spectandum. si verò desierit esse in reb. humanis: mortis tempus. Sed etiā ἐν πλάτει [k] secundū Celsum erit spectandū. non enī debet nouissimū vitæ tempus æstimari: ne ad exiguū pretium ęstimatio redigatur, in seruo forte mortiferè vulnerato. In vtroq; [l] autem, si post moram deterior res facta sit, Marcellus lib. xx. scribit habendam ęstimationē, quanto deterior res facta sit. & ideo si quis post moram seruum eluscatum [m] dederit: nec liberari [n] eum. quare ad tēpus morę [o] in his erit reducenda æstimatio.

De tempore ad locum idem est iudicium. Bart.

Caius lib. viij. ad edictum prouin. IIII.

k Sed etiam emplatei. Vetus lectio, sed etiam antea, id est, à tempore litis contesta. vel à tempore quo morbus superuenit. Vel dic quo ad habendam deteriorationem.

ADDITIO. Vide Alci. libro dispunctio. ij. capitulo vndecimo.

l In vtroque. Id est, siue res extet, siue non.

m Eluscatū. Quid sit, habes infra, de ædil. edic. le. idem Offilius. in fin.

n Liberati. Ab actione de dolo. vt supra, de dolo. l. & eleganter § primo. sed etiam à prima liberatur: licet hic innuat contra: vt infra, de solu. l. qui sibi. §. j. quia alias nō posset teneri de dolo. Vel dic, ibi ad cetera damna: hic ad ipsam rem datur prima: quasi nec habeat rem, cū habeat deteriorem: vt infra, commo. lege tertia. §. si reddita. Sed nōne recipiendo approbat? Respon. forte ignorauit, quia latens erat vitium. Vel dic tertio dederit, id est, dare voluerit sic infra, de verborum obligationibus. l. stipulatus sum Damam.

† Bal. hic dicit istū text. sing. ad hoc q æstimatio rei nunquam crescit post eius interitum. de quo vide per Bart. in l. diuortio. §. donationes. infra solu. matrim. Bolo.

o Mora. Hoc videtur esse contrarium ei, quòd in principio dicitur, scilicet condemnationis tempus esse spectandum. Item ei quòd in medio dicebatur, inspici tempus, quo superuenit infirmitas, maxime ideo quia dicit in vtroq; autem, &c. quòd aduersari videtur. Quod satis dici potest, vt corrigat. Vel dic melius, quod determinat & addit, quia non solum sententiæ sed etiam præsens tempus moræ spectatur quanti plurimi fuit; vt in principio huius legis, qui satis cum prima in idem recidit. Nec placet illud, vt dicas in principio loqui quando iustā causam litigādi habebat, vel se debere non putabat. ideo nō placet; quia tunc cum in mora non esset, non tenetur ad vllam ęstimationem; vt s. de rei vindicatione lege, item si verberatum. §. vlt. & lege, vtiq;. Vel dicas clarius, quod in principio loquitur, quando res extat; in medio, quando res perijt omnino, hic autē quando deterior est facta. & sic in primis duobus non fuit facta deterior. Et quod dicit vtroque casu,

expone,

expone, id est siue res extet, siue non secundum H. deteriorata tamen post morã. & sic non ponit contrarium ponendo, sed diuersum. q.d. sed si facta sit deterior post morã, Marcellus ait in vtroq; casu, &c. & siue tempus moræ siue sententiæ inspiciatur ; st in fine. & in principio huius leg dicitur. Videtur contra, supra commo. le. sed si mihi. §. in hac. vbi tempus litis conteftat. inspicitur: & ita princi. & fin. huius le. est cõtra: cum in principio dicat tempus cõdemnationis inspici, in fine, tempus moræ. Respo. quidam vt Pla. quod hic loquitur cum condictio hęc proponitur ex contractu bonæ fidei, nã generalis est. Sed qui dicunt ita, contrarietatem de tempore condemnationis signatam ad princip. huius le. euitant, non illam de tempore moræ, quæ est ad finem. nam ibi tempus rei iudicãdæ. hic moræ: quod est contra: ex quo ambas intelligit in bonæ fidei. Sed certe dicas secundum eos quod dicitur tempus condemnationis: vt in princip. huius l. & in l. illa infra, commod. vbi dicit rei iudicãdæ, intelligendum est tempus moræ. Nam a tempore moræ condemnandum eum esse certum est. & sic idem est, siue res fiat deterior, siue omnino pereat. Sed hoc displiceret: quia nimis stricte loqueretur hæc lex in bonæ fidei tantum. nec potest dici quod hic qui non restituit teneatur quanti in litem iuretur vt supra de rei vin. qui restituere. quia illud tunc locum habet, cũ rem meam siue act. in rem. siue in personam peto. sed probabitur hæc interesse actoris per testes. Alij distinxerunt ad solutionem dicti contrarij. vt Ir. & H. an petatur species: vt tunc a tempore moræ fiat æstimatio vt hic. aut quantitas, id est quod pondere vel numero vel mensura continetur, vt tunc in contractu bonæ fidei spectetur tempus cõdemnationis: in contractu stricti iuris tẽpus lit. cont. vt ibi. sed quod de tẽpore li. cõt. dicunt s. circa quantitatẽ, nescimus quo modo intelligũt. nã si ita intelligũt, vt si antea fuit in mora, quod tempus illud non spectet, falsum est, vt hic dicit, & infra l. proxi. Si ita. vt si ante litẽ nõ fuit in mora, & res post litem maioris sit pretij. quod nõ æstimatur hoc iudicio stricti iuris: quia in eo iudex formam suæ cõdemnationis ad id quod petitum est restringere debet: at in iudicio bonæ fid. iudici data est larga potestas: & ideo et cõdemnationis tẽpus spectatur. etiã hæc aliquantulũ remordẽt meam conscientiam, & naturalẽ rationem. Sed lex contradicit eis sic distinguentibus infra eodem. l. vltima. in principi. & supra, si certum petatur. l. vinũ quia in contractu stricti iuris ante litem inspicitur. nam & ante oportet dari: & ideo etiam illud tẽpus spectari debes. Item quia quãtitas non commodat: vt infra commod. l. tertia. §. fina. vnde hic & ibi in specie bene dixit dari. sed Bul. dixit quod hic plus interfuit tempore sententiæ & parum discrepat a sententia Ioan. quæ sequitur. Vt autem hæc ad euitandas contrarietates plenius intelligantur, aliter distinguo. Si res, species, vel quantitas tantum, vel interesse tantum id est sine accessione: vt quis promisisti facere domũ vel tradere: vt ĩ de ver. obl. l. si fundum. ex contractu stricti iuris vel bon. fid. petatur: quod idem est; quantum ad hęc duo tenetur quanti plurimi fuit res post moram, interpellatione ex parte rei contingente, vel lite contest. si prius non fuit in mora vt hic; vsque ad sententiam, non vltra, vt supra de eden. l. vbi. § j. Idem in interesse, vt hic, & infra de act. emp. l. ratio. § si per venditorẽ: & infra de re iu. l. si calendis. Secus si adhibeatur mora ex parte actoris: quia purgatur mora: & ideo de interitu non tenetur vt infra de verbo. oblig. l. si seruum. §. sequitur. Cęterũ quantum ad causam id est ad accessionem cum se petita differũt contractus bo. fi. a cõtractibus stricti iuris. nã l bo. fi. cõtractibus fructus veniũt etiã a tempore moræ: vt ĩ. de vsu. l. videamus. §. ex causa. & §. si possessionem naturalem. & §. ante matrimoniũ. & §. itẽ si diuidere. & hoc est quod aliquando dicitur tempus rei iudi. spectandum in bo. fi. iu. vt ĩ. commod. l. sed mihi. §. in hac. ad est tempus quo potuit & debuit iudicari. Item in bo. fi. contra. veniũt vsuræ a tempore moræ: vt ĩ. de vsu. l. mora. §. in bo. fi. Sed in stricti iuris iu. a tempore lit. contest. tãtum veniunt fructus: vt ĩ. de vsur. l. videamus. §. si actionem. Et hoc si peto, quod meũ non fuit: sed si petam quod meum fuit a tẽpore moræ fiet restitutio fructuum, vt ĩ. de vsu. l. videamus. vsq; ad illum §. si actionem. vsuræ etiam a tempore li. conte. non veniunt: vt C. de cond. inde. le. j. licet quidem cõtradicãt, vt R. as. eius quod legitur ĩ. de vsuris. l. in fideicomm. §. in his. & l. lite. Sed intelligas in accessione naturali. & illam l. lite. intellige in bonæ fi. contractibus. Sed qui aliam tenent, possent respondere ad legẽ C. de cõd. ind. quia cõdictione indebiti non tenet quis, nisi in quantũ est locupletior vt s. de cond. inde. l. si non sortem. § libertus.

P. F. me

SI res aliqua,[a] quæ certo die dari debebat, petita sit (veluti vinum, oleum, frumentũ) tanti[b] litem æstimandam, Cassius ait, quanti[c] fuisset eo die, quo dari debuit.[d] si de die nihil conuenit: quãti tunc cũ iudiciũ acciperet.[e] Idẽq; iuris in loco esse vt primum æstimatio sumat eius loci, quo dari debuit. si de loco nihil cõuenit: is loc⁹ spectare tur quo peteret.[f] quod & de cæteris rebus eiusdem iuris est.

TITVLVS IIII.

DE EO QVOD certo loco dari oportet.

Qui promisit dare certo loco: si in eo non reperiatur, potest vbique conueniri. Ba.

Caius lib. viij. ad edict. prouinc. I.

a SI res aliqua. hic de quãtitatis æstimatione agit
b Tanti id est in tantum.
c Quanti. idest in quantum.
d Debuit. sic & ĩ. vt bonorum sapta. le. prætor. §. his autẽ. & ĩ. quod vi aut clam. l. si quis in puteũ §. quod ait. & ĩ. de nouatio. l. fundi cor. & infra, de iure fisci. l. tertia §. diui fratres. & . si cer. petatur. leg. vinum. & ĩ. de aur. & argen. leg. l. cum certum. & s. de ser. corru. l. doli. § si.
e Acciperetur. i. cũ lis contest. & hoc si ante non erat in mora, alias etiam prius, vt supra si cer. pe. le. vinum. quæ est contra.
f Peteretur. idest peti deberet.

DE EO QVOD CERTO LOCO dari oportet.

Quia non nũquam fit varia æstimatio rei propter locorum diuersitatẽ, de qua supra locutus est. ideo incidenter hunc tit. ponit. Vel aliter: quoniã arbitraria actio extra naturam aliarum actionum stricti iuris proponitur, sicut superiores condictiones, ideo sequitur de ea videre: & quia ipsa nascitur ex ea obligatione, quæ sic contracta est, vt quid certo loco detur; ideo ponit de eo quod certo loco, &c. Accu.

Alio.

Alio loco quàm in quẽ [a] sibi dari quisq; stipulatus esset, non † videbatur [b] agẽdi facultas competere. sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locũ, in quẽ daturum se promisisset, nunquam accederet (quod vel data opera faceret, vel quia alijs locis necessario distringeretur) nõ posse stipulatorẽ ad suũ [c] peruenire: ideo visum est vtilem [d] actionẽ in eam rem comparare.

In actione arbitraria propter locum, habetur ratio interesse actoris & rei. Barto.

Vlpianus libro xxvii. ad edictum. II.

Arbitraria actio † vtriusque [e] vtilitatem continet, tam actoris, quàm rei. quòd si rei interest: minoris fit pecuniæ cõdemnatio, quàm intentatũ est. aut † si actoris: maioris pecuniæ fiat.

Actio ratione loci tunc dicitur arbitraria, quando est stricti iuris; vt tùm oritur ex stipulatione. Paul.

Hæc autem actio [f] ex illa stipulatione [g] venit, vbi stipulatus sum a te, Ephesi decem dari. [h]

Locus debet exprimi in libello, quando eius omissio reo esset nociua. Bar.

Si quis Ephesi x. aut Capuæ hominẽ dari stipulatus, experiatur: [i] non debet detracto [k] altero loco experiri, ne auferat loci † vtilitatem reo.

In alternatiuis in rei est potestate quid debeat, an non debeat, aut æquipollens. Primò ponit vnum dictũ Scæuolæ. Secũdo, ad eius probationẽ præmittit duas regulas, & vnã illationem confessè. Tertio prædicta declarat per multa exempla vsque ad §. Nunc de officio.

† Scæuola lib. xv. Quæstionũ. III.

Non vtique [l] ea,

[a] Alio. In quem sed an in eo potest? Rñ. sic, cum ibi contraxisse videatur, vt ĩ. de ac. & obl. l. contraxisse. Sed nõ ante quã possit ad locũ peruenire: vt ĩ. de verb. obl. l. Continuus. §. cum ita.

[b] Non videbatur quia sicut iste non cogebatur in alio loco accipere. vt ĩ. eod. l. is qui. ita nec ille videbatur cogẽdus in alio loco dare. erat & alia ratio: quia hoc ipso quod sibi reseruauerat electionẽ & potestatẽ agẽdi in certo loco & soluẽdi, videbatur in ceteris præiudicasse sibi: vt ar. ĩ. de fun. instru. l. quæsitũ. §. Item respo. domo instructa. & C. de pac. con. l. fi. §. si q dẽm. sed nõ est ita quia ex tali interpretatione fieret inutilis stipulatio quod esse non debet: vt infra de verbo. obl. l. Titia. § idem respon. Azo.

[c] Ad suum. i. sibi debitũ. sic s̃. si certum pet. l. si & me.

[d] Vtilem. i. efficacẽ. Et sic on. quod auferenda est occasio delinquendi: vt C. de indict. vidui. tol. l. ij in fin. Item no. ar. ad multa: quia consulendum est petenti suũ. & sibi debitum. Sed nunquid vbique poterit conueniri, vbi non habeat forum? Quidam dicunt quod sic: vt s̃. de iu. l. eum qui iosra ti. j. l. si duo. § j. Sed tu dic contra. vt supra de iu. l. hæres absens. §. fi. & quod dicitur ll. dicit loco quolibet, subaudi idoneo infra, de mut. & ho. l. vt gradatim. §. j. Accur.

[e] Arbitraria actio vtriusque. alio & alio casu, secundũ Ir. & Pla. imo etiã in vno eodemq; casu, secundũ Io. vt si actoris interest ideo quia sub pœna in loco destinato promiserat: vt ĩ. ea. l. pe. & rei, quia est minoris pretij ibi vbi quid promisit, quã vbi conuenitur. Si ergo plus actoris quam rei interest, in superfluum tantum fit cõdemnatio. verbi gratia sors est c. interesse actoris x & interest rei in v. ergo condamnabitur in c. & v. actoris tamen dico rationem habendam: ita demum si culpa vel mora rei possit imputari, alioqui cur puniretur reus: sed rei ratio haberetur semper: quia aufertur ei locus quẽ habuit ex pacto: vt infra, e. l. quod si § j Sed quid si interest rei ibi conueniri vbi prom: sic in totum: quia ibi conuentus haberet in iure restitutionem. Rn. hic vbi cõuenitur, quia non habet iure Longobardo, vt quia maior est xviij. an & minor xxv. Resp. vr habere locum: quia quod nihil est, id minus est: vt hic, & ĩ. de tribu. l. illud. § j. Puto tamen contra: quia hanc rationem personæ habet, sed hic titul. loquitur quando ratione rei interest sua ibi conueniri: vt infra. eodem. l. ideo & Institut. de actio §. loco plus.

[f] Hæc autem actio. i. certi condictio. quæ dicitur arbitraria. Sed nunquid sit proprium nomen actionis? Resp. vt diximus infra eo. l. In bo. fi.

[g] Stipulatione. sed non solum ex ea: vt infra eod. le. si hæres. & leg. aut si mutua. Azo.

[h] Dari. q d. quã stipulatus sum in certo loco. Accu.

[i] Experiatur. in altero eorum locorum.

[k] Detracto. sed nec in altero experit detracto altero: ergo & multo magis nec in tertio detracto vtroque: quod est cõtra s̃. e. l. j. sic ergo in nullo. sed quod dicit non posse experiri detracto altero loco expone, i. detracta vtilitate alterius loci: vt quod sequitur. ne loci &c. quasi expositio sit. Vel nõ debet cõuenire detracto altero loco de libello cõuẽtionali. sic enim dices, conuenio te Capuæ: quia Capuæ aut Ephesi promisisti. Accu.

Non vtique. Quædam tacite intelliguntur inesse stipulationibus: vt electio rei & loci, vbi alternatio rerum, vel locorum expressa sit verbi gratia: promisisti mihi Stichum aut Pamphilum: tacite habebis electionem quem velis soluere, quandiu ambo sunt. Item in est locus tacitæ stipulationi, & datur electio actori: nam si detur reo, & conueniatur in vno dicet quod soluere vult in alio. & postea de alio velet transferre ad alium.

Proinde. Dictum est quod electio loci datur actori & electio rerum reo. sed pone quod alternatio rerum sit mista alternationi locorũ, cuius erit optio? dicitur quod ex quo actor habet optionem locorum, per consequens & rerum. Item Iulianus tractat. promisisti mihi aut Titio decem Capuæ. si Titio soluisti aliã quam Capuæ: an sis liberatus, quæritur? Et dicitur quod non. s in interesse, sed in sorte sic: quia possum agere aduersus te ad interesse quod erat forte in xx. quia intererat mea potius mihi solutum fuisse Capuæ. Sed mihi. Si promisisti mihi facere damnum designato tibi loco, & alibi feceris. nõ liberaris: sed secus est in casu proposito: vnde interesse solum petendum est. Cætera plana sunt vsque ad l. centum. Viu.

[l] Non vtiq; alias. l. non vtiq; alias § Scæuola. Scæuola dixit quod ea quæ tacite in sunt in stipulationibus, vt electio in alternatiuis, nõ semper sunt in potestate rei: quia quandoq; sunt in potestate actoris. Et vnum exemplum ponit de quid, & aliud de vbi. Primum aptatur ad primum & ad tertiũ respõsum.

Secun-

[a] Istud est verũ nisi offerat si bi oẽ damnũ & interesse in alio loco: quia tũc cõpellitur recipere solutionẽ. l. quod Romæ. cũ ibi no. ĩ. de verb. obli. † Nec.

† Arbitraria actio est quã arbitriũ iudicis ex bono & æquo dimẽsum, non ex sui natura sed a iudice cõmunicatũ habet. Iã in actiõe qua certo loco quid petit, iudex ppendet alia atque alia rerũ ꝓpria esse ꝓ locorũ varietate. le. in. ĩ. eo. vide Ferrariũ mõtanũ. in §. ꝓterea quasdã de acti. in sti. li. iiij. † Ar.

[a] Contra gl. tenens Bart. Bal. Ful. & Ia. ꝑ tex. in l. stipulationib. ĩ. de p̃e in.

† Iste tex. ad hoc potest allegari, quod debitor nõ põt eredi tor ; auferre vtilitatẽ loci. & sup ista rõne est fundata lex, is q. ĩ. eo.

† In P. F. ἐξ μάτιον est capitis ꝓcedẽtis.

Secundum aptatur ad omnia tria exempla quæ sequuntur; quorum primum est de alternatione rerū. Secundum de alternatione locorum. Tertium mistum.i.locorum & rerum. Et primo vt facilius intelligas præmittit tria exempla prædicta: & post regulam ibi, & generaliter; &c.

quæ tacitè insunt stipulationibus, a semper b in rei esse potestate: sed quid c debeat esse in eius arbitrio: an debeat d non esse: e † & ideo f eum, qui Stichum g aut Pamphilum promisit, eligere posse, h quē soluat, quandiu ambo viuūt. cæterùm vbi alter decessisset extingui eius electionem: ne sit in arbitrio eius, an debeat, dum non vult viuū præstare, quem solum i debet. Quare & in proposito k eum, qui promisit l Ephesi aut Capuæ: si fuerit in ipsi' arbitrio, vbi ab eo petatur, cōueniri nō potuisse. m semper enim alium locum electurū sic euenire, vt sit in eius arbitrio, an debeat. n quarē putat o posse ab eo peti altero p loco & sine loci q adiectione. r damus igitur actori electionem petitionis. s Et generaliter definit Scæuola, petitorem electionem habere, vbi petat: t reum vbi soluat: u scilicet † ante petitionem. x Proinde mista (inquit) rerū alternatio y locorū alternationi, z ex necessitate † facit actoris electionem & in re † propter locum. a alioquin tollis ei actionem, dum vis reseruare reo optionem. b

Inter plura loca copulatiue posita, videtur summa pro rata esse diuisa: Bar.

Si quis ita stipuletur, Ephesi & Capuæ: hoc agit, † vt Ephesi partē c & Capuæ partē d petat.

a Stipulationibus. In est tempus: vt cū x. pmisi Ephesi: vt infra eod. l. si quis. quandoq; res. vt infra. §. qui Stichum quandoque locus ante petitionem: vt infra §. generaliter. Item si quis sibi aut Titio stipulatur: vt infra de so. l. si quis stipulatus fuerit decem in melle ✓.

b Semper. Id est, non omni tempore: vt ī. prox. resp. & §. & genera. & in oī casu: vt infra. §. pinde. & in omni loco. nā in locis est rei electio ante petitionē, nō post; vt subijcit: vt ī. ea. l. §. & generaliter. Itē in rebus donec vtraque superest: vt infra prox. §. sed an debeat vel æquipollēs, nō est in arbitrio eius: vt hic, & C. de cōtrahēda empt. l. e. in mentis.

c Sed quid. Istud ad primum, & ad vltimum aptat ibi, & reum vbi soluat, &c. Acc.

d An debeat. Hoc ad omnes aptatur.

e Non esse. Nisi promiserit x. vt si nō ascenderit capitoliū; vt ī. de cond. & demon. l. nonnunquam.

f Et ideo. Quia, &c. alias, & ideo locum. Qui Stichum, &c. & intellige, & ideo locū supple, dicimus in eius arbitrio non esse semper.

g Qui Stichum. Quod obscure dixerat, Scæuola p exempla euidentiora declarat. Accu.

h Posse etiam mutando voluntatem. quod dic; vt infra de ver. obli. l. eum qui. §. j. Ac.

i Solum. Scilicet, altero mortuo. sed certe præstari debet fortassis vel mortui pretiū; vt ī. de l. j. l. cum ces. §. sed si Stichus; nisi facto debitoris perierit; vt ī. de so. l. Stichū. §. j. & facit ā. de cōdi. indeb. l. cū his. & ī. de cōtrah. em. l. si in emptionib'. §. pe. lo.

k In proposito. Casu obscure proposito a Scæuola & ideo locum non esse. Accu.

l Promittit. Stichum tantum pone ✓.

m Nō potuisse. Imo nonne in eo quē elegit semel cōueniatur? Re p. nō; quia ex vi tacitæ electionis mutare voluntatem pōt et libello oblato; lite tamē nō cont. secundum H. vt ī. de verb. obli. l. si quis stipulatus. in prin. & l. eum qui certacum. §. j. Vel ēt post li. cont. vt d. l. eum qui certarum. j. resp. Ac.

n Debeat. Quod esse non debet; as. s. eo. l. j. Acco.

o Putat Scæuola.

p Altero. Ad electionem actoris.

q Loci. Quo petitur.

r Adiectione. Quod dicit sine loci adiectione posse cōueniri, sic intellige; quia sic promisit, soluā hic vel ibi. cōuenitur ergo sine loci adiectione cū dico, solue hic tantum, sed cum loci adiectione conuenitur ita, solue hic vel ibi. quod autem alibi dicitur: vt supra eo. l. ij §. si quis. quæ est contra. nō posse detracto altero loco, expone idest, detracta vtilitate alterius loci, quam haberet, si ibi solueret. vel apponet etiam in libello: vt ibi dixi, hoc modo conuenio te hic: quia promisisti hic vel ibi. & sic ibi intelligitur. non sic: cōuenio te hic vel ibi. nam hoc esset impossibile: vt hic. Alij dicunt quod ibi loquitur, cum cōuenitur reus in tertio loco. hic cū in altero locorū, quando non est arbitraria actio: ac. ī. eo l. qd si Ephesi. licet quidam dicant, vt R. q hic §. corrigat superiorē § si quis. quod falsum est. nam licet actor in locis, habebat electionem, habet tamē ob hoc solō, ne sit ī rei arbitrio an debeat: non ob hoc vt reus in altero loco conuentus alterius loci non prætendat vtilitatem. Alij dicunt q ā. loquit ante moram rei hic post moram. Alij dicūt q ibi fuit alternatio rerum & locorum: hic locorum tantum. sed hęc falsa: quia sicut ibi ratio vtilitatis rei habetur vbi est alternatio locorum & rerum, vt ibi: ita vbi locorum tantum, vt hic: cum sit eadem ratio.

s Petitionis. Scilicet, de loco.

t Petat. Capuæ vel Ephesi: sed & tertio loco pōt; vt ā. e. l. j. sed quæro si promisisti Capuę vel Ephesi & inueniam te Ephesi, cum adhuc potueras venire Capuam: an statim possim Ephesi conuenire? Atg. q non: vt infra de fideiusso. l. si testamento. §. si.

u Soluat. s. in altero prædictorū, alibi non, nisi habita ratione interesse; vt ī. e. l. cētū. in prin. & ī e. l. §. itē Iulianus. & l. is qui & de ver. obli. l. q Romæ.

x Petitionem. Factam quoquo modo; per q videt eligere actor. Vel verius dic petitionem per li. cōte. vt ī rem ra. hs. l. amplius. eligit ergo actor locū; sed reus non potest cogere vt alibi cōueniatur, sed soluere alibi potest vsque ad lit. conte. vt hic dicitur.

y Alternatio. Vt supra. §. si quis Ephesi.

z Alternationi. An hoc casu est arbitraria? Videt q sic ex parte rei; sed non actoris, cum agat loco designato. arg. ob. ā. §. si qs. quia ibi in tertio loco; sed hic si dicat reus conuenius Ephesi non hic, sed Capuæ soluam; statim ratio actoris habetur q Ephesi non soluit; cum actor habeat electionem loci.

a Locum. Id est, electionem loci.

b Optionem. Scilicet, rerum; quod esse non debet; ne in potestate, &c. vt supra, de in om. iu. l. si idem. & ā. e. l. j. Nam semper variaret reus; vt ī. de verbo. oblig. l. eum qui certarum §. si. Acc.

c Partem. Facit ī. de verb. obli. si mihi & Titio.

d Partem. Scilicet, dimidiam; vt ī. de ver. sig. l. nomen filiarum. §. portionis. Accu.

† In P.F. & ideo cū qui Stichū &c. sed puto scriptū illic. cū pr̄orum. Vide Ant. Aug. emendati. l. ij. c. xix.

† Dic q̄d nō possit eliger mortuū q a solus viuus remanet in obligatione; tū liberat p̄stādo æstimationē mortui si sine dolo & culpa eius est mortuus; in le. allegat. in gl. s̄m Pa. & Iaso.

† Sed.

† Sin. tex. s̄m Paul. Castr. hic.

† R̄e P.F.

† P.F. est.

Silpu-

Qui stipulatur fieri insulã non adiecto loco, inutiliter stipulatur. Bar.

Si quis insulam fieri stipuletur, & locum nõ adijciat: non valet stipulatio. a

Si solutio confertur in alium locũ quàm fiat promissio, inest dies tacitè, qua possit perueniri ad locũ; & impossibilitas stipulationem vitiat. Bar.

Qui ita stipulatur, Ephesi decem dari: si ante diem, quã Ephesum peruenire posit, agat perperam ante diem agit: † b quia & Iulianus putat, diem tacitè huic stipulationi inesse quare verum puto, qđ Iulianus ait: eum, qui Romæ stipulatur, hodie Carthagini dari, c non vtiliter † stipulari.

Qui soluit adiecto alibi, quàm in loco destinato, liberatur sed propter interesse loci durat petitio. Bar.

Idem Iulianus tractat, an is, qui Ephesi sibi aut Titio dari stipulatus ẽ; si alibi Titio soluatur, nihilominus posit intẽdere, sibi dari oportere. & f scribit liberationem non contigisse: d atque ideo peti posse, quod interest. Marcellus autem & aliàs tractat, & apud Iulianum notat e posse dici, & si mihi alibi soluatur, f liberationem g cõtigisse: quamuis inuitus accipere non cogar. h Planè si non cõtingat i liberatio, dicẽdum ait, k superesse petitionẽ integrę summę: quemadmodum si quis insulam alibi l fecisset, quam vbi promiserat, in nihilum liberaretur. Sed mihi videtur summę m solutio distare a fabrica insulæ: n & ideo quod interest, solùm petendum. o

Si agatur in loco nõ destinato, actio est arbitraria: & in ea habetur ratio interesse actoris, & rei tam intrinseci, quam extrinseci, & eius quod cõsistit in damno siue lucro. h. d. cũ l. seq.

Nunc de officio iudicis huius actionis loquẽdũ est: vtrum quantitati cõtractus debeat seruire, an vel excedere, vel minuere quãtitatẽ debeat: vt si interfuisset rei, Ephesi potius soluere, q̃ eo loci † quo cõueniebatur, ratio p eius habeatur. Iulianus Labeonis opinionẽ secutus, etiam actoris q habuit rõem: cuius interdum potuit interesse, Ephesi † recipere. itaq; vtilitas quoque actoris veniet. Quid. n. si traiectitiã pecuniã dederat, Ephesi recepturus, vbi sub pœna debebat pecuniã, vel sub pignoribus: & distracta pignora sunt, vel pœna cõmissa mora † tua? a vel fisco aliqd debebatur, & res stipulatoris vilissimo distracta est? In hãc arbitrariã, qđ interfuit, veniet, & quidẽ vltra legitimũ r modũ vsurarũ. Quid † si merces

a Stipulatio. Vt puta cum in tali loco ex potestate sibi per stipulationem cõmissa facere posset, in quo insulam fieri nil mea interesset: vt infra, de verborum obli. l. ita stipulatus. in prin. Accu.

b Agit. Quia tacite dies inesse videtur: & ideo male agit ante diem, vt supra quando diu. vsusfru. leg ce. l. j in fin.

c Dari. Nisi vterque notum fecisset dispensatori suo vt vnus daret, alter acciperet: vt infra, de verb. oblig. leg. vlt. §. si inter eos.

d Contigisse. Ratione, interesse: & bene.

e Notat. Reprehẽdẽdo eũ: sed male.

f Soluatur. Q. d. nõ solum si Titio.

g Liberationem. In totum.

h Cogar. Vt j. de verbor. oblig. l. qui Romæ pecuniam.

i Contingat. Vt Iulianus dicebat.

k Ait. Marcellus.

l Alibi. Sine mea voluntate. sic & ĩ. solutũ est adiecto.

m Summæ. Id est pecuniæ.

n Insulę i. a fabricatione: vt puta cã fabricæ extructio ĩ loco ab initio non designato non ex acta volũtate stipulantis fiat. pecunię vero solutio volenti adiecto non domino fit quę volũtas accipientis præiudicat dño. Itẽ cũ insula in alio loco facta est nihil mea interest: nũmos autem habere vbicũque prodest. nã statim facta solutio prodest: quia per eum vero qui solutionem facit acquiritur dominiũ. insula vero in alieno loco facta quid prodesset? certe nihil: nisi fiat me volẽte vt infra de so. l. qui res. § mihi Romæ. Azo.

o Solum petẽdũ. Hic loquitur eo casu, cum quia stipulatus erat sibi aut Titio: & Titio erat solutũ. alias obularet illi legi infra. e. l. centum. & le. vlti. cum ibi dicat quod forte acceptata videatur a pœna recessisse. Vel hic solutũ erat alibi, ibi vero vbi debebatur. vel illa corrigatur secundũ Io. Sed qua ac. peteret, cum nec sit in obligatione; vt j. e. l. cẽtũ. & C. de p. l. iiij. Respõdeti potest quod pecuniæ quæ soluta est pro sorte, & pro interesse videatur soluta; vt j. e. l. si. nec ob quod hæc op. in si eiusdẽ legis reprobatur; quia nõ loquitur in eo casu & reprobat eã vbi mihi non adiecto est solutũ. Ac.

p Ratio. Sed non videtur quòd ei ratio habẽda sit cum tantum post illud tempus quo potuit ad certũ locum peruenire, cõuenitur alibi: vt j. de verbo. obl. l. continuus. §. cum ita. & sic post suã moram tantũ non videtur ratio sui habẽda. Sed si ponas quod ante possit cõueniri, quòd quidam dicunt: non videtur ratio actoris habenda: cum sit in mora non conueniẽdi. In quo ergo casu habet locũ quod dicit lo. vtriusque simul etiam rationẽ haberi. vt supra eod. le. ij in princi. nam si ambo sunt in mora, videtur neutrius rationem haberi: vt supra de eo per quem fa. est l. fin. § j. Sed dic in hac actione licet quis sit in mora: nihilominus si interest, ratio est habenda; quia alibi cogitur soluere: quia hoc tacite sensisse videtur: vt supra si cert. pe. le. cũ quid. in si. Itẽ & cum vterque est in mora, neuter alteri obijcere moram potest: quia vtriusque ratio habeatur tali ratione assignata: quicquid dicant alij, te me laudare necesse est; vt j. de iure do. l. sũ in fundo § quod si acciderit & C de actio. emp. l. curabit.

q Actoris. Nõ solum rei: vt ĩ. d. l. ij. in prin. & j. de cõpe. l. pecuniam. Accu.

r Mora tua. Alias animalia mortua. & tunc dic scilicet sibi promissa: quæ distrahere potuisset, imo quæ pignori dederat: & soluere potuisset, si habuisset pecuniam: alias mora tua: vt quia debebat pecuniam sub pœna vt dixi supra de in lit. iu: an. l. iiij Accur.

f Legitimũ. Sic ergo vltra duplũ: cum vsura vltra duplũ nõ extẽdatur: vt ĩ. de cõd. ind. l. si non sortẽ. §. si ergo est cõtra; vt C. de sent. quæ pro eo quod interest. l. j. §.

† P. F. agi.

† P. F. inutiliter.

† Ang. in l. si marito. §. si. j so. mat. & Alexã. in aposti. ad Barto. hic aeputant istũ text. sin. pro limitatione eorũ quæ not. in le. iiij. C. de positi. Bo.

† Ista est vera quã solutio fortia fuit facta principali, quod potuit remittere interesse, & sibi præiudicare re. Noster loquitur quã fuit adiectus quod nõ potuit prẽiudicare dño. Bol.

† Loco.

† Al. add. potius.

† In vulgarib⁹ hęc tria verba abundant vel mortua animalia tua.

† Quod si

l.j.§.j. Sed certe interesse singulare non debet excedere duplum interesse communis, hic autem solum commune petitur interesse.

a Solebat. hic diligenter attende, q vbi quis lucri quod facturus fuisset, petit rationem haberi, habenda est coniectura ex eo quod facere solitus est: vt ita demũ eius lucri ratio habeatur, si ita lucrari cõsueuit: sed vbi passus est damnũ, non inspicio an ita solitus sit damnum pati: quia in incertis, non certis locus est coniecturis: vt infra, de verb.obli. l.continuus.§.cum ita. Azo.

b Et lucri. No rationem lucri haberi in arbitrarijs. Sic & alibi: vt j loca.l. si in leg.§ colonus. & l. si fundus quẽ. §.fin.& j.rer.amo. l.si mulier.§.rets. & j. rem ra. ha.l.si cõmissa. & C. arb. tu.l quicquid. & C. de fen. quæ pro eo quod interest.in fi. argu.contra j ad l. Rho. de iac. l ij.§. portio. & j. de sur. l si is cui.§ si & j. de peri. & cõmo. l. si. & j.de act.empt. l.si sterilis.§. cum per venditorẽ. Sed hoc est speciale in arbitraria & quibusdam alijs regulariter contra. Vel dic hodie regulariter venire lucrũ: vt no. C de fen. quæ pro eo quod interest §. si.

lebat a comparare, an & lucri ratio habeatur, non solius damni? Puto & lucri b habendam rationem.

Caius libro ix. ad edictum prouin. IIII.

IDeo † in arbitriũ iudicis referẽ hæc actio, c quia scimus, quàm varia d sint pretia rerum per singulas ciuitates regionesq;: maximè vini, olei, frumenti. Pecuniarum quoq; licet videaẽ vna & eadem potestas vbiq; esse, tñ alijs locis facilius, & leuib' vsuris inueniuntur: alijs difficilius, & grauibus vsuris.

Si agitur in loco destinato solutioni, actio non est arbitraria propter locum: nec refert astimatio, nisi aliquid vltra fuerit stipulatum, vel interfuit ratione temporis. continuatur: quia supra locutus est quando agitur in loco non destinato solutioni: hic verò loquitur quando agitur vel quando promissum est in loco destinato. Bart.

Vlpianus libro xxv. ad edictum. V.

QVod si Ephesi e petetur: ipsa sola summa f peteẽ: nec amplius quid, nisi si quid g stipulatus est, vel si h temporis vtilitas interuenit.

Sicut arbitrium iudicis versatur in augenda vel minuenda condẽnatione: ita etiam in totaliter absoluendo, æquitate hoc dictante. Bart.

Interdũ iudex, qui ex hac actione cognoscet † (cum sit arbitraria) absoluere reum i debet: cautione ab eo exacta k de pecunia ibi soluẽda, vbi promissa est. Quid enim si ibi vel oblata pecunia actori dicatur, vel deposita, vel ex facili soluenda? nonne debebit interdum absoluere? l In summa æquitatẽ ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni m † aditus est.

Actio ex testamento, & certi condictio ex mutuo, sunt arbitraria propter locum. Bart.

Paulus libro xxviij ad edictum. VI.

SI hæres à testatore iussus sit certo loco quid dare: arbitraria actio n competit.

Pomponius libr. xxij ad Sabinum. VII.

AVt † mutua pecunia sic data fuerit, vt certo loco reddaẽ. o

Actiones bonæ fidei non dicuntur arbitraria propter locum: sed actiones stricti iuris sic. Bart.

Paulus libro xxviij. ad edictum. VIII.

IN bonę fidei iudicijs, etiam si in contrahendo cõuenit, vt certo loco quid præsteẽ: ex empto, vel vendito, vel depositi actio competit: p non arbitraria Si tñ certo loco conductur ũ q † se quis stipulatus sit: hac actione vtendum erit.

c IDeo l arbitriũ. Actio. vt ã. l. pxi.§.nũc de of. Ac.

d Varia. no. ẽm diuersa loca diuersa constitui pretia rerum: vt j. ad l. Fal. l. pretia.).rñ. Sed argu. cõtra. C de tẽp. in integ. restit. l. superuacuam. ibi, ex diuer. &c. Acc.

e QVod si Ephesi. scilicet pmissum est.

f Summa. quæ est promissa.

g Si quid. forte vel pœnam, vel fructus, vel lucrum, vel vsuras, vel interesse, vel aliquid tale.

h Vel si. pro etiam. vel aliter dic si temporis vtilitas interuenerit. habeatur ratio damni non lucri. Et sic non est ideo arbitraria hæc actio quia in arb. habetur ratio damni & lucri. Vel dic hoc dici in ac. ex te. vbi ex mora veniunt vsuræ ad instar bon. fid. vt C. in qui. cau. in integ. rest. l. si minorum. & tunc subau. petenda erit & præstanda s. vtilitas ratione temporis. l. ij. & iij. casu secundum quod dixi.

i Reum. ab obseruatione iudicij: & hoc est quod dicitur inst. de perpe. & tem. ac.§. fin. Vel dic ab interesse præstatione. Accur.

k Exacta. Not. cauendum est de eo, quod est faciẽdum in futurum: vt ã. de iudi. l. in omnibus. & ã. si ser. vind. l. egi. Sed arg. contra j. de vsu. l. j. ĩ prin. sed ibi in vsuras nullum ius adhuc competebat.

l Absoluere. certe sic. & idem est, si e que bñ lucrari põt adhuc: qa forũ durat cuius cã ibi promissio facta fuit.

m Actioni. vel alijs vt C. de iudi. l. placuit. & ã. de rel. & sum. fune. l. at si qs. §. idem Labeo ait. nã sacrosanctę scripturæ ponuntur: vt C. de iu. l. rem non nouam.

n SI hæres. Actio scilicet ex testamento. Accur.

o AVt. Reddatur. idẽ & vbi constituit certo loco se soluturum: vt j. tit. j. l. si duo. §. j. Sũt & alij multi casus, in quibus dãtur aliæ arbitrariæ: vt insti. de act. §. præterea. Sed hic tñ. nõ habet locũ nisi in his duab', & in alia tertia: vbi certo loco pmissum est: vt ã. co. l. ij. §. hęc autem. & illa de constituta pec. ad exẽplum istarum. Acc.

p IN bonæ fidei. Cõpetit. vt iudicis officio habeatur loci ratio vel temporis: vt infra commo. l. si vt certo. in principio.

q Conducturum. i. actorum personaliter promisit. & hoc si habeas conductu rum: alias cõductu rum: vt puta habeo habitationes meas Romæ, & tunc bene est: & sic non augetur arbitraria ex contractu bo. fi. sed stricti iuris, cum deductũ sit in stipu. & dic ẽm vtranque stipulatus est. i. promisit. & quod dicit hac actione. s. certi cõdictio. arbitraria. nam non est proprium nomen actionis: sed prima litera fuit conducturum: puta promisi tibi quod te certo loco conuenitem. nam si alibi te cõue niam, huic actioni loc' est. Vel aliter stipulatus sum Ephesi

Not. ex ista l. modum articulãdi circa valorẽ rerũ, ẽm Bal. hic p quo facit l. pretia rerum. in fi. infra ad l. Fal. Lucri ratio an in ac. arbitrarijs habenda sit.

Loca diuersa pretia diuersa constituunt.

† P.F. cognoscit.

† P.F. addictus.

† et si

† P.F. conducturum.

Ephesi x. hoc ipso videor promisisse, quod alibi nō cogam vel agam: quod si fecero, hac actione est vtendum: vel dic condictitium, id est, vt liceat ei certo loco condicere. non solueris: tenearis tu reus ex tunc ad vsuras: in quas accessiones quæritur an teneat fideiussor simplici. er acceptus ex mora rei. Et dic in primo non: sed ex sua mora sic, quæ poterit esse tardior si debilior est ad eundum: vt hac lege, primo. & secundo respon. & infra de fideicom. l. si ex testamento. §. fi. Vel dic si ex diuersis locis: vt infra de duobus reis. le. eadem. in fin. In secundo est opin. Pla. contra Ioan. quod teneatur. quod dic: vt infra, loc. l. quæro. In tertio tenetur fideiussor: vt hac l. tertio. respon. Differt ergo primus a tertio secundum omnes, vt hic, neque enim, &c. Et est ratio: quia in tertio iure stipulatiōis à reo debetur sub conditione si non soluerit intra mēsem in eta quē vtpote debitum efficaciter tenetur fidei. simpliciter acceptus, quasi omnia videantur solenniter acta. & quasi in omni quòd reus se obliget. Sed in prima nō venit interesse iure obligationis: sed per officium: quod probat. vnde in idem vtpote non debitum pure vel sub conditione nō obligatur fideiussor. Obligatio ergo vsurarum efficax rei protendit illas ad fideiussorem, sed interesse vtpote inutiliter debendum non extenditur ad fideiussorem. Item primum differt à secundo, secundum Ioan. Sed quare, cum vtrunque officio tam in interesse quam in vsura. Item vtrunq; propter moram. Item vtranque sub cōditione tacita, scilicet si mora fuerit commissa? Respon. quia officium quod inhæret bonæ fidei prouenit ex natura obligationis, & sic ab ea naturam contrahit, vt sicut ipsa obligatio principalis ad fideiussorem extenditur, sic & in vsura. sed officium quod inheret arbitrariæ non gratia actionis, cum stricti ioris sit: & est ex accidenti propter locum: vnde ad fideiussorem non extenditur. quod dic vt instit. de act. § in bonæ fidei.

CEntum. CASVS. Promisisti mihi c. dare Capuæ, & fideiussorem dedisti. te & fideiussorem conuenire possum: & si reus fuerit in mora, fideiussoris obligatio non propterea augetur, sed ex propria mora tenetur. nec obstat quod fideiussor tenetur ad sortem: & vsuras. q̄a duę sunt obligationes: & sortis & vsurarum. interesse vero, quod debet ratione moræ, non debetur ex obligatione: sed per officiū iudicis petitur. vñ ad illud nō tenetur fideiussor.

Arbitraria actione fideiussor conuenitur, vt reus: nec ex mora rei eius obligatio augetur. secus in vsuris per stipulationem debitis. & hoc interesse cum officio iudicis mercenario exigetur, in tantum durat pro rata, inquantum restat de sorte soluendum. Diuiditur: quia primò ponit vnum dictum. Secundo aliud dictum. Tertiò respondet tacitæ obiectioni. Quartò suum responsum probat per argumentum. Secunda ibi, Nec oportet. Tertia ibi Neq; enim. Quarta ibi, Eius. Bart.

Aphricanus libro iij. Quæstionū IX.

CEntum Capuę dari stipulatus,[a] fideiussorem accepisti.[b] ea pecunia ab eo[c] similiter, vt ab ipso promissore, peti debebit: id est, vt si alibi, quàm Capuæ petatur, arbitraria agi debeat: lisque tanti æstimetur, quanti eius[d] vel actoris interfuit eā summam Capuæ potius, q̄ alibi solui. Nec oportebit[e] (quòd forte[f] per reum[g] steterit, quo minus tota centum Capuę soluerentur) obligationem fideiussoris augeri.[h]

a Stipulatus. tu creditor.

b Accepisti. in centum.

c Ab eo, scilicet fideiussore.

d Eius. scilicet fideiussoris.

e Nec oportebit. pone fideiussorem in certa quantitate acceptum, & ideo non augetur eius quantitas mora rei. Secus in vsuris quas ipse fideiussor promisit. nam tunc noceret. vt ℑ. de verbo. oblig. l. mora & ℑ. loc. l. quæro. Secundo pone quod simpliciter vel in omnem causam fideiussit. & dico augeri eius obligationem propter morā rei. & quod dicit nō oportebit, &c. est ideo quia iam erat creditori à reo solutum non habita ratione loci: vnde nec reus nec fideiussor à modo potest in eo teneri: vt ℑ. eod. l. fin. Et quod dicit aliud in vsuris, ideo aliud: quia sorte soluta remanet petitio vsurarum. sed huic positioni ob quod dicitur augeri. nā quomodo augetur quod non erat, cum sors soluta sit? Resp. improprie ponitur habito respectu ad id quod fuit ante solutionē. Tertio pone quod fideiussor nondum poterat peruenisse ad certum locum: vt puta debilior: sed reus sic. & fideiussor volebat soluere in loco contractus: & creditor recipere, neuter enim de hoc cogebatur: sed creditor volebat interesse propter morā rei: certe non potest: arg. ℑ. de fideius. l. si testamento. § fi. & secundum hoc nō augetur obligatio fideiussoris: quia adhuc non potest conueniri. Quarto pone quod fideiussor conuenitur Capuæ: certe nec ex rei nec ex sua persona habetur ratio loci: vt supra eod. l. quod si Ephesi. secus in vsuris ex stipulatu debitis. Sed certe similiter secus de debitis iudicis officio in contractu bo. fid. nam ad eas tenetur fideiussor Capuæ cōuentus. cur ergo de debitis per stipulationem tantum dicat esse secus? Resp. quia in iudicijs stricti iuris nō veniunt sine stipulatione. sed si referatur ad bon. fid. iudicium: idem esset. & secundū istam positionem non est contra supra eod. l. Scæuola. §. idem Iul. secundum alios esset: vt ibi soluimus. sed vltimæ positioni hoc videtur conuenire argum. in fin l. positum. sed certe imo conuenit, quia facit ibi solutio, vt interesse nō possit peti. hoc hic certo loco conuentio. vel clarius no. tria accessoria sunt propter moram rei, scilicet interesse. Item vsura debita ex mora, vt in bonæ fidei. Item vsura debita per stipulationem: puta si intra mensem sortem

f Forte. ideo subaudi.

g Per reum. nec rei nec fideiussoris mora auget obligationem, vt hic: sed iudicis arbitrio committitur. vt in fin. huius l. improprie ergo dicit obligationem. sed hic plus dicit quod mora rei hic non nocet fideiussori. Accurs.

h Augeri. vt argumento infra, de fideiussoribus & mand. l. fina. vbi non augetur. Quid est ergo quod dicit infra, de verborum obligationibus. lege, mora quæ est contra? Resp. nocet: vt in eo in quo est obligatus, non liberetur interim rei, non vt in amplius teneatur, vel extra rem, vt hic. & quod dicit, hic æstimatur lis quanti actoris interfuit, subaudi ex mora[i] ipsius fideiussoris. Sed opponit & videtur quod etiā ex sua persona non teneatur fideiussor ad interesse. nam si fideiubeat in sorte tm̄, fideiussor nō tenetur ad vsuras etiam ex sua mora: ergo nec hic ad interesse. sed respondetur, ibi ideo, quia iure nouæ obligationis oportet quod veniant, quæ obligatio non intercessit: hic autem officium iudicis inhæret principali. Sed adhuc videtur in totum teneri: vt infra, locati. lege, quæro. in princip. quæ est contra. Solu. potest dici secundum P. quod hic fideiussor simpliciter

† Reprobatur sm̄ Bar. Bald. Pau. & Ia. Vsuræ in stricti iuris iudicijs sine stipulatione nō veniunt.

* Hūc intellectum approbāt interpretes reprobatis supe rioribus.

Neq; enim [a] hæc causa [b] rectè cōparabitur obligationi vsurarum. Ibi enim duæ stipulationes [c] sunt: hic autem [†] vna [d] pecuniæ creditæ: circa cuius executionē [e] æstimationis ratio arbitrio iudicis committitur. [f] Eiusq; differentię [g] manifestissimum argumentum esse puto: quòd si post moram factam pars [h] pecunię soluta sit, & reliquum petatur: [i] officium iudicis tale esse debeat, vt æstimet, quāti actoris intersit, eam duntaxat [k] summam, quæ peteretur [†] Capuæ solutam esse.

Non potest creditori inuito alibi solui, quàm in loco destinato. Bartolus.

Vlpianus libro xlij. ad Sabinum. X.

IS, qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quàm in quo promisit, soluere inuito stipulatore [l] potest.

Fideiussor simpliciter acceptus non tenetur ad interesse propter locum & a mora rei etiam praecedente: nec admittitur quòd simplex solutio pro rata sortis & interesse facta esse videatur. Et diuiditur, quia primò format quæstionem. Secundo respon. ad illam inducendo similia. Tertiò circa prædicta monet vnum dubium. Quartò, illud determinat & declarat. Secunda ibi, Adeò. Tertia ibi, Nisi siquis. Quarta ibi, Quod non puto. Bart.

Paulus libr. iiij. Quęstionum. XI.

SI post moram factā, quò min' Capuę solueretur, quum arbitraria vellet agere, [m] fideiussor accept' [n] sit eius actionis nomine: videamus, ne ea pecunia, quę ex sentētia iudicis accedere potest, non debeatur, [o] nec sit in obligatione: [p] adeò [q] vt nūc [r]

cites intercessit. Si quæras cur ergo non tenetur, ad interesse vt ad vsuram, vt subijcit? Respō. quia a reo non debetur interesse, adhuc etiam per officium iudicis. sed vsura in stipulationem deducta erat: vt j. proxi. respon. siue ergo vsura, siue interess.: debitum sit eo tēpore, quo fideiussor dat simpliciter, siue per officium iudicis siue per stipulationem pure factā, vel sub conditione, si non soluerit in suo die, in omni eo & toto eo tenetur fideiussor: cū omnia pręsumantur solenniter acta: vt insti. de fideiuss. §. fin. & sic loquit hic statim. & infra loca. l. quęro. Si vero eo tempore nō debebatur interesse per officium, fideiussor nō tenetur vt hic. [†] Idem in stipulatione vsurarū, quę postea facta est: licet huic solutioni videatur contra j. eo. l. si. Sed dicas quòd ibi fideiussit in sortem tantum. vel ibi ponitur quęstio. sed non soluit illā. ponitur autem alia & soluitur. an si creditor sortē accipiat, petatur interesse. Sed quidam dicunt quod ibi in omnibus tribus casibus. l. quęro. in omnem causā obligatus est. hic in sortem tantum intercessit: quod nil est: quia nulla esset iam differentia: cum & sic in vsurario contractu pro sorte tantum intercedat, non in plus tenetur: vt infra, de fideiuss. leg. si fideiussores. §. j. sed hæc l. vult facere differentiam.

[†] tantùm

[†] Ista lectura est, contra casum. le. si postea. j. rempubl. sal. fore. secundum Bar. Paul. & Iaso.

L. r. i. ponitur.

a Neq; enim. Resp. tacitæ obiectioni. q. d. quare secus in vsuris quam in interesse: in quib. vsuris tenetur fideiussor ea mora rei? Resp. neq; enī, &c. Acc.

b Causa l. cum tractatur de interesse.

c Stipulationes. Vna sortis, & alia vsurarum.

d Vna. scilicet stipulatio vel obligatio.

e Executionem id est solutionem.

f Committitur. scilicet vbi vsuræ non possunt peti per stipulationem. Accur.

g Differētię. Probat interesse nō esse in obligatiōe.

h Pars. Ea voluntate accepit. alias contra infra, de vsur. l. tutor. §. Lucius. Accur.

i Petatur. à fideiussore vel reo.

k Duntaxat. Secus ergo est si vsura debetur per stipulationem: non per officium: vt C. deposi. l. si depositi. & C. de in. l. j. & idem in pœna per stipulationem debita: vt infra, de act. empt. l. Lucius. hic ergo pro parte soluta etiam interesse remissum videtur: vt hic, & infra eod. l. fin. in fin. Accurs.

l Is qui. Stipulatore. scilicet post petitionem: nam antea potest: vt supra eod. l. iij. §. & generaliter. quæ est contra. Vel verius dic, quod ibi eligit vbi soluat, s. in altero nominatorum locorum: cum plura loca fuerint nominata: non autem in alio: vt hic, & infra, de verb. obli. l. qui Romæ. in princ. & j. de fideiuss. l. si fideiussor obligari. § j. Sed contra adhuc: vt j. de verbo. oblig. l. continuus. §. cum ita. ibi, quia vbiq; potest soluere, &c. Solu. potest vbiq; soluere: vt ibi, scilicet volente stipulatore: vel potest, id est, debet vbicunq; conuenitur. Alij dicūt quòd ibi locus gratia rei positus erat tantum. vnde vbiq; soluere potest, vbi actor habet domicilium. hic gratia actoris. Accur.

SI post moram. CASVS. Debebas mihi decem soluere certo loco. fuisti in mora soluendi, post moram dedisti fideiussorē, an tenetur fideiussor ad interesse quod debet mihi ex mora rei, quæritur? lo litera non resp. potest dici quod fideiussor non tenetur: & hoc innuit litera sequens, adeo, &c. Et sic respondetur. dicit tamen, si petatur sors, & post moram soluatur: cessat iudicis officium. Si ergo interesse, non fuit in obligatione, igitur nec fideiuss. fuit obligatus. posset tamen sic obijcere. pone quod tu debebas mihi c pro vsuris: si fideiussor soluat c. ista c. videbūtur soluta pro sorte & vsuris. sed hoc falsum est: quia accipiendo pecuniam videor remisisse interesse. Viuia.

m Agere. scilicet stipulator.

n Acceptus. Dic scilicet in centum tantum. secus esset si simpliciter. quia tunc in totum tenetur: vt d. l. supra eod. l. centum. Vel dic secundum Ioan. si simpliciter fideiussit: non tamen tenetur ad interesse, quia non venit ea natura actionis, vel quæris, & non soluit. Et sic nota quod fideiussor in pœnis non tenetur: vt infra, ad municip. l. libertus. in fin. & leg. Lucius. §. j. argu. infra, de fideiuss. l. fin. & arg. infra, rem ratam ha. l. si sine §. cum autem. Sed arg. contra infra, de fideiuss. l. si quis pro eo. §. ij. & j. de admi. tut. l. tutor qui repertorium. §. pen.

ADDITIO. Dic quod ibi pœna venit ex natura actionis: hic prętet naturam, secundum Ias.

o Debeatur. à fideiussore. Accur.

p Obligatione. Fideiussoria. nam in obligatione principali bene est quantum ad executionem.

q Adeo. Non sit in obligatione, vt, id est, sicut si cesset arbitrium: & tunc quoque sorte, &c. & quod subijcit, nisi, excipit à soluta: vel pone vt sit coniunctio, & secundum hoc innuit quod nunc soluta sorte si iam deberetur interesse. nil posset peti: quod falsum est. Item innuit quod si post moram Ephesi soluit, quod simpliciter veniat interesse: quod falsum est similiter, secundum quod nota. supra eod. lege, quòd si Ephesi.

r Nunc. Scilicet post moram.

a Soluta. à quouis eorum. nam & cum reus ibi conuenius nna teneatur in plus: vt ī.eo.l. ꝙ si Ephesi. ergo nec fideius. qui soluit id quod per stipulationē promisit, quòd dicitur reus arb. condemnatus. Sed op. adhuc in plus tenetur. Respon. nnn aliquo de quatunr modis.

nalibus refert si dictam, rato manente pacto, vel non: vt j.de except.do.l.apud Celsum.§.Labeo.& supra,de transac l.qui fidem. Idem quid si reus soluat alibi, an fideiussor in interesse poterit conueniri? Respon. sic, si in interesse fideiussit, nō alias: sed ipse reus nō, vt hic. sed nec ipse fideiussor: nisi in hoc specialiter fideiussit. Item contra supra le.iij §. item Iulia. Solue vt ibi.

b Iudicis. In vtroque certe casu cessat. in primo propter l.illam, centū. in secundo propter l.illam, ꝙ si Ephesi. in princ.

c Nisi. Excipit ab eo quod dixit forte soluta.

d Dicat. Et male.

e Centum. Exemplum secūdum Io. sors c. Interesse xx. ex c. solutis octoginta & iij. soli. & iiij. denarij soluta videntur de sorte. Item xvj. solid. & viij. denarij pro pęna siue pro interesse. remanent ergo xvj. soli. & viij. denarij de sorte soluēda: quib. accedit pęna pro rata, id est, pro quinta sui partione. s. iij. solid. & iiij. denar. & sic si bene computes, pro sing. v. soli. de sorte debetur vnus sol. ꝓ pœna. Sed M. sic: octoginta sortis erant, & in xl. nole pœnę poterat condemnari. in c. solutis ex vniuersitate lxvj sol. & viij. denarij de sorte sunt. sed de pœna. xxxiij. solid. & iiij. dena. de sorte enim supersunt. xiiij. soll. & iiij. dena. de pęna vj. soli. & viij. denarij & hæc computatio ad eundem sensum recidit.

T.F. vel si Capua, &c.

quoque sorte soluta, a velut si Capuæ petatur, arbitrium iudicis. b cesset. Nisi c si quis dicat, d si iudex centum e & viginti cōdemnare debuerit: centū solutis ex vniuersitate, tam ex sorte, quàm ex pęna f solutum videri: vt supersit petitio eius, quod excedit sortem, g & accedat pęna pro eadem h quantitate. Quod non puto admittendum: i tantò magis, quòd creditor accipiendo pecuniā, etiam remisisse pęnam videatur. k

f Ex pœna. Id est de interesse.

g Sortem. id est centum. Azo.

h Pro eadem. Proportionabiliter. s. cum ibi quinquies tam cōtineatur in sorte, quam in interesse secundum positionem factā quod sors erat c interesse xx. ergo v. partes c. solutorū in sortem videntur cessisse. sexta autē pars c. videtur cessisse interesse: quæ sexta c. continet v. partes de interesse. remanet ergo sexta pars sortis, & interesse soluenda. Azo.

i Admittendum. s. vt ex sorte & interesse solutū videatur, & ita nō respondet quæstioni ꝓpositę, an fideiussor in omnem causam teneatur. Vel dic, nō puto admitti ꝙ fideiussor teneatur. nam & in prin. & in fi. huius l. ꝓbare intendit interesse nō esse in obligatione ea ratione quia sorte soluta pœna peti non potest. & hoc idem probat ī.eo.l. centum. primum tā verius est: vt quæstioni nō resp. & sic pro vtroque si simpliciter sit acceptus teneat: vt & no ā.e.l. centum. in solutione contrarij. j. locati. l. quæro. §. resp.

k Videatur. Nota recipiendo sortē videtur remitti pœna: vt hic, & arg. j. de pu l. hoc edicto. & arg ī. si quis cau. l. si duo. § j. & l. ij. in prin. & ī. de arb. l. Celsus arg. contra j. vbo ta. l. pe. & arg j. de ędil. edic. l. quis sit. in prin. & arg j. de fur. l. qui ea mente. & arg. cōtra C. de sol. l. j. sed in arbitrarijs, & iudicialibus pœnis locum habent prima arg. nnn in legalibus: vt supra, de cond. fur. l. si pro fure. In cōuentio-

a Dic q̄ in pœnis legalibus, quæ impo nunt à lege: recipiēdo sortem ꝓpter hoc nō remitit pęna legalis. sec° in cōuentionalib. secundum Iaso.

TITVLVS V.

DE CONSTItuta pecunia.

Vlpianus lib. xxvij. ad edictum. I.

Hoc edicto l prętor fauet naturali ęquitati, m qui constituta ex consensu facta custodit: quoniam n graue est fidem fallere.

Masculinum concipit fœmininum. Bart.

Ait prætor, *Qui pecuniam debitam constituit.* o *Qui*, sic accipiendum est, quęve. Nā & mulieres p de cōstituta teneantur, si nō itercesserint. q

Hac dictio, qui refertur ad masculos & ad fœminas maiores & minores, liberos, & in potestate. Bart.

De pupillo & si nihil sit expressum edicto: attamē sine tutoris authoritate constituendo non obligatur. r Sed si filiusfamiliàs constituerit: an

DE CONSTItuta pecunia.

Suprà de principalibus personis locutus est, nunc de illis quæ accedunt.

Noc edicto. CASVS. Dicit, ꝙ hoc edictū ęquitatem habet: quia naturalis æquitas suadet, vt ea quę quis ꝓmittit ex proprio consensu, ea, adimpleat: quia graue est, &c. Ait prętor. Qui pro alio cōstituerit, soluere cogam. & hoc verum est nisi in muliere: quæ si pro alio intercedendo constituit, non tenetur: sed pro se sic: quia masculinum concipit & fœmininum.

a Pulchrē in hāc sententiā Ci. li. j. & iij. offic.

a No. hic pulchrū, text. qualiter fides est seruanda & adde ꝙ frangēti fidē est fides frangenda, eidem. le. j. in fi. de loco public. fru. j. com cor. text. in ea. peruenit ij. de iureiu. extra. tex. in c. si infidelis. 28. q. ij.

De pupillo. Pupillus sine tutoris authoritate constituendo non obligatur. Si filius cōstituit se soluturum, pater tenetur pro eo de peculio. Eum qui. Volebam à te stipulari ꝙ alius mihi debebat: tā fuit inutilis stipulatio. quæritur, an saltem vim pacti habeat, vt de cōstituta agere possim? Resp. ꝙ non. quia nnn animo cōstituentis, sed promittentis respōderis. Debitū. Quod debeo, vel alius debet cōstitui potest. vnde ad hoc quod constitui possit, sufficit ꝙ naturaliter debeatur: vel etiam iure prętorio pater vel dñs obligatur de peculio, quatenus fuit in peculio tempore constitutionis. si tum constituat noīe filij tantum quantū filius debebat: licet in peculio tempore cōstitutionis minus sit: insolidū tenebitur, & etiam si nil sit in peculio. si aūt maritus sic constituit se soluturum c. quæ accepit noīe dotis: non in quātū facere potest tenetur, sed insolidū tenetur, tā mulieri cōdemnatur inquantū facere potest. Vi.

l Hoc edicto. Quod est infra proxi. §.

m Æquitati. Vt & illud supra de pact. l. j. in princ.

n Graue est. scilicet hominis graui. sic & infra, de posi. l. j. §. merito. Accur.

o Cōstituit. Soluere cogam Azo. & sic iunge quod est infra eo. l. si duo. § ait prætor.

p Mulieres. Pro se. l. & non pro alijs vt subijcit. Et nota hic ꝙ sub masculino genere cōtinetur fœmininum. sed nō ecōtra: vt j. de ver. sig. a l. j. & de le. ij. l. si ita scriptum. & l. qui duos & l. Lucius. §. quę situ.

q Intercesserint. scilicet pro alio.

r Non obligatur. Etiam naturaliter, quādo infantię proximus est: vt supra, de cond. indeb. l. quod pupillus.

a Et ibi per Bart. addo ad istud no. in c. cū apud. de sponsa. extra. & ibi pręposit. vna cū add. Benedicti de vandis ad ea.

pillus. Vel dic ciuiliter quando est ꝓximus pubertati, sed naturaliter sic: vt. j. de nouat. l. j.

a Teneri. quia ex omnibus causis obligatur, vt pater sa mdias: vt infra, de. ac. & obl. l. si filius familias. lr.

b Stipulatus. quia forte est inter absentes.

c Nō animo. Ar. quod si non valet quod agot ago: nec valet vt valere potest. sic & infra, de cō. li. l. l. & infra, de verb. obl. l. j. §. si quis ita. in fi. Sed ar. contra, vt infra depos. l. Lucius Titius cum haberet & supra, de trans. l. & post. § si fideiussor. & inst. de adopti. §. fi. & supra de pactis. l. si vous. §. penu. Sed qualiter sciam quod stipulari sibi voluerit nō constitui? Respon. ex verbis quæ præcesserunt: vt infra, de testa. l. hæret §. sed si notam. & de leg. j. l. si seruus plurium §. fi. sed cum acceptilatio quandoq; iure pacti valeat: vt diximus supra, de pact. leg. si vous. §. peo. quare nō stipulatio valet iure constituti? Respond. facilius exceptio quam actio paratur.

d Posse. vt & ī. si cer. pet. l. j. & infra de iure dot. le. si ei nuptura & infra lo ea. leg. sed addes: §. si dominus. Sed an factum pro dato, vel econtra, vel vnum factum pro facto possit cōstitui? Respon. secundum Io. non valet, cum multum intersit inter factum & datū vt supra ti. j. l. ij. §. Iulianus. & infra, de sol. le. qui res. §. mihi. Item oot. ex hoc § pen. & infra eo. l. qui autem. §. j. quod oon sit necesse id esse debitum quod constituitur; si tamē propter debitum constitutio fiat.

e Valere. aliter in fideiussore; vt infra, de fideiuss.

† Al. add. vtiliter.

Factum ꝓ dato vel ecōtra cōstitui non potest.

teneatur: quæritur? Et puto verum & ipsum constituentem teneri, a & patrem de peculio.

Hic exponitur verbum constituit, licet eius expositionem reassumat infra, eo. l. qui autem. § constituere. & h. d. Cùm tractamus de obligatione inducenda, si non valet quod ago vt aga, nec valet vt valere potest. Bartolus.

Eum, qui inutiliter stipulatus b est, cùm † stipulari voluerit, nō constitui sibi: dicēdum est, de constituta experiri non posse: quoniam non animo c constituentis, sed promittentis factum sit.

Hic incipit exponere illud verbum debitum; & durat hæc expositio vsq; ad l. qui autem. §. constituere. & ne procedat in æquiuoco, lex verbum pecuniæ non exponit, sed pro constanti omnes veteres acceperunt pecuniam pro qualibet re solùm erga ad expositionem huius verbi debitum attendit, & hoc dicit. Sicut aliud pro alio potest solui: ita aliud pro alio potest constitui.

An possit aliud constitui, quàm quod debetur quæsitum est. Sed cùm iam placet, rem ꝓ re solui posse: d nihil prohibet & aliud pro debito constitui. Denique si quis centum debēs, frumentum eiusdē pretij constituat: puto valere e constitutum.

Debitum intelligitur ex quacunque causa, quæ parit obligationem ciuilē & naturalē, vel naturalem tantum: vel de iure prætorio sine exceptionis obstaculo. Item siue sit debitum purè siue sit in diem. Bar.

Debitum autem ex quacunque causa potest cōstitui, id est, ex quocunque contractu: siue certi siue incerti f & si ex causa emptionis quis pretiū debeat, vel ex dotis causa. vel ex causa tutelæ: g vel ex quocunque alio contractu. Debitum autem vel natura sufficit. h Sed & is, qui honoraria actione, i non iure ciuili obligatus est, constituendo tenetur. Videbitur enim debitum, & quod iure honorario debetur. Ideo & pater & dominus de peculio obstricti, si constituerint: tenebuntur, vsque ad eam quantitatem quæ tunc fuit in peculio cùm constituebatur. k Cæterùm si plus suo nomine l constituit; † non tenebitur † in id, quod plus est.

Iulianus lib. xj. Digestorum. II.

Quòd si filij nomine constituerit se x. soluturum: quamuis in peculio v fuerint, de constituta in x. tenebitur. m

Vlpianus lib. xxvij. ad edictum. III.

Quòd si † maritus plus constituit † ex dote, quàm facere poterat: quia debitum constituit, insolidum quidē tenetur: sed mulieri in quantum facere potest, condemnatur. n Si quis autem cōstituerit, quod iure ciuili debebat, iure prætorio non debebat) idest, per exceptionem) o an constituendo teneatur, quæritur? Et est verùm (vt Pom--

le. si ita.

f In certi. vt l quo est factum; vt infra de ver. obl. l. vbi autem. §. qui id.

g Tutelæ. hic est quasi contractus.

h Natura sufficit. secus in ciuili debito: vt infra l. iij §. j. Azo. Et no. quod impropriè naturale dicitur debitum vt infra, de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. j.

i Actione. vt quia me deferente iurauit quis sibi deberi aliud etiam exemplum hic subijcit, & ideo, &c.

k Cōstituebatur. illud enim tempus inspicitur: vt hic, & infra, de iure do. l. si pater. §. qui debitorem.

l Suo nomine. putans se teneri. Acc.

m Quod si filij Tenebitur quia exceptionem remittere videtur: vt supra si quis ca. leg sed & si. § pen. & §. fina.

n Quod si maritus. Condemnatur. sic etiā post sententiam: vt infra, sol. ma. le. ex diuerso. §. fina. sed aliter si soluant isti scilicet pater & maritus: quia non repetunt: vt ī. de cond. inde. l. in cum quo. vel vt ibi. & lege, nam & si. & infra de lib. l. lege, si quis reum. §. huic.

o Per exceptionē scilicet fauorabilem: quia ex ea datur etiam repetitio & da exemplum in exceptione pacti, vbi ciuile tamen manet debitum: vt infra, de solut. lege, Stichum. §. naturalis. Item in chirographo, ante biennium: vt C. de non numer. pec. l. lege, in contractibus. vel quia iurauit debitor se nō debere, vt supra, de Iniurand. lege, lege, final. & dicto §. naturalis. vel ex ea causa constituit, quam sub esse credebat, qua non subtrats vt infra, de exec. do. l. ij. §. j. secus si odiosa, esse totus

† constituerit.

† Tenentur.

† Iste tex. est oo. fm Bald. ad hoc ꝙ libellus in quo petitur dos restitui debet cōcludere ad totam dotē, licet maritus condēnetur in quantū facere pōt deducto ne egeat. Bolog.

† Bald. dicit istā gl. si. ad hoc ꝓpositū, ꝙ exceptio nōn merate pecunia dī esse fauorabilis. idē dicit esse gl in exceptione pacti de non petēdo. B.

† Soluit.

except.

excep. quia tunc conſtituens tenetur: vt in Macc. vt ſupra, de cond. inde. l. qui exceptionem. niſi filius iuſto errore ductus conſtituat: vt infra ad Mal. ſi. Sed quid ſi ſciens ſe quis nullo modo teneri, cõſtituatꝰ Respon. tenetur ſecundum Bul. & H. quia donare videtur: vt infra, de regu. iur. leg. cuius: & infra, de noua. l. ſi quis delegauerit.

a Iuribus. iure naturali, vel ciuili cũ effectu.

b Debebat. die, id eſt, iure ciuili & naturali ſcilicet pacto. nam per pactũ iure prætorio naturaliter obligatur. Vel dic quod ille, cui ciuiliter tenebar, me deferente iurauit ſibi deberi. & ſic etiã actio in factũ prætoria eſt quæſita. Vel dic in eo qui iure prætorio prius tenebatur, & hoc quod debebat legauit: vt infra, de l. j. l. ſi ere ditori. §. id quod.

P. F. teneri cõſtitutũ

c Nõ inuitus. ſed volens. Ace.

Sed & ſi citeriore. Caſus eſt planus vſque ad §. itẽ ſi mihi. Itẽ ſi mihi ſtipulatus ſum a te x. dari aut Titio. ſi cõſtituas te ſoluturum Titio, non valet conſtitutum: quia petere nõ poteſt, licet poſſit ei ſolui. ſi autem conſtituiſti te ſoluturum mihi, aut Titio: mihi competit actio de conſti. pe. & tamen ei poteſt ſolui pen. Sed pone vt in primo caſu, ſtipulatus fuiſti mihi aut Titio daris conſtituiſti te mihi ſoluturum. ſoluiſti Titio. non liberaberis & habebis condictio. indebiti contra Titium. idem erit in duobus reis ſtipulandi: quia ſi alteri conſtituatur tantum, & alteri poſtea ſoluatur, ſoluens non liberatur: ſed ſoluenti competit condictio indeb. Cætera omnia plana ſunt vſque ad §. itẽ illa verba. Viuianus.

Citiore.

d Sed & ſi citeriore die. multo magis ſi in vlteriorẽ: licet in dote ſit aliter: vt ∴. de pac. dot. l. de die. itẽ poteſt intelligi hæc lex quãdo idẽ principalis debitor conſtituit ante diẽ, ſicut ſupra poſuit in poſitione caſus. Quid de alioꝰ forte idem; & per hoc differt a fideiuſſore, qui nõ poteſt etiam tẽpore in plus obligari: vt inſti. de fideiu. §. itẽ ſi ille. Sed an ante diẽ reus conueniri poterit iſte; Quidã dicunt quod non: vt ∴. e. l. id quod. Tu dic quod ſic. nã aperta eſt differentia inter cõditionẽ de qua ibi dicit: & diẽ: quia añ conditionẽ nullo modo debita eſt pecunia; ſed ante diẽ ſic: vt infra, de ver. obl. l. cũ qui Calẽdis. niſi ignorabat conſtitutor aliam diem prolixiorem: tunc forte poteſt habere locum quod dicunt.

ponius ſcribit (eum non teneri: quia debita iuribus [a] non eſt pecunia quæ conſtituta eſt. Si is, qui iure & ciuili & prætorio debebat, [b] in diẽ ſit obligatus: an conſtituendo teneatur? Et Labeo ait [†] teneri. quam ſententiam & Pædius probat, & adijcit Labeo vel propter has potiſsimum pecunias, quę nõdum peti poſſunt, conſtituta inducta. quam ſententiam non inuitus [c] probarim: habet enim vtilitatem: vt ex die obligatus, conſtituendo ſe eadem die ſoluturum, teneatur.

Paulus lib. xxix. ad edictum. IIII.

SEd & ſi citeriore [†] die [d] cõſtituat ſe ſoluturum: ſimiliter tenetur.

Varietas loci conſtitutionem non impedit. Bar.

Vlpianus libro. xxvij. ad edictum. V.

EVm, qui Epheſi, pmiſit ſe ſoluturũ: ſi conſtituat alio loco ſe ſoluturũ, teneri conſtat. [e]

Qui in loco legationis exiſtens ſe conſtituit ſoluturum ibidem. perdit ius reuocãdi domum, & tenetur ibi ſoluere. ſecus ſi ibi non exiſtens, & conſtituit ſe ſoluturum in loco legationis futura h. d. ſecundum tertiã: quã puto veram. Paul.

Iulianus legatum Romæ [f] conſtituentem, quod in prouincia acceperat, putat conueniri debere: quod & verum eſt. [g] Sed & ſi non cũ Romæ eſſet, ſed in prouincia, adhuc conſtituit ſe Romæ ſoluturum: denegatur [h] in eum actio de conſtituta.

Sufficit eſſe debitum, licet nõ debeat qui conſtituit. Bar.

Quod exigimus, vt ſit debitum, quod cõſtituitur, in rem exactũ [i] eſt: non vtique vt is, cui conſtituitur creditor ſit. nã & quod ego debeo, tu conſtituẽdo, teneberis: & quod tibi debetur, ſi mihi conſtituatur, debetur. [l]

Per epiſtolam poteſt quis ſe obligare conſtituendo ſe pro debito alterius non alium, Bar.

Iulianus quoq; libr. xj. ſcribit: Titius epiſtolam ad me talem emiſit: Scri

e EVm qui. Conſtat. & etiã arbitria. infra eo. l. ſi duo. §. j. videbatur enim cõtra, quaſi eſſet indebitum quantum ad alia loca: vt diximus ſupra, de cond. indeb. l. qui loco certo.

f Romæ. exiſtentem.

g Quod & verũ eſt. imo videtur falſum. nam in loco vbi prius incepit eſſe debitum, non vbi nunc cõſtituit, debet conueniri: vt ∴. de iud. l. ſi quis in legatione. quæ eſt contra. Solut. quatuor modis dicitur. Primo, quia ibi cõſtituit ſe ſoluturũ quod debuit ante legationẽ: vnde ſpectatur origo: vt ſicut prima actio in legatione intendi non poteſt, ita nec iſta, at hic cõſtituit quod in legatione ipſa debere cœpit, vnde tenetur: vt ſ. de iu. l. ij. §. legatis. verſ. omnes. Vel ſecundo hic & ibi ſit debitum, ante legationẽ, ſed ibi antequam eſſet legatus conſtituit quod ſolueret quando eſſet legatus. hic aũt iam erat legatus quando conſtituit. Sed hæc ſolutio tolliẽ infra de legation. l. cum quæritur. vbi dicitur nõ referre in legatione vel ante promittat quis ſe ſoluturum tẽpore legationis: ſed certe & aliter ibi caſus ponitur: vt ibi not. Vel tertio ſiat vis in ſola appoſitione loci: quia ibi non fuit appoſitus locus vbi ſit ſoluendum, hic ſic. Vel quarto dic. quod ibi non conuenitur vbi conſtituit id eſt, vbi conſtitutio facta eſt: vt hic inſpiciatur; ſed vbi ſolutio eſt facienda: & ita hic prima & vltima placet.

h Denegatur. imo videtur dari, cum ibi cõtraxiſſe videatur. vt infra, de act. & obli. leg. cõtraxiſſe. & de bo. aut. iud. poſ. le. iij. quæ ſunt cõtra. Solu. licet de fictione iuris ibi contrahere videatur, tamẽ & ibi habet forũ vbi fuerunt verba cõtractus: & ideo ibi cõueniatur: vt infra e. l. ſi duo. §. j. Vel dic quod hic ante legationẽ conſtituit. vnde ſicut de alijs cõtractib. etiam Romæ ante legationem factis in legatione conueniri nõ poteſt: ita nec de hac: vt ſupra de arb. l. non diſtinguemus §. item ſi quis.

i Exactum. non in perſona, id eſt, nõ inquiritẽ quæ perſona debeat, ſed ſimpliciter an ſit debitum.

l Debetur. ſcilicet mihi. & hoc ſi tua voluntate fiat. non alias: vt ſupra, de neg. geſt. l. ſoluendo. & infra, de noua. l. ſi Stichum. §. ſi.

a Seij. Scilicet debitoris.
b Tenet. Debet ergo verba concipi in personam cōstituentis, & eius cui constituitur. si autem dicam, constituo soluturum me & Titium: eo non consentiente nō tenet, sed ego solus teneor scilicet pro rata. sed si dicam, satisfiet tibi a me aut a Titio: eo non consentiente, tunc teneor ego in solidum sed ipse in nihilum: vt in auth. vt cum de ap. co. l. fin. colla. viij. Econtra si constituo me soluturum alij: nō agit ille alius, nisi sit pupillus tuus vel adultus, vel ciuitas, cuius administrator es: vel collegium, cuius es praelatus: sed tu agere potes, si tua interest illi solui: sicut in stipulatione: vt infra in sequētibus §§. & infra de verb. ob. l. stipulatio ista §. si stipuler. Item no. hic vnum aliū non obligare: vt insti. de inuti. stip. §. si quis alium. nisi iure potestatis vel successionis ga haeres sit, vel ei attineat. tunc enim secus est: vt infra, de verb. oblig. l. stipulatio ista. in fin. j responso. & §. primo & ij.

Al. add. g.

Vnus an alium obligare possit.

c Non teneberis. Vt j. de contrahē. em. l. fundus. & C. si quis alte. vel sibi l. mutuum in fi.
d Non domino. Et sic actio ipsi ꝓcuratori quaeritur, quam cedet domino, sed possessionē statim q̄rit domino. vt j. de pig. act. l. solutum §. fin. & C. per quas person. nob. acqu. l. j. & ad de ꝙ not. infra de stip. ser. l. j. in prin.
e Actori. Vt supra ꝙ cuiusque vniue. leg. si. in fin. & leg. item. §. si.
f Vtilem. Idem in pignore: vt C. per

Qualem qualē seruū domino acquirere obligationem.

b. 2

psi secundum mandatū Seij,[a] si q̄d tibi debitū approbatum fuerit, me tibi cauturum, & soluturum sine controuersia: teneturTitius de constituta pecunia. Sed † si quis constituerit, alium [pro se] soluturum non se pro alio: non tenetur. [b] & ita Pomponius lib. viij. scribit.

Verba constituti debent referri ad eum, cui fit, non ad alium: nisi ille alius fingeretur idem ratione potestatis vel legitimae administrationis. Bar.

Item si mihi constituas te soluturum: teneberis. quòd si mihi cōstitueris Sempronio te soluturū: nō teneberis. [c] Iulianus libro xj. Digest. scribit, procuratori cōstitui posse. quod Pomponius ita interpretatur, vt ipsi ꝓcuratori constituas te soluturum, nō domino. [d] Item tutori pupilli constitui potest, & actori [e] municipiū, & curatori furiosi: sed & ipsi cōstituentes tenebuntur. Si actori municipum, vel tutori pupilli, vel curatori furiosi, vel adolescētis ita constituatur, *municipibus solui*, vel *pupillo* vel *furioso*, vel *adolescenti*: vtilitatis gratia puto dandam municipibus, vel pupillo, vel furioso, vel adolescenti vtilem [f] actionem. Seruo [g] quoque constitui posse constat: & si seruo constituatur, domino solui, vel ipsi seruo. quare seruum domino acquirere qualem qualem obligationem. [h] †

Paulus libro ij. Sententiarum. VI.

IDem est, & si ei, qui bona fide mihi seruit, constitutum [i]. fuerit.

Vlpianus libro xxvij. ad edictum. VII.

SEd & si filiofamiliàs constituatur: [k] valet constitutum.

Adiecto non potest constitui, sed principali creditori: & postquam creditori fuerit constitutum, impeditur facultas soluēdi adiecto, vel alteri correo credēdi. Bald.

Si mihi aut Titio stipuler: Titio constitui suo noīe [l] non posse Iulianus ait: quia non habet petitionē, tametsi solui ei possit. [m]

Paulus libro xxix. ad edictum. VIII.

SI verò mihi aut Titio constitueris te soluturum: mihi competit actio. q̄d si postea, quā soli mihi [n] te soluturū constituisti, solueris Titio: nihilominus mihi teneberis.

Papinianus libro viij. Quaestionum. IX.

TItius tamen indebiti cōdictione tenebitur vt quod ei perperam solutum est, ei [o] q. soluit, reddatur.

Paulus libro xxix. ad edictum. X.

IDem est, & si ex duobus reis stipulādi post † alteri constitutum, alteri postea solutū est: [p] quia loco eius, [q] cui iam solutum est, haberi debet is, cui constituitur.

Sufficit ad cōstitutum quod sit debitum, licet non appareat persona, quae debeat. Bar.

Vlpianus libro xxvij. ad edictum. XI.

HActenus [r] igitur constitutum valebit, si quod constituitur, debitum sit: etiam si nullus appareat, q. interim debeat: vt puta si ante aditam haereditatē [s] de-

ff. v.

quas personas nob. acqui. l. si.
g Seruo. Repete constat.
h Obligationem scilicet cōstat. Az. Et nota ꝙ Pisana litera dicit qualem qualē obligationē: sed in communi deficit qualem qualem.
i IDem est. Constitutū ex causis quibus quaeritur Ir. vel scilicet ex re & ex opera.
k SEd & si filio. Cōstituatur. suo vel patris nomine. Io.
l Nomine. nunquid ergo nomine stipulantis poterit, propter tacitū mādatum de soluēdo, ex stipulatione descendens? Respon. non. Cur ergo dicit suo? Respond. quia propter mandatū expressum postea facere posset. Accursius.
m Posset. Vt j. de verbo. oblig. l. eam qui ita. § qui sibi.
n SI vero. Soli mihi. hoc expresso. alias posset solui adiecto principis obligationis: vt j. de sol. l. si ita stipulatus. in princi. quae est contra. Ac.
o TItius. Ei. id est, sibi.
p IDem est. Solutū est. Vt possit repeti per cond. indebi. Accu.
q Loco eius. Non tamen per omnia. nam vbi solui, liberatur ab vtroque secus in constituta pecunia. sed quo ad hoc, quia sicut postea non posset illi solui, ita nec modo: sed nec ab alio est liberatus per except. tunc ipso iure esset liberatus quādo soluisset. & ad hoc supra, de proc. l. licet §. porro. & infra de duobus re. Lex duobus.
r HActenus. i. ita demum: vt supra eo. leg. eū. §. quod exigimus.
s Haereditatem.

† Prima.

arg. ad ea, quæ fiunt dignitaté pen lente, vt valeant; quia & præscriptio currit hæreditate iacente: vt infra de diuer. & tempo. præscrip. l. si seruus. Azo.

a Capto. Non ita pro deportato; vt ĩ de fideiuss. l. si debitori j. respond. Sed an statim hi potuerunt cõueniri? Respond. sic; vt dixi de eo q citeriori die constituit se soluturum; vt supra eod le. sed & si citeriore.

retentio ibi datur; & ita non expedit habere pignus. Sed quomodo valet hoc constitutum; vt hic, & ĩ e. l. promissor in fi. cam non sit debitũ; vt ĩ. e. l. j § debitum? Sol. illud in principalibus; hoc in accessorijs. Vel dic q non oportet quod sit debitum; sed sufficit quod fiat pro debito; vt ibi dixi.

bitoris, vel capto a eo ab hostibus, constituat quis se soluturum. Nam & Pomponius scribit, valere cõstitutum: quoniam debita pecunia † constituta est.

Qui plus debito constituit se soluturum, tenetur vsq; ad quãtitatem debiti; non vltra: Bartolus.

Si quis cẽtum aureos debens, ducentos constituat: in centum tãtummodo tenetur, b q a ea pecunia debita est, c Ergo & is, qui sortem † & vsuras, quæ d non debebantur, constituit: tenebitur in sortem dũtaxat.

Paulus libro xiij. ad edictum. XII.

SEd & si x. debeãtur, & x. & Stichum constituat: potest dici x. tantummodo nomine teneri.

Idem libro xxix. ad edictum. XIII.

SEd † si qs xx. debẽs, x. constituit se soluturum: tenebitur. e

Vlpianus libro xxvij. ad edictum. XIIII.

QVi autem constituit se soluturum tenetur: † siue adiecerit certam f quantitatem, siue non. g

Sufficit quòd illud quod in constitutum deducitur, sit de attẽsorio ad debitũ, licet per se principaliter non sit debitum. Bar.

Si quis constituerit se pignus h daturũ: cùm i vtilitas pignoris irrepserit, k debet etiã hoc cõstitutũ admitti. Sed & si quis certam personam l fideiussuram pro se constituerit: nihilominus m tenetur, vt Pomponius scribit. Quid tamẽ si ea persona nolit fideiubere? puto teneri n eum, qui constituit: nisi aliud actum est. Quid † si antè decesserit? si mora interueniente: æquum est teneri eum, qui constituit, vel in id quod interest, vel vt aliam personam non minus idoneam fideiubentem præstet: Si nulla mora o interueniente, magis putò non teneri.

Hic iurisconsultus exponit verbum constituere, positum in edicto & h. d. Constitui etiã potest inter absentes interueniente nuncio: & nuncius præstat nudũ ministerium. Dicitur. primò ponit vnum dictum. Secundò respondet tacitæ obiectioni. Secundo ibi, & licet. Bar.

Constituere autem & pſentes & absentes possumus: sicut pacisci & p nuncium, & per nosmet ipsos, & quibuscũque p verbis.

Paulus libro xxix. ad edictum. XV.

ET † licet libera persona sit, per quã tibi constituitur: q † non erit impedimentum, q per liberam personã adquirimus: quia ministerium r tãtummodo hoc casu præstare videtur.

Constituendo possunt constitui duo rei. Bar.

Vlpianus libro xx. ad edictum. XVI.

SI duo quasi duo rei cõstituerimus: vel s cum altero agi poterit insolidum.

In constituto potest adiici locus & tempus, & erit actio arbitraria. Bar.

b Tenet. s. de constituta. sed in alijs nonne tenetur qua si donauerit si sciẽs fecerit? Respo. ita; vt C ad legẽ Falc. le fin. Azo. sed hoc falsum est iure isto cũ nudo pacto nõ fiat donatio, sed cõstitutũ sic; vt insti. de ac. §. de constituta. sed hodie sic ut C. de dona l. si quis argentum. § pe. Accu.

c Debita est. Vt & ĩ. de pa. l. si tibi. in prin. & supra si cer pet. l. rogasti. § si tibi. & arg. ĩ. de cond. inde. l. si nõ sortem. §. j. & § si cẽtum. & sic no. ex hoc § & ĩ. prox re spon. q inutilis adiectio vitiat, & nõ vitiat; vt infra de vsur. l. placuit.

d Quæ. s. vsuræ.

e SEd si qs xx. Tenebit. in decem. s. Accu.

f QVi autem. Certam. puta x. Azo.

g Siue non. Puta q ille debet, dummodo certum quid debeat.

h Pignus. p alio qui debitor erat, siue pro semetipso.

i Cum. Hic vers. potest esse ex parte subiecti, & ex parte prædicati.

k Irrepserit. Dicũt quidam, quòd in naturali debito solum est hæc vtilitas, cum illud per retẽtionem tantũ seruet; vt C. de vsu. l. per retentionem. Tu dic etiam in ciuili & naturali debito, quia tuti⁹ est &c. vt insti. de ob. ex deli. §. fin. in ciuili autem tantum non habet locum; qa nec petitio nec

l Sed & si qs certam personam. Idẽ & si incertã; vt infra e. l. promissor. § fi. & ĩ. de re iu. l. si quis ab. in princ: sed de certa dixit, ppter id quod statim dicturus est. Azo. Sed nunquid alienũ factum promittere videt? Resp. non; imo suum cũ se curate promisit; vt inst. de inut. stip. §. si quis aliũ.

m Nihilominus. Subaudi quã pecuniam constituisset licet pecunia non sit constituta. Ac.

n Teneri. Sed an qd teneatur? dic vt intra prox.

o Si nulla mora. similis distinctio ẽ ĩ de cond ob ca. l. iij § sed si Stichus. Itẽ no. hic de præstatione similis psonæ, & æqualiter idoneæ; vt ã. de arbi. l. Labeo. §. fi. & le. seq & ĩ. loc. l. si qs domũ. in princ.

p Quibuscunque. Idoneis tñ; vt ĩ. de mu & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. sic ĩ. de ar. l. sed & si cõpromissum. idem si ab alio fiat constitutum. Acc.

q ET licet. Constituitur. Vt nuncius.

r Ministeriũ. Vicẽ enim gerit epistolæ siue picæ; vt hic, & ĩ. de acquir. pos. l. q meo. § procurator. & ar. ĩ. de vsu. l. si quis solutionem. § fi. & infra q vi aut clam. l iij. in principio.

s I duo. Vel p etiam. & habent beneficium epistolæ si pro alio constituant; vt C. eod. l fin. si pro se, habẽt beneficium nouæ constitutionis; vt in authent. de duobus reis. § j. col. vij. Ac.

Sed

† Al. add. ea.

† Al. add debitum.

† Al. add. &.

† Tenetur

† Quid.

† Bald. dicit istum tex. fin. ad hoc q nũcius acquirit dño obligationẽ, directe absque alia cessione fienda per eum dño suo. eõ, qa concepit verba in psonã dñi; & dr pica & organũ Bolo.

Constituit.

Sed & certo loco & tempore cõstituere quis potest: nec solum eo loco † posse eum petere, vbi ei constitutum est: sed exemplo arbitrariæ actionis vbique potest.

In hoc §. iurisconsultus refert aliqua verba edicti quæ sequebantur post verba relata supra to l. j. & sunt verba talia coniungenda cum illis scilicet, ait prætor, qui pecuniam debitam constituit, si appareat eum qui constituit nec soluere, &c. vt hic in tex. Bart.

Ait prętor. *Si appareat eum, qui constituit, neque soluisse, neque fecisse, neque per actorem stetit, quo minus fieret, quod constitutum est.*

Periculum interitus pertinet ad debitorem post moram: quam potest purgare vsque ad litem contestatam. Bart.

Ergo si nõ steterit per actorem: tenet actio, etiam si per rerũ naturam stetit. Sed magis dicendum est, subueniri reo debere. Hęc autem verba prætoris, Neq; fecisse reum, qd cõstituit, vtrum ad tempus constituti pertineant, an verò vsque ad litis cõtestationem trahamus, dubitari potest. & puto ad tempus constituti.

Paulus libro xxix. ad edictum. XVII.

Sed † & si alia die offerat, nec actor accipere voluit, nec vlla iusta causa fuit non accipiendi: æquũ est, succurri reo, aut exceptione, aut iusta interpretatione: vt factum actoris vsque ad tempus iudicij ipsi noceat, vt illa verba, *neque fecisse*, † hęc significent, vt neq; in diem, in quem constituit, fecerit, neque postea.

Actor dicitur esse in mora recipiendi, si tempore debito ad locum solutionis nõ venerit. Bar.

Vlpianus libr. xxvii ad edictum XVIII.

Item illa verba prætoris, *Neque per actorem stetisse*, eandẽ recipiunt dubitationem. & Pomponius dubitat: si forte ad diem cõstituti per actorẽ non stetit, †[an] antè stetit, vel postea? & puto, & hęc ad diem constituti referenda.

a Sed & certo. vbique, idoneo tamen loco. Azo. vt supra de iudi. l. eum qui.
b Constituit. se soluturum & facturum. Accur.
c Soluisse. vbi quid erat dandum. Azo.
d Neq; fecisse. vbi factum erat in obligatione. Azo.
e Constitutõ est, subaudi, reum satisfacere eo grm vel si milia, quicquid de re contingat. Azo.
† P. F. *loci* verba autem quæ se quuntur, ergo, &c. sunt Vlpiani.
f Actorẽ. Et reus vel nõ facit vel non soluit. Accur.
g Tenet actio. s. de iure mero secundũ verba edicti proxime dicta. vel dic, id est tenetur videtur, sed de æquitate non tenet quãdo in rerũ natura desijt esse res constituta: vt subijcit, & J. depo. l. si plures. §. fin. & J. de iure do l. si is. in princ. Accur.
h Stetit. quia interijt ante diẽ constituti.
stetisse i Subueniri. Scilicet de æquitate.
k Hac autem verba. quæ fuot supra proxi. §.
l Fecisse. Supple vel soluisse.
Cõstituti. id est ad tempus quo erat soluendum: vt ex tunc sit in periculo constituentis. plus non, quia dies vel ponitur, vel tacite intelligitur: vt infra eod. le. promissor. §. j.
m Constituti. scilicet quo erat soluendum. & hoc secundum significationem verborum. sed aliud est ex interpretatione: vt infra l. proxi.
n Ed & si alia die. i. post tempus constituti.
o Offerat, scilicet vt morosus.
p Accipiendi. nam nõ fuerat ei damnosa mora. Ac.
q Reo. re jerempta post oblationem.
r Exceptione. scilicet doli exceptione, si obtulit postea. & actor noluit, & res perijt post diem constituti, & post oblationem nam ante nullatenus tenebatur de constituta: cum sit actoris periculo. & sic licet purgare moram. Sed cõtra. C. de contrah. & commit. stip. l. magnam. Solu. ibi erat pœnalis stipulatio, & ibi mora non purgatur. hic quo ad interitum purgatur, vt hic: non pœnalis: vt J. de verb. obli. l. si seruum stipulatus. §. sequitur. Accurs.
s Iusta. scilicet ipso iure. Azo. vbi primo quantitas: vt infra, de solu. leg. qui x. lj respon. Accurs.
t Actoris. qui recusat acciperet & ita non acciperet, est factum.
u Ad tempus iudicij. Etiam post intra paucos dies: vt plene diximus supra si quis eau. le. & si post tres.
x Noceat. Facit ad l. infra, de pericu. & commo. rei vend. l. illud. eum suis. concor.
y Constituit. scilicet soluendum: & stetit per actorem, & res interijt. Accur.
z Postea. in die iudicij, duntamen actoris non intersit vt d. l. & si post tres. & J. nec vlla iusta causa, &c. in ea. l.
Item illa verba. Casus planus est vsq; ad §. quod adijcitur. Dixit prætor in edicto quod illud solum constituitur, quod debitũ est eum constituere debitum: hic dicit qd non solum illud est debitum quod post constitutum durat debitum, sed & si tũc fuerit debitũ cum constituebatur. nũc non est debitũ: quia scilicet vales constitutum. pone quod fui tibi obligatus ali qua actione redhibitoria, vel quanto minoris: quæ expirat post sex mẽses. vnde constitui me soluturum, quod ex tali actione debebam, nunquid vale bit huiusmodi constitutũ l Dicit quod sic. quia sufficit qd debeatur ab initio, licet illis sex mensibus elapsis desinat deberi, inspecta prima actione. Idẽ si in prædicta actione constituo me soluturum post tempus cuiusdam actionis, quod constitutum factum fuit durante actione. licet solutio trãslata fuerit in tẽpus quo debeti desijt: quia nihilominus tenet constitutum. Bene Constitui me tibi soluturum x. certa die: vnde damnum sensisti: quia tua die x. non solui. nunquid illa x. petere possis & præterea pœnam per act. de constituta? dicit quod non quia rei persecutio huius act. natura datur, non pœnæ persecutio. Vetus. Debebas mihi x ex stipu. act. illa x. constituisti te soluturum. egi contra te act. de consti. soluisti. dicitur quod vtraq; tollitur obligatio, principalis ex stipulatu, & accessoria ex constituta. cęterum si fam con tra te litem contest. in act. de constituta nõ propter hoc liberaberis ab actione principali. Viuia.
† Salye. hic & in l. pacto quo pœnam C. de pactis. & Alexã. in le. qui Romæ. §. cohęredes. ff. de verbor. oblig. repugnant illum tex. sing. vide per eor in locis allegatis. & in interpre. no uis hic. Bolo.
† P. F. *fecisset.*
† P. F. *stetit.*
a Si forte. scilicet referũtur verba illa, per actorem non steterit, &c. ad diem constituti, &c. Azo.
b Ad diem. Item post, nisi intersit die constituta datum esse: vt supra le. proxi. sed quod hic dicit, est quãtum ad verborum significationem. si ergo post illam diem non recipit rem oblatam, nihilominus agitur de constitutæ, cum non offeratur eum interesse.

eſſe. Sed nonne etiam aoie ſibi nocere debet: vt ǰ. de ſol.l.quod in diem. quæ eſt contra? Reſpon. forte hic tempus fuit appoſitum gratia ſtipulatoris, vel eius, cui conſtituitur: vt & illud ǰ. de lega.ij.l. ſi ita eelictum.§ Pegaſus. & ǰ. de vſu.l. in fideicommiſſi. § cum Pollidius.

hoc reſponſum facit infra, de dona. ca. mor.l. quod debitori. Item no. quod actio loco alterius ſurrogata non vtitur eadem natura. Sed arguitur contra ǰ. ſi quis cau.l. ſi eum.§. qui iniuriarum. Accur.

k Non litis conteſtatione. ſic & ſupra, de his qui deie. vel effu.l. perceptione. ſed quædam ſunt quæ electione tolluntur. vt infra, de trib.l.e.qd in hæredem.§. eligere.

Proinde ſi valetudine impeditus, aut vi, aut tempeſtate petitor non venit: a ipſi b nocere c Pomponius ſcribit. d

Sufficit debitum fuiſſe tempore conſtituti, licet poſtea debitum eſſe deſierit. Bart.

Quod adijcitur, e *Eamque pecuniam, cùm conſtituebatur, debitam fuiſſe*: interpretationem pleniorem exigit. Nam primũ illud efficit, vt ſi quid tunc debitum fuit, cùm cõſtitueretur, nunc non ſit: nihilominus teneat conſtitutũ: quia retrorſũ f ſe actio refert. Proinde [&] temporali actione obligatum conſtituendo, Celſus & Iulianus ſcribũt teneri debere: licet poſt conſtitutum g dies temporalis actionis exierit. h Quare & ſi poſt tempus obligationis ſe ſoluturũ conſtituerit: adhuc idem Iulianus putat: quĩ eo tpe conſtituerit, i quo erat obligatus, † licet in id tpſ, quo nõ tenebitur. †

Hæc actio eſt rei perſecutoria & non pœnalis. Bart.

E re autẽ eſt hic ſubiungere, vtrum pœnam contineat hæc actio, an rei perſecutionẽ? & magis eſt (vt etiam Marcellus putat) vt rei ſit perſecutio. †

Editione ex hac actione non tollitur actio prima, ſed ex actione ſit. Bart.

Vetus fuit dubitatio, an qui hac actione egit, ſortis obligationem conſumat. & tutius eſt dicere, ſolutione potius ex hac actione facta liberationem contingere, non litis cõteſtatione: k quĩ ſolutio ad vtranque l obligationem proficit.

Debitum ſub conditione poteſt conſtitui purè, ſed ſuſpenditur in conditionis euentum: & debitum purè poteſt conſtitui ſub conditione. Bart.

Paulus libro xxix. ad edictum. XIX.

ID, quod ſub conditione debetur (ſiue purè, ſiue certo die conſtituatur) eadem cõditione ſuſpenditur: vt exiſtente cõditione teneatur: m deficiente vtraque actio depereat. n Sed is qui purè debet, ſi ſub conditione conſtituat: inquit Põponius, in hunc vtilem actionem o eſſe.

Sufficit debitum fuiſſe tempore conſtituti. Bart.

Si pater vel dominus conſtituerit ſe ſoluturũ, quod fuit in peculio: nõ minuetur p peculium, eo q quòd † r ex ea cauſa obſtrictus eſſe cœperit. ſ & licet interierit peculium, nõ tamen liberatur.

Idẽ lib.iij. ad Plau. XX.

NEc enim quòd creſcit aut decreſcit t

a Non venit. In eum locum, in quo innitus conueniri reus poteſt, ſcilicet, in diem conſtituti. quid ergo ſi eiuſdẽ fori ſunt? Reſpon. reus vadat ad domũ actoris: vt purget moram. ſic enim fieri videmus. & facit C. de contrahen. & commit. ſtipu.l. magnam.

b Ipſi. actori. & dic nocere in hoc vt reus non conſtituatur in mora.

c Nocere. vt ǰ de vſu.l. pecuniæ.§. ſi.

d Scribit. vt reus non cõſtituatur in mora.

e Quod adijcitur. in verbis prætoris poſitis ſupra, eo.l. ſi duo. §. ait prætor. ſed iſta nõ ſunt ibi. Vel dic quod dicit de his quæ ſunt ſupra eod.l.j. § j.

f Retrorſum. Vt actio legis Aquil. vt Inſti. de leg. Aquil. § his autem verbis. Accurſius.

g Conſtitutũ. poſt diem appoſitum in ſoluendo, lapſus ſit dies actionis.

h Exierit. No. duo: primum quod qui tempore liberatur, non eſt ſimilis ſoluenti: vt infra eo.l. penul. & dixi ſupra eo.l. idem eſt & ſic eſt argu. contra infra, de admi. tu.l. ſi pupillus. i Secundo nota, quod non vitiatur aliquid, licet in eum ſtatum veniat à quo nõ poſſit incipere. Sed arg. contra infra, de his quæ pro non ſcrip. ha.l.iij. Solu. hic in actu in eſſe pducto antequam caſus ſuperueniat, ibi ſecus. Tertio no. quod ſufficit ſemel intereſſe: vt infra, de furt.l. inter omnes. in princ. & ſupra de ſer. corr.l. doli.§. fin. & leg. ſeq. Quarto no. tempus contractus inſpici: vt ǰ. eo.l. id quod.§ fin. & l.ſeq. & ar. ǰ. de leg.ij l. cum filius.§. hæres. & de auro & arg. leg.l. fin. j. reſpon. Accur.

i Conſtituerit. ſcilicet ante tempus redhibitoriæ lapſum conſtituit ſe ſoluturũ poſt tẽpus. Azo. & ad

† P.F. obligatio.

† P.F. tenebatur.

† Dic qd pſcribens eſt ſimilis ſoluenti quo ad quid, non in omnibus ita loquit hic. ſimilis eſt enim ſoluenti quo ad damnũ creditoris, vt in cõtrario: niſi ex facto debitoris ſibi pſuideat, vt hic ſm Bart.

† Vt rei perſecutionem.

l Vtranq; ſ. principalem, & conſtitutoriam. Accur.

ID quod. CASVS. Debebas mihi x. ſub conditione. pure illa vel in diem pmiſiſti, non curo: quia ſiue ſic ſiue ſic, ſuſpenditur petitio illorũ decem ex cõditione priſtina. Sed pone conuerſum caſum, quod debebas pure, & conſtituiſti ſub conditione. dicit quod conditione exiſtente agam de cõſtituta. ea deficiente actione priſtina agam. cætera plana ſunt omnia vſq; ad leg. promiſſor. Viuianus.

m Teneatur. Secus in fideiuſſore, qui non tenetur: vt infra, de fideiuſſor.l. ſi à reo.

n Depereat. ergo perit quod nõ fuit. ſic ſupra, vſufruct. quemad. caue.l.iij. § j. Azo. Sed quomodo conditionale debitum conſtituitur, cum non ſit debitum: vt infra, de verbor. ſignifi.l. cedere. quod oportet: vt ſupra eo l.j. § debitum? Reſpõ. ſufficit qd ſiat propter debitum. Azo.

o Vtilem actionẽ: id eſt, efficacem de conſtituta conditione exiſtẽte: qua deficiente, prima actio permanet: ſed non poteſt agi ea ante exitum conditionis: vt ſupra ſi cert. pet.l. pecuniam. imo poteſt: quia non eſt nouata: vt hic in princ. Accurſius.

p Non minuetur. ſcilicet ad incõmodum eius cui ſe obligauit dominus. Azo.

q Eo. Id eſt, ideo.

r Quod. Id eſt, quia.

ſ Cœperit. ſcilicet de conſtituta.

t NEc enim. Decreſcit. Si ergo conuenisti de peculio

† ex quo

peculiū, pertinet ad constitutoriam [a] actionem.

In constitutum potest deduci æstimatio seu pretiū rei perempta post moram. Bart.

Idem libro xxix. ad edictum. XXI.

PRomissor Stichi, post moram ab eo factam, mortuo Sticho [b] si constituerit se pretium eius soluturum, tenetur. [c]

In constituto intelligitur tacite spatium decem dierum.

Si sine † die cōstituas, potest quidē dici, te non teneri, [d] licet verba edicti [e] late pateant: alioquin [f] & confestim agi tecum poterit, si statim, vt constituisti, non soluas. [g] sed modicum [h] tempus statuendum est (non minus x. dierum) vt exactio celebretur.

Qui constituit se soluturum, non liberatur dando fideiussorem vel pignora: secus si constituit se satisfacturum vel satisdaturum. Bart.

Constituto satis non facit, qui soluturum se cōstituit, [scilicet] si offerat † satisdationem. [i] Si quis autem cōstituat † se satisfacturum, & fideiussorem vel pignora det, non tenetur? [k] quia nihil interest, † quemadmodum satisfaciat.

Constitutum ab hærede debet transferri ad eum, ad quem hæreditas ex postfacto peruenit. Bart.

Idem libro vij. breuis edicti. † XXII.

SI post cōstitutam tibi [l] pecuniam, hæreditatem ex senatusconsulto Trebelliano restitueris: quoniam sortis petitionē transtulisti ad alium: deneganda est tibi pecuniæ constitutæ actio. Idem est in hæreditatis possessore, post euictam hæreditatem. Sed magis est, [m] vt fideicommissario, vel ei † qui euicit, decernenda esset actio.

Res debita si post moram pereat, potest in constitutum deduci. Bart.

Iulianus lib. xj. Digestorum. XXIII.

PRomissor hominis homine mortuo, cū per eum staret, [n] quò minus traderetur: & si hominem daturū se constituerit, de cōstituta pecunia tenebitur, [o] vt pretium eius soluat.

peculio ab aliis creditoribus, nunquid hoc debitum detrahit? Resp. non sed cauetur ei cum non dū soluerit, ei cui cōstituit. vt ī.de pe.l. sed si damnū.§.fi.

[a] Ad constitutoriam. augeo dam vel minuendam.

PRomissor. CASVS. Hæc lex & l.promissor. Infra eodem de eadem materia loquuntur. Promisisti mihi Stichum, fuisti in mora soluendi: & decessit, Stichus. constituisti æstimationē illius te soluturum, tenet constitutio. & ad æstimationē teneberis. Si sine Constituisti me tibi soluturū decem & non est dies adiectus. secundum verba edicti non teneor: de æquitate tamen tenet constitutum: & intra decem dies soluere debeo. Constituto. Constitui me tibi soluturū: nunc volo dare fideiussorē, verū satisfacere videor? dicitur quod non. Sed si constituo, me satisfacturum, & do fideiussorem vel pignora: videor satisfecere. Viuianus.

[b] Mortuo Sticho. etiam sua natura, secundum Ioan. vt ī. de lega.j.l. cum res §.fin. de verborum oblig l. Inter stipulantem §. penul. & supra eodem le. qui autem § ij.

[c] Tenetur. nō probatur ob hoc pretium deberi: quia non debitū pro debito cōstituitur: vt supra eod. l. j.§. an possit. corpus enim est in obligatione: vt ī.de verb.obli. l. cum qui ita. §.fin. & l.seruum Stichum. §. effectus. Vel dic quod mortuo homine post moram, pretium ipsius soluendum est, vnde ipsius quasi sit debitum tenet constitutum inspecto exitu. & pro hoc ī.eo.l. promissor. & hoc satis recidit in idem cum prima. sed quidam dicunt contra per legem istam. Accurs.

[d] Non teneri. & forte ideo, quia prætor facit mensionem diei in sequentibus verbis edicti: vt s.eo.l.si duo.§.ij. vnde videbatur quod nō pote sed in diem tantum posset fieri constitutio. sed non est ita.

[e] Verba edicti. s. prima quę sunt supra eod. l. j.§ j.

[f] Alioquin. id est, si dixerit eum teneri, qui constituit sine die. Azo.

[g] Non soluas. quod est absurdum.

[h] Modicum. s. ex æquitate: quo impleto intelligitur non fecisse. & est x. dierum: vt dicit hæc lex. sed aliter ponitur modicum: vt s. de iudic. l. si debitori. & s. ex quibus cau. ma. l. ab hostibus. § sed quid. & aliter ī.de iud. actuque pri. l j.§ j. & sunt hæc specialia. nam alias dicitur quod non debet venire cū sacco paratus: vt ī. de sol. l. quod dicimus. quę est ad fin. ti. sed quare hoc tempus nō datur aliis qui pure obligantur vel pro se vel pro aliis: sed statim tenentur vt ī.de verb. oblig. l.cum qui Calendis §. quoties. quæ est contra? Resp. quia vnū est speciale cōtra istos, scilicet q̄d ex nudo pacto tenentur: vt insti. de act. §. de constituta pecunia. ergo & aliud pro eis: vt supra. de iureiur. l. eū qui. in princ.

[i] Satisdationem. id est, fideiussores vel pignora: vt infra, de pig. act. l. quod si non. & ī. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. item liberatur § qui paratus. & ī. de statulib. l. statuliber rationem. in fin. Sed cōtra ī. de præto. stipu. l. prætoriæ stipulationes. Sed ibi loquitur. quā à lege iniungitur necessitas cauendi: vbi sufficiūt fideiussores.

[k] Non tenetur. scilicet in plus. vel nō tenetur, id est, liberatur: vt & s.eod. l. qui autem. §. fin & ī. de coll. bo. l. j §. quod si ante. versi. & pignoribus.

SI post constitutam. CASVS. Aliqis instituit me hæredem: & rogauit me per fideicō. quod illam hæredi. restituerem Titio. debitor hæreditarius constituit se soluturum mihi debita quædam, postea restituit hęre. nunquid agam de constituta? dicit quod non: sed ille cui restituta est hæreditas. Idem erit in hæreditate euicta ab aliquo possessore, cui constitutum fuerit. veruntamen si agere non possum, Titius potest vel ille qui hæredita. euicit. Lex sc. plana est. Viuia.

[l] Tibi. scilicet hæredi.

[m] Sed magis est. s. vt dicamus dari fideicommissario. s. in primo casu, vel euincēti in secundo. Sed contra ī. ad Treb l. si hæres pecuniam. vbi dicit quod actiones quas hæres interim quæsiuit nō transeunt nisi cessæ. Sol. & hic decernitur s. per cessionē, non aliter. alij dicunt quod à lege decernitur hic, quod nihil est. Item euincenti decernitur prima: nō autem de constituta: & sm hoc non est contra. s. de pec. l. si tibi x. milia. § cum post. vel solue vt ibi diximus.

[n] PRomissor. Staret. id est, postquam fuit in mora. sic exponitur s. si cer. pet. l. quod te.

[o] Tenebitur. ex hoc patet, quod res est in obligatione:

† Bal. dicit istum tex. vnicū in iure ad hoc ppositum, q̄d debitor noie constitenti habet x. dies ad soluendum, & ei concedun tur à lege idem voluit Ang. hic ad quē est fienda cemissio. Bolo.

† P.F. satisfactionem.

† P.F. se satisdaturū fideiussorē vel, &c.

† P.F. interfuit.

† P.F. Breuium.

† P.F. qui vicit.

3

tione:ꝙ verum eſt: vt dixi ſ̄.eo.l.promiſſor. Sed quidam contra.& eſt pro eis ſ̄.de condi. fut.l.in re.§.j. in fi.§.& ſ̄.ſi cer pet.l.cū fundus §.j.ibi,quod ad peculiares. &c. Item pro eis: quia homo mortuus ad nullū eſt vſum: vt C de lib.cau.leg principaliter.j. de leg ij.l.ſi illud aut illud.& ī.qñ dies le.ced.l.cum illud & ī ad Treb.l.debitor.§ ſed cum teſtator. Sol. duæ res ſunt in obligatione.vt hic ſed vna eſt in ſolutione, quia ſolutione vnius tollitur obligatio.

h Vel. pro ſaltem.

In his, quæ per epiſtolam poſſunt geri, per eam inducitur obligatio. Bart.

Marcellus lib.j. ſingu. Reſpon. XXIIII.

Titius a Seio epiſtolam emiſit in hæc verba: Remanſerunt apud me quinquaginta b ex credito tuo, ex cōtractu pupillorum meorū, c quos tibi reddere debebo † Idibus. d Maij probos.ꝙ ſi ad diem ſupraſcriptum non dedero:tunc dare debebo vſuras tot. Quęro an Lucius Titius in locum pupillorum † ad cautionē reus ſucceſſerit? Marcellus reſpōdit, ſi interceſſerit ſtipulatio: e ſucceſſiſſe. Item quæro, an ſi non ſucceſsiſſet, de conſtituta teneatur? Marcellus reſpondit in ſortem f teneri. eſt enim humanior & vtilior iſta interpretatio.

Qui conſtituit ſe ſoluturum vnam ex rebus alternatiue debitis, alteram ſoluendo non liberatur. Bart.

Papinianus libro viij. Quęſtionum. XXV.

Illud aut illud debuit, g & conſtituit alterū. an vel h alterum, quod nō cōſtituit ſoluere poſſit, quæſitum eſt. dixi, non eſſe audiendum, ſi velit hodie fidem conſtitutæ rei frangere. i

Si iuratum fuerit conſtitutum fuiſſe: ex iuramento delato vel relato agi poteſt de conſtituta. Bald.

Si iureiurādo delato, k deberi tibi iuraueris: l cùm habeas eo nomine actionē, rectè de conſtituta agis. Sed & ſi nō vltrò detulero m iuſiurandū, ſed referendi neceſsitate cōpulſus n id fęcero: quia nemo dubitat, modeſti⁹ facere, qui referat, † quā qui ipſe iuret: nulla diſtinctio o adhibetur: tametſi ob tuā facilitatem ac meā verecundiam ſubſecuta ſit referendi neceſsitas.

Conſtitutum poteſt fieri per epiſtolam. Bart.

Scæuola libro primo Reſponſorum. XXVI.

Qvidam † ad creditorem literas eiuſmodi fecit: Decem, quę Lucius Titi⁹ ex arca tua mutua acceperat (ſalua ratione vſurarum) domine penes me habes. Reſpondi ſecūdum ea, quæ proponerentur, actione de conſtituta pecunia eum teneri. p

Poteſt quis conſtituere pro debitore inuito eo. Item proteſtatio inhibitoria eius actus ad quem quis eſt obligatus, nullius eſt momenti. Bart.

Vlpianus libro xiiij ad edictum. XXVII.

Vtrum pręſente debitore, an abſente cōſtituat quis, parui refert. q Hoc amplius, etiā inuito r [eo] cōſtituere

Titius. CASVS Titius erat tutor cuiuſdam pupilli, talem epiſtolam miſit Seio creditori pupillorum. ſ. ꝙ l.penes me remanſerunt de debito quod pupilli mei contraxerūt. illa l.tibi reddam tali die quod ſi non fecero, tantum nomine vſurarum ſoluā tibi. quęritur an Titius remanſerit obligatus in loco illorū pupillorum? dicit quod ſic, ſi ſtipulatio interceſſit & de ſorte & de vſuris. ſed ſi nō interueniſſet ſtipulatio: nunquid tenebitur de conſtituta? dicit quod de ſorte ſic, de vſuris non. Viuia.

Titius tutor durāte tutela accepit tutorio noīe ccc aureos mutuos nomine pupillorum.

b Quinquaginta. aurei.

c Meorum.ſ.quondam.nam tunc finita eſt tutela. Acc.

d Idibus. Id eſt, xv.die menſis.

e Stipulatio. animo nouandi: quia fuiſſet facta inter pręſentes ex his.n. quæ facit tutor, nō tenetur poſtea finita tutela: niſi de nouo ſe obliget: vt hic, & ī. quando ex fa. tut.vel cur leg. poſt mortem.j.reſpō.& §.j. ſimilis eſt diſtinctio huic. C. ſi cer.pet l.ſi ex ſ̄ptio.

f In ſortem. nō ergo in vſuram. Sed contra ī.eod.l.quidam. vbi dicit etiā in vſuram teneri. Solu vt ibi. Accur.

g Illud aut illud debuit. No. in alternatiua vtrunque eſſe in obligatione: & quia dicit debuit. & quia niſi eſſet vtrunque debitum, non poſſet conſtitui vnum, cum non niſi ſit debitū conſtituatur; vt ſupra cod.leg.j.§. debitum. Item pro hoc expreſſum infra, qui & a quī.ma.li. nō ſi.l.cum hæredias.§.fin.& ī.de verb. obli l.ſi duo rei.& de leg ij.ſi quis ſeruum.§.ſi ita legetur. Sed quidā contra quòd vnum promittitur, & vnū debeatur infra,

i Frangere. ſed videtur contra: quia qui conſtituit ſtipulatori, poteſt adhuc adiecto ſoluere: vt ī. de ſol.l. ſi ita ſtipulatus. multo magis hic, cū vtrunque ſit in obligatione. Reſpon. forſan fuit actu expreſſim, vt illud ſolū quod conſtituebatur, ſolueretur: vt & ibi fieri poteſt: vt ſupra eo. l. ſi vero mihi.

k Si iureiurando delato. vltro ab aliquo. Azo.

l Iuraueris. ſcilicet rem aliquam actione de conſtituta.

m Detulero. ego conuentus de pecunia conſtituta.

n Compulſus. detulit.n. vt iuraret ſe non cōſtituiſſe: retulit, vt iuret mihi cōſtitutū fuiſſet ſicq; compellut: vt ſ̄. de iureiu.l. iuſiurandū iiij.§.ait pręt. tor.& C. de iureiu. l.gñaliter.§. finaliter. & ar.ſ̄. de iureiur.l.manifeſte.

o Diſtinctio. Inter hunc caſum & ſuperiorem quādo fuit delatum.

p Qvidam. Eū teneri. Imo videtur cōtra: vt ī. de inſt.l.ſi. Sol. hic animum obligandi ſe habuit: ibi ad fidē mente pręſtandam tm̄ ſcripſit. Item in eo qd̄ dicit ſimpliciter teneri, videt̄ ꝙ in vſuris teneaṫ: & ſic eſt cōtra ſ̄. e. l.Titius. in fi. Solu. dicas hic teneri. ſ. in ſortem tm̄. vel hic erat prius vſurarum debitum: & ſic potuit conſtitui qd̄ erat, ibi nō: & ideo de nouo nō potuit obligationem pro eis parere nudo pacto: ſic vt fiat conſtitutum, ſed oporteret eſſe vinculum ſtipulationis: vt C.de vſu. l.iij. Vel dic ꝙ hic dicit ſalua ratione vſurarum ſ. quia in illis nolo teneri, & tunc eſt planum, quia non tenetur.

q Vtrum. Parui refert niſi quantū ad actionē neg. geſt. vel mādati proponendā contra eū. Azo.

r Inuito. eo. ſ. debitore: quia pro inuito etiam ſolui poteſt

† debeo

† P.F. hoc cautione reus ſucceſſerit.

† P.F. quā ut ipſe iuret.

† Lu.Ro. in ſuis ſing. ſo.xv. ſing.ccccxviij.de iſto text. meminit poſt Bald. in l. ſi qñ. C eo.titu. & de eo valde exclamat, & facit magnum feſtum vide per eos. & aduertas ad ea quæ dicuntur hic in nouis primis interpretat. Bolo.

potest, vt infra, de solu. l. solutionem & ȷ̃. de nouat. le. si Stichum. in fi. l. ‹ B. F. quæ.

a Vnde fallam. Alias est lex: alias non.

b Putat. s. Pomponius de semetipso loquens.

c Dominus. Pro quo constituit.

d Dandam s. ei qui constituit, contra eum cui cõstituit.

e Pomponius. s. putat falsam opinionem Labeon.

f Factum i. denũciatio talis. sic & ȷ̃. man. l. Quintus. in prin. & ĩ. de nego. gest. l. si ex duobus & facit infra de fideiu. l. si fideiussor. Et dic vt ibi. Acc.

g VBi. Id est, postquam.

h Manet. Vt l. ista de in rẽ ver. le. si si lius si tamen quoquo modo posiint g:lpi, quòd a priori voluerit recedere recessum est secundum Io. vt ȷ̃. de præto. stipu. l. pen. Accur.

i QVi iniuriarum. Sed quid petit per act. de const. pe. eũ constituit se soluturum, quod actione iniuriarũ debetur? Resp quantum iurauerit. sed ante iuramentum quid di cetur debitum, vt valeat constitutũ. nam aliquid oportet deberi? Resp illud in quo tenetur iniuriã passo: licet sit nobis incertum quãtum sit pro debito. sic & ĩ. e. l. id quod § finali. † Al. add. n.

† Actioni. P. F.

n SI quis duob. S. alter natiue

l Pecuniam. Quã tibi soli promiserat sed postea tibi vel Titio vel adiecto soluturum se constituit. Acc.

m Titio adiecto.

n Propria actione scilicet certi cõ dict. pristina, quæ competit nomine pecuniæ constitutæ postea. & hæc lectura dirimit contrarium ĩ. e. l. si vero & ȷ̃. de so. l. si ita stipul.

o Constitutæ. Scilicet nomine.

eũ † posse, Pomponius libro xxxiiij. scribit. vnde falsam[a] putat[b] opinionem Labeonis existimantis: si postea, quàm quis constituit pro alio, dominus[c] ei denunciet ne soluat, in factũ exceptionem dãdam.[d] nec immeritò id Pompo.[e] nam cùm semel sit obligatus, qui constituit: factum[f] debitoris non debet eum excusare.

Interuentu noua persona constituentis, non præsumitur nouatio. Bar.

Caius lib. v. ad edictum prouinciale. XXVIII.

VBi[g] quis pro alio cõstituit se soluturum: adhuc is, pro quo constituit, obligatus manet.[h]

Actiones ex delicto possunt in constitutum deduci. Bar.

Paulus libro xx. ad edictum. XXIX.

QVi iniuriarum,[i] vel furti, vel vi bonorum raptorum actione tenetur: constituẽdo tenetur.

Per solutionem factam adiecto in constituto qui nõ erat adiectus in principali, tollitur actio principalis ope exceptionis, non ipso iure.

Idem libro ij. Sententiarum. XXX.

SI quis duobus[k] pecuniã[l] constituerit tibi aut Titio;[m] & si stricto iure ꝓpria actióe[n] pecuniæ cõstitutæ[o] manet obligatus, si Titio soluerit; tamen per exceptionem[p] adiuuatur.

Qui constituit se soluturum quod alius debet, tanquam ipse deberet, non tenebitur. Bar.

Scæuola libro v. Digestorum. XXXI.

LVcius Titius Seio rũ[q] debitor decesßit. hi persuaserunt † Publio Mæuio, quòd hæreditas ad eum pertineret: & fecerunt, vt epistolam in eos exponeret, debitoré se esse, quasi hæredé patrui sui[r] cõfitẽtem. qui & addidit epistolæ suæ, ꝙ in rõnes suas eadem pecunia peruenisset. Quæsitum est, cũ ad Publiũ Mæuium ex hæreditate Lucij Titij nihil peruenerit: an ex scriptura ꝓposita de constituta pecunia conueniri posßit, & an doli exceptióe vti posßit? Respondi, nec ciuilem[s] eo nomine actionem competere, sed nec de constituta †[t] secundum ea, quæ proponerentur. Idem quæsijt, vsurarũ nomine, quod ex cã supra scripta datũ sit, an repeti posßit? Respondi secúdum ea, quæ proponerentur, posse.

TITVLVS VI.

COMMODATI, vel contrà.

Vlpianus libro xxviij. ad edictum. I.

AIt prætor, *Quod quis cõmodasse, dicetur, de eo iudiciũ, dabo.*[u]

Commodari potest res mobilis & immobilis, & incorporalis. Bartolus.

Huius edicti interpretatio non est difficilis. vnum[x] solummodo notandum est: ꝙ qui edictum concepit, commodati fecit métioné, cũ Pacuuius[y] † vtẽdi fecerit

p Per exceptionem. Quia sua voluntate est ei solutum: vt infra de ver. obl. l. cũ q ita. § qui tibi. Alij aũt diuinãt hic in expositione huius legis. † Sic in P. F. Halo. scriptũ pro Mæuio.

q LVcius. Seiorum. i. creditorum duorum qui sic vocabantur.

r Patrui sui. Lucij Titij.

s Ciuilem scilicet hæreditariam.

t De constituta. Quæ est prætoria. ea enim ipso iure non tenetur: quia constituit vt suum proprium debitum solueret, non vt alienũ: & ideo ipso iure nõ tenetur: argu. supra de pact. si cũ re. secus si quasi defuncti: vt no. ȷ̃. de condi. indebi. si pœnæ. § j. & ĩ. e. l. hactenus. § j. † Al. add. eũ teneri.

COMMODATI vel contrà

Quia beatius est dare quã accipere: ideo tractaturus de contractibus in quibus ad interesse agitur, præmittit: de cõmodato, quod fit tãtummodo accipientis gratia.

u AIt prætor. Dab. Ei q commodauit, aduersus eum, q accepit. Et no ꝙ ex hoc videt ꝙ hæc actio sit prætoria: sed nõ é, imo ciuilis: vt ȷ̃ e. l. i cõmodati § sicut nec mirum si prætor hic de ea loquat: q nil in tacitũ relinqt. sic & ĩ. si pars hæ. pe. l. j. in pr. Vel dic ꝙ ȷ̃. in l. i cõmodato nõ dicit dñiam prætoriæ, ꝙ hęc sit ciuilis; sed ad dñiã naturalis obligationis sed primum verius est Azo. † Pacuuius.

x Vnum. i. præcipuũ. nã nõ solum istud, sed alia multa sunt notanda.

y Pacuuius. s. prætor in suo edicto, vel iurisconsultus hoc modo: quod quis vtendum dedisset, &c.

mentionem. Inter commodatum † autem & vtendum datum Labeo quidem ait [e] tantum interesse, quantum inter genus & speciem. Commodari enim rē mobilem, [b] non etiam soli vtendam dari etiam soli, Sed (vt apparet) propriè cōmodata res dicitur, & quæ soli est. idque & Cassius existimat. Viuianus amplius etiam habitationem commodari posse ait.

Si commodatum ab initio nullo iure consistit, ex post facto non reconualescit: secus si saltem in re naturali consistat. Bar.

Impuberes. † commodati actione non tenentur, [d] quoniam nec cōsistit cōmodatum in pupilli psona sine tutoris authoritate: [e] vsq; adeo vt etiam si pubes factus dolū aut culpam admiserit, hac actione [f] nō teneatur, † quia ab initio non consistit.

Paulus lib. vij. ad edictum. II.

Nec in furiosum cō modati actio danda est: sed ad exhibēdū [g] aduersus eos dabit, vt res exhibita vindicetur

Vlpianus libro xxviij ad edictum. III.

Sed mihi videtur, si locupletior [h] pupillus factus sit, dādam vtilem cōmodati actionē secūdum diui Pij rescriptum.

In actionib. bonæ fidei non videtur res reddita, quæ deterior redditur; ideo actio prima durat, Bartolus.

Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita † non videbitur reddita [i] quæ deterior facta redditur, nisi quod interest, præstetur. propriè enim dicitur res non reddita, quæ deterior redditur.

Cùm venitur ad æstimationem rei per iuramentum in litem, quod est affectionis, vt in actionibus bonæ fidei: inspicitur tempus sententiæ: quando vero per iuramentum in litem, quod est veritatis in strictis iuris inspicitur tempus lit. conte. h. d. iste §. secundum intellectū doctorum, qui fuit originaliter Gui. de cun. & ipsum sequitur Bar. gl. verò non intellexerunt istum § & propter ipsum fuit obtenebratus intellectus gloss. quia nesciuerunt soluere cōtraria difficilia. Pa.

In hac [k] actione † sicut in cæteris bonæ fidei iudicijs, similiter in litem iurabitur: & † rei iudicandæ † tempus, quāti [l] res sit, obseruatur: . †

[a] Ait. Et male.
[b] Mobilem. Sed nec omnem mobilem: vt infra e. l. iij. §. si. & l. iiij.
[c] Habitationem. idest domum gratia habitandi, secundum Pla. non autem seruitutem habitandi: quia incorporalia non commendantur: & secundum hoc erit donatio vsus. & cōmodatio rei: vt infra de dnt. l. In ædibus. hic enim nomina verbalia ponūtur pro proprio nomine rei quandoque: vt hic habitatio. id est res quæ inhabitatur. & alibi vt emptio. id est instrumentum emptionis: vt C. quæ res pigno ob. pos. l. cum constet. & donatio. i. res donata: vt diximus, supra, de condi. cau. data. l. cū quis. Tu dices quod de seruitute habitandi dicit: & quod incorporalia cōmodantur: alias nil adijceret prædictis Iulianus habet etiam hic locum a ctio præscri. ver. vt j. de præscri. ver. si gratuitam. in prin.
[d] Non tenentur. Nisi dolum cōmittant: vt dices infra, l. iij. in princ. & sic non sunt contrariæ leges, quæ dicunt pupillum teneri ex delictis: vt C. si aduersus delict. l. j. & ij. & supra, de mi. l. si ex causa. §. nunc videndum.
[e] Authoritate. scilicet quia Infans erat: vt j. l. iij. no.
[f] Actione. Scilicet commodati.
[g] Nec in furiosum. Ad exhibendum nō ex contractu sed possessionis gratia. Acc.
[h] Sed mihi. Locupletior. vt infra de inst. l. eaten. Itē si dolū quis cōmiserit. hæc enim duo paria sunt: vt j. depo. l. j. § an in pupillum. Sed qñ videtur locupletior? Respo. quidam hoc ipso φ non est effectus pauperior: vt j. de sol. l. in pupillo. lo. contra vt nec videatur locupletior factus, nisi in veritate sit locupletior. & illa loquitur qñ emit rem sibi necessariam, sed tamē dixit lo. dari in pupillum actionem cōmodati hoc ipso φ res penes ipsum inuenitur: vt j de pecu. l. depositi. in prin & j. e. l. hæres Sed qd si a prin. naturaliter fuit obligatus, qa infans: vt s. de cond inde. l. φ pupillus & infra, de actio. & obl. l. pupillus. vel a tutore accepit: vt infra, de [illegible] h. tutorum. l. vl Respon. nec vtilem ex contractu dari, & sic potest log huius primæ legis: sed communes actiones ad exhibendū & in rem, locum habent: vt & supra l. prox.
[i] Non videbitur reddita Quantum ad hanc actionem, nec quāntum ad depositi: vt j. depo. l. j. §. si res sed secus quo ad actionem ad exhibendum: vt C. ad exhib l. exhibitionis. nisi in alia sua forma exhibere tur. nam tunc esset idem φ hic, vt & supra ad exhib. le. Iulia. §. si quis rem. ver. sed & si qa. nū quid ergo hoc casu ex quo non videt̄ reddita ipsa tota res petetur adhuc? Ar. φ sic j. de so. l. etiā. & quia verbū reddi, latā habet significatio: vt j de vsur. l. videamus. ij. §. in Fania. Sed lo. cōtra vt j. de so. l. si stip. sum. §. j. aget ergo pro deterioratione sicut re nō reddita: & hoc idē qz deterioratio iure actionis venit: sec⁹ si iudicis officio: vt C. depos. l. iiij. & s. de eo φ cer. lo. l. ante pe. nisi forte incōtinēti suppleret: vt j. de re iudi. l. Paulus respo. j. & s. de rei vin. l. ex diuerso. §. vbi. Vel melius si pro re ipsa, quæ est soluta aliqd desit, res ipsa petitur: vt quia alij obligatam tradas: vt j. de solu. l. etiā. & l. si rem. secus si res deterior est in cōtractu stricti iuris: vt s. de dolo. l. & elegāter. §. non solū. & hæc distinctio in cōtractu stricti iuris locū habet: secus in ac. bo. fid. vt hic, nā tota petetur. Si vero in re soluta nil desit, sed pars debita tñ est soluta pro parte tollitur obligatio vt ibi, & j. de le. ij. l Mæuius. §. fundo. & de so. l. si stip. l. iij §. j. fm Az.
[k] In hac. Tria dicit. In primo fuit in dolo: & id iurat in litē. secūdo in culpa. Tertio in dolo sine culpa.
[l] Quāti. In bonæ fidei cōtractib. si res principaliter petat, tēpus rei iudicatæ inspicitur: vt hic. Si ad æstimationem agatur, tēpus quo nata fuit obligatio: vt j. man. l. hominem. in prin. at in cōtractu stricti iuris distinguitur quantitas a specie: nam si quātitas tunc li. cont. tēpus inspicitur: vt hic: nisi post morā ante cōmissam melior facta sit: vt s. si cer. pe. l vinū. & de tri. l. si. si vero species, si extat qualis est: si non qualis esse desijt: & hoc mora cessante: sed culpa interueniente. cæterum si in mora fuit, in id tenetur in quo facta fuit deterior: vt supra de tri. l. pe. & infra,

Facit gl. j. in ver. & cōsistit cōmodatum in ca. j. ex tra, co. tit.

No. fm Bal. in antiqua lect. φ qñ contractus ab initio nō tenent rōne inhabilitatis psonæ, nūquā cōfirmantur cōcor. tex. in leg. vsusfruct. infra, de stipul. ser.

V. F. teneatur.

Facta.

† Cur tēporis rō haberi debeat eius, φ dari, ne ri ve dētur cū ad æstimatonē deuenit̄ siue ex contractu bonæ fidei, siue contractu stricti iuris, pulchre Alci. aduersus receptam hactenus interpretationē sententiam in cōmentarija ad l. vnicā. C. de senten. quæ p eo φ interest Profer.

Vt.

Iudicata

Obserue

secundum hoc loquitur hic quando in specie & demum lit. conte. fuit in mora. Sed Azo. facit vim in eo quod dicit hic quanti. nam per hoc patet quod etiam quantum ad rei æstimationem spectatur tempus sententiæ vel lit. conte. non quo nata fuit obligatio: & illa leg. hominem. in speciali casu loquitur. & forte in ho. si. iudi. spectatur tēpus sentētiæ, vt vsq; ad illud ea tempore moræ fiat æstimatio, nō vt progrediatur vl tra: & ita in contrariis ibus stricti iuris. scilicet de tempore lit. cont. l. vt a tempore moræ vsq; ad lit. conte. fiat æstimatio. & sic nō ob. lex, hominem, & hoc si aliam cōuenio act. stricti iuris vel bo. fid. propter culpam. nam ita in nullius hic, quia primo dixit lurari in litem: quod pp dolum tantum contingit: & postea dicit æstimandū quāti res fit tēpore sententiæ: quod est vbi propter culpā agitur. Si vero quis ppter dolum conueniat actione stricti iuris, forte à tēpore moræ vsque ad sententiam fiet æstimatio: vt supra de rei vind. l. Iulianus li. vj. Dige. scribit, si hominem. §. j. & ita posset intelligi qd dicitur s. de trit. l. pe. condemnatio nis tempus spectādū: licet & alijs modis ibi exposuerimus vt corrigatur principiū per finē. Idē quod dicit hic, rei iudi. proprie pone, vt tunc incipiat secundum Io. & H. & hoc nisi culpa vel dolo res sit facta deterior post litē. contestā. quia tunc id inspicitur tempus.

ᵃ Quamuis. l. eā in stricti, &c. secundum Io. & sic argumentatur a minori. Item s̄m Azo. proprie vt tunc finiatur. Vel tertio dic iudicaodę. l. tēpus moræ quo potuit & debuit indicari, secundum omnes.

ᵇ Litis cōtestatæ. si quantitas petatur, secundū Ir. Item est cōtra hoc dicto de stricti iuris supra si qs cau l. qui sūt. §. j. Sol. vt ibi. Item est contra supra de tritti. l. pe. Sol. vt ibi, & modo diximus.

ᶜ Conuenit. vt s̄. de cōd. fur. l. in cōdictione. Acc.

P.F. & concordat. — Condemnatur. [margin notes]

quamuis ᵃ in stricti iuris iudicijs litis contestatæ ᵇ tempus spectetur.

In obligatione rem restituendi in contractibus bonæ fidei hæres tenetur vltra hæreditariam portionem, quatenus rei restituendæ habet facultatem. Bar.

Hæres eius, qui commodatum accepit, pro ea parte qua hæres est conuenitur: ᶜ nisi fortè habeat facultatem totius rei restituendę: nec faciat. tunc enim condēnatur insolidum: ᵈ qua si hoc boni iudicis arbitrio conueniat.

Ex contractu commodati celebrato cum filio vel seruo ipse tenetur insolidū: & pater vel dominus de peculio: & de dolo ipsorum habebitur ratio. Bar.

Si filiofamilias seruoue commodatum fit: dūtaxat de peculio agēdū ᵉ erit. Cum ipso autem filiofamilias ᶠ etiam directò qs poterit. Sed & si ancillæ vel filiæ familias cōmodauerit: dūtaxat de peculio agēdū. Sed non tantū ex causa doli earum personarum pater vel dominus condēnet: † ᵍ sed & ipsius quoq; domini vel patris fraus duntaxat ʰ venit: vt Iulianus lib. vj. circa pignoratitiā actionem distinguit.

Commodatum non consistit in his quæ vsu consumuntur; nisi sic tradātur, vt vsu consumāntur. Bar.

Non † potest commodari id, quod vsu consumitur: ⁱ nisi fortè ad pompam, vel ostentationem quis accipiar.

Caius lib. j. de verb. obligation. IIII.

SÆpe etiam ad hoc commodantur pecuniæ, † vt ditis ᵏ gratia numerationis loco intercedant.

In hac actione ex natura officij iudicis, quod deferunt actori bonæ fidei, habetur ratio interesse loci & temporis. Bar.

Vlpianus lib. xxviij. ad edictum. V.

SI vt certo loco vel tēpore reddatur commodatum, conuenit: officio iudicis inest, vt rōnem loci vel temporis habeat. ˡ

Litis æstimatio similis est emptioni. Bar.

Si quis hac actione egerit, & oblatam litis æstimationem susceperit, rē offerentis facit. ᵐ

In contractibus qui celebrantur gratia dantis tantum, venit dolus & lata culpa. In his qui gratia accipientis tantū, venit leuis & leuissima: in his qui gratia vtriusq; venit lata & leuis. de casu verò fortuito quis non tenetur, nisi conuentio æstimatio vel culpa præcesserit, vel aliud inducat. h. d. vsque ad §. denique. Bar.

Nunc videndum est, quid veniat in commodati actione. vtrū dolus, an & culpa ⁿ an verò &

ᵈ Insolidum. vt hic, & C. de hær. act. l. pro hæredi tarijs & supra de rei vin. l. si possi. lot. & infra, de vi & vi arma. l. si plures & infra, de præto. stip. l. ij. §. Incertam. & supra, de eden. l. si quis ex argentarijs §. j. & infra, pro so. l. actionem. §. aote.

ᵉ Agendum. contra patrem vel dominum. Ac.

ᶠ Filiofa. sed hodie cum patre: cum habeat ipse exercitium: vt C. de boo. ma. l. j. & de bon. q lib. l. si. posset tamē dici hoc esse verū in his rebus quarū pater acquiritur vsusfru. sed si extra, illas res ineat filius contractum, vt est hic, quia res & cōmodata est, vel deposita apud eum, posset ipse filius cōueniri & cōueniri, authoritate tamen patris: vt d. l. cum non solum. §. j. C. de boo. quæ liber.

ᵍ Cōdemnetur. de pecu. vt & s̄. de dolo. l. si oleum. §. & de dolo. & infra, depo. si. l. j. §. si liusfamilias.

ʰ Duntaxat. Id est, non culpa, sed dolus tantum domini punit. vt j̄ de pecu. l. in bonæ fidei. & l. depositi.

ⁱ Consumitur. vt de panis im. ppti dicitur commodari. Accu.

ᵏ SÆpe. Ditis. q. d. intercedūt pecuniæ gratia ditis. id est diuitiæ appareat. ē enim syncopatum loco numerationis scilicet faciēdæ creditori. ac si dicat, debitor plurium accepit pecuniam vt diues appareat & sui creditores oō sint acerbi: quasi cito possit eis solui.

ˡ SI vt certo. Habeat actiōe ex eo contractu. vt s̄. de eo q certo loco l. in bonæ fid. Ac.

† Facit gl. j. re. si. sed qd vlu. in c. j. extra, eo. tit.

† Io P.F. legitur, diditis gratia cutione vi de qua locutione vide Azo. Augu. li. ij. emēdatio. ca. ij. circa finē capitis. & Frā. Duarenū lib. j. q. an nioersa. c. xlvij. & in cōmen. ad §. dolo malo. ea l. iustigētiū. ff. de pactis.

ᵐ Facit. si res præsens sit, alias cū oactus erit possessionē ex volūtate actoris: vt s̄. de rei. vin. l. sic & res. Est. n. emptori similis. j̄. terū amo. l. si pp res. & s̄. de pub. l. ad & si res. § j. & j̄. p emp. l. iij. & id debet iste cauere victo, si ad se peruenerit. vt j̄. e. l. si is q j. resp. & etiā actionem cedere quamuis dolū commiserit. vt infra, de te io. l. in depositi. Acc.

ⁿ Culpa. aliqua lata, leuis & leuissima.

Et

a Et quidem. altius exorditur, quam proposuerit.
b Merces non quasi merces. tunc n. locatio esset; vt infra, deposi. l. j. §. si quis seruum.
c Deponitur. quia contractus ex cõuentione legẽ accipiunt infra deposi. l. j. §. si conueniat. Sunt & alij casus in quibus vltra dolum depositarius tenetur: vt dices. j. depo. l. j §. sæpe. vel si fuit in mora, vel culpa pręcessit casum. &c.
d Plerunque. hoc dicit. quia quandoque gratia vtriusq; quandoq; ẽt gratia dantis tantum: vt infra ea. l. §. interdum. & l. eum. §. j. & l in rebus. §. j.
e Culpam. si fecit qđ non debuit. Io.
f Diligentiam. vt & facere teneatur, si omiserit.
g Periculũ. i. omnẽ culpã; vel. i. periculum per culpam omnẽ ꝯuenies. sic & s. de nego gest. l. litis §. si pecuniç. sic etiã ponitur infra, de ęsti. ac. l. j. in fi. & hoc licet non gratia commodatarij tantum sit concessa. Sed quid si gratia commodatarij sit tantum concessa, & postea ęstimetur? R. si. pactũ ęstimationis iducit casum: alias nihil adderet: ꝙ cẽnõ debet. ar. j. de le. j. l. si qñ. sm Azo. & de hac materia plene dixi s. si quis ca. l. sed & si. § quęsitũ.
h Recepit. sed de casu non tenetur: vt infra prox.
i Quod vero hic põt signari §. vt loquaƒ in also casu cũ res nõ est ęstimata sed melius est sugiora determinari. nã tũc de casu nõ tenetur vt ibi dixi, & dr j. loc. l. opus. in fi.
k Saluas facere. similr enim modo debet custodire: vt hic, & j. depo. l. qđ Nerua. sic & tutor pupilli pecuniã: vt j. de admin. tu. l. tutor sm dignitatẽ. §. non est, sed seruua plus dominum quã se: vt j. ad Syl. l. j §. eo. aũt. vers. hic. serui quoque. Sed quid si res commodata erat vilis pretij, sua vero prętiosium res erat? Respon. non tenetur. quia diligẽs q libet hoc fecisset, nõ aũt teneƭ facere, nisi ꝙ diligẽtissimus faceret, vt j. e. l. in reb. j. rñ. Quid si ęquales Itẽ quid si res duorũ cõmodatas habuerit? R. ñ. idẽ. ar. j. ad Sy liij §. ij.

omne periculũ? Et quidem[a] in contractibus interdum solum dolum interdum & culpam p̃stamus. dolum in † deposito. nam quia nulla vtilitas eius versatur, apud quem deponitur, meritò dolus solus præstatur: nisi fortè & merces[b] accessit. tunc n. (vt est constitutum) & culpa exhibetur. aut si hoc ab initio conuenit, vt & culpã & periculũ præstet is, penes quem deponitur.[c] Sed vbi vtriusque vtilitas vertitur: vt in empto, in locato, in dote, in pignore in societate: & dolus & culpa præstatur. Commodatum autem plerũque[d] solam vtilitatem continet eius, cui cõmodatur. & ideo verior est Quinti Mutij sententia existimãtis, & culpam[e] præstandam, & diligentiã:[f] & si fortè res ęstimata data sit, omne periculum[g] ab eo præstandum, qui ęstimationem se præstaturũ recepit.[h]

Quòd verò[i] senectute contingit, vel morbo, vel vi latronum ereptũ est, aut si quid simile accidit: dicẽdum est, nihil eorum esse imputãdum ei, qui commodatum accepit. nisi aliqua culpa interueniat. Proinde & si incẽdio vel ruina aliqđ cõtigit: vel aliqđ dãnum fatale: non tenebitur, nisi fortè, cũ posset res cõmodatas saluas facere,[k] suas p̃tulit. Custodiam planè cõmodatę rei etiam diligẽtem[l] debet præstare. Sed an etiã hoĩs commodati custodia præsteƭ, apud veteres dubitatum est: nã interdũ & hoĩs custodia præstanda est: si vinctus[m] cõmodatus est,[n] vel † eius ętatis vt custodia indigeret. Certè si hoc actũ est, vt [&] custodiã is, q rogauit,[o] præstet: dicẽdũ erit p̃stare. Sed † interdũ & mortis dãnum ad eum, qui cõmodatum rogauit pertinet Nam si tibi equum commodauero, vt ad villam duceres, tu ad bellũ duxeris: cõmodati teneberis Idẽ erit & in homine.[p] Planè si sic cõmodaui vt ad bellũ duceres, meũ erit periculum.[q] Nã & si seruũ tibi tecto rem cõmodauero, & de machina ceciderit: periculũ meũ esse, Namusa † ait. Sed ego ita hoc verũ puto, si tibi cõmodaui, vt & in machina † operareƭ. Cæterũ si vt de plano opus faceret, tu eũ imposuisti machinæ:[r] aut si machinæ[s] culpa factũ est, min⁹ diligẽter[t] nõ ab ipso[u] ligatę vel funiũ pticarũq; vetustate: dico periculũ, ꝙ culpa cõtigit rogãtis cõmodatum, ipsum præstare debere. Nam & Mela scripsit: si seruus lapidario cõmodatus, sub machina perierit: teneri fabrum commodati, qui negligẽtius machinam colligauerit Quinimo & qui aliter re cõmodata vtitur: non solùm cõmodati, verum furti quoq; tenetur,[x] vt Iu-

l Diligẽtẽ. teneƭ. n. regulariter oĩa cõmodatari⁹ de lata, leui, & leuissima vt plene dices j. ea. l. §. interdum.
m Victus. i. ligat⁹.
n Cõmodatus est. vnde custodiẽdus erat: vt s. de rei vi. l. si bò. fin. Et not. quod inspicitur cõsuetudo dãtis: vt j. de pig. act. l. si seruos. Itẽ no., ꝙ mi n⁹ de homine quã de alia re teneƭ nisi iudicia p̃cedant: vt hic. Item no. ꝙ iuuenes facilius fugiũt, quam senes.
o Rogauit. s. is q cõmodatũ accepit.
p In homine. No. ex hoc § generale tale, ꝙ vbicunque quis non teneƭ de casu, ibidẽ si culpa præcedat casum, de casu tenetur: vt j. e. l. in rebus. § j & j. loca. l. videamus. §. si hoc. & C. de na. fœ. l. eũ ꝓponas & s. si quis cau. l ij §. si non p g. ver. vis flu. & j. lo. ma. l. in his Sed quãque fallit: vt infra, ad leg. Rho. de iac l. si. §. si ea. & § si.
q Periculũ. quia ad hoc dedi: vt ar. s. de vsufruct. l. arboribus. §. nauis.
r Machinæ. & machinæ vitio nil factũ est, &c. Et not. qđ res inanimata non dicitur culpã committere.
s Aut si machinę redit ad primum, quando commodauit vt in machina operaretur. Acc.
t Minus diligenter cationem assignat. Azo.
u Ab ipso. scilicet seruo. tũc enim nõ teneretur: vt argu. infra ea. l. § si me rogaueris. ver. plane si seruus.
x Furti quoq; teneƭ. vt ar. s. de cõ. furt. l. qui furtum. & infra

† Cõcor. c. ij. cũ gl. ij. in prin. extra, de posi.

Quod glossa hic, & Bar. eã sequens, dicunt æstimationẽ oẽ periculũ trãsferre in accipiẽtẽ &c. vniuersaliter nõ probo, cũ æstimatio nõ alia de causa facta videri põt, q̃ & certum sit pretiũ rei, si fortè contingat eã dolo, vel culpa, vel negligẽtia se cipientis amitti, vt ex de re nõ sit amplius aut iudicio disputãdum, aut iurãdũ in litẽ. at verò si cõmodatari⁹ conuenit de æstimatione, recipitq; eã se p̃staturum in rẽ, restituerit, tũc de casu teneri, quasi ex pacto A. pers.

† Al. add. etiam.

† Cõcor. cũ hoc §. gl. j. in ver si. cõmodatũ aũt. in c. j. extra, e. tit.

† Bal. dicit istã gl. meliorẽ de iure sed hoc ꝙ in dubio debitor vel ali⁹ q libet nõ præsumaƭ fugitiuus. & vide q̃ dicunƭ hic in secũdia interpret. Bolog.

† Vindenus al. Iulianus.

† Et Machina.

Res inanimata. culpam non committit

lianus libro xj. Digestorum scribit.

Commodans non patitur com modatarium vti re ad eum vsum, ad quem commodauit, tenetur commodati contraria. Si commodatarius aliter vtitur, tenetur commodati directa: etiam & furti. Bart.

Idemq; ait: si tibi codicem cõmodauero: & in eo chirographariũ debitorem tuum cauere feceris, egoq; interleuero si quidem ad hoc tibi cõmodauero, vt caueretur tibi in eo: teneri me tibi coutrario iudicio. si minus, neq; me certiorasti, ᵃ chirographum ibi esse scriptum: etiã teneris mihi (inquit) commo lati, imò (ait) etiam furti: qm aliter re commodata vsus es: quemadmodũ qui equo, inquit, vel vestimento aliter, quàm cõmodatum est, vtitur, furti tenetur.

Diligentia debet adhiberi in re commodata, & in eius sequela. Bart.

Vsque adeò autem in re commodata diligentia præstanda est, vt etiã in ea, quæ sequitur rem commodatam, præstari debeat. ᵇ puta equam tibi commodaui, quam pullus comitabatur, etiã pulli custodiam te præstare debere, veteres, responderunt.

Si commodatum fiat gratia dantis, vel eius contemplatione: commodatarius de solo dolo tenetur. Bart.

Interdum planè dolum solum in re commodata, qui rogauit, præstabit: vt pũta si quis ita conuenit, ᶜ vel si sua duntaxat causa commodauit: sponsæ fortè suæ, vel vxori, quò honestius culta ad se deduceretur: vel si quis ludos edens prętor scenicis ᵈ cõmodauit: vel ipsi prætori quis vltrò commodauit.

Si res data vt pignoretur, non recolligitur, competentibus actionibus, est agendum, vel actio debet cedi sumptibus & periculo ipsius cedentis. Bart.

Nunc videndũ, in quibus speciebus cõmodati actio locũ habeat. Et est apud veteres de huiusmodi speciebus dubitatum. Rem tibi dedi, ᶠ vt creditori tuo pignori dares. ᵍ dedisti. nõ repignoras, ʰ vt mihi reddas. Labeo ait, commodati actioné locũ habere. Quod ego puto ⁱ verum esse, nisi merces interuenit. tunc. n. vel in factum, vel ex locato ᵏ [&] cõducto agendum erit. Planè si ego pro te ˡ rẽ pignori dedero tua voluntate: mandati erit actio. Idem Labeo rectè dicit: si à me ᵐ culpa absit repignorandi, creditor autẽ nolit reddere pignus: cõpetere tibi ad hoc duntaxat ⁿ cõmodati, vt tibi actiones aduersus eũ præstem. Abesse autẽ culpa à me videtur, siue iam solui pecuniã, siue soluere sum paratus. ᵒ Sumptum ᵖ planè litis, cæteraque, æ quum est eum agnoscere, qui commodatum accepit.

Culpa hominis commodati cum re, commodatarium non excusat: secus in dolo. Bart.

Si me rogaueris: vt seruũ tibi cum lance ᵠ commodarem, & seruus lancem ʳ perdiderit: Cartilius ait, periculum ad te respicere. nam & lancem videri commodatam, quare culpam in eam quoque præstandam. Planè si seruus cum ea fugerit: eum qui commodatum accepit, non teneri: nisi fugæ præstitit culpam.

Appositio custodu facta ex postfacto, non remittit custodiam ei cui res fuerat commodata. Bart.

Si de me ˢ petisses, vt triclinium tibi sternerem, ᵗ & argentum ad ministeriũ

& infra, de furt. le. qui iumenta. & l. si is qui. & l. qui re. & l. si pignore. §. j. & infra proxim. §. & hoc si intellexisset se inuito domino facere: eumque si intellexisset, nõ permissurum: vt insti. de ob. ex deli. §. placuit.

ᵃ Certiorasti. maxime. Accur.

ᵇ Præstari debeat. Qđ iuris est in principali, & in accessorio: vt infra de instit. act. l. cuicunq; §. item fideiussori. & infra ead. le. §. si me. & infra deposi. le. j. §. si cista. & infra, deprec. l. quamuis. & s. nau. cau. stab. l. sed & ipsi. §. fin. Sed argu. contra infra deposi. l. j. §. quæ depositis.

ᶜ Conuenit. scilicet per pactum. sed in dote hoc pactum non valet: vt infra de pact. do. l. Pomponius ait. Et distingue: quia quandoq; dolum tantum præstabit: vt si gratia dantis tantum sit commodata. quandoque de lata & de leui: vt si vtriusque gratia. quandoque etiã de leuissima vt regulariter: vt hic, & infra eod. l. cum §. si rem. & j. eod. l. in rebus. in prin.

ᵈ Scenicis. In scęda ludentibus. Azo.

ᵉ Vltro commodauit. duobus modis potest hoc intelligi: & quòd prætor sedebat, & ei dedit, vt daret scenicis: tũc ipse de dolo tantum mihi tenetur. vel quod ego alicui vel prætori vltro accommodem: vt & tunc de dolo solo teneatur.

ᶠ Rem tibi dedi. id est commodaui. Accursius.

ᵍ Dares. id est obligares.

ʰ Nõ repignoras. id est non luis. Ac.

ⁱ Puto. Vt & C. eod. l. pen.

ᵏ Vel ex locato. Si certa merces, tunc ex locato. si incertas tunc in factum, id est, præs. ver. vt insti. loca. & cõduc. §. nam vt versi. & intelligat quæ supra diximus.

ˡ Pro te. s. præsente. alias neg. gest. datur: vt j. man. l. ex mãdato. §. fideiussori. sed si tempus non est appositum. qñ luere debeat, & qñ agam? Respon. cum diu steterit. vt j. mand. l. Lucius.

ᵐ Si à me. Mutat personas. Accurs.

ⁿ Duntaxat Contra j. de pig. actio. l. petenti. vbi dicit dari actionẽ. Sed dic quod ibi cedendo liberatur: vt infra eo. titu. de pig. act. l. eleganter. §. si vendiderit. & l. pen. Azo. & ad hoc infra, de pec. l. quod debetur. & infra, loca. l. cum in plures. §. vestimenta. Accur.

ᵒ Paratus. Vt infra quibus mod. pig. vel hypo. solu. l. item liberatur. §. qui paratus. Et sic not. qđ sufficit, si per eum non remaneat: vt hic, & j. de an. leg. l. Mæuia. in princ.

ᵖ Sumptũ. Ad hoc j. deposi. l. si in Asia j. respõ. & s. ad exhib. l. sed & si. §. quo autem loco.

ᵠ Cum lance. i. seruum & lancem.

ʳ Lancem. vt supra ea. l. vsq; adeo. Ac.

ˢ Si de me i. à me.

ᵗ Sternerem. i. optime locum tuum præpa-

P.F. denique:

P.F. chirographum

præstari

Bal. hic dicit istũ tex. no. ad hoc quòd sponsus mutuans, ornamenta sponsę, videtur in dubio ei commodare non donare. vnde soluto matrimonio potest ea repetere. cũ quo tamẽ nõ est standũ vt hic dicitur in feudis interpret. Bolo.

Quem hic prętorem iurisconsultus intelligat pulchre Bud. hic.

Ita P.F. al. vltra sequere Flo.

P.F. repignoras.

In P.F. hęc (Cartilius ait) ita clausa sunt, vt ꝓ deleta habeantur ꝗ admonuit Ant. Aug. emen. lib. iij. cap. vj.

præpararem, & scopis mundarem, & domum bene ornarem: ibiq; tres lectos sterneré. in quibus olim comedebant antiqui: & vocabatur locus sic paratus triclinium. Vel dicitur locus tribus clauibus firmatus. vel cameræ tres dicuntur triclinium.

Triclinium, quid sit.

præberem, a & fecero: deinde petisses, vt idem sequenti die facerem: & cum commodè argentũ domum † referre non possem, ibi hoc b reliquero, † c & perierit, qua actione agi posset, & cuius esset periculũ? Labeo de periculo scripsit, multũ interesse, custodem posui, an non. si posui: ad me periculum spectare. si min⁹: ad eũ, penes quem relictũ est.

Ego puto commodati quidem agendũ: d verùm custodiã eũ pręstare debere, penes quẽ res relictę sunt: e nisi aliud nominatim conuenit.

In obligatione primitiua quæ ad rei restitutionem contrahitur quilibet tenetur pro parte: quia insolidum ad eos peruenire non potest. In obligatione verò secundaria quæ contrahitur ratione doli vel culpæ, quilibet tenetur insolidum, quia pro parte non potest delinqui. & si agetur contra vnum ex facto alterius, ei actio cedi debet: quia si contra istum ageretur, actio pro rata tolleretur. Bar.

† P.F. domi. † P.F. reliquero.

a Præberem. Id est commodarem.

b Hoc. Scilicet argentum.

c Reliquero. Penes commodatarium: vt innuit infra, in eo quod dicit actio. commodati. commodauerãm ergo etiam argentum ad illud seruitium.

d Agendum. Siue posuit custodem, siue non.

e Relictę sunt. Reprobata prędicta distinctione Labeonis, secũdum Azo. nec ob. ĩ. eod. l. § si me rogaueris. quia ibi commodator ab initio commisit seruo custodiam: alioqui sugę periculum ad eum cõmodantem non spectaret de lance. & tamen de alio periculo tenetur commodatarius: vt ibi, & infra eo. l. rem mihi. § j. quanquam Ioan. dixerit, quòd vbi custodem posuit, renunciasse custodiæ commodatarij prius videtur: & ideo ad se spectet periculũ quod non placet: quia commodatarius prius fuit obligatus pro custodia: & ideo licet alius custodem apponat: nõ potest dici sic liberari. secus vero vbi quis in rei traditione quam fecit custodem apposuerit: quia tũc renunciasse bene videtur. vt dixi. & sic loquitur infra, de solu. l. si soluturus. in fin. & infra, de acquir. poss. l. quarundam. & C de pac. conuen. tam in do. le fin §. & si quidem. quæ sunt ar. contra. ſm Azo. & ĩ. proxi §.

f Si duobus vehiculum. paruum plaustrum: vt infra innuit, & C de hon. vehi. lib. xj. l. j.

g Et ait. scilicet Celsus non respondens quæstioni adhuc, sed respondet ibi: sed esse verius ait, &c. vbi dicit quod insolidum tenetur.

Possessio, an à duobus insolidum haberi possit.

h Dominium. Hoc est plane verũ, quod duo non possunt esse dñi insolidum, nec totius nec partis rei: vt hic, & ĩ. de castren. pec. l. hæreditate §. pater. sed de possessione quęritur. Quidã vt Gossiani quod sic & pro eis est ĩ. vti pos. l. si duo. in prin. Alij vt R. & Pla. quod ciuilem duo possunt habere insolidũ: sed naturalem non. Et pro eis est ĩ. de acq. pos. l. iij § ex contrario. Tu dicas quod nec ciuilẽ nec naturalem duo insolidum habeant: vt hic, & ĩ. de preca. l. duo. Præterea cum dominium nõ possit esse penes duos insolidum: vt hic dicit: ergo possessio ciuilis quæ est causa acquirẽdi dominium, duorum insolidum esse nõ potest: ꝙ ex definitione vsucapionis patet: vt ĩ. de vsuc. l. iij. & insti. per quas perso. no. acq. §. ex his. nam quoties aliquid prohibetur: & id prohibitũ est per ꝙ peruenitur ad id: vt ĩ. de spons l. oratio. diuerso tñ iure duo insolidum possunt possidere, vt vnus ciuiliter: & alter naturaliter: & sic intelligit lex illa ĩ. vti poss l. si duo. sic enĩ distinguuntur iura possessionis. vt ĩ. de vi & vi ar. l. j. §. ꝙ vulgo dicitur. & de preca. l & habet. §. eum. Sed qui sunt qui ciuilem habent possessionem? Respõ. proprietarius, & ille qui dedit in feudum: & qui in emphyteusim dedit nam proprietarius quęrit sibi possessionem per seruũ fructuarium: ꝙ non faceret, si non possideret vt ĩ. de acq. pos. l. j. § sed & per eum. fructuari⁹ vero vel vasall⁹ vel emphyteuta tãtum naturalem habent. vt ĩ. de acq. pos. naturaliter. & l. possessio. j. resp. Si enĩ possident rõne iuris quod habent in re. & idẽ in eo colono, qui conduxit ad nõ modicũ tempus: quia naturaliter possidet vt ĩ. si ager ve. vel emph. pe. le. j. & ĩ. de superf. l. j. §. ꝙ ait. secus si ad modicum tẽpus: quia ille nullo modo possidet: vt habet C. de pręscrip. xxx. an. l. male. & ĩ. de vsucap. l. non solum. §. quòd vulgo. licet quidam cõtra per l. ĩ. communi di. l. communi diuidũdo. §. neque colonus. sed illud expone vt ibi. quid autẽ si hi qui naturaliter possident alij locent ad non modicũ tempus, vel dent in feudum vel emphyteusim vel in vsumfruct Respon. nullam retinent, cum aliam nõ habeant. Item ſm Ioan. ciuiliter possidet qui non est in re nec in conspectu: sed qñ est in conspectu naturaliter etiã possidet. nam cum per conspectũ naturalis quæratur, multo magis retinetur: vt ĩ. de acq. pos. l. ꝙ meo. §. si venditorem. Et ſm hoc non videtur ꝙ eodem tempore possideat quis ciuiliter & naturaliter. ꝙ Alb. dixit & bene, ſm Azo. nisi naturalem appelles approbatione ciuilẽ. vt ar. ĩ. de ver. sig. l. lege. sed apud vnum vna & apud aliũ alia sit. Vel dic ꝙ in partib⁹ in quibus insisto & video, habeo naturalem: in alijs ciuilem. sed P. & Azo. dicebant nõ ideo amitti naturã enim quod res nõ sit in cõspectu: sed certe ſm hoc non esset ciuilis siue naturalis. Item cõtra eos videtur, quia plures haberẽt naturalem ſm hoc: quia ingressus fundum habet naturalem, ſm eos. P. & M. & R. & Azo. & dñs nihilominus: sic ergo plures quod tñ ipse Pla. alias negauit, dicens naturaliter duos insolidũ possidere non posse: sed ciuiliter. Sed dici potest quod absens habet naturalẽ ciuiliter, ingrediẽs habet naturalem naturaliter. Alij dicunt quod tunc esse desinat, quod non placet. ei aũt quod dixi apud vnũ non posse esse ciuilem & naturalem: cõtradicit C. de acq. poss. l. licet. vbi dicit exeuntem de possessione & longe recedentem ita quod nõ sit in cõspectu: ꝙ retinet possessionẽ. Vnde dicunt quidã ciuilem: & sic prius habebat ciuilem. de naturali cõstat qđ habebat. sic ergo ciuiliter & naturaliter possidebat. Sed dicas quod retinet naturalẽ quã solã prius habebat: illam tñ dico ciuilẽ quia iuris ciuilis authoritate retinetꝰ. sic dicitꝰ actio ciuilis pręctoria authoritate extẽ finnis: vt ĩ. de nox. l. electio. §. si is quẽ. Ar.

Possessionem ciuilem quis habere dicatur.

Si duobus vehiculum f commodatum sit, vel locatum simul: Celsus filius scribit libro sexto Digestorum quæri posse, verum vnusquisque eorum insolidũ, an pro parte teneatur. Et ait g duorum quidem insolidũ dominium h vel possessioné esse non posse: nec quenquam partis corporis i dominiũ

Actio ciuilis prætoria dici potest.

i Partis corporis. Sed insolidũ simul cum alio vel pro indiuiso, Vel dic alteri⁹ partis visibilis & discretæ sed

ta: sed intellectualiter sic. nec enim tua est mea: vel mea tua.

a Vsum autem. qui nec est dominium, nec possessio, sed quoddam tertium aliud ab vtroque: & ideo distinguitur inter spatiosam rem & nõ spatiosam.

actione sibi à commodante cessa. aliter enim non potest: & tunc non ad lucrum. i. pœnam furti quam habuit socius aget: vt C. de fur. l. ii. §. sed cum & j. loc. & côduc. l. si qui. licet in creditore sit aliud, vt j. ti. j. l. si pignore. sed ad rem vel rei cõmodatæ æstimationem quã socius cõsecutus est.

esse, sed totius corporis pro indiuiso pro parte dominiũ habere. vsum autem[a] balnei quidẽ, vel porticus, vel campi vniuscuiusque insolidum esse[b] (neq; enim minus me vti, quàm & alius vteretur) verùm in vehiculo commodato vel locato pro parte quidem effectu[c] me vsum habere, quia non omnia loca vehiculi[d] teneam.[e] Sed esse verius ait: & dolũ, & culpam, & diligentiam, & custodiam in totũ me præstare debere. Quare duo quodammodo rei habebuntur.[f] & si alter conuentus[g] præstiterit, liberabit alterum: & ambobus competet furti[h] actio.

Pomponius libro v. ad Sabinum. VI.

ET † alterutro agente,[i] alterius actio contra furem tollet.[k] †

Vlpianus lib. xxviij. ad edictum. VII.

VNde quæritur: si alter furti egerit, an ipse solus debeat cõmodati conueniri?[l] Et ait Celsus, si alter conueniatur, qui furti nõ egit, & paratus sit periculo suo conuenire alterum, qui furti agendo lucrũ sensit ex re cõmodata: debere eum audiri, & absolui.[m] sed [&] si legis Aquiliæ aduersus sociũ cius[n] habuit commodator actionẽ: videndũ erit, ne cedere debeat:[o] si fortè damnũ dederit alter, quod hic qui cõuenitur commodati actione, sarcire compellitur.[p] Nam & si aduersus cũ[q] habuit Aquiliæ actionem cõmodator: æquissimum est, vt commodati agendo remittat actionem. nisi fortè quis dixerit, agendo eum ex lege Aquilia[r] hoc minus consecuturum, quàm ex causa commodati consecutus est. quod videtur habere rationem.[s]

b Insolidum esse. quia vnusquisq; cõmode balneo etiam cũ alio vel aliis vtitur, nec in aliquo per alium impeditur: idem in porticum: secus in vehiculo.

c Effectu. quasi dicat ipsa necessitate. sic s. de vsufruc. accres. l. j. in fine.

d Vehiculi. sed nec balnei: sed ibi per alium vsus meus nõ sic minoratur: quod est in vehiculo secus. Io. Item quod dicit hic, vsum haberi pro parte, est contra. s. de vsu & hab. l. vtus pars. sed quod hic dicitur refertur ad factum: & pro parte vti dicor, cum certa parte vehiculi vtor. Sed quod ibi dicitur ad ius. i. ad seruitutem vsus.

e Teneam. i. tenere possum, cũ tu in eodẽ consistens me impedias, & idem in balneo peruo quàm in vehiculo.

f Habebũtur. quia vterq; obligatus est insolidũ ad rem restituendam: quod si nõ facit, debet pro parte ad interesse damnari: vt j. depo. l. duo. Azo. Sed videtur quod non insolidum teneatur: vt j. eod. l. rem. § in exercitu. quæ est contra. Sol. ibi actum est quod quilibet pro parte teneatur. nam ita dixit, cõmuni periculo: vt ibi dicit. Hodie vero vt duo cõmodatarij sint duo rei debendi, oportet quod expressim dicatur: vt in auth. de duobus reis. in prin. col. vij. nec dicat aliquis, quod auth. loquitur, quãdo est diuiduũ in obligatione. hic autẽ, restitui res pro parte nõ potest. vt j. depo. l. si duo & j. de verb. obl. l. stipulationes nõ diuiduntur. quia certe illud locum habet, quãdo res pro parte restitui nõ possit: quando. i. actum, quod quilibet teneatur insolidum. Vel quia vnus ad rem totã teneatur: alioquin quilibet teneretur pro parte: vt in hæredibus dicitur & pluribus depositarijs: vt j. depo. l. j. §. si apud duos. & l. in deposi. sic ergo & hic fuit actum. Ac.

g Conuentus. actione commodati.

h Furt. si ei res commodata surripiatur: hodie vero ponitur in electione commodantis, vt possit ipse, si velit eligere furem: vt institu. de oblig. quæ ex delic. § quæ de fullone.

i ET alterutro agente, sed non peragente.

k Tolletur. hoc ideo, quia vtrique insolidũ ex vna eadẽq; causa defertur furti actio. & ideo vni per aliũ præiudicatur: vt j. de duobus reis. l. ex duobus.

l VNde quæritur. Conueniri. scilicet commodati

Sed quidam habent in litera conueniri: & ad hoc est arg. j. de fideiuss. l. si dubitetur. j. respon. potest tñ dici in fideiussoribus aliter quam in duobus reis, secundum Azo.

m Absolui. s. ab obseruatione iudicij interim.

n Sociũ eius. conuenti: vt quia socius eius damnũ dedit.

o Debeat. scilicet conuento.

p Cõpellitur. imo videtur quod cogi nõ debeat, cum præiudicari non possit: vt j. eo. l. ad eos. Resp. imo quãdoque cogitur. s. si potuerit præcauere: vt j loc. l. sed & de damno. Vel dic aliud in damno dato ab extraneo: & aliud in damno dato a socio, quia illud quasi à me reputatur datum, cum pro vno reputaremur propter societatem obligationis: vt j de duobus reis. l. fin. sed ergo. contra. de vsur. l. mora. in fine.

q Eum. s. quẽ vult cõuenire. quasi dicat, ideo quæsiui, an cedatur actio resarcienti damnũ ab alio datum: quia si iste est qui dedit damnum quem conuenio commodati, licet non debeam cedere, debeo tamen remittere actionem legis Aquiliæ, nisi in eo quod plus est in ea actione quam commodati, secundum Azo.

r Ex lege Aquilia. id est postquam egerit commodati. vel refertur ad superius dictum.

s Quod videtur habere rationem. s. quod possit agi ad residuum per actionem legis Aquiliæ: vt hic, & arg. j. vi bon. rap. l. j. Sed arg. contra. j de act. & obli. l. qui seruum. § fi. vbi dicitur quod postquã egi commodati, non possum agere l. Aquil. in eo quod plus esset in ea ex repetitione xxx. dierum. Solu secundum R. hic de æquitate. vel secundum M. ibi dicit non durare alteram, cum non est in secunda plus, quam in prima alias durat, vt hic. vel secundum Io. hic ad aliud simplũ agitur quod venit in actionẽ istam, quia inficiatio intercessit. nõ autem ad incrementum xxx. dierum: vt ibi. Vel hic non est consecutus per actionem cõmodati nisi medietatem æstimationis, cum duo fuerunt cõmodatarij. aliam ergo potest consequi per actionẽ cõmodati vel per actionem l. Aquil. secundum Azo. Vel dic quod hoc nisi, &c. non ad proximum, sed ad superius refertur, & hoc in pluribus & à pluribus permittitur, in cõtraria non abeo-

† P. F. vt insolidũ.

† P. F. solletur.

† Istam solutionẽ tenet Pe. de Bellapertica hic.

Pomponius libro v. ad Sabinum. VIII.

REi cõmodatæ [a] † & possessionem & proprietaté retinemus. [b]

Vlpianus libr. secundo ad edictum. IX.

NEmo enim cõmodando, rem facit eius, cui commodat.

Ex vsu ad quem res accommodatur, quis non obligatur nisi sit mista culpa h.d. Bar.

Idem libr. xxix ad Sabinum. X.

EVm, qui rem commodatam accepit, in eam rem vsus est, in quam accepit, nihil præstare, si eam in nulla parte culpa sua deteriorem fecit, verum est. nam si culpa eius fecit deteriorem, tenebitur. [c]

Contractus innominati iudicantur secundum naturam contractus nominati, cui adijciuntur. Bartolus.

Si rem inspectori dedi: an similis sit ei, [d] cui cõmodata res est, quæritur? Et si quidé mea † causa dedi, dum volo pretium exquirere: dolũ [e] mihi præstabit tãtùm. † si sua: et à custodiam. & ideo [f] furti habebit actioné.

Si res perierit culpa nuntij referentis, perit periculo domini, si eum misit: alias periculo commodatarij si nuntium malum elegit. idem si nuntij dolo perierit. Bart.

Sed & si, dũ refertur, [g] perijt: si quidem ego mandaueram, per quem remitteret; periculum meũ [h] erit. si verò ipse, cui voluit, cõmisit: æque mihi culpam præstabit, si sua causa accepit.

Paulus libr. vj. ad Sabinum. XI.

QVi non tam idoneum hominé elegit, [i] vt rectè id perferri possit.

Vlpianus libr. xxix. ad Sabinum. XII.

† SI mea causa, dolũ tantùm. Commodatã rem missus qui repeteret, cùm recepisset, aufugit. Si dñs ei dari iusserat, domino perijt. si commonendi [k] causa miserat, vt referret res cõmodata: ei, cui commodata est. †

Dominus qui recipit æstimationem litis à commodatario, tenetur cauere de restituendo ei rem si ad manus eius perueniat. Pau. de Castro.

Pomponius libr. xj. ad Sabinum. XIII.

SI is, qui commodatũ accepit, nõ apparentis rei nomine, cõmodati condemnetur: cauendum est ei, vt repertam dominus ei præstet. [l]

Ad eum ad quem res nõ pertinet, cõmodũ non spectabit. Bar.

Si quem quæstum fecerit † is, qui experiendũ quid accepit: veluti si iumenta [m] fuerint, eaq́; locata sint: idipsum [n] præstabit [o] ei, qui experiendũ dedit. Nec.n. ante eã rem quæstui cuiquã esse oportet, quàm periculo eius sit. [p]

dem. argu. ĩ. ad l. Aquil. l. item Mela. §. si plures. Sed quæstioni factæ, an conuento socio teneatur cedere contra alium, non resp. sed ego respon. quod tenetur cedere sicut pupillus cedit tutori conuento contra tutorem: vt C. de admin. tut. l. ij. in prin. & §. si. & j. de tut. & rat. distrahé. l. j. §. nũc tractemus. Et est ratio, q̃a ex facto dantis damnum conuenitur, & præstat dãni æstimationem. commodati autem actio nõ est cedenda: quia conuentus ea suo nomine tenetur, nisi ad damnum, vt dictũ est. sic ergo in duobus reis dico ne cõuento actio cedatur, nisi ex facto rei conueniatur, sed aliud est in fideiuss. vt C. de fideiuss. auth. præsente. & C. loca. l. si diuisa. sed in reis idem dico, si tales erant vt posset conuétus postulare q̃d diuideret actio ad exemplũ plurium mãdatorum: vt infra, de fideiuss. le. si fideiussores §. idem respon. & l. fideiussores. ſm Azo.

[a] REi commodatæ. scilicet à nobis.

[b] Retinemus. vt & institu. de interdi. §. possidere. versi. per eos quoque. sicut rei depositæ: vt infra deposi. l. licet. §. rei.

[c] EVm qui. Tenebitur. quia videbitur reddita: vt supra eod. l. iij. §. si reddita sit res. & facit infra eo. l. vlt. Accursius.

[d] Sit ei. in actio præscrip. verb. qua ipse tenetur: vt j. de præscrip. verbo. l. si rem. & l. si gratuitam. §. secundo.

[e] Dolum tantum. Sed nunquid inspector debet probare se sine dolo amisisse? Videt quod sic vt C. de pig. act. l. si creditor. & j. lo. l. si fundum. & infra, de custo. reo. l. fin. & supra, de eden. l. si quis ex arge. in fin. & leg. seq. Econtra videtur quod non, sed ille qui obijcit: vt infra, de leg. ij. l. cum ita § species. & C. de pig. actio. l. si nulla. & infra, de proba l. quoties §. qui dolo. Azo. quod est verius. Accur.

[f] Et ideo. q̃a ei⁹ interest: q̃a de custodia tenetur. Ac.

[g] Sed & si dum refert. res quæ inspicienda data est.

[h] Periculũ meũ sine distinctione. & est pro hoc ĩ. nau. cau sta. l. iij. §. idẽ. in prin. & l. si. in prin.

[i] QVi non. Elegit. quod ex postfacto apparet & hoc est verum cum id actũ est inter me & eũ, vt ipse & nõ alius perferret. q̃d ex qualitate personarum & dignitate perpenditur. & in hoc casu oĩno tenetur, vt hic quia mala electio est in culpa: vt j. mand. l. procuratorem §. si mutores. in fin. & ĩ. si men. fal. mo. dix. l. ij. & ĩ. nau. cau. sta. l. fin §. seruorum si auté volui vt mihi mitteret, nec de eo cogitaui, quod ipse afferret: distingue, an eũ qui idoneus videtur, eligit, ſm Ioan. Alij vero secundũ hanc distinctionem tantum faciunt. Az. & est pro Ioan. infra eod. l. argentum. sed prima verior est.

[k] SI mea causa. Commonendi. Quid si mẽtitus est dicens sibi rem tradendam, eũ causa cõmonendi missus est? Respõ. non nocet [v] cõmodanti: vt infra, de sol. l. cum quis. §. si debitorem. quia ei est imputandũ qui credulus fuit: Azo. vt arg. supra de eo per quem fac. er. l. j. § j.

[l] SI is qui. Ei præstet. aut æstimationé: vt infra, eo. l. in commodato. §. fin. & facit. ĩ. eo. l. si vt certo § j.

[m] Si iumenta. scilicet data causa experiundi. Accurs.

[n] Idipsum. quod lucratus est.

[o] Præstabit. actio. præscri. ver. vt j. de præscrip. ver. l. apud Labeonem.

[p] Eius sit. Sed videtur q̃ sit eius periculo. nam hoc ipso q̃ vtitur re commodata ad aliũ vsum & scit se hoc facere cõtra domini voluntatem, furtum facit: vt supra eo. l. si vt certo. §. quinimo. & sic ad eum omne periculũ pertinet, ergo & quæstus ad eum pertinere debet. Respond. illud verum est, cum ex conuentione bona fide vel ex natura cõtractus ad

† Cõcor. in c. j. glo. j. circa finé. extra, co. titu.

† et si sua causa

† P. F. si sua.

† P. F. si mea causa.

† P. F. cui commodatum est.

[v] Limita, nisi dominus fuisset consuetus mittere istũ pro rebus suis: quia tunc dãdo ei liberatur, secundum Bald. hic. Bolo.

† Al. add. si.

Quo ad eum pertinet periculum: vt infra pro soci.l. si vnus.§.si vnus.hic nõ sic,alias ex suo dolo lucrare tur, quod esse non debet:vt C.de rei vin.l.j. in fi. Item nota, quod vbi onus ibi lucrũ:vt & C.de fu.l.fi.§. pe.& infra de act.emp.l.ex vendito.& §.si quid seruo.

a Vel mandati. Imo videtur quod non: quia non spõte suscepit mandatum: vt supra de neg gest.l. at qui natura.§.si libero. quod est contra. Solu.ibi loquitur in eo casu quando putabat se seruum,quare nasci tur act.neg.gest. nõ mãdatij quia ex necessitate gessit, nõ ex voluntate. hic vero loquitur eum sciebat se liberũ:in quibus casibus quodammodo voluntate gerit. Ir.vel dat vtilis, vt hic; non directa, vt ibi.nam & hic nesciebat se liberum:ij quod patet per illa verba, plerũq; enim,&c.quod & hic & ibi dicit quod bona fide seruiebat. Ac. vel ibi iussit vt libero,hic vt seruo.Itẽ facit supra ad leg. Aquil leg.liber homo.§.1.

b Obligatum. Scilicet,ciuiliter.

c Nascat. Vt hic, & infra mand.l.si procuratorem §. si liber homo. in gl. Iulian' ait & supra si cer.pe.l.cum fundus.§.seruum.

d Veluti. Id est,sicut. Accur.

e SI seruus. Et furti. si tamẽ agatur commodati nõ agetur furti; vt C.de int.l.j.& infra de fur.l.h is cui res commodata.aut ea ratione; quia interest se cõsecutus est;aut ea quia agendo cõmodati habuit tantũ quod seru' fecit; vt infra de fideiuss.l. si ser uus alienus. in fin.

f ITa vt si fur. Cõmodati. vt & supra de iudi.le. non a iudice. sic & depositi; vt infra, depo.le.j §.si prędo. & pignoratitiæ: vt infra de pig.ac.l. si pignore.§ si prędo imo etiam rei vin. possum agere con

Error in iure consecutiua nõ impedit actionem oriri ex contractu,sicut nec error in iure vel in facto antecedẽte impedit cõdictionẽ oriri extra id , quod agitur. Bar.

Si libero homini, qui mihi bona fide seruiebat,quasi seruo rẽ commodauero: videamus, an habeam commodati actionem , nam & Celsus filius aiebat: si iussissem, vt † aliqd facerei: † vel mãdati a cum eo, vel præscriptis verbis experiri me posse.Idem & in commodato erit dicendum . Nec obstat,quod non hac mente cum eo, qui liber bona fide nobis seruiret, cõtraheremus,quasi eum obligatum b habituri. Plerunque enim accidit,vt extra id, quod agitur,tacita obligatio nascatur: c veluti d cùm per errorẽ indebitum soluẽdi causa datur.

Ex eodem facto duæ actiones contrariæ possunt oriri diuersis respectibus. Bar.

Vlpianus libro xlviij. ad Sabinum. XIIII.

SI seruus meus rem meam tibi sciẽti nolle me tibi commodari, commodauerit, & commodati,& furti e nasciĩ actio,& præterea cõdictio ex causa furtiua.

Qui conuenitur ex contractu, non potest referre quæstionem dominij. Bar.

Paulus libro xxxix ad edictum. XV.

COmmodare possumus , etiam alienã rem,quam possidemus, tametsi sciẽtes alienam possideamus.

Marcellus libro quinto Digestorum. XVI.

ITa vt † si fur,vel prædo , commodauerit, habeat commodati f actionem.

Pactum vt non veniat dolus futurus,non valet. Bar.

Paulus libro xxxix. ad edictum. XVII.

IN cõmodato hæc pactio, ne dolus præstetur,rata non est. g

Actiones contrariæ, possunt principaliter intentari, sicut directæ. Bar.

Contraria commodati actio etiam sine principali h moueri potest, sicut & cæteræ, quæ dicũtur cõtrariæ. i

Obligationis secundariæ quilibet ex hæredibus tenetur insolidum, licet sit hæres ex parte. Bartolus.

Si ex facto hæredis agatur commodati: insolidum k condemnatur, licet ex parte hæres est.

Si commodans non patitur commodatarium vti ad eum vsum ad quem est commodata: contraria commodati tenetur. hoc dicit. Primo præmittit quædam præambula ad declarationem quæstionis: secundo eam determinat,secunda ibi, Geritur.& inde debet sumi casus in terminis. Bar.

Sicut autem † voluntatis & officij magis, l quam necessitatis est cõmodare:ita modum cõmodati finemque m pręscribere,eius est, qui beneficium tribuit. Cùm autẽ id fecit,id est, postquàm commodauit: n tunc finem pręscribere, & retro agere,atque in-

tra commodatarios; vt dicunt Ir.& alij;& quia non deberent ei quæstionem mouere;cum habeãt ab eo causam; vt C.de pig.act.l.nec creditores. & de non nu.pe.l.j.& de pręscr.xxx.an.l.si quis emptionis.§. sed hæc super illis.sed Io.& Azo.contra. Dicunt n. quia agitur contra cõmodatarium, vt cõtra quẽlibet possidentẽ; ideo oportet plene de dominio probare; vt s. ad exhi.l.de eod.§. fi. nec obs.l.j.de nõ nu.pe.quod dicit,si pignus datũ probatur es,& nec illa, nec creditores. quæ dicit, si originem rei probare potes, &c. nam nõ ideo dicit quod sola traditio det debitori rei vindi. sed quod probata traditione pignoris, præsumitur quod hodie possideat creditor,cum a debitore habuit possessionem; vt C.de pign.act.l. ij. & ita potest intentari rei vin. quã parte sola possessio ; vt C. de alie.iu.mu.cau.fac. l.j.Itẽ nec obst. lex illa, si quis emptionis C de præscrip. xxx. an. quæ dicit nõ licere prędoni obijcere præscribẽti quẽ expolit,dñij quæstionẽ;quia durior est causa delicti quam contract.

g IN cõmodato. Rara non est. nec alibi:vt s. de pa.l.si vnus §. illud.

h Principali. Id est, sine directa.

i Dicunt contrariæ. Vt infra e.l. in rebus. § fi.& C de contra. iu. tut.l. fi. in fi & infra de cõtra & vti.ac.tu.l.j.§ fi. & F.de ne.ge.l. sed an vltro.in princi.

k Insolidũ. Vt & infra e.l.iij.§.hæs.& infra depo.l.si duo. & facit infra de polli.le. ex pollicitatione.& infra de a l.i.l.l.iij.I prin. & infra de ver. obli.l. in executione.§.ij.

l Magis. Electiue ponit.nõ cõpatiue

m Finemque. Id est, vsq; ad quod tempus teneat cõmodatarius. sic C. de act.& obli. l. sicut.

n Commodauit:

Oo a ad

† P.F.ñ. † F.E. sa cere.

† Io F.F. add. & al. vel.

† Cõcor. cũ hoc. §. c. vnicum extra e.ti. & vide b. gl.Cquãdo liceat pœnitere in ca. in casu sit sup verbo, integrã extra, de elect.

ad diem, vel fine die: vbi intelligitur finito vsu.
a Non officium. Id est, facit contra officium quod homo homini debet: vt infra, de ser. expos. l. seruus ea. depositum tamen reuocatur quandocunq; vult: vt infra depo. l. j. § antepe. quæ est contra: quia nihil interest depositarij. ité precarium quócunq; vult: vt j. de preca. l. j. & l. cũ precario. & leg. habet. j. respons. & in hoc differt a commodato, secundum hoc. Sed quæ est ratio? Rñ. quia cõmodatũ semper datur cũ præfinitione certi vsus: vt patet per omnes leges se- re tractantes de cõmodato. sic enim dicitur: commodo equum vt ad villã duceres pecuniam: vt dives appareas: vt j. eo. l. iiij. & l. si vt certo. §. sed interdum. & j. e. l. si. sic & scalas, vt fenestris supponas: vt insti. de oblig. quæ ex delict. § interdum. vers. l. ope.
b Suscepta. Id est, nata.
c Dantem accipientemque. Alias dandum & accipiendum. alias inter dantem & accipientem.
d Negotium. Id est cõtractus vtriusque gratia celebratus saltem quantũ ad repetitionem.
e Ciuiles. Nota, actionem commodati ciuilem, secundum quosdã: vt diximus supra, e. l. j. in principio.
f Peritura. Scilicet, negotia. sed certe videtur, q'd sufficiat si etiam vel in paucis, &c. vt C. de nego. gest. l. tutori. quæ est contra. So. illud verum est in alijs negotijs inchoãdis. cœpta n. omnimodo cõsummare debet. vel hic alius erat gesturus: vt ar. j. de neg. ge. l. si apud § si. quod autem forsan his hic dixit, philosophicè temperauit. vel non est contra: quia hic loquitur vbi manda. fuit: q' patet ex illo verbo, voluntatis enim, &c. hoc non valet: quia in vtroq; casu loquitur hic. j. enim posuit de eo, qui inchoauit gerere. & intelligendum est sine mandato: postea quando cum mandato, cũ dicit voluntatis, &c. q' d debet gerere: alioqui tenetur, si inchoet vel non: vt j. mand. l. si remunerandi. §. j. Azo. vel distingue vtrum accessit quasi vnum gesturus: vt ibi, an quasi omnia, vt tunc teneatur: vt hic.
g Si pugillares. Id est, tabulas cereas: & facit ad inferius proxi. respo. Infra eo. l. proxi. §. item qui sciens.

Not q' res cõmodata non dr̃ nisi habeat certũ vsum tacitũ vel expressũ: vide Cy. & B. Bal. in l. stio. ij. C. eod.
In P.F. Inter dãdũ accipientemque.
Bald. hic dicit illã gl. sin. ad cognoscẽdum quæ differentia inter cõmodatũ & depositũ & precariũ. de quo vide in l. cõtractus. j. de re. iu. & Bald. in l. ij. C. e. tit.
P.F. præstitisti.
Cõcor. tex. in ca. vnico. eo. tit. extra, de cõmoda. Bolo.

tempestiuè vsum † commodatæ rei auferre, nõ officium a tãtùm impedit: sed & suscepta b † obligatio inter dantem accipientemque. c Geritur enim negotium d inuicem, & ideo inuicẽ propositæ sunt actiones vt appareat, q'd in principio beneficij ac nudæ volũtatis fuerat, conuerti in mutuas præstationes, actionesque ciuiles e vt accidit in eo, qui absentis negotia gerere inchoauit: neque enim impunè peritura f desereret. suscepisset enim fortassis alius, si is non cœpisset. Voluntatis est .n. suscipere mãdatum, necessitatis consummare. Igitũ si pugillares g mihi commodasti, vt debitor mihi caueret: non rectè facies importunè repetendo. nã si negasses: vel emissem, vel testes adhibuissem. Idemque & si ad fulciendam insulam tigna commòdasti, deinde † subtraxisti, aut etiam sciens vitiosa commodasti. adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet. i Ex quibus causis etiam contrarium iudicium vtile h erit dicendum.

Ex pluribus rebus separatis, potest peti vna non autem certa pars vnius corporis. Bar.

Duabus rebus commodatis, rectè de altera cõmodati agi posse, Viuianus scripsit, quod ita videri verum, si separatæ sint, i Pomponius scripsit Nam eum, qui carucham puta, vel lecticam k cõmodauit: non rectè acturum de singulis partibus.

Actio commodati contraria competit vt dominus reddat rẽ in suam potestatem reuersam, vel æstimationem acceptam. Bartolus.

Rem commodatam perdidi, & pro ea pretiũ dedi: deinde res in potestate † tua venit Labeo ait, cõtrario iudicio, aut rẽ te mihi præstare debere, aut q'd a me accepisti, reddere. l

Commodatarius tenetur de leuissima culpa, si ipsius gratia fuerit commodatum: non de casu, nisi culpa præcedat sed si vtriusque gratia fuerit commodatum: tenetur solum de dolo et leui culpa. Bar.

Caius libro ix. ad edictum prouin. XVIII.

IN rebus commodatis, talis diligẽtia præstanda est, qualem quisque diligentissimus † paterfamilias suis rebus m adhibet: † ita vt tamen eos casus non præstet, n quibus resisti non possit: veluti mortes † seruorum, quæ sine dolo & culpa eius accidunt, latronum hostiumve incursus, piratarum insidias, naufragium, incendium, fugas seruorum, qui custodiri non solent. quod autem de latronibus, & piratis, & naufragio di-

h Vtile. Id est, ef- ficax ad interesse & facit ad hoc infra mand. l. si mandauero. § si. Ac.
i Separatæ sint. Sic & in pluribus rebus emptis: vt j. de actio. empt. l. & si vno. sic procurator vnum de pluribus: vt j. de procurat. l. fin. & argum. Infra, deposi. l. j §. si cista. Sed si commode nõ diuiduntur secus. vt hic subijcit, & supra, famil. ercisc. l. plane. Sed contra supra de cõdi. fur. l. si seruus §. boue. Sol. ibi erant singulæ partes separatæ.
k Lecticam. Ad iacendum. Accu.
l Reddere. Vt infra eo. l. rem mihi. & infra, ad lege. Rhod. de iac. l. ij §. penulti. Sed quod horum reddere, res vel æstimatio? Respon. Dicunt q. dã esse in arbitrio illius, qui accepit æstimationem: cũ ex beneficio suo non debeat damnificari: vt j. de in d. l. plerũq. in fi. Sed videtur, quod rem tãtum. nã qui æstimationẽ accepit, vendidisse videtur vt j. pro empt. l ij. habet ergo necesse, vt rem præstet: vt j. de re iud. l. in deposit. & j. de rei vin. l. si culpa. contra quod perunia: vt supra, de condi. sine causa. l. ij. hic enim non res, sed culpa fuit æstimata. Prima est verior: vt in sua electione sit, qui accepit. Accu.

Potestate
Facit gl. j. circa pri. in c. si. extra eo. tit. Bolog.
P.F. ita vt tantum eos, &c.
P.F. mortis

m IN rebus. Snia rebus. vt & inst. quibus modis re. contrah. oblig. § item is & infra de act. & obl. l. j. § is quoque apud quem.
n Præstet. Vt C. eodem. l. j. & de pignor. act. l. quæ fortuitis.

ximus: ita, scilicet accipiemus, si in hoc cõmodata sit alicui res, vt eã rem peregrè secũ ferat. alioquin si cui ideo argẽtum commodauerim quòd is amicos ad cœnam inuitaturum se diceret, & id peregrè secum portauerit: sine vlla dubitatione etiam piratarum, & latronum, & naufragij casum præstare debet. a Hæc ita, b si duntaxat accipientis gratia cõmodata sit res. At si vtriusque: c veluti si communem amicum ad cœnam inuitauerimus, tuque eius rei curã suscepisses, & ego tibi argentum commodauerim: scriptum quidem apud quosdam inuenio, quasi dolum tantũ præstare debeas. Sed videndum est, ne & culpa præstanda sit: vt ita culpæ fiat æstimatio d sicut in rebus pignori datis, & dotalibus æstimari solet. e

Pro culpa commissa in faciendo competit actio ex eo contractu & legis Aquiliæ. Bar.

Siue autem pignus, siue commodata res, siue deposita deterior ab eo, q acceperit, facta sit: non solũ istæ sunt actiones de quibus loquimur, verũ et legis Aquiliæ. sed si qua earum actum fuerit: aliæ tolluntur. f

Expẽsas alimẽtorũ vel valetudinis paruas cõmodatarius non repetit, secus in magnis. Bar.

Possunt iustæ causæ interuenire, ex quibus cũ eo, qui cõmodasset, agi deberet: veluti de impẽsis in valetudinem serui factis, quæve post fugã requirendi reducẽdiq; eius causa factæ essent. nam cibariorum impensæ naturali, scilicet † ratione ad eum pertinent. g qui vtendum accepisset. Sed id, q̃ de impẽsis valetudinis aut fugæ diximus, ad maiores impẽsas ptinere debet. modica. n. impẽdia verius est vt sicuti cibariorum, ad eundem pertineant.

Commodans tenetur de vitio rei, si sciens fuit. Bar.

Item qui sciens h vasa vitiosa commodauit, si infusum ibi vinum, vel oleum corruptum, effusumve est: condemnandus i eo nomine est. *

Quod potest contrario iudicio peti, potest in compensatione deduci. Bar.

Quod † autẽ contrario iudicio cõsequi quisque potest, id etiam recto iudicio, quo cũ eo agitur, pôt saluum habere iure pensationis. k Sed quia fieri pôt, vt amplius esset, q̃ inuicẽ aliquẽ consequi oporteat, aut iudex pensationis † rõnem nõ habeat, l aut ideo de re restituẽda re cũ eo nõ agatur: quia ea res casu intercidit, aut sine iudice restituta est, dicem* necessariam esse contrariã actionem.

De damno dato à tertio, non tenetur commodatarius vel cõductor. Bar.

Iulia. li. j. Dig. XIX.

AD eos, qui seruandum aliquid cõducunt, m aut vtẽdum accipiũt: damnum iniuria ab alio datum non pertinere, ꝓculdubio est. n Qua enim cura aut diligentia consequi possumus, ne quis † damnum nobis iniuria det? o

Si res culpa nuntij perdatur, perit periculo domini, si remittens non fuit in culpa malæ electionis. Bar.

Idem li. iij. ad Vrseium Ferocem. XX

§. v.

a Præstare. debet Hoc ideo, quia culpa præcedit casum: vt & supra de neg. gestis. l. siue hæreditaria. & infra, lo. & conduc. le. item quæritur. §. si quis. & supra eodem. l. si vt certo. §. sed interdum.

b Hæc ita. quod sicut diligẽtissim⁹ tenetur, & sic de leuissima culpa: vt supra, in princi. legis dixi.

c At si vtriusque. hãc eandem distinctionem adhibent quidam in mandato: vt sic quandoq; de leuissima, quandoq; de leui teneatur. sed nos cõtra. Dicimus enim, q̃ semper de leuissima teneatur: vt C. mand. l. a procuratore.

d Æstimatio. scilicet vt leuis nõ leuissima veniat.

e Solet quod verum est: vt s. eo. ti. l. si vt certo. §. nũc videndum. & j. de regu. iur. le. contractus. & j. so. mat. l. etiam. §. si.

f Tolluntur. nisi in id quod superest vt s. eo. l. vnde quæritur. in fine legis.

g Ad eum pertinent. quia cum seruitio quod ei fecerat compensantur, quod ab eo non repetitur: vt j. de ædi. edic. l. item si serui. §. final & j. sol. matri. le. diuortio. §. finali Azo. Item no. hic de modicis expensis non curãdũ: vt infra, de impen. in re. dot. fact. l. omnino. & supra de nego. gest. l. Nesennius. & infra de vsu. le. hactenus. & infra, de li. ag. l. si quis a libertis. § si mater.

h Item qui sciẽs. secus in ignorante, vt j. eo. le. pe. sed in locato & depo. & vendito secus: quia indistincte tenetur vt infra loca. l. sed addes. §. j. & de act. empt. l. tenetur. §. sed si vas. & infra, de fur. l. si seruus cõmunis. §. quod vero ad mandati. sed in seruo locato, nõ idem quod in vase. vt infra lo. l. si tibi domum. §. j. & leg. cum in plures. §. seruum meum. Azon. Quidam tamẽ hic dixerunt etiam in hoc casu si nesciẽs fuit, vtili Aquil. eũ teneri occasione damni dati. sed M. hoc reprobat.

¶ Rolam.

i Condẽnandus. Ad interesse cõtrario iudicio commodati: vt & supra eo. l. incommodato. §. sicut in fine.

k Pẽsationis. sed cõtra videtur, quia sub prætextu, &c. vt C. eo. l. fina. quæ est contra. Sol. hic propter debitũ, qđ in ipsa re est impẽsum, retinetur quasi pignoris loco: vt infra, de acquiren. pos. l. si quis rem. & infra de fur. l. creditoris. §. fina. & l. si is qui rem. pro alio autem debito non. Vel dic quod hic culpa cõmodatarij res perierat, vel deterior facta erat: vnde quantitas hic est in interesse: & sic pôt compẽsatio habere locum. ibi autem res extabat nõ facta deterior.

l Non habeat Ea nõ admissa: sed nõ reprobata: vt j. de comp. l. q̃ in diem. Azo. & s. de nego. gest. l. si autem. §. si quocunque.

m AD eos. Conducũt. accepta mercede. M.

n Proculdubio ẽ. nisi culpa casum ꝓcessit: vt infra, loc. l. sed & de damno. & l. si merces. §. culpæ. secundũ Azo. sed videtur qđ sic teneatur: vt s. nau. cau. stab. l. naututa. in fi. sed dic vt ibi.

o Det. respondeo nulla. vt hic, & j. de act. emp. l. si eares. & j. loc. sed & de damno. & j. e. l. in rebus. in princi. & infra

* Quod Bartol. hic colligit, & alibi, in cõtraria actione, cõmodãtem de rei vitio teneri doli, & culpæ latæ noĩe, non recipio: q̃ vel ex his Gaij verbis palã sit dum dicit, *Qui sciẽs* & ergo si ignorãs, tametsi insignis sit ipsius negligentia, q̃ l. rẽ suã nõ perscrutarit, excusari tñ debet, præsertim cu nõ sua, sed ei⁹, cui dat gratia, cõmodet, cui imputãdũ est ipsi, q̃ rẽ vitiosã non perui derit. A. Pers.

† *Et si quod*

†† *Compensatio.*

† *Ne aliquis.*

ARgentum commodatum si tam idoneo seruo meo tradidissem ad te perferendū vt non debuerit quis † existimare futurū, vt a quibusdā malis hoibus deciperetur, tuū, non meū detrimētū erit, si id mali homines intercepissent.

Postquā quis est condemnatus commodati directa, potest agere commodati contraria. Bar.

Aphricanus li. ix. Quæstionum. XXI.

REm mihi commodasti, eandem subripuisti. deinde cum cōmodati ageres, nec a te scirem esse subreptā, iudex me cōdemnauit, & solui. postea cōperi a te rē esse subreptam. quæsitum est, quę mihi tecū actio sit? Respond. furti quidem † nō esse, b sed commodati cōtrariū iudiciū vtile c mihi fore.

Dolus serui non praeiudicat commodati, licet pro eo noxaliter tneatur, Bar.

In exercitu cōtubernalibus vasa vtenda communi periculo dedi: ac deinde meus seruus subreptis d his, ad hostes profugit, † et postea sine vasis receptus est. habiturū me commodati actionē cum cōtubernalibus cōstat pro cuiusq; parte e sed & illi mecū furti serui nomine agere possunt: f quādo g & noxa caput sequitur: & si tibi rem periculo tuo vtēdā commodauero: eaque à seruo meo h surripiatur, agere mecum furti posses serui nomine.

De furto facto per seruū cōmodatū, commodans tenetur noxaliter tantum si fuit ignorans sed si sciens, tenetur insolidum Pau. de Castro.

Paulus Libro xxij ad edictum. XXII.

SI seruus, quem tibi commodauerim, furtum fecit, vtrum sufficiat contraria commodati actio, quēadmodū competit, si quid in curationem serui impendisti: an furti agendum sit quęritur, & furti quidē noxalem habere [eū,] q cōmodatum rogauit, proculdubio est. contraria autem cōmodati tūc eum teneri, cum sciēs i talem esse seruum, ignoranti commodauit.

Si re vtatur commodatarius ad eum vsum, ad quem commodata est, & pereat sine culpa commodatarij: commodatarius non tenetur. Bar.

Pomponius lib. xxj. ad Q. Mucium. † XXIII.

SI commodauero tibi equum, quo vtereris vsque ad certum locū: si nulla culpa tua interueniēte in ipso itinere deterior equus factus sit: nō teneris cōmodati. k nā ego in culpa ero, qui in tam longū iter equū cōmodauerim, qui eum laborē sustinere non potuit. l

TITVLVS VII.

DE † PIGNORAtitia actione, vel contrà.

Pignus nudo consensu cōtrahitur, etiā si alia res tradatur: & error in materia pignoris cōstitutionē non impedit. Primò præmittit vnum dictum, Secūdò ex eo infert ad solutionem quæstionis. Tertiò format aliā quæstionem & soluit. Secunda ibi, Si igitur. Tertia ibi, Si quis Bartolus.

Vlpian. libro xxx. ad Sabin. I.

PIgnus contrahitur non

& j. de damno. infe. l. damni infecti quidam. in prin.

a ARgentū. Seruo meo. in suo enim venia est dignus. in alijs nō, secundum quosdam, vt hic & supra na. ca. stabu. l. fi. §. seruorum. sed certe imo in omnibus est hęc distinctio faciēda: vt arg. j. de præscr. ver. l. apud Labeonem. §. fi. & supra eod. l. eum. in fi. & le. seq. maximè cū bonæ industriæ sit vt hic dicit, & arg. j. de rei vind. l. si a bonæ fidei.

b REm mihi. Non esse cū interfuit mea. alioq furti agerē possem: veluti si in rem commodatam impendi. licet enim contraria commodati agere possim, melius tamen impensas per retentionem seruabo: vt infra de fur. l. si is qui. Azo & l. creditoris. §. fi.

c Vtile. ad alterutrum: vt supra e. l. in cōmodato. § fi. item & condictio sine causa habet locum, ad repetendū quod est solutum: vt supra de cond. sine cau. l ij. sed condictio indebiti nō: quia per sententiā est solutum: vt C. de cōd. ind. l j. & j. man. l si fideiussor j. §. in omnibus q sunt cōtra. Vel solue. quia hic sciens & dolo falsum allegans cōsecutus est sententiam & ideo tenetur. cond. sine cau. & etiam indebiti restituere: vt j. de in. l. si prætor §. Marcellus.

d Surreptis. scilicet cōmuni culpa omniū cōtubernalium interueniēte. vnde videbatur q cū dominus fuisset in culpa, similiter agere non posset: vt j. de ne. gest. l. si ne hæreditaria sed contra est, qa satis in culpa sua punit,

In P. F. estimare.

Iste tex. est no. secundum Baldū ad hoc q furtū non cōmittitur a vero dño capiēte rē propriam quæ nulli sit obligata j aliat lecus. pro quo concor. & facit le. si seruus C. q eū. c. le. itaq; fallo cū ibi not. infra, de fur. Bal.

Fugit.

---

illi ecōtra, licet fuerint in culpa, noxaliter contra istum agūt: secus si in dolo: vt j. de fur. l. eū. qui §. idem scribit. ver. Idem Pompo.

e Pro cuiusq; parte imo insolidū, vt j. e. l. si vt certo. in fin. quæ est contra. Sol. vt ibi. Ac.

f Possunt. noxaliter.

g Quando. pro quando quidem, id est quia. Azo.

h A seruo meo. culpa tua præcedente alias tua nō interest. & sic in cōmodato vtriusque gratia dicit, & facit ad le. infra pro soc. le. cum duobus. §. dāna. & infra lo. & cōduc. l. videamus. in fine. Accu.

i SI Seruus. Cum sciēs facit j. ti. j. leg. si seruus. & j. mā. l. inter causas. §. nō omnia vers. si. sed cū seruus & infra, loc. l. si ubi domnm. §. j. Acc.

k I cōmodauerit. Cōmodati. vt supra e. l. eum primo respn. Accu.

l Non potuit. & sic tenetur contraria: vt supra, ad legē Aqui. l. si seruus seruum. §. pe.

† Ad Sabinum.

DE PIGNORAtitia actione, vel contrà.

Quæ est in persanā vt C. de distra. pi. l. fi. Azo & datur debitori soluto debito, vel alias satisfacto. vt infra, eo. l. si. rem. § om. nes. Ac.

PIgnus cōtrahitur Primo dicit qualiter pignus cōtrahitur. & dicit q pignus non solum contrahitur si traditio rei pignoratę interueniat, sed sine traditio sine cō sensus interueniat, vt puta mutuasti mihi quandam summam

† In P. F. pignoratitia.

Si debitor rem pignori datam [i] vendidit, & tradidit, [k] tuq; [l] ei numos credidisti, quos ille soluit ei creditori, [m] cui pignus dederat, tibiq; cum eo conuenit, vt ea res, quam iam vendiderat, pignori tibi esset: nihil te egisse cõstat, qui † rem alienam [n] pignori acceperis. ea.n. ratione emptorem pignus liberatũ habere cœpisse. neq; ad rem pertinuisse, [o] quòd tua pecunia pignus sit liberatum.

Non videtur habere fidem de pretio, quod statim quasi receptorum se putat. Bart.

Idem li.xix.ad Sab III.

Si quasi recepturus à debitore tuo cominus [p] pecuniam, reddidisti ei pignus: isq; per fenestram id misit, † excepturo [q] eo, quem de industria ad id posuerat: Labeo ait, furti [r] te [s] agere cum debitore posse, & ad exhibendum. & si agẽte te con-

sola † [a] traditione, [b] sed etiam nuda conuentione, & si traditum non est. [c] Si igitur contractum sit [d] pignus nuda cõuentione: videamus, an si quis aurũ ostenderit, quasi pignori daturus, [e] & æs dederit: obligauerit aurũ pignori. Et cõsequens est, vt aurum obligetur, non aũt æs: quia in hoc nõ consenserint. Si quis tñ cum æs pignori daret, adfirmauit hoc aurũ esse, & ita pignori dedit: [f] videndũ erit, an æs pignori obligauit: & nũquid, quia in corpus consensum est, pignori esse videatur. quod magis est. [g] tenebitur tñ pignoratitia contraria actione, qui dedit, præter stellionatum, [h] quem fecit.

Secundus creditor ex conuentione debitoris, non potest in ius creditoris succedere post pignus venditum. Bart.

Pomponius libr.vj. ad Sabinum. II.

summam pecuniæ, & tibi ostẽdi aurum, quòd volui tibi obligare pro illa pecunia & consensimus quòd illud aurum esset pignori obligatũ. quæritur, an sit obligatum. licet loco auri te nesciente æra supposuerim? Et dicit quòd sic. Sed si ostendi tibi æs, & credebas æs esse aurũ, & accepisti illud, ac si esset aurũ: dicit quòd si cõsensimus in corpore, id est in massa: quòd corpus erit pignori obligatum sed si sit æs, habebis cõtra me act. pign. quia deceptus es: nihilominus accusabis me crimine stellionat.

† *Solum* (margin)

[a] Pignus contrahitur no so'a. Pignus, id est, obligatio pignoris. sic ponitur C. quæ res pig. obli. poss. l. cum constet. Item not. quod improprie ponitur pignus, quando non traditur creditori: vt in inst. de actio. §. item Seruiana.

[b] Traditione. Innuit quod sola traditione, etiam sine consensu fiat obligatio pignoris: sed falsum est. dic ergo traditione. s. interueniẽte cum consensu.

[c] Traditũ non est. Vt & s. de pac. l. si tibi. §. de pignore. & j. de vsucap. l. iusto. §. non mutat. & j. de pig. l. contrahitur. & j. de fi. instr. l. in re hypothecæ. Et no. quod in hoc differt à prætorio, quod sine possessione nõ fit: vt j. eo. l. non est. Item differt in alio: quia si in cõuentionali male versatur creditor, tenetur pigooratitia debitor, sed in illo tenetur actione in factũ: vt j. de bo. auth. iud. pos. l. prætor. in princ. Item in alio: quia in cõuentionali pignore habet creditor naturalem & ciuilem possessionem: vt j. de acq. pos. l. qui pignoris. & de vsuca. l. serui nomine. quamuis quidam dicant quod solam detentionẽ habeat. in prætorio autem nullã habet possessionem: vt j. vti pos. l. ij. §. Creditores. Item in conuentionali de dolo & lata culpa & leui tenetur, in alio de solo dolo: vt j. de bo. auth. iud. pos. l. prætor. §. est præterea. Item si debitor dederit damnum in pignore, creditor agit contraria pignoratitia: vt j. de pig. l. seruum. sed secus forte in prætorio. Item prætorium creditori ad dictum pro toto debito datum præsumitur: vt j. de re iudi. l. a diuo §. si pignora. non sic in conuentionali: vt C. de iure do. impe. l. fi. § sed si quidẽ. Item in conuentionali agit creditor vti poss. in prætorio secus: vt d. l. si duo. j. vti possid. §. creditores.

Pignus prætoriũ & conuentionale in multis differunt. (margin)

[d] Contractum sit. Id est, contrahi potest: vt dicit.

[e] Daturus. Ecce consensus.

[f] Dedit. Tunc vel postea.

[g] Quod magis est. Vt æs sit pignori: vt hic, & j. de verb. obl. l. si id quod. Sed cus secus in venditione: vt j. de contrah. empt. l. quid tñ in fin? Resp. quia aliter nulla omnino esset pignoris obligatio. si enim obligo tibi centũ marchas in genere, vel hominem, nõ tenet: quia nõ potest attendi corpus in quo sit: & cum ius velit cõstituere creditori in certa re: quod esse non potest in incerta re obligata: at venditio est etiam, si res nulla certa sit: & ideo nõ fuit necesse dicere quod in ære staret vẽditio. vel hoc & illud fauore decepti dictum est: quod primæ solutioni est vicinam, secũdum Azo. valebit ergo vel nõ valebit pro vt vult deceptus.

[h] Stellionatũ. De quo extra ordinem punit, qui sciẽs dedit: nõ ignorans vt j. eo. l. tutor. §. fi. & le. si qs in pignore. & de cri. stel. l. pen. Et nota, quod hæc dictio præter, ponit hic inclusiue, ac si diceret: do tibi domũ & vineã & præterea pratũ: nõ excludo vt pratũ non dem, sed vt oĩa habeat dien. q. d. illa tibi dedi cõiunctim, hoc autẽ separatim & singulariter & sine illis tibi trado. ecce istud sine, tantundẽ facit quãtum præter. certe nil aliud excludit, nisi cõiunctionẽ, nõ traditionẽ sed aliter quoque ponit: vt j. de di & re. l. nullũ. sm. Az.

† *Quia. P. F.* (margin)

Si debitor. CASVS. Obligaui tibi rem aliquam prox. eandem rem postea vẽdidi, deinde ab alio creditore accepi x. & tibi solui & idẽ pignus secundo creditori obligaui quod vendideram, & tradideram. Dicit quod non tenet obligatio: quia res aliena pignori obligari nõ potest. neq; obstat: quia pignus pecu. secundi creditoris fuit liberatum.

[i] Pignori datam. Scilicet, Bombello.

[k] Tradidit. Debitor. Accursius.

[l] Tuq;. Fœnerator secũdus qui post primã obligationẽ & rei alienationẽ a debitore factã credidisti.

[m] Creditori. Scilicet. Bombello.

[n] Alienam. Statim iam factam: vt j. de in diem addic. l. quod autem. § item quod Sabi. in princ.

[o] Pertinuisse. In casu proposito. pertinere tñ posset, si conuenires cum creditore vt in locũ eius succederes: vt C. de his qui pri. cre. in. suc. lo. ij. & iij.

[p] Si quasi. Cominus. i. ad manus vel incontinenti. & sic nulla fuit habita fides de debito: nec satisfactum alias pignus esset liberatum: vt j. eo. l. si rem §. omnia. & instit. de rer. diui. §. venditæ.

[q] Excepturo. Id est, recepturo.

[r] Furti. Hoc casu etiam suæ rei furtum fit: vt hic, & j. de fur. l. itaq; & Inst. de obl. quæ ex deli. §. interdũ. & facit ad legem j. in qui cau pig. ta. con. l. pe. in fi.

Rei suæ quandoq; furtũ fit. (margin)

[s] Te. Scilicet creditorem.

† *demisit* (margin)

traria pignoratitia, excipiat debitor de pignore sibi reddito: replicabitur de dolo & fraude, †per quæ [a] nec redditum, sed per fallaciam ablatum id intelligitur.

Pignus potest vendi, si est actum vel nihil est dictum, sed si agatur quod non vendatur, trina denunciatione præmissa vendi potest, aliàs secus. Bart.

Vlpianus libro xlj. ad Sabinum. IIII.

SI conuenerit †de distrahēdo pignore (siue ab initio, siue postea) non tantùm venditio valet, verùm incipit [b] emptor dominiū rei habere. Sed & si nō conuenerit de distrahēdo pignore: hoc tū iure vtimur, vt liceat distrahere: [c] si modò non conuenit, ne liceat. [e] Vbi verò cōuenit, ne distraheretur: creditor, si distraxerit, furti obligatur, [d] nisi ei [e] ter fuerit denunciatum, vt soluat, & cessauerit.

Pomponius lib. xix. ad Sabinum V.

†[f] Demque iuris est, [f] siue omnino fuerint pacti, ne veneat: siue in summa, [g] aut conditione, [h] aut loco contra pactionem factum sit.

Creditor non potest vendere pignus, sed cogitur venditori ostendere vel debitori, vt vendatur si sibi idoneè caueatur. Bar.

Idem libro xxxv. ad Sabinum. VI.

QVamuis conuenerit, vt fundum pignoratitium vendere tibi †liceret: [i] nihilo magis [l] cogendus es vendere, licet soluendo non sit is, qui pignus dedit: quia tua causa id caueatur. [k] Sed Attilicinus ex causa cogendū creditorem esse ad vendendū dicit. Quid eñ si multò minus sit, quod debeatur, & hodie pluris venire possit pign[us], quàm postea? [l] Melius autem est dici, eum, [m] qui dedit pignus posse vendere: & accepta pecunia id soluere, quod debeat: ita tamē, vt creditor necessitatem habeat, ostendere rem pignoratam, [n] si mobilis [o] sit: prius idonea [p] cautela à debitore pro indemnitate ei præstanda. Inuitum enim creditorem cogi vendere, satis inhumanum est. [q]

Creditor qui pignus vendidit, cogitur restituere superfluum pretij per hanc actionē: & etiam vsuras in tribus casibus hic contentis. Pau.

Si creditor pluris fundum pignoratum vendiderit, & id fœneret: vsuras eius pecuniæ præstare debet ei, qui dedit pignus. Sed & si ipse vsus sit ea pecunia: vsuras p̄stare oportet. [r] quod si eam depositam habuerit: vsuras non debet.

Paulus libro secundo Sententiarum. VII.

SI autē tardius superfluum restituat, creditor id, quod apud eum depositum [s] est: ex mora etiam vsuras debitori hoc nomine p̄stare cogendus est.

Expensa facta in re pignorata, contraria pignoratitia repetuntur. Bart.

Pomponius libr. xxxv. ad Sabinum. VIII.

[a] Quæ. Scilicet, dolum & fraudem.

[b] SI conuenerit. Incipit. vt instit. qui. ali li. §. j. & infra, de acquirendo rerum domi. l. non est nouum. & C. si antiqu. credi l. ij.

[c] Liceat. Nulla denunciatione facta olim, hodie contra: vt C. de iu. do. impe. l. fin. §. j. Item not. hic quod omnia liceor, nisi contra agator: vt & supra ex quib. cau. ma. l. nec non. §. quæ eis. & de iudi. l. solemus.

[d] Obligatur. Vt j. de fur. l. si is qui pignori.

[e] Nisi ei. s. debitori, &c. vt subijcit. Sed hæc denunciatio nunquid vna vice fiat, solue, solue, solue? Respō. non: sed triduum inter quālibet debet esse: sicut in citatione accusati absentis. vt j. de publi. iudic. l. inter accusatorem. Sed nunquid post hāc debet bienniū currere? Resp. lege nō cauetur, sed tūc currit, quādo nihil conuenit. vt C. de iure do. impe. l. fin. §. j. multo magis & hic expectari debet, vbi cōuenit, vt nō liceat vendere. Sed à quo tempore currit hoc bienniū? Respon. si est liquidum, à tempore denunciationis, si nō est liquidum, à tempore sententiæ: vt d. l. fi. C. de iure do. imp. Item quomodo non potest sibi creditor per pactū præiudicare: vt C. de pact. l. si quis in conscribendo. quæ est contra l. Sol. hic speciale propter publicam vtilitatem. nam cum sibi nullam afferret vtilitatem habere pignus, eueniret sæpissimè vt creditores mutua denegarēt. Quidam tamen dicunt quòd hæc denunciatio tantum à furto excusat. Accur.

[f] Demque iuris est. Scilicet, vt teneatur furti. si nō denunciauerit, & non seruauerit pacta j. scripta. Vel dic idem iuris. s. vt possit fieri venditio, etiam contra pacta huiusmodi, si modo fiat denunciatio. Sed quid est quòd dicitur C. de iure do. impe. l. fin. §. j. vbi dicit pactionem de tempore & de dolo seruandam? Respon. illud verū est, quando conuenit vt fieret venditio. hic autem quando cōuenit, vt non fieret hoc vel illo modo. Vel dic quòd est seruandū, nisi ter fuerit denunciatum: vt j. l. proxi. in fin.

[g] Summa. Id est, pretio.

[h] Conditione. scilicet, in tempore. Accursius.

[i] QVamuis. Nihilo magis. i. non ideo magis.

[k] Caueatur. Vnde in læsionem tuam torqueri nō debet: vt C. de leg. & cō. l. quod fauore. Acc.

[l] Quā postea. Q. d. videtur compelli hoc casu, sed melius est quod subijcitur.

[m] Eum. Scilicet debitorem.

[n] Pignoratam. scilicet volēti emere.

[o] Si mobilis Si immobilis, ipsa se exhibet: vt C. quando & qui. quarta pars deb. l. ij. §. sed vbi. Azo.

[p] Idonea. Quæ est cum fideiussore vel pignore: vt j. man. l. si mandato Titij. §. si alias cautio simpliciter dicta nudam cautionem significat: vt C. de verb. sig. l. iij.

[q] Inhumanū est. Vt & j. de re iud. l. à diuo. §. quæ si res. quandoque tamen quis cōpellitur vendere: vt not. infra, de acti. empt. l. Iul. §. idem Celsus.

[r] Oportet. Idem & in mandato: vt j. manda. le. idemque. § si procurator. versic. quod si non exercuit.

[s] Depositum. Præcedente obligatione, alias non: vt de vsu. l. ij. quæ est contra. vbi dicitur emptorem re sibi tradita ad vsuras teneri: licet deposuerit pretium. Vel melius ibi emptor fruitur re. vnde æquum est eū præstare vsuras: vt

†T. r. per Spec.

†Hic est casus fin. secundum Bar. quod vbi conuentum est de non vendendo pignore, potest vendi trina denunciatione præmissa.

†T. r. Idque iuris est.

†Liceret, & soluendo non sit is, qui pign[us] dedit, nō tamen vēdere cogeris: quia tua, &c.

†tamen

SI necessarias [a] impensas fecerim in seruum, aut in fundũ, quẽ pignoris causa acceperam non tantùm retentionem, sed etiã contrariam pignoratitiã actionem habebo. Finge enim medicis, cum ęgrotaret seruus, dedisse me pecuniam, [b] & eũ decessisse. Item insulã fulcisse, vel refecisse, & postea deustam esse: nec habere, quod possim retinere.

Si creditor vendit, & de euictione promisit. ei debet à debitore de indẽnitate caueri. Bart.

Si pignori plura mancipia data sint, & quędã certis pretijs † ita vendiderit creditor, vt euictionem eorum præstaret, & creditum suũ habeat: † reliqua mancipia potest retinere, [c] donec ei caueatur, ꝙ euictionis noĩe promiserit indemnem eum futurũ.

Si cessatur in solutione partis, venditur totum. Bart.

Si vnus ex hæredibus [debitoris] portionem suam soluerit. tamen tota [d] res pignori data venire poterit, quemadmodum si ipse debitor portionem soluisset.

Vniuersalis negatiua non potest dici falsa ante, quàm in quolibet particulari sit possibile. Item oratio vniuersalis si in vno est falsa, in toto dicitur falsa. Item oratio distributiua verificatur in quolibet particulari distributorũ. Item indefinita æquipollet vniuersali. Bart.

Si annua [e] bima trima die: † triginta stipulatus acceperim pignus, pactusque sim, vt nisi sua quaq; die pecunia soluta [f] esset, vendere id † mihi † liceret: placet, antè quàm omniũ pensionum dies veniat, non posse me pignus vendere: quia his verbis [g] omnes pensiones demonstrentur: [h] nec verum est [i] sua quaq; die non solutam [k] pecuniam, antè, quàm omnes dies veniant. Sed omnibus pensionibus præteritis, etiam si vna portio soluta non sit, pignus potest venire. Sed si ita scriptum sit, *Si qua pecunia sua die* [l] *soluta non erit*: statim competit ei pacti conuentio.

Pactum de vẽdendo, in dubio non intelligitur personale. Bar.

De vendendo pignore [m] in rem pactio concipienda est, vt omnes contineantur. Sed & si creditoris duntaxat persona fuerit comprehensa: etiam hęres eius iure

nus: vt j. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. Accur.

SI necessarias. Casus vsque ad §. si annua est planus. Si annua. Mutuaui tibi pecuniam, & conuenisti hanc pecuniam soluere tribus terminis, puta intra triennium, & vna pars mihi prima die primi anni soluenda fuit, secunda pars prima die secũdi anni, tertia pars prima die tertij anni. postea adieci tale pactum, vt si ista pecunia sua quaq; die soluta non esset. liceret pignus mihi vendere. Postea primo anno elapso nil soluitur. quæritur, an liceat mihi statim pignus vendere? Et dicit quod non. antequam enim totũ tempus fuerit elapsum non vendam. Sed pone quod tale pactum adieci: scilicet vt liceret mihi vẽdere, si qua pecunia sua die soluta non esset, dicit in prima cessatiõe poteto vendere. De vendendo. Mutuaui Titio decem sub pignore. conuenit, vt nisi pecunia sua die esset soluta, quod pignus distraheretur. Dicit, quòd illud pactum nõ est personale. sed reale. vnde ad quemcunque deuenit pignus, poterit vendere. si autem pactum sum soli creditori vẽdere licere, dicimus quod hæredi meo iure pacti vendere licebit. Cętera sunt plana vsq; ad §. solutam. in l. solutum. Viuia.

[a] Si necessarias. Quibus non factis res erat peritura, vel deterior futura: vt infra, de verb. signifi. l. impensæ.

[b] Pecuniã. Etiam modicam, licet in commodato sit secus: quia gratis accipientis conceditur ad vsum: vt supra, titu. j. l. in rebus. § possunt. & §. sed & id quòd. Sed quid de cibarijs? Respon. forte repeto secundum quosdam: quia huius legis initium est generale: argu. infra, de iur. & fact. igno. l. pen. §. & licet.

[c] Retinere similis retentio est supra, de condi. indebi. l. si non sortem. §. si centum. Item similis cautio huic de qua hic subijcit, est j. sol. mat. l. cum mulier. & j. fam. erci. l. hæredes. §. idem iuris est. versi. idem obseruatur. sed cum creditor cauere non habuerit necesse, quare conuertit in alienam iniuriam suam negligentiã? Respon. aliter vendere non potest, secundum Ioan. Vel dic, sic erat consuetudo: vel plus propter hoc vendidit: quib. casibus de euictione promittere debet, alias non: vt j. eod. l. si pignore §. fin. & l. seq. vel etiam si non fuit aliquis casus de prædictis: habet tamen retentionem, cum debitor tenebatur ad idem: vt j. de distr. ac. pig. l. rescriptum.

[d] Tota. Vt C. de distr. pign. l. quandiu. sic ecõtra infra eod. l. solutum. §. si creditori. Accurs.

[e] Si annua. Id est, vna x. primo anno: & alia secundo anno: & alia tertio. sic ponit infra, de contrah. emp. l. sed Celsus § j.

[f] Soluta. Scilicet, tota. Azo.

[g] His verbis. i. verbo pecuniæ indefinite prolato. Item illis verbis, sua quaque, die. quasi dicat, nisi omnib. terminis soluatur, pignus vendam, nam hoc nomen quisq; signum est vniuersale. fuit enim hæc mens vt licet in primo termino cessaretur: non tñ venderetur, sed expectaretur in alijs terminis prędicta portio pecuniæ, vel totum quòd deest soluatur. sicut ergo omnes termini non singulariter singuli continentur, ita & omnium partium tempora expectantur: & tunc si in aliquo fuerit cessatũ, fiet venditio. Azo. & facit ad hoc institu. de verborum obli. §. omnis. vers. in diẽ. sic ergo indefinita æquipollet vniuersali: vt & infra, de leg. ij. l. si pluribus. in princip. Accursius.

[h] Demonstrẽtur. Quasi dicat. nisi in fine omnium terminorum inueniatur pecunia soluta, liceret vendi pignus.

[i] Nec verum est. s. incommutabiliter: vt j. de verborum oblig. l. quicquid §. si stipulatus. Azo.

[k] Non solutam. Scilicet totam.

[l] Sua die. Hæc enim particularis particulariter significatas portiones & terminos denotat. Azo. hic & infra, de condi. & demon. l. falsa. §. fin.

[m] De vendendo pignore. i. vt creditor possit vendere. de alijs autem nil fuit dictũ. cum enim pactum dirigatur in personam, nõ est ideo, vt sit personale: sed vt demonstretur persona cum qua fit: vt & s. de pact. l. iurisgentium. §. pactorum. & j. de proba. l. si pactum. & j. de ann. le. l. annus. §. fi. & s. de pact. l. tale. in prin. & j. de ali. & cib. le. l. alimenta. j. respõ.

Vsuras.

† certi pretij al. certo pretio.

† Al. add. m.

† Huius locutionis rationem vide apud Budæ. in annota. in hunc locum.

† F. eam

† Al. add. rem.

vẽdet: ſi nihil in contrarium actum ſit.

Pignus poteſt vendi propter debitum, & alias acceſſiones.

Cùm pignus ex pactione venire poteſt: non ſolùm ob ſortem non ſolutam venire poterit: ſed ob cætera quoque, veluti vſuras, a & quę in id impenſa ſunt.

Creditori decepto per contrariam pignoratitiam ſuccurritur contra debitorem. Bar.

Vlpianus libro xxviij. ad edictum. IX.

SI rem alienam mihi debitor pignori dederit, aut malitioſe b in pignore verſatus ſit: dicendum eſt, locũ habere cõtrarium iudicium.

Pro omni obligatione poteſt dari pignus. Bart.

Non tantùm autem ob pecuniam, ſed & ob aliã cauſam c pignus dari poteſt: veluti ſi quis pignus alicui dederit, vt pro ſe fideiubeat. Proprie † pignus dicimus, † quod ad creditorem tranſit: hypothecã autẽ, cùm non tranſit, d nec poſſeſsio ad creditorẽ.

Pignoratitia directa contrahitur, cũ eſt creditori ſoluta pecunia, vel aliter ſatisfactũ. Bar.

Omnis pecunia exoluta eſſe debet, aut eo nomine ſatisfactum, vt naſcatᷣ pignoratitia actio. e Satisfactum aũt accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet nõ ſit ſolutum: ſiue † alijs pignoribus f ſibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, ſiue fideiuſſoribus, ſiue reo g dato, ſiue pretio aliquo, vel nuda conuentione: naſcitᷣ pignoratitia actio. Et generaliter dicendum erit, quoties recedere voluit creditor à pignore: videri ei ſatisfactũ, h ſi † vt ipſe voluit, ſibi cauit: licet in hoc deceptus i ſit.

Pro re aliena pignorata poteſt agi pignoratitia. h.d. Bar.

Is quoq; qui rem alienam pignori dedit, ſoluta pecunia poteſt † pignoratitia experiri. k

Quando ius intentatum ſuperuenit pendente iuditio: ex cauſa de præterita poteſt ſequi condemnatio. Bart.

Qui ante ſolutionem † egit pignoratitia: licet non rectè egit, l tamẽ ſi offerat in iudicio m pecuniam: debet rem pignoratam, & quod ſua intereſt, conſequi.

Caius lib. viij. ad edictũ prouinciale. X.

QVòd ſi non ſoluere, ſed alia ratione ſatisfacere paratus eſt: fortè ſi expromiſſorẽ dare vult: nihil ei ꝓdeſt. n

Nouatio neceſſaria non perimit pignus: ſecus in volũtaria, niſi cõtrarium actum ſit. Bar.

Vlpianus libr. xxx. iij. ad edictum. XI.

SOlutum non videtur, ſi lis conteſtata

a Vſuras. Cum pro his fuerat obligatum: vt infra eod. l. ſolutum §. ſi in ſortem.

b SI rem. Mali. oſe. vt dando pignus ꝙ ſciebat ſe obligare non poſſe: quia vetita erat obligatio à teſtatore: vt ĩ. de lega. iij. l. pater. §. fundom à filio. Azo. Vel quia ſcienter obligauit ſeruũ ſitem. Ioan. vt infra eo. l. ſi ſeruus.

c Cauſam. Honeſtam, non turpem: vt diximus C. de cõdi. ob turp. cau. l. cũ te. ĩ. eod. l. ſolutum §. ſiue autem.

d Non tranſit. Maxime ſi eſt mobile, quaſi à pugno: vt ĩ. de verb. ſig. l. plebs. §. pignus. ſed quantum ad actionẽ hypothecariam nulla eſt differentia: vt ĩ. de pig. l. res hypothecæ. §. penult. & inſti. de act. §. item Seruia. quę ſunt cõtra. Accurſ.

ADDITIO. Dic ſm Bart. hic quod quãtum ad actionẽ hypothecariã, nulla eſt differẽtia inter pignus & hypothecam: vt ibi, ſed quantũ ad pignoratitiam directam eſt differentia: quia illa contrahitur re: vt inſti. qui. mo. re. contrah. obli. in fi. ideo niſi ad creditorem trãſeat poſſeſſio, vel detentatio, nõ haberet locum pignoratitia, ſecundum. Bart.

e Pignoratitia. actio. i. debitori. vt ſ. ſi cer. pe. l. ſi quis nec. §. res. ĩ. de iure dot. l. qui fundum. hoc tñ fallit in caſibus: vt ĩ. eo. l. ſolutum. §. ſi quaſi. & l. elegantẽ. in fi. & l. ſi. in fi. j. reſp. ibi, operam autem, &c. quã etiam ſoluta pecunia nõ naſcitur, vt ĩ. eod. l. alienã. §. fi. Item nõ ꝙ ex eo ꝙ dicit, naſcitur, patet quòd antea nata nõ fuerit, nec tñ ex ſolutione naſcitur, ſed ex cõtractu dudum initio hodie naſcitur actio. ſicut & in mutuo ꝙ ex conſumptione reconciliatur: vt ĩ. de fideiuſ. l. ſi quis pro eo. §. ſi nummos. & in actione tutelæ, quæ demũ finita tutela naſcitᷣ, ſed ex geſtione prius male facta: vt ĩ de tu. & ra. diſt. l. ſi tuto ij. in fi. & l. ſeq. & ſic in mãdato tutiſdictionis: vt ſ. de off. procon. l. obſeruare. §. ſi. Item in actione ex ſtipulatu ꝓ dote. nec enim naſcitur niſi ſoluto matrimonio, non tñ ex ſolutione matrimonij: vt C. de rep. l. j. & ĩ de bo. dam. l. ſed ſi alia. niſi vergat ad inopiam: vt ĩ ſolut. mat. l. hæc actio. Sed quidam dicunt ꝙ in prædictis caſibus naſcuntur prius, ſed intentari nõ poſſunt. &c. pro eis eſt. ĩ. de fur. le. ſerui & filij. in prin. an ergo præſcriptio priꝰ currat contra pignoratitiã ac. quam naſcatur? Reſpon. non: vt C. de an. except. l. j in fi. ſed ius offerendi pecuniã poſſet tolli ar. C. de fi. inſtr. l. plures apochis. & C. de præſcri. xxx. vel xl an. l. cũ notiſſimi. §. eod. iure. & ĩ. de dã. inf. l. ſi finita §. poſtea autem.

f Pignoribus. Vt ĩ. quib. mo. pig. vel hypo. ſol. l. item liberatur. in princ.

g Reo. i. alio, qui recipiet in ſe obligationem animo liberandi pignus.

h Satisfactum. Sic & in venditione: vt infra, de cõtrahen. empt. l. vt res.

i Deceptus. ſ. ſui facilitate. ſecus ſi dolo alterius: vt ſ. eo. le. ſi quaſi. volenti enim dolus nõ infertur: vt ĩ. de act. empt. l. j. in fin.

k Experiri. Et ſi creditor vendat pignus tale, liberatur, debitor: vt ĩ. de di. pig. l. reſcriptum.

l Non recte egit. Id eſt, nullo modo agere potuerit non autem intelligas ita vt dicitur ſ. quã di. vſusfru. l. ced. j.

m In iudicio. Sed ſi extra iudiciũ nõ actionem, ſed exceptionẽ præſtaret: vt dices ĩ. e. l. alle. § ſi plurib. ver. ſi p creditorẽ. Et no hic ꝙ ſi qs habere incipit ius, etiã iudicio pendente ſatisfit: vt ĩ. man. l. ſi mãdauero tibi vt à Titio. ni ſi ex facto ꝓcedẽti: vt no. ſ. de in. l. nõ põt & ſ. de inof. teſ. l. ſi nõ mortis. §. fi. & l. ſi ꝓponsa in fi. vñ & in rei vin. ſufficit ſi qs incipiat eſſe dñs poſt lit. cont. ſm Azo.

n QVod ſi non. Prodeſt. Vt ĩ. quib. mod pig. vel hypo ſol. l. itẽ liberatur. § j & ĩ de ſtatuli. l. ſtatuliber Romę. & ſ. ti. ij. l promiſſor. §. j fin. Acc.

SOlutum. Caſus in hac lege eſt planus vſque ad §. ſolutam.

Solutam.

† Not. ꝙ pignoris appellatione non venit hypotheca. idẽ glo. in l. j. ſupra eod.

† Vlp. ſententiã tutatᷣ aduerſus Vallã Alcia. lib. iiij. de verbor. ſigni.

† Al. add. enim.

† Al. add. eo.

† ſolet

† Bal. hic reputat iſtum tex. ſingu. ad hoc quod ius ſuperueniens pendente iudicio actori in re de qua litigat ex cauſa de præterito fundat actionẽ ab initio male inſtitutã. Bolo.

cum debitore sit de ipso debito, a vel si fideiussor conuentus sit. Nouata b autem debiti obligatio pignus perimit: nisi conuenit c vt pignus repetatur. d

Pignoratitia potest agi si principalis obligatio non proficiscitur, vel si profecta tollatur acceptilatione vel pacto. Bar.

Si quasi daturus tibi pecuniam, pignus accepero nec dedero: pignoratitia actione tenebor, & nulla e solutione facta Idemq; & si accepto lata sit pecunia, vel conditio defecerit, ob quã pignus cõtractum est: vel si pactum, cui standum est de pecunia non petẽda factum est. f

Pignoratitia potest agi, si id est solutum, pro quo tantùm fuit pignus obligatum. Bar.

Si in sortem dũtaxat, vel in vsuras obstrictum est pignus: eo soluto, propter quod obligatũ est, locum habet pignoratitia g Siue autem vsuræ in stipulatum deductæ sunt, siue non: h si tamẽ pignus & in eas obligatum fuerit: quandiũ q d ex his debetur, pignoratitia cessabit. Alia cã est earum, quas quis supra licitum modũ promisit. nam hæ penitus i illicitæ sunt.

Nisi omnibus hæredibus satisfiat, poterit pignus vendi.

Si creditori plures hæredes extiterint, & vni ex his pars eius soluatur: non debent cæteri hæredes creditoris iniuria adfici: sed possunt totum fundum vendere, oblato debitori eo, qd̃ cohæredi eorum soluit. Quæ sententia non est sine ratione. k

Pignoratitia nascitur, si soluatur creditori vel alteri pro eo legitimè recipienti, vel creditori creditoris. Illatã inuecta & illata per secundum conductorem tenetur pro pensione ipsius secunda conductionis tantũmodo & non vltra. Primò ponit vnum dictum. Secũdò ex illo infert determinationẽ vnius quæstionis. Tertio format quæstionem circa præcedentia. Quartò respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secũda ibi, Vnde si dominum Tertia ibi. Plane. Quarta ibi, Videtur autem. in qua respondet tacitæ obiectioni nam per liberam personam non quæritur nobis actio pignoris siue obligatio: ergo domino locanti non potest quæri per cõductionem factã à primo cõductore ad quod respon quod ista conuentio tacite videtur facta cum primo domino: & sic ipsi non quæritur ex contractu facto cum primo conductore, sed ex conuentione sua propria tacite facta. hoc dicit Barto.

Solutam autem pecuniam accipiendum, nõ solum si ipsi, cui obligata res est, sed & si alij sit soluta volũtate eius, vel ei, cui hæres extitit, l

Solutam. Adhuc prosequitur materiam illam quando videatur solutum. & dicit quod siue ei fuerit solutum cui debebatur, siue alij voluntate eius; vel ei cui postea successit, vel procuratori eius, satis est: quia semper liberabitur debitor. Sed pone domum amplam conduxi a te pro centum, eandẽ alijs quatuor locaui per particulas, hoc est per cameras, ita quod quilibet eorũ debebat xxv. pro portione sua. nunquid si vnus ex illis quibus locaui, soluat portionẽ suam illi, a quo cõduxi totã domũ, habebit pi act. contra me ad pignora. quæ pro portione sua sunt obligata domino totius domus? dicit quod sic quia res illius partiarij conductoris sunt tantum obligatæ domino totius domus pro illa parte quam conduxerat. Consequenter respond. cuidam tacitæ obiectioni, q fieri posset. dicit enim quod sibi per liberam personam non acquiritur obligatio ex mea secunda obligatione, id est ex eo quod partiario conductori locaui, domino totius domus non acquiritur obligatio; quia dominus iste tacite partiario videtur locasse conductori; & sic ex sua tacita locatiõe pignoris sibi obligationem acquisisse. Per liberam. Si procuratori vel tutori res fuerit pignori data, domino vel pupillo non acquiritur pignoris obligatio; vnde si debitor procura. domino soluerit, ipse procurator pignoratitia tenebitur. dicit tamen quod possessio per liberã personam acquirit alij, non obligatio. Cætera sunt clara vsque ad leg si pignore. Viu.

a Debito. contra videbatur, quia litis contesta. fit quędã nouatio; vt infra, de nouationib᷒, l. delegare. §. fit aũt. vnde videbatur extingui pign᷒, quasi soluta esset pecunia; vt j. prox. §. sed nõ est ita, quia hic est necessatis nouatio. illud autẽ obtinet in voluntariaa; vt j. de nou. l. aliã. imo etiam si esset cõdẽnatus, nõ tollitur pignus; vt j. de pig. l. grege. §. etiam. Ac.

b Nouata. scilicet voluntaria nouatione; vt infra de nouatio. l. aliam.

c Conuenit. vt C. etiam ob chiro. pec. pign. retin. poss. l. j. Accur.

d Repetatur. scilicet per pactũ, idest vt remaneat. Accursius.

e Et nulla. sic & infra eo. l. elegãter. in si. & l. si in fine. primo respon. Nota ergo quod vbi nullum est pignus, datur pignoratitia, vt hic. Item vbi finitum est, daf hypotheca: vt infra, de excep. rei iud. l. ex sextante & leg. penult. §. Latinus. in fin. Item vbi finitum est mãdatũ, datur mãdati actio vt infra, manda. le. si præcedente. & l. inter causas in principio. Item vbi finita est emptio, daf ex empto; vt infra, de actio. empt. leg. ex empto. §. is qui vinum.

f Factũ est. nam tollitur pignus; vt diximus supra, de pact. le si tibi. §. de pignore.

g Pignoratitia. nõ ergo si propter vnũ est obligatũ, propter aliud tenetur; vt hic, & infra de pign. l. grege §. fina. Sed contra C. etiam ob chiro. pe. pign. reti pos. l. j. §. primo. Solut. dicas quod si pro sorte est obligatum, non retinetur pro vsura, secundum Azo. vt & C. de vsur. l. per. retentionem. Sed contra si pro vsuris; bene pot etiam pro sorte teneri; vt in le. contraria. vel refert, an vsuræ ei ciuiliter & naturaliter sint debitæ; & tunc idem quod in alijs debitis; vt in le. contraria. an naturaliter tãtum; & tunc per retentionem non possunt seruari: vt hic, & d. l. C. de vsu. l. per retentionẽ. Vel dic quod hic dicit tantum.

h Siue non. sed alias debitæ in bonæ fidei iudicijs ex mora vel nudo pacto.

i Penitus. Et ideò p retẽtionẽ seruanf, imo solutæ vt indebitæ cõdicuntur; vt j. de cõ. ind l. si non sortẽ.

k Sine ratione. vt & ĩ. e. l. si necessaria. § si vnus

l Extitit. quia eius factum ratum debet habere; vt infra de re iud. l. ex qua persona.

vel procuratori eius, vel seruo pecunijs exigẽdis præposito. Vnde si domum cõduxeris, & eius partem mihi locaueris. egoque locatori tuo pẽsionẽ soluero: pignoratitia aduersus te potero experiri. a nã Iulianus scribit, solui ei posse. Et si partem tibi, partem ei soluero: tantundem erit dicendum. Planè, in eã duntaxat summam inuectã mea † & illata tenebuntur, † b in quam cœnaculum conduxi. non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pẽsionem insulæ friuola c † mea teneãtur. Videtur autem tacitè & cum domino ædium hoc conuenisse, d vt non pactio cœnacularij proficiat domino, sed sua propria. e

Per liberã personã non acquiritur nobis actio siue obligatio pignoris: licet eius possessio acquiri possit. Primò ponit vnũ dictũ. Secũdo respõdet tacitæ quæstioni. Secũda ibi, Sed nec. Bar.

Per liberam autẽ personam pignoris obligatio nobis nõ adqriturıadeò vt ne † per procuratorẽ plerunq;, vel † tutorẽ f adquiratur. & ideo ipsi actione pignoratitia cõuenientur. Sed nec mutat, quod constitutum est ab Imperatore nostro, posse per liberam personam possessionem adquiri. g nam hoc eò pertinebit, vt possimus † pignoris nobis obligati possessionẽ per procuratorem, vel tutorem apprehendere: ipsam autem obligationẽ libera persona nobis nõ semper h adquiret.

Procurator qui potest pignorare, potest pignoratitia agere: quod est, si habet speciale mandatum vel generale ab homine consueto pignorare. Bar.

Sed si procurator meus vel tutor rẽ pignori dederit: ipse agere pignoratitia poterit. i qđ in procuratore ita procedit, si ei mandatum fuit vt pignori daret.

Caius libro xj. ad edictum prouin. XII.

VEl vniuersorũ bonorũ h administratio ei pmissa est ab eo, q sub pignorib. solebat mutuas pecunias accipere.

Ex pacto creditoris vendentis potest debitor agere, vel petere vt sibi cedatur actio. Bar.

Vlpianus libro xxxv. ad edictum. XIII.

a Experiri. est enim soluta pecunia: vt supra e. l. si rem. §. omnis. est ergo omnis sublata obligatio. vt in insti. quibus mod. tol. ob. in prin. ex tua enim voluntate videor hoc facere, cum idẽ tu necesse habeas facere: vt supra de neg. gest. l. Pomponius. & l. soluẽdo nunquid autẽ idẽ est in oĩ alia causa, si tuo creditori, soluo, qđ tibi debeo? Respon. forte nõ, & ideo hic est ita quod illius res, scilicet soluentis, fuerũt obligatæ ei, cui soluit. Arg. tamen cõtra supra de ne. gest. l. si liber. in fi. & infra, de except. do. l. si opera. in fi. sed qualiter aget pignoratitia actione cõtra primum conductorem cum per rei traditionem factam primo cõductori nõ sit ei quęsita possessio? alias enim non nascitur pignoratitia: vt insti. quib. mod. re cõtra obl. §. fina. Respon. imo tacite. videt facta traditio vnde locator iste secundus potest includere rem authoritate sua: vt infra in qbus causis pig. ta. con. l. est differẽtia. & infra de damno infec. l. vtiq;. sic & alias tacita fingitur traditio: vt C. de do. l. qsquis. & hoc ideo, qa hic secundus conductor est obligatus priori cõductori personaliter: nõ autem priori locatori est personaliter obligat⁹. Prior enim locator tacitam habet hypothecam pro alterius debito, nec tñ habet personalem contra secundum cõductorem: & iõ nec tacita traditio ei facta videtor. vnde ipse nõ cõuenitur pignoratitia actione. vtiq; ergo res est obligata, & alterutri facta solutione agit pignoratitia actione contra secundum locatorem, & contingit liberatio. Audio tamen quod Py. legit ita literã istã vt domino domus non sint obligata friuola secũdi conductoris: quod nihil est. quomodo enim fieret quæstio, an primo cõductori obligatæ essent ad vniuersam pensionem, cum vniuersa non sibi, sed domino debeantur? Item cur diceret, videtur aũt & cũ domino, &c. fit ergo quæstio, an dũo sint obligatæ insolidũ, & cũ domino tacite videtur hoc cõuenisse quod ei sint obligatæ pro eo quod debet, sm Azo.

b Tenebuntur. scilicet locatori secundo, sm Azo. Tu die, scilicet locatori primo, sed videtur quod res secundi non obligẽtur priori: vt j. in quib. caus. pig. ta. con. l. Pomponius, si gratuit. l. quæ est contra. Sol. ibi gratis fuit data domus secundo habitanti. Item ad idem contra infra loc. l. si in lege. §. colonus. Sol. aliud est in vrbanis in quibus etiam ignoranti domino tacite obligantur; vt hic. Aliud in rusticis, vbi demum si scientia interuenit: vt C. loca. l. cecti. & in l. contraria. vel quod ibi dicit rem secundi non obligari domino: verũ est ad vniuersalẽ pẽsionem: sed ad suam partẽ sic: vt hic dĩ. Vel tu dic, quod ibi res secundi cõductoris nõ fuerũt inuectę, sed expressa conuẽtione primo colono obligatæ: vt & ibi dixi.

c Friuola. idest supellectilia. Accu.

d Hoc cõuenisse. scilicet vt friuola mea sint obligata in eam summã in qua conduxi. vnde non est mirandum si possim et soluere inuito eo, a quo conduxeram.

e Sua propria. tacita tamẽ: vt sic nõ videatur ei acquiri per extraneam personam.

f Nec tutorem. Sed cõtra. C. quando ex fac. tuto. vel cur. l. ij. & supra de cõsti. pec. l. eũ q §. si actori. Solut ibi vtilis acquirit, non directa: vt hic. vel speciale est in casibus illis. quod non placet. Tu dic, q si diuisa est administratio: in re quæ non spectat ad eius administrationem nõ quæritur. in ea quæ spectat, sic.

g Adquiri. vt j. de acq. po. l. possessio quoq;. ij. §. & si possessio. & C. per quas perso. nob. acquiritur. l. j.

h Non semper. quia aliquando acquirit, scilicet cũ pecunia nostro nomine mutuatur. tunc enim condictio certi, & pignoris obligatio nobis acquiritur: vt C. per quas personas nobis acquiritur. l. fina. quę est contra. vel non semper ideo dicit, quia non ad agendum sed ad excipiendum: vel non directe sed vtiliter acquiritur. Item contra infra, de pigno. l. si inter in princ. Solu. ibi obligauit procurator domino mãdante vel ratũ habente: vnde tenet obligatio: secus econtra, vt hic.

i Poterit. tenet ergo pignus.

k VEl vniuersorũ bonorũ. nõ tñ libera. nã & tũc posset, etiã si nõ cõuenisset. vt j. e. l. si conuenerit. §. fi. & s. de pc. pcurator, cui gñaliter libera. Itẽ no. q psumptio inducit ex cõsuetudine petris. sic &

† In re. † Teneantur.

† De friuolis vasa pulchre. Budæ. hic.

† Nec. † Nec constitutum.

† Al. add. quidem.

sic & infra, e.l. si seruus. & C. de epi au. l. iij. & ff. de est. l. hæredes. § j. & infra, de vsu. l. qui semisses. §. t. & infra, de cond & demonstra. l. cum seruus ita. circa fi & infra, quod cum eo l. fi. & ad Maced. l. sed et Iulia. § proinde. versi. quod dicitur.

k Cessan te. Si eas creditor scierit deberi: aliog imputabitur debitori: vt infra de contrah. emp. l. in vendendo. §. pe. Azo. & ad hanc cautionem præstandã facit supra q met. cau. l. metum. iij. §. Iulianus. & §. ex hoc & infra man. l. de tuo. & C. eod. l. si ob eã. & supra de rei vind. l. si post acceptũ. & infra de ædil. edi. l. æd. les. § fi. Sed contra infra eo. l. debitor. §. fi. Sol. illa secundũ hãc intelligitur: vt ibi dices.

SI cùm venderet creditor pignus, conuenit inter ipsum & emptorem, vt si solueret debitor pecuniam pretij emptori, liceret ei recipere rem suam: scripsit Iulianus, & est rescriptum, ob hãc conuentionem pignoratitijs [a] actionibus teneri creditorem, vt debitori mandet ex vendito actionẽ aduersus emptorem [b] sed & ipse debitor aut vindicare rẽ poterit, aut infactũ [c] actione aduersus emptorem agere.

In hac actione venit dolus, lata culpa & leuis, non casus fortuitus h.d. Bar.

Venit autem in hac actione & dolus & culpa, [d] vt in cõmodato. [e] venit et custodia. vis maior non venit.

Paulus libro xxix. ad edictum. XIIII.

EA igitur, quæ diligẽs paterfamliàs in suis rebus præstare solet a creditore exiguntur.

Creditor cùm reddit pignus, debet cauere de suo dato & facto & neglecto. Bar.

Vlpianus libro xxviij. ad edictum. XV.

CReditor cũ pignus reddit, de dolo [f] debet debitori re promittere. [g] & si prædiũ [h] pignoratũ est: etiam de iure [i] eius repromittẽdũ: ne fortè seruitutes, cessante [k] vti creditore, amissæ sint.

Tuendus est creditor in pignore dato a tutore vel curatore legitimè. h.d. Bar.

Paulus libro xxix. ad edictum. XVI

TVtor, lege non refragante, [l] si dederit rem pupilli pignori, tuendus erit, scilicet, si in rem pupilli pecuniã accipiat. idem in curatore adolescentis, vel furiosi.

Si creditor decipiatur in pignore dolo, vel culpa debitoris, habet cõtrariã pignoratitiam ad interesse. poterit etiã stellionatus crimine accusari si dolus interuenerit. h.d. Bart.

Contrariam creditori pignoratitiam actionẽ competere, certum est. proinde si rem alienam vel alij pignoratam, [m] vel in publicum obligatam dedit: tenebitur, quamuis & stellionatus crimen committat. [n] Sed vtrum ita demum, si scit, an & si ignorat? † & quantum ad crimen pertinet: excusat ignorãtia, quantũ ad cõtrariũ iudiciũ, ignorantia eum non excusat, [o] vt Marcellus li. vj. Digestorum scribit. Sed si sciẽs [p] creditor accipiat vel alienũ vel obligatũ vel morbosum: contrariũ ei nõ competit. [q]

Fundus vectigalis vel emphyteuticarius potest obligari saluo iure domini. h.d. Bar.

Etiam vectigale prędiũ pignori dari potest: sed & superficiariũ, quia hodie vtiles actiones [r] superficiarijs dantur.

Martianus libro singulari ad hypothecariam formulam. XVII.

SAnè diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, vt sine deminutione mercedis [s] soli obligaretur. †

SI cũ vẽderet.
a Pignoratitijs. Id est, pignoratitia actione.
b Emptorem. Vt infra de dist. pign. l. si creditorem. in princ.
c Aut in factum. Et põt legi disiunctiue, et correctiue. & disiũctiue, vt qa rei vin. habeat debitor. vtile enim dominiũ translatũ est in accipiẽtem: vt insti. qui. ali. lic. §. contra autẽ Correctiue, vt tãtũ in factum detur. i præscri. verb. ex pacto adhibito incõtinẽti: vt ff. de præscrip. verb. l. si tibi q est speciale hic. cum alias ex alieno pacto adhibito nõ detur actio, & si paciscẽtis intersit: vt C. de do. l. cum res. datur etiam hic ex vendito: vt C. de pac. inter emp. l. ij.
d Et culpa. Vt ff. de bo. aut. iu. pos. l. prot. §. est præterea.
e Vt in commodato. s. vtriusq; gratia contracto vt s. commo. l. si vt certo § nunc videndũ. alioqui si tãtũ gratia accipientis, plus in eo venit. si tãtũ dantis, tunc minus. vt d. l. si vt certo §. interdũ. & l. in rebus. & insti. quibus mo. re contra. obl. § fin. Azo. Vel dic culpa & non tanta. sicut & ibi Estote perfecti sicut pater vester, &c.
f CReditor. De dolo, & culpa: vt infra sol. ma. l. si filiotam. § maritum. Azo.
g Repromittere. Et poterit hic dici iudicialis: vt not. ff. de verb. obli. l. stipulationum. §. j.
h Et si prędium. hoc amplius dicit in prædio.
i De iure. Id est, de seruitute.
l TVtor. Non refragante. aliter si lex refragat: puta in rebus solis vt infra de re. eor. qui sub tu. vel cur. l. si pupillorum. hodie & in rebus mobilibus refragatur. vt C. de admi. tut. l. lex. in fructibus ergo & in similib. hæc lex intelligit: vt C. si ali. res pig. da. sit. l. iij. vel quãdo ob æs alienũ cũ authoritate iudicis vt ff. de re. eo. l. magis. §. item præto.
m Pignoratã. Ita quod non sufficiat vtrique debito: vt infra, e. l. si quis in pignore § fi.
n Cõmittat. Arg. supra, e l j. in fi. & infra, de cri. stel. l. stellionatus ij. §. j.
o Non excusat. Quia in culpa fuit, quæ venit in cõtraria pi. vt supra, e. l. si cũ vẽderet. §. fi.
p Sed si sciens. Alias non est hic lex & alias sic.
q Non competit. Quia est cautũ, vt voluit: vt s. eo. l. si rem. § omnis. Itẽ quia nõ debuit certiorari, q sciuit: vt ff. de act. emp. l. j. in fi. & ff. q fal. tu. au. l. j. in fi. & ff. de æd. edic l. si tamẽ. §. ei qui seruum. ver. in ædilitija. & ff. de doli exce. l. apud Celsum. §. itẽ Labeo.
r Vtiles actiones s. In rẽ: vt s. si ager vect. l. emph. per totũ. & de rei vin. l. superficiario. §. prætor. & ff. de superficie l. j. §. j. Ac.
s SAne. Mercedis. vt & infra, qui põt. in pignor. hab. l. etiam. Ac.

† P. F. ignorauit. (margin)
† Obligaretur P. F. (margin)

Si

Nomen debitoris potest pignori obligari: & quod inde redigitur, vel compensatur, vel pro pignore tenetur. h.d. Bar.

Paulus libro xxix. ad edictum. XVIII.

SI conuenerit,[a] vt nomen debitoris mei pignori tibi sit: tuenda est a prætore hæc conuētio: vt & te in exigenda pecunia, & debitorem aduersus me (si cū eo experiar) tueať.[b] ergo si id nomen pecuniariū fuerit: exactam pecuniā tecū pēsabit † si verò corporis alicuius: id quod acceperis, erit tibi pignoris loco.[c]

Quod accedit pignori, pignus est. Bar.

Si nuda proprietas pignori data sit, vsusfructus, q postea adcreuit, pignori cedit. Eadem causa est alluuionis.[d]

Res transit cum causa sua. h.d. Bar.

Si fundus pignoratus venierit:[e] manere causam pignoris: † quia cū sua causa fundus trāseat sicut in partu ancillæ,[f] qui post venditionem natus sit.[g]

Quando materia in materiam trāsit, pignus extinguitur, seu eius obligatio. Bar.

Si quis cauerit, vt sylua sibi pignori esset: nauem ex ea materia facta nō esse pignori, Cassius ait: quia aliud sit materia, aliud nauis:[h] & iō nominatim in dando pignore adijciendum esse ait. *Quæque ex sylua facta, nata ve sint.*[i]

Seruus & filius ex causa peculiari possunt rem peculij pignori obligare.

Seruus rem peculiarē si pignori dederit: tuendus est, si liberam[k] peculij administrationem habuit. nā alienare eas res potuit.

Martianus libro singulari ad hypothecariam formulam. XIX.

EAdem & de filiosfamilias dicta intelligimus.

Res aliena potest domino volente vel ratum habente pignori obligari. Bar.

Paulus libro xxix. ad edictum. XX.

ALiena res pignori dari voluntate domini potest.[l] Sed & si ignorante eo data sit, & ratum habuerit: pignus valebit.[m]

Qui pares sunt in tempore sunt pares in iure. Bar.

Si pluribus res simul pignori detur, æqualis omnium causa est. Si p creditorē stetit, quo minus ei soluať: rectè agitur[n] pignoratitia.

Contra agentē pignoratitia potest excipi de emptione rei postea facta.

Interdum & si soluta sit pecunia: tamē pignoratitia actio inhibenda est: veluti si creditor pignus suum emerit a debitore.

Quod ex re obligata superest, obligatum est. Bar.

Idem libro sexto breuis edicti † XXI.

DOmo pignori data & area eius † tenebiť.[o] est.n. pars eius:[p]

[a] SI conuenerit. Inter nos. Accu.
[b] Tueatur. Vt C. de hære. ven. l. postquā & quę res obliga. poss. le. nomen quoque. & ibi dicitur qua actione ↄ. Accur.
[c] Loco. Vt infra de pigno. l. grege. §. ij. Nota ergo compensari quantitatem ad quantitatem: sed non ad speciē: vt infra, de condict. indeb l. si non sortem §. fi. Accur.
[d] Alluuionis. Vt. & infra de pig. l. si fundus. in prin. sic & legatum auget. vt infra de leg. j. le. quod in rerum. §. si quis post.
[e] Venierit. A debitore: vt C. de distra. pig. l. si debitor. & infra de acq. rerū. do. l. traditio.
[f] Ancillæ. Scilicet, obligatæ.
[g] Natus sit. Non tamen conceptus: sed apud debitorē fuit cōcepitus: nam si post venditionē conciperetur, non esset pignori obligatus: vt j. de pig. l. Paulus respondit. § j. quæ est cōtra.
[h] Aliud nauis. Sic si legaui lanam, si postea factū est vestimentū, nō continetur in legato vestimentum: vt j. de lega. iij. l. lana. Sed arg. cōtra. j. de leg. j. l. seruum filij. §. si Procola. sed ibi iā cesserat dies legati. vnde rei mutatio legatario non nocet. Sed oppo. huic. §. quia eodem modo aliud est ancilla & aliud partus, & tamen respondetur idē: vt supra proxi. §. Tu dicas q optima est hæc differētis hypothecaria q dem actio desinit competere re obligata desinēte esse: sed materia cum transit in materiatum, desinit esse, & extinguitur: & incipit esse alia species: vt j. de aur & arg. leg. l. Seia. §. itē quæro. ergo hypotheca. extinguitur. & iō nominatim adijciendū est, &c. & tunc dicam nauem esse obligatam. nō ideo quia sylua sit facta vel nata: sed quia sua facta est .i. illius debitoris. vnde ex generali vel speciali obligatione est obligata: quare veniūt quæ habet habitus vsve est. vt C. quę res pig. l. fi. vnde si alius nō dominus illius syluæ fecerit nauem: & sic sibi acquiritur dominiū: vt infra de acq. re. do. l. sed si ex meis tabulis. in prin. non dicam nauem pignori obligatam: sed in superiori casu non desinit esse ancilla, propter natiuitatē partus: sed sylua desinit esse sylua.
[i] Nata ve sint. Id est erunt. futurum enim tempus respicit. Accur.
[k] Liberam. Vt & C. q cum eo. l. si liberam. Sed contra, etiam si habeat liberam: vt j. quę res pigno. obli. pos. l. j. §. j. Solut. hic peculiare negotium gerebat, ibi alienum: argu. ī. de pac. l. In personam. § j. Acc.
[l] ALiena. Pōt. alias non: vt C. si res alie. pign. da. fit. l. quę prediū & l. fi. sed vendere sic: vt infra, de act. emp. l. ex empt in prin & de cōtrah. emp. l. rem alienā. in prin. & est ratio vt ibi. Accu.
[m] Valebit. Ab eo tempore quo conuenit: vt j. de pig. l. si fundus. §. j. & C. de dot. inter vi. & vxo. l. antep. in fi. l. No arg. etiam hic: quod non valet ab initio, postea confirmati: vt ar. supra de adop. l. adoptio.
[n] Rectè agiť. Cōsignata pecunia & deposita, vel sola oblatione facta in iudicio. secus si extra: vt j. de admin. tut. l. tutor pro pupillo. §. fi. & C eo. l. nec creditores. & l. fi §. fi. & ī. eo. l. si rem. in fi. & C. de vsur. l. acceptam ↄ.
[o] DOmo. Eius tenebitur. licet dom⁹ cōbutať.
[p] Pars eius. Et q dem maxima: vt infra de sol. l. q res. §. aream. & ī. de rei vindi. l. solum. Sed arg. contra insti de vsufructu. § fi. Ac.

ADDITIO. Dic secundum Bartol hic quod aliud est in vsufruc. qo ia rei mutatione perimitur: vt supra qbus modis vsusfruc.

Quantitatis ad quātitatē fit cōpēsatio.

† Pensabit. P. F.

† P. F. pignori erit.

† Al. add. constitit.

Inualidū ab initio postea cōfirmatur.

† P. F. Breuium.

† Et econtrario solum sequitur, &c.

fruc.amit.l.reperi.§.rei mutatione. aliud in pignore: vt per eundem Bart.in l.si conuenerit.§.si quis cauerit, supra eodem.

a Et contra. nam supra obligauit domum: hic solum tantum, & tamen ædificium sequitur: vt hic, & j.de pign.l Paulus §.domus. & l.si fundus §.si res.

† P.F. ...]

& contra, a ius soli sequitur † ædificium.

Quod creditor consecutus est ab alio, nomine pœna delicti circa rem commissi, computatur in debitum, vel debitori restituitur. secus si ab ipso debitore pœnæ nomine exigatur. h.d. Bart.

Vlpianus lib. xxviij. ad edictum. XXII.

SI pignore surrepto, b furti egerit creditor: c totum, quicquid percepit, debito eũ imputare † d Papinianus cõfitetur, & est verum: etiam si culpa e creditoris furtum sit factũ: multò magis hoc erit dicendum in eo, quod ex condictione f cõsecut' est. Sed quod ipse debitor † furti actiõe præstitit creditori, g vel condictione: an debito sit imputandũ: videamus. Et quidem non oportere id ei restitui, h quod ipse ex furti actione pstitit, peræquè relatum est, & traditum. & ita Pap. li. viij. † Quæstionũ ait. Idem & si metus causa seruũ pignoratũ debitori tradiderit, quem bona fide i pignori acceperat. Nã si egerit, qđ metus causa factum est, & quadruplum sit cõsecutus, nihil æquè restituet ex eo, qđ consecutus k est, nec debito imputabit. l

Etiam prædo potest agere pignoratitia ad rem & ad fructus. h.d. Bart.

Si prędo rem pignori dederit: cõpetit ei & de fructib' pignoratitia m actio, n quãuis ipse fructus suos non facit. A prædone enim fruct' & vindicari extantes possunt, & consumpti condici. o Proderit p igitur, ei quòd creditor bona fide possessor fuit.

SI pignore. CASVS. Obligaui tibi codicem pignori. fuit tibi surreptus. quæritur, an hoc qđ fueris consecutus ex persecutione rei, siue agendo actione furti ad pœnam, siue condictione furti ad rem ipsam debebis in debitum computare? Et distinguitur: aut extraneus pign' surripuit: & quicquid ab ipso fueris cõsecutus, in solutum cõputabitur. Si vero dominus pignoris surripuerit, & cõuentus dupli vel quadrupli actio. furti præstiterit. creditor hoc in debitum non computabit. Idem est in alio casu. pone, seruũ tuũ mihi pignori obligasti: postea per metum me compulisti vt tibi traderẽ. postea egi cõtra te ac. qđ met. cau & quadruplum cõsecutus sum: nunquid illud in debitum computabitur? Dicit quod non. Si creditor. Aliquis creditor iure pacti pignus vendidit. & consuetudo fuit illius regionis, quod creditor vendendo de euictione caueret: vel forte bene vendere non potuit, vnde de duplo cauit, vel simplo forte: postea fuit res euicta: vnde iste creditor & idem venditor conuentus duplum præstat: nunquid habet regressum per contrarium pig. contra debitorem? Dicit quòd sic, si ideo pluris vendidit quod de duplo cauerat, quia tunc de tota dupla contra debitorem habebit regressum, alias non habebit nisi ad debitum. Viuianus.

† Imputa- ti

† No. tex. secundum Bald. hic: quia venit ad limitationem l. j. C. eo. & l. si dominũ. C. de pig. cũ similib'. & idem probat lex sequens immediate, quæ incipit, & si metus. Bolo.

h ... hæred. l. si & rem. cõtra videtur quod non, per hoc q' postea dicit in actione quod met. caus. nam in quadruplo illo vnum simplũ est res ipsa, siue rei æstimatio. Dic ergo, sm Azo. quod non imputatur. Sed lt. contra. Et quod dicit de actione, qđ metus cau. quod nõ imputatur, dicit q' restituitur tantum, quod falsum est; vt infra dicit. Item cũ creditor imputat; siue restituit quod consequitur ab extraneo: vt j. dictũ est prox. quare conductor nõ restituit quod ab extraneo cõsecutus est actione furti: vt j. de loca l. is qui rem. Itẽ commodatarius, vt C. de fur. l. fin §. sed cum in secũda. quæ sunt cõtraria? Sol. conductor & commodatarius amiserant vsum quem habere debebant: creditor autem vti nõ debebat; imo si vteretur, faceret furtũ: vt infra, de furtis l. pignore. in principio.

† P.F. in.

g Creditori. quod fit in summa debiti, vt dixi.

h Restitui. id est, debito imputari: sed lucro debet creditoris cedere: vt j. de sol l id quod. Sed quid in eo quod per condictionem incerti præstat? Videtur imputandum, cum loco rei succedat. arg. ã. de per. hæred. l. si & rem.

b Si pignore surrepto. s. ab extraneo. quo casu non credito tenus, sed in summa pignoris datur furti ac. sed si debitor surripuit, tunc in summa debiti vel vsurarum: vt j. de fur l. creditori. Sed plene distinguit infra, de fur. l eum qui. §. idem scribit.

c Creditor. Not. creditorem agere furti, quia eius interest potius, &c. vt Instit. de obliga. quæ ex deli. §. furti. Sed lege Aquilia non nisi in subsidium: vt supra ad leg. Aquil. l. qui occidit. § j. quæ est contra. Sed illa est ratio: quia illa tantum domino datur: vt in eod. titu. l. item Mela. §. j.

d Imputare. & quod debitum excedit restituat debitori: vt infra, de fur. l. creditoris. Accur.

e Culpa. quo casu videbatur quod propter culpam à debito caderet, secundum Azo.

f Condictione. non furtiua sed incerti, quæ datur non domino, sed alias ius habenti in re: vt est creditor: vt supra, de condi. furti. l. & ideo. §. fin.

i Bona fide. secus ergo si & ipse per metum pignori accepit. tunc enim non videtur illud damnum pati quod desiderat hæc actio quod met. cau. vt supra quod metus cau. l. sed & partus § fin. Accur.

k Consecutus. scilicet à debitore. & æstimationis possessionis pignoris, sed in actione furti ipsius debiti. Et est ratio, quia actio furti datur ad interesse: quod metus causa in quadruplum æstimationis rei ablatæ: vt infra, de furt. l. creditoris. & supra, quod metus causa. l. si eum except. §. quadruplabitur. & l. si mulier. §. qui possessionem.

l Imputabit. Sed cum in actione quod metus causa æstimatio possessionis pignoris pro pignore habeatur: quare non restituet vnum simplum, sicut restitueret pignus? Respon. quia debitor ad pignus potest intendere pignoratitiã actionem: sed ad æstimationem nulla actione habet obligatum creditorem: & ita debitori potius expedit dare rem, quam pretium, id est vnum simplum de quadruplo. sic j. de leg j l. seruum filij § si statuliberum. Accur.

m Pignoratitia. soluta demum pecunia.

n Actio. sicut & commodati. vt supra commo. l. sc. ita vt si fur. Accursius.

o Condici. vt supra, de condictione indebiti. l. e. si vrbana. in fine.

p Proderit. Ad extenuandum debitum, vt pignoratitia agere possit, quando fuit creditor bonæ fidei. alias si malæ fidei, nõ facit creditor suos: vnde prædo non liberatur, sed dominus vindicat vel condicit si

cit si consumpti sunt. Item proderit ei: quia si solvat debitum, per pignoratitiam actionem consequetur fructus à creditore: vt in princ. §. & transferitur eorum dominium in eum à creditore: sed tñ eos cogitur restituere dño rei: vel totidem vndecunque habeat: sicut emptor qui redhibitoria agit: vt j. de ędil. edi. l. cum ante. §. cum redhibeatur. cum enim sit prędo. de perceptis & de percipiendis tenetur: vt s. de rei vin. l. si nauis. §. fin.

† Al. add. *pignoris*.

Proderit. refert se ad primam casum.

a Si post distractū. à creditore, & maxime subaudi. nam idem & si non distraxisset adhuc.

b Rogauit. ante distractionem pignoris, non post.

c Restituat. scilicet creditori: vt eū emptori tradat.

d Tenetur. ad interesse: non vt restituat rem. ad eam enim habet interdictum de precario vel hypothecariā. Azo. Item interdictum vnde vi: quia videtur eum vi expellere. Et not. secundum quosdam quod in hoc contrario iudicio, cum de fide rupta agatur, posse in litem iurari: & condemnatus efficitur infamis hoc casu: vt ā. de ijs qui not. infa. l. furti. §. mandati.

† *euenerit*

e Sine dolo. quia sic se habet consuetudo, quę est seruāda in talibus: vt j. de ędil. edic. l. quod si nolit. §. quia assidua. & infra, de euict. l. si fundus. Et secundum hoc intelligitur supra eod. l. si necessarias §. j. Item not. propter consuetudinem quem excusari: vt hic, & j. de administr. tut. l. sine hęrede §. Lucius. & ad hoc infra man. l. si quis negotia. §. fin.

† P. F. *venderet*.

† P. F. *quanto*.

f Talis venditio. s. cum promissione duplę. nec etiam erat consuetudo regionis: vt sic: caueretur.

g Attulit. hoc secundum casum, quo creditor agit de dupla. contra debitorem, scilicet quando pius vendidit.

h Promisit. id est promisisset. sic in auth. de consang. & vteri. fra. §. j. col. vj.

i Non habere. scilicet ad interesse, sed ad summam debiti sic: vt statim subjicit. nec enim, &c. ipse autem creditor bene tenetur ex quo promisit: vt C. cre. eui. pig. l. j. & ij. Accur.

NEc enim. Casus ibi, sed si stipulat⁹. sic ponitur Creditor mihi decē mutuauerat sub pignore stipulatus est vsuras: deinde vēdidit pignus creditor sorte pro decem, quę sibi debebantur: & causa de

Si debitor pignus quod vendidit, non restituat: ad interesse cōtraria iudicio conuenitur. B.

Si post distractū [a] pignus debitor, qui precario rogauit, [b] vel conduxit pignus, † possessioné nō restituat: [c] contrario iudicio tenetur. [d]

Si creditor vendens pignus promittit duplum ex consuetudine, vel aliter vtiliter gesserit: quod hoc nomine prœstiterit, contrario iudicio repetit, aliàs non vltra debiti summam. Item si ex stipulatione de euictione duplum prœstiterit: sortē & vsuras consequitur si simplam, sortem tantūmodo. Bar.

Si creditor, cùm venderet pignus, duplā promisit (nam vsu hoc euenerat) † & cōuentus ob euictionem erat, & condēnatus: an habeat regressum pignoratitię cōtrarię actionis? Et pōt dici, esse regressum: si modò sine dolo [e] & culpa sic vendidit: & vt paterfamilias diligens id gessit. Si verò nullū emolumētum talis venditio [f] attulit, [g] sed tāti vendidit, † quanti † vendere potuit: etiā si hæc non promisit, [h] regressum non habere. [i]

dupla & hoc in superiori. §. postea fletis per quinquennium. tandem euicta fuit res ab emptore. vnde creditorem conuenit emptor de dupla: & cōuentus præstitit. quærit, an ille creditor regressum habeat contra debitorem pro vsuris medij temporis: hoc est illius quinquennij eo quod res sua est euicta? Et respon. quod regressum habebit, cum in dupię solutione plus dam ni sustineat quā ex vsu pec. medio tempore. quod si creditor nō prœstitit nisi simplū: dicit quod in hoc casu non petet vsuras. quia non plus ei videtur abesse quā sit lucratus ex vsu pretij, [g] id quinquennium. Vsuranus.

Triphoninus lib. viij. Disputat. XXIII.

NEc enim amplius à debitore, quàm debiti summa [est,] consequi poterit. [k] † Sed si stipulatus [l] vsuras fuerat, & post quinquenniū fortè, quàm pretium ex re obligata consecutus est, victus eā [m] emptori restituat: etiam medij temporis vsuras à debitore petere potest: quia nihil ei solutū esse [pro euictione,] vt auferri nō posit, palam factū est. [n] Sed si simplū [o] prœstitit: doli exceptione repellendus erit ab vsurarum petitione: quia habuit vsum pecuniæ pretij, quod ab emptore [p] acceperat.

† P. F. *sed si stipulatus vsurarum fuerat*.

Res in solutum data, à iudice vel à parte euicta: non agitur primitiua, sed vtili ex empto ad interesse quod etiam in compensationem deducitur. Bart.

Vlpianus lib. xxviij. ad edictum. XXIIII.

ELegāter †, apud me, quæsitum est: si impetrasset creditor à Cę-

k Poterit. hanc enim consequitur: vt infra, de distra. pig. l. rescriptum.

l Sed si stipulatus. creditor pg sorte.

m Eam. scilicet duplam. Accurs.

n Factum est. quasi dicat non est tanta vsura quia in duplo quod emptori præstat, no sit tantundē vel plus. Sed quid si minus est in duplo? Resp. forte non consequitur quā est vltra.

o Simplū. quia in simplū tenetur de euictione, ad quod etiam non tenebatur: vt C. cre. eui. pigno. l. j. & ij. & j. manda. l. si mandato Titij. §. creditor. sed ad cedendā contrariam pignoratitiam actionem: vt infra, de euict. l. in creditore.

† Facit ad hanc l. gl. vlti. circa medeā in ea. causam quæ. de elect.

p Quod ab emptore. quandoque solū restituit Io. Sed nonne in primo casu habuit vsum pecuniæ? Respon. non intelligitur habuisse, cum plus habeat necesse restituere.

ELeganter. CASVS. Obligaui tibi aliquā rem pro x. cum in solutione cessarem, impetrasti à principe vt liceret tibi pignus habere iure dominij, cum autem authoritate principis possedisses, aliquis eam à te vindicauit, & euicit. quęritur, an habeas regressum contra me quondā debitorem per act. pig? Dicitur quod non: quia per impetrationem dñij videtur extincta pign. obligatio: habebit tamē vtilem actionem ex empto cōtra me, quasi rem emisses, ad pecuniam debitā & vsuras: & etiam ad interesse, si plus est interesse. Sed pone, quod pignus sit deterius factū, nunquid illam deteriorationem poterit debitor compensare, si debitor agat pign. actione aduersus creditorē? Et respondetur quod sic. Quid per tota? Mutuasti mihi decem sub pignore. sumi tibi in falsa moneta: vtrum habeam pign. actionem ad pignus? Respon.

Respond. quod non: sed solvere debeo in bona moneta. & red[illegible] sunt mihi [illegible] numos quos de[illegible]. Si [illegible] mutuau[illegible] tibi xx. [illegible] pignore. [illegible] d pro xx. [illegible] ul ia x. [illegible] mihi decoium [illegible] nondum p[illegible]um [illegible]

[illegible] sare, ut pignus possideret, idq[ue] eu[illegible]ctum esset: a[illegible] be[illegible] pignorati[illegible] [illegible] ex pignoris o[illegible] [illegible]tio, & a [illegible] [illegible] ex empto ac[tio]n[em] nod[illegible] [illegible] quemad[illegible] si [illegible] so lu[illegible] res [illegible] fuerit, [illegible] titat[illegible] debiti [illegible] satisfiat uel in quantu[m] eius [illegible] sed & co[m]pensatione[m] habere po[illegible] creditor, si forte pignoratitia, uel ex alia causa cum eo agetur.

S[illegible] p[illegible] sol[illegible] [illegible] co[illegible] gitur soluere [illegible] pe[illegible] [illegible] pr[illegible] redditur.

Qui reprobos numos soluit cr[illegible], an habeat pignoratitia[m] a[c]tione[m], qua si soluta pecunia, q[illegible]. Et [c]o[n]stat, neque pigno[ra]titia eu[m] agere, neque liberari posse, q[uia] re[pro]ba pecunia non liberat [illegible] soluente[m]: reprobis uidelicet numis reddendis.

Ad id quod plus debito pignus est [uen]ditum potest agere de[bi]tor ut [illegible] soluatur, uel [illegible] ced[a]tur. [illegible]

Si uendiderit quidem creditor pignus pluris, qua[m] debitum erat, non d[u]m autem pre[tiu]m ab emptore exegerit an pignoratitio iudicio co[n]ueniri possit ad superfluum reddendum: an uero uel expectare debeat, quo-ad emptor soluat, uel suscipere actiones aduersus emptorem? Et arbitror non esse urgendum ad solutionem credito[rem]: sed aut expectare de[bi]torem debere. aut si no[n] exp[e]ctet, mandandas ei actiones aduersus emptorem, periculo tamen uenditoris. [illegible] quod si accepit iam pecuniam, nec superfluum reddit: in pi-

[illegible] Latinus in fin. ubi [illegible] creditur factus domi[illegible] ex quadam [illegible] [illegible] causa & [illegible] [illegible] fessione [illegible] [illegible] Solu[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hi[illegible] [illegible] [illegible] pecunia sibi [illegible] ta. [illegible] contra. Sol. hic res [illegible] plus. §. Soluas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] uel ad debitum. Aliud in

eo qui emit ab executore: quia tunc ad debitum, & [illegible] propter [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qui [illegible] letus, [illegible] [illegible] onem. Q[illegible] qui [illegible] [illegible] contra [illegible] emp. l. in uend[illegible] [illegible] § unde [illegible], & j. de opti. leg. l. ij. [illegible] [illegible] [illegible] dam [illegible] uitando [illegible] [illegible] [illegible] § n & [illegible] xv. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & j. de sol. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] do habet [illegible] j. de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potest red[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ecauit, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tione [illegible] j. ad l. [illegible] l. iij. & quia [illegible] quib. [illegible] adhuc teneatur. Accur.

R[illegible] d. Non co[illegible] e[illegible] debiti [illegible] apposita exceptione do[li] ma[li], etiam si sciente[r] solu[i]t ut j. de sol[illegible] aurum.

R[illegible] dum. [illegible] debit[illegible]. Accur.

[illegible] ad i[illegible] nec.

A[illegible] em. superflu.

M[illegible] S[illegible] & [illegible] j. de peti. haere. l. q[illegible] [illegible] idem Iulianus. & j. de act. emp. l. si ea. Sed [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ultime in prin[illegible] [illegible] quod [illegible] de periculo, [illegible] [illegible] [illegible] non soluendi. secus si post [illegible] ut j. de distractio. pign. l. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Pp iudicio

gnoratitio iudicio venit.

Si creditor res pignoratas malè tractauerit, tenetur pignoratitia nisi iure permittente fecit. Bart.

Et si res pignori datas malè tractauit creditor, uel seruos debilitauit. Planè si ꝓ maleficijs suis coercuit, uel vinxit, vel obtulit p̄fecturæ, uel p̄sidi: dicendū est pignoratitia creditorē non teneri. Quasi si prostituit ancilla, uel aliud improbatū facere coegit: illico pignus ancillæ soluit.

Expensæ necessariæ, uel utiles debent restitui creditori: si modo debitori non sunt onerosæ: quod arbitrio iudicis existimabitur.

XXV.

SI seruos pignoratos artificijs instruxit creditor: si quidem iam imbutos, uel voluntate debitoris: erit contraria actio. si verò nihil horū intercesserit si qdē artificijs necessarijs: erit actio ꝯtria: non tñ sic, ut cogatur seruis carere ꝓ quātitate sumptuum debitor. Sicut.n. negligere creditorem dolus & culpa, quā p̄stat, non patitur: ita nec talē efficere rē pignoratam, ut grauis sit debitori ad recipiendū puta saltum grandē pignori datū ab homine, qui uix luere pōt, ne dum excolere: tu acceptū pignori excoluisti sic, ut magni pretij faceres. alioquin non est æquum, aut q̄rere me alios creditores: aut cogi distrahere, qđ uelim receptū, aut penuria coactū, derelinquere ⁊ me tibi. ⁊ Mediocriter igitur hæc a iudice erunt dispicienda, ut neq; delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur.

Pignus prætorium nō constituitur, nisi in possessionem mittatur. Bar.

XXVI.

NOn est mirum, si ex quacunque causa magistratus in possessionem aliquem miserit, pignus constitui: cum testamento quoque pignus constitui posse, Imperator noster cū pr̄e sæpissime rescripserit. Sciēdū est, ubi iussu magi-

a Iudicio uenit. Et si tardius soluerit, in usuras ex mora tenetur: ut s. e. l. si autem. Accur.

b Debilitante. ueniit in iudicio isto: ut hic, & C. eo. l. creditor.

c Non teneri. Nam licitum est seruos pro suis maleficijs coercere: vt hic. & j. de ser. cor. l. qui seruum. & de leg. j. l. quid ergo. §. si hæres bene autem dicit pro suis: non autem aliter: quare si prostituit, &c.

d Soluitur. Sed ager debitor ad intereſſe: ut s. l. proxima. ibi, & si res pignori, &c. sic & in patre & dño quod in creditore hic dicitur vt C. de episco. audientia. l. si lenones. & C. de spectaculis. l. si. li. xj. sic & in eo qui redemit ab hostibus, si talem ancillam redemptā prostituat: ut C. de capti. l. fœdissime. Accur.

e Si seruos. Obligasti mihi seruos tuos, quos instruxi in scriptura: vel in pictura, uel simili artificio: nunquid illa quæ impendi potero a te repetere? Dicit quod si uoluntate tua tacita uel expressa impendam expensas potero recuperare. Vel distingue aut illud artificium est necessarium & tunc agam ad expēsas siue prosit aut non. & tunc nihil habeo: ut pone ꝙ pauperi ..., & domum magnam mihi obligasti: in domo illa multū impēdi sublevando, tegendo. & cum soluendo non fuisti, non potes soluere has impensas. Ideo nec cogeris. si autem moderatas impensas feci, & dicas te non posse soluere, dicit quod iudex inspicere debet ne tibi sim nimis onerosus: nec tu omnis delicatus sis. Vi.

e Iam imbutos. i. iam imbui cœpto. & sic est hic tacita debitoris uoluntas. sic & j. commod. l. si ut certo loco. §. custodiam. & j. de ac. emp. l. Iulia. §. præterea. in fi. & j. ad Macæ. l. sed Iuli. §. ꝯ. dicitur. & j. e. l. uel uniuersorum. & j. de edi. edict. l. si minor. §. et. Sed ar. contra j. de usu. l. usufructuarius. § ædificium. ubi si fieret ædificium etiam a domino inchoatum rei mutatione extingueretur ususfructus: quod non est in pignore: ut s. eo l. domo. Item ar. contra j. de reb. eorum. l. j. §. si defunctus.

Sol. Secundum Bart. & dic quod ibi præsumptioni tacitæ uoluntatis non statur fauore pupilli: quia fortè sibi esset utile uendere. aliter enim sciuisset uendere defunctus, & aliter pupillus.

f Voluntate. s. expressa: vt arg. j. de in rem uer. l. ij. §. sed si mutua.

g Necessarijs. Necessarium est ex quo percipitur expensa. & idem de utilibus expensis.

h Debitor. Tres sunt ergo casus. Primus quo tacita. Secundus quo expressa voluntas intercessit in quibus omnino agitur. Tertius quo ... agitur pro necessarijs non tñ ut careat debitor ... & arg. s. de rei u... l. in fundo.

i Negligere. s. rem pignoratam ... subijci ... & j. ad l. Aquil. leg. ... mod ... §. m... tu. Acc.

k C... l. ... & ... uis. ut h... mod. re... ga. §. fi.

l Vix lu... neodum lutem. A...

m Excolere. i. ... ptus cultura ... re. Acc.

n Aequum ... illud quod sequitur aut & cætera.

o D... ere ... ꝓ & ... pro ... tione lump... tra modum ... Acc.

p Audiatur. Debitor est delicatus qui etiam non omnimum reddere non oult. creditor est onerosus, qui ... ad ultimum q... dr... ntem uul... so... ... audiatur. Et sic ex duobus con... eli... ut quod ... permentum, ut ... pra si quis caut... ge prima, & le... da. §. si quis tamen & infra, de ant uis lega. l. ... tum in fin. l. inf. de uerborum obliga. l. con... §. ij.

q NOn est mirum. Supra ius dixit unde & qualiter consensu contrahentium pignus contrahitur. In lege hac ponit duos alios modos quibus pignora constituuntur. Vnus ... quem in possessionem m... dicit quod p... ... & arguit à simili. Nam testator in testamento ... potest pignus constituere ... & postea assignat differentiam inter p... constitutum authoritate iudicis & conuen... Et dicit quod ita demum contrahitur ... in pignore iudiciali, si res fuerit tradita ... alter. Vmia.

r Testamento. Vt j. de alt. leg. l. Lucius.

P. F. quare.

P. F. ad recuperandum.

P. F. non teneris.

P. F. medio igitur, &c.

Côcor. glosa ... ... in a. ... tertia, extra, de ... & F. ij.

Debitor delicatus & creditor onerosus.

† rescripserit. al. add. tamen.

Fue-

fuerit in possessionem. sed conuentionale etiam sine traditione: ut s. eod. l. j. differt & in alijs, ut ibi dixi.

Etenti. Petebam a te x. quae mihi debebas, massam auri mihi tradidisti: ut alij pro pecunia n utua accip ... obligatem ... gaui. tu postmodum pecuniam soluisti. Dicit quod si illud ab ... debitore liberatus & penes me habeam, quod actione ad exhibendum teneor ut exhibeam & reddam: sed si adhuc est penes illum cred ... rem cui ... actionem habe ... contra me, ... realmam ... Vi.

Peten ... id est, re petenti ... ponitur ... titulo ... tam ... demadmo. dos petatur.

Creditori. Titio.

Debitor. scilicet Seius.

Creditorem. scilicet Cornelium.

Liberatas. a Cor ... Acc.

Susceperat. s. Titius.

Iubendus est s. Titius Seio & sic agit ad exhibendum, & reuin. & etiam propria actio locum ... hoc con... tra ... ut ... tine huius ... dices. Accur.

Videntur. Et adhuc hodie sunt: licet Seius ... suo ... fuerit. Sed ... dicas ubi ... res esset Titio ... & ipse a ... tet, qua tue ... fuit ... secundum ... nos cu ... s. co. l. de ... fin. quae est ... & inf. de di... tempo. prae... accessi... §. primo. in fi §.

... tradantur. i. liberentur & tradantur. nam ... sunt ... ut dixi.

Creditor ... licet Titiu non contra Cornelium, quia cum eo non contrax... fuerit cessa ut s. commo. l. ... ut cer ... o. § rem quae est cotra. Sed quae est haec ... non, qui nunc fuit gratuitu. ideo que ... mada ... pignoratitia no: quia no huic fuerant obligata. Dic ergo propria. i. praescriptis uerbis actio, cum ... a a: & aequum sit actionem dari: ut j. de praescrip. uerb. l. quoties. Puto tamen & commodati

stratus pignus constituit nō alias cōstitui, nisi uentum fuerit in possessionem.

Si creditorem sibi datā ut pignoret, pignoraeat, et luit, cō uenitur ut reddat. alias conuenitur, ut luat. Bart.

XXVII.

Etenti mutuam pecuniam creditoris cū præmanu debitor non haberet, species auri dederit, ut pignori apud alium creditorem poneret. Si iam solutione liberatas, receptasq; eas is, qui susceperat, tenet: exhibere iubendus est. Quòd si etiam nūc apud creditorem creditoris sunt: uolū tate dñi nexæ uidentur. Sed ut liberatæ tradanī, domino earū propria actio aduersus suum creditorem competit.

Qui litis æstimationem soluit creditori, repellit debitorē uindicantem: nisi æstimationē solutā offerat. Bar. Vel sic secū dum Pau. de Castro, Vindi ans rē repellitur exceptione, nisi sol uat possessori quod ipse possessor alij pro illa re soluit, si illud est cō uersum in utilitatem gentis.

XXVIII.

Icreditor, qui rē pignori acceperat, amisſa eius possessione & Seruiana actione petierit, litis æstimationē cōsecutus sit: postea debitor eandē rē petens exceptione summouei, nisi offerat ei debitor, quod pro eo solutum est.

Hæc actio datur retra domi num de peculio. Bart.

Si seru* peculiari noīe pignus accepit:† actio pignoratitia aduersus dñm debitori cōpetit.

Si dominiū pignoris cœpit esse creditoris, pignus extinguitur, & eius possessio debitori non p derit: sed precarium a debitore rogatum durat.

XXIX.

Si rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac pcario rogaueris: deinde me dominus hæredem instituerit, desinet pignus esse. & sola precarij rogatio supererit. Idcirco usucapio tua interpellabitur.

Pignus vi abreptum est peri culo creditoris vi capientis, nisi ei potestate sibi a debitore concessa rapuerit. Bar. Vel sic secū dum Paulum de Castro, Creditor qui ppria auctoritate occupauit rem obligatam, tenetur de casu postea contingente in illa re secus si licentiam habuerit a debitore capiendi.

actionem dandam: quia nec cōmodare tenebatur, nec ... ; sed in acce... h ... autem n ... n aperte ... lex in sic necesse in utroque casu .p Seius ... Titi. Et uideri ... q sicut s. eodem ... item §. ... & § sina. sed illud est quando agitur pignoratitia, hic autem ea agi non potest, ut dixi. Accur.

I creditor.

Obligasti tibi digestum meum pro x. & tibi tradidisti: cecidisti a possessione digesti: egisti contra eum, qui detinebat. aestimationem eius consecutus es: agere volo cōtra eum, an sim audiendus? Dicitur q sic, si tantū ei, ... si tetum, quātum ab eo consecutus es. Si secus. Seius meus mutuauit Titio x. ex peculio suo, pro quibus pignus accepit Titius soluit illa x. Dicitur hic quod potest agere pi. act. contra me domi. s. Serui ... na. i. qua si Seruiana, vt inst. de ac. §. item Seruiana. | † in P. F. add. pro.

Petierit. a possessore. Accur.

Offerat. vis. de rei uin. l. emptor. & j. qui. mod. pig. vel hypo sol. l. sj. & s. communi diuid. l. cō. munis diuidundo. §. inter eos. Sed & actio sone datur sol uc. uiuer s. de nego. ge l ia. l. quae utiliter. §. h. | P. F. ... pro.

Pignoratitia. de pecul. ... lo. vt j. de pec. in bonae fidei. Azo.

Dominum. nomine serui. Accursius.

I rem.

Titius rem Selj sibi uendidit, & bona fide emisti: & eam vsucapere cœpisti: eandem mihi obligasti pro decem: & tibi eam precario concessi. Seius qui erat uetus dominus rei, me hæredem instituit. Dicit quod durat precarium: sed pignoris obligatio desinit, usucapio & iam tua interpellatur. Viui.

Sola praecarij, q.d. non hypothecaria. Sed contra j. ad Treb. l. debitor. Sol. ibi non vt dominus factus creditor: cū incōmutabiliter penes eu non steterit. Item cōtra j. de exe. tetiu. l pe. §. latinus. in fi. Sol. ibi nulis dat: hic directa denegat. uel melius ibi nō fuit dñium translatū, cū fuerit emptor dux j. e. l. legāter. in prin.

Idcirco. quia pignus finitur ideo, quia creditor ue-

sint obligatam non possit nunc, sed ut propriam. Idem est & si quis rem suam ab usucapiente ignorans emat uel conducat, uel pignori accipiat: sicut hic ex post facto fuit: ut ʒ. de usucap. l. eius quo. & l. non solum. §. si rem. & ar. ʒ. de act. & oblig. l. qui a seruo. Sed an inter dictum de precario habet i Respon. sic ut hic, & ʒ. de preca. l. cerie. §. si. Item rei uin. Item condi. ex lege: ut C. loc. l. si quis conductionis. Et quod dicit sola, solam hypothecariam excludit. Accursius.

Ratiarius quis sit. † al. add. inde.

Vi ratiario. id est, qui habebat uel faciebat rates. Accur.

Ratem. s. obligatam.

Authoritate. siue pacto occupandi. alioqui non teneretur: ut C. de pignoratis. lege, creditur. & habemus C. de pign. actio. l. fin.

Periculo quod generale est in omni uiolento ut res sit eius periculo: ut ʒ. de vi & ui ar. l. j. §. rectissime. & l. si. & C. quod metus causa. l. j.

† P. F. uig.

Maiorem. uoluntas enim domini excusat: ut ʒ. loca. l. cum in plures. §. legem.

I seruus. Debitori. Qui furem nesciuit.

Praestet. nam si forte creditor sciuit: argument. supra eodem. lege, tutor. §. penul.

† deditione.

Eadem scilicet ut sciens teneatur omnino. Ioan. depositarius enim qui suum officium deponendi exhibet: etiam contra ignorantem agit: ut infra, de furt. l. si seruus communis. §. quod uero. est ergo idem quantum ad eum, qui scienter dat. Et nota, quod hic in pignore distinguitur sciens uel ignorans: sic & in commoda. o. ut in ... l. & s. commo. l. pe. Sic & in eo quem in mandato meo ... mand. l. inter causas §. si cum seruus. & in ... oc. l. si tibi domum. §. j. & in uendito: ut C. de ... edi. l. j. & in dato in dotem, quia ... marito: ut ʒ. de iure dot. l. si mulier. cum §. si in dotem. Item & in legatis: ut ʒ. de lega. ... §. generaliter.

Scientia uel ignorantia in multis attenditur.

Cum debitore. Et si soluendo. quia expedit potius ... & ... ob. quae ex d... c. § furti. & ʒ. de regulis ... cautionis. Item quia periculum est, ne debitor posse tacere: ut s. de neg. gest.

XXX.

Cui ratiario crediderat: cum ad diem pecunia non solueret, ratem in flumine sua authoritate detinuit, postea flumen creuit, & ratem abstulit. Si inuito ratiario retinuisset: eius periculo ratem fuisse, respondit. Sed si debitor sua uoluntate concessisset, ut retineretur: culpam duntaxat ei praestandam, non uim maiorem.

Delictum serui obligat debitorem ignorantem usque ad noxae deditionem: scientem uero in solidum. Bar.

XXXI.

Si seruus pignori datus creditori furtum faciat: liberum est debitori, seruum pro noxae deditione relinquere. Quod si sciens furem, mihi pignori dederit: & si paratus fuerit pro noxae dedito apud me relinquere nihilominus habiturum me pignoraticiam actionem, ut indemnem me praestet. Eadem seruanda esse, Iulianus ait, etiam cum depositus uel commodatus seruus furtum facit.

l. diuortio. Vnde tenetur ad interesse: puta si erat chirographarium aliud quoddam debitum quod ... potestas seruare per retentionem pignoris: ut C. etiam ob chiro pe. l. j. Vel erat naturale debitum pro quo obligauit: ut C. de usur. ... per retentionem. Vel quia expenderet ... ere personali: unde expendit ei ... pignori incumbere: ... dixi. Alii dicunt ... ut res ... que bona ... arg. ... tes. §. gen... & ʒ. de ... pec. qui autem §. j.

Qui obligauit rem alienam tenetur contraria pignoratitia ad interesse. Bart.

XXXII.

Cum debitore qui aliena rem pignori dedit, potest creditor contraria pignoratitia agere, & si soluendo debitor sit.

Si pignus est datum sub alterius nomine, habet locum pignoratitia soluta pecunia. h. d. secundum glo. Bar. Vel si secundum Paul. de Cast. Actio pignoratitia competit etiam pro pignore praetorio. h. d. secundum intellectum doctorum: quod probatur etiam per ... est mirum. supra eo.

I pecuniam. Antichresin. uetus ... anti... ph... m. sed medo... la. Est autem antichresis ... A ... to lib. ... dispu... ij. c. iij.) pignus quod sub h... ne accepit creditor, ut eius ... & ... pronunciatum sibi ... pirtet. Lo. ... enim & debet in constituendo ... re hoc uerbo ... Vel ... est scriptura quam ... debitor, in qua continetur cum debere ... tum: & dat ea creditori: & sic dic... quod potest ea soluta pecunia recuperare sicut pignus. Acc.

XXXIII.

Si pecuniam debitor soluerit, potest pignoraticia actione uti ad recuperandam ἀντίχρησιν. nam cum pignus sit: hoc uerbo poterit uti.

Pactum quod pignus sit solutum pro debito, factum ex post facto, ualet & non potest reuocari. Bart.

Titius Debebat mihi x. tu creditor ... a quo habebas pignora, secundum unum intellectum, cum esses in mora soluendi, rem alienam secundum unum ... uel propriam secundum alium, mihi uendere ... ebas ... pisisti mihi, & rogatus per epistolam, ut pignus haberem tanquam emptum ... de inde poenitet ... & paratus es ... re sortem & usuras ... & ita uenditionem prius instingere. quaeritur an possis? Et respon. quod non. ...

al. add. id.

P. F.

XXXIIII.

Titius cum credidisset pecuniam Sempronio, & ob eam pignus accepisset, futurumque esset ut distraheret id creditor, quia pecunia non solueretur: perijt a creditore, ut fundum

Sempronio creditori Seij cui Sempronio res erant obligatae quas nolebat Sempronius distrahere ... ed primo obligauit postea eidem ... ei dedit ... debito. uel dic ... a creditore ... habea ... leg... Sepronio pe. & e ... us, &c. & sim ... sunt tres personae, Titi..., & Se... secundum alium duae. s. Titius & Sempronius.

Creditori. l. Seio secundum primum casum ... creditor Sempronij secundum al...

Perijt. Sempronius debitor, secundum utrunque positio-

posìtionem. Accur.

a Haberet. s. Titius.

b Et cum impetrasset. Quia hoc placuit creditori.

c Emisit ad debitorem suum secundum primum casum, uel ad ipsum creditorem cui in solutum dabat, secundum alium.

sic, ut ibi diximus.

i Precatio. Est ergo precarium in sua re, & conductio rei hic, & ĩ. eo. l. si pignus. & ĩ. de acqui. pos. l. re pignoris. & sic est contra ĩ. de reg. iu. l. neq; pignus. & ĩ. depoſi. l. qui in rem suam. Solu. hic ratione possessionis quæ penes creditorem erat, ut ĩ. de prec. l. certe §. fi. & l. seq. & ĩ. de acq. poss. le. si aliquam. Ac.

certo pretio emptũ haberet: a & cùm impetrasset, b epistolam, qua se uendidisse fundũ creditori significaret, emisit. c quæro, an hanc uẽditionem debitor reuocare d posſit, offerendo sortem & usuras, quę debentur? Marcellus respondit, secundum ea, quæ pposita essent, reuocare non posse.

Pecunia redacta ex uenditione pignoris, prius in usuras, deinde in sortem computatur. Bar.

Florentinus lib. viij. Institutio. XXXV.

CVm & sortis nomine & usurarum e aliquid debetur ab eo, q sub pignoribus pecuniã debet: quicquid ex uenditione pignorum recipietur, † primum usuris, quas iam tunc deberi cõstat: deinde, si quid super est, sorti accepto ferẽdũ est. Nec audiẽdus est debitor, si cùm parũ f idoneum se esse sciat, eligat, quo nomine exonerari pignus suum malit. g

Pignus creditor possidet, & ab eo debitor potest cõducere, & precario rogare. Bar.

Pignus, manente proprietate debitoris, solã possessioné h transfert ad creditorem. potest tamen & precario, i & p conducto debitor re sua uti.

Si pro pignore constituto aliud submittatur furtum cõmittitur pro utroque debito. secus si in constituendo aliud pro alio submittatur: quia tunc stellionatus crimen cõmittitur. Bar.

Vlpianus lib. xj. ad edictum. XXXVI.

SI quis in pignore † k p auro æs subiecisset creditori, qualiter teneatur, quæsitum est. In qua specie rectissime Sabinus scribit: l si quidem auro m dato, æs subiecisset: n furti teneri. q si in dando æs subiecisset: turpiter o fecisse, nõ furem esse. Sed & hic puto pignoratitium iudiciũ locum habere, p & ita Põponius scribit. Sed & extra ordinem q stellionatus noie plectetur: ut est sępissimè rescriptum.

Qui obligat rem alienam, uel alteri obligatam stellionatum committit, nisi res cuilibet creditori sufficiat pro utroque debito. Bar.

Sed & si quis rẽ alienã mihi pignori dedit sciẽs prudensque, aut † alij obligatam mihi obligauit, nec me de hoc certiorauit: eodẽ crimine plectetur. Planè si ea res ampla est, r & ad modicum æris fuerit pignorata: dici debebit, cessare nõ solum stellionatus crimẽ, sed etiam pignoratitiã. s & de dolo t malo actionẽ: quasi in nullo captus sit, qui pignori secundo loco accepit.

Per conductionem pignoris, a debitore, creditor retinet possessionem. Bar.

Paulus libro v. ad Plautium. XXXVII.

SI pignus mihi traditum locassem domino: per locationem retineo possessioné: u quia

d Reuocare. Secundum ultimam positioné casus. concordat ĩ. e. le. aliena. §. fi. & ĩ. de distra. pigno. l. rescriptum. in prin. Sed est contra ĩ. de sol. le. Calipus. Sed alij libri habent ibi, quamuis. ubi dicitur quod maritus dando in solutum rem pro dote obligatam ipsi mulieri. potest reuocare, si soluat sortem & usuras. Solu. ibi nõ dedit in solutum pignus, sed dare promisit: hic autem dedit. Præterea hic erat pignus penes creditorem ibi non.

e CVm & sortis. Et usurarum etiam pacto nudo debitarum, secundũ quosdam etiam sine pignore: licet secus sit, cum soluit debitor: ut supra de so. l. Paulus. §. Paulus. Nã tunc qñ soluit, in grauius debitum accipiendũ est: ut in usuras per stipulationé debitas, aut in id qđ est cum pignore: & quod similiter & naturaliter potius, quã in id qđ naturaliter tantum: ut inf. de sol. l. j. ij. iij. iiij. & v. §. imperator. & C. de usur. l. si usuras.

f Si cum parũ. maxime.

g Malit. Puta in sortem.

h Possessionem. Hoc non excludit hypothecariã obligationé: sed proprietatem: ut hic, & C. e. l. pignus. Not. ergo hic q & creditor possidet: ut infra, de acquirendo ret. domi. l. iterum in prin. Sed contra sup. qui satisda. co. l. sciendũ. §. creditor. Solu: quã tum ad euitãdam satisdationem iudicio sisti possidet: ut ibi dicit: sed quo ad alia

k SI qs in pignore. s. dãdo. Acc.

l Scribit. s. distinguendo.

m Auro. Iam & apud creditorem custodito.

n Subiecisset. Scilicet post.

o Turpiter. Hæc turpitudo, ut & quæuis alia priuat aliquem dignitate: ut C. de pign. l. ij. similis subiectio est ĩ. p empt. l. ij § cum Stichũ. unde nõ usucapit emptor, ut ibi dicit. & hoc idicat. Ac.

p Locũ habere. ut ĩ. eo. l. tutor. §. j. & C. si ali. res pign. da. sit. leg. quæ prædiũ. Accur.

q Extra ordinẽ. Est enim extra ordinẽ. i. non ordinarium, & priuatum, non publicum: ut ĩ. eo. l. tutor. in fi. & C. de cri. stel. l. stellionatus.

r Ampla est. s. secũdo obligata.

s Pignoratitiam. s. contrariam.

t Et de dolo. Mirũ est quod ponit de actione de dolo, cum ea non competit sit res ampla uel non: quis datur alia. i. contraria pignoratitia. sed dicas dati de dolo non contra debitorem, sed contra extraneũ: qui in pignore quod pro alio dabat, me decepit. Azo. Item cessat si antequam conueniatur crimine stellionatus satisfecerit creditori: ut & ĩ. de crim. stel. l. j. & argu. ĩ. de publ. iudi. l. is qui. in prin. Acc.

u SI pignus. Possessionem. Rõne enim possessionis locatio & p cariũ suæ rei est: ut dixi ĩ. eod. l. cũ & sortis. §. fin. Accur.

† al. add. dando.

† vel si quis alij.

† F. P. recipiatur.

a Possessionem. imo & si sit, idem est: ut C. de præscrip. xxx. an. l. male. & l. cum notissimi. §. fin. secundū Azo. subaudi ergo hic maxime. Itē not. hic quod colonus non possidet: ut inf. de usuca. l. nō solum. § quod uulgo, & de acqui. pos. l. qui pignoris. & in l. seq. Ac.

hic sciuit ius suū ubique durare, ibi non: ut ar. inf. quibus mo. pi. uel hyp. sol. l. sicut §. non uidetur. Vel hic de actu morientis, ibi uiuentis: inter quos est differentia: ut s. communia prædio. l. fi. in fin. Tu autem dicas quod refert an contractus qui fit in mei præsentia possit fieri etiā me inuito super re mea ut uenditio uel legatum: & tunc mea præsentia uel subscriptio non nocet mihi: an non posset fieri me inuito: & uideor consentire: ut in pignore. quæ solutio probatur inf. de re iudi. l. sæpe. §. cum autem. Itē no. hic non omnem testatoris uocem habere uim legis: ut & C. de probat. l. e. rationes. & infra, ad Velle. l. Seia. in fin. j. respond. sicut nec qualibet uox iudicis habet uim sententiæ: ut C. de senten. l. ex stipu. Item no. erroneam subscriptionem non nocere: ut hic, & inf. d rescindenda uenditione. l. e. Titius Seij procurator. & C. plus uale. quod agi. l. si falsum. Sed argumento contra infra, quod iussu. l. prima. §. sed si serui. Sed ibi fuit sciens dominus eius: quod fieri debebat. Item nota quod plus ualet quod est in ueritate, quam quod est in opinione, ut hic, & inst. de lega. §. si quis. Item nota præsentiam non haberi pro consensu. Sed argumento. contra infra, de euictionibus. l. quidam ex parte. & ibi plene prosequor istud generale. Accur.

Colonus possidere non dicit.

† P. F. apprehendo.

b Pupillo. Propter metum. Iste metus imminet debitori, non pupillo. nā ipse non teneret, nisi esset factus locupletior: ut inst. de autho. tut. in princ. & C. de usuc. pro emp. l. fi.

c Pignoratitiæ. Directę nascituræ non natæ: ut diximus s. eodem. l. si rem. §. omnis. Item econtra dare pignus non potest sine tutore: ut inf. quæ res pign. ob. pos. l. j. in prin.

antè, quàm cōduceret debitor, non fuerit eius possessio: cum & animus mihi retinēdi sit. & conducenti non sit animus possessionē a † adipiscendi.

In recipiendo pignore est necessaria tutoris authoritas, ut pupillus possit conueniri pignoratitia. Bar.

Modestinus libr. j. Differen. XXXVIII.

Pupillo capienti pignus, propter metum, b pignoratitiæ, c actionis, necessaria est tutoris authoritas.

Qui se testamento subscribit ut testis: non uidetur approbare quæ in testamento apparuntur. Bar.

Idem libro iij. † Responsorum. XXXIX.

Caius Seius ob mutuā pecuniā fundū suū Lucio Titio pignori dedit, postea pactū inter eos factū est, ut creditor pignus suū i pecuniæ suæ cōpēsatione † certo tpe possideret, & fructus cū debito cōpēsando acciperet. d † Verū ante expletū tps creditor cū suprema sua ordinaret, testō cauit, ut alter ex filijs suis haberet eū fundū: e & addidit, *Quem de Lucio Titio* f *emi*, cū non emisset. Hoc testm̄ inter cæteros signauit & Caius Seius, qui fuit debitor. Quęro, an ex hoc, qđ signauit, g p̄iudiciū aliqđ sibi fecerit: cùm nullū instr̄m uēditionis proferat, sed solū pactum, h ut creditor certi tpis fructus caperet. Hærennius Modestinus rñdit, ꝯctui pignoris non obesse, i qđ debitor testm̄ creditoris, in quo se emisse pignus expressit, signasse proponitur.

† P. F. reg.

Debitor ne potest pignus emere creditore inuito: & pretiū in debiti solutionem conuertitur. Bartol.

Papinianus li. iij. Respōsorum. XL.

Debitor a creditore pignus, quod dedit, frustra emit: cùm rei suæ nulla emptio k

C Aius. CASUS. Mihi mutuasti decem sub pignore: Titio id pignus iure tuo legasti: & dixisti te id quondam emisse: ego omnibus his interfui: & istud tā quam testis signaui. Dicit quod mihi nō præiudicatur. Viuia.

d Acciperet. Hoc etiam fieret etsi nō esset dictum: ut C. de distracti. pignorum. l. j. & C de pigno. actio. le. j. & ij. Accur.

* Coniunge l. fideiussor de pignore.

e Eum fundum. Scilicet iure prælegationis.

† prestationem.

f De Lucio Titio. i. Caio Seio: ut supr. posuit. Vel dic quod quadrinomius erat. Azo. uel dic ab alio. Titio.

g Signauit. i. sigillauit: ut inf. de testi. l. ad testimonium quis ex testibus. Accur.

h Pactum. i. proferetur.

i Non obesse. Remanet ergo pignus, & non fit præiudicium ei cuius est. Sed cōtra inf. de pig. l. fideiussor. §. pater. Vbi filius subscribendo instrumento in quo pater rem ipsius filij obligabat: præiudicat sibi. Solu. secundum R. aut adhibetur subscribens, ut substantia præbeatur ei, quod fit ex istius consensu: ut ibi. aut ut probatio tantum: ut hic. nec enim testamentum substantiam capit ex subscriptione istius, sed a testatore. & pro hoc est, quia officium suum testi non debet esse damnosum: ut inf. quemadmo. test. ap. l. si quis ex signatoribus. & inf. de legat. secundo. le. Titio. §. Lucia. Vel hic ignorans: ut quia testamentum non fuit lectū coram testibus: ut C de testamen. l. hac consultissima. §. j. ubi sciuit: ut argumen. inf. quib. mod. pig. uel hyp. sol. l. Titius Sempronio. in fine. Vel aliud in pignore, quod solo consensu contrahitur: ut supra eodem. l. j. Aliud in uenditione, quæ sine pretio esse non potest: ut infra, de contrahenda emptione. l. sine pretio. Vel

Vox testatoris non semper habet uim legis.

Præsentia an pro cōsensu habeatur.

D Ebitor. CASUS. Obligaui tibi rem meam pro decem: eā a te emi: an ualeat emptio? Dicit quod non: quia suæ rei nulla est emptio. quod si ego pignus peterem per pignoratitiam actionē. uel pactum in rē: repellar, nisi paratus sim totum debitum soluere. Debitoris. Libertus meus filium familias habens, cui peculium concesserat, debebat Titio decem: & pignus ei tradidit: filius liberti pignus emit ex pecunia peculiari. Dicit quod non tenuit emptio. unde mortuo liberto erit pignus in hæreditate: & consequor ego patronus portionem illius rei, sicut aliarum rerum liberti mei per bonorum possessionem contra tabulas.

Soluta. Debebam tibi decem sub pignore. si tibi satisfeci: post solutionem pignus mihi restituere debes Sed pone quod pignus quod tibi obligaui. alij obligasti: & postea tibi satisfeci. Dicit quod a secundo creditore pignus liberabitur. Viuia.

k Emptio. Siue sciens siue ignorans emit: ut infra, de contrahen. empt. l. suæ rei. & s. de condict. o. c. de. le.

seruum

seruum meum. & ar. ff. man. l. si mādauero. §. si hi. Ac.
[b] Nec si minoris emerit. s. quam sit debitum.
[b] Ei. s. debitori. Accur.
[c] Offerenti creditori.
[d] Cogitur. Quid si creditor debitori possessionem pignoris uendidit? Respond. repetit: quasi nil ualeat quod est actum: ut argumen. supra, de condictio. indebi. l. seruum meum. Acc.

sit. nec si minoris emerit,[a] & pignus petat, aut dominium uindicet: ei[b] non totum debitum offerēti,[c] creditor possessioné restituere cogit.[d]

Filius rem patris de pecunia profectitia non potest emere. hoc dicit. Bart.

Debitoris filius,[e] qui manet in patris ptāte, frustra pignus à creditore patris peculiaribus[f] nummis comparat. & ideo[g] si patronus debitoris contra tabulas eius possessionem[h] acceperit: dominij partem[i] obtinebit. nam pecunia, quā filius ex re patris in pretium dedit, pignus liberatur.

Soluta pecunia liberatur pignus ab eo, cui est solutum: & ab eius creditore cui erat secundo obligatum. & ad restituendam possessionē tenetur. Bart.

Soluta pecunia, creditor possessionem. pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, restituere debet: nec quicquam amplius[k] pstare cogitur. Itaque.[l] si medio tpe pignus creditor pignori dederit: domino soluēte pecuniam quā debuit, secundi pignoris neque persecutio dabitur, neq; retentio[m] relinquetur.

† al. add. pignoris.

[e] Debitoris filius. scilicet, liberti. Accursius.
[f] Peculiaribus. Id est, profectitijs.
[g] Et ideo. Bene sequitur ideo. Si enim iam teneret emptio in persona filij. ut quia iam esset emancipatus: uel qa de castrensi pecunia emisset, desineret res esse liberti, & fieret filij: ergo patronus nihil in ea petere posset: quia filius liberti ingenuus est: ut insti. de inge. in princip.
[h] Possessionem. scilicet pro tertia parte. Et hoc cum filius erat exhæredatus rite: ut non possit agere querela: uel erat mortuus uel hæreditatem patris ad se pertinere nolebat: alioqui in nihilum patronus admitteretur: ut insti. de suc. lib. §. sed nostra.
[i] Dominij partem. rei pignoratæ, & aliarum rerum. Accur.
[k] Nec quicquam amplius. Non ergo ciuilem possessionem, sed naturalem tantum restituit, secundū quosdam. & sic dicunt ea hac lege quod naturaliter tantum creditor possidet. sed tu dic quod utroque modo: ut dicit ff. qui satisda. cogan. l. sciendum. §. creditor. & quod hic dicit: non excludit quin & ciuilis sit restituē da. nā illa naturalē comitatur. Itē nec excludit, quo minus satisdetur: ut supra eodem. lege, creditor. Vel dic ex eo quod hic dicit restituere, quod omnia prædicta suo eo uerbo contineantur: cum late pateat: ut ff. de usur. lege, uideamus. §. in Fauiana. & supra tit. j. l. ij. §. si reddita. Acc.
[l] Itaque bene infert. q. d. possessio tantum, non autem liberate tenetur: quia nec tenetur nec obligatio apud eum remanet: ergo secundum pignus perit.
[m] Retentio. si possideat: ut hic, & infra, de pig. l. grege. §. ij. & C. si pign. pign. datum sit l. j. & ff. de diuer. & tēp. præscript. l. de accessionibus. §. j. in fin. Sed cōtra s. eo. l. petenti. in fi. Sol. ut ibi.

R Em alienam. CASVS Rem tuam pignori obligaui Titio. non tenet pignoris obligatio. Sed pone quod dominiū illius rei aliquo casu adeptus sum. Dicit quod pignus confirmatur: & datur Titio utilis pignoratitia, id est, hypothecaria. Sed pone, cum rem tuam obligaui, decessi te hærede instituto. nunquid hoc idem erit ut confirmetur pignoris obligatio? Dicit quod non. Sed pone quod ego uolebam rem tuā quasi meam pignorare: fuisti præsens, & asseruisti rem illam meam esse: postea decessi te hærede instituto: Dicit quod isto casu improbe fecisti, si resistere uoluisti creditori uolenti te pignoratitia conuenire. unde utili pignoratitia conueniendus es. Istam ultimam particulā obscurè dicit. Vlpianus.

Si dominium rei superueniat debitori, cōfirmatur obligatio: secus si dominus debitori succedat. Diuiditur in duas partes. Prima quando dominiū superuenit debitori. Secunda quādo debitū superuenit domino, quia dominus successit debitori. Itē hæc scda subdiuiditur in duas partes. Prima qñ res fuit obligata simpliciter. Secunda qñ ille qui obligauit, expreßè se asseruit esse dominum. Secunda ibi, Sed si conuenisset. Bart.

Paulus libro iij. Quæstionum. XLI.

REm alienam pignori dedisti: deinde dominus rei eius esse cœpisti, datur utilis actio pignoratitia[n] creditori. Nō est idē dicēdū,[o] † si ego Titio, q rem meam

[n] Pignoratitia. Id est, hypothecaria deficiente directa, quia cum obligare noluit, non potuit & nunc tūc potest, non uult: ut C. si aliena res pignori da. sit l. cum res. & infra, ad Trebellia. l. filium. & infra, ad Macedo. l. sed Iulianus. §. sed si filius. & infra, de actioni. empti. l. si quis alienam. & infra. qui pot. in pig. hab. lege, qui balneum. §. Titia. Sed uidetur non confirmari pignus etiā utiliter: ut infra, de pigno. lege prima, ij. respon. quæ est contra. Solu. ibi creditor ab initio sciuit rem alienam, cum sibi obligabatur: hic autem ignorauit. Et potes plene distinguere ut ibi diximus. Itē uidetur contra infra, qui & a quib. ma. lib. non fiu. l. si seruo. ubi manumissor domino serui hæres extitit: nec confirmatur: sed ideo difficilius confirmatur, quia difficilius reuocatur. Sed si confirmatur pignus: ut hic dicitur, quid est, quod dicitur quod debet creditor probare rem fuisse in bonis debitoris tempore obligationis: ut infra, de pigno. lege, & quæ nondum sunt. §. quod dicitur? Respond. hic possidebat debitor bona fide cum titulo. nam quæ bona fide possidemus, in bonis nostris esse uidentur: ut infra, de uerbo. sign. l. bonorū. Alioqui si mala fide possidet, non daretur actio creditori, uel hic d[...]or, ibi extraneus possidet. Accur.
[o] Dicendum. scilicet de iure: quia nec factum est idem. Supra enim debitor succedit domino rei: hic econtra, dominus rei debitori. Est tamen argumen. contra infra, de except. rei uend. & tra. l. prima. ij. responsio.

ADDITIO. Dic quod non confirmatur pignus quo ad actionem: & ita loquitur iste uersiculus non est. non potest ergo creditor in casu nostro agere hypothecaria: & ita loquitur, hic. sed bene confirmatur pignus quo ad exceptionem: quia si alteri de

† In hūc locum uide Alcia. lib. parergon. vij. c. xiij. quo loco hanc legem conciliat cū l. si Titio. ff. de pignorib.

qui succedit debitori, ageret. repelleretur exceptione: ut ibi facit ad prædicta C. de rei uend. l. cum a matre. secundum Bal. hic.

a Sine mea uoluntate. expressa uel tacita, ut quia p̄sens eram: quo casu consensisse uideor, ut dixi supra eo. l. Casus.

obligauerat sine mea uolūtate, [a] hæres extitero, hoc enim modo pignoris persecutio concedenda non est creditori. [b] Neq; utiq; sufficiet † ad competendam utilem pignoratitiam [c] actionē, eundem esse dominū, [d] qui etiam pecuniam debet. Sed si cōuenisset de pignore, [e] ut ex suo mēdacio arguatur: improbe resistit, quò minus utilis actio moueatur.

† P. P. suffi cit.

Creditor qui uendit pignus, dēt superfluū pretij restituere. non debitarem delegare Bar.

Papin. li. iij. Rū. XLII.

CReditor iudicio, qđ de pignore dato p̄ponitur, ut superfluum pretij cū usuris restituat, iure cogitur. Nec audiēdus erit, si uelit emptorē delegare: [f] cùm in uēditione, quæ ritē [g] facta est, † suum creditor negotium gerat.

† P. P. quæ fit ex facto.

Si creditor fuit in culpa restituendi instrumenta pignoris debitori tempore debito, tenetur ad interesse: secus si ei culpa imputari non possit. Bart.

Scæuola libr. v. Digestorum. XLIII.

b Non est creditori. imò uidetur cōcedenda: ut j. de pi. l. si Titio. quæ est contra. Sol. hic creditor sciuit alienam tempore obligationis, ibi non, secundum Io. Vel ibi licet sciret creditor tamen affeuerabat debitor suam ipso presente & asserēte idē. unde potest redargui ex suo mendacio: ut in fine huius l. Vel sol. ut ibi.

c Pignoratitiam. i. hypothecariam. Accur.

d Dominum. s. rei pignoratæ. Accur.

e De pignore. scilicet sic, ut ex suo mēdacio arguatur, id est, argui possit: ut quia asseuerabat iste qui nunc est hæres, quod res erat obligantis. & hæc uerior. Vel dic quod consenserat hic hæres idemque dominus postea quod eadem res sit pignori, quasi defunctus obligare non potuerit: ista tamen improbe resistit quo minus utilis, id est, efficax actio moueatur: quod dicebat eo, ut defunctus ex suo mendacio redarguatur: sed hoc dicere non potest, ut hic dicit. Vel dic quod defunctus suā dixit in absentia domini ueri: creditor tamen fuit ignorans: unde utilis actio datur, ut sic defunctus ex suo mendacio arguatur, secundum ultimam expositionem, & secundum secundam. Nota ergo hæredem non posse defuncti mendaciū allegare: ut C. de ser. pig. da. ma. l. si [illegible] itoribus. Vel quarto dic quod hic hæres consen[sit] postquam fuit hæres: nō ergo resistit quo minus, &c. nisi ex sua, & hoc enim inde sequitur: quia ex sua, &c. Accur.

CReditor. Casus. Si creditor pignus uendidit & plus consecutus fuerit debito cōuenietur a debitore pignoratitia actione ad id quod excessit restituendum, neque liberabitur si uelit actionem suam cedere contra emptorem. Viuia.

f Delegare. imo uidetur audiendus: ut j. eo. l. eleganter. §. si uendiderit. quæ est contra. Solu. hic iam exegerat pretiū: ibi non. Vel hic debitor expectare uult dicit: ibi non. Vel hic pure erat soluendum, ibi nō. Vel hic uult delegare: ibi mandare: & qui mādat nō liberatur: qui delegat, sic. Vel ibi non fuit in culpa: ut quia propter expectationē melius uendidit: hic fuit in culpa. Hæc solutio uera uidetur ex litera contrariæ legis. Vel dic quod hic creditor uolebat delegare: sed non cum suo periculo: secus si cum suo periculo, ut ibi, & hoc indicat finis huius legis. Vel hic creditor uult delegare, debitor expectare. cuius est electio: ut ibi dixi.

PIgnori creditori locum purum obligauit, [h] eiq; instrumentū emptionis tradidit: [i] & cùm eum locum inædificare uellet, mota sibi controuersia a uicino de latitudine (qđ alias probare nō poterat) petijt † a creditore, ut instrumētum à se traditum, † actori exhiberet, [k] quo non exhibēte, minorem locum ædificauit, atque ita damnum passus est. Quæsitum est, an si creditor pecuniā [l] petat, uel pignus uindicet: doli exceptione posita iudex huius damni rationem habere debeat? Respondi: si operā nō dedisset, ut instrumenti facultate subducta, debitor caperet: posse debitorē, pecunia soluta, pignoratitia agere. Opera aūt in eo data: † [m] tūc & ante pecuniā solutā in id, quod interest, cū creditore agi,

† P. P. petit.

† P. P. authoritatis. Halo. scripsit, auctori. uide Alci. li. parergō. ij. c. xix. & An. Aug. emē. lib. iij. cap. vj.

† si pecuniā soluat.

† operam autem in eo dante.

Damnū in pignore datum authoritate curiæ, nō pertinet ad creditorem qui in culpa non deprehenditur. Bart.

Titius † pecuniam mutuam à Caio Seio sub pi-

† In P. P. add. cum.

g Quæ rite. Si enim minus rite facta esset uenditio: nolens superfluum pretij offerre, non audiretur. cū debitor rei uindicatione non careat.

PIgnori. Casus. Fundum quendam emeram à Titio: & inde habebam instrumentum in quo continebatur fundi latitudo & lōgitudo: postmodum eum Seio obligaui & instrumentum tradidi. deinde cū uolui in fundo illo ædificare, dixit mihi uicinus quod latitudo illius fundi non tātum extendebat se, sicut dicebam per unum pedem uel duos. unde accessi ad Seium creditorem & ab eo petebam: ut instrumentum exhiberet: ut per illud intentionem meam probarē quod facere noluit: & ita deficiens in probatione succubui: & ita minorem locum ædificando damnificatus sum. quæritur an istud damnum mihi a Seio sit resarciendum? Et distinguitur, cui maliciose & studiose hoc fecerit aut non. si sic tenebitur. si non, non. Titius Obligaui tibi rem aliquam, illam rem tu posuisti in horreo tuo: postea nū tij curiæ capiunt aliquid ex horreo tuo: & inter illas capiunt etiam rem meam: & eam deteriorā̄t, rumpendo forte, uel alio modo, quæritur utrum mihi teneatur ad damnū illius rei? Et respondetur quod non. Vi.

h Obligauit. s. aliquis. Accur.

i Tradidit. sic j. de pig. l. cum conuenit.

k Exhiberet. sic & s. de eden. l. argentarius, in prin. & j. fami. ercis. l. si quæ cautiones. Acc.

l Pecuniam. s. & non aliter.

Opera aūt in eo data. cū dare operam sit dolus. uł qp hic de solo dolo teneatur. & sic uidet contra sup. eo. l. si cū uenderet. §. si. Sed certe pp hoc non remouetur quin

quin culpa ueniat:ut ī.eo.l.ſi ſeruus. Accu.

a Culleorū.uaſa quædā erant de corio,quibus annona & uinū menſurabāt.ut ī.de an. le.l.legatū.§.uini

b Inſtantia.cauſe ponitur inſtantia: ut creditoris diligētia appareat:ut ſic non teneat: ut in fine dicit. Ac

c Intertrituram. i. Id eſt, deteriorationem. Accur.

1 Intertritura & intertrimentū, inquit Budæ. hic damnum rei detritę ſignificat.

d Ex operis.i. operationibus,quas exercebat centurio in eis.

e Non teneri.ſ. Seium creditorem : cū ei culpa non poſſit imputari:ut ar. ī. ad l.Rho.de iac.l. ſi. §. j.& ij.& ar.ī. de peri.& cōmo. rei uendi.l.lectos. Accur.

gnore culleorū [a] accepit. iſtos culleos cùm Seius in horreo héret, miſſus ex officio annonæ Cěturio, culleos ad annoná ſuſtulit ac poſtea inſtantia [b] Caij Seij creditoris recuperati ſunt. Quæro, intertrituram, [c] quæ ex operis [d] facta eſt, utrū Titius debitor, an Seius creditor agnoſcere debeat? Rñ.ſm ea,q̄ pponerent ob id, quod eo noīe intertrimenti accidiſſet, non teneri. [e]

DE EXERcitoria actione.

Ad materiā huius titu. uide Bal. in tit. C.eo. ubi pulchre ponit.

Dictū eſt ſup. de pignoratitia actione, quæ eſt acceſſoria: nūc de exercitoria, quæ et ipſa alterius obligationis acceſſoria eſt. & idē de alijs ſeq. dicas. Et no.q̄d hic ti.differt à ſuperiori naut. cau.quia ille datur ſolūmodo pp res receptas. vñ niſi res receptæ ſint,locum non habet: hic aūt pp contractum cū exercitore uel magiſtro datur,ſecundū Azo.

Vtilitatē. CASVS. Habebā nauē meam: præpoſui magiſtrum. ſi quis cum eo contrahat: quia ita contrahens poteſt ignorare conditionem magiſtri propter neceſſitatem nauigandi: æquum eſt me teneri ad exemplum illius,qui aliquem præpoſuit tabernæ uel negotiationi cum tamen hæc non ſit ſimilis neceſſitas contrahendi:quia contrahens cum inſtitore, poteſt inquirere de conditione inſtitoris. ſed nō in eo qui cōtrahit cū magiſtro nauis: quia locus & tēpus non patiuntur plenius deliberandi conſilium. pōt enim contingere ut locus ſit periculoſus: in quo debet fieri contractus:uel tempus aptū ad nauigandum cogat nauigare. Magiſtrum. Præpoſui plures nautas naui meæ, quis eorum dicatur magiſter?ille,&c. & hoc in prima. Si uero cōtrahatur cum nautis: an in me dāda ſit actio? Dicitur quod nō, licet ex delicto eorū debeam teneri: quia alia eſt cauſa,&c.& quis qui magiſtrū præponit cum eo contrahi permittit. Sed ſi nautæ dolo uel culpa aliquid cōmiſerint: de dolo & culpa eorum debet præponens teneri.& hoc in ſecunda. Magiſtri. Præpoſui magiſtrum naui,ut eam locet ad merces emendas uel uendendas. Item ut peregrini in ea tranſeant, uel ad armamenta emenda:& ſi ſit mercibus emēdis præpoſitus, hoc nomine tenebor.& hoc in prima. Non autem refert, ſeruus fuerit an liber:& ſi ſeruus:an exercitoris, an alterius: & cuius ætatis, quærimt. Et dicitur quod non refert: & ſibi imputet qui talem præpoſuit. & hoc in ſecunda. Magiſtrum autem. Non ſolum intelligitur magiſter quem exercitor præpoſuit: ſed etiam ille quem magiſter qui propoſitus eſt, præpoſuit, ſiue ſciuerit,ſiue ignorauerit exercitor talem magiſterio fungi: quia ſi ſcit eum præpoſitum, uidetur quod de facto primi magiſtri impoſiti teneatur: & hoc facilius admittiē in magiſtro quā in inſtitore & hoc in prima. Sed quid ſi prohibeat exercitor ne alium magiſtrum proponat, uel ne talem,puta Titium? Adhuc tamen ex cōtractu illius tenebitur.& hoc in ſecunda. Non autē. Dictum eſt ſ. quod exercitor tenetur de contractibus magiſtri, quem naui præpoſuit. quæritur tamen ſi de omni contractu magiſtri teneatur? Et reſpon.quod non niſi de ijs, quæ concernunt nauem, uel alijs quæ fiunt in naui cauſa nauigationis.& proſequitur textum, qui procedit per exempla. & planus eſt uſque ibi, ſed & ſi in pretijs. Sed & ſi in pretijs. Dicit,ſi magiſter nauis decepit aliquem emendo res neceſſarias ad nauem: damnum ſpectabit ad exercitorem. Sed & ſi ab alio. Præpoſui magiſtrum naui: hic magiſter mutuauit pecuniam ab aliquo in refectionem nauis: certe ego huic mutuanti teneor. Sed quid ſi magiſter accepit pecuniam mutuo ab alio,ut ſoluat huic,qui in refectionem nauis mutuaui.tūc ego tenear? Et reſpond,quod ſic:quaſi & iſte mutuauerit in refectionem nauis:deinde ponit quaſdam limitationes contractuum,quas ſolebant exercitores apponere magiſtris. & proſequitur uſque ibi,ſi plures. Textus ſatis clarus eſt. Si plures. Præpoſui tres magiſtros naui meæ: nec eis diuiſi officia eorum. Dicit, quicquid actum eſt cum uno,ſiue contractum,ego ad illud teneor. Si autem diuiſa ſunt eorum officia, puta unus habet poteſtatem locandi, alter pretium exigendi, tunc teneor tantum de illo quo actum eſt cum uno eorum in eo in quo habet poteſtatem. Item ſi eos præpoſui ne alter ſine altero aliquid agat:ſi aliquid actum eſt cum uno tantum, non teneor.& ſic tria dicit hic §. Caſus §. Exercitorem. planus eſt uſque ad §. Eſt autem. Dicit iuriſconſultus quod qui contrahit cum magiſtro nauis, habet electionem quem uelit conuenire, exercitorem, an magiſtrum. Sed ex contrario. Dictum eſt ſupra quod contrahentibus cum magiſtro nauis, datur actio in exercitorem. Sed dubitatur: quid econtra, vtrum ſcilicet exercitori detur actio cōtra contrahentes cum magiſtro? Et dicit quod non: ratio, quia non eſt eadem neceſſitas, tamen ſubuenitur exercitori extra ordinem. Si is. Habebam nauem: & filium, & ſeruum. ſi filius uel ſeruus nauem exerceat per magiſtrum: & contrahatur cū magiſtro: qualiter ego pater uel dominus tenear, quæritur? Et diſtinguitur,aut ſciui & uolui tacite,aut expreſſe,aut ſciui, non etiam uolui. Primis duobus caſibus teneor ego pater uel dominus inſolidum: quia publice intereſt ut inſolidum ſciens,& tacite uel expreſſe uolens teneat. ſecus in tributoria: quia ſi ſeruus meus uel filius negotietur in merce peculiari me ſciente & uolente expreſſe uel tacite:non teneor inſolidum, ſed in quantum merces peculiares patiuntur, ut pro portione debita contribuantur. hoc uſque ad §. Sed ſi. ubi redit ad primum caſum, dicens quod ſi ſcio filium uel ſeruum nauem exercere mea tamen uoluntate non interueniente: an teneat inſolidum, ſicut in primo caſu cum ſciui & uolui: tacite uel expreſſe, an idem dicendum, quod in tributoria? Et reſpondetur quod in dubio melius eſt ſeruire uerbis edicti inducentis, ut non teneat inſolidum, & ſicut in tribu-

DIGESTORVM LIBER QVARtuſdecimus.

TITVLVS I.

DE EXERCITOria actione.

Dominus tenetur ex facto magiſtri per eum præpoſiti,ſicut dominus ex facto inſtitoris, cum ſit eadem ratio,imo maior. Bart.

Vlp.li.xxix. † ad edi. I.

† P. F. xxvij.

VTilitatem huius edicti patere, nemo eſt, qui igno-

in tributoria sola scientia uel nuda uoluntas tacite uel expresse interueniens non inducit obligationem insolidum: nec in exercitoria scientia, sine uoluntate tacita uel expressa. & in hanc sententiam declinat: ut ego praeponens, sciens, uolens, tacite uel expresse teneat exercitoria: sciens & uolens, de peculio, hoc usque ad §. in potestate. ubi dicit quod non refert cuius sexus fuerit is, qui in potestate est. Si peculiaris seruus filij mei, uel uicarius serui mei nauem exerceat per magistrum me sciente & uolente: teneor insolidum & filius si eo uolente & sciente nauem exerceat, tenetur insolidum: & hoc usque ad §. quanquam. ubi dicit, quod quauis dictum sit supra §. si is, &c. quod licet dicatur quod in magistrum detur actio: tamen si contrahi sur uel cum seruo, uel cum filio nauem exercente, sciente & uolente domino, uel patre: dominus uel pater tenebitur insolidum. Haec actio. Si praeposui exercitorem in naui mea: & ipse simpliciter praeposuit magistrum in naui mea, ex eo contractu suo uterque nostrum tenebitur, hoc est ego & exercitor: sed si cum altero ex eis actum fuerit & exactum, tollitur obligatio: neque contra alterum agi poterit. Si plures. Plures domini unius nauis magistrum praeposuerunt: an ex contractu ipsius quilibet insolidum teneatur, quaeritur. Et dicitur quod sic, ne contrahens cum uno, actionem suam diuidere compellatur: neque refert pro qua parte quilibet dominus sit. Viuia.

† No. Ex Bal. quia qui sunt manifesta, non eget commendatione.

† Accurs. male legit anchora, & per interpretatur. h. gubernatio. eu in ea significatione uix usqua reperitur.

† L. F. fust.

ret. [a] † Nam cùm interdum ignari, cuius sint conditionis, uel quales, cum magistris propter nauigandi necessitatem contrahimus: aequum fuit eum, qui magistrum nauí imposuit, teneri: ut tenetur, qui institorem tabernae, uel negotio praeposuit: cùm sit maior necessitas contrahendi cum magistro, quàm cumque institore. quippe res patitur, ut de conditione quis institoris dispiciat; & sic contrahat: in nauis magistro non ita. Nam interdum locus, [b] uel tempus [c] non patitur plenius deliberandi consilium.

Magister obligat dominum ex omni facto ad quod praeponitur, de eadem ue ipsius persona seu destinatione distinctione nõ habita: nauta uero ex sola debito dominum obligat.

Magistrum nauis accipere debemus, cui totius nauis cura [d] mandata est. sed si cum quolibet nautarum [e] sit contractum, non datur actio in exercitorem: quanquam ex delicto cuiusvis eorum, qui nauis nauigandae causa in naue sunt, † datur actio [f] in exercitorem. Alia est enim contrahendi causa, alia delinquendi. Si quidem qui

magistrum praeponit, contrahi cum eo permittit. Qui nautas adhibet, non contrahi cum eis permittit: sed culpa & dolo carere [g] eos curare debet. Magistri autem imponuntur, † locandis nauibus, uel ad merces † [h] aut uectoribus [i] conducendis, armamentisve [k] emendis. Sed & si mercibus emendis uel uendendis fuerit praepositus: etiam hoc nomine obligat exercitorem. Cuius autem conditionis [l] sit magister iste, nihil interest: utrum liber, an seruus: & utrum exercitoris, an alienus. Sed nec cuius aetatis sit, intererit: sibi imputaturo, qui praeposuit.

Magister habet authoritatem alium substituendi etiam si sibi fuerit interdictum: et ex substituto persona obligatur dominus. Bar.

Magistrum autem accipimus, non solum, quem exercitor praeposuit, sed & eum, quem magister. [m] & hoc consultus Iulianus [n] in ignorante exercitore respondit. Caeterum si scit, & passus est eum in naue magisterio fungi: ipse eum imposuisse [o] uidetur. quae sententia mihi uidetur

† al. add. uel.

† uel merci bus.

no. ex hoc quod hic dicit, & infra eadem l. §. ideo autem. quaedam specialia esse in hac actione. Acc.

d Cura gubernatio a domino.

e Nautarum. qui dicuntur nautae, dic ut supra, nau. caup. stab. l. j.

f Detur actio. scilicet in factum, ex quasi maleficio. Et sic not. quod ex contractibus nautarum dominus non tenetur: sed ex delictis sic, si modo damnum fuit in naui: aliud si extra: ut supra, nau. caup. lege debet. & lege, parui §. fina. Et est ratio quare teneatur, quia utitur opera malorum hominum: ut infra, de ac. & obl. lege, ex maleficijs. §. fin. & insti. de obl. ex quasi deli §. penult. & infra, furt. aduer. nau. cau. lege prima, in prin. ij. & supra, nau. cau. stabu. lege fin. §. hac autem actione.

g Carere. qua non carent, si delinquunt: ut supra, nau. caup. sta. lege fina §. hac autem actione. & institu. de obli. ex quasi contractu. §. pe. in prin.

h Vel ad merces. scilicet emendas uel uendendas. H. Vel dic conducendas ut portentur.

i Aut uectoribus. dicitur uector qui uehitur, & ita hic. Itē qui uehit. & sic §. titulo primo. l. ij. Sed dicitur hospes qui recipit, & qui recipitur.

k Armamentisve. id est pro naue.

l Cuius autem conditionis. sic & in institore: ut §. de inst. act. l. sed & si quis. §. parui. Et in eo, cui per me restituitur haereditas: ut §. ad Treb. l. quam uis. §. fi. & l. seq. & ar. s. de mino. l. denique. §. fi.

a Qui ignoret publica enim etiam intra ea. l. §. ideo autem. Acc.

b Locus. ut quia in periculoso loco maris sunt. Acc.

c Tempus. ut quia tempus est bonum, unde uult incipere iter. Et sic notandum est quod ex tempore & loco iura uaria statuuntur: sic & infra, de po. l. j. §. merito ar. contra C. de temp. in inter. rest. l. superuacuã. Item est contra s. de reg. iu. l. qui cũ alio. Sed ibi quando necessitas nõ imminet: hic sic. Vel dic quod & hic aliqua requirenda sunt, scilicet an & in eam causam praepositus sit: ut infra eadem lege. §. non autem. Item

Iura uaria ex tpe & loco statuuntur.

m Magister. ut ex contractu secundi magistri exercitor etiam ignorans teneatur: ut hic, & s. naut. caup. l. j. §. & sunt. & §. de tribu. act. l. procuratores. §. itē qui.

n Iulianus. subaudi de eo qui praepositus est a magistro. & ignorante exercitore.

o Imposuisse. ergo hic conuenitur non tanquam alius praeposuerit: sed tanquam ipse. Azo. Not. ergo de patientia, quod pro consensu habeatur sic & §. locat. ca plures §. locator horrei. & §. de tribu. l. j. scienti. Item notandu est quod facere uidetur qui per aliu facit: ut & hic, quod cuiusque uniuer. nomi. l. adē. §. si decuriones.

Patientia pro cōsensu habet.

Omnia

probabilis. † omnia enim facta[a] magistri debet praestare, qui eum praeposuit. alioquin cōtrahentes decipientur. & facilius hoc in magistro, quā in institore [b] admittendum propter utilitatem. Quid tamen si sic magistrū praeposuit, ne aliū ei liceret praeponere? [c] an adhuc Iuliani sententiam admittamus? uidendum est. Finge enī & nominatim eū prohibuisse, ne Titio magistro utaris. Dicendū tū erit, eousq; producendā utilitatem nauigantiū. [d]

Nauē accipere debemus, siue marinam, † siue in aliquo stagno nauiget siue † synedria sit. [e]

Si magister cōtrahit in re in qua praepositus est, tacite dominus obligatur, si in hanc cām sic contrahere exprimat. hoc primò. Itē si contrahit simpliciter, nulla causa expressa dominus nō tenetur, nisi in eius utilitatē uersum appareat. Itē si contrahit in cā in qua expresse phibitus est: sufficit tunc expressio licet uera no fuerit. h.d. Et sic habet tres partes. Secunda ibi, qd si ab initio. Tertia ibi, Sed & si in pretijs. Item prima subdiuiditur: quia primò ponit unum dictum, & illud exēplificat. Secūdò mouet unum dubium circa illud, & declarat. Secunda ibi, Unde quaerit. usque ad §. Sed & si in pretijs. Bart.

Non autē ex omni causa ptor dat in exercitorem actionē sed ei' rei noīe cuius ibi ppositus [f] fuit. id est [g] i eā rē cui praeposit[h] fuit: ut puta si ad onus uehēdū locatū sit, [g] aut aliquas res emerit utiles nauigāti uel si q̄d refi iēdae nauis causa contractum, uel impēsum [h] est: uel si quid nautae operatū nomine petent. [i] Quid si mutuam pecuniam sumpserit, an eius rei nomine uideatur gestum? Et Pegasus existimat, si ad usum eius rei, in quam praepositus est, fuerit mutuatus: [k] dandam actionem. quam sententiam puto ueram. Quod enim si ad armandam siue instruendam nauem uel nautas exhibendos mutuatus est? Unde quaerit Offilius, si ad reficiendam nauem mutuatus, numos in suos usus conuertit: an in exercitorem detur actio? Et ait, si hac lege accepit. † quasi in nauem impensurus, mox mutauit [l] uoluntatem. teneri exercitorem, imputaturum sibi cur talem [m] praeposuerit. Quod si ab initio consilium ceperit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non expresserit, [n] quod ad nauis causam accipiat, contra esse. quā distinctionem Paedius probat. Sed & si in pretijs rerū emptarū fefellit [o] magister: exercitoris erit dānū, nō creditoris. [p] Sed si ab alio mutuat[o] liberauit [q] eum q. in nauis refectionem crediderat: puto etiam huic dandam actionem, quasi in nauem crediderit.

Modus praeponendi est considerandus: qui si excedatur dominus non obligatur. Bart.

Igitur praepositio certam legem dat contrahentibus. Quare si eum praeposuit naui ad hoc solū, ut uectura exigat, nō locet, q [r] forte ipse locauerat: nō tenebit exercitor, si magister. Vel si ad locandum tantum, ad exigendum : idem erit dicendum ,

[a] Omnia enim facta. Interueniente gratia eius rei in qua praepositus est: ut hic & j. ea.l. §.nō autē. & C.eo.l.j. Accurs.

[b] Institore. Sed & in institore admittitur: ut j. de insti. l. quicunque. §.fi.

[c] Praeponere. i. substituere. Ac.

[d] Nauigantium. Scilicet ut teneatur exercitor. Nam qui contrahit cum Titio, uidetur contrahere cum magistro qui praeposuit eum. cum ergo ego exercitor conueniar de eo quod est cum magistro contractum: & de hoc tenebor quod contractum est cum Titio, secūdum Io. Secus tamen in institore: ut j. de institor. l. sed & si pu. §.j Acc.

[e] Synedria sit. Nauis est quae nauigat in illum locum: ubi hincinde uoluitur aqua. Vel dic. i. paruula naui. uel dic a portu uel loco sic dicta.

[f] Praepositus. Non autē in alijs: ut infr. e.l.§. igitur praeposito. & sic in institore: ut inf. de insti. l. quicunque. § non tamen. Sed argu. contra inf. quod cum e. l. fi. Sol. ibi fecit, quae dominus erat solitus facere: licet non in eam rem specialiter praepositus sit: ut ar. ā. n. j. l. uel uniuersorum. Ac.

[g] Locatum sit. i. locatio nauis facta.

[h] Impensum. Ad quod reficiendum semper praepositus intelligitur, nisi contrariū sit expressum.

[i] Petent. Et sumpta mutua pecunia propter hoc. Vel uenius dic petēt ex conuentione facta cum magistro.

[k] Mutuatus. q. d. obligatur. Et dic exhibendos. i. alendos. Acc

[l] Voluntatem. Idem tamen creditor sciat pecuniam refectioni necessariam: ut infra eod. l. fina.

[m] Cur talem. Sic ergo primum propositū inspicit ut hic ar. j. de sol. l. cum qui §.j. Sed arg. contra j. ad Mace. le. ed Iulianus. §. sed si ab initio. & infra, de in rem uerso. leg. iij §. quid tamen.

ADDITIO.

Dic qd' praedicta loquuntur quando quis contrahit cū habente mandatum. secus uero contrarium, loquiē quando contrahitur cū eo qui nullū habet mādatum. unde creditor debet esse magis cautus: ut in uoluntatem domini seu in cām domini conuertatur, sui Bar.

[n] Nō expresserit. nec creditor expresserit se ad hoc dare. Nā si creditor exprimat: licet ipse a principio habuit cōsiliū fraudandi creditoris tamen dabitur actio creditori in exercitorē: si modo sciebat pecuniam refectioni necessariam: ut infr. eo. l. fi. Acc.

[o] Fefellit. s. creditorem. Acc.

[p] Creditoris. Sēper intelligas nisi quid possit imputari creditori: ut j. e. l. fina.

[q] Liberauit. Not. qd creditor liberat & sic improprie. sic j de accept. l. j. & s. de neg. gest. l. si pupilli. §. j. & infra, ad Mac. ed le. sed Iulianus. § penul. Sed & proprie hoc posset poni, ut quia eum ab aliquo alio suo creditore liberaret, Accur.

[r] Quod. Id est quia.

[s]. Exit. Ut infra, de inst. l.

Sextae hic fuisse quae sentit Cicer. l. j. epi. ad Q. fratrem.

† admittimus. P. F.

† In P. F. siue fluminalem.

§ In P. F. schedia. atque ita, legit Bu. hic est schedia graece, ratis latine. i. nauigium temere factū & inconditū ut trabes connexae, & sine fabrica cōpactae, quae nauigij uicē praebent. haec ille.

† In P. F. add. fi.

† accipiat.

† aliud. &.

Instit.l. cuicunque.§. non tamen. & ar.ĵ. de reb.co.l. si pupillorum §. si prætor.

a Canabi. Quæ sunt leuia pondera.

b Emphractæ. Idest, habiles ad portanda leuia pondera. Vel dic habiles ad portãdos homines.

c Officijs.i.non assignato cuique officio suo.

d Exercitorem. Cuilibet enim insolidũ commisisset uidetur: ut hic. Sic & in pluribus tutoribus: ut C. de authen. præstan. l. fi. & pluribus curatoribus: ut ĵ. de curatore furiosi.l.e.consilio.§.quæsitum. & pluribus fabricensibus: ut C. de fabricen. l. iure.promissum est.lib.xj.

e Imputabit. Seruanda est enim talis lex, id est, pactum ut & ĵ. de instit. act. l.sed & si. §. conditio. & infra mand. l idemque. § si quis ea & s. de arbitr.le. parui.in fin. & ĵ.de posi. l.j. §. sæpe pen. Sed contra ĵ. de administra. tut. l. quidam decedens. §. Papini. ubi committit tutelam pater filij cuidam, consilio matris administrãdam. Sed ibi ideo non tenetur tutor ea necessitate consilium matris assumere: quia nec tutrix ipsa esse poterat. alias debet stare eius consilio: ut in eo. tit. l. Titium Item est contra sup. ead l. § magistrum. in fin. §. Solu. hic hi duo pro uno habentur tantum. si enim cum uno tantum cõtrahatur, cum præposito non uidetur contractum: sed ibi cõtra ait cum Titio quem præponi prohibuerat, & non ea persona Titij: sed eius magistri.

f Obuentiones. i. parui & magni reditus. Acc.

g Auersionem. l. in se periculo recepto lucretur uel non lu-

† P. F. canaba.

1 In uo uecto dicunt emphractę: qd undique sint clausę a gręco uer. ἐμφράττω qd est oppilo, tego, siue claudo.

† Ἐπιβάτιδες.i.conscensoriæ naues, & ad trãsportãdus hões cõparatæ, Bud. hic legit embatę siue epibatæ. Nebri. uero ĩ lexico suo in. ciui. legit emphratæ tu illos uideto in P. Flo.

ἐπακτρίδες.i. uectorũ dactrices.

† P. F. negotietur.

† P. F. Cassio pa. al. Capua.

P. F. plerunque.

aut si ad hoc, ut uectoribus locet, non ut mercibus nauem præstet, uel ꝗ modum egressus, non obligauit exercitorem. Sed & si, ut certis mercibus eam locet, præpositus est puta legumini, canabi, † a & ille marmoribus, uel alij materię locauit: dicendũ erit non teneri. Quædam em̃ naues onerariæ quædam (ut ipsi dicunt) emphractæ b † sunt. Et plerosque mandare scio, ne † uectores recipiãt: & sic, ut certa regione, & certo mari negotientur, † ut ecce sunt naues, q̃ Brundusiũ ſuelꝫ a Cassopa, † uel a Dyrrachio uectores traijciunt, ad onera inhabiles. Item quædam fluuij capaces: ad mare non sufficientes.

Iste §. habet tres partes principales. Primò loquitur quãdo plures magistri sunt præpositi simpliciter. Secundò quãdo diuisim. Tertia quando conditione adiecta. Secunda ibi. Sed si diuisit. Tertia ibi, Sed & si. & hoc dicit. Administratio priuata & utilis ordinaria plurib. simpliciter cõcessa intelligitur insolidum: secus si diuisim uel aliud sit expressum. Bar.

Si plures sint magistri nõ diuisis officijs: c quodcunque cum uno gestũ erit, obligabit exercitorem, † d si diuisis: ut alter locando, alter exigendo: pro cuiusque officio obligabitur exercitor. Sed & ſ si ſ sic præposuit, (ut pleriq; † faciunt) ne alter sine altero quid gerat: q contraxit cum uno, sibi imputabit. e

Suprà dixit quis dicatur magister: hic declarat quis dicatur exercitor. & h.d. Exercitor dicitur ad quẽ omnes reditus ueniunt: nec persona conditio inspicitur nisi sit minor: quia tũc tutoris uel curatoris authoritas inspicitur. Bart.

Exercitorem autem eum dicimus, ad quẽ obuentiones f & reditus omnes perueniunt: siue is dominus nauis sit, siue a domino nauem per auersionem g conduxit, † uel ad tempus, uel in perpetuum. Parui autem refert, qui exercet masculus sit, an mulier; h pater familias an filiusfamil. uel seruus. Pupillus autem si nauem exerceat, exigemus i tutoris authoritatem.

Contrahentes possunt eligere institorem siue magistrum: sed exercitor potest eligere contrahentes, nisi in subsidium. Bart.

Est autem nobis electio, utrũ exercitorem, k an magistrum cõuenire l uelimus. Sed ex contrario exercenti nauem, aduersus eos, qui cum magistro ꝯxerunt, actio † non policetur; m quod nõ eodem auxilio indigebat: sed aut ex locato cũ magistro, si mercede operã ei exhibeat: † aut si gratuitam, mãdati agere põt n Solent plane præfecti propter ministerium annonæ, o item in prouincijs præsides prouinciarum extra ordinem p eos iuuare ex contractu magistrorum.

Continua primò ad præcedentia r. sup. dicit quod tenetur exercitor siue institor siue sit sui iuris: siue filius, siue seruus. Sed utrum ex persona institoris, qui est in potestate alterius, teneatur pater uel dñs, ponitur in hoc §. Diuide, prima ponit uerba edicti. Secũda prosequitur edicti expositionẽ rũdendo tacita cuidam obiectiani. Tertio ponitur quedã alia quæstio ex præmissis descendens. Secunda ibi, Liceæ, Tertia ibi.

cetur.

h Mulier. Vt & C. eod.l. si a muliere. & ad hoc ĵ. ad Mace.l. sed Iulia. §. interdũ.

i Exigemus. Ad eũ obligandum alias nõ obligatur. & sic in adulto habente curatorem: ut C.de in integ.resti. mi.le.si curatorem.

k Exercitorem. s. prætoria, ut exercitoria. Acc.

l Conuenire. s. ciuili: ut ex empto uel simili. Sic & supra, nau. cau. sta.l.licet. §.possumus Ac.

m Non pollicetur s.ex contractu magistri. & est passiui generis hic. Sed cur non? Rñ. secundum. Or. quia non est procurator specialis, sed generalis. sed tu dic, rationem: ut subijcit quia &c. secus autẽ in institore: ut ĵ.de insti.ac.l. j. in fi.& l. ij. Acc.

n Mandati agere potest. exercitor: ut ĵ. eod. l. si eum qui. Accur.

o Ministerium annonæ. quod naues exhibent.

p Extra ordinem. s. si magister non fuerit soluendo: ut arg. ĵ.de inst. ac.l.j.in fi. Et dic extra ordinẽ. i. officio iudicis dando utilem actionem. Sed cum sit actio in magistrum ordinaria, non uidetur extraordinarium auxilium dandum: ut ĵ.de min.l.s causę.in princ. quæ est contra Respond. hic competere non uidetur, cũ non est soluendo: ut & supra, de dolo lege, nam is. Vel ibi ipso iure erat minor tutus, hic ope exceptionis.

† Quid sit p auersionẽ conducere, explicat Anto. August. emenda. li. iij c.vj.

† actionem.

† P. F. exhibet.

Si is

Sed si sciente. et hoc dicit, Qui exercitorē habet in potestate, si fuerit uolet, in merce dominica et naturali obligatur insolidū sed in peculiari tributoria obligatur. Idē in nauali si sola scientia superuenit. Bar.

Si is, qui nauē exercuit, in aliena ptāte erit, eiusq; uoluntate nauē exercuerit: qđ cū eius magistro gestū erat, in eū, cuius in ptāte is erit, q nauē exercuit, iudicium datur. Licet aūt actio in eū detur, cuius in ptāte est, qui nauē exercet: tn̄ ita demū datur, si uoluntate eius exerceat. Ideo aūt ex uoluntate insolidū tenent, † uti habent in potestate exercitorem: quia ad summam reipublicæ nauiū exercitio pertinet. At institorum nō idem usus est. ea propter in tributum duntaxat uocant q contraxerunt cū eo, qui in merce peculiari sciente dño negotiatur. Sed si sciente duntaxat nō et uolente dño, cū magistro contractum sit: utrum quasi in uolētem dabimus actionē insolidum, an uerò exemplo tributoriæ; in re igitur dubia melius est uerbis edicti seruire, & neq; scientiam solam & nudam patris dominive in nauibus onerare neq; in peculiaribus mercib. uoluntatē extendere ad solidi obligationem. Et ita uidetur etiam Pōponius significare: si sit in aliena ptāte, si qde uoluntate gerat, insolidum eū obligari, si minus in peculium.

Supra expositum est uerbum ex uoluntate, hic exponit uerbum, ex potestate, & hoc dicit, Verbum ex potestate, accipitur pro potestate dominica, & etiā pro ea quam habet qui iuri alterius est subiectus. Bart.

In potestate aūtē accipiemus utriusque sexus filios uel filias, seruos uel seruas. Si tamen seruus, peculiaris uoluntate filij familias in cuius peculio erat, uel seruus uicarius eius nauē exercuit. pr dominusve, qui uoluntatem non accommodauit, duntaxat de peculio tenebitur: sed filius ipse insolidū. planè si uoluntate domini uel patris exerceat, insolidū tenebuntur. & præterea

Si is, qui nauem. hic §. notat differentiam inter exercitoriam & tributoriam actionem ut si uoluntas domini expressa uel tacita & in corde retenta exerceat nauē filius uel seruus, teneatur dominus insolidū exercitoria actione. si aūt negotietur in merce peculiari uoluntate domini expressa uel tacita, teneatur dominus tributoria, non insolidū, sed in quantum peculiares merces patiūtur in quibus negotiantur. Ei autem quod dixi ex presse uolenteo nō teneri insolidum tributoria, est contra infra, de tribu. l. j. §. scientiam, ubi dicit non tantū uoluntatē expressam inducere tributoriā: sed patientiam: & audi rationē. ac si diceret: non tantū expressā, sed etiam tacitā. Itē eidem est contra ff. quod iussu. l. j. §. sed si mandauerit. & §. si ratum. Sed respond. illud quando ageretur quod iussu est, ut insolidū detur aliud si tributoria ut dictū est uel dicas quod tributoria tenetur dominus insolidū, ubi expressa uoluntas interueniret. si uero tacita: nō insolidū, sed in mercibus tantū in quibus negotiatus fuerit. Accur.

Eiusque. i. in cuius potestate est qui exercet

Quod cum eius magistro gestum, de eo quod, &c.

Voluntate uerbis declarata, uel tacita habita. Accur.

Iudicium. reddit ratione tenea-tur [illegible] dum.

[illegible] dum. id est, actio exercitoria, & non de uolunt. [illegible] & C. quod cum eo. l. j. & ff. ad municip. l. quoties.

Summam. Id est, ad summam utilitatem reipublicæ, ut ff. ea. l. 1o prin. Accur.

Institorum. impropriè ponitur nomen institoria pro eo, qui domino patiente negotiatur in peculiari merce [illegible] subiecti & ff. de instit. act. l. sed & si pupillus. §. penul.

Sciente. est ergo quandoq; expressa uoluntas: quandoque tacita: quandoque scientia sola sine uoluntate & quandoque cum uoluntate tacita, quandoque scientia cū prohibitione [illegible] quandoque ignorantia: ut infra, de tribu. l. j. §. scientiam. Accur.

Tributoriæ. quod est uerum, ut subijcit: in re igitur, &c. Accur.

Edicti. quæ sunt in principio huius. §. uel x [illegible] ualentia [illegible] sententia uerborū non ulterius porrigitur quā fuerit ut si uoluerit, teneatur insolidum, non aliter. Et nota hic mirabile uerbum, in dubijs standum esse uerbis legis: ut & ff. de lega. iij. l. non aliter. & ff. qui & a qui manu. lib. non sunt. l. prospexit. & ff. de regu. iu. l. ea quæ in partes. §. j. Sed arg. contrā ff. de iure pa. l. adigere. § quamuis. & ff. de in ius uocando. l. quamuis. [illegible]. Dicas secundū Bal. hic quod illud est ex interpretatione legis. nam si per aliā legem nō esset interpretatum starēmus uerbis. Vel in illis legibus apparet de mente sed hic non apparet de mente legislatoris, & ideo inhærendum est uerbis: quod facit pro statutis, ut uerba statuti sint rigorose obseruanda. Idem in priuilegijs quo[illegible]m tenor est seruandus ad unguem, ut extra, de priuile. l. po. to. & facit ff. qui & a qui. l. prospexit. ubi non receditur a uerbis: quia ibi non apparebat de mente, ut not. Dyn. in c. finali. de regulis iur. libr. sexto.

Et nudā. scientiam: quia non adest uoluntas expressa uel tacita in corde retenta.

Voluntatem. etiā expressam si tributoria agat: ut dixi in principio huius §. licet sit secus si agatur quod iussu: ut ff. quod iussu. l. j. §. iussum. Acc.

Significare. Dicendo hæc uerba quæ sequuntur, si sit, &c. secundum Azo.

Voluntate. expressa uel tacita in corde retenta. [illegible] est nauem exerceat.

Si minus. Id est, nō cum uoluntate, nec cum scientia: ut ff. eo. l. j. seruus. in prin. Accur.

In peculium. si de peculio agere uelit. si autem tributoria agere uelit, potest, cum dominus sciuerit eum exercere nauem: ff. de tribu. l. j. in prin. & ff. eod. l. si seruus. in prin. Acc.

Vicarius. [illegible] tate ordinarij.

De pecu[illegible]. [illegible] uel serui ordinarij si uoluit ac uit. Azo. Nam & ipsum filium conuenire potest: ut subijcit.

Fixiot.

Verbis legis in dubijs standum est.

Item. F. dabimus.

In P. F. add dabimus.

Pulchre in hunc lo. Ari. ii. Politi. cap. vi.

filio P. F. In P. F. uel seruo uicarius eius, &c.

Prætor. ut s. ea. l. si is qui nauem. Accur.

Exercitore. s. filio uel seruo. Accur.

Actum est. & exactū totum. nam perceptione non litis contestatione alius liberatur: ut subijcit, & s. de ijs qui deie. uel effu. l. j. in fi. & l. ij. iij. & iiij. Accur.

fius. Plane. Si seruus plurium uniue domini uoluntate nauē exerceat: ille solus insolidum tenetur: sed tñ in hoc & superiori casu insolidum tenentur domini. Si seruus. Si seruus meus uolūtate mea nauē exercuit, & postea eum alienaui. nunquid teneor? Dicitur, quod sic idem si decedat.

& filius, & si ipse uolūtatem accōmodauerit, insolidum erit obligatus. Quāquam autem si cum magistro eius gestum sit dūtaxat, polliceatur prætor actionem: tamen (ut Iulianus quoque scripsit) etiam si cum ipso exercitore sit contractum. pater dominusve insolidum tenebitur.

Exercitor & magister tenentur insolidum: sed unius solutio, alium liberat. Bar.

Hæc actio ex persona magistri in exercitorē dabit & idō si cū alterutro eorū actū est, cū altero agi non pōt. Sed si qd solutū sit: si quidē a magistro, ipso iure minuitur obligatio. Sed & si ab exercitore: siue suo noīe id est, pp honorariam obligationem, siue magistri nomine soluerit: minuetur obligatio: quoniā & alius pro me soluēdo, me liberat.

Si plures nauem exerceant per tertium liberum uel seruū uel per unum ex ipsis, quilibet tenetur insolidū. secus si simul exercent. Bar.

Si plures nauem exerceant, cū quolibet eorū insolidū agi pōt.

II.

NE in plures aduersarios distinguatur, qui cū uno contraxerit.

III.

NEc quicquam facere, quotam quisque portionē in naue habeat: eumq; qui præstiterit, societatis iudicio a ceteris consecuturum.

IIII.

SI tamen plures per se nauem exerceant: pro portionibus exercitionis conueniuntur. neque enim inuicem sui magistri uidebuntur. Sed si plures exerceant, unum autē de numero suo magistrum fecerint: huius nomine insolidum poterunt conueniri. Sed si seruus pluriū nauē exerceat uoluntate eorum: idē placuit, quod in pluribus exercitoribus.

Plane si unus ex omnium uoluntate exercuit: insolidum ille tenebitur. Et ideo puto & in superiore casu insolidum omnes teneri.

Etiam mortuo magistro, datur actio in dominum.

Si seruus sit, qui nauem exercuit uoluntate domini, & alienatus fuerit: nihilominus is, qui eum alienauit, tenebitur. Proinde & si decesserit seruus, tenebitur. Nam & magistro defuncto

Si quid. non totum: ut s.

Propter honorariā. Id est, exercitoriam.

Pro me etiam inuito. ut s. de negot. gest. l. soluendo. & j. de sol. l. solutionē. & l. si debitor tuus. & facit j. de reg. iu. l. bona fides.

Si plures nauem exerceant. scilicet non per se, sed per communem magistrum: ut differat à casu proximo, qui est inf. l. si tamen. in prin. Alij dicunt quod hic exercent simul. in l. autem illa, si tamē, separatim exercent: semper tamen ipsimet domini. pro maiori est.

Insolidum. contra s. nau. cau. stab. l. fin. §. si plures. ubi pro partibus dicit eos conueniri. Sol. hic fuit aliquis præpositus alicui negotiationi in naui, ut contraheretur cum eo: ibi ut traijciat uectores. Vel melius, ibi per se nauē exercebant: hic per communem magistrum unde qui cum uno contrahit, non debet contra plures compelli agere: ut j. l. procu. & inf. de pecu. l. & ancillarum. §. fin. & inf. iu. sol. l. si tamen. §. pe. de insti. act. l. habebat. §. fin. Accursius.

Nec quicquā facere. quod mutet responsionē. Accur.

In naue. l. in quæstu nauis. Azo.

Societatis. est enim quædam societas: nauē simul exercere.

SI tamē plures. Si plures sint domini, & per se exercitores nauis, proportionaliter conueniuntur, neque alter pro altero conuenietur. Sed si plures domini unius nauis unū ex se magistrum nauis p̄ponāt, ex contractu eius omnes insolidū cōueniētur. Sed si seruus pluriū nauē exerceat eorū uolūtate: qualiter teneantur, quæritur? Et respō. quod eodē modo quo plures exercitores scilicet qualiter dic ut hic in gl. Accur.

Hæ actiones. Exercitoria actio perpetua est. Si ergo seruus uoluntate domini nauē exerceat si decedat seruus, an post annum detur? Dicitur quod sic, licet de peculio actio post annū nō datur. Viuianus.

Videbuntur. ut alter pro altero cōueniatur: sed argumen. contra supra. si certum petat l. eius qui in pro in fi. ubi sunt plures & unus fingitur alium possidere.

Dic quod ibi quilibet gerebat se tantum ad communem utilitatem: ideo quilibet tenetur insolidū per rationem, ne in plures, &c. facit C. de fabricens. l. iubemus. libro xj. hi uero omnes gerebant simul, secundum Bar. hic.

Exercitoribus. scilicet qui per se nauem exercent, ut pro portionibus conueniātur: ut s. in prin. huius legis. Sed hic contingit fistum, ubi dicit & iō, &c. & hoc secūdum Io. Alij dicunt idem per actum quod in pluribus. &c. scilicet exercentibus per cōmunem magistrū. ut insolidum teneantur ut supra eodem l. j. in fin. & l. seq. & quod hic subijcit, & ideo puto, &c. referunt ad primum casum huius legis quando per se plures exercuerunt ut tūc teneantur insolidum: & sic erit contrarium prin. l. sed hoc falsum est, in quo pro partibus tantū tenentur & nō corrigitur ut s. nau. cau. sta. l. fi. §. si plures. primus ergo expositus melior est. Accur.

In superiore casu. ubi seruus plurium exercet uoluntate eorum, scilicet expressis. Io. sed alij ad primum casum l. referunt.

Exercuit. scilicet seruus. sic & s. de negot. gestis. l. si ex duobus.

In P. F. & cum utro eorum, &c.

P. F. in.

P. uniu.

P. P.

P. F. ed dentur.

cōuenire. al. add. &.

In P. F. plane si unus ex oībus uoluntate, &c. & refectiua meo iudicio quod hic. al. unius ex his nauis ad. si unus communi.

al. add. in glo, &c.

Hæ

Hæ actiones .i. actio exercitoria: & tamen non dicas exercitoriam esse propriũ nomen actionis, sed adiectiuum, & idem in cæteris sequentibus usque ad Velleianum senatusconsultum. licet quidam contra. Et quæ hic dicuntur, intelligas secundum qualitatem actionis, ut si sit perpetua alias, hic sit. si uero temporalis: & hic sit, quando fit hæc adiectio. Et quod de transitu ad hæredes dicit, eodẽ modo intelligas. & sicut hi sunt in exercitoria, ita in tributoria: ut infra, de tri. l. quia non de dolo. item idem in institoria: ut inf. de institoria actio. l. nouissime & idem in actione de in rẽ uerso: ut inf. quando actio de pecu. est an. l. quãsitum in fin. cum suis simi. Et quando de ipso seruo litigas emptor iudicio liberali. nam post mortem etiam eius agitur: ut C. de asser. toll. l. si in hoc. alias autem de peculio serui ultra annum a tempore mortis non agitur ut infra, quando ac. de pe. est an. l. j. in principio. Accur.

tenebit. Hæ actiones perpetuò, & hæredibus, & in hæredes dãtur. Proinde, & si seruus, qui uoluntate domini exercuit decessit: etiam post annũ dabitur hæc actio, quamuis de peculio ultra annum non detur.

Tenetur exercitor, licet inter magistrum & contrahentem secum non cadat obligatio & dominus magistri serui tenetur actiones sibi quæsitas exercitori cedere. Bal.

V.

Si eũ, qui in mea potestate sit: magistrũ nauis habeas: mihi quoque in te cõpetit actio si quid cum eo contraxero. Idem si communis seruus nobis erit: ex locato tamen mecũ ages, quod operas serui mei conduxeris: quia & si cũ alio contraxisset, ageres mecum, ut actiones, quas eo nomine habui, tibi præstarem. quẽadmodũ cum libero, (si quidem conduxisses) experieris quod si gratuitæ operæ fuerint: mandati ages.

Tenetur magister contrahentis secum, licet inter exercitorẽ & eum non cadat obligatio. Bart.

Item si seruus meus nauem exercebit: & cũ magistro eius contraxero: nihil obstabit, quo minus aduersus magistrum experiar actione, quę mihi iure, uel ciuili, uel honorario cõpetit. nã & cuiuis alij non obstat hoc edictum, quò minus cum magistro agere possit. hoc enim edicto nõ trãsfertur actio: sed adijcitur. Si unus ex his † exercitoribus cũ magistro nauis contraxerit: agere cum alijs exercitoribus poterit.

VI.

Si seruus non uoluntate domini nauẽ exercuerit: si sciẽte eo, quasi tributoria: si ignorãte, de peculio: actio dabitur. Si communis seruus uoluntate dominorum exerceat nauem: in singulos dari debebit in solidum actio.

Mutuans magistro habet exercitoriam quatuor concurrentib. scil. et causæ ueritatis præpositionis, & causæ scientiæ & credulitate, cõgrua quãtitate & loci cognitate, idem in institoribus. hoc dicit, usque ad finem tituli. Bart.

Item eum. Si seruum meũ nauis tuæ magistrũ præposuisti, & cum eo contraxi: habeo te obligatũ. & hoc in prima. Item seruum mihi & tibi communem præposuisti: quia operas tibi locaueram: habebis me obligatũ actio ex conducto semper, eo quod cũ seruo contraxero. Nam & si egeres mecum. si cum alio non mecum contraxisset, ut cederem tib. act. pro portione tua, teneor cedere act. ex conducto. Si uero eum tibi commodaui: mandati ad prædicta ages. Item seruus meus nauem exercebat, præposuit magistrum, & cum eo contraxi. agam cum eo actione ex contractu iuris ciuilis: puta ex empto, si emptio interuenit: uel prætoria, si animal forte uenditum fuit uitiosum: quia & alius agere posset quia licet non detur ex contractu mihi in seruum: dabitur utilis ex eo contractu in magistrum. Si unus. Plures exercent nauem, & præponunt unum magistrum. unus exercitorum contrahit cum magistro, habebit quidem actionem contra alios exercitores. Viuia.

Mihi quoque. Non solum alijs cum eo contrahentibus: sed etiam mihi: ut hic, & ĩ. nau. cau. sta. l. licet §. ij. & inf. de insti. act. l. sed & pupillus. §. fin. & l. & ideo

Item & ego teneor tibi: ut inf. de fur. l. si seruus nauis. licet ego cum ipso agere non possim: ut insti. de obl. quæ ex deli. §. hi qui. & sup. de iudi. l. lis nulla.

Nobis erit. Vt tamen mihi compe. at actio si eum eo contraho.

Ex locato. Quia hic seruus locauit mihi domino nauem, uel quid simile. uel melius ex locato, id est, conducto: ut inf. de ac. emp. l. ueteres. & ad hoc bene accedit rat. sequens, quod operas serui, &c. & ueniet in ea id quod debeo ex contractu quem secum inivi. Accur.

Habui. Contra eos cũ quibus contraxi.

Mandati ages. Mandatũ enim gratis habet fieri: ut hic, & insti. man. §. pe. & ĩ. eod. l. j. §. sed ex contrario. & sup. n. . cau. sta. l. licet in prin. Ac.

Eius. Qui est liber.

Ciuili. Vt ex empto. Azo.

Honorario. Vt tributoria. Azo.

Hoc edictu. hoc est, quia habet exercitoriam.

Agere possit. Vt & supra eodem. l. prima. §. est autẽ. Azo.

Sed adijcitur. ac si dicat, non ideo quia datur exercitoria. est extinta ciuilis directa, quæ contra ipsum contrahentem datur. i. contra magistrum. & ad hoc inf. de pu. & uecti. l. j. §. dixerit aliquis. & arg. supr. de sena. l. senatoris filius. in fi.

Exercitoribus, his qui per magistrum nauem exercent. Azo.

Poterit. Secus autem si plurium seruus alteri damnum dederit: quoniam non poterit noxaliter agere aduersus alios: ut C. de fur. l. pe. & ĩ. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. j. Accur.

Si seruus non uoluntate. Quasi expressiuum ueritatis.

Tributoria. Prætor enim locum non habet, cum non sit merx peculiaris: uel cum non sit præpositus, secundum. quosd. m.

Dabitur. Si uero sciente & uolente, expresse uel tacite, tunc exercitoria: ut ĩ. eodem. l. prima. §. si is qui nauem.

Actio exercitoria, ut ĩ. e. l. si tamen. §. sed si plures. & § sed si seruus. Accur.

Lucius

Lucius Titius Stichum magistrũ naui ꝓposuit. is pecuniam mutuatus, cauit se in refectione nauis ea accepisse. q̃situ est, an nõ aliter Titius exercitoria teneret, q̃ si creditor ꝓbaret pecuniã in refectioné nauis esse consumptam? Rñdit: creditoré utiliter acturũ, si cùm pecunia crederet, nauis in ea cã fuisset, ut refici déret. Etenim ut non oportet creditoré ad hoc adstringi, ut ipse reficiendæ nauis curã suscipiat, & negotiũ dñi gerat. qđ certe futurum sit, si necesse habeat probare pecuniã in refectionem erogatã esse: ita illud exigendũ ut sciat in hoc se credere, cui rei magister quis sit ꝓpositus. qđ certè aliter fieri non possit, q̃ si illud quoque scierit necessariã refectiõi pecuniã esse. quare & si in ea cã fuerit nauis, ut refici deberet: multo tñ pecunia credita fuerit, quam ad eam rem esset necessaria: nõ debere in solidũ aduersus dñm nauis actioné dari. Interdũ etiã illud æstimandum, an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, ꝓp qđ credebať, cõparari potuerit. Quid.n. (inqt) si ad uelũ emendũ in eiusmodi insula pecunia qs crediderit, in qua oĩno uelũ cõparari nõ potuerit? Et in summa: aliquã diligẽtia in eã rẽ creditoré dére pſtare Eadem fere dicéda ait, & si de institoria actione quærať. Nã tunc quoq; creditoré scire dére, necessariã esse mercis cõparationé, cui emendæ seruus sit ꝓpositus: & sufficere, si in hoc crediderit, nõ etiã illud exigendũ, ut ipse curã suscipiat, an in hãc rẽ pecunia erogata sit.

TITVLVS II.

I.

Lege Rhodia cauet: ut si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus sit: omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus factum est.

Dominus iactarum mercium habent actionem cum magistro: & magister cum cæteris no se

---

Lucius Titius. [illegible] Seruum meum ꝓposuit & hic accepit mutuã pecuniam in refectioné nauis. ad hoc quod creditor efficaciter agat, quatuor considerare debet. s. quod in refectionem mutuet ei: quod sciat eum in id esse præpositum: & non plus quam sit necessariũ refectioni: & in eo loco ubi res sunt, quæ comparari debent ad refectionem. Eadem fere dicéda sunt in institoria. Viuia.

a Vtiliter. i. efficaciter. Et not. quod quatuor sunt consideranda creditori g hanc legem.

b Vt refici deberet. Nota mirabiles coniecturas: hoc enim solo probato potest creditor agere. ut hic innuit.

c In hoc. i. in eam rem. Azo.

d Præpositus. Tacite uel expresse: ut s. e. l. j. §. non aut. & §. quid si mutuato. & §. unde quæritur. Accur.

e Aliter. s. ad plenum. Accur.

f Pecuniam. Quo scito statim scitur quod in eam rem præpositus est saltem tacite.

g Non debere. In solidum. Sed pro ea duntaxat quæ in eam rem necessaria sunt. Itẽ & facit ad hoc j. de insti. ac. l. habebat. Sed ei quod s. dixit satis esse, si ũe indiget: & non esse necesse probare in refectionem conuersam: est contra arg. C. de sac. san. eccle. authen. hoc ius porrectum. & argum. contra C. si aduer. cre. l. ij. & ar. contra. j. de reb. eo. qui sub tu. l. magis. §. ne tamen titu. tenus. &c. & argu. contra s. si cert. petat. l. ciuitas. & argu. j. de in rem uerso. l. quod si seruus. §. sed si sic. & s. e. l. j. §. non autem. ubi dicit sed si [illegible] contra ad id quod hic subijcit credit rem mutuasse ampliorem pecuniam quam [illegible] bat. Sed hic aliquã diligentiam potuit adhibere creditor sed supra, non potuit.

h Comparari nõ potuerit. Q[illegible] non inuenitur ibi. In summa. i. breuiter dicam.

i Eadem fere. Fere ideo dicit, quia in exercitoria diligẽtem. in institoria diligentiorem, in actione de in rẽ uerso diligentissimum esse oportet. nam in exercitoria non tenetur scire ad quam mercem, uel ad quam rẽ magister sit præpositus: ut in institoria sic. Sed in actione de in rem uerso debet scire plus. s. in quam rẽ pecunia sit uersa: ut j. de in rem uer. l. quod si seruus. §. sed & si sic. Sed alij dicunt hoc philosophicum tem[illegible] peramentum esse. Potest etiam dici quod ideo d[illegible] quia oportet creditorem qui magistro credit, scire an in eo loco cõparari possit id, propter quod credit qđ non exigitur in eo creditore qui mutuat institori Vel dic fere, quia non [illegible] [illegible] s. sunt s. eo. l. [illegible] §. [illegible] secundum H[illegible]

Dixit de exercitoria quæ [illegible] contrahentibus [illegible] magistro [illegible] de lege Rhodia, quæ [illegible] qui [illegible] [illegible] contra magistrum ut inf. eod. l. [illegible]

Ex[illegible] Cũ plures mercatores essent in naui, & non in tempestate leuandæ nauis causa merces suas in mare proiecit: lege Rhodia cauetur, ut alij contribuant ad resarcien[illegible] dã num prot[illegible] Viuia.

Lege Rhodia. sic dicta. quia in Rhodo insula eius frequẽtia prius fuit, ꝓpter frequẽté usum mercatorum, qui ibi fuit: ut in decre. dis. ij. c. Rhod. æ. Acc.

Nauis Pe[illegible] tantis: ut j. l. proxi. in princip. & dic, id est, [illegible] Accursius.

a Iactus. Vel quasi: ut j. l. prox. § si conseruantis in fi. & j. eo. l. nauis. §. cum autem in pen.

Sarciatur i. damnum quod [illegible] sic ergo & is cuius est nauis [illegible] a nauem habe[illegible] ut [illegible] peoal. §. cum in eadem. [illegible] qui fecit iactum rei suæ causa leuandæ nauis, contribuere [illegible] pro rebus iactatis: ut j. e. [illegible] nauis. in [illegible] ec[illegible] fideiussor [illegible] creditori [illegible] actiones [illegible] contra fideiussorem [illegible] parte. nã partem [illegible] soluisse

cx na

¶ No. ex l. ista qualiter qd dicat uersum I utilitaté alicuius. uide Bald. in l. j. C. si ad uer. credi.

¶ oportet.

¶ [illegible]

P.F. &.

P.F. pecunia erogãda est. al. pecuniam esse erogatam.

P.F. de l. Rho.

P.F. datum est.

ex sua persona ; partem ex persona confideiussoris : vt infra lege proxi. in princ. & infra, de tuto. & ca. distr. l. cum pupillus. Accur.

SI laborante. CASVS. Plures nauem conduxerunt, magister nauis res plurium conduxerat vehendas, & vnus merces suas proiecit. ex locato cōtra magistrum, & magister contra alios ex cōducto aget, vt damnum proijcientis resarciat. & hoc in prima. lēē si quis proiecit, agere potest ex locato cum magistro, vt res aliorum retineat loco pignoris. si vero nullæ sunt res quæ retineri possint: aget tamen ex locato, sicut vectores cū magistro: & hoc ideo quia æquū est. Si conseruatis. Si plures nauem conduxerint, & exorta tempestate, nemine iactum suarū mercium facere volente. nauis ad aliquem locum collisa sit, nō tamen perijt: an ad resarcien dam nauim contributio facienda sit, queritur? Et respō. quod nō: sicut neq; si aliquis operas fabri conducit, & instrumentum suū faber confregit. Cum in eadem. Iactu facto omnes qui sunt in naui, contribuere debent. an prout ponderant, aut prout valeant? Et respon. quod pro æstimatione rerum. Item an liberi homines debeant conferre? Ad primum respondetur quod omnes cōtribuere debent. & etiam magister cuius nauis saluata est. & pro pretio rerum facienda est collatio, non prout ponderant, liberorum corporum non fiet æstimatio: & ex conducto fiet actio. illa vero non veniunt, quę cuilibet indigenti fuerant communicanda. Si nauis. Si à piratis nauis capiatur, & vnus redimat, omnes contribuere debent. Si vero vnius merces tantum auferantur, non est contributio facienda, neque si ille merces suas ꝓprias redemit. Portio. Ad faciendam contributionem æstimatio fiet non solum rerum amissarum, sed earum quæ saluæ factæ sunt, sed dissimiliter, quia amissæ æstimabuntur prout emptæ, nō prout vendi poterant, si non perijssent. illæ vero quæ saluæ sunt, æstimabuntur quantum vendi poterunt. Seruorum. Si serui in naui sunt: & vnus in mare ceciderit: an facienda sit æstimatio? Dicitur quod non: non magis quam eorum, qui fuerunt in naui & decesserunt, vel se præcipitauerunt. Si qui. Iactu facto si facienda sit contributio: & vnus fecit non soluendo: an id pertineat ad magistrum? Dicitur quod non: quia singulorum facultates explorare non tenebatur. Si res facto iactu si is qui res suas proiecit recuperet, collatio facienda non est. Si vero iam facta est, agent hi qui contribuerunt ex locato aduersus magistrum: & is qui condu xit, aduersus eum qui res suas recuperauit: & quod exegerit, alijs restituet. Res. Si leuandæ nauis causa proijciantur res, domini manent, neque fiunt occupantis: cum eas pro derelicto non habuerit.

Iure habet actionem, sed etiam retentionem mercium, vt fiat contributio. Bart.

Idem lib. xxxiiij. ad edictum. II.

SI laborante [a] naue iactus fact' est, amissarum mercium domini, si merces vehendas locauerant, ex locato [b] cum magistro nauis agere debent. Magister † deinde cū reliquis, quorum merces saluæ sunt, ex cōducto, vt detrimentum pro portione communicet, agere potest. [c] Seruius [d] quidem respondit: ex locato agere cum magistro nauis debere, vt cæterorum vectorū merces retineat, donec portionē damni prestent. Imò & si [nō] retineat [e] merces magister: vltro ex locato habiturus est actionem cū vectoribus. [f] Quid.n. si vectores sint, qui nullas sarcinas habeāt? Planè cōmodius est, si sint, [g] retinere eas. aut † si non, si totam [h] nauem conduxerant, † ex conducto aget: † sicut vectores, qui loca [i] in naue † cōduxerūt, [ex cōducto agēt] [k] Æquissimum [l] † enī est, cōe detrimentū fieri eorū, qui ꝓpter amissas res aliorū consecuti sunt, vt merces suas saluas haberēt.

Si nauis deterioratur. non fit contributio, nisi acciderit voluntate mercatorum, vel alio iusto metu. Bart.

Si conseruatis mercibus deterior facta fit nauis, aut si q̄d † exarma-

a Si laborante. alias non fieret collatio.

b Ex locato. hoc verbum promiscue accipitur † hic le. omnia tamen erunt plana, si dicas quod qui nauem locat, dicitur locator quo ad nauem: & conductor quo ad merces vehendas. Sic econtra vector dicitur locator quo ad merces: conductor quo ad nauem. vtrinque ergo ex locato & ex cōducto agi potest. Et idem dici potest in quolibet opere locato. † Sed quid si gratis ferebatur? Responde † adhuc habet locum † contributio: vt supra, nau. cau. stab. l. licet primo respon. Accursius.

c Agere potest. scilicet magister. Sed est videtur quòd non possit agi: vt infra, de præscrip. verbis l. qui seruandarum. in princip. quæ est contra. Sed dic: nō potest agi: vt ibi dicit, actione legis Aquiliæ contra proijcientem vel simili: sed de æquitate ratione cōtributionis tenetur: vt hic vector magistro: & magister damnum passo: melius tamen esset vt via recta ageret damnum passus sublato circuitu: vt supra, de condic. indeb. l. dominus testamento. & hoc admitto si magister agere nolit vel retinere: vt supra, de eo per quem fa. est. l. fin. in princip. potest etiam agi acti. nego. gesto. quia vtiliter gessit: vt supra de neg. gest. l. sed an vltro. §. j. Accurs.

d Seruius. addit ad prædicta.

e Non retineat. Py. alias non est non: alias est in litera non.

f Cum vectoribus. vectores dicūtur omnes qui vehuntur. & ita hic. Item & qui vehunt: vt hospes & alumnus. Vel dic quod vectores sunt illi qui gratis ferebantur: quia magistrum nauis iuuant.

g Si sint. Scilicet merces. est enim tutius, &c. vt instit. de oblig. quæ ex delic. §. furti. Sed si non sint, qualiter tenentur cōtribuere? nam pro corpore suo non: vt infra eodem. §. cum in eadem. Sed dic, non habet merces: sed sunt Gemmæ & Margaritæ, & annuli: quæ nec merces dicuntur, nec onera. Vel dic non sunt: quia iam extraxerat.

h Totam maxime. & dic conduxerat, id est, locauerat. & ex conducto. i. locato.

i Qui loca. scilicet certa.

k Agent. cum magistro.

l Æquissimum. Et nota quod si quid pro communi vtilitate vel alterius damni patior, quod mihi est restitutio facienda: vt hic, & supra l. j. & supra, quod metus causa. l. metum. §. sed licet. & infra, pro socio l. cum duobus. §. quidam. & infra, de verbor. sign. l. impensæ. & infra, de impen. l. quod dicitur. Sed contra infra eadem lege. §. quod vero. Sed ibi non pro communi vtilitate: nec sua vel aliorum voluntate fuit factum: hic autem sic.

† P.F. is.

† Vide Bu dz. hic.

† P.F. at.

† Conduxerit. P.F.

† Agent.

† P.F. nauem.

† Iste tex. est valde. no. & mēti tenēdus s'm Bald. hic. p quo concor. & facit text. an l. j. §. c. & facinnt optime in arg. vt domus vicinæ destructa ne ignis vlterius extenderetur reparet cōmuniter.

† Aut aliquid.

uerit: a nulla facienda est collatio: quia dissimilis earũ rerũ causa est, quæ nauis gratia parantur, † & earũ b pro quibus mercedem aliquis c accepit. Nam & si faber incudem d aut malleũ fregerit: non imputaᵗ † ei, qui locauit † e opus. Sed si voluntate vectorum, vel ꝓpter aliquem metum id detrimentum f factum sit: hoc ipsum sarciri oportet. g

Dominus nauis & domini omnium rerum in ea existentium, excepto libero corpore & cibariis, pro portione æstimationis contribuunt: ad quod magister ex locato tenebitur. Bar.

Cùm in eadē naue varia mercium genera cōplures mercatores coegissent, prætereaq; multi vectores serui liberique in ea † nauigarent: tempestate graui orta, necessariò iactura facta erat. Quæsita deinde sunt hæc: h an oēs iacturam præstare oporteat? i & quid si † k tales merces imposuissent, quibus nauis nō oneraretur, veluti gemmas, margaritas: & quæ portio l præstāda esset? † & an etiam pro liberis m capitibus dari oporteat? & qua actione n ea res expediri possit? Placuit o oēs, quorum † interfuisset iacturam fieri, conferre oportere: quia id tributum ob seruatas † p res deberent. itaque dñm etiā nauis pro portione obligatum esse. q Iacturæ r summam pro rerum s pretio distribui oportere † corporum t liberorũ æstimationem nullā fieri posse. Ex conducto u dominos rerũ amissarum cum nauta, i. cum magistro acturos. Itidem agitatum est, x an etiam vestimētorum cuiusq; & annulorum y æstimationem fieri oporteat? & omnium visum est: nisi si qua cōsumendi causa imposita forēt, quo in numero essent cibaria: eo magis, quòd si quando ea deficerent † in nauigationem: quod † quisque haberet, † in commune conferret. z

Pretium redemptionis est ab omnibus conferendum: secus in pretio rerum perditarum. Bar.

Si nauis a à piratis redempta sit, Seruius, Ofilius, Labeo omnes conferre debère aiunt, quod verò prædones abstulerint, eum perdere, cuius fuerit, nec cōferendum b ei qui suas merces redemerit. Portio aūt pro æstimatione rerum, quæ saluæ sunt, c & earum, quæ amissæ sunt, præstari solet. nec ad rem pertinet si eæ, quæ amissæ sunt pluris venire poterant: quoniam detrimenti, nō lucri d fit præstatio. Sed in his rebus, e quarum nomine cōferendũ est, æstimatio debet † haberi: nō quāti emptæ sunt, sed quanti venire possunt. f

Seruorum quoque qui in mari g perierunt, h non magis æstimatio facienda est, quam si qui ægri in naue decesserint, aut aliqui † sese præcipitauerint. i Si quis ex vectoribus soluendo nō sit, k hoc detrimentum magistri nauis non

Non

† Exarmare est armis despoliare inquit Bud. hic. vnde exarmare nauem est eā armamentis spoliare: vt malo, rostro, antenna, carchesio, clauo, pede anchora & reliquis.

a Exarmauerit. passiue accipe. Et dic ꝓpter imperitiā magistri, quia non erat iustus metus. alius.n. refunditur: vt in fin. huius. §. & j. eo. l. cũ aut arbor.
b Earum. Scilicet mercium iactarum. Accur.
c Aliquis. Scilicet magister.
d Incudem. instrumentum fabri super quod fabricam exercet.
e Locauit. i. conduxit operas eius.
f Detrimentum. & sine culpa magistri: vt non contradicat principio.
g Sarciri oportet. Nota, duobus casibus resarcitur magistro: vt hic, & infra eod. l. amissæ. §. arbore.
h Sunt hæc. quinq; facit quæstiōes quas soluit: licet non per ordinem.
i Oporteat. prima quæstio.
k Et quid. si supple fuit quæsitũ an pro his sit facienda collatio. Et sic est secunda quæstio.
l Portio. id est, an pro rerum æstimatione an pro pondere. Et hæc est tertia quæstio.
m Pro liberis. id est, pro liberis hominibus. & hæc est quarta quæstio.
n Et qua actione. quinta quæstio. Accursius.
o Placuit. responsio primæ quæstionis.
p Obseruatas. alias obseruare: & alias obseruatas. & tunc duæ sunt partes.
q Esse. quia nauem habet saluam: vt in princ. huius l. notatur.
r Iacturæ. responsio tertiæ quæstionis per quam & secunda soluitur: sed tamen & ipsa postea specialiter soluitur.
s Rerum quæ saluæ sunt, & quæ amissæ sunt: vt j. ead. l. §. portio.
t Corporum. responsio quartæ. & facit supra si qua. pau. fe. di. l. ex hac. & de iis qui deiece. l. fin.
u Ex conducto. responsio quintæ. sed in princip. l. dixit dominos ex locato. Sed dic vt ibi not. Accursius.
x Agitatum est. reassumit secundam quæstionem vt eam soluat.
y Annulorum. forte in digitis delatorum.
z Conferret. ad comedēdum ex consuetudine. forte etiam cogi posset ex hac lege. & sic forte illud dictum intelligitur: omnia sunt communia, id est, communicanda tempore necessitatis: vt hic.
a Si nauis. & sic cum rebus quæ in ea erant.
b Conferendum. quia nec voluntate aliorum amisit: nec etiam se volente alias secus esset: vt supra eadem leg. §. æquissimum. Accursius.
c Quæ saluæ sunt. vt supra eadem leg. §. iacturæ.
d Non lucri. æstimantur enim quanti emptæ sunt, non quantũ valent nūc: argu. contra supra de eo quod cer. loc. l. ij. in fin. Sed quid si nunc minus valent, quam tunc quando emptæ fuerunt? forte secundum præsens tempus æstimantur: vt argumen. supra, de lega. & senatusconsul. le. nulla. Accursius.
e Rebus. Scilicet saluis.
f Venire possunt. tēpore perēptionis.
g Qui in mari. nō iactus causa.
h Perierunt. non sponte.
i Præcipitauerint. vel etiam à prædonibus rapti fuerint: vt supra eadem lege. §. quod vero.
k Non sit. vt quia merces suæ aliis obligatæ sunt. Vel dic quod nihil habet nunc: habuit tamen tempore iactus: alias nullo modo teneretur, vector pro suo corpore: vt supra eadem lege. §. corporum.

† P.F. pareretur.
† Imputabitur. P.F.
† P.F. locauerit.
† in eadem
† P.F. si qui.
† P.F. essēt
† quid
† Obseruata. P.F.
† Oportet. P.F.
† P.F. deficerint.
† quid
† Not. secundum Bal. quod si tempore caristiæ aliquis est furatus panem causa comedendi, nō est inculpandus de furto con. cor. tex. in ca. si quis ꝓpter necessitatē. extra, de fur. tex. in c. discipulos. de cōse. dist. v. adde quod no. in cap. ius natura le. j. dist.
† P.F. deberet.
† alioquī.

a Non erit. Sed nec caeterorum. nam magister conferet, vt alij. sic & alij sunt pares magistro: vt supra eadem l. §. cum in eadem. secus autem est fideiussoribus: vt institut. de fideiusso. §. sed si plures. ergo erit damnum eius cuius res iactae sunt.

b Collatio. Et facit supra commo. l. in cõmodato. §. fin. & l. si rem mihi. in prin. Accu.

c Res autẽ. Quia pro derelicto: vt hic, & infra eod. l. qui leuandae. & institut. de rer. di. §. fi. nisi ex qualitate iactus contra praesumatur: vt quia librũ apertum proiecit: vt infra de fur. l. falsus. §. si iactũ. & est ratio primae praesumptionis vt non videatur pro derelicto haberi: quia nemo suam pecuniam praesumitur iactare: vt infra de pro. l. cum de indebito. §. j. & l. de damno infect. l. si finita. §. si quis metu. Accu.

Cum arbor.

CASVS. Si instrumentũ aliquod nauis communis periculi vitandi causa proiectum sit, an facienda sit contributio, quaeritur? Et dicitur quod sic.

d Contributio debetur. i. in duobus casibus: quando. s. consenserunt vectores: & quando instrumenta fuerunt deiecta: vt supra eo. l. ij. §. si conseruatis. & infra eod. l. amissae. §. arbore.

Nauis. CASVS. Pluribus habẽtibus merces in vna naui cum nauis portum cum tãto onere intrare non poterat: merces vnius in scapha traiectae sunt & scapha submersa est. an illi qui sunt in naui conferre debeant, quaeritur? Et dicitur quod sic: sed si scapha salua est, nauis autem submersa est: cessat contributio. Sed si nauis. Si iactu facto nauis in alio loco cum alijs mercibus submersa est, & per vrinatores recuperatae sunt aliquae ex his: an conferre debeant ei qui iactum fecit causa nauis leuandae, quaeritur? Et dicitur quod sic: & hoc in prima. Sed si ille qui iactũ fecit, merces suas recuperauit: non confert alijs quod rum merces in naui perierunt. & hoc in secunda. C.

erit: a nec enim fortunas cuiusque nauta excutere debet.

Si res, quae iactae sunt, apparuerint: exoneratur collatio. b quod si iam contributio facta sit: tũc hi, qui soluerunt, agent locato cum magistro, vt is ex conducto experiatur, & quod exegerit, reddat. Res autẽ c iacta, domini manet, nec fit apprehẽdentis, quia pro derelicto non habetur.

Papi. lib. xix. Resp. III.

Cvm † arbor aut aliud nauis instrumẽtum remouendi cõis periculi causa deiectũ est, contributio debetur. d

Si perit scapha cum mercibus causa leuandae nauis extractis, habet locum contributio: secus si nauis pereat, & scapha salua remaneat. Bal.

Calist. li. ij. Quaest. IIII

Nauis onustae leuandae causa (quia intrare flumẽ vel portum non potuerit † cum onere) si quaedam merces in scapham traiectae sunt, ne aut extra flumen periclitetur, aut in ipso ostio vel portu, eaque scapha submersa est: ratio haberi debet inter eos: qui in naue merces saluas habent cum ijs, qui in scapha perdiderunt, perinde † tanquam si iactura facta esset: idque Sabinus † libro ij. Responsorum probat. Contra e si scapha cum parte mercium salua est, nauis periijt: ratio haberi non debet eorum, qui in naue f perdiderunt: quia iactus g in tributum naue salua venit. h

Iactantibus fit contributio ex mercibus recuperatis ex naue post perempta, sed recuperantes ex iactu in naue non contribuunt. Barto.

Sed si nauis, quę in tempestate iactu mercium vnius mercatoris leuata est, in alio loco submersa est, & aliquorum i mercatorũ merces per vrinatores k † extractae † sũt, data mercede rationem haberi debere eius, cuius merces in nauigatione leuandae nauis cã iactae sunt ab ijs, qui postea suas † per vrinatores seruauerunt. l Sabinus aequè respondit. eorum vero, qui ita seruauerũt, inuicem rationem haberi non debere ab eo, qui in nauigatione iactum fecit. m si quaedam ex his mercibus per vrinatores extractae sunt. † eorũ enim n merces nõ possunt videri seruandae nauis causa iactae esse quae perijt.

Pro rebus deterioratis praesenti pretio fit collatio iactãtibus ipsis vero deterioratis ratione loci, non confertur: sed si ratione aspergine, ipsis confertur, & cõferunt damno deducto, siue plus siue minus sit in damno: quam in collatione. Bar.

Cum autem o iactus de naue factus est, & alicu-

sum. §. cum autem. dic vt infra, in glossa. Viuianus.

e Contra. Id est, econtrario.

f In naue. Scilicet exonerata.

g Iactus. Scilicet factus. Acc.

h Venit. Hic autem qui in naui erant, salua naue nihil proiecerunt cum simul cum naue perierunt.

i Aliquorum. Quorum merces per iactum fuerũt saluae.

k Per vrinatores. Id est, natatores. vel dic, id est per eos, qui ita subtiliter perpendunt & vident sub aqua, sicut medicus per vrinam perpendit aegritudinẽ. Sed si nihil recuperauerunt: quare nõ agent neg. gest. actionem illi, qui primo proiecerunt: & vtiliter inceperunt: licet effectum nõ habuerit: vt supra, de neg. gest. l. sed an vltro. §. j? Rñ. imo tenetur: sed tãtum de ija quae habebat in naui, si illa perdidit sine dolo & culpa sua: vnde quasi debitor speciei liberatur: vt infra de ver bor. oblig. l. si ex legati. licet sit actio, personalis: vnde liberari non videbantur: vt C. si cert. pe. l. incendiũ. quae est contra. Accu.

ADDITIO. Dic non est contra: quia ibi loquitur quando quis teneretur ad quantitatem simpliciter. Sed quando quis teneretur ad quantitatem respectu speciei, vt est in casu nostro: quia ille qui tenetur ad cõtributionem damni tenetur respectu mercium seu specierum quas habet saluas: & perempta specie liberat: vt l. electio. §. si ideo supra de noxa. & l. in naue. infra, loca. secundum. Bal.

l Seruauerunt. Tempore primi iactus: licet postea perierunt.

m Iactum fecit. Causa leuandae nauis.

n Eorum. n. s. qui res amiserunt in naue submersa.

o Cum autem. Tria quęruntur hic. Primo si damnum est datũ in mercibus, quae remanserunt in naui qualiter pro his conferatur. & dicitur quod praesenti pretio rerum. & hoc vsque aduersus illum potest

† Vrinatores dicunt natatores subaquatiles Bud. in. c. l. ij. quos ita latine dici volũt ab vrina eũ in aquam mergitur.

† Malè quidam legũt *non sunt*. addita negatione. Aug. emẽ. lib. i. ca. i.

† P. F. *sua*

† Alias, nõ sunt sed in Flo. Pa. deest negatio

† Al. add. *autem*.

† P. F. *positas*.

† P. F. *prouide*

† In P. F. add *quoque*

ius res, quæ in naue remanserunt, deteriores factæ sunt: videndũ an cõferre cogendus sit: quia nõ debet duplici a damno onerari, collationis, & quod res deteriores factæ sunt. b Sed defendẽdum est, hunc conferre debere, precio rerum p̄sente, Itaque (verbi gratia) si vicenum c merces duorum fuerint, & alterius aspergine † decem esse cœperint: ille, cuius res integræ sunt, pro viginti † d conferat, hic p decẽ. Potest tamen dici e etiam illa sententia, distinguentibus nobis, deteriores ex qua causa factæ sunt, id est, verum † propter iactum inundatis rebus damnum secutum est, f an verò alia ex causa, veluti q alicubi iacebant merces aliquo in angulo, & vnda penetrauit, g tunc.n. h cõferre debebit i an † ex priore cã k collationis onus pati nõ debet, l quia iactus etiam hunc læsit? † Ad hæc nunquid m etsi n aspergine propter iactum res deteriores factæ sunt? Sed distinctio subtilior adhibenda est. o Quid [si] plus sit in collatione, q̄ in dãno? † verbi gratia: hæ res p viginti † fuerunt; & collatio q quidẽ facit decem, r damnum autem duo. deducto f hoc, quod damnum t passus est, reliquum u conferre debeat? Quid ergo si plus in dãno erit: quam in collatione: vt puta decem aureis res deteriores factæ sunt, duo autem collationis sunt? Indubitatè vtrunque x onus pati non debet. Sed hic videamus, num & ipsi conferri † oporteat? Quid enim interest, y iactas † res meas amiserim an inundatas † deteriores habere cœperim? Nam sicut ei, qui perdidit, subuenitur ita & ei subueniri oportet, qui deteriores p̄pter iactũ res habere cœpit. hoc ita Papyrius † Frõto respondit.

Hermogenianus libro iiij iuris ἐπιτομῶν. V.

A Missæ nauis dãnũ; collationis consortio non sarcitur per eos, q merces suas [ex] nau-

† P. F. aspergine. † Vicenis † P. F. propter iactũ inundatis rebus. &c. al. iactũ a iũ inundantes. † Sed. † P. F. ad hæc. † P. F. in dãno an in collatione. † precium. † Conferre P. F. † P. F. iactatas. † P. F. inundatas. † Restituram † P. F. hac. † Papinianus Fronto

tamen, &c. Secundo, an eis conferatur ratione talis damni, in quo distinguitur: vt si damnum sit datũ in illis mercibus, quæ remanserũt in naui, rõne loci mali in quo erãt res in naui: tunc ei non conferat, si rõne asperginis, sic. & hoc dicit vsq; illuc: sed distinctio &c. & etiam in fine ibi, sed hic videamus, &c. Tertio quæritur, si quis damnũ habeat in mercibus & oporteat eum cõferre: an debeat duplici grauamine grauari, siue sit maius damnum, siue collatio. ad vtrunque dicit quod non: sed deducto damno cõferat de residuo. q potérat intelligi p primum casum. Ac.

a Duplici. Non n. debet addi afflicto afflictio: vt hic, & infra eod. l. quid ergo. & infra de do. præleg. l. pe. & supra de offi. præsid. l. diuus. & in decre. vij. quæ j. cum percussio.

b Deteriores factæ sunt. Scilicet, quocunque modo, siue propter malũ locum vbi positæ fuerunt, siue aspergine: sed tamen postea distinguit. nam confert vterq; pretio præsenti rerum: sed primo non conseruue, secundo sic: vt in fi. huius legis. Et nota, quod in hoc primo casu loquitur quando ad minus erant tres: in fine autem vbi distinguitur, ibi sed distinctio, &c. erant duo tantum inter quos de collatione tractabatur.

c Vicenum. Idest, vicenorum. syncopatũ enim est, hoc viginti, & viginti, sic & in authent. vt liber. decætero §. si quis autem. col. vj.

d Pro viginti. Scilicet, tantum. & sic quodammodo videtur conferri: quia propter damnum minus ab eo exigetur.

e Potest tamen dici. Non reprobando quòd dictũ est, sed addendo. nam ĩ. dixit esse conferendum præsenti pretio. hic autem incipit distinguere an conferatur ei cuius merces deteriores factæ sunt.

f Secutũ est. Quod appellamus dãnum aspergınis.

g Penetrauit. Hoc appellamus damnum propter locum.

h Tunc enim. Scilicet, quando propter locum.

i Conferre debebit. Scilicet, alij præsenti pretio rerum, alius autem non sibi. Acc.

k Priore causa. Id est, aspergınis.

l Non debet. Scilicet, ita quod sibi non conferatur. nam inuicem conferent: vt hic, in fine huius legis.

vel reuocat in dubium quod dixit.

m Ad hæc nunquid. i. conferet? Respondetur sic.

n Etsi Id est, quamuis, &c. Vel lege plane. & adhuc scilicet debet conferre. etsi idest quamuis, &c. sed prima lectio est s̃m Pisanam literam, vbi est nunquid.

o Adhibenda est. In determinatione prædictæ quæstionis. & dicas esse duos mercatores, & q̃libet habet merces viginti. vnus proiecit omnes, alt' passus est damnum in duobus. & sic remanent xviij. pro his ergo conferet: & sic detrahũtur duo, vt pro eis non fiat collatio. idem econtra si plus fuit damnum: vt quia alter proiecit tãtum quatuor, & sic debet conferre duo istius. autem merces deterioratæ sunt in decem. nam cõferet ad prædicta quatuor proiecta tanquam pro decem, quæ sibi remanserunt: & sic pro decẽ in quibus est deterioratio non confert: sed deducuntur. vnde cũ alias erat collaturus duo, nunc confert vnum tantum. an autem contra sibi conferatur? Dicit q sic: si damnum est ratione aspergınis: vt in fine. non si ratione loci: & hoc vbi tantum fuerunt duo. alias difficilior esset computatio: vt pote cum damnum quod dedit aspergo ab omnibus de naui debeat resarciri pro rata portione ergo & merces. Vnde pro ea parte dãni aspergınis quæ proijcientem contingit, fiet compensatio inter eum qui proiecit, & alium cui res inundatæ remanserũt: sed vbi sunt duo tantum: seruatur quod hic dicitur.

p Hæres. Scilicet, deterioratæ. Acc.

q Collatio. Rerum amissarum. Ioan.

r Facit decem. Quia alius tot proiecit.

f Deducto. Scilicet, pro rata. vt supra eo. l. ij. j. resp. non quod extrahat integra duo.

t Damnum. quod dedit aspergo. Ioan. idem dico si locus.

u Reliquum. Id est, pro reliquo: vt prò xviij.

x Vtrunque. Vt diximus supra ea. l. §. cum autem.

y Interest. Nota nil interesse quid ex æquipollentibus fiat: vt infra, de leg. iij. l. fideic. §. si cui.

A Missæ. CASVS Mercibus pluriũ mercatorum in naui positis, nauis naufragiũ passa est. merces recuperatæ sunt, an cõferri debeat domino nauis. quæritur? Et dicitur quod non: quia tantum habet locum, colla-

collatio cum iactu ... fit gratia communis periculi euitandi: & nauis salua est. Arbore. De voluntate eorum quorum merces erant delatæ in naui, instrumentum nauis cassum est nunquid tenebuntur conferre magistro nauis, quæritur? Et dicitur quod sic.

a Huius. scilicet collationis.

b Salua naue. vt supra l. proxi. §. sed si nauis.

c Locum. In duobus casibus, vt supra eod. l. ij. §. si conseruatis.

N Auis. CASVS. Instrumentis nauis fulmine deustis, an domini mercium conferant magistro ad comparandum instrumenta, quæritur? Et dicitur quod non, quia talis sumptus magis factus est gratia nauis reparandæ, quam mercis saluandæ. Viui.

d Deustis quoddam enim fulmen vrit, quoddam afflat, quoddam diruit. Accursi.

e Hipponem nomen loci.

f Tumultuarijs. i. in auxilium contra tumultum & impetum maris quæsitis.

g Hostia. nomen alterius loci.

h Nautæ idest magistro.

i Nauis. & ita rem suam egit; quare non agitur, vt infra de pec. l. sed si damnum. §. sed & si a se. & supra de nego. gest. l. si pupilli. §. si quis ita.

C Vm. CASVS. Si nauis ad saxum collisa fit, quod quis seruauit de suo hoc sibi habebit. V.

k Cum depressa. i. submersa. sub aqua deiecta vero in terram; & sic perierit, vel quasi, vnde non confertur; vt hic, & supra eod. l. nauis. §. sed & si nauis.

Q Vi leuandæ. CASVS. Iactu facto leuandæ nauis causa quod proiectum est, eius erit cuius & ante proiectionem; cum pro derelicto non habeat; sicut est cum quis onere pressus partem oneris in via dimisit: Viu.

† Hodie in fine di. — † P.F. 86. — Hippo, nome ciuitatis est a qua circumdatæ stantibus; in solo plaustri vide Plini. 5. c. iiij. circa prin. — a Vide Bar. T. deposi. l. j. — † P.F. hic. — † Sumptus. — † P.F. — † P.F. factus est — † eo. — † P.F. minus cio. — n Coniunge l. 7. pro derel. — † Ad materiam vide text. in c. excommunicatione extra, de capto. — † P.F. habent al. habere.

fragio liberarunt: nam huius a † æquitatem tunc admitti placuit, cum iactus remedio cæteris in communi periculo salua naue b consultum est. Arbore cæsa, vt nauis cum mercib. liberari possit, æquitas contributionis locum c habebit.

Non fit collatio pro impensis quæ ad instruendam nauem facta sunt. Bar.

Iulianus lib. lxxxv. † Digestorum. VI.

N Auis aduersa tempestate depressa, ictu fulminis deustis d armamentis, & arbore, & antenna, Hipponem e delata est: ibique tumultuarijs f armamentis ad præsens comparatis: Hostiam g nauigauit, & onus integrum pertulit. Quæsitum est, an hi, quorum onus fuit, nautæ h pro damno conferre debeant? Respondi, non debere. hunc † enim sumptum † instruendæ nauis magis, quam conseruandarum mercium gratia factum esse. † i

Paulus libr. iij. ἐπιτομῶν. Alpheni Digest. VII.

C Vm depressa k nauis, aut deiecta esset id quod quisque ex ea † suum seruasset, sibi seruare respondi tanquam ex incendio.

Iactata in dubio non videntur haberi pro derelicto. nisi ex modo iactus aliud præsumatur.

Iulianus libro ij. ex Minucio. † VIII.

Q Vi † leuandæ nauis gratia res aliquas proijciunt: non hanc mentem habere, l vt eas pro derelicto habeant. † quia si inuenerint eas ablaturos, & si suspicati fuerint, in quem locum eiectæ sint † requisituros: vt inde sit, † ac si quis onere pressus in viam rem † abiecerit, mox cum alijs reuersus, vt eandem auferret.

Valet consuetudo cui lex non aduersatur. Bar.

Volusius Mecianus ex lege Rhodia. IX.

A Ξίωσις Εὐδαίμονος Νικομηδέως πρὸς Ἀντωνῖνον βασιλέα. κύριε βασιλεῦ Ἀντωνῖνε, ναυάγιον ποιήσαντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος εἶπεν Εὐδαίμονι, Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν. id est.

D Eprecatio m † Eudæmonis Nicomedensis ad Antoninum Imperatorem. Domine Imperator Antonine, naufragium facientes n in Italia, direpti sumus a publicanis † Cyclades o insulas habitantibus. Antoninus dixit Eudæmoni, Ego † quidem mundi dominus, p lex autem maris. q lege Rhodiorum iudicetur nautica, r in quibus nulla nostrarum ei lex aduersetur. Hoc autem ipsum & diu[*] Augustus iudicauit.

Ad pensionem consequendam sufficit impositum esse in naui: nisi aliud actum sit Bar.

Labeo libr. j. πιθανῶν. a Paulo Epitomatorum. X

S I vehenda mancipia conduxisti: pro eo

l Habere, vt hic, & instit. de rer. diui. §. final. Sed contra infra de fur. le. falsus. §. si iactum. Sed modum proijciendi attendes; vt dixi supra eod. le. ij. §. final. Accursius.

D E precatio. CASVS. Quidam cum nauis eius naufragium passa esset, a piratis cuiusdam insulæ direpta conquestus est Imperatori. Imperator dicit; licet dominus sum mundi, volo tamen quod consuetudo illius terræ seruetur; vt seruetur lex nautarum Rhodi insulæ; dum tamen legi non sit contraria.

m Deprecatio quidam habent pro lege, & alij sub lege præcedenti. §. Volusius. Et nota quod duobus modis legitur secundum vnum modum est arg. pro consuetudine. quod legi deroget: Accursius.

n Facientes. idest patientes.

o Cyclades. Insula est Italiæ & dicebant forte quod si aliqua bona caperent Italici naufragorum, eorum essent per legem Rhodiam de iactu.

p Mundi. dominus scilicet sum.

q Maris. Id est, eorum qui per mare vadunt, & rerum ipsorum.

r Indicetur nautica. id est, iudicando seruetur, adeo vt nulla lex possit aduersari consuetudini nautarum: vt quidam dicunt, vt arg. in authent. de viur. nauticis. col. ix. sed male. Tu ergo dic quod lex prædicta seruetur. i. nautica: & consuetudo eorum in illis tantum in quibus non contradicunt nostræ leges. nam bona naufragorum eis restituenda sunt: vt supra. eo. le. qui leuandæ. in prin. & infra de incendi. rui. naufragio. le. fi. nal. j. respon. Accursius.

S I vehenda. CASVS. Conduxi nauem & imposui mancipia. vnum de

† P.F. sint. — † P.F. sint. — † P.F. rem — † Alc. li. dispu. ij. c. v. ita nobis græcam hanc legem reposuit. in illa videto. — † Publicis eruis. — † Habemus hic text. quod imperator est dominus totius mundi. contra text. in c. In apibus. vij. q. j. gl. est in c. ius. Quiritium. j. dist. quod qualiter intelligatur vide per Ba. in l. j. §. per hanc autem de rei vindi. Bal. & Angel. in l. bene a Zenone. C. de quadri. præscrip.

cessit. an vectura eius debeatur, quæritur? Et dicunt quidam indistincte quod non. Alius distinguit dicẽs referre quid actum erat, quia si conueni quidem mercedem dare pro ijs quæ imposita essent, teneor nomine illius qui decessit, in dubio probabit nauta mancipium meum impositum fuisse; & sufficiet, non obstante præsumptione pro me faciente. Si ea. Conduxi in nauem ad merces meas vehendas; sed nauta in deteriori naui posuit, & illa cum mercibus perijt. an mihi teneatur, quæritur? Et respond. quidam indistincte quod sic; ex conducto; sed Paulus distinguit, an vtraq; nauis perijt non adhibita culpa magistro in perdendo; & non tenetur. & si altera tantũ, scilicet illa qua merces inuectæ sunt, tenetur. Idẽ est quod teneri non debeat si magister qui nauem locauit nauigare non potest; detentus publice a publicis personis; & si nauis perijt cum mercibus. Idem est si intra certum diẽ promisit se nauigaturum sub pœna, & non nauigauit impeditus iusta causa. Idem si morbo fuerit impeditus. Idem si nauis vitiosa facta sit sine culpa eius. Si conduxisti. Conduxi nauem ad duo milia amphoras, non imposui nisi mille. an ad integram mercedem teneri debeam. quæritur? Et dicit quidam indistincte quod sic. Alius dicit secundũ quod conuenit inter nos. Vi.

mancipio, [a] quod in naue mortuum est, vectura tibi non debetur. [a] Paulus. Imo quæritur, quid actum est, vtrum vt pro ijs, qui impositi, an pro ijs, qui deportati essent, merces daretur. Quod si hoc apparere non poterit: satis erit pro nauta, si probauerit impositũ esse mancipium. [b]

Casus superueniens excusat a pœna præcedentis culpæ, vbi actio nata non poterit tentari. Bartolus.

Si ea conditione [c] nauem conduxisti, vt [in] ea merces tuæ portarentur: easq; merces nauta, nulla necessitate coactus in nauẽ deteriorẽ (cũ id sciret te fieri nolle) transtulit, & merces tuæ cum ea naue perierũt, in qua nouissimè vectæ sunt: habes ex conducto, locato cum priore nauta actionem. [d] Paulus. Imò econtra: si modò ea nauigatione vtraque nauis perijt: cùm id sine dolo & culpa [e] nautarum factum esset.

Difficultas superueniens excusat a pœna. Bar.

Idem iuris erit, si prior nauta publicè [f] retentus, nauigare cũ tuis mercibus prohibitus fuerit. [g] Idẽ iuris erit, [h] [si] quũ ea cõditione a te conduxisset, vt certã pœnam tibi præstaret, nisi ante constitutum diem merces tuas eo loci exposuisset, [k] in quem deuehendas † eas merces [i] locasses nec per eũ staret quo minus remissa sibi ea pœna spectaret. [l] Idem iuris [m] in eodẽ genere cognitionis † obseruabim' si probatũ fuerit, nautã morbò impeditum nauigare non potuisse.

Idẽ dicemus, [n] si nauis eius vitium fecerit, sine dolo † & culpa ei'.

Si mensura refertur ad lignum, sufficit ligni capacitas: si refertur ad onus inspicitur mensura ponderis. Bar.

Si conduxisti nauem amphorarum † duorum millium, [o] & ibi amphoras portasti: pro duobus millibus amphorarum pretium debes. Paulus. Imo † si auersione [p] nauis cõducta est: pro duobus millibus merces debetur. si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est: cõtra se habet. nam pro tot amphoris pretium debes. quot portasti. [q]

TITVLVS. III.

DE INSTITORIA actione.

Dominus ex contractu institoris obligatur: item agit si eius seruus est institor, non aliàs, nisi cessa actione, vel in subsidiũ. Bartolus.

---

[a] Nõ debetur. nec etiam pro infante in naue nato; vt j. lo. le. sed addes. §. si quis ad mulierem.

[b] Mancipium. cum per eum non remaneat; vt argumen. j. loc. l. qui operas. Accu.

[c] Si ea conditione. portarentur ad aliquem locum.

[d] Actionem. quia culpa præcessit casum; vt supra commoda. l. si vt certo. §. sed interdum. & j. locati. l. item quæritur. §. si nauicularius. Acc.

[e] Dolo & culpa adhibita in perdendo. fuit tamen adhibita in mutatione. Et nota quod hoc videtur cõtra lo. qui dicit quẽ teneri de casu post moram; erat vel non erat res peritura penes actorem; vt j. de leg. j. l. cum res. in fi. Sed dic esse aliud cum quis est in mora & aliud cum in culpa. Acc.

[f] Publice. i. a publicis personis; vt supra si quis cau. le. ij. §. fi. & supra de pig. act. l. fi. §. fi. Acc.

[g] Prohibitus fuerit. subaudi, & ideo perijt nauis; vt conueniat cũ prædictis nec enim tenetur nauta.

[h] Erit. s. vt non teneatur in pœna quam promisit.

[i] Conduxisset. s. merces vehendas. Accu.

[k] Exposuisset scilicet magister.

[l] Spectaret: & sic pone. differret dũ veniret bonũ tẽpus.

[m] Idem iuris scilicet vt non teneatur

[n] Idem dicemus. scilicet vt nõ teneatur ad pœnam quod hic est speciale; sicut & circa iudicia; vt supra si quis cautio. l. ij. fere per totũ & circa libertatẽ relictam si seruiret per annum: vt j. de statulib. l. cum hæres. §. Stichus. alias difficultas vel impossibilitas talis ad inanem modum pertinet promissoris: vt j. de verborum oblig. l. continuos. §. illud. His tamen tribus casibus tenetur ad hoc vt remittat mercedem, vt reddat; vt j. loca. le. si vno. §. item cum. Accu.

[o] Duorum milliũ scilicet capacem; & ponit pro vna parte vt paterfamilias.

[p] Auersione. idest quicquid eueniret, siue erat duo millia siue minus. Ac.

[q] Portasti idest imposuisti. Sed quid si simpliciter nauem conduxerit; & dubium est quid sense rit? Potest dici, pro impositis tantum? vt supra in princip. legis. Et nota per hanc legem quod reprehenditur qui indistincte loquitur; vt in respond. & §. j. & § fi. huius legis.

† Vel ẽdas. † P. F. locasset. † P. F. cognitionis. † In P. F. add. mala. † P. F. duo millium. † Vide in hunc locũ Ant. Aug. li. iij. emẽda. cap. vj.

DE INSTITORIA actione.

Vidimus de nauium præpositione; nunc de præpositione circa negotia. Accu.

Æquum

Vlpia.li.xxix.†ad edi. I

Aequum prætori visum est: sicut commoda sentim⁹ ex cõtractu † institorum, ita etiam a obligari nos ex cõtracti bus ipsorum, & cõueniri. sed nõ idem facit circa eum, qui institorem præposuit, vt experiri possit. sed si quidem seruum propriũ institorem habuit: potest esse securus, adquisitis sibi actionibus. si aũt vel alienum seruum, vel etiã hoĩem liberum, actione deficietur: † b ipsum tñ institorem, vel dñm eius conuenire poterit, c vel mãdati, vel negotiorum d gestorũ. Marcellus aũt † ait, debere dari actionem, ei qui institoré pręposuit, in eos, qui cum eo e contraxerunt. †

Gaius lib.viij. † ad edictum prouinc. II.

Eo nomine, f quo institor cõtraxit: si modò aliter rem suam seruare non potest. g

Institor est ille, qui alicui negotiationi quaestuaria præponitur, etiam certo loco non designato. Et obligat dominum, cuiuscunq; conditionis sit negotiatio quaestuaria. secus si certæ rei vel negotiationi nõ quaestuaria præponitur. tunc enim magis procurator vocabitur. Bar.

Vlpianus libr.xxix. † ad edictum. III.

Institor appellatus est ex eo, quòd negotio gerendo instat † nec multum facit, tabernæ sit præpositus, an cuilibet alij negotiationi. h

Paulus lib.xxx.ad edictum. IIII.

Cvm interdum etiã ad homines honestos i adferant merces, & ibi vendant. Nec mutat causam actionis, locus k emendi vendendive; cùm vtroq; modo verum sit, institorem emisse, aut vendidisse.

Vlpianus lib.xxix. † ad edictum. V.

† Qvicunq; igitur negotio pręposítus est, institor rectè appellabitur. Nam & Seruius libro primo ad Brutum ait; si quid cum insulario l gestum sit,

---

Aequum. CASVS. Negotiationi meæ præposui negotiatorem, qui institor appellatur, vel institutus. si quis cum eo cõtrahat, obligator ei ex cõtractu eius institoris. quæritur an cum eo ego agere possim? Distinguitur: aut præposui liberum, aut seruum, & aut propriũ, aut alienum. si proprium, agam. si alienum agã aduersus dominum vt cedat mihi actio. si liberum, idem. sed tunc demũ mandati aduersus cõtrahentes agere potero, si dñs vel liber soluendo non est. Viuianus.

a Ita etiam. Quia ex qua persona, &c. & sic & ĩ. de regu. iur. l. ex qua persona. Itẽ nota † pretorem æquitatẽ seruare: vt supra, de edendo. l. prætor. §. j. & de procur. l. seruum. §. equum.

b Deficietur. Alias actione deficiente. Accursius.

c Poterit. Proce dend a actione: vt supra, de exer. le. si eum. § primo, sed in plus possunt conueniri si fuerint in culpa in contrahendo, si modo sint soluendo.

d Negotiorum. Quando sine mandato liber vel seruus gessit quòd per institoré gerere solebamus. Vel dic q gestor neg. aliquem præposuit: vt infra eod. l. sed & si quis. in princ.

e Cum eo. Scilicet, institore.

f Eo nomine. Dabitur actio.

g Non potest. Id est, si soluendo non sint institores. & sic ĩ. de eo. per quem fac. est. l. fin j. respon. & ĩ. de præto. stipu. l. in omnibus. Et est speciale q per liberum hominem actio quæratur. alias enim contra: vt ĩ. de exerc. l. j. §. sed ex contrario. & infra de acqui. poss. l. possessio. quoque. §. & si possessio. & C. per quas personas no. acqui. l. j. Accur.

Actio per liberũ hominẽ quæri potest.

Institor. CASVS. Quid sit institor. dicit hæc lex. neque refert cui negotiationi sit præpositus. si ergo præpositus quia sit ad domos locandas, vel frumentum emendum, præponens tenebitur. Idem est si præpositus sit ad pecunias fœnerandas. idem est si ad cambium. Item si illi deferunt vestes sarciendas, vel vendendas, institores appellantur. Item si tabernarius aliquẽ instituit ad merces comparandas, hic institor dicitur. Item si quis quem præponat lauandis corporibus mortuis, & ille cadauera spoliet, tenetur institoria: licet furti & iniuriarum conueniri possit. Item si pistor aliquem præponat vt certo loco panem vendat, & ille pecuniam accipiat, nec panem reddat, tenebitur præponens. Sed & cum. Fullo cum peregre esset profecturus, pęritiori discipulo stationem suam cõmisit tanquam procuratori, non tanquã institori. si ille contrahat, an teneri debeat fullo? Respõ. quòd de illis vestimentis nõ tenetur, si vt procurator ad consumenda ea quæ in taberna erant reliquit. Si vero vt institor, nõ solũ institoria, sed ex locato tenebit.

Non tamen. institor non indistinctè eum obligat, qui eum præponit, sed tantum gratia eius rei ad quam pręposítus est. si ergo pręposítus est ad merces emendas. & aliquis mutuauit pecuniam præposito ad emendum, obligat pręponentem institoria. Idem est si præpositus fuit ad soluendam pensionem tabernę, & mutuum accepit: nisi pręponens vetuerit ei mutuari. Idem est si pręposítus est ad oleum emendũ, & oleum mutuum accepit. Si vero cũ vendidit oleum, anulum nomine arræ accepit, nec restituerit, dominus institoria tenebitur: nisi actum fuerit, vt præsenti pecunia venderet. Idẽ est si pignora accepit, quia pro pretio tenetur: nisi ille soluto pretio pignora reddat. Idem est quod fideiussori præponẽs teneatur.

Si institor. Si institorem præposuisti & decessisti hærede instituto: & hæres eundem instituat, id est, eodem vtatur: an debeat teneri? Dicitur quod sic. Idem est si ante aditam hæreditatem quis contrahat cum eo: ne contrahens decipiatur. Sequentia clara sunt vsque ad §. de quo. in l. sed & si pupillus. Viuianus.

h Negotiationi. [Vt hic, & infra eod. leg. institor. dummodo nõ insistat rebus peculiaribus: quia tunc locum habet tributoria: vt infra eod. l. sed & si. §. si institoria. Accursius.

i Cvm interdum. Honestos. vt si afferat fibulas ad pectus vel acus. & sic supra, de peti. hære. l. & ancillarum. §. fin.

k Locus. Ex differentia etiam, &c. vt C. de temp. in integr. restit. l. fina.

l Qvicunque. Insulario. Id est, præposito ad refectionem insulæ: vel insulario, id est, inquilino qui præpositus erat domui conducendæ. Accursius.

Marginalia: † P. F. xxix. — † P. F. actu — Adde de æquitate quando sit præferẽda rigori & quãdo nõ spec. in ti. de offic. om. iud. §. vj. ver. itẽ si. & vers. gñaliter. & quid sit æquitas p Barto. vij. col. de pace iur. fir. in vsibus feud. — † actio deficiet. — † etiam — † P. F. contraxerint. — † P. F. ix. — † P. F. xxix. — † P. F. instet. — † P. F. xxix. — † In P. F. incipit, cuicunq; igitur.

vel [cum] eo, quem quis ædificio præposuit, vel frumento emendo: insolidũ eum teneri. Labeo quoq; scribit, si quis pecunijs [a] fęnerãdis, agris colendis, mercaturis, [b] redempturisq́; [c] faciendis pręposuerit: insolidũ eum teneri, sed & si mensæ † habuerit quis seruum præpositũ, nomine eius tenebitur. Sed etiã eos institores. dicendos placuit, quibus vestiarij vel lintearij dant vestẽ circunferendã & distrahendam, quos vulgò circuitores † [d] appellam⁹. Sed etiam † muliones [e] quis ꝓpriè institores appellet. Item fullonum & sarcinatorum præpositus, stabularij quoque, loco institorum habendi sunt. Sed & si tabernarius seruum suũ peregrè mitteret ad merces comparandas, [f] & sibi mittendas: loco institoris habendũ Labeo scribit. Idem ait, si libitinarius [g] (quem Græci † ταφέα † vocant) seruum pollinctorem habuerit: isq́; mortuum spoliauerit: dandã in eum quasi institoriam actionem, quamuis & furti, & iniuriarum actio [h] competeret. Idem Labeo ait: si quis pistor seruũ suum solitus sit in certũ locũ mittere ad panem vendendum, deinde is pecunia accepta præsente, vt per dies singulos † cui panem pręstaret, cõturbauerit: [i] dubitari non oportere, quin si permiserit ei ita dari summas, teneri debeat. Sed & cũ fullo [k] peregrè proficiscens rogasset [l] [quẽ,] vt discipulis suis, quibus tabernam instructã tradiderat, imperaret: post cuius profectionem vestimẽta discipulus [m] acceptisset [n] & fugisset: fullonem [o] non teneri, si quasi procurator fuerit relictus. [p] Sin verò quasi institor, teneri eum. Planè † si adfirmauerit [q] mihi, rectè me credere operarijs suis non institoria, [r] sed ex locato tenebitur:

Dominus tenetur ex contractu institoris circa id, ad quod præpositus est expresse vel tacite: nisi forte præpositioni repugnet. Bart.

Non tñ omne, quod cum institore gerit, obligat eum, qui præposuit: sed ita, si eius rei gratia, cui prępositus fuerat cõtractum est, id est duntaxat [s] ad id, ad quod eũ præposuit. Proinde si pręposui eũ ad merciũ distractionem, tenebor nomine eius ex empto actione. Idem si fortè ad emendũ eum pręposuero: tenebor duntaxat ex vendito. Sed neq; si ad emendum, & ille vendiderit, neq; si ad vendendum, & ille emerit: debebit † teneri: idq́; Cassius probat. Sed † si pecuniam quis crediderit institori ad emẽdas merces præposito: locus est institoriæ. [t] Idemq́; & si ad pensionem pro taberna exoluẽdam: quod ita verũ puto, nisi prohibitus fuit mutuari. Si ei, quẽ ad vendendũ emẽdumve oleũ prepo sui, oleũ mutuũ datũ sit: dicendũ erit, institoriã locum habere. Item si institor cum oleum vendidisset, annulũ arræ noie accepit, neq; eum reddat: dñm institoria teneri. Nam eius rei [causa,] in quam prępositus est, contractum est, nisi fortè mandatum ei fuit, præsente pecunia vendere. Quare & si fortè pign⁹ institor ob pretiũ acceperit, institorię locus erit. Item fide-

[a] Pecunijs. Bene loquitur in plurali, nam si vni mutuationi vel vni agro colendo præponatur: nõ directa, sed vtilis competit: vt C. eodem le. si mutuam. & infra eod. l. in eum.

[b] Mercaturis. Forte captiuorũ: vt C. de episcop. audientia. l. j.

[c] Redempturisq́. Id est, conductoribus reficiendarum domuum: vt supra rei vindic. l. redemptores.

[d] Circuitores. Qui circumeunt: sicut medici: vt j. de excus. tutor. & curato. l. si duas. §. j.

[e] Muliones. i. pręposĩtos mulis locandis.

[f] Merces comparandas. puta agnos vel pisces. Accur.

[g] Libitinarius. qui habet lauellos siue suas cõchas vbi funera lauãtur. Est enim libitina sepulchrũ nobile vel nobilium: at subgrundarum sepulchrum infantium qui nec dum decẽ dies implessent, sandapila est: sed feretrũ plebeiorum & damnatorum: pollicitores vel pollinctores sũt de quibus subijcit, instituti ad hoc vt funera morientium curent: quasi pollutorũ vectores & curatores & vnctores.

[h] Actio. Noxalis. Accursius.

[i] Conturbauerit. Id est, si non fecit quòd conuenit. sic j. de in rem ver. l. quidam fundum.

[k] Sed & cum fullo. Pone casum: vt expono literam.

[l] Rogasset. Peritiorem discipulum. Accursius.

[m] Discipulus. Ille peritior.

[n] Accepisset. Scilicet, ab aliquibus ad polliendũ. nam sic stationis gerebat officium vt ipse dominus.

[o] Fullonem. Scilicet, profectum.

[p] Relictum. Ad cõsumandum ea quæ domin⁹ in taberna reliquerat: vt & ea consumanda cæteris cõdiscipulis imperaret: & ita dicerem dominum teneri de vestimẽtis quæ ipsi dño tradita erant: quia quod per se debuit custodire, alij imperito commisit. Nam electio mala in culpa est, nisi ponas imperandi, non etiã custodiendi rei officium iniunctũ procuratori, secus in ijs quæ post accepit hic discipulus, & cum eis fugit quia nũ tenetur: vt hic.

[q] Affirmauerit. Fullo proficiscens.

[r] Institoria. Scilicet, tantum. nam quasi secum contraxisse videor: & ideo personaliter. secum ago: vt infra eod. l. si quis. in fin. & facit infra manda. l. si vero non remunerãdi. §. si quis mandauerit: vt & supra, de minorib. l. in causæ. §. in summa. in fin. Accur.

[s] Duntaxat. Scilicet, expressim, vel tacite, vt in sequẽlis: vt infra eod. §. si ei. & infra eod. l. in eum. §. seruus: & infra, quod cum eo. l. fin. & ã. de exer. l. j. §. non autem.

[t] Institoriæ. Cum pes consequens ad hoc præpositus fuit vt infra, ad Maced. l. sed Iulia. §. Interdum. alias contra: vt C. de exercl. l. j.

Sequela

† P. F. mensa.

† Circitores. P. F.

† P. F. et

* Libitinarius qd significet, quid item pollinctor vide in annot. Bud.

† P. F. Gracè.

† Alias ἐνταφιαστὴν. i. curatorẽ funerũ. in Pan. Flor. νεκροθάπτας, idẽ, cadauerũ sepultorẽ. vide Ant. Aug. emẽda lib. iiij. ca. xvj.

† Vide Budę. hic.

† P. F. cui panẽ, &c.

† Iste est text. optim⁹ & no. & semper bene menti tenẽdus ſm Bald. hic. & facit ad materiam literarũ credentiæ: de quo per Bartol. & Bald. hic per Bart. plene in l. Lucius. j. de fideius. Electio mala. l. culpa est.

† P. F. debebo.

† Al. add. et.

iussori, † qui pro institore interuenerit, institoria competit. Eius enim rei sequela [a] est.

Si institor præponatur a defuncto, obligatur hæres. si à legitimo administratore, obligatur ille, cuius negotia geruntur. si à procuratore, obligatur dominus & præponens. Idem in gestore ratihabitione secuta. Bar.

Si ab alio institor sit præpositus: is tamen decesserit, qui præposuit: & hæres ei extiterit, qui eodem institore vtatur: sine dubio teneri eum oportebit. Necnon si ante aditam hæreditatem cum eo contractum est, æquum est, † ignoranti [b] dari institoriam actionem. Sed & si procurator meus, tutor, curator institorem præposuerit: dicendum erit, veluti à me [c] præposito, dandam institoriam actionem.

Paulus lib. xxx. ad edictum. VI.

Sed & in ipsum procuratorem (si omnium rerum [d] procurator est) dari debebit institoria.

De conditione personæ institoris non curatur, nec etiam præponentis: sed si est minor, administratoris authoritas requiritur. Bart.

Vlp. li. xxix. ad edi. VII.

Sed & si quis meam rem gerens [e] præposuerit, [f] & ratum habuero. idem erit [g] dicendum. Parui autem refert, quis sit institor: masculus, an † fœmina: [h] liber, an seruus: proprius, an alienus. [i] Item quisquis † præposuit. Nam & si mulier præposuit, competet institoria actio, exemplo exercitoriæ actionis. Et si mulier sit præposita: tenebitur etiam ipsa. Sed & si filiafamilias sit, vel ancilla præposita: competit institoria actio. Pupillus etiam † institor obligat eum qui eum præposuerit, institoria actione: quia sibi imputare [k] debet, qui eum præposuerit.

Caius libro viij. ad edictum prouinc. VIII.

Nam plerique & pueros puellasque [l] tabernis præponunt.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. IX.

Verum si ipse pupillus præposuerit: si quidem tutoris authoritate, obligabitur. [m] Si minus: non.

Caius lib. viij. ad edictum prouin. X.

Eatenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ex ea re locupletior [n] factus est.

Vlp. lib. xxix. ad edi. XI.

Sed † si pupillus hæres extiterit ei, qui præposuerat, æquissimum erit, pupillum teneri quandiu præpositus manet. remouendus enim fuit à tutoribus, si nollent opera eius vti. Sed & si mi-

a Sequela. Nota cui aliquid conceditur, & ea quæ ex eo sequuntur: vt infra mand. le. idemque. §. item Papinianus. & supra commu. l. si. vt certum. §. vsque. & infra, de leg. iij. l. prædijs. §. fin. Accur. b Ignoranti. Maxime: vt j. eo. l. si quis. §. eius. Acc. c A me. Nam bonum factum, meum reputatur. vt hic, & j. titu. j. l. iij. & s. de exerci. l. j. §. magistrum. & infra, quod iussu. l. j. §. fin. d Sed & in ipsum. Rerum maxime. nam ipse semper tenetur: vt s. de dolo. le. sed & ex dolo. §. pen. Vel dic si omnium rerum, refer ad §. superiorem: quasi tunc debeat in me: & leges, ita: dandam institoriam actionem, si omnium, &c. & habeat liberam: vt s. de procur. l. procurator cui. sed & in ipsum, &c. e Sed & si quis. Gerens. sine mandato. f Præposuerit. Institorem. Accur. g Erit. Vt j. quod iussu. l. j. §. ratum. h Feminam. Vt s. de exer. l. j. §. parui. i Alienus. Vt s. de exer. leg. j. §. magistrum. k Imputare. Not. imputandum, ei qui minus perito se committit: vt s. de arbi. l. idem. §. stari. & s. de mino. l. cum mandato. §. fi. C. de acquir. poss. l. fin. §. j. l Nam plerique. Puellasque. vt sic prouocent contrahentes: vt & C. de adulte. l. quæ adulterium. m Verum. Authoritate. obligabitur: vt hic & j. ti. j. l. iij. §. fi. & j. quod iussu. l. j. §. si pupillus. Accu. n Eatenus. Locupletior: vt infra eod. le. si quis mancipijs. §. Proculus in fin.

Sed si pupillus. De quo. Præposui multos stationi meæ. scripsi in ostio stationis quod nullus contrahat cum vno eorum. perinde habendus est iste tanquam ac si non præponeretur. claris autem literis debeo scribere. neque refert Græcis an Latinis, dum tamen seruetur loci consuetudo. Si vero aliquis dicat se ignorare literas, vel quod scriptum est, non seruauerit: cum multi illud legissent: non est audiendus. Item illud quod scriptum est, perpetuo debet esse. alioqui si contrahatur cum eo, cum nondum erat propositum, tenetur institoria, scilicet quod pro eo debeat teneri. vnde si ego scripsi, alius sustulit, vel literæ plurimæ sublatæ sunt: dicendum est eum qui præposuit teneri. Si vero institor, vt me deciperet id remouit: proponens de dolo institoris (nisi contrahens fueris similiter doli particeps) tenetur. Conditio. si quem præposui, & prohibui ne aliquis cum eo contraheret nisi de consilio Titij, vel nisi sub pignore [t] ad illam rem non teneor institoria, nisi obseruatum fuerit. sed si vna hora diei vetui contrahere cum eo, quem præposui, alia permisi, tertia vetui: dicitur quod quacunque hora contrahatur, propter variationem meam teneri debeo: & hoc in prima. Si vero in totum prohibeam, non teneor: quia neque præposui: quia hic magis loco custodis est, quam institoris. & hoc in secunda. Si institoria. Differentiam assignat inter tributoriam & institoriam actionem: quia institoria, in merce dominica consistit: tributoria in peculiari. Si ergo seruum tuum merci tuæ præposuisti, & cum eo contraham: si agam contra te institoria, non agam tributoria.

Si à seruo. Habebas seruum ordinarium & illius vicarium: conduxi operas vicarij ab ordinario: & cum mercei meæ præposui. tu cum eo contraxisti emendo aliquid: an valeat emptio? Dicitur quod sic: & pro emptore vsucapies: licet non ciuiliter, sed naturaliter fuit obligatus. & hoc de rigore. de æquitate tamen dabitur tibi vtilis institoria contra me. mihi vero competit actio vel ex conducto de peculio ordinarij: vel mandati de peculio vicarij: aut his non sufficientibus, vtilis aduersum te ex eo contractu: quia debitor seruituti factus es. Viuianus.

† Cōcor. gl. in c. cū omne. j. sui per verbo, contra dixit. post mediū. in ver. item procurator. extra, de offic. dele.

† Federiusse pi quoque.

† Al. add. vel

† Bal. hic in lectura antiqua not. argu. istius literæ quod mulier potest esse executrix testamenti sicut potest esse executrix, inter viuos & extra iudicium.

† Quis que ve.

† P.F. ... tem.

† Al. add. et.

nor viginti quinq; a annis erit, qui præposuit: auxilio ætatis vtetur, nō sine causæ cognitione.

Qui præponit aliquem certo loco, videtur permittere cum eo contrahi: nisi contrarium literis publice, & legitime proscribat: contra quā scripturam non tradit ignorantia, donec duret: secus si fuerit extincta: nisi dolus contrahentis affuerit. Bart.

De quo † palam proscriptum fuerit, ne cum eo contrahatur: is præpositi loco non habebitur. b nō enim permittendū erit [cum eo, quasi] cum institore cōtrahere. sed si quis nolit cō trahi, prohibeat. Cæterum qui præposuit, tenebitur ipsa præpositione. c Proscribere palam sic accipimus, claris literis, † vt de plano d rectè legi possint: ante tabernā scilicet, vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur: non in loco remoto, sed in euidenti. Literis, vtrū Græcis, an Latinis? puto secundum loci conditionem: e ne qs causari possit. f ignorantiam literarum. Certè si quis dicat ignorasse se literas, vel non obseruasse quod propositū erat, cùm multi legerēt, cumq; palam esset propositum: non audietur. Proscriptū autem perpetuò esse oportet. Cæterùm si per id temporis, quo propositum non erat, vel obscurata proscriptione contractū sit: institoria locū habebit. Proinde si dominus quidem mercis proscripsisset, alius autem sustulit: aut vetustate, vel pluuia vel quo simili cōtingit, ne proscriptum esset, vel non appareret: g dicendum est eum, qui † præposuit, teneri. Sed si ipse institor decipiendi mei causa detraxit, dolus ipsius præponēti nocere debet: nisi particeps h doli fuerit, qui contraxit.

Conditio & forma præpositionis institoris inspicitur: quæ si non seruatur, dominus non tenetur, nisi possit variatio imputari. Angelus.

Conditio autem præpositionis seruanda est. Quid enim si certa lege, vel interuētu cuiusdam personę, vel sub pignore voluit cū eo contrahi, vel ad certā rem? Æquissimum erit id seruari, i in quo præpositus est.

Proposito vno de contrariis, aliud cessat. Item qui succumbit per actionem ineptam, recurrit ad aptam. Bart.

Item si † plures habuit institores, vel cum omnibus simul contrahi volnit, vel cum vno solo: sed & si denūciauit cui, ne cum eo contraheret: non debet institoria teneri. k nam & certam personam possumus prohibere, contrahere, vel certum genus hominū, vel negotiatiorū, vel † certis hominib. permittere. sed si alias cum alio contrahi vetuit l continua variatione: dāda est omnibus aduersus eum actio, neque enim decipi m debent cōtrahentes. Sed si in totum prohibuit cū eo contrahi: præpositi loco non habetur: cùm magis hic custodis sit loco, quàm institoris ergo nec vēdere mercem hic poterit, nec modicum quid ex taberna. Si institoria rectè n actum est: tributoria ipso iure locum non habet. neque enim potest habere locum tributoria in merce dominica. quòd si non fuerit institor dominicæ mercis: tributoria superest actio. o

a Minor viginti quinque. Pota adultus curatorem non habens. nam si habet. idem q in pupillo dicimus: vt C. de in integrum restitutio. mino. l. si curatorem.

b Loco non habebitur. tenetur tamen de peculio: vt ꝭ. eo. l. si quis man. §. Proculus. & infra de pec. l. si quis seruum. §. etiam.

c Ipsa præpositione. Vt hic, & infra ad Maced. l. sed tulianus. §. interdū. Accursius.

d De plano. id est, à terra. Vel dic. i. sine alio subaudito intellectu: vt infra, de ijs quæ in testamē. deleo. l. c. j. & facit infra, de verb. sign. l. palam.

e Conditionem. Scilicet, eum debere proscribere: vt & infra, de verb. obli. l. j. §. si o. & institu. de verb. obli. §. interdum.

f Possit. Cum omnes fere sciant: vt ꝭ. de iu. & fac. ignoran. l. nec supina & l. regula. §. j. & hic subijcit. arg. contra supra, de pet. hær. l. sed & si. §. scire.

g Appareret. Nota, non interesse an non sit: an obscure sit, vt hic, & ī. de lnter. act. l. de cra te. §. nihil interest.

h Particeps. Non agit fraudis cōscius: vt hic, & supra, de nego. gest. l. ex facto. in fi. & ī. quòd metus cau. l. metum §. sed licet.

i Seruari. Vt sine eius consilio non fiat quicquam: vt hic, & ꝭ. de acquir. hære. l. si quis mihi bo. §. si coram. Argu. contra ꝭ. de admin. tut. l. quidam. §. j & ꝭ. de cond. & demonstra. leg. filiæ suæ. primo respo. in fin.

k Institoria teneri. Vt infra eod. l si quis mancipijs. §. Proculus.

l Vetuit. Puta certis horis in die con trahas: certis non. Et not. contra variantes: vt ꝭ. de leg. com. l. si fundus. §. elegāter. ar. contra. ꝭ. de col. bo. l. nunquam. & dic vt supra, de procura. l. in causæ.

m Decipi. Scilicet calliditate contrahentis, alias contra: vt ꝭ. loca. l. item si, §. quemadmodum.

n Si institoria recte. Quia io eā rem competebat in veritate: alias posset agi tributoria, cum ex alia causa agit: vt infra, de excep. rei iudic. l. si mater. §. ea. & l. cum quæritur. & not. ex hoc. §. q quādo sunt duo cōtraria, ad positionem vnius sequitur destructio alterius: vt supra, de proc. l. Pomponius. §. sed & is. & in auth. de mand. prin. §. neq; autem coll. iij. & C. de fur. l. j.

o Superest actio. Collige t ergo q si quis ineptam actionem proponat, amittit intentionē: sed aliam debet pponere meliorem: vt hic, & infra, de lib. leg. l. Aurelius. §. fina. & supra si men. fal. mo. dixe. l. j. § j. in fin. & no. ex hoc §. quod institoria in merce dominica, tributoria in merce peculiari dicitur: vt infra, tita. j. l. procuratoris. §. mercis. & instit. quod cum eo. §. tributoria. & institoria.

Si a

† Not. sm Bal. quem non posse allegare ignorātiā eius quod publicè est ppositū. concor. & facit ꝭ. de decre. ab ordio. fac. & q ibi no. per totum. Bol.

† P. F. vide de plano.

† Io P. F. præscriptum.

† P. F. proposuit. & paulo post. proponenti.

† Al. add. cum.

Concor. quod not. in ca. examinata. extra, de iudicijs.

† Et

a Si a seruo ordinario.
b Cnnduxern. hic est primus contractus.
c Fecero. hic est secundus cnnrractus. s. mandati.
d Vendiderit. hic est tertius cnntractus.
e Obligatus. s. ciuiliter, naturaliter tamen tenetur. vt supra, de condic. indeb. l. si id quod. & infra proxi.
f Adeo. valet emptio.
g Possit. quod. s. a seruo emit. Et sic nota quod vsucapere possum pro emptore, licet nulla fuerit obligatio, nulla emptio inspecto iure ciuili, vt infra pro emptio. leg. ij. §. si a furioso.
h Et ideo. id est quia ex eo contractu. de iure stricto neque dominus neque alius domino tenetur: & ideo vtilis institoria, &c.
i Dispensatoris. scilicet ordinarij qui mihi locauit operas vicarij sui.
k Pretium quo. et ergo habebat & pretium: quia non soluerat.
l Poterit. & ideo actione de in rem ver. teneris, secundum quosdam. Tu dic contra, vt infra de in rem verso. le. si res. in final. & le. nam si. quæ sunt contrariæ. sed actio ex conducto de peculio ordinarij datur: quia operas vicarij ab eo conduxit: vt vel præstet pretium de peculio ei. vel mandati de peculio vicarij. vel si non habet tantum in peculio teneatur dominus vtili actione ex eo contractu in subsidium vt supra eod. le. j. in fin. & l. ij.

† Al add. An neque dominus iure ciuili quod glosse ima est.

† P.F. offes

actione pro socio. Idem erit dicendũ si seruus sit aliinus: sed repetent ab inuicem per iudicium commune diuidundo, vel per iudicium societatis. Si vero res desierit esse communis, verbi gratia, Præposuisti seruũ pecunijs accipiẽdis. mutuaui ei decem. decessisti duobus hæredibus institutis: & seruo libertatem dedisti: quilibet hæredum pro parte sua conuenietur. Et hoc dicit cũ leg. idem erit.

Tenetur præponens, licet inter contrahentem & institorem non cadat obligatio, & dominus serui tenetur præponenti de peculio. Bar.

Si a seruo [a] tuo operas vicarij eis conduxero, [b] & eum merci meæ institorem fecero, [c] isque tibi mercem vẽdiderit: [d] emptio est; nam cum dominus a seruo emit, est emptio, licet dominus non sit obligatus: † [e] vsque adeo, [f] vt etiam pro emptore & possidere, & vsucapere dominus possit. [g]

Iulianus libro xj. Digestorum. XII.

ET ideo [h] vtilis institoria actio aduersus me tibi competet: mihi verò aduersus te vel de peculio dispẽsatoris, [i] si ex códucto agere veli: vel de peculio vicarij, quod ei mercem vendendam mandauerim. Pretium quo [k] emisti, in rẽ suam versum videri poterit, [l] eo quod debitor serui tui factus es. †

Qui se adstringit ad vnam causam, si non probat, succumbit. nec iterum eadem actione etiam si ex alia causa agat, agere potest: nisi prius restitutione præhabita. Bar.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. XIII.

HAbebat quis seruũ merci oleariæ præpositum Arelatæ, † [m] eundemque & mutuis pecunijs accipiẽdis. acceperat mutuam pecuniam. putans creditor ad merces eum accepisse, egit. proposita actione probare nõ potuit, mercis gratia eum accepisse licet cósumpta est actio, [n] nec amplius agere poterit, quasi pecunijs quoque mutuis accipiendis esset præpositus. tamen Iulianus vtilem ei actionem competere ait.

Nouatione dominus liberatur. Bartol.

Meminisse autem oportebit, institoria dominũ ita demum teneri, si non nouauerit quis eam obligationem, vel ab institore, vel ab alio nouandi animo stipulando. [o]

Si plures eundem institorem præponunt, quilibet tenetur in solidũ si inter eos pro socio, vel communi diuidũdo agatur. quibus iudicijs cessantibus, quilibet tenetur pro parte. Bar.

Si duo pluresve tabernam exerceant, & seruũ, quem ex disparibus habebant partibus, institorem præposuerint:

† Arelati

m Arelatæ. nomen ciuitatis est. Et nota quod ad duo erat præpositus scilicet ad oleum, & ad pecuniam recipiendam; sed mutuans credebat eum tantum ad mercem præpositum: egit quasi ex ea causa: & probare non potuit vt subijcit. ideoque ad aliam causam redit.

n Consumpta est actio. qualiter exceptio rei iudi. nocet: cum ex alia causa agit; vt infra de lib. le. l. Aurelius. §. fin. Dic ergo, electione facta fecit sibi præiudicium de rigore: vt supra nau. ca. sta. l. licet § fin. & infra tit. j. l. quod in hæredem, §. eligere. sed de æquitate: quia fuit in iusto errore, subuenit ei: vt hic, & supra de in integ. restit. l. diuus. §. nec inter, &c. & infra quando actio de pecu. est an l. quæ sita & hoc secundum Ioan. qui dicit, quod certam causam expressit in agendo. vel dic secundum Azo. & H. quod hic egit & perijt decem non expressa tamẽ causa. tunc enim directa daretur actio vt infra de excep. rei iud. l. si mater §. si quis. & §. eandem. vnde nunc ius suum in iudicium deduxit: prosecutus est tamen vnam causam tantum postea in iure; & ideo si excipiatur de rei iu. ipse replicat: vt C. de re iud. l. licet q a personaliter egit Aliud si in rem: vt infra de exce. rei iu. l. & an eadem. §. actiones. Non dico quod per electionem sibi præiudicauerit: quia ignorabat aliam causã vt C. de fur. l. fi. §. si autem. Item si sciret: non tamẽ præiudicat sibi: quia ex alia agit: vt infra de trib. le. quod in hæredem. §. j. in fin. Vel dic tertio quod iste conuentus sciens se efficaciter teneri: per dolũ aliquid allegauit per quod obtinuit: quare ei actori dat actio ob dolũ vel: vt supra de iu. l. si prætor. §. Marcellus.

o Stipulando. vt infra, de re iudica. l. iiij. si ex conuentione.

HAbebat. CASVS. Seruum præposui merci oleariæ, & pecunijs mutuo accipiẽdis: si creditor ei mutuauit decem in mercem oleariam tacite, non expresse: ignorans eum fuisse præpositum mutuis pecunijs accipiendis, egit aduersus me institoria ex vna causa, scilicet qua erat præpositus merci oleariæ: neque probare potuit pecuniam fuisse versam in prædictã negotiationem, & succubuit. vult agere ex alia causa in qua erat præpositus: scilicet mutuãdis pecunijs: an possit? Dicitur quod sic vtili institoria.

Meminisse. Præposui seruum, ex contractu eius teneor: nisi nouandi animo vt ego liberer, in se transferat obligationem. Si duo. Duo vel tres præposuerũt institorem in taberna, dicitur quod conuenietur quilibet in solidum: sed ab alio recipiet quod dedit,

Exercito.

verū pro dominicis partibus teneantur, an pro æqualibus, an pro portione mercis, an verò in solidum, Iulianus quærit. Et verius esse ait, exēplo exercitorum, [a] & de peculio [b] actionis: in solidum vnumquemque conueniri posse: & quicqd is præstiterit, qui conuentus est, societatis iudicio, vel communi diuidūdo consequetur. † quam sententiam & supra probauimus. [c]

Paulus libr. iiij. ad Plautium. XIIII.

IDem erit, & si alienus seruus cōmuni merci præpositus [d] sit. nam aduersus vtrunq; actio insolidū dari debet: & qd quisque præstiterit, eius parte societatis, vel cōmuni diuidundo iudicio consequetur. Certè vbicunque societatis actio vel communi diuidūdo cessat: quemq; pro parte sua cōdemnari oportere constat: veluti si is, cuius seruo [e] creditū est, duobus hæredibus institutis, ei seruo libertatē dederit. Nā hæredem quisque pro sua parte [i] conueniendus est: quia cessat [f] inter eos communi diuidundo iudicium.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. XV.

NOuissimè [g] sciendum est, has actiones perpetuò dari, & in hæredē, & hæredibus. [h]

In negotio non quæstuario cessat institoria; alias secus. Bar.

Paulus libro xix. ad edictum. XVI.

SI cum villico alicuius contractum sit: nō dabitur † in dominum actio: quia villicus [i] propter fructus percipiendos, non propter quæstū præponitur. Si tamen villicū distrahendis quoq; mercibus præpositū habuero: nō erit iniquum, exemplo institoriæ, [k] actionem in me competere.

Venditio institoris obligat dominum, vt tradat, & etiā redhibitoria Bar.

Idem libro xxx. ad edictum. XVII.

SI quis mancipijs vel iumentis pecoribusue emēdis vendēdisque præpositus sit: nō solum institoria cōpetit aduersus eum, qui præposuit, sed etiā redhibitoria, [l] vel ex stipulatu duplæ simpleve insolidum actio danda [m] est. Si seruum Titij institorem habueris: vel tecū ex hoc edicto, vel cum Titio ex inferiorib. [n] edictis agere potero. Sed si tu cum eo contrahi vetuisti: cū Titio duntaxat agi poterit.

Mandatum institoris non finitur morte mandantis. Bar.

Si impubes † patri habēti institores hæres extiterit, [o] deinde cū his contractum fuerit, dicē-

---

a Exercitorū. vt s. de exer. l. j. §. fi. & l. si seruus. §. j.

b De peculio. nā & ibi quilibet tenetur in solidum: peculio tenus tamen: vt infra, de pec. l. si noxali. §. fi. & l. ancillarum. §. fin.

c Probauimus vt s. de exerc. l. nec quicquam. Acc.

d IDem erit. Præpositus: vt s. de exerc. l. si tamen. §. j. Accur.

e Seruo. institori vel non. & sic tenētur hæredes institoris: vt infra l. proxi. vel de peculio.

f Quia cessat. tum res desierit esse cōmunis: vt supra com muni di. l. c. j. & iiij. §. sicut. Accu.

g NOuissime. quantum ad Vlpian. qui in vltima parte sui tractatus h. d.

† Cōsequi. h Hæredibus. quare non pœnam prosequuntur: & expone si sua natura tales sunt actiones ex contractibus: vt dixi supra, de exer. l. si tamen. § j.

SI cum. CASVS. Præposui seruū meum villæ meæ custodē: vt fructus perciperet. mutuasti ei. an habebis me obligatum institoria, quæritur? Et dicitur quod non. Si vero eum præposui vt merces distraheret: & cum eo contraxeris aliqd emendo ab eo. exer. & instito. ero obligatus. Viui.

i Villicus: hic not. quid sit villicus, & dic quod etiam pecuniam perdit, qui ei mutuat; vt C. qd cum eo. l. fi. nisi eis ea peculium; vt ibidem dicitur.

† P. F. cōprehendi sunt. k Institoriæ. competentis in qualibet alia negotiatione; vt supra eodem lege quicunque. j. respond.

SI quis. CASVS. Præposuisti seruum mācipijs emēdis vel vendendis. emi ab eo seruum vitiosum. non institoria tantum; sed redhibitoria mihi teneberis, vel ex stipulatu ad duplā scilicet si seruus euictus sit, & promissum fuerit de duplo; vel ad simplum cum de duplo non promissit. Si seruum. Præposui seruum Titij merci meæ. Seius cū eo cōtraxit, habebit me obligatū. Seius institoria vel Titium de peculio. si vero vetui ne cū eo contraheretur: Titium tantum habebit obligatum. Si impubes. Præposui quendam merci meæ, decessi filio meo impubere instituto. aliquis cum institore contraxit. nunquid pupillus tenebitur ex illo contractu? Dicitur quod sic; quemadmodum teneretur; si tutor merci pupilli aliquē præposuisset, & decessisset, & postea aliquis cum institore contrahat. idem est, si furiosus fuerit hæres.

Proculus. Præposui seruū meum; inhibui tibi ne ei mutuares, mutuasti. certe dabitur mihi exceptio. contra te. Si vero ex prædicta cā peculium locupletatum est, vel in rem meam versum sit, neq; velim tibi soluere; aduersus exceptionem prædictā dabitur tibi doli replicatio. Ex hac causa. Si seruum vel liberum præposui, & cum eo contrahas; condices ex ea causa, ex qua agi potest institoria. † P. F. de tar.

l Redhibitoria. directa; vt J. ea. l. §. fi.

m Danda. contra præpositum, secundum quosdam; vt supra de exerc. l. si est §. item si seruus & sic non ob. supra de procu. l. si procurator. §. fi. vel dic etiā contra præponentē q. d. non tantum tenetur institoria vt tradat; sed etiam vt de vitio vel de cuiuctione respondeat. & hoc si in eo contractu fuit interposita, cui hic præpositus erat; vt supra. e. l. quicunque. §. nō tamen. & §. sed si ei. alioqui non tenebitur; vt vides in procuratore in stipulatione illa iudicatū solui; vt s. de pc. l. si procurator. in fi. quæ est contra. Vel dic quod hic non denegat in procuratorem dari; sed dicit teneri etiā eum, q instituit. cū hoc nō placet. vel ēt aliter hic ab institore stipulatus erat, ibi a procuratore. vel solu. vt ibi.

† Iste tex. sm Bar. & Bald. facit in ar. q si pupillus facit pcuratorē de authoritate tutoris finita tutela durat, & nō expirat mandatū.

n Ex inferioribus. scilicet de peculio, quod iussu, & de in rem ver. Accu.

o Extiterit. & erat adita hęreditas: vt differat a seq.

Proin-

dum est, in pupillum dari actionem propter vtilitatem promiscui vsus: a quemadmodum vbi post mortem tutoris, cuius authoritate institor præpositus b est, cum eo contrahitur. † Certè eius contractus nomine qui ante aditam hæreditatem intercessit: & † si furiosus hæres extiterit: dandam esse actionem c etiam Pomponius scripsit non enim imputandum ei est, qui sciens dominum decessisse, cum institore exercente mercem contrahit.

Prohibitus contrahere, si agat institoria, repellitur exceptione nisi inquantũ proponens factus est locupletior. Bar.

Proculus ait, si denunciauero tibi, ne seruo d à me præposito crederes exceptionem dandam e *si ille illi non denunciauerit, ne illi seruo crederet.* Sed si ex eo contractum peculium habeam, aut in rem meam versum sit nec velim, quo locupletior sim, soluere, replicari de dolo oportet. Nam videri me dolum facere qui ex aliena iactura lucrum f quæram. Ex hac causa g etiam condici h posse verum est.

Idem lib. sing. de variis lectionibus. XVIII.

INstitor[is] est, qui tabernæ locove ad emendum vendendumve i præponitur, quive sine loco ad eundem actum præponitur.

Si actus non potest proprie dici negotiatio, habet locum vtilis institoria. Bar.

Papinianus libro iii. Responsorum. XIX.

IN eum, qui mutuis accipiendis pecunijs procuratorem præposuit, vtilis l ad exemplum institoriæ dabitur actio. Quod æquè faciendum erit & si procurator soluendo sit, qui stipulanti pecuniam promisit.

Mutatione status institoris, non reuocatur mandatum. Bartolus.

Si dominus, qui seruum institorem apud mensam pecunijs accipiendis habuit, post libertatem quoque datam idẽ per libertum negotium exercuit: varietate status non mutabitur periculi causa. l

Adiectio alterius obligationis institori an non extinguit. Ba.

Tabernæ præpositus a patre filius, mercium causa mutuam pecuniã accepit. pro eo pater fideiussit. etiam institoria ab eo petetur, m cũ acceptæ pecuniæ speciem fideiubendo tabernæ ne-

a Promiscui vsus. Est enim vsus institoris post mortem patris coniunctus & vicinus vsui ante mortem, & sic mistus: vt arg. supra de neg. gest. l. cum actum & l. atqui. §. Scæuola.

b Præpositus. Quod fieri potuit: vt supra eo. l. quicunque. §. fin. & facit supra sed & si pupillus. in princ.

c Dandam esse actionẽ. Non ergo finitur hic mandatum morte. Sed contra supra, de iurisd. om. iudi. l. e. & quia, & institu. mandati. §. recte sed dic speciale in hoc mandato. item contra s. si cer. pe. l. eius qui. in princip. vbi dicit in eodem genere mandati. sed dic .qđ hic credebat contrahẽs institorem contrahere cum domini noui voluntate; vt ar. infra mand. l. inter causas. in princ. vel hic de personali obligatione, ibi de dominio transferẽdo. Accur.

Contrahitur.

F. Paul.

d Ne seruo. Scilicet, meo; secus in alieno vel libero: quia tunc etiam si locupletior esset. non teneretur; vt C. de neg. gest. l. fina. secundũ Ioan.

e Dãdam. Scilicet, hanc quæ sequitur; & mutat personas de prima ad tertiã. & no. de prædictione; vt hic; & supra eod. l. sed & si. §. de quo. & §. item si pluies. & supra nau. ca. l. si. §. item si prædicerit. de peculio tamen tenetur: vt subijcit. & infra, de peculio. l. si quis seruũ §. etiam. Acc.

f Lucrum. Nota quem non debere lucrari ex aliena iactura: vt supra de cõdic. inde. l. e. nam naturæ. & infra titu. j. l. iij. §. j. & supra de dolo. leg. sed & ex dolo. §. pe. & supra, de alea. l. fi. Acc.

g Ex hac causa. Ex qua agitur institoria; vt hic, & s. si cer. pet. l. si institorem. & insti. quod cum e. §. fi.

h Condici. Directa a me ac si ego contraxissem.

i Institoris est. Vendendumve. vel cuilibet negotiationi: vt supra e. l. institor. & l. quicunque. Acc.

IN eum. Casus. Institui procu. pecuniã accepit. vtilis ei qui pecuniã mutuauit, ad exemplũ institoriæ dabitũ actio in me. idẽ est, si is procurator alicui stipulanti pecuniam promisit. Si dominus. Præposui seruum meum mensæ, vt pecuniam acciperet, si liber factus in eadem institoria perseuerauerit, nihilominus tenebor institoria: licet statum suum mutauerit. Tabernæ. Præposui filium meum tabernæ, accepit mutuam pecuniam pro eo fideiussi: habebit creditor me insolidum obligatum ratione fideiussionis cum fideiubẽdo speciem pecuniæ acceptæ negotio tabernæ miscuerim, Seruus.

Præposuisti seruum pecuniæ fœnerandæ. accepit pro aliquo, an tenearis institoria? Dicitur quod non, neque in solidum, nec de peculio. vt infra de fideiuss. lege, seruum inscio. Quod autem Titius quidam Seio tenebatur. promisit seruus pecunijs fœnerandis præpositus Seio, & Titius confessus erat se mutuo accepisse. an Seius ex promissione serui habeat dominum serui obligatũ, quæritur? Et dicitur quod sic, cum domino sit actio quæsita aduersus Titium. & in hoc dic casum vt hic nota.

l Vtilis. Quia nõ est vere negotiatio accipere mutuam pecuniã scilicet ad vnum negotium: & ideo datur vtilis: vt hic, & C. eo. l. si mutuã. & supra de neg. gest. leg. libertus. in princ. sed fœnori dare est negotiatio vnde tunc datur directa: vt supra eod. l. quicunque. §. si quis cũ pecunijs. Acc.

l Periculi causa. Vt hic, & supra, de nego. gest. leg. Pomponius in neg. & le. cum actum. & infra pro socio. l. si id quod §. si filius. & infra de verbor. oblig. le. ij. §. j. At contra infra de solut. leg. qui res. § aream. Accur.

m Peteretur Scilicet pecunia, & insolidum: etiam si ponas eum inutiliter fideiussisse; licet secus sit infra quod iussu. l. j. § quid ergo. & est rõ: quia hic tenetur institoria non hoc ipso quod fideiubet: sed quia eum præposuit merci emendæ, & data fuit ei pecunia ad hoc vt emeret: ad quod tacite videtur præpositus, vt accipiat pecuniã. vnde licet inutilis sit fideiussio, & non teneatur ex ea, tenebitur tamen institoria. at ibi non tenetur quod iussu. quia nec iussit nec ratũ habuit nec hoc ipso quod fideiubet. vnde licet teneat vel non fideiussio, nõ tamen tenetur quod iussu.

Miscuerit.

a Miscuerit. Accepit enim eum fideiussorem, vt securior esset: licet ex abundanti, non tamen pro superuacuo habendus est: vt supra de nego. gest. l. si pupilli §. j. & infra rem ratam hab. l. quo eum.

b Insolidum. Sed nec de peculio: vt infra, de fideiu. l. seruus inscio.

gotio miscuerit. a

Institor non obligat dominum, nisi ad id, ad quod est prepositus. Bar.

Seruus pecunijs tantum fœnerandis præpositus, per intercessionem æs alienum suscipiēs, vt institor, †dominū insolidū b iure prætorio nō adstringit. quod autē c pro eo, qui pecuniam fœnerauit, d alij p delegationem promisit, à domino rectè petetur, cui e pecuniæ creditæ contra eū, qui delegauit, actio quæsita est.

Contrahens apposito nomine officij, in dubio contemplatione officij contrahere videtur: & institor finito officio non tenetur. Bartol.

Scæuola libro quinto Digestorum. XX.

LVcius Titius mensæ numulariæ, quā exercebat, habuit liberum præpositum. is f Caio Seio cauit in hæc verba: Octauius g Terminalis, rem agens Octauij h Felicis, i Domitio Fœlici salutem. Habes penes mensam patroni mei denarios mille, quos denarios vobis numerare debebo pridie Calendas Maias. Quæsitum est Lucio Titio defuncto sine hærede, bonis eius vēditis, an ex [hac] epistola iure conueniri Terminalis possit: Respondi, nec iure his verbis obligatū, nec æquitatē cōueniēdi eū superesse: cū id [ex] institoris officio ad fidem k mēsæ † præstandam scripsisset.

† *Institore* / *P. F.* / † *P. F. præstandam*

c Quod autem. Vel dic quod institor tibi mutuaturus erat. creditori tuo eum delegasti, accepit à te instrumentum mutui, tenetur dominus stipulanti & tu domino: & secundum hoc dic fœnerauit, id est, fœnori accipere disponebat.

d Fœnerauit. Ille cui seruus a me præpositus numeraturus erat pecuniam: & ita ponatur fœnerauit, id est, fœnori dedit: & sic promisit seruus creditori creditoris eius cui numeraturus erat. Vel dic fœnerauit, id est, fœnori promisit se alij daturū cui me delegauit.

e Cui. s. domino.

LVcius. CASVS. Præposui libertum meum mensæ nummulariæ. misit libertus Titio literas, quibus significaui ei q apud mensam habebat cētū q̃ ei certo die numerare deberet. decessi nuu soluēdo, nullo relicto hærede. an libertus ex epistola conueniri possit, quæritur? Et rñ. q non nec de iure stricto, nec de æquitate: quia magis ad fidem mensæ præstandam, quam ad se obligandum, epistolam misit. Viui.

f Is. Scilicet, libertus.

g Octauius. Nomen liberti. Acc.

h Fœlicis. Patroni, quem supra vocauit Lucium Titium. quadrinominis enim erat. Acc.

i Domitio. Felici. Quē supra vocauit. Caium Seiū.

k Ad fidem. Id est, vt ostenderet sibi fidem commissam mensę; non vt constitueret se debere, & sic non obst supra, de constitu. pen. l. quidam. quæ est cōtra. & l. Lucius.

DE TRIBVTORIA actione.

Qualiter insolidum conueniamur ex contractibus aliorum dixit: nunc quando quasi insolidum, id est, non deducto quod domino debetur vel patri: vt infra eod. l. i. in fin. s. resp. ou.

TITVLVS IIII.

DE TRIBVTORIA actione.

De eo quod contractum est in merce peculiari cum eo, qui est in alterius potestate eo sciente, competit tributoria & verbum merces accipitur generaliter, et verbum peculiare, nulla facta deductione, & verbum scientia pro patientia, & verbū potestatis ēt generaliter accipitur. B.

Vlpia. lib. xxix. ad edi. I

HVius quoque l edicti nō minima † vtilitas est: vt dominus q alioqui in serui cōtractibus priuilegiū m habet (quippe cùm de peculio

† *Al. add. sed magna est.*

HVius quoque. CASVS. Commendat Vlpianus edictum prætoris, quo vocat dominum serui negotiantis in merce peculiari in tributum cum alijs creditoribus vbi dominus priuilegiū non habet de deducendo quod sibi debetur insolidum: sed p rata: ita tamen, si dominus sciat eum negotiaris.

Licet. Quamuis mercis appellatione serui non contineantur: tamen si seruus in his vendēdis & emēdis negotietur, dominus ex contractu eius hoc edicto tenebitur: cū ex interpretatione ad omnes negotiationes porrigatur hoc edictum. Peculiarem. In actione tributoria quæ contrahenti cum seruo in merce peculiari datur aduersus dominum: non deducit dominus quod sibi debetur, sicut in actione de peculio. Scientiam. Ad hoc quod dominus tributoria teneatur oportet quod sciat seruū negotiari. sed an voluntas eius expressa exigatur. dicunt quidam quod sic. Alij quod & si non expresse voluerit, dū tamen non contradicat sufficit. & hoc verius.

Potestatis. Quod contractum cū eo, eris qui in aliena potestate est eo sciente in merce peculiari, de eo iudicium inepti alidabo. Qualiter acci cui, & sim piat potestatis verbum, quæritur? Et pressius respond. quod non refert masculus sit, an fœmina: seruus proprius, an alienus: bon. fide seruiens vt liber homo credens se seruum, dum tamē res in qua negotiatur, ad eum pertineat, in cuius potestate est. si vero sit seruus communis. & vterq; dominorum sciat, in vtrunq; dabitur tributoria. si alter sciat alter ignoret: qui ignorat, deducit insolidum q sibi debetur. Si vero ignorans cōueniatur de peculio, deducit sciens q sibi debetur insolidum. nam & si sciens de peculio conueniretur: deduceret insolidum. Si seruus. Pupilli seruus negotiabatur in merce peculiari sciente tutore. tutor istius pupilli dolum commisit. vtrum pupillus ex isto dolo conueniri potest? Respond. quod nō. tamen si quid ad pupillum peruenit tenebitur actio. institoria. Cætera sunt plana vsque ad § si vicarius in l. procuratoris. Viu.

l Huius quoque. Quasi dicat, non solum superioris vt supra titu. j. l. j.

m Priuilegium. s. magnum: cui priuilegio aliquis non

duntaxat teneatur: cuius peculij ęstimatio deducto [eo,] quod domino a debetur, fit) tamē si scierit seruū [in] peculiari merce b negotiari: velut extraneus creditor, ex hoc edicto in tributum vocetur † c Licet mercis appellatio angustior d sit, vt nec ad † seruos fullones, vel sarcinatores, vel textatores, e vel venalitiarios † pertineat: tū Pedius libro xv. scribit, ad omnes f negotiatiōes porrigendum edictum. g Peculiarem aūt mercem non sicuti peculium accipimus. quippe peculium deducto; quod domino debeť, accipitur. merx peculiaris, etiam si nihil sit h in peculio, dñm tributoria obligat: ita demum, si sciente eo negotiabitur. Scientiam i hic eam accipimus, quę habet & voluntatē. sed (vt ego puto) non voluntatem, k sed patientiam. non.n. velle l debet dñs, sed non nolle. si igitur scit, & non protestatur, ac contradicit: tenebitur actione tributoria. Potestatis m verbū ad omnem sexum, item ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigendum erit. Non solum ad seruos pertinebit tributoria actio, verū ad eos quoque, qui nobis bona fide seruiunt: siue liberi, siue serui alieni sunt, vel in quibus vsumfructum n habemus.

Paulus libr. xxx. ad edictum. II.

Vt tamē merx, qua † peculiariter negotietur, ad nos pertineat.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. III.

Sed [&] si seruus cōmunis sit, & ambo sciant domini: in vtrumlibet ex illis o dabitur actio.

Vnius scientia non praeiudicat ignoranti: item actionis natura facit insolidum scientem etiam deducere. Bart.

At † si alter sciuit, † alter ignorauit: in eum, qui sciuit, † dabiť actio: p deducetur tamen insolidū, † quod ei qui ignorauit, Debetur. At † si ipsum quis ignorantem conuenerit: quoniam de peculio conuenitur, deducetur etiam id, quod scienti debetur, & quidem insolidum. q Nam & si ipse r de peculio conuentus esset: insolidum † quod ei deberetur, s deduceretur: vt † Iulianus libro duodecimo Digest. scripsit.

Dolus tutoris & curatoris non nocet iis quorum negotia administrāt, nisi quatenus sunt locupletiores: & tunc tenentur reddere actionem: sed ipsorum administrantium scientia sufficit ad hanc actionem: pupillorum verò & adultorum dolus ipsis nocet, sed scientia non sufficit: procuratoris verò dolus & scientia nocet. Bart.

Si seruus pupilli vel furiosi sciente tutore vel curatore, in merce peculiari negotietur: dolum quidē t tutoris vel curatoris nocere pupillo vel furioso nō debere puto: u nec tamen lucrosum

non praefertur: vt infra, de peculio. l. ex facto. Acc.

a Domino. Item deducitur id, quòd debetur iis, qui sunt in domini potestate vel patris: vel etiam in tutela: vt ȷ̄. de pec. l. sed si damnum. §. praeterea. Acc.

b Merce. alias enim locum non habet: vt ī. titu. j. l. sed & si pupillus. §. si institoria.

c Vocetur. scilicet à creditorib⁹, vt sit eiusdem cōditionis cum alijs. sed non per omnia cum domini debitum, vndecunque sit, petatur. creditorum autem ita demum, si in eam mercē contraxerunt, in quam agunt: vt ȷ̄. eod. le. procuratoris. §. sed est quaesitum. & §. si plures.

d Angustior. i. angusta. Vel dic angustior quā peculij appellatio. Accur.

e Textores. Vt si seruus habeat in merce sua seruos textores, vel fullones, vel sarcinatores, vel venalitiarios. i. quos emit & reuendit: vt ȷ̄. eo. l. ꝓcuratoris. §. item si mancipia. sunt enim quasi instrumenta: vt infra eo. l. procuratoris. §. si propter mercem. Accurs.

f Omnes. Scilicet peculiaris mercis, non alias: vt ȷ̄. eo. l. ꝓcuratoris. §. mercis. quae est contra. Item hic ad mobilia tantum: vt ȷ̄. de verb. sig. l. mercis. Sed quid † si vnus tantum contractus fact⁹ est in merce? non potest dici negotiatio: sed dic vtilem tributoriā dari: vt C. de institoria. l. si mutuam.

g Porrigendū edictum. ex ꝓpria vocabuli significatione: sed aliud est ex interpretatione vt ȷ̄. de verb. signifi. l. mercis. sm Azo. & hic subijcit.

h Si nihil sit. quia plus patri vel dño debet, quo casu nihil esse videtur: vt insti. quòd cum eo. §. cum autem.

i Scientiam & voluntatē, scilicet expressam vel tacitā, non aliter: sed statim corrigitur. nam altero tantū sufficit: vt hic, & ī. de exerci. ac. l. j. §. si is qui.

k Non voluntatem. s. expressam tantum.

l Velle. i. non est necesse si tū interueniat expressa voluntas potest agi tributoria: vt hic. & potest etiam agi quod iussu insolidum: vt ȷ̄. quòd iussu. l. j. §. j. & sic no. quòd inter velle & nolle est mediū. s. nō nolle. vnde episcopus electus dicit volens nolo, & nolens volo. Acc.

m Potestatis. talia enim fuerunt verba edicti forte. Quod cum eo qui in alterius potestate erit, eo sciente contractum erit in peculiari merce, &c. & sic exponit verbum potestatis: vt alias supra, de exer. ac. l. j. §. potestatis.

n Vsumfructum. idem est & in actione quod iussu. l. j. §. sed iussu. Accurs.

Sed & si seru⁹.

o Ex illis. s. pro portiōe sua: vt hic, arg. cōtra supra tit. j. l. habebat. in fin. Accurs.

p Dabitur actio. s. tributoria.

q Insolidum. vt & ȷ̄. de peculio. l. si noxali. §. fin.

r Si ipse. qui sciuit.

s Deberetur. Idem ergo esse debet & si ignorans ex persona eius conueniať, eū ea sit actio qua dominus priuilegiū habeat.

t Dolum quidem. qui qualiter cōmittitur, dic vt infra l. illud. §. si cuius.

u Non debere puto. no. ex dolo tutoris pupillum nō teneri. ꝙ est intelligendū, nisi sit locupletior: vt hic, & ȷ̄. si quis omi. causa testamenti. l. si dolo. & ȷ̄. qđ ex fa. tutoris. l. iij. §. j. nā non debet luctari cū alieno damno: vt ī. de do. l. sed & ex dolo. & ȷ̄. de pecu. le. summa. §. si dolo. & ī. de neg. gest. l. si pupilli. in princ. & ī. titu. j. l. si quis mancipijs. §. pen. & ȷ̄ de act. emp. l. Iul. §. sed cum in facto.

Pupillum

† P. F. vetatur.
† quam vt ad.
† Venalitiarij mangones appellantur, id est, nouitiorum seruorum (qui venalitij dicuntur) negotiatores. non vero dicuntur mercatores, quòd mercis appellatione hoīes non cōtinentur teste Afranio. Sypōtinus.
† Per istā gl. videtur decidi illa quaestio: an ille qui semel mercatur, vel qui vnicā mercantiā ducit, dicať mercator. de quo vide per scrib. in l. legatis seruia. de leg. iij. infra.
† in quo inter velle & nolle est mediū.
† Quod
† P. F. scit.
† P. F. scit.
† P. F. solidum.
† P. F. Quod.
† P. F. solidum.
† P. F. & ita.
Pupillus an ex dolo tutoris teneatur.

esse debere. & ideo hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, si quid ad eum peruenit. Idem & in furioso puto. quamuis Pomponius libro octauo Epistolarū, si soluendo tutor sit, ex eius dolo pupillum teneri a scripserit. Et sanè hactenus tenebitur, vt actionem, quam contra tutorem habet, præstet: b Sed & si ipsius pupilli dolo factum sit (si eius ætatis sit, vt dolo capax sit) efficere, c vt teneatur: quāuis scientia eius d non sufficit ad negotiationem. e Quid ergo est? Scientia f quidem tutoris & curatoris debet facere locū huic actioni: dolus autem, g quatenus h noceat, ostendi. i

Paulus lib. xxx. ad edictum. IIII.

SI pupillus, cuius tutor scierit, pubes factus, vel furiosus sanæ mentis, dolum † admittant: k tenentur ex hoc edicto.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. V.

PRocuratoris l autem scientiam & dolum nocere debere domino, neq; Pomponius dubitat, neq; nos dubitamus. m

Si sint plures quorum vnus est dominus, alius quasi dominus: vtriusq; scientia & ignorantia contemplatur, vt inducat hanc actionem. Bar.

Si vicarius n serui mei

a Hoc schollun est superfluum. nā dictio ei*, non habetur in emēdatioribus codicibus.

a Pupillum teneri. etiam si non sit locupletior.

b Præstet. Scilicet ad minus. nam & pro eo quandoq; satisfacere tenetur: vt infra, de admin. tu. l. fin. & j. de ædil. edic. l. quod si nolit. §. quod in procuratore. & l. ædiles. etiam. § sed notandum.

c Efficere. s. dicendum pupilli dolum efficere, &c.

d Scientia eius. scilicet pupilli.

e Ad negotiationem. vt tributoria teneatur.

f Scientia eius. a Scilicet pupilli. & transitiue construatur cum illo verbo tutoris: quod verbū præmitte ante dictionem eius: alioqui falsum esset.

g Dolus autem tutoris vel pupilli. Accursius.

h Quatenus. pro vt.

i Ostendi. Id est, probari debet ab eo qui dicit, vt infra, de probat. lege quoties. §. qui dolo. Vel dic ostendi, id est, monstraui s. ea. l.

SI pupillus.

k Admittant. Scilicet in distribuēdo. Accurs.

PRocuratoris. Casus principij planus est. Si vicarius. Habebam seruū ordinarium qui habebat vicarium sub se. si igitur negotiatus fuerit in merce peculiari, aut me sciente, & ordinario ignorante: aut econuerso, aut vtroq; sciente. primo casu tenebor tributoria: secundo casu in me de peculio actio dabitur nomine vicarij secūdum quosdam, ordinarij secundum alios. sed an de peculio vicarij quæ ordinario debentur, deducam? Dicitur quod non: quia sciui, sed quod mihi debetur, sic: quia ignoraui. Tertio casu nomine meo teneor tributoria ordinarij & de peculio. debet tamē eligere actor qua actione experiatur: nec deducā quod mihi debetur, neq; quod ordinario: licet ordinarius deducere posset si ignorauit. Sed & si. Si ancilla negotietur in peculiari merce, tributoria cōpetit. Item neq; refert cum seruo quis contrahat in merce peculiari, an cum eo quem seruus præposuit.

Mercis. Seruus meus negotiabatur in merce peculiari: is peculium habebat aliud in quo nō negotiabatur an de eo teneat tributoria? Dicitur quod non.

Per hanc. Quod seruus ratione mercis peculiaris accepit, venit in hac actione. In tributum. Vocatur dominus in tributum cum creditoribus mercis peculiaris. sed nunquid interest, debeatur domino nomine mercis, an alias, quo minus veniat in tributū cum alijs? dicitur quod non, siue ante mercem siue post ei aliquid a seruo debeatur. & hoc in prima. Si vero ij qui contrahebant pignori habebant mercem, illi domino præferendi sunt. Item nō refert an domino debeatur, an ijs qui sunt in eius potestate: quia eodem modo veniunt in tributum. Si vero plures domini sint, pro rata debiti vnicuique fiet contributio. Non autem. Si seruus qui negotiabatur, habet peculium in quo non negotiatur an illud veniat in tributum, quæritur? Et dicitur quod non, sed illud in quo negotiatur mercis peculiaris causa. neq; refert, merces illa extet, an pretium eius in peculium sit versum. item si aliquid debeatur seruo ex contractu, illud veniet in tributum prout fuerit solutum. Si propter. Si seruus in statione in qua negotietur in peculiari merce, instrumētum habeat, vel plaustrum vel consimile: illud veniet in tributum. quod vero habet extra mercem peculiarem, puta argentū, vel consimile nō veniet in tributum, nisi ex re peculiari fuisset cōparatum, vnde si mancipijs emendis vel vendēdis negotietur, & illa venient. Si plures. Si in separatis mercibus negotietur seruus, & in vna aliqs cōtrahat. in alia alius: puta exercuit seruus mercem in linteolis aliā in saccis: non simul venient creditores ratione vtriusq; mercis coniunctim: sed separatim: vt vnus ratione vnius vocetur in tributū: alius rōne alterius. Idem si in diuersis locis exerceat eandē negotiationem. puta Mutinæ & Bo. quia creditor Mutinen. nō venit alias in tributum cū creditore Bon. sed fiet separatio. Si vero in vno loco exerceat omnes, simul veniunt in tributum: licet ex pecunis vnius creditoris fuerunt comparatæ merces: nisi fuerunt pignoratæ creditori: quo casu ille præferendus est: sicut supradictum est. §. in tributum. Sed & si. Si seruo tuo institori mercem meā tradidi vendendam, & si extat merx, an veniat in tributum: quæritur? & Distinguitur. Aut habui fidem de pretio: aut non. Primo casu habet locum contributio: secundo casu eam vindicabo: quia res venditæ, &c.

Tributio. Si seruus in merce peculiari negotietur, & plures cum eo contraxerint, pro rata fiet contributio. & si vnus egerit tributoria, solidum consequitur. si hoc merx peculiaris patiatur. cauebit tamen qđ si ex causa mercis peculiaris creditores apparuerint, refundet. si plus quam merx patiatur accepit. Item cauere debet se domino refusurum, si appareat sibi aliquid deberi sub conditione, vel si latens fuerit debitum, & postea claruit. Vin.

l Procuratoris. Scilicet generalis: vt s. titu. j. l. quicunque §. fin. & habentis liberam: vt s. de procu. l. procurator cui libera. alias contra: vt j. de excep. do. l. si procurator. quæ est contra.

m Dubitamus. nam sine dubio nocet: vt j. de excep. do. l. apud. §. quæsitum. Accur.

n Si vicarius. Siue ambo sciuimus, siue ordinarius tantum teneor ex persona ordinarij de peculio vicarij: quia si ipse ordinarius esset liber, teneretur de peculio vicarij: sed tamen non deduceret sibi debitum, & ita habet naturam tributo. quare ergo non dicitur tributoria? Respondetur quia verba edicti dicunt, in potestate: sed ordinarius non habet vicarium in potestate pro-

† R.F. dolo

negotietur, si quidem me sciēte: tributoria tenebor, a si me ignorante, ordinario sciente: de peculio eius b actionē dandam, Pōponius lib. lx. scripsit: nec deducendum ex uicarij peculio, quod ordinario debet c cū id, d qđ mihi debet, deducat. Sed si uterq; scierimus: & tributoriā, e & de peculio actionē cō-petere ait: tributoriam, uicarij noīe: de peculio uerò, ordinarij. f eligere tñ debere agentē, qua potius actione experiatur: sic tñ, ut utrunq; tribuatur, & qđ mihi, & quod seruo g debebitur: cùm si seruus ordinarius ignorasset: deduceretur h integrum, qđ ei à uicario deberet. Sed & si ancilla i negotiabitur: admittendam tributoriā dicimus. Itē parui refert, cum ipso seruo cōtrahatur an cum institore k eius.

Contrahentes tantùm circa merces habent actionem. cōtrahentes in potestate deducunt debitum eis etiā extra causam mercis: nisi creditores ratione pignoris praeferantur, & sola merces, uel quod ex eis est redactum, ueniunt in tributum. Bar.

Mercis l *nomine*, meritò adijcitur, ne oīs negotiatio m cum eo facta tributoriam inducat. Per hanc actionem tribui iubetur, quod ex ea merce, & quod eo noīe receptū est. n In tributum aūt uocantur, qui in ptāte ser-uos habent, cum † creditoribus o mercis. Sed est quaesitum, utrum dñs ita demum partietur ex merce, si quid ei mercis noīe debeatur: an uerò & si ex alia cā? Et Labeo ait, ex quacunque p cā ei debeatur: paruique referre, † ante mercem, an postea ei debere quid cœperit seruus, sufficere enim, ꝙ priuilegium deductionis perdidit. q Quid tñ si qui cō trahebant, ipsam mercē pignori acceperint? Puto debere dici, praeferendos domino iure pignoris. r Siue aūt dño, siue ijs qui in potestate eius sunt, debeatur: utiq; s erit tribuē dum. Sed & si duo pluresve dñi sunt, utique omnibus tribuetur pro rata sui debiti. Non aūt totum t peculium uenit in tributum, sed id dūtaxat, quod ex ea merce est, siue merces manent, siue pretium earum receptum u conuersumve est in peculiū. Sed & si adhuc debeatur mercis nomine a quibusdam, quibus solebat seruus distrahere: hoc quoque tribuetur, prout fuerit receptum. † Si pp mercē seruus iste in taberna habet instrumentum: x an hoc quoque tribuatur? Et Labeo ait, etiam hoc tribui: & est aequissimum. plerunque enim hic apparatus y ex merce est: imò semper. caetera

propriè: & sic non dicitur propriè tributoria: sed quia quasi in potestate habet, & ideo habet illa de peculio naturam tributoriae.

a Tenebor. meo nomine. Acc.

b De peculio eius. scilicet uicarij, secundum quosdam: & bene. alij, scilicet ordinarij: quod non placet: sed de peculio uicarij prosequitur. Et nota, tributoriam actionem de peculio dici. Acc.

Tributoria actio de peculio dicitur.

c Ordinario debetur. obstante scientia ipsius ordinarij: alias deduceretur: ut infra, de pecu. l. si seruus meus. quae est contra. & se gulariter attendas, ut in quo casu dominus sibi debitum non praededucit, in eodem casu si conueniatur nomine serui sui uicarij non potest praededucere ex persona ordinarij.

d Cum id. Cum pro quamuis. uel cum id, scilicet solum.

e Tributoriā. Scilicet nomine meo.

f Ordinarij. Scilicet nomine.

g Et quod seruo. ordinario.

h Deduceret. Et tunc ex utriusque peculio deducam, quod mihi debet ordinarius directo. sed nunquid per obliquum debet domino uicarius iste id quòd debet ordinario? ut infra, de peculio. l. si seruus meus. id enim tantum ex uicarij deducitur peculio: sed ubi sciuit ordinarius: nec de uicarij peculio quod ei debetur deduco, sed cōtribuo, secundum Ioannem. sed certe, quod dicit Ioan. in principio huius glossae falsum dico, ut in praedicta lege, de peculio l. si seruus. §. primo. sed si ego sciui, & ordinarius ignorauit, & conueniat tributoria: an ordinario debitum deducam de peculio uicarij cuius nomine conuenior tributo? Argum. quod non, infra eadem lege. §. siue autem. sed antiquae glossae dicūt quod sic: & bene: ut ibi, cum si seruus, &c.

i Sed & si ancilla. Vel filiafamilias: ut j. de pecu. l. & ancillarum. in prin.

k An cum institore. Et sic in exercitoria: ut supra, de exerci. l. j. §. magistrum. Acc.

l Mercis. Scilicet peculiaris.

m Ne omnis negotiatio. scilicet facta extra peculiū: ut supra, de instit. l. sed & si pupillus. §. penulti. sed intra peculium facta omnis continetur: ut supra eodem. l. prima. §. licet.

n Receptum est. Vt hic, & institu. quod cum eo. §. rursus, de peculio.

o Creditoribus. Scilicet cum ijs, qui crediderunt in merce peculiari contrahendo: arg. ut j. su. eodem. l. j. in principio.

p Ex quacunque. Sic & debitum ex quacunque causa deducit, cum de peculio conuenitur: ut infra, de pecu. l. sed si damnum. §. siue autem. Acc.

q Perdidit. In tributoria.

r Iure pignoris. Hoc in tributoria: sed in actione de peculio nullum priuilegium patri uel domino nocet: ut infra, de pecu. l. ex facto. Acc.

s Vtique. Id est, pro se facienda est distributio. Itē hoc si & illi quibus debetur, sciunt: alias deducitur: ut supra. § primo. in fine §.

t Non autem totum. Vt hic, & infra eodem l. aliquādo. & institu. quod cum eo. §. Item tributoria.

u Receptum. De hoc etiam cauebitur ut infra eod. l. illud. primo respon.

x Instrumentum. plaustrum, uel quid simile, quo utebatur in merce.

y Apparatus. Latenter accedit ad definitionem instrumenti: ut infra, de fundo instructo & instrumento legato. l. quaesitum. §. sed si fundus. Accursius.

† a.

† P.F. referret.

† P.F. praeter mercem.

ff. V. Rr Etiam

tamen, quæ extra hæc in peculium habuit, non tribuentur (ut puta argentū habuit uel aurum) nisi si hæc ex merce comparauit. Item si mancipia in negotiatione habuit ex merce parata: etiam hæc a tribuentur.

Si plures sint negotiatiões.uel una,sed plura loca:plures & separatæ fiēt contributiones.Bar.

Si plures habuit seruus creditores, sed quosdā in mercibus certis: an omnes in idem † ꝯfundendi erunt,&omnes in tributū uocandi? ut puta duas negotiationes exercebat (puta sagariam b & lintreariam) & separatos habuit creditores: puto separatim eos in tributū uocari. unusquisque n. eorum merci magis, c quàm ipsi credidit. Sed † si duas tabernas eiusdē negotiationis exercuit,& ego fui tabernę (verbi gratia) quā ad Bucinum † habuit, ratiocinator: d alius eius, quam trans Tyberim, æquissimum puto, separatim e tributionem faciēdā: ne ex alterius re, mercevè, alij indemnes fiant: alij damnum sentiant.

Creditores habentes personales actiones, uocantur in tributum: & habentes reales, suum integrum consequuntur.Bar.

Planè si in eadē taberna † merces continebantur: licet eæ, quę extent, ex unius creditoris pecunia sint comparatæ: dicendum erit, omnes in tributum uenire, f nisi fuerint creditori pignoratæ. Sed † si dedi mercem meam uēdendam, g & extat: h uideamus, ne iniquum sit, in tributum me uocari. Et si qdem in creditum i ei abij, k tributio locum habebit. Enimuero si non abij: q̄a res uenditæ nō alias desinent esse meæ (quamuis uendidero) nisi ære soluto, uel fideiussore dato, uel alias satisfacto: dicendum erit, uindicare l me posse.

Creditores accipientis cauēt se reddituros alijs creditoribus emergentibus, & etiam ipsi domino, qui potest si uult peculio renunciare.Bar.

Tributio autē fit ꝓ rata eius, quod cuiq; debet. Et ideo si unus creditor. ueniat, desiderans tribui {sibi} integrā portionē, consequitur. m Sed quoniam fieri, potest ut alius quoque, uel alij existere possint mercis peculiaris creditores: cauere debet creditor iste. pro rata se refusurum, n si fortè alij emerserint o creditores.

Paulus libro xxx. ad edictum. VI.

NOn enim hęc actio. sicut de peculio, occupātis meliorem causam facit, p sed æqualem conditionem quandoque † agentium.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. VII.

ILlud quoque cauere debet, si quidē † aliud domini debitum emerserit: refusurū se ei pro rata. Finge enim conditionale debitum imminere,

a Etiam hæc. Vt hic, & supra, eo. l. j. §. licet. & dic negotiatione, scilicet peculiari. Accur.

b Sagariam. De uilibus pannis. ut ff. pro socio. l. cum duobus. §. quidam.

c Merci magis. Nō. magis quandoque ad rem, quandoque ad personam haberi respectum: ut infra, de operis noui nunciatione. l. de pupillo. § nunciationem. & l. fin. & infra, de no. leg. l. annua. §. a Titia. & supra, de neg. ge. l. qui alienā. §. uno defendente. Acc.

d Ratiocinator. Id est, creditor. Accursius.

e Separatim. q̄ separatim est, non coniungitur: ut hic, & supra proxi. §. & supra, quibus. mod. ususfructus amit. l. si sub conditione. in fine.

f In tributum uenire. No. quod non prodest, quod ex sua pecunia res sint cōparatæ: ut hic, & C. de pigno. actio. l. pecunia. nisi sit pupillus, cuius pecunia res comparatur: ut infra, de peculio. l. ex facto. §. plane. quæ est contra. & nisi sit miles: ut C. de rei uindi. l. si ut proponis. quæ est contra. Item secus si agatur de in rem uerso: ut infra, de in rem uerso. l. j. §. fina. Item argu contra ff. de priuil. credi. l. si uentri. §. in bonis. & l. qui in nauem.

g Vendēdam. Seruo meo institoti.

h Extat. Merces.

i In creditū. Quia de pretio fidem habui seruo, & ei uendidi. & sic mutat casum.

k Abij. Id est dominium transtuli.

l Vindicare. quòd potest prompte intelligi, quando dicebat se pecuniam paratam habere: ut supra, de pignor. actio. l. tertia. alias uideor eo ipso quod do, fidem habere pretij, & transfero dominium: ut supra proxime, & in stitu. de rerum diui. §. uenditæ, nisi sim procurator fisci: ut infra, de iure fisci. l. si procurator. Item possum uindicare, nisi sit paratus offerre pretium: ut ff. mandati. l. diligenter. & facit ff. de priuile. credi. l. si uentri. §. in bonis. Accur.

m Consequitur. Si merces hoc patiatur.

n Refusurum. Nota de hac cautione ut hic, & infr. si cui plus quā per legem Falci. l. j. primo respon. & supra, de peu. hære. l. pe. & ff. eo. l. illud. in princi.

o Emerserint. Id est apparuerint. Accursius.

p NOn. n. Facit. hoc enim facit actio de peculio: ut infra, de pecul. l. si uero.

q Quandoque. Alias quandocunque.

ILlud. Casum principij dic, ut in casu præcedenti in fine. Quid si creditores mercis peculiaris uelint, ut dominus contribuat, ille nollit se intromittere, sed potius dimittere quod sibi debetur: an sit audiendus? Dicitur quod sic. & laudandus. Si cuius. Si dominus nunquam debebatur tribuat dolo malo: tributoria tenetur. si uero seruus per ministerium suum negotietur in merce peculiari, & hoc ignoret dominus: si minus tribuat, in dolo non est: & liberatur supplendo quod deest. & hoc in prima. si uero sibi soluit, & per hoc minus tribuat, uel merces sustulit, aut minoris distraxit, aut ab emptoribus non exegit: tenetur tributoria, si dolus interueniat. Item si negauerit per dolum alicui deberi, tenetur. Hæc actio. Hæres tenetur hac actione, quatenus ad eum peruenit, & perpetuo, & seruo mortuo dominus tenetur. Ista sunt uera non solum in hærede, sed & in

† P. F. eis-dem.

† al. add. &.

† P. F. Bucinum.

† P. F. merces eadem deferebantur.

† al. add. &.

† Habemus hic tex. meliorem de iure quando dicatur fides habita de pretio.

† P. F. ab eo.

† quandocunque.

† P. F. quid.

uel in occulto esse : hoc quoq; admittendũ est. [a] nam iniuriam dñs, pati nõ debet, licet in tributũ uocatur. Quid tñ, si dñs tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere, sed peculio, uel mercibus cedere [b] paratus sit? Pedius refert, audiendum [c] eum. quæ snia habet æquitatẽ: & plerunque arbitrium in hanc rẽ prętor debebit dare, cuius interuẽtu tribuantur [d] merces peculiares.

Hic iurisconsultus incipit tractare de secunda parte edicti, scilicet quando actio tributoria datur propter dolum domini commissum in male contribuendo. & h. d. Ex dolo commisso in malè uel nihil contribuendo quis hac actione tenetur. Bar.

Si cuius [e] dolo malo factum est, quò minus ita tribueret, in eum tributoria datur: ut quãtò minus tributum sit, q̃ debuit, pręstet. quæ actio dolum malum coercet dñi. Minus aũt tribuere † uĩ, ẽt si nihil [f] tributum est. Si tñ ignorans in merce seruũ habere, [g] minus tribuit: non uĩ minus dolo tribuisse. sed re comperta si non tribuat dolo nunc non caret, [h] Proinde si ex ea merce sibi solui fecit: utique dolo uĩ minus [i] tribuisse. Sed & si mercem perire passus est, aut euertit, † aut uilioris † data opera distraxit, uel si ab emptoribus pretium non exegerit: [k] dicendũ erit, teneri eum tributoria, si dolus interuenerit. Sed & si negauerit [l] dñs cuiquã deberi: uidendum erit, an tributoriæ locus sit. & est uerior Labeonis snia, tributoriam locum habere: alioquin expediret † domino negare. [m]

Actio ista non est de dolo, ideo datur perpetuò, sed est propter dolum: nec purgatur per actionem ex contractu: ideo hæres tenetur inquantum ad eum peruenit. Bar.

Hæc actio [n] & perpetuo, & in hæredem datur, de eo duntaxat, quod ad eum peruenit: [o]

Iulianus lib. xv. Digestorum. VIII.

Quia non de dolo [p] est, sed rei persecutionem continet. quare ẽt dñs mortuo seruo, item hæres eius, perpetuò teneri debebit ꝑꝑ factum defuncti: quamuis nõ aliter, quàm dolo interueniente competat. [q]

Vlpianus libro xxix. ad edictum. IX.

Quod in hærede dicimus, idem erit & in cæteris [r] successoribus.

& in aliis successoribus. Vivian.

[a] Admittendum est. Vt caueat se domino refusurum. Accur.

[b] Cedere. Habendo mercem pro derelicto, uel cedere quo ad distributionẽ: quia non uult distribuere. A.

[c] Audiendum. & laudandũ: ut sup. de alie. iu. mu. cau. fac. l. item si res. §. potest. Arg. tamen contra. sup. de arbitris. l. ij. §. tametsi.

[d] Tribuantur. Inter cæteros creditores & dominũ. Acc.

[e] Si cuius. Id est, domini.

[f] Si nihil. not. ad multa. sic j. de uerb. sig. l. minus. & l. uerbum amplius. Ac.

[g] Seruum habere. quem habebat. Accur.

[h] Non caret. Vt hic, & inf. de pec. l. j. §. est autem apud. & §. fi. & inf. de do. excep. l. palam. §. item si quis pure.

[i] Dolo uidetur minus. hoc hic speciale. secus in actione de peculio: ut inf. de pecu. l. sed si dãnũ, §. præterea. quæ est cõtra. Item secus in eo qui sciens debitorem omnibus non soluendo: pro suo debito uigilauit. ut inf. quæ in fraud. cred. l. qui autem. §. sciendum. quæ est cõtra.

[k] Non exegerit. dolo malo: ut sup. de hære. uen. l. ij. §. sed & si quid dolo. & sic non obst. inf. sol. matri. l. etiam. §. licet. Vel si dicas hic culpam puniri in rerum suarum administratione, erit speciale.

[l] Sed & si negauerit. quia nil est in merce, & mentiebatur.

[m] Domino negare. quod esse non deberet. ut inf. tit. j. l. sed & si ex parte. §. j. & infra, pro socio. l. si unus. §. fin. Acc.

[n] Hæc actio. Scilicet, tributoria, quæ occasione doli commissi in male distribuendo competit. nam si nullus est dolus, etiam de eo quod non peruenit in hæreditate, datur: ut infra de actio. & obligationi. l. ex contractibus.

[o] Ad eum peruenit. Imo debet insolidum dari, & si nil peruenit cum sit ex contractu: ut inf. de regul. iur. l. ad ea. §. fi. & inf. de p. l. si hominem. §. j. & inf. de act. & obl. l. ex contractibus. quæ sunt cõtra. Sed dic speciale: quia non omnino in cõtractu dolus commissus est: sed in male distribuendo. Itẽ quod dicit de uita & transitu: intellige si actio ex contractu ex quo dat, sui natura sit talis, ut in exercitoria diximus: ut sup. de exerci. l. si tñ. §. fin. Acc.

[p] Quia non de dolo. Ideo dixi dari perpetuo: quia, &c. alias si referas ad proximum dictum, nulla est rõ: quia de dolo actio bene datur in hæredem. s. de eo quod ad eum peruenerit: ut sup. de dolo. l. in hæredem. Ac.

[q] Competat. hic si nis uidetur esse contra principiũ huius legis: sed non est. nã non est de dolo, scilicet simplici, pro quo de dolo datur actio: sed adhibito contractu: vel circa. uel occasione cõtractus in male distribuendo: unde actione ex eo contractu tributoria agitur: ut sup. de dol. l. & eleganter. §. non solũ. in fi. Acc.

Quod. Casus in §. eligere, est talis. Seruus si negotietur in merce peculiari, contrahens cum seruo agere põt cum dño, uel tributoria. uel de peculio, sed una electa ad alteram non habebit regressum. sed si ex una causa uelit agere tributoria: quia contraxit in merce peculiari: ex alia de pecu. cum extra mercem peculiarem contraxit, utraque agere potest.

Si seruũ. Si seruũ tuum præposueris, ut negotietur in merce peculiari, & hæredẽ tuũ rogaueris, ut eum manumittat, & ei peculium legaueris: an hæres teneat tributoria? Dicitur quod non. & hoc Labeo. sed Pomponius dicit quod si hæres eũ manumisit, non fecit sibi cauere a seruo ut creditorib. mercis satisfaceret, uel deduxerit de peculio quod debuerit: tenetur tributoria.

Toties. Hic respon. tacitæ obiecti oni quare non datur in hæredem, quatenus ad eum peruenit: ut sup. l. illud. in fi? Respon. quod toties. q. d. cum de dolo defuncti conuenitur, consideratur quantum ad eum peruenit: cum ex suo insolidum. Vivian.

[r] In cæteris. ut bo. pos. qui non sunt hæredes: ut Insti. de bo.

† al. add. dominus.

† Auertit in Pã. Fl. uide Ant. August. emend. lib. 3. cap. 6.

† nihil.

† expedit. P.F.

de bo.poss.§.quos autem. Ac.

[a] Eligere.hn. regulam circa actionẽ:ut hic, & ĩ. de reg.iur.l.nemo ex his.§.quoties. & ĩ.de nox.l.in delictis.§.si detracta.& C.de codic.l. fi.in fi. j. respon.non autem in exceptione: ut ĩ.de excep.l. nemo.Sed cõtra prædictam regulã est ĩ.quo. leg.l.j.§. quia autem.Solu.secundum Al. potest plures proponere, ut tamen protestet unã se uelle prosequi: & super unam tantum iudicat reste.lo.uero distinguit: ut si de una ẽ certus,quod competat,eligere debet:licet de alia dubitet si autem dubitat de utraque, sic nõ cogitur. hoc non placet:quia potest esse, quod seruus postea cœpit debere domino: & ita nihil est in peculio. Item φ dominus ademit ei peculiũ sine dolo. & ita nõ habet locum actio de peculio:& sic nõ erit certus, an de peculio sibi detur.Itẽ ignorare põt an merx sit peculiaris:uel an dñõ sciente contrahat:sicq; de tributoria dubitat. Tertij distinguunt, an ex cõtractu det actio: ut tũc non liceat ignorare:ut hic, & ĩ.de reg.iu.l.qui cũ alio. & ĩ. de exerc.

Actione una electa an cæteræ tollantur.

Quando ad idem competunt plures actiones,cogitur quis eligere unam, nec poterit postea redire ad aliã.secus si plures actiones competunt ad diuersa. Bar.

Eligere [a] quis debet, qua actione experiatur, utrum de peculio, an tributoria: cùm sciat [b] sibi regressum ad aliã nõ futurũ. [c] Planè si quis uelit ex alia causa [d] tributoria [e] agere,ex alia causa de peculio:audiendus erit.

Tenetur hæres qui seruo dedit libertatem sine cautione uel deductione,& ex hoc suo dolo tenetur insolidum.Bar.

Si seruo {in} testamento manumisso [f] peculiũ legatum sit, non debere hæredem tributoria teneri: quasi neque ad eum peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait, sed Pomponius libro lx. scripsit: hæredem, nisi curauerit caueri sibi a seruo uel deduxit: † peculio, quod tribuendum erat: teneri tributoria, [g] quę sententia non est sine ratione. Ipse enim author doli est, qui id egit ne tribueret. Toties [h] enim in hæredem damus actionem de eo, quod ad eum peruenit:quoties ex dolo defuncti conuenitur, [i] non quoties ex suo. [k]

Paulus libro xxx. ad edictum. X.

DE peculio actione etiam cum emptore [l] serui agi potest: tributoria non potest.

Secundum diuersa accidẽtia quandoque melius est intentare actionem de peculio,quam tributoriam.Bart.

Caius lib.viij. ad edictum prouinciale. XI.

ALiquando etiam agentibus expedit potius de peculio agere,

l.fi.an ex quasi cõtractu:ut in l. cõtraria: qa ibi iustam causam habet ignorantiæ:ut ĩ. de reg.iur.l.qui in alterius.lo. etiã quandoq; distinxit, an probabiliter erret, siue dubitet, uel non ut primo casu plures possint proponi:secundo nõ.Sed hoc non ualet: quia etiam ubi qa probabiliter errat: cogitur tñ eligere: puta an testator fuerit dominus:ut ĩ. de lega.ij.l. cum filius.§.uarus. tu ergo dic quod hic est regula cũ suis concor. lex autem contra. est specialis casus ea ratione: quia possessor nõ certificabat me, an pro hærede uel legato possideat, quod tenetur facere: ut ĩ. de interrog.act.l.j.j. respon. & §.j.ideo non certifico eum,an agã pet. hæred.uel interdicto quorum le. unde dicitur in Prouerbio. A cotale montane, cotale boccone: uel si uelim eum præcise cõpelli ut respondeat, possum ex edicto ĩ.de inter.ac. l.j.j.rñ.sed hæc solutio licet sit ad casum illũ, non tamen est ad regulam quæ ibi sequitur: unde dabis similes casus,ut si non certificas me possideas pro hærede, uel titulo:ut rei uindicatione te conueniã:uel peti. hære. uel utrum possideas, uel dolo desijsti possidere, uel utrum sis hæres uel nõ: & habet locũ dicta regula ubi ad idem dantur.secus si ad diuersa: quia tunc tolluntur ut ĩ.de cõdi.fur.l.si pro fure. §.furti.& sup.de priua.delict.l.ij.nisi sint contrariæ: ut C. de fur.l.j.& C. si ser. extero se emi mand.l. j.Sed quæro an de in rẽ uer. tollitur electa actione de peculio? uidetur quod non: qa ex eadem causa potest agi pro una parte debiti una actione, pro alia parte debiti potest agi alia; ut institu.

Prouerbium Italicum.

quod cum eo. §.in rẽ autem. sed forte & hoc in tributum esset. & prima facie lex uidetur uelle quod tollatur electione.ut institut. quod cum eo. §.is quoque. Accursius.

[b] Sciat.i.scire debeat.Acc.

[c] Non futurum. nisi in casu cũ deceptus fuit, uel errauit:ut ĩ.ti.j.l.sed & si.§.fi.& ĩ. de inst. act.l.habebat.in fi. j.respons.

[d] Ex alia causa. puta ex alio contractu.

[e] Tributoria.cum utrunq; habeat, ut insti. quod cum eo. §.is quoque. Ac.

[f] Manumisso scilicet p fideicõ. & sic intelligitur ĩ. quando act.de pec.est an. l.j.§. Pegasus. non directo: quia tunc non uidetur posse deducere: ut inf.de pec.l.at eum hæres.

[g] Tributoria. scilicet insolidum. secus in actiõe de peculio:ut ĩ.de pec.l. sũma.§. sed si alij. uel ibi creditori cui tenebatur, soluit. Itẽ secus in alio casu.ĩ. de eden.l. quædam.§. sed nec.Accursius.

[h] Toties. respondet tacitæ obiectioni, quare, non conuenitur de eo tãtũ, quod ad eum peruenit:ut ĩ. eo.l. illud. in fin.respon.toties, &c.ut hic,& ĩ. de reg.iur.l.toties.

[i] Conuenitur. dolo commisso extra contractum. secus in contractu ut inf.de act. & obl.l.ex cõtractibus: uel dic hoc casu speciale, etiam si ex contractu. ut dixi.sup.eo.l.illud.in fi.

[k] Non quoties ex suo. quia tunc insolidum, etiam si nil ad eum peruenit.secundum Ioan.

DE peculio. CASVS. Seruum tuũ, qui negotiabatur in merce peculiari, uẽdidisti. an cũ emptore agi possit tributoria? Dicitur quod non. sed de peculio.Viui.

[l] Etiam cum emptore.ut hic,& ĩ.de pecu.l.& ancillarum.§.si seruus. & l. si ex duobus. §.si. & l. sed & si quis.& l.non penes. Sed tributoria non, ut subijcit, etiam si emptore sciente contraxit: quia tunc dominus nõ erat:ut ĩ.de nox.l. in delictis.§.si extraneus.& potest esse ratio:quia non sic succedi.ur in scientiam.quæ est necessaria ad tributum, sicut in peculium. Ac.

ALiquando. CASVS. Qui contraxit cum seruo in merce peculiari agere potest tributoria uel de peculio. cõsultius tamen faceret aliquando si de peculio ageret.quã hac actione: quia in tributoria actio. illud solũ uenit in contributionẽ: quod in merce est, in qua negotiatur. & põt esse φ in maiori uel in minori parte peculij negotietur, puta tertia uel quarta. Item potest esse quod nihil domino debeat: & ita nihil deducet in act.de peculio: ut puta seruus meus habẽs peculiũ ualens centũ mar. debet.l. creditoribus ob merces.

debet

debet quadraginta domino. & sic plus debitum mercis: quia in decem excedit: & sic non expedit agere tributoria: sed si de peculio agant insolidum consequentur: quia plus est in peculio quam in ære alieno, & deducto quod domino debetur. Viuia.

a Dequa. Scilicet tributoria. Acc.
b Receptum est. Vt hic, & ī. eo. l. procuratoris. §. non autem ei. & §. si prætor. Accur.
a Debeat. Et propter hoc magis expedit de peculio agere, secundum Io. aduocatus ergo sit cautus in eligendo: ut in ilit. quod cum eo. §. tutius.
d Alius. Duas ponit quæstiones: & secundam tantum soluit. in prima fuit dominus primo conuentus actio de peculio & quæritur, an possit deducere quod est daturus ijs, qui agerent tributoria. Secunda est contra, quando primo tributoria fuit conuentus, & male distribuit: an id possit post de peculio conuentus deducere? Et dicit quod sic. Sed quid in prima? videtur quod non: nō enim inuenitur dominum habere priuilegium deducendi, nisi quod sibi & in sua potestate uel tutela positis debetur: ut infra, de pecul. l. sed si damnū. §. peculium. Econtra uidetur quod sic: quia & pro creditore quandoque est deducendum: alias imputatur: ut supra eodē. l. quod in hærede. §. si seruo. sed responde dominum non debere deducere: sed si reperiatur postea aliquid habere ex mercibus, conuenitur: alias non, nisi de dolo si dolo fecisset quo minus haberet. si autem prius tributoria conueniatur, hic constat quod non deducit sibi debitum. & si postea cōuenitur de peculio, prædeducet. Accur.

quàm tributoria nam in hac actione, de qua [a] loquimur, hoc solùm in diuisione uenit, quod in mercibus est, quibus negotiatur, quodque eo nomine receptum est. [b] At in actione de peculio totius peculij quantitas spectatur, in quo & merces cōtinentur. Et fieri potest, ut dimidia fortè parte peculij, aut tertia, uel etiam minore negotietur. Fieri prçterea potest, ut patri domi nove nihil debeat. [c]

De peculio deducitur id, ad quod quis ex dolosa difficultate tenetur. Bar.

Iulianus libr. xij. Digestorum. XII.

ALius [d] duntaxat de peculio, alius tributoria serui, noīe cum dño agit Quesitum est: an deducere dominus de peculio debeat, qđ tributoria agēti præstaturus [e] sit? Respōdit, [f] tributoria actione nunc demum agi potest, [g] cū dominus in distribuendo pretio mercis, edicto prætoris non satisfecit: id est cùm maiorem partē debiti sui deduxit, [h] quàm creditoribus tribuit: ueluti

e Præstaturus. Respondeo, non.
f Respondit. Non ad primam, sed quandam aliam ordiuur, quam soluit.
g Potest. Propter dolosam distributionem: quia & propter scientiam tantum tenetur tributoria.
h Deduxit. Nor. pro M. qui dixit, tributoria tunc demum habet locum, cum dominus distribuit, & male. Sed certe imo & alias dolo commisso a domino: ut supra eodem. l. illud. §. minus. & §. si tamen. & §. si mercem. & l. quod in hærede. §. si seruo. Item & propter scientia nullo dolo commisso.
i Dena. Id est, decem, & decem: & sic uiginti: ut ī. de lega. j. l. si quis testa. primo respon. Are.
k Seruū a se liberasse. Id est, se nomine serui liberasse. uel dic non liberatum seruū ab antiquo debito, quo domino tenebatur: non autem dicas, quod tātum domino seruus debet. quātum alij tributoria actione præstaturus est. Item nota, qđ una solutio non parit duos contrarios effectus: & quod liberetur seruus: & quod dominus alij hoc idē habeat restituere. sic ī. de solu. l. q̄ hoīem. §. si Ac.
l Cæperit. Per aliquē peculiarem creditorem. Accur.

si cùm in merce triginta fuissent, in quā ipse quidem quindecim crediderat, duo aūt extranei triginta tota quindecim deduxerit, & creditoribus reliqua quindecim dederit: cùm deberet sola decē deducere: & extraneis dena [i] tribuere. Cùm igiť hoc fecit: nec intelligendus est, seruū à se liberasse, [k] eò quod quinque adhuc noīe eius tributoria actione prçstaturus sit. Quare si agi de peculio cçperit [l] (cum fortè extra mercē peculium est) quinque tanquam adhuc creditor serui, deducere debebit.

TITVLVS V.

QVOD CVM EO, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur.

Cai. li. viij. ad edi. pu. I.

OMnia [m] proconsul [n] agit, [o] ut qui contraxerit cū eo, [p] qui in aliena potestate fuit, etiā si deficiant superiores actiones, id est, exercitoria, institoria, tri-

QVOD CVM eo, qui in aliena, &c.

Qualiter insolidū cōueniamur ex cōtractib. alienis. dictū est: nūc qualiter ipse filius factus sui iuris teneatur audi. & no. qđ hic titulus, & sequens circa filiūfamil. tātum restringuntur. Item not. qđ actio ex eo qđ sui iuris sit filius admittitur de iure ciuili, cum sit alius: sed per prætorem restituitur per titulum illum supra, de cepi. dimi. Per hunc autem postea madificatur: ut infrà, e. l. ij. & sic est unū beneficiū in restituenda: & alind in madificando.

Quorsū hic proconsulis fiat mentio, pulchre explicat Ant. Aug. lib. j. emē. cap. ..

omnino.

P. F. sis

Omnia. CASVS. Intēdit hic dicere qualiter filiusfamilias sui iuris factus teneat, quando superiores actiones non competunt, & iustū est, ut cū eo cōtrahens suū recipiat. aut ergo contrahit iussu patris aut non, sed in patris rem uersum est: aut neque iussus eius intercessit: neq; in rem eius uersum est. primo casu tenetur pater quod iussu, secundo de in rem uerso, tertio de peculio. de quibus l. prox. dicet.
m Omnia. Quæ sunt agenda in iure ciuili: ut sup. de iusti. & iure. l. ius autem. §. ius præto. Accur.
n Proconsul. i. prætor: ut supra, de alie. iud. mu. l. j.
o Agit. Proponendo edicta.
p Cum eo. Scilicet filio.

a Suum consequatur. Id est, debitum sibi. sic & sup. si certum peta. l. si & me. & inf. pro soc. l. cum duobus. §. idem respond. at proprie suum dicitur quod uindicare potest: ut supra, de rei uind. l. solum. §. meum. Acc.

b Actionem constituit. Etiam in hoc casu, non solum in prædictis casib⁹. Azo. & hæc explicantur proxime infra per diuersos titulos. Accur.

Ait. Casus in hac lege & seque. est talis, Contraxi cum filiofamilias uel iussu patris, uel non: uel in rem patris uersum est, uel non est uersum. neque iussus interuenit, quæritur qualiter debeat filius conueniri? Respondeo quod dum est in potestate, insolidum: emancipatus uero uel exhæredatus uel institutus & abstentus inquantum facere pôt, uel si p dignitatê exijt de potestate patris, uel in adoptionê datus fuerit a patre naturali, & pater decedat, uel si in modica parte hrs institutus fuerit. nam & hic dânari debet inquâtû facere pôt. Sed an possit detrahere, qđ aliis debetur, ut cũ alijs ueniâ in contributionem, quærit? Et distinguit, an cõtraxerunt cũ eo dũ erat in potestate, sicut ego. & melior erit conditio mei occupãtis, nisi aliquis fuerit priuilegiatus, ut puta quia mutuauit in refectionem domus. & hæc ratio prius erit habenda. aut post: & habebitur eorum ratio, ut detrahatur qđ eis debet. Vtuianus.

c Ait prætor. Hic nota quod filius dum est in potestate, insolidum tenetur de suis contractibus: ut infra, de pe. l. si quis cum filio. & l. & ideo. & supra, de iudi. l. tam ex contractibus. Sed quando fit sui iuris, regulariter conuenitur inquantum facere potest, secundu Ioannem: ut hac. l. fallit autem: ut inf. e. l. sed & si ex parte. in prin. & §. j. & §. quanquam. Melius uidetur econtra qđ in totum fiat restitutio quando emancipatur, per illum titu. de capi. dimi. ut arg. ã. de mino. l. quod si minor. §. restitutio. Fallit autem in casibus sex: qui hac l. dicuntur, in quibus modificatur. Acc.

d Cuius in potestate. Secus si postea: ut inf. l. proxi. in fin. & inf. l. si filius. §. fina. & l. ergo.

butoriave: nihilominus tñ inquantũ ex bono & æquo res patiť, suum ɔsequať a Siue n. iussu eius, cuius in potestate est, negotium gestum fuerit, insolidũ eo uomine iudicium pollicet: siue non iussu, sed tamê in rem eius uersum fuerit: eatenus introduxit actionê, quatenus in rem eius uersum fuerit: siue neutrũ eorum sit, de peculio actionem constituit. b

In casib. hic expressis filiusfamiliâs sui iuris effectus tenetur inquantum facere potest. Bar.

Vlp. li. xxviij. ad edi. II.

Ait prætor: c *In eũ, q emancipatus aut exhæredatus erit, quive abstinuerit* † *se hæreditate eius, cuius in potestate,* d *cum moreretur,* † *fuerit: eius rei nomine, quæ cũ eo contracta erit, cum in potestate esset, siue sua* e *uoluntate, siue iussu eius in cuius potestate erit, contraxerit: siue in peculium ipsius, siue in patrimonium eius, cuius in potestate fuerit, ea res redacta fuerit:* f *actionẽ causa cognita dabo in* { *id,* } *quod facere potest.* Sed & si citra emancipationê sui iuris factus g sit, uel in adoptionem datus h deinde pater naturalis decesserit: item si quis ex minima i parte sit hrs institut⁹: æquissimũ est, cá cognita êt in hunc dari actionem in id, quod facere potest.

† P. F. abstinuit.

† P. F. moreretur.

In hac actione deducitur, qđ debetur creditoribus priuilegiatis, uel postea contrahentibus, non alijs. Bar.

Idem libro iij. Disputationum. III.

Sed an hic detrahi debeat, quod aliis debetur, tractari pôt. Et si quidem sint creditores, qui cùm esset alienæ potestatis, cum eo contraxerunt: rectè dicetur, occupantis meliorem esse conditionem: nisi si quis priuilegiatus ueniat. huius. n. non sine ratione prioris k ratio habebitur. quòd si qui sint q postea, quàm sui iuris factus est, cum eo contraxerunt: puto horum rationem habendam. l

Institutus ex parte non modica, potest conueniri insolidum, uel pro hereditaria partione: & interdum habet beneficium ne conueniatur ultra quam facere possit. Bar.

e Sua. Scilicet filij spontanea, sed non patris.

f Redacta fuerit. Hæc autem tunc inquiruntur, quando pater conueniretur. hic autê filius conuenitur. Acc.

g Factus. Per dignitatem, ut quia patricius uel consul est factus uel episcopus: ut in authen. constitu. quæ de dignita. collat. sexta.

h Datus. Hoc casu dissoluitur ius pa. pot. ut instit. quib. modis ius pat. pot. sol. § pe. & ad bona istius patris, scilicet naturalis de quo loquitur potest uocari per unde cog. ut instit. de hæred. ab intesta. §. admonendi. & ideo iuste quæritur, an damnetur in quantum facere potest, eo inspecto an successit ei ea modica parte per testamentum dicti patris naturalis. Accur.

i Minima. Quam intelligit Ioan. æstimandam arbitrio iudicis. Vel dic minimam, id est, suam legitimam: ut C. de inoffi. testa. l. si quia in suo. & est ratio huius edicti & superiorum, quia priuilegi⁹ non deberent homines attritiones maximas substinerent in authen. de fide instru. §. fina. colla. sexta. Accur. † prius.

Sed an hic.

k Prioris. Id est, in primis, ut quia uxor erat quæ tũc dedit dotem, & solutũ alijs isti repeterent conditione uel ex lege uel officio iudicis, uel ex cautione interposita: ut C. de priui. fisci. l. pecuniam. & infra, de pecu. l. ex facto. §. j.

l Rationê habendam. ut detrahatur quod eis debet. Sed hoc uidetur falsum, qa solus donator cũ ex donatione conuenit detrahit. & nullus alius: ut infra, de re iudicata. l. inter eos. §. ia quoq;. & l. ea hêdatû. §. j. quæ sunt côtra. Itê quare detrahitur posterioribus, non primis? Solutio. hic unum inducitur contra creditores posteriores, scilicet quod primi admittuntur ad agendum, quia de iure non debent admitti cum ius suum per capi. dimi. debitoris perdiderunt: ut sup. de capi. dimi. l. ij. unde hoc pro eis inducitur: ut sup. de mino. l. cum qui. Sed adhuc non est solutum contrarium de illis legibus. unde dic quod solus donator detrahit quod omnibus debet ex causa non simili. sed filius nô omnibus: quia nô primis, sed tantũ ultimis. uel alter ut ibi. in prædicta autem

ćta autem. glo. est ratio: quia posterioribus non primis deducit. Ac.

mendaciū: ut hic. & inf. de re iud. l. qui cum se. & sup. de do. l. quid enim. & C. de calum. l. ii. & C. ad Macedo. l. j. & si minor se ma. dix. l. si alterius. & su. tit. j. l. illud. §. penult. & sup. ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. hæc actio. & instit. de fideicom. hære. §. fin. & sup. de rei uind. l. penult. argu. contra, secundū P. instit. de act. §. aliæ. & §. rursus.

SEd & si ex parte. CASVS. Si filius ex parte non modica fuerit institutus. puta in dimidia hæredi. eligi, si uelim eum conuenire insolidū, aut in parte qua hęres est, hoc inspecto a iudice, sit institutus in modica parte, aut non: ut si e habeatur ratio eius, ne egeat.

Interdum. Volebam cum quodam contrehere. quærebam an esset filiusfamilias? Et rñd. se patrē nō hebere, cū tamen in potestate patris esset. ex hoc contraxi: & pater eū postea emancipauit uel exhæredauit. an propter mēdacium suum insolidum cōueniri debeat, quęritur? Et dicitur q̄ sic: quāquam filiusf. priuilegium habeat in contractibus ut cōueniatur inquantum facere potest.

Solt. Filiosfamilias datur huiusmodi priuile. ut inquā tum facere possit cō ueniatur, an ad hæredem eius trāseat? Dicitur q̄ nō. Si ne so contraxi cū filiofamil. & postea sui iuris efficiat, & diu postea stetero, quod eū non conuenero, an debeo posse eum insolidum conuenire propter temporis fluxum? Et respon. quod ratio habenda est.

Is. Contraxi iussu patris cum filiofam. altera actione electa ad aliam non habeo regressum, nisi erraueim, unde si egi de peculio nō agem postea quod iussu, nisi erans hoc fecero.

Idem lib. xxviij. ad edictum. IIII.

SEd { & }si ex parte non modica sit hæres scriptus filius: in arbitrio est creditoris, utrū p̄ portiōe hęreditaria: [a] an insolidum eū cōueniat. Sed hic [b] iudex ęstimare debet, † ne forte in id q̄d facere pōt, debeat cōueniri. [c] Interdum aūt & si exhæredatus filius, uel emancipatus sit: insolidum actio aduersus eum dabit: ut puta si patrē familias se mentitus est. cùm contraheretur cum eo. nam libro secundo Digestorum Marcellus scripsit, etiam si facere non posit, cōueniendum propter mendacium. [d] Quāquam autem ex contractu in id, quod facere potest, actio in eum datur: tamen ex delictis insolidum [e] conuenietur.

Beneficium huius edicti non transit ad hæredem filij. Bart.

Soli autem filio succurritur, non etiam hæredi eius. [f] Nam & Papinianus libro nono † quęstionum scribit, in hæredem, filij insolidum dandam: actionem.

Iste. §. legitur duobus modis Tene primam lect. secundū quā hoc dicit, In hac actione tēporis ratio habetur, & sententiæ tempus inspicitur.

Sed an ēt temporis ratio haberi debeat: ut si quidem ex continenti cum filio agatur, detur actio in id, quod facere potest: si † uerò post multos annos, non debeat indulgeri? Et mihi uidetur, rationem habendam esse. [g] in hoc n. causę cognitio uertitur.

Qui semel egit, nō potest iterum ad actionem ex noua adiectiōe agere, nisi prehabita restitutione ex causa iusti erroris quod dic ut l. habebat, suprà tit. ij. Bar.

Is, qui de peculio egit, cùm posset Quod iussu: in ea causa est, ne posit Quod iussu [h] postea agere. & ita. Proculus existimat. Sed si † deceptus de peculio egit. putat Celsus succurrendum ei. quæ sententia habet rationem.

Beneficiū huius edicti habet etiam locum contra actionem iudicati. Bar.

Pau. li. xxx. ad edi. V.

SI filiusfamiliàs uiuo patre conuentus, & condemnatus sit: in emancipatum, uel exhæredatum postea, iudicati actio in id quod facere potest, danda est.

Fideicommissarius uniuersalis in effectu hæres esse uidetur. Bartolus.

[a] Hæreditaria. a quo totum possum petere, possum & partem semper ex suo contractu: ut hic. Vel forte pater fuerat obligatus, & eum ut hæredem conuenio: ut inf. eo. l. pater. Ac.

[b] Sed & hic quando pro parte hæreditaria. Vel dic quando conuenio eum insolidum ex suo contractu.

[c] Conueniri. inspecta parte, modica sit uel non, quo ad debitum, licet sit magna, quo ad substantiam. & per hoc uidetur quod non refert, quo ad substantiam, an satis uel parum sit institutus: quia frequentiam considerauit. Ac.

Mendacium puniri debet.

[d] Propter mendacium. s. insolidum. Et nota puniri

[e] Ex delictis insolidum. quia non inuocat legem, qui eam committit: ut ff. de minori. l. auxilium. in fi. Ac.

[f] Hæredi ei⁹. quia est p̄sonale beneficium omniū talium qui sic conueniuntur: ut hic. & inf. de re iudi. l. sciendū. & ff. sol. mat. l. maritū. & l. seq.

[g] Habendum esse. ut si aliquando in illo tēpore facere potuit, & desijt dolo posse facere, teneatur insolidum, alias non: ut ff. de re iudi. l. sed hoc ita. in fin. legis: cum ex dolo in contractu adhibito insolidum teneatur: ut inf. eo. l. cum qui. nō autem puto, quod solo temporis cursu obligationis natura mutetur: ut infra, de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. placet. Alij dicunt ex cursu temporis hoc euenire, ut insolidum teneatur, quasi dilatione & beneficio priuilegij gaudere nō debeat. & secundum eos multos annos uel paucos accipe secundum arbitrium iudicis. Accursius.

[h] Ne possit Quod iussu. cum sint eædem personæ, & eadem res quæ petitur: & eadem causa uel ratio petendi: licet actio sit diuersa: ut ff. de excep. rei iu. l. & an eadem. & ff. de iureiur. l. duobus. §. exceptio. & §. qui iurauit. nisi fuerit deceptus a domino, qui sibi a filio nihil deberi dicebat: ut hic subijcit, & inf. quando act. de pec. est an. l. quę situ. & sup. de instito. act. l. habebat. in fi. j. respon. Ac.

SI filiusf. CASVS. Contraxi cum filio uiuo patre, egi contra eū, & insolidū condemnatus est, emācipato eo uel exhæredato, si conuenitur act. iud. an debeat haberi ratio sui quæritur? Et respondetur quod sic. Sed si filio. Contraxi cum filiofamilias: pater eum exhæredauit, extraneum instituit, & rogauit

Margin notes: † P. F. debeat. † s. † fin. † & si errore.

de hæreditate restituenda filio & restitutam insolidũ debeat conueniri eũ hæres sit re ipsa, an inquantũ facere potest inspectis uerbis edicti? Et resp. quod insolidum. econtra. si sit institutus filius, & rogatus alij restituere totam hæreditatem: & restituat quasi exhæredatus: inquantum facere potest conuenietur. Viuis.

† al. ad. sed.

† Si filio exhæredato senatusconsulto Trebelliano hæreditas patris restituta sit: non debebit inquantũ facere pôt, sed insolidum condemnari. effectu enim † quodammô [a] hæres est. Sed si coactus immiscuerit se ut restituat hæreditatẽ: perinde obseruandum, ac si se abstinuisset. [b]

Propter mendacium perditur istud beneficium. Bar.

Vlpianus lib. j. Disputationum. VI.

EVm qui se patrẽfamilias simulauit, & mãdante [c] aliquo stipulatus est: [d] mandati teneri Marcellus scribit: quãuis rem præstare non possit. [e] Et sane uerum est teneri eum debere: qa dolo fecit Hoc & in oĩbus bonæ fidei [f] iudicijs dicendum erit.

Potest agi contra hæredes pro hæreditatis portione, uel contra filium insolidũ: sed in condemnatione filius habebit huius edicti beneficium. Bar.

Scæuola li. j. Resp. VII.

PAter filio permisit mutuam pecuniã accipere: & per epistolã creditori mandauit, ut ei crederet, filius ex minima parte patri hæres extitit. Respondi, esse in potestate creditoris, utrum filium, cui credidisset, insolidum, an hæredes pro qua parte quisque successisset, mallet † conuenire: sed filius condemnatur, inquantum facere potest. [g]

[a] Effectum enim quodammodo. Cũ successerit: licet per obliquum in ius defuncti: ut ꝟ. de reg. iur. l. in pati. & l. q̃ p successionem. & idẽ si fuerit bono. poss. ut insti. de bo. poss. § quos aũt. Et no. hic effectũ plus quam uerba attendi: ut infra, de pec. l. peculium. §. sed si nomina. & inf. de uerbo. sig. l. nomen filiarum. §. fi.

† .F. quia effectu.

Effectus potius quã uerba debet attẽdi.

[b] Abstinuisset. quoad hunc titulũ, & quo ad omne dãnum uitandum: ut Institu. de fideicõ. hæred. §. si uero. Accursius.

EVm. &c. CASVS. Mandaui filio famil. simulanti se patremfa. ut stipularetur a debitore meo: stipulatus est, & exegit, licet insolidũ facere non possit propter mendacium suum, tamen insolidũ nihil mandã. insolidum tenebitur. Hæc sunt uera & in alijs bonæ fidei iudicijs. Viui.

[c] Mandante. &c. & si contractus mandati intercessit.

[d] Stipulatus est. & illud habuit debitum. &c. Acc.

[e] Non possit. cõmode. &c.

[f] Bonæ fidei. Et stricti iuris. idem quod dictum est in cõtractu mandati: ut supra. eo. l. sed & si ex parte. §. j.

† malit.

PAter. CASVS. Mãdaui Titio, Ut filio quem in potestate habebã, mutuaret. institui eum in modica parte, alios in alijs partibus: habet Titius electionem, utrum uelit filium conuenire insolidum, an hæredes pro portionibus hæreditatis: sed si filium insolidum conuenit, inquantum tamen facere potest condemnabitur. Viui.

[g] Potest. ut sup. eo. l. sed si ex parte. §. respon. Acc.

TItianus. CASVS. Quidam præposuit seruũ mutuis pecunijs dãdis, & pignorib. accipiendis. seruus pro emptore hordei fideiussit, & postea seruus fugit, uult uenditor conuenire dñm institoria, & conuenit: & condemnauit eum præfectus annonæ, ea ratione: quia similia seruus facere solebat: scilicet horrea conducendo, & omnia dominus rata habebat. appellauit ad principem: quia dixit se præposuisse tantum seruũ ad pecunias fœnerãdas. princeps confirmauit. allegabatur pro domino, quod seruus alienum debitũ suscipiendo fideiussisse uidebatur, & ita dominus non debebat teneri sed tñ quia seruum in oĩb. uidebatur instituisse, propter hoc sententiam prædictam confirmauit. Viu.

Ex sola patientia uidetur quis institorem præponere. Item iudex appellationis potest sententiam confirmare ex noua causa. Bartolus.

Paulus lib. ij. Decretorum. VIII.

TItianus Primus præposuerat seruũ mutuis pecunijs dandis, & pignoribus accipiendis. Is † seruus ẽt negotiatoribus [h] hordei solebat pro emptore suscipere debitum [i] & soluere. Cum fuisset seruus, & is, † cui delegatus fuerat dare prætium hordei, conueniret dñm noĩe institoris: negabat eo se nomine conueniri posse: quia non in eam rem præpositus fuisset. Cùm autẽ & alia quædam gessisse, & horrea conduxisse, & multis soluisse idem seruus ꝓbaretur: præfectus annonæ contra dominum dederat sententiam. [k] Dicebamus, [l] quasi fideiussionem esse [m] uideri, cùm pro alio solueret debitum non solere autem ex ea cã in dominum dari actionem. [n] Nec uideri † hoc dominum mandasse: sed quia uidebatur in omnibus eum suo noĩe substituisse, sententiam [o] confirmauit. Imperator. †

TITVLVS VI.

†AD SENATVSconsulto Macedonianum. †

[h] Negotiatorib. i. uenditoribus.

[i] Suscipere debitum. non ut ementi crederet: tunc enim sine dubio datur institoria, ut sup. de insti. l. in eum. §. fin. sed ut ementibus subueniret eis fideiubendo pro eis. Accur.

[k] Dederat sententiam. nõ fuerũt istæ iustæ causæ, quare debuit dãnari: ut ꝟ. de exercit. l. j. §. non aũt. & §. igitur. sed Imperator in cã appellationis meliorẽ dat rõnem, quia & dño erat solitus hoc facere, & in suũ locum substitutus uidebatur. ut subijcit, & sup. de pig. ac. l. uel uniuersorũ. Ac.

[l] Dicebamus. nos ex parte domini. s. allegando.

[m] Fideiussionem esse. & ideo nullo modo tenetur dominus: ut ꝟ. de fideiussori. l. sed & si seruus.

[n] Actionem. Ex fideiussione. &c.

[o] Sententiam. &c. s. præfecti.

† sed.

† Sic in P. Fl. Haloan. autẽ scripsit, eius obligatus.

† P. F. uidetur.

† P. F. confirmauit.

† P. F. De senatuscon. Macedo.

† Huius senatusconsulti, author senatui fuit Vespasianus ut scribit Tranquillus.

AD SENATVSCONSVLtum Macedonianum. &c.

Licet

Licet ex quolibet contractu facto cum eo, qui in nostra potestate est, teneamur quoquo modo: ut suprà ti. j. l. j. hoc tamen fallit filiof. in duobus casibus. Unus est in noto: ut inf. de pelli. l. si quis rē. §. noto. Et alius in mutuo. Et de hoc tractat hic tit. ut non teneatur. s. cū effectu nec ipse, nec pater: ut inf. eod. l. j. Accur.

Ex mutuo facto filiusfamiliàs non competit actio cum effectu contra ipsum etiam factum sui iuris: quia obstat exceptio Macedoniani. Pau. de Cast.

Ulp. lib. xxviij. ad edictum. I.

Verba ¹ senatusconsulti Macedoniani hæc sunt: *Cùm inter cæteras sceleris causas Macedo, quas illi natura [a] administrabat, etiam æs alienum adhibuisset: & sæpe materiam peccandi † malis hominibus præstaret, qui pecuniam, † ne quid amplius [b] dicatur, † incertis nominibus [c] crederet: placere [d] ne cui, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parētis eius, cuius in potestate fuisset, actio, petitioque [e] dare tur: ut scirent, qui pessimo [f] exēplo fænerarent nullius posse filijfamilias bonum nomen, expectata patris morte, [g] fieri.*

Si tempore mutui facti filius non erat in potestate patris, sperabat tamen reverti in potestatem ex causa qua retro fingit, locum habet hæc exceptio, tam interim, quam postquam reversus est secus si non est spes revertendi. Idem si erat in patris potestate, licet speraretur exire, si tñ ex cā qua non fingit retro, similiter habet locū, licet postea exijt. Paulus de Cast.

Si pēdeat, an sit in ptāte filius (ut puta qm̄ patrem apud hostes habet) in pēdēti est, an in sanatuscōsultū sit cōmissum. nā si reciderit in ptātē: senatusconsulto locus est. si min⁹: cessat. [h] interim igif denegāda ē [i] actio. Certè § & § si adrogatus mutuā pecuniā acceperit, deinde sit restitutus, [k] ut emācipareẗ: senatuscōsultū locū habebit. fuit. n. filiusfamilias.

Hic ponitur regula, quòd ex mutuo facto filiof. etiam si sit in dignitate constitutus, non datur actio cum effectu, & post ea ponuntur sex vel septē casus usq; ad l. sed Iulianus. Primus est qñ habebat Castrense peculiū. Secundus qñ mutuans credidit illū esse patremfamil. iusta rōne ductus. Tertius qñ mutuās erat minor vigintiquinq; annis. Quartus qñ erat ēt ipse filiusfamilias. & mutuavit pecuniā paternam. Quintus qñ fuit aliter contractum cū filiofamil. quàm mutuando: quia senatusconsultū non habet locū, nisi in mutuo in alijs contractibus nō, nisi essent facti in fraudē mutui. Sextus est qñ contractus fuit initiatus tpe quo erat in patris ptāte: quia tūc spe futuræ numerationis per stipulationē promisit sed numeratio facta fuit postquā exiuit patriā ptāsem. Septimus est qñ filius nō recepit mutuum, sed pro recipiente fideiussit. h. d. Pau. de Cast.

In filiofamiliàs nihil dignitas facit, quo minus senatusconsultum Mace-

Verba. casus. Licet: ex cōtractu filij, quē habet in potestate, teneat: ut ī. proxi. titu. l. j. fallit tñ cū filiusfami. cōtra S. C. Maced. pecuniam mutuat: qđ introduxerunt senatores in odiū creditorū, cuius S. C. condendi cā fuit Macedo: qui inter alia multa quæ fecerat, consuevit mutuare pecuniam filijsfa. & ide sumpta occasione filij mortē patris avide expectabant: cū nō haberent ōn desoluerent. statuerūt ergo senatores, ut creditori mutuanti filiofamilias, nec in vita patris, neq; post, detur actio vel petitio.

Si pendeat. Patre capto ab hostib. aliquis filio eius mutuavit pecuniā, an locū habeat senatuscō. R ñ. quod in pendenti est, an locum habeat: qa si redeat fingitur nō captus: & locum habet. si nō redeat. cessat senatusc. ōs. Certe. Aliquis sui iuris dedit se in arrogationē. postea aliqs mutuavit ei pec. si restituatur, ut emancipetur ab arrogatore ꝑdo ne: ut sup. de min. l. iij. an locū habeat se. cōs. Dī quod sic: quia filiusf. erat cū pec. ei mutuaretur.

In filiofa. Si filiusfa. cui mutuata est pec. adipiscatur dignitatem aliquam, quæ sui iuris eum non faciat, an cesset senatusc? Dicitur q non. si tamen mutuavit in peculio castrensi, os que ad cōcurrentem quantitatē castrensis peculij. cessat Mac. cum in castrensi peculio fungat vice patrisfa.

¹ Quido nō habeat locū iste titu. & in quibus casibus: vide l. ij. & iij. C. eod. & per Bal. & signanter in l. Macedoniani senatuscon. Itē ad istius tito. declarationem vide unū pulchrum dictum In hoc in ca. quia plerique. circa finē extra. de immu. ecc'e.

† P. F. malis moribus præstaret.

† Cum pecuniam.

† P. F. diceretur.

[a] Natura. i. consuetudo, quæ est altera natura: ut ī. de lib. & posthu. l. si quis posthumos j. rñ. Ar. tamen contra inf. de aqua plu. ar. l. ij. §. item Varus Ac.

[b] Ne quid amplius. q. d. de suis malis hoc dixisse sufficit, quod subijcitur ut per hæc plura det intelligere: ut in auth. quib. mo. na. eff. leg. §. & quidā. co. vj. Vel dic ne quid ampli⁹, id est, Macedo hoc solū dicebat, post mortem patris solues. nō aūt exprimebat, occidere eū, ut promissionē serves in reddenda pecunia. erat ergo incertū nomē, cum patre ꝑmoriente bonum erat: econtra nō. & sic incertū. ut subijcit. Accur.

[b] Amplius. i. expressius.

[c] Incertis nominibus. constitutis.

[d] Placere. populo senatui oisum est. Az.

[e] Petitioque. s. cū effectu. est tñ obligatio civilis & naturalis: & sic actio. sed exceptione repellit, sicut in Vellei. S. C. ut sup. eo. l. quia naturalis. & l. seq. & ī. ad Velle. l. si mulier in inte. Acc.

[f] Pessimo. Nota mali exēplis a iure ēt humano reprobati: ut hic, & s. de iudi. l. observandū est. & ī. de re iudi. l. divus. in fi. & ī. ad leg. Cor. de sic. l. iij. §. sed ex senatuscon sulto. & ī. de pec. l. si quis aliquid. §. q abortionir. & C. de proba. l. exemplo.

[g] Morte. naturali vel civili: ut ī. eo. l. sed Iul §. sed & pf.

[h] Si minus, cessat & sic rōne furti interim est in pendenti: ut hic, & ī. de fa. l. impuberem. §. j. & Insti. q mo. ius patriæ pot. sol. §. si ab hostib. & ī. qñ ac. de pe. est anna. l. penul. sed rōne præsentis nō, cū pater fit servus hostiū. ut Insti. de iure perso. §. servi Accur.

[i] Denegandа est. Argo. contra infrà de lib. cau. ordinata in prin. & Insti. de interdic. §. commodum.

[k] Sit restitutus. ut quia a prædone adoptatus est: ut sup. de mino. l. iij. §. si quis. Acc.

¹ Vide Bodæ. hic in annot. prio. ad Pand.

Nam

a Nam & si consul. sit.hoc de consule & de alijs xj. dignitatibus.item de episcopali, hodie corrigitur:quia cum omnes sui iuris efficiantur per huiusmodi dignitates, cessat Maced. ut in authen. consti.quæ de digni. §.nunc autem.collatio.vj.

b Vsq;. Fungantur. & patet nullum ius ibi habeat : ut C. de castr. pec. l. iij. sic ergo in eo.testatur filius: ut inst.qui test. fa.pos §.j. Itē agunt etiam contra patrē.& conueniūtur:ut s. de iu dic.l. lis nulla. Item Mace. cessat ut hic, & præsumit q̄ semper in eam causam mutuam accepit: ut C.e.l.fi.in fi.nō aūt ab intestato in eo habuit hæredem occultū:ut j. de cast.pe. l ij. hodie sic : ut in auth.de hæ.ab inte. §.si igitur defunct'. & hæc oia. in quasi castrēsi intelligo: ut j.de co.bo.l.j.§.nec castrense.& C.de in offi.test.l.fi.Acc.

† F.F.etiā.

† Addo ego pro ista.glo.esse tex.in l. miles. præcipua. ff. de cast.pecu. in uer. actionem, &c. quam uis glo. in d.l.lis nulla hic allegata, non adducat illum tex. de quo hic meminit pro gl. nostra.

Si quis. CASVS. Si creditor aliqd mutuet filiofa.credēs eum sui iuris qa ut paterfa. oīa agebat, an .oeñ habeat senatusc.quæri. Et dicitur q̄ non : nisi hoc credat uana simplicitate ductus,uel iuris lapsus imperitia. Idem est in eo filio, qui publica conduxit uectigalia a principe uel fisco. & hoc in prima. In secunda dicit, si ignorat filiusfa. sit ille necne cui pecunia mutuo dat, puta q̄a minor xxv. an. uel pupillus dat mutuo pecu. alijs, an cessat lex.cō. quærit Str.n. q̄ sic : quia minori per beneficiū ætatis sue curritur. præponderat enim beneficiū ætatis priui. Mace. pupillus autem pecuniam accipientis non facit.Viuia.

† F.F. cessabit.

donianum locum habeat. nam & † si cōsul sit, [a] uel cuiusuis dignitatis, senatusconsulto locus est: nisi fortè castrense peculium habeat: tunc enim senatusconsultum cessabit.

Idem libro lxiiij. ad edictum. II.

Vsque ad quantitatē castrensis peculij: cum filijfamiliàs in castrēsi peculio uice patrumfamiliàs fungantur. [b]

Communis opinio quem excusat. Item in pupillo & minore præsumitur ignorantia.Bar.

Idem libro xxviij. ad edictum. III.

SI quis paterfamiliàs esse crediderit, non uana simplicitate deceptus,nec iuris ignorantia: sed quia publicè [c] paterfamilias plerisque uidebatur:sic agebat, sic cōtrahebat, sic muneribus fungebat : cessat † [d] senatuscōsultū, [e] Vnde Iulian' libro duodecimo {Digestorū} in eo, q̄ uectigalia conducta habebat, scribit, & est sæpe constitutum cessare senatusconsultum. Proinde & in eo, qui scire nō potuit, [f] an filiusfamiliàs sit : Iulianus libro duodecimo {Digestorū} cessare senatuscōsultum ait: ut puta in pupillo,uel minore [g] uigintiquinque annis. sed minori causa cognita, & a prætore succurrendum. In pupillo autem etiam alia ratione debuit dicere cessare senatusconsultum, quòd mutua pecunia non sit, † quā sine tutoris authoritate pupillus dat: [h] † quemadmodum ipse dicit. [i]

Iulia.li.xij.Dige. IIII.

SI filiusfamiliàs crediderit: [k] cessare senatusconsultum, qđ mutua pecunia non sit. quamuis liberam peculij administrationem habuit. non n. pdere [l] ei peculiū pater ɔcedit, † cū peculij administrationem permittit. & ideo uindicationem [m] nummorū patri superesse ait. Is aūt solus senatusconsultum offendit, q̄ mutuā pecuniam filiofamiliàs dedit,non q̄ aliàs ɔtraxit:puta uendidit, locauit,uel alio modo ɔtraxit.nam pecuniæ datio perniciosa parentibus eorum uisa est. ideo & si in creditū † abij filiofamilias, uel ex causa emptionis, [n] uel alio contractu,in quo pecuniā non numeraui, & si stipulatus sum; licet cœperit esse mutua pecunia; [o] tamen quia pecunię numeratio non concurrit,cessat

c Publice. No. quod communis error excusat : ut & de offi.p.x.l. Barbarius.&inf. de acqui.hæ.l. cum quidā.§.quod si ipse. & inf. de edil. edict.l.quis sit.§. apud Cæciliū.& inf.de suppel. leg.l.iij.in fi. inf. de eo. qui pro tutore per totum.

d Cessat si mutuum talis acceperit. Accur.

e Senatusconsultum. si publice paterfa. uidebatur & accepit mutuum.

f Scire non potuit.ratione ætatis, ut subijcit,& inf.de iuris & facti ignoran.l. fina. idem tamen & si de facto

ut inf.eo.l.penul.& sic no.quod ætatis magis quam senatusconsul.ratio habetur:ut sup. de mino.l. uerum.§. fi.Accursius.

g Vel minore.dantibus.mutuo.Ac.

h Pupillus . dat . ut inst. ali.li. §. nunc admonendi. Accursius.

i Ipse dicit. in simili casu:ut j.l.proxi. uel quod uerius est, plane legas, ut ibi.

SI filiusf. CASVS. Licet filiusfamilias habeat liberam peculij administrationē a patre cōcessam . & mutuet alij filiofamil. an locū habeat senatuscon? Dicitur quod non : quia pecu. non fecit accipientis . unde si pecunia extat , uindicare eam pater potest , si cōsumpta sit per condictionem sine causa petit.

Item autem. Vendidi filiofa. uel ei locaui , uel alias cum eo contraxi, non tñ cōtractu inutili : an ei succurrit per hoc senatuscōs. dicitur quod nō,n. si ei uendider.m in fraudē: ut ipse uenderet , & pretium acciperet, & daberet loco mutui Si a filio. Volebam mutuare filiofa. confessus fuit se recepisse. sequenti die facto sui iuris uel capitis diminutione uel emancipatione uel morte patris , numeraui : an habeat locum Maced ? Dicitur q̄ non inspecto tēpore numerationis,& confessionis stipulationis interpositæ : quia q̄ dicit nō licere mutuare filiofa. referēdum est, non ad uerba stipulationis:sed ad numerationem. unde non inquantū facere potest, sed in solidū cōdemnabitur.Item etiam si a patrefami. quis stipuletur, quod sibi mutuaturus est, & arrogato mutuauerit , locum habebit senatuscons.Viuia.

† F. F. fit.

† In F. F. nō est hic finis.l.nec §.sed continue sic legit *quemadmod. ipse Iul. lib. xij si filiusfa.&c.*

† *patrem concedente.*

† In F. F. abijt.

k Crediderit.alij filiofamilias.Ac.

l Perdere.ut sup.de pac.l. contra.iuris.§. si filius.

m Vindicationem.ut inf.eo.l.si pater. §.j.& consumpta pecunia condictionem sine causa habet. sed si agat ex contractu filij: non debet repelli quasi tamen uideatur habere. Ac.

n Emptionis.quia emit a me.

o Pecunia. quia non deducta in confessione mutui.

Cessat

senatusconsultum, [a] quod ita demū erit dicendum, si non fraus senatusconsulto sit cognita: ut qui credere non potuit, magis ei uenderet, ut ille rei pretium haberet in mutui uicem.

Tempus numerationis, non tempus stipulationis, seu mutui inspicitur. Bar.

Si à filiofamiliàs stipulatus sim, [b] & patrifamiliàs facto crediderim: [c] siue capite [d] minutus sit, siue morte patris, uel aliàs [e] sui iuris sine capitis deminutione fuerit effectus: debet dici cessare senatuconsultum: q̄a mutua [f] pecunia ꝗ̄ iā patrifamilias data ē.

Scæuola lib. ij. Quæstionum. V.

Quia quod [g] uulgò dicitur, filiofamiliàs credi nō licere, nō ad uerba, [h] sed ad numerationé referendum [i] est.

Paulus libr. ij. Quæstionum. VI.

Ergo hic insolidum [k] damnabitur non in id quod facere potest.

Scæuol. li. ij. Quæstio VII.

Contra [l] etiā rectè dicetur, si à patrefamilias stipulatus sis, credas [m] postea filiofamilias facto, senatusconsulti [†] potestatē exercendam: quia expleta est numeratione substātia obligationis.

Filiusfamiliàs fideiubendo obligatur, nisi factū fuerit in fraudem. idē est in constitutione duorum reorum. h. d. Bar.

Vlp. li. xxviij. ad edi. VIII.

Item si filiusfamilias fideiusserit: Neratius libro primo & secundo Responsorum cessare senatusconsultum ait. idem & Celsus libro quarto.

Ille dicitur reus principalis ad quem peruenit tota pecunia, licet obligauerit se ut fideiussor. Et econuerso ille dicitur fideiussor ad quem non peruenit, sed se obligauit pro principali. Paullus.

Idem. IX.

[a] Cessat senatusconsultum. Origine inspecta. ut C. e. l. iij. & infra eo. l. Iulianus. §. proinde. & l. si quod. & huic dicto continua legem proximam. Acc.

[b] Stipulatus sim. Quod confitebatur ex causa mutui.

[c] Crediderim. Id est, numerauerim.

[d] Capite. per emancipationem.

[e] Vel alias. Vt per dignitatem. Et sic nota quod morte patris uel dignitate filio facto sui iuris, non dicitur capite minutus. secus si deportatione uel emancipatione, quæ fit per imaginariam uenditionem: ut J. de capit. dimi. l. iij. §. j. & sic intelligitur quod est instit. de capit. diminu. in prin. & J. de capi. diminu. l. j. quæ sunt contra: quia non quælibet mutatio status facit capite minui, sed quæ facto tali ut diximus interuenit.

[f] Quia mutua. Sic est econtrario. si filius stipulatus quod postea emancipatus numerat. nam sibi non patri quæritur, ut infra, de uerb. oblig. l. quidam cum filium §. fina.

[g] Quia quod. Hæc lex continuatur ei quæ est supra. l. pal. §. is autem. uel etiam proxi. Accus.

[h] Non ad uerba. restringitur ergo appellatio generis circa speciem, sic & alias supra, de adop. l. ij. §. j. in prin. & supra, de rebus credi. l. ij §. j. & not. inst. de iure natu. §. sed quoties.

[i] Referendum. Credere uel credi. Accur.

[k] Ergo. Insolidum. quia cum patrefamilias facto contraxit: ut supra, ti. j. l. iij. in fin. Accur.

[l] Contra. Id est. econtrario. Azo.

[m] Obligationis. Id est, stipulationis: ut inf. de nouatio. l. cum enim. Accur.

Item cum lege, sed Iulianus. CASUS. Si pro mutuum accipiente filiusfamilias fideiussit, an cesset senatusconsul? Dicitur quod sic. Si uero aliquis uoluerit ei mutuare: & hoc colore mutuet, ut alij accipienti nomine filijfami. det: & filiusfamilias fideiubeat in fraudem senatuscon. danda est excep. non solum filio, sed reo, quia fideiussoribus filijfamil. succurritur. Idem ait. Volebam mutuare filiofamil. accepi eum & alium qui erat sui iuris tanquam duos reos, ut tamen ad filiumfamil. esset pecunia peruentura, & alius ut fideiussor non uteretur excep. Maced. an locum habeat senatuscon. quæritur? Et dicitur ꝙ sic. Sed si. Patre existente in relegatione, filius accepit mutuam pecu. ut sororem suam dotaret: an cesset senatusc? Dicitur ꝙ sic: quia idem esset facturus pater. & hoc in prima. Si uero cum patris filius obligauerit: non tenebitur. si tamē pa-

tri hæres extitit, & pignus uelit consequi, doli mali obstabit sibi excep. & hoc in secunda. Mutui. Mutuantur quæ consistunt in pondere, numero & mensura. Si filiofamil. mutuetur frumentum, uel uinū, uel aliquid tale mutuum, an senatuscon. locum habeat? Dicitur quod non: quia uerba senatusconsul. faciūt mentionem de pecunia mutuata. si tamen ad hoc mutuetur ut his distractis utatur pretio, uelut pecunia mutua, an locum habeat except. senatusconsul? Dicit quod sic. Si filius. Mutuaui alicui dū erat in potestate. postea datus est in arrogationem. an habeat locum senatusconsul? Dicitur quod sic: quia mens senatuscons. ad hoc referenda est: & datur except. Non solum. Si mutuo filiofamil. non solum mihi denegatur repetitio, sed & successori meo. unde si mutuauero, Titius autem stipulatus, non solum aduersus me, sed aduersus Titium dabitur except. licet Titius non numerauerit. Si uero alteruter ipsorum eum fuisse in potestate ignorauit, alter sciuit: utriq; nocebit. idem est in duobus reis stipulandi, si alter sciuerit: alter ignorauerit: quia utrique nocebit sententia senatus. Item. Mutuaturus pecuniam filiofamil. duos filiosfami. reos accepi, quorum alterum putaui esse sui iuris. quærebatur, an petenti mihi eam pecuniam obstaret exceptio senatusconsul? Respon. obstaturam, si ad eum peruenit pecunia, quem filiumfamil. sciui: non si ad eum quē patremfami. credidi. Item neq; refert mutuetur pecu. sub usuris, an sine. Quanquam. Licet senatuscon. non dicat expresse cui detur excep. Mace. tamen filij hæredibus datur, si decedat paterfamil. uel patri, si filiusfa. decedat. Interdum. Aliquis filiumfa. stationi suæ præposuit institor, qui pecuniam accepit, excep. senatusconsul. Macedo. tutus erit, non extraneus qui eum præposuit: neque pater si eum præposuit, quod uideatur ei permisisse mutuam accipere pecuniam. & hoc in prima. Si uero filiusfamil. accepit mutuam pecuniam & in rem patris uertit, tenetur pater. Si uero ab initio non animo uertendi accepit, si postea uersa est, cessat senatusconsul. & hoc in secunda. Et si filius tenetur patri, & accepit ut soluat. siue sciente patre siue ignorante: locus erit senatusconsul. & hoc in tertia. Quod dicitur. Filiofamilias existenti in scholis mutuaui decē, an cesset Maced? Dicit si modum non excessi, ꝗ est. si eā quātitatē quam pater solitus erat subministrare, concessi: non repellar, senatusc. Si filiusfa.

Contra

† P.P cre dam.

† P.P Se natus.

Contraxi cũ filiofamil. non mutuando, sed uendendo. uel locando, uel simile quid faciendo. accepi mutuum a Titio, ut mihi solueret. an cesset excep. senatuscon-sulti? Et respond. quod sic. Vel pone exemplum in mutuo accepto etiam causa studiorum. & hoc in prima. Sed pone quòd filiusfam. in ea causa accepit in qua competit excep. & pater cœpit soluere: cessabit senatusconsul. Si uero pignus dedit: quantum pignus ualet, cessat. unde si debitum sit 10 centum, pignus in l. in alijs l. obstabit excep. Macedo. & hoc in prima & secunda. Si uero filiofamil. mutuaui: & eo facto sui iuris, curator per ignorantiã soluit: an repetet curator? Dicitur ꝙ sic Viuianus.

† §. est in ver. exc͂p. scriptis & in P. Fl.

† In uet. exempla. manu scriptis, *fraudem senatusconsulto factã non nocere.* quã lectionẽ arbitror veriorem.

a Sed Iulianus. Quasi fideiussor. Vt j. eo. l. sed si pater. §. nõ solum. ergo & hic subuenitur utrique, cum reus loco fideiussoris sit, & fideiussor loco rei: ut infra ad Velleia. l. quamuis. §. si cum essem. Accursius.

b Aduersus fraudem. Hoc fecit pro eo. quod diximus infra ad Vell. l. uir uxori. in fine.

c Pro filia. Scilicet patris: ut inf. eo. l. filiusfamilias. uel sua. cum & illud sit sui patris onus: ut infra: de in rẽ uer. l. & ideo. § fina.

† al. add. *quidem.*

d Dederit. Pro pecunia quam accepit mutuo in eandem causam.

e Cessabit. Si accipiat mutuum in eã causam.

f Non tenebitur. arg. contra inf. quibus causis pig. ta. contra l. si gratuitam. §. fina. sed diuersus casus est.

g Summouebitur. Vt j. de pig. actio. l. rem alienã. Et sic not. ꝙ aliquid potuit defunctus. qđ hæres non potest: ut hic, & sup. de cõdic. indeb. l. si non sortem. §. si filius. Item nota qđ doli exceptio est in personam ex parte proponentis, & sic est ar. contra j. de excep. do. l. ij. §. j. Accur.

SEd † Iulianus adijcit, si color q̃situs sit. ut filiusfamilias, qui mutuam pecuniã accepturus erat, fideiuberet, alio reo dato: † fraudem senatusconsul to factam nocere, & dandam exceptionem tam filiofamiliàs, quam reo: quoniam & fideiussori filij subueniatur. Idem ait, si duos reos accepero, filiũfamiliàs & Titium, cùm ad filiumfamiliàs esset per uentura pecunia: ideo autem reum Titium, acceperim. ne quasi fideiussor a auxilio senatusconsulti uteretur: utilem esse exceptionem aduersus fraudem b dandam.

Filius potest mutuum in causam patris accipere. sic et nõ possit res patris obligare. h. d. Bar.

Sed si filiusfamiliàs patre suo relegato, uel longo tp̃e absente, dotem ꝓ filia c promiserit, & rem patris pignori dederit: d senatusconsultum † cessabit: e patris tñ res non tenebitur. f. Planè si patri hr̃s extiterit filius, & pignus ꝓsequatur: exceptione doli summouebitur. g

In hoc senatusconsulto verbum pecunia, accipitur strictè nisi fraus interuenerit. Bar.

Mutui dationem non solùm numeratæ pecuniæ, uerùm omniũ, quæ mutuo dari possunt, an accipere debeamus, uidendum. Sed uerba uidentur mihi ad numeratam pecuniam referri. Ait enim senatus: *mutuã pecuniã* h *dedisset.* Sed si fraus sit senatuscon sulto adhibita: puta frumento uel uino, uel oleo mutuo dato, ut his distractis fructib⁹, uteref pecunia: subueniẽdũ est filiofamiliàs. Si filiusfamilias in alteri⁹ erat potestate, cùm mutua daret, nũc i in alteri⁹: meus senatuscõsulti nõ cessat. dabit itaq; † exceptio. Sed & si patris † eius nõ mors, sed alia causa inciderit, quò minus sit in ciuitate. k dicendũ, senatusconsulto locũ esse.

Hac exceptio est in rem ex parte eius cui opponitur. Barto.

Non solùm ei, qui mutuam dedisset, sed & successoribus eius deneganda est actio. Proinde & si alius pecuniam mutuã dedit. alius stipilatus est, dabitur aduersus eum exceptio, l licet hic non dederit. Sed & si alteruter eorum ignorauit in patris esse potestate se: uerius dicendum est, utriq; {alterius sciẽtiam} nocere. m idem est & in duobus n reis stipulandi. o

In duobus reis debendi inspicitur conditio eius ad quem pecunia peruenit. Bar.

Item si duos filiosfamiliàs accepero reos, sed alterum putaui patremfamiliàs: intererit, ad quẽ p peruenerit pecunia: ut si eum sciui filiumfamiliàs, ad quem peruenit

h Mutuam pecuniam. Et sic no. pecuniam strictè hic accipi. alias pro ijs quæ consistunt pondere, numero, vel mensura: ut j. de leg. j. l. talis alias pro qualibet re: vt C. de constitu. pec. l. ij. in fine.

Pecuniæ uerbum multipliciter capitur.

i Nunc cum conuenitur. Acc.

k In ciuitate. Nõ dicas quod desierit esse ciuis, quia sic filius esset sui iuris & cessaret Maced. ut Institut. quibus modis ius pat. pot. sol. §. cũ autẽ. erat ergo relegatus.

l Aduersus eum exceptio. Hoc quando ille qui fuit stipulatus, ut procurator fecit. secus si iure delegationis: quia tunc non obijcit exceptionem ei, cui est delegatus: ut infra, de nouat. l. si quis delegauerit. & l. doli. quæ sunt cõtrariæ: nisi ille cui est delegatio facta lucratiuam causam habeat: ut infra, de except. doli. l. Iulianus. Item nota inspici originem. sic & su. e. l. si filius. §. is autem. Accur.

† al. add. *item.*

† *ei itaque.*

† P. F. *patri.*

m Scientiã nocere. Nota unius sciẽtiam alteri nocere: argum. contra j. de iur. & fac. ignor. l. iniquissimum. Imo econtra, ignorantia alterius alteri deberet prodesse: ut infra, quibus ad li. procla. non li. l. fina. & de libe. cau. l. liberis. §. si duo. quæ sunt argu. contra. Itẽ not. hic hãc exceptionẽ esse in rem ex parte eius cui opponitur, secus in exceptione doli: vt infra. de doli except. l. ij. §. & quidem illud. & §. plane. in fine §. & dixi su. de dolo. sed si ex dolo. in fine. Accur.

Scientia unius alteri nocet.

n In duobus. Qui idem mutuum a filio sunt stipulati, quod uel alter eorum, vel aliquis tertius fecit.

o Stipulandi. Forte distincto eo, secundum Azo. sint socij an non: vt sup. de arbi. l. si duo Ac.

p Intererit ad quem. Imo nõ uidetur interesse. vt puta cum ab illo quem sciui filiumfamil. debeã repelli: peruenerit ad eum pecunia, uel non peruenerit: ab

alio

alio uero. quem credebam patremfa. non debeã repelli: peruenerit ad eum pecunia, uel nõ peruenerit: ut ſ. eo. l. penul. Reſpõ. intereſſe dicitur ideo, quia ſi peruenerit ad eum pecunia, quem ſciui filiumfa. repellar & ab eo & ab alio: quia præſumitur alius quaſi fideiuſſor acceptus, eũ ad eũ non peruenerit pecunia: ſed fraude obligauerim eum principaliter, no habeat exceptionem: t arg. ĩ. ad Velleia. l. uir uxori. §. ulti. & ĩ. de in rem uerſo. l. ſi pen patre. §. ult. & ſ. e. l. §. idem ait ſi duos. & ita ſimilitudo eſt in hoc ad ſuperiorem caſum. ſi autem peruenerit ad eum quem credidi eſſe patremfa. ab eo nõ repellar: qa & principaliter ſuo nomine uidetur obligat⁹ fuiſſe nec ab illo quem ſciuit filiumfamil. quia nõ ex cauſa mutui, ſed fideiuſſionis teneri uidetur, quando licet cum eo contrahere: ut ſ. eo. l. quia & l. item. & ĩ. titul. j. l. licet. §. ſed ſi filius. Quid ſi pro parte peruenit ad unumquenque? Reſpon. idem in parte quo ad partẽ diſtiguendum eſt: ut in prædicta l. ĩ. ad Velleia. l. uir. uxori. in fi. Itẽ not. hic quod ignorantia prodeſt: ut ſ. eo. l. ſi quis patremfa. & ĩ. ad Syl. l. ſi quis in graui. §. fina. & ĩ. de iniur. l. eum qui. §. fin. & ĩ. de iure fiſ. l. non intelligitur. §. ſi quis palam. Ac.

de exercito. l. j. Solut. intelligitur illa ſecundum prædictas.

f Merces. quia per conſequens nec mutuum.

g Intelligendũque. præſumptione iuris, & de iure, ut ar. inf. de reb. dub. l. quædam.

pecunia: exceptione ſum mouear. ſi ad eum, quem ignorẽ; non ſũmouear. Si ue autẽ ſub uſuris mutua data ſit, † ſiue ſine uſuris; ad ſenatuſcõſultũ ſpectat.

† P. F. feni.

Hæc exceptio competit filiofamil. & fideiuſſoribus eius, non tamen ei qui inſtitorem præponit tacitè uel expreſſè. Ba.

Quanq̃ aũt non declaret ſenatus, cui exceptionem det: tñ ſciendum eſt, & hæredem filij, ſi paterfamiliàs deceſſerit, [a] & patrẽ eius, ſi filiusfamilias deceſſerit exceptione uti poſſe, Interdum tñ & ſi ſenatuſconſulto locus ſit, tamen in alium datur actio [b] ut ſi filiusfamilias inſtitor [c] mutuam pecuniã acceperit. Scribit eñ Iulianus lib. duodecimo ipſum q̃dem inſtitorem [d] exceptione ſenatuſcõſulti uſurum, ſi conueniatur; ſed inſtitoriam actionẽ aduerſus eũ, qui pꝓpoſuit, cõpetere; quamq̃ (inquit) ſi ipſe pater eum pꝓpoſuiſſet merci ſuæ vel mercem peculiarem exercere paſſus eſſet, ceſſaret ſenatuſcõſultum; quoniam patris uoluntate contractum uideretur, nam ſi ſcit eum negotiari; etiam hoc permiſiſſe uidetur, [e] ſi non nominatim prohibuit merces † [f] accipere.

† mutuũ.

Si pecunia in rem patris uertatur uel probabilem ſtudiorũ cauſam: hæc exceptio ceſſat. Ba.

Proinde ſi accepit pecuniam & in rem patris uertit; ceſſat ſenatuſconſultum. patri eñ, non ſibi accepit, Sed & ſi ab initio non ſic accepit, uerùm poſtea in rẽ patris uertit; ceſſare ſenatuſconſultũ libro duodecimo Digeſtorũ Iulianus ait: intelligẽdumq́; [g] eſſe, ab initio ſic accepiſſe, ut in rẽ patris uerteret. non tñ uertiſſe uidebitur, ſi mutuam pecuniam acceptã patri in propriũ [h] debitum ſoluit. & ideo ſi pater ignorauit; [i] adhuc ſenatuſcõſulto locus erit. Quod dicit [k] in eo, q̃ ſtudiorum cauſa abſens mutuum acceperat, ceſſare ſenatuſconſultum; ita locũ habet, ſi probabilem [l] modum mutuando non exceſſerit: nempe † eã quãtitatem, quam pater ſolebat [m] ſubminiſtrare.

† P. F. Madũ in mutua non exceſſit.

† P. F. certe. al. certam.

Hunc exceptionẽ ceſſare facit in neceſſariam cauſam exceptio, & patris ſolutio, & pignoris datio uſq; ad pignorũ quantitatem. Bar.

Si filiusfamiliàs acce-

a Si paterfamilias deceſſerit. i. prædeceſſerit. Vel dic: ſi ipſe fili⁹ deceſſerit paterfamil. id eſt, ſui iuris factus. alias enim nõ poteſt habere hæredem. ut inſtitut. qui teſtamen. face. poſſ. §. j. Accurſius.

b Datur actio. ſic eſt, & quandocunque fideiuſſor interceſſerit alio donandi: ut inf. eod. l. ſed ſi pater. §. non ſolum. Et ſic no. quod ubi principale non tenet, tenet tamen acceſſorium. ut C. de præd. mino. l. & ſi in Sed certe hic tenet principale, licet exceptionem habeat: ut inf. eo. l. quia naturalis.

c Inſtitor. extranei. Ac.

d Inſtitorem. i. filium præpoſitum.

e Etiam hoc permiſiſſe uidetur. ut hic, & ſ. de inſti. l. cuicunque. §. ſed & ſi pecuniam. & §. idemque. & l. ſed & ſi pupillus. §. ſed & ſi quis noluit. Sed contra C.

h In proprium. i. in id quod debebat ipſe fili⁹ patri. ſecus ſi perdiderit: quia tunc uidetur uerſa, ex quo eo animo accepit: ut ĩ. de ſo. l. in pupillo. in fi.

i Ignorauit. idẽ ſi ſciuit: ut ĩ. ti. j. l. iij. §. cui. niſi in fraude fuerit: quia tunc de dolo tenetur: ut ſu. de dolo. l. ſi ſeruus. tenetur etiam de peculio. ſed cũ pater ſine exceptione poteſt exigere a filio: quare habet locum Macedo. ut ĩ. ea. l. §. ſi filius? Reſpon. quia pater non per actionem exigit, a filio.

k Quod dicitur. ſ. regulariter: ut hic, & C. eo. l. Macedoniani. & hoc ſui fauore, ne fame pereat. nõ odio: cũ ſit probabilis abſentia: ut hic, & ſ. ex qui. cau. ma. l. nec non. Ac.

l Si probabilẽ. nõ ultra: ut hic, & inf. de in rem uerſ. l. iij. §. proinde. & ſ. de exer. l. fin. §. quæritur. & ſ. de pig. act. l. ſi ſeruos. & de religio. l. at ſi quis. §. hæc actio. Quid ergo ſi ultra? Reſpon. nõ uitiari utile per inutile. vnde uſque ad modum probabilem repeteret: ut argu. C. de dona. l. ſi quis argentum. §. ſed in his omnibus.

m Solebat. Quid ergo ſi nil adminiſtrabat, cum ſit diues. uel non, uſque ad probabilem modum? Reſpon. inſpicio quod debet conſueſcere: ut ar. ſup. de iudi. l. ſi longius. §. j. in fi. & ſecundum hoc dic. ſolebat. i. ſolere debebat. Item cum utiliter fecerim, cogitur habere ratum: ut ſ. de ne. ge. l. Pomponius. Item quid ſi eſt contra uoluntatem patris in ſcholis? Reſpon. ſemper tenetur: niſi ſpecialiter prohibeat: ut C. de neg. geſt. l. fina. Vel dic uſque ad quantitatem quam domi expenſurus erat pater indiſtinctè tenetur: ut inf. de in rem uerſ. l. iij. §. proinde in reſiduo ſi ignorem eum eſſe cõtra uoluntatem patris. quod ſemper præſumitur me ignorare. ut infra, de probationib. l. uerius. ſimiliter tenetur. Si ſciam tunc ſi ſtudeat: tenetur pater, quaſi utiliter: cum ſit lætitia patris

Scientia filij, patris est lætitia.

perit mutuam pecuniã, ut eum [a] liberaret, qui si peteret, [b] exceptione non summoneref, senatusc͞osulti cessabit exceptio. Hoc amplius cessabit senatusc͞osultum, si pr̃ [c] soluere cœperit, quod filiusfamilias mutuum sumpserit, quasi ratum habuerit. [d] Si paterfamilias factus [e] partẽ soluerit debiti: [f] cessabit senatusconsultũ, [g] nec solutum repetere potest.

Paulus lib. xxx. ad edi. X.

[h] CVm tñ a curatore per ignorantiam solutum sit, † repeti p͠ot. [i]

† P. F. repeti debet. al. repeti non potest.

Vlpianus lib. xxviij. ad edictum. XI.

SEd & si pater familias factus rem pignori dederit: dicendũ erit, senatusconsulti exceptionem ei denegandam, [k] usque ad pignoris quantitatem.

Filius potest soluere mutuam pecuniam ad hoc sibi donatam secus in donata simpliciter. Bar.

Si ab alio donatam sibi pecuniam filius creditori soluerit: an pater uindicare uel repetere possit? Et ait Iulianus, si quidem hac conditione ei donata sit pecunia, ut creditori soluat: uideri a donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri numos [l] accipientis. si uerò simpliciter ei donauit: alienationem eorum filiũm non habuisse. & ideo si soluerit, condictionem patri ex omni euentu [m] competere.

Hæc exceptio competit filijs vtriusque sexus, etiam pecunia extante. Bar.

Hoc senatusconsultum ad filias quoque familias pertinet. Nec ad rem pertinet, si adfirmet ornamenta ex ea pecunia comparasse. Nam & † ei quoque qui filiofamilias credidit, decreto amplissimi ordinis actio denegatur. nec interest, consumpti sint numi, an extent [n] in peculio. Multo igitur magis

† s.

tela scientia filij: ut in authen. con. quæ de dig. §. generaliter si uero: non habeam actionem: ut in d. l. C. de neg. gest. l. fina. & sup. de neg. gest. l. item si cum. in fin. ipse tamen filius cõuenitur. Item quid si est minor xxv. ann. filiusfamil? Respond. pater tenetur: sed & ipse nisi restituatur: ut sup. de mino. l. non omnia. Itẽ quid si pater miserat ei pecuniam, & ego ignorem? Resp. ago: ut inf. pro suo. l. fin. & sup. de instit. l. sed & pupillus. §. proscribere. in fi.

a Eum. Id est, se ab eo.

b Peteret. s. per actionem. alias contra sup. ea. l. §. interdum. in fi.

c Si pater. s. filijfamil. Acc.

d Quasi ratum habuerit. hoc casu est ratihabitio mandato comparatur: ut C. e. l. fi. j. respon.

e Si paterfamilias factus scilicet qui filiusfamilias erat.

f Debiti. Ante contracti.

g Cessabit senatusconsultum. in residuo, quasi approbauerit: ut hic, & in Auth. de hær. & Falcid. §. non autem. & sup. de indi. l. fideicõmiss. in fine. & C. de condi. indeb. l. indebitum. in fi. & C. de re indi. l. ad solutionem. Item nisi in residuo cessaret, quid prodesset quod partem soluisset: quia idem esset, & si filiusfamil. soluisset & præterea infra dicit aduersandu, sed si &c. Item duo dicit, solutum non repeti, & cessare Senatusconsul. quæ clausula ad partem non solutam referenda est: ut argu. infra, de legatis primo. leg. si quando. B. tamen dicit quod tantum in eo quod soluit.

h CVm tamen a curatore. id est, curator adulti, qui quondam filiusfa. accepit mutuum, soluit de pecunia minoris nomine adulti ignorans eum tutum Macedo. repetit a creditore petita restitutione: vt sup. de condi. inde. l. interdum. Vel dic, si de suo, repetet a minore vt statim dicetur in proxi. gloss.

i Repeti potest. s. curator potest repetere conuentus a filiofamilias minore quondam, si sua pecunia fuit soluta.

SEd & si. Casus in §. si ab alio. sic ponitur: Mutuaui filiofa. c. Titius dedit eo dicta. c. & mihi soluit, an pater eius habeat repetitionem? Respon. aut dedit ut solueret, & non repetet. si simpliciter, siue extet, siue non: dum tamen ego mala fide acceperim, repetet.

Hoc senatusconsul. Quod dicitur in filiofa. quod creditori ei mutuanti non detur act. idem est in filiafam. nec refert an dicant ex ea pecunia emisse ornamenta. Item non refert consumpti sint nummi, an adhuc extent in peculio.

Non solum. Non solum filiofa. & eius patri, sed & fideiussori filij accipientis mutuam pecuniam succurritur per sententiam Senatuscons. distinguitur tamen an fideiussor animo donandi intercessit, & locum non habet Senatuscon. aut simpliciter non animo donandi, patris tamen cum uoluntate. & locum non habet Senatuscons. in illo casu. quando sine uoluntate patris intercessit fideiussor, si soluat non repetit a creditore. & hoc in prima. Licet soluens perpetuam habet exceptionem, non repetit fideiussor: quia filius non repetit quia tum demum soluens nõ repetit, qui in odium creditoris ab actione liberatur. & hoc in secunda. Quamuis uero filij soluentes non repetũt: quia naturalis remanet obligatio, tamen si conueniantur, nec exceptio opponatur, & condemnarentur: postea tamen eã opponere possunt exemplo mulieris, quæ si conueniatur ex intercessione, neq; opponat exceptionem Vellei. & condemnetur: postea poterit eam opponere. & hoc in tertia. Si uero patre sciente mutuetur, cessat Senatuscõ. Si uero postquã iussit ignorante creditore pater mutet uoluntatem, nihilominus cessat inspecto initio contractus, cum pater iussit. & hoc usque ad l. si quod alij. Viuia.

k Denegandam. Sed quæ est ratio diuersitatis inter hunc casum & superiorem? Respon. quia pignus non datur pro debito liberando in solutum creditori: sed pecunia sic. Item & pignus pro eo quod debeo, & si nihil debeo. Acc.

l Fieri nummos. non nisi solueret, reddere teneretur danti: vt infra, de iure dot. l. profectitia. §. si quis. Item facit. l. infra, manda. l. si mandauero. §. si mandauerim. Accursius.

m Ex omni euentu. siue extat, siue non, dummodo mala fide acceperit, sic erit furtiua condictio, ut hic. si autem bona fide non tenetur: vt sup. si cer. pet. l. si filius. quæ est contra. Alij dicunt hic indistincte dari condictionem sine causa, ibi autem denegari in casu condictionem certi, hoc non ualet: quia ubi remouetur genus, ut condictio certi, & species remouetur: ut condictio incerti, uel sine causa.

n An extent. nec ex eo quod extant, in rem patris dicũtur uersi. ut J. de in rẽ uers. l. nam si. Sed an in quãtũ locupletior factus est pater teneatur, uel filius? Io. sic. arg. fortè pro eo J. de pecul. deposit. & l. in bonæ fidei. ego contra

seueritate senatusc. eius a contractus improbabitur, qui filiæfamilias mutuum dedit,

Hac exceptio competit filijs & eorum intercessoribus nisi animo donandi intercesserint. Et quia est odiosa, solutum indebite non repetitur. Bar.

Nõ solùm filiofamiliâs & patri eius succurritur, uerùm fideiussori b quoque & mandatori eius: qa † & ipsi mãdati habẽt c regressum: nisi fortè d aïo donãdi intercesserint. tunc em̃ cùm nullum regressum habeãt, S.C. locũ non habebit. e Sed & si non donandi aïo, patris tñ uoluntate intercesserunt: totus ɔtractus a patre uidebitur comprobatus f & tñ g hi, qui pro filiofamiliâs sine uoluntate patris eius intercesserunt, soluendo, non repetent, h hoc.n.& diuus Adrianus ɔstituit: & põt dici nõ repetituros. Atquin i ꝑpetua exceptione tuti sunt: sed & ipse filiusfamilias: k & tñ non repetit: qa hi demum solutum nõ repetunt, qui ob pœnam creditorum actione liberantur, l non quoniã exonerare eos lex uoluit. Quanquã autem soluendo non repetunt.

Hac exceptio potest opponi etiã post sententiam. Bar.

tus, propter agentis odium ut in fine huius legis, & C. eo.l. si filius cum res desierit esse sua, quod in actione de peculio dici non potest.

a Eius. Creditoris.

b Fideiussori. Etiã filio inuito: ut inf. de excep. l. exceptiones quæ. §. rei. & l. omnes. Ac.

c Habent. i. haberẽt ubi tenenẽ. Acc.

d Nisi forte. Abũdat forte: ut ã. de arbi. l. si duo. Item excipe alios casus, in quibus non habet regressum: ut J. man. l. si remunerãdi. §. si passus. Acc.

e Habebit. Imo uidetur quod sic, ad instar eius, qui pro muliere fideiubente fideiubet: ut infra, ad Velleia. l. si mulier. §. si ab ea. quæ est contra. Sol. illud ideo, quia fauores sunt prorogandi. hic autem odium coarctandũ: ut in fine huius legis. & inf. de liber. & posthu. l. cum quidam. & l. ij. & de testa. tut. l. si quis ita. §. si quis filio. Vel dic ut ibi diximus.

† P. F. qui.

f Cõprobatus. Si sponte fuerit datus, alias non: ut supra, quod metus cau. l. si cũ. §. si qs ꝑ uim.

g Et tamen. Licet fideiussori succurratur tamen, &c. Acc.

h Non repetent. scilicet a creditore. Sed an a filio? Quidam sic per actionẽ mandati: ut in principio huius §. Ego contra, cum omiserint exceptionem peremptoriam scienter: ut infra, manda. l. si fideiussor. in principio. & quod supra dicit, habent mandati regressum &c. id est, haberent, si diceremus eos eo effectu teneri. neutrũ tñ uerũ est. Acc.

i Atquin. Oppositio.

k Ipse filiusfamilias. Scilicet tutus est per exceptionem. & hæc est responsio prædictæ oppositionis.

l Liberant. Ideo qa, &c. Nota hãc regulã: ut supra, de condi. ind. l. qui exceptionẽ. ¿Itẽ nota hic odia restringi, fauores ampliari: ut J. de li. & posthu. l. cũ quidam. Acc.

m Quia naturalis hæc non est sufficiens ratio. nam & in muliere naturalis obligatio durat et repetit: ut infra, ad Velleianum, l. si mulier in iure. sed hæc est odiosa exceptio: ut sup. l. proxi. circa fi. Acc.

Paul. li. xxx. ad edi. XII.

Quia naturalis m obligatio manet.

Vlpianus lib. xxviij. ad edictum. XIII.

† Tamen si non opposita n exceptione cõdẽnati sunt: utenẽ o senatusconsulti exceptione. & ita Iulianus scribit in ipso filiofamil. exẽplo mulieris intercedentis.

Paulus lib. xxx. ad edictum. XIIII.

† Si tamen sciente patre creditum sit filio: dicendũ est, cessare p senatusconsultũ. Sed si iusserit pater filio credi, deinde ignorante creditore mutauerit uoluntatem, locus senatusconsulto nõ erit: q quoniã initium r contractus spectandũ est.

Caius lib. xxviij. ad edi. prouin. XV.

Si quod alij mutuum dedimus, a filiofam. nouandi causa stipulemur: non esse impedimento, s senatusconsultũ, Iulianus scribit.

Dictum in filio, extenditur ad nepotem. Bar.

Iulianus lib. xij. Digestorum. XVI.

Filium habeo, & ex eo nepotem. nepoti meo creditum est iussu patris eius. quæsitum est, an contra senatusconsul-

n Tamen si non opposita. Duo nota. Primo, an possit filiusfamil. huic exceptioni renunciare. Respon. non: quia non sui causa, sed in odiũ creditoris est inducta, nisi paterfa. factus eã remitteret: ut C. eo. l. Zenodorus. sed in muliere certum est ꝙ remittit. uã ex suo fauore est inducta: ut J. ad Velle. l. fina. §. pen. & ã. de condic. indeb. l. qui exceptionem. Item quid si dixerit se emancipatum? Rñ. non habet exceptionem. Secundo nota, quod exceptio peremptoria opponitur post sententiam quod est speciale in Maced. & Velleian. ut hic, & in milite: ut C. de iu. & facti igno. l. j. & in falso procuratore. l. licet. C. de procurat. & in donatore: ut inf. de re iu. l. Nesennius. §. ult. Item in qualibet exceptione, per quam dico nullum fuisse iudiciũ, uel ratione iudicis, uel patris, uel rei de qua dicitur: uel quia sit iudicatum falsis instrumentis, uel alia causa. & facit J. de pig. l. si fundus. §. si pluris. at regulariter hoc fieri non potest: ut C. sen. resc. non pos. l. peremptorias. Acc.

† Sic in P. Fl. Haloan. autẽ non recte scripsit, *tamen & si opposita exceptiõe, &c.*

o Vtentur. Cõtra executorem. Acc.

p Si tamẽ. Cessare. nisi ꝓhibuerit: ut J. e. l. si filius. & ã. e. l. sed Iulian⁹. §. quanquam inqt. Et sic nota solam scientiã præiudicare, nisi contradicatur: ut J. de eui. l. quidã. & dicea iam infra, l. si filius. Acc.

† P. F. Si tantum.

q Non erit. Parcit ignoranti reuocatio: ut hic, & ã. de insti. l. sed & si pupillus. §. ꝓscribere. & J. de sol. l. uero. §. sed & si qs. At. cõtra J. de man. uin. l. si pater.

r Initium. No. initiũ spectãdũ: ut J. depo. l. j. §. idem etiam Pomponius. & J. man. l. si procurator. j. rñ. Acc.

S I quod. CASVS. Mutuaui Titio & a filiof. animo nouãdi & liberandi Titium stipulatus sum petenti mihi a filio, an obstet exce. Mac. quærit. Et dicit ꝙ non.

s Non esse impedimento. Vt supra, eo. l. si filius. §. si autem. & l. item si filius. primo respon.

F ilium. CASVS. Nõ solum si filio mutuatum sit, habet locum Mac. sed et si nepoti: neq; refert iussu patris

patris sui hic nepos accipiat mutuam pecuniam, aut non. cum in ea causa sit pater eius, ut inuito patre suo accipere pecuniam mutuam non possit.

a Conuenerentur. scilicet tantum. Acc.

b Cum ipse in ea. Not. quod quis facere non potest, nec alij concedere potest, ut faciant: ut hic, & J. de reg. iur. l. cum quis. & J. de neg. gest. l. qui aliena. §. quanquam. & infra, de acquir. hæred. l. si filius. Arg. contra J. de man. uind. l. apud filium. primo respon. & J. de usufruc. l. quod nostrum. Acc.

est, cum utrunque sit patris onus, ut hic, & J. de in rem uer. l. & ideo. §. fi. & l. cum nihil. & sup. eod. l. sed Iulianus. §. fi. & §. si filius. & §. proinde si acceperit. & J. de iure dot. l. profectitia. §. si filius. Acc.

f Ipsi enim. scilicet patri ut C. sol. matri. l. dos.

tum fieret? Dixi, & si uerbis Senatuscõsulti filij cõtinerent, a tñ & in persona nepotis idẽ seruari debere. iussum aũt huius patris nõ efficere, quo min⁹ Senatusconsultũ creditũ existimaret: cum ipse in ea b cã esset, ut pecuniam mutuam inuito patre suo accipere non posset.

Martianus lib. xiiij. Institutionum. XVII.

Nihil interest, quis filiofamilias crediderit, utrũ priuatus, an ciuitas. nã in ciuitate c quoque senatusconsultum locum habere diui Seuerus & Antonin⁹ rescripserũt.

Ratione conuentionis qui epistolam recipit, uidetur approbare quod in epistola continetur. Bartolus.

Nihil. CASVS. Si aliqua ciuitas mutuet pecun. filiofamil. habet locum senatuscõsul. Viuianus.

c Nam in ciuitate. Quidam notant hic, quod ciuitas minus sit priuilegiata, quam minor: cui senatus non obstat: ut sup. de mino. l. uerum. §. fina. & quia loco priuati maioris est: ut inf. de uerbo. signi. l. cum qui. nec potest tamen dici eam restituendam. arg. sup. ex quibus cau. maio. l. sed & si per prę. §. final. & C. de iure rei pub. l. rempublicam libro xj. & C. de sacrosan. eccle. l. fina. Accur.

Paulus lib. iiij. Responsorum. XVIII.

Si filiusfamilias absente patre, quasi ex mandato † eius pecuniã acceperit, cauisset, & ad patrẽ literas emisisset, ut eã pecuniã in prouincia solueret: debet pr̃, si cui actum † improbat, ptinuò cõtestationẽ interponere contrariæ uoluntatis. d

† al. add. eum.

† Manda-tu.

† factum.

Si filiusfamilias. CASVS. Absente patre filius accepit pecuniam, literas misit patri, ut eam pecuniam solueret. si pater factũ filij non uult habere ratũ, statim protestari debet: sin autem, &c. Viu.

Probare uidetur qui nõ improbat.

d Contrariæ uoluntatis. Not. qui non improbat, probat: ut & infra, furt. aduer. nau. cau. stabu. l. unica. in fin. & supra eo. l. si tamen. & Inf. qñ appel. sit l. fi. & J. de exerci. l. j. §. magistrum. & de Insti. l. sed & si pupillus. § ij. & C. de pat. pote. l. j. & C. quomodo & qñ iud. l. ab eo. & C. si ma. fact. l. fin. & C. de dona. l. donatio. siue §. hisque. Acc.

Idem lib. ij. Sententiarum. XIX.

Si filiusfamiliàs in id acceperit mutuã pecuniam, ut eam pro sorore e sua in dotem daret: pater eius de in rem uerso actione tenebitur. ipsi enim, f mortua in matrimonio puella, repetitio dotis datur.

Si filiusfamilias. CASVS. Si filiusfamilias accipiat mutuam pecuniam ut suam sororem dotaret in patrem competit de in rem uerso actio: quia pater tenebatur hoc facere. & patri mortua filia constante matrimonio competit repetitio dotis. Viu.

e Pro sorore. siue pro sorore, siue pro sua filia, idẽ

Mortuo filiofamil. qui mutuũ accepit dum erat in potestate, pro illa obligatione non potest accipi fideiussor. Bar.

Venuleius lib. ij. Stipulationum. XX.

Creditorem filijfamiliàs mortuo eo fideiussorẽ accipere non posse Iulianus scribit: quia nulla obligatio aut ciuilis aut naturalis supersit, cui fideiussor accedat: g planè à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competit, h fideiussorem rectè accipi. i

Creditorẽ. CASVS. Mortuo filio, qui acceperat pecuniam mutuã, si uult quis intercedere pro eo soluendo: an teneat fideiussio? Et dicit non quod non: quia nulla obligatio naturalis neque ciuilis superest cui accedere possit fideiussor. & hoc in prima. Si uero aliter filius contraxit quam in mutuo, ex quo contractu pater erat obligatus de peculio: si decedat filius, & aliquis uelit intercedere, ualet fideiussio. & hoc in secunda. Viu.

g Accedat. ut Inf. de fideius. l. qui contra. secus hodie, quia & filiusfamil. hæredem habet: ut in authen. de hæredit. ab intest. §. j. Vel etiam pro filijs obligatus possit fideiubere quis, alias non: quãdo contra Macedo. competit.

h Competit. alterius contractus nomine, non mutui: ut C. eo. l. pe. uel et ei⁹ Nam ei competebat contra patrem actio de peculio, licet ineficaciter, sicut si soluisset: ut sup. eod. l. sed Iulianus. §. hoc amplius. Acc.

i Rectè accipi. sci. intra annum: ut J. de fideius. l. hæres. §. seruo. & etiam post annũ, cũ cursu anni nõ liberetur, & lex dicit, annua exceptio: ut J. quando actio de pec. est annalis. l. quæ sitũ. A.

Pomponius lib. v. ex uarijs lectionibus. XXI.

Iulianus scribit, exceptionem senatusconsulti Macedoniani nulli obstare, nisi ei, qui sciret, k aut scire potuisset filiumfamilias eum esse, cui credebat.

Si accipiens pecuniam mutuo dum erat in potestate, factus paterfamilias illam pecuniam per errorem de nouo promittit: si cõuenniatur, potest excipere. Bald.

Idem lib. iiij. Senatusconsultorum. XXII.

Iulianus. CASVS. Nulli obstat. Maced. excep. nisi ei, qui sciuit filium sui iuris non esse, cui credidit, aut scire potuit. Viu.

k Qui sciret. ut supra, eo. l. iij. in prin. & l. si tũ. in fi. & infra, man. l. si uero non re. §. si quis mã. sic & in Vell. ut infra, ad Vell. l. imo. & quod subijcit, scire po. &c. nũquid inquirere debet? Rñ. sic, ut supra, de exerc. l. fin. & J. de reg. iur. l. qui cũ alio. Qñ ergo habebit locũ Mace. cum semper interrogando scire possit? Respon. in minore, ut supra, eo. l. si quis. in fi. Item potest inquirere: & tamen non posset certum reddi. Acc.

S Iis. CASVS. Mutuani filiof. paterfa. factus post mortem patris, si ignorans patrẽ decessisse: & cum errabat in facto, animo nouãdi promisit eam pecuniã, quam filiusfa. accepit: si petam eam pecuniam, quam stipulatus eram animo nouandi: an obstat mihi excep.? Dicitur quod sic i. in factum. Vi.

a Per ignorantiã facti. putãs se debere ex alio cõtractu, uel putãs patrẽ suũ non decessisse: ut inf. ad Vell. l. quam quã. sec' si in uero ut ge nõ crediderit morte patris aliquẽ fieri sui iuris: ut C. eo. l. Zenodorus. in fi. quæ est cõtra. A.

b In factũ. cõtra uidebat, quasi tatũ habuerit: ut ff. eo. l. sed Iulianus. §. fin. sed ibi soluit. hic tãtũ ꝓmisit, factus. f. paterf. & hic errãdo in facto: ibi sciẽdo. Itẽ et si soluit, dummodo ex alia cã se crederet debere nõ puto eũ cõphere t ut ar. ã. de iurisd. om. iud. l. si conuenerit. Acc.

S I is, cui dũ in ptãte patris esset, mutua pecunia data erat paterfamilias factus, per ignorantiam facti, a nouatione facta eã pecuniam expromiserit. si petatur ex ea stipulatione, in factũ b excipiendũ erit.

Digestorum Liber quintusdecimus.

TITVLVS I.

DE PECVLIO.

Istud principium usque ad §. potestatis, diuiditur in quatuor partes, Primò enim ponitur continuatio. Secundò quotupliciter agatur ex hoc edicto. Tertiò ponuntur uerba edicti. Quartò illa incipit exponere. Secunda ibi, Est autem. Tertia ibi, Verba autẽ. Quarta ibi, De eo loquitur. & h.d. Sicut se habet patrimonium ad liberum, ita se habet peculium ad seruum uel filium, ut pater uel dominus de peculio teneatur. h.d. secundum Bal. Bal.

DE PECVLIO.

C ontinuationẽ accipe inf. eo. l. i. in prin. Et nota quod peculium dicitur multis modis. Primo oẽ patrimoniũ etiam liberi hominis, ut inf. ad Tre. l. rogo in prin. Secundo id, quod cã præsidij pro guerra reponitur: ut infra, de leg. iij. l. si chorus. §. i. Tertio castrense uel quasi, aduentitiũ uel profectitium, ut C. de inoffi. test. l. fin. Quarto res paraphernales mulieris, ut infra, de iu. do l. si ego. §. dotis autem causa. Quinto quicquid seruus naturaliter & iuste tenet, ut infra, de acquir. poss. l. quod seruus. in fi. Sexto id quod dominus separau ita suis rationibus, & seruo concessit. & sic hoc titu. accipitur, ut infra eod. l. peculium est. in prin. & l depositi. §. fin. Septimo ut in Lombarda de eo qui pecuniam in alieno pradio inuenit. Octauo pro salario: ut C. de cohorta. l. ordinarium, lib. xij.

† Ad intellectum tot' ti. uide Batto. post gl. in l. pa et q castrẽse ff. de cast. pec. & de forma libelli, uide per Cy. in l. pe. C. q cum eo.

Vlpianus lib. xxix. ad edictum. I.

O Rdinarium † prætor arbitratus est prius eos cõtractus exponere eorum, qui alienæ potestati subiecti sunt, qui insolidũ c tribuunt actionem: sic deinde ad hoc † peruenire, ubi de peculio d daẽ actio. Est autem triplex e hoc edictum. Aut enim de peculio, aut de in rem uerso, f aut quod iussu hinc oritur actio. Verba autem edicti talia sunt. *Quod cum eo, qui in alterius † potestate esset, negotium gestum erit.* g De eo loquitur, non de ea: sed tamen & ob eam, quæ est fœmini h sexus, dabitur † ex hoc edicto actio.

Ex contractu serui uel filijfamilias minoris pater uel dominus non conueniuntur: nisi inquantum locupletiores facti sunt, uel (ut uerius dicam) nisi inquantum locupletatum est peculium. h.d. Bar.

Si cum impubere filiofamiliàs uel seruo contractum sit, ita dabitur in dominum uel patrem de peculio § actio, § si locupletius i eorum peculium factum sit. †

Iurisconsultus hic exponit uerbum potestatis positum in edicto.

O Rdinarium. CASVS. Dicit Vlpianus quod ordinete fecit prætor dicendo prius de contractibus qui dominum uel patrẽ obligant insolidum, ut in exercitoria & in tributoria: deinde de ijs qui obligant de peculio, de quibus in hoc libro tractat. Tripliciter aũt pot agi hoc edicto aduersus dñm, de peculio, de in rem uerso. & quod iussu. de quibus in sequentibus usque ad ti. sen. con. Vellei. uult dicere. Verba edicti ptoris sunt. quod contractum est cum eo qui in aliena potestate est, de eo aduersus dñm, &c. Cum autem prætor dicat de eo, an de cõtractu ancillæ uel filiæ detur actio? Dr qd sic. Si cũ. Ex contractu filij uel serui si pupillaris ætatis fuerit, sic demũ obligat pater uel dñs, si peculium fuerit factum locupleti', neq; refert, seruus cõtrahẽs fuit alien' uel ꝓprius quo ad dñm uel eius pos. Item nec refert fuerit cõis uel ꝓprius: eu elienue bona fide possessus. uel liber credens se seruum esse. Viu.

c Quintsolidum. ut, exercitoriam. & institoriam.

d De peculio. Sed nonne ex hoc edicto agitur quod iussu & insolidum, ut statim subiicit in ꝓxi. §? Si dicas sic, idẽ inuenies in institoria & exercitoria. Sed ijũ. supiores ex negotiatiõe: hæc ex contractu. imo illæ insolidũ, hæc non: sed quatenus est uersum: uel quatenus est in peculio. Ac.

e Est autem triplex. i. tripliciter potest agi contra dominum: & sic sonant uerba edicti inf. l. pro. §. uerba autem, &c.

f Aut de in rem uerso. & hoc ideo quia egit de peculio, uidetur agere & de in rem uerso, secũdum quosdã: ut ar. inf. de in rem uer. l. filius. in fin. Nos contra. sed hic fit mentio de inferioribus tit. q.d. sub hoc tit. tripliciter actio proponitur. sic sup. si cer pe. l. j.

g Gestum erit. supple actionem in dominum uel patrem dabo de peculio, uel de in rem uer. uel quod iussu.

h Feminini. ut sup. de const. pe. l. j. Acc.

i Locupletius. No. casum ubi agitur in quantum peculium est locupletius: ut hic, & C. eod. l. cum ancilla. nec restituitur dominus: ut sup. de mino. l. iij §. si alius est inf. eo. l. iij §. ex furtiua, sunt & alij quos not. C. eo. l. cũ ancilla. Sed nõ sequit qd ad oẽ detur in quo locupletatũ est. nam & actio furti dat si interest: non tñ ed interesse: imo ed pœnã. ut Inst. de obl. quæ ex deli. §. furti, sic & sup. ne quis eum qui in ius uoc. l. pen. §. hoc iudicium. & sic deducit hic dña ibi debitum. Accur.

† P. P. adhuc. ita lege adhunc, ut ad contractũ referatur.

† aliena.

† detur.

† P. P. eff.

i Adde quãdo masculinũ cõcipiat fœmininum Bart. in l. j. inf. de uerbo. & terũ sig. itẽ ad do Præp. & ibi Bene. de uadia. in addi. ed eũ, in ca. cum apud de spon'a. extre. & ibi ed hoc cõ plures tradunt remissiones.

a Qnam facultas, id est, non magis facultas quam d° minium, & sic est hysteron proteron: ut sup. de rerũ di ui. l. riparum. nam & si mortuus sit seruus, agitur de pe culio intra annum, sed in noxali spectatur magis facul tas quam dominium: ut sup. de noxalibus l. quoties. §. In potestate. imo certe hic recte legitur.

b Nobis seruiũt. & facit sup. de tributo. l. j. §. finali. Accur.

EX ea. CASVS. Si habeam usum uel usumfruc. in seruo alicuius, in ea causa quæ mibi acquiritur, puta ex re mea, & opera sua, obligabit me de peculio. similiter de in rem uerso, uel quod iussu extra has causas si cōtrahat: cætera ad proprietarium pertinent. Viui.

Et primò dicit, quòd illud uerbũ potestatis, refertur tam ad filium quam ad seruum. Secundò dicit, quòd seruorum appellatione continentur nedum proprij, sed & ij quos bona fide possidemus, & quod appellatione seruorum continentur non solùm proprij, sed communes. h. d. & uerbum potestatis assumitur largè, ut comprehendas seruos proprios & communes, & ẽt bona fide possessos, & eos in quos habemus usum fructum, & hæreditarios, & comprehendit dominatus utriusque sexus minores & furiosos. h. d. cum l. sequen. Bar.

Potestatis uerbum cōiter accipiendum est, tam in filio, quam in seruo: nec magis dñium seruorũ † spectãdum, quàm faculeas † a habendi eos. Non n. solùm seruorum propriorum nomine conueniemur, item communium: uerum corũ quoq;, qui bona fide nobis seruiunt, b sine liberi, siue † serui alieni.

† In P. F. add. est. facultatem. P. F.

c Duntaxat. q. dicat, nō insolidum. & sic non obstat j. eod. l. hinc. § potest. ibi, quæ quæstio, &c. Si autẽ dicas dũtaxat teneri de cōtractu qui respicit ad rem uel operã, est contra. sed solue ut ibi not.

d Honorariæ. de in rem uerso, & quod iussu.

e Ex reliquis. scilicet omnibus sed non soluit: ut j. e. l. hinc. §. potest. secundum Ioannem. quæ est contra uel solue ut ibi. Accur.

LIcet. CASVS. Supra dictum est in edicto prætoria, quod si quid, &c. licet tantum facta fuit mentio de eo, qui est in potestate: tamẽ si seruus in nullius sit potestate & cōtrahat, competit actio ex hoc edicto. ubi ergo iacente hæreditate seruus hæreditarius contrahit, dabitur actio. Si pluribus gradibus seruus substituatur, & omnes repudiant, & ex substitutione seruus liber & hæres fit: obligatur de peculio. Parui. Si seruus contrahat: non refert an fuerit masculus an fœmina, quia mulier, &c. Item & mulier impubes obligari põt, si seruus contrahat tutoria authoritate non inspecta: quia per hoc non vr̃ impubes contrahere. Item an pupillus possit peculium constituere seruo suo? Dr̃ quod non: neque si tutoria authoritas interueniat. & hoc in prima. Furiosus uero obligari põt ex contractu serui, quia peculiarem pecuniam, &c. non quia fuerit sibi cō cessum a furioso, quia concedere non potest. sed si a patre fuerit cōcessum: neq; postea p curatorem furiosi reuocatur. Si filiusfa. An seruus fideiubendo uel mandando uel constituendo dñm obliget de peculio, quæritur? Et distinguitur, aut in cãm peculij fideiubet, & tenetur dominus. aut non, & non tenetur dñs de peculio. de filiofam. fideiubente expeditur j. ead. l. §. sed si filius. Iulianus. Seruus tuus mandauit Seio, ut solueret creditori suo Sempronio. An Seius aduersus te habeat mandati actio. de peculio, quæritur? Et distinguitur an causam habuit mandandi. ut quia tantundem forte ex peculio suo tibi debebat: & teneris de peculio. Quod si extra causam peculiarem mandauerit non obligaris. Cũl. Si a fideiussore filij mei qui debitor meus erat quid recepero cum debit si erat, quod mihi soluebatur. de peculio ero fideiussori obligatus, non de in rem uerso. Idem est si seruus naturaliter domino teneatur, & fideiussorem dederit, & ille conueniatur & soluat. & hoc in secũda. Sed quid si alius pro filio meo soluat? adhuc diceretur idẽ. & hoc in tertia. Si uero filius mibi nõ debuit, si fideiussor soluit, habet condi. inde. si uero conueniatur, habet exce. & hoc in quarta.

Pomponius li. v. ad Sabinum. II.

EX ea cã, ex qua soleret seruus fructuari[a] uel usuarius acquirere: in eum, cuius usus fructus uel usus sit, actio duntaxat c de peculio, cæteræque honorariæ d dantur: ex reliquis e in dñm proprietatis.

† P. F. siue liberi sint, siue.

Vlpianus lib. xxix. ad edictum. III.

† LIcet tantùm prætor, si cum eo, qui in potestate sit, {negotiũ} gestum erit, † polliceatur actionem: tamen sciendum est, & si in nullius sit potestate, dari de peculio f actionem: ut puta si

† P. F. Licet tamen prætor.

† P. F. sit.

Si seruus. Aliquis cũ esset seruus fingens se liberũ esse, compromisit in aliquẽ sub pœna: si in pœnã incidat, num quid dominus tenebitur de peculio? Dicit quod non, licet alias teneret, s. si detur mutua pecunia supra mare, quia seruus in iudicio adesse non põt ẽt ordinarios. Sed si filius. Si filius fideiussit, an obliget patrẽ de peculio? Et respõ. quod sic. nec distinguit ut in seruo an fide iubeat in causã peculij, an non: & sic differt a seruo. Item compromittere potest, & pater tenetur. neque refert ex causa compromittat, scilicet an ex contractu, uel quasi: ex stipulatu enim ad pœnam conuenietur pater. Idem. Si filius ex causa ea conueniatur quæ patrem de peculio non obligat. puta si ex maleficio condemnetur, & agatur aduersus filium actione in factum de re iudicata, an inspecta origine, quia filius ex maleficio condemnatus est, pater teneri non debet, an inspecto quod iam conuenitur actione in factum, quæ patrẽ obligat, de peculio pater teneri debeat? Responde quod tenetur, origine non inspecta. & idem est si filius alium defendat & condemnetur. Ex furtiua.

Si filius furtum commiserit: an condictione furti teneatur? Et respond. quod sic. An pater obligetur de peculio? Et respond. quod sic. quatenus factus est locupletior, & hoc in prima. Idem est in filiofamilias amouente res marito: quia quatenus ad eam peruenit, tenetur pater de peculio. Si filius. Filiusfamil. dum in aliquo magistratu erat, tutorem dedit alicui pupillo minus idoneum: uel fideiussorem qui debebat fideiubere rem pupil. sal. fol. minus idoneum accepit: an pater de peculio teneatur, quæritur? Et respond. quod sic: neque refert cum creabatur magistratus consenserit pater, uel non: quia hoc non exigitur. nam respub. tenetur & hic autem ut res pupilli saluetur, obstrictus est. Viui.

f De peculio. ut infra eodem. lege, quæsitum. §. sed si. ipse, imo si erat seruus tunc non debet teneri factus liber, ut C. an seruus ex suo facto: lege prima. Solu. hic non ex sua persona: sed eius cui successit conuenitur. Item econtra uidetur insolidum teneri, quasi liber fuerit ex tempore mortis testantis: ut infra de regulis

cùm seruo hǣditario ɔ̄tractū sit ante aditam hǣditatē. Vnde Labeo scribit: & si secundo tertiove gradu substitutus sit seruus, & deliberantibus primis hæredibus cum eo contractum sit, mox repudiantibus eis ipse liber hæresque exiterit: posse dici, de peculio eum conueniri, & de in rem uerso.

Hic iurisconsultus expenit uerbum edicti, qui in alterius, &c. & h.d. Verbum alterius comprehendit utrunq; sexum, minores & furiosos Bar.

Parui autem refert seruus quis masculi, an mulieris fuerit. nam de peculio & mulier cōuenietur. Pædius etiam † impuberes dominas de peculio obligari ait: non enim cū ipsis impuberibus ɔtrahitur, ut tutoris authoritatē a spectemus. † Idem adiicit, pupillū non posse seruo peculium cōstituere, nec tutoris authoritate. In furiosi quoq; curatorem dicimus dandam de peculio actionem. nam & huius seruus peculium habere potest: non si fuerit concessum, b ut habeat, sed si non fuerit prohibitum, non habeat.

Hic expeni ur ultimum mēbrū edicti: scilicet negotiū gestū est. & incipit declarare q̄n dicatur negotiū gestū. & primò de negotio extraiudiciali, & glos. diuidit tu dic quòd iste est ꝑprie §. usq; ad §. ex furtiua. & diuiditur in tres partes principales. Primò format tres q̄stiones in ꝑsona duorū scilicet serui & filij. Secūda incipit ad illas respōdere circa ꝑsonam serui. Tertiò circa ꝑsonā filij. Secūda ibi, Et est uerius. Tertia ibi. Sed si filius. Itē secūda pars diuiditur in septem partes, quarū secunda ibi, Iulianus quoq;. Tertia ibi. Cui congruit. Quarta ibi, Idem accipias, Quinta ibi, Idēq;. Sexta ibi, Quod si filius. Septima ibi, Si seruus. Venio igitur ad secūdā partē principalem, quia prima est clara, & examinemus. hūc §. ꝑ partes, & illa secūda pars hoc dicit. Seruus fideiubēdo uel mandādo extra causam de peculio, nō oblīgat dñm de peculio: sed fideiussori dato à filio, contra patrem actione hac succurritur, si ipse est creditor alias mādatarius totū cēdicit, & fideiussor utitur exceptione. B.

Si filiusfamiliàs uel seruus c pro aliquo fideiusserit, uel aliàs interuenerit, uel mādauerit: tractatū est, an sit de peculio actio. Et est uerius, in seruo cām fideiubendi, uel mādandi, spectandam. quam sententiā & Celsus lib. vj. probat in seruo fideiussore. Si igitur quasi intercessor seruus interuenerit, nō rem peculiarē agens: nō obligabit dñs de peculio. d Iulianus quoq; lib xij. Digestorum scribit, si seruus e mādauerit, ut creditori meo solueret: referre ait, quam causam mādandi habuerit. si pro creditore suo f solui mandarit: obligatum esse dominum g de peculio. ꝙ si intercessoris officio functus sit non obligari dominum de peculio. Cui cōgruit, h quod idem Iulianus scribit: si à filio meo fideiussorē accepero, i quicquid à fideiussore accepero, id me non de in rem uerso, sed de peculio actione mandati k præstaturum idem accipias l & in serui fideiussore. idemq; si alius mihi pro filio meo debitore soluisset. m quòd si filius meus debitor non fuisset: exceptione doli fideiussorem usurum: & si soluisset, condictu-rum n scribit.

Hæc est septima pars, & hoc dicit. Dominus ex cōpromisso facto per seruum non obligatur. Bar.

Si seruus cùm se pro libero geret, compromisit † quæritur, an de peculio actio ex pœna compromissi, quasi ex negotio gesto danda sit, sicuti traiectitiæ pecuniæ datur? Sed hoc & Neruæ filio, & mihi ui-

gulis iuris. l. omnia fere. sed dico fide illud dici: uere tamen interim est seruus: ut supra, de legat. j. l. si tibi. § cū seruus. Accur.

a Vt tutoris authoritatem. Vt hic, & infra cod. l. quam Tuberonis. in principio. Sed contra. infra eo. l. curator. Solue ut ibi.

b Non si fuerit. concessum. Hoc enim fieri non potest. Ioan.

c Vel seruus. De duobus quæritur simul, sed diuerso iure respondetur de primo j. ea. l. §. sed si filius. de secundo infra, proxi. Acc.

d Non obligabitur dominus de peculio: ut j. co. l. quoties. §. Sabinus. & s. de pac. l. personam §. pe. & j. de fidei. l. sed si seruus.

e Si seruus. Seruus Titii mādauit Seio ut Sempronio creditori meo solueret. & sic quinque personæ sunt. Si autem ponas ꝙ meus erat seruus, & mādauit Seio ut Sempronio creditori meo solueret, stare pōt, & bene ↄ. Acc.

f Si pro creditore suo. s. me. Et not. quod transit de prima persona ad tertiam ↄ. Accur.

g Dominum. Scilicet me ↄ.

h Cui congruit. Sed quomodo congruit? R̄n. non congruit primo dicto sed superiori. Non enim congruit ultimæ, sed primę respōsioni quā fecit, ubi seruus creditori dñi sui solui mandauit. Vel dic creditoris, quando. s. dominus erat creditor serui.

i Accepero. Eram ergo creditor eius.

k Mandati nota, ꝙ per hoc ꝓbatur, ꝙ de peculio non est actio, & idē in filiis: sed contra. s. de dolo. l. si oleū. §. hæc actio. &

inf. e. l. depositi. in prin. & inf. de in rē uer. l. & ideo. §. idē ait. & s. de neg. gest. l. mādasti. Arg. contra. j. de rescin. uendi. l. Titius. Item qd prodest hæc solutio dño facta, cum alia manu sibi auferatur? Resp. fit insolidū solutio, sed reuocatio nō: sed quatenus peculium est.

l Accipias. Quod dictum est in superiori prox. §. Iulianus. in mandatore, uel ad proximum referas.

m Soluisset. Nam tunc mandati de peculio si mandato filij soluit, alias neg. gest. si non mandasset, agi cōtra me ↄ.

n Condicturum. Sed cum nomine alieno soluit: cur nō expectatur in indebito soluto ratihabitio? Resp. qa semper præsumitur hoc ratum haberi. Acc.

† P.F. impuberes dominos.

† Ipsos F.F.

De peculio non oritur actio.

† P.F. Cōpromiserit.

desſuerius, ex cōpromiſſo ſerui nō dandā de peculio actionē: [a] q̄a nec ſi iudicio ꝯdemnet̄ ſeruus, datur in eum actio. [b]

Hæc eſt tertia pars principalis. & h.d. Filius ſideiubēdo, cōpromittendo, & contrahēdo patrem obligat de peculio. h.d. & in hoc differt à ſeruo. Bart.

Sed ſi filius fideiuſſor uel quaſi interuentor acceptus ſit: an de peculio patrem obligat, quærit̄. Et eſt uera Sabini & Caſſij ſententia, exiſtimantiū ſemꝑ obligari [c] patrem de peculio: & diſtare in hoc [d] à ſeruo, quare & ex compromiſſo pater tenebit̄: & ita Papinianus quoq; li.ix. Quæſ. ſcribit. nec intereſſe ait, ex qua cā compromiſerit: utrum ex ea cā, ex qua potuit cū patre de peculio agi: † an uerò ex ea, ex qua † nō potuit, [e] cùm ex ſtipulatu [f] pater cōueniatur.

Iſtum §. diuiſi cum præcedētibus. & h.d. In iudicio quaſi cōtrahitur: & ideo iudicati pater tenetur, prima actionis origine non inſpecta. Bartolus.

Idem ſcribit, iudicati quoq; patrem de peculio actiōe teneri. qđ Marcellus putat, ēt eius actionis nomine, ex qua non potuit pater de peculio actionem pati. nam ſicut in ſtipulatione ꝯhitur cū filio, ita iudicio ꝯtrahi: [g] ꝓinde non originem [h] iudicij ſpectandā, ſed ipſam iudicati [i] ueluti obligationem. [k] quare & ſi quaſi defenſor condemnatus ſit, idem putat.

Ex maleficio non datur hæc actio, n. ſi in quantum locupletatur peculium. Bar.

Ex furtiua cauſa ꝯ̄dictiō̄ filio quidem familiàs condici poſſe conſtat. an uerò in patrem uel in dominum de peculio danda ſit, quęritur. Et eſt uerius inquātum locupletior dominus factus eſt [*] ex furto facto actionē de peculio dandam. Idem Labeo ꝓbat: q̄a iniquiſſimum eſt, ex furto ſerui dominum locupletari [l] impunè. nā & circa [m] rerū amotarum actionem filiæfamiliàs nomine, in id, qđ ad patrem peruenit, competit actio de peculio.

Qui obligatur ſaluam fore rē pupilli, non obligatur de quolibet ſingulari. Bar.

Si filiusfamiliàs duumuir pupillo rem ſaluā fore caueri nō curauit: Papinianus li.ix. † Quæſtionū de peculio actionē [n] cōpetere ait. Nec quicq̄ mutare [o] arbitror, an uoluntate patris decurio factus ſit: quoniam rēpublicam ſaluam fore pater obſtrictus eſt. [p]

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit uerba edicti, ex quo agitur tribus modis: ſcilicet de peculio & de in rem uerſo, & quod iuſſu. modò eſt uidendum quid ſit peculiū. Et iſta lex diuiditur in quatuor partes. Nam primò ponit dictū. Secūdo rationē dicti. Tertiò illā probat. Quartò illā limitat. Secūda ibi, Nam cùm. Tertia ibi, Sed hoc. Quarta ibi, Si uerò. & breuiter hoc intendit, Peculium ſola uolūtate domini cōſtituitur, interueniente traditione, uera uel ficta, ſecus ſi nulla traditio interueniat. B.

Pomp. li. ix. ad Sab. IIII.

PEculium † eſt non id cuius ſeruus ſeorſum à domino rationem habuit: † ſed quod dominus ipſe ſeparauit † ſuā ſubſtantiam à ſerui ra-

[a] De peculio actionē. Scilicet, in dominū, ut hic. & ſupra, de arbi. l. nō diſtinguemus. §. ſi ſeruus. Accur.

[b] Datur in eum actio. Scilicet, in dominū. nam cum ſeruo non poteſt eſſe iudicium: licet cum filio ſic: ut ſ. de iniur. l. quanto magis. & ſ. ſi quis cau. l. quoties. Acc.

[c] Semper obligari. Niſi donādi animo fideiubeat: nā donare non poteſt: ut ſ. de don. l. filiuſfamilias. & ſupra, de pec. l. contra iuris. §. ſi filius.

[d] Diſtare in hoc. Item differt in Maced. Itē quia ſeruus manumiſſus nō tenetur ex añ geſto: ut ſ. de nego. geſt. l. cum actum. ſecus in filio emancipato: ut ſ. quod cum eo. l. ij.

[e] Ex qua non potuit. Poteſt ex contractu uel quaſi: nō poteſt ex maleficio uel quaſi: ut ſup. de ijs q̄ deie. uel effu. l. j. §. cum ſeruus. & ſ. ea. l. §. ex furtiua.

[f] Ex ſtipulatu. Nō prima actione. Accurſius.

[g] Iudicio contrahi. Id eſt, ſententia. Nota ex ſententia quem obligari ex quaſi contractu: ut ſ. de noua. l. quoties. & l. ſeq. arg. contra. C. de uſu. rei iud. l. ſi. in eo ꝙ dicit ſortis tantum currere centeſimas quadrimeſtres uſuras non uſurarum. licet ſint in condemnationē deductæ. Accur.

[h] Non originem. Nota originem nō inſpici in actiōe ſuper qua cœpit eſſe iudicium. Argumentum contra C. ad Mace. l. ſi filius, & ſ. de fideiuſſor. l. tutor. ibi, & non titulus, &c. Itē contra ſ. de don. l. qui id. in princi. ſed ex liberate ibi interceſſit prior cauſa quę quia remunerata eſt, inſpicitur. ſ. de re iud. l. ne liberalitate. & ſ. mā. l. ſi uero non re. §. idem Pomponius. & dicas hic originem. infra actionē ſuper qua poterat eſſe iudicium. Acc.

[i] Iudicati. Originem. Accur.

[k] Veluti obligationem, alterius cōtractus.

[l] Locupletari. Vt ſ. ꝙ metus cau. l. ſi cū. §. Fędius. & inf. eo. l. in bonæ fidei. Et nota, ꝙ ex hac lege, & ſ. de iud. l. tam ex contractibus. dico ꝙ omnis actio etiam ex delicto datur de peculio in quantum locupletatum eſt.

[m] Nam & circa. Vt inf. re. amo. l. & ideo. §. ſi filiusfam. & ſup. de cōdi. furt. l. Iulianus. Accur.

[n] De peculio actionem. Hoc quando inuito patre fuit electus: ut hic. & C. ne filius pro patre. l. ſi. & C. ꝙ cum e. l. j. ſi autem eo uolente, idem fideiuſſiſſe pro eo uidetur: & ideo inſolidum tenetur: ut in prędicta l. j. C. quod cum eo. & ſ. ad municipi. l. quoties. & nihilominus de peculio, ſi placuerit actori: ut hic ſubijcit. Accur.

[o] Mutare. Vt dicam patrem teneri inſolidum.

[p] Obſtrictus eſt. Non autem obſtrictus eſt rem pupil. ſal. fo. ſed tenetur ſolum de peculio: ut ſ. ad municip. l. quoties. §. pe. & de ma. conue. l. j. §. ſi.

P Eculium eſt. CASVS. Nō id dicitur peculium, ꝙ habet ſeruus ſeorſum a rationibus domini: ſed ꝙ ipſe dominus ſeparauit ut in peculio haberet cui facultas ſit augere uel minuere peculiū: nideli cet ut ſi dñs ſerui creditor

Seru' manumiſſus ex ante geſto non tenetur.

† P. F. agere.

† P. F. ex ea, qua.

[*] Faber in Semeſtr. ita interpungit dominus factus eſſet ex furto facto, actionem, &c.

† a.

† P. F. peculij.

† habuerit. P. F.

† Separauerit P. F.

credi hoc res suas quæ apud seruum sunt, permittat esse iure peculii licet traditio non interuenerit: sufficit tamen nuda uoluntas eius ad augendum pecu. Si uero dominus cũ non esset debitor serui, se debere constituit: non propter hoc augetur peculium. Ex his.

† P. Flo. *Summæ Serui ratione discernens* al. *Separaust in Substantia* | *Seruo suum a Serui ratione discernens.* Reponendã uidet. *Separauerit Suum a Serui ratione discernens.* facilis enim fuit librarij lapsus ut ex *suum* efficeret *Summa* & dictioni *ratione* adderet *ne.*

Ex prædictis apparet quod non est peculium, quod habet seruus ignorante domino: sed eo uolẽte. unde si seruus res domino surripiat, non erunt in peculio. An autem ignorante domino possit minui peculium? Et dicitur quod sic. Si opem. Titius furtũ mihi fecit & opem ei ferente seruo meo. egi aduersus Titium actione furti ad duplum: is condemnatus soluendo non fuit. certe deducam ex peculio serui mei, quantũ id est, quod a Titio consequi non potuis. Si ære. Licet quicquid est in peculio, dño debeat: remanent tamen res peculiares: quia si sibi dominus debitum remittat, uel alius pro seruo domino soluat, peculium remanet. Non solum. Si habebam duos seruos, unum ordinariũ, & alium uicarium: non solum illud quod habet uicarius seorsum a substantia mea constitutione mea erit peculium: sed hoc quod habet ab ordinario. Vmi.

† Bartol. hic not. istum tex. ad hoc quod remittere est dare. pro quo facit & concor. tex. si mulier. ff. de condi. ob. causam.

† P. F. *debuerit.*

† P. F. *quid.*

tione discernens. † a nã cum serui peculium totũ adimere, uel augere, b uel minuere dominus possit: animaduertẽdum est, non quid seruus, sed quid dominus constituendi seruilis peculij gratia fecerit. Sed hoc ita verũ puto, si debito. seruum liberare uoluit dominus: vt etiam si nuda uoluntate remiserit † dominus quod debuit † desinat seruus debitor esse. Si uerò nomina ita fecerit dominus, ut quasi debitorem se seruo faceret, cum debitor re uera non esset: contra puto. c Re enim, d non uerbis peculium augendum est.

Hic ponitur conclusio supradictorum. & h.d. Peculium non potest constitui domino ignorante. licet posset diminui, si seruus etiam ex delicto eius debitor cõstituitur. h.d. & habet duas partes. Nam ponit primò quòd peculium ignorante domino cõstitui non potest. Secundò quòd ignorãte domino diminui potest. Secunda ibi, Sed sæpe. Bart.

Ex his apparet, non quod † seruus ignorãte dño habuit, peculii esse: sed quod uolente. alioquin & quod surripuit seruus dño, fiet peculii. quod non est uerum. Sed sæpe fit, ut ignorante dño, e incipiat minui serui peculiũ: ueluti cùm damnũ domino dat seruus, aut furtum facit.

Iste §. cadit in summario præcedentis §. Nam sicut supra diminuitur peculium ex furto serui: ita & quando opem ipse facit in eo quod a fure cõsequi non potest. Bar.

Si opem ferente seruo meo furtũ mihi feceris: id de peculio deducendũ est, f qđ † minus ob rem surreptam cõsequi possim. g

Hic dicit quod sicut diminuitur peculium ignorãte domino: ita etiam augetur. & breuiter hoc interdit, Licet ipsum ius uniuersale diminuatur: corpora tamen diminui non dicuntur. Bar.

Si ære h alieno dominico, i exhauriatur peculium serui: res tamen in causa peculiari † manẽt. k nã † si aut seruo donasset debitum dominus, aut nomine serui alius domino intulisset: peculiũ suppleretur: † nec esset noua concessione domini opus.

In peculio uicarij, domini & ordinarij uoluntas inspicitur. B.

Non solùm id in peculio uicariorum ponendũ est, cuius rei a domino, sed etiam id, cuius ab eo, cuius in peculio l sunt, † seorsum rationem habẽt.

In negotio gestè computantur contractus depositi, & precarij, & iuramenti delatio a filiofa. facta. In §. peculium, qui sequitur, ponitur deriuatio nominis peculij. Bart.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. V.

DEpositi noĩe pater uel dominus dun--

a Discernens. ut hic, & ff. e. l. depositi. §. fi. idẽ si passiua fuerit apud seruum esse: ut ff. e. l. quam Tuberonis. §. sunt quidã. & l. non solum quandoque tamen dicitur peculium, quicquid seruus naturaliter tenet: ut ff. de acquir. pos. l. quod seruus. Item & alijs modis: ut dixi in tit.

b Vel augere. scilicet nuda uoluntate quandoque: ut statim subijcit. sed hoc ita, &c. Acc.

c Contra puto. quod non possit augeri nuda uoluntate domini ut inf. de do. l. nuda.

d Re enim. & in superiori casu re non uerbis augetur, cum pro tradita habeatur res: ut insti. de rer. di. §. interdum. & inf. eo. l. non statim.

e Ignorante domino. non posset augeri de rebus domini: tamen minui potest: ut sub. icit. Item & augeri potest aliunde: ut inf. eo. l. peculium.

f Deducendum est. cum conueniat a credito re peculiari. Ac.

g Possim. ab eo qui furtũ fecit. Et sic no. de peculio non deduci, si aliunde pôt dominus consequi aliqua actione: ut hic, & ff. e. l. si noxali. §. quod autem. Item deducto hic quo ad rẽ, non quo ad pœnam: ut inf. eo. l. sed si damnũ. §. sed q̃stionis. Sed quomodo locus res: cum ille qui opem fert, cõd. furti non teneatur: ut ff. de cond. fur. l. proinde. quæ est contra. Sol. hic peruenit ad seruũ, ibi nõ peruenit ad eũ qui opem tulit. Vel hic excipiendo potest, ibi agendo non potest. Acc.

† P. F. *quo.*

† P. F. *prouiderit.*

† al. *add.* &.

h Si ære. si, id est, quamuis.

i Dominico. quia seruus debet domino.

† P. F. *suppleretur.*

k Manent. in hæreditate idẽ: ut inf. de uer. sig. l. hæreditatis appellatio. in dote idẽ: ut inf. de impen. in re. do. fa. l. quod dicit. & inf. de in. do. l. si is. §. quod dicitur. & sic sunt ar. pro uasallo qui fecit feloniam, & ei a domino est remissa, quod uidetur habere feudum ex ueteri concessione. unde transmitteret ad agnatos si sine liberis decederet. & ad hoc facit infra, de libe. & post. l. filio quem. & ff. de pact. l. si unus. §. quod & in specie.

† Not. est ultra sectum Bal. arg. huius gl. quod si quis remisit alicui offensam, nõ possit petere pœnã pacis ruptæ. pro quo concor. & facit lex iii. de adi. leg. infra.

l Cuius in peculio. id est, ab ordinario, ut hic, & inf. eod. l. definitio. & secundum hoc intelligitur inf. l. proxi. lo si.

† P. F. *fiat.*

DEpositi. CASVS. Apud seruum tuum rem aliquã deposui: eam deteriorauit, uel amisit per dolum. teneberis tantum de peculio. Si uero dolum commisisses: teneberis in solidum. & hoc in prim. Idẽ est si seruo tuo rem precario concessi: de peculio tantum teneberis. Idem est in filiofa. & in patre, & in utroque casu.

ff. V. S s 1

e sis.& hoc in secundo. Si uero dicebas filium meum tibi debere decem: & detuli tibi iusiurandū, & iurasti: certe tibi tenear de peculio. Non idē in seruo qui liberam non habet peculij administrationē: ne sit contrarium s. de iuraiu. l. quemadmodum. Sol. in iudicio iurare non potest seruus, ut hic: extra sic, ut ibi. Peculiū. Dicitur aūt esse peculium quod habet seruus separatum a substantia dñi permittentis: deducto in de quod dño debet. Hāc definitionē reprehendit, dicēs, quod ad peculiū uicarij non extenditur. quod reprehendit celsus: quia dominus cōstituendo peculiū: ordinario, & uicario cōstituere uidetur: quā definitionem Tuberonis ꝓbat Celsus, adiiciens ꝓ questione an pupillus possit constituere seruo peculiū: & dicitur quod non, sed a patre constitutū pōt permittere, ut apud seruum remaneat. Idem dicit in furioso. Vnde si furiosus habeat seruū communē cum homine sanæ mentis furiosus constituere nō potest: alter potest. h.d. usque ad §. sunt quidam. in l. quam Tuberonis. Viui.

† P. Fl. & si quod dolo malo eorum captum sit.

† obligantur. P. F.

† Bal. hic dicit alibi melius nō probari q̄ hic, quod per iusiurādū quasi contrahitur sicut p sententiam. & slibi expressiua. nō habes.

† pugilla.

† pugillū.

taxat[a] de peculio conueniuntur, † & si qs dolo malo eorum [a] captus sit. Sed & si precario res filio fami. uel seruo data sit: dūtaxat [b] de peculio pater dominùsve obligat. † Si filiusfami. iusiurandū detulerit: [c] & iuratum sit: de peculio dāda ē actio, quasi † ꝯtractum sit. Sed in seruo diuersum [d] est. Peculiū dictum est, quasi pusilla † [e] pecunia, siue pusillū † pǎtrimoniū. Peculiū [f] autē Tubero q̄dē sic definiuit: (ut Celsus li. vj. Digesto. refert) qd' seruus dñi permissu [g] separatū a rationibus dominicis habet, deducto inde si quid domino [h] debetur.

Hic incipit prosequi uerba definitionis: & hoc prosequitur per duas chartas. & primè exponit quid est dictum, permissu domini, &c. Bart.

Celsus lib. vj. Digestorum. VI.

Definitionē † peculij, quā Tubero exposuit, † [i] Labeo ait, [k]

a Dolo malo eorum. si dicas filij & serui: tunc de peculio tātū tenetur pater & dominus. si dicas eorum. i. patris & domini: tūc insolidum de dolo, & non de culpa: ut inf. depo. l. j. §. si filiusfa. & inf. e. l. in bonæ fidei. & sup. commo. l. iii. § si filiofa.

† In P. F. definitio.

† In P. F. add. ut.

b Duntaxat. ut hic, & inf. de precar. l. si seruus conuentus. Accursius.

c Detulerit. actori.

d Diuersum. imo idē uidetur: ut de iureiur. l. quidā. quæ est contra. Sed hic in iudicio: ibi extra. uel hic non habet liberam peculij administrationem: ibi sic.

e Quasi pusilla. id est, parua pecunia, & parsimonia quæsita: ut inf. e. l. peculium. Acc.

f Peculium. s. serui. lo.

g Domini permissu. Vel quasi domini, ut ordinarij, ut sup. l. prox. in fi. & inf. l. proxi. Ac.

h Si quid domino. hoc large accipe. i. ei qui da peculio conuenitur: ut inf. e. l. si noxali. §. fi. sed & aliis debita deducuntur interdum: ut inf. e. l. sed & si. §. peculium. & §. præterea.

i Definitionem. Exposuit. i. fecit: ut sup. l. pxi. in

k fi. l. Labeo ait. & male. Ac.

l Quod falsum est. s. dictū Labeonis, & hoc probat.

m seruo ordinario.

ad uicariorū peculia non ptinere: [l] † qd falsum est. nam eo ipso quod dominus seruo [m] peculiū ꝯstituit, etiam uicariis constituisse [n] existimandus est.

Infirmis patientia habetur pro consensu in iis quæ sunt modici præiudicij secus si magni. Bar.

Vlpia. lib. xxix. ad edictum. VII.

Qvam Tuberonis sententiam [o] & ipse Celsus probat: & adiicit: pupillum uel furiosum constituere quidem peculium seruo non posse: uerùm ante cōstitutum, id est, † ante furorem, uel a patre pupilli, nō adimetur ex his causis. [p] quæ sententia uera est, & congruit cum eo, quod Marcellus apud Iulianū notās adiicit: posse fieri, ut apud alterum ex dominis seruus peculiū habeat, apud alterum nō: ut puta si alter ex dominis furiosus sit, uel pupillus. [q] † Sunt quidam

n Constituisse. i. constitui permisisse. lo. ut sup. e. l. peculium. §. fi.

Qvam Tuberonis. Casus in prin. l. est in casu pcedenti. Sunt quidā. An seruus nō aliter possit habere peculium, nisi dominus concedat & tradat? Dicūt quidam quod non. Vlpi. dicit quod sic. secus est in libera administratione peculij quā non habet nisi dño specialiter concedēta: sed non est necessarium ut dominus sciat quę res sunt apud seruū. pupillū autem. An seruo uel pupillo pater uel dñs possit cōcedere peculiū? Dicit qd' sic. & hoc in prima. An autē seruus uel filius si incidat in furorem, nihilominus possit retinere pecul? Dicitur quod sic, & hoc in secunda & est rō in litera. In peculio. Nō solū res mobilis. sed etiā soli, itē seruus potest esse in peculio. s. uicarius. & hoc in secunda. Si uero res peculiatis surripiat, an qd' debet actione furti peculio imputetur? Dicit q sic. & hoc in tertia. Itē si hæreditas uel legatū fuerint sibi relicta, illa erunt in peculio. & hoc in quarta. Et si aliquid in negotio domini impendit, illud imputabit. Item si dominus conuenit debitorē peculij. & exegit, &c. Item si seruus aliquam rem emit, & euicta est, & dominus duplum fuerit consecutus, illud. &c. nisi dominus dicat expressè, qd' nolit illud esse in peculio. Item si seruus seruo aliquid debet, illud. &c. An autem uoluntas sufficiat sola ad constituendum peculium? Dicitur quod non: sed oportet q traditio aliqua interueniat: uel re aliqua existente penes seruū patiatur dominus in peculio eā esse: quia tunc sola patiētia pro traditione habetur: sola aūt uoluntas domini sufficit ut res desinat esse in peculio: & hoc in quinta. si uero dominus in re peculiari damnū dederit uel surripiat, non erit in peculio. Sed si ab extraneo duplum consecutus fuerit dominus: illud in peculio cōputabit. Hoc dicit cum duabus. ll. seq. Viui.

† P. F. pertinet.

† al. add. uel.

† In P. F. Si ut quidam (inquit) pu. pec. seruus ha. non potest. uſq. &c.

o Quam Tuberonis sententiam. quæ est contra sup. l. proxi. in fi. Acc.

p Ex his causis. s. quia hic furiosus est: ut inst. qui testa. fa. po. §. furiosus. uel q̄a uel successit pupillus: ut sup. de institro. l. si quis mācipiis. §. si impubes. & facit sup. e. l. licet. §. idem adiicit. & §. in furiosi.

q Vel pupillus. idem & in aliis exemplis multis: ut inf. e. l. quis ergo.

Concedendum-

(inquit) qui putat peculiũ seruũ † habere nõ posse, † nisi concedente ᵃ dño: ego aũt puto non esse opus concedi ᵇ a dño, peculium seruum habere, ᶜ sed nõ adimi ᵈ ut habeat. Alia cã est peculij liberæ administrationis. ᵉ nam specialiter ᶠ concedenda est. Scire ᵍ aũt non utiq; singulas res debet. † § ex necessitate. § ʰ sed παχυμερέστερον. & in hanc sententiam Pomponius inclinat.

Hic exponit verbum seruus, positum in definitione. Bar.

Tam aũt pupillum ⁱ filium † quàm seruum peculium habere posse Pædius li. xv. scribit: cùm hoc (inquit) totum ex dñi constitutione pendeat. Ergo & si furere cœperit seruus uel filius, retinebunt peculium.

Hic exponit verbũ quod positũ est in definitione h. d. Bar.

In peculio aũt res esse possunt oẽs, ᵏ & mobiles, & soli. Vicarios quoque in peculium põt habere, & uicariorum peculium: hoc amplius, & noïa debitorũ. Sed etsi quid furti actione seruo debetur, uel alia actione: in peculium computabitur: hæreditas, ˡ quoque, & legatum, ut Labeo ait. sed & id, quod domin⁹ debet, sibi in peculium habebit: si fortè in domini rationes impendit: ᵐ & dñs ei debitor manere uoluit: ⁿ aut si debitorem eius ᵒ dñs conuenit. ᵖ Quare si forte ex serui emptione ᑫ euictionis noïe duplum dominus exegit: in peculiũ serui erit conuersum nisi fortè dominus eo proposito fuit, ut nollet hoc esse in peculium serui. Sed & si quid ei conseruus debet, erit peculij: si modò ille habet peculiũ, uel † habebit. ʳ

Hic exponit verbum, separatum à rationibus dominicis, positum in definitione. Bart.

Paulus libro iiij. ad Sabinum. VIII.

NOn statim quod dominus uoluit ex re sua peculij esse, peculium fecit: sed si tradidit, aut cũ apud eum ˢ esset, pro tradito habuit. Desiderat eñ res naturalem dationem. Contra autem ᵗ simulatq; noluit peculium serui desinit peculium esse.

Quod dominus subtraxit uel deleuit, non est in peculio: secus si seruus subtraxit. Bar.

Vlp. li. xxix ad edi. IX.

SEd si damnum seruo dominus dederit, in peculium † hoc non imputabitur, † non magis quam si surripuerit. Planè si cum seruus dederit damnũ, uel surripuerit: † in peculium uidebitur haberi: ᵘ & ita Pomponius li. xj. † scribit. Nam & si quid dñs ab eo, ˣ qui rem peculiarem surripuit, uel consecutus est, uti consequi potuit: in peculium esse ei imputandũ † Neratius libro secundo Respons. scribit.

Id quod debetur domino, non censetur esse de peculio: quia tacitè uidetur esse à domino exceptum uel exactum. Pau. de Ca.

Idem. X.

---

a Concedente. per traditionẽ. Vel dic secundo (quod est uerius) concedente expresse, quod corrigit: quia quandoque tacite, ut hic subiicit, & inf. eod. l. non solum. & sic bene subiicit, alia causa, &c.

b Concedi. per traditionem. Acc.

c Habere. scilicet semper.

d Adimi. dñmodo dicat ut habeat in peculium: ut infra, l. proxim. Sed non, scilicet aliquando. & sic ex tacita uoluntate habet peculium seruus, ex quo scit dominus. quod dic ut ĩ. eo. l. peculium. Ac.

e Administrationis. cum res sint apud seruum: ut hic, & ĩ. de mino. l. etenim. & tales sunt res quas uerisimile est dominum uelle habere: ut inf. eod. l. non solum. secus si nõ sunt apud eũ: ut sup. eod. l. peculium. in prin. Acc.

f Specialiter. hoc ideo, quia continet alienationes serũ. Item solui ei põt a debitore peculiari, & ipse alijs soluere: ut inf. de sol. l. quod seruus. & de legat: ut infra eo. l. libera. in fine.

g Scire. quando dominus concedit peculium.

h Ex necessitate. sed esse eius uoluntatis, ut sint apud seruum in peculio, etiam quæ ignorãte eo quæruntur: ut inf. eod. l. non solũ in princ. & l. peculium ex eo. Acc.

i Pupillum. Propriè quo ad eũ qui liber est: impropriè quo ad seruum impuberem: ut infra, de uerb. signi. l. pupillus imo proprie quo ad utrunque.

k Omnes. Id est omnis generis res, si tamen in bonis alicuius eẽ possũt. secus ergo in sacris rebus, religiosis & sanctis, & libero homine: quæ sunt in bonis nullius: ut Inst. de rerum. diu. §. nullius.

l Hæreditas. Seruo relicta.

m In domini rationes impendit. Scilicet, seruus uel ipse dominus cœpit: ut infra, de in rem uerso. l. filius. in fi. Sed contra uidetur, quia peculio seruo legato non uidetur hoc debitum a domino relictum quod seruus in rationes domini impendit: ut infra, de pac. leg. l. si peculium. §. sed huic. & Instit. de leg. §. peculium. quæ sunt contra. Sed dic quod ibi speciale: quia & totum aliud peculiũ seruus lucratur: unde & hoc domino remisisse fingitur: ut infra, mand. l. si uero non remunerandi. §. idem Pomponius. Vel ibi noluit dominus illud in peculium computari. Ac.

n Voluit. Id est, non noluit: ut infra, statim. nisi forte, &c. quod est medium inter uelle & nolle: ut sup. de trib. l. j. §. pe. Ac.

o Eius. Scilicet, seruum.

p Conuenit. Et exegit.

q Emptione. Quã fecit seruus. Accursius.

r Vel habebit. Alias nullus esset effectus debiti.

NOn statim.

s Apud eum. scilicet seruum.

t Contra autem. Nota, nam non sic de leui fit datio ut ablatio: ut supra eodem. l. peculium. §. si uero nomina. Sed arg. contra infra, de regulis iuris lege, nihil. & in auth. de defenso. ciuit. §. non habenta. & Instit. de hæred. qualit. & differ. §. fina.

SEd si damnum seruo.

u In peculium uidebitur haberi. Nunquid solum simplum: an uero & pœna? Respon. simplum: ut infra, de pecu. lega. lege, id quod §. si conseruum. Ioannes. facit infra, eodem lege si noxali. §. sed a debitore. contra.

x Ab eo. Scilicet extraneo. Ac.

† P. F. seruus.
† P. F. Posse.
† In P. F. add. hac.
† No. ar. huius literæ secundum Bal. q̃ ad hoc ut procurator habeat liberam, oportet q̃ dominus expresse concedat liberam.
ʰ Idest, pinguius. & ita apud Gell. usurpatur, lib. 14. cap. 1. & Alc. lib. 2. dispun. cap. 4.
† In P. F. add. m.
P. F. prom.
† peculio. putabitur.
† P. P. ripuit.
† xxij.
† compensandum.

Peculium. CASVS. Si seruus domino debeat illud deducetur, & residuum intelligitur peculium esse. Item & si quid debeatur ijs qui sunt in potestate domini: puta filiofa. uel seruo, uel ijs qui sunt sub eius tutela uel cura: his omnibus casibus deducet: nisi dominus fuerit in dolo: puta quia dolo induxit uel seruũ uel filiũ, ut se illis obligaret. nam si in fraudẽ peculiariũ creditorũ peculiũ ademerat, uel minuerat: in hoc casu tenetur. & sic in p̃dictis deducet. cum sibi quid a seruo debeatur, & ijs q̃ sũt in potestate: quare nõ deducet, si quid debeatur ijs qui in tutela uel cura sua sunt. uñ etsi eis sit obligatus: a se exigere debet, & ideo deducit: quia nõ est uerisimile dominũ illud uelle esse in peculio, quòd sibi debetur, uel illis p̃ quibus debet exigere. Sed & creditor. Habebam seruum: aliquis cum eo contraxit, & factus creditor fuit in decẽ: decessi & eundem creditorem hæredem institui. hic creditor deducit q̃ sibi debetur, si conueniat ab alijs creditoribus. Si seruus accepit libertatem in testamento meo, siue non, item siue legatus fuerit pure, siue sub conditione alicui, non obest quo minus deducat hæres q̃ sibi debet seruus: licet dominium serui pure legati nullo momento apud hæredem remanserit. Cum uero sub conditione legatus fuit, in hoc casu minus dubium est: quia hæres deducet. Et hoc probat. Iulianus tali exemplo, Seruus Titij tenebatur mihi in decem: decessit seruus, uel Titius: eum manumisit postea Titius, & me hæredem instituit. intra annum a tempore mortis serui uel manumissionis conuenior de peculio, deducam quòd mihi a seruo debetur: quia intra annum cum tibi successi, cõueniri de peculio potero: neque tamen dominiũ serui unquam nactus fui. Siue. Non refert ex contractu quid domino debeatur a seruo, an nomine reliquorum, puta quædam in bonis domini intulit seruus: quædam non intulit adhuc. si ergo seruus domino furtum fecerit, dominus deducet. Sed an simplum, an duplum, perinde ac si extraneus ei fecisset furtum? Resp. tantum simplum deducet. & hoc in prima. Si ipse. Si seruus se uulnerauit, & sic deterior factus est in quinque, cum ualuit decem, an illa quinque possit dominus deducere, si cõuenit ab alijs creditoribus, quod seruus deterior factus fuerit in quinque, quæritur? Et respon. quod non, non magis quam si se occidisset. & hoc in secunda. Si uero sumptum aliquem dominus fecit in curando eum uulneratum a seipso seruo: an eũ deducere possit? Dicitur quod sic: licet alias si ægrum eum curasset & impendisset, non deduceret: quia uidetur donasse, cum ad hoc tenebatur. & hoc in tertia.

Item si dominus pro seruo suo obligatus sit, deducet: nisi in rem domini uersum est: quo casu secum compensabit. & hoc in quarta. Sed & si dominus fideiussit pro seruo, deducet. Iulianus tamen distinguit in prædictis duobus casibus, cum dominus iussit, & fideiussit, an iam soluit ex his causis, an non: ut si soluit, deducat: alioqui non: sed creditori soluat accepta cautione a creditore quod sibi refundet retro: si ab eo apud quem fideiussit, uel ab eo qui iussu suo credidit, conuenitur, ut sic possit creditor medij temporis interusurium, id est, cõmodum consequi usurarum. Sed si. Duo erant creditores peculiares serui: ab uno dominus conuentus de peculio & condemnatus, si postea ab alio conueniatur: an possit deducere quod alij debet ex cõdẽnatione, quærit? & respon. quod sic: quia perinde est ipsum condemnatũ esse, ac si soluisset sponte. & hoc in prima. Si uero ab alio conuentus, & lit. cont. pendente adhuc iudicio ab alio conueniatur, & condẽnetur, an possit deducere id pro quo erat conuentus priori iudicio, quæritur? Et resp. quod nõ: quia in actione de peculio potior est conditio eius qui ad solam prius peruenit, quàm qui litẽ prius cõtestatus est. hoc dicit usque ad l. si noxali.

† §. est in P. Flo.

P. Flo. *computandum esse.*

Peculium † autẽ, deducto quod dño debet, computandũ est: † a quia præuenisse dñs, & cum seruo suo egisse credit. Huic definitioni Seruius adiecit, b Et si quid his debeatur, qui sunt in eius ptãte: c qm̃ hoc quoque domino deberi nemo ambigit.

De peculio deducitur nõ solùm id quod debetur patri uel domino, sed ẽt id quod debetur ei qui est sub tutela uel cura ipsius domini uel patris: aut cuius negotia ipsi gerunt. h. d. Pau. de Cas.

Præterea id etiam deducetur, quod his personis debetur, quæ sunt in tutela, uel in cura domini, uel patris, uel quorum negotia administrant, dummò dolo careant: d qm̃ & si per dolum peculium uel ademerint, uel imminuerint: tenentur. e Nam † si semper præuenire dominus & agere uidetur: cur non dicatur ẽt hoc nomine eum secum egisse, quo † uel tutelæ, uel negotiorum gestorum, f uel utili actione g tenebitur? Nam (ut eleganter Pædius ait) ideo hoc minus in peculio est quod domino uel patri debetur: quoniam non est uerisimile, dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur. Sanè cùm ex cæteris causis ipsum a semetipso exegisse dicimus, h qui negotia, uel tutelam gerẽt: cur non etiam in specie peculiari exegerit, i quod exigi debuit? k Defendendum igitur erit, quasi sibi eum soluere: l cum quis m agere de peculio conabitur.

† Al. add. &c.

† In P. Fl. add. nomine.

a Computandum est. ut hic, & sup. eo. l. deposito. §. fin. & sup. de tribu. l. j. in prin. & §. peculiarem. & j. eo. l. si noxali. §. quod autem.

b Adiecit. hæc adiectio non fit in actione de in rem uerso: sed tantum sibi debitum deducit: ut j. de in rem uersi. l. si pro parte. §. si domini. Acc.

c In eius potestate. nisi uicario eiusdem serui cuius nomine conuenitur, debetur: ut Insti. quod cum eo. §. cum autem. & §. aliquando. & j. eod. l. si seruus meus.

d Careant. pater & dominus. posset enim fecisse obligari seruum uel filium his personis dolose.

e Tenentur. pater & dominus, si dolo fecerint. non alias: ut hic, & inf. e. l. summa. in pri. & inf. de in rẽ. uer. l. j. §. j. & ff. de tribu. l. illud. §. sed si mercẽ. nã probat deduci debere quod prædictis personis debetur. Ac.

f Gestorum. directa.

g Vel utili actione. scilicet neg. gest. ut cum est curator: ut C. de nego. gest. l. curatoris.

h Exegisse dicimus. quod ipsa debeat ei cuius negotia gerebat. Io. ut supra, de nego. gest. l. si pup. §. fina. & l. si u autem. & l. qui fine.

i Exegerit. id est, exegisse credatur.

k Debuit. quasi diceret, non est ratio differentiæ: ergo sit idem ius: ut infra, de uerb. obl. l. a Titio in fine.

l Soluere. id est, deducere pro pupillo.

m Cum quis. s. peculiaris creditor.

Si con-

De peculio deducitur etiam quod debetur heredi patris uel domini, non tanquam haeredi domini: licet non efficiatur dominus serui per aditionem: ut quia fuit illi relicta libertas pure. uel ipse seruus fuerit purè alteri relictus: vel fuit ipse mortuus uel manumissus: & agatur de peculio intra annum. h. d. usque ad §. siue autem. Pau. de Cast.

Sed & creditor serui, qui hæres extitit dño eius, deducit de peculio, quod sibi debetur, si ꝯueniat:[a] siue libertatẽ[b] seruus acceperit, siue non. idemq;[c] & si purè legatus sit seruus. nã quasi ꝑuenerit, & ipse † secum egerit, sic deducet qđ sibi debet, licet nullo momento dñium in manumisso[d] uel legato purè habuerit.[e] & ita Iulianus libro xij. { Digestorum } scribit. Certè si sub ꝯdõne seruus libertatem acceperit, minus dubitatur. † & Iulianus eodem loco scribit, hæredem deducere. dñs. n.[f] factus est. Ad defensionẽ sententiæ suæ Iulianus ẽt illud affert,[g] ꝙ si ei, q̃ post mortem serui uel filij intra annum potuit conueniri de peculio, hæres extiterim: †[h] procul dubio deducã, qđ mihi debetur.[i]

Ex quacunque causa debeatur domino, etiam ex delicto, deducitur in simplum, non autem cum pœna. Pau. de Cast.

Siue aũt ex contractu quid domino debeat, † siue ex rõnum reliquis:[k] deducet dominus. Sed & si ex delicto ei debeat, † ut puta ob furtũ quod fecit: æquè deducetur.[l] Sed est quæstionis, utrum ipsa furti æstimatio, id est id solũ, quod dño abest: an uero tãtum, quantum si alienus seruus commisisset, id est cum furti pœnis? Sed prior[m] sententia uerior est, ut ipsa furti[n] æstimatio sola deducatur.[o]

Pro damno dato per seruum in persona ipsiusmet serui non obligatur seruus domino etiam naturaliter: ideo illud non deducitur de peculio: sed pro impensis factis in curando bene obligatur quando seruus ipsi seruo. secus si sine culpa sua accidit infirmitas. Pa. de Cast.

Si ipse seruus[p] sese uulnerauerit: nõ debet hoc damnum deducere, non magis, quàm si se occiderit, uel præcipitauerit. Licet enim † seruis naturaliter in suum corpus sænire. Sed si a se[q] uulneratum seruum dominus curauerit: sumptuum nomine debitorem eum domino puto effectum:[r] quanquã si ægrum eum curasset, rẽ suam[s] potius egisset.

Suprà declarauit, qualiter dominus deducit sibi debitum: hic qualiter id, quod ipse debet pro seruo. primò quando se obligauit: & sic ex suo facto. secundò quando ex contractu serui tertiò quando ex delicto. Secunda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Si noxali. & hoc intendit, De peculio deducitur id, quod dominus soluit pro seruo, uel condemnatus est ad soluendum. quod uerè simpliciter debet. si quidem ex suo contractu, deducit faciendo sibi caueri: & actione de peculio illo modo deducit.

Idem deducetur de peculio, si quid dominus serui nomine obligatus[t] est, aut præstitit[u] obligatus: ita { & } si q d ei creditũ est iussu domini. nam hoc deducendum Iulianus lib. xij. Digestorum scribit. Sed hoc ita demum uerum puto, si non in rem domini, uel patris, quod acce-

[a] Si conueniatur. de peculio annali.
[b] Siue libertatem. Sed nõne extinguitur serui obligatio, cũ domino successit creditor peculiaris? Respon. non: quia dñus quasi fideiussor est: ut inf. de fideiuss. l. hæres a debitore. §. quod si stipulator. & argu. infra, de uerb. obli. l. cum filius.
[c] Idemque. ut deducat.
[d] Manumisso. id est libero & iusto.
[e] Habuerit. sed recta uia ad legatariũ transit: ut infra, de furt. l. a Titio. Et ex hoc corroborantur duæ nostræ sententiæ. Primũ quia dicimus hæredem nullo momẽto esse dominum: ut hic, & dicta l. a Tit. & quia ẽt ignorantis legatario dominium prædictũ acquiritur: ut hic & supra, quẽadmod. serui, amitta. l. si partem. §. fi. Alij dicunt in utroque cõtra. & pro se inducunt supra, de serui. l. Papinianus respon. & in-ta, de cõdi. instit. l. si quis ita hæreditatem & infra, de succ. edic. l. j. §. decretalis. Acc.
[f] Dominus eñ. scilicet hæres in hoc ultimo casu.
[g] Affert. scilicet argumentum.
[h] Extiterim. ego creditor serui. Ac.
[i] Debetur. ut inf. eo. §. item. sic ergo & deduco post manumissionem uel alienationem. sunt enim morti similes, ut j. qñ act. de pec. est annal. l. j. in pri. & infra, de fur. l. inter omnes. & infra, de solu. l. si mihi. Accur.
[k] Reliquis. quia aliqua intulit; & alia inferre debet: uel etiã mihi intulit: ut infra, de uer. signi. l. uerbũ. Acc.
[l] Deducetur. scilicet in simplum: ut subiicit, & infra, de acquiren. rer. do. l. homo liber. §. j. & infra, de pecu. leg. l. id quod. §. j. contra enim uidebat, quia actio de peculio ex delicto non datur: ut supra, de ijs qui deie. uel eff. l. j. §. cum autẽ seruus. quæ est arg. cõtra. Azo.
[m] Prior. Scilicet ut hic, ut ipsa, &c. Accur.
[n] Furti. l. rei subtractæ. Ioan.
[o] Deducatur. arg. sup. de pec. hær. l. item ueniunt. §. cũ prædiximus.
[p] Si ipse seruus. id est, permittitur ad hoc, ut dominus damnum sibi inflictum propter hoc nõ possit deducere de peculio nõ aũt licẽt de iure naturali uel ciuili: ut inf. de ædili. edic. l. cũ autem. §. excipitur imo punitur quis ideo: ut infra, de re mil. l. omnem. §. qui se. Acc.
[q] Sed si a se. seruo. Ioan.
[r] Effectum. quia ubi se seruus uulnerauit, curare nõ tenetur dominus. alias sic, scilicet tenetur curare: alias sit liber: ut C. de lati. li. tol. l. prima. §. sed scimus.
[s] Rem suam. arg. supra, ad leg. Rho. de iactu. l. nauis aduersa. in fin. l.
[t] Obligatus. hic articulus corrigitur infra, per Marcell. secundum quosdã. imo non corrigitur si exaudias hoc in eo casu ubi sic est obligatus, ut seruum liberaret: puta promisit animo nouandi.
[u] Præstitit. de suo: ut infra, eodem, in fine huius legis.

In utro-

† al. add. cum seruo.
† dubitantur. P. F.
† P. F. extiterò.
† debeatur.
† debeatur.
† In P. Fl. etiam add.

ptum est, peruenit: alioqui secum debet compensare. Sed etsi pro seruo fideiusserit: deducendum Iulianus li. xij. Digestorum scribit. Marcellus aût in utroque, [a] si nondum quicquã dño absit, [b] melius esse ait, præstare [c] creditori, ut caueat [d] ille refusurum se, si quid præstiterit dominus hoc nomine conuentus, quàm ab initio deduci, [e] ut medij temporis interusurium [f] magis creditor consequatur. Sed si de peculio conuentus dominus condemnatus est: † debebit in sequête [g] actione de peculio deduci. † cœpit enim dominus uel pater iudicati teneri. nam & si quid serui nomine non condemnatus præstitisset. [h] creditori, etiam hoc deduceret.

Caius lib. viij. † ad edictum prouin. XI.

Si uerò adhuc in suspenso est prius iudiciũ † de peculio, & ex posteriore iudicio res iudicaretur, † nullo modo debet prioris iudicij ratio haberi in posteriore condemnatione: quia in actione de peculio occupantis melior est conditio. [i] occupare aût uidetur, nõ qui prior [k] litem contestatus est, sed qui prior ad sñiam iudicis peruenit.

Si dominus noxali conuentus pecuniam præstiterit, deducitur de peculio. secus si ipsum seruum ex contractu uerò uel quasi indistinctè deducitur quod de naturali debito intelligitur, à quo per deductionem liberabitur seruus. Bartol.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. XII.

Si noxali iudicio conuentus dominus litis

† & condemnatus. † debet. † In pleris que hæc adduntur. Sed si alius de peculio egit & uicit, oportet deduci, cœpit, &c. sed nõ habentur in Pan. Fl. † R.F.ar.

† al. add. &.

† ad iudicaretur.

a In utroque. id est siue iussit, siue fideiussit.

b Absit. re ipsa: ut hic, & C. man. l. si pro ea. licet absit interpretatiue: ut sup. de neg. gest. l. si quis man.

c Præstare. id est soluere.

d Caueat. scilicet creditor: ut hic, & ℑ. de dam. infec. l. ex facto. §. fin. & sup. de pe. hæred. l. cum idem. & de seruit. l. is a quo. & lege a quo. & su. de trib. procu. in fi.

e Deduci. Et propter hoc melius, ut medij, &c.

f Interusurium. Alias est inter usuras. sed in Pisana litera est interusuriũ. q. d. cõmodum medij temporis: ut infra, sol. mat. l. si constante. §. quoties. & sup. de pig. ac. l. non enim. Ac.

g In sequête. Cur ergo hic secus quã in superiori casu? Respon. hic purũ, ibi cõditionale uel in diem debitum erat: uel dic utrobique purum, sed ibi erat habiturus morã iudicij: hic non, eum iam habuit: ut ar. supra, de mino. l. minor. xxv. an. Ac.

h Præstitisset. Scilicet, de suo, non de peculio: ut sup. ead. l. §. item deducet.

i Si uero adhuc. Conditio. Nota in hac actione occupantis esse meliorem cõditionẽ: ut sup. de trib. l. non. n. & ℑ. eo. l. summa. §. sed si alij. sic est in plurib. agentib. ex causa noxali: ut supra, de nox. l. si quis a multis. sic & in pluribus agentibus de in rẽ uerso: ut infra, de in rem uer. l. sed dicẽdum. sic & in pluribus agentibus ex eadem causa: ut ℑ. de re iudic. l. inter eos. sic & in pluribus, quorũ quidã de peculio, alij de in rem uerso agunt: ut infra, de in rem uer. l. j. §. cæterum.

k Prior. Imo quandoque qui prior est li. cõte. ut sup. de iu. l. qui prior. & sup. de proc. l. pluribus. & ℑ. de leg. j. l. si pluribus. in fi. & inf. de uerb. obli. l. si Titius. Acc.

Si noxali. CASVS. Seruus tuus fecit mihi dãnum. conueni te noxaliter ut emendares damnum, uel seruum pro noxa dares. obtulisti mihi decem pro dãno: quia in tantum erat damnum meum. si conueniaris ab alijs creditoribus, an possis illa decem deducere, quæritur? Resp. quod sic. & hoc in prima. Idem si creditori peculiari soluisti, idem si promisisti. Idem est si seruus promisit decem tibi, ut eum manumitteres, & manumisisti. Sed in hoc casu ita demum deducis, si intra annum a tempore manumissionis conuentus sis de peculio. & hoc in tertia. In quarta dicit, quòd si seruus tuus a debitore tuo exegerit, & tu ratum habeas, deducis: alioqui nõ deducis. sed conuenies debitorem: & ille repetet a seruo quòd soluit, per condictionem indebiti. & hoc in quinta. Dicit quòd hæc quæ dicta sunt in seruo uera sunt in filiofami. In prædictis autem casibus omnibus deducit dominus debitum naturale, non ciuile: quia ciuiliter domino seruus non obligatur: neque ob hoc plus impeditur deductio: licet solum sit debitum naturale, cum ratihabitione domini condictione indebiti seruus sit liberatus, naturali obligatione inspecta. & hoc in sexta parte.

Est etiam. Si a domino debeantur decem, & conueniatur dominus a creditoribus, & deducat illa decem: si ab alio postea cõueniatur: an eadẽ decem iterũ deducere possit, quæritur? Et distinguit. aut cum primo deducit, separauit illa decem a peculio serui: aut dimisit ea in peculio. primo casu non deducit: secundo casu sic. & hoc in prima. Si uero domino decem debeantur ab ordinario, & seruus uicarius sit in peculio ordinarij ualẽs decem, & dñs conueniatur, & deducit uicarium, non tamen a peculio separauit: & uicario decedente dñs, imo seruus uicario ordinarius comparauit seruum eiusdẽ pretij: & ita ordinarius adhuc remansit debitor domini: si ab alio creditore cõueniatur, an possit deducere illum emptum loco uicarij. Distinguitur. aut cum primo deduxit illum separauit a ratione peculiari, ac tunc decessit uicarius, aut non separauit. in primo casu domino perijt, nec deducet: secundo casu non perijt domino, sed deducet. Si uero uicarius ualeat decem: & quinque ab ordinario domino debeantur: & dominus conuentus de peculio ordinarij, quinque creditori eius soluit: & uicarius decedat, si conueniatur dominus, an possit illa decem deducere? Dicitur quod sic, si non separauit ipsum a peculio. & hoc in tertia.

Denique Si dominus seruum uendat cum peculio, & postea intra annum a tempore alienationis conueniatur de peculio: an possit deducere quòd sibi debetur? Et resp. quod non: quia ab emptore consequi quod sibi debetur potest: & ex uendito agere contra emptorem: quòd est uerum, si tantum erat in peculio, cum uenderetur, ut possit domino satisfieri. Si uero aliquid accessit postea, quia seruo aliquid debebatur sub conditione: & nunc extitit conditio: deducet quod sibi debebat, antequam uendiderat: si modo intra annum cõueniatur de peculio.

Idem. Tenebatur mihi Titius de peculio ex contractu serui, cuius seruum si conueniat intra annum a tempore alienationis a creditoribus peculiaribus an possim deducere, cum habeam contra uenditorem actionem de peculio, quæritur? Et resp. quòd sic: quia ille creditor potuit eligere, uellet mecum, uel cum uenditore agere de peculio. eligere igitur potero deductionem si uelim: uel uenditorem conuenire: neque conqueri debet creditor si deducam, cum habeat aduer-

sus

ſus uenditorem actionem ſi aliquid credat eſſe in peculio. Viuia.
a Obtulerit ordinario ſeruo delinquente. Ac.
b Deducendum. omnino. ſed in uicario cum diſtinctione: ut inf. de pe. leg. l. Stichus habet.

n Eum. ar. ſup. de eden. l. ſi quis ex. §. ſi. & l. ſeq.
o Deduxiſſet. ſed non abſtuliſſet.
p Deceſſerit. tribus modis lege. Primo cum uoo deceſſerit. & hæc eſt plana, & eſt reſpon. Secundo ſine non, & dominum appellabis ordinarium: & ſimiliter eſt reſpon. Tertio ſimiliter ſine nõ. q. d. nõ deſinit eſſe debitor hac ratione al legata, quod uicarius domino deceſſerit. & ſecundum hoc eſt allegatio, & non reſponſio in his uerbis, quaſi uicarius, &c. uidebatur enim hic ſeruus domino perire, quia interitu ſpeciei ſeruus debitor fit liberatus: ut ĩ. de uer bo. ob. l. ſi ex legati ſed certe hic genus domino debetur, licet aſſignatio facta fuerit ſpeciei, & dominus cõſenſiſſet. uel hic interceſſit culpa uel mora ſerui ante mortẽ: ut in do. et de s: ut not. ĩ. de cõdi. cau. da. l. ſi.

æſtimationẽ obtulerit: [a] de peculio deducendũ eſt ꝙ ſi noxæ dediderit † nihil eſt deducẽdũ [b] Sed & ſi qd dñs ſoluturum ſe ſerui noĩe repromiſerit: deduci [c] oportebit, [d] quẽ admodum ſi qd † dño ſeruus ꝑ debitore expromiſerit. † Idẽ eſt & ſi ꝑ libertate quid domino exꝑmiſit: quaſi debitor dño ſit effectus: ſed ita demum ſi manumiſſo eo agatur. [e] Sed ſi a debitore domi nico ſeruus [f] exegerit: an domino † debitorẽ ſe fecerit, quæritur. Et Iulianus libr. xij. Digeſtorum nõ aliter dominum deducturum ait, q̃ ſi ratum habuiſſet quod exactum eſt. Eadem & in filiofamilias dicenda ſunt. & puto ueram Iuliani ſententiã. Nã turalia [g] enĩ debita ſpectamus in peculij deductione. † Eſt aũt † natura æquum, liberari filium uel ſeruum [h] obligatione, [i] eò [k] quòd indebitũ † [l] uidetur exegiſſe.

Quod ſemel deductũ fuit uerbo & re, iterum non deducetur. ſecus ſi uerbo tantùm deductio facta fuit. h. d. Bartol.

Eſt aũt quæſtionis, an id, qd dñs ſemel deduxit. cũ ꝯueniretur: rurſus, ſi cõueniatur, de peculio eximere debeat: an uerò ueluti ſolutum ei uideaĩ, ſemel facta deductione [a] & Neratius & Nerua putãt. Item Iulianus li. xij. Digeſtorum ſcribit: ſi quidem abſtulit hoc de peculio: non debere [m] deduci. ſi uerò eandem poſitionem peculij reliquit: debere, eum [n] deducere. Denique ſcribit, ſi ſeruus uicarium quinq; ualentẽ in peculium habuiſſet † & dño quinq; deberet, ꝓ quibus uicarium dñs deduxiſſet [o] & poſtea uicario mortuo, alium eiuſdem pretij ſeruus comparaſſet: † non deſinere domini eſſe debitorẽ, quaſi uicarius ille dño deceſſerit: [p] niſi fortè cùm eum ſeruo ademiſſet, & ſibi ſoluiſſet, tunc deceſſerit. Idem rectẽ ait: ſi cùm † uicarius ualeret decẽ, dominus cõuentus de peculio [q] quinq; ꝓ ſeruo † ꝑ ſtitiſſet, [r] qm̃ quinque [s] ipſi debebantur, mox hic uicarius deceſsiſſet: [t] aduerſus aliũ agentẽ de peculio, [u] decem dominũ deducturum, q a & in eo qđ iam pro eo ſoluit, debitorem ſibi ſeruum fecerit. Quæ ſententia uera ẽ, niſi ſeruo ademit [x] uicarium, ut ſibi ſolueret.

De peculio nõ deducitur quod aliunde quis cõſequi poteſt alia actione, excepta actione de peculio, in qua deductio pro actione ſuccedit. Bart.

Quòd autẽ deduci debere diximus [y] id, quod debetur eĩ, q de peculio conuenitur, ita accipiendum eſt, ſi non hoc aliunde [z] conſequi potuit.

c Deduci. quia eatenus ſit cõditio domini deterior † ut ĩ. de oi. & ui ar. l. j. §. quod igitur adiicitur.
d Oportebit. ſed nondum oportet, niſi ſoluatur: ut ſu. e. l. ſed ſi damnum. §. pe. Ac.
e Agatur. quod fieri poteſt uſq; ad annum: ut ĩ. tit. j. l. j. alias enim nõ cœpit debere ſeruus niſi conditio manumiſſionis extiterit.
f Sed ſi a debitore dominico ſeruus. faciendo negotium peculiare: alias non tenetur ex fideiuſſione ſeruus: ut ſup. e. l. licet. §. Iulianus.
g Naturalis. q. d. naturalia deducimus, quia ciuilia ibi conſiſtere non poſſunt inter dominũ & ſeruum: ut inf. e. l. nec ſeruus. & l. nõ ſolũ. in fi. ſecus in prædone hæreditatis poſſeſſore, qui naturalia nõ deducitur ĩ. de pet. hære. l. ſi quid poſſeſſor. §. ſed & ſi ipſi. quæ eſt contra. & facit ad hunc §. ſu. de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. item quæritur. & ĩ. eo. l. ſed ſi damnum. §. j. contra Ac.
h Vel ſeruum. domino faciente deductionem. Azo.
i Obligatione. qua tenetur cõdi. inde. & dic tenetur ſoluẽti domino debitũ & ſed ſeruo indebitum.
k Eo. ſubaudi qui tenetur, eo, &c.
l Indebitum. ſ. ſibi ſeruo uel filio: debitum autem domino. uel duæ partes ſunt in debitũ. & eſt plana.
m Debere. quia bona fides, &c. ut ĩ. de re. iu. l. bona fides. & ſic accipitur ĩ. eo. l. ſi ſemel. & inf. de compen. l. quod Labeo.

q De peculio, ſcilicet ordinarij. Acc.
r Præſtitiſſet. ſcilicet de ſuo. Ioan.
s Quinque. q. d. præſtitit pro ſeruo ordinario quinque: quia & ſibi domino alia quinque debebãtur. & quare? ideo certe, quia in decem uolebat ſibi ordinarium obligare: ut ſic uicariũ decem ualentem ſibi pro debito deducere poſſit.
t Deceſſiſſet. ſed non abſtuliſſet. Accurſius.
u De peculio. ſcilicet ordinarii. Ac.
x Ademit. tunc enim domino periit. Ioan. Et not. ex prædictis, & hic, quod dominus põt eligere quid detrahat: licet hæres de omnibus debeat ꝓ rata deducere ſibi debitum legato peculio: ut ĩ. de pecu. leg. l. ſi peculium legetur. ij. reſpon. quod eſt contra, Ac.
y Diximus. ut ſupra eod. l. ſed ſi damnum. §. j.
z Aliunde quauis actione, non tamen de peculio. nã de peculio actio deductionẽ non impedit. ut ĩ. proxi. §. idem

† P. F. dederit.
† quod.
† expromiſerat.
† P. F. dominus.
† P. F. deductionem.
† etiam
† P. F. in debitũ. ut ſint duæ dictiones de quo nõ ſatis conſtare hic uidebatur. Accurſio.
† P. F. debuit.
† P. F. cõparauerit
† bis.
† a.

Denique Iulianus scribit, uenditorem, qui seruum cum peculio [a] uendidit, si de peculio conueniatur., [b] nõ debere deducere, qđ sibi debetur. potuit enim hoc ex ratione peculii detrahere, & nũc cõdicere [c] quasi indebitũ: quoniam nõ est [d] in peculio, quod domino debet. potest etiam (inquit) ex uendito agere. Quod ita erit probandum, si tantũ fuit in peculio, cum uẽderet, ut satisfacere debito dominus posset.. Ceterum si postea qd accessit, conditionibus debiti existentibus, qđ dominus nõ distraxerat: [f] contra erit dicendum. [g] Idẽ scribit: si quis seruum, cuius nomine de peculio habebat actionem, comparasset: an possit deducere, qđ sibi debeat, †. [h] quoniã aduersus uenditorem habet actionem de peculio? & rectè ait posse., [i] nam & quiuis alius potest eligere, utrum cum emptore, an † cum uenditore, [k] ageret † hunc igitur eligere † pro actione deductioné. [l] nec uideo, quid habeant creditores, quòd querantur: [m] cùm possint ipsi uenditorem conuenire, si quid fortè putant esse in peculio. [n]

Vbi est cõmunio serui & peculij, deducit unus socius quod alteri debetur: alias secus. h. d. usque ad l. si seruus. Bart.

Non solùm autem qđ ei debetur, qui conuenitur, deducendum est, ve-

§. idem. scribit. quæ est contra.

[a] Cum peculio. nominatim. pretiũ peculii accipiendo: ut inf. ex duobus. in fi. & l. seq Acc.

[b] Conueniatur. de peculio intra annum a tempore alienationis: ut inf. eod. l. & ancillarum. §. ij.

[c] Nunc condicere. cõdi. ind. l. si quis. eum. §. fi. in fi.

[d] Non est. inspecto euentu: sed inspecto statu præsenti est in peculio: ut s. eo. l. peculium. §. sed & creditor quæ est contra.

[e] Posset. tunc enim imputatur dño ut nõ deducat rẽ contra creditorẽ. nõ aliis: ut hic, & su. de neg. ge. l. diuortio. §. illũ. & §. sed nec redhibitoriæ. Ac.

[f] Distraxerat, id est, detraxerat.

[g] Dicendum. & tunc deducã quod mihi debuit, antequã uenderem, non quod post. nam nec conuenior de hoc, qđ post cœpit debere aliis. ut su. e. l. deposui. §. seruo secundum Ioan. Sed quid deducet, cum nihil habeat penes se? Respon. imo habet modo actiones conditionales purificatas, per seruum quæsitas sibi uenditori: ut inf. de uerb. ob. l. si filius.

[h] Debeatur. uidetur quod non: quoniam, &c. ut diximus in proxi. §. lo.

[i] Posse. scilicet deducere. sed si alienauerit. agere non potest contra emptorem: ut inf. eod. l. & ancillarum. §. si seruus.

[k] Venditore. & si uenditor pro peculio acceperit pretium: sed non aliter uenditor conuenitur: ut inf. eo. l. si ex duobus. §. fi. & l. sed & si quis.

[l] Deductionem. non est per omnia similis deductio & actio de peculio: ut pote enim deductio fiat a domino, etiam si ex maleficio ei debeat: ut sup. e. l. sed si dãnum. §. sed si ex deli. quod secus est in actio. de peculio. in hoc tamen similia est: ut infra eodem l. deposui. §. seruo.

[m] Quod querantur. imo uideo, quia deductione non facta, esset, in peculio, unde eis satisfieret: quod postea nõ est. lo. non enim emptor in plus tenebitur. quã fit in peculio, prius facta deductione: sed nec uenditor. quare amplius teneri non debet uenditor, quam si ipse possideret. Sed si ipse possideret, & emptori debitum soluisset. alias non nisi de reliquo teneretur. deductio autem quam facit emptor, similis est solutioni sibi factæ: unde uideri potest de qua re querantur. Respon. certe imo quicquid dicatur, non potest uideri, quare querantur: quia creditores habent in potestate, ut prius conueniant uenditorem, quam emptorem, uel ecõtra: & ita poterant cõuenire uenditorem anteq̃ emptor deducat. & sic omne quod est penes seruum, computaretur: quia, ut dictum est, occupantis melior est conditio. sed illud dici põt quod etiam facta deductione ab emptore, nihilominus uenditor tenetur de peculio usque ad quantitatem pretii peculiaris.

[n] In peculio, & in pretio peculiari. Non solum. Casus in hoc. §. cum ll. seq. usque ad l. si seruus. est talis. Si habeam tecum seruum communem: & cum Titio contraxit, & factus est debitor in decẽ poterit me uel te insolidum cõuenire ratiõe peculii: & deducã quod mihi & tibi debet & hoc uerũ erit siue peculium apud conuentũ sit, siue non, quo ad possessionẽ. Secus est in emptore & uenditore: quia si uẽdas mihi seruũ & conueniat de peculio a creditore peculiari: non deducam, nisi quod mihi debetur, et nõ quod uẽditori. Idẽ si habeo in eo usũ fructum, alius proprietatem: quia nõ deduco, nisi quod mihi debetur. Idẽ est si ego sum dominus: & tu credẽs eum pertinere ad te, cum bona fide possidebas: quia deducam, si quid mihi debetur tantum: non quod tibi. Idẽ est si dominus pluribus hæredibus institutis, pure esse liberum iussit seruum: quia si unus hæredum de peculio intra annum conueniatur. deduceret quod sibi debetur tantum: non quod aliis cohæredibus. Idem est si seruus uiuente domino decedat pluribus hæredibus relictis: quia quilibet hæredum, si intra annum conueniatur de peculio, pro se tantum deducet: non quod aliis debetur. Idem si duo bona fide seruum possidebant. Idem est in duobus fructuariis qui socii non sunt. Idem est in duobus sociis, qui separationem peculii communis faciunt: quia unusquisque pro se deducet, ac si peculium non fuisset commune: sed si peculium serui communis sit commune: singuli socii in solidum de peculio conueniri possunt: & singuli deducent, quod ei seruus communis omnibus sociis debet. Neque necesse habet creditor peculiaris, eum ex sociis conuenire, apud quem peculium serui communis est: nam & eum conuenire potest, qui serui peculium non possidet: ut dicitur in lege, quia hoc. Sed hic quæri potest, quis sit ille casus, in quo seruus communis apud alterum ex dominis habet peculium, apud alterum non. & refert iurisconsultus tres casus puta, habeo tecum seruum communem: uendo partẽ meam deducto peculio: uel ei non cõcedo. Alius est, si dedero ei rem aliquam ut eam administraret: proprietate penes me remanente: quia tunc a me intelligitur habere peculium. Tertius est, si peculium quod habuit a te, ei ademisti: aut si ei concessisti peculium. sed in debitorum tuorum nominibus duntaxat. puta quia multos habebas debitores: & eos concessisti esse in peculio: quia in hoc casu intelligitur a te habere peculium: quia illa obligatio contra debitores adeo adhæret ossibus tuis, quod a te separari non posse intelligitur: ut infra, pro socio. l. ui. & s. e. l. si peculium. Viuianus.

† P. F. debetur.
† agere uelit.
† al. add. posse.

Si quid

rum ẽt si socio [a] eius, [b] q̃d debet, & ita Iulianus li.xij. Digest. scribit. Nam qua ratione insolidum [c] alteruter ꝯuenit, pari ratione deducere eũ oportet, [d] quod alteri debet, q̃ sententia recepta est. [e]

Iulianus libro xij. Digestorum. XIII.

QVia hoc casu ẽt cũ eo agi potest penes quẽ peculium non est. [f]

Vlpianus libro xxix. ad edictum. XIIII.

SEd in emptore & uẽditore uera nõ est: [g] itẽ in fructuario & proprietario, & cæteris, q̃ nõ sũt socij, † & in dño. & bonę fidei emptore. Nã & Iulianus li.xij. {Digesto.} scribit, neutrũ eorũ [l] deducere id, quod alteri debetur.

Iulianus libro xij. Digestorum. XV.

ITem cùm testamento præsente die [h] seruus liber esse iussus est: cum omnibus hæredibus de peculio agendum est nec quisquam eorũ amplius deducet, quàm quod ipsi debetur. † Item cùm seruus uiuo domino mortuus est, deinde dominus intra annum plures hæredes reliquit: & de peculio actio, & deductionis ius scinditur.

Vlpianus lib. xxix. ad edictum. XVI.

SEd {&} si duo sint bonæ fidei possessores, adhuc dicẽdum erit neutrũ plus deducturũ, quam quod sibi debet. Idemq́; & si duo sint fructuarii, quia nullã inter se [i] habent societatem. Idem dicetur in tertiũ & in sociis, [k] si forte separata apud se peculia habeant, ut alter alterius peculij noĩe non ꝯueniat. cęterùm si commune [l] sit peculium, & insolidum ꝯuenientur: & deduceret, qđ utriq; debetur.

Iulianus lib. xij. Digestorum. XVII.

QVis ergo [m] casus ẽ, quo peculium serui cõmunis ad alterum ex dominis solùm ꝑtineat? [n] In primis si quis serui partẽ dimidiã uendiderit, nec peculium ei cõcesserit: [o] deinde si quis seruo communi pecuniã, ue res aliquas ea mẽte dederit ut ꝓprietatẽ earũ † retineret, administrationem autem seruo concederet. [p] Marcell⁹ notat. Est etiam ille casus, si al-

[a] Si socio. In eodẽ seruorum sup. de tribu. l. iii. in prin. § j. & §. ij. Acc.

[b] Eius. Id est, ubi est commonio serui & peculij. habet locũ quod hic dicitur. & inf. l. proxi. ubi neutrius, uel ubi serui non peculii, uel econtra: habent locum responsis quæ sequuntur & in aliis legibus. Sed ubi potest esse ꝙ est seruus communis, sed nõ eius peculium? Resp. ut inf. eo. l. qa ergo casus. Accur.

[c] Insolidum. Id est, pro peculio ꝙ etiã apud sociũ est.

[d] Eum oportet. Quod suus debet, uel uni debetur ab altero, uel per consequentiam alicui, cum omniũ bonorum sint socii, debetur. R.

[e] Recepta est. Ut hic, & inf. e. l. prox. & ꝟ. e. l. ꝙ debetur. in fi. & ꝟ. de in rem uer. lege Marcellus. & ã. de tribu. l. habeat. §. fi.

[f] QVia hoc. Nõ est quo ad possessionem: est tamen quo ad proprietatem: ut infra, e. l. sed si duo. in fi. Item secus si nihil est aliud penes alium: ut infra eod. l. & ancillarum. §. fi. in fine.

[g] SEd in emptore. Nõ est. imo uidetur uera: ut ꝟ. e. l. si postea quam. quæ est contra. sed ibi alienauit, postquam cœperat conueniri. unde uenditor tenetur de peculio emptori. Item alia ratione uera uidetur: ut ꝟ. eod. l. creditor. §. seruum in fi. § Sol. non est uera sententia, id est, prima respõsio. licet enim ratio locum habeat, non tamen responsio: & ideo ipsemet responsionem suam ut insufficientem reprehẽdit: sic dicens sed in emptore, &c. non tamen dico uere falsam: sic & regula Catoniana dicitur falsa: quia in quibusdam aptari non potest: ut infra, de regu. Cato. l. j. Vel dic. non est, uera ut deducatur, quòd alteri debet, secundum lo. Vel dic, non est uera ut uenditor de peculio conueniatur, quod est penes emptorem: emptor tamen conuenitur de peculio, ꝙ est penes uenditorem: ideoque ei debitum deducitur: tamen illud non in eligitur in peculio. Vel dic, non est uera in utroque ante annum: semper tamen est uera post annum: quia emptor ex persona uenditoris tenetur a quo emit seruum cum peculio intra annum: sed post annum ex sua tantum, & ideo nõ tenetur post annum pro eo quod apud uenditorem est.

[h] ITem. Præsente dic. & tũc nullo momento apud hæredẽ fuit dominium, ut ß. e. l. sed si. §. idemq́;.

[i] SEd & si duo. Inter seruos qui fuit eis legatus usus fructus, et sic nõ sunt socij contentio, re tamen sic: ut Institut. de obl. ex quasi contrac. §. itẽ si inter. Ac.

[k] In socus. In eodem seruo. et sic est communio serui, sed non peculij.

[l] Cæterum si cõmune. Nunquid ergo hęc est ro quare unus socius de peculio ꝙ est penes alium, conuenitur? Resp. forte est. Sed nonne hoc idem esse potest in duobus fructuariis. & bo. fi. pos? nã unicuiq; ex opera pariter acquiritur, & pro indiuiso. Item inter se habent utile iudicium cõmuni di. licet nõ directum: ut ß. cõmuni diu. l. communi diuid. §. qui in rem. & §. cũ de usufructu. Rñ. superior rõ & sententia directa locũ habet ĩ socius: quia directũ habent cõmuni di. iudicium. in nõ sociis non habet directa locum, sed utilis sic: & habent inter se utile iudiciũ cõmuni di. omnis ergo qui alteri⁹ nomine cõuenitur de peculio, ei debitũ deducit, saltẽ de æquitate. uel uerius in ueris sociis obtinet regula & ratio, ut unus de peculio alterius cõueniatur. s. ubi est commonio serui & peculij: sed in prædictis serui tantum, sed in nullo alio reperitur, ꝙ propter alterius peculium teneatur. sed propter suum teneri dicitur ea omni contractu, seruato tamen ordine. ut inf. eo. l. hinc quæritur. § potest. Ac.

[m] QVia ergo. Hæc lex respicit superiorem legẽ: quia scilicet ad casum ibi subauditum.

[n] Pertineat. Et sic non est pecu. communio, & sic cessat regu.

[o] Concesserit. Scilicet, expresse. alias nonquam dari uidetur: ut ꝟ. de contrahenda empt. l. quoties. ergo dominus nouus hoc peculium non habet, sed uetus.

[p] Concederet. Quia ab hoc habet. peculium, ab alio

† al. add. sed.

† P.F. bonum.

† P.F. debeatur.

† P.F. suorum.

alio non. si autem proprietatem dedisset alij uel aliis pro partibus quæreretur: ut infra, de acquirendo rerũ dominio. l. per seruum. § si unus. Accur.

a In nominibus. Id est, debitoribus quæ nomina siue actiones non possunt separari a domino, sicut nec anima a corpore: ut hic, & ĩ. pro socio. l. iii. & ĩ. eo. l. si Sticho. & C. de noua. l. iii. & sic non põt acquiri etiam utilis alteri domino. Sed quid erit in peculio? uidetur quod nihil. nisi sponte ei soluatur. nam actio non. & adiunge huic legi solium casum, quando alter ex dominis est furiosus, uel pupillus: ut supra, e. l. quã Tuberonis. ij. resp. sed & alium, cum seruo non habenti peculium contemplatione unius donatur. Item & aliũ: cum ex re vnius emit, & alteri quærere non potest, quia emit seruum Christianum, cum unus dominorũ esset Iudæus. Accur.

SI seru⁹. CASUS. Si habebam seruum ordinarium: & ille habebat sub se uicarium: & ille mihi debet: si conueniar. de peculio ordinarij, an deducã de peculio ordina. quod uicarius debet? Dicitur quod non: sed tamen hic non respondetur, sed in fine, ibi, id uero quod ipsi uicarij, &c. sed aliam interserit quæstionem. an pecu. uicarij. sit in peculio ordinarij? Respon. quod sic. unde si ordinarius mihi debet, detraham de peculio uicarii. Si uero vicarius mihi debet quid: de suo tantummodo deducam, non ordinarii: & ita hic respond. supradictæ quæstioni. Si vero vicarius debeat ordinario, deducam de peculio vicarij ego conuentus nomine uicarii. Si uero ordinarius debeat vicario, non deducam de peculio ordinarii: quia si deducerem, & alia manu reponerem in peculium eiusdem: cum pecul um uicarii in peculio sit ordinarij. Sed eo casu cum ordinarius vicario debet: an augeat peculium uicarij? Et respond. quod sic. perinde enim est ac si dominus deberet seruo suo. Si ergo ordinario legatum sit peculium, & testatori uicarius debeat, si agat aduersus hæredem ex testamento pro peculio legato liber ex testamento factus, an hæres possit deducere quod uicarius debeat testatori? Dicit quod non, nisi uicarius aliquid haberet in peculio: quia ex peculio in tantum

ter ademerit: uel si omni quidem modo concesserit dominus, sed in nominibus a erit concessio.

Si agitur de peculio uicarij, deducitur qđ ipse debet, domino, uel ordinarius. Itẽ quod ordinarius debet domino. secus de eo quod ordinario debet uicario. Item dominus nõ tenetur de debito uicarij non habentis peculium. Bar.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. XVIII.

SI seruus meus b ordinarius uicarios habeat. id qđ uicarij mihi debẽt, an deducã ex peculio serui ordinarij? c Et prima illa quæstio est an hæc peculia d in peculio serui ordinarii ꝯputentᷣ? Et Proculus e & Attilicin⁹ existimãt, sicut ipsi uicarij sũt in peculio, f ita ẽt peculia eorũ. Et id qdẽ, qđ mihi dñs eorum, id est ordinarius seruus debet, ẽt de peculio eorũ detraheᷣ: g id uero quod ipsi uicarij debent, h dũtaxat ex ipsorum i peculio. Sed & si qd nõ mihi, sed ordinario seruo debent: deduceᷣ de peculio eorũ k quasi ꝯseruo debitũ. Id uerò, quod ipsis debet ordinarius seruus, ñ deduceᷣ de peculio ordinarij serui, quia peculiũ eorũ in peculio ipsius l est: & ita Seruius respondit. sed peculium eorum m augebitur (ut opinor) quemadmodum si dominus seruo † debeat. n

Paulus lib. iij. † Quæstionum. XIX.

CVi o consequens est, ut si Sticho p peculium suum legatum q sit, isque ex testamento agat: nõ aliter cogaᷣ † id quod uicarius eius testatori debet, relinquere, nisi is, id est, uicarius, peculium habeat. r

Maritus tenetur de peculio serui dotali simpliciter: siue ad se, siue ad uxorem ptineat: fructuarius uerò uel dñs simpliciter nõ tenetur: sed prius conueniendus est ille, ad quem negotiũ ptineat, & in subsidium deuenitur ad alium. Idẽ in pluribus bonæ fidei possessoribus. Bartol.

Vlpianus libro xxix ad edictum. XX.

HInc quæritur: si ordinarij serui nomi

b Si seruus meus. Conuenior de peculio ordinarij: deduco de eius totali peculio quod mihi debet, non quod uicario debet, nec quod uicarius mihi debet. Econtra conuenior de peculio uicarij: deduco mihi debitum, & ordinario debitum computatur & in eius peculio quod ei debet ordinarius si debiter vult manere. A.

c Ordinarij. Respon. nõ: ut in fine huius casus.

d Peculia. scilicet, uicariorum.

e Proculus. Respon. secundæ quæstioni.

f In peculio. Scilicet, ordinariorum.

g Detrahetur. Cũ conuenior etiã de peculio ordinarij. Sed quid si de peculio uicarii conueniot? Respon. non deduco mihi debitum ab ordinario.

h Debent. Mihi domino. & soluit nunc primum casum legis.

h Debent. Scilicet, uicarii ex quorum peculio nunc conuenior.

i Ex ipsorum. scilicet uicariorũ ut supra, de trib. l. procuratoris. §. j. Acc.

k Eorum. scilicet, uicariorum, cũ de peculio eorum conuenior.

l Ipsius. Et sic si una manu deduceret de peculio ordinarii cum alia reponeret ibidem. & sic non deducit: ut hic, & ĩ. de pec. leg. l. id quod in prin.

m Eorum. Scilicet, uicariorum.

n Debeat. Hoc est, uelit debitori remanere: ut supra eod. l. quam Tuberonis. in fi. & l. seq. Accur.

o CVi. Quod est supra l. proxi. ibi, id uero quod ipsi uicarij.

p Si Sticho. Ordinario seruo. Accur.

q Legatum. Vt habeat cũ libertate. alias non ualet.

r Peculium habeat. Ex peculio enim uicarij tantum testatoris debitum deducitur: quod fieri non põt, nisi uicarius peculiũ habeat: ut ĩ. eo. l. depositi. § Stichus.

HInc. CASUS. Si conueniatur dominus de peculio ordinarij: & absolutus sit: an de peculio uicarij possit conueniri non obstante exceptione rei iudi. quæritur? Et dicitur quod non. econuerso si primo actũ est de peculio uicarij. postea agi potest de peculio ordinarii. Potest. Si mulier marito seruum in dotem dedit: potest maritus habere peculium duplex: unum quod

† P. F. ex.

† In. P. F. a ddc. suo.

† P. F. aij.

† P. F. agit.

† P. F. Cogetur.

quod respicist ipsum: aliud quod respiciat mulierem. unde quicquid ex re mariti quæsiuit, id marito acquisiuit. Si uero contemplatione mariti seruus hæres instituatur, nir restituere mulieri non debet: uel eius hæredi. Si uero seruus contrahat in causa, quæ ad me respicit, & ex eo conueniat ab alijs creditoribus serui, an possum deducere nõ solũ quod mihi debetur ex mea cã, sed & aliud quod respicit mulierem, de bito quod petitur inspecto? Et respõ. quod sic ĩ. ead. ibi, sed in marito. Antequam tamen peruenias ad solutionem huius quæstionis, alia ponit quæ talis est. Si habeam proprietatem in seruo, tu usumf. & seruus contrahat: an tñ debeas conueniri ex eo cõtractu qui te respicit, an & qui me? Resp. quod insolidum: quia is qui contraxit, non solũ respexit pecu. quod ad te spectat, sed & quod ad me: & si tu fructuarius cõueniaris, necesse dum facere possis: an in subsidium debeã conueniri ego proprietarius, cui mihi acquisitum est? quod uerum est in his prædictis. quod si maritus conueniatur, deducet quod sibi debetur ex eo contractu qui mulierem respicit. Si tamen aliquid maritus præstiterit: an possit deducere ex peculio dotali, si mulier agat aduersus eum de dote? Resp. quod eius quod spectat ad peculium utriusque generis pro rata fiet deductio. Ex his ergo apparet quod si tantum pertinet ad peculium alterius: si ad uxorem, detrahat de peculio quod eam respicit: si uero non, non detrahet. Viuia.

sum non quærere hæreditatem uel legatum bonæ fidei poss. ibi, sed uerius est, &c. Sol hic uolebat marito quærere: ibi non: quod poterat seruus etiam uolente domino nolle adire: ut C. de hæredibus instituend. l. cum proponas. Vel ibi respectu ipsius poss., hic uero possidentis respectu fuit hæres institutus: ut hic subijcit, & supra, de usu fru. l. sed & si quid donetur. Sed certe hic non uidetur referre: ut ĩ. de act. emp. l. Iulianus. §. si quid seruo. quæ est contra. Sed ibi dicit non interesse an contemplatione scilicet emptoris uel serui: quia utroque casu emptori sequitur. secus tamen si cõ. emplatione uenditoris. & sic non est contra: uel hic maritus etiam dominus est. Acc.

...ue actum sit de peculio, an agi possit & uicariorum? [a] Et puto non posse. Sed si actum sit de peculio uicarij, agi poterit & de peculio ordinarij.

Potest esse apud me duplicis iuris peculiũ: ut puta [1] seruus est dotalis: pôt habere peculiũ, quod ad me respiciat. pôt & qđ ad mulierem. [b] nam quod ex re mariti quæsijt, uel ex operis suis: id ad maritum [c] pertinet. & ideo si respectu mariti hæres sit institutus, uel ei legatũ datũ: id eum [d] non debere restituere, [e] Pomponius scribit. Igitur si mecum agatur ex eo contractu, qui ad me respicit, [f] utrum oẽ deducam, qđ [1] mihi debetur, siue ex mea [g] cã, siue ex ea, quæ ad uxorem respicit: an uerò separamus causas, quasi in duobus peculijs, ut & causa debiti, quod petitur, spectetur: ut si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat, id deducam, quod ex eo contractu [h] debetur: [i] si ex eo contractu, qui ad me respicit, [k] meum deducam? Quæ quæstio [l] dilucidius [m] est in fructuario tractata: utrum ex eo demum contractu potest de peculio conueniri, [n] quod ad se pertinet, an ex omni? Et Marcellus etiam fructuarium teneri scribit ex omni contractu. [o] Eum enim qui contrahit, totum serui peculium, uelut patrimonium, [p] intuitum.

¶ Bart. — ¶ al. add. si. — ¶ p. p. quod quod. al. quid quod.

a Vicariorum. noĩe ex eodem contractu forte facto tam cum ordinario, quam cum uicario. uel habito cum ordinario tantum. sed dicit actor qui primo egit de peculio ordinarij & nunc secundo agit de peculio uicarij eiusdem ordinarij, quod non uenit in computatione peculium uicariorum, quod non potest dicere: quia cũ totum uenit, & pars uenit: & ideo exce. rei iudic. repellitur. non sic econtra, si primo de peculio uicarij actũ est: sicut & si quis prius partem & postea totum petat, non repellitur: ut hic subijcit, & inf. de excep. rei iudi. l. si quis cum totum.

b Ad mulierem. scilicet respiciat: ut scilicet acquisita ex eo peculio, mulieri acquirantur: ut C. de rei uxo. actio. l. j. §. cumque. quod ratione speciei quæ est de restituendo, debet intelligi. & sic inspecto exitu, aut inspecto præsenti statu marito quæritur ex eo: ut infra, de iure dotium. l. cum post. §. fina. Ipsum autem seruum & peculium constat esse in dominio mariti: ut instit. quibus alienare licet. in principio. & computatur in eo quicquid extra rem uiri & operam suam seruus quærit.

c Ad maritum. possidentem. sed contra inf. de acquirend. rerum dominio. l. liber homo. ubi dicit possessum non quærere hæreditatem uel legatum bonæ fidei poss. [continued above]

d In eum. scilicet maritum.

e Restituere. mulieri uel hæredi eius. scilicet soluto matrimonio. Accursius.

f Respicit. scilicet super re mea, uel opera sua.

g Ex mea: quia decem ei mutuaui accipienti in negotium pertinens ad me extra rem meam, & operam suam.

h Contractu. qui spectat ad mulierem, id est, ad peculium eam respiciens.

i Debetur. scilicet mihi.

k Deducam. non soluit: sed iam dices. Acc.

l Quæstio. imo hæc quæstio non fuit supra facta. nã supra circa deductionem, hic circa conuentionem, quare dic, quæ quæstio, id est quæ materia. Vel dic. i. similis. Vel dic quod satis est eadem, cum una sit consecuta ex altera. item not. quod fructus serui dotalis est uiri: ut inf. solu. mat. l. si.

m Dilucidius. uere dicit dilucidius: quia duo sunt ibi de quibus quæritur per seruum fructuarium, & duo possidenti. & uere sunt duo peculia. supra uero ficte, & habito respectu ad solutionem matrimonij. Accursius.

Fructus serui dotalis uiri est.

n Conueniri. fructuarius. Ac.

o Ex omni contractu. ordine tamen seruato. i. ut prius conueniatur semper is, ad quem respicit contractus, & deinde alius: ut statim subijcit. & ita neuter ab altero repetit, quod quisque suo nomine soluit. Item contra supra eodem. l. secunda. ubi fructuarius non tenetur ex reliquis extra rem & operam. Solu. id quod sup. dicitur, ad effectum refert & ad finem, ut proprietarius conueniatur non fructuarius, nisi in subsidium: ut hic subijcit. & hic tempus contractus, ibi conuentionis tempus respicitur: porro si præsens inspicitur actus, id est conuentionis, non contractus qui totum peculium intuetur: etiam alia de causa conuenitur: ut hic dicitur. Azo.

p Patrimonium. sic infra, de separatio. lege prima, §. si filij.

Conuen-

Certè admittendum illud oĩno dicit, ut priore conuēto, [a] ad quem res respicit, in superfluum is, [b] cui quę situm est, conueniaẽ. Quæ sñia probabilior est, & a Papiniano ꝓbatur. Quod & in duobus bonę fidei emptoribus erit dicẽdum. Sed in marito melius est dicere, simpliciter [c] eum de peculio teneri. [d] Sin autem maritus huiusmodi serui nomine aliquid præstiterit: [e] an aduersus mulierem agentem dotis nomine, deducere id posſit. Et ait, si id quod creditori pręstitum est, ad utriusque generis peculium pertinebit: pro rata utrique † peculio decedere, † debere. Ex quo intelligi potest, si ad alterum peculium contractus pertinebit, modò soli uxori detrahi, modo non detrahi, si ad id peculium pertinuit contractus, quod apud maritum resedit.

Fructuarius potest agere contra dominum, & econuerso, si peculium ad eum spectans non sufficiat ad sibi debitum. Bar.

Interdum & ipsi fructuario aduersus dominum datur actio de peculio: ut puta si apud eum. [f] † habeat peculiũ: apud ipsum uerò aut nihil, aut minus, [g] quam fructuario debetur. Idem etiam cõtra eueniet: [h] quamuis in duobus dominis sufficiat [i] pro socio, uel communi diuidundo actio.

Paulus libro xxx. ad edictum. XXI.

NAm inter se agere socij de peculio nõ possunt.

Hæc actio competit de eo quod dolo conuenti in peculio esse desiit: qui dolus præsumitur si adẽptio, intricatio, uel in aliũ transtatio indebitè facta fuerit. Bart.

Vlpianus libro. xxix. ad edictum. XXII.

SVmma cũ rõne ẽt hoc de peculio prætor imputabit, quod dolo malo dñi factum est, quò minus [k] in peculio esset. Sed dolum malum accipere debemus, si ei ademit peculiũ. Sed & si eum intricare [l] peculium in necem creditorum passus est: Mela scribit, dolo malo eius factũ. Sed si quis cùm suspicatur alium secum acturum, † alio peculium auertat: [m] dolo non caret. sed si alij soluerit: nõ dubito de hoc quin non teneatur: [n] qm̃

Qood penes se est, io debitũ computat de peculio agens.

† Ita P. F. al. *utramque.* in sequere Flo.

† *de peculio deducere.*

† *eundem.*

† P.P. *suspicaretur.*

[a] Conuento. fructuario. Azo. Sed contra ∫. eod. l. eo tempore. §. fi. Sol ut ibi.

[b] Is. s. dominus. & sic est contra ∫. e. l. ij. Sol. ut. ibi.

[c] Simpliciter. i. non seruato ordine, qui est in duobus superioribus casibus.

[d] Eum de peculio teneri in solidũ. & sic etiam de eo quod ad mulierẽ. nã interim totum est uiri. ex quo patet superiorem quęstionem solutã esse. s. quod maritus ẽt ex eo contractu, qui mulierem respicit. i. peculiũ mulieris: sibi debitum deducit: ut. sup. eo. l. si noxali. §. ũ.

[e] Præstiterit. de suo.

[f] Apud eum. s. dominum. Acc.

[g] Minus. Not. mirabile. quod qui de peculio agit, computat in debitum sibi quod penes eũ est de peculio io ꝓprium debitũ: sed extraneus si cũ seruo contraxisset: in solidum sibi domiuũ obligaret. i. non deducto quod fructuario debetur. sic & alias inf. eo. l. & ancillarum. §. in conditione.

[h] Cõtra eueniet. ut domino detur actio de peculio cõtra usufr. Ac.

[i] Sufficiat. & hoc põt intelligi in eo casu qui est inf. eo. tit. l. & ancillarum. §. ul. ibi. quæ q̃stio, ut superiori congruat. dixi enim fructuarium in solidum conueniẽdũ, id est, pro contractu facto in peculio ꝓprietarij. Vel dic loquiẽ hic. ubi uous ex dominis cum seruo contraxit, sicut & cum seruus uni dedit damnũ: ut ĩ. nau. cau. sta. l. licet §. j. & ĩ. fa. er. l. & puto. §. ult. Sed quare non agunt inter se de peculio? Rñd. ea ratione, quia nec agunt ex delicto serui noxaliter: ut ĩ. ad leg. Aqui. l. si seruus seruum. §. j. ratio etiam illa est, quia quisque eorum extraneo tenetur: ut supra, de noxa. ac. l. cũ seruus cõmunis. sed si hoc est: cur ergo fructuarius agit secundum Azo. sed non tenetur ut socius: quia non de eo quod penes proprietariũ est. in socio secus: ut supra, e. l. si ex noxali. §. fi. & l. seq. Itẽ contra ∫. eo. l. si quis seruum. j. respon. Solu. ut ibi.

SVmma. CASVS. Habebam seruum peculiatũ: in fraudem creditorũ peculiarium diminui peculiũ in x. perinde est ac si x. essent in peculio. & pluribus modis possum dolum cõmittere, si illud donaui alicui, uel obligaui. uel consumpsi, uel surripui, & aliò trãstuli. Si uero uni de creditoribus solui, nõ uideor fuisse in dolo, eo quod diminutum sit peculium: quia licuit creditori uigilare ad suũ consequendum. Si dolo. Si pupillus uel furiosus habet seruum: & dolo tutoris uel cur. diminutum sit pec. in x. in fraudẽ creditorũ: an pupillus uel furiosus de peculio teneatur, ac si illa x. adhuc in peculio essent, quæritur? & distinguitur, aut tutor est soluẽdo, aut non. Primo casu tenetur pupillus ex dolo tutoris, maxime si ex dolo tutoris aliquid ad eum peruenit, & ratio est quia si tutor sic soluendo, habet regressũ pupillus cõtra tutorem, si eo nomine aliquid ꝓstiterit. idem est in curatore & procura. Emptor. Vendidit mihi seruum Titius cum peculio in fraudem creditoris peculiaris. an ego emptor tenear? Dicitur quod non, nisi quatenus de dolo suo aliquid ad me ꝑuenit. Idẽ est in hærede quod non tenetur de dolo defuncti nisi in eo quod ad eũ peruenit. Item non refert commiserit dominus dolum ante quam a creditore conueniretur, an postea. Si dominus. Habeo seruũ cuius nomine teneor alicui de peculio. si nolim suscipere in me iudicium de peculio: an sim compellendus? Dicitur quod sic: sicut in qualibet actione personali Viuia.

[k] Quo minus. ut supra eodem. l. sed si damnum. §. præterea.

[l] Intricare. obligando, donando, consumendo: ut hic, & ar. ĩ. de trib. l. illud. §. si mercem. & argumen. ∫. sol. matri. l. etiam. §. licet contra & ∫. quæ in fraud. cred. l. si pater.

[m] Auertat. forte donando, uel furtum de peculio subtrahendo. Azo.

[n] Quia non teneatur. nam non tenetur: ut subijcitur. secus in tributoria: quia tunc pro alijs debet deducere; ut ĩ. de trib. act. l. procuratoris. §. penult. & ulti. & l.

& l. non enim. & l. quod in hærede. §. fina. quæ sunt contra. Acc.

a Vigilat.) Vt arg. ff. quæ in frau. cre. l. pupillus. Sed quid si uterque instabat? arg. q. teneatur: ut ff. de bo. au tho. iu. poss. l. si non ex. §. j. Et arg. q. non iuf. de regul. iur. l. nul dolo.

† P.F. solutor.

b Factum sit. q. di minutum sit peculium serui furiosi, uel domini.

c Côueniatur. Perinde ac si esset in peculio.

d Si soluendo. Maxime: ut infra, de do. exce. l. apud. §. in hac. & secundum quosdam, ut ad agendum teneatur: ut ff. de trib. l. iij. §. fi. imo nô: ut ff. de adm. tu. l. fi. & dicat ibi not. Item & si est soluêdo tutor, non uidetur teneri pupillus: ut ff. de reg. iur. l. neque interdicto. quæ est contra. Sed ibi loquitur quando non in reb. pupilli, sed suo nomine aliquid egit. & dic ut no. ff. de admi. tu. l. fi.

† Sic in P. Flo. Halo. scripsit, si soluendo tutor non sit.

† In P. Fl. add. &.

e Ad eum.) Tutorem.) Accur.

f Emptor. Serui.

g Ex dolo. Commisso in celando peculium.)

† cum.

h Siue autem.) Fa ctû supra. de pac. l. iurisgentium. §. si ue. & sup. de calû. l. j. §. qui aût & ff. eo. ex facto. §. nec tñ.

i Actionem.) Qua conueniretur dicês eû nolle suscipere.)

k Personalem.) ni si bona fide cedat peculio: ut ff. communi di l. sed postquam. in fi. quæ est contra aliud in tributoria quâ hic dicatur in actione de peculio, licet quidã contra dicant: ut ff. de trib. l. Illud quoque. §. quid tamen. imo idem est in spe cto fine.) Ac.

† P.F. vij.

creditori soluit: † & licet creditori uigilarᵃ ad suum consequendum.

Ex dolo administratoris tenetur quis in quantum est factus locupletior. Bar.

Si dolo tutoris, uel curatoris furiosi, uel procuratoris factum sit, ᵇ an pupillᶜ, uel furiosus uel dñs de peculio côueniatur, ᶜ uidendum est. Et puto † si soluendo ᵈ tutor sit: præstare pupillû ex dolo eiᵉ: maximè si quid ad eû ᵉ peruenit. & ita Pôponius lib. viij. Epistolarum scribit. Idem † in curatore & procuratore erit dicendum. Emptor ᶠ aût ex dolo ᵍ uenditoris non tenebitur, nec hæres, uel alius successor, nisi in id, quod ad se † peruenit. Siue aût ʰ post iudicium acceptum, siue ante dolo factum sit: continetur officio iudicis. Si dominus uel pater recuset de peculio actionem: ⁱ non est audiendus: sed cogendus quasi aliam quam uis personalem ᵏ actionem suscipere.

Pomponius lib. viij. † ad Sab. XXIII.

S I damni infecti ædiû peculiarium nomine promisit dñus: rô eius haberi debet. & ideo ab eo, qui de peculio agit, domino cauendum est. ˡ

S I damni. Casus cum l. se. Si seruus meus habeat domum peculiarem minantem ruinam, & caui de dã no infecto: & nomine cautionis aliquid promisi, si cô ueniar a creditoribus peculiaribus, an debeo cauere mihi de restituendo retro, si quid nomine cautionis præstitero, quæritur? Et resp. quod sic. & si solui aliquid, quia damnum dedit domus: illud deducam. Sed an in solidum debeam cauere de damno infecto? Respond. sic, non quatenus in pecul. sicut si haberem seruum ordinarium, & ille uicariû sub se, & Vicarius alicui damnum dederit, in solidum debeo suscipere iudicium noxale, non quatenus est in peculio serui. s. ut emendem damnum, uel dem seruum pro noxa al. qui actor in primo casu, mittetur in poss. domus. Secundo casu seruum abducet. Vi.

l Cauendû est. Sic sup. de trib. l. procuratoris. §. fi. & l. seq.

Id. in libro ix. ad Sabinum. XXIIII.

A Edium aût peculiarium noie insolidû ᵐ damni infecti promitti debet. ⁿ sicut uicarij nomine noxale iudicium insolidum pati: ᵒ quia pro pignore ea, † si non defendantur, actor abducit, uel ᵒ possidet. ᵖ

m A Edium.) In solidum. nô peculio tenus.

n Promitti debet De damno infecto.

o Insolidum pati. Bona est similitudo: quia ædes quasi deliquisse uidentur cum decidunt: ut ff. de dam. infe. l. prætor. §. hoc edicto. si cui ergo superiori casu non liberatur præstando quantû est in peculio sic nec isto.

p Possidet. Insolidum in domo, nisi sit separata a magna: ut ff. de damno infec. l. si finita. §. ex hoc. & §. sed & si. secus in agris: ut in eo. ut. l. cum eum ptor. §. si agri. Ac.

† eas.

Vlpianus lib. xxvij. † ad Sabinum. XXV.

C Vrator ᵠfuriosi administrationem ᵠ peculij dare & denegare potest tam furiosi seruo, quàm filio.

In peculio dicitur esse uestimentum quod gratia sui usus: non aliud uestimentû quod est sibi concessum, & potius gratia domini, quam ipsius serui. Bal.

C Vrator. CASVS. Si furiosus habeat seruum: ei curator eius pos sit concedere seruo liberã administrationem peculij. Re spond. q. sic: & non solum serno furiosi sed etiam filio. Vi.

q Administrationem. Non autem ip sum peculium dare potest: ut sup eod. l. licet. §. idem adijcit. & §. in furiosi. & l. quam Tuberonia. quæ sunt contra nam quandoq; & præle ctus conce dit administrationem defensori cui tatis per confirmationem, & tamen eum non eligit: ut in auth. de defen. ciui. §. decreto. & §. non habente.)

Pomponius li. xxiij. ad Sabinum. XXVI.

I Duestimentum peculij esse incipit, qđ ita dedit dominus, ut eo uestitu seruum perpetuò ʳ uti uellet, eoque noie ei tradidit, † ne quis alius eo uteretur; idque ab eo eius usus gratia custodiretur. Sed quod uestimentum seruo dominus ita dedit utendum, ut non semper, sed ad certum usum certisque † temporibus eo uteretur: ueluti cùm sequeretur eum, siue cœnanti ministraret: †

I Duestimentum.) CASVS. Dominus seruo uo dedit uestimentum aliquẽ dan illud sit in peculio quæ iituri & distinguitur, an dedit ei ut perpetuo haberet, id est, quandiu duraret: uel ut duntaxat eo uteretur, quandiu in seruitio suo esset. & primo casu erit in peculio: secundo non. Viuia.

r Perpetuo. i. quandiu durat. sic ff. de pign. l. debitor. non enim uestimentis perpetuo utimur: ut Inst. de usu fru. § constituitur. Sed uidetur non esse peculiû: ut ff. eo. l. peculium nascit. §. j. quæ est contra. Sol. ut ibi. Ac.

† ea.

e hęc duo uerba respondent duobus superioribus iudicijs si enim dominu nô defendat noxali iudicio, actor abducit seruû, si in iudicio damni infecti ædes possidet actor. itaque expangenda non sunt obducit uel & legendû ea si ut ea uiuum que demôttier

† P.F. 26.

s Coniunge l. 9. de ritu nupt. l. 4. de di uort.

† P.F. tradered.

† P.F. auctoritatis.

† P.F. ministrabit.

a Peculij. Et sic nota arg. contra dapiferos & pedisse quas: ut quando repelluntur, possit dominus nestimẽ tum retinere si dederat ut in suo seruitio uterentur. sic inf. sol. ma. l. in his. §. j. & sup. si cert. pe. l. si & me. in fi. & j. de leg. iij. qui concubinam. j. respon.

id uestimentum non est peculij. [a]

Si semel est habita ratio doli commissi per dominum uno agẽte, non debet amplius haberi alio agente: quia non debet his cõpelli ad soluendum pro eodem dolo. Pau. de Cast.

Paulus libro xxx. ad edictum. XXVII.

SI semel ex ea cã, id est, quod dolo fecerit, dominus præstitit de peculio conuentus: cæteris ex eadẽ cã nihil præstabit. [b] Sed & si tantundẽ seruus ei debeat, [c] quãtũ dolo minuit: non erit cõdẽnãdus. [d] His pñs erit, [e] ut manumisso quoque, uel alienato seruo, ex cã etiam doli intra annum teneatur. [f]

Nomine ancillarum & filiarum datur actio de peculio. Bar.

Caius libr. ix. ad edic. prouinc. XXVIII.

ET ancillarum & filiarumfam. noĩe de peculio actio datur: [g] maxime si qua sarcinatrix aut textrix erit, aut aliud artificium uulgare exerceat. Datur propter eas, † [h] actio depositi quoque & commodati [i] actionẽ dandam earum nomine Iulianus ait Sed & tributoriam [k] actionem, si † peculiari merce sciente patre dominove negotientur, dãdam esse, longè magis non dubitatur [l] † qd- ve iussu patris dominive contractum. † [m]

Heres deducit, quod sibi debetur. Bar.

Constat hæredem domini id quoque deducere debere, quod seruus, cuius nomine cum eo [n] de peculio ageretur, ante aditam hæreditatem ex bonis hæreditarijs amouisset, consumpsisset, corrupisset. [o]

Extraneo cõtra uenditorem & contra emptorem actio de pe

SI semel. CASVS. Dominus dolo & in fraudem creditorum diminuit peculiũ in decem. conuentus a creditoribus satisfecit. perinde erit ac si x. illa essent in peculio. si ab alijs conueniatur, an eiusdem doli nomine debeat aliquid præstare creditoribus? Dicitur q non. Si uero dolo x. damnum dederit, & in alijs a. seruus ei teneatur: hincinde fiet compẽsatio. & hoc in secunda. Si uero seruum manumisit uel alienauit postea quam dolo peculiũ serui tractauit: intra annũ de dolo illo tenebitur. Viu.

b Nihil præstabit. Facit infra de reg. iur. l. bona fides. & inf. de uet. obli. l. q bis. & F. e. l. si noxali. §. est autem.

c Debeat. s. dño.

d Condemnandus. Quia & hoc præstitit interpretatiue admissa hinc inde compensatione. Acc.

e His consequens erit. s. supradictis duobus. Ac.

f Teneatur. Vt j. quando actio de. pe. est an. l. j. §. pe.

ET ancillarum. CASVS. Si cum filiafami. uel cũ ancilla cõtrahatur, an obligetur pater uel dominus de pec? Et resp. q sic, & maxime si fuerit textrix uel sarcinatrix. & hoc in prima. Idem si res penes ancillam uel filium deponatur. quia datur in dominum uel in patrẽ actio depositi. & hoc in secunda. Si uerò iussu patris uel domini cõtrahatur, q iussu erit actio. & hoc in tertia. Idem est si in rẽ domini uersum fuerit: quia agetur de in rem uerso. & hoc in quarta.

Constat. Si seruus domino defuncto ante hæreditatem res hæreditarias subtrahit: si hæres a creditoribus peculiarijs conuenitur. an possit deducere quod seruus corrupit & amouit de hæte? Dicitur q sic. Si seruus. Si dominus seruum cuius nomine tenetur de peculio, alienauerit: intra annũ tenebitur de peculio. sed an emptor possit conueniri? Et resp. q sic. nec refert an ab emptore acquisierit peculium, uel ei cõcesserit peculium illud q emit cum seruo, uel ei a uenditore donatum est. & potest creditor agere cũ emptore & uenditore pro partibus, uel cum unoquoq; insolidum. & hoc in secunda. An autem possit uenditor agere cum emptore pro eo quod uenditor ante uenditionem seruo mutuauerit? Respond. quod non. & hoc in tertia. Si uero, Titius seruo Mæuij decem, mutuauit, & Titius eum emerit, & alienauerit, an pro illis decem conueniet emptorem? Dicitur quod non. & hoc in quarta. Si emptor mutuauit antequam emeret: an uenditor conueniatur postea de peculio? Dicitur quod sic, scilicet intra annum a uenditione numerandum: deducetur tamen q emptor peculij habet a seruo: & hoc in quinta. Si uero dominus uel conseruus aliquid mutuasset seruo alienato ante uenditionem: an pro eo uẽditor possit emptorem conuenire, quæritur? Et dicitur q non. & hoc in sexta. Si quis. Si plures seruum habeant, & aliquis cum eo contrahat: an cum uno insolidũ possit agere de peculio? Dicitur quod sic quia iniquum esset ut actionem suã in plures diuideret, qui cum uno cõtraxit. hoc in prima. An autem tantum debeat haberi ratio eius peculij, quòd habet seruus ab eo qui conuenitur tan similiter eius quòd habet ab alijs. Res. quod in tius. & hoc in secunda. Nec conqueri debet is, qui conuenitur in solidum: quia si quid præstiterit ultra portionẽ suam peculij: consequetur ab alijs pro socio uel communi diuidũdo. Sed quid si ab alijs non habet peculium iste seruus, an unus dominorum conuenitur? Resp. quod sic. Sed quid præstabit? id dunaxat quod habebit ab ipso in peculio. unde si quis eorum non soluendo est, nec quisquam ei hæres est, uel bonorum possessor, is qui conuenitur, catenus damnabitur quatenus erit apud eum de peculio, uel consequi possit de bonis alterius a quo seruus non habuerit peculium. hoc dicit cum lege sequen. Viuia.

g Actio datur. ut supra, eodem. lege prima. §. de eod. Accursius.

h Depositi quoque. Argu. quod actio de pec. non est proprium nomen actionis.

i Et commodati. Vt sup. commoda. l. sed mihi. §. sed si ancillæ. Accur.

k Et tributoriam. Vt sup. de trib. l. procuratoris. §. sed & si ancilla. Acc.

l Non dubitatur. Dari actionem de in rem uerso, uel quod iussu de eo quod est uersum uel iussum: ut infra, quod iussu. l. j. § j.

m Contractum. Cum filia uel ancilla.

n Cum eo. Hærede.

o Corrupisset. Sed & utili iudicio in factum pro duplo intra annum conuenitur seruus ab hærede. & hoc quã testator iussit esse liberum post mortem suam ut infra, si quis testamento liber esse iussus fuerit. lege j. circa principium.

† P.F. pro fuerit.

† P.F. aliquod.

† P.F. ed.

† al. add. in.

† P.F. dubitatur. & si in rem uersum est quod iussu patris domi. nus &c.

Polli-

culio competit pro parte vel insolidum: sed ipse venditori de eo quod sibi vel servo eius debetur, non competit contra emptorem, emptori vero competit contra venditorem, facta prius de suo peculio deductione. Bar.

Si servus alienatus fit: quis in eum, qui alienauit, intra annum ptor de peculio actionem pollicetur: [a] tamen nihilominus & in nouum dominum actio datur. Et nihil interest, † aliud apud eum adquisierit peculium, an quod pariter cum eum emit, uel ex donatione accepit, [b] eidem concesserit. [c] Illud quoque placuit (quod & Iulianus probat) omni modo permittendum creditoribus, uel in partes cum singulis [d] agere, uel cum uno insolidum. [e] Sed † ipsi, qui uendidit seruum, non putat Iulianus de eo quod ante uenditionem [f] creditit, cum emptore de peculio agere permittendum. Sed & si alieno credidero, eumque redemero, deinde alienauero: eque non putat mihi in emptorem dari debere iudicium † In uenditorem autem duntaxat intra annum post redemptionem numerandum, de eo, quod adhuc alieno crediderim, [g] dandam esse mihi actionem existimat: deducto [h] scilicet eo, quod apud me peculij serui habebat. Sicut autem de eo, quod ipse crediderim seruo meo, non putat Iulianus in emptorem alienato eo actionem mihi dari [i] debere: ita & de eo quod seruus meus seruo meo crediderit, (si is, cui creditum fuerit, alienatus fit) negat permitti mihi debere cum emptore experiri.

Ubi est communio serui & peculij, quilibet conuenitur inso lidum. & etiam respectu peculij quod est penes alterum, & quod praestiterit, ab alio consequitur. Bar.

Si quis cum seruo duorum [k] pluriumve contraxerit: permittendum ei est, cum quo uelit dominorum insolidum [l] experiri. Est enim iniquum in plures aduersarios distringi eum, qui cum uno contraxit. Nec huius duntaxat peculij ratio haberi debet, quod apud eum [m] cum quo agitur, is seruus habet: † sed etiam † eius, quod apud alterum. nec tamen † res damnosa futura est ei, qui condem natur: [n] † cum possit rursus ipse iudicio societatis, uel communi diuidundo, [o] quod amplius sua portione soluit, a socio, sociisve suis consequi. Quod Iulianus ita locum habere ait, si apud alterum quoque fuit peculium, quia eo casu soluendo quisque socium etiam aere alieno liberare uidetur. at si nullum fit apud alterum peculium, contra esse, quia nec liberare ullo modo aere alieno eum intelligitur.

Iulianus lib. xij. † Digestorum. XXIX.

Quare & si socio neque haeres, neque bonorum possessor extitisset: eatenus damnari debet is, cum quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum [p] erit, & quantum ex bonis [q] consequi potest.

Si creditores peculiares succedunt ei, qui tenetur de peculio: quatenus succedunt, extinguitur actio de peculio, etiam si expresse contradixit. Pau. de Cast.

Caius lib. ix. ad edi. prouin. XXX.

Si quis seruum testamento liberum esse ius-

---

a Polliceatur. si nominatim accepit pretium peculij, non alias: ut infra. si ex duobus. in fin. & l. seq.

b Accepit. seruus uenditus.

c Concesserit. do mino.

d Cum singulis. s. cum emptore & uenditore. Acc.

e Insolidum. Ut supra eodem. leg. si nozali. §. penult. & infra eodem. l. si creditor. §. seruum. & infra de duo. reis l. iii. §. ubi. Sed cōtra infra eodem. l. quoties. §. si creditor. Sol. potest sic diuidere, ut contra unū pro una parte, contra alium pro alia parte experiatur. Sed si cū intenderit actionem, insolidū re integra nondū lata sententia uelit experiri contra alium, non potest: sicut alias dico in si deiussore: ut C. de fidei. l. liberum: & l. reos.

f Venditionem. cum sibi seruiebat. nam nec ex delicto tunc in dominū cōmisso tenetur: ut in stitu. de noxali. §. unde si alij.

g Crediderim. ego emptor.

h Deducto. scilicet contra infra eod. l. si creditor. §. fin. & l. quoties. §. non tantum. & s. eo. l. hinc §. interdū. & s. de pet. haer. l. cum is. in fi. porro ante quam alienauero quod mihi debet antequam emarem. nunc de peculio conuentus deduco: s. e. l. si noxali. §. idem scribit.

i Mihi dari. ut so. ea. l. §. sed & ipsi. Acc.

k Si quis cum ser uo duorum. qui seruum & peculium habent commune. Acc.

l Insolidum. Vt hic, & s. de exer. l. ij. in fin. & l. se. & s. e. l. sed & si duo. in fi. & infra eod. l. quod debetur.

m Apud eum. s. cooventum.

n Condemnatur. insolidum, & soluet de suo. Accur.

o Vel communi diuidundo. ut supra, communi diui. & si non. §. si. & s. e. l. hioc. §. si. & l. seq. Sed haec non est rō, quod ideo teneatur, quod cōtra alium agere potest: sed illa, quia cum suo seruo contractum est: alias contra infra, de leg. iu. l. nemo. ideo. Ac.

p Quare. Apud eum. secus nō esset: ut hic, & ī. ti. j. l. j. §. si precpto. & infr. de dote pleg. l. j. §. contrariū sed quare non per commu ni diuidundo uel pro socio inuicem agūt: ut s. e. l. hinc. §. si. & l. se. q sūt cōtra? Respō. hic nec re nec cōsensu sunt socij in seruo.

q Ex bonis. socij defuncti. Acc.

Si quis seruum. CASVS. Duo contraxerunt cum seruo Titij: & factus est eorum debitor. Titius decessit, qui eos instituit haeredes, & reliquit seruo libertatem. ac cohaeres aduersus haeredem agit de peculio: puta quia oni debebat x. alij l. Et respō. quod sic. & ideo agitur aduersus eum: quia ab alio extraneo agi pōt aduersus eos de peculio, quod quilibet apud se retinet. Viuianus.

Vel

Marginal notes: † al. add. eo. † al. add. et. † temere sub lata est haec dictio a quibusdā libris. † P. F. habeat. † P. F. & eum. † Condemnatus est. † P. F. ai.

ferit, relictis hæredibus ijs, qui cum seruo contraxerunt; possunt inter se cohæredes uel de peculio; agere quia de eo quisque peculio, quod apud eum est, quolibet alio agente teneatur. Etiam si prohibuit cum seruo contrahi dominus; erit in eū de peculio actio.

.ua aaus. xxix. ad

XXXI.

Vesitū est an teneat actio de peculio, etiā si nihil sit in peculio, cùm ageretur, si modò sit rei iudicatę tpe? Proculus & Pegasus nihilominus teneri aiunt. intendi c enim recte, etiā si nihil sit in peculio. d Idem, & circa ad exhibendum, & in rem actionem placuit. quæ sententia & a nobis probanda est.

Hæc actio contra heredē datur, quatenus ad eum ex peculio peruenit: sed filius cum quo contractum est, si est hæres, tenetur insolidum. & sic contra cohæredem actio est cedenda. Bar.

Si cùm ex parte hr̄de e domini uel patris agat; dūtaxat de peculio ꝯdemnandū, qđ apud eū hr̄dem sit, qui ꝯuenit, Idē & ꝙde ꝙ in rē uerso ꝑ parte; nisi si qd in ipsius hr̄dis rem uertisset. † f Nec quasi g unus ex sociis h esse hunc hr̄dem cōueniendum, i sed pro parte duntaxat. Sed † si ipse seruus sit hr̄s ex parte institutus: k æquè cum eo l agendum erit Si uerò filius sit, quāuis ex parte institutu ; nihilominus insolidū actionē patietr. m Sed si uelit n ꝑ parte nomen cohæredis redimere; o audiendus est. Quid enim si in rem patris uersum sit? p cur non con-

Vel. pro saltem.

De peculio. non autem institoria: ut ī. de instito. l. si quis mancipijs § Proculus. quæ est contra. Item uidetur econtra totum dicendum: ut ita demum teneatur. si perceperit: ut C. quod cum eo. l. fi. quæ est contra. Sed ibi de actione qđ iussu dicit, hic de actione de peculio. Acc.

Vesitum. Si dñs de cōtractu serui cōueniatur de peculio, & tempore litis cnotest. nil sit in peculio: si tpe sētentiæ aliquid sit in peculio. an dñs debeat teneri inspectu tpe tniæ? Et respon. quod sic. Idē est in actione ad exhibendum. ut si tēpore lit. s cōtest. exhibere non possit, tempore sententiæ possit, debet teneri, nisi exhibeat. Idem est si uindicem meam ab aliquo neque ipse possideat tempore litis contest. postea tempore sententiæ inuenitur possidere: quia tenetur. Si cum. Si seruus, qui tenetur de peculio ad quemlibet hæredum peruenit, debet conueniri quilibet. Idem est in actione de in rē uerso: nisi in rē unius hæredis uersū fuisset: quo casu tenebitur insolidum. Si uero aliquis seruos pro parte instituatur. pro parte conuenietur. Si uero filius pro parte instituatur, conuenietur insolidum. Sed in primo casu si unus cohæredum conuentus uellit totum soluere: puta quia erant x. in debito, & ea soluit: & uelit sibi actionem cedi in v. aduersus cohæredem: an sit audiendus: quæritur? Et dicitur quod sic. Is qui. Sed cū x. aliqui deberentur ex contractu serui, & v. tantum essent in peculio, & illa exegit: postea peculium augeatur: an pro residuis v. dominus possit conueniri? Et respond. quod sic. si nonua. Si dominus seruum cuius nomine tenebatur. de peculio. uendidit. & creditor prope cū conuenerit, & repellat annali exceptiona, puta quia affluxit annus a tpe alienationis serui: an detur creditori aduersus emptorem actio, quæritur? Et dr̄ quod sic. Si uero uenditor conuentus intra annum dixit, nihil est in peculio: eo deducto quod creditor a uenditore consequi posset. In residuum conuenietur emptor. & hoc in secunda. In dolo. Dominus conuentus de peculio exceptionem opponit, dicendo nihil esse in pecu. replicatur de dolo: qa dicit dñm dolose imminuisse peculium: usq; ad quod tp̄s detur ista replicatio quæritur? Et respon. usque ad tp̄s quo agi pōt de dolo. quod olim erat tp̄s annale, hodie biennale: ut C. de dolo. l. si hæres. Et quatenus ad eum ex dolo defuncti peruenit, tenetur. sed si ipsa hæres dolum cōmisit, insolidum conuenietur. Vi.

c Intendi. inspecto tempore sententiæ, non præsenti. nam nec fieret missio si nunc non defenderetur dominus. ut infra eo. l. eo tempore. Item nec cauet de futuro incremento, qui de peculio cōuenitur: ut infra. e. l. quoties. § qui semel. per. quæ patet ol nunc deberi: & sic non recte: uel actor asserit esse sic. Acc.

d Io peculio. etiā hodie asserebat actor esse erit tamen tempore sententiæ ut prædixit hic, & infra, de lib. leg. l. si quis reñ. §. idem Iulianus. & ā. de iudic. l. si filius. j. respon. & sic nō ratio oe præsentis status, sed futuri recte agitur. sic in actiōe in rem, & ad exhibē. ut subiicit, & ā. de rei uin. l. si autem. §. j. & sic in peti. hæred. l. iiij. & l. quod si in diem. j. respō. & est ratio in actione de peculio, & pet. hær. quia ius metimur ex persona actoris: ut sup. si pars hære. peta. l. j. §. j. & possunt sub petitione generali claudi etiā quæ postea quæruntur. unde secus in personali singulari, ubi non potest contineri: ut ā. de iud. l. nō potest. quæ est contra. Item quandoque & alia tempora spectantur in actione de peculio: ut infra. eod. l. si ex duobus. §. in hoc. & l. si filius uel seruus. & inf. tl. ꝓ l. fi. Acc.

e Hærede. s. instituto.

f Vertisset. s. seruus: quia tunc in totum quod uersum est, tenetur, actione scilicet de in rem uerso.

g Quasi. i. sicut. Acc.

h Ex sociis. quorum unum constat posse conueniri insolidum de peculio serui communis: ut sup. eod. l. & ancillarum. in fi.

i Conueniendum. s. insolidum.

k Institutus cum libertate expresse relicta, secūdum hæc iura. hodie non est uis nam eo tempore quo hæres. & libertas præsumitur relicta: ut insti. qui. ma. non li. §. idemque. Acc.

l Æque cum eo. ut sup. eo. l. l. j. § j. Acc.

m Patietur. quia etiam ab initio tenebatur: quod est in seruo diuersum, secundum Io.

n Sed si uelit. s. filius insolidum.

o Redimere. Id est, actionem sibi cedi, secundum Io. Et not. hic arg. pro quæstione qua quæritur, si unus reorum soluit, an cessio fiat in totum contra correos uel pro parte. quidam in totum. sed Io. pro parte, pro eo quod est hic: ut infra, de tut. & ra. distr. l. cū pupillus. & sup. ad l. rho. de iac. l. j. & l. ij. in pn̄o. & diximus infra sol. l. Modestinus.

p Versum sit. idem & si non sit uersum. nam & tūc habet doli excep. scilicet nisi fiat ei cessio pro parte sua: ut supra, famil. ercisc. l. cum lege, his consequenter. §. si filius.

Cōcor. gl. in c. dudū. super uerbo, tēpore. in me. l̄ uersicu. sed si medio tēpore, extra, de ale.

† P. F. uertendatur.

† P. F. uerte.

† al. add. e.

Con-

sequatur filius a cohærede, quod in pñis re est. Idẽ & si peculiũ locuple fit.

Qui egit de peculio, & non fuit consecutus totum debitum, quia non erat tantum in peculio. ipso post ea aucto iterum agere poterit, P.au.de Cast.

Is, qui semel de peculio egit, rursus aucto peculio de residuo [c] debiti agere potest.

Exceptio qua competit actori, non transit ad successorem si in eius persona causa cedenda actionis deficiat: alias secus. B.

Si annua exceptione repulsus sit a uenditore creditor, subueniri ei aduersus emptorem debet. sed si alia exceptione; hactenus subueniri, ut deducta ea quantitate, quã a uenditore consequi potuisset, ab emptore residuum consequatur.

Replicationes sunt temporales, sicut actiones. Bar.

In dolo [f] obijciendo tpis ratio hr̃. Fortasis enĩ post tp̃s de dolo actionis non patietur dolum malum obijci prætor; qm̃ nec de dolo actio post ita tutum tp̃s datur. In hæredem autem doli clausula i id, ꝙ ad eũ puenit, fieri debet; [h] ultra non.

XXXII.

SEd si ipse hæres dolo fecerit; solidum præstat.

Electione unius ex pluribus non habentibus communionem serui & peculij, alij liberãtur, sed de æquitate in residuo cæteri tenebuntur: & quantum sit in peculio, sententiæ tempore inspicitur. Bar.

Vlpianus. libro i. Disputatio. XXXIII.

SI ex duobus uel pluribus hæredibus eius, q manumisso [m] seruo, uel libero esse iusso, [l] uel alienato, uel mortuo intra annũ conueniri poterat, unus fuerit cõuẽtus; omnes hæredes liberabũtur; [p] quamuis non in maiore quantitate {quàm} eius peculij, quod penes se habet, qui conuenitur, ꝯdemnetur. Idq; ita Iulianus scripsit. Idemque est, & si in alterius rem fuerit uersum. [r] Sed & si plures sint fructuarij uel bonæ fidei possessores; unus conuentus cæteros liberat; quamuis non ma- †P.F. maiorem quantitatem.

Consequatur. Ex iure cesso agens.

Locuples. Idem & si non sit locuples & hoc cum non inspiciatur illud, nisi in casibus: ut supra eod. l. j. §. si cum impubere ✓.

De residuo. Quia noua causa est. ut j. de excep. rei iud. l. si rem meam. Idem facit inf. eod. l. quoties. §. si semel Accur.

Subueniri. De æquitate. nam mero iure electione sibi præiudicauit: ut inf. eod. l. si ex duobus. j. respon. quæ est contra. & l. quoties. §. si creditor.

Alia. Dicendo nil esse in peculio: ut sup. si cer. pet. l. ij. j. respon.

In dolo. Agit creditor de peculio: dominus dicit nihil esse in peculio: & actor replicat, quod dominus fecerat dolo, quo minus sit: ut j. eod. l. summa. j. respon. Acc.

Statutum tempus. quod erat olim anni: hodie biennij: ut C. de dolo. le. fin. Sed uidetur perpetuo posse obijci: ut infra, de except. do. l. pure. §. fin. quæ est contra. Sol. ut ibi in except. hic in replicatione, in qua idem quod in actione debet statui rum actor possit replicare quãdo uult agendo: nõ sic qui excipit: ut ex le. contraria patet. & hoc secundum. Ro. hoc non ualet. nam & replicatio perpetuo durat: ut C de excep. l. si pactum. nisi dicas quod ibi replicatio pro exceptione ponatur. qđ esse potest: ut inf. de except. l. ij. §. j. Vel dic ꝙ ibi perpetuo replicatur, in l. si pactum. de eo ꝙ peruenit ad uiolentũ: quia præcesserat actio, quæ perpetua erat. hic autem annalis. s. de peculio. Vel sol. secundum Bul. ꝙ hoc intelligitur sm̃ l. contrariam. & hoc ex hac dictione fortassis, quæ est hic. & sic perpetuo obijcitur. prima uerior est.

Fieri debet. Etiam perpetuo: ut in actione de dolo dicitur: ut supra, de dolo. l. in hæredem. alij econtra. Accursius.

Sed si ipse ✓. Solidum. facit sup. de tribu. l. quod in hærede. §. si Accu.

SI ex duobus. CASVS. Si dominus pluribus hæredibus relictis decessit qui conueniri poterat intra annum de peculio ex contractu serui, quem manumiserat, uel alienauerat, unus hæredum conueniatur, an cæteri liberantur, quæritur? Et dĩ quod sic de iure scripto, sed in plus condemnari non debet quam, quod sit in peculio penes eum. idem est in duobus fructuarijs serui, & duobus bonæ fidei possessoribus. idem est si in rem unius uersum fuerit, quod alius conuentus eum liberat. hæc sunt uera de iure scripto, secus de æquitate: quia qui cõtraxit cum seruo, totum peculium respexit: nõ eam tantum partem peculij quæ erat penes conuentum ✓.

In hoc. In prædicto casu cum unus hæres conuenitur, & tempore litis contest. nihil est in peculio, tempore sententiæ tamen est: an illius ratio debeat haberi, quæritur? Et respond. quod sic. Si uero econuerso: semper tempus sententiæ spectandum est. uerbi gratia: uendidi seruum qui conueniebatur: nil erat in peculio. postea peculiũ uenit apud emptorem. non est inspiciendum in persona emptoris quantum fuerat in peculio eo tempore quo conueniebat, sed quantum postea accessit emptori: ut si x. tantum erant penes me cum conueniebat, xxx. debebantur creditoribus pecu. & postea usque ad xxx. creuit peculium apud emptorem, insolidum tenetur. Venditor, Si uendidi seruum cum peculio, & de peculio penes me nil remansit: non solum post annum non conueniar de peculio, sed ne intra annum quidem. Si uero accepi pretium pro peculio, penes me uidetur peculium remansisse, cum pretium peculij ad me peruenit. Viuianus.

Eius. s. domini. Ac.

Qui. s. dominus. Ac.

m Manumisso. Scilicet a se ✓.

n Iussu. s. ab alio, cui uendidit dominus sub eo pacto, quod manumitteretur.

Vel alienato. Sed non libero esse iusso.

p Liberabuntur De stricto iure: ut statim dicet.

Alterius. s. hæredis. Ac.

Versum ✓. Scilicet ut alius conuentus hunc, in cuius rem est uersum, liberet de stricto iure licet ille insolidum sit obligatus: ut supra eodem l. quæsitum. §. j. Accur.

Liberat. Scilicet iure mero. Ac.

a Hoc iure. Ius strictum est. quod unum eligendo, quem insolidum conuenerat, uidetur ab alijs recedere: cum ille soluat ei totum quod debet: non autem plus debet, quam sit in peculio.

b Æquitas. Tria not. Primo quod æquitas præfertur rigori: ut C. de iu. l. placuit. Secundo quod perceptio non litis contestatio liberat: ut & sup. de his qui deiec. uel eff. l. perceptione. & supra, de consti. pe. u. l. ité. §. fin. Ité quod qui cõtrahit totum patrimonium, &c. ut i. de iudi. l. si fideiuss. §. j. & i. ad Trebel. l. j. §. si hæres.

c Recedens. Actor dicitur recedens ideo, quia unum eligendo, ab alijs recedere uidetur de stricto iure: & quia si nó potest totum ab alio consequi, recedit ab illo, & redit ad aliũ de æquitate: ut supra, proxi. resp. & dicitur restaurari. & ex hoc quia redire potest, uidebatur condemnationé faciendam semper quantum est in peculio tempore litis cõte. etiam si minus uel plus sit tempore rei iudicandæ: quia licet minus cõsequeretur actor, posset tamé de residuo postea agere, uel contra aliú ut hic: uel contra eundé: ut i. eo. l. quæsitum. §. is qui semel. Respondetur tamen cõtra s. tempus sentétiæ, quod præsens dicitur, spectari: ut i. eo. le. quæsitum. j. resp. quod autem in una persona dicitur, postea in duabus ponitur. s. quod in persona emptoris nõ sit spectandum, quantũ fuerit in peculio eo tempore. quo uenditor est conuentus.

d Hodie. s. cum iudicaretur.

F. supra eodem.

ioris peculij {quantitate,} quam penes se est, condemnari debeat. Sed licet hoc iure a contingat: tñ æquitas b dictat iudiciũ in eos dari, q occasione iuris liberantur: ut magis eos perceptio, quàm intentio liberet. Nam q cum seruo cõtrahit: uniuersũ peculiũ eius, quod ubicunq; est, ueluti patrimoniũ, intuet. In hoc aũt iudicio licet restauret † recedés: tamé & augméti & decessonis rationé haberi oportet. Et ideo siue hodie d nihil sit in peculio, siue accesserit e aliqd: psens status peculij spectãdus est. Quare circa uenditorem quoque & emptoré hoc nobis uidet uerius, quod accessit peculio posse nos f ab emptore consequi: g nec retrorsum, uelut in uno iudicio, h ad id tps ꝯuentionem reducere emptoris, quo uenditor ꝯuentus sit.

Si pro peculio pretiũ expresse non fuit constitutum: hic conuenitur apud quem peculiũ reperitur, alias hic qui pro peculio pretiũ nominatim recepit. Bar.

Véditor serui si cum peculio seruũ uendiderit, & tradiderit peculiũ: ne intra annũ quidé de peculio ꝯuenietur, neque. enim hoc pretium, serui peculium est, ut Ner. scripsit.

[illegible] ex Cassio. XXXIIII.

Sed si quis seruũ ita uédiderit, ut pretiũ pro peculio acciperet: penes eũ uĩ esse peculiũ, ad que pretium peculij i peruenit:

Pompon. l[illegible] ris lectio. XXXV.

Non penes quem res peculiaris sit.

Iabolenus [illegible] ex Cassio. XXXVI.

At cùm hæres iussus est m peculium dare, n accepta certa sũma: non uidetur penes hæredé esse peculium. o

In cõtractibus bonæ fidei pater & dominus non solùm de peculio sed etiam de eorũ proprio dolo tenentur. Bar.

Vlpianus l[illegible] j. Disputatio. XXXVII.

In bonæ fidei contractibus quæstionis est, an de peculio, an insolidum pater uel dominus teneatur? ut est in actione de dote agitatum, si filio{familias}dos data sit: an pater duntaxat de peculio ꝯueniret? Ego aũt arbitror, non solũ de peculio, sed & si quid præterea dolo malo p patris capta fraudataq; est mulier, cõpetere actioné. nam si habeat res, nec restituere sit paratus, æquum est eum, quanti ea res q est, condemnari. Nam quod in seruo, cui

imo duo. Accur.

i Hoc pretium. s. numeratum. Accur.

k Sed si qs. Peculij nominatum. & hoc casu habet locum quod dicitur supra eodem. lege, si noxali. §. quod autem.

l Non penes, scilicet tantum ut s. eo. l. si noxali. §. idem scribit. & arg. s. ad trib. l. de pec. A.

m At cum. Si hæres iubetur a testatore peculium seruo dare & liberum facere, & x. a seruo recipere: an uideatur penes hæredem peculium esse? Dicitur quod non. magis enim uidetur cõditioni. qua libertas relicta est, paruisse, quam pretiũ peculij numerasse. Vini.

m Iussus est. s. a testatore.

n Dare. Seruo libero esse iusso. Ac.

o Peculium. quia magis est pretium libertatis: nihilominus tamen tenetur de peculio: ut j. ti. j. l. j. §. ité. uel distingue: ut ibi diximus. Acc.

In bonæ fidei. CAS. Si in actione stricti iuris aliquid a filio fam. alicui debeatur, puta ex mutuo: quin dominus de pecul. teneatur, dubium non est: sed in bonæ fidei uidendum an insolidum, an duntaxat dominus de peculio teneatur. uerbi gratia: filius familias accepit dotem a muliere. sol. mat. an pater de peculio teneatur, an in solidum, quæritur? Et resp. quod non solum de peculio, sed si dolo ipsius mulier fuerit defraudata, eũ habeat apud se doté: quãti ea res est condénandus est Idem est in seruo: si obligaui seruo pignus ex contractu qué cum eo feci, & pecunia soluta sit, nec pignus restituatur: quia nõ solum conuenitur dominus de peculio, sed nomine doli qué comm sit. eo autem ipso in dolo uidetur, quod pignus non restituat, cum habeat facultatem restituendi. Vi.

e Accesserit emptori. Accur.

f Nos. Qui primo contra uenditorem egimus.

g Consequi. Ex hoc patet quod emptor serui etiam de præcedenti causa tenetur. alias enim quomodo cõuentus fuisset uenditor? & hoc dicitur i. e. l. si noxali. §. idem scribit. & de tribu. l. de peculio. & supra eodé. l. & ancillarum. §. si seruus

h Iudicio. Quod falsum est quod sit unum iudiciũ,

p Dolo malo. Secus si culpa: ut supra, commodati. l. si. mihi. § si filio. & hoc subtilit. Azo.

q Ea res. Vel quanti in litem iurauerit. & facit i. eo. l. ij. §.

iij.§.ex furtiua. & lege, depositi.l.j.respon. Ac.
[a] Expressum est scilicet a Iuliano: ut supra, commo. l.iii.§.si alio. & hic subiicit.

Si creditor. Vs. Tenebaris mihi in x. de peculio noĩe fil j tui. institui te hæredẽ. uendidisti hære.an tenearis emptori de peculio ad quem peruenit hæreditas, quæritur? Et dicitur quod sic, ex stipulatione quã interponit emptor de præstando ei quicquid ad uenditorẽ occasione hæreditatis,quam emit.peruenit. cum ergo ista x.ad eum pertinent quia in aditione hæreditatis consistierat obligatio: merito creditor tenebitur in x. de peculio. Si seruo. Iussisti seruo tuo ut emeret uicariũ pro viij.de tua pecunia. & denunciauit tibi quod emerat tantum pro viij. sed x. numerauit. an duo uindicare possis:quæritur? Et dicitur quod sic: sed ea teneris pr̃stare de peculio. Seruum. Habebam seruum cõmunem cum Titio & Sempronio: qui seruus cum aliquo contraxit. antequã conuenirer de peculio uendidi eum Titio. si conueniatur Sempronius quondam socius meus in illo seruo, an debeat haberi ratio peculij quod penes me remansit? Dicitur quod non: quia si aliquid hoc nomine præstitit Sempronius, non recuperabit a me, cum actionem non habeat: quia a cõmunione recessi,ut Titius cum uendidit, & conueniatur: aut intra annum a tempore alienationis aut post. Primo casu habebitur ratio: secundo casu non: quia hoc sapientibus placuit ut intra annum cum uenditore creditor de peculio possit agere, cum emptore in perpetuum. Si actum. Habeo proprietatẽ in seruo: tu usumfruc. seruus habet peculiũ quod respicit me proprietarium, & quod te fructuarium. si tu conueniaris a creditoribus peculiaris: an debet haberi ratio utriusque peculij? Dicitur quod sic: quia is qui contraxit, tot. ũ respicit peculiũ. hoc in prima. Idem est si tu fructuarius permisisti seruo, ut locaret operas suas, & promisit lib. x. habes aduersus me actionem de peculio, non secus ac si mutuam pecuniam credidisses. Viuia.
[b] Stipulationis. Nam stipulatur emptor a uenditore ut infra, de uerb oblig l. cum stipulamur.
[c] Tenebersi ut ? de hære. uend. l. ij. §. illud quæsitum. & l. si hæredi. tatem mihi.

res pignori data est, expressum est: [a] hoc & in cæteris bonæ fidei iudicijs accipiendũ esse Pomponius scribit. Nanque † si seruo res pignori data sit: non solùm de peculio & de in rem uerso cõpetit actio: uerùm [b] hanc quoque habet actionem. *Et si qd dolo malo dñi captus fraudatusq; actor est*. Videt autem dolo facere dominus, q cùm habet restituendi facultatem, non uult restituere.

† al. add. &.

† F. F. hæc quoque habet aduersus eum Et si quid, &c.

Quando quantitas petitur ut species ad aliã quantitatẽ, non admittitur compensatio. Bartol.

Iulianus lib. xi. Digestorum. XXXVIII.

Si creditor filij tui hæredem te instituerit, & tu hrẽdẽ, eius uendideris: illa parte stipulationis, [b] *quanta pecunia ex hæreditate ad te peruenerit*, teneberis [c] de peculio. Si seruo tuo ordinario permiseris uicariũ emere aureis viij. ille decẽ emerit, & tibi scripserit se viij. emisse, tuque ei permiseris eos viij. ex tua pecunia soluere, & is decẽ soluit: hoc nomine duos aureos tantùm uindicabis: [d] sed hi [e] uenditori [f] præstabunt duntaxat de peculio serui.

Si cum uno agatur, eius peculij quod fuit apud eum qui quõdam fuit socius, ratio non habetur. Idem si agatur contra emptorem post annum: non habetur rã eius quod est eius penes uẽditorem, secus si intra annum. Bar.

Seruum quem communem cum Titio aut Sempronio habebã, Titio [g] uendidi [h] antè, quàm eius nomine ageretur mecum de peculio. Quæsitum est, si de peculio cum Titio aut cum Sempronio ageretur, an eius peculij, quod apud me esset, ratio haberi debeat? † [i] Dixi, si cum Sempronio ageretur: nunquam eius peculii, quod apud me esset, rationem haberi debere: quia is nullam aduersus me actionem haberet per quam id, quod præstitisset, consequi [k] posset. Sed & si cum Titio [l] post annum, quàm uẽdidissem, ageretur: similiter non esse computandum peculium, quod apud me esset: quia iam mecum agi de peculio non posset [m] Sin autem inter annum ageretur [n] tunc quoque habendam huius peculij rationem: [o] postquam placuit alienato homine permittendum esse creditori, & cum uenditore & cum emptore agere.

[d] Vindicabis. nec enim est necesse ostẽdere quos sed tantũ numerũ: ut s. de rei uin. l. si in rem.
[e] Sed hi. s. duo aurei.
[f] Vẽditori. s. agẽti. Et sic not. hic quod nõ solũ non fit cõpensatio quãtitatis ad uerã speciẽ, sed etiã ad fictã speciẽ. est enim quantitas id, quod per actionẽ de peculio petitur: ficta species illi duo aurei, q ut species uindicant: ar. ? de leg. j. l. plane. § 1. nec mirũ: quia & ubi corpora debentur, tamen quia ut quantitas debẽtur, fit cõpensatio, ac si in genere debeant: ut ? de leg. ij. l. unũ ex. §. sed si uno. & facit ? si cer. peta. l. cũ fundus. §. cũ. & ? de neg. gest. l. alienas. § libertos.
[g] Titio. Cuidam uel alij, uel dicto Titio, cũ quo communem habui. Ac.
[h] Vendidi. Cum quo cõmunẽ habui uel nõ. nã non certificat hic: sed in solutione optime determinabit statim. A.
[i] Dixi, si cum Sẽpronio. socio meo quondam, cui non uendidi.
[k] Consequi. quia cum eo mihi cõmune esse desijt cum quo erat, antequam uenderem.
[l] Cum Titio. emptore.
[m] Agi de peculio nõ posset. ut s. e. l. & ancillarum. §. fi.

† al. add. intra annũ

† F. F. de- beret.

Accursius.
[n] Ageretur. cum emptore. emptor enim conueniri potest intra annum ex sua persona, quia peculium quod habet uenditor, ipse uidetur habere: cum illud possit actio. ex empto petere, & ex persona uenditoris: quia uenditor tenetur: a quo exigere poterit quod præstiterit: sed post annum ex sua persona tantum cõuenitur. & adde quod no. supra, si ex noxa. cau. agatur, in fine.
[o] Peculij rationem. qđ apud me est. & hoc est uerum

in eo casu cum Titius seruum emit cum peculio. alias non. Acc.

a Consequatur. ex æquitate: ut sup. e. l. quæsitum. §. qui semel. & l. si ex duobus. in prin. Acc.

b A fructuario. seruus conducit a fructuario operas. cum ei aliquid promittit, ut sibi permittat locare a'ijs. operæ enim talis serui fructuarij omnes sunt. Accursius.

c Actio. s. de peculio. Sed prout refertur hoc ad locationem, est cõtra ff. de usufr. l. sed & si qs. §. Idẽ Iulianus. Sol. nihil dicitur ibi agi ex tali locatione ad hoc, ut fructuarius obligetur. ei seruus ei obligatur, ac per hoc proprietarius ut hic. Vel dic, quod fructuarius non hic à seruo ex opera stipulatus est. puta ꝓmittis quod arabis eras: sed dicebat seruus dabo tibi decẽ si me meis operis, sicut uolo, permiseris uti Item contra infra. de uerb. obliga. l. liber homo. in si. j. respõ. Soln. qꝛ ibi dicit non dari mihi actionem in dominum proprietatis, supple, nisi deducam quod penes me est loco peculij: ut hic subiicit, & ĩ. eodem l. hunc §. penult.

d Deducto. i. computato. sed cur iste fructuarius computat sibi in solutum suum peculium? Respon. non est mirum: quia & hoc facit dominus ubicunque de peculio conuenitur, & sibi aliquid debetur. imo quandoque non: ut infra eo. l. deposui. §. seruo. & quandoque sic: ut infra eod. l. quoties. §. non tantum. Vel dic deducto. i. separato. sed hæc est non propria significatio, sicut per hunc tit. accipimus. nam dicitur dominus deducere. i. in debitum sibi computare: ut inf. l. proxi. § serno.

Quod quis à fructuario consequi non potuit per actionem de peculio, recuperat à proprietario. Pau. de Cast.

Si actum sit de peculio cum eo, qui usumfructũ in seruo habeat. & minus consecutus sit creditor: non est iniquum, ut ex uniuerso eius peculio, siue apud fructuarium, siue apud proprietarium erit, rem consequatur. a

Ex contractu celebrata inter fructuarium & seruum in quo habet usumfructum datur fructuario actio de peculio contra proprietarium, computata tamen peculio, quod est apud fructuarium: de quo debet sibiipsi soluere. Paulus. de Castro.

Nihil interest, operas suas ↄduxerit seruus a fructuario, b an pecuniam mutuam ab eo acceperit. Dari itaq; debebit actio c ei aduersus dñm ꝓprietatis, deducto d eo, quod seruus peculij nomine apud fructurarium habet.

Vbi non est peculium, non potest actio de peculio intentari: *sed ast ad alias actiones congruas recurrendum. Bar.*

Aphrica. li. 1. Quæstionum. XXXIX.

DEposui apud filiũfamiliàs x. & ago depositi de peculio: quãuis nihil patri filius debeat, & hæc x. teneat. nihilo magis e tñ patrem damnandum f existimauit, g si nullum præterea peculiũ sit. Hanc enim pecuniam, cùm mea maneat, nõ esse peculij. Deniq; quolibet alio agente de peculio, minimè dubitandum ait, cõputari non oportere. h itaque ad exhibendũ agere me, & exhibitam uindicare i debere.

Liberatio ab obligatione de dote soluto matrimonio absque aliqua deductione condicitur.

Si nuptura filiofamilias dotis nomine certam pecuniam promiserit, & diuortio facto agat de dote k cum patre: utrumne tota promissione, an de-

DEposui. Si deposui decem apud filium fami. qui nihil habet in peculio, cum nullum habeat: si agam cum patre de peculio, nihil cõsequar, cũ hæc x. nec in peculium sint conuersa: neque si aliquis ageret cum patre de peculio ex contractu alias facto cum filio ista x. cõputarentur in peculio. agam ergo & ad exhibendum, & rei uindi. Si nuptura. Mulier promisit dotem filiofam. non tradidit soluto matrim. an possit agere mulier, ut in solidum absoluatur a dotis promissione an quatenus est in peculio? Respon. quod in solidum, quia si conueniretur mulier ex promissione sua in solidum, posset de dolo malo excipere. Stichus. Si habeas seruum ordinarium: & ille habeat uicarium in peculio suo: & uicarius nihil habeat in peculio, si mutuaueris x. uicario, & postea conueniaris a creditoribus Stichi in decem, & uicarius uendatur pro decem, an possis deducere quæ tibi debuit uicarius ex prædicto contractu? Et respond. quod non: quia uicarius non est in peculio suo: & proinde damno afficieris, quẽadmodũ si cuilibet alij seruo suo peculium non habenti credidisses. quod ꝓbat iurisconsult. ꝑ simile. Sticho peculiũ suũ legati, & liberũ esse iussiti: & uicarius eius, qui non habet aliquid in peculio, debebat tibi x. an hæres possit deducere illa? Et respon. quod non nisi uicarius haberet peculiũ ex quo fieri posset deductio. alias si uicarius nihil haberet in peculio, & tantum deberet uicarius quantum ordinarius habet, qui nihil habet nisi uicarium: contingeret quod nihil esset in peculio: & ita nullum esset legatum: quod esset absurdum. Seruo. Vendidi tibi seruũ & tradidi tibi totum peculium, uel partem retinui. si postea contraxi cũ seruo, & factus sit debitor meus: an debeam compensare illud quod retinui de peculio, cum illo quod debet mihi seruus, si te conueniam de peculio: quæritur? Et dicitur quod non: neque refert conueniam te intra annũ a tempore alienationis, an post: & hoc probatur: quia a creditoribus qui post uenditionem & traditionẽ cum eo contraxerunt, neque debeo posse conueniri: sed ab illis qui contraxerunt cum eo ante uenditionem potero conueniri de peculio quod apud me remansit: quia erat onus peculij, quod respicit præteritos contractus, non futuros. Viuia.

e Nihilo magis. i. non ideo magis.

f Damnandum. i. non damnandum de peculio, sed absoluendum. cum enim nullum aliud sit peculium, nec ista x sunt peculium: ergo pater non tenetur: ut. ff. eod. l. quoties. §. si semel. & infra, de libe. lega. l. si quis reum. nec ob. sup. eo. l. in bonæ fidei. & sup. commo. l. iij. §. si filio. quia ibi erat peculium, occasione cuius agitur personaliter de peculio. hic ergo agitur ad exhibendum. Accur.

g Existimauit. Et sic supra, de petition. hæreditat. lege, si a patre. primo respons. & infra, de in rem. uer. lege, quidam. & infra eodem. lege, ex facto. §. planè.

h Oportere. ista decem in peculio.

i Vindicare. ut infra, deposui. l. pen.

k Agat de dote. Scilicet ut liberetur a promissione dotis.

ducto eo, pđ patri filius debeat, liberari eam oporteat? † Respõdit, tota ꝓmissione eã liberãdã esse: cum certè & si ex promissione cũ ea ageretur, [a] exceptione doli mali tueri se posset. [b]

Quod debet domino seruus uicarius, qui non debet peculium, ex peculio ordinary non deducitur. Bar.

Stichus habebat † in peculio Pamphilum, [c] qui est x. idem Pamphilus debet dño quinq;. [d] si agere& de peculio Stihi [e] nomine: placebat æstimari debere ƥtium Pamphili, [f] & quidem totum, non deducto eo, quod domino Pamphilus deberet. [g] neminẽ [h] em̃ posse intelligi ipsum in suo peculio esse: hoc ergo casu damnũ dñm passurum: [i] ut pateret, si cuilibet alij seruorũ suorũ peculium non habenti credidisset. idq; ita se habere euidentius appariturũ ait, si Sticho peculium legatum esse proponaƒ, ꝗ certè si ex testamento agat: cogendus nõ est eius, qđ uicarius { seruus } suus debet, aliter quã ex peculio ipsius [k] deductionẽ pati. alioquin futurum, ut si tantundem uicarius domino debeat, [l] ipse nihil in peculio habere intelligatur. [m] quod certe absurdum est.

Contractus, qui celebrantur uenditione serui perfecta, ad peculium, quod penes uenditorem remansit, non pertinent. Bar.

Seruo quem tibi uendideram, [n] pecuniã credidi. [o] quæsitum est. an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, ut deducatur [p] id quod apud me ex eo remanserit. Qđ quidẽ minimè uerũ est. Nec interest, intra annum, quàm uendiderim, an postea experiar. nam nec [q] cæteris quidẽ qui tunc cũ eo contraxerunt, in me actio datur. In contrariũ quoque agentibus mecũ ijs, qui antea cum eo seruo contraxissent, non deducam, id quod mihi postea deberi cœperit. [r] Ex quo apparet onus ei [s] peculij, quod apud me remansit, ad posterioris temporis contractus pertinere no debere.

Peculium consistit in his etiã quæ seruus uel filius acquirit sua industria uel parsimonia, si pater uel dominus permittit apud ipsos esse: non tamen in uestibus quas pater uel dominus tenetur ei ministrare, & potest augeri & diminui & totaliter extingui. Pau. de Cast.

Florentinus lib. x. Institutionum. XL.

Peculiũ & ex eo constit, quod parsimonia sua quis parauit, uel officio meruit à quolibet sibi donari: idque (uelut proprium patrimonium) seruum suum habere quis oluit.

Marcianus lib. v. Regularum. XLI.

Peculium nascitur, crescit, decrescit, & moritur. & ideo eleganter Papyrius Fronto dicebat, peculium homini [t] simile esse. Quomodo autẽ peculium nascatur, quæsitum est. & ita ueteres distinguunt: si id adquisiuit seruus, qđ dominus necesse non habet † præstare: id esse peculium. Si uero tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet præstare; non esse peculium [u] Ita igitur nasci

† al. add. ei.

[a] Ageretur. ut ea tota soluatur ut ĩ. sol. ma. l. nupta. §. j. & l. si cũ dotem. §. pen. Acc.

† P. F. oporteret.

[b] Tueri se posset. nam & si nihil sit in peculio, pater tamen, qui agit nomine filij, insolidũ eum debet defendere: ut infra, de compẽsa. l. si cum filio. & infra, de ædil. ædic. l. cum seruus. & infra, rerũ amo. l. & ideo. §. si seruus. & ĩ. de rebus credi. l. cũ fundus. §. seruũ. sed hæc non uidetur bona ratio: nam facilius datur alicui exceptio quam actio: ut ĩ. de re. iu. le. fauorabiliores. est ergo melior ratio, quia pater tenetur de eo, quod ad eum peruenit: ut ĩ. de petitio. hæredi. l. si a patre. j. respõ. obligatio autem ad se peruenit: ergo debet eam restituere.

† P. F. habet.

[c] Pamphilum. & nihil plus: & Pãphilus nihil habet. Accur.

[d] Quinque. ex alia causa quam pro capite ipsius uicarij. & sic non est cõtra inf. de pecul. le. l. Stichus. Accur.

[e] Stichi. ordinarij serui.

[f] Pretium Pamphili. s. soluendum creditoribus Stichi. Accur.

[g] Deberet. quia hoc debet fieri, quũ conuenior ea peculio illius serui uicarij: ut inf. eo. l. si seruus meus. at hic nihil habet. nec seipsum dicitur quis habere in suo peculio, ut in tantũ deducatur: ut subijcit. & ĩ. de pecu. lega. l. Stichus in fi. Nam nemo ẽ dominus mẽbrorum suorum ut ĩ. ad leg. Aquil. l. liber homo.

Nemo est dñs membrorũ suorum.

[h] Neminem. Respondet tacitæ obiectioni.

[i] Passurum. Apparet.

[k] Ex peculio ipsius. s. uicarij.

[l] Domino debeat quãtum ordinarius habet qui nihil habet nisi illum uicarium.

[m] Intelligatur. & ita nihil esset legatum: quod esse non debet.

[n] Vendideram. & tradideram.

[o] Credidi. postea.

[p] Deducatur. i. qđ nihil in debitum computetur.

[q] Nam nec. Si habes nam nec, plana est. & est rõ, tũc talis non competit mihi deductio, quia nec cæteris actio. Sed si non habes nec referas ad eum casum, ubi añ uẽditionẽ cõtractũ ast.

[r] Deberi cœperit. ut hic, & infra eod. leg. quoties. §. pen.

[s] Peculium & ex. (...) illud etiã dicitur esse peculium quod seruus acquisiuit parce uiuendo: uel quod propter obsequium suũ sibi meruit donari: ita tamẽ, si dominus constituerit sibi illud uelut suũ patrimonium. Viu.

[s] Peculium. & ex eo. facit ĩ. e. l. depositi. §. peculium. A.

[t] Peculium nascitur. Homini. eadem ratione & asino. Accur.

[u] Non esse peculium. Not. non dici tunicã peculium. Sed contra ĩ. e. l. id uestimentum. j. respon. Sol. illud obstat cõstituto prius peculio seruo. alias propter tam friuola non nascitur peculiũ: argumen. supra de edendo. lege, si quis ex argentarijs. §. rationem.

Cum

a Cum auctum. for tibus pecommut j. de peti. hære. Litem ueniunt, §. item nō solum. & §. fructus. & facit. sup. eo. l. quam Tuberonis. §. sunt quidam.

NEc seruus. CASUS. Seruo nil deberi dicit, neq; seruus debet iure ciuili inspecto. unde quomodocūq; dicitur seruum debere, uel ei deberi: ad factū est referendum, id est, ad ius naturale, uel ad contractum: nō ad ius ciuile. unde quod seruo debetur ab extraneo, dominus petere potest. & si seruus debet, in dominū de peculio dat actio: uel de in rem uerso si in rē domini uersum sit. Vlpia.

b Debere. domino uel extraneo. s. ciuiliter.

c Abutimur. impropriè utimur. A.

d Factū. i. ius naturale: ut supra, de pac. l. si unus ex. §. pactus. & supr. e. l. si noxali. §. sed si à debitore. Vel dic. i. ipsum cōtractum. Sed certe & ciuiliter uidetur obligari: ut infra eo. l. non solum. §. si. quæ est contra. Sol. ut ibi.

e Et si quid. ex eo quod petitur. Acc.

IN arrogatorem. CASUS. Arrogaui aliquē, si contrahat, teneor de peculio, de eo uero cōtractu quem fecit antequā eū arrogarē non teneor. Vi.

f Rectè putant. de eo quod post arrogationem contractum est cum arrogato: ut inf. de pecu. l. si quis creditori.

g Existiment. ut hic, & infra, de dom. cau. mor l. si filio. §. j. si em̄ actio de peculio daretur arrogatore non defenso: mitteret creditor in possessionem bonorum arrogatoris, ut infra, qui. ex cau. in pos. eo. l. Fulcinius. § si quis actione. quod lex prohibet ut insti. de acqui. per arroga. in fi. ti. Itē si teneris de pec. præcise cogeret defendere: ut supra eo. l. in summa, §. fi. quod hic nō est: ut hic, & ar. s. de ca. dim. l. tutelas. §. pe. in fi. Ac.

SI postea. CASUS. Conueni te de peculio ex contractu serui tui: litem sum conte. lite conte. eū uēdidisti. & tradidisti retento pec. si tempore sententiæ minus sit in peculio, quam mihi debeatur: an nomine illius peculij, quod acquisiuit seruus apud emptorem teneri debeas, quæritur? Et respon. quod sic: quia in culpa fuisti, quod eum uendidisti. Vlpianus.

tur peculiū. Crescit, cùm auctum a fuit. Decrescit, cùm serui uicarij moriuntur, res intercidunt. Moritur, cùm ademptum est.

Vlpianus lib. xlij. ad Sabinum. XLII.

NEc seruus quicquā debere b pōt: nec seruo pōt deberi. Sed cū eo uerbo abutimur c factū d magis demōstram⁹, q̄ ad ius ciuile referimus obligationē. Itaque quod seruo debetur ab extraneis, dominus rectè petet. Quod seru⁹ ipse debet, eo nomine in peculium, & si quid e inde in rem domini uersum est, in dominum actio datur.

In patrem ad rogatorem datur actio de peculio sicut in patrem legitimum & naturalem. Pau. de Cast.

Idem libro xij. ad edictum XLIII.

IN adrogatorē de peculio actionem dandam quidam rectè putant: f quamuis Sabinus & Cassius ex ante gesto de peculio actionem non esse dandam existiment. g

Alienans post litem sibi motam, uidetur fraudulenter alienare: & perinde condemnabitur ac si non alienasset. Pau. de Cast.

Paulus libr. xxx. ad edictu. XLIIII.

SI postea, quàm tecum de peculio egi, h ante rem iudicatam seruum uendideris: Labeo ait, etiā eius peculij noīe, qđ apud emptorē q̄sierit, dānari i te debere: nec succurrēdū tibi culpa. n. tua k accidisse, q̄ seruum uendidisses.

Vlpianus li. lxiij. ad edictum. XLV.

SI quis cum filiofamiliàs contraxerit, duos habet debitores: filium insolidum, l & patrem duntaxat de peculio.

Pau. li. lx. ad edi. XLVI.

ET ideo si pater filio peculiū ademerit: nihilominus creditores cū filio agere possunt.

Idē li. xvj. ad edi. XLVII.

QVi peculij m admini strationem cōcedit, uidetur pmittere generaliter, qđ & specialiter permissurus esset.

Prohibitio domini ne contrahatur cum seruo non f. cit cessare actionem de peculio. hoc primo. Item seruus fideiubendo non obligat dominum de peculio, nisi fideiubeat in causam domini uel peculiarem. hoc Secundò. Itē cōuētus actione de peculio si non soluit totum, quia non tantum erat in peculio. nō tenetur cauere de soluēdo dum peculium fuerit auctum. hoc tertiò & ultimò. Pau. de Cast.

Idem libr. iij. ad Plautium. XLVIII.

QVoties in taberna scriptum fuisset. *Cum Ianuario seruo meo heri negotium ueto:* hoe solùm consecuturum esse dominum con-

h Egi. & sic erat lis contestata alias non dicor agere, sed agere uelle: ut j. rem. ra. ha. l. amplius, secus si alienasset uēditor, tunc enim de pretio tantum habito p peculio teneretur: ut s. eo. l. sed si quis. Accursius.

i Damnari. si tamen tibi q̄siturus esset quod emptori quæsitum est: ut infra, de act. emp. l. si quis seruum.

k Culpa em̄ tua. & ita tibi imputatur: ut supra, de tri. quod in hærede. §. si testamento. & infra, de euic. l. si rem §. si duplx. Acc.

l quia eū filiofa. Insolidū. dū est in potestate, siue inquātū facere potest, nisi causaliter secundum Ioā. sed magis puto regulam esse ut semper insolidū teneatur ante & post. ut dixi supra, quod cū eo. l. ij. in princ. Accursius.

QVi. peculij. CASUS. Si seruo tuo peculij sui administrationē cōcessisti: an uidearis concedere ut alienet, & donet? Et respō. qđ nō sed illud solum uidetur sibi concessum generaliter, q̄ specialiter erat concessurus sibi. Vlpianus.

m Qui peculij. No. hanc regulā: ut hic & infra, de pignor. lege, obligatione. & supra, de condi. inde. l. si procurator. Accursius.

QVoties. CASUS. Aliquis præposuit seruum stationi, & scripsit super ostium stationis quod nullus contrahat, cum eo seruo Ianuario. si quis cum eo contrahat, an statim de peculio dominus teneri debeat? Et respond. quod sic: quia tantum

† al. add. &.

† P. F. qui.

Facit ad hanc l. ca. quod trāslationem cum gl. j. circa medium. in uers. & in generali g missione ubi Papa non cōcedit in generali mādato quæ sunt reseruata summo pontifici in signū priuilegij. Bol.

tantum in hoc releuatur obtentu scripturæ, ut Institoria teneri non debeat. Sabinus. Si seruus meus fideiubeat: an teneri debeam: quæritur. & disting. aut in rem meam, & in causam peculiarem: aut non. primo casu teneor: secundo non. Si semel. Conueni te de peculio ex contractu serui tui. minus inuenitur in pecul. tempore sententiæ, quam mihi debeatur. an debeas cauere si postea aliquid accedat, quod mihi reddas? Resp. quod non: quia hoc in actione pro socio locum habet, ubi socius insolidum tenetur. Si uenditor. Vendidi seruum, & partem peculij retinui. emptor conuenitur a creditore: nec consecutus est creditor totum, quod sibi debetur: an ad residuum me conueniet, quæritur? Et tñ. quod sic. Item quæritur, an lite côte. cum emptore, neque sñia lata, possit dimittere emptorem, & redire ad me? Et tñ. quod non. & hoc in secunda: quia sufficere debet ut habeat regressum côtra me finito primo iudicio quod contra emptorê constitutum est. Emptor autem serui an possit agere de peculio aduersus uenditorem ex eo. quod ante uenditionem gestû est? Rñd. quod sic: quemadmodû quis alius creditor. dum tñ côputet id quod ex peculio ipsius serui apud se habet. Si uero seruus uendatur retento pec. si conueniatur uenditor: utetur deductione, & si uêditione facta & traditione uenditori aliquid a seruo debeatur: quia post uenditionem contrahit cû seruo: nô deducetur illud debitum de peculio quod retinuit in uêditione serui. & hoc in quinta. Quæ. Dictum est superius, si seruus uendatur parte peculij retenta, quod possit uenditor conueniri et emptor. idem est si donatus uel legatus fuit: quia legatarius uel donatarius, cô uenietur de peculio. Viu.

stat, ne institoria teneant, non êt {ne} de peculio. Sabinus rñdit, non alias dâdam de peculio actionem in dñm, cùm seruus fideiussisset: nisi in rem dñi, aut ob rem peculiarem fideiussisset. Si semel actum sit de peculio quamuis minus inueniatur rei iudicandæ têpore in peculio, quam debet, tñ cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculij. hoc enim in pro socio actione locum habet, [c] quia soci[9] uniuersum debet. [d]

Si creditor peculiaris agenda contra emptorem serui non fuit totum consecutus, potest redire ad uenditorem pro eo quod est apud eum de peculio pretio eius: sed lite pendente contra emptorem, non potest ad uenditorem redire. Pau. de Cast.

Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus, competere in reliquum in uenditorem utile iudicium Proculus ait. sed re integra [e] non esse permittendum actori diuidere actionem, ut simul cum emptore & cum uenditore experiatur. Satis enim esse, hoc solum ei tribui, ut rescisso [f] superiore iudicio, in alterum detur ei actio: cum electo reo † minus esset consecutus. & hoc iure utimur. [g]

† ex actio. al. add. emptore.

Emptor serui cum peculio, potest ex contractu prius gesta cô

a Non etiam. Vt hic, & ī. e. l. si quis seruum. §. etiam & ī. de insti. l. si quis mancipijs. §. Proculus.

b Fideiussisset. Vt ī. eo. l. iij. §. si filius.

c Locum habet. Vt infra, pro socio. l. uerum. §. item uidendum.

d Vniuersum debet. Non dñs, ut ī. de lib. leg. si quis teum. § huic & ī. eod. l. eo tempore. sed si post peculiũ augeatur, unde tunc nascetur actio? Respon. ex eo côtractu dudum celebrato: ut sup. eo. l. quæsitum. §. is qui semel. Ac.

uenire uenditorem intra annum sicut cæteri peculiares: computanda tamen sibi in debitû id, quod apud eû est de peculio, & si ipse conueniatur ab alio creditore pro peculio quod est apud eum, potest aduersus eum uti deductione eius quod sibi debetur. Paulus de Cast.

Non tantum autem quiuis creditor cum uenditore [h] ex ante gesto agere potest, sed & ipse emptor. idque & Iuliano uidetur. quamuis & deducere ipse [i] potest aduersus alium agentem: dum tamen id, quod apud se habet, computet. [k]

Debitum contractum tempore quo seruus erat in potestate domini, deduci potest êt si conueniatur postquam esse desiit: secus in debito contracto post. & actio de peculio transit contra quemlibet singularem successorem ad quem transit peculium. Pau. de Cast.

Si seruus deducto peculio uenditus sit: procedit, ut uenditor & deductione uti possit. sed † si post uenditionem [l] cœperit aliquid uenditori seruus debere: non minuit [m] peculium: quia non domino debet. [n] Quæ diximus in emptore & uenditore, [o] eadem sunt & si alio quouis genere dominium mutatum sit: ut legato, [p] dotis datione: quia quasi patrimonium [q] li-

† F.F.6.

e Re integra. Id est, nondû lata sententia: tamen iam lite conte alias posset actor diuidere? ut sup. e. l. & ancillarum. §. illud. est tamen huic §. ar. contra ī. man. l. creditor. j. respon.

f Rescisso. i. finito & condemnato cõuêto, sed in minus quam debeatur, actori. Ac.

g Et hoc iure utimur. Vt ad alium possit redire. ut hic & sup. eo. l. hinc. §. certe illud & l. quæsitû. §. sed si ex alia. & l. si ex duobus. §. si plures. & §. in hoc aût. & l. si creditor. §. si actû. Ac.

h Cum uenditore. & hic, & sup. eo. l. si ex noxali. §. idem scribit. & l. & ancillarum. §. in uenditore. & dic quod pretium habet nominatum pro peculio.

i Ipse. Scilicet emptor.

k Computet. Scilicet emptor eo casu, cum agitur contra uenditorem. & sic non ad proxi. sed an aliud superius refertur. Acc.

l Sed si post uenditionem. & traditionem.

m Non minuit. Vt uenditor conuentus annali, aliquid deducet.

n Quia non domino debet. Id est, non incipit debere: ut supra eodem. l. deposui. §. final. Hæc ratio tamen fallit: & non domino debitum deducitur: ut supra eodem. l. sed si damnum. §. certe si sub côditio. & l. item cum. §. j. Accur.

o Quæ diximus in emptore & uenditore: ut ī. e. l. & ancillarum. §. sed & ipsi. & ī. proxi. §. Acc.

p Vt legato. Imo non ita in legato: ut ī. titu. j. l. j §. item hæres quæ est contra. Sol. ut ibi.

q Patrimonium. Vt ī. e. l. deposui. §. peculium. & l. si ex duo

ex duobus §. sed & si plures. in fi. §. & sup. de minor. l. iiij. §. sed utrum. in fi. Acc.

Libera. CASVS. Concessi seruo liberam peculij administrationem. fugit, uel ignorat dominus ui uat uel non, nunquid durat administratio? Et respon. quod non. an seruus cui concessa est administratio, possit debitorem pecu liarem delegare cre ditori peculiari? Et respon. quod sic. Viuianus.

† 8. F. esse.

a Neque in fugitiuo. Quia priuilegium debet amittere, qui sic abutitur ut C. de iudæ. l. Iudæos. in fi. & supra si certum petatur. rogasti. in §. fi.

† Côcor. text. in l. cum quis. de solu. ĩ. text. in l. Corneli⁹. in fi. eo. ti.

† al. add. sed.

b Nesciat. Vt quia magis credat mortuũ quam uiuere, hoc est, uehemẽter opinatur eius fuit ĩ. eit. j. l. quæsitũ. alias statum quod eum non uidet, nescit pro uero si sit uiuus uel mortuus. Acc.

c Debitorem. peculiarem.

d Potest. Vt ĩ. de noua. & deleg. l. fi. j. respon.

beri hoĩs peculiũ serui intelligaĩ, ubicunque est. †

Mutata conditione personæ in deterius, reuocatur mandatum. Bar.

Idem libro xvj. ad Plautium. XLIX.

Libera † peculij administratio non permanet neq; in fugitiuo, a neq; in surrepto, † neq; in eo, de quo nesciet b qs, uiuat, an mortuus sit. Cui peculij administratio data est, delegare debitorẽ c suum potest. d

Etiam id quod seruus habet ignarante domino, computatur in peculio, si erat tale quid quod si dñs sciuisset, uerisimiliter dimisisset apud eum. Pa. de Cast.

Pompon. libro iiij. ad Quintum Mutium. L.

Non solum id peculium est, quod dominus seruo concessit: uerum id quoq;, quod ignorante quidem eo adquisitum sit: tñ si resciisset, passurus a erat esse in peculio.

Ex qua causa liber homo obligatur ciuiliter & naturaliter, ex eadem causa seruus obligatur domino naturaliter tantũ. Item ex qua causa quis non obligaretur alteri ciuiliter uel naturaliter: ex eadem non obligatur seruo suo naturaliter tantũ. Pau. de Cast.

Si ignorante me seruus meus negotia mea administrauerit: tanti debitor mihi intelligitur, quanti teneretur, si liber b negotia mea administrasset.

An † debitor uel seru a dño, uel dñs seruo intelligatur, ex cã ciuili c computandum est. Ideoque si dñs in rõnes suas referat se debere seruo suo, cùm omnino neque mutuum acceperit, neque ulla causa præcesserit debẽdi: nuda ratio non facit eum debitorem.

Primum decretum non pñt interponi occasione debiti, quod certũ est nõ posse exigi de præsenti, licet possibile sit debitum iri. Item pro futuro debito potest accipi fideiussor.

Papinianus libro vij. Quæstionum. LI.

Eo tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat. in bonorũ possessionem eius rei seruandæ causa mitti non pos-

Non solum. CASVS. Si dominus dedit aliquid seruo ut illud habeat in peculio: non solum illud dicetur peculium, sed id quod seruo ab extraneo donatũ est ignorante domino. sed dominus permissurus fuisset eũ id peculium habere, si sciuisset. Sed si seruus domini negotia administrat, & male: intantum obligabitur domino, inquantum si liber homo gesisset negotia domini obligaretur. & quòd dicitur, quod seruus debitor dñi sit, uel econuerso intelligendum est qđ sic alter alteri obligatur si subsit talis obligationis causa. quæ posset obligare ciuiliter unum liberum holem alteri homini libero. Si ergo dominus scribat in libro rationum suarum quod sit debitor serui, non propter hoc efficit debitor: cum causa obligandi non subsit: puta causa mutui uel consimilis: quia nuda scriptura non constituit eum debitorem. Viuia.

a Passurus. Vt hic, & sup. eod. l. quam Tuberonis. §. sunt autem. & l. peculium ex eo. Acc.

b Si liber. Hæc parificatio est in seruo proprio ad extraneum. Sed in libero bona fide possessio non sic: ut inf. de acquiren. rerum domi. l. liber homo. §. sed si dãnum. Acc.

c Ex causa ciuili. Id est, quæ causa obligaret ciuiliter unum liberum alteri libero: & eadem seruum domino & econtra obliget: non autem quod dominus ciuiliter seruo teneatur uel econtra: ut supra eod. l. nec seruus. quæ est contra. sicut ergo nuda rõ non facit aliquẽ liberum debitorem: ut infr. de don. l. nuda. sic & in seruo ipsi domino uel econtra: ut hic subijcit, & int. de pecu. lega. l. vj. §. pe.

Eo tpe. CASVS. Si dominus interpellatur a creditore peculiari eo tempore, quo nihil est in pecu. & dominus uocatus ad ius latitet, an creditor debeat mitti in poss. bo? Et resp. quod non: quia si ueniret ad iudicium, deberet absolui. neque inspici debet quod per impentiã iudicis si uenisset posset condemnari. hoc in prima. Nec secus est in debitore conditionali, uel in diem: quia si creditor pendente conditione debitorem talem in ius uocaret: & ille lateret, conditione pendente: non diceretur latitatus: ut fiat missio in bonis eius pendente cõditione, licet si uenisset, posset per imperitiam iudicis condemnari. hoc in secunda, an autem fideiussor datus a seruo cum nihil erat in peculio, debeat teneri? Dicitur quod sic: quia potest esse quod aliquid sit in peculio postea, & futuræ obligationi accedere potest fideiussor: dum tamen hoc actum sit ut futuræ obligationis accederet fideiussor. hoc in tertia. Si creditor. Filius quem habebas in potestate tua, tenebatur mihi in x. ex contractu aliquo decessi te hærede instituto. & multa legaui: legis Falcidiæ rõ si ei locus erat spectabitur tempore mortis: an autem spectabitur pec. quod habuit filius mortis meæ tempore ut de eo fiat deductio, cum intelligatur illud fuisse in bonis meis quod mihi debebatur: an illud quod erat in peculio tempore aditæ hæreditatis? Et respon. quod inspicitur mortis tempus.

Etiam si dominus conueniatur de peculio, & lis sit contesta. an postea accipi possit fideiussor a seruo? Et respond. quod sic: quia sicut solutio facta post acceptum iudicium ualet: nec datur repetitio ei: ita fideiussio facta post iudicium inceptum ualet: quia obligatio quam seruus in se suscepit, non est mutata propter litem contestatam. Seruus. Si seruus tuus mihi seruiat bona fide, quia credebam eum meum esse: & mutuo decem acceperis. & mihi dedit ut eum manumitterem, & manumisi: utrum me bonæ fidei possess.

sum, [a] qui de peculio cũ eo acturus sum. quia non fraudationis cã latitat, [b] qui si iudicium acciperet absolui deberet. nec ad rẽ ptinet, ꝙ fieri potest, [c] ut damnatio sequatur. [d] nã & si in diem uel sub conditione debeatur, fraudationis causa uidetur latitare, [e] tametsi potest iudicis iniuria condemnari. Sed fideiussorem datum [f] eo tpe, quo nihil in peculio est, teneri putat Iulianus: qm̃ fideiussor futuræ quoque [g] obligationis accipi posit: si tamen sic acceptus sit. [g] Si creditor patrẽ, qui de peculio tenebaẽ, hęredem instituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione spectatur, [h] illius temporis peculium [i] considerabitur. [k]

Propter contestationem factã de peculio contra dominum, seruus non liberatur ab obligatione naturali: ideo pro eo potest dare fideiussorem. Paul. de Cas.

Etiam postquam dominus de peculio conuentus est, fid. iussor pro seruo accipi potest. Et ideo qua ratione, si post actionem dictatam seruus pecuniam exsoluit, non magis repetere, põt quã si iudiciũ dictatum non fuisset: eadem ratione fideiussor quoque utiliter acceptus uidebitur: quia naturalis obligatio. quã etiam seruus suscipere uidetur, [l] in litem [m] translata [n] non est.

Pro eo quòd pro libertate danda accepit bonæ fidei possessor, actione de peculio non tenetur ipse, sed uerus dominus, qui eum potuit uindicare, Bar.

Seruus alienus cũm bona fide mihi seruiret. numos à Titio mutuatus, mihi dedit, [o] ut eum manu mitterem, & manumisi. Creditor quærebat quem de peculio conueniret. [p] Dixi. quanquam creditor electionem aliàs haberet: tñ in proposito dñm [q] esse conueniendũ: & eum ad exhibendũ mecũ acturũ pecuniæ nomine, quæ ipsi esset adquisita, nec in eam [r] causam alienata, quæ pro capite serui [s] data proponeretur. Neque enim admittendam [s] esse distinctioné existimantium, si non manumittam, domini pecuniã esse: manumissione uerò secuta, uideri pecuniam ex re [t] mea quæsitam [u] mihi: quoniam [x] magis propter rem meam quam ex re [y] mea pecunia mihi daretur.

possessorem an uerũ dominum habeat creditor obligatum, quæritur: Et respon. quod conueniet dominũ: licet alias eligere posset quem nostrum uellet cõuenire: & tu ages aduersus me ad exhibẽdum & rei uin. pro pecu. quam mihi dedit: quia tibi erat quæsita, & non est distinguẽdũ: aut non manumisi: & fiet mea, quasi ex re mea quæsita: qa non ex re mea, sed propter rem meã. i. dominiũ serui, qd' uidebar habere mihi tradita fuit pecunia. Vi.

[a] Non possum. imo uidetur: ut infra, qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. si quis actione. q̃ est contra So. hic certum erat nil futurum amplius in peculio: quia mortuus erat seruus. ibi credebat aliqd posse esse in peculio. Io. & hæc solutio ex illo apparet, quia ibi dicitur conueniri posse: uel ibi lis erat contestata.

[b] Latitat. ut hic & infra. de reg. iur. l. nullus. & infra, quod ui aut clam. l. denique. §. j.

[c] Fieri potest. i. ota, nõ inspici quod põt euenire. sic in. de iurisd. omn. iud. l. si idem. in fi.

[d] Sequatur. & de facto. non iure: sed iniuria iudicis.

[e] Latitare. i. turpiter se occultare: ut infra, quibus ex cau. in poss. eatur. l. Fulcinius. §. j. & iõ non uidetur fieri in possessionẽ missio. Sed contra infra, q. ex cau. in pos. ea. l. in possessionẽ. q̃ est contra Sol. non ut missio talis, quod uendatur: ut tamen missio, ut cautum sit actori: ut ff. de iudi. l. in omnibus. & sup. ex quibus cau. ma. l. item. §. pe. Accur.

[f] Fideiussio. em datum. s. a patre.

[g] Acceptus sit. i. pro futura, nõ alias. ar. inf. de fideiu. l. cum fideiubebat. & ff. de constitu. pe. l. j. §. j. & inf. de li. leg. l. si quis reum. § idem. & su. de iudi. l. non quemadmodum.

[h] Spectatur. ut hic, & insti. ad l. Fal. §. quantitas. sed certe imo tempus aditæ hæreditatis: ut infra, ad l. Fal. l. si creditor. hlij quæ est contra Sol. Secundum B. ibi adiuit in ipso tempore mortis. & sic est idem utrunque tempus. Alij ut lo. dicunt quod eadem erat quantitas patrimonij utroque tempore. Tu dic quod alterum isto rum inspicitur, quod plus proficit legatarijs: ut in eod. tit. l. cum quo. Accur.

[i] Peculium. ut quantum tũc potest habere de peculio, tantum uideatur esse in hæreditate creditoris: & sic proficiat legatarijs ut tanto minor Falcidia detrahatur eis. Itẽ & de eo creditoribus hæreditarijs & legatarijs tenebitur.

[k] Cõsiderabitur. ut quia quantũ creditor serui factus est. tantũ omni tẽpore deduceretur. Ac.

[l] Suscipere uidetur dando fideiussorem. Vel dic qd' de primo dicit, & quod dicit, etiã seruus. s. homo. nõ solum liber uidebatur, & uerum erat, quod susceperat eã obligationẽ: & sic dicas suscipere. i. suscepisse.

[m] In litem. per dominũ susceptam.

[n] Translata. i. mutata. affert enim utilitatem non damnum hæc nouatio quæ fit lite cõte. ut ff. de noua. l. aliam.

[o] Dedit. i. tradidit. Acc.

[p] Cõueniret. me possidentem. uel uerum dominum.

[q] Dominum. uel bonæ fidei pos. & hoc si seruus a bonæ fidei posses. se subtrahere non intẽdit. sicut facit hic & infra, man. l. cũ seruus. §. quod si de suis. sed uidetur ꝙ nec alias possit eligere: ut sup. e. leg. j. in fin. & l. hinc. §. j. ibi, certe illud quæ sunt contra Solu. Illud non ex necessitate iniungit. Vel dic aliud in emptore & uenditore uel socio, quam hic. Vel illud obtinet, cum liquidum est, in cuius peculio contrahit. Si autem non liquet, uel liquet in neutro contractu locum habet quod hic dicitur.

[r] In eam. s. manumissionem.

[s] Admittendam. scilicet dicimus.

[t] Ex re. ex qua causa & opera quæritur per talem.

[u] Quæsitam. imo nec domino nec possessori esse uidetur acquisita: ut infra, de acqui. re. do. l. seruus. & inf. de acqui. posses. l. j. §. sed & per eum quæ sunt cõtra Sol. hic de æquitate: ibi de rigore.

[x] Quoniam. ideo non admittitur prædicta distinctio. quoniam, &c ut enim darem quod meum esset. s. dominium serui manumittendo ipsum, fuit mihi dato

† P. F. a. tonio.

† P. F. ed.

† P. F. facta proponeretur.

† Not. secũdũ Bar. differentiã inter ex, & propter: quia ex, denotat causam proximam, propter, causam remotam.

ta: quod non feci, cum non eſſet meus: & ita nõ lucror: quaſi ex negotiatione, ut facio alias: ut ℐ. de hære. uel act. uen. l. uenditor ex. & inf. ad leg. Fal. l. ij. & facit. inf. pro ſocio. l. ſocium qui. §. fin. & l. ſeq. & inf. de coniun. cum emancip. li. l. j. §. nunc. Acc.

Quod debetur. CASVS. Si domino conueniatur de peculio ꝙ habet nomina, & minus habeat dominus in pecu. quã debeatur, & creditores uelint rationem haberi nominum: an ſint audiẽdi, quæritur? Et reſpon. quod nõ quatuor rationibus. Prima eſt: cum euentus cauſæ ſit dubius † quia ſi dominus ageret contra creditores peculiares, poſſent abſolui. Alia ratio eſt, quia dominus ſum ptus poſſet facere in conueniẽdo. Tertia eſt quod ſi debitores eſſent condemnati, debet eis dare quadrimeſtre tempus, quod datur cõdemnatis: & ita dominus damnificaretur ſi ſtatim deberet haberi ratio nominũ. Quarta eſt: ſi debitores conuenti latitent, quod fieret miſſio in poſſeſ. & uenditio bonorũ eorum: quod forte non ſufficeret. An ergo liberari poſſet cedendo aduerſus debitores? dicitur quod ſic. & ſubiicit generalem clauſulam, quandocunque quis tenetur, quia habet actionem aduerſus aliquem, poteſt liberari cedendo actionem. Vivianus.

† *impendi* † *quo.* † *P.P. socium.* † *P.P. sic.*

Dubius eſt litis euentus: & qui ideo tenetur quia actionem habet, eam cedendo liberatur. Bar.

Scæuola lib. ij. Quæſtionum. LII.

Quod debetur ſeruo ab extraneis, a agẽti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condẽnandus eſt: cùm & ſumptus in petendo, † & euentus executionis poſsit eſſe incertus, & cogitanda ſit mora temporis quod † datur iudicatis b aut uenditionis bonorum ſi id magis faciendum ſit. ergo ſi paratus ſit actionem mandare abſoluetur. Quod enim dicitur, c ſi cum uno ex ſocijs agatur, uniuerſum peculium computandum, quia ſit cum ſocio actio: in idem † redibit, ſi actiones d paratus ſit præſtare. Et in omnibus, quos idcirco teneri dicimus, quia habent actionem: delegatio pro iuſta præſtatione e eſt. †

a Ab extraneis. quid ſi a domino? Reſpon. Iuan. ſecus. nam pauper in hoc ſibi diues eſt: ut infra, ad leg. Fal. l. quærebatur.

b Iudicatis. nam nonnullas moras habet dilatio iudiciorum: ut infra, ut le. uel fideicõ. nu. ca. l. etiam. Acc.

c Quod enim dicitur. ut ſup. e. l. & ancillarum. §. ſi. & reſpon. hic argumentis. Acc.

d Si actiones ſ. communi diuidun. & pro ſocio, quã habet pro medietate peculij non diuiſi: alioqui non tenetur pro alio ut ſup. e. ſed ſi duo. in fi. Acc.

e Præſtatione. no. bonã regulam. ut hic, & ℐ. de contrahen. emp. l. quod ſæpe. §. ſi res. & ſupra, commo. l. ſi ut certo. §. idem Labeo. & infra. tit. iij. l. iij. §. idẽ. Labeo. ſecus ergo ſi mihi tenearis, quia contraxiſti mecum: non quia habes actionem: ut C. ſi cer. peta. l. non aduerſus. & ſu. ea, de nego. geſtis. nam & Seruius. §. fina. & ſupra, de pigno act. lege, petenti. ſed in caſibus etiam in contractu uidetur contra: ut infra, depoſiti. l. ij. §. ſi uero tuo nomine & l. ſi is apud & ℐ. mau. l. ſi procurator. in fine l. & ℐ. de act. empt. l. Iulianus. §. pe. Item no. ꝙ delegatio obtinet, uicem ſolutionis: ut inf. de ope. lib. l. qui libertinos. §. ſed ſi creditori.

Delegatio uicẽ ſolutiõis obtinet.

Ex facto. CASVS. Seruus meus tenebat mihi in x. q habebat peculiũ, & fugit: gerens ſe ꝓ libero geſſit tutelam cuiuſdã pupilli: & factus eſt debitor ex mala adminiſtratione in x. finita tutela pronũciatus eſt ſeruus: & eum reduxi. ex iſto themate tres eliciũtur quæſtiones. Prima eſt: ſi conueniar a pupillo, an poſsĩ deducere qđ mihi debebat ſeruus. Secũda eſt: an aliquid interſit, factus fuerit debitor meus ſeruus antequã iuerit in poſ. libertatis an poſtea. Tertia eſt. an pupillo iã facto adulto competat actio. Ad primã rñ. quod deducam non habita priuilegiati ratione, qđ patri uel dño debetur. unde neque pupillus: licet inter cæteros creditores præferatur: & hoc probat tali exemplo, ſi uxor ſa. recepit dotẽ a muliere. ſoluto matrimonio ſi mulier petat dotẽ: præfert alijs creditoribus. in hoc ergo caſu præfertur pupillus cæteris creditoribus, & ſi ſeruus uerus tutor nõ fuerit: alioquin ſi non haberetur rõ, ſecus eſſet: qa occupatis, &c. ſi ſeruus ergo mutuauit pecuniã pupilli: uel depoſuit, pupillus uindicabit, ſi extat: uel utili actiõe. i. cõdictione certi aget, ſi cõſumpti ſunt: q̃a nõ potuit alienare. cũ non fuit uerus tutor: & qđ dictũ eſt in cõſumpta pecunia pupilli uel extante: intelligendũ eſt in quolibet tutore. Ad ſecundã. rñ. quod non eſt differentia: factus fuerit debitor ante poſ. libertatis, uel poſt. ad tertiã reſpon. quod non datur de peculio quia forte nil eſt in pecul. imo uerius hoc qđ habuit peculiũ nõ fuit: & hoc innuit litera ſeq. ſed utilis actio tutelæ contra dominũ competit: quia nõ erat uerus tutor ſeruus, ut illud intelligatur eſſe in peculio, ſi quid in patrimonio eius ſit. Si dus. Si filiof. data fuerit dos a minor in peculio cæteris creditoribus præfertur. Idem eſt ſi adminiſtret tutelam alicuius pupilli, qa pupillus præfertur. ſi tamen non priuilegiatus agat, cauebit de reſtituendo retro quod acceperit. Viu.

Cùm pater uel dominus actione de peculio perſonali conuenitur, in deducendo omni priuilegio anteponitur. ſecus ſi reali: ſi certant inter creditores peculiares et ille qui habet priuilegium, præponitur. Itẽ ſufficit quem eſſe dominum cùm de peculio conuenitur. Item patrimonium eius qui ſe gerit pro libero, pro peculio remittitur. hoc dicit. Primò ponit regulam, & tres quæſtiones. Secundò ad eas reſpondet per ordinem. Bar.

Paulus libr. iij. Quæſtionum. LIII.

Ex facto quæritur: qui tutelam quaſi liber adminiſtrabat, ſeruus pronunciatus eſt: an ſi conueniatur eius dominus a pupillo (cuius quidem potiorem cauſam quam creditorum cæterorum ſerui habendã, reſcriptum eſt) an uel id f deducatur ex peculio, quod domino debetur? & ſi putaueris g poſſe deduci: an interſit, vtrum cùm adhuc in libertate † h ageret, domini debitor factus eſt, an poſtea? & an de pecu-

† *libertatem.*

f Vel id. alias an uel id. ſed tunc abundat unum an & hæc eſt prima quæſtio, cui reſpondetur quod ſic. Accur.

g Et ſi putaueris. hæc eſt ſecunda quæſtio, cui reſpondetur quod non.

h In libertate. id eſt, in poſſeſſione libertatis.

a Et an de peculio. Tertia quæstio.
b Conueniuntur. Cum & ipsi habeant priuilegium: ut sup. de trib. l. j. nisi habeant pignus: ut sup. de trib. l. procuratoris. §. qui tñ. uel illud in tributoria. Acc.
c Planè. Interpositio cuiusdam alterius quartæ quęstionis. Accur.

lio [a] impuberi cōpetat? Rñdi, nullum priuilegium præponi patri, uel dño potest, cùm ex persona filij uel serui de peculio conueniuntur. [b] Planè [c] in cæteris creditoribus habēda est rō priuilegiorū. Quid enim si filius dotem accepit, tutelam administrauit? Meritò ergo & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum est [d] & quia occupantis melior solet esse cōditio, quàm cæterorum: in id [e] dabitur [f] † actio. Plane si ex re pupilli noīa fecit, [g] uel pecuniam in arcā † deposuit: datur ei uindicatio numorum; & aduersus debitores utilis actio; [h] scilicet si numos consumpserūt. Hic enim alienare eos non potuit. [i] quod & [k] in quouis tutore dicendū est. Nec tñ [l] interesse puto, qñ dño debere cœperit; utrū cùm in libertatis possessiōe esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, eiusq; dñs esse cœpero; deducam, quod prius credidi, si cōueniri de peculio cœpero. Quid ergo [m] est? Quia de peculio actio deficit, [n] utilis actio in dominum quasi tutelæ [o] erit; ut quod ille pro patrimonio habuit, peculiū esse intelligatur.

Si dos [p] filiofamilias

d Id rescriptum est. Vere habenda est, licet uere non fuerit tutela: ut hic & ĩ. de priui. credit. l. dabimus. & ĩ. sol. mat. l. si cum doté. §. pe. & l. si filio. nā si nō haberetur rō, secus esset: quia occupantis, &c. Acc.
e In id. Quod debetur pupillo. Ac.
f Dabitur qd debetur pupillo: alijs interim tacentibus: ut in fi. l. & sic habes dabitur. alias est inhibetur: & tunc referas ad idē, & dicas inhibetur f. alijs dum pupillo satisfiat: ut in fi. d. l. Vel dic inhibetur f. alijs cum aliquis occupauerit. & sic ad proxi. respō. hoc refertur. sed secundum aliam expositionē ad aliud superius refertur. Acc.
† Dabitur. Aliàs inhibetur.
g Nomina fecit. speciale hic, & ĩ. de in rem uerso. l. j. §. item si plures. secus in tributoria est: ut sup. de tri. l. procuratoris. §. plane. Item no. ꝙ potius est audiendus qui suum inuenit: ut s. cod. l. deposui. & non deducet dominus his casibus: ut infra, de admi. tut. l. circa.
h Vtilis actio. Licet suo nomine mutuet tutor: ut C. qñ ex fac. tu. l. & si tutores. Acc.
i Non potuit. Cū tutor non fuerit: secus si fuisset tutor: ut infra, de fust. l. interdum. §. qui tutelam.
k Quod &. Scilicet quod diximus in seruo cōsumpta pecunia uel extante deposita. Acc.
l Nec tamen. Responsio secundæ quæstionis.
m Quid ergo. Si deduco mihi debitū: qualiter ergo satis fiet pupillo de residuo? & est solutio tertiæ qōnis.
n Deficit. iure mero.
o Tutelæ. Quia non fuit tutor: uel quia non fuit peculium, secundum Io.

† P. F. ibi actio. † P. F. arca.

p Si dos. Quod proposuit in seruo, proponit in filio similem casum addendo.
q Priuilegij. Id est, priuilegiata. sic & supra eodem. l. sed si damnum. §. si.
S I Sticho. CASVS. Si manumisi seruum peculium habentem, & non expresse dixi, quod pecul. pertineat ad me: peculiū uideor ei concessisse: an autem debitores peculiares possit conuenire nisi actionē sibi cedam? dicitur quod non. Vi.

sit data, uel tutelam administrauerit; habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio. dilata interim cæterorum creditorum actione, uel interposita cautione. si priores agāt, qui priuilegium nō habent; restituturi qđ acceperunt, si inferatur postea cum patre actio priuilegij. † [q]

Manumittendo seruum inter uiuos censetur quis donare sibi peculium: actiones tamen peculiares non transeunt in ipsum, nisi cedantur. Pau.

Idem lib. xij. Quæstionum. LIIII.

SI Sticha peculium, cū manumitteretur [r] adēptum non est; uidetur concessum. Debitores autem conuenire, nisi mandatis sibi actionibus non pōt. [s]

Pro eo quod seruus debebat domino, non competit actio de peculio hæredi domini contra illum cui legatus est seruus cum peculio. Pau. de Cast.

Scæuola lib. j. Responsorum. LV.

† FIliofamilias uni ex hæredibus prædia prælegauit, ut instructa erant, cùm seruis. hi serui domini debitores fuerūt. Quæsitum est, an cæteris hæredibus aduersus eum actio de peculio competat? Respondi, non competere. [t]

r Cum manumitteretur. Inter uiuos. secus in ultima uoluntate: ut C. de pec. eius qui liber. me. l. j. & ideo quia donare uidetur, potest compelli dominus ad cessionem de qua hic dicit, condictione ex lege: ut C. de dona. l. si quis argentū. §. pen.
s Non pōt. Cum actiones non possint facile transire: ut sup. eo. l. qs ergo. in fi. & ĩ. de pec. l. l. v. & hoc in directis utiliter. forte tñ aget ēt sine cessione: ut arg. C. de leg. l. ex legato. sed an ipse conueniatur a creditoribus peculiaribus iudetur ꝙ non: ut C. an ser. ex suo fac. l. creditoribus. Econtra ꝙ sic, cum habeat peculiū: ut infra, de do. præle. l. j. §. per contrarium. quare dicas: si est acciuus potest conueniri, cum semper comitatum eum fuerit peculium, & sic hic quando inter uiuos fuit manumissus: secus si per fideicom. fuit manumissus. tunc enim hæres tenetur, cum poterat deducere quando manumisit, non iple: ut ĩ. ti. j l. j. §. item hæres. & s̃. de tri. l. quod in hærede. §. si seruo. & facit ĩ. de do. l. fi. §. j. Ac.
F Iliofamil. CASVS. Pater filium quē habebat in potestate hæredem instituit cum duobus alijs: & prælegauit filio quædā prædia ut erant instructa cum seruis, qui tenebantur eidem patri in c. an cæteri hæredes possunt alium de peculio conuenire? Et respond. quod non. Idem dicit l. ultima. Vi.
t Non competere. Nec ex sua persona, quia nihil cre-

priuilegiorum.

† In P. Fl. totum hoc caput deest. habetur autem in l. fin. ĩ hoc titulo.

crediderant: nec ex persona testatoris: quia dominus actionem non habuit: ut sup. eo. l. & ancillarum §. sed ipsi. & facit j. eo. l. si.

IS cum. CASVS. conueni Titium de peculio, uocatus ad ius, a Seio est exẽptus Titius. cuius temporis peculium spectandum est, quęritur, & quomodo de eo condemnetur exemptus: utrum quod habuerit tempore exemptionis, an postea? Et respõ. q illius fiet æstimatio, quod erat tempore exemptionis. Vi.

a Eximeres. Licet desierit: ut s. si quis cau. l. qui autem. §. illud. sed si creuit postea, tenetur usque ad finem sententię: ut sup. eod. l. quæsitum. j. respon. Acc.

b QVod seruus. Cum deduxerit. Ioan. facit inf. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. j. Ac.

c Debet. Cum nõ sit mihi solutum adhuc. Acc.

d Illud. s. dña, & sic satisfacit. Acc.

e Peculiare. Vt teneatur seruo uel mandati, uel nego. gest. & mihi domino per seruum.

SI filius. CASVS. Si pater uel dominus conueniatur de peculio, & ante sententiam decesserit seruus uel filius, inspicitur quod erat in peculi. tempore mortis hoc in prima. Si uero seruo libertatem reliquit cũ peculio, Inspicitur q erat in peculio tẽpore aditæ hæreditatis. hoc in secunda. Si uero extraneo legauit serui pecu. inspicitur quod erat I peculio tpe mortis. & illud quod accrescit rebus peculiaribus ante aditam hæred. ueluti partus ancillarum, fœtus pecorum. & hoc in tertia. Si uero seruo

Qui ui eximit conuentum de peculio, tenetur actori ad interesse quatenus erat in peculio tẽpore uenditionis. Pau.

Neratius li. j. Responsorum. L.VI.

IS, cum quo de peculio agebam, a te ui exẽptus est. Quod tunc, cùm ui eximeres. [a] in eo peculio fuerit, spectari oportet.

Etiam id quod debet seruus domino pro debitore ipsius domini, deducitur: nomen tamen illius ex hoc efficitur peculiare, quia ille tenetur seruo: & per cõsequens computabitur in peculio. h. d. Pau.

Paulus libro ij. ad Neratium. LVII.

QVod seruus [b] meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet: [c] & a debitore nihilominus debet. Sed uideamus, ne credendum sit peculiare fieri nomen eius, pro quo expromissum est. Paulus. Vtiq; si de peculio agente aliquo, deducere uelit: illud [d] nomen peculiare [e] facit.

Si is, de cuius peculio agitur, lite pendente decedat: quantum sit in peculio mortis tempore inspicitur. si ei legetur peculium tps inspicitur, quo dies legati cedat cum omni incremento, sed si legetur extraneo, rerum peculiarium tantùm incrementum accedit. Bart.

Triphoninus lib. viij. Disputatio. LVIII.

SI filius uel seruus, cui[a] noĩe duntaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit: id peculium inspicietur, quod eorum aliquis, cùm moriebatur, [f] habuit. Sed eum, qui seruum testõ liberum esse iubet, & ei peculiũ legat: eius tpis peculiũ legare intelligi, Iulianus scribit, quo libertas competit. ideoque omnia incrementa peculij, quoquo modò [g] ante aditam hæreditatẽ adquisita, ad manumissum pertinere. At si quis extraneo peculium serui legauerit: in coniectura uoluntatis testatoris quæstionẽ esse: & uerisimilius † esse, id legatum, quod mortis tpe in peculio fuerit: ita, vt quæ ex rebus peculiaribus ante aditam hæreditatem accesserint, debeantur: ueluti partus ancillarum, & fœtus pecudum. quæ autẽ seruo donata [h] fuerint, siue quid ex operis suis adquisierit: ad legatarium non pertinere.

Summata est supra ista lex: sed aliter potest sic summari secundum Bald. Is cui legatur seruus hæreditarius domini, pro debito domini non tenetur. Bar.

Scæuola lib. v. Digestorum. LIX.

VNi ex hæredib. prædia legauit, † [i] ut instructa erant, cũ seruis, & cęteris reb. [k] & qcquid ibi esset. hi serui domini † debitores fuerunt, tam ex alijs causis, quam ex rõne Calendarij Quæsitum est, an cæteris hęredibus aduersus eum pecuniæ ab his debitę actio de peculio cõpetat? † Respondi, non competere. [l]

aliquid detur, uel aliquid acquisierit, nõ pertinebit ad legatarium. Vin.

f Cum moriebatur. Et etiam posterius, si postea credit: ut j. ti. j. l. fina. quæ est cõtra. Vel dic q dominus non potest augere, ut hic: sed p se potest augeri: ut ibi. Acc.

g Quoquo modo. Ex re peculiari uel extrinseca. Itẽ ideo dicit aditam, quia tunc competit libertas: vt C. de caducis tollendis. §. in nouissimo.

h Quæ autem seruo donata. rõ differentiæ inter hunc & superiorem §. est in sti. de leg. §. si peculium. sed alia melior est j. de pec. leg. l. denique. §. si.

i VNi. legauit. i. prælegauit.

k Rebus. qbusdã.

l Non competere. & est ratio, ut dixi s. proxi. l. si filiofa.

QVANDO de peculio actio, &c.

PRætor. CASVS. Si pater uel dominus de peculio teneat ex cõtractu serui uel filij. & seruus uel filius morte, uel emancipatione, uel manumissione, uel alienatione p̃tatem domini uel patris fuerit egressus: intra

† P. F. responsum.

† P. F. prælegauit.

† P. F. domino.

† fuerant.

† P. F. competit.

TITVLVS. II.

QVANDO DE PECVLIO actio annalis sit.

Quousque filius uel seruus est in potestate domini, actio de peculio est perpetua. sed postquam exiuerint morte filij uel serui: seu emancipatione uel manumissione uel alienatione serui, efficitur annalis. Pa. de C.

Vlpianus lib. xxix. ad edict. I.

PRætor ait: *Post mortem eius, qui in alterius potestate fuerit: posteave, quàm is eman-*

cipatus: manumissus, alienatusve [a] *fuerit: duntaxat de peculio, & si quid dolo* [b] *malo eius, in cuius potestate est, factum fuerit, quo minus peculij esset: in anno,* [c] *quo primũ de ea re experiũdi potestas erit, iudicium dabo.*

Quandiu seruus uel filius in ptãte est, de peculio actio perpetua est: [d] post mortem aũt eius, uel post quam emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit: temporaria † esse incipit, id est [e] annalis. Annus aũt utilis computabitur. Et ideo si conditionalis sit obligatio: Iulianus scripsit ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente. Meritò autem temporariam in hoc casu fecit prętor actionem. Nam cùm morte, uel alienatione extinguatur peculium: [f] sufficiebat usque ad annum ꝑduci obligationẽ. Alienatio aũt & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios. [g] mors aũt tam ad seruos, quam ad filios refertur: emancipatio uero ad solum [h] filium. Sed & si alio modo [i] sine emancipatione desierit esse in potestate, annalis erit actio. Sed & si morte patris uel deportatione, sui iuris fuerit effectus filius: de peculio intra annum hæres patris, uel † fiscus [k] tenebuntur. In alienatione accipitur utique uenditor, qui actione de peculio [l] intra annum tenetur. Sed & si donauit seruum, uel permutauit, uel in dotem dedit, in eadem causa est.

† temporaria lis.

† non hæres patris. sed.

In singularem successorem peculij & non serui non datur actio de peculio. h. d. secundum intellectum gl. Pau. de Cast.

Item hæres eius, [m] qui seruum legauit, non cum peculio. nam si cum peculio [n] uel legauit, uel liberum esse iussit: quæstionis fuit. [o] Et mihi uerius uidetur, non dandam, neque in manumissum, neque id eum [p] cui legatum sit peculium, de pe-

tra annum conuenietur pater uel dñs de peculio uel si dolo fecerit quo minus aliquid sit in peculio. hoc in prima. Quandiu uero filius uel seruus est in potestate, de peculio actio perpetua est: eis autem liberatis incipit esse annalis. & quod dicitur perpetua est, intellige, id est esse potest: ut si descendat ex causa quæ perpetua est. hoc in secunda. A quo autem tempore computetur? Et respon. quod cum utilis sit, si obligatio sit conditionalis, ab eo tempore computabitur, ex quo conditio extiterit, non ex quo filius emãcipatus est, uel seruus manumissus. hoc in tertia. Quæritur quare prætor fecit hanc actionem annalem? Et respond. ꝙ cum morte uel alienatione extinguitur peculium, sufficere putabat, ꝙ usq; ad annũ porrigeret oblig. Alie. Quia tetigit de emancipatione, & manumissione, dicit in quibus hæc locum habeant: quod emancipatio pertinet ad filios: alienatio & manumissio ad seruos: mors ad utrosq; hoc in prima. Sed qđ si filius aliter quam per emãcipationem exierit de potestate, puta per dignitatem: numquid actio de peculio erit annalis? dicitur quod sic. hoc in secunda. Sed quid si morte patris uel emancipatione, uel deportatione sui iuris effectus fuerit: an intra annum hæres patris uel filius teneatur de peculio? dicitur quod sic, hoc in tertia. Sed quid si dñs non uendidit seruum, sed donauit uel permutauit, uel in dotem dedit: an actio de peculio detur? dr̃ quod sic. hoc in quarta. Si dominus qui tenebatur de peculio, seruum legauit, & pecu. retinuit: hæres de pecu. tenebitur. hoc in prima. Si uero uni legauit seruum, uel liberum esse iussit, & alij peculium legauit: an teneatur hæres uel seruus liber factus: uel ille cui peculium legatum est, quæritur? Et respon. quod neque in manumissum uel legatarium datur actio de pecu. sed in hæredem: quia satis uidetur penes hæredem esse peculium, quia tradendo illud legatario liberationem consecutus est: cauere tamen debet legatarius hæredi ut præstet eum indemnem si a creditoribus conueniatur. quod si sine cautione tradidit, imputet sibi ꝓsi: & conuenietur, sicut dictum est. Si præcepto. Si dominus hærede instituto, & ei seruo prælegato cum peculio ipsum rogauerit de hæreditate restituenda, ipseque restituerit: si postea conueniatur: an creditoribus peculiaribus de peculio, aut contra creditores peculia. sicut contra hæreditarios creditores possit obijcere exceptio. Trebel. scilicet quod ipse non sit conueniendus, sed ille cui restituenda sit hæreditas, quæritur? Et respondeo, quod non. & hoc in prima. An fideicommissarius teneatur? dicitur quod non: cum ad eum peculium nõ uenit: nec dolo fecit quo minus haberet. hoc in secunda. Viu.

[a] Alienatusve. nominatim pretio peculij accepto: ut supra ti. j. l. si ex duobus. §. fin. Acc.

[b] Dolo. ut sup. tit. j. l. si semel. in fine, quandoque etiam sine dolo: ut inf. tit. j. l. filiusfamilias.

[c] In anno. ut supra, de exercit. l. si tamen. in fin. Acc.

[d] Perpetua est. i. esse potest: ut infra, de statu liber. l. Labeo. nam si erat sui natura prius perpetua & post nunc erit, alias tempore suo finitur: ut infra eodem. l. cum post. & facit C. quod cum eo. l. ei qui.

[e] Id est. pro scilicet ponitur. sic infr. de re iudica. leg. sunt qui. Acc.

[f] Extinguatur. peculium. scilicet defuncti, licet dicatur crescere ex seipso quantum ad actionem annalem: ut infra, eodem. l. final. quæ est contra. Item & peculium uicarij eius extinguitur: ut infrà titulo primo, l. seruus. §. cum. Accur.

[g] Non ad filios. nisi in casu: vt C. de patri. qui fil. distrax. lege, prima.

[h] Solum. ut non obstet. l. quoties. in fin.

[i] Sed & si alio modo. puta dignitate: ut instit. quibus modis ius pat. pot. solui. §. si filius.

[k] Vel fiscus. ubi deportatus fuerit.

[l] De peculio. tenetur, scilicet si nominatim pretium pro peculio accepit: vt supra titul. primo. l. si ex duobus. §. fina. & l. sed & si quis. & facit. l. quoties. §. finali. Azon.

[m] Item hæres eius. scilicet tenetur de peculio.

[n] Nam si cum peculio. dic quod alij fuit legatum peculium, & alij seruus. & ita ponitur cum, pro &. alias falsum esset quod hic dicitur: vt supra tit. primo. l. quoties §. fina.

[o] Quæstionis fuit. an teneatur hæres uel ille cui legatum est peculium uel seruus solus. Acc.

[p] In eum. sc. licet hæredem.

 Vv actio-

culio actionem. [a] An ergo teneatur hæres? Et ait † Cæcilius teneri: [b] q̃a peculiũ penes eũ sit, qui tradẽdo id, q̃a legatario se liberauit. Pegasus aũt caueri hæredi debere ait ab eo, cui peculium legatum sit: quia ad eum [c] ueniunt creditores. Ergo si tradiderit sine cautione, erit conueniendus. [d]

Hæres, qui restituit hæreditatem retento seruo cum peculio, potest effectualiter conueniri, etiam perpetuò actione de peculio. h.d. Paulus.

Si † præcepto seruo & peculio rogatus sit hæres restituere hæreditatem: si de peculio conueniatur Trebelliani exceptione non utetur, [e] ut Marcellus tractans admittit. Is ãt, † cui restituta est hæreditas, non tenet (ut Scæuola ait) cùm peculium non habeat, nec dolo fecerit, quò minus haberet. Vsufructu quoque extincto, intra annum actionem dãdã in usufructuarium, [f] Pomponius lib. lxj. scripsit.

Notabilis est hæc lex ad duo. Si in libello proponantur duæ actiones, qua electione tolluntur: procedit iudicium si non opponatur. Item error in quẽ quis deducitur assertione aduersarij, potest corrigi post definitiuam sententiam. h.d. Bar.

Pomponius. II.

QVæsitũ [g] † est apud Labeonem, si cùm filius uiueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus prçterierat, [h] exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, comperto errore, permittendum sit? Et ait, permitti debere duntaxat de peculio, non etiam de in rem uerso. nam priore iudicio de in rem uerso rectè actum esse: [i] quia annua [k] exceptio ad peculium, non ad in rem uersũ pertinet.

Si actio prima durabat minus anno, non restituitur annali: sed tanti temporis cuius illa erat. h.d. Pau. de Cast.

Paulus lib. xxx. ad edictum. III.

CVm post mortem filijfa. annua aduersus patre actio est, quemadmodũ [l] aduersus eum esset perpetua, uiuo filio: ideo [m] si ex causa red

a Actionem. directam uel utilem: ut no. sup. tit. j. l. si Sticho.

b Cæcilius teneri. imo non tenetur: ut sup. titul. j. l. ac eum. quæ est contra. sed distingue, an sit directo relicta libertas: quo casu ipse tenetur, cum directo peculium fuit consecutum: ut infra, de dote præleg. le. j. §. per contrarium. an per fideicommissum: quo casu imputetur hæredi, cum potuit retinere. ut hic. & j. de trib. l. quod in hærede §. si seruo. Accursius.

† Cælius.

c Ad eum. hæredem.

d Conueniendus. & sibi imputet cur sibi caueri non desiderauit: ut sup. de transac. l. iij.

e Non utetur. imo uidetur quod sic: ut Institu. de fideicom. hæredi. §. si quis. quæ est contra. sed peculium est uniuersitas incorporea & iuris, in qua actiones continentur: sed illud est uerum de corpore aliquo uel corporea uniuersitate; ut equitio.

† præcepto.

f In usufructuarium. scilicet dicimus.

† enim.

QVæsitum. CASVS. Creditor peculiaris filijfamilias credens eum decessisse, cum tñ degeret, intra annũ egit, & annali exceptione submotus est: quia annus iam transierat, postea effectus est certus de uita filij, quia non fuit mortuus: an possit post ea experiri, comperto quod filius non decessit? Respond. quod de peculio sic: non de in rem uerso: quia annalis exceptio ad peculium, non ad de in rem uerso actio. pertinet. Viuia.

† [illegible]

g Quæsitum. alias lex, & alias §. Accur.

h Præterierat. a tempore quo mortuus dicebatur. Accursius.

i Rectè actum esse. quomodo rectè actum est, cum actionem de in rem uerso non intendat: sed de peculio: ut in principio huius legis dicitur: uel quia uoluit, uel non potuit, cum debuit eligere: ut sup. de trib. l. quod in hærede. §. eligere? Respon. imo de in rem uerso agit quia cum egit de peculio, etiam quod in rem uersum est perijsse uidetur, ut dixi inf. tit. j. l. filius. ergo cum est absolutus ab actione de peculio, etiam in eo quod uersum est absolutus uidetur: unde conueniri non potest. Alij dixerunt, rectè actum est, id est agi poterit. sed hic nulla est discordatio. nam secundum hoc, quia de fundo meo aliquando potui agere, hodie non possum? quod non est uerum. uel aliter. potest enim dici utranque propositam fuisse, & de peculio, & de in rem uerso: nec fuit ab aduersario coactus, ut unam eligeret: quia patet de suo iure confidebat, sed secundum hoc, ergo non egit actor rectè: quia eligere debuit, sed ea pone rectè, id est, non obstante errore mortis filij nam & post annum intendi potest non obstante morte putatiua uel naturali. Vel dic, quia ex una causa: puta ex mutuo in decem egit de peculio: ex alia in quinque: ex locato de in rem uerso. Item opponitur: quia causa finita non debet allegari error: ut C. de iur. & fact. ignoran. l. error in fine. quæ est contra. Sed illud est de rigore iuris ciuilis non de æquitate: ut supra, de instit. action. l. habebat. in fin. primo respon. Vel uerius ibi de errore proprio errantis tantum, hic de communi. Vel dic, hic errabat in eo quod aduersario credidit: ut supra, quod cum eod. l. sed si. §. finali. ibi in eo casu quod sibi errando credidit. Accur.

† §. est in uetu exẽplari. scriptis & in P. Fl.

k Quia annua. ubi scilicet non esset error.

CVm post. CASVS. Sicut uiuo filio perpetua est actio: & post mortem annua. sic ubi non est perpetua, quia sex mensium, ut est redhibitoria: mortuo filio non datur intra annum, sed intra sex menses tantum, si tantum supererat moriente filio: alioquin tantum quantum supererat. hoc in prima. Idem dicendum est in omnibus temporalibus actionibus. si seruus. Seruus meus captus est ab hostibus, an creditores eius possint me post annum captionis eius conuenire? & respondeo quod sic. Viuia.

l Quemadmodum. id est sicut.

m Ideo. quasi dicat, ergo ubi non erat perpetua uiuo filio: non datur intra annum. & dic quod actio, quæ est sex mensium, id est, quæ consueuerat durare per sex menses, erit post mortem filij intra tempus quod superat mortuo filio: non autem dico quod post mortem filij duret semper per sex menses. hoc enim esset falsum: ut supra, ex quibus causis maio. l. sed & si per prætorem. §. quoties. & de minor.

minor.l.finali.

a Redhibitionis. Et sic sex mensium: ut inf. de ædil. edi. sciendum. §. finali.

b Reuerti potest. Argumen. supra ad Macedon. l. prima. §. si pendeat. Ac.

Efinitione.

D CASVS. Licet seruus, cuius no mine de pecul. dominus tenetur, decessit uel alienatus fuit, & sic extinguatur pecu. tamen cum remanet definitio pecul. intra annum a tempore mortis uel alienationis, uel manumissionis, in dominum dabitur actio: quia post mortem potest augeri uel minui: puta in foetu. Viuia.

c Vtendum. Vt definiamus esse peculium, licet non sit factum fuerit ut supr. e. l. j. §. merito. quæ est contra Accur.

d Decessionem. Imo tempus mortis serui: ut supra, titu. j. l. pe. j. respon. quæ est contra. sed certe illud tempus s. ilicet, mortis, spectatur, & etiam illud: ut ibi dixi.

hibitionis[a] erat de peculio actio, sex mensiū erit post mortem filij. idem dicendum erit in omnibus tēporalibus actionibus.

Si speratur filius uel seruus redire in potestatem ex causa qua retro fugit, licet re uera exinerit: actio de peculio non desinit esse perpetua. Paulus.

Si seruus, cui creditum est, apud hostes sit, de peculio actio in dñm, non anno finienda est: q̃liu † postliminio reuerti pt.[b]

Licet desinat esse peculium serno uel filio exeunte potestatē tamē adhuc largo modo potest dici peculiū quantū ad creditores peculiares, quousque fit eis satisfactum: & recipit augmentū, & etiā diminutionē ex ipsis rebus peculiaribus. P. m. de Castro.

Pomponius lib. iij. ad Quintum Mut. IIII.

DEfinitione peculij interdū utendū[c] est, et si seruus in rerū natura esse desiit & actionē prætor de peculio intra annū dat. nā & tunc & accessionē & decessionē[d] quasi peculij recipiendā: quāq̃ desiit morte serui, uel manumissione eē peculium: ut possit & accedere peculio, ueluti fructibus, pecorum fetu, ancillarumque partubus: & decedere, ueluti si mortuum sit animal, uel alio quolibet modo perierit.

TITVLVS III.

DE IN REM uerso.

DE IN REM uerso.

Quia triplex est actio ex edicto isto, & dixit supr. de una, scilicet, de peculio, subijcit de alia: ut supra, de peculio. l. prima. §. est autem.

Iij, qui. CASVS. Si ex contractus ser. ui uel filiifam. qui peculium non habent aliquid io rē patris uel domini uersum sit: de in rē uerso est ac. hoc in prima. nec uidetur act. de in rem uerso superfluere, quasi sufficiat de pecu. act. quia potest fieri ut in rem uersum fit, & cesset de pecul. act. quia nihil in peculio fit: quia dominus sine dolo ademit, uel morte serui extinctum est peculium, & annus intra quem dominus conuenietur de peculio præteritus est: & æquum est dari de in rem uerso, quæ perpetua est. & hoc in secunda. Item si duo agant de peculio, & alterius pecunia in rem domini sit uersa: huius ratio potius haberi debet, quam eius, cuius pecunia non est in rem domini uersa. Si tamen quis præuenerit in actione de peculio: & ei agenti domious id, quod in rem suam ex pecunia alterius uersum erat, soluerit: extincta est ei[redacted] pecuniæ nomine: actio de in tem[redacted]o per actione[redacted] peculio. cum enim serui nomine [redacted] ta fit ea pecunia ei, qui de peculio agebat: perinde est, ac si ipsi seruo a domino soluta fuisset: atque ita in peculium serui conuersa esset. Viuia.

Actio de in rem uerso necessaria est, ubi cessat actio de peculio. Item est utilis ut si concurrat cum agentibus de peculio, præferatur. Item si agens de peculio praeoccupet: actio de in rē uerso extinguitur, si quod uersum erat solutur: alias secus. B.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. I.

I ij, qui in potestate sunt aliena, nihil i peculio habent: † insolidum tamen tenentur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, uersum fit: quasi cum ipsis potius cō tractum esse uideatur.[e] Nec uidet frustra de in rē uerso † permissa, quasi superficeret de peculio. Rectissimè em̃ Labeo dicit fieri posse,[f] ui in rem uersum sit, & † cesset de peculio actio. Quid in enim si dominus peculium ademit[g] sine dolo malo? Quid si morte serui extinctum[h] est peculium, & annus utilis præterijt? De in rem uerso nanq; actio perpetua est. & locum habet, si ue ademit sine dolo, malo[i] siue actio de peculio anno finita est.[k] Item si plures agāt de peculio: pficere hoc ei, cuius pecunia in rem uersa est, debet: ut ipse uberiorem[l] actionem habeat. Certè si præuētum,[m] sit ab aliquo, & actum de peculio: de

e Videatur. Vt infi. quod cum eod. §. fin. & j. titu. j. l. in princip. & supra, si cer. pe. l. si in: fin. Accur.

f Posse. Vt j. eod. l. filiusfamilias. in fine legis.

g Ademit. Et tūc quandoque agitur: ut infra eodem. l. si filiosfamilias.

h Extinctum. Definit enim ut homo: ut j. titu. ij. l. pe culium. & sup. tit. j. l. j. §. merito.

i Dolo malo. Aliod si dolo: ut j. titu. ij. l. sed si damnum. §. præterea. & l. summo. in princi. & uo. hic quod otraque actio impeditur uel deficit propter id, quod domino debetur: ut j. e. l. si pro parte. §. si domino. & hoc plus est in actione de peculio: quia & cum seruis & similibus debitum præ deduceretur: quod hic non dicitur.

k Finita est. Vt hic, & infra eod. l. si pro parte. §. idem tractar.

l Vberiorem. Vt & alias supra. titu. ij. l. ex facto. §. plane. & hoc si agat de in rem uerso: secus si de peculio: ut sup. de trib. l. procurator. §. plane si in eadem. Vel dic ut libero uelle uidetur, etiam si de peculio. agat. Ac.

m Præuentum. Facit supra titulo secundo. l. si uero. Accursius.

† quia.

† P. F. ut possit et accedere, ut peculio, fructibus, uel pecorum fetu. &c.

† Ant. Aug. lib. emēda. j. ca. ij. locō hunc sic emendat ex Pl. Fl. nihil in peculio habent uel habeant, non insolidum tamen tenentur, qui eos, &c.

† P. F. promissa.

† tenentur. P. F.

† etiam si.

a Hoc iure. Ius strictum est. quod unum eligendo, quem insolidum conuenerat, uidetur ab alijs recedere: cum ille soluat ei totum quod debet: non autem plus debet, quam sit in peculio.

b Æquitas. Tria not. Primo quod æquitas præfertur rigori: ut C. de iu. l. placuit. Secundo quod perceptio non litis contestatio liberat: ut & sup. de his qui deiec. uel eff. l. perceptione. & supra, de consti. pe. u. l. ite. §. fin. Itē quod qui cōtrahit totum patrimonium, &c. ut ī. de iudi. l. si fideiuss. §. j. & ī. ad Trebel. l. j. §. si hæres.

c Recedens. Actor dicitur recedens ideo, quia unum eligendo, ab alijs recedere uidetur de stricto iure: & quia si nō potest totum ab alio consequi, recedit ab illo, & redit ad aliū de æquitate: ut supra, proxi. resp. & dicitur restaurari. & ex hoc quia redire potest, uidebatur condemnationē faciendam semper quantum est in peculio tempore litis cōte. etiam si minus uel plus sit tempore rei iudicandæ: quia licet unus cōsequeretur actor, posset tamē de residuo postea agere, uel contra aliū ut hic: uel contra eundē: ut ī. eo. l. quæsitum. §. is qui semel. Respondetur tamen cōtra, s. tempus sententiæ, quod præsens dicitur, spectari: ut ī. eo. le. quæsitum. j. resp. quod autem in una persona dicitur, postea in duabus ponitur. s. quod in persona emptoris nō sit spectandum, quantū fuerit in peculio eo tempore, quo uenditor est cōuentus.

d Hodie. s. cum iudicaretur.

ioris peculij {quantitate,} quam penes se est, condemnari debeat. Sed licet hoc iure [a]contingat: tamen æquitas [b]dictat iudiciū in eos dari, qui occasione iuris liberantur: ut magis eos perceptio, quàm intentio liberet. Nam qui cum seruo cōtrahit: uniuersū peculiū eius, quod ubicunque est, ueluti patrimoniū, intuetur. In hoc aūt iudicio licet restauretur † [c]recedēs: tamē & augmēti & decessionis rationē haberi oportet. Et ideo siue hodie,[d] nihil sit in peculio, siue accesserit [e] aliquid: præsens status peculij spectādus est. Quare circa uenditorem quoque & emptorē hoc nobis uidetur uerius, quod accessit peculio posse nos [f]ab emptore consequi: [g]nec retrorsum, uelut in uno iudicio, [h]ad id tēpus cōuentionem reducere emptoris, quo uenditor cōuentus sit.

Si pro peculio pretium expressè non fuit constitutum: hic conuenitur apud quem peculiū reperitur, alias hic qui pro peculio pretiū nominatim recepit. Bar.

Vēditor serui si cum peculio seruū uendiderit, & tradiderit peculiū: ne intra annū quidē de peculio cōuenietur, neque. enim hoc pretium, serui peculium est, ut Ner. scripsit.

e Accesserit emptori. Accur.

f Nos. Qui primo contra uenditorem egimus.

g Consequi. Ex hoc patet quod emptor serui etiam de præcedenti causa tenetur. alias enim quomodo cōuentus fuisset uenditor? & hoc dicitur ī. e. l. si noxali. §. idem scribit. & de tribu. l. de peculio. & supra codē. l. & ancillarum. §. si seruus

h Iudicio. Quod falsum est quod sit unum iudiciū, imo duo. Accur.

i Hoc pretium. s. numeratum. Accur.

k Sed si qs. Peculij nominatum. & hoc casu habet locum quod dicitur supra eodem. lege, si noxali. §. quod autem.

Cas[sius] XXXIIII.

Sed si quis seruū ita uēdiderit, ut pretiū pro peculio acciperet: penes eū uidetur esse peculiū, ad quē pretium peculij [k]peruenit:

Pompon. l[ib. ... ex Plau]tio. XXXV.

Non penes quem res peculiaris sit.

Iabolenus [lib. ... e]x Cassio. XXXVI.

At cùm hæres iussus est [n]peculium dare, [o]accepta certa sūma: non uidetur pęnes hæredē esse peculium. [o]

In cōtractibus bonæ fidei pater & dominus non solùm de peculio sed etiam de eorū proprio dolo tenentur. Bar.

Vlpianus libro ij. Disputatio. XXXVII.

In bonæ fidei contractibus quæstionis est, an de peculio, an insolidum pater uel dominus teneatur? ut est in actione de dote agitatum, si filio{familias}dos data sit: an pater duntaxat de peculio cōueniretur? Ego aūt arbitror, non solū de peculio, sed & si quid præterea dolo malo [p]patris capta fraudataque est mulier, cōpetere actionē. nam si habeat res, nec restituere sit paratus, æquum est eum, quanti ea res [q]est, condemnari. Nam quod in seruo, cui

l Non penes, scilicet tantum: ut ī. eo. l. si noxali. §. idē scribit. & arg. ī. de trib. l. de pec. A.

m At cum. Si hæres iubetur a testatore peculium seruo dare & liberum facere, & x. a seruo recipere: an uideatur penes hæredem peculium esse? Dicitur quod non. magis enim uidetur cōditioni, qua libertas relicta est, paruisse, quam pretiū peculij numerasse. Viui.

Iussus est. s. a testatore.

n Dare. Seruo libero esse iusso. Ac.

o Peculium. quia magis est pretium libertatis: nihilominus tamen tenetur de peculio: ut ī. ti. j. l. j. §. itē. uel distingue: ut ibi diximus. Acc.

In bonæ fidei. Casus. Si in actione stricti iuris aliquid a filiofam. alicui debeatur, puta ex mutuo: quin dominus de pecul. teneatur, dubium non est: sed in bonæ fidei uidendum an insolidum, an duntaxat dominus de peculio teneatur. uerbi gratia: filius familias accepit dotem a muliere. sol. mat. an pater de peculio teneatur, an in solidum, quæritur? Et resp. quod non solum de peculio, sed si dolo ipsius mulier fuerit defraudata, cū habeat apud se dotē: quāti ea res est condēnandus est. Idem est in seruo: si obligaui seruo pignus ex contractu quē cum eo feci, & pecunia soluta sit, nec pignus restituatur: quia nō solum conuenitur dominus de peculio, sed nomine doli quē commi sit. en autem ipse in dolo uidetur, quod pignus non restituat, cum habeat facultatem restituendi. Vl.

p Dolo malo. Secus si culpa: ut supra, commodati. l. si. mihi. § si filio. & hoc subijcit. Azo.

q Ea res. Vel quanti in litem iurauerit. & facit ī. eo. l. ij. §.

† P. F. pra cedens.

ij.§.ex furtiua. & lege, depositi.l.j.respon.Ac.
[a] Expressum est scilicet a Iuliano: ut supra, commo. l.iii.§.si filio. & hic subiicit.

Si creditor. [c] Tenebatis mihi in x. de peculio noie filij tui. Institui te hæredē. uendidisti hære. an tenearis emptori de peculio ad quem peruenit hæreditas, quæritur? Et dicitur quod sic, ex stipulatione quā interponit emptor de præstando ei quicquid ad uenditorē occasione hæreditatis, quam emit, puenit. cum ergo ista x. ad eum pertinent quia in aditione hæreditaria con fusa erat obligatio: merito uēditor tenebitur in x. de peculio. Si seruo. Iussisti seruo tuo ut emeret uicariū pro viij. de tua pecunia. & denunciauit tibi quod emerat tantum pro viij. sed x. numerauit. an duo uindicare possis: quæritur? Et dicitur quod sic: sed ea tenetis pstare de peculio. Seruum. Habebam seruum cōmunem cum Titio & Sempronio: qui seruus cum aliquo contraxit. antequā cōueniretur de peculio uendidi eum Titio. si conuenitatur Sempronius quondam socius meus in illo seruo, an debeat haberi ratio peculij quod penes me remansit? Dicitur quod non: quia si aliquid hoc nomine præstitit Sempronius, non recuperabit a me, cum actionem non habeat: quia a cōmunione recessi, si Titius eum uendidit, & conueniatur: aut intra annum a tempore alienationis aut post. Primo casu habebitur ratio: secundo casu non: quia hoc sapientibus placuit ut intra annum cum uenditore creditor de peculio possit agere, cum emptore in perpetuum.

Si actum. Habeo proprietatē in seruo: tu usumfructum. seruus habet peculiū quod respicit me proprietarium, & quod te fructuarium. si tu conueniaris a creditoribus peculiaris: an debet haberi ratio utriusque peculij? Dicitur q sic: qa is qui contraxit, totū respicit peculiū. hoc in prima. Idem est si tu fructuarius permisisti seruo, ut locaret operas suas, & promisit lib. x. habes aduersus me actionem de peculio, non secus ac si mutuam pecuniam credidisses. Viuia.

[b] Stipulationis. Nam stipulatur emptor a uenditore: ut infra, de uerb oblig l. cum stipulamur.
[c] Tenebe[ris]: ut j. de hære. uendi. l. ij. § illud quæsitum. & l. si hæreditatam mihi.

[d] Vindicabis. nec enim est necesse ostēdere quos sed tātū numerū: ut ī. de rei uin. l. si in rem.
[e] Sed hi. s. duo aurei.
[f] Vēditori. s. agēti. Et sic not. hic quod nō solū non fit cōpensatio quātitatis ad uerā speciē, sed etiā ad fictā speciē. est enim quantitas id, quod per actionē de peculio petitur: ficta species illi duo aurei, q ut species uindicantē: ar. j. de leg. j. l. plane. § j. nec mirū: qa & ubi corpora debentur, tamen quia ut quantitas debētur, fit cōpensatio, ac si in genere debeantur j. de leg. ij. l. unū ex. §. sed si uno. & facit ī. si cer. peta. l. cū fundus. §. erutū. & ī. de neg. gest. l. q aliena. §. libertos.

[†] al. add. &c.

[†] F. F. hæc quoque habet aduersus nem. Et si quid, &c.

res pignori data est, expressum est: [d] hoc & in cæteris bonæ fidei iudicijs accipiendū esse Pomponius scribit. Nanque [†] si seruo res pignori data sit: non solùm de peculio & de in rem uerso cōpetit actio: uerùm [e] hanc quoque habet actionem. *Et si qd dolo malo dñi captus fraudatusq; actor est.* Videt autem dolo facere dominus, q cùm habet restituendi facultatem, non uult restituere.

Quando quantitas petitur ut species ad aliā quantitatē, non admittitur compensatio. Bartol.

Iulianus lib xii Digestorum. XXXVIII.

SI creditor filij tui hæredem te instituerit, & tu hrdē, eius uendideris: illa parte stipulationis, *quanta pecunia ex hæreditate ad te peruenerit*, teneberis [c] de peculio. Si seruo tuo ordinario permiseris uicariū emere aureis viij. ille decē emerit, & tibi scripserit se viij. emisse, tuque ei permiseris eos viij. ex tua pecunia soluere, & is decē soluit: hoc nomine duos aureos tantùm uindicabis: [d] sed hi [e] uenditori [f]. præstabunt duntaxat de peculio serui.

Si cum uno agatur, eius peculij quod fuit apud eum qui quōdam fuit socius, ratio non habetur. Idem si agatur contra emptorem post annum: non habetur rō eius quod est eius penes uēditorem, secus si intra annum. Bar.

Seruum quem communem cum Titio aut Sempronio habebā, Titio [g] uendidi [h] antè, quàm eius nomine ageretur mecum de peculio. Quæsitum est, si de peculio cum Titio aut cum Sempronio ageretur, an eius peculij, quod apud me esset, ratio haberi [†] debeat? [i] Dixi, si cum Sempronio [l] ageretur: nunquam eius peculii, quod apud me esset, rationem haberi debere: quia is nullam aduersus me actionem haberet per quam id, quod præstitisset, consequi [k] posset. Sed & si cum Titio [l] post annum, quàm uēdidissem, ageretur: similiter non esse computandum peculium, quod apud me esset: quia iam mecum agi de peculio non posset [m] Sin autem inter annum ageretur [n] tunc quoque habendam huius. peculij rationem: [o] postquam placuit alienato homine permittendum esse creditori, & cum uenditore & cum emptore agere.

[†] al. add. intra annū

[†] F. F. debet.

[g] Titio. Cuidam uel alij, uel dicto Titio, cū quo communem habui. Ac.
[h] Vendidi. Cum quo cōmunē habui uel nō. nā non certificat hic: sed in solutione optime determinabit statim. A.
[i] Dixi, si cum Sēpronio. socio meo quondam, cui non uendidi.
[k] Consequi. quia cum eo mihi cōmune esse desijt cum quo erat, antequam uenderem.
[l] Cum Titio. emptore.
[m] Agi de peculio nō posset. ut s. e. l. & ancillarum. §. fi.

Accursius.
[n] Ageretur. cum emptore. emptor enim conueniri potest intra annum ex sua persona, quia peculium quod habet uenditor, ipse uidetur habere: cum illud possit actio. ex empto petere, & ex persona uenditoris: quia uenditor tenetur: a quo exigere poterit quod præstiterit: sed post annum ex sua persona tantum cōuenitur. & adde quod no. supra, si ex noxa. cau. agatur. in fine.
[o] Peculij rationem. qd apud me est. & hoc est uerum

Quad quis à fructuario consequi non potuit per actionem de peculio, recuperat à proprietario. Pau. de Cast.

Si actum sit de peculio cum eo, qui usumfructũ in seruo habeat. & minus consecutus sit creditor: non est iniquum, ut ex uniuerso eius peculio, siue apud fructuarium, siue apud proprietarium erit, rem consequatur. a

Ex contractu celebrato inter fructuarium & seruum in quo habet usumfructum datur fructuaria actio de peculio contra proprietatium, computatа tamen peculio, quod est apud fructuarium: de qua debet sibypsi saluere. Paulus. de Castro.

Nihil interest, operas suas ꝯduxerit seruus a fructuario, b an pecuniam mutuam ab eo acceperit. Dari itaq; debebit actio c ei aduersus dñm ꝓprietatis, deducto d eo, quod seruus peculij nomine apud fructurarium habet.

Vbi non est peculium, non potest actio de peculio intentari: sed est ad alias actiones congruas recurrendum. Bar.

Aphrica. li. ix. Quæstionum. XXXIX.

D Eposui apud filiũfamiliàs x. & ago depositi de peculio: quáuis nihil patri filius debeat, & hæc x. teneat. nihilo magis e tñ patrem damnandum f existimauit, g si nullum præterea peculiũ sit. Hanc enim pecuniam, cùm mea maneat, nõ esse peculij. Deniq; quolibet alio agente de peculio, minimè dubitandum ait, cõputari non oportere. h itaque ad exhibendũ agere me, & exhibitam uindicare i debere.

Liberatio ab obligatione de dote soluta matrimonia absque aliqua deductione conditur.

Si nuptura filiofamilias dotis nomine certam pecuniam promiserit, & diuortio facto agat de dote k cum patre: utrumne tota promissione, an de-

in eo casu cum Titius seruum emit cum peculio. alias non. Acc.

a Consequatur. ex æquitate: ut sup. e. l. quæsitum. §. qui semel. & l. si ex duobus. in prin. Acc.

b A fructuario. seruus conducit a fructuatio operas. cum ei aliquid promittit, ut sibi permittat locare a'ijs. operæ enim talis serui fructuatij omnes sunt. Accursius.

c Actio. s. de peculio. Sed prout refertur hoc ad locationem, est cõtra ã. de usufr. l. sed & si qs. §. idẽ Iulianus. Sol. nihil dicitur ibi agi ex tali locatione ad hoc, ut fructuarius obligetur. at seruus ei obligatur, ac per hoc proprietarius: ut hic. Vel dic, quod fructuarius non hic à seruo ex opera stipulatus est. puta ꝓmittit quod a tabis eras: sed dicebat seruus dabo tibi decẽ si me meis operis, sicut nolo, permiseris uti. Item contra infra. de uerb. obliga. l. liber homo. in fi. s. respõ. Solu. qr̃ ibi dicit non dari mihi actionem in dominum proprietatis, supple, nisi deducam quod penes me est loco peculij: ut hic subiicit, & ĩ. eodem. l. hunc §. penult.

d Deducto. i. computato. sed cur iste fructuarius computat sibi in solutum suum peculium? Respon. non est mirum: quia & hoc facit dominus ubicunque de peculio conuenitur, & sibi aliquid debetur. imo quandoque non: ut infra eo. l. deposui. §. seruo. & quandoque sic: ut infra eod. l. quoties. §. non tantum. Vel dic deducto. i. separato. sed hæc est non propria significatio, sicut per hunc tit. accipimus. nam dicitur dominus deducere. i. in debitum sibi computare: ut inf. l. proxi. § seruo.

D Eposui. [illegible] Si deposui decem apud filiumfami. qui nihil habet in peculio, cum nullum habeat: si agam cum patre de peculio, nihil cõsequar, cũ hæc x. nec in peculium sint conuersa: neque si aliquis ageret cum patre de peculio ex contractu alias facto cum filio ista x. cõputarentur in peculio. agam ergo & ad exhibendum, & rei uindi. Si nuptura. Mulier promisit dotem filiofam. non tradidit soluto matrim. an possit agere mulier, ut in solidum absoluatur a dotis promissione: an quatenus est in peculio? Respon. quod in solidum, quia si conueniretur mulier ex promissione sua in solidum, posset de dolo malo excipere. Stichus. Si habeas seruum ordinarium: & ille habeat uicarium in peculio suo: & uicarius nihil habeat in peculio, si mutuaueris x. uicario, & postea conueniaris a creditoribus Stichi in decem, & uicarius uendatur pro decem, an possim deducere quæ tibi debuit uicarius ex prædicto contractu? Et respond. quod non: quia uicarius non est in peculio suo: & proinde damno afficieris, quẽadmodũ si cuilibet alij seruo suo peculium non habenti credidisses. quod ꝓbat iurisconsul. ꝑ simile. Sticho peculiũ suũ legasti, & liberũ esse iussisti: & uicarius eius, qui non habet aliquid in peculio, debebat tibi x. an hæres possit deducere illa? Et respon. quod non nisi uicarius haberet peculiũ ex quo fieri posset deductio. alias si uicarius nihil haberet in peculio, & tantum deberet uicarius quantum ordinarius haber, qui nihil habet nisi uicarium: contingeret quod nihil esset in peculio: & ita nullum esset legatum: quod esset absurdum. Seruo. Vendidi tibi seruũ & tradidi tibi totum peculium, nec partem retinui. si postea contraxi cũ seruo, & factus fit debitor meus: an debeam compensare illud quod retinui de peculio, cum illo quod debet mihi seruus, si te conueniam de peculio: quæritur? Et dicitur quod non: neque teteri conueniam te intra annũ a tempore alienationis, an post: & hoc probatur: quia a creditoribus qui post uenditionem & traditionẽ cum eo contraxerunt, neque debeo posse conueniri: sed ab illis qui contraxerunt cum eo ante uenditionem potero conueniri de peculio quod apud me remansit: quia erat onus peculij, quod respicit præteritos contractus, non futuros. Viuia.

e Nihilo magis. i. non ideo magis.

f Damnandum. i. non damnandum de peculio, sed absoluendum. cum enim nullum aliud sit peculium, nec ista x. sunt peculium: ergo pater non tenetur: ut not. ĩ. eod. l. quoties. §. si semel. & infra, de libe. lega. l. si quis reum. nec ob. sup. eo. l. in bonæ fidei. & sup. commo. l. iij. § si filio. quia ibi erat peculium, occasione cuius agitur personaliter de peculio. hic ergo agitur ad exhibendum. Accur.

g Existimauit. Et sic supra, de petition. hæreditat. lege, si a patre. primo respons. & infra, de in rem. uer. lege, quidam. & infra eodem. lege, ex facto. §. plane.

h Oportere. ista decem in peculio.

i Vindicare. ut infra, deposuit. l. pen.

k Agat de dote. Scilicet ut liberetur a promissione dotis.

ducto eo, pđ patri filius debeat, liberari eam o- porteat? † Respõdit, tota pmissione eã liberãdã esse: cum certè & si ex promissione cũ ea ageretur, [a] exceptione doli mali tueri se posset. [b]

Quod debet domino seruus uicarius, qui non debet peculium, ex peculio ordinarij non deducitur. Bar.

Stichus habebat † in peculio Pamphilum, [c] qui est x. idem Pamphilus debet dño quinq;. [d] si ageret de peculio Stichi [e] nomine: placebat æstimari debere ptium Pamphili, [f] & quidem totum, non deducto eo, quod domino Pamphilus deberet. [g] nemiñ [h] eñ posse intelligi ipsum in suo peculio esse: hoc ergo casu damnũ dñm passurum: [i] ut pateret, si cuilibet alij seruorũ suorũ peculium non habenti credidisset. idq; ita se habere euidentius appariturũ ait, si Sticho peculium legatum esse proponas, q certè si ex testamento agat: cogendus nõ est eius, qđ uicarius § seruus § suus debet, aliter quã ex peculio ipsius [k] deductionẽ pati. alioquin futurum, ut si tantundem uicarius domino debeat, [l] ipse nihil in peculio habere intelligatur. [m] quod certe absurdum est.

Contractus, qui celebrantur uenditione serui perfecta, ad peculium, quod penes uenditorem remansit, non pertinent. Bar.

Seruo quem tibi uendideram, [n] pecuniã credidi. [o] quæsitum est. an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, ut deducatur [p] id quod apud me ex eo remanserit. Qđ quidẽ minimè uerũ est. Nec interest, intra annum, quàm uendiderim, an postea experiar. nam nec [q] cęteris quidẽ qui tunc cũ eo contraxerunt, iu me actio datur. In contrariũ quoque agentibus mecũ ijs, qui antea cum eo seruo contraxissent, non deducam, id quod mihi postea deberi cœperit. [r] Ex quo apparet onus ei* peculij, quod apud me remansit, ad posterioris temporis contractus pertinere no debere.

Peculium consistit in his etiã quæ seruus uel filius acquirit sua industria uel parsimonia, si pater uel dominus permittit apud ipsos esse: non tamen in uestibus quas pater uel dominus tenetur ei ministrare, & potest augeri & diminui & totaliter extingui. Pau. de Cast.

Florentinus lib. x. Institutionum. XL.

PEculiũ & ex eo [s] consistit, quod parsimonia sua quis parauit, uel officio meruit à quolibet sibi donari: idque (uelut proprium patrimonium) seruum suum habere quis oluit.

Martianus lib. v. Regularum. XLI.

PEculium nascitur, crescit, decrescit, & moritur. & ideo eleganter Papyrius Fronto dicebat, peculium homini [t] simile esse. Quomodo autẽ peculium nascatur, quæsitum est. & ita ueteres distinguunt: si id adquisiuit seruus, qđ dominus necesse non habet † præstare: id esse peculium. Si uero tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet præstare; non esse peculium [u] Ita igitur nasci,

† F. F. oporteret.

† F. F. habet.

Nemo est dñs membrorũ suorum.

† al. add. ei.

a Ageretur. ut ea tota soluatur: ut j. sol. ma. l. nupta. §. j. & l. si cũ dotem. §. pen. Acc.

b Tueri se posset. nam & si nihil sit in peculio, pater tamen, qui agit nomine filij, insolidũ eum debet defendere: ut infra, de compẽsa. l. si cum filio. & infra, de ædil. edic. l. cum seruus. & infra, rerũ amo. l. & ideo. §. si seruus. & s. de rebus credi. l. cũ fundus. §. seruũ. sed hæc non uidetur bona ratio: nam facilius datur alicui exceptio quam actio: ut j. de re. iu. le. fauorabiliores. est ergo melior ratio, quia pater tenetur de eo, quod ad eum peruenit: ut s. de petitio. hæredi. l. si a patre. j. respõ. obligatio autem ad se peruenit: ergo debet eam restituere.

c Pamphilum. & nihil plus: & Pãphilus nihil habet. Accur.

d Quinque. ex alia causa quam pro capite ipsius uicarij. & sic non est cõtra inf. de pecul. le. l. Stichus. Accur.

e Stichi. ordinarij serui.

f Pretium Pamphili. s. soluendum creditoribus Stichi. Accur.

g Deberet. quia hoc debet fieri, qñ conuenitur ex peculio illius serui uicarij: ut inf. eo. l. si seruus meus. at hic nihil habet. nec seipsum dicitur quis habere in suo peculio, ut in tantũ deducatur: ut subiicit. & j. de pecu. lega. l. Stichus in fi. Nam nemo ẽ dominus mẽbrorum suorum ut s. ad leg. Aquil. l. liber homo.

h Neminem. Respondet tacitæ obiectioni.

i Passurum. Apparet.

k Ex peculio ipsius. s. uicarij.

l Domino debeat quãtum ordinarius habet qui nihil habet nisi illum uicarium.

m Intelligatur. & ita nihil esset legatum: quod esse non debet.

n Vendideram. & tradideram.

o Credidi. postea.

p Deducatur. i. qđ nihil in debitum computetur.

q Nam nec. Si habes nam nec, plana est. & est rõ, tũc talis non competit mihi deductio, qa nec cæteris actio. Sed si non habes nec referas ad eum casum, ubi añ uẽditionẽ cõtractũ est.

r Deberi cœperit. ut hic, & infra eod. leg. quoties. §. pen.

s PEculium & ex. causis illud etiã dicitur esse peculium quod seruus acquisiuit parce uiuendo: uel quod propter obsequium suũ sibi meruit donari: ita tamẽ, si dominus constituerit sibi illud uelut suũ patrimonium. Viu.

Peculium. & ex eo. facit s. e. l. deposit. §. peculium. A.

t PEculium nascitur. Homini. eadem ratione & asino. Accur.

u Non esse peculium. Not. non dicit tunicã peculium. Sed contra s. e. l. id uestimentum. j. respon. Sol. illud obtinet cõstitutio prius peculio seruo. alias propter tam friuola non nascitur peculiũ: argumen. supra de edendo. le. si quis ex argentarijs. §. rationem. Cum

tur peculiū. Crescit, cùm auctum [a] fuit. Decrescit, cùm serui uicarij moriuntur, res intercidunt. Moritur, cùm ademptum est.

Vlpianus lib. xlii. ad Sabinum. XLII.

NEc seruus quicquā debere [b] pōt: nec seruo pōt deberi. Sed cū eo uerbo abutimur [c] factū [d] magis demōstram⁹, q̃ ad ius ciuile referimus obligationē. Itaque quod seruo debetur ab extraneis, dominus rectè petet. Quod seru⁹ ipse debet, eo nomine in peculium, & si quid [e] inde in rem domini uersum est, in dominum actio datur.

In patrem ad rogatorem datur actio de peculio sicut in patrem legitimum & naturalem. Pau. de Cast.

Idem libro xij. ad edictum XLIII.

IN adrogatorē de peculio actionem dandam quidam rectè putant: [f] quamuis Sabinus & Cassius ex ante gesto de peculio actionem non esse dandam existiment. [g]

Alienans post litem sibi motam, uidetur fraudulenter alienare: & perinde condemnabitur ac si non alienasset. Pau. de Cast.

Paulus libr. xxx. ad edictum XLIIII.

SI postea, quàm tecum de peculio egi, [h] antè rem iudicatam seruum uendideris: Labeo ait, etiā eius peculij noīe, qđ apud emptorē q̄sierit, dānari [i] te debere: nec succurrēdū tibi culpa. n. tua [k] accidisse, q̄ seruum uendidisses.

Vlpianus li. [illegible] ad edictum. XLV.

SI quis cum filiofamiliâs contraxerit, duos habet debitores: filium in solidum, & patrem duntaxat de peculio.

Pau. li. lx. ad edi. XLVI.

ET ideo si pater filio peculiū ademerit: nihilominus creditores cū filio agere possunt.

Idē li. xvj. ad edi. XLVII.

QVi peculij [l] administrationem cōcedit, uidetur ꝑmittere generaliter, qđ & specialiter permissurus esset.

Prohibitio domini ne contrahatur cum seruo non facit cessare actionem de peculio. hoc primo. Item seruus fideiubendo non obligat dominum de peculio, nisi fideiubeat in causam domini uel peculiarem. hoc Secundò. Itē cōuētus actione de peculio si non soluit totum, quia non tantum erat in peculio, nō tenetur cauere de soluēdo dum peculium fuerit auctum. hoc tertiò & ultimò. Pau. de Cast.

Idem libr. [illegible] ad Plautium. XLVIII.

QVoties in taberna scriptum fuisset. *Cum Ianuario seruo meo heri negotium ueto:* hoc solùm consecutum esse dominum con-

[a] Cum auctum. foetibus pecorum: ut j. de peti. here. Litem ueniunt, §. item nō solum. & §. fructus. & facit. sup. eo. l. quam Tuberonis. §. sunt quidam.

NEc seruus. CASVS. Seruo nil deberi dicit, neq; seruus debet iure ciuili, inspecto. unde quomodocunq; dicitur seruum debere, uel ei deberi: ad factū est referendum, id est, ad ius naturale, uel ad contractum: nō ad ius ciuile. unde quod seruo debetur ab extraneo, dominus petere potest. & si seruus debet, in dominū de peculio dat actio: uel da in rem uerso si in rē domini uersum sit. Viuia.

[b] Debere. domino uel extraneo. s. ciuiliter.

[c] Abutimur. impropie utimur. A.

[d] Factū. i. ius naturale: ut supra, de pac. l. si unus ex. §. pactus. & supr. e. l. si noxali. §. sed si à debitore. Vel dic. i. ipsum cōtractum. Sed certe & ciuiliter uidetur obligari: ut infra eo. l. non solum. §. fi. quæ est contra. Sol. ut ibi.

[e] Et si quid. ex eo quod petitur. Acc.

IN arrogatorem. CASVS. Arrogaui aliquē, si contrahat, teneor de peculio, de eo uero cōtractu quem fecit antequā eū arrogarē non teneor. Vi.

[f] Rectè putant. de eo quod post arrogationem contractum est cum arrogato: ut inf. de pecu. l. si quis creditori.

[g] Existiment. ut hic, & infra, de dona. cau. mor. l. si filio. §. j. si eñ actio de peculio daretur arrogatore non defenso: mitteretur creditor in possessionem bonorum arrogatoris, ut infra, qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. § si quis actione. quod lex prohibetur insti. de acqui. per arroga. in fi. ti. Itē si tenetur de pec. præcise cogeret defendere: ut supra eo. l. in summa, §. fi. quod hic nō est: ut hic, & ar. s. de ca. dim. l. [illegible]. §. [illegible] fi. Ac.

SI postea. CASVS. Conueni te de peculio ex contractu serui tui: litem sum conte. lite conte. eū uēdidisti. & tradidisti retento pec. si tempore sententiæ minus sit in peculio, quam mihi debeatur: an nomine illius peculij, quod acquisiuit seruus apud emptorem teneri debeas, quæritur? Et respon. quod sic quia in culpa fuisti, quod eum uendidisti. Viuianus.

[h] Egi. & sic erat lis contestata alias non dicor agere, sed agere uelle: ut j. tem. ra. ha. l. amplius, secus si alienasset uēditor, tunc enim de pretio tantum habito ꝓ peculio teneretur: ut s. eo. l. sed si quis. Accursius.

[i] Damnari. si tamen ubi q̄siturus esset quod emptori quæsitum est: ut infra, de act. emp. l. si quis seruum.

[k] Culpa eñ tua. & ita tibi imputatur: ut supra, de tri. quod in hærede. §. si testamento. & infra, de euic. l. si rem §. si duplx. Acc.

SI quis cū filiofa. Insolidū. dū est in potestate, siue inquā si facere potest, nisi causaliter secundum Ioā. sed magis puto regulam esse ut semper insolidū teneatur ante & post. ut dixi supra, quod cū eo. l. ij. in princ. Accursius.

QVi. peculij. CASVS. Si seruo tuo peculij sui administrationē cōcessisti: an uidearis concedere ut alienet, & donet? Et respō. qđ nō sed illud solum uidetur sibi concessum generaliter, q̄ specialiter erat concessurus sibi. Viuianus.

[l] Qui peculij. No. hanc regulā: ut hic & infra, de pignorat. lege, obligatione & supra, de condi. inde. l. si procurator. Accursius.

QVoties. CASVS. Aliquis præposuit seruum stationi, & scripsit super ostium stationis quod nullus contrahat, cum eo seruo Ianuario. si quis cum eo contrahat, an statim de peculio dominus teneri debeat? Et respond. quod sic quia tantum

† al. add. ꝗ.

† F. F. qui.

Facit ad hanc l. ca. quod trāslationem. cum gl. j. circa medium. in uers. & in generali g[illegible] missione ubi Papa non cōcedit in generali mādato quæ sunt reser. uata summo pontifici in signū priuilegij. Bal.

tantum io hoc releuatur obtentu scripturæ, ut Institoria teneri non debeat. Sabinus. Si seruus meos fideiubeat, an teneri debeam: quæritur. & disting. aut in rem meam, & in causam peculiarem: aut non. primo casu teneor: secundo non. Si semel. Conueni te de peculio ex contractu serui tui. minus inuenitur in pecul. tempore sententiæ, quam mihi debeatur. an debeas cauere si postea aliquid accedat, quod mihi reddatur? Resp. quod non: quia hoc in actione pro socio locum habet, ubi socius insolidum tenetur. Si uenditor. Vendidi seruum, & partem peculij retinui. emptor conuenitur a creditore: nec consecutus est creditor totum, quod sibi debetur: an ad residuum me conueniet, quæritur? Et rñ. quod sic. Item quæritur, an lite côtc. cũ emp. nec: neq; sũla lata, possit dimittere emptorem, & redire ad me? Et rñ. quod non. & hoc in secunda: quia sufficere debet ut habeat regressũ côtra me finito primo iudicio quod contra emptorẽ constituatum est. Emptor autem serui an possit agere de peculio aduersus uenditorem ex eo. quod ante uenditionem gestũ est? Rñd. quod sic: quemadmodũ quis alius creditor. dum tñ côputet id quod ex peculio ipsius serui apud se habet. Si uero seruus uendatur retento pec. si conueniatur uenditor, utetur deductione, & si uẽditione facta & traditione uendi tori aliquid a seruo debeatur: quia post uenditionem contrahit cũ seruo: nõ deducetur illud debitum de peculio quod retinuit io uẽditione serui. & hoc in quinta. Quæ. Dictum est superius, si seruus uendatur parte peculij retenta, quod possit uenditor conueniri et emptor. idem est si donatus uel legatus fuit: quia legatarius uel donatarius, cõ uenietur de peculio. Viu.

stat, ne institoria teneant, non ẽt [a] ne de peculio. Sabinus rñdit, non alias dã dam de peculio actionem in dñm, cùm seruus fideiussisset: [b] nisi in rem dñi, aut ob rem peculiarem fideiussisset. Si semel actum sit de peculio quamuis minus inueniatur rei iudicandæ tẽpore in peculio, quam debet, tñ cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculij. hoc enim in pro socio actione locum habet, [c] quia socius[a] uniuersum debet. [d]

Si creditar peculiaris agendo contra emptorem serui non fuit totum consecutus, potest redire ad uenditorem pro ea quod est apud eum de peculio pretio eius: sed lite pendente contra emptorem, non potest ad uenditorem redire. Pan. de Cast.

Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus, competere in reliquum in uenditorem utile iudicium Proculus ait. sed re integra [e] non esse permittendum actori diuidere actionem, ut simul cum emptore & cum uenditore experiatur. Satis enim esse, hoc solum ei tribui, ut rescisso [f] superiore iudicio, in alterum detur ei actio: † cum electo reo [g] minus esset consecutus. & hoc iure utimur.

Emptar serui cum peculio, potest ex contractu prius gesta cõ uenire uenditarem intra annum sicut cæteri peculiares: computanda tamen sibi in debitũ id, quod apud eũ est de peculio, & si ipse conueniatur ab alio creditore pro peculio quod est apud eum, potest aduersus eum uti deductione eius quod sibi debetur. Paulus de Cast.

Non tantum autem qui uis creditor cum uenditore [h] ex ante gesto agere potest, sed & ipse emptor. idque & Iuliano uidetur. quamuis & deducere ipse [i] potest aduersus alium agentem: dum tamen id, quod apud se habet, computet. [k]

Debitum contractum tempare quo seruus erat in potestate domini, deduci potest et si conueniatur postquam esse desiit: secus in debito contracto post. & actio de peculio transit contra quemlibet singularem successorem ad quem transit peculium. Pau. de Cast.

Si seruus deducto peculio uenditus sit: procedit, ut uenditor & deductione uti possit. sed † si post uenditionem [l] cœperit aliquid uenditori seruus debere: non minuit [m] peculium: quia non domino debet. [n] Quæ diximus in emptore & uenditore, [o] eadem sunt & si alio quouis genere dominium mutatum sit: ut legato, [p] dotis datione: quia quasi patrimonium [q] li-

a Non etiam. Vt hic, & ĩ. e. l. si quis seruom §. etiam & ĩ. de iust. l. si quis mancipijs. §. Proculus.

b Fideiussisset. Vt ĩ. eo. l. iij. §. si filius.

c Locum habet. Vt infra, pro socio. l. uerum. §. Item uidendum.

d Vniuersum debet. Non dñs, ut J. de lib. leg. si quis seruum. §. huic & J. eod. l. eo tempore. sed si post peculiũ augeatur, unde tunc nascetur actio? Respon. ex eo cõtractu dudum celebrato: ut sup. eo. l. quæsitum. §. is qui semel. Ac.

e Re integra. Id est, nondũ lata sententia: tamen iam lite conta alias posset actor diuidere: ut sup. e. l. & si ancillarum. §. illud. est tamen huic §. ar. contra J. man. l. credi. tor. j. respon.

f Rescisso. i. finito & condemnato cõuẽto, sed in minus quam debeatur, actori. Ac.

g Et hoc iure utimur. Vt ad alium possit redire. ut hic & sup. eo. l. hinc. §. certe illud & l. quæsitũ. §. sed si ex alia. & l. si ex duobus. §. si plures. & §. in hoc aũt. & l. si creditor. §. si actũ. Ac.

h Cum uenditore. & hic, & sup. eo. l. si ex noxali. §. idem scribit. & l. & ancillarum. §. in uenditore. & dic quod pretium habet nominatim pro peculio.

i Ipse. Scilicet emptor.

k Computet. Scilicet emptor eo casu, cum agitur contra uenditorem. & sic non ad proxi. sed an aliud superius refertur. Acc.

l Sed si post uenditionem. & traditionem.

m Non minuit. Vt creditor conuentus annali, aliquid deducet.

n Quia non domino debet. Id est, non incipit debere: ut supra eodem, l. deposui. §. final. Hæc ratio tamen fallit: & non domino debitum deducitur: ut supra eodem. l. sed si damnum. §. certe si sub cõditio. & l. item cum. §. j. Accur.

o Quæ diximus in emptore & uenditore: ut ĩ. e. l. & ancillarum. §. sed & ipsi. & ĩ. proxi. §. Acc.

p Vt legato. Imo non ita in legato: ut J. tito. j. l. j §. item hæres quæ est contra. Sol. uerbi.

q Patrimonium. Vt ĩ. e. l. deposui. §. peculium. & l. si ex duo

† al. actio. † al. add. emptore.

† P. F. &.

sum, a qui de peculio cũ eo acturus sum. quia non fraudationis cã latitat, b qui si iudicium acciperet absolui deberet, nec ad rẽ ptinet, ꝙ fieri potest, c ut damnatio sequatur. d nã & si in diem uel sub conditione debeatur, fraudationis causa uidetur latitare, e tametsi potest iudicis iniuria condemnari. Sed fideiussorem datum f eo tẽpe, quo nihil in peculio est, teneri putat Iulianus: qm̃ fideiussor futuræ quoque i obligationis accipi possit: si tamen sic acceptus sit. g Si creditor patrẽ, qui de peculio tenebaẽ, hęredem instituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione spectatur, h illius temporis peculium i considerabitur. k

Propter contestationem factã de peculio contra dominum, seruus non liberatur ab obligatione naturali: ideo pro ea potest dare fideiussorem. Paul. de Cas.

Etiam postquam dominus de peculio conuentus est, fideiussor pro seruo accipi potest. Et ideo qua ratione, si post actionem dictatam seruus pecuniam exsoluit, non magis repetere, põt quã si iudiciũ dictatum non fuisset: eadem ratione fideiussor quoque utiliter acceptus uidebitur: quia naturalis obligatio. quã etiam seruus suscipere uidetur, l in litem m translata n non est.

Pro eo quòd pro libertate danda accepit bona fidei possessor, actione de peculio non tenetur ipse, sed uerus dominus, qui eum poterit uindicare, Bar.

Seruus alienus cùm bona fide mihi seruiret. numos à Titio mutuatus, mihi dedit, o ut eum manu mitterem, & manumisi. Creditor quærebat quem de peculio conueniret. p Dixi. quanquam creditor electionem aliàs haberet: tñ in proposito dñm q esse conueniendũ: & eum ad exhibendũ mecũ acturũ pecuniæ nomine, quæ ipsi esset adquisita, nec in eam r causam alienata, quæ pro capite serui † data proponeretur. Neque enim admittendam s esse distinctionẽ existimantium, si non manumittam, domini pecuniã esse: manumissione uerò secuta, uideri pecuniam ex re t mea quæsitam u mihi: quoniam x magis propter rem meam quam ex re † mea pecunia mihi daretur.

possessorem an uerũ dominum habeat creditor obligatum, quæritur? Et respon. quod conueniet dominũ: licet alias eligere posset quem nostrum uellet cõuenire: & tu ages aduersus me ad exhibẽdum & rei uin. pro pecu. quam mihi dedit: quia tibi erat quæsita. & non est distinguedũ: sit non manumissi: & sier mea, quasi ex re mea quæsita: q non ex re mea, sed propter rem meã. i. dominiũ serui, qd' uidebar habere mihi tradita fuit pecunia. Vt.

a Non possum. imo uidetur: ut infra, qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. si quis actione. q̃ est contra So. hic certum erat nil futurum amplius in peculio: quia mortuus erat seruus. ibi credebaẽ aliqd posse esse in peculio. Io. & hæc solutio ex illo apparet, quia ibi dicitur conueniri posse: uel ibi lis erat contestata.

b Latitat. ut hic & infra. de reg. iur. l. nullus. & infra, quod ui aut clam. l. denique. §. j.

c Fieri potest. recta, nõ inspici quod põt euenire. sic su. de iurisd. omn. iud. l. si idem. in fi.

d Sequatur. & de facto. non iure: sed iniuria iudicis.

e Latitare. i. turpiter se occultare: ut infra, quibus ex cau. in poss. eatur. l. Fulcinius. §. j. & idẽ non uidetur fieri in possessionẽ missio. Sed contra infra, q. ex cau. in pos. ea. l. in possessionẽ. q est contra Sol. non sit missio talis, quod uendatur: sit tamen missio, ut cautum sit actoribus. ℥. de iu di. l. in omnibus. & sup. ex quibus cau. ma. Litem. §. pe. Accur.

f Fideiussio. em datum. s. a patre.

g Acceptus sit. i. pro futura, nõ alias. ar. inf. de fideiu. l. cum fideiubebat. & ℥. de constitu. pe. l. j. §. j. & inf. de hi. leg. l. si quis reum. § idem. & su. de iudi. l. non quemadmodum.

h Spectatur. ut hic, & insti. ad l. Fal. §. quantitas. sed certe imo tempus aditæ hæreditatis: ut infra, ad l. Fal. l. si creditor alij quæ est contra Sol Secundum B. ibi adiuit in ipso tempore mortis. & sic est idem utrunque tempus. Alij ut Io. dicunt quod eadem erat quantitas patrimonij utroque tempore. Tu dic quod alterum illorum inspicitur, quod plus proficit legatarijs: ut in eod. tit. l. cum quo. Accur.

i Peculium. ut quantum tũc potest habere de peculio, tantum uideatur esse in hæreditate creditoris: & sic proficiat legatarijs ut tanto minor Falcidia detrahatur eis. itẽ & de eo creditoribus hæreditarijs & legatarijs tenebitur.

k Cõsiderabitur. ut quia quantũ creditor serui factus est. tantũ omni tẽpore deducetur. Ac.

l Suscipere uidetur dando fideiussorem. Vel dic qd' de primo dicit, & quod dicit, etiã seruus. s. homo. nõ solum liber uidebatur, & uerum erat, quod susceperat eã obligationẽ: & sic dicas suscipere. i. suscepisse.

m In litem. per dominũ susceptam. † F. F. ed.

n Translata. i. mutata. affert enim utilitatem non damnum hæc nouatio quæ fit litecõte. ut j. de noua. l. aliam.

o Dedit. i. tradidit. Acc.

p Cõuenitet. me possidentem. uel uerum dominum.

q Dominum. uel bonæ fidei pos. & hoc si seruus a bonæ fidei posses. se subtrahere non intẽdit. sicut facit hic & infra, man. l. cũ seruus. §. quod si de suis. sed uidetur ꝙ nec alias possit eligere: ut sup. e. leg. j. in fin. & l. hinc. §. j. ibi, certe illud quæ sunt contra Soln. Illud non ex necessitate iniungit. Vel dic aliud in emptore & uenditore uel socio, quam hic. Vel illud obtinet, cum liquidum est, in cuius peculio contrahit. Si autem non liquet, uel liquet in neutro contractu locum habet quod hic dicitur.

† F. F. facta proponeretur.

r In eam. s. manumissionem.

s Admittendam. scilicet dicimus.

t Ex re. ex qua causa & opera quæritur per talem.

u Quæsitam. imo nec domino nec possessori esse uidetur acquisita: ut infra, de acqui. re. do. l. seruus. & inf. de acqui. posses. l. j. §. sed & per eum quæ sunt cõtra Sol. hic de æquitate: ibi de rigore.

x Quoniam. ideo non admittitur prædicta distinctio. quoniam, & c ut eam darem quod meum esset. s. dominium serui manumittendo ipsum, fuit mihi datum.

† Not. secũdũ Bar. differentiã inter ex, & propter: quia ex, denotat causam proximam, propter, causam remotam.

ta: quod non feci, cum non esset meus: & ita nō lucror: quasi ea negotiatione, ut facio alias: ut ꝟ. de hære. uel act. uen. l. uenditor ex. & inf. ad leg. Fal. l. ij. & facit. inf. pro socio. l. socium qui. §. fin. & l. seq. & inf. de coniun. cum emancip. li. l. j. §. nunc. Acc.

Quod debetur. CASUS. Si dominus conueniatur de peculio qui habet nomina, & minus habeat dominus in pecu. quā debeatur, & creditores uelint rationem haberi nominum: an sint audiendi quæritur? Et respon. quod nō quatuor rationibus. Prima est: cum euentus causæ sit dubius: quia si dominus ageret contra creditores peculiares, possent absolui. Alia ratio est. quia dominus sumptus posset facere in conueniēdo. Tertia est quod si debitores essent condemnati, debet eis dare quadrimestre tempus, quod datur cōdemnatis: & ita dominus damnificaretur si statim deberet haberi ratio nominū. Quarta est: si debitores conuenti latitent, quod fieret missio in posses. & uenditio bonorū eorum: quod forte non sufficeret. An ergo liberari posset cedendo aduersus debitores? dicit quod sic. & subiicit generalem clausulam, quandocunque quis tenetur, quia habet actionem aduersus aliquem, potest liberari cedendo actionem. Viuianus.

† imprudē dū.

† pro.

Dubius est litis euentus: & qui idea tenetur quia actionem habet, eam cedenda liberatur. Bar.

Scæuola lib. ij. Quæstionum. LII.

Quod debetur seruo ab extraneis, a agēti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condēnandus est: cùm & sumptus in petendo, † & euentus executionis possit esse incertus, & cogitanda sit mora temporis quod † datur iudicatis b aut uenditionis bonorum si id magis faciendum sit. ergo si paratus sit actionem mandare absoluetur. Quod enim dicitur, c si cum uno ex socijs agatur, uniuersum peculium computandum, quia sit cum socio actio: in idem † redibit, si actiones d paratus sit præstare. Et in omnibus, quos idcirco teneri dicimus, quia habent actionem: delegatio pro iusta præstatione e est. †

a Ab extraneis. quid si a domino? Respon. Inan. secus. nam pauper in hoc sibi diues est: ut infra, ad leg. Fal. l. quærebatur.

b Iudicatis. nam nonnullas moras habet dilatio iudiciorum: ut infra, ut le. uel fideicō. ca. l. etiam. Acc.

c Quod enim dicitur. ut sup. e. l. & ancillarum. §. fi. & respon. hic argumentis. Acc.

d Si actiones s. communi diuidun. & pro socio, quā habet pro medietate peculij non diuisi: alioqui non tenetur pro alio ut sup. e. sed si duo. in fi. Acc.

e Præstatione. ad bonā regulam. ut hic, & ꝟ. de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res. & supra, commo. l. si ut certo. §. idem Labeo. & infra. ut. iij. l. iij. §. idē. Labeo. secus ergo si mihi tenearis, quia contraxisti mecum: non quia habes actionem: ut C. si cer. peta. l. non aduersus. & fo. xa, de nego. gestis. nam & Seruius. §. fina. & supra, de pigno act. lege, petenti. sed in casibus etiam in contractu uidetur contra: ut infra, depositi. l. ij. §. si uero tuo nomine & l. si is apud & ꝟ. man. l. si procurator. in fine l. & ꝟ. de act. empt. l. Iulianus. §. pe. Item no. quod delegatio obtinet, uicem solutionis: ut inf. de ope. lib. l. qui libertinos. §. sed si creditori.

Delegatio uicē solutiōis obtinet.

Ex facto. CASUS. Seruus meus tenebat mihi in x. quod habebat peculiū, & fugit gerens se pro libero gessit tutelam cuiuidā pupilli: & factus est debitor ex mala administratione in x. finita tutela pronūciatus est seruus: & eum reduxi. ex isto themate tres eliciū tur quæstiones. Prima est: si conueniar a pupillo, an possim deducere quod mihi debebat seruus. Secūda est: an aliquid intersit, factus fuerit debitor meus seruus antequā fuerit in pos. libertatis an postea. Tertia est. an pupillo iā facto adulto competat actio. Ad primā rñ. quod deducam nulla priuilegiati habita ratione, quod patri uel dño debetur. unde neque pupillus: licet inter cæteros creditores præferatur: & hoc probat tali exemplo, si maritus recepit dotē a muliere. soluto matrimonio si mulier petat dotē: præfert alijs creditoribus. in hoc ergo casu præfertur pupillus cæteris creditoribus, & si seruus uerus tutor nō fuisset: alioqui si non haberetur rō, secus esset: quia occupāuis, &c. si seruus ergo mutuauit pecuniā pupilli: uel deposuit, pupillus uindicabit, si extat: uel utili actiōe. i. cōdictione certi aget, si cōsumpti sunt: quia nō potuit alienare. cū non fuit uerus tutor: & quod dictū est in cōsumpta pecunia pupilli uel extante: intelligendū est in quolibet uitore. Ad secundā. rñ. quod non est differentia: factus fuerit debitor ante pos. libertatis, uel post. ad tertiā respon. quod non datur de peculio: quia forte nil est in pecul. imo uerius hoc quod habuit peculiū nō fuit: & hoc innuit litera seq. sed utilis actio tutelæ contra dominū competit: quia nō erat uerus tutor seruus, ut illud intelligatur esse in peculio, si quid in patrimonio eius sit. Si dos. Si filiof. data fuerit dos a minor in peculio cæteris creditoribus præfertur idem est si administret tutelam alicuius pupilli, quia pupillus præfertur. si tamen non priuilegiatus agat, cauebit de restituendo retro quod acceperit. Viu.

Cùm pater uel dominus actione de peculio personali conuenitur, in deducendo omni priuilegio anteponitur. secus si reali: licet inter creditores peculiares ille qui habet priuilegium, præponatur. Itē sufficit quem esse dominum cùm de peculio conuenitur. Item patrimonium eius qui se gerit pro libero, pro peculio remittitur. hoc dicit. Primò ponit regulam, & tres quæstiones. Secundò ad eas respondet per ordinem. Bar.

Paulus libr. iij. Quæstionum. LIII.

Ex facto quæritur: qui tutelam quasi liber administrabat, seruus pronunciatus est: an si conueniatur eius dominus a pupillo (cuius quidem potiorem causam quam creditorum cæterorum serui habendā, rescriptum est) an uel id f deducatur ex peculio, quod domino debetur? & si putaueris g posse deduci: an intersit, vtrum cùm adhuc in libertate † h ageret, domini debitor factus est, an postea? & an de pecu-

† libertatem.

f Vel id. alias an uel id. sed tunc abundat unum an & hæc est prima quæstio, cui respondetur quod sic. Accur.

g Et si putaueris. hæc est secunda quæstio, cui respondetur quod non.

h In libertate. id est, in possessione libertatis.

lio [a] impuberi cōpetat? Rńdi, nullum priuilegium præponi patri, uel dño potest, cùm ex persona filij uel serui de peculio cōueniuntur. [b] Planè [c] in cæteris creditoribus habéda est rō priuilegiorũ. Quid enim si filius dotem accepit, tutelam administrauit? Meritò ergo & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum est [d] & quia occupantis melior solet esse conditio, quàm cæterorum: in id [e] dabitur [f] † actio. Plane si ex re pupilli noīa fecit, [g] uel pecuniam in arcā † deposuit: datur ei uindicatio numorum; & aduersus debitores utilis actio; [h] scilicet si numos consumpserũt. Hic enim alienare eos non potuit. [i] quod & [k] in quouis tutore dicendũ est. Nec tñ [l] interesse puto, qñ dño debere cœperit; utrũ cùm in libertatis possessiōe esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, eiusq; dñs esse cœpero; deducam, quod pri credidi, si cōueniri de peculio cœpero. Quid ergo [m] est? Quia de peculio actio deficit, [n] utilis actio in dominum quasi tutelæ [o] erit; ut quod ille pro patrimonio habuit, peculiũ esse intelligatur.

Si dos [p] filiofamilias sit data, uel tutelam administrauerit; habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio. dilata interim cæterorum creditorum actione, uel interposita cautione. si priores agāt, qui priuilegium nō habent; restituturi qđ acceperunt, si inferatur postea cum patre actio priuilegij. † [q]

Manumittendo seruum inter uiuos censetur quis donare sibi peculium: actiones tamen peculiares non transeunt in ipsum, nisi cedantur. Pau.

Idem lib. xij. Quæstionum. LIIII.

SI Sticha peculium, cũ manumitteretur [r] adēptum non est; uidetur concessum. Debitores autem conuenire, nisi mandatis sibi actionibus non pōt. [s]

Pro eo quod seruus debebat domino, non competit actio de peculio hæredi domini contra illum cui legatus est seruus cum peculio. Pau. de Cast.

Scæuola lib. j. Responsorum. LV.

† FIliofamilias uni ex hæredibus prædia prælegauit, ut instructa erant, cūm seruis. hi serui domini debitores fuerũt. Quæsitum est, an cæteris hæredibus aduersus eum actio de peculio competat? Respondi, non competere. [t]

[a] Et an de peculio. Tertia quæstio.

[b] Conueniuntur. Cum & ipsi habeant priuilegium: ut sup. de trib. l. j. nisi habeant pignus: ut sup. de trib. l. procuratoris. §. qui tñ. uel illud in tributoria. Acc.

[c] Plane &c. Interpositio cuiusdam alterius quæstionis. Accur.

[d] Id rescriptum est. Vere habenda est, licet uere non fuerit tutela: ut hic & j. de priui. credi. l. dabimus. & j. sol. mat. l. si cum dotē. §. pe. & l. si filio. nā si nō haberetur rō, secus esset: quia occupantis, &c. Acc.

[e] In id. Quod debetur pupillo. Ac.

[f] Dabitur qđ debetur pupillo: alijs interim tacentibus: ut in fi. l. & sic habes dabitur. alias est inhibetur: & tunc referas ad idē, & dicas inhibetur s. alijs dum pupillo satisfiatur in fin. l. Vel dic inhibetur s. alijs cum aliquis occupauerit. & sic ad proxi. resp̄ō. hoc refertur. sed secundum aliam expositionē ad aliud superius refertur. Acc.

† Dabitur. Aliàs inhibetur.

[g] Nomina fecit. speciale hic, & j. de in rem uerso. l. j. §. item si plures. secus in tributoria est: ut sup. de tri. l. procuratoris. §. plane. Item no. φ potius est audiendus qui suum inuenit: ut s. eod. l. deposui. & non deducet dominus his casibus: ut infra, de admi. tut. l. circa.

[h] Vtilis actio. Licet suo nomine nō fuerit tutor: ut C. qñ ex fac. tu. l. & si tutores. Acc.

[i] Non potuit. Cū tutor non fuerit: secus si fuisset tutor: ut infra. de furt. l. interdum. §. qui tutelam &c.

[k] Quod &. Scilicet quod diximus in seruo cōsumpta pecunia uel extante deposita. Acc.

[l] Nec tamen. Responsio secundæ quæstionis.

[m] Quid ergo. Si deduco mihi debitũ: qualiter ergo satis fiet pupillo de residuo? & est solutio tertiæ quōnis.

[n] Deficit. iure mero.

[o] Tutelæ. Quia non fuit tutor: uel quia non fuit peculium, secundum Io.

[p] Si dos. Quod proposuit in seruo, proponit in filio similem casum addendo.

[q] Priuilegij. Id est, priuilegiata. sic & supra eodem. l. sed si damnum. §. fi.

SI Sticho. CASVS. Si manumisi seruum peculium habentem, & non expresse dixi, quod pecul. pertineat ad me: peculiũ uideor ei concessisse: an autem debitores peculiares posit conuenire nisi actionē sibi cedam? dicitur quod non. Vi.

[r] Cum manumitteretur. Inter uiuos Io. secus in ultima uoluntate: ut C. de pec. eius qui liber. me. l. j. & ideo quia donare uidetur, potest compelli dominus ad cessionem de qua hic dicit, condictione ex lege: ut C. de dona. l. si quis argentũ. §. pen.

[s] Non pōt. Cum actiones non possint facile transire: ut sup. eo. l. qa ergo. in fi. & j. de pec. l. l. v. & hoc in directis utiliter. forte tñ ager ēt sine cessione: ut argu. C. de leg. l. ex legato. sed an ipse conueniatur a creditoribus peculiaribus? uidetur φ non: ut C. an ser. ex suo fac. l. creditoribus. Econtra φ sic, cum habeat peculiũ: ut infra, de do. præle. l. j. §. per contrarium. quare dicas: si est orcinus potest conueniri, cum semper comitatum eum fuerit peculium, & sic hic quando inter uiuos fuit manumissus: secus si per fideicom. fuit manumissus. tunc enim hæres tenetur, cum poterat deducere quando manumisit, non impleuit j. ti. j l. j. §. item hæres. & s. de tri. l. quod in hærede. §. si seruo. & facit j. de do. l. fi. §. j. Ac.

FIliofamil. CASVS. Pater filium quē habebat in potestate hæredem instituit cum duobus alijs: & prælegauit filio quædā prædia ut erant instructa cum seruis, qui tenebantur eidem patri in &c. an cæteri hæredes possunt illum de peculio conuenire? Et respond. quod non. Idem dicit l. ultima. Vi.

[t] Non competere &c. Nec ex sua persona, quia nihil cre-

† P. P. inhibebit actio. † P. P. arca.

priuilegiorum.

† In P. Fl. totum hoc caput deest. habetur autem in l. fin. j hoc titulo.

crediderant: nec ex persona testatoris: quia dominus actionem non habuit: ut sup. eo. l. & ancillarum §. sed ipsi. & facit ¶. eo. l. fi.

ISeum. CASVS. conueni Titium de peculio. uocatus ad ius, a Seio est exemptus Titius. cuius temporis peculium spectandum est, quęritur, & quomodo de eo condemnetur exemptus? utrum quid habuerit tempore exemptionis, an postea? Et respō. quod illius fiet æstimatio, quod erat tempore exemptionis. Vi.

a Eximeres. Licet desierit: ut ¶. si quis cau. l. qui autem. §. illud. sed si creuit postea, tenetur usque ad finem sententię: ut sup. eod. l. quæsitum. j. respon. Acc.

b Qvod seruus. Cum deduxerit. Ioan. facit inf. de fideiuss. l. si quis pro eo. §. j. Ac.

c Debet. Cum nō sit mihi solutum adhuc. Acc.

d Illud. s. dñs, & sic satisfacit. Acc.

e Peculiare. Vt teneatur seruo uel mandati, uel nego. gest. & mihi domino per seruum.

Si filius. CASVS. Si pater uel dominus conueniatur de peculio, & ante sententiam decesserit seruus uel filius, inspicitur quod erat in peculi. tempore mortis hoc in prima. Si uero seruo libertatem reliquit cū peculio, inspicitur quod erat in peculio tēpore aditæ hæreditatis. hoc in secunda. Si uero extraneo legauit serui pecu. inspicitur quod erat I peculio tpe mortis. & illud quod accrescit rebus peculiaribus ante aditam hæred. ueluti partus ancillarum, fœtus pecorum. & hoc in tertia. Si uero seruo

Qui ui eximit conuentum de peculio, tenetur actori ad interesse quatenus erat in peculio tēpore uenditionis. Pau.

Neratius li. j. Responsorum. LVI.

IS, cum quo de peculio agebam, a te ui exēptus est. Quod tunc, cùm ui eximeres, a in eo peculio fuerit, spectari {oportet.}

Etiam id quod debet seruus domino pro debitore ipsius domini, deducitur: nomen tamen illius ex hoc efficitur peculiare, quia ille tenetur seruo: & per cōsequens computabitur in peculio. h. d. Pau.

Paulus libro ij ad Neratium. LVII.

QVod seruus b meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet: c & a debitore nihilominus debet. Sed uideamus, ne credendum sit peculiare fieri nomen eius, pro quo expromissum est. Paulus. Vtiq; si de peculio agente aliquo, deducere uelit: illud d nomen peculiare e facit.

Si is, de cuius peculio agitur, lite pendente decedat: quantum sit in peculio mortis tempore inspicitur. si ei legetur peculium tēpus inspicitur, quo dies legati cedat cum omni incremento, sed si legetur extraneo, rerum peculiarium tantùm incrementum accedit. Bart.

Triphoninus lib. viij. Disputatio. LVIII.

SI filius uel seruus, cui f noīe duntaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit: id peculium inspicietur, quod eorum aliquis, cùm moriebatur, 1 habuit. Sed eum, qui seruum testō liberum esse iubet, & ei peculiū legat: eius tpis peculiū legare intelligi, Iulianus scribit, quo libertas competit. ideoque omnia incrementa peculij, quoquo modò g ante aditam hæreditatē adquisita, ad manumissum pertinere. At si quis extraneo peculium serui legauerit: in coniectura uoluntatis testatoris quæstionē esse: & uerisimilius † esse, id legatum, quod mortis tpe in peculio fuerit: ita, vt quæ ex rebus peculiaribus ante aditam hæreditatem accesserint, debeantur: ueluti partus ancillarum, & fœtus pecudum. quæ autē seruo donata h fuerint, siue quid ex operis suis adquisierit: ad legatarium non pertinere.

Summata est supra ista lex: sed aliter potest sic summari secundum Bald. Is cui legatur seruus hæreditarius domini, pro debito domini non tenetur. Bar.

Scæuola lib. v. Digestorum. LIX.

VNi ex hæredib. prædia legauit, † i ut instructa erant, cū seruis, & cęteris reb. k & qcquid ibi esset. hi serui domini † debitores fuerunt, tam ex alijs causis, quam ex rōne Calendarij Quæsitum est, an cæteris hęredibus aduersus eum pecuniæ ab his debitę actio de peculio cō petat? † Respondi, non competere. l

aliquid detur, uel aliquid sequi fieri, nō pertinebit ad legatarium. Vin.

f Cum morieba. s. Et etiam posterius, si postea credit: ut ¶. ti. j. l. fina. quæ est cōtra: Vel dic quod dominus non potest augere, ut hic: sed per se potest augeri: ut ibi. Acc.

g Quoquo modo. Ex re peculiari uel extrinseca. Itē ideo dicit aditam, quia tunc competit libertas: vt C. de caducis tollendis. §. in nouissimo.

h Quæ autem seruo donata. rō differentiæ inter hunc & superiorem §. est in sti. de leg. §. si peculium. sed alia melior est ¶. de pec. leg. l. denique. §. fi.

i VNi. legauit. i. prælegauit.

k Rebus. qbusdā.

l Non competere, & est ratio, ut dixi s. proxi. l. si filiofa.

QVANDO de peculio actio, &c.

PRætor. CASVS. Si pater uel dominus de peculio teneat ex cōtractu serui uel filij. & seruus uel filius morte, uel emancipatione, uel manumissione, uel alienatione ptātem domini uel patris fuerit egressus: intra

† P. F. uerisimiliusq;.

† Prælegauit.

† P. F. domino.

† fuerant.

† P. F. competit.

TITVLVS. II.

QVANDO DE PECVLIO actio annalis sit.

Quousque filius uel seruus est in potestate domini, actio de peculio est perpetua. sed postquam exierint morte filij uel serui: seu emancipatione uel manumissione uel alienatione serui, efficitur annalis. Pa. de C.

Vlpianus lib. xxix. ad edict. I.

PRætor ait: *Post mortem eius, qui in alterius potestate fuerit: posteave, quàm is eman-*

cipatus: manumissus, alienatusve [a] *fuerit: duntaxat de peculio, & si quid dolo* [b] *malo eius, in cuius potestate est, factum fuerit, quo minus peculij esset: in anno,* [c] *quo primũ de ea re experiũdi potestas erit, iudicium dabo.*

Quandiu seruus uel filius in ptãte est, de peculio actio perpetua est: [d] post mortem aũt eius, uel post quam emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit: temporaria † esse incipit, id est [e] annalis. Annus aũt utilis computabitur. Et ideo si conditionalis sit obligatio: Iulianus scripsit ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente. Meritò autem temporariam in hoc casu fecit prętor actionem. Nam cùm morte, uel alienatione extinguatur peculium: [f] sufficiebat usque ad annum ꝓduci obligationẽ. Alienatio aũt & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios. [g] mors aũt tam ad seruos, quam ad filios refertur: emancipatio uero ad solum [h] filium. Sed & si alio modo [i] sine emancipatione desierit esse in potestate, annalis erit actio. Sed & si morte patris uel deportatione, sui iuris fuerit effectus filius: de peculio intra annum hæres patris, uel † fiscus [k] tenebuntur. In alienatione accipitur utique uenditor, qui actione de peculio [l] intra annum tenetur. Sed & si donauit seruum, uel permutauit, uel in dotem dedit, in eadem causa est.

† temporalis.

† non hæres patris. sed.

In singularem successorem peculij & non serui non datur actio de peculio. h. d. secundum intellectum gl. Pau. de Cast.

Item hæres eius, [m] qui seruum legauit, non cum peculio. nam si cum peculio [n] uel legauit, uel liberum esse iussit: quæstionis fuit. [o] Et mihi uerius uidetur, non dandam, neque in manumissum, neque id eum [p] cui legatum sit peculium, de pe-

ita annum conuenietur pater uel dñs de peculio uel si dolo fecerit quo minus aliquid sit in peculio. hoc in prima. Quandiu uero filius uel seruus est in potestate, de peculio actio perpetua est: eis autem liberatis incipit esse annalis. & quod dicitur perpetua est, intellige, id est esse potest: ut si descendat ex causa quæ perpetua est. hoc in secunda. A quo autem tempore computetur? Et respon. quod cum utilis sit, si obligatio sit conditionalis, ab eo tempore computabitur, ex quo conditio extiterit, non ex quo filius emãcipatus est, uel seruus manumissus. hoc in tertia. Quæritur quare prætor fecit hanc actionem annalem? Et respond. quod cum morte uel alienatione extinguitur peculium, sufficere putabat, quod usq; ad annũ porrigeret oblig. Alic. Quia tetigit de emancipatione, & manumissione, dicit in quibus hæc locum habeant: quod emancipatio pertinet ad filios: alienatio & manumissio ad seruos: mors ad utrosq; hoc in prima. Sed quid si filius aliter quam per emãcipationem exierit de potestate, puta per dignitatem: nunquid actio de peculio erit annalis? dicitur quod sic. hoc in secunda. Sed quid si morte patris uel emancipatione, uel deportatione sui iuris effectus fuerit: an intra annum hæres patris uel filius teneatur de peculio? dicitur quod sic, hoc in tertia. Sed quid si dñs non uendidit seruum, sed donauit uel permutauit, uel in dotem dedit: an actio de peculio detur? dr̃ quod sic. hoc in quarta. Si dominus qui tenebatur de peculio, seruum legauit, & pecu. retinuit: hæres de pecu. tenebitur. hoc in prima. Si uero uni legauit seruum, uel liberum esse iussit, & alij peculium legauit: an teneatur hæres uel seruus liber factus, uel ille cui peculium legatum est, quæritur? Et respon. quod neque in manumissum uel legatarium dabitur actio de pecu. sed in hæredem: quia satis uidetur penes hæredem esse peculium, quia tradendo illud legatario liberationem consecutus est: cauere tamen debet legatarius hæredi ut præstet eum indemnem si a creditoribus conueniatur. quod si sine cautione tradidit, imputet sibi ipsi: & conuenietur, sicut dictum est. Si præcepto. Si dominus hærede instituto, & ei seruo prælegato cum peculio ipsum rogauerit de hæreditate restituenda, isque restituerit: si postea conueniatur: an creditoribus peculiaribus de peculio, aut contra creditores peculia. sicut contra hæreditarios creditores possit obijcere exceptio. Trebel. scilicet quod ipse non sit conueniendus, sed ille cui restituenda fuit hæreditas, quæritur? Et respondeo, quod non. & hoc in prima. An fideicommissarius teneatur? dicitur quod non: cum ad eum peculium nõ uenit: nec dolo fecit quo minus haberet. hoc in secunda. Viu.

[a] Alienatusve. nominatim pretio peculij accepto: ut supra ti. j. l. si ex duobus. §. fin. Acc.

[b] Dolo. ut sup. tit. j. l. si semel. in fine, quandoque etiam sine dolo: ut inf. tit. j. l. filiusfamilias.

[c] In anno. ut supra, de exercit. l. si tamen. in fin. Acc.

[d] Perpetua est. i. esse potest: ut infra, de statu liber. l. Labeo. nam si erat sui natura prius perpetua & post: nunc erit, alias tempore suo finitur: ut infra eodem. l. cum post. & facit C. quod cum eo. l. ei qui.

[e] Id est. pro scilicet ponitur. sic infr. de re iudica. leg. sunt qui. Acc.

[f] Extinguatur. peculium. scilicet defuncti, licet dicatur crescere ex seipso quantum ad actionem annalem: ut infrà, eodem. l. final. quæ est contra. Item & peculium uicarij eius extinguitur: ut infrà titulo primo, l. seruus. §. cum. Accur.

[g] Non ad filios. nisi in casu: ut C. de patri. qui fil. distrax. lege, prima.

[h] Solum. ut non obstet. l. quoties. in fin.

[i] Sed & si alio modo. puta dignitate: ut instit. quibus modis ius pat. pot. solui. §. si filius.

[k] Vel fiscus nisi deportatus fuerit.

[l] De peculio. tenetur, scilicet si nominatim pretium pro peculio accepit: ut supra titul. primo. l. si ex duobus. §. fina. & l. sed & si quis. & facit. l. quoties. §. finali. Azon.

[m] Item hæres eius. scilicet tenetur de peculio.

[n] Nam si cum peculio. dic quod alij fuit legatum peculium, & alij seruus. & ita ponitur cum, pro &. alias falsum esset quod hic dicitur: ut supra tit. primo. l. quoties §. fina.

[o] Quæstionis fuit. an teneatur hæres uel ille cui legatum est peculium uel seruus solus. Acc.

[p] In eum. scilicet hæredem.

culio actionem. [a] An ergo teneatur hæres? Et ait Cæcilius † teneri: [b] q a peculiū penes eū sit, qui tradēdo id, {a} legatario † se liberauit. Pegasus aūt caueri hæredi debere ait ab eo, cui peculium legatum sit: quia ad eum [c] ueniunt creditores. Ergo si tradiderit sine cautione, erit conueniendus. [d]

Hæres, qui restituit hæreditatem retenta seruo cum peculio, potest effectualiter conueniri, etiam perpetuā actione de peculio. h. d. Paulus.

Si præcepto † seruo & peculio rogatus sit hæres restituere hæreditatem: si de peculio conueniatur Trebelliani exceptione non utetur, [e] ut Marcellus tractans admittit. Is āt, † cui restituta est hæreditas, non tenet (ut Scæuola ait) cùm peculium non habeat, nec dolo fecerit, quò minus haberet. Vsufructu quoque extincto, intra annum actionem dādā in usufructuarium, [f] Pomponius lib. lxj. † scripsit.

Notabilis est hæc lex ad duo. Si in libello proponantur duæ actiones, quæ electione tollun-tur: procedit iudicium si non opponatur. Item error in quē quis deducitur assertione aduersarij, potest corrigi post definitiuam sententiam. h. d. Bar.

Pomponius. II.

QVæsitū [g] † est apud Labeonem, si cùm filius uiueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus præterierat, [h] exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, comperto errore, permittendum sit? Et ait, permitti debere duntaxat de peculio, non etiam de in rem uerso. nam priore iudicio de in rem uerso rectè actum esse: [i] quia annua [k] exceptio ad peculium, non ad in rem uersū pertinet.

Si actio prima durabat minus anno, non restituitur annalis: sed tanti temporis cuius illa erat. h. d. Pau. de Cast.

Paulus lib. xxx. ad edictum. III.

CVm post mortem filijfa. annua aduersus patre actio est, quemadmodū [l] aduersus eum esset perpetua, uiuo filio: ideo [m] si ex causa red

a Actionem. directam uel utilem: vt no. sup. tit. j. l. si Sticho.

b Cæcilius teneri. imo non tenetur: vt sup. titul. j. l. ar cum. quæ est contra. sed distingue, an sit directo relicta libertas: quo casu ipse tenetur, cum directo peculium fuit consecutum: vt infra, de dote præleg. le. j. §. per contrarium. an per fideicommissum: quo casu imputetur hæredi cum potuit retinere: vt hic. & ff. de trib. l. quod in hærede. §. si seruo. Accursius.

c Ad eum. hæredem.

d Conueniendus. & sibi imputet cur sibi caueri non desiderauit: vt sup. de transac. l. iij.

e Non utetur. imo uidetur quod sic: ut institu. de fideicom. hæredi. §. si quis. quæ est contra. sed peculium est uniuersitas incorporea & iuris, in qua actiones continentur: sed illud est uerum de corpore aliquo uel corporea uniuersitate; ut equitio.

f In usufructuarium. scilicet dicimus.

QVæsitum. CASVS. Creditor peculiaris filijfamilias credens eum decessisse, cum tū degeret, intra annū egit, & annali exceptione submotus est: quia annus iam transierat, postea effectus est certus de uita filij, quia non fuit mortuus: an possit post ea experiri, comperto quod filius non decessit? Respond. quod de peculio sic: non de in rem uerso: quia annalis exceptio ad peculium, non ad de in rem uerso actio. pertinet. Viuia.

g Quæsitum. alias lex, & alias. §. Accur.

h Præterierat. a tempore quo mortuus dicebatur. Accursius.

i Recte actum esse. quomodo recte actum est, cum actionem de in rem uerso non intendat: sed de peculio: vt in principio huius legis dicitur: uel quia nesciuit, vel non potuit, cum debuit eligere: vt sup. de trib. l. quod in hærede. §. eligere? Respon. imo de in rem uerso agit quia cum egit de peculio, etiam quod in rem uersum est petijsse uidetur, ut dixi inf. tit. j. l. filius. ergo cum est absolutus ab actione de peculio, etiam in eo quod uersum est absolutus uidetur: vnde conueniri non potest. Alij dixerunt, recte actum est, id est agi poterit. sed hic nulla est discordatio. nam secundum hoc, quia de fundo meo aliquando potui agere, hodie non possum? quod non est uerum. uel aliter. potest enim dici utramque propositam fuisse, & de peculio, & de in rem uerso: nec fuit ab aduersario coactus, ut unam eligeret: quia pater de suo iure confidebat, sed secundum hoc, ergo non egit actor recte. quia eligere debuit, sed expone recte, id est, non obstante errore mortis filij nam & post annum intendi potest non obstante morte putatiua uel naturali. Vel dic, quia ex una causa: puta ex mutuo in decem egis de peculio: ex alia in quinque: ex locato de in rem uerso. Item opponitur: quia causa finita non debet allegari error: ut C. de iur. & fact. ignoran. l. error in fine. quæ est contra. Sed illud est de rigore iuris ciuilis non de æquitate: ut supra, de instit. action. l. habebat. in fin. primo respon. Vel uerius ibi de errore proprio errantis tantum, hic de communi. Vel dic; hic errabat in eo quod aduersario credidit: ut supra, quod cum eod. l. sed si. §. finali. ibi in eo casu quod sibi errando credidit. Accur.

k Quia annua. ubi scilicet non esset error.

CVm post. CASVS. Sicut uiuo filio perpetua est actio: & post mortem annua. sic ubi non est perpetua, quia sex mensium, ut est redhibitoria: mortuo filio non datur intra annum, sed intra sex menses tantum, si tantum supererat moriente filio: alioquin tantum quantum supererat. hoc in prima. Idem dicendum est in omnibus temporalibus actionibus. si seruus. Seruus meus captus est ab hostibus, an creditores eius possint me post annum captionis eius conuenire? & respondeo quod sic. Viuia.

l Quemadmodum. id est sicut.

m Ideo. quasi dicat, ergo ubi non erat perpetua uiuo filio: non datur intra annum. & dic quod actio, quæ est sex mensium, id est, quæ consueuerat durare per sex menses, erit post mortem filij intra tempus quod superat mortuo filio: non autem dico quod post mortem filij datur semper per sex menses. hoc enim esset falsum: ut supra, ex quibus causis. maio. l. sed & si per prætorem. §. quoties. & de minor.

† Cæcil. † recepta. † enim. † R.

† §. est in uetu exēplari. scriptis & in P. Fl.

minor. l. final.

a Redhibitionis. Et sic sex mensium: ut inf. de aedil. edi. sciendum. §. finali.

b Reuerti potest. Argumen. supra ad Macedon. l. prima. §. si pendeat. Ac.

D Efinitione. CASVS. Licet seruus, cuius nomine de pecul. dominus tenetur, decessit uel alienatus fuit, & sic extinguatur pecu. tamen cum remanet definitio pecul. intra annum a tempore mortis uel alienationis, uel manumissionis, in dominum dabitur actio: quia post mortem potest augeri uel minui: puta in foetu. Viuia.

c Vtendum. Vt definiamus esse peculium, licet eat nactum fuerit: ut supr. e. l. j. §. merito. quae est contra Accur.

d Decessionem. Imo tempus mortis serui: ut supra, titu. j. l. pe. j. respon. quae est contra. sed certe illud tempus scilicet, mortis, spectatur, & etiam istud: ut ibi dixi.

hibitionis [a] erat de peculio actio, sex mensiũ erit post mortem filij. idem dicendum erit in omnibus tẽporalibus actionibus.

Si speratur filius uel seruus redire in potestatem ex causa quae retro fingit, licet re uera exiuerit: actio de peculio non desinit esse perpetua. Paulus.

Si seruus, cui creditum est, apud hostes sit, de peculio actio in dñm, non anno finienda est: q̃diu † postliminio reuerti p̃t. [b]

Licet desinat esse peculium seruo uel filio exeunte potestatẽ tamẽ adhuc largo modo potest dici peculiũ quantũ ad creditores peculiares, quousque sit eis satisfactum: & recipit augmentũ, & etiã diminutionẽ ex ipsis rebus peculiaribus. P. m. de Cast.

Pomponius lib. iij. ad Quintum Mut. IIII.

D Efinitione peculij interdũ utendũ [c] est, ẽt si seruus in rerũ natura esse desiit & actionẽ prætor de peculio intra annũ dat. nã & tunc & accessionẽ & decessionẽ [d] quasi peculij recipiendã: quãq̃ desiit morte serui, uel manumissione eẽ peculium: ut possit & accedere peculio, ueluti fructibus, pecorum fetu, † ancillarumque partubus: & decedere, ueluti si mortuum sit animal, uel alio quolibet modo perierit.

† quia.

† P. F. ut possit ei accedere, ut peculio, fructibus, uel pecorum fetu. &c.

TITVLVS III.

DE IN REM verso.

DE IN REM uerso.

Quia triplex est actio ex edicto isto, & dixit supr. de una, scilicet, de peculio, subijcit de alia: ut suprà, de peculio. l. prima. §. est autem.

S Iij, qui. CASVS. Si ex contractus serui uel filijfam. qui peculium non habent aliquid in rẽ patris uel domini uersum fit: de in rẽ uerso est ac. hoc in prima. nec uidetur act. de in rem uerso superfluere, quasi sufficiat de pecu. act. quia potest fieri ut in rem uersum sit, & cesset de pecul. act. quia nihil in peculio sit: quia dominus sine dolo ademit, uel morte serui extinctum est peculium, & annus intra quem dominus conuenietur de peculio praeteritus est: & aequum est dari de in rem uerso, quae perpetua est. & hoc in secunda. Item si duo agant de peculio, & alterius pecunia in rem domini sit uersa: huius ratio potius haberi debet, quam eius, cuius pecunia non est in rem domini uersa. Si tamen quis praeuenerit in actione de peculio: & ei agenti dominus id, quod in rem suam ex pecunia alterius uersum erat, soluerit: extincta est eius pecuniae nomine actio de in rem uerso per actionem de peculio. cum enim serui nomine soluta sit ea pecunia ei, qui de peculio agebat: perinde est, ac si ipsi seruo a domino soluta fuisset: atque ita in peculium serui conuersa esset. Viuia.

Actio de in rem uerso necessaria est, ubi cessat actio de peculio. Item est utilis ut si concurrat cum agentibus de peculio, praeferatur. Item si agens de peculio praeoccupet: actio de in rẽ uerso extinguitur, si quod uersum erat soluatur: aliàs secus. B.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. I.

S Iij, qui in potestate sunt aliena, nihil ĩ peculio habent: † insolidum tamen tenentur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est ꝯuersum fit: quasi cum ipsis potius cõtractum esse uideatur. [e] Nec uidet frustra de in rẽ uerso † permissa, quasi sufficeret de peculio. Rectissimè em̃ Labeo dicit fieri posse, [f] ui in rem uersum sit, & † cesset de peculio actio. Quid in enim si dominus peculium ademit [g] sine dolo malo? Quid si morte serui extinctum [h] est peculium, & annus utilis praeterijt? De in rem uerso nanq; actio perpetua est. & locum habet, siue ademit sine dolo, malo [i] siue actio de peculio anno finita est. [k] Item si plures agãt de peculio: ꝑficere hoc ei, cuius pecunia in rem uersa est, debet: ut ipse uberiorem [l] actionem habeat. Certè si praeuẽtum [m] sit ab aliquo, & actum de peculio: de

e Videatur. Vt insti. quod cum eod. §. fina. & j. titu. j. l. j. in princip. & supra, si cer. pe. l. si institorem.

f Posse. Vt j. eod. l. filiusfamilias. in fine legis.

g Ademit. Et sic quandoque agitur: ut infra eodem. l. si filiusfamilias.

h Extinctum. Definit enim ut homo: ut s. titu. ij. l. peculium. & sup. tit. j. l. j. §. merito.

i Dolo malo. Aliud si dolo: ut s. titu. ij. l. sed si damnum. §. praeterea. & l. summa. in princi. & no. hic quod utraque actio impeditur uel deficit propter id, quod domino debetur: ut j. e. l. si pro patre. §. si domino. & hoc plus est in actione de peculio: quia & cum seruis & similibus debitum prae deduceretur; quod hic non dicitur.

k Finita est. Vt hic, & infra eod. l. si pro parte. §. idem tractat.

l Vberiorem. Vt & alias supra. titu. ij. l. ex facto. §. plane. & hoc si agat de in rem uerso: secus si de peculio: ut sup de trib. l. procurator. §. plane si in eadem. Vel dic ut litera uelle uidetur, etiam si de peculio agat. Ac.

m Praeuentum. Facit supra titulo secundo. l. si uero. Accursius.

† Anto. Aug. libr. emẽda. j. ca. ij. locũ hunc sic emendat ex Pã. Fl. *nihil in peculio habent uel habeant. non insolidum tamen tenentur, qui eos, &c.*

† P. F. *promissa.*

† *teneantur.* P. F.

† *etiam si.*

a Quemadmodum. Scilicet, uideretur desinere esse nbl sit si esset uersum in peculium, uel esset liberatus ab actione de in rem uerso. Ac.

Qui nummis. CASUS. Rogatu serui mei pecuniā mihi donasti, ut eū manumitterem, & manumisi, an pecunia uideatur in rem meam esse uersa, ut sic tenear de in rem uerso, quærit: Et dicit. quod nō quia, &c. si seruus ualuit tantum v. & x. recepi ut eum manumitterem illud plus quod ualeat, puta v. a ha uidebuntur in rem meam uersa. Viu.

b Qui nummis acceptis. Ab alio, non à seruo ut differat à seq. §. j. respon.

c Non potest. Ratione horum nummorum. Ac.

d Non fit. Et quia cum seruo non est contractum: ut s. quod cum eo. l. j. & quia de huiusmodi contractibus non fuit cogitatum quando actio de in rem uerso fuit inducta: ut ff. mand. l. cum seruus. § quod si de suis.

Quod si seruus. Casus prin. cōtinuatur cū l. præcedenti.

In rem. Si seruus accepit mutuum frumentum, ut familia domini pasceretur: uidetur in rem uersum. hoc in prima. Idem est si accepit mutuam pecuniam, & creditoribus domini soluerit. hoc in secunda. Si uero ei soluit qui creditor non erat &, ita exhausit sibi soluendo: an uideatur in rem domini uersum? dicitur quod sic: quia dominus non tatam habendo solutionem, habet condi. inde. hoc in tertia. Si uero mutuam accepit pecuniam, ut frumentū compararet, ut familia domini aleretur, uidebitur. &c. hoc in quarta. Idem est si accepit mutuā pecuniā, & in pec. trāstulerit, & statim in rem dñi uertit. & quoties liber homo si gereret negotia dñi uel eū mādato uel sine, habet neg. ge. actionem uel mandati: toties si seruus gerens dñi negotia cōtraxit, & ex contractu eius aliqd in rē domini uersum fuerit: obligabitur dñs de in rem uerso. hoc in quinta. unde si seruus accipiat mutuum ut se aleret, ut uestiret ad eū modū, quo dña consueuit seruum uestire: dominus tenebitur de in rem uerso. idem est in filio. hoc in sexta. Si uero accepit mutuum, & domum domini pictura & incrustationibus ornauit: an uideatur in rem dñi uersum? dicitur quod non: sicut neque procurator, si uoluptarios tales sumptus fecisset, repeteret: nisi quatenus ut liceat creditori abradere sine læsione priori status domus domini. & hoc ea ratione, ne dominus sumptibus sic factis cogeretur domum distrahere, u. id soluat in quo domus pretiosior est facta. & hoc in septima. Si uero accepit mutuum, & illud alij mutauit: an uideatur in rē domini uersum? Rñ. quod sic: quia domino acquisitum est, quod uersum est, si

accep— ho. P. F.

in rem uerso actio. an cesset, uidēdum est. Et refert Pomponius Iulianum existimare, de peculio actione perimi de in rem uerso actionē: quia in peculium conuersum esset, qđ in rē domini uersum erat: & per seruo solutum esset: quemadmodum a si ipsi seruo à dño fuisset solutum: sed ita demum, si præstiterit ex actione de peculio dominus, quod seruus in rē eius uerterat. cæterùm si non præstiterit: manet actio de in rem uerso.

Nan dicitur uersum in utilitatem alicuius quando ille tantum erogat, quātum accepit. h. d. cum princip. l. seq. & habetur istud summarium in l. ciuitatibus. infra, de leg. i. Pau. de Ca.

Iabolenus libro undecimo ex Cassio. II.

Qui numis acceptis, † b seruum manumisit, agi cum eo de in rem uerso non pōt: c qa dando libertatem locupletior & numis non fit. d

Vlpianus libro xxix. ad edictum. III.

Quòd si seruus domino quantitatem dederit, ut manumittatur, quam a me mutuam accepit: in peculium quidem hanc quantitatem non cōputari: e in rem autem uideri uersum, si qd plus sit in eo, quod seruus dedit, quàm est in serui pretio. f

Iste §. usque ad finem legis ponit, quando dicatur uersum in rem patris uel domini, & casus summarius istius §. ponitur in uer. & regulariter dicimus. ubi iurisconsultus ponit optimam regulam quando sit uersum; quod actio de in rem uerso competat. Bar.

In rem autem uersum

nomen illud peculiare non fecit, sed in rem domini conuertit: ita tamen ut si non expediat domino habere tale nomen, liberetur cedendo creditori act. & in rem suam procur. eum faciat. hoc in octaua.

Nec non. Si seruus uolente domino mutuam pecuniam, unguenta luxuriæ causa emit, uel alias delicias, an teneatur de in rem uerso, quærit? Et rñd. quod sic: quia nō refert si fuit consumptum, quod mutuatū est, bene uel male: dñ tamen in eius negotiationem, & eo uolente. hoc in prima. Si uero seruus mutuatus pecuniam frumentū ad alendam familiam domini comparauit, & ille in horreo domini deposuerit, & consumptum igni fuerit uel corruptum: an de in rem uerso dominus teneat? dicitur quod sic. hoc in secunda. Idem est si seruum necessariū domino emisset, & decessit. & hoc in tertia. sed si accepit mutuum quasi in rem domini uersurus, neq; in rem uertit: & sic creditorē decepit: non tenetur dōs. hoc in quarta. Quid autem si talis erat, seruus, qui solitus erat uertere, an noceat domino, quo magis teneatur? Et resp. quod nō; neq; refert, si ex mente accepit, ut uerteret, sed alio uertit: uel non ex mente accepit. uñ curiosus debet esse creditor in quem usum mutuet: ut sic mutuet ut uertatur. hoc in quinta.

Sed si mutuatus. Si seruus ad uestes familiæ domini comparandas mutuū accepit, & pecunia perijt: uestes tamen comparauit: utrum uenditori uel creditori detur act. de in rē uerso quærit? & distinguitur. aut pecunia erat salua: quia creditor eā numerauit: & uestis perijt: aut conuerso primo agit creditor. secundo casu similiter. & uenditor agit: quia uestes ad familiam peruenerunt: & sic una cū dominus incepit duobus teneri. Si uero tam uestis quam pecunia perijt, utrique aget in hoc considerata amborū uoluntate: quia ambo uolebant in rem domini uertere: & hic occupantis. l. litem prius contest. melior est conditio: qa iniquū est utrique dominum de in rem uerso debere condemnari. Viui.

e Non cōputari. Hoc ideo: quia non est domino data pecunia ut ad eam reddendā teneatur. alias fieret nomen peculiare ut s. ti. j. l. quam Tuberonis. §. fin. Acc.

f In serui pretio. Nota, non intelligi quem lucrari, nisi damno deducto: ut s. eod. l. j. §. fin. & infra, pro socio. l. Mutius. & supra, ad legem Rhodiam de iactu, l. nauis. infra, ibi, sed distinctio & cætera. Sed nunquid & superiori casu legis præcedentis agitur hac actione in id, quod dominus habet ultra pretium serui? Respondeo, non & quia ibi non fuit cum seruo contractum: & propter aliam rationē: ut ibi dixi.

Lucrum æstimatur damno deducto.

Sue

vi, siue [a] idipsum, quod seruus accepit, in rem dñi conuerterit: veluti si triticum accepit, & idipsum in familiam dñi cibariorum noie consumpsit: aut si pecuniam a creditore acceptam dominico creditori soluerit. [b] Sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorem eum, qui non erat: æque in rem uersum esse, Pomponius lib. lxj. † ait, quatenus indebiti repetitionem dñs haberet. [c] Siue [d] cùm seruus dominici † negotij gerendi administrandiue cã quid gessit: ueluti si mutuatus est pecuniam, ut frumentum compararet ad familiam alendam, uel {vestimenta,} ad † vestiendam: siue [e] peculiariter mutuatus, postea in rem domini vertit. hoc enim iure utimur, ut etiam si prius in peculium [f] uertit pecuniam, mox in rem domini: de in rem uerso esse actio possit. Et regulariter [g] dicimus, toties de in rem uerso actionem esse, quibus casibus procurator mãdati, uel qui negotium gessit, negotiorum gestorum haberet actionem: quotiesque aliquid {ita} consumpsit [h] seruus, ut aut rem meliorem dominus haberet, aut non deteriorem. [i] Proinde si seruus sumpsit pecuniam, ut se aleret, & uestiret secundum consuetudinem dñi, id est, usque ad eum modum, quem dñs ei præstare consueuerat: in rem domini uideri uertisse, Labeo scribit: ergo idem erit & in filio. [k] † Sed si mutua pecunia accepta: domum dominicam exornauit tectorijs, & quibusdã alijs, quæ magis ad uoluptatem pertinent, quàm ad utilitatem: non vt uersum: quia nec procurator [l] hoc imputat: nisi fortè mandatum [m] dñi, aut voluntatem [n] habuerit. nec debet ex eo onerari dominus, quod ipse facturus nõ esset. quid ergo? pati debet dominus, creditorem hoc auferre, sine domus suæ † uidelicet iniuria: ne cogendus sit dominus uendere domum, ut quanti prætiosior facta est, id præstet. Item Labeo ait: si seruus mutuatus numos a me, alij eos crediderit: de in rem uerso dominum teneri, quòd [o] nomen ei [p] adquisitum sit. quam sententiam ita Pomponius probat, si non peculiare nomen fecit, sed quasi dominicæ rationes. ex qua causa hactenus [q] erit dominus obligatus, ut si non putet sibi expedire, nomen debitoris habere: cedat [r] creditori actionibus, † procuratoremque [s] eum faciat. Nec non illud quoque in rem domini uersum, Labeo ait, quod mutuatus seruus, domino emit uolenti [t] ad luxuriæ materiam: unguenta forte, uel si quid † ad delicias, uel ad turpes sumpt[9] subministrauit. Neque enim spectamus, an bono domini accesserit, quod consumptum est, sed an in negotium domini.

Vnde rectè dicitur: & si frumentum comparauit seruus ad alendam domini familiam, & in horreo dominico reposuit, & hoc perijt, uel corruptum est, uel arsit: uideri

a Siue. hoc siue, respicit alia duo siue, quæ sunt inf. Accu.
b Soluerit. hoc enim directo uersum est intra, de iure dotium. l. fi. in fi. legis. Accur.
c Haberet. in hoc differt a gestore negotiorum, qui non imputat in debitũ, nisi dominus ratũ habeat: ut supra de. nego. gest. l. si quis aliena. & est ratio: quia condictio indebiti etiam muito domino quæritur per seruum: ut infra, de uerborum obligatio. l. seruus uetante. sed per gestorem non, nisi ut ratum habitum. Et nota hic, quod ideo quod actio est domino quasi a, uidetur uersum: ut infrà eadem l. §. item Labeo. Accur.
d Siue & hoc siue respicit aliud ioferius siue: & hoc secundo casu uertit per obliquum.
e Siue. Et hoc respicit superiore siue. & hoc secundo casu per obliquum uertit.
f Prius in peculium: vt inf. eod. l. si res. §. placet. sed contra inf. eodem. l. & ideo. §. idem scribit. in fine. Et nota, quod non interest, directo an per obliquum fiat quid: vt & inf. de cond. inst. quæ sub conditione. §. si sub iureiurando, in fin § arg. infra, de manumiss. testam. l. qui libertatem. § hæc uerba Accursius.
g Et regulariter. nota. regulam quæ contra intellecta falsa est. nam tunc demum hæc datur ubi illæ competunt: sed non econtra: vt patet sup. ead. l. §. sed si errauerit. & inf. eod. l. si res. §. respon. & §. idem ait. in fi. & l. nam si hoc. & l. & ideo. §. idem ait. in fin. §. sed ita ut posita est, uera est.

h Consumpsit. in rem domini eã uertendo. Acc.
i Deteriorem. in his duobus casibus non est uoluntas domini necessaria: sunt enim impensæ necessariæ & utiles: vt inf. de uerb. signif. l. impensæ. in uoluptatijs enim eius uoluntatem uel præcedere uel sequi oportet: vt tot. ea. l. §. sed si mutua. & §. nec non. & infra l. si res. §. idem ait. & §. quod seruus.
k Et in filio. cum eadem sit ratio: vt arg. sup. de iud. l. sed & si testatur. §. ex quibus. & inst. qui cum eo. §. & quia. & facit sup. ad Maced. l. sed sui §. quod dicitur. & inf. eod. l. pater. & l. finali. & l. ideo. §. illud plane. & l. filiusfamilias.
l Nec procurator. hæc imputaret: vt inf. mand. l. idemque. §. idem ait. sed pati debet abradere: vt sup. de rei uendi. l. in fundum. & inf. de impen. l. pro uoluptarijs. & l. quod si hæc res.
m Mandatum. scilicet prius.
n Voluntatem. s. post, uti post ratihabitionem. Accursius.
o Quod. i. quia. & facit supra, eadem l. §. sed & si errauerit. Accur.
p Ei. scilicet domino.
q Hactenus. id est interim.
r Cedat. cum ideo teneatur, quia actionem habeat: ut sup. titu. j. l. quod debetur. in fin.
s Procuratoremque in rem suam. Acc.
t Volenti. bene dicit uolenti. alias enim non est eius sumptus repetitio: ut supra eadem l. §. sed si mutua. sed in uolente fallit in duobus casibus: ut inter uirum & uxo. ut inf. de impen. l. pro uoluptarijs. & in minore: ... expressum, quod si quis mutuauit filiofa. pecuniam ut se aleret, uestiret, & sibi necessaria haberet, pr tenetur de in rem uerso. ex hoc ego infero quod si quis filiofa. studenti mutuauerit pecuniam ob uictũ, uestitũ, & librorum necessariorũ emptionẽ tenetur pater. & pro isto facit tex. in l. filiusfa. inf. eo. in pri.

† al.
† P. F. domini.
† P. F. § ad.
Directo q̃d fiat, an p obliquũ non interest.
† Hic habes textũ not. & casum ex-
† P. F. sui al. sua domus.
† al. siue.
† vel quod.

nore:ut inf.mand.l.si uero non re.§.si adolescens.

a Videri in rem.) sufficit enim utiliter ceptum:ut inf. eo.l.seruus si in rem.& inf.ea.l.§.fina. & l.si res.in prin. j.respon.& sup.de nego.gest.l. sed an ultro.§.is qui.sed contra ℑ.eo.l.si pro patre.§.uersum. Sol. quod ibi dicitur, locum habet cum res uersa est in rem domini: vnde competit actio de in rem uerso:nisi postea uersum esse desinat: vt quia seruus domini debitor factus est:vt ℑ.eod.l.si pro patre §.si domini. hic autem loquitur cum seruus uel alius per casum fortuitum impeditus est uertere.)

b Non uidetur uersum. Argu. contra inf.e.d.l. §.fin. in fi.Accur.

c Alio uertit. secus si non alio uertit, sed casu perijt: ut ℑ.eo.l.seruus.

d Quo uertatur. hoc speciale, ut tantæ debeat esse diligentiæ, ut uideat, ubi expendantur. sic in eo pretio quod datur ecclesiæ: ut C. de sacrosanc. eccle. authen. hoc ius. ut in eo qui mutuat ad nauem, exigo minorem diligentiam: ut sup.de exerci.l.si. §.pe. In alijs autem generaliter medium teneo: ut ℑ. de iur. & fact. ignor. l. nec supina.& inf.ad leg. Iul.de adult.l.e. mariti.§.quæsitum.nisi in casu ubi ei debet dissimulare si sciuit: ut inf.de noua.l.doli.in fi. Acc.

e Numeratum. uenditor uestis.

f Nam & uenditor. bona est ratio: quia tantum facit peruentio, quantum ad hoc ut perueniat facta numeratio a creditore: vt sup.ea.l.§ vnde recte.)

g Ratio.s.mea.

h Vt teneatur. scilicet creditori. nam de uenditore constat.

i Ea una causa. imo uidentur duæ causæ: una mutui altera ex uenditione. sed sic loquitur. q. d. ex unica re uersa, uel propter unam rem uersam:& quod dicit duobus teneri, est contra inf.eod. l.quamuis sed ibi fideiussor non interuenit quasi in rem domini uersurus:argu. inf.eo.l.& ideo.§.idem.in fi.§.Acc.

k Voluerunt. sed hæc credulitas non uidetur sufficere:vt sup.ea.l.§.sed si sic.quæ est contra, sol.ibi alio uertit:hic autem casu perijt. Acc.

{ in rem } [a] uersum Sed & si seruum dño necessarium emisset: isque decessisset: uel insulam fulsisset, eaq; ruisset:dicerem esse actionem de in rem uerso. Sed si sic accepit, quasi in rem dñi uerteret, nec uertit, & decepit creditorem: non vr † uersum, [b] nec tenet dñs:nec credulitas creditoris dño obesset, uel calliditas serui noceret. Quid tñ, si is fuit seruus, qui solitus erat accipiens uertere? Adhuc non puto nocere dño, si alia mente seruus accepit, aut si quũ hac mente accepisset, post ea aliò uertit. [c] Curiosus igitur debet esse creditor, quo uertatur. [d]

Sufficit negotium vtiliter esse cœptum añ hoc, ut actio de in rem uersa competat. Item si pluribus ex eadem causa competit hac actio, melior est conditio occupantis. Bal.

† Si mutuatus sit pecuniã seruus ad uestem comparandam, & numi perierint: quis de in rem uerso agere possit, utrum creditor, an uenditor? Puto autem, si quidem pretium numeratum [e] sit: creditorẽ de in rem uerso acturum, & si uestis perierit. Si autem nõ fuit pretium solutum, ad hoc tñ data pecunia, ut uestis emeretur, & pecunia perijt, uestis tñ familię diuisa est: vtiq; creditorem de in rem uerso actionem habere. nam & uenditor [f] habet: : † quia res eius peruenerunt in rẽ dñi: quæ rõ [g] facit, ut teneatur. [h] † unde incipiet dñs teneri ex una cã [i] duobus. Proinde & si tã pecunia, quàm uestis perijt: dicendum erit, utrique dñm teneri: qm̃ ambo in rẽ dñi uertere uoluerunt. [k]

† al. add. *in rem.*

† al. add. *sed &.*

† al. add. *actionem.*

† P. F. *ω & venditor habeat. q. v. e. p. s. r. d. ratio hoc f. vt teneatur. &c.*

† P. F. *vtrisque.*

Caius li.ix. ad edictum prouinc. IIII.

SEd dicendum est, occupantis, [l] meliorem conditionem esse debere. nã utrinq; † condemnari dominum de in rem uerso, iniquum est. [m]

In rebus no necessarijs verũ pretium, in necessarijs pretium conuentum inspicitur. Bart.

Vlpianus lib. xxix. ad edictum. V.

SI res domino non necessarias emerit seruus, quasi domino necessarias, ueluti seruos: hactenus uideri in rem eius uersum, Pomponius { lib.v. } scribit, quatenus seruorum uerum pretium [n] fa

l SEd dicendã est occupantia. scilicet in ultimo casu quando perijt utraque. alias duram uidetur. sed forte toleratur etiam si prius ille agit, cuius res perijt: vt sup.eo.l.j.§.fin. Accur.

m Iniquum est, ut hic, & inf.de reg.iur.l. bona fides. & de uer. obl.l.qui bis idẽ. & ℑ. de adi. leg.l.iij.§. si quis Titio. sed argu. contra inf.eo.l.si duobus.)

SI res. CASVS. Si seruus mutuatus pecuniam domino non necessarias res comparauit: eatenus dominus tenet, quatenus in facto pretium est earum rerum:& cum si necessarias emisset in solidum deberet teneri. nec refert his casibus habuit domini ratum contractum siue non, quin minus teneatur de in rem uerso.

Quod seruus. Si seruus domini aliquid emit: aut uoluntate eius aut non ex uoluntate eius, sed eo post ratum habente: an nec eo uolente:neq; ratum habente. Primo casu tenetur dñs quod iussu. Secundo de in rem uerso. Tertio de peculio. Placet. Non solum si seruus pecuniam immediate in rem domini uertit: sed si primo in res peculiares: de inde in rem domini, tenebitur dominus de in rem uerso. quod uerum est. cuum seruus gerit rem domini, & locupletiorem eum fecit numis peculiaribus. Sed quid si dominus postquam uersa est in causam peculiarem, adimat seruo peculium: uel cum uendat cum peculio. numquid tenetur dominus de in rem uerso? dicitur quod non: quia si hoc uerum esset, quandocunque dominus locupletior esset factus, dominus deberet teneri de in rem uerso: quod esset falsum. unde si seruus donet domino rem pecularem, actio de in rem uerso cessabit. si uero mutuum accepit hoc animo, ut uerteret in rem domini, & pecuniam pro domino soluerit donationis non uolens eum sibi obligare: de in rem uerso actio est. Viuia.

n Verum pretium.) id est, iustum. sic infra, de legatis primo.l.si fideiussor.§. finali. & institutionibus qui manumitte.non pos.§.semel, & facit infra eodem.l.si fundum.)

Insoli-

ciat, cùm si necessarias[s] emisset: in solidú [a] quanto uenissent, [b] teneret. Idem ait: siue ratum habeat serui ɔtractum dominus, siue non: de in rem uerso esse actionem [c] Quod seruus [d] domino emit. si quidem uōluntate [e] ei[a] emit, pōt, Quod iussu [f] agi. Si uerò non ex uoluntate, si qdem dñs ratum habuerit, uel alioquin ré necessariam, uel utilem dño emerit: de in rem uerso actio erit. [g] Si uerò nihil eorum est: de peculio erit actio.

Diuiditur in duas partes. Primò, quando seruus gesiit ab initio negotium peculiare. Secūdò, quando ab initio gesiit negotia domini. Secunda incipit in l. & ideo. ver. illud planè. & breuiter h. d. Si seruus ab initio peculiare negotiū gerit: actio de in rē uerso locum habet, si seruus in rem domini uertat animo domi num obligandi secus si facto domini, uel alterius, seu facto serui: nō animo dominū obligandi. sed si ab initio gerit negotium dominicum: quocunque modo in rem domini uertatur, hæc actio habet locum. Bar.

Placet, non solùm eam pecuniam in rem uerti, quæ statim à creditore ad dñm peruenerit: [h] sed & † q̃ prius fuerit in peculio. Hoc autem toties uerum est, quoties seruus rem domini gerens [i] locupletio rem eum faciat numis peculiaribus. [k] Alioquin [l] si seruo peculium [m] dñs adimat, uel si uendat eum cum peculio, [n] uel rem eius peculiarem, [o] & pretium exigat, non uidetur in rem uersum. [p]

Tryphoninus libro j. Disputationum. VI.

Nam si hoc uerum esset. [q] etiam antè, quam uenderet ré peculiaré, de in rem uerso teneretur: quia hoc ipso, quòd seruus rem in peculio haberet, locupletior fieret: [r] qđ aperte falsum est. [s]

Vlpianus libro xxix. ad edictum. VII.

Et ideo [t] & si donauit seruus domino rem peculiarem: [u] actio

a In solidum. Etiam eis consumptis uel perditis: ut hic, & sup. e. l. uj. §. sed & seruum. & j. eo. l. seruus si in rem. & sup. de neg. gest. l. siue hæreditaria. Ac.

b Venissent. Id est, empti essent. Ac.

c Esse actionem. In necessarijs & utilibus, ut diximus modo. at in uoluptarijs, ita demu si dominus habuit ratum uel uoluit: alioqui de peculio tantum: ut supra eodem. l. uj. §. sed si mutua. & §. nec non illud. & j. proxi §. Ac.

d Quod seruus. Si quidem uenisset. i. emisset.

e Voluntate. Præambula: uel ex uoluntate seq. Ac.

f Quod iussu. Nihilominus & de in rem uerso: ut j. e. l. quidam. & hoc itaque supponit: cum ratum est habitum negotium. ergo ubi in rem dominicam contrahit, parte uel domino iubēte uel ratum habente, datur q iussu. & de in rem uerso, si in peculiarem: agitur q iussu tantum. Sed quidam dicunt q in dominica datur q iussu: ita demum, si iussus dirigatur ad contrahentem cum seruo. si uero ad seruum agitur de in rem uerso tantū in re dominica: in peculiari q iussu.

g Actio. erit Scilicet in solidum: ut hic, & ī. proxim. §. & l. q si seruus. §. proinde si. & supra, nau. cau. sta. l. idem. §. si filius. Sed quia hic datur actio de in rem uerso, quando ratum habuit: est contra j. q iussu. l. j. §. si ratum. Sol. hic ratum habuit negotium dominicum: ideoq; de in rem uerso actio est. ibi de peculiari: ideoq; quod iussu actio datur, secundum quosdam. Vel dic quod non est contra.

h Peruenerit. Eo ipso quod penes dominum est: ut j. e. l. quidem. in fi. & ī. eo. l. quod si seruus. j. respon.

i Gerens. Eo proposito ut dominum sibi obliget: ut j. eo. l. & ideo. §. idē ait. in fi. §. uel re ipsa eum obligat: quia non habet animum in contrarium: ut ī. eo. l. q si seruus. j. rñ. & §. siue peculiariter. in casu tamen etiam si non habeat animum obligandi sibi dominum: tamē datur secum contrahenti de in rem uerso: ut si donet seruus domino rem. & tunc distinguitur an sic acceperit, ut uertat: tunc agatur de in rem uerso, alias non: ut j. eod. l. & ideo. §. plane si mutuam. quæ est contra.

k Peculiaribus: suo facto uertendu. Ac.

l Alioquin. Id est, si non domini, sed peculiare negotium gerit.

m Peculium. Vt ī. e. l. & si seruus. §. siue peculiariter.

n Peculio. Et ita plus habet propter peculium: siue nominatim accipiat pretium pro peculio, siue non.

o Peculiarem. Scilicet, uendat dominus.

p In rem uersum. Imo certe uidetur. ut ī. de insti. l. & ideo. quæ est contra. Sol. ut ibi.

q Nam si hoc uerū esset. Quod quantumcunque esset dominus locupletior. etiam sine serui facto: de peculio teneret. Ac. † al. add. eam.

r Fieret. Scilicet, dominus.

s Falsum est. Vt tūc semper de in rē uerso teneatur: ut hic, & sup. ad Mace. l. sed & si pater. §. hoc senatusconsul.

Et ideo. Continuat ptin. l. cū superiori. Casus usque ad §. illud. est talis: Si dedi seruo tuo argentū ut faceret mihi pocula, & factis poculis decessit: an tenearis de in rē uerso? dicitur q non: quia uindicare poteris a quolibet possidente: tamē peculiares effectæ sunt.

Illud. Si seruus tuus ad funus filij tui odorea comparauit, an uideatur i rē tuam uertisse? Dicit quidam quod sic. hoc in prima. Si uero a seruo tuo emi hæreditatem, & creditoribus hæreditat. ja solui: & hæreditas a me euicta sit: ac. ex empto con sequar q solui. hoc in secunda. Si uero seruus tuus teneat mihi in cētū, & per compensationē hæreditatem ab eo emi: & hæreditas euicta est: actio. ex empto, de in rem uerso consequar quòd ad te peruenit. Vlpianus author huius. l. dicit non competere act. de in rem uerso in hoc ultimo casu, nisi eo animo gesserit seruus, ut in rem suam uerteret. quæ autem actio competat, nō aperit. tu dic cōdi. sine cā: ut ī. si cer. pet. l. si & me. & sup. de condi. cau. da. l. pe. & hoc in tertia.

Si filius. Si pro nepte tua filius tuus accepit x. mutuo, & ei in dotem dedit, an tenearis de in rē uerso? Dicitur quod sic, si hoc aīo filius dedit ut tuū negotiū gereret. hoc in prima. an autē referat dederit filius sic mutuatus sorori suæ uel filiæ suæ, uel nepti suæ natæ ex alio filio? Rū. quòd non. hoc in secunda. Idē est quòd dominus de in rem uerso tenetur, si seruus mutuatus pro filia dotē dederit hoc in tertia. Quæ dicta sunt in patre, uera sunt, si alias pater erat donaturus hoc in quarta. Vin.

t Et ideo. Quia oportet quod seruus rem domini gerat: & ita eum sibi obligare uelit saltem re ipsa, id est, quod non habeat animum in contrarium. Ac.

u Peculiarem. Id est, quæ cum esset tradita seruo, aliquandiu

de in rẽ uerſo ceſſabit. & ſunt iſta uera. Planè ſi mutuum ſeruus accepit, [a] & donandi animo ſoluit, [b] dum non uult eum debitorẽ facere peculiarem, de in rem uerſo actio eſt. [c] illud uerũ non eſt, quod Mela ſcribit, ſi ſeruo meo argentũ dederis, ut pocula tibi faceret ex quolibet argento, {&} factis mox poculis ſeruus deceſſerit: eſſe tibi aduerſus me de in rem uerſo actionem, quoniam poſſum pocula uindicare. [d]

In rem domini uerſum dicitur: quando uerſum eſt in cauſam, in quam dominus erat uerſurus, licet non ex neceſsitate, ſed ex conſuetudine uel honeſtate, etiam ſi nullam ſentiat utilitatem: multò magis ſi ex neceſsitate, uel ſi utilitatem ſentiat. Paulus de Caſtro.

Illud planè uerum eſt, quod Labeo ſcribit, ſi odores & unguenta ſeruus emerit, & ad funus erogauerit, [e] quod ad dñm ſuum pertinebat: uideri in rẽ domini uerſum. Idem ait, & ſi hæreditatem a ſeruo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus [f] pecuniã ſoluero, deinde hãc hæreditatem mihi abſtuleris: ex empto actione me id ipſum conſecuturum uideri: eſt enim in rem tuam uerſum. Nam & ſi hæreditatem a ſeruo emero, ut quod mihi ab ipſo ſeruo debebatur, compenſarem: licet nihil ſolui: tñ cõſequi me ex empto, [g] quod ad dominum peruenit. [h] Ego autem non puto de in rem uerſo eſſe actionem emptori: niſi hoc animo geſſerit [i] ſeruus, ut in rem domini uerteret. [k]

Si negotium poteſt pertinere ad patrem, & etiam ad filium: ita demum competit hæc actio, ſi filius illud geſsit tanquam negotium paternum, non tanquã proprium. Paul.

Si filiusfamilias pecuniã mutuatus: pro filia ſua dotẽ dederit: in rem patris uideri uerſum, quatenus au[t] pro nepte daturus fuit. [l] quæ ſñia ita demum mihi uera uidetur, ſi hoc animo [m] dedit, ut patris negotium gereret. [l]

Paulus libro xxx. ad edictum. VIII.

ET nihil intereſſe Põponius ait, filiæ ſuæ noie, an ſororis uel neptis ex altero filio natæ dederit. Idem ergo dicemus, & ſi ſeruus mutuatus fuerit, & domini ſui filiæ nomine in dotẽ dederit.

Iabolenus libro xij. ex Caſsio. IX.

SI uerò pater dotem daturus non fuerit: [o] in rem patris uerſum non uidetur.

Non uidetur uerſum, ſi non daturus erat. Bar.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. X.

SI pro patre filius ſi-

quandiu in peculio fuit. Acc.

[a] Accepit. Sic ſcilicet, tanquam uerſums in rem domini. & creditore ad hoc mutuante: unde nunquam fuit in peculio.

[b] Soluit. id eſt, dat ex cauſa donationis.

[c] Actio eſt. Vt ſup. eo. l. ſi res. §. placet. contra. ſed ſpeciale in donatione, ut ibi dixi, & eodem modo reſpond. ad aliud ſ. q ſi ſeruus. §. ſed & ſi ſic. Item contra ʃ. eo. l. ſi pro patre. §. idem tractat. ſolu. ut ibi.

[d] Pocula uindicare. Q.d. ideo non teneor de in rẽ uerſo ad pocula: quod dixit Mela: quia ea poſſum uindicare, ſcilicet, ut rem peculiarẽ. & ita eſt bona ratio, id eſt, uerum eſt, q eſt in ratione Melæ: ſed dictum nõ. nec enim ſeruus propoſuit gerere negotium domini: q eſt neceſſe. agitur ergo hic de peculio: ut ſ. eo. l. ſi res. §. placet.

[e] Erogauerit. Vt faciunt Iudæi & facit ſ. de relig. l. contra. & ſ. eo. l. quod ſi ſeruus. §. placet. & §. proinde. & ʃ. ead. l. §. fina.

[f] Creditoribus. ſ. hæreditarijs.

[g] Ex empto. Quæ datur pro in rem uerſo. & ſic not. q actio de in rem uerſo, non eſt propriũ nomen actionis: ut infra eod. l. ſi pro patre. §. plane ſi contemplatione. ſic nec de peculio: ut ſup. de pecu. l. iij. §. cui congruit.

[h] Peruenit. De pretio. ſcilicet, ipſa liberatio actionis alicuius, qua dominus nomine ſerui tenebitur.

[i] Geſſerit. Id eſt, hæreditatem uendiderit.

[k] Verteret. Si ergo non habuit animum, qualiter mihi in primo uel ſecundo caſu conſulitur? Reſp. per conditionem ſine cauſa: ut ſ. ſi cer. pet. l. ſi & me. & de condi. cau. dat. pe.

[l] Fuit. Vt hic, & ʃ. de iure do. l. profectitia. §. ſi filiuſfam. & ſup. eo §. illud planè. & ſ. ad Mac. l. l. ſed Iulia. §. & ſi filius. & l. filius. & ſup. e. l. q ſi ſeruus. §. proinde, & continua duas ſequentes leges cum hoc §.

[m] Si hoc animo. Vt hic, & ſupra. proxi. §. & l. ſi res. §. placet.

[n] ET nihil. Sororis. eodem patre natæ, ut ita ſit onus patris: ut ʃ. de admi. tut. l. cum plures. § j.

[o] SI uero. Non fuerit. cogitur ſemper pater & auus: ut ʃ. de col. bo. l. dedit. & C. de do. pmiſ. l. fin. ibi, neque enim legit, &c. niſi in caſu ut hic. ut quia filia ſit Iudæa: uel hæretica: ut C. de hær. l. cognouimus. ibi. cæteris liberis eorum, &c. & ibi. neceſſitatem imponimus, &c.

SI pro patre. CASVS. Si filius pro patre fideiuſſit, & ſoluit: tenebitur pater de in rem uerſo ei a quo mutuatus eſt, ut ſoluat. hoc in prima. Idem eſt ſi animo nouandi filius ſubierit iudicium pro patre, & condemnatus mutuum accepit. & ſoluit. hoc in ſecunda. Vel dic & melius ei teneri patrem, q cum filio litem conteſtatus eſt animo nouandi: q eũ litis conteſtat. à prima obligatione pater ſit liberatus, hoc ipſo de in rẽ uerſo tenetur. idem eſt ſi filius obligationem patris animo nouandi in ſe tranſtulit, & eo nomine ſoluerit: quia pater tenetur de in rem uerſo, ſi non animo donandi filius pro patre ſe obligauit: & ſubaudi maxime: quia idẽ eſſet. ſi animo donandi. neque obſtat ſ. e. l. & ideo. §. plane. hoc in tertia. Si uero pater de peculio conuentus, & filius in ſe ſuſceperit iudicium, & condemnatus mutuũ acceperit & ſoluerit: pater de in rem uerſo tenetur uſque ad eam quantitatem, quæ erat in peculio. idem iuris eſt quo ad act. de in rem uerſo ſi ala li. conteſt. q magis innuit, q idem ſit, ut ſi condemnetur: quia ſi finita ſit actio de pecu. competere poteſt de in rem uerſo act. hæc ſunt uera poſt condemnationẽ. ſ. q teneatur de in rem uerſo actione. idem eſt

[i] Ludo, Ro. in l. j. ʃ. sol. mat. tepuat eſt ſm glo. ſingul. ad hoc, q pater non tenetur dotare filiã hęreticam uel Iudæam Bol.

[l] gerret.

deiusserit, [a] & creditori soluerit: [b] in rem patris vĩ uersum: quia patrem liberauit. Cui simile est. qđ Papinia. lib. nono Quæstionum scribit: si filius quasi defensor [c] patris iudicium susceperit: & sit condemnatus: [d] de in rẽ uerso [e] teneri [f] patrem. nam filius eum iudicio suscepto liberauit. [g] Idem tractat Papinianus, & si quod patrem dare oportet a filio sim stipulatus: & ita conuenerim filium. Nam & hic de in rem uerso fore actionem, nisi si donare [h] patri filius uoluit, dum se obligat. Quare dici potest, & si de peculio actionem quasi defensor patris susceperit; teneri patrem de in rem uerso, usque ad peculij quantitatem. Cuius sententiæ [i] id erit emolumẽtum, ut si finita sit actio [k] de peculio: de in rem uerso conueniat. Ego [l] & ante ꝯdemnationem post iudicium patris noĩe acceptum de in rem uerso patrem teneri puto, [m]

In rem aũt uersum uidetur, [n] prout aliquid uersũ est. Proinde si pars uersa est: de parte erit actio. [o] Sed [†] utrum in sortẽ duntaxat tenebiť dominus, an & in usuras? Et si qdem ꝓmisit [p] usuras: Marcellus lib. quinto Digestorũ scribit, dominum præstaturum. Sed si non sint [q] promissæ: utique non debebuntur: quia in stipulatum deductæ non

ust & ante condemnationem. & hoc in quarta.

In rem. Si seruus accepit x. metuo, & v. in rem domini uertit, in v. tenetur dominus, si tota x. in x. tenebitur, sed an in sortem, an in usuras? distinguitur: aut usuræ erant promissæ, & tenebitur ad usuras, aut non, & non tenebitur. hoc in prima. Si uero seruo uolenti gerere negotia domini, non sua contemplatione, sed domini. aliquis quasi gerens negotium illius mutuauit, tenetur dominus neg. ge. act. non solum pro sorte, sed pro usuris. & hoc in secunda.

Versum. Si seruus mutuatus x. in rem domini uertit, & incontinenti dominus seruo soluit: an competat de in rem uerso actio? dicit quod non: quia non intelligitur uersũ, qđ non durat uersum. hoc in prima.

Si tamen. Si dominus in præiudicium creditoris soluit seruo perdituro. de iure stricto desinit esse uersum: sed de dolo aduersus dominum dabitur actio. hoc in secunda. Quia si debitor peculiaris soluisset seruo in necem creditoris uel domini, non esset liberatus. hoc in tertia.

Si domini. Si seruus domini debitor mutuatus domino soluerit, eatenus non tenebitur dominus de in rem uerso quatenus seruus debeat: in residuum autem tenebitur. uerbi gratia, seruus debeat xxx. & xl. mutuatus soluit creditoribus: uel domini familiam aluit: in x. tenebitur dominus de in rem uerso. Si uero solida xl. seruus debeat, nil uidetur uersum neque dominus de in rem uerso tenetur. Et bene dico quod in residuo tenetur: quia per act. de in rem uerso subuentum est aduersus lucrum domini: quia non debet eum alieno lucrari damno: ut s. de cõdi. inde. l. nam hoc natura. non autem refert, debuerit aliquid dominu, aut postea factus est debitor: quia utroque casu desinit esse uersum. idem est si dominus postea soluit seruo, & per seruum in rem uersum est. sed si tantundem donauit dominus seruo, si quidem animo remunerandi non durat uersum. si uero simpliciter donauit: durat uersum.

Idem quærit. Si uero x. in rem domini uertit & dominus ei mutuauit x. & postea x. erant in peculio seruiran desinat esse uersum: quia dñs ei x. mutuauit, an non: quia dominus potest detrahere debitum de peculio, an pro v. detur de in rem uerso actio, & alia x. detrahat de peculio, quæritur? Et resp. ꝙ cessat de in rem uerso ac. cum seruus factus fuerit debitor domini.

Idem quærit. Si seruus decem mutuatus in rem domini uertit, & dñs mutuauerit ei x. postea: & ita desinat esse uersum: deinde seruus eadem x. in rem domini uertit an actio extincta postea reuiuiscat? Rñd. ꝙ non. hoc in prima. Sed quid si pater & filius sint constituti duo rei promittendi, & filius mutuatus soluit, uel si quis iussu patris filio mutuauerit, & filius creditori soluit: an utroque istorum casuum, pater de in rem uerso teneatur, quæritur? & distinguitur, aut ad patrem pecunia peruenit: & tenetur pater de in rem uerso: quia per eam solutionem est liberatus, aut non peruenit. & non tenetur: nam tunc negotium suum gessisse filius uidetur, cum soluit.

[a] Fideiusserit. Sola fideiussio hoc nõ facit, sed solutio: ut inf. eo. l. si seruus. & hic. quare ergo de fideiussione dicit? Resp. ideo quia uidebatur magis pro sua obligatione soluisse: ut j. manda. l. Papinianus. Item huic responso est contra. inf. e. l. quod si seruus. Solue ut ibi. Item cui hoc casu tenetur pater? Respon. illi qui in hoc mutuauerit filio, ut tali creditori soluat. Vel dic qui fideiusserit animo nouandi, hoc casu tenetur ei, apud quem fideiussit.

[b] Soluerit. Quod ab alio mutuo sumpsit, uel aliter: ut modo dixi. Acc.

[c] Defensor. Animo nouandi.

[d] Condemnatus. Idem & ante condemnationem: ut infra eadem lege. §. ergo. Acc.

[e] De in rem uerso. Quæ utilitas est huius actionis hoc casu & sequentibus? Respond. primo directo, secundo per obliquum tenetur. Ac.

[f] Teneri. Illi, scilicet, qui contra filium animo nouandi litem contestatus est.

[g] Liberauit. Vt infra, de solutionibus. l. solutionem. Accursius.

[h] Nisi si donare. Imo & si donet, debet habere locum hæc actio: ut supra eod. l. & ideo. §. plane si mutuum. quæ est contra. Solue ibi, quod dederat extraneus seruo. fuit uersum in peculium: idem postea seruus domino donauit: quo casu distinguitur ut ibi. hic non sic. Alij ut R. & pla. subaudiunt hic, maxime. & ponitur nisi, pro si non. Nam idem & si donare, uoluit. prima uerior est. Sed cui hoc casu de in rem uerso datur actio? Rñ. ei qui in hoc filio crediderit, ut pro tali facto soluat: uel ei qui litem contesta. est animo nouandi: supra, & infra.

[i] Cuius sententiæ. Vt pro eo tantum, quod in peculio est. detur de in rem uerso. & facit supra eodem. l. §. primo.

[k] Actio. Puta anno post mortem filij.

[l] Ego. Ad secundum responsum legis refertur, & ad proximum. Acc.

[m] Puto. Illi, scilicet, qui contra filium litem contestatus est, cum pater sit liberatus per huius nouationem. ut sup. ea. l. ij. responso.

[o] Videtur. Quod seruo mutuauit.

[o] Actio. Vt insti. quod cum eo. §. in rem autem.

[p] Promisit. Dominus uel seruus.

[q] Non sint. Et alias non debentur: ut C. de usuris. l. quamuis.

[†] Cõcor. text. in l. quamuis. C. de usur. text. in l. bonæ fidei. C. de condic. in debi. cum similibus.

Negotium

ſunt. Planè ſi ꝯtemplatione domini pecuniam dedi non gerenti ſeruo negotia dñi, a ſed ipſe b gerens: negotiorum geſtorum actione, c potero ét de uſuris experiri. Verſum autem d ſic accipimus, ut duret uerſum.

Et ita demum de in ré uerſo competit actio, ſi non ſit à domino ſeruo uel filio ſolutum. Si tamé in necem creditoris, id eſt, perdituro ſeruo, uel filio ſolutum ſit: quamuis ſolutum ſit, deſinit quidem eſſe uerſum. e

Aequiſsimum auté eſt, de dolo malo aduerſus patrem uel dñm competere actionem. Nam & peculiaris debitor, ſi fraudulenter ſeruo ſoluerit, quod ei debebat, non liberaē. f

Si pater uel dominus ſel it debitum: non uidetur in rē eius uerſum: & ſi pater uel dominus codat, deſinit uerſum: ſecus ſi donet, niſi animo remunerandi. hoc d. tit. Bar.

Si domini debitor ſit ſeruus: & ab alio mutuatus, ei ſoluerit; hactenus non uertit, † quatenus domino debet; g qđ excedit, uertit. Proinde ſi cum dño deberet xxx. mutuatus xl. creditori eius ſoluerit, uel familiam exhibuerit; dicédum erit, de in ré uerſo in decem competere actionem. at † ſi tantúdem debeat; nihil uideri uerſum. Nam (ut Pomponius ſcribit) aduerſus lucrum domini uideé ſubué tum. h Et ideo ſiue debitor fuit dño, cùm in rem uerteret; nihil uideri uerſum, ſiue poſtea debitor eſſe domini † cœpit; deſinere uerſum. Idemq; & ſi ſoluerit ei. Plus dicit, & ſi tantundem ei donauit dñs quantum creditori ſoluit i ꝑ ſe, ſi quidem remunerandi animo; non uideri uerſum. k ſi uerò alias donauit; durare uerſum. l

Extinguſcit actio de in rem uerſo ſi dominus codat ſeruo, & remanet actio de peculio: nec reconualeſcit, ſi poſtea ſeruus cedat. Bar.

Idem quærit, ſi decem in ré domini uerterit, & poſtea tantundem ſummam a domino mutuatus ſit, habeat præterea & peculium decem; uidédum ait, utrum deſijt eſſe uerſum; an uerò qm̃ eſt peculium, † detrahatur debitum, de in rem uerſo nō tollimus actionem. an potius ex utroq; pro rata m detrahimus? n Ego autem puto ſublatã de in rem uerſo actionem, o cùm debitor domini ſit ꝯſtitutus. p Ité † quærir, ſi in rem tuam uerterit, & debitor tuus factꝰ ſit, mox creditor eiuſdem ſummæ, q̄ tibi debuit, an renaſcaē de in rem uerſo actio, an uerò ex poſt facto non conualeſcat? Quod uerum eſt. q

Si filius idem cum patre correm ſoluat, uidetur in rem patris uertere, quatenus de pecunia ad patré peruenit. h. d. Bar.

Idem tractat, an ex euētu r poſsit in rem patris filius uertere; ueluti, ſi duo rei pater & filius mutuatus s ſuo nomine ſoluat; uel ſi filio iuſſu patris credideris; t & filius creditum tibi ſoluerit. Mihi uidetur, ſi quidem pecunia ad patrem peruenerat: uideri in rem uerſum. Quòd ſi non fuit, & ſuum negotiũ gerens filius ſoluit; non eſſe de in rem uerſa actionem.

a Negotium domini. Q. d. non dedi ut alius gereret: ſed ego qui dedi nolui gerere. Ac.
b Ipſe. ſ. ego.
c Actione. In qua ueniunt uſuræ ex mora: ut C. de uſuris. l. in bonæ fidei.
d Verſum autem. Quod ſeruo mutuatũ. Ac.
e Duret uerſum. Nota, quod ita demum dicit aliquid fieri, ſi duret factũ. unde illud Non qui incepit, ſed qui perſeuerauerit. &c. & pro hoc eſt ſupra, quòd cuiuſque uni. no. l. ité. §. quod ſi. & C. de his q. ut indi. l. aliam. & l. pen. in fi. & in auth. de ſan. epiſ. §. ſed hoc ꝑ ſeuti. col. ix. & ī. de fideiuſ. l. ſtipulatus es. in fin. & ī. de hære. uel act. uend. l. ij. §. illud. & infra, de uſucap. l. ſequitur. §. tunc & ſupra, de inoff. teſt. l. nam & ſi. §. hæredi. & ī. de mino. l. quod ſi. § reſtitutio. Sed ar. contra. ī. quòd metus cã. l. uideamus. & l. ſi ipſi. & C. quando dies leg. ced. l. cum uxori. & ī. de duo. reis. l. eandem. §. ſed ſi quis. Solu. obtinet primum, quando aliquid poteſt imputari illi, qui facere debet. Secundũ quãdo non: ut arg. ī. loca. l. maritus. Vel refert, an uoluntariũ fuit factum, ut tunc obtineat primum: an neceſſarium, & tunc ſecundum: ut arg. ī. de ſolut. l. in pupillo. Ac.
f Non liberatur. actione prima. Acc.
g Debet. Vt ī. ad Maced. l. ſed Iulianus. § nõ tamen. & ī. de dolo. l. ſeruus tuus. & inf. eo. l. quidam. in fi.
h Subuentum. Per hanc actionem ſubaudi. ergo cũ non ſit in lucro, non tenet: ſed an quod debet his qui ſunt in poteſtate, deducat? Reſpon. non, licet in actione de peculio deducatur: ut ſ. de pe. l. ſed ſi damnum. §. præterea.
i Soluit. Scilicet, dominus ſeruo: ut ſup. e. l. j. §. ſi. Ac.
k Non uideri uerſum. Quia deſijt.
l Durare uerſum. Similis diſtinctio fit ī. mand. l. idem. §. ſi. & l. ſi uero non remunerandi.
m Ex utroque ꝑ rata. Scilicet a domino per actionem de in rem uerſo partem per actionem de peculio de alijs decem quæ erant apud ſeruum. & hoc non admittitur: ut ſubijeit, & ſupra, de neg. geſt. l. Neſennius. in fi.
n Detrahimus. Nos creditores peculiares, uel nos iuriſconſulti ad petitionem creditorum peculiarium.
o Actionem. Scilicet, in totum.
p Conſtitutus. Propter quod fit compenſatio.
q Quòd uerum eſt. Scilicet, non conualeſcere: quia actio ſemel extincta, &c. ut infr. de ſol. l. qui res. §. aream.
r Ex euentu. Id eſt, ex eo quòd euenit. ſecundum quod in fin. huius legis diſtinguitur.
s Mutuatus. A Titio puta.
t Credideris. Quare contingit filium in ſolidum, patrem ſimiliter in ſolidum quod iuſſu, obligari: ad quam obligationem ſi filius mutuum acceperit in ſe, ſi ſic patrem liberauerit, uidetur de in rem uerſo pater teneri. quòd hic diſtinguit, quæ diſtinctio facit pro ſen-

Factum quid non dicitur, niſi duret factum.

† uerti.

† B. F. ea- de trahetur debitũ.

† ...

† B. F. idē.

† ſ. B. F. domi no.

sententia nostra, quam dices inf. ad Velleia. l. uir uxori. in fin. & l. sequenti.

Quod seruus. CASVS. Si seruus mutuatus creditori suo soluerit, non obligat dominum de in rem uerso, quamuis soluendo liberat eum de peculio.

contra. infra. l. proxima. quæ continuatur cum ista, sed illa hanc determinat.

Marcellus notat. id est, reprehendit, quasi indistinctum sit in l. superiori. Vel dic notat esse uerum, sed sub distinctione, si penes alium peculium, an non: quod in primum recidit sensum.

Paul. lib. xxx. ad edi. XI.

Qvod seruus in hoc mutuatus fuerit, ut creditori suo solueret: [a] non erit in rem [b] uersum, quamuis actione de peculio liberatus sit dominus.

Si res ematur per filium vel seruum plus, quam valeat: eatenus dicitur versum, quatenus valet. si verò minus, non plus quam sit empta. Pau.

Caius lib. ix. ad edict. prouinc. XII.

SI fundum [c] patri dño ve emerit seruus uel filiusfamilias: uersum quidem esse uidetur: ita tamé, ut siue minoris sit, quam emptus est, [d] tantundem uideatur in rem uersum, quanti dignus sit: siue pluris sit, non plus uideatur in rem uersum, quam emptus est.

Eo casu quo vnus ex socijs potest pro peculio quod est apud alterum, actione de peculio conueniri: eo casu potest conueniri pro eo quod in rem alterius uersum est, si cessat actio de peculio h. d. Bar.

Vlpian. lib. xxix. ad edictum. XIII.

SI in rem alterius ex dominis uersum sit: uerú is solum, in cuius rem uersum est, an & socius possit conueniri, quæritur? Et Iulianus scribit, eum solum conueniri. in cuius rem uersum est, sicuti cùm solus iussit. [e] † Quam sententiam puto ueram.

Iulianus lib xj Digestorum. XIIII.

† MArcellus notat: [f] Interdum & propter hoc, quod in rem alterius socij uersum est, de in rem uerso [g] cum altero [h] agi potest: qui conuentus, a socio petere potest id, in quo damnatus fuit. [i] Quid enim [k] dicemus, si peculium seruo ab altero [l] ademptú [m] fuerit? Paulus § libro trigesimo ad edictum. § Ergo hæc quæstio [n] ita procedit: si de peculio agi non potest. [o]

Filius constituendo non dicitur in rem patris vertere, nisi soluat. Bar.

Vlpianus lib. ij. Disputationum. XV.

SI filiusfamilias constituerit, quod pater debuit: uidendum est, an de in rem uerso actio dari debeat. atqui non liberauit [p] patrem. Nam qui constituit, se quidem obligat, patrem verò non

[a] Solueret. id est, quod a Titio mutuum accepisset.

[b] In rem. imo videtur quatenus patrem liberauit: vt supra eodem, lege proxima. §. quare potest dici. Solut. ibi nomine patris fecit nouationem, hic autem suo nomine accepit pecuniam. Item argum. contra. supra lege proxima. in fine. Sed ibi obligatio patris principalis ex suo facto, hic peculiaris.

Si fundum. CASVS. Fundum utilem emit seruus domino mutuatus decem: an teneatur dominus de in rem uerso? Dicit quod sic, eatenus quatenus ualet fundus, si pluris emptus sit, quam ualeat. Si uero minoris emptus sit, quam ualeat: id duntaxat in rem uersum uidebitur, quanti emptus est.

[c] Si fundum. nõ necessarium, sed vtilem: vt supra eo. l. si res. primo respon.

[d] Quam emptus est. ut instit. mand. §. quod si minoris. & infra, de donation. inter uirum & uxorem. l. quod autem. §. idem ait. Accur.

Si in rem. CASVS. Si habes tecum seruum communem, & in rem meá mutuatus uertit, an teneatis de in rem uerso, quæritur? Et dicitur quod non, scilicet eo casu quando mutuatus apud te non habet peculium. Sed in lege sequenti affert casum in quo possum teneri, puta retento eodem casu si tu non ademisti ei peculium, si conueniaris de peculio & condemnatus soluis. recuperabis a me quod solueris. cum in rem meam uersum esset, quod mutuum accepit. & alia ratione: quia quod dominus debet seruo, computatur in peculio, sed quod in rem meam uersum est, debeo ego. socius autem conuentus de peculio etiam de eo tenetur, sed recuperabit a me: vt subijcit. Viuia.

[e] Iussit. ut infra titulo primo. l. fina. §. primo. Sed

[g] De in rem uerso. i. de eo quod est uersum, sed tamen actione de peculio, non de in rem uerso.

[h] Cum altero. nam cum constat unum ex socijs conueniri posse propter peculium quod est penes aliú, quia recuperare potest ab alio pro quo exigitur: ut supra, de pecu. l. & ancillarum. §. finali. & quod dominus seruo debet, computatur in peculio: vt supra, de pecul. leg. quam Tuberonis. §. hæreditas. ergo id quod in rem domini uersum est, in peculio est, quia in hoc seruus dominum uoluit constituere sibi debitorem: ut supra eodem. l. si res. §. placet. & sic agetur de peculio contra alium in rem cuius uersum non fuerit, pro eo quod uersum est in rem alterius.

[i] Damnatus fuit. scilicet cum peculium est apud alterum.

[k] Quid enim. bene dixit interdum, quid enim.

[l] Ab altero. Scilicet in cuius rem non est uersum. si enim adimatur ab eo, cuius in rem uersum est: nihilominus perpetuo tenetur: vt sup. eod. l. j. §. i.

[m] Ademptum. & sic nulla est communio peculij: vt sup. tit. ij. l. Item. in fine.

[n] Quæstio. s. superioris legis.

[o] Non potest. contra eum in cuius rem non est uersum: quia ademptum fuit: vt dixi. Acc.

SI filiusfamilias. CASVS. Si pater teneatur alicui & filius constituat se pro eodem soluturú, an de in rem uerso teneatur pater? distin. aut solum filius qui constituit pro patre, & patrem liberat, & tenetur de in rem uerso, alioquin non. Viuia.

[p] Non liberauit. ut sup. de const. pecu. l. ubi. sic inf. de adul. l. j. §. si publico. & sup. eo. l. si pro parte. i. resp.

Soluisse.

† al. add.

† P. F. quã sententiam puto verã, & incipit, Iuliani, lucé verãm, digestorũ Marcellus notat Interdum, &c. tamen si aliter legisse videatur Anto August. emendatio. li. iij. c. j.

a Soluisse.ut inf.mand.l.Papinianus.

QVidam. CASVS. Tradidit seruo dominus fundum ad colendum,& boues:& cum idonei non essent,iussit dñs ut eos distraheret,& alios compararet,& alios comparauit, sed pecuniam redactam ex uenditione boum perdidit. nunquid dominus a uenditore de pecunia conueniri possit, quæritur? Et respondetur quod non, nisi plus sit in pecunia quam domino debeatur. an autem de in rem uerso? Respond. cum seruus factus sit debitor domini:desinit esse uersum. nisi catenus quatenus boues empti pluris sunt quam erant boues, quos seruus uendidit.

† P.F. Si sed nat post.

b Redemerat. & acceperat.

c Conturbauerat. scilicet rationem, domini. sic supra,de institut. l. cuicunque. §. idem Labeon.

d Non uideri. ut supra,de pac. l. sed damnum. §. peculium.

e Verius esse.ut supra eod. l. si res.§. placet. & sup. quod metus cau. l. uideamus.

† Per istã le. Bart. in l. si cũ dotẽ.§.fi.inf. solu. mat. decidit quęstionẽ ? & Bal. in l.in rebus.in 2. col. uer.pone.C.de iure dotium

f Venissent.& sic. cum in tantum domini debitor erat factor,desinit uersum quod uere erat uersum:ut sup.eod.l.si pro patre.§. si domini.

g Condemnari. fa cit sup.eod.l.quod si seruus.j. respond.in fi.& not.quod stultus erat hic uenditor qui dominum actione quod iussu, non conueniebat,qua poterat consequi totum,non obstantibus exceptionibus quæ hic assignantur. Item quare non uindicat boues cum non sit pretium solutum:ut sup.de tri.l.procuratoris § pen? Resp. fidem habuit de pretio, ideoque dominium transtulit. & sic non ob.sup.de pec.l.depositi.j. respon.

† compara ti. Duat.j.di spu.c. to.

† al. add. utrum.

† petat.

† an.

liberat. Planè si post soluit † constitutum: licèt pro se uideatur soluisse, a hoc est,ob id,quod constituit: in rem tamen patris uertisse meritò dicetur.

Qui agit actione de peculio, consequitur quod superest deducto eo,quod domino debetur.sed qui agit de in rem uerso, consequitur quod superest in eo quod dominus dedit pro re.h.d Bart.

Alphenus li.ij.digestorũ. XVI.

QVidam † fundũ colendum seruo suo locauerat, & boues ei dederat. cùm hi boues nõ essent idonei : iusserat eos uenire,& his numis qui recepti essent, alios reparari. † seruus boues uendiderat:alios redemerat: b † numos uenditori nõ soluerat.postea conturbauerat, c qui boues uendiderat numos a dño petebat: † actione de peculio, aut † quod in rem dñi uersum est:cum boues,pro quibus pecunia peteretur penes dominum essent. Respondit,non uideri d peculij quicquam esse,nisi si quid deducto eo, quod seruus dño debuisset, reliquum fieret. Illud sibi uideri,boues quidem in rẽ dñi uersos esse, e sed pro ea re soluisse tm̃,quanti priores boues uenissent. f si quid † amplioris pecuniæ posteriores boues essent; eius oportere dominum condemnari. g

Ad hanc actionem sufficit negotium utiliter cœptum, sicut in actione mandati, & neg. gest. Bart.

Aphricanus libro. vij. Questionum. XVII.

SEruus i in rem h dñi pecuniam mutuatus. sine culpa eam perdidit: nihilominus posse cũ dño de in rem uerso agi existimaui. i Nam & si k procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniã mutuatus, sine culpa eam perdiderit:rectè eum hoc noie mandati, uel negotiorũ gestorum acturum.

De eo quod datur vicario, si in rem domini vertatur,agitur hac actione secundũ eius naturam.si verò in peculium ordinarij sit conuersum,respectu ordinarij habet hanc naturam, respectu domini , naturam actionis de peculio.h.d.Bar.

Cum Sticho l uicario serui tui Pamphili contraxi. m Actio de peculio, n & de in rem uerso o ita dari debet, ut qđ uel in tuã p uel ipsius rẽ,uel

SEruus in rem. CASVS. Si seruus hoc proposito mutuatus pecuniam,ut in rem domini uerteret eã perdidit sine culpa sua.an dominus de in rem uerso teneatur? Dicitur quod sic, ad instar procuratoris uel gestoris negotiorum,qui si pecuniam in rem domini impensurus perdidit,nihilominus tenetur actio. mandati, uel nego.gest.dominus.

h Seruus in rem. necessariam. Acc.

i Existimauit.ut sup.eo.l.quod si seruus.§.sed & si seruum domino. Acc.

k Nam & si.bona est parificatio:ut supra,eo.l.quod si seruus.§.& regulariter. Acc.

l Cum Sticho. Mutuaui decem uicario.hic autem uertit in rem domini,aut in peculium uicarij , uel ordinarij:quod est,& si in suum proprium uertat. primo casu agitur de in rem uerso, & hæc actio habet per omnia naturam actionis de in rem uerso, ut post mortem utriusq; etiam post annum detur ut sup.eo.l.j.in prin. Item non deducitur quod domino debetur ab ordinario, licet quod ipse uertens debet,facias de finere, seu non uidetã uersum : ut in fine huius legis . Secundo casu, quando uertit in peculium ordinarij, dic quod habet naturam actionis de in rem uerso quo ad quid . nam uideor contraxisse cum uicario, cum quo uere contraxi. Item & cum ordinario in cuius rem uersum est : ut sup. eod. l.j.primo resp.unde inspecto uero contractu actio de in rem uerso etiã mortuo uicario , & post annum durat : ut in princip. huius §. at inspecto ficto contractu,quem uideor fecisse cum ordinario , habet naturam actionis de peculio, ut mortuo ordinario ex cuius quasi contractu uideor agere , fit annalis, sicut si iussu eius,&c. Item deducit dominus sibi ab eo ordinario debitum : ut ibi,eadẽ,&c . & est simile per omnia,si contraxi cum uicario iussu ordinarij.nam & hic uere contraho cum uno, ficte cum alio.& per oia dicas ut sup.dixi.Sed opponitur quod etiam si inspicitur contractus fictus, sit perpetua etiam post mortem ordinarij,non annalis,hac ratione,quia uiuit uicarius:ergo & eius uicarij peculium uiuit.Solut.& peculium ordinarij uiuit perpetuo uiuo isto uicario: cũ uicarius & suum peculium sit in peculio ordinarij. Resp.mortuo ordinario moritur totum suum peculium, ergo & suum peculium uicarij moritur , quod constat ab ordinario eum habere.

† P.F.quo. al. quod.

† al. add. si.

m Contraxi.mutuando sibi decem.

n De peculio.quæ dat secundo casu ex ficto cõtractu.

o De in rem uerso.quæ datur primo casu.

p Tuam.& tunc de in rem uerso insolidum:non deducto

in peculium Pamphili [a] uersum sit, comprehēdatur: [b] scilicet, [c] ēt si mortuo, uel alienato Sticho agatur: [d] Quòd si Pampilo [e] mortuo agam: [f] magis est, ut quāuis Stichus uiuat: tamen de eo, quod in peculium Pamphili uersum est, non nisi intra annum, quā is decessit, actio dari debeat. Etenim quodāmodo de peculio Pamphili, tum uidebor experiri; sicuti {&} si quid [i] iussu eius [g] credidissem, [h] experirer. Nec nos mouere debet, quod Stichus, de cuius peculio [l] agitur quāuis [k] uiuat, non aliter ea res [m] in peculio eius [n] esse pōt, quam si Pamphili peculium maneat. [o] Eadem ratio [p] efficiet, ut id, quod in peculiū [q] Pamphili uersum est; ita præstari debere dicamus, ut prius eius, qd tibi Pāphilus debuit, deductio fiat. qd uerò in tuam rem uersum fuerit, præstetur; etiā non deducto eo, qd Pamphilus tibi debebat. [q]

Actio de in rem uerso competit ei, qui principaliter contrahit, ut in rē domini uertatur. Bar.

Neratius lib. vj. Membranarum. XVIII.

Qvamuis in eam rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita ɔtracta est, ut in meam rē uerteretur; † ueluti si cùm seruus frumētum emisset, quo familia aleretur, uenditori frumenti fideiusseris, proprius est tñ, ut de peculio eo nomine, non de in rem † uerso agere possis, ut uni duntaxat, [r] cum quo contractum est, de in rem † uerso actio sit, qui id ipsum [s] credidit, quod in rem domini uersum est.

Si filius emit rem sibi necessariam, & ex tunc ipsam rem pater in ipsius filij funus cōuertit, in rem eius uersa uidetur. Item in actione de peculio uenit, quod in rem est uersum & sic post annum hac actio est necessaria. h. d. Primò ponit duo dicta Neratij usq; ibi, Atqui. Ibi Paulus reprehendit Neratiū in primo dicto, ostendens ex die emptionis, non ex die funeris uidēdi in rem uersum usque ibi, Funus enim. Ibi iurisconsf. secundū glo. ponit unum dictum per quod respōdet tacitæ obiectioni. s. qd in funerando nō desinit uersum, uel ponit casum in quo dictum Neratij posset esse uerum, secundum aliam lect. usque ibi, Factus. Ibi respondet notatis in secundo dicto dicens, hoc casu actionē de peculio habere locū, licet res desierit extare absque dolo. Barts.

Paulus libro iij. Quæstionum. IX.

Filiusfamiliàs togam

duito eo, quod domino debetur ab ordinario, ut in fi. huius l. id autem quod ab eo uicario, sic ut supra, si pro patre. §. si domini.

[a] Pamphili. Et tunc de peculio ordinarij. s. Pamphili, perpetuo uiuo Pamphilo, ut subijcit. similis est distinctio sup. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed si ego.

[b] Comprehendatur. Et petat.

[c] Scilicet ad utrūque casum se refert. s. siue in rem domini, siue in peculium ordinarij uertatur.

[d] Agatur. Et post annum: quod euenit in casibus in glo. magna notatis.

[e] Quod si Pamphilo. Ad dicendum quod sit perpetua. Ac.

[f] Agam. Quasi ex contractu, quem fingor fecisse cum ordinario. Ac.

[g] Eius. Ordinarij.

[h] Credidissem. Vicario.

[i] De cuius peculio. Pamphili. quasi cū eo contraxerim. ut s. e. l. j. in fi. j. rñ.

[k] Agitur. Id est, tractatur a nobis, dum tractamus de peculio ordinarij, uel propter pone quod agitur de peculio uicarij quod uiuo uicario finitur morte ordinarij: quia hoc ipso moritur peculium, & incommutabiliter, cum amodo ab ordinario peculium habere non possit, unde finitur, & resuscitari non potest, licet de nouo uicarius quæreret peculium: quia à domino, non ab ordinario id habere uidetur, quod de nouo quæreret.

[l] Quando. Pro quia.

[m] Ea res. Scilicet uersa in peculium ordinarij, quod uidetur esse in peculio uicarij, eo quòd ordinarius fit debitor uicarij per talem uersionem, ut no. s. eodem l. Marcel. uel ea res. i. obligatio in peculio. s. ipsius uicarij: quod etiam in idem recidit. uel tertio referas ad proximum ea res, id est, quæ iussu Pamphili est credita, & ratio est ista: quoniam ea, &c. & ad idem tendit semper. quasi dicat, de peculio Pamphili potest experiri intra annum, siue in peculio ordinarij uersum sit, siue eius iussu contractum. nec obstat quod uicarius uiuat, non enim potest agi de peculio uicarij & quare? quia eius peculium mortuo ordinario cœpit esse nullum: ut dic. in s. titu. j. l. j. §. merito. quod scilicet habebat per Pamphili constitutionem. secus si a domino.

[n] Eius. Scilicet, Stichi.

[o] Maneat. Sed hic non manet, cum mortuus est ordinarius: ut dixi. argumen. tamen contra supra, de senat. l. filia. in fine.

[p] Eadem ratio. Quia de peculio ordinarij, non de in rē uerso contra dominum agi potest ex ficto contractu.

[q] Debebat. s. Stichus: ut s. si pro patre. §. si domini. Ac.

Qvamuis. CASVS. Seruus meus frumētū in alimenta familiæ meæ emit. uenditori pro seruo fideiussisti. quæsitū est, an actionem aduersum me habeas de in rē uerso, an de peculio duntaxat? Rñ. de peculio agere te posse: de in rem uerso nō posse. sed qui frumentū credidit [illegible] potest de in rē uerso agere. Porro sufficiat ex quouis contractu serui competere uni aduersus dominum de in rē uerso actionem. Ac.

[r] Duntaxat. Scilicet, nomine frumenti, & sic non est contra s. eo. l. iij. in fi. nam agit fideiussor de in rem uerso. hic pro pecunia, non pro frumento. uel soln. ut ibi.

[s] Id ipsum. Scilicet frumentum. Ac.

Filiusfami. CASVS. Si filiusfami. emat togam [illegible] deinde decedat, & pater in ea eū sepeliat: an de in rē uerso teneatur, quæritur? Dicit Neratius quod sic: non de peculio, nisi dolum commiserit pater: & ex tunc quo togam in funus uertit, tenetur de in rem uerso pater, non prius. reprehendit Pau. quod non ex tunc, sed ex eo tempore, quo emit, tenetur pater de in rem uerso. neque propter hoc desinit esse uersum, quasi filius interim patri cœperit esse obligatus ob hoc, quod togam in funus filij conuertit: quia negotium suum fecit: & quia funus est æs alienum patris: & sic intellexit Neratius cum dicebat, patrem de in rem uerso teneri. In alio dicto reprehendit Paul. Neratium, quod cum esset res peculiaris, & pater eam in negotium suum uertit dedicando eam in funus filij: quia ad hoc tenebatur pater, conuenietur de pec. pater. s. in quam act. de pecu. ueniet toga. quæ in rem patris uersa est, & in-

† P. F. quod

† P. F. peculio.

† P. F. uersaretur.

† P. F. in unius duntaxat in quoque contractu de in rem &c.

emit: a mortuo deinde eo, pater ignorans, & putans suam esse, dedicauit eam in funus eius. Neratius libro secundo Responsorum † ait, in rē patris uersū uideri. in actione autē de peculio, qđ in rerum natura non esset: uno modo æstimari debere: b si dolo malo eius, c cum quo agaẽ, factū esset. Atquin d si filio pater togam emere debuit, in rem patris res uersa est: non nunc quo funerabatur, † sed quo tempore emit. e Funus f em̄ filij, æs alienū patris est. Et hoc Neratius quoque, q de in rem uerso patrem teneri putauit, ostendit negotiū hoc (id est, sepulturā, & funus filij) patris esse æs alienū, nō filij, Factus est ergo g đbitor peculij, q̄uis res nō extet, ut ẽt đ peculio possit conueniri. In quā actio nem h uenit, & qđ in rē uersum est. i Quæ tamen adiectio tunc necessaria est, cùm annus post mortem filij excessit. k

Si filia mutuum in alimenta conuertit, tenetur pater de in rem uerso, si onus alimentorum ad patrem spectabat. h.d. istud principium cum l.fin.Bar.

Scæuola libro j. Responsorum. XX.

PAter pro filia dotem promisit, & conuenit, ut ipse filiam aleret. non p̄stante l patre, filia a uiro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. Respondi: si ad ea id, qđ creditum est, erogatum esset, sine q̄bus, aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset: dandam de in rem uerso utilem actionem. m

Promissio tutoris non tollit actionem de in rem uerso contra pupillum. Bar.

Seruus absentis Reipublicæ causa, pupilli seruis pecuniam credidit, subscribente tutore, stipulatione in personam tutoris translata. n

† lib.v. respons.

Quod in rem domini uersum: in peculio computaẽ.

† F. funerabatur al. funeratur.

us annum post mortem filij agere potest de in rem uerso. Viuianus.

a Emit. Si patris gerendo negotium male dixit Neratius: si suo, tunc bene: ut supra eodem. l. si res. §. placet. & infra colligitur. Ac.

b Debere. Scilicet isto, qui sequitur: ut supra titu j. l. j. j. respon. at hic dolo malo patris, non desijt esse in rerum natura id est, commercio hominum. & sic duo dixit Neratius, & quia uidetur uersa, sed tunc demum cum fuit dedicata. & in hoc reprehenditur: quia debuit distinguere cuius gerendo negotium emit: ut j. atquin, &c. & s. eo l. l. si res §. placet. secundum quod ipsa toga non est in peculium computanda. quod est contrarium primo. nam quod in rem domini uersum est, in peculium computatur. & ideo de hoc reprehenditur j. ibi, factus est ergo, &c. Vel dic in hoc secundo bene cum dixisse de peculio posse agi, sed uellem in peculio non computari, uel eius pretium: quod uerum est.

c Eius. Scilicet. patris.

d Atquin. hic incipiunt uerba Pauli, in rem patris: ut supra eo. l. iij. §. proinde si seruus.

e Emit. Nec desinit esse uersum per hoc, quod uideatur redire ad filium. Funus, enim, &c. Acc.

f Funus. Bene dico φ tunc uidetur uersum quando emit, nec desinit ideo esse uersum, quasi filius in tantum cœperit esse obligatus patri ob hoc, quod togam in filij funus conuerterit: ut s. l. si pro patre. §. si domini. quia nō filij, sed suū fecit negotiū. Funus enim, &c. ut hic, & sup. de reli. l. in patrē. Alij sic, bene dico cum debuit ei pater emere: alias si non debuit: quia bene uestitus erat, tunc uersa uidetur, cum funeratur. Funus enim, &c. præterea a remotis uidetur hoc dictum Neratij stare non posse. s. quod dedicando dicatur tunc uersu in rem patris. nam aut hæc toga fuit filio necessaria. & tunc de in rem uerso ex tunc: ut hic, & s. l. iij. §. proinde. nec ideo cōuenitur: quia dedicauit, sed quia tantum debuit filio dare, aut non: & tunc si nomine suo. filius emit, non datur de in rem uerso: ut sup. e. l. si res. §. placet. sed de peculio, in quo uenit uersum: ut hic subijcit. Si uero patris nomine: aut necessaria erat patri: & tunc insolidum ex tunc. aut utilis: & tunc quantitatem, tenetur pater: ut s. si res. j. respon. & l. si fundum. Si tamen postea uenit, quando nomine suo emit, licet filij, tenetur insolidum de in rem uerso, nihilominus de peculio: ut hic dicitur. & sic hoc casu habet locum quod dicit Neratius.

g Factus est ergo. Quia rem peculiarem filij accepit, & in suum. s. patris negotium uertit. sic ergo de peculio poterit conueniri ratiōe huius obligationis peculiaris: ut hic dicitur, & s. de pec. l. quam Tuberonis. §. nunc.

h In quam actionem. s. de peculio, ut si agam certi condictiōe de peculio, uel alia, ueniat in hac actione. & φ in rem dñi uersum est ut hic, de pec. l. j. §. est autem. & instit. quod cum eo. §. in rem autem. Item potest hoc inconuinci biliter probari. cum enim agitur de peculio: etiam id quod dominus naturaliter seruo debet, in peculio cōputatur, si forte in re domini impendit: ut s. de pecul. l. quam Tuberonis. §. sed & si φ. sic ergo cū agit. actione de peculio, & de in rem uerso agit. non tamen minuit domini priuilegium, nisi habeat formulam. s. ut de in rem uerso proponat. Est em̄ alia formula de peculio, & alia de in rem uerso: ut C. de exerci. actio. l. ij. Ac.

i Versum est. Scilicet, ipsa toga. Vel dic, id est, eius æstimationem. nā ipsa toga nec est, nec dolo malo desijt esse in rerum natura, id est, in commercio hominum.

k Excessit. Et in alijs casibus etiam necessaria est: ut supra eodem. l. j. §. j.

PAter. CASVS Si pater pro filia promittat dotem, & conueniat inter ipsum & maritum, ut eam pater alat: & patre non præstante alimenta, maritus uxori suæ tradiderit pecuniam, ut se alat & uestiat: an de in rem uerso teneatur, quæritur? & dicitur quod sic. Hunc casum ponit lex ultima.

Seruus. Si seruus eius, qui Reipubli. causa abfuit, seruo alicuius pupilli crediderit tutore subscribente instrumento contractus, & in se transtulit ob igationem: an pupillus teneatur de in rem uerso, quæritur? Et respon. quod sic: quia translatio obligationis facta in tutorem, non fuit facta animo nouandi. Viuian.

l Non præstante. s. alimenta, ut conuenerat. Ac.

m Actionem. s. in patrem, ut hic, & j. eo. l. h. in fi. & sup. eo. l. quod si seruus. §. proinde si seruus. Ac.

n Translata. Sed non nouata. alioqui non daretur de in rem uerso. sic & ponitur supra, de offic. eius cui mandata est iurisd. l. j. in fi.

Cum

Quæsitum est, an aduersus pupillum competat actio? Respondi: si cum in rē pupilli daretur, id in rē eius uersum est, & quò magis actus seruorum confirmaretur, tutor spopondit: posse nihilominus dici, de in rem uerso cum pupillo [a] actionem fore.

Idem lib. v. Digest. XXI.

Filiamfamilias duxit uxorē, patre dotem promittente: & ꝯuenit inter oēs [b] personas; uti eā pater, aut ipsa se tueretur. maritus ei mutuos numos dedit, cùm iustè putaret, patrem eius ministraturū tm̄ salarium, quantum dare filiæ suæ instituerat. eos numos illa in usus necessarios sibi, & in seruos, quos secum habebat, cōsumpsit: aliquantulum ēt † cùm ei res familiaris credita [c] esset, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit. deinde prius, quàm pr̄ salarium expleret, moritur filia. pater impensam recusat. maritus res mulieris retinet. [d] Quæro an de in rem uerso aduersus patrē actio competat? Respondi si ad ea id, quod creditum est, erogatū esset, sine quibus aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non potuisset: dandam de in rem uerso utilem [e] actionem.

TITVLVS IIII.

QVOD IVSSV.

Vlpianus lib. xxix. ad edictum. I.

Meritò ex iussu domini ꝫvel patris.ꝫ insolidum aduersus eum iudicium datur. nam quodammodo, cum eo ꝯhitur, qui iubet. [f] Iussum aūt accipiendum est, siue testato [g] quis, siue per epistolam, siue uerbis, [h] aut per nunciū, siue specialitēr in uno ꝯctu † iusserit, siue gn̄aliter. & ideo & si sic ꝯtestat[a] sit. *Quod uoles cum Sticho seruo meo negotium gerere † periculo meo:* vr̄ ad oīa iussisse, nisi certa lex [i] aliqd † ꝓhibeat. †

Sed ego quæro, an reuocare hic † iussum ante, quā credatur: possit? Et puto posse, quemadmodum [k]

a Cum pupillo. sic & infra titul. j. l. ij. j. respond. & C. quando ex fac. tu. l. si in rem.

b Filiamfamilias. Inter omnes. maritum & uxorem & patrem simile pactum: vt sup. eod. l. pater. & inf. de excep. do. l. pater. j. respon. Acc.

c Credita. Id est, commiserat sibi maritus tractare res suas familiares.

d Mulieris retinet. Ad hanc respō. non: vt sup. de condictione indebiti. leg. si non sortem. §. si centum. & etiā non retinet interim pro patre: vt C. commoda. l. finali.

e Vtilem. id est, efficacem, sed ad id non respondet an rea possint retineri. Sed dic quòd non: vt C. commod. l. sub prætextu.

QVOD iussu.

Quia suprà, de peculio, & de in rē verso diximus, ponit quod iussu: vt suprà, de pec. le. 1. §. est autem.

Merito. CASVS. Si iussu tuo seruus cō trahat obligatis insolidum, quod iussu, quia tecum quodāmodo contractum uidetur. hoc in prima. & non refert iusseris per nuncium, uel per epistolam, uel specialiter, uel generaliter. Vnde si dicat dominus quod uelit quod contrahat cum seruo suo, sufficit: nisi aliud postea conueniat. hoc in secunda. Sed an re integra dominus possit reuocare iussum? Dicitur quod sic: sicut est in mandato. hoc in tertia. Sed & si. Si pater, uel dominus, ut filij uel serui contrahant mandauerint: tenentur quod iussu. Item si pater uel dominus subscripsit chirographo serui uel filij, tenetur quod iussu. hoc in secunda. Sed quæritur, si pater uel dominus fideiusserint pro seruo uel filio, an teneantur? Dicitur quod non: quia fideiubendo non interuenit ut dominus, sed ut quilibet extraneus fideiussorio nomine obligatur. hoc in tertia. Si uero inutiliter fideiussit, non tenetur quod iussu. hoc est in quarta. Si uero dominus ratum habeat, quod seruus, uel pater quod filius gesserit: tenetur quod iussu. & hoc in quinta. Si pupillus. Si pupillo iubente contrahatur cum seruo non obligatur quod iussu, nisi authoritas tutoris interuenit, hoc in prima. sed si is qui habet usumfructum in seruo, iubeat: nunquid tenetur contrahenti quod iussu? Dicitur quod sic. hoc in secunda. Idem est in eo qui bona fide seruit. & hoc in tertia. Si curatore. Si iussu curatoris prodigi, &c. cum seruo eorum contrahatur, an teneatur prodigus? Et dicitur quod sic, & hoc in prima. An idem sit in procuratore uero? Et dicitur quod sic. & hoc in secunda. an hoc sit uerum in procuratore falso? Et dicitur quod non: sed ipse procurator tenetur. & hoc in tertia. Viu.

f Qui iubet. sic supra titulo primo l. prima. primo respons. in fine. & accipe hoc siue iussus dirigatur ad seruum siue ad contrahentes. Ideoq; si dominus seruo liberam administrationem concessit, tenetur quod iussu. nam qualitercunque dominus uel ratihabitione, uel subscriptione, uoluntatem circa contractus accommodet, tenetur quod iussu insolidum: vt ex uerbis huius legis apparet, si tamen iussus fuit in re peculiari. at ubi in re dominica: si dirigatur iussus ad contrahentem cum seruo habet locum actio mandati: vt C. manda. l. si tibi. sicque dixit P. unam non posse concurrere cum alia: sed Ioann. dicit quandoque concurrere, ut cum iussus ad contrahentem dirigitur in re peculiari uel dominica. quandoque non concurrere, ut cum ad seruū dirigitur. Acc.

g Testato. id est, coram testibus inter præsentes.

h Siue uerbis. inter præsentes, siue testibus. sic infra manda. l. j.

i Certa lex. id est, pactum in contractu postea appositum, uel proprie pone in donatione si seruus donet: ex qua non agitur quod iussu: vt sup. de pac. l. contra iuria. §. si filius.

k Quemadmodum. Ex hoc potest perpendi differentiam esse inter iussum & mandatum. nam si est simile: vt hic, ergo non idem cum nihil sit id, cui idipsum simile est. Item ex eo quod subijcit, sed & si mandauerit pater dominusve: uidetur iussisse. Et ex eo quod est. C. quod cum eo. l. etiam & l. si mandator. & pater cuilibet, quia iussus imputat necessitatem: vt institu. de Atil. tut. §. penul. Et not. prouerbiū: Rogatio

† al. add. pro.

† P. F. &.

† in totum cōtractum. Actio qd' iussu, an cum alia concurrat.

† gere.

† aliud.

† P. F. prohibet.

† P. F. hic.

Rogatio domini præceptum est sed mandatum spontaneam obsequij præstationem, secundùm Ioan. Item in eo quod hic dicit de certioratione, est arg. contra. inf. de ma. uin. l. iiij. §. j. & de acqui. hæred. l. si quis. §. pater. Sed certe hoc dicitur hic ut per hoc magis appareat aliquis transgressor mandati. nam & sine ea certa ratione quod factum est, non tenet, nisi in iudicio: ut C. de satisda. l. una.

Dominna rogâs tacità.

si mandasset, [a] & postea ante 9ctum 9tria uoluntate mandatum reuocasset, & me [b] certiorasset. Sed & si mandauerit, pr̃ dominus ue: uř iussisse. Sed & si serui chirographo subscripserit dñs: tenetur Quod iussu: [c] Quid ergo, si fideiusserit, p seruo? Ait Marcellus, non teneri Quod iussu: quasi extraneus enim interuenit. neque hoc dicit ideo, † ꝙ teneatur ex cã fideiussionis: [d] sed qa aliud est fideiubere ꝙ aliud iubere ꝙ Denique idem scribit: & si inutiliter fideiusserit: tñ eum non obligari, quasi iusserit. quæ sententia uerior est. Si tñ habuerit [e] quis, quod seruus eius gessit, uel filius: Quod iussu actio † in eũ datur. Si pupillus dominus [f] iusserit: utiq; non tenebitur, nisi tutore authore iussit. Si iussu fructuarij erit cum seruo cõtractum, item eiũs, cui bona fide seruijt: Marcellus putat, Quod iussu dandam in eos actionem. quam sententiam & ego probo. Si curatore adolescentis uel furiosi uel prodigi iubente, cum seruo contractum sit: puta Labeo, dandam. Quod iussu actionem in eos, quorum seruus fuerit. Idem etiam in uero procuratore. [g] Sed si procurator uerus non sit: in ipsum [h] potius dandã actionem, idem Labeo ait.

Ex iussu tutoris datur quod iussu, contra pupillum. hoc dicit. Pau. de Cast.

[a] Mandasset. alicui libero.

[b] Me, &c. cum illo libero contrahente: ut C. de satisda. leg. prima.

[c] Tenetur quod iussu. qui ergo subscribit, consentit. sic infra, de pig. l. fideiussor. §. pater. Sed argu. contra sup. de pig. actio. leg. Caius. & inf. de tesam. tu. l. si Titius. Sed ibi errando subscripsit. Et sic est argum. hic quod canonici subscribentes consentire uideantur. Item si permiserit seruo rem peculiarem dare pignori, an teneatur quod iussu?

Subscribẽs an consentiat.

† Sic. in P. F. Haloan. scripsit. *quod non teneatur &c.*

[d] Ex causa fideiussionis. ex ea causa bene tenerentur h. e & inf. titu. j. l. si domina. & supra, de institut. leg. in eum. §. tabernæ. Item no. fideiubentem, non uideri consentire. Sed contra. C. de eui ctio. l. exceptionem. in fi. Sol. ibi ut confirmando & approbando: hic ut extraneus, ut hic dicit. præterea & ideo ibi repellitur a uindicando, quia quem de euictio. tenet actio, eundem agentem repellit exceptio: ut de euict. l. uindicãtem. Item not. quod si econtra seruus uel filius pro domino uel pro patre fideiubeat, dominus & pater quasi iusserit potest quod iussu conueniri: ut inf. de fideius. l. si dubitetur. §. sed an. Accur.

† In P. F. in eos.

[e] Si ratum habuerit. scilicet tanquam pater uel dominus, alias non: ut inf. l. proxi. in fi. Et not. hic ꝙ ratihabitio mandato comparatur: ut hic, & inf. de reg. iur. l. hoc iure. §. j. & C. ad Maced. l. fi. nisi in casibus quos dic ut dixi sup. de infa. l. quid ergo. primo respon. non tamen agitur manda. ut sup. de neg. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. nisi in casu isto ubi agitur quod iussu. Sed uidetur quod hæc ratihabitio non facit insolidum teneri: ut supra, de negotio. gesto. l. si pupilli. §. sed si ego, quæ est contra. Sol. ibi contractum, uel quasi ab alio extraneo factum habui ratum, hic a seruo. Item contra ad idem infra, de administra. tut. l. Lucius Titius Caium. sed ibi nõ agnouit pr̃, sed consentit, ut alias consentit filio agenti, non tamen ideo se obligat: ut C. de bonis quæ lib. l. fina. §. j. hic autem ut se obligat, &c. Item contra. supra. titu. j. l. si res. §. quod seruus. Sol. ut ibi. Acc.

[f] Si pupillus domi nus. id est, pupillus qui est dominus. & facit supra, de institoria. l. uerum. & de tribu. l. iij. §. final. Accur.

[g] Idem etiam in uero procuratore. & facit sup. de instit. l. quicunque. §. fin. & l. fi. & intr. l. proxima. primo resp.

[h] In ipsum. mandati: ut inf. l. proxi. in fine, &c.

Paulus lib. xxx. ad edictum. II.

SI tutoris iussu seruo pupilli creditum sit: puto, si ex utilitate pupilli creditum sit, in pupillum esse dandam [i] actionem ꝙ iussit tutor. Si iussu domini ancillæ, uel iussu patris filiæ creditum sit: danda est in eos Quod iussu actio. [k] Si iussu meo cũ alieno seruo contractum fuerit, eumque postea redemero, Quod iussu ꝙ actio neꝙ [l] non tenebor: nec actio, quæ ab initio inutilis fuerat, euentu confirmetur.

SI tutoris. CASVS. Si tutor iubet, ut cum seruo pupilli aliquis contrahat, & in utilitatem pupilli creditum fuerit: tenebitur pupillus quod iussu. hoc in prima. idem in ancilla & filia. Si iussu. Si iubeat aliquis, ut cum alieno seruo contrahat: cum iussus sit inutilis, non tenebitur quod iussu. Sed quid si seruus postea sit factus suus, quia eum redemerit, an conualescat actio quod iussu, quæ ab initio non tenuit? Dicitur quod non. hoc in tertia. Vau.

[i] Esse dandam. facit supra, l. proxim. in fin. & supra, titul. j. l. pater. §. j. Accursius.

[k] Actio. supra, de pecu. l. & ancillarum. circa princ.

[l] Quod iussu actione. id est, hac actione quod iussu, nomine illius contractus quem fecit iussu meo: sed mandati teneor, cum tam dominus quam quilibet alius pro seruo se obligare possit mandando & fideiubendo: ut infra titulo. j. l. si domina. & infra, de actio. empt. l. si seruus. §. fina. & facit ad hunc §. infra de suspec. tutor. l. tertia. §. quod si quid admisit. & supra, de noxalibus. l. in delictis. §. si extraneus. Fran. Accursius.

Vlpianus lib. . Responsorum, III.

DOminum, qui iussit semissibus usuris seruo suo mutuam pecuniam credi: hactenus teneri, quatenus iussit: nec pignoris obligationem locum habere in his prædijs, quæ seruus non

DOminum, &c. CASVS. Si dominus iubeat ut seruo mutuetur sub usuris semissibus: tenebitur dominus quatenus iussit, & non in plus. hoc in prima. Sed quid si seruus citra domini uoluntatem prædia domini

mini obligat, nunquid tenet pignoris obligatio? Dicitur quod non. hoc in secunda. Viuia.

a Obligauit. Sed certe imo eo ipso quod permisit pecuniam credi, & pignus retineri potest: vt C. ad Maced. l. si permittente quæ est contra. Solut. ubi utrunque permisit, & pecuniam accipi, & pignus dari. uel distingue cum præcepit pater uel dominus dari pecuniam filiofami. uel seruo, nel etiam extraneo an sit datum pignus, & tunc si sciat esse datum, confirmet. ut ibi, & inf. quibus mod. pign. ta. contra. l. si gratuitam. §. respon. si ignorat, non confirmat, ut hic. an postea datum fuit, & tunc non teneat, nisi & de hoc specialiter mandet: ut d. l. si gratuitam. in fi. Accut.

No. huius gloss. dist. secundum Bald. & uide not. in l. si gratuitam. alleg. in gl. nostra. Bolog.

ex uoluntate domini obligauit. a

Idem lib. x. ad edict. IIII.

SI iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, cum seruo ciuitatis negotium contractum b sit: Pomponius scribit, Quod iussu cum eo agi posse. c

Quando pater vel dominus erit principaliter contracturus per seipsum: licet iubeat dari seruo uel filio, non agitur, Quod iussu, sed agitur ac si secum esset contractus celebratus: & si ex pluribus dominis unus iubeat, contra ipsum solum datur hæc actio. h. d. Paul.

SI iussu. CASVS. Si ptãs bon. iubeat, ut cum seruo ciuitatis contrahatur, an teneatur qd' iussu? dicitur quod sic. Vi.

b Cõtractum. Nõ in utilitatem ciuitatis, alias ciuitas teneretur: ut sup. l. ij. in princip. & ipse durante officio. quid postea? R. ũ. vt not. s. de admi. re. ad ciui. pert. l. ij. §. in eum.

c Posse. Et facit supra, eo. l. j. §. fi.

Paul. li. iij. ad Plau. V.

SI dominus uel pater pecuniam mutuam accepturus, iusserit seruo filiove numerari: d nulla quæstio est, quin ipsi condici possit: imò {in} hoc casu de iussu actio non competit. e Si unus ex serui dominis iussit contrahi cũ eo: is solus f tenebitur. sed si duo iusserint: cum quouis insolidum agi põt: quia similes sunt duobus mandantibus. g

SI dominus. CASVS. Si dominus accepturus mutuum iusserit seruo uel nuntio numerari, an teneatur quod iussu? dicitur quod non, quia cum seruo non est contractum hoc in prima. Si unus. Si tecum habeam seruum communem, & iussu tuo contrahat, tu solus teneberis. hoc in secunda. Si uero ambo iussimus, quilibet nostrum tenebitur insolidum quod iussu: quia similes sumus duobus mandantibus. hoc in tertia.

d Numerari. Vt nuntio.

e Non competit. Cum sit cum domino uel patre uere contractum: vt hic, & C. quod cum eod. l. si ex contractu.

f Solus. Vt sup. tit. j. l. si in rem.

g Mandantibus. Qui tenentur insolidum, sicut & fideiussores plures, ut infra, mandati. l. creditor. §. duobus. & institu. de fideiussoribus. §. si plures. sed hodie mandatores & fideiussores pro parte tantum conueniuntur t ut in authentic. de duobus reis collat. vij uel uerius illa authentic. loquitur in pluribus reis principaliter pro se obligatis, non in his qui sunt accessorij in solidum obligationi alterius.

ADDITIO. Not. ex hac glo. quod auth. de duob. reis. non habet locum nisi in principaliter obligatis, non in obligatione accessoria: quia tunc iura antiqua remanent incorrecta. & cum hac glo. concor. instit. de fideius. §. si plures. secundum Bal. hic.

Digestorum Liber Decimussextus.

TITVLVS I.

AD SENATVSconsultum Velleianum.

Per Velleianum mulierib. intercedentibus paratur exceptio, & in veterem debitorem restituitur seu instituitur actio. h. d. cũ sequentibus, in quibus iurisconsultus summauit totum titulum, & ponit hic casus in quibus hic titulus locum non habet. Bar.

AD SENATVSconsultum Velleianum.

Dictum est sup. qualiter ex alterius contractu quis teneatur, nunc qualiter etiam ex suo non teneatur propter Velleiani exceptionẽ.

Paulus. lib. xxx. ad edictum. I.

VElleiano senatusconsulto h plenissime comprehensum est, ne pro ullo i fœminæ intercederent. Nã sicut moribus ciuilia officia adempta sunt k fœminis, & pleraque ipso iure non ualẽt: ita multò magis adimendum eis fuit id officiũ, in quo non sola opera, nudũque ministerium earum uersaretur, sed etiam periculum rei familiaris

VElleiano senatuscõsulto. CASVS. Cauetur ne mulier intercedat: quia sicut ei interdicitur publicum officium, eodem modo intercessio. vnde si intercedat pro aliquo animo nouandi, ut in se transferat obligationem, liberatur: & in ueterem debitorem creditori restituitur uetus actio.

h Velleiano senatusconsulto. Quod est inf. l. prox. §. cuius senatuscon. &c.

Mulier Velleia. in multis casibus non iuuatur.

i Ne pro ullo. nisi in sex casibus: vt pro pecunia, pro libertate danda: vt C. eo. l. pe. Item pro dote: vt C. eod. l. fin. Item si renunciet: vt inf. eo. l. fi. §. pe. Itẽ si accipiat pretium pro intercessione: ut C. eodem. l. antiquæ. Item si decipiat, tenetur: vt infra eodem. l. si decipiendi. Item si caueat secundo: vt C. eodem. l. si mulier. Vnde uersus. Casibus in senis mulier spondendo tenetur. Pro libertate, pro dote, renuntiet, & si Decipiat, pretium capiat, caueatque secundo. Item vij. si in rem suam: vt infra eodem. lege, sed si cum. & lege, aliquando. Item & viij. tenetur, ut si successit ei pro quo intercessit: vt infra eod. lege, quamuis §. si plane si mihi. Accursius.

k Adempta sunt. Vt iudicia: vt supra, de iud. l. cum prætor. §. final. Item arbitraria: vt C. de arbi. l. fin. Item alia similia: vt inf. de regul. iur. l. ij. sed quædam potest habere, & ideo dicit pleraque, ut tutelam filiorum: vt in auth. de hæred. ab intesta. §. ex his. collat. 9. Item pro curationem parentis: vt supra, de procurato. l. fœminis. Accur.

a Mulieri. Animo nouandi intercedenti.
b Ream. Cum ipsa non obligaretur.
c Actio daretur. j. eo. l. quamuis. §. quoties. & §. si cum essem. etiam si creditor scienter eam accepit: ut inf. eo. l. quidam. Accur.

Aequum aũt uisum est, ita mulieri [a] succurri in uete rẽ debitorẽ, aut in eũ qui pro se constituisset mulierem ream [b] actio daret. [c] magis. n. ille, quàm creditor mulierem decepit.

Hic ponitur ordo qualiter deuentum est ad hoc senatuscõsul. & eius verba recitantur. & h. d. Mulieri intercedenti paratur exceptio per senatusconsul. Velleia. cuius verba hic referuntur. h. d. Et not. hic modum & ordinem in consilio. Primò enim fuit proposita quæstio. Secundò consulitur super ea. Tertiò fit reformatio. & ita fiunt hodie reformationes. Bart.

Vlpianus. lib. xxix. ad edictum. II.

ET primò quidem tẽporibus diui Augusti, mox deinde Claudij edictis eorum erat interdictum, ne fœminæ pro uiris [d] suis intercederẽt. postea factum est senatusconsultũ quo plenissimè fœminis oĩbus subuentum est cuius senatusconsulti uerba hæc sunt: [e] *Quòd Marcus* † *Syllanus* † *& Velleius* † *Tutor consules verba fecerunt de obligationibus fœminarum, quæ pro alijs reæ fierent, quid de ea re* [g] *fieri oporteret:* † *de ea re ita consuluerunt.* † [h] *Quod ad fideiussiones & mutui dationes* [i] *pro alijs, quibus intercesserint fœminæ, pertinet (tametsi antea videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine ab his petitio, neve in eas actio detur* [k] *) cum eas* [l] *virilibus officijs fungi, & eius generis obligationibus obstringi, non sit æquum: arbitrari senatum,* [m] *recte eos atque ordine facturos, ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, vt in ea re senatus voluntas* † *seruet.*

[n] Verba itaque senatusconsulti excutiamus, prius prouidentia amplissimi ordinis laudata: [o] qua † opem tulit mulieribus propter sexus imbecillitatem multis huiusmodi casibus suppositis, [p] atque obiectis. Sed ita demum eis subuenit, si non callidè sint uersatæ. Hoc enim diuus Pius & Seuerus rescripserunt. Nam deceptis, nõ decipiẽtib. opitulat. † [q] & est græcũ † Seueri † rescriptũ tale, ταῖς ἀπατώσαις γυναιξὶ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου βουλῆς οὐ βοηθεῖ, id est, Decipientibus mulieribus dogma senatusconsulti non auxiliatur. Infirmitas enim fœminarum: non calliditas auxilium meruit. †

Verbum intercedere, comprehendit omnem obligationem omnino, quam mulier pro alio suscipit. Barto.

Omnis omnino obligatio senatusconsulto Velleiano comprehenditur, siue uerbis, [r] siue re: siue quocunque alio contractu intercesserint. [s] Sed & si mulier defensor alicuius extiterit: proculdubio intercedit. Suscipit enim

ET primo. CASVS. Iure ueteri succurrebaĩ mulieri tantum, si propter maritum intercesserit: postea senatuscon. Velleian. quo succurriĩ ei siue pro marito siue pro alio intercessisset. & illud senatusconsul. non est sine commendatione.
. Omnis. Siue re, siue uerbis, mulier se obligat, vnde si pro aliquo intercedere uideatur, sibi succurritur. Sed & si mulier. Conuenit me aliquis in iudicio, & mulier quædam se obtulit defensioni meæ, & condemnata est. quæritur an ei subueniatur per senatusconsl? Dĩ quod sic. Viuia.
d Pro uiris. Ideo specialius de uiris fit mentio, quia ab eis facilius amore decipiebantur: vt infra, de don. inter ui. & uxo. l. j. & ideo hodie hoc casu ipso iure non tenet quando pro uiro fideiubet, ut in authen. ut nulliiud. §. & illud quoq;, &c. col. ix. A.
e Sunt. Subaudi, de eo quod, &c. Accursius.
f Quod Marcus. Quidam libri habẽt quæ, ut dicas uerba quæ, &c. Alij ut dicas, de eo quod &c. & est interpositio usque illuc, quod ad fideius. &c. ubi incipiunt uerba senatusconsu. secũdum Hu.
g Quid de ea re. quærendo a senatu.
h Cõsuluerũt. Alias cõsueuerũt. id est, interrogauerunt dicti cõsules cæteros senatores ut dictum est. Vel dic quod ipsi cõsules dederũt cõsiliũ, quod ab alijs postea est firmatum: uel dic quod consueuerunt cæteri senatores respondendo consuli-bus. Accur.
i Dationes. Cum ipsa accepit quod alius accepturus erat.
k Detur. s. quando pro maritis intercedunt: vt in prin. huius legis.

l Cum eas. Ad sequentia. Ac.
m Arbitrari senatum. Sciendum est, subaudi. Acc.
n Seruet. Circa oẽs mulieres: ut inf. eo. l. j. j. respon. Acc.
o Laudata. Arg. pro allegantibus: vt sup. de origi. iur. l. j.
p Suppositis. s. mulieribus. Vel dic senatoribus: qui quotidie propter mulieres intercedẽtes inquietantur: ut arg. C. qui po. in pign. ha. l. fi. j. respon.
q Opitulatur. s. senatuscons. ut hic, & inf. eod. l. si decipiendi. & C. eo. l. si tine. in fi. & ad idem C. si mi. se. mat. di. l. ij. & iij. & inf. de distr. pig. l. mulier. & s. e. l. j. in fi. & j. de reg. iur. l. in eod. §. fi. & not. quod solo uno casu vi decipere: hoc est quando ita scit se teneri, & creditor ignorat ut j. eo. l. si decipiendi: alias siue ipsa ignoret, & creditor scit, siue ambo ignorent: ut inf. eod. l. uir uxori siue ambo sciant, subuenitur ei. nec ob. hoc ultimo casu, quia sciuit: quasi ideo uideatur decidere creditorem, quia non uidetur deceptus qui scit: ut inf. de actione empti. l. j. in fine. Acc.
r Verbis. Vel dicas hos contractus ab alio factos, sed mulierem intercedere: uel dicas ipsam eos fecisse pro alio: ut inf. eod. l. quamuis. §. si cũ essem. Acc.
s Intercesserint, si ne mulier intercedat alio primo contrahente in hos contractus, siue ipsa sola contrahat pro alio: ut infra eodem. l. quamuis. §. si cum essem. Acc.

† P. F. Sila nus.
† P. F. Vel lens.
† placeret.
† consueuerunt.
† Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. uide Baptistã Egnatium. c. iij. Racemationũ.
† Iste tex. est nota: secundũ Ba'. ad hoc quod exceptiones Velleiani possunt opponi per iudicem etiã sine petitione ipsius partis, hoc addito quod exceptio hmõi competit mulieri, competit & fideiussori. Bolog.
† quia. P. F. cura opitulantur.
† egregium.
† In P. Fl. add. tale.
† P. F. de mus.

Alie-

a Alienam. ergo animo nouandi intercessit.
b Condemnationē ergo se obtulit ut sup. de procu. l. Plautius. alias repellitur quia fœmina, non quia intercedat.
a Neque patrem. nisi in casu: ut ſ. de procur. l. fœminis. & in a.. o : ut j. de lib. cau. l. iij. Acc.

k Vendiderit. ut C. eo. l. senatuscon. in fine.
l Alieno. animo donandi: ut sup. prox. dixit.
m Esse. ut repetat ab eo cui soluit. repetat tamen ab eo pro quo soluit, si donatio non ualeat, quia uiro. alias nec ab ipso.

in se alienam [a] obligationem: quippe cùm ex hac re subeat con[b]demnationem. [b] Proinde neque maritum, neque filium, neque patrem [c] permittitur mulieri defendere.

In hac l. cum duabus seq. ponuntur tres casus in quibus cessat senatusconsultum Velleianum. Barto.

Pau. li. xxx. ad edi. III.

SEd si eum defendat, qui damnatus regressū ad ea habeat, ueluti cùm uenditorem hæreditatis sibi uenditæ, uel fideiussorem suum defendat: intercedere non uidetur. [d]

Mulier intercedendo Velleiano iuuatur, si creditor intercessionem sciuerit, secus si ignorauerit. Item mulier soluens uel donans non iuuatur. h. d. qu. m l. not. quia limitat multum uerba senatuscon. Bar.

Vlpianus libr. xix. ad edictum. IIII.

SEd si ego cum muliere ab initio contraxerim, cùm ignorarē, [e] cui [f] hoc † factum uellet nō dubio senatusconsultum cessare: & ita diuus Pius & Imperator noster rescripserunt. [g] Proinde si dum uult Titio donatum, † accepit a me mutuā pecuniam, & eam Titio donauit: senatusconsultum cessat. Sed & si tibi donatura, creditori tuo numos numerauit: non intercedit. Senatus enim obligatæ [g] mulieri succurrere uoluit, non donanti. hoc ideo, quia facilius se mulier obligat, quam alicui donat. [h]

Mulier rem suam agens, Velleia. non iuuatur. Bar.

Caius libr. ix. ad edict. prouin. V.

NEc interest, pecuniam soluendi causa numeret, [i] an quamlibet suam rem in solutum det. Nam & si uendiderit [k] rē suam, siue pretiū acceptū pro alio soluit, siue emptorē delegauit creditori alieno: [l] nō puto senatusconsulto locum esse. [m]

Mulier si fideiubet, uel alium fideiubere mādat: iuuatur Velleia. si recipiēs hoc sciuerit. Bar.

Vlpia. xxix. ad edi. VI.

SI fideiussores [n] pro defensore absētis filij mandatu † matris eius intercesserint: quæritur, an etiam his senatusconsulto subueniatur? Et ait Papinianus. lib. ix. † Quæstionum, exceptione eos usuros: [o] nec multum facere, quòd pro defensore fideiusserunt: cùm contemplatione [p] mandati matris interuenerint. Plane (inquit) si is qui accepit eos fideiussores, matrem eis mandasse ignorauit: [q] exceptionem senatusconsulti [r] replicatione doli repellendam. †

Papi. li. ix. Quæst. VII.

QVanq̄ igitur fideiussor doli replicatiōe opposita † defensionē exceptionis [s] amit

S Ed si eum. CASVS. Ego hæreditatē uendidi mulieri: si creditores hæreditarij me conueniant, & ipsa me defendat ei non tenetur: cum si condemnatus fuero, regressum habeā contra ipsam. Viuia.
d Non uidetur. ut infra eodem. l. aliquando. & l. si pro aliquo. & C. eodem l. ij. & supra. qui satisdare cogantur. l. de die. §. j. Accur.
c SI ego. Cū ignorarem sub audi maxime. nam idem si scirem : ut C. eodem. l. si fœnebris: & facit j. e. l. si mulier tāquam. & bona fide. Accursius.
f Cui. Id est, pro amico suo. Acc.
g Obligatæ. Scilicet pro alio.
h Donat. est enim genus s mulierum auarissimum in donandis: ut hic, & C. de dona. ante nup. l. si a sponso. §. quod si sponsa. & j. de donat. inter uir. & uxo. l. si stipulatus. in fi. Idē & in maribus : ut j. de proba. l. cū de indebito. & instituit. de donationibus. §. j. ibi, magis habent, &c. nisi ut ibi affectio paterna: ut C. de natural. l. fin. & de bo. quæ libe. l. ij. Vel coniugalis: ut j. de dona. inter uir. ū. & uxorem. l. j. uel sanguinis: ut infra, de tute. & ra. distra. l. j. §. j. Vel scholaris in magistrum: ut j. de administra. tut. l. cum plures. §. j. Vel meretriculans: ut infra, de dona. l. affectionis. Vel nisi ille sit diues, qui debet multum donare: ut in authen. de non alie. §. si minus. co. ij.

† Not. gl. qualiter genus mulierum est auarissimū. & gl. etiam in hoc est notā. quia ponit limitationes ad reg. illam, uidelicet quod nemo præsumit donare: fallit in casibus enum: tatis in glo.
† P. F. hoc.
† donare.

S I fideiussores. CASVS. Filium alicuius mulieris, cum abesset & conueniretur, ipsum defendi. mulier mandauit duobus ut pro me fideiuberent, an fideiussoribus succurratur, quæritur? Et dicitur quod sic: quia mandauit mulier fideiussoribus. hoc quando actor sciuit mulierem mādasse, secus si ignorauit. An autem fideiussores si uelint habere regressum contra mulierem mandantem, & ipsa excipiat, an possit replicare? Dicitur quod non: quia non possunt ignorare mulierem mandasse, habebūt autem act. ne. gest. cōtra defensorem, cum facto eorum liberetur. & defensor filium conueniet. hoc dicit cum l. seq. Viuia.
n Si fideiussores. apud actorem scientem ea mādato matris eos intercedere iudicatū solui. Accursius.
o Vsuros. ut hic, & j. eo. l. quamuis. §. interdum. ibi. sed si is, &c. & l. fina. §. si mulier ne ipsa. & C. eod. l. mulierem.
p Contemplatione. unde pro ea intercessisse uidentur ut supra, de negotijs gestis. lege si pupilli. primo responso & §. sed si ego.
q Ignorauit. parcitur ignorantis non scienti: ut hic, & infra, manda. l. si fideiussor. & C. de euict. l. si fundum.
r Exceptionem senatusconsulti. quā fideiussores opponunt: ut supra, lege proxima. in fine.

† P. F. add. ex.
† P. F mandato.
† s.
† P. F. repellendam.
Ignoranti quandoq; parcitur.
† P. F. professa.

i NEc interest. Numeret. ut supra l. proxima. §. fina. & infra eodem l. quāuis. §. plane, si mulier.
s QVanquam. Exceptionis, Velleianæ: ut sup. l. proxima. in fine.

tit nullam tñ replicationẽ aduersus mulierem habebit: q.a non poterit [a] facti ignorationem ptendere. Sed non erit iniquum, dari negotiorũ gestorum actionem [b] in defensorẽ, quia mandati cã [c] per senatusconsultum [d] ɔstituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur. [e]

Liberatio pignoris non est intercessio. Bart.

Vlpianus lib. xxix. ad edictum. VIII.

QVamuis pignoris datio intercessionẽ faciat: [f] tamen Iulianus lib. xij. Digestorum scribit, † redditionem pignoris (si creditrix mulier rem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit) non esse intercessionem. [g]

Si Mulie alicui ɔpromittit indemnitatem, nõ est intercessio. Bartolus.

Si mulier interuenerit apud tutores filij sui, ne pdia eius distraherent & indemnitatem eis repromiserit: Papi. lib. ix. Quæstionum non putat eã intercessisse. nullam n. obligationem alienam [h] recepisse, neq; ueterem, neq; nouam: sed ipsam fecisse hanc obligationem.

Mulier iuuatur Velleiano aduersus primum creditorem, & aduersus eum, cui est delegat. ɜ li cet Marcellus aliter distinxerit. Bartolus.

Si mulier apud Primũ pro Secundo [i] interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius: duas intercessiões factas {esse} Iulianus libro xij. Digesto-

Errare in proprio facto non licet.

[a] Non poterit. ut dicat se ignorare mulierem mandasse. Et sic no. quod non licet alicui in proprio facto errare: ut hic, & inf. eo. l. item quæritur. § si falso. & l. sed addes. §. j. & infra, de acquir. hæ. l. cum falsum, sicut nec in rerum suarum qualitate: ut C. de rescin. uen. l. quisquis maior. sed in alieno licet errare. ut ꝫ. eo. l. antepe. & ꝫ. l. proxi. in fin. & inf. pro suo. l. fi. & ꝫ. de iu. & fac. igno. l. iij.

[b] Actionem. s. fideiussoribus. Sed quare non mandati contra eum agũt: ut ꝫ mã. l. si pro te l Respon. non fideiusserunt eo præsente. Vel dic etiam si præsente, non tamẽ uidetur mãdare: cũ illud obtineat quod uidetur mandare, quando in rem præsentis fideiubet. primum uerius est. nã hic bene fideiusserunt in rem præsentis, ut quia iudicatum solui promiserat, uel se obtulerat: ut supra, de pecul. l. Plautius. alias nec in ac actione teneretur supr. de ne. gest. l. si cum §. fi. Item hic gestor recuperabit per eandẽ actionẽ nego. gest. a filio absente: ut infra, iudic. sol. l. iam tamen. §. in hac. & facit ad hoc responsum. inf. man. l. si fideiussor. § fi. & sup. si certum petatur. l. si & me & supra, de negotijs gestis. l. quæ utiliter. in fine legis.

† Sic in P. Fl. Haloã. scripsit, redditioni.

[c] Mandati causa. id est, obligatio mandati qua tenetur mulier: fit irrita per senatuscon. & ita hæc est ratio quare non teneatur mulier: quia tenetur defensor. & est alia: ut subijcit, quare teneatur defensor.

[d] Senatusconsultum. quem opponunt fideiussores.

[e] Liberatur. defensor. Accur.

QVamuis. CASVS. Si mulier pro alio pignus obliget, ei succurritur. Si autem crediderit, & pignus restituat, ei non succurritur.

Si mulier. Si tutori distrahenti fundum pupilli mater ei indemnitatem promisit: non subuenitur, quia fideiubere non uidetur. Interdum. Mulier pro me intercessit apud Titium, & ei debitorem suum delegauit. Dicitur quod habet condictionem, ut debitor eius liberetur, & sibi restituatur ac si soluisset pecuniam indebitam. si autem delegatus mulieris debitor non erat, & conuenitur: habet excep.

Plañè. Mulier intercedere uolebat, sed non intercessit, sed delegauit debitorem suum. non ei subuenitur, neque delegato: quia si donandi animo creditori alicuius numerasset, senatusconsulto non iuuaretur ad repetendum. si autem eum delegauit qui debitor non erat. conuentus ille habebit excep. Quoties. Clarus est, quia supra habitus est. addit tamen hoc, licet sit debitor liberatus per excep. non eo minus in ipsum restituetur obligatio. Si conuenerit. Inter me & debitorem meum conuenit ut pro se expromissorem daret, & ita acceptoei tuli. si postea mulierem dederit quæ intercedat. nihilominus conueniam eum ut reponat se in pristinam obligationem. Marcellus. Mulier fideiussit pro Titio. postea ego mulierem liberaui accep. an mihi nihilominus detur actio contra Titium? Dicitur quod sic. Si autẽ mulier soluerit, & postea repetere non possit solutum: certe principalis debitor liberatur. Sed pone ibi, sed cum mulier fideiussit pro Titio in tali casu quod si soluisset, non posset repetere, creditor accepto tulit huic mulieri, quæritur an reus releuet? Et tñ. quod sic. Quantquam. Eramus duo rei credendi, Titius scilicet & ego. mulier fideiussit apud me tantum pro eo. quæritur an Titio sit restituẽda actio contra debitorem principalẽ sicut mihi? Et dicitur q solũ mihi, & non Titio. Si mulieri. Titius creditor habuit Mæuium debitorem. Berta fideiussit pro Mæuio apud Titium, postea Titius extitit hæres Bertæ. an nihilominus possit agere ut sibi restituatur act. in Mæuium? Et dicitur quod sic. ratio est in tex. Item nec hoc debitum computaretur in Falcidiã. Sed pone quod mulier successit debitori pro quo fideiusserat an in eã detur actio? Dicitur quod sic, scilicet actio restitutoria uel directa quæ dabatur contra debitorem. Si cum essem. Subieci mulierem quæ a te accepit mutuã pecuniam cum ego uellẽ accipere. mulieri succurritur. non tamen tibi contra me datur restitutoria. sed perinde obligor, & eodem genere obligationis, quo si ab initio contraxissem. unde institutoria potius quam restitutoria competit. Cætera sunt plana usque ad leg. aliquãdo. in §. de pignoribus. Viuia.

[f] Facit. ut quãdo mulier rem suam obligat pro alio: ut hic, & C. eo. l. senatusc. §. j. & l. si fine. §. j.

[g] Intercessionem. Imo est gratificatio quædam. & ideo ualet: ut sup. e. l. sed si ego. §. fi. & C. eo. l. etiam. & l. iubemus. Accur.

[h] Alienam. sic & ꝫ. e. l. si mulieri soluero. & ita tenetur mulier hoc casu. Sed contra. C. eodem l. mater. §. j. Scl. re: eri an promisi. indemnitatem pupillo de eo qđ debet uel debebit tutor: uel econtra promisit tutori de eo quod debet uel debebit ei pupillus? & in utroque prædictorum est intercessio, & sic non tenetur, ut in contraria lege. aut promisi tutori indemnitatem de eo quod debet uel debebit pupillo, uel econtra promisit pupillo indemnitatem de eo quod debet uel debebit tutori, & in utroque istorum tenetur, & cessat. Velleia. ut hic, & C. eod. l. si mater. j. respon & inf. e. tit. l. utor. in prin. unde per senatuscon. tollitur contrarium.

[i] Pro Secundo. propria nomina sunt. & dic casum qđ mulier prima & secunda uice intercessit animo nouãdi. & non erat mulier ex aliqua causa alicui eorum obligata, & ideo cuilibet in suum debitorem restituitur

actio

rum scribit: vnā pro Secundo apud Primū, aliam pro Primo apud creditorem eius: & ideo & Primo restitui obligationem, & aduersus eum. [a] Marcellus aūt notat, esse aliquam differentiam: utrum hoc agatur, [b] ut ab initio [c] mulier in alterius locū [d] subdatur, & onus [e] debitoris, à quo obligationem transferre creditor [f] uoluit, suscipiat: an vero quasi debitrix est delegata, † [g] una sit intercessio. [h] Proinde [i] secundum hanc suam distinctionem, † in prima [k] fideiussione, ubi quasi debitrix delegata est, exceptionem ei senatusconsulti Marcellus non daret. [l] sed condemnata, uel ante condemnationem, [m] condicere utiq; ei, à quo delegata est, poterit: [n] uel quod ei abest, uel si nondum abest, liberationem: [o]

Mulier intercedens, siue soluat, siue deleget debitorem, repetit: si alium deleget, exceptione iuuabitur. Bar.

Interdum intercedenti [p] mulieri & cōdō competit: ut puta si q̄ senatusconsultum obligata, debitorem [q] suum delegauerit. nam hic ipsi competit cōdō: [r] quemadmodum & si †† pecuniam soluisset, conduceret. Soluit enim, [s] & qui reum delegat. Sed si is, qui a muliere delegatus est, debitor eius non fuerit, exceptione senatusconsulti poterit uti: [t] quemadmodū mulieris fideiussor. [u] Plane si mulier intercessura [x]

actio, ut hic, & C. eod. l. si mulier. & hoc dicit Iulianus. at Marcel. in secunda interuentione distinxit, utrum dominus. Primus delegauit mulierem. s. quasi debitricem ex prima interuentione. nec enim aliter fit delegatio, nisi cum quia debitor meus me nolente promittit an uero non sit delegatio facta, sed ipsa mulier animo nouandi promisit quod debebat dominus Primus, & ita ipsi nihilominus remansit ex prima interuentione. licet inutiliter obligata, & Primus est liberatus. in Primo casu non habet exceptionem, quia non alienum sed suum onus subijsse uidetur, quia per delegationem releuatur a prima interuentione facta, licet inutiliter, & ex ea nata fuit obligatio, & ita leuamen ex ea delegatione mulier consequitur. In Secundo habet exceptionē Velleia. quia onus ipsius debitoria suscepit, & tantum onus, id est, nullum leuamen, quia ex prima causa ipsa nihilominus remansit obligata. sed licet in primo casu non habet exceptionem contra creditorem Primi, tamen contra Primum habuit actionem ut liberetur: vel si soluerit, ut habeat quod soluit. Huius casus positioni nihil obstat, nisi quod in litera est in prima fideiussione. debuit enim dicere, in secunda. sed in libro Io. est in prima: & ita planum est. q. d. in fideiussione quam fecit Primo. Vel dic quod primo, non notat ibi prioritatem, sed est adiectiuum illius proprij nominis. scilicet Primo, ut ab Albrico albricanus. ac si diceret, in fideiussione albricana. distinctionem uero Marcel. non approbo. sed Iul. dictum sic, ut probatur inf. eo. l. uir uxori primo respon. & infra, de noua. & delegat. l. doli mat ex. §. diuersum. Ioan. & cætera quæ sunt contra me. uel si uelis dicere Marcellum bene dixisse: pone quod mulier erat suo nomine Secundo obligata. Si ergo pro Secundo animo nouandi promisit, adhibeatur distinctio Marcel. & ita proprie ponitur in prima fideiussione, & forte potest esse uerum quod differentia est inter eos casus quos distinxit Marcel. ut in primo casu quem posuit, sit intercessio: in secundo non. sed ego nescio quis fuerit prosecutus eam distinctionem responsionis. scilicet ut cum quasi, &c. certe eadem ratione potuit respondere. nulla est intercessio, ubi dixit, una est intercessio. nam si uera debitrix est a Secundo delegata. non est intercessio, & cum effectu teneretur Primo. ergo eadem ratione si primus eam uelut debitricem delegauit, non est intercessio, & cum effectu tenetur: nisi dixeris subterfugiendo quod loquitur ubi Secundus delegauit eam quasi debitricem, Primus uero non tanquam debitricem, sed quasi extraneam rogauit eam, ut animo nouandi promitteret quod debebat ipse. & ita hic est secunda tantum intercessio, non autem delegatio. unde mulier tanquam quilibet fideiussor, scilicet ut cum condemnata est, uel ante condemnationem in quibus casibus licet: vt C. mand. l. si pro ea. & secundum hoc illa uerba sed condemnata, &c. non referuntur ad eum casum, ubi est delegata ut debitrix. tunc enim condicere non potest, cum se obligauit pro Primo. alias sine non. uel agit antequā soluat, quia animo nouandi intercessit. Azo.

[a] Et aduersus eū. s. Primum restituendam creditori suo.

[b] Agatur in secunda intercessione mulieris.

[c] Ab initio. Cum se obligauit pro Primo.

[d] Locum. Scilicet Primi.

[e] Et onus. s. tantum, non leuamen. Accur.

[f] Creditor. Primi.

[g] Delegata est. pro Primo apud creditorem eius, nam illa delegatio qua se mulier ut debitricem obligauit, non est intercessio. secundum Marcellum.

[h] Vna sit intercessio. Pro secundo apud Primum. Accursius.

[i] Proinde. Loquitur author legis. Acc.

[k] In prima. Sed in libro Ioan. est in primi, & tunc planum est. alias in prima: & tunc expone ut modo dixi in gl. Marcel.

[l] Non daret. Scilicet contra creditorem Primi. Accursius.

[m] Vel ante condemnationem. s. In alijs casibus in quibus agit fideiussor, antequam soluat: ut C manda. l. si p[illegible] ea. nam ponit eam efficaciter teneri, unde non agit ex beneficio Velleia. sed iure communi, ut dixi. uel agit antequam soluat, quia animo nouandi intercessit. sed secundum alium quando distuerit Marcel. dices loqui eo casu quando est intercessio, & præterea Velle. petit liberari, uel repetit. Acc.

[n] Poterit. Vt C. de condi. inde. l. si citra ullam. & ff. de fideiuss. l. qui debitorem.

[o] Liberationem. Quandiu steterit in obligatione.

[p] Interdum intercedenti. s. tantum, non etiam soluenti. Accur.

[q] Debitorem. Vel alias non debitorem.

[r] Condictio. Incerti, uel sine causa, ut delegatus liberetur: vt C. de condi. inde. l. si citra uel uerius dic pecuniam, ut subijcit.

[s] Soluit enim. Id est, soluere fingitur. ut infra, mandati. l. inter causas. §. abesse. & infra de uerborum significatio. l. uerbum exacte. & inf. de fideiuss. l. qui debitorem. Acc.

[t] Poterit. uti. Argu. contra infra, de nouatio. l. si non debitorem.

[u] Fideiussor. Quem constat iuuari: vt hic, & C. eod. l. mulierem.

[x] Intercessura. Non tamen intercessit: vt differat a superiori casu.

† Anton. Aug. li. ij. emend. c. lj. legendum putat ex P. Fl. in prima ulsione ubi, &c. uide l. si fideiuss. ff. Mādat. * P. Flo. *delegetus. s. ut si quasi debitrix delegata est. una sit &c.*

† al. add. *quasi.*

debitorem suum delegauit, senatusconsultum cessat: quia & si pecuniam numerasset, a cessaret b senatusconsultum. Mulier enim per senatusconsultũ releuatur: c non in his, quæ diminuit, d restituitur. Sed si eum delegauerit, e qui debitor eius non fuit, fraus senatusconsulto facta uidebitũ: & ideo exceptio datur. f

Hic loquitur de alio remedio iurisconsul. & dicit quod muliere exclusa, actio restituitur in ueterem debitorem: licet liberatus sit contemplatione obligationis suscipiẽdæ per mulierem. Bar.

Quoties pro debitore intercesserit mulier: datur in eum pristina actio: g & si ille prius acceptilatione liberatus h sit, quam mulier intercesserit.

Pacta sunt nullum dare expromissorem, uel dare mulierem. Bartolus.

Si conuenerit † cum debitore, ut expromissorem i daret, & accepto, † ei latum sit: deinde is mulierẽ dederit, quæ auxilio senatusconsulti munita est: pót ei condici, k quasi non dedisset. Quid enim interest, non det, an talem det? l Non erit igitur actio m utilis necessaria, cum condictio. n competat.

Acceptilatio facta fideiussori inutiliter obligato, non liberat debitorem, sicut nec solutio: nisi sit solueret, quòd repetere nequeat. Bar.

Marcellus quoque scribit: si mulieri post intercessionem accepto tulerit creditor: nihilominus restitutoriam actionem ei dari debere. inanem enim obligationem dimisit † o Si mulier post intercessionẽ sic soluerit, ne repetere possit: iustè prior debitor actionem recusat. Sed cùm p releuatur reus, si mulier sic soluit, ut repetere non possit: q & cum ei mulieri, quæ repetere non poterat, si soluisset, accepto tulerit creditor: similiter releuatur reus.

Muliere subducta actio restituitur in eos omnes qui per eius obligationem fuerunt liberati: non autem omnibus. Bart.

Quanquam in omnes, r qui liberati sunt, restituitur actio, non tamen omnibus restituitur: ut puta duo rei stipulandi fuerũt: apud alterum mulier intercessit: ei soli s restituitur obligatio, apud quem intercessit.

Si creditor succedit mulieri, nihilominus actio restituitur in ueterem debitorem. sed si mulier debitori. non est restitutio necessaria. Bar.

Si mulieri. † hæres extiterit creditor: uidendum, an restitutoria uti non possit. t Et ait Iulianus lib. xij. restitutoria eum nihilominus usurum. nec immeritò: cum non obligatæ u cum effectu successerit. Denique in Falcidia x hoc æs alienum non imputabitur. y Planè si mihi proponas, mulierem ueteri debitori successisse: dicendum erit, restitutoria eam conueniri posse: sed & directa z actione. nihil enim eius interest, qua actione conueniatur.

Muliere ab initio cum alio contrahente, actio restituitur in ueterem debitorem Bar.

Si cùm essem tecum † tibi

---

a Numerasse: s. nõ ex intercessione, alias contra t ut supra, proxi. §.

b Cessaret. quia non est intercessio.

c Releuatur. Contra intercessionem.

d Diminuit. Donãdo: ut sup eod. tit. l. sed si ego.

e Delegauerit. mulier quæ non intercesserat.

f Datur. Vt C. e. l. si uaor. diligẽter ergo no. an mulier intercesserit ut detur ei condictio, siue soluerit siue delegauerit suũ uel nõ suum debitorẽ. Sed si quæras, an delegato det exceptio? Distingue an fuerit debitor, ut tunc nõ habeat, alioqui habeat. ubi aũt erat intercessura, sed non intercessit, siue soluerit siue suũ debitorẽ delegauerit, non iuuatur, nec ẽt delegatus. sed si non suum uĩ fraus facta senatuscon. eum ipsa fuerit intercessura, & nõ intercessit. unde creditori, quia in fraudẽ fecisse uĩ, obstat exceptio. Acc.

g Pristina actio. Quia fuit acceptilatione sublata. sic ĩ. eod. l. sed si pro aliena. & C. eo. l. si mulier. & sup. e. l. j. in fi.

h Liberatus. Hoc prius acto, quod iterũ mulier detur: sed ĩ. proxi. in genere dãdus erat promissor: ut C. eo. l. si mulier.

i Expromissorem. Sic in genere. sed in superiori. §. expressi. mulierem. Ac.

k Condici. Vel ipsum debitum quando puram erat, alias ut se reponat in obligationem: ut supra, de condi. cau. data. l. si quis accepto tulerit. Acc.

l An talẽ det. Verba enim cũ effectu sunt accipienda. lo. ut sup. qui satisda. cog. l. de die. §. j. & l. quoties. & ne quis eum qui in ius uo. l. si per alium. §. docere. Acc.

† Dic rationem ad text. quia qui pmittit aliquid facere, debet ita facere, quod de iure ualeat. concord. l. si nouũ. ĩ. de hæred. uend. & l. qui satisdare. ff. de fideiuss.

† acceptũ.

† ei dimissam.

m Actio utilis. s. restitutoria danda a lege. Acc.

n Condictio. s. sine cã de iure cõi, uel certi condi. ed in superiori. § secus est.

o Dimisit. sic ĩ. de reb. c. l. si fundus. Ac.

p Sed cu. l. cu hoc sit q releuat, ut dictum est, sequitur & tunc q mulier &c. ut sic hæc duo paria sint & dic nõ posset repetere si solueret, qñ in rem suam hoc insserat. uel qñ alio decipiendi, uel in similibus ubi cessat Velleia. ut dixi supra eo. l. j. in prin.

q No possit. In superiori proximo casu dictum est a simili, &c.

r Quanquã in oẽs. s. reos debendi: ut ĩ. eod. l si pro uno.

s Ei soli. Sed quare nõ aliers sicut i oes? Rñ. quia non amisit alius actionẽ ex receptione mulieris, sed liberatio per nouationem facta unt, pdcẽt oibus: ut ĩ. de duo. re. l. ij. & sup. de pac. l. si unus. §. j.

t Non possit. quod uidetur. cũ creditor debitrici successerit, & sic obligatio sit extincta: ut inf. de sol. l. Stichum. §. aditio.

u Non obligatæ. s. maxime: ut inf. de fideiuss. l. hæres. §. quid si idem.

x In Falcidia. Idest, in ratione Falcidiæ.

y Imputabitur. Cõtra legatarios: ut dicat, primo deducam quod mihi debuit defuncta, & ex reliquo præstabo relicta. nõ enim efficax erat debitum: alioqui secus: ut inf. ad leg. Falci. l. cum emptor.

z Sed & directa. Sed nonne sublata est accessoria, cum hæc succedit debitori: ut infra, de fideiussor. l. hæres. §. j? Respond. non: quia hic animo nouandi intercessit: & sic erat utraque princi-

ↄtracturus[a] mulier interuenerit, ut cū ipsa potius ↄtraham: uidet intercessisse: quo casu datur in te[b] actio, quæ instituit[c] magis, q̄ restituit obligationem: ut perinde obligeris eodē genere obligationis, quo mulier obligata est. uerbi gratia, si per stipulationem mulier: & tu quasi ex stipulatu cōueniaris.

Muliere subducta, actio non restituitur in eum, qui ab initio nō potuit obligari ipso iure, uel in effectu. Bar.

Illud uidēdum est, si mulier pro eo interuenit qui si cum ipso ↄtractum esset, non obligaretur,[d] an hac actione ille debeat teneri: ut puta si pro pupillo intercessit, q sine tutoris authoritate non obligatur. & puto non obligari[e] pupillum, nisi locupletior factus est ex hoc ↄtractu. Itē si minor xxv. annis sit, pro quo mulier intercessit:[f] in integrum restitutionē poterit implorare.[g] † uel {cùm} {filius} {familias} ↄtra senatusconsultum[h] contracturus[i] esset.[k]

Paulus libro v. Regularum. IX.

Sed si pro alieno seruo intercedat,[k] quēadmodum in patremfamilias prior ei † restituitur actio:[l] ita in dominum quoq; restituenda[m] erit.

Restitutoria actiones & institoria dantur contra hæredem, & in hæredem. Bart.

Vlpianus lib. xxix. ad edictum. X

Hæ actionis,[n] quæ in eos, pro quibus mulier intercessit, dantur: & hæredibus, & in hæredes, & perpetuò competunt.[o] habent enim rei prosecutionē. cæteris quoq; honorarijs successoribus dabuntur, & aduersus eos.

Mulier nō habet Velleianum, si creditor ignorauerit eam intercedere. Bar.

Paul. lib. xxx. ad edi. XI

Si mulier tanquam in usus suos pecuniam acceperit, alij creditura: non est locus senatusconsulto. alioquin nemo cum fœminis contrahet:[p] q̄a ignorari potest,[q] quid acturæ sint.

Idem libro septimo breuium. XII.

Imò[r] tunc locus est senatusconsulto, cū scit creditor eā intercedere.[s]

Si obligatio in effectu spectat ad mulierem: licet sit intercessio, Velleiana non iuuatur. Bar.

Caius lib. ix. ad edictum prouin. XIII.

Aliquando, licet alienam[t] obligationem suscipiat mulier, non adiuuatur hoc senatusconsulto. quod tum accidit, cùm prima facie quidem alienam, re uera autem suam obligationem suscipit. ut ecce, si ancilla ob pactionem libertatis expromissore dato, post manumissionem idipsum suscipiat, quod expromissor debebat: † aut si hæreditatem emerit, & æs alienum hæreditarium in se transcribat: † aut si pro fideiussore suo intercedat.[u]

Nouatio quæ in effectu non ualet, nō perimit ius pignoris. Bartolus.

De pignoribus prioris debitoris non est creditori noua actione[x] opus: cùm quasi Seruiana (quæ & hypothecaria uocatur) in his utilis sit:[y] † quia uerum est,

principalis, & ideo durat utraque: ut ℑ. de duob. reis. lege, si reus. Acc.

[a] Contracturus. scilicet tecum.

[b] In te. pro quo est accepta pecunia.

[c] Instituit. ut ſ.e. l. j. in fi. & infra, eo. l. quidam. & C. e. l. senatus.

[d] Non obligaretur. s. propter solum contractū, nisi quid peruenisset ad eum, uel dolo fecisset: ut ℑ. deposi. l. j. §. an in pupillum. Ac.

[e] Non obligari. s. institoria. nam restitutoria eos omnino credo conueniri posse.

[f] Intercessit. prædicto modo.

[g] Implorare. contra Institoriam.

[h] Senatusconsultum s. Maced. Ac.

[i] Contracturus. & mulier cōtraxit. nam exceptionem habet filius, & ideo nō tenetur institoria, nec restitutoria: sed nec mulier tenetur in prædictis casibus. Ac.

[k] Sed si. Intercedat. animo nouandi.

[l] Actio. ut ſ. l. proxi. §. quoties. & inf. eod. l. si mulier contra senatuscon.

[m] Restituēda. scilicet de pec. uel de in rem uer. ut ℑ. e. l. si. secundum. Azo.

[n] Hæ actiones. scilicet institoria & restitutoria. Accur.

[o] Competunt. id est, competere possunt. nam si prima erat temporalis, & talis restituitur: ut ſ. de mino. l. fina. & inf. eo. l. debitrix. §. si pro eo. & idē no. ī. de cap. di. l. j. in fi. & sup. de exerci. l. si tamen. In fi. Ac.

[p] Si mulier. Contrahet. Bona ratio. ut ſ. de mino. l. quod si minor. §. non semper. & l. & si sine. §. idem faciunt. Accur.

[q] Potest. & iuste in alieno facto: ut infra, pro suo. l. fin. in fi. Acc.

[r] Imo. Non est locus quando creditor ignorat quid actum sit: imo cum scit, fraudem committendo. ut si alij daturus erat, & mulier intercessura, magis eligit mulieri dare, daturæ alij postea. Ac.

[s] Intercedere. scilicet sic mutuum ipsa accipiēdo, ut alij det.

Aliquando. Casus in §. de pignoribus. Certum est quod mulier iuuatur, & actio in ueterem debitorem restituitur. sed an creditor hypothe. habeat, quæritur? Et dicitur quod sic.

Si sub conditione. Fideiussit mulier sub condit. uel in diem. an pendente condi. creditori restituat actio in ueterem debitorem? Et dicitur quod sic.

[t] Alienam. aliena dicitur, quia hæres tantum conuenitur a creditoribus: sed sua, quia ipsa tenetur ei reddere: ut C. de hæd. uen. l. ratio. sic & uxor dicitur domina ratione futuræ spei, & tamen non est domina constante matrimonio: ut C. de iure dotium. l. in rebus. & instit. quibus alienare licet. in princip. & facit infra, quando appellan. sit. l. prima. §. in propria. & C. eodem. lege secūda & supra eodem. l. sed si eum.

[u] Intercedat. scilicet qui promisit iudicatum solui: & mulier pro eo: ut supra, qui satisda. cog. lege. de die. §. j.

[x] Noua actione. s. alia quam prima

[y] Vtilis sit. Sed cum sit facta nouatio, quare non est pignus liberatū: ut infra, de noua. l. nouatio. & arg. infra, de reg.

† P. F. contrauerit.

† P. F. Est.

† prioremrum. P. F.

† P. F. debeat.

† Transcribere, est ius nostrum in alium trāsferre: ut transcribere fundū, i. iure cesso tradere. Bud. in l. si uir uxori. infra de præscriptis uer bis.

de pignoribus ꝯuenisse, [a] nec solutam esse pecuniã.

Frustra expectatur cõditio cuius euentus nihil operatur. Bar.

Si sub cõditione, [a] uel in diem mulier ꝓ alio intercesserit: et pendente cõditione, uolenti creditori cum priore { debitore } experiri, actio danda est restitutoria. Quò enim bonum est [b] expectare conditionẽ uel diẽ? cùm in ea causa sit prior iste debitor, ut omnino [c] ipse debeat suscipere actionem?

Muliere subducta restituitur actio in ueterem debitorem. & in eius successorem. Bar.

Iulianus lib. xij. Digestorum. XIIII.

SI mulier contra senatusconsultum intercesserit: æquum est, non solùm in ueterem debitorem, sed & in fideiussorẽ eius actionem restitui. [d] Nam cùm mulieris persona subtrahatur creditori propter senatusconsultum, integra causa pristina restituenda est.

Si mulier promittit aliũ ratum habiturum quod ipsa exegesit, non iuuatur Velleiano. Bar.

Idem lib. I. Dige. XV.

SI mulieri soluero, id quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum stipulatus fuero, & fortè te ratam non habente, agere ex stipulatu instituero: exceptio senatuscõsulti, quod de intercessionibus fœminarum factum est, non ꝓderit mulieri. Non n. uideri potest, alienam obligationem recusare, cùm maneam debito obligatus, & ipsa de lucro [e] agat, ac potius reddere cogatur, qđ non debitum acceperat, quam pro alio soluere.

Mulier non iuuatur Velleiano, si debitor sibi soluit, quod promisit. Barto.

Idem lib. iij. Ad Vrseium Ferocem. XVI.

SI mulier contra senatusconsultũ Velleianum pro me intercesisset [f] Titio, [g] egoq; mulieri id soluissem, & ab ea Titius eam pecuniam peteret: exceptio huius senatusconsulti non est profutura mulieri. neque enim eam periclitari profuit, [h] ne eam † pecuniã perdat, cùm iam eam habeat.

Mulier & fideiussor eius Velleiano iuuantur: & in primum debitorẽ actio restituitur. Bar.

Si ab ea [i] muliere, † q̃ contra senatusconsultum intercesisset, [k] fideiussorem accepissem: Caius Cassius respondit, ita demũ fideiussori exceptionem dandam, si a muliere rogatus fuisset † Iulianus † autem rectè putat, fideiussori exceptionem dandam, etiam si mandati actionem aduersus mulierem non habeat: quia totam obligationem [l] se

---

de reg. iur. l. cum principalis. & l. nihil. & C. etiam ob chir. pe. pi. te. pos. l. j. & infra, de so. l. cum quis sibi. §. fin. Respon. principalis directa obligatio sublata est. alias enim non daretur restitutoria: sed tamen continuo & sine aliquo interuallo restitutoria est a iure subrogata: ut infra eod. l. debitrix. §. j. Cum ergo semper durauerit principalis obligatio, siue directa, siue restitutoria, nõ est sublata hypothecaria, quæ habet suas conditiones. ut hic, & inf. de pigno. l. grege. §. etiã si. & infra. de except. rei iudi. l. pen. in fi. nec obst. quod de noua. oppolui: quia illud est quando nouatio efficaciter tenet. hic non, cum non desierit esse obligatus directa uel utili. Vel dic in utraq; idẽ: quod est uerius. & hic dicit utilem hypothecariam dari. Ac.

[a] Si sub conditione. pro alio pure obligato.

[b] Quo enim bonum est. Bonum quidem esset debitori, cum interim nõ cõueniretur: sed dicitur non esse bonum ideo, quia si conditione extante non conueniretur expectaretur conditio. ut supra, si cer. pet. l. pecuniã. & infra, de fideiuss. l. pe. Sed cũ hic foret conueniẽdus etiam existente conditione, non est bonum, id est, iustũ ei dare dilationem. Et sic not. non expectari conditionẽ. sic & alias infra, de li. & posth. l. posthuma. & de iniusto test. l. nam & si. & j. eo. l. debitrix. §. j. Sed Argu. contra. j. de ædil. edi. l. bonẽ. §. sed si sub conditione. & j. mandi. l. si mandauero. j. rñ. & j. quãdo. dies le. ce. l. cum illud. & l. huiusmodi.

[c] Omnino etiã si extet conditio. Ac.

SI mulier. CASVS. Titius tenebatur. mihi in x. & dederat fideiussorẽ. promisit mihi mulier ea x. animo nouandi & liberandi Titium: an restituta mihi act. in Titium, restituatur in fideiussorem? dicitur quod sic. Viuianus.

[d] Restitui. ut sup. eo. l. sed si pro alieno.

SI mulieri. CASVS. Debebam tibi. x. quæ mulier a me exegit, dicens se habere mandatũ: & ei solui & stipulatus sum te ratum habiturum: ratum non habes: an si mulierem conueniam actione ex stipulatu, cõpetet excep. Velleia? Et d. casus quod non: quia de lucro certat. Viuia.

[e] De lucro. nõ audiatur de præda lo licitatur j. de admi. tut. l. si minoria. & facit. inf. l. proxi. & l. si mulieri dederim. Accur.

SI mulier. CASVS. Debebam tibi decem animo nouandi. mulier in se transtulit obligationem, & ei solui, an si tu conuenias eam iuuetur? Et dicitur quod non. Si ab ea. Si mulier quæ intercessit fideiussorem dedit, subuenitur ei, & fideiussori subuenitur: & creditori restituitur actio in ueterẽ debitorem. Viuianus.

[f] Intercessisset. animo nouandi.

[g] Titio. i. apud Titium. sic supra, de in rem. uer. l. quam uis.

[h] Neque enim eã periclitari profuit, i. hoc dicere, periclitari eam, cum pecuniam habeat ut subijcit, & ita deest habeat, ne eam perdat.

[i] Si ab ea. non haberet. aliter in Mace. ut supra, ad Mac. l. sed & si. §. non solum quæ est contra. Et est ratio, quia si fideiussor, qui pro filio interuenit animo donandi, non cõueniretur: sic nullus cõueniretur: sed hic licet fideiussori succurratur: restituitur actio creditori a lege in priorem debitorem: ut hic. & infra eodem. lege, debitrix. §. primo. Vel idem est: ut hoc §. Vel tertio ut ibi dixi.

[k] Intercessisset. animo nouandi. Acc.

[l] Totam obligationem. i. etiam obligationem mulieris pro qua mulier interuenit fideiussor: unde fideiussor teneri non potest.

† Quod.

Conditio an semper sit expectãda.

† P. F. neq; enim eam periclitari, ne eã, &c. al. neque enim eam periclitari. profuit ne eam &c. ludo. Rom. in suis sing. fol. ij. fin. cccxvij. dicit istũ text. sing. ad hoc, q licet dicamus exceptiones debitoris principalis cõpetere fideiussori, tamẽ non habet uerũ quãdo esset fideiussor spontane°. aduerte quia non debet ita simpliciter intelligi: ut dicit hic in nouia interpreta. Bolog.

† fideiussisset.

† ego.

Vir uxori donationis câ rem uiliore pretio addixerat: [a] & in id pretiû creditori suo delegauerat. [b] Respondi, uẽditionẽ nullius mommẽti [c] esse: & si creditor pecuniâ à muliere peteret, exceptionẽ [d] utilẽ fore: q̃uis creditor existimauerit, mulierẽ debitricem [e] mariti fuisse. Nec id cõtrariû uideri debere ei, qđ placeat, si q̃n in hoc mulier mutuata esset, ut marito crederet: non obstaturam exceptionẽ, si creditor ignorasset, [f] in q̃ câm mulier mutuaretꝛ; q̃nquidẽ † plurimû interfit, utrû cum muliere qs [g] ab initio ꝯtrahat, [h] an alienâ obligationem in eam transferat, [i] tunc enim diligentiorem [k] esse debere.

Non sufficit creditori credere mulierem in rem suam intercedere quando pro alio promittit: nisi diligentius perquisierit. Bar.

Aphr. li. iij Quæ. XVII.

Si mulieri consentienti obligationi rei sibi obligata pecunia soluitur: Velleiano non iuuatur. aliàs secus. Bar.

Si mulier dixisset sibi rem dotis nomine obligatâ, [l] & creditor curasset ei [m] pecuniâ dotis, soluî, quò † idem pignus acciperet: {& cùm} mulieri ẽt pecunia credita deberetꝛ, [n] si possessor creditor aduersus eâ Seruiana [o] agentem exciperet, Si non uoluntate [p] eius pignus datum esset: replicationẽ mulieri senatuscon sulti non ꝓfuturâ, [q] nisi creditor scisset [r] etiam aliam pecuniâ ei deberi.

Si mulier cum alio mutuum ut duo rei accipiunt in causam necessariam, Velleiano nõ iuuãtur, sed si in causam uoluntariã eatenus iuuatur, quatenus ad alium pecunia peruenerit. Bar.

Mulier & Titius cùm in rẽ communem mutuarentꝛ: eiusdem pecuniæ rei facti [s] sunt. Non omnino [t] mulierem ꝓ parte socij uideri intercessisse dicebam. † [u] Nam† si ob eâ causam mutuati fuerint, ex qua si creditor pecuniâ non dedisset, maius damnû [x] mulier passura fuerat ueluti quòd cõmunis insula fulta non esset, uel quòd fundus cõmunis in publicum committeretꝛ: [y] potius esse, ut senatuscon sulto locus nõ sit: Ad si in aliquâ emptionẽ mutua [z] pecunia sit accepta, [a]

Vir uxori. CASVS. Maritus uendidit uxori prædium pro paruo pretio: & eam delegauit suo creditori in eo pretio. Dicitur quod uenditio nulla sunt unde creditori petenti obstabit exceptio. Verum distinguitur utrum creditor sciuerit mulierem delegatã, aut ignorauit: quia hæc distinctio locû habet cum creditor cum muliere contraxit: quia tũc non subueonitur mulieri si creditor ignorauerit. Si mulier. Obligasti mihi prædium pro x. ago cõtra te hypothe. uxor tua dixit prædium esse sibi obligatum pro x. nomine dotis. illa x. sibi solui: si mulier agit postea hypothecaria, quod dicat prædium esse sibi obligatum pro x. nomine mutui: ego excipiam quod uoluntate sua possideo. numquid replicare potest? dicitur quod non: quia nesciui illa prædia sibi obligata pro alia pecunia. Mulier. Accepi mutuam pecuniam cû muliere in rem cõmunem: & nos insolidum obligauimus: an mulieri sue curratur tanquam si fideiusserit ꝓ parte mea? Distingue. siue diuisimus illã pecuniam, sed in refectione domus cõmunis impensa est, & conditio mulieris melior facta est: & iuuari non potest: sed si fideiussit: pro parte quæ ad eam peruenit, obligabitur: & conuenietur, non pro illa quæ ad eam peruenit, quia uidetur fideiussisse.

a Addixerat. In fraudem legis: ut cû ualeret xv. dedi pro decem.

b Delegauerat. s. mulierem. Ac.

c Nullius momenti. inter ui. & uxo. s. sed inter alios sic: vt ss. de do. inter. uir. & uxo. l. si sponsus. §. circa uenditionem, & de contrahen. empt. lege si quis donationis causa.

d Exceptionem. s. Velleiani.

e Debitricem. quæ non erat, quia nõ tenuit uenditio.

f Ignorasset. maxime. sic non ob. C. eod. l. si fœnebris. Alij dicunt quod si ab initio sciuit, noceat ei: alias non. & facit ad hoc sup. eo. l. si mulier tanquam.

g Quis. s. creditor.

h Contrahat. ut in secundo casu.

i Transferat. ut in primo.

k Diligentiorem. s. creditorem. Ac.

l Obligatam. s. uiro. Ac.

m Ei. s. mulieri.

n Debentur. A marito pro quo uere erat obligatum pignus: non autem pro dote forte quia remissum fuerat: uel etiam pro dote erat, non euro.

o Seruiana. Id est quasi Seruiana, quæ dicitur hypothecaria: ut instit. de act. §. item Seruiana.

p Si non uoluntate. uerba exceptionis.

q Non profuturam. Nec aliam, nisi, &c.

r Scisset. tũc enim non uidetur mulier decipere creditorẽ. sed certe nec tũc dabitur replicatio senatuscons. mulieri. sed hypothecariam intendit nulla elidẽdam exceptione. cû ergo hic dicit, nisi, &c. respond. illud nisi, non inducit repetitionẽ omnium prædictorum, sed illud tantum. s. replicationem non profuturam, ut præter mittat aliud senatuscon. sic. ĩ. man. l. ideoque. §. si quis Titio. nam pro remissione pignoris non habet locum senatuscon. ut C. eod. l. etiam. & ĩ. l. quâuis. in prin. Vel dici potest habere locum hic: quia passa est rem sibi obligatam obligari: sicut in re sua locum habet: & aliud quando debitori remittitur: ut supra eodem. l. quamuis. in princ.

s Facti. scilicet in solidum.

t Non omnino. i. non indistincte, sed distincte.

u Dicebam. ego iurisconsultus. Aphricanus.

x Maius damnum. quam esset pecunia.

y Committeretur. propter tributa forte non soluta.

z Mutua. i. mutuum acciperent hoc acto, ut socij fiat, alioqui non: vt ĩ. de fideiuss. l. si Titius. & l. Vranius contra.

a Accepta. colore qua sic. Ioan. cum tota pecunia ad Titium perueniret: sicut alias: vt arg. sup. ad Maced. l. item si filius. alias incipit, sed Iulianus. §. idem ait. & sup. e. l. quamuis. §. si cû essem. Et tunc dic pro parte, id est, pro toto: quia totum peruenit ad Titium. Vel dic & pro

† Quod hic Bar. & alij dicût, fieri differentiâ an multû accipiatur in causâ necessariam, An uero uolûtariâ, cû Africâni mente minus conuenire uidetur. quippe cum non solum Africani ratio procedat in caussam necessariâ, ad mutua commune damnû uitandû. Sed etiam si in causam uoluntariam, modo longè maiorẽ, quam sit mutuû, utilitatem afferat, ueluti ad emendum rem maioris pretij, uel commoditatis, quam sit mutuõ. tunc enim uerè interest mulieris non solûm suam, sed socij partem solui. alioq maiori incõmõ ea premeretꝛ, tem Scilicet tam utilem acquirendi. A. Pers.

† P. F. qui al. quod.

† dicebas. P. F.

† al. add. &.

† Sic in P. Fl. Haloand. scripsit, ut marito. crederet.

† P. F. quoniam quidem.

& pro dimidia quæ perueniebat ad Titium proposuerat fideiubere: sed creditor potius eam mulieré ut corream accepit. secundum Io. Vel hic erant socij: quo casu uidentur fideiubere, ut repetant actione pro socio: uel aliter ut statim dices in magna glo. Vel hic fuit actum, ut unus pro altero fideiuberet: argu. ℑ. de duo. re. l. reos. & hæc omnia ut non obstet opin. Io. quam statim dices. Itē quid si hoc plus ualet dimidia rei emptæ quam tota pecunia? Respō. adhuc dicam mulierem iuuari, cum eo color præsumitur. Itē quid in superiori si color fuit quæsitus, enim non reciperetur mulier ut fideiussor, mulier sic se obligauit? Respon. ei subueniri. sed in dubio non præsumitur color: tum quia in reficiendo: tum quia magna utilitas: sed hoc casu in acquirendo. & hoc secundū illam expositionem, prout color fuit quæsitus.

tunc ꝑ parte intercessionem factam [a] uideri: & ideo creditorem partem duntaxat pecuniæ à muliere petere posse. quod si totum petierit: exceptione pro parte summouebitur.

Paulus lib. viij. ad Plautium. XVIII.

† P.F.o. IDem est, † [b] si pro debitore meo Titius & mulier duo rei [c] intercesserint. [d]

Si mulier alicui pro propria obligatione indemnitatem promisit, intercedere nō uidetur, secus pro obligatione alterius. Ba.

Aphricanus lib. iij. Quæstionum. XIX

TVtor pupilli decesserat, hærede instituto Titio, cū de adeunda

[a] Intercessionem factam. dicit Io. & resp. duos reos debendi non uidetur inuicem fideiubere. nisi sint socij: & sic. si unus soluat solidum, repetit act. neg. gest. quæ oritur ex solutione: non mandati, uel alia quæ oritur ex fideiuss. obligatione. sed quando sunt socij, tunc ite. Pro eis primum est ar. ff. de arbi. l. si duo. & ar. inf. de except. l. exceptione. §. rei. Secundum arg. est. ℑ. de duo. re. l. si ex duobus. in fi. & insti. u. de fideiuss. §. item si ille. Et tertiū inf. de duo. re. l. si duo. & inf. de eupen. l. si qd. Quartum. inf. de fideiuss. l. Vranius. ubi si succedo ego creditor uni reorum debendi, alter liberatur pro parte, cum erant socij: alias in nihilum liberatur. sed ubi succedo fideiussori, indistincte remanet obligatus reus: & econtra, si reo, indistincte liberatur fideiussor. Igitur in correis, si uideretur fideiubere, uno liberato liberaretur alter uel in totum, uel in nihilum. Itē ad prædicta, quod duo rei non uideantur fideiubere, facit infra, de libe. lega. l. si quis decedens. §. nunc. & l. si quis reum. Item. inf. de in rem ist. habe. lege prima. & l. si quis uni. Item argu. est C. si cer. pe. l. si in rem communem. Item. ff. de in rem uers. l. si pro parte. in prin. & §. fin. & infra, man. l. creditor. §. j. Et ut breuiter loquamur, primum argu. in exceptione, secundum in condictione, tertium in compensatione quartum in confusione obligationis per successionem: ut l. Vranius. Sed M. omnino econtra dicit eos fideiubere uideri: ut si unus soluat solidum, repetat ab alio actione mandati & pro eo est in authen. de duo. re. §. j. ubi alterna. &c. colla. vij. & infra, de duo. re. l. reos. Sed respon. ibi est alterna fideiussio, ubi expressim agitur. Item pro eod. l. M. est hæc lex: sed hic fuit color quæsitus hoc casu: sed superiori non præsumitur sic: & fuit color. s. cum ipsa deberet intercedere pro Titio. s. pro dimidia quæ ad eum esset peruentura constituit se cum eo reā: unde & hic dicitur intercessisse fictione huius. l. pro parte: ut sic licet unus soluerit totum, tamen pro parte sua ab alio repetere non possit: argu. sup. si quis cau. l. si duo. & de libe. leg. l. iij. & infra, de fideiu. l. Vranius. & inf. rē rat. hab. l. j. & ij. Vel dic, non fuit color quæsitus: & tamen subuenitur, & non intercedit. nec obstat quod dicitur, intercessionem factam, &c. quia hoc uerū est quo ad hoc ut ei succurratur: uere tamen ei non intercessit. sic & ℑ. eo. l. debitrix. ij. respon. Item quando rem suam obligat: nam non intercedit: & tamen dicitur intercedere ut iuuetur. Tu distingue secundum Azo. an peruenerit ad utrunque pecunia pro parte, & tunc quatenus ad alium peruenerit, uideatur alter fideiussisse. an ad unum tantum: & tunc alter insolidū uidetur fideiussisse, & non sunt socij his casibus. nec enim potest dici societas, licet communiter se obligent: cum in communes usus eam non uertant: & tunc alter insolidum uidetur fideiussisse. sed si nō est diuisa. sed in cōmunes us. expensa, seruabis quod hic dicit. ut uideatur fideiubere pro parte, siue ad emendum, siue ad fulciēdum: licet altero casu mulier iuuetur altero non. & sic non refert sint socij uel non. & facit ꝑ hoc ff. de in rem uer. l. si pro parte. §. fi. & ℑ. ad Mace. l. Itē si filius. §. j. Sed quid si unus maiorem partem habet in re in quam impenditur? Respon. pro rata fideiussisse uidetur: ut idem sit in minori parte quo ad minorem: & in maiore quo ad maiorem. Et no. quod Azo. accedit opinioni domini. Mat.

[b] IDem est. quia sicut ff. habuit in dimidia: ita hic in totum, & sic est idem: sed non per omnia idē. Ac.

[c] Duo rei. hoc acto ut socij sint. alioqui non, ut. ℑ. de fideiuss. l. si Titius. & l. Vranius.

[d] Intercesserint. In quo casu muliere subducta Titius insolidum tenebitur inf. de fideiuss. l. si Titius. Sed hoc casu in totum subducitur: in superiori uero pro parte: & sic non est per omnia idem. Vel dic idem per omnia. nam & hic & ibi in totum quatenus intercessit: ibi in partem. Ac.

TVtor. CASVS. Titius gessit tutelam pupilli, & male: & decessit Seio hærede instituto: noluit adire Seius, timens ne conueniretur. mater pupilli promisit eum indemnem futurum: & hoc hæres ab ea stipulatus adijt: si aliquid præstiti pupillo, & uoluit conuenire mulierem: an obstet sibi Velleia. quæritur? Et respond. quod non quoniam uix, &c. ut in litera. hoc in prima. Alium casum subiungit huic similem: qui talis est. Quidam nobis habuit duos filios, pupillum & maiorem. emancipauit pupillum & eius legitimam tutelam gessit: & male. forte decessit utroque hærede instituto. pupillus abstinuit se: maior fiduciarius tutor pupilli fratris sui noluit adire hæreditatem, dubitans ne conueniretur ex administratione patris. mater pupilli eademque nouerca maioris promisit ei indemnitatem si adiret: adijt si conueniatur, an possit habere regressum contra mulierem non ob. Velleia? Et respon. quod sic. hoc in secunda. Sed in primo casu, quod si damnificetur hæres eo quod debitores hæreditarij soluēdo nō sunt: nunquid est locus Velleia? Dicitur quod non: quia mulier non fuit eius propositi ut pro debitoribus intercederet: unde non est locus Velleia. quia in hoc casu ob hoc mulier non tenetur: sed eius fuit propositi: ut hæres tutoris seruaretur indēnis aduersus pupillum pro quo tenetur: nec est locus senatusconsult. Velleia. istud probatur per simile: quia si mulier emit hæreditatem, & damnum patiatur, quia debitores hæreditarij soluendo non sunt: propter hoc competit ei Velleia. Sed quid? dubitauit adire Seius hæreditatem quia credebat debitores esse non soluendo. & mulier promisit ei indemnitatem: an uideatur intercessio, ut sic Velleia. sit locus? Et respon. quod sic: quia hic intercessit: quia hoc expresse promisit. Sed si non intercessit, quia neque hoc actum fuit: non habet locum senatusconsultum: ut supra ibi in illo uer. in proposita. & hoc in tertia.

Cum

Cum haberes. Titius cum deberet mihi centum, peteremque ab eo fideiussorem in eam summã: obtulit mihi mulierem quæ pro eo fideiuberet. Hanc cum ego propter senatusconsulti auxilium recusassem, petijt ipsa mulier a Sempronio mutuam pecuniam, quam mihi daret, eamque pecuniam se restituturam stipulanti Sempronio promisit. De inde pecuniam iussit Sempronium mihi numerare, ignorantem fideiussionis causa id fieri. Sempronius cũ præsentem pecuniã nõ haberet, stipulatione se mihi obligauit. Quærebatur, an Sempronium agentem mulier senatusconsulti exceptione summouere posset? Respond. Iulianus in persona Sempronij idem statuendum quod in persona eius statueretur, qui pro muliere intercedente fideiussisset: ut quemadmodum illi fideiussori etiam ignoranti mulierem intercedere, competit aduersus creditorem exceptio, ne eidem postea quam soluerit, detur aduersus mulierem actio mandati: ita hoc casu Sempronio ex promissione exceptio contra me competit, actione in mulierem denegata. Sed hanc Iuliani sententiam non indistincte admittit Aphricanus. Sed tamen facilius defendi posse putat, si prius quam Sempronius mihi soluerit, intellexerit mulierẽ pro qua expromiserat fideiussisse. Sed si ante soluerit, quam id cognouisset: senatusconsulto locum non esse: nõ magis quam si pecuniam mulieri credidissem, quam illa tibi soluisse, ac tu rursus eandem mihi credidisses, aut si mulier debitorem suum delegasset. Sed hoc posterius non esse simile propositæ speciei putat Iulianus, quoniam delegando debitorem suum mulier alienam non subit obligationem: hic autem alienam in se transtulit obligationem.

a Dubitare..f. Titius. Acc.

b Negaui. f. ego Aphricanus. Sed uidetur quod mater vt C. eod. l si mater. §. j. quæ est contra. Sol. ut dixi sup. eod. l. quamuis. §. j. Acc.

c Vix. Nullo modo. Aliter accipitur uix sup. de iud. lege, uix.

d Eundem. f. alium. sed nec pro se: ut inf. de fideius. l. hæres. §. seruo. & l. Vranius Acc.

d Eundem. Titium.

hæreditate dubitaret, a qm̃ male gesta tutela existimaret: suadente matre pupilli, ut suo periculo adiret, adijt: stipulatusq; de ea {cã} est, indemnem se eo noie præstari. Si ex cã Tit. aliquid pupillo præstitisset, isq; matrem ꝯueniret: negaui b exceptioni senatusconsulti locum esse: qñ † uix c fit, ut aliqua apud eundem d pro eo e ipso intercessisse intelligi possit. Nec dissimilem f huic propositioni ex facto agitatam: cum quidã uir prætorius decessisset, duobus filijs superstitibus, quorũ alter impubes alter legitimus g fratri tutor esset: & cùm † paterna hæreditate {se} abstinere uellet h mandatu † uxoris defuncti, i quæ mater pupillo esset, abstento pupillo, solũ se hæreditati miscuisse: † ubi k similiter se rñdisse Iulianus ait: si ex ea causa l agente pupillo dãnum eo noie passus esset: nõ impediri eum S.C. quo minus à muliere rẽ seruaret. In ꝓposita specie m & illud tractatum est, † an is, qui mãdato mulieris adierit, si dãnũ ob id patiat, ꝙ debitores hæreditarij soluẽdo nõ fuerint: S.C. locus sit quasi quodammõ eorum obligationes mulier susceperit. Mag's aũt est ut ne ob hãc quidem cãm senatuscõsultum locum n habeat qñ non ea mẽte fuerit, ut pro his o intercederet: sed vt tutoris p aduersus pupillum, & cæteros forte creditores indemnem præstaret hæredẽ. † q Denique. † r si ponamus † mulierem in emptione hæreditatis eo noie damnum pati, ꝙ debitores hæreditarij soluendo non sint: nulla puto dubitatio erit, quia S. C. locus non sit: s et si maximè creditoribus aliquantum præstiterit. Quid ergo, si cum pp ea de adeunda hæreditate dubitaret Titius, ꝙ parum idonea nomina debitorum uiderentur: mulier hoc ipsum repromisit, ut quantò minus à quoquo eorum seruari posit, ipsa præstaret? Prope est, t ut sit intercessio.

Debitor delegatus à muliere intercedente antequam soluat, tutus est Velleiano, & si agat, exceptione Velleiani repellitur. B.

Cùm haberes u Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere uellet, x nec tu mulieris nomen propter senatusconsultum sequereris: y petijt

e Pro eod. Titio.

f Nec dissimilem. Quæstionem. f. ait Aphricanus: quæ quidem quæstio talis est cũ quidam, &c.

g Legitimus. i. fiduciarius. Acc.

h Vellet. Maior frater, semper subaudi.

i Defuncti. Scilicet nouercæ suæ. Azon.

k Vbi. idest, in qua quæstione.

l Si ex ea causa. Id est, aliqua, puta propter patrem: qui cum emancipasset eum, male gessit tutelam. Vel dic quia ab hæreditate abstinuit. Acc.

m In proposita specie. Scilicet prima huius l.

n Locum. Quia non est opus.

o Pro his. Scilicet debitoribus. Accursius.

p Sed ut tutoris. Supple fecit ea mente ut hæredem tutoris &c. sic inf. de except. rei iud. l. cum a. in prin Acc.

q Hæredem. Scilicet Titium.

r Denique. Nõ mirum si cesset Velleia. hoc casu quando conuenitur ab hærede propter pupillum & creditores: quia propter suam obligationem præstat. nam & in hoc casu cum emit hæreditatem, cessat. uel coniunge superiori casui. §. in proposita, &c. Ac.

s Non fit. Licet esset opus. nam nolebat ab emptione quasi discedere: quæ quasi emendo fideiusserit pro hæreditate.

t Prope est. Nam non potest dici intercessio propriè: quia fecit non tam illis subueniendo, quam isti consulendo. secundùm M. Vel dic prope est. id est, rationabile est. sic accipitur infr. de solution. l. Stichum §. penultimo.

u Cum haberes. Aliam ponit quæstionem non minus diligenter.

x Vellet. Animo nouandi.

y Sequereris. i. non accepisti eam.

† quoniam

† P. F. nominasti F. † Mandatu.

† immiscuisse: miscuisset.

† P. F. tractandũ est. al. esse.

† P. F. hereditatem.

† Deinde.

† P. I. pro ponamus. al. ꝓponas

Amen.

à me [a] mulier mutuā pecuniam, solutura tibi, & stipulanti mihi ꝓmisit, ignoranti [b] in quam rē mutua reī: atq; ita numerare me tibi iussit. deinde ego, qa ad manū numos nō habebam stipulanti tibi ꝓmisi. Quæsitum est, si eam pecuniam à muliere [c] petam, an exceptio senatusc̄ōsulti ei ꝓsit? Rn̄dit: uidendū, ne non sine rōne dicatur, eius loco, qui ꝓ muliere fideiusserit, haberi me debere: vt quemadmodum [d] illi (quamuis ignorauit mulierem intercedere) exceptio aduersus creditorē datur, ne in mulierem [e] mandati actio competat: ita mihi [f] quoq; aduersus te utilis exceptio dei, mihiq; in mulierem actio deneget. qn̄ hæc obligatio † periculo mulieris futura sit. Et hæc paulò [g] expeditius dicēda, si prius, quam ego tibi pecuniam soluerem: cōpererim eam intercessisse. Cæterū si ante soluerim: uidendum, utrumne nihilominus mulieri quidē exceptio aduersus me dari debeat, & ego tibi cōdicere pecuniā possim: an uerò perinde habēdū sit, ac si ab initio ego pecuniā mulieri credidissem: ac rursus tu mihi in creditum isses. Quod quidem magis dicendū existimaui: [h] ut sic S. C. locus non sit: †[i] sicuti [k] & cū debitorē suum mulier [l] deleget, intercessioni locus non est. Quæ †[m] postea † non rectè cōparari ait. [n] qn̄ [o] delegatione debitoris facta mulier nō obligef. At in proposito alienam obligationem in se transtulerit: [p] q; certè senatus fieri noluit. [q]

Actio restituitur contra omnes qui ex intercessione mulieris liberati sunt. Pau. de Cast.

Idem li. viij. Quæst. XX.

SI pro uno reo [r] intercesserit [s] mulier: aduersus utrunque restituitur actio creditori.

Si mulier intercedit in rem suam animo nouandi, iuuatur. Velleiano. Bar.

Callistratus lib. iij Institutionum. XXI.

SI pro aliquo mulier intercesserit, [t] sed † in rem eius, quod acceptum est, † uertatur: exceptio senatusconsulti locum nō habet: quia non sit pauperior. [u] Item si quid liberaliter [x] fecerit: veluti ne iudicatus pater eius, propter solutionem uexaretur. non erit tuta senatusconsulto Velleiano. oneribus [y] enim earum senatus succurrit. [z]

Mulier quæ ex intercessione non damnificatur, Velleiano non iuuatur. Bar.

Paulus libr. vj. Regularum. XXII.

SI mulieri dederim pecuniam, ut eam creditori meo soluat, uel expromittat: si eam † expromiserit, locum non esse senatusconsulto, Pomponius scribit: quia mandati actione obligata, in rem suam [a] uidetur obligari.

---

a A me. Quarta persona. Sempronio puta.
b Ignoranti. Idem si scienti: vt C. eo. l. si fœnebris. sed sine scrupulo uoluit procedere.
c A muliere. s. intercedente. Acc.
d Vt quemadmodum. s. fideiubenti pro muliere: vt supra, eo. l. si mulier contra senatusconsultum. §. fi.
e Ne in mulierē. quæ etiam ipsa pro alio intercesserat Accur.
f Ita mihi. Qui ne re fideiussor non sum.
g Paulo. i. parum habendum. hoc est unum argu. Aphricani, cui Iulianus non respon. sed tu respondebis, prout solues eius dictum. Accursius.
h Existimaui. Scilicet ego Aphricanus.
i Non sit. nec hoc, nec superiori casu.
k Sicuti. Hoc est aliud argu. Aphricani, cui Iulianus respondet.
l Mulier. Non existens ipsa obligata: vt supra, eo. l. quamuis. §. plane.
m Quæ. s. iam dicta, alias quem, scilicet casum.
n Comparari ait. s. Iul. de quo fuit habita mentio supra, ea. l. ij. resp. Sed male dicit: & oīa uerba sequentia sunt Iul. & sic quod dicit in fi. quod certe, &c. male dicit: & sic stamus in responsione quam modo fecit Aphricanus. Vel distingue an creditor fuit hic machinatus, & tunc tene quod hic dicit Iul. an non: & tunc tenet dictum Aphric. ut ar. j. eo. l. fi. §. antepe. sed secundum hoc quod dicit habere locum Velle. si creditor machinatus est, qualiter respondebis illi argum. quod fuit tale, ut perinde debeat haberi in quæstione proposita, ac si pecuniam numerassem mulieris: & ipsa tibi: & tu mihi? respon. hoc casu subijcit pro alio: si ad machinationem creditoris fiat. quod probo: quia ego subij obligationem pro ea: unde etiam ipsa onus huius obligationis sustinet: vt inf. eo. l. si decipiendi. in §. fin. ergo & ipsa subijsse uidetur. Acc.
o Quando. Pro quia.
p Transtulerit. Ex postfacto.
q Noluit. Et sic hic mulier habet Velle. secundùm Io.
r SI pro uno reo. S de duobus. Accursius.
s Intercesserit. s. animo nouandi: vt sic utereq; liberetur. alias quare restitueretur? & facit sup. e. l. quāuis. §. quā quā.
t SI pro aliquo. CASVS. Mulier pro Titio apud creditorē afo nouandi intercessit: illa pecunia. in rem mulieris conuersa est, an habeat Velleia? dicitur q; non. Sed quid si accepit mutuo pec. & patrem liberauit qui tenebatur iudicati, nunquid habet Vellei? Et respond. quod non: quia non intercessisse uidetur, sed donasse. hoc in secunda. Viu.
t Intercesserit. ꝑ procuratore suo. Accur.
u Pauperior. Sic. j. l. proxi. & sup. eod. l. sed & si eum. & l. aliquando.
x Liberaliter. Forte sine usuris credēdo. Vel dic, soluit pro parte, cum non esset pro eo obligata.
y Oneribus. Fideiussoris.
z Succurrit. Non donāti: vt s. eo. l. sed si ego. in ti. & inf. e. l. bona fide. §. fi. & l. fi. j. respon. Ac.
SI mulieri. CASVS. Habebam creditorē: dedi mulieri decem, ut cauetet creditori, uel expromitteret: an habeat locū Velle? Dicitur q; non: sed eū pecunia in rem suā uersa est. Viu.
a In rem suam. propter pecuniam, quæ ad eā peruenit. sic supra l. proxima. j. responso. & l. si mulieri

† P. F. aliter.
† Sed.
† Postea quam.
† sit.
† ei.
† de.
† P. F. uersaretur.
† P. F. ea

mulieri soluero. Ac.

SI mulieri. CASVS. Titius tenebatur mihi in e. decessit hærede relicto: uolo conuenire hæredē: mulier interrogata an esset hæres: respondit se hæredem esse: an non habebit locum Velleia? Et distingue, aut animo decipiendi respondit se hæredem esse, & non habebit locum Vellei. aut non: quia credidit se hæredem esse quo casu exceptione senatusc. iuuat.

a Minime. imo hoc casu magis, q̄ in alio intercedere uidetur: sed non uidetur intercedere ut iuuetur: quia decipit: ut subijcit, & ī. e.l. si decipiendi.

b Decepta. hanc tandem distinctionem adhibendam credo cum respōdit seruum alienum esse suum: ut ī. eo. l. si mulier intercedēdi.

c In eam. tanquā in hæredem. Ac.

DEbitrix. CASVS. Mulier debebat mihi. x. delegaui eam creditori meo, & ei promisit, utrum iuuetur Velleia? Dicitur q̄ non sed si promisit aliquid ne delegetur, certe iuuabitur. Si senatuscon. Mulier pro Titio intercessit & soluit: an statim mihi in ueterem debitorem debet restitui act. non expectato qd' condicat a me? Et rñ. statim ex quo intercessit. Si pro eo Tenebatur mihi Titius redhibitoria? intercessit mulier pro eo animo nouandi: restituitur postea act. pro rata temporis: ut si superarent quatuor menses, actio mihi restituatur pro eadem rata: licet statim postquam mulier intercessit, competierit restitutio a lege data: non tamen præscribi ut contra acti donec ab homine fuero restitutus, secundum quosdā. sed uerius est ut currat tempus residuum a tempore intercessionis: quod idem est quod tempus restitutionis. Viuia.

d Non utetur. ut C. eo. l. ij. Ac.

e Promisit. creditori, ne reciperet intercessionem. Accursius.

f Intercessisse. Melius dixisset contrarium, sed hoc ideo, quia cum creditor habeat pretium intercessionis: ipsam intercessionem recepisse uidetur: unde obs ei exceptio. Acc.

g Et non expectandam. l. quod soluat mulier & repetat. Accursius.

h Restituetur. s. per iudicis officium. ut dicunt. non per l. & hoc bene sequitur, post restitutionem. & quod dicit quamuis, &c. exponunt, impetrato. s. beneficio restitutionis: tu dic qd' restitutio fit per l. ipso iure primæ actionis ad residuū tempus, nō totius: licet uideret quod noua restituta deberet habere tantū tempus quantum ab initio habuerit pro prima. Item & alio ratione uidebatur eā perpetuam: quia fit a lege restitutio. ut institu. de perpe. act. in prin. Sed tamen est contra: Vt hic, & sup. de mino. l. fin.

Mulier quæ scienter uerum non respondit: Velleiano non iuuatur: secus si ignoranter. Bar.

Idem lib. sing. ad senatusc͞ō. Velleianum. XXIII.

SI mulier in iure interrogata, responderit se hrēdem esse: si sciens se hæredem non esse. responderit: minimè [a] intercessisse uideri, q͞a decepit. Quod si existimauit se hrēdem esse, & eo noīe decepta [b] respondit. in eam [c] actionē q͞dem dari pleriq; existimauerunt, sed exceptione

Si mulier debitrix delegatur, non iuuatur Velleiano. secus si aliquid promittat creditori, ne recipiat suā delegationem. Bar.

Idem libr. singulari de intercessionibus fœminarum. XXIIII.

DEbitrix mulier a creditore delegata, ꝑ eo, cui delegata est, promisit. Non utetur [d] exceptione. Si pecuniam promisit, [e] ne delegetur: intercessisse [f] uidetur.

Per senatusconsultum actio statim restituitur in pristinum debitorem in eo statu in quo erat. Bar.

Si senatusc͞ōsulti beneficium interuenerit: utrum statim, cùm mulier intercesserit, actio in priorem debitorem competit: an si mulier solutum condicat? Puto statim, & non expectandam [g] solutionem. Si pro eo, q͞ temporali actione teneretur, mulier intercesserit: temporalis actio restituetur: [h] sic tamen, ut ex præcedente causa continua tempora numerarentur † post restitutionem: quamuis [i] statim, atque [k] intercessit mulier, competierit. [l]

† numerentur.

Iussus non est intercessio: sed fideiussio. Bart.

Modest. libro sing. [illegible] XXV.

SI domina seruo suo credi iusserit: actione honoraria [m] tenebitur. [n] Quòd si ꝑ eo fideiusserit: [o] exceptione senatusconsulti Velleiani, iudicio cōuenta, aduersus creditorē tueri se poterit: nisi ꝑ suo negotio hoc fecerit. [p]

Idem dixit quod lex, si mulier. supra eodem: licet in terminis differat. Pau. de Cast.

Vlpianus libro xxix. ad edictum. XXVI.

SI mulier intercedendi animo seruum alienum suum esse responderit: quasi intercesserit, auxilio senatusconsulti utetur. [q] Planè si pro bona fide sibi seruiente responderit: non uidetur inter-

i Quamuis. quia dixit post restitutionem, uidebatur esse interuallum. & ad hoc aduersatur quamuis.

k Statim. atque. id est, postquam.

l Competierit. actio pristina. s. restituta per l. ut dixi.

SI domina. CASVS. Mulier iussit, ut seruo mutuarent: tenebitur qd' iussu, neque iuuabitur Velleia. si uero pro seruo fideiussit, nec in rem eius pecunia uersa est: iuuabitur. Viuia.

m Honoraria. scilicet quod iussu.

n Tenebitur. ut supra, quod iussu. l. ij §. j.

o Fideiusserit. Quod potest facere dominus pro seruo: ut insti. de fideius. §. j.

p Fecerit. Vt si seruus accipit mutuam pecuniam ad conuertendum in facta dominæ: ut quia uolebat de ea reficere domum dominæ. uel quid aliud simile facere. & tunc si domina se obligauit pro seruo fideiubendo pro eo, bene teneretur. sic & alias si fideiubēdo faciat factum suum, bene teneret: ut ī. e. l. aliquando.

SI mulier. CASVS. Seruus Titij fecit mihi damnum. uolebam conuenire Titium act. nouali. mulier in iure confessa est aīo intercedendi seruum suum esse: nunq͞d iuuabitur? Dicitur q̄ sic, si non animo decipiendi respondit. si uero credebat eum seruum suum esse sibi bo. fi. seruientem: non uidetur intercessisse. Vi.

q Vtetur. hic distingue. ut sup. eo. l. si mulier in iure.

Inter

cessisse. [a]

Velleianum non praeiudicat ei, qui non putat mulierem intercedere. Bar.

Papinianus libro ij. Respon. XXVII.

Bona fide [b] personam mulieris in contrahendo secutus, ob ea, quae inter uirum & uxorem accepta pecunia gesta sunt: [c] exceptione senatusconsulti non summouetur. †

Mulier contrahens cum seruo Velleiano non iuuatur. Bar.

Cùm serui ad negotiationem praepositi, cum alio contrahentes, personam mulieris, ut idoneae sequuntur: [d] exceptio † senatusconsulti dominum summouet. nec uidetur deterior causa domini per seruum fieri. [e] sed nihil esse dño quaesitum, † non magis, quam si litigio sum prædium seruus, aut liberum hominem emerit.

Mulier quae intercedit in rem suam, Velleiano non iuuatur. Bar.

Vxor debitricem suam uiro delegauit, ut uir creditor eius [g] pecuniam solueret. {Et} si fidem suam pro ea, quam delegauit, apud uirum obligauerit, locum exceptio senatusconsulti non habebit: quia mulier suum negotium gessit. [h]

Verba enuntiatiua à testatore prolata, creditoribus non praeiudicant. Bartolus.

Scaeuola libr. j. Responsorum. XXVIII.

Seia mancipia emit, & mutuam pecuniam accepit sub fideiussore marito. eámque soluit uenditori. postea maritus decedens non soluendo, in fraudem creditoris cauit testamento, se eam pecuniam uniuersam debere. [i] quaerit, an intercessisse mulier uideatur? Respondi secundum ea, quae proponerentur, non intercessisse. [k]

Mulier quae rem suam obligat, ut pecuniam pro alio soluat: iuuatur Velleiano aduersus creditorem scientem. Bar.

Fundum [l] uxoris suae maritus obligauit Sempronio ob conductionem. [m] mox mulier a Numerio sua fide mutuam pecuniam acceptam sub obligatione eiusdem fundi, soluit statim Sempronio pro marito suo. [n] Quaesitum est, an aduersus senatusconsultum obligata [o] sit? Respondi: si Numerius sciset eam intercedere: [p] fore senatuscon. [q] de quo quaereretur † locum.

Mulier intercedens iuuatur Velleiano: & actio restituitur in principalem debitorem & pignora. Bar.

Paulus libr. xvj. Responsorum. XXIX.

Quidam uoluit haeredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: sed quoniam facultates eorum suspectas habuit, † magis uoluit uxori testatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere. mulier eandem pecuniam dedit haeredibus, & ab eis pignus accepit, Quaero, an intercessisse uideatur: & an pignora, quae ipsa accepit, teneantur creditori? Paulus respondi: si creditor, cùm contrahere uellet cum haeredibus Lucij Titij, euitatis ijs, magis mulie

a Intercessisse. quia quodammodo dicit uerum: ut infra, de adulte. l. si postulauerit. §. de eo. Ac.

Bona fide. CASVS. Mutuaui mulieri x. malens agere cum muliere quam cum marito: ea conuertit in rem communem suam & mariti: an iuuetur Velleia. quasi pro alio se obligauerit? Dicitur quod non. Caetera plana sunt usque ad l. Seia.

b Bona fide. scilicet creditur.

c Gesta sunt. Insimul in communem rem: forte impendendo: ut s. eod. l. uir uxo. §. fi. & faciat s. e. l. sed si ego.

d Sequuntur. Accipiendo eam in fideiutricem.

e Per seruum fieri. quod esse non potest: ut j. de uo. l. pe.

f Quaesitum. Quod potest esse: ut C. de acquir. pos. l. fin.

g Creditori eius. s. mulieris. Acc.

h Gessit. sic s. e. l. si mulieri dederim.

Seia. CASVS. Mutuaui mulieri c. maritus pro ea fideiussit testamentum fecit maritus, in quo cauit se teneri mihi principaliter, & uxorem nomine fideiussorio: & hoc fecit in fraudem aliorum creditorum: ut tanto minus esset de bonis suis ex quibus eis satisfieret, an uideatur intercessisse propter mendacium uiri? Dicitur quod non.

Fundum. Vir fundum uxoris suae obligauit pro c. mulier accepit c. a Titio ut fundum liberaret, an uideatur Velleia. locum habere, ut sic non teneatur cum effectu Titio? distingue, aut Titius sciuit eam accipere pecuniam in causam mariti. aut non. primo casu iuuatur: secundo non. Viuianus.

i Debere. principaliter: ut per hoc mulier quod de suo soluit, repetat, uel per act. manda. uel neg. gest. & sic tanto minus aliis creditoribus soluetur. uel repetatur ab eo, cui soluit, condictione, sine causa.

k Intercessisse: quia hoc uerbis suis testator innuit: sed falsum erat, & ideo subijcit, non praeiudicare ueritati. Et sic not. quod falsa uerba testantis non praeiudicant ueritati: ut j. ad Syll. l. si quis in gram. §. j. & s. de pig. act. l. Caius. & C. de in. dela. l. cum aliquis.

l Fundum. s. non dotalem.

m Conductionem. conduxerat maritus a Sempronio aliquam rem, pro cuius pensione praestanda obligauit maritus fundum uxoris suae.

n Pro marito suo. i. pensione quam debebat maritus. Ac.

o Obligata. scilicet Numerio.

p Intercedere. Id est, hanc pecuniam in causam mariti accipere. sed uidetur quod etiam si sciuit creditor, sibi non noceat: ut C. eod. l. si foenebrem. & l. si aduersarius. quae sunt contra. Solu. hic res erat res eius obligata: ibi non. Vel dic eo animo accepit, ut solueret in causam mariti? ibi non. sed mutauit postea uoluntatem. secundum M. uel refert hic se ad illam intercessionem quam fecit patiendo maritum rem suam obligare Sempronio: quae est quasi intercessio: ut C. eod. l. si sine. ibi, ad mutuum factum mulieri. uel hic. uide (?) fraus facta senatuscon. quia cum fideiussisset pro marito, maluit creditor mulieri dare pecuniam: ut s. eo. l. quamuis. §. si cum essem. & int. l. prox. Acc.

q Senatusc. Velle.

Quidam. CASVS Titius mutuaturus pec. duobus haeredibus Sempronij: non habens plenam fidem de eis, numerauit uxori testatoris. & ab ea accepit pi-

† Summouebitur.

† P. F. exceptione.

Falsa testatoris uerba ueritati non praeiudicant.

† quaeritur.

† Iste casus est no. secundum Bal. in l. j. C. eo. secundum Alex. post eum in additi. ad Bar. in l. si mulier. s. eodem.

† habebat

pit pignora. mulier numerauit hæredibus : & quasdam res recepit in pignore. an mulier iuuetur ? Et resp. quod sic : & subducuntur pignora, & datur institoria in hæredes. Sed nunquid res quæ mulieri pignori datæ sunt, sint Titio obligatæ ? Dicitur quòd non de rigore iuris : secus de æquitate. Paulus. Mutuaturus a Titio : uolebat Titius mihi dare mulierem fideiussorem : noluit: sed cum muliere contraxi, & postea Titius fideiussit. an iuuetur mulier ? Dicitur quod sic : quia quicquid est in fraudem senatuscon. factum, ratum habendum non est. Viuia.

decessit, & mulierem hæredem instituit: hæc mulier hæreditatem adiuit, an possit iuuari Velleian. ut mihi non soluat ista c. Respon. quod non: quia non per omnia mulier est priuilegiata sicut minor xxv. ann. nisi forte dolo malo creditoris hæreditatem adiret. Si mulier. Intercessit mulier pro Titio, & pignora dedit. subducta muliere, in ueterem debitorem action. pristina restituta, si mulier agit ratione pignoris : & pignus, & fructus pignoris restituentur: & si deterior res facta est, damnum æstimabitur. hoc in prima. Sed quid si creditor iure crediti uendat : an mulier possit ab emptore auocare ? Dicitur quod sic : quia posset a uenditore : neque debet esse melioris conditionis emptor quam uenditor. hoc in secunda. Item si Titius tenebatur mihi in c. uxor sua dedit mihi fundum insolutum, ut accepto ferrem uiro: si mulier uindicet fundum authoritate Velleiani, & excipiam : quia uendita & tradita res est, replicabit quod contra senatuscon. Velleia. celebrata erat uenditio. Hæc sunt uera siue ego emerim, siue aliquem supposuerim qui emeret, ut si mulier fundo suo careret, hoc in persona uiri. idem est si pro alio quam pro uiro rem suam tradidisset. Si mulier. Mandauit mulier Titio ut fideiuberet pro Seio, cum ipsa non posset : an Titio competet excep. Vellei ? Videtur quod non : quia uerba senatuscon. loquuntur de petitione non danda: contra mulierem. Distingue : aut creditor recepit Titium in fraudem senatuscon. ut ipsa non intercederet & hoc sciuit, aut ignorauit. Primo casu exstat creditori except. secundo non : nisi Titius sciuisset : quo casu non aget Titius manda. contra mulierem obstante : Vel. & Titius creditori erit obligatus : secus si Titius ignorasset. Si mulier. Mulier pro Titio intercessit animo nouandi & liberandi eum : cum creditor uellet agere restitutoria aduersus Titium, obtulit se mulier. dicens se paratam subire iudicium, neque uelle opponere Velle. an sit audienda ? Et dicitur quod sic. & cauebit se non usuram excep. Velleian. Intercedere. Si pro alieno seruo intercedat mulier qui ciuiliter obligari non potest: an iuuetur ? Dicitur quod sic. sed in dominum, &c. ut in littera. Viui.

rem ream elegit: & in ipsi* persona S.C. quod de intercessionib. factum est, locum esse: & pignora ab ea data non teneri. eas autem res, quas mulier ab ijs, pro quibus intercedebat, pignori accepit, creditori mulieris obligatas non esse. sed non sine ratione prætorem facturum, si non tantùm persona mulieris subducta, † in principales debitores dederit actionem: [a] sed etiam in res, [b] quæ mulieri obligatæ sunt.

Paulus respondi: [c] ea, quæ in fraudem senatusconsulti, quod de intercessionibus fœminarum factum est, excogitata probari possunt, rata haberi non oportere.

Mulier decipiens non iuuatur Velleiano. Bar.

Idem lib. ij. Sententiarum. XXX.

SI decipiendi animo, [d] vel cùm sciret se non teneri, mulier pro aliquo intercesserit, exceptio senatusconsulti non datur. Actionem enim, quæ in dolum [e] mulieris competit, amplissimus ordo non excludit. [f] Procurator, [g] si mandatu mulieris pro alio intercesserit: exceptione senatusconsulti Velleiani adiuuatur: [h] nec † alias actio intercidit. † [i]

Adeundo non videtur quis intercedere, nisi fraus creditoris intercesserit. Bar.

Idem li. j. ad Ner XXXI.

SI mulier, quod ex intercessione soluit, nolit repetere, [k] sed mandati agere, [l] & cauere [m] uelit de indemnitate reo: audienda est. [n]

Velleianum prodest aduersus eum cum quo contraxit mulier, & successori eius ad rem & ad fructus. Bar.

Pompon. lib. j. Senatusconsult. XXXII.

SI mulier hæreditatem [o] alicuius [p] adeat, ut æs alienum eius suscipiat: uix [q] est, ut succurri ei debeat, nisi si fraude creditorum id conceptum sit. [r] Nec enim loco mi-

a Dederit actionem. i. restitutoriam ut su. eo. l. quamuis. §. si cum essem. Et sic not. per hanc. l. quod hæc institoria datur scienti creditori: sed non dolum committenti: vt inf. de fideius. l. si Tit. §. Acc.

b In res. i. nomine earum rerum.

c Paulus respondi scilicèt generaliter. & sic sit hic §. uel sine §. & dic, scilicet, generalius.

SI decipiendi. CASVS. Si mulier pro aliquo intercessit induens uestes uiriles, ut sic creditorem deciperet. an iuuetur ? Dicitur quod non. Procurator. Ad mandatum mulieris aliquis pro Titio fideiussit : an iuuetur iste ? Dicitur quod sic.

d Decipiendi animo. forte induit se ueste uirill. Ac.

e In dolum. i. propter dolum. & ex hoc collige quod creditor putabat eam teneri, alias non uideretur deceptus: ut inf. de reg. iur. nemo videtur. & inf. de ac. emp. l. j. in si. & est exemplum sup. l. si mulier in iure. & inf. l. fin. §. antepenulti.

f Non excludit. Vt sup. eo. l. j. uerba. & l. si mulier in iure. & C. eo. l. si sine. §. si. & l. fœminis. Ac.

g Procurator. s. mulieris.

h Adiuuatur. Si creditor sciuit: alioqui non iuuatur: ut sup. eo. l. si fideiussores. & inf. l. si. §. antepe. & facit sup. eo. l. si mulier contra senatuscō. §. si. & l. tutor. in si. alias non adiuuetur. s. procurator per Velleia.

i Actio intercidit. Subaudi, nisi per Velleia.

k SI mulier. Repetere. ab eo cui soluitur. Acc.

l Agere. Contra eum pro quo fideiusserat.

m Cauere. Forte nō poterit probari mulierē soluisse.

n Audienda est. Et sic in procuratore qui exceptionē in sua persona habet: vt inf. man. l. idemque. §. pen. & sic inf. de fideius. l. seruus inscio. & l. seq. & l. si seruus alij. & sup. de mino. l. si iudex. Acc.

SI mulier hæredi. CASVS. Titius debebat mihi c,

o Hæreditatem. Sibi delatam. Ac.

p Alicuius. Mortui.

q Vix. i. nullo modo sic sup. eo. l. tutor. in prin.

r Id conceptum sit. Vt adeat mulier.

† P. F. si nō tantum in persona muliere subducta in principales, &c.

† P. F. ac.
† P. F. intercidat.

Mulier.

noris xxxv. annis circũscri pti per omnia habenda est mulier. [a]

Mulier quæ intercedens lu dedit pignora : patest ipsa vnà cũ fructib. & ni deteriaratione repetere tam à creditore, quam et ab alio qui habet cãm ab eo. Pa.

Si mulier rem à se pignori datã per intercessioné, recipere uelit: fructus et [b] liberos [c] recipit. Et si res deterior facta fuerit eo nomine: magis ẽst ut æstimetur. [d] Sed si creditor, qui pignus per intercessioné accepit, hoc alij uendidit, uera est eorum opinio, qui petitioñẽ dãdam ei putãt, et † aduersus bonæ fidei emptorem: ne melioris cõditionis [e] emptor sit, quã fuerit uenditor.

Si mulier vendidit fundum pro alio : iuuatur Velleiano. hoc dicit. Bart.

Item si mulier [f] creditori uiri fundum uendidit, & tradiditea ꝯdõne, ut emptor acceptam pecuniã ui ro referret, [g] & hunc fundum uindicet: exceptio quidem opponitur ei de re empta & tradita : sed replicabitur [h] à muliere, *ac † si ea venditio contra senatuscõsultum facta sit.* [i] & hoc procedit, siue ipse creditor emerit, siue interposuerit aliũ, quò [k] mulier ea rõne careat re sua. Idẽ est, si nõ ꝓ uiro, sed ꝓ alio dbitore [l] rẽ suã tradidit. [m]

Si alius mandata mulieris intercedit, exceptiani Velleiani est locus si creditor hoc sciuerit. aliàs secus. Bar.

Si mulier, ne ipsa intercederet, alij mandarit, ut id faceret: an in huius personã locus huic S. C. sit, qui rogatu mulieris id faceret? totus [n] ẽm sermo senatusc õsulti ad petitionem non dãdam aduersus ipsam mulierem spectat. Et puto rem ita esse distinguendam: ut si quidem creditor, cui me obligaui mãdante muliere, hoc in fraudem S. C. egisset, ne ipsa interueniret ꝙ senatuscon sultum, daret aũt alium: ex cludendum [o] eum exceptione fraudis S. C. factæ. Si uerò is ignorasset, ego aũt scissem : tunc mandari me agentem cũ muliere, excludendum esse : me autem creditori teneri.

Si mulier in iudicio exceptioni Velleiani renunciat, Velleiano non iuuatur. Bart.

Si mulier pro eo, pro quo intercessit, iudiciũ parata sit accipere, ut non in ueterem debitorem actio detur: qm̃ exceptionem senatusconsulti opponere potest: cauere debebit † ex ceptione se non usuram, [p] & sic ad iudicem ire. Intercedere mulierem intelligendum est §& § pro eo, qui obligari non possit: ueluti si pro seruo alieno intercedat. Sed rescissam intercessione, in dominum restituenda est actio.

TITVLVS II.

DE COMPENSATIONIBUS.

Modestinus libro vj. πανδεκτῶν. I.

Compensatio est debiti [q] & crediti inter se [r] contributio.

Iulianus lib. xc. Digestorum. II.

Vnusquisque creditorem suum, eundemque debitorem petentem

a Mulier. Vt su. de minoribus. l. si apud.
b Etiam. Quasi dicat. non solum rem.
c Liberos. Id est, tanquam non obligatos.
d Æstimetur. Scilicet damnum. Accursius.
e Melioris conditionis. No regulam: vt ĩ. de reg. iur. l. in his §. non debeo. & C. e. l. si sciens. & C. supra, de re. uind. l. redemptores. §. j.
f Item si mulier. scilicet intercessura.
g Referret. i. accepto ferret. Vel dic i. compensaret.
h Sed replicabitur. Imo uidetur ꝙ non replicet : ut C. e. l. senatus in fi. quę est contra. Sed ibi nec maritus emit, nec alium interposuit : sed mulier ipsa emptorem inuenit. Item cõtra supra eo. l. quamuis. §. interdum. & § plane. Sed ibi uoluit delegare : hic intercedere: quare secus si deinde.
i Facta sit. Subaudi, recte exciperes tu emptor : sed quia est facta contra Senatuscons. Velleian. non recte excipis. Accur.
k Quo. Prout. Accursius.
l Debitore. Alicuius.
m Tradidit. Non animo donãdi. alias contra. supra, eod. l. sed si ego. & l. seq.
n Totus. Videtur quod non potest. totus enim, &c.
o Excludendum. quid si ego mandatarius nesciui quod faceret ad hoc ut aliquam obligationem in se susciperet? R ñ. forte non iuuatur mulier. ar. sup. eo. l. si fideiuss. Vel quid si putabam ipsam posse intercedere?
p Non usurã. Not. ꝙ põt renunciari huic le. cõ ut hi, & C. quã mu. tut. offic. fun. pos. l. fi. & auth. ut ma. debit. & c. §. quia uero. col. v. secus in Maced. ut dixi supra, ad Mace. l. tametsi, & hoc accipe si est certiorata de beneficio sibi cõpetẽti: alias non : ut supra, de trãs. l. cum Aquil. sed si renunciat. nunquid semꝑ ꝓsumit certiorata? Arg. ꝙ sic. insti. de fideiuss. §. fi. & de inn. stip. § si scriptũ. Sed quid præsumemus ĩ dubio? Dici põt, ꝙ cum ignoret leges, ꝙ ei permittitur : vt C. de iur. & fac. ign. l. fi. ꝙ resignatio nõ ualeat, secundum Io. Sed forte hic secus. cum non sit hoc beneficium restringendum: ut arg. inf. de lib. & posth. l. cũ quidam. intercedere non possit. s. ciuiliter: ut subijcit, & infra, de regu. iur. l. in personam seruilem. sed naturaliter sic, alias fideiussor accedere non posset : ut inf de reg. iur. l. cum principalis & facit supra eod. l. sed si pro alieno.

D E C O M P E N S A.

Quia in creditis principalibus & accessorijs de quibus est dictum, obijcitur cõpensatio : idea de ea posuit. Vel dixit de exceptione Velleia. nunc de ea quæ fit per cõpẽsationẽ.

Compensatio. CASVS. Debebas mihi x. ego tibi alia x si petas a me, ubi j ciam tibi compensationem, quæ necessaria est: quia magis interest non soluere, quam repetere solutum.
q Debiti. Ab utraque parte. Accursius.
r Inter se. s. contrahentes.
Vnusquisque. Compen-

† P. F. &.
† P. F. aut.
Velleianõ mulier renũciare potest.
† senatus consulta.
debet.

summouet, si paratus est compensare. a

Pomp. li. xxv. ad Sab. III.

IDeo compensatio necessaria est, quia interest b nostra, potius non soluere, quàm solutũ repetere.

Fideiussor potest compensare quod debetur reo principali & sibi. Bart.

Paul. li. iii. ad Sab. IIII.

VErum est (quod & Neratio placebat, & Pomponius ait) ipso iure eò minus fideiussorem c ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere pōt. Sicut enim cùm totum peto a reó, male peto: d ita & fideiussor non tenetur ipso iure in maiorem quantitatem, quam reus condemnari potest, e

Caius li. ix. ad edictum prouin. V.

SI quid a fideiussore petatur: æquissimum est eligere fideiussorem, f utrum quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit. Sed & si utrunq; cõpensare uelit: àudiendus est.

De debito in diem potest obijci compensatio: licet ante diem peti non possit. Pau.

Vlp. lib. xxx. ad Sab. VI.

† QVod in diem debetur: non compensabitur, g antequam dies ueniat, quã quam dari oporteat. h

Sententia lata super principali, non praeiudicat in incidenti: quod potest per se stare. Item ei qui succumbit in exceptione, opponitur exceptio rei iudicatæ. si illud idem in modum actionis intentat. quod multum not. Bar.

Si rõnem compensationis iudex non habuit salua manet petitio. Nec enim rei iudicatæ exceptio obijci potest. i Aliud dicam, si reprobabit † pensationem, † k quasi non existente debito. tunc enim rei iudicatæ mihi nocebit exceptio.

Idem libro xxxij. ad edictum. VII.

ETiam quod natura debetur, uenit l in compensationem.

a Compensare. tantum quantum debet. Sed fallit hæc l. in casibus: ut dices inf. eo. l. ob negotium. Acc.

b IDeo. Interest. propter laborem & expensas quæ fiunt in iudicijs, & propter moram iudiciorũ: ut supra, de pec. l. quòd debetur. Et sic est bona rõ: ut hic, & inf. de fidei. l. si stipulatus esses. in si. j. respon. Acc.

VErum. CASVS. Debebas mihi x. alia x. debebam tibi: perij a te fideiussorem: & non opposita compen. dedisti mihi fideiuss. tanto minus tenetur fideiuss. quantum tu potes retinere per compen. Vin.

c Fideiussorem. s. acceptum, postquã reus potuit compensare.

d Male peto. quia per exceptionem repellor: ut supra, quãdo. ususf. le. ce. l. j. in fi. unde patet quod ipso iure non fit cõpensatio: ut dices j. l. proxi. Circa fideiussorem tamen distingue hic, cum fideiussor est acceptus: aut postquam compensare reus potuit, aut ante. Si post: aut incertam summam, aut ita † fideiubes pro illo quod ille debet? In primo casu tenetur: sed obijcit compensationem: ut j. de fideiuss. l. si stipulatus. quæ est contra. In secundo ipso iure non tenetur, ut hic in eo quòd obijcitur compensatio a reo: quia uerba cũ effectu sunt accipiẽda: arg. inf. de uerb. sig. l. si debitor. & l. creditores. & de ner. ob. l. eum qui. §. quoties. ibi, verum dices, &c. & supra, ne quis eum qui in ius uoca ui exi. l. si per. §. docere. & inf. de iu. dot. l. si ego Seiæ, &c. Si autem antequam reus compensare potuerit, acceptus sit fideiussor, tenetur insolidum, sed exceptionem compensationis habet: ut C. de exce. l. defensiones. & de fidei. iu. l. j. Acc.

e Condemnari potest. opposita compensatione a reo.

SI quid. CASVS. Debebas mihi decem, & ego tibi alia x. dedisti mihi fideiussorem cui similiter ego tenebar: an fideiu. possit eligere uelit compensare debitum suum: an rei, s. tuum? Et resp. quòd sic. Sed & si uelit utrunq; compensare: an sit audiendus? Resp. quod sic. & hoc intellige usque ad concurrentem quantitatem.

f Eligere fideiussorem. Fideiussor debitum suum & rei compensat: ut hic sicut pater filij, & econtra. s. filius conuentus id quòd debet patri, compẽsare põt. Item dña serui: ut inf. eo. l. si cum filio. & procurator in rem suam in tribus casibus: ut inf. eo. l. in rem. §. creditor. Item socius: ut inf. de duo. re. l. si duo. alias alienũ debitũ nemo compensat: ut C. eo. l. eius. & inf. eo. l. in rem §. creditor.

Item nunquid compensatio ualet ipso iure ? quidã quod sic: adeo ut hominis factum non sit necessarium. argu. pro eis inst. de act. §. in bonæ fi. & ar. C. eod. l. fi. in prin. Tu dicas in delictis fieri ipso iure: ut dices inf. eo. l. si ambo. Item quo ad impediendum cursum usurarum: ut j. eo. l. cũ alter. Cum enim ipsæ debeantur ex mora, nõ est in mora, qui habet exce. ut supra, si cer. pe. l. lecta. alias nõ fit non ipso iure, sed demum opposita ab homine. & ad hoc est infra, eo. l. quod Labeo. nã si ius compensaret, non esset in hominis potestate: quod ibi dicit. Itẽ pro hoc est quod hic dicit, & sup. l. proxi. & quod dicitur fieri ipso iure, quandoque sup. si opponatur ab homine.

† Huic capiti in P. Fl. præponitur caput proxime sequens.

P. F. non est.

QVod in diem. CASVS. Si tenearis mihi in x. debitis in diem: & ego tibi in x. pure si petas, non obstabit tibi cõpensat. antequã dies ueniat. licet enim statim debeatur: peti tamen non potest.

Si ratione. Tenebaris mihi in x. & ego tibi in x. petij: neque opposuisti cõpensationem: imo opposita fuit: quod est uerius, sed non reprobata, aliter non faceret mentionem de except. rei iudica. & mihi condemnatus es in tuo suum decem remaneat tibi petitio integra, quæritur? Et respond. quòd sic, neque ob. tibi excep. rei iud. hoc in prima. Si uero opposuisti, & iudex eam non admisit: sed pronunciauit quod nihil debebam: tibi petenti obst. rei iud. excep. hoc in secunda.

† Reprobauit.

† Compensationem.

g Non compensabitur. ut inf. eod. l. si cum mili. §. cum intra. Acc.

h Oporteat. quia cessit dies: non tamen uenit.

i Obijci potest. ut hic, & supra, de ne ge. l. si autem. §. si quocunque modo. & ar. supra, de ijs qui no. infa. l. Lucius. Sed ar. contra supra, de condi. inde. l. fi. §. ul. & C. de fruct. & li. expen. l. terminato. & C. dep. l. iiij. Sol. illæ in accessorijs quæ non possunt durare sublato principali: ut inf. de reg. iur. l. cum principalis.

k Pensationem. Id est, quod non fiet dixit, quasi non, &c.

ETiam. CASVS. Filiusfa. tenetur patri: & ita naturaliter. & si postea emancipatus fuerit: & pater in alia manu tenetur ei in alijs: an naturaliter debitum compensare possit, quæritur? Et dicitur quod sic. Vin.

l Venit. ut infra eodem lege, quæcunque. contra. Sol. ut ibi Acc.

ff. v. yY In com-

Debitum litigiosum, potest in compensationem deduci. Bart.

Caius lib. ix. ad edictum prouin. VIII.

IN compensatione et id deducitur, quo noie cum actore lis contestata est: ne diligentior quisque deterioris [a] cōdōnis habeat, si cōpensatio ei denegetur.

Illud quod peti poterat cum adiectione de peculio, deducitur in compensationem. Bar.

Paul. li. xxxj. ad edi. IX.

SI cum filiofamil. aut cum seruo cōtracta sit societas, & agat dominus, uel pater: solidū per cōpensationem [b] seruamus: [c] quamuis si ageremus, duntaxat de peculio pstaret.

Filius potest obycere compensationem de eo quod debetur patri, si de rato cauet. Bar.

Sed si cum filiofa. agatur, an quæ patri debentur, filius compēsare possit, quæritur. & † magis est admittendum, quia unus cōtractus [d] est: sed cum cōdōne, [e] ut caueat patrem suum ratū habiturū, id est, nō exacturum, quod is compēsarit.

Negligentia ad negligentiam admittitur compensatio. Item debita ex paribus causis compensantur. Bar.

Vlpianus lib. lxiij. ad edict. X.

SI ambo socij parem negligentiam [f] societati adhibuimus: dicendum est, desinere nos inuicem esse obligatos, ipso iure compensatione negligentiæ facta. Simili modo probatur, si alter ex re cōmuni aliquid perceperit, alter tantam negligentiam † adhibuerit, quæ eadem quantitate æstimatur: † compensationem factam uideri, & ipso iure [g] † inuicem liberari. Si quis igitur compensare potens soluerit: condicere poterit, [h] quasi indebito soluto.

Debitum ex delicto compensatur. Bart.

Quoties ex maleficio oritur actio (ut puta ex causa furtiua, [i] cæterorumque [k] maleficiorum) si de ea † re † pecuniariè † agitur: cōpensatio locū habet. [l] Idem est, & si cōdicatur [m] ex cā furtiua. Sed & qui noxali iudicio conuenitur, compensationem opponere potest. In stipulationibus quoque, quæ instar actionum habent, id est, prætorijs, compensatio locum habet: & secundum Iulianum, tam in ipsa stipulatione, [n] quàm

IN compensatione. CASVS. Tenebaris mihi in x. & ego tibi in alijs x. petij, & litem sum tecū cōte. petis a me tua x. & nolo soluere compensando: an sim audiendus? Dic quod sic: alioqui diligentia mea esset mihi damnosa: quod esse non debet.

[a] Deterioris. quod esse non debet: ut hic, & ff. de re. iur. l. non solet. imo melioris: ut C. de annona. excep. l. ij. Acc.

SI cum. CASVS. Contraxi cum filiofa. societatem: tenetur mihi in x. ex causa societatis & ego ei in alijs x. si conueniat a patre, an insolidum, an quatenus est in peculio, ob. sibi comp. excep. Et resp. quod insolidum: licet si alias agerem, condemnaretur, quatenus pateretur pe. & hoc in prima. Sed quid si agam cum filio, & patri teneatur an filius possit obijcere compen? Resp. quod sic, ita tamen quod filius caueat patrem ratum habiturum. i. non exacturum quod filius cōpensauit. & hoc in secunda. Viu.

[b] Per compensationem. etiā si ex maleficio actor conueniat patrem: ut inf. te. a mo. l & ideo † sicet sequens §. huius l. contradicere uideatur. dicit enim quod unus contractus: sed illa non est bona ratio secundum Ioan. Et not. seruati iure exceptionis quod non potest peti: ut infra, de con trahen. emp. l. si in emptione. §. idem si emptor & supra, si certum petatur. l. cum fundus. §. seruum.

[c] Seruamus. nos qui sumus socij filij uel serui.

[d] Contractus. mala ratio: sed supple maxime.

[e] Condictione. s. ista.

SI ambo. CASVS. Duo socij parem negligentiam adhibuerunt in societate: quia forte per negligentiam unius damnificata est societas in x. ex negligentia alterius in alijs x. an hincinde debeat fieri compensa? Dicitur quod sic. & hoc in prima. Sed quid si unus ex societate recepit x. alius damnificat in alijs decem per negligentiam: an hincinde possit fieri compen? Dicitur q sic. & hoc in secunda. Sed quid si ille qui potuit compensare, soluit: an possit repetere? Dicitur quod sic per cond. inde. hoc in tertia. Quoties. Tenebaris mihi in decem ex causa furti: quia rem meam surripuisti: ex alia causa tenebar tibi in alijs x. an hincinde locum habeat compen? Dicitur q sic. hoc in prima. Idem in condictione furtiua, q in actione furti sup. diximus. hoc in secunda. Sed quid si seruus tuus fecit mihi furtum, si conueniam te noxaliter, uel q des furem pro noxa, tu uelis compensare: an sis audiendus, cum in alia manu sim debitor? Et resp. quod sic. In stipulationibus. Domus tua minabatur ruinam supra domum meam: & mea supra tuam: petij ut caueres mihi: & noluisti: si petas a me quod tibi caueam, an possim obijcere compensat? Dicitur quòd sic. Sed quid si hincinde cautum sit & damnum hincinde datum sit, cum agatur ex stipulatu: an damnum cum damno possit compensari? Resp. quòd sic. Viu.

[f] Parem negligentiam. i. negligētiam quæ par damnum attulit.

[g] Ipso iure. opposita ab homine. Vel dic q (est uerius) in maleficijs ipso iure fieri. i. a lege, sicut in usura, in odium earum: ut negligentia cum negligētia: item dolus cum dolo: ut sup. de don. l. si duo. & inf. de exce. do. apud Celsum. §. Marcellus. & inf. so. matr. l. uiro. itē doli & culpæ, si per culpam te læsi in uno tu me per dolum in alio. si autem in eadem re: tunc non: ut sup. ad legem Aqui. l. item si. in fi. l. Ac.

[h] Condicere poterit. ut hic, & inf. de impen. in re. do. fa. l. q dicitur. §. pen. Si uero tale debitum esset q compensari non posset: non datur repetitio, ut ff. de condi. inde. l. qui inuicem. Ac.

[i] Ex causa furtiua. id est, ex furto quo oritur actio. furti. Acc.

[k] Cæterorumque. ex rapina & ex iniuria. Acc.

[l] Locum habet. ipso iure: ut dixi sup prox l. re ipon. fallit in casu in quo non fit compensatio: ut C. cod. l. fi. in fi. quæ est contra.

[m] Condicatur. cum res interijt. Ac.

[n] Tam in ipsa stipulatione. ut quia nolui tibi cauere: ideoque missus fuisti in possessionem si eadem domus in aliam domum quæ mihi remansit minatur ruinam

† Quod.

Seruari potest qd' iure peti nō potest.

† P.P. adhibuerit.

† Existimatur

† F.F. inuicem liberationem.

† Pecuniariter.

[n] Mallem legi adeis. ut & animaduertit Cuiac. q & uerba superius demonstrāt, si de ea re pecuniar. &c. Significāt. n. pecūniariè actioni ex maleficio compensationem opponi, non pœnali. Quomodo fieri soleat huiusmi. compensatio optimè declarat Seneca lib. 6. de benefic. unde etiā Innocent. c. Intelleximus. De adulterijs. A. Pers.

nam, non poſſum petere cauerı: ut infra, de damno infecto. l. qui bona. §. ſi quis quia. ſed aliarum nomine poteſt. ut in eodem tit. l. damni. §. ſi uicinas. nam in quo deliquit, &c.

a Stipulatu. Si hincinde eſt commiſſa. Acc.

C Vm alter. CASVS. Tenebar tibi in x. & tu mihi in xx. ſed ſub uſuris admiſſa compenſatione debiti concurrentis: præſtabis tantum de x. uſuras: iſtud habet locum non ſolum in priuatis. ſed etiã in fiſco. hoc in l. ſe. Sed & ſi. Si utrunque debitum erat diuerſarum uſurarum: puta unus uſuras centeſimas debebat, alter ſemiſſes tantum uſuras: compenſatio tamen admittitur eius ſummæ, quæ in utroque concurrit.

b Concurrentis. Ut hic, & infra, l. proxim. & C. eod. l. ſi conſtat. & l. etiam ſi fideicommiſſaria.

c Quantitatis. Sortis.

d I Dem. Fiſci. ſi ex eadem ſtatione ſit debitum: ut C. eod. l. j.

Q Vod. CASVS. Tenebaris mihi in x. ex cauſa uenditionis: & in alijs x. ex cauſa locationis: & ego tibi in x. ex cauſa mutui. ſi petam x. ex cauſa uenditionis, & admittatur compenſatio: an ſi uelim adhuc petere x. ex cauſa alia, poſſis mihi objicere cõpenſationem in alijs x. quæ prius compenſauimus? Dicitur quod non.

e Non objiciatur. Sic & j. té rat. hab. l. procurator. j. reſp. arg. contra ſupra, de inoff. teſt. l. Papinianus. §. ſed nec impuberis.

in ex ſtipulatu[a] actione poterit objici cõpẽſatio.

Quo ad impediẽdum curſum uſurarum fit cõpenſatio ipſo iure etiã ſi opponatur ab homine.

Idem lib. xxxiij. ad edictum. XI.

C Vm alter alteri pecuniam ſine uſuris, alter uſurariam debet: cõſtitutum eſt à diuo Seuero, concurrentis[b] apud utrũque quantitatis[c] uſuras non eſſe prẽſtandas.

Idem lib. lxiiij. ad edictum. XII.

I Dem iuris eſt nõ ſolùm in priuatis, uerum ẽt in cãfiſci[d] conſtitutum. Sed & ſi inuicem ſit uſuraria pecunia, diuerſæ tñ uſuræ: compẽſatio nihilominus locum habet eius, quod inuicem debetur.

Vna cauſa nõ poteſt operari circa diuerſos effectus. h. d. Bar.

Idem lib. lxvij. ad edictum. XIII.

Q Vod Labeo ait, non eſt ſine ratione: ut ſi cui petitioni ſpecialiter deſtinata eſt compenſatio, in cæteris non objiciatur.[e]

De debito inefficaci propter peremptoriam, non poteſt objici compenſatio. h. d. Pau.

Iabolenus libro xj. ex Caſsio. XIIII.

Q Væcunque per exceptionem perimi poſſunt, in compenſatione† non ueniunt.[f]

Debitum certo loco, poteſt ubique compenſari, habita ratione intereſſe propter locum. Bar.

Idem li. xxv. [illegible] XV.

P Ecuniam certo loco à Titio dari† ſtipulatus ſum. is petit à me, quã ei debeo pecuniã. Quæro, an hoc quoq; penſandum ſit, quanti mea intereſt certo loco dari?[g] Reſpõdit: ſi Titius petat, eã quoque pecuniam, quam certo loco promiſit, in compẽſationem deduci oportere: ſed cum ſua cauſa, id eſt, ut ratio habeatur,† quanti tua[h] interfuit eo loco, quo conuenerit, pecuniam datu iri.[i]

Non poteſt uni heredum compenſatio opponi de eo, quod ad alterum peruenit. Bar.

Papinianus li. iij. Quæſtionum. XVI.

S I cùm militi caſtrenſium bonorum alius, cæterorum alius hæres extitit, & debitor alteri hæredum obligatus, uelit† compenſare, quod ab alio debetur: non audietur.[i]

Dies qui miſerationis cauſa adijcitur ſolutioni, compenſationem non impedit. Bar.

f Non ueniunt. Sed naturale debitum non petitur: & ſic non uidetur uenire in compenſa. ut hic. Sed contra ſupra, eod. l. etiam. Sol. naturale debitum defectu actionis non petitur: non autem ui exceptionis perimitur. Quid ergo ſi uerus debitor abſolutus a me x. petat: no opponam compenſationem? Videtur quod non per hanc l. Sed contra ſupra, de cond. indeb. l. Iulia. ſed ibi de compenſatione nil dicit. Item contra ſup. eodem l. etiam. Sol. ibi ſimplex naturale debitum erat: hic tantum ciuile & ius cum non ſit ibi actio: nec ergo exceptio. Item contra infra, rem rat. hab. l. procurator. §. j. Sol. ibi prodeſt alij quod uero debitori non prodeſt. ſic C. de iure dot. l. fin. in prin. datur ergo ei ut damnum euitet quod habet per me: ut j. de ſolu. l. Modeſtinus. Itẽ quod hincinde petitur uel cõpenſat, ex non fonte eſt. l. itẽ ibi de damno uitando certat: hic de lucro. Ac.

P Ecuniam. CASVS. Debebas mihi duo. Bono. & ego tibi Mutinæ uij. ſed bene intererat tua in duobus potius ſolui mihi Mutinæ quam Bo. an illa duo ueniant in cõpenſationem? Dicitur quod ſic. Vi.

g Dari. Id eſt, cuius intereſſe ratio habetur ut ſ. de eo quod cer. lo. l. ij. §. nunc de officio.

h Tua. Id eſt, mea: ſcilicet ſtipulantis a Titio: & ſic mutat perſonas.

S I cum militi. CASVS. Miles habens bona caſtrenſia & paganica, Titium in bonis caſtrenſibus, in bonis paganicis Seium inſtituit hæredem. Titius conuenit debitorem caſtrenſium bonorum, cui tenebatur hæres ſcilicet Seius paganicorum bonorum, uult opponere compenſationem. an poſſit, quærimus? Et dicitur quod non: quia bona ſeparata ſunt.

Cum in ra. Petebas a me decem & condemnatus ſum: cœpiſti alia mihi debere poſtea x. & cum currit tempus quadrimeſtre, petij illa x. & condemnatus mihi fuiſti, ſi petas ut exequatur ſententia: an poſſim objicere compenſationem? Dicitur quod ſic. Videbatur quod non: quia non exceſſerat tempus ſententiæ quadrimeſtre ſicut in prima. ſecus tamen eſt. Aliud eſt. q. d. aliud eſt debitum quod in diem debebatur: nec compenſatur niſi ueniente die: & aliud quod debebatur pure: ſed ſolutio eius de benignitate differtur per tempus quadrimeſtre, quo caſu locum habet compenſatio. ut ſup. eod. l. quod in diem.

i Non audietur. Quia duæ ſunt hæreditates: ut inf.

compenſationem.

datur iri. al. nõ dari.

P. V *quã ti Titij interfuerit &c.*

P. V *dari.*

P. V *aut.*

de mili. testa.l. si certa.§.j. Et sic nota, quod non compensatur alteri debitum: ut inf. e.l.eius. Sed quid si debeo tibi x. & solno ea cuidam tuo creditori cui tantundem debes: nunquid sublata est mea obligatio? Arg. quod sic i.de pigno. actio.l.solutum.§. solutam. Ac.

Ang. Aretin. in §. & si in rem.insti. de offi.iudi.reputat istu tex, sing. l iij. col. uers. quid si est condemnatus.

† P.F.qui.

a Cum intra die. Puta quatuor mensium: ut C. de usur. rei iudi.l.ij.

b Non uenisse. Quia tunc ante die non compensatur: ut supra, quod in diem. Solutionis. Nam tunc compensatur: ut hic, & C. eod.l. ex causa. & infra de re iudi.l. intra dies. Accursius.

Cùm intra die a † ad iudicati executione datum, iudicatus Titio agit cum eodem Titio, quod † & ipse pride illi iudicatus esset: copesatio admittet. Aliud est em diem obligationis non uenisse, b aliud humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis. c

Pœna delicti commissi in annona, ex causa annonæ potest cō pensari. Bar.

Idem Libro primo Responsorum. XVII.

IDeo condemnatus, quod arctiore annonam ædilitatis d † † tpe pbuit, frumentarię pecunię debitor non uidet: e & ideo compensationem habebit.

Debito cesso potest quis obijcere compensationem. secus si nō sit cessum: licet alius creditor uelit. Bartolus.

c Ideo condemnatus. Titius condemnatus est, quod non satis rem annonariā curasset, cum ędilis esset: nam ad ædiles cognitio annonæ spectabat. an quod eo nomine debet, possit cum alio debito compensari? Resp. quod sic.

Ædilitatis legit Bud, hic, non ædilitatis. ad ędiles enim cognitio mensurarum & annonæ pertinebat, de quibus in xij. tabulis ita cauet, Suntque ædiles curato res urbis annonæ, ludorumque solenniū.

d Ædilitatis. Id est, famis. sic exponitur, ideo quia plus edunt homines in eo tempore quam alio. Vel melius edulitatis scilicet, necessariæ, id est, ieiunijs, quibus necessarium est comedere.

e Non uidetur. Tunc enim non obijceretur dicet inf.eo. l.ob negotium. quæ est contra. Solu. ut ibi. Accursius.

Idem libro secundo Respons. XVIII.

IN rem suam procurator datus, post litis contestationem, f si uice mutua conueniatur, æquitate compensationis utetur. g Creditor compensare non cogitur, quod alij,

† Ædilitatis tamē legendū putat Franc. Duarenus disputati. anniuersariarum li. j. c. xxvj. ut illū uideto.

f In rem. CASVS. Debebas mihi x. cessi Titio ius meū & Titius tenebatur tibi in x. si Titius agat iure cesso, & e conuerso conueniatur: an sit locus compensationi? Dicitur quod sic, si lis erat contestata. Creditor. Debebas mihi x. & ego Titio decem. cum peterem a te x. & non esset soluendo, rogasti Titium quod compensaret sua x. cum illis, quæ mihi debebas: an compellendus sim compensare, quæritur? Et respon. quod non. Viuianus.

† P.F. uidebatur.

f Post litis contestationem. Vel acceptionem partis debiti, uel denunciatione, ut C.de nou. l.ij. ante enim reuocari potest procurator: postea non.

g Vtetur. Imo contra: ut infra eodem.lege, postquam. Solu. ut ibi.

h Debet. Vt inf.eo.l. si cum.j.respon. Accur.

i Eius. scilicet creditoris. q. d. licet usuras aliquis qui sit creditor huius creditoris: & amore debitoris qui conuenitur, uelit remittere ut sibi remittatur

DEbitor. CASVS. Debebam decem fisco: solui seruo publico contra uoluntatem eorum qui administrabant rem publicam. si illi administratores petant a me: an possum obijcere compensationem? Respond. quod sic, quatenus est in peculio serui publici. Viuianus.

k Seruo publico. Vel dic Tabellioni, uel dic cuidam seruo, qui domino non præiudicat sicut nec filiusfami. ut C. de pact. l.filius. Acc.

quàm debitori suo, debet: h quamuis creditor eius i pro eo, qui conuenitur, ob debitum proprium, uelit compensare.

De eo quod potest peti actione de peculio: potest obijci compensatio. h.d. Bar.

Idem libro decimo Responsorum. XIX.

DEbitor † pecuniam publicam seruo publico k citra uoluntate eorum soluit, quibus debitum recte solui potuit, obligatio pristina manebit: sed dabit ei compensatio peculij † serui in eo, quod seruus publicus habebit.

† al. add. si.

Debitum ex causa mutuali, non compensatur. Bar.

Idem li.xij.Resp. XX.

OB negotium copiarū, l expeditionis tpe mandatum, curatore condemnatum, pecuniam iure compensationis retinere non placuit: quoniam ea non compensatur.

† P.F. fui, quod seruus. &c.

Procurator qui obijcit compensationem, non debet timere debitum. Bar.

Paulus lib. primo Quæstionum. XXI.

OB negotium. CASVS. Princeps proposuit quendam exercitui, puta ducem: ille mandauit alicui qui curator consueuit nūcupari, ut omnem copiam rerum exercitui subministraret. si fraudem committat, quia forte illa in suū usum conuertit, & condemnetur fiscus & fiscus in tantundem teneatur: an possit obijcere compensatione, quæritur? Et dicitur quod non.

l Copiarum. Negotium coparum dicitur, cum ille qui præest exercitui, mandat alij ut omnem copiam rerum exercitui ministret quod si non fecit, mandati conueniatur: in qua non compensat: ut hic. Sed contra.i. eo.l. ideo. Solu. hic conuertit in suum usum: ibi nō. Et no. hic casus in quibus est hinc inde debitum, & non fit compensatio. Primus ut hic ratione odij. Idem eadem ratione: ut cum quis perperam alienam possessionem occupauit: ut C. eo. l.fi. in fin. Idem eadem ratione depositarius propter suam perfidiam non compensat. ut institu. de act. §.in bo.fi. Item ratione incertitudinis: ut si alter debitum negat: ut C.eo.l.fin.§. pe. Item propter fauorem: ut in re publica: si quid ei deberetur ex calendario, uel ex uectigalibus uel ratione frumenti. uel hordei, uel tributi alimentorum, uel ratione statutorum sumptuum: ut C.e.l. in ea. alias obijcitur etiam reipublicæ compensatio si debitum est liquidum. alias intra duos menses probatur: ut infra, de iure fisc. l.aufertur. §. qui compensationem. Item cessat si species hinc inde uel ab altera parte debentur: ut supra de pigno. acti. l.si conuenerit. & de condi. inde.l. si non fuerit.§.fin. centum. & de pec. si creditor. §.j. ī. de impen. in re. do. fac.l. quod dicitur. nec ob. C. eod.l.fin. in prin. quia in reali opponitur compensatio quando ad æstimationem uenitur, non prius. Sed quid si hincinde in genere sit debitum, ut bouo? Resp. fit compēsatio: arg. ī. si pars hæ re.peta.l.j.§. item si cum me. & de hære.insti.l. qui non mili. j. resp. & de leg. ij.l. unum ex fa. §. sed si uno. &

Debiti ad debiti nō fit compensatio.

ad

ad Tre.l.deducta.§.nummis.ibi,cum autem,&c.Ac.

Postea. CASVS. Debebas mihi x. & ego tibi x. compensamus: postea uocaui te ad ius: & constitui procuratorem, & petij a te quòd compensam prius: procurator uolebat compensare, quæritur an possit? Respō. quod non: quia iā facta erat compensatio, unde nō est necesse ut caueat me ratam habere compensationem: quia non compensat: sed eo minus potest ab eo peti quā inter nos compensatū est. Vi.

Postea quàm placuit inter oēs, a id, quod inuicem debetur, ipso iure compensari: si procurator absentis conueniatur, b non debebit de rato cauere: c quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur.

De debito alternatiuo non potest opponi compensatio, nisi quantitas obligetur. Bart.

Scæuola lib. ij. Quæstionum. XXII.

Si debeas x. aut hominem, utrum aduersarius uolet, ita compēsatio huius debiti admittitur, d si aduersarius e palam dixisset, utrum f uoluisset.

Nomine alterius non potest obijci compensatio de eo, quod ipse debet. Bar.

Paulus lib. ix. Responsorum. XXIII.

Id, quod pupillorum noie debetur, si tutor petat, non posse compensationem obijci eius pecuniæ, quam ipse tutor suo noie aduersario debet.

a Inter omnes. s. contrahentes.

b Conueniat. pro eo. s. quod iam dominus cōpensauerat.

c Cauere. s. nomine compensationis quam faciat: quia iam erat facta, ut subijcit. Et sic non obst. sup. e. l. in rē. j. respon. quod est sup. de procu. l. Pomp. §. sed & is. Alij qui dicunt compensationem fieri ipso iure plane legunt hanc legem totam: & dicunt inter omnes, s. sapientes. & ista planior & uerior. Accur.

Si debeas. CASVS. Debebam tibi Stichum aut x. utrum eligeres. & tu mihi x. si uelim cōpensationem pro Sticho fieri, an sim audiendus? Respon. quod non. nam quantum ad speciem nulla est compensatio: nec in quātitate in casu isto, nisi prius electa quantitate. Viu.

d Admittitur. ut si quantitatem eligat: fiat compensatio, alias non.

e Aduersarius. s. stipulator.

f Vtrum. i. quod eorum uellet, uel. x. uel hominem.

Id quod. CASVS. Debeo pupillo x. tutor eius debet mihi x. uolo compensare decem quæ debet mihi tutor: an sim audiendus, quæritur? Et dr quod sic. Vi.

g Iulius. Casus habitus est sup. eo. l. idem.

Approbantem. i. probantem. priuatū aliquem.

h Deberi. unde compensatione uult uti.

i Quod ipse. s. qui debet.

k Conueniatur. s. a fisco. & facit sup. eo. l. idem.

DEPOSITI VEL CONTRA.

Inter alios contractus ponit de hoc, qui fit gratia dantis tantum.

Depositum. CASVS. Primo dicit quid sit Depositum. Secundo dicit inde dicatur, dicens quod dr a de, & pono: & de auget: ut ostē datur quod is apud quem res deposita est, totam fidem adhibeat ad custodiendam rem, quæ deposita est. Prætor. Si rem meam cum plurium deliberatione apud te deposui, nullius tamen timoris suspicione: neque testibus: teneberis in simplum. Si uero propter timorem incendij eam deposui, teneberis in duplum. hæres tuus in simplum, nisi & ipse dolum adhibuerit: quo casu tenebitur in duplum. Merito. Bene distinguit prætor inter rem depositam de necessitate ut primo casu condemnetur depositarius in simplum, secundo in duplum. hoc in prima. Ratio autem huius diuersitatis est: quia qui uoluntate deponit eligere potest & deliberare penes quem deponat. unde contentus debet esse simplo. qui uero ex necessitate, non potest, unde abundantior fides exigitur in rebus taliter depositis ex necessitate. hoc in secunda. Quæ. Si deponas apud me seruum uestitum: an uestis intelligatur deposita? Dicitur quod non hoc in j. Idem est si depono equum cū capistro: quia equus intelligitur depositus, non capistrum. Si uestimenta. Dedi tibi balneatori uestimēta mea custodienda: si pereant, qua actione tenearis? Distinguitur. aut interuenit merces, & tenetur ex conducto & de dolo & culpa, aut merces non interuenit, & tenetur balneator depositi ex dolo. Si uero, dedi tibi seruum, ut eum custodias, & tu eum in pistrinum conieceris: ad quid mihi teneris? Et distinguitur. si quidem dedi tibi mercedem ut custodias, habeo aduersus te ac. ex conducto. Si autem tu mihi mercedem dabas, agam contra te ex locato: aut quia locauerim tibi operas serui. si uero serui operas pro custodia compensabat, tenetur præscriptis uerbis. Si uero depositarius aliquid pro operis serui recepit, neque de operis quicquam conuenit: erit depositi actio. secundum quosdam. imo uerius si depositarius alimenta præstitit, sed operis serui non est usus: in pdictis tribus casib. locati, conducti, præscrip. uerbis uenit dolus & culpa: in deposito tantum dolus. de hoc tamen quod conuenit, inspiciendum est siue redacta fuerit conuentio in scriptis, siue non. Si te. Rogaui te ut rem meam perferres ad Titium custodiendam. qua actione mihi tenearis? Distinguitur. aut recepit, aut non. si recepit: aut nomine meo, aut tuo. primo casu tenetur mihi depositi ille depositarius: secundo casu ipse tibi depositi, tu uero mandati mihi: sed cedendo mihi actionem depositi liberaberis. Si non recepit, & tu es rogatus ut si non reciperet, tu seruares, teneris mandati. Item rogaui te ut rem meam ab aliquo reciperes: & custodires, & recepisti: an depositi, an mandati tenearis? Respond. quod mandati: quia is erat primus contractus. hoc in prima. Si uero nolente me apud te deponere, iussisti ut apud libertum tuum deponam: an depositi tenearis? Distinguitur. aut depono tuo nomine, & teneris actione depositi. si uero tu custodire noluisti, sed persuasisti mihi ut apud libertum deponerem: nulla est tecum actio. hoc in secunda. Si uero mandasti mihi ut periculo tuo

Contra fiscum obijcitur compensatio, sicut contra priuatum. Bartol.

Idem libro ij. Decretorum. XXIIII.

Iulius imperator audiri approbantem, g sibi a fisco deberi h [in] quod ipse i conueniatur. † k

† al. add. &.

† P.F. conuenitur.

TITVLVS III.

DEPOSITI vel contra. †

† Depositi elegans loc⁹ apud. Cic. lib. 3: offic. circa finem.

Qui rem deponit, abdicat à se. h. d. Pau. de Cast.

Vlpianus libro xxx. ad edict. I.

Depositum est, quod custodiendum alicui datum

tum [a] est: dictum ex eo, q ponitur. Præpositio n. de, auget [b] † depositum: † vt ostendat totum fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet.

apud eum deponetem, mandati est actio. hoc in tertia. Si uero fideiussisti: teneris siue dolum commisit apud quem deposita est, siue non. duntamen est apud eum Nam in hoc casu si libertus uel quiuis alius incepit esse furiosus, uel forte pupillus fuerit, uel mortuus successorem non habeat: teneberis ai ex fideiussione. hoc in quarta. An. Si apud pupillum res deposita fuerit non tutore authore: an teneatur, quæritur? Et respond. quod sic, si dolus commissus sit a pupillo, uel locupletior factus fuerit. Si res. Deposui apud te uas aliquod integrum: tu mihi uis reddere fractum: an tenearis depositi? Dicitur quod sic. Si apud. Si seruus depositum susceperit, & dolo commisso manumittatur, depositi non tenetur: licet alias de dolo commisso in seruitute extra contractum teneatur, sed agetur ad exhibendum & in rem. & hoc dicit. Non tantum. Depositarius si non soluit, non tantum tenetur actione doli commissi ante li. conte. & ita de præterito dolo: sed etiam post. Quid si depositam rem sine dolo amiseris, & eam receperis post lit. conte. an nihilominus tenearis? Respon. quod sic. Idem Neratius. Si cum deponens ageret, excipiebat depositarius quod rem non restitueret, quia nõ haberet eius copiam: si tamen ante sententiam habeat facultatem restituendi, & non restituat, condemnabitur. Est autem. Apud te rem deposui, eam si uelim statim repetere, an possim, quæritur? Et respon. quod sic: quia dolo malo, &c. & hoc in prima. Sed an statim in dolo uideatur, si non restituat? Respondet quod non, cum restituendi facultatem non habeat. Si rem. Depositarius rem depositam uendidit: postea redemit: licet postea intereat res, nihilomines tenetur propter dolum quem commisit cum uenderet. Textus abinde clarus est usque ad §. item. Item. Titius me instituit hæredem, & decessit. iacente hæreditate seruus Titij deposuit aliquam rem penes Seium: postea ego adiui hæreditatem. utrum possim agere contra Seium actione depositi? Dicitur hic quod sic. Et textus est clarus usque ad §. si rem. Si rem. Si seruus meus rem meam apud te deponat, & Titio quem credebas dominum esse, restituas: an depositi tenearis? Dicit quod non, quia in dolo non eras: sed cum Titio agam ad exhibendum: qua exhibita uindicabo eam. hoc si res extat. si uero Titius eam consumpsit, cum sciuit rem alienam: agere potero contra eum ad exhibendum: & in litem iurabo: quia dolo fecit quo minus possideret.

† No. qd dictio de, auget. de qua uide in l. si seruum. §. Stichũ. ĵ. de le. j. addo quod concord. text. in c. episcopus. xxxv. dist. q̃q̃i, priuat: vt ibi glo.

† Positum;

Eleganter. Si seruus apud me pecuniam deposuerit, & eandem domino pro libertate sua dedero: an tenear depositi? Distinguitur: aut dedi quasi meam, & teneor: quia in hoc casu depositum non reddidi: sed de meo dedi ut manumitteretur. & aliud est reddere, & aliud est de suo dare. Sæpe. Si rem penes de te deposui, & conuenit, ut de casu tenearis, si casu forte intereat res, teneberis. Sed & si cum uolebam apud Titium deponere, in te obtuleris, ut apud te deponerem: non solum de dolo, sed de culpa teneberis.

. Si pecunia. Deposui apud te in sacculo, & decessi duobus hæredibus relictis. si unus repetit depositum, qualiter sibi satisfiet? Et respond. quod pecunia coram iudice uel idoneis testibus exhibebitur: & pro parte hæreditaria satisfiet. sic sacculus aperietur cum authoritate prætoris. residuum autem pecu. penes eum residebit si uult, duntamen sigillis consignetur a prætore, uel ab alijs honestis personis. si noluerit, deponere debet in æde sacra. hoc in prima. & hæc uera sunt cum res erat diuisibilis. Sed quid si erat indiuisibilis, puta equus uel seruus? insolidum datur ei qui repetit, præstita cautione de seruando depositarium indemnem ratione illius, quod est supra partem repetentis. si satisdare nolit, deponetur in æde sacra, & depositarius liberabitur.

Apud. Si depositarius decedat duobus hæredibus relictis, & quilibet dicat se hæredem esse insolidum: ei tradenda est res, qui obtulerit satisdationem de præstando depositarium indemnem aduersus alium. Si uero neuter noluerit satisdare: liberabitur depositarius, & deponetur res in æde sacra.

Actio depositi datur in simplum, nisi factum fuerit causa incendij ruina, vel naufragij: quia tunc in duplum contra depositarium & etiam heredem eius. ex dolo defuncti in simplum. Pan.

Si quis tabulas. Is apud quem tabulæ alicuius erant depositæ, diuulgauit testamentum: ita ut testator qui alias credebatur diues, modo appareat pauper, propter tabularum recitationem. agere poterit hæres depositi, & etiam iniuriarum. & hoc dicit.

Si prædo. Titius furatus est mihi codicem meum: deposuit eum apud Seium. utrum possit agere iste Titius contra Seium? Dicitur quod sic.

Si quis argentum. Aurum uel argentum aliquis in sacco deposuit, & depositum repetit: an in libello debeat dicere speciem & pondus? Dicitur quod sic. hoc in prima. Idem est in pondere & materia. sed si lanam & purpuram petam, pondus designabo: vel iurabo mihi incertum esse quantum sit pondus.

Si cista. Qui cistam cum rebus deponit, & repetit depositum: an debeat tantum cistam in libello comprehendere, an res? Distinguit Trebat. aut is qui deponit ostendit res quas deposuit: aut non. primo casu repetuntur non solum cista, sed etiam singulæ res quæ in ea depositæ sunt: secundo casu non. Labeo tamen ait agendum depositi & pro cista, & pro rebus indistincte. Sed quid si depositarius ignorabat ibi esse: an hoc prosit quo ad hoc, ut necessaria sit specificatio? Dicitur quod non. author legis dicit de rebus agendum cum specificatione, quamuis cista signata fuerit.

Filiusfamilias. Si apud filiumfamilias res deposita esset, agitur cum eo depositi, & cum patre illius depositarij de peculio, idem est in seruo: in quo uenit dolus domini uel patris si in re deposita dolose uersati fuerint, non solum dolus filij uel serui.

Si apud. Si apud duos res deponitur, quilibet tenetur: & si cum altero agam, non propter hoc liberabitur alter: quia non electione, &c. & si ambo fuerunt in dolo, & alter conuentus interesse præstiterit: liberabitur alter. hoc in secunda. Si conuentus in nihilo soluendo est, uel minus: peruenitur ad alterum: hoc in tertia. Si uero alter tantum qui non dolum commisit, conuenitur, & absoluatur: ad alium erit regressus. hoc in quarta. Si uero duo deponant, cui erit restituenda, quæritur: & distinguitur. aut conuenit ut uni insolidum traderetur aut pro parte. in utroque casu fiet quod conuenit.

Si sic deposuero. Si quis rem deponat ut post mortem depositarij res reddatur: mutata uoluntate poterit depositor agere, uel hæres eius, si in eadem uoluntate perseuerauerit. idem est si conuenit, ut post mortem depositarij res reddatur. Vtu.

a Datum. id est, traditum. nam & proprietas & possessio penes deponentem manet: ut infra eodem. lege, licet. §. j.

b Auget. ubi enim dico pono, custodiam rei a me non abdico: sed cum dico depono, quasi dico deorsum a me pono & separo. & per hoc uidetur totum alij commissi. Azo.

In sim-

Prætor ait: *Quod neque tumultus, neque incendij, neque ruinæ, neque naufragij causa depositum sit, in simplũ:* [a] *earũ autẽ rerum, quæ suprà comprehensæ sunt, in ipsum in duplum:* [b] *in hæredem eius* [c] *quod dolo malo eius factum esse dicetur, qui mortuus sit, in simplum: quod* [d] *ipsius,* [e] *in duplum iudicium dabo.* [f] Meritò has causas deponendi separauit prætor, quæ continent fortuitam cãm depositionis, ex necessitate descendentem, non ex uoluntate proficiscentem. Eum tamen deponere tumultus, uel incendij, uel cæterarũ causarum gratia intelligendum est: q. nullam aliam causam deponendi habet, q̃ imminens ex causis supra scriptis periculum. Hæc aũt separatio causarũ iustã rationem habet. q. pp. cùm q̃s fidem elegit, [g] nec depositũ reddit: contentus [h] esse debet simplo. Cùm uerò extante necessitate deponat: crescit perfidiæ crimen, [i] & publica utilitate coercẽdũ est uindicãdæ reipublicæ cã. Est n. inutile [k] in causis huiusmodi [l] fidem frangere.

Sicut pro re deposita competit actio depositi, ita pro reb. quæ deposito accedunt: licet illa non dicantur deposita. Bal.

Quæ depositis rebus accedunt, non deposita: ut puta si homo uestitus deponat. uestis n. non est deposita. nec si equus cũ capistro. [l] nã solus equus deposit⁹ ẽ.

Contractus ex conuentione legem accipiunt. Pau.

Si ꝯueniat, ut in deposito & culpa præstetur, rata est conuentio. [m] Contractus enim legem ex conuentione [n] accipiunt.

Cõuentio ne quis teneatur de dolo non ualet. Bal.

Illud non est probandum: [o] dolũ non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem contráque bonos mores est: & ideo nec sequenda [p] est.

Depositum dicitur, cùm nulla merces pro custodia datur: aliàs dicitur locatio. In primo casu uenit dolus & lata culpa tantùm. In secundo uenit etiam leuis. Paulus de Castro.

Si uestimenta seruanda balneatori data perierint, si quidem nullam mercedem seruandorum uestimentorum accepit, depositi eum teneri: & dolum dũtaxat [q] præstare debere puto. quòd si accepit: [r] ex conducto.

Qui dat pecuniam, dicitur cõductor: qui recipit, locator. Item contractus innominatus iudicatur secundum contractus nominati naturam, cui assimilatur: nisi aliud actũ fuerit. b.d. quem §. nota: quia declarat multum naturam locati & conducti.

Si quis seruũ custodiendum ꝯiecerit fortè in pistrinum: si q̃dem merces interuenerit custodiæ: puto esse actionẽ aduersus pistrinarium ex ꝯducto. Si uerò mercedem accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum recipiebat: ex locato me agere posse. Quòd si operæ eius serui cum custodia pensabanẽ, quasi genus locati & conducti interuenit, sed quia pecunia non dabatur, [s] præscriptis uerbis datur actio. Si uerò nihil aliud, quam cibaria præstabat, [t] nec de operis quicquam conuenit; depositi actio

---

[a] In simplum. Et hoc perpetuo, cum sit rei persecutio: ut infra, de acti. & oblig. l. in honorarijs. j. respon.

[b] In duplum. Duplum exigitur ita demum si inficiatio fuerit secuta: alias non: ut insti. de act. §. sed furti actio.

[c] Eius. Scilicet, defuncti.

[d] Quod. pro sed.

[e] Ipsius. Scilicet, hæredis dolo.

[f] Dabo. Vnde uidetur prætoria: sed non est, nisi in quatuor casibus istis. ex eo enim quod in his quattuor casibus dicit esse pretoriam, patet alias esse ciuilem: ut colligitur in instit. de actio. §. omnes. Accur.

[g] Elegit. Ex uoluntate. Accur.

[h] Contentus. Sibi enim magis imputat qui tali commisit: ut instit. quibus modis. re contrahi. obli. §. pe.

[i] Inutile. Id est, cõtra utilitatem. scilicet publicam & deponentium. Acc.

[k] Huiusmodi. In quibus deliberari non potuit: ut s. de exer. l. j. in prin. & j. de dam. infe. l. sed cum postulassem. sed nec in alijs est fides frangenda: ut supra, de consti. pe. l. j. in pri. & de pac. leg. j. in prin.

[l] Cum capistro. Sed nonne perinde est ac si equum & capistrum deposuisset: ut j. de usufru. lega. l. illi. & s. commoda. l. si ut certo. §. si me? Rñd. ita, si sic dixit, depono equũ cum capistro. sed hic dixit tantum depono equum: qui tamen erat capistratus: sed tamen & de capistro debet habere custodiã: alias depositi agitur: non ut pro deposito sed ut pro accessorio depositi: ut argu. supra, commoda. l. si ut certo. §. usque. Accursius.

[m] Conuentio. Vt hic, & j. ea. l. §. at si cibaria. & §. sæpe. sed & si conuenit ut non præstetur, ualet: ut supra, commo. l. si ut certo. §. interdũ. & supra, ad le. Aquil. l. si seruus. §. si calicem. & j. de regu. iur. l. contractus. §. j. & l. nec ex prætorio.

[n] Ex conuentione. Licita tñ: ne sit contra j. de suis & legi. l. fina.

[o] Probandum. Id est, approbandũ. Ac.

[p] Nec sequenda. Vt supra, de pa. l. si unus. §. illud.

[q] Duntaxat. Per actionẽ depositi: sed per actionem locati culpã: ut subijcit. & sic non obst. s. nau. cau. l. nauta. quæ est contra secundũ loñ. uel. certe speciale est in caupone, nauta: stabula. ut teneantur nomine merciũ illatarum, & uestimentorum etiam de culpa: licet non accipiant mercedem. in balneatore contra. nam illi. mercedem habent, licet non pro custodia: ut ibi dicit. Acc.

[r] Accepit. Scilicet mercedem. Ac.

[s] Non dabatur. Nota, locationẽ nõ esse sine mercede in pecunia constitura: ut hic, & j. de don. inter ui. & uxo. l. si uir. uxori. & de præscri. uerb. l. naturalis. §. at cum do. contra partiarium ergo colonus uel præscripti. uerbis: uel actione pro socio agitur: ut j. loco. l. si merces §. uis maior.

[t] Præstabat. Depositor uel depositarius.

Dolum

† P. F. earum autem, &c.

† P. F. & publica utilitas coercẽda est uindicanda. &c.

† Pulchre in hãc sententiã. Aristo. problematum sectiõe xvij.

† inutile.

† Facit j. gl. ij. & iij. c. ij. extra eod. tit.

† P. F. non probabis.

Locatio sine mercede esse nõ potest.

† Facit glos. ij. in uerb. idem si mercedẽ. extra, eod. tit.

† P. F. accipiebat.

† P. F. datur.

est. In ꝯducto & locato, & in negotio, ex quo diximus pſcriptis uerbis dandam actionem: & dolum [a] & culpam [b] pſtabunt, qui seruum receperunt. At si cibaria tantùm dabant, dolum duntaxat. Sequemur tamen (ut Pomponius ait) & quod [c] habuerunt præscriptum, [d] aut qđ conuenit: [e] dummodo sciamus. & si quid fuit præscriptum, [f] dolum tamen eos præstaturos, qui receperunt, qui solus in depositum uenit.

Cui datur res perferenda, tenetur mandati: cui datur custodienda, depositi tenetur. Bar.

Si te rogauero ut rem meam pferas ad Titiũ, ut is eã seruet: qua actione tecũ experiri poſsim, apud Pomponium quærit. & putat tecũ mandati: [g] cũ eo uerò, qui eam recepit, [h] depositi. Si uero tuo noĩe receperit [i] tu quidem mãdati mihi teneris, ille tibi depositi: quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus.

Quando præcedit contractus perfectus, & adijcitur conuentio quæ potest cadere in nomen contractus, potius inducitur informatio primi, quàm nouus contractus. Bar.

Quòd si rem tibi dedi: ut si Titius rem non recepisset, tu custodires, nec eam recepit: uidendum est, utrum depositi tantùm an & mandati actio sit. & Pomponius dubitat. puto tamen mandati esse actionem: quia plenius fuit mãdatum, habens & custodiæ [k] legem.

Si res iussu meo deponitur apud alium recipientem pro me, ego teneor depositi: alias tenetur recipiens, & non ego: nisi hoc expresserim, uel fideiusserim: & tunc obligatio durat etiam principali sine herede defuncto.

Idem Pomponius quærit: si tibi mandauero, ut rẽ ab aliquo [l] meo noĩe receptam custodias, idque feceris: mandati, an depositi tenearis? Et magis ꝓbat mandati esse actionem: qa hic est primus contractus. Idem Pomponius quærit, si apud te uolente † me deponere, iusseris apud libertum tuum deponere: an poſsim tecum depositi experiri? Et ait, si tuo nomine, hoc est, quasi te custodituro, deposuissem: mihi tecum depositi esse actionem. Sin uerò suaseris mihi, ut magis apud eũ deponam: tecum nullam esse actionem, [m] cum illo † depositi: nec mandati teneris. quia rem [m] meã † gesſi. Sed si mandasti mihi, ut periculo tuo apud eum [n] deponam: cur non sit mandati actio, non uideo. Planè si fideiuſsisti pro eo: Labeo omnimodo fideiussorem teneri ait: non tantùm si dolo fecit is, qui depositum suscepit: sed & si non fecit, est tamen res apud eum. Quid enim si fureret is, apud quem depositum est, uel pupillus sit, uel neque hæres, neque bonorum possessor, neq; successor ei⁹ † extaret? [o] Tenebitur ex-

---

a Dolum. Id est, latam culpam.

b Culpam. Latã & leuẽ: quia similis hic est contractus innominatus locationi: ut j. de præscri. uerb. l. naturalis. §. sed si facio. Fallit tamen quandoque. ut supra, si men. fal. mo. dixerit. l. j. §. hæc actio.

c Præscriptum. Id est, conuentum per scripturam. & quod subijcit conuenerit s. sine scriptura. Accur.

d Conuenit. Scilicet, sequemur.

e Præscriptum. etiam ꝙ dolus non pſtetur: tamen non ualet: ut hic subijcit. & supra, ead. l. §. illud. Accur.

f Dolum. Et latã culpam: ut infra, ea. quod Nerua.

g Mandati. Et sic uidetur ꝙ sit procurator: & tamen est nuntius. & sic est contra supra, de ꝓcu. l. j. ibi sicut nec is, &c. sed certe illud statim ibi corrigitur. Item intellige hoc quando nõ recepit ille ad quem mittebatur.

h Recepit. Vbicunque una competit, alia denegatur: quia aut ille recepit: & tunc habet locum depositi tãtum, aut non recepit: & tunc mandati tantum.

i Præstabis. Cum ideo tenearis: ut j. de pec. l. ꝙ debetur. in fi. & infra. e. si is. & infra tit. j. l. qui mandatum.

k Custodiæ. Ex hoc §. dicunt quidam, ꝙ ubicunque rei depositæ custodia depositario committitur per uerbum rogo, uel uolo, uel similes: ꝙ etiam mandati est actio. Et sic concurrit cum actione depositi. Alij distinguunt: aut cum tradidit commisit custodiam: & tunc depositi tãtum. aut non cum tradidit, sed ante: & tũc mandati propter omissam custodiam. & depositi propter factam depositionem. sed secundum hoc ꝙ in principio glo. dixit: semper esset mandati. nam semper committitur custodia. nam inde dictum est depositum: ut supra, eadem. l. in princip. & ideo Ioan. dicit contra ꝙ tantum depo. Nec obst. quòd hic dicitur, quia hic fuit primus contractus mandati, in quo etiam rei depositio sub conditione commissa uenit, quia initium contractus inspicitur: ut j. eo. l. §. ipse autem. & j. pro socio. l. si id ꝙ. §. si filius. & supr. de mi no. l. iij. §. scio. & j. mand. l. si ꝓcuratorem. in princip. & quia hic primus contractus est: ut infra proxi. §. Acc.

l Nullam esse actionem. Distinguit Pomponius mandem: an persuadeã: an faciam utrunque simul. hoc non est hic: & si persuadeo non teneor: ut hic, & supra, de ijs qui notan. infa. ob hoc. Sed contra supra, de dolo. l. seruus. sed ibi fuit cum fraude.

m Quia rem. Bona ratio: ut j. ad le. Rhod. de iact. l. nauis aduersa in fine. Et sic no. neminem ex consilio obligari: ut infra tit. j. l. ij. in fine.

n Apud eum. Ergo nascitur actio depositi etiam antequam admittat dolus. sic & infra. ea. l. §. est autem.

o Extaret. Vt infr. ut le. no. ea. l. postquam. j. respon. contra. Sol. ibi ab hostibus captus: hic alibi. uel alius casus est ibi. uel ibi commissa fuit stipulatio eo tempore, quando est captus. nam tunc extitit conditio: hic autem etiam prius erat nata actio. Item ibi non erat persona uel ius. i. hæreditas. hic autem est persona, uel pupillus, uel furiosus, uel hæreditas. Sed arg. contra ĩ. de con stitu. pecu. l. hactenus. sed aliud in contractu, alioqui non pendet ex ultima uoluntate: argu. inf. de do. cau. mor. l. senatus. in fi. quasi enim tunc uidetur legatũ cum conditio extitit.

---

† P. F. quid al. ei, quod habuerunt. al. & si quid habuerunt.

† P. F. præscriptum.

† P. F. qui eas res recepit.

† al. add. Titius.

Mandati actio quandoque cũ depositi actione cõcurrit.

† alio.

† uolentem.

Consiliũ neminem obligat.

† al. add. uerò.

† ipsi.

† ei.

go, [a] ut id pstet, qđ depositi actione præstari solet.

Pupillus tenetur de dolo eatenus, quatenus locupletior factus est. Bartolus.

An in pupillum, apud quem sine tutoris authoritate depositum est, depositi actio detur, [b] quærit. Sed pbari oportet, si apud doli mali iam capacē deposueris; agi posse, si dolum commisit, nam inquātum [c] locupletior factus est, datur actio in eum, & si dolus non interuenit. Si res deposita deterior redditur; quasi non reddita [d] agi depositi potest. Cum enim deterior redditur, potest dici, dolo malo redditam non esse. [e] Si seruus meus deposuerit, nihilominus depositi habeo actionem. [f]

In seruum manumissum non datur actio ex cōtractu ante facto, sed ex delicto. Bar.

Si apud seruum deposuero, & cum manumisso agam: Marcellus ait, nec tenere [g] actionem; quamuis solemus dicere, doli etiā in seruitute commissi [h] teneri quem debere; qa & delicta [i] & noxæ caput sequunt. Erit igit ad alias [k] actiones competentes decurrendum. Hæc actio bonorum possessoribus, cæterisq; successoribus & ei, cui ex Trebelliano S.C. restituta ē hereditas, competit. Non tantùm † præteritus [l] dolus in depositi actione † uenit, sed etiam futurus, id est post litem contestatam.

Quę post litē contestatam accidunt, ueniūt in hac actione. Bar.

Inde scribit Neratius; si res deposita sine dolo malo amissa esset, † & post iudicium acceptum recuperetur; nihilominus recte ad restitutionem reum † cōpelli, [m] nec debere absolui; nisi restituat. Idē Neratius ait; quis tunc tecū depositi actum sit, cùm restituēdi facultatem non habeas (horreis fortè clausis) tñ si ante cōdemnationem [n] restituendi facultatē habeas, cōdemnandum te, nisi restituas; quia res apud te est. tunc. n. quęrendū, an dolo malo feceris, cum rem non habeas. [o]

Depositarius statim potest cōueniri ad rei restitutionem, nisi causa de nouo emergat. Bar.

Est autem † & apud Iulianū lib. xiij. Digestorum scriptum, eum qui rem deposuit, statim posse depositi actione agere. Hoc n. ipso dolo facere eum, qui suscepit, ꝙ reposcenti rē non reddat. Marcellus aūt ait non semper uideri posse dolo facere, eum qui reposcenti non reddat. [p] Quid enim si in prouincia res sit, uel in horreis quorum aperiendorum condemnationis tempore non sit facultas. uel ꝯditio depositionis non extiterit? Hanc [autem] actionem bonæ fidei esse, dubitari non oportet; [q] & ideo fructus in hanc actionem uenire, & omnē causam, & partum dicendum est; ne nuda ueniat.

Dolus commissus in uendēdo non purgatur rem redimendo. hoc dicit. Bar.

Si rem depositam uendidisti, eamque postea redemisti in causam depositi: etiam si sine dolo malo postea perierit, teneri te depositi; [r] quia semel

dr. sic & tunc promissio facta: unde cum principale tunc non sit, nec fideiussor tenetur. Acc.

[a] Tenebitur ergo. Scilicet, fideiussor, de quo supra, dixit.

[b] Actio detur. Vt supra, de ne. ge. l. iij. §. pupillus. & supra, commo. l. iij. §. j. resp. & sic no. dolum commisisse, & locupletatum esse, paria esse: ut hic, & C. de reput. l. unica. in fin.

[c] Nam inquantū. Scilicet depositari⁹. uel dic ut infra, proxi. Accur.

[d] Depositi potest. Vt supr. ad l. Aquil. qui tabulas. sic & in cōmoda. ut supra commod. l. iiij. §. j. & alias. ꝟ. de uerb. signific. l. mulieres. §. res Ac.

[e] Non esse. Imo uidetur reddita: ut C. ad exhibēdis l. exhibitionis. quæ est contra. sed illa in ea actione scilicet, ad exhibendum.

[f] Actionem. Vt ꝟ. eadem. l. §. non solum. & §. si seruus.

[g] Nec tenere. Vt infra eod. l. si apud filium. in fi. contra. Solut. ibi ratione præsentis depositi dicit teneri, hic negat ratione doli in seruitute commissi: ut ar. supra, de ne. gest. l. at qui natura, uel solue ut ibi.

[h] Cōmissi. Extra contractum.

[i] Et delicta. Scilicet alia specialia. nam & dolus delictum est.

[k] Ad alias. Scilicet, rei uindic. & ad exhibend. Vel dic ad⁹ actiones quæ ex maleficio nascuntur, si quæ possunt competere.

[l] Non tantum prę teritus. sic & in petitione hæreditatis: ut supra, de pet. hęr. l. sed & si. §. fin antem. in fi. Accur.

[m] Compelli. Sic in act. in rē: ut supr. de rei uindic. l. fin autem. §. j. & in act. ad exhi. ut supra, ad exhibend. l. tigni. §. pen. in fi. & facit ꝟ. ea. l. §. proxi. & §. fi. & l. sequen.

[n] Si ante condemnationem. facit sup. ad exhib. l. tigni. §. fi. Accur.

[o] Feceris, cum rē non habeas. Sed cū habeas semper uideris tn dolo, nisi restituas: ut argu. ꝟ. titu. j. l. si procuratorem §. si dolo. & inf. proxi. Accur.

[p] Non reddat. Vt ꝟ. e. l. fi. & supra, de pec. §. in bonę fid. in fi. nisi iusta causa interueniat: ut subijcit. & ꝟ. manda. l. si procuratorem. §. dolo. & ꝟ. de pign. l. si fundus. §. in uindicatione. & ꝟ. de acquiren. pos. l. si quis rem. in fi. sic & in precario: ut infra, de preca. l. cum precario Secus in commodato: quod non potest reuocari, nisi finito usu in quē commodatur: ut supra cōmo. l. in cōmodato. § sicut. Acc.

[q] Dubitari non oportet. Vt institut. de actin. §. actionum. Accur.

[r] Teneri te. Depositi. sed contra ꝟ. de usuc. l. sequitur. §. item Labeo. & ꝟ. de alie. iu. l. ex hoc. §. si quis. Sol. hic uēdidit & tradidit. & sic plus contrectauit. & plus deliquit: & ideo tenetur de casu cum dolus præcesserit: ibi solū uendiderat, & non tradiderat. Alij dicunt quod ibi recuperauit possessionē: hic solum redemit. Tu dic quod non sunt contra. quia ibi non excusat eum a casu: sed quo ad aliud dicit ibi quod sufficit redijsse. Item contra supra de condictio. fur. l. qui furti. in fi. Solu. ut ibi. Item facit infra, de fideicommis. l. quidam. & l. ideo. & de ui & ui arma. l. j. §.

† redderetur. al. reddatur.

† Facit ad hūc §. glo. in c. dudum. sup uerbo, tēpore. in uers. si medio tempore. extra, de elect.

† actionē.

† F. F. fit.

† uenire.

† Cōcor. est hoc §. ca. ij. cum gl. in princ. extra, co. tit.

dolũ fecisti cum uẽderes, In depositi quoque actione a in litem iuratur.

Ex deposita facta per seruum nostrum, uel in quem habemus usumfructum, quaeritur nobis actio. Bar.

Non solùm si seruus meus, sed & si is, qui mihi bona fide seruit, rem deposuerit: ęquissimum erit mihi dari actionẽ, si rem ad me ptinentem deposuit. Simili modo & si usumfructum in seruo habeam: si id, qđ deposuit ex eo peculio fuerit, qđ ad me pertinebat, uel res mea fuerit: eadem actione agere potero. b Item si seruus hæreditarius deposuerit: hæredi postea adeundi competit actio. Si seruus deposuit siue uiuat, siue decesserit: utiliter c dñs hac actione experief: ipse aũt seru^9 manumissus non poterit agere. sed & si fuerit alienatus: adhuc ei cõpetit actio, cuius fuit seruus, cùm deponeret. Initiũ e n. contractus spectandum est. Si duorum seruus sit, f qui deposuit: unicuiq; dominorum in partem competit { actio } : depositi.

Qui depositum restituit domino putatiuo: liberatur, nisi sciens fuerit. Bar.

Si rem à seruo depositam Titio, quem dominum eius putasti, cùm non esset, restituisses: depositi actione te non teneri. g Celsus ait: quia nullus dolus intercessit, cum Titio autem, cui res restituta est, dominus serui aget. si † exhibuerit, uindicabitur Si uerò cùm sciret { rẽ } alienam esse, consumpsit: h condemnabitur: i quia dolo fecit, quò minus possideret.

Qui quasi de suo soluit: non uidetur depositum reddere. Bar.

Eleganter apud Iulianũ quærit: si pecuniam seruus apud me deposuit, ita ut dño pro libertate eius dẽ, egoq; đdero: an tenear depositi? Et scribit li. xiij Digestorum: si quidem sic dedero, quasi ad hoc penes me depositam, † teque certiorauero: non cõpetere tibi depositi actionem: quia sciens k recepisti. careo igiť dolo. Si uerò quasi meam pro libertate ei^9 numerauero, tenebor. m Quæ sententia mihi uidetur uera. Hic enim non tantùm sine dolo malo nõ reddidit, sed nec reddidit. Aliud enim est reddere, aliud quasi de suo dare. n Si pecunia apud te ab initio hac lege deposita sit, ut si uoluisses, utereris: prius, quàm utaris, depositi teneberis. o

Conuentia & spontanea oblatio facit depositarium teneri de leuissima. Bar.

p Sæpe euenit, ut res deposita uel numi periculo sint eius, apud quem deponuntur: ut puta si hóc nominatim conuenit. Sed & si quis se deposito obtulit: q idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse † ita tamen: ut non solùm dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet: non tamen fortuitos casus.

Si depositum est diuiduum, uni ex hæredibus repetẽti soluitur pro parte: si indiuiduum soluitur insolidum: si quidem ipse caueat. aliàs deponetur. Bartolus.

Si pecunia in sacculo signato deposita sit: & unus ex hæredibus eius, qui deposuit, ueniat repetens: quemadmodum ei satisfiat, † uidendum est. Promenda r est pecunia uel coram prætore, uel interuenientibus honestis s personis, & exoluenda pro parte hæreditaria. Sed & si resignetur. t non cõtra legem depositi fiet. cũ uel authore prætore, uel honestis personis interuenientibus hoc eueniet: residuo uel apud eum

j. §. rectissime. & l. si ui me. & l. pe Ac.

a Actione. Scilicet directa, non contraria: ut infra eo. l. ei apud.

b Potero. Facit in sti. per quas perso. no acqui. §. de his.

c Vtiliter. Id est, efficaciter. nam directa datur: ut j. eo. l. §. si seruus. & in eo q̄ seruus. & in eo q̄ durat seruo mortuo. & facit j. de actio. & obli. l. quæcunque. Acc.

d Agere. Vt supra de pact. l. iurisgentium. §. pe. Acc.

e Initium. Vt diximus supra, e. l. qđ si rem. Accur.

f Actio. Vt infra, de stipu. seruo. l. si seruus communis sit omnium. Ac.

g Non teneri. Vt ar. supra, de cond. in deb. l. si urbana.

h Consumpsit. Scilicet, Titius.

i Cõdemnabitur. Scilicet actione ad exhibendum.

k Quia sciens. Bona ratio: ut j. de act. empt. l. j. in fi. Acc.

l Numerauero. Scilicet eandem pecuniam quæ fuit deposita. sic & in superiori casu. & est similis distinctio huius §. infr. manda. l. si mandauero. §. si mandauerim. Accur.

m Tenebor. Hoc si pecunia fuerit a domino consumpta: ut sic cadat in solutionem pecuniæ promissæ pro libertate: ut supra, si certum pet. l. non omnis. §. fin. l. sed si exter, contra est: quia quod habeo petere non possum actione depositi: & si quis pecuniã aliquam pro libertate illa promiserit, non est liberatus per talem solutionem, quæ non fecit dominium in creditorem transire.

n Dare. Arg. cõtra infra. de uerb. signi. l. uerbum.

o Teneberis. Aliter si permisit tibi postea uti: quia tũc & antequã moueatur, fit mutuũ: ut j. si cer. pe. l. rogasti. §. fi. & l. seq. Accur.

p Sæpe euenit. Nota quinq; sunt casus, in quib. depositari^9 tenetur de casu fortuito. Primus si pactum interuenit: ut hic, & inf. man. & l. Aristoni. & sup. de pac. l. iurisgentiũ. §. itẽ si q̃s. Secũdus, si mora præcedat casum: ut inf. eo. l. si in Asia. §. fi. Tertius si culpa: ut infra, eo. l. q̄ Nerua. Quartus si dolus: ut supra eod. §. si rem. Quintus secundum Ioan. si gratia tantum accipientis sit deposituũ: ut supra, si cer. pe. l. si quis. in fin. j. stip.

q Obtulit. Sic inf. ad leg. Corn. de fa. l. uxori. § 1.

r Promenda. Id est, exhibenda. & incipit respondere.

s Honestis. Sic j. de solut. l. si stipulatus sum mihi aut Titio. §. si lancem. & C. quemadmo. te. a. pe. l. ij. Acc.

t Resignetur. Id est, apertetur.

Non

Depositarius quandoque de casu fortuito tenetur.

† dolo.

† al. add. ad exhibendum.

† P. F. Sed si al. & si. uindicabitur.

† alienam P. F.

† depositũ.

† allegasse.

† Satisfaciat.

remanēte si hoc voluerit (sigillis uidelicet prius ei impressis uel a ꝑtore, uel ab his corā quib. signacula remota sunt) uel si hoc recusauerit, in ędē deponē do. Sed si res sunt, quæ diuidi non possunt: [b] oēs debebit tradere: satisdatione idonea a petitore ei ꝓstāda in hoc, ꝙ supra eius partē est. Satisdatione aūt non interueniente, rem in ædem deponi, & oī [c] actione depositarium liberari.

Si duo se hæredes contēdunt, licet depositario soluere cui vult exacta cautione quòd se ab alio defendet. Bar.

Apud Iul. li. xiij. Digest. talis species relata est Ait enim: si depositor decesserit, & duo existant, qui inter se cōtēdant, unusquisq; solum se hæredem dicens: ei tradendā rē, qui paratus est aduersus alterū reum defendere: hoc est eum, [c] qui depositum suscepit. Quod si neuter hoc onus suscipiat: cōmodissime dici ait, non cogendum esse a ꝑtore iudicium suscipere. oportere igit rem deponi in æde aliqua donec de hæreditate iudicetur.

Qui tabulas testamenti depositas publicè legerit, depositi & iniuriarū tenetur. Et prima datur ad interesse si quid interest secunda datur si non interest, ad æstimationem iniuriæ. Pau.

Si quis tabulas testamenti apud se depositas pluribus præsentib. legit: ait Labeo, depositi actione rectè de tabulis agi posse. Ego arbitror & iniuriarū [f] agi posse, si hoc aīo recitatum est testm̄ quibusdam præsentibus, ut iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarentur.

Etiam prædoni res deposita restituitur.

Si ꝑdo † uel fur deposuerit: † & hos Marcellus li. vj. Dig. putat depositi recte acturos, [h] nā interest eorum: [i] eò ꝙ [k] teneanf.

Qui petit speciem argenteā, debet in libello inserere speciem & pondus: nisi se ignorare iurauerit. Bar.

Si quis argentum uel aurum depositum petat: utrum speciem, an & pondus complecti debeat? & magis est, ut utrūque complectatur: [l] scyphum fortē, uel lancem uel pateram dicendo, & materiā & pōdus addendo. Sed & si purpura infecta sit, uel lana: pondus similiter adijciendum: saluo eo, ut si de quātitate ponderis incertum est, iuranti [m] succurratur.

Qui vas plenum & sigillatum deponit: si res ostēderit, de rebus singulis aget depositi: si nō ostēderit, similiter agere poterit. Bart.

Si cista [n] signata deposita sit: utrum cista tantùm petatur: an & species cōprehendendæ sint? Et ait Trebatius cistam repetendam, non singularum rerum depositi agēdum. † quòd si & res ostensæ sunt ⟨species forte uel uestes⟩ & sic depositę: adijciendas & species & uestes. Labeo autem ait eum, qui cistam deponit, singulas

[a] Non possunt commode, ut equus, & similia: ut inst. de off. iudi. §. quod si commode ✓.
[b] Omnes. id est, totam rem ✓.
[c] Omni. s. ipso iure: [t] ut hic, & C. de sol. l. obligatione. licet quidam dicant per exceptionem ✓. Acc.
[d] Defendere ✓. id est, cauere de defendendo. Sed cur præstatur huic depositario cautio, cum ipso iure sit tutus bona fide restituendo alteri eorum quē putat hæredem aut fupra, eo. l. §. si rem a leiuo? Resp. dicunt quidam hoc fieri fu per uacuo: ut ff. de euic. l. emptori. §. j. Tu dic ꝙ non fit fupernacuo, nam si sine cautione ꝑstaret: cum iam sit ab alte ro mota controuersia, dolo uideretur facere: ut inf. ad legē Falc. l. dolo cauere. Idem quid si uterq; paratus sit cauere? Respon. ille auditur secundū M. qui præuenit. Sed quid si ambo simul ueniunt? Rñ. locus erit gratificationi: ut ar. ff. de relig. l. si. & infra ad Syll. l. si quis in graui §. si cum. & inf. de le. ij. l. si quis seruum. §. si inter. secundum Ioan. Item quid si actū est, ne uni sine altero reddatur? Rñ. & hoc seruatur: ut ar. sup. eo. l. §. si conuenit.
[e] Eum ✓. s. depositarium ✓. Acc.
[f] Iniuriarum ✓. quid enim tam durū, &c. ut C. quando & qui. quarta pars. l. ij. in fi. ideoque iniuriarum agitur: ut hic, & sup. ad l. Aquil. l. si quis test. §. ij.
[g] Posse ✓. a testatore qui deposuit. Azo.
[h] Depositi recte acturos. uerior ne ex improbitate sua consequatur actionē. Ir. ꝙ est contra l. ot Inf. de fur. l. itaque. sed non oportet uereri: quia non ex improbitate sua. id est, ex furto quod fecit, sed ex contractu quem iniuit, agit depositi. si opponas de eo ꝙ dicitur infra, de fur. l. itaque. §. sed furti Resp. illud ideo dicitur in actione furti, quia alteri est quæsita. idest, domino actio furti, quia eius interest. unde denegatur actio furti. sed ex contractu non potest esse quæsita, nisi contrahenti: vnde ei datur: & hac ratione datur uiolento interdictum unde ui, si ab alio expellatur: quia ratione illius uiolentiæ domino dari non potest: cum non sit expulsus: ut hic, & infra, de ui & ui arm. l. j. §. qui ui a me. & plus dicunt quidam etiā rei uio. dari prædoni contra depositarium & commodatarium: quasi non possit obijcere de dominio, cum ab eo causam habeat: ut dixrimus. sup. commo. l. ita. & facit sup. de iud. non a iudice. & sup. de pig. act. l. si pignore. §. si prædo.
[i] Eorum ✓. s. prędonis uel furis. Acc.
[k] Quod ✓. quia.
[l] Complectatur. ut inf. de fur. l. in actione furt. in prin.
[m] Iuranti. s. se nescire: vt inf. de furt. l. in actione. §. plane. & hoc quo ad hoc ut recipiatur eius libellus. nam alias eius non esset libellus recipiēdus: quia pondus in eo debet contineri: ut sup. de rei uind. l. si in rem. §. j. non quo ad sententiam pro eo dandam nisi postea probet. nam cum sit incerta petitio, non potest esse certa sententia: ut C. de sent. quæ sine cert. quanti. l. hæc sententia. sed nunquid eodem modo si dubitet de specie, succurritur? Respon. non: nec hæc lex hoc dicit nec alia. Item est alia ratio: quia de quantitate magis quam de specie dubitari potest: ut argumen. C. de resc. ind. uend. l. quisquis.
[n] Si cista. id est, scrinium. ut uocant Teuthonici. & dic signatum & firmatum. Idem in quolibet facco cum rebus ligato..

Quoq; ✓.

† Lu. Ro. in suis sin. sol. j. sio. j. dicit istā gl. singul. post Bald. hic ad hoc quod uerbū omni non importat ipso iure. adde ꝙ istam glo. etiam dicit singu. Alexan. in apostil. ad Bart. in l. imperator ff. de iure fisc. & ibi plenissime per eū de dictionib. importātibus ipso iure. P. F. adn.

† adde.

† Cōcor. cū hoc §. glo. super uerbo contra. in me. in c. ij. extra eo. tit.

† P. F. de posuerint.

† P. F. quod si & res ostēsa sunt, & sic deposita: adijciendæ sunt & species ue stes. l. abeo, &c.

quoq; a res uideri deponere: ergo & de reb. agere eum oportere. Quid ergo si ignorauit is, qui depositum suscipiebat, res ibi esse? non multũ b facere, cũ suscepit depositum. Ego & rerum depositi agi posse existimo, c quamuis signata cista deposita sit. d

Ex contractu filijfamiliàs durante patria potestate potest conueniri tam filius insolidũ, quàm pater de peculio. Pau.

Filiumfa teneri depositi constat: quia & cæteris actionibus tenetur. Sed & cum patre eius agi põt, e duntaxat de peculio. Idem & in seruo nam cum domino agetur. Planè & f Iulianus scripsit, & nobis uidetur, si eorũ g nomine, qui sunt in potestate, agatur: ueniet. † g in iudicium, & si quid per eum, in cuius iure sunt, † captum fraudatumve est: ut & dolus eorũ ueniat, non tantùm ipsorũ, cum quibus cõtractum est.

Plures depositarij ad rei restitutionem tenentur insolidum, & etiam de dolo, si omnes dolum commiserint: secus si alter tantùm. Bar.

Si apud duos sit deposita res: aduersus unumquenque eorum agi poterit: h nec liberabitur alter, si cũ altero agatur non enim electione, i sed solutione liberantur. Proinde si ambo dolo fecerint, & alter quod interest præstiterit: alter non conuenietur, exemplo duorum tutorũ. k Quòd si nihil alter, uel minus facere posit: ad alium peruenietur. Idemque & si alter dolo non fecerit, & idcirco sit absolutus: nam ad alium peruenietur. l

Pluribus deponentibus eandem rem fienda est restitutio secundum conuentionis formam. Pau. de Cast.

Sed si duo deposuerint, & ambo agant: si quidem sic deposuerunt, ut uel unus tollat totum: poterit insolidum agere. † Si uero † pro parte, pro qua eorum m interest: n tunc dicendum est in partem condemnationem faciendam.

Potest quis repetere depositũ ante tempus statutum. Bar.

Si {sic} deposuero apud te, ut post mortem tuam reddas: & tecum & cum hærede tuo possum depositi agere. Possum enim mutare o uoluntatem, & ante mortem tuam deposi tum repetere. Proinde & si sic deposuero, ut post mortem meam reddatur: potero & ego, & hæres meus agere depositi: ego mutata uoluntate.

Depositarius non tenetur nisi de dolo & lata culpa: & ideo re uendita per hæredem absque dolo non tenetur, nisi de eo quod ad eum peruenit. Bar.

Quoniam † autem p dolus duntaxat in hanc actionem uenit; h quæsitum est, si hæres rem apud testatorem depositam, uel commodatam distraxit, ignorans † q depositam, uel commodatam, an teneatur? Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen uel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et uerius est, teneri eum. Hoc enim ipso dolo facit, quod id, quod ad se peruenit, non reddit. r

a quoque ✓. vñ soluit totaliter pro cista.
b Non multum ✓. vt ar. j. de ac. empt. l. tenet. j. resp. ar. contra inf. de acq. pos. l. peregre. §. Iul. & inf. de contra. emp. l. in lege. & inf. de cui. l. qui fundum ✓.
c Existimo. & sic assentit Labeoni.
d Deposita sit. & ignorauerit: sed tñ necesse sit, quod probet actor, quod ibi fuerũt res, quas tenet. A.
e Agi potest. qui habet eũ in potestate. aliter si emancipatus rem teneat: vt inf. eo. §. si apud. A.
f Eorum ✓. C. filiorum ✓. Ac.
g Veniet. ut sup. de pecul. l. deposui. in princ. & l. in bonæ fidei. & su. commo. l. sed mihi. §. si filio. Acc.
h Agi poterit. s. in solidum ✓. Ac.
i Electione ✓. imo, ut j. de duob. re. l. ij. quæ est contra. Sol. quod ibi dicitur de ea petitione, intelligitur de ea quæ est cũ effectu. i. cum exactione. uel hic de ijs quæ obligantur insolidum authoritate legis: ibi uerbis. uel ibi de ea petitione quæ fit animo nouandi, hic nõ: ut ar. supra, de nouat. l. si rem. §. si duo. Ac.
k Tutorum ✓. uno quorum conuẽto & exacto, alter liberat: vt infra, de tu. & ra. dis. l. si ex duobus.
l Peruenietur. & sic uidetur quòd insolidũ teneant ipsa re: vt j. de duo. re. l. eandẽ. quod quidam de plano cõcedunt. Alij distinguũt, an depositum consistat in re indiuisibili: & tunc insolidũ. & sic erit hic arg. inf. eod. l. si duo. sicut & si duo promittant idẽ. uel unius promissor s duo sunt hæredes: vt j. de uerb. obl. l. ii. §. j. aut in re diuisibili: ut tunc pro partib. agat: nõ insolidũ teneant. tu dic semper teneri pro partibus, nisi actũ sit, ut quilibet insolidũ teneatur & sic fuit hic actũ s ut in d. l. eãdẽ. sicut est in plurib. hæredibus qui pro partib. tenent: ut j. eod. l. in depositi. nec ob. su. commo. l. si ut certo. §. si. Nam & ibi actum erat. nec ob. j. de uerb. obl. l. stipulationes nõ diuiduntur. Qd. n. ibi dr rem pro parte restitui nõ posse: uerum est qñ hoc actũ erat. Item nõ ob. j. eo. l. si duo. quia illud est casuale qñ quisq; hæredũ rẽ depositã interuertit: vt ibi dicit alias pro parte, ut ea. l. dicitur. Ac.
m Pro qua eorum. quod sp fieri intelligitur ut infra, eod. l. licet.
n Interest. quia diuisibilis est.
o Mutare ✓. Nota quem posse mutare uelle suum. sic & j. man. l. si quis alicui. §. j. & l. si uero non remu. §. si mãdauero. & de uer. obl. l. si quis stipulatus. Sed arg. cõtra. supra, cõ. l. in cõmodato. §. sicut. & j. de lega. j. l. huiusmodi. §. Stichum ✓. Ac.

Dic quod post obligationem cõtractus non licet mutare voluntatem circa id, ad qđ quis est obligatus alteri. sed si deposui apud te pecuniam reddendam post tps, non sum tibi obligatus non repetere ante tempus: ideo possum uoluntatem mutare, &c. secundum Bar.
p Quoniam ✓. adde subintellige, ex eo quòd dictum est.
q Ignorans. quod facile euenit: vt instit. de usucapio. §. sed tamen.
r Non reddit. & sic precium rei meæ mihi reddit: ut sup. de peti. hæ. l. quod si in diem. §. idem Iulianus ait. & supra, si certum petatur. l. si et seruum.

† Veniat P. F. al. uenit.
† P. Fl. captus fraudatusve.
† Agi.
† Si uero.
† Quia P. F. Concor. c. ij. cũ gl. ij. in prin. extra eo. ti.
† P. F. ignorans.

Quid

a Quid ergo si pretium. Iustum tamen. ut differat a sequenti. Accur.
b Aut minoris. Præstabit. si sine dolo fecit. alias tenetur: ut sup. eo. de tib. l. illud. § pe.
c Vendidit. Subaudi, & non exegit. Accur.
d Plane. Culpa. ut §. ij. l. do lus. & §. l. j. §. est autē apud. & infra, de lega. iij. l. non dubium. §. fina. & facit inf. eo. l. si quis susceptus. Accur.
e Causatus. Id est dicens & allegans. Accur.
f Sed & si non sit. Hæres. habendo ratum in subsidium. Accur.
g Extorquebitur. Sic & §. tit. j. l. idem quæ. §. sed pecuniā. & supra, de pet. hæ. l. post senatus. & est hoc de summa æquitate: erat qui non est hæres, uelut hæres teneatur, lucrum habendo tantum in subsidium. Accur.

Paul. li. xxxj. ad edi. II.
Quid ergo si pretium [a] nondum exegit, aut minoris [b] quàm debuit, uendidit? [c] Actiones suas tantummodo præstabit.

Vlpianus libr. xxx. ad edictum. III.
Planè si posset rem redimere, & præstare, nec uellet: non caret culpa: [d] quemadmodum † si redemptam uel alia ratione suam factam noluit præstare, causatus [e] quòd semel ignarus uendiderit.

Paulus libro quinto ad Plautium. IIII.
Sed & si non sit hæres, [f] sed putauit se hæredem, & uendidit: simili modo lucrum ei extorquebitur. [g]

In contraria depositi non iuratur in litem. Vel sic, In actionib. contrarijs in quibus de fide rupta non agitur, non efficitur quis infamis. Bar.

Vlpianus libro xxx. ad edictum. V.
Ei, apud quē depositū esse dicetur, contrariū iudicium de depositi datur. In quo iudicio merito in litem non iuratur. [h] Non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Contra sequestrum habet locum actio depositi, qua tenetur rem exhibere in loco conuento, uel in altero ex his. Bar.

In sequestrum † depositi actio competit. Si tamen cum sequestro conuenit ut certo loco rem depositam exhiberet, nec ibi exhibeat: teneri eū palam est. Quòd si de pluribus locis [k] conuenit: in arbitrio eius est, quo loco exhibeat. Sed si nihil cōuenit: [l] denunciandum est ei, ut apud prætorem exhibeat.

Sequester non potest officium suum deponere sua sponte nisi ex causa, & tunc iudice interueniente. Bar.

Si uelit sequester officium deponere, quid ei faciendum sit? Et ait. Pomponius ad re eum prætorem oportere: & ex eius authoritate denūciatione facta ijs, quòd eum elegerant, ei rē restituendam, qui præsens fuerit. Sed hoc non semper uerum puto. Nam plerunque non est permittendus † officium, quod semel suscepit, contra legem depositionis deponere, nisi iustissima [m] causa interueniente. Et cùm permittitur, rarò ei, res restituenda est qui uenit: sed oportet eam arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi. [n]

Paulus libro ij. ad edictum. VI.
Propriè autem in sequestro est depositū, quod à pluribus insolidū certa conditione custodiendum reddendumq; traditur. [o]

In re aliena intempestiuè misericordiam exercere, dolus prasumptus est. Bar.

Vlpianus libro xxx. ad edictum. VII.
Si hominem apud

h Non iuratur. Nec infamat contraria: ut supra, de ijs qui no. infa. l. furti. §. fiat in directa in litem iuratur: ut supra, e. l. j. §. in deposito. & sup. de in li. iu. l. in actionib. in actione depositi nam infamat & de sacra. deinde exponit quid sit sequester. Vinis.
i Conuenit. Alternatiue. Accur.
k Quod si de pluribus locis. Nota argu. quod cum quis duo alternatiue promittit, utrunque sit in obligatione: ut sit pta, de mino. l. & si sine. j. respon.
l In arbitrio. Vt infra, de iure dot. l. plerunque. in fi.
m Iustissima. Sic & §. manda. l. inter causas. §. qui mandatū. & supra, de arbi. l. j. §. tamen si. & l. licet. & de procurato. l. sed & hæ. §. pe. Accur.
n Deponi. Vt § e. l. j. §. si pecunia. Accursius.
o Proprie. Tradit. ut infra, de uer. sin. l. sequester. & facit inf. eo. l. licet. Accur.

Si hominē. CASVS. Deposui apud te seruum ligatum, ut de eo quæstio haberetur. misericordia ductus soluisti, & fugit, de ista culpa teneberis. idem si apud sequestrū homo erat deposi. us. Dat ur. Si depositarius in re deposita dolose uersatus fuit. & decesserit, tenebit hæres de dolo insolidum: licet alias in puris delictis non tenetur hæres nisi inquantum ad eum peruenit: nisi litem cum defuncto fuisset contestatus. sed hic dolus est admissus in contractu. unde si unus est hæres, insolidum tenetur: si plures, pro ea parte qua succedunt.
Quoties. Apud nassatium Titius rem suam deposuit, multi cum eo contraxerunt. si massanus cedat bonis, primo satisfiet Titio qui est plus priuilegiatus. & hoc si pure erat depositor qui deposuit: non autem ut reciperet usuras post depositionem. Sed quid si plures deposuerunt, & successiue: an ordo sed

Si ueli. Si sequester uelit deponere officium depositio nis: an possit? Dicit Pomponius, quòd sic adito prætore, & denūciatione facta ijs qui apud eum deposuerant: & ei restituet qui præsens erit. Dicit Vlpianus, quòd officium quòd semel suscepit, deponere non debet, nisi causa cognita, & tunc non est restituenda ei res qui uenit, sed deponitur in

A apud. CASVS. Si in re deposita aliquid impensum fuerit, contraria depositi aget depositarius: in ipsa non iuratur in litē, neque infamat.
In sequestrum. Si duo litigant de re aliqua, & apud sequestrum deposita fuerit: ei reddet qui uincit. si nolit eam restituere, conuenitur depositi sequestraria: & si de dolo conuenit: ibi debet fieri restitutio. hoc in prima. Sed si de pluribus locis conuenerit. in electione sua erit ubi uelit eam restituere. si non conuenit, denunciandum est ei, ut apud prætorē exhibeat.
Si uelit. Si sequester uelit deponere officium depositio...

† mer. fi. · † P. F. Sequestrum. · † P. F. Sequestre. · † mi. · † P. F. loci. · † permittendū. P. F.

se[a] depositum, ut quæstio de eo haberet, ac propterea uinctum,[b] uel ad malã mansioné extensum[c] sequester soluerit misericordia ductus, dolo proximũ esse, qđ factũ est, arbitror,[d] qa cùm sciret cui rei pararetur, intempestiuè misericordiam exercuit: cùm posset non suscipere talé causam, quàm decipere.

Quanda dolus defuncti purgatur per actionem descendentem ex contractu, hæredes tenentur insolidum, non attento quãtum ad eos peruenit. Bar.

Datur actio depositi in hęredem ex dolo defuncti insolidum. Quanq̃ enim aliàs[e] ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte: quæ ad nos peruenit: tamen hic dolus ex cõtractu[f] reiq; persecutione descendit: ideoq; insolidum unus hæres tenet: plures uerò pro ea parte,[g] qua quisque hæres est.

Quando nummularij foro cedunt, potior est causa deponentium, & usuras non recipiẽtium & inter eos qui prior est tempore, non est potior in iure. Vel sic, Causa depositi præfertur cæteris etiam priuilegiatis: nisi deponẽs usuras receperit. Bar.

Quoties foro[h] cedũt numularij: solet primo loco ratio haberi depositariorum: hoc est corũ, qui depositas pecunias habuerint, quas non fœnore apud numularios, uel cum numularijs, uel per ipsos exercebant: & ante priuilegia. Igit si bona uenierint: depositariorum ratio habet:[i] dummodo eorum, qui postea usuras acceperunt, ratio nõ habeat, quasi renunciauerint[k] deposito. Itẽ quærit, utrum ordo spectet eorũ, qui deposuerunt: an uerò simul omnium depositariorum ratio habeat? Et constat simul admittendos. hoc enim rescripto principali significatur.[l]

Papinianus lib. ix. Quęstionum. VIII.

Quod priuilegiũ exercet, non in ea tantũ quantitate, quæ in bonis argentarij ex pecunia deposita reperta est:[m] sed in oibus fraudatoris facultatibus: idque pp necessarium usum argentariorum ex utilitate publica receptũ est. Planè sumptus cã[n] qui necessariò factus est, semp præcedit. nã deducto eo, bonorũ calculus subduci solet.

In actionibus bonæ fidei quilibet hæredum tenetur insolidũ ex dolo seu facto proprio. Ex facto autem defuncti pro hæreditaria portione. Bar.

Paulus lib. xxxj. ad edictum. IX.

In depositi actione si ex facto defuncti agatur aduersus unũ ex pluribus hęredibus: pro parte

---

spectandus sit, ut primo satisfiat primo deponenti: & sic deinceps? Et resp. q non. hoc in secunda. Sed nunquid refert, extet pecunia apud eum, an consumpta sit? Dicitur q non. hoc in tertia. Sed quid si quidam ex deponentibus fuerunt missi in possessionem bonorum & alij postea uenientes desiderant mitti: an sint audiendi? Dicitur q sic, si restituã: sumptus ijs, qui primo petierunt mitti in possession. & in ea causa sumptus fecerunt. Viu.

a Apud se. s. qui nõ est sequester sed simplex depositari'. sed postea ponit casum in sequestro in tertia persona ibi, uel ad malam mansionem, &c.

b Vinctum. Scilicet soluerit.

c Extensum. Scilicet, apud sequestrũ. Azo. Sed quare hic dicitur mala mãsio? Dic, quia in carcere aliquo.

d Arbitror. Vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo. Accur.

e Alias. Istud alias non notat aliam speciem eiusdem generis. sed diuersum genus. s. actiones quæ sunt ex maleficio: & sic alias extra contractum. Accur.

f Cõtractu. Idem si ex quasi contractu descenderet: ut C. de neg. gest. l. curatoris. Et sic nota ex dolo commisso in contractu teneri hæredem: ut hic, & ff. de act. & oblig. l. ex contractibus. & l. ex depositi. & inf. de reg. iur. l. ad ea §. fin. Sed hoc fallit in casibus: ut si dolus dedit causam contractui: ut insti. de perpe. & tempo. acti. §. aliquando.[2] Item fallit in actione in factum quæ datur contra mensorem: ut sup. si men. fal. mo. di. l. iij. §. pe.[3] Item fallit in tributo iatur supra, de trib. act. l. illud. §. fi.[3] Item in actione in factum de edendo: ut supra, de eden. l. fi. quæ est anomala.[4] Item fallit in stipulatione interposita causa iudicio sisti in locũ actionis iniuriarum: ut supra, si quis cau. l. si eum. §. qui iniur.[5] Item in actione in factum de precario: ut infra, de preca. l. quæ sitũ. §. fi. quæ sunt omnes contra. & est ratio ibi: quia non transit ad hæredem ex contractu defuncti precarium: ut C. e. tit. l. cum precario.

ADDITIO. Ista rõ displicet Bal. ideo dic aliter secundum eundẽ q de precario actio non est ex contractu, sed est datiua. datur enim a prætore: ut notatur in l. cum precario. §. j. ff. de preca. sed si ageret actione præscriptis uerbis, quæ concurrit cum actione de precario: ut notatur ff. de preca. l. ij. quam actionem de præscriptis uer. certũ est. ex contractu oriri: ut in l. iurisgentium. § j. ff. de pact. tunc debet dici q datetur contra hæredem ex dolo defuncti. quod est notandum secundũ Baldum hic.

g Parte. s. quantum peruenit. Ac.

h Quoties foro. qa litigare nolunt sed bonis cedunt.[6]

i Depositariorum ratio habetur. Sed contra ff. de pri. cre. l. si uenter. §. in bonis. Sol. hic res depositæ extabant: ibi nõ. q non placet: ut ff. proxi. Vel admittuntur ante priuilegia personalia: sed post realia. sed & quædã psonalia eis præferunt: ut dõus & ut C. qui potio. in pig. ha. l. si. Itẽ funeraria: ut supra, de relig. & sump. fu. l. pen. Itẽ eius. qui in refectioné rei credidit: ut inf. qui pot. in pign. ha. l. interdum. Vel dic ut ibi.

k Renũciauerint. Sic infra, de leg. con. l. si per emptionem §. fin.

l Significatur. Sed nonne etiam inter eos occupantis melior est cã? Resp. sic: ut inf. de re iudica. l. inter eos. Acc.

m Quod priuilegiũ. Reperta est. ipsa extet, siue aliud ex ea emptum.

n Sumptus causa. Scilicet, ab ijs qui possessionem primo petierunt, & in possessionem sunt missi: unde debet restitui eis, cum alijs communicent possessionem: ut C. de bo. aut iud. po. l. fi. §. & expensas. Vel dic sumptus factos a depositario. Accur.

In deposit. CASVS. Si in re deposita is penes quem depositũ est dolo uersatus fuerit: & si pluribus relictus

---

Imo ibi non fallit: nam cum ibi loquat qñ dolus dat causam cõtractui: & p consequens cõtract' fuit ipso iure nullus, nõ potest purgari dolus per actionẽ descendẽtem ex cõtractu: & mettiũ hęredes tenẽtur insolidum secũdum Bal. hic.

Ibi non fallit quia actio non est ex contractu sed ex delicto mensoris secundum Bal.

Ibi etiã nõ fallit: quia non dat actio ex dolo adhibito in contractu: sed ex dolo commisso non in dolosa distributione, ut ibi patet secũdum Bal.

4 Ista nõ nascit ex cõtractu: sed nascitur ex dolo cõmisso in non parendo iudici. Bal.

5 Dic qđ ibi loquit de actione ex contractu quę erat accessoria ad actionem descendẽtem ex delicto: præterea ibi p mortẽ desijt interesse de præteritio, secundum Bal.

6 Non recipit hanc expositionem Bal. hic tamen illã uideto.

† P. s. necessaria.

hæreditaria agere debeo. si uero ex suo delicto: pro parte non ago. [a] meritò, quia æstimatio refertur ad dolum, quem insolidum ipse hæres admisit.

Iulianus lib. ij. ex Minutio. **X.**

NEc aduersus cohæredes † eius, qui dolo carent, depositi actio competit. [b]

Depositum factum per seruũ patest sibi restitui: & liberatur depositarius, nisi sciat uel scire possit dominum non consentire, uel contradicere. h.d. Pau.

Vlpianus lib. xlj. ad Sabinum. **XI.**

QVod seruus † deposuit: [c] is, apud quẽ depositum est, seruo rectissime reddet ex bona fide. Nec enim conuenit bonæ fidei abnegare id, quod quis accepit: sed debebit reddere ei, à quo accepit: sic tamen, si sine dolo {malo} omne † reddat: hoc est, ut nec culpæ quidem suspicio sit. Denique Sabinus hoc explicauit, addendo: Nec ulla cã interuenit, quare putari possit, dominum reddi nolle. [d] hoc ita est, si potuit suspicari, iusta scilicet ratione motus, [e] cæterum sufficit bonam fidem adesse. Sed & si ante eius rei furtum fecerat [f] seruus: si tñ ignorauit is, apud quẽ deposuit, uel credidit dominum non inuitum fore huius solutionis: liberari poterit. Bona enim fides [g] exigitur. non tantum aũt si remanenti in seruitute fuerit solutum, sed & si manu misso uel alienato ex iustis causis, liberatio contingat: scilicet si quis ignorans manumissum uel alienatum soluit. Idemque & in omnibus debitoribus [h] seruandum, Pomponius scribit.

Quod est fiendum in re deposita, in dubio intelligitur expensis deponentis: nisi aliter actũ sit. B.

Pomponius lib. xxij. ad Sabinum. **XII.**

SI in Asia depositum fuerit, ut Romæ reddatur: uidetur id actum, ut non impensa eius id fiat, apud quem depositum sit, sed eius, qui deposuit. [i]

Res deposita ibi debet restitui, ubi est: nisi alibi expensis petentis petatur. Bar.

Depositum [k] eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est, [l] apud quem depositum est. Vbi uerò depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudicijs. [m] Sed dicendum est, si uelit actor suis impensis suoque periculo rem perferri Romam, [n] ut audiendus sit: [o] quoniam & in ad exhibendum actione id seruatur. [p]

Actio depositi sequestraria datur contra hæredes. Barto.

Cum sequestro, † [q] rectè agetur depositi sequestraria actione: quam † & in hæredem eius reddi oportet.

Post litem contestatam rei periculum pertinet ad depositarium. Bar.

Quemadmodum quod ex stipulatu, uel ex testamento dari oportet, post iudicium acceptum cum detrimento rei [r] perit, † [s] sic depositum quoque, ex die quo depositi actum sit, periculo [t] eius est,

---

relictia hæredib. decesserit: hæredes ex dolo defuncti pro parte conuenientur: licet pro suo dolo in solidum. sed an in cæteros cohæredes, qui dolum non fecerunt, depositi detur actio ex dolo cohæredis? Dicitur quod non: hoc in secũda.

a Non ago. scilicet insolidum.

† *Hæredes.*

b NEc aduersus. Competit. pro dolo cohæredis. Acc.

QVod seruus. CASVS. Si seruus rem deponat, reddet ei nisi appareat dominũ nolle, quòd reddat, secundum Sab. Paulus dicit quod reddẽda sit: quia sufficit bonam fidẽ adesse. hoc in prima. Si uero eius rei quam deposuit seruus, furtũ fecerat: si reddat, credens dominum nolle ei reddi: non liberatur depositarius. neque refert, ei manenti in seruitute, uel libero facto res reddatur: quia semper contingit liberatio. idem in omni debitore soluente, iusta causa ignorantiæ interueniente.

† Cũ hac l. concor. tex. & qđ ibi not. in l. si seruus ℐ. de sol. & quod not. in l. si vn°. ℐ. de pact.

† P.F. omni al. omnia.

c Deposuit. bona fide: ut inf. eod. l. bona fides. §. incurrit.

† P.F. putare.

d Nolle. hic ergo erit in culpa: ut sup. si certum pe. l. quod te. Ac.

e Motus. hic Sabinus statim corrigitur: cæterum sufficit, &c. ut patet. inf. de so. l. quod seruus. & l. si quis seruo. & inf. de fur. l. qui re sibi. sed pro eo erat ℐ. si cer. pet. l. quod te. in fi. & insti. de act. §. si quis agens. ibi, sane si iam. Ac.

f Fecerat. domino.

g Bona enim fides. s. tantum.

h Debitoribus. qui soluunt causa ignorantia interueniente, distinctione peculiaris & dominica peculij adhibenda: ut infra, de sol. l. quòd seruus & l. si quis seruo.

SI in Asia depositum. Si depositarius alio rẽ depositum transferat sine dolo ibi reddet, ubi res est. Sed quid si is qui depositum petit, trãsferri petat suis sumptibus: an sit audiendus, quæritur? Et dr quòd sic ꝑ obseruatur & in actione ad exhibendum.

Quemadmodum. Sicut in actione ex stipulatu, quæ est stricti iuris, uel ex testamento post lit. cont. res debita moram facienti perit: ita res deposita: ut si tempore accepti iudicij potest rem reddere, neque reddit extunc suo sit periculo. Viu.

i Qui deposuit, secus in commodato: ut sup. commod. l. si ut cer. §. idẽ Labeo. quæ est contra: quia tantum gratia accipientis contrahitur.

k Depositum. id est, rem depositam.

l Eius est. i. extitit secus si dolo illud transtulit.

m Iudicijs. puta si emi rem, quæ erat Mutinæ, debet mihi ibi dari.

n Romam. quæ est communis patria: vt inf. ad munici. l. Roma.

o Audiẽdus sit. & si nihil cõuenit lo.

p Seruatur. ut sup. ad exhi. l. sed si hæreditas. §. j. Item in actione in rem: vt sup. de rei uindic. l. si res. & l. seq.

† P.F. sequestre.

† *Quam & in hære. eius reddi oporteat.*

q Cum sequestro. ergo est secundæ declinationis sicut magister: & facit accusatiuum sequestrũ, alibi est tertiæ & facit accusatiuum sequestrẽ ut C. e. l. pe.

r Rei. scilicet contentu.

s Perit. ut inf. de leg. j. l. apud Iulianũ. §. ipsius quoq.

† P.F. periret.

t Periculo. etiam fortuiti casus, secundum Ioan. ut sup. de con-

de const.pec.l.qui autem.§.ij.& ℨ.de ui & ui ar. l.j.§.re ctissime.& l. pen. & ℨ.de re iudi.l.si homo. cum enim qui impedit ne depositarius restituat, teneatur deponenti de fortuito casu: ut in auth, de depo. & denun. §. j. col. vj. multo magis ergo is qui mihi obligatus est ex deposito: cum perfidius faciat. sed M. intelligit hunc. §. qñ non erat interitura eodem modo penes actorem, non alias: ut inf. eod.l.si plures.§.tn.sed illa lex intelligitur aliter quam ipse dixit, ut ibi dices.

a Potuit. ac debuit.

SI quis. CASVS. Si is, qui rem deposuit decessit, & hæres eam sibi reddi petit: an si is ignorat eum hæredem esse, nec uelit eam restituere antequam ei constat: an sit in dolo, quæritur? Respon. φ non. sed si postea cognouerit eum esse hæredem, nec uelit ei reddere: dicendum est dolo eum id facere.

b Si cognouerit sic & sup. de trib. l. illud. §. si tamen. & inf.de do.excep.l.ij. §. item quia. & sup. eo.l.plane. in fi.

c Condictio.s.furtiua & sine causa.

d Admiserit. sed depositi etiam prius ut sup.eo.l.j.§.idem Pomponius.

SI plures. CASVS. Si deponens plures heredes reliquerit, maiori parti præsenti res restituenda est. Maior pars non dicitur ex numero personarum, sed ex magnitudine portionum hæreditariarum. & est reddenda cum competenti cautela, ut depositarius seruetur indemnis. Si ue.Si cum depositario agatur, siue cum hærede illius, & ante sententiam & etiam litem motam ne insurgant contraria, res intereat, absoluitur reus: maxime cum penes actorem fuisset similiter interitura.

e Adierit.ad repetendum depositum. Acc.

f Restituendam rem.etiam si sit diuidua.nam si indiuidua, etiam si unus adeat, ei restituitur: ut supra eodem.l.j.§ si pecunia.Accur.

g Personarum.s.tm. sic et est in creditoribus: ut sup. de pac.l.maiorem.& C.qui bo.ced.pos.l.fi. Acc.

h Rem iudicatam. supple & ante motam controuersiam: alias contra: ut ℨ.de uerb.ob.l.nemo.§.j.& de leg. j.l.cum res. §. fi. & sup.e.l. si in Asia.§. fin. Sed alij dicunt speciale in deposito: cum & alia multa specialia sint in eo. & sic intelligunt hic post moram etiam. sed prima uerior: nisi iustam causam habeat litigandi: ut supra, de peti. hæ.l.illud, ut ꝓpter impensas: ut su.commo.l in rebus.§.possum.& inf.de furt.l. creditoris.nam tunc etiam post moram non tenetur de interitu: ut d. l.illud. Accursius.

i Interitura esset. subaudi maxime.nā idem si non erat interitura, secundum Ioan. ut dixi supra, eo.l.si in Asia. in fi. Sed M. hanc distinctionem semper et post moram admittebat, præter quam in fure & meticuloso: ut C.quod met. cau.l. j. & facit pro eo.supra, de constit. pec. l. si duo. §. sit prætor. & inf.de iure. do.l. si is.in prin.& supra,ad l Rho.l.fi. §. si ea. & sup. quod me.cau. l. si cum.§. quod si homo. ibi, sed & sine culpa.uel hic iustam causam litigandi habet propter impensas. Acc.

QVi rem. CASVS Deposuisti rem meā apud meipsum. an ego possim teneri depositi? Dicitur quod non: & ponit exemplum. Viu.

k Ex locato.nullū istorum ualet in re sua: ut hic, & inf de re.iur.l.neq; pignus & C.lo. l. qui. rem. & ℨ.eo.l.bona fides §.tamen. & infr. de usuc. l. ei a quo.sed uidetur contra in precario.ut de prec.l.certe.§.fina.& seq.sed & ibi fuit in alieno.i.in possessione quæ erat aliena.s.creditoris.

SI is. CASVS. Deposuit rem meam apud Titium. Titius deposuit apud Mæuium. Iste Mæuius commisit dolum. quæritur, ad quid mihi tenebitur Titius primus

---

apud quem depositum fuerit, si iudicij accipiēdi tēpore potuit [a] id reddere reus, nec reddidit.

Ab ea die qua quis incipit habere iniustam causam litigandi, videtur dolo malo facere, & ad eum periculum spectat. Bar.

Paul.li.xxx.ad edi. XIII.

SI quis inficiatus sit nō aduersus dñm, sed φ eum, qui rem depositā petebat, uerum procuratorē non putaret, aut eius, qui deposuisset heredem: nihil dolo malo fecit postea autem si cognouerit, [b] cum eo agi poterit: qm̄ tunc incipit dolo malo facere, si reddere eam non uult.

Pro re deposita non competit condictio antequam committatur dolus. Bartolus.

Competit ēt ꝯdō [c] depositæ rei noīe: sed non antè, † quam quid dolo admissum sit. Non. n. quenquam hoc ipso, φ depositū accipiat, uerùm φ dolum malum admiserit [d] condictione obligari. †

Depositum est reddendum maiori parti heredum. Bar.

Caius li. ix. ad edictum prouin. XIIII.

SI plures † hæredes extiterint ei, qui deposuerit: dr̄, si maior pars adierit, [e] restituendam rem [f] præsentibus. Maiorem autem partem non ex numero utique personarum, [g] sed ex magnitudine portionum hæreditariarū intelligendum, cautela idonea reddenda.

Si res deposita perijt eo modo, quo esset peritura apud deponentem: depositarius liberatur. Ba.

Siue autem cum ipso, apud quem deposita {res} est, actum fuerit, siue cum hærede eius, & sua natura res ante rem iudicatam [h] interciderit (ueluti si homo mortuus fuerit) Sabinus & Cassius absolui debere eum, cum quo actum est, dixerunt: quia æquum sit, [i] naturalem interitum ad actorem pertinere: utique cum interitura esset [i] † ea res & si restituta esset actori.

In re propria non consistit depositum: ideo depositi agi non potest. idem in commodato & precario. Bart.

Iulianus libro xiij. Digestorum. XV.

QVi rem suam deponi apud se patitur, uel utendam rogat: nec depositi, nec commodati actione tenetur: sicuti qui rem suam conducit, aut precariò rogat: nec precariò tenetur, nec ex locato. [k]

Deponens primus non habet actionem contra tertium depositarium, nisi prius ei fuerit cessa. Bar.

Aphricanus libro. vij. Quæstionum. XVI.

SI is, apud quem rem deposueris; apud aliū

---

† P.F. quā id dolo, &c.

† al. add. constat.

† Ista lex est intelligenda habere locū secundùm Bald. in re deposita diuidua secus si esset indiuidua quia tunc posset uni soli restitui. de hoc habuistis su. eo. in l. j. §. si pecuniam.

† P.F. esse.

† fit.

primus depoſitarius! Reſpon. quod ad hoc, ut act. cedat mihi contra Seium, &c. Vin.

a Tibi præſtet. quod ſufficit: vt ſup. de pec. l. quod debe tur. in fin. & ſup. l. j. §. ſi uero tuo. & eſt ratio: quia de ſo lo dolo tenetur. ſecus ergo in actione nego. geſt. in qua uenit etiam culpa, ubi non liberatur cedendo: ut ſup. de nego. geſt. l. nam & ſi. §. fina. quæ eſt contra.

L Icet. CASVS. Vnus & plures deponere poſſunt ſcilicet cum eſt ſimplex depoſitum: ſed apud ſequeſtrum uero non: niſi plures. & hoc fit in re litigioſa: & hic quilibet uidetur depoſuiſſe inſolidum. ſecus in re communi: quia quilibet pro parte ſua deponit. Rei depoſitæ. Iſte §. ſatis clarus eſt, & leges ſeq. uſque ad l. ſi apud. Vinia.

b Deducitur. & ut reddatur uni conuenit: ut hic, & ſup. eo. l. ei apud quem. §. proprie. & ſupra qui ſatiſda. cog. l. ſi fideiuſſor. §. ſi. & ff. de uerb. ſignifi. l. ſequeſter. & agitur præſcriptis uerbis ſecundum quoſdam: ut inf. de præſcr. uer. l. & ſi rem §. fin. ſed ea dic depoſiti ſequeſtraria: ut ſup. e. l. ei. §. j.

c Inſolidum, &c. ſecus quando plures rem communem deponunt: quia quilibet pro parte depoſuiſſe uidetur: vt ſubijcit, & ſup. eo. l. j. §. ſed & ſi duo. & hic: ut ſubijcit, rei depoſitæ. Acc.

d Poſſeſſio. ſic & in commodato: vt ſup. cõmo. l. rei. Ac.

e Agitur. tacite, ut hic innuit: niſi contra probetur: quod eſſe poteſt: vt infra, de acquiren. poſſ. l. intereſſe puto. Acc.

f Q Vod tumultus. Poteſt intelligi in hærede depoſitarij cauſa tumultus, ut teneantur intra annum, in ſimplum: & ſic ſicut unum ſpeciale eſt contra depoſitarium qui conuenitur in duplum, ita ſit hic aliud pro hærede: & fiet punctum ibi, intra annum quoque. & incipiat uerſus, in ipſum, &c. Item quod dicitur in ipſum, refertur ad depoſitarium, non ad hæredem. & quod dicitur in perpetuum, ſcilicet ratione ſimpli. Alij intelligunt quod principium loquatur de hærede depoſitarij, uſque illuc, & intra annum, &c. & poſtea de ipſo depoſitario. & quando datur in ſimplum, detur in perpetuum, ſcilicet etiam in hæredem: & ſic ad primum dictum refertur quód dicit in fine, & perpetuum. prima uerior eſt. Accur.

eam deponat, & ille dolo q̃d admiſerit: ob dolũ ei', apud quẽ poſtea ſit depoſitũ, eatenus eũ teneri, apud quẽ tu depoſueris, ut actiones ſuas tibi præſtet. a

Apud ſequeſtrum plures tantum deponunt, & tunc poſſeſſio amittitur. Bar.

Florentinus lib. vij. Inſtitutionum. XVII.

L Icet deponere tã plures q̃ unus poſſunt: attamen apud ſequeſtrum non niſi plures † deponere poſſunt. Nam tunc id fit, cũ aliqua res in controuerſiã deducitur. b Itaque hoc caſu inſolidũ c unuſquiſque vr̃ depoſuiſſe. q aliter eſt, cum rem cõem plures deponunt. Rei depoſitæ proprietas apud deponentem manet, † ſed & poſſeſſio: d niſi apud ſequeſtrũ † depoſita eſt. nam tunc demum ſequeſter poſsider. Id. n. agit e ea depoſitione, † ut neutrius {interim} poſſeſsionis tp̃s procedat.

Actio depoſiti in quatuor caſibus contra hæredem ex dolo defuncti datur in ſimplum, & intra annum ex dolo hæredis ſecundum ſuam naturam. Bar.

Neratius lib. ij. Membranarum. XVIII.

† Q Vod tumultus, f incẽdij, ruinæ, naufragij cã depoſitum eſt, in hæredem de dolo mortui actio, {&} pro hæreditaria portione, & in ſimplũ: & intra annum quoque. In ipſum † & inſolidum, & in duplum, & in perpetuum datur.

Vlpianus li. xvij. ad edictum. XIX.

I Vlianus & Marcellus putant filiumfamiliàs depoſiti recte agerẽ poſſe. g

Depoſitarius qui ſine dolo & lata culpa deſijt habere facultatem rei reſtituendæ, deſinit poſſe condemnari ſed ſi recuperat: incipit teneri. ſed primo caſu nõ tenetur cauere de reſtituendo. Paulus.

Paulus lib. xviij. ad edictum. XX.

S I ſine dolo malo rem depoſitam amiſeris: nec depoſiti teneris, nec cauere h debes, ſi deprehenderis, eam reddi. ſi tñ ad te iterum peruenerit: depoſiti teneris.

Emancipatus tenetur de depoſito ante ſibi facto. idem in ſeruo manumiſſo. Bar.

Idem li. vj. ad edi. XXI.

S I apud filiumfa. i res depoſita ſit, & emancipatus rẽ teneat: pater nec intra annũ de peculio debet conueniri, ſed ipſe filius. Plus Trebatius exiſtimat, & ſi apud ſeruum depoſitum ſit, & manumiſſus rem teneat: in ipſum k dãdam actionem, nõ in dñm: licet ex cæteris cauſis in manumiſſum actio nõ daĩ.

g I Vlianus. Poſſe. nam hæc eſt una de illis actionibus: quæ iure ueteri ſibi danĩ: vt ſu. de iudi. l. ſi longius. §. ſi filius. & inſ. de ac. & oblig. l. filiusfamilias. Acc.

h S I ſine, &c. Nec cauere. ſecus in actione in rẽ: vt ſup. de rei uend. l. ſi uero. §. Iulianus. quę eſt contra. & eſt ratio: quia ibi cauet propter lucrũ quod ſit. conteſta. ſenſit, ſcilicet uſucapiendo. nec enim ſine onere debet eſſe lucrũ: ut inſti. de leg. pa. tu. in fin. hic autem nullum eſt lucrum in re depoſita: ideoque depoſitarius nullum ſentit onus. Item ſecus in actione ad exhib. ut ſup. ad exhibend. l. Celſus. §. fin. quæ eſt contra. Item ſecus in procuratore: ut inf. tit. j. l. ſi procurator. §. ult. quæ eſt cõtra. Sed eſt ratio, quia procurator artius adſtringitur cũ teneatur etiam de leuiſſima culpa: ut C. man. l. a procuratore. At in depoſito ſolus dolus uenit: vt ſup. l. j. § at ſi cibaria tantum. Item ſecus in condictione ob cãm: ut ſup. de condic. ob cau. l. ſi pecuniam. §. item ſi quis in fi. §. item ſecus in alijs bon. fid. iudi. ut ſup. de iud. l. in omnibus. Acc.

S I apud. &c. SVS. Si res apud filiũ fa. depoĩat, & emãcipatus rẽ teneat: & depoſiti tenef: & de pec. pater intra annũ nõ cõueniĩ: ſed filius tenebiĩ. idẽ in ſeruo ſi manumiſſus rẽ teneat, in ipſum nõ in dñm cõpetit actio.

i Si apud filiumfa. ſic & ff. pro ſoc. l. ſi id quod. §. ſi.

k In ipſum, &c. ſ. manumiſſum. Sed contra. ſup. de nego. geſt. l.

† Facit in c. ij. glo. ij. prope fin. in uer. cõſiſtit autẽ depoſitũ. ca tra eod. tit.

† P. F. ſequeſtrem.

† Cõcor. in c. ij. gl. ij. in uerſ. itẽ rei depoſitæ ca tra eo. tit.

† P. F. neutrius poſſeſſionis tẽpus procedat.

† P. F. incipit. De eo quod tumultus, &c.

† a'. add. uerò.

Lucrum ſine onere eſſe nõ debet.

Depoſitarius de ſolo dolo tenetur.

gest. l. Pomponius in negotijs. & supra eodem. l. j. §. si apud & C. an seruus ex suo facto. l. j. Solu. hic speciale, ut hic innuit, licet ex cæteris, &c. Alij dicunt quod hic conuenitur ratione præsentis possessionis, non autem ratione eius quem in seruitute habuit: vt arguitur supra, de iudi. l. non alias. §. finali. Vel dic [t] quod hic conuenitur rei uindicatione, non uero actione depositi, quæ est ea contractu: quod uidetur consonare cum eo: quod habes supra eod. l. j. §. si apud. Accur.

† Istā seq̄ Bar. hic.

Si plures hæredes [l] depositarij separatim dolum committunt, quilibet tenetur pro parte. ubi verò communiter, quilibet tenetur insolidum. sed si ad rei restitutionem agitur: condemnatio fit pro parte secundum lecturam quam tenet. Bart.

Marcellus lib. v. Digestorum. XXII.

SI duo hæredes rē apud defunctum depositū, dolo interuerterint: quodam utiq; casu in partes tenebūtur. Nam si diuiserint decem, [a] quæ apud defunctum deposita fuerant, & quina abstulerit, [b] & uterque soluendo sit: in partes obstricti erūt. [c] nec. n. amplius actoris interest, Quòd si lācem ꝯflauerint, aut cōflari ab alio † passi fuerint, aliave q̄ species dolo eorū interuersa fuerit: insolidū ꝯueniri poterunt ac si ipsi seruandā suscepissent. [d] Nā certè uerū est, insolidū quenq; dolo fecisse: & nisi pro solido res [e] nō pōt restitui. Nec tñ absurdè sentiet, qui hæc † putauerit. planè [f] nisi integræ rei [g] restōne eū cū quo actū fuerit, liberari nō posse: ꝯdemnandum tñ, si res non restituatur, [h] pro qua parte hæres extitit.

In hac actione admittitur cōputatio expensarum. Bar.

CASVS. SI duo. Si depositarius, decedat duobus hæredibus relictis: & rem depositam dolo interuerterunt: an insolidum teneantur, quæritur? Et distinguitur aut erat res diuidua: puta decem erant deposita: & quinque tractauerunt: & singuli in partes conueniuntur: quia plus actoris non interest sed in indiuidua quilibet tenetur insolidum ad rem restituendam: cuius nisi integra fiat restitutio, condemnatio pro partibus fiet.

† P. F. aliquo.

[a] Decem. & sic diuisibilis. sic supra eodem. l. in depositi. & infra, de administrat. tutor. l. tres tutores. circa princi. ibi, plane si pecunia, &c.

† Ibid.

[b] Abstulerint. contrectando & conuertendo in suum usum quilibet sua quinque.

[c] Erunt. quilibet in medis, scilicet quinque. & sic agitur, & fit condemnatio pro partibus.

[d] Suscepissent. & sic contraxissent, secus si non contraxissent: quia tunc pro partibus: vt sup. eod. l. j. §. si apud duos.

[e] Res. s. si extaret.

[f] Plane. Id est, certe.

[g] Rei. indiuisibilis contrectatæ. Ac.

[h] Non restituatur. Not. actionem insolidum condemnationem uero pro parte in hoc casu: in pecunia uero ideo aliud, quia pro parte tantum, non insolidum uidentur eam contrectasse & habuisse: vt sup. si cert. peta. l. nam & si fur. §. fin. Sed in specie contra: quia licet habuerit eam pro parte, tamen in solidum eam contrectauit animo lucrandi: vt & quando plures surripiunt: & ideo tenentur ratione delicti insolidum. sed considerata naturali & primordiali qualitate actionis depositi [?] quæ est, ut pro partibus teneantur: vt not. sup. eo. l. j. §. si apud. quilibet liberatur præstando interesse pro parte. secus ergo in furibus: quia ibi non potest hæc qualitas assignari. Item secus in istis hæredibus si conueniantur non actione depositi sed condictione furtiua & facit infra de prætoriis stipul. l. eg. prætoriis stipulationes. Accursius.

Modest. lib. ij. Differentiarum. XXIII.

ACtione depositi conuentus seruo constituto, [i] cibariorum noīe apud eundem iudicem [k] utiliter experietur.

CASVS. Actione. Si in seruo deposito sumptum fecerit depositarius: contraria depositi conueniet deponentem.

[i] Constituto. apud se depositarium.

[k] Eundem iudicem. vel etiam apud alium: ut sup. commo. l. in commodato. §. j.

Commendatum & depositum idem sunt: item in actione depositi vsuræ veniunt a tempore moræ: etiam si pecunia numerata deponitur, licet depositi terminos egrediatur. Bar.

Papin. lib. ix. Quæstionum. XXIIII.

LVcius Titius Sēpronio salutem. Centū numos, quos hac die commendasti mihi, adnumerāte seruo Sticho actore, esse apud me ut notum haberes, hac epistola manu mea scripta tibi notum facio: quos † qñ uoles, & ubi uoles, cōfestim tibi numerabo. Quæritur ꝑꝑ usurarium incrementum? [l] Respondi depositi actionem locum habere. Quid est. n. commendare, quam deponere? [m] Quod ita verum [n] est, si id actum esset, ut corpora numorum eadem redderentur. Nam si, ut tantundem [o] soluere tur, † cōuenit: egredit ea res depositi notissimos terminos. [p] In qua quæstione si depositi actio nō

CASVS. Lucius. Seruus Sempronij centum tradidit Lucio Titio. Lucius Titius misit literas Sempronio: quibus significauit, quod habebat ex numeratione serui centum, quæ Titius commendauerat ei: eaque promisit sibi numerare, ubi nellet, & quando uellet. quis contractus sit, scilicet an mutuum, an depositum, quæritur? Quæstio fit propter incrementum usurarum. Et respond. quod si actum erat quod eadem ea tum redderentur, depositum est. sed si tantundem, egreditur naturam depositi: sed non aperit fit depositum, an non. Verū proinde cum cōuenit ut non idē, sed tantundem reddatur: non facile est ut ueniant usuræ, cum in strictis iudicijs &c. unde ex mora in hoc casu debentur: alioquin non, nisi ab initio aliter conuenisset.

† P. F. quo.

† Vide q̄ scripsit eleganter Zasi[us] in hūc locū & suis intellectibus singularib. ubi de substantialibus & naturalib. cōtractuū tractat.

[l] Incrementum. quis contractus sit. depositum, an mutuum.

[m] Quam deponere. vt inf. de uer. signi. l. commendare. aliter accipitur inf. mand. l. si uero non remunerandi. §. cum quid: m. Ac.

[n] Verum. indubitanter.

[o] Tantundem. i. tantum si consumpta esset. Ac.

[p] Terminos. e[st] tamen depositum: vt J. l. proxi. §. qui pecu-

pecuniam. & l. Publica. §. j. in fine. sunt autem potissimi termini quod depositor neque dominium neque possessionem amittit: ut sup. e. l. licet. §. rei. & idem debet reddi: ut s. si cer. pe. l. ij. in prin. & j. loc. l. in naue.

a Non teneat. Sed tamen tenet, ut dixi.

b Arbitri. id est. iudicis. & facit s. de neg. gest. l. quia tantundem.

c Sed contra bonam fidem. Prosequitur quando idem & idem etiam quando non idem debet reddi.

d Qui beneficiū. custodiæ.

e Dediti. i. facit. († al. add.)

f Conuenit. Ad casum quando tantundem: ut j. e. l. publia. §. j. in fi. uel ad illum quando idem potest referri. puta a dia tali in antea tenearis ad usuras. († desiderari.)

g Seruabitur. Nā in bonæ fidei iud. usuræ ex solo pacto incontinenti habito debentur: ut infra, de usur. l. cum quidam. §. ex locato. Acc.

teneat, a cùm ꝯuenit tantundem, non idem reddi: rationem usurarum haberi non facilè dicendū est. Et est q̃dem ꝯstitutum in bonæ fidei iudicijs, qđ ad usuras attinet, ut tantundē possit officium arbitri, b quantum stipulatio. Sed † ꝯ bonam fidē c & depositi naturam est, usuras ab eo desiderare † tp̄s ante moram, q̄ beneficiū d in suscipienda pecunia dedit. e Si tñ ab initio de usuris præstandis cōuenit. f lex contractus seruabitur. g

Qui me præsente rē meā recipit, depositi actione tenetur. Ba.

Idem libro tertio Responsorum. XXV.

Dle sponsaliorū, aut postea res oblatas puellæ, quæ sui iuris h fuit, pater suscepit. hæres i eius, ut exhibeat, rectè cōuenietur, etiam actione depositi. k

In deposita pecunia numerata, ueniunt usuræ a tpe moræ. Bar.

Qui pecuniam apud se non obsignatam l ut tantundem redderet depositam, in usus proprios conuertit: post moram in usuras quoque iudicio depositi condemnandus est. m

Ex pacto apposito in traditione rei meæ, quæ durat, alteri quæritur utilis actio. Bart.

Paulus libro iiij. Respōsorum. XXVI.

PVblia Mæuia cùm ꝓficisceretur ad mar itū suum, arcam clausam † cū ueste & instrumentis commendauit † Caiæ Seiæ: & dixit ei, cū salua sanave uenero, restitues mihi: cæterū † si aliq̃d mihi humanū n contigerit: filio meo, quem ex altero † marito suscepi, Defuncta ea intestata o desidero, p res commendatæ cui restitui debeant, filio q an marito? Paulus respondit, filio.

In cōtractibus bonæ fidei ex solo pacto nudo debentur usuræ. Bar.

Lucius Titius ita cauit † Ἔλαβον καὶ ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δηνάρια μύρια, καὶ πάντα ποιήσω, συμφωνῶ τε, καὶ ὁμολογῶ ὡς προγέγραπται, καὶ συνέθεμην χαρίζεσθαι σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας μέχρι τῆς † ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου. id est, Accepi, & in rationibus depositi relatum habeo ut præscri-

D Ie sponsaliorum. CASVS. Deposui apud te pecuniam, non obsignatam, ut tantundem redderes: non quod hoc expressum fuerit: quia tūc secus post moram iudicio depositi conuentus teneberis ad usuras.

h Sui iuris. Alias secus: quia tantum naturalis obligatio esset nata contra patrē: ut supra, de con dict. indeb. l. frater a fratre. § quæsitum.

i Hæres. s. patris.

k Depositi. Hoc qñ præsente puella accepit pater: aliud si ignorante: ut sup. de neg. ge. l. si fideiussor. §. si ignorante. quæ est contra.

ADDITIO. Dic quod ibi puella non fuit præsens: unde non potest dici depositum: hic uero erat præsens, secundum Bar. hic.

l Non obsignatam. Hoc ideo, ut, &c.

m Condemnatus est. Vt infra eodem. l. Quintus. & l. si sacculum. §. fi. si ergo depositi agitur, ubi conuenerit inter eos, ut tantundem redderetur, quomodo sciam, detur actio ex mutuo, uel ex deposito: nisi dicas secundum quod est actum inter eos. sed pone nil actum. Ad hoc respond. quod hic non conuenit expresse, ut ea uteretur: præsumitur tamen, quod uoluerit eum uti: quia pecuniam non obsignatam reliquit t. & ideo depositi agitur inspecto initio t ut supra eodem. l. j. §. idem Pomponius quærit si tibi mandauero. si uero expresse conuenisset, ut si uellet, uteretur: dominium enim utitur, & fit mutuum, & de mutuo agitur: ut sup. si cert. pet. l. quod si ab initio.

PVblia. Casus clarus est. Et procedit per terminos. Lucius Titius misit epistolam ad Seium quam significauit ei sub hac forma, notum sit tibi ꝙ habeo decem apud me: confiteor hic, & ꝓmitto tibi ea reddere cum usuris: an ob hoc usuræ debeantur? Et resp. quod licet iure contractus uideatur excedere naturam depositi: tamen depositum est & ex conuentione actione depositi petentur usuræ.

Titius. Titius misit epistolam Sempronio: qua significauit ei sic, notum tibi facio, ꝙ apud me habes decem pondera auri plus, uel minus, & sacculos signatos decem, & alia manentes mihi in decem, an per talem scripturam aliqua sit nata obligatio, quæritur? Et resp. quod non: sed rerum depositio per eam probari potest: sed an per epistolam hanc Titius ꝓbare potuerit decem sibi dari debere a Sempronio? Respond. quòd iudex æstimabit, scilicet, si Sempronius consensit ijs, quæ scripta erant contra se, ut sic stetur epistolæ in totum. aliàs non puto: quia dicit, huic scripturæ, quæ dicit me debere Titio, non consentio: sed ijs, quæ pro me faciunt consentio. Viuian.

† P. F. clausam.

† Nol. ꝙ idē est cōmendare, & deponere. cōcord. tex. in l. cū hēditas. C. e. tex. in l. Lucius. ī eo. tex. in l. commendare. j. de uerbo. & te. sig. tex. in e. ne q̄s xxij. q. ij. tex. in ca. j. extra, de dapo. tex. in cap. ius naturale. j. distin.

† Vide Alci. li. dispunc. j. c. xviij.

† certè P. F.

† P. F. alio.

† F. F. Tōs.

n Humanum Id est, quod moriar: ut infra, de uerb. sig. l. in uulgari. §. j. & §. ij. Acc.

o Intestata. Publia.

p Desidero. Vt mihi tria dicas.

q Filio. Scilicet, per utilem actionem depositi: ut hic, & C. ad exhibendum. lege penultima. & infra, de pactis dota. lege, si ita. & lege pactum. non autem directa: ut infra, de donationibus. lege, donationes. §. penultimo, quæ est contra. uel illa in extraneo, ut in eum non uideatur collata donatio. & hic in filio. sed contra per filium sic paciscentem matri non quæritur: ut infra, ad Trebellianum. lege, debitor. §. fina. de marito autem ideo dubitabatur: quia forte fecerat ei pactum mulier, quod res suas lucraretur post mortem suam. Acc.

psi, argenti sestertia xl. omnia facturus ut ꝯsentio, & ut firmissimè ꝓmitto, ſm suprascripta, quibus ꝯueni me fenoris noie daturum in unumquenque mensem tibi ꝑ singulis libris obolos quatuor, donec omne argentum reddidero. Quæro, an usuræ peti possunt? Paulus respondit, eum cõtractum, de quo quæritur, depositæ pecuniæ modum excedere: [a] & ideo secundum conuentionem usuræ † quoque actione depositi peti possunt. †

Verba enunciatiua non inducunt obligationẽ in contractibus, sed probationem. Item priuata scriptura fidẽ facit contra producentem, non pro eo: nisi ab aduersario fuerit approbata. Bar.

Titius Sempronijs salutem. Habere [b] me à uobis auri pondo plus minus [c] decem, & discos duos & saccum signatum: ex quibus mihi debetis decem, [d] quos apud Titium [e] deposuistis, † itẽ quos trophimati [f] decẽ, item ratione patris uestri decem, & quod excurrit. † Quæro, an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit: scilicet, quod ad solam [g] pecuniæ causam attinet? Respõdi ex epistola, de qua quæritur, obligationem quidẽ nullam natam uideri: sed probationem depositarũ rerum impleri posse. [h] An autem is quoque, qui debere sibi cauit eadem epistola decem, probare possit [i] hoc quod scripsit: iudicem æstimaturum. [k]

Licet non ualeat quod in ueritate agitur: tamen ualet, quod simulate concipitur. Bar.

Idem libro vij. Responsorum. XXVII.

Lucius Titius cùm haberet filiã in potestate Seiam. Pamphilo seruo alieno [l] in matrimonium collocauit: cui & dotẽ [m] dedit, quã sub titulo depositi in cautionẽ ꝯtulit. [n] & postea nulla denũciatione [o] dño facta pater decessit: mox & Pamphilus seruus. Quæro, qua actione Seia pecuniam petere possit: cùm ipsa patri hæres extiterit? Paulus respondit: quoniam dos ꝯstitui nõ potuit, ex cã [p] depositi: actiõe de peculio pecuniã [q] repetendã.

Qui promittit prouidentiam pecunia deposita, tenetur ad usuras, si eas perceperit, uel in suos usus conuerterit. Bar.

Scæuola libro j. Responsorum. XXVIII.

Quintus Cæcilius Cãdidus ad Paccium Rogatianum epistolam scripsit in uerba infra scripta. Cæcilius Cãdidus Paccio Rogatiano suo salutem. Vigintiquinque numos, quos apud me esse uoluisti, notũ tibi ita hac epistola facio ad ratiunculam meã eos [q] peruenisse quibus ut primùm ꝓspiciã, ne uacui [r] tibi sint, id est, ut usuras eorum accipias, curæ habeo. Quæsitum est, an ex ea epistola † usuræ peti possunt? Respõdi: deberi † ex bonæ fidei [r] iudicio siue ꝑcepit, [s] siue pecunia in rẽ suã † usus est. [t]

Depositarius utendo re deposita præter uoluntatem deponẽtis, tenetur furti, & etiã depositi: secus si ex eius uoluntate: tũc tamen tenebitur ad usuras ex mora uel ex pacto. Bar.

Paulus libro ij. Sententiarum. XXIX.

Si sacculum

a Excedere. Supple est, tamen depositum: & ideo secundum conuen. &c. ut supra eodem. l. Lucius. in fine. d[e] b[o]nis enim ex pacto usuræ in bonæ fidei iudic. ut C. de pact. l. inter empt. & uendit. leg. [illegible]. Acc.

b Habere. Subaudi notum sit uestræ dilectioni. alias discretioni.

c Minus. Id est, paulum plus, uel paulum minus.

d Decem obolos.

e Apud Titium. Mauium uel apud alium Titium. A.

f Trophimati. Id est, mercedi. & precio nutricationis.

g Solam. Id est, in alijs: ut in responsione dicit statim.

h Posse. Vt j. de proba. l. si. & de legat. iij. l. cum quis. §. codicillis. & supra, de pactis. l. emptor. § si.

i Possit. Per hanc epistolam. Acc.

k Aestimaturum. Vt si ille consentit ipsa, quæ erant etiam contra se, stetur epistolæ in totum. alias non.

Lucius. CASVS. Collocauit filiam suam Titius in matrimoniũ Pamphilo seruo alieno, & erat hæc in potestate. & dedit dotem pro ea, quam seruus recepit ut depositã. decessit pater & decessit Pamphilus. qua actione repetet decem data nomine dotis filia? Respon. quod non dotis actio. quia nulla erat dos: sed actio. depositi. de pec. a domino Pamphilo repetet.

l Seruo alieno. Quem putauit liberum, secundum Azo. & hic etiam secundum Canon, nõ tenet matrimoniũ ratione inæqualitatis. Ac.

m Et dotem. Id est, quasi esset dos.

n Contulit. Id est, fecit Lucius, ut seruus caueret se debere ex causa depositi, pecuniam, quam ex causa dotis acceperat: & id agebatur, ut ex causa depositi non dotis cõtraheretur obligatio ad præsens. Acc.

o Denunciatione. Quod esset hic seruus, uel quod non teneret matrimonium: per quam denunciationem emissam, si dominus nõ reuocaret seruũ, fieret liber: ut in authen. de nup. §. si uero ab initio. & §. si autem. & §. si uero ipse quidem. collat. quarta.

p Ex causa. Quia seruus erat.

q Pecuniam. Sed cur non datur cõdictio sine causa? potest dici & illã utpote generalem dari: ut s. de condict. sine causa. l. auunculo. Ac.

Quintus. CASVS. Cæcilius significauit ꝑ epistolam Paccio in hæc uerba: notum tibi facio quod uigintiquinque, quos apud me esse uoluisti, uenerunt ad rationem meam: quos curæ habebo: ut non sint tibi uacui, an ex epistola tali usuræ debeantur, quæritur? Et respõ. quod sic, siue ex causa mutui usuras percepit, siue in usus suos conuertit. Viu.

r Ex bonæ fidei. Scilicet, depositi. Acc.

s Percepit. Vsuras ex hac pecunia: ut infra tit. j. l. idemque. §. si procurator. & [illegible] meus. Ac.

t Vsus est. Non ergo iure pacti: & quia non certum dicitur inf. de usur. l. tutor. §. fin. & quia non incontinenti. alias etiam ex pacto: ut inf. de usur. l. cum quidam. §. ex locato. Ac.

Si sacculum CASVS. Deposui apud

† usuras. † posse.

† Sic in Fl. Haloãd. scripsit item καροτροφίων. i. de alimentis puero uel patris præstitis, καρασίαν, enim significat mercedẽ & pretiũ nutricationis. laune dici potest nutritiriorum, id est, nutricum merces. τροφίμαι. i. nutricatio. quasi dicat Titius, habere se depositum super quod sibi debeãt x. quos trophimati debebat Sempronius. i. nutricationi. Egi. per.

† Quæ dicatur summa excurrens, pulchre. Bud. in annot. priori. ad pandecta hoc titu.

† P. F. nũmorum.

† ea P. F.

† P. F. uacuos.

† deberi.

† P. F. suã.

apud te sacculum plenum pecunia: tu istum sacculum vel argentum me inuito contrectasti dicitur quod teneris mihi furti ac. & depo. sed pone quod permisi tibi uti pecunia mea deposita. Dicitur quod non teneris mihi nisi ad usuras. Vin.

vel a argentũ signatũ deposuero, & is, † penes quẽ depositum fuit, me inuito cõtrectauerit, & depositi, b & furti c actio mihi in eum cõpetit. Si ex permissu meo deposita pecunia, is, penes quẽ deposita est, utat, ut in cæteris d bonæ fidei iudicijs usuras eius noĩe pstare mihi cogitur.

Neratius lib. j. Responsorum. XXX.

SI fideiussor pro te e apud quem depositum est, litis æstimatione damnatus sit, rem tuam fieri. f

Bona fides est in genere vt res deposita deponenti restituatur: nisi extrinseca & specialis ratio hanc bonam fidem impediat. B.

Triphoninus lib. ix. Disputationum. XXXI.

BOna fides, quæ in cõtractib exigitur, g æqtatem summam desiderat. Sed eum utrũ æstimamus ad merum ius gentium, h an uerò cum pceptis ciuilib. & prætorijs? veluti, re i capitalis iudicij deposuit k apud te cẽtum, is deportatus est, bona eius publicata sunt vtrumue ipsi l ea reddẽda, an † in publicum deferenda m sunt? Si tm̃ naturale & gentium ius intueamur, ei qui deposuit, † restituẽda sunt. Si ciuile ius, & legum ordinẽ magis in publicum deferẽda sunt. Nã malè meritus, † publice, ut † alijs exemplo ad deterrẽda maleficia sit, ẽt egestate laborare debet. Incurrit hic & alia inspectio, bonam fidem inter eos tãtum, inter quos cõtractum est, nihilo extrinsecus adsumpto æstimare debeamus, an respectu ẽt aliarum personarum, ad quas id quod gerit, pertinet? n Exẽpli loco: Latro spolia, quę mihi abstulit, deposuit † apud Seium insciũ de malitia deponẽtis. utrum latroni, an mihi restituere Seius debeat? Si per se dantẽ accipiẽtemq; intueamur † hæc est bona fides, ut cõmissam rẽ recipiat is, qui dedit. o Si totius rei æqtatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddẽda p sunt, quæ s facto sc. lestissimo adempta sunt. Et hanc probo q esse iustitia, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur r ab ullius personæ iustiore petitione. † Quòd si ego ad ea petẽda non ueniam, nihilominus ei restituenda sunt, qui deposuit, quamuis malè quæsita deposuit. quod & Marcellus in prædone & fure scribit. s Si tamen ignorans latro, cuius filio uel ser-

a Vel. pro, id est. Accur.

b Et depositi. ut sup. eod. l. dic. §. qui pecuniam. Ac.

c Et furti. ut insti. de obl. quæ ex delic. nascun. §. placuit. Acc.

d Vt in cæteris. scilicet ratione moræ uel pacti appositi in continenti. & intellige quando non iusit actum ut de mutuo agatur, sed ut ex deposito obligatio prima duret. alias ageretur ex mutuo, & non uenirent usuræ citra uinculum stipulationis: ut C. de usuris. l. quamuis. Acc.

SI fideiussor. CASVS. Deposui apud te decem, & Titius pro te fideiussit. egi contra Titium & rei depositæ æstimationem exegi. res deposita quæ apud te est, remanet in tuo dominio: quia tua fit. Viuianus.

e Pro te. apud te. Acc.

f Rem tuam fieri. si res præseos est: vt sup. de rei uendit. l. eius rei. & l. hoc.

BOna. CASVS. Deposui apud te rem aliquam: cõmisi delictum, & deportatus sum, & bona confiscata sunt: utrum restituere debeas depositum mihi, an fisco? Huic quæstioni non respondet, sed dicit quod inspecto iure naturali mihi restituenda est: inspecto iure ciuili quod nõ: ne relinquatur delictum impunitum: vnde ut alij terreantur restituenda est fisco. tu dic indistincte quod restituẽda est fisco. hoc in prima. Sed quid si rem tibi surripui, & eam apud Titium deposuero. cui erit restituenda? Dicitur quod si uelimus inspicere tantum accipientem & dantem, erit restituenda illi, qui eã deposuit. secus si personas respicimus quas contingit negotium. idem est in possessione. hoc in secunda. Sed quid si surripuero filio tuo uel seruo, & apud te dominum uel patrem ignorantem deposui. an sit depositum? Et resp. quòd non: cum sit hæc res domini uel patris. hoc in tertia. Sed quid si rem meam surripueris, & apud me deposueris ignorantem rem meam esse: an sit depositum? Dicitur quod non. hoc in quarta. Sed quid si tu ignorans eam restituisti, qua actione possis eam recuperare? Respon. quod condic. furtiua: tamen hoc non benes perit.

g Exigitur. ut C. de ac. & oblig. l. bonam fidem. Ac.

h Ius gentium. i. naturale: vt instit. de re. di. §. singulorum. Acc.

i Reus. id est, accusatus.

k Deposuit. cautè ponit in deportato: quia liber ipse manet.

l Ipsi. scilicet deponenti, uel eius procuratori.

m Deferenda. ut alij timeant propter pœnam impositam uni: vt C. ad legem Iul. repetun. l. j. & inf. de cust. reor. l. diuus Adria. in fin. & sup. eo. l. j. §. hæc autẽ separatio. & nota quod huic quæstioni non respond. tamen ego dicn ea potius in publicum deferenda. Acc.

n Pertinet. Sed nonne in superiori casu idem? Rñ. non: quia publicum & deponens idem reputatur, ut hæres & defunctus. hic non idem deponens, & dominus.

o Qui dedit. ut su. eod. l. quod seruus. & inf. tit. j. l. Quintus. Accur.

p Mihi reddenda. s. dño. sed contra in authco. de dep. §. j. colla. vj. quæ est C. eo. l. super. §. pe. Sol. dicunt quidam hæc corrigi. alij dicunt nulli extrinsecus, s. præter dominum. qui auditur, ut hic. tu dic, refert an solũ interdicat quis: quod fieri non debet, ut ibi: an agat: quod potest. ut hic.

q Probo. nunc soluit. Acc.

r Vt non distrahatur. ac si diceret, nullus est alius qui iustiorem habeat petitionem quam dominus: ideoque ipse præfertur. uel dic saluo iure cuiuslibet. nam nulli debet abstrahi ius suum: ut instit. de i;s qui sui uel alie. iuris sunt §. fin. Item contra sup. nau. cau. stabu. l. j. §. idem Pomponius. Sol. ut ibi. Acc.

s Scribit. ut ipsi agant: vt sup. de iud. l. non a iudice. & sup. com-

†Lin.

†al. add. verò.

†P.F. Depositi. al. ad posui.

†In hanc locũ Gel. li. vj. noct. Attic. cap. xiiij.

†. Facit gl. in c. quę in ecclesiaru. extra, de constitut. & xxxvj. dist. c. non satis. §. j.

†Depositumque.

†P.F. tremor.

†P.F. quo

†P.F. repetitione.

sup. commo. l. ita ut si. & supra, eod. l. j. §. si prædo. Acc.

a Depositum. vt supra eo. l. qui rem suam.

b Condictio. ratione possessionis, non quæ retinuerit possessionem ex tali depositione, quæ nulla fuit: vt inf. de usuca. l. ei a quo. sed quia translata est modo ad eum propter redditionem rei uel datur cõdictio furtiua indebiti. i. pro eo quod non erat debitum. Azo.

quam alij sed in primo casu etiam si fuerit ita in suis. tenetur adhuc per l. si constante. & per hanc legem. A.

h Ad suum modum. quem habet sicut hominum natura desiderat. Acc.

i Fraude. i. lata culpa quæ fraudi cõparatur. uel dic fraude, i. præsumpta.

Qvod. Nerua. CASVS. Si deposui apud te rem meam, & eã per latam culpam dimisisti extra custodiam tuam: dicit Nerua hanc latam culpam esse dolum: quod negat Proculus. Celsus tamen Neruæ adstipulatur, dicens quod non caret fraude, qui rem apud se depositam non custodit sicut suam: quia non minor diligentia adhibenda est in re deposita quam propria. tunc enim negligentia dolo comparatur: quia non caret fraude, qui est minus diligens in rebus alienis quam in suis: siue ultra communem modum sit diligens in suis & non alienis, siue ecõtra: & sic utroque modo hic ponitur casus. Viu.

e Dicitur. & bene. Acc.

d Latiorem. id est latam, cuius finis est non intelligere quod omnes intelligunt: vt inf. de uer. signi. l. latæ.

[...]uo rẽ abstulisset, apud patrem dñm ve eius deposuit ignorantẽ, nec ex iure gentium ꝯsistet depositum: a cuius hæc est ptás, ut alij, non dño sua ipsius res, quæ si aliena, seruanda dei. Et si rem meam fur, quam † me ignorante subripuit, apud me ẽt nunc delictum eius ignorantem deposuerit rectè dicet, nõ ꝯhi depositum. quia nõ est ex bona fide rem suam dñm prædoni restituere compelli.

Sed & si ẽt nũ ab ignorante dño tradita sit, quasi ex cã depositi, tñ indebiti dati cõdictio b competit.

L. tior culpa dicitur dolus præsumptus: qui colligitur ex eo, quòd depositarius non adhibuit eam diligentiam in re deposita, quam adhibuit in sua. Bar.

Celsus lib. xj Digestorum. XXXII.

Qvod † Nerua c dicit, datiorem d culpam dolum esse, e Proculo displicebat: mihi uerissimum vr. Nam & si quis f non ad eum modũ g quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tñ ad suum modum h curam in deposito præstat, i fraude non caret. Nec enim salua fide minorem k ijs, l quam suis rebus diligentiam m præstabit.

Depositio serui apud sequestrum non impendit dominum agere. Bar.

Labeo lib. vj. posteriorum a Iaboleno epitomatorum. XXXIII.

Seruus tuus pecuniam cum Titio n in sequestro. † deposuit apud Mæuium ea conditione, ut ea tibi redderetur, si tuã esse probasses. si minus, ut Titio † redderetur. posse dixi, cum eo, apud quem deposita esset, incerti o agere: † id est, ad exhibendum, p & exhibitam uindicare: quia seruus in deponendo tuum ius deterius facere non potuisset. q

Qui recipit pecuniam vt reddat depositum, depositi conuenitur. Bart.

Idem libr. secundo [...] XXXIIII.

Potes agere depositi cum eo, qui tibi non [...]

k Minorem. quam debet: ut si in suis non est diligens ut alij homines. sed quid si in suis est diligentissimus, in depositis est ut alij homines? Videtur esse in fraude: vt ibi, nisi tam &c.

l Iis. scilicet depositis. Ioan.

m Diligentiã. quæ adesse præsumitur: cum res suas habeat saluas alienis non apparentibus: vt C. loc. l. j. & sup. cõmo. l. si ut certo. §. quod uero senectute. & si abest bona fides, dolus inest, & econtra. nam contraria sunt: vt C. de resc. uend. l. si dolo.

ADDITIO. Pro intellectu istius glo. distingue, secundum Bart. hic: quia aut loquimur in rebus communibus & tunc adhibere maiorem diligentiam in suis quam in rebus communibus non est fraus præsumpta: vt ibi, orti sit alia præsumptio quæ illam præsumptionẽ elidat, secundum eũ dem. Bar.

Seruus. CASVS. Seruus Mæuij & Titius deposuerunt pecuniam, quæ Mæuij erat, apud sequestrum sub hac conditione, ut Mæuio restitueretur, si probasset suam esse: si nõ probasset, Titio redderetur. Quærebatur cum Mæuius id ratum non haberet, qua actione eam pecuniam consequeretur? Respon. quod ad exhibendũ aget, & exhibitam uindicabit. Viu.

n Io sequestro. id est, apud sequestrum. Ac.

o Incerti. non depositi, cum nõ habeat ratum factum serui.

p Ad exhibendum. Ideo dicit incerti, quia ad interesse meum quis condemnatur: non autem in depositum, cum non habeam ratum serui factum.

q Non potuisset. Vt C. de pac. l. seruus. Sed nunquid in possessione saltem domino præiudicium fecit? Resp. non, licet in non quærendo faciat: ut C. de acquirenda poss. l. si. Acc.

e Dolum esse. id est dolo comparari: vt est, ubi quis de dolo tenetur, ibidem teneatur & de lata culpa. non autem est idem, cum dolus sit ex fraude: & lata culpa ex fatuitate. præterea dicitur similis esse: vt inf. si quis testam. lib. esse ius. l. j. §. j. & inf. ad Treb. l. mulier. §. si hæres. & sup. si men. fal. mod. di. l. j. §. pen. ergo non est idem, cum dicat Aristoteles nihil est idem cui aliquid simile est.

f Nam & si quis. q.d. & si forte aliquis non sit ita diligens sicut homines solent esse, fraude caret: nisi ad suum modum, quem scilicet tenet in rebus suis, curam præstet in deposito. Sed quid si tantum præstet in deposito quantum in rebus suis: sed in suis non tantum, quantum natura hominum desiderat? Respon. tenetur: quia est lata culpa: vt inf. sol. matr. l. si constante. §. si maritus. Acc.

g Ad eum modum. aut minus est diligens in suis, quam alij hoïes: & tunc nõ minorẽ quã in suis: vt hic, aut ecõtra plus est diligẽs in suis quam alij homines, & tunc similiter quantũ & in suis: vt hic. & sm hoc dic non ad eum, quia minus uel plus diligens est in suis

Potes. CASVS. Deposui apud te rem: noluisti restituere mihi, nisi accepta prius a me pecunia pro custodia: an te conuenire possim pro illa pecunia? Dicitur quod sic. siue tu esses in mora, siue non: siue etiam incorruptam rem depositam reddidisses. Viu.

† Adde oi[...] † P.F. Flo. † P.F. Ati[...] † P.F. Di[...] † Incerti agitur & ad exhibendum.

Sine

a Sine mora. Quia statim reddit accepta pecunia; sed ad quid? Respon. ad ipsam pecuniam: ut supra, de condi. ob tur. cau. l. fin. & facit ad idem C. de condict. ob. turp. cau. l. finali.

niente pecunia est locatio: ut inst. eo. §. fi.

b Mandatum inter nos. Nascitur. nota ex contractu nasci obligationem: ex obligatione actionem: ut sup. de procu. l. licet. §. ea. Item hoc uerum, nisi alias actarus nō erat: ut inf. e. l. si remunerandi. §.

MANDATI, VEL CONTRA.

aliter, quàm numis à te acceptis, depositum reddere noluit;[†] quamuis sine mora[a] & incorruptum reddiderit.

conductionem potius[g] respicit.

Digestorum Liber, septimusdecimus.

TITVLVS I.

MANDATI, uel contrà.

Mandatum consensu contrahitur purè, in diem, & sub conditione: & debet esse gratuitum, Bartolus.

Paul. li. xxxij. ad edi. I.

Obligatio mandati cōsensu[b] ꝯhentium consistit: ideo per nunciū quoq; uel p epistolā mandatum suscipi pōt. Itē siue rogo, siue uolo siue mādo siue alio quocunq; uerbo[†][c] scripserit. mandati actio est.[d] Item mandatū & in diem differri, & sub ꝯditione contrahi potest.[e] Mandatum, nisi gratuitum,[f] nullum est. nam originem ex officio atq; amicitia trahit.[†] Contrariū porrò est officio merces. Interueniente enim pecunia, res ad locationem & conductionem potius[g] respicit.

Mandatum contrahitur modis hac lege expressis. Bar.

Caius libro secundo rerum quotidianarum, siue aureorum. II.

Mandatū inter nos contrahitur, siue mea tantùm gratia tibi mandem: siue aliena tantùm? siue mea & aliena, siue mea & tua, siue tua & aliena. Quòd si tua tātùm gratia tibi mādem, superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo nascit[h] obligatio. Mea tātùm gratia interuenit mandatum: ueluti si tibi mandem, ut negotia mea geras, uel ut fundum mihi emas, uel ut pro me fideiubeas. Aliena tantùm: ueluti si tibi mandem, ut Titij negotia geras, uel ut fundū ei emas, uel ut pro eo fideiubeas. Mea & aliena: ueluti si tibi mandem, ut mea & Titij negotia[i] geras, uel ut mihi & Titio fundum[k] emas, uel ut pro me & Titio fideiubeas. Tua & mea: ueluti, si tibi mandem, ut sub usuris[l] credas ei, qui in rem meam

Mandati definitio. — Mandatū est officiū ab eo, qui gratuito suscepit exhibendum, licet Plac. dicat, mandatū est officiū honestū gratis susceptū ab amico exhibendū, quod non ualet: quia & de inhonesta re fit mandatū, licet non sit obligatorium: ut infrà eod. l. si remunerandi. §. rei. Itē & nō amicus suscipit quandoq; mandatum. Accursius.

† P. F. non inerit.

b Obligatio mādati cōsensu. Solo non desiderante adminiculū uerborum, siue rei, siue literarum: ut institu. de oblig. ex cō sensu. §. j.

c Quocunque uerbo. Simili & idoneo, non admonendo solum: ut ꝟ. eod. l. idem. §. si quis ea quæ. & in. de nego. gest. l. item si serui. Item non commendādo tantum: ut inf. e. l. si uero nō remunerandi. §. cum quidam. Itē non tm̄ exhortādo: ut ꝟ. de ijs qui not. infa. l. ob hoc ibi, non enim qui exhortatus mādatoris opera fungitur. Item non tantū persuadendo: ut ꝟ. depo. l. j. §. Pomponius. Sed oportet quod animo obligandi interueniat, sicut dicitur de proxeneta, qui laudare uidetur, non se obligare: ut inf. de proxe. l. ij. in ambiguis autem sicut in testamentis, uel in contractibus uerbis inhærebo: ut inf. de leg. iij. l. non aliter. & sup. de exerc. l. j. §. si is qui nauem.

† aliud quàm exemque uerbum.

† P. F. contrarium ergo est, &c.

d Actio est. Id est, esse potest, si aliud non impediat. nam si de re turpi, licet aliquod tale uerbum interueniat, non est actio: ut inf. eo. l. si remunerandi. §. rei.

e Contrahi potest. ut: insti. eo. §. mandatum.

f Nisi gratuitum. Idem in procuratore ad litem: ut C. de procura. l. xem. idem in tutore & curatore: quia & isti mandatum habent uel a defuncto, uel a lege. Accursius.

g Potius. Electiue & regulariter est hoc quòd quandocunque contractus gratuitus fieri debet, interueniente pecunia est locatio: ut inst. eo. §. fi.

planè, uel nisi fraudulentum fiat: ut ꝟ. de reg. iur. l. cōcilij. Est & sextus modus, secundum Ioh. ut si mea & tua atque aliena gratia tibi mando. Ac.

h Negotia. Ex hoc mandato, eo quòd suscepisti, non quia gessisti teneris: ut ꝟ. e. l. si remunerandi. §. j. itē cum mea tm̄ sit utilitas uidetur solus dolus uenire, ꝙ quidam dicuntur ꝟ. cōmo. l. si ut certo. §. interdū. sed nos indistinctè dicimus eū de omnibus teneri, nisi de casu: ut C. e. l. a procuratore. Item quid si tibi mandem ut pecuniā credas ꝛ locar. ꝙ non tenearis, inf. e. l. si mandauero. §. si ij, quorum.

Mandatarius de omnib' prę terquā de casu tenetur.

i Negotia. Mirabiliter hæc tria exēpla ponit hic, & in superiori casu. Primum est, ut retineā quæsita. Secundum ut acquiram. Tertium ne uexer: sed uidetur hoc mādatum nullū in his tribus casibus. cum enim non intersit mea alij dari uel fieri: ut ꝟ. de uerbo. obli. l. stipulatio. §. alteri. ergo non datur actio: ut inf. l. si procuratorem. §. si quis man. & sic uidetur loqui quando ad hoc tenebatur mandans. Vel dic quamuis non sit utile mandatū, ut agatur contra te, si non est gestum: est tamen utile, ut agatur, si male gestum esset. & ideo directa & contraria competit: ut sup. de neg. gest. l. si quis mandato. Ac.

k Et Titio fundum. Scilicet certum. quid si incertum? Arg. ꝙ non teneatur inf. de iur. do. l. cū post. §. gener. & inf. de test. tu. l. tutor incertus. Sed contra dicendū est: quia & ibi pecunia sine numero promittit, non tenet: sed secus in mandato: ut inf. eo. l. præterea. Item nota, ꝙ hoc casu potest & mandati agi contra mandantem, & neg. ge. contra alium: ut C. de neg. ge. l. si mandatum. j.

l Sub usuris. In hoc est utilitas mutuantis propter usurarum lucrum. Sed contra inf. de usur. l. cum quidam. §. si pupillo. in fin. Sed ibi debet subaudiri, tantùm. Vel dic, non sunt propter lucrum inductæ. s. principaliter, ut ibi: secundario tamen sic, ut hic.

mutuatur. Tua & aliena: ueluti si tibi mandem, ut Titio sub usuris credas. Quòd si ut sine usuris credas: aliena tantum gratia interuenit mandatum.

Tua aũt gratia interuenit mandatum: ueluti si tibi mandem, ut pecunias tuas potius in emptiones prædiorũ colloces, quàm fœneres: uel ex diuerso, ut fœneres potius, quàm in emptiones pdiorum colloces. cuius generis mandatum magis est consiliũ, quam mandatum: & ob id nõ est obligatorium: quia nemo ex consilio [a] obligatur, etiam si non expediat ei, cui dabitur: † quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium. [b]

In mandato indeterminato, sufficit negotiũ utiliter esse gestum: sed si fuit determinatũ in excessu uel deterioratione uel diminutione quantitatis, in præiudicium mãdãtis nõ datur actio mandati, nisi ad formã debitã reducatur. si in alia specie excedatur, mandatũ non impletur. si uerò ad commodum mandantis quantitatis diminutio fiat, mandati actionem nõ impedit. Bar.

Paulus libro xxxij. ad edictum. III.

PRæterea in cã mandati ẽt illud uertitur, † ut interdum nec melior [c] cã mandãtis fieri possit, interdum melior: [d] deterior uerò nunquam. [e] Et quidem si mandaui tibi, ut rẽ aliquam mihi emeres, nec de pretio quicquam statui: tuq; emisti: utrinq; actio nascit. Quòd si pretium statui, tuq; pluris emisti: qdam negauerunt, [f] mandati te habere actionem, etiam si paratus esses id, quod excedit, remittere, nanque [g] iniquum est, non esse mihi cum illo [h] actionem, si nolit: illi uerò si uelit mecum esse.

Caius libro secundo rerum quotidianarum, seu aureorum. IIII.

SEd Proculus rectè eum usque ad pretiũ [i] statutum acturum existimat. quæ sententia sanè benignior est.

Paulus libro xxxij. ad edictum. V.

† DIligenter [k] † igitur fines mandati custodiendi sunt. Nam qui excessit, aliud [l] quid facere uidet: & si susceptũ non impleuerit: tenet. Itaque si mandauero tibi, ut domum Seianam centum emeres, tuque Titianam emeris, longè maioris pretij, centum tñ, aut etiam minoris non uideris implesse mandatum. [m] Itẽ si mandauero tibi, ut fundum meum centum uẽderes, tuque eum nonaginta uendideris, & petam fundum, non stabit mihi exceptio, [n] nisi & reliquũ mihi, qđ deest mãdato meo, pstes, [o] & indemnem me per omnia conserues. Seruo quoq; si dominus præceperit certa summa rẽ uẽdere, [p] & [q] ille minoris

[a] Quia nemo ex consilio. No. regulam, quæ fallit in casibus qui his legibus dicuntur: ut ff. de dolo. l. quod si cum scires. & j. de proxe. l. iij. sed certe ibi fuit fraudulentum consiliũ: ut j. de re. iur. l. consilij. itẽ fallit ff. ad leg. Aquil. l. liber homo. j. resp. & inf. de iniur. l. non solum. in princ. & §. Proculus. & insti. de iniur. §. non solũ. & j. quòd ui aut clã. l. semper. §. j. & j. de fur. l. si quis uxori. §. cũ Titio. & ff. de ser. corrup. l. j. j. resp. & §. persuadere. sed hoc in maleficijs. Item si alter facturus non erat. alias obtinet hæc regula ut hic, & j. e. l. si remunerandi. §. plane. Sed certe nec his casibus uidet tenerí: ut j. eo. l. si remunerãdi. §. rei turpis. Sed dic, non tenet illi cui consiliũ tale præstatum est ibi in §. rei. sed illi, in cuius læsionem consuluit, ut in illis legibus. uñ dici põt, quod nec his casibus fallit dicta regula, cum dicat non teneri. s. illi, cui consiliũ præstitum est, nisi in casibus illius le. & ff. de do. l. quod si cum. & j. de proxen. l. ij. & hic no. similiter: ut insti. eo. item facit hic §. pro opinio. Plac. quod dic ut j. eo. l. si remunerandi. §. plane. Ac.

[b] Sibi consilium. postquam est susceptum. sed nõ sic in mãdato, imo oportet perfici: ut j. e. l. si mãdauero. §. si. Ac.

Præterea in cã. [c] Melior. cum inuitis beneficium nõ detur. & da exemplum j. e. l. diligenter. ibi, itaque, &c.

[d] Interdum melior. Ut inf. eo. l. diligenter. §. si.

[e] Deterior uero nunquam. Ut inf. e. l. diligenter. §. item si mandauero. & §. seruo. & ff. de procu. l. ignoranter.

[f] Quidam negauerunt. sed male: ut j. l. proxi.

[g] Nanque. Mutat personas. de secunda enim transiit ad tertiam in personam procuratoris: & est sensus, iniquum esse, quod ille expedat ad uoluntatem suam, & semper totum repetat per actionem suam: ego aũt non possum agere ad uoluntatẽ meam: si ipse. s. non dat plus & sic non põt emere, & ego non possum eũ inculpare quod non dedit plus. nã sic claudicaret: quod esse non debet: ut sup. de arbi. l. si cum dies. §. pe. ideoque uidetur quod in nihilum agat, sed Proculus, &c.

[h] Mihi cum illo. Io. subaudi tantum. q. d. hoc esset iniquitas, si nolit expendere plus. quod non tantum mihi, sed etiam sibi competit actio: sibi ad pretiũ, mihi ad rẽ: & sic utroq[ue] uel altero casu, scilicet, si uelit plus expendere, esset sibi. s. remittẽdo residuũ, & tenetur mihi. eo uero non remittente, nec me illud residuũ offerente, non tenetur mihi. Vel alias iniquũ est non esse mihi cũ illo, si nolit: quia nõ remittit, & ego non offero integrũ illi uero si uelit, scilicet, remittendo mihi esse ad pretium. quod in idem recidit.

[i] SEd Proculus. Vsque ad pretium. sed an pro eo, quod est ultra simul liter fecit? M. sic: nos, secundum Io. & Bulg. cõtra: ut j. eo. l. si pro te. & C. de neg. gest. l. fin. & supra, de neg. gest. leg. qui aliena. §. libertos.

[k] DIligenter. Quia nõ repetit, quòd ultra dedit, igitur diligenter, &c. ut hic, & C. e. l. cum mandati & j. e. l. si quis pro eo spoponderit.

[l] Aliud. Nota, quod excedit aliud, &c. ut hic, & j. ad Trebel. l. sed si ante. & ff. de inreiur. l. si itaque. & ff. de rece. arbi. l. pacti. in fi. Sed arg. cõtra ff. quẽad. ser. amit. l. is cui.

[m] Implesse mãdatũ. Quia non emisti illam quam dixi.

[n] Receptio. Ut hic. & l. proxim. §. j. & inf. de except. rei iud. l. j. §. Celsus. & inf. quibus mo. pig. uel hyp. sol. l. sicut. §. sed si permitt.

[o] Præstes. Scilicet tu procurator uel emptor.

Regula, nemo ex consilio tenetur, quandoq; fallit.

† dabatur. P. F. al. datur.

† P. F. ut interior.

† Insigne exemplũ huius responsi apud Gell. li. j. c. xiij.

† Cõcor. c. cũ dile. de rescrip. & ca. cũ in ueteri. de accu. & c. bonæ memoriæ. ij. de postulati. prælato.

Præste-

uendiderit: similiter † eũ uindicare dñs potest, nec ulla exceptione submoueri, nisi indẽnitas ei præstetur. [a] Melior autem causa mandantis fieri põt, q̃ putaq̃ si cùm tibi mandassem: ut Stichũ decẽ emeres, tu eũ minoris, uel tãtidẽ, uel aliud quicquã seruo accederet. utroq; enim casu, aut non ultra pretium, [b] aut intra pretium [c] fecisti.

Quod datur remunerationis causa: non impedit actionem mandati. Bar.

Vlpianus libro xxxj. ad edictum. VI.

SI remunerandi gratia honor [d] interuenit: erit mandati [e] actio.

Illa uera est causa, qua existente res existit, & ea deficiente res deficit. Bar.

Si cui fuit mandatum, ut negotia administraret: hac actione erit conueniendus: nec rectè negotiorũ gestorum cum eo agetur. nec enim ideo est obligatus, q̃d negotia gessit: uerùm idcirco, quòd mandatum suscepit, deniq; teneret, † & si non gessisset.

Qui patitur aliquid facere, quod ad sui cõmodum spectat, mandare uidetur: & sic mandati tenetur. Bar.

Si passus sim aliquem pro me fideiubere, uel alias interuenire: mandati teneor. [f] & nisi [g] pro inuito quis intercesserit, aut donandi animo, aut negotium gerens: erit mandati actio. Rei turpis mandatum nullũ est: & ideo hac actione non agetur. [h]

Ex mandato quod non fit gratia mandatarij, oritur actio, aliàs secus: nisi intersit eius, uel aliàs facturus non esset. Bartol.

Si tibi mãdauero, quod mea non intererat, [i] ueluti ut pro Seio interuenias, uel ut Titio credas, erit mihi tecum mandati actio, ut Celsus libro octauo † Digestorum scribit: & ego tibi sum obligatus. Planè si tibi mandauero, q̃d tua intererat; [k] nulla erit mãdati actio, nisi mea quoque interfuerit. at [l] si non esses facturus, nisi ego mandassem; [l] & si mea non interfuit; † tamẽ erit mandati actio.

In mandato speciali non deuoluitur mutuum, secus in generali. Bar.

† al. add. ẽ.

† P.F. semetur.

† P.F. vij.

† P.F. aut.

† nisi mea quoque interfuit.

a Præstetur. Supra. §. proxi.

b Non ultra pretium. Ut secundo casu. Ioan.

c Intra pretium. Ut in primo casu. & facit inf. de acq. hære. l. si quis mihi bona. §. sed si mandauit. & §. quod si ex parte & insti. e. §. is qui exequitur. Sed quid si plus is emit, & longe plus accesserit? Respon. male fecit: ut s. in prin. huius le.

SI remunerandi. CASVS. Mandauit tibi ut gereres negotia mea, & aliquid tibi dedi: quæ actio tibi competat, quæritur? & resp. quod mandati.

Si cui. Mandaui tibi ut gereres negotia mea, siue gessisti, siue mandasti alij, ut gereret, non neg. gest. sed mandati teneberis: imo & si nec gessisti, neq; alij gerenda commisisti. Si passus. Si apud creditorẽ tuũ te præsente, & non contradicente fideiussi: an tenearis mihi mandati? Dicitur q̃ sic, nisi in tribus casibus. primus si animo donandi fideiussi. secundus si neg. gest. tertius si pro inuito. Rei. Adolescens luxuriosus mandauit mihi ut fideiuberem pro meretrice sua: an agam mandati? Dicitur quod non.

Si tibi. Mandaui tibi ut fideiuberes pro aliquo: puta pro Titio: quæ datur actio? Resp. q̃ mihi datur actio mandati. si uero mãdaui tibi ut pecuniam tuam colloces in emptione prædiorum. quamuis hoc facias, non erit act. man. nisi mea interfuit, uel nisi alias non eras facturus. licet mea non interfuit.

Apud. Ordinaui procura. ad unam rem tantum: postea mandaui ei ut feneraret pecuniam meam ad duodena. & quod super haberet, illud cederet lucro suo: an sit contractus man. an. mutui? Respon. quòd mutui. hoc in prima. Sed quid si erat generalis procur. mea: in hoc casu erit mand. hoc in secunda.

Marius. Mæuius conuenit rei uin. (pone de fundo Corneliano) Titium. Marius obtulit se defensioni eius. & cõuenit ut daret ei quinq; re. propter fideiussionem: & si obtineret in causa, pactus est de quota litis, & Marius fideiussit iud. sol. pro Titio: & condemnatus est ad restitutionem rei petitæ & fructus. Marius soluit æstimationem fructuum: & iudex, quia pactus est de quota litis interdixit ei aduocationem in quinquennium. uult Marius agere mand. ad consequendum id q̃d pro Titio soluit, an sit audiendus? Et resp. quòd nõ. propter calliditatem suam. Marcellus distinxit: nihil tamen tangens de pacto quotæ litis. sed de pacto inito propter fideiussionem: quia aut Marius accepit pecuniam ut fideiuberet periculo suo, aut non primo casu audiretur, secundo non.

d Honor. i. donatio uel remuneratio aliqua, ideo sic dicta: quia honor est ei, cui datur. Ac.

e Erit mandati. Scilicet nihilominus: quia nõ ut merces interuenit. alias esset locatio: ut s. e. l. j. in fin. Ac.

f Teneor. Quia uideor ei mandare: ut j. eo. l. qui fidem. & C. eo. l. si fideiussor.

g Et nisi. Supple, & erit mãdati actio (q̃ est j.) nisi in casibus istis. Primus qñ pro inuito. quo casu non agit. etiã si bene gessit: ut hic & s. e. l. si pro te. & de re mili. l. iij. §. in bello. & C. de neg. ge. l. fi. Secundus qñ animo donandi: ut hic, & s. de pact. l. q̃ dictũ. Tertius qñ in rem suam, ut procu. ut hic, & sup. qui satisd. cog. l. de die. §. j. Quartus ubi hoc esset actũ, ut non agatur: ut j. ea. l. §. Marcellus.

h Non agetur. Ab aliqua parte. pone exemplum: ut inf. e. l. si uero non remunerandi. § si adolescentes. & j. si tibi mandauero. §. quidẽ. & facit insti. e. §. illud. & inf. de cõtrah. empt. l. quod sæpe. § ueneni.

i Non intererat. quidam libri habent, Intererat, siue non: ut quia receperam a Seio mandatum. Alij habent, non intererat: tunc supple, si tamen postea interesse cœpit: ut si fui hæres Titij uel Seij, alias non ageretur: ut inf. e. l. si procuratorem. §. mandati. Vel dic, non intererat ratione dominij uel quasi. sed alias: quia mihi erat mandatum. Vel dic, non ageret: quia non interesset, si non esset gestum. sed si gestum est, agit: ut diximus sup. e. l. ij. §. aliena tantum.

k Quod tua intererat. s. tantum, non mea. & sic pro nobis contra Plac. in secundo puncto seq. glo. Accur.

l Ego mandassem. Quia tunc agitur. & si mea, &c. & nota, quod hic scripsit, & dicit Plac. quod si tibi mandat quis, ut Titio pecuniam credas: ita demum tenetur, si alias facturus non eras: ut hic. item si mandet, ut pecuniam tuam non designata persona credas: non tenetur. etiam si alias facturus non eras: arg. sup. eo. l. ij. §. fi. quæ ambo falsa sunt, secundum Ioan. & Azo.

Apud [a] Iulianum libro xiij. Digestorum quærit: si dñs iusserit ꝓcuratorē suum certam pecuniā sumere, & fœnerare periculo suo: [b] ita ut certas usuras dño penderet duntaxat; si pluris fœnerare potuisset, ipse lucraret; in creditum † pecuniam uidet, inquit accepisse. Planè si omniũ negotiorũ erat ei administratio mandata, mandati [c] quoq; eũ teneri; quemadmodũ solet mandati teneri debitor, qui creditoris sui negotia [d] gessit.

Procurator qui est pactus de quota litis: pro eo quod condemnatus soluit, uel ut fideiussor promisit, actionem mandati non habet: secus si de quota litis pactus non fuerit, sed pretium fideiussionis recepit. Bart.

Marius † Paulus qdã fideiusserat [e] ꝓ Daphnide, [f] mercede pactus [g] ob suam fideiussionem; & sub nomine alterius [h] ex euentu litis [i] cauerat sibi certam quantitatem [k] dari. hic a Claudio Saturnino prætore maiores [l] fructus inferre iussus erat; & aduocationibus ei idem Saturninus interdixerat. [m] uidebatur [n] aũt mihi iudicatum solui fideiussisse, & quasi redemptor litis extitisse, & [o] uelle a Daphnide mandati iudicio ꝯsequi, quod erat condẽnatus. [o] sed rectissime diui fratres rescripserunt, nullã actionem eum ꝑꝑ suam calliditatẽ habere; qa mercede pacta accesserat ad talem redemptionẽ. [p] Marcellus aũt sic loquit de eo, qui pecunia acceptа [q] spopõdit, [r] ut si qdem hoc actũ est, ut suo periculo spõdeat, [s] nulla actione agat. sin uerò nõ hoc actum est; utilis [t] ei potius actio competat. q̃ sententia utilitati rerum consentanea est.

Salarium nudo pacto promissum officio iudicis exigitur, nisi sit pactum de quota litis. Bart.

Papinianus libro ij. Responsorum. VII.

SAlarium procuratori constitutum, [u] si extra ordinem [x] peti cœperit: considerandũ erit, {an} laborẽ dominus remunerare uoluerit, atque ideo fidem haberi placi-

& Azo, nam in primo casu omnino etiam si alias esset facturus, tenetur: ut s̄. eod. l. ij. §. tua. & aliena. & s̄. de nego. gest. l. iij. §. si. & l. iiij. Item in secundo debet teneri, si alias facturus non esset: ut hic.

[a] Apud. Duos casus ponit. Primo erat procurator noīus rei, uel etiam tantum huius pecuniæ fœnerãdę. ideoque principaliter ex mutuo tenetur, nõ ergo mãdati tenet: ut hic, & j. eo. l. idē que. §. si quis Titio. Item quia non fuit gratuitũ: ut s̄. eo. l. j. in fin. & j. de pręsc. uerb. l. si tibi arez. Secundo fuit generalis procurator etiam ante hoc mandatum: quo casu & mandati ex mutuo tenetur, sicut & si primo fuisset debitor, & ad negotia mea gerenda accessisset: ut hic, & j. e. l. si negotia mea.

† P.F. credam.

[b] Periculo suo. Scilicet procuratoris: q̄ est ex ui pacti, non ex natura mãdati, nisi fuisset in culpa: ut s̄. de nego. ge. l. litis. §. si pecuniæ. & s̄. si cert. pe. l. periculum.

[c] Mandati. Mandatum gñale includit debitum futurũ ut hic: quia & præteritum, ut sub jcit, quemadm. &c. sic est arg. q̄ accedens ad unum negotium gerendum non tenetur a se exigere.

Maurus.

[d] Negotia. Cum mandato. Ac.

[e] Fideiusserat. Scilicet, iudi. sol. nam & si rei uin. conueniebatur quis, satisdabat: ut hic & insti. de satisdat. in princip.

[f] Pro Daphnide. Proprium nomen.

[g] Pactus. Puta sibi dari, & id solummodo quia fideiubebat. nam quia procurabat, aliud pactum fecit quod subjicit, scilicet, sub nomine alterius, puta dabis dominæ meæ quod perinde habetur: ut C. quod metus causa. l. si per impressionem.

[h] Alterius. Ut puta uxoris ipsius Marij.

[i] Ex euentu litis. Puta si absoluatur Marius procuratorio nomine.

Pactum de quota litis facere non licet.

[k] Certam quantitatem. Id est, quotam partem litis, uel uictoriæ dari. & sic ponit quantitatem pro quotitate: sic inf. pro socio. cum duobus. §. item si ex facto, nec fuit actum ut Marius suo sumptu faceret. Et sic nota, quod non licet facere pactum de quota parte litis: ut hic: & C. de procu. l. litis. & sup. de pact. l. sumptus. & ibi de hoc dixi. & hoc nisi post litem finitam: ut inf. de na. ꝯg. l. j. §. si cui quæ est contra.

[l] Maiores. Quam debent, uel quam essent percepit. & sic de percipiendis & hoc cum re principali petita. Accursius.

[m] Interdixerat. Quod potuit: ut C. de postu. l. si qui aduocatorum. Acc.

[n] Videbatur. Ut bene soluat, repetit thema.

[o] Condemnatus. s. soluere, pnia sumptus & expensas, quas fecerat actor. Item & in fructibus percipiendis ꝓpter suam calliditatem.

† P.P. extitisset.

[p] Redemptionẽ. hoc intelligunt quidã, si & suo periculo fideiusserat, non alias: ut statim distinguit Marcellus. j. proxi. §. Tu dic, q̄ sequens distinctio non habet locũ nisi in euentũ litis certum quid de rebus sibi datis paciscatur. tunc enim indistincte sibi denegaretur actio: ut hic, sed ibi ob fideiussionem tantũ accepit, uel etiã causa honoris: ut j. proxi. [u] salarium. licet etiã distinctio Marcelli ponatur tanquam contradicat prædictis, non tamen contradicit. Ac.

† P.F spon deret.

[q] Accepta. Ob fideiussionem, uel etiã honoris. Accursius.

[r] Spopondit. s. iudicatum solui. Ac.

[s] Periculo spondeat. Scilicet, ut nõ ageret mandati, si quid præstaret ex illa cautione iudicatum solui. Ac.

[t] Utilis. Id est, efficax, &c.

[u] SAlariũ Constitutũ. s. certum re, uel etiã genere. ut promissio equi in genere: uel quod faciam te militẽ, secundum Io. secus si incertum, puta benefaciam tibi, ut C. eo. l. salarium. & inf. e. l. qui mutuam. §. salarium.

[x] Si extra ordinem. Id est, per officium iudicis. Et ut plane uideas, dic quod salarium aduocati petitur quatuor modis, condictione certi, si certum est promissum, per actionem ex stipulatu si incertum. si uero non sit promissum, sed tantum cõuentum nudo pacto tunc condictione ex lege: ut C. de iudic. l. j. si uero nec promissum, nec conuentum, tunc officio iudicis, siue extra ordinem: ut inf. de ua. & extraor. cog. l. j. §. in honorarijs. In salario procuratoris distinguebant alias erat facturus, an non si erat, & incontinenti fuit conuentum, agitur contraria mandati: ut C. e. l. j. si ex interuallo, tunc extra ordinem: ut hic. si uero nõ erat facturus alias: aut factũ tale locari consueuit ab alio procuratore, & tunc locati: ut sup. e. l. j. aut nõ, & tunc præscriptis uer-

Aducati salarium quatuor modis petitur.

verbis:vt inf.de præscrip.uer.l.naturalis. § at cum do, & hoc quando non in euentum litis. alias non ualet:vt hic subijcit,& sup.l.proxi.§.pe.& C.de pactis.l.si quis. Sed quæro, an hoc salarium procuratoris excedat summam centum aureorum,ut in aduocato dicitur? Resp., non,quia & procurator potest dici patronus, & aduocatus:ut inf. de uar.& extraor.cog.l.j.§.ad uocatos. & §. licita. Acc.

† al. add. de.

S I procuratorē. Casus. Ordinaui procuratorem ad agendum, & nō reddit mihi instrumenta: an tenetur mandati ad id? Quidam dicunt quod depositi, & male. sed Labeo mandati, & bene. & hoc in prima. Sed si per collusionem passus est reum absolui,tenetur mandati: & si soluendo non est, agam contra reum colludentem de dolo.Sed quid si noluit litem prosequi?tenetur.Si quis.

† al. add. de.

: Mandaui Titio ut gereret negotia mea & mandauit Titius Seio,ut ipse gereret: an Titius habeat Seium obligatum mandati? Dicitur quod sic:quia Titius mihi mandati tenetur ne que est contrarium, quia lex dicit quod procurator a procuratore ordinari non potest ante litem contestatam:quia hic loquitur de procuratore ad negotia. Si tutores. Si duo tutores mandauerunt Titio ut seruum pupillo emeret:ut res fert, recepit mandatum de emendo seruo necessario pupillo,uel superuacuo. primo casu non solum mandati tenetur,sed tutelæ, sicut & cæteri. secundo casu tantum mandati alijs creditoribus. si uero emit,& de suo aliquid impendit,contraria mandati consequitur a tutoribus.

† P.F. collusionem.

† P.F. nam.

Si liber. Liber homo qui mihi seruiebat bona fide, mandauit Titio ut eum redimeret & manumitteret: & propriam pecuniam ministrauit Titio: & cum ille redemit,& manumisit,postea apparuit ingenuus.an possit conueniri Titius? Dicitur quod sic, ad hoc tantum quod cedat sibi actionem aduersus me. hoc in prima. Sed si de mea pecunia Titius pretium mihi numerauit,nullam habere actionem potest aduersus me: quia nullam habet: sed erit mihi Titius obligatus ex uendito.sed hæc obligatio inutilis est: quia quicquid consequi possem actione ex uendito iudicio emptionis: nomine euicti. tenebor ei præstare. Mandati. Et cuius interest mandati competit actio: alioquin si quid gerendum mandauerim, nec mea a mandatore gestum fore interest,cessat actio: vt si emendum tibi fundum mandauero,& ego emero:uel alias non interest mea te emisse,non agam. idem est si tibi mandauero ut negotium meū gereres,neq; gessisti, neque gessit,uel alius gessit, cessat mandati actio. Si ignorante. Fideiussisti pro me apud Titium: solui te ignorante: tu ignorans me soluisse,de pecunia mea soluisti Titio,an competat contra te actio mandati? Dicitur quod nō. quod probat per rescriptum imperatoris. qui pro debitore fideiussit, si

tis oporteat:an euentum litium maioris pecuniæ præmio ꝯ bonos mores procurator redemerit.

Procurator vt instrumenta si bi data reddat, tenetur actione mandati,nō depositi.idem si per collusionem passus est se uinci.B.

Vlp.lib.xxxj.ad edi. VIII.

SI procuratorem dedero, nec instrumenta mihi cāç reddat, qua actione mihi teneatur? & Labeo putat,mādati eum teneri: nec esse probabilem sniam existimātium,ex hac cā agi posse depositi, uniuscuiusque enim ꝯtus initium spectandum esse, & cām. b Sed & si per collusionem † procuratoris absolutus sit aduersarius:mandati eū teneri.sed si soluendo non sit: c tunc de dolo actionem aduersus reum, qui per collusionem absolutus sit,dandam ait. d Sed & de lite, quam susceperit, exequendam, f mandati eum e teneri constat.

† Exequenda.

Procurator ad negotia potest alium substituere secus in procuratore ad iudicia,qui non potest substituere, nisi lis fuerit contestata Bar.

Si quis mandauerit alicui gerenda negotia eius, qui ipse sibi mandauerat, habebit mandati actionē: quia & ipse f tenetur. tenetur aūt, qui agere pōt. Quanquam.n.uulgò dicatur, procuratorem ante litem contestatam facere procuratorem non posse: g tū mādati actio h est. ad agendum enim duntaxat hoc facere non potest, i

Si tutor mandauerit contutori quod ad pupillum non pertinet,est actio mandati vel tutela.item negligentia mandatarij non excusat tutorem. Bar.

Si tutores mandauerint suo contutori mancipium emendum pupillo,& ille non emerit:an sit

maiorem quantitatem quam debebat debitor, fideiussor conuentus sciens soluit, neque appellauit, tenet mandati ergo a contrario sensu, si per ignorantiā soluit, non tenetur: ut in primo casu. in eo ergo casu quando scruit,si non appellatum est, in dolo uidetur esse:& mandati tenetur, nisi paupertas excuset: uel si debitori denunciauerit, ut appellaret. Textus clarus est usque ad §. si quis.Viu.

a Initium. ut sup. deposi.l.j.§. quod si rem.& §.idem Pomponius. & §. si seruus.& inf.pro socio.l.sed id quod.§.si filius.Accur.

b Causam. Nota causam inspici: vt inf.de leg.j.l. filiusfamilias. §. diui. & de lib.cau. l. si pariter & sup. de transa. l.cum hi.§.in causa. & sup. de rei uindi. l.si in aliena.Acc.

c Si soluendo non sit. scilicet procurator.arg.sup. de dolo. l.ideoque.

d Dandam ait. Sed cur non datur prima, & si obijciatur rei iu.exceptio:replicabitur de dolo: vt sup. de dolo.l.cum a te? Sed resp. datur actio de dolo, non propter ipsum debitum, sed propter alia damna.arg.sup.de dolo.l.cum quis. At obijcitur,si propter alia tantum damna datur, ergo & si alias uictor paratus sit subire iudicium,de dolo tenetur:quod lex abhorret:ut sup.de dolo.l.& eleganter.§.si dolo.Sed resp.ideo non datur in eum de dolo tunc, quia non cogor sumptus facere in uocando eum. Sed si esset intus us multos facerem:& ideo prima actione ad debitum, & actione de dolo ad cætera damna teneretur.Ac.

e Et m. scilicet procuratorem.

f Quia & ipse. bona ratio: vt inf.eodem. leg. hæredem necessitatis.

g Non posse. vt C.de procura.l.neque.

h Actio.i.in hoc casu.

i Non potest.sed ad administrandum sic:vt hic,& arg. sup.de proc.l seruum & l.mutua.j. resp. Sed contra inf. de diuer.& temp.præ sc.l.pen. §. ij ubi si tibi mando,ut fundum meum uendas, non aliter hoc alij mandabis, nisi tibi permittero Sol.ibi speciale. Vel de eo ipso quod nō aufertur potestas alium faciendi procuratorem,concessa uidetur.An autem cedendo actionem liberaretur?uidetur quod sic:vt inf. eod. l.hæredem.Sed dico contra,secundum Ir.quia male elegit:vt sup.de neg.gest.l. nam & seruus.§.fina.& si mensor fal.mo.dixe.l.ij. Acc.

Nam

mandati actio? & utrum tantùm mandati, an uerò & tutelæ? Et Iulian' distinguit. Referre n. ait, cuius generis seruum tutores uni tutorum † mandauerint, ut emeret. Nam si superuacuum [a] seruum, uel ét onerosum: mandati actione tantùm eum teneri: [b] tutelæ non teneri. [c] Si uerò necessarium seruum: tunc & tutelæ eum teneri, [d] non solũ, sed & cæteros. Nã & si nõ mandassent, tenerentur tutelæ: cum † seruũ pupillo necessarium non cõparauerunt. Non sunt igit̃ excusati. [e] ꝙ contutori mandauerint: quia emere debuerunt. Planè habebunt nihilominus mandati actionẽ: quia mandato non est obtemperatum. [f] Contra quoque Iulianus ait, tutorẽ, qui emit, mandati actionem habere aduersus contutores [g] suos.

Si apparet emptionẽ factã meo nomine nõ valere: tenetur procurator nisi cedat actionẽ si quam habet efficacem, alias secus. Bar.

Si liber homo, quum bona fide seruiret, Titio mandauit, ut redimeretur, & nummos ex eo peculio dedit, ꝙ ipsum sequi, non apud bonæ fidei possessorem † [h] relinqui debuit: Titiusque pretio soluto liberum illũ manumisit: [i] mox ingenuus pronunciatus est: [k] habere eum mandati actionem Iulianus ait [l] aduersus eum, cui se redimendũ mandauit: sed hoc tantùm inesse mandati iudicio, ut sibi actiones mandet, [m] quas habet aduersus eum, a quo comparauit. Planè si eã pecuniam dederit, quæ erat ex peculio ad bonæ fidei emptorem † [n] pertinente: nullæ ei (inquit Iulianus) mandari actiones possunt: quia nullas habet: cùm ei suos [o] nummos emptor dederit: quinimò (inquit) ex uendito manebit obligatus. [p] Sed & hæc actio [q] inutilis est: quia quantum fuerit consecutus, tñ empti iudicio [r] necesse habebit præstare.

Actio mandati datur ad interesse: & ideo si non interest: non datur. Bar.

Mandati actio tunc cõpetit, cùm cœpit interesse eius, qui mandauit. cæterũ si nihil interest, cessat [s] mandati actio: & eatenus cõpetit, quatenus interest: ut puta mandaui tibi, ut fundum emeres. si intererat mea emi: teneberis. Cæterum si eundem hunc fundum ego ipse emi uel alius mihi, [t] neque interest aliquid: [u] cessat [x] mandati actio. Mãdaui, [y] ut negotia mea gereres. Si nihil deperierit, quamuis nemo gesserit nulla actio est. aut si alius idoneè gesserit: cessat mandati actio. & in similib. hoc idem erit probandum.

Fideiussorem omittentem exceptionem excusat ignorantia: omittentem verò appellare excusat paupertas & denuntiatio facta principali. Bar.

Si ignorantes fideiussores debitorem soluisse, uel etiam acceptilatione, siue pacto liberatum, ex substantia debitoris soluerunt: non tenebuntur mandati, quod ad actionem [z] fideiussoris pertinet. & hoc ex rescripto diuorum fratrum intelligere [a] licet. huius † uerba hæc sunt: § Imperatores Antoninus &

a Nam si superuacuum, scilicet pupillo. Azo.

b Eum teneri. s. contutoribus mandantibus si quid eorum interest. non alias ut inf. eo. §. mãdati. sed quomodo potuit interesse eorũ. quia seruum modico pretio emendum mandauerant, qui multum ualebat s. unde lucrati essent. Sed nonne hoc lucrum pupilli foret? Respond. non: quia propter hanc rem non sentiret dãnũ, nec ergo lucrum.

c Tutelæ non tenent scilicet pupillo: quia non expediebat talem seruũ sibi emi.

d Et tutelæ eum teneri. ad restitutionem serui. si emit. & actionum cessionem, & similia: ut j. ea. l. §. fin. & inf. l. proxi. & l. idemque. primo rñ. uel ad interesse, si non emit.

e Excusati ut C. si tutor uel curator negot. gest. per totum.

f Non est obtemperatum. & eorum interest, quia tenentur tutelæ. sic s. de nego. gest. l. si quis mandato.

g Aduersus contutores. in primo casu forte, & in secundo. Azo.

h Possessorẽ. alias est in tex. emptorẽ.

i Manumisit. de facto.

k Pronunciatus est. & sic est quasi euictus: ut infra, de euic. l. sed & si stipulatio. §. si homo. & C. de assert. tol. l. fin. Azo.

l Iulianus ait. hæc obligatio tacite nata est ex traad, quod agitur sup. commo. l. si ut qui. §. ult. Azo.

m Actiones mandet. scilicet ex empto nomine euict. uel ex stipu. si fuit stipulatus nomine euict. sic inf. eo. l. hæredem. & tacit. su. de condic. causa da. le. iij. § si liber homo.

n Emptorem. scilicet primum, qui emerat ab alio.

o Suos. scilicet uenditoris.

p Obligatus. emptor ad pretium, et solutis illis nummis cum nihil uideatur soluisse: quoniam de suo, id est de peculio bon. fid. poss. soluit. unde adhuc tenetur soluere: ut j. eo. l. si mandauero tibi. §. si mandauerim. in fin. §. sed cum ipse repeteret actione ex empto pro euictione, ut subijcit, non est danda uẽditori ex uendito.

q Actio ex uendito ad pretium.

r Empti iudicio nomine euictionis.

s Cessat. sed contra uidetur sup. eo. l. si remunerandi. §. si tibi. Sol. ut ibi.

t Vel alius mihi. scilicet emit.

u Aliquid. scilicet mandati.

x Cessat. Nota ꝙ hic dicit cessat, infra proxi. §. dicit, nulla est, sed sa: necessat a quando nulla est. qualiter autem ad interesse fiet condemnatio, habes C. de sen. quę pro eo quod interest. l. j. Item nota. quod licet detur demum si interest, non tamen semper quando interest: ut diximus supra eod. l. si remunerandi §. si passus. Item contra est hunc §. sup. si quis cau. le. qui autem. § primo. Sol. ut ibi.

y Mandaui facit infra. de oper. noui nuncia. l. j. §. item quæritur. Accur.

z Actionem. quod dixi fideiussores seruari indemnes, quã de pecunia debitoris soluerũt: idem si de sua: ut habeant actionem ad repetẽdum. & hic dicit, ꝙ ad, & c. ut inf. eo. l. si fideiussor.

a Intelligere. a contrario sensu rescripti. Acc.

Iuliano.

Ver[9] AA. Cautullo Iuliano. [a] Si ijs, qui pro te fideiusserant, in maiorē quantitatem damnati, quàm debitirat o exigebat, scientes & prudentes [b] auxilium appellationis omiserunt: poteris mandati agentibus his, æquitate iudicis tueri te. Igitur [c] si ignorauerunt: excusata ignorantia est. Si sciuerunt; incumbebat eis necessitas prouocandi. [d] Ceterum dolo uersati sūt, si non prouocauerint. quid tamen si paupertas eis nō permisit? [e] Excusata est eorum inopia. [f] Sed & si testatò [g] conuenerunt debitorem, ut si ipse putaret [h] appellaret: puto rationem eis constare. [i]

Procurator tenetur de dolo & lata culpa: & de eo quod ad eum peruenit. Bar.

Dolo autem facere uidetur, [k] qui id quod potest restituere, non restituit. Proinde si tibi mandaui, ut hominem emeres eumque † emisti: teneberis mihi, ut restituas. Sed & si dolo emere neglexisti (fortè si † pecunia accepta alij cessisti, † ut emeret) aut si lata culpa, fortè si gratia ductus alium passus es emere, teneberis. Sed & si seruus quem emisti, fugit: si quidem dolo tuo [l] teneberis. si dolus nō interuenit, nec culpa, non teneberis: nisi ad hoc ut caueas, [m] si in potestatē tuā peruenerit, te restituturum. Sed & si restituas: [n] & tradere debes. Et si cautum est de euictione, uel potes desiderare, ut tibi caueat: puto sufficere, si mihi hac actione cedas, & † procuratorē me in rem meā facias, nec amplius præstes, quam consecuturus sis. [o]

Paulus libro xxxij. ad edictum. IX

DE tuo etiam facto cauere debes. [p]

Vlpianus libro iij. ad edictum. X.

IDemq; [q] & in fundo, si fundum emit procurator. Nihil enim amplius, [r] quam bonam fidem præstare eum opor-

a Iuliano. Salutem. Acc.

b Prudentes. Scilicet, quod minus eruat damnandi: quia debitor iam persoluerat partem. Ac.

c Igitur. A contrario sensu sequitur. & sic no. bon[ū] esse arg. a contrario sensu: ut sup. de offi. eius cui mand. l. j. §. huius rei. Ac.

d Prouocandi. Nota procuratorem necesse habere appellare: ut hic, & C. de procu. l. inuitus. & a. de neg. ge. l. libertо. §. fin. & argu. C. mād. l. pro ea. in fi. & C. de ijs, quibus ut indig. l. minoribus. in no. Arg. contra ff. ad syll. l. propter uenenū. § quid tamen. Solu. ut ibi.

e Non permisit. Appellare.

f Inopia. Nota, quod paupertas prodest. sic. s. de offi. præsi. l. illicitas. §. fin. & C. de episc. & cler. l. si quis ad declinandū. §. pen. & l. si quis: quandoque nō prodest nec excusat: ut inf. de ritu nupt. l. palam. §. non est.

g Et si testato. Idē & si præsens erat: ut ff. de euict. l. Herennius. §. pen.

h Putaret. Scilicet appellandum.

i Constare. Id est, ualidam esse.

k Dolo autem facere uidetur. Nota dolū præsumi. sic ff. n. l. dolum. & s. titu. j. l. j. in fine. & ff. de prob. l. an ep. in fin.

l Si quidem dolo tuo. Vel culpa: ut subijcit hic: quæ ueniat in hac actione: ut C. eo. l. a procuratore.

m Caueas. Sic sup. ti. j. l. si fine. contra. Sol. ut ibi.

n Et si restituas. s. restituendi facultate habeas. Azo.

o Quam consecuturus sis. Scilicet, actionem ex empto nomine euict. ut hic, & sup. eod. l. j. §. si liber. Acc.

p DE tuo etiam. Debes. scilicet, quod ante traditionem non obligaueris, non manumiseris, seruitutem non imposueris. potuisti enim hoc facere, cum ego tunc non fuerim dominus: ut inf. de acquir. rerum dom. l. res ex mandato, & sup. de rei uind. l. si uero & facit inf. de hæred. uend. l. ij. in princ.

IDemque. Casus planus est usque ad § si quis.

Si quis. Mandaui tibi ut acciperes decem mutuo ab actore meo, non mandati, sed ex mutuo competit mihi actio: neque usuras præstabis mihi, nisi in stipulationem fuissent deductæ. Item mandaui procuratori meo ut acciperet mutuam pecuniā: Titius pro eo fideiussit. si eo eodem nomine: dabitur ei utilis actio. neg. gest. quasi institoria contra me.

Si cui. Mandaui tibi, ut stipulareris a Titio. poteris agere contra me ut accepto feras ei, uel ut mihi eam deleges. hoc in prima. Si mater pro filia pecuniam suam dedit in dotem. & mandante filia dotem sibi stipulata sit tenetur mater filiæ mandati hoc in secunda

Si quis. Mandaui alicui ut ita uendat, non habeat rata negotia a procuratore meo gesta, si de consilio Titij gesserit: an Titiū habeā obligatū mandati, quæritur? Dicitur, quod non, si quid in meo dolo fecit Titius, non mandati, sed de dolo tenetur.

Idē. Omnia, quæ ad procuratorem ueniunt occasione mādati, restituere debet: ergo & fructus. sed & si quos sumptus circa fructus percipiēdos fecerit, eos reputare poterit compensando cū fructibus usque ad concurrentē quantitatē. sed si in uestiaris aliquid impenderit circa rem rusticā procurandā, hoc repetit, nisi esset constitutum certū salariū, ut de suo sumptus faceret circa prædicta. si uero aliquid fecit uoluptatis cā. pōt auferre.

Fideiussores. Fideiussi pro Titio apud Seium, solui huic Seio antequam me conueniret in iudicio, an habeam actionem mandati contra Titium? Dicitur quod sic.

Generaliter. Fideiussi pro te apud Titiū: & fecit pactum de nō petendo mihi soli, si foderim in uinea, cum essem homo in dignitate constitutus. conuenit me Titius, neq; opposui exceptionem: num agam mandati? Dicitur quod sic. Sed quid si omisit exceptionem qua reus uti poterat, numquid habeo actionem mandati? Dicitur quod non: hoc uerum si sciebam reo competere exceptionē, & si habui facultatem conueniendi reū, uel sibi denunciandi ut ad iudicium ueniret. s. ut iudicium susciperet.

Si fideiussori. Si fideiussori fiat pactum de non petendo, aut animo donandi: & non aget fideiuss. mandati: quia sibi nihil abest. aut animo remunerandi: quia forte seruiuit creditori, & aget. idem si donatum fuit mihi causa mortis, uel legato fuit remissum.

q Idemque. Quod dixi in seruo. sup. l. proxi. sic ut dolus & culpa ueniat.

r Nihil enim amplius. Imo amplius: quia tenetur de leui culpa & de leuissima: ut C. eo. l. procuratore, quæ est contra. Solu. nihil amplius i. nihilominus: uel nihil amplius, i. nihil quod sit melius, secundum. Io. uel dic hoc casu quod diligenter emerat, & oia fecerat: solū autē restabat retraditio: de solo dolo tenetur: quia ipsum cōmittit non restituendo: ut sup. eo. l. si procurator. §. dolo. Azo.

Caueri

Ista gl. est singularis: quando Azo to. co. sicut in fin. suis singula. j. ad hoc q argumentum a contrario sensu in scriptis est ualidissimum. & eā reputauit sing. Lud. Ro. in l. si cū dotem. ff. sol. mat.

Paupertas quandoque prodest.

† P. F. ausus.

† P. F. animi.

† pecunia accepta. aliis credidisti.

† al. add. rei.

† P. F. m.

tet, q procurat. Sed & si de sanitate serui procuratori cautum est: aut caueri pôt, [a] aut de cæteris uitijs: idẽ erit dicendum at si culpa caueri non curauit, cõdemnabitur. Si ex fundo, quem mihi emit, procurator fructus consecutus est: hos quoque officio iudicis præstare eam oportet.

In actione mandati ueniunt usuræ. Bar.

Si procurator meus pecuniam meam habeat: ex mora utique usuras mihi pendet. Sed & si pecuniã meam fœnori dedit usurasq; ꝯsecutus est: ꝯs: quenter dicemus, debere eum pręstare, quantumcunque emolumentum † sensit: siue ei mandaui, [b] siue nõ: [c] quia bonæ fidei hoc cõgruit, ne de alieno lucrũ sentiat. [d] Quòd si non exercuit pecuniam, sed ad usus suos conuertit: in usuras conueniet, [e] quæ legitimo modo in regionibus frequentantur. [f] Denique Papinianus ait, etiã si usuras exegit procurator, & in usus suos conuertit, usuras [g] eum præstare debet.

Si aliàs contrahendo mandatum perficitur, actio mandati extinguitur: & ex nouo contractu agitur. Bar.

Si quis Titio mandauit, ut ab actoribus [h] suis mutuam pecuniam acciperet: mandati eum non acturum Papinianus libro tertio Responsorum scribit: quia de mutua pecunia [i] eum habet obligatum: & ideo usuras eum petere non posse, quasi ex causa mandati, si in stipulationem [k] deductæ non sunt.

Qui fideiubet, pro procuratore, habet actionem contra dñm. B.

Idem Papinianus libro eodem refert: fideiussori condemnato, qui ideo fideiussit: [l] quia dominus procuratori mandauerat, ut pecuniam mutuam acciperet: utilem actionem dãdam, quasi institoriã: [m] quia & hic quasi præposuisse eum pecuniæ mutuę accipiendæ uideatur.

Qui mihi tenetur actionem cedere, potest cogi debitorem liberare, uel alteri delegare ad mei petitionem. Bar.

Si cui mandauero, ut a Titio stipuletur: potero cum eo, cui mandaui, agere mandati, ut eum accepto liberet, [n] si hoc uelim: uel si malim, in hoc agã, ut eum deleget mihi, uel si cui alij uoluero. & Papinianus libro eodem scribit: si mater ꝓ filia dotem [o] dederit, eaque mãdante filia uel illico stipulata sit uel etiam postea, mandati eam teneri: quamuis ipsa sit, quæ dotem dederit. Si quis ea, quæ procurator suus & serui gerebãt, ita demum rata esse mandauit, si interuentu Sempronij [p] gesta esse: & malè pecunia credita sit: Sempronium, qui nihil dolo fecit, non teneri Et est uerum eum, qui non animo procuratoris interuenit, sed affectionem amicabilem promisit in monendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis consilio: mandati non teneri, sed si quid dolo fecerit: non mandati, sed magis de dolo teneri.

Procurator tenetur restituere id, quod ad eum ex mandato peruenit. Bar.

Si mandauero procuratori meo, ut Titio pecuniam meam credat sine usuris, isq; non sine usuris crediderit: an etiam usuras mihi restituere debeat, uideamus. & Labeo scribit, restituere eum oportere, etiam si hoc mandauerim, ut gratuitam pecuniã daret: [q] quãuis si periculo [r] suo credidisset.

---

a Caueri potest. Quod semper iure contractus fieri debetur ĩ. de actio. emp. l. ex empto. §. inde Neratius.

† I. F. aut.

b Mandaui. Vt cum usuris daret.

c Siue nõ. Vt ĩ. e. l. §. si mandauero.

d Lucrũ sentiat. Vt inf. e. l. ex mandato. & s̃. tit. j. l. sed & si non sit hæres. Accur.

e Conuenietur. Vt s̃. de pig. actio. l. quamuis. §. fin. & l. seq. & sup. de nego. gest. l. at qui natura. §. pe. Ac.

f Frequentantur. Quod est etiam in bonæ fidei iudi. ut ĩ. de usu. l. j. Sed contra s̃. de neg. gest. l. qui sine. Sol. hic palam accepit, & in suũ usum cõuertit: ibi clam: & ideo in cẽtesimas tenetur: ut ar. ĩ. de admi. tu. l. non existimo. uel ibi de ijs, qui publica munera gerunt.

† emolumẽta.

g Vsuras. Scillicet, usurarum & sortis: quia usura facta est sors: ut ĩ. de admi. tu. l. tutor. §. si quas.

h Vt ab actoribus. Id est, seruis castaldionibus.

i De mutua pecunia. Bona ratio. q. d. quia est obligatus, ut principalis debitor non potest dici obligatus, sicut mandatarius, uel intercessor: ut infra, de duob. reis. l. si reus. & facit s̃. e. l. si remunerandi. §. apud. j. respon.

k Si in stipulationem. Istud si, non refertur ad omnia prædicta. sic & supra, ad Velleia. l. uir & uxor. §. si mulier. sed ad usuras tantum, quæ circa uinculũ stipulationis nõ debentur: ut C. de usuris. l. iij.

l Fideiussit. Pro procuratore.

m Quasi institoriam. Scilicet, neg. ge. sic & s̃. de neg. gest. l. liberto. in

prin. & ĩ. de instit. l. in eum. j. respon.

n Vt eum accepto liberet. Vel quodlibet aliud faciat: ut hic subijcit, & inf. e. l. qui mandatum. & l. si mandato Titij. j respon. & infra, de hæred. uendi. l. multum.

o Dotem. Dederit scilicet, mater, animo donandi, quod semper præsumitur, nisi contradicat: ut s̃. de condi. indeb. l. cum his §. pe. & facit ĩ. de iure do. l. mulier omnia. §. fina. & supra, de nego. gest. l. pen.

p Sempronij. Qui Sempronius rogatus dixit se interuenturum ut consiliarius ut sequitur, sed huiusmodi rogatio quo ad monitionẽ fuit. unde non nascitur obligatio: ut dixi. s̃. eo. l. j. §. j. Item secus si non fuit admonitio simplex: ut ĩ. de admi. tuto. l. Titium. j. respon. & s̃. de exer. actio. l. j. § sed si sic præpositus. Acc.

q Daret. Vt supra ea. l. § sed & si pecuniam.

r Periculo. Hoc acto inter dñm & procuratorem. nam conueniẽdo de periculo, tacite & de lucro.

tuo conuenire uidetur: vt ar. supra eod. l. si is. §. j. Item opponitur: si credidit contra uoluntatem domini, fecit suo periculo, & ideo usuras lucratur: vt inf. pro soc. l. si unus. §. si unus. & sic uidetur corrigi prin. uel refert agatur uerbis, ut hic, an tacite: vt in prin. & illa pro socio quæ ait secũdæ obie ctionis, alio casu dicit. Ac.

a Cogitur restituere. & omnia quæ ad eum ueniunt occasione mandati: ut sup. eo. l. j. §. j. & sup. de procura. l. qui pro prio. §. ut in cæteris. & inf. eod. l. si uero non re. §. si mihi. & supra eo. l. si procuratorem. §. si.

b Eum oportere. hos sumptus & similes reputat procurator: ut hic, item socius ut inf. pro soc. l. cum duobus §. si qs ex socijs. Item tutor: ut inf. de adminiftr. tuto. l. a tutoribus. §. finali. Sed quid si erat rusticus qui eques iuit: uel quid si prope erat à Respond. non repetit, cum consuetudo sua sit seruanda: vt arg. supra de pign. actio. leg. uel uniuersorum.

† P. F. nisi salarium. † P. F. in. † al. add. sui. al. domini.

ADDITIO. Ista glo. est ualde not. ad hoc quod rustici non debent equitare: & ideo non debent eis resici expensæ uecturarum. & est argumentum pro quæstione rustici producti in testem, qui si nolit uenire nisi eques, cogitur uenire pedes: quia non competit suæ conditioni equitare. & uide quod not. Iacob. de Aren. in l. a tutoribus. inf. de admini. tutor. & arg. xij. q. iiij. c. quicunque. secundum. Bal.

c Fuit. datum pro sumptibus. Azo.

d Ei auferre. non autem repetit: vt hic. sic in actione de in rem uerso: vt sup. de in rem uerso. l. iij. § sed si mutua. sic & in gestore negotiorum: vt sup. de neg. gest. l. si quis negotia. Acc.

e Admittat. s. tantum dando, quantum posset haberi his abrasis & corrasis: vt sup. de rei uin. l. in fundo.

f Actionem. neque enim prohibentur bonam fidem agnoscere, sicut nec tutores. arg. inf. de adminiftra. tut. l. quoties. §. sicut.

g Exceptionem competentem.

h Minus honestam. maxime. nam idem si honestã. & sic non obst. inf. eo. l. si fideiussor. §. fina. & supra ad Velleian. l. penult. & l. fina. §. si mulier, quæ est contra

cessaret (inquit Labeo) in usuris actio mandati.

Procurator potest domino imputare quicquid licitè impendit. B.

Idem Labeo ait, & uerũ est, reputationes quoque hoc iudiciũ admittere. Et sicuti fructus cogitur restituere [a] is, qui procurat: ita sumptum, quẽ in fructꝰ percipiendos fecit, deducere eum oportet. Sed & si aduecturas suas, dum excurrit in prædia, sumptus fecerit: puto, hos quoque sumptus reputare eũ oportere: [b] † nisi si salarium fuit, [c] & hoc conuenit, Vt sumptus de suo faceret ad hæc itinera: hoc est de salario. Idem ait: si quid procurator citra mandatũ ad † voluptatem † fecit: permittendum ei auferre, [d] quod sine damno domini fiat: nisi rationem sumptus istius dominus admittat. [e] Fideiussores & mandatores, & si sine iudicio soluerint: habent actionem [f] mandati.

Omißio exceptionis inhonestæ non impedit actionem mandati. Item qui al. um ex necessitate defendit, exceptionibus ex sua persona vti potest. Bar.

Generaliter Iulianus ait: si fideiussor ex sua persona omiserit exceptionem, [g] qua reus uti non potuit: si quidem minus honestam, [h] habere eũ mandati actionem. Quòd si eam, qua reus uti potuit: [i] si sciens id fecit, non habiturũ mandati actionem: si modò habuit facultatem rei conueniendi, [k] desiderandique, ut ipse susciperet potius iudicium, uel suo, uel procuratori o nomine.

Acceptilatio facta causa remunerandi, fideiussori tribuit actionem mandati. secus si simpliciter causa donandi. Bart.

Si fideiussori donationis causa accepto † factum fit a creditore: [l] puta si fideiussorem remunerare uoluit creditor: habere eum mandati actionem. [m] multò magis si mortis causa accepto tulisset creditor uel si ei liberationem legauit. [n]

Pom. li. iij. ex Plau. XI.

SI ei cui damnatus [o] ex causa fideiussoria fueram, hæres postea extitero: habeo mandati actionem.

Vlpianus lib. xxxi. ad edictum. XII.

SI verò non remu-

ris. lege iij. §. si is. uers. si. sed si tu incidisti in. uel quia personale pactum fuit fideiussori factum. si foderet uineam, cum esset in dignitate. sed ad illã inf. eod. l. si fideiussor. non est responsum: sed unde ptima uerior.

i Vti potuit scilicet tantum. & ipse non: & tunc bene fecit, si modo, &c. uel alias & subaudias inf. maxime. & plene de hac materia distingues inf. eo dem. l. si fideiussor §. quidam.

k Conueniendi. id est, denunciandi coram testibus: vt supra eodem. leg. si procurator. §. si ignorantes.

l A creditore. per consequens reus erit liberatus.

m Mandati actionem. tantum enim uidetur sibi abesse ex eo, quod iam sibi tantum seruierat. ar gum. supra, de pet. hæred. l. sed & si. §. consuluit. unde agit ac si soluisset.

n Legauit. hoc enim fuit remunerandi causa: vt inf. ti tu. j. & quia. & leg. & ita. & l. nec adiecit. in fine. & continuatur hæc lex proxi. l. si uero non re. interposito uero alterius leg. quæ fit. ideo est, quia ponitur casus ubi fideiussor liberatur causa remunerandi, sicut per legatum: vt sup. l. proxi. in fi. Acc.

† P. F. acceptum. † P. F. vel si eam liberationem legauit.

secundum quosdam, ut dic, secundum Azon. & melius ibi esse speciale in l. ad Velleia. quia non communis sed specialis opponitur ibi exceptio. dic ergo minus honestam: vt quia forte iniquum ius imperauit actor cum fuisset fideiussor pro aliquo: vt supra, quod quisque iu-

o Si ei, cui damnatus. Secus si non damnatus hæres extitit: quia tunc tm̃ ex principali contractu agitur: vt inf. de fideiu. l. hæres a debitore. §. si. quæ est contra. sed nonne etiam iam condemnatus si succedit creditori tollitur accessoria: vt inf. de fideiu. l. hæres. §. quod si idem? Resp. esto: durat tñ actio mandati ipsi fideiussori: quia cœpit ex sententia teneri. & sic principalis & mandati dantur. Et not. quod casus huius legis loquitur quando animo remunerandi fuit fideiussor liberatus, sicut per legatum: vt supra l. proxi. in fi.

SI vero. CASVS. in §. Marcellus. Fideiussi pro te, & Titius pro me solui animo donandi: ago cõtra te mandati. hoc in primo. Sed quid si erat filiusfam. qui fideiussit, & Titio pro eo solui animo donandi: an pa-

nerandi cā, [a] sed principaliter donando fideiussori remisit actionem: mandati eum non acturum. [b]

Vna s.Elio circa idem admittitur, non autem plures. h.d. cum seq. versi. plane. Bar.

Marcellus aūt fatetur, si quis donaturus fideiussori, pro eo soluerit creditori: habere fideiussorē mādati actionē. Plane, inquit, si filiusfamilias uel seruus fuit fideiussor, & ꝑ his soluero, donaturus eis: mandati patrē [c] uel dñm nō acturos [d] hoc ideo, q̄a nō patri donatū [†] uoluit, q̄ soluit. [e] Planè si seruus fideiussor soluerit: [f] dñm mandati acturū. Idē Marcellus ibidem ait. Si filiusfamilias non iussu patris fideiusserit: cessat mandati actio, si nihil sit in peculio. [g] Quod si iussu, [h] uel ex peculio solutum est: multo magis [i] habet pater mandati actionem.

Conditio potestatiua retro nō trahitur: idea tempus existentis conditionis inspicitur quo ad requisitionem Bar.

Si filiofamiliàs mandaui, ut pro me solueret: patrem (siue ipso solue-

an pater possit agere mand. quæritur. Et respond. quod non: quia qui soluit nolebat dare patri. idem est in seruo fideiuss. & domino. & hoc in secunda. Sed quid si ipse seruus soluit quod pro alio ex causa peculiari fideiusserat, an agit dominus, quæritur? Et dicitur quod sic. Contrario. Titius mandauit mihi ut ei fundum emerem pro cētum, qua liter repetā illa centum? Dicitur quod ac. man. contraria. Inde Papinianus. Patronus fundū emit pro xij. & viij. soluit: & mand. uit liberto ut solueret quatuor, & prædium reciperet: cum libertus id soluisset, prædium patronus liberto præsente neque contradicente uendidit. uult libertus agere mand. contraria ad quatuor. Distinguitur. aut patronus cum mandauit uolebat donare [†] liberto duas partes pretij, & libertus non repetit, quia præsumitur eum uelle donare quatuor patrono consentiendo ei uendenti. si nolebat donare repetit deducta mercede quam percepit libertus. forte ex locatione prædij. Si mihi. Mandaui tibi ut rem emeres, & emisti tui pec. ages. man. sed & si in eam aliquid erogasti, ages ad id. nec solum quod impendisti sed usuras consequeris. Vel si a debitore tuo exegeris & sortem, & usuras, & soluisti pro eo qui tibi mandauit, cum uberrimas haberes usuras, debebit haberi ratio huius. ut etiam cū sub grauibus usuris mutuum acceptum soluisti. Sed quid si deberet sine usuris, uel sub minoribus, tu sub maioribus acceptum mutuum solueris? mandati iudicio nihilominus eum conuenies ad easdem usuras.] Dedi. Debebam Titio decem, dedi tibi illa decem, ut solueres Titio. non soluisti. iudicio mand. teneris mihi ad usuras eo casu quo sub usuris fuit Titio obligatus. Si quis. Mandaui Titio ut crederet filiofam. studiorum causa: in quo cessat Macedon. an teneor mandati? Dicitur quod sic. hoc in prima. Sed quid si Titius dubitat, an in talem causam mandaui ut mutuaretur, & aliquis dicit talem esse periculo suo, an mand. tenetur? Et dicitur quod sic. Si post. Credens Titium indigere pecunia mutua, mandaui tibi postquam mutuaui eam ut crederes. an teneat manda? Dicitur quod non: quia mandatum præcedere debeat obligationem. hoc in prima. Sed quid si mandem creditori, ut debitori tempus ad soluendum daret, & meo periculo. an teneat mand. quæritur? Et respond. ꝙ sic. Item tutor mutuauit pecuniam pupilli Titio, eo facto pubere mandauit ei, ut debitorem approbaret. an teneatur mandati, quæritur? Et respon. ꝙ sic. Si mandauero. Quinque dicit hic §. usque ad l. hæredem. & satis planus est: & loquitur prima pars de reuocatione mandati.

[a] Remunerandi causa. Similis distinctio fit sup. de in rem uerso. l. si pro patre §. plus dicit.

[b] Non acturum. Imo & tunc uidetur agi: vt inf. eo. l. inter. §. si is quæ est contra. Solut. quidam dicunt hanc legem corrigi per illam & per proximum hic §. Marcellus. & per contrarium sensum illius rationis quæ est in illo §. plane inquit. quæ redditur inf. proxim. ibi, quia non patri donatum uoluit qui soluit. sed male dicunt. Tu die quod refert, an ipse creditor mihi fideiussori

donet non animo remunerandi, & me liberet, in quo casu non ago: quia neque mihi aliquid abest, nec creditori adest: vt hic. an alius donet mihi pecuniam non remunerandi animo, quam soluo creditori, uel quia ego trado. uel ipse qui donat tradidit ei me uolente, quo casu ego soluisse per eum uideor: & ideo ago mandati, quia creditor debitum suum manualiter accepit: ut §. Marcellus. & idem si liberat eum: vt §. si is nam & ibi ad creditorem aliquid peruenit, scilicet liberatio. Item illo §. plane ideo non agit pater uel dominus: quia neque seruo neque sibi aliquid abest. nec potest uideri dominus uel pater soluisse: quia qui donauit eis, puta filio uel seruo, patri uel domino donare non uoluit. si enim uoluisset, ageretur: vt sup. proxi. dicit & in §. Marcello dicitur. & est hoc ubi fideiusserunt ex causa peculiari. alias etiam si seruus solueret, non ageretur mandati: vt inf. de fideiuss. l. seruus inscio. & l. sed & si serui dominus. licet in filio causa peculiaris non spectetur: vt sup. de pec. l. licet. § sed si filius. seruus etiam si ei uoluerit alius donare, non agit: vt C. de iudi. l. seruus. Item nec filius hanc actionem intendit, cum non sit de specialibus: ut inf. de act. & oblig. l. filiusfa. & l. in factum. sed B. contra in hoc. ubi uero creditor animo remunerandi mihi remittit, ago mandati: quia præcessit in causa persona creditoris ob quam facta est remuneratio, id est liberatio propter factum fideiussoris. unde agitur mandati. Azo.

ADDITIO. Solue aliter, secundùm Bart. quia ibi loquitur in conditione causali, quæ existens retrotrahitur ad tempus contractus: merito tempus contractus inspicitur. hic in conditione potestatiua, quæ conditio existens retro non trahitur: vt l. qui potior. & l. qui balneum. infra, qui potiores in pignore habeantur. Et per eundem Bartol. in dicta l. si filius. infra. de uerborum oblig.

[c] Patrem. Subandi, uel dominum.

[d] Non acturos. Sed forte pater nomine filij aget, secundum Bul.

[e] Soluit. Alias secus ut sup. proximo respon.

[f] Soluerit. Ipsemet. quando seruus fideiusserat ex causa peculij, alias non haberet locum quod hic dicitur: vt infra, de fideiussor. l. seruus inscio. & l. sequen. Alij dicunt quod licet primo coniungat filium & seruum: ibi plane inquit, &c. postea tamen disiungit: & dicunt, si seruus soluerit, id est pro eo ab alio solutum fuerit in uersiculo illo plane. & sic corrigit quod supra dictum est de seruo, sed non de filio: & ideo caute dicit. quia non patri, &c. non autem dicit de domino. Acc.

[g] In peculio. Quia nec soluit nec soluere tenetur pater: ageret tamen in casu, puta si diu fuit in obligatione, uel in diem fideiussit qui uenit: vt inf. eod. l. Lucius. sed tunc ageret, ut liberetur filius.

[h] Quod si iussu. Scilicet patris fideiussit filius, & condemnatus est pater.

[i] Multo magis. Quam contrarium. Acc.

a Ipse soluerit. contemplatione filij, ne teneatur filius mandati: vt sup. de neg. gest. l. mandati. Acc.

b Mandati. hic distinguere vt sup. de neg. gest. l. mandati. Acc.

c Dandam. In duobus male uidetur dicere hæc litera. Primo quia dat actionem filio ex eo, quod prius fecit: cum est contra in fra. de uer. oblig. l. si filius. & l. quidam. §. fi. & de regu. iur. l. quæ legata. in fi. Solu. aliud est in conditionalis stipulatione quam hic. ex illa enim ideo non agit filius, quia sublata stipulatione quæ fuit facta in potestate, filius ex euentu conditionis non ageret: sed hic & si nullum præcessisset mandatum, ageret tamen filius propter solutionem a se factam post emancipationem. unde agit si mãdatum in potestate intercesserit. hanc ergo regulam serua, ut in quocunque casu filius emancipatus ageret, & si contractus tempore in potestate non fuisset: in eodem agit & si in ea cesserit: alia tamen & alia actione. ad quod inf. de uer. ob. l. quidam. in fin. in quo uero non ageret, si non præcessisset contractus: in eodem non agit, & si præcesserit in alio. Secundo dicit male hæc lex, quod datur in factum, Imo utilis mandati: ut infra, de hæredibus instituendis. l. quidam. in fine. quæ est contra. Solutio. in factum quæ est hic, & utilis quæ est ibi, eædem sunt. Vel si sint diuersæ non obstat si ambæ dentur in factum, cũ sit ex æquitate utraque. Item not. quod licet filio detur in factum. tñ contra eum datur mandati vt ĩ. eod. l. pen. quæ est contra.

rit, [a] siue fili⁹ ex peculio) mandati [b] acturum, Neratius ait ꝙ habet rõnem. nihil enim mea interest, quis soluat. Si filiofamilias mãdauero, ut pro me soluat, & emãcipatus soluerit. uerũ est in factum actionẽ filio dandam: [c] partem aũt post emancipationem soluẽtem, negotiorũ gestorũ actionem hĩe. Contrario iudicio experiunť, qui mãdatum susceperunt: ut puta qui rerũ, uel rei unius [d] ꝓcurationem susceperunt.

Vnus actus donationis, facit aliam donationẽ præsumi. Bar.

Inde Papinianus quęrit: si patronus prædiũ, ꝙ emerat: pro quo pretij bessem exoluerat, iusserit liberto suo tradi, ut ille residuum pretij redderet: [e] deinde reddito [f] prætio, uendenti fundum patrono libertus consenserit, trientis pretiũ an posſit libert⁹ repetere? Et ait, si mãdatum suscepit initio libertus, [g] non donatum accepit: ꝯrio iudicio posse eum pretiũ repetere, ꝙ deductis mercedibus, quas medio tpe percepit, superest. ꝙ si donationem patronus in libertum ꝓtulit: uideri & postea libertũ patrono, donasse. [h]

Procurator ad emendum, potest repetere pretium quod soluit. & si aliquid amplius impendit. Bar.

d Rei unius. ut sup. de procu. l. j. §. j. Acc.

e Redderet. id est: daret. sic ĩ. de uerb. signifi. l. uerbum reddendi.

f Reddito. i. soluto a liberto mandato patroni.

g Libertus. vt procurator.

h Patrono donasse. sic ergo ratione primæ liberalitatis, & hoc præsumitur. sic & alias ratione pietatis uel alias præsumitur donatio. & probatur his ll. sup. de condi. inde l. cum is. §. penul. & C. de dona. pro. l. fin. li. §. utranque. & de rei uxo. act. §. accedit. Item sup. fam. erci. l. quæ pater. & C. fa. erci. l. filiæ. Item inf. de leg. iij. l. uxori suæ. §. fi. & inf. de donat. inter uir. & uxo. l. utrum. Item C. de negotijs gest. l. iij. & supra, de negot. gest. leg. Nesennius. Item C. de dona. l. censualis. & l. si ne. Item sup. ad leg. Aquiliam l. si seruus seruum. § si oliuam. Item inf. de proba. l. cum de indebito. §. si uero ab initio. & l. Proculus. Sed argument. contra sup. ad leg. Rho. de iac. l. ij. §. fin. & l. qui leuandæ. j. respons. & C. de do. l. nec ignorans. Acc.

Si mihi mandaueris, ut rẽ tibi aliquã emam, egoq; emero meo pretio: habebo mãdati actionẽ de pretio recuperando. Sed & si tuo pretio, [i] impendero tñ aliquid [k] bona fide ad emptionem rei: erit ꝯria mandati actio, & [†] si rem emptam nolis recipere. Si mili modo & si quid aliud mãdaueris, & in id sumptũ fecero: [l] nec [†] tm̃ id, qđ impẽdi, uerũ usuras quoq; consequar. Vsuras aũt non tm̃ ex mora admittendas esse {dicemus,} uerũ iudicẽ æstimare debere, si exegit a debitore suo quis, & soluit, cùm uberrimas usuras cõsequereť. æquissimũ enim erit, rõnem eius rei haberi: aut si ipse mutuat⁹, grauibus usuris soluit. Sed & si reum [m] usuris non releuauit, [n] ip si autem & usuræ absunt: [o] uel si minoribus releuauit, ipse autem maioribus fœnus [p] accepit, ut fidem suam liberaret: non dubito, debere eum mandati iudicio & [†] usuras consequi: [q] & (ut est constitutum) totum hoc ex æquo & bono iudex arbitratur. [†] Dedi tibi pecuniam, ut creditori meo exoluas. non fecisti: præstabis [r] mihi usuras, quo casu [s] & a me creditor pecuniam debitam cum usuris recepturus est.

P.F. Ar

Ibo.

† Etiam.

P.F. Arbitrabitur

i Sed & si tuo pretio. non tamen certo, quia tunc non deberem fines mandati excedere: ut sũ. eod. l. iij. & l. diligenter.

k Aliqd. de meo.

l Sumptum fecero. ut eo. l. idemque. §. sed si ad uecturas. & inf. eod. l. si mandato meo. §. si fideiussor. Acc.

m Sed & si reum. id est, mandatorem. Accur.

n Non releuauit. quia pecuniam debebat sine usuris ille, qui mandauit.

o Et usuræ absunt. quia accepit sub usuris uel a debitoribus suis petijt.

p Fœnus. i. pecuniam fœnebrẽ. Ac.

q Et usuras consequi. non solum sortem, & in totum. Sed contra inf. de usuris. l. & in contraria. Solu. aliud in contraria nego. gestor. & aliud in mandati contraria, secundùm Ione. & B. sed Irner. & R. idem: vt ibi dices.

r Præstabis. per actionem mand. conuentus: vt inf. de solu. l. Cassius ait. creditor uero & furti & nego. gest. agit: ut sup. de ne. gest. l. si pupilli. §. si quis pecuniam. & C. de fur. l. si is cui se. Azo.

s Casu. i. in eo casu in quo, &c.

& ita Imperator Seuerus Adriano Demoustrato † rescripsit.

Qui fideiubet pro minore, actionem mandati non habet. Bart.

Si adolescens luxuriosus [a] mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas: idque tu sciēs mandatū susceperis: nō habebis mandati actionē: quia simile est, quasi perdituro [b] pecuniā [c] sciens credideris. Sed & si ulterius directò mandauerit tibi, ut meretrici [d] pecuniā credas: non obligabitur mandati, quia aduersus bonam fidem mandatum sit.

Verba commendatoria non obligant. Bartolus.

Cum quidā talē epistolā scripsisset amico suo: Rogo te † cōmendatū habeas Sextiliū Crescentē amicū meum. non obligabit mandati: quia cōmendandi [e] magis hominis, quam mandandi causa scripta est.

Si quis mandat ut mutuetur filio non contra senatusconsultū Macedonianum: uel cùm de hoc dubitatur, tenetur mandati. Bar.

Si quis mandauerit filiofa. credendam pecuniā nō ꝯ senatusconsultū accipienti, sed ex ea cā, ex qua de peculio, uel de in rem uerso, uel quod iussu pr teneretur, erit licitū [f] mandatum. Hoc amplius dico: si cùm dubitarē, utrū ꝯ senatusconsultum acciperet, [g] an nō essem daturus ꝯ senatusconsultum accipienti, & intercesserit, qui diceret, non accipere ꝯ senatusconsultū, & periculo meo (dicat) crede † bn credis: arbitror locum esse mandato, & mandati eum teneri.

Mandatum non pōt interuenire pro eo quod est factum, sed pro eo quod est fiendum. Bar.

Si post creditam pecuniam, mandauero creditori credendam: nullum esse mandatum rectissimè [h] Papinianus ait. Planè si ut expectares, nec urgeres debitorem ad solutionem mandauero tibi, ut ei des interuallum periculoque meo pecuniam fore dicā: uerum puto, omne nominis periculum debere ad mandatorem pertinere. Idem ait: si tutor mandet suscipi uel probari [k] nomen, quod fecerat: teneri eum mandati, scilicet quōdam [l] pupillo suo, uel curatori eius.

Mandatum pōt reuocari ad petitionem mandantis. Bar.

Si mandauero exigendam pecuniam, deinde uoluntatem mutauero, an sit mandati actio, uel mihi, uel hæredi meo? Et ait. Marcellus cessare mādati actionem, quia extinctum [n] est mandatum, finita uoluntate. Quòd si mādaueris exigendam, deinde prohibuisti, exactamque recepisti, debitor liberabitur.

Mandatum quod refertur post mortem, non finitur morte. Item mandans etiam potest agere, ut sibi detur pecunia pro executione mandati necessaria. Bar.

Idem Marcellus scribit si ut post mortem sibi monumentū fieret, quis mandauit: hæres eius poterit mandati agere, [o] (ut perficiatur) Illum uero qui mandatum suscepit, si sua [p] pecunia fecit, puto agere mandati. [q] si non

[a] Si adolescens luxuriosus. A iuuene & cupido credatur reddita uirgo, quasi dicat, non secus ergo in maiore, quia tenetur, ut sup. de in rem uer. l. iij. §. necnon. quæ est contra. Sed certe idem in maiore uidetur: ut infra, pro emptore. lege, si quis cum. Sed ibi prodigus erat datutus sciente: ut ibi dicit. uel ibi erat ei interdictum bonis, uel non erat sanæ mentis, uel non est bonæ fidei quātum ad usucapionem. sed si uenditor est dominus, statim erit dominus & facit sup. eod. l. si remunerandi. §. rei.

[b] Perdituro. quo casu non agitur: ut diximus sup. de mi. l. quod si minor. §. restitutio. Acc.

[c] Pecuniam, adolescenti.

[d] Ut meretrici, cui donare uolebat: ut desiderio eius posset satiari: quod non est prohibitum: ut ī. de dona. l. affectionis. quæ est contra. Io.

[e] Quia commendandi. ut fiat honor uerbalis: ut faciunt Bononienses: ut C. quod cum eo. l. fina. alias dr commendare. i. deponere: ut ī. de uerb. signifi. l. cōmendare. & ī. depo. l. Lucius. Acc.

[f] Erit licitum. & sic agitur mandati. secus si non ex tali cā sicut dicitur de fideiussore: ut su. ad Mace. l. si pater. §. non solum. & leg. si quis patrēfa. & l. pe. Acc.

[g] Acciperet. s. filius familias. Acc.

[h] Bene credis. sic supra de inst. l. cuicūque. §. sed cum filio. in fin. §. Accur.

[i] Rectissime. No. quia mandator accipitur tantum ante obligationem ut hic nisi in casu quem subijcit, plane, &c. ut inf. eod. l. si mandauero tibi. § interdum. constitutor post tantum, quia non potest fieri constituto, nisi pro eo quod debitum est: ut C. de consti. pecu. l. ij. & obligatur nudo pacto tantum: ut institu. de ac. §. de constituta. mandatum ex consensu: ut institu. de obliga. ex consensu. §. j. fideiussor autem accipitur & ante: ut promitto quod isti credes: ut instit. de fideius. §. fideiussor. & uerbis tantum obligatur: ut instit. de fideiu. §. fi. & C. de fideiuss. l. blandius. Item constitutor in re aliena potest obligari, non fideiussor: ut supra de cōst. pec. l. j. §. an potest. & inf. de fideiusso. l. Græce. §. si quis stipu. Item constitutor citeriori die obligatur, non fideiussor ut supra, de cōst. pe. l. sed & si citeriori. & insti. de fideiuss. §. item si ille.

[k] Vel probari. i. approbari. Acc.

[l] Quondam aliter conditionem. i. electionem adolescēti deferas: ut inf. de ad mi. tut. leg. eum quæritur.

[m] Meo. scilicet ex eo quod ille non exegit.

[n] Quia extinctū. hæc non uidetur bona ratio: ut inf. eo. l. inter causas. in prin. & l. si præcedente. sed ibi præcessit in procuratione quanquam reuocata: hic contra. uel ibi morte, hic expresse, est tamen pro ea. supra ti. j. l. j. §. antepen. & C. eo. l. si pater tuus. Accur.

[o] Mandati. agere. ut fiat monumentum: imo de dolo: & sic cesset mandatum: ut supra. de religio. & sumpti. fun. l. at si quis. §. si cut. quæ est contra. Solo ut ibi.

[p] Si tua. s. mandatarij.

[q] Mandati. contra hæredem.

† P. F Demonstrato al. Demosthenis.

† al. add. ut

† al. add. ius accesserit, &.

† al. add. uel.

Vecu-

ei ita mandatũ est, ut sua pecunia [a] faceret [b] monumentum. potuit [c] eũ agere et cum eo, qui mandauit, ut sibi pecuniam [c] daret ad faciendum: maximè si iam quædam ad faciendum parauit. [d]

Paulus libro ... ad edict. ... XII.

IDem est, & si mandaui tibi ut post mortem meam hæredibus meis emeres [e] fundum.

In emptorem hæreditatis non transeunt actiones, nisi quæ tũc temporis competebant.

Vlpianus libro xxxj. ad edictum. XIIII.

HAeredem [f] fideiussoris, si soluerit, habere mandati actionem, dubium non est. Sed si uendiderit hæreditatem, & emptor soluerit: an habeat [g] mãdati actionem, quæritur. Et Iulia. libro xiij. scribit idcirco heredem habere mandati actionem, quia tenetur [h] iudicio ex empto, ut præstet actiones suas: [i] idcircoq; cõpetere ex empto actionem [†] quia potest [k] præstare. [l]

Si fideiussori duo hæredes extiterint, & alter eorum à cohærede emerit hæreditatem: deinde omne, quod defunctus fideiusserat, stipulatori [m] soluerit: [n] habebit aut ex stipulatu, [o] aut ex empto obligatum cohæredẽ [p] suũ. idcirco (ait) [†] mãdati actionẽ habebit. [q]

Reuocatio mandati non præiudicat procuratori, si ad eius notitiam non peruenerit. Bar.

Paul. lib. vij. ad Sab. XV.

SI mandassem tibi, ut fundum emeres, postea scripsissem, ne emeres: tu antequam scias me uetuisse, emisses: mandati tibi obligatus [r] ero, ne damno afficiatur is, qui mandatum suscepit. [†]

Si mandasti mihi ut ædificem ad utilitatem tertij. in tantum competit mihi cõtra te actio, in quantum interest mea. Bar.

Vlpianus libro xxxj. ad edictum. XVI.

SI quis mihi mandauerit in meo aliquid facere, [s] & fecero: quæsitũ est, an sit mãdati actio? Et ait Celsus libro viij. [†] Digestorum, hoc respondisse se, cùm Aurelius [t] Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, ut in hortis eius, [u] quos Rauennę habebat, in quos oĩbus annis secederẽ solebat, sphæristerium, [x] & hypocausta, [y] & quædam {alia} ipsius [z] ualetudini apta, sua impensa faceret. deducto igiť quanto sua ædificia pretiosiora fecisset, quod amplius impẽdisset, posse eum mandati iudicio persequi. [a]

a Pecunia. Defuncti exprimendo, non pecunia procuratoris. & sic in uita mandantis fieri debuit: & sic cessat mandatum morte mandantis mandatario sciente. Sed hoc casu huius §. quomodo faciet si non habet pecuniam? Resp. aget, sed reuocari potest re integra: non alias. Ac.

b Facere. Scilicet statim.

c Pecuniam. Mandantis: ut innuunt sequentia.

d Parauit. Qualiter uideatur parare habes inf. de pol. l. j. §. cœpisse. & ad idẽ supra, de condi. ob cau. l. si pecuniã. Sed quid si res est integra, & hæres reuocat? Videtur quod possit, & maxime, abundat. Vel est speciale in monumentorũ. ar. ĩ. de reli. leg. si quis sepulchrum. § hoc edictum.

e IDem est. Emeres. Et sic not. q non finitur mandatum morte. sed contra ĩ. eo. l. inter causas. & leg. si qs. §. morte. Solut. hic actum fuit ut duraret. Item contra inf. de leg. ij. l. cum pater. §. Mæuia. Sol. ibi fuit mandatum ut fieret in uita mãdantis, ideoque finitur. Item contra ĩ. de solu. l. fin. in fi. l. sed ibi licet sit dictũ ut post mortem fiat: non tamen interest hæredẽ fieri, imo non fieri, quia sic debitorẽ admitterent: hic autem, & § superiori expedit hæredibus finiri mãdatum. Accur.

f HÆredem. [...] Si fideiussi pro te & decessi hærede relicto, si hæres soluat, an habeat actio. mandati? Respon. quod sic. Sed quid si hæreditatem, in qua erat institutus, uẽdat, & emptor soluat: an hæres habeat mandati? Resp. quod sic. sed eam emptori cedere debet. Si fideiussori. Si duo extent hæredes fideiussori, & unus partem alterius emit & soluerit, an habeat mand? Et respon. quod sic: sed partim nomine suo partim cohæredis, quia habet eum obligatum ex empto uel ex stipulatu. quia promisit cessurum quicquid nomine hæreditatis ad se perueniret, ut præstet eum indemnem & cedat actionem mandati.

g Sed si uendiderit. Hæres fideiussoris.

g Habeat: Hæres qui uendidit.

h Quia tenetur. Similis ratio redditur sup. eodem. l. si procuratorem. §. si quis mandauerit & inf. de fideiuss. l. cum is qui. & facit sup. eod. l. si procuratore. §. si liber.

i Actiones suas. s. mandati. Sed cur emptor iste non habet utilem actionẽ quæ directo competit uenditori: ut C. de hær. uel acti. uen. l. emptor? Respond. quia uenditori non competebat tempore contractus, sed incipit ea postea competere.

k Quia potest. Not. duo quorum quodlibet est causa alterius.

l Præstare. Actionem mandati. Azo.

m Stipulatori. Id est, creditori.

n Soluerit. Scilicet emptor, idemq; cohæres.

o Ex stipulatu. Id est, stipulatione empti & uenditi. ĩ. de uerbo. signifi. l. cum stipulamus.

p Cohæredem. ut præstet eum indemnem ratione partis aut cedat actionem mandati. ut quod iuris fuit in toto quo ad totum: ut supra, proxi. resp. idẽ sit in parte quo ad partem. infra, de usu. l. quid sit. Acc.

q Habebit. s. facta cessione. & sic partim suo nomine partim iure cesso aget: ut ĩ. fami. erc. l. iiij. in fi. Vel dic cohæres idemq; uẽditor.

r SI mandassem. [...] Mandaui Titio ut mihi pratum emeret pro c. postea me pœnituit, & mandatum reuocaui sed antequã sciret Titius me pœnituisse, iam emerat: an habebat mã. act? Dicitur q sic.

r Ero. Facit insti. e. §. item si adhuc. & infra, de manu mis. l. si pater.

s SI quis mihi. Facere. Propter utilitatem mandantis Azo.

t Aurelius infirmus quidam forte.

u Eius. Scilicet medici.

x Sphæristerium. Id est, locus amœnus herbis.

y Hypocausta ab hypo, quod est sub, & steron, quòd est statio, id est, subterranea statio in æstate bona.

z Ipsius. Aurelij secundum.

a Persequi. Sic ergo in re sua tenet mandatum hoc

Mandatũ non semp finit morte.

† P. F. ab eo.

† P. F. it.

† Facit gl. in cap. ex parte decani super uerb. dicebant. in medio, extra, de rescrip.

† P. F. Suscepit.

† P. F. ĝv.

† Quid sit sphæristerium, quid item hypocaustum pulchre. Budę. hic toto enim ęgio aberrat. Accur.

casu: quia pro utilitate mandantis: ut & infra eod. l. si mandauero. §. interdum. & §. Iulianus. alias contra: ut supra ead. l. §. finali.

a SI mandauero. Constat. facit ī. de pig. ac. l. si rem ali. §. fi. & ī. de pec. leg. quæsitum. j. respon. præcedebat enim contractus: ut ī. de iu. leg. non potest.

QVi. Te præsente & nō contradicente mandaui Titio: ut tibi daret x. Intelligeris mihi mandasse ut Titio mandem, & teneris mihi mandati.

b Intelligitur. Nō dicas creditori, quia tunc ex mutuo teneretur, & sic cessaret mandati: ut ī. e. l. idemque. §. si quis Titio. sed intelligitur mandare mandanti ut mandet [Et nota, patienti pro cōsensu haberi. & hoc ideo, quia spectat ad utilitatem eius qui patitur. secus si patior rem meam uendi uel donari quia & si contradicerem, tamen hoc posset fieri: ut ī. de re iudi. l. sæpe. nisi ratio affinitatis intercedat: ut ī. de do. inter. uir. & uxo. leg. seruus communis. uel dominij: ut ī. de nox. l. iij. & ii. j. Ac.

c SEruus. Redemit. Id est, emit.

d Est. Id est, esse solet. hic enim non est: ut hac lege subijcitur, & infra e. l. cū seruus.

e Mei facto. Similis ratio. ī. de eo per quem fac. erit. l. ij. in fin. & eadem ratione nec ego agere debeo, ut recipiam secundū Pla. uos contra ut not. C. si ser. extero.

f Teneri. Vt recipiam. Ac.

* Ratio hæc glossę & in propositione, & in causa uidetur deficere. non enim semper uerum est quod tacet, consentire, quin potius dissentiat. sed uide ne melius dicatur per aliam regulam Quod silentium cuique nociuum est, si te in utilitatem tacentis, siue in detrimē tu fuerit, Cum itaque potuerit hoc recusare & non recusarit, obligatur, præsertim cum uerū gestum sit negotium. A. Pers.

Actio superueniens pendente iudicio ex causa de præterito prodest actori ad condemnationem. Bar.

Paulus libro xij. ad Sabinum. XVII.

SI mandauero tibi, ut à Titio decem exigeres, & ante ea exacta mandati tecum egero: si ante rē iudicatam exegeris, condemnandum te esse constat. a

Vlpianus libro xl. ad Sabinum. XVIII.

QVi patitur ab alio mandari, ut sibi credatur, mandare intelligitur. b

Ex facto serui non debet cogi dominus seruum recipere, quem seruum noluit dominus in perpetuum alienare. Bar.

Idem libro xliij. ad Sabinum. XIX.

SEruus me* si de te emptus ipso, emēdo mandarit, ut redimat: Pomponius eleganter tractat an is, qui seruum redemit, c ultro conuenire possit uenditorem, ut seruum recipiat: quoniam mādati actio ultro citroque est, d Sed esse iniquissimum Pomponius ait, ex serui mei facto e cogi me seruum recipere, quem inperpetum alienare uolueram: nec magis in huc casum debere † mandati teneri, f quàm ut eum tibi uenderem.

g EX mandato. Oportet. No. procuratorem omnia debere reddere & nihil lucrari, ut hic, & sup. eodem l. idem. § j. & ij. & iij. sic & gestor negotiorum: ut sup. de neg. gest. l. Pomponius, in n. sibi, quemadmodum, &c. & l. si autem. §. item si. idem in possessore hæreditatis: ut sup. de pe. hære. l. & ancillarum. in fin. & l. se. & l. si & rē. in fi. idem in præside uel iudice: ut in authen. de mand. prin. §. oportet. col. iij. & in auth. iusiurandum quod præ. §. & primum. col. j.

h Actio. Nisi intercesserit animo donandi: ut supra eodem. l. si remunerandi. §. si passus.

i Si pro absente. Secus si pro præsente: ut C. eod. l. si fideiussor. & inf. eo. l. qui fidem.

CVm mandato. CASVS. Mandauit Titius ut pro te fideiuberem. ipse, nō tu, mandati tenetur. hoc in prima. Sed si uterque mandauit, uterque mand. tenetur.

k Fideiusserim. Animo donandi.

l Spopondit. Nolens an se transferre obligationem: ut à primo casu differat.

m Obligatum. Vt ī. e. l. ante pe. § duobus. & facit supr. de neg. gest. l. iij. in fi.

SI mādauero. In prin. Ista est plana. Casus ergo in §. interdū ponitur. Debitor tuus delegauit tibi debitorem suum periculo suo, hoc est quātō minus consequeris a delegato, quod reciperes a delegā.e, tenet mā. cū mihi mandauit à debitore suo recipere. suū enim negotiū geritur. Idē si fide. tibi mādauit, ut eū debitore tuo ageres. Si hi. Obligaui res meas Titio. authoritate iudicis subhastatæ sunt. mādaui Seio ut res illas emeret. an ualeat mādatū? Et dic quod sic: licet alias) in re mea quo ad personam meam nulla sit emptio. Iulian. Decessit Titius pluribus hæredibus relictis. mādaui uni hęredi ut ptē suā & aliorū mihi emeret. si de pecunia sua soluit. quæritur an sim ei obligatus, & ipse mihi? Et dic quod sic. & si noluit mihi hæreditatem restituere, eodem mandus est in id, quod mea interest. Si mādauerim. Debebas mihi x. mandasti seruo meo ut mutuam pe. acciperet: & mihi solueret: si soluit, an habeam man. ac. contra te? Et distingue aut soluit noīe meo immediate, & accepit noīe tuo: aut nō. in primo casu liberatus & teneris mā. secūdo casu nō. Fugitiuus. Seruus meus quod fugerat, emit seruos, & Titius quidā illos recepit. dicitur quod habeo ac. man. contra Titium, si uoluntate serui mei recepit. si aūt nō, habeo actio. ex empto. Si curator. Titius debebat multorum creditorum cum esset cessit bonis creditores qui erant pñtes ordinauerunt curatorē, qui bona distraxit. si uendidit neque creditoribus satisfecit, qua actione teneatur

Mandatarius non debet sentire lucrum nec damnum. Bar.

Paul. li. xj. ad Sab. XX.

EX mandato apud eū, qui mādatum suscepit, nihil remanere oportet: h sicuti nec dānum pati debet, si exigere fœneratam pecuniam non potuit. Fideiussori negotiorū gestorum est actio, h si pro absente. i fideiusserit. Nam mandati actio non potest competere, cum non antecesserit mandatum.

Ille tantum tenetur mandati, cuius mandatum quis fuit secutus, siue unus siue plures sint. non alius. Bar.

Vlp. li. xliij. ad edi. XXI.

CVm mādato † alieno pro te fideiusserim, k non possum aduersus te habere actionem mandati quemadmodum {nec} qui alienum mandatum intuitus spopondit. l Sed si uō utique unius, sed utriusque mandatum intuitus, id fecerim: habeo mandati actionem etiam aduersus te: quemadmodum {&} si duo mihi mandassent, ut tibi crederem, utrunque haberem obligatum. m

Qui fideiubet uel soluit ante diem, non potest agere nisi adueniente die. Bar.

Paulus libro xxij. ad edictum XXII.

SI mandauero tibi, ut

‡ P. F. Semper.

† P. F. alienare.

P. F. debeo.

‡ P. F. mandato.

teneatur, quæritur? Et respon. φ præsentibus act. man. absentibus, si eorum nomine fecit, nego. gest. ac. & hoc in prima. Si uero non contemplatione absentium, sed tantum præsentium mandatum secutus distraxit: absentes eum neg. gest. non habebunt obligatum, sed eos qui mandauerunt tam quam negotia eorum mandando gesserint. uel si se solos credebant creditores, act. in factum hoc in secunda. Sicut. Est in potestate cuiuslibet mandatum suscipere: sed si susceperit semel, necesse habet implere, nisi contradixerit sine læsione mandantis. deinde ponit quibus casibus quis non cogitur mandatum susceptum implere ✓. Viu.

pro me [a] in diem fideiubeas, tuq; purè fideiusseris & solueris, vtilius respōdebit, interim nō esse tibi mandati actionē sed cùm dies uenerit. Itē tractatum est, si cùm in diē [b] deberē, madatu meo in diem fideiusseris, & ante diē solueris, an statim habeas mandati actionē? Et quidā putant, præsentem quidem esse mandati actionem, sed tantò minorē, [c] quanti mea interest, superueniēte die solutum fuisse. Sed melius est dici, interim nec huius summæ mādati agi posse, [d] qn̄ † nonnullum adhuc commodum meum sit, ut nec [e] hoc [c] ante diem soluam.

Quando mandatum respicit commodum meum & alienum: oritur actio mandati. Bar.

Interdum euenit, vt meū negotium geram, & tñ vtilem [f] habeam mandati actionem, ueluti cū debitor meus periculo suo debitorē suū mihi delegat, aut cùm rogatu fideiussoris cū reo experior. Nam quamuis debitum meum persequar, nihilominus & illius [g] negotium gero. igitur quod minus seruauero, consequar [h] mandati actione.

Valet mandatum de re mea emenda an tertio de iure vendēte. Bar.

Si ij, quorum res ueneūt, quas pignori dederunt, suppoluerint emptores, & eis emendas res mandent: mandatum intelligitur, [i] licet quantum ad meram rōnē mandatum non consistat. Nam cùm rem tuam [k] emas, nulla emptio est in tua persona rei tuæ. [l]

Consistit mandatum de re emenda, quæ est mandatarij pro parte. Bar.

Iulianus scribit, † mādati obligationem ɔsistere ēt in rē eius, qui mandatū suscepit, ex eo maximè probare, φ si pluribus hæredibus uendentibus [m] uni mandauero, ut rē hæreditari à mihi emeret [n] ēt pro ea parte, {ex} qua hæres sit, obligatur mandati actione, & me obligat. Et sanè [o] si ille pp hoc extraneo rem non addixerit, φ mandatum susceperat, ex bona fide esse, præstari ei pretium quanti nendere poterat. Et contrà, si emptor ad emptionem rei sibi necessariæ idcirco non accesserat, φ hęres recepisset [p] se [†] ei [q] empturū, æquissimum esse, mandati iudicio præstari, quanti eius interfuit, emptam rem habere.

Qui retinet ea, quæ sunt iuris gentium habet actionem ciuilem. Bar.

Is, cuius bona publicata sunt mandare alicui potest, [r] ut ea emat, & si emerit, utilis [s] erit mandati actio, [t] si non præstet fidem. quod ideo receptum est, quia publicatis bonis, quicquid postea adquiritur, nou sequitur fiscum. [†]

Mandatum rei turpis nullum est. Bar.

† P.F. sancti. [a] Vt pro me ✓. qui nihil debeam. vt differat a sequenti casu, & hic in fideiubendo & soluendo delinquit. inf. in soluendo tantum, qđ in idem recidit.

† quoniam.

† ne.

[b] In diē. s. de soluēdo in Pascha, &c.

[c] Minorem ✓. i. esse mandati actionem ✓. Acc.

[d] Agi posse ✓. vt hic, & in l. ad l. Falc. in l. Falc. non habetur. Sed contra inf. sol. mat. l. si constante. §. quoties. Sol. maritus | excise non habet beneficium dilationis, sed ita demū si satisdet. cum ergo non satisdat, amittit beneficium, sed relinquitur interusurium. Item arg. contra sup. ad Velleia. l. aliquando. §. sed si sub conditione ✓.

[e] Vt nec hoc. non solū superiori casu.

[f] Vtilem ✓. i. efficacem. similia exempla sunt sup. eod. l. si quis mihi. & l. si uero non remunerā di. §. si post creditam. in h. §. Acc.

[g] Et illius. s. mandantis. & sic quod minus consequitur a reo, a fideiussore petam mandante per actionem mandati, & sic ex mandato, hic proximo agitur sed contra supra, de procu. l. licet §. ea. sol. ut dicea inf. eo. l. si mandato. §. si. Sed nonne hoc mandatum est superuacuum, cum & si interuenires, suo tamen periculo ageretur? Ite biaidem promisit, ergo semel tantum tenetur: vt inf. de uerb. ob. l. qui bis. ergo non datur actio: vt sup. eod. l. ij. §. j. Resp. nō est superuacuum: quia & circa praescriptionē prodesse pōt quæ licet primam actionē subtulerit, secundam tamen nō dum peremit. Item quantum ad impendia lit. s quæ ueniunt in hac actione. vt j. eo. l. inter. § impendia. nec una obligatio uel actio per aliam tollitur: vt infra de fideiu. l. si hæres. §. non est.

† P.F. fui- ßet.

[h] Consequar. a delegato in primo: & a debitore in secundo.

[i] Mandatum intelligitur. de æquitate, ut statim innuit. & probatur infra proxi. §. & in §. is cuius. & sup. eo. l. si quia mihi. & inf. eo. l. si fundum.

[k] Tuam. debitor & de tertia ad secundam personā trāsit.

[l] Rei tuæ. ut hic, & sup. de pig. ac. l. debitor. & j. de contrahen. empt. l. suæ rei. sed per alium sic: vt hic dicit, & inf. quæ res pig. ob. l. Aristo. in fi. & sup. de pact. l. epistola. § si inter. Accur.

† hæredi promisisset.

† R.F.

[m] Vendentibus. i. uēdere uolentibus.

[n] Emeret. s mihi.

[o] Et sane ✓. ecce exemplum qualiter ille contra me agit.

[p] Se ✓. s. hæredē.

[q] Ei. s. mandanti. licet quidam dicant hæc esse uerba mandatarij significantia se ei empt. &c. & facit inf. de contrahen. em. l. in modicis. Acc.

[r] Alicui potest. ut inf. de publi. l. coten. §. eam.

[s] Vtilis, id est, efficax: ut sup. ead. l. §. si quorum. Accursius.

[t] Non sequitur fiscum. imo contra: ut C. de bon. proscript. l. deportati. quæ est contra Sol. hic

[*] fauere uidetur eis qui actiones iuris gentiū esse tenent Nā deportat' perdit ea, quæ sunt iuris ciuilia l. Quidam, de pœnis & c. sed respondēt, hic nō fuisse deportatum, sed relegatum tā tùm, cuius bona tantùm publicata sunt, l. Relegatorum §. Ad tempus. De interd. & releg. A. Per.

hic propter illicitam negotiationem fuit deportatus: ibi ratione delicti, secundum quosdam. Azo. dicit idem in utroque: ut C. quę res uend. non poss. l. j. & solum: quia reatus propria, ut hic: non tamen habet in eis hæredem: ut ibi: sed eo mortuo publicantur: ut ibi dixit. uel dic q hæc corrigitur.

Qui ædem [a] sacrã spoliandam, hoĩem uulnerandum occidendumve mandatu suscipit: [†] nihil mandati iudicio consequi potest, propter turpitudinem mandati. [b]

Qui rem in usus citra formã mandati conuertit, etiam furti tenetur: & non potest quis eligare seipsum. Bar.

Si tibi centum dedero, ut ea Titio dares, tuq; nõ dederis, sed consumpseris: & mandati & furti teneri te Procul' ait. at [†] si ita dederim, ut quæ ueles, [c] dares: mãdati tantummodo.

Solutio facta de pecunia crediteris, vel eius nomine accepta, non liberat debitorem. Bar.

Si mandauerim seruo tuo, ut quod tibi debebã, [†] solueret meo noie: [d] Neratius scribit, quãuis mutuatus seruus pecuniã, rationibus tuis quasi a me receptam intulerit: tñ si numos a creditore non ita [e] acceperit ut meo noie daret: [f] nec liberari me, nec te mandati mecũ acturũ. [g] Quod si sic mutuatus sit pecuniam, ut [†] meo noie daret: [h] utrunque [i] contrà esse. nec referre, [k] alius, [l] an idem ipse seruus noie tuo, quod pro me soluebatur, acceperit. & hoc ueri' est: qm̃ quoties suos numos accipit creditor, non ptĩgit liberatio [m] đbitori.

Si res empta a seruo, alterius eius mandato traditur, venditor liberatur: alias secus. Bar.

Fugitiuus meus, cùm apud furem esset, pecuniã adquisijt, & ex ea seruos parauit, eosque Titius [n] per traditionem à uenditore accepit. Mela ait mandati actione me cõsecuturũ, vt restituat mihi Titius: quia seruus meus mandasse Titio uideatur, [†] vt per traditionẽ acciperet: si mõ rogatu serui [o] hoc fecerit. quod si sine uoluntate ei' uenditor Titio tradiderit: tunc posse me ex empto [p] agere, [q] ut mihi eos uenditor traderet, uenditoremque per cõdictionem a Titio repetiturum, si seruos tradiderit Titio, quos non debuerit, cùm debere se existimaret.

Ei ad quem negotium spectat datur actio mandati: si intercessit, uel actio neg. gest. si eius contemplatione est gestum. aliàs habet actionem in factum. Bar.

Si curator [r] bonorum uenditionem quidẽ fece-

---

† F.F. Mandatum suscepi.

† F.F. aut.

† F.F. Debeam.

† Vt pecuniam F.F.

† F.F. videbatur.

---

[a] Qui ædem &c. facit supra eod. l. si remunerandi. §. rei turpis.

[b] Mandati. ut sup. eod. la. l. si uero non remunerandi. §. dedi. Accur.

[c] Vt quæ uelles. quidam libri habent cui uelles. alij quæ uelles. secundum primam cum dedi, ut cui uelles dare, in te transtulit dominium: ideoque non habeo furti actionem. sed nec mandati actio uidetur danda, quia ad interesse competit: ut supra, l. si procurator. §. mandati. Alij uero dari non interest mea: ut inf. de uerb. oblig. l. stipulatio. §. alteri. ideoque cessat mandati. Quid ergo est, quod hic dicis? Respon. non est ita: potest enim esse ut cui uelles ex cognatis meis tradere suscepisti mandatum, quod est obligatorium: quasi interfuit mea saltem ratione affectionis, cuius habetur ratio bon. fid. iud. ut inf. eod. l. cum seruus.) respon. & hoc si ita habemus litera, cui uelles, &c. Si autem ita contineatur ut quæ uelles, &c. plana est, quia tunc illius pecuniæ dominium uidetur in eum translatum: & ad tantundem est obligatus sicut est in mutuo: ut sup. si certum petatur. l. ij. §. j. respon. & §. appellat. si uero ut dares Titio tibi tradidi (ut fuit in primo casu) quæritur dominium Titio & statim, si eius eras procurator uel ratihabitione interueniente: ut supra, de don. lega. qui mihi. & supra, de negotio. gest. l. si ego. unde datur actio mandati & etiam furti, si interfuit mea illi dari: sed illi datur actio furti. & dic uero, scilicet domino: ut C. de furtis. l. si is cui. Sed quomodo tam contrariæ dantur, ut C. de furt. l. j. quæ est contra? Solu. ibi impediuntur ratione contrarietatis, quia actio furti ibi intendebatur: quia pecunia contra uoluntatem erat contrectata. mandati uero: quia secundum eius arbitrium, & sic sunt contrariæ ut ibi hic autem fuit bene accepta pecunia secundum domini uoluntatem, sed quia eam retinuit postea contra domini uoluntatem, nec ei cui debuit soluit, tenetur mandati & furti.

[d] Meo nomine. s. ut in peculio haberet. Azo. & facit supra ad Macedo. l. sed si pater. §. j.

[e] Ita. quia non certe hoc gesserunt. Accursius.

[f] Meo nomine daret. nõ ut haberet in peculio, sed ut meo nomine daret etiam hoc non expresso in soluendo, quia mihi per eum quæsitum est dominiũ: ut inf. de acqui. poss. lege. j. §. hæc quæ de seruis. & §. per procuratorem &c.

[g] Mecum acturum. ut libereris ab actione de peculio, quia teneris creditori, a quo mutuum fuit acceptũ. Azo.

[h] Daret. uel mutuans uel seruus: vt in l. qui mihi. inf. de donationi. scilicet tempore accepti mutui.

[i] Vtrunque &c. & me liberari, & teneri mandati.

[k] Referre &c. ad primum casum se refert. & dic siue libero mandem, siue seruo tuo, ut quod tibi debeo soluat, & accipiat suo nomine mutuum. & supple, & ut habeas rationem. & sic est facta tua pecunia.

[l] Alius. s. liber homo.

[m] Liberatio. ut hic, & j. de ac. emp. l. ex empto. §. j & s. eod. l. si procurator. §. si liber. nisi sciens eos accepisset: ut sup. depo. l. j. §. eleganter. Acc.

[n] Titius. s. quidam tertius uoluntate serui.

[o] Rogatu serui. s. quidam amicus serui.

[p] Ex empto. scilicet tantum. q. d. non mandati. Accursius.

[q] Agere &c. uidetur ergo uenditor non liberatus. & sic est contra. inf. de sol. l. fugitiuus. ibi sed si cum liberum, &c. sed licet dicas hic mandati agi, non contradicit si ibi dicas liberari illum, qui fuerat factus debitor per seruum, secundum quosdam. quod nihil est: imo nec liberatur hic, quia non seruo, sed alij dedit: ut in d. l. dicitur ibi, sed si, &c. & supra si cer. pet. l. cum fundus. §. seruum. & inf. de ac. emp. l. si seruus. §. seruum. & facit inf. eod. l. inter causas. §. mandato. & sic mandati & ex empto actionem habeo. Acc.

[r] Si curator. datus bonis. Acc.

rit, pecuniam autem creditoribus nõ soluerit: Trebatius, Offilius, Labeo responderunt, his a q præsentes fuerunt, b competere aduersus eum mandati actionem: his autẽ, qui absentes fuerunt, negotiorum gestorum actionem esse. Atquin si præsentium mandatum. c executus, id egerit: d negotiorum gestorũ actio absentibus nõ est, nisi fortè aduersus eos, qui mandauerunt curatori, tanquam si negotia absentium gesserint. Quod si, cùm soli creditores se esse existimarent, id mandauerint: in factum e actio absentibus danda est in eos, qui mandauerunt.

Qui mandatum susceptum non implet, uel intempestiuè renunciat, tenetur mandati ad interesse, nisi ex iusta causa fuerit excusatus. Bar.

Sicut aũt liberum est mandatum non suscipere, † ita susceptum ꝯsummari oportet, f nisi renunciatum sit g Renunciari autem ita põt, h ut integrũ ius mandatori reseruetur, uel p se, uel per alium eandem rem commodè explicandi: aut si { non } i redũdet in eum captio, qui suscepit mandatum. Et quidem si is, cui mãdatum est, ut aliquid mercaretur, mercatus non sit, neq; renunciauerit se non empturum: idq; sua, non alterius culpa fecerit: mãdati actione teneri eum ꝯuenit. Hoc amplius tenebiť (sicuti Mela quoque scripsit) { & } si ex tpe per fraudem renunciauerit, cùm iam rectè emere non posset.

Hermog. libro [illegible] iuris Epitom. **XXIII.**

SAnè si ualetudinis aduersæ, k † uel capitalium inimicitiarum.

Paulus libro [illegible] Sententiarum. **XXIIII.**

SEu ob immanes l † rei actiones. m

Hermog. libro [illegible] iuris Epitom. **XXV.**

SEu ob aliam iustam causam n excusationes alleget: audiẽdus est.

Morte mandantis soluitur mãdatum, sed effectus durat, si mãdatarius ignorauit. Barto.

Paulus libro xxxi ad edictum. **XXVI.**

INter causas mandati omittendi etiam mors mandatoris o est. nã mandatum soluitur morte. Si tñ per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis p cà diciť. Iulianus quoq; scripsit, q mãdatoris morte solui mãdatum: sed obligationem aliquando durare. r Si quis debitori suo man-

a His. Scilicet, creeditoribus.
b Fuerunt Quorum contemplatione gesserunt.
c Mandatum. Qui id mandabant pro se & absentibus: ut differat a sequenti casu.
d Id egerit. Scilicet, tantum.
e In factum. Imo neg. gest. in curatore gerente: ut s. de neg. ge. l. si pupilli. §. si quis ita. quæ est contra, Sol. dubitabatur hic de actione, & ideo recurritur ad actionem in factum. uel solu. ut ibi, litem uidetur nulla: ut j. de cura. bo. dã. l. fi. Solu. ibi priuato consilio: hic coram iudice datus fuit curator. uel ibi nulla ordinaria. uel ibi aduersus curatorem fuerunt, quorum litem illam gesserunt.
f Oportet. Vt hic, & s. commod. l. in cõmodato. § sicut & insti. eod. § pen.
g Renunciatu sit. A mandante. Nam & ipse renunciare potest: ut s. de con. cau. da. leg. si pecuniam. in prin. uel à mandatario: ut hic subijcit. Ac.
h Ita potest. Id est, debet. similia quære supra, de officio procon. lege, obseruare. §. si.
i Aut si non. Scilicet renunciet: ut dictum est: arg. inf. eo. l. si fideiussor. §. si cũ debitor. in fin. §.
k SAne. Aduersæ. l. causa. Ac.
l SEu ob immanes. Vt accusationes capitalium criminum, uel quia circa funus fuit impeditus.
m Actiones. Id ẽ, causam excusationis alleget, siue actus: & subaudi, audiendus est. Ac.
n SEu ob aliam iustã causam. Quæ possunt multa colligi. sup. de procu. l. ante litem. & l. post litem. cum seq.

INter causas. Casus in §. si quis. Mandasti debitori, ut solueret Titio, decessisti. hoc ignorans debitor soluit. an liberetur, quæritur? Et resp. quod sic.

Abesse. Cum fideiussissem pro te, delegaui debitorẽ meum creditori. Quærebatur, cum is debitor non esset soluendo, an nihilominus haberem aduersum te mandati actionem? Resp. quòd sic cum & creditor eum approbauerit, & id debitum mihi abesse uideatur.

Si is Fideiussi pro te apud Titium, qui habebat creditorem Sempronium. is creditor animo liberandi me ab obligatione fideiussoria & animo donandi mihi remisit Titio debitum in quo ei tenebatur. an possum agere contra te man. quæritur? Et resp. quòd si e. hoc in prima. Neque plus consequar iudicio mãdati quã exoluero. & hoc in secunda. Non omnia. Mandaui tibi ut ires ultra montes ad negotia gerenda, & detentus a latronibus fuisti, & deprehensus & uulneratus, & in curatione expensas fecisti. an iudicio mandati consequi possis a me cum nõ alias eras hoc impensurus, nisi tibi mandassem? Respõ. quod non: cum per fortuitũ casum prædicta passus es. Si cum. Mandaui tibi ut mihi seruum emeres. emisti. furtum tibi fecit seruus iste. teneor mãdati: ut dedatur seruus iste tibi. quod si sciui eum furem, & non prædixi tibi a tenebor actio. in factum ad interesse. Faber. Mandaui Titio, ut seruum mihi emeret. emit pro x. & fabricam docuit, & mandato meo uendidit eum Titius ubi pro xx. & mihi iudicio con[uen]tus soluit pro pretio. emptor agit redhibitoria, & pretium est consecutus, an Titius iudicio mandati possit consequi illa xx. a me? Dicitur quod non, nisi postquam emerit, uitium seruo sine dolo eius accessisset. Si uero mandaui de emendo & de docendo contrarium est: quia mandans de docendo uideor approbasse emptionem: & cibaria illa in eo expensa consequi poterit Titius: nisi, &c. Vinianus.

o Mandatoris. Siue mandatarij: ut hic, & C. eodem. l. mandatum. & institu. eo. §. item si adhuc. & inf. eo. l. si quis alicui. §. morte.
p Actionem utilitatis. Ne iusta ignorantia damnum afferat: ut hic, & inf. pro soc. l. actione. §. itẽ si alicuius.
q Scripsit. Circa hæc dicens idem quod sup. proxi.
r Aliquando durare. Vt inf. eod. l. si præcedente. In prin. scilicet, si perficiatur quod erat mandatum. Acc.

† Huc pertinet quæ copiose differit Ci. in oratio. p Roscio Amerino.

† aduersa ria. P.F.

· P.F. inanes rei actiones.

dauerit, ut Titio solueret, & debitor, mortuo eo, cũ id ignoraret, soluerit: liberari eum oportet.

Fideiussor delegans debitorem etiam minus idoneum soluisse uidetur. Bar.

Abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori, [a] licet is, [b] soluẽdo non fuerit: q̃a bonũ nomẽ facit [c] creditor, qui admittit [d] debitorẽ delegatũ. Si is, q [e] fideiussori donare uult, creditorem eius [f] habeat debitorẽ suum, eumq; [g] liberauerit, ꝯtinuò aget fideiussor mãdati, quatenus nihil intersit, utrum numos soluerit creditori, [h] an eum liberauerit.

Præterea sciendum est, non plus fideiussorem cõsequi debere mandati iudicio, quàm soluerit. [i]

Mandato tuo fideiussi ʒin̄ʒ x. & procuratori [k] creditoris solui. Si uerus procurator fuit: statim mãdati agam. qđ si procurator non est: repetam ab eo. [l]

Damna casu fortuita accurrentia dominus procuratori non emendat. h.

Non oĩa, quæ impensurus nõ fuit, [m] mãdatori imputabit: [n] ueluti ꝙ spoliatus sit a latronibus, aut naufragio res amiserit, uel lãguore suo suorũq; apprehensus q̃dam erogauerit. nã hæc magis casib⁹, q̃ mãdato [o] imputari oportet. Sed [p] cùm seruus, quẽ mãdatu meo emeras, furtum tibi fecisset: Neratius ait, mãdati actione te ꝓsecuturũ, ut seruus tibi noxæ dedať: si tñ sine culpa tua [p] id acciderit. Qđ si ego sciss em talẽ esse seruum, nec ʒtibiʒ p̃dixissem, ut posses p̃cauere: tũc quanti tua interest, tantũ p̃stari tibi oportet. Faber mãdatu amici sui emit seruũ x. & fabricã docuit: deinde uẽdidit eũ xx. quos mãdati iudicio coactus est soluere. mox quasi homo nõ esset san⁹ emptori damnatus [q] est. Nela ait, non præstaturum id ei mãdatorẽ: [r] nisi postea, q̃ emisset, sine dolo [s] malo eius hoc nitiũ habere cœperit seruus. sed si iussu mandatoris eum docuerit, cõtrà fore. [t] tunc eñ & mercedẽ, & cibaria consecuturum: nisi ut gratis doceret, rogatus sit.

Istum legem summam tibi in l. si utili mandauero. §. sicut. suprà eo. Bartolus.

Caius li. ix. ad edi prouinciale. **XXVII.**

SI quis ali-

---

[l] Creditori. Quia soluisse uidetur: ut sup. ad Velleia. l. quamuis. § interdum. idem & si pecuniam consignauerit: ut inf. eo. l. qui mutuam. § j.

[b] Is. scilicet, debitor delegatus.

[c] Facit. Videtur eum approbare pro bono.

[d] admittit. Eo ipso ꝙ recipit: ut inf. de fideiuss. l. qui satisdare in fine. & l. q̃ debitorem. & inf. de tut. & ra. distra. leg. si probatum. si tamen fuit sciens: ut ĩ. de iure do. l. Promittendo. §. si a debitore. quoddam tamen non potest fieri bonum: ut sup. ad Mac. l. item contra. ĩ. sol. matri. l. si cum dotẽ. §. si mulier. Sol. ibi fauore mulieris dictũ est in dote, uel dic ut ibi dicit q̃a fuit decepta dolo delegãtis.

[e] Si is qui. Puta Titius.

[f] Eius. Scilicet, fideiussoris. Ac.

[g] Eumque. s. apud quem intercesserat.

[h] Creditori. Scilicet, donator, contra est sup. eo. l. si uero non remu. in princ. Sol. ut ibi.

[i] Soluerit. Vete uel interpretatiue: ut ĩ. prox. §. & hoc nisi ratio usurarum emerserit: ut C. e. l. post solutionem.

[k] Procuratori. Id est, procurãti. Azo. Repetam ab eo. Per condi. ob cau. quando dedi ut me liberaret: ut supra, de condi. cau. da. l. si procuratori. si autem credens me liberatum, per condi. inde. ut C. de condi. indeb. l. creditoris. & ego remaneo obligatus ea prima causa: ut ĩ. e. l. si mã dauero §. fugitiuus. Vel repetam per cõdi. fur. ut not. d. l. creditoris.

[m] Non fuit. Scilicet procurator.

[n] Imputabit. Scilicet procurator.

[o] Mandato. Alia uero quæ procurator impensurus non erat, repetit. non si impensurus erat. etiam si mandatum non suscepisset: ut sup. ta. etc. l. ex part. Item secus est in actione pro socio etiam de huiusmodi periculis: ut ĩ. tit. j. l. cum duobus. §. quidam. & potest esse ratio, quia ibi est ius fraternitatis: ut eo. tit. l. uerum. §. j. actione. Item nec hic. §. de eutialitate debet seruari.

[p] Culpa tua. Adhibita in emendo. nam si in furto, præponderat dolus serui. Et nota quòd liberat relinquendo pro noxa quando ignoraui: ut hic, & supra de pig. act. l. si seruus. Sed cõtra. ĩ. de fur. l. si seruus. ij §. q ad mandati. Sol. hic de rigore, ibi de æquitate. Vel hic neque sciuit neque scire potuit dominus, secundum quosdam. Tu distingue utrum mandet de certo emendo, ut tunc omnino teneatur: ut ibi. an de incerto, & tunc subdiuidas, fuerit in culpa procurator in emendo, ut tunc non teneatur dominus: ut hic. an non, & tunc subdiuidas. potuit eum mandator certiorare, uel non: ut si potuit, teneatur: alias non, ut hic, subijcit. Acc.

[q] Damnatus. Ad reddendum pretiũ, s. ax. per actionem redhibitoriam.

[r] Mandatorem. Scilicet, si non fuit diligens in emẽdo: ut supra proxi. §. & hic subijcit.

[s] Sine dolo. Scilicet, & culpa: ut supra, lege si procura. §. fina.

[t] Contra fore. Quia tenetur mandator, etiam si ante emptionem fuerit uitiosus, & fuerit in culpa emendo. & est ratio secundum Ioan. quasi factum fabri uideatur amicus approbasse, cum de seruo docendo rogauit, quasi uideatur eum recepisse breui manu. & sibi retradidisse ad docendum: argu. ĩ. si cert. pet. l. singularia. in fine.

SI quia. Casus planus est. Si seruum. Tradidi tibi seruum ut eum post mortem meam manumitteres, & non manumisisti, aget hæres meus contra te ac. mand. & ego dum uiuo possum pœnitere, & iudicio man. seruum reuocare. Qui suscepit. Habitus est sup. lege, si mandauero. §. sicut. Impendia. Mandasti mihi ut tibi crocum uel piper emerem. non inueni ubi habitatem. accessi ad aliam ciuitatẽ, & expensas feci eundo: an illas potero repetere? Dicitur ꝙ sic: si bona fide feci. nec obest. si tu forte minus expendisses, quia parcus eras. Si mando. Mandaui tibi ut mutuares x. Titio. si agas mandati contra me, non debeo alias condemnari, quam si mihi cedas actiones prius contra Titium. & hoc in prima. Si uero egisti contra Titium, non liberor, imo magis non incidam in obligationem.

P. F. ℞.

gationem: & in tantum ero tibi obligatus, quod ab eo consequi non poteris. & hoc in secunda. Vin.

a Si quis alicui. Quidam non habent hic pro l. prin.

b Suum. Mandatarij.

c Soluturum. Scilicet, scripserit.

ad interesse tantum nascatur: ut supra. l. si procuratorem. §. mandati. hæc glo. falsa uidetur: ut C. de fideius. l. reos. hic interest plures habere debitores, & sic nascitur: ut inf. de lib. leg. l. iij in fi. & dic ero, id est, manebo. sic inf. de fideius. l. si mandato. Ac.

cui [a] scripserit, ut debitorem suum [b] liberet, seq; eam pecuniam, quam is debuit, soluturum: [c] mandati actione tenetur.

Mandatum potest conferri post mortem mandatoris, & ex pœnitentia reuocari. Bar.

Si seruũ ea lege tibi tradidero, ut eum post mortem meã manumitteres: cõstitit obligatio. [d] Põt aũt & in mea quoq; persona agendi cã interuenire: ueluti si pœnitentia acta, seruum recuperare uelim.

Qui mandatum suscepit, debet implere si potest. & si nõ potest, domino nunciare debet: alias ad interesse tenetur. Bar.

Qui suscepit mandatũ, [g] si põt id explere, deserere promissum officiũ non debet, alioqn quanti mãdatoris intersit, damnabit. Si uero intelligit explere se id officium non posse: id ipsum, cum primùm poterit: debet mandatori renũciare, † ut is, si uelit, alterius opera utat. Quòd si, cum possit renunciare, † cessauerit: quanti mãdatoris intersit, tenebit. † si aliqua ex causa non poterit renunciare: † securus erit.

Sicut morte mandantis, finitur mandatum, ita morte mandatarij. Bar.

Morte quoq; eius, cui mandatum est, si is integro adhuc mandato decesserit, soluitur mandatum: & ob id hæres eius, licet executus fuerit mandatũ, non habet mandati [h] actionem. Impẽdia exequẽdi mandati gratia facta, si bona fide [i] facta sunt: restitui omnimodo debent. nec ad rem [k] pertinet, quod is, qui mandasset, potuisset, si ipse negotium gereret, minus impendere.

Mandatario cedendæ sunt actiones contra reum principalem. & eius solutione in dubio reus principalis non liberatur.

Si mandatu meo Titio credideris, & mecũ mandati egeris: non aliter condemnari debeo, quàm si actiones tuas, quas aduersus Titium habes, mihi præstiteris. [l] Sed si cùm Titio egeris: ego quidem non liberabor, [m] sed in id duntaxat tibi obligatus ero, quod a Titio seruare non poteris. †

Vlpianus libro xiiij. ad edictum. XXVIII.

PApinianus libro iij. † Quæstionuũ ait, mandatorem [n] debitoris soluentem, ipso iure reum non liberare. Propter mãdatum n. suum soluit, & suo noĩe: [o] ideoq; mandatori actiones putat aduersus reum cedi debere.

Si fideiussor soluit ignorans debitorem liberatum, uel tutum exceptione, habet actionem mãdati, nisi fuerit ignorantia supina. Bar.

Idem libro vij. Disputationum. XXIX.

SI fideiussor cõuentus, cùm ignoraret, non

d Constitit obligatio. s. ultro citroque, nam teneor tibi ad expensas quas in eo facies, & tu hæredi meo, ut manumittas. Sed quomodo per procuratorem debuit manumitti, cum hoc non possit fieri: ut C. de manumis. uindic. l. nec mulierem. nisi per filium: ut C. de anna. exce. l. j. In tit. Rñ. hic fuit trãslatũ in eum dominium.

e Mea. Id est, quia agam.

f Si pœnitentia. Quæ locũ habet in huiusmodi contractu innominato: ut hic. & inf. e. l. si hominẽ. & s. de cõdi. cau. da. l. dedi. §. j. nõ autem in nominatis: ut hic, & C. de act. & oblig. l. sicut. quæ est contra'. nisi quãque: ut su. de po. l. j. §. pe. Ac.

g Mandatum. Facit sup. l. si mandauero. §. fi. Ac.

h Mandati. s. directam, sed utilem sic ut s. e. l. iter causas. in prin. Vel distingue, erat inchoatũ, ut ibi: an non, ut hic, sed haberet locum actio neg. ge. l. nam Seruius. §. si uiuo. sed ibi mandator decessit: hic procurator. & ibi potest esse ignorantia: hic non. Ac.

i Bona fide. Probabili ratione: ut C. eod. l. etiam. & l. si contra licitum.

k Nec ad rem. Nõ inspicitur quid facturus erat dominus: ut hic. Sed ar. cõtra. s. de rei uindi. l. in fundo. & su. de pigno. act. l. uel uniuersorum.

l Mihi præstiteris: ut C. de fideius. l. si eum eligendi. & inf. de fideius. l. cum is qui. & l. fideiussores. §. fina. & l. si mandato. & inf. de sol. l. Stichum aut Pamphilum. § si mandato. Acc.

m Liberabor. Magis autem non incidam in obligationem: ut inf. de uerb. oblig. l. decem. sed cum actio

PApinianus CASVS. Mandaui tibi ut tu mutuares a Titio, mutuasti, conuenius nomine meo tibi solui: an liberetur Titius, quæritur? Et dicitur quod non ipso iure, sed mihi cedes actionem quam habes contra reum.

n Mandatorem. Id est, qui mandauit creditori, ut mutuet debitori.

o Et suo nomine. Si hoc fecit, bene dicit. quod reus nõ liberatur: ut hic, & s. de petit. hære. l. si quid possessor. Et arg. s. de in rẽ. uer. l. si filius. alias secus si nomine totalis obligationis soluisset, ut s. de exerci. l. j. §. penult. quæ est contra. sed licet ipso iure reus non liberetur, obstabit tamen creditori exceptio doli mali. mandator autem actione cessa a creditore aget contra reum. Sed nunquid fieri potest cessio etiã facta solutione ex interuallo hoc casu? Videtur quod non: ut j. de solu. l. Modest. Sed argu. contra est hic proxi. ut j. de leg. j. l. si res. & de admi. tut. leg. si minoris. & ideo distinguas, soluat quis suo nomine, an nomine debitoris, aut simpliciter. si suo, quandoq; cedi possunt: ut hic cum suis concor. si debitoris, nunquã. si simpliciter, si quidem creditor cedat incontinenti, præsumitur [1] quod fideiussor suo nomine, non debitoris nomine soluat: sed si ex interuallo contra: ut dicitur inf. de solu. leg. Modestinus. Ac.

SI fideiussor CASVS. Spe futuræ numerationis cõfessus fui me decem recepisse a Titio, & Seius pro me fideiussit: Titius mihi non numerauit, fideiussor soluit: neq; exceptionem numeratæ pecu. opposuit. an teneor

† P.F. nunciare

† P.F. nunciare.

al. denunciare

† al. add. sed.

† P.F. nũciare.

† P.F. potuerit.

† xiij.

† soluere.

1 Bal. in l. j. in ij. col. C. de actio. & obliga. & Alea l. de imo. in l. Modestinus. j. de solu. in addito. ad Bar. reputat istã gl. fin. & meliorem de iure. Bal.

teneor ei mandati? Distingue. sciens an ignorans omisi exceptionem. primo casu non. secundo casu sic. hoc in prima. Sed quid si numerauit, & pactum fecit de nō petendo, & fideiussor conuentus eam non opposuit? Distingue ut in primo casu. hoc in secunda.

e Pactum ignorauit: Puta ignorauit reum tantum ciuiliter obligatum, facto ei pacto. de non petendo. uel delato ei iuramento, uel præstito: ut ī. de solu. l. Stichum. §. naturalis. Accursius.

f Eius potest. Vt agat mandati. nam super ea sit quæstio. Acc.

fuisse debitori numeratā pecuniā, soluerit ex cā fideiussionis: an mandati iudicio psequi posit, id quod soluerit, quærit. Et si quidem sciens ptermiserit exceptionem, uel doli, a uel numeratæ pecuniæ: uidetur dolo uersari. Dissoluta b em̄ negligentia prope dolum est. Vbi uerò ignorauit: nihil {est} quod ei c imputet. Pari ratione & si aliqua exceptio debitori competebat (pacti fortè conuenti, uel cuius alterius rei) & ignarus hanc exceptionem non exercebat: † dici oportet, mandati ei actionem competere Potuit n. atq; debuit reus pmittendi certiorare fideiussorem suum, ne fortè ignarus soluat indebitum. Non malè tractabitur, si cùm ignoraret fideiussor, inutiliter se obligatum, soluerit: an mandati actionem habeat. Et si qdem factum ignorauit, e recipi ignorantia eius pōt: f si uerò ius, g aliud h dici debet. Si cùm debitor soluisset, ignarus fideiussor soluerit: puto eū mādati habere actionē. Ignoscendum n. est, si non diuinauit i debitorem soluisse. Debuit n. debitor notū k facere fideiussori, iam se soluisse: ne fortè creditor obrepat, & ignorantiam eius circunueniat: & excutiat ei summam, in quam fideiussit. Hoc idem tractari & in fideiussore pōt, si cùm soluisset, non certiorauit reum: {&} sic deinde reus soluit, quod soluere eum nō oportebat. Et credo, si cùm posset l certiorare, non fecit: oportere mandati agentem fideiussorem repelli. Dolo enim proximum est, si post solutionem non nunciauerit debitori. Cedere aūt reus m indebiti actionem fideiussori debet, ne duplum consequatur n creditor.

Non imputatur fideiussori, si amisit exceptiones quæ sunt de apicibus iuris, si de ueritate negotij disputauit. Bar.

Quædam tamen, & si sciens omittat fideiussor, caret fraude: ut puta si exceptionem procuratoriam o omisit, siue sciēs siue ignarus. De bona em̄ fi-

† P.F. exercebat.

Non. Me inutiliter obligaui, puta creditore stipulante, & me ex interuallo respondente: fideiussit Titius. si soluat ex causa fideiussionis, an teneat ei mandat? Distinguitur, aut soluit errans in facto, & aget, aut in iure, & non aget. Si cum. Fideiussi pro te: tu uero soluisti. ego ignorans te soluisse, solui etiam, an habeam mand. act? Dicitur q sic. idem econtra Quędam.

Fideiussisti pro me, tuque conuentus a creditoribus per procuratorem, cui tu fideiussor poteras opponere excep. procuratoriæ, puta quia esset minor xxv. an. non opposuisti. si soluisti, an teneor tibi mandat? Et respondetur quòd sic, siue sciens, siue ignorans, neque debet hic de apicibus iuris disputari. In omnibus. si creditor pecuniam non numeratam, seu plus quā numerauit, recepe rit. aduersus eum datur repetitio per condict. indebi. quod est uerum si extra iudic. quia tunc repetitio non datur, sed crimine stellio. poterit accusari.

Fideiussor. Fideiussi pro te usque ad annum, ut ultra non tenerer: steti per annum, & eo elapso solui pro te. an tenearis mandati? Respōd. quod sic, si paratus sum te defendere contra creditorem tuum. Viuianus.

g Si uero ius. Da exemplum, ut quia credebat reum ex interuallo respondentem teneri, non tamen tenetur: ut ī. de uer. obl. l. j. §. ij.

h Aliud. Etc. scilicet quia non aget mandati contra reum mandantem: & est ratio huius ad superiorem casum, quia ius est finitū: facta infinita: ut ī. de iur. & fac. igno. l. ij. Sed cum tractet de damno uitando, quare non nocet ei iuris ignorantia? ut ī. de iur. & fac. igno. l. iuris. in fin. & l. error. in fi. quæ sunt contra? Resp. & debitor de hoc eodem damno certat. unde cum teneat, re' potior est: ut ī. de uerb. obl. l. si seruum. §. sequitur. Sed an contra creditorem aget? Rñ. sic: secūdum Irn. & per condi. indebi. aget: cum iuris ignorantia nocere sibi prorsus nō debeat: arg. ī. prox. §. in fin.

i Non diuinauit. Vt hic, & sup. ad legem Aquil. l. si putator. in fin. imo puniuntur diuinatores. ut C. de mathe. l. nemo. Ac.

k Notum. Sic ī. e. l. si procuratorem §. si ignorantes. & l. si mandauero. §. fina. & de condict. cau. data. l. si pecuniam. §. item si quis & de insti. l. sed & si pupillus. primo responso.

† ignorans.

a Vel doli: Quæ locum habet ubi hæc non numeratæ pecuniæ. & quælibet aliæ: ut infra, de excep. do. l. j. §. generaliter.

b Dissoluta. Quæ est lata culpa: ut ī. de uer. signi. l. latæ. & adeo est prope, ut ubi uenit unum, ueniat & aliud: ut sup. depo. l. quod Nerua. & inf. de uerbo. signi. l. magna. nisi in duobus casibus ut infra. de suspe. tuto. §. suspectus & inf. ad legem Corn. de sica. l. in lege.

c Nihil est quod ei. Facit inf. de contrahen. empt. l. in conditionibus. §. fi. & C. de iu. & fac. igno. l. cum quis. & sup. eo. l. si procuratorem. §. si ignorantes. & ad Velle. l. si §. si mulier ne ipsa. Accursius.

d Obligatum. Ab ipso piano. ut inf. in fi. p. l. notatur.

l Posset. Reus uero potuit uel non potuit certiorare fideiussorem. semper ei tenetur: ut sup. ea. l. j. responso.

m Reus. Postea soluens.

n Consequatur. Quod bona fides non patitur: ut inf. de reg. iur. l. bona fides. Azo.

o Procuratorem. Quia non disputauit an de iuris subtilitate potuerit esse miles procurator, uel fœmina. disputauit, tamen an haberet mandatum: alioqui contra: ut sup. eod. leg. inter causas. §. mandato. quæ est contra. nam & illa dicitur procuratoria. excep. ut inf. de dam. infect. l. inter quos. §. pe. & hic. Et ut qua circa hæc sunt, plene habebas, dic cum fideiussor omittit exceptionem: si quidem cōpetentem ex sua p̄sona, & inhonestam: agit nihilominus mandati. si uero honestam, & talem quam potuit reus opponere, ut si fideiusso-

deiussori sit factū pactum ne ab eo uel reo petatur, sicut dicitur sup. de pac. l. idem. §. fi. tunc non agitur mandati: ut sup. eo. l. idem. §. generaliter. si uero reo non poterat prodesse, ut Vellei. uel similis, tunc agitur: vt sup. ad Vellei. l. pe. & l. fi. §. si mulier pro eo. & inf. eo. l. §. fi. nec attendo in prędictis. sciat uel nesciat fideiussor eā sibi competere: qa de suo facto agitur: vt sup. ad Velleian. l. quanquam. si uero competentem ex persona rei omittat quæ ad ipsum porrigebat: si quidem ignorans, agit, nisi errauerit in iure: vt §. non male. cum in alieno facto iustus sit error: vt inf. pro suo l. fina. si sciēs, si quidē declinatoriam iudicij, agit intra tempus dilationis: vt sup. eo. l. si mandauero tibi. in princi. si perpetuā nunquā: vt sup. eo. l. §. tñ. si uero ex persona rei non porrigit ad fideiussorē: nihil imputatur fideiusso ri, si eam non opponat: quia nec potest. illud plane imputatur ei, si reo denunciare potest, ut iudicium suscipiat, uel suo, uel procuratorio nomine: vt sup. eo. l. idem. §. pen. & hec cum fideiussor omittit exceptionē, & ideo damnabitur. si uero non damnatur, sed soluat omissa excep. quæ ex sua persona tantum competit sibi, agit: ut inf. ea. l. §. fi. idem & si damnatus esset exception. omissa: vt supra in princip. dixi secundùm Azo.

† Sic in P. Fl. Haloā. scripsit, De cessionibus. alias, Distinctionibus.

Error in alieno facto iustus est.

† Trapessu.

† P. F cal bratem. in Lutetiani exempl. Calumniam.

de agitur, cui non cōgruit de apicibus a iuris disputare: sed de hoc tantum, debitor fuerit necne.

Indebitum solutum repetitur, nisi authoritate rei iudicatæ fuerit solutum. Bar.

In oibus aūt † diuisionibus quæ ꝓpositæ sint, ubi creditor, uel non numeratam pecuniā, uel numeratā iterum accipit: b repetitio ꝫ eum competit: c nisi ex condēnatione fuerit ei pecunia soluta. tunc. n. ꝑ p auchoritatem rei iudicatæ repetitio quidem, cessat, d ipse aūt stellionatus crimine propter suam calliditatem † plectetur.

Licet fideiussor sit tempore liberatus: si tamen soluit, repetit per actionem mandati. Bar.

Fideiussor, si solus e tpe liberatus, tñ soluerit creditori: rectè mandati habebit actionem aduersus reū. Quanquā. n. iam liberatus soluit tñ fidem impleuit, & debitorē liberauit. f

Si igitur paratus sit defendere reū aduersus creditorem. æquissimū est, mandati iudicio eum, quod soluit, recuperare. g & ita Iuliano uidetur.

Curādum non est de apicibus.

a De apicibus. Not. apicem iuris non curandum: vt hic, & supra ad l. Aq. l. Ita uulneratus. in fi. sed nec uerborum: vt C. de const. pec. l. ij. in fin. sed bonam fidem inspici & ueritatem: vt hic, & C. si contra ius uel ut. pub. l. & si non cognitio.

b Accipit. ut in §. si cum debitor. in prin. legis.

c Competit. imo non omnibus, quia de ea cep. don. in prin. huius legis locutus est, propter quam non datur repetitio: vt sup. de condic. inde. l. qui exceptionem. quod est uerum ubi tantum doli, ut Macedonianæ ut inf. eod. l. qui exceptionem. alias secus.

d Cessat. per cond. inde. ut hic, & C. de cond. Indebi. l. j. & inf. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum prætor. repetit tamen per condictionem sine causa, uel ea eo contractu: ut sup. de iud. l. si prætor. §. Marcellus. & arg. sup. de dolo. l. cum a te. & sup. commod. l. rem. & arg. sup. de iureiu.

l. admonendi. & ar. ꝫ de inst. l. habebat. in princ. hoc ass quod competebat sine causa, intelligo uerum esse, ubi contractus præcessit vel dolus aduersarij, ut hic subijcit cum dicit eum crimine stell. teneri: vt sup. eod. l. item. §. Sabinus. & l. fina. alias non. Item potest dari restitutio ex generali clausula secundum R. ut sup. ex quibus cau. ma. l. j. §. fina. quod est quando locum non habet condictio sine causa: vt not. in l. in causæ. Item in casu indistincte repetitur, quando per falsa instrumenta obtinuit: vt C. si ex fal. instr. l. fina.

Generalis procurator non mutat ea qua a domino specialiter sunt promisa, nisi ex causa iusta, quam dominus ignorauit. Bar.

Iul. li. xiij. ſtorum. XXX.

SI † hoīē tibi dedero, h vt eum manumitteres, & postea procurator meus i prohibuerit, ne manumitteres: an mādati agere possim, si tu eū manumiseris? Respondi. si procurator k iustam cām habuit interpellandi manumissionem serui, quem in hoc solùm acceperam, ut manumitterem: veluti si cōpererit, eum postea falsas rōnes confecisse: insidias uitæ prioris domini struxisse: tenebor, nisi denunciationi procuratoris paruero. si uerò nulla iusta cā procuratori fuit denunciādi, ne seruus manumitteretur, nō poterit mecum agi: l quamuis ad libertatem eum perduxerim.

Actio etiam pœnalis deuoluitur in actione mandati, si procurator a se ipso non exigit. Bart.

Idem li. xiiij. Digestorum. XXXI.

SI negotia mea mandauero gerenda ei,

e Fideiussor si solus. qua fideiusserat ut ad tempus teneretur. si enim poneres præscriptionem contra reum interruptam. & contra fideiussorem esset interrupta: vt C. de an. excep. l. fi. & C. de duob. re. l. finali.

f Et debitorem liberauit. sic supra, ad Velleian. leg. quanquam in fine.

g Recuperare. si autem ab initio fideiussio fuit inutilis tunc dic ut sup. eo. l. non male. A.

h SI hominē. Dedero. i. tradidero: vt insti. de act. §. sic itaque. & infra dicit prioris domini. & sic est falsa noua opinio quorundam, qui dicunt hic non fieri manumissionem per procuratorem, imo est dominus. per procuratorem autē fieri non potest: vt dixi supra. eo. l. si quis alicui. §. seruum.

i Procurator meus. scilicet generalis si autem specialis tunc indistincte pœnitentia daret locum condictioni: vt supra, de condictione causa data. lege, dedi. §. sed si tibi dedero. & lege, si pecuniam. §. si seruum. secus in societate cui per generalem potest renunciari: ut infra, pro socio. lege, actione. §. renunciare.

† Est g'o. ho. & fin. in c. tēpora pœnitudinis. xxvij. q. 7. § nult episcopum posse ex cā mutare augendo uel minuendo pœnitentiā iniunctam a papa. & illa gl. se firmat per istū tex. de quo uide hic I nou. interpre. Bol.

k Si procurator. modo mutat personas. de secunda enim uenit ad primam.

l Mecum agi. Argum. denunciationem parum ualere. quid mirū? quia non habet ius denunciandi. alias secus: ut inf. quæ in fraud. credito. l. ait prætor. §. si quis particeps. Acc.

SI negotia. CASUS. Tenebaris mihi ui bo. rap. intra annum in quadruplū, post annū in simplum. mādaui tibi ut negotia mea gereres. si a te non exegerim, & annus

annus labatur, an in ſimp. aut in quadru. iudicio mandati mihi tenearis, q. annus? Et reſpon. quod ad quadruplum.

a Annum. pone exemplum in actione ui bo. rap. ut Inſt. ui bo. rap. in prin. Item in actione de calum. ut ſup. de cal. l. j. in princ. Item in actione, quod met. cau. l. ſi cum eo. §. primo.

b Quadruplum. conuentus actione mandati.

c Tenebatur. propter rapinam. Accurſius.

d Quod & in aliorum. ſ. præſtaturus eſt. & ſic not. gerentem a ſe debere exigere: vt ſup. de neg. ge. l. diuortio. & le. ſi pupilli. §. fin. & ſ. de fideiuſſ. l. tutor. Item not. quod in aliorum perſona pręſtas, & hoc & in mat. vt hic, & ſup. de con. di. indeb. l. frater a fratre. §. porro. & ſ. ſi ſerui. uin. l. alitus. & ſup. de pact. l. cum in eod.

Neg. geſt. a ſe exigere debet.

S I hæreditatem. CASVS. Delata mihi hæreditate nolui eam adire, timens eam damnoſam eſſe. mandauit mihi Titius ut eam adirem. ſi per hoc damnum patiar an iudicio mand. poſſim id a Titio conſequi? Reſp. quod ſic. hoc in prima. An idem ſit in legato. Et reſpon. quod nõ. hoc in ſecunda. In tertia dicitur ꝙ ſi creditores mandant hæredi ut adeat, ei creditores tenebuntur mandati.

† F. quæ.

† P. F. vt quicunq; ro [illegible]

qui mihi actione {intra annum,} [a] in quadruplũ [b] tenebat, [c] poſt annum verò in ſimplũ: & ſi poſt annũ cum eo mandati agã: pręſtare mihi quadruplũ debebit. Nam qui alterius negotia adminiſtrãda ſuſcipit: id pſtare debet in ſua perſona, ꝙ & in aliorũ. [d]

Hæreditas poteſt eſſe damnoſa legatis: ideo mandatum de adeunda hæreditate eſt obligatorium, legatum non. Bar.

Idem lib. iij. ad Vrſeium Ferocem. XXXII.

SI hæreditatẽ aliter aditurus non eſſem, quam cautum mihi fuiſſet dãnũ pſtari, & hoc mandatũ interceſsiſſet: fore mandati actionem exiſtimo. [e] Si quis † aũt mandauerit alicui ne legatum a ſe repellat: longe ei diſsimile eſſe. Nam legatũ adquiſitũ nunquam illi dãno [f] eſſe potuit: hæreditas interdũ dãnoſa [g] eſt. {Et} in ſumma, [h] quicunque {cõ}ctus tales ſunt, [i] ut eorum noĩe fideiuſſor obligari poſsit: & mandati obligationẽ conſiſtere puto. neque multũ referre, pſens [k] quis interrogatus fideiubeat, an abſens mandet. Præterea uulgò licet animaduertere, mandatu creditorum ſuſpectas † hæreditates adiri: quos mandati iudicio teneri proculdubio [l] eſt.

Fideiubens in minus quàm fuerit mandatum, habet actionẽ mandati. ſecus ſi in plus. Bar.

Idem libro iij ex Minutio. XXXIII.

ROgatus, ut fideiuberet, ſi in minorem [m] ſummam ſe obligarit, rectè tenetur. [n] Si in maiorẽ: Iulianus uerius putat, quod a pleriſque reſponſum eſt: eum, qui {in} maiorem ſummam, quam rogatus erat, fideiuſsiſſet, hactenus mandati actionem habere, quatenus rogatus eſſet: [o] quia id feciſſet, ꝙ ei mandatum [p] eſſet. Nam uſque ad eam ſummam, in quam rogatus erat, fidem eius ſpectaſſe uidetur, qui rogauit.

Pecunia debita ſolutioni non parata, in mutuum non conuertitur nuda pacto, ſecus ſi eſſet ſolutioni parata. Item ex pacto in continenti appoſito in contractibus bonæ fidei debentur vſuræ. Bartolus.

Aphricanus libro. viij. Quæſtionum. XXXIIII.

QVi negotia Lucij Titij procurabat, is cùm a debitoribus eius pecuniam exegiſſet, epiſtolam ad eum emiſit, † qua ſignificaret certam ſum-

e Exiſtimo. ut inf. eo. l. in fin. & inf. de excep. doli. l. apud. in princ. & ſup. ad Vell. l. tutor. in prin.

f Nunquam illi damno. imo interdum: vt inf. de le. ij. l. Imperator. § j. & ibi forte haberet locum mandati.

g Damnoſa. cum emolumenta & onera comitentur hæredem: vt C. de hęre. inſt. l. quoties. Acc.

h Et in ſumma. bene dico & in ſuperiori caſu agi mandati, non ad alia generaliter quæcunque.

i Poſſit. quod eſt pro omni obligatione: vt inf. de fideiuſſ. l. j. & ij. ſicut ergo fideiuſſor pro dote dari non poteſt, ſic nec mandator: vt C. ne fideiuſſores dotium dentur. l. j.

k Præſens. cum enim fiat per ſtipulationem tantum: vt C. de fideiuſſoribus. l. blanditus. ergo inter præſentes tantum.

l Proculdubio. & ſi eſt unus creditor tm̃, contra eum doli exceptionem habet: vt ſup. de dolo. l. ſi. in fin. Acc.

R Ogatus. CASVS. Si Titius rogatus ut fideiuberet pro me in x. fideiuſſit in v. tm̃ teneor ei man. quia fecit quod mandaui. quod ſi in maiori quantitate quam ego mandarim fideiuſſit, catenus tantum teneor, quatenus mandaui: non in plus teneor. Viu.

† al. add. hæred.

m Si in minorem. quam eſſet rogatus, non in maiorẽ quã reus teneretur. tunc enim nullo modo tenetur fideiuſſor.

n Tenetur. & recte agit: vt inf. de fideiuſſo. l. Græce. §. illud.

o Rogatus eſſet. ut ſup. eod. l. Proculus. Acc.

p Quod ei mandatum. Not. argu. quod maiori ſummæ minor ineſt: vt hic, & ſup. de arb. l. idem. §. ſi arbiter.

Maiori ſummæ minor ineſt.

Q Vi negotia. CASVS. Gerebam negotium Titij, & exegi debitum a debitoribus ſuis. ſcripſi in quadam epiſtola illi Titio ꝙ ego receperam aliquam pecuniæ quantitatem, puta c. & haberem eam ex cauſa mutui, & redderem eam ſibi cum uſuris ſemiſsibus. quæritur an per hęc uerba pec. uideatur eſſe penes me ex cauſa mutui? Dicitur quod non. ſic enim accideret ꝙ in quolibet contractu nuda pactione poſſet fieri credita pecunia: & hoc eſſe non debet. Neque contrarium eſſe qđ opponi poſſet de tali caſu, ſi tu habeas pecuniam meam depoſitam, & uelim quod tu habeas eam ex cauſa mutui, bene eſt mutuum: quia ibi nummi mei bene efficiuntur tui. & idem benigna ratione receptum eſt in caſu alio: quia ſi iuſſi quod tu acciperes de pecunia à debitore meo, teneris mihi ex cauſa mutui, & in his ſimilibus arguo ad. prædicta. quod ſi uolebam tibi mutuare pecuniam, & tradam tibi argentum, & uendidiſti: non ideo magis reperam iſtam pecuniam tanquam mutuam, licet poſtea, quam ex argento meo redacta fuerit, tuo foret periculo. Erit ergo & in caſu iſto ut procurat. teneatur præſtare uſuras quas conuenit in epiſtola: eo quod conuentio ueſtita fuit quaſi cohærentia contractus ſtatim poſt traditionem

† [illegible]

ditionem interpositam, licet pecunia periculo foret procuratoris. unde magis uidebatur mutuum: sed non est, imo est mandatum. Cum hæres. Erat aliquis hæres pro parte, mandaui sibi ut emeret fundum hæreditarium. ideo quæritur. si emit, an inter me & eum erit actio mandati? Dicitur quod sic pro aliorum hæredum partibus. sed quæritur an pro parte sua sit actio mandati inter me & eum, & an actio ex empto, ut dicatur contractus fuisse conditionalis, puta sub hac conditione, si aliorum partes emeris: & tunc quæro si sic mandaui sibi pro parte sua sub conditione si emeret partes aliorum: an hæres meus sit illi obligatus, si alij noluit uendere, & ipse hæredi, si alij uendiderit. quod si uenditio facta creditur sub conditione, aget secū mandatarius, & hæres cum eo ex empto, non mandati. sicut si sub quauis alia conditione emptio fuisset contracta. si uero dicamus mandatum, contractum me mortuo non agetur: cū sciret hoc mandatarius, quia mandatum solutum fuit. si tamen quæritur an ea, quæ ueniunt in actione ex empto, ueniant & in actio. mand. respon. quod sic. Viu.

a Certam summā. Quæ erat iam consumpta. Azo.

b Credita, Scilicet, ut mutua. Ac.

nec l. rogasti sed contra: s. si cer. pe. l. rogasti. Solu. hic dederam argentum in uendendum, ut recepta inde pecunia mihi afferretur, & ita postea sibi darem ex ea secundum arbitrium meum: sed ibi ut statim esset mutua: ut ibi dixi. Al. habent n ihilominus: & tunc concord. prædicta supra, si certum petatur. sed est contra illa infra, de præscript. uerb. & dicta tunc, bis argu. &c. scilicet, dictis proximis duobus casibus. sed prima uerior est, quia male staret. & tamen, &c. & illud. in proposito.

i In proposito. Scilicet, casu primo. Accur.

k Præstare debeat. iure conuentionis factæ per epistolam. quasi incontinenti fuerit facta durante administratione, secundum quosdam. & sic intelligunt s. de pact. l. iurisgentium. §. idem Marcellus. sed contra eos est s. sol. matrim. l. quoties. Dic ergo secundū Azo. hic data fuit pecunia procuratori nomine dñi: & procurator incontinenti consumpsit, & epistolam domino misit: & de usuris conuenit, quæ conuentio cohærentia traditionis uestitur uel nomine suo, ut dixi: & statim epistolam misit.

l Neque enim sine. Iste dubito an ex empto agatur tantum. nam uidetur agi ex empto. neque enim. &c.

mam [a] ex administratione apud se esse, eāq; creditam sibi, se debiturum cū usuris semissibus. Quæsitū est, an ex eā credita [b] pecunia peti possit, & an usuræ peti possint? Respondit, non esse creditam: [c] alioquin [d] dicendum, ex omni contractu nuda pactione pecuniam creditā fieri posse. [e] nec huic simile esse, quòd si pecuniā apud te depòsitam conuenerit, ut creditam habeas, credita fiat: [f] quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiant. item quod si a debitore meo iussero te accipere pecuniam, credita fiat. id enim benignè receptum est. His argumentum [g] esse eū qui cùm mutuam pecuniā dare uellet, argentum uendendum dedisset: nihilo magis [h] pecuniam creditam rectè petiturum: & tamen pecuniam ex argēto redactam periculo eius fore, qui accepisset argentum. In proposito [i] igitur dicēdum actione mandati obligatum fore procuratorē: ut quamuis ipsius periculo nummi fuerint, tamen usuras, de quibus conuenerit, præstare debeat. [k]

Si mādato tibi, ut rem emas, quam habes communē cum aliquo, pro parte sociorum tantùm tenet mandatum: pro parte uerò tua tenet mandatum & emptio. Idem mandatum morte finitur, emptio autem non. Bar.

Cùm hæres ex parte esses, mandaui tibi, ut prædium hæreditarium mihi emeres certo pretio emisti pro cohæredum † quidē partibus non dubiè mādati actionē esse inter nos: pro tua aūt parte posse dubitari ait utrum ne ex empto, an mandati actione agi oporteat? Neque enim sine [l] ratione quenquam † existimaturum, pro hac parte sub conditione contractam emptionem. Quod quidem maximè quæri [m] pertinere ait: ut si forte prius, quàm emptio [n] fieret, decessem: & tu cùm scires me decessisse, propter mandatum meum alij uendere nolueris: [o] an hæres meus eo nomine tibi sit

argumē. to.

† hæredum.

† P.F.qu.

c Non esse creditam. Imo uidetur, ut sup. si certum. peta. l. singularia. in fin. quæ est contra. Solu. dicit. Irn. quod ibi paratus erat soluere, & erat præsens pecunia, sed hoc non placet: quia si non sit in præsentia, dum tamen extet: statim ut conuenit de mutuo: cœpit ex causa mutui etiam animo possidere, ut sup. si certum peta. l. certi condict. in fine. hic ergo consumpta erat quando epistola fuit missa domino.

d Alioquin. Id est, si dicas. propter epistolam missam pecuniam fieri creditam, & usuras deberi. Acc.

e Posse. Quod non est uerum nisi extet, ut dixi, uel nisi stipulatio interuenisset. C. si certum peta. l. si ex pretio. Acc.

f Credita fiat. Dicitur supra, si certum peta. l. singularia. in princip.

g His argumentum. Scilicet, dictis in primo casu ut non sit mutuum.

h Nihilo magis. Quidam libri habent nihilomagis. i. non ideo magis. & sic concor. inf. de præscriptis

m Maxime quæri. Id est, tunc erit hæc quæstio necessaria, ut si forte, &c.

n Prius quam emptio. Scilicet, procuratoris: erant tamen aliorum partes emptæ. si enim emptæ non erāt, & deinde contingeret me mori ante quam emeres, in nulla parte consisteret emptio: nec in partibus aliorum: quia finitum erat mandatum te sciente, ut hic litera dicit. nec in parte tua, etiam si conditionalis dicatur uenditio: quia non extitit conditio: utpote cum exterorum partes emi non possunt mandato reuocato. posset tamen & aliter responderi: nam etiam si sit morte reuocatum mandatum, uerum est tamen procuratorem emere posse: non tamen aget mandati: sicque existet conditio quæ erat, si aliorum partes emerentur: non autem duraret mandatum. Azo. & hoc casu ex empto agetur, non mandati. & hæc uerior. nam prima stare non potest propter illa uerba, quemadmodum si quæuis alienatio, &c.

o Nolueris. Tuam partem de qua est quæstio. Azo. Acc.

a Meo. Etiam si partes aliorum postea emeris secundum secundam positionem.

b Ageretur. Quæstioni factæ super actione mandati non respondet, sed hic mandati agi posse pro tua parte ratione aliorum, u. sup. eod. l. si mandauero. §. Iulianus scribit. & argu. ī. de in diem addi. leg. §. si uno. §. fin. & ī. l. proxi. super actione ex empto respondisse uidetur ꝙ sic, supra dicendo, neq; enim, &c. Azo. & nunc uera, nisi sit extinctū mandatum morte mandantis. Quid autem, an sit extinctum? Dic ut in alia gloss.

† P.F. fin.

Si fundum. CASUS. Mandaui tibi ut emeres mihi fundū Cornelianum, qui ex parte tuus erat. quæritur an mandatum ita consistere possit, ut redemptis alijs partibus & ad tuam præstandū tenearis? Et dicitur quod sic. Sed pone quod in fundo emendo statui pretium. Dicitur quod eodem pretio quo emis cæterorū partes, & tuam præstabis: dummodo non excedat pretium statutū in mandato. Sed pone quod nullum pretium statui: tuq; partes aliorum diuersis pretijs emeris. Dicitur ꝙ pretio æstimato in partes aliorum impenso tuam præstabis arbitratu boni uiri: ita tamen quod bonus uir coacerues summas maiores & minores, & secundum eas arbitretur. Sed pone in eo casu in quo fuit statutum certum pretium, ꝙ commode emisti, & uiliori pretio: nunquid præstabis partem tuam uiliori pretio? quia pone quod oportebat cæteros necessitate uel necessitate rei familiaris, uel alia iusta causa: nunquid oportebit te cognoscere hoc dispendiū, cum nullum lucrum sentias: quia mandatum debet esse gratuitum? Certe non oportet, neque tibi concedendum fuit impedire uenditionem, quia animosiorem inuenturus es emptorem quam tibi mandatum fuit. Sed pone quod mandaui tibi, ut emeres fundum & adieci, quod non aliter uolebam teneri, nisi totum emeres. si totum non emisti sed partem: gessisti tibi, non mihi negotium: & ideo non tenebor: quia non seruasti mandatum sed sponte suscepisti. sed si nihil dictum fuit de hoc, & tu partem emisti: licet aliorū partes emere non potueris: tamen est inter nos mandati actio. & hoc dicit cum l. seq. Viuia.

† per mortem in Sequentem.

obligatus? & retro, si alij uendideris, an hǣdi meo tenearis? Nam si quidem sub cōditione emptio facta uidet, posse agi: quemadmodum si quæuis alia ꝯditio post mortem extitisset. Si† uerò perinde mandati agendum sit, ac si alienum fundum emi mandassem morte insecuta, cùm id scieris, resoluo mandato nullam tibi actionem cum hǣde meo a fore. Sed & si mādati agendum esset: eadem pstā da, quæ præstarentur, si ex empto ageretur. b

Si mandauero quòd emas rem, quam habes communem, cum alio, certo pretio: aliorum partibus emptis tuam pro residuo pretio dare teneris. sed si pretium determinatum nō fuerit tua pars boni uiri arbitrio æstimabitur. Bart.

Neratius lib. v. Membranarum. XXXV.

Si fundum, q ex parte tuus est, tibi mandaui, ut mihi emeres. uerum est mandatum posse ita ꝯsistere, ut mihi cæteris partib⁹ redemptis etiā tuam partem præstare debeas. c Sed si quidem certo pretio emendas eas mandauerim: quanticunque aliorum partes redemeris, sic & tua pars coarctabitur. d ut non abundet e mā dati quantitatem, in quam tibi totum emendum mādaui. Sin autem nullo certo pretio constituto, emere tibi mandauerim: tuq; ex diuersis pretijs partes cæterorum redemeris: † & tuam partem uiri boni arbitratu æstimato † pretio dari † oportet.

† al. add. mihi.

Iabolenus libro vij. ex Cassio XXXVI.

Ita ut omnes summas, maiores & minores coaceruet: f & ita portionem ei, qui mandatum suscepit, pręstet. quod & plerique probant. Similiter modo & in illa specie, ubi certo pretio tibi emere mandaui, & aliarum partium nomine commode negotium gesseris, & utilius emeris: pro tua parte tantum tibi præstatur, quanti tua interest, dummodo intra id pretium, quod mandato continetur. Quid enim g fieret, † si exiguo pretio hi, quibus cum tibi communis fundus erat, rem addicere, uel necessitate rei familiaris, uel alia causa cogerentur? i num etiam tu ad idem dispendium deducereris? Sed nec lucrum k tibi ex hac causa acquirere debes, cùm mandatum gratuitū esse debeat. Neque enim l tibi concedendum est, propter hoc uenditionem impedire, quòd animosiorem eius rei emptoré m esse, quàm tibi mandatum est, cognoueris.

† Isto tex. reputatur ualde singularis: nec reperitur alibi, secundum Bar. hic.

† P.F. fieri.

† P.F. alij cere.

In P.F. non etiam tu ad idem dispendium deduceris.

In mandato de emendo rem communē cū pluribus, nisi tota redimatur, mandati actione nō agitur, si hoc est actum: secus si simpliciter est mandatum. Bar.

c Præstare debeas. id est, occasione partium hæredum consistit mandatum, ubi dicitur, cum res pignorata a creditore emit unus de hæredibus: ut supra communi di. l. qui cohæredes. Azo. & facit ī. eo. l. si mandauero. §. Iulia. & ī. le. proxi. § fin. & de in diem addi. l. quod si uno. §. fi.

d Coarctabitur. Imo non ita omnino: ut ī. l. proxi. §. simili modo.

e Abundet. Id est, excellat.

f Ita. Coaceruet. Cōplectitur utrinque, ut ipsa sit inter eas media, secundum Io.

g Quid enim. Bene dico tuum pretium tuæ partis tibi præstari, uel interesse. quid enim, &c.

h Cogerentur. Quæ tamen coactio non facit rescindi contractum: ut C. de resc. uendi. l. non idcirco.

i Deducereris. Certe non.

k Lucrum. Vt in quo utilius cæterorum partes emerit, eo pluris tuam distrahas. Ac.

l Neque enim. mutat casum, addecens per similia. nā sicut hic non attenditur lucrū, sic nec supra, &c.

m Impedire. Impedit qui nimis carum dicit ut inf. de legā. ij. l. non dubium.

n Emptorem. scilicet alium: uel dicas centū habere potuisset

potuisse: non tamen praestabitur tibi nisi pretium iustum, & h.d. sup. l. neque enim, &c.

a Ingratus. i. inuitus.
b Proprius autem. i. verius est. Acc.
c In partibus. cum habuisti in eo fundo partem.
d Atque in toto. ut quando nullam partem in eo fundo habuisti. Ac.

HOminé. CASUS. Fideiussi pro te ad praestandum hominem, puta Stichum, & solui: si agam contra te mandati, quaeritur an consequar aestimationem, considerato tempore quo solutus fuerit? Dicitur quod sic: alias in stipulatione seruatur. nam si stipulatus sum certum hominem, & is mortuus fuerit, praestatur aestimatio temporis, quo agitur nisi per stipulatorem steterit, quo minus solueretur. & primo casu spectatur tempus etiam praecedens: secundo subsequens: quia neutri debet eorum frustratio prodesse. Viuianus.

e Hominem certum. puta Stichũ. Idem si incertum: puta in genere, dummodo quo vilиorem potuerit dederit: vt inf. eod. l. fideiussorem. Acc.

f Debet. hoc ideo quia ab eo tempore uidetur fuisse in mora. pone enim in fideiussione dictum esse a fideiussore, ut statim cum ipse soluerit, uelit debitorem sibi soluere. si dicas ergo non differt stipulatio a mandato? Respon. uerum est, nisi in stipulatione mora praecesserit lit. contest. quia utrobique inspicitur tempus morae alias contra, ut hic subijcit. sed secundum hoc non esset differentia, cum utrobique ex mora demum. unde etiam hic non dicitur, ut reus statim cum fideiussor soluerit, teneatur. quia agitur ad interesse. & est alia differentia, quia in stipulatione species debetur, in mandato quamuis speciem soluerim, in aliud tamen obligaui reum principalem, id est, in aestimationem, secundum Ione. pro quo est supra, eod. l. si procuratorem. §. mandatu. & ideo interitu speciei non

¹ Vt apud Terent. in Eunu. Opus facit, ut defatiger usque ingratus vt dormiam. Nisi quis malit legere ingratijs. quidé est, sed uetustius, quo Plautus in Curculione usus é.
† Emeret.
† Potuerit.
† Sibi.
† Ingratis.
† al. add. tam.
† P. F. &c.
† Mandati.

Quòd si fundum, qui per partes uenit, emendũ tibi mandassem: sed ita, ut non aliter mãdato tenear, q̃ si totum fundum emeres † si totum emere nõ potueris, † in partib. emendis tibi † negotium gesseris, siue habueris in eo fundo partẽ, siue non: & eueniet, ut is, cui tale mandatum datũ est, periculo suo interim partes emat: & nisi totũ emerit, ingratus † ᵃeas retineat. † proprius {aũt} est, ᵇ ut cum huiusmodi incõmodis mandatũ suscipi possit, praestarique officium et in partibus ᶜ emendis, perinde atq; in toto ᵈ debeat ab eo, qui tale mandatum sua sponte suscepi. Quòd si mandassem tibi, vt fundum mihi emeres, non addito eo, ut nõ aliter mãdato † tenear, quã si totũ emeres: & tu partẽ, uel quasdã partes eius emeris: tu habebimus sine dubio inuicem mandati actioné: quamuis reliquas partes emere non potuisses.

Quando aestimatio debetur iure obligationis: tempus contractae obligationis inspicitur sed si debetur officia iudicii, inspicitur tempus morae. Bar.

Aphrica. lib. viii. Quaestionum. XXXVII.

HOminẽ certũ ᵉ pro te dari fideiussi, & solui. Cũ mandati agatur, aestimatio ei[f] ad id potius tẽps, quo solutus est, nõ quo agatur, referri debet. ᶠ Et ideo et si mortuus fuerit, nihilomin[us] utilis ea actio est. ᵍ Aliter in stipulatione seruatur, ʰ Nam tunc id tẽps spectatur, quo agit. ⁱ nisi fortè aut per promissorẽ steterit, quò min[us] sua die solueret: aut per creditorem, quò minus acciperet. ᵏ Et. n. neutri eorum frustratio sua ꝓdesse d̃bet.

Qui obligauit pro alio pignus, vel se potest agere antequam soluat, vt liberetur in casibus hic expressis. Bar.

Marcel. lib. sing. Responsorum. XXXVIII.

LVcius Titius Publio Maeuio filio naturali domũ cõem permisit, ˡ non donationis cã, creditori filij † obligare: postea Maeuio defuncto, relicta pupilli, tutores eius iudicẽ aduersus Titiũ acciperunt: & † Titius de mutuis petitionibus. † Quaero, an domus pars, quam Titius obligandã filio suo accommodauit, arbitratu iudicis liberari debeat? Marcellus respondit: † an & qñ debeat liberari, ex persona debitoris, ᵐ itẽque ex eo, quod inter ꝯtrahentes actum esset, ac tempore, ⁿ quo res, de qua quaeritur, obligata fuisset: iudicem aestimaturum esse.

liberatur reus: quia et de perdita re nihilominus uerum est interesse fideiussori: non autem verum est speciem deberi re deperdita: vt infra, de uerbo obligatio. l. si ex legati. sed Ioann. dixit mandato etiam hominem esse in obligatione. sed prima uerior est. Accurs.

g Actio est. ut hic & inf. eod. l. si is qui. §. fina. & inf. de uerb. obl. l. quotiens. & sup. famil. erc. l. si seruus. & sup. commu. di. l. sed post quã. & l. si Stichus.

h Seruatur. si mihi seruum certum promisisti, quem postea peto.

i Quo agitur. in quo ni litis contest. ut inf. de noua. l. fundũ Cornelianum. Accur.

k Acciperet. posterior mora nocet ut hic, & inf. de peri. & commo. rei uen. l. illud. etiam post lit. contestatam. Accursius.

LVcius. CASUS. Quidam qui uocabatur Lucius, partem cuiusdam domus quam habebã secum communem, cuidam Publio Maeuio filio naturali commodauit obligandam, non animo donandi, decessit Publius relicta filia pupilla. tutores eius & Lucius acceperunt iudicem de mutuis petitionibus. quaeritur an domus pars liberari debeat? Marcellus respond. an & quando liberari debeat, considerabit iudex ex persona debitoris. & ex eo quod actum fuit inter contrahentes, & alijs quae in litera cõtinentur. Et est earum specierum iudicialis quaestio similis huic quae consueuit frequentissime agitari. Si fideiussor antequam soluat, possit agere mandati ut liberetur ab obligatione? Et respond. q sic. neque enim debet expectare semper donec soluat: maxime si diu stetit in obligatione: neque si habeat paratam pecuniam quam soluat & reum statim conueniat. Viu.

l Permisit. commodando. Acc.
m Ex persona debitoris. si sit inops factus.
n Ac tempore. puta si diu stetit: vt sup. eod. l. & inf. sol. ma. l. si constante. §. gen.

† al. decessit filij.
† al. add. item.
† Praestationibus.
† Respondi.

Quaestio.

a Quæstio.i.inquisitio,& definitio.& hanc expositionem innuit sequens uerbum,per quam res, &c. si enim ponatur quæstio pro querela, ut sæpe fit,non bene subiungeret : quia sic per quæstionem non tollitur dubitatio,sed magis inducitur. Acc.

Nec mandati.ut supra eodem.lege, si passus. Accursius.

g Negotiorum gestorum. ut C.de negotijs gestis.l. finali.

h Non consentio.est ergo hoc aperte contra.Azo. qui utilem dabat, & sic est contra eum sup. de negot.gest.l.si ex duobus. in fi.

Est.n.earum specierũ iudicialis quæstio, [a] per quã res expediaf : nõ absimilis illi,† quæ frequentissimè agitari solet, [b] an fideiussor† & prius,q̃ soluat,agere possit,ut liberet [c] (nec tñ † semper expectandum est,ut soluat:aut iudicio accepto cõdemnef. [d]) si diu in solutione reus cessauit, † aut certè bona sua dissipauit:pręsertim si domi pecuniam fideiussor nõ habebit,qua numerata creditori,mãdati actione ꝯueniat,

Per pactum potest quis se adstringere ad casum fortuitum. Bartolus.

Neratius lib.iiij.Membranarum. XXXIX.

ET Aristoni & Celso patri placuit, posse rem hac conditione deponi,mandatumq; suscipi :ut res periculo [e] eius sit, qui depositũ uel mandatum suscepit. quod & mihi uerũ esse uidetur.

Prohibitio impedit actionem mandati, & negotiorum gestorum.Bar.

Paulus lib. ix. ad edictum. XL.

SI pro te præsente, & uetante fideiusserim : nec mãdati [f] actio,nec negotiorum gestorum [g] est. Sed quidam utilẽ putant dari oportere,quib.non consentio [h] secundum quod & Pomponio uidef.

Caius li.iij. ad edictum prouin. XLI.

POtest & ab una duntaxat parte mandati iudicium dari. [i] Nam si is, qui mandatum [k] suscepit, egressus fuerit mandatum: ipsi quidem mandati iudicium non competit : at ei, qui mandauit, aduersus eum competit.

Si mãdatarius mandantẽ decipit.actione mãdati tenetur.B.

Vlpianus lib. ix. ad edictum. XLII.

SI mandauero tibi, ut excuteres uires hæreditatis:& tu, [l] quasi minoris sit, [l] eam a me emeris, mãdati mihi teneberis. [m] Tantundem,& si tibi mãdaui, ut uires excuteres eius,cui eram crediturus, & renunciaueris † eum idoneum [n] esse.

Idem libro xxiij.ad edictum. XLIII.

b Agitari solet. quæ subijcitur statim, fideiussor.&c.

c Liberetur. certe regulariter non licet, quandoque sic ut hic subijcit, nec &c.Acc.

d Condemnetur. Hic nota quod in casibus etiam ante quam soluat fideiussor, agit mandati. Primus si condemnetur:ut hic. Secundus si diu stetit in obligatione : ut hic. Sed quantum tempus intelligitur diu? Resp. decennium : ut j. qui & a quibus ma. l. sed si hoc eo. §. Aristo. uel uerius arbitrio iudicis : ut j.de iure deli. l. j.in fin. Tertius est si obtulit & consignauit & deposuit : ut inf.eo.l. qui mutuã. §.fideiussor. Quartus, si hoc actum est,ut ad tempus teneatur: ut sup ea.l.& C.eo.l pro ea. Quintus. si cœpit sua bona dissipare reus: ut hic,alias non, nisi soluat:ut sup.de cõd. inde leg.indebitum. Accur.

ET Aristoni. CASVS. Quæritur an depositum & mandatũ ita contrahi possint, ut res sit periculo depositarij & mandatarij? Dicitur quod sic. & hoc placuit Aristoni,& Celso patri.

e Periculo. quod culpa etiam leuissima contingeret. sic enim & alibi ponitur sup.commoda. l. si ut certo.§. commodatum autem.& sup deposi.l.j.§. sæpe. sed hæc culpa etiam sine pacto uenit in mandato. secundum Ioan.ut C. manda. l. a procuratore. licet alij contra,sed in deposito non,nisi ex pacto.unde secundum nos operatur casum fortuitum, ne nil operetur.argumen. infra de lega.j.l.si quando circa mandatum autem si loquaris de extrinseco periculo, non de eo quod in re contingeret,esset pactum necessarium : ut sup.eodem.l.ita. §. quod si fundum. in casibus autem fortuitis qui sine culpa & sine mora contingunt, pactum speciale est necessarium : ut dixi sup.si quis cau. l. sed & si.§. quasitum.Acc.

SI pro te. CASVS. Titius qui pro me(qui præsens aram,& uetabam) fideiussit:an habeat actio. mandati? Dicitur quod non. licet quidam dicant sibi competere quod non est uerum. Vns.

POtest. CASVS. Dicit iurisconsul. quod aliquando contingit quod mandati ac. tantum datur ab una parte. & est exemplum : si tibi mãdaui, ut fundum emeres pro certo pretio : & tu fueris egressus fines mandati, habeo action. mand.contra te : & non tu contra me. Vinia.

i Dari. Nota mirabile:quia licet sui natura pariat obligationem hinc inde, tamen quandoque, cõtra : ut hic.sic etiam in locatione: ut inf. lo.l.si ano. §. interdum. sic & in emptione : ut C. de action.emptio.l. Iulia. §. si quis a pupillo.& institu. de authot.tut.§.j. Accursius.

k Mandatum. aliud protsus faciendo : ut si emit domum Sempronianam, cum ei fuerit mandatum : ut emeret Seianam : ut supra eodem.lege diligenter. secundum Ioann. Vel dic nisi quod ex mandato impedit : tunc enim in id competeret : ut supra eodem. lege, sed Proculus. secundum Azonem.

SI mandauero. CASVS. Volebam uendere hæreditatem mihi delatam, mandaui tibi ut inquireres uires eius. denunciasti mihi quod non erat bona:& quod uolebas eam emere : emisti pro quinquaginta. cum ualeret centum. teneris mihi mandati:hoc in prima. Idem est,si cum uolebam mutuare Titio, mandaui tibi:ut inquireres utrum esset idoneus:quia teneris mandati. Vlpianus.

l Minoris fit.alias minor sit,&c. Acc.

m Teneberis. & bo. intellige quando non induxisti me dolo,ut uenderem,sed ut paruum uenderem. alias ipso iure non ualeret contractus. & de dolo ageretur : ut inf.de ac.emp.l. Iulianus.§ si uenditor.& §. per contrarium.& sup.de dolo.l.& eleganter.in prin. Ac.

n Idoneum.cum non erat. Ioan.sed si sine mandato eum idoneum mihi affirmasti tui lucri causa, de dolo teneris:ut sup.de dolo,l.quod si cum scires.

† P.F.illa.

† A.F confabat. Fideiussor quãq; ante solutionẽ agere põt.

† Fideiussor an P.F.

† Ang. in §.actio.ai. insti. de actio.in ar. coll dicit istum tex singul. ad hoc quod pręstatio siue denũtiatio prohibitionis ipsius domini ergo gestorẽ est tantæ importantiæ, ut post eã factam gestor non habeat actionem etiam utilem,quam aio utiliter gesserit.simile text. est atmen in le. fi. cod.ut. C ibi,nullam actionem.&c.

† al. add. &.

Denunciaueris.

Qui man

Qui mandatũ suscepit, ut pecunias in diem collocaret, isque hoc fecerit: mandati conueniendus est, ut cum dilatione temporis actionibus cedat.

Qui non vult facere id, ad quod scit se teneri, & pôt: est in dolo. Bar.

XLIIII.

DOlus est, si quis nolit persequi, quod persequi pôt: aut si q̃s non exegerit, ꝙ exigere pôt: aut si quis nolit soluere, { quod exegerit. }

Mandati actione pot agere mandatarius cùm mandatũ impleuerit: aliàs non. Bar.

XLV.

SI mandatu meo fundum emeris, utrum cùm dederis pretiũ, agis mecum mandati: an & antè, quàm des, ne necesse habeas, res tuas uendere? Et rectè dr̃, in hoc esse mandati actionem, ut suscipiam obligationẽ, quæ aduersus te uenditori cõpetit, Nã & ego tecũ agere possum, ut præstes mihi aduersus uenditorẽ empti actionem.

Sed si mandatu meo iudiciũ suscepisti: manente iudicio, sine iusta cã g nõ debes mecum agere, ut transferatur iudicium in me. Nondum.n perfecisti mandatum. h Item si dum negotia mea gereres: alicui de creditorib. meis ꝓmiseris: & antequã soluas, dicendum est, te agere posse, ut obligationem suscipiam. Aut si nolit creditor obligationem mutare: cauere tibi debeo, defensum iri te. Si iudicio te sisti, ꝓmisero, nec exhibue

QVi mandatum. Casus. Mandaui tibi ut pecuniam meam crederes usq; ad certum diem. an possim conuenire te iudico mãdati? Res. ꝙ sic: vt scilicet act. cedas in illum diẽ, in quem contraxisti. a Collocaret. i. pecuniam mandatoris mutuam daret in certũ diem reddendam. Ac.

Actionibus. Ex hoc enim agitur mandati, ut fiat prius quam detur: vt infra, eo. l. si mandato meo. §. quoties. sic & agitur mandati ut cedatur actio. sup. depos. l. j. §. si ucio tuo nomine. & sup. e. l. idemq; §. si cui mãdauero. A.

DOlus. Persequi potest. Persecutionis uerbo extraordinaria persecutio continetur, ut si de commissi persecutio: vel si qua similis extraordinaria inuenitur: ut notat, de uer. sig. l. pecuniæ uerbũ. §. hæc actio. secũdum Azon. Vel dic quod hic ponitur etiam pro ordinaria actione in rem: vt quia pecuniam mandantis sub pignore mutuauit: & non uult hypothecaria agere. uel ter niod. ut quia rem emit mandato domini: & nõ fuit dominium domino quæsitum: vt quia nec tradens nec accipiẽs hoc gessit, & sic intelligitur. ĩ. de acq. re. do. l. rea ex mandato ꝙ aũt subijcit, exegerit. s. actione in personam quod pôt. exigere, ut quia habet mandatum: alias non pôt: & non esse in dolo: ut hic, & ã. de neg. gest. l. si pupilli. §. ñ. & l. sin autem. & de pett. hær. l. sed & si lege. §. quod aũt ait. & l. si quid possessor. §. illud. nam habere uidetur, qui potest exigere: vt inf. sol. mat. l. si uero. §. peruenisse. Acc.

Exegerit. De hoc habes hic, & sup. eo. l. si procuratorem. §. dolo. & sup. depo. l j. in fi. Et nota quod hæc lex fingit dolum. sic & alias ĩ. ad leg. Falcid. l. dolo. & hac rõne uidetur, quod ille qui scit se mihi in aliquid teneri, & non soluit cum exigo: sit in dolo. quod patet in auth. qua in prouincia. C. ubi de crim. agi opor. & quia plerunque damnati infamantur: ut sup. de infa. lega. furti. §. mandati. & plerunque in litem iuratur. quod nõ fit nisi propter dolum: vt sup. de in li. iur. l. in actionibus. Item periculum in debitorem transfertur etiam si non erat: ut inf. de leg. j. l. cum tea. §. h. Ac.

SI mandatu. Casus. Mandaui tibi, ut emeres mihi fundum. emisti, & pretiũ usque ad mensem soluere promisisti. an iudicio posiis me conuenire, ut accipiam obligationem quæ compeiit contra te uenditorem? Resp. quod sic: quia ego agere potero, ut cedas mihi act. empti contra uenditorem. hoc in prima. Sed quid si mandaui tibi ut ageres nomine meo aduersus Titium: & pendente iudic. uis me conuenire iudicio mandati ut transferam in me iudicium: an sis audiendus, quæritur? Et respond. ꝙ non. hoc in secunda. Sed quid si gessisti negotia mea, & cum mandato uel sine, non curo: & creditori meo soluere promisisti: an ante solutionem possis agere, ut suscipiam obligationem? Resp. quod sic. Sed si nolit creditor mutare obligationem, cauebo me te defensurum. hoc in tertia. Si iudicio. Si promisisti te iudicio sisti certo die, an ante diem agere possim ut me liberes? Et dicitur quod sic Sed si. mandasti mihi, ut pro te creditori tuo soluerem: & ego promisi: & hoc nomine condemnatus sum: an mihi mandati tenearis? Et respon. quod sic. Quoties Quandoque aliquis mandato alterius se obligat: & antequã soluat, agere potest mandati: sed non ad hoc agit, ut mandator soluat, sed vt mandator eum liberet. & sicuti æquum est eum qui act. est nactus per mandatum alterius, mãdati iudicio eam præstare. ita æquum est. ut per mandati actionem liberationem consequatur.

Quod mihi. Tenebaris mihi in c. ad mandatum tuum stipulatus sum ea animo nouandi a debitore tuo, agere potero mandati ad consequendũ quod minus a debitore tuo seruare potero. Videbatur quod non quia is qui debitorem suum delegat, se liberat. sed secus est in isto casu: quia hæc delegatio erat facta periculo delegantis.

e Vt suscipiam obligationem. Quæritur quare ante quam soluat, agit: cũ fideiussor non possit, nisi prius soluat, præterquam in casibus: ut dixi sup. eo. l. Lucius? Resp. ꝙ fideiussor de soluendo se obligasse uidetur: vt sup. de condit. inde. l. indebitum. & dixi sup. de negot. gest. l. si quis mandato: Item not. hic ex parte rei fieri procuratorem in rem suam: vt sup. fam. erci. l. plane. in fi. & dixi supra. de condi. inde. l. fi. §. Titius. sed nisi creditor nolit mutare, cauebo tibi: vt inf. ij. respon.

Actionẽ. Vt sup. eo. l. ita ut oẽs. in fi. & ar. sup. eo. l qui mandatum suscepit. Et sic not. ꝙ ubi emolumẽtũ ibi & onus: ut ĩ. de uulg. subst. l. & si contra tab. in fi.

g Sine iusta causa. Quæ multæ sunt: vt sup. de procura. l. filiusfa § fi. & legibus. seq.

h Mandatum. Et ita adiuuari non decipi beneficijs non oportet: ut sup. commo. l. in commodato. §. sicut. sic & tutelæ non pôt agi, nisi finito iu eiæ officio ut infra, de tute. & ra. distra. l. nisi fiora. in prin.

Gereres. Vel cum mandato, uel sine mandato: & dic omnia. Sed quid si mandato tibi n. creditori meo promittas animo nouandi? Resp idem. secus si ut fide iubeas. ꝓ sine aĩe nouandi. ut no. ĩ. in §. si iudicio in fi.

Defensum iri. scilicet a me.

P. F. agere. al. agere

P. F. actionem.

P. F. defensurum te.

k Vt me liberes. Sic enim impletum est mandatum. nam iuxta quod mandatum fuit, promisi ut sisteret: nec per eum stetit quin sisteret: itaque stipulatione cõmissa, potest agi ut liberetur. Acc.

l Factus sim s. possum agere, ut me liberes. secus autem in fideiussore. & est ratio: quia reus promittendi reum principalem liberat: eum obligationem animo nouandi suscipiat: unde agit quasi soluisset: ut s. eod. l. inter. §. si is qui fideiussori. fideiussor uero ipsa fideiussione non liberatur: unde non agit, nisi soluerit: nisi in casibus ut s. eo. l. Lucius. Azon. Vel si uelis dicere, dices quod fuit pro te reus promittendi non patiendo te obligari quo casu etiam quandoque uidemr impletum mandatum, cum a futura obligatione te liberaui.

Diximus. s. primo, secundo, tertio, quarto, quinto, & sexto respon.

Faciendi causa. s. ut liberet, uel ut actionem cedat, ut in primo casu huius legis. Ac.

c Cogimur. Nos. s. procuratores.

d Iudicio. Directe.

Obligatos nos. procuratores.

Actionem. Cõtrariam.

g Sumptibus. Puta in litem: ut supra, de procur. l. qui proprio. §. litis. uel ad fructus colligendos ut sup. eo. l. idemq;. §. Item Labeo. & alios similes: ut J. eo. l. si is. §. fi. uel etiam si fideiussi pro te in contractu in quo pœnam promisisti in quam incidimus. uel accepi interim mutuam pecuniam sub pœna uel usuris: & solui totum. & sic summa multiplicabitur. Ac.

† al. add. quoque.

No. quòd fideiussor sumptus quos, fecit in lite repetit a reo.

† In P. Fl. an illo. v. prob. posito. ut & alias sæpe.

ro: & antequam præstem mandati agere possum, vt me liberes: uel si pro te reus promittendi factus sim. Sed si mandauero tibi, ut creditori meo soluas, tuque expromiseris, & ex ea cã damnatus sis: humanius est, & in hoc casu mandati actionem tibi competere. Quoties autẽ ante solutam pecuniã mãdati agi posse diximus: faciendi cã, non dandi tenebit reus. Et est æquũ, sicut mandante aliquo, actioné nacti cogimur eam pstare iudicio mandati: ita ex eadẽ cã obligatos nos hĩo mandati actionẽ, ut liberemur.

Reus tenetur fideiussori ad id, in quo crevit obligatio sua caud. mutatio. Bar.

Si fideiussor multiplicauerit summã, in qua fideiussit, sumptibus ex iusta rõne factis: totã cã prę stabit is, pro quo fideiussit. Quod mihi debebas, a debitore {tuo} stipulatus sum periculo tuo: posse me agere tecũ mandati in id, ꝙ minus ab illo seruare potero, Nerua Atilicinus aiunt, quamuis id mandatũ ad meã rem pertineat: & meritò. Tunc. n. liberatur is, qui debitorem delegat, si nomen eius creditor secutus est: non cùm periculo debitoris ab eo stipulat. Idem iuris est, si mandatu fideiussoris cum reo egissem: quia sequente mandato liberaretur ex priore causa.

Si fideiussor soluit aliud vilius, vt principalem liberet ab obligatione maiori, mandati actione repetit. Bar.

I [illegible]

XLVI.

SI quis pro eo spoponderit, quia ita promisit: si Stichum non dederis, centum milia dabis: & Stichum redemerit nili°, & soluerit, ne c[e]ntum milium stipulatio committatur: constat posse eũ mandati agere. Igit cõmodissime illa for[m]a u[el] mã[da]tis [illegible] ut quo [illegible] c[er]tum mandatum: [re]cedi a forma non debeat. at quoties incertum, uel plurium cau

tra J. de uerbo. obl. l. qui bis. nam hic bis se obligauit. Respon. bis quem obligari pro eadem re non est prohibitũ, imo permissum, ut hic, & J. de fideiu. l. hæres a debitore. §. non est. sed bis soluere sic: ut in l. contrariam & inf. de reg. iur. l. bona fides. certe imo & hic tollebatur prima cum nascebatur secunda Acc.

n Meam. Alias meam. & alias tuã: sed habeat meam. unde non uidebatur teneri: sed tamẽ tenetur hic, & supra eo. l. si mandauero. §. interdum.

o Liberatur. Animo nouandi a prima obligatione & secunda.

Idem iuris. supra de procu. l. licet §. ea. in fin. contra. solue ut ibi.

Egissem. Animo nouandi.

Mandato. Id est, propter mandatum quod parit sequentem actionem mandati. contra fideiussorem.

Liberaretur ex prio[re] causa. & ex nouo mandato incipit teneri. qui enim delegat, soluit quantum ad primã obligationem: ut su[pr]a ad Velleia. l. quamuis. §. interdum. & inf. de noua. l. delegare.

1 quis.

Habens propositum dandi tibi Stichum, dixi tibi: si non dedero tibi Stichum, dabo tibi c. nomine pœnæ. & fideiussi. dedi, fideiussor redemit Stichum a Titio cuius erat, & tibi soluit. an possis conuenire me mandati, quæritur? Et respon. quod sic. uidebatur quod non [qui]a Stichus non erat in obligatione. hoc in prima. In secunda proponit duas regulas. Prima est quod quotiescunque quidem certum est mandatum non est recedendum a forma. Secunda est, quod quando mandatum est incertum. i. de re incerta: puta ut emas seruum: uel si una res est in obligatione alia in solutione, ut in superiori casu: tunc licet aliter fiat quam sit mandatum: dum tamen expediat mandati, erit mandati a[cti]o. Vt [illegible].

1 Mandati agere. Videbatur contra: quia quod soluit, in obligatione non erat: ut inf. de act. & obl. l. obligationum fere. §. [illegible] & inf. [illegible] §. [illegible]. Ac.

Certum mandatum. [i.] de c[er]ta, uel facto.

Non debeat. Vt sup. [illegible] di[li]genter.

Incertum. i. de re incerta: ut emas seruum in genere. uel etiam de re certa, sed incerta [illegible] puta de [illegible] emendo: sed non taxato p[re]tio: ut sup. eod. [illegible]

P. F. ad [illegible].

[illegible]

[illegible]

a Plurium causarum. ut unius rei quæ sit sub conditione in obligatione, alterius quæ sit tantum in solutione: sicut sup. posuit in casu.
b Præstationibus. Id est, alia præstatione.
c Expedierit. ut in casu proposito, ubi solus Stichum expediebat: licet in obligatione non erat. Acc.

a Contingere. ut inf. de euic. l. qui alienam. & inf. de sol. l. is qui alienum.

sarum: tunc licet alijs præstationibus exoluta sit causa mandati, quam quæ ipso mandato inerat: si tamen hoc mandatori expedierit, mandati sit actio.

Abesse uidetur dos eo ipso quòd maritus sustinet onera matrimonij. Bar.

Pompo. ius l . . . ex . . .

XLVII.

IVlianus ait. si fideiussori uxor doti promiserit, quod ei ex causa fideiussoria debebat, nuptijs secutis, confestim mandati aduersus debitorem agere eum posse: quia intelligat abesse ei pecuniam, eo quod onera matrimonij sustineret.

Solut.o q . . . do non liberat debitor . . . non parit act . . . m . . . lati sed reten . . . liste . . . lutione n . . . stur act . . . Bar.

Si is, qui pro te hominem dare fideiussit, alienum hominem stipulatori dederit: nec ipse liberatur, nec te liberat: & ideo mandati actionem tecum non habet. Sed si stipulator eum hominem usuceperit: dicendum esse. Iulianus ait, liberationem contingere. Eo ergo casu mandati actio post usucapionem demum tecum erit.

Qui parcit pudori alterius. ad alterius commodum: non excusatur secus in eo qui parcit pudori proprio. Bar.

Celsus lib. vij. Digestorum.

XLVIII.

QVintus Mutius Scæuola ait: si quis sub usuris creditam pecuniam fideiussisset, & {cùm} reus in iudicio conuentus, recusare uellet sub usuris creditam esse pecuniam, & fideiussor soluendo usuras potestatem recusandi eas reo sustulisset: eam pecuniam a reo non petiturum. Sed si reus fideiussori denunciasset, ut recusaret sub usuris debitam esse, nec is propter suam existimationem recusare uoluisset: quod ita soluerit, a reo petiturum, hoc bene censuit Scæuola.

Parum enim fideliter facit fideiussor in superiore casu, quod potestatem eximere reo uidetur, suo iure uti. Cæterum in posteriore casu non oportet esse noxiæ fideiussori, si ipse pepercit pudori suo.

Mandatum quod fit. solum gratia mandatarij, non est obligatorium. Vel sic: Mandatum quod reseruatur ad utilitatem mandatis, est uerum mandatum. secus ad utilitatem solius mandatarij. Bal.

Cùm mando tibi, ut credendo pecuniam negotium mihi geras, mihique id nomen præstes, {& ut} periculum & emolumentum meum sit: puto mandatum posse consistere. Cæterum, ut ibi negotium geras, tui arbitrij sit nomen: id est, ut cui uis, credas, & tu recipias usuras, periculumque, duntaxat ad me pertineat: iam extra

A IVlianus. Debebam Titiæ decem & Seius pro me fideiussit: Titia nupsit Seio: & ei illa decem pro quibus nomine fideiussionis obligatus erat, promisit: an statim possit me conuenire mandati? quæritur. Et respond. quod sic: quia onera sustinet matrimonij: sic non habet ex causa lucratiua. Si is. Promisisti mihi hominem: & Titius pro te fideiussit. Stichum seruum alienum mihi soluit: an tibi contingat liberatio, ut Titius possit te conuenire mandati? quæritur? Et respond. quod non. hoc in prima. Sed si Stichum usucepit, contingit liberatio: & Titius aget mandati. hoc in secunda. Viuianus.

Iulianus ait. Casus est, quod quidam fideiusserat pro alio apud mulierem creditricem: dum idem fideiussor eandem mulierem in uxorem acciperet: idem fideiussor passus est dotem uxorem promittere sibi, quam ipse debebat ex fideiussione. Ac.

Abesse ei pecuniam quasi dicat non est liberatus ex causa lucratiua: ut infra, de ac. & oblig. l. ex promissione. quod si esset, non ageret: ut supra, eod. l. idem. §. si. Ac.

Si is, qui pro te hominem in genere & in mala ratio quia in multis casibus fideiussor etiam ante quam ipse uel reus liberetur: ut s. e. l. si mandato meo. §. quotiens. & l. Lucius. & C. eod. si pro ea. & ideo dicit quod non agit, eo quod te liberauerat: sed ibi nec alia ex causa agitur quia nullus de illis casibus est.

QVintus. CASVS. Accepi mutuam pecuniam a Titio sub usuris. & Seius pro me fideiussit, conuentus ego nolui soluere usuras, dicens non esse promissas: uel promissas, sed nudo pacto fideius. uolens bona fide agnoscere eas, soluit: an iudicio mandati possit eas consequi? Et respon. quod non. Sed quid si conuentus fuerit fideius. & ego denunciaueram ne usuras soluat: & is pro conseruatione famæ suæ soluat: an repetere possit? Et respon. quod sic: quia in primo casu non fecit fideliter: licet fideiussor uelit mihi adimere ius meum, per quod nego pecuniam deberi sub usuris in posteriori casu: non debet fideiussor uersari in damno. Cum mandauero. Mandaui ut pecuniam tuam meo nomine Titio mutuares, & meo periculo: an constat mandatum? Et respon. quod sic in prima. Si uero ut mutuares suo nomine, & tuum sit commodum & periculum, potius est consilium quam mandatum. Vi.

b Vellet. uel falso uel etiam quia pacto tenus tantum debitæ erant. Acc.

Soluendo. s. extra iudicium. Ac.

Pecuniam. i. usuram: quia de ea tantum erat quæstio.

Fideiussori. conuento.

Existimatione. i. famam bonam conseruandam. sic ponitur j. de uar. cog. l. cognitionem. A.

Suo iure uti. s. negando usuras deberi uel iuste uel iniuste. ut dixi.

Pudori. No. ar. emptorem posse de euictione agere etsi de calumnia non iuretur cum sciat rem gignere ad actorem: quia non debet compelli peierare. ut hic. & j. de ac. empt. l. emptorem. in pri. & j. de adm. tu. l. quoties. §. si ut. & ar. su. de I li. iur. l. uideamus. § j. & s. ti. j. l. bona fides. §. incurrit.

b Pecuniam. tuam.

Margin: numerat. — P.F. erit. — atendi. — P.P. pepercisset. — manda uero. — P.F. meum in eo periculum. — al. add. si. — al. add si. mandaui. — usque. — Emptor quandoque de euictione agere potest.

a Formam quæ uidetur potius cōsilium fuisse, quā mandatum obligatoriū: ut s.e.l.ij.§.fi.& ideo nō datur mandati actio nisi quando alias nō eras mutuaturus: ut diximus s.e.l.si remunerand.§.apud Iulianū, licet non crederet suam: arg. C. de bon.ma.l.j.ibi, tanquam procurator uendidit. prima tamē uerior est: ut no. plene de hac materia s.de offic.pro. Cæs.l.j.cum nullæ leges in hac materia sibi inuicem contradicāt. Et nota hic quod qui de euict.tenetur, non uindicat: ut infra, de euict. lege.uendicantē. & sic tractatur ēt hoc casu de euictione, nō solum de mandato.

mandati formam [a] est quemadmodum si mandem, ut tibi quemuis fundum emas.

Qui uendidit ut procurator, de euictione tenetur. Et idea si euincit. exceptionem repellitur. Item qui mandauit uendi rem suam ex una causa, quam suam probat, ex alia causa non poterit uindicare. Bar.

Marce[llus] Lib. [..] Di[gestorum].   XLIX.

SEruum Titij [b] emi ab alio bona fide, & possideo. mandatu meo eū Titius uendidit, cùm ignoraret suum esse: uel ꝯtra, ego uendi illius [c] mandatu cùm forte is cui hæres extitit, eum emisset. [d] De iure euictionis, [e] mādato [f] quæsitum est. Et puto [g] Titium, quamuis quasi procurator uendidisset, obstrictum emptori esse: [h] neque si rem tradidisset, uindicationem [i] ei cedendam. & idcirco ꝙ mādati eum non teneri: [k] sed contrariam ꝙ mandati agere posse, si quid eius interfuisset quia forte uenditurus non fuerit. Contra mandator [l] si ab eo [m] rem uindicare uelit, exceptione doli summouetur, [n] & aduersus uenditorem testatoris sui habet ex empto [o] iure hæreditario actionem.

Qui soluit pro fideiussore, potest ab eo repetere. & fideiussor à principali. Bar.

Cels[us] lib. [...] Dige[sto]   L.

SI is, qui negotia fideiussoris gerebat, [p] ita soluit [q] stipulatori, ut reū fideiussoremque liberaret, idque utiliter fecit negotiorum gestorum actione fideiussorem habet obligatum. nec refert, ratū habuit, [r] necne

SEruū. [Casus.] Habebā seruū: Titius eum emit a nō domino. mādauit mihi, ut eū uenderē, & uendidi eū ignorans esse meū: postea cōperi eū fuisse meū an Titi⁹ posset agere contra me mandati, ad pretium? Et respon. quod non: & adstrictus sū ad tradēdum emptori: neque eum uindicare possū si tradiderim: sed Titi⁹ mihi tenetur mā. si in aliquo mea īterfuit, ut si eū aliter non essem uēditurus. Sed pone quod habebā seruum & Titius eū emit a nō domino bon. fid. cui Titio successi. mandaui procuratori meo, ut ipsum uēderet: quia credebam eū meum esse ex causa hæreditaria, cū alias esset me⁹: an mihi uindicāti seruū ab emptore obstet except? Et dicitur quod sic: sed contra eum q uēdidit eum testatori meo, habeo regressum nomine euictionis. Vi.

b Seruum Titij. Duos ponit casus: thema primi procedit usque illuc, uel contra. quæstio eiusdem est ibi, & de mādato quæsitum est. an scilicet detur actio mā pati directa, uel contra. Sol. etiam consequenter ponitur, & puto, &c. usque illuc, contra mandator. &c. Alius casus incipit ibi, uel contra, & eius quæstio consequenter ponitur, de iure euict⁹ quæsitum est. Sol. autē est in fi. contra mādator, &c. dic ergo. seruū Titij, &c.

c Illius. scilicet Titij ueri domini.

d Emisset a non domino, cum Titius erat dominus. Io. cum ex ancilla sua erat natus.

e De iure euictionis. In secundo casu. Azo. sed certe & in primo similiter de eo tractatur. Acc.

f Mandato in primo casu. Azo. sed certe in secundo similiter de eo tractatur.

g Et puto. ecce solutio primi casus.

h Emptori esse, ad rē tradendam & de euic. cauear. quia cautione etiam finita procurator tenetur: ut sup. de procur. l. procurator qui pro euic. secus autem in tutore: ut arg. cōtra. C. de adml. tu. l. cū quidam. in uer. Inuenimus & est ratio. quia necessarium est illud officium, hoc spontaneum: ut C. de ne. gest. l. tutori. Acc.

i Vindicationem. Imo uidetur cōcedi ei rei uin. qa errabat credens rem alienam, quæ erat sua: ut inf. de acqui. re. do. l. si procurator. quæ est cōtra. Sol. hic indemnis actione mādati seruari poterit, ibi nō quia nō erat soluendo. Vel hic quāuis non amiserit dominiū. exceptione repellitur, si petatur, uel hic tanquā suam

k Nō teneri. Vt cedat actiōes quas habet cōtra eum, cui uendidit, ad ꝑtium: uel ut ꝑtiū sibi solutum restituat mādatori. abest enim sibi res sua, unde & tenetur ꝑtiū amplius: & si quid plus interfuit sua, per contrariam mandati actionem petit: ut statim dicit.

l Cōtra mandator. i. in cōtrario casu. & sic soluit hic quæstionem secundam.

m Ab eo. cui uēdidit seruū procurator mandato domini mei: qui tñ credebat ī a dominum tantū ex hæreditaria causa: & ideo quasi tantū ex hac causa dominus mandauit de uendendo, q prius erat dominus, unde nō potuit fieri dñs ex hæreditaria causa. nemo enim ex duabus causis dominus esse potest. licet possidere possit aliquis ex diuersis causis: ut j. de acqui. pos. l. ij § ex plurimis, licet ergo errasse uideatur, tamē non reuocat proprium factum suum. & est ar. s. de pig. ac. l. rem alienam. j. respon. & inf. q & a qui. [..] si seruo alieno. & inf. de li. cau. l. filium. & sup. de re uin. l. si a Titio.

n Doli summouetur. dolo enim uindicat quod uendere mandauit: ipse enim uendidisse uidetur: & sic de mandato etiam hoc casu tractatur.

o Ex empto. nō ad duplum licet sit permissa, si res euincatur: quia nō est uere euicta: sed ex empto. cum sit quasi euicta ad simplum: ut infra, de hære. uend. l. ij. §. si Titius. & de euict. l. non tamen. & l. si ei cui. §. j. & l. si uendideris. §. fi.

SI is. [Casus.] Fideiussi pro te, gestor nego. meorū soluit, habebit me obligatum ac. nego. gest. ego te manda. etiā antequam soluā gestori meo. Siue. Promisisti Titio decem corbes frumenti: & Seius pro te fideiussit. Si Seius pro te frumētū soluat optimū, cum med ocre inuenire non poterat, & per solutionē eius contingat liberatio: an id iudicio mandati consequi possit quæritur? Et respon. quod sic. idē est, si promisit Stichum, & eum fideiussor soluit: licet postea decessit. Viuianus.

p Gerebat. sine mandato. Accur.

q Soluit. nomine fideiussoris. Accur.

r Ratum habuit. cum enim sibi sit gestum negotiū utiliter

P. F. ut mān.

uendita orā.

vtiliter, cogitur habere ratum: vt supra, de negotijs gestis l. Pomponius.

a Etiam. Litera est communis, sed fideiussor antequam solueret, &c. secundum Py. est, sed & si fideiussor antequam, &c. Acc.

fideiussor. et [a] antè, [b] quã solueret pcuratori [c] pecuniã, simul [c] ac ratum [d] habuisset: haberet tamen mãdati actionem. [e]

Fideiussor repetit debitum quod soluit, & si quid vltra soluerit. B.

Siue cùm frumentum [f] deberetur, fideiussor Aphricũ [g] dedit: siue quid ex necessitate soluendi plus impẽdit, [h] q̃ pretiũ esset solutæ rei: siue Stichum soluit, isq; decessit, si aut debilitate flagitiove ad nullum pretium [i] fui redactus est: id mandati iudicio consequetur. [k]

Soluens ante diem per errorem iuris vel facti minus probabilem, non repetit: nec ante diem mandati agit. Bal.

Iabolenus lib. ix. ex Cassio. LI.

† Fideiussor quamuis per errorem, [l] ante diem pecuniam soluerit, repetere † tñ ab eo [m] non potest: ac ne mandati quidem actionem antè, quam dies soluendi ueniat, cum reo habebit.

In obligatione generis liberatur quis dando vilißimum, quod est in ipso genere. Bar.

b Procuratori. Suo, qui eius nomine soluit creditori, qui gerebat negotia sine mandato.

c Simul. i. statim.

d Ratum. Maxime, nam semper fingitur habere ratũ, ut mõ diximus, secundum Azon. Alij dicunt q licet ante ratihabitionẽ sit suum negotium quantum ad hoc, ut teneatur: non tamen quantum ad hoc, ut agatur: vt hic dicitur.

e Actionem. Tñ quia ipse soluisse uidetur quod alius pro eo soluit: tum quia id ei abest. in quo est obligatus: ut sup. de neg. gest. l. si quis mandato.

f Siue cum frumẽtum. s. in genere.

g Aphricum. q est optimum: quia aliud non inuenit. si enim inuenisset, etiam mediocre poterat soluisse ut dices inf. eo. l. fideiussorem. & facit ad hoc sup. eod. l. si mandato. §. fideiussor.

† al. add. s.

† P. F. gener.

h Plus impendit. propter pœnam.

i Pretium. Propter mortem. Acc.

k Consequetur. s. quanti tunc erat, cum soluit: licet postea decesserit: & ad nullum pretium sit redactus: vt hic, & sup. e. l. hominẽ. A.

Fideiussor. CASVS. Si fideiussor pro debitore in diem soluerit ante diem, non aget manda. nec antequam dies ueniat, repetet. Vi.

l Per errorem. Iuris: secus si facti: vt quia d'atio erat data reo: vt sup. e. l. si fideius. §. non male. & §. si cum. imo & si facti, idem si modo idem facturus fuit: vt in suo proprio facto: quia credebat se pure promisisse: licet in diem promisisset. tunc enim est idem ac si in iure errasset: vt sup. eo. l. idemque. §. pen. & facit ad l. sup. eo. l. si mandauero. j. respon. Acc.

ADDITIO. Ista glossa semper allegatur ad hoc propositum: q debitor in diem soluens ante diem per errorem facti probabilem, potest repetere. idem tenet gl. in l. cum quis. C. de iur. & fac. igno. secũdùm Bal. hic.

m Ab eo Creditore. Ac.

Fideiussorem. CASVS. Si fideiussor pro debitore triticum soluerit, q liberando se liberare posset: nec aliud repetet, alioqui doli excep. sibi obstabit:

neque actione mandati illud consequetur, quam quod soluendo se liberaret reus a creditore. Viu.

n Quodlibet. Etiam uilissimum: vt arg. inf. de leg. iij. l. nummis. & sup. de cond. indeb. l. cum is. §. fin. & j. de tri. ui. & ole. leg. l. cum certũ. sed nõ est ita: vt j. de ædi. edic. l. si quid uẽditor. in fi. & infra de leg. j. l. legato generaliter. & C. de do. l. si quis argentum. §. si uero redditum quæ sunt argu. contraria. Vel dic aliud in quantitatibus, ubi exigua debentur: vt in primis concord. & hic. aliud in speciebus, uel artificijs: vt in alijs. in uniuersitatibus autem est idẽ q in summis: vt in d. l. inf. de ædil. edi. l. si quid. in fin. Ac.

ADDITIO. Solue aliter secundum Dy. hic, & dicas. quod loquitur in obligatione generis, in quo nihil est reperire ita uilissimum, quod habere non expediat, ibi loquitur in obligatione generis, in quo reperitur ita uilissimum quod habere non expedit: ideo tenetur debitor ad mediocre, & secundùm Bar. hic.

Idem lib. j. ἐπιτομῶν. LII.

Fideiussorem, si sine adiectione bonitatis tritici pro altero triticum spopondit: quodlibet [n] triticũ dando liberare posse existimo. a reo aũt non aliud triticum repetere poterit, q̃ quo pessimo tritico liberare † se a stipulatore licuit. Itaq; si paratus fuerit reus, [o] q dando ipse creditori liberari potuit, fideiussori dare: & fideiussor id, qd dedit, [p] id est, melius triticum condicet: † [q] exceptione eum doli mali summoueri existimo.

† liberari.

† condicat.

Fideiussor potest habere obligatum principalem & alium: vel principalem tantùm, vel alium tantùm. Barto.

Papinianus li. ix. Quæstionum. LIII.

Qui fide [r] alterius pro alio fideiussit præsente & non recusante: utrosque obligatos habet iure mandati. Quod si pro inuito, uel ignorante, † alterius mandatũ secuius fideiussit: eũ solum cõuenire põt, [s] qui mandauit: nõ ẽt reũ [t] pmittẽdi.

† P. F. alterutrius.

o Fuerit reus. s. frumentum, &c.

p Id quod dedit. Non necessitate. quod si fecisset, posset ad consequi iudicio mandati: vt supra eodem. l. si is qui. §. si.

q Condicet. Ab illo, pro quo intercesserit.

r Qui fide. Idest, mandato expresse. Puta: mandauit mihi Titius ut fideiuberem pro Seio: quod feci Seio præsente: & non contradicente. utrunque ergo actione mandati conueniam unum expresso, alium ex tacito: quia tacite mandare uidetur, pro quo præsente fideiubeo: vt hic, & supra eodem. l. si remunerandi. §. si passus. & l. qui patitur. & C. eo. l. si fideiussor.

s Conuenire potest. Quod si aliud tuum negotium fecit te præsente: idem quod hic, ut in contract. nisi inter adultum & curatorem: quia non præsumitur sententia in eis: alias sic. sed si ignores, tunc habet locum neg. gest.

t Non etiam reum. Actione mandati: sed actio. neg. gest. si contra ignorantem inuitum, uel melius tantum mandantem conuenis: cum mandator ipse reum liberasse per alium uideatur: non fideiussor qui tantum alterius mãdati intuitu fecerit: vt diximus supra, de neg. gest. l. ait prætor. §. si.

a Mouet. Ad dicendum quod illa pro quo intercessit, mandati teneatur.

b Pro alio. Absente qui non tenetur mandati.

terum.permu.l. ex placito. Sed an potest agere uenditor mandati, ut sibi retradatur? P. dicit quod non, sed ut manumittatur: ut hac l. dicitur. Bul. & Ioan. dicunt etiam ad retradendum posse mandati agi: ut C. si seruus ex.l.j.circa finem.

C Vm seruus. CASVS. Mandauit tibi seruus ut eum redimeres, an consistit mandatũ ut tibi contra dominum de peculio, uel contra te domino detur act? Et respond. q non. hoc in prima. Si uero mandaui ut eum emeres. & manumitteres: si emeris, & manumiseris: agam ego dominus ad pretium. si non manumittas, agam manda. ego dominus habita rõne affectionis meæ. hoc in secunda. Sed quid si nummis tuis redemeris: quia aliter non consisteret emptio, & tibi non contingeret liberatio: an possis agere de peculio? Et resp. quod non cogitauit de hoc contractu. hoc in tertia. Si liber. Liber homo seruiebat mihi bona fide: mandauit Titio, ut eum redimeret & manumitteret. Titius aget contraria manda. ad consequendum quod soluit, contra redemptum ita ut Titius cedat actionẽ contra me scilicet condictionem indebiti & ex empto. Viu.

† Consequatur.

† Ager.

† al. add. sum.

Nec me mouet,[a] q pecunia fideiussoris reus liberet. Id. n. ꝯtingit, & si meo mãdatu ꝑ alio[b] soluat.

Cum seruus se mandat emendum, emptione non secuta, mandatum est nullũ: ea autem secuta, mandatum retanualescit, vt dominus agere possit: non aũt mandatarius contra dominum. Item si liber homo se emendum mandauit, contrariam mandati actionem habet. Bar.

Idem lib. xxvij. Quæstionum. LIIII.

C Vm seruus extero[c] se mandat emẽdũ: nullũ mandatũ[d] est. Sed si in hoc mãdatũ intercessit,[e] ut seruus manumitteret, nec manumiserit:[f] & pretium consequeẽ † dñs, ut uenditor, & {ex} affectus rõne mandati agetur. †[g] Fingeẽ filiũ naturalem uel fratrẽ esse. Placuit. n. prudentiorib. affectus rõnem in bonæ fidei iudicijs habendam. Quòd si de suis numis emptor pretium dederit (neque enim aliter iudiciò uenditi liberari põt)[h] quæri solet, an utiliter de peculio agere possit? Et uerius & utilius vr̃, prætorẽ de huiusmodi ꝯctibus seruorum non cogitasse,† quibus se ipsi ratione mala dominis auferunt.[i]

Si apparet emptionem factã meo mandato non valere, procurator mihi tenetur credere actionem, si quam habet efficacem: alias secus. Bar.

Si liber homo bona fide seruiens, redimi se mãdauerit, idque numis emptoris factum sit: contraria mandati actione agi posse constat:[k] ut tamen actiones[l] prçstenẽ, quas habet emptor aduersus uenditorem finge nõ manumisisse[m] liberam per sonam emptorem.

Furtum sine contrectatione non committitur. Bar.

Idem libro j. Responsorum. LV.

f Nec manumiserit. Scilicet emptor.

g Mandati agetur. Vt manumittatur: nam de tradendo bene potest agere etiam si non intersit ratione effectus, secundùm Io. ut dixi. & nota hic considerari affectũ sic infra, de rat. & rat. distra. l. j. §. sed nonnullos. & infra, de ser. expor. l. seruus ea. & supra, de mino. l. si in emptione. & infra, de euictio. l. pater. in fi. Sed argum. contra supra, ad legem Aquiliam. l. si seruum. & infra, de ope. ser. l. fin. in fin. & infra, ad legem Falcidiam. l. pretia.

† P. F. quo se ipsi &c.

h Liberari potest. Nisi sciens acciperet: vt infra, de action. emption. l. ex empto j. respon. & supra, de posi. l. j. §. eleganter.

i Auferunt. Et ita de peculio non tenetur: ut hic, & supra, de in rem uer. l. ij. & iij. in principio. & hae eadem ratione non tenetur, nisi ipse uendiderit, secundum

c Cum seruus extero. id est, extraneo, non domino suo. tunc enim sine dubio nullum est mandatum: quia dominus rem suam non posset emere: vt inf. de reg. iur. l. neque pignus. Ac.

d Nullum mandatum. Vt vel extraneus contra dominum de peculio, uel ut dominus contra extraneum ex tali mandato agat uenditione non secuta, uel etiam secuta secundum Azo. & bene. plus dicit, quod nec seruus agit contra redemptorem ex hoc mandato uenditione non secuta, uel etiam secuta uenditione. ageret enim. & si non mandasset de manumittendo: vt infra, de ma. l. iiij. §. siue autem. sed hoc est falsum: vt ea. lege, de manu. §. si ab ignoto & quod dicit. §. si autem. quod non fuit dictum, uerum est in contractu: dictum tamen fuerat prius inter eos: alias manumittere non cogeretur, ut dixi. Item quod dicit, nullum, etiam hoc uerum ab initio secundum omnes: sed ex postfacto secuta uenditione ualidum efficitur secundum Ba. & Io. sed P. contra.

e Intercessit. a seruo ut ipse seruus manumittatur. ut subijcit. uel dic a domino: & hoc mandatum secundum omnes est nullum, nisi de emendo mandauerit, sed emptione secuta conualescit secundum omnes: & sic mandatum prius inutile efficitur post utile, sicut & pactum in præfatione dictum: ut supra, de pact. l. item quia in fin. & in contractibus innominatis: vt C. de

Azo. Sunt & alij casus, quibus dominus ex serui facto etiam de peculio non tenetur: vt si intercedat non in causa peculiari: vt infra, de fideiusso. l. seruus inscio. Item si donet: ut supra, de pact. l. contra iuris. §. si filius. Item si uouerat, sicut & filiusfamilias forte. vt infra, de pollici. l. si quis rem. §. uoto, secundum. Azon. Item si iudicium uel arbitrium subeat: vt supra, de pecu. l. iij. §. si seruus. in casu autem huius legis si de peculio teneretur, & seruo & pretio careret dominus. quod si suis numinis conuenit seruus ut ematur, dominus de peculio non obligatur: vt dictum est: sed potest consistere seruus in iudicio contra emptorem, ut manumittatur ex constitutione diuorum fratrum ut supra, de mã. l. qui se.

Dominus ex serui facto etiã de pecul. non semper tenetur.

k Constat. Contra, eum, qui est ademptus.

l Actiones. Ex empto, & condi. inde. secundum Acc.

m Manumisisse. Scilicet etiam de facto. nam si manumisisset. l. de facto (de iure enim non potest) de eui. actio perijsset manumissione secuta, sicut si esset mortuus: vt infra, de euic. l. si seruum. & l. si mancipium. in ptin secundum quosdam. tu dicas idem & si manumisisset, secundum Azo. & h. d ut sine quæstione procedat. nec enim manumittere põt. vt sup. de condit causa da. l. dedi. §. si liber. & sup. eod. l. si procuratorem §. si liber. & alia. l. si seruum. loquitur. in stipulatione duplæ.

Procu-

PRocurator. CASVS. Procurator meus, cui aliquam rem tradidi, eam mihi non restituit. an furti teneatur? Respon. quod non: sed mandati. Vi.

a Subtraxit. i. non contrectauit. Acc.

b Nun reddidit. s. non contrectando contra domini uoluntatem, sed apud se retinendo. nam sine contrectatione furtū fieri nō potest: ut infra, de fur. l. j. §. si. & l. inficiando. j. respō.

† P.P. qui non res inclusas.

PRocurator, q res nō inclusas [a] subtraxit: sed sibi traditas non reddidit: [b] iudicio mandati, non furti tenetur.

Quæ causa dubitationis tollendæ contractibus inseruntur, ius commune non lædunt. Bar.

Idem li. iij. Resp. LVI.

QVi mutuam pecuniam dari mandauit: omisso reo ꝓmittēdi, & pignoribus non distractis eligi poterit. qđ uti liceat, [c] si literis [d] exprimatur: distractis quoque pignoribus ad eum [e] creditor redire poterit. Etenim [f] † quæ dubitationis tollendæ causa contractibus inseruntur, ius commune non lædunt.

Fideiussor, q pecuniā in iure obtulit, & propter ætatem eius, qui petebat, obsignauit, ac publicè deposuit: confestim agere mandati potest. [g]

Domino reuertente mandatū finitur: & si fuerit reuocatū debitum ex pe. mo. non deuoluitur in secundo. Bar.

Non ideo minus oīs tēpis bonā fidē exporari oportet q dñs post annos quinque ex ꝓuincia reuersus, mox reipublicę cā ꝓfectu rus, non acceptis rationibus, mandatū instaurauerit. [h] Cùm igit ad officium ꝓcuraris pertinuerit, qcqd ex prima negotiorū gestorū administratione debuit, ad scđam rationē transferre: [i] secundi temporis [k] cā priorem litem suscipiet. Salarium incertæ pollicitatiōis, [l] nec extra ordinē rectè petit, neque iudicio mādati, ut salarium sibi ꝯstituat. † [m]

† P.P. constituat.

Procurator sumptus bona fide factos repetit. posito etiam quod causa non habuit bonum exitum. Bar.

Sumptus bona fide ne-

Q Vi mutuam. CASVS. Mandaui Titio ut mutuaret Seio decem sub pignore: & cōuenit ut Titius eligeret me uel Seiū. si pignora non distrahit eligere poterit, si distrahit, ad me Titius redire, potest. Fideiussor. Debebam pupillo c. fideiussit ꝓ me Titius, & in iudicio c. obtulit & quia non erat præsens tutor, consignauit & deposuit: an statim possit conuenire me mandati? Et respon. quod sic. Non ideo. Visitaui limina beati Iacobi. dimisi procuratorem: postea redij neque exegi rationē administrationis sed eum pro curatorem reliqui: & postea uisitaui limina beati Petri. non solum tenetur in iudiciū mandati quod egit ꝓcurator tempore primo: sed etiam quod tempore secundo. Salarium. Negotium meum gessisti: promisi tibi quod remunerarem te: sed nō expressi in quo. neque officio iudicis neque actione mādati salarium tale petere poteris. Sumptus. Si per procuratorem ordinatum ad causam non steterit, quo minus causa finem acciperet: sumptus quos fecit, repetit.

c Vt liceat. creditori ista uia electiōis. si literis, &c.

d Si literis, &c. i. pacto quod in literis continetur. s. ut sit licitū prius eligi mandatorem. sed & si quod non dicatur, idem tamen esset secundum iura ista: ut C. de fideius. l. non recte. hodie contra ut in authen. de fideius. §. j. colla. j.

e Eum. s. mandatorem.

f Etenim. Bene dixi: distractis pignoribus in id qđ deest ad mandatorē rediri. licet pactum quod mandator posset eligi, fuerit interpositū: etenim, &c. q. d. prædictum pactum, ius commune nō lædit: quia ius commune est. ut possit eligere, & quod non electo possit ad alterum redire: ut C. de fideiussorib. lege, non recte. & lege, iure nostro. & lege, reos. Item nota hanc regulam: ut hic: & infra, de reg. iur. leg. quæ dubitationis. & C. de test. l. testamentum. & infra, de condi. & demon. l. si in diem. §. si. Sed arg. cōtra infra, so. ma. tri. l. si cum dotem. j. respon. & infra, de pac. do. l. inter. §. cum inter.

g Potest. ut infra, de fideiu. l. fideiussor qui minori.

Depositione ergo liberatio contingit ut solutione: ut C. de sol. l. obsignatione. & de usu. l. acceptā. & supra, deposi. l. j. §. si pecunia. & argumen. supra, de procura. l. si reus.

Depositione ut solutione liberatio contingit.

h Instaurauerit, id est, de nouo iniunxerit. Azo. & sic aliud secūdum mandatū est, licet eadem ꝑsonæ. sic & j. de adul. l. si uxor. §. sed & si qua. Quid autē si mandatum non instaurasset: an uidetur primū reuocatum sola reuersiōe? Respon. hanc esse sabbatinam quæstionē: & potest induci, quod sit reuocatū aliud generale de causa sublata: ut j. de iudi. l. ij. §. legatis & infr. ꝓ so. l. actione. §. itē si alicuius. & eius cōtrariū de causa impulsiua: quod licet cesset, non tamen cessat factū: ut de Calphurnia diximus supra, de postu. l. j. §. sexum. Solu. uerius uidetur reuocatū mandatum. argum. opti. instit. de pupil. sub sti. §. qua ratiōe finitur. Dico quantum ad gestionē: sed tñ durat quo ad hoc, q̄a, eo recedēte resumere debet administrationē: ut C. de cura. fur. l. cum alijs. uel qđ est uerissimum secus in furioso est, cui prouidetur per legem: cū ipse sibi prouidere non potest, & interdicitur furioso alienatio: & per legem committitur curatori eius legitimo uel datiuo: ut infra de cura furio. lege prima. q nemo dixerit in homine sanæ mentis hoc autem attende, an dominus reuersus resumpsit administrationem: & procurator destitit & ita dicam finiri mandatum. nec resuscitatum, ac si dominus aliū procuratorem constituisset: ut supra. de procurat. l. si quis cū procuratorio. §. fina. an etiam reuerso domino, & præsente & consentiente, uel uerbo, uel actu quærendo ab eo de gestis: uel non contradicente procurator cœpit gerere: & tunc dicam reuocari mandatum uel non reuocari: ut infra, locati lege, item quæritur. §. si. & C. de nupt. l. si ut proponis. secundum Azo.

i Transferre. exigendo a se etiam in secunda administratione, quod ex prima debebat. Accur.

k Secundi temporis. id est, administrationis secundo tempore susceptæ. potest enim conueniri ut ex secunda: & hoc si expediret domino cōueniri ut ex secunda: ut quia in secunda procurator habuerit fideiussores, in prima non. aliàs secus: ut supra, de neg. gestis. lege, diuortio. & facit ad §. infra, de admi. tuto. l. Lucius. in prin.

l Pollicitationis. re & genere: ut plene dixi. sup. eo. l. salarium.

m Constituatur. s. potest agi.

cessariò factos (& si negotio finem adhibere procurator non potuit) iudicio mandati restitui necesse est. a

Mandatum nō transit ad hæredem mandatarij: & uidetur electa persona industria. Item Publiciana non competit contra dominum. Bar.

Idem lib. x. Resp. LVII.

MAndatum distrahendorum seruorū, defuncto eo, qui mādatū suscepit, intercidisse cōstitit. Quoniam tamen hæredes eius errore b lapsi: non animo furandi, sed † exequendi qd' defunctus suæ curæ fecerat, seruos uendiderant: eos ab emptoribus usucaptos uideri placuit: sed uenalitiarium c ex ꝓuincia reuersum d Publiciana actione non utiliter † acturū: e † cum exceptio iusti dominij causa cognita f detur: neq; oporteat, eum, qui certi hominis fidē elegit, ob errorem, aut imperitiam hǣdū adfici damno. g

Mandatum morte finitur, non actio mandati. Item nec obligatio, quæ datur ex negotio gesto. Bar.

Paulus libr. iiij. Quæstionum. LVIII.

SI præcedente mandato Titium defenderis, h quamuis mortuo eo (cùm hoc ignorares) puto mandati actionē i aduersus hǣdem Titij cōpetere: qa mādatum morte k mandatoris, l non ēt mandati actio soluitur. m Quòd si sine mandato defensione suscepta, n negotium quodammodo o defuncti gerere instituerás quemadmodum si illum liberasses, p cōpeteret tibi negotiorum gestorum actio: ita potest dici, & hæredem q eius eadem actione teneri.

Decretum iudicis pro debitore, non præiudicat creditori absenti in actione competenti contra mandatorem, nisi consenserit. Bar.

Lucius r Titius creditori suo s mandatorem dedit: deinde defuncto debitore, t maiore parte creditorum consentiēte, à prætore decretū est, ut portionem creditoris ab hæredibus ferant: absente eo creditore, apud quem mandator extiterat. Quæro, si mandator conueniatur, u an eandē

a Necesse est. ut C. e. l. etiam si contrariam. & ī. de ꝓcu. l. qui proprio. §. litis. sic in tutore. ut infra, de contra. act. tu. l. iij. §. sufficit. Sed contra infra, iudic. sol. l. iij. §. in hac. ubi dicit posse repeti sumptus; demū, si obtinet in cā. Sol. illud obtinent in gestore sine mādato: hic in eo, q habet mādatum. & est ratio in eo qui gerit sine mandato: qa in sententia apparet eū non utiliter gessisse: & sic non agitur supr. de nego. gest. l. sed an ul tro. § j. Accur.

MAndatum. CASVS. Mādaui Titio ut seruos meos uēderet is eū re integra decessisse, hæredes eius ignarus mādatum morte finiri, eos seruos uēdidit, quasi ad id ex persona defuncti teneret. emptor quidē eos legitimo tempore usucapiet: si tamen nondum pfecta usucapione, a possessione cadat, & ad me redierint, non habet Publicianā: quia contra dominum non datur. Viuianus.

b Errore. s. iuris. alias etiā facti credens in persona eorum iterari mandatum a domino, cū non erat.

c Venalitiarium. Id est, emptore seruorum.

d Reuersum. Ante completam usucapionem.

e Acturum. cōtra dominum possidētem: quia remouetur exceptione iusti dominij: ut statim dicit. A. C.

f Cognita. nam quandoque etiam contra dominum datur Publiciana: & ideo uertitur in hoc causæ cognitio: ut no. supra. de Publi. l. fi.

g Damno. ut ī. de cui. leg rem hæreditariā. in fi. Ac.

SI præcedente. CASVS. Mādaui tibi ut me defenderes contra Titium decessi & tu defendisti, & sumptus fecisti: licet mandatum finitum fuerit morte, tñ non actio mandati. unde hæres meus teneatur. hoc in prima. Si uero sine mandato me defendisti: uideris quodāmodo gerere negotiū meū: & hæres meus tibi tenebitur. Lucius. Debebam Titio c. cum instaret ut soluerem, Seius ei mandauit, ut non infestaret me: qa recipit in periculo suo. si creditores conuenerūt hæredē: de remittēda med a debi i, cum Titius esset absens: si Seius cōueniatur, an habeat exce. ut cōueniatur in dimidium sicut hæres meus? Distinguit: aut debat remissio, aut Titius erat præsens, aut absens. si absens, non dabitur exceptio Seio. sicut enim creditori habenti pignus uel priuilegium non ꝑiudicatur per pactū aliorū creditorū: nec huic qui erat absens: q si fuisset ꝑsens, ꝓclamasset. neq; si submoueatur creditor a mādatore consuluit. hæredi: sed fideiussori siue mādatori, cum hæres ꝑstaturus est iudicio mandati conuentus, quantu ꝑstabit alijs creditoribus. & si creditor parte ab hærede acceptisset, quantū ad mādatore sibi præiudicauit: quia ꝑsumitur cōsentisse remissioni. Viuia.

h Defenderis. nec tñ lis cōtestata est.

i Mandati actionē. imo. uī neg. gesto. ut s. de iud. l. de qua re. § cum absēte. q̄ est cōtra. Sol. ibi sine mandato defenditur ī. par. respon. hic eū mādato. uel hic & ibi habet ne. gest. actionē ad condēnationē solutā, quia de hoc mādatū no fuit: sed ad sūptus & ad similia q̄ sunt mādata uel quasi, habet locum actio mandati: ut hic dicit. Accur.

k Morte. No. mādatum finiri non actionē mādati: ut hic & s. eo. l. mercās. in prin. sed uidet ēt mādatū hoc casu non finiri, sed cogat exeq: ut s. de proc. l. si defunct. quæ est cōtra. Sol. ut ibi. Itē non uidetur finiri: ut ī. mā. uin. l. si pater. in prin. q̄ est similiter cōtra. So. ibi fauore libertatis.

l Mādatoris eū nō sit op' cōsūmatū.

m Soluitur. si sponte fuerit consummatum.

n Defensione suscepta. animo nouandi.

o Quodāmodo alias respicit instituerás. nā libellus forte datus. non aūt lis erat cōtestata. uel respicit defuncti: q̄ quia illū defendis credens eū uiuere: nō tñ defendis: quia mortuus per hominē potest defendi: nec teneretur aliqua actione: ut d. l. de qua re. §. cū absente.

p Liberasses. a quolibet alio debito.

q Hæredē. qui exceptione doli est munitus contra eum cui est solutum: ut sup. de iudi. l. de qua. re. in fi.

r Lucius. debitor multorum.

s Creditori suo. futuro, uel etiam præsenti: sicut ponitur casus s. eo. l. si uero non remunerādi. §. si post.

t Debitore. Lucio Titio.

u Conueniatur, a creditore, apud quē intercesserat

ad

† et.

† Vide in hūc locū Anto. Aug. emen. libr. j. c. iij.

† utiliter.

† F. defensionem suscepisti.

† In F. P. add. &.

ad sollidum debitum.

a debitoris. s. habet aduersus alios creditores, qui cōsenserunt in certam portionem accipiendam: sed & contra istum, licet non consenserit, nisi hypothecariā haberet: ut supra. de pac. l. rescriptum. circa prin.

b Consensisset. s. creditor, apud quē mandator interuenit; de quo sup. facta est mētio quod abfuerat. qa & sequēs litera innuit ibi. sed cum, &c. non dicit de psentia hæredis debitoris: quia illius præsentia non est necessaria, cum inter absentes fiat pactū: ut su. de pact. l. j. qd' hic exegit in creditore: ut hic & supra, de pact. l. & suum. §. n. & l. rescriptum.

† eademq;.

† P.P. auferre.

c Eaq; exceptio. s. pacti, quæ datur reo. Acc.

d Electionem. cōueniendi hr̄dem debitoris, uel fideiussorem siue mādatorem & allegātio dicit. Accus.

e Priuilegium priuilegiato ergo non nocet aliorum consensus in remittendo. & sic. est cōtra. supra, de pact. l. rescriptum. in si. j. respon. Solu. Ibi in partea dissentiebāt hic ptorsua. uel hic loquitur de eo priuilegiato, qui & pignus habebat, ut qa in refectionē credidit: ut inf. in quibus cau. pig. ta. contra. l. j. ibi, solum priuilegium, & sic pignus conuentionale, uel priuilegium, id est, pignus legale. Accur.

f Præsens. i. si fuisset præsens. Et sic no. quod absens pro dissentiente habetur: ut hic, & Infra, de ritu. nupt. l. in eo. §. deinde. & ī. de arbi. l. sicut. Sed quid sibi pfuisset hæc proclamatio, cū maiori parti staretur? Respon. forte traxisset alios in sentētiam suam: ut ī. de arb. l. item si unus. §. fi. Item licet nō ualuisset quo ad ipsum debitorem, ualuisset tamen quo ad mādatorē: in quo etiā præiudicaret sibi si præsens taceret: ut supra. e. § Accut.

g Creditorem. agentem contra mandatorem.

h Quibus. s. exactis insolidū. & sunt datiui casus. A.

i Eandem partem. quam ex teris qui conuenit præstabit. nā fideiussor seu mandator priuilegium seu pignus nō habēt. unde etiā si sunt absentes, coguntur stare pacto cæterorum: ut supra. de pact. l. rescriptum.

k Præstaturus. scilicet hæres. Accur.

l Accepisset. s. creditor absens.

m Conueniendo. scilicet tantum: non solum exigēdo uel accipiendo & sic no. de tacito consensu: ut j. de le. cō l. pen. & sup. de inoffi. test. l. nihil. §. j. & l. fi.

S I mandatu. CASVS Mutuaui sibi pecunia, quā a te Titius stipulatus est mādato meo & non alo donandi. decessi. hæres meus habet mādati actionē cōtra Titiū, ut sibi cedat actionē, quā habet aduersus te: & si a te exegit Titius, hæres mādati actionē habet, ut repetat pecuniam. Paulus. Fideiussor non pōt emere rē pignori obligatam a reo principali. Paulus. Titius p me fideiussit: uel mandauit Seio ut mihi mutuaret & promisit se soluturum usque ad annū. si intra annū non soluat. an post annum teneatur? Dicitur quod sic.

habeat exceptionem, q̄ hæres debitoris? [d] Respōdi, si præsens apud prætorem ipse quoque consensisset, [b] pactus uideretur iusta ex causa: eaque † exceptio [c] & fideiussori danda esset, & mandatori. Sed cùm proponas cū abfuisse: iniquum est, auferre † ei electionem, [d] sicut pignus, aut priuilegium: [e] qui potuit præsens [f] idipsum pclamare, nec desiderare decretum ptoris. Nec enim si qs dixerit, submouendū creditorem: [g] hr̄di consulit, sed mandatori uel fideiussori qbus [h] mandati iudicio eandem partem [i] præstaturus [k] est. Planè si ab hr̄dem partē accepisset, [l] an in reliquum pmittendum esset creditori, fideiussorē ꝯuenire, dubitatū est. Sed uidebitur consentire decreto, conueniendo [m] hæredem.

Qui mandato alterius stipulatur, in dubio nō uidetur adhibuisse animo donandi. Bar.

Idē lib. iiij. Resp. LIX.

SI mandatū Titij Calphurnius [n] pecuniā, quam Titius credebat, stipulatus [o] est, nō donādi animo: [p] mandati iudicio eum [q] ab hr̄de Titij posse conueniri, ut actiones suas pstet, [r] idē est, [s] & si exacta est à Calphurnio pecunia.

Bona fides, quæ in contractibus requiritur, facit ut quod nō possum ut ego, possim ut alius. Bartolus.

Paulus respondit: fideiussorem, qui rem pignoris iure obligatus, à creditore emit, mandati iudicio conuentum ab hr̄de debitoris, [t] oblato †

Paulus. Mādato Titij & Seij credidi tibi pecu. utrunque insolidum mādati conuenire possum. Si autē iudex utrunque condemnet: ex cā iudicati unumquenque nō insolidum, sed pro parte conueniam † quia pro parte facta fuit condemnatio in principali. † P.P. offer.

Creditor Mutuasti mihi pecuniam sub pignore: & dedi fideiussores si pignus uendidisti, & emptori euictū sit an cōtra fideiussores habeas regressum, quæritur? & an sit differētia p miseris de euictione necne? Distinguitur an sis consecutus debitum, aut non. si non, non liberabitur fideiussor. eodem modo si promisisti. de euictione, & euictum sit pignus: nam cū necesse habeas restituere pretiū: non uideris consecutus debitū. si ergo de euictione non teneatis. liberabitur. † P.P. ablato.

Ille. Mādaui Titio, ut decē tibi crederet sub pignore: & mandaui me præstaturum Titium indemnē tā nomine sortis. quam usurarū quo ad uiueres. deinde pluries conuentus non respondi. decessisti: an morte tua liberer, quæritur? Et dicitur quod usque ad xxx. an. durabit actio mandanti contra me. Paulus. Mādaui Titio ut pecuniam meā mutuaret sub idonea cautione. Titius non adhibuit fideiussorem, neque pignora. utrum mandato satisfecit? Dicitur quod non. Vi.

n Calphurnius. qui creditor erat. Acc.

o Stipulatus. s. ab eo cui Titius credebat.

p Donandi animo quod semper præsumitur. s. qd' non sit donatio, nisi contra probetur per aliquas præsumptiones: ut supra eod. l. si uero non re. § idē Papinianus. & ff. de do. pr. l. Seia.

q Eum. s. Calphurnium.

r Præstet. sic & supra eodem. l. idemque. §. si cui. Accursius.

s Idem est. quantū ad hoc ut hæres Titij habeat actionem: sed tamen altero casu ad actionē altero ad ipsam pecuniam: & sic non est per omnia idem.

t Debitoris idē est & si conueniatur a secundo creditore hypothecaria: ut infra, de distrac. pig. l. ij. & l. cum secundus. §. si secundus. sed uidetur mādati actio nō dari: imo de dolo: ut C. de do. l. j. q̄ est contra. Sol. hic nōdū mādati actio finita erat tpe: & ideo mādati agitur: ibi sic. hoc non placet: ut supra, de dolo. l. j. §. pen.

§.penult.uel non est mirum si hic mandati, ibi de dolo agitur: cum utraque famosa sit. hanc reproba. per l.ii de dolo ideoq;. uel aliter ibi de dolo: quia mandati nō supererat actio, pacto uel acceptilatione inefficax effecta, non tempore. sed hoc nō ualet: ut supra, de dolo.l.ij §.si quis. nisi ad hoc faciendū fuisset dolo inductus. Dic ergo dari actionē de dolo. i. mādati propter dolum, secundum Azo. Item adhuc est cōtra inp. de negotijs ge.l. fideiussor. ubi dicit quod datur actio neg.gest. Solu. ut ibi. cū hoc autem concordat infra, de pignor. lege ij.

omni debito, restituere cum fructibus cogendum neque habēdum similem extraneo emptori: [a] cum in omni contractu bonā fidem præstare debeat.

Dies adiecta causa differendæ solutionis, obligationem non perimit Vel sic, Aduentus diei non liberat debitorem: sed magis constituit obligationem efficacem. Bar.

Paulus respondit die adiecto mandato, intra quem præstaturum se Lucius Titius scripsit: non esse impedimento, [b] quo minus & post eum diem conueniri mandati iudicio possit.

Plures mandatores, qui tenētur pro alio, tenetur insolidum ex mandato: ex sententia uerò simpliciter lata tenetur in uiriles. Bar.

Paulus respōdit unum † ex mandatoribus insolidū eligi posse, [c] ēt si non sit cōcessum [d] in mandato. Post cōdemnationem autē in duorum personam collatam necessariò ex causa iudicati singulos pro parte dimidia conueniri posse, & debere. [e]

Illud quod creditor percepit ex uenditione pignoris, liberat debitorem, & mandatorem si de euictione non est obligatus. aliàs secus. Bar.

Creditor pignus uendidit. Quæro, an si euicta sit possessio emptori, regressum creditor ad mandatorem habere † possit? & an intersit [f] creditoris, iure uendiderit, [g] an cōmuni iure promiserit? Paulus respondit: si creditor ex pretio pignorū debitum cōsecutus † non sit: [h] mādatorem liberum non uideri. Et hoc responso apparet, [i] & si euictionis noie non teneatur, [k] proficere eam rem ad liberationem.

Dies adiecta causa limitādæ obligationis, non liberat debitorem existentē in mora. Vel sic, Mandatum tempore limitatum post moram erit perpetuū. Bar.

Ille illi salutem. Mādo tibi, ut Blæsio Seuero adfini meo octoginta credas sub pignore illo, & illo: in quam pecuniā: & quicquid usurarum [l] nomine accesserit, indemnem rationem tuam me esse ex causa mandati in eum diē quo ad uixerit Blæsius Seuerus, præstaturū. Postea sæpe cōuentus mandator non respondit. Quæro, an morte debitoris liberatus sit? [m] Paulus respondit, mandati obligationē perpetuam esse, [n] licet in mandato adiectum uideatur. Indemnem rationem tuā esse, me ex causa mandati in eum diem, quoad uixerit Blæsius Seuerus præstaturum.

Cautio idonea intelligitur cū fideiussore uel pignore. Bar.

Paulus respondit: non uideri mandati conditioni paritum, cùm in mandato adiectum sit, ut idonea † cautio à debitore exigeretur: si neque fideiussor, neque pignora [o] accepta sint. [p]

[a] Extraneo emptori. Not. non esse admittēdū hūc fideiussorē ut quēlibet. sic & infr. de leg.iij.l.fin.§. quatuor. sed argu. contra ff. de adopt.l.si pater.§ q duos A.

[b] Impedimēto. ut infr. eadem.l.§. ille. & hoc nisi dixisset, nolo teneri exinde: q tūc habet exceptionem: ut infra, de act. & obli.l.obligationū fere.§.ti in fi.

[c] Eligi posse. Si cæteri minus idonei extiterunt: ut C.de fidein. l.libertum Azo. imo & si omnes sunt idonei licet habeāt beneficium epistolæ diui Adriani: ut C. de cōsti.pecu. l.fi. sed hodie secus: q ipso iure in partibus tenētur: ut in authen. de duobus reis.in prin.

[d] Concessum. i. dictum.

[e] Et debere. Ve C. si plu.una sen.l. j.sed obijcitur: q uidetur sententia p si. ere cōdemnato. si enim conueniat ultra partē suā, habet exceptionē rei iudicatæ: sed tamē insolidum uidetur fuisse damnatus. & sic est contra ff. de except. rei. iudi. l. auide ter. sed dicas qđ tantū pro parte fuit facta uel simpliciter cōdemnatio. sicut cōuentio insolidum: ut ff. depo si.l.si duo in fi. tunc adhuc pōt agi insolidum antiqua. unde non obstat.l. uidetur. Acc.

[f] Intersit. Id est differentia sit.

[g] Vendiderit. ut quia de euictione non promisit.

[h] Non sit. quod est eo casu, quando restituit: ut infra, de reg. iur.l.nō uidetur. ex hac responsione colligitur responsio secundæ quæstionis.

[i] Apparet per cōtrarium. Ac.

[k] Non teneatur. uelut si iure creditoris uēdiderit: ut ff. de distra.pig.l.si is & l.quæsitum idē quandoque & si teneaē, quando non debuit promittere ut diximus supra, de pig. act. l. si pignore, §.si. Acc.

[l] Quicquid usurarū. sic construe: mando me esse præstaturū indēnē rationē tuam ex cā. mādati in eum diem quo ad uixerit Blæsi⁹ Seuer⁹. & qđ accesserit noie usurarum in q pecuniā postea, etc.

[m] Liberatus sit. s. mandator. Acc.

[n] Perpetuā esse. quia tempus nō est modus tollēdæ obligationis. repellitur tamen exceptione: quia sic inter partes actū uidetur: ut infra, de act. & ob.l.obligationum fere. § placet. & inst. de uer. obl.§. at si ita. Vel dic non repelli, q mādator fuit usq; ad mortē debitore in mora: arg. sup. de cōst. pecu.l.q aūt.§ sed & si quis. Vel melius tenetur etiam post mortem, quia promisit se satisfacturum in uita debitoris: unde quasi ad diem promiserit tenebit ēt post mortē: ut ff. ead.l. §. Paulus respōdit, die adiecto, &c. sm Azo. Alij dixerunt qđ de usuris currentibus in uita tenet etiam post mortē: sed decurrentibus postea, non.

[o] Neq; pignora. qđ de hypoteca ē dn. idē q l si seruus fore multo magis

[p] Accepta sint Nec ergo mandator mandati potest conueniri: ut C.de fideiuss. l.si creditores. Sed contra. C. de uerb.

uerumque.

conceptū.

† R. Paulo.

† P.F. sequentem.

† liberatū.

† Concor. text. in le. iij. § .si sub conditione uersic. adijci. ff. de fideicom. li. gl. est optima, quę tamen non meminit de isto tex. in l. si debitori. ff. de iudi. Bol.

Pendente appellatione mandatoris, põt conueniri reus. Bar.

Scæuola li. j. Respõ. LX.

Creditor mandatorẽ conuenit. is condẽnatus [a] prouocauit. quærendum est, an manẽte appellatione, debitor a creditore conueniri potest? Respondi, posse. [b]

Mandatum quod fit propter vtilitatem mandantis: actionem mandati contra tertium non parit. Bar.

Titius ad eum, qui uxorem ducturus erat, literas fecit tales. Titius Seio salutẽ. Sẽproniam, ad aium meũ [c] pertinere cognouisti: ideoq; cùm ex uoto meo nuptura tibi sit, uelim certus sis secundum dignitatem tuam contrahere [d] te matrimonium & quamuis idoneè repromissuram tibi Titiã matrem puellæ dotem sciã: tñ & ipse, quo magis [e] conciliem aium tuum domui meç, fidem meã interponere non dubito.[†] quare scias, quodcunq; ab ea, ex hac cã stipulatus fueris: id me mea fide iussisse saluum te habiturum. atq; ita Titia, quæ neque Titio mandauerat, [g] neque ratum [h] habuerat, quod scripserat, dotem Seio promisit. Quæro si hæres Titij ex cã mandati præstiterit: [i] an actione mãdati hæredem Titiæ conuenire põt? Respondi secundum ea, quæ proponuntur, non posse. [k] Item quæsitum est, an nec negotiorum gestorum? Respondi, nec hoc nomine iure agere posse. Palam .n. facere Titium non tam Titiæ nomine, quàm q cõsultum {sibi} uellet, [l] mandasse. Item si maritus aduersus mandatorẽ ageret, an aliqua exceptione submoueat? Respõdi, nihil proponi, cur submouendus sit.

Plures mandatarij tenentur insolidum. Bar.

Duobus quis mandauit negotiorum administrationem. Quæsitum est, an unusquisque mandati iudicio insolidum teneatur? Respondi, unumquenq; pro solido [m] conueniri debere, dũmodo

de uer. sig. l. sancimus. Sol. uerbum, idonea, tollit contrarium. Sed quid si dictum est facias me securum ad sensum sapientis mei: an debeat dari fideiussor. si hoc dixerit sapiens? Videtur q sicut C. de contrah. emp. l. si. item si nil ultra commune ius præstaret. hæc uerba nil operarentur: q non debet esse: vt ff. de leg. j. l. si quando. Item ille est securus, q nil timet: ut ff. de act. emp. l. j. in fin. Econtra secundum ius commune promitti debet quasi hoc pactum nõ ualeret de incerta persona: vt ff. loc. l. si merces. in prin. Item & si nasset, debet dicere secundum ius commune: vt supra, cod. l. qui mutua. ij. resp. Item si aliter, ad arbitrium boni uiri: ut ff. tit. j. l. si societatem. Solu. sensus sapiẽtis est ut legitime liget contractũ & caute: non autẽ ut cum fideiuss. ut d. l. qui mutuam. Itẽ quid si dixit plene? uidetur ibi quod fideiussor sit dandus argum. ff. de actio. emp. l. si quis alienam. Item contra. sup. de erbi. l. si cum dies. §. plenum. & l. ita demum. & l. li tigatores. §. ij.

Creditor. Casus plenus est usque ad §. Titius. Titius. Nupsit tibi consanguinea mea. mandaui tibi epistolã talẽ: Scias quod mater puellæ promissure tibi dotem, idonea sit. nihilominus fideiubeo te habere saluum, quicquid tibi promisserit nomine dotis. si aliquid tibi hoc nomine præstitero: & decessero, an hæres meus iudicio mandati cum matre puellæ agere possit. quæ neque mandauit, neq; ratum habuit: an et cum hærede ipsius matris? Et respon. quod non. hoc in prima. sed an negot. gest? Et resp. quod non. quia potius uidetur meum negotium gerere noluisse. Sed quid si maritus cõtra me agere uelit, an possim eum repellere per excep? Et Resp. quod non. hoc in tertia. Duobus. Si duobus mandaui, ut gererent negotia mea, & gesserunt: quilibet insolidum tenetur. Lucius. Titius mandauit filio fratris ut negotia sua gereret, & quod haberet ratum quicquid de rebus suis disponeret. si fraudulẽter aliquid commisit, an debeat teneri? Et respon. quod sic. hoc in prima. Sed quid si hic fuit magistratus. & ratione administrationis fuit debitor reipub. an ob hoc patruus debeat teneri? respon. quod non hoc in secunda. Vi.

a Condemnatus. Scilicet mandator.

b Posse ↄ. Nec enim uno conuento alter liberatur: vt C. de fideiuss. l. si. Sed arg. contra ff. de pec. l. quoties. §. si creditor. Sed nonne pendente appellatione omnia debent esse in suo statu? Respond. hoc uerum inter ipsos litigantes. at hic alius conuenitur.

ADDITIO. Ex hac glo. no. optimã limitationẽ sm. B. hic q illa regula. nil nou. ap. pendente, habet locũ inter eosdẽ, nõ respectu eius ad quẽ nõ pertigit appellat. & idẽ dicit. Inn. de elect. c. cum ecclesie Rothomagẽ. & per eũ dẽ Bal. in l. si p imprudentiã. §. si. ff. de euic. & l. furis. §. j. ff. de his qui not. infa.

c Ad animũ meũ. Dilectione honest. forte soror erat huius Titij Sẽpronia.

d Contrahere ↄ. Quasi dicet, ita est bona & nobilis q̃d bene te decet.

e Quo magis. Hoc est quod ff. tollit actio. neg. ge. Ac.

f Non dubito. Sed quomodo hoc, cum fideiussores uel mãdatores dotium nõ debeant dari: ut C. ne fideiuss. uel mã. do. dẽ. l. j.? Rñ. hoc e patre mulieris q est permissum: ut hic & inf. de iur. do. l. cum dotis. nõ aũt e patre nisi ut l d. l.

g Mandauerat. vñ cessat mãdati actio.

h Ratum ↄ. Nec poterat: vt pote nõ suo nomine g. stũ.

i Præstiterit. Scilicet marito.

k Non posse ↄ. quia nõ mãdauit nec ratificauit illã epistolã, nec ratũ habuit.

l Sibi uellet. s. ut reconciliet domui suæ & iõ sibi negotiũ gessit, nec errauit: & sic cessat hæc actio: vt hic, & s. de neg. ge. l. pupilli. §. sed & si quis negot. & inf. qui po. in pi. ha. l. prior. §. j. & ar ff. de usuf. ea. re. l. urb. ibi, finito aũt, &c. Et no. hic optimũ ar q reus promittendi soluẽdo no agit cõtra re. ũ: qa ppsuã obligationẽ soluisse v ĩ. sed dici vt plene dixi s. ad Vel. l. aut uxo. §. si Acc.

m Pro solido. Ita tñ ut ille prius conueniat, qui gessit de eo q gessit. cæterum de cõi nego. gest. uel nõ gesto uel neglecto ad exemplum tutorum oẽs tenentur, sm Io. Item not. hic duos mandatarios teneri insolidum: vt hic. quod intellige sm Azo. quod hic fuit actum, ut insolidum tenerentur: vt hic sm Azo. & idem in mandatoribus: vt sup. eo. l. cum mandato. in fi. & sup. eo. l. si mandato. §. Paulus. & sic in duobus commodatarijs: vt sup. commo. l. si ut certo. §. si. & duobus depositarijs: vt sup. depo. l. j. §. si apud duos. sic in similibus contractibus: vt inf. de duo. re. l. ea. Sed ar. contra sup. de ne. gest. l. si

[1] Not. q ille q promisit facere aliquẽ securũ, nõ intelligitur obligatus dare fideiussorẽ neque pignora. & est glo. fin. secundum Ale. hic ad Bart. Bol.

† Promissam.

[2] Istã gl. dicit celebrem Cot set. in suis fin. in uerbo appella. fol. j. et ordinetiã dicit Bal. in l. si q̃s filio. §. hi aũt. inf. de inoff. te. irritu ve fac. te. Bo.

l. si alicui. & inf. de admi. tu. l. decre. §. fina. & l. tutores qui post finem. §. tutoribus. & l. Lucius. §. j. hæc autem iure nouo hodie plana sunt, quia nunquam insolidum tenentur: vt in auth. de duo reis. In prin. colla. vij.

[a] Ab vtroque. i. inter ambos. Ac.

[b] Si inter maritum. Dic casum quod multum refert, an conuenit inter socerum & generũ ut ex usuris dotis dandis a patre marito mariꝰ ait uxorem, quo casu residuum si quod est non reddi, an cum pater ipse alere deberet, mandauit alendam marito quo casu superfluum reddit: quia est ut minister electus: ut j. de le. ij. l. antepen. §. a te. quæ est contra primo articulo: sed ut uides, concordat cum secundo.

[c] Vel. i. Pro saltẽ.

[d] Rediret. Quia socer primo fuerat pactus de filia educanda: ut quoq; fit j. de exce. do. l. pater pro filia. in pri. & sup. de in rẽ uer. l. pen. in fi. & l. fi.

[e] Vsuras. Vt ex eis ala. ur a uiro, cũ dotẽ non soluisset.

[f] Superfore. Scilicet patri.

[g] Negetur. s. a patre. negat enim pater totã usuram expensam in uxorem unde superfluũ repetit: quod nõ potest: quia & si defuisset, nõ suppleuisset: quia maritus onera matrimonij subijt. Et no. hic ar. ij. resp. quod ex quo cõstat quid peruenisse, si dicat cõsumptum: & ille ad quẽ peruenit probare debet. sic & C. de don. l. si quis pro.

[h] Doceat. i. eodẽ casu quo spectabat ex pacto ad patrẽ.

[i] Pro patre. s. negotiari filios suos.

[k] Negotiari. i. & pro filijs patris sui, i. pro fratrib. suis aliquem negotiari: & existimo, &c.

[l] Vt dño enti. Ac si dicat esset dñs rerum mearum. & totum hoc est translatio græca usque

† Alciatus li. dispun. iiij. ca. iiij. græcu hoc respõsum ex P. F. ita nobis restituit: tu illũ uideto.

† Alias, ἀδέλφῳ.

† Tamet si naturæ contentaneum esse arbitror, ut patris fratrumq; patronorum negotia quis, uel nullo de ea re mãdato requisito, administret: si quid tamen eius

illuc quæsitum est, &c. & habent quidam libri in margine hunc textum, alij nullo modo.

[m] Administrandi. l. bona fide. Ac.

[n] Obligatas. Neque enim hæc fuit negotiatio cum Lucius ex contractu, magistratus ex delicto debitor factus est. Item not. ex superiori respõ. quod in generali dicto bona fides intelligitur: vt j. de condi. & demon. l. cum ta le. §. Titius. in fi.

ab utroque [a] non amplius debito exigatur.

Si vir vt vir alit vxorem, debet habere vsuras datis integras: sed si alit vt minister, debet habere vsuras datis, vsque ad concurrentem quantitatem alimentorum. Bar.

Si inter maritum [b] & socerum id actum esset, uel [c] tacito intellectu, ut onus exhibendæ uxoris ad maritum rediret, [d] præstante patre dotis usuras: [e] nullam actionem superfore [f] ad recipiendum, quod negetur [g] cõsumptum Quod si pater puellæ exhibitionem mãdasse se doceat: [h] actionem mandati cõpetere.

Si negotium committitur in procuratoris liberam uoluntatem, secundum naturam contractus hoc agi intelligitur, vt dolus malus absit. Bal.

Lucius Titius fratris filio cõmisit rerum suarum administrationem ita: †

Σεΐῳ τέκνῳ χαίρειν. Ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν εἶναι νομίζω τὸ ὑπὲρ πατρὸς καὶ τῶν τοῦ πατρὸς υἱῶν † πραγματεύεσθαι, δίχα τινὰ ἐπιτροπικὴν αἰτεῖν. εἰ δὲ δεῖ καὶ τοιούτου τινὸς ἐπιτρέπω σοι περὶ πάντων τῶν ἐμῶν, ὡς θέλεις πραγματεύεσθαι, εἴτε πωλεῖν θέλεις, εἴτε ὑποτίθεσθαι, εἴτε ἀγοράζειν, εἴτε ὁτιοῦν πράττειν, ὡς κυρίῳ ὄντι τῶν ἐμῶν, ἐμοῦ πάντα κύρια εἶναι τὰ ὑπὸ σοῦ γινόμενα ἡγουμένου, καὶ μηδὲν ἀντιλέγοντος σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν (i. †

Seio filio salutem. Ego quidem sm naturam esse existimo pro patre [i] & patris filijs negotiari [k] sine aliqua cõcessionis inquisitione. si aũt necessitas alicuius talis erit, cõcedo tibi de oibus meis ut uis negotiari: siue uẽdere uis: siue pacisci, siue emere, siue quodcunque operari, ut dño enti [l] meorum: me oĩa firma esse à te facta existimãte, & non cõtrium dicente tibi ad ullam operationem) Quæsitum est, si quid non administrãdi [m] aĩo sed fraudulẽter alienasset, † uel uendidisset, an ualeret? Respondi, eum, de quo quæritur, plenẽ quidem, sed quatenus res ex fide agenda esset, mandasse.

Ex facto domini, seruus non potest conuaniri. Bar.

Idem quæro, an cũ Seius magistratu functus debitor extitisset, † Lucius titius eo noĩe cõueniri posset, uel res eius obligatæ essent pp uerba epistolæ suprascriptæ? † Rñdi, neque conueniri posse, neq; res obligatas [n] esse.

Paulus lib. ij. ad Neratium. LXI.

QVod filiosa ut peteret, mandaui, † emancipatus exegit. de peculio intra annũ [o] utiliter agam. [p] Paulus: Sed & cum filio agendum est. [q]

Ex mandato vt patiatur quem agere, potest mandator conueniri, vt consequatur quod ad eum peruenit. Bart.

Scæuola lib. vj. Digestorum. LXII.

CVm controuersia esset de hereditate defuncti inter scriptum

QVod filiosa. CASVS. Mãdaui filiosa. quod aliquid pro me peteret. ille emãcipatus exegit. intra annũ a tpe emancipationis potero agere cũ patre mãdati de peculio. Item cũ filio potero agere actione mandati perpetuo. Vin.

[o] Intra annum. non dicas a tempore exactionis: nec a tpe suscepti mandati: sed dicas a tpe emancipationis: vt supra, quia actio de peculio est ann. l. j. in princip. Ac.

[p] Vtiliter agam. in actione mandati de pec. ut s. de neg. gest. l. mandatu. A.

[q] Agendum est. s. directa mandati ipse aũt contra me infactum: ut sup. eo. l. si uero non remunerandi. §. si filio. quæ est contra.

CVm cõtrouersia. CASVS. Decessit paterfam. relicto filio herede, controuersia erat. inter Mæuium & heredem & amitas. significauit scilicet patruus Mæuius sororibus, quod communicaret cũ eis quicquid consequi posset ex lite. postea trãsegit pro se volunt ipsi petere. obijcit frater quod intelligit de cõmunicando quod posset euincere per sententiam. quid iuris sit quæritur? Et respon. quod communicabitur. Mandatu. Mandaui tibi ut fideiuberes pro Titio apud Sempronium: non fide iussisti, sed mãdasti Sem-

generis opua habes ecce tibi terũ mearum omnium liberam administrationẽ permitto siue uẽdere, siue pignori obligare, siue comparare, siue qd' aliud agere uelis me nõ aliter omnia, quæ per te gesta erunt rata habẽte, neque in ullius gestione tibi reclamante quasi rerum mearũ penes te dominiũ esset.

† P. F. vel mandasset.

† al. add. &.

† P. F. suprascripta.

tal. add. ß.

Sempronio ut crederet Titio. si aliquid eo nomine præstiteris, an me conuenire possis, quæritur. l Et respon quod sic. uidebatur quod non. quia mandaui ut fideiubere: & non fideiussisti, sed mandasti. Viusa.

Hæredem. ex una parte. Accur.

Ex euentu litis. hic oriebatur dubitatio nā quod Mæuius ex transactione consecutus est: nō ex hæreditate, sed ex decisione habuit: ut infra ad leg. Fal. l. iij. & inf. de hære. uen. l. cre ditor ex hære. ergo intelligas amitas consensisse literis fratris ut posset ēt decidere. porro & si non cōsensissent tamen nego. gest. agerent, si haberēt ratam transactionem, hic ergo agāt mādati, Et hic nota argu. pro aduocatæ qui pactus est in euentum litis. i. si uinceret, quod cliens sibi daret cētum postea transactio est facta, qua si obtinuerit, uidetur agi posse.

Fidem dicas. alias fideiubeas. & alias mea fide dicas. & idem est.

Sed mādasset. & sic aliud quam in mandato recepisset.

Teneretur. mādans.

Teneri. quia pro eodem est. Nos ergo quod nihil interest quid ea æquipollentibus fiat ut supra. de iud. l. sed & si tertium. §. ea quibus. & C. de instit. & subst. l. si mater

Sed argumen. contra infra, de leg. ij. l. cum pater. §. hæreditatem. sed arg. pro prima. C. de do. quæ sub. mo. l. si. & infra, de condi. & de. l. pater Seuerinam. §. ij. & inf. de uer. obli. l. cum seruus.

ut mea fide dicas. al. ut fideiubeas.

quocumque.

alter.

Ista gl. est nota. & magistra quæ ponit quibus modis sumatur hoc uerbū perpetuum & dum text. noster ponit uerbū perpetuū, id est, dum uiuit: concord. tex. I cano. auctorū. lxx. dist. Bologna.

hæredem, a patruū Mæuium, & amitas: Mæuius literis ad sorores suas factis, declarauit commune futurum, quicquid ad eū ex euentu litis hæreditariæ peruenisset: neque stipulatio literas secuta est, Quæsitum est: cùm transegerit idem Mæuius cum scripto hærede ita ut prædia & aliæ quędam res ex ea transactione ad eum peruenirent: an ex literis suis possit à sororibus cōueniri? Respondi posse.

Mandati agitur siue quis mādatum impleat: siue aliquid æquipollens faciat. Bar.

Mandaui in hæc uerba Lucius Titius Caio suo salutem: Peto & mando tibi, ut fidem dicas pro Publio Mæuio apud Sempronium: quæque a Publico soluta tibi non fuerint, me repræsentaturū, hac epistola manu mea scripta notū tibi facio. Quæro, si non fideiussisset, sed mādasset creditori, & aliās egisset quam quod ei mandatū esset: an actione mandati teneretur? Respondit, teneri. f

TITVLVS II.

PRO SOCIO

Ista lex non summatur: quia distinctionem ponit usque ad. §. de illo. Bald.

Pau. li. xxxij. ad ed. I.

Societas *coiri pōt, uel in perpetuum id est dum uiuunt: g uel ad tps, uel ex tēpore, uel sub cōditione. h In societate omnium bonorū omnes res, quæ coeuntiū sūt, cōtinuò cōmunicant.

[illegible] ad edic. II.

Quia licet specialiter traditio non interueniat, tacita tamen creditur interuenire. k

Pau. [illegible] ad [illegible] III.

Ea uerò, q̄ in nominibus erūt, manent in suo statu: sed actiones inuicē præstare debēt. Cùm specialiter omnium bonorum societas coita est: tunc & hæreditas, & legatū. & quod donatum est, aut

Societas Dum uiuunt. Non autem in æternū ut j. e. l. nulla. Azo. Et no. qd hæc dictio, perpetuo, multos habet sēsus. Primus ut. hic. secundo perpetuū. i. generale, ut C. de eden. l. edita. tertio. i. generaliter uerum: ut insti. de satisda. tuto. §. j. quarto. i. usque ad xxx. uel xl. an ut insti. de perpe. & tempo. ac. in prin. quintu. i. sine interuallo, siue continue: ut C. de impu. & aliis substi. l. humanitatis. sexto. i. sine temporis præfinitione: ut infra, de exce. l. iij. Accur.

Sub conditione. ut C. eo. l. de societate.

Sunt. secus in rebus postea quæsitis: ut infra. e. l. si quis societatem. in fi. tit. Accur.

k Quia licet. Interuenire. quia qd suo noīe possidebat, nomine cōmuni uidetur incipere possidere: & sic possessio acquiritur in communi, & dominium: ut hic, & j. de acquirend. posses. l. quod meo. in prin. Alij. ut Azo, dicunt quod est hic speciale, ut dominium sine possessione acquiratur: sicut & alibi: ut inf. de acquiren. rerum domi. l. homo. liber in fi. sed regula ratio contra. C. de rei uindi. l. seruū. & infra, de acq. re do. l. res ea mandato.

Ea uero. Actiōes aūt si quæ socio cōpetunt aduersus alios, nisi cedantur. alter socius intentare non potest. C. directas. Cum specialiter. Contraximus societatem omnium bonorum. Dicitur quod si obueniat aliquid ab hæreditate uel legato uel donatiōe statim acquiritur communioni.

De illo. Fecimus. societatem: adiecimus qd si aliqua iusta hæreditas adueniat, qd cōis sit: quæritur q̄ iusta, an q̄ ea testamento obueniat: an q̄ iure legitimo? Dicit quod ea quæ iure legitimo. Societas. Si dolo induxisti me ad contrahendum societatem: alicuius momenti non erit societas. VI.

Ea uero quæ in nominibus erūt. rerum enim incorporalium nō est propriè possessio, ideo q̄ nec traditio quia non potest fingi traditio lo his ites cessisse: quia ad id dēbet demum porrigi fictio quod per rerum naturā non est, impossibile: unde q cedit nomē, non pōt illud a se ita separare: quin debitor, cōtra quē cessio facta sit, si post cessionē exactus fuerit, liberet. a cedente si in ille cui facta fuit. Itē cōte. nō fuerit, uel nō denunciauerit, uel nō receperit partē debiti: ut C. de noua. l. si delegatio. facilius ergo pduntur corporalia quā incorporalia: uel ēt spiritualia. sicut in participatione sacramentorū, & in charactere nostrę fidei dicimus, q adeo ossibus hominū inhęrent, ut nunquā separent, nisi solutione uera uel ficta: ut hic, & ī. de pec. l. qd ergo. in fi. & l. Sticho.

m Statu. adeo ut nō possit socius eas intendere nisi cessas: ut subijcit, sed tunc utiles tantum noīe suo. directas sūt noīe cedentis: in casu tamen etiam sine cessione intendit socius, ut ex pacto magistri societatis ut ī. de pact. l. item magistri. & l. se. Item ex pacto socij qui conducit publicum locum fruendum: ut infra, de loc. publi. fru. l. j. in princi. & §. j. Acc.

Cum specialiter. Id est, expresse: ut infra eo. l. cum duobus

* uide anti non. A. Persij.

uide anti non. A. persij.

Nam socij putantur, quos inter res communis est. Cic. actio. v. in Verrem.

l Tacitè.

quaqua ratione adq̄sitū cōmunione adquiretur.

Iusta hereditas propriè dicitur, quæ ab intestato defertur. Bartolus.

De illo quærit, a si ita {coita} societas {sit,} ut si q̄a iusta hr̄ditas alterutri obueniat, communis sit: quæritur quæ sit iusta hæreditas? utrum quæ iure legitimo obuenit, an etiā ea, quæ testamento? c Et ꝓbabilius est, ad legitimā hr̄ditatē tm̄ hoc ptinere. Societas si dolo malo, aut fraudādi cā coita sit, ipso iure nullius momēti est: q̄a fides bona ɔtraria est fraudi & dolo.

…lib… Reg… IIII.

Societatem coire & re, & uerbis & per nuncium posse nos, dubium non est. Dissociamur renunciatione, morte, g {maxima} capitis minutione, & egestate. h

Vl… V.

Societas contrahitur, siue uniuersorū bonorum, siue uectigalis, siue etiam rei unius, Societas aūt coiri pōt. & ualet ēt inter eos, q̄ non sunt æquis facultatibus: cùm plerunque pauperior opera suppleat, quā tum ei per comparationē patrimonij deest. Donationis causa societas recte non contrahitur.

Potestas alicui simpliciter cōcessa, in dubio significat arbitrium boni uiri. Bar.

Pon… a Sab… VI.

Si societatem mecum coieris ea cōditione ut partes societatis cōstitueres: ad boni uiri arbitrium ea res redigēda est. n & ɔueniens est uiri boni arbitrio, ut non utiq; ex æq̄s partibus socij simus, ueluti si alter plus operæ † industriæ, † pecuniæ in societatem collaturus sit.

Societate contracta simpliciter, lucra personalia tantum ueniunt communicanda. Bar.

Vlpianus lib.xxx ad S… num. VII.

Coire societatē & simpliciter licet. Et si non fuerit distinctū. uidetur coita esse uniuersorum, quæ ex quæstu ueniunt: hoc est, si quod lucrum ex emptione, uēditione locatione, conductione descendit.

… VIII.

Quæstus enim intelligitur, qui ex opera cuiusque descendit.

… IX.

Nec adiecit Sabinus hæreditatem, uel legatum, uel donationes mortis cā, siue nō mortis cā. fortasis hoc iō: q̄a non sine causa obueniunt sed ob meritum aliquod accedunt.

X.

Et quia plerunque uel à parente, uel à liberto quasi debita nobis hæreditas obuenit.

… XI.

{ quacūq.

Iusta hæreditas hoc loco dicit, quæ iure legitimo obuenit: id est, cognationis nomine. Hic enim titulus hæredis plenissimus est, & omnibus partibus iuris nixus Bud. hic.

† al. add. ex.

† Sed.

† In P. F. incipit, *Societates contrahuntur sine.* &c.

duobus. §. sidē Pōponius & §. sociū. & l. si societatem uniuersorū secus si simpliciter contrahatur: ut infr. e. l. coiri. & l. quæstus. & l. nec adiecit. quæ sunt contra.

a De illo quæritur. quia cōmunicabitur.

c Iusta hæreditas. incerti hoīs, alio iure non ualet: ut C. de pact. l. fin. quæ est contra.

Testamento. quæ etiam legitima dici potest: q̄a lege confirmatur: ut infra, de uerb. signi. l. lege. Azo.

Ad legitimā. Id est, ad illā quæ ex lege defertur & ab intestato. Ac.

Aut fraudādi. quæ sit differentia inte. dolū & fraudem dic ut dixi s̄. de pact. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. & dicas qđ dol' hic dedit causam contractui: & sic ipso iure nō ualuit: ut supr. de do. l. & eleganter. in pri. & d. mino l. in causæ. in princi.

f Societatē coire et re & uerbis Coniunctim, re interueniēte: & uerbis, interueniente stipulatiōe uel nō in q̄bus uerbis est cōsensus: re sūt sola nō cōuentionalis, sed incidens: ut infra, eod. ut sit p socio. & sic ēt hic alias posset poni. f. cū dicit re. sic ponit sup. si cert. pe. l. certi cōditio. §. quoniam. sed alio modo cōtrahitur, i. consensu sine re: ut instit. de ob. l. ex con. in prin.

g Morte. s. naturali: item ciuili: ut subijcit. Acc.

h Egestate scilicet incidente: ut si quis ex socijs bonis cesserit: ut infra eo. § item. uel fuerint publicata: ut infra e. l. actione. §. publicatione. Acc.

Societas. Non solū uniuersorum bonorū sed unius rei contrahit societas. hoc in prima.

Sed quid si unus plus habeat quam alius? ualet societas, q̄a ille cui deest in facultatib', supplere pōt opera: si contrahant ita societatem ut lucrum cōmuniceт & ut nihil ponas, & hoc donandi animo fecit: non contrahitur societas.

Societas. ut in ffiin. eo. in prin.

Suppleat. ar. pro bene literatis quod ita ut nobiles recipiant in canon. cos: ut infr. e. l. si non fuerint. Accursiu.

q Donationis. ut tecum faciā societatem ut tu nihil ibi ponas in cōmunione, i. ec pecuniam, nec operam, & lucrum tā pertineat ad te, q̄ ... societas nō est: imo magis ... mercenari'. sed an donatio sit? Resp. sic, nisi alia ratio impediat: ut C. de co... hen. emp. ...

Si societate Redigēda e. sic & in ... ut inf ... uēditio. & in loca. l. si in lege ...

Cōite ... sed dictū qđ ... nisi bonorū ... e. ... §. j. & si noceret ... reg. iur. l. expressa nocent. Acc.

Ex emptione Futura: ut s̄. l. ... dictū est. q̄s ex diligētia q̄ritur: ut s̄. d ori. iur. l. ij. §. dein de cū ... Acc.

Quæstus. i. lucrum.

Ex opera. i. solertia & diligentia alibi aliter ponitur: ut j. de ope. li. l. j. hæreditas & similis non ueniūt: ut s̄. l. px. & j. de acq. hęr. l. aditio §. cū q̄ na illus. & infr. eo. l. duo. in §. fi.

Nec adiecit. Mortis causa. Quæ fit propter futurum metum mortis.

Meritum. Vt supra, mand. l. idemque. §. fin. & C. de codicil. l. n. §. pen.

Sed

a Sed nec æs alienum. Id est, quod nobis debet, uel quòd nos alijs debemus: ut inf. eo. l. omne. & in fra, de uerb. signi. l. cedere. §. j. Ac.

b Sed & si adijciatur. Lucrum. generaliter cōtinet omne lucrū. sed quæstus tm̄ id quòd ex opera. & dicea quòd restringitur hic lucrū ratione adiuncti: ut j. de tri. uir. & oleo leg. l. fin. Vel dic quòd quando iunguntur hæc uerba, nil plus unum quam aliud significet. Et sic no. secundum hoc quòd licet adijciatur uerbum, non ideo adijcitur sensus. simile est ubicunque dicitur aliquod uerbum abundare. Sed ar. contra j. de usu. l. si stipulatus. in prin. & j. de lega. j. l. si quando. in prin. Item not. secu. dū utranque lect. abundare unum de his uerbis. A

c Si conuenerit. Inter duos socios conuenit ne diuideretur res communis intra certum tempus. dicitur quod non cogi istud pactum ne abeatur a societate. & si conuenerit ne unquam societas dissoluatur, non ualet, quia frustra fit: ut subijcit. & si fiat ne diuidatur intra tēpus, & intempestiue renunciauerit, tenetur actione pro socio sed potest renunciatio ante tempus facta habere rationem, quod aliqua conditio sub qua fuit communi ita societas, non obseruetur: uel [illegible] ita iniuriosus & damnosus sit socius, ut non expediat cum [illegible] quod non [illegible] cat [illegible] [illegible] [illegible] coita societas [illegible] uel quod sit absuturus et inuitus causa reipub. licet posset sibi imputari, quod per aliū non administrauerit societatem: uel curam socio non commiserit. sed hoc imputari non posse, nisi facile posset alijs committere, uel socius ualde diligens & idoneus esset. Sed cum actum est ne diuidatur intra certum tēps: an uenditio impediatur? & uidetur quod eadem ratio impediret uenditionem, quæ impedit diuisionem: & certe ipso iure non impeditur [illegible] sed obstat temporis exceptio, si ante tempus diuidatur. certe & socius qui uendidit facit contra pactum: & ideo teneatur actione communi diuidūdo, uel actione pro socio. h. d. cum tribus ll. seq.

Conuenisse. Hoc ipso Azo. Nam possunt res manere communes, & tñ societas dirimatur ut hic, & inf. eod. l. actione. §. si post distractum & ī. commun. diui. l. in hoc iudicium. §. si inter.

d Abeatur. i. recedatur intra certum tempus uel simpliciter: ut prædicit. Vel dic, non fuit tempus adiectum: ut hic, & inf. eod. l. sed & si socius. §. fi.

e Scribit. Non soluit statim: sed post ubi reassumit, sed & si, &c. Ac.

f Actionem. Si uero tempestiue, et si intra tempus, nō tamen agitur: quia utriusque interest a societate recedi.

g Ne. Incipit ponere excepta quādo renunciari potest.

Conditio. Id est conuentio.

Pati. Alias nisi causa sit, renunciari non potest. ut supra com. diuid. l. in hoc iudicium. §. si conueniat. in fi.

i Déque. Dic. Idem in matrimonio: ergo eadem ratione potest tenū etari: ut C. de repu. l. ij. Azo.

Sed hęc. s. quod obijciatur ei, quòd alium suo loco non substituit, siue socium, siue alium.

m Non alias. s. imputabitur illi, &c. nam si socio potuit committere, non ideo erat excōmunicandus. Acc.

Idoneus. s. substituendus extraneus uel socius. & tunc dicas aut, pro, & secundum quosdam. Tu dic idoneus. s. absuturus: aut si nō est idoneus, facilis, &c. Vel redde singula singulis. hoc est id quod dicit nisi ualde sit idoneus socius. i. absuturus uel substituendus, nō est uis: qa tūc debet cōmittere socio, uel facilis sit administratio societatis et per alium.

Facilis. i. sit administratio: quod est infra.

p Absuturo. Datiui casus: quia tunc extraneo.

Qui igitur. Redit ad ea quæ dicta sunt supra l. proxi. si conuenerit. in princi.

s Nec uendere. Hoc statim corrigitur. Acc.

t Diuidat. Si aliquid phibetur, ergo prohibetur & id, per quod peruenitur ad illud: ut j. de sponsa. l. oratio.

Non

Etita de hęreditate, legato, donatione, Quintus Mutius scribit.

[illegible] ad Sab. XII.

Sed nec æs alienum, [a] nisi quod ex quæstu pendebit, ueniet in rationem societatis.

[illegible] libro xxx [illegible] edi[illegible]. XIII.

Sed & si adijciatur, ut & quæstus, & lucri socij sint: uerum est, non ad aliud lucrum, quàm quod ex quæstu uenit, hanc quoq; adiectionem pertinere.

Pactum de non diuidenda societate nihil releuat. h. d. Ba. Item societas non potest intempestiue renunciari: posito etiam quod non sit dictum, nisi in casibus hic expressis. Bal.

[illegible] XIIII.

Si † conuenit inter socios, ne intra certum tēps cōis res diuidatur, nō uī conuenisse, ne societate abeatur. Quid tñ, si hoc conuenerit, ne abeatur: an ualeat? Eleganter Pomponius scribit, frustra hoc conuenire. Nam & si non conuenerit, si tamen intempestiue renuncietur societati, esse pro socio actionē. Sed & si conuenerit, ne intra certum tempus societate abeatur, & ante tempus renuncietur: pōt rationem habere renunciatio. nec tenebitur pro socio, qui ideo renunciauit, quia conditio [h] quædam, qua societas erat coita, ei non præstatur. Aut quid si tam iniuriosus & damnosus socius sit, ut non expediat eum pati? [i]

[illegible] libro [illegible] [illegible] XV.

Vel quod ea re frui non liceat, cuius gratia negotiatio suscepta sit?

[illegible] libro xxx ad Sab. XVI.

Idemque erit dicendum, si socius renunciauerit societati. qui reipublicæ causa diu, & inuitus sit absuturus: quāuis nonnunquam ei obijci possit. quòd potuit, & per alium societatem administrare, uel socio committere. sed hæc non alias, nisi ualde sit idoneus socius: aut facilis absuturo sit etiam per alium societatis administratio.

Ius excipiendi transit contra singularem successorem. h. d. cum priu. l. seq. Bart.

Qui igitur † paciscit ne diuidatur: nisi aliqua iusta causa intercedat: nec uendere poterit, nec alia ratione efficere, ut diuidatur. Sed

Bald. in [illegible] si. j. [illegible] co. [illegible] alle. [illegible] um tex. [illegible] u. j. [illegible] ure dot. ad hoc propositū quòd pupillus cū iudicis decreto pōt socij prouocare ad diuisionē bonorū quā hoc sibi expedit: quæ intra p hoc nihil faciant ad propositū [illegible] in nouis Interpret. dicit. Bolo.

† al. add. a

* P. F. aut quid si ita iniuriosus & damnosus socius, &c.

† al. add. et.

† P. F. ne diuidat.

† P. F. &.

sanè pôt dici, uenditionẽ quidem non impediri, [a] sed exceptionem [b] aduersus emptionẽ locũ hr̃e: si antè diuidat, [c] quã diuideret is, qui uendidit.

Paul li. vj. ad Sab. XVII.

SEd & socius, qui alienauit, ꝯ pactionem † committit: & tenet socie tatis, aut communi diuidundo [d] iudicio.

Renunciatio praeiudicat renuncianti statim: sed aduersario non praeiudicat, nisi postquam ei peruenerit in notitiã. Vel sic. Renunciatio facta ignorantis valet, quantum ad praeiudicium renunciationis communiani: sed non quantum ad praeiudicium ignorantiae. Bar.

Si absenti renunciata societas sit: quo ad is scierit, [e] ꝙ is adquisiuit, qui renunciauit, in cõe redigi: detrimentum aũt solius eius esse, qui renũciauit: sed ꝙ absens adquisiuit, ad solum eum pertinere: detrimentum ab eo factum, cõe esse. In societate aũt coeunda [f] nihil attinet de renunciatione [g] cauere: quia ipso iure [h] societatis intempestiua renunciatio in aestimationem uenit.

XVIII.

SI seruus societatem coierit: nõ sufficiet, si iubeatur à domino seruus abire à societate: sed socio renunciandũ [i] est.

Si socius meus admittit in societatem alium socium, admissus mihi socius non est: & pro facto illius admissi mihi tenetur, & ei admittens tenetur, etiam pro facto meo. h. d. vsque ad. §. idem quaeritur in l. de illo. Vel sic, Si vnus ex socijs alium in societatem admittit, sibi soli socium facit, & de eius facto alijs tenetur: et cum eo ipse solus communicat. & quod ab eo consequitur, alijs cõmunicabit, nec liberatur eodem da cõtra eũ actionẽ: & cõem cũ damno nõ cõpensabit. Bal.

XIX.

QVi admittitur socius: ei tñ socius est, qui admisit. & rectè. Cum enim societas consensu contrahatur: socius mihi esse non poterit, quem ego socium esse nolui. Quid ergo, si socius meus eum admisit? Ei soli socius est.

XX.

NAm [k] socij mei socius, meus socius non est.

XXI.

ET quicquid fuerit de societate nostra consecutus, cum illo,

---

a Non impediri. Licet fiat cõtra pactum: vt sup. l. proxi. Azo. & ĩ. cõmu. di. l. in hoc iudiciũ. §. si inter. Ac.

b Exceptionem. Sic & prodest alias uenditoris pactũ emptori: ut sup. de pac. l. si tibi. §. pactum. & hic nocet ad hoc ut emptor repellatur: non ut conueniatur ex pacto uenditoris: sicut lex infra proxi. dicit.

c Diuidat. l. postulet diuidi. Ac.

SEd & socius. Casus in prin. huius. l. dictus est in casu praecedenti.

† P. F. emptorem.

Si absenti. Si aliquis renunciauit societati socio suo absente, dicitur quod illud quod acquirit interim, quo ad absens hoc sciat, cõmune erit detrimẽtum illius solum qui renunciauit. sed contra si absens lucratur, ad eum solum pertinet lucrum: commune autem erit detrimẽtum. Et est sciendum quod nõ oportet caueri ꝙ non intempestiue renuncietur. nam & si nõ caueatur: tamen intempestiua renunciatio uenit in aestimationem. Viu.

† In P. F. add. accepit.

Communi diuidundo iudicio. ad quid? nec enim uidetur interesse actoris. cum emptorem diuidere uolentem possit exceptione repellere: ut supra, l. proxi. Resp. imo. potest interesse saltem propter sumptus litis. Item in damnis, quae sim passus propter factam diuisionem, si forte agente emptore pactum probare non potui: nunc autem contra uenditorem possum probare: ut supra, de edendo. l. argentarius. §. Cum autẽ.

† al. add. debet.

d Communi diuidundo. utilis cum definit societati esse communis: ut sup. communi di. l. j.

e Scierit. Qui absens est. Azon. Et inte lige hanc §. uel simpliciter ut dicit: vel distingue an dolose egerit, uel nõ: ut ĩ. eo. l. actione. § diximus. & insti. e. ti. §. manet aũt. Itẽ no. hic esse necesse ad notitiam absentis aliquid peruenire: ut ĩ. de uer. ob. l. si. in prin. Sed ar. contra inf. de sep. l. aj. in fi. & inf. de ma. uin. l. si pater. §. sed si ignorantem.

f Cocunda. Siue simpliciter siue ad certũ tp̃s faciã tecũ societatẽ, nõ oportet addi, ut nõ possum renunciare.

g Renunciatione. Non facienda.

h Ipso iure. i. sine pacto. Ac.

SI seruus. Casus planus est: quia dicit, si cõtraxi societatem cum seruo, & dña eius iubeat ipsum renunciare societati, oportet ꝙ mihi denuncietur. Viu.

i Renũciandum. a quo? Resp. a seruo. seruus enim nõ dominus debet renunciare: ut potest cum seruus etiam inuito domino possit contrahere: ut supra de pec. l. si quis seruum. §. fin. Azo.

QVi admittitur. Duo erant socij alter admisit aliũ socium sine uoluntate, alterius. dicitur quod illius qui admisit, socius est, alterius non. nam socius mei socij non est meus socius. sed si ipse aliquid consecutus fuerit a societate, communicabit cum illo, qui illum admisit: & ille nobis praestabit factum suum: & etiam illi praestabit factum sociorum. Vnde certum est ꝙ nihilominus tenetur, quamuis primo non agitur inter assumentem & assumptum, antequam agatur inter socios. Dubitat Põponius an teneatur socius mandati actione propter assumptum: & non teneatur in plus quam facere potest an teneatur insolidum. & dicitur qđ insolidum: quia culpa sua admissum est. Sed quaeritur utrum cõmodum, quod per assump. n obuenit propter dãnum eius culpa datum in societatem compẽsandum sit? Et resp. quod sic. Sed corrigit Marcellus, neque compensabitur. nam si alter ex dominis seruũ societati praeposuit, idem erit. sed si alienum seruum ambo socij praeposuerunt non tenebitur dominus insolidum, sed de peculio: & hoc dicit, usque ad l. non ob eam. Viu.

Concor. & benefi. cit. text. in simili. & ibi glo. ca. legitur lxxxj. distin. Bol.

k NAm socij. Vt ĩ. de re. in. l. cõsilij. §. fi. & de uer. sig. l. Modestinus. Sed arg. contra ĩ. de test. l. ad testium. §. fi. ubi dicit quod cera panno imposita ipsi chartulę interpositae inhaerere uidetur. Ac.

ET quicquid. Consecutus. s. tertius & sic recte legitur litera. & non consequiĩ actione pro socio, sed

qui eum adsumpsit, communicabit: [a] nos [b] cũ eo [c] non communicabimus, [d] sed factum eius præstabitur societati: idest, aget socius, & societati præstabit, quod fuerit consecutus.

Caius lib. x. ad edict. prouin. XXII.

Ex ſrio factũ quoq; sociorum debet ei præstare, sicut suũ: quia ipse aduersus eos habet actionem. Item certũ est, nihil uetare prius inter eum: qui admiserit, & eũ, qui admissus fuerit, societatis iudicio agi, quã agi incipiat, inter cæteros & eum, qui admiserit

Qui tenetur ratione culpæ non liberatur cedendo actionẽ Et lucrum contingens ex industria non compensatur cũ dãno contingente ex culpa. Bald.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. XXIII.

De illo Põponius dubitat, utrũ actiones eum mandare socijs sufficiat, ut si facere ille non possit, nihil ultra socijs præstet: an uero indẽnes eos pstare debeat? Et puto omnimodo eũ teneri eius noie, quem ipse solus admisit: quia difficile [e] est negare culpa ipsius admissum. [f] Idem quærit: an commodum, quod ppter admissum socium accessit, compensari cũ damno, quod culpa præbuit debeat? Et ait compensandum. quod nõ est uerum. Nam & Marcellus li. vj. Digestorum scribit: si seruus unius ex socijs societati à domino præpositus, negligenter uersatus sit: dominum, qui præposuerit eum societati, præstaturum: nec compensandum [k] commodum, quod per suum societati accessit, cum damno. & ita diuum Marcum pronunciasse: nec posse dici socio, *abstine commodo, quod per seruum accessit, si damnum petis.*

Idem libro xxxj. ad edictum. XXIIII.

Planè si ambo socij seruum alterius [m] præposuerint, non tenebitur dominus eius [n] nomine, nisi duntaxat de peculio. Commune enim periculum esse oportet, cum ambo eũ præponamus.

Non summatur: quia summata est in glo. Bal.

Paulus lib. vj. ad Sabinum. XXV.

Non ob eam rem minus ad periculũ socij pertinet, quod negligentia eius [n] perijsset, quod in plerisque alijs industria eius societas [auctaʒ] fuisset, [o] & hoc ex appellatione Imperator [p] pronunciauit.

Vlpianus lib. xxxij. ad edictum. XXVI.

Et ideo si socius quædam negligenter in societate egisset, in plerisque autem societatem auxisset: non compensatur compendium cum negligentia, ut Marcellus lib. v. Digestorum scribit.

Aes alienum in societate contractum, debet solui de communi. & si debitum est sub conditione uel in diem: debent interponi cautiones de soluendo aduenient e conditione. Bal.

Paulus libro sexto ad Sabin. XXVII.

Omne æs alienum, ff. v.

sed cũ diuidendo. Vel dic consecutus, s. socius noster.

[a] Communicabit. cũ illo. s. assumpto.

[b] Nos qui eum. non admisimus.

[c] Cũ eo. s. assũpto.

[d] Non cõmunicabimus. quod ex societate habuimus. Acc.

[e] Ex contrario. s. factũ quoq; sociorũ & quasi plures simul, sed duo etiam sine admisso

[f] Debet. s. socius noster.

[g] De illo. Eũ. assumẽtem contra assumptum.

[h] Difficile. i. impossibile de iure. sic ff. de peti hæred. l. sed & si. §. simili. & ff. rẽ rat. hab. l. si siue. §. si in stipulatione. sic econtra impossibile pro difficili: ut sup. de ijs qui deiec. uel eff. l. ij. Acc.

[i] Admissum. s. suum. uel dic. i. delictũ quod fecit admissus socius: iste qui admisit, fecisse ni. dicas. sic ff. de ui & ui arm. l. j. § deiectisse.

[k] Nec cõpensandum. his uĩ contra quod dĩ damnũ & lucrũ non posse esse in eadẽ societate: ut ff. eod. l. Mutius. quæ est contra. Sed rñ. quod ibi dĩ de dãno, nerũ est casu accidẽte. nõ culpa socij. Azo. liẽ uĩ compensandum ut s. de neg. gest. l. si negot. quæ est contra Sol. ut dicas ibi stim in l. proxim. non ob eam.

Damnum petis. Nota quẽ amplecti lucrum, & ad dãnũ uel onus nõ tenetur ut hic, & C. de leg. tut. l. j. in fi. & insti. de le. pa. tut. in fi. & ff. de pa. do. l. si mulier. & s. de adop. l. arrogator §. fina. & C. de leg. l. ab administratione. Sed arg. cõtra ff. de act. emp. l. si duorum. in fin. & C. de cad. tol. pro secundo. in fine.

[m] Lane. Alterius. nõ socij uel etiam socij. Acc.

[n] On ob eam. [o] Lex ista & sequens idẽ ponunt, quod ex eo quod socij industria auxit societatem: ob hoc non excusat: si sit societas per negligentiã eius læsa. & hoc idem. l. sequens dicit. Vin.

[n] Eius. s. socij sine ergo per admissum damnum det præsumptiue: ut s. sine per seipsum, idem: ut nõ fiat cõpensatio.

[o] Aucta fuisset. nõ ergo lucrũ cum damno compensat. Sed contra. sup. de neg. gest. l. si negot. sol. ibi loquit cum in eadẽ negotiatione: puta in emptis seruis dãnũ in, quibusdam, lucrum in alijs est allatũ. unde fit compensatio. hic quod in diuersis: puta lucrum in sale: dam num in uino. & idẽ nõ fit compẽsatio, sm Azo. Alij aliter soluuntur: ut ibi diximus. Item ex hac & superiori. l. not. arg. quod si do tibi pecuniam alicui perferendam, & perdas, quod teneor: quasi mala electio fit in culpa. nos tñ distinguimus, an per alium poteras facere, an non. Primo casu teneor: secundo non: nisi in eligendo deliqui: ut arg. sup. cõm. l. eum. in fi. & l. seq. Acc.

Omne. CASVS. Si æs alienum contrahitur manente societate, de communi soluẽdum est & distracta societate. Nam & si sub cõditione fuit obligatio contracta, & soluta societate extitit conditio, de communi soluendũ est. & si forte ab uno sociorum solutum fuerit, hoc repetitur actione pro socio. & iden si interim dirimatur societas. cautiones inter ponendæ sunt de soluendo conditione existente. Viuia.

In ff. F. nos cum eo, & c.

Quam.

Quæ.

Ex.

Præpositus.

al. add. Antoninus

Electio mala in culpa est.

ff. F. vj.

quod manente societate ɔ̃ctum a est, de cõi soluẽdũ est: licet postea, ꝙ̃ societas distracta est, solutũ sit, b Igiť & si sub ɔdõne promiserat, & distracta societate ɔdõ extitit: ex cõi soluẽdũ est. Ideoq; si interim societas dirimať, cautiones interponẽdæ c sũt.

Idem libro lx. ad edictum. XXVIII.

SI socij simus & unus ex die pecuniam debeat, & diuidatur societas: non debet hoc deducere socius. quemadmodũ præsens, d deberet: sed oẽs diuidere: & [illegible], cùm dies uenerit, defensum iri socium.

Si inter socios non fuerint partes adiectæ, cùm contracta fuit societas: intelligitur facta societas ꝑ partibus æqualibus. Bal.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. XXIX.

SI nõ fuerint partes e societatis † adiectæ: f æquas eas esse ɔstat. † Si uerò placuerit, ut qs duas partes, g uel tres habeat, alius unam: an ualeat? † placet ualere: si mõ aliqd plus contulerit societati, h uel pecuniæ, uel operæ, uel cuiuscunque alterius rei cã. Ita coiri societaté posse, ut nullam † partem damni alter sentiat, lucrũ uerò cõe sit, Cassius putat. ꝙ ita i demũ ualebit (ut & Sabinus scribit) si tanti sit opera, k quanti damnum est, l Plerũque enim tãta est industria socij, ut plus societati conferat, quàm pecunia. item si solus m nauiget, si solus peregrinetur, {si} pericula † subeat solus.

Illa societas quod unus habeat lucrum, alius damnum: dicitur esse Leonina, & non valet. h. d. Bal.

Aristo refert Cassiũ respondisse, societatem talem coiri non posse, ut alter lucrũ n tm̃, alter dãnum sentiret: & hanc o societatem Leoninam solitum appellare. Et nos cõsentimus talem societaté nullam esse, ut alter lucrũ sentiret, alter verò nullũ lucrũ, p sed damnum q sentiret. Iniquissimũ enĩ genus societatis est, ex qua quis damnum, non ẽt lucrum spectet. r

Lucrum dicitur deducto damno, & damnum dicitur deducto lucro. Vel sic, Duo cõtraria simul locũ habere nõ possũt. Ba.

Paulus libro sexto ad Sabinum. XXX.

a Contractum, licet per unum de socijs.

b Solutum sit. id est, soluendum. sic ergo hic tempus pro tempore ponitur: vt C. in quibus cau. in integ. l. si Possidonium. & de le. com. l. j. & infra, de uerb. obl. ex ea parte. & inf. de lega. iij. l. etiam. §. ea quæ. Vel pone proprie. nam potest prius esse debitum, licet solutio retardetur: vt insti. de contrahen. emp. §. pretium. & inf. de contrahen. empt. l. secunda. §. sine pretio. Ac.

c Interponendæ. non autem debet statim solui illi socio, qui promiserat: ut supra, titul. j. l. si mandauero tibi. in prin. & infra. de col. bon. l. ij. §. si sub conditione. & supra com. diuid. l. cum duo socij. & l. proxi. Accur.

SI socij. CASVS. Si plures sint socij, & unus debeat pecuniam ex causa societatis in diem: & ante diem diuidatur societas: socius non deducit illud debitum: sed cauetur quod adueniente die socius defendatur. Vt.

d Præsens. scilicet debitum debet deducere. & facit supra eo. l. prox.

SI non fuerint. CASVS. Si coitur societas in pari pecunia, neque adijciatur de partibus lucri uel damni dicitur quod æquales erunt. sed si dictum sit, quod unus habeat duas partes uel tres, alter unam: quod intelligendũ est cum in societate coeunda dispariter conferunt, ut subijcit: dicitur quod ualet, si alter plus conferat uel industriæ, uel operæ, uel pecuniæ. Item etiam ualet illud pactum quod alter sentiat partem lucri: & nihil de damno: quod accidit in casibus: vt subijcit. Aristo. tamen reprobat illam societatem quasi Leoninam, in qua unus debet habere damnum totum. & nihil de lucro. iniquum enim genus societatis est illud ex quo quis damnũ tantum, non lucrum sperat. Vi.

e Si non fuerint partes, hoc casu æqualiter contulerant pecuniam: vt statim colligitur.

f Adiectæ. nec alicuius arbitrio commissæ: vt sup. eo. l. si societatem, &c. Acc.

g Partes. lucri & damni, capitale tñ erat æquale, &c.

h Societati. si autem non contulit plus, nunquid hoc pactum ualet? quidam ut Azo. quod non: vt hic, & inf. eod. l. quod enim. §. illud. & est ratio: quia societas habet ius fraternitatis. unde licet alias huiusmodi pacta seruentur: ut sup. deposi. l. prima. §. si conuenit. hic tamen non ualet, vt j. ead. l. § fina. & infra eodem. l. uerum. primo resp. Alij dicunt (ut Ioa.) quod ualet, & subaudiunt hic maxime. nam hoc ipso quod socius sit, dicunt alij afferri cõmodi aliquid: vt argu. infra, de contrahenda emptio. l. fundi partẽ. Tertij (ut Al.) dicunt ꝙ ualet iure pacti, nõ iure societatis. sed prima uerior est.

i Quod ita. maxime subaudi, secundum Ioannem. Sed Azo. conditionaliter: ut supra diximus proximo responso.

k Opera. scilicet æstimanda: ut diximus supra proximo responso.

l Damnum est. id est periculum damni subeundi.

m Solus. id est sine socio. Azo. Sed quid si perdatur pecunia talis: an sit periculum commune? Respond. non, nisi hoc actum est. sicut nec si alter qui operas præstat, moreretur, esset commune. Sed an posset unus alium compellere operari, uel ut tantundem pecuniæ reponeret? Respon. non, quia finita est societas interemptione rerum: ut inf. eo. l. uerum. §. fina. Acc.

n Lucrum. scilicet totum: ut infra hoc. §. alioquin ualeret: ut instituit. eodem. l. de illa. & §. ideo. & supra eadem l. in princ. quæ sunt contra.

o Et hanc. scilicet Aristo. refert Cassium solitũ, &c.

p Lucrum. scilicet totum, &c. Acc.

q Sed damnũ. s. totum: vt subijcit. idẽ est si partẽ dãni sentiat, & nihil lucri. Azo. Sed cũ maiorem partem lucri, & minoré dãni ex pacto possunt percipere: vt su. eo. l. in prin. quis erit finis: vt enim quod si ẽt unũ nũmũ pro lucro habeat, & totum damnum: ꝙ valeat. Sed tũ arbitrio iudicis hoc dirimendum: vt arg. sup. eo. l. si societaté uel uerius hoc ualet usq; ad tres partes: nõ ultra nã sic figit hæc lex suos pedes: vt in princ. sui dicit.

r Spectet. q. lucrũ spectat spectet & dãnũ, & econtra: ut in eo l. ti. i. si igitur. in fi. & de reg. iul. fm naturam.

Mutuus.

† P. F. Societati
† Idem Aristo. lib. iij. Politi cap. vj.
† al. add. &

† P. F. nul lam.

† P. F. peri cula.

MVtius. CASVS. Contraxi tecum societatem hoc pacto, ut duæ partes lucri spectarẽt ad me, & tertia pars damni. dicit Mutius tale pactum nõ ualere. Seruius dicit ꝙ nec de facto sic contrahitur societas, ut lucrũ intelligatur, nisi deducto damno. Vi. non tamen eo animo ut nolint esse socij, alioquin esset societas: ut supra, commun. diui. l. ij.

a Ferat. In responsione bene dixit: sed in ratione quæ tñ non est, hic, male. dixit enim. quasi hoc sit turpiũ, pp naturã societatis: ut supra. l. prox. in fi. & instit. eo. §. de illa. & ideo in hoc redarguitur. in §. de illa, insti. e. subobscurè locutũ esse Iustinianũ, nec Seruiũ sensisse cõtra Mutium, ostendit Auton. Persius in Antinom. Acc.

b In notis. Idest, libro ubi reprehẽdit Mutium. Azo. Põt ẽt esse lucrũ & damnũ ſm unum sensũ: & nõ põt ſm alium. itẽ hic de damno casu accidẽti, secus si culpa: qa tunc cõmunicat, imo ꝑ. latur: ut sup. eo. leg. non ob eam. Acc.

c Cõtrahi. Etiã de facto. Muti⁹ ergo quasi cõtra naturã societatis esset, reprobauit pactũ: sed Seruius iõ quasi nunq̃ possit accidere lucrũ, & damnũ in eadẽ societate, ſm Ioãnẽ. Sed certe quicquid dicat in lege ista, tñ lucrum & damnum est in eadem societate, alias enim qualiter unũ de altero deduceret? loquitur ergo inspecto exitu. simile in peculio, in hrẽditate, fructibus, q nõ intelligunt esse, nisi deductis impẽsis: ut ꝓbauimus s̃. ð pec. l. iiij. §. si ære. & l. sed & si. §. peculiũ. & C. de bonis. q̃ lib. l. fi. § finauit æs alienum ſm Azonem. Itẽ huic legi est cõtra supr. e. l. de illo. in fi. Sol. ut ibi. Acc.

d VT sit. Societatem. Scõ uentionalem.

e Res. Id ẽ, cõtractus, uel quasi cõtractus celebraris

Margin: † P. F. notatur. † P. F. nec intelligitur. † non.

Margin: obserua differentiam inter iudiciũ ꝓ socio, & iudicia diuisoria. Bar.

Margin: † Est tñ hæreditas societati similpima ut pulchre declarat Cic. in ora. ꝓ Roscio Comœdo.

MVtius libro xiiij. scribit non posse societatẽ coiri, ut aliam damni, aliam lucri partẽ socius ferat. a Seruius † {ẽt} in notis † b Mutij ait, non † posse ita societatem ꝯhi. c neq; enĩ lucrũ intelligiẽ, † nisi omni dãno deducto: neq; dãnum, nisi omni lucro deducto. Sed potest societas coiri ita, ut eius lucri, qđ reliquum in societate sit, omni dãno deducto, pars alia feratur: & eius damni, qđ similiter relinquatur, pars alia capiaẽ.

Ad hoc ut habeat locũ actio pro socio, nõ sufficit rem esse cõmunem, nisi sit ex conuentione intercedente animo contrahenda societatis. aliàs si res sunt cõmunes, alia de causa habent locum alia remedia. Baldus.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. f XXXI.

VT sit ꝓ socio actio, societatẽ d intercedere oportet. Nec enĩ sufficit rem esse communẽ, nisi societas intercedat. Communiter aũt res e agi põt, etiam citra societatem: f puta cùm nõ affectione societatis incidimus in communionem: ut euenit in re duob. g legata: itẽ si a duobus simul emptores fiẽ: aut si hęreditas, † uel donatio cõiter nobis obueniat: aut si à duob. separatim emim⁹ partes corũ, non socij futuri.

i Societatẽ. Scilicet, cõuentionalẽ: est tñ incidens societas: ut no. sup. c. l. iiij. & C. cõmuni diuidun. l. pen.

g Duobus. Eementibus. Accursius.

Idem libro secundo ad edictum. XXXII.

NAm cùm tractatu † habito societas coita est, pro socio actio ẽ: cùm sine tractatu, h † i in re ipsa i negotiũ communiter gestũ k uideẽ: l

Idem libro xxxj. ad edictum. XXXIII.

VT in ꝯductionibus m publicorum, n itẽ in emptionibus. Nam q nolunt † inter se ꝯtendere, solent per nuncium rem emere in commune: qđ à societate longè remotum est. Et ideo o societate sine tutoris authoritate coita, pupillus non teneẽ: attñ communiter gesto p negotio tenetur.

Caius lib. x. ad edict. prouinc. XXXIIII.

QVibus casibus, q si quid fortè unus in eam rem impenderit, siue fructus mercedesve unus perceperit, uel deteriorem fecerit rem: non societatis iudicio locus est: sed inter cohæredes quidem familiæ erciscũdæ r iudicio agitur. s inter cęteros communi diuidundo. s Inter eos quoque, quibus hæreditario iure communis res est, põt & cõmuni diuidũdo agi. t

Societas nõ transit, ad hæredẽ ex cõuentione socij sed actio pro socio bene transit, tã ꝓ culpa ipsius defuncti. quã pro dolo hæredis. ex conuentione tamen hæredis potest reuocari societas.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabi. XXXV.

NEmo potest socie-

h NAm. Cũ sine tractatu. cõtrahendæ societatis incidimus in cõmunionem.

i Ipsa. Id est, sine consensu.

k Gestum. Et sic locum habet actio. gest.

l Videtur. s. sine societate & ꝓbat ꝑ exempla: ut, &c.

m VT in cõductionibus. Non animo societatis contrahendę factis, alioqui sunt socij: ut supr. e. l. v.

n Publicorum. Vectigalium.

o Et ideo. Quia habet fieri eum cõsensu.

p Gesto. Neg. gesto & cõmuni diui. uam & furiosus teneẽ: ut ĩ. de act. & obli. l. furiosus. & fecit supr. com. di. l. ij. Acc.

q QVibus casibus. s. qñ res sunt cõmunes sine societate: alioq si cũ societate agiẽ ꝓ socio: ut ĩ. eo. l. cum duob⁹. §. si I cocũda. & §. itẽ Mela.

r Agiẽ. Si adhuc intentatũ non est neq; tractatũ: ut C. fam. ercis. l. j. A.

s Cõmuni diuidũdo. Vt C. commu. diui. l. pe. i fi.

t Agi. Primo tamen famil. ercis. ſm Azo. licet uideaẽ etiam ab initio cõ. diui. agi: ut sup. famil. erci. c. h. inter. in pri. & sic ẽt idem Azo dixit in summa commũni diui. Ac.

NEmo. CASVS. Nõ põt qs coire societatẽ ut hrs sit soci⁹: sed dat̃ in eum actio, ut bonã fidem pręstet: culpã ẽt præstet prædecessoris sui, q socius fuit: sed hæres nouo consensu põt esse socius, & incidet factum suum in act. pro soc. & h. d. usq; ad l. pro soc. Vi.

Margin: † contractus. † cõtractu. † P. F. de negotio. † nolunt, melius est nolunt. † P. F. hercisciunda. † P. F. posse.

Nemo potest societatem. Scilicet, priuatam. secus in societate uectigalium ut inf. eo. l. ad eo. in princ.

ADDITIO. Tu dic hoc esse uerum: tribus tamen concurrentibus s. quòd societas publicorum uectigalium, uel similium: & quod sit facta mẽtio hæredis, & quod hæres sit idoneus: ut Lucrũ. §. in hæredibus. ī. ead. l. secundum Bal. hic.

uel præteriti: alias etiam cauetur in futurũ: ut hic, & ī. si ser. uin. l. egi. & ī. de aqua plu. arc. l. Atteius. §. fi.

Existimauit. Vt ī. de iu. l. in omnibus. & ī. de neg. gest. l. iij. in fi. & ī. ti. j. l. si mãdato meo. §. itẽ si cum.

Pro socio. idem in actione communi diu. dicitur: ut supr. com. diu. l.

tatẽ [a] hæredi suo sic pararet, ut ipse hæres [b] socius sit. in hæredem autem socij proponitur actio, ut bonam fidem præstet: [c]

Paulus libr. vi. ad Sabinum. XXXVI.

ET acti etiã culpam, quam [d] is præstaret, in cuius locum successit, licet socius non sit.

Pomponius lib. xiii. ad Sabinum. XXXVII.

PLanè si hi, qui socijs hæredes extiterunt: animum inierint societatis in ea hæreditate nouo consensu: quod postea gesserunt, efficief, ut in pro socio actionem deducaf.

Cautela futurorum spectat ad iudicem, tam in generalibus iudicijs, quàm specialibus ubicunque æquitas suadet. Baldus.

Paulus lib. ... ad Sabinum. XXXVIII.

PRo socio arbiter [g] prospicere debet cautionibus [h] in futurum, damno uel lucro pendẽte ex ea societate. quod Sabinus in oibus bonæ fidei iudicijs existimauit, siue generalia sunt, ueluti pro socio, negotiorũ gestorũ tutelæ: siue specialia: ueluti mãdati, [i] cõmodati, depositi. Si tecũ mihi societas sit, & res ex societate communes, quam impensam in eas fecero, quosve fructus ex his rebus perceperis: [k] uel pro socio, uel communi diuidundo, me consecuturum: [m] & altera actione alteram tolli. [n] Proculus ait.

Pomponius lib. xiii. ad Sabinum. XXXIX.

SI fundus mihi tecum communis sit, & in eũ mortuum intuleris: [o] agam tecum pro socio. [p]

Societas ad hæredem non trãsit: tamen inchoata per defunctum debent per hæredem explicari. Baldus.

Idem lib. xvj. ad Sabinum. XL.

HAeres socij, quamuis socius non est: tamen ea, quæ per defunctum inchoata sunt, per hæredem [q] explicari debent: in quib. dolus eius admitti põt. [r]

Stipulatio pœnalis non nouat præcedentem obligationem, nisi ex causa onerosa factã: sed ex actione facta, per unum tollitur altera, quatenus concurrunt. Bartolus.

Vlpianus libro xix. ad edictum. XLI.

SI quis à socio pœnam stipulatus [s] sit: pro socio non aget, si tantundẽ in pœna [t] sit, quantum eius interfuit.

Lucrũ. §. in hæredibus. ī. ead. l. secundum Bal. hic.

b Vt ipse hæres. In mandato & deposito secus est: quod dic ut not. sup. de his qui not. infa. l. furti. §. pen.

c Præstet. Ex sua persona. nam uetera negotia debet explicare, licet nõ sit socius: sed noua inchoare necesse non habet: ut hic, & ī. proxi. & ī. e. l. hæres socij. Ac.

d ET acti. Quasi. culpam.

e Is. Scilicet, defunctus. Acc.

f PLane. Inierunt. & iõ cœperint facere societatem de nouo, & fecerunt.

PRo socio. CASVS. Si socij uelint societatẽ distrahere, & aliqd debeaf societati, cauere debet unus socius alteri, quod aliqd ad ipsum peruenerit, quod id cõmunicet: uel si soluerit, quod alius teneaf sibi de eo refundẽdo pro parte. hoc est uerũ in omnibus bonæ fidei iudicijs.

Si tecum. Quod ex causa societatis alter sociorum cõsecutus fuerit iudicio societatis & cõmuni diuid. consequitur alter. Vi.

g Pro socio arbiter. i. iudex in actione pro socio cognoscens. Acc.

h Cautionibus. Scilicet interuenientib. pro futuro damno uel lucro: ut subijcit. Sed uidetur quod tractus futuri temporis ad iudicem non pertineat: ut ī. de usur. l. j. quæ est cõtra. Sol. hoc cum id futurum pendet, ex præsenti uel præterito: uel hic ex contractu præterito, ibi autem ex futuro pendet. Vel dic quòd hęc cautio uenit gratia aliarum rerum, quæ in societate. ueniunt. per se enim nõ ueniret: sicut & quod ex furto quæsitum est, non uenit per se in societate: uenit tamen, si fuerit collatum cũ alijs: ut inf. e. l. quod autem. sic & nomina non per se, sed gratia corporum ueniunt in famil. ercis. iudicium: ut sup. fam. erc. l. l. ij. in fi. sed ut dixi, sic ratione præsentis

cum socij. de his tamẽ generalibus & singularib. & qualiter fiat libell: in eis, dixi plene sup. de ed. l. j. §. j. & dicas quod erãt socij omnium bonorum.

l Velut mandati. Cum speciale nius rei tantum fuit mandatum.

m Consecuturũ. ut ī. eo. l. cum duobus. §. item si in communem.

n Tolli. In id quod exactum est: ut ī. eo. l. si actum. Ac.

o SI fundus. Intuleris quandoq; aliquis habet ius inferendi, non tñ facit locum religiosum: ut si socius suum mortuũ inferat in locũ cõmune: ut sup. de rel. l. sunt personæ. quandoque uero & habet ius inferendi, & facit locũ religiosum: ut si socius inferaf, cũ non alibi tam commode possit inferri: ut ī. de reli. l. si plures. Itẽ dicas quod hic erat cõia ex societate. alias n. fi. ercis. uel cõmu. diagitur: ut ī. de reli. l. ij. §. an socius.

p Pro socio. Vel damnum sarciatur ut ī. de reli. l. locũ §. j. & l. is qui. potest etiam in factũ agi: ut corpus tollaf, uel pretiũ partis prestet: ut ī. cõi. di. l. si quis putans, §. si quis in cõem.

q HAeres socij. Per hæredem. q. sit legitimæ ætatis. sic in hærede tutoris: ut ī. de hære. tut. l. j. §. hæredis, Azo. & est ad l. supra, de nego. gest. l. nam & Seruius. §. si nino Titio.

r Potest. Ideoque punitur. Accursius.

SI quis. CASVS. Si socius a socio stipulatus fuerit de dolo in societate non committendo, & promittat pœnam si dolus committat: non pro socio, sed ex stipulatu agetur ad pœnam, si non minus fuerit in pœnam, quã in interesse. & hæc pœna his qui eam cõsecuti sunt: si alter debitor sit. imputabitur in sortem.

s Stipulatus. Si dolum uel culpam cõmiserit alterum,

t In pœna, refert ergo an sit minus, uel plus: ut hic dicit.

b P. F. pareto.

Socij.

gesserint. P. F.

P. F. efficitur.

P. F. in futuro damno.

P. F. ceperis.

P. F. pœnam.

est. Sed contra ī. de arbi. l. noo distinguemus. in prin. Sol. ibi succedit pœna loco contemptus arbitri. onde non impeditur iuris petitio: licet etiam pœna petatur, ut io eodē tit. l. si quis rem. hic autem loco rei: & ideo pœna petita non petitur res: vt inf. de excep. de. l. apud Celsum. §. Labeo. & sic interest, ut in id quod deest, non noceat: vt inf. eo. l. proxi. Item opponitur: aut hac stipulatio pœnalis fuit, animo nouandi, aut nō. Primo e. si oec in eo, quod deest, potest agi. In se. un oo remanet efficax utraque. Sol. licet tolli pro socio si tantum est in pœna promissum, istli cei & exactum: vt inf. l. proxi. alias nō: & hic est ocua... Vel dic q̄ si dubiū est, an i... sustinendi mo, an oon stipula tus sit pœnam, ... ciendum est an tan tū sit in pœna quā tum inte sit eius. tunc enim praesumi tur i ... animo factū: ut de postea pro socio oon agei. si uero minus sit in pœna, praesumitur non ei e tactum ... aoimo: unde potest agi in id qd deest pœna exacta. Vel tertio dicas, secundum Azo. quod

Idem lib. xxx. ad Sabinum. XLII.

QVod si ex stipulatu eam ꝯsecutus sit: postea pro socio agēdo, hoc minus [a] accipiet, pœna ei in sortem imputata.

Actio communi dividundo non tollitur per actionem pro socio quia habent se vt excedentia & excessa. Bar.

Idē li. xix. ad edi. XLIII.

SI actum sit cōi diuidū do, non e tollit pro so cio actio: qm̄ pro socio& noium rōnem habet, [b] & adiudicationē non admit tit. [c] Sed si postea pro socio agatur: hoc minus [d] ex ea actione [e] consequetur, quam [f] ex pri ma actione ꝯsecutus est.

Idem lib. xxxj. ad edictum. XLIIII.

SI margarita tibi uendenda dedero, ut si ea decem uendidisses, redde res mihi decem: si pluris, quod excedit, ut haberes: mihi vī, si aio [g] ꝯhendæ societatis id actum sit, ꝓ socio esse actionē: sin minus, præscriptis uerbis.

Actio rei persecutoria non tollitur per pœnalem, nec econ uerso: sed vna persecutoria aliā bene tollit. Bart.

Idem lib. xxx. ad Sabinum. XLV.

REi cōis noie cum socio furti agi pōt, [h] si per fallaciā dolo ve ma lo amouit, uel rem cōem celandi aio cōtrectet. [i] Sed & pro socio actione obstrictus est: nec altera actio alterā tollet. Idēque in omnibus bonæ fidei iudicijs dicendum est. [k]

Paulus libro vj. ad Sabinum. XLVI.

indistincte toll nouatio. si pacisc. ... coim pœnam certam, intantum uidetur repudiat e act. ... pro socio: ut inf. e ... & obli. l. obligati ... ferre §. fina. habetis de facili ... nouationis ... tecundum has leges ut Insti. quib. mod. ol. ob. §. fed et ... hoc. Acc.

[a] QVod si ex stipulatu. Hoc minus. tanto minus, sed uidetur quod lucro deberet pœna cedere creditoris. ut inf. de reg. iur. l. quod a quoquam. & ū. s. de sol. l. id quod pœnæ. & ī. de pign. actio. l. si pigno. e. in prin. quæ sunt contrariæ. So... icet, ao os legalis pœna: & sic loquuntur leges contrariæ, ... conuentionalis: & tunc quia loco rei succedit, non pōt utrunque peti ut hic, & inf. de exce. do. l. apud. §. Labeo. & inf. de actio. emp. l. prædia. item lex illa prædia. vt esse contraria in eo, quod hic ipso iure dicit tolli primam: vt di ximus supra per nouationem. ibi uero dicit, ... exceptionem, l. intectionis ... dicimus.

[b] SI actum. CASVS. In cōi diuidundo actione m uenient corporalia non sola. I em in actione pro socio non uenit ... adiudicationes, cum per eam non diuisio sed ... ocatio hat. ... tanto minus consequitur per actionem pro socio, quanto in plus consecutus est per actionem com... d. Viu.

[b] Rationem habet. Quod non habetor io comm. oni diuid. ut sup. communi diuid. l. per hoc.

[c] Admittit. Cum non hat diu sio per eum, sed cōmunicatio: ut notan d. l. cōi diuid. ad personales præstationes connenount. & de hoc subijcit in pe ma parte pro soc. & commu. di. habent se ut excedentia & excessa. ... secunda conueniunt ... personalibus præstationibus.

[d] Hoc minus. Nota quod in personalibus præstationibus conuenium, ut in damnis & fructibus ... dinisione uel adiudicatione excedit communi diuid. actionem pro socio & econtra actio pro socio excedit in nominibus: ut hac lege colligitur. primum colligitur ex fin. secundum ibi, & adiudicationem, &c. tertium ex prin. &c.

[e] Actione. Scilicet actione pro socio inter socios.

[f] Quam. Id est, quantum. Azon. & dic ut not. supra, cōmuni diuid. l. j. & supra, eo. l. pro socio §. 1. Acc.

[g] ... margarita. S CASVS. Dedi margarita ... si uendetes ea pro decem, decem mihi redderes: si plus, illud tuum esset. Dicitur quod si hoc dial ... contrahēdæ societatis: est inter nos actio pro socio. si non, actio præscriptis uerbis. Vi. [g] Si animo. Quod colligitur ex qualitate personarum & negotiorum. nam sic &c uendituo mar garitarum erat sicut & uenditor ... bton ... m: præsumitur non animo societatis. & sic datur præscr. uer. ut hic, & j. de præs. ... uer. [† Contra. Ramis.] [† al. add. &.]

l. si tibi rem. §. sed ... pr. misit mihi ... Alexandria fortē ... tunc est societas, & sic agitur pro socio: vt hic, & u. f. eo. l. cū duo us. §. ... actio. Azo.

REi cōis. CASVS. Si socius rem communē contrectet: furti actio soc o competit: neque alte a alte ram tollit: idem in uibus bonæ fid. iudicijs contractis. furti ex ca contrectatione: vt in actio. ... locati, neg. gest. ... si tantum pro socio actum fuerit, tollitur condictio furtiua: ... facile præsumitur, quod socius ... celandi uel ... d po iustitue ... & ... ratione sua partis quam habet iure societatis, unde si ... seruum ... unus sociorum ... uetiu non tenetur lege Flauia propter prædictam præsumptionem, ... si probetur ... suppressit: tenetur. & hoc dicit lalla, metiio. ... consequitur ... l. sed si ex causa. & continue debet legi cum duabus sequentibus ... §. si d. mnum. & ... §. continuatur cum ... tibus. l. seq ... plane sunt. Viu.

[h] Agi potest. Vt inf. de furt. l. si quis.

[i] Dicendum est. Vt furti: ... persebas & ex eo contra ... & sic etiam in ... ... secundum hoc, ut si rei commodata tibi feceris furtum, utrunque teneatis, nec una per alteram tollitur: ... & inf. de act. & obl. l. quæ sunt. Sed contra inf. de ... ubi dicit tolli commodati ipso iure, si furti est actum. Item si commodati, ... ibi quod furti ... tollitur, per exceptionē. Sol. hic non tollit, ... ipso iure ... per exceptionē: vt ibi. uel ibi ... furti ... in esse ... uel specie ... ibi ... & ideo quia ... s ... gens ... commodatum ... obligatur quam aliquis [Actio una an per aliā tollatur.]

IDem est & in colono, a & in eo, qui negotia gerit, & qui mandati nim exequitur, & in tutore.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. XLVII.

SEd si ex cã furtiua cõ dixero: cessabit ꝑ socio actio, nisi s. pluris mea intersit. Si danũ in re cõi socius dedit Aquilia a b teneri eũ & Celsus, & Iulianus, & Põponius scribũt.

Paulus lib. vj. ad Sabinum. XLVIII.

SEd nihilominus & pro socio tenetur.

Vlp. lib. xxxj. ad edictum. XLIX.

SI hoc facto societaté læsit: s. (uerbi gratia) negotiatorem seruũ uulnerauit, uel occidit.

Paul. lib. vj. ad Sab L.

SEd actione pro socio consequitur, ut altera actione contentus esse debeat: quia utraq; actio c ad rei persecutionem respicit, non (ut furti) ad pœnam duntaxat.

In dubio quis vti præsumitur iure suo. Bartolus.

Vlp. lib. xxx ad Sab LI.

MEritò aũt adiectũ est, d ita demũ furti actionem esse, si per fallaciam, & dolo malo amouit. cum.n. † sine dolo malo fecit: furti non tenetur. Et sanè plerunque credendum est, eum, qui partis dñs est, iure potius suo uti, quam furti consilium inire. e & idõ f uideamus, an lege Fauia teneatur. Et rõ quidem facit, ne teneatur. verum si plagium fecit, uel suppressit: Fauia tenebitur.

Contra mandatum vni factum veniens conueniri non potest: secus si contra contractum societatis venerit. Nam in primo potest pœnitere, in vltimo non. Bar.

Idem lib. xxxj. ad edictum. LII.

CVm duobus uicinis fundus coniunctus

aliquia alius: quia de lu... a culpa: & ideo in hoc rel etia. ut. sed hoc non ualet: quia & procurator æque obligatur, cum eu. m. de ne. ... a lertatus: ut C. mand. l. a procuratore. licet quidam dicant contra. & tamen in procuratore una per alteram non tollitur: ut inf. l. prox. Vel distingue, an agitur propter rem furtum actione commodati: an propter interesse. nam si propter rem, postea furti agetur: alias non secundum Iau. Vel dic secundum V. an fecit mentionem furti, uel ago commodati pro illa re in qua furtum fecisti & tunc non ag. m postea furti an non & tunc possum. Vel dic speciale in commodato alia ratione: quia si dolo etiã commodatarij rea ablatia tamen postea præstita æstimatione eius cogitur commodatario cedere actionem: ut in fra, de re iud. l. in deposito. sic ergo postea furti non ager. sed & hoc non pla. et quia non tantum commodatario, sed etiam depositario, qui de solo dolo tenetur, ceditur actio, ut ibi dicitur. multo magis ergo ceditur mandatario, qui de omni culpa tenetur. nam & prædicta. l. in deposito. generaliter est intellecta in omnibus bonæ fid. iudicijs. Solue ergo, & dicas quod in d. l. furti. fuit actum actione furti, id est, condictione furtiua: & sic tollitur commodati: ut inf. l. prox. sed si ea causa. primo resp. & hæc bona solutio. Hodie uero etiam furti, & commodati tollunt sola electione, ut C. alia denitur postea: vt C. de furt. l. fin. §. j. Item et quod dicit unam per alteram non tolli, prout ad mandatum refer. ur: ut hac lege, & inf. l. prox. est contra. C. de fur. l. j. ubi di, uel mandati uel furti eligi. nam electione tolluntur. Solu. ibi loquitur cum alius non actor mandauerat: & ideo datur electio agenti: vel ut mandatum ratum habeat & ex eo agat, uel furti dicens alios sine sua uoluntate contrectasse, utrum que autem non põt facere: quia contraria sunt, nam si agit mandati, ratam habet contrectationem. si furti, non agit mandati: & non habet ratã. hoc enim in actione furti intenditur: nec debuisti contra meam uoluntatem pecuniam contrectare. & cum agit postea mandati, uidetur approbare contrectationem: neque ut sibi contraria repellitur: vt in fra, quando appel. sit. l. ij. §. sed si alius. & sup. de per. hær. l. si testamentum. in fin. quia ratione eiusdem contrectationis & mandati, quasi sit mandatum, & furti, quasi non sit mandatum, experitur. hic autem actor gestionem mandauerat, procurator deinde inuito domino res contrectauerat. si agit utraque, non ideo sibi cõtradicit: & ideo admittitur. ut hic dicitur, & in f. tit. j. l. si mandauero. §. si tibi. Item contra sup. nau. cau. stab. l. idem. § fin. Sol ut ibi. Acc.

a IDem est & in colono. Qui res dñi in prædio consistentes celat animo furandi. Ac.

b SEd si ex causa. Aquilia. Vt supra ad leg. Aquil. sed & si commune. & l. seq.

c SEd actione. Vtraq; actio. Sed nonne actio legis Aquiliæ pœnalis est post infitiationem, item & sine infitiatione. Resp. licet sit pœnalis, rei tamen æstimationem persequitur. unde postea nõ intenditur: vt in fra ce act. & ob. i. l. qui seruum §. si. [F. F quia. cum. al. quoniam.]

d MErito autem adiectum est. Scilicet illud quod sequitur: ut sup. eo. l. rer cõm.

e Inire. Notabilis est hæc præsumptio: ut hic, & su. de ser. corrup. l. si quis seruum com. munẽ. in fi. primo resp. & j. de inst. l. itẽ apud Labeo. §. si commu s. cm. & inf. de re iudi. l. semper in dubijs Sed arg. contra i. s. de leg. ij. l. unã ea familia. §. si de Falcid & C. quando & quibus quarta pars. l. ij. In medio legis ubi dicitur q̃d natura e ... est negligi, quod cõmuniter possidetur sed tamen si quid in ea hat, auter præsumitur: vt hic dicitur.

f Et ideo. Quasi d. quasi re sua abuti vi. iõ uideamus si seruum cõem suppressit, uel alio modo in legem Fauiam incidit: vt C. ad leg. Fauiam de pla l. pe. an socio teneatur? Et uidetur quod non. nam ratio facit ut non teneatur, scilicet prima facie propter notabilem præsumptionem: uel sõ. l. ne propter solum usum teneatur. sed si uendiderit: tenet: vt subijcit, uerum si plagiũ, &c.

CVm duobus. CASVS. Duobus uicinis erat quidam fundus coniunctus: & erat cuiusdam tertij. alter uicinus mãdauit alteri, ut emeret, ut pars coniuncta suo prædio ei daretur: & idem qui mandauit, illum emit. quæritur, an alteri uicino, cui mandauit, teneatur communicare? Dicitur quod facti est quæstio. nam ex eo quod ita simpliciter mandauerat, nulla est act. alteri uicino cõtra uicinum, sed si actum fuit inter eos, ut emeretur, & tanquam cõe negotium in eo emendo gereretur: in eo casu tenetur ei præstare deducta parte cõiuncta suo prædio. uenit enim in illud iudicium bona fidea: & alter socius alteri tenetur præstare dolum & culpam. Si in eocunda. Inter aliquos contrahitur societas. unus confert pecuniam uel alias res, puta agrum in cõe colendum. vel pecora pascenda: alter operã & industriam

ftriam.uetbi gratia,unus debat porcum in commune pascendum, uel uineam colendam ut fructus participaret:queritur an talis socius culpam p ꝑstare debeat? Dicitur quod sic. sed & si socius rei communi nocuit:dicitur quod culpa uenit.

tunc in societate, nisi & modo maiorem, quam tunc præstet in sua. sed in deposito semper inspicit qualem nunc in suis exhibebat, licet in prin.erat diligentior:ut hic. & Inst. eo. §. fi. & institu. quibus modis re contrah.ob.§. pe.& inf.eo l.socius socio.

Damna Si aliqua accepit pecus pascendū cū societatis,æstimationē ipse præstare non debet,si tato intercidat: damna enim fatalia, quæ accidūt imprudentibus & ignorantibus,non præstātur. unde si aggressu latronū uel inceo dio perierunt.damnum cōmune erit: nisi dolus & culpa imputari possit. cōtrarium ē si furto ꝑdiderit hoc: q̄a custodiā debebat ꝑstare.

Quidam.duo cōtraxerunt societatem ut sagariā negotiationē exercerent, est autē sagō uestis militaris. & cum alter ꝓfectus esset, incidit in latrones, & amisit pecuniā cōem, & aliā q̄ secū habebat, & serui sui uulnerati fuerunt. dicit ꝙ damnū ei⁹ pecuniæ ꝑtinet ad alium sociū.s. pro parte:qa non ꝑijsset, nisi secū cōtraxisset societatem. Idē esset si dedit aliqd ut seruua curaret: quia totum cōmune erit. Idē ē si naufragio res ꝑierunt cū in naui nō posuerunt, nisi res cōsuetas ad nauigiū. nā sicut lucrum ꝑtinet ad sociū:ita & damnū.

uenalis esset: alter ex his petijt ab altero, ut eū fundū emeret,ita ut ea pars, quæ suo fundo iuncta esset,sibi crederet. mox ipse [a] eum fundum ignorāte uicino emit.quærit, an aliquam actionem cū eo uicinus habeat? Iulianus scripsit, implicitam esse facti q̄stionem. Nā si hoc solùm actum sit,ut fundū Lucij Titij uicinus emeret, [b] & mecum communicaret:aduersus me, qui emi, nullam actionē uicino [c] cōpetere. Si uerò id actum sit, ut quasi cōmune negotium gererei: societatis iudicio tenebor: [d] ut tibi, deducta [e] parte,quam mandaueram, [f] reliquas partes præstem.

In hoc iudicio uenit dolus & culpa.Bartolus.

Venit autem in hoc iudiciū ꝓ socio bona fides. Verum ergo tātùm dolū, an ēt culpam [g] ꝑstare socium oportet,quærit? Et Celsus libro sexto † Digestorum scripsit:socios, inter se dolum & culpā præstare oportere.

Si unus ponit rem, & alius operam in societate,uenit etiam dolus, & culpa.Bar.

Si in coeunda [h] † societate(inquit)artem [i] operamve [k] pollicitus est alter: ueluti cū in commune pascendū, aut agrū pollicitatori [l] {colēdum} damus in commune q̄rendis fructibus, nimirum ibi ēt culpa ꝑstanda est, Pretiū enim [m] operæ, † {&}artis est uelamentum. Quòd si rei communi socius nocuit: magis admittit culpam quoque uenire.

In actione pro socio quis nō tenetur de casu fortuito, etiā si receperit rem æstimatam.Item furtum in dubio præsumitur committi culpa eius, cui res est substracta.Baldus.

Damna,q̄ imprudentibus [n] accidunt, hoc est, damna [o] fatalia,socij nō coguntur præstare. [p] ideo q̀ue si pecus æstimatū datū sit, [q] & id latrocinio, aut incendio pierit: commune damnū est, si nihil dolo aut culpa acciderit eius, q æstimatū pecus acceperit. Quòd si à furibus

h Si in coeūda. uel dic unā societatē de terra & bobus. & inter eosdem. Vel dic duas unam de terra, & aliam societatem de bestijs. Acc.

i Artē. Scilicet, colendi terrā cum bobus:quos pretio meo emerā:ut in primo exemplo.

k Operamve. Pascendi boues meo pretio emptos: ut in secundo exemplo.Azo. ut j̄.loc. l. si quia domum. §.si quis uitulos.

l Pollicitatori.i. pollicēti artē colēdi:ut statim dixit.

m Prætium enī. s.boum, uel ēt fundi. Rn. enī tacitæ obiectioni.q.d.nō ꝑstabit hic pollicitator culpam,cū artē uel operā adhibeat, alter neutrū. Sed rnd. ꝑtiū ꝓ bobus datū ab uno, uel etiā fundus:ideo qa alter artē pollicebat uel operā, ita uelat eā ut nnua operā uel artem magis, quā alter adhibere nō intelligat. Ideoque æquū debet uideri, si pollicitator culpa teneat secūdū.Azo.& sic singula singulis redde. Vel dic pretiū s artis & operæ est uelamentū ipsius artis uel operæ, ut quasi pretium ponere uideatur, qui artē uel operam ponit:& facies punctū inter dictionem illā operæ:& illam artis:q operet unm copulę, secundum utrāq; lecturā: uel cōueniant ambæ in unū.i.artificiales operæ.

† Vide q in hūc. §. scribit Anto. Augustinus, emeodatio num libr. iiij. c.ix.is enim non *pollicitatori*,ut hic, nec *locitatori*,ut Bu. sed *politori* legendum censet ex P.Fl.

† Ex hac clausula, pretium eoim,&c. seotentiā, uix elici posse dicit Budæ.hicr nisi quis huoc sensum esse putauerit. operæ pretiū,enim, &c.pro eo quòd est, magni æstimandū, est,& magni pendendum.

† P.F. Septimo.

Cum erant. Duo argentarij contraxerunt societatem in argentaria tantùm. alter sociorum aliquid acquisiuit ex alia negotiatione. utrum hoc communicetur cum socio? Respon. quod non. Viuianus.

a Mox ipse.scilicet, qui mandauerat emi.

b Vicinus emeret. Vt procurator.

c Vicino. Quia licet potestatem emendi uicino concesserim,retinui tamen:ut arg.de dam. infec l.j.

d Tenebor. Nisi is cui mandatum est dolo uel culpa emere noluerit.tunc enim ipse teneretur:& ita cōpensatione obiecta forte nihil ei præstaretur: ut inf. ea.l.§.si quis societatem. Azo.

e Deducta.Id est,retenta.

f Mandaueram. Scilicet, mihi emendam. Et nota, quod mutat personas ab eo quod in princip. dixerat, cum primo in tertia:nunc in prima.

g Culpam. Scilicet, ut tam diligentiam, quam in suis præstabas tempore contractæ societatis, præstes

n Imprudētibus. Id est, ignorantibus Vel dic, id est, prouidere non potentibus:ut j̄.de admi. te.ad ci.per-ti.l.ij.§.si eo tēpore. Vel dic.i.ualde.ut sic argumētatiue ponatur:ut j̄.de lib.& posth. l.Gallus.§.ille. Ac.

o Damna. fatalia:ut subijcit. Accursius.

p Præstare. Nec mirer quo minus legatum percipiat:licet de facto pariat monstrosum:ut j̄. de uerb. signi.l.quæret aliquis.

q Damnū sit. Vt pretium eius reddatur, si lata uel leuis culpa acciderit:ut tunc non dubitaretur:alias etiam fortuitum casum præstaretur:ut sup. commo.l. si ut certo.§.commodatum.Vel dicas. aliter ut diximus inf.de æsti.actio.l.j.§.fi.

q Datum sit.Partiario colono. Accursius.

subreptum sit: a propriũ eius detrimentum est: qa custodiam pstare debuit, qui æstimatum accepit. hæc uera sunt: & pro socio erit actio, si modo societatis contrahendæ causa pascenda data sunt quã uis æstimata. Quidam † sagariam b negotiatione † coierunt. alter ex his c ad merces comparandas pfectus in latrones incidit, suamq; pecuniã pdidit, serui eius uulnerati sunt, res que proprias pdidit. dicit Iulianus, damnum esse cõmune: d ideoq; pro socio actione damni partem dimidiam agnoscere debere, tam pecuniæ, quàm rerum cæterarum, quas secũ nõ tulisset e socius: nisi ad merces communi noie cõparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impensum est: p parte sociũ agnoscere debere, rectissimè Iulianus probat. Proinde & si naufragio qd perijt, cùm non alias merces, quàm naui solerẽt aduehi: damnũ ambo sentient. Nam sicuti f lucrum, ita damnum quoq; cõmune esse oportet, qd' non culpa socij contigit.

Societas unius negotiationis non porrigitur ad aliam negotiationem. Bar.

Cùm duo erant argentarij socij: alter eorũ aliquid separatim quęsierat, & lucri senserat. quærebatur, an cõmune esse lucrũ oporteret? & Imperator Seuerus Flauio Felici in hæc uerba rescripsit: Etiã maximè argentariæ societas inita est, quod quisque tñ socius non ex argentariæ † causa quæsijt, id ad communionem non ptinere, g explorati iuris est.

† Papinianus quoque libro iij. † Resp. ait. LIII.

SI fratres, h parentũ in diuisas hęreditates ideo retinuerint, ut emolumentũ ac damnũ in his commune sentirent: i qd aliunde quęsierint, in commune non redigetur. k

Vt obseruetur pactum societatis, cõpetit actio pro socio. Ba.

a Subreptum sit. Scilicet, culpa socij interueniente. Et nota, q quidam sumunt hic ar. q furtum nũquam sine culpa saltẽ leuissima fieri potest: sed uerius contrarium est: ut j. de furtis. l. eum. §. idem scribit. Quid enim si uxor nocte marito surripit: uel potatio sibi datur cui opiũ sit immistum? Et sic not. q furtum plerũq; culpa fit: sed tñ quãque contra. Item latrociniũ, q proxim sup. inter casus fortuitos numerauit, plerũq; sine culpa. & dicunt latrocinantes, q in sylua stant, ut ipolicet transeũtes: fures de nocte in domibus: ut in auth. ut nulli iud. §. pen. col. ix. & C. depo. si. l. j. Acc.

b Quidam sagariã. i. de sagis uel sale, uel saccorũ, uel uilium uestium at unarũ, secũdũ H.

c Alter ex his. Quid si uterq; captus fuerit, & unus euasit? ad hoc puto idẽ. Item qd si unus ab amicis redemptus fuerit? Rñ. distinguit: au aĩo remunerandi: ut tunc agat: aut nõ, sed donãdi aĩo & tunc nõ agit: ut arg. supra, ti. j. l. idẽ que. in fi. & l. seq. & l. si uero non re. in princ. Acc.

d Cõmune. sup. ad l. Rho. de iact. l. j. & ij. §. æquissimum. sed aliter in actione mãdati: ut supr. mand. l. inter caus. §. nõ omnia. secũdum quosdam. Aldricus autem dicit idem: ut mãdator teneatur de his rebus, quas non detulisset mandatarius, nisi mandatum suscepisset: de alijs autẽ nõ agit: sicut nec solus. Azo. & ibi plene diximus: sed quantum ad medicos bene est secus: & est ratio: ut ibi no.

e Non tulisset. Optima consideratio. sic & s. famil. ercis. l. ex parte. in prin. Accursius.

f Sicuti. Vt inf. loca. l. si merces. §. autepe.

g Non pertinere. Vt sup. prox. respon.

h Si fratres. CASVS. Fratres retinuerunt hæreditatem parem, indiuisam, ut omne damnum & lucrum inde commune esset dicitur quod si aliunde aliquid alter eorum quæsiuisset, non erit propterea commune. Item quæritur aliud pone quod conuenit inter Flauium Victorem & Hellicum Asianum, quod de pecunia Victoris emerentur loca, in quibus fierent monumenta ex industria Asiani: & ex pecu. quæ ex uenditione redigetur. certa quãtitas pertineret ad Victorem: & alia ad Asianum propter operã suam. dicit quod est locus actio pro socio.

Idem. Inter fratres coitum fuit uoluntariũ consortium, an stipendia & cetera salaria sint cõmunia? dicitur q redigentur in cõmune iudicio societatis, quanquam hæc frater emãcipatus non cogeretur cõferre manẽti in potestate fratri suo: qa & si in potestate esset. haberet ea præcipua.

Idem respondit. Dicit iurisc. q nulla potest cõtrahere societatẽ ut ultra mortẽ suã porrigat: qa nemo põt sibi tollere libertatem supremi iudicij. i. ultimæ uolũtatis. Item rñ. in tali quæstione, si Lucius re fecerit partes insulæ cõis. q uis ipse posset ea ratione recuperare pecuniã cũ certis usuris intra quatuor menses (q ob hoc dr: qa post id tempus potest habere dominiũ illius insulę) põt tamen ẽt agere p socio. fingere enim quod malit suum recuperare q dominium insulæ. Sed quęrit aliqs: quare oratio diui Marci finiuit usuras intra quatuor menses? dicitur q hoc fecit: qa post id tẽpus dedit dominium. & hoc dicit usq; ad §. quia societatem.

Si quis. Si duo coierunt societatẽ ad emendũ, & res q emi debuit, non si empta dolo uel culpa alterius: dicitur quod teneri p socios & si dies sit adiecta, neque emptũ fuit intra diẽ sine culpa socij: nil præstabit ab e.

Item uenit in act. pro socio, ut si in rem communem impenderim, recuperẽ sumptus. Itẽ scripsit Mela: duo uicini semipedes contulerunt, forte quilibet mediũ pedem, ut contrariũ parietẽ inter se facerent ad sustinẽda utriusq; onera: deinde ædificato pariete alter nõ patiẽ in eũ immitti. bñ aget p socio. Itẽ si emerint aream ne officeretur luminibus: nisi alter pstet q conuenit, competit actio pro socio. Si plures. Sciendum est quod licet plures sint societates, constat hoc iudicium sufficere ad omnes societates. Si quis ex socijs. Si aliquis ex socijs profectus fuerit, recuperat stabulorum & iumentorum sumptus & uecturarum, siue propter merces conductas. Cætera sunt plana usque ad l. si id. Vi.

h Si fratres. Alias lex. & alias §. qui incipit, Papinianus. Accursius.

i Sentirent. Multo magis ergo, si hoc nõ fuit actũ.

k Redigetur. Sic ergo contra in damno uel expensis unde si unus commisit maleficium, non solum de communibus int. ea. l. §. si.

† commu- nionem.

† Iste tex. est sin ad hoc quod culpa facere non uidetur, qui facit ut solet fieri. hoc pbat iste text. ad finem ibi, solerẽt aduehi.

† De sago & sagaria negotiatione uide Bud. s. tit. depo. l. j.

† P. Ar- gentariæ.

† In P. F. [illegible] est capitis præcedentis.

† 4.

Item

a Item ex facto. Ait Papinianus.
b In certa quantitate: Id est, quotitate. s. tertia lucri uel quarta quātitas enim alia est ad oculum designatiua: alia ad intellectum: alioqui non societas, sed fœnus contractum uidetur. sic & ponitur quantitas pro quotitate. ī. mād. l. si remunerandi. §. Maritus.
c Pro socio. Si societatē esse noluerit alias præscript. uerbis: ut hic, & s. e. l. si margarita. & ī. de pscrip. uerb. l. si tibi rem. Ac.
d Si inter fratres. Alias hic incipit lex alias §.
e Initum fuerit. Ut ex quacunque causa quæsitum cōmunicarēt. secus si simpliciter: ut s. e. l. iij. §. j. & l. coiri.
f Stipendia. Quæ militibus dantur: ut C. de procura. l. qui stipendia.
g Salaria. Quæ uexillarijs uel similibus dari, quæ in castrensi peculio computantur.
h Emancipatus. Iure prorio ad succedēdū admissus.
i Haberet. Cum sint castrēsia: ut ī. de col. bono. l. j. §. nec castrense. & §. sed an, &c.
k Ideo. Scilicet, q̄d ultra mortē nō porrigitur. si enim porrigeret, necesse esset, ut mihi ostenderetur per quā in qua post mortem tuam cōsentirē: q̄ si faceres, quasi cōstringerem illam tibi habere hǣdem. libertatem autē supremi iudicij quis sibi auferre non potest: ut hic, & ī. de hære. insti. l. illa institutio. & C. de pactis. l. pactum quod dotali secundum Azo. Vel dic: quia si uellem ad hæredem meum extēdere: & nollēs mecum in illum, hæredem consentire, haberem necesse alium instituere, forte ulteriorem proximiori præferendo.
l Præferre. Non facto testamento. si autem testamento facto præferre uelit, potest: ut supra, de inoffi. testa. l. j. quæ est contra. Vel dic, non potest cogi ut præferat prædicto modo.
m Restituerit. Id est, refecerit, & cōmuni nomine.
n Certis. Alias centesimis. Accursius.
o Recipere potest. In his quatuor mensibus currunt usuræ: & postea est dominus, & pro rata anni computantur centesimæ.
p Utetur. Quia in refectionem impendit: ut inf. qui potiu. pig. ha. l. interdum. Accursius.
q Consequatur. Scilicet sibi debitum: ut sup. q̄ cum eo. l. j. & sic no. q̄ qui plures habet uias, si leniorem eligit: non eigentur: ut hic, & ī. de rei uindic. l. quod

Item ex facto [a] consultum respondisse se ait libro quarto Respōsorum. Inter Flauium Victorem, & Bellicum † Asianum placuerat, ut locis emptis pecunia Victoris, monumenta fierent opera & peritia Asiani: quibus distractis, pecuniam Victor in certa quantitate [b] reciperet: superfluum Asianus acciperet, qui operam in societatem contulit: erit pro socio [c] actio.

Quando inter fratres contractæ est uoluntaria societas quilibet alteri debet conferre illud quod emācipatus fratribus existentibus in potestate conferre tenetur. Baldus.

Idem Papinianus libro eodē ait: si inter fratres [d] uoluntarium cōsortium initum fuerit: [e] & stipendia, [f] cæteraq; salaria [g] in cōmune redigi iudicio societatis: quamuis filius emācipatus [h] hæc non cogatur cōferre fratri (inquit) i potestate manenti: quia & si in potestate maneret, præcipua ea haberet. [i]

† Melli eā.

si possessor. Et no. diligenter ex hoc §. quod tantum contra contumacem habent locum tria auxilia, scilicet, petitio sortis cum usura centesima usq; ad quatuor menses: item dominij translatio, item interesse præstatio: q̄ dicit supra, cessantis cessantium ue, siue unus socius est, uel plures: u C. de ædi. pri. l. si ut proponis. & ita si cōmuni nomine alter ædificat. Quid autem si suo nomine tantū? Respon. omnia remedia ei dem denegantur, & donare præsumitur: ut C. de ędi. priua. l. si ta contra quem. Item q̄d si communi nomine refecisti altero absente? Respon. Prima duo remedia cessare uidentur: q̄ contumacia nō interuenit: tertiū autem ad interesse necessariū est impetrandum, uel p actionem pro socio, uel communi diuidundo: ut supra, communi diuidundo. l. si ædes communes. & ā. e. l. pro socio. §. si tectū. Itē quid si non est socius? Rñd. secundū lo. duorum primorū habet electionem, cum sit societas incidens.
r Dominium dedit. Nunquid ipso iure etiam sine sententia? Argu. quod nō ī. de reg. iur. l. id quod nostrum. litera tñ ista contrariū innuit, nec mirū: quia lex Plerunq; transfert dominiū: sicut est in usucap. & in legato: & in fideicom. ut nota. infra, de fund. dot. l. si fundum. Item quid si de possessione? Respond. penes contumacem socium permanere. nam sæpe transit in aliquem dominium sine possessione, ut in dominio rerum legatarum, & hæreditariarum: ut inf. de acqui. posses. l. j. § ueteres. & l. cum hæredes, Item in rebus cōmissis in fiscum, & uacantibus quod ex eo apparet: quia præscriptio currit in talibus rebus contra fiscum, unde probatur fiscum nec possidere, sed alium, id est, præscriptorem: ut inf. de public. & uectig. l. commissa. & de iure fisci. l. j. § an bona. & §. diuus. & § præscriptio. & l. & Imperator. & de usucap. l. sine possessione. & C. de præscrip. xxx. an. l. male. & est ratio: quia possessio plurimum facti habet: & ideo sine facto nostro non amittitur: facto uero nostro interueniente facilius amittitur, quam dominium: ut supra, ex quibus causis maio. l. denique. & inf. de acqui. ren. posses. l. possideri. § in amittenda. & l. si id quod. §. fin. & l. peregre. §. quibus. & l. si quis ui. §. differentia. & l. naturaliter. §. nihil.

Auxilia tria contra contumacem locū habent.

Non ualet pactum per quod libera testamenti facultas impediatur etiā per indirectū. Bart.

Idem respōdit, societatem non posse ultra mortē porrigi. & ideo [k] nec libertatem de supremis iudicijs cōstringere q̄s poterit, uel cognatum ulteriorem proximioribus præferre. [l]

Habens plures uias, potest eligere leniorem. Bar.

[a] Idem respōdit. Socius: qui cessantis, cessantiū ue portiones insulæ restituerit: [m] quāuis aut sortem cum certis [n] usuris intra quatuor menses, postquā opus refectum erit, recipere pōt. [o] exigendoq; priuilegio utetur, [p] aut deinceps, propriam rem habebit: potest tamē pro socio agere ad hoc, ut consequatur, [q] quod sua intererat. Finge enim malle eū magis suum † cōsequi, quàm dominium insulæ. Oratio enim diui Marci idcirco quatuor mensibus finit certas usuras: quia post quatuor † dominium dedit, [r] Si quis societa-

† Malo ā. absurdè addidit negationem & legit *Suum non cōsequi.* Aug. li. iiij. c. 17.
† al. add. *mensa.*

Dominium, quandoque sine possessione trāsfertur.

tem [a] ademendum coierit: deinde res alterius dolo uel culpa empta nõ fit: ꝑ socio esse actionem constat. Planè si conditio sit adiecta, [b] Si intra diem illũ uenierit, † [c] & dies sine culpa socij ꝑterierit: cessabit actio pro socio. Item si in communem [d] riuum reficiendum impensa facta fit:pro socio [e] esse actionem ad recuperandum sumptũ Caſsius scribit. Item Mela scripsit: si uicini semipedes inter se contulerint, ut ibi ratitium parietem † inter se ędificarent ad onera utriusque sustinenda: deinde ædificato pariete, alter in eum immitti non patiat: ꝑ socio agendum. Itemq; & si aream in commune emerint, ne luminibus suis officeretur, & alteri tradita sit, nec præstet alteri, qđ conuenit: pro socio actionem esse. Si plures sint inter eosdem societates coitę: ad omnes societates sufficere hoc unum iudicium [f] constat.

Impensæ factæ per socium occasione societatis, societati imputantur. Bar.

Si q̃s ex socijs, ꝑpter societatem ꝑfectus sit (uelut ad merces emẽdas) eos duntaxat sumptus societati imputabit, qui in eam pensi sunt. Viatica igit & meritoriorum [g] & stabulorum, iumentorum † carrulorum † uecturas, uel sui, uel sarcinarum sua rum gratia, uel mercium rectè imputabit.

Socius omnium bonorum omnia conferre tenetur, præterquam ex illicito quæstu quæ sita: ad. mna uerò suo delicto pro uenientia societati non imputa-tur: & inhonestarum rerum societas nulla contrahitur. & si quæstus illicitus communicatus fuerit sponte, & communicans fuerit ex delicto damnatus, partem recuperat à socio. hoc dicit usque ad. d. si id quod. Bar.

Socium uniuersa in societatem ꝯferre debere, Neratius ait, si oĩum bonorũ socius sit: & ideo siue ob iniuriam sibi factam, uel e lege Aquilia, siue ipsi, siue filij corpori nocitum sit, ꝯferre debere respondit. Idẽ ait, socium oĩum [h] bonorum non cogi cõferre quæ ex ꝑhibitis causis [i] acquisierit. Per ꝯtrarium [k] quoq; apud ueteres tractabatur, an oĩum bonorũ socius, si qđ ob iniuriarum actionem damnatus ꝑstiterit, ex communi ꝯsequaẽ, ut præstet. Et Attilicinus, Sabinus, Caſsius responderunt, si iniuria iudicis damnatus sit, consecuturum. [l] si ob maleficium suum: ipsum tantùm damnum sentire debere. [m] Cui ꝯgruit, qđ Seruiũ respõdisse Aufidius refert, si socij bonorũ † fuerint, deinde unus cum ad iudicium non adesset, dãnatus sit: non debere eũ de cõmuni id cõsequi. [n] si uerò præsens iniuriam iudicis passus sit: de communi sarciendum. [o]

Idem libro xxx. ad Sabinum. LIIII.

Quod [p] aũt ex furto, uel ex alio maleficio quæsitum est, in societatem nõ oportere [q] conferri, palàm est: † quia delictorum turpis atque fœda communio [r] est. Planè si in medium collata [s] sint † commune erit lucrum.

Pomponius lib xiiij. ad Sabi. LV.

Quod enim [t] ex maleficio contulit socius, non aliter recipere debet, quam si damnatus [u] sit.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. LVI.

Si igitur ex hoc conuentus fuerit, qui maleficium admisit, id quod contulit, aut solum, aut cum pœna aufert † Solum auferet, si mihi proponas insciente socio,

---

[a] Si quis societatē. Ad emẽdum etiam unam rem: ut ꝟ. e. l. actiõe. §. item si societatē.
[b] Adiecta. Pacto societatis.
[c] Venierit. Id est, esset empta.
[d] Item si iuj cõmunem. Ea causa societatis pro socio, uel communi di. ĩ eo. l. pro socio. § si tecum. Azo.
[e] Pro socio. Quia gratia societatis & negotiationis fecerant illud pactum secus si nõ esset societas: q̃a tunc cõmuni diuidundo, pro socio agitur: ut ĩ. c. l. qbus. Itẽ no. hic unũ sociorum facere altero inuito: ut ĩ. cõmuni diuidundo. l. si ædes. Sed cõtra in e. tit. l. Sabinus. Sol. hoc dictum fuerat hic inter eos.
[f] Vnum iudiciũ. Sed hoc causa dixi meudarum litiũ: q institutæ est consentaneũ: sup. si cer. peta. l. quidam Azo. plures sunt tamẽ actiones: & sic pro pluribus hæreditatib' una. fam. erci. iudicio agitur: ut C. fami. ercisc. l. bona. & ĩ. fami. ercisc. l. hǽdes. §. item si plures & ꝟ. de act. emp. & uẽ. l. non est nouum.
[g] Meritoriorum. Id est hospitiorũ. Azo. sicut & in ꝑcurat. ut supra, mãda. l. idem q;. §. idẽ Labeo.
[h] Sociũ omniũ. scilicet expressè: ut su. ea, eodem l. uj. § idee' si simpliciter: ut ĩ. e. l. coire.
[i] Causis. Vt ex furto: ut infra, eod. l. seq.
[k] Per cõtrarium Non tenet ſe ad prox mum.
[l] Cõsecuturum. sufficit enim quali ter cunque damnatur: ut in uenditore hæreditatis: ut ꝟ. de hǽdi. uel act. uend. l. ij. §. solet.
[m] Debere. Vt in fra, de regu. iu. l. ꝗ quis. & l. quod quoquomo. & inf e. l. adeo. §. penul. & ĩ. co. diuid leg. si is cum quo.
[n] Id consequi. Quia uidetur magis propter absentiam, & sic ꝑpter culpam, quàm qđ nõ habeat ius con demnatus: ut infr. de euict. l. si ideo.
[o] Sarciendũ. Sic ergo iniuria facta socio contingit sociũ alterũ: ꝗ nõ est inter emptorẽ & uenditorẽ: ut ꝟ. de euict. l. si per imprudentiam.
[p] Quod Aedit ad. §. idem.
[q] Oportere. Id est non cogitur.
[r] Fœda communio. Vt int. de fide. l. si a reo §. finali.
[s] Collata. Sponte. Acursius.
[t] Quod enim. Pro certe.
[u] Damnatus Sic infra, de hæte. uel actio uẽdit. l. ij. §.
[S] denique. Igitur. Oportet

† P. F. mouerat.
† Quis paries cratitius dicatur, pulchre Bud. hic ex Vitruuio.
† eam rem emptā sit.
† in nostro quodã exemplari nostro scripto legitur, ui. igitur & meritorio-rum carrulorum ne ferrai uel sarcina. &c. al. add. &.
† carr. uel iumen.
† effiim.
† al. add. omnino.
† At tamẽ ob æquabilem prædæ partitionẽ Bargulum latronẽ magnas opes habuisse refert Cic. li. j. officio.
† P. F. sit
† P. F auferret al. auferet.

a Oportet. Similis distinctio scientiæ & ignorantiæ est ini. loca. & conducti. Item quarum. §. si fullo. & l. si uno. §. quid tamen & C. de ser. fugi. l. quicunque.
b Lucrum. Vt & sup. eo. l. si non fuerint. §. sio. Acc.

N Ec quicquam. Societate: vt sup. eod. l. omnes. & l. seq.

d Idemque. Videtur reteta primum respon. supra, l. si fratres. §. socii. Vel dic ad. §. idem an socium. & ad præcedentes proximas leges, sed primo uenior.
e Turpibus. turpes uocat actiones, quæ famosæ sunt, uel nô famosæ dum tamen ex famosa causa descendant: vt furti corrupti. nec enim omnes turpis est famosa: vt not. C. de inoffi. testa. l. fratres. & C. de dignit. l. ij. lib. xij.
f Ex publicis. Ex quibus agitur ciuiliter in factum: vt ipsi de fal. l. qui nomine. Acc.

eum in societatis rônem hoc ptulisse, Quòd si sciens te. ex pœnam sociū agnoscere oportet. a Aequum est enim, ut cuius participauerit lucrum, b participet & damnum.

Paul. li. vj. ad Sab. LVII.

N Ec quidquâ interest, utrum manête societate c præstiterit ob furtum, an dissoluta ea. Idemque d est in oibus turpibus e actionibus: uelut iniuriarum, ui bonorû raptorum, serui corrupti, & similibus. & in oib. pœnis pecuniarijs, quæ ex publicis, f iudicijs accidût.

N Ec prætermittendum Verum scilicet ut deducantur soluta ea societate: vt sup. eo. l. si igitur. Azo.
h Rei. Non illicitæ: sicut nec mandatum: vt sup. mand. l. si re. §. rei turpis. & nec emptio: vt j. de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. sed ne tenum. & as. sup. ta mil. etc. l. extera. §. mala. Ac.

Genera societatis honestæ eleganter describit. Cic. li. j. officio.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. LVIII.

N Ec permittendum esse, Pôponius ait, ita demum hoc esse uerû, g si honestæ & licitæ rei h societas coita sit. Cæterùm si maleficij societas coita sit, constat nullam esse societatem. Generaliter enim traditur, rerum inhonestarum nullam societatem esse.

Si id, g. CASVS. S Si societas contracta fuerat inter duos, tractatum est, si id quod alter contulit intercideritan duret societas. uerbi gratia. ego habebam tres equos, tu unum. contrahimus societatem eqoorum, ut quadrigam uenderem: & tu haberes quartam partem. & ego tres partes: dicitur q si moriatur equus tu ante uenditionem, quod soluta est societas. quia non contraximus societatem aio habenda quadrigæ, sed uendendæ. Item Celsus. Si in pecuniam contraximus ad eu ad merces emendas pecuniam contulimus, & pecunia perijt antequam merces emeremus. si iam erat communicata erat pecunia, utrique perijt: sed ante communicationem si alteri solummodo

Si res perit ante, quàm societas sit contracta, perit ei cuius est: si post contractam societatê, perit utrique. Vel sic, Si societas fit re, rerum ipsarum collatione perficitur: si fit per contractum, non dicitur perfecta, nisi celebretur contractus. Bar.

Idem li. xxxj. ad edi. LIX.

S I id, quod quis in societatem contulit, ex tinctû fit: uidendum est, an p socio agere possit. Tractatum id ita est apud Celsum libr. septimo Digestorum ad epistolam Cornelii Felicis: cùm tres equos haberes & ego unum: societatem coiuimus, ut accepto i equo meo quadrigam uêderes, & ex pretio quartam k mihi redderes. si igitur ante uenditionem equus meus mortuus sit: non putare se Celsus ait, societatem manere, nec ex pretio equorum tuorum l partem deberi. nec enim habendæ quadrigæ, sed uendendæ coitam esse m societatem. Cæterum si id actum dicatur, ut quadriga fieret eaque côicaretur, tuque in ea n tres partes haberes, ego quarta: non dubiè adhuc socii sumus. Item Celsus tractat: si pecuniam contulissemus ad mercem emendam & mea pecunia periisset: cui perierit ea. Et ait, si post collationem euenit, ut pecunia perierit (q non fieret, nisi societas coita esset) utrique perire: ut puta si pecunia, cû peregre portaretur ad mercem emendam, periit. Si uerò ante collationem postea, quâ eam destinasses, tunc perierit: nihil eo nomine consequeris, inquit, quia non societati perit. o

destinauerit, & pereat forte ea, sibi soli perijt. & h. d.
Si filiusfamilias. Quidam contraxit societatem cum filiofamilias, & ille emancipatus fuit. quæritur, an duret eadem societas? Dicitur quod sic. sed duabus actionibus agetur: una contra filium: alia contra patrem: & de eo quod gestum fit dum fuit in potestate & ante emancipationem, agitur cum utrisque: de eo quod post emancipationem gestum, agetur cum solo filio. & hoc dicit. Si seruus. Si seruus societatem coeat, & dominus eum uendat, finitur societas: & altera incipit. de eo quod gestum fit seruus ante uenditionem, cum domino agetur. de eo quod post, cum emptore: & secundum eandem distinctionem, socius utrique tenetur. Viu.
i Accepto. quem non accepisti: uel si accepisti, non ut esset communis est datus: sed ut eo uendito pretium cum alijs esset cômune.
k Quartam. scilicet portionem.
l Tuorum. scilicet postea uenditorum. Azo.
m Coitam esse. uenditio enim qua origæ non est facta: vt post cum meus equus perierat: & sic non tenui fit quadriga, sed triga: ut infra, de leg. iij. l. peculium. §. quadrigæ. & ita damnum equi mei, qui ante contractam societatem perit, ad me tantum pertinet. in altero uero casu damnum contingit mihi contracta societate: ideoque commune est: ut sup. famil. erc. l. & puto §. id quod. & l. quæ erat. §. si autem. Azo. & eadem distinctio & iura di uersis servatur in fra, proxi. §. secundum Ioan. Et not. arg. hic pro his qui dant uaccas in societatem, ut licet uacca moriatur, nihilominus in titulo ex ea nato remaneat societas, secundum Azo.
n Tuque in ea. Primo in prima persona. Secundo in tertia. Tertio in secunda loquitur de perdere.
o Perijt. sic supra proxi §.

Durare

a Durare. Facit sup. de capi. dimi. l. eas. & ī. de inst. l. in eum. §. j. sed contra inf. proxi. § Sol. ut ibi.
b Initium. Vt sup. mand. l. si procuratorem. in fi. primo respon. & sup. deposi. l. j. §. si seruus deposuit.
c Duabus. Quia duæ personæ: non quia duæ societates: sed una.
d Oportere. Imo uidetur teneri, sicut de primo gestis: ut supra, de neg. gest. l. Pomponius in negotijs. quæ est contra. Sol. duabus agitur actionibus, una contra patrem: & ita spectatur initium usque dum durat, scilicet usque ad emancipationem: altera contra filiū & ita in ea damnatur, in quantum facere potest etiā de gesto post emancipationem: & ita spectatur initium, ut ibi. uel uerius aliud est in illa actione, quæ est ex quasi contractu. quia ibi tantum ex uoluntate mea obligatio contrahitur unde obligatur pro ut poterat tunc obligari, inspecto initio quantum ad cōmodum uel incommodum. aliud in uero contractu, ut hic dicit. nam eius temporis, &c. ergo non spectatur principium, uel solue ut ibi plene diximus.
e De utroque tempore. Vna actione tantum: in qua inspicitur initium: ut in contraria. Item contra patrem alia, ut etiam in ea inspiciatur initium, scilicet usque dum durat. durat autē usque ad emancipationē, scilicet pro eo quod gerit usque tunc. Acc.
f Finitam. Supra proxi. §. contra. Solut. aliud est in filio, qui & ante emancipationem potest obligari, & obligatus: seruus uero nec ante nec post alienationem obligatur: sed nec dominus quondam post alienationem serui potest eius nomine obligari.

Filius emancipatus potest pro socio conueniri ipso: & pater de peculio. Bar.

Si filiusfamiliàs societatē coierit, deinde emācipatus à patre fuerit: apud Iulianum quærit, an eadē societas duret, an verò alia sit, si forte post emācipationē in societate † duratū sit? Iulianus scripsit lib. xiiij. Digestorū eandē societatem durare. [a] initium. [b] enim spectatur in his ꝯtractibus inspiciēdum. duabus [c] autē actionib. agendū esse. una aduersus patrē, altera aduersus filiū. cū patre de eo, cuius dies ante emancipationē cessit. nā eius tēporis, quo post emancipationem societas durauit, nihil prestare patrem [d] oportere. cum filio autē de utroq; tēpore, [e] id est, de tota societate. Nā & si quid, inquit, socius filij post emancipationē filij dolo fecerit: ei⁹, nō patri, sed filio actio danda est.

Alienatione extinguitur societas: quæ uidetur tacitè reintegrata, si in eodem actu post alienationem perseueretur.

Si seruus meus societatem cum Titio coierit, & alienatus in eadē permanserit: pōt dici alienatione serui, & priorem societatem finitā, [f] & ex integro alterā inchoatam atq; idō & mihi [g] & emptori [h] actionem pro socio cōpetere: [i] item tā aduersus me, [k] quam aduersus emptorem ex his causis, q̄ ante alienationē inciderūt, dandā actionē: ex reliquis aduersus emptorē solùm.

g Ei mihi. Domino serui.
h Emptori. Qui est caput serui obligati.
i Competere. Contra socium serui.
k Aduersus me. Dominum primum intra annum: ut sup. quando act. de pec. est an. l. j. §. j.

Adeo. CASVS. Si contracta fuit societas inter duos, finitur morte alterius: adeo q̄ ēt per pactū fieri non possit, ut hæredes succedant in societatem, hoc in societatibus priuatis: sed in societate uectigalium bene ualet societas post mortem: ita demū si pars defuncti peruenerit ad hæredē: quia hoc inter coeūtes actum fuit ita quòd ei oporteret conferri, sed sini ut ēt societas in his societatibus, si mortuus fuit is, sine cuius opera non durabat societas. sicque neque huiusmodi societas porrigitur ad hæredes sine cognitione. Quod in alea. Eramus duo socij. unus nostrum lusit ad taxillos, & perdidit centum aureos: vel deprehensus in adulterio spoliatus est. an restituerint ei hoc damnum iudicio societatis? dicitur quod non.

Non potest conueniri vt societas trāseat ad hæredem, nisi in societate vectigalium. Bar.

Pomponius lib. xij. ad Sabinum. LX.

Adeò morte socij soluit societas, ut nec ab initio paciscì possim⁹, ut hæres ēt succedat societati. [l] hæc ita in priuatis societatib. At † in societate uectigaliū nihilominus manet societas, ēt † post mortem alicuius: sed ita demum, si pars defuncti ad personam hæredis eius adscripta [m] sit, ut hęredi quoq; ꝯferri oporteat. [n] q̄ ipsum ex cā æstimandum est. Quid enim si is mortuus sit: [o] p̄p cuius operam maximè societas coita sit, aut sine quo societas administrari nō possit? [p] Quod in alea uel adulterio perdiderit socius ex medio nō est laturus. [q] Si quid uerò dolo nr̄o socius damni cepit: à nobis repetet. † [r]

In hac actione post moram veram vel fictā veniūt vsura & interesse citra socium secus contra hæredem socij. Bar.

l Societati. Vt supra eod. l. nemo. & ī. eod. l. uerum. §. in hæredem.
m Adscripta. tria uidentur exigenda, ut societas transeat ad hæredem. Primū est, ut aliqui publica conducant uectigalia. Secundum ut sic conducentes, q̄ hæredes succedant in conductione & societate. Tertium est, ut persona succedens idonea sit. potest addi & quartū ut ipsi socij non tantum cum locatore uectigalium, sed ēt inter se paciscantur quod hæredes in societate succedant.
n Oporteat. Vt socio.
o Sit. In pacto quo conducant a locatore uectigalia.
p Non possit. Cum hæres non sit talis. Acc.

Idē li. xiij. ad Sab. LXI.

Sociū, qui in eo, quod ex societate lucrife-

q Laturus. Vt sup. eod. l. cum duobus. §. finali.
r Repetet. Vt sup. communi diuid. l. si is cum quo.
Socium. CASVS. Si socius lucri faciat pecuniā communem, & moram in ea præstanda adhibeat, præstabit usuras huius pecuniæ, non tamen sicut usuras: quia non attenditur debitus modus usurarum, sed quantum sociorum interfit: secus si usus non sit pecu-

† P.F. Societatem.
† P.F. [illegible]
† P.F. [illegible]
Societas ut ad hæredem trāseat, tria requirūtur.
† P.F. repetet.

sit pecunia aut moram non fecerit, sed post mortem socij illud interesse nõ ueniet, cũ dissoluta sit societas.

Socius. Alter socius erat cum seruis uenalibus: cum ipsi uellent fugere, opposuit se. uulneratus fuit. dixit Labeo ꝙ impensa medicorum nõ communicabitur. q̃a neque communicaretur, nec conferret sibi aliquid ideo, quòd hęreditatem uel legatũ habere desijsset ꝓpter societatẽ, sed Iulianus corrigit: q̃ bene communicabitur impẽsa in medicos facta. h. d. cum l. seq. Vi.

a Vsuras. Id est, interesse.

b Labeo ait. Sic in negotiorum gestore ut s. de neg. gest. l. q fine. Item in creditore: ut s. pig. act. l. quamuis §. fi. Itẽ no. hic, ꝙ huic lucro ꝙ ẽ accessio, datur alias accessio. Sed contra. arg. C. de usur. rei iud. l. fi. ubi dicit usurarum non præstari usurã. Sed hic non præstatur hæc accessio ut usura, sed ut interesse: ut subijcit. Vel licet appelletur lucrum, nõ tamẽ est accessio, ex quo nõ uertitur in suũ usum: ut s. ti. I. idẽque. §. denique.

c Non quasi usuras. i. nõ ìcẽuato usurarũ mõ: cũ forsan hic plus sit, q̃ usurarũ modus pateretur: ut s. de eo ꝙ cer. lo. l. ij. §. fi. alias n. bo. fid. iudi. ueniunt usurę, quę minores in regiõe frequentantur: ut j. de usu. l. j. in prin. & l. & in contrarium. Not. etiam hic usuras ut interesse peti: alias quandoq; petunt ut lucrũ ut j. de admi. tut. l. tutor qui repertoriũ. §. si quas usuras. & hac ratione iure canonico pessime quidam eas defendunt. sed uidetur etiam ꝙ usuræ possunt peti: ut j. de usu. l. j. §. j. quæ est contra. Sol. hic pro lucro: ibi pro sorte usura petitur. Vel dic quod hic si magis uellet actor usuram legitimam, quod potest petere: ut d. §. si quas usuras. & sup. ti. j. l. idemque. §. denique.

d Nullam talem. Bene dicit talem, scilicet, ut lucri post mortem quæsiti & non redditi æstimetur interesse socij. ut s. proxime dixit. facti tamen sui ratione reddere debet. & lucrum post mortem quæsitum reddere debet hæres: ut sup. eo. l. & acti. & inf. e. l. actione §. si incertam. quæ sunt contra.

e Societas. Vt ad hæredem non trãseat: ut supra eodem. l. societatem. §. fina. & supr. de his, qui not. infa. l. furti. §. j. Accursius.

f Labeo ait. Sed malè: ut inf. l. proxi.

cerit, reddendo moram adhibuit, cùm ea pecunia ipse usus sit: usuras [a] quoque præstare debere, Labeo ait: [b] sed non quasi usuras, [c] sed quòd socij interfit, moram eum non adhibuisse. Sed si aut usus ea pecunia non sit, aut morã non fecerit: contra esse. Item post mortẽ socij nullam talem [d] æstimationem ex facto hæredis faciendã: quia morte socij dirimatur societas. [e]

Damna & lucra contemplatione societatis obueniẽtia sunt communicanda: secus si contemplatione personæ obueniũt, licet societatis occasione. Bar.

Socius, cùm resisteret communibus seruis uenalibus ad fugam erumpentibus, uulneratus est. impẽsam, quam in curando se fecerit, non cõsecuturum pro socio actione, Labeo ait: [f] q̃a id non in societatem [g] (q̃uis propter societatem) [h] impẽsum sit. sicuti † nec si pp societatem eũ [i] hrẽdem quis instituere desijsset, aut legatũ ptermisisset, [k] aut patrimonium suum negligentius administrasset. Nam nec cõpendium, qđ pp societatem ei ɔtigisset, ueniret in medium: ueluti, si propter societatem hęres fuisset institutus, aut quid ei donatum esset. [l]

† al. add. uenit.

Vlpianus lib. xxxj. ad edictum. LXII.

SEcundum Iulianum tamen & quod medicis pro se datum est, recipere potest. Quod & uerum est. [l]

Si pretium rei communis tam socio putatiuo diuiserim: à uero socio ille putatiuus conuenitur, non ego: cùm partem pretij rete perim. Bartolus.

Pomponius lib. xiij. ad Sabinum. LXIII.

SI titius, cũ quo mihi societas erat, decesserit: egoq; cũ putarẽ Titij hrẽditatem ad Seiũ ptinere, cõmuniter cũ eo res uẽdiderim, & partem pecuniæ ex uenditione redactę ego, partẽ Seius abstulerit te q̃ re uera Titio hrs es, partẽ a † me redactę pecuniæ, societatis iudicio nõ

P.P. ad.

g Propter societatem. Sic & s. de pecu. l. eo tempore. in fi. & sup. de eden. l. antep. §. fi. Accursius.

h Eum. Scilicet, socium.

i Prætermisisset. Socius.

k Donatum esset. Non tamen sic, ut commune in societate esse uelles, q̃ instituit siue donauit: sed q̃a timebat ei futuram dãnosam societatẽ uel alia huiusmodi cã. & facit j. sol. ma. l. si uero. §. gerd. & j. ad Treb. l. debitor. in fi.

l SEcundum. Quod & uerũ est. q̃a propter cõmune negotiũ ꝓcurãdum hoc cõtingit: & hoc nisi sit culpa fuerit. sed q̃d in alijs exẽplis supra positis? Rñ. ubi contẽplatione societatis rumpendũ contingit: si q̃dem oĩum bonorũ sit socius, sine dubio cõicatur ut fieret etiam si cõtemplatio societatis habita non fuisset: ut s. e. l. iiij. § j. & in l. coire. sed & si sit unius rei tantum socius: dico iũ cõmunionem faciendã. q̃a ex tabus societatis q̃situm uidetur: ut arg. j. de acquis. hære. l. aditio. §. fin. sed & hoc in superiori l. nõ teneret. q̃a nõ ut societati acquireret. fuit ibi institutus: ut ibi dixi. ubi aũt in odiũ societatis q̃s eum hrẽdem nõ instituit: tũc dico nõ esse æstimandũ lucrum non q̃situm: ut s. dixi & sic nil de supradictis corrigitur. nisi ꝙ hic specialiter dicitur: quare ergo stare prohibetur: ut C. de testib. l. sancimus, Sed opponitur, cur autem aliter in compendio propter societatem quæsito dicit? Resp. ideo quia lex superior, & illa aditio, & aliæ inductæ aperte hoc uolunt & est ratio, quia lucro studere necesse est, non damno. sic ergo non æstimatur lucrũ non quæsitum licet æstimetur damnum ꝙ sensit ex uulnere cum resisteret seruis: ut arg. s. ad legem Rhod. de iactu. l. ij. §. porro autem. & est ratio: quia hic se interposuit ut socius, & aliquid fecit ad commodum societatis: ibi nihil horum factum est, secundum Azonem.

SI Titius. [Casus.] Decessit Titius socius meus, ego dum credidi Seiũ hæredem suum, diuisi cum Seio societatem. Vel uendidi cum eo communiter res societatis: & ipse accepit pecuniam unius partis: & ego alterius. uenis tu, qui es uerus hæres Titij, & uis a me petere partẽ pretij. dicit ꝙ non potes: quia recepi pecuniam partis meæ: neque teneris mihi restituere, qđ conse-

consecutus fueris ab illo Seio pro pretio suæ partis, ut pote cum ego pretium meæ partis habebam.

a Non consecuturum. Imo uidetur q sicut ĩ.eo.l. uerum.§.si cũ tres quæ est contra Sol. speciale est hic in pecuniã ut suæ partis tantũ uideat habere pecuniã: secus uero in cæteris corporibus: ut supr.si cer.pe.l. nã & si.§.fin. & ĩ.de le.ij.l.cũ pater.j.resp. & sic ẽt loquitur ĩ.de rei uin.l.Põponius. nei si.si ex æquis.nã in specie bua ibi dicit: quia in fundo. Item in illo.§.si cũ tres. in subsidium agit cõtra socium: qa nõ est debitor soluendo s.Titius socius. hic autem hoc nõ proponitur. Et ad hoc est arg.contra sup.fa. erci.l. item Labeo.in prin.

consecuturum, [a]Neratio & Aristoni placebat: qa meæ [b] duntaxat partis p̃tia percepissem. Neq; interesse, utrum per se [c] partes meas uendidissem, an communiter cum eo, qui reliquas partes ad se pertinere diceret, alioquin [d] euenturum, ut etiã si duo socij rẽ uendiderint: unusquisq; {eius} qđ ad se peruenerit, partem alteri societatis iudicio præstare debeat, Sed te nec ex parte, q̃ hæreditatis petitione forte à Seio cõsecuturus sis, quicquam mihi p̃stare debere: qa quod ad Seium puenerit, tuarum partium pretiũ sit: nec ad me habentem meum, q̃ ex eo redire debeat. [e]

b Quia meæ. Nõ enim aliud, quam meam partem uẽdidi, neque uendere proposui. Acc.

c Per se. Id est, separatim.

d Alioquin. Vt quod seruatur in putatiuis.seruet in ueris.

e Debeat. Quod est fa.sum: ut supr. si certum pet. l.nã & si.§ si.

Socius non condemnatur, nisi quatenus facere potest uel dolo desiit posse facere: quod beneficium ad fideiussorem uel hæredem non transit. Bar.

Vlpianus libr. xxxj. ad edictum. LXIIII.

VErum, est quo † Sabino uidetur etiã si non uniuersorum bonorum [f] socij sint, sed unius rei: [f] attamen in id, qđ facere possunt: qđ ve dolo malo fecerunt, quò minus possint: ꝯdemnari oportere, Hoc enim summã rationẽ habet: † cùm societas ius quodammodo fraternitatis [g] in sese habeat. Vidẽdũ est, an & fideiussori socij p̃stari id debeat, an uero p̃sonale beneficium sit. Quod magis uerũ est. [h] Sed si hic fideiussor socij iudiciũ susceperit: p̃derit sibi. Nanq; Iulianus lib.xiiij † Digestorum scribit, defensorẽ socij in id, qđ socius facere põt, ꝯdemnari oportere. Idemq; & in patroni defensore accipi † debere ait. Et utiq; idẽ erit in uniuersis, q in id, qđ facere possunt, ꝯueniuntur. [i]

† al. add. &.

† Iuxta hanc sententiam est q Cic. in oratio. p Roscio Amerino, copiose disseruit.

† libro 4. al. libro 7.

† P.F. accipere.

VErũ est. CASVS. Si duo fuerint socij, non omnium bonorũ: & alter agat cõtra alterũ: Sabino uidetur (& uerũ est) ut damnetur inquantum facere potest: & est ideo æquũ: quia societas est uinculum quoddam fraternitatis.

Videndum. Fideiussori socij non competit hoc beneficium: quia personale est, nisi fideiussor tanquã defensor actionẽ suscipiat: idem in defensore patroni & in cæteris alijs.qui in id q facere possunt condemnãtur patri uel domino. quorũ iussu contracta est societas: cum filio uel seruo non cõpetit: quia neque hæredibus socij competit, Sed quæritur quomodo intelligatur socius condẽnari in id, quod facere põt & qualiter hoc æstimari debet: & an deducatur æs alienum? Et dicitur quod non nisi quod debetur ex societate, Item quæritur an cauere debeat quod si peruenerit ad pinguiorem fortunã. quòd soluat reliquũ, ac satisdare debet? Dicitur quod nuda promissio suffi.

Si cum. Tres erant socij, unus egit cum altero eorum, puta cum Titio: & totum consecutus est quod sibi debebatur. pro tertia alter egit cum eodem: nec potuit solidum consequi. quæritur an agat contra socium, qui solidum consecutus est, ut pariter exæquantur? Dicitur quod sic. & hoc habet æquitatem.

Tempus. Diximus quòd socius damnat inquantũ facere potest quærit, qđ tempus inspiciat? Dic ĩ quod tempus rei iudicatæ. Et dicitur quis facere posse, si dolo malo desijt possidere: secus si per culpam.

Si seruo. Titius & Mæuius habebant seruum communem ex cã societatis: Titius decessit, & illi seruo legatum reliquit sine libertate. dicitur q ad alterum tantum socium pertinet legatum: neq; cõmunicabit cum hærede Titij q alteri socio obuenit occasione suæ partis tantum.

Societas. In isto §.dic ĩ, q multis modis soluitur societas, ex p̃sonis, rebus, uoluntate, & actione, unde siue res, siue p̃sona, siue uolũtas interierit, soluitur societas, uel morte, uel capitis diminutione maxima aut media: & sic p̃sonis intercidentib. res aũt intereũt, cũ res esse desinunt l totum. Vel per cõditionis mutationẽ: qa consecrata uel publicata fuerit. Volũtate dissrahit societas, cũ renunciatur: q a cũ separatim socij agere cœperũt dissoluit societas. actione, cu societati renunciat uel stipulatiõe interposita animo nouãdi. uel in iudicio. ait enim Paulus, hoc ipso q dictatum est, incceptum iudiciũ hoc animo. ut renũcietur societati, quod societas dissoluit. h.d. cũ duabus. ll. sequen. usque ad §.si rem.Vi.

f Vnius rei. Imo uidetur quod tantum socijs omnium bonorum detur hoc beneficium: et ĩ.de re iudi.l.sunt qui in id. quæ est cõtra. Sol.sub. ibi maxime secundum lo. alij ut H. dicunt hic unius rei, scilicet speciei talis, quæ sub se habet multa indiuidua: hoc est dicere. unius negotiationis: & hanc appellant etiam omnium bonorum: quia est uniuersitatis: secus tamen dicunt, si unius rei tantum esset: ut in dicta l.contraria.prima uerior est.

g Fraternitatis. Quia socij inuicem, ut fratres se diligunt. & quia ratione societatis fiunt res communes sicut ratione fraternitatis: an ergo fratres inter se uice mutua condemnãtur, inquantum facere possunt? Respond. non. subest enim illa præcipua ratio in socijs: quia præcessit conuentio honesta ob commodiorem usum, & uberiorem quæstum. ratione enim contractus datur hoc beneficium: inter fratres uero incidenter, non ex conuentione sunt bona communia: & prædicta ratione multis denegatur hoc beneficium, quibus uidebatur dandum: ut inf.eadem l.§.j. & §.pat.l.secundum Azonem.

h Verum est. Vt sit personale beneficium.

i Conueniuntur. Nam nõ debet defensores se plus grauari, quam dominus: præterquam in satisdando: ut sup. de procu.l. sed & hæ.§. defendere. & infra, de re iudic.l. si cum procuratore. at fideiussor non habet

ple-

plerunque exceptionem reo principali cōpetentem: vt hic, & j. de re iud. l. & si fideiussor. & inst. de repli. §. fi.

a Dandam. pater fideiussor filij similis est: ut hic, & inf. de uerb. obli. l. cum filius. in fi. primo respon.

b Cæterorum. vt patronorū, & similium qui in id, qđ facere possunt condemnantur, qui numerantur instit. de act. §. fina. quandoque datur heredi non ut hæredi, sed ut cōi filio datur hoc beneficium: vt inf sol. ma. l. etiam.

c Debetur a socio. secus in donatore ille enim deducit oē æs alienum ut inf. de re iudic. l. inter eos. & de dona. l. qui ex donatione. sed an in socio habeatur rō ne egeat? Respon. sic: vt j. de reg. iur. l. in condēnatione. alij contra: vt arg. instit. de act. §. item si de dote. sed & illud sic intelligendum est, id est inquantum facultates patiuntur, scilicet commode, deducto tamen ut nō egeat.

d Cautio. scilicet de satisfaciendo, si peruenerit ad meliorem fortunam.

e Arbitror. secus in actione de peculio, in qua dominus non cauet. quia nō debet uniuersum dominus, sed socius sic: vt supra, de pecu. l. quotiea. §. si semel.

† Cum ano. ut cū ma ll a ri.

g Exequet. imo vi melior conditio occupantis: vt j. de re iud. l. inter eos. quæ est contra. Sol. ibi ex diuersis cōtractibus erāt creditores: hic ex uno quasi fraterno. Itē ad idem contra. C. de posi. l. fi. Sol. hic speciale: quia fraternitatis ius habet in se: vt supra, ea. l. j. respon. & quia ob cōmodiorē usum & uberiorem quæstū cōtrahitur: ut hic, & j. eod. l. si unus. §. j. Itē contra j. eo. l. si Tit. Sol. ut ibi. Itē facit j. fam. erci. l. itē Labeo. in princi.

Patri aūt uel dño socij, si iussu eorum societas cōtracta sit, non esse hāc exceptionem dandam: a quia nec hæredi socij, cæterisque successoribus hoc præstabitur: q̃a nec cæterorū b hæredib. successoribusve, i quos id, φ facere possūt cōuenimus, idē † pstatur.

Socius debet conueniri inquantum facere potest, ære alieno tamen non deducto: debet tamen cauere de satisfaciendo integre, si ad pinguiorem fortunam deuenerit. Bart.

Id φ facere pōt socius, quemadmodum æstimandum sit? Et placuit nō debere deduci æs alienū, φ debetur á socio. c & ita Marcellus lib. vij. Digest. scribit. nisi forte (inquit) ex ipsa societate debeat. Item uidendū, an cautio d ueniat in hoc iudicium eius, φ facere socius non possit: {an} scilicet nuda promissio? Quod magis dicendum arbitror. e

Inter socios inuicē agētes nō est melior conditio occupantis. Bal.

Si cùm tres socij essent, egerit cū uno f ex socijs socius, & partem suam integram sit consecutus: deinde alius socius cum eodem agat, & partem consequi integram non poterit, quia facere solidū nō pōt: an hic, † q minus cō secutus est, cum eo agere possit, qui solidum accepit, ad cōicandas partes inter eos, id est exæquandas: quasi iniquum sit ex eadē societate aliū plus, alium minus consequi? Sed magis est, ut pro socio actione consequi possit, ut utriusque portio exæquetur. g quæ sententia habet æquitatem.

Vtrum socius facere possit, inspicitur tēpus rei iudicatæ: & facere quis posse dicitur, si dolo fecit, quo minus posset: secus si culpa. Baldus.

Tempus autem spectamus, quantum socius facere possit, rei iudicādæ. Hoc quoq; facere posse quis, † vī, φ dolo fecit, quò minus possit. Nec. n. æquum est dolum suum quenquam releuare. h Quod in cæteris, qui in id, φ facere possunt conueniunt, accipiendum est. Si tñ non dolo, sed culpa sua ut facere posset, desijt: dicendum est, condemnari eum non debere. i

Contra hæredem socij competit actio p socio, licet nō sit socius, nec possit eē socius, licet sit actū nisi sit societas vectigalis Bal.

In hæredem quoq; socij pro socio actio cōpetit, quamuis hæres socius non sit. Licet enim socius non sit, attamen emolumenti successor est. Et circa societates uectigaliū, cęterorumque k idem obseruamus, ut {licet} hæres socius † non sit, nisi fuerit adscriptus: † l ueruntamen, † omne emolumentum m societatis ad eum pertineat, n similí modo & damnum agnoscat: siue quod uiuo adhuc socio uectigalis contigit, siue postea. o Qđ non similiter in uolūtaria societate obseruat.

h Releuare. imo tenetur insolidū: vt hic, & j. de re iud. l. sed hoc ita. in fi. Itē & qui negat se socium: vt inf. eo. l. sed hoc ita. in fi. & inf. eod. l. si unus. in fine.

i Non debere. l. insolidum. specialiter tñ in odium mariti, qui ex culpa tenetur commissa in dotalibus rebus: vt insolidum condemnetur. sed in suis de dolo solū: vt j. sol. ma. l. ēt §. licet. & facit inf. de admi. tu. l. Titiū §. pen. Acc.

ADDITIO. Petrus de bella pertica tenet cōtra. dicēs φ licet maritus pp culpam desinat facere posse, non tñ ppterea perdit beneficiū φ habet, ut nō cōuenitur, nisi inquantum facere pot. ita tenet glo. in l. ēt. §. licet sup. alle. secundum Bald. hic.

k Cæterorumque. id est aurifodinarū & argēti fodinarū, & cretæ fodinarū.

l Adscriptus. alias adscriptus: & alias accitus, & alias actū secundum nos Acc.

m Emolumentum tñ post mortē quæsitū cōicatur in qualibet societate: vt j. eo. l. actione. §. si in rem certā, quæ est contra. Alij referūt: uerum est, &c. & dicunt φ ibi dixit de lucro qđ prouenit ex ante gest. hic de eo quod postea. & quod hic dicit, φ nō similiter, &c. exponunt. i. ut lucrum postea quæsitū cōicetur. sed primus intellectus, uerior est. & secundum hoc uersus, quod non, &c. refert ad illud, non fuerit actum, &c. alij ad illud uerum etiam, &c. Ac.

n Pertineat. argu. contra int. de admi. tu. l. Titium. §. pen.

o Siue postea. Referas ibi, nunc fuit actū secundum nos alij ad illud verum tamen, &c. Acc.

p Quod nō simili ter. s. ut hæres socij sit socius: licet fuerit scriptus. nam nemo pōt hæredi suo sic societatem parare, ut ipse sit socius: ut sup. e. l. nemo. Ir.

Siue

Dominus in actione de peculio nō cauet.

† Id.

† al. add.

† Quisque.

† Socij socius.

† P. F. adscitus. al. accitus.

† al. add. etiam.

a Sine libertate. Ideo dicit, sine libertate, quia secundum has leges si socius cōi seruo libertatem reliquisset: suam partem amittebat, & socio accrescebat: vt inst. de dona. §. fina. unde frustra quæreretur, quod hic subijcit de communicando. Item secundum noua iura fieret liber in totum, etiã si unus sociorum tantum libertatem relinqueret, vt C. de commu. ser. manu. l. j. §. his ita onde & hic frustra quæreretur de communicãdo, cum totũ seruo manumisso acquireret. sicut enim si proprio seruo utrunque, id est, libertatẽ & legatũ relinquo, ualet etiã iure ueteri utrunq; vt inf. de leg. ij. l. si quis seruo. & de lega. j. l. quæsitum. §. præsenti. ita in communi seruo iure nouo, cum per unum ex dominis possit ad libertatem peruenire: vt dictũ est acquiritur autem totum ei facto libero: sed ubi legatum sine libertate relinquo, ut in nostro casu: si quidem pro prio, non ualet: vt C. de leg. l. seruus. nisi sit miles: vt C. de testa. milit. l. ex his. si autem communi, obtinet quod hic dicit.

lib. vi. Todium. Quisque.

Legatũ factũ per vnũ ex socijs seruo cõi. non debet conferri inter socios & heredes legãtis B.

Si seruo cõi legatum sine libertate a unus ex dominis reliquit: hoc ad solum socium b pertineat, an pro socio iudicio cõicari debeat cum hærede socij quæritur? Et ait Iulianus Sex. † Pomponiũ † referre Sabinum rñdentem non cõicari: & posse hanc sñiam defendi Iulianus ait. nõ. n. pp cõionem hoc adquisitum esse, sed ob suam partẽ: nec oportere id cõicari, quod quis non pp societatem, sed pp suã partẽ adquisierit.

Societas dissoluitur alio ex modis hic insertis. Bar.

Societas soluiť ex personis, ex rebus, ex uoluntate, ex actione. ideoq; siue hoïes, siue res, siue uoluntas, siue actio c interierit: d distrahi vř societas. Intereũt aũt e hoïes quidem maxima, aut media capitis diminutione, f morte. g res uerò cùm aut nullæ relinquantur, aut ɔdõnem mutauerint. h Neque. n eius rei, quæ iam nulla sit quisquam socius est, neq; eius, quæ cõsecrata, publicatave i sit. Voluntate distrahitur societas, & renũciatione. k

Callistratus lib primo Quæstio. LXV.

ITaq; cùm separatim socij agere cœperint, & unusquisque eorum sibi negotietur: sine dubio ius societatis dissoluitur. r

Paulus lib. xxxij. ad edictum. LXVI.

ACtione distrahitur cùm aut stipula-

b Solum socium. aliud est si donauit inter uiuos unus dominorũ: quia in cõi acquiruntur: vt inf. de acqui. rer. do. l. per seruum qui pignori. §. j. in fin. §. ibi, si uero eo modo, &c. secundum Ir. & Azo. quæ est contra. uel uerius imo non aliud. quod enim ibi dicit, fiet cõe sociorum illud donum pro portione dominij, ita intelligitur, ut nil is qui donauit habeat: sed totum socijs quæratur pro ea parte, qua sunt domini. Item est aliud contra inf. de sti pu. ser. l. perinde. §. si seruus communis. ubi aperte dicitur quod seruus communis simpliciter stipulando ab uno ex dominis pro cæterorum partibus eis acquirit. sed pro parte promittentis stipulatio est nulla. Solu. secundum quosdam hic contemplatione socij tñ reliquit legatum: sed tu dic aliud in stipulatione, quam in legato uel donatione: quæ stipulatio ex causa libertatis non interponitur, sed legatum uel donatum sic. Vnde cum sint beneficia, plenius interpretamur: ut inf. de reg. iur. l. in testamentis. & sup. de constitut. prin. l. fin. & inf. de don. inter ui. & uxo. l. cum hic status. §. pœnitentiam. in fin. §. si quis tamen uellet dicere idem omnino esse in omnibus, dicat semper pro portione illa, quam habet donator uel legans uel promissor in seruo: legatum uel stipulationem uel donationem esse nullam. & quod hic dicit legatum pertinere ad solum socium, uerum est, ut tamen scias non totius rei legatum, sed eius partis tñ in qua tenuit legatum consistere relictũ. Item & quod dř sup. ad l. Fal. l. Plautius. totum legatum ad socium pertinere, expone: scilicet quod de iure tenet. Id autem quod non tenet, ut pro parte legantis, non pertinet ad socios. Sed hæc solu. est contra mentem huius §. & illius l. Plautius. & iõ dicas (vt dixi) aliud in donatione & legato, quã in stipulatione.

c Actio. id est, obligatio.

d Interierit nouat one facta altero horum modorũ, scilicet uel iudicio accepto cum alio animo nouandi, uel stipulatione: vt inf. eodem l. actione. in princ. sic ergo uidetur quod etiam manente societate sit actio nata. nam si nata non est: non ergo dicetur interire actio, quæ nondum est. si uero nic differes non manere societatem, id est eo tempore quo lex ista dicit interijsse actionem: nõ ergo diceret distrahitur societas: quia iam dudum erat distracta. Et secundum hoc est contra C. eod. l. tandiu. Sed expone hic interijt actio id est, obligatio, quæ est actionis causa. Acc.

† Ita. quoque.

e Intereunt autẽ. scilicet ciuiliter.

f Deminutione. quid sit quælibet, habes instit. de cap. dim. §. j. & §. ij. Accursius.

Solum.

g Morte. naturali, scilicet dissolutione corporis & animæ. Azo.

h Conditionem mutauerint. hoc si propter mutationem conditionis sit res exẽpta ex usu hominum: ut statim ponet exemplum. aliud uero si ex sacra uel religiosa fiat profana: vel propter mutationem conditionis non eximitur de usu communi: vt inf. eod. l. actione. §. fina. Acc.

i Publicatave. quo ad ꝓprietatem: & quo ad usum.

k Renunciatione. s. expressa: vt sup. eo. l. actione. §. diximus. & tacita: vt inf. eo. l. proxi.

ACtione. Casus prin. dictus est in casu præcedenti. Si in rem Coita fuit societas inter duos ad certã rem emendam uel conducendam. dř quod ẽt post mortẽ alterius lucrum cõe erit & detrimentum cõe. s. rei ante mortem communiter quæsitæ.

Diximus. Supra diximus quod dissensu soluitur societas, si omnes dissentiant, uel renuncient societati, quid ergo erit, si unus renunciauit? Dř quod dicit Cassius quod ille socios liberat: se aũt non liberat, & hoc si dolo malo factum fuerit. ut si socij essent omnium bonorum & propter hæreditatem in qua institutus fuit, renunciauit hæreditati, ut solus haberet hæreditatem. nam tunc dãnum si quod est in hæreditate solus sustinebit: lucrum aũt erit cõe. sed de eo quod postea acquisiuit, non tenetur: cum in eo acquirendo dolus non sit admissus. sed ponamus, societatem coiuimus tu & ego, vt rem emeremus: si tu solus renuncies societati ut rem emas, hoc casu teneris: quia in hoc dolus est. & super hoc scripsit Labeo, si renũciet alter socius, tenebitur quãti alterius interest: puta renunciauit societati mancipiorum

piorum: cum non expediret socio uendere: nisi expediret a societate abire: quia potius consideramus illud quod expedit societati, quam quod priuatim alterius socij interest. hæc autem ita sunt uera, si nihil de hoc in coeunda societate conuenit. Sed pone quod actum fuerat, quod intra certum tempus non renunciretur societati, sed ante renunciauit. a socio se nõ liberat: socium liberat a se. unde de lucro nihil habebit, dispendij partẽ suffi neuit: nisi ex aliqua necessitate renunciauerit: finito tempore bene põt renũciare. Sciendum est etiam ꝙ possumus renunciare societati per alios: & iõ ꝑ procu. qui speciale mand. habet super hoc, uel cui commissa est administratio bonorum oium: ut si specialiter prohibeatur. procuratori autem socij alter socius põt bene renũciare: &. socium cuius procuratori renunciauit, statim a se liberat: ipse autẽ sibi demũ liberatur si ratum habuerit socius. Morte. Si unus socius decedat, soluitur societas, & si plures superfuerint neq; trãsit ad hæredem, etiam si hoc conuenerit: sed quod ex re communi quæsitum est: item dolus & culpa ex ante gesto præstabitur hæredi, & ab hærede. Item si alicuius rei societas coita sit, & res illa finẽ acceperit, finitur societas. si ante finem alter socius decedat: & tunc res sequatur ꝑ quam facta fuerit societas, distingui põt ut in mandato. ant. n. socius ignorauit mortem socij, & ualet societas: si sciuit, non ualet. Societas. Non transit societas ad hæredem neque ad arrogatorem: sed durat in arrogato. nam etiam filio emancipato remanet societas.

Publicatione. Si publicantur bona socij, soluitur societas: & intelligitur si publicentur oia: quia alius succedit in lucrum eius. Si post. Si socius post solutã societatem aliquid expendit, non consequetur [illegible] actione pro socio: sed commu. diuid. nam & si sit distracta societas, tamen adhuc rerum diuisio remanet. Si cois. Si dissoluta societate aliqua pecunia remaneat cõ. penes alterum socium, & alter aliquid al [illegible] contra illũ aget qui habet pecuniam communem: & ex ea primo deduci debet omne damnum quod sensit quo deducto quilibet poterit agere de eo, quod sibi debetur. Nonnunquam. Sæpe accidit ꝙ agitur actione pro socio manente societate: ut tali exemplo. Si societas fuit coita in causa uectigalium, nec expediat dissolui societatem propter uarios & diuersos contractus: & aliquid habeat alter socius ex societate, nam si id uolit sed gere in commune, agetur cum eo hac actione, etiam societate manente, & non soluta. Si unus. Tres erant socij omnium bonorũ, distrahitur societas. quæritur si alter socius uxorẽ habeat, an sit dos præcipienda. s. ante partem: dic quod si quia onera eius sustinere debet, siue

F.F. adeo.

tione, [a] aut iudicio, [b] mutata sit cã societatis. Proculus. n. ait: hoc ipso, ꝙ iudicium ita dictatum est, ut societas distrahat, renũciatã societat e. siue totorũ bonorũ. siue unius rei societas coita sit. Itẽ bonis à creditorib. uẽditis, [c] unius socij, distrahi [d] societatẽ, Labeo ait. Si in rem certã [e] emendam cõducendãve coita sit societas: tunc ẽt post alicuius mortem, quicquid lucri [f] detrimentive factum sit, commune esse Labeo ait.

Dissensu dissoluitur societas: qualiter hoc intelligatur, hic ꝑ exempla declaratur. Item renunciatio intempestiua non liberat renunciantem: sed facit socios à renunciante liberari. Bal.

Diximus dissensu solui societatem. hoc ita est, si oẽs dissentiãt. Quid ergo si unus renunciet? Cassius scribit: eum, qui renunciauerit societati, à se quidẽ liberare socios suos: se ãt ab illis [g] non liberare. Quod utique obseruandũ est, si dolo malo renunciatio facta est. ueluti si cùm oium bonorum societatẽ inijssemus [h] deinde cùm obuenisset uni hæreditas, propter hoc [i] renunciauit. Ideoque si quidem damnum attulerit hæreditas hoc ad eum, qui renunciauit, pertinebit. Commodum autem communicare cogetur actione pro socio. [k] Quòd si qui post renunciationem adquisierit, [l] non erit communicandum: quia nec dolus [m] admissus in eo est. Item si societatem ineamus ad aliquam rem

Si quid.

so soluto iam matrimonio distrahitur societas: tunc ea die debet dotem percipere, qua soluere tenetur. sed si aliquam partem lucrifacere debet: illam debet iudex diuidere inter socios. & hoc dicit cum lege sequen. Viuianus.

a Stipulatione. animo nouandi facta uel ab eo, uel ab alio.

b Aut iudicio. s. agendo contra aliũ animo nouandi: ut ff. de noua. l. delegare. §. j. & sic etiam proxi. respond. dicit idem: uel cum eodẽ socio. Nam cum eo agendo renunciato societati uidetur ff. proxime. & ff. de diuor. l. si §. aut [illegible] ex. & sic loquitur inf. proxi. respon. & maxime, quia non natalitur nec actio pro socio, nisi finita societate: nisi in casu: ut ff. eo. l. nonnunquã. & hoc casu dicitur dirimi uoluntate tacita & iudicio. Vel primo contra extraneum, secundo contra socium.

c Venditis. Propter æs alienum. & facit inf. ea. l. §. publicatione.

d Distrahi. Quod præsumitur.

e Si in rẽ certam. puta in equũ emendum ut ad uecturas locetur.

f Quicquid lucr. Cum iam esset lucrum præparatum ante mortẽ socij, puta rebus emptis: ut inf. ea. l. §. morte unius. alias nou. vt sup. eo. l. socium. & l. uerum. §. in hæredem. ibi, quod non similiter, &c. quæ sunt contra. Sol. dic ꝙ ibi erat societas oium bonorũ, uel negotiationis alicuius: hic autem unius rei: vt hic dicit. Vel dic quod in l. illa uerum. refertur ille uersus, & quod non similiter, &c. non ad prox. sed ad superius dictum ibi, non, &c. Item est contra hunc § inf. de admi. tut. l. Titium. §. alhero. Sol. ibi loquitur cum proprio nomine, & non communi res uenditæ fuerunt: vnde non compendium, sed usuras præstabit hæredi socij: hic autem cum nomine communi uenderetur. Vel hic loquitur de compendio quod processerat ex re cõmuni, ibi non. Item ad id quod hic dicitur de iam certum futurum uenire, est ar. contra sup. de seruo corrup. l. Neratius. primo respon. & § j.

g Ab illis. Hoc dupliciter intelligitur: uel ut inf. proximo respon. uel ut infra §. item si socie. & instit. eod. §. manet.

h Inijssemus. Specialiter.

i Propter hoc. Vt solus habeat: vt sup. eo l. iij.

k Pro socio. Idem est in eo, qui ante tempus renunciauerit, uel qui renunciat procuratori socij: vt inf. eod. l. §. item qui. & §. item scriptum est.

l Adquisierit. De quo non sperabat. vt insti. eo. §. manet. & inf. statim subijcit.

m Quia nec dolus. Bona ratio: quia non debet quis puniri in quo non deliquit. vt hic, & C. de pœ. l. sancimus. & ff. de dam. inf. l. qui bona §. si quis iuxta. &

Puniri quis non debet in quo non deliquit.

emendam: deinde {cū} solus uolueris eā emere, iō renunciaueris societati, ut solus emeres: teneberis quāti mea interest. Sed si iō renunciaueris, quia emptio tibi displicebat: nō teneberis, quāuis ego emero: quia hic nulla fraus [a] est. eaq; & Iuliano placet. Labeo [b] aūt posteriorū libris scripsit: si renunciauerit societati unus ex socijs eo tpe, [c] quo interfuit socij, nō dirimi societatē: cōmittere eū in ꝓ socio actionē. † Nā si emimus mancipia inita societate: deinde renuncies mihi eo tpe, quo uēdere mācipia non expedit: hoc casu, quia deteriorem cām meā facis, teneri te pro socio iudicio. Proculus hoc ita uerū esse [d] ait si societatis intersit, {nō} dirimi societatem. Sēper enī nō id, ꝙ priuatim interest unius ex socijs, seruari solet: sed ꝙ societati expedit. Hæc ita [e] accipienda sunt, si nihil de hoc [f] in coeunda societate ꝯuenit. Item qui societatē in tp̄s coijt: ante tp̄s eā renūciando, socium a se, nō se a socio liberat. Itaque si quid compendii postea factum erit: [g] eius partem nō feret. [h] at si dispendium: æquè ꝑstabit portionem, nisi renunciatio ex necessitate quadam facta sit. [i] Quòd si tp̄s finitum est: liberum est recedere: quia sine dolo [k] id fiat.

Renunciatio potest fieri per se & per procuratorem, etiam generalem. Bar.

Renunciare societati ēt per alios possumus. & iō dictū est, {per} procuratorem quoq; posse renunciari [l] societati. Sed utrum de eo dictū sit, cui oium bonorum administratio [l] concessa est: an de eo, cui hoc ipsum noīatim mandatum est, uideamus: an uerò per utrunq; rectè renuncietur. ꝙ est uerius: [m] nisi prohibuerit eum dominus specialiter renunciare. [n]

Procuratori facta renunciatio habet effectum, si dominus ratam habuit. Bar.

Item scriptum est, posse ꝓcuratori quoq; meo socium meum renunciare. Quod seruius apud Alphenum ita notat, esse in potestate domini, cùm ꝓcuratori eius renunciatū est, an uelit ratam habere renunciationem. Igitur [o] is, cuius procuratori renunciatum est, liberatus esse uidebitur. An autem ipse quoque, qui renunciauit procuratori, liberetur, in potestate eius erit: quemadmodum diximus in eo, qui socio renunciat. [q]

Morte naturali vel ciuili soluitur societas. Bar.

† P. Fl.

Vtilitas cōis priuatæ præfertur.

Præferuntur quæ multis ꝓsunt, his quæ paucioribus.

Renunciare.

§. si quis quia. & l. damni. §. si is qui uicinas.

[a] Nulla fraus. Vel culpa, quæ etiam uenit: ut sup. eod. l. cum duobus. §. j. Azo.

[b] Labeo. Videtur ꝙ prædicta corrigantur secundum Labeonem uel Sabinum: quod admitti potest etiam in superiori casu: licet non sit renūciatum in fraudem, tamē teneatur socijs, si inter sit societatē non dirimi. Ac.

[c] Eo tēpore. Cū interest mea non recedi a societate: & societatis similiter interest: ago pro socio nomine renunciationis. Itē si non interest mea nec societatis, non agā nomine renūciationis. Item si mea interest nō dirimi, sed societatis interest dirimi, & tunc nō agam: & ita cōis utilitas præfertur, ut hic. Item contra si mea nō interest sed societatis interest non abire: non agā, cum mea nō intersit: licet alij agant. Itē si mea interest non dirimi & sed societatis nō interest dirimi uel nō dirimi: & hoc casu dicit Ioan. me non agere. & sic intelligit hic.

[d] Verum esse. s. ut agam noīe renunciationis si hoc mihi nocet: & in cōe non ꝓdest. sed si societatis intersit abire præfertur utilitas cōis priuatæ: & hoc sufficit: secundum Io. etiam plus dicit. & ita exponit s. ita demum renunciationis nomine agam, si intersit societatis non abire. non enim ꝙ singulariter priuati interest unius, inspicitur. & sic dictio nō, iungitur uerbo dirimi, &c. Et sic not. quę multis prosunt, præferūtur his quæ paucioribus: ut hic & C. de cad. tol. l. j. in fi. & inf. ad Syl. l. iij. §. ultim. in fi. § & in auth. de testi. & ea quæ pa. in xj. men. post mortem ui. § ea. coll. iij. & in auth. de non alien. §. quia uero. uel simile. colla. ij.

[e] Hæc ita. i. omnia prædicta. Azo.

[f] De hoc. s. ꝙ liceat a societate recedere etiā intēpestiuè. sed pro eo si esset dictū nonne pactum est superuacuum aut iniquū: ut sup. e. l. si conuenerit. & l. sed & socius. §. fi. Rn̄. pactū de recedendo non est superuacuū aut iniquū: licet illud de non recedendo sic. secundum Azo. sed si nō conuenerit ut intempestiue possim: tñ qñque possum: ut sup. eo. l. si conuenerit § fi. & l. seq.

[g] Factū erit. Ab eo cui renunciatum est: ut sup. eadem l. §. diximus. alij ab eo qui renunciauit. prima placet.

[h] Non feret. Renuncians.

[i] Facta sit. Quod dic ut s. eo. l. si cōuenerit. §. fi. & l. seq.

[k] Sine dolo. Quia suo iure facit: ut inf. de re. iu. l. nullus uidetur. Azo. Sed cur pactum de renūciatione nō faciēda nō ualet: ut sup. eod l. si conuenerit. & l. sed & soci'. §. fi. & usq; ad certum tp̄s fieri potest? Respo. aliud est coire societatē usq; ad certum tempus: & aliud societate coita pactum facere ne ab ea discedatur intra certum tēpus: quod pactum nil operatur: ut ibi dicit. operaretur tamen, si ita factū esset ut post certū tp̄s abire liceat: ut supra, prox. §. in fi.

[l] Administratio. Et liberat: ut s. de ꝓcu. l. procurator cui. imo idem si nō sit: ut inf. prox. Acc.

[m] Quod est uerius ꝙ per utrunque renuncietur. In quibusdam tamen casibus speciale exigitur mandatum: ut supra, de proc. l. Pōpo. in prin. & de mi. l. illud. §. si talis.

[n] Renunciare. Facit supra, de pet. hære. l. itē ueniūt. §. petitam. in fin. & inf. de diuor. l. ij. §. fin. & sup. eo. l. sed & socius. §. si absent. l. & supra mand. l. hominem. & infra, de ad mi. tut. l. si duo.

[o] Igitur. Infert ex eo quod infra dixit, posse meo procuratori renunciare, &c.

[p] In potestate, &c. s. cuius procuratori est renunciatū. si autem ratum habeat, renuncians est liberatus: alioqui non: nisi renunciatio sit facta tempore finito: ut in pri. ea. l. §. item qui societatem. in fi. §.

[q] Renunciat. Per se ante tempus: ut sup. eo. l. item qui societa-

Morte unius {socij} societas dissoluitur, & si consensu omnium coita sit, plures uero supersint: nisi in coeunda societate aliter conuenerint: nec hēres socij succedit. a Sed qđ ex re cōmuni postea q̄situm est. item ut dolus & culpā in eo, qđ ex ante gesto pendet, tam ab hēde, q̄ hęredi † pstanda sunt Item si alicuius rei societas † c sit, & finis negotio impositus: finitur societas. Quòd si integris oībus manentibus alter decesserit, deinde tunc sequatur res, de qua societatem coierunt: d tūc eadem distinctione utemur, qua in mandato: e ut si quidem ignorata fuerit, mors alterius: ualeat societas. si nota. nō ualeat Societas quemadmodū f ad hēdem socij non transit, ita nec ad adrogatorē; ne alioquin inuitus quis socius efficiatur; cui non uelit. Ipse aūt adrogatus socius permanet. Nam & si filiusfamiliàs emancipatus fuerit, permanebit socius. Publicatione quoq; distrahi societatem diximus, qđ uidetur † specta re ad uniuersorum bonorum publicationē, si socij bona {omnia} publicentur. Nam cum in eius locum alius succedat: pro mortuo habetur. g Si post distractam societatem aliquid † in rem communē impēderit socius; actione ꝓ socio id non ꝯsequitur quia non est uerum pro socio, communiterve id gestum esse: sed communi diuidundo h iudicio huius quoq; rei ratio habebitur. Nam & si distracta ē societas; nihilominꝰ diuisio rerum superest. Si communis pecunia penes aliquem sociorū sit, & alicui sociorum quid absit; i cum eo solo agendum, penes quem ea pecunia sit; qua deducta, k de reliquo, quod cuique debeat, l omnes agere possunt. Nonnunquā necessarium est, & manente societate agi pro socio; ueluti cùm societas uectigalium causa coita est, ꝓpterque uarios contractus neutri expedit recedere a societate: nec refertur in medium qđ ad alterum peruenerit. m

Inter socios tempore diuisionis ante partem assumitur dos ab eo, qui sustinet onera matrimonij. Bar.

Si unus ex socijs n maritus sit, & distrahat societas manente matrimonio dote ꝑcipere maritus debet; quia apud eum esse debet, qui onera sustinet. o qđ si iam dissoluto matrimonio societas distrahatur eadem die recipiēda dos est, qua & solui debet.

Caius libr. x. ad edict. prouin. LXVII.

QVod si eo tempore, p quo dissoluitur societas, in ea causa dos sit, ut certum sit eam, uel partē eius reddi nō oportere; q diuidere eam inter socios iudex debet. r

Si unus ex socijs rem cōmunē uēdidit, debet ei de indemnitate caueri, & pretium receptū inter socios diuidi: & si pretiū socius cōmunicauerit, super indemnitate ei succurretur. Bald.

Paulus libr. [illegible] ad edictum. LXVIII.

SI unus ex socijs rem communem uendi-

societatem. non ꝑ alium, ut iste. Az.

a Succedit. etiā si cōuenerit. & facit s. eo. l. adeo. in prin. & i. ueitum. §. solnitur. & s. ex q. cau. infa. ut l. furti. §. si. Sed contra ad id qđ subijcit, ut hęredi socij præstetur lucrū. j. de admi. tut. l. Titiū. §. altero. Sed ut diximus. s. eo. l. §. si in rē certā. & j. ꝓx. §. item si alicuius.

b Gesto. i. re prꝰ empta in cōmuni. secus enim si post ea ematur, cum iā non sint socij.

c Societas. facit supra, eo. l. si id qđ in prin.

d Coierunt. quia qui iuerat ad nundinas, emit, ignorans socium q domi remanserat, esse mortuum. Acc.

e In mādato. sic enim in mandato distinguitur: ut supra, man. l. inter causas. j. respon.

f Quēadmodū. bōa similitudo: ut insti. per quas perso. no. acqr. §. fin. sed nonne omnia fiūt arrogatoris secundū has leges? ergo sicut j. ꝓxi. §. deberet & hic distrahi societas. Sed respon. filiusfa. potest societatē coire: ut s. cod. l. si id quod. §. fi. & emāncipato eo permanet eadē societas: unde non est mirādum si hoc idē cōtingat quod hic dicitur: ut d. l. si id quod. & hic, quod non potest de postatus.

g Pro mortuo habetur. quantum ad plura: ut j. de nouis. l. quoties. in fi. & insti. e. §. publicatione. & j. de fideiuss. l. si debitori deportato. sed nō quo ad omnia: ut j. d bo. dā. l. sed & si. §. quod si deportatis. & j. de uerb. obl. l. ex ea. §. si in insula. q̄ sunt cōtra.

h Communi diuidūdo. ut s. commu. diui. l. in summa.

i Absit. quia impendit in rem cōmunem ✓.

k Qua deducta. i. deducto ex ea sumptu uel dāno qđ sēsit, & facit s. cōmuni diui. l. iij.

l Debeat. ex diuisione societatis.

m Peruenerit. speciale est ergo i societate uectigali nam: qs uectigal cōducit etiam finito tēpore quandoq; habet necesse retinere. s. si maximos fructus paeperit: ut j. de publ. l. cotē. §. fin. sed hodie non retinentur inuiti: ut j. d iure fisci. l. non intelligitur. §. cū quinquēnium. alias nō nascitur nisi finita societate: ut arg. C. e. l. tandiu. uel forte hoc ponit gratia exēpli. & idem ubicunq; in qualibet societate expedit societati agi eo manente ✓. Acc.

n Si unus ex socijs. omnium bonorum ✓. Acc.

o Sustinet. ut s. famil. erciscūdę. l. si filius. & j d iure do. l. si is q. §. ibi. & C. fam. erci. l. ij.

p QVod si eo tēpe. s. ccnstāte matrimonio

q Nō oportere, uel ꝓpter pactum interpositum, uel aliam causam. Accursius.

r Debet. ut tamē cōstante matrimonio maneat penes uirum: sed ipse caueat socijs se restituturū partes eorū, qn onera nō sustibit matrimonij: ut s. e. omne qs. potest planius inquit hæc lex quod soluto matrimonio dirimatur societas.

s unus. C. A.

S Si aliquis de socijs rem communē uēdit uolūtate sociorū, prius

Marginal notes: † Bud. dolum, & culpam constructione græca. † P. F. præstandū est. † al. add. Contracta. † ignota. P. F. † quod diximus uidetur. † P. F. aliquid. † P. F. absentis. † al. add. uectigalis. † diuidi... P. F.

communicare debet: sed cauendum est ei, quod si quid damnum patiatur, restituetur sibi. si cautum non fuerit, aget tamen contra eos, si aliquid oporteat eũ præstare propter uenditionem, si aliqui sint non soluendo, hoc cæteros onerat quia cæteri hoc præstabunt.

fideiussor ita demum habet beneficium diuisionis: ut inf. de fideius. l. si dubitetur. Acc.

Nemo ex socijs. Si plures sint socij, & omnium bonorum: nemo ex eis poterit alienare nisi partem suam. Illud. Quod socius desierit dolo

derit cõsensu sociorum, pretiũ diuidi debet; [a] ita ut ei caueat, indemnem eum futurum Quod si iã dãnũ passus est, hoc ei præstabitur Sed si pretium communicatũ sit sine cautione, & aliquid præstiterit is, qui uendidit; an si non omnes socij soluẽdo sint; quod quibusdam seruari non põt, a cæteris debeat ferre? Sed Proculus putat hoc ad cæterorum onus pertinere, [b] quod ab aliquibus seruari non põt; rationeq; id defendi posse; quoniam cùm societas contrahitur, tam lucri quã damni cõmunio initur. [b]

Si socius non omnium bonorum, omnem pecuniam fœnerator, ita demum inter socios usuras perceptas debet communicare, si communi nomine fœnerauit. Item si unus ex socijs de suo in communi negotio necessario impendit, poterit illud repetere cum usuris. Bar.

Si unus ex socijs, q nõ totorum bonorum socij erunt, communem pecuniã fœnerauerit, [c] usurasq; pceperit: ita demũ usuras partiri [d] debet, [e] si societatis noĩe fœnerauerit. Nam si suo nomine; qm̃ sortis periculum ad eum pertinuerit, usuras ipsum tenere oportet. Si quid unus ex socijs necessario de suo impenderit in cõmune negotiũ; iu

dicio societatis, seruabit, & usuras; si forte mutuatus sub usuris, dedit. [e] Sed & si suam pecuniã dedit; nõ sine cã dicet, q usuras quoq; percipere debeat, quas posset habere, si alij mutuum dedisset.

Nõ alius socius in id, quod facere potest, condemnatur, quam si confitetur se socium fuisse. [h]

Nullus ex socijs potest alienare de rebus quas non habebant socij uenales. ita procedit iste textus in prin secundum. Bald.

[...] bro x. ad e[...] [...]

P[...] LXIX.

Nemo ex socijs plus parte sua põt alienare. [i] & si totorum bonorum socij sint.

Dolus commissus in perdendo facit perdere beneficiũ: secus in non acquirendo. Bar.

Illud quærit, utrum is demum facere uideatur, quò minus facere, possit, qui erogat bona sua [k] in fraudem futuræ actionis an & q occasione adqrẽdi non utit? Sed uerius est de eo sentire pconsulem qui erogat bona sua. idque ex interdictis [l] colligere possumus; in quibus ita est, Quod dolo fecisti ut desineres possidere.

[...] ad [...]

LXX.

Cum societas ad emẽdum coiretur, & conueniret, ut unus

Si unus. Si is q erat socius nõ omnium bonorum fœnerat pecuniã cõmunem, quæritur an ad usuras pstandas teneatur actione pro socio? Et dicitur aut cõmuni noĩe fœnerauit: & tunc præstat usuras: aut pro prio: & tunc non pstat. & est ratio, quia fœnerat suo periculo. Si quid. Si alter ex socijs necessario impendit aliqd de suo, recuperat expensas quas potuisset habere si pecuniã q soluit, alijs fœnerasset: sed est sciendũ q socius nõ habet bñficiũ, ut damnetur inquantum facere põt: nisi ille socius qui non negat se esse socium Viuianus.

[a] Diuidi debet. ut s. communi diui. l. in hoc.

[b] Pertinere. facit s. eo. l. uerum. §. si cum tres.

[c] Initur. plerunque. quandoque enim est contrarium ut in d. l. e. §. adeo. quæ est contra.

[d] Fœnerauerit. facit ad §. s. de rei uen. l. si nauis. & s. mand. l. idemque. §. si mandauero procuratori. & j. de administr. tut. l. litium §. pæterea. & j. ad munic. l. constitutionibus.

[e] Partiri, id est, ponere i cõmune.

[f] Retinere oportet. hoc si non omnium bonorum erant socij. item & hoc casu quãdo sci licet non omniũ bonorum sunt socij: teneretur nõ quasi de usuris sed quasi de interesse ut s. eo. l socium. uel ad usuras regionis, licet mutuãs maiorem uel minorem fuerat contentus.

[g] Dedit. id est, accepit: sed melius est ut dicatur proprie dedit, scilicet usuras, secundum Azo. & repetet non ut usuras, sed ut sortem, secundum [...]. Ioan.

[h] Socium fuisse. ut inf. de re iud. l. sed hoc ita. sic &

facere, quo minus facere possit, utrũ habeat locũ in eo q erogat bona sua in fraudem futuræ actionis: an in eo q nõ utitur occasione acqrẽdi in fraudẽ similiter? dicit quod in eo locum habet qui erogat bona: & istud colligi potest ex interdictis: in qbus aũt hæc uerba: quæ dolo fecisti, ut desineres possidere [...]. Viuianus.

[i] Alienare. ut supra, si cer. pet. l. si socius. & hoc cum in fraudẽ alienat: cũ fraudulentẽ alienatio est inuicẽ mãdare non uideantur: ut sup. de cõdi. inde. l. si procurator. §. j. itẽ cum ce teri dissentiunt: alias satis uideor inter se fecisse mãdatũ ut possint alienare. in casu tñ ẽt dissẽtientibus alijs potest, ut hic: ut C. de uẽd. re. fisc. l. j. lib. x. item qñq; nec ẽt suam partẽ alienat. s. l. in. contest. cum socio: ut C. communi diui. l. j. & ĩ. tam. excid. alienationes.

[k] Bona sua. non autem qui occasione acquirendi nõ utitur ut hic, & j. quę in frau. cred. l. qđ autem. in pri. sed secus quãdoq; ut sup. de peti. he. l. sed & si lege. §. perinde dicimus.

[l] Interdictis. re uocatis. Ioan. ut j. quorũ bono. l. j. in pri. & j. quorũ leg. l. j. §. qđ aute.

Cum societas. Erat inter plures contra societas ad emendum & conuenit ut unus præstaret epulas & comestionem: & dimitteret eos ad negotiãdum, quasi ille haberet curam: alij non. Dicitur quod si illud non præstet, pro socio, & ex uendito & empto actione cõueniri potest. h. d. ista. l. secundum [...]. Viuia. potes tamen ponere alter casum ut in glo. le. j.

Cum societas. Casus est. Conuenit inter socios ut unus

† Not. istũ text. secundum Bal. quod unus ex socijs teneatur pro alio qui nõ est soluendo. ratio est signat in text. ibi. quoniam. & concor. l. si actio. nẽ. §. si cõmunis. supra, eodẽ.

Sed [...].

uide Aug. li. 1. emend. ca. 5.

unus pro xx. solidis epulas exteris pararet: solutis num mis uel alias satisfacto possunt agere pro socio, & ex empto, ut hic dicit, & præscrip. uer. ut C. de pac. inter emp. & uen. l. ij. Acc.

a Ad negotium. Alias ad negotium, alias a negot.

erunt societatem lucri, quæstus, compendij de: esset patronus eorum, alterum instituit hæredem, alteri legauit. dicitur quod ista quæ sita neuter eorum in medium conferet. Viu.

n Docerent. Simul, & in eisdem scholis, certis assigna

† P. P. nundinas, id est, epulas præstaret, eosque a negotio dimitteret. mendū est in Flo. inauditū est n. ut nūdinæ pro epulis acceptantur. Itaque me lius hic.

Societas uectigaliū transit ad hæredem.

b Dimitteret. Ac si dicat, negotientur illi, & non habeant curam de epulis, quia hic parabunt & si ha beas ad negotium. Vel dic, dimitteret eos a negotio. i. ab soluerer eos ab hoc negotio. c paraudi epulas. Vel dic te tio, ut quod illi uadunt ad negotiandum pro societate sine isto, sit satisfactio de pre tio pro epulis consti tuto. Acc.

c Ex uendito. l. ex empto.

d Nulla. in æter num. Id est, sine fine. fit tamen in perpetuū. l. dū ui uit: vt s. eo. l. j. l em societas uectigaliū etransit ad hæredem quod intelligas primum, non ultra: nā in usufructu secus est, ut ad hæredem trāseatur C. de usu fru. l. antiquitas. A.

ADDITIO. Ex hac gl. not. quod societas uectigaliū non tansit ad hæredem hæredis, & ratio secundum gloss. quia in materia non transmissibili coartatur mentio hæredis ad primum hæredem. sed hoc fut te non est uerum, imo magis est trāsmissibilis ad ulteriores hæredes arg. s. quod me. caud. ui deamus. Nec obst. l. antiquitas. qa ibi uerbum prosecrebatur ab homine con tra naturam societa tis uectigalium: & cum lex dicat transite ad hæredem: intelligo de quolibet hærede: arg. infra, de uerb. signifi. l. sciendum secundum Bald.

reliquis † nūdinarias epulas præstaret, eosque ad negotium [a] dimitteret: [b] si eas eis non soluerit, & pro socio, & ex uendito [c] cum eo agendum est.

Paulus. lib. xx. ad edictum. LXXI.

Nulla societatis in æternū [d] coitio est.

Si contractus iurisgentium subijciatur stipulatio continens idem, nouatur prima, si actum est: non aliās. Item stipulatio pœnalis non nouat præcedentem obligationem ex causa contracta contractam. Bar.

Idē li. ij. Ἀδεσπ. Alphe. Digestorum. LXXII.

Duo societatem coierunt, ut grammaticā † docerēt [e] & quod ex eo artificio quæstus fecissent, cōe eorū esset. de ea re, quæ uoluerunt fieri, [f] in pacto conuento societatis † præscripserunt, [g] deinde inter se his uerbis stipulati sunt: Hæc, quæ supra scripta sunt, ea ita dari [h] fieri, neque aduersus ea fieri? si ea ita data facta nō erunt: tum uiginti † dari? quæsitum, an si quid [i] factū esset, societatis actione agi posset? Rndit † si quidem pacto conuento inter eos de societate facto ita stipulati essent, Hęc ita dari fieri spōdes? [l] futurū fuisse, [k] ut si nouationis cā id fecissent [k], pro socio agi nō posset, sed tota res in stipulatione trāslata uideref. Sed qm non ita essent stipulati, Ea ita dari fieri spondes? [l] sed, Si ea ita facta † nō esset, decem dari? [m] non uideri si bi rem [m] in stipulationē peruenisse, [o] sed duntaxat pœnam. Non. n. utriusque rei [n] promissorem obligari, [o] ut ea daret, faceret: & si nō fecisset, pœnā sufferret: & iō societatis iudicio agi posse. [p] Duo colliberti [q] societatē coierunt lucri, quæstus, cōpendij. [r] postea unus ex his a patrono hæres institutus est: alteri legatū datū est. Neutrū eorū in medium referre debere, rndi.

In societate culpa leuis est non adhibere eam diligentiā, quam in suis adhibere solitus est tēpore contractæ societatis. Bar.

Caius li. ij. rerum quotidianarum, siue aureorum. LXXIII.

Socius socio etiam nomine culpæ tenetur, id est desidię atque † negligentiæ. Culpa autem

tis horis unicuique. Azo. uel etiam in di uersis scholis. Sed an in legibus talis societas ualeret: vt petebat dominus M? Respond. uidetur quod non: ut j. de uar. cogni. l. j. §. proinde.

f Fieri. Et not. sic rite subijcit.

g Perscripserunt. Id est, in scripturam publicam redegerunt, quod de paribus societatis æqualibus uel inæqualibus eis placuit statuere. Acc.

h Ita dari. Id est, stipulati sunt inter se, & nihil est amplius dicendum. Et not. quod hæc uerba possent intelligi, ut sine duæ stipulationes: una ut ea fiant, & nihil contra: illa scilicet de pœna. Item una sci licet de pœna intantum: sed societatis pactum consensu tantum sit uestitū: ut patet primo responso.

i Fuisse. Id est, hoc euenisse.

k Fecissent. Quod semper præsumitur secundum hæc iura in dubio, nisi contra appareat: vt inf. de act. & oblig. l. obligationum fe re. § fin. & s. eo. l. si quis. Azo. non hodie, nisi expresse agatur: vt C. de noua. l. fi.

l Spondes. Ita sub audi.

m Rem. Id est, contractum.

n Rei. l. ratione.

o Obligari. s. per stipulationem.

p Agi posse. In altero casu, sed ibi uidetur nouatio: ut inf. de act. & ob. l. obligationum fere. in fin. quæ est contra. Sed illud uerum, si conditio pœnalis extitat, nō prius. igitur agitur hic pro socio ante commissam pœnam, non post: & in hoc tempore est differentia inter unum casum & alterum.

q Duo colliberti. Eiusdem patroni erant liberti. Acc.

r Compendij idem significat hic, & sup. e l. sed & si adijcitur. Sed sr. contra inf. de usu. l. si stipulatus.

† Ita data facta.

† P. P. grammaticā. quod rectius est. Vide Hēr. steph. de Abusu linguæ Græcæ.

† P. P. proscripserunt.

† P. P. uiginti mil. a. al. Decem dari.

† Vide nū rectius ita legatur: si quidem pacto conuento inter eos societate facto ita sti pu. &c.

Duo societatem. CASVS. Si duo cōtrahant societatem, ut grammaticam docerent, & conuenit de lucro communicando, & stipulati sunt de seruādo quod pacto societatis conuenit, & si contra factum fuerit, pœna apponitur, an pro socio agi possit, ut quod conuenit adimpleatur: an ex stipulatu cum uideatur primum pactum translatum in secundum? Et tesō. quod non agitur pro socio. & hoc cum tria pacta interuenerint. Si uero tantum duo pacta: & pactum de societate subsecuta fuerit stipulatio pœnalis, agi poterit pro socio. Duo colliberti. Duo colliberti co-

Socius. CASVS. Socius tenetur socio propter culpam, desidiā, uel negligentiā, quam admisit in societate.

cietate, neque tamen est culpa dirigenda ad exactissimam diligentiam. sufficit enim quod habeat talem diligentiam, qualem suis rebus adhibet. sibi enim imputet, qui talem socium sibi elegit, qui parum diligens sit. Viuianus.

a Solet. Vt maritus: vt inf. sol. matr. l. si constante. §. si maritus.

b Debet. Imputat sibi socius: ut hic, & insti. eo § fin. & deponens: vt instit. quib. mod. re contrah. ob. §. praeterea. Item qui mensorem inslum adhibet: vt sup. si men. fal. mod. dixe. l. j. §. hoc autem. Itē qui compromittit: vt s. de arb. l. diem. § sta tt. Item qui uadit in loco periculoso: vt sup. ad leg. Aquil. l. item Mela. in prin.

non ad exactissimam diligentiam dirigēda est. Sufficit n. talem diligentiam cōibus reb. adhibere, qualē suis rebus adhibere solet: a quia qui parum diligentem sibi sociū adquirit, de se queri debet. b

Sententia arbitri omnino est parendum, sententia verò arbitratoris reducitur ad arbitrium boni viri. Bar.

Vlp. li. j. Responso. Maximino respon. LXXIIII.

Si societatem uniuersarum c fortunarum coierint, id est, earū quoq; rerum, quae postea cuique adquiruntur, haereditatē cuiuis eorū delatā, in cōe redigendam. Item Maximino d rñdit, si societatē uniuersarū fortunarum e ita coierūt, ut quicqd erogaretur, uel quęreret, cōis lucri atq; impendij esset, ea quoque, quae in honorem alterius liberorum erogata sunt, utriusque impuranda. f

I societatē. CASVS. Si coita sit societas uniuersarū fortunarum, ut quicquid erogetur, uel quicquid lucretur, sit coe: si socio obueniat haereditas, uel legatum, communicabitur totū: & si in honorē filio quem alterius socius expendat, commune erit onus, ut communicetur. Viuianus.

c Vniuersarum. Et ita omnium bonorum specialiter: vt supra, eod. l. iij. §. cū specialiter. & facit infra, prox. §.

d Item Maximino. alias est §. & alias lex, si societatem, &c.

e Fortunarum. Et de omnium bonorum: vt supra, prox.

f Impuranda. Vt sup. fa. ercis. l. ex parte. §. filiae. & fa. supra, de nego. gest. l. qba utilitei.

Paulus lib. lxij. ad edictum. LXXV.

Si quis societatem g contraxerit, g q emit, h ipsius fit, non cōe, sed societatis iudicio cogitur rem communicare.

Celsus lib. xv. Digestorum. LXXVI.

Si coita sit societas ex his partibus, quas Ti

I quis. CASVS. Si quis contrahat societatem omniū bonorū, & aliquid emat, illud quod emit, suum fit. sed tamen communicare cogitur actioue pro socio. Viu.

g Si quis societatem contraxerit. s. omnium bonorū aliquis quod emit, non cogitur communicare: vt C. commu. utriul. iud. l. si patruus.

h Quod emit. Quaft contractam societatem: alioqui contra. nam statum tunc fiunt communes societate inl tarut sup. eo. l. j. §. j. & l. ij. Sed quare ? Resp. actus tangendae societatis hoc facit. Acc.

SI coita. CASVS. Duo coierunt societatē, & conuenit inter eos, ut partes lucri & damni pro arbitrio Titij constituerentur. Si Titius decedat antequam arbitratus fuerit, nulla erit societas, quia inefficiu de tur hac conditio, si arbitretur ut fit societas: qua deficiente neque societas uidetur esse coita. Viuia.

tius arbitratus fuerit i si Titius ante, quàm arbitraretur, decesserit, nihil agitur. nam idipsum actū est, ne aliter societas sit, quam ut Titius arbitratus sit.

Proculus libro v. Epistolar. LXXVII.

Societatem mecū coisti ea conditione, k ut Nerua amic' cōis partes societatis constitueret. Nerua constituit, ut tu ex triente socius esses, ego ex besse. Quaeris utrū ratum id iure societatis sit, an nihilominus ex aequis partibus socij simus? Existimo autem melius te quaesiturum fuisse, utrum ex his partibus socij essemus, quas is constituisset, an ex his, quas uirum bonum constituere oportuisset.

i Arbitratus fuerit. & sic non receditur a persona in societate: ut hic. idem in uendiuo- ne: vt C. de contrahenda emptione. l. fina. sicut in stipulatione. ut infra de uerborum obligationi. l. si quis arbitratu. & sic institutum te haeredem ex parte qua me Titius institut. nam in nihilum erit haeres si Titius me haeredem non fecit: vt infra, de haeredibus instituendis. l. Lecunda. Sed illa est arg. in contrarium prout de iusiurand. con ditio est.

Societatē. CASVS. Si societas inter aliquos sub hac forma coita sit, ut Titius partes societatis, s. uta lucri & damni constituat, & ipse partes dispares constituerit, an tale arbitrium ualet. hoc est utrū societas ex his partibus coita sit, an ad boni uiri arbitrium decurrendum sit? & dicitur q arbitrorum duo sunt genera. l. unus arbiter compromissarius, alius arbitrator, scilicet prout hic sumuur, ut redigi debeat ad arbitrium boni uiri, licet certa persona in arbitrio sit comprehēsa, ueluti si in lege locationis dicatur quod opus fiat arbitrio locatoris, & maxime est hoc in

Bonus § est, & sic procedit: quia primo ponit thema & quaestione, prout factū est in principio legis. Scdò ponit qōnem, pro ut debet fieri. Tertio ponit vnā sēd distinctionē cōferentē ad determinationē qōnis. Quartò determinat qone. Quinto declarat vnū dubiū circa premissa. Secunda est sup. ibi, Existimo. Tertia ibi, Arbitrorum. Quarta in l. in propositā. Quinta in l. quid enim ver. Illud & hoc dicit: Sentētia arbitri omnino est parendum. Sententia v. rò arbitratoris si fuerit iniqua, reduci-

quaestione ista, eo magis quod est tuo r n. bona fidei, puta si unum es millesima, alium ex duabus millesimis socium constituerit: & illud potest esse conueniens arbitrium, ut non sit socij ex aequis partibus in illo casu, qui scilicet opera uel industria unius uel gratia, plus collatura erat. hoc dicit usque ad l. si socius. Viuianus.

k Conditione. i. eo tenore: nam nomen conditionis plus ous modis accipitur.

Arbi-

a Arbitriorum. nunc incipit respondere, sed certe imo sunt & alia quatuor genera, ut ponatur pro iudice delegato, uel quasi delegato, uel ordinario, uel dispensatore rei suæ: ut ī.q satisd.cog.l.arbi. & C.de in. l.antepe. & de post.l.quisquis. & manda. l.ut re mandata. Acc.

b Itam est. ut supra.de arb l.diē.§. stati.dū tamen dolus ab sit. aliōq de dolo exciperetur t ut C.de arbi. l.arbitrorum. *tur ad arbitrium boni uiri. Ba. Secus in uero arbitro assumpto ad lites decidendas, quia in ea non habet locum recursus ad arbitrium boni uiri. Bald.*

In hunc locum Cic. in Ora. pro Roscio Comœdo. P.F. arbitrorum.

Arbitriorū a † n.genera duo sunt. † Vnum huiusmodi, ut siue æquū sit, siue iniquū, parere debeamus. qđ obseruaꝭ, cùm ex compromisso ad arbitrum itum est. b alterum eiusmodi, ut ad boni uiri arbitriū † redigi debeat, si nominatim psona sit cōphēsa, cuius arbitratu fiat;

† arbitratum.

Paulus libr. iiij. Quæstionum. LXXVIII.

Veluti cùm lege locationis comprehensum, est, ut opus arbitrio locatoris fiat.

Proculus libro quinto. Epistolarum. LXXIX.

In proposita aūt quæstione arbitrium boni uiri c existimo sequēdū esse; eò magis, q iudicium pro socio, bonæ fidei est.

Paulus libr. iiij. Quæstionum. LXXX.

Vnde si Neruæ arbitrium ita prauum est, ut manifesta iniquitas eius appareat; corrigi potest per iudicium bonæ fidei.

c In proposita. Boni uiri.i.iudicis: ut ī. đ uerb. obl.l.cōtinuus. §. cū ita. Ita in eo qđ dicit ad boni uiri arbitrium decurri est cōtra ī.de uer. obli.l.si quis arbitratu. ubi dicitur a psona non recedē dum. Sol. dicunt qdā intelligi in stricti iuris iudicijs, hāc in bonę fidei, ut hic subijcit hoc nō ualet, qa & in bonæ fidei idē est, ut non recedatur sup.eod.l. si coita. Dic ergo refert an arbitret, & inique, & tunc recurrit ad arbitriū boni uiri & in contractibus bo. fidei ut hic, & stricti iuris: ut ī. de oper. lib.l. si libertus. an nō arbitret, quo casu non recedit a persona, nec in bo. fid.ut d. l.si coita. & C. de cōtrah. empt. l.fi. nec in stricti iuris ut in l. contraria Sed in arbitro cōpromissario ēt si pnunciat iniqꝫ, non recurritur: ut supr.l. si societatē: sic ergo de arbitratore loquit hic glo. Sed an is, qui inique arbitratus est, iterū uolēs arbitrari est audiendus? Arg. quod nō: ut sup. de arbi. l. dicere autē. & l.quia. & ī.de re iud.l. iudex. & quia de primo arbitrio intelligimus: ī.de uerbo signi.l.boues.§ hoc sermone. Econtra uidetur quod sic: ut C: quomo. & quan.iud.l.iiij. & sup.de arbi.l. quid tamen. & arg.C. de accu.l.iiij. & de condi.& demonst.l.hæc conditio. & supra, da iaterim.l.q per salutem. Item qd si fuerunt data pignora iniquo arbitratori, & uelit retinere ea pro summa quam arbitratur alius bonus uir quasi ea a principio obligata fuerint? Respon. non potest: ut arg. inf. iud.solui.l.iij. & l.pe.

Vid enim. Millesima.s. tertia. nam tres erant millesimæ: ut statim dicit. Azo.

e Operæ: ut supra, eo.l. si non fuerint.§. respon.

S i socius. CASVS. Si socij omnium bonorum societatem coierunt, & cōuenerunt ut filiæ eorū ex communi pec. dotarentur. & unus filiam suam alicui nuptui dedit, & dotē dederit. si soluatur matrimoniū & dotem recuperauit, an ad socium redire debeat? Distingue: aut manente societate soluta est matrimoniū mulieris morte, aut diuortio. si morte, pute redit ad societatem, si diuortio, uel uiri morte redit ad societatem, sed ei dabitur cum nubet: & si totum nō possit facere maritus, imputat patri, na qui plus potest cō seq a societate. Si uero finita sit societas post mortē patris, aut recuperauit eam filia, qa soluta erat matrimonio siue filia fuerit hæres patri, siue non societati eā referre non debet: sed eā sibi seruabit. Si uero soluta marito nō erat, sed tantū conuenta uel promissa, & ita filia est tantū liberationem consecuta a marito, qa liberauit eam p acceptila. nihil a socio cō seq poterit. Item ad primam quæstionē non respō. ibi, dixi pactum, &c. scilicet ad hāc an si inter socios cōuenerit, ut de cō muni dotent eorum filias, an ualeat huiusmodi pactum? & respond. quod sic.

Proculus libr. quinto. Epistolarum. LXXXI.

Quidem, si Nerua cōstituisset, ut alter ex millesima parte, alter ex duab⁹ † millesimis soci⁹ esset. Illud pōt cōueniens esse boni uiri arbitrio, ut nō utiq; ęqs partibus socij simus; ueluti si alter plus operæ, industrię, gratię, pecunię, in societatem collaturus erat.

† duo.

Pactū inter socios, quòd filia de cōi dotētur, est ualidū: & si durante societate dos reddatur, in cōe tunc sua cā reuertitur. secus si societate soluta, p filiā recuperetur: & si acceptilatione fuerit liberata, socio nō nocebit h.d. quā l.no. Bar. & Bal. quid si nō fuit expssè actū, qđ de cō muni? cōsuluit Pau. de. Cast. qđ de sua parte uidentur dotasse.

Papinianus li. vij. Quæstionum. LXXXII.

Si socius p filia dotē pmisit, & prius q̄ solueret, h hīde ea relicta decessit, q̄ postea † cum marito k de exigēda dote egit, accepto liberata est; q̄situm est, an si p socio ageret, dotis quātitatē pcipere † deberet, si forte cōuenisset l inter socios ut de cōmuni dos cōstitueret. Dixi, pactū nō

† postea quam.

† P.F. percipere

f Si socius. omnium bonorum.

g Solueret. scilicet dotem.

h Decessit. Et sic est finita societas.

i Cum marito. Matrimonio soluto, ut redderet maritus, quod habebat, scilicet obligationem: ad quam reddendam sufficit acceptilatio: ut hic subijcit, & infra, de iure dotium lege, promittendo §. finali. & hoc si habes, cum marito. Si uero habes, cum maritus ageret, dicas eam liberatam ex causa donationis: ut quia maritus contra eam soluto iam matrimonio agit. ad hoc supra, de peculio. lege, depositi. §. j.

k Egit. soluto matrimonio post finitam societatem. quæ fuit finita morte patris istius filiæ.

l Conuenisset. huic quæstioni resp. ī.ead. l.§. uerū in proposito, &c. Interim autem de pacto dicit, quem habeat effectum.

esse iniquum, [a] utique [b] si non de alterius tantum filia ꝯuenit. Nam si ꝯmune hoc pactum fuit: non interesse, quòd alter sol⁹ filiam habuit. † Cæterũ [c] si numeratã dotem pater defuncta in matrimonio filia recuperasset: [d] reddi pecuniam societati debuisse: † pactum ex æquitate sic nobis interpretãtibus. Quòd si salua [e] societate, diuortio matrimoniũ solutum foret: cum sua cã dotẽ [f] recuperari, scilicet ut ea uel alij marito dari possit. Nec si [g] prior maritus facere nõ posset: denuò de societate ꝯstituendã dotẽ, nisi nominatim ita cõuenissent. Verũ in ꝓposito [h] largiter interesse † uidebatur, † dos numerata esset, an uero ꝓmissa † Nã si filia datã dotẽ postea, q̃ patri hr̃s extitit, † a uiro suo recepisset: non esse referendam pecuniã societati, q̃ mulier habitura fuit, & si alius [i] hr̃s extitisset. Quòd si accepto a marito liberata [k] esset, nequaquam imputari posse societati, non solutam [l] pecuniam.

Idem libro iij. Responsorum. LXXXIII.

IVre societatis per socium ære alieno soci⁹ non obligatur: [m] nisi in communem [n] arcã [o] pecuniæ uersæ sint.

Quantam partem quis habet in terra, tantam habet in arboribus & lapidibus separatis, aliud specificatio. Bal.

Paulus. libr. j. Manualium. LXXXIIII.

ILlud q̃rendum est, [p] arbor, q̃ in cõfinio nata est, item lapis, q per utrunq; fundum extendit, an cum succisa arbor est uel lapis exemptus. eius sit, cuius † fundus: an pro ea quoq; parte [q] singulorũ esse debeat, ꝓ qua parte in fundo fuerat: an qua ratione duab⁹ massis duorum dñorum conflatis, † tota massa communis est: ita arbor hoc ipso, ꝙ separat à solo, ꝓpriãque substãtiã in unũ corpus redactã accipit, multò magis [r] ꝓ indiuiso cõmunis fit † q̃ massa? Sed naturali conuenit rationi, & postea tãtã partẽ [s] utrũq; habere tã in lapide, q̃ in abrbore quãtã & in terra habebat.

Labeo li. vj. posteriorum a Iab. epitomatorum. LXXXV.

QVoties iussu alicuius, uel cũ filio ei⁹, uel cum extraneo societas coitur: directò cũ illius pſona † [t] agi posse, cuius pſona contrahẽda societate spectata sit.

[a] Iniquum. si tamen petatur dotem constitui constante matrimonio. secus ex soluto: ut j. ea. l. §. fi.

[b] Vtique. maxime: ut s. l. proxi. illud. Azo. & nota hic de aequitate: ut C. de fru. & li. ex pen. l. fin. & C. de proxi. sa. scri. l. in sacris. §. & quoniam. l. xij. & sup. de arbi. l. si cum dies. §. pe. & C. de pact. l. prima.

[c] Cæterum. hoc ita breuiter comprehende: si matrimoniũ soluat manente societate, ꝓ quo pecunia ex societate data est. si quidem morte mulieris, pure redit ad societatẽ tantũ diuortiũ, redit similiter, ut tñ pro alio marito seruetur, ut si nõ potuit tota exigi a marito, q̃ non fuit soluẽdo, hoc imputetur patri, quia non plus consequi ex societate. Si uero finita societate: ut morte patris rehabuit filia dotẽ, nõ reddit socijs, quondã patris, siue sit patris hæres, siue non. si autem non fuit soluta: & ita nunc filia est tãtũ liberationẽ a marito consecuta, nil & socij consequetur. Ac.

[d] Recuperasset. scilicet durante societate, alloq; nõ. ut j. ead. §. fi. Azo.

[e] Salua. Id est, durante.

[f] Dotem. Sic ergo sufficit semel restitui: ut inf. de le. iij. l. si de cõmunissa. §. si quis. Acc.

[g] Nec si. pro & non. Azo.

[h] In proposito. quando finita societate factum est diuortium.

[i] Alius. quam filia. quæ scilicet habet dotem profectitiã siue emãcipata, siue exhæredata, siue cum alijs instituta sit: ut C. de rei uxo. act. l. §. uidetur. Acc.

[k] Liberata soluto matrimonio. Accur.

[l] Non solutam. nam societas non tenetur dotare.

[m] Vre. . . . Si duo societatem omnium bonorum contrahãt, & unus mutuam pecuniam nõ ex causa societatis accipiat, non obligatur alter nisi, &c.

Non obligatur. directò uel per mediam personã.

[n] In communem. alicui destinatione: ut nihil possit imputari ei, quod non cõuertit in utilitatem communem. & tunc tenetur per obliquum: quia socius tenetur socio, quia accepit pecuniam in utilitatem communem.

[o] Arcam. Id est, in rem communem. Accur.

ILlud. CASVS. Arbor uel lapis erat in confinio duorum prædiorũ dñs alterius ꝓdij cæmiu. quærit an cõmunis fiat pro indiuiso, sicut accidit cũ duorũ massa cõflatur, quę utrinsque cõmunia fit ꝓ indiuiso, an fit utriusque ꝓ illis partibus discretis, quas habebat uterq; in fundo? Dicitur quod magis conuenit naturali rationi ut quilibet tãtũ habeat, quantum in terra habebat hoc tamẽ pro indiuiso: sicut in massa e duabus alijs massis conflata contigit. Vi.

[p] Illud quærendum est. de societate q̃ consensu cõtrahitur hucusque est locutus, nunc de causali commemorat.

[q] Parte. scilicet pro diuiso.

[r] Multo magis. Ideo dicit magis, quia arbor nouam accepit substantiam & nomen: ut prius arbor, & postea lignum uocetur: ut infra, de legat. iij. l. ligni. §. idem. Labeo. sed massa, & ante conflationẽ & postea semꝑ massa uocatur, & ideo magis debet dici lignum esse commune ꝓ indiuiso, licet pri⁹ esset pro diuiso quam massa: ut hic subijcit.

[s] Tantum partẽ. pro indiuiso. nam quod prius erat, finitis partibus postea confunderetur ut sa psa, commu. diui. lege, arbor.

QVoties. CASVS. Si iussu patris contrahatur societas cum filio, uel iussu alicuius cũ aliquo extraneo: actione pro socio rectè agetur directè contra illũ cum quo contracta est societas, cuius pſona in societate est spectata. Viuia.

[t] Cum illius pſona. cũ quo coita est societas: sed cũ illo qui iussit, agit cõdictione certi: ut infra. quod cum eo. in fi. & s. si cer. pe. l. si institoré. & hic est casus alius l. nostræ, scilicet ꝙ cum eo iubente agatur. Ac.

† al. add. *alter non habuit quæ superueniens fuit.*

† *debuisset.*

† P. F. *est.* ubi omissum est inter, ꝓpter præcedentes litteras penè simules.

† al. add. *ea.*

† *ex pro-missa.*

† P. F. *a uiro suo.*

† *Sicut.*

† ita legẽ dũ & non *flatis* ut in P. F. ut in l. arbor fu. a cõmuni. de quæ ad eiusdem an ctoris & ita habent plerique libri.

† *fiat.*

† *naturali ter.*

† *ratione cum illo.*

De cons-

DE CONTRAHENDA EMPTIONE. &c.

Licet super rebus multa contrahantur obligationes, ut dictum est ab illo tit. supra, de reb. cred. usque huc. hac tamen una est pracipua, scilicet emptionis, ideoque super ea specialem librum ponit. Accursius.

Digestorum Liber octauusdecimus.

TITVLVS I.

DE CONTRAHENDA emptione, & de pactis inter emptorẽ & uenditorẽ cõpositis † & q̃ res uenire non possunt.

Paulus li. xxxiij. ad edi. I.

Origo. CASVS. Olim cũ denarij nõ erant in usu, & unus rẽ alterius desiderabat: cum re aliqua fiebat permutatio: quia multoties cõtingebat, in quod uni superaret, alius non haberet: postea tamẽ inuenta est materia, ex qua fiebant emptiões &c. Sed an. Apud antiquos dubitatum fuit, an emptio & uẽditio sine numis contrahi possit: puta do tibi togam ut tunicã accipiam. & in hac q̃stione dicit Sabinus & Cassi⁹ emptionẽ & uẽditionẽ esse, & Proculus dicit pmutationẽ. Sabinus utitur ar. Homeri, q̃a exercitus Græcorũ de ferro uinũ emebat & dicebat Nerua esse pmutationẽ, cuius est uera sñia. Nã sicut ali⁹ est uenditor, alius emptor: ita debet esse aliud merx, aliud pretiũ: q̃ nõ est in hac pmutatione. est autẽ emptio contractus iuris gen. & ideo consensu fit: & inter absentes & p nunciũ fieri potest, & per literas. Viui.

† cõuentio.

† Ari. li. j. Poli. cap.

† quoniã.

Origo emendi, uendendique † à pmutationibus cœpit. Olim. n. non ita erat numus: [a] neq; aliud merx [b] aliud p̃tium uocabat; sed unusquisq; sc̃dm necessitatẽ tpm ac rerũ, utilib: [c] inutilia pmutabãt: qñ † plerunq; euenit, ut qđ alteri superest, alteri desit. Sed q̃a non semper, nec facilè cõcurrebat, ut cùm tu haberes, qđ ego desiderarẽ, in uicẽ negoƺ haberem, qđ tu accipere uelles: electa materia est, [d] cuius publica ac ppetua [e] æstimatio difficultatib. [f] pmutationum ęqualitate quantitatis subueniret. eaq; materia forma publica pcussa, usum, dominiumque non tam ex substãtia [g] p̃bet, [h] q̃ ex quantitate: nec ultra merx utrunq; ƺest, ƺ sed alterũ p̃tium uocat. Sed an sine numis uenditio dici hodieque possit, dubitatur: ueluti si ego togam dedi, ut tunicam acciperem. Sabinus & Cassius esse emptionem & uenditionem putant: [i] Nerua & Proculus permutationem, non emptionem hoc esse. Sabinus Homero teste utitur, qui exercitũ Græcorum ære, ferro, hominibusque uinũ emere refert, illis uersibus. [k]

† [Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέστασαν οἶνον ἄγουσαι.] Ενθὲν ἄρ οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί. ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν, ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν. Sed hi uersus permutationem significare uident, [l] nõ emptionẽ: sicut illi: [m] ἔνθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς ὃς πρὸς τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν, χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

† Magis aũt p hac sententia [n] illud diceretur, qđ aliàs idem poeta dicit. [o] τὴν ποτὲ Λαέρτης πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσιν [πρωθήβην ἔτ' ἐοῦσαν, ἐεικοσάβοια δ' ἔδωκεν] Sed uerior est Neruæ & Proculi sententia. Nam ut aliud est uendere, aliud emere: alius emptor, alius uenditor: sic aliud est pretium, aliud merx. quòd [p] in permutatione discerni non potest, uter emptor, uter uẽditor sit. † Est autem emptio iuris gentium: [q] & ideo consensu peragitur: [r] & inter absentes contrahi potest, & per nuncium, & per literas. [s]

a Nummus. sicut hodie.

b Aliud merx. id est res uendita.

c Vtilibus. tibi, inutilia alijs.

d Electa materia est. scilicet auri uel argenti.

e Perpetua. l. generalis ierã sic & institut. de satisda. tut. § j. Acc.

f Difficultatibus. nam erat difficile, quod tu semper haberes, quod ego desiderarem.

g Ex substantia argenti uel auri.

h Præbet. not. quod ex duobus præbet utilitatem sui usus, & sui dominij. Primo ex substantia: quia tantum ualet unus nũmus quantum argenti tantundem massa. Secundo ex quantitate quia æquipatatur quantitas nummi ęqui ualẽtię rei. & sic p nummũ fit æqualitas in quãlitate.

i Putant. sed male. Accur.

k Versib⁹. quorũ hæc ẽ interpratio. Affuit ex Lẽno ratibus tũc copia uini. Cæsariæ insignes redimũt hic uina pelasgi. Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera bubus: Tergora diripiẽs hic ptulit, illic agit ipsos. Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

l Videntur. quia in prædictis uersibus nõ erat emere sed comparare. A.

m Sicut illi. Quorũ hic est sensus: Iupiter eripuit mẽte hic præcordia Glauco, Qui eum Tydide demẽs ciet pitãsia mutat Arma sub æratis auro uisãda corusco.

n Pro hac sentẽtia. s. p p̃dicta Sabini, licet nec hoc multum faciat.

o Poeta dicit, qđ sic nectitur. Hanc pprijs rebus Laertes emerat olim. Vigintiquinq; boues prompsit pro impube puella.

p Quod pro sed. loã. uel pprie ponr. Azo. & facit ad §. instit. co. §. item pretium.

q Iuris gentium. ut supr. de iusti. & iur. l. ex hoc. Ac.

r Consensus peragit. i. sine solennitate uerborũ, q̃ est tãtũ a iure ciuili inducta: ut instit. de ac. § đ pecunia. A.

s Et p li eras. ut j. de act. & obl. l. consensu. & qđ de nũtio dicit, sic accipe ad hoc destinatũ secus n. si dicerẽ, uẽderẽ rem istã Titio pro x. & aliquis audiens afferat ei uerba. nã non est uenditio: licet quidam contradicant. & idem in dona.

† Bud ma uul. quolibate. contra, Duar. t. disp. c. 6.

† P. F. hadi.

† Vide Budæ. I ann. prio. ad Pãdectas in hoc ti. & Alci. lib. j. pręteromis.

† Vide in hunc locũ Alciat. li. ix. pæterpon. cap. xvij.

· neq; uenemptor neque uenditor sit.

· ac si omnes iuris gentiũ cõtractus. Solo consensu constarẽt. at mutuũ, & depositum, & permutatio iuris gentium sunt, & tñ consensu contrahi non dicuntur. Respõde itaq; ut in glo. A. Persi.

Vlp. li. ij. ad Sab. II.

INter patrem & filiũ contrahi emptio non potest. [a] sed de rebus castrensibus potest. Sine p̃tio [b] uenditio nulla est. Non autem pretij numeratio, [c] sed conuentio perficit sine scriptis [d] habitam emptionem.

Idem lib. xxviij. ad Sabinum. III.

SI res ita distracta [e] sit, ut si displicuisset, inempta esset: constat nõ esse sub cõditione distractam, sed resolui emptionem sub conditione.

Pomponius li. viij. ad Sabinum. IIII.

ET liberi hominis, & loci sacri, & religiosi, qui haberi non potest, emptio intelligitur, si ab ignorante [f] emitur.

Paul. lib. v. ad Sabi. V.

QVia difficile dignosci potest liber homo a seruo.

Potest agi in contractu ad re cessionem contractus. Bal.

Pomponius libro viij. ad Sabinum. VI.

SEd Celsus filius † ait hominem liberũ sciẽtem te emere non posse, nec cuiuscunque rei, † si scias alienationẽ ꝓhibitã esse: ut sacra, aut † religiosa loca, aut quorũ cõmericium non sit: ut publica, quæ non in pecunia [g] populi, sed in publico usu habentur: ut est campus Martius. [h]

Vbi contractus ex cõuentione resoluitur, actione ex eo cõtractu agitur ad id quod est actum. Bart.

Si fundus annua, bima, trima die ea lege uenisset, ut si in diem statutum pecunia soluta non esset, fundus inemptus foret, & ut si interim emptor fundum coluerit, fructusque ex eo ꝑceperit, in empto eo facto restituerent: † ut & quãti † minoris postea alij uenisset, ut id emptor uẽditori p̃staret: ad diẽ pecunia nõ soluta, placet uẽditori ex uendito eo noĩe actionẽ esse. [i] Nec ꝑturbari debemus {eo} ꝙ inẽpto fundo facto, dicaĩ actionẽ ex uendito futurã esse. In emptis n. & uenditis potius [k] id, qđ actum quam qđ dictum sit, † sequendum est. [l] & cùm in lege id dictum sit: [m] apparet hoc duntaxat actũ esse, ne uenditor emptori pecunia ad diem non soluta, obligatus esset: non ut omnis obligatio empti & uenditi utrinq; † [n]

dona. dicũt. quod non puto uerum. Item quid si antequam literæ uel nuntius ad eum, perueniant, uẽditor renuntiat? quidam dicunt nõ ualere contractum: ar. contra. C. de repu. l. licet. & ĩ. de manu. uin. l. si pater. ij. respon. & iij. sed Ald. dicit tenere, quod puto uerũ, ut arg. s̃. tit. j. l. sed & si socius. §. j. & ã. quod iussu. l. j. §. si ego. Accur.

INter patrẽ. CASVS. Si pater uẽdat filio, & ecõuerso: uenditio nõ ualet, nisi de castrẽsibus. & hoc in prima. Secundo dicit quod uenditio nõ est sine pretio: sed conuentio pretij, nõ numeratio sola ꝑficit emptionem cõtractã sine scriptis. Viuianus.

[a] Nõ potest. Vt obligatio cũ effectu uel actio nascatur: ut ĩ. de iu. l. lis.

[b] Sine pretio. In quãtitate certa cõsistente: ut C. e. l. empti. & instit. e. §. item pretium ✓.

[c] Cõuentio. unde & aliud ꝓ pretio dari potest uolẽte utroq;: ut C. de rescin. uendi. l. pretij. Accur.

[d] Sine scriptis. si erũ in scriptis, tũc oportet ꝑfici scripturam totam: ut instit. eo. §. j. & dic quid sit in scriptis ut ibi dixi.

SI res. CASVS. Vẽdidisti mihi rẽ, ut si displicuisset esset inempta. dicit quod hic nõ contrahit emptio sub conditione, sed resoluitur sub conditione, si displicuerit. Vin.

[e] Distracta. imo uidetur cõditionalis. ut instit. eod. §. emptio. quæ est cõtra. Sol. refert an dicat, displiceat, sit inempta. & tũc obtinet qđ hic dicit. an sic, uendo, nisi tibi displiceat. uel uendo si tibi placuerit, ut ibi: argu. inf. de in diem addi. l. ij. & inf. usucap. pro emp. l. iij. §. si in diem. arg. inf. de adi. le. l. si legatum. Vel illa secundum istã: quia est sub conditione ✓. Acc.

ET liberi. CASVS. Si emo hominem liberum & rem sacrã & religiosam ignorans, ualet emptio & uenditio: quia difficile est dignoscere liberum hominem a seruo. Vi.

[f] Ab ignorante. ut ĩ. de usuca. l. iusto. in fi. j. respon. & inst. eo. §. fi. non autem curo sciat uel ignoret uenditor: ut inf. eo. l. liberi hominis. Accur.

SEd Celsus. CASVS. Si sciens emerit quis hominem liberum aut aliã prohibitam rem, &c. inutiliter cõtrahit, quod est uerũ de omni re cuius est prohibita alienatio, ueluti est res sacra & religiosa, & dedicata usibus pub: ut campus Marti.

Si fundus. Vẽdidi tibi fundũ, sed eo pacto, ut nisi sua die. s. annua bima trima die totũ p̃tiũ esset solutũ, quod fundus esset inemptus: & si inemptus esset, qđ fructus medio tpe percepti mihi restituerent. nẽ conuenit, si minus, postea q̃ factus esset inemptus, uẽdere possem, tu ho: refunderes. si nõ soluit sub die p̃tiũ, ante cõuenire possim, q̃ritur? Et respõ. qđ ex uendito cõpetit actio, non obstãte eo, qđ fundus sit inẽptus. qa magis inspiciẽdũ est, qđ actum est, quam quod dictũ est. actũ autem est ut non soluta sua die pecunia uenditor emptori obligatus non sit, sed nõ econtra & hoc dicit nõ ut omnis &c. Conditio. Vẽdidi tibi rem pro decẽ, si re integra conuenit ut eã haberes pro quinq;. & post recessũ est a primo cõtractu: in hoc casu perinde est ac si re integra nec pretio soluto neq; re tradita cõuenisset ut a tota emptione recederet, qa illud sicut hoc fieri potuit. Viuianus.

[g] In pecunia. Vt molendina communia. Acc.

[h] Campus martius. nota hanc distinctionem de publico.

[i] Actionem esse. ut inf. de lege com. l. si fundus. & inf. de actio. emp. l. ex empto. §. is qui uina. Acc.

[k] Potius. electiue ✓.

[l] Sequendum est. nota sensum magis, quam uerba spectari. sic ĩ. de adi. le. l. iij. §. conditio. & C. de liber. præ. l. iij. per prædicta tamẽ apparet actũ, ut subijcit.

[m] Dictum sit. Quod in pactis præmissis continetur.

[n] Vtrinque. Diuisim accipe. nam ex empto emptori, ex uendito uenditori datur. ut insti. eodem. §. ij. sic

com

Hec uerba, *Sine scriptis habitam* Triboniani olere uidẽtur quibusdam. quod & mihi uidetur, cum in uniuersum Sine p̃lij constitutione ac conuentione nulla uẽditio cõtrahi. poisit. A. Pers.

† *Celsus. de effinus.*

† *cuius quidem etiam.*

† *P. F. &*

† *eos in empto fundo facto restituerent.*

† *quanto.*

† *fuit.*

Sensus magis quam uerba spectãdus est.

† *utrique.*

coniunctum diuiditur C. de bon. quæ lib. l. fi. §. finaliter. ibi, si sponsa ex utraque, &c. & inf. de li. & posth. l. si ita scriptum. & de conditio. & demonstratio. l. falsum. §. fi. Acc.

a Conditio, i. pactio.

b Debuerunt. Vt sup. de pact. l. iurisgentium. §. adeo. & inf. de rescin. uend. l. si quis. Acc.

Hæc uenditio. CASVS. Vendidi tibi seruum hoc pacto, si rationes reddere meo arbitrio an hæc uenditio sit conditionalis, an pura? Et resp. quod conditionalis: neq; est perfecta nisi completa conditione. sed utrum sit redigenda ad arbitrium boni uiri, quæritur? Et respond. quod nulla est uenditio, si ad arbitrium mei uendentis refertur: quia forte ego nunquam arbitrabor (sicut si quis tibi uendidit si uoluerit. C. eo. l. in uendentis.) quia nõ debet cõferri in arbitriũ rei an sit adstrictus. unde si rationes accipere noluerim, ex empto poteris me conuenire. Acc.

Huiusmodi. Digestum a Titio emi pro ea pecunia quæ in arca mea est, uel quanti Titius emerit. an ualeat talis uenditio, cum incertum uideatur pretium in utroque casu? Et respon. quod ualet. Si quis. Emi a te fundum pro centum, & quanto plus ego emptor possem uendere. an ualeat talis uenditio? Et respon. quod sic. uidebatur quod non: quia uidetur pretium incertum propter clausulam additam: & quanto plus, &c. Verius tamen est ut si certum constitutum sit pretium. licet postea augeatur pretium, ualeat tamen uenditio. Vin.

c Conditio. Sicut & qualibet conditionalis obligatio: ut inf. de uer. obl. l. cedere. Acc.

d Arbitrio. Quomodocunque, bene uel male. Acc. Emisius.

e Si uoluero. Vt C. eod. l. in uendentis.

f Obstrictus. Vt si dicam per si, ut si uoluero, uel si uoluero, non ualet: ut inf. de ac. & oblig. l. si b nae. & inf. de uer. ob. l. centesimis §. fi. si autem per cum, tunc ualet si dicam, cum uoluero: quia teneor ex quo cõstitui me uelle. secus si dicam: cum uoluero, quia tunc nõ ualet: ut inf. de uerb. ob. l. centesimis. & l. si quis stipulatus & est ratio: quia hæc, cum nolam habet tractum: quia formatur a præsenti indicatiui, quod est incertũ. sed futurum subiunctiui, si uoluero, formatur a præterito indicatiui, quod est certũ. unde ex quo semel constituit se uelle mutare uoluntatem non potest. Acc.

soluere. Cõditio, a quæ initio cõtractus dicta est postea alia pactione immutari pôt, sicut ẽt abiri à tota emptione pôt, si nondum impleta sunt, quæ utrinq; præstari debuerunt. b

Si in alterius ex contrahentibus arbitrium conditio conferatur, intelligitur de arbitrio boni viri. & tunc arbitrandi facultas extinguitur, cum in mora fuerit. Bar.

Vlpianus lib. xxviii. ad Sabinum. VII.

Hæc uẽditio serui, {Si rõnes dñi cõputasset arbitrio:} cõditionalis est. Conditionales aũt uenditiones tunc perficiũtur, cum impleta fuerit cõditio. c Sed utrũ hæc est uenditionis cõdõ, si ipse dñs putasset suo arbitrio. an uerò, si arbitrio d boni uiri? Nã si arbitriũ dñi accipiamus, nulla est uenditio: quemadmodũ si quis ita uẽdiderit; Si uoluerit, uel stipulãti sic spõdeat: Si uoluero, e decẽ dabo. Neq; n. debet in arbitriũ rei conferri, an sit obstrictus. f Placuit itaq; ueteribus, magis in uiri boni arbitrium id collatum uideri, quam in dñi. g Si igit rõnes potuit accipere nec accepit: h uel accepit, fingit aũt se non accepisse. impleta cõdõ emptionis est: & ex empto uenditor conueniri potest.

Non videtur incertum, quod ex alio potest certificari. Bar.

Huiusmodi emptio, quãti tu eum emisti, i quantum pretij in arca k habeo: ualet. nec enim incertum est pretium {in} tam euidenti uenditione. magis enim ignoratur, quanti emptus sit, quam in rei ueritate incertum est.

Adiectio pluris, nisi certifice tur per aliud, nil releuat. Bart. Vel sic. Venditio potest esse conditionalis.

Si quis ita emerit, {Est l mihi fundus emptus centum, & quanto pluris eũ uendidero} : ualet uenditio, & statim impletur. habet enim certum pretium centum. augebit aũt pretium, m si pluris emptor fundum uendiderit.

Si venditur res, non valet venditio, nisi extet res. Si venditur dubius euentus: consistit venditio licet nil sequatur. Bart. Vel sic: Consistit emptio siue fundetur super re, siue super spe. Bal.

Pomponius lib. viii. ad Sabinum. VIII.

Nec emptio, nec uẽditio sine re, quę ueneat, potest intelligi. Et

g Quam in dominũ. Sic & in locatione: ut inf. loc. l. si in lege. & societate: ut ff. pro soc. l. si societaté. & generaliter in quolibet bo. fid. contractu: ut sup de reg. iur. l. in persona. §. generaliter.

h Nec accepit. Et sic per eum stat. sic supra, de procu. l. fi. & ff. eo. l. si mihi bibliothecam. & ff. de condi. instit. l. fina. concordat huic ff. de cond. & demon. l. quamuis.

i Emisti. Quo casu si non emit, non est emptio: ut inf. e. l. si quis fundum. Accur.

k Quantum pretij in arca. facias nam in eo quod dicit, quantũ. nam in quãtitate debet cõsistere: ut hic, & C. eo. l. empti. & instit. eo §. pretium. secus ergo si diceret pro eo pretio quod in arca habeat: cũ tunc ut species diceretur: ut ff. de leg. j. l. plane. §. j. & l. lea si certos. unde non emptio, sed innominatus cõtractus esset: ut supra, de eõd. cau. da. l. fi.

l Est. i. esto.

m Pretium. sub cõditione. l. hæc, si plus, &c & concordat huic § inf. de re. iu. l. ait prætor. §. fi. & inf. de pact. do. l. si pater. § pe.

Nec emptio. CASVS. Sine re, nulla est emptio uel uenditio, an autem res futura, ut partus ancillæ uel fructus talis fundi, possit uendi? Et respon. quod sic. Videbatur quod non: quia futurum nõdum extitit, & solum præsentis rei debebat esse uenditio: sicut fit. & si uenditor procuraret, quo minus futura res nasceretur: teneretur ex empto. hoc in prima. Sed uide ut quod sine re possit consistere emptio. uerbi gratia, si emeris quia iactum retis, uel quod lucrari in alea: quia licet non incidat in rete piscatorio, uel alcatione non lucratus fuerit, tamen ualet emptio: quia spes emitur: sic quod ex missilibus acquiritur, hoc casu: & si missilia cuncta fuerint, eo minus ex empto pro eiectione contra uenditorem non competit actio. Viu.

Emi ug-

Respon deat.

Ioan. de Imol. ille si stipuderit ff. de uerb. obliga. &. Alex. hic ad Barto. istã gl. reputat singul. in ea. differẽtia, quam ponit de emẽdo rẽ: quæ gl. est clara & non eget supplemento. Bolo.

a Emuntur. Et obligantur: ut ∫. de pig. l. quæ nondũ. in prin. & promittuntur: ut ∫. de uer. ob. l. interdum. §. & legantur: ut inst. de le. §. ea quæ. sed tñ inest semper tacita condõ, si nascat: ut ∫. de condic. & de. l. j. in fi.
b Iam tunc. Olim iam dudum, &c. hoc ergo præteritum respicit.

emp. aduersus uenditorem. hoc in quarta. Sed quid si emptor credat emere uirginem, & emat corruptam ualet, quia nõ erratur in sexu. aliter si in sexu erratur, non ualet, hoc in quinta. h. d. cum duab. l. seq.
g Palam est. Vt C. eod. l. ij. & hic, & inst. eod. in prin.

tñ fructus, & partus futuri rectè emunt: [a] ut cũ editus est partus iã tũc [b] cùm cõtractum esset negotium, uẽditio facta intelligat. [c]

Sed si id egerit uẽditor, ne nascatur, [d] aut ne fiat, † ex empto agi põt. Aliqñ tñ & sine re uẽditio intelligit: ueluti cũ quasi alea emitur: qḋ fit cum captus † piscium, uel auiũ, uel missilium [e] emitur.

Emptio. n. cõtrahitur, et si nihil inciderit: quia spei emptio ẽ. Et qḋ missiliũ noĩe eo casu captũ est, si euictũ fuerit, nulla eo noĩe ex empto obligatio cõtrahitur: quia id actum intelligit. [f]

Dissensus circa pretium venditionis, seu in pretio seu in materia vel sexu, contractum venditionis vitiat: dissensus autem in nomine, si de corpore constet, non habet vitiare. Bar.

Vlpianus lib. xxviij. ad Sabinum. IX.

IN uenditionib. & emptionibus consensum debere intercedere, palã est: [g] Cæterum siue in ipsa emptione [h] dissentiãt, siue in pretio, [i] siue in aliquo † alio: [k] emptio imperfecta est. Si igitur ego me fundũ emere putarẽ Cornelianum, tu mihi te uendere Sempronianũ putasti: quia in † corpore dissensimus, emptio nulla est. Idem est, si ego me Stichum, tu Pãphilum absentem [l] uẽdere putasti. Nã cùm in corpore dissentiamus: † apparet nullã esse emptionem. [m] si in noĩe dissentiamus, uerùm de corpore constet: [n] nulla dubitatio est, quin ualeat emptio & uenditio. nihil enim facit error noĩs, cũ de corpore constat. Inde quæritur: si in ipso corpore non erretur, sed in substantia [o] error sit: ut puta, si acetum pro uino ueneat, [p] aut æs pro auro, uel plumbum pro argento, uel quid aliud argento simile: an emptio & uenditio sit? Marcellus scripsit lib. vij. † Digest. emptionem esse & uenditionẽ: [q] quia in corpus cõsensum [r] est: etsi in materia sit erratũ. Ego in uino quidẽ cõsentio: [s] quia eadẽ ppe οὐσία [t] est, † si modò uinũ acuit. Cæterùm si uinum non

c Intelligetur. Vt sic retrotrahatur: ut hic, & ∫. qui po. in pig. ha. l. potior. §. uideamus.
d Ne nascatur. Sic sup. l. prox. in fi. j. resp. & sup. de arb. l. diem. §. si quis. & hoc casu tenet uenditor ad interesse. i. si certum est uenditori, ne nascatur, ut quia uendit partum sterilis ancillæ. ut ∫. de ac. emp. l. si sterilis. nisi sit actum, ut ematur ut alea: ut inf. proxi. §. & ∫. de hære. uen. l. nam hic. & l. fin.
e Missilium. Quæ iactãtur in uulgus, & fiunt occupãtiũ: ut inst. de re. diui. §. hoc amplius.
f Intelligitur. i. præsumitur. sic & in partu & fructu quo ad duplæ stipulationem, & licet actione ex empto teneatur: ut inf. de euict. l. uenditor hominis. & l. si prægnans. sed qui uendidit in alea, nullo modo tenetur: ut inf. qua. re. ac. non da. l. fi. & facit inf. de ac. empti. l. si iactum. Acc.

IN uẽditionibus. CASVS In uẽditione & emptione consideratur cõsensus. si ergo dissentiunt in emptione, puta quia unus uendidit, alius credit sibi donari: uel in pretio, ut quia emptor de minore uenditor de maiore intelligat: uel si in re erratum fuerit, quia credit quia se uendere fundum Sempronianum, & uendidit Cornelianum: & econtra emptore errauit: an ualeat uenditio, quæritur? Et resp. quod non. hoc in prima. Sed quid si constet de corpore, sed in nomine erratum sit: puta quia emptor credit emere Stichum, & ille uocatur Pamphilus: an ualeat uenditio, quæritur? Et rñ. quòd nõ ideo minus ualet. hoc in secũda. Sed quid si unus credit emere uinum, alius uendit acetum? Marcellus indistinctè dicit consistere uenditionem in uino. Vlp. distinguit. aut uinum erat uinum ab initio, sed post acuit: aut nõ erat uinũ, sed acetũ. Primo casu ualet uenditio: secundo non: quia uinum pro alio uendi vr. hoc in tertia. Sed quid si emptor argentũ credat esse melius quam sit, nunquid propter hoc infirmabitur uenditio? Et respon. quod non, sed agetur act.

h Emptione. Vt quia ego uendo, tu credis tibi donari, uel econtra: ut ∫. si cer. pe. l. si ego.
i In pretio. Quia uenditor de maiori intelligit, emptor de mi. o. secus econtra: ut infra, loca. l. si decem.
k Aliquo alio. Vt corpore uel materia: ut ∫. eo. l. & in sexu. & ∫. e. l. alioqui. Item si essentia: ut inf. eo. l. domũ. & l. & si consensum. Et sic sunt sex errores qui impediunt contractum istum.
l Absentem. Quid si præsens esset? Rñ. idem, si tamen putabat hũc esse alium quẽ per famã percepcrat. alias nõ idẽ. & idẽ dicas in matrimonio si credam filiam talem accipere, cum alia sit non enim consen. si in hanc, sed tñ eã quam hic putaui: ut xx. x q. j. §. sicut ergo hic error. Item quid si dico, uendo Flaccum pistorem. cũ sit fullo: & quidam alius. s. fulloni cui sit: pistori tñ. distingue an uenditor nomina seruorũ habeat nota, ut tunc ille qui notatus est, debeatur. an non, & tunc ille cuius artificiũ sit expressum: ut ar. inf. de re. du. l. qui habebat.
m Nullam esse emptionem. & nullam esse usucap. ut infra, pro emp. l. ij. §. cum Stichum.
n Constet. Vt C. de testa. l. si nomine. & supra, de rel uin. l. idemque Pom. p. si fru. § fi.
o In substantia. i. in substantiali qualitate uel materia.
p Veneat. Non proposito decipiendi.
q Emptionẽ esse & uenditionem. scripsit, sed male.
r Consensum. Hoc est uerum quod est cõsensum in corpore. Sed quare non dicitur hic error in corpore sicut in superiori casu de Sticho & Pamphilo? Rñ. hic non potest assignari corpus aliud, quam demõstratum in quo uideatur cõsentire uelle, ideo nec error in hoc potest esse, ibi sic.
s Consentio. Cum distinctione tamen quã subijcit.
t Vsia. i. qualitas substantialis eadem uini & aceti est quo ad saporẽ, licet acetu fortius sit. ppe aũt iõ dicit, quia uinum est calidum & humidum. sed acetum frigidum

† P. F. fiat. † Captum. P. F. † P. F. que. † al. add. eo. † P. F. dis. sensimus. Errores sex contractus emp. & uen. impediunt. † P. F. 6. † Vide Bar. hic qd dicat Vsia.

dum & siccum. corpus autem idem esse negari nō potest, de quo utrunque sentit.

a Ab initio. ita quod nunquam fuit uinum, sed semper acetum: ut. i. sicut erat acetum quando emebam, quod potest esse quod fuit factū de aqua cum rasura

acuit, sed ab initio [a] acetū fuit, cùm emebā: aliud pro alio uenisse uidetur. In cæteris autem nullam esse uenditionem puto, [b] quoties in materia errat.

Pau. li. .ad Sab. X.

ALiter atque si aurū quidem fuerit, deterius autem, quam emptor existimaret. tunc enim emptio ualet. [c]

Vlp. li. xxviii. ad Sab XI.

ALioquin [d] quid dicemus, si cęcus emptor fuit, uel si in materia erretur, uel in minus † perito discernendarum materiarum? in corpus eos consensisse dicemus? & quemadmodum consensit, qui non uidit?

Quod si ego me uirginem emere putarem, cū esset iam mulier: [e] emptio ualebit. in sexu n. non est erratum. cæterum si {cùm} ego mulierem uenderem, tu puerum emere existimasti: quia in sexu error est, nulla emptio, nulla uenditio est.

Inspicitur dissensus uel consensus contrahentis, non autem illorum quibus acquiritur. Bal.

Pomp. li. .ad Quintum Mucium. XII.

IN huiusmodi aūt quęstionibus [f] psonæ ementium & uendentium spectari debent: non eorum, qbus adquirit ex eo ptractu actio. Nam si seruus meus, uel filius, q in mea potestate est: nec p̄sente [g] suo noie emat: nō est quærendum, quid ego existimem, sed quid ille qui contrahit.

uinegeris, uel ex uuis immaturis, uel si tingat panis in aceto, & postea in aqua ponatur uel succo herbarū. Et sic no. hic primā uel originem cōsiderari: ut]. de usufru. l. sequitur. §. si ex lana. Argu. contra. ā. ad exh. b. l. Julian'. §. sed & si q sić. &]. d auro & arg. le. l. Seia. in fi. Sed qdam dicūt interesse an esset acetū tempore cōtractus, ut tunc nō teneat: an postea fiat: ut tūc ualeat.

b Vēditionē puto. ut infra, e. l. q d tamē. in fi. & hoc quo ad rem: teneatur tñ ad interesse emptoria uēditorui]. d act. em. l. si sterilis. §. quis

c ALiter. Valet sed agi pōt ad deceptionem si uenditor sciuit: ut]. de act. emp. l. Julian'. §. si uēditor.

d ALioquin, hoc addum glī ei qd de errore in corpore dixit, & materia. Azo. & cōtinua. bene dico errorem materiæ nocere. Ac.

e Mulier. i. corrupta. & sic]. de manumis. uind. l. si collactaneus.

Valebit. ut agatur ex empto ad re soluendā uenditionē tñ]. de act. emp. l. ex empto. §. si q̄s uirginē. qñ quæ iñ & uirgo appellatione mulieris continetur: ut cum legatur uestis muliebris: ut]. de auro & arg. le. l. Argento. §. muliebri. Accur.

f IN huiusmodi. Cum errant uel ī corpore ue. in p̄tio, uel in sexu, uel in qualitate, uel materia emtens uel uēdens non insplcitur opinio eius cui acquiri potest actio. uerbi gratia, si filius uel seruus meus emit æs pro auro me præsente: filij uel serui consideranda est opinio, non mea. si ignoranter emant, nō ualet emptio. si scienter, sic. hoc cum suo noie emit seruus uel filius. Sed qd si mandaui alicui ut seruo meo uendat Stichū, & ista sciens fugitiuū uēdit, & hoc ignoret seru' [i] & ego sciā? ego sciens nō agā, & hoc cum de certo homine emēdo mandaui. & hoc in secunda. Vinia.

g Quæstionibus. quādo res uenditæ sunt alterina qualitatis.

Idem lib. viij. ad Sabinum. XIII.

SEd si seruo meo, uel ei, cui mandauero, [h] uendas sciens fugitiuum, illo ignorante, me sciente non teneri te ex empto, uerum est.

Vlpianus lib. xxviij. ad Sabinum XIIII.

QVid tamen dicemus, [k] si in materia & qualitate ambo errarint? ut puta, si & ego me uendere aurum putarim, & tu emere, cum æs esset? ut puta cum cohæredes aureolā quę aurea dicebatur, pretio exquisito [l] uni hæredum uendidissent: eaq; inuenta esset magna ex parte ænea? Vēditionem esse constat [m] ideo, quia auri aliquid habuit: Nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem: [n] ualet uēditio. Si autem æs pro auro † ueneat: non ualet. [o]

Pau. li. .ad Sab. XV.

† ET si cōsensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante uenditionem esse desierit: nulla emptio est. [p] Ignorantia [q] emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

Error dominij impedit translationē. ad hoc allegatur. Vel sic. Emptio rei meæ nō ualet: & si iussu meo alij tradatur, in illū dominium non transfertur, idē in donatione quæ fieret mihi de re mea. & pdicta locū habent, quòd emptio rei meæ, nō ualeat siue ignoranter, siue scienter quis rem suam emat. Bal.

Si rem meam mihi ignoranti uendide-

h Me præsente. & prohibere non ualente. aliter contra.]. de lib. cau. l. imo. in fi. & d hac materia dices plene infra, de ędil. edict. lege, cum mā cipium.

SEd si seruo. mandauero de certo emendo. meo nomine. non peculiari.

k QVid tamē dicemus. s. quia unus unum, alius aliud putauit. Acc.

l Exquisito. scilicet ab alijs.

m Constat. imo contra: ut]. e. l. cū ab eo. §. fi. sol. speciale inter cohæredes uel solue ut ibi.

n Putem. scilicet in totum, cū pars tamen sit aurea.

o Non ualet. scilicet in ære, sed in tāto auro in genere: ut not. supra, de pig. ac. l. j. in fi.

ET si consensum.

p Emptio est ut in f. e. lege, domā. & supra cod. l. nec emptio. Accur.

q Ignorantia. exemplum pone infra eodem lege, ea quæ & facti infra, de iur. & fa. ign. lege, regula. §. sed & facti. & infra, de ędil. edic. l. cum seruus. in fine. Ac.

Transfire

† P. F. ut embamma sequere F. & interpretare embā ma acetū acitium

† a minus.

† P. F. consensum.

Not. q illa mulier dicitur, q est corrupta: & hoc proprie & stricte sumendo. ui de gl. in l. emptio. §. si quis uirginem.]. de actio. emp. glos. plene loquētem in l. mulieris appellatio. infra, de uerbo. signific. Ad de Bart in l. seruis legatis.]. de lega. iij. ad do ego ultra tex. & ibi glos. in c. mulier. 32. quest. ij.

† P. F. ut puta coheredes aureolā quæ, &c. de qua dictione uide Alciat. li. iiij. parergon. c. xviij.

† ita P. F. ul. aurea. tu sequere ubiqua Flo. † al. add. sed.

ris, & iussu meo alij tradideris: nõ putat Pomponi[a] dñium meũ † transire: [a] qm̃ non hoc mihi ꝓpositum fuit, sed quasi tuum dñium ad eũ trãsire. Et iõ ẽt si donaturus mihi rem meam, iussu meo alij tradas: idem dicendum erit.

† Ita. P. F. in eum. rectioe. Flor. ut meum & tuũ hic opponantur.

Pomponius lib. viij. ad Sabinum. XVI.

SVæ rei emptio nõ ualet: siue sciẽs, si ignorans; [b] emit. Sed si ignorans emi: quod soluero, repetere potero: qa nulla obligatio fuit. nec tamen emptioni obstat, si in ea re ususfructus duntaxat ementis [c] sit.

Paulus libro xxxiij. ad edictum. XVII.

OFficio [d] tñ iudicis pretium minuetur.

Pomponius lib. viij. ad Sabinum. XVIII.

SEd [e] si communis ea res emptori cum alio sit: dici debet, scisso pretio pro portione, pro parte emptionem ualere, pro parte non ualere.

† al. add. &.

Falsa demonstratio finium non adijcit aliquid actui.

Si seruus [f] domini iussu in demostrandis finibus agri uenditi, uel errore, uel dolo plus demonstrauerit: id tantùm demonstratum accipi oportet, quod dominus senserit. & idem Alphenus scripsit de uacua possessione per seruum tradita.

† P. F. sapum.

Ex uenditione in emptionem dominium non transit nisi pretio soluto, uel habita fide de pretio. Bar. & Bal.

Idem libro xxij. ad Q. Mutium. XIX.

QVod uẽdidi [g] & tradidi, non aliter fit accipientis, quàm si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo noie factum, uel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisdatione.

Idem lib. viij. ad Sabinum. XX.

SAbinus respondit: si quam rem nobis fieri uelimus (ueluti statua, uel uasa aliqua, seu uestem) ut nihil aliud, q̃ pecuniã daremus, emptionem [h] uideri: nec posse ullã locationem esse, ubi corpus ipsum non det ab eo, cui id fieret: aliter atq; si areã darem, ubi insulam ædificares: qm̃ tunc a me substantia proficiscitur. [i]

† P. F. sit facta. ne.

† al. add. enim.

Paulus lib. v. ad Sabinum. XXI.

LAbeo scribit, obscuritatem pacti nocere potius debere uenditori, qui id dixerit, quam emptori: quia potuit re integra apertius dicere. [k]

Vlpianus lib. xxviij. ad Sabinum. XXII.

HAnc legẽ uenditionis. [l] Si quid sacri uel religiosi est, ei[s] nihil

[a] Transire. Sed contra. ∫. si cer. pe. l. eius qui. §. quas autem. Sol. ibi seruus erat dominus, quia hæres, licet hoc ignoret. & transferre uolebat dominium: hic autem noluit: sed illud quod credebat a uendente habere. Sed non uidetur quod teneat hæc solu. quia etiam si sit dominus in l. cõtraria non debet ẽt errans transferre dominiũ: ut ∫. de acquir. re do. l. si procurator. Sed respõd. ideo in procuratore uel simili dicit non transire dominium, qa sic officiũ suum esset ei damnosum: qđ esse non debet: ut ∫. quẽad. test. ape. l. si qs ex signatoribus. hic uero in l. eius q. nullũ fuit officiũ. Vel dic ꝑ in l. eius qui. fuit specialiter in pecunia numerata: ar. sup. lice. pe. l. singularia. Vel dic qđ ibi manumiss[9] nõ errabat. putabat n. domini, ergo suã: cum his sit eadem ꝑsona cum defuncto: ut in auth. de ecciur. a mor. ptę. §. j. col. v.

[b] SVę ignorãs. No. ẽt quod ignorans non dicitur posse rem suã emere: ut hic, & ∫. de cõd. inde. l. seruum. & C. eo. l. cũ rea. & sup. de pig. act. l. debitor. nisi sub condi. & ꝑ pe existenti scõditionia nõ sit sua: ut ∫. de le. j. l. extera. & ∫. e. l. existimo. & nisi respectu possessionis ut ∫. e. l. si in emptione. §. rei suæ. & nisi ratione partiũ aliarũ: qđ ait in casu: ut ∫. ti. j. l. quod si uno. §. fi. & ∫. mandat. l. qui negotia. §. fin.

[c] Ementis. quia respectu fructuarij est alien[9]: ut ∫. ad Sylla. l. j. §. j. & insti. de h̃t. inst. §. j.

[d] OFficio. sic instituit. de legatis. § sicuti.

[e] SEd & si communia Non ualere. nisi ratione aliarum partium, ut modo dixi. per id quod ait inf. tit. j. l. quod si uno. §. fina.

[f] Si seruus. facit supra, de inreiur. l. quanto magis.

[g] QVod uendidi. Satisdatione. ideoque potest nõ dum uindicare: ut hic, & ∫. de tri. act. l. ꝓcuratoris. §. pe. & insti. de re. di. §. uẽditæ. Sed nõne hoc ipso uideor habere fidem, quod rem trado? respõ. sic, nisi forte dicebas te habere pecuniam ad manus, cùm tamen non habeas, & sic tradam: ut ∫. de pig. act. l. si quasi. Item quid si dedi diem solutioni? Resp. uideor se qui fidẽ emptoris: ut arg. C. de re iudi. l. ad solutionem. Sed arg. contra. C. de pac. inter emp. & uen. l. commissoriæ. Sed certe imo est ꝓ hoc, q̃a & ibi dominiũ trãsierat in emptorem sed ex ui pacti redu ad uẽditorẽ. A.

[h] SAbinus. CASVS. Dedi tibi decem, ut statuam mihi faceres: nõ ẽ locatio, sed empt. secus si dedi areã, ut in ea ędificares: qa locatio est. Vi.

Emptionem. nec attendit, an lignũ, uel id ex quo statua uel uasa facięda erit specificetur, an nõ. utrobique em̃ tenet emptio: quia & in eo qđ in genere est, tenet emptio: ut ∫. eod. l. conuenit. & hac lege innuitur.

[i] Proficiscitur. & sic est locatio ut hic, & instit. loca. §. item quæritur.

[k] LAbeo. In cõtrahẽda uenditione ambiguũ siue obscurũ uerbũ contra uenditorẽ interpretandũ est: ut ∫. de pac. l. ueteribus. Viuia.

Dicere. ut ∫. de pac. l. ueteribus. & ∫. de eui. l. q libertatis. § pe. & da. ex emplũ. ∫. eo. l. cum in lege. Sed cõtra, inf. loca. l. in lege. So. ut ibi. secus aũt iudicij: ut ∫. de iudi. l. si qs intentione. Itẽ nõ ob. huic l. ∫. e. l. si in emptione. in prin. qa ibi fuit dictũ ab emptore: & ideo interpretatio fit contra eum, sm lo. Item nec ∫. e. l. cum manu. qa ibi fuit dictum pro uẽditore.

[l] HAnc legẽ. CASVS. Si in uẽditione fundi cõuenerit, ut locus sacer excipiatur, ualet cõuentio, sed ad modica loca refertur: aliogn si maior pars religiosa fuerat, nõ ualet emptio. Sed qđ si non excipiat, & modica loca inueniantur religiosa? agetur ex empto. Vi.

Hanc legem uenditionis. quæ apponitur pro uenditore

ditore,& si uenditio fundi in specie hoc acto, ut non teneatur uenditor, si quid erat sacri.si autem ad iura, dic ut in infra,eo.l.litora. Acc.

a Nullam esse emptionem. tenetur tamen ex empto emptori,quatenus eius interest deceptum non fuisse: ut inf.eo.l.qui offi cij.& Insti. de contrahen.empt. in fi. Accur.

venit: superuacuam nõ esse, [i] sed ad loca modica pertinere. cæterum si oẽ religiosum,uel sacrũ, uel publicũ uenierit: nullam esse emptionem. [a]

Paul.li. .ad Sab. XXIII.

ET q̃ soluerit eo nomine, emptor condicere potest.

Vlp.lib xxviij.ad Sabinum XXIIII.

IN modicis [b] aũt ex empto esse actionem: quia nõ pecialiter locus sacer uel religiosus uenijt, [c] sed emptioni maioris partis accessit. [d]

In alternatiua venditione est electio venditoris. Bal.

Ide li xxii ad Sab XXV.

SI ita distrahatur, illa aut illa res: [e] utrã elegerit uẽditor, hæc erit empta. Qui uẽdidit, [f] necesse nõ habet fundũ emptoris facere: ut cogitur, qui fundum stipulanti spopõdit. [g]

Pomponius lib.xviij ad Sabinum. XXVI.

† al. add. domus.

b IN modicis. Id est, pro modicis. & intellige hãc l. quando non fuerunt prædicta excepta a uẽditore, alias ad quid ageret emptor? & ualet uenditio.

c Venijt. Nã tunc non ualet: ut supra, eod.l.sed Celsus.in principio.

d Accessit. Ipsa uenditione, nisi pactum excipiat: ut supra,eo.l.hac leg. Et not. hic ar.qd quædam trãseunt cum uniuersitate, quæ per se non transeũt ut j.de acqu.rerum domi.l.quædam. & inf.de acq. emp.l.si mercedem.§.j.& supra,mand.l.si mandatero.§. Iulianus. & C.de reli.l. si sepulchrũ.§.j.Sed arg. contra j.ad Treb.l. quia perinde.§.j. & l.si patroni.in prin. & hæc omnia faciunt pro iure patronatus.

Cum uniuersitate quædã trãseunt, quæ per se non.

* Vide Ran. li. 4. variar c.9.

SI ita distrahatur. CASVS. Vẽdidi tibi his uerbis, illã aut illã rẽ. quã uelim tradere tradã, quia in mea electione est. Viu.

e Illa res. Sit tibi uendita.& puncta ibi,uenditor. Vel dic quod sint uerba emptoris, sit mihi empta: ne sit contra sup.eo.l.Labeo.facit ad legem istam inf.eod.l.si in emptio.§.si emptio.& inf.d iur.do.l.plerunq;.§.pe.

f Qui uendidit.l.fundum.

g Spopondit.i.dare:quia tunc tenetur facere rem accipientis:vt inst.de ac.§ sic itaque.aliud si promisit tradere:vt inf.de uer.obl.l.si rem tradi.Ac.

SI sciens. CASVS. Emi ab aliquo cui bonis interdictũ erat sciens,& ab aliquo quem sciebam nihil posse de hæreditate uendere,quia acceperat tempus ad deliberandum.non sio dominus ex illa uenditione.aliter tamen si emi a debitore creditorem fraudante.quia tunc bene fio dominus.Viu.

h Datum sit.i.sub hoc pacto.

i Emero. Quia fio dominus.licet reuocetur a me per Paulianam:vt instit.de actioni.§.item.si quis. sed in primis duobus non.quia erat interdictũ:ut hac. l.& infra de usucapioni.l.si ab eo.& de uerb.oblig.l. is cui.libertas autem etiam hoc tertio casu non ualet, quæ in fraudem creditorum sic datur:ut in sti.qui manu. non pos.in prin.

QVi a quolibet. CASVS. Si emi rem ab aliquo, quem dominum puto:bona fide uideor emere, si autẽ,a pupillo sine tutoris uel curatoris authoritate scienter emero, non uideor bona fide emere.& hoc Sabinus scripsit.Viu.

SI sciens emam ab eo, cui bonis interdictũ sit,uel cui tp̃s ad deliberãdum de hæreditate ita datum sit, [h] ut ei deminuẽdi ptãs non sit,dñs nõ ero, dissimiliter atque si à debitore sciens creditorem fraudari,emero. [i]

Paulus lib.viii.ad Sabinum. XXVII.

QVi à quolibet rem emit,quam putat ipsius esse: [k] bona fide emit. At qui sine tutoris authoritate a pupillo emit,uel falso tutore authore,quẽ scit tutorẽ non esse:nõ vr̃ bona fide [l] emere:ut & Sabinus scripsit.

Vlpianus lib.xl..ad Sabinum. XXVIII.

REm alienam distrahere quẽ posse nulla dubitatio [m] est.nã emptio est & uenditio: sed res emptori auferri põt. [n]

Idem lib.xliij.ad Sabinum. XXIX.

QVoties seru[us] uenit

k Ipsius esse. Vel ipsum habere ius vẽdendi: vt j.de uer. sig.l.bonæ fide.nisi colludat:ut inf. pro emp.l.qui fundum. §. procurator. nec obest si sciam alicui obligatum, uel usumfructum esse alienum:vt inf. pro emp.l.qui fundum. §.ñ. Acc.

l Non uidetur bona fide cũ ille qui a pupillo emit, debeat probare tuto. &c.ut supra, de publi.l quæcunque. §. ñ.Acc.

REm alienam. CASVS. Bene ualet emptio, si uendo rem alienam sed res auferri poterit ab emptore. Viu.

m Dubitatio. q[uod] a non tenet contractus in præiudiciũ uendentis,quan.uis in re mobili hoc nõ facile fit: quia cum facile ibi committatur furtum:ut insti. de usuca.§. unde in rebus. non etiã emptio secundum distinctionem positã Inf.eod. l. si in emptione §.item si emptor.habet ergo locum hæc lex in re im mobili. item in mobili quando non fit furtum,sed & quando fit furtum,quandoq;, ut patebit in d.l.si in emptione.inf.eo.§.item.sed cum teneat uenditio rei alienæ,quare nõ tenet pignoris obligatio? ut supra,de ac.l.ij.Resp.quia in pignore oportet q[uod] constituam ei ius in re.i.obligationem quandam q[uod] facere non possum si res est aliena. sed in uenditione nõ teneor nisi quandam ab initio possessionem tradere, & me pro euictione obligare:& ita est ius in persona, q[uod] possum ẽt in re aliena:vt inf.de ac.emp.l. ex empto.§. j.Sed nonne sicut re euicta tenetur uenditor, sic obligatio contraria? R.ñ,non.nã in uenditione sequitur usucapio.item agi potest ut fiat promissio duplæ.

n Potest. Nam nobis inuitis nõ debet alius nostras res retinere:vt inf.sol.ma.l.si filio.§.j.

QVoties. CASVS. Si uendo tibi seruum:qui habet peculium,non uideor uendere peculium, siue expresse excipiam:siue non. sed si seruus aliquam rem asportauit peculiarem, condici potest condictione furtiua,si ad emptorem peruenit:sed & agi põt ad exhibendum & ex uendito. unde si postea aliquid accessit peculio,restituendum est uenditori:ueluti quia perceptum ex operis uicarij, uel partus est ancillæ & h. d.usque ad l.qui tabernas.Viu.

Distrahi-

non cum peculio distrahitur: [a] & id sive non sit exceptum, sive exceptum sit, ne cum peculio veneat: non cum peculio distractus videtur. Unde si qua res fuerit peculiaris a servo subrepta, condici potest, videlicet quasi furtiva. hoc ita, si res ad emptorem pervenerit.

Idem lib. xxxi[illegible]. ad edictum. XXX.

Sed ad exhibendum agi posse, nihilominus & ex vendito [b] puto.

Pomponius lib. xxi[illegible]. ad Sabinum. XXXI.

Sed & si quid postea accessit [c] peculio, reddendum est venditori: velut partus, & quod ex operis vicarij [d] perceptum est.

Qui vendit rem, videtur vendere solammodo ius quod habet in re. Bald.

Vlpianus li. xiii. ad Sabinum. XXXII.

Qui tabernas argentarias, vel caetera, quae in solo publico sunt, vendidit: non solum, sed ius vendidit: cum istae tabernae publicae sunt, [f] quarum usus ad privatos pertinet.

Verba quae possunt intelligi active & passive: in praeiudicium venditoris intelliguntur active. unde hic intelliguntur de stillicidijs dominantibus, non servientibus. Bal.

Pomponius lib. xxxiij. ad Sab. XXXIII.

Cum in lege venditionis ita sit scriptum: Flumina, stillicidia uti nunc sunt, ut ita sint: nec adijcitur, quae flumina, vel stillicidia: primum spectari oportet, quid actum sit. si id non appareat: tunc id accipitur, quod venditori nocet. [g] ambigua enim oratio est.

Dissensus circa accessoria contractum non vitiat, & in dubio fit interpretatio contra emptorem. Bar. & Bal.

Paul. lib xxx[illegible]. ad edictum. XXXIIII.

Si in emptione fundi dictum sit, [h] accedere Stichum servum: neque intelligatur, quis ex pluribus accesserit, cum de alio emptor, de alio venditor senserit: [i] nihilominus fundi venditionem valere constat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem venditor intellexerit. [k] Nec refert, quanti sit accessio, sive plus in ea sit, quam in ipsa re, cui accedit, an minus. Plerasque enim res aliquando propter accessiones emimus: sicut cum domus propter marmora, & sta-

[a] Distrahitur. Vt inf. de euic. l. iij. in prin. & inf. de pig. l. j. §. j. & supra, de pec. l. quia ergo. in pri. & inf. de pec. leg. l. si legatus & arg. inf. de fun. instr. l. ij. §. fi. Accur.

[b] Sed ad exhibendum. Ex vendito. Sic ergo ex vendito agitur ad id quod in venditione non venit: vt C. de ac. emp. l. ij. in fi. Acc.

[c] Sed. & Accessit. ex re venditoria, vel ex re servi vicarij.

[d] Vicarij. Quem habebat in peculio. Accur.

Qui tabernas. CASVS. Vendidi tibi tabernas meas argentarias quae sunt in loco publico. quaeritur, an vendam tibi solum? Et dicitur quod non, sed ius tabernae, cum ipsae tabernae publicae sint, quarum usus privatus est: & ille intelligitur venditus. Viu.

[e] Qui tabernas argentarias. id est, ubi argentum vendebatur.

[f] Publicae, sunt. Ubi taxa vendebantur. sic & in legato: ut inf. de leg. j. l. senatus. §. fi. & l. si domus. §. fi. Acc.

Cum in lege. CASVS. Si vendo tibi domum, & dico uti servitutes sunt, ita sint: dubium potest esse utrum domui meae debeantur servitutes, an ipsa debeat: & ideo contra me fit interpretatio, ut potius ea debeat, quam debeatur ei, quia ambigua est oratio. Vivianus.

[g] Nocet. Vt inf. eo. l. ea quae. §. fi. & su. de pac. l. veteribus. & sup. eod. l. Labeo. hoc est, ut potius recipiantur stillicidia venditarum aedium ut supra, de ser. urb. praed l. si arborem. §. fi. & facit Inf. de reg. iur. l. in contrahenda. & infra, pro emp. l. ij §. cum Stichum.

Si in emptione. CASVS. Si fundus venditus est, & emptor dicat Stichum accessisse, & de alio senserit emptor, de alio venditor: quem elegerit venditor, dabitur. an autem refert plus fuit in accessione quam in re? Et respon quod non. Omnium. In isto §. traditur regula, quia emptio consistere potest omnium rerum quas possidemus, & persequi possumus. in illis autem in quibus, natura, iure gentium vel moribus patitur commercium, venditio contrahi non potest. & de hoc subijcit exemplum. liberum hominem sciens emere non possum. & dicam, cum servus erit non est talis casus expectandus. Item in re furtiva si venditor ignorabat, emptor autem scit, non obligatur venditor. Si tamen agat ex vendito, nihil consequetur, nisi praestiterit, quod convenit. Si autem emptor ignorabat, obligatus est utrobique: & ita scripsit Papin. Rei emorem meam. non valet emptio, nisi emo simpliciter possessionem quam habet venditur, qui vinceret me iudicio possessorio.

Alia. Si emo vinum, alia causa est gustandi, alia mensurandi, nam gustus proficit, ut liceat probare vel improbare, mensura ante proficit, ut sciatur quantum venditur. sed post mensurationem non improbat. Si emptio. Vendo Stichum aut Pamphilum his verbis, sit venditus Stichus aut Pamphilus: dicitur quod in venditoris potestate est quem velit tradere. sed si unus decesserit: alter est in obligatione: & ita primus periculo est emptoris. unde si ambo mortui sunt, pretium debetur, quia unus fuit periculo emptoris. & idem si electio emptoris sit, dummodo hoc solum constitutum sit in arbitrio suo quem velit, non hoc an velit emere. Tutor. Si tutor velit emere rem pupilli sui, non valet emptio. idem in curatore & procuratore & alijs qui aliena negotia gerunt. Vin.

[h] Dictum sit. Scilicet ab emptore, & sic obscuritas debebit nocere illi.

[i] Senserit. Id est, sensisse dicitur. Io. sic C. de haere. institu. l. iij. & C. de quaest. l. iij. alias contra supra, eod. l. in venditione. vel hic in accessorijs.

[k] Intellexerit. Imo videtur contra supra, eo. l. Labeo. & lege proxima. & de pactis lege, ue[illegible]. & infra, de regulis iuris. lege, in contrahenda. Sol. hic ab emptore fuit dictum.

[l] Refert. Scilicet alias. & sic innuit casum, cum non homo, sed alias res accedit. Alioqui contra: vt infra, de aedilitio edicto. lege, iustissime. quae est contra. Item aliud in fideiussoria obligatione: ut instit. de fideiussoribus. §. fideiussores. quae est contra. Accur.

† al. add. ancilla.

† additur. P. F.

† P. F. alia.

Bal. notatum text. quod inspicitur illud quod est principale, licet accessorium sit maioris valoris.

Habete.

a Habere. ciuiliter.
b Poſſidere. ſ.naturaliter.
c Natura. ut homo liber.
d Gentium. ut ſacer, uel religioſus locus.
e Mores. ut res publicæ in publico uſu: vt inſti. eod. §. finali.

f Admittenda eſt. ut inſtitu. de inuti. ſti. §. j. & infra, de ſolu. l. qui res. §. areā. in princ. & infra, de fideic. lib. l. generaliter. §. ſi libero.
g Diximus. ut s. eo. l. nec emptio.
h Expectare. quia caſum aduerſamq; fortunam liberi hominis expectare neque ciuile neque naturale eſt. ut inf. de uer. obl. l. inter ſtipulantem §. ſaciam ſed libertas etiam libero homini relinqui poteſt: ut inf. de fideicom. lib. l. generaliter. §. ſi libero. Acc.
i Furtiuum. ſiue alias ſurreptum, ſiue ipſa contrectatione, quia uenditurus: ut quia res mobilis eſt: ut Inſt. s. de uſucap. §. furtiuæ. item idem in depoſito & commodato diſtinguitur ſecundum Albe. Sed quid ſi uterque ſcit rem alienam, non furtiuam? Reſpon. ualet: ut ſupra, eod. l. rem alienam.
k Præſtet. ſ. emptori. & ſic not. quod emptio aliquid conſequitur excipiendo, quod non conſequitur agendo. ſic & ſupra, de cōpen. l. ſi cum filioſa. Item in domo combuſta ſecus ſeruatur: vt inf. eo. l. domum. Ac.
l Potior. ſ. emptor alias uenditor. & facit inf. de acq. poſſ. l. ſi aliquis.
m Vt improbare non ergo poſt menſuram improbare licet, ſicuti poſt guſtum ante menſuram, ſiue ut ſpecies ſiue ut quantitas ueniret. Azo.
n Aut plus. i. maiori pretio.

tuas, & tabulas pictas emitur.

Omnia quæ poſſunt haberi & poſſideri, poſſunt vendi: ſecus ſi non poſſunt haberi & poſſideri. Bald.

Omnium rerū, quas quis habere, [a] uel poſſidere, [b] uel perſequi pōt, uenditio rectè fit: quas uero natura, [c] uel gentiū [d] ius, uel mores [e] ciuitatis † cō mercio exemerunt, earum nulla uenditio eſt. Liberū hoiem ſcientes † emere non poſſumus. Sed nec talis emptio, aut ſtipulatio admittēda eſt, [f] Cùm ſeruus erit. quāuis dixerimus [g] futuras res emi poſſe. Nec enim fas eſt, eiuſmodi caſus expectare. [h]

Res quæ eſt furtiua in ipſo contractu vel eius executione, non tenet emptio vtroque ſciente vitium, vel emptore ſolo: ſed ſcientia ſolius venditoris non officit. Bald.

Itē ſi & emptor & uenditor ſcit furtiuum [i] eſſe, q̄ uenit, à neutra parte obligatio ʒhitur. Si emptor ſolus ſcit: non obligabit uenditor. nec em̄ † ex uēdito quicquam ɔſequitur, niſi ultro, q̄ conuenerit; præſtet. [k] Quòd ſi uenditor ſciuit, emptor ignorauit: vtrinq; obligatio ʒhitur. & ita Pōponius quoque ſcribit. Rei ſuæ emptio tunc ualet, cū ab initio id agit, ut poſſeſſionē emat, quam fortè uēditor habuit, ut † in iudicio poſſeſſionis potior [l] eſſet. Alia eſt cā deguſtandi, alia metiendi. Guſtus. n. ad hoc ꝓficit, ut improbare [m] liceat: mēſura uerò non eò ꝓficit, ut aut plus, [n] aut minus ueneat: ſed vt appareat, quantū ematur.

Si fiat venditio plurium rerum alternatiuè, erit in poteſtate venditoris quæ res ſit vendita: & ſi duæ res vendantur alternatiuè prima perēpta, altera remanet in venditione. Bald.

Si emptio ita facta fuerit, Eſto † mihi emptus Stichus, aut Pamphilus: in ptāte eſt uēditoris, quē uelit dare: ſicut in ſtipulationibus. [o] ſed uno mortuo, qui ſupereſt, dandus eſt: & iō prioris periculū ad uenditorem, poſterioris ad emptorem reſpicit. [p] Sed & ſi pariter deceſſerint: pretium debebitur. [q] unus enim utiq; periculo emptoris uixit. Idē dicendum eſt, ēt ſi emptoris fuit arbitrium, quem uellet habere: ſi modò hoc ſolùm arbitrio eius commiſſum ſit, ut quem uoluiſſet, emptum haberet: non & illud, an emptum † haberet. [r] Tutor rem pupilli emere non pōt. idē que porrigendum eſt ad ſimilia, id eſt, ad curatores, procuratores & qua negotia aliena gerunt.

Caius lib. x. ad edictum prouinciale. XXXV.

Vod ſæpe arræ nomine pro emptione datur, non eò pertinet,

† P. F. commercio exemerunt.
† Idem ꝓhibitū eſt Deute. ca. xxiiij. Libertas libero homini relinqui poteſt.
† P. F. tamen.
† P. F. ſ.
† P. F. q.
† emptor. quæ lectio non eſt reijciend.

ut infra, de uer. ob. l. cum qui certarum. §. ſi. Acc.
p Reſpicit. ſic inf. de leg. j. l. cum res. & C. de peric. & com. rei uendi. l. mortis.
q Debebitur. ſ. uenditori.
r Haberet. quia tunc non tenet contractus: vt C. eo. l. in uendentis. Acc.
s Non poteſt imo uidetur quod ſic poteſt: vt C. eod. l. cum ipſe. contra ſol. hic de eo dicit, quia adminiſtrauit, ibi nō: ut arg. J. de autho. tuto. l. tutores quibus. Vel melius cū plures ſunt tutores ualet emptio ab uno facta alterius tutoris authoritate: ut ar. infra, de autb. tutor. l. iiij. & v. in princ. alias non: vt hic. Vel dic quòd palam & bona fide poteſt a pupillo emere, & ſibiipſi author fieri, non autem clam: ut arg. J. de admi. tuto. l. non exiſtimo. & de autho. tut. l. pupillus, §. ſane. ij. & hæc habent locū in omni officio publico uel priuato. alias punitur: vt hic, & J. eod. l. non licet. Item opponitur de eo quod eſt J. de admi. tut. l. tutor rerum. in fin. ubi dicit pupillum rem uindicare non poſſe, quam ſibi tutor accepit de bonis eius, & pretium rationibus pupilli intulit. Sed rñd. ibi eſt ideo, uel quia uſucapta ſit ab hærede tutoris, uel quia bona fide accepit fructus tales: non quia ipſe tutor poterat emere a ſeipſo. niſi ipſe faciat palam, & bona fide: vt prædictæ. l. de authori. tut. l. v. §. j. & §. ſane. Vel dic non poteſt uindicare niſi reddat pretiū q̄ in ſuam utilitatem peruenit: ar. C. de præmi. l. ſi prædiū. Ac.

Vod ſæpe. CASVS. Dī quòd emptionis lex eſt ſine arris. Illud. Imperfecta eſt emptio ita

o In ſtipulationibus. nam in alternatiuis electio eſt promiſſoris: vt hic, & ſup. de eo q̄ certo loco. l. non utique. j. reſpond. & etiam poteſt mutare uoluntatem: contracta, habeas emptum quanti uolueris, uel quanti arbitratus fueris. Veneni. Vendidi uenenum, an ualeat emptio? Quidam dixerunt q̄ non, ſicut ſocietas & man-

quasi sine arra conuentio nihil proficiat. sed ut euidentius[a] probari posit, conuenisse de pretio.

Non valet venditio si pretij quantitas in emptoris voluntatem vel arbitrium conferatur. Bar.

Illud constat, imperfectũ esse negotiũ, cùm emere uolẽti sic uẽditor dicit, *Quanti velis, quanti æquum putaueris, quãti æstimaueris, habebis emptũ.* [b] Veneni mali quidã putant † emptionẽ nõ ꝯhi: quia nec societas [c] aut mandatũ [d] flagitiosæ rei ullas uires habeat. Quæ sñia pôt sanè uera uideri de ijs, quæ nullo mô per adiectionem alterius materiæ usui [f] nobis eẽ possunt. De his uerò, quæ mista alijs materijs adeò nocendi naturam deponũt, ut ex his antidota [e] & alia quædam salubria medicamenta conficiantur, aliud dici pôt. Si † quis amico peregrè eunti mandauerit, ut fugitiuũ suũ † quæ: at, & si inuenerit, uẽdat: nec ipse ꝯ senatuscõsultum[f] commisit, quia non uẽdidit. neq; amicus eius, quia præsentem uendidit. emptor quoq;, qui præsentem emit: rectè negotium gerere intelligit.

Venditor tenetur præstare custodiam in re vendita: & si sine culpa sua perdatur, non tenetur, nisi vt actionem cedat: quam si cedere non potest, sine culpa tenetur. Bar.

Si res uendita per furtũ perierit, prius aĩ aduertẽdũ erit, quid inter eos de custodia rei cõuenit. si nihil apparet conuenisse: talis custodia desideranda est à uenditore, qualẽ bonus paterfamilias suis rebus adhibet. [g] quã si præstitit, & tñ rem perdidit: securus esse debet, ut tñ † scilicet uindicationẽ rei & ꝯdõnem exhibeat emptori. [h] Vnde uidebimus in personam eius, qui alienam rem uẽdiderit, cùm is nullã uindicationẽ aut cõdictionem habere possit, [i] an ob id damnandus sit. {Et certè} ob idipsum damnandus est: quia si suam rem uẽdidisset, potuisset eas actiones ad emptorem transferre.

In ijs quæ venduntur vt species, periculum est emptoris incontinenti: in ijs quæ venduntur vt pondus, numerus vel mẽsura, est periculũ emptoris: cum distinctione quæ hic habetur. B.

In ijs, quæ pondere, numero, mensura constant (ueluti frumento, uino, oleo, argento) modò ea s[illegible]ntur, quæ in cæteris: [illegible] simulatque de

& mandatum flagitiosæ rei non ualet. sed ista sententia ita demum uera est, si tale sit uenenũ q̃ nullo modo utile posset esse cum adiectione alterius materiæ. sed si potest aliud medicamentum ex eo confici: bene ualet uenditio. Si quis. Habebam seruum qui fugerat. mandaui amico meo peregrinanti q̃ eum quæ: at & uendat. si inuenerit & uendiderit: non facit contra senatusconsult. Libonianum, quo cauetur, ut non uendat seruus in fuga constitutus, quia non uendo: neque amicus meus facit contra senatuscon. quia uendit. uidetur eñ præsentem uẽdere, & rectè emptor contrahit negotium. Si res. Si uendita res perijt furto penes uenditorẽ. quæritur cuius sit periculum? attendendum est quid de custodia conuenit. si enim nihil conuenit, in eo casu talem diligentiam præstare debet uenditor, qualem bonus paterfa. præstaret in rebus suis, quam si præstiterit, securus erit ab emptore: uindicationem tamen rei & condictio. cedere debet emptori. Sed pone quod res sua non erat, & uendidit, quod non habet, non potest cedere. s. uendicationem & condictionem. nunquid eo ipso damnabitur? Responsio huius quæstionis non est in litera: & secundum omnes respondetur quod damnat: quia si suam rem uendidisset, debuisset emptori actiones suas cedere. In his. Cum uinum uel quid aliud quod in pondere, numero uel mensura consistit, aut in genere, aut in quantitate seu specie uenditur: secundo casu post mensurationem transit periculum ad emptorem, primo casu statim post celebratum contractum. Vi.

[a] Euidentius. nam est arg. emptionis futuræ, vt inst. eo. in prin. sic & in scriptura, quia & sine ea ualet quod agitur vt ff. de fide inst. l. pe. data aũt arra si emptorem pœnitet, perdit quod dedit. Si uẽditor, reddit in duplũ ut inst. eo. §. j. sed an nihil ominus ad interesse agitur? Quidam ut Io. & Bul. quod sic. Azo, quod nõ: q a uidẽtur renunciasse agere ad interesse. Itẽ qua actione agitur ad arras reddendas? Resp. condi. ex lege: vt C. de fid. inst. l. contractus. uel iud. cia officio. actione autem exempto agitur quando est sine scriptis: alias non, nisi scriptura tota completa: quia tunc demum est perfecta uenditio: ut d. l. contractus.

[b] Emptum. No. tria. aut enim pretium confertur in arbitrium alterius eorũ, & tunc nõ ualet: ut hic. aut contractus, & tunc non ualet: ut C. eod. l. in uendentis. aut rea, uel eius qualitas: & hoc potest fieri ut inst. eo. §. pen.

[c] Societas. ut ã. ff soc. l. nec prætermittendum. Acc.

[d] Mandatum. vt supra, mand. l. si remunerandi. §. rei.

[e] Antidota nomẽ medicamenti. & facit ff. de uerb. sign. l. qui uenenum.

[f] Contra senatusconsultum. Libonianum. Vel dic quod non habemus nomen eius: & cauetur in eo q̃d nemo uendat seruum in fuga constitutũ: ut hic, & C. ad legem Falcid. de pla. l. in fuga. & inf. de pla. l. sciendum.

[g] Adhibet. licet ipse suis rebus talẽ non adhibeat: ut in ff. de pe. & commo. rei uen. l. custodiam. & insti. eo. §. cum autem.

[h] Emptori. actionem ẽt furti quæ uenditori competit: ut ff. de furt. l. eum qui. in princ. & l. si uendidero. & ff. de act. empt. l. si ea res. in prin. Acc.

[i] Habere possit. dãnandus est? Resp. & certe ob idipsum damnãdus est: quæ est litera Pisana. Vel si non habes hoc, lege interrogatiue & supple quid iuris sit? Et rñ. ob idipsum. Item q̃d dicit quod in re aliena non põt cedi condictio, verum est rõne dominij: sed rõne possessionis põt: vt ã. de condi. tri. l. ij. sed ob id non liberatur. Item not. quod imputatur ei qui cedere non potest actionem, cum debeat cedere: ut hic, & inf. de sol. l. Stichum. §. pe. & ff. de adm. tuto. l. si pupillus alterum. sic & inf. lo. l. si quis dominium. in pri. & l. hæc distinctio. Sed arg. contra inf. de fideiusso. l. stipulatus. §. si ex duobus. Acc.

† P. F. putant.

† P. F. vsu.

† P. F. contradon.

† Facit ad hunc § g'. j in e. nu stum. extra, de rerum per.

† Seruum.

Arræ qua actione peti possunt.

† Tantum.

Perfecta

pretio conuenerit, uideatur perfecta uenditio. a modo ut ét si de pretio conuenerit: non tñ aliter uideať pfecta uenditio, q̃ si admensa, appensa, ad numeratave sint. Nam si omne uinum, uel oleum, uel frumentũ, uel argẽtũ (quantumcunq, esset) uno pretio uenierit: † idem iuris est, qđ in cęteris rebus. b Quòd si uinũ ita uenierit, ut i singulas amphoras: item oleum, ut in singulas † metretas: itẽ frumentũ, ut in singulos medios. itẽ argentum, ut in singulas libras certum pretium diceret: quæriť qñ uideatur emptio perfici? qđ similiter quęritur & de ijs, quæ numero cõstãt, c si pro numero corporum ṕtium fuerit statutum: Sabinus & Cassius tunc pfici emptionẽ existimant, cùm adnumerata, admensa, appensàve sint, d q a uenditio quasi sub hac ꝯditione vr̃ fieri, ut in singulas † metretas, aut in singulos modios, quos quaive admẽsus eris, aut in singulas libras quas appẽderis, aut in singula corpora, quæ adnumeraueris. e Ergo & si grex uenierit; si q dem uniuersaliter uno pretio, pfecta vr̃, postq̃ de pretio conuenerit; si uero in singula corpora certo ṕtio; eadẽ erunt, quæ proxime tractauimus Sed & si ex doleario † pars uini uenierit (ueluti metretæ centum) uerissimum est (qđ & constare vr̃) antequam admetiatur, f omne periculũ g ad uenditorem ptinere, Nec interest, utrum † pretium oium centum metretarũ insimul dictum sit, an in singulas eas Si qs in uendendo pdio ꝯfinẽ celauerit, h quẽ emptor si audisset, empturus nõ esset; teneri i uẽditorẽ dicim⁹.

Paulus libro xliij. ad edictum. XXXVI.

CVm in uenditione qs pretium rei ponit, donationis causa nõ exacturus; k non uidetur uendere. l

Quando pretium incertũ in aliquem casum certificandum confertur: non perficitur uenditio si certificari non possit. Bar.

Idem libro v. Disputationum. XXXVII.

SI qs fundũ iure hr̃di tario sibi delatũ ita uendidisset, Erit tibi emptus tanti, quanti a testatore empt⁹ est; & mox inueniať non emptus, sed donatus testatori; vr̃ quasi sine ṕtio facta uenditio Ideoq; similis m erit sub condictione factæ uenditioni; quæ nulla est, si conditio defecerit. n

Valet donatio commista uenditioni: licet ei intercidat donatio, nisi inter prohibitos. Barta.

a Perfecta uenditio. Quantum ad periculum. sic & C. de peri. & commo. rei uendi. l. ij. Acc.

b In cæteris rebus. Hoc ita in uino si & degustatio intercessisset, secũdũ Bal. ut j. de peri. & commo. rei uend. l. j. §. j. & l. si quis uina. Et idem in qualibet alia re, quæ uenditur ad saporem: ut post degustationem demum sit emptoris periculum. Sed tu dic etiam in uino q statim etiã ante degustationem cũ uenditur in specie, ut in cæteris rebus ut hic, & i. proxi. §. nec ob. d. l. j. de peri. & commo. rei uen. l. j. §. j. quia ibi de periculo conuenit: & si quidem intra tẽpus, bene est: alias intelligitur usque ad degustationẽ. si autem nil de periculo conuenerit, semel quòd hic dicit. Itẽ non obst. dicta lex. si quis uina. quia loquiť ibi in uino uendito ad mensuram qđ erat degustandum post diem certum.

c Constant. Vt oues.

d Appẽsave. sint. hoc nisi steterit p emptorẽ quo min⁹ hæc fiant: ut j. de peri. & cõmod. rei uẽ. l. si p emptorẽ. §. si uero gratia.

e Adnumeraueris. Scilicet, pretiũ cõstituatur. Sic ergo sub hac conditione uidetur fieri, si hæc mensurentur, uel appendantur, uel numerẽtur: ut hic dicit. ergo pendẽte conditione periculum p emptione est uenditoris. sed deteriorationis est emptoris: & sic acoris uel mucoris q B. plane cõcessit & in qualibet alia conditionali uenditione: ut j. de peric. & cõmo rei uẽ. l. qđ si pẽdente. Sed certe hoc est falsũ. & idem Bal. postea more sapientis mutauit cõsilium. nam indistincte omne periculũ est uenditoris: ut hic. Et sic aliud erit in hac conditione tacita quàm in alijs: quia uenditori datur facultas etiam per corbes tantundẽ effundere: & sic põt facile periculo liberari: ut j. de peri. & commo. rei uendi. l. j. in fi. Acc.

f Admetiatur. Et degustetur. nã hæc duo sunt necessaria: ut j. de peri. & commo. rei uen. l. si quis uina. §. ex hoc apparet. ibi, difficile, &c. & in pr. l. primæ. no.

g Omne periculum. Nõ ergo solum peremptionis, sed etiam acoris & mucoris. Item non solum si pars pereat, sed & si totum illud doliũ: ut hic; & hoc nisi emptor fuerit in mora: ut j. de peric. & commo. rei uẽ. l. si per emptorem. §. si uero gratia. Ac.

h Cõfinem celauerit. i. malũ. i. uicinũ: quos uicinos tenetur dicere, si sunt mali: ut hic, uel si hoc ita actũ sit, nõ alias: ut j. e. l. cũ seruo. §. si. acip fos terminos agri. semper tenetur dicere: ut j. de actio. emp. l. Titius hr̃s.

i Teneri. Scilicet ad interesse. Ac.

CVm in uenditione. CASVS. Si aliquis uenditor apponat pretiũ in uenditione causa donationis: non uidetur Vendere. Ac.

k Nõ exacturus. secus si poneret exacturus, & postea remitteret: ut inf. eo. l. si tibi habitationẽ. q est contra. Itẽ hic quãdo utraque pars in hoc cõsensit. Sed quid si uẽditor tantũ hoc gerebat in animo ne exigeret pretiũ? Resp. uterq; alteri obligatur, licet tantum tibi proposui donare, non tamẽ donaui.

l Non uidetur uẽdere ut ex empto uel uendito agatur ut j. loca. & cõdu. l. sicut emptio. & j. p socio. l. v. in fi. sed tñ est donatio: ut C. e. l. emp. Ac.

SI quia. CASVS. Vẽdidi tibi fundũ, q hæreditario iure mihi deferebatur: & ita dixi: Vendo tibi fundũ talẽ quanti emptus fuit a testatore. appareat postea qđ testator nõ emit. sed sibi donatus fuit. sine ṕtio uẽditio est, & ita nulla: quasi sub cõditiõe facta, deficiẽte cõditiõe.

m Similis. Non est uere conditio cum in præteritũ conferatur: ut sup. si certum pet. itaque.

n Si conditio defecerit. Secus in legatis quibus adiecta

† Hæc uẽditio dicitur auersione facta. uide Anto. Augusti. li. iij. emendatio. ca. vj.

† P. F. singulos.

† P. F. singulos.

† De uino doliaro aut (quòd idẽ est) doliari, pulchre Bud. j. de peri. & cõmo. rei uen. l. j. §. ulti.

De commoditate seu incommoditate a uicino, pulchre l. Columella, de re rusti. li. j. ca. iij. & apud Erasmũ in chiliadibus I expositione illius pverbij, Aliquid mali propter uicinum malum.

† P. F. sanum.

iecta falsa causa uel etiam demonstratio non nocet: ut insti. de leg. §. huic. Accur.

S I quis donationis causa. CASVS. Vendidi tibi equum pro v. qui ualebat x. an ualeat uenditio? Dicit huiusmodi uenditionem ualere. alias non, cum tota uēditio donationis causa fit. si enim uiliori pretio fiat, ualet nihilominus nisi inter uirū & uxorem. & hoc dic. t. V iuia.

a Facta est. Vt s. eod. l. cum in uenditione ꝯ. Acc.

b Nullius momēti est. Vt supra, ad Vel. l. uit uaori. & inf. de iure do. l. si res. in prin. Hoc tamē si principaliter donare intēdebat. secus si principaliter uendere: quia tunc eatenus irritatur, quatenus fuit donatio: ut infra, de don. inter ui. & uxo. l. si sponsus. §. circa. Acc.

Idem lib. viij. Disputationum. XXXVIII.

S I quis donationis cā minoris uendat: uenditio ualet. Toties enim dicimus in totum uenditionē non ualere quoties uniuersa uenditio donationis cā facta est. [a] quoties uero uiliore ꝑtio res donationis cā distrahit: dubium non est, ueuditionem ualere. hoc inter cęteros. Inter uirum aūt & uxorem donationis causa uenditio facta ꝑtio uiliore, nulli[b] momēti est.

Emptio rei suæ non ualet, etiam si ematur a creditore, cui obligata est. Bal.

S I debitor. CASVS. Emi rem a Titio, quam ei pignoraueram an teneat actio ex uenditor dicitur q nō.

Verisimile. Vendidi alicui fructum oliuæ meæ pendentis ꝓ a. pondo olei quod natū esset. Dicitur quod uerisimile est ita constitutum pretium esse, ut si decem colligeret, siue a. nascerentur x. præstarentur: si tātum v. præstarētur v. quæ collecta essent. & hoc a quibusdam respōsum est.

c Non tenet. Ad pretium ꝯ.

d Omnia. Tā in actione reali, quā in actione personali: ut hic, & supra, de pig. act. l. debitor. Sed contra supra, man. l. si mandauero. §. si tibi. Sol. ibi alium supposuit: non ipse debitor emit. Acc.

e Creditori. Alias uenditori.

f Et stipulatus est. Id est, ꝓmisit siue cōuenit. sic supra, de cōd. indeb. l. si non sortem. §. si decem. Vel dic stipulatus est. s. pretium decem podo, &c. ut hic sint casus genitiui. & hoc si non est pro, alias planum ꝯ.

g Est. Scilicet pretium ꝯ.

h Pretium ꝯ. Nunc respondet. Acc.

i Ex eo quod natum. Quia hæc uerba quod natum erit, causam taxationis obtinent: ut infra de tri. vi. & oleo leg. l. v. Azo.

k Aplerisque. Subaudi etiam ꝯ. Ac.

l Responsum est. Sed & pretium plusquam pro v. non soluetur: & si soluerit, per condict. sine causa repetitur. Accursius.

Julianus libro xiij. Digestorum. XXXIX.

S I debitor rem pignoratam a creditore redemerit, quasi suę rei emptor actione ex uendito non tenet: [c] & oīa [d] in integro † sunt creditori [e] Verisimile est eum, qui fructū oliuę pēdentis uēdidit & stipulatus est [f] x. † pōdo olei, qđ natū est: [g] ꝑtium [h] cōstituisse ex eo, qđ natū [i] esset, usque ad x. pondo olei. idcirco solis v. collectis, non amplius emptor petere pōt: q̄ v. pondo olei, quę collecta esset. Et hoc a plerisq; [k] responsum est. [l]

† integro fun.

† pro do...

Renunciatio facta post terminum cōuentionalem, nullius est momenti. Item per uniuersalē renūciationem satisfit termino si aliud nō est actū expressè. B.

Q Vi fundum. CASVS. Vendidi Titio fundū & dixi c. iugera esse: & in pacto ita conuenit, ut emptor intra xxx. dies mensuraret fundum: & nisi mensuraret intra tempus statutū. fides uenditionis solueretur, id est, ut uenditor ulterius de pretio refundendo nō teneret. nec emptor mensurauit: sed dixit quanto minorem esse credebat intra diem mensurationis præfinitum: & pretium accepit, postea uendidit, & inuenit longe minorē modum esse quam dixerat. quæritur an hoc recuperet a primo uenditore? Dicitur. si fuit actum, ut intra xxx dies proximos nunciaret: quod postea renunciauit, sibi non proficit. sin autem actum fuerit quod metiretur intra triginta proximos, & renunciaret quandocunque, in eo casu recuperat, si post multos annos renunciauit.

In lege: Vendidi tibi fundum: & pacto dixi aquam accessuram, quæritur an iter ad aquā reddere debeā? Dicitur quod sic: quia id actum uidetur.

Qui agrum. Vendidi agrum: & dixi esse xviij. iugerum: & conuenit ut certum pretium solueretur pro quolibet iugere inuento per mensurationē. Dicitur quod si xx. iugera inueniātur, pro xx. pretium soluatur. Fundi. Vendidi fundum & excepi frumenta manu sata. quæritur an uideatur exceptum frumentum natum ex stipula? Dicitur quod considerandum est quid actum sit: quia ex uerbis non sunt illa excepta: sicut neque illa quæ sunt ex sacco saccaria, uel alias ex ore auium cecidissent.

Cum fundum. Si uendo fundum, & excipio fructū omnem: uideor excipere arundinem, & syluam cæduā quæ loco fructuum sunt. Dolia. Ego procurator uendidi fundum: cum accessura dolia domini, quæ ibi erant empta de peculio, an accedant? Dicitur quod sic.

Rota. Si ædificia sint uendita accedit rota per quā aqua trahitur: quia ædificij est sicut fistula. Vi.

Paulus lib. iiij. Ἐπιτομῶν Alpheni Digesto. XL.

Q Vi fundū uēdebat, in lege ita dixerat, ut emptori in diebus xxx. ꝓximis fundum metiret, & de modo renunciaret. † & si ante eam diem nō renunciasset, ut uēditoris fides soluta esset. [m] Emptor intra diem mensurę, quo minorē modum esse credidit renunciauit & pecuniam ꝓ eo accepit. [n] postea cūm fundum uēdidit, [o] & cum ipse emptori suo admetiret, multo minorem agri modum q̄ putauerat, [p] inuenit. Quęrebat, in id q † minoris esset, cōsequi a suo uēditore posset? Respondit interesse, quemadmodum lex diceretur. nam si ita dictum esset. Vt em-

† Quid sit renunciare, pulchre hic. & in hanc legē plurima. in illū uide. o.

† P. F quærebat.

† quo ut sit quo & quanto id est, quid si modus esset minor.

m Soluta esset. Id est, ut non teneatur emptori.

n Accepit. Id est, recepit a uenditore. quia minorem modum inuenerat. Acc.

o Vendidit. Scilicet, emptor.

p Quam putauerat. Scilicet in prima mensuratione.

Legin-

prior diebus xxx. proximis [d] fundū metiatur, & dño renunciet, [i] quantò mod[us] agri minor sit: quò [†] post tricesimū diē renū ciasset, nihil ei profuturū. Sed si ita pactum eēt, ut emptor in dieb. proximis [·] fundū metiatur, & de modo agri renunciet: [f] & si in diebus. xxx. renū ciasset, minorem modum agri esse: [d] quamuis multis post annis, posse eum quo minoris [†] mod[us] agri fuisset, repetere.

Vnum accessorium trahit ad se aliud accessorium. Bald.

In lege fundi aquá accessurá dixit. [c] quærebatur, an ēt iter aquæ accessi fieri? Respondit, sibi uideri id actum esse. & iō iter quoque uenditorem tradere oportere. [f]

Cum fundus venditur ad mensuram, si plus fuerit inuentum, quam fuerit dictum, pro toto debetur pretium. Bald.

Qui agrum uēdebat, dixit fundi iugera x. & viij. esse: & quod eius [g] admensum esset, ad singula iugera certum pretium stipulatus fuerat. [h] uiginti inuenta sunt. pro xx. deberi pecuniā, rñdit. Fundi uenditor frumenta manu sata receperat [i] in eo fundo ex stipula seges erat enata quæsitum est, an pacto cōtineretur? Rñdit, maximè referre, quid actum esset. Cæterum [†] sm uerba non esse actum, quod ex stipula [k] nasceretur: non magis, quàm si quid ex [l] sacco saccarij [l] cecidisset, aut ex eo, quod auibus ex ore [m] cecidisset, natum esset.

Appellatione fructus continentur etiam arundines. Bart.

Cùm fundum quis uendiderat, & oēm fructum receperat: & arundinem caduam, & syluam, [n] in fructus esse respondit. Dolia, quæ in fundo dñi essent, accessura [†] dixit, [o] ēt ea, [p] quæ seruus, qui fundum coluerat, emisset peculiaria, emptori accessura respondit Rota [q] quoque, per quam aqua traheretur, nihilominus ædificij est, quam situla.

Modus adiectus contractui, contractum non suspendit: & actione ex eo cōtractu quis modum implere cogitur. secus in conditione. Bar.

Iulianus lib. iij. ad Vrseium Ferocem. XLI.

CVm ab eo, qui fundum alij obligatū habebat, quidam sic emptum rogasset: Vt esset is sibi emptus, si eum liberaret, dummodo ante calendas Iulias liberarent. [†] quæsitum est, an utilitei agere posset ex empto in hoc, ut uenditor eum liberaret? Respondit: Videamus, quid inter ementem & uendentem actum sit. Nam si id actū est, ut omnimodo intra Calendas Iulias uenditor fundum liberaret: ex empto erit actio, ut liberet. Nec sub conditione [r] emptio facta in-

[a] Triginta proximis. s. hic distinguitur: sed quamquam obscure ponatur hic distinctio, potest sic clare dici ut dicas: an dixit intra xxx. dies renunciet quanto sit minor, an quod sit minor: ut ex litera obscure colligitur. Vel dic secundum Ioan. dixerit ut metiretur & renunciaret intra xxx. dies: an dixerit ut metiretur intra xxx. dies: & renunciaret. s. quandocunque. & sic non sit repetitio xxx. dierum. Et sic est arg. contra insti. ad legem Aqui. §. hoc tamen capite. Item not. quod hæ interpretationes habent locum cū non apparet quid actum est: ut inf. de actio. empt. l. ij. Item quādo uenditor suum ignorabat modum, alias perpetuo tenetur. ut notat, de actio. empti. l. emptorem. §. Iulianus. Melior autem si dolo fecit promissionem illam, tenetur de dolo: ut sup. si men. fal. mo. di. l. si mensor. in prin. Ac.

[b] In diebus proximis. s. triginta.

[c] Renunciet. scilicet quandoque. Ac.

[d] Agri esse. s. quanto minor erat.

[e] Dixit. s. uenditor.

[f] Oportere. s. tanquam secessio. sunt: ut inf. cod. l. in fi. & l. filiula. j. resp. & supra, de re. l. si uenditor. & supra, de ser. ur. præ. l. binas. & de seruitutibus. præ. ru. l. item. §. qui habet. & j. de act. emp. l. si uenditor. §. si.

[g] Eius. s. fundi, etiam si ultra dictā mēsuram inuenit.

[h] Fuerat. scilicet uenditor.

[i] Receperat. alias enim cu. ptorem sequerentur. ut j. de act. em. pt. l. Iulia. §. si fructibus. & C. de act. em. l. fructus & s. de usufru. l. si pendentes. j. resp.

[k] Stipula. quam uulgariter stopolā appellamus. l. quā in detectum est frumētum: ut de uer. sig. l. sylua. §. stipu.

[l] Saccarij. i. allutarij sunt qui eos faciunt saccos.

[m] Ex ore. i. rostris. de quo non fuit cogitatum. & sic non intelligitur exceptum: ut supra, de transf. l. cū Aqui.

[n] Syluam. s. caduam.

[o] Dixit. s. procurator domini mandato.

[p] Ea. s. dolia.

[q] Rota. ut in palatio domini Accursij. ubi rota est per quam trahitur aqua.

[q] Rota. facit s. eo. l. §. in lege. & j. eo. l. si aquæ ductus.

CVm ab eo. CASVS. Habebā librum meū in obligatum penes aliquem: uendidi eum Titio: si uero librum intra Calend. quæritur an possit Titius agere contra me act. ex empto, ut librum luam intra Calen. Distingue quid actū fuerit inter emptorem & uenditorem. si enim actum fuerit quod ego uenditor omnino luerem, tunc bene potest me conuenire, uerbi gratia, si ita dictum fuerit ab emptore: ent mihi tunc emptus si intus Calen. redimas. in hoc casu tenetur ex empto redimere uenditor. neque intelligitur uenditio sub cōditione contracta. Si uero sub conditione fuerit facta uenditio: tunc non potest agi cum eo, ut redimat. Meal. m. Vendidi coopertam mēsam argento ei, ut credebat eam solidam. Dicitur quod non ualet uenditio: & pecunia data pro hoc condicetur. Vi.

[r] Sub conditione. ut si sit mihi emptus si eam liberaueris. Nam cōditio per si, modus per ut causa per quia ponitur. ut hic, & inf. de cond. & dem. onst. l. Iulia. §. fina. quando que tamen ut, pro cōditione ponitur: ut s. inf. de cond. & demon. l. a testatore. in fi. Et est iō quod non potest agi, quia conditio in potestatem, hoc est in uoluntatem suam erat collata: alias si ex alterius facto penderet: si staret per illum, contra efficeret j. eo. l. si mihi bibliothecā. quæ est contra Ac.

[†] Sic in P. F. Haloan. scripsit non renunciasset. Aug. lib. 4. emp. c. 17. al. renūciet intra id spatium.

[†] Quod quis

[†] P. F. quo minor is.

[†] In P. F. secundum uerba esse actum quod ex. & c. sed hic rectius.

[†] al. add. eo, quod al.

quod de sc. ro. &c.

[†] Cesserat.

[†] Calendarum Iuliarum hic mētio fit, quod antiquitus solerent eisdem calē. loquutus migrare e domicilio suo cū suis rebus, qua de re uide Aot. Augusti. li. iij. emenda. c. xiiij.

telligeť: ueluti si emptor hoc mõ interrogauerit, Erit mihi fundus emptus, ita ut eum intra Calẽdas Iul. liberes. uel ita: Vt eũ intra Calendas à Titio redimas. Si uerò sub ꝯdõne facta est emptio: non poterit agi, ut ꝯdõ impleať. Mensam † [a] argento coopertam mihi ignoranti pro solido † uendidisti imprudens. nulla est emp. [b] & pecunia, † quæ eo noĩe data est, condicetur.

Martianus lib. j. Institutionum. XLII.

DOmini neq; per se, neq; per procuratores suos possunt, saltem [c] criminosos seruos uendere, [d] ut cum bestijs pugnarent. & ita diui Fratres rescripserunt.

Commendatio generalis obligat commendantem: & promissia generalis non defertur ad id quod emptor sciebat. Bart. & Baldus.

Florentinus lib. viij. Institut. XLIII.

EA, quæ commendandi cã in uenditionibus dicuntur: si palam esse appareant, uenditorem non obligant. ueluti si dicat seruum speciosum, domum bene ædificatam. At si dixerit hominem literatum, uel artificem: prestare debet. nã hoc ipso pluris uendidit. Quędam ẽt pollicitationes uenditorẽ non obligant, si ita in prõptu res sit, ut eam emptor non ignorauerit: [e] ueluti si quis hoĩem luminib. effossis emat, & de sanitate stipuletur. [f] nam de cętera parte corporis potius stipulat⁹ uideť, quam de eo, in quo seipse decipiebat.

Dolum malum à se abesse prestare uenditor debet, qui non tm̃ in eo est, qui † fallendi [g] cã obscure loquiť, sed ẽt q insidiose obscurè dissimulat [h] †

Martianus lib. iij. Regularum. XLIIII.

SI duos qs seruos emerit [i] pariter uno p̃tio quorum alter † añ traditionẽ mortuus est: neq; in uiuo constat emptio. [k]

Idem libro iiij. Regularum. XLV.

LAbeo libris posteriorum scribit: si uestimenta interpollata † quis ꝓ nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori prestandum quod interest, [l] si ignorans interpollata emerit. quam sententiam & Pomponius probat, in qua & Iulianus est: qui ait, si quidem ignorabat uenditor: ipsius rei nomine teneri. [m]

[a] Mensam. æneam, uel ligneam.

[b] Nulla est emptio. imo contra: ut supra, eo. l. quid tamen. Sol. nulla est quo ad æs: sed quo ad aurũ sic. Vel distingue an possint separari: & tunc ualet etiam in auro uel argento, ut ibi an non, & tunc non ualet etiam in auro uel argento: ut hic. Vel distingue quod prævalet: ut si argentum, valeat: si æs, non valeat. Vel dic quod hic specialiter fuit actum,* ut in solidum esset argentea. Vel melius non est emptio quantum ad rem, id est, æs. dicitur tamen aliqua fauore emptoris, ne decipiatur: ut insti. eo. §. fi. Accur.

DOmini. CASVS. Si dominus uelis uendere seruum suum ut pugnet cũ bestijs. neque potest per se, neque per procuratorem etiam criminosum seruum.

[c] Saltem. ponitur ibi pro etiam. Accur.

[d] Vendere. s. hoc pacto quod subijcit, & infra, ad legem Corneliam de sicar. l. circumcidere. §. seruum. Item facit instit. de ijs qui sunt sui uel alieni iur. §. fi. Acc.

EAquæ. CASVS. Vendebam seruum: commendabam eum de ijs, quæ palam apparebant: quia eum dicebam speciosum, uel domum bene ædificatam. ista talia quæ commendandi causa dicebam, cum palam sint, non obligant uenditorem. alias si dicam seruum artificem uel literatum, cum hæc palam non sint, bene obligabor. Idem est in alijs quibusdam pollicitationibus. si promitto seruum sanum: cum monoculus sit, non obligabor: cum enim prior apparte uideat ꝙ monoculus est. unde cum de sanitate stipuletur: uidetur de cæteris partibus serui stipulatus: nõ de illa, de qua seipsum decipit. Dolum. Venditor debet hoc præstare, ꝙ dolus a se abfuerit in uenditione: unde generaliter de dolo tenetur commisso in contractu: siue fallendi causa obscure loquitus, siue insidiose se obscuritatem dissimulat. Vin.

[e] Non ignorauerit. uel scire potuerit. & dicas plene ut supra, de dolo. l. quod uenditor. Acc.

[f] De sanitate stipuletur. generaliter. Sed si nominatim stipulatus est eum uidere, quãuis sciebat eum non uidere, tenebitur uenditor: quia hoc conuenit: sicut is qui sciens emit fugitiuum, & stipulatus non esse fugitiuum: ut inf. de doli mali & metus exceptio. l. apud Celsum §. item Labeo scribit, si quis fugitiuum esse. quæ est cõtra. Vel dic quod ibi precisum fuit stipulatus, hic nõ: sed tantum de sanitate. Accus.

[g] Fallendi. ut si dicat equum non ascendere arborem, ut sic non teneatur ideo quia non ascendit pontem. Vel si dicat emptor: non est seruus artifex, & uenditor statim subijciat: ego promitto. Acc.

[h] Dissimulat. s. tacendo uel alijs uerbis se intromittendo: ut inf. de ac. em. l. j. §. j. Ac.

SI duos. CASVS. Vendidi Titio duos seruos uno pretio. scilicet pro decem. si unus moriatur, an in superstite remaneat uenditio quæritur? Et dicitur quod nõ. Vi.

[i] Emerit. putans utrunque uiuere, cum unus tantum uiueret.

[k] Cõstat emptio. forte quia non esset empturus nisi utrunque simul. ar. infra, de in diem ad dic. l. quod si uno. § Celsus. & instit. ad legem Aquiliam §. his autem uerbis. Alioqui contra: ut infra eodem. l. domum. Item contra supra eodem. lege, quid tamen. Solu. hæc non errauerunt: licet crediderunt eum uiuere: sed supra sic. Acc.

LAbeo. CASVS. Vendidi uestimẽta mea antiqua pro nouis: emptor qui putabat esse noua agere potest contra me, quamuis ego ignorem uetera. Additur, si aurichalcum pro auro uenderem: ꝙ etiam ignorans teneor ut aurum quod uendidi tradam. Vi.

[l] Interest. s. quoi melior sit noua uestis: sicut & nouum mancipium: ut ĩ. de ædil. edict. l. pracipiunt. Acc.

[m] Teneri. scilicet actione ex empto quanto minoris esset empturus, si sciuisset: ut ĩ. eo. fra, de act. emp. l. Iulianus. in prio. Acc.

[a] Hæc glossæ responsio inter omnes suas responsiones magis communiter recipitur, alijs, uelut ineptis reiectis. Sed & hæc nimis tuta nobis uideri potest nec enim ideo minus emptionẽ ualere, qd nominatum actũ est: quippe cum semper id agi intelligat, & pro cauto habeat. l. cũ quid. ff. si cert. pet. nec tamen Vlp. emptionẽ ualere negat. Ideoq; non dissentirem ab ijs, qui quę argento cooperta sũt, abeisq; inaurata, uel inargẽtata sunt, separant. quia cum his argentũ immistũ est ideoq; ualet uenditio cum insit auri aliq̃d, neque in materia errari uidet cum illis ptio minori mẽ. A. Per.

† P.F. solido.

† P.F. pecuniaque.

† al. add. aliquod.

† Locum hunc late explicat Cic. lib. iij. offic.

† P.F. ante venditionẽ.

† P.F. interpola.

Contin.

si sciebat: et damni qđ ex eo ɔtingit:[a] quemadmodum† & si qs aurichalcū ꝓ auro uendidisset ignorans: tenet̄, ut aurum, qđ uendidit[b] præstet.

Officialis in loco ubi administrationem gerit contractus ꝑ se uel per alium facere non potest. Bartolus.

Idem libro singulari de delatoribus. XLVI.

NOn licet ex officio,[c] quod administrat, qs emere qd uel per se, uel aliam ꝑsonam [d] alioquin non tantum rem amittit, sed & in quadruplum [e] ɔuenitur secū dum ɔstitutionem Seueri & Anton. & hoc ad ꝓcuratorem quoq; Cæsaris ꝑtinet. Sed hoc ita se habet, nisi specialiter quibusdā hoc ɔcessum sit.† [f]

Iura realia accedūt rei sine aliqua expreßione. Baldus.

Vlpianus libro xxviij. ad Sabin. XLVII.

SI æquæductus debeatur prædio: [g] & ius aquæ † transit ad emptorem, etiā si nihil dictum sit. [h] sicut & ipsæ fistulę, per quas aqua ducitur.

Paulus libro v. ad Sabinum. XLVIII.

LIcet extra [i] ędes sit.

Vlpianus libro xxviij. ad Sabinum. XLIX.

ET quāquā ius aquæ non sequat̄ quod [k] amissum est: attamen fistulæ & canales † dum subsequuntur, quasi pars ędium ad emptorem perueniunt. & ita Pomponius libro decimo putat.

Cōditio habetur pro impleta, quantum ad illud contrahē tem per quem stat. Bartol.

Idem libro xj. ad edictum. L.

LAbeo scribit: si mihi bibliothecam [l] ita uendideris, si decuriones Campani locum mihi uendidissent,[m] in quo eam ponerem: & per me stet, quo minus id a Cāpanis impetrē: non esse dubitandum, quin ꝑscriptis uerbis agi [n] posſis. Ego ēt ex uēdito agi posse puto, quasi impleta ɔditione, cùm per emptorem stet, quò minus impleat̄.

Circunstantia agri, quæ nō sunt iuris priuati, nec cedunt emptori: non computantur in modum agri. Iacob. Butrig.

Paulus libro xx. ad edictum. LI.

LIttora,[o] quę fundo uēdito ɔiuncta sunt, in modū † [p] nòn computantur: qa nullius sūnt: & iure gentiū oībus uacant, sed nec uiæ publicæ, aut loca religiosa, uel sacra. Itaque ut proficiant uenditori: caueri solet, uti uiæ, itē littora & loca publica [q] in modum cedāt.

---

a Contingit. Vt quia forte uendidit. alij. & emptori promisit pœnam si ea inueniret interpollata: ut infra, de act. emp. l. Iulianus. circa prin.

b Quod uendidit. Id est, quia putabat uendere ac si sciret tunc omne damnum: ut s. prox. & actione de dolo: non ex empto: secundum M. cum nulla sit uenditio. Acc.

N On licet. CASVS. Tutor & curator & procurator uel quicunque alius non possunt emere ex officio qđ administrant aliqd neque per se neque per interpositam ꝑsonam. & si fecerint: rē emptā amittent: & quadruplū præstabunt. qđ est in procuratore Cæsaris: hoc nisi specialiter quibusdam certis personis concedatur. Viuia.

c Non licet ex officio. Vt ab eo cuius gerit officiū publicum uel priuatum: uel etiā ab eo, qui de sua iurisdictione: est ut hic & C. de contra, iudi. l. j. & si cer. pe. l. principalibus. Sed contra. C. e. l. cum ipse. Sol. ut dixi su. e. l. si in emptione. §. fi. Item cōtra ff. d administra: tuto. l. quoties. §. non tātum. Sed ibi in pecunia mutua speciale ut tutor sibi possit soluere; & mutuum sumere.

d Personam. C. qđ met. cau. l. si per impressionem. sic & in authen. de alie. & emp. §. œconomos. col. ix.

e In quadruplū. quod forte fisco applicatur. ut. ff. de iure fisci. l. auferunt. §. quod a præside.

f Concessum sit. a lege: ut in casu qui est ff. e. ti. l. qui officij. Vel a principe in priuilegiū, hoc tamen uidetur reprobari C. de contra. iudi. l. f.

S I aquæductus. CASVS. Si ductus aquæ competat domui meæ, & eā uendā: illud ius trāsit ad emptorem, etiam si nihil dictum sit. sed & fistulæ per quas transeunt, licet extra ædes sint. sed & si ductus aquæ non transeat: quia sit tempore amissus, tamen fistulæ & canales ad emptorem pertinerent. & hoc dicit cum duabus ll. sequen. Viuia.

g Prædio. Vrbano forte. Accur.

h Dictum sit. Vt infra, de euict. l. penul.

i L Icet extra. Hic ergo nu. qđ rōne accessionis aliqd debetur ff e. l. fistulas. & ff. de le. iij. l. uxorē §. legauerat. & l. cui. & l. ꝓdij. §. pe. & §. fi. C. de do. ante nup. l. si constante. §. pactū. & ff. de act. emp. l. si uenditor. §. fi. & dixi sup. eo. l. q fundum. §. j.

k Quod. Id est, quia. Ac.

L Abeo. CASVS. Vendidi alicui bibliothecā: & ipse emit si decuriones Campani locū uendidissent sibi, si per eum stetit, qđ ipse non impetrauit a Campanis, qđ locū uēderētan ex uēdito agere possim, nisi soluat pretium? Dixerūt qdam qđ præscriptis uerbis actio locū habet. dicit iuris. quod recte habet locum actio ex uendito: cū uideatur esse cōpleta conditio, cū ꝑ emptorē stetit, qđ nō completur. Vi.

l Bibliothecā. Id est, quoddā: uel armariū in quo libri reponunt: ut ff. de le. iij. l. librorū. §. sed & si bibliothecā. & habet tres significatiōes: ut ibi.

m Vendidissent. Id est, parati eēt uel noluerūt uendere. sic ff. de uer. obli. l. si stipulatus sim. & sic nō est contra s. e. l. cum ab eo. Ac.

n Verbis agi. Cōtra me ut impleat̄ uenditio non inspecto quasi nō sit impleta cōditio: quia pro impleta habetur: ut subijcit: ut supra, de côtrahen. empt. l. hæc uenditio. & ff. de uer. ob. l. in executione. §. fi. & de cōdi. & demonst. l. iure ciuili.

L Ittora. CASVS. Si fundus uendatur, & littora uel uiæ publicæ uel loca sacra circunstent: illa eū, nullius sint, uenditioni non accedunt: nisi conueniat ab initio: quo casu a uenditore præstanda est cautio. Vi.

o Littora. quæ si sint maris, cōia sunt: si fluminis, tunc publica: ut instit. de rerum di. §. & quidem. Acc.

p In modum. Qui est præstandus a uenditore. Acc.

q Publica. Scilicet, alia. alias autem non cedunt: ut hic, & infra, de peric. & commo. l. id quod. §. j. Acc.

† P.F. & si uas aurichalcum.

† P.F. consensum est.

† aquæductus.

† P.F. dū sibi sequuntur.

† al. add. agri.

Quis non potest uendere ædificia domorum causa discooperiendi, uel demoliendi. Bald.

Idem li. liiij. ad edi. LII.

Senatus [a] censuit, ne quis domum uillâve dirueret quò plus sibi adquireretur: [b] neve quis negotiandi câ eorum quid emeret, uenderetve, pœna in eum, qui aduersus senatusconsultum fecisset, constituta, ut duplum [c] eius quanti emisset, in ærariũ inferre cogeretur: in eum uerò, qui uendidisset, ut irrita fieret uenditio. Planè si mihi pretium solueris, cùm tu duplum ærario debeas: repetes a me: [d] quod [e] a mea parte irrita facta est uenditio. Nec solum huic senatusconsulto locus erit si quis suam uillam uel domum, sed & si alienam uendiderit.

Ad hoc ut dominium transeat in emptorem, paria sunt pretium esse solutum, uel fideiussorem datum, uel esse aliter satisfactum. Bal.

Gaius libro xxviij. ad edict. prouinc. LIII.

Vt res emptoris fiat nihil interest, utrũ solutum sit pretium, an eo nomine fideiussor datus sit. Quod autem de fideiussore diximus, pleniꝰ acceptum est qualibet † ratione si uenditori de pretio satisfactũ est (ueluti expromissore, [f] aut pignore dato [g]) perinde † sit, ac si pretiũ solutũ esset.

Paulus li. j. ad edictũ edilium curulium. LIIII.

Res bona fide uendita, † propter minimam causam inempta fieri non debet. [h]

Idem libro ij. ad edic. ædi. curulium. LV.

Nuda [i] & imaginaria uenditio pro nõ facta est: & ideo nec alienatio eius rei intelligitur.

Pactum manus iniectionis prosequitur rem penes quemcunque possessorem. Bar.

Idem libro l. ad edictum. LVI.

Si quis sub hoc pacto uẽdiderit ancillam, ne prostituatur: & si contra factum esset, ut liceret ei abducere: & si per plures emptores mancipium decurrit: † ei, qui primò uendidit, abducendi potestas est. [k]

Si res, quæ uenditur, non subest, nõ ualet uenditio: sed si subest, pro parte ualet: & per officium iudicis pretium minuitur & interesse præstabitur. Bar.

Paulus libro quinto ad Plautium. LVII.

Domum emi, cum eam & ego & uen-

Senatus. CASVS. Si domum suam distrahat particulatim quis, ut sic plus cõsequatur, cum hoc a senatu prohibeatur: emptor duplũ præstabit fisco. si tamen pretium soluit, repetet a uenditore: quia in persona sua in irritũ recidet uenditio: neque refert uẽdidit quis domum propriã, an alienã. Vi.

a Senatus. Factũ a Viola & Pau. consulibus: ut infra, de leg. j. l. cætera. §. fi.

b Adquireret. Ex negotiatione alias l. si ut ponat in aliã domum licet: ut C. de ædi. pri. l. j. Quãdoque non licet etiã si non fiat causa negotiationis: ut si legauerit quis marmora, quæ tũc sunt iuncta, uel quæ postea ab hærede iniunguntur: ut ff. de le. j. l. cætera. §. j. & l. senatus. j. rñ. ecõ tra quãque licetur ff. de do. inter uirũ & uxor. l. Marcellus. & ff. de le. j. l. senatus. §. j. Itẽ ad opus publicũ: ut ff. de dã. infec. l. fi. in fi. Ac.

c Duplũ. Imo uidetur quod in simplũ emptor, & in simplũ uẽditor puniatur: ut ff. de dã. inf. l. ti. j. rñ. quę est cõtra Solu. imo concordat, si bene intelligatur. Nam si emptor pretiũ non soluit adhuc, & habet rem, tenetur in duplum: ut hic. Et ratione unius simpli est pœna uenditoris, cum irrita sit quo ad eum uenditio: ut hic subiicit. Si autem non habet rem, nec pretiũ soluit, tunc quilibet in simplum: ut ibi. Si autem & pretium soluisset & rẽ non haberet tunc uẽditor in duplũ: & erit pœna emptoris ratiõe unius simpli. Alij dicunt quod ibi uterque sciebat illicitum contractum: hic emptor solus. Accur.

d Repetes a me. Scilicet, pretium quod dedisti.

e Quod. Id est, quia.

Vt res. CASVS. Si uendo alicui rem, & trado: ad hoc quòd fiat res emptoris: requiritur quod pretium solutum sit, uel fideiussor datus pro pretio: uel largius quocunque modo sit facta fides de pretio uenditori: ut quia expromissorem habet uel pignus. Viui.

f Expromissore. Interueniente animo nouandi.

g Dato. Supple ut perinde, &c. & facit ff. eod. l. quod uendidi. & insti. de rerum diuisio. §. uenditæ. Ac.

Res. CASVS. Si res bona fide uendatur, & deceptus fuerit emptor propter minimam causam uenditio facta non rescinditur. Viuia.

h Non debet. Veluti si ita uendita fuerit nisi die statuta fuerit soluta tota pecunia, res sit inempta. nã licet unus nũmus desit ad soluendũ, nõ sit inempta sed hæc positio reprobat. ut ff. de cõdi. & demõ. l. cũ tandꝰ. & ff. e. l. fistulas. §. q fundũ. & C. de distra. pig. l. quandiu. & ff. de solutio. l. ẽi eni ex. & ff. de usur. l. tutor. §. Lucius. Dic ergo casum ut si est deceptus alter cõtrahentiũ intra dimidiam iusti pretij. si autẽ ultra, rescinditur: ut C. de rescin. uendi. l. ij. & l. si uoluntate. Ac.

Nuda. CASVS. Si fingamus uendere, cum non uendam, talis dicitur nuda uenditio & imaginaria, unde non ualet, & pro non facta habetur neque intelligitur res ex tali uenditio ne alienata. Viuia.

i Nuda. Quia fingit uendere, cum nõ uendat: nec tamen agit, ut ualeat tanquam donatio, quia tunc fieret alienatio ex causa donationis: ut C. eod. l. emptionis fides. & facit infra eo. l. cum manu. in fine l. & infra, de manu. l. iiij. § si ab ignoto. & C. eo. l. si donationis. Accursius.

Si quis. CASVS. Vendidi ancillam eo pacto ne prostituatur: & si prostitueretur, quod liceret mihi abducere. ille cui uendidi, uẽdidit emptori secundo: secundus uendidit tertio: & ita per plures uenditores transiuit. si ab aliquo eorum prostituta fuerit ancilla an mihi priori uenditori liceat abducere eam & de quolibet? Dicit quod sic. Viuia.

k Potestas est. Vt C. si mancipium ita fuerit alienatum. l. j. in fine. & infra, de seruis exportandis. l. Titius & fit uenditor dominus non ex pacto, sed rei apprehensione. sic & supra, de usufruct. l. si fur. & l. si pendentes. §. fina. Ac. or.

Domum. CASVS. Si res non sit præsens quę distrahatur puta domus: & cõbusta sit aut utraque tam

f Si qualibet al. ut quacunque.

† P. F. proinde.

† In his loci Alc. ab Alex. lib. vj. Genialium dier. cap. j.

† P. F. concurrerit. al. concurrerit.

tam emptor quam uenditor ignorant, aut econuerso. Primo casu aut tota combusta est, aut pars. Secundo casu aut maior dimidia: & non compellitur emptor implere uenditionem. Si uero minor pars combusta sit, compellitur uenditionem implere: sed minor fit æstimatio ꝑuo de finiédo arbitrio boni uiri: ut decrescat pretium iuxta deteriorationem. Si uero uenditor sciebat, emptor ignorabat: si tota domus comburitur, nulla est uenditio. Si uero pars: non refert maior, an minor: quia ad interesse uenditor tenebitur. Si emptor scit, uenditor ignoret: solidū pretium soluit. Si uterq; sit in dolo: dolus cū dolo compensabitur. Viui.

ut ī. ea. l. §. finautem. Sed ubi pro parte, cur non tenet in parte quæ superest? Respō. imo tenet. & quod dicit nil actum est, quantum ad partem destructam. s. est intelligendum & sic quòd iuris est in toto quo ad totum, idem in parte quo ad partem: ut j. de usut. l. qui scit.

ditor combustam ignoraremus. Nerua, Sabinus Cassius, nihil a uenisse, quamuis area maneat, pecuniamq; solutam ꝯdici posse, aiūt. Sed si pars domus maneret, Neratius ait, {in} hac † quęstione multum interesse, quanta pars domus b incēdio ꝯsumptę † ꝑmaneat: ut si qdē amplior dom° pars c exusta sit, non cōpellatē emptor ꝑficere emptionem: sed et qđ fortè solutum est, ab eo † repetat. Si uerò uel dimidia pars, uel minor, quā dimidia, exusta fuerit: tunc coartā dus est emptor uenditionem adimplere, d ęstimatione boni uiri arbitratu habita: ut qđ ex pretio pp incendium decrescere fuerit inuentum, ab huius ꝑstatione liberetē. Sin autem uenditor qdē sciebat domum esse exustam, emptor aūt ignorabat: nullam uenditionem e stare, si tota domus ante uēditionem exusta sit. Si uero quantacūq; pars f ędificij remaneat: & stare uēditionē & uēditorē emptori, qđ interest, restituere. Simili quoq; g mō ex diuerso tractari oportet, ubi emptor qdē sciebat, uenditor aūt ignorabat. Et hic eñ oportet & uenditionē stare, & oē ꝑtium h ab emptore uenditori, si non depensum est solui: uel si solutum sit, non repeti. Quòd si uterq; sciebat & uenditor & emptor domū esse totam exustam, uel ex parte nihil actum i fuisse, dolo inter utranq; partem cōpensando k & iudicio, qđ ex bona fide descēdit, dolo ex utraque parte ueniente, {uenditionem} stare non concedente.

Papinianus libro decimo Quęstio. LVIII.

Arboribus quoque uento deiectis, uel igne absumptis, dictum est, emptionem fundi nō uideri esse contractam: l si ꝯtemplatione illarum arborum (ueluti oliueti) fundus comparabatur, siue sciente, siue ignorante uenditore. Siue autē emptor sciebat, uel ignorabat, uel uterque eorum: hęc obtinent, quę in superioribus casibus pro ędibus dicta sunt. m

Celsus libro viij. Digesto. LIX.

Cum uenderes n fundū, non dixisti, Ita ut optimus maximusque {est}? Verū est, quod Quinto Mutio placebat non liberum, sed qualis esset, fundum pręstari oportere. Idem & in urbanis prędijs dicendum est.

In generali sermone est electio uenditoris. Vel sic. Quādo certitudo est habenda per uiam electiōis: est electio debitoris. Bal.

Marcellus lib. quinto Digesto. LX.

P.F. hac quaestione.

consumpta P.F.

P.F. solutum ab eo est.

a Nihil. Cum fine re quæ ueniat, non possit esse uenditio: ut s. eo. l. nec emptio. & j. de hæ re. uend. l. cum hæreditatem.

b Quanta pars domus. Id est, ædificij. alias strictè accepto uocabulo cum remaneat maxima pars, semper dicetur remanere: ut j. de solu. l. qui res. §. aream. in fin. & sic nō esset locus huic distinctioni.

c Amplior dom° pars. Id est, ædificij: ut dictum est.

d Adimplere. cōtra s. eo. l. si duos. Solu. ut ibi.

e Nullam uenditionem. Imo contra, ut supra eo. l. si emp. §. item si. Sol. ibi res subsistebat, licet uitiosa: hic uero error substantiæ magis impedit uenditionem quam rei uitium.

f Quantacunque pars. Etiam minor. nam in odium decipientis superior distinctio locum non habet.

g Quoq;. Quādo pars superest. Ac.

h Et omne pretium. Etiam pro destructa parte: quia non uidetur deceptus, &c. ut inf. de act. emp. l. j.

i Nihil actum. Si in totum est destructa, non est uenditio: quia propter defectum substantiæ est nulla:

k Compēsando. Vt supra, de dolo. le. si duo. & ī. de e. per quem fac. erit. l. ii. §. penul.

l Arboribus. Casus. Si contēplatione arborum quæ in fundo erāt, fundū emerim: & aliquo casu cōsumptæ sint, uenditio nulla est. hæc sunt uera siue sciuerim, siue ignorauerim ego tantum: siue uterque. Viui.

l Cōtractā. Quia nihil superest de arboribus quarū contēplatiōe fuit facta uenditio uel forte hic in emptoris erat arbitrio: ut j. de per. & commo. l. si post. & in°. eod. l. in uendendo. §. j.

m Dicta sunt supra. l. prox. Ac.

n Cum uenderes. Casus. Vendidi tibi fundum, & dixi, non est optimus. nō est maximus licet seruitutem alij debeat fundo: nihilominus ualet uenditio. Vi.

n Cum uēderes. Quidam sic de plano intelligunt: quia nō dixi, uti optim° sic etiam seruū tradere possū cū sua cā: ut j. de acquir. re. do. l. traditio. & j. e. l. alienatio. Si autē dixissem, tunc liberū debeo præstare: nō autē quod sibi ab alijs seruiatur: ut inf. de euict. l. pen. & j. de uerb. sig. l. qui oti. Tu dic quod etiā si non dicat uti optimus, tamē liber debet ꝑstari: ut j. de actio. emp. l. in uenditione. & infra, de euict. l. pen. quod si non fiat, quāto minoris erat empturus agitur j. de ædil. edict. l. quoties.

Quod hic dicitur conuerte non dixisti, &c. id est, dixisti, uendo non uti optimus, &c. & sic me exonero: ut arg. inf. de ædil. edict. l. quæritur. §. si uenditor.

Com-

COmprehensum. CASVS. Cōueni ut xl. dolia Titio uēderem: & habebam c. Dicitur quòd in electione mea est quæ xl. ex eis c. ei. præstare uelim. Vin.

a Quæ uellet dare. dummodo integra det: ut inf. de act. emp. l. pe. §. fi. Itē ideo est in potestate debētis, qa in genere est debitū: ut inst. de leg. §. si generaliter. & de actio. §. huic. Acc.

† al. add. in.

COmprehēsum erat † lege uenditionis dolia sexaginta emptori accessura, cùm essent centū in uēditoris fore † potestate, responsum est: daturum, q̄ uellet dare. a

Idem li. xx. Dig. LXI.

EXistimo posse me id, quod meum est, sub conditione b emere: quia fortè speratur meū esse desinere.

Officialis non potest emere rē in loco quo officium gerit, nisi in casu, & emens rem sacrā uel religiosam ignoranter, habet actionem contra uenditorē ad interesse. Bartolus.

† fortè.

EXistimo. CASVS. Si uelim emere rē meā sub cōditione: si desierit esse mea q̄a fortè sperabam nō mea fieri: bene possum.

b Sub cōditione. sic & stipulatio ualet suæ rei: ut j. de uerbo. obligat. l. si rem meam. Acc.

† dat. rum nil uariat sententia his uariantibus: modo rectā interpūgas.

QVi officij. CASVS. Præses prouinciæ in prouincia qua degit, aliqd emere nō pōt nisi forte sibi uendantur prædia quæ fuerint patris sui. Qui nesciens. Si ignorans emero rē sacram uel religiosam, uel locū publicum pro priuato: agā ex empto cōtra uēditorē, licet uēditio non ualuit. & agā ut cōsequar meum interesse. Res. Si rē uēdideris ut periculo meo sit: si dolū nō cōmiseris res periculo meo occidit uel interit. Vi.

† Huc ptinet q̄ eleganter scribit Cicer. actio. vj. in Verrē. circa princ.

Modestinus lib. v. Responsorum. LXII.

QVi officij cā in prouincia agit, uel militat, p̄dia comparare in eadem prouincia non pōt, c p̄terquam si paterna eius a fisco distrahant. Qui nesciens loca sacra, uel religiosa, uel publica p priuatis comparauit: licet emptio non teneat, d ex empto e tñ aduersus uenditorem experietur: ut ꝯsequatur, quod interfuit f eius, ne deciperet.

Appellatione periculi continetur etiam casus fortuiti: nimirum hic, quia ueniebant etiam natura contractus. Bar.

Res in auersione g empta, si nō dolo uenditoris factum sit, ad periculū emptoris pertinebit, et si res adsignata h non sit.

Limitata dispositio limitatū producit effectum. Vel sic, Mandatum collatum in certam personam, non potest in aliam exerceri. Baldus.

c Nō pōt. Neforte studio cultura militiam dimittāt: ut C. loc. l. milites. nisi in casu qui sub auditur, qū a fisco distrahunt, uel etiā ab alio. Itā si finita est militia: ut hic, & j. de re mil. l. miles. Itē nec nauē fabricare: nec fabricatā emere: ut inf. de iur. fis. l. e. aufert. §. ꝙ a p̄side. & facit ā. e. l. non licet. Ac.

d Non teneat. Quo ad rem. Ac.

e Ex empto. Imo uidetur ꝙ actione in factū: ut ā. de religi. l. ossa. §. j. quę est contra. Sol. ut ibi.

f Interfuit. Vt insti. eo. § fi.

g Res in auersione. Id est, ut omnē aduersum casum suscipiat emptor sic & j. de peri. & commo. rei uend. l. si quis uina. §. j.

h Adsignata. Id est, tradita.

† Quid dicatur in auersione emptū pulchre explicat Anto. Aug. emēda. lib. iij. ca. vj.

Iabolenus libro iij. ex Cassio. LXIII.

CVm seruo domin' rem uendere certæ personæ iusserit, i si alij uendidisset, quàm cui iussus erat: uenditio non ualet. Idem iuris & in libera psona est, cum perfici uenditio nō potuit in ei' persona, cui dominus uenire eam noluit. Demonstratione k fundi facta fines nominari superuacuum est. Si † nominent l † etiam ipsum uenditorem uominare oportet, si fortè alium agrum confinem possidet. m

In contractu inter uiuos, est locus iuri accrescendi, quando promissoris hoc interest. h. d. Bartol. & Bald.

Idem libro secundo Epist. LXIIII.

FVndus ille est mihi & Titio emptus. Quæro, utrum in partem, an in totum uenditio cōsistat, an nihil actum sit? Respondit: personam Titij superuacuo accipiendam puto: ideoque totius fundi emptionem ad me pertinere. n

Nota hanc legem per quam potes dignoscere contractum locationis à contractu emptionis h. d. Bartolus, & Baldus.

Idē li. xj. Epist. LXV.

COnuenit mihi tecū ut certū numerum tegularum mihi dares certo pretio, quas † fa

CVm seruo. Casus planus est. Demonstratione. Si fundum quem tibi uendidi, demonstrauero: an uicinos tibi nominare tenear? Et respon. quod non, nisi hoc conuenisset. Vmia.

i Iusserit. Alij non uēditurus: ut ar. sup. de dolo. l. & eleganter. §. j. ibi, aut nulla, &c. & j. de iniur. l. eum q. §. fin. alias cuilibet uēdere posset licet unū nominasset dominus: ut arg. j. de ope. no. nū. l. j. §. in de quęritur. & facit ad hāc legē s. mād. l. diligenter. Ac.

k Demonstratione. i. nō tenet uēditor nominare conuicinos: ut hic, sed terminos sicut ut j. de ac. emp. l. Titius heres. in quibus si erretur, non nocet ut in legatis: ut & infra, de le. iij. l. patronus. §. j. & ij.

l Nominentur. i. si promittat quod nominabunt: alias licet unū nominet, alios nominare nō tenetur. ut ar. C. de excu. tu. l. uoluntaria. Itē & in alio casu tenet dicere, qū habet malos: ut j. e. l. quod sæpe §. fi.

† al. add. autem.

† Vide in hunc locū An. o. August. li. j. emēdatio. ca. iij.

m Possidet. Quia ipse uendi. ei uicinus est, & forte malus. Accur.

FVnd'. CASVS. Si me præsente, Titio absente dixi sic: uendas mihi & Titio fundum: superuacua est habenda persona Titij: & in mea persona solum constat emptio. Vi.

n Pertinere. Aliter in stipulatione ut j. de uerb. oblig. l. si mihi & instiu. de inuti. stipula. §. si quis & s. de con sti. pecu. l. cū q. §. itē. quæ sunt cōtra. Sol. ideo aliud, quia in uenditione uēditor grauaretur nisi totū uēderet, & totum p̄tiū haberet: ꝙ grauamen nō potest dici ꝙ habeat promissor: ut argu. lutia, de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus. l. e propter communionem in quam inuitus caderet uenditor.

† quod P. F.

COnuenit. Inter me & Titium conuenit ut darē sibi certū numerū tegularum, quas facerem

rem de fundo meo quæritur an sit uenditio, aut locatio? Dicitur q̃ ueditio. nã cum materia in qua aliquid præstatur eiusdem manet: conductio est & locatio. Vi.
a Factas. s. tempore traditionis: faciendas tamen post contractum uenditionis.
b Debet, ut inf. eod. l. Sabinus. & ff. loca. l. ij. in fi.

reuocantur: ut hic, & ff. de act. emp. l. fundi. §. si ruta. & supra. ad exhi. l. Celsus. § idem Iulianus.

A Lienatio. CASVS Vendo tibi rem, uel alio modo alieno: facio eam tuam sicut mea est: quia alienatio talem efficit emptori, qualem habiturus esset uenditor: nisi nominatim fuisset aliud dictum, uel specialiter ante statutum. Vin.

IN uendendo. CASVS. Si uendo fundum, quædam præstare debeo etiam si non dicantur. s. ut non euincatur fundus, neque usus fructus eius. Quædam non aliter præstant nisi dicantur expresse: ut uia, actus, &c. quod est uerum, nisi fundo uendito debeantur: quia tunc accedunt tacite, & idem est in seruitutibus urbanorum prædiorum. Si cum uendidi tibi prædium cui seruitus debebatur, sciens hoc tacui: & ita emptor non certioratus amisit illam seruitutem, non utendo per statutũ tempus. quæritur, an ego tenear? Dicitur q̃ sic ex empto propter meum dolũ præsumptum propter taciturnitatem. Quintus. In uenditione non ueniunt ruta & cæsa: quia non intelliguntur fundi esse, uel ædium, nisi expressum fuisset. nã ruta & cæsa sunt illa quę neque fundi neq; ædiũ sunt. Vi.
c In uendendo. ut in casibus: ut C. de euict. l. j. & l. si fundum.
d Vsusfructus. idẽ si euincatur quælibet seruitus: ut dixi supra, eo. l. cum uenderes. Sed arg. contra ĩ. si ser. uindi. l. testatrix. j. respon. & de ser. urb. præd. l. si. j. respon. Sed ibi ideo, quia sic pater familias tuerat solitus: ar. ff. de le. j. l. si seruus. §. si. Acc.
e Si dicta sunt alias non: ut ar. ĩ. de ser. rusti. prædi. l. uia. §. si. in fi. & ff. de euic. l. pen. Si uero fundo debeantur, tacite sequuntur. ut ĩ. eod. l. si aquæductus. Ac.
f Ob dolum præsumptum. sic ĩ. mãd. l. si fideiussor in fi. j. respon. Et nota quem renunciare debere: ut in alleg. l. § si cum debitor. & l. si procuratorem §. pen.
g Ruta cæsa. hæc non dantur emptori: nisi ita habet,

faceres: uerũ emptio est, an locatio? Respõdi: Si ex meo fundo tegulas tibi factas, [a] ut daré, cõuenit: emptionem puto esse, non conductionem. Toties. n. cõductio alicuius rei est, quoties materia, in qua aliquid pręstaẽ, in eodem statu eiusdem manet. quoties uerò & immutaẽ, & alienaẽ: emptio magis, q̃ locatio intelligi debet. [b]

In contractu emptionis & venditionis veniunt quædam, etiam si non dicantur. Bal.

Pomponius li. xiij. ad Q. Mutium. LXVI.

IN uendendo [c] fundo quædam, ẽt si non dicantur, † præstãda sunt: ueluti ne fundus euincaẽ, aut usus fructus [d] eius. Quædã ita demũ, si dicta sunt: [e] ueluti uiam, iter, actum, aquæductum præstitũ iri. † Idem & in seruitutibus urbanorũ prædiorum. Si cùm seruitus uenditis prædijs deberet, nec cõmemorauerit uẽditor, sed sciens esse, reticuerit, & ob id per ignorantiam rei, emptor non utẽdo per statutum tp̃s, eam seruitutem amiserit: quidam rectè putant, uenditoré teneri ex empto ob dolum. [f] † Quintus Mutius scribit, { Ruta cæsa, ædium fundive nõ sunt: } nisi id scriptum est. Nam ruta cæsa [g] ea sunt, quæ neque ædium, neque fundi sunt.

Res transit cum sua cã. Bal.

Idem lib. xxxix. ad Q. Mutium. LXVII.

ALienatio [i] cũ fit, cum sua cã dñium ad aliũ transferimus, quæ esset futura, si apud nos ea res mansisset. idq; toto iure ciuili ita se habet, [h] præterquam si aliquid nominatim fit constitutum. [i]

Si venditor promisit emptori exigere mercedem rei venditæ à conductore, debet in exigendo diligentiam præstare. Item in venditione solent adijci verba, quòd dolus malus absit à venditore. Bal.

Proculus libro vj. Ἐπιστολῶν. LXVIII.

SI cùm fundum uenderes, in lege dixisses, id emptori accessurum esse, quod mercedis nomine à conductore exegisses: existimo te in exigendo non solùm bonam fidem, sed ẽt diligentiam præstare debere: id est, nõ solùm ut à te dolus malus absit, sed etiam ut culpa. Ferè [k] aliqui solent hæc uerba adijcere, { Dolus malus à uenditore aberit. } Qui, & si † adiectum non est, abesse debet. Nec uidetur abesse, si per eum factũ est, [l] aut fiet, [m] quò minus fundũ

h Ita se habet. ut infra, de acquiren. rerum domi. l. traditio. & infra, de reg. iur. l. nemo.
i Constitutum. Velut si quis emat a debitore bona fide, poteris te tueri aduersus creditorẽ præscriptione decẽ uel uiginti an. quod auctor eius facere non potuisset: ut C. si aduer. cre. l. ij. & de præscrip. xxx. ann. l. cum notissimi.

SI cum. CASVS. Vendidi fundum, dixi in alienatione quod pretium quod exigeretur a colonis fundi accederet emptori. quæritur in casu isto an ego uenditor tenear præstare in exigendo diligentiam? Et dicitur quod sic. & non solum dolum, imo diligentiam & bonam fidem. teneor enim siue dolum fecero in exigendo, siue per culpam non exegi. Fere. Si inter emptorem & uenditorem constitutum sit ne dolum uenditor committat: si contra factum fuerit, tenebitur. & idem est & si non dictum sit. Facit dolum, si fiet per eum, quo minus rem emptor possideat. & si res uendita tradita non sit, emptor non aget ex empto ut res tradatur, sed ut dolus uenditoris æstimetur. Vi.
k Fere. ubicunque.
l Factum est. scilicet ante contractum, uel in contractu ipso: quod probatur per id quod est supra, de dolo. l & elegantes. § non solum. & supra eod. l. in uendendo. § pen.
m Aut fiet. s. post contractum: ut cum non erat sua tempore contractus, sed postea sua fit, quia tunc implere

† P. F. uendeantur.

† Præstaturis in P. F. ut annotauit Ant. Aug. emẽdationum li. ij. ca. ij.

† P. F. Q. Mutius scribit: quæ scripsit ruta cæsa quæque ædium fundive non sunt b. idẽ scriptum.

† Cõcor. cũ hac l. c. ex literis. cũ glo. in uerbo, onere. extra, de pigno.

† P. F. etiã sal. tamen & si.

plere uenditionem tenetur: vt infra, de actio. emp. l. si quis alienam rem.
a Tradat. cum iam forte tradiderat. Vnde semel est liberatus: & amplius ad idem in perpetuum non tenetur: vt inf. de sol. l. qui res. §. areā. & inst. qui. mod. toll. oblig. in prin. Acc.

emptor possideat. Erit ergo ex empto actio: nō ut uenditor uacuā possessionem tradat, a cùm multis b modis accidere pōt, ne tradere possit. sed ut si qd dolo malo fecit, aut facit: dolus malus eius ęstimeť.

Verba contractus referuntur ad tempus contractus. Item lacus ius aen habet: secus in flumine. Adde l. vicinus in fin. infra, de aqua pluui. arcen. Bar.

Idē li x respō. LXIX.

Rutilia Polla emit lacum Sabettenem angulariū, c & circa eū lacum pedes decē. quæro nunquid & decem pedes, qui tunc accesserunt, sub aqua sint, quia lacus creuit: an pximi decē pedes ab aqua. Rutiliæ Pollę iuris sint? Proculus rn̄di: Ego existimo eatenus lacum, quē emit Rutilia Polla uenisse, quatenus tunc fuit, d & circa eum e decem pedes, qui tunc fuerunt: nec ob eam rem, q lacus postea creuit, latius eā possidere debet, q̄ emit.

Licinus Rufinus lib viij Regula LXX.

Liberi hoīs † emptionem contrahi posse plerique existimauerunt, f si modò inter ignorantes id fiat. Quod idem placet, ēt si uenditor sciat, emptor aūt ignoret. Quòd si emptor sciens liberum esse, emerit: nulla emptio contrahitur. g

Quibus mensuris mensuretur; est in arbitrio contrahentium. Bar.

Papyrius Iustus lib j. Constit. LXXI.

IMperatores Antoninus. & Verus August. Sextio † Vero in hæc uerba rescripserunt. Quibus mensuris aut pretijs negotiatores uina cōpararent, in ꝯhentium ptāte h esse. Neque enim quisquam cogitur uendere, si aut pretium, aut mensura ei displiceat: præsertim i si nihil contra consuetudinem regionis fiat.

Pacta super accidentibus vel naturalibus contractibus ex interuallo apposita ad exceptionē tantum prosunt, si apponantur super substantialibus, ad actionem prosunt. Bar. & Bal.

Papinianus l.b. x Quæstionum. LXXII.

PActa conuenta, quæ postea k facta detrahunt aliquid emptioni, contineri ꝯtu uidentur: quæ uerò adijciunt, cre-

b Mulus. maxime. nam & si tradere possit, non tenetur actione ex empto ut tradat: licet quidam dicant contra: sed rei uind. ut sup. de rei uindic. l. si ager. Acc.

Rutilia. CASVS. Mulier quædam quæ uocabatur Rutilia, emit quendam lacum angulatem Sabbatenem (id enim lacierat nomen, tractū a multitudine angulorum, uel angulorum quæ in eo fundo erant) & iuxta lacum illum x. pedes terræ qui sub aqua non erant tempore uenditionis. Dicitur, si creuit postea lacus: quod nō potest alios decem pedes habere: cum non emit illos decē pedes terræ, quia uidetur emisse eos, qui tunc erant. unde licet postea creuerit lacus, & inundauerit illos decem pedes, non debet Rutilia ulterius latius possidere quàm emit. Viu.

c Angulatiū. quia multos habet angulos. si habea angulorum: ideo est, quia multas hēt angulas prima uerior est.

d Tunc fuit. cum uenditio esset contra: & sic tempus cō tractus inspiciunt. sic supra, de ser. ur. prædi. l. sed quæ loca. & inf. de hæc. uel act. uen. l. ij. §. j.

e Eum. s. lacum. Siue enim lacus crescat, siue erare scaturicino neque accedit, neque decedit: vt inf. de aqua plu. arcen. l. uicinus. §. si. Acc.

Liberi. CASVS. Venditio liberi hoīs ualet inter ignorantes, si uenditor & emptor credant eū seruum. idem si emptor credat, licet uenditor sciat eum liberum: sed si emptor sciat non ualet uenditio. Vi.

f Existimauerunt quo ad obligationem. ut instit. eo. §. fi. Secus in stipulationibus: vt inst. de inutil. stip. §. j. & est ratio: quia in stipulationibus dominium debet transire, in uenditione non: vt sup. eo. l. si ita.

g Nulla emptio contrahitur. multo magis non ualet contractus, ubi ambo sciunt: vt arg. eum. sup. eo. l. domum. §. fin. & facit supra eod. l. si in emp. §. hominem liberum. & §. item si emptor.

Imperatores. CASVS. Vendidi tibi frumentum: & conuenimus de certa mensura (cum multæ mensuræ in ciuitate essent) & pretio: puta sterlinguis, cū curratur moneta talis Bon. utrum tali emptioni & uenditioni stari debeat? Et resp. quod sic: quia quicquid conuenit, seruandum est, dum tamen non sit contra consuetudinem regionis. Viu.

h Potestate. s. cū multæ monetæ & mensuræ sint in ciuitate. Acc.

i Præsertim. nam idem & si contra consuetudinem. sic & C. loc. l. circa. & facit supra, de dolo. l. arbitrio. §. de eo. Accurs.

PActa. CASVS. Lex ista facit differentiam inter pacta quæ sunt de substantia contractus, & ea quæ sunt de natura contractus. Primo ponit talem casum. Vendidi tibi prædium: facta uenditione pepigi tecum aliquid ex interuallo: an uires habet pactum quasi incontinenti esset actum, quæritur? Et dicitur q si detrahat obligationi, puta quod sit pactum ut non teneatur de dupla: bene habet uires, & creditur inesse, si autem adijciat aliquid obligationi, puta quia pactum est emptor quod sibi caueatur cum fideiussoribus, uires non habet, neque creditur inesse. Hoc tamen uerū est quantum ad hoc ut emptor ex eo agat: sed tamen in casu licet uires non habeat ad agendum: habebit tamen uires ad excipiendū uenditore agente pro aliquo: ut pro pretio, pro usuris & expensis, uel aliquo alio. hoc in pactis quæ sunt de natura contractus. Sed quæritur quid erit si post uenditionem fuit factum pactum de substantia contractus ex interuallo: puta fuit factum de augendo uel diminuendo pretio? In casu isto qualecunque tale pactum fiat, uires habebit: & creditur recessisse a priori uenditione re adhuc integra. Papinianus. Si uendas mihi fundum: & excipias lacum & publicum: si aliquid ita publicum est, quod tamen in patrimonio fisci fuisset: illa res non intelligitur excepta. Viu.

k Quæ postea. s. ex interuallo. Acc.

† Sabatanem al. Sabatanem.
† Angularium.
† Debet.
† P. F. omisit. vbi omissa est adspiratio ut & aliquando in uerbo habeo, abeo.
† Sexto al. Sextilio.
† Nota istum tex. secundùm Bal. quod consuetudini renūciari pōt & derogari per pactū, quod intellige nisi consuetudo esset prohibitoria per ea quæ nota. in l. j. C. ne fideiussor. uel man. dot. den.

dimus nō inesse. Qđ [a] locum habet in ijs, quæ adminicula [b] sunt emptionis: ueluti ne cautio [c] duplæ præstetur: aut ut cum fideiussore [d] cautio duplę præstetur. Sed quo † casu agente emptore non ualet pactū, [e] idem † [f] vires habebit iure exceptionis, agente [g] uenditore. An idem [h] dici possit, aucto postea, uel deminuto prętio non immeritò quæsitū est: quoniam emptionis substātia † cōsistit ex pretio. [i] Paulus notat: si omnibus integris manentibus de augendo uel de minuendo pretio rursum ꝗue nit, [k] recessum a priore ꝯtractu, & noua emptio [l] intercessisse uidetur.

Quando in uenditione excipiuntur publica, intelliguntur de ijs, quæ sunt in usu publico: non de ijs, quæ sunt in patrimonio fisci. & exceptio non prodest, si res excepta non reperitur, hoc dicit, Sic infra, de leg. j. si quis legauerit fundum.

Papinianus: Illa lege uenditionis facta. *Si qd sacri aut religiosi, aut publici est, eius nihil uenit*: si res non in usu publico, sed in patrimonio fisci erit, uenditio eius ua-

a Quod. C. dictum prædictarum duarum regularum.

b Adminicula. Id est, accidentalia siue naturalia contractus: non autem substātialia, ut subijcit.

c Nec cautio. hæc ad detrahendum.

d Cum fideiussore. Hic ad adijciendum. Nam fideiussores dare uenditor non tenetur, nisi hoc nominatim actum est: ut J. de euict. l. emptori dupla. in prin.

e Non ualet pactum, ut quando est ad adijciendū.

f Idem: Scilicet, pactum.

g Agente. Forte ad ruin & exsa quæ habet emptor ut [illegible], de actioni. empt. l. fundum. §. si rata. Vel ad pretium, uel ad aliquid aliud. Et sic nota, quod quædā seruat emptor excipiēdo, quæ non potest seruare agendo: ut supra, eodē. l. si in emp. §. item.

h An idem. Supra, dixit de naturalibus uel accidentalibus pactis: nūc de substantialibus Accur.

i Ex pretio. Quia sine pretio esse uenditio non potest: ut s. eo. l. ij. §. j. Idem si fiat super re uendita augenda uel minuenda: ut supra, de pac. l. iurisgentium. §. adeo. cum res similiter fit de substantia emptionis, nec sine ea esse possit: ut s. eo. l. nec emptio. Item consensus est de substātia: ut sup. eo. l. ij. & iij. Alia uero quæ ibi dicuntur & fiunt, nō sunt substantialia, cum sine eis possit contractus consistere.

k Conuenit. Ex interuallo. Acc.

l Noua emptio. Ut J. de rescin. uen. l. si quam. Nam quæ postea fiunt, prioribus derogant: ut J. de iure codic. l. dimus. §. licet. Et ut plane habeas, dic pactorū quædam sunt de substantia contractus. ut de augendo uel diminuendo pretio. quędam accidentalia, siue extranea: ut de dando Codicem exemplaris loco, uel quid simile, non attingēs emptionē. Quæ de substātia cōtractus dicimus esse, eadem quidā uocant de naturali: ut s. de pac. l. iurisgentium. §. idem responsum scio. Sed nos pactum de natura dicimus esse, per quod super id quod est naturale: ut de euictione præstanda. Quod autē in accidentalibus dicero, idē in ijs quæ [illegible] naturalibus contractibus intelligas. Item pactorū quędam incontinenti. quædam ex interuallo interponuntur. in continenti. i. cum cōtrahentes uendū ad alia negocia diuerterint. Idem quædam in cōtractibus nominatis quædam in innominatis. Pacta quæ sunt de substātia, quandocunque fiunt, pariunt nouā actionē: ueteri (dicit lo.) sublata, nisi in incontractū agatur: ut hic, & J. de rescin. uen. l. ij. Ego distinguo, utrū incontinenti ut tunc nō tollat, aut ex interuallo uti pactum: ut tūc tollat: [illegible] J. de cond. & damon. l. nō ad ea. Alij dicunt ueterem manere: & secundam ei accidere, nisi aliud agatur: ut s. de pac. l. iurisgentium. §. adeo. & l. si unus. §. sed si pactum. Pacta uero quæ accidentalibus siue naturalibus: si quidē ex interuallo, nullam pariunt actionem, sed exceptionem: ut hic, & s. de pac. l. iurisgentium. §. quinimo. Si autem incontinenti, nouam præscrip. uer. actionem pariunt: &

hoc dicebat Pla. esse uerum, cum sit ad agendum: secus si ad excipiendum. Argu. contra sup. de inust. l. sed & si pos. & J. de liber. leg. l. quod mihi. & C. de dona. ante nupt. l. si cum nata. & ueterem informāt, si quam re pertinet informandam. Interdum enim non reperiuntur ut si contractus sit sub conditione factus, & pure pactū apponit: sicut probari potest ar. l. quę est J. de peri. & cōmo rei uend. l. si in uenditione. Item aliud ar. nam si ego uendidi præsente pretio, & conuenit ut amplius dares, si pluris uenderes: sta tim potest agi ex uenditione: ut s. e. l. hæc uenditio. §. ulti. Sed hic pactū uidetur pretium. s. quod ita conuenisti ex uēditione in factum pendente conditiōe: ergo statim potest agi: ut J. e. l. fundi quod est falsum. Nam non informatur ut possit agi ad id, quod pluris uenderetur. Illud enim fit de cōditione & de fortuna, an pluris uendetur. Alij posuerunt exemplum in donatione: quia ex ea ueteri inte actio non oriebatur, unde non informat, sed hoc exemplum non ualet secundum quosdam: quia sine pactum apponatur facta traditione ex causa donationis incontinenti, dicitur nudū: siue in ipsa donatione. Nā in traditione non potest actio nasci ex pacto: quia nō est uestitum ex eo cōtractu qui prorsus nudus est, pactum enim uestitū ideo ueterē dicitur informare, quia cum prius orta fuerit ad pretiū, additur forma alia ut ad aliud competat. hoc colliges C. de pac. inter empt. & uen. l. ij. & eius concordantijs in casibus. nec datur actio ex pacto incontinenti apposito: ut C. de usur. l. quamuis. & C. de iure dot. l. auia. Et ad idem J. solu. matri. l. quoties & s. de relig. & sump. fu. l. quod si locus. & infra, de ser. expor. l. seruus ea lege. Alij addunt quintum casum: ut C. de loca. l. si tibi. ad nō placet. licet autem pactum ex interuallo, quia nudum, non pariat actionem: tamen est secus in casibus: ut C. de dolo. l. si quis arg. & instit. de actio. §. item prætor. & C. de do. promi. l. ad exactionem & de polli. l. pactum. & de nau. fœ. l. periculu. & C. de usur. l. frumēti. & J. de usur. l. etiam Sed an reuocatio per rei nind datur, si pactum non seruatur? Resp. distingue, an alias est contracturus, & tunc actio præscrip. uerb. & actio ex eo contractu datur, non autem reuocatur: ut C. de rescin. uendi. l. ea conditione. Aut non erant: & tunc si pretium est solutum, reuoco per actionem ex eo contractu: ut C. de pac. inter emp. & uen. l. cum te. si non solutum est uel fides habita, per rei uindi. ut instit. de re di. § uenditæ. In casibus autem tribus & pretio soluto uel fide habita datur rei uind. ut in pacto additionis in diem: ut supra: de rei uind. l. si quis. & J. de in diē additio. l. iiij. §. fi. Item in pacto legis cōmissoriæ: ut C. de pactis inter emptorem & uenditorem, l. cōmissoriæ. Item in alio casu. ut supra, e. l. si quis sub. Vel ibi demum apprehensa possess. Item in contractu donationis datur rei uindicatio: ut C. de donationibus, quæ sub modo. l. prima. Conditio uero ob causam

† al. add quidem. † eodem. † P. F. cum finit.

Quæ siue substantialia, cōtractuū quæ item naturalia, & quotuplicia sint naturalia cōtractuū pulchre Zasius in intellectibus suis singularibus.

Pactorū gen' multiplex est, & eorum uarij effectus.

† hæc gl. sequit Bal. & alij sed fallunt nā netus remanet & eo tanquā renouato agit, nisi contrariū actum probet. l. Gunnus. § pactus. tasl. iurisgent. §. adeo in fi. & Andreas de Iser. nti. q sine regu. col. 3. in vsi. teu. A. Persi.

ſam in nominatis contractibus locum non habet: ut ͞j.de rerum permuta.l.j.ibi,quòd in his,&c.niſi in caſu uno ut in donatio. ut C.de donationibus,quæ ſub modo.l.j.q eſt nominatus hodie: licet olim innominatus:ut dixi ͞s.de pactis.l.iuriſgentium. §.j.licet M. cōdictionem dixerit locū habere in contractibus nominatis. argu.eius q eſt infra, de actio. empt.l. ex empto. §. is qui uina. Sed certe ibi non dicit dari condictionem ad contractum uēditionis:ſed ad contractum attarū qui eſt per ſe: ut C.de fide inſtrumēto. l. contractus. & hoc in contractibus nominatis.in innominatis autem datur actio præſcri. uerb. ad intereſſe:& condictio ob cauſam ad repetēdū q fuit traditum:ut infra, de præſcrip.uerbis. l.naturalis.§.ſi autem rem do. & C. de condic. ob cauſam. l. ſi ut propo-nis. & de rerū permutatione.l.ea. & l.emptionem. & l. rebus.ſed rei uind. non competit,licet pactum non ſequetur in contractu innominato.ut C.de rerum permutatione.l.cum precibus. Item qd dixi quod condictio ob cauſam locum habet in innominatis,uerum eſt in duobus.ſ.do ut des: & do ut facias: & etiam in hoc do,ut non facias.ut C.de condict.ob cauſam. l.ea lege.In alijs autem.ſ.facio ut des,uel facio ut facias,non habet locum:cum facta non poſſint repeti: ut ͞j.de præſcrip. uerbis.l.pe.& ͞s.de condi.indeb.l.ſi non ſortem.§.libertus.ſed præſcrip.uerb.uel de dolo: ut inf.de præſcrip.uerb.l.naturalis.§.ſed ſi facio.

non deſinere eſſe ſacram. fallit autem ſi ab hoſtibus capiatur:ut ͞s.de reli.l.cum loca.Item in uaſis: ut C. de ſacroſan.eccle.authenti.præterea. Secus autem in religioſis:quæ deſinunt, ſi caput hominis transferatur:ut ͞s.de reli.l.antepenul.

lebit: [a] nec uenditori proderit exceptio, [b] quæ nō habuit locum. [c]

Idem li.iij.Reſponſorum. LXXIII.

Ede ſacra terræ motu diruta,locus ędificij non eſt profanus: [d] & ideo uenire nō pōt. [e]

Intra maceriem [f] ſepulchrorū hortis uel cæteris culturis loca pura ſeruata, ſi nihil uenditor [g] nominatim excepit, [h] ad emptorem pertinent.

Clauibus traditis,uidetur tradi poſſeſsio eorum,quæ ſunt ſub clauibus.Itē quo caſu facta traditione à domino tranſfertur dominium,eodem caſu traditione facta à non domino transfertur cōditio uſucapiendi. De hoc plenè in l.Pomponius.§.ſi iuſſu.infra,de acquir.poſſ Barto.

Idem lib. j Definitionum. LXXIIII.

Clauibus traditis, ita merciū in horreis recōditarū [i] poſſeſſio tradita vr̃, ſi claues apud horrea [k] traditę ſūt: quo facto cōfeſtī emptor dominiū & poſſeſsionem adipiſcitur,& ſi non aperuerit horrea. quòd ſi uenditoris merces non fuerint: confeſtim inchoabitur [l] uſucapio.

Actio ex uendito datur etiā ad id quod denenit in pacto in continenti appoſito.Baldus.

Hermogenia lib.ij iuris epitomarum. LXXV.

Qui fundum uendidit,ut eū certa mercede ꝯductum ipſe habeat: uel ſi uēdat ut nō alij,ſed ſibi diſtrahat: uel ſimile aliquid paciſcatur ad complendum [l] quod pepigerunt, ex uendito agere poterit. [m]

Paulus lib vj.Reſponſorum. LXXVI.

Dolia in horreis defoſſa, [n] ſi non ſint nomīatim in uēditione excepta: horreorū uenditiōi [o] acceſsiſſe uideri. [o]

Defenſiones quæ competunt uenditori, tranſeunt ad emptorē,& omnē habētem cauſam, ab eo. Item poſſeßio actoris &

Res ſacra an aliquā do deſinat eſſe ſacra.

[e] Non poteſt. Inter ſcientes, uel ut dominium tāſeat: ut ſupra eodem. lege,ſi in emptio. §. omnium.

[f] Intra maceriē. Id eſt, parietem de lapidibus ſine cemento: ut ͞j.de uerbo.ſigni. l. quæ ad iuris.§ paries.

[g] Venditor.Scillcet totalis prædij.

[h] Excepit. Scilicet,uenditor de maceria: licet exceperit ſepulchrum. C.de relgio.l.ſi ſepluchrum.Acc.

Clauibus. CASVS. Si aliquis uendat mihi res cōſtitutas in horreis & tradat mihi claues: uidetur mihi tradidiſſe poſſeſſionē mercium,ſi tradat mihi claues iuxta horrea, & intelligas me eſſe nactum merces & dominium, ſi uenditor fuit dominus ſi autem non fuit dominus,paratur mihi cauſa uſucapionis.Bartolus.

[i] Horrea. Hoc propter uiſum: ut ͞j.de acquit.poſ.l.j. §.pen.& l. q meo. §.uenditorem. qui uſus eſt unus de corporalibus ſenſibus.& ſic non obſt. infra, de acquirenda poſſeſſ. l. quemadmodum. Acc.

[k] Inchoabitur. Eſt enim generale ut ubi dominus tradens dominium transfert, ibidem non dominus præſtet cauſam uſucapionis:ut hic,& Inſtit. per quas perſonas no.acqui.§.ex his.& facit infra, de acquir. rerum do.l.qua ratione.§.item ſi quis. & inſti.de rerum diui.§.item ſi quis.Accur.

[a] Valebit.Id eſt, non intelligitur exceptus. Sed uidetur non ualere ſine principis conſenſu:ut ͞j. de leg. j l.apud Iulianum. §. ſi. quæ eſt contra. Solu. ibi erat redacta ſub procuratore Cæſaris,hic non.unde tenet hic contractus:ut ſup.eo.l.ſed Celſus. ibi non tenet: ut Inſtitu.de inuti.ſtipu.§.1.

[b] Exceptio. Quam fecit,ſi quid ſacri,&c.ut in prin. huius.§.

[c] Locum.Pro huiuſmodi re. Acc.

Ede ſacra. CASVS Eccleſia deſtructa locus manet ſacer,& ideo uendi non poteſt. Infra. Aliquis uendidit mihi fundum in quo ſepulchrum eſt,& materia uel murus quidam qui circumdabat ſepulchrum: omnia pertinent ad emptorē,ſi nihil ſit exceptū. Vi.

[d] Non eſt profanus.Id eſt,non deſinit eſſe ſacer: ut ͞s.de rerum diuiſio.l.in tantum. §.ſemel autem.& inſtitu.de rerum diui.§.ſacra ſunt. Et ſic no. rem ſacrā

Qui fundum. CASVS Vendidi tibi fundum: & cōuenit ut mihi locares uel cōuenit ut ſi cōtingeret te uendere,nulli uenderes, niſi mihi, ut fiat q conuenit, agetur ex uendito. Lex, dolia. plana eſt in prin. Eum Vendidiſti mihi fundum,deceſſi hǣrede relicto:eiſdē defenſionibus utetur hæres, qbus & tu. Item uti poteſt pſcriptione decennali & uicennali ſi uelis continuare tempora mea cū temporibus tuis.

[l] Ad complendum. Vel ad intereſſe, ſi hoc actori placuerit:ut ͞j.de noui,ope nun l.ſtipulatio.§.ſiue.

[m] Poterit. Vt ͞j.de act.emp.l.ſtenlis.§.ſi tibi.& C. de pact.inter emp.& uend.l.j.& ij.& ͞j.e. l.fund. Ac.

[n] Dolia. Defoſſa. Id eſt, affixa:ut ͞j. de act. emp. l.granaria.& l.pe.§.ſi.Acc.

[o] Videtur.cōtra ͞j.de ac.emp.l.fundi.in pri.Sol.ut ibi. Sac.

[i] P.F. ceſſionarum.

[i] P.F. cuſſiſſe.

successoris iungitur ad praescriptionem implendam. Bart.

Eum, qui in locum emptoris successit, [a] iisdem defensionibus uti posse, [b] quib. uenditor [c] eius uti potuisset: [d] sed & longae possessionis praescriptione, [e] si utriusq; [f] possessio impleat tempora constitutionibus statuta. [g]

Paria vel similia sunt non esse, & non apparere. Et nota quòd lapidicina dicitur vbi lapis caditur, non vbi cadi potest. Bartolus.

Labo. li. iiij. ex posterio. Labeonis. LXXVII.

In lege fundi uendundi, lapidicinae i eo fundo, ubicunq; essent, exceptae erãt: & post multũ tpis in eo fundo repertae erãt lapidicinae eas quoq; uẽditoris esse Tubero respõdit. [h] Labeo referre, quid actũ sit. Si non appareant: non uideri eas lapicidinas esse exceptas. Neminem enim nec uendere nec excipere, quod non fit: [i] & lapidicinas nullas esse, nisi quae appareát & caedantur. aliter interpretantibus, totum fundum lapidicinarum fore, [k] si forte {in} toto eo sub terra esset lapis. {&} hoc probo. [l]

Labeo li. iiij posteriorũ à Iabo. Epit. LXXVIII.

[a] Successi.i. id est, haeredem emptoris. Vel dic qui ab eo emit.

[b] Vti posse. s. dicendum est.

[c] Venditor. i. qui uendidit praedecessori suo. uel dic sibi. Accur.

[d] Potuisset. ut supra de pac. l. si tibi. §. pactum.

[e] Praescriptione. s. poterit uti emptor uel haeres.

[f] Vtriusque. s. uenditoris & emptoris siue haeredis: vt hic & C. de praescript. lon. temp. l. super longi & inf. de usuc. pro empt. l. ij. § emptori. & inf. de diuer. & temp. praescri. l. de accessionibus. & C. de eui. l. emptori. & C. de usu. trans. l. j.

[g] Statutum. decẽ uel uiginti annorũ.

In lege. CASVS. Vendidi tibi fundum, & lapidicinam excepi. postea inuentae sunt lapidicinae: uenditori non emptori eas cedere dicit Tubero. Labeo corrigendo dicit: vt consideretur quid actum sit si non appareant illae lapidicinae, solum uideantur exceptae quae apparuerunt tempore contractus. quod si aliud diceretur, contingeret absurdum: ut si totus fundus plenus esset lapidicinis, deberet totus cedere uenditori: & sic esset absurdum. Vi.

† *Vbique.* in F. F. pro ubicunq;.

[h] Tubero respondit. sed male.

[i] Quod non fit. No. ad ea quae apparent, huiusmodi pacta referuntur, non ad futura quae poterunt apparere: ut hic, & sup. de serui. urba. praedi. l. si sestultus. & int. de pig. l. si fideiussor. §. Lucius. & de pet. haer. l. legi. de pact. l. tres fratres & de transact. l. cum Aquiliana. & inf. de damno infe. l. damni. §. si is qui. & inf. de bas. uen l. ij §. j & de acq. pos. l. locus certus. in fin. Sed arg. contra sup. de ser. urb. praed. l. enim qui. & sup. depo. l. j. §. si cista. Acc.

[k] Forte. uenditoris, dicendũ est, quod est absurdum. Et sic not. infinitatem uel nimietatẽ uitandã: ut arg. inf. de leg. iij. l. fidei. §. si quis decẽ. & C. de sac. san. ecc. l. fina. uel dic fore lapi. & sic uẽditoris. quò d in idẽ recidit. Acc.

Infinitas uitãda est.

[l] Hoc probo. quod est absurdum, ut dixi. Vel dic probo, scilicet dictum Labeonis.

Fistulas. CASVS. Si uendo domum, & dixero quod fistulae accedant. quaeritur an castellũ. i. aedificium quoddam ex quo fistulis aqua ducitur. accedat uenditioni? Di quòd sic: licet non sit dictum de hoc aliquid in pacto uenditionis. Fundũ. Quidam emit fundũ a Titio

Fistulas emptori [m] accessuras in lege dictum erat. quaerebatur, an castellum, ex quo fistulis aqua duceretur, accederet? Respondi: apparere id actum esse, ut id quoq; accederet, licet scriptura [n] non contineretur.

Tutor rem sibi debitam potest tradere sibi ipsi. Bar.

Fundum ab eo emisti, cuius filij postea tutelam administras, † nec uacuam † accepisti [o] possessionem. Dixi, te tradere tibi possessionem hoc mõ posse, ut pupillus & familia eius discedat de fundo, & tunc demũ tu ingrediaris in possessionem. [p]

† F. F. administrans

† F. F. nequaquam. & sic legitur in C. Theodo. libro. 8.

Facit tex. iste quòd licet sit soluta quantitas pro parte, non tamen dominium acquiritur pro parte. non enim alienasset, nisi totum alienasset. argu. infra, de sol. si rem. unde fructus debet habere emptor pro rata, quando soluit pretium: vt infra, de fundo data. l. fi. Bar.

Qui fundum ea lege emerat, ut soluta pecunia traderetur ei possessio, duobus haeredibus relictis, decessit. Si unus omnem pecuniam soluerit: partem [q] familiae erci. iudicio seruabit. Nec si partẽ soluat, ex empto cũ

neq; accepit uacuã possessionem fundi. factus est postea tutor filij Titij. poss. sibi tradere põt ipsemet, hoc modo ut pupillus & eius familia discedat de fundo, & tunc ipse ingrediatur. Qui fundum. Titius emit fundũ, & conuenit ut soluta pecunia traderetur sibi uacua pos. fundi decessit duobus haeredibus relictis. si unus de haeredibus offerat totam pe. bene poterit petere pdiũ, & partẽ pecuniae a cohaerede. recuperabit per iudicium fam. er. si suam partem offerat, ex empto non aget, propterea quod ita contractũ sit a alienũ, qd diuidi non põt. Frumenta. Vẽdidisti mihi frumenta in haec uerba, si tempestate aliqua corrumpãtur, hoc te praestaturum. quaeritur, an tenearis? Et distinguitur, aut accedit solitatẽpestas, aut insolita. primo casu non teneri. secundo sic. Vin.

[m] Emptori. scilicet fundi.

[n] Licet scriptura. uel etiam in pactis: ut hic. & supra, eo. l. qui fundum. § in lege. & inf. de ac. emp. l. fundi § si.

[o] Accepisti. s. a patre. Acc.

[p] In possessionem. & sic pupillus desinit possidere, & tu incipis. secus si ipse tantum exiret tu autem non acciperes: quia non amittit possessionem: & sup. de dolo. l. cum quis. quae est contra. Item in tali acceptione possessionis non est decretum necessarium, cum ex uoluntate fiat defuncti: ut C. qñ decr. opus non est l. j. Item not. hic autem authoritas in re sua. sic & J. de auto. tut. l. j. & de admini. tu. l. quoties. §. non. antũ. & supra, de neg. gest. l. diuortio. §. illud. an autem hodie corrigitur. hic §. cum debitor uel creditor non possit sibi tutor? Potest dici, quod sic: ut in auth ut ij qui oblig. perhi. res mi. §. j. col. vj. Acc.

Authorat. in re sua quis põt.

[q] Partem. scilicet pecuniae.

Non

uenditore aget: quoniam ita contractum æs alienũ diuidi non potuit. a

Qui suscipit in se casum fortuitum, non tenetur de casibus communiter contingentibus. Vel aliter, Casus fortuitus intelligitur inopinatus, non ex consuetudine ueniens. Bar.

Frumenta, quæ in herbis erãt, cùm uendidisses: dixisti te, si quid ui aut tẽpestate b factũ esset, præstaturum. ea frumenta niues corruperunt. si immoderatæ c fuerunt, & contra consuetudinem tẽpestatis: agi tecum ex empto poterit.

Pactum est loco priuij. Bald.

Iabole. lib. v. ex poste rio. Labeonis LXXIX.

Fundi partem dimidiam ea lege d uendidisti, e ut emptor alteram partem quam retinebas, annis x. certa pecunia in annos singulos conductã habeat. Labeo & Trebatius negant posse ex uẽdito, ut id quod conuenerit, fiat: ego contra puto: si modò idcirco uilius fundum uendidisti, ut hæc tibi conductio præstaretur. nam hoc ipsum pretium fundi uidetur, quod eo pacto uenditus f fuerit. eoque iure utimur.

Labeo lib. v posteriorum à Iabol. Epito. LXXX.

Cum manu sata in fundi uenditione excipiuntur & non quæ perpetuò † sata sunt, excipi uidentur, sed quę singulis annis seri solent, ita ut fructus eorum tollantur. † nam aliter interpretantibus uites & arbores oẽs exceptę uidebuntur. g Huius rei h emptionem posse fieri dixi. † *Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta sunt, vt ea mihi ita habere liceat:* i deq; ea re ex empto agi. k Sylua cędua in quinquẽnium uenierat. quęrebatur cum glans decidisset, utrius esset. Scio Seruium respondisse, primũ sequendum esse, quod appareret actum esse, quod si in obscuro esset: † quęcunque glans ex his arboribus, quę cęsę non essent, cecidisset, uenditoris esset: ea † autem quę in arboribus fuisse eo tempore, cum hę cęderentur, l emptoris.

Nemo põt uideri eam rem uendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est: aut aliud genus cõtractus. m

Pactum simile legi commissoriæ reprobatur inter creditorem & debitorem, non inter debitorem & tertium. Bar.

Scęuola libro vii. Digestor. LXXXI.

Titius cùm mutuos acciperet tot aureos sub usuris dedit pignori siue hypothecę prędia, & fideiussorem Lucium, qui promisit, intra triennium proximum se eum liberaturum, quòd si id non fecerit die suprascri-

a Non potuit. & ideo merito habuit locum actio familiæ ercisc. ut diximus supra, fa. ercis. l. hæredes. §. non tñ.

b Tempestate. s. ualida præter consuetudinem regionis. nam de solita non uidetur actum.

c Si immoderatæ. si obligat se ad insolita, non ideo tenetur ad solita: ut hic. & econtra si obligat se ad solitum, non ideo tenetur ad insolitum: vt arg. C. de pig. act. l. quæ fortuitis. Acc.

Fundi. CASVS Si uendo partem fundi, ut emptor aliam partem cõductam habeat: iuriscons. dicit agi posse ex uendito: quia propter hoc uideor minus accepisse. Viu.

d Lege. i. pacto.

e Vendidisti. quod semper pręsumitur: ut infra, de fer. expor. l. si uenditor. §. fi. in fi. & facit sup. pro soc. si non fuerint. §. j. sed argum. contra C. de usur. l. si ea pactione.

f Venditus. s. pro decem. Vel dic quod nullum aliud pretium fuit nisi merces conductionis: vt infra de action. emp. l. Titius. §. j.

Cum manu. CASVS. Vendidisti mihi fundũ, & excepisti sata: an illa uideantur excepta, quæ omni anno seminari solent: non quæ in perpetuum? Dicitur quod sic, alioquin si uineæ essent in eo fundo, exceptæ uiderentur: quod esset absurdum.

Huius rei. Habebam tignum proiectum e domo mea in domum tuã: emi seruitutẽ ut sic immissum habeam: an ualeat talis uenditio? Et resp. quod sic.

Sylua. Vendidi tibi syluam quæ de quinquennio in quinquennium consueuit cædi. glans quæ decidit, cuius sit: an emptoris, an uenditoris, quæritur? Et resp. quod considerat quod actum est. si non appareat quòd actum est, glans quæ deciderit ab arbore non cæsa, cedat uenditori, & cæsa emptori. Rõ diuersitatis est: quia cũ uenditur cædua, ea tñ pertinent ad emptorem quæ cæduntur. Nemo. Vendidi tibi, equũ sed pepigi ne dominium ad te transferet. an sit emptio? Dicitur quod non. Viu.

g Exceptæ uidebuntur. quod est absurdum. Et sic not. quod ambiguum pactum pro emptore interpretatur. Et est ratio secundum Ioan. quia uenditor apposuit. Vel uidetur apposuisse cum eius gratia fiat, etiã si emptor dicat: vt sup. eod. l. si in emptione. in prin. Vel dic quod nõ est obscuritas aliqua: nam arbores & uites nõ sata, sed plantata dicuntur: ut institut. de rer. diu. §. si Titius. & §. qua ratione. Acc.

h Huius rei. id est huiusmodi generis rerum.

i Liceat. q. d. uendis mihi seruitutem tigni immittendi, uel immissi sustinendi. Acc.

k Agi. s. posse dicendum est.

l Cædentur. Et est ratio: quia cum sit cædua, & uendatur ut cædatur: ea tantum pertinent ad emptorem quæ cæduntur.

m Genus contractus. puta pignoris uel emphyteusis, uel commodatum, uel depositum: in quibus dominium non transfertur. C. commod. l. pe. & depo. l. licet. §. j. & facit sup. eod. l. nuda, & inf. de dona. l. in ædibus §. fi. Acc.

Titius. CASVS. Titius accepi[t] certos sub usuris obligauit prædia pignori. & dedit fideiussorem: & conuenit cum eo ut intra triennium proximũ eũ liberaret: & nisi hoc ipse faceret & fideiu. solueret pecuniam creditori, quod ipse fideiussori pignori accepta haberet empta. quæritur si fideiussor non fuit liberatus, & soluit, an habeat empta? Rñ. quod sic. si conuenit ut non in causam obligationis hẽret pignora: sed sub conditione contracta fuit emptio. Lucius. Promisi tibi c. colbec de fundo meo. si uendo illum, an emptor debeat præ-

† P. F. tollatur.

† al. add. scilicet.

† al. add. eas.

† P. F. am.

[illegible]

ftare centum coibes? Et rñ. φ non personaliter. Vin.

a Obligationis. Exiftente conditione. At fine pacto non poteft fideiuffor emere: ut s. mand. l. fi mandato. §. j. & facit j. de pign. l. fi fundus. §. fi. Sed contra. C. de pac. pign. l. j. & fi.

b Nõ effe. Scilicet pfonaliter, cũ pfonalis obligatio non fequatur fundũ, vt infra, ad Treb. l. j. §. fi hres & s. de iud. l. fi fideicõmiffũ. §. tractatũ. Sed an fundus fit obligatus, hic nõ dicit. & fic nõ eft cõtra. s. d ufu fru. l. hactenus. & l. fi pẽdentes. §. fi qd cloarij. Vel fi dicas hoc prædiũ non obligatũ, adhuc tamẽ non contradicetur, q illud in fpecialib. & fauorabilib. pftatio nib. loquit: ut puta alimentis, uel reipublicæ: hic vero non de talib. Itẽ facit s. de annuis lega. l. Cu ius. uel hic de iure fcripto. Item contra j. de ali. leg. l. ij. Sol. ut ibi. Acc.

† P. F. cre ditoribus.

† P. F. habeat.

pta, & foluerit debitũ fideiuffor creditori, iufsit prædia empta effe, quæ creditori obligauerat. Quæro, cũ non fit liberatus Lucius fideiuffor a Titio: an fi foluerit creditori, empta haberet fupraſcripta prædia? Rñdi, fi non ut in càm obligationis, a fed ut empta habeant † fub ↄdõne emptio facta eft ↄ̃ctam effe obligationem.

Obligatio perfonalis non fequitur fundi poffefforem. Rar.

Lucius Titius ꝓmifit de fundo fuo centum milia modiorum frumenti annua pftare {pro} prædijs Caii Seii. poftea Lucius Titius uendidit fundum additis uerbis his, *Quo iure, quaque conditione ea prædia Lucij Titij hodie funt, ita veneunt, itaque habebuntur,* Quæro an emptor Caio Seio ad præftationem frumẽti fit obnoxius? Refpondit, emptorem Caio Seio fecundum ea, quæ proponerentur, obligatum non effe. b

DE IN DIEM addictione.

Supra in genere dixit de pact. inter emp. & uen. nunc fpecialiter de quodam, fcilicet addictionis in diem: vt vendo tibi rem hoc pacto, quòd fi aliquis intra diem talem meliorem conditionem attulerit quod fit inempta.

TITVLVS II.

DE IN DIEM addictione. †

† Vide q̃ ſ hũc ti. fcripfit Anto. Aug. li. ij. emendati. ca. 3.

I N diem. CASVS. Cum fit uenditio, fub pacto addictionis in diem, queritur an uenditio fit conditionalis: uel pura. & refert quid actum fit, quia fi dicas. fi alius offerat mihi meliorem conditionem, fit inempta: pura confiftit emptio: fed refoluitur fub hac conditione, fi alius, &c. & interim dominus emptor eft: ut fupra de rei uindi. l. fi quis. & fructus percipit, & rem ufucapit: & res interim periculo fuo perit. Si uero dicatur fic: perficiatur emptio, fi non offeratur melior conditio, eft cõditionalis, & interim uenditor eft dñs: emptor uero neq; ufucapit, neq; fructus fuos facit: & piculo venditoris res interim perit.

c Meliorem. Melior dicitur: ut j. eo. l. enim qui. §. fi.

d A domino. i. ab emptore qui interim eft dominus, fecundum quofdam: licet male fecundum alios: quia fub conditione fuit facta & ideo nõ fuit dominus medio tempore: ut j. l. prox. Dic ergo a domino, id eft, a venditore. prima placet: ut infra. l. proxi. nota.

e Abeat. Id eft, recedat.

f Voties. Refoluitur. vt & in fimili cafu: ut s. de cõtrah. em. l. iij. Ac.

Paulus libro quinto ad Sabinum. I.

I N diem addictio ita fit, *Ille fundus centũ efto tibi emptus: nifi quis intra Calẽdas Ianuarias proximas meliorem* c *conditionem fecerit, quò res a domino* d *abeat.* e

Vlp. lib. xxviii. ad Sab. II.

Q Voties fundus in diem addicit, utrũ pura emptio eft, fed fub ↄdõne refoluitur: f an uerò conditionalis g eft magis emptio quæftionis eft? Et mihi uidetur verius, intereffe quid actum fit. Nam fi quidem hoc actum eft, ut meliore allata conditione {ab emptione} difcedatur; erit pura emptio, quæ fub conditione refoluetur. Sinautem hic actum eft, ut perficiat emptio, nifi melior ↄdõ, afferat; † erit emptio ↄdõnalis. Vbiigit (fm φ diftinximus) pura uẽditio eft; Iulianus fcribit hunc, cui res in diem addicta eft, & ufucapere poffe, & fructus & accefsiones lucrari, h & periculum i ad eum pertinere, fi res interierit.

† P. F. afferatur.

g Conditionalis. Quid ergo fi nõ appareat? Rñ. attende verba. nã fi ita dicat: fit inẽpta, uel difcedat ab emptione fi alius meliorẽ cõditionẽ attulerit: pura eft, fed refoluitur fub cõditione: ut hic, & j. de lege cõmiff. l. j. & ij. & hoc innuit verbũ difcedere, uel inempta effe, quafi voluerit eam femel emptã effe. Sed fi dicat. vẽdo, nifi alius, &c. uel fic, fit tibi empta, nifi alius, &c. quia vbi verba plenius tẽporis ponunt, ftatĩ pficiunt emptionẽ. quod enim de præfenti eft uel de præterito, non eft in fufpenfo quo ad effe fuũ: eft tamen in fufpenfo, quo ad refolutionem, quæ inducitur verbis fequentibus. fcilicet nifi, &c. ut j. ꝓ empto. l. ij. §. fi in diẽ. & s. eo. l. j. Si autẽ verba ponãtur quæ fufpẽdunt uel fufpẽdere poffunt emptionẽ nec denotẽt eius perfectionem ut fic pficiat empt. nifi, &c. uñ uerbum perficiatur, eft extẽfiuum, hoc eft cõditionale: ut hic, & j. de act. & obligat. l. obligationũ fere. §. conditio. In vltimis uero voluntatibus fiue a principio fub conditione legetur, fiue pure legatum fub conditione adimatur idẽ eft: quie femper eft conditionale: ut infra de condi. & demonftr. l. quibus. §. quidam Titio. & de adimen. leg. l. fi legatum pure. & infra de lega. 1. l. fideicommiffa. §. fie fideicommiffum. Accur.

h Lucrari. Nifi aliam poftea meliorem afferat conditionem: ut infra. eo. l. item quod dictum. Accur.

i Et periculũ. Sic & inf. de pfcrip. uer. l. apud Labeonẽ. §. j. dominus enim eft interim, ut s. de rei uin. l. fi quis. & inf. eodẽ. l. fi ex duob. §. fed & Marcellus. Sed quid fi conditionalis fit? Refpon. poteft in periculo aliud dici: fcilicet ut periculũ. nõ pertineat ad emptorem, nec etiam fructus, fed ad venditorẽ: ut. inf. de peri.

& commodo rei uenditæ. l. quod si pendente. Sed cum pereat eo momento quo certum fit alium non allaturum meliorem conditionem, non spectat periculũ ad uenditorem: arg. inf. de uerb. oblig. l. in illa. & l. cum stipulamus. circa prin.

facta fuit uenditio: hic pure facta fuit ut sup. l. ij. in f. Vel quo ad Falcidiam computatur: ibi in bonis uenditoris.

Paul. lib. v. ad Sab. III.

Quoniam post interitum [a] rei iã nec adferri posit melior conditio.

Vlpianus lib. xxviij. ad Sabinum. IIII.

Vbi autẽ cõdõnalis uẽditio est: negat Põponius usucapere [b] eum posse, nec fructus ad eum pertinere.

Perempta re principaliter vendita non admittitur addictio super fructib. sed super alia re secum vendita principaliter admittitur. Ba.

† Idem Iulianus lib. xv. quærit. V.

Si res in diem addicta intercideritᵹ uel ancilla decesserit: an partus uel fructus eius noie † addictio admitti põsit? & negat admittendam addictionem: quia alterius rei quàm eius, quæ distracta est, non solet [c] addictio admitti.

† Idem Iulianus eodem lib. scribit. VI.

Si ex duobus seruis uiginti uenditis, & in diem addictis, alter decesserit; deinde unius nomine qui superest, emptor extiterit, qui supra uiginti promitteret: an disceda tur a priore contractu? Et ait dissimilem esse hanc speciem partus speciei [d] & iõ hic discedi a priore emptione, & ad secũdam † perueniri.

Resoluto iure emptoris per pactum addictionis in diẽ, resoluitur ius eius, qui ab eo recepit. B.

Sed & Marcellus li. v. Digestorum scribit: pure uen[d]ito, & in diem addicto fundo, si melior conditio allata sit, rẽ pignori esse desinere, [e] si emptor eum fundum pignori dedisset. Ex quo colligitur, ꝙ emptor medio tempore dominus est: [f] alioquin nec pignus teneret.

Qui emit rem purè sub pacto addictionis in diem: habet interim actiones competentes ratione rei, quas cedere tenetur.

† Idem Iul. li. xlviij. Digestorum scribit. VII.

Evm qui emit fundũ in diem, † interdicto, Quod ui, aut clam, uti posse. nam hoc interdictũ ei competit, cuius interest opus non esse factum, Fundo aũt (inquit) in diem [g] addicto, & commodum & incõmodum omne ad emptorem pertinet antè, quàm uenditio transferatur: & ideo si quid tunc ui aut clam factum est (quãuis melior conditio allata fuerit) ipse utile [h] interdictum habebit: sed eã actionem, sicut fructus (inquit) quos perceperit, uẽditi iudicio præstaturũ. [i]

Non committitur pactum ad dictionis in diem nisi verus emptor existat, & meliorem afferat conditionem.

Cùm igitur tunc recedatur ab emptione, ubi purè contrahitur: uel tũc non impleatur, ubi sub conditione fit, cùm melior cõditio sit allata: si falsus [k] emptor subiectus

a Quoniã post interitũ. De quo supra proxi. diximus. Acc.

b Vbi aũt. Vsucapere. ut j. pro empt. l. ij. §. si sub conditione. Sed si conditio deficiat, nunquid utetur uẽditor accessione tẽporis, quo fuit apud emptorem? Respo. sic, & in ista, de acq. possess. l. Pomponius. §. si is qui precario. Acc.

Si res in. CASVS. Si ancilla uẽdatur sub pacto addictionis in diem: an addictio extendat ad partum? Respo. quod non: quia alterius rei, &c. Idem est de fructu rei quę interijt post uenditionem factam sub pacto addictionis in diem. Vin.

c Nõ solet. Id est, non debet. Acc.

d Si ex duob. Partus speciei. de qua modo sup. proxi. diximus.

e Desinere. Not. desinere pignus: ut hic, & j. quib. modis pign. uel hypot. sol. l. iij. Sed cõtra. infra. de ædil. edic. l. bouem. §. pignus. Sol. ibi emptor ex uoluntate redhibet: hic ex necessitate. Item not. quod ex solo pacto dominiũ rei transfertur. sicut & supra, de rei uin. l. si quis hac. Sed cõtra. C. de pac. inter empto. & uen. l. qui ea. Sol. ibi nõ fuit pactum legis cõmissoriæ uel addictionis in diem, sed quoddam aliud: & iõ dominium per pactũ non transferri: ut C. de pact. l. in traditionibus. Acc.

f Dominus est. Imo uidetur in bonis uenditoris, ut j. ad leg. Fal. l. statuliberi. quæ est contra. Sol. ibi sub cõdõne

Evm qui. CASVS. Si in re in diem addicta aliquis ui uel clam ædificauerit: an emptor habeat interdictum? Et respon. quod sic: sed allata meliore conditione illud interdictum uẽditori cedet actio ne ex uendito, quẽadmodum cæteros fructus. Melior. iste respicit superiora. Dictum erat supra eadem l. quod emptio prior resoluitur meliori allata conditione. quæritur ergo quãdo melior conditio uideatur adferri? Et dicit Iurisconsul. quod melior adfertur conditio cum pretium additur: uel cum facilior solutio offertur. Idem est si persona magis idonea accedat ad emptionem. Idem est si leuioribus conditionibus emptor accedat: qui forta sati da tionem non petet. Arg. generaliter ꝙ idem est dicendum ubicunque allata cõditio proficit uenditori: quia licet uilius pretium offeratur emptori: ea tamen sibi remittuntur quæ grauiora uidentur. Quod dicitur fructus manere penes emptorẽ priorem interim perceptos, locum habet cum secundus emptor non accedat: alias enim ad secundum emptorem pertinent. Et hoc dicit cum duabus legib. sequentibus usque ad §. si quis.

g In diem. Resoluẽda emptione, Ac.

h Vtile, id est, efficax: ut j. quod ui aut clã l. Is qui in puteum. §. si fundus.

i Si falsus. Id est, simulator: quia licet emere sibi nollet, simulabat tamẽ. unde nullus dicitur emptor: ut s. tit. i. l. nuda & j. de uerb. sign. l. Paulus.

Subiectus a uenditore. Acc.

Non

† In F. F. θεμάτιον est præcedentis capitis.

† P. Fl. idem.

† In P. F. adiectio, & paulo post adiectionẽ. & recte meo iudicio.

† Nec hic initiũ est capitis sed §. est præcedentis. Dominiũ an solo pacto trãsferatur.

† F. F. Secunda.

† In F. Fl. θεματ. non est capitis pcedentis.

† F. F. uigesimo.

al. add. ad dictum.

† Præstaturus est.

sit: eleganter scribit Sabinus. priori rem esse emptam: quia non uideatur melior conditio allata esse. non existente uero emptore. Sed & si existat alius emptor, meliorem tamen conditionem non adferat. æque dicendum erit proinde haberi, ac si non existeret,[a]

Nota istum §. ex quo declaratur optime, quando dicatur melior conditio adferri. & tene ipsum menti. Bald.

Melior autem conditio adferri uidetur, si pretio sit additum. Sed & si nihil pretio addatur, solutio tamen offeratur facilior[b] pretij, uel maturior: melior conditio adferri uidetur. Præterea, si locus opportunior[c] soluendo pretio dicatur, æque melior conditio allata uidetur, & ita Pomponius li. ix.† ex Sab. scribit. Idem ait: & si persona idonεior[d] accedat ad emptionem, æque uideri meliorem conditionem allatam esse. Proinde si quis accedat eiusdem pretij emptor, sed qui leuioribus emat conditionibus, uel qui satisdationem nullam exigat: melior conditio allata uidebitur. Ergo idem erit dicendum,† & si uiliore pretio emere sit paratus, ea tamen remittat, quæ uenditori grauia erant in priore emptione.

Pomponius lib. ix. ad Sabinum. VIII.

Qvicquid enim ad utilitatem uenditoris pertinet: pro meliore conditione haberi debet.

Vlpianus libro xxviij. ad Sabinum. IX.

Item quod dictum est,[e] fructus interea captos emptorem priorem sequi: toties uerum est, quoties nullus emptor existit qui meliorem conditionem adferat, uel falsus existat. Si uero extitit emptor posterior: fructus refundere priorem debere constat uenditori.[f] & ita Iulianus li. xlviij. Digestorum scribit.

Si melior conditio sit allata tertio, conditio statim resoluitur & fructus ad uenditorem redeunt. sed si prior emptor adhuc adferat meliorem, præfertur secundo. & noua emptio contrahitur. nec fructus recuperat, nec est res addicenda secundo emptori, nisi tertio rato priori, si meliorem adferre uult h.d. usque ad l. Sabinus.

Si quis extiterit, qui meliorem conditionem adferat. deinde prior emptor aduersus eum licitatus sit, & penes eum emptorem manserit[g] dubitari poterit, utrum fructus[h] ipse habeat, quasi nulla meliore conditione allata: an uero uenditoris sint: licet eadem sit persona quæ meliorem conditionem attulerit.[i] Quod ratio facere[k] uidetur. interterit tamen quid acti sit & ita Pomponius scribit.

Paulus libr. v. ad Sabinum. X.

Licet autem uenditori meliore allata conditione addicere posteriori, nisi paratus sit plus adijcere prior.

Idem lib. xxxiij. ad edictum. XI.

Necesse autem habebit uenditor meliore conditione allata priorem certiorem facere emptorem, si ut quod alius addidit,† ipse quoque adijcere possit.[l] † ff. si quid alium adjecit.

Licet melior conditio sit allata, non resoluitur uenditio si uenditor eam non admittat, nisi in fauorem emptoris uel tertij fuerit pactum appositum. h.d. cum l. sequenti.

Vlpianus li. xxviij. ad Sabinum. XII.

Sabinus scribit, licere uenditori meliorem conditionem oblatam abijcere, & sequi primam[m] quasi meliorem. & ita utimur. Quid tamen si hoc erat nominatim actum, ut li-

[a] Non existeret. ut j. eo. l. si uenditor. j. respon.
[b] Facilior. ut per bonos campsores. Accursius.
[c] Locus opportunior nam his modis dicitur plus: ut instit. de actio. §. plus autem.
[d] Idoneior. quia facit plus esse, cum non minus ex fide, quam ex facultatibus quis sit idoneus ut j. de uerb. obl. l. si quis stipulatus § fin. Accur.

Item. Casus in prin dictus est in superiori casu. Si quis. Si res uendita fuerit pacto addictionis in diem & alius meliorem conditionem afferat: primus uero emptor eum licitando superauerit: quæritur an quasi nulla allata conditione meliori ab alio; fructus medij temporis sint uenditoris, an emptoris? & ratio facit quod sint uenditoris. hoc in prima. Potest autem uenditor posteriori emptori rem uenditam concedere, nisi prior emptor plus paratus sit offerre. hoc in secunda. An autem debeat uenditor certiorare priorem emptorem? Et respon. quod sic. & hoc in tertia.

[e] Item quod dictum est. j. eo. l. ij. jo si. Accur.
[f] Venditori. ut j. e. l. Imperator. ergo & econtra uenditor pretium cum usura restituet: ut arg. j. de ædili. edic. l. illud §. condemnatio. Accur.
[g] Manserit. s. res.
[h] Fructus. medio tempore perceptos nam post addictionem suos emptoris: ut j. de iure fisc. l. fi. & j. de actio. emp. l. Iulianus. §. si fructibus.
[i] Attulerit quæ prima erat.
[k] Facere. ut sint uenditoris, non emptoris: ut j. e. l. Imperator.

[l] Necesse. A- dijcere. posit, infra tempus in addictione comprehensum, non ultra, nisi restituatur ut de mino. l. . si I em ptione. Quod autem dico ipsum priorem emptorem admitti, potest dici, quod sic fuit dictum, si fuerit conditio melior allata, ut hic: secus si sic, & si alius meliorem conditionem attulerit qua rescindatur emptor, sed extranei tantum admittuntur: ut j. loca. l. qui insulam §. fi. Ac.

[m] Sabinus. Si uenditio facta fuerit, ut res empta sit, si melior conditio non offeratur: deinde potest uenditor, reijcere ultimam conditionem & sequi primam tamquam meliorem, & durabit prior emptio nisi nominatim actum esset, ut liceret emptori recedere allata meliori conditione: tunc n. dissolueretur emptio, etsi uenditor non uelit sequi ultimam conditionem. Sequi primam. quia unicuique licet renunciare ijs, quæ pro se introducta sunt: ut C. de pac. l. pen. & j. eo. j. l. ij. A. Sed

Sed si. CASVS. Si Pignus distrahatur sub pacto addictionis in diem: & alius meliorem conditionem afferat, & eam nolit creditor recipere: iniuriā facit debitori. Sed quid si secundus emptor erat inops? potest creditor priori sine periculo vendere. Viuia.

conditionem: quia ratione partis socij potuit consistere emptio, an auferenda sit priori, & dāda posteriori? Et respon. quod sic.

a Addictus. i. cū primo esset allata conditio melior, & est ei datus: dicit Sabinus, q̄ plus nō recipitur similis pactio, etiā si paciscatur cū secūdo. & hac ratiōe defenditi quia prioris emptoris. i. primi pollicitatoris: quia secūdus est emptor, statim fit res irreuocabilis. & bene dico q̄ fit statim eius: & ideo recessum est à prima. nā si non fieret eius plene, nec à prima videret recessum: vt hic subijcit. nam de hac. §. prima emptione nō recedit eundo ad semiplenam: vt hic, & ff. de rescin. ven. l. si ad qd̄ j. tñ. & nō videt datū q̄ non irreuocabiliter datur: ut ff. de p̄. act. l. si quati. & ff. de fideiul. l. sti pulatus es. in si. nā demū cū plene approbat secundū, recedit a primo: ut ff. e. l. si vēditor. §. sed & si neuter. vel propter pooitur primū emptoris. Ac.

ceret emptori resilire, meliore cōditione allata? Dicēdū erit dissolutā priorē emptionē, et si venditor sequentem nō admittat.

Iulianus libro xiij. Digestorum. XIII.

Sed, si proponatur à creditore pignus ī diē addictū, nō potest videri bona fide negotiū agi, † nisi addictio recipiatur. Quid ergo, si inops est emptor, & impediendę tātummodo venditionis cā interuenit? Potest creditor sine periculo priori emptori addicere.

Potest ei qui meliorē attulit cēditionem res addici sub eodē pacto addictionis in diē. Bald.

Vlpianus li. xxviij. ad Sabinum. XIIII.

Quod autem Sabinus scribit, fundū in diem addici rursus nō posse, qui semel fuerit in diem addictus [a] ratione eiusmodi defendit: quia prioris (inquit) emptoris statim fit: scilicet, quasi non uideatur melior conditio allata, si non securè secundo emptori fundus addicatur, sed alia licitatio prospicitur. Sed Iulianus libr. xiij. Digestorū scripsit interesse multum, quid inter contrahētes actum sit: nec impedire quicquam uel hoc [c] agi, uel sępius collocetur [d] fundus: dū uel prima, vel secunda, vel tertia; addictione res a venditore discedat.

Si res a pluribus fuerit vendita diuersis pretijs sub pacto addictionis in diē: pōt per aliquos exerceri pactū alijs nolētibus sed si vno pretio, tūc per cūctationē vnius impeditur alij.

Item quod Sabinus ait, si tribus [e] vendentibus duo posteriori [f] addixerint, vnus non admiserit † addictionē: huius partem priori § emptori § duorum posteriori emptam: ita demum verum est, si uarijs pretijs [g] partes suas distraxerunt.

Pomp li. viij. ad Sab. XV.

Et si dispares [h] partes vendentium fuerint.

Vlpianus libr. xxviij. ad Sabinum. XVI.

Quod si vno pretio vendiderint, dicendum est, totam priori emptam manere: quemadmodū si quis mihi totum fundum ad diem ad dixisset, postea verò adiecto pretio dimidium alij addixerit. [i] Celsus quoque libro octauo Digestorum refert Mutium, Brutum, Labeonem, Sabinum ita existimasse. Ipse quoq; Celsus idem probat, & adijcit, [k] mirari se a nemine animaduersum, [l] quòd si prior emptor ita contraxit, vt nisi totum fundum emptum nollet habere: [m]

Quod autem. CASVS. Si res distrahatur sub pacto addictiōis in diē, & alius meliorem cōditionē afferat, & res ei ita data sit, an similis pactio possit recipi: vt si a secundo auferatur, si tertius meliorē conditionē attulerit? Dicit Sabinus quod nō est ratio: quia prioris emptoris. i. prioris pollicitatoris, qui secūdus emptor dicitur, statim fit res irreuocabiliter: & ideo recessit a priore emptore: alioqui nisi res fieret eius plene, a prima emptione nō uidetur recessum. Iulianus dicit: quid actum sit refert: ut si actū sit cū emptore vt possit sibi res auferri, & dari tertio meliorem conditionem afferenti: hoc possit venditor facere. Item. Si qui rē sibi cōmunē distrahebant sub pacto addictionis in diem, & duo addixerunt alicui meliorem conditionem afferēti: & tertius nolit adiectionē accipere, distinguitur: aut vno pretio distraxerunt: aut diuersis pretijs: puta vnus pro v. alius pro x. tertius pro xv. & tunc duæ partes perueniūt ad secūdum emptorem: tertia remanet penes primum. Si uno pretio, penes primū emptorem remanebit, sicut si aliquis vni totū vendat sub pacto additionis in diem, deinde adiecto pretio alij dimidium addixerit, in primo ergo casu dicit Celsus. §. cum tres vendunt, & hæc egerunt: si primus emptor nolit, nisi totam rem habere, non habebit nec eam quidem partem, quam socius posteriori emptori noluerit addicere.

v. c. um. Si duo vendūt rem communem sub pacto addictionis in diē, si vnus ex venditoribus meliorē afferat

b Prospicitur. h. d. Sabinus: sed Iulia. corrigit, q̄si hoc esset actum, quod potest secūdo tertio, & quandocunque agi.

c Vel hoc. etiā cū primo emptore. nā cū secundo & tertio non est dubium.

d Collocetur. sub pacto addictionis in diem.

e Si tribus. alias lex, alias §.

f Posteriori. i. emptori secundo dederint.

g Si varijs pretijs. maxime, vel varijs, id est, diuisis.

h Et si dispares. maxime si dispares. nam tunc facilius accidit, vt sit varietas in pretio.

Quod si vno.

i Alij addixerint. sed hæc addictio resoluit priorē cōtractū, si p̄ parte plus offersi, q̄ prius fuerat datū p̄ tota: ut s̄. e. l. si ex duob. § prin.

k Et adijcit. §. Celsus.

l Animaduersum. in primo casu, quando diuisis pretijs fuit vendita: & sic non fallecis.

m Nollet habere. .. nollet habere, nisi habeat totū.

† al. add. et.

† P. F. nisi adiectio.

† P. F. nv.

† P. F. addictione.

† P. F. addictionem.

† quod Sabinum existimasse P. Flo.

Non

a Non habere eum. Scilicet totum, ut diximus. Io. ut sup. de contrahen. emp. l. si duos. & l. arboribus, & infra, de ædil. edic. l. cum eiusdem. & l. ædiles. §. si iumenta. & ī. de solu. l. si quis aliam. & sup. man. l. ita ut omnes. §. quod si fundum. & sup. de mino. l. tutor. §. j.

[...]cto addic. in diem: non consequitur secundus emptor fructus, quos prior emptor medio tempore percepit, sed ad uenditorem pertinent, & si in hac secunda uenditione minus pretium uel tantum quantū erat in prima uenditione offerat, an sit recessum a prima, quasi meliori oblata conditione propter fructus? Et respond. quod non. Vin.

non habere eum eam partē † emptā, quā unus ex socijs posteriori emptori addicere noluit. Verū est aūt, uel unū ex uenditoribus b posse meliorē adferre cōdōnē. Emere enim cum tota re ēt nostram partē possumus. c

Si res addicitur secundo, qui plus non obtulit, prima uenditio nō rescinditur, & uēditor vtrique remanet obligatus. sed si plus obtulit, rescinditur: licet secundus non sit soluendo: si tamē ab emptore fuit dolose submissus: venditori contra eum succurritur. Bar.

Paul. lib. v. ad Sab. XVII.

SI uenditor simulauerit meliorem cōdōnē allatam, cùm minoris, uel ēt tantidem alij uenderet utriq; emptori insolidum erit obligatus. d Sed si emptor alium nō idoneū subiecit, eiq; fundus addictus est nō uideo (inquit) quemadmodum priori fit emptus: cùm alia uēditio, & uera postea subsecuta sit. Sed uerum est, uenditorem deceptum ex uendito actionem hēre cum priore emptore, quanti sua inter sit, id non esse factum. per quam actionē & fructus, quos prior emptor perceperit, & quo deteriores culpa uel dolo malo eius facta sit, recipiet uenditor. & ita Labeoni & Neruæ placet. Sed si neuter subiecit emptorē, maiore aūt pretio addictum est prędium ei, qui soluendo non esset: abitum est f a priore emptione: quia ea melior intelligit, quā uenditor cōprobauit, g cui licuit non addicere.

Licet plus offerens non obligetur efficaciter: si tamen vēditor sibi efficaciter obligatur, dicitur venditio: & per eā a prima receditur: secus si nec vēditori efficaciter obligatur. Bar.

Sed & si pupillus postea sine tutoris authorit. pluris h emerit consentiente uenditore: abibitur a priore emptione. i Idē & in seruo alieno: aliter atque si seruo suo, uel filio, quē in potestate habeat uel dño rei per errorem id addixerit, quia nō est emptio his casibus. k Quòd si alieno seruo, quē putauerit liberū esse, addixerit: ꝗ se habebit. l erit enim is agenti ꝗ emptoris m similis, qui meliorē conditionem attulerit. Præter corpus nihil sequitur, n ꝙ uenierit.

Fructus quos venditor a primo emptore recuperauit, in secundum plus offerentem non transeunt: tamen propter hoc diceretur melior conditio allata, si secundus emptor plus non obtulisset. Bar.

Non tamen ideo si tantundem pretij alius det, hoc ipso: ꝙ fructus eum non sequuntur, o qui secuturi essent priorem emptorem. melior conditio uidetur allata: quia non id agitur inter emptorem & uenditorem.

Iacente hæreditate venditoris non potest melior conditio adferri.

Pompon. lib. x. ad Sab. XVIII.

ff. v.

b Ex uenditoribus. Idem in emptoribus: vt sup. eod. l. cum in diem.
c Possumus. Sic supra manda. l. qui negotia. §. fina. & inf. de acquir. rer. do. l. quædam.

SI uenditor. CASUS. Vendidit mihi aliquis fundum sub pacto illo, quod si melior conditio adferetur res esset inēpta: & uenditor simulauit meliorem conditionem, cum non esset: & uendidit alteri uel minoris, uel tantidē: an sit mihi obligatus, quærit? Et dicitur qđ utrique erit obligatus. Sed ponamus quod emptor primus subiecit minus idoneum emptorem: an uendita sit? sine dubio a priore emptione recessum est sed uenditor deceptus habet actionē quanti sua inte est contra emptorem primum a quo deceptus est. in hac actione ueniunt fructus quos percepit prior emptor interim, & si quid dolo uel culpa sua fundus deterior factus sit. Sed ponamus quod nullum subiecit neque emptor neque uenditor: sed uenditor pro maiori pretio uendat ei qui non erat soluendo. certe recessum est a priori emptione. Idem si pupillo uendat sine tutore, uel filiofamil. uel seruo alieno, si autem seruo proprio uel domino rei: isto casu uenditio non ualet: & non est recessum a priori uenditione. sed si uendat alieno seruo putans eum liberum: uidetur recessum a priori uenditione.

Præter. Si res distrahitur sub pa-

d Obligatus. Nam non est discessum a prima: vt sup. eod. l. cum qui. §. cū igit.
e Et fructus. Et pro etiam. q.d. non tantum interesse in ipsa re, ut subijcit, sed etiam fructus: ut hic & sup. eod. l. item quod in prin.
f Abitum est. i. recessum. & penulti. syllaba corripitur.
g Comprobauit. Not. comprobat qui malū sciēter eligit: ut Instit. de actio. §. huic aūt. in fi. & ī. de fideius. l. qui satisdare. in fi. & sup. mād. l. inter causas. §. abesse. Sed argu. contra ī. de iis. qui. ut indi. l. cūm quidā.
h Pluris. quàm prior emptor. Acc.
i Emptione. Hoc si pupillus saltem naturaliter potuit obligari: quia maior erat infante: ut inf. de no. dep. alias non discedit a prima: ut hic subijcit.
k His casibus. Nō ergo prior resoluit, quia uera fuit, per eam quæ nulla est.
l Contra se habebit. quia resoluitur prima. Acc.
m Egenti emptori. De quo habuisti modo supra §. sed si neuter. Acc.
n Sequitur. Secundum emptorē. Acc.
o Eū non sequuntur. sed secundū emptorē. q.d. hic. §. uēditor non pstat fructus secūdo emptori: & aufert prioris & sic in hoc uidet semper cōditio melior adferri: & per hoc etiam si tantundem pretij & non plus adferatur uidetur tamen melior conditio: quod remouet.
p Et uēditorem.

FF 3 ntob

† Ne tam quidem partem.

† Quod.

† P. F. De.

† P. F. & erit hic.

† P. F. Similis egenti Emptorē qui meliorē conditionē attulerit præter corpus, &c. al. præter corpus &c.

otob hoc possit recedi a prima: vt tali modo adijciatur melior conditio.

SI prædio. CASVS. Distracto prædio sub pacto addictionis in diem: si ante diem uenditor decedat: sine hæredem habeat, siue nō: post diem remanebit penes emptorē priorem: cum non existat cui melior possit adferri cōditio: secus si intra diem addict. uenditori tali quis hæres existat. Si fundus. Si fundus distrahatur sub pacto, &c. & alius offerat meliorē conditionem, quia quædam adijciuntur secundæ uenditioni quæ nō erant in prima: an pro illa meliori conditione sit recessum a prima emptione? Et resp. quod nō: si res adiectæ non ualeant minus quam pretium adiectum in secunda uenditione. Item si plus pretij adijciatur, sed in longius tempus solutio distrahatur, & tantum interusurium redigi possit ex pretio prioris uenditionis quantum est pretiū adiectum in secunda uenditione longiore tempore soluendum: an sit recessum a prima emptione, quasi meliori conditione allata? Et respondet, quod non.

SI prædio in diem addicto ante diem uenditor mortuᵃ sit: siue post diem hæres ei existat, siue oīno non existat: ᵃ priori † pdiū emptum est: quia melior ꝯdō allata, quę domino placeat, intelligi nō pōt: cùm is, qui uendat, nō existat. Quòd si intra diē † addictionis hæres existat. melior ei cōditio adferri potest. ᵇ

Non dicitur melior conditio adferri, quando secūdus emptor recompensatur, pro eo quod plus adferat in re vel tempore solutionis. Bar.

Si fundus in diem addictus fuerit pluris, ᶜ ut quædā ei accedāt, quæ nō accessferint priori emptori: si nō minoris sint hæres quā quo pluris postea ᵈ fundus uenierit: ᵉ uēditio prior ualet, quasi melior ꝯdō allata non sit, si minoris { nō } sint. Idemq; æstimādū est, si dies lōgior pretij soluēdi data ᶠ fuerit: vt quāt, quātū ex usura eius t̄pis capi potuerit. ᵍ

Sicut fructus percepti per emptorem meliori conditione allata restituuntur venditori: ita & econuerso ipsi primo emptori debet reddi, quod impendit.

Vlpianus lib. xxvij. ad edictum. XIX.

§al. add. emptori.

ᵃ Non existat. No. hæreditate iacente non posse meliorē conditionem adferre, licet sit loco personæ: vt argu. ff. de stipu. ser. l. seruus hæreditarius.

•P F. additionem.

Conditio in persona hæredis ad impleri potest.

ᵇ Potest. Not. ꝙ in persona hæredis conditio adimpletur: argu. contra inf. de condi. & demō. l. a testatore.

ADDITIO. Sol. secundùm Bal. hic, quia ibi in ultima uoluntate, ubi non transit conditio nisi mora præcedat: hic autem in contractibus. Nec obst. infra, de uerb. obl. l. qui Romę. §. Augerius quia ibi conditio erat coarctata ad uitam: & ideo non transit secundum eundem. Bal.

ᶜ Pluris. id est, maioris pretij. Acc.

ᵈ Postea. scilicet quam prius.

ᵉ Venierit. In secunda emptione. Acc.

ᶠ Data. Secundo emptori, qui aliquid plus dat.

ᵍ Capi potuerit. Vt si tantum potest colligi usurarū nomine ea præsenti pecunia data, quantum est adiectio pecuniæ longiore tempore soluendæ, non dicatur melior conditio allata: alioquin contra dicatur. Acc.

IMperator. CASVS. Re distracta sub pacto addic. si melior conditio adferat, fructus quos prior emptor percepit, uēditori restituere debet. Sed quid si impenderit, nunquid habet creditus retentionē pro impēsis? Rñd. ꝙ sic. & si fructus non sufficiant: ut hoc fiat, emptori ex empto competit actio. Vi.

IMperator Seuerus rescripsit: Sicut fructus in diem addictæ domus cùm melior ꝯdō fuerit allata, uenditori restitui necesse est: ʰ ita rursus, quę prior emptor medio t̄pe necessariò pbauerit erogata, de reditu retineri, uel si non sufficit: † solui æquum est. Et credo sensisse principem de empti † uenditi actione. ⁱ

Si duæ res vendantur dupli[ci] pretio hoc pacto ut aliquid adijciatur ad pretium: illius venditio resoluitur ad cuius pretiū fuit additum: quod si non apparet, neutra. Bar.

Iulianus lib. xiij. Digestorum. XX.

CVm duo serui duobus separatim ᵏ de pis in diem addicti sint, & extiterit, qui pro utroque triginta det: refert, unius pretio decem, an singulorum quina ˡ adijciat. secundum priorem adiectionem is seruus ᵐ inemptus erit, cuius pretio adiectio facta fuit: secundum posteriorē adiectionem uterque ad posteriorem emptorem pertinebit. Quòd si incertum sit, ad utrius ⁿ pretium addiderit: ᵒ a priore emptione non uidetur. ᵖ

ʰ Necesse est. Vt sup. eod. l. item ꝙ dictum est. in prin. & inf. de iur. fis. l. si. in prin. H.

ⁱ Actione. Scilicet ut ea agat ad hęc pacta seruanda & similia: vt sup. tit. j. l. qui fundū uēdidit.

† P. F. Sufferat. al. sufficiant.

CVm duo. CASVS. Vendidi tibi unum seruū p x. Tibi alium pro decē, sub pacto uidelicet, meliore conditione allata, &c. uenit alius qui offert pro utroque triginta, an sit recessū a uenditione? refert an fiat adiectio x. pro pretio unius tātum, an quinq; pro pretio unius: & v. pro pretio alterius: Primo casu ille sit inemptus cui adiecta sunt decē: & eū habebit secundus emptor, priore emptore habente aliū. Secundo casu utrunque habebit, secundus emptor. quod si non appareat cui facta sit adiectio, stabitur primæ emptioni. Vin.

†al. add. &.

ᵏ Separatim. Ita scilicet. uendo tibi Stichum pro x. & si alius attulerit meliorem conditionē, sit inemptus: & eodem modo alij uendo alium seruū: deinde utrunque uni uendo pro xxx.

† utrumque.

ˡ Quina. i. pretio uniuscuiusque quinque.

† P. F. recedi debitur.

ᵐ Seruus. Scilicet tantum.

ⁿ Ad utrius. Id est, ad cuius.

ᵒ Addiderit. Secundus emptor. Acc.

ᵖ Non uidetur. Nota ergo, quod in dubio nil ualet: vt hic. Idem in datione tutoris: vt si non appareat quis sit: vt infra, de testamen. tute. l. duo. Idem in legato: ut infra, de rebus dubijs l. si fuerit. Idem in restitutione hæreditatis: vt infra, de hæredibus institu. l. in tempus. §. fina. Idem in adeunda hæreditate, si de conditione testatoris dubitet, uel de iuribus testamenti, situ natum uel falsum: uel iuribus: quia nescit quod prius, & quod posterius sit factum: cum sint duo idem dicentia: ut inf.

ut infra, de acquiren. hæredita. lege, sed & si de sua. primo & secundo responso. & l. dum falsum. & l. cũ qui duobus rem. idem in duobus concurrentibus. ut supr. ad legem Aquiliam. l. scienti: m. § cum stramen ta. sic & supra, de usufruct. l. sed & si quis. § interdũ. Argument. cõtra. infra, de accepul. l. pluribus.

esse discessum.

Vnus ex emptoribus potest afferre meliorem conditionem: & tota emptio nouatur. Bal.

Aphricanus lib. iij. Quæstionum. XXI.

CVm in diẽ duobus socijs fundos sit addictus, uno ex his ꝑtium adijciente ẽt ꝓ ipsius parte[a] a priore uẽditione discedi rectius existimatur.

Iabolenus libr. ij. ex Cassio. † XXII.

FVndo in diem addicto, si postea ꝑtium adiectũ sit, † & uẽditor alio fundo applicito † [b] eũ ipsum fundum posteriori emptori addixit, & id sine dolo malo fecit: priori emptori obligatus nõ erit. Nã quis non id tantùm, qđ in diem addictũ, erat, sed aliud quoq; cum eo uenierit: tñ si uenditor dolo caret,[c] prioris emptoris cã absoluta est. Id eñ solùm intuendum est an priori uenditori[d] bona fide facta sit adiectio.

Prior emptor nõ habet actionem contra secundum: quia ꝑsonalis actio non sequitur fundum. Bart.

Papinianus lib. [illegible] Responsorum. XXIII.

PRior emptor post meliorẽ cõditionem oblatam ob pecuniam in exordio uenditori de pretio solutam ꝫ secundum emptorẽ, citra delegationem iure stipulationis interpositã, agere nõ põt.[e]

CVm in diem. CASVS. Eramus duo socij: Titius uendidit nobis fundũ sub pacto addicti. in diẽ ego obtuli meliorem cõditionem: utrum ẽi pro mea parte sit recessum a uẽditione istius fundi? Et respon. quod sic. Vinia.

[a] Parte. Quam emit. Azo.

FVndo. Fundo distracto sub pacto, si secũdus plus offerat si uẽditor aliũ fundũ eidem fundo adijciat, q est maioris q̃ sit pretiũ adiectũ: nõ est recessum a prima emptione: ut sup. e. l. si prædio. Si fundus aũt sit minor, an uideaẽ recedere a priore emptione? Et respõdet q sic, si uenditor in dolo non erat.

[b] Applicito. Qui est minoris, q̃ prætiũ adiectum, alio qui non discederet a priori emptione ut s. eod. l. si prædio. § si fundus.

[c] Dolo caret. Si eñ ob hoc tantũ fecisset, ut noceret emptori priori: nõ ut sibi consuleret: cõtra esset: ut j. de aqua plu. arcen. l. j. § denique.

[d] Vẽditori. i. rei uenditæ prius. Ac.

PRior. CASVS. Re distracta sub pacto, & meliore cõditione allata: an prim⁹ emptor possit agere cõtra 2m pro pretio qđ soluerat uenditor, nisi eũ delegasset ei, quærit? Et respon. qđ non. Vi.

[e] Nõ potest. nisi in subsidiũ primo debitore existente non soluendo: ut C. quando fisc. uel pri. debi. sui debi. l. ij. iij. & iiij.

† P. P. plano.

† P. P. aff.

† applicate.

DE LEGE COMMISSORIA.

Hic etiam est quoddam pactum speciale, quod in uenditione apponitur, sed in pignoribus reprobatur: ut C. de pig. sign. l. fi.

TITVLVS III.

DE LEGE commissoria

Quando apponitur pactum legis cõmissoriæ, uenditio est pura: sed resoluitur sub cõditione: & istud pactũ apponitur in fauorem uẽditoris, ideo uenditor potest uti isto pacto uolẽs: inuitus autem non cogitur. h. d. usque ad l. uendus. Bal.

Vlpianus lib. xxviij. ad Sabinum. I.

SI fundus cõmissoria[f] lege venierit: magis est, ut sub ꝯditione resolui emptio, q̃ sub cõditione ꝯtrahi uideaẽ.[g]

Pomponius libr. xxxv. ad Sabinum. II.

CVm uẽditor fundi in lege ita cauerit, *Si ad diem pecunia soluta non erit,* † *ut fundus inemptus sit*: ita accipi inemptum esse fundũ, † si uenditor eum inemptũ esse uelit, quia id uenditoris causa caueretur. nã si aliter acciperetur: exusta uilla, in potestate emptoris futurum, ut non dando pecuniam inemptum faceret fundum, qui eius periculo fuisset.

Vlpianus libr. xxx. ad edictum. III.

NAm legem commissoriam, quæ in uenditionibus adijcitur, si uolet, uenditor exercebit, non etiam inuitus.

SI fund⁹. CASVS. Si res ea lege distrahatur, ut nisi pretiũ sua die soluatur, q res sit inempta: an pura, an conditionalis sit uenditio? Et respon. quòd pura.

[f] Cõmissoria. i. cõmissi. siue ei⁹ pactũ locũ habeat, qñ uendo tibi rẽ, & trado, & si non solueris. hinc ad mensem, quòd res sit inempta. Acc.

[g] Videatur. ut infra, de usucap. pro empto. l. ij. § Sabinus. Sed pactũ addictonis in diẽ qñdoq; facit cõditionalẽ, qñq; resoluiẽ sub conditione: ut s. ti. j. l. ij. Accur.

CVm uenditor. CASVS. Si uẽditor uẽdat sub pacto legis cõmissoriæ: si pecunia soluta non fuerit ad certũ diẽ: hoc accipiẽ, ut si soluta pecunia non sit, fundus inemptus sit, nolente uenditore si aũt emptor uelit inemptũ esse: non põt inuito uenditore: qa hoc ꝓ uẽditore statutũ est. alias esset in potestate emptoris, qui emit uillã: ut ea exusta, nõ solueret ꝑtiũ: & ita esset inempta qđ esse non põt: cũ fundus fuerit periculo suo. nã uẽditor legem cõmissoriam, quæ in uẽditionibus dicitur exercebit uolens nõ ẽt inuitus & hoc dicit cum l. sequen. Vinia.

NAm legẽ. Etiã inuitus. quia qđ fauore, &c. ut C. de le. & constit. l. qđ fauore. & j. de ser. expor. l. iij. & s. de mino. l. si index. & s. ti. j. l. Sabinus. Sed contra j. de peri. & commo. rei uen. l. si uina. Sol. ut ibi.

† P. F. sit.

† P. F ita accipitur. inemptum esse fundus.

Si fundus. CASVS. Si uendam Titio fundum sub pacto l. cõmissoriæ l. ut fundus sit inẽptus, si pretium non soluatur certo tpe, & ipse non soluat: qualiter agere possum pro fundo & fructibus, quos recepit in fundo, uel si deterior factus fuerit sua culpa? Dicit q decisa est illa quæstio, q habet locũ act. ex uẽdito: licet uẽditio soluta fuerit. Est tñ uerum qd inter dum emptor lucri facit fructus, quos interim pcepit, secũdum sententiã Neratij, q humana est, s. cu ipse aliquã partem pretij soluerit: qa pretiũ quod dedit, perdidit, eo qd reliquã partem ad diem non soluit.

Eleganter uendidi tibi fundum sub pacto l. cõmiss. si adueniente die non fuit soluta pecunia, ego possum exercere cõmissoriã, & rescindere uenditionẽ. Si uolo exercere cõmissoriã, uel petere pretium: dicit hic, q ab initio: alterũ eligere debeo. & uno electo ad alterũ redire non possum. Sed ponam q in l. cõ. pacto ita dicit emptor, qd si nõ soluat sua die, fund' esset inemptus: & adiecit q si uẽditor mino ris ex tũc alteri uẽdat quod emptor hoc damnum sibi resiceret. tenebitur ad hoc actione ex uendito.

Marcellus libro xx. Si uendam tibi sub pacto, ut fundus sit inẽptus, nisi ad diẽ solueris: q̃ ri an debeam te interpellare, an debeas offerre ultro, si uis euitare cõmissoriã: Dicit q offerre debes, si non habes cui offeras, liberatus es.

a Competere. Vt j. de cõtrah. emp. l. sed Celsus. §. si fundus. & j. tit. j. l. Imperator. & forte de illo respons. dicit hic.

b Pretium. i. partem pretij: nt statim subijcit.

c Perdidit. ideo quod ad diem statutum reliquũ nõ soluit. id enim uerisimile est actum inter eos, quod emptor & pretium & arras per legẽ amittat. Azo. ut

† quamquam.

† referi- pro.

† P. F. Seueri. hoc uero referiptum Seueri exstat in l. 16. fu. pro. tit. in scriptio ostẽdit, quo sit ut tunc non recte legat Veri.

† Lud. Ro. † fuis singn. fol. xix. sing. cccccxxx- viij. allegat istum tex. p fin. quem tex. ampliabit eleganter pro doctrina Ludo. ut hic in nouis interpret. Bolo.

† P. Farro uiferimo.

Pactum legis cõmissoriæ nõ facit conditionalem emptionẽ, sed eam resoluit. Bald.

Idem libro. xxxij. ad edictum. IIII.

SI fundus lege cõmissoria uenierit, hoc est, ut nisi intra certũ diẽ pretium exolutum, sit, inẽptus fieret: uideamus quẽ admodum uenditor agat tam de fundo, q̃ de ijs, q̃ ex fundo pcepta sunt, itẽque si deterior fundus effectus sit facto emptoris. Et quidem † finita est emptio: sed iam decisa quæstio est, ex uendito actionem competere: a ut rescriptis Imperatoris Antonini & diui Veri † declarat. Sed | quod ait Neratius, habet rationem: ut interdũ fructus emptor lucref, cũm pretium b qd numerauit, perdidit, c Igitur sñia Neratij tunc habet locum (quæ est humana) quando emptor aliquã partẽ pretij dedit.

Eligens inter contraria, uariare non potest. Bald.

Eleganter Papinianus libro tertio Responsorũ scribit, statim atque commissa lex est, statuerẽ uenditorẽ debere, utrum cõmissoriã uelit exercere, e an potius pretiũ petere: nec posse, si cõmissoriã elegit, postea uariare. In commissoria f ẽt hoc solet puenir, ut si uẽditor eundem fundum uenderet quanto minoris uẽdiderit, id à priore emptore exigat. f erit itaq; aduersus eũ ex uẽdito actio.

Vbi est appositus certus terminus non est necessaria interpellatio. Bald.

Marcellus libro xx. dubitat, utrum commissoria tunc locum habeat, si interpellat nõ soluat, an uerò si non obtulerit? Et magis arbitror, offerre g eum debere, si uult se legis commissoriæ potestate soluere. quòd si nõ habet, cui offerat: posse securum esse.

Antequam existat conditio huius pacti, emptor efficitur dominus fructuum quos percepit, sed ipsa existente restituere tenetur. Bar.

Neratius libro v. Membranarum. V.

LEge fundo uendito dicta, ut si intra certum tps pretium solutum non sit, res inempta esset: de fructibus, quos interim emptor pcepisset, hoc agi intelligendũ est, ut emptor interim eos sibi suo quoque † iure percipiat: Sed si fundus reuenisset: h Aristo existimabat, uenditori de his iudicium in emptorẽ dandũ esse: qa nihil penes i eum residere oporteret ex re, in qua fidem fefellisset.

Scæuola libro iij. Responsorum. VI.

inf. eo. l. si per emptorem.

d Exercere. uel in arra, uel in reuocatione rei, uel aliquo alio prout conuentum est: ut j. eo. l. si per emptorem. Sed an ad hoc cogi possit per officium iudicis Respon. sic arg. C. de inge. ma. l. diffamari.

e Variare. non p mittit uariare: arg. cõtra. j. de colla. bono. l. nonnũquam. in prin. & de hoc dixi s. de proc. l. in causæ.

f Exigat. ut s. d cõtrah. emp. l. sed Celsus. §. si fund'. Azo. Sed q d si nõ conuenit? Rñ. nõ ageret. Arg. tamen quod tacite semp uideamur cõuenire, cũ sit consuetũ ut hic, & j. de edil. edict. l. quod si no lit. §. quia assidua. ADDITIO. Tu dic q ea quę solita sunt fieri & apponi in cõtractibus, non præsumuntur nisi pbentur, qñ aliquid adijciũr obligationi: ut dicit ista gl. quam tene menti, secundum Bald. hic.

g Offerre. sic debitor sub poena: ut C. de cõ isb. & cõ mit. stip. l. magnã. sic & sub usura: ut j. de usu. l. pecuniæ §. fin. & ex cã emphyte. ut C. de iure emphyt. l. pe. §. j. Itẽ inde a quo ap pellatur, apostolos sine petitione dare debet: ut C. de ap pellationib. lege, eos §. si. Sed ecõtra quandoque exigitur interpellatio: ut j. quorũ lega. lege fina. §. j. & in fra, de collatio. bono. l. si quis filium §. stipolatio. Accursius.

LEge. CASVS. Si uendo fundum, & adijcio ut inẽptus sit, nisi pe cunia soluatur sua die: & soluta non fuerit statuta die: emptio resoluitur: fructus emptor, licet suo iure suos fecerit, restituere debet: quia nihil remansurum est penes eum.

h Reuenisset. i. inemptus factus esset.

i Nihil penes. ut s. tit. j. l. Imperator. & l. item quod dictum. in prin. & sup. e. l. si fundus. nisi in casu: ut s. e. l. si fundus. §. j.

† Suoque.

De lege. CASVS. Iurisco interrogatus sup hac l.cō.tradit naturā huius legis:quia si pacto.l.cō. non pareatur,& stet per emptorem: uenditor si uelit, potest uti cōmissoria, & emptor amittit, si quid arræ nomine,uel alio modo ab eo recepit uenditor.

Post diem. Si pacto l.com. non obseruato uenditor nō utat commissoria : si partem pretij petat, amplius cōmissoria uti non pōt: q̄a non licet uariare. & una electa ad aliam redire non pōt,& hoc dicit eū l.seq.VI.

a De lege. Alias incipit de l. cōmissoria . alias si per emptorem.

b Accessurū. ut ruta & cæsa.nā cū rescissa sit in principali.nec tenet in accessorio.Ac.

c Accepisset.idē est si tantū petijt, & non habuit sm quosdam: ut j.l.p xi. Vel dic qd' ibi petijt & habuit. Et no. qd pecuniā petendo legi renūciat:ut hic,& C. d pact. Inter empt. & uēdit.l. commissoriæ.& s.e.l.si fundus.§.elegāter. sic petitor hæreditatis habendo ptiū rei r̄ ut sup.de peti.hæred.l.&.sed & si lege.§.nu.sic deposi tor accipiēdo usuras suo renunciat priuilegio: ut s.de posi.l.si hominem.§. quoties.sic j.de fideiusso.l. si seruus ali.& s.mād l.si p cedēte .in fine. & sup.de trib.l. quod in hērede.§ j.& s. de inoffi.testa.l.nihil.§. si a statuli-bero.

d Post diē. Petat,& habeat alias nō:ut s.d mi nori.l. Aemilis. & s.l.prs. & facit s. eo.l. si fundus.§.j. imo & si, nō habeat:ut d.l. Aemili°.

De lege [a] commissoria interrogatus , ita respondi: ut si per emptorem factū sit, quò minus legi pareret, & ea lege uti uenditor uelit: fundos inemptos fore:& id , qd arræ uel alio noie datum esset , apud uenditorem remansurum . Idem respōdit:si ex lege cōmissoria inempti sint fundi : nec , id qd accessurum [b] dictum est,emptori deberi:Post diem lege cōmissoria comprehensum uēditor partem reliquæ pecuniæ accepit. Respōdit, si post statutum diem reliquæ pecuniæ uenditor legem dictam non exercuisset , sed partem reliq debiti accepisset : [c] uideri recessum a commissoria .

Si post terminum solutionis uenditor recipiat pretium,uidetur renuntiare legi commissoriæ.Bar.

Hermogenianus libro ij. iuris epitomarum. VI.

Post diem cōmissoriæ legi pstitutū,si uēditor pretium petat: [d] legi commissoriæ renunciare uidetur:nec uariare,& ad hanc redire potest.

Scæuola libro vij. Digestorum. VII.

Mulier fundos Caio Seio uendidit : & acceptis arræ nomine certis pecunijs , statuta sunt tpa solutioni † reliquæ pecuniæ:qbus si non paruisset emptor, pactus est,ut arrā pderet, & inēptæ uillæ essent. Die statuto emptor testatus est se pecuniā omnem reliq paratum fuisse exoluere , & sacculum cum pecunia † signatorū signis obsignauit † defuisse aūt uenditricem.posteriore autem die noie fisci testato ↄuētum emptorem, [e] ne antè mulieri pecuniā exolueret,q̄ fisco satisfaceret. Quęsitum est,an fundi nō sint in ea causa, ut à uēditrice uindicari debeāt ex ↄuentione [f] uenditionis Respondit secundum ea, quæ proponerentur , non commisisse [f] in legem uēditionis emptorem.

Mulier. CASVS. Quædam mulier fundos uendidit Caio Seio,& accepit pecuniam pro arris: & conuenit quod nisi reliquā pecuniā solueret certa die,quod arræ perderentur,& fundi essent inēpti,postea die statuta uenit emptor,& ptestatus fuit se uelle soluere pecuniā illam,& in sacco signato deposuit, & protestatus fuit,quod non erat mulier præsens,cui soluere posset . postea fiscus denunciauit huic Caio, quod non solueret pecuniam istam antequam fisco satisfaceret:& ita forte postea non potuit soluere:quæritur an incidit in l.commis. Dicit Scæuo.quod secundum ea quæ proponuntur,non est factum contra conuentum. Viuia.

e emptorem,scilicet,apparuit.

f Non commisisse. i. nō cōmittit l legem;cū pcū nō stet:ut j.de actio . & obl.l.traiectitiæ in fin.alias si esset cōmissū , daret rei uindi. ut C.d pac. inter empt. & uē. l.commissoriæ.

† solutionis.

† pecuniis.

† obsignasse.

TITVLVS IIII.

DE HAEREDITATE , uel actione uendita .

Ista lex non summatur:quia breuis est,sed ipsam declarat ut glo.& bene.Bal.

DE HAEREDITATE,uel actione uendita .

D.ctum est supr. de uēditione rerū corporalium:nunc de uenditione incorporalium. Ac.

Pomponius libro ix.ad Sabinum. I.

Si hæreditas uenierit ei, qui uiuit, [g] aut nullus † sit: nihil esse acti : quia in rerum natura non sit,quod uenierit.

Si hæreditas. CASVS Vēdo hæreditatē uiui,uel illius cuius cōmercium non fuerit in rerū natura: puta eius qd in nullius bonis est.& sic est in litera nullius , uel si est in litera nullus:& sic melius tūc dicit illius q nullus est, puta seruus de iure ciuili:nil ago: & nō ualet emptio nec uēditio: qa in rerum natura esse debet, qd' uendat.

g Qui uiuit. No. qd hæreditas non dicitur uiuentis:ut hic,imo ē ius succedēdi,&c.ut j.de uerbo.sign.l.hæreditas.alias incipit nihil. & ideo p hærede q gerere nō pōt in hæreditate uiuētis: ut j.de ac q.hære.l.neminē. nec de ea qs debet esse solicitus:ut j. de uulg. substi.l.ij. §.interdum. Item no.qd non est hæreditas eius,q est nullus de iure ciuili,ut serui : ut j.de reg.iur.l.qd' attinet,similiter est nulla,& ideo utroq; casu non tenet uenditio talis hæreditatis:ut hic:quia debet esse hæreditas quæ uendatur:ut j.e.l.cū hæreditate.idē ergo est,si nec est, nec fuit in rerū natura,cuius dicitur hæreditas: licet aūt non teneat uēditio in prædictis casibus,agitur tamen ex empto ad interesse ad pretium & ad expēsas:ut j.e.l. quod si nulla.& j. de act.

† P.F. uenditoris. deterior est Flo. cum uenditor tunc nullus sit, sed uenditrix.

† nullius Rectius nullius ut referatur ad personam & sensus sit,qui nec nec uiuit,nec in rerum natura est : malè nullius qa hæreditas in rerum natura esse pōt quę tā nullius sit l.j.sup. da rer. diuis. Hęreditas non est eius qui est nullus de iure ciuili.

de act. emp. l. si sterilis. §. quamuis. Accur.

Venditor. CASVS. Vendidi Titio hæreditatẽ. quæritur an debeam satisdare de euictione rerũ hæreditariarum? Dicitur quod non: quia illud uidetur agi inter ementẽ & uendentem, quod nihil plus iuris habeat emptor, q̃ fuisset habiturus hæres. In hæreditate. Si uendo tibi hære. quæritur quid appellat. hr. significat., utrũ ueniant res quæ fuerunt tẽpore mortis. an &c. dicit iurisco. inspiciendũ quod actũ sit. nam plerunq; actum uidet, ut ueniant, quæ tempora uenditionis erant in bonis.

Illud. Quidã instituit me & filiũ suum pupillum hæredes, & substituit me sibi. uendidi hæreditatem, postea obuenit mihi ex substitutione, dicitur quod illud nõ uenit: quia licet unum sit testamentum, tñ duæ sunt hæreditates: nisi hoc actum fuisset, quod etiam illa in uenditione ueniret. Peruenisset. Si uendo hrditatem, teneor præstare quicqd peruenerit ad me occasione hæredi. quæritur quomodo dicatur peruenisse? Et dicitur quod peruenisse uidentur corpore rerum, quarũ act. habet: uide act. pstare debet emptori. plenius uident peruenisse ea, quorum possessionẽ sine pretio uenditor habeat. Cætera sunt plana usque ad §. illud quæsitum.

Illud quæsitum. Vendidi hæredi. Titio. filius meus uel seruus meus aliquid debebat illi cui successi. q̃ritur an hoc debeã præstare emptori? Dicitur quod sic quatenus de peculio uel de in rem uerso, conueniri poteram nomine filij uel serui.

Quidã quæstio formari consueuit in genere an uẽditor nere. teneatur præstare emptori, quod sibi obuenit occasione hære. & est agitata in tali specie. uenditor exegit tanquam debitum quod nõ erat debitũ. certe hoc non præstabit. neq; reputabitur quod non debitum soluit: nisi per sententiam condemnatus sine dolo malo soluerit. tunc enim bene repetet, etiã si debitum uerum non fuerit.

Non solum. Venditor debet præstare act. hæreditarias emptori. & non solum illas, imo etiã eas quas ipse constituit. unde si fideiussores accepit, uel nouauerit obligationem, uel si rem deduxit in iudicium: hoc totum tenebitur præstare.

Sicuti. Omne lucrum debet pertinere ad emptorẽ hære. & ita omne damnum. sed pone quod hæres uẽdidit rem hære. cuius nomine conueniebat. quærit. an illud recipiat ab emptore? Et dicitur quod non: quia non conuenitur de hoc: quia hæres, sed quia uẽdidit: nisi emptor habuit pretiu rei uenditæ. & si in tali iudicio uẽditor aliquid expendit uel procura. eius, hoc recuperabit ab emptore act. ex uendito. cæterum si nihil sibi abest. non aget.

Apud. Vendidi hæreditatem. & excepi in uenditione seruum quendam sine peculio. si cõueniar nomine illius serui, uel de peculio, uel de in rem uerso: quatenus uersum fuerit in utilitaté defuncti, ago contra emptorem: q2 æs alienũ noie suo soluere uideor, cũ ipse habeat penes se peculiũ. ex alijs auté meo noie reddenor, nec re. upero ab emptore Sed ponamus q̃ uẽditor exceperat seruũ cũ peculio, & conuentus aliqd præstiterit: nunquid ab emptore semper repetit? Certe nõ, cũ hoc actu sit, qd luges suum peculij sit penes uẽditorẽ. Si uero cõtrariũ actũ sit; tunc repetet. In dubio si nihil actũ sit, & solũmodo mẽtio de peculio facta fuit: nõ repetet uẽditor, imo illud sugsiuñ remanebit penes uenditorẽ. Si uẽditor Vẽdidi hæreditatẽ. excepi quasdã ædes quarũ nomine pmissum erat de dãno infect. quæritur qs teneat ex illa stipulatione? Rñd. interest, &c. ut in tex. Si em dictũ est, qd ad emptorẽ: ptineat, uenditor non tenet. si nihil dictũ fuerit tũc damnũ qd ante uenditionẽ contigit, ptinet ad emptorẽ damnũ aũt quod post, ptinet ad uenditorem.

Venditor hæreditatis satisdare nõ debet nec cauere debet de euictione: nisi de suo dato & facto tantùm. h. d. Bal.

Vlpianus lib. xix. ad Sabinum. II.

Venditor hæreditatis satisdare de euictione [a] non debet: cùm id inter ementem & uendentem agatur, ut neque amplius neque minus iuris emptor habeat, quam apud hrdé futurum esset. Planè de facto suo [b] uẽditor satisdare cogẽdus est.

In uenditione hæreditatis in dubio uidetur uenire illud, qd erat in hæreditate tempore uenditionis.

In hæreditate uendita, utrum ea quantitas spectetur, quæ fuit mortis tempore, an ea, quæ fuit, cũ adiretur hæreditas, an ea, quæ fuit, cum

Si Titius. Casus iste aliquãtulũ obscurus est. Pone ita apertiũ casum. Vendidit Titius Seio hrditatem Mæuij. deinde institutus a Seio hæs uẽdidit hrditatem Seij Attio. quærit si qd pstat uenditor iste occasione hrditatis Mæuianæ, an ex prima uenditione. i. an occasione primæ uẽditionis iste ultimus emptor cõueniri possit? Dicit q̃ sic: & qd potuisset uenditor cõseq. a quolibet extraneo hrde primi emptoris, hoc poterit, & ab emptore secũdo: & cõsequet p istã actionem ex uendito. & adducit simile. Nã si emi hominem a Seio, & stipulatus sum ab eo duplam, & ei extiti hrs, & uendidi hæreditatem: si homo iste euincatur, agam contra illum emptorem hæreditatis.

Si quid. Si uenditor hæreditatis soluit aliquid nomine publici uectigalis, uel nomine tributorum hoc consequeẽ ab emptore quia onera sunt hæreditatis, sed si uẽdat hrditatem facto funere testatoris, an ab emptore impensam recuperare possit? Dicitur quod sic & ista impensa hæreditaria est.

Cum quis. In §. isto quędã regula est: quia cũ credi tor succedit debitori, confundunt actiones aditione hær. si tñ uendidit hrditatem, tenet emptor sicut hæres: siue tpe mortis testator debuit: licet desierit adita hrditate a uenditore: siue in diẽ debuerit testator, uel sub conditione: & dies uel conditio extitit post mortem. Et si seruitutes amisit uenditor adeũdo, recuperat eas per actionem ex uendito. Sed si nihil præstiterit uenditor: obligatus est tamen propter hæreditatem: poterit agere, ut liberetur. Viuia.

[a] De euictione. s. hrditatis cũ fideiussore: nisi hoc actũ est, sed cauere tantũ debet r ut j. de euict. l. emptori. Pro rebus aũt singularibus, nec satisdare, nec cauere debet, ut hic: q2 aut est hæreditaria res uicta: & tunc fit emptori iniuria, si euincti, quę nõ debet tãgere uenditorem: ut j. de euict. l. si per imprudentiã, nisi forte emptor nullam cãm iniustæ damnationis præbuit: ut infra, de fideius. l. exceptione. Si aũt non erat hæreditaria, non est uendita, cũ id agatur. ut nec amplius, nec minus pertineat ad emptorem, quã pertineat ad uẽditorem: ut hic, nisi uenditor affirmauerit rem illam esse hæreditariam: ut infra eod. l. nisi. Quod autem dico pro re singulari euicta nõ agi, uerũ est, nisi sit euicta quasi nõ sit hæres qui uendidit, nam tunc etiam pro re singulari euicta agitur: ut no. C. de euiction. l. prima. Et hoc etiam si non esset promissum de euictione: ut supra, de contrahen. emp. l. in uendendo.

[b] De suo facto. i. quod si quid ex hæreditate fuerit consecutus, idem reddat: ut inf. eo. l. uenditor ex hæreditate. in prin. Acc.

Venisse.

hæreditas uenundaſ, uidē dū erit. Et uerius eſt, hoc eſſe ſeruandum, ꝙ actum eſt. Plerunq; aūt hoc agi vř, ut ꝙ ex hæreditate per uenit in id tp̄s, quo ueudi tio ſit, id uideatur ueniſſe. ᵃillud pōt quæri: ſi ēt im puberi ſit ſubſtitutus ᵇis, qui uendidit hæreditatem teſtōris, an id ēt, ꝙ ex impuberis hæreditate ad eū, qui uendidit hæreditatē, peruenit, ex empto actioni locum faciat? & magis eſt, ne ueniat: ᶜ quia alia hæreditas eſt. ᵈ Licet.n. unū teſtm̄ ſit: alia tñ atque alia hæreditas eſt. Planē ſi hoc actum ſit: dicendum erit, ēt impuberis hæreditatem in ueuditionē ueni re: maximē ᵉſi iá † dela ta impuberis hæreditate uenierit hæreditas. Perue niſſe ᶠ ad uenditorem hæreditatis qūo uideatur, quæritur? Et ego puto, an te quidem, quā † corpora rerum hæreditariarum na ctus uenditor fuerit, ha ctenus perueniſſe ad eum uideri, quatenus mādare pōt earū rerū perſecutionem, actionesq; tribuere. ᵍ Enim uero ubi corpora nactus eſt, uel debita exegit: plenius ad eū uide ri perueniſſe. Sed & ſi rerū uenditarū ante hæreditatē uenditā pretia fuerit ꝯſecutus: palam eſt, ad eū pretia rerū perueniſſe. ʰ Illud tenendum eſt, cum effectu uideri perueniſſe, non prima rōne. idcirco ꝙ legatorū noīe quis præſtitit, non vř ad eum perueniſſe. Sed & ſi quid æris alieni eſt, uel cuius alterius oneris hæreditarij: perueniſſe meritò negabi tur: ⁱ Sed & rerum ᵏ ante uenditionem donatarum pretia præſtari, æqui tatis ratio exigit. Non tan tùm autem quod ad uenditorem hæreditatis, ſed & quod ad hæredem eius ex hæreditate peruenit, emptori reſtituendū eſt. Et non ſolùm quod iam peruenit, ſed & quod quā doque ˡ peruenerit reſtituendum eſt.

Ad venditorem dicitur per uenire non ſolùm quod in veritate peruenit: ſed illud quod d. ſolo malo & culpa fecit, quò minus perueniret. qui dolus malus conſideratur non ſolùm in commiſſione rei acquiſitæ: ſed etiā in non acquirendo. h.d. Bal.

Sed & ſi quid dolo malo eorum factum eſt, quo minus ad eos peruenerit, & hoc emptori præſtandum eſt. Feciſſe aūt dolo malo, quò minus perueniat, uidetur: ſiue alienauit aliquid, uel etiam accepto quem ᵐ liberauit: ſiue ⁿ egit dolo malo, † ne hæreditati adquirereť, uel ne poſſeſsionem adipiſceretur, quam poſſet adipiſci. ⁿSed & ſi nō dolo malo, ſed lata culpa ᵒ † amiſerit aliquid: utiq; tenebitur. De perdita ᵖ autem & deminuta ſine dolo malo ᑫ uenditoris nō præſtabuntur. Illud quæſitum eſt, an uenditor hæreditatis ob debitum ʳ a filio ſuo, qui in poteſtate eius eſſet, ſeruove ei, cuius hæreditatem uendidiſſet: præſtare debeat emptori ˢ Et uiſum eſt, quic quid duntaxat de peculio filij, ſeruive, aut in ſuam rem uerſum inueniatur præſtare eum debere, ˢ

ᵃ Veniſſe. Scilicet in venditione hæreditatis. Et ſic not. inſpici tempus contractus. ſic ſup. de cōtrah. emp. l. Aurelius, & l. in lege. Si autem agatur, quod plerunq; fit, quod tempus mortis defuncti inſpiciatur: tunc habēt locum cautiones, de quibus dicit inf. ea. l. §. perueniſſe. & §. ſed & rerum. & §. non tantum. Acc.

ᵇ Subſtitutus. Qui una cum pupillo erat inſtitutus: & ita pattem hæreditatis paternæ vendidit.

ᶜ Veniat. ut infra de leg. 3. l. ſi Titius ex parte.

ᵈ Hæreditas eſt. ut inſtitu. de pupil. ſubſtit. §. igitur.

ᵉ Maxime. Abundare videtur. ſic & C. de teſta. man. l. ſi na. §. j. alias cōtra. ſup. eo. l. j. Vel dic te neſte in ea ut in acceſſoria: quia in paterna tenet: ut arg. ſup. de contrah. emptio. l. e. in modicis. & J. de uulg. & pupil. ſubſtitu. l. patris & filij. Acc.

ᶠ Perueniſſe. Exponit uerbum perueniſſe quod eſt ſ. §. in hæreditate.

ᵍ Tribuere. Nā uidetur res perueniſſe, eo quod habet actionem, ut ſ. de peti. hæredi. l. ſi quid poſſeſſor. §. ſed & an bo. fidei.

ʰ Perueniſſe. & ſic tenetur ea præſtare. non ergo tp̄s contractus, ſed p̄cedentis inſpicitur. Et ſic eſt contra ſ. ea. l. §. j. Solut. hic fuit actum ut tp̄s mortis inſpiceretur: ut ibi dixi. Vel dic hoc ideo, quia pretium loco rei eſt, ut in actione ex empto uniuerſali. ſicut in peti. hæred. ut ſup. de peti. hæredi. l. e. & ſi rem & pretium.

ⁱ Negabitur. Sic & ſup. de peti. hered. l. utrum. & infra, ad

† al. add. eo.

† Facit ad hūc §. gl. in c. quęrē ti. ſup uerbo, ad integrū anie med. ſ uer ſic. ſed pone. ex. de off. deleg.

P. F. antiquam quidem.

Trebel. l. cogi. §. ſ. & infra, de uerbo. ſigni. l. aliud.

ᵏ Sed & rerum. Quia hoc caſu actū eſt. ut quæ etiam in bonis tempore mortis, ueniant in uenditione: ut ſ. ead. l. §. j. diximus. alias ſecus: ut ſup. de pet. hæred. l. utrum.

ˡ Quod quandoque. Hoc ſemper accipe quando actum eſt ut tempus mortis inſpiciatur: ut di xi ſup. ea. l. §. j.

ᵐ Quem. Id eſt aliquem debitorem hæreditatis.

ⁿ Poſſet adipiſci. No. quem teneri ad acquirendum & recuperandum. ſic in domino qui tributoria conuenitur, ut ſup. de trib. l. illud. §. ſed ſi mercē. & in procuratore: ut ſup. mād. l. dolus & in poſſeſſore hæreditatis malæ fidei: ut ſupra de pet. hæredi. l. ſed et ſi. §. proinde. ſimiliter etiam captiuo imputať, ſi non redeat cum poſſit, ut ei ius poſtl. denegetur: vt infra de captiuis. l. ſi cap. In prin. aliud autem in eo quiin fraudem creditorū non acquirit: vt J. quæ in fraud. cre. l. qui autem. in prin. uel patroni: vt infra l. ſi quid in frau. patr. l. j. §. utrum.

ᵒ Lata culpa. Itē de leui: ut inſ. de peric. & commo. rei uend. l. cuſtodiam. cum utriuſque gratia hic contractus celebretur: ut inſtl. quibus mod. re con tra. obli. §. fina.

ᵖ Deperdita. Quę expone: ut ſupra, de peti. hæred. l. deperditum.

ᑫ Sine dolo malo. Subaudi. & culpa.

ʳ Ob debitum. dico ei cuius, &c.

ˢ Præſtare eum debere.

Ad acquirēdū & recuperādū quis tenetur.

† P. F. vel id.

† P. F. ne de hæredita te adquireretur.

† In P. F. admiſerit.

Venditor hæreditatis si indebitum exegit, emptori præstare non debet: & si indebitum soluit, emptori imputari nō debet nisi soluatur per sententiam. Vel sic, illicitum lucrum non venit in restitutione huius §. Et iniuriosa sententia lata contra venditorem nocet emptori. Bal.

Solet quæri, an si quid lucri occasione hæreditatis uenditor senserit, emptori restituere id debeat. Et est apud Iulianum quō hæc tractata lib. vj. Digestorum. & ait, ꝙ non debitum exegerit, retinere hæredem: & ꝙ non debitum soluerit, non reputare. [a] nam hoc seruari, ut hæres emptori non præstet, ꝙ non debitum exegerit: neque ab eo consequatur, ꝙ non debitum præstiterit. Si aūt condemnatus [b] pręstiterit: hoc solùm hæredi sufficit, esse eum † condē natum [c] sine dolo malo suo, ēt si maximè creditor non fuerit is, cui condemnatus est hæres. quæ sententia mihi placet.

Vēditor alteri nō solùm actiones hæreditarias cedere debet, sed etiam actiones proprias ex suo facto sibi competentes. Bar.

Non solùm aūt hæreditarias actiones, sed ēt eas obligationes, quas ipse hæres [d] constituit, dicendum erit, præstare † emptori {eum} debere. Itaq; & si fideiussorem acceperit ab hæreditario debitore, ipsam hanc actionem, quam habet hæres, præstare emptori debebit. Sed & si nouauerit, uel in iudicium deduxerit actionē, præstare debebit hanc ipsam actionem, quam nactus est. Sicuti lucrum oē ad emptorem hæreditatis respicit, ita damnum quoque debet ad eundem respicere. [e] Denique si rē hæreditariam hæres uendiderit, [f] ac per hoc fuerit condemnatus: [g] non habet ꝯ emptorē [h] actionem: [i] quia non iō ꝯdemnatur, ꝙ hæres sit, sed ꝙ uendiderit. Sed si pretium rei distractæ emptori hæreditatis dedit: uideamus, an locus sit ex uendito actioni. & puto † esse. Siue ipse uenditor dederit aliquid pro hæreditate, siue procurator eius, siue alius quis pro eo. dum negotium eius gerit: locus erit ex uendito actioni, dummodo aliquid sit uenditori [k] hæreditatis. Cæterùm si nihil absit uenditori: ꝯsñs erit dicere non competere ei † actionē. [l]

Non summatur quia distinguit: sed not. in distinctione istius §. hoc dicit, Venditor hæreditatis qui excepit seruū cum peculio, eatenus onera peculij agnoscere debet, quatenus non repetet. & in hoc solum notat rationem §. Aut venditor soluit pro onere quod debet sequi emptorem, & repetit: aut pro onere quod debet sequi ipsum venditorē: & non repetit. Bal.

Apud Iulianum [m] scriptum est: si uenditor hæreditatis exceperit seruum sine peculio, † & eius nomine cum eo fuerit actum de peculio, & de in rem uerso: id duntaxat eum cō sequi, [n] ꝙ præstiterit ei' peculij nomine, quod emptorem sequi debet, aut quod in rem defuncti uersum est. His enim casibus [o] æs alienum emptoris soluit: ex cæteris [p] causis suo nomine † condemnetur. † [r] Quid ergo si seruum cum peculio exceperit uenditor hæreditatis, conuentusque de peculio præstiterit? Marcellus libro vj. Digestorum non petere [s] eum scripsit: si modò hoc [t] actum est, ut quod superfuisset

debere, sed quod id pus hic spectatur, ut sciamus, quantum sit uersum? Respon. forte mortis creditori: ut s. de pecu. l. eo tempore. §. si creditor. Vel aliud in Falcidia propter quam ibi dicit, quam in uenditione hæreditatis: quia hic præstat omnis quæcunque & ante & post uenditionem acquisiuit: ut sup. ea. l. §. peruenisse, usque ad hūc §. Acc.

a Non reputare. Sic & in bonæ fidei posse. hær. ut sup. de pe it. hære. l. si possessor. §. bonæ fidei. Sed procurator reddit: sed nō imputat: ut sup. de proc. l. qui proprio. §. procurator ut in cæteris. & negotiorum gestorum: ut sup. de neg. gest. l. si quis negotia. Acc.

b Condemnatus. Scilicet hæres etiam iniuste. Acc.

c Condemnatum. Si tā hoc ipso quod est hæres, condemnatur: alioquin contra: ut infra, § denique. Sic no. quod solutum indebitū extra iudicium non reputat: sed per iudicium solutum sic, si bo. fid. ut dixit: non si per cōtumaciam forte: ut sup. pro soc. l. cum duobus. §. si. & inf. de euic. l. si ideo. Acc.

d Ipse hæres. Contra fideiussorē: ut j. eodem. l. emptori. Has autē actiones habet emptor utiles etiam sine cessione, si a defuncto uenierint: ut C. eo. l. emptori. Si autem ipse hæres de nouo eas acquisiuit: necessaria est cessio, ut dentur emptori sicut in ea hæreditate, quæ per Trebellianum est restituenda: ut inf. ad Treb. l. si hæres pecuniā. Accur.

e Eundem respicere. Nam ubi lucrum, &c. ut C. de furt. l. fi. §. sed cum. & sup. pro socio. l. si igitur.

f Vendiderit. Nō emptori hæreditatis, qui postea emit hæreditatē: sed cuidam alij.

g Condemnatus. Nomine duplę promissæ, si res foret euicta. Acc.

h Emptorem. Scilicet hæreditatis. Ac.

i Actionem. Contra emptorem hæreditatis pro pecunia soluta.

k Absit uenditori. uel sit absfuturū, ut inf. eod. l. in fin.

l Actionem. Scilicet ex uendito.

m Apud Iulianū: de peculio intra annum: ꝙ esse potest.

n Consequi. De natura eius uenditionis.

o His enim casibus. Scilicet qñ de peculio, uel de in rem uerso agitur: uel etiam quod iussu, uel tributoria, uel exercitoria, uel institoria.

p Ex cæteris. Puta ex maleficijs quę noxam sequuntur: uel etiam si ex suo iussu. Acc.

q Suo nomine. cum ipse seruū habeat: ut insti. de noxa. § omnes.

r Condemnetur. Scilicet uēditor qui retinuit.

s Non petere. Ex natura contractus: sed iure pacti si trās eat ad emptorem. Accur.

t Hoc. Si enim excipien-

† Sa.

† P. F. pro fert.

† al. add. emptori.

† Putem. P. F. al. pu to [illegible] ſo.

† al. add. hanc.

Maleficia noxam sequuntur.

† Periculo.

† Condemnatur.

excipiendo cum suo onere excipit: & sic non est iam onus emptoris? & sic nō repetit ex natura contractus.

a Hoc haberet. s. venditor: puta si dixit, ideo retineo peculiū: vt sit meū quod supererit satisfacti creditoribus, deficere autem non posset: cum vltra quantitatem peculij non teneatur.

b Contra actum est. scilicet, quod superfluum sit emptoris. Acc.

c Recte repetere. scilicet quicquid peculiari nomine soluerit, repeteret licet peculiū excepisset. Vel dic ea intentione excepit, ut creditoribus teneret satisfacere, ex eo certe repetet ab emptore quod præstiterit creditoribus. Azo. Sed tunc quomodo repetit: cum habeat quod excepit? R. retinendo: ut ff. de Carb. edict. l. j. Vel quia de facto peruenerat ad emptorē. Sed nonne etiā superiori casu esset idē, si ad emptorē peruenisset? Respond. ibi repetet: quia excepit nō ex natura cōtractus: quia soluerat de suo: hic quia de suo soluit. & secundū hoc excepit non vt se oneret, & emptorem exoneret, sed causa remouendæ dubitationis: arg. s. m. a. l. qui mutuā. & vt magis haberet ad manus, vnde hoc casu agit ex natura contractus, si de suo soluit, ac si non excepisset. sed certe & ex pacto posset agi præscriptis verbis, vel ex vendito informata. & secundū hoc habent locum glossæ hic positæ.

d Posse ait. Cum enim onus sit peculij: & emptor hoc casu habeat peculium repetit ab emptore venditor, si quid de suo soluit. Accur.

e Conuenit. scilicet, de eo quod superesset cuius esse deberet.

f Mētio facta est. s. excipiendo.

g Cessare. sic ergo

ex peculio, hoc haberet. [a] at si cōtrà actū est: [b] recte repetere † [c] eū posse ait. [d] si vero nihil expressum inter eos cōuenit, [e] sed tātūmodo peculij mētio facta est: [f] cessare [g] ex uēdito actionem cōstat.

Baldus dicit quòd nō potest summari: quia distinguit. Tu dic: quādo res singularis excipitur, videtur actum vt omne dānum contingens ante venditionem pertineat ad emptorē: sed contingens post, ad venditorē. Bart.

Si uenditor hæreditatis ædes sibi exceperit, quarū nomine dāni infecti promissum fuerat: [h] interest, quid acti sit. Nā si ita excepisset, ut dāni quoq; infecti stipulationis onus sustineret: nihil ab emptore cōsequeretur. Si uerò id actū erit, ut emptor hoc æs alienū exoluat: ad illū onus stipulationis ptinebit. [i] Si nō apparebit, qd acti sit: verisimile erit id actū vt eius quidē dāni noie, qđ ante venditionē datū fuerit, onus ad emptoré, alterius verò tēporis ad hæredē pertineat.

Emptor hereditatis venditori præstat id quod hæres extraneus præstaret.

Si Titius [k] Mæuij hæreditatē Seio vēdiderit, & à Seio hæres institutus eā hæreditatē [l] Attio [m] vēdiderit: an ex priore vēditione hęreditatis cū Attio agi possit? Et ait Iulianus, Qđ vēditor hæreditatis [n] petere à quolibet extraneo hēde potuisset: id & ab hæreditatis emptore [o] cōsequatur. † Et certe si Seio alius hęres extitisset: qcqd uenditor Mæuianæ hæreditatis eo nomine præstitisset, id ex uēdito actione cōsequi ab eo potuisset. Nā & si duplam [p] hominis a Seio stipulatus fuissem, & hæres ei extitissem, eāq; hæreditatē Titio vendidissem, euicto homine rem à Titio seruarem. [q]

Vendita hæreditate inter contrahētes habetur perinde, ac si venditor nūquam fuisset hæres, & emptor fuisset ab initio institutus Iac. But.

Si quid publici uectigalis nomine præstiterit uenditor hæreditatis: cōsequens erit dicere, agnoscere [r] emptorē eius hoc debere, nanque hæreditaria onera etiam hæc sunt. Et si fortè tributorum [s] nomine aliquid depēdat, idem erit dicendū. Quid si funere facto hæres uendiderit hæreditatem, an impēsam funeris ab emptore consequat? Et ait Labeo emptorem etiam impēsam funeris præstare debere, quia & ea (inquit) impēsa hæreditaria sit, † cuius sententiā & Iabolenus putat esse uerā, & ego arbitror. Cū quis debitori suo hæres extiterit, cōfusione creditor esse definit, [t] sed si uendiderit hæreditatem, æquissimum uidetur emptorem hæreditatis uicē hæredis obtinere, & idcirco teneri [u] uenditori hęreditatis, siue cum moritur testator debuit, quamuis

† petere.

† conspicuorum.

† q̃ P. E.

præsumitur in dubio actum, vt superfluum sit venditoris, ut non detur ei actio. Acc.

h P. omissum fuerat. s. de suo facto, vel ab hærede. Ac.

i Pertinebit. eodem modo distingues, si exceperit ædes vel fundum, cuius occasione aliquid acquisiuit venditor postea: ut ff. e. l. si. quæ est contra: licet ibi non videatur distinguere, sed indistincte reddi emptori. & facit ad hunc. §. C. de peric. & commod. l. j. Accur.

k Si Titius. Venditor.

l Eam hæreditatem. s. Seianam.

m Attio. Scilicet, cuidam, qui sic uocabatur.

n Hæreditatis. scilicet, Mæuianæ: ut quia aliquid tūc soluerit Titius hæres, idemq; uenditor creditoribus Mæuij, uel etiam procurator eius, qui poterat ab emptore primo repetere. ut infra prox. §. & supra. ea. l. §. finalem.

o Emptore. s. secundo. Acc.

p Duplam. similē causam ponit: ut probet solutionem præmissam.

q A Titio seruarē. in simplum forte ad instar eius, qui fuit hæres vero domino serui, quem à non domino emerat: ut ff. de euic. l. si ei. §. item si domino. & ff. ad leg. Fal. l. cum emptor. Vel dic secus hic esse: quia venditor pro hærede non habetur, sed emptor: ut ff. ea. l. §. pen.

r Agnoscere. i. reddere debet. venditori.

s Tributorum. Tributum capitibus vectigal prædio imponitur.

t Definit. vt C. de pact. l. debitori. & ff. de so. l. Stichum. §. aditio.

u Teneri. Actione qua prior debitor tenebatur: cum omnia sint perinde ac si non fuisset hæres: ut hic, & ff. de inoff. test. l. eū qui. §. si. Vel cōdictione indebiti

Indebiti ad ipsum quod est solutum: ut sup. de condi. indeb. l. si is, qui, &c. Vel etiam actione ex uendito: ut inf. prox. Acc.

a Cum emptore agatur: ut ex maleficio: ut instit. de perpe. & temp. act. non autem.

b Seruitutes. quę debeantur a prędio hæreditario suo proprio.

c Restituantur. q. sunt amissę. sic & s. cōmu. prędi. l. si cuius prędiō. & arg. J. de leg. j. l. legatarius. §. j. secus aūt si emā prędium mihi seruiens & reuēdam: q. nō restitui seruitus amissa: nisi specialiter imponat: ut s. de seru. urb. prędio. l. si q. s ædes. Item no. hic, qd actio semel extincta resuscitatur. sic & s. si ex noxa. cau. aga. l. ij. in fi. regulariter tamē cōtra: ut J. de sol. l. q res. §. aream. quæ est cōtra. Acc.

† debere-tur.

Actio extincta quādoque reuiuiscit.

† quidem.

post mortē debere desijt, adita a uenditore hæreditate: siue qd in diem debeat siue sub cōditione, & postea conditio extitit: ita tñ si eius debiti aduersus hæredem actio esse poterat: ne fortè ēt ex his causis, ex quibus cum hæde actio non est, cū emptore agatur. [a] Et si seruitutes amisit hæs institutus adita hæreditate ex uendito poterit experiri aduersus emptorem, ut seruitutes ei restituantur.[c] Sed & si qd uenditor nondum pstiterit, sed quoquo noie obligatus sit, ppter hæreditatem: nihilominus agere potest cum emptore.

Pomponius libr. xxvij. ad Sabinum. III.

SI uenditor hæreditatis exactam pecuniā sine dolo malo uel † culpa perdidisset non placet eum emptori teneri.

S I uenditor. CASVS. Si uenditor exegit pec. a debitoribus hæditarijs, & exactā amisit sine dolo malo & culpa: an teneatur emptori? Dicitur quod non. Vi.

Vlpianus libro xxxij. ad edictum. IIII.

SI nomē sit distractum, Celsus libro ix. Digestorum scribit, locupletē esse debitorem non debere præstari[a], debitorē autem esse præstari[d], nisi aliud conuenit.

S I nomē. CASVS. Vendidi nomen debitoris mei, nō teneor facere q soluēdo sit sed q debitor sit, & qd exceptiōe tutus non sit nisi in cōtrariū actū sit. & si uēdo nomē certę summę, puta decē: in tātū teneor, si incertæ, quantū eius intersit. Et hoc dicit cū l. seq. Vi.

† P.F. &.

d Præstari. incipit tractare de secunda parte tituli. sic est ergo periculum emptoris: ut hic, & J. de eui. l. si plus §. fi. & J. de solu. l. pupilli. §. sorot. Sed an actio iniuriarū possit uēdi? quidam: qd nō ante lit. cō. est. q. non est in bonis: ut J. de iniu. l. iniuriarū act. post nō q. est litigiosa: ut C. de liti. l. ij. Sed dico, q sic ante litis cōte. & qd dicis, nō est in bonis: uerū est, ut trāsmittat ad hædes, est tñ quo ad nos q. est inter adamus & per nos & p alios: ut J. de iniu. l. sed si

† P.F. præstare.

P.F. præstare.

Iniuriarū actio an sit in bonis, & an uendi possit.

Paulus [illegible] V.

ET quidem sine exceptione quoque: nisi in contrarium actum sit. Sed si certæ summæ debitor dictus sit: in eam summam tenetur uenditor. Si incertæ, & nihil debeat, quāti intersit[c] emptoris.

unius. §. idem ait & si nepoti. Ac.

E T q. Intersit. ut in hoc interesse tātū ptiū & impēsa debeat æstimari. & sic nō ob. J. e. l. q si nulla. quæ est cōtra. uel lex sequēs ibi soluit. Ac.

E Mptori. CASVS. Si uendo nomen, debeo præstare emptori psecutionē pignoris & illius, quod accepi post uenditionē: q. a beneficium uēditoris debet prodesse emptori.

Idem libro quinto Quæstionum. VI.

EMptori nominis, etiam pignoris persecutio præstari debet, eius quoque quod postea[f] uenditor accepit. Nam beneficium uenditoris prodest emptori.

f Eius quoq; qd postea. & ita demū fiat cessio: ut dixi s. e. l. ij. §. non solū. Sed a primo creditore accepta utili actione, ēt ab emptore peteretur: ut C. e. l. emptor. & J. act. & obl. l. si in solutū. & facit J. e. l. uenditor actionis.

Idem libro xiij. ad Plautium. VII.

CVm hæreditatē aliqs uendit[g] esse debet hæreditas, ut sit emptio. Nec enī alia[h] emitur, ut in uenatione & similibus; sed res, quæ si nō est, non contrahitur emptio; & ideo pretium condicetur.

C Vm hæreditatem. CASVS. Si uendo hæreditatē, debeo facere q sit hæditas. nā aliter nō est uēditio: non n. hic alea uēdit aut spes, sicut æstimandū est, cū quis emit uenationē, uel similia, puta iactū retis. & similia: imo emit rē & si nō inuenit, nō est tūc emptio: unde pretium condicetur. Viuia.

† P.F. uendidit.

g Nec enim alea. ut sic nō teneatur: ut s. de cōtrah. empt. l. nec emptio. nisi hoc agatur: ut J. e. l. quod si in uenditione. Ac.

Iabolenus libro secundo ex Plautio. VIII.

QVòd si nulla hæditas ad uenditorem pertinuit; quantū emptori pstare debeat, ita distingui oportebit ut si quidem est aliqua hæreditas, sed ad uenditorem non ptinet, ipsa æstimetur: Si nulla[i] est, de qua actum uideatur, pretiū duntaxat.[i] & si quid in eam rem[k] impensum est, emptor à uenditore consequatur.

Q Vod si. CASVS. Si hæditas nulla ad uenditorē ptineat, quantū pstare debeat emptori, æstimandū est: ut si sit aliqua hæditas de qua agebatur: si ad uenditorem nō ptineat, pstabit æstimationem illius. si nulla sit: & tūc debet ptiū restituere: & si quid aliud emptor expendit uel sua interest. Vi.

h Si nulla. Quia uiuit.

i Pretium duntaxat: ut s. e. l. & quidem contra. Sol. ut ibi.

k Rem. i. contractum.

Paulus lib. xxxiij. ad edictum. IX.

ET si quid emptoris interest.

Iauolenus lib. ij. ex Plau. X.

QVòd si in uenditione hæreditatis

Q Vod si in uenditione. CASVS. Si in uēditione dicatur, si qd iuris pertineat ad uenditorem. id uenit

tenit: nihil præstabit uenditor, quia hoc quidem expresse conuenisse uidetur, quod sicut lucrum negotiationis ad eum pertinet: ita & periculum pertinere debeat: quasi spes hæreditatis sit in uenditione. hoc autem ita intelligitur: si ignorans ad se pertinere. ita uendidit. ex certum si sciens, tenetur de dolo. Sed si sit hæreditas, & non conuenerit, ut idem ius habeat emptor, quod habet uenditor, debet præstare se hæredem esse. liberatur, uero si sic conuenisset ut quicquid iuris, &c. & hoc dicit cum l. seq. usque ad legem, qui filijsfamilias. Vin.

a Id actum est. Vt supra, de contrahe. emp. l. nec emptio.

b Hoc autem. Nisi sciens. no. quod sciens tenetur, qui alias non teneretur: ut in. ra. de act. empti. tenetur. §. fi. & de ædil. edict. l. quæritur. §. si uenditor. & C. credi. euic. pig. non de. l. fina. Sed uiget contra inf. de accep. l. an inutilis primo respon. & ┐. quibus modus pignus uel hypo. soluit. l. sicut §. non uidetur. & facit supra, de contrah. emp. l. ea quæ.

c Quod si. Liberatur. Id est non tenetur. & ita improprie ponitur: ut inf. de uerb. oblig. l. decem. Acc.

Qui filijsfamilias. CASVS. Vendidi id quod debet mihi quidam filiusfamil. Dicitur quod ego debeo præstare actiones, quas habeo contra patrem. Si hæreditas. Si uendo alicui hæreditatem debeo sibi tradere oes res hæreditarias: neque interest quanta fuerit hæreditas, nisi nominatim actum fuerit & hoc dicit cum l. seq.

d Noia. Id est, actiones quas habet contra filium, debet præstare de pec.

e Cum patre. quia accessoria: ut ┐. eo. l. antep. & ┐. de pub. l. si ego. §. idem ait.

id actum est, a si quid iuris esset. † uenditori, uenire, nec postea quicquam † præstitum iri. quamuis ad uenditorem hæreditas non pertinuerit: nihil tamen præstabit. quia id actum esse manifestum est, ut quemadmodum emolumentum negotiationis, ita periculum ad emptorem pertineret.

Vlpianus lib. xxiij. ad edictum. XI.

Nam hoc modo admitti esse uenditionem, si quasi † hæreditas tibi empta est, & † quasi spes hæreditatis, & ipsum enim incertum rei ueneat, ut † in retibus.

Caius lib. x. ad edictum prouinc. XII.

Hoc autem sic intelligendum est, nisi sciens b ad se non pertinere, ita uendiderit nam tunc ex dolo tenebitur.

Paulus li. xiiij. ad Plautium. XIII.

Quod si sit hæreditas, & si non ita conuenit. ut quid iuris haberet uenditor, haberet emptor: tunc: † hæredem se esse præstare debet. Illo uero adiecto, liberatur c uenditor, si ad eum hæreditas non pertineat.

Idem lib. xxxiij. ad edictum. XIIII.

Qui filijsfamil. noia d uendidit: actiones quoque. quas cum patre e habet, præstare debet. Si hæreditas uenierit: uenditor res hæreditarias tradere † debet. Quanta autem hæreditas est, nihil interest.

f Tradere. Sic & sup. eo. l. ij. § peruenisse. Acc.

g Nisi de substantia. Adfirmauerit sic & ┐. de ædil. edic. l. si quid §. fi. & ┐. de eui. l. seruum uenditor.

Si quasi hæres. CASVS. Vendidit tibi hæreditatem quasi hæres, cum mihi esset restituta ex senatuscon. Trebel. teneor emptori, quanti sua interest propter Falcidiam ab hærede retentam. Vin.

Caius li. x. ad edictum prouinc. XV.

Nisi de substantia eius adfirmauerit. g

Vendens tanquam hæres; cum sit fideicommissarius vniuersalis: tenetur ad interesse emptori. Bal.

Paulus libro xxxiij. ad edictum. XVI.

Si quasi hæres uendideris hæreditatem, cum tibi ex senatusconsulto Trebelliano restituta esset hæreditas: quanti interest emptoris, h teneberis.

Vlpianus lib. xliij. ad edictum. XVII.

Noia eorum, qui sub conditione uel in diem debent, & emere & uendere solemus. ea enim res est, quæ emi & uenire pot.

Si vnus ex pluribus hæredibus pecuniam, quæ a testatore sub pœna debebatur, soluit, & hæreditatem alijs hæredib. consentientib. vendit: potest illud solutum ab emptore repetere. Ba.

Iulianus lib. xv. Digestorum. XVIII.

Si ex pluribus hæredibus unus ante, quam cæteri adirent hæreditatem k pecuniam, quæ sub pœna debebatur a testatore oem soluerit, & hæreditatem uendiderit, nec a cohæredibus suis propter egestatem eorum quicquam seruare poterit: cum emptore hæreditatis uel ex stipulatu, l uel ex uendito, recte experietur. Omnem enim pecuniam hæreditario nomine datam eo manifestius est, quod in iudicio famil. erciscund.

h Quanti interest emptoris. s. propter Falcidiam, quam modo non habet emptor: quia penes hæredem rogatum remansit: ut inst. de fideicó. hære §. restituta. idem propter iura sepulchrorum & operas libertorum secundum quosdam: ut inf. ad Treb. l. si patroni. & l. quia perinde. §. j. sed hoc non placet quia non pertinent ad emptorem, sicut nec ad fideicommissarium: ut ibi dicitur.

Nomina. CASVS. Si habes debitorem sub conditione uel in diem: talia nomina bene possum uendere. Viuianus.

i Potest. Vt C. de dona. l. spem. ergo & pignora: ut ┐. de pign. l. sed & quod. §. j. Accur.

Si ex pluribus. CASVS. Plures erant hæredes unus ex illis soluit quod aliénum: quod testator sub pœna soluere tenebatur: & uendidit hæreditatem. neque potest aliquid de eo quod soluit consequi a cohæredibus propter inopiam eorum, an ab emptoribus consequatur? Dicit quod sic. & inducit argu. quod posset fil. us consequi per iudicium familiæ erciscundæ de eo quod tanquam hæres impendisset. Viuianus.

k Hæreditatem. Scilicet totam cohæredibus ratum habentibus.

l Stipulatu. emptæ & uenditæ hæreditatis: ut inf. eo. l. uenditor ex.

Datam. Scilicet esse.

Dola-

† P. F. uenditoris. † P. F. pro filio fam. † et add. † P. F. quæst. † Aut. † Sent. † Tamen.

a Deducitur. Scilicet pecunia dicta.
b Impenderit. Vt ſ. famil. ercif. l. & puto. §. ſi dolo. & l. qui erat. ſed contra. l. hæredes. §. ſi filius. Sol. ſpeciale eſt in filijs: ut ibi. Acc.

Multum. CASVS. Si uendam alicui ſub conditione id, quod mihi pure debetur: uenditio non eſt antequam conditio exiſtat, ſed ſi uendam pure id, quod mihi ſub conditione debetur, emptio ſtatim contrahitur, & ſtatim poteſt agi ex empto, ſaltem ut acceptum debitori meo faciam. Viu.

† F. F. ducitur.

c Obligatio. Pura.
d Nullam. Sic ſ. de contrahen. emp. l. ſi quis fundum.
e Acceptum. Sic ſupra mand. l. idem que. §. ſi cui.

† al. add. contracta.

SI hæreditatem. CASVS. Vendidiſti mihi hæreditatem Lucij, & poſt ea extitiſti hæres debitori eius: an tenearis mihi per act. ex empto præſtare debitum? Dicitur quod ſic. & illud magis expeditur in a la q̃ōne cum debitor ſuccedat creditori ſuo: & ita hæredi vendat: quia illud debitum teneturi præſtare per actionem ex empto. Viuia.

† al. add. hæres.

† deducitur a per quod nihil amplius vnuſquiſque a cohæredibus ſuis conſequi poteſt, quàm quod tanquam hæres impenderit. b

Idem libro xxv. Digeſtorum. XIX.

MVltū intereſt, ſub conditione aliqua obligatio c veneat, an cū ipſa obligatio ſub conditione † ſit, purè veneat. Priore caſu, deficiēte conditione, nullam d eē uenditionem, poſteriore ſtatim vēditionē conſiſtere. Nā ſi tibi Titius decē † ſub cōditione debeat, & ego abs te nomē eius emā, cōfeſtim ex empto & vēdito agere potero, ut uel acceptū e ei facias.

Aphricanus libro vij. Quæſtionum. XX.

SI hæreditatē f mihi Lucij Titij vēdideris, ac poſt debitori eiuſdē hæres exiſtas, g actione ex empto teneberis. h Qđ ſimplicius etiam in illa propoſitione procedit, cū quis ipſe creditori ſuo hæres extitit, & hæreditatem vendidit. i

Iſta lex ſecundum gl. habet tres partes, per quas ponit caſum: quæ lex eſt no. & mēti tenenda. & hoc dicit, Vbi uenditur uniuerſitas, pretiū ſuccedit loco rei. ſed vbi uēditur uel quaſi uēditur res ſingularis, pretiū uel pœna ab alio exacta loco rei non ſuccedit, nec eſt proprie in obligatione. Bal.

Paulus. lib. xiij. Quæſtionum. XXI.

VEnditor k ex hæreditate l interpoſita ſtipulatione, m rē hæreditariā pſecutus, alij uendidit. quæritur, quid ex ſtipulatione præſtare debeat? nam bis utique non cōmittitur n ſtipulatio, ut & rem, & pretium

f Si hæreditatem. Eiuſdem Lucij Titij.
g Exiſtas. Et ſic ea factus debitor hæreditatis.
h Teneberis. Sic ſup. de pec. l. ſi creditor. primo reſpon. ſic econtra agit ex vendito ſi creditori ſucceſſit: ut infra eo. l. pen. & infra proxi.
i Vendidit. Nam & hic tenetur ex empto: quia debitor eſt hæreditatis ex præterito. Acc.

VEnditor. CASVS. Vendidi hæreditatem: & interpoſui ſtipulationem de eius reſtitutione quod ad me de hæreditate perueniret. perſecutus ſum poſtea rē hæreditariam. uendidi eā alij: quæritur an tenear ad rem, an ad pretium. Dicitur quod ſtipulatio bis non committitur: id eſt non datur, ad rem, & ad pretium vnde ſi fuerit ſtipulatio interpoſita poſt uenditionem rei, venit pretium in ſtipulatione. ſi ante venit ipſa res. licet idem non ſit in eo qui mihi promiſit Stichū, qui non tenetur eo mortuo ante morā, licet ſuperiori caſu teneatur: quia in caſu ſuperiori videtur iſte potius geſſiſſe negotium emptoris quam ipſius hæreditatis. Sed hoc non cadit in uenditione rei ſingularis in tali exēplo. Vendidi tibi Stichum: eo nondum tradito vendidi eum alij, & tradidi eū: mortuo eo ante moram non teneor priori emptori niſi moram in tradendo commiſi: neq; etiam teneor ad pretiū: cum illum non propter rem, ſed propter negotiationem hominis uēditi habeam: quia tenebar ad rem, non ad pretium, uel ad actio. in hæreditate. aliud eſt in ſupra dicta ratione: q a ſi quid tanquā hæres habeo, teneor hoc præſtare emptori hæreditatis quanquam illius negotium geſſero ſicut fundi vēditor ſi fructus percipiat, tenetur eos reſtituere ratione bonæ fidei: & tamen ſi neglexerit, nō tenetur, niſi culpa obijci poteſt de hoc. Sed ponamus q eā rem quam vendidi: petij alio poſſidente, & litis æſtimationem accepi: q rem debebā, & non actionē. ſed ſi duplū habuit rei furtiuæ, vel ui deiectus, nihil emptori debebit. nam ſi deſinat uenditor poſſidere ſine culpa, liberatur præſtando actionem quam habet pro te. nā areā tradendo, exuſto ædificio liberatur uenditor. h. d. Vel dic aliter caſum ut in glo. ſeq.

k Venditor. Diuiditur hæc lex in tres partes. Prima eſt, vendidit mihi Titius hæreditatē: & interpoſita eſt, ſtipulatio emptæ & venditæ hæreditatis, deuenit ad Titium quædam res hæreditatis quā uēdidit, & pretiū habuit. quæritur, quid veniat in ſtipulationē? & diſtinguit: quia ſi poſt ſtipulationem deuenit dicta res & pretium eius ad Titiū, vtrumque venit committendum: ſed non petendum. ſi autem prius uendidit tunc tantū pretiū venit: licet res interierit. Secūda pars eſt, quod hæc nō ſic ſeruātur in re ſingulari mihi vēdita, & nō tradita, & poſtea ab eodē alij vendita. nā nec res nec pretium venit ſi res interijt: & ſic quaſi ex ſua negotiatione venditor pretiū lucratur: nec pōt fingi, ut negotiū gerat primi emptoris ſicut in hæreditate, ſi autē poſſet dici, certe, & tūc idē reſpōderetur ut ponit de fructibus. Tertia pars eſt, ut quod dixi in re ſingulari uendita, uel quaſi uendita, uel promiſſa: ſi poſtea alij uendatur: ut quia litis æſtimationē accepit venditor a poſſeſſione, cum culpa deſierit poſſidere furto uel violentia: uel ſe non poſſidente uendidit primo emptori, & poſtea petijt ſibi, quod habuit litis æſtimationē ab alio. nam non uenit illa litis æſtimatio in actione ex empto: nec aliqua actio eſt cedenda pœnalis, vel alia: ſed res ſi extat, uel æſtimatio ſeu intereſſe ſi non extat, cum culpa deſijt poſſidere, alias ſi non culpa non rem uel æſtimationē, ſed actionem tantū, quia eas habet, dare tenetur q̃ū .ſ. res extat, alias nullo modo, imo pretium lucratur: ut prius dixi.

† conſiſtus.

l Ex hæreditate. i. de rebus hæreditariis. Acc.
m Interpoſita ſtipulatione q ſi qd ad eū perueniret emptori reſtitueret, & ecōtra emptor ꝓmitteret, q damna, q̃ traheret uēditor occaſione hæreditatis, reſtitueret ei, quæ ſtipulatio appellatur emptæ & uēditæ hæreditatis, ut inf. de leg. 3. l. quiſquis. ſed an eum ſi deuiſiorū? Reſpon. videtur quod ſic: ut ſup. l. ii. in ſi. j. reſp. Acc.
n Nō committitur. Quantū ad effectum, ſcilicet ut rem

rem & pretium consequi possit. hoc enim esse iniquum: ut j. de actio. emp. l. emptorem. §. fi. ibi, neque.n. bonæ fid. ut j. de re. iur. l. bona fid. committitur in bis ut res uel pretium petatur tm̃: quod est necesse eo casu quando res interijt. ut infra subijcit. nam & rem & pretium habuit post interpositam stipulationem. & sic ad utrunque cōmittitur: non uqutrunq; exigat, sed & non interposita stipulatione alterutro modo posset agi actione ex empto: ut inf. de usu. l. si stipulatus. §. fina. Ad quid tunc ergo interponitur? Respon. quia quæ specialiter, &c. ut j. de imm. l. item apud. §. hoc edicto.

a Quod si antecessit. ut in nostra quæstione.

b Debebit. uel pretium etiam si res extet: ut innuit statim. Acc.

c Vendiderit. post hæreditatem uenditam, & stipulationem interpositam.

d An pretiū eiusdem debeat, uidetur quod non.

e Promissor. idest, uenditor: ut subijcit: uel proprie supple pretium, uel æstimationem.

f Præcessisset. ut hic, & j. de uer. obl. l. si ex lega. & l. sequen. & idem si manumiserit ante moram, & postea decessit: ut j. de ac. & obli. l. si qui ex stipulatu. sed in casu præmisso aliud est, ut subijcit: sed ubi hæreditatem, &c. Ac.

men falsi committitur j. de fal. l. qui duobus. ergo ex eodem facto non debet pœnam & præmium consequi. unde ex his approbo hanc opinionem. quod pretium debet dari priori emptori, quod a secundo emptore acceptum est. ut facit uenditor uiam: ut inf. de uer. & com mo. l. j §. licet & ar gu. C. de iudi. l. placuit.

debeat. Et q̃dē si postea, q̃ hæres rē uendidit, intercessit stipulatio, credim' ptium in stipulationē uenire. Quod si antecessit a stipulatio, deinde rē nact' est: tūc rem debebit. b Si igit hoīem uendiderit, c & is decesserit. an pretiū eiusdē debeat? d Non.n. deberet Stichi promissor, e si eum uendidisset, mortuo eo: si nulla mora præcessisset. f Sed ubi hæreditatem uendidi, & postea rem ex ea uēdidi: pōt uideri, ut ipsius g negotium agam, q̃ hęreditatis. h Sed hoc in re singulari non pōt i dici. l Nam si eundem hoīem tibi uendidero, & nec dum tradito eo, alij quoq; uendidero: pretiumq; accepero: mortuo eo uideamus, ne nihil tibi debeam ex empto, k qm̃ q moram in tradendo non feci. Pretium em̃ hois uenditi non ex re,

sed pp negotiationē percipit: & sic fit, quasi alij nō uendidissem. tibi em̃ rem debebā, non actionē. At cùm hæreditas uenit tacitè hoc agi vr̃, ut si q̃d tanquam hæres feci, id præstem emptori. quasi illius negotium agam: quēadmodum p fundi uenditor fructus pręstaret bonæ fidei ratione: quamuis si neglexisset ut alienum, nihil ei imputari possit: nisi si culpa eius argueretur. o Quid si rem, quam uendidi, p alio possidente q petij, r & litis æstimationem accepi? utrum pretium illi debeo, an rem? Vtique rem. non enim actiones ei, sed rem præstare debeo. Et si t ui deiectus, uel propter furti actionem duplum abstulero: nihil hoc ad emptorem u pertinebit. Nā y si sine culpa desijt

g Ipsius. s. emptoris. & quod dicit potius, superfluit, uel elect. ue uel legas comparatiue, & sic utriusque negotium gessit. non autem electiue. Ac.

h Quam hæreditatis. est enim quædam uniuersitas: & sic repræsentat personam. Acc.

i Non potest dici. quod in hæreditate dictum est, ut agam gerere negotium emptoris nisi in casu. & tunc idem est quod hic dicit in hæreditate. & inf. eod. l. ibi, quemadmodum fundi uenditor, &c.

k Ex empto. & uti que nihil, & qui moram, &c.

l Propter negotiationem. sic & hæres quia agit de sepul. uiol. non enim hæreditatem agnoscit. ex sua enim astutia eam exercet: uel ad uenditorem: non autem tanquam hæreditariam, ut inf. sepul. uio. l. pen. sic autem si hæres inopam hæreditatem multum uendidit, non prodest legatarijs: cum ex sua negotiatione uel emptoris stultitia habere uideatur: ut inf. ad l. Fal. l. ij in prin. & § j. sic & sup. manda. l. ita ut omnes. §. j. & sup. de pec. l. eo tempore. §. si. in fi. & inf. de dam. infec. l. dāni. in fin. & j. soluto matrimo. l. si uero. §. item quicquid. Sed quidam de æquitate dant pretium primo emptori: ut sup. si certum pet. l. si eum seruum. Sed certe ibi iam erat res illius cuius pretium redditur. Item bonæ ciuis

n Non uendidissem. ut enim liberarer rei interitu, si ego possiderem, sic & nunc: ut hic, & sup. de nox. l. electio §. si is quem. Ac.

o Quemadmodū. bona est similitudo, ut enim uenditor fundum colendo, & fructus percipiēdo. in meo. mihi debito, meos facit: ita & ille meum uel meæ hęreditatis gessit negotium. Azon. & ideo dicit bo. fi. ratione: quia secus esset si contractus esset stricti iuris: ut j. de usu. l. uideamus §. si actionem. & §. ex causa. & §. praced.

o Argueretur. ut quia fructus maturos passus est corrumpi, uel habet eos, & non red dit: ut inf. so. matri. l. si mora. Accur.

p Vendidi priori emptori. Acc.

q Possidente. & not. hic culpam in hoc quod uendidi rem, quam non possidebam: ut sic teneat ad rem, uel interesse non ad actionem: sicut si possiderem tempore uenditionis: & postea per culpam desij possidere: ut furto: ubi similiter teneor ad rem, uel ad interesse, secus si sine culpa: quia tunc tantum ad actionem non ad rem uel æstimationem: quia eam non habeo, sed actionem habeo: ut inf. subijcit, nam & si sine, &c.

r Petij a possidente.

s Abstulero. i. accepero. s. per iudicem. sic inf. de fur. l. qui uas in prin.

t Hoc. s. duplum. Acc.

u Ad emptorem. imo uidetur cedēda: ut inf. de fur. l. eum qui. in prin. & sup. de contrahend. empt. l. quod sæpe. §. si res quæ sunt contra. Solutio. ibi loquitur cum sine culpa desijt possidere, & ideo non tenetur ad rem. oneratur ergo saltem in hoc, ut cadat in actionem etiam pœnalem. Vel si exegerit pœnam, reddet eam. sed hic quia culpa desijt possidere, tenetur ad rem uel æstimationem: & ideo retinet omnes pœnas. & secundum hoc reuertens non fuit admissus in litem utiliter intrare uolens: uel etiam utiliter deiectum restituit: uel hic surrepta ante uenditionem: & ideo pertinet pœna ad uenditorem. uel loquitur ibi cum uenditor non potest rem pręstare.

x Pertinebit. s. res.

y Nam. bene dico rē deberi ubi fuit in culpa: quia & ubi

† F. F. pro cessisset.

† F. F. ore. de.

al. dic.

† Qui.

† Alio. Sed si aut

al. add. &.

& ubi non fuit, tenetur ad aliquid. i. ad cedendum. Ac.
a Actiones. hoc si non habuit litis æstimationem:& sic nec uendidit. Sed quid tunc cum cedere non possit? Resp. in hoc commisit culpam. & ita ad æstimationẽ uetam tenetur. ut argu. inf. de sol. l. Stichum. §. penul. Accur.

tum soluere tenebatur. neque refert an debeatur ei pecunia tanquam creditori ex contractu, an ut legatario. Vivianus.
Minus. sic ͳ. de ser. expor. l. si uenditor. §. fi. & sup. de contrahen. emp l. fundi. Acc.

possidere uẽditor: actiones [a] suas præstare debebit, non rem: & sic æstimationem quoque. nam & aream tradere debet exusto ædificio.

Donec soluatur pretium, potest res uendita loco pignoris retineri. hoc dicit. Baldus.

Sc... XXII.

Hæreditatis uẽditæ pretium pro parte accepi, reliquũ emptore non soluente. quæsitum est, an corpora hæreditaria pignoris noĩe teneantur? Respõdi, nihil proponi, cur nõ teneantur. [d]

Ille qui vendit actionem, tenetur cedere non solùm ius quod habet contra principalem sed contra fideiussores. Bald.

Hermog...anus lib... XXIII.

Venditor actionis, [a] quã aduersus reũ † principalẽ habet, oẽ ius, quod ex ea cã ei competit tam aduersus ipsum reũ, q̃ aduersus intercessores hui⁹ debiti: cedere debet [e] nisi aliud actum est. Nominis uenditor quicquid uel compensatione uel exactione [f] fuerit consecutus, integrũ emptori restituere compellatur. [g]

Labeo ... XXIIII.

Hæreditatẽ Cornelij uẽdidisti: deinde Titius, cui a te hærede Cornelius legauerat prius, q̃ legatum ab emptore perciperet, te fecit hæredem. Rectè puto ex uendito te acturum, ut tibi prçsteẽ: quia ideo eò minus hæreditas uenierit, ut id legatum præstaret [h] emptor. Nec quicquã interfit, utrũ Titio, q̃ te hr̃dẽ fecerit, pecunia debita sit, an legatario. [i]

Id... XXV.

Si excepto fundo hæreditario ueneat hæreditas, deinde eius fundi noĩe uẽditor aliquid adquisierit: [k] debet id p̃stare emptori hæreditatis. Paulus. Imò sp̃ quæritur in ea re, quid actũ fuerit, si aũt id non apparebit, p̃stare eam rem debebit emptori uenditor. nã idipsum ex ea hæreditate ad eũ peruenisse uidebitur: non secus ac si eum fundũ in hæreditate uendenda non excepisset.

TITVLVS I.

DE RESCIN... ... uend... ... quando ... a ... empti... ... d...

Ab emptione facta cum filio solo super re particulari, potest recedi etiam pacto inito cum solo patre. Bal.

Pom... ... I.

Celsus filius putabat, [m] si uẽdidisset mihi filiusfamilias rẽ peculiarem, etiam si cõueniat, ut abeatur ab ea uenditione, inter patrem & filium, & me conuenire debere; ne si cum patre solo pactus sim, filius non possit liberari. Et quç [†] ritur, utrumue nihil

---

Et sic æstimationem. repete, præstare non debet: sed id tantum quod habet. i. actiones sicut & in area sequitur.
c Debet. s. tantum, cum non habeat plus.
Hæreditatis. ... Vẽdidi hæreditatem: soluit emptor mihi partẽ pretij: aliam non soluit. quæritur an pro reliquo pretio teneantur res hęreditariæ loco pignoris? Dicitur qđ sic.
d Cur non teneantur: ut inf. de ac. em. & uend. l. Iulianus. §. offerri. & ar. C. de distra. pign. l. quandiu. Acc.
Venditor. ... Qui uẽdidit hæreditatem, debet cedere actiones quas habet contra reum principalem: & contra eius fideiuss. Nominis. Qui uendit nomen: siue percipiat aliqd in compensando, siue exigendo, uel quocunque modo, debet præstare emptori. Viu.
e Debet. ut sup. eo. l. qui filij. in prin. & l. emptori. Acc.
f Vel exactione. quam potest facere dominus: nisi in tribus casibus: ut C. de procur. l. per procuratorem.
Hæreditatem. ... Cornelius instituit me hæredem, & a me Titio legatum reliquit: uendidi hæreditatem mihi delatam. Titius, cui erat legatum relictum, me hæredem instituit: antequam ab emptore legatum perciperet: agere potero ex uendito: quia tanto minus hæred. uendidi, quo demptor legatum soluere tenebatur.

h Præstaret. scilicet legatum.
Legatario. q. d. an ut creditori ex contractu: an ut legatario. & facit sup. eod. l. si hęreditatẽ. Accurs.
Si excepto. ... Vendidi tibi hæreditatem excepto fundo hæreditario occasione cuius aliqua sum consecutus. hoc tibi teneor præstare perinde ac si fundum non excepissem. Viuia.
k Adquisierit. ex cautione de damno infecto. Accursius.
Eam rem. quam consecutus est ex causa præcedẽti uenditionem: ut si ante uenditionem stipulatus erat. de dãno infect. quod timebat prædio inferri: & ante uenditionem datum est. nisi autem sic intelligas hanc l. esset contra sup. eod. l. ij. § si uenditor.

...

Dictum est supra, qualiter contrahatur venditio: nunc qualiter rescindatur altera parte inuita: & quando licet discedere vtraque parte volente. Acc.

Celsus. Putabat. sed male [†] ut in fine. huius legis. Accur.
Liberari. quia non sicut filius patri, & ita pater filio acquireret. Accursius.
Et quæritur. scilicet per Celsum filium. alias, & quæratur idest, inquiratur. Acc.

Pactio

Margin notes: † P.F. detinere. — † P.F. accepit. — † Respondit. — † al. add. ipsum. — † compellitur. — quandoque. — minus al. quo id minoris. — al. add. eo. P.F. fieret. — Celsus. — et. — † Sed. † P.F. quæratur.

b Pactione. Facta cum patre solo.
c Obligatus. Quod sensit Celsus. Ac.
Factus est. Scilicet, de rescindēda uēditione: quòd quidam dicunt. & pro eis est ∫. de act. emp. l. Iulia. §. pe. & insti. de auth. tu. §. j. Sed certe dictæ leges loquūtur in obligationibus cōtrahēdis. hic autē loquitur in eis dissoluendis: ut nō sit claudicatio: ut ∫. subijcit. & ∫. e. l. si id qood. §. inde.
d Nam. Quasi dicat, uidetur me liberari à patre cui tota fuit quæsita obligatio: sed non liberari filiū a me: & hoc rōne prædicta de pupillo. Itē hac alia: quia pōt pacto hoc agi, ut ab una parte inter aliquos expiat, cōtractus. sed hæc ratio non est bona: ut dicit hic. Ac.
e Dixit. In suis libris. Ac.
f Nō potest. Nec in pupillo, nec in maiore: ut ∫. eod. l. si id quod. in fi. sed cōtra ∫. de pac. l. si conuenit. Solu. ibi fuit iusta causa cōuentionis ut remitteretur ex una parte tantum: puta illius anni sterilitas: ut ∫. loc. & condu. l. si uno. uel nō ualet ut dissoluatur contractus pro parte, sed remitti ex causa donationis potest: ut ibi. uel soluas ut ibi.
g Sed dicēdū est. In casu præmisso.
h Obiter. Id est, statim. Sed quid si cum solo filio paciscat? non uidetur quòd præiudicet patri: nec ergo liberabitur pater uel filius: ut C. de pact. l. filiusfamilias.

S I quā. Si uēdo tibi rē aliquā: postea uendo eandem rem tibi minori pretio, uidetur quòd recessum est a priore uēditione: & posterior emptio consistit, sicut si prior facta non esset. hoc est uerum ante pretium solutum: postea autem non potest resolui solo pacto. Viuia.
i Præcesserit. Vt ∫. de contrahen. empt. l. pacta. Ac.
k Non possumus. Scilicet, nudo pacto: sed demum retro tradita: ut sup. de pact. l. ab emptione. & C. quando lice. ab. emp. dis. l. j in fi. Acc.

E Mptio. Casus huius l. Regula tradit, quod emptio, sicut contrahitur nudo consensu: ita contrario consensu resoluitur re. nondū secuta. unde quæritur si emptor fideiussorē accepit, & uenditor stipulatus fuerit de pretio. an possit recedi ab emptione nudo pacto? Et dicit quod sic: quia excep. pacti in ac. bo. fi. locū habent, & si emptor agat cum fideiussore, remouebitur per exce. pacti. similiter si uēditor agat de prætio, procedit eodē modo. Vi.
l Secuta. ut C. quando lic. ab em. dis. l. ij. Ac.
m Fuerit. A fideiussore uel emptore.
n Pacti Facti, intentionis nō inria.
o Liberari. Scilicet ipso iure.
p Agentem. Contra fideiussorē, qui nobis obligatur: ut insti. de fideius. §. si uel etiam contra emptorē: ut ∫. dicit. Sed cum reo liberato ipso iure fideiussor sit liberatus, qualiter habet exceptionem? R. dic exceptionē facti uel intentionis: ut ∫. de except. l. j. Vel dic loqui hic, scilicet quādo fideiussori fuit factum pactum. & facit ∫. de solu. l. Stichum. §. finali. Ac.

S I emptio. Cōtraxi emptionem togæ aut lancis: cōuenit ut recederet a uenditione alterius. Dicitur quod recessum est a uenditione in uno duntaxat de quo conuenit.
q Duntaxat. Imo uidetur in totū: ut ∫. de pact. l. si unus §. sed si stipulatus. quæ est contra. Sol. ponitur hic aut pro &. sic sunt uēditiones duæ nō una tm. Vel dic quod hic est disiunctio legis nō hominis: quod idem est. Vel dic quod pactum fuit ne alterutrius. s. tantum, non utriusque: arg. ∫. de accepti. l. & per iusiurandum. §. si Stichum.

C Vm emptor. Si facta uenditione fundi

agatur ex ea pactione:[a] an uerò ego quidem liberer, filius maneat obligatus:[b] sicuti &, si pupillus sine tutoris auctoritate paciscat, ipse quidem liberatur, non ēt qui cū eo pactus est. Nam[d] quod Aristo. dixit,[e] posse ita pacisci, ut unus maneat obligatus: non est uerum quia pro una parte contrahentium abiri pacto ab emptione non pōt.[f] Et ideo si ab una parte renouatus sit contractus, dicit nō ualere huiusmodi pactionē. Sed dicendū est,[g] patre paciscēte, & liberato aduersario, filiū quoque obiter[h] liberari.

Ab emptione potest recedi etiā nuda pacto re integra. secus si res non est integra. Bald.

Idem libro xxiij. ad Sabinum. II.

S I quam rem à te emi, eandē rursus à te pluris minorisve emero: discessim[i] a priore emptione. Potest enim, dum res integra est, cōuentione nostra infecta fieri emptio: atque ita cōsistit posterior emptio, quasi nulla præcesserit.[i] Sed non poterimus[k] eadē ratione uti post pretium solutū, emptione repetita: cùm post pretiū solutū infectā emptionem facere non possumus.[k]

Fideiussoris stipulatio non facit desinere rem esse integram: ut per hoc à priori contractu non possit recedi. Bal.

Paulus libro xxxiij. ad edictum. III.

E Mptio & uenditio, sicut consensu contrahitur, ita contrario consensu resoluitur antè, quam res fuerit secuta.[l] Ideoque quæsitum est, si emptor fideiussorē acceperit, uel uēditor stipulatus fuerit:[m] an nuda uoluntate resoluatur obligatio? Iulianus scripsit, ex empto quidē agi nō posse: quia bonæ fidei iudicio exceptiones pacti[n] insunt. An autē fideiussori utilis sit exceptio, uidendē est. Et, puto, liberato reo, & fideiussorem liberari.[o] Itē uenditorē ex stipulatu agentem[p] exceptione summoueri oportet. Idemque iuris est, si emptor quoque rem in stipulationē deduxerit.

Contractus alternatiuo nō potest adimi una pars de alternatiuis, & redigi in formam contractus. Bart.

Idem li. viij. Digesto. Iuliani notat. IIII.

S I emptio cōtracta sit togæ (puta) aut lancis, & pactus sit uenditor ne alterutrius[r] emptio maneat; puto resolui obligationem huius rei nomine duntaxat.[q]

In contractibus correlatiuis facta resolutione ab una parte totus cōtractus resolutus est. Itē peremptio rei uendita, facit desinere rem esse integram. Bar.

V.

C Vm emptor uēditori, uel uenditor em

Marginal notes: possimus. — Id est, pactiones adnexæ. Sic Vlpi. in l. iurisgentiū. §. adeo. sup. de pact. — [r] ut alterutrius nec alterutrius.

pute

puta uel alterius rei emptor liberet uendentem per ac cep. uel econtra: periode est, ac si conuenisset, ne alter ab altero aliquid peteat. & esset recessum a uenditione sed acceptilatio non sua natura sed iure pacti ualet.

ptori, acceptum facit: uoluntas utriusq; ostēditur id agentis, ut a negotio discedatur, & perinde habeat, ac si conuenisset inter eos, ut neuter ab altero quicquam peteret. Sed (ut euidentius appareat) acceptilatio in hac cā non sua natura, sed potestate conuentionis ualet. Emptio nuda cōuentione dissoluit, si res secuta nō fuerit. Mortuo aūt homine, perinde habenda est uenditio, ac si traditus fuisset: ut puta cū uēditor liberet, & emptori homo pereat. Quare nisi iusta cōuentio inter uenerit: actiōes ex empto & uendito manebunt.

Paul lib. .ad edi. VI.

SI cōuenit, ut res, quæ uenit, si intra certum tempus displicet, redderetur, ex empto actio est (ut Sabinus putat) aut proxima empti actioni in factum datur.

Per contractum semiplenū seu imperfectum non receditur a contractu pleno seu perfecto: sed contra sic. Bar.

Idem libr. quinto Quæstionum. VII.

SI id, quod purè emi, sub cōditione rursus emam: nihil agitur posteriore emptione. Si pupilli persona interueniat, qui ante sine tutoris authoritate, deinde tutore authore emit: quamuis uenditor iam ei obligatus fuerit: tamen quia pupillus non tenebat, renouata uēditio efficit, ut inuicē obligati sint. Qđ si antè tutoris authoritas interuenit, deinde sine tutore authore emit: nihil actum est posteriore emptione. Itē pōt quæri: & si sine tutoris authoritate pact° fuerit, ut discedat ab emptione, an proinde sit, atque si ab initio sine tutoris authoritate emisset: ut scilicet ipse nō teneat, sed agēte eo retētiones cōpetant. Sed nec illud sine ratiōe dicet, qm̄ initio rectè emptio sit contracta: uix bonæ fidei conuenire, eo pacto stari, qđ alteri captiosū sit: & maxime, si iusto errore sit deceptus.

Subscriptio, quam quis facit alieno nomine, nō nocet sibi ut teneatur nomine proprio in eo, quod ignorauit. Bart.

Scæ. lib. 13. Resp. VIII.

TItius Seij procurator, defuncto Seio, ab eo scriptus hrs, cum ignoraret, fundū uēdēte seruo hēditario, quasi procurator subscripsit. Quæsitū est: an cognito eo, prius, q̄ emptio pfice ret, à uenditione discedere possit? Respōdi, Titium, si nō ipse uēdidit, nō idcirco ciuilibus actionibus teneri, q seruo uendēte subscripserat: sed

[Margin glosses, left column:]

Emptio. Resoluitur emptio nudo cōsensu si res nō fuerit secuta. si tamen res uendita pereat, secus est: & ideo act. ex uendito & empto locū habebunt. Viuia.

Peteret. Secus si ageret: ut q tantum unus remitteret ex iusta causa maxime: ut s. d pa ctis. l. si conuenerit & j. loc. l. si ubi habitatione. quę sunt contra. Ac.

Valet. Nota q acceptilatio ualet ut pactū: ut dixi s. de pac. l. si un⁹ ex. §. si acceptilatio.

Cōuētione. Vt si donandi animo remittat uenditor emptori pretium.

† In uet. exemp. ut pote.

Manebut. Hic etiā de, cum non sit dissoluta. Ac.

Cōuenit. CASVS. Hoc modo contraxi cū aliquo, quia uendidi alicui rem: & cōuenit, q si sibi displicuisset intra certū tempus, rescinderetur emptio. quæritur quæ actio oriatur ex hoc contractu? Dicitur quod actio ex empto & uendito, uel act. in factum. Viuia.

Displicet. Scilicet, emptori.

In factū. Id est præscriptis uerbis: ut j. de præscr. uer. l. apud Labeonem. j. respon. & l. si ubi polli in fi. & facit C. de ędi. ac. l. pen. & infra, de ædil. edic. quod si nolit. §. si quid ita. Ac.

Sid. CASVS. Si emerim pure rem, & eandē sub conditione postea emero: posterior emptione nihil agitur. Si pupillus primo emat sine tutoris authoritate, deinde ip sius authoritate īteruenīēte emat idem: licet ex prima obligatione uenditor erat obligatus pupillo, tamen recessā priori obligatione remanebit secūda: & hinc inde consistit obligatio. hoc in p una. q si prima emi tutore authore, deinde uuls

[Margin glosses, right column:]

pupillus rescindere emptionem sine tutoris au. horl. periode ac si sine tutore authore emptio facta fuisset or periode sit ac si ab initio cōtractum fuisset sine tutore authore. l. ut pupillus non obligetur uenditori, & pupillo non obligatur uenditor, nisi soluatur sibi pretium: an ualeat talis conuentio? & respon. quod non.

Nihil agitur. Non idem econtra quia per plenam à semiplena, non à semiplenam à plena emptione receditur: s. de in diē addic. l. quod autē Sabinus. & j. de le gat j. l. si seruus ali. Sed tamen contra reperio: quia per le gatū non ualidum receditur a ualido s ut j. de adi. le. l. legatum sub conditione. §. si. Item & per secūdum testamentum rumpitur primum: licet ex secundo nemo hęres existat. Sed hoc ideo quia pactum est, ut fostit, quibus modis test. infirmē.

† P. Ial.

† proinde. P. P.

† rem.

Posteriore. quæ est contra. Accur.

Obligati sint. ut sic si promisi sine tutore prius, & postea cum tutore ut j. de do. l. hoc ita. § idē & l. pupillo.

Ab emptione. Contracta authoritate tutoris. Ac.

Non teneatur. ut j. de edi. emp. l. Iulia §. pe. & s. eo. l. j. & instit. de autho. tut. §. j. Ac.

Eo Scilicet, pupillo. Ac.

Retētiōes. Quā dio soluat pretium quia hoc æquū est.

Stari. s. non ualet pactum: & neuter est liberatus.

Itius. CASVS. Si procur. Seij habens gnalē liberā administrationem. subscribit uenditioni facta a seruo Seij, ignorās Seiū decessisse, & se ab eo hrēdem scriptum iau sibi præiudicet quo minus.

possit rescindere contractum? Dicitur q non. Viuia.

Ignoraret. Illum defunctum, & se hæredem. Ac.

Cognito. Scilicet, illū defunctū, & se esse hæredē.

Perficeretur. Scilicet, per rei traditionem. Accur.

Subscripserat. Nō, erronea subscriptionem non nocere

Erronea subscripto nō nocet.

nocererut sup. pig. act. l. Caius. & C. de eb. alie. non alie. l. ij. secus si non errone a arg. contra. s. quod iussu. l. j. §. sed si. Item concordat huic iusta quorum leg. l. j. §. quod ait.

Prætoria. s. ex empto de peculio, uel de in rem uerso. Et sic nor. actionem ex empto de peculio prætoriam esse. & sic esset arg. contra ad id quod diximus. sup. de peculio. l. uj. §. Iulianus. Acc.

serui nomine prætoria actione teneri.

Si debitor offert separatum soluere, non impeditur alienatio. sed per iudicē rescinditur. secus si offert pecuniam. hoc ita not. C. de distract. pign. l. si resi duum. de hoc dici in l. emptori infra, de ope. non. nun. Bar.

IX.

F Vndus, qui Lucij Titij erat, ob uectigal reipublicæ uenijt. sed cùm Lucius Titius debitor ꝯfessus esset, paratum se esse uectigal exoluere solidum, cū minoris uenisset fundus, q̃ debita summa esset: præses prouinciæ rescindit uenditionem, eumq; restitui iussit Lucio Titio. Quæsitū est, an post sn̄iam præsidis ante, quàm ei restitueretur, in bonis Lucij Titij fundus emptus esset. Rn̄di: non prius, q̃ emptori pretium esset illatum: uel si pretium nondū esset ab emptore solutum, in uectigal satisfactum esset.

Fundus. Publicanus uendidit Lucij Titij fundum ob uectigal. reipubli. postea professus fuerat Lucius Titius, se totum pretium soluere paratum, cū minori summa uenditus fuisset fundus, quam debitū esset, & postea præses qui uidit locum, iussit uenditionē rescindi, & fundum Lucio Titio restitui. quæritur an statim lata sententia in bonis Lucij esse credatur? Dicitur quod non antequam pretium restituat emptori: uel si non soluit, antequam satisfaciat de toto uectigali. Viu.

P. F. uectigale. — Solidum. minoris. P. F. — al. add. &.

Venijt. sed non solenniter. Acc.

Paratum se esse. si autem obtulisset. & consignasset, forte fieret rescissio statim: ut ar. C. de distr. pign. l. si residuū. & l. si prius. Accur.

Emptus esset. i. remaneret emptus ab eo, qui emit a fisco. & secundum hoc pn̄cta Lucij Titij. uel ut possit cum effectu repetere: ut inf. de uer. sig. l. bonorum.

Satisfactum esset. sed tunc esset, si solenniter fuit facta uenditio: ut dicit: ut C. propter publi. pen. l. ij. Sed quomodo potest rescindi? Respon. non tenuit, quia aliquid defuit, tamen quia res publica, cui res obligata erat uendidit, & emptor in utilitatem debitoris pretium soluit, repellitur debitor except. si agatur ut sup. de rei uendic. l. emptor. & ideo dicitur esse non statim in bonis actoris. s. ut possit petere cum effectu: ſ..us tamen est, & esse i. o. [illegible] Acc.

X.

S Eius à Lucio Titio emit fundum, lege dicta, ut si ad diem pecuniā nō soluisset, res inempta fieret. Seius parte pretij præsente die soluta defuncto uēditore, filijs eius pupillaris ætatis & ipse tutor cum alijs datus, neq; contutorib. pretium sm̄ legem numerauit, nec rōnib. tutelæ retulit. Quęsitum est, an irrita emptio facta esset? Respondit sm̄ ea quæ proponerentur, inemptam uideri.

Seius. Seius emit fundum Lucio Titio, & conuenit quod nisi pecunia certa die solueret, quod res esset inempta. soluit Seius statuta die unam partem pretij, alteram partem non soluit. Item mortuo uenditore, cum ipso Seius esset tutor cum alijs pupilli filij uenditoris, nec soluit: neque retulit pecuniam rationibus tutelæ: quæritur an res sit inempta? Dicitur quod sic.

Emptor prædiorum, cùm suspicaret. Numeriā & Semproniam controuersiam moturas, pactus est cum uenditore, ut ex ꝑtio aliqua summa apud se maneret, donec emptori fideiussor daretur a uenditore, postea uenditor eam legem inseruit, ut si ex die pecunia oīs soluta non esset, & uenditor ea prædia uenisse nollet: inuendita essent. Interea de aduersarijs alterā mulierē uenditor superauit, cum altera transegit, ita ut sine ulla q̄ōne emptor prædia possideret. Quæsitū est, cùm neq; fideiussor datus est, neque oīs pecunia sm̄ legem suis diebus soluta sit: an prædia inuendita sint? Rn̄di: si cōuenisset, ut non prius pecunia solueretur, quàm fideiussor uenditi cā daretur, nec id factum esset: cū per emptorem nō staret, quò minus fieret: non posse posteriorem legis partem exerceri.

Emptor. Quidam uendidit prædia Titio. iste Titius timebat ne sibi moueretur controuersia de prædijs a Mæuia & Sempronia. conuenit ut certam quantitatem pecuniæ teneret, quousque sibi a uenditore fideiussor, datus esset. postea conuenit quod nisi statuta die pecunia solueretur, res esset inempta. accidit ꝙ litigauit uenditor cum altera de mulierib. illis & obtinuit, & cum altera transegit, ita quod emptor poterat quiete possidere, sed neque inde iussor datus fuit, neque secundum legē pecunia soluta fuit. quæstio est an emptio rescissa dicatur? Et respon. quod licet uideatur conuenisse, quod ante nō solueretur pecunia quam fideiussor daretur: tamen non uidetur stetisse ꝑ emptorem: unde non erit rescissa uenditio. Viu.

al. add. ei.

Filijs. hæredibus relictis.

Et ipse. scilicet emptor.

Datus fuit.

Postea. s. in secundo pacto.

Nollet. hoc fuit superfluum dicere: ut sup. de in die addi. l. Sabi.

Superauit. eū illa ageret contra eū quasi dolo desierit possidere.

Neque fideiussor. uidebatur fideiussorem non esse dandum: quia illas mulieres uenditor superauit quarum timore promiserat satisdate: sed certe il.. fuit causa impulsiua. non finalis, & facit ad hunc. §. .. tit. j. in l. pen. § j. Acc.

Sic in P. F. Haloā. scripsit, cū per emptorem staret.

TITVLVS VI.

DE [illegible]

Quia in re vendita euenit periculum, ideo de eo dicit. Item quia & commodum: vt infra eo. l. id quod. ideo de eo ponit.

Vino vendito in specie, periculum est emptoris: nisi venditor receperit periculum, donec degustetur. vnde degustatio facit transire periculum. Sigilli autem appositione non transit periculum. Bal.

I.

Sabini uerba. Si uinū uenditū[a] acuerit, uel quid aliud vitij sustinuerit: emptoris per damnū quēadmodum si uinum esset effusum, uel uasis cōtusis,

Vlpiani uerba. uel qua alia ex causa. Sed si uenditor se periculo subiecit: in id tempus periculum sustinebit, quo ad se subiecit. Quòd si non designauit tempus: eatenus periculum sustinere debet, quo ad degustetur uinum: uidelicet quasi tunc plenissimè ueneat, cùm fuerit degustatum. Aut igitur conuenit, quo ad periculum uini sustineat: & eatenus sustinebit. Aut nō conuenit: & usque ad degustationem[d] sustinebit. Sed

Si uinum. Venditum est uinum Tit. istud uinum deterioratum est, quæritur cuius sit periculum, Titij emptoris, an uenditoris? Distinguitur. uinum aut uēditor in genere, aut in specie. secundo casu aut uenditor suscepit in se periculum, aut non. si non. uinum est in periculo emptoris, si sic. aut dicit usque quo sit in eius periculo: & illud seruabitur. aut non: tunc donec degustabitur. & licet emptor sigillauit, nihilominus usque ad degustationem erit in periculo uenditoris. quod si indistinctè uendatur statim uenditoris desinit esse periculum. hæc uera sunt quando in specie. quod si ad mensuram, semper usque ad diem mansura erit in periculo uenditoris.

Si dolium. Si uendidi uinum in specie. & emptor sigillauerit, erit in periculo emptoris, & pro tradito habetur secundum Trebatium: sed Labeo contradicit. Labeoni autem consentit author huius l. Licet. Vendidi uinum in genere: actum est quo die debet mensurari. si sic fuerit consensum nec factum, poterit uenditor effundere uinum denunciatione prius facta emptori ut uinum tollat, hoc in prima. Si uenditor uinum possit effundere, & non effundat: laudandus est. hæc sunt uera cum interfuit eius habere uasa: quia forte locaturus erat ea: commodius tamen est uasa alia conducere, quā effundere: uel alij uendere. bon. fi. id est, ut bon. fi. operam præstet, ut quantuncūque possit: ea res minus emptori damnosa sit. Si doliare. Si uinum doliare uendatur, & non actum sit quo tempore tradatur: dicitur actum, ut uasa euacuentur antequam sint necessaria ad aliud uinum ponendum: alioqui effundi poterit per corbes, ut sciatur quantum emptori perierit, secundum ueteres. hæc quidem uera sunt si talis erat uenditor, qui non nisi ad nouam uindemiam indigebat uasis. si uero talis qui uinum emebat & uendebat, is dies spectabitur, quo melius sit uenditori ut tollatur. hoc dicitur cum prin. l. seq. Custodiam. Si uenditor uinum in specie uendidit: sed hoc conuenit ut sciat emptor quantum uini emerit per mensuram, an de dolo tantum, an de culpa tenetur uenditor? Et respond. quod de dolo & culpa: non etiam de fortuito casu tenetur: & talem custodiam debet præstare uenditor, qualem præstant ij, quibus res commodata, &c. & hoc dicit, cum l. seq. Vina.

a Si uinum uenditum. in specie, secundum omnes. alioqui etiam post degustationem sustineret uenditor periculum usque ad mensuram: ut sup. de contrahend. emptio. l. quod sæpe. §. in his. quod hic & int. negatur ibi, sed uenditor, &c. Acc.

Vino uendito cuius debeat esse periculū. Contusis. id est, perforatis. & hoc post degustationem: ut inf. proxi. §. secundum Io. & Bul. & Pla. sed nos secundum Azo. etiam ante, ut ibi dices.

Quoad. ponitur pro donec. Acc.

d Et usque ad degustationem. si uinum uenditur in specie, ut hic ante degustationem quæro cuius sit periculum? Respō. uenditoris, secundum Ioann. & Bulg. & Pla. & idem in cæteris quæ degustationem exigunt: ut hic, & int. §. proxi. sed & si non sunt. & int. eo. l. si quis uina. in prin. Sed tu dic secundum Azo. quod emptoris, & hoc per leg. istam quā retorquemus in prædictos. nam si quando cōuenit de periculo sine die, sustinet quo ad degustationem tantum, ut hic dicunt: ergo ubi nō est pactum: non debet tandem uenditor sustinere, alias pactum pro superuacuo esset, quod esse non debet: ut arg. int. de leg. j. l. si quando. & sup. de pactis. l. iurisgentium. §. sed si fraudandi. & instit. quib. mod. testa. infir. §. alio. cum ergo hic dicitur aut non conuenit per pactum, est repetendum, scilicet quo ad sustineat. cō- al. add. uenit tñ sic, ut sustineat, nam pro constanti ponit in princ. §. quod conuenit. licet quandoque ad diem, quandoque sine die: sed Ioan. nihil repetebat hic. Item facit pro nobis inf. ea. l. sed & custodiam. in fi. & l. si quis uina. §. ex hoc apparet. & l. si uina. & etiam facit pro nobis quod dicitur, uino uendito in specie est idem quod in cæteris rebus: ut supra. de contrahend. empt. l. quod sæpe. §. finali. Sed tamen in cæteris rebus post contractum est periculum emptoris: ut infra eodem. l. necessario. sit ergo hic. Item pro nobis. C. eodem. l. cum conuenit. & idem dico in cæteris quæ degustationem exigunt, ut uino, & zinzibere, & similibus: ut in l. cum conuenit. in fin. M. autem dicit idem quod Ioan. in uino. Sed in cæteris quæ degustationem exigunt, idem quod Azo. & reddit rationem specialitatis de uino: quia uinum lætificat cor hominis. nostræ autem opinioni non obstat hoc quod est hic: quia repetes in litera: ut dixi. Item nec infra §. sed etiam si non. quia expone ut ibi. item nec obstat infra, eodem. l. si quis uina. in fi. primi casus quia quod dicitur ibi, etiam ultra diem: dic quod non intuit ideo esse ante diem: sicut infra, de uerbor. obligatio. l. quodcunque. §. si ita. & sup. de usufr. l. si sub conditione. Vel uerius dic ibi uinum in mensura uenditum: & tunc post diem spectat ad uenditorem periculum: quia est in mora. alioqui non spectaret: quia emptor uidetur esse in mora hoc ipso quod die statuta non degustat: ut infra, eod. l. si per emptorem. § si uerbi gratia. in fi. & in prin. l. & inf. de actio. empti. l. datur. §. si per uenditorem. & hoc si uendatur in specie. Vel ibi actum fuit degustando. ubi autem ad mensuram, siue in genere, quod idem est, tunc exigitur degustatio & de mensura si a primo incipias. ut sit periculum effusionis emptoris: & hoc si a degustatione incipias. si autem a mensura, uinum tantum exigitur: ut sup. de contrahend. empt. l. quod sæpe. §. in his. nisi ita conuenit ut non degustetur. quod raro est: ut inf. eod. l. si quis uina. §. si auersione. Sed quæro an etiam periculum deteriorationis ut acoris & mucoris, sit uenditoris? Bulg. quod non: sed tantum emptoris & per hoc habes quia æquiparatur uenditio ad mensuram conditionali emptioni: ut in d. §. in his. & int. §. sed & custodiam. licet in conditionali sit illa distinctio: ut inf. eod. l. quod si pendente. Sed Ioan. & omnes alij & nos con-

si nondum sint. degusta ta, signata tñ ab emptore uasa, uel, dolia: cõsequẽter dicemus, adhuc periculum esse uenditoris, nisi si aliud conuenit. Sed & custodiam ad diem mensuræ uenditor præstare debet. Prius quã enim ad metiatur uinum prope quasi nondum uenit. Post mensuram factã uenditoris desinet esse periculum. Sed ante mensuram periculo liberatur si non ad mensuram uendidit, sed fortè amphoras uel ẽt singula dolia. Si dolium signatum sit ab emptore: Trebatius ait, traditum id uideri. Labeo contrà: quod & uerũ est. magis enim ne submitteretur, signari solere quám ut traditum uideatur. Licet autem uẽditori uel effundere uinũ si diem ad metiendum prestituit, nec intra diem admensum est. Effundere autem non statim poterit, prius quã testato denunciet emptori, ut aut tollat uinũ aut sciat futurum, ut uinum effunderetur. Si tamen, cùm posset, effundere, nõ effudit: laudandus est potius. Ea propter mercedem quoque doliorum potest exigere: sed ita demum, si interfuit eius, inania esse uasa, in quibus uinum fuit: ueluti si locatur ea fuit, uel si necesse habuit alia cõducere dolia. Commodius est autem conduci uasa, nec reddi uinum: nisi quanti conduxerit, ab emptore reddatur. aut uendere uinum bona fide: id est, quantum sine ipsius incommodo fieri potest, operam dare, ut quàm minimo detrimento sit ea res emptori. Si doliare uinum emeris, nec de tradendo eo quicquam cõuenerit: id uidetur actum, ut antè euacuaretur, quam ad uindemiã opera eorũ futura sit necessaria. Quòd si nõ sint euacuata: faciendum, quod ueteres putauerunt, per corbem uenditorem mensuram facere, & effundere. Veteres enim propter hoc mensuram suaserunt, si quanta mensura esset, non appareat: ut uidelicet ut appareret, quantum emptori uini perierit.

Caius libro [illegible] [illegible] quotidianarum rerum. II.

HOc ita uerum est, si is est uenditor, cui sine noua uindemia non sint ista uasa necessaria. Si uerò mercator est, qui emere uina & uẽdere solet: is dies spectandus est, quo ex commodo uenditoris tolli possint. Custodiam autem ante admetiendi diem qualem præstare uenditorem oporteat: utrum plenam, ut & diligentiã præstet, an uerò dolum duntaxat, uideamus. Et puto eam diligentiam uenditorem exhibere, debere, ut fatale damnum, uel uis magna eum excuset.

P[illegible] q[illegible] S[illegible] III.

CVstodiam aũt uenditor talem præstare debet, quam præstant ij, quibus res cõmodata est: & ut diligẽtiam

nos contra. Imo ẽt idem Bul. dicitur mutasse consilium postea, ut indistincte omne periculum sit uenditoris. & sic aliud erit in hac tacita conditione quam expressa: quia hic licet uenditori per corbes effundere: quod in alijs rebus non inuenimus: ut infra eodem §. licet. Itẽ cum ex dolio pars uini uenit, & totum perit: cuius est periculum? Resp. ex dicti uẽditoris: ut d. l. quod sæpe. §. sed si ex dolio & ĩ. e. l. si per emptorẽ §. j. Sed forte intelligitur qñ causa demonstrandi, dixit, ex hoc dolio. si aũt ut de illo tantũ daret, & nõ de alio: fortè idem est ac si ĩ specie: ut ĩ de cõtrah. emp. l. si debitor. §. j. qđ nihil est q̃ a in mensura est: ut infr. de sol. l. qui decem. §. Stichum.

Sed si nondum sint. Refert se ad eum casum ubi uẽditor in se periculũ suscipit, uel ubi ad mensurã uenditum est secundum nos: sed secundum Bul. & oẽs alios est uerum ubi etiã in specie uẽditum est sine omni pacto.

Signata. Vt aliud uinum non submittatur, ad modum, scilicet sigillis: ut infra eodem §. si dolium. Ac.

Ad diem. Fuit ergo uenditio in mensura.

Præstare debet. Vt interim suo pereat periculo: ut subijcit hic. Sed cõtra ĩ. eo. l. si in uenditione. §. j. Solut. præstat hic uenditor periculum ut reddat pretium: nõ autem ut ad interesse emptoris teneatur ut ibi. Acc.

Amphoras. Et sic in specie.

Si dolium. Hic §. uidetur superfluus per illum §. sed & si non sunt. & eũ intelligo hunc ut illum. uel ibi in specie cum pacto: hic in genere. & sic loquitur iste hic §.

Aut sciat. Similis denunciatio fit sup. de iudi. l. in perpetrio. sed & potest hic agi ut tollat: ut infr. de act. emp. l. si lapides. A.

Inania. Id est, uacua. Ac.

Commodius Illud uerbum commodius nõ importat necessitatẽ: ut ĩ dixi, & ĩ. sequit. sic & C. de pac. du. l. hac generali. & l. decernimus. aliud in hærede qui non effundit uinum legatum: ut infra, de uino tri. & oleo legat. l. si hæres.

Quã minimo. Nota, quod quilibet debet esse intentus ut non noceat, sed ut prosit alij. qđ dic ut ĩ. tit. j. l. seruus. in ñ.

Si doliare. Id est, ex dolio, uel in genere uel ĩ specie loqui potest in prin. §. Ac.

Appareret. Vt supra, de contrah. emp. l. si in emptione. §. alia. Ac.

HOc ita. Custodiã. hoc innuit ad mensurã uenditionem facta. sed nõ est ita: quia tunc uenditor de omni casu tenetur ante mensuram: ut ĩ. de contrab. emp. l. quod sæpe. §. in his. quod in fin. huius legis negatur. Dic ergo qđ in specie erat hic uẽditũ: sed emptor ut sciret, quantũ esset, metiri uolebat. Ac.

Excuset. Aduersusquem & custodia, &c. ut ĩ. locati. l. sed de damno.

Accursius.

CVstodiam. Res cõmodata est Cũ gratia utriusque cõmodat, ut not. ĩ. cõmo. l. si ut certo. §. interdum. alia qui

† P. F. ne summitteretur.

† Lud. Rom. & Alex. in l. si quis mihi bona. §. sed quid si mãdauit in iij. col. ĩ. de acq. hære. putant istum text. sing. in hoc quod limitat regulam. l. magnam. C. de contrahen. & cõmitten. st pu. Bo.

† P. F tradere tum. al. trade.

† P. F. testando.

Doliare uinum emit, qui ipsum in dolijs emit sine alia mensuratione: ad differẽtiam uini pẽdentia i. quod adhuc ĩ uuis est. Budę. hic.

† al. add. tamen.

† uel uis magna sit excusata.

† F. t. excusatum.

alio qui contra: ut ſupra, commod. l. in rebus. in prin. & institu. quibus modis re contra. ob. §. fina. Vel dic qualem præſtat commodatarius, talem hic præſtat: ſed non tantum, ut ibi: Eſtote perfecti ut pater ueſter qui in cælis eſt. Acc.

Adhiberet. Scilicet modo, ſi maiorem adhibebat diligentiam in ſuis rebus tempore contractus quam modo faciat: argu. insti. quibus mod. re contra. ob. §. fi. Ac.

Si quis. Si uendidit aliquis tibi uinum in genere uel ad menſurã, & actum ſit, ut intra certum diẽ deguſtetur, & per uẽditorẽ ſteterit quo minus deguſtetur: an teneatur uenditor de periculo poſt morã, & ante moram ratione contractus: an magis contractus ſoluatur quam conditionalis ſit uenditio? Et reſpõ. primo inſpiciendũ quid actũ ſit, puta an conditionalem uẽditionem uoluerũt, aut non. ſi nihil apparet, periculum non ſolum poſt morã, ſed ante (cum per uẽditorem ſtetit quo minus deguſtet) ſpectabit ad eum. ſ. ratione contractus quia uendidit uinum in genere. potest legi ut uendiderit in ſpecie. ſed hæc planior eſt: niſi propter uerba quæ ſunt in fi. §. ibi, etiã interdum, &c. quaſi uoluerunt ut nõ tantum teneat de periculo poſt moram, ſed ante: quod falſum eſt: quia uendito uino in ſpecie ſtatim eſt in periculo emptoris, uel dic quod in ſpecie erat uenditum, ſed actum erat, ut de periculo teneatur uenditor.

præſtet exactionem, q̃ in ſuis rebus adhiberet.

Per lapſum termini appoſiti ad deguſtandũ non dicitur emptor in mora, ſi per uenditorem ſtetit: nec in eũ transfertur periculum, ſed ad uenditorem pertinet: nec emptio reſoluitur.

IIII.

SI quis uina uendiderit, & intra diẽ certum deguſtanda dixerit: deinde per uenditorem ſteterit, quò minus deguſtarentur: utrum præteritũ duntaxat periculum acoris & mucoris uenditor præſtare debeat, an uerò & etiam die præterito, ut ſi fortè corrupta ſint poſtea, quam dies deguſtandi præterijt, periculum ad uẽditorem pertineat: an uerò magis emptio ſit ſoluta, quaſi ſub conditione uenierit, hoc eſt, ſi ante diem illum fuiſſent deguſtata? Et intererit quid actum ſit. Ego aũt arbitror, ſi hoc in occulto ſit: debere dici emptionem manere: periculum aũt ad uenditorem reſpicere, & etiam ultra diem deguſtando præfinitum: quia per ipſum factum eſt.

Cùm uinum in ſpecie uenditur, nec eſt actum quòd deguſtetur, periculũ deteriorationis ſine culpa contingens ad emptorem pertinet: uẽditor autẽ tenetur ad cuſtodiam uſque ad tempus aſportationis præfinitũ: uel uſque ad uindemiam, ſi præfinitum nõ eſt: ſed ſi actum eſt ut deguſtetur, periculum deteriorationis ante deguſtationẽ pertinet ad uenditorem uſque ad tempus quo debuit deguſtari.

† Si auerſione † uinũ uenijt: cuſtodia tantùm præſtanda eſt. Ex hoc apparet, ſi non ita uinum uenijt, ut deguſtaretur: neque acorem, neq; mucorẽ uenditorem præſtare debere, ſed oẽ periculũ ad emptorem pertinere. Difficile aũt eſt, ut quiſquã ſic emat, ut ne deguſtet. Quare ſi dies deguſtationi adiectus nõ erit: quandocunq; deguſtare emptor poterit: & quoad deguſtauerit, periculũ acoris & mucoris ad uẽditorẽ pertinebit. Dies enim

Deguſtarentur. Scilicet, intra diem ſtatutum: quia cum emptor uellet deguſtare ante diem ſtatutum, uenditor noluit: & ita ante diem cœpit eſſe in mora: & ab eo tempore cœpit de omni periculo teneri ratione moræ. pro priore tempore tenetur iure contractus, quia in genere fuit.

Præteritum. Scilicet, ante & poſt moram ſuam. Azo.

Intererit. Nunc incipit reſpondere. Acc.

Quid actum ſit. Scilicet utrum puram an conditionalem uoluerit eã conditionem facere.

Etiam ultra diem. Et ſic poſt diem & ante diem à tempore contractus præſtat uenditor periculum. uel dic ut ſupra eodẽ. l. j.

Si auerſione. Id eſt, in ſpecie. unde emptor ſuſtinet periculum, id eſt, aduerſitatẽ. cum enim uenditur in ſpecie, non uenditur ut deguſtetur. ut ſubijcit ex hoc, &c. Vel ſecundo ponit etiam in mẽſura: ut hic not. & ſic etiam auerſione, &c. id eſt, ut omne periculũ emptor ſubeat uel aduerſitatem quodcunque uel qualecunque uinum fiat poſtea. unde cum emptor ſic ſubijciat periculo, uidetur emere ne deguſtet, ut probet, uel improbet, niſi hoc ſit dictum expreſſe ut deguſtet: & hoc quod dicit. ex hoc apparet, &c.

Si auerſione. Si in ſpecie uinum uendatur, & emptor periculum in ſe ſuſceperit: ſic emere uidetur, ut non deguſtet: quo pacto euenit ut ſi quis emit, ne deguſtet, omne periculum mucoris & acoris ad ipſum pertineat. ſi non conuenit quo tempore deguſtetur: quandocunque poterit emptor deguſtare, & quoad deguſtauerit, periculum reſpiciet uenditorem. Idem eſt ſi dies deguſtationis apponatur. Vel poteſt dici quod hic erat uenditio tantum ad menſuram: & tunc periculum reſpiciet emptorem: quia ſic conuenit. Viuia.

Si quis uina. Poteſt poni caſus in uino uendito in ſpecie, & in menſura: & tunc facit pro loco. & hoc probatur ut diximus ſ. e. l. j. in illa glo. ſi uinum, &c. & ſecundum hunc intellectum proſequimur literam iſtam. & c. ergo ſi quis uina, ſ. ſic. in menſura.

Vt deguſtaretur. Id eſt, ſi non fuit dictum de deguſtando cum uenderetur in ſpecie: uel pacto facto de auerſione.

Ad emptorem pertinere. Si dicas uinum in ſpecie uenditum, planum eſt, ſi dicas ad menſuram, & tunc omne periculum eſt emptoris: quia ſic ſe pacto ſubijcit & hic ut ſupra, proxime dixi. prima uerior eſt.

Vt ne, Si in ſpecie, tunc ſiue dictum eſt ut non deguſtetur, ſiue taceatur, uidetur agi ut non deguſtetur. hoc autem raro ſit quod taceatur, uel dicatur de non guſtando. ſi autem in menſura, tunc exigitur deguſtatio & menſura: niſi actum ſit de non guſtando: quod raro ſit.

Deguſtet. Vt ſecit quando auerſione uenit. nam fere ſemper ſic emitur uinum, ut deguſtetur, uel in ſpecie nil dicendo de deguſtatione.

Non erit. Dictum eſt tamen de deguſtando. Acc.

Melio-

Notabilis glo. ſecũdũ Bal. hic pro æquiparationibus & ſimilitudinib', quæ reperiuntur in ſtatutis uel legibus.

† P. F. ne uierint.

Sabini uerba.

Auerſione uenditionem fieri quid ſit, pulchre Ant. Aug. emẽdatio. lib. iij. ca. vj.

Vlp. in uerba.

neq; ab non.

P. F. quãdoque.

† autem.

Meliorem. Quam esset, si nil de degustando esset dictum. nã poterit probare, uel improbare: & sic remanet in periculo uenditoris: ut modo dixi. Ac.

Sabini uerba.

Vlpiani uerba.

Vẽdita. Quia in specie facta uel etiam in mensura ut emptoris sit periculum.

allatũ.

S I p emptorẽ. Praestari. concordat ĩ e.l. illud.

Si admensum. Id est, mensurandum. & dic si, est, quia Acc.

Donec. Facit ĩ. de contrah. empt. l. quod saepe. §. sed si ex dolario. & intellige hunc §. quãdo causa demonstrandi fuit dictum ex hoc ualet ut dixi. sup. eod. l. j. § j. imo uerius de eo solo erat dandum: & tamẽ est periculum uenditoris: ut ibi notaui. Acc.

aduehi.

Periculum. Vt pretio careat, non ut aliter teneatur ad interesse: ut sit in uẽditione: ut ĩ. de actio. empti. & uendi. l. j.

S I uina. Acidis & mucidis. id est excepto acido & mucido uino.

Expediat. Propter familiam forte. Acc.

Non uenisse. Sic ergo quod iure emptoris causa statutum est: etiã in mei laesionem retorquetur. & sic est cõtra. C. de legi. & consti. l. quod fauore. & ĩ de leg. & senatusc. l. ij. Sol. ubi. pactũ induxit fauorẽ: obtinent quod hic dicit. ubi uero lex quod in contrarijs. hoc non ualet: quia in d. l. de le. & consti. induxit pactum in fauorem. Tu dic ꝙ ibi nullus est fauor, sed sic conuenit ut bona emerit mala non & sic non est contra.

emeris.

namque. Beate

al. add. ita.

Vel Pro falsẽ.

degustationi praestitutus meliorem ꝯditionem emptoris facit. Vino aũt per auersionem uẽdito, finis custodiae est auehendi tps. Quod ita erit accipiendum, si adiectum † tps est. caeterùm si non sit adiectum: uidendum est, ne infinitam custodiã non debeat uenditor. Et est uerius, ſm ea, quae suprà ostendim⁹: aut interesse: quòd de tempore actum sit: aut denunciare ei, ut tollat uinum. Certè autẽ, q̃ ad uindemiã fuerint dolia necessaria, debet auehi uinũ.

V.

S I per emptorem steterit, quò minus ad diẽ uinũ tolleret: postea. nisi qđ dolo malo uenditoris interceptú esset, nõ debet ab eo praestari. si (uerbi gratia) amphorae centum ex eo uino, qđ in cella esset, uenierint: si admensum est, donec admetiatᷓ, omne periculũ uenditoris est: nisi id per emptorem fiat.

Emens uina exceptis acidis & mucidis, non potest cogere uenditorem ad sibi tradendum acida & mucida. Bar.

VI.

S I uina emerim exceptis acidis & mucidis, & mihi expediat acida {& mucida} quoq; accipere]: Proculus ait, quãuis id emptoris causa exceptum sit, tamen acida & mucida non uenisse. nã quae inuitus emptor accipere non cogereť iniquum esse, nõ permitti uenditori uel alij ea uendere.

VII.

I D, quod post emptionẽ fundo accessit per alluuionẽ, uel perijt: ad emptoris commodũ incommodumq; ptinet. Nã & si totus ager post emptionem flumine occupatus sit, periculum esse emptoris. Sic igitur & commodum eius esse debet.

Illa quae per se possunt uendi, cedunt in mensura fundi: nisi specialiter aliud sit dictũ: sed illa quae uendi non possunt, nõ cedunt, nisi specialiter dictum sit hoc dicit.

Quod uendiť, in modũ agri cedere debet: nisi id actum est, ne cederet. At qđ non uenit, in modum cedendum. si id ipsum actum est ut cederet, ueluti uiae publicae, limites, luci, q̃ fundũ tangũt. Cùm uerò neutrũ dictũ est: cedere non debent & ideo nominatim caueri solet, ut luci, uiae publicae, quae in fundo sunt, totae in modum cedãt.

Perfecto contractu periculum est emptoris, contractus autẽ dicitur perfectus, si sit celebratus purè, quod res sit certa, & pretium certum. Si autem per dependentiam de futuro, nõ dicitur contractus perfectus. B. ald.

VIII.

N Ecessariò sciendũ est, qñ perfecta sit emptio. tunc em̃ sciemus cuius periculum sit. nã pfecta emptione periculũ ad emptorem respiciet. Et id, qđ uenierit, appareat qd, quale, quantũ sit, & pretium, & purè uenit: perfecta est emptio. Quòd si sub ꝯditione res uenierit: si qdem defecerit conditio, nulla est emptio, sicuti nec stipulatio

I D, quod. Esse debet. ut Inst. e. §. cum autem & ĩ. de reg. iu. l. secundũ naturam. & ĩ. e. l. si in uenditiõe. §. j. & C. eo. l. j. Ac.

Caderet. Id ẽ, mensuraret. Acc.

Luci. Id est, nemora publica, sic dicta per cõtrarium, quis nõ lucent, sed umbra est ibi.

In modum. Id est, in mensuram.

N Ecessario. A Cũ res distrahuntur, aut pure aut sub conditione. si pure: si appareat pretium & res qualis quãtaq; sit: pfecta est emptio. si sub cõditiõe, nulla est emptio, nisi existat conditio. si pendente conditione deterior facta fuerit, periculo erit emptoris. si interierit, uenditoris: qua conditione existẽte si uenditor uel emptor uel utrique decesserint, hęredes obligantur. pendente autem conditione licet emptori tradita res fuerit, eam non usucapiet & quod soluit nomine precij: repetet: & fructus sunt uenditoris.

P. F. Ab. bet.

Cum. Refert quis usumfructum uendat, quem habet: scilicet formalem in alieno fundo, aut quẽ habet causalem in fundo suo. primo casu finitus ususf. ex persona uẽditoris: & nõ tenebitur mihi hęs suus, sed ipsi hęredi meo tenebitur. Secundo autem casu hęres uenditoris mihi tenebitur, haeredi meo non tenebitur. Viu.

Quid. Quando in gñe quale, quando in specie: quantũ, quando in quantitate: ut infra, de uerborum obligationibus. lege, stipulationum. Vel dic quantum. i. sit pretium qđ uenditur.

al. add. quidem.

Periculum.

quòd si extiterit. Proculus Octauenus emptoris esse periculũ aiunt. Idẽ Pomponius li. ix. probat. Quòd si pendente ꝯdõne emptor uel uenditor decesserit, ꝯstat, si extiterit conditio, hr̃des quoque obligatos esse, quasi iam ꝯtracta emptione in præteritum. [b] Quòd si pendente ꝯditione res tradita sit: emptor non poterit eam usucapere ꝓ emptore: [c] & qđ pretij solutũ est, repetet: & fructus medij temporis uenditoris sunt. Planè si pendente ꝯditione res interierit, perimitur emptio ꝫ sicuti [d] stipulationes & legata ꝯditionalia perimunt, si pẽdẽte ꝯditione res extĩcta fuerit. Sanè si res extat licet deterior effecta: potest dici damnum esse emptoris. Si ita res uenierit, Est seruus ille emptus, siue nauis ex Asia uenerit, siue non uenerit: Iulianus putat, statim perfectam esse [e] uenditionem: quoniam certum sit eam contractam.

Si usufructuarius uẽdat usumfructum, uenditio extinguatur morte uenditoris, non emptoris sed si proprietarius, tunc econtra hoc dicit. Et sic cùm usufructuarius cedit commoditatem usufructus alteri ex uolũtate, finitur usufructus ex persona sua. Idem si ex necessitate iuris l. si usufructus. de iure dotiũ. secus si ex dispositione testatoris. de usufru. le. l. si quis usumfruct. ubi omnino uide.

Cùm usumfructum mihi uendideris, interest, utrum ius utendi fruendi, qđ solum tuum sit, uendas: an uerò in ipsum corpus, quod tuum sit, usumfructum mihi uendas. Nam priore casu ẽt si statim morieris, nihil mihi hæres [f] tuus debebit: hæredi aũt meo debebitur, si tu uiuis. Posteriore casu hæredi meo [g] nihil debebitur: hr̃s tuus debebit,

[illegible] ad [illegible] IX.

SI post inspectum [h] prædium antè, quam emptio ꝯheret, arbores uentorum ui deiectæ sunt: an hæ quoq; emptori tradi debeant, quærit? Et responsum est, non deberi: q̃a eas nõ emerit, cũ antè, q̃ fundũ emerit, desierit fundi eẽ. Sed si ignorauit emptor deiectas eẽ arbores, uenditor autem sciuit, [i] nec admonuit: quãti emptoris interfuerit rem æstimatam esse, si modò uenijt.

Istud principiũ facit utrum pactum nudum ueStiatur coherẽtia cõtractus cõditionalis. Bar.

Venditio quando ꝑfecta dicatur.

[a] Periculum. Scilicet, deteriorationis, non peremptionis uendente conditione contingentis: ut j. §. pro xi. Idem Iul. &c. Sed certe non plene docet, quando sit perfecta uenditio. Ideo dic, ꝙ hæc sunt necessaria, ꝙ pure & sine scriptis & speciei certæ: & quæ degustationem non exigit, tunc quãdo hęc concurrunt, est perfecta ea perfectione de qua hic dicit, ut sint periculo emptoris, excepto casu publicationis qui pertinet ad uenditorem: ut s. loca. l. si fundus. nisi pactũ, culpa, uel mora aliud inducat, pure hic ideo dicit: q̃a si sub conditione, distinguit: ut j. proxi. sine scriptis ideo, quia tunc ante completũ instrumentũ nõ est periculũ emptoris: ut C. e. l. cũ inter emptorem. & de fide instr. l. contractus. Speciei ideo: quia si in genere uendo seruũ licet omnes serui moriantur, tamẽ teneor: quia genus perire non potest: ut j. ad l. Falc. l. in ratione. §. ne rũ est aũt. & §. fin uero argenti. Item certe ideo, quia si est alternatiua, ut uẽdo Stichum aut Pamphilum: primus est in periculo uenditoris, secundus emptoris: ut s. de contrah. emp. l. si in emptione. §. pe. Item ideo dicit, quę degustationem non exigunt: quia tunc dic ut s. e. l. j. §. j. De pacto ideo dixi, quia per pactum potest quilibet in se facere itare periculum: ut j. eo. l. qui in uenditioue. & j. de iure dotiũ. l. si mãcipia. Item de culpa ideo quia si culpa præcedit casum, tenetur: ut insititu. quibus modis re. con. obl. §. at is. Item de mora ideo, quia ea interueniente mutatur natura contractus: ut in. eo. l. illud.

[b] In præteritum. Nam ubi existit conditio, perinde habetur ac si pure factum illud fuerit: ut hic, & j. qui pot. in pig. ha. l. potior. ij. respon.

[c] Pro emptore. l. titulo, nec alio. ut hic & sup de in diem addic. l. ubi. in prinс. & j. pro em. l. ij. §. si sub cõditione. licet R. dixerit pro suo: ut j. pro suo. l. j. in fi.

[d] Sicuti. Quidam habent in litera hic, plane si pendente conditione res extinguatur, emptio perimitur. Alij non habent: & tunc supple, uenditoris sunt scilicet, si res interierit pendente conditione, ut bene aptetur quod sequitur, sicuti, &c. ut infra, de iure do. l. plerunque. §. si ante. Ac.

[e] Perfectam esse. Nota, ꝙ dicit perfectam, non puram. nam est cõditionalis: ut simile legatum: ut j. qñ di. le. ce. l. huius. quæ est contra. Vel illud quo ad transmissionẽ. sed est ꝑfecta: ut hic dicit, ut ab ea discedi non possit: & si soluatur, repeti non possit. ut s. de cõdic. inde. l. Iulian. & propter hoc dicitur quasi pura: ut j. de noua. l. si pupillus. § qui sub conditione.

Tuum sit. Qđ potes facere. s. uenderent inst. de usu & hab. §. j. hoc est perceptio fructuũ: nõ autem ut finiatur in persona emptoris, ut hic subijcit. nã sic uendi nõ potest, imo domino proprietatis cederet: ut institu. de usufruc. §. j. & j. de iure. do. l. si usufru. quæ sunt contra.

[f] Nihil mihi hæres. Quia finitus ẽ morte tua, qui fructuarius eras. sed uidetur quod ex ꝑsona mea finiatur, cui cessisti, non tua ut infra, de noua. l. si usufruct. quæ est contra. Sol. hic erat constitutus iam usufruct. in persona dãtis. unde morte ipsius finiri debuit, ibi uero non erat constitutus. sed tñ debitus: unde quia in persona accipiẽtis haber principiũ merito ex eius persona finitur: arg. ñ. de serui. l. pro parte domini. Ac.

Alias, nihil debebit, te mo[r]tuo. hæres tuus debebit meo [hæredi]. [f]

[g] P. F. uero tuo. [g]

[i] P. F. scit. [i]

SI post. [illegible] Antequam uẽderem fundum quem habebam uenalem: ostendi arbores. an si arbores interim deiectæ erant, postea uendam, illæ arbores cedant emptori? E. respon. quod non. sed si emptor ignoret, ego sciam, teneor ad interesse emptori, si ipsum non certioraui. Cætera plana sunt, usque ad l. lector. Viuta.

[h] Si post inspectum. Scilicet ab emptore. Azo.

[i] Si modo uenijt. Id est, si uenditio tenuit. nã quandoq; non tenet: ut si contemplatione arborũ tantum emebat,

emebat : ut sup. de contrahen.emp.l.ar boribus.Acc.

Iin uēditione. Facit ī.de iure do.l.si mācipia. Ac.

Non pōt. sed si ad mēsuram uenit. nonne perit periculo uenditoris ? ut su. eo.l.j.§ sed & custodiam.quæ est cōtra. Solu.ut ibi. Ac.

I uēdita. Fieri nō possit. Imo quandoque: ut sup. de offi. præfe. u gl. l.iij § j. in eo quod ibi ponit plerunqz. Sol.ut ibi.Ace.

Dominus horū seruorum.

Ectos. Emllectos. postea repertos eos in uia pub. custos ædium conscidit. cuius erit periculum? D.singultur: ut mihi traditi erant, aut per me stetit quo minus traderentur : & mihi pereunt. aut non,& tunc uenditori. ita tamen in primo casu agam l.Aquil.cōtra ædilem, si non iure hoc fecit. aut ex empto contra uēditorem, ut cedatur mihi actio contra ædilem. Cætera plana sunt usque ad l. serui.

Lectos emptos. In genere, uel die in specie : ut dices statim in l.quod si neque. Acc.

Eum.s.emptorem.

Placet. sic & ī. da pig. ac. l. si. §.si.

Vmqz.i.emptorem.A.

Aquiliæ. Primo casu quando fuerūt traditi.

Cum uenditore. scilicet secundo casu.

Vod si.Venditoris Sed nonne post emptionem emptoris debet esse periculum? Respon.dic quod si in specie facta fuit uenditio, pacto suscepit uenditor periculum. si autem in genere, tunc est

P. F. in lib.7.

X.

SI uenditione ꝓdōnali hoc ipsum conuenisset,ut res periculo emptoris seruaretur,puto pactum ualere.

Sicut in rebus mobilibus non dicitur perfecta venditio ante quam mensuretur,ita nec in rebus immobilibus.Bar.

Vt lib.vj. Digestorum Iuliani Scæuola notat,fundi noīe emptor agere nō pōt: cùm prius,quā mēsura fieret, inundatione aquarum, aut chasmate, aliòue quo casu pars fundi interierit.

Factū familia non facit transire periculum casus in dñm, quia dominus tenetur pro suo familiari.h.d facit ex. de rest. spo.c.cum ad sedem. Bal.

XI.

SI uendita insula cōbusta esset:cùm incēdiū sine culpa fieri nō possit, [e] quid iuris sit? Rñdi,qa sine patrisfamilias culpa fieri pōt,neqz si seruorum negligentia factum esset, continuo dñs [d] in culpa erit. quamobrem si diligētiā uenditor eā adhibuisset in insula custodienda, quā debent homines frugi & diligentes præstare: si quid accidisset nihil ad eum pertinebit.

De periculo contingente post traditionem vel post morā emptoris non tenetur vendi or.,sed de cōtingente añ traditione vel morā emptoris,si fuit in culpa.

XII.

LEctos emptos [e] ædilis cùm in uia publica positi essent,cōscidit.si traditi essent emptori,aut per eum [f] stetisset,quo minus traderent, emptoris periculū esse placet. [g]

XIII.

LVmqz [h] cum ædili, si id nō iure fecisset habiturū actionem legis Aquiliæ: aut certè cum uēditore [h] ex empto agēdum : ut is actiones suas, quas cum ædili habuisset, ei præstaret.

XIIII.

QVòd si neqz traditi essent,neqz emptor in mora fuisset, quò minus traderent:uēditoris periculū erit.Materia em pta si furto perisset, postquam tradita esset:emptoris esse periculū rñdit.si minus: [n] uēditoris. Videri aūt trabes traditas, quas emptor signasset. [p]

XV.

SI uina, quæ in dolijs, erāt uenierint, eāqz ante,quā ab emptore tollerent, sua natura corrupta fuerint:si qd de bonitate [r] eorū adfirmauit uēditor : tenebit emptori ꝙ si nihil adfirmauit :emptoris erit periculum:qa siue non degustauit, siue degustādo malè probauit:de se queri debet. Planè si cū intelligeret uenditor bonitatem eorum non duraturā usqz in eū diem, quo tolli deberent,non ad monuit emptorē:tenebit ei, quanti eius interesset, admonitum fuisse.

XVI.

SErui emptor,si eū cōductum rogauit, donec pretium solueret, nihil per eum seruū adquirere poterit, [t] quoniā, non uidetur traditus is cuius possessio per locatio-

plenum, quia genus non perit : ut infra,ad legem Falcid.l. in ratione.§. uerum est.

Materia. s. esse uendita ad mensuram.

Si minus.id est, si non tradita esset. Azo.

Trabes, dominus nemoris duas trabes mihi uendidit.

Signasset. Not. signationē uel designationem pro traditione haberi : vt hic,& supra, naut. caupo.stabul. l. j.§. idem ait. in princi. sed secus in uino, & alijs similibus uino:ut sup.leg. j.§.si dolium.quæ est contra.

I uina. Venierint. scilicet in specie.

De bonitate. Dicendo bonitatem eorum duraturam. & sic not. falsam asseuerationē esse in culpa:vt inf. de act. empt.l. Iul.§. quid tamen & C. eod.l. dolum.

Eorum. s. uinorum.

Erui. Emi seruū a te, non habeo pretium ad manum, rogaui te, ut eum mihi precario concederes donec pretium soluerem. quicquid interim acquirit : tibi, non mihi acquirit : & periculo meo erit : nisi fueris in dolo.

Poterit.imo uidetur ꝙ per eū acquiratur:ut j de ac. emp. l. Iul.§.possessionē. quæ est contra, ubi dicit quod si precario tradita sit possessio, ipse emptor facit fructus suos:ergo in eodem casu per seruum debet acquirere ex opera : ut j. de acqui.rer.dom.l. quæsitum.quod hic ꝓhibet.Rud.illa regula tenet in possidenti bus ciuiliter:& naturaliter : hic sūt emptor nō ita possidet,

Signatio uel designatio pro traditione habetur.

P.F. periculo.

P.F. quidem.

nec.

det. uel ibi fuit utraque possessio translata in precario, hic nō. uel aliud in seruo, ut hic: & aliud in fundo, ut ibi. & pōt esse ratio: vt inf. de acqui. poss. l. si rem. & l. si rem quæ. in eo quòd homo habet propositum. & facti inf. de precar. l. ea quæ.

Retinetur. sic J. de acquirend. poss. l. de pignoris.

b Illud sciendū. A uenditore. ut su. eo. l. si per emptorem. Acc.

Scribit. & bene qā ambo simul eodem tempore sunt in dolo: vt hic dicit, & inf. de act. emp. l. si per emptorem. & pone ut ibi not. secus si diuersis, ut subijcit.

d Ei damnosa sit. qui eam commisit. Accur.

c Nocere. ut etiā periculo rei liberetur. & sic posterior mora nocet: ut hic & J. de iure do. l. si rem. & J. de uerbo. ob. l. si seruum. §. sequitur. & l. interdū. §. fin. adeo ut etiam debitor emptori personaliter obligatus non teneatur, si obligatam pecuniam perdiderit: ut J. de except. du. l. si opera. & inf. de sol. l. qui decem. in prin. & J. de manu. test. l. qui filium. § itaq;. Sed contra. s. de condi. fur. l. si. ubi non liberatur, licet res intereat. Sed ibi non obtuli, secus si obtulisset: vt in eo. tit. l. parni. Item contra inf. de solut. l. creditor. Sed hic non obtulit congruo loco & tempore: ut in eo. ti. l. si soluturus.

H Abitation8. Casus. est q uendidi domum, in qua secundum uoluntatem defuncti, cui successi, debebām habitationem libertis: & cum hoc pacto uendidi, & sic m... pre io. tunc

Non culpam tantū sed & dolū præstandū. aut non culpam, sed dolum tantum.

P. F. posteriore.

rē retinet a uenditore, {&}periculum eius serui ad emptoré pertinet, q tñ sine dolo uenditoris interuenerit.

Posterior mora nocet, vel vltima mora primā absorbet. Bar.

XVII.

ILlud sciédū est, cùm morā emptor adhibere cœperit: iam non culpam tm̄, sed & dolum malum tm̄ præstandū a uenditore. Quòd si p emptorem & uenditoré mora fuerit: Labeo quidè scribit, emptori potius nocere, quam uenditori moram adhibitā. Sed uidendum ne posterior mora ei dānosa sit. quid. n. si interpellauero uenditorem, & nō dederit, id quod emeram, deinde postea offerente illo ego non accepe-rim? Sane hoc casu mihi nocere debet. Sed si per emptorem mora fuisset, deinde cùm oīa in integro essent, morá uéditor adhibuerit, cùm posset se exoluere: æquū est posteriorem moram uéditori nocere. c

Pap l... forum XVIII.

HAbitari onum f onerib. morte libertorum finitis, emptor domus ob eam cām uenditori non tenebitur, si nihil aliud conuenit, quàm ut habitationes sin; defuncti uoluntatē super g pretiū libertis pstarent.

Quando in limine contractus emersit periculum euictionis: tenetur venditor satisdare pro euictione. Bar.

Ante pretiū solutū dñij qōne mora: pretiū soluere emptor nō cogitur, nisi fideiussores idonei a uenditore eius euictionis noie offerantur.

XIX.

VEnditori si emptor in pretio soluēdo morā fecerit: usuras duntaxat præstabit, non oē oino, q uenditor mora nō facta ɔsequi potuit. ueluti si negotiator fuerit, & pretio soluto ex mercib. plus, quàm ex usuris quęrere potuerit.

TITVLVS VII.

... ra

Quis potest renunciare ei, quod in sui fauoré introductū est: Vel sic, Pacto prohibitorio potest renunciari ab eo, cuius fauore fuit introductum. Bal.

... lib. xxxij ad edi... I.

SI fuerit distract° seru°, ne aliquo loci moret qui uēdidit: in ea ɔdōne est, ut posit legē remittere, {&}Romæ ipsum retinere: quod & Papinia. lib. iij. respondit. Propter domini. n (inquit) securitatem custoditur lex, ne periculum subeat,

Dispositio limitata limitatum producit effectum. Bald. Idem habetur in l. cum seruo. infra de contrahen. empt.

Marcianus lib. ... blicorum. II.

EXportādus ab Italia si uenierit, in p uincia morari pōt: nisi spāliter prohibitū fuit.

subito liberti mortui sont, non tamē plus pretij, uel aliud petam ab emptore.

Super. l. præter.

Ante pretium. quod uenditori dabatur.

Solutum ab emptore, habita tamen fide de pretio, alias non transiret dominium: ut sup de contrahen. emp. l. quod uendidi.

Quæstione mota. extra iudicium. & sic imminebat in limine contractus euictio: vt C. de euictio. l. si post perfectam. & sup. titulo j. l. fina.

Enditori. Potuit. De hoc not. ut Inf. de actio. empt l. si sterilis. §. cum per uéditoré.

De ista prima parte tituli agitur infra, eod. l. ij. & l. cui pacto.

n Exportandis. adhuc ponit de quibusdam pactis quæ fiunt in uenditionibus seruorum.

o SI fuerit. Loci. puta Romæ uel Bononię, uel in alia ciuitate: ut not. inf. eod. l. cui pacto. Acc.

Ipsum alias ipse.

Retinere. s. per emptorem.

Lex. i. pactio apposita in uenditione: ideo et renunciare pōt: ut subijcit.

Subeat. forte uxoris .; & sic potest renunciare suo iuri ut C. de seruis exportandis. l. ij. in. & sup. de lege com. l. ij. & iij. & C. si man. Ita fuer. alie. ne pro. l. j. Arg. contra. inf. qui sine ma. ad lib. l. j. Acc.

Xportandus. Ecitari. nōta ...

Hic patet quā uera sit, opinio canonistarū, & theologorum qui tenent lucrā licitè percipi qđ quis & si uerisimiliter sperabat ex nundinis uerbi gratia uel aliū de ut Hostien. c. salubriter, de usuris. hic enim dicit specialim de negotiatore, & tamen dicit, quod non potest quicquam exigere ultra legitimum modū usurarum. A. Pers.

men in sua ciuitate: ut ff. de inter. & re. l. relegatorum. §. constitutum est enim. Azo.

[a] SI quis hac. Perseueret. Potest ergo pœnitere: ut hic innuit, & C. si manci ita fue. alie. ut ma. l. fi. in fi. & ff. man. l. si hominem. Sed contra ff. eo. l quasitum. & infra, qui si ne ma. ad li. l. j. Sol. si apponitur gratia uenditoris tãtum, obtinet quod hic. si gratia emptoris uel utriusque, obtinet quod in contrarijs, ut discedi non possit uoluntate uenditoris: ut C. de act. & obli. l. sicut. & est pro hac solutione arg. ff. de pact. l. si cum fundus. in fi. fit autem gratia unius eorũ uel utriusque: quia forte alteri uel utrique est consanguineus, & affectionis ratio habetur in bo. fi. iudicijs: ut ff. man. l. cũ seruus.

[b] Non esse. Hoc casu alias autem quandoque sic: ut ff. de dona. inter uirum & uxorẽ. sed interim. §. si uxor.

[c] SI minor Venditio. ut ff. de mino. l. uerum. §. quod si minor. & C. q manumit. nõ pos. l. si minor. & ff. de uerbo obl. l. si minor. Sed contra ff. de manu. uin. l. aliud. § j. Sol. ibi fuit datus seruus minori hac lege ut manumittat, hic a minore datus alij. Itẽ contra ff. de manu. l. iiij. § nihil autem interest. Solut. ibi non fuit lex a minore apposita, ut manumitteret: sed ab ipso seruo qui hoc pepigit cũ emptore, ut manumitteretur ab eodem. Accur.

Quando ex contractu innominato uenit quærendũ ius tertio ibi habet locum pœnitẽtia. B.tl.

Paul ... l. ... III.

SI[a] quis hac lege uenijt, ut intra certum tẽps manumittat, si non sit manumissus, liber fit: si tñ is, q̃ uẽdidit, in eadem uoluntate perseueret.[a] Hęredis [n]. uoluntatem nõ esse[b] exquirendam.

Vbi est inhabilitas personæ à principio: actus non potest confirmari, licet conferatur in tempus permissum. B.tl.

Marcel... libro xxij. Digestorum. IIII.

SI minor xx. annis seruum tibi in hoc uẽdiderit & tradiderit, ut eũ manumitteres: nulli[9] momenti est[c] uenditio:[c] quanq̃ ea mente tradiderit, ut cùm xx. annos ipse explesset, manumitteres. Non em̃ multum facit, q̃ distulit libertatis præstationẽ. lex qppe cõsilio ei[a] quasi parũ firmo restitit.

Pactum pœnale & odiosum propter euitandum absurditatem recipit interpretationem etiam extensiuam. Bar.

Pap... ianus lib. x. Quæstionum. V.

CVi[d] pacto uenditionis pomerio[e] cuiuslibet ciuitatis interdictum est, urbe[f] ẽt interdictũ esse uidetur. Quod quidem quum aliàs principum mandatis preciperetur, etiam naturalem habet intellectum, ne scilicet qui careret minoribus, fruatur maioribus.[g]

Pœnalis stipulatio apposita circa id, qđ de iure potest fieri, non committitur. si de facto tã tùm fiat. secus si non poterat nisi de facto. Vel sic Quando duo deducũtur in pacto: pœna simplex apposita, cẽsetur apposita propter id quod lædit, non propter id, quod non lædit. Barto.

Idem libro xxviij. Quæstionum. VI.

SI uenditor ab emptore cauerit,[h] ne serua manumitteretur, neve ꝓstituatur, & aliquo facto ꝯtra quam[i] fuerat exceptum, euincatur: an libera iudicetur, & ex stipulatu pœna peti: doli exceptionem quidam obstaturam putant: Sabinus non obstaturam. Sed ratio facit, ut iure non teneat stipulatio,[k] si ne manumitteretur, exceptum est. Nã incredibile est, de actu manumittentis, ac nõ potius de effectu beneficij cogitatum.[l] Cæterũ si, ne ꝓstitueretur, exceptũ est: nulla ratio occurrit, cur pęna peti & exigi nõ debeat: cùm & ancillam contumelia adfecerit, & uenditoris adfectionem fortè simul & uerecun–

[d] CVi. Scilicet, filio uel seruo uendito. Acc.

[e] Pomerio Id est suburbijs uel ortis circa ciuitatem positis. Ac.

[f] Vrbe. Cuius urbis sunt illa pomeria. Ac.

[g] Maioribus. Id est, habentibus maius priuilegium: sed econtra cui est interdictum maioribus, potest uti minoribus: ut infra, de interdi. & relega. l. relegatorum. §. potest. Si ergo patria sua est interdicta alicui uel ciuitas, aliqua etiam urbis, interdici uidetur: sed non econtra: ut infra, de interdi. & releg. l. relegatorum. §. constitutum est. & §. si cui. & sup. de officio præfecti urb. l. j. §. cum urbem. Accursius.

S tuendi or. ... Tractatus huius. l. assignat differentiam inter duo pacta. quia refert dicat uenditor, Vendo tibi mancipium hoc pacto ne manumittatur: & si contra factum fuerit, stipuletur pęnam, & manus etiam iniectionem reseruet uel ne prostituat sub prædicto pacto: quia primo casu si postea manumittatur, pœnã nõ patitur, quia ipso iure non tenet manumissio. Secundo casu peti poterit pœna. nam & si stipulatio pœnalis interposita non fuisset, agi poterat ex uendito. Si quid. Si mancipium uendo ne exportetur, uel ut exportetur, & contra factũ fuerit, Papinia. sententia est, quod uenditor ex uendito nõ aget, si contra pactum factũ esset, nisi pecuniariter interesset sua, qa pœnam promisit authori suo uel alij non factum iri cõtra. & rationem subiungit. Sabini uero sententia fuit, ut agatur ad interesse, quia minoris facta fuit uenditio, ut tale pactum seruetur, & hãc approbat Papin. author huius l. non autem ad pœnam: ut infr. l. proxi. Viu.

[h] Cauerit. i. si caueri sibi fecerit per pactũ de intra scriptis. & si contra fieret, seruauit sibi manus iniectionẽ primo, uel in secundo dicit q esset liber seruus uenditus. Item pœnam pecuniariam, ut sequentia declarant.

[i] Contra quam. Aliter, puta prostituẽte emptore uel faciente aliquid q loco prostitutionis est, puta moratur in taberna: ut C. si mancipium ita fue. alie. ne prostitu. l. fin. & ideo euincitur, scilicet, à uenditore qui manus iniectionem sibi seruauit.

[k] Stipulatio Scilicet pœnæ, ut ex ea agatur. Azo. & hoc in casu qui sequitur: ut hic, & C. si manci. l. ea quidem. Accur.

[l] Cogitatum. Argu. contra C. de adult. l. eum qui. Solu. ibi in pœnali legali loquitur. & ita inuenit glo. l. ij. C. de episcopali audien. Acc.

† Cum l. ista iunge legẽ Quoties. C. de dona. quæ sub modo & l. q Romæ. §. Flauius. ff. de uer. oblig. † al. add. &.

† P. F. tradũt.

† P. F. uenditoris.

[a] Pomerium qđ sit docet Gellius libro noct. attl. xiij. c. xiv. Interdictis maioribus, & minora uidentur interdicta: sed non contra.

Remota

Remota. Id est, pœnæ stipulatio nõ interuenerit.
Ex uendito. Id est, ratione affectionis: ut supra, mand. l. cum seruus. Ac.
Fecisset. Vt quia exportauit, cum esset actũ, quod nõ exportaret.
Non fecisset. ut quia non exportauit cũ esset actũ, quod exportaret.
Irrogatam. Id est, irrogandam ex pacto, uel etiam proprie altero casu Accur.
Promisisset. Suo actori forte, uel etiam alij.
P. F. a- uis.
Nõ fuisset. Malicijs enim hominum, &c. ut ĩ. de rei uindic. lege, in fundo. in fine.
Sententia. In utroque casu prędicto. Sed contra. j. l. proxi. Sol. ut ibi. Accur.
Videatur. Vt supra, de contrahen. empt. l. fundi partem. & de hæred. uen. l. penul.
Seruus. Casus. Si uenditur seruus hoc pacto ne moretur in Italia: si contra factũ sit, pęnam præstari cõuenit: & agi nõ potest ad pœnam ex eo pacto, nisi interesset uenditoris pecuniariter, quo casu agitur eatenus. si uero cõuenit ne exportetur & factum sit cõtra, agetur. Ratio diuersitatis est, quia hominem, &c. quia pactum quod exportetur, solam duritiam continet. cætera plana sunt usque ad ii. se. quia procedit per terminos exemplorum. Viu.
Possit. Id est, non aget nisi pecuniariter uenditoris intersit, ut subijcit & sic cum ap. probet hanc distinctionẽ, intersit sua pecuniariter, uel nõ,
P. F. quia quid enim excedit. pœna est. non rei persecutio.
est contra ĩ. l. proxi. in fi. Sol. ibi intercessit stipulatio hic non fuit in prin. huius. l. præterea ibi agitur ex uendito ad ipsum interesse, hic ad pœnam conuentam: quod non potest: ut hic, & sic nota, quod pactum etiam in contractu apposittum non ualet ad actionẽ in pęnalia, sic nec in usuris: ut C. de usur. l. iij. plene dixi ĩ. de de pact. l. iurisgentium. §. sed cum nulla.
Cogetur. Ergo interesse spectatur in pęnali actione: ut hic. secus in pęnali stipulatione: ut j. de uerbo. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. & sic pro pęna nõ agitur ex pacto in contractu apposito, nisi intersit. Azo.
Pęnam. Quam alij ipse promisit. Azo.
Rei. Id est, damni sui. Azo.

diam læserit. Etenim aliàs remota quoque stipulatione, placuit ex uẽdito esse actionem. Si quid emptor contrà, quam lege uenditionis cautum est, fecisset, aut nõ fecisset: nobis aliqñ placebat, non aliter ex uendito propter pœnam homini irrogatã agi posse, quàm si pecuniæ ratione uenditoris interesse: ueluti quod pœnam promisisset: cæterum bono uiro nõ conuenire, credere uenditoris interesse, quod animo seruientis satisfactum nõ fuisset. Sed in contrarium me uocat Sabini sententia: qui utiliter agi ideo arbitratus est, quoniam {ob}{hoc} minoris homo uideatur uenisse.

Si pœna promittitur pacto nudo non pôt exigi nisi intersit. Bar.

... libro vj. Quæ- ... VII.

SEruus ea lege uenijt, ne in Italia esse. quod si aliter factum esset, conuenit citra stipulationẽ, ut pœnam præstaret emptor. Vix est, ut eo noie uindictæ ratione uenditor agere possit: acturus utiliter si nõ seruata lege, in pœnam, quam alij promisit, inciderit. Huic consequens erit ut hactenus agere possit quatenus alij præstare cogetur. Quicquid enim excedit pœnam, non rei persecutio est. Quòd sine pœnæ cã exportaret, conuenit: etiam affectionis ratione rectè agetur. Nec uidentur hęc inter se contraria esse: cùm beneficio adfici hoiem, intersit hominis. Enim uero pęnæ non irrogatæ indignatio solam duritiam continet.

Quando pactum de manumittendo seruum apponitur gratia emptoris, uel utriusque: non potest per uenditorem reuocari. Vel sic, Non potest mutari uolũtas in præiudicium tertij. Bald.

Ide ... xxv ... Quæ- stion ... VIII.

QVæsitum est, si quis proprium seruũ uendidisset, & ut manumitteret intra certũ tẽpus pręcepisset, ac postea mutasset uoluntatem, & emptor nihilominus manumisisset: an aliquã eo nomine actionem haberet? Dixi, ex uendito actionẽ manumisso seruo, uel mutata uenditoris uoluntate, euanuisse.

Pactum manus iniectionis appositum in contractu in uenditione rei sue afficit rem, ut posset auferri à quolibet possessore, & successore. & facto successoris author incidit in pœnã contractus. Bald.

Paulus libro quinto Quæstionum. IX.

Agetur. Ad pęnam etiam. Sed uidetur quod non in casu manumissionis: quia tenet libertas unde ad pęnã agi non potest: ut C. si man. ita fuе. alie. l. si puella. & inst. de manu. l. causam. Solu. ibi fauore libertatis fit liber: ex cõtractu nominato, hic competit ex innominato, secũdũ quosdam, quod non placet: quia & hic & ibi competit ex nominato: Dic ergo quod hic actũ fuit, ut uendicta fieret manumissio, & ideo cadit in pęnã, nisi sic fiat: ibi quocunque modo fiat liber, non cum bat. arg. j. de uerb. oblig. qui Romæ. § Flauius.
Hæc. Primus casus legis, cum secundo.
Affici. Not. affici in bonam partem ut hic, & j. de lega. præstan. l. nõ nunquam. in fi. primi Casus. Alias in malam partem: ut supra, de cond. ob cau. lege, si pecuniam. §. itẽ si. Item not. fauorem ampliari, odium restringi. sic j. de li. & posth. l. cum quidam. Item nota, quod quilibet debet asse intentus ut alij prosit, & non noceat: ut hic, & supra, titulo primo. l. emptorem. & supra, de serui l. si cui. §. penulti. & j. titulo primo. l. cui. & de seruin. l. in fundo. Item not. affectionem cõsiderari: ut infra, de emancip. lege, pater. & supra, mand. cum seruus.
Quæsitum est. Vel pro etiam.
Mutata. Quia non potest recedere a pacto, quod ab initio utrique placuit: talis enim est innominatorum contractuum natura. aliud est in nominatis: ut supra, de condict. cau. da. l. si pecuniã. §. primo, quæ est contra. Item contra supra eodem l. j. si quis hac, Solu. ut ibi.

Hæc est tenuiã eleganter explicat Cicer. lib. ij. offic.

Prodesse alteri quilibet intẽtus esse debet.

Affectio considerãda est.

Titius

† Manus inijcere, uerbū est antiquum iuris, inquit Bud. significat que idem quod rem aliquā aut nostram, aut nobis debitā uēdicare, nō expectata iudicis authoritate.

† al. add. que.

a Titius. Moratus. i. morari intelligitur. cum faciat contra domini uoluntatem: ut ff. de publ. l. interdum. §. serui. Et ar. ins. de acqui. poss. l. Pomponius. in prin.
b Et posterior. s. uenditor.
c Emptoris. scilicet secundi.
d Et liberandi. a suo uenditore.
e Repetierat scilicet quam ut manus inijceret.
f Duæ actiones. ex uendito, & ex stipulatu, secundum quosdam. Tu dic una, qua ipse tenetur, & alia qua alius ei tenetur. sed manus iniectio una est, quæ primo tantum competit. Acc.
g Cum vēderet. s. aliquis.
h Seij. qui nunc emit. Acc.
i Faterent. similis conuētio uel præceptum. ff. de fideicō. lib. l. cum fidei.
k Adriani. secus si per constōnem diui Marci & Cōmodi: ut C. si mand. ita fue. alie. l. cū iusta. & statim subijcit hic.
l Claudius. refert quæ sequuntur.
m Diuus addidit.
n Libertatis. scilicet causa.
o Manumissos. i. quamuis non sint manumissi. Azo.

DE ACTIONIBUS EMPTI ET VENDITI.

Quia vendere & emere parū prodesset, nisi actiones essent hinc inde quæ vēditiones exequerentur: ideo de act. emp. & vendi. ponit. Acc.

† P. F. eam manumittam.

a Si res. CA... Vendidi tibi fundum pro x. si non trado, agis ex empto ad interesse: quod alias plus continet, alias minus. & pluris tuo

P. F. manumittere.

Titius seruum uendidit ea lege, ut si Romæ moratus esset, liceret manus inijcere. emptor alij eadem lege uendidit, & seruus fugit a secundo emptore. & Romæ moratur. quæro, an sit manus iniectio, & cui? Rn̄di, in fugitiuo non esse dubitandū nihil q̄ legem factum uideri quid nec dn̄o auferre se pōt, nec qui in fuga est, ibi moratur. a Quod si uoluntate secundi emptoris q̄ legē moratus sit: potior habendus est, qui author fuit legis: & posterior b magis admonendi emptoris, c & liberandi d se eandem legē repetierit: e nec poterit aliquo mō auferre legē sui uenditoris, cuius ɔdō extitit. Nā & si pœnā promisisset, teneret: licet ipse quoq; stipulatus esset. Sed in pœna ꝓmissa duæ actiones f sunt. manus aūt iniectio in seruū cōpetit. Quòd si prior ita uendidit ut ꝓstituta libera esset. posterior, ut manū liceret inijcere: potior est libertas, q̄ manus iniectio. Planè si prior lex manus habeat iniectionē, posterior libertatē: fauorabilius dicetur, liberam fore: qm̄ utraq; ɔdō pro mancipio additur. & sicut manus iniectio, ita libertas eximit eam ab iniuria. †

Si apponitur pactum quod seruus uenditus emptore mortuo fiat liber, ualet. Bal.

Scæuol. lib. vij. Dig. X.

Cum uenderet g Pāphilam & Stichū, uenditioni inseruit pactū conuentum, uti ne ea mancipia Pāphila & Stichus, quos numerato pretio uendidit, alterius seruitutem, quam Seij h paterentur: post mortemque eius in libertatem uocarentur. Quæsitum est, an hæc mancipia, de quibus inter emptorem & uenditorem conuenit, post mortem emptoris iure ipso liberata sint? Respondi, secundum constitutionem diui Adriani k super hoc prolatam, Pamphilam & Stichum, de quibus quæreretur, si manumissi non sint, liberos non esse. Claudius. l Diuus m Marcus ex lege dicta libertatis n in uendendo (quamuis non manumissos o) fore liberos in semestribus cōstituit, licet in mortis tempus emptoris distulit uenditor libertatem.

Digestorum Liber ...

TITVLVS I.

DE ACTIONIBUS EMPTI ET VENDITI.

Si venditor est in mora tradendi rem, potest conueniri ad interesse singulare ipsius emptoris, quod est circa rem: quod potest excedere pretium commune & conuentum. hoc dicit. Diuiditur. Primò ponit dictum. Secū dò illud declarat. Tertiò penitur determinatio sine responsio cuidam tacita obiectioni. Secunda ibi, Hoc est. Tertia ibi, Hoc autem. Bar.

Vlpian. lib. ... ad Sabinum. I.

Si res uendita non tradatur: a in id, quod interest, agitur. b hoc est, quòd rem habere emptoris interest.

interest, rem tibi fuisse traditam certe habebitur rō eius quod tua interest: quamuis id pretium rei excedat. Venditor. Si uendidi tibi fundum qui seruitutē debebat, & hoc sciā, & celauerim. tenebor tibi exemplo. & hoc in prima. Idē est si negaui eū quæreres an seruitus deberetur hoc in secunda. Sed quid si ita dico, seruitus non debetur: sed si debeatur, nolo teneri. an teneat? Et rn̄. ꝙ sic. hoc in tertia. In quarta dicit generaliter ꝙ quoties uenditor in dolo est in celanda seruitute, tenetur. Hæc sunt uera, si tu emptor eras ignorans. alioqui non uideris deceptus.
a Non tradatur, quando est corporalis. si aūt incorporalis, tūc si patientia non præstatur, agit ad interesse: ut ff. e. ratio. §. si iter. & ff. de serui. quoties. §. seruitutum. & dic non tradatur, uel pro tradita non habeatur: ut sup. de rescin. uend. cum emptor. §. emptio.
b Agitur. an ergo ferentur duæ sententiæ de re tradenda una, & de rei interesse alia, si res non præstetur, sicut in arbitrarijs fit: ut ff. ꝙ met. caus. l. si cū. §. j. Resp. non: cum hoc non inueniam, nec sit hæc arbitraria, sed una tantum. s. de interesse. Quando ergo sciam, an tradat rē, uel non? Respond. tempore sententiæ dādæ interrogabit? an uelit tradere? quod si dixe-

P. F. In libertatem uocarentur.

al. add. emptoris.

Quanti.

si dixerit non, damnatur in interesse: ut arg. C. eod. l. si traditio. in fi. & inf. de re iu. l. si quis ap. §. it. & sic aliud agitur f. ad rem: & ad aliud fit condemnatio f. ad interesse. nec mirum, quia & alias hoc fit: ut sup. si cer. pet. l. uinum. & ī. de ædi. edi. l. ædiles. §. item, sciendū. Sed an ipsum interesse sit in obligatione, ut etiam in p. incip. si uelit actor, possit agere ad interesse, & iure actionis ueniat, cum forte interrogauerit uenditorē, an uelit rem tradere, & ille denegauit? Quidam qđ sic, at. eius quod hic est, agitur, &c. Alij quod non, ut inf. de uerb. ob. l. si seruum. §. fin. Et quod hic dicit agitur. i. actum fingitur, ut sic in eo interesse fiat condemnatio. Vel dicas hoc casu sic agi. peto rem tradi, & si non trades, peto interesse, quod tuum est. Sed quid si ex eo qđ in mora tradendi fuit ante lit. contest. interest mea in v. & ex sequen. i usque ad sententiam in alijs v. rem autem totam non habere interest in c? Respond. primum in petitione, secundum in officio, tertium in condemnatione tantū uenit: sed & peti potest: ut ī. de ædil. edi. l. ædiles. §. itē sciendum. sed & peti potest, ut modo dixi, sed a tertio deducuntur duo prima: ut ī. eo. l. ex empto. §. fi. Itē hoc si emptor uelit esse contentus de interesse. Quid aūt si præcise uelit habere rē, an pō.? Dicit M. qđ sic, si habet restituendi facultatem si non. fit condemnatio in interesse. ut hic dicit. & pro eo est sup. de rei uin. l. qui restituere. c. & C. de fideicom. lib. l. si & nsl l. de dona. §. perficiuntur. & inf. de uerb. obl. l. ubi autem. §. fina. Item & quod dicitur conuentionem seruandam: ut inf. eo. l. ex empto. in prin. Bul. autem & Io. & Azo, & H. dicūt eum liberari semper præstando interesse, etiam si haberet rem: & pro se habent quod hic dicitur: & C. eo. l. si traditio. & inf. eo. l. ex empto. §. etiam. & inf. quib. mo. pig. uel hyp. sol. l. uoluntate. & C. de si. inst. l. contractus. & C. de hære. uen. l. qui tibi. Cum ergo his legibus dicatur quod uel rem uel interesse præstet, patet quod est eius electio: ut inf. de iur. do. l. plerunque. in fi. ad l. autem M. respon. quia illa, qui restituere, loquitur quando quis petit suu: sed hic petit sibi debitum secundum Bul. sed Io. resp. quod ibi non dicit quod iudex debet in re condemnare: sed si condemnauerit, debet exequi. ad illam de fideic. lib. l. fi. dicunt quod speciale est fauore libertatis. ad illam instit. de dona. dicunt quod similes sunt uenditor & donator in hoc, quod tenetur unus præcise. s. donator si stipulatio erat, alter causatiue tenetur scilicet uenditor, hoc est nisi tradat interesse. imo sunt hodie paria. cum uterque sit contractus necessitatis ex post facto: quod olim in donatione non erat: nisi stipulatio interueniret, ut C. de dona. l. si quis ar. §. pen. & ad illam de uer. ob. dici potest, quod promissor debet facere rem stipulantis omnimodo. l. ut tradat eam, & non

Hoc aūt [a] interdū pretiū egreditur, si pluris intersit, [b] quam res ualet, uel empta est.

Qui cedat qualitatem per quam rei conditio fit deterior, hac actione ad interesse tenetur emptori, si fuit ignorās. secus si fuit sciēs. Primò ponit dictum, & rōnem dicti. Secundò declarat quid est celare: ponendo circa hac tres casus. Tertiò declarationem dicti. Quartò declarat quandam exceptionē positam in dicto, scilicet si emptor scinerit, Secūda ibi sed scire. Tertia ibi, Et gñaliter. Quarta ibi, Hæc ita uera sunt. Bar.

Venditor si cùm scire deberi [c] seruitutē, celauit. nō euadet ex empto actionē, si modò eā rē emptor ignorauit. Omnia enim, quæ contra bonam fidem fiunt, ueniunt in empti actionē. Sed scire uenditorem, & [d] celare, sic accipimus, non solùm si non admonuit, sed & si negauit seruitutem istam deberi, [d] cùm esset ab eo quæsitum. Sed & si proponas, eū ita dixisse: *nulla quidem seruitus debetur: uerùm ne* † *emergat inopinata seruitus, non teneor*: puto eum ex empto teneri, si † seruitus debebatur, & sciuit. Sed si id egit, ne † cognosceret emptor aliquā seruitutē deberi: opinor eum empto teneri. [e] Et gñaliter dixerim, si improbato more uersatus est in celanda seruitute: debere eum teneri: non si securitati suæ prospectum uoluit. [f] Hæc ita uera sunt. si emptor ignorauit ser-

dices tamen quod præcise tradere teneatur. Itē nec uidetur contra conuentionem uenire, cum licentia legis faciat: quod tantundem ualet: ut ī. si cer. pet. l. certum. Cum nec peierat, qui legis licentia contra sacramentum uenit: ut sup. qui satis. cog. l. fi. Si uelis primam opinio. ut æquiorem sequi, habeas & hoc, quia aliud pro alio, &c. ut sup. si cer. pe. l. ij. Item, quid si in prima causa ad interesse fuit dānatus quia nō dabat rem: an in causa appellationis si uoluerit dare rem, liberabitur ab interesse? Resp. sicut nec iudicatum uideatur: ut ī. ad Turpill. l. j. §. fi. Item an eo iure emptor præcise teneatur ad pretium? Respon. eodem modo quo de uenditore dixi ut non possit peti pretium, si uelit dare interesse emptor.

[a] Hoc autē. s. interesse. Sed quid si cōmune interesse tantum uult? uidetur quod non, nec conuentum, secundum quod Azo. dixit in summa de sententijs quæ pro eo. circa princ. Sed contra sup. de rei uind. l. quod si possessor.

[b] Intersit. Hic not. triplex interesse ex hac lege, conuentum, ut pretium quod conuenit. Item commune, ut quantum res cōmuniter ualet. Item singulare quod excedit utrunque aliorum: ut hic dicit, non tñ ultra duplum pretij dati, secundum Per. arg. inf. eod. l. Titius. in fin. & l. cum for. e, sed certe secundùm Bul. & ultra pretij dati duplum usque ad duplum communis pretij uel interesse potest ratione mei singularis interesse condemnari, cum iste contractus certam speciem uel quantitatem contineat. alioqui etiam in infinitum extenderetur: ut inf. eo. l. idemque. in prin. & C. de senten. quæ pro eo quod interest. l. j. & §. ij. uel dic ut ibi. Item hoc intelligas de interesse quod est circa rem, & non extra rem, neque enim si potuit, &c. ut infra eodem. l. si sterilis. §. cum per uenditorem. secus si male tradat: ut infra eodem. l. Iulianus. in princip. sed hodie etiam neutrum: ut C. de sen. quæ pro eod. l. fina. Item not. in hac actione speciale ut ad singularem utilitatem referatur interesse, alias commune tantum inspicitur: ut sup. ad leg. Aqui. l. seruum meum. & inf. ad legem Falcid. l. pretia. Sed qualiter probabitur hoc singulare interesse? Dic ut C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. § j.

[c] Deberi. prædio uendito. posset & econtra loqui. Accursius.

[d] Deberi. puta arando uiam in qua erat seruitus.

[e] Tenetur. sic & sup. de contrahen. empt. l. ea quæ. § fi. & inf. eod. l. Iulianus. §. idem Iulianus. & inf. de ædil. edic. l. quoties. Acc.

[f] Voluit. secus est in re princ. nam & si noluerit prospicere suæ securitati, & dixit se nolle teneri, nihilominus tenebitur: ut inf. eo. l. quæro. sed certe non est secus, quia

Periurus non est contra sacramentū legis licētia ueniens.

De huius uerbi interpretatione Cic. li. iij. officio.

Adde quomodo & qñ uenditor tenetur ad interesse, Ale. consi. ix. in iiij. uol. incipiente, qd si quid uendidit. Angel. consi. ccxix. Bol.

† F. F. *quæ seruitus.*

† al. add.

[a] Not. gl. quę ponit quotuplex sit interesse. idem gl. in l. j. C. de sentē. quæ pro eo quod interest. & Bar. in l. fi. inf. de præto. stip. per Dyn. in c. mora. de regul. iur. lib. vj.

quia tunc securitati prospicit quando in nullo mētitur emptor. nec enim quid celat in quo sciat errare emptorem, & tunc prodest ei pactum generale & speciale: alioqui nec etiam speciale proderit pactū. ā. de hær. uen. l. hoc autem. & ī. eo. l. quæro. & l. tenetur. §. fi. Ac.

Qui non ignorauit, nota contra scientes. sic ī de re. iuris. l. nemo uidetur. & infra, de ædi. edic. l. j. §. si intelligatur. & C. de episc. aud. l. & si legibus. Argu. contra inf. de adu. t. l. denunciasse circa prin. Sol. s̄m Bart hic, & dic quod quandoque denunciatio fit solum ad certificandum aliquem, non ad alium finem, & sic tunc ille qui certus est, certiorari non debet, ut hic cum similibus. Quādoque denunciatio fit ad alium finem. s. ut incitetur ille, cui fit denunciatio, ad aliquid faciendum. ut si uolo denunciare uenditori, q mihi mouetur lis, ut ueniat ad me defendendum: tunc dico quod etiam si certus est, nihilominus debet ei denunciari quod defendat: ut. l. qui absentem supra de procurat. casus est in d. l. denunciasse infra, de adulte.

uitutem: quia non uī esse celatus, q scit. nec certiorari debuit, qui non ignorauit. [a]

Si non reperitur mensura dicta, venditur tenetur. Bar.

Paul. ... II.

SI in emptione modus dictus est, & nō pstat. ex empto actio est.

Possessio rei vendita debet tradi vacua, qua à nomine detineatur vel possideatur. Et iste. § venit ad declarationem primi capitis si res vendita non tradatur. declarat enim qualiter debeat tradi. Bar.

Vacua possessio emptori tradita non intelligitur. [c] si alius in ea legatorum, fideicommissorumve seruādorum cā in possessione est, aut creditores bona possideant. [d] Idem dicēdum est, si neuter in possessione sit, nam & ad hoc pertinet [e] uacui appellatio.

SI in emptione. ... Si uendo tibi fundum & dico esse a. iugerum. si non sint tot, teneor actione ex empto. Vacua. si uendo tibi rem & trado, sed non liberam, quia alius est in possessione illius rei ex causis hic scriptis: pro non tradita intelligitur: & ages ex empto. Vin.

Ex empto. Quanto minoris esset empturus propter asseuerationem: ut inf. eo. l. Iulianus. §. quid tamen. & plene dices inf. eo. l. si seruum. §. fi. Acc.

Non intelligitur. Quod fieri debet: ut hic, & C. de proba. l. cum res. & in l. proxi. in prin. & §. j & ī. de l. ij. l. Mæuius. §. pen & inf. eod. l. emptorem. § j. Sed contra sup. de contrahen. emp. l. si cum fundum. §. ferè. Accur. Sol. per Bar. ut ibi in contrario, quia ab initio fuit tradita uacua possessio, propter quod fuit ab initio liberatus, & habes not. in l. ab emptione. in glo. magna sup. de pact.

[d] Bona possideant Rei seruandæ causa: isti tamen omnes non possident, sed sunt in possessione: ut infra, de acqui. pos. l. iij. § fi.

[e] Hoc pertinet. q. d. non solum quòd alius non possideat, sed etiam emptor. sit potior. hoc est etiam quod nullus prædicto modo in possessione sit. Acc.

PAtio. ... Si uēdo tibi rem & trado, si per aliquem potest auocari possessio, pro non tradita habetur. Si emptor. Si res uendatur neque tradatur, uenditor emptori ad rem & fructus tenetur. Sed quid si emptor stipulatus fuerit rem sibi tradi, an peti possint fructus ea stipula. ut? Et respon. q non: quia in stricti iuris iudicijs non ueniunt fructus, sed ex empto ad eos agetur. Super. Si uinum uendatur, refert fuerit uenditor in mora, an emptor. si uenditor fuerit in mora tradendi, condemnabitur quanti plurimi fuerit uinum a tempore contractus. Vel si res erat deducta in iudicium quanti pluris fuerit tempore sententiæ, & toto tempore medio: q subaudiatur: licet hic non dicatur: & idē est de oleo. Mora autem adhibita per uenditorem intelligitur si nihil impediuit eum quo minus traderet. neque considerabitur tantum pretium loci in quo agitur, sed illius loci quo tradi debuit uinum, quia si uenditur Capuæ. & debeat tradi Brūdusij, pretium q uale: e posset Brundusij. & quod dicit a Brundusio. idest, separatiue. q. dicat. si uinum uendatur alibi, puta Capuæ tradendum Brundusij, ut illa præpositio, a Brundusio separet, non quod innuat quòd Brundusij celebretur contractus. Viui.

In P. F. incipit, Ratio. & ita communiter allegatur: sed melius legitur, datio aut certe traditio.

Non videtur tradita vacua possessio, nisi quæ auocari non potest. h. d. & similiter tēdit ad declarationem primi capitis, si res vendita non tradatur. Bar.

Po... III.

DAtio possessionis quæ a uenditore fieri debet, talis est. vt si quis eam possessionē iure auocauerit: tradita possessio non intelligatur.

In stipulatione vacuam possessionem tradi, non veniunt fructus à tempore moræ, sed veniunt in actione ex empto. Bar.

Si emptor uacuam possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu agat: fructus non uenient [f] in eam actionem: quia & qui fundum tradi stipulatur, uacuam quoque possessionem tradi oportere stipulari intelligitur: nec tamen fructuum præstatio ea stipulatione continetur: neque rursum

P. F. fundum dari.

Non intelligatur. Nunquid ergo agetur ad interesse uel ad duplum? Respō ad interesse non ad duplum, etiam si pretiosa res est: quia non res sed rei possessio est euicta secundum Azo. Item nota quod non intelligitur traditum quód iure pōt auocari: ut inf. de leg. ij. l. Mæuius. § pe. & de leg. iij. l. qui concubinam §. si hæres. & inf. de iure patr. l. si libertus. circa prin. & inf. de iul. l. si creditor. & inf. de acq. pos. l. non uidetur, nec periuratur si ea causa licita deieratur: ut sup. qui satisda. cog. l. fi. Item quod dicit si est auocata, idem & si pōt auocari, licet non sit auocata: ut. l. proxi. § j. Nec obstat inf. eo. l. Iul. §. possessionem, ubi dicitur quod tradita est, licet possit auocari. Sol. ibi est pro tradita ad hoc ut ad usuram pretij emptor teneatur: quia percipit fructus, non autem ut uenditor ab interesse liberetur, ut hic. Acc.

Traditum nō dicitur quod auocari potest.

[f] Non uenient. Imo uidetur quod sic: ut inf. de usu. l. si stipulatus in princ. quæ est contra. Sol. hic minus dicit, id est, tantum uacuam possessionem tradi. ibi plus: quia stipulatus est rem dari, & uacuam possessionem tradi. Vel hic fuit stipulatus animo nouandi actionem ex empto: & quod non est deductum in nouatione, pristina actione petet. s. fructus: vt inf. ea. l. in h. & hic subijcit. Item intellige hoc, nisi post litem contestatam: ut inf de usur. l. uideamus. § si actionem.

Continetur. Vt infra de uerborum oblig. l. si filius. §. eum fundum. Sed contra in eo. t. l. si fundum. ibi dicit uenire interesse. Solutio: ibi de alio interesse

quam de fructibus dicit. Item contra infra, eodem tit. l. in conuentionalibus. ubi dicis uenire causam bonorum. Solus. dicit causam, id est, proprietatem rei, non possessionem solam: fructus autem non, nisi post litis contest. ut d. l. infra, de usu. l. uideamus. §. si actionem. Acc.

rursus plus debet esse in stipulatione: sed ex empto superesse ad fructuũ præstationem.

In incorporalibus patientia est pro traditione. Bar.

Si iter, actum, uiam aquęductum per tuum fundũ emero: uacuæ possessionis traditio nulla est [a] itaq; cauere debes, per te non fieri, quò minus utar.

Venditor tenetur quanti plurimi res fuerit à tempore moræ. Item quo loco plurimi fuerit. Itẽ è conuersa si emptor fuerit in mora. h. d. Et venit declarationem primi capitis, si res vendita non traditur. Bar.

Si per uenditorem uini mora fuerit, [b] quo minꝰ traderet [c] condẽnari eũ oportet utro tpe pluris uinum fuerit, uel quo uenit, [d] uel quo lis in condemnationem deducitur. itẽ quo[e] loco pluris fuit, uel quo uenit, uel ubi agit̃. Quòd si per emptorẽ mora fuit: æstimari oportet pretiũ, ꝙ sit, cùm agaẗ, [d] & quo loco minoris sit. Mora aũt vr̃ esse, [f] si nulla [g] difficultas uenditorẽ impediat, quo minus traderet {&} pſertim, [h] si oĩ

[a] Nulla est. Quia incorporalia traditionem non recipiunt: ut infra, de acquir. rer. do. l. seruus. §. incorporales. & supra, de seru. l. seruitutes. & l. quoties. & ideo qui præstat patientiam, nõ liberatur ab actione personali. & sic postea prescrip. tolli potest: ut diximus C. de usucap. l. corruptionem. Acc.

[b] Mora fuerit. per dict. lapsum uel d. lege commiss. l. si fundus. in fine. uel per interpellationem: vt inf. de uerb. obli. l. si ex legati.

[c] Vel quo uenit. imo uidetur tempus quo petitur, inspici, non præcedens: ut sup. si cert. pet. l. uinum. quæ est contra. Sol. illa in stricti iuris iudicio: hæc in bon. fid. Huic solutioni est contra sup. commo. l. iij. §. in hac quæ dicit idem in bo. fi. tẽpus non cõtractus, sed rei iudicandæ. i. moræ inspici. sed illa in fructibus & similibus loquit, hæc quo ad rei æstimationem: vt j. de usu. l. uideamus. §. si actionem & §. seq. & hoc secundum quosdam. Tu dic quod hic a tempore contractus fuit in mora: quia sic cõuenit, ut statim traderet. Et sic non obstat ẽt sup. man. l. hominem. Item opponitur, quia in stricti iuris iudicio inspicitur tempus moræ: ut sup. de rei uind. l. fructus. cum tempus litis contest. deberet inspici: vt d. l. iij §. in hac. sed dic ꝙ rei uin. habet similia cum actione bo. fi. & hoc secundum Ioan. Compendiosius autem hic fuisset locutus, si dixisset, a tempore moræ quanti plurimi interest emptoris, condemnationem faciendam. hoc enim est uerum: vt supra, de trit. l. pen. in fin. & l. fi. & inf. eod. l. si sterilis. §. cum per uenditorem.

[d] Agatur. i. si nunc est minus quam in tempore præterito post moram in accipiendo factam. nam si in præterito minus ualuit quam nunc, id minus præstabitur in præiudicium emptoris: ut sup. de trit. l. pen. in fi.

[e] Et quo loco. Habita ratione loci & domicilij ubi fuit uenditum. Item eo attento an ibidem uina tradi oportuit: ut inf. statim. §. item non oportet, &c. Acc.

[f] Videtur esse. s. emptoris.

[g] Si nulla. Si autem nila difficultas interueniat uenditoria, emptor non uidetur in mora, quia & si uellet accipere, non posset. Azo.

Tradere-tur.

tpe paratus fuit tradere. Item nõ oportet eius loci [i] pretia spectari, in quo agit̃, sed eius, ubi uina tradi oportet. Nã ꝙ à Brundusio [k] uinũ uenit: [l] & si uenditio alibi facta sit, Brundusij tradi oportet.

Antequam res euincatur, non potest agi de euictione, sed ex empto propter qualitatẽ à sciente celatam. h. d. & sic venit ad declarationem secundi capitis positi supra eo. l. j. §. j. simile. in l. tenetur. §. fi. infra ead. Bart.

Paul. lib. v. ad Sab. IIII.

SI seruum mihi ignoranti, sciens furẽ uel noxium esse, uendideris: quamuis duplam promiseris; [m] teneris mihi ex empto, quanti mea interest scisse; quia ex stipulatu eo noĩe agere tecum non possum antè, quàm mihi quid absit. [n]

Quod deficit in mensura, æstimatur respectu quantitatis mẽsuræ, non respectu bonitatis loci, qui quod non est, non habet bonitatem nec malitiam & hoc uenit ad declarationem tertij capitis positi in l. ij. in princ. supra eodem tit. Bar.

Si modus agri minor inueniatur, pro numero iugerum [o] auctor obliga

[h] Præsertim. Abundat: ut C. de ras. mo. l. fi. § j. Vel ideo dicit præsertim, quia etsi non omni tempore, aliquo tamen se paratum dixit tradere, & illo saltem tempore emptor fuit in mora: ut supra de pericu. & cõ. rei uend. l. illud. Azon.

[i] Loci. s. tantum. sic in. de bon. autho. iud. pos. l. iij & hoc siue emptor siue uenditor fuerit in mora. & hoc si est apud locum ad petendum.

[k] A Brundusio. i. in alio loco quam Brundusij, ut hæc dictio a, denotet separationem.

[l] Venit Brundusij tradendum. A.

SI seruum. CASVS. Vendis mihi seruum ignoranti quod fur sit, & promittis duplam pro euict. possum agere ex empto quanti mea interest scisse seruum illum furem fuisse, non tamen possum ex stipulatu agere pro euict. antequam res sua a me per noxalem act. euincatur. qua tenetur, quia fur est. Si modus. Si uendidi tibi agrum l. iugerum, & non sit nisi xl. teneor ex empto. Sed quid si uendideris mihi iugera uineæ & prati, & tamen in eodem fundo, & ita per partes fiat uenditio, ut differat a priori casu. sed in uinea minus, magis sit in prato: an hoc casu quia maius damnum est, si desit in uinea, quam si in prato deesset, quia melior est uinea, pro bonitate loci fiet æstimatio.

P. Brundusi.

[m] Promiseris. Si tamen noxijsque solutus non sit: quæ est alia quam de euict. de hoc habes sup. de ædi. edic. l. quòd si nolit. §. quia assidua. Acc.

[n] Absit. Etiam si condemnatus sit, sicut & in stipulatione habere licere: ut inf. de euic. l. habere licere. Sed cõtra inf. de euict. l. si emptori. Sol. illa secundum illam, ut non prius possit agi, quam absit. secus est in actione ex empto, ut subijcit infra cod. l. seruus §. fi. in prin. & adde quod not. inf. eo. l. emptorem. Ac.

[o] Pro numero iugerum. Et hoc intellige cum in singulis iugeribus certum pretiũ constitutum erat. alioqui si no-

si modus non inuenitur minor: sed loci qualitas, bonitatis fiet æstimatio: infra statim sequitur.

a Obligatus scilicet ad tradendum quod deest, uel ad tradendum pretium, si ul ra habet. Accur.

b Si dictum est. ut si in uinea decem iugera esse debeant, in prato v. & in uinea deest. magis enim detrahit. quam si in prato deessent: ut hic, & infr. e. l. si in qualitate. & infra, de euict. l. qui fundū. & infra, e. l. si duorum. in fin. Vel intellige hoc responsum ueditione contracta in specie: ut d. l. si duorū. in prin.

c Si hæs. Casus. Si hæredem meū damnauero rem tibi uendere: eadem præstabit quæ aliquis emptor præstaret, puta fructus non solum rea: & cum eo ex empto ages. hoc in prima. Sed quid si non dānaui eum: credidit tamē se esse dānatum? nō tenebitur ex empto, sed tibi agenti obstabit doli excep. hoc in secunda. Sed & si putaret se esse damnatum dare alicui: & eidem pronūtiasset: agenti obstabit doli exceptio. Vi.

c Propria sunt. i. accessoria rei emptæ, quæ sunt multa: ut per multas leges huius ti. & maxime infra, eo. l. Iulia. §. si. & se. ll. Az.

d Ex testamento, ualet enim huiusmodi legatum sine certum pretium testator statuerit, siue non. quo casu iustum intelligitur: ut infra, de le. j. l. si fidei. §. meminisse.

e Doli mali. repeteret enim si daretur: s. de pact. l. si cum te. ergo dolo: ut infr. de except. d. l. lege dolo. Ac.

f Vt liberetur. id est, sine causa: ut & supra, de condi. sine cau. l. uj.

tus[a] est: quia ubi modus minor inuenitur, non † pōt æstimari bonitas loci, q non extat. Sed nō solùm si modus totius agri minor est, agi cum uenditore pōt, sed etiam de partibus eius: ut puta si dictum est, [b] uineæ tot iugera esse, uel olíueti, & minus inueniat. ideoque his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.

Si uenditio fiat ex necessitate præcedentis actionis, actio ex eo contractu competit cum esse eius, nisi per errorem facta fuerit. Bald.

Idem [illegible] ij. ad Sab. V.

SI hæres testamento quid uendere damnatus sit, & uendiderit: de reliquis, † quæ per ɔsequē etiam emptori ꝑpria sunt [c] uel ex empto uel ex testamento [d] agi cum eo poterit. sed si falsò existimantis se damnatum uendere, uendiderit: dicēdum est, agi cū eo ex empto nō posse: qm̄ doli mali exceptione actor summoueri potest, quemadmodum si falsò existimās se damnatum dare ꝓmisisset, agentem doli mali [e] exceptione summoueret Pomponius etiam incerti condicere eum posse ait; ut liberetur.

[illegible] ad Sab. VI.

TEnetur ex empto uēditor, [f] etiam si ignorauerit [h] minorē fundi modum esse.

Actio descendens ex contractu competit ad ea, quæ ueniūt in pacto incontinenti apposita. h. d. Barto. in hoc. §. potes accipere quartum caput actionis ex eo contractu quo deueniat pactum incontinenti appositū. simile infra. §. proxi.

Si vendidi tibi insulam certa pecunia, & ut aliā insulam meam reficeres: agam ex uendito, ut reficias.[i] Si aūt hoc solùm ut reficeres eam, cōuenit: non intelligit [k] emptio & uēditio facta, ut & Neratius scribit. Sed si areā tibi uendidi certo pretio & tradidi, ita ut insula ædificata, partem dimidiam mihi retradas: uerum est, & ut ædifices, agere me [†] posse ex uendito, & ut ædificatam mihi retradas. Quandiu enim aliquid ex re uendita [l] apud te superest: [m] ex uendito me habere actionem constat.

Tenetur uenditor, si rem faciat deteriorem antequam tradat. h. d. B. In hoc. §. potest esse quintum caput, ad quod illa actio datur. s. si res facta uenditoris efficiatur deterior.

Si locum sepulchri emeris, [n] & propius [o] eum locum antè, q̄ mortuus ibi inferatur, ędificatum à uenditore fuerit: poteris ad eum reuerti.

Quod dictū est de modo agri, idem debet intelligi de mēsura & pondere uasis. &c. Ba.

Si uas [p] aliquod mihi uendideris, & dixeris cer

T Enetur. Casus. clarus est usque ad §. si locū. Si locum. Vendidi tibi locum ad sepulchrum, ego autem ædifico ibi prope, ita quod deterior fit locus. tibi teneor act. emp. Si tibi. Vend. da tibi seruitutem aliquam: sed tu non habebas fundum uicinū cui acquiri posset. nihil tibi teneor. Sed si tibi uendidi fundū, & dixi ei deberi iter: tenebor tibi. Si dolo. Si uenditor faciat aliquid in re empta dolo malo, tenetur emptori. Si cum uenditor. Vendidi Titio fundum quem sciui esse obligatū aut alienum, & dixi in cōtractu me nolle teneri de euic. quæritur utrum ego excusor ab act. si fundus euincatur? Respo. quod non propter dolum quem adhibui: quia sciui eum esse obligatūr est enim hoc iudicium bonæ fidei.

g Venditor. Ad pretium superfluū reddendum.

h Ignorauerit. nihil interest. &c. ut s. de ędil. edi. l. j. §. causa. & facit supr. e. l. si in emptione. j. resp. & s. depos. l. j. §. si ignorauit.

i Vt reficias. Nota quod agitur ex uēdito ad id quod est in facto: ut hic, & infra, proxi. & j. e. l. Iulian. §. pen.

k Non intelligitur. sed est contractus innominatus ex quo potest agi præscriptis uerbis: ut infra, de præscriptis uerbis. lege, si tibi areæ. Sed contra, supra, de contra hen. empt. l. fundi partem. Sol. ibi interuenit pecunia, licet ex alia causa. ꝓterea non fuit illius partis dominium translatum.

l Ex re uendita. s. de eo quod mihi debes tradere. sed & si esset extinctū uel deperditum sine culpa, actio euanescit: ut hic innuit. & inf. de uer. obli. l. si ex legati.

m Superest. Sed pone: emptor fecit domū & antequā traderet combusta est: nunquid liberat? t

n Emeris. Et traditus est. Ac.

o Et ꝓprius. s. q̄ debeat, uel lege sit statutū: ut s. fin. re. l. si. hic aūt emptor illius legis non habet benefic. si quia tempore ædificationis non habebat ius inferendi: inde redit ad actionem ex empto quo ad interesse, uel ut tollat ędificiū.

p Si uas. puta cuppam argenteam.

† No. tex. & ad hoc alle. qualiter nō potest esse qualitas si ne subiecto. Bald. in l. j. ante mediū, prima colum. C. de bon. pos. contra tabul.

† P. F. qua per consequentias en ptionis propria sunt. quę lectio rectior ē.

† P. F. etiā si agnouerit minorē. & ca. sed hic rectius.

† Ista tex. est ualde sin. secundum. Pau. hic.

† al. add. quidam pu tant.

† quid.

† Matius.

Budæ. hoc loco, laudare, positū dicit pro eo ꝙ est nominatim citare, & ad sui defensionē accersere, appellare que, quod uulgo summare dici mus. in illum uidendo de quo uerbo uide Gelliū l. ij. & Macro. li. vj.

a Minus. ponderis uel mensuræ.
b Integrum.i. sanum Acc.
c Omnimodo. i. indistincte, sciant uel non, in principali uel accessorijs: ut infra. de ædil. edic. l. proinde. & ff. eo. l. quicquid. Sed in commodato distinguitur sciuerit nec: ut supra cō mo. l. in rebus. §. item qui sciens. & l. pen. Ac.
d Respondisse. expressim. Azo. & facit infra, loca. l. sed addes. §. j.
e Tuus fuerit. est enim hęc iusta causa impedimenti: ut supr. cōmunia prædio. l. j. Ac.
f Dixero. ex prędio uicini sed & si nō dixero, teneor emptori, sed tamē si non utendo, quæ ætiorarus nō fuit ut supra, de contra hē. emptio. l. in uēdendo. §. j. Ac.
g Sicut paterfamilias in omnibus enim ut paterfa. tenetur: ut hic, & ff. de act. & ob. l. filiusfamilias. & ff. de pos. l. j. §. filiusfamilias.
h Si do o malo uel culpa leui. Azo.
i Dolum malum qui tali casu intercessit ut & supra. eo. l. j. & infra e. l. Iul. §. Idē Iul. & l. quæ ro. & ff. de hæ. uen. l. hie aūt. & ff. de cōtrah. emp. l. si cū fundu. § j. & de peri. & cō. rei uendi. l. si uina quæ in doliis in fi.
Vndum.
k Vēdidisti fundum deducto usu ꝓ Titio, quem dicebas esse Titij ea apud te erat remāsurus, nō prius agam contra te, ꝙ Titius mortu' fuerit, uel capite minutus idem si dixisses esse Titij, cū esse Seij Viui..
Cū sit Seij. & facit ad hā. ff. cō. ꝑ. ṫdi. l. ... uendi

tam mensuram capere, a uel certum pondus habere: ex empto tecum agā si minus præstes.

In locatione uel uenditione nasis in dubio intelligitur ut incorruptum præstetur. Bar.

Sed si uas mihi uendideris, ita ut affirmares integrum: si id integrum b non sit, ēt id qđ eo nomine ꝑdiderim, ꝑstabis mihi. Si uerò non id actum sit ut integrum ꝑstes: dolum malum duntaxat ꝑstare te debere. † Labeo ↄtrà: & illud solùm obseruandum ut (nisi in ↄtrarium id actum sit) omnimodo integrum ꝑstari debeat. & est uerū. Quod & in locatis dolijs ꝑstandum, Sabinū respondisse. Minitius † refert.

Si res euincitur facte empte ris, de euictione nō agitur. secus si facto uenditoris. h.d. Bar. Et est sextū caput huius actionis, scilicet si res euincatur. Posset ēt dici quòd cōtineatur sub primo, scilicet si res non tradatur.

Si tibi iter uendidero: ita demum auctorem me tu dare poteris, si tuus fuerit e fundus cui adquirere seruitutē uolueris. Ini quū est n. teneri me, si pp hoc adquirere seruitutē non poteris: qa dñs uicini fundi non fueris. Sed si fundum tibi uendidero, & ei fundo iter accessurū dixero: omnimodo te nebor itineris noie: quia utriusque rei quasi unus uenditor obligatus sum.

Ex hoc cōtractu tenetur filius fa. sicut paterfa. h.d. & hoc est in omnibus cōtractibus, præterquam in noto & in matrimonio. Bar.

Si filiusfa. rē uendiderit mihi, & tradiderit: sicut paterfami. tenebitur.

In hoc contractu uidetur taci tè promitti dolum malum abesse, Vel aliter Dolus in hoc contractu cōmissus, ꝑ actionem ex eo contractu purgatur. Bar.

Si dolo malo h aliqđ fecit uēditor in re uendita: ex empto eo noie actio emptori cōpetit. nā & dolū malum eo iudicio æstimari oportet: ut id quod præstaturū se esse pollicitus sit uenditor, emptori præstari oporteat.

tione. & de usufru. sub conditio. & ff. de euic. l. minor. §. fi. & l. fundum cu ius le. Acc.

h Si tibi liberū. locetti. nō solum ex uenditore: ut ff. de ser. urb. p. l. si binarum. & ff. de condi. indeb. l. sed & si putem. §. j.

i Si is qui. Tollat. he in uino uēditor: ut ff. de peri. & commo. rei uen. l. j. §. licet. Non est

Pactum, ne quis de euictione teneatur, non ꝑdest ei, qui sciuit cām, ex qua res euinceretur & tacuit.

Si cùm i uenditor sciens obligatum, aut alienū uendidisset, & adiectū sit, neve eo nomine quid præstaret, æstimari oportet dolū malum i eius, quē semp abesse oportet in iudicio empti, ꝗ ꝙ bonæ fidei sit.

Menda tum circa substantiā persona nō inducit hanc actionē, nisi emptoris incipiat interesse. Vel aliter. Si qđ attribuitur uni, alteri acquiratur, intelligitur cū oībus cōditionibus ꝑsona nominata cohærentibus. B.

Idem lib. ... ad Sabinum. VII.

Fundum mihi cùm uenderes, deducto usufructu, dixisti eum usumfructū Titij esse, cùm is apud te remansurus esset, si cœperis eū usumfructum uindicare: reuerti aduersus te non potero, donec Titius uiuat, nec in ea cā esse cœperit, ut etiā si eius usufructus esset, amissurus eū fuerit. Nam tunc, id est, si capite deminutus, uel mortuus fuerit Titius: reuerti potero ad te uēditorem idemque iuris est, si dicas eum usumfructum Titij esse, cum sit Seij. l

Si dolus re ipsa committitur, non ex proposito: per hanc actionem purgatur. Bar.

Paulus lib. 5. ad Sabinum. VIII.

Si tibi liberū ꝑdium tradidero, cum id seruiens tradere deberem, etiam cōditio incerti † cōpetit mihi, ut patiaris eā seruitutē: quę debuit imponi. Quòd si seruum ꝑdium in traditione fecero: quod liberum tibi tradere debui: ex empto habebis actionem, remittendæ eius seruitutis gratia, quam pati non debebas. † F. P. quā.

Emptor ut tolla rem uenditam: actione ex uendito conuenitur. Bar.

... IX.

His, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit: ex uendito agi cum eo potest, ut eos tollat.

a Non est nouum. Quidam uendidit rem duobus diuersis temporibus & cuilibet insolidum : & cuilibet tradidi . & iste uenditor promisit de euic. cuilibet , tandem cuilibet est euicta. unde quilibet habet actin. de euict. an aequum aliquis emptorum ageret, decessit unus emptor eorum , altero emptore relicto haerede. In secunda parte dicit: quidam uendidit rem uni , puta Titio : tradidit. de euict. promisit, deinde Titius emptor hanc candem rem emit ab alio, & de euic. fuit promissum. unus uenditor successit alij uenditori. tandem euicta est res Titio. hic uenditor qui superest, tenetur de eui. & tanquam haeres uenditoris , & tanquam. uenditor.

† Glo. in cap. querelam ex'ra de n ect. ad duci hanc l. in arg. qd duae actiones possit poni in eo dem libello.

b Haereditariam. Nec exceptione rei iudic. repellitur : ut j. de except. rei iu. l. & an eadem. in pri. & § actiones.

c Mouere potest. Non utranq;. & est rō secundum quosdam : quia absurdū est eidem in eundē eiusdem rei nomine duas actiones competere. sed si diuersi generis essent, uelut ex stipulatu una, ex testamento alia , tunc utranque exercere potest : ut j. de act. & obli. l. si is qui. Sed haec ratio non est bona , quia non est absurdum, imo consonum iuri , cum non appareat quae potius tollitur : ut inf. de fideiut. l. generaliter. & l. si reus. & de dun. ze. lege , si res. Dic ergo quod hac sit rō minuendarum litiū : argu. supra, pro soc. l. si fratres. §. si plures. & fa. erc. l. haeredes. §. j. & inf. de in iur. l. praetor edixit. §. si mihi. & poterit unam quam uolam eligere: ut inf. de le. j. l. si mihi & tibi. in prin. quae est arg. contra. Azo.

Duae actiones eiusdem speciei competentes eidem ad diuersa, possunt simul in eadem libello cumulari. Bar.

Vlp lib. xlvj. ad Sab. X.

Non est † nouum.[a] ut duae obligationes in eiusdem persona de eadem re cōcurrant. Cùm enim is, qui uēditorē obligatum habeat , ei & haeres exstiterit, & qui eundē uenditorem obligatum habebat, constat duas esse actiones in eiusdem persona cōcurrentes, propriam, & haereditariam :[b] & debere haeredem institutum (si uelit) separatim duarū actionum cōmodo uti: ante aditam haereditatem propriū uenditorem conuenire , deinde adita haereditate, haereditariū. Quod si prius adierit haereditatem : unā quidem actionem mouere pōt:[c] sed ita , ut per eam utriusq; contractus sentiat cōmodum. Ex contrario quoq; si uenditor uenditori haeres exstiterit : palàm est, duas euictiones eum[d] praestare debere .

Iurisconsultus praemisit quaedam circa naturam actionis ex empto & vendito : nūc ardenter incipit tractare de natura actionis ex empto in omnibus capitibus suis vsque ad l. Iulianus §. ex vendito. ibi tractat de natura actionis ex vendito vsque ad fi. l. post tractat quaestiones extraordinarias circa materiam, & breuiter. h. d. Actio ex empto competit emptori ad praemissa, & ad ea quae veniunt ex natura contractus: hoc est, quòd res tradatur, & de euictione obligetur. Bar.

ADDITIO. Tu dic quod istud non est uerum: quia utraque proponitur: nec ut ff. l. si mihi & tibi. q. ibi per electionem unius altera tollitur. quod non est hic, secundum . Bar.

d Eam. id est, uendi torem. & facit infra, de euict. l. serui. u. n. d. tor.

E x empto. Casus usq; ad §. si quis. est satis planus. Si quis. Pro uirgine uendidisti ancillam corruptā sciens, mihi credenti eam uirginem, agam ad rein'uendam emptionem: non quia sit uitiosa uel morbosa, sed quia me decepisti. Is qui. Vendo tibi unum. in dedisti mihi annulum nomine arratum. si emptio contenta nostro dissoluatur. reddam tibi annulum actio. l. ex empto. Quid autem si emptio completa sit re tradita, & pretium numerato , qua ac. repetes annulum tuum ? & resp. quod condici pot, & agi ac. ex empto ad reddendū annulum. Etiam. Venditor rerum multa debet promittere emptori. primo quod non sit fugitiuus. secundo quod sit noxa solutus. tertio ut liceat habere emptori. Caetera uide hic in gloss. Vi.

Idem lib. xxxij ad ed. XI.

Ex empto actione is, qui emit, utitur. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, qd' praestari cōuenit. Cùm enim bonae fidei iudicium sit : nihil magis[e] bonae fidei congruit quàm id praestari, quod inter contrahentes actum est. Quòd si nihil conuenit tunc ea praestabuntur, quae naturaliter insunt huius iudicij potestate..[f] Et in primis ipsam rem praestare uenditorem oportet, id est, tradere. Quae res, si quidem dominus fuit uenditor. facit & emptorem dominum. si non fuit : tantùm[g] euictionis[g] nomine uenditorem obligat : si modò pretium[h] est numeratum, aut eo nomine satisfactum. Emptor autem nummos uenditoris facere cogitur[i]

Actio ex empto datur quandoque, vt res vendita redhibeatur. Bar.

Redhibitionem quoque contineri[k] empti iudicio, Labeo & Sabinus putant , & nos probamus. Animalium quoque uenditor cauere debet,

e Nihil magis. Hyperbolica locutio : ut sup de pac. l. j. in prin. Ac.

f Potestate. Quae autem haec sint, subijcit & in primis, &c. Acc.

g Euictionis. Non autem facit dominum: ut j. de re. per mut. lege prima. et ea prin. & infra , de acquiren. rer. domi. lege , traditio.

† Tamen.

h Pretium. Hoc ad utrunque praedictum casum refertur: ut s. de contrahen. emp. l. ut res. & lege , quod uendidi. & infra, eo. l. Iulianus. §. offerri.

i Facere cogitur. Sed quae est ratio quod emptor cogitur non autem uenditor facere rem accipientis? Respon. latius tenet emptor, & ideo in hoc adstringitur. sed uenditur in specie, & ideo releuatur in hoc : ut arg. sup. de iureiurā. l. eum qui. & sic alibi qui certum hominem promittit, statuliberum dando liberatur: ut inf. de statulib. l. statuliberum de medio. §. illud. sed in genere non sic : ut inf. de sol. l. qui decē. § fi. & §. qui hominem. & l. cum quis §. iij. sm H & tamen ad solutionem istam inf. de eui. l. haeres seruum.

k Contineri. Vt ex empto agatur ad redhibendum. id est, ad r . . o. uendum . contractum quoque . . . . . d.

ea sana præstari. Et qui iumenta uendit: solet ita promittere, § esse, [a] bibere, ut oportet.

Si emptor erravit in qualitate rei venditae sciente, quā si sciuisset, non emisset, hac actione agitur ad resoluedū cōtractū. B.

Si quis uirginē se emere putarit, cùm mulier [b] uenisset, & sciens errare [c] eū uenditor passus sit: redhibitionē quidem ex hac cā non esse; [c] uerumtamé ex empto competere actionem ad resoluēdam [d] emptionem, ut pretio restituto, mulier reddatur.

Hæc actio datur ad resoluendum cōtractum, quando hoc est actum, & pro restitutione pretij seu arrarum: quo casu cōcurrit cū condictione ob cām. Bar.

Is, qui uinum emit arræ noīe certam summam dedit. postea conuenerat, ut emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi posse ait, ut arra restituatur, utilémque esse actionem ex empto, ét ad distrahendam [e] (inquit) emptionem.

Ego illud quæro, si annulus datus sit arræ noīe, & secuta emptione, pretioq; numerato, & tradita re, annulus non reddatur: qua actione agendum sit? utrum cōdicatur, quasi ob cām datus sit, & cā finita sit, an uerò ex empto agendum sit? Et Iulianus dicit, ex empto agi posse. Certè ét condici poterit. [f] quia iam sine cā apud uenditorem annulus est.

Venditor tenetur præstare seruum non esse fugitiuum, furtiuum, vel noxa obligatum. Bar.

† Etiā si ignorans uendiderit, fugitiuum nō esse præstare emptori [g] oportere, Neratius ait. Idē Neratius, si alienū [h] seruum uendideris, furtis noxijsq; [i] solutum præstare te debere, ab omnibus [k] receptum ait.

Si non obseruetur quod debet, actio ex empto committitur ad interesse totale: & de eo deducitur interesse particulare quod præstitū est, si soluatur pecunia: secus si ipsa res traditur. Bar.

Et ex empto actionem esse, ut habere licere emptori caueatur: [l] sed & † ut tradatur ei possessio. [m] Idem ait, non tradenté, [n] quanti [o] intersit, [p] condemnari, satis auté non dantem, [q] quanti plurimi [r] auctorem periclitari oportet. Idem Neratius scribit, pp hæc omnia satis esse, quod plurimum est, præstari, id est, ut sequentibus actioni-

l. §. si quis uirginem & §. is qui uina. non tamen dicendum quod pro uitijs & morbis agi possit iure ciuili ad redhibendum, nisi pro seruo fugitiuo. sed agitur ædil. edict. ut not. inf. de ædil. edic. l. sciendum §. dictum. Azo.

a Esse. Id est, edere seu comedere. Azo.

b Mulier. Id est, corrupta. Acc.

Non esse. Id est, actionem redhibitoriam. cum non sit morbosa uel uitiosa, alias haberet locum redhibitoria: ut tatia, de ædil. edi. l. ædiles aiunt. §. idemque re ert. Acc.

c Ad resoluendā. Valebat enim: vt sup de contrahen. empt. l. alioqui. §. quod si ego met. & facit inf. proxi. §

e Ad distrahendā. ut & supra, proxi. §. & uenditori ex uendito: ut infra de ædil. edic. l. cum autem. circa princ. alibi quod si sine iudice, &c. Sed nunc ipso iure solo consensu tam distracta est. Certe sic. Dic ergo, agatur ut distrahatur in eo quod de facto præcessit. i. arræ datio ut reddatur, & instrumenta emptionis cassentur. de iure enim non rescinditur, cum ipso iure sit nulla: & id quod nullum est, rescindi non potest: vt inf. de inutilo stip. test. l. nam & si.

f Condici poterit. Condictione ob causam. Sed contra supra, usufr. quemad. cap. l. si. Sol. hic erat uenditor & fur quā tum ad annulū, qué domino inuito contrectabat: uel condicit ratione possessionis uenditor. Vel dic, hic transtulit dominium in accipientem ob contractum. Item nota hic secundum quosdam arg. quod cōdictio ob cau. habet locū in contractib. nominatis. Sed tu dic contra, ut inf. de re. perm. l. j. in fi. & C. de cōtrah. emp. l. si non douat. & dixi s. de condi. ob cām. l. fin. Solu. Dic quod hic datur pro arra, sed arra non est contractus nominatus. nec obstat quod uenit in actione ex empto, quia illud uerum sicut cætera pacta incontinenti apposita, non tamen quod staret de per se contractus arræ, &c. secundum Bartol. hic.

g Præstare emptori. Id est, promittere debet uenditor emptori: ut hic. & C. eo. l. emptori. sed si non promisit, ignorans, quanto minoris erat empturus, tenetur sciens in omnia interesse: vt inf. eo. l. Iulia. §. i. cum qui furem.

h Si alienum. Non solum si suum: ut hic, & inf. de euict. l. cuncta. §. fi. in fi.

i Noxijsque. Id est, alijs. i. quod nec furtum nec aliud tale maleficium commiserit, pro quo debeat dari pro noxa: ut hic, & inf. de ædil. edic. l. quis sic fugitiuus. §. quod aiunt. cum autem furem non esse promittendo non uidetur teneri: ut infra eo. l. Iulianus. §. circa furem, &c. sed si fuerit promissum, tenet promissio: vt inf. l. de ædil. edi. qd si nolit. §. j. nec est inutilis ratione impossibilitatis: ut inf. de eui. l. si ita quis. Acc.

k Ab omnibus. Solutus. uel dic ab omnibus. s. sapientibus receptum est.

l Caueatur. Quid autem in hac cautione ueniat, dic ut infra eod l. proxi. §. qui autem.

m Tradatur ei possessio. Non præcise licet hoc quidam dicant: sed ut ad interesse damnetur, nisi tradat: & subjicit, & dixi supra eo. l. j. hic autem cauebatur de tradendo, quia in diem debuerat fieri traditio.

n Tradentem. Cum dies tradendi uenit uel quasi.

o Quanti. Supple condemnari uenditorem, quanti, &c.

p Intersit. s. singulariter: ut supra l. j. in prin.

q Satis autem non dantem. s. de prædictis, uel de euictione. & accipitur satisdatio pro nuda promissione. nam cum fideiussore satisdare non tenetur: ut infra de præt. stipul. l. j. in fi. & infra, de euict. l. emptori. Vel forte hic iam erat mota quæstio in limine contractus, & ideo fideiussor dari debet: vt supra, de pericu. & com. rei uendi. l. penul. §. ante. Et nota quod duplex est hæc litera, auctorem, & actorem. secundum primam sic leges: Satis autem non danté auctorem, id est, uenditorem qui est emptori auctor, oportet damnari quanti plurimi interest emptoris. secundum aliam sic: Satis autem non dantem dicendum est condemnari quanti plurimi oportet periclitari emptorem siue actorem. nam emptor dicitur actor, qui agit contra uenditorem. sed licet damnetur uen-

Marginal notes:

† *ignorare.*

Bald. in l. quæ ad ciuilia. C. de appel. dicit istā glo. solennem in 3. col. uide per eū vna cum his quæ dicuntur in nouis interpretat. Bolog.

† *P. F. diceret. al. dicet.*

† *In P. F. incipit, venditorem et si ignorans, &c.*

† *Bis.*

† *P. F. plurimum. al. plurimo ut repoluit. Budæus.*

uenditor, q̃a de euictione nõ cauet, ut dictum est: differtur tamen exactio, donec certum sit quanti ipse periculi etur, ut supra, ad l. Aquil. l. in lege: uidetur tamen contrarium innui hic statim. dicit enim, quod præstitum est. sic & infra. de euict. l. ij. Sed expone quod hic subijcit, id est, præstari iustum, & caue tibi: quia praue hæc intera loqui uidetur. f. ut qui consecutus est interesse ideo, quod non traditur, possit agere ad cautionem quod aperte falsũ est, ut infra, l. proxima. §. Cassius. Quid enim mea interest caueri, cum non seruum sed interesse habeam? alio ergo casu dicit. sed si ideo prius agam, ut caueat, & quia non cauit seruum solutum esse noxijs, consequar pone x. postea experiar, ut caueatur de euictione, uel ut tradat, debebit æstimari totum interesse meũ, quod est (pone in xx.) si res non traderetur, sed quia cõsecutus sum x. eis computatis in alijs x. fit condemnatio, & ita habebo totum interesse in xx. nec ultra debet uenditor propter consequentes actiones uel cautiones damnari: ut hic, & infra, de euic. l. quia dicitur. & l. cum fundus. Accursius.

† In P.F. θεμάτιον est præcedentis capitis.

a Sequentibus actionibus. Id est, actione sequenti loco proposita propter aliam cautionem uel actionem competenti nomine, sequentium cautionũ. Azo.

b Lis. facta collatione omnium. & dic casum hic & sequenti respon. sic secundum Ioan. Si quid uenditor emptori præstiterit, forte quia non cauebat uel forte quia seruus fugitiuus erat, & conueniatur modo, quia non tradidit, uel quia noxijs solutus non sit: deducto eo quod præstitit, in residuum fiet condemnatio. Idem uidebatur & si cauit, & modo quia non tradit, uel quia noxijs solutus non sit conueniatur, quasi tantum faciat cauisse, quantum (quia non cauit) soluisse. sed non est ita. nam ubi cauit, nulla fit deductio. si uero quia nõ cauebat quid præstitit, deducitur hoc quod præstitit si postea conueniatur.

c Non præstetur. Id est, aliqua istarum cautionum. Accursius.

d Cum cætera, Id est, cæterorum nomine promissio sed non datio. plus enim facit datio quam promissio. Alb. & Bul. Sed alij dicunt hic nullo deducto. i. de præstandis cautionibus. Tertij dicunt quod præstita per iudicem deducuntur: sine iudice non, sed emptori agenti ex tali condemnatione doli exceptio opponitur. Alij construunt sic, cætera acta sunt nullo deducto de cæteris, id est, nullo remanente quod non sit factũ solius præstandi condemnatio fiat. prima uerior est. Accursius.

Emptorẽ. CASVS. Vẽdidisti mihi seruũ, & promisisti noxijs solutũ. postea apparuit eũ fecisse furtũ Titio, q̃ Titius egit contra me, ego ei satisfeci, uel tradendo seruum, uel dando x. quæritur quid a uenditore consequar? Et respon. quod minus est. i. ut quantum fuit æstimatio serui, uel æstimatio damni. & hoc si agam ex empto siue ex promissione mihi facta noxijs solutũ. Postea dicit, siue defendi cã in noxali, siue nõ defendi. quia erat notor[ium] delictũ serui, agam prædicto modo. Idem. Venditor licet dominium nõ teneatur transferre in emptorem, tñ possessionem debet transferre, alias tenetur ex empto uenditori. Cassius. Vendidisti mihi Stichum, & promisisti non esse fugitiuũ & noxijs solutũ, & de euic. sub pœna dupli. postea euictus est, & egi ad duplam. quæritur an nihilominus agam ex alijs stipulationibus, ut quia fit fugitiuus? Dicitur quod nõ. Iulianus. Aliquando euenit quod re euicta nõ possit agi ad duplã sed ex empto: ut in duobus exemplis. Primum, uendidisti mihi seruũ hoc pacto, ut usque ad mensem promitteres duplam. & ultra non teneretis ad aliquid. uolo si lapsus est mẽsis & postea res euicta est an agã de euictione, quæritur? Et respond. quod sic ex empto, si sciens alienum uendidisti. aliãs in nihilum. Secundũ exẽplũ est in creditore, qui uẽdit pignus. nã de euictione nõ tenetur ad duplã, nec ex empto ad pretium nisi sciẽs aẽ nõ sibi obligatam uẽdidit, tunc enim ex empto tenetur. Qui autem habere. Vẽdidisti mihi fundũ, promisisti mihi habere licere, postea quid[am] alius mihi euincit. an tenearis? Et respõ. aut promisisti habere licere per quoscunque: & planum est. q̃a teneris per facto omnium, si res euincatur, licet uideatur talis promissio continere simplex abnutiũ, sed non est uerũ, quia ex natura uenditionis cõuenit hoc fieri. Si uero per te hæredes ue tuos, tunc non teneris etiam ad pretium reddẽdum extraneo euincente secundum quosdam, sed uerius est hoc casu teneri ad pretium reddẽdũ sicut in hoc alio casu secundo. s. si fuit actũ quod de euictio. nõ tenearis. nam re euicta teneris saltẽ ad pretium. Sed quid si expresse fuit actum ut ẽt de pretio non teneat. si Respon. ualet pactũ, & stulte emo quasi spem. sicut si emerim iactũ retis: quo casu si nihil cepit, nihil habeo. neque tamen repetit pretium. imo si non est solutũ, teneor soluere. sed in superioribus casibus: scilicet quando per te & tuos promisisti habere licere, & quando egisti ut euic. non tenearis solum ad p̃tium teneris extraneo euincente, & nõ in plus, nisi fueris sciens: quia tunc etiã ad interesse. Vi.

bus, [a] deducto eo, quod præstitũ est, lis [b] æstimetur. Idem rectè ait, si q[uo]d horum non præstetur, [c] cùm cetera [d] facta sint: nullo deducto condemnationem faciendam.

Qui non defendit rem emptam, hac actione aget, si notorium erat ementem habere iniustitiam. Bar.

† Idẽ li. ij Resp. ait. XII.

Emptorem [e] noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum cõsequi, quãti minimo defungi, potuit. [f] Ideq; putat, & si ex stipulatu ager: [g] & siue defendat noxali iudicio: siue nõ: q[ui]a manifestũ fuit [h] noxiũ seruũ fuisse: nihilominus uel ex stipulatu, uel ex empto agere posse. [i]

Emptor debet effici potior in causa possessionis. Bar.

Idem Neratius ait, uẽ

e Emptorem. alias hic incipit lex, alias §. idem ait emptorem, &c.

f Defungi potuit. i. liberari ab eo, q̃ cõtra eum agebat noxaliter. Vel dic contra quanti potuit suum liberare uenditorem, Accur.

g Ex stipulatu aget. ex illa stipulatione noxijs solutũ. Sed uidetur hic nõ committi, nisi cum abfuit: ut s. e. l. si seruũ. quæ est cõtra, Sol. hic certum erat emptori aliquid abfuturum, ibi non. Vel hic noxali iudicio iam erat damnatus ibi non: Vel hic quia seruum nõ defendebat: iussu prætoris fuit ductus. uel uerius ibi fuit sciẽs: unde tenetur ex empto ad omne interesse. quod hic non est: & ideo ibi non necesse est interim agi ex stipulatione. Accur.

h Quia manifestum fuit. Id est, notorium quod probatione non indiget: ut supra, qui satisdã. cog. lege. si uero pro condemnato. §. qui euidentissime. Accursius.

i Posse. bonam enim fidẽ agnoscere põtuit ĩ. de adm. tut. l. quoties. §. sicut. Nõ est ergo necesse rẽ p[er] sententiam euinci, ut de euictione agatur. sic est contra. ff.

tra.ā.de orgo.gest.l.at qui natura.§.cum me.Sol.nec ibi defendit,sed subiecit peutorem. alias enim nō posset restituere:& ita confitendo in iore restituet.Vel solu.ut ibi.Vel etiā hic nō dicit esse sententia necessariam:sed defensionem.Item cōtra.ā.de rei uin.l.itaque.& infra, de euict.l.si dictū.§.j. Solu. ibi nesciebat tempore cœpti iudicij rem esse petētis.hic sic.unde cōfitens in iudicio rē esse petentis & nō defendens damnatur ut infra.de contra.l. Iulianus. debet tñ in prin. denunciari uēditori: ut si uelit, alleget uel appellet, ut C. de p. & cōmu. rei uē.l.j.& ī. de euictio. l. si rem quā §.fi.Accur.

a De possessione.i.interdicto uti possidetis.

b Futurus nō sit hic dic similia & cōtraria si uis,q̄ diximus sup.e.l.ij.in fi.& l.datio.in pri.

c Eum. scilicet emptorem.

d Consecutus. re tradita & postea euicta.

e Solet.Et cautū fuit,uel non fuit.

f Agendum.i.in casibus sequentib.

g Conditione.Id est pactū.Acc.

h Præstaretur.s. noīe euictionis si emptor intra hoc tempus nō denunciet uenditori ut sibi caueat.

i Non teneri.nisi ad pretium.ut ī. ea.l.§.qui autem.

k Liceret. & nō tenetur ad plus.

l Sententiam Iuliani.dictam in superiori.§.ut ratione doli teneatur: quia alias non teneretur.Acc.

m Creditor. ut & ī. de euict. l.cū ea cōditione. & ī. de distr.pig. l. & si ia. hic legibus nonisiut subijcit, & C.cre. euict. pig. nō debere.l.j.& ij.

n Eum. Scilicet uenditorem.

o Ostendimus. sup.prox.§.Azo.

† prætor.

† P.F. apud.

ita P.F. al.lib.5.F. utrum sa uidet cū Iolianus sex tantùm libros ad Minicium Natalem scripserit.

† Io P.F. in hoc fieri.

ditorē in re tradenda debere p̄stare emptori, ut in lite de possessiōe a po tior † sit. Sed Iulianus li. xv. Digestorum scribit, nec uideri traditum: si superior in possessione emptor futurus non sit. b erit igitur ex empto actio nisi hoc præstetur.

Qui consecutus est duplum: ex alijs capitulis huius actionis non aget.Bar.

Cassius ait,eū, c q ex duple stipulatione litis æstimationem ꝯsecutus d sit, aliarū rerum noīe,de quibus in uēditionibus caueri solet, e nihil ꝯseq posse.Iuli.deficiēte dupla,ex empto agendū f putauit.

Qui ex aliquo casu de euictione non tenetur, poterit cōueniri,si sciens est, uel in dolo repertus fuerit.Bart.

Deniq; ad † Minitiū lib.decimo ait:si q̄s ea condōne g seruum uēdiderit, ut intra xxx. dies dupla ꝓmitteret, postea ne q̄d præstaret: h & emptor hoc fieri intra diem nō desiderauerit: ita demum nō teneri i uēditorē,si ignorans alienū uendidit. tunc n. hoc fieri, ut p ipsum, & per hēdem eius emptorem habere liceret k Qui aūt alienū sciens uendidit, dolo(in quit)nō caret:& ideo empti iudicio tenebit. Sentētiam Iuliani l uerissimā esse arbitror in pignoribus quoq;. Nā si iure creditoris uendiderit, deinde hæc fuerint euicta: nō

tenetur, nec ad pretium restituendum, ex empto actione creditor. m hoc eñ multis constitutionibus, expressum est.dolū planè uēditor p̄stabit. deniqueēt repromittet de dolo. Sed & si non repromiserit:sciens tñ sibi non obligatū, uel nō esse eius qui sibi obligauit, uendiderit:tenebit ex empto: q̄a dolum eum n præstare debere ostendimus. o

Actio ex empto pro euictione committitur pro accessorio sicut pro suo principali, secus in actione ex stipulatu.

Si quis rem uendiderit, & ei accessurum q̄d dixerit;oīa quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoque sequenda sunt; p ut tñ euictionis noīe non in duplum teneatur, q sed in hoc tantùm obligetur, ut empto ri † habere liceat;& non per se, sed per omnes.

Qui promisit de euictione pro se & herede suo tantùm, alijs euincentibus no tenetur nisi ad pretium:nisi de hoc etiā nominatim sit cautum ne ad pretiū teneatur.h.d.usque ad fi. Bar.

Qui autem r habere licere[promittens] uendidit; uideamus, quid debeat præstare.Et multum interesse arbitror, utrum hoc polliceatur,per se uementesque a se personas nō fieri, s quò minus habere liceat; an uerò per omnes. t nam si per se; nō uidetur id præstare debere, u ne alius euincat.

p Non fieri, Q.P. constat ualere. Ac.

r An uero per omnes. idē dicn & si simpliciter promittit habere licere. nam etiam tūc per omnes similiter promittere uidetur. unde quod iura est etiā quando per omnes, idē quādo simpliciter ut infra, de uerbo. obli.l.stipulatio ista.in prin.

u Præstare debēre.Innuit ergo hic quod si etiam per omnes ꝓmitteres teneres p.omissio. Et sic est cōtra infra,de uer.ob.l.stipulatio ista.§. quæsitum. & §. sed & si q̄s promittat. ubi dicit quod non ualet. Sol. cum q̄s mihi rem alienam uendit,potest promittere mihi habere licere contra omnes ex natura cōtractus uēditionis præcedētis,ex quo de euictione tenetur contra quemlibet euincentē: ut hic & ita non est simplex absolutum in obligatione: ut ī. de uer.obl. l. inter stipulantem. §. & q̄ spōderat. p hac sol. ī. de usu.l.si sti pulatio fis. & sup. ꝑa.§.eō uero fine tali p̄cedēte cōtractu mihi polliceri tā ꝓmittis habere licere,uel de sua uel de aliena re si quidem cōtra omnes, nulla est ꝓmissio: ut io l. contraria. Nec ob. quod dicitur in ea. l. §. si q̄s forte. ubi contractus uēditionis p̄cessit:& tamen nō tenet quo ad omnes, ut ex præcedētibus & sequentibus ibi apparet. nā intellige ibi distracta etiam ab alio non a me uel a me, ita

† P.F. est stum etc.

† al. add. rem.

q Teneatur.nisi promisit. quia nō pars rei est:ut infra, de euict.l.o autem.

r Qui autem.exponere noli hæc,uerba habere licere,quæ habemus sup.eo.l.proxi.§.exempto.

g Sunt.ut & infra.e.l.Iulianus.§. in his.& infra, de satisfacta ut de euictione nō teneat: unde habeat pro non

ædil.edi.l.hi enim.

nō uenditione si uero per te & tuos habere licere ꝑmittas, si quidem res ad te pertineat, id uidetur promissum, ne me conuenias: & ita est simplex abnuiuū in obligatione: alioqui si pertineat ad te, nulla est ꝑmissio: quia & si uelis conuenire me, nō potes: & hoc in liberis. in seruis aliter exponitur. uerbum habere licere ut in prędic. l. stipulatio ista. §. hi.

Proinde si euicta [a] res erit, siue stipulatio interposita est, ex stipulatu [b] non tenebit̃. siue non est [c] interposita, ex empto non tenebit̃.[d] Sed Iulia. li. xv. Dige. scribit: etiā si apertè uenditor ꝓnunciet, per se hr̃demque suum † non fieri, quò minus habere liceat: posse defendi ex empto eum in hoc quidē non teneri, qđ emptoris interest,[e] uerumtñ ut pretium reddat, teneri. Ibidē ait, idē esse dicendū, & si apertè in uēditione cōprehendat̃, nihil euictionis noīe præstitum iri, ꝑtium quidem deberi re euicta, utilitatem non deberi. neque eñ bonæ fidei ꝯtractus hanc patit̃ ꝯuentionem, [f] † ut emptor rem amitteret, & ꝑtium uenditor retineret:[g] nisi fortè (inquit) si quis [h] omnes istas supra scriptas cōuentiones reciperet: quēadmodum recipitur, ut uenditor numos accipiat quamuis merx [i] ad emptorem non ꝑtineat: ueluti cum futurū iactum retis a piscatore emimus aut indaginem plagis positis à uenatore, † uel pātheram ab aucupe. nam etsi nihil capit, nihilominus emptor pretium ꝑstare necesse habebit Sed in suprà scriptis ꝯuentionibus [k] ꝯtrà erit dicendum: [l] nisi † fortè sciens alienū uendidit. tunc eñ ꝯm suprà a nobis relatam Iuliani [m] sñiam, dicendum est ex empto eum teneri, [n] quia dolo facit.

Aestimatur incertū antè, quā certificetur, postea æstimatur ipsa res. h. d. B. & ē singularis. l. secundū Lu. Ro. in l. stipulationes. in xxxij. co. de uer. obl.

Celsus lib. xxvij. Digestorum. XIII.

Si iactū retis emero & rete † iactare piscator noluit: incertū huius rei æstimandum est.[o] Si qđ extraxerit pisciū, reddere mihi noluit: id æstimari debet qđ extraxit.

Qui tradit rem uitiosam scienter, tenetur ad interesse etiam extra rem. si ignoranter, tenetur quanto minoris. fallit in seruo fure. Bar.

Vlpianus libro xxxij. ad edictum. XIIII.

Iulianus lib. xv. inter eum, qui sciens, quid aut ignorans uendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto. Ait enim, qui pecus morbosum, aut tignum uitiosum uendidit, si quidem ignorans fecit, id tātū ex empto actione ꝑstaturum, quantò † mino·

libetis. in seruis ali ... (gloss continued)

a Si euicta. s. ab extraneo. Acc.

b Ex stipulatu. s. ex ista stipulatione, habere licere. Accursius.

c Non est id est, non est hoc dictū, ut per se & suos teneatur tantum: ut statim colligitur.

d Ex empto non tenebitur. etiā ad pretium: sed hoc statim corrigit. sed Iulia. &c.

e Interest. re ab extraneo euicta.

f Conuentionē. scilicet generalem. Azo.

g Retineret. Vt C. de rati. li. tol. l. j. §. aliud. & etiā C. ad Velle. l. pe. & argu. infr. de euict. l. sed si stipu. in prin.

h Si quis. s. peritorū. & hoc in eo casu cum dicit nil euictionis nomine &c. ut supra proxi. motus tali ar. quēadmodum. &c. Vel dicas si quis cōtrahentiū, &c. ita demum ualeat si paciscat̃: ut neque ad interesse: neque ad pretium teneat̃ secundum Ioann. ualet enim ut hic, & supra, de pact. l. in emptionibus. in fi. & supra eod. l. ex empto. §. j.

i Merx. id est, res Accur.

k Conuentionibus. s. quando per se & suos tantum promisit habere licere: & quando dixit ne teneretur de euictione quibuscunque casibus, agitur ad pretiū tantum, ut hic dicit. contra erit dicendū, nisi, &c. ut subijcit tunc enim & in prædictis casibus tenebit̃ ad interesse & hoc siue exponatur litera, si quis contrahētium siue exponatur, si quis peritorum. Azo.

l Dicendum scilicet ut teneatur ad pretium, non ad plus, nisi, &c. Azo.

m Iuliani. quā habes supra e. l. § Iulianus. & §. sententiam. & ad idem facit s. e. l. tenetur. §. si. Accur.

n Eum teneri ad interesse. s. etiam si dixerit, mihi præstare nomine euictionis.

Si iactum. CASVS. Emi iactum retis ꝑ decē. uenditor iactare non uult. agam ad interesse. quantū est uerisimile quod caperet: quod est secundum quod consueuit ibi capi. sed si iactū noluerit dare, agam ad æstimationem eius quod extraxit. Vi.

o Aestimandum est. supra, ad le. Aquil. l. quemadmodum. §. sed ubi contra. Sol. ibi in actione legis Aquil. nō fit æstimatio talis incerti: sed in actione ex empto sic, ut hic dicit. Vel æstimatur quātum est uerisimile quod esset captum: quod inspicitur, secūdū quod consuetum est. Acc.

Iulianus. CASVS. Iurisco. facit differentiam inter eum qui rem uitiosam uēdit sciēs, & eum, qui ignorans uēdit: quia qui sciens uendit, tenetur ad interesse: qui uero ignorans, tenetur ad ꝑtiū reddendum. Si uenditor. Si per dolum res minoris aut pluris uenditur: habet locū hæc actio ad purgādum dolum.

Offerri. Emo aliquā rem a te: nō offero pretium: an habeam act. ut tu mihi tradas rem illam? Et dicunt qđ non. Sed pone: emi rem pro xx. dedi tibi x. tu mihi rē tradidisti: postea res e me euincitur an repetam a te x. tantum quæ dedi: an xx? Et respond. quod decem tantū repetam, ne obstet exceptio, dolo facit, &c. Si fructibus. Vendidisti agrum in maio. fructus cedūt empto.

Vendidi domū in festo oīum sanctorum. pensio dabitur emptori, nisi uelit deijcere inquilinum de fundo. Vendidi domum, & ante traditionem datū est in ea damnum. actiones pro damno cedam emptori, & econtra. Cætera plana sunt usque ad §. ex uendito.

Ex uēdito. Quæ possit uenditor petere ab emptore, dicit per ordinē usq; ad § ædibus. Aedibus. Siue domum, siue fundum uendam, quæ ueniant, dicit usque ad Lucernas. Vivia.

† P. F. non teneri.

† P. F. hac auctor conuentione.

† Quid sit panthera emptio ab aucupe explicat Al- cia. li. j. pa rergō. cap. xlij.

† Vel si legit Baro.

† P. F. uitiosam.

† quanti.

Reliqua

ris essem empturus, [a] si esse ita scissem. Si uerò sciens reticuit, & emptorem decepit; oia detrimēta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, pstaturum ei. Siue igit ædes uitio tigni corruerunt: [b] ædium æstimationem: siue pecora ↄtagione morbosi pecoris perierunt, quod interfuit [c] idoneè uenisse, erit præstandum. Item qui furem uendidit aut fugitiuū: si qdem sciens pstare debebit, quāti emptoris interfuit non decipi: si uerò ignorās uēdiderit: circa fugitiuū qdem tenet, quāti minoris [d] empturus esset, si eū fugitiuū scisset: circa furē, non tenet. [e] Differentiæ ratio [f] est: qa fugitiuum quidem habere non licet: [g] & quasi euictionis [h] noīe tenetur uenditor: furem autem habere possumus. Quod autem diximus, [i] Quanti emptoris interfuit non decipi, multa continet: [i] ut si alios secum solicitauit ut fugerent, uel res quasdam abstulit. [k] Quid tñ si ignorauit qdem furem esse, asseuerauit aūt bonæ frugi, & fidū, & carò uendidit? † Videam⁹, an ex empto teneat & puto teneri. At q ignorauit. Sed nō debuit facilè, q ignorabat adseuerare. inter hunc igit & eum, q scit interest: quoniā q scit, pmonere [l] debuit furē esse: hic nō debuit facilis esse ad temerariā iudicationē. [m]

† In P. F. add. id sol. le, si ita scis sem.

† P. F. & aliis etc.

† ut tam uideret. al. & cari ã uendidit.

[a] Essem empturus. No. hic differētiā inter actionē quāto minoris ciuile, & prætoriam. nā in ciuili agit quāto minoris esset empturus si sciuisset: ut hic: sed in prætoria quāto minoris ualuit in tempore cōtractus ppter uitium: ut infra, de ædil. ed. l. quod si nolit. §. si plures. Sed alijs, ut R. hæc differentia non placet: ut arg. infra ea. lege. § per contrarium in fi. ubi etiā ciuili agitur quanto minoris ualet. Sed ibi non ea ex empto, siue quanto minoris, quæ propter uitium debetur, agitur: sed propter dolum emptoris. ubicunque tamen dicitur quanto minoris prætoria tenet: ibidē habet locū redhibitio si non erat empturus, si uitium sciuisset: ut infra, de exceptioni. rei iudi- ca. lege, si is qui. §. primo.

[b] Tigni corruerunt. quod facile euenit eū unita est domus cōtignatione ut infra, de da. infec. l. si finita. §. si uero unita. Accursius.

[c] Interfuit. uenit enim interesse in hac actione: ut s. eod. l. ex empto. §. idem Neratius. sed hic uenit ēt id, qd est extra rem⁹, ut hic dicit. Et sic est contra infra e. l. si sterilis. §. cū per uenditorem. sol. hic tradidit. & male tradidit: unde interest sibi rei uitium & personæ. ibi non tradidit: & sic personæ tantum: ubi cōtumacia interuenit. & probatur hæc distinctio scientiæ & ignorātiæ hic, & s. de cōtrahen. emp. & uē. l. Labeo scribit si uestimēta & j. loc. l. sed addes. §. j. in fi. & infra e. l. tenet. in prin. & §. fi. & s. de pig. act. l. si seruus. & j. de fur. l. si seru⁹ cōis §. is etiam. & §. quod si sciēs. Sed uidetur, q etiam quando non tradit, ueniat quod est extra rem: ut j. de uer. obl. l. liber hō §. fi. Sol. refert an alij sit dandū, ut ibi: an mihi sit dandū ex cōtractu, ut hic. & est ratio: qa ex eo ibi accepit robur obligatio. s. ex tali interesse. Item cōtra. s. de eo quod cer. loco. l. ij §. fi. Sed ibi speciale & de lucro quod uenit, & de multis alijs.

[d] Quanti minoris. imo uidetur ad interesse damnatiut j. loca. l. sed addes. §. j. & s. e. l. tenetur. §. si uas. Sed aliud in uēditione uel cōductione ualorū, de qua ibi dicitur. Item no. quod hic dicit de quanto minoris ciuili, alia est prætoria quāto minoris res est: ut s. pro xi. dixi. Item not. regulam secundum quosdam, quod ignorās rei uitiū non tenet: ut hic subijcit de fure, & j. e. l. si sterilis. § j. & s. de cōtrah. emp. l. cū uenderes. q̄ fallit in v. casibus. Primus in capitatione prædij: ut C. e. l. si minor. Secundus in uase nō integro uendito: ut s. e. l. tenetur. §. si uas. Tertius in uase uitioso locato ut j. ti. j. l. sed addes. §. j. sed in locato, quod est uerius ad omne interesse ēt ignorans tenet: ut dicit l. sed addes. sed in alijs prædictis quanto minoris esse empturus. Itē idē est in pecore morboso. Item idē in tigno uitioso: ut s. ea. l. in prin. Alij aūt quinq; casus sunt speciales secundum quosdam, ut ignorans teneatur, ut hic, & infra eadem. lege, si quis fundum. Sed dic econtra, regulariter ignorantem teneri. & ista regula fallit in duobus casibus tantum. Primus in seruo fure. & est rō specialitatis: quia emptor scire debet qd si seruus, ergo fur: maxime dapifer. domini. cū suis, etiā si nihil aliud possunt emere tamen furripiunt. & fur est nō solum qui extraneo, sed etiam qui domino suo furtū facit: ut j. de ædil. edic. l. quod si nolit. § j. unde Virgilius: Quid domini facient audent cū talia fures? Secundus est in prædio tributario: ut j eod. l. si sterilis. §. j. hoc ideo, quia & ibi ex quo prædium erat prouinciale: p consequens emptor debuit scire q illud tributariū: ut C. sine censu uel reli. l. fi. Reliq aūt quinque casus faciunt regulam. nam ista aptātur ad frequētiora: ut sup. de legi. & senatuscon. l. nā ad ea. & alias idē: ut infra e. l. si sterilis. § quāuis. Nec ob. C. eo. l. si minore. qa ibi asseuerauit sine tributo: unde ēt ignorans tenet: ut infra statim. quid tñ. &c. uel dic qd in seruo fure & prædio tributario non tenetur. s. adeo ut sciens. nā agitur quanto minoris esset empturus Nec ob. qd dicitur licere cōtrahentibus inter se. &c. ut j. ti. j. l. itē. § quēadmodū. quia illud in pretijs nō in uitijs rerū obtinet: ut s. de min. l. in causæ. ij §. pen. Item quid differt quanto minoris ciuilis a pretoria? Rñ. hæc ciuilis illa prætoria. Itē hæc ppetua. illa annalis Item hæc quāto minoris erat empturus. unā ēt si nihil esset daturus, totū recuperat. illa quanto minoris res fuit. unde si nihil ualet redhibet: ut j. de edil. ædic. l. bonē. §. aliquando. Item qd hic dicit oē uenire interesse: ergo etiam ultra duplū, & sic cōtra. C. de sen. quæ p eo q interest. l. j. ubi non uenit interesse ultra duplum, hic uenit ultra. Sol. ibi de eo q circa rē: ut equo, & libro: hic extra rē. Vel uerius, & hoc est commune, quod est totum præstandum, etiam extra rem: sed ibi de singulari. Accur.

[e] Non tenetur. scilicet nullo modo. Vel dic adeo. s. ut sciens, ut modo. not.

[f] Ratio. inter furem & fugitiuum.

[g] Non licet. de facto. idem & si non abest: ut no. C. de ædil. actioni l. j. Azo.

[h] Quasi euictionis quasi enim euinci uidetur: ut infra, de ædil. edi. l. quia fit. §. idem Celsus. Acc.

[i] Diximus. in prin. huius. §. item qui furem. Accur.

[k] Abstulit. & omnia similia quæ intersunt emptoris etiam extra rem: ut s. eo. l. §. si uero sciens. & s. de ser. cor. l. in hoc iudicium. Acc.

[l] Præmonere. alias ad omne interesse tenetur: ut supra proxi.

[m] Indicationē. & ideo agit redhibitoria uel quanto mino-

Si per dolum res pluris mino ris venditur, per hanc actionē purgatur. Bar.

Si uēditor dolo fecit, ut rē pluris uenderet[a] (puta ꝗ artificio mētitus, aut de peculio) empti eū iudicio teneri, ut pſtet emptori, quāti pluris seruū emiſſet, si ita peculiatus eſſet, uel eo artificio inſtructus.

Per ꝯrium quoq; idē Iulianus ſcribit: cum Terentius Victor deceſsiſſet, relicto hærede fratre ſuo, & res quaſdā ex hæreditate, & inſtrumenta, & mancipia uillicus ſubtraxiſſet: quibus ſubſtractis facilè (quaſi minimò ualere hæreditas) ut ſibi ea uēderet, perſuaſit,[b] an uenditi iudicio teneri poſsit? Et ait competere actionē ex uēdito in tm̄, quanti pluris hæreditas ualeret, ſi hęres ſubtractæ non fuiſſent.

Pactum quod quis non tenea tur, non prodeſt in caſibus in quibus venditor ſciebat & tacuit. Bar.

Idem Iulianus dolum ſolere à uenditore pſtari ēt in huiuſmodi ſpecie oſtendit. ſi cum uenditor ſciret fundum plurib. muncipijs legata debere, in tabula quidem conſcripſerit, uni municipio deberi † uerū. poſtea legem cōſignauerit, ſi qua tributorum, aut uectigalis indictionisve quid † noīe, aut ad uiæ collationem pſtare oporteret,[c] id emptorem dare, facere, pſtareque oportere, ex empto eū teneri, quaſi decepiſſet[d] emptorem. Quæ õnia uera eſt.

Ex dolo tutoris ipſa conueni tur, non pupillus, niſi in quantū factus eſt locupletior. Bar.

Sed cùm in factum proponeretur, tutores hoc idem feciſſe, qui rē pupillarem uendebant: qōnis fuiſſe ait, an tutorū dolū pupill' pſtare deberet? & ſi quidem ipſi tutores uendiderint: ex empto eos teneri, nequaquam dubium eſt. Sed ſi pupillus authoribus eis uēdidit: in tm̄ tenetur. in quantum locupletior[e] ex eo factus eſt tutoribus in reſiduū[f] perpetuò[g] condemnandis: quia nec transfertur in pupillum poſt pubertatem hoc, † quod dolo[h] tutorum factum eſt.

Actio ex empto non competit cum effectu, niſi pretio integrè ſoluto. Vel aliter, Ex contractu vltro citroque obligatoria non poteſt effectualiter agi: niſi quis totum contractum ex parte ſua impleuerit. Bar.

Offerri pretiū[i] ab emptore debet, cū ex empto agitur. & iō & ſi partē pretij offerat: nondum ex empto actio eſt: (ad rem adquirendam.) Venditor. n. quaſi pignus retinere pōt[k] eam rem, quā uēdidit. Vnde quæritur: ſi parte pretij ſoluta, res tradita poſtea euicta ſit, utrū eius rei conſequetur integrū pretium ex empto agens, an uerò quod numerauit? Et puto magis id, quod numerauit, propter doli exceptionem.[l]

Fructus extantes ſeu pendentes videntur venditi vendita re: penſiones & cætera, quæ debentur occaſione rei non ex re, debentur venditori, licet cadere teneatur emptori. Bar.

Si fructibus iam maturis ager diſtractus[m] ſit: etiam fructus emptori cedere: niſi aliud conuenit,

minoris res eſt: vt inf. de ędil. ædict. l. ſi quid. uel quanto minoris empturus eſſet: ut C. eod. l. ſi minor non aūt ad omne intereſſe, ſcilicet extra rem. ſed certe imo uidetur, ꝗ debeat ad oē intereſſe teneri: quia ꝑ mendacium intereſſe eſt præſtandūt ni s̄. de eo per quē fa. eſt. l. j §. j. & l. ſi. in prin. & s̄. de dolo l. ſi quis affirmauerit. ſed ibi dolo affirmauit: hic non.

ADD. Cæterum quid indicatio hoc loco ſignificat, quoniam Acc. non exprimit, uide Budæum in prioribus annota. ad Pandectas, hoc tit.

a Venderet. Non autem induxit emptorem dolo ad contrahendum: quia tunc ipſo iure eſſet nullus contractus: † ut ſup. de dolo. l. & eleganter. in pri. Acc.

† Cum dolus daret cām contractui bonæ fidei. glo. & ibi Angel. & Iaſ. in §. actionum. Institu. de actio.

b Perſuaſit. Dictus uillicus non perſuaſit ut uenderet, ſed ut minimo uenderet: ut ſupra, de dolo l. ſi quis affirmauerit. & ſic non eſt cōtra C. de reſcin. uē. l. ſi dolo. ubi reſcinditur tota, quatenus de facto proceſsit: quia dolus dedit cauſam contractui.

c Oporteret. Quaſi dicat, dolo teneri. Acc.

† Debere.

d Decepiſſet. Et ſic in ſol: dum: et in ſi extra rem ſit intereſſe ut ſupra ea. l. §. ſi uero. Sed cōtra C. eo. l. ſi minor. ubi quanto minoris tenetur tantum. Sol. ibi ſa uit tātum: hic ſciuit, & fraudem in obſcure loquendo adhibuit. uelut ibi.

† Quidem.

e Locupletior. Ex eo enim ſemper tenetur ut hic & ſup. de dol. l. ſi ex dolo. & dixi ſupra, de tri. l. iij. §. Iulianus.

f In reſiduum. Imo & ipſe pupillus, ſi tutor eſt ſol-uendo: ut j. de adm. tut. l. ſi. & inf. de euict. l. illud. § j & j. ne uis fiat ei. l j. § hoc edicto. quæ ſunt contra. Sol. Aticuns quidam ꝗ in quantum locupletior eſt, in tantum tenetur ea ſua perſona: ſed ea perſona tutoris etiam ultra. Sed tu dic quod tenetur ultra: ſed liberatur cedendo actionem: ut ſup. de tri. l. iij. § quamuis. maxime quia intereſt eius linibus, & c. ut ſu. de mino. l. minor xxv. an. & facit infra de reg. iur. l. neque ea interdicto.

g Perpetuo. Id eſt, etiam adminiſtratione depoſita. Io.

† Aurei quid.

h Dolo. Idem. ſi culpa forte: argu. C. unde ui l. meminerint. alias autem ſi nec dolo nec culpa, bene transfertur: ut ſup. ſi quis cau. l. ſi. C. de adm. tut. l. eū quidam. quæ ſunt contra. Acc.

i Offerri pretium. Et ſolui. ar. inf. eo. l. qui pendentē. ſecundum Placē. & apud alium deponitur ſi forte habeat eū ſuſpectum: ut inf. de ſol. l. ſi ſoluturus.

k Retinere poteſt. Nota ſuam rem ſibi obligari. ſed ſecundum M. falſum eſt: ut ſup. de pi. actio. l. ſi rem alienam. eſt ergo quaſi pignus, non uere pignus. & ſic intelligitur ut infra, de ædil. edi. l. quod ſi nolit. §. idē Marc. & s̄. de hære. uend. l. hæreditatis uenditæ. & s̄. de contrahen. empt. l. ſi ſtu las. §. qui fundum. ſic econtra emptor tenet pretium donec uenditor tradatur inf eod. l. quā pendentem. Ac.

Res ſua quandoq; ſibi obligatur.

† al. add. nomine.

l Exceptionem. Argu. contra infra, de uulga. ſubſti. ex facto. § Iulianus.

m Diſtractus. i. uēditus eſt. idem eſt ſi quolibet alio modo fuerit alienatus

exploratū est. [a] Sin locatus † ager fuit; pensiones utiq; ei cedēt, [b] qui locauerat. Idem & in pdijs urbanis, nisi q̄d noiatim cōuenisse proponat. Sed & si quid præterea rei uēditæ nocitū est, actio emptori pstāda est. [c] damni fortè infecti, uel aquæ pluuiæ ar cendæ, [d] uel Aquiliæ, uel interdicti Q̄d ui aut clā. [e] Item si quid ex operis seruorum, uel uecturis iumentorū, uel nauium quæ sitū est, emptori pstabit, & si quid peculio eorum accessit, nō tamen si quid ex re uenditoris.

Alluuio superueniens ante traditionem prodest uenditori ad mensuram si fuit ignorans: secus si sciens. Bar.

Si Titius fundū, in quo nonaginta iugera erāt; uēdidit; & in lege emptionis dictum est, in fund o cētum esse iugera, & antequam modus manifestet, decem iugera alluuione adcreuerint, placet mihi Neratij snia existimantis, ut si quidem sciens, [f] uēdidit, ex empto actio cōpetat aduersus eū; quamuis decē iugera adcreuerint; quia dolo fecit, nec dolus purgatur, si uerò ignorans uendidit; ex empto actionem non competere. [g]

Causa lucratiua cum non lucratiua concurrit. Bar.

Si fundum mihi alienū uēdideris, & is ex cā lucratiua meus factus sit; nihilo min^o ex empto [h] mihi aduersus te actio competit.

In hac actione uenit dolus et culpa circa ipsam rem & circa accessoria. Bar.

In his, autem, quæ cum re empta præstari solent, non solùm dolum, sed & culpam [i] præstandam arbitror Nam & Celsus lib. ix. † Digest. scripsit; cùm conuenit, ut uenditor præteritam mercedē exigat, & emptori pstet, non solū dolum, sed ēt culpam eum præstare debere.

Qui emit partem rei quam uenditor habebat communem cū alio, pro indiuisa tenetur recipere illud quod ex diuisione peruenit ad uenditorem. h. d. Pau. de Cast. Vel sic secundum Bar. Quæuda pars pro indiuiso actione personali debetur. illud quod ex diuisione debitori obuenit. ex uigore eiusdem obligationis debetur. Bar.

Idem Celsus eodem lib. o scribit. Fundi quem cum Titio communem habebas, partem tuam uēdidisti; & antè, quam traderes, coactus es commu ni diuidundo iudicium ac cipere, si socio fundus sit adiudicatus; quantum ob eam rem à Titio consecu tus es, id tantum emptori præstabis. Quòd si tibi fun dus totus adiudicatus est; totum, [k] inquit, eum em ptori trades. sed ita, ut ille soluat, quod ob eam rem Titio condemnatus es; sed ob eam quidem partem, quam uendidisti, pro euictione cauere debes; ob alteram autem, tantum de dolo malo repromittere. † Aequum est n. eandem esse cōditio nē emptoris, [l] q̄ futura esset, si cum ipso actū esset cōmuni diuidundo. Sed si certis regionibus fundū inter te & Titium iudex diuisit: finè dubio partem quæ tibi adiudicata est, emptori tradere debes.

Quicquid lucratur seruus uenditoris, pertinet ad emptorē. B.

[Margin: † P. ^v si in locatu.] nascitur infra, quæ in fran. cre. l. si frau dator. §. fructus.

[a] Exploratum est. Hoc quando ipsemet uenditor coluerat. si autem locauerat alij. subijcit. Ac.

[b] Ei cedent. i. non dimit inluer colonus, sed uenditor emptori dabit: sed quæ cucurrit post uenditionem. & sic bene aduersatur, ut in fi. huius §. & inf. eo. §. in his. & sup. de contrahē. em. l. si cū fundo. & inf. eo. l. § ite q̄ ex operis. Alij dicunt q̄ non ponitur aduersatiue: & dicunt cedere debere. i. uenditorem emptori ius petendæ pensionis. potest tn emptor si uult colonum deijcere: ut sup. de usuf. l. arbor. s. §. quicquid. & C. loc. l. emptorem. Acc. [Margin: † al. add. Sed.]

[c] Præstanda est. Hoc si res non interierit, alio qui empto ri nō est actio: quia interitu speciei est liberatus uenditor. Arg. potest pro hoc induci supra ad legem Aquiliā. l. huic scripturæ. in prin. & supra l. si quadru. pau. fec. dic. l. j. §. si post. & §. plane. Ar. contra supra, ead. l. §. idem Celsus. Ac.

ADDITIO.

Tu dic quòd ibi pretium succedit lo co rei: hic non secundum. Bart.

[d] Arcendæ. Vt & inf. de aqua plu. arcen. l. post uenditionem. Acc.

[e] Aut clam. Vt inf. q̄ ui aut clam. l. is qui. in princ. & §. si postea. in fi. §.

[f] Si quidem sciens. Hic uidetur ad mensuram facta uenditio: quia tunc commodum & incommodum omne ante mensuram spectaret ad uenditorem: sed ubi uēdidit sciens, est quod imputetur ei: unde adimitur ei commodum. Acc.

[g] Non competere. Sed nonne q̄ accreuit, lucro emptoris cedere debet, ut in Insti. de contrahen. emptio. §. sed & si post emptionem? Resp. hic ad mensuram fuit facta uenditio. Item sic propter temerariam assertionem nonne tenebitur: ut supr. eo. l. §. quid tn̄ si ignorauerit? Resp. non. ibi enim affirmauit, cum nihil emptori poterat imputari. latens enim erat uitium: at hic imputatur emptori cur modum agri non mensurauit. Vel dicas q̄ non agitur ex empto, ut hic dicitur, ad interesse subaudi: agitur tamen ad pretium p rata: uel agitur quāto minoris. uel hic fuit actū nenno agatur, nisi ad pretium: ut ĩ. eo. l. emptorem. §. qui autem. uel hic ad mensuram. & facit ĩ. e. l. si in qualitate. [Margin: † P. F. l.]

[h] Ex empto. Vt & inf. de act. & obli. l. ex promissione. & inf. de eui. l. si uendideris.

[i] Culpā. Vt sup. eo. l. emptorē. § si quis. & de contrah. emp. l. si cum fund. m.

[k] Totum. Collige ex hoc. §. quod inuitus quis cogitur emere & uendere. sic & instit. de his qui sunt sui uel alieni iuris. §. fin. & C. de contrahen. emp. l. inuitum. & l. dudum. & C. de commun. ser. ma. l. j. & supra, de reli. l. si qs sepulchrum. & supra, communi diui. l. communi diuidundo. §. fi. & in auth. de alie. & emphy. §. si uero. col. ix. secundum prædictum modum. & ĩ. de su. do. l. cum in fundo. §. si fundus. & infra, de publi. l. coīe. §. fina. & inf de lega. j. l. & si egn. & supra de pignor. act. l. quamuis. [Margin: Venden & emen quis cogitur.] [Margin: † promitte re.]

[l] Emptoris. Id est, quantum

quantum pertinet ad uenditorem & emptorem. nam uēditor nō tenetur tunc: nec ergo nūc: sed ille a quo fuit adiudicata, bene tenetur: ut C. fa. ercis. l. si familiæ. & C. communia utriusque iudi. l. si fratres. & sic alius tenetur, quam qui dederit. & sic in simplū pretij seu æstimationis tenetur: ut infra, de euict. l. si plus. §. & si iussu.

a Restitui debet. scilicet emptori. Sed nonne a uenditore serui donatū tanquam ex re uēditoris profectū id apud eum residere debet: ut s. ea. l. §. item si quid. in fin? Respond. aut donauit ut seruo proprio, ut scilicet haberet in peculio, & tunc sibi habebit dominus: idemque uenditor: aut tanquā alieno, & tunc nihil ut j. de ac qui ren. re. do. l. pe. ti. usum. §. j. secūdum Azo.

b Et legata omnia. illius enim debet esse lucrum, cuius est periculū. s. emptoris: ut hic, & infra de hæredi. institu. l. q filio. §. ij. & l. seq. & s. commo. l. si ut q. §. si quem. & infra, de ædil. edi. l. cum autē. §. fi.

c Nec distinguendum. Sed cur non distinguitur, cū si cōtemplatione uēditoris instituatur ex re sua, adeundo hæreditatem sibi quærere uidetur: ut j. ut acquiren. hæredi. l. aditio. in fi. & j. de uulga. sub sti. l. sed si plures. §. in arrogato. ea uero quæ ex sua re q̄runtur, nō restituuntur s. eadē l. §. itē si qu d? Respon. non distinguitur an cōtēplatione emptoris uel serui relinquatur, sed distinguēdum est an cōtēplatione uēditoris tātum, uel serui, uel emptoris detur: ut & s. de usufru. l. sed & si quid detur. Acc.

Lucrum eius esse debet, cuius est periculum.

Si quid seruo distracto uenditor donauit ante traditionem: hoc quoq; restitui debet: [a] hǣditates quoq; p seruum acq-sitæ, & legata omnia. [b] nec distinguēdū, [c] cuius respectu ista relicta sunt. Item qd' ex operis seruus pstitit uēditori, emptori restituendum: nisi iō dies traditionis ex pacto prorogatus est, ut ad uenditorē operæ pertinerent.

Actio ex uendito cōpetit uēditori ad pretium, & etiam usura p ety à tempore traditionis rei etiā precario facta competit etiam ad alia quæ æquum est uenire in hoc contractu, quæ enumerantur usq; ad §. si procurator. h. d. usq; ad illū. §. & hucusque tractauit de actione ex empto, quæ cōpetit emptori: hic incipit tractare de actione ex uendito. Pa. i. di Ca.

Ex uendito actio uenditori cōpetit ad ea cōsequenda, quæ ei ab emptore pstari oportet. [d] Veniunt aūt in hoc iudicium infra scripta, in primis p̄tium quanti res uenit. itē usuræ pretij post diem [e] traditionis. nam cùm re emptor fruaꝛ: æquissimū est, eum usuras pretij dependere. Possessionem autem traditam accipere debemus ēt [f] si precaria sit [†] possessio. Hoc enim solùm spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi.

Sumptus facti in re uēdita per actionem ex uendito repetuntur. Bar.

Præterea ex uendito agendo ꝯsequuturus est sumptus, q facti sunt in re distracta: ut puta, si qd in ædificia distracta erogatū est. scripsit. n. Labeo & Trebatius, esse ex uendito hoc nomine actionē. Idem & si quid [g] in ęgri serui curatione impensum est ante traditionem aut in disciplinas, in quas uerisimile erat etiam emptorem uelle impendi. Hoc amplius Labeo ait, & si quid in funus serui defuncti impensum sit ex uendito cōsequi oportere, si modò sine culpa uēditoris mortē obieris.

Item si ꝯuenerit, cū res ueniret, ut locuples ab emptore reus [h] det: ex uēdito agi posse, ut id fiat.

In actione ex empto uenit illud quod deuenit in pacto incontinenti apposito. Bar.

Si inter emptorem p̄diorum & uēditorem cōuenisset, ut si ea p̄dia emptor, hǣsve eius pluris uēdidisset, eius partē dimidiam uenditori pstaret, & hǣs emptoris pluris ea p̄dia uendidisset: uenditorem ex uendito agendo, partem eius, quò pluris uēdidisset, ꝯsecuturum. [i]

Ex uē d tione procuratoris dominus obligatur & sibi actio quæritur. Bar.

P. F. prodere. & P. F.

† P. F. Idē & si in &c.

d Oportet. ut insti. eo §. pretium. Acc.

e Post d em Nā aotem j. de usur. l. libertatis. §. j. & C. de usur. l. ij. Sed cur dicit post traditionem: nonne fructus spectant ad emptorem uenditione contracta: ut C. eodem l. curabit. & l. fructus. ergo ab eo tempore debet præstare usuras. cum enim hoc solum debeat spectari, an habeat facultatem fructus percipiendi, ut sequēti §. dicitur: iste uero potest facere ut possit: ergo iam intelligitur posse: ut infra, de reg. iur. l. q potest? Respond. quidam (ut Ot. & alij) quod interest an emptor percipiat fructus per se, ut tunc teneatur ad usuras etiam a tempore contractus: an per aliū, ut tūc teneatur ad usuras etiam a tempore traditionis tātum: t argu. p o his supra, de pig. act. l. si pignore. §. si prædio. in fi. Tu dic melius quod est in arbitrio emptoris accipiat fructus a tempore uenditionis ut tūc a tempore contractus præstet usuras: quia fructus cōsequendo a tempore cōtractus perinde habetur, ac si tradita fuisset. an relinquat eos: & tunc præstabit a tēpore traditiōis nec potest uēditor emptori obijcere culpam: quia fructus non percepit, cum ex ea culpa lucrum senserit. Azo.

f Precaria sit. Sed cum debeat emptorem uenditor præstare potiorē in lite possessionis: ut s. e. l. emptorem. §. j. ad qd p̄caria possessio uendita pro tradita habetur? Respon. quantum ad hoc ut postea teneat ad usuras non autem ut uenditor liberetur actione ex empto. Item quo fructus precariæ possessionis facit suos, cū p̄cario tradito seruo non quæ rat emptor ex operis: ut s. de pi. & cōmo. seru ē. l. si serui & j. de acq r. re. do. l. quæ situm? Azo. ibid. ut dixi in d. l. serui. Dic q facit suos fruct⁹ naturales & industriales: sed non ciuiles, ut ibi secundum Iau.

g Impensum. sic sup de pigno. actio. l. si seruos hæc enim & similia onera emptor agnoscit, sicut fructus eius: ut sup. de usufru. l. si pendentes. §. penu.

h Reus. i. expromissor.

i Consecuturum. ualet ergo hoc pactū: ut infra, de pact.

pacto.do.l.si pater dotē.§.si fundo.& ff. de contrah. empt.l.hæc uenditio.§.fina. Acc.

a Vtili. hoc si erat institor secundum Io. ut ff.de negot.gestis.l.liberto.& ff.de instit.l.sed si quis.in principio.alias nō: ut arg.ff.de procur.l.procurator qui pro euictione.& l.qđ procurator.& infra,de re.iur.l.quū tutela.§.ii.& ff.de acquiren.pos.l.possessiones quoque §.sed & si possessiones. Sed arg.contra infra.de euic.l.si cū uēditor.§.ii.sed secundum hoc quasi dicit ad exemplum institoris: cū uere sit institor? Respōde: qa in una re tantum uendenda fuit institutus, unde non proprie institor dicitur:ut s. de instito.l.in eum.in princ. Habet ergo locum quod hic & sequē. respon.dicit, quod domino detur actio si procurator est nō soluendo:ut supra, de instit.lege prima in fine.& lege secunda.

b Ex empto. Id est,ex uendito. Iohan. ut & infra eodē. l. ueteres.si sic loquitur eodē casu quo supra, quando dñs mandauit uendi. Alij ponunt nouū casum:ut s.d.xu,qñ dominus mandauit uendi. hic econtra quando aliquis mandauit emi: & sic ex empto proprie ponitur. & secundum primū positionem remanet quæstio sabbatina: si dominus mandauit emi, an actio dño detur? Videtur quod sic subuenitur dño,sicut cōtrahētibus cum institutore:ut supra, de institu.l.ii.sed ar.cōtra.supr.de exerci.act.l.i.§.sed ecōuerso.Primum tamen uerius. in .iudicijs ueru indubitabile ait actionem dari domino ex contractu procuratoris.ut supra,de procura.lege,in causæ.in fine.

c Excedit.& ita in eo quod non excedit, ualet: ut hic innuit,& C.de du.l. si puts ar.§. sed in omnibus in eo quod est ultra,nō. sicut in quolibet pecuniario debito pęna ultra legitimum modum usurarum promissa non ualet:ut C. de usu.l.cum allegan, & ff. de usuris.l.pecuniæ.in prin.& l.pęnā.Sed cōtra.ff.de pe ti.hæred.l.utrum. in fin. Solu. illa secundum istam quia non excedebat legitimam usuram. Item contra infra eodem.lege,Iulius.& C.de transac.l. promittenti.& infra,de euict.l.sciēdum.Sol.ut ibi pœna apponebatur facto uel donationi speciei: hic autem quantitati. Item an hoc est uerū semper quod hic dicit? Respon.secundum Ioan.& Bulga. nō. Sed si erat solitus uenditor fęnerare:arg.infra, de usu.qui semisses.§.fina. Sed ibi quādo per negligentiā currebant: hic autem ex promissione: unde dicæ qui? secundum Azo.qđ semper præsumitur fraus ex quantitate pecunię quæ excedit legitimū modum. Sed secundū nos qui dicimus usuras nō præstari per auth. de ecc.ri.§.primo. nunquid condēnabimus emptorem hoc casu in legitimis usuris? Respond. si ex ille fructus percepit: ut sic loco interesse succedat: ut supra, eod.lege,ex uendito.& supra, pro socio.l. socium. Sed quomō. habet locum quod est infra.de except. do. l. apud Celsum.§.Labeo? Dic ut ibi, & ita eodem. l. pradia. Acc.

d Lex cōtractus. si ut res inempta esset, & pretiū apud me remaneret,& si quid erit solutum inde: ut supra de lege commiss.l.si fundus. Acc.

e Ex empto.contra me dominum utili:ut sup.§.si procurator. item contra procuratorem.

f Circumuenerit re ipsa. unde restituitur minor: ut infra,de mino. lege, etiam. § j. aut ergo in totum remanet, aut in totum destruitur: ut supra man.lege,si procurator.§ j.& de mino.leg.,tutor.§ primo.& C.si aduer.transactio. lege prima,& secunda.

g Obligat.nisi sit locupletior: ut C.de usucapione pro emptu.lege fina.& sic no.hic quod claudicat contractus.sic instit.de authorit.tuto §.j Sed arg.contra supra,proxi.§. & supra,de arbit.l.si cum dies §.penulti.in fi.& supra,de rescin.uen. lege prima.& l. si id quod.§.ii.

h Ex uendito. Sed nunquid liberatur cedendo actionem colono? Respond.sicut supra de pecu. lege, quod debetur. Item nota, hic ad factum agi ex uendito:ut supra eod.tit.lege,tenetur.§. primo. Accursius.

c Displicet Paul. quia procurator acquirit domino actionē sine cessione ex re domini, secundū eūdem Paulum.

† 4.

Si procurator uendiderit,& cauerit emptori: quærit,an dño, uel aduersus dominum actio dari debeat? & Papinianus li. iij. † Responsorum putat, cum dño ex empto agi posse utili a actione ad exemplum institoriæ actionis:si modò rē uendendam mandauit. ergo & per contrarium dicendum est,utilem ex empto b actionem dño cōpetere.

Quædam pœna consistens in quantitate,soluti ioni quantitatis adycitur,in fraudem usurarum uidetur adiecta, Bar.

† idem.

Ibidē Papinianus respondisse se refert:si conuenit, ut ad diem prio non soluto uēditori duplū præstaret: in fraudem constitutionum uideri adiectum qđ usuram legitimam excedit; c diuersamq; cām commissoriæ esse ait: cum ea specie (inquit) non fœnus illicitum contrahatur, sed lex contractui d non improbata dicatur.

Ex contractu facta cum procuratore colludente uel cū minore.potest agi ut uoluntas domini discernitur. Bar.

† Glo. in e.cum dilecti.in fi. extra, de empti. & uen. dicit per istum §. qđ quādoque nō tenet contractus: & tamen ex eo agitur.

Si qs colludente procuratore meo ab eo emerit an possit agere ex empto? e Et puto hactenus, † ut aut stetur emptioni, aut discedatur. sed & si quis minorem xxv. annis circumuenerit f & huic hactenus habimus actionem ex empto, ut diximus in superiore casu.

† al. add. agendum.

Claudicat contractus si fiat cum pupillo sine tutoris authoritate, Bar.

Si qs à pupillo sine tutoris authoritate emerit: ex uno latere cōstat cōtractus.nam qui emit, obligatus est pupillo: pupillum † sibi non obligat. g

† al. add. autem.

Per hanc actionē cogitur quis facere qđ deuenit in ipso cōtra ctum incotinēti appositū:itē qui habet actionem, ad commodū alienum agere cogitur. Bart.

Si uenditor habitationē exceperit,ut inquilino liceat habitare, uel colono,ut pfrui liceat ad certū tēpus:magis esse Seruius putabat ex uendito h actionē. Denique Tubero ait:si iste colonus damnū dederit: ex empto empto rē agentem cogere posse uenditorem,ut quicquid ex locato cum colono experiat: ut qcqd fuerit consecutus,emptori reddat.

Aedibus distractis ueniunt omnia ipsis affixa, & quæ ibi sunt ad perpetuū usum ædiū se

† Dic qđ hoc ē speciale ī pupillo secūdum Bal. hic.

Aedibus

Domo uendita quid ueniat.

a Aedibus. Hucusque dixit quid ueniat in actione ex empto. & uend. nunc incipit dicere domo uendita quid ueniat. & sic de singulis rebus: ut in legibus subsequentibus.

b I Dest. Puta: alias subaudi. Acc.

c F Vnes. Quibus, aqua ita hebetat.

Labra. i. imagines per quas distillat aqua.

d Salientes. Id est, aqua quæ de monte stillando saliunt: ut inf. l. prox. §. hic constat.

e Salientibus. Scilicet aquis.

f F Vndi. s. rustici. sed infra statim ponit pro urbano: quia communem uerbum est: ut infra, de uerbo. sig. l. quæstio. Azo.

h Iuxta. Vt & ff. de acquir. pos. l. iij. §. item feras.

Claustra. i. instrumenta quæ clauduntur domus: uel aliqua etiam parietem ut ostia & portæ quæ non adhærescunt, sed de nocte ponebantur tantum ad claudendum.

k Defossa. Id est, affixa.

l Vinaria. Alias uinaria, & alias salinaria. Acc.

Torcularia. Vbi uinum premitur.

m Cohærent. Imo uidentur cedere domui: ut supra, d: contrah. empt. l. dolia. & ff. lo. l. sed addes, §. illud. quæ sunt contra. Sol. si sunt immobilia uel quasi cedunt: alias non: ut inf. eo. l. granaria. & infra, de tri. ui. & ole. leg. l. uj. §. j. & inf. de acqui. rer. do. l. totius.

Protectorio. i. sub eodem tecto. & facit. inf. de uerbor. oblig. l. pe.

Reticuli. i. instrumenta quibus solet suspendi amphora:

† F.F. puteal al. puteus
† item.
† F.F. puteum.
† cooperitur.
† F.F. lines. uide Bu. annotationes I hanc locum.

† F.F. uis quod terra se tenet.

† al. add. bene.
† Imo dic quod tunc sunt ædium qui sunt posita eo animo perpetui: secus si ad tempus secundum Alber. & est de mente B. Bald & Pau.
† ad eum parata.

cus in his quæ ad tempus. Venditio fundo ueniunt omnia, quæ sunt intra fundum ad perpetuam utilitatem fundi. Bar.

Aedibus distractis uel legatis, ea esse ędium solemus dicere, quęquasi pars ædiũ, uel pp ædes hĩ: ut puta putealia.

Pomp. lib. xxix. ad Q. Mutium. XV.

I D est, quo puteus operitur.

Vlp. lib. xxij. ad Ed. XVI.

F Vnes, labra, salientes, fistulæ quoq; q̃ salientibus iunguntur, quãuis lõgè ex currãt extra ædificiũ ædiũ sunt. Item canales. Pisces aũt, qui sunt in piscina, nõ sunt ædium, nec fundi.

Pomp. lib. xxj. ad Q. Mutium. XVII.

N On magis, quã pulli, aut cætera aĩalia quæ in fundo sunt.

Vlp. lib. xxxij. ad ed. XVIII

F Vndi nihil est nisi quod intra terram se tenet. Aedium aũt multa esse, quæ ædibus adfixa non sunt, ignorari nõ oportet: ut puta seras, claues, claustra. Multa ẽt defossa esse, neque tñ fundi aut uillæ haberi: ut puta uasa uinaria, torcularia: qm̃ hæc instrumẽti magis sunt, ẽt si ædificio cohærent. Sed & uinum, & fructus perceptos uillę nõ esse constat. Fundo uẽdito uel legato, sterquilinium & stramenta emptoris & legatarij sunt: ligna aũt uenditoris uel hæredis: quia nõ sunt fundi: tametsi ad eam rem comparata sunt. In sterquilinio aũt distinctio Trebatij probanda est, ut si quidem stercorandi agri cãm comparatũ sit: emptorem sequat: si uendendi uenditorem: nisi si aliud est actum. nec interest, in stabulo iaceat, an aceruus sit. Quæ pictæ tabulæ protectorio in cludunt, item crustæ marmoreæ, ædium sunt. reticuli circa colũnas plutei circa parietes item cilicia vela, ædium non sunt. Item quod insulæ cã paratum est, si nondũ perfectum est, quamuis positum in ædificio sit, non tñ uidetur ædium esse. Si ruta & cæsa excipiũtur in uenditione: ea placuit esse ruta, quæ eruta sunt: ut arena, creta, & similia, cæsa esse, ut arbores cæsas, carbones, & his similia. Gallus aũt Aquilius (cuius Mela refert opinionem) rectè ait, frustra in lege uenditionis de rutis & cæsis contineri: quia, si non specialiter uenierint, ad exhibendum de his agi posse.

Neque enim magis de materia cæsa, aut de cæmentis, aut de arena cauendum uenditori, quam de cæteris quæ sunt pretiosiora. Labeo generaliter scribit: ea, quæ perpetui usus causa in ædificijs sunt, ædificij esse: quæ uerò ad præsens, non esse: ut puta fistulæ tẽporis quidem cã positæ, non sunt ædium: ueruntamen si perpetuò fuerint positæ: ædium sunt. Castella plũbea, putealia, epistomia, fistulis applumbata, aut quæ terra continentur, quamuis non sint adfixa, ædiũ esse cõstat. Itẽ cõstat sigilla, colonas quoq; & personas, è quarum rostris aqua salire solet, uillæ esse. Ea, q̃ ex ædificio detracta sunt, ut re-

ut & sup. de his qui deie. l. si uero. § pe.

Plutei. Id est instrumenta quibus fenestræ: & uulgo dicuntur scanella: & solent poni iuxta parietem in tasté arnolo quædam. Azo.

r Cilicia. Quæ cã arcendi uentus & pluuiam ponuntur ut inf. de fun. instr. l. quæsitum. §. si domus. Azo.

s In ædificio. Id est, apud uel infra, non in opere.

Aedium esse. Vt inf. ea. l. §. si. Sed arg. contra. de auro & arg. leg. l. & si nõ sunt §. quid ergo.

Die ꝙ ibi loquimur in ul tima uoluntate, hic in uenditione, secundum Alb.

u In uenditione. Scilicet fundi.

Contineri. Quia nõ cedũt nisi dicatur ut hic, & sup. de contrah. emp. l. in uẽdẽdo. §. quintus. & ff. de uerb. sig. l. in rutis.

x Posse. ut ff. de exh. l. Celsus. §. idẽ Iulianus. ex uẽdito quoque potest agi: ut C. eod. l. ij. in fi.

Non esse. Sicut nec in generali fundi obligatione continentur: ut inf. de pi. l. debitor.

Castella. Loca unde ꝓueniũ aquæ: ut ff. de aqua quot. & æst. l. j. §. pe. quæ loca cedunt domui ut hic, & sup. de contrah. emp. l. fistulas. Acc.

Epistomia. i. in superiori parte posita ab epi. ꝙ est supra Azo.

Personas. i. imagines paruas.

Detracta. Facit. inf. de

Pluteus quid sit.

† Vide Bud. hic.

† Vide Budæ. hic in anno. pri. ad Pandecta. pulchre enim ibi in hũc locum disseruit.
† F.F. Fistra. operculu puteorum. vide Bud. hic.

† F.F. epistomia.
† Fortè legas quo uerbo statua Græcis, & imago significatur, & Latinis quoq; Græce fitu.

inf. de leg. iij. prædijs. §. pe. & §. fi. Sed arg. contra inf. de uerb. signi. l. urnaria. & l. malum. §. fi. & l. pen.

a Exempti sunt. Vt inf. l. proxi. §. fi.

b Granaria. Supra terram. i. domui non affixa. sic & inf. de acqui. re. do. l. Titius. Sed contra sup. eo. l. fundi in prin. Sol. ut ibi. Acc.

ponatur: ædificij sunt. At quę parata sunt, ut imponantur: non sunt ædificij. Pali, qui uineæ cã parati sunt ante, quam collocentur fundi nõ sunt. sed qui exẽpti sunt hac mente, ut collocentur: fundi sunt.

[illegible] XIX.

Granaria, quæ ex tabulis fieri solẽt, ita ædiũ sunt, si & stipites eorum in terrã defossi sunt. ꝙ si supra terram sunt, rutis & cæsis cedũt. Tegulę quæ nondum ædificijs impositę sunt, quãuis tegendi gratia allatæ sunt, in rutis & cæsis habentur.

Aliud iuris est in his, quæ detractę sunt, ut reponerẽtur. ædib. enim accedũt.

Cal. [illegible] de pul[illegible] XX.

Veteres in emptione uenditioneque appellationibus promiscue utebantur. d

Idem [illegible] XXI.

Idem est, & in locatione & conductione.

Qui vendidit partum nasciturum, qui nasci non poterat: tenetur ad interesse, si sciebat. Pau. de Cast.

Paulus [illegible] xxvij. ad ed[illegible] XXII.

Si sterilis ancilla sit, cuius partus uenit, uel maior annis quinquaginta, cùm id emptor ignorauerit: ex empto tenetur uenditor. g

Vendens prædium tributarium scienter, tenetur emptori ignoranti ad interesse. si autem ignoranter, non tenetur in aliquo. Pau. de Cast.

Si prædij uenditor nõ dicat de tributo: sciens tenetur ex empto, quòd si ignorans non prędixerit, ꝙ fortè hæreditarium prædium erat: non tenetur.

Licet venditio non valeat: emptori tamen decepto datur actio ex illa ad interesse. Pau. Vel sic secundum Bar. Licet emptor decipiatur in qualitate: actionem tamen ex empto habet contra venditorem. Bar.

Quamuis suprà diximus, [i] cum in corpore consentiamus, de qualitate autẽ dissentiamus, emptionem {non} esse; † tñ uenditor teneri debet, quanti interest deceptum non esse, & † si uenditor [k] quoque nesciat; ueluti si mensas quasi citreas emat, quæ non sunt.

Contra non agentem agitur ad interesse, quod est circa rem, non ad id quod est extra rem: nec eius habetur ratio. h. d. vel sic. Interesse petitur propter moram in tradendo: & non habetur ratio interesse extrinseci. Bartolus.

Cùm per uenditorem steterit, quò minus rẽ tradat; omnis utilitas emptoris in æstimationem uenit quæ modò circa ipsam rẽ consistit. Neq; enim si potuit ex uino (puta) negotiari, & lucrũ facere, id æstimandũ est, non magis quã si triticum emerit, & ob eam rem, ꝙ non sit traditum, familia eius fame laborauerit, nam pretium tritici, non seruorum fame necatorum conse-

c Accedunt. Vt supra, l. proxi. in fi.

d Veteres. Vtebantur. ut & inf. pro empt. l. qui fundum §. qui bona fide. & C. si seruus exterro se emi mand. l. j. & C de pact. ex conuentione. Acc.

e Si sterilis. Vendidisti mihi partũ Aretusæ, cum eam scires non posse parere. ego credebam ꝙ sic: teneberis ad interesse. Cætera plana sunt usque ad §. cum per uenditorẽ.

Cum per uenditorem. Vendidisti mihi rem quãdam, frumentum uel uinum puta, non tradidisti. agam ad interesse. f. circa rem, s. quantum: plus ualuit uinum: non extra rem. s. ꝙ dicam, ꝙ negotiatus essem de uino uel frumento, uel quod familia necata sit fame eo quod sit retardata traditio. Vi.

e Venit. Cum ea. sed hoc non ualet: quia non emimus ut partũ ancillæ: vt supra, de pe. hær. l. & ancillarum. Dic ergo, emit quia partũ futurum ancillæ.

f Quinquaginta. Quæ eta iure præsumitur ꝙ non possit parere: & si contra fiat, est miraculum: ut hic & C. de leg. hæ. l. si minor.

g Venditor. Etiam ignorans qui asseuerauerat eam prægnantem. & hæc uera, nisi spem tãtum emisset: vt sup. eo. l. emptorem. §. fi.

h Non tenetur. Vt C. de act. empt. l. si minor. contra. Sola. ibi asseuerauit: hic non. Vel ibi scire potuit, hic nõ. quia hæreditarium fuit prædium: vt infra de regulis iuris. l. qui in alterius & de hoc dixi plene sup. eod. l. Iulianus §. j.

i Diximus. Vt sup. de contrahen. emp. l. in uenditionibus §. inde quæritur.

k Et si uendi or. Et sic not. quod dicitur contractus nullius in præiudicium uniùs partis. quandoque non in alterius: ut diximus de illo qui dolo dat causam contractui: ut sup. de dolo. l. & eleganter. Acc.

l Citreas. s. ex citro arbore.

m Æstimandum est. Nota regulam, non attendi lucra, sed damna: ut hic, & infra, de dam. infe. l. Proculus. & supra de aqua plu. ar. l. j. §. sicut & l. si in meo. & inf. de furt. l. si is cui commo. & inf. de inin l. Iniuriarum. §. si quis de honoribus & infra de donat. inter uir. & uxor. l. si spon sua §. si maritus hæres. & supra, de peri. cu. & commod. rei uend. l. fina. & C. de sen. quæ pro. l. una. §. pen. Sed specialia sunt multa contra dictam regulam: vt inf. de eui. l. uenditor & sup. ad l. Aq. l. si seruum meum. & l. inde Neratius. & insti. ad le. Aqui. §. illud. ut ĩ. de eo quod cert. loc. l. ij. §. fi. & ĩ. ti. j. si in leg. § colonus. & ĩ. rem ratam hab. l. si cum mißa. & int. ne quid in loco pub. l. ij. §. merito. & C. arbi. tut. l. quicquid. quæ sunt contra. arg. Sed omnia sunt specialia: sed hodie secus. ut C. de senten. quæ pro cod. in fin. Acc. Dic quod imo in illa lege quo ad interesse lucri cessantis nihil est immutatum, secundum Bart. Bald. & Salyc. ibidem.

Non seruorum. Sed cur non sequitur pretium familiæ, sicut & domus quæ corruit: ut supra, eodem. l. Iulianus. §. j. quæ est contra? Sol. ut ibi, quia peius est male tra-

† In uet. exẽpl. *Veteres emptionem, venditionemque appellatione, promiscue,* &c.

† Quo casu tenetur ad restitutionẽ pretij, secundum Pau.

Hi Noricum habet. Ang. lib. 4. c. 17. quã lectionem probat quoq; Baro.

al. add. *emptoris scilicet. Etiam.*

le traderet ut ibi quàm nullo modo tradere, ut hic dicitur. Accurs.

a Fit obligatio. s. ex causis prædictis.

b Crescat. ex causa sequenti. hodie sicut sup. de aibi. l. Celsus. §. fina. Sed arg. contra inf. de dam. infec. l. fini ta. §. fina. l. sequenti. Acc.

ADDITIO. Tu dic quod non contrariatur subtiliter intuenti, secundum Albericum.

c Ex uendito. ut supra, de contrahẽ. empt. l. qui fundum C. de pactis inter empt. & uend. l. ij. Accursius.

d Ea res. i. conuentio.

e Quam mihi. An per hoc mihi. uendere teneatur? Dic ut sup. si quis cau. l. si eum §. fina. Acc.

f Habitationem. scilicet præstare maluit.

g Voluntatis. Not. permitti inconstantiam: ut j. de uerb. obligat. l. eum qui certatum. & infra, de bo. possess. cõtra tab. l. nonnunquam & j. de lege. j. l. huiusmodi. §. Stichũ. & supra, de usu & ha. l. diuus. §. licet. & infra de condi. & demonstr. l. pater Seuerinam. in fi. Sed contra. supra, de procur. l. in causæ. in princip. & de hoc plene ibi dixi. Acc.

ADDITIO. Tu dic quod ibi erat una administratio: hic uero erant duæ obligationes, secundum. Bar.

h Præstare. sed uno & eodem anno non potest partem pecuniæ soluere, & in reliqua anni parte pati eum habitare: ut ar. inf. de leg. j. l. si ex toto. § fin. & sup. de cond. ind. l. si non sortem. §. fi.

i Non esse. scilicet alterius: ut inf. de iure dotium. l. plerunque. in fine. Accur.

F. F. quia siue datum esset haberẽ emptor siue non, quo nã saltem. &c.

Inconstantia quando que permittitur.

al. add. tandem.

quitur nec {enim} maior fit obligatio a quod tardius agit: quamuis crescat, b si uinũ hodie pluris sit. merito: quia si datũ esset, hoc haberet emptor. quoniam uero non dedit, saltem hodie dandum est, quod iã olim dari oportuit.

Actio ex hoc cõtractu datur ad id, quod deuenit in pacto incõtinenti apposito. Pau. de Cast.

Si tibi fundum uendidero, ut eum cõductum certa summa haberẽ: ex uẽdito c eo noie mihi actio est, quasi in partem pretij ea res d sit. Sed & si tibi fundum ita uendidero, ut nulli alij eũ, quã mihi, e uenderes. actio eo noie ex uẽdito est, si alij uendideris.

In obligationibus annuis alternatiue conceptis licitum est quolibet anno uariare. Bar.

Qui domum uendebat, excepit sibi habitationẽ, donec uiueret, aut in singulos annos decem. Emptor primo anno maluit præstare decem, secundo anno habitationẽ. f Trebatius ait, mutandæ uolũtatis g potestatem eũ habere. singulisq; annis alterutrũ præstare posse: & quãdiu paratus sit alterutrũ præstare, h petitionẽ nõ eẽ. i

Deceptus in qualitate fundi, agit ad interesse, sicut deceptus in mensura. Paul.

I… lib. vi. Digesto-r… XXIII.

SI in qualitate fundi uẽditor mentitus sit,

k SI in qualitate. Emptori. ut inf. eod. l. si duorum. & l. si uendito fundo.

SI quis seruum. CASVS. Si seruum uendidi tibi Stichum cum peculio, & postea eũ manumisi antequam traderem, teneor tibi ad interesse quod inspicitur circa personam serui: & circa peculium quod tempore manumissionis habebat. & circa id quod postea acquisiuit in præteritum ante quàm agatur. Secundo dico quod pro quæ tendis in futurum caueo tibi hoc modo, quicquid ad me peruenerit de bonis eius iure patronatus, tibi dabo. Tertio restringe ad ea quæ sunt in præteritum & futurum, quæ seruus existens acquisisset, nõ ad ea quæ seruus lucrari non potuisset. Viu.

non in mõ eius, tenetur tñ emptori. Pone. n. dixisse eum, quinquaginta iugera uineæ esse, & quinquaginta prati: & {in uinea minus, } in prato plus inueniri: esse tamen omnia centum iugera.

Qui manumisit seruum uẽditum, tenetur emptori ad interesse, in quo uenit quicquid haberet, si manumissus nõ esset. Propter necessitatem præcedentis contractus ualet pactum de futura successione. Bar.

I… lib. x. Digesto-r… XXIIII.

SI quis seruum, quem cum peculio uendiderat, manumiserit: non solum peculij noie, quod seruus habuit tẽpore, quo manumittebatur, sed & eorũ, quæ postea adquirit, tenetur. l Et præterea cauere debet, quicquid ex hæreditate liberti ad eum peruenerit restitutum iri. m Marcellus notat: Illa præstare uenditor ex empto debet, quæ haberet emptor si homo manumissus non esset. Non continebuntur ergo, quæ si manumissus non fuerit, adquisiturus non esset. o

Res empta per seruum fructuarium acquiritur ei, ex cuius peculio soluitur pretium si soluatur usufructu durante, alias indistincte quæritur domino. Bar.

Iul. lib. xv. Dig. XXV.

SI seruus, in quo usufructus tuus erat, fun-

l Tenetur. si in præteritum sunt quæsita ante, quàm scilicet n. ne agatur sed pro futuris cauetur.

m Restitutũ iri. fit ergo hic cautio de hæreditate futura. & sic est contra. C. de pact. l. fi. Sol. ideo pactum de futura successione hic accipe ualere, quia non sponte, sed necessitate imponitur propter præcedentem contractum ualidum, ex quo mihi tenebaris seruũ tradere. unde quia fidẽ fregisti, caues de eo quod ex hæreditate sua perueniet reddi: ar. supra pro socio. l. iij. §. de illo. Vel aliter, hic consentiente liberto usque ad finem uitæ suæ. uel. dic, illa determinat istam: quia hoc uetus illud nouũ. Vel melius dic ubi emptor succedit non agitur inter eos. hoc enim non ualet: sed agitur ut teneatur ei restituere: quod ad eum perueniat. Prima solu. potior omnibus est, secundum. Azo.

n Notat. non reprehendendo, sed addendo.

o Non esset. puta lucratus est ex dignitate, quã seruus habere non potest. & sic minus large locutus est Iulia. secundum Ioan & facit supra. de mino. l. uerum. in princi. & sup. de pecul. l. si postea quam & sup. sol. matri. l. si uero. §. item quicquid. Acc.

SI seruus. CASVS. Habebam usumfruc. in Sticho seruo. iste Stichus emit fundum quendã & antequam pretium solueretur, ego sum capite minutus: & sic usumfru-

Pactum de futura successione an ualeat.

usumfruc. perdidi. an potero habere actio. ex empto? Dicitur quod non propter capitis deminu. non autem refert ante cap. di. siue ego soluam, siue seruus meus: quia utroq; casu habeo actio. ex empto. Seruo. Seruus Titij uendidit mihi hominem uel fundum, & fide iusso. dedit. quæritur ad quid tenetur iste fideiuss. Resp. quod ad id tenetur, ad quod teneretur, si pro libero fideiussisset. & arguit a simili, ut in textu. Viuianus.

dum emerit: & ante, quã pecunia numeraret, capite minutus [a] fueris; quamuis pretium solueris, [b] actionem ex empto nõ habebis. [c] pp talẽ capitis deminutionẽ: sed [†] inde biti cõdõnem aduersus uẽditorem habebis. Ante capitis aũt minutionem nihil interest, tu soluas, an seruus ex eo peculio, qđ ad te pertinet. Nam utroque casu actionem ex empto habebis.

Ab eo qui ex re mea factus est locupletior, possum condicere: & ipse a me quod expendit, repetit. Bar.

Seruũ tuũ imprudẽs a fure bona fide emi: is ex peculio, qđ ad te pertinebat, hoiem parauit, qui mihi tradit[e] est. Posse te hoiem eum mihi condicere, Sabinus dixit. Sed si quid mihi abesset [d] ex negotio, qđ gessisset: [†] inuicẽ me tecum acturum de peculio. Cassius ueram opinionẽ Sabini retulit, in qua ego quoque sum.

Qui fideiubet pro seruo uendente, tenetur sicut si fideiuberet pro libero homine. Bar.

Seruo uendente hoiem, fideiussor uenditionis oĩa pstare debet, in quæ obligaretur, si pro libero fideiussisset. [e] Nã & in dñm actio sic datur, ut emptor eadem consequatur, quæ libero uendẽte ꝯsequi debuisset: sed ultra peculij taxationem dominus nõ condemnatur. [f]

Si venditor re non tradita agit ad pretium, exceptione repellitur post rẽ traditam. si emptorem impedit: alijs actionibus competẽtibus conuenitur. Bar.

Idem li. [illegible] Di. XXVI.

Qui uendentẽ [g] uindemiã emit, si uuã legere [h] prohibeat [i] a uenditore; aduersus eum petentem [k] pretium, exceptione uti poterit, [l] *Si ea pecunia, [m] de qua agitur, nõ pro ea re petatẽ quæ uenit. neq; tradita* est. Cæterum [n] post traditionem, siue lectã uuã calcare, siue mustũ euehere phibeatur: ad exhibendũ, [p] uel iniuriarũ [q] agere poterit, quemadmodũ si aliam [†] quamlibet rem [r] suã tollere prohibeat. [†]

[illegible] Vatus li. [illegible] Digestorum. XXVII.

Si quis, cum fundum uenderet, dolia centum, quæ in fundo esse adfirmabat, accessura dixisset: quamuis ibi nullum dolium fuisset, tamen dolia emptori debebit. [s]

Paulus li. [illegible] Alp. [illegible] XXVII.

Quicquid uenditor accessurũ dixerit, id integrum ac sanum tradi oportet: uelut si fundo dolia accessura dixisset: non quassa, [†] sed integra dare debet. [t]

a Minutus. maxima uel media, per quas duas finitur ususfructus: ut in Instit. de usufruc. §. finitur.

b Solueris. scilicet post capitis deminutionem.

c Non habebis. ut & arg. infra de acquirend. rerũ do. l. si seruus. imo uidetur qđ sic: vt supra de usufru. l. sed & si quis. §. interdum. quæ est contra: ibi, quid ergo si amisso, &c. So. hic amisit capitis deminutione usumfruc. & propter suum delictum. indignus est ergo amodo quid ex usufructu consequi: sed ibi alio modo uel non utendo uel rei interitu: arg. inf. de annu. lega. l. Mæuia. j respon.

d Abesset. ut si soluissem pretium secundum quosdã: sed hoc non potest referri ad superiorem positionẽ casus quia supra posuit de peculio proprietarij solutum. Dic ergo seruum emptum de meo pastum, secundum Azon. & dixi plene circa hoc supra, si cer. petat. l. cum fundum. §. seruum.

e Fideiussisset. ut Insti. de fideiusso. §. primo.

f Non condemnatur. nec ultra tenetur: ut inf. de li. cau. l. uideamus.

g Qui pendentem id est uuas pendentes pro uindemia. Acc.

h Legere. i. colligere. unde uersus: Fur. aurum, uirgo flores, mala nauta, libellos clericus, æquiuoce singula quisque legit secundum Hug. in uerbo lego.

i Prohibeatur. s. emptor. Acc.

k Petentem. scilicet uenditorem. Acc.

l Poterit. scilicet emptor.

m Si ea pecunia. hæc erant uerba exceptionis, bene ageres si ea, &c. sic econtra excipit uenditor: ut sup. eo. l. Iulianus. §. offerri. & J. de ædi. edi. l. ædiles etiam. §. fina. & l. illud. primo resp. potest & hic emptor. ex empto agere: ut inf. eo. l. quintus. & sup. de rei uind. l. si ager.

n Tradita. sed quia petitur pro ea re, quę tradita non est: non potest agi.

o Cæterum. Posset hic qri, an hoc secundo casu fuit solutum pretium? Dic quod sic. alias posset uenditor retinere rem loco pignoris: ut supra eodem. l. Iulianus. §. offerri.

p Ad exhibẽdum. quia potestatem habet exhibendi: ut s. ad exhiben. l. Celsus. in prin.

q Iniuriarum. ut & inf. de iniu. l. iniuriarũ. §. si quis me. & sup. deposi. l. j. §. si quis ita.

r Rem. in qua non dicat se habere aliquod ius, nec habet etiam possessionem alias haberet rei uendicationem.

s I quis. Vẽdidi tibi fundum & dixi: dimitto tibi dolia centum, quæ sunt in eodem fundo, & tamen nulla dolia ibi sunt quæritur an debeã tibi centum dolia? Dicitur quod sic. Viuia.

s Debebit. imo uidetur quod sola quę sunt ibi, uel si nulla est, nullum debeatur: ut inf. de lega. j. l. si seruus legatum. § qui quinque. Sol. hic adfirmauit esse in fundo: ibi uero solum dixit, lego centum, quæ in arca habeo, cum sola quinque essent. unde tenetur hic propter temeratiam asseuerationem: ut supra eodem. l. Iulianus §. item qui furem. Acc.

t Qvicquid. Debet. etiam si nihil sit dictum: ut sup. eo. l. tenet. §. si uas & inf. de ædil. edi. l. proinde Pomponius. sed contra inf. eod. l. pe. in fin. Sol. ut ibi & hic nulla erant: ut sup. l. proxi.

† P. F. inde biti actionem recte actionem. gñale enim nomẽ est, quo condictio quoque continet. tit. de act. Instit.

† al. add. eo.

† al. add. uerum; est.

† Si quilibet alius rã prop.

† prohibeat

† quassata

Prædia.

Prædia. casus Titius uendidit mihi prædium & appositum est ei pactum ut relocarem ei, si non repromisi x. nomine pœnæ, facta traditione nō reloco. quæritur qualiter me conueniet? Et respon. potest agere ex empto. Secundo ex uendito actione informata pacto incontinenti apposito, ut relocem. uel ad interesse, per quam uiam tollitur petitio pęnæ. ex secunda stipulatione per exceptionē, si tātū est interesse quod ...c cō eq tur, quātū est pęna in secunda stipulatione. Sed si primo agit ad pęnā, quod potest, tollitur ex uendi. ad interesse iure ipso, cū iā nō intersit: nisi interesse excederet pęnā Nam tunc agitur ex uendito ad id, quod plus est interesse, Viu.

Lex ista multum famosa & clara esset de se, nisi gl. infuscarent eam, quæ recit ās lect. antiquorum, & eorum dicta & opiniones, quæ sunt fantasiæ, licet etiā tangant ueram lecturam in fin. gl. quæ incipit. tria fuerunt hic pacta. tā illam non psequitur: licet incidenter de ipsa faciat mentionē in glossa magna, & etiam in gl. parua sup uerbo, sē uenit cætera, q̄ dicunt, cōcernunt primā lecturā antiquorum, quæ non pōt sustineri. secundū ergo ueram lecturam hoc intendit, Licet stipulatio pœnalis sit cōmissa: prædeas tū obligatio & actio iure nouationis non est sublata, sed ex ea agi pōt & si actor fuit cōsecutus noīe interesse tantum, quā tū erat in pœna tollitur stipulatio pœnalis ope exceptionis, Si uero actū fuerit ad pœnam, ex actione secuta tollitur obligatio, & actio prima competens ad interesse ipso iure usq; in cōcurrentem quantitatē. sed si interesse sit maius, nec ipso iure nec ope exceptionis, sed pōt illud tolli cum pœna. Pau. de Castr.

a Prędia. Sex casus no. super tribus actionibus, ex uendito informatis: & ex stipulatu ad idē & ex stipulatione ad pœnam. Dic ergo, ex stipulatu prima tollitur per exceptionem pacti ex uendito. sed econtra ipso iure. primus in textu, secundus in glossa. Item ex stipulatu pœnalis, actione ex uendito tollitur per exceptionem. Sed contra ipso iure. primus in glossa, secundus in textu. Item prima ex stipulatione per secundam, & secunda per primam per exceptionem quando non fit nouatio: quia hoc est actum: ut infra, de excep. do. l. apud. §. Labeo. & isti duo, nec in textu, nec in glossa. de actione autem ex empto & uendito, quæ ex primo pacto oritur, nihil hic dicitur.

Prædia. Tria fuerunt hic pacta uestita. Istud primum fuit uestitum consensu, quo mihi uendidisti prædium. Secundum quo conueni per stipulationem ut reuocarem tibi, Tertium pœnale, si non fieret, quod in secundo conuenerat. Ex primo agitur uno modo ex empto & uendito. Ex secundo, duobus modis, actione ex stipulatu: Item actione ex uendito informata a primo pacto. Ex tertio agitur tantum ad pœnam, & uno modo. In hac ergo lege fuit actum, ut implerem quod in secundo pacto conuenerat actione ex uendito informata: & quæritur, an tollatur ex stipulatu, quæ competit ad idem? Et dicit quod si est consecutus actor tantum quantum est in tertio pacto, scilicet pœnali, per exceptionem actor repellitur. Sed contra, si primo ex stipulato est actum ex stipulatione secūda, quæ est tertium pactum: tollitur ipso iure ex uendito, nisi in id, quod excedit. Dic ergo prædia, &c. Vel melius pone casum quod hic quæritur, an tollatur stipulatio pœnalis: quod planum est. & non oportet dici secundum pactum stipulatione uestiri. & secundum istam positionem: supple omnes inferiores glossas. Accursius.

b Conuenit. Per stipulationem incontinenti subiectam unde uetus actio ex uendito fuit informata: uel melius nudo pacto incontinenti apposito.

c Pœnam. Ex stipulatu, scilicet ex stipulatione secunda, secundum primum.

d Promisi. Per stipulationem secundam, quod est tertium pactum: secundum aliam per stipulationem pœnalem. Accursius.

e Respondi. Scilicet, author huius legis. Accursius.

f Ex stipulatu. Scilicet, actione, ut fiat quod conuenit. Sed ad quid habetur respectus ad stipulationem pęnalem? Respon. quia illa pęnalis actio loco actionis ex uendito succedit: & per hanc ex uendito tollitur illa per exceptionem: ut ff. de doli exceptio. l. apud. §. Labeo. & illa tollit primā ex stipulatu per exceptionem per eandem legē. ergo & hic per obliquum, quod directo non posset, cū ex stipulatu informata non sit loco actionis ex uendito: sed sunt partes. & ad hoc insti. quibus modis tol. obl. §. ij. Sed si ageret ex stipulato ad pęnā, an ipso iure sit sublata per actionē ex uendito? Respon. hic casus nō est in hac l. sed dicam per exceptionem tolli: ut argu. ff. de doli exceptio. l. apud. §. Labeo. Vel forte hic est casus nostræ legis, & ille casus quem diximus deest in hac lege: & soluatur (ut dixi) non per hanc legem sed per alias allegatas: licet secus sit ecōtra si primo ad pœnam agatur: quia ipso iure tollitur ex uendito ut hic subiicit, si ex stipulatu, &c. & ratio: quia in pœnali stipulatione nō inspicit, quid intersit: sed in actione ex uendito sic. unde cū desierit interesse per actionem ex stipulatu intentatam, ipso iure tollitur: ut arg. insti. de inutili. stipu. §. alteri. Vel dic secundū M. quia ex stipulatu actio continet certum: ex uendito incertum. Vel secundum R. quia ex uendito bonæ fidei est. & quanto facilius hæc habetur ratio, tanto facilius soluitur ex stipulatu stricti iuris. Itē si primo egit actione ex stipulatu, ut fiat quod cōuenit, & fuerit consecutus: an ex uendito tollitur ipso iure. quæ ad idem competit? Resp. & hic casus nō est in hac lege. sed dicam quod ipso iure, nisi id quod excedit, propter rationem quā dixi: quia desijt interesse. Item ad id quod dicitur ex stipulatu tolli per exceptionem, non ipso iure per actionem ex uendito informatam, uidetur quod ipso iure sit sublata actio ex prima stipulatione per secundam. sicut & statim dicit de actione ex uēdito, cum uideatur esse facta tacite nouatio stipulationis prioris per secundam: ut ff. de ac. & oblig. l. obligationum fere. §. fi. & ff. pro socio. l. si quis. & l. quod si. quæ sunt contra, ut si contrarium fuisset inter eos actū, nec tolleretur, nec obstat rei exceptio: ut ff. de uerb. oblig. l. ita stipulatus. §. quod sine dubio. Resp. [1] prædicta esse uera confiteor: quia nomen exceptionis non actionis hic ponitur: quia nulla est ex prima stipulatione, sed intentionis [2] est exclusiuum, si instanter quæratur. Quid ergo differt actio ex uendito in his ab actione ex stipulatu, nam & hic uidetur uoluisse notare differentiam? Respon. utraque tollitur ipso iure: licet una detur ad factum, [3] altera ad interesse, uel ad factum supra eo. l. tenetur. §. j. & hoc secundum eos, qui dicunt interesse esse in obligatione. Est & alia differentia: quia hæc actio ex stipulatu tollitur nouatione a secunda stipulatione pęnæ: & etiam si no-

Iulianus libro ... [a] Veteium. XXIX.

Prædia [a] mihi uendidisti, & cōuenit [b] ut aliquid facerem: quod si non fecissem, pœnam [c] promisit: [d] Respondi: [e] Venditor ante, q̄ pęnam ex stipulatu [f] petat, ex

1 Displicet Bart. Bald. & Pau.

2 Imo est uera exceptio secundum Alber. Bart. & Pau.

3 Imo utraque ad factū per prius, & ad interesse per posteri. ns secundū Albe. & Pau.

si magis interfit tua persequi factum quam pœnam, quæ parua erat. & est ratio, ut dictum est: quia consensu utriusque creditur nouatio facta prioris stipulationis: q nõ est in actione ex empto uel uẽdito: & quia ucibis non est contracta & quia non uidetur de ea esse actum. sed de proximo pacto. alioqui contra: ut s. de rescin. uen. l. cum emptor. uñ licet informet ex primo pacto, originẽ tñ trahit a primo. tollitur tñ: quia de sijs sua interesse, cũ pœnã cõsecutus sit. n. si interesse esset maius pœna: tũc enim petitur q excedit: ut hic. Vel melius secundum Azo, & sm ista tẽpora tñ actum esse expressum, ut nouetur: sed tñ nõ est actum, ni pmittet utrunq; sed ut exigere possit uel interesse, uel pœnã: et hodie, necesse est hic agi expresse, ut nouetur & ita ad alterũ non ad utrũque agei. Vel alia ratione non fit nouatio: q a pœna uidetur poni gratia diffiniendi interesse tãtũ, qd erat in actione ex uẽdito: ut s. pro socio. l. duo. unde cum idẽ in una quod in alia continetur: merito una per aliam tollitur. licet altera ipso iure, altera per exceptionem. Acc.

Ex uendito. Scilicet, actione in formata propter stipulationem de faciendo incontinenti appositam, secũdum primam. sed secundum secũdam dic, q fuit nudum pactum incontinenti appositum iuxta primũ, de prima autem actione nullo modo loqui potest. & subaudi etiã: nam ex stipulatione de faciendo potest agi, ut statim innuit ibi, agentem ex stipulatu, &c. Ad hoc autem agitur. s. ut fiat q conuenit. si antẽ ad interesse, si non fiat q conuenit, non ageretur ex eo: secus in actione ex uendito, in qua uenit interesse: ut hic subijcit. & est ratio quia hæc stipulatio est stricti iuris, & non uenit in ea, nisi q specialiter dictum ut instit. de obli. ex con. in fi. & s. de neg. gest. l. si pupilli in fin. & l. quia tantum tem. sed ex uend. est bo. fi. act. ut insti. de actio. §. actionum. & in ea uenit quod æquum & bonum sit præstari, etiam si non dictum sit in prædicta leg.

Consecutus fuerit. Per actionem ex uendito. Vel dic quod tantum pœnam petijt, & per exceptionem tollit præcedentes stipulationes: sed ex uendito ipso iure, quod non placet.

Ista displicet B. Bald. & Pau.

P. F. furtiu.

P. F. pœtoris.

Illud est diuinare: ideo dic aliter ut g Bartol. & Pau. hic.

Nihil est: quia illud ius nouum loquitur in stipulatione conuentionali, hic pœnali, in qua nihil est immutatum. secundum Bar. Bal. & Pau.

uendito agere potest. Si consecutus fuerit quantũ pœnæ nomine stipulatus est: agentem eũ ex stipulatu, doli mali exceptio summouebit. Si ex stipulatu pœnã cõsecutus fuerit ipso iure ex uendito agere non poterit nisi in id, qd pluris eius interfuerit id fieri.

Legatarius qui emit rẽ legatam ab hærede pendente conditione legati, si postea existat cõditio, repetit pretium per actionem ex empto, qui sibi ipsi uidetur rẽ euincere. h. d. Vel sic, Cũ quis a seipso euincit, habet actionẽ ex emp. h. d. concordat l. Iulia. § si fundum. supra e. Ba.

Idem libro iiij. ex Minutio. XXX.

Cui res sub conditione legata erat, is iam imprudens ab hærede emit: actione ex empto cõsequi poterit emptor prtium: quia non ex causa legati rẽ habet.

Peculium uẽditum cũ seruo minuitur ipso iure per furtũ serui uẽditi factũ ante traditionẽ uenditari, & ideo competit retentio. & si per errorem non retineatur, cõpetit repetitio, licet actio de peculio pro furto non competeret quia non datur ex maleficio, uel quasi hoc dicit, Paulus de Castro. Vel sic secundum Bartolum, Si seruus furtum fecit domino, eius peculiũ diminuitur. Si uero postquam desijt esse dominus: tunc inquãtum peculium est, dominus nouus conuenitur. Bar.

Aphricanus lib. ix. Quæstionum. XXXI.

Seruus, quẽ de me cũ peculio emisti, prius, quam tibi traderet furtũm mihi fecit. Quamuis ea res, quam surripuit, interierit: nihilominus retentionem eo me noĩe ex peculio habiturũ ait, id est, ipso iure ob id factum minutum esse peculium: eo scilicet, qd debitor meus ex cã condictionis factus sit. Nam licet si iam traditus furtum mihi fecisset, aut omnino cõdictionem eo noĩe de peculio nõ haberem, aut eatenus haberem, quatenus ex re furtiua auctũ peculium fuisset: tñ in pposito, & retentionẽ me habiturum, & si omne peculiũ penes te

Si ex stipulatu. Scilicet, ex stipulatione secunda.

Ipso iure. Imo per exceptionem semper uidetur repelli ab actione ex uendito. ut supra, si quis cautio. l. si duo. §. item si duo. quæ est contra. Solut. ibi contra plures agebatur, & contra unum pœna, & contra alium res petebatur: hic contra unum tantum, nec etiam erat ibi pœna loco rei petitæ. Item ad hoc opp. quia si primo pœnam fuero consecutus, non repellor a te aliquo modo nec ipso iure, nec per exceptionẽ: ut supra, de petit. hæreditatis. l. eiũ. §. pe. quæ est contra. Sol. ibi contra plures agebatur. Item ibi dolo pœnã hic morte tantum.

Interfuerit. Sic & iusta, ui bono. rapt. l. j. Acc.

Cui res. testator legauit mihi fundũ sub cõditione, si nauis ueniret ex Asia. medio tempore emi eum ab hærede: & pretiũ solui: postea extitit conditio, repetam prætium ac. ex empto, nam cum extat cõditio, incipio habere ex causa legati, & sic ex causa emptionis habere nõ licet. quasi ergo re euicta ex emp. o ago ad pretium. Cætera plana sunt usque ad legem, si quis fundum. Viu.

Sub conditione Si enim legatã quæ mihi rem emerem, emptio nulla esset: ut s. de cõtra hen. em. l. suæ rei.

Imprudens Id est ignorans eam sibi legatam.

Consequi poterit. Existente conditione: quia ipso iure uidetur res euicta. Accursius.

Rem habet. Scilicet, alias, nisi recipiat pretium. Ioan. & sic non est contra: imo facit j. de lega. j. l. huiusmodi. § qui seruum. & ad leg. Falc. l. fundo.

Eruus, quem de me. Alias a me, & alias de me

Ait. Scilicet Aphricanus author huius legis.

Condictionis. Scilicet, furtiuæ.

Factus sit. Vt supra, de pecu. l. sed si damnum. §. sine autem ex contractu.

Conditionem. Scilicet, furtiuam.

Non haberem. Quia est ex maleficio: ut s. de ijs, qui deiecerunt uel effuderunt. lege prima. §. si filius. Accursius.

Peculium. Vt & sup. de pecu. l. si seruus meus. & l. iij. §. ex causa furtiua.

Penes te. Traditum ante traditionem serui.

Con-

fit, uel quasi plus debito soluerim: posse me condicere. Secundum quæ dicẽdum est, si numos, quos seruus iste mihi surripuerat, tu ignorans furtiuos esse, quasi peculiares ademeris, & cõsumpseris: ꝯdõnẽ [a] eo noĩe mihi aduersus te ꝯpetere, quasi res mea ad te sine ca peruenerit.

Qui uendit rem alienã sciẽter, propter dolum, hac actione conuenitur antè, quàm res euicta sit. secus si ignorans. Barte.

† Si sciens alienam rẽ mihi ignoranti uẽdideris ẽt prius, q̃ euincatur, [c] utiliter me ex empto acturum putauit in id, quanti mea intersit meam esse factã. quamuis.n. alioquin [d] uerum sit creditorem hactenus teneri, ut rem emptori habere liceat, non ẽt ut eius faciat: quia tñ dolum malum abesse prestare debeat, teneri eum, qui sciẽs non suam, ignoranti uendiderit. idem maximè, si manumissuro uel pignori daturo uendiderit. [e]

Venditor non tenetur de casu fortuito: tenetur tamen cedere actionem ratione rei competentem. Bar.

Neratius lib. iij. Membrana. XXXII.

SI ea res, quam ex empto præstare debebã, ui mihi adempta fuerit: quamuis eam custodire debuerim, tñ propius est, ut nihil amplius, quàm actiones persequẽdæ eius præstari [f] à me emptori oporteat: † qui custodia [g] aduersus uim [h] parum proficit. Actiones aũt eas non solum [i] arbitrio, sed etiam periculo tuo tibi præstare debebo, ut omne lucrum, ac dispendium te sequatur. {At si per me factum sit, quò minus eam suo tpe à me haberes} nõ solùm id, ꝙ ipse per eũ adquisij: præstare debebo: sed & id, quòd emptor iã tunc sibi tradito seruo adquisiturus fuisset. [k]

De duobus emptoribus ille est potior, cui est possessio tradita. Ba.

Vterque nostrum eandem rem emit à non dño, cùm emptio uenditioq; sine dolo malo fieret: traditaque est. siue ab eodem emimus, [l] siue ab alio atque alio: is ex nobis tuẽdus est, qui prior ius eius apprehendit: [m] hoc est, cui primum tradita est. † Si alter ex nobis a domino emisset: is omnimodo tuendus est. [n]

Si quis contrahentium ex falsis mensuris, decipiatur, potest per hanc actionem habere recursum. Bar.

Vlpianus lib. xl. ad edictum XXXIII.

SI quis à me [o] oleum, quod emisset, adhibitis iniquis ponderibus accepisset, ut in modo me falleret: uel emptor circunscriptus sit à uenditore ponderibus minoribus Pomponius ait, posse dici uẽditorem sibi dari oportere, quod plus [p] est, petere. quod habet rationẽ. ergo & emptor ex empto habebit actionem, qua cõtentus esse possit.

Idem lib. xxviij. ad edictum. XXXIIII.

ET si uno pretio plures res emptæ sint: de singulis [q] ex empto & uendito agi potest.

Idem libro xviij. ad edictum. XXXV.

[a] Condictionem. s. sine causa.
[b] Quasi res. bona ratio: ut sup. si cer. petat. l. si & me & Titium. in fin. Sed arg. contra sup. si certum pet. l. si illius-sa. Acc.

ADDITIO Dic quod ibi pecunia fuit soluta ratione præcedentis contractus. hic uero nullus præcedebat, secundum Albericum.

[c] Etiam prius, quam euincatur. sic alias agitur ante, quam euincatur: ut inf. de sol. l. cum quis. §. qui hominẽ. & l. si nominẽ. Sed contra C. de euic. l. qui rem. & inf. de rerum permuta. l. j. circa prin. Sol. hic fuit † in dolo uenditor: ut hic dicit: & ideo etiam ante tenetur: ut & arg. s. de contrahenda empt. l. ea quæ. §. dolus. Accursius.
[d] Alioquin. i. nisi fuisset in dolo: ut s. eod. l. ex empto. in prin. Acc.
[e] Vendiderit. quæ facere non potuisset nisi dñs: ut C. de iis, qui non domi. l. penult. & C. si ali. res pigno. da. l. quæ prædium. s. Accursius.
[f] SI ea res. Præstari. ut sup. de contr. emp. l. quod sæpe. §. si res.
[g] Quia custodia. ad quã tenetur uenditor: ut s. eo. l. uenditor domus. Ac.
[h] Vim. s. cui resisti non potest: ut supra quod metus cau. l. ij. & facit inf. loca. l. sed de damno. & supra, commo. l. ad eos. Acc.
[i] Non solum. s. hic fuit in mora, supra, non. Ac.
[k] Fuisset nisi ego moram fecissem. s. Accur.
[l] Ab eodem emimus. in eo quod. ab eodem, est argu. s. qui po. in pig. ha. l. si nõ dominus. Sed in eo quod a diuersis est eadem lex. ut. contra. Acc.
[m] Apprehendit. hoc quando contra extraneum. sed inter se potior est possessor: sic & quando duo ab eodem domino: ut C. de rei uin. l. quoties. Sed contra ad id quod hic dicit: quia possessor uidetur potior quando a diuersis non dominis emimus: ut supra, de pub. l. siue autẽ. uer. ut quidem. quæ est contra. Sol. hic loquitur cum ille possidet cui primo tradita est res. Vel forte cum neuter possideret. sed public. contra extraneum experiantur. si autem agerent inter se, semper possessor potior est: cũ a duobus diuersis non dominis bona fide emerint: ut in l. contraria. argum. infra, de pignor. l. si debitor.
[n] Tuendus est: nisi fuit creditor ille qui uendidit, habens ius distrahendi: ut C. de distr. pig. l. ent pen. nisi non dominus ante, quàm fieret dominus alij uendidisset. deinde postquam est factus dominus, alij uendat. unde præfertur qui primo emit. & sic qui emit a non domino præfertur ei qui emit ab eodem post ea domino facto. ut supra, de rei uin. l. si Titio.
[o] SI quis a me. s. super hac materia plene dixi supra de do. l. arbitrio §. de eo. Ac.
[p] Plus. id est, ꝙ plus tradidit, quàm debuit.
[q] ET si uno. De singul. ut & in pluribus rebus commodatis: ut supra, cõm. l. in cõmodato. §. duobus. & etiam unice: ut dixi circa hoc supra famil. ercisc. l. hæredes. §. de pluribus.

† Et etiam si nõ esset in dolo qã ageret ad defendendum secũdum Bar. & Bal.

† Sed nec legibus ullis uim repelli posse, pulchre Cicer. in Orat. pro Murena.

† v. F. Et non.

† al. add. Sed.

a Si fundo. Captio. id est, deceptio. Acc.
b Ex empto. ut & sup. eo. l. si in qualitate.

Si quis fundum. [illegible] Vendidi tibi fundũ liberum. postea quidam euincit tibi pos. seruitutis, non dico proprietatem: ages ex empto ad interesse, nõ de dupla. Viu.

c Ius non esset. scilicet uicino alicui.
d Interdicto. scilicet primo, non secundo ut statim hic subijcit. sunt enim duo: unum in quo tantum agitur de quasi possessione, alterum in quo etiam de seruitutis iure: ut inf. de itin. actuque priu. l. unde. §. hoc autem.
e Quia non est de iure. maxime. nam & si de seruitute ꝓnunciaretur, non tamen ex stipulatu pro euictione rei ageretur: ut sup. de eui. l. quod ad seruitutes.

† al. add. *priuato*.

Venditor. [illegible] Vẽdidi tibi domum, nõ tradidi adhuc. debeo stipulari a uicino damni infecti si timeam damnũ: quasi hoc sit pars custodiæ: quia custodire eam debeo. Viuianus.
f Debet. ut sup. de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. si res. & sup. eo. l. si ea res. primo respon. & in instit. de contrahenda empt. § cum autem & §. quod si fugerit. & inf. de damno infect. l. damni. §. emptori. ij respon.

Sicut æquũ. [illegible] Vẽdo tibi fundũ. scio alienũ: non nocet tibi quo minus præscribas, si bonam fidem habeas. sic econtra nõ prodest tibi, si tu uis uti accessione mea, id est tempore. Viu.
g Alterius. scilicet uenditoris. Acc.
h Non nocere. si non uult uti accessione sui auctoris: ut C. de præscript. lon. tẽp. l. i. sed hodie etiam, si uti nollet. ut in authen. ut spon. lar. §. rursus. colla. vij. Acc.
i Venditoris. si uelit uti accessione temporis sui auctoris. Acc. ut inf. de acquir. pos. l. Pomponius. §. cum quis. & facit sup. de pec. l. summa §. emptor. & C. de pe ri. & commo. l. dolum. Acc.

Si fundo uẽdito, in qua litate iugerũ captio [a] est: ex empto [b] erit actio.

Euicta seruitute agitur ex empto, nõ de euictione. habes in l. quod ad seruitutẽ. inf. de eui. B.

Idem libr. lxx. ad edictum. XXXVI.

Si quis fundũ emerit, quasi per eũ fundum eundi: agendi ius nõ esset, [c] & interdicto [d] de itinere actuq; uictus sit: ex empto habebit actionem. licet. n. stipulatio de euictione nõ cõmittit, quia nõ est de iure [e] seruitutis in rẽ actione ꝓnunciatũ: tñ dicendum est, ex empto actionem cõpetere.

Ante traditionem uenditor tenetur ad custodiam: propter quam etiam debet de damno infecto cauere. Bar.

Paulus lib. xij ad Plautium. XXXVII.

Venditor domus, ante, quam eã tradat, damni infecti stipulationem interponere debet: [f] quia ante, quam uacuam possessionem tradat, custodiam & diligentiã præstare debet: & pars est diligentiæ custodiæq; hanc interponere stipulationem: & ideo si id neglexerit: tenebitur emptori.

Dolus uenditoris non prodest emptori. Bar.

Idem lib. xj. ad Plautium. XXXVIII.

Sicut æquũ est bonæ fidei emptori alterius [g] dolum non nocere: [h] ita non est æquum eidem personæ uenditoris [i] sui dolum prodesse.

[illegible] lib. ix. Digesto- rum. XXXIX.

Si uenditor [k] hoĩs dixit, peculium eũ hr̃e decem, nec quicquam ademptūrum: [l] & si plus habet, totũ p̃stet: nisi hoc actum est, ut duntaxat decem p̃staret. si minus est: p̃stet esse decẽ: uel talem seruum, ut tm̃ peculij habeat. Si per emptorẽ steterit, quominus ei mancipium traderet: ꝓ cibarijs [m] per arbitriũ indemnitatẽ posse seruari Sextus Aelius & Drusus dixerunt: quorum & mihi uidetur sententia iustissima esse.

Fistula & canales cedunt domui. Bar.

Firmius a Proculo quæsiuit, si de plumbeo castello [n] fistulæ sub terram missæ aquam ducerent in ahenum [o] † lateribus [p] circunstructũ: an hæ, † ædiũ essent: an, ut [q] ruta cæsa, iuncta fixaq; non essent † ædium? Ille rescripsit, referre quid actũ esset. Quid ergo si nihil de ea re, neq; emptor, neq; uenditor cogitauerunt: ut plerunq; in eiusmodi rebus euenire solet: nonne propius est, ut inserta & inclusa ædificio, [r] partem eius existimemus [s] esse?

Modestinus lib. v. Responsorum. XL.

Quæro: si quis fundum ita uendiderit, ut id uenundatum esse

Si uenditor. [illegible] Vendidi tibi seruũ cũ peculio in quo dixi decẽ esse, etsi plus esset quã decẽ, dare reliquũ: & si nihil sit in peculio, dicam tñ decẽ præstare uelle. dicitur quod debeo istud pactum seruare, ut promisi. Si per emptorem. Vendidi tibi equum, si ea in mora accipiendi, dabis mihi sumptus eius.
Firmius. Vendo tibi fundum: quærit, an ueniat aquæ ductus, qui aliunde trahitur ad domum. Et respon. quod sic: sicut ea quæ sunt inserta domui, nisi contra actum sit. Viuianus.
k Si uẽditor. hic incipit respondere.
l Ademptūrũ. uidebatur repetendum ex ijs decem: sed nõ est repetitio. secus si hæc uerba prætermissa essent: ut inf. eod. l. si seruus. §. si. quæ est contra. sic & sup. de contrahen. empt. l. qui fundũ. §. si agrum. Sed arg. contra j. de condi. insti. l. cum seruus. [illegible] Dic quod ibi erant uerba quæ inducebant repetitionem, secundum Albet.
m Pro cibarijs. facit sup. commod. l. in rebus. §. possunt.
n Castello. lacus est circundatus ad modũ castelli, ubi congeritur & inde ducitur aqua: ut j. de aqua quotid. & æsti. l. j §. pen.
o In ahenum. forte æneum per cuius os stillat aqua. alias equum.
p Lateribus. id est lapidibus.
q Vt ... d est, sicut.
r Existimemus. certe sic: ut ĩ. de cõtrah. emp. l. si aquæ ductus. & l. seq. & l. dolia. & ar. j. eod. l. creditor. in fi. Acc.

Quæro. [illegible] Duo dicit. Primo uẽdidi tibi fundũ magnũ, quẽ ad oculum demõstraui, dicẽs: Vendo tibi quicquid intra hos duos confines

† P. F. *ut quicquam adẽpturum*.

† P. F. & *talem seruum esse ut tãtum*. &c.

† Budæ. hic *specum* legit. Nam sunt & specus, inquit inter opera aquariorum. Frontinus de aquæductibus. Quicquid: post hanc legẽ rogatam, riuos, specus, fornices, fistulas, castella lacus aquarum, publicarũ, &c.

† al. add. *ut uincta fixaque*. rectius ut apparet ex l. fundi supra eod.

† P. F. *an ut ruta cæsa uincta fixaque, quæ ædium non essent*.

† al. add. *sic*.

cōfines teneo. sciebam tamen quod unum iugerū erat ibi quod non possidebam. an tenear quasi deceperim? Et resp. ꝙ sic, ut in hoc also: uendo domum, & addo, si quam seruitutē debet, ea debeatur. si debeat unam quā sciebā, certe nihilo minus teneor. prædictum ergo pactū prodesset mihi in alijs, quæ ignorassem: non in quę sciuissem. Viui.

[a] Teneatur. Et uidetur quod teneatur eum, &c. A.

[b] Excepit. Specialiter. Acc.

[c] Debebuntur. Id est, debebantur.

[d] Et debuit. ut j. de euict. l. qui liber toris. circa prin. & infra, de ædi. edic. l. quæritur. §. si uenditor. Ac.

† al. add. uersis.

[e] Nequiuit. Quo casu suæ securitati prospectum uidetur ꝙ ei pmissum est: ut supra eo. l. j. Ac.

[f] QVintus. Nō poterit ut & C. de rei uin. l. seruum. & sup. de rei uindi. l. si ager. & supra eod. l. qui pendentem, Ac.

[g] IN uēditione. Pone casum. Habeo aquæductū p domum tuā Romæ cōstitutam ad domum meam: ut tū pro aquæductu singulis annis soluam quādam summā: puta decem: postea uendo alij domū meā & dico ei deberi aquæductū sed depensitatione taceo. teneor emptori: q̄a licet ipse nō teneatur ad illam summā: (ut arg. ī. de cōtrah. emp. l. si, §. fi.) tū nō poterit uti alias seruitute, nisi soluat, q̄ a iu to tū aut in nihilū debet seruare pactum meum: ut infra. de acquir. pos. l. Pōponius. §. cū quis & ī. de compen. l. si um filio. & iu. de

† al. add. tam eas.

uideat, quod intra termi nos ipse possedit, sciens tū aliquam partem certā se non possidere, non cer tiorauerit empto rem; an ex empto iudicio teneat. tū hæc generalis adiectio ad ea, q̄ specialiter nouit, q uendidit, nec excepit, [b] ptinere non debeat: alioquin emptor capiat, qui fortasse, si hoc cognouisset, uel empturus non esset, uel minoris empturus esset, si certioratus de certo loco fuisset, cū hoc & apud ueteres sit relatū in eius psona, q sic exceperat, Seruitutes, si quæ debebunt [c] Etenim iuris authores respōderunt, si certus uēditor qbusdam psonis † certas seruitutes deberi non admonuisset emptorem, ex empto eum teneri debere; qn̄ hæc generalis exceptio non ad ea ptinere debeat; quæ uenditor nouit, quę specialiter excipere & potuit, & debuit; [d] sed ad ea, q̄ ignorauit, & de qbus emptorem certiorare nequiuit. [e] Herennius Modestin' respondit; si q d circumueniendi emptoris causa uēditor in specie; de qua q̄ritur, fecit: ex empto actione conueniri posse.

Qui emit arbores extātes, non facit eas suas, donec a solo separentur: & ideo uindicare nō potest: sed aget ex empto. B.

Pomponius lib. xxxj. ad Quint. Mut. XLI.

QVintus Muti' scribit; Dn̄s fundi de pdio arbores stātes uendiderat; p his rebus pecuniā acceperat; & tradere nolebat. emptor quæsijt quid se facere oporteret? & uerebat, ne hæ arbores eius nō uiderent factæ. Pompo. Arbo rum, quæ in fundo continent, non est separatum corpus a fundo; & ideo ut dn̄s, suas specialiter ar bores uindicare emptor non poterit, [f] sed ex em pto habebit actionem.

Emptori decepto succurritur per actionem & exceptionem Barto. Vel sic, Venditor qui certificat emptorem de commodo, debet etiā certificare de onere qd imminet ratione illius commodi: alias tenetur ad interesse. Paulus de Castro. Per hanc legem fundat se glo. in l. cum uenderes de contrahen. emptio. quod uenditor tenetur tradere rem liberam a seruitute.

Papinianus li. iii. Resp. XLII.

[g] IN uenditione, [h] sup annua pensitatione p aquæductu [i] infra [l] domū Romæ cōstitutam nihil commemoratū est. deceptus [k] ob eam rem, ex empto habebit actionem, itaq; si conueniatur ob ptium ex uendito, [l] ratio improuisi oneris habet. [m]

Pensatione propter aquæductū. ‡ intra. † constitutum.

Si uenditor in una re decipitur per ignorantiam & in alia decipit: debet horum inuicem fieri compēsatio. quem casum nota: quia nouus est. Istam legem intelligo, quando uēditor fuit ignorans, secus si sciēs: & si in dolo. tunc enim non compensatur lucrum cū damno, ut l. si negotia supra, de negotijs gestis. Item intelligo quando fuit una uenditio, ut ponitur in textu, secus si plures & separati contractus fuissent: ut. l. si quis negotia aliena. sup. de negotijs gestis. & ibi dixi. Bartolus. Hac lex pulchra est qua primo determinat quæstionem pro emptore, usque ibi, Sed an exceptio. Secundo reuocat in dubium quid de æquitate & in hac secunda arguit pro uenditore, usq; ibi, an non. Secundo pro emptore usque ibi, Videamus, tamen. Tertio redit ad uenditorem, usque ibi, Similis quæstio. Quarto ante, quam decidat, adducit aliū casum similem quo fit determinatio pro emptore de rigore, usque ibi, Sed rectius. Quinto & ultimo in utroque casu, tam in adducto, quam in alio ad quem deducitur, determinat pro uenditore de æquitate: ut id quod deficit in uno, suppleatur in eo quod superfluit in altero. Paulus de Castro.

Paulus libro ij. Quæstionum. XLIII.

SI † duorum fundorum uenditor separatim de modo cuiusque pnunciauerit, & ita utrunq; uno pretio tradiderit, & alteri aliquid desijt quāuis in altero exuperet (fortè si dixerit, unū centū iugera, alterū cc. habere) non proderit [n] ei, ꝙ in altero

† Iste textus est si. & unicus secundum Bal. in l. si cut. C. eo. ti. & profecto ē tex. aureus. unde hic in nouis interpret. Bal.

pact. l. si autem.

[h] Infra. Alias intra.

[i] Commemoratum est. Scilicet, a uenditore.

[k] Deceptus. Scilicet, emptor.

[l] Ex uendito. Scilicet, actione.

[m] Habetur. Ut sic fiat compensatio, si pro usu seruitutis aliquid solutum est ab emptore: ut C. de compē. l. quoniam. Ac.

[n] SI duorum. Nō pderit. de

de rigore iuris. aliud de æquitate, ut in fi. huius l. Ac.

a Relatum est. Et male: ut inf. Accursius.

b Utique. Scilicet. maxime potest dubitari.

c Iure perpetuo. Scilicet, actione ex empto, quæ perpetua est.

d Constet. Et nõ soluit hanc quæstionẽ hic, sed in fine huius legis, eius tamen contrariũ soluit. s. si plus inueniatur in prato quam in uinea: ut supr. e. l. si in qualitate. A.

e Dare iussum. Et aliũ alia decem. A.

f A duobus. Statulibetis iussis dare uiginti domino suo. ff. & inf. de statu. lib. l. si duobus.

g Suprascriptis. s. hac lege. sed & contra huic est supr. pro soci. l. non ob eam. [illegible]. Dic qd' ibi intercesserit culpa socij: hic uero non secundum Albericum.

Titius. CASUS. Titius legauit Seiæ tres seruos rogans, ut post annũ legataria manumitteret. & cũ legataria non agnosceret legatu, hęres uendit Sempronio ea mãcipia: & nihil de libertate danda ei dixit. tãdẽ emptor Arescusam manumisit: q posteà noluit esse liberta emptoris, sed hæredis. Itẽ alij duo uocarentur hæredẽ ad iustitiã & cõpulsus est hæres manumittere, cũ legataria nõ petente apud hæredẽ cũ suo onere remanebant mancipia: nunc primò quęritũ an emptor possit repetere pretiũ Arescusæ quasi euictę: cũ nõ uult emptorem habere patronum. Secũdo, si emptor fecerit sumptus in seruis, dum erat apud eum: an repetat a uẽditore. Tertio an Arescusa possit eligere in patronum uel hæredem, uel emptorem, uel etiam legatariam, de cæteris enim duobus non quæritur ab hærede manumissis, cum habeant patronum. Et respond. per ordinem, primo q hæres tenetur emptori ad pretium, Secundo ad secundam: quia potest repetere sumptus: nisi excedant duplũ pretij communis seruorum. nã sicut agetur ex empto ad minus,

ccx. inueniantur, si in altero decem desint. & de his ita apud Labeonẽ relatum est a Sed an exceptio doli mali uenditori profutura sit? {& } pot dubitari: utique b si exiguus syluę modus desit, & plus in uineis habeat q repromissum est: an non faciat, dolo, q iure perpetuo c utit? Nec enim id quod amplius in modo{ agri} inuenitur q alioquin dictum est, ad compendiũ uenditoris, sed emptoris pertinet: & tunc tenetur uẽditor, cùm minor modus inuenitur. Videamus tamen, ne nulla querela sit emptoris in eodem fundo, si plus inueniat in uinea, q in prato: cùm uniuersus modus constet. d Similis quęstio esse potest ei, q in duobus fundis agitata est: & si qs duos statuliberos uno ptio uẽdat, & dicat, unũ x. dare iussum, e q xv. dare debeat: {alterum x. q v. debebat.} {nam & hic tenebitur ex empto actione: q. uis f emptor a duobus xx. accepturus sit. Sed rectius est, in oĩbus suprascriptis g casibus, lucrũ cum damno cõpensari; & si qd deest emptori, siue pro modo, siue pro qualitate loci, hoc ei resarciri.

Emptor serui propter commu-

si deteriusisset seruorum pretium: ita ad plus, si accreuit, nisi sit immodicum: ut dixi. Videbatur impedire repetitiones sumptuum: quia si mihi aream alienam uendas, & in ea ædificanda fecero sumptus, re euicta per uerum dominum non repeto sumptus a uenditore: quia eos potui habere a uindicante, ad idem, si emi seruum, in quem postea impendi, & se in libertatẽ euincit, iam non potero petere sumptus a uenditore: quia eos potui a uindicante se in libertatem consequi, cum eum possidebam: secus autẽ si domũ uel fundũ non possidebam, sed alio possidente petij, & succubui: quia non potui seruare sumptus per exceptionem recupero hoc casu uenditore, act. ex empto. Sed certe in nostro casu non potuit emptor excipere: quia non ipse. sed hæres fuit compulsus manumittere. q autẽ dixi uenditorẽ nõ teneri ad sumptus, si emptor a uindicante consequi potuit, uerum est, nisi uẽditor fuerit sciẽs alienum: & sic etiã in nostro casu esse potuit: quia sciebat hæres idemq; uenditor libertatẽ deberi. In tertia quæstione dicit, quod potest eligere Arescusa, uel hæredem uel emptorem pro patrono: & si eligit hæredem, tenetur ad pretium emptori, si emptorem eligeret, non repeteret pretium. hoc dicit cum duabus legibus sequentibus. Viuia.

dum iuris patronatus euictum habet actionem ex empto. Itẽ interesse sumptuum non debet excedere duplum rei contra ignorantem, secus si contra sciẽtẽ. Vel sic, si emptori serui euinceretur ius patronatus, habet actionẽ ex empto ad ptium & ad interesse, sicut si euinceretur seruus. Itẽ interesse sumptuum & expensarum factarum in re edicta non debet excedere duplum rei contra uenditorem ignorantem, nec potest ab eo repeti, si potest ab euincẽte recuperari: secus contra sciẽtem in utroque quia potest repeti, & excedere duplum Itẽ manumissus ab eo, qui habet causam à grauato de manumittendo, potest eligere in patronũ ipsum grauatum, & euitare manumittentem, uel econuerso. Bartol. Bal. & Pan. de Castro.

Idẽ li. v. Qõnũ. XLIIII.

Titius cùm decederet, Seiæ Stichum, Pãphil, & Arescusam p fideicõmissum reliquit; eiusq; fideicõmisit, ut omnes ad libertatẽ post annum pduceret. Cùm legataria fideicõmissum ad se ptinere noluisset, h nec tamen hrẽdem à sua petitione liberasset hrs eadẽ mancipia Sempronio uẽdidit, nulla commemoratione i fideicommissæ libertatis facta. emptor, cũ pluribus annis mancipia suprascripta sibi seruissent, Arescusam manumisit. cùm cæteri quo-

h Noluisset. Idest, non uoluisset id est, non agnouerit legatum: non tamen repudiauit, ut subijcit, nec tamen & cætera. sed tamen plerunque pro repudiare ponitur: ut infra, de condi. & demonst. l. pater. j. respon.

i Commemoratione. Semper tamen cum sua causa alienatur, ut tamen uenditi mancipia possint eligere patronum emptorem, uel hæredem, ut hic subijcit & j. de fideicommissarijs libertatibus. l. quidam. § j. & l. generaliter. §. finali.

† P. F. hic. al. hoc.

† nulla.

† inuenta-tam.

† Bart. in lege uni. C. de senten. quæ pro eo qd interest. uersic. itẽ oppo. de l. Titius. dicit istum text. sing. & mirabilẽ ad hoc propositũ q interesse põt excedere duplum. Bo.

Manu-

† fideicom missariam.

a Manumissi. Hęredes eū manumittere debent: qa ut dixi, cū suo onere sunt apud quēlibet & sic apud hęredē remanent cum suo onere: ut C. de cad. tol. §. ne autē. Sed qualiter potuit hæres manumittere, cū recta uia fuerint facta legatariç ǧ non repudiauit ut ǯ. furt. l. a Titio? Resp. forte hęredis erāt mancipia. Sed tunc quare cum in emptorem transit dominium? R. ñ. ut ꝑualeat fideicōmissaria libertas translatione dominij.

b Patronum habere. quod posset eligere hæredem.

c Durare. Si eligat hęredem in patronum.

† tum memini.

d Quero, quę sententia. Prima quæstio, id est, an habeat regressum emptor ꝑ euictione, an non: quia manumisit: si postea manumissa hæredem patronum eligat.

e Illud. Secunda quæstio est. Accur.

f Item quæro. Tertia quæstio.

g Ab hærede manumissi sunt. quasi diceret, de his non est quæstio qn sint liberti hæredis: & ideo pro eis de euict. agatur. Accur.

† & an.

Respondi. Hęc est responsio primæ quæstionis.

Actioné eo modo non amitti. De euict. si illa eligat hęredem patronū.

† aā P. F.

De sumptibus. respond. secundæ quæstioni.

Cōtinet. Actio de euictione.

Bonas. Scilicet propter sumptum factum pro expensis emptoris.

† P. F. non amittitur eo modo. De &c. al. eo modo putātis manumissione c. e. a. t. m n amitti sanè legēdum manumitti.

Vm & forte idem. s. uenditor. Accursi.

Duplum. Etenim cōmuniter. sic & C. de senten. quę pro eo quod interest in princ. & argu. ǯ. de

que serui, cognita uoluntate defuncti, fideicōmissam † libertatem petijssent, & hr̄dem ad prętoré pduxissent, iussu prętoris ab hr̄de sunt manumissi. [a] Arescusa quoq; uolle se emptorem patronum habere respondebat. cum emptor ꝑtium a uenditore empti iudicio Arescusæ quoq; noie repeteret. lectū est in auditorio Domitij Vlpiani responsum quo ꝯtinebatur, Arescusam ptinere ad rescriptū sacrarum ꝯstitutionum, si nollet emptorem patronum habere [c]: emptoré tñ nihil posse post manumissionem a uenditore cōsequi. ego cū meminissem & Iulianum in ea sñia esse: ut existimaret, post manumissioné quoque empti actionem durare: [c] quæro, quæ sñia [d] uera sit? Illud [e] et in eadem cognitione noie emptoris desiderabaī, ut sūptus, quos in unū ex his, qué erudierat, fecerat, ei restituerent. Item quęro, [f] Arescula, quæ recusauit emptorem patronum habere, cuius sit liberta ꝯstituta? an [g] possit, uel legatariā, quæ eā nō liberauit, uel hr̄dem patronum hr̄e? cū; cæteri duo ab hr̄de manumissi sunt? Respōdi: [h] Semp probaui Iuliani sñiam, putantis manumissione{ex empto actionem} eo modo non amitti. De sumptibus uero, quos in erudiendum hoiem emptor fecit uidendum est. Nā empti iudicium ad eam quoq; specié sufficere existimo. Non n. pretium ꝯtinet [l] tantum, sed omne, qđ interest emptoris, seruum non euinci. Plane si in tantum pretium excessisse proponas, ut non sit cogitatum a uenditore de tanta summa, ueluti si po nas [m] agitatorem † post ea factum, uel pantomimum euictum esse eum, qui minimo uenijt pretio: iniquū uidetur in † magnā quantitatem obligari uenditorem.

Aphricanus li. v. Quæstionum. XLV.

CVm & forte idē [n] mediocrium facultatum sit: & non ultra † duplum [o] periculū subire eum oporter.

Paul. li. v. Qōnū. XLVI.

IDq; & Iulianum agitasse [p] Aphricanus refert quod iustum est: sicut {&} minuitur præstatio, si s. ruus deterior [q] apud emptorem effectus sit, cum euincitur. Illud † expeditius [r] uidebatur si mihi alienam aream uēdideris, & in eam ego ædificauero, [s] atque ita eam dñs [t] euincat, nam quia possum petētem dominū, nisi impensam ędificiorū soluat, doli mali exceptiōe summouere [u] magis est, ut ea res ad periculum uenditori non pertineat. Quod & in seruo, [x] dicendum est, si in seruitute, [y] non in libertate euincatur: ut dominus [z] mercedes & impensas pręstare debeat. Quod si emptor non possideat [a] ædificium, uel seruum: ex empto habebit actionem. In omnibus tamen his casibus, si sciens quis alienum uen-

pigno. act. l. si seruus. sed quam male tradidit, ultra teneri debetur ā. e. l. Iulianus. Solu. & hoc corrigitur infra eo. l. proxi. ibi. in omnibus, &c.

P. IDque. Agitasse. i. tractasse scilicet, qđ interest reddatur si modicum excedat: ut supra dicitur.

q Deterior. Ita etiā augeri debet: ut ī d euic. l. euict. in princ. & l. bonitatis. & l. si cū uenditor. §. si. Sed contra in e. ti. l. ex mille. ubi tempus contractus inspicit. licet creuerit rei ęstimatio. Sol. hic agit ex empto. unde ibi interesse qđ est tépore euictionis, ueniit, ibi ex stipulatu: & ideo id duplicatur, qđ fuit tempore uenditionis Accursius.

r Illud expeditius. Et hoc arg. est hic clarius, ut non uideātur repeti posse sumptus.

s Aedificauero. Scilicet, bona fide.

t Dominus. Scilicet, uerus.

u Summouere. Vt & ǯ. communi diuid. l. in hoc iudicio. & C. de euic. l. super empti.

x In seruo. Quem emi a non domino & in eum erudiendum impendi. Ac.

y Si in seruitute. Id est, in seruitutis possessione eo constituto.

z Dominus. Qui uindicat: non ergo uenditor.

a Non possideat. sine dolo & culpa. & hoc casu loquitur C. de euict. l. si cōtrouersiam. quæ est contra superius hoc responsum.

Actionem. Cū fuit superatus ab alio petendo. & sic fuit in nostro casu, quia si eos hæres nō uideatur possedisse a quo manumissi sunt.

Omni-

† Agitatores qui dicantur, ǧ item pantomimi pulchre Bud. in an not. ad l. athletas. supra, de his q no. infa.

† al. add. tam.

† Singu. tex. secundum Bar. in l. j. vij. colum. C. de senten. quæ ꝓ eo quod interest.

† Pau. de castr. & Alex. in l. uenderes. ini. de uerb. obl. reputant istū text. sin. & aduerte quia text. non loquitur de expen. iudicij, sed de factis re. Bol.

† P. F. non Seruituté non in libertatem euincetur.

mercedes impensas.

a Omnimodo. Possideat, uel non. excipiat, uel non. nam licet sit in culpa, dolus uenditoris præponderat. ff. ad le. Aquil. l. si putator. in fi. & l. item si. § fi. Et no. hic scientem plus teneri, quã si esset ignorans: ut ff. e. l. tenetur. § fi. & l. Iulianus. in prin. & l. sennus, § fin. & hoc etiam casu potest loqui noster casus.

purgat moram a defuncto commissam: ut C. de contrahen. stip. l. magnam. Vel etiam post mortem defuncti factam: ut inf. de nau. fœno. l. fi.

f Vsuras. (Pretij reddendi emptori, ut quas emptor præstaret alij.

diderit: omnimodo teneri debet. † Superest tertia deliberatio, cuius debeat esse liberta Arescusa, q̃ recusat emptorẽ? Et non sine ratione dicetur, eius debere effici libertã a quo uẽdita est, i. hr̃dis: quia & ipse ex empto actione teneт. Sed hoc ita, si non Arescusa elegerit emptoris patronatũ: tũc n. & illius remanet liberta, & ille ex empto actionem non habet: b quia nihil eius interest, cum eam libertam † habet.

Ius superueniens uenditori prodest emptori. Bar.

Idem lib. xxiij. Quæstionum. XLVII.

SI quis alienam rem uendiderit, & medio tempore hæres domino rei extiterit: cogetur implere c uenditionem.

Pœna in quam defunctus incidit, potest exigi ab herede. & commissio pœnæ non impedit, quin possit peti pœna, interesse & usura. Bar.

Ide. li. vj. Resp. XLVIII.

LVcius Titius accepta pecunia ad materias d uendendas sub pœna certa, ita ut si non integras præstiterit † intra statuta tempora, pœna † conueniatur: partim datis materijs decessit. Cum igitr testator in pœnam cõmiserit, neq; eius hr̃s reliq̃ materiam exhi e buerit: an in pœnã & in usuras f conueniri possit g præsertim cum emptor h mutuatus pecuniã, usuras grauissimas expẽdit?

† Pau. rñdit. XLIX.

EX cõtractu, de quo quæritur, et hæredem uenditoris in pœnam conueniri posse: i in actione quoq; ex empto, officio iudicis post moram intercedentẽ, k usurarum ptij l rationem haberi oportere.

Venditor tenetur emptori instrumenta, per quæ iura fundi declarantur, ostendere, cum expediens fuerit. Bar.

Scæuola libro secundo Responsorum. L.

TItius heres Sempronij fundum Septitio uendidit m ita, *Fundus Sempronianus, qui quid † Semproni iuris fuit, erit tibi emptus tot numis:* uacuãq; possessionem tradidit, neq; fines eius demonstrauit. quæritur an emptr iudicio cogẽdus sit ex instrumentis hęreditarijs quid iuris defunctus habuerit & fines ostẽdere? Respõdi id ex ea scriptura præ

b Non habet. utrunque enim habere non debet ut ff. de seru. cor. l. ut tãtum. § fi. Sed cõtra ff. de præscript. uerb. l. naturalis. § fi. Sol. ut ibi. Itẽ facit ff. de euictio. l. sed hoc nomine. & l. uenditor.

CASVS. SI quis. Rem alienã mihi Titius uendidit: postea domino rei extitit hæres: an cõpellatur tradere? Videtur q̃ non: sicut nec ille cõpelleretur cui fuerit hæres: sed tamẽ dicit cõpellendum. Viu.

c Implere. Id est, rẽ tradere, & ea facere, q̃ in uenditione desiderantur ff. de usuca. l. cũ uir. prędium. nõ enim tradiderat, sed se excusabat propter nusã dominiũ. nec est contra ff. si cert. pet. l. proinde. quia ibi e. ea causa factus fuit dominus tradens qua singl. tur transtulisse dominiũ siad: tẽ tempora traditiõis. Itẽ nõ obst. ff. qui & a quib. ma. ll. non fi. l. si seruo. ubi non confirmat libertas alieno seruo data, licet manumissor domino serui hr̃s exitsat. Solut. ibi a principio ipso iure non tenuit. sed hic uenditio sic, cum in re aliena ualeat: ut ff. de contrahen. emp. l. rẽ alienam: item facit C. de secun. nup. auth. sed & si quis. Acc.

g Possit. Et sic utrunq; : quia pretium pro rata materiæ non traditæ: de quo non est dubium. Item pœnã, ut hic. Item & usuram quoq;, ut hic subijcit, in actione &c. Et sic est cõtra ff. eo. l. Iulianus. § idem Papinianus. ubi pœnæ stipulatio non ualet ultra legitimum modũ usurarum. hic autẽ erat legitima usura petita: & tamen dicit posse peti pœnam, Sol. ibi stipulatio pęnalis fuit adiecta soluendæ quantitati, hic facto uel alijs nõ quãtitati soluẽdę. Item no. hic pęnam cõmitti totã: & tamẽ pro parte erat satisfactum. sic & ff. de uerbo. oblig. l. in executionibus § pe. & dixi sup. famil. erciscun. l. hæredes. § in illa.

h Mutuatus. In alio casu non posset petere usuras. sed pęnam sic. Accursius.

i EX cõtractu. Posse. & sic utrunque quia pretium pro rata materiæ non traditæ a de quo non est dubium.

k Intercedentem id est, quæ in traditione materiæ fuit facta. Sed quid petitur s. ex ẽe ex empto? Respond. rei traditio uel interesse, in quo inest usura quam emptor alij, debet pro pretio mutuo accepto. Sed nõne adhuc tenebat, emptor etiam re tradita sua die? Respond. forte uenditurus erat rem: & sic pecuniam habiturus, secundum Azonem. & nos sequimur, quod pretium repetet, & sic agit ex empto, ut non damnificetur.

† Singul. text. nec tam bene reperit alibi quam hic secundum Pau. Ibi manumisisi ut alterius satisfaceret uolantati: hic ut propriæ secũdũ Bar. & Paul. ibidem.

† liberam.

† P. F. repræstauerint. al. præstauerit. al. repræsentauerit.

† in pœnã.

† In P. F. nõ est hic nouum caput, sed cõnectuntur hæc cum præcedentibus.

† al. add. &.

† P. F. Sempronij.

CASVS. LVcius. Lucius uendidit mihi x. tigna in genere certæ longitudinis & grossitudinis pro x. quæ ei dedi nunc: & ipse promisit daturum hinc ad mensem sub pęna. postea iuxta diem dedit v. & decessit. an hæres teneatur ad pęnam: maxime quia non obtulit alia v? Et respondeo q̃ sic. Secundo quæritur, an hæres teneatur ad usuras pretij, quod nunc emptor repetit actio. ex empto? Et respond. quod sic post moram officio iudicis. h. d. cum l. seq. Viuianus.

d Ad materias. Puta uala, uel uerius dic tigna.

e Exhibuerit. Maxime, nam & si exhibuerit, non

l Vsurarum pretij. Reddendi emptori. uel quas emptor præstitit alij.

CASVS. TItius. Vendidi fundum Sempronio. ipse petit a me, ut sibi fundi fines ostenderem, & instrumenta, quæ ad ius illius fundi pertinent, utrum ad hoc cogi debeam? Et respon. quod sic. Viu.

m Vendidit. In scriptis: ut patet infra ex responso.

ht

standum, quod sensisse intelliguntur. quod si nō appareat: debere uenditorem, & instrumenta fundi, & fines ostendere.[a] hoc etenim contractui bonæ fidei consonans esse. †

Quid decepit emptorem supponendo colonum, hac actione tenetur ad interesse. Bar.

Hermogenianus lib. ij. iuris LI.

QVi per collusionē[b] imaginariū colonū circunueniēdi emptoris cā supposuit, ex empto tenet. nec defendit, si quo facilius excogitata fraus occultet, colonū & quinquenij pensiones in suam fidem recipiat.[c]

Quæ ueniunt iudicis officio mercenario, principaliter peti non possunt. facit. l. iiij. C. depo. Bar.

Pretij sorte licet post moram soluta, usuræ peti non possunt: cum hæ non sint in obligatione,[d] sed officio iudicis præstentur.

Liberata uno ex contrahentibus ex dispositione legali, alter effectualiter non tenetur. Item in contractibus nominatis habet locum condictio ob causam, si ex dispositione legis non impleatur. Bar.

Labeo li. iij. Posteriorum † LII.

BOna fides non patit, ut cum emptor alicuius legis beneficio[e] pecuniam rei uenditæ debere desijsset, antequam res ei traderet; uenditor tradere compellatur, † & re sua careret † possessione[f] aūt tradita futurum est, ut rē uenditor æque † admitteret:[g] ut pote cum petenti[h] eā rē emptor exceptionē rei uenditæ & traditæ objiciat: ut perinde habeatur, ac si petitor[i] ei neque uendidisset,[k] neque tradidisset.

Mora debitoris non inspicitur, cum etiam creditor est in mora. Bar.

Idem lib. iij. Posteriorum. † LIII.

SI & per emptorem[l] & uenditorem mora fuisset, quo minus uinum præberetur, & traderet: perinde esse ait, quasi si per emptorē solum stetisset.[m] non enim posse uideri moram † per uenditorem emptori factam esse, ipso emptore {posteriorem} moram faciente.

Vltima mora nocet: nisi dolus aduersarij intercesserit. Ba.

Quod si fundum emisti ea lege, ut † des pecuniā Calendis Iulijs: & si[n] ipsis Calendis per uenditorem esset factū quominus pecunia ei solueret, deinde per testaret, quo min[us] solueres: uti posse aduersus te lege sua[o] uenditorem dixit:[p] quia in uendendo hoc ageret, ut qñcunque † per emptorem factum sit, quo minus pecuniam soluat, legis pœnam patiatur. Hoc ita uerum puto, nisi si quid in ea re uēditor dolo fecit.[q]

Qui vendit iura actionis, debet emptori instrumenta ostendere, cum sibi opus erit. Vel sic, Venditor tenetur exhibere emptori tum expedit instrumēta, quæ pertinent ad fundum. Bar.

Sceuola lib. vij. Digestorum. LIIII.

---

a Et fines ostendere. i. instrumēta sunt ostendenda, non tradenda: ut hic, & j. co. l. creditor. primo respon. & C. de fideicom. l. instrumenta. & sup. fam. ercisciun. l. cæteræ. §. si. Item not. quod dicit hic fines demonstrari. Et sic est contra sup. de contrah. emp. l. cum seruo. §. fina. Sol. hic uenditor erat certus ex instrumentis. ibi non. Vel dic confines ibi uicinos. Vel ibi simpliciter uendidit, hic sic, quicquid iuris.

QVi per. CASVS. Supponit hic gl. Pretij. Vendidi tibi fundum pro decem, fuisti in mora soluendi: & sic teneris ad usuras, puta in quinque ex officio iudicis. soluisti postea sortem, non petam usuram: quia non potest durare officium quod est accessorium, sublata principali actione sortis. Vi.

b Qui per collusionem. Casus est. Emptor dicebat non habeo qui colat: & ideo non emo. uenditor ut decipiat, dicit: ibi moratur quidam, qui perpetuo ibi moratuius est. quod quandoq; euenit: ut infra, lo. l. quæro. §. fin. cum ibi liber homo moretur nullo modo adstrictus. Vel supponit quendam colonum quē emptor non recepisset: & dixit, Vendo tali pacto, ut colonum qui ibi est, retineas. emptor autem credebat de quodam alio, qui ibi consueuerat morari.

c Recipiat uenditor in fide sua, ut moretur ille quem supposuerat: uel in fundo stare uel ueni se fecerat. Acc.

d Obligatione. ut C. deposi. l. iiij. Accur.

BOna des. CASVS. Vendidi fundum minori qui petit restitui. ad pretium non tenetur, certe nec ego ad rē tradendam. Quid autem si tradidi? Dic, repetam ac si non uendidissem. Vi.

e Beneficio. ut pote per in integrum restitut. uel ius iniquum impetrauit.

f Possessione. i. non solum cogitur rem tradere: sed traditam potest uenditor repetere.

g Admitteret. id est reciperet opposita replicatione cōtra exceptionem rei uenditæ & traditæ.

h Cum petenti. id est, si uenditor peteret.

i Petitor. id est, emptor qui fuit petitor quondam.

k Neque uendidisset. id est, non uidetur neque uendidisse neque tradidisse. nam si non uendidisset neque tradidisset, sciret pretiū se non habere.

SI & per. CASVS. Vendidi tibi uinum. tu in mora ei bi tradendi: tu etiā fuisti in mora recipiendi. dicitur, quod mora cum mora compensatur.

Quod si. Vendidi tibi fundum pro decem, & promisisti mihi soluere in mēse Iulij. ego uenditor sum in mora recipiendi pecuniā. tu uero postea es in secunda mora soluendi, quæritur utrum tibi noceat ultima, tua mora? Et respō. quod sic. Vi.

l Si & per emptorem. ut quia die quo tradi debuit, dixit uenditor, nolo dare: & emptor dixit, nolo accipere.

m Stetisset. ut sup. de peri. & commo. rei uend. l. illud. primo respon.

n Et si. i. quamuis & sunt hæc uerba Labeonis.

o Lege sua. id est, usuras petere.

p Dixit. scilicet Labeo. sic posterior mora nocet: ut supra, de per. & commo. rei uend. l. antepe. & supra, de arb. l. Celsus. circa finem.

q Dolo fecit. cum sciebat emptorē pecuniam habere, noluit recipere: postea uero

---

† Consonat. P.F.

† A labeone epitomatorum. add. in P.F.

† P.F. compellatur.

† Careret P.F.

† Eam. P.F.

† P.F. amitteret.

† A labeone epitomatorum. add. I P.F.

† Singu. tex. secundum la. in l. prætor. §. si. infra. de operi. no. nunci.

† P.F. uti. al. ut es me liuaret, sine es nil enim præcessit, quod per es demonstret.

† P.F. quandoque.

† Et pecunia soluatur.

CReditor fundũ sibi obligatũ, cuius chirographa a đbitore retro solutorum, apud se deposita habebat, uẽdidit ea lege Mæuio, ut si quid tributorum noĩe debitum esset emptor solueret. idẽ fundus ob cãm eorum tributorũ, quæ iam soluta erãt, a conductore [a] saltus, in quo [b] idem fundus est, uenit; [c] † eumq; idem Mæuius emit, [d] & pretium soluit. Quæsitũ est, an empti iudicio, uel aliqua actione emptor a uẽditore consequi possit, ut solutionum suprascriptarum chirographa ei detur. Rñdit, posse emptorem empti iudicio consequi, ut instrumenta de quib. quæreretur, exhibeantur. [e]

Si filia se abstineat ab hereditate paterna, debet prædium dotale ab herede defendi. Bar.

Prædium æstimatum in dotem a patre filiæ suæ noĩe datum obligatũ creditori deprehenditur. quæsitum est an filius qui hæreditatem patris retinet, cùm ab ea se filia abstinuisset, dote ꝯtenta, actione ex empto teneatur, ut a creditore lueret, & marito liberum † præstaret? Respondit, teneri. [f]

Qui vendit militiam, tenetur actiones suas cedere. Bar.

Inter uenditorem & emptorem † militiæ [g] ita cõuenit, ut salarium, [h] qđ debebatur ab illa persona, [i] emptori cederet. quæsitum est; emptor militiæ quam quantitatẽ, & a quo exigere, & quid ex huiusmodi pacto uenditor emptori præstare debeat? Respondit, uenditorem actiones extraordinarias [k] eo nomine, quas haberet, præstare debere.

Venditioni, domus cedunt pilæ & columnæ extra domum domui iunctæ. Bar.

Ante domum mari iunctã, † molibus iactis † pilam † constituit; [l] & uti ab eo possessa domus fuit, Caio Seio uendidit. quęro, an pila, quę ab auctore domui coniuncta erat, ad emptorem quoq; iure emptionis pertineat? Respondit, eodem iure fore uenditam domum, quo fuisset prius, quam ueniret. [m]

Qui vendit rem cum mercede debita, intelligitur debita venditori. Bar.

Labeo li. ... LV.

SI mercedem insulę accessuram emptori dictum est, quanti insula locata est, tm̃ emptori præstetur. Paulus. Imo si totã † insulam eo nomine locaueris, ut amplius conductor locet, & in uendenda insula mercedem emptori cessuram esse dixeris, id accedet, [n] quod tibi totius insulæ conductor debebit. [o]

Venditioni fundi cedit sepulchrũ, nisi sit exceptum, vel aditum habeat ex publico. Bar.

Si eum fundum uendidisti, in quo sepulchrum habuisti, nec noĩatim [p] tibi sepulchrum excepisti; parum eo nomine cautũ habes. Paul. Minime; [q] si modo in sepulchrum iter publicum transit.

Si in venditione excepta sit habitatio, non intelligitur de habitatione vendentis, nec alterius ab eo causam obligatoriam non habentis. Bar.

Si habitatoribus habitatio [r] lege uẽditionis re

nero cum sciuit nõ habere, petijt. Acc.

CReditor. CASVS. Creditor cui fundus tributarius obligatus est, & habet apud se instrumenta & cautiones quibus continetur quod debitor soluit tributa: si postea illud uendat, debet creditor exhibere illas cautiones, quas habet per act. ex empto.

Ante domum ☌. Titius habeat domum iuxta mare, & iuxta eam construit aggerea, pilas seu columnas domui coniunctas: an cedant domui uenditæ hæc, quæ coniuncta sunt ei? Respond. quod sic. Cætera satis plana sunt usq; ad finem titu. Vin.

a Conductore. qui dicitur Publicanus.

b In quo. i. saltu.

c Venit. i. uendit.

d Emit. qui & prius emerat: sed tunc ideo emit, quia credebat deberi tributa: & ideo publicanum uendere posse ☌. Azo.

e Exhibeantur. ut ita probet se non teneri Publicano ad pretium. & si soluit, repetit, quia nulla fuit uenditio secunda: non tamen hic instrumenta tradet emptori: ut C. de fide. l. instrumenta. quæ est contra. & dixi supra, eod. l. Tit.

f Teneri. scilicet actione ex empto: cum sit maritus quasi emptor: ut C. de iure dotium: l. quoties. & ȷ. qui po. in pigno. ha. l. qui balneum. §. fin. sed nec refert, quo iure eum cautus, alias conueniatur, scil. cer domini an hypothecæ: ut hic fuit, & infra de euict. l. si mancipiũ. §. si communi. & §. fi. & l. seq. Sed uidetur quod maritus de euictione non agat. enim n. habeat ae ꝯtionẽ si a mu-

liere conuenlatur ȷ. æstimatione fundi: ergo ipse agere de euictione nõ debet: ut ȷ. sol. mat. l. Mæuia. §. fundus. quæ est contra. Sol. alterum istorum quod uult põt maritus facere uel exceptionẽ obijcere, & de euictione nõ agere: uel contra, de euict. agere, sed exceptionem non obijcere. utrum que aut nõ põt: quia rem & pretium habere non debet: ut C. si ser. extero se emi man. l. j.

g Militiæ. id est, cuiusdam reditus siue præbendæ.

h Salarium ☌. i. reditus siue præbẽda.

i Ab illa persona. puta a quodam comite uel barone ☌.

k Extraordinarias facit in auth. de exi. & intr. reis. §. optimum col. v. & C. de pig. l. fi. Acc.

l Constituit scilicet aliquis. Ac.

m Veniret. ut sup. eo. l. si uẽditor. §. fi. & ȷ. de acq. re. do. l. ergo. sic & in legato: ut ȷ. de leg. iij. l. uxorẽ. §. leganerat & l. pdijs. §. j. & ȷ. de scr. leg. l. j. sic & in alia qualibet tali concessione: ut ȷ. si serui. uindi l. testatrix. § fi. Acc.

n SI mercedẽ. Id accedet. s. tantum ☌. Ioan.

o Debebit. nec aliud credo Labeo sensisse: ut in f. tit. j. l. Insulam. licet largius intelligat Paulus eũ dixisse ☌.

p Nominatim ☌. si nominatim excepi sepulchrum, & iter priuatum excepisse uideor: ut hic, & ȷ. de rel. l. si uenditoe. si tacite: refert sit iter publicũ ut hic, an non: & tũc obtinet sup. de contrah. emp. l. in modicis & l. quod si. Acc.

q Minime ☌. s. uerũ est quod pdixit.

r Habitatio. ait Labeo. Et sic not. id quod in genera &

† Singul. tex. secundum Bal. in l. si ea. C. de usu.

† Quamuis Iustinianus dicat militũ salariũ ex sola principis liberalitate consistere, Const. Nouel. liij. tamen hic de militia collegiorum & corporum intelligit, siue aduocatorum, qđ a corporibus & ciuitatib. debebatur.

† ...

† P. F. ... pam constituit.

† Pila præter alia significat etiam opus informe ☌ ad tuendas a fluctibus naues iuxta portus & naualia: qualiter hic uideri accipi.

† P. F. ... rupe.

† P. F. insulam uno nomine locaueris & amplius redductor locauerit.

Persona loquentis generali sermone non continetur.

rali sermone non cōtinetur persona loquentis: ut supra. de sena. l. j.
a Recepta. Alias excepta.
b Habitatoribus. Verba pacti.
c Parum caueris ergo aut, ponitur pro &: ut C. de uer bo. signifi. l. pe.
d De his. Quid gra tis habitāt. Sed qd si ex donatione cō cesserat, & tali ex qua tenetur de eui ctione? Resp. idem quod in habitatio- nibus. secus autem ubi precario con- cesseram. Accur.
e Si seruus. Aut in cloacā. aut pro. i. nam catadro mus dicitur cursus fluentium: a cata quod est fluxus, & dro- mos quod est currēs unde hyppodrom' dicitur stabulum equorū currentiū ab hyppos, quod est equus, & ideo in lud de Cæsare dicitur qd ipse tertio die ante mortem suā intrauit hyppodro mū suum: & inuē- nit asturconem su- um flentem: quod fuit indiciū mortis do- mini. & dicit astur co ab astu. & tor- queo. & ponitur pro de- extrario, quod torquet inimicos hasta.

al. add. tuus.

f Nō fuerit. Plus ergo quam in suis tenetur: ut & in ui to: ut j. sol. matri. l. si constante. § si maritus. Accur.

† Haloan. addidit. γεράνῳ.

g Exceptum. Sci- licet, a uenditore ne imperet.
h Diligenda est. ut si in culpa uel do lo fuerint, teneat, alias non: ut insti. e. §. cum autem. sic & in socijs: ut supra. commu. di. l. com- munis seruus cum.

a potest P. F.

i Quæ uult. Ut & j. de cōtrah. emp. l. comprehensum erat. nō autem om nia: nisi dictū esset ne. qui aduenerant arg. s. eod. l. si uen- ditor. quæ est con- tra. Alij quod secus in

† ratione.

cepta est: omnib. in ea habitantibus, præter do- minū recte recepta habi- tatio est. Paul. Imo si cui in ea insula, quam uendi- deris, gratis habitationē dederis, & sic receperis, *Habitatoribus*, b *aut* [*in*] *quam quisq; diem cōductum habet:* parum caueris. nominatim. n. de his recipi oportuit. itaque eos habitatores emptor insulæ habitatio ne impune prohibebit.

Venditor circa rem uenditam tenetur de dolo & culpa: & id quando ante uenditionē culpa tur, post uenditionē punitur. B.

LVI.

Si seruus, † quē uen- dideras, iussu tuo ali quid fecit, & ex eo crus fregit: ita demum ea res tuo periculo non est, si id imperasti, qd solebat an- te uenditionē facere: & si id imperasti, qd etiā non uēdito seruo imperatur eras. Paulus. Minime. nā si periculosam rem ante uē ditionē facere solitus est: culpa tua id factū esse ui- debitur. puta. n. eum fuisse seruū, q p [κατα]δρόμον descendere, aut in cloacā c demitti solitus esset. Idem iuris erit, si eā rē im perare solitus fueris, quā prudens & diligens prfa. imperaturus ei seruo nō fuerit. Quid si hoc ex ceptum fuerit? tū po- tes ei seruo nouam rem imperare: q̄ imperaturus non fuisses, si uenisset neluti si ei imperasti, ut ad emptorē iret, q pere- gre esset nā certe ea res † tuo periculo esse nō debet: itaq; tota ea res ad dolū malū duntaxat & culpā uēditoris dirigēda est. h

In obligatione generis subal terni electio ē debitoris: in obli gatione ceterarū specierū non cadit electio. h. d. quod no. Bar.

Si dolia lxxx. accedere fundo, quæ in fossa essent dictum erit, & plura erūt q̄ ad eum numerū: dabit emptori ex oībus, quæ uult, i dū integra det. Si sola lxxx. sunt: qualiacun que k emptorē sequen tur: nec p nō integris q c quā ei uenditor p̄stabit. l

Valet uenditio serui, qui est apud hostes: & differtur præ statio, donec redeat. Bar.

Pomponius libro x.

LVII.

Si seruus, qui emeret uel promitteretur, in hostium m potestate es- set: Octauenus magis pu tabat ualere emptionem & stipulationem: qa in- ter ementē & uendētem esset cōmerciū. Potius. n. difficultatem n in p̄stan- do eo inesse, q̄ in natura: et si officio iudicis susti- nenda o esset eius p̄sta- io, donec p̄stari posit.

TITVLVS II.

LOCATI ET CONDVCTI.

Cōtractus locationis similis est emptioni. differunt tamen, quia in emptione & uēditione principaliter uenit traditio. In locatione & conductione prin- cipaliter uenit factum. Bar.

Paulus libro xxxiiij. ad edictum

I.

Locatio & conductio cum na- turalis sit, & om- nium gentium: non uer bis, sed consensu con- trahitur, sicut emptio &

peculio, quod est quoddam totum, et dolia separata.
k Qualiacunque. Imo sana debet es se accessoria: sicut & principalia uen- dita: ut j. e. l. quic- quid. & l. emptor. §. si quis rem. quæ sunt cōtra. Sol. hic conuenit præstare qualiacūq; sunt; ibi uero non. Item se- cundū hoc nō est similiter cōtra j. de ædil. edi. l. itaq;. & l. proinde. Præterea ibi planius distin- guit in l. proinde.
l Præstabit. Secus si nulla sūt: ut ibi. & j. e. l. si uenditor & l. si quis cū fun- dum. & l. quicqd. & l. si uenditor.
m Si seruus. In hostiū. scilicet si nō noster fuit, sed semper hostiū: ut j. de uer. obl. l. liber homo. & instit. eo. in si. quæ est cōtra. Dic quod illud quod est ho- stium, & nūquam fuit nostrū, non po test uēdi, nec per sti- pulationē promit- titur ibi. secus si fue rit nostrū: & hoc propter spem post- liminij: ut id quod j. de leg. j. secundū Bart. hic.
n Difficultatem. quæ difficultas præ stationis nō reddit stipulationē inuti- lē: ut j. de uer. obl. l. cōtinuus. §. illud.
o Sustinenda. Id est, differenda.

al. ad. sunt.

LOCATI ET CONDVCTI.

Locatio & con ductio Cum. Id est, quia.
Et Pro id est.
Gentium. Ius enim gentium na- turale dicitur: ut Instit. de iure natu. §. quod uero.
Non uerbis. Id est, uerborum so- lēnitate, ut sit ne- cessaria. adeo ut mutus inter uenire possit

uenditio. a

Caius lib. ij. rerum quotidianarum. II.

LOcatio & conductio proxima est emptioni & uenditioni: iisdemque iuris regulis consistit †. Nam ut c emptio & uenditio ita contrahitur, si de pretio conuenerit: sic & locatio & conductio contrahi intelligitur, si conuenerit de mercede. d

Si pecunia praestatur pro opera, dicitur contractus emptionis, etiam pro re, in qua praestatur opera. si uero opera tantum: dicitur contractus locationis & conductionis. Paulus.

Adeo autem familiaritatem aliquam habere uidentur emptio & uenditio, item locatio & conductio: ut in quibusdam quaeri soleat, utrum emptio & uenditio sit, an locatio & conductio. Vt ecce si cum aurifice mihi conuenerit, ut ex auro suo annulos mihi faceret certi ponderis certaeque formae & acceperit (uerbi gratia) trecenta: utrum emptio & uenditio sit, an locatio & conductio? Sed placet unum esse negotium, e & magis emptionem & uenditionem esse. Quod si ego aurum dedero, mercede pro opera constituta: dubium non est, quin locatio & conductio sit.

Aestimatio facit in dubio emptionem de qua materia gl. tangit in l. j. inf. titu. j.

Pomponius libr. ix. ad Sabinum. III.

CVm fundus locetur & aestimatum instrumentum colonus accipiat: Proculus ait, id agi, ut instrumentum emptum habeat colonus: sicuti fieret, cum quid aestimatum in dotem daretur. g

Voluntas morte finitur. Ba.

Id[illegible] bium. IIII.

LOcatio, precariiue rogatio ita facta, quoad is, qui eam locasset, dedissetue, uellet: morte eius, qui locauit, tollitur. h

Licet remittatur pensio ex postfacto, contractus tamen non resoluitur: sed ex eo agi potest ex utraque parte. Paulus.

Vlpianus li. xxv[illegible] edictum. V.

SI tibi habitationem locauero, mox pensionem remittam: ex locato & conducto agendum erit.

Caius li. x. ad ed[illegible] [illegible]. VI.

IS, qui rem conduxit, non cogitur restituere id, quod rei nomine furti actione consecutus est.

Conductor agit ad interesse contra locatorem, si ille qui ab eo conduxit, uti prohibeatur in quantum sibi obligatus est, deducta mercede primo locatori debita. Pau. Si conductor re conducta uti prohibeatur: agit actione ex conducto ad interesse. Ba.

P[illegible] b. xx[illegible] ad e[illegible]. VII.

SI tibi alienam insulam locauero quinquaginta, tuque eandem sexaginta Titio locaueris, & Titius a domino prohibitus fuerit habitare: agente te ex conducto, sexaginta consequi debere placet: quia ipse Titio m teneris in sexaginta.

[illegible] VIII.

NOs uideamus ne n non sexaginta o praestanda, nec quinquaginta sint: sed quanti interest perfrui conductorem: r tantum denique consequetur me

posset: ut infra, de act. & obl. l. in quibuscunque & de re. iur. l. ubi non uoce.

a Et uenditio. Vt inst. e. in prin. & de contrahe. emp. in princip.

b LOcatio & conductio proxima. Quo ad tractatum, & quo ad sensum: ut subjicit.

c Vt. Ponitur pro sicut.

d Mercede. s. in pecunia consistente ut dixi s. deposi. l. j. §. si quis seruum.

e Vnum esse negotium. hoc propter illos, qui putabant duo esse negotia: emptionem materiae & locationem operae ut insti. eo. §. item quaerit. & supra de contrab. emp. l. Sabinus rn. & l. conuenit mihi tecum. A.

f CVm fundus. CAIVS locaui fundum in quo erat plaustrum ei de putatum: quod dedi colono estimatum. dicit quod uidetur emere illud plaustrum, sicut si dasem seruum in dotem aestimatum. Vi. Emptum. Et sic accessio locationis est uenditio: ut inf. eodem. l. quaero. §. si & facit C. de iure do. l. quoties.

g Datetur. Sed dos potest alio respectu aestimari quam duo: ut C. de iure dot. l. si inter eadem & hic. Quid enim si ad annum tantum locetur? certe non uidetur aestimatum, ut sit uenditio.

h LOcatio. Tollitur. Est enim conditio personae adiecta: ut j. de cond. & demon. l. si ita expressum. & est hoc uerum, ut tamen ductor usque ad terminum pro mercede constitutum: ultra non Ac.

i SI tibi. Agendum pro residuo: ut dat ut ei aliter conductor pro se [illegible] [illegible] ductor aget, ut ei frui liceat. Sed uidetur non agi aliquo modo ex contractu locationis: sicut nec ex uenditione, ubi nullum est pretium: ut s. de contrahen. emp. l. si quis donationis. & l. cum in uenditione. Sed hic fuit ab initio contractus factus animo exigendi mercedem, ibi non. & de hac materia dixi s. de pact. l. si conuenerit.

k IS qui rem. Consecutus. idem est in commodatario ut C. de fur. l. fin. §. sed cum usura. sed secus in creditore: ut s. de pig. act. l. si pignore. in prin. & est ratio diuersitatis ut ibi dixi.

l SI tibi alienam. Loca ui tibi fundum pro l. tu alij eundem pro lx. secundus conductor compellit a uero dno, et ego locaui non fueram do minus, quaeritur ad quid tibi teneor? & dicit ad lx. Secundo in l. seq. reuocat in dubium idem & adhuc resp. idem. Tertio dicit & in las. quae a me petis, compute uel compenso. l. quae mihi debes, si te habitare permisero. Vi.

m Quia ipso. s. tu. Titio Secundo. Accursius.

n NOs uideamus ne. i. an.

o Sexaginta. Scilicet, tantum.

p Nec quinquaginta. Scilicet sola.

q Interest. s. secundi: quod est quantum interest tertij.

r Conductorem. Scilicet, tertium.

s Tantum. Subaudi & certe ad minus.

t Denique. Subaudi, & certe tantum ad minus. plus enim esse potest quando prohibere posset, uel etiam quando sciens alienum locasset: ut j. l. si fundus. & l. qui insulam. & incipit respondere.

† al. add. aut debit.

† P. F. agitem recte est. Flo.

† P. F. conductione.

† P. F. tantundem quae consequatur medius quantum praestare debeat [illegible] &c.

a Quia se conduxerat. cui tenetur ad exonerationem mercedis pro rata : vel ut restituat, si accepit:cum primus locator dominum prohibentem frui prohibere non possit:alias etiam ultra tenetur:ut inf. eodem.l.si fundus.in fin.& l.qui insulam.in prin.

b Emolumentum conductionis. hic est sensus:prior conductor cariorem habet conductionem sive habitandi commoditatem, quam ei pro mercede constiterit.& hoc patet per comparationem maioris sive uberioris mercedis, quam percepit qui conduxerit:& hæc computatio facit crescere condemnationem ultra legem. Acc.

c Habebit.si nondum sunt soluta. alias & illa & decem ad minus reddet, ut dixi:ut supra,dixi.

d Si quis. Locaui tibi domum alienam quam bona fide possidebam ab initio:postea tamen sciui alienam. uerus dominus te deiecit. agere contra me ut faciam eum eo quod tibi puto tui habitare : aut si facere non possum: teneor ad id quod tua interest : nisi sim paratus aliam æque bonam domum dare ad habitandum. Ideo dicit, si ille qui habet usumfructum in fundo,locauit eum in quinquennium, & intra hoc tempus decesserit:non tenebitur hæres fructuarij ad interesse, sed ad exonerationem mercedis sic est in fundo & in seruo locato in quinquennium à fructuario. Si interim fructuarius fecit impensas, non recuperat :quia potuit prospicere id posse euenire, & hoc nisi fructuarius locauit ut dominus.Viu.

e Locauerit. cum sciret alienam.

f Culpa ve.adhibita in euincendo. fuerit tamen adhibita in eo qui scienter rem alienam locauit.

dius, quantum præstare debebat ei,qui a se conduxerat: [a] quam emolumentum conductionis [b] ad comparationem uberioris mercedis computatum,maiorem efficit condemnationem,& tamen primus locator reputationem habebit [c] † quinquaginta, quæ ab illo perciperet, si dominus insulæ habitare nouissimum conductorem non uetuisset.quo iure utimur

Si conductor non pōt uti re conducta, pōt agere ut sibi frui liceat.locato uero liberatur præstanda interesse,uel æque commodam habitationem. Bar.

Vl[illegible] IX.

Si quis domum bona fide emptam,uel fundum locauerit [d] mihi,isque sit euictus sine dolo malo culpave [e] eius: Pomponius ait, nihilominus eum teneri ex conducto ei,qui conduxit, ut ei præstetur frui,quod conduxit, licere. [f] Plane si dominus non patiatur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare:æquissimum esse ait, absolui locatorem . [g]

Si conductor desinit posse uti re absque culpa locatoris : fit ei remissio mercedis.si vera culpa locatoris interuenit , ad totale interesse tenetur. Bar.

Hic subiungi pōt, quod Marcellus lib. vj. Digestorum scribit : si fructuarius locauerit fundum in quinquennium, & decesserit: hæredem eius non teneri, [h] ut frui præstet: † non magis,quam insula exu-

g Licere.non autem ad exonerationem mercedis tantum.& sic est contra inf. eod. l. si fundum.in fine.Sol. hic scienter alienum locauit,ibi non:vt inf. eo.l.& hæc distinctio.in si. primi responsi.

h Locatorem. ut j.eo.l.cum plures.j.respon.in fin. & sup.de const. pec.l.qui autem.§.quod si ante. & sup. de religio. leg. prima.§.locum. & in hoc differt a uenditore.

sta teneretur locator conductori.Sed an ex locato teneatur conductor,ut pro rata tempus,quo fruitus est,pensionem præstet, Marcellus quærit:quemadmodum præstaret,si fructuarij serui operas [i] conduxisset, uel habitationem. [k] Et magis admittit teneri eum: & est æquissimum. Idem quærit:si sumptus fecit in fundum,quasi quinquennio fruiturus.an recipiat. Et ait non recepturum: quia hoc euenire posse prospicere [l] debuit. Quid tamen si non quasi fructuarius ei locauerit,sed quasi fundi dominus? Videlicet tenebit. de cepit.n. conductorem. & ita Imperator Antoninus cum diuo Seuero rescripsit. In exustis quoque ædibus, eius temporis.quo ædificium stetit, mercedem præstandam rescripserunt.

Valet pactum quod quis teneatur de casu fortuito. Bar.

[illegible] storum scripsit. X.

Si quis [m] fundum locauerit, ut etiam si quid ui maiore accidisset, hoc ei præstaretur: [n] pacto standum esse.

Qui promisit innocentem ignem habere : si casu fortuito oriatur incendium,non tenetur. Bar.

Si colonis prædiorum lege locationis, ut innocentem ignem habeant, denunciatum sit: si quidem fortuitus casus incendij causam intulerit,non præstabit periculum locator. [o]

h Non teneri ad interesse, sed ad prætij exonerationem: ut infra subijcit.

i Operas. hic potest notari conductorem operarum pro rata illum temporis teneri : & si ex parte locantis operas fortuitus casus interueniat. Accursius.

k Vel habitationem. scilicet domus: quæ nunc exustast,uel defuncto fructuario seu habitatore finita sit.

l Prospicere debuit. hoc si locauit tanquam fructuarius: secus si tanquam dominus : ut subijcit.Et no. hic debere inspici quod euenire pōt ut j.de dam. infect.l. qui bona. §.cum inter.& j.ad Trebel. l. Lucius. in §. pen. & sup.ex quibus caus. maio. l.sed & si per præ. §. si feriæ. & dixi de hoc sup. de iurisdictio. omnium iudicum.l. si idem.in fine. Acc.

m Si quis. alias l.si quis.alias §.Iulianus.

n Et præstaretur. scilicet a conductore locatori. ualet.n. pactum quo quis recipit in se fortuitum casum : ut hic, & C. de negn. gest. l.negotium. & s.de pac. l. iuris gentiū. §.Item si quis. & j. eo.l.item quæritur. §.gemma. uel econtra locator conductori ut non exigat mercedem. nam & hoc ualet : ut arg. s. depo.l.j.§.si conuenit. & hoc si specificati sunt : ut not. in l.sed & si quis.§.quæsitum,supra si quis cau.

o Locator. ut inf. eo.l.uidea mus.§.si hoc.

Margin notes: † al. add. pro. — † Huic. — † Præstaret. — † al. add. ter. — Cōcor. tex. in canone,cum Adrianus. lxiij. dist. text.in cano.conuenientibus. j. quæstio. vij. & gl. in cano. in nōle domini. 23. dist. Bolo. — In P. F. [illegible] est capitis præcedentis.

uero culpa locatoris, a quã pstare necesse est, dãnum fecerit: b tenebit. c

Pro tempore quo conductor non potest uti re, fit remissio mercedis non solutæ: & soluta repetitur. h. d. qualibet lect. gl. potest esse uera. teneas quã uis.

Imperator Antoninus cum patre {suo} cũ grex esset abactus, quẽ quis cõduxerat, d ita rescripsit: Si capras latrones citra tuã fraudẽ abegisse e probari põt, f iudicio locati casum pstare non cogeris: atq; tpis, quod insecutum est, mercedes, ut indebitas recuperabis. g

Imperitia, culpæ annumeratur. Bar.

Celsus ẽt imperitiam culpæ h annumerandam lib. viij. Digestorum scripsit. i {puta} si quis uitulos pascendos, uel sarciendum quid, † poliendum ve conducit: culpam eum præstare debere: & qđ imperitia peccauit, culpam esse: quippe ut artifex (inquit) conduxit.

Si res locata efficitur conductoris, potest agi vt pensione liberetur. Bar.

Si alienam domum mihi locaueris: eaq; mihi donata uel legata sit: non teneri me tibi ex locato k ob pensionem. sed de tpe preterito uideamus, si quid ante legati diẽ pẽsionis debeat & puto soluendum.

Iul... ad V... F... XI.

ET ego ex conducto recte agam, l uel m in hoc, ut me liberes. n

Conductor tenetur locatori de alijs secum habitantibus si in culpa fuerit malos homines inducendo in domum. Bar.

Vl... li... a... XII.

VIdeamus, o an & seruorum culpam, & quoscunque induxerit, præstare cõductor debeat, & quatenus præstet, utrũ ut noxe seruos dedat, an uero suo nomine teneatur: {sed} & aduersus eos, quos induxerit, p utrum prẽstabit tãtum actiones, an quasi ob propriam culpam tenebitur? Mihi ita placet, ut culpam etiam eorum, quos induxit, præstet suo nomine, q & si nihil conuenit: r si tamen cul-

a Locatoris. i. conductoris. sed & proprie poni potest.
b Fecerit. s. fortuitus casus.
c Tenebitur. s. conductor.
d Quem quis conduxerat. causa stercorandi agrum, uel lactis, uel lanæ, non autem custodiendi.
e Abegisse. dicuntur abigei qui aliena surripiũt animalia. & abigere dicit qui surripuit. sic & in authen. de nup. §. si igitur. collat. iiij.
f Probari potest. quasi culpa contra eum præsumpta: ar gu. ff. comm. l. cum qui. §. fina. Ioan. & secundum hoc ponitur casus, quod loquatur de caprario, qui certam mercedem præstabat, si ei permitteret fructus gregis percipere usque ad annum & secundum hoc prosequere literam Vel dic quod loquitur locatori, qui certam mercedem præstitit caprario, si usque ad annum gregem seruaret. Si opponatur de l. qui operas. ff. eod. Resp. quia hic culpa caprarij abactæ fuerint. Vel dic tertio retẽto eodem casu, quod loquitur caprario, qui se teneri putabat ex casu fortuito, ut mercedem restitueret. nã repetit condictione indebiti. sicque diuersis modis litera concordat. Sed opponitur secundum duos ultimos casus, quomodo quis probat se sine fraude amisisse: imo, qui fraudem dicit eam probet, ut infra, de probat. l. quoties. §. qui dolo. & de leg. ij. l. cum ita §. species: Respond. probat hic eo ipso quod contrarium non probatur: ut C. qui milit. non poss. l. fin. secundum ultimo. duos casus. Alij dicunt quem debere probare se sine culpa uel fraude perdidisse: ut hic, & argum. C de pig. act. l. si nulla. & sic dicunt creditorem hic probare, si dicat se pignus amisisse. Tertij ut Bul. distinguunt: ut not. in l. si creditor. C. de pigno. act. Casum autem quis probet? dic quod primo dolus uel culpa est probanda: deinde ille, contra quem hæc probantur. probet casum: vt dixi sup. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. pen. in fine.
g Recuperabis. secundum primũ & tertium loquitur caprario, secundum medium loquitur domino. Sed qua actione repetuntur? Respon. ex conducto actione: si prius eas solueras prorogando mercedem: ut inf. eod. l. sed addes. §. si quis. sed si post amissionem est solutum, indebiti condictio competit: ut hic dicit. sed uidetur quod indebiti nunquam locum habeat: sicut & si pater mulieris soluit genero dotẽ iam soluto matrimonio, quæ non per condictionem indebiti. sed pro dote actione repetitur: vt ff. solut. matri. l. si pater ignorans. quæ est contra. Sol. ibi speciale ut cesset condictio indebiti fauore dotis ut supra. de condic. indeb. l. cum is qui. §. mulier. Vel dic aliud in mercibus, quẽ non debentur nisi ratione temporis, quo quis est usus: ut hic. ibi uero dos debebat ad impleta conditione contracti matrimonij, Item not. hic quod non præstare casum: ut hic, & C. de pig. act. l. quæ fortuitis. & supra pro socio. l. cum duobus §. damna Acc.
h Culpæ. ut ff. ad legem Aquil. l. idẽ iuris. in si. & instit. ad legem Aquil. §. imperitia.
i Scripsit. hoc casu qui sequitur.
k Ex locato. ratione futuri temporis: ut arg. sup. ti. j. l. cum licet teneatur ut possessionem restituat: ut C. eod. l. si quis conductionis.
l ET ego. Recte agã. non solũ habebo exceptionẽ, sed etiam, &c. sic ff. de instructo. l. quoties. §. si colono.
m Vel. pro saltem.
n Liberes. pro futuro tempore.
o VIdeamus. Et aduersus. eos. s. liberos.
p Induxerit. in domum locatam.
q Suo nomine. non ergo noxaliter: ut infra, de pub. l. cum si exhibuissent. & sic est contra sup. nau. cau. stab. l. fina. §. hac autem actione. sed hic in actione quæ est ex cõtractu: ibi ex quasi maleficio. Item secus est econtra: quia locator dat pro noxa conductori: ut inf. eod. l. si tibi domus. quæ est contra. Item. not. quod electio mala est in culpa, ut insolidum teneatur: ut sup. ad legem Aquil. l. si seruum. §. Proculus. & §. si fornicarius. & sup. si mensor fal. mod. dis. l. tertio. §. fina. & supra, de nego. gest. l. nam & Seruius. §. fin. & supra pro soc. l. de illo & infra eodem. l. cum in plures. & supra commoda. l. cum qui. & lege, qui non tam. & l. si ut certo. §. sed interdum. & lege, in rebus. Item not. quod tribus modis dicitur quis in culpa. primus. si non fecit quod diligens faceret: secundus si contra pactionem: tertius si fuit in mora ut probatur per legem istam & sequentem & tertiam.
r Conuenit. scilicet expressim de his.

Abigei q̃ dicantur.

† Locatorem nou nunquam significare eũ qui precium dat annotauit Bud. in l. ij sup. ad l. Rho. de iactu.

† al. add. adeo.

† Vide in hunc locũ Ant. Aug. lib. emẽd. iiij. c. ix.

Tales.

culpam in inducendis admisit, quod tales a habuerit uel suos hospites. & id Pomp. li. lxiij. ad edict. probat.

Qui promisit ne ignem habeat, tenetur qualitercunque habuerit. h. d. Et est contra. l. si quis fundum. §. j. supra, eo. Sol. ut ibi. Bar.

Si in hoc b in locatione conuenit, ignē ne habeto: & habuit, tenebitur: ét si fortuitus casus admisit incendium: quia non debuit ignē habere. Aliud. n. est c ignem innocentem hr̄e † Permittit. n. hr̄e, sed innoxium ignem. Item prospicere debet conductor, ne aliquo d rei ius uel corpus deterius faciat, uel fieri patiatur.

Conductor tenetur reddere locatori possessionem rei locatæ absque controuersia, nisi culpa locatoris occideret. Bar.

Qui uinum de Campania transportandum conduxit, deinde mota à quodam cōtrouersia, e signatum suo & alterius sigillo in apothecam deposuit: ex locato tenetur, ut locatori possessionem uini sine ꝯtrouersia reddat: † nisi culpa careret ꝯductor.

Tenetur conductor si contra pacta locationis fecit. Bar.

Inter conductorem & locatorem cōuenerat, ne in uilla urbana fœnum cōponeretur. posuit: f deinde seruus g igne illato succendit. † ait Labeo teneri conductorem ex locato: h quia ipse cām præbuit i inferēdo k {fœnum} {contra} conductionem. l

Hermogenianus li. j. iuris [illegible]. XIII.

Sed & si quilibet extraneus ignem iniecerit: damni rō locati iudicio habebitur.

Si conductor fuerit in culpa, tenetur: alias non. & hoc probatur per multa exempla usque ad §. si in lege &c. Bar.

Vlp. lib. x. xij. ad edictum. XIIII.

Item quærit, m si cisiarius, id est, carrucarius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit, & seruum quassauit, uel occidit. puto ex locato esse in eum actionem. temperare n enim debuit. Sed & utilius Aquiliæ † o dabit. si nauicularius onus Minturnas p uehendum conduxerit: & cū flumē Minturnense nauis ea subire non posset. in aliā nauim q merces transtulerit, eaque nauis in ostio fluminis perierit: tenetur prior nauicularius. Labeo, si culpa caret, nō teneri ait. cæterum si uel inuito dn̄o r fecit uel quo nō debuit tpe, aut si minus idoneæ naui {imposuit:} tūc ex locato agendum. s Si magister nauis sine gubernatore in flumen nauem immiserit: † & tempestate orta temperare non potuerit, & nauē perdiderit: uectores habebūt aduersus eum ex locato actionem. t Si quis seruū docendum cōduxerit, eumq; duxerit peregrè, & aut ab hostib. captus sit, aut perierit: ex locato esse actionem placuit: u si modò nō sic cōduxit, ut & peregrè duceret. Item Iulianus libro lxxxvj. Digestorum scribit: si sutor puero parum benefacienti, x forma calcei tam uehementer ceruicem percusserit, ut ei oculus effunderetur, ex locato esse actionem patri eius. † Quamuis enim magistris leuis castigatio ꝯcessa sit, tñ hunc modū nō tenuisse. Sed & de Aquilia, y {ut} sup. diximus. z Iniuriarū aūt actionē competere Iulianus negat: quia nō iniuriæ

a Tales. Qui rem dateriorem faciunt.
b Si hoc. Si, pro quamuis nam culpa præcessit casum.
c Aliud enim est. respondet tacitæ obiectioni superioris l. si quis fundum. §. si colonis. Ac.
d Rei ius. i. seruitutem patiatur amitti.
e Controuersia. Culpa sua qui iam erat in mora restituendi.
f Posuit. s. conductor.
g Seruus. s. conductoris.
h Ex locato. Nec liberatur uolens noxæ dedere: ut sup. ea. l. j. re pon.
i Præbuit. Incendio: unde tenetur: ut supra, ad legem Aquil. l. si seruus. §. in hac.
k Inferendo. s. fœnum.
l Conductionem. i. pactum in conductione appositum: ut & supra. §. si hoc.
m Item quæritur. Casus est planus usque ad §. duo.
Duo. Duo possunt insolidum locare eandem rem ut mercedem uterque insolidum debeat.
Si in lege. Locaui tibi codicem adscribendū, & ad cōplēdum ad certum diem, eo pacto ut si tunc non esset perfectus, liceret mihi relocare alij: & quod plus darem alij, mihi redderes. postea locaui alij, & dedi plus. an repetam, quæritur? Et respō. quod sic, si post tēpus consimili scriptori locaui: nō aliter. Qui impleto. Locaui tibi fundū in annum pro decem. anno finito stetisti in eodem: uideris reconducere in alium annum simili mercede. idem si respublic. uel aliqua suum prædium in annum locauit. Sed quid si in quinquennium locaui ab initio? Et respon. quod si stetisti postea, de anno in annum uideris reconducere: non de lustro in lustrum. sed in domo locata est secus: quia non intelligitur si conduxit per annum, ut uideatur reconducere standi ultra annum: sed tantum in tempore quo habitat, & non per annum. Viuia.
m Item quæritur. quid iuris sit. lo.
n Temperare. s. cursum & uoluntatem suam.
o Aquiliæ. s. in factum.
p Minturnas. Nomen ciuitatis uel prouinciæ.
q Nauim. Quam conduxit forte. Accursius.
r Domino. Etiam idoneæ naui imponēdo: ut sup. de usu & habi. l. fin. Accursius.
Agendum erit. ut sup ad legē Rhodiam de iactu. l. fin. §. si ea.
s Actionem. Fuit enim in culpa: ut not. de rei uind. l. qui petitorio. §. culpæ.
t Placuit. Quia culpa præcessit casum: nisi hoc a princip. sit dictum: ut hic subijcit, & supra commod. lege, si ut certo. §. interdum.
x Parum bene facienti. i. non bene facienti.
y De Aquilia. Scilicet actionem esse.
z Supra diximus. ut supra, ad legem Aquiliam. l. sed & si quencunque.

† al. add. aliud omnino non habere.
† P. F. aliquo, uel reo, &c.
† Reddat P. F.
† P. F. seruando.
† Cisium genus est uehiculi uectori. Bud. hic. unde cisiarij qui ducunt cisia.
† P. F. adiquidem.
Miserit.
† Quem castigationis modū seruare præceptorem oportet, [illegible] Quint. li. j. Inst. o. [illegible]
† Agendo

faciēdæ,[i] cū hoc fecerit, sed præcipiendi. Si gēma includenda aut insculpanda data sit, eaq; fracta sit: siquidem uitio materię factum sit: non erit ex locato actio. si imperitia faciētis, erit. [b] Huic suiæ addendum est, nisi periculū [c] quoque in se artifex receperit: tunc enim & si uitio materiæ id euenerit, erit ex locato actio.

Si fullo uestimenta polienda acceperit, eaq; mures roserint: ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere. [d] Et si pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur, etiam si ignarus [e] fecerit.

Exercitu ueniente migrauit [f] conductor: deinde hospitio milites fenestras & cætera sustulerūt. Si domino non denunciauit, [g] & migrauit: ex locato tenebitur. Labeo autem. † si resistere potuit, & non resistit, teneri ait. quæ sententia uera est. Sed si denunciare non potuit, non puto eum teneri. Si quis mensuras conduxerit, easque magistratus frangi iusserit: si quidem iniquæ fuerunt, Sabinus distinguit, utrum scit conductor, an non. Si scit: esse ex locato actionem. si minus: non: q si æquę sunt: ita demum eum teneri, si culpa [h] eius id fecit ædilis. & ita Labeo & Mela scribunt. Duo rei locationis insolidum esse possunt. [i]

Excessus in mercede dicitur tunc quando est eisdem pactis facta utranque locatio. ar.

Si [k] lege operis locandi comprehensum esset, ut si ad diem effectum non esset, † relocare * id si ceret: non alias prior conductor ex locato tenebitur, quàm si eadem lege [l] relocatum esset. Nec ante relocari id pōt, quàm dies efficiendi pterijsset. †

Iste §. diuiditur in tres partes. Primò loquitur in prædio rustico. Secundò in prædio urbano. Tertiò imponitur quædam limitatia circa prædicta. Secūda ibi In urbanis. Tertia in l. Qui ad certum. Item prima subdiuiditur: quia primò ponit unum dictum. Secūdò illud limitat. Tertio illud extendit dictum. Quartò illud dictum declarat. Secunda ibi, Sed hoc ita. Tertia ibi, Eadem. Quarta ibi, Quòd autem. Item secūda subdiuiditur: quia primò ponitur dictum. Secundò exceptio. Secūda ibi, nisi in scriptis. & hoc intendit, Si conductor post tempus remanet in prædio rustica, uidetur in annum renouata conductio, & pignora eiusdem. secus si alterius. In prædio verò urbano quatenus habitauerit, renouata uidetur, nisi in scriptis primò conductio celebrata fuerit, vel nisi dominus possa consentire desierit. Bart.

Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione: non solum reconduxisse uidebitur, sed etiam [l] pignorum uidetur durare [m] obligatio. Sed hoc ita uerum est, si non alius pro eo in priore conductione res obligauerat. huius enim [n] nouus consensus erit necessarius. [o] Eadem causa erit, & si reipublicæ [p] prædia locata fuerint. Quod autem diximus, taciturnitate utriusque partis colonum reconduxisse uideri: ita accipiendum est, ut in ipso anno, quo tacuerunt [a] uideantur eandem locationem renouasse, non etiam

quæcunque. §. fina. una tamen intenta tollitur altera: vt infra, eod. l. si uulnerauerit.

[a] Iniuriæ faciendæ. Quod est necesse: ut inf. de iniu. l. illud relatum.

[b] Erit. Similis distinctio habetur ī. ad legem Aquil. l. si seruus seruum. §. si calcem. & ī. eod. l. fin. & facit sup. qd quisque iur. l. ij.

[c] Nisi periculum. Id est, casum fortuitum. sic & ponitur supra, eod. l. si quis fundū. §. si colonus. proprie tamen dicitur periculum quod culpa contingit vt ī. eo. l. opus. Vel dic hic periculum proprie, si qualis qualis culpa interuenit: vt infra, eod. l. & hæc distinctio ī. respon. & l. opus. §. quod uero.

[d] Cauere. Et in locum tutiorē transferre: ut & arg. inf. de damno infecto. l. utique.

[e] Etiam si ignar⁹. quia cum errauit in suo facto, non est probabilis ignorantia: ut infr. eod. l. sed addes. §. j. & supra, ad Velleia. l. quanquam.

[f] Migrauit. Id est, de colonia discessit. sic accipitur infra, de migran.

[g] Non denunciauit. Not. quem teneri denunciare: ut in authen. ut li. ma. & aui. §. si uero contra imperium. col. viij. Item not. quem debere resistere ui, ut subijcit, & infra, si men. fo. mu. l. dolo. & infra, ad Syl. l. j. §. occisorum. alias autem si non potuit resistere ui, conductor non tenetur: sed ei merces pro rata dimittitur: ut hic subijcit, & infra eo. l. si fundus. in fi. & l. habitatores. § j.

[h] Si culpa. Forte si ædilib. euntibus, an uictam locatam

inuenerunt: vt arg. supra, de per. & com mod. rei uen. l. lectos.

[i] Esse possunt. Integre isto: ut hic, & C. eo. l. si diuisa §. j. & infra, eod. l. cum apparebit. & infra, de duo. reis. l. eadē. Sed hodie est cōtra, nisi actum sit: ut in authen. de duo. re. §. j. colla. viij.

[k] Relocare. Id est præstare ei, quantū daret pro secunda locatione. & ponitur hic casus infra, e. l. ea lege. Alij dāt ut lz. primum conductorem promisisse pœnam si non faceret intra certum diem: quæ pœna nō committitur, nisi alij relocetur similibus pactis: & sic apparet conductorem non esse deceptum: sed tunc ageretur ex stipulatu, non ex locato: ut hic dicit.

[l] Eadem lege. Id est, eadem qualitate & quantitate & mensura relocarat, qua & priori locauerat, secundū Bul. & Ioan. uel forte leuiori. Item ut alij faciendum daret, non ipse faceret: vt inf. de fideiussoribus. l. stipulatus.

[m] Durare. Si sunt coloni, si autē extranei, non sic: ut hic statim subijcit. Accur.

[n] Huius enim. Scili. extranei. Accursius.

[o] Necessarius. Vt C. eod. l. si cum Hermes. & ī. de iur. do. l. stipulatio. Accursius.

[p] Reipublicæ. Vt quia prædium reipublicæ cuidam colono est locatum. Accur.

Præstita

† Brian al. add.

Denunciare quis tenatur.

† al. add. do.

† al. add. alij.

† P. P. prorogasse.

† P. P. pignora uidentur durare obligata.

[a] Quid.

in sequentibus annis, & si lustrum fortè ab initio fuerat cõductioni pstitutum. a Sed & si secundo quoq; anno post finitũ lustrum nihil fuerit cõtrarium actum: eãdem uideri locationẽ & in illo anno pmansisse. hoc. n. ipso, q tacuerunt. consensisse b uidentur. & hoc deinceps in uno quoque anno obseruandum est. In urbanis autem prędijs alio iure utimur, ut prout quisque c habitauerit, ita & obligetur: nisi in scriptis certum tempus cõductionis f cõprehensum. est.

Idẽ li. lxx. ad edi. XV.

Qui ad certum tps cõducit, finito quoque tpe colonus est. d Intelligitur enim dñs, cum patitur colonũ in fundo e esse, ex integro locare, f Et huiusmodi cõtractus, g neque uerba, neq; scripturas utiq; desiderant, sed nudo cõsensu cõualescunt. Et ideo h si interim i dñs furere cęperit uel decesserit: fieri non posse k Marcellus ait, ut locatio redintegretur. & hoc uerum est.

In actione ex conducto ueniunt ea quæ hac lege exprimuntur. Bartolus.

Idem li. xxxij. ad edictum. XVI.

Ex cõducto actio cõductori datur. competit autem ex his causis ferè: l ut puta si re q̃ conduxerat, frui ei non liceat: fortè quia possessio ei, aut totius agri aut partis non pstatur: aut uilla non reficitur m uel stabulũ, uel ubi greges eius stare oporteat: uel si qd in lege conductionis cõuenit, si hoc nõ pstatur, ex cõducto agetur.

Propter casum contingentẽ in fundo uel fructibus antequã separentur à solo, fit remissio mercedis, si damnũ est incurabile: secus si contingit in fructibus iam collectis. Itẽ ubertas unius anni cum sterilitate alterius compensatur, Bar.

Si uis tempestatis calamitosę contigerit: an locator cõductori aliquid pstare debeat, n uideamus. Seruus omnẽ uim, cui resisti non potest, dominum colono præstare debere ait: ut puta fluminis, o graculo-

---

a Præstitutum. non tamen nisi in annum uidetur facta relocatio: ut hic dicit.

b Cõsensisse. no. tacẽtem uideri cõsentire: ut hic & j. de preca. l. in rebus. in fin. l. & C. de usu. l. quãuis passa. & j. solu. mat. l. si mulier. & insti. de codi. §. nõ tantum. & j. quib. mod. pig. uel hyp. solui. l. sicut. §. non uidet. & s. de mor. infe. l. si ppius. in fi. & j. ad muni. l. quoties. & j. eo. l. cum in plures. §. locatori. C. de pdi. pri. l. an in totum. & s. de tribut. l. j. §. sciẽtiam.

c Prout quisque. hæc uerba, prout quisque, exponuntur tribus modis: & primo ut in nullum tempus uideatur reconduxisse. Secundo ut in id tantum, in quo habitauit postea. Tertio ut in id totũ, quo habitauerit ex primo, ut tunc respiciat exceptionem. nisi in scrip. &c. & dic ut tunc in totũ primum. Secundo, uel solum quo post ea. Tertio uel in nullo. Addo quartũ uel sicut in rustico. Ex pdictis autẽ collige tria, & quatuor. Primo ex tribus redde excipiendo de quatuor primum, secũdum & ultimum. secundo primum & tertiũ, & ultimum. Tertio, quæ sunt tria post primum, secũdum Io. Hanc notulam Ioan. ab illo loco tria & quatuor, sic expone: Tria sunt. s. primo dicta usq; illuc, & tunc, &c. Secundũ quæ exponũt, put quisque, &c. sed quatuor quæ sunt abinde usq; illuc, ex prædictis, &c. secundum quæ quatuor expone exceptiones quæ sunt in tex. nisi in scriptis, &c. hoc modo, quatuor. s. sunt, quorum quodlibet potest poni in exceptione. nã & si uerbum illud, prout quisque, &c. exponatur secũdum primum modum de tribus, duo ulti modi ponuntur in excipiendo. si exponatur secũdo modo, excipitur primus & tertius modus. Si uero tertio, modo, duo primi exponũtur excipiendo: sed ditur & quartum in quolibet. uel sicut in rustico. Secunda placet & not. quod tantum ua et facere exceptionem de duobus ex tribus addito. uel sicut in rustico, quantum excipere tria ex qua not. Quinto etiã modo possunt exponi illa uerba, nisi scriptis, &c. scilicet quando in scriptis certũ tempus comprehensum est, nisi aliud dictum est: ut sit idẽ sicut in rustico. sed Iac. dixit sexto. s. ubi primus contractus fuerit, in scriptis, quòd nõ placet: ut s. de pac. l. pactum. Vel dic septimo, nisi in scriptis. i. nisi iterum conducat. Itẽ quid si prima locatio fuerit minus anno in rustico? Rñ. adhuc dico secundum Azo. uideri in annũ. secus in urbanis, ut dicit. sed quare secus? Resp. quia nõ esset utila minus anno in rusticis. cum semel in anno colligantur fructus in rusticis: sed in urbanis etiã una die esset utile. Item quod si in rusticis tantum bien nio uel quinquennio percipitur fructus, tñ semel uidetur in tantum reconduxisse, & non in annum solum. Vel quid si bis in anno uidetur recõductio in min' anno: arg. s. sol. ma. l. diuortio § q in anno. & §. itẽ si locatio. sed durum est ab hac. l. recedere. Item quid de mobilibus? Resp. nõ fiet sed finito tempore facit furtũ, nisi credat dominum permissurum: ut j. de fur. l. inter eos. §. recte. & l. qui re commodata. & sic in nullum tempus uidetur recõduxisse.

d Qui ad certũ. Colon' est. i. dura alia trãslatio: ut j. l. prox.

e In fundo. Post tempus finitum.

f Locare. ut & j. l. proxi. in fi.

g Contractus. s. locationis tacitæ.

h Et ideo. Quia exigunt consensum saltem tacitum: ideo &c. ut hic, & j. de preca. l. certe. in prin. & j. de op. le. l. si tibi. § unius. Acc.

i Interim. s. ante conductionem finitam.

k Non posse. imo uidetur in tacito consensu furiosus consentire: ut j. sol. matri. l. i. §. pe. sol. ibi speciale propter patrem.

l Ex conducto. Fere. quia & ex alijs causis cõpetit: uelut si quis in eam rem impenderit.

m Reficitur. Ad quod tenetur locator. secus autem in fructuario & usuario, quibus dominus non tenetur: ut supra, de usufr. l. sed cum fructuarius. §. j. & de usu & habitatione. l. si domus. Acc.

n Præstare debeat. ut cum scilicet exoneret a præstatione mercedis. non ut dominus ad interesse teneatur: ut inf. l. proxi. §. ubicunque. sic intelligitur C. eo. l. excepto. Accursius.

o Fluminis. Alias fluminum. Acc.

Facit ad hoc c. qui tacet. extra, de reg. iur. in vj. ubi etiam per Dynũ & doct. Ioã. Andre. in mercurialibus.

P. F. conductione.

rum, [a] sturnorum, & si qđ simile acciderit. aut si incursus hostiū fiat. [f] Si qua tñ uitia ex ipsa re oriant, hæc damno coloni esse: ueluti si uinum coacuerit [f] si raucis [b] aut herbis segetes corruptę sint. Sed & si labes [·] facta sit, omnemq; fructū tulerit: damnum coloni nō esse: ne supra damnum seminis amissi mercedes agri pstare cogat. Sed si & uredo [·] fructum oleę corruperit, aut solis feruore nō adsueto id acciderit: damnū domini futurum. [f] Si uerò nihil extra consuetudinem acciderit: damnū coloni esse. Idemq; dicendū, si exercitus præteriens p lasciuiam aliqđ [d] abstulerit. Sed si ager terræ motu ita corruerit ut nusquā sit: damno domini esse, oportere n. agrum pstari cōductori, ut frui [·] possit. Cùm quidam incendium fundi [f] allegaret, & remissionē desideraret: ita ei rescriptum est: Si pdium coluisti [g] propter casum incendij repētini nō immerito subueniendū tibi est.

Nota hic quòd uerba accipiūtur secundum naturam cōtractus: & sic uerba debes intelligi secundum subiectā materiā.

simile in l. damni infecti. in prin. inf. de dam. infect. & l. si stipulatus. inf. de usur. Bar.

[f] Papinianus lib. iiij. Responsorum.

XVII.

Si uno [h] anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequētibus annis contingat ubertas: nihil obesse dño remissionem: sed integram pensionem etiam eius [i] anni, quo remiserit exigendam. Hoc idem & in uectigalis [f] damno [k] respondit. Sed & si uerbo donationis dominus ob sterilitatem anni remiserit: idem erit dicendum: quasi non sit donatio, sed transactio. [f] Quid tñ, si nouissimus erat ann° sterilis, in quo ei remisit? Verius dicetur & si superiores uberes fuerunt, & scit locator: [m] non debere eum ad computationem uocari.

Licet sterilitas tribuat remissionem, secus tamen in exiguitate fructuum.

Cum qdam de fructuū exiguitate quæreret. non esse rationē eius habendam, rescripto diui Antonini cōtinet. [n] Itē alio rescripto ita cōtinetur: Nouā rem desideras, ut propter uetustatē uinearum [·] remissio [o] tibi detur.

[a] Graculorum genera auium sunt.

[b] Raucis. i. spinis. ADDITIO. Imo uero raucæ sunt uermes terreni: de quibus plura hic Budæus in priori anno. ad Pandectas. Cæterum sunt qui hic rusicis legendū putent: nec male meo iudicio. Porro qđ sit sulcum, facile quis uel ex lexicis didicerit.

[c] Sed & si uredo. i. uentus urens fructus. Accur.

[d] Aliquid. modicum. s. alioqui contra: ut ī. prox. §. si uis. & ad hoc C. de in emph. l. j. & ī. de dam. inf. l. inter quos. §. diui. in fi.

[e] Vt frui. alias, ut fruit. & tunc plana est litera: ut ī. eo. l. in prin. alias tolli. tunc subaudi. fructus ex eo.

Fundi. i. fructus fundi.

Coluisti. Ideo dicit si coluisti, quia si non coluisti, statim teneris ad interesse. uñ licet superueniat incendiū, non decresceret obligatio: ar. ī. d. ędil. ed. l. iust. §. item. §. fin. ī. eo. l. si prius. Vel sic: subaudiendum est maxime. uñ ob superueniens incēdium excusat: ut ar. ī. quod ui aut clā. l. si alius. §. est & alia. Vel ideo quia si nō coluisti, fructus non percepisti: & sic comburi nō possent cum non essent.

Si uno. CASVS. Locaui tibi fundū in v. an. in uno fuit sterilitas: & sic remisi mercedē illius an. in ij. anno superfuit ubertas. dicit qđ debes mihi restaurare propter cedentis anno, etiā si in remittēdo fuissem uerbo donationis: dicendo, dono tibi mercedem huius anni propter sterilitatem. Secus econtra si ultimus annus est sterilis præcedentes uberes. nam si remisi pro ultimo sciens ubertatem præcedentiū, non possum postea petere restaurari. Cum quidam. Propter sterilitatem fit remissio, non propter hoc qđ habeat minus solito, habet tamen sufficienter. Item. Quidam procu. Casus uel etiam homo priua. ut cōduxit nauem a nauta, ut in ea merces portarentur & postea nauta nō nauigat. dicit quod reddet mercede. Vbicunq. Locaui tibi fundū: fructus non pcepisti. sed et si propter sterilitatē uel alia, teneor tamen ad remissionē mercedis: & damnū seminis est coloni: & propter hoc qđ ego uel alius a quo te defendere potui, nō permisi te uti: & tunc ad omne interesse teneor.

Interdum. Licet actio locati cōpetat ad mercedem tñ quandoque cōpetit ad id solum ut liberetur locator a rei pstatione: & de hoc ponit exemplū in l. seq. V r.

[h] Si uno. Alias Pap. alias l. si uno.

[i] Etiam eius. Nō solū uberioris, sed etiā, &c. ut hic, & C e. l. licet. & ī. de ao. lega. l. legatum, §. nihil phsteris. Sed quæro qñ sterelitas dicatur? dicunt quidam quando semen nō est in de pceptū: ut ī. e. l. §. sed & si labes. & ī. ea. l. §. obicumque. sed to. dicit in spici uulgi opinionem. Itē dicunt re compensari quādo bis tantum habuit quā solitus erat habere: ut si solitus erat habere xx. & habet xl. sed io. dicit tunc qñ tantum habuit in sequēti, ut cōpensatione facta ne uirs dicat sterilis: ut si solitus erat habere xxx. si habet xv. nō est sterilis. pone ergo qđ in uno anno nihil habitum est: in sequenti anno. xxx. habita sunt: tunc ergo petitur merces.

[k] In uectigalis dāno. Id est, in dāno pdij, p quo uectigal præstat rei publicæ: ut hic, & ī. de cens. l. forma circa princip. ubi, illam æqualitatē, &c.

[l] Sed transactio. i. a pensione recessio. Et sic not. hic ex qualitate cōtractus uerba accipi contra ppriā significationem: ut hic, & ī. eo. l. in lege.

[m] Et scit locator scilicet ubertatem præcedentium: quo casu uidetur donare: & ideo nō debet uocari ad computationem: ut hic subiicit. s. ut computet ubertatem superioris anni cum sterilis in quo anno pēsionem remisit: secus aūt si dominus ignorauit ubertatem præcedentium anno rum: qđ facile potuit euenire. tunc enim donare non uidetur, nec renunciste computationi: sicut nec p sua libertate, ois indistincte recipitur cōputatio.

[n] Continetur. nisi esset passus sterilitatem: ut ī. e. l. prox. §. si ois.

[o] Remissio. cum debeat colere & propogare ut bonus

Vide Plinium libr. xviij. natural. histo. c. xvij.

Quid si Runcia legam? Runde & Runcare uerbum quo usus est Varro lib. j. de re rust. c. xxx. Erucis legit Alcia. lib. vij. parergo. capit. v.

Vide Budæ. hic.

al. add.

In l. j. ... est capus praecedentis.

Verba que contra propriam significationem capiuntur.

Subtilem materiã habet iste §. & breuiter h.d. Casus contingens ex parte locatoris, propter quem impeditur usus conducta rei, inducit repetitionem mercedis. h.d. Primò loquitur in quodam casu singulari. Secundò ipsum uniuersaliter extendit ad oẽs. Secunda ibi, Quòd in omnibus. & in tota ista materia appello conductorem illum qui dat pecuniam: locatorem illum qui dat operas, vel prabet vsum rei: vt l.j.§.si quis sup. depos. Bar.

Item cùm quidam naue amissa [a] uecturã, quã pro inuecto acceperat, repeteret: [a] rescriptũ est ab Antonino Augusto, nõimmeritò procuratorẽ [b] Cęsaris [1] vecturã ab eo repetere, cùm munere uehẽdi functus non sit. Quod in omnibus personis [c] similiter obseruandum [†] est.

Propter casum conductor non poteŝt agere ad intereſſe, sed ad exonerationem mercedis: secus si facto locatoris vel culpa impeditur. Bald.

Vbicunq; tñ remissionis rõ hr̃ ex causis suprà relatis: [d] nõ id, quod sua interest, cõductor consequitur, sed mercedis exoneratio

Commodum quis reportare nõ debet, unde puniendus est.

nus paterfamilias. & ideo non debet habere commodum de quo puniendus est: vt sup. de neg. gest. l. fine h. sed. uitaria.

a Repeteretur. Id est, exigeretur ut redderet.

b Procuratorem. Qui nauem conduxerat. Acc.

c Personis. Non solum in procuratore Cęsaris. repetitur ergo uectura a nauta, ex quo non nauigauit casu fortuito impeditus. Sed contra ſ. eo. l. pe. §. nauem. Sol. ibi culpa conducentis nauem retenta fuit na[uis]: ut quia illicitas merces intulit: & eius facto etiam dominus nauis naue caruit: hic autem nulla fuit culpa conductoris. merito ergo mercedem hic repetit secundum Iz. Vt autem plene circa hoc habeas, dic secundum Azo. quod locat quis quandoque res, quandoque operas: quando autem rem & operam cum rem suam locat: siue stetit per eum, siue per casum fortuitum ex ipsius parte contingentem, quo minus conductor re utatur, tenetur actione ex conducto. sed in primo casu scilicet, cum per locatorem stetit, agitur ad interesse, in quo etiam lucrum continetur. Vel ad poenam quam praestari rupta fide conuentionis placuit si conductor pensionibus paruerit: & ut oportet coluerit: nec in re locata male uersatus fuerit: ut C. eod. l. aedem & l. si de fundo. & sup. eod. l. ex conducto. & infra, eo. l. quaero. §. inter. & infra, hac l. §. ubicunque. ibi. plane, &c. & inf. eo. l. si fundus. ibi, nam si colonus, &c. & l. si in lege §. colonus. In secundo autem casu, scilicet quando per casum fortuitum ut pensio pro rata remittatur uel reddatur: veluti si aedes locatae exustae fuerint, uel ager terrae motu corruerit: ut sup. eodem. l. si quis domum. in fi. & l. ex conducto. §. j. & inf. eod. l. sed addes. & § si quis. & hac l. §. ubicunque. & l. qui insulam. §. aditus. Idem est, si locator rem ex necessitate demolitus est: scilicet locatam, uel propriis usibus probauerit necessariam, uel conductor iusti timoris gratia migrauerit: uel frui ab eo prohibeatur, quem locator propter uim maiorem aut potentiam eius prohibere non potest: ut inf. eod. l. qui insulam. & l. fundus. & l. perinde. & l. & haec distinctio. & l. habitatores. & C. eod. l. aedem si uero stetit per conductorem uel per casum fortuitum ex eius parte contingentem quo minus re locata utatur, solidam pensionem praestare cogitur: ut inf. eod. l. colonus. §. nauem. Cum autem quis operas suas locat, uel rem & operam: nec per eum stat, quo minus eas soluat: sed per conductorem licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequetur: ut de scriptore dicitur: & de eo qui mancipia uehenda conducit: & de haerede aduocati, a quo non repetitur salarium: quia per eum non stetit quo minus causam agerct: ut inf. de uar. cog. l. j. §. diuus Seuerus. & inf. eod. l. sed addes. §. cum quidam. & l. qui operas. & l. si fundus. & sup. ad l. Rhod. de iac. l. si uehenda. Si uero stetit per locatorem quo minus operas praestet, uel per casum fortuitum in sua persona contingentem, tenetur in primo casu ad interesse. In secundo ut pensionem remittat uel reddat pro rata temporis, quo eas nõ praestitit: ut dicitur de eo qui munere uehendi functus non est: ut C. hoc l. si hi. & in hac l. §. item cum quidam. & C. de condic. ob. cau. l. aduocationis. Iz Si opponatur quod casus fortuitus non debet in bonae fidei iudicio uenire: potest dici non uenire, scilicet ut teneatur locator operarum ad interesse nec petere potest solidam pensionem: quia casus fortuitus non debet conductori nocere, & prodesse locatori. Dicet quis & nonne uenditor etiam si res uendita casu fuit admissa pretium consequitur? ergo & iste mercedem licet casu fuerit impeditus praestare operas? Resp. aliud est in uenditore qui certat de damno uitando. nã si non haberet pretium, damnum certũ suum pateretur. locator, autem certat de lucro, cum nihil de suo amiserit: ar. inf. de conditio. & demon. l. Titio fundus. § j. Item uidetur contra quod est inf. de uar. & extraordi. cog. l. j. §. penul. & de statulibe. l. cum haeres. §. antepe. Resp. speciale est in libertate, & in aduocatis nec ob. huic §. quod dicitur C. de condi. ob cau. l. pen. quia ut sup. dictum est, loquitur cum cõtingit casus in conductore secus in locatore: ut C. de condi. ob cau. da. l. si militem. Item contra uidetur sup. de condi. cau. da. l. si pecuniam. j. respon. ibi, & cum per te non stetit, &c. Respon. illud dicit disputando. est enim alia ratio repetendi, quia non est secutum id, propter quod dedi. unde etsi non sit contractus in quo liceat poenitere: dabitur tamen repetitio: ut inf. eod. l. fina. & l. si pecuniam. §. fi. Item videtur contra supra, de cond. ob cau. da. l. iij. §. quod si Stichus. sed ibi contigit casus non in manumittente, sed in manumittendo. unde distinguitur fuerit in mora, uel non. Item pro hoc est sup. ad le. Rho. de iact. l. qui leuandae. §. si uehenda. & in eod. l. ar. contra. §. si ea. Vel dic (quod est uerius) ubicunque tantum operas, uel rem & operas loco, uel ex innominato contractu aliquid pro specie facere conueni: si casu fortuito impedior, uel in mea uel in alterius persona, uel quocunque modo contingente: nihilominus mercedẽ uel conuentam rem persequi possum nisi culpa uel mora mihi possit imputari. nam leges in hoc consonare uidentur, una tamen uidetur aduersari cum diuisione modica: ut sup. de condi. ob cau. da. l. si pecuniam. §. sed ubi hoc si tale sit impedimentum, ut nullo modo possit de caetero operari quod conuenit. si uero ante tempus est impeditus suppleat in sequenti, quod in tempore praecedenti non potuit: quia talem hodie faciendum est, nisi poeniteat eum cui erat faciendum. quod autem de poenitentia dico, ad contractum innominatum tantum referendum est.

ADDITIO. Not. ex hac gloss. secundum Bald. hic, quod si ille qui debet praestare operas est impeditus certo tempore, potest supplere alio tempore, & totam mercedem consequitur. nisi operae deberentur ex contractu nominato: & poeniteret eum, cui operae sunt praestandae. Circa quod uide quod not. Azo. in summa. C. eodem.

d Supra relatis. Vt supra, l. prox. §. si uis.

Locationis genus triplex.

† In P. F. [ue]cturam quam pro [na]ui uae[?] acceperat repeteretur. al. Itẽ cum quis naue amiss. uect. quam pro inuecto nauta acceperat repeteret, alias. Item cum a quodam naue amissa vectura quam pro uehendo acceperat, repeteretur.

† al. add. haec.

† Seruandum.

pro rata. Deniq; supra damnum seminis ad colonum pertinere, declaraẽ. Planè si fortè dñs frui non patiatur: uel cùm ipse locasset, uel cùm ali⁹ alienũ uel quasi procurator, uel quasi suum: quod interest, pstabitur. & ita Proculus in procuratore respondit.

Pupillus restitutus ut adeat, agit ut à locatione defuncti liberetur, si res alij locata erat: sed cōtra tutorē habet regressũ, si fuit in culpa abstinendi. Bar.

Interdum ad hoc ex locato agetur, ut quis locatione liberetur, quèadmodum Iul. lib xv. Digestorum scripsit: ut puta, fundum Titio locaui; isq; pupillo hærede instituto decessit: & cùm tutor constituisset abstinere pupillum hæreditate, ego fundum pluris locaui: deinde pupillus restitutus est in bona paterna: ex cōducto nihil amplius eum consecuturum: quàm ut locatione liberetur. mihi enim iusta causa fuit locandi.

Iulianus lib. xx. Digestorum. XVIII.

Cum eo tempore in pupillum actiones nullæ darentur.

Vlpianus lib. xxxij. ad edictum. XIX.

Tutelæ tamen cum tutore iudicio (inquit) aget, si abstinere non debuit.

Iulianus lib. xv. Digestorum. XX.

In quo etiam hoc inerit, quod ex conductione fundi lucrum facere potuit.

Vlp. li. xxxij. ad ed. XXI.

Sed addes hoc Iuliani sniẽ: et si collusi ego cũ tutore, ex conducto tenear in id, quod pupilli interfuit.

Qui locat uasa uitiosa scienter uel ignorãter, ad totũ interesse tenetur. in alijs rebus distinguitur sciens ab ignorante. Bar.

Si quis dolia uitiosa ignarus locauerit, deinde uinũ effluxerit: tenetur in id, ꝙ interest: nec ignorantia eius erit excusata. & ita Cassius scripsit. aliter atq; si saltũ pascuũ locasti in quo herba mala nascebaẽ. hic n. si pecora uel demortua sint, uel dteriora facta, ꝙ interest pstabiẽ si scisti. si ignorasti, pensionẽ nõ petes & ita Seruio, Labeoni & Sabi. placuit.

Locator fundi tenetur præstare colono instrumenta fructuum liquidorum quærendorũ causa necessaria: nisi aliter actum sit. Bar.

Illud nobis uidendum: si quis fundũ locauerit, quæ soleat instrumenti nõie cōductori pstare: quæq; si non pstet, ex locato teneatur. Et est in epistola Neratij ad Aristonē, dolia utiq; colono pstanda esse, & prelũ, & trapeta instructa funib. sin minus, dñm instruere ea debere, sed & prelũ & trapetum vitiatum dñm reficere debere. Quòd si culpa coloni quid eorum corruptũ sit ex locato eum teneri. Fiscos aũt quib. ad premendã oleã utimur, colonũ sibi parare Neratius scripsit. Quòd si regulis olea premaẽ, & prelũ & succulã & regulas & tympanũ, & trochleas, quib. releuat prelum, dñm parare oportere. Item ahenũ, in quo oliua calida aqua lauatur, ut cætera uasa olearia dñm pstare oportere: sicuti dolia uinaria, quæ ad psentem usum colono picare oportet. Hæc oia sic sunt accipienda, nisi qd aliud specialiter actũ sit.

Potest solui una quantitas pro alia si hoc dictum sit, & sub æstimatione eius quod dictum est. Bar.

Si dominus exceperit in locatione, ut frumenti certum modum certo pretio acciperet, & dominus nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere:

---

a Supra. Scilicet in §. sed & si labes. & l. proxi.

b Quasi procurator. Sciens se non esse procuratorem: ut j. eo. l. & hæc distinctio. j. respon.

c Quod interest. Si uerus dominus prohibeat. Azo.

d Ex locato. Idest, conducto.

e Liberetur. Vnde uidetur agendum ex locato ut locator a locatione liberetur. id est, a rei præstatione.

In quo. Lucrũ, ut C. arbi. tut. l. quicquid.

Sed addes. Casus in hoc: extu satis est clarus, nisi an §. fina. in quo sic pone. Locauit scriptor operas suas in annum cuidã scholari: deinde decessit scholaris ante annum. Respond. habebit nihilominus scriptor mercedem totius anni, si non stat per eum, & si alij easdem operas non locauit. Viu.

f Interfuit. Facit ad hoc, de action. empti. l. Iulia. §. si quis colludente. & supra, de dolo. l. ideoque. & inf. pro emp. l. qui fundum. §. procurator.

h Excusata. Hoc speciale in uase locato ut omne interesse ueniat etiam extra rem. secus in uenditione: ut supra de act. emp. l. Iul. in prin. & l. si sterilis. §. cum per uenditorem. & l. tenetur. in prin. Item aliud in commodato: ut dixi supra, commod. l. in rebus. §. item qui sciens. Acc.

i In quo herba mala. ut pestiferas ut C. de ædil. actio. l. penult. sed cur aliter? Respond. quia in dolijs ignorare non debuit. in pascuis uero iuste potuit ignorare. nam quæ facilius sciri possunt, si ignorent, grauius coercentur.

k Ex locato. Idest, iure locationis ex conducto. Vel dic. i. ex conducto.

l Et prelum. i. instrumentum cum quo premitur.

m Et trapeta. i. instromentum trabibus constructum & funibus.

n Sin minus. i. si non instructa.

o Reficere. Vt supra, de act. empt. l. fundi. in prin. contra. Sol. ibi in uenditione: hic in locatione.

p Regulis. Id est, tabulis.

q Prelum. i. pressorium.

r Succulam. Id est, torcular: sic dictum, quia succum olearum recipit. & hæc quæ sequuntur, sunt similia instrumenta.

s Vsum. i. sunt necessaria. Acc.

t Si dominus exceperit. i. conuenit. Ex locato.

---

† al. add. non.

al. add. abstinere. pupillum.

† agere. al. add. non.

† In hanc legẽ multa Budæ. hic l proxi. annot. ad Pandectas. tu illum uideto.

† Facit ad hũc §. c. cũ sit ars. cũ gl. sup uerbo. deprehendi. extra, de ęta. & quali.

P. F. trapetum.

† In hunc locũ Plinnat. histo. li. xv. capit. vj. & vij.

Præstare. olea. P. F. & parare. al. add. autem.

potest quidem totam summam ex locato petere: sed utique cōsequens est existimare, officio iudicis hoc ꝯuenire, haberi rationem; quanto ꝯductoris intererat in frumēto, potius, q̄ in pecunia soluere pēsionis exceptā portionē. Simili modo & si ex ꝯducto agat: idē erit dicendum. Si inquilinus ostium uel quædam alia ædificio adiecerit, q̄ actio locum habet? Et est uerius (quod Labeo scribit) competere ex ꝯducto actionem, ut ei tollere liceat; sic tamen, ut damni infecti caueat; ne, dū aufert, in alioquo deteriorem causam ædiū faciat, sed ut pristinam faciem ædibus reddat.

Locator tenetur præstare cōmoditatem inquilino ad asportandum res quas ipse induxit in domum, si commodè asportari possunt sine damno domus: alias tenetur cauere de damno infecto. Pau. de Castr.

Si inquilinus arcam cameratam in ædes intulerit, & ædium dn̄s aditum coangustauerit: uerius est ex ꝯducto eū teneri, & ad exhibendū actiōe; siue scit, siue ignorauit. Officio enim iudicis ꝯtinetur, ut cogat eum aditum & facultatē inquilino præstare ad arcam tollendam; sumptibus scilicet locatoris.

Ad repetendū pensionē solutam ante tempus, si conductor non pôt frui re, competit actio ex conducto, non condictio indebiti: sed ad repetendum solutum plus quàm debeatur, per errorem, competit indebiti condictio. Paul. de Cast.

Si quis, cùm in annuum habitationem ꝯduxisset, pēsionē totius anni dederit, deinde insula post sex mēses corruerit, uel incēdio ꝯsumpta sit; pensionē residui t̄pis rectissime Mela scripsit ex ꝯducto actione repetiturū, nō quasi indebitum ꝯdictuꝛum. Non. n. per errorem dedit plus, sed ut sibi in causam ꝯductionis ꝓficeret. Aliter atque si q̄s, cùm decem ꝯduxisset, xv. soluerit, hic enim si per errorem soluit, dum putat se xv. ꝯduxisse; ex ꝯducto actionē non habebit, sed solam condictionem. Nam inter eum, qui per errorem soluit, & eum, q pensionem integrā ꝓrogauit, multū interest.

Infante nato in naui, pēsio non debetur. Bar.

Si q̄s mulierem uehendā naue ꝯduxisset, deinde in naue infans natus fuisset; ꝓbandum est, pro infante nihil deberi; cū neq; uectura eius magna sit; neq; his oibus utatur, q̄ ad nauigantiū usum parant. Ex cōducto actionem et ad hr̄dem transire, palam est.

Casus contingens in ꝑsonā conductoris, eum nō liberat a mercede, nisi locator alij suas operas locet. B.

Cum quidā exceptor operas suas locasset; deinde is, q eas cōduxerat, decessisset: Imperator Antoninus cū diuo Seuero rescripsit ad libellū ꝑ exceptoris in hęc uerba. Cum per te non stetisse ꝓponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilio solueres, si eodē anno mercedes ab alio nō accepisti; fidē ꝯtractus impleri ęquū est.

XXII.

Diem functo legato Cæsaris, salariū comitibus residui temporis præstandum, modo si nō postea comites cum alijs eodem tempore fuerint.

Si uenditor locat rem uenditā emptori quoad pretium soluatur, solus conductor obligatur. Barto.

XXIII.

Sicut emptio, ita & locatio sub con-

a Ex locato. Cū non sit ipso iure sublata.

b Agatur. Pro tanti interesse.

c Tollere liceat. Vel si tn̄ illi nō potest, ad impensas agit ea actione: ut infra eodem. l. dominus. §. in cōducto: non aūt uindicat: ut supra, de rei uindi. l. habitator. aliter autē in fructuario q nun tolli, in infima, sed relinqua sic siue exulta: ut sup. de usufru. l. sed & si quid inędificauerit. in princ.

d Cameratam. i. habentem tres cameras. hoc dic it, ut denotet eius magnitudinem.

e Eū teneri. scilicet dn̄m inquil.

f Ignorauit. locator illā ē esse arcā.

g Officio enim. seruiente actioni: nō q̄a sit contra eā.

h Repetiturum. nam si nō dedisset, agerē ut liberaret.

i Cōdictionem. Scilicet indebiti.

k Nihil deberi. nec pro mortuis in naui: ut sup. ad l. Rhod. de iact. l. si. in princip.

l Magna. de paruis enim impendijs non est curandū: ut hic, & ff. de impen. in re. do. fa. l. omnino. Acc.

m His. Vt puta sedibus & cameris in naui. Accur.

n Nauigantiū. i. eorum qui in naui feruntur. Acc.

o Cum quidam exceptor. quia excipiebat. i. redigebat aliqua in scriptis, expensas forte uel gesta uel distinctiones, quas colligebat a magistro alio dictante.

p Ad libellum. i. ad preces in libello insertas.

q Non stetisse. Sed per casum fortuitum in persona conductoris contingentem. Acc.

r Solueres. Id est exhibere.

s Aequū est. ut C. de condic. causa da. l. pe. & ff. de le. ij. l. legatū. §. j. & ff. de uar. cog. l. j. & ff. e. l. q operas. Sed cōtra. i. e. l. ex conducto. §. item cū quidā. Sol. ut ibi.

Diem. Potestas boni. decessit intra tempus administratio nis a. salarium debetur assessoribus residui tēporis, nisi steterint cū alijs in eodem tempore. Accursius.

t Residui. Post mortē legati, modo si nō, &c. & ff. de offi. asses. l. diē. Idem si esse poterant secūdum Io. quia tunc stetisse uidentur.

Sicut. Interdum. Vēdidi fundum ꝑ c. soluendis hinc ad annū. interim locaui fundum eidē emptori. fundus perijt. non teneor remittere mercedē, neq; facere, ut possit frui: & sic ego nō sum obligatus. sed conductor mihi sic. & similis casus ē ff. l. pxi. Vi. Sed

P. F. habere.

quanto.

al. add. &.

adeum.

autem.

P. F. alterum.

coangust.

P. F. susce.

P. F. perstiterit.

al. add. plus.

P. F. prorogauit.

Aquilio. P. F.

In E. P. est hic §. qui incipit, Papi. quem.

a Sed donationis sicut nec emptio: ut ff. de contrahen. emp. l. si quis donationis. Acc.
b Interdum. & sic claudicat contractus: ut ff. man. l. potest. & ff. de actio. emp. l. Iul. §. antepe. Ac.
c Exoluat. non est. enim obligatus, locator: idemque uenditor ad eaone rationē mercedis. si res perierit: quia post perfectā emptionem omne cō modum & incom modum spectat ad emptorem. & facit ff. e. l. proxi. nec ad rem tradendam ut frui possit. Ac.

tione fieri pōt: sed donationis a cā contrahi non pōt. Interdum b locator non obligatur, cōductor obligatur: ueluti cùm emptor fundum cōducit, donec pretium exoluat. † c

Iabolenus libro xj. Epistolar.

XXIIII.

Cum uenderem fundum, cōuenit, ut donec pecunia omnis persolueret, certa mercede emptor fundum cōductū haberet. an soluta pecunia, merces accepta ferri debeat. Respōdi. Bona fides exigit, ut qđ conuenit, fiat: sed non amplius prestat is uenditori, quàm pro portione eius temporis, quo pecunia numerata nō est.

Tem si pretio. CASVS. Vendidi tibi fundum, ut si non soluas prerium hinc ad annū, sit inemptus, & x. mihi des mercedis no mine. non soluisti pretium: agam ex locato ad mercedē. extera sunt plana. Viuianus.

d Ex locato. l. si res uendita sit hoc pacto, ut pecunia non soluta res fiat, inempta, & merces certa soluatur.
e Locatio. interueniēte mercede i pecunia: ut ff. de praescrip. uer. l. naturalis. §. j. & ff. depo. l. j §. si quis seruum.
f Loco. ī. in solo meo cōducendo ad te operas tuas. Acc.
g Et tamē. Licet dominium trāsferre est contra naturam locationis: ut ff. e. l. non solet.
h Circūscribere. ut ff. de mino. l. in causa. §. idem Pōp. hoc autem in pretijs, non uitijs terū u dicimus ff. de actio. empt. l. Iulianus, in pri. Itē hoc intellige dolo non interueniēte ab aliqua parte: & sic im proprie dicitur ibi circumuētio uel deceptio: alioquin si dolus ineffet, pur garetur: ut ff. e. § j. l. Iulianus §. si uendi tor. & § per contrarium. & §. idem Iulianus, & ff. de in sti. l. sed & si pu §. sed & si alius. quę sunt contra. Sed numquid eo ipso est dolus, quod minoris pretio sciens emit, cum uenditor non pu ar esse maioris pretij? si enim scit. non uidetur esse decepi. Respon. non uidetur: nisi aliquid dicat, propter qđ eū ad uendendum tali & tanto ptio induxit: ut quia dicebat & affirmabat eum non esse maioris pretij.

Paulus libro xxxiiij ad edictum.

XXV.

Tem si pretio non soluto inempta res facta sit: tunc ex locato d erit actio. Quoties aūt faciendū aliquid datur, locatio e est.

Si loca apud ædificandū in solo meo de materia conductoris, dicitur locatio, licet in me transferat proprietatem suæ materiæ: non autem emptio. Pau.

Cùm insulam ædificandam loco, ut sua impēsa conductor omnia faciat: proprietatem quidam eorum ad me transferr, & tamen g locatio est. Locat enim artifex operam suam, id est, faciendi necessitatem.

In pretio & in pesione licitum est contrahentib. se decipere in uicem sine dolo. B er.

Quemadmodum in emēdo & uendendo naturali ter cōcessum est, qđ pluris sit, minoris emere; quod minoris sit, plures uendere, h & ita inuicem se circūscribere: i ita & in locationib' quoq; & cōductionibus idem iuris est.

Hermoge. lib. ij. iuris epitomar.

XXVI.

Et ideo prætextu minoris pēsionis locatiōe facta, si nullus dolus aduersarij probari possit, rescindi locatio non pōt.

Quod committitur alterius arbitrio, intelligitur de arbitrio boni uiri. Item qui habet arbitrium sup facta, non intelligitur habere super termino facti. Item arbitrium dolosē l iturum nullius est momenti. Barto.

Paulus libr. xxxiiij. ad edictum.

XXVII.

Si in lege locationis cōprehensum sit, ut arbitratu domini opus k approbetur: perinde habet ac si uiri boni arbitriū cōprehensum fuisset. Idē que seruat, si alterius cuiuslibet arbitrium cōprehēsum sit. Nā fides bona exigit, ut arbitrium tale prestetur, quale uiro bono conuenit. idq; arbitriū ad qualitatem operis, nō ad tempus prorogandū: quod lege m finitum sit, pertinet: nisi idipsum n lege comprehensum sit. Quibus cōsequens o est ut irrita p sit approbatio

I in lege. CASVS. Locaui tibi opus scribendi ad sex menses, & ut tale faceres. quod ego probarē, uel quod Titius probaret: intelligitur de boni uiri arbitrio, si ego uel Titius male arbitraremus: puta opus probabile reprobamus: nō autem de eo quicquā dicit arbitradum: cum in l. si dictū, nisi sic actum, ut & de die arbitraretur. Item si etat actum, ut ad bitrio conductoris, si inique & dolose arbitretur, recurritur similiter ad arbitrium boni uiri.

Si colonus. Præsupponitur, quod ea, quæ in fundum inferuntur, sunt sancite obligata pro mercede locationis. Nunc pone sic casum: Locaui Titio fundum certa pensione. Titius locatū cum res Meuij sint mihi obligatæ, sicut res Titij. Dictorqđ non: tamen fructus fundi erāt mihi obligati. extera satis plana sūt usque ad legem in operis. Viuia.

i Si in lege. id est, in pacto.
k Opus. Qđ fuit locatum ut fieret in certum empus.
l Viri boni. Sic & ff. de cōtrah. em. l. hæc uenditio. & ff. pro socio. l. si societatem.
m Quod lege. id est, pacto.
n Id ipsum. Vt prorogetur tempus Accursius.
o Consequens. Id est, simile superioribus: quia sicut pro nullo habetur approbatio dolo locatoris facta, ut nihilominus teneatur ex conductio in quantum bono uiro uidebitur in cō ductore dicēdu est
p Irrita. id est, pro non facta habetur, adeo ut possit agi ex locato & conducto in quantum uiro bono uidebitur æquum.

† T. F. ab soluat.

† Ne quis tamen in negotio fraudē circumueniat, uetat Pau. j. Thessal. iiij.

† uiam.

† iidemque.

dolo cōductoris [a] facta, ut ex locato agi possit.

Res secundi conductoris obligata primò conductori ex cōuentione, non intelligitur obligata primo locatori. Bar.

Si colonus locauerit fundum, res posterioris conductoris dño non obligantur: sed fructus in causa pignoris manēt, [b] quēad modū, essent si primus colonus eos percepisset.

Quādo obligatio cōmittitur propter non factum ab initio, & certum est nō posse fieri ex postfacto: statim agitur ad tota le interesse, ut in contractibus bonæ fidei. Bartolus.

Si domus uel fundus in quinquennium pensionibus locatus sit: pōt dñs, si deseruerit habitationem uel fundi culturam colonus, uel inquilinus, cum eis statim agere. [c] Sed & d his, quę plente die psta re debuerunt: ueluti: ut opus aliquod efficerent, [d] propagationes [e] facerent, agere similiter pōt.

Quādo obligatio cōmittitur ad interesse propter maleficiū, ab ipso initio pōt agi ad totale interesse, si illud maleficiū suū effectum porrigit ad totum tēpus. Item mora potest purgari intra paucos dies. Bar.

Colonus, [f] si ei frui non liceat, totius quinquennij nomine statim rectè [g] aget, etsi [h] reliquis annis dñs fundi eum frui patiatur. Nec enim semper liberatur dñs eò, q̄ secundo uel tertio anno patiat fundo frui. Nā & q̄ expulsus a cōductione, in aliam se coloniam cōtulerit, non sufficcturus duabus. [i] neq; [k] ipse pēsionum noīe obligatus erit, & quātum p singulos annos compendij facturus erat, cōsequet. [l] Sera est enim patientia fruendi, quæ offertur eo tēpore, quo frui colonus alijs rebus illigatus non pōt. Quòd si paucis diebus pꝛohibuit, deinde pœnituerit amegit, oīaque colono in integro sunt; nihil ex obligatione [m] pauco rū dierum mora minuet. [n] Item ex cōducto utiliter aget is, cui sm cōuentionem non prēstantur, quę conuenerant: [o] siue pro hibeatur frui a domino, siue ab extraneo, quē dominus prohibere pōt. [p]

Ad obseruantiam cōtractus agitur ex conducto: sed ad remissionē mercedis relictam in testamento agitur ex testamēto. Paulus de Castro.

Qui in plures annos fundū locauerat, testamēto suo damnauit heredē, ut conductorem liberaret. [q] Si non patiatur hæres eum reliquo tempore frui, est ex cōducto actio. quòd si patiatur, nec mercedes remittat: ex testamento tenetur. [r]

[a] Conductoris. Erat forte dictum ut arbitrio conductoris opus approbaretur.

[b] Manent sunt enim fructus fundi obligati hic, & ī. eo. l. qui fideiussor. & ī. quibus modis pignus ta. cite contrahitur. l. in prædijs. Sed contra infra, de pignoribus l. cum tabernam. in principio. ubi etiā postea illata obligantur. Sed ibi ab eodem. non ab alio conductore. Item contra infra, de pign. lege prima. §. cum prædium. Solu. ut ibi. Item contra supra, de pignoratitia actione. l. soluta. Solu. potest dici aliud in urbanis: ut supra, & aliud in rusticis: ut hic. Vel q̄ hoc dicit, non obligari, uerū est in totum: obligatur tamen pro parte: ut supra dicitur. Vel quod res istius posterioris non erāt inuectæ sed expressa conuentione obligatæ primo colono: ut ibi dicit. Accursius.

[c] Statim agere. etiam pro mercede futuri temporis: ut ī. eodem. l. habitatores. in fi. & l. dominus §. fin. nam de ea, quæ datur ratione præsentis tēporis uel præteriti, non est dubium: ut subijcitur hic statim Sed contra infra, de migrando. l. prima. §. si pensionis, ita tamen, & cętera. ubi dicit inquilinū non teneri de futura pensione, nisi si nominatim actū est, ne ante annum recedat. Sed ibi loquitur eū ex necessitate migrare: hic ex uoluntate. nam & dominus ex necessitate potest inquilinum inuitum expellere: ut infra eodem. l. qui insulam. in prin. & C. eo. l. iij. ergo eadē æquitate colonus uel inquilinus necessaria causa interueniēte poterit migrare, secundum hanc. sed [illegible] dicit quod pro futura pensione non agit dominus. nec hoc hic expresse dicit licet dicat quod statim potest agere: inquilinus tamen non agit interdictū de migrando: nisi soluat totius temporis pensionem, etiam futuri: hoc tamen ita, si specialis conuentio fuit de non recedendo ante tempus dicto l. contraria, sed certe licet sic istam soluas, aliæ tamen remanent contrariæ: scilicet illa, habitatores. & illa, dominus. Infra eadem. §. si, unde prima est uerior.

[d] Efficerent. De quo faciendo cōuenerat: puta fossata in fundo facere, ut conuenerat.

[e] Propagationes, id est, plantationes. Accursius.

[f] Colonus, scilicet in quinquennium.

[g] Statim rectè. Scilicet ad interesse quantum, scilicet percepisset in toto tempore cōductionis: deducitur tū quantum ualet q̄ plus nunc percepit. quā temporibus sequētibus perciperet: ut infra, solu. mat. l. si constante. §. quoties. & sic intellige etiam superiorem §. in casu contrario.

[h] Etsi. Id est, quanuis.

[i] Duabus. scilicet conductionibus.

[k] Neque. pro non.

[l] Consequetur, ut ī. e. l. si fundus. in fine.

[m] Obligatione. quæ fit locatori. Accursius.

[n] Mora minuet. Nota paruam moram non æstimari, cum damnum nō afficiatur hic, & supra, de constitu. pecu. l. sed si alia. in princip. & de iud. l. si debitori. & de contrah. emp. l. qui fundum. in fin. primo respon. & infra, de uerborum obligatio. l. si ita quis. §. Seia. & l. qui Romæ. §. Flauius. & supra, de aib. l. si cum dies in fin. & l. seq. & l. litigatores. in princip. & in lege, item si unus. in princip. ibi, si molto.

[o] Conuenerant. puta ut posset uti sua subijcit.

[p] Prohibere potest. si autem prohibere nō possunt. tenentur ad hoc, ut mercedem remittant, uel reddāt si iam habentur: ut inf. eo l. si fundus qui. in fine.

[q] Liberaret. a pensione sequentium annorum.

[r] Tenetur. ut infra. de libe. leg. lege, ei cui, & lege sequenti, & l. Caius.

Si mer-

a I merces. Non uidet. Sicut nec uēditio: nisi in casu: ut ſ. de pig. l. si fundus §. 6. lo. & est ratio q̃a nec persona certam, nec quantitatem certam de finierunt secundũ Iteeritum. unde in assumēda persona possent dissentire ut ſ. de arbitr. l. item si onos. §. si in duos. sed cōtra. C. de. do. p. l. si eā ea. ubi promissio dotis sit in incerta: & tamen tenet Solu. speciale fauore dotis est ibi.

b Titius. Certũ. In contrahentia enim arbitrium conferri non debentur sup. decō trahen. emptio. l. quod sæpe. §. j.

c Definierit. Vt bonus uir.

d Pro nihilo. Vt Insti. de contrah. em. §. pretium. & locati in princi. & ſ. de uerbo. oblig. l. si. in si. j. respon.

e Locauit. Quia nec emptor nec le gatarius habēt ne cesse stare colono: ut C. eodem. l. em ptorem & ſ. eo. l. qui fundum.

f Prohibitus. Ab emptore.

g Obscurentur. multum, nō modi cum: ut ſ e. l. habitatores.

h Cœnaculi. cōducti.

i Inquilino. Hæres autē potest ob urare ædes in q. bus testator reliquit usumfr. dummodicum lomē habitantibus relin quatur ut in. de usuf. l. si ie qui binas.

k Cum eo. scilicet inquilino.

l Reputationis. ut tāto minus sol uat inquilinus, quanto habitare non potuit.

m Habēda est. j. & secundo casu.

n Si ostia. dominus locator.

o Non restituat.

Si cōmittitur merces arbitrio incertæ personæ, non ualet. idē si certa, quæ noluit arbitrari, uel non potuit. Bartol.

Capitulum. D. x. a tedes Sum promptuale. XXVIII.

SI merces pmissa sit gñaliter alieno arbitrio: locatio & ꝯductio ꝯhi non uidet. a sinautē quanti Titius b æstimauerit: sub hac cōditione stare locationem: ut si q. dem ipse, q. nominatus est, mercedem definierit c omnimodo secundum eius æstimationē, & mercedem persolui oporteat, & ꝯductionem ad effectum puenire. Sinautem ille uel noluerit, uel nō potuerit mercedē definire: tunc p nihilo d esse ꝯductionē, quasi nulla mercede statuta.

Si emptor repellit cōductorem uenditor tenetur ei ad interesse. Bartolus.

Qui fundum fruendũ, uel habitationem alicui locauit: e si aliqua ex cā fundum uel ædes uēdat, curare dber, ut apud emptorē quoq; eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat: alioquin phibitus f is, aget cũ eo ex ꝯducto.

Si habitatio incommodatur, licet inquilino recedere, & ad pensionem p rata tenetur. B.

Si uicino ędificāte obscurent g lumina cœnaculi: h teneri locatorē inquilino. i Certė quin liceat colono uel inquilino relinquere cōductionem, nulla dubitatio est De mercedibus quoq;, si cum eo k agatur, reputationis l ratio habēda est. m eadē intelligem si ostia n fenestrasve nimiũ corruptas locator non restituat. o

Conductor fundi tenetur ea facere, quæ secundũ consuetudinem locorũ requiruntur. B.

Conductor omnia sēcũdum legem cōductionis facere debet. p Et ante oīa colonus curare debet: ut opera rustica suo quoq; q tpe faciat: ne intempestiua r cultura deteriorem fundũ faciat pterea uillarum s curā agere debet, ut eas incorruptas t habeat.

Damnum quod quis patitur ab inimicis proprijs: sua culpa pati intelligitur. Bar.

Culpæ aũt ipsius & illud annumerat, si pp inimicitias u eius uicinus arbores exciderit. Ipse quoque si exciderit, nō solũ ex locato tenetur, sed ēt lege Aquilia, & ex lege xij. tabularum, arborum furtim cæsarum, x & interdicto quod ui aut clā. Sed utiq: iudicis, qui ex locato iudicat, officio ꝯtinet, ut cæteras y actiones locator omittat. z

Pro dãno intolerabili fit remissio mercedis cōductori: secus si sit damnum modicum: quia tunc non fit remissio: sicut nec augetur pensio ppter modicum augmentum: & hoc non habet locum in colono partiario. Bartolus.

Vis maior. quā Græci θεοῦ βίαν a appellant, nō debet cōductori dãno b esse: si plus, quàm tolerabile est, læsi fuerint fructus: c alioquin modicũ damnũ æquo animo ferre debet colonus, cui b immodicum lucrum nō auferi. Apparet autē de eo nos colono dicere, q ad pecuniā numeratā ꝯduxit: alioqn partiarius colonus quasi iure socie

Id est, re scias: quia potest haberi retio cum locator re ficere teneatur.

p Facere debet. etiam si nihil dictum est.

q Intempestiua. idest, mio tēpestiua, uel nimis sera.

r Villarũ. i. paruarum domuum.

s Debet. scilicet colonus.

t Corruptas. quod l. e. alias cōtra s. eo. l. ex conducto. in prin.

u Inimicitias. hoc intelligit de illis inimicitijs, quas conductor sua culpa pauebat: ut ſ. sol. mat. l. pe. j. resp. & sup. e. l. uidea mus. §. q nisi uel ēt sine culpa: cum n. hēt inimicitias. cautius debet custodire. est eñ æquum, ut qd eius culpa damnũ patiatur locator excidet locatori satisfat: ut hic, & sup. cōmo ni dui. l. si is cum quo. & ad l. Rhod. de iac. l. j. & ſ. §. æquissimo. & su. p socio. l. cũ duobus. §. quidam.

x Cæsarũ. id du plũm ſ. arbo. fur. cæ. l. furtim. in fi.

y Cæteras. rei persecutorias: non pœnales, nisi in id quod excedit: ut ſ. commo l. unde quærit. in fi. & ſ. eo. l. & hæc destinctio. in fine.

z Omittat. una effectũ sortiente.

a Fructus. Fera opinione hominũ fit sterilitas: quod dicitur supra e. l. si uno. in prin. hæc autē eueniat forte uel propter exercitum, uel aliam uim. Accursius.

b Cui. alias cui, scilicet colono: & alias eã immodicum lucrum, & captare. & dic, immodicum. i. ualde modicũ, uel simpliciter modicum. appareret ergo quod si maximũ fuerit lucrum

Alias θεοῦ βίαν Alciat. libr. prætermissorum ij. hoc ipso titulo. Nã qd ille in Pan. (puta Florentinis) legit ait, ua & nostro ex emp. legit. θεοῦ βίαν. P. F. damnosa.

tatis [a] & damnum & lucrum cũ dño fundi partit.

Qui locato operas suas tanquam artifex, tenetur de damno contingenti ex culpa leuissima illius uel illorum quorum opera utitur. Pau. de Cast.

Qui columnã transportandam conduxit, si ea dũ tollit, aut portatur, aut reponitur, fracta sit; ita id periculũ præstat, si qua ipsius eorumq́; quorũ opera utitur, culpa acciderit. Culpa aũt abest, si oĩa facta sunt, quæ diligentissimus [b] quisq; obseruaturus fuisset. Idem scilicet intelligemus, & si dolia uel tignum transportandum aliquis conduxerit. idemq; ẽt ad cæteras [c] res transferri potest.

Soluenti æstimationem litis cedenda est actio contra possessorem rei. Paul. de Cast.

Si fullo aut sarcinator uestimenta perdiderit, [d] eoque noĩe dño satisfecerit, necesse est dño, uindicationem eorum & condictionem cedere. [e]

Opera promissa duobus, illi sunt prius præstanda cui prius sunt promissa. Paul. de Cast.

Vlpianus lib. [illegible] [illegible]tationum. XXIX.

IN operis [f] duobus simul locatis, conuenit priori conductori ante satisfieri.

Medica incommoditas conductoris non inducit veram remissionem mercedis. Bar.

Alphenus lib. [illegible] Digestorum. XXX.

---

fectum, puta quia in duplum creuerunt fructus, quod duplicari debeat merces uel seruitium quod pro ea præstatur. quia quod in uno permittitur, in alijs prohibetur: quia modicum non aufertur. In altero. i. eius contrario contrarium statuitur: ut ar. inf. de test. l. ex eo. & sup. de in. l. cum prætor. §. j. resp. accedit & illud quod si diminuti essent fructus, diminueretur merces: ut C. eo. l. licet. ergo si aucti fuerint pensio debet augeri: & probatur hic duo concurrentia generalia. primum est, quia contrariorum eadem est disciplina: ut inf. de leg. iij. in l. fin. & j. ubi pu. edu. l. iij. §. fina. Secundum est quia emolumentum debet comitari onus: ut inf. de reg. iu. l. secundum naturam. succedit & alia similitudinatia ratio: quia hoc cauetur in tributis: ut C. de al. lu. l. ij. hic ergo idẽ dicendum: ut sup. de legi. & senatuscons. l. non possunt. & l. nam ut nec dicas aliud hic aliud ibi: quia & hic non agitur nisi ex conuentione. unde si non petatur nisi id, quod est conuentum: non est mirum at ibi ex lege agitur. potest enim dici hic tacite uideri conuentum in futuro incremento quod est in primo pacto: ut inf. de pac. do. l. inter socerum. §. cum inter. ea maxime ratione, quia quæ postea emergunt, auxilio indigent: ut inf. de interroga. action. l. de ætate. §. ex causa. & infra, de exceptio. rei iudic. l. si maior. §. eandem. econtra uidetur in rebus principalibus nouum canonem non exigendum: ut C. non. uect. institi. non poss. l. ij. & iij. nec in accessionibus: ut C. de pascu. & pas. l. j. in princip. maxime ideo quia mea diligentia quam in ampliatione fructuum adhibui, mihi nocere non debet: sed potius prodesse. etiam si alias teneri deberem: ut infra, ad l. Falcid. l. iij. §. resp. & supra, de rei uin. l. cæterum. præterea non potest dici de eo pactum, quod ignorabatur: sicut est in donatore: ut C. de don. l. nec ignorans. & in Aquiliana stipu. ut sup. de transa. l. cum Aquiliana. nec potest dici idem pactum intelligi in incremento quod dic ut supra, eod. l. sed addes. §. si quis mulierem. & infra eo. l. j. respon. Sol. secundum quosdam quod amplia tur merces propter incrementum fructuum. Sed contra hoc ualde est quod dicitur C. de fun. reip. l. ij. & de omni agro deser. l. fina. Vnde apertius & latius distinguo, sicut in sterilitate distinguitur, contingat casu fortuito, an consuetoruel ex uitioruel ex debilitate rei: ut in primo casu fiat remissio: in alijs non: ut sup. eod. l. ex conducto. §. j. usque in fin. & l. si uno. §. cum quidam. ergo sic & si casu fortuito contingat ubertas, idem secus si diligentia possessoris: ut in prædictis ll. secundum. Azo.

[a] Iure societatis. Vt supra pro so. l. cum duobus. §. quidam sagariam.

[b] Diligentissimus. i. diligens: ut ponatur superlatiuus pro positiuo: ut contra sæpe contingit. nec enim dubium est locatorem operæ non teneri de leuissima culpa: ut ar. sup. commo. l. si ut certo. §. nunc uidẽdum. & j. de reg. iur. l. contractus. sed secundum M. est speciale in columna & alijs rebus quæ leuiter franguntur ut exactissima diligentia præstetur. Et not. hic quem excusari a culpa, si omnia faciat, quæ diligens faceret: ut hic, & sup. ad l. Aqui. l. si putator. & instit. ad l. Aquil. §. item, si putator. Acc.

[c] Ad cæteras. s. omnes, secundum nos. sed secundum M. s. similes supradictis: cum dixerit in talibus speciale.

[d] Perdiderit. sctil. si dolo: ut inf. de re iudic. l. in depositi. secus in eo qui simpliciter possidebat secundum nos: ut s. de rei uin. l. is qui dolo. Acc.

[e] Cedere. Scilicet fulloni. Acc.

[f] IN operis. A[illegible] Scriptor locauit operas suas uni, item alia die alij. ita quod in idẽ tempus concurrant ambo conductores, post coram eodem iudice agunt ambo conductores: uel petunt sententias exequi. cum ambo obtinuerunt: dicit primo priori satisfaciendum.

[f] In operis. Et hæc lex uidetur sibi contraria. nam dicit simul esse locatas, & dicit postea aliquẽ esse priorem. Solu dico quod hæc dictio simul, denotat identitatem operarum eiusdem hominis, & in idem tempus faciendarum: non temporis contractus, scilicet non eadem hora. alioqui nullus esset ordo temporis, quod hic negatur, & probatur infra. qui po. in pigno. habe. l. idemque. §. finali. Vel dic simul, id est, eodem die: ut inf. qui po. in pign. hab. l. si fundus. §. si duo. Item intellige secundum quosdam hanc legem quando coram eodem iudice ambo conductores agunt, nam tunc ex officio suo: quia simul utrique non potest operari prio ri iubet satisfieri. secus in chirographarijs creditoribus nam omnes concurrunt in pecunia, prout omnibus de rebus satisfieri potest. nec obstat supra, de iudi. l. qui prior. quia licet in uentilatione causæ sit prior, qui ante prouocauit: licet post conduxit, non tamen in executione sententiæ. Vel dicas apud diuersos agi. si tamen unus iudex exequatur utranque sententiam, debet iubere priori satisfieri ante omnia. Item quæro, quomodo hic æstimatur priuilegiũ in personali actione ex tempore. hoc enim esse non debet: ut inf. de priuileg. cred. l. priuilegia? Respond. hic secundus conductor sciebat alij prius locasse operas, & non posse eum satisfacere duobus, ibi ignorabat. Vel hic in faciendo ubi impossibile est utrunque simul fieri: ibi in dando. nam in dando non æstimatur ex tempore, ut si unus duorũ tutelam gesit, primo uni, & postea alij: certe actione tutelæ ambo admittuntur æqualiter: ut d. l. priuilegia. sed in hypothecaria secus. fallit autem hoc in dote, in qua siue personali siue hypothecaria agatur, consulitur

Diligentis a culpa excusat.

A

Primatus quandoq; fisco prælatus.

falitur prius filijs primi matrimonij: ut C. qui pot. in pig. ha. l. assiduis. §. pen. Ex his contingit, quod si quis obligauerit alicui priuato, quæ habet, habiturusve est, & postea fisco: præfertur priuatus in his, quæ habebat tempore obligationis. nam in his, quæ postea quæsiuit, præfertur fiscus ut inf. de iure fisci. l. si is qui mihi. Itē intellige hanc legem cum ipsum factum faciendum est: alias si interesse præstandum est, tunc satisfit utrique simul: ut dixi in personali.

† F. Flo. transuersarium.

HAbitatores. CASVS. Locaui tibi domum, quæ indiget aliqua refectione: & reficiendo impeditus. si paruum damnum est, pati debes: alioquin remittam de mercede. Secundo si colonus timens ruinam recessit tanquam fit remittenda pensio si iuste recedit, sic: alias, non. Tertio si nihilominus habitasset, licet ruinam in parte minaretur, debet mercedem. Quarto si migrauit, & non aliam conduxit † & ego dedi ei potestatem secundæ conducendæ, tenebitur mihi ad totam mercedem. Idem si dedi ei mercedem secundæ conductionis. nam dare teneor: & sic tenebitur mihi ad mercedem primæ: nisi magis uelim remittere de prima pensione. Vltimo si aliam habuit gratis: tunc deducam mercedem pro rata, cum iuste timuerit † non autem dabo mercedem secundæ † cum nulla fuit h. d. cum l. seq. Viuia.

† al. add. iuste.

† al. add. quam.

HAbitatores, [a] non statim si paulò minus cōmodè aliqua parte cœnaculi uterenť, deductionē ex mercede facere oportere Ea. n. cōdōne habitatorem esse, [b] ut si quid † aduersarium [c] incidisset, [d] quāobrem dñm aliquid demoliri [e] oporteret, aliquā partē incōmodi paruulā sustineret: nō ita tñ, ut eam partem cœnaculi dñs aperiat, in qua magnam partem usus habitator haberet. [f]

Iniustus timor facit ut fiat mercedis remissio, l. cet non sit secum periculum: secus in timore iniusto, vel si inde non recesserit. B. tr.

Iterum interrogatus est si quis timoris cā emigrasset, deberet mercedē, nec ne? rñdit: si cā fuisset, cur periculum timeret. quamuis periculū uerè [g] non fuisset: tñ non debere mercedem. sed si cā timoris iusta non fuisset: nihilominus † debere. [h]

[a] Habitatores. i. inquilini.

[b] Habitatorem esse. s. oportet.

[c] Aduersarium. i. casum fortuitum, uel aliud nouum emergens. Acc.

[d] Incidisset. Quia tignum ruptum uult reparare.

[e] Demoliri. Id est, remouere rupta, ut apponat sana. Quid si ex uoluntate facit? Resp. tunc fiet deductionē de mercede, si uult pati. nam potest, si uult resistere: ut inf. uti possi. l. si duo. §. cum inquilinus. Acc.

[f] Haberet. Facit ad hoc sup. commo. l. in rebus. §. possunt. & inf. de impen. l. omnino.

[g] Vere. Sufficit ergo iustus timor quamuis malum non coniungatur: ut & sup. ad l. Aquil. l. si quis fumo §. quod dicitur. & inf. de dam. infec. l. in hac stipul. Item hoc quando post conductionem causa timoris interuenit. secus si iam inerat: ut inf. de dam. infect. l. qui bona § de illo. Sed arg. contra inf. de don. causa mort. l. pen. ubi etiam sufficit non iusta causa suspicionis.

[h] Debere. i. præstare conductorem. Acc.

QVod si domus. Quod pro sed. Azo. [k] Æque usus. i. sine cā migrauerit secundum lit. & quod dicit usus fuisset. dic id est, uti potuisset: quod nihil est. secundum hoc nil adderet prædictis. dic ergo æque usus. scilicet ac si nullam ruinam minaretur. nam tn ueritate minabatur.

Labeo lib. iiij. poste. a Iabo. Lepito. XXXI.

QVòd si domus [i] habitatione cōductor æquè usus [k] fuisset: ēt eius domus mercedem, quę uitium fecisset, [l] deberi putat. Idem iuris esse, si potestatem [m] conducēdi habebat, [n] ut pretium conductionis præstaret dominus. Et si locator conductori potestatem cōducendæ domus non fecisset, [o] & is, in qua habitaret, conduxisset: tm̄ ei præstandum [p] putat, quantum sine dolo malo præstitisset, [q] Cęterùm si gratuitam habitationem habuisset, [r] proportione temporis ex locatione domus deducendum [s] esse.

Verbum ne, siue neve, importans ne quis faciat: & quòd cures ne per alium fiat.

[l] Fecisset. Post tempus locationis comprehēsum. Vel dic amitti: sed præstatur pro præterito tempore. Azon. & caue tibi: quia literam sequens, deberi putat, est cancellata in lib. lo. & bene. uel si uis dicas subaudiri putat. Vel dic, scilicet Labeo. Accur.

[m] Si potestatem. scilicet quia tenetur etiam hic ad totam mercedem.

[n] Conducendi habebat. scilicet conductor aliam domum qui iuste timet: subaudi, adeo habet potestatem, ut etiam conduxerit & pretium. i. mercedem alterius locator conductori præstaret: & hoc intellige de alia æque idonea domo: ut ar. sup. eod. l. si quis domum. §. j. Vel dic, habebat potestatem ex pacto conducendi aliam: non tamen conduxit.

[o] Non fecisset. Puta non præstando ei mercedem domus conducendæ. Azo. cum conductor domus migret alio domus.

[p] Præstandum. a domino uitiosæ domus.

[q] Præstitisse. i. pro secunda conductione: & intelligas hic quod teneatur dare locator mercedem secundæ conductionis, nisi mercedem pro rata temporis remittere uelit. nam in plus teneri non debet: ut sup. eod. l. sed addes. § si quis cum. uel compensabitur: ut sup. eo. l. si quis domum. & l. si in lege. § colonus.

[r] Habuisset. i. secundo: & hoc facta migratione. Acc.

[s] Deducendum. Pro rata temporis commucendo, cum iuste migrauit: non autem ad mercedem secundæ conductionis, quæ nulla fuit. Ex prædictis autem collige secundum Iren. si domo conducta non uteris, siue uitium faciat, siue timor iustus immineat: tecum tamen interim uel conducas aliam, uel potestatem conducendi habeas: non remitto tibi mercedem pro rata temporis: sed pretium duntaxat secundæ conductionis. sed si absque causa migras, mercedem omnino præstat. scilicet totius temporis. Acc.

Alphenus lib. vij. Digestorum. XXXII.

IN lege locationis scriptum erat, Redem-

IN lege. Casus. Locaui syluam custodiendam, & conueni mercede data cum custodiente syluā, quod aliquod damnum in sylua non fineret alium dare, quæritur an uidens duntaxat teneatur prohibere, aliquod

dari

duci damnum, an & curare, ut uideat? Dicitur quod debet curare, ut uideat. Viuia.

a Redēptor i. conductor, qui dicitur syluanus. Azo.
b Cingito. cingere. i. deglabrare: ut infra, arbo. fur. cæ. l. cædere. Ioan.

demis sumptibus: fecisti dimidiū: nunquid erūt mensurandi pedes facti: ut sic soluam: an debemus expectare donec perficiatur, antequam admensuretur? & dicit quod etiam antequam perficiatur. Viuia.

t Quod eius. i. per quod. Azo.

ptor[a] *syluam ne cædito, neve cingito,*[b] *neue deurito, neve quē cædere, cingere. urere sinito.* Quærebāt, utrum redemptor, si quem qd earū rerum facere uidisset, phibere deberet: an ēt ita syluam custodire, ne qs id facere possit? Rūdi, uerbū sinere, utranq;[c] habere significationē: sed locatorē potius id uideri uoluisse, ut redēptor, nō solū si quē casu uidisset syluā cædere,[d] phiberet: sed uti curaret, & daret operā, ne qs cæderet.[e]

Refectio necessaria quæ impedit habitationem conductoris inducit remissionem mercedis p rata: non necessario obligat locatorem ad interesse. Bar.

Idem li. iij. Digestorū a Paulo epito. XXXIII.

Qui insulā xxx. ōduxerat, singula cœnacula ita ōduxit, ut quadraginta ex omnib[a] colligerentur, dñs insulæ q a ædificia uitium facere diceret, demolierat eā. Quæsitum est, quantilis æstimari deberet, si is, q totam ōduxerat, ex conducto ageret. Respondit si uitiatum ædificium necessariò demolitus esset, pportione quanti dominus pdiorū locasset, qd[f] ei[t] tpis habitatores habitare[g] nō potuissent, in rationem duci, & tanti litem æstimari.[h] Sin autem nō fuisset necesse demoliri: sed q a melius ædificare uellet, id fecisset quāti ōductoris itēresset, habitatores ne migrarēt tāti ōdemnari oportere.

Conductori fit remissio mercedis pro rata temporis quo re frui non potest, etiam si alteri gratis concessit. Bart.

Aedilis[k] in municipio balnea[i] cōduxerat, ut eo anno municipes gratis lauarent:[l] post tres menses incēdio facto cōbusta[l] sunt. Rñdit, posse agi cū balneatore[m] ex ōducto, ut p portione tpis, quo lauationē nō pstitisset pecuniæ ōtributio[n] fieret.

Qui animal cōductum onerat pondere grauiori, hac actione tenetur. Bartolus.

Qui mulas ad certum pondus oneris locarat a cùm maiore onere ōductor eas rupisset, ōsulebat[o] de actione. Rñdit, uel lege Aquilia, uel ex locato rectè agere: sed lege Aquilia tantum cum eo agi posse, q tum mulas egisset: ex locato, etiam si alius eas rupisset,[p] cum conductore rectè agi.

Pensio quæ præstatur ad mēsuram tantùm, pro rata operis facti peti potest. Bar.

Qui ædem faciendā locauerat, in lege dixerat:

Quod in opus lapidis[q] *opus erit, pro lapide & manus*[r] *pretio*[s] *dominus redēptori*[t] *in pedes singulos septem*[u] *dabit:* qsitū est: utrū factum opus[x] an ēt imperfectū[y] metiri oporteret? Respōdit, & imperfectū.

c Vtranque. s. ut uisum prohibeat: & quod uidere procuret: nō est tamē æquiuocum: quia utrunque semp in se continet secundum quoddā. imo alterum: ut hæc litera clare innuit.
d Cædere. nō est ergo simplex abusiuum.
e Cæderet. ut j. l. p roxi. §. qui mu as & j. de ner. oblige. l. inter stipu. circa prin. & j. e. l. si damno. & hic no. obscurum pactum interpretari pro eo q rē apposuit. Et sic est contra, s. de con trah. emp. l. Labeo & s. de pac. l. ueteribus soli. ideo p locatore sit interpretatio, ne illa ad sectio. neve quem cingere, &c. nil operetur. Sic est arg. o pti. j. de le. j. l. si qū nil autem operaretur, si id duntaxat significaret: ut si quē earum rerum qd facere uideret, phiberet, nam per prima uerba hoc idē significabat, q bus promisit se nō cæsurum. cædere enim uidetur, q patitur cædere: ut supra, de his qui no. in fa. l. quid ergo. §. certe. & C. de sac. san. eccle. l. iubemus. §. œconomus autē. & j. de iure patr. l. ad gene. in prin. Vel dicas qd hoc est ex officij, suscepti solicitudine. nā ex natura & qualitate contractus uerba intelliguntur supra l. si uno. secundū. Azo.

Qui insulā Casus in hac lege est planus usq; ad §. q ædem.

Qui ædem. Conuenit tecum ut faceres, mihi cisternam & pro singulis pedibus darem tibi vj. aureos: & tu debebas facere totū modo potest æstimari quod non est?

g Habitare. Nisi alii conduxit, tunc id præstaretur: ut su. e. l. qd si domus.
h Aestimari. Vt & j. pxi. §. & j. e. l. si fundus. §. si. & l. & hæc distinctio. & supra, e. l. sed addes. § si quis cum.
i Interesset. ut & j. e. l. & hæc distinctio. & s. e. l. si tibi alienam. & l. nos uideamus.
k Aedilis. Portecarulis: qui curam ædium habebat.
l Combusta. Balnea.
m Balneatore. l. cū domino balneis alias locatore. Accursius.
n Contributio. i. compensatio. & facit. supr. e. l. sed addes. §. si quis cum.
o Cōsulebat. scilicet, locator.
p Rupisset. si tamen in custodiendo conductoris p beatur culpa: ut supra, ad le. Aquil. l. si seruus ser. §. fornacarius. & §. si Proculus. & §. si mulier. Azo. & su. l. proxi. in fine.
q In opus lapidis. i. pro eo quod necessariū esset in opus lapidum: ut calx, & arena, & similia. Azo.
r Et manus pretio. i. opera manū. alias, manu.
s Pretio. subaudi pro quo. s. pretium dabat conductor alijs.
t Redemptori. i. conductori.
u Septem. s. aureos. Azo.
x Opus. i. domo perfecta demum.
y Imperfectum. ædificium nondū cōsummatum: sed non nisi p eosdem pedibus. Io. sed alij dicunt etiā non factam æstimari: sed hoc quo-

Colo-

† deglabro.
† P. F. habitasset.
facere cæteros.
in aliter
† P. F. agitasset.
† P. F. quod ad in opus lapidum. & c.
al. quod opus.
al. quod in opus.
† Septena.

a Colonus. Casu incensa fuit. Azo. & incipit respondere.
b Vetustatem. superfluum uidetur pactum istud, cum his & sine pacto non tenaatur.
c Eam uim. igitur incendium est uis.
d Extrariam. In generali sermone ergo non conuenit personis loquentia ut & supra, de act. emp. l. si mercedē. §. fi. & supra, cōmunis. præd. l. quod. & de serui. l. j. in fi. & C. de solu. l. inquisitio. Sed argu. cōtra. ∫. de ædil. edic. l. quod si nolit. § j. & inf. de in diē addi. l. quod si uno § fi. & l. antepē. & de pignori. l. Paulus. §. fi. Accursius.

Exceptio uiolentiæ intelligitur de ea, quæ infertur ab extraneo non de ea, quæ à se uel à suis infertur. Bar.

Colonus [a] hac lege uillam acceperat, ut incorruptam redderet, præter uim & uetustatem. [b] coloni seruus uillam incendit nō fortuito casu. Nō uideri eā uim [c] exceptā Rn̄dit: nec id pactū esse, ut si aliqs domesticus eā incendisset, ne præstaret: sed extrariā [d] uim utrosque excipe re uoluisse.

Actio oneris auersi non habet locū in rē, quæ remanet locatoris, & cū actione aliā non cōcurrit. Itē debitor quātitatis respectu certæ speciei liberatur, si illa species casu interijt. Primo ponit thema & q̄stionē Secundo ponit q̄dam argumēta facientia ad determinationē q̄stionis. Tertio determinat quæstionem. Secūda ibi, Respōdi. Tertia ibi, secundū quæ. B.

Idem li. v Digestorum a Paulo epit. XXXIIII.

IN naue † Saupheij, [e] † cū complu. es frumentum ɔfuderāt, [f] Saupheius uni ex his frumentū reddiderat de communi: [g] nauis perierat. [h] Quæsitum est, an cæteri pro sua parte frumenti cum nauta agere possent oneris auersi [i] actione? Rn̄dit, rerum locatarū duo genera esse, ut aut idem redderetur: sicuti cū uestimenta fulloni curāda locarent: [k] aut eiusdem generis: ueluti cùm argētum † postulatū [l] fabro daret, ut uasa fierent: [m] aut aurū, ut annuli. [n] ex superiore [o] † casu rem dn̄i manere: ex posteriore [p] in creditū [q] iri. idē iuris esse in deposito. Nā si qs pecuniam numeratā ita deposuisset, ut neque clausam, neq; obsignatā traderet, sed adnumeraret: nihil aliud eum debere, apud quem deposita esset, nisi tantundē pecuniæ solueret, [r] secundū quæ [s] uideri triticū factum Saupheij, & rectè datū. [t] Quòd si separetum tabulis aut beroni-

e I N naue. Multi mercatores miserūt frumenta in naue Saupheij, qui erat nauta, & fecit aceruū communem, cōsentiendo, ut ex illo aceruo cuilibet redderet tanta quātitas quantam ibi misit: & cū nauis ad portum uenisset, reddit uni: & antequā redderet alijs, nauis perijt cum alio frumēto, quæritur an nautæ sit periculū. Et antequam soluat, duo præmittit. Primo quod rerum locatarum duo sunt genera. nam quandoque transit dominium, ut si do argētum ut facias uas ex hoc uel ex alio. quandoque non: ut ueste data fulloni. secundū quod rerum depositarum duo sunt genera. nam quandoqs transit dominium, ut in pecunia deposita adnumerata quandoqs non. ex quibus colligitur tertium. s. quod dominium frumenti fuit factum Saupheij, & ideo recta reddidit. secus autem si fuisset separatū, uni reddidisset quod esset alterius. tunc teneretur nauta locati & furti. & qui sciens accepit, tenetur furti. an autem periculum frumenti amissi sit nautæ, quod fuit prima quæstio? Dicit quod non, si non fuit in culpa primæ reddi tionis: non autem fuit in culpa quod uni restituit primo. Viuianus.
e Saupheij. nomen est exercitoris.
f Confuderant. i. contribuerant.
g De communi. sed hic expone communi. i. de aceruo communi omnium: factum enim erat cōmune dominorum uoluntate permistum: ut insti. de re. di. § quod si frumentū. & sup. de rei uin. l. si frumentum. proinde fit ergo cōmune: & cū uni tedit, eodem momento fit Saupheij, & definit, sic ∫. de dona. inter uir. & uxo. l. quæ autē. §. fi. & de acquiren. hære. l. placet secundum. Al. uel dic de cōmuni. i. cōmuniter dato: & sic nō fuit commune, sed ab initio factum Saupheij. & hæc planior: inf. quippe quod nautæ, &c.
h Perierat. cum toto frumento quod remanserat.
i Oneris auersi. an est hoc proprium nomen actionis? quidam dicunt quod non: sed actio locati sic appellatur, quando quis conduxit suo periculo: quod reprobatur: ideo dic quod est proprium nomē actionis. nam si esset idem quod locati. ergo competeret cū actione furti: ut supra e. l. si merces. §. culpæ. & ∫. e. l. si locatū. quod nō est in hac actiōe: ut ∫. e. l. § quod si separatū. in fi. Item quando habet locum actio oneris auersi? Respō. quoties onus alienū uel dolo uel culpa submergetetur. ab auerto auertis, id est, remoueo & dicitur auersi, & non aduersi. uel dicitur aduersi ab aduersitate: & tūc habet locum cum cōductor in se recipit periculum: & postea res perijt. ut plerunque fit: ut ∫. e. l. & hæc distinctio. ∫. de pell. & cō. rei uen. l. si qs uina. §. si auersione. hīc autē uidebatur recepisse, cū in genere sit in frumēto aceruali consueta obligatio. hodie autem hęc actio locū non habet: ut dices. ∫. e. § quod si separatū.
k Locarent. & hęc est pprie locatio: & ut ∫. e. l. non solet.
l Postulatum quidam libri habent pusillatum. id est, purgatum & pusillum factum propter putredinē extractam. alias pōderatum: alias purgatum: alias purum datum.
m Vasa fierent. ex hoc uel ex illo. Azo.
n Annuli. ut fierent de eodem auro. uel de alio simili.
o Ex superiore quando datur, ut idem reddatur.
p Ex posteriore. quando datur, ut eiusdem generis reddatur.
q In creditum, scilicet generale: ut supra, si certum petatur. l. j. sic econtra conductor quandoq; transfert dominium in locatorem: ut ∫. eod. l. item si pretio. §. cum insulam.
r Solueret. est ergo depositū: sed egreditur eius terminos notissimos: ut supra, deposi. l. Lucius Sempronio. & l. diem. § j. Accur.
s Secundum quæ. s. dicta in secundo casu.
t Datum. i. redditum: & sic cessat arg. oneris auersi si actio locum non habet: sic econtra. ∫. de uerb. sig. l. uerbum reddendi nisi specialiter contrarium caueatur: ut supra, deposi. l. j. § eleganter.

† P. F. nauem.
† Sopheij.
† In P. F. add. & al. eoq; naut.
† In P. F. pusillatū. Alci. tamē li. vj. parergō. ca. iu. legit, pollinatum
† P. F. sepa- sa.
† Vide Budæ. apud ri. annon. hoc ipso ita. quod dicatur argētum pullatum.

Beroni-

bus, g aut in alia cupa clausum uniuscuiusq; tritici cum fuisset, ita ut internosci posset, quid cuiusque esset: nō potuisse b nos c permutationē facere. sed tū posse eū cuius fuisset triticū, quod nauta soluisset, uindicare: d & iō se improbare actiones oneris auersi: quia siue eius generis essent merces, q̄ nautæ traderent, ut ptinuò eius fierent, & mercator in creditum iret: nō uidereť onus esse auersum: quippe e quod nautæ fuisset: siue eadem res, quæ tradita esset, reddi deberet: furti f esse actionem locatori: & iō superuacuū g esse oneris auersi iudicium. Si ita datum esset, ut in simili resolui posset: h conductorem culpā duntaxat i debere. k nam in re, quæ utriusq; cā ptheretur, culpam deberi. neque oīmodo l culpā esse, quod uni reddidisset ex frumento: qm̄ alicui primùm reddere eū necesse fuisset, tametsi meliorem eius conditionem faceret, quàm cæterorum. m

Successor singularis nō tenetur stare colono, nec colonus ei. Ba.

Iulianus lib. 13. Ex Minucio. XXV.

Qui fundū colēdum in plures annos locauerat, decessit, & eū fundum legauit. Cassius negauit posse cogi n colonum: ut eum fundum coleret: quia nihil hæredis interesset. quod si colonus uellet colere, & ab eo, cui legatus esset fundus, prohiberei, cū hærede actionē hr̄e o colonū: & hoc detrimentum ad hæredem pertinere: sicuti si quis rē, quā uendidisset, nec dum tradidisset, alij legasset: hę res eius emptori & legatario esset obligatus.

Si conductor frui non pōt re absque culpa locatoris, fit remissio mercedis pro rata: si locatoris culpa interueniat, ad totale interesse tenetur. Bar.

Aphricanus li. viii. Quæstionum. XXXVI.

Si fundus, quem mihi locaueris, publicatus sit: p teneri te ex cōducto actione, ut mihi frui q liceat: quamuis per te non stet, quò minus id præstes: quemadmodum, inquit, si insulam ædificādam locasses, r & solum corruisset: nihilominus s

a Beronibus. Forte ēnchi bassa. Acc.
b Non potuisse. Id est, non est reddendum uel dicendum in creditum ire in esse hoc casu: nisi manifestissime illud appareat.
c Nos. Scilicet inuitos: quia ignorantes eramus de facto Saupheij.
d Vindicare. Item agi potest ex locato: ut sup. eo. l. quæritur. §. & si pallii. & etiam furti contra suscipientem, scienter, & contra dantem.
e Quippe. Id est, quia ac si dicat, non debet sustinere onus auersum cuius merces fractæ sunt restitutæ.
f Furti. Contra. Saupheiū qui sciens inuito domino contrectauit.
g Superuacuum. Hac ratione semper cessat: quia locati semper competere potest actio propter culpam conductoris, uel furtum seu delictū: sed nec alibi dicit lex eam locum habere: & ita exufflatam eam omnino dicimus. sed F. & R. dicunt eam habere locum etiam hodie. Sed ad quid secundum eos dabitur? Respō. ad ea ad quæ datetur locati & conducti quando onus receptum est in auersione: ut inf. ad leg. Falci. l. in ratione. §. incertæ.
h Posset. Ut in nostro casu.
i Duntaxat. Non etiam casum: licet transit in creditum quod est not. dignū: licet aliter sit dictū [illegible] culpam esse, nisi forte. studiose fecisset. Et sic not. quod locus est gratificationi. Acc.
k Debere. Et alias præstare.
l Omnimodo. i. nullo modo in culpa est: potuisset autem esse in culpa, si ita esset depositum ut neutri redderet sine altero. Et not. hic arg. quod non intelligitur quis esse in culpa, si facit quod necesse habet facere: ut hic, & ī. ad Syl. l. si quis in graui. §. si cum omnes. & ī. de leg. ij. l. unum ex fa. §. si de sal. Acc.
m Quam cæterorum. Quia suum saluum haberet.

Qui fundum. CASUS. Locaui tibi fundum in quinquenniū. in medio alij legaui & decessi: hæres meus non aget inuito contra colonum ut colat, quia sua non interest. Item legatarius potest deijcere colonum: & colonus aget contra hæredem ad interesse: & sic hæres tenetur duobus, scilicet legatario ad fundum, & colono ad interesse: ut in hoc alio casu. ecce uendidi rem, & eandem legaui: hæres meus legatario & emptori tenetur. Viu.

n Cogi. Scilicet ab hærede locatoris: de legatario autem non dubitabatur: quia non succedit in ius defuncti, sed hæres. Accur.

o Habere. Ut ī de lega. 1. l. nil pro pami nus. §. si. & arg. sup. eod. l. si merces §. qui fundum.

Si fundus. CASUS. Locaui fundum: postea est publicatus: teneor ad remissionē mercedis. Secundo idē si locaui domum ædificandam, & corruit solum. Tertio idem in uēditione, scilicet si uendidi domum, & publicata postea sit: teneor ad restituendum pretium. sicut & superioribus casibus ad remittendum mercedē; nam quando prohiberis frui ab eo a quo nō possum te defendere, ad remissionem mercedis teneor: alias ad omne interesse. Quarto indu- est simile: ut ecce locaui domum: eam destruo ut reficiā: nam refert utrum poteram reficere sine destructione & teneor ad omne interesse: an necessario feci, & tunc ad exonerationē mercedis. Quinto dicit hæc esse uera, si uendens meum locaui: alias si alienum sciens, teneor ad omne interesse. Cum fundum. Ego & Titius habebamus fundum communem: & conuenimus ut alternis annis uteremur, quisque suo anno prò parte alterius: unus in fine anni destruxit sic fundum, ut anno sequenti nō produceat fructum. & dicit, quod alter agit loc. pro sua parte, & communi diuidundo: pro parte uero alterius agit ex conducto ad interesse. Secundo dicit idem si ego anū & tu alium fundum habuimus prædicto modo. hoc dicit circum l. seq. Viu.

p Publicatus sit. Forte ut militibus assignetur: ut supra, de rei uendi. l. item si uerberatum. §. præterea si forte. uel ex causa maleficij alicuius. Acc.

q Ut mihi frui. Hoc idem determinatur statim ī. ubi, similiter ergo: & cætera.

r Locasses. Locaui ergo opus faciendum: ut mihi pro toto opere præstaret mercedem.

s Nihilominus. Ut pro eo quod de opera feci ante quam

a Vide Bud. hic qui dicantur berones.
† alias, contentibus; in P. P. beronibus.
† Alias, internosci fieri.
† uel si.
† al. add. præstare.
* Gratificationi quandoque locus est.
† el. add. ō.

faciẽdæ, [a] cū hoc fecerit, sed præcipiendi Si gēma includenda aut insculpanda data sit, eaq; fracta sit: si quidem uitio materię factum sit: non erit ex locato actio. si imperitia faciẽtis, erit. [b] Huic sniæ addendum est, nisi periculū [c] quoque in se artifex receperit: tunc enim & si uitio materiæ id euenerit, erit ex locato actio.

Si fullo uestimenta polienda acceperit, eaq; mures roserint: ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere. [d] Et si pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur, etiam si ignarus [e] fecerit.

Exercitu ueniente migrauit [f] conductor: de hospitio milites fenestras & extera sustulerūt. Si domino non denunciauit, [g] & migrauit: ex locato tenebitur. Labeo autem, † si resistere potuit, & non resistit, teneri ait. quæ sententia uera est. Sed si denunciare non potuit, non puto eum teneri. Si quis mensuras conduxerit, easque magistratus frangi iusserit: si quidem iniquæ fuerunt, Sabinus distinguit, utrum scit conductor, an non. Si scit: esse ex locato actionem. si minus: non φ si æquę sunt: ita demum eum teneri, si culpa [h] eius id fecit ædilis. & ita Labeo & Mela scribunt. Duo rei locationis insolidum esse possunt. [i]

Excessus in mercede dicitur tunc quando est eisdem pactis facta vtraque locatio. ar.

SI † lege operis locandi comprehensum esset, vt si ad diem effectum non esset, † relocare [k] id liceret: non alias prior conductor ex locato tenebitur, quàm si eadem lege [l] relocatum esset. Nec ante relocari id pōt, quàm dies efficiendi præterijsset. †

Iste §. diuiditur in tres partes. Primò loquitur in prædio rustico. Secundò in prædio vrbano. Tertiò imponitur quædam limitatio circa prædicta. Secūda ibi In vrbanis. Tertia in l. Qui ad certum. Item prima subdiuiditur: quia primò ponit vnum dictum. Secūdò illud limitat. Tertiò illud extendit dictum. Quartò illud dictum declarat. Secunda ibi, Sed hoc ita. Tertia ibi, Eadem. Quarta ibi, Quòd autem. Item secūda subdiuiditur: quia primò ponitur dictum. Secundo exceptio. Secūda ibi, nisi in scriptis. & hoc intendit, Si conductor post tempus remanet in prædio rustico, videtur in annum renouata conductio, & pignora eiusdem. secus si alterius. In prædio verò vrbano quatenus habitauerit, renouata uidetur, nisi in scriptis primò conductio celebrata fuerit, vel nisi dominus posse consentire desierit. Bart.

Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione: non solum reconduxisse uidebitur, sed etiam † pignorum uidetur durare [m] obligatio. Sed hoc ita uerum est, si non alius pro eo in priore conductione res obligauerat. huius enim [n] nouus consensus erit necessarius. [o] Eadem causa erit, & si reipublicæ [p] prædia locata fuerint. Quod autem diximus, taciturnitate utriusque partis colonum reconduxisse uideri: ita accipiendum est, ut in ipso anno, quo tacuerunt: uideantur eandem locationem renouasse, non etiam

quæcunque. §. fine. una tamen intentata tollitur altera: vt infra, eod. l. si uulnerauerit.

[a] Iniuriæ faciendæ. Quod est necessarium: inf. de iniu. l. illud relatum.

[b] Erit. Similis distinctio habetur ī. ad legem Aquil. l. si seruus seruum. §. si calcem. & ī. eod. l. fin. & facit sup. qd quisque iur. l. ij.

[c] Nisi periculum. Id est, casum fortuitum. sic & ponitur supra, eod. l. si quis fundū. §. si colonus. proprie tamen dicitur periculum quod culpa contingit vt ī. eo. l. opus. Vel dic hic periculum proprie, si qualis qualis culpa interueniat: vt infra, eod. l. & hæc distinctio j. respon. & l. opus. §. quod uero.

[d] Cauere. Et in locum tutiorē transferre: ut & arg. inf. de damno infecto. l. utique.

[e] Etiam si ignar. quia cum errauit in suo facto, non est probabilis ignorantia: ut infr. eod l. sed addes. §. j. & supra, ad Velleia. l. quanquam.

[f] Migrauit. Id est, de colonia discessit. sic accipitur infra, de migran.

[g] Non denunciauit. Not. quem teneri denunciare: ut in authen. ut liuma. & aui. §. si uero contra imperium. col. viij. Item not. quem debere resistere ui, ut subijcit, & infra, si uen. no. mu. l. dolo. & infra, ad Syl. l. j. §. occisorum. alias autem si non potuit resistere ui, conductor non tenetur: sed ei merces pro rata diminuitur: ut hic subijcit, & infra eo. l. si fundus. in fi. & l. habitatores. § j.

[h] Si culpa. Forte si ædilib. eunitibus, ea uitiosa locatam

...lauerat: vt sig. supra, de per. & com mod. rei uen. l. lectos.

[i] Esse possunt. Iure isto: ut hic, & C. eo. l. si diuisa §. j. & infra, eod. l. cum apparebit. & infra, de duo. reis. l. eadē. Sed hodie est cōtra, nisi actum sit: ut in authen. de duo. re. §. j. colla. viij.

[k] Relocare. Id est præstare ei, quantū daret pro secunda locatione. & ponitur hic casus infra, e. l. ea lege. Alij dīc ut lr. primum conductorem promisisse pœnam si non faceret intra certum diem: quæ pœna nō committitur, nisi alij relocetur simil ibus pactis: & sic apparet conductorem non esse deceptum: sed tunc ageretur ex stipulatu, non ex locato: ut hic dicit.

[l] Eadem lege. Id est, eadem qualitate & quantitate & mensura relocaret, qua & priori locauerat, secundū Bul. & Ioan. uel forte leuiori. Item ut alij faciendum daret, non ipse faceret: vt inf. de fideiussoribus. l. stipulatus.

[m] Durare. Si sunt coloni, si autē extranei, non sicut hic statim subijcit. Accur.

[n] Huius enim. Scili. extranei. Accursius.

[o] Necessarius. Vt C. eod. l. si cum Hermes. & ī. de inr. do. l. stipulatio. Accursius.

[p] Reipublicæ. Vt quia prædium reipublica cuidam colono est locatum. Accur.

Prædia

† Etiam al. add.

Denunciare quis tenetur.

† al. add. ...

† al. add. eij.

† P.F. pro terijsse.

† P.F. pignora uidentur durare obligata.

[a] Quid.

a Præfinitum. non tamen nisi in annum uidetur facta relocatio:ut hic dicit.

b Cõiensisse.no.tacitem uideri cõsentire: ut hic & j.de preca.l.in rebus.in fin l.& C.de usu.l.qu[illegible]uis passa.& j.solu.mat.l.si mulier. & insti.de codi. §.cũ tantum.& j.quib.mod.pig.uel hyp.solui.l.sicut.§.non uidet.& s.de mor.infe.l.si pprius.in fi.& j.ad muni.l.quoties.& j.eo.l.cum in plures.§.locator.C.de ędi.pri.l.an in totum.& j.de tribut.l.j.§.iã certum.

Facit ad hoc c.qui tacet. extra, de regu. iur. in vj. ubi etiam per Dynũ & doct. Ioã. Andre. in mercurialibus.

insequentibus annis, & si lustrum forte ab initio fuerat ɔductioni pstitutum. a Sed & si secundo quoq; anno post finitũ lustrum nihil fuerit ɔtrium actum: eã dem uideri locationẽ & in illo anno pmansisse. hoc. n.ipso, q tacuerunt. consensisse b uident. & hoc deinceps in uno quoque anno obseruandum est. In urbanis autem prędijs alio iure utimur, ut prout quisque c habitauerit, ita & obligetur: nisi in scriptis certum tempus ɔductionis † cõprehensum. est.

Idẽ li.lxxj.ad edi. XV.

Qui ad certum tps ɔducit, finito quoque tpe colonus est. d Intelligit em dñs, cum patit colonũ in fundo e esse, ex integro locare, f Et huiusmodi ɔtractus, g neque uerba, neq; scripturas utiq; desiderant, sed nudo cõsensu ɔualescunt. Et ideo h si interim i dñs furere cęperit uel decesserit: fieri non posse k Marcellus ait, ut locatio redintegret. & hoc uerum est.

In actione ex conducto ueniunt ea que hac lege exprimunt r. Bartolus.

Idem li.xxxiij.ad edictum. XVI.

Ex ɔducto actio ɔductori dat. competit ãt ex his causis ferè: l ut puta si re q̃ conduxerat, frui ei non liceat: fortè q a possessio ei, aut totius agri aut partis non pstat: aut uilla non reficit m uel stabulũ, uel ubi greges eius stare oporteat: uel si qd in lege conductionis ɔuenit, si hoc nõ pstatur, ex ɔducto agetur.

Propter casum contingentẽ in fundo uel fructibus antequã separentur à solo, fit remissio mercedis, si damnũ est incurabile: secus si contingit in fructibus iam collectis. Itẽ ubertas unius anni cum sterilitate alterius compensatur, Bar.

Si uis tempestatis calamitosę contigerit: an locator cõductori aliquid pstare debeat, n uideamus. Seruus omnẽ uim, cui resisti non potest, dominum colono præstare debere ait: ut puta fluminis, o graculo-

c Proue quisque. hæc uerba, prout quisque, exponuntur tribus modis: & primo ut in nullum tempus uideatur reconduxisse. Secundo ut in id tantum, in quo habitauit postea. Tertio ut in id totũ, quo habitauerit ex primo, ut tunc recipiat exceptionem. nisi in scrip.&c.& dic ut tunc in totũ primum. Secundo, uel solum quo postea. Tertio uel in nullũ. Adde quartũ uel sicut in rustico. Ex pdictis autẽ collige tria, & quatuor. Primo ex tribus redde excipiendo de quatuor primum. secũdum & ultimum. secundo primum & tertiũ, & ultimum. Tertio, quæ sunt tria post primum, secũdum Io. Hanc notuinm Ioan. ab illo loco tria & quatuor, sic expone: Tria sunt. s. primo dicta usq; illuc, & tunc, &c. Secundũ quæ exponitur, prout quisque, &c. sed quatuor quæ sunt abinde usq; illuc, ex prædictis, &c. secundum quæ quatuor expone exceptiones quæ sunt in tex. nisi in scriptis, &c. hoc modo, quatuor. s. sunt, quorum quodlibet potest poni in exceptione. nã & si uerbum illud, prout quisque, &c. expona ut secũdum primum modum de tribus, duo alij modi ponuntur in excipiendo. si exponatur secũdo modo, excipitur primus & tertius modus. Si uero tertio, modo, duo primi exponuntur excipiendo: additur & quartum in quolibet. uel sicut in rustico. Secunda placet & not. quod tantum ua et facere exceptionem de duobus ex tribus addito. uel sicut in rustico, quantum excipere tria ex qua not. Quinto etiã modo possunt exponi illa uerba, nisi scriptis, &c. scilicet quando in scriptis certũ tempus comprehensum est, nisi aliud dictum est: ut sit idẽ sicut in rustico. sed Iac. dixit sexto. s. ubi primus contractus fuerit, in scriptis, quod nõ placet: ut ff. de pac. l. pactum. Vel dic sexto, nisi in scriptis. i. nisi iterum conducat. Itẽ quid si prima locatio fuerit minus anno in rustico? Rñ. adhuc dico secundum Azo. uideri in annũ. secus in urbanis, ut dicit. sed quare secus? Resp. quia nõ esset utile minus anno in rusticis. cum semel in anno colligantur fructus in rusticis: sed in urbanis etiã una die esset utile. Item quod si in rusticis tantum bienio uel quinquennio percipitur fructus, tũ semel uidetur intantum reconduxisse, & non in annum solum. Vel quid si bis in anno uideretur recõductio in min' anno: arg. ff. sol. ma. l. diuortio § q in anno. & §. itẽ si locatio. sed durum est ab hac. l. recedere. Item quid de mobilibus? Resp. nõ sic: sed finito tempore facit furtũ, nisi credat dominum permissurum: ut j. de fur. l. inter eos. §. recte. & l. qui re commodata. & sic in nullum tempus uidetur recõduxisse.

† F. V. conductione.

d Qui ad certũ. Colon' est. i. dura: alia trãslatio: ut j. l. prox.

e In fundo. Post tempus finitum.

f Locare. ut & j. l. proxi. in fi.

g Contractus. s. locationis tacitæ.

h Et ideo. Quia exigitur consensus saltem tacitus: ideo &c. ut hic, & j. de preca. l. certe. in prin. & j. de op. le. l. si tibi. § unius. Acc.

i Interim. s. ante conductionem finitam.

k Non posse. imo uidetur in tacito consensu furiosus consentire: ut j. sol. matri. l. i. § pe. sol. ibi speciale propter patrem.

l Ex conducto. Fere. quia & ex alijs causis cõpetit: ueluti si quia in eum rem impenderit.

m Reficitur. Ad quod tenetur locator. secus autem in fructuario & usuario, quibus dominus non tenetur: ut supra, de usufr. l. sed cum fructuarius. §. j. & de usu & habitatione. l. si domus. Acc.

n Præstare debeat. ut eum scilicet exoneret a præstatione mercedis. non ut dominus ad interesse teneatur: ut inf. l. proxi. §. ubicunque. sic intelligitur C. eo. l. excepto. Accursius.

o Fluminis. Alias fluminum. Acc.

Graculorum genera auium sunt.

Raucis. i. spinis. ADDITIO. Imo uero rauca sunt uermes terreni: de quibus plura hic Budæus in priori anno. ad Pandectas. Cæterum sunt qui hic rucis legendū putent: nec male meo iudicio. Porro q̄d sit rucum, facile quis uel ex lexicis didicerit.

rum, sturnorum, & si q̄d simile acciderit. aut si incursus hostiū fiat. Si qua tñ uitia ex ipsa re oriant, hæc damno coloni esse: ueluti si uinum coacuerit: si raucis aut herbis segetes corruptę sint. Sed & si labes facta sit, omnemq; fructū tulerit: damnum coloni nō esse: ne supra damnum seminis amissi mercedes agri p̄stare cogat. Sed si & uredo fructum oleę corruperit, aut solis feruore nō adsueto id acciderit: damnū domini futurum. Si uerò nihil extra consuetudinem acciderit: damnū coloni esse. Idemq; dicendū, si exercitus p̄teriens p lasciuiam aliq̄d abstulerit. Sed si ager terræ motu ita corruerit ut nusquā sit: damno domini esse, oportere n. agrum p̄stari cōductori, ut frui possit. Cùm quidam incendium fundi allegaret, & remissioné desideraret: ita ei rescriptum est: Si p̄dium coluisti, propter casum incendij repētini nō immeritò subueniendū tibi est.

Nota hic quòd uerba accipiū tur secundum naturam cōtractus: & sic uerba debet intelligi secundum subiectā materiā.

simile in l. damni infecti. in prin. inf. de dam. infect. & l. si stipulatus. inf. de usur. Bar.

Papinianus lib. iiij. Responsorum. XVII.

Si uno anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequētibus annis contingat ubertas: nihil obesse dño remissionem sed integram pensionem etiam eius anni, quo remiserit exigendam. Hoc idem & in uectigalis damno respondit. Sed & si uerbo donationis dominus ob sterilitatem anni remiserit: idem erit dicendum: quasi non sit donatio, sed transactio. Quid tñ, si nouissimus erat ann° sterilis, in quo ei remisit? Verius dicetur & si superiores uberes fuerunt, & scit locator: non debere eum ad computationem uocari.

Licet sterilitas tribuat remissionem, secus tamen in exiguitate fructuum.

Cum q̄dam de fructu ū exiguitate quæreret. non esse rationē eius habendam, rescripto diui Antonini ɔtinet. Itē alio rescripto ita cōtinetur: Nouā rem desideras, ut propter uetustatē uinearum remissio tibi detur.

Sed & si uredo. i. uentus urens fructus. Accur.

Aliquid. modicum. s. alioqui contra: ut s̄. proxi. §. si uis. & ad hoc C. de in. emph. l. j. & j̄. de dam. inf. l. inter quos. §. dñi. in fi.

Vt frui. alias, ut fruit. & tunc plana est litera: ut s̄. eo. l. in prin. alias tolli. tunc subaudi. fructus ex eo.

Fundi. i. fructus fundi.

Coluisti. Ideo dicit si coluisti, q̄a si non coluisti, tantum teneris ad interesse. uñ licet superueniat incendium, non decresceret ob ligatio: ar. j̄. de edil. ed. l. iustissime. §. fin. j̄. eo. l. si prius. Vel forte subaudiē dum est maxime. nam superueniens incēdium excusat: ut ar. j̄. quod ui aut clā. l. si alius. §. est & alia. Vel ideo quia si nō coluisti, fructus non percepisti: & sic combusti nō possent cum non essent.

Si uno. CASVS. Locaui tibi fundū in v. an. in uno fuit sterilitas: & sic remisi mercedē illius an. in ij. anno superfuit ubertas: dico qđ debes mihi remissam prop. p̄cedenti anno, etiā si in remittēdo fui usus uerbo donationis: dicendo, dono ubi mercedem huius anni propter sterilitatem. Secus econtra si ultimus annus est sterilis præcedentes uberes. nam si remisi pro ultimo sciens ubertatem præcedentiū, non possum postea pet. e restaurari. Cum quidam. Propter sterilitatem fit remissio, non propter hoc q̄ habeat minus solito, habet tamen sufficienter. item. Quidam procu. Cæsaris uel etiam homo priuatus cōduxit nauem a nauta, ut in ea merces portarentur & postea nauta nō nauiget. dicit quod reddet mercede.

Vbicunq. Locaui ubi fundū: fructus non percepisti. ex an. propter sterilitatē. Num. tenetur tantū ad re missionē mercedis: & damnū seminis est coloni: an propter hoc q̄ ego uel alius a quo te defendere potui non permisi te uti: & tunc ad omne interesse teneor.

Interdum. Licet actio locati cōpetat ad mercedem tñ quandoque cōpetit ad id solum ut liberetur locator a rei p̄stiione: & de hoc ponit exemplu in l. seq. V.

Si uno. Alias Pap. alias l. si uno.

Etiam eius. Nō solū uberioris, sed etiā, &c. ut hic, & C. e. l. licet. & j̄. de an. lega. l. legatum, §. uini phalerni. Sed quæro qñ sterilitas dicatur? dicunt quidam quando semen nō est in de p̄ceptū: ut s̄. e. l. §. sed & si labes. & j̄. ead. l. §. ubicunque. sed Io. dicit in spici uulgi opinionem. Itē dicunt re compensari quādo bis tantum habuit quā solitus erat haberetur si solitus erat habere xx. & habet xl. sed Io. dicit tunc qñ tantum habuit in sequēti, ut cōpensatione facta neutra dicat sterilis: ut si solitus erat habere xxx. si habet xv. nō est sterilis. pone ergo q̄ in uno anno nihil habitum est: in sequenti anno. xxx. habita sunt: tunc ergo petitur merces.

In uectigalis dāno. Id est, in dāno p̄dij p quo uectigal præstat rei publicæ: ut hic, & j̄. de censi. l. forma circa princip. ibi, illam æqualitatē, &c.

Sed transactio. i. a petitione recessio. Et sic not. hic ex qualitate cōtractus uerba accipi contra p̄priā significationem: ut hic, & j̄. eo. l. in lege.

Et scit locator scilicet ubertatem præcedentium: quo casu uidet donare: & ideo nō debet uocari ad computationem: ut hic subijcit. s. ut computet ubertatem superioris anni cum sterili: in quo anno pēsionem remisit: secus aūt si dominus ignorauit ubertatem p̄cedentium annorum: q̄d facile potuit euenire. tunc enim donare non uidetur, nec renunciare computationi: sicut nec p̄ sua libertate, nisi indistincte recipiatur cōputatio.

Continetur. nisi esset pactus sterilitatem: ut s̄. e. l. proxi. §. si uis.

Remissio. cum debeat colere & propagare ubi bonum

Vide Plinium libr. xviij. natural. histori. c. xvij.

Quid si Runcis legam° Pandecte & Runcare uerbum quo usus est Varro lib. j. de rerust. c. xxx. Erucis, legit Alcia. lib. vij. parergō. capitu. v.

Vide Budæ. hic.

al. add.

In l. l. θεματ, est capta præcedentis.

uelgo bic aliud ... [illegible]

Verba q̄que contra propriam significationem capiuntur.

num paterfamilias. & ideo non debet habere commodum de quo puniendus est: vt sup. de neg. gest. l. fine hæreditaria.

a Repeteretur. Id est, exigeretur ut redderet.

b Procuratorem. Qui nauem conduxerat, Acc.

c Personis. Non solum in procuratore Cæsaris. repetitur ergo uectura a nauta, ex quo non nauigauit casu fortuito impeditus. Sed contra j. eo. l. pe. §. nauem. Sol. ibi culpa conducentis nauem retenta fuit nauis: ut quia illicitas merces intulit: & eius facto etiam dominus nauis naue caruit: hic autem nulla fuit culpa conductoris. merito ergo mercedem hic repetit secundum Ar. Vt autem plene circa hoc habeas, dic secundum Azo. quod locat quis quandoque rem, quandoque operas: quandoque rem & operam cum rem suam locat: siue stetit per eum, siue per casum fortuitum ex ipsius parte contingentem, quo minus conductor re utatur, tenetur actione ex conducto. sed in primo casu scilicet, cum per locatorem stetit, agitur ad interesse, in quo etiam lucrum continetur. Vel ad pœnam quam præstari rupta fide conuentionis placuit si conductor pensionibus paruerit: & ut oportet coluerit: nec in re locata male uersatus fuerit: ut C. eod. l. ædem & l. si de fundo. & sup. eod. l. ex conducto. & infra, eo. l. quaero. §. inter. & infra, hac l. §. ubicunque. ibi. plane, &c. & inf. eo. l. si fundus. ibi, nam si colonus, &c. & l. si in lege §. colonus. In secundo autem casu. scilicet quando per casum fortuitum ut pensio pro rata remittatur uel reddatur: veluti si ædes locatæ exustæ fuerint, uel ager terræ motu corruerit: ut sup. eodem. l. si quis domum. in fi. & l. ex conducto. § j. & inf. eod. l. sed addes. & § si quis. & hac l. §. ubicunque. & l. qui insulam. §. ædilis. Idem est, si locator rem ex necessitate demolitus est: scilicet locatam, uel propriis usibus probauerit necessariam, uel conductor iusti timoris gratia migrauerit: uel frui ab eo prohibeatur, quem locator propter nimiam maiorem aut potentiam eius prohibere non potest: ut inf. eod. l. qui insulam. & l. fundus. & l. pertinde. & l. & hæc distinctio. & l. habitatores. & C. eod. l. ædem si uero stetit per conductorem uel per casum fortuitum ex eius parte contingentem quo minus re locata utatur, solidam pensionem præstare cogitur: ut inf. eod. l. colonus. §. nauem. Cum autem quis operas suas locat, uel rem & operam: nec per eum stat, quo minus eas soluat: sed per conductorem licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequetur: ut de scriptore dicitur: & de eo qui mancipia uehenda conducit: & de hærede aduocati, a quo non repetitur salarium: quia per eum non stetit quo minus causam ageret: ut inf. de uar. cog. l. j. §. diuus Seuerus. & inf. eod. l. sed addes. §. cum quidam. & l. qui operas. & l. si fundus. & sup. ad l. Rhod. de iac. l. si uehenda. Si uero stetit per locatorem quo minus operas præstet, uel per casum fortuitum in sua persona contingentem, tenetur in primo casu ad interesse. In secundo ut pensionem remittat uel reddat pro rata temporis, quo eas nō præstitit: ut dicitur de eo qui munere uehendi functus non est: ut C. loc. l. si hi. & in hac l. §. item cum quidam. & C. de condic. ob. cau. l. aduocationis. Et si opponatur quod casus fortuitus non debet in bonæ fidei iudicio uenire: potest dici non uenire, scilicet ut teneatur locator operarum ad interesse nec petere potest solidam pensionem: quia casus fortuitus non debet conductori nocere, & prodesse locatori. Dicet quis & nonne uenditor etiam si res uendita casu fuit admissa pretium consequitur? ergo & iste mercedem: licet casu fuerit impeditus præstare operas? Resp. aliud est in uenditore qui certat de damno uitando. nā si non haberet pretium, damnum rei suæ pateretur. locator, autem certat de lucro, cum nihil de suo amiserit: ar. inf. de conditio. & demon. l. Titio fundus. §. j Item uidetur contra quod est inf. de uar. & extraordi. cog. l. j. §. penul. & de statuliba. l. cum hæres. §. antepe. Resp. speciale est in libertate, & in aduocatis nec ob. huic §. quod dicitur C. de condi. ob cau. l. pen. quia ut sup. dictum est, loquitur cum cōtingit casus in conductore secus in locatore: ut C. de condi. ob cau. da. l. si militem. Item contra uidetur sup. de condi. cau. da. l. si pecuniam. j. respon. ibi, & cum per te non stetit, &c. Respon. illud dicit disputando. est enim alia ratio repetendi, quia non est secutum id, propter quod dedi. unde etsi non sit contractus in quo liceat pœnitere: dabitur tamen repetitio: ut inf. eod. l. fina. & l. si pecuniam. §. fi. Item videtur contra supra, de cond. ob cau. da. l. iij. §. quod si Stichus. sed ibi contigit casus non in manumittente, sed in manumittendo. unde distinguitur fuerit in mora, uel non. Item pro hoc est sup. ad le. Rho. de iact. l. qui leuandæ. §. si uehenda. & in eod. l. ar. contra. §. si ea. Vel dic (quod est uerius) ubicunque tantum operas, uel rem & operas loco, uel ex innominato contractu aliquid pro specie facere conuenit: si casu fortuito impedior, uel in mea uel in alterius persona, uel quocunque modo contingente: nihilominus mercedē uel conuentam rem persequi possum nisi culpa uel mora mihi possit imputari. nam leges in hoc consonare uidentur, una tamen uidetur aduersari cum diuisione modica: ut sup. de condi. ob cau. da. l. si pecuniam. § sed ubi hoc si tale sit impedimentum, ut nullo modo possit de cætero operari quod conuenit. si uero ante tempus est impeditus suppleat in sequenti, quod in tempore præcedenti non potuit: quia saltem hodie faciendum est, nisi pœniteat eum cui erat faciendum. quod autem de pœnitentia dico, ad contractum innominatum tantum rescindendum est.

ADDITIO. Not. ex hac gloss. secundum Bald. hic, quod si ille qui debet præstare operas est impeditus certo tempore, potest supplere alio tempore, & totam mercedem consequitur. nisi operæ deberentur ex contractu nominato: & pœniteret eum, cui operæ sunt præstandæ. Circa quod uide quod not. Azo. in summa. C. eodem.

d Supra relatis. Vt supra, l. prox. §. si uis.

Subtilem materiā habet iste §. & breuiter h. d. Casus contingens ex parte locatoris, propter quem impeditur usus conductoris, inducit repetitionem mercedis. h. d. Primò loquitur in quodam casu singulari. Secundò ipsum uniuersaliter extendit ad oēs. Secunda ibi, Quòd in omnibus. & in tota ista materia appella conductorem illum qui dat pecuniam: locatorem illum qui dat operas, vel præbet vsum rei: vt l. j. §. si quis sup. deposi. Bar.

Item cùm quidam naue amissa [a] uecturā, quā pro inuecto acceperat, repeteretur: [b] rescriptū est ab Antonino Augusto, nō immeritò procuratorē [b] Cæsaris vecturā ab eo repetere, cùm munere uehēdi functus non sit. Quod in omnibus personis [c] similiter obseruandum † est.

Propter casum conductor non potest agere ad interesse, sed ad exonerationem mercedis: secus si facto locatoris vel culpa impeditur. Bald.

Vbicunq; tñ remissionis rō hr̄ ex causis suprà relatis: [d] nō id, q̄p sua interest, cōductor consequitur, sed mercedis exoneratio

Commodum quis reportare nō debet, unde puniendus est.

Locatio ala genus triplex.

† In P. F. [illegible] quam pro inuecto acceperat repeteretur. al. Item cum quis naue amiss. uect. quam pro inuecto acceperat repeteret, alias. Item cum a quodam naue amissa uectura quam pro inuecto acceperat, repeteretur.

† al. add. bene.

† Seruandum.

pro rata. Deniq; supra damnum seminis ad colonum pertinere, declarat. Planè si fortè dñs frui non patiatur: uel cùm ipse locasset, uel cùm ali[a] alienũ uel quasi procurator, uel quasi suum: quod interest, pstabitur. & ita Proculus in procuratore respondit.

Pupillus restitutus ut adeat, agit ut à locatione defuncti liberetur, si res alij locata erat: sed contra tutorẽ habet regressũ, si fuit in culpa abstinendi. Bar.

Interdum ad hoc ex locato agetur, ut quis locatione liberetur, quemadmodum Iul. lib xv. Digestorum scripsit: ut puta, fundum Titio locaui; isq; pupillo hærede instituto decessit: & cùm tutor constituisset abstinere pupillum hæreditate, ego fundum pluris locaui: deinde pupillus restitutus est in bona paterna: ex cõducto nihil amplius eum consecuturum; quàm ut locatione liberetur. mihi enim iusta causa fuit locandi.

... Dige-storum. XVIII.

CVm eo tempore in pupillum actiones nullæ darentur.

... XIX.

TVtelæ tamen cum tutore iudicio (inquit) aget, si abstinere non debuit.

... lib. xv. Digestorum. XX.

IN quo etiam hoc inerit, quod ex conductione fundi lucrum facere potuit.

Vlp. li. xxxij. ad ed. XXI.

SEd addes hoc Iuliani sniĩę: et si collusi ego cũ tutore, ex conducto tenear in id, quod pupilli interfuit.

Qui locat uasa uitiasa scienter uel ignorãter, ad totũ interesse tenetur. in alijs rebus distinguitur sciens ab ignorante. Bar.

Si quis dolia uitiosa ignarus locauerit, deinde uinũ effluxerit: tenetur in id, quod interest: nec ignorantia eius erit excusata. & ita Cassius scripsit. aliter atq; si saltũ pascuũ locasti in quo herba mala nascebať. hic.n. si pecora uel demortua sint, uel deteriora facta, quod interest pstabiť si scisti. si ignorasti; pensionẽ nõ petes & ita Seruio, Labeoni & Sabi. placuit.

Locator fundi tenetur præstare colono instrumenta fructuum liquidorum quærendorũ causa necessaria: nisi aliter actum sit. Bar.

Illud nobis uidendum: si quis fundũ locauerit, quæ soleat instrumenti noĩe cõductori pstare: quæq; si non pstet, ex locato teneatur. Et est in epistola Neratij ad Aristonẽ, dolia utiq; colono pstanda esse, & prçlũ, & trapeta instructa funib. sin minus, dñm instruere ea debere, sed & prçlũ & trapetum vitiatum dñm reficere debere. Quòd si culpa coloni quid eorum corruptũ sit ex locato eum teneri. Fiscos aũt quib. ad premendã oleã utimur, colonũ sibi parare Neratius scripsit. Quòd si regulis olea premať, & prçlũ & sucullã & regulas & tympanũ, & trochleas, quib. releuat prçlum, dñm parare oportere. Item ahenũ, in quo oliua calida aqua lauatur, ut cætera uasa olearia dñm pstare oportere: sicuti dolia uinaria, quæ ad pśentem usum colono picare oportebit. Hæc oĩa sic sunt accipienda, nisi qd aliud specialiter actũ sit.

Potest solui uua quantitas pro alia si hoc dictum sit, & sub æstimatione eius quod dictum est. Bar.

Si dominus exceperit in locatione, ut frumenti certum modum certo pretio acciperet, & dominus nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere:

[a] Supra. Scilicet in §. sed & si labes. & l. proxi.
[b] Quasi procurator. Sciens se non esse procuratorem: ut ſ. eo. l. & hæc distinctio, j. respon.
[c] Quod interest. Si uerus dominus prohibeat. Azo.
[d] Ex locato. Id est, conducto.
[e] Liberetur. Vnde uidetur agendum ex locato ut locator a locatione liberetur. id est, a rei præstatione.
[f] IN quo. Lucrũ, ut C. arbi. tut. l. quicquid.
SEd addes. Casus in hoc: extu latis est clarus, nisi in §. sio. io quo sic pone. Locauit scriptor operas suas in annum cuidã scholari: deinde decessit scholaris ante annum. Respond. habebit nihilominus scriptor mercedem totius anni, si non stat per eum, & si alij easdem operas non locauit. Viu.
[h] Interfuit. Facit ad hoc, de actio. empti. l. Iulia. §. si quis colludente. & supra, de dolo. l. ideoque. & inf. pro emp. l. qui fundum. §. procurator.
[i] Excusata. Hoc speciale in uase locato ut omne interesse ueniat etiam extra rem. secus in uenditione: ut supra de act. emp. l. Iul. in prin. & l. si sterilis. §. cum per uenditorem. & l. tenetur. in prin. Item aliud in commodato: ut dixi supra, commod. l. in rebus. §. item qui sciens. Acc.
[k] In quo herba mala. ut pestifera: ut C. de ædil. actio. l. penult. sed cur aliter? Respond. quia in dolijs ignorare non debuit. in pascuis uero iuste potuit ignorare. nam quæ facilius sciri possunt, si ignorent, grauius coercentur.

[l] Ex locato. Id est, iure locationis ex conducto. Vel dic. i. ex conducto.
[m] Et prçlum. i. instrumentum cum quo premitur.
[n] Et trapeta. i. instrumentum trabibus constructum & funibus.
[o] Sin minus. i. si non instructa.
[p] Reficere. Vt supra, de act. empt. l. fundi. in prin. contra. Sol. ibi in uenditione: hic in locatione.
[q] Regulis. Id est, tabulis.
[r] Prelum. i. pressorium.
[s] Succulam. Id est, torculas: sic dictum, quia succum olearum recipit. & hæc quæ sequuntur, sunt similia instrumenta.
[t] Vsum. i. sunt necessaria. Acc.
[u] Si dominus exceperit. i. conuenit. Ex lo-

† al. add. non.
† al. add. abstinere. pupillum.
† agere. al. add. eum.

† In hanc legẽ multa Budæ. hic I priori. annot. ad Pandectas. in illum uideo.
† Facit ad hũc §. c. cũ sit ars. cũ gl. sup uerbo, deprehendi. extra, de æt. & quali.
† P. F. trapetum.
† In hunc locũ Plin. nat. histo. li. xv. cap. t. vj. & vij.
Præstare. olea. P. F.
† &.
† parare. al. add. autem.

potest q dem totam summam ex locato petere: sed utique cōsequens est existimare, officio iudicis hoc ꝯuenire, haberi rationem; quanto ꝯductoris intererat in frumēto, potius, q̄ in pecunia soluere pēsionis exceptā portionē. Simili modo & si ex ꝯducto agat, idē erit dicendum. Si inquilinus ostium uel quædam alia ædificio adiecerit, q̄ actio locum habet? Et est uerius (quod Labeo scribit) competere ex ꝯducto actionem, ut ei tollere liceat; sic tamen, ut damni infecti caueat; ne, dū aufert, in alioquo deteriorem causam ędiū faciat, sed ut pristinam faciem ædibus reddat.

Locatar tenetur præstare cō moditaem inquilino ad asportandum res quas ipse induxit in domum, si commode asportari possunt sine damno domus; alias tenetur cauere de damno infecto. Pau. de Castr.

Si inquilinus arcam cameratam in ædes intulerit, & ædium dn̄s aditum coangustauerit: uerius est ex ꝯducto eū teneri, & ad exhibendū actiōe; siue scit, siue ignorauit. Officio eīn iudicis ꝑtinetur, ut cogat eum aditum & facultatē inquilino præstare ad arcam tollendam; sumptibus scilicet locatoris.

Ad repetendū pensionē solutam ante tempus, si conductor non pot frui re, competit actio ex conducto, non condictio indebiti: sed ad repetendum solutum plus quàm debeatur, per errorem, competit indebiti condictio. Paul. de Cast.

Si quis, cūm in annum habitationem ꝯduxisset, pēsionē totius anni dederit, deinde insula post sex mēses corruerit, uel incēdio ꝯsumpta sit; pensionē residui tp̄is rectissime Mela scripsit ex ꝯducto actione repetiturū, nō quasi indebitum ꝯdicturum. Non. n. p errorem dedit plus, sed ut sibi in cām ꝯductionis ꝓficeret. Aliter atque si q̄s, cūm decem ꝯduxisset, xv. soluerit, hic eīn si p errorem soluit, dum putat se xv. ꝯduxisse, ex ꝯducto actionē non habebit, sed solam condictionem. Nam inter eum, qui per errorem soluit, & eum, q pensionem integrā prorogauit, multū interest.

Infante nato in naui, pēsio non debetur. Bar.

Si q̄s mulierem uehendā naue ꝯduxisset, deinde in naue infans natus fuisset; ꝓbandum est, pro infante nihil deberi; cū neq; uectura eius magna sit; neq; his oībus utatur, q̄ ad nauigantiū usum, parant. Ex cōducto actionem ēt ad hr̄dem transire, palam est.

Casus contigens in ꝑsonā conductoris, eum nō liberat a mercede, nisi locator alij suas operas locet. B.

Cum q dā exceptor operas suas locasset; deinde is, q eas cōduxerat, decessisset; Imperator Antoninus cū diuo Seuero rescripsit ad libellū exceptoris in hęc uerba. Cum per te non stetisse ꝓponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilio solueres, si eodē anno mercedes ab alio nō accepisti, fidē ꝯctus impleri ęquū est.

Paulus lib. iiij. Resp. [illegible] XXII.

Diem functo legato Cæsaris, salariū comitibus residui temporis præstandum, modo si nō postea comites cum alijs eodem tempore fuerint.

Si uenditor locat rem uenditā emptori quoad pretium soluatur, solus conductor obligatur. Barto.

Paulus lib. [illegible] XXIII.

Sicut emptio, ita & locatio sub con-

kk 4

a Ex locato. Cū non sit ipso iure sublata.

b Agatur. Pro tanti interesse.

c Tollere liceat. Vel si tolli nō potest, ad impensas agit ea actione: ut intra eodem. l. dominus. §. in cōducto: non aūt uindicat: ut supra, de rei uindi. l. habitator. aliter autē in fructuario q non tollit infixa, sed relinqua sic siue cuiuslibet ni sup. de usufru. l. sed & si quid inędificauerit. in princ.

d Cameratam. i. habentem tres cameras. hoc dicit, ut denotet eius magnitudinem.

e Eū teneri. scilicet dn̄m inquil.

f Ignorauit. locator illā ī essē arcā.

g Officio enim. seruiente actioni: nō q̄a sit extra eā.

h Repetiturum. nam si nō dedissē agerē ut liberarer.

i Cōdictionem. Scilicet indebiti.

k Nihil deberi. nec pro mortuis in naui: ut sup. ad l. Rhod. de iact. l. ij. §. in princip.

l Magna. de partus enim impendijs non est curandū: ut hic, & ff. de impen. in re. do. fa. l. omnino. Acc.

m His. Vt puta sedibus & cameris in naui. Accus.

n Nauigantiū. i. eorum qui in naui feruntur. Acc.

o Cum quidam exceptor. quia excipiebat. i. redigebat aliqua in scriptis, expea sas forte uel gesta uel distinctiones, quas colligebat a magistro alio dictante.

p Ad libellum. i. ad preces in libello insertas.

q Non stetisse. Sed per casum fortuitum in persona conductoris contingentem. Acc.

r Soluetes. Id est exhibe res.

s Aequū est. ut C. de condic. causa da. l. pe. & ff. de le. j. l. legatū. §. j. & ff. de uar. cog. l. j. & ff. e. l. q operas. Sed cōtra. s. e. l. ex conducto. §. item cū quidā. Sol. ut ibi le.

t Potestas bon. decessit intra tempus administratio nis. salarium dabitur assessoribus residui tēporis, nisi steterint cū alijs in eodem tempore. Accursius.

u Residui. Post mortē legati, modo si nō, &c. & ff. de offi. assess. l. diē. Idem si esse poterant secūdum lo. quia tunc stetisse uidentur.

Icut.

x Interdum. Vēdidi fundum pe. soluendis hinc ad annū. interim locaui fundum eidē emptori. fundus perijt. non teneor remittere mercedē, neq; facere, ut possit frui: & sic ego nō sum obligatus. sed conductor mihi sic. & similis casus ē ff. l. pxi. Vi. Sed

P. F. habere.
quanti.
al. add. ee.
aduen.
P. F. statiruo.
constitunt.
autem.
i ss causa.
P. F. perseueret.
al. add. plus.
P. F. prorogauit.
Aquilio.
P. F.
In P. F. est hic §. q incipit, Papi. quoque

dolo cōductoris [a] facta, [b] ut ex locato agi posse.

Res secundi conductoris obligata primò conductori ex cōuentione, non intelligitur obligata primo locatori. Bar.

Si colonus locauerit fundum, res posterioris ꝯductoris dño non obligantur. sed fructus in causa pignoris manét, quéadmodū, essent si primus colonus eos percepisset.

Quādo obligatio cōmittitur propter non factum ab initio, & certum est nō posse fieri ex postfacto: statim agitur ad totale interesse, ut in contractibus bonæ fidei. Bartolus.

Si domus uel fundus in quinquennium pensionibus locatus sit: pōt dñs, si deseruerit habitationem uel fundi culturam colonus, uel inquilinus, cum eis statim agere. [c] Sed & d his, quę p̄sente die p̄stare debuerunt: ueluti ut opus aliquod efficerent, [d] propagationes [e] facerent, agere similiter pōt.

Quādo obligatio cōmittitur ad interesse propter maleficiū, ab ipso initio pōt agi ad totale interesse, si illud maleficiū suū effectum porrigit ad totum tēpus. Item mora potest purgari intra paucos dies. Bar.

Colonus, [f] si ei frui non liceat, totius quinquennij nomine statim rectè [g] aget, etsi [h] reliquis annis dñs fundi eum frui patiatur. Nec enim semper liberatur dñs eò, q secundo uel tertio anno patiat fundo frui. Nā & q expulsus a ꝯductione, in aliam se coloniam cōtulerit, non sufecturus duabus. [i] neq; [k] ipse pēsionum noīe obligatus erit, & quātum p singulos annos compendij facturus erat, ꝯsequet. [l] Sera est enim patientia fruendi, quæ offertur eo tēpore, quo frui colonus alijs rebus illigatus non pōt. Quòd si paucis diebus ꝓhibuit, deinde pœniteutiam egit, oīaque colono in integro sunt; nihil ex obligatione [m] paucorū dierum mora minuet. [n] Item ex ꝯducto utiliter aget is, cui ſm cōuentionem non prętantur, quę conuenerant: [o] siue prohibeatur frui a domino, siue ab extraneo, quē dominus prohibere pōt. [p]

Ad obseruantiam cōtractus agitur ex conducto: sed ad remissionē mercedis relictam in testamento agitur ex testamēto. Paulus de Castro.

Qui [q] in plures annos fundū locauerat, testamēto suo damnauit heredē; ut conductorem liberaret. [q] Si non patiatur hæres eum reliquo tempore frui, est ex cōducto actio. quòd si patiatur, nec mercedes remittat: ex testamento tenetur. [r]

a Conductoris. Erat forte dictum ut ob hoc do conductoris opus approbaretur.

b Monent sunt enim fructus fundi obligati hic, & ℐ. eo. l. qui fideiussit. & ℐ. quibus modis pignus tacite contrahitur. l. in prædijs. Sed contra infra, de pignoribus l. cum tabernam. in principio. ubi etiā postea illata obligantur. Sed ibi ab eodem, non ab alio conductore. Item contra infra, de pign. lege prima. §. cum prædiom. Solu. ut ibi. Item contra supra, de pignoratitia actione. l. solutā. Solu. potest dici aliud in urbanis: ut supra, & aliud in rusticis: ut hic. Vel q hoc dicit, non obligari, uerū est in totum: obligantur tamen pro parte: ut supra dicitur. Vel quod res istius posterioris non erāt inuectæ sed expressa conuentione obligatæ primò colono: ut ibi dixi. Accursius.

c Statim agere. etiam pro mercede futuri temporis: ut ℐ. eodem. l. habitatores in fi. & l. dominus §. fin. nam de ea, quæ datur ratione præsentis tēporis uel præteriti, non est dubium: ut subijcitur hic statim Sed contra infra, de migrando. l. prima. §. si pensio. ibi, ita tamen, & cętero. ubi dicit inquilinū non teneri de futura pensione, nisi nominatim actū est, ne ante annum recedat. Sed ibi loquitur eū ex necessitate migrāt: hic ex uoluntate. nam & dominus ex necessitate potest inquilinum inuitum expellere: ut infra eodem. l. qui insulā. in prin. & C. eo. l. iij. ergo eadē æquitate colonus uel inquilinus necessitatis causa interueniēte poterit migrare. secundum Ione. sed no dicit quod pro futura pensione non agit dominus. nec hoc hic expressa dicit licet dicat quod statim potest agere: inquilinus tamen non agit interdictū de migrando: nisi soluat totius temporis pensionem, etiam futuri: hoc tamen ita, si specialis conuentio fuit de non recedendo ante tempus, ut dicta l. contraria, sed certe licet sic istam soluas, aliæ tamen remanent contrariæ: scilicet illa, habitatores. & illa, dominus. Infra eodem. §. fi. unde prima est uerior.

d Efficerent. De quo faciendo cōuenerat: puta fossata in fundo facere, ut conuenerat.

e Propagatiōes. id est, plantatiōes. Accursius.

f Colonus, scilicet in quinquennium.

g Statim rectè. Et ad interesse quantum, scilicet percepisset in toto tempore cōductionis: deducitur tamen quantum ualet: qa plus nunc percipit. quā temporibus sequētibus perciperet: ut infra, solu. mat. l. si constāte. §. quoties. & sic intelligetiam superiorem §. in casu contrario.

h Etsi. Id est, quamuis.

i Duabus. scilicet conductionibus.

k Neque. pro non.

l Consequetur. ut ℐ. e. l. si fundus. in fine.

m Obligatione. quæ sita locatori. Accursius.

n Mora minuet. Nota paruam moram non æstimari, cum damnum nō offeratur hic, & supra, de constitu. pecu. l. sed si alia. in princip. & de iud. l. si debitori. & de contrah. emp. l. qui fundum. in fin. primo respon. & infra, de uerborum obligatio. l. si ita quis. §. Seia. & l. qui Romæ. §. Flauius. & supra, de eib. l. si cum dies in fin. & l. seq. & l. litigatores. in princip. & in lege, item si unus. in princip. ibi, si multo.

o Conuenerant. puta ut possit uti, ne subijcit.

p Prohibere potest. si autem prohibere nō possunt. tenentur ad hoc, ut mercedem remittant, uel reddant si iam habentur inf. eo l. si fundus qui. in fine.

q Liberaret. a pensione sequentium annorum.

r Teneatur. ut infra. de libe. leg. lege, ei cui, & lege sequenti. & l. Caiatius.

Si mer-

rectum, puta quia in duplum creuerunt fructus, quod duplicari debeat merces uel seruitium quod pro ea præstatur. quia quod in uno permittitur, in alijs prohibetur: quia modicum non auertitur. In altero. i. eius contrario contrarium statuatur: ut ar. inf. de test. l. ex eo, & sup. de iu. l. cum prætor. j. resp. accedit & illud quod si diminuti essent fructus, diminueretur merces: ut C. eo. l. licet. ergo si aucti fuerint pensio debet augeri: & probantur hic duo concurrentia generalia. primum est, quia contrariorum eadem est disciplina: ut inf. de leg. iij. in l. fin. & J. ubi pu. edu. l. iij. §. fina. Secundum est quia emolumentum debet comitari onus: ut inf. de reg. iu. l. secundum naturam. succedit & alia similitudinaria ratio. quia hoc cauetur in tributis: ut C. de al. lu. l. ij. hic ergo idem dicendum: ut sup. de legi. & senatusconsl. l. non possunt. & l. nam ut nec dicas aliud hic aliud ibi: quia & hic non agitur nisi ex conuentione. unde si non petetur nisi id, quod est conuentum: non est mirum ut ibi ex lege agitur. potest enim dici hic tacite uideri conuentum in futuro incremento quod est in primo pacto: ut inf. de pac. do. l. inter socerum. §. cum inter ea maxime ratione, quia quæ postea emergunt, auxilio indigent: ut inf. de interroga. action. l. de ætate. § ex causa. & infra, de exceptio. rei iudic. l. si maior. §. eandem. econtra uidetur in rebus principalibus nouum canonem non exigendum: ut C. non. uect. uehit. non poss. l. ij. & iij. nec in acre sionibus: ut C. de pascu. & pal. l. j. in princip. maxime ideo quia mea diligentia quam in ampliatione fructuum adhibui, mihi nocere non debet: sed potius prodesse. etiam si alias teneri deberem: ut infra, ad l. Falcid. l. hij. j. reip. & supra, de rei uin. l. cæterum. præterea non potest dici de eo pactum, quod ignorabatur: sicut est in donatore: ut C. de don. l. nec ignoraos. & in Aquiliana stipu. ut inf. de transa. l. cum Aquiliana. nec potest dici idem pactum intelligi in incremento quod dic ut supra, eod. l. sed addes. §. si quis mulierem. & infra eo. l. j. respon. Sol. secundum quosdam quod amplia tur merces propter incrementum fructuum. Sed contra hoc uidetur quod dicitur C. de fun. reip. l. ij. & de omni agro deser. l. fina. Vnde apertius & latius distinguo, sicut in sterilitate distinguitur, contingat casu fortuito, an consueto: uel ex uitio: uel ex debilitate rei: ut in primo casu fiat remissio: in alijs non: ut sup. eod. l. ex conducto. §. j. usque in fin. & l. si uno. §. cum quidam. ergo sic & si casu fortuito contingat ubertas, idem secus si diligentia possessoris: ut in prædictis ll. secundum. Azo.

a Iure societatis. Vt supra pro so. l. cum duobus. §. quidam sagariam.

b Diligentissimus. i. diligens: ut ponatur superlatiuus

... tatis [a] & damnum & lucrum cum domino fundi partit.

Qui locato operas suas tanquam artifex, tenetur de damno contingenti ex culpa leuissima illius uel illorum quorum opera utitur. Pau. de Cast.

Qui columnam transportandam conduxit, si ea dum tollitur, aut portatur, aut reponitur, fracta sit; ita id periculum præstat, si qua ipsius eorumque, quorum opera utitur, culpa acciderit. Culpa autem abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus [b] quisque obseruaturus fuisset. Idem scilicet intelligemus, & si dolia uel tignum transportandum aliquis conduxerit, idemque et ad cæteras res transferri potest.

Soluenti æstimationem litis cedenda est actio contra possessorem rei. Paul. de Cast.

Si fullo aut sarcinator uestimenta perdiderit, [d] eoque nomine domino satisfecerit, necesse est domino, uindicationem eorum & condictionem cedere. [c]

Opera promissa duobus, illi sunt prius præstanda cui prius sunt promissa. Paul. de Cast.

Vlpianus lib. ... Disputationum. XXIX.

IN operis [f] duobus simul locatis, conuenit priori conductori ante satisfieri.

Medica incommoditas conductoris non inducit ueram remissionem mercedis. Bar.

Alphenus lib. ... Digestorum. XXX.

pro positiuo: ut contra sæpe contingit. nec enim dubium est locatorem operæ non teneri de leuissima culpa: ut ar. sup. commo. l. si ut certo. §. nunc uidendum. & J. de reg. iur. l. contractus. sed secundum M. est speciale in columna & alijs rebus quæ leuiter franguntur ut exactissima diligentia præstetur. Et not. hic quem excusari a culpa, si omnia faciat, quæ diligens faceret: ut hic, & sup. ad l. Aqui. l. si putator. & instit. ad l. Aquil. §. item, si putator. Acc.

c Ad cæteras. Communes, secundum nos. sed secundum M. s. similes supradictis: cum dixerit in talibus speciale.

d Perdiderit. Etiam si dolo: ut inf. de re iudic. l. in deposit. secus in eo qui simpliciter possidebat secundum nos: ut s. de rei uin. l. is qui dolo. Acc.

e Cedere. Scilicet fulloni. Acc.

f IN operis. C. A... Scriptor locauit operas suas noi... Item alia die alij. ita quod in idem tempus concurrant ambo conductores, post coram eodem iudice agunt ambo conductores: uel petunt sententias exequi. cum ambo obtinuerunt: dicit primo priori satisfaciendum.

f In operis. Et hæc lex uidetur sibi contraria. nam dicit simul esse locatas, & dicit postea aliquem esse priorem. Solu. dico quod hæc dictio simul, denotat identitatem operarum eiusdem hominis, & in idem tempus faciendarum: non temporis contractus, scilicet non eadem hora. alioqui nullus esset ordo temporis, quod hic negatur, & probatur infra. qui po. in pignu. habe. l. idemque. §. finali. Vel dic simul, id est, eodem die: ut inf. qui po. in pign. hab. l. si fundus. §. si duo. Item intellige secundum quosdam hanc legem quando coram eodem iudice ambo conductores agunt, nam tunc ex officio suo: quia simul utrique non potest operas priori iubet satisfieri, secus in chirographarijs creditoribus nam omnes concurrunt in pecunia, prout omnibus de rebus satisfieri potest. nec obstat supra, de iudi. l. qui prior. quia licet in uentilatione causæ sit prior, qui ante prouocauit: licet post conduxit, non tamen in executione sententiæ. Vel dicas apud diuersos agi. si tamen unus iudex exequitur utranque sententiam, debet iubere priori satisfieri ante omnia. Item quæro, quomodo hic æstimauit priuilegium in personali actione ex tempore. hoc enim esse non debet: ut inf. de priuileg. cred. l. priuilegia? Respond. hic secundus conductor sciebat alij prælocasse operas, & non posse eum satisfacere duobus, ibi ignorabat. Vel hic in faciendo ubi impossibile est utrumque simul fieri: ibi in dando. nam in dando non æstimatur ex tempore, ut si unus duorum tutelam gessit, primo uni, & postea alij: certe actione tutelæ ambo admittuntur æqualiter: ut d. l. priuilegia. sed in hypothecaria secus. fallit autem hoc in dote, in qua siue personali siue hypothecaria agatur, consultius

Diligentis a culpa excusat.

ſtitur prius filijs primi matrimonij: ut C. qui pot. in pig. ha. l. aſſiduis. §. pen. Ex his contingit, quod ſi quis obligauerit alicui priuato, quæ habet, habiturusve eſt, & poſtea fiſco: præfertur priuatus in his, quæ habebat tempore obligationis. nam in his, quæ poſtea quæſiuit, præfertur fiſcus ut inf. de iure fiſci. l. ſi is qui mihi. Itẽ intellige hanc legem cum ipſum factum faciendum eſt: alias ſi intereſſe præſtandum eſt, tunc ſatisfit utrique ſimul: ut dixi in perſonali.

Priuatus quandoq; fiſco præfertur.

† v. Flo. transferſarium.

H Abitatores. CASVS. Locaui tibi domum, quæ indiget aliqua refectione: & reficiendo impediris. ſi paruum damnum eſt, pati debes: alioquin remittam de mercede. Secundo ſi colonus timens ruinam receſſit: an ſit remittenda penſio? ſi iuſte recedit, ſic: alias, non. Tertio ſi nihilominus habitaſſet, licet ruinam in parte minaretur, debes mercedem. Quarto ſi migrauit, & non aliam conduxit: & ego dedi ei poteſtatem ſecundæ conducendæ, tenebitur mihi ad totam mercedem. Idem ſi dedi ei mercedem ſecundæ conductionis. nam dare teneor: & ſic tenebitur mihi ad mercedem primæ: niſi magis uelim remittere de prima penſione. Vltimo ſi aliam habuit gratis: tunc deducam mercedem pro rata, cum iuſte timuerit: non autem dabo mercedem ſecundæ: cum nulla fuit h. d. cum l. ſeq. Viuia.

† al. add. nulla.

† al. add. gum.

H Abitatores, [a] non {ſtatim} ſi paulò minus cõmodè aliqua parte cœnaculi uterent, deductionẽ ex mercede facere oportere Ea. n. ↄdõne habitatorem eſſe, [b] ut ſi qd aduerſarium [c] incidiſſet, [d] quãobrem dñm aliquid demoliri [e] oporteret, aliquã partẽ incõmodi paruulã ſuſtineret: nõ ita tñ, ut eam partem cœnaculi dñs aperiat, in qua magnam partem uſus habitator haberet. [f]

Iuſtus timor facit ut fiat mercedis remiſſio, licet non ſit ſecutum periculum: ſecus in timore iniuſto, vel ſi inde non receſſerit. B. tr.

Iterum interrogatus eſt ſi quis timoris cã emigraſſet, deberet mercedẽ, nec ne? rñdit: ſi cã fuiſſet, cur periculum timeret. quamuis periculũ uerè [g] non fuiſſet: tñ non debere mercedem. ſed ſi cã timoris iuſta non fuiſſet: nihilominus † debere. [h]

[a] Habitatores. i. Inquilini.
[b] Habitatorem eſſe. ſ. oportet.
[c] Aduerſarium. i. caſum fortuitum, uel aliud nouum emergens. Acc.
[d] Incidiſſet. Quia tignum ruptum uult reparare.
[e] Demoliri. Id eſt, remouere rupta, ut apponat ſana. Quid ſi ex uoluntate facit? Reſp. tunc fieri deductionẽ de mercede, ſi uolt pati. nam poteſt, ſi uult reſiſtere: ut inf. uti poſſi. l. ſi duo. §. cum inquilinus. Acc.
[f] Haberet. Facit ad hoc ſup. commo. l. in rebus. §. poſſunt. & inf. de impen. l. omnino.
[g] Verè. Sufficit ergo iuſtus timor quamuis malum non contingat: ut & ſup. ad l. Aquil. l. ſi quis fumo §. quod dicitur. & inf. de dam. iniec. l. in hac ſtipul. Item hoc quando poſt conductionem cauſa timoris interuenit. ſecus ſi iam imminerat: inf. de dam. infect. l. qui bona §. de illo. Sed arg. contra inf. de don. cauſa mort. l. pen. ubi etiam ſufficit non iuſta cauſa ſuſpicionis.
[h] Debere. i. præſtare conductorem. Acc.

Q Vod ſi domus. Quod pro ſed. Azo. [k] Æque uſus. i. ſine cã migrauerit ſecundum Io. & quod dicit uſus fuiſſet. dic id eſt, uti potuiſſet: quod nihil eſt. ſecundum hoc nil adderet prædictis. dic ergo æque uſus. ſcilicet ac ſi nullam ruinam minaretur. nam in ueritate minabatur.

Labeo lib. iiij. poſter. a Iabolepito. XXXI.

Q Vòd ſi domus [l] habitatione cõductor æquè uſus [k] fuiſſet: et eius domus mercedem, quę uitium feciſſet, [l] deberi putat. Idem iuris eſſe, ſi poteſtatem [m] conducẽdi habebat, [n] ut pretium conductionis præſtaret {dominus}. Et ſi locator conductori poteſtatem cõducendæ domus non feciſſet, [o] & is, in qua habitaret, conduxiſſet: tñ ei præſtandum [p] putat, quantum ſine dolo malo præſtitiſſet, [q] Cęterùm ſi gratuitam habitationem habuiſſet, [r] proportione temporis ex locatione domus deducendum [s] eſſe.

[l] Feciſſet. Poſt tempus locationis comprehẽſum. Vel dic annis: ſed præſtatur pro præterito tempore. Azon. & caue tibi: quia litera ſequens, deberi putat, eſt cancellata in lib. Io. & bene. uel ſi uis dicas ſubaudiri putat. Vel dic, ſcilicet Labeo. Accur.
[m] Si poteſtatem. ſcilicet quia tenetur etiam hic ad totam mercedem.
[n] Conducendi habebat. ſcilicet conductor aliam domum qui iuſte timet: ſubaudi, adeo habet poteſtatem, ut etiam conduxerit & pretium. i. mercedem alterius locator conductori præſtaret: & hoc intellige de alia æque idonea domo: ut ar. ſup. eod. l. ſi quis domum. §. j. Vel dic, habebat poteſtatem ex pacto conducendi aliam: non tamen conduxit.
[o] Non feciſſet. Puta non præſtando ei mercedem domus conducendæ. Azo. cum conductor domus migret uitio domus.
[p] Præſtandum. a domino uitioſæ domus.
[q] Præſtitiſſe. i. pro ſecunda conductione: & intellige hic quod teneatur dare locator mercedem ſecundæ conductionis, niſi mercedem pro rata temporis remittere uelit. nam in plus tenetur non debet: ut ſup. eod. l. ſed addes. § ſi quis cum. uel compenſabitur: ut ſup. eo. l. ſi quis domum. & l. ſi in lege. § colonus.
[r] Habuiſſet. ſ. ſecundo: & hoc facta migratione. Acc.
[s] Deducendum. Pro rata temporis conducendo, cum iuſte migrauit: non autem ad mercedem ſecundæ conductionis, quæ nulla fuit. Ex prædictis autem colliga ſecundum Iten. ſi domo conducta non uteris, ſiue uitium faciat, ſiue timor iuſtus imminet, tecum tamen interim uel conducas aliam, uel poteſtatem conducendi habeas: non remitto tibi mercedem pro rata temporis: ſed pretium duntaxat ſecundæ conductionis. ſed ſi abſque cauſa migras, mercedem omnino præſtas. ſcilicet totius temporis. Acc.

Verbum ne, ſiue neve, importans ne quis faciat: & quòd curet ne per alium fiat.

Alphenus lib. vij. Digeſtorum. XXXII.

I N lege locationis ſcriptum erat, Redem-

I N lege. CASVS. Locaui ſyluam cuſtodiendam, & conueni mercede data cum cuſtodiẽte ſyluã, quod aliquod damnum in ſyluam non ſineret alium dare, quæritur an uidens damnũ dantem teneatur prohibere, aliquod

dari

dari damnum, an & curare, ut uideat? Dicitur quod debet curare, ut uideat. Viuia.

a Redéptor i. conductor, qui dicitur syluanus. Azo.

b Cingito. cingere. i. deglabrare: ut infra, arbo. fur. cæ. l. cædere. Ioan.

damnis sumptibus: fecisti dimidiũ: nunquid erũt mensurandi pedes facti: ut sic soluam: an debemus expectare donec perficiatur, antequam admensuretur? Et dicit quod etiam antequam perficiatur. Viuia.

c Quod ciua. i. per quod. Azo.

ptor[a] *syluam ne cædito, neve cingito,* [b] † *neue deurito, neve quẽ cæde-re, cingere. urere sinito.* Quærebat, utrum redemptor, si quem qd earũ rerum facere uidisset, phibere deberet: an ẽt ita syluam custodire, ne qs id facere posit? Rñdi, uerbũ sinere, utranq;[c] habere significationẽ sed locatorẽ potius id uideri uoluisse, ut redéptor, nõ solũ si quẽ casu uidisset syluã cædere,[d] phiberet: sed uti curaret, & daret operã, ne qs cæderet.[e]

Refectio necessaria quæ impedit habitationem conductoris inducit remissionem mercedis p rata: non necessario obligat locatorem ad interesse. Ba.

Idem li. iij. Digestorũ a Paulo epitom. XXXIII.

Qui insulã xxx. ɔduxerat, singula cœnacula ita ɔduxit, ut quadraginta ex omnib[a] colligerentur, dñs insulæ q a ędificia uitium facere diceret, demolierat eã. Quæsitum est, quantilis æstimari deberet, si is, q totam ɔduxerat, ex conducto ageret. Respondit si uitiatum ædificium necessariò demolitus esset, pportione quanti dominus pdiorũ locasset, qd[f] ei[at] tpis habitatores habitare[g] nõ potuissent, in rationem duci, & tanti litem æstimari.[h] Si nautem nõ fuisset necesse demoliri: sed q a melius ædificare uellet, id fecisset quãti ɔductoris interesset, habitatores ne migrarẽt tãti ɔdemnari oportere.

Conductori sit remissio mercedis pro rata temporis quo re frui non potest, etiam si alteri gratis concessit. Bart.

Aedilis[k] in municipio balnea[i] cõduxerat, ut eo anno municipes gratis lauarent: post tres menses incẽdio facto ɔcõbusta ɔ[l] sunt. Rñdit, posse agi cũ balneatore[m] ex ɔducto, ut p portione tpis, quo lauationẽ nõ pstitisset pecuniæ ɔtributio[n] fieret.

Qui animal cõductum onerat pondere grauiori, hac actione tenetur. Bartolus.

Qui mulas ad certum pondus oneris locarat: cùm maiore onere ɔductor eas rupisset, ɔsulebat[o] de actione. Rñdit, uel lege Aquilia, uel ex locato rectè agere: sed lege Aquilia tantum cum eo agi posse, q tum mulas † egit: ex locato, etiam si alius eas rupisset,[p] cum conductore rectè agi.

Pensio quæ præstatur ad mensuram tantùm, pro rata operis facta peti potest. Bar.

Qui ædem faciendã locauerat, in lege dixerat: *Quod in opus † lapidis*[q] *opus erit, pro lapide & manus*[r] *pretio*[s] *dominus redẽptori*[t] *in pedes singulos septem*[u] *dabit:* qsitũ est: utrũ factum opus[x] an ẽt imperfectũ[y] metiri oporteret? Respõdit, & imperfectũ.

c Vtranque. s. ut uisum prohibeat: & quod uidere procuret: nõ est tamẽ æquiuocum: quia utrunque semp in se continet secundum quoddã. imo alterum: ut hæc litera clare innuit.

d Cædere. nõ est ergo simplex abnutiuum.

e Cæderet. ut j. l. proxi. §. qui mu'as & j. de ner. oblig. l. inter stipu. circa prin. & j. e. l. si damno. & hic no. obscurum pactum interpretari pro eo q rẽ apposuit. Et sic est cõtra, j. de cõtrah. emp. l. Labeo & j. de pac. l. ueteribus solu. ideo p locatore fit interpretatio, ne illa ad iectio. neve quem cingere, &c. nil operet. Sic est arg. oppo. j. de le. j. l. si quã nil autem operaretur, si id duntaxat significaret: ut si quẽ eatum rerum qd. facere uideret. phiberet, nam per prima uerba hoc idẽ significabat, qbus promisit se nõ cæsurum. cædere enim uidetur, q pa-titur cædere: ut supra, de his qui no. t. infa. l. quid ergo. §. certe. & C. de sac. san. eccle. l. super. mus. §. œconomus autẽ. & j. de iure patr. l. ad gere. in prin. Vel dicas q hoc est ex officij, suscepti solicitudine. nã ex natura & qualitate contractus uerba intelligunt: ut supra l. si uno. secundũ. Azo.

Qui insulã Casus in hac lege est planus usq; ad §. q ædem.

Qui ædem. Conuenit tecum ut faceres, mihi turriam & pro singulis pedibus darem tibi x. aureos: & tu debebas facere totũ

g Habitare. Nisi aliã condoxit, tamen id præstaretur: ut su. e. l. q si domus.

h Aestimari. Vt & j. pxi. §. & j. e. l. si fundus. §. si. & l. & hæc distinctio. & supra, e. l. sed addes. § si quis cum.

a Interesset. ut & j. e. l. & hæc distinctio. & j. e. l. si tibi alienam. & l. nos uidemus.

k Aedilis. Forte curulis: qui curam ædium habebat.

l Combusta. Balnea.

m Balneatore. l. cũ domino balnei alias locatore. Accursius.

n Contributio. l. compensatio. & facit. supr. e. l. sed addes. §. si quis cum.

o Cõsulebat. scilicet, locator.

p Rupisset. si tamen in custodiendo conductoris p beint culpa: ut supra, ad le. Aquil. l. si seruus ser. §. fornacarius. & §. si Proculus. & §. si mulier. Azo. & sa. l. proxi. in fine.

q In opus lapidis. i. pro eo quod necessariũ esset in opus lapidum: ut calx, & arena, & similia. Azo.

r Et manus pretio. i. opera manu. alias, manu.

s Pretio. subaudi pro quo. s. pretium dabat conductor alij.

t Redemptori. i. conductori.

u Septem. s. aureos. Azo.

x Opus. i. domo perfecta demum.

y Imperfectum. ædificium nondũ cõsummatum: sed non nisi p cõsummatis pedibus. Io. sed alij dicunt etiã non factam æstimari: sed hoc quomodo potest æstimari quod non est?

Colo-

a Colonus. Casus in textu sunt. Azo. & incipit respondere.
b Vetustatem. superfluum uidetur pactum istud, cum his & sine pacto non teneatur.
c Eam uim. igitur incendium est uis.
d Extrariam. In generali sermone ergo non conuenit personam loquentis ut & supra, de act. emp. l. si mercedē. §. si. & supra, cōmunia præd. l. quod d. & de seru. l. j. in si. & C. de solu. l. inquisitio. Sed argu. cōtra. j. de ædil. edic. l. quod si nolit. § j. & sup. de in diē addi. l. quod si uno § si. & l. antepē. & de pignori. l. Paulus. §. si. Accursius.

Exceptio uiolentiæ intelligitur de ea, quæ infertur ab extraneo: non de ea, quæ à se uel à suis infertur. Bar.

Colonus [a] hac lege uillam acceperat, ut incorruptam redderet, præter uim & uetustatem. [b] coloni seruus uillam incendit nō fortuito casu. Nō uideri eā uim [c] exceptā Rñdit: nec id pactū esse, ut si aliqs domesticus eā incendisset, ne præstaret: sed extrariā [d] uim utrosque excipere uoluisse.

In naue. Casus. Multi mercatores miserūt frumenta in naue Saupheij, qui erat nauta, & fecit aceruū communem, cōueniendo, ut ex illo aceruo cuilibet redderet tantā quātitas quantam ibi misit: & cū nauis ad portum uenisset, reddit uni: & antequā redderet alijs, nauis perijt cum alio frumēto, quæritur an nautæ sit periculū. Et antequam soluas, duo præmittit. Primo quod rerum locatarum duo sunt genera. nam quandoque transit dominium, ut si do argētum ut facias uas ex hoc uel ex alio. quandoque non: ut ueste data fulloni. secundū quod rerum depositarum duo sunt genera. nam quandoq; transit dominium, ut in pecunia deposita ad numerū: quandoq; non. ex quibus colligitur tertium. s. quod dominium frumenti fuit factum Saupheij, & ideo recte reddidit. secus autem si fuisset separatū, uni reddidisset quod esset alterius. tunc teneretur nauta locati & furti. & qui sciens accepit, tenetur furti. an autem periculum frumenti amissi sit nautæ, quod fuit prima quæstio? Dicit quod non, si non fuit in culpa primæ redditionis: non autem fuit in culpa quod uni restituit primo. Viuianus.
e Saupheij nomen est exercitoris.
f Contuderant. i. contribuerant.
g De communi. sed hic expone communi. i. de aceruo communi omnium: factum enim erat cōmune dominorum uoluntate permixtum: ut insti. de re. di. §. quod si frumentū. & sup. de rei uin. l. si frumentum. primo fit ergo cōmune: & cū uni redit, eodem momento fit Saupheij, & desinit, sic j. de dona. inter uir. & uxo. l. quæ autē §. si. & de acquiren. here. l. placet secundum .h. uel dic de cōmuni. i. cōmuniter dato: & sic nō fuit commune, sed ab initio factum Saupheij. & hæc planior: inf. quippe quod nautæ, &c.
h Perierat. cum toto frumento quod remanserat.
i Oneris auersi. an est hoc proprium nomen actionis? quidam dicunt quod non: sed actio locati sic appellat, quando quis conduxit suo periculo: quod reprobatur: ideo dic quod est proprium nomē actionis. nam si esset idem quod locati. ergo competeret cū actione furti: ut supr e. l. si merces. §. culpæ. & j. e. l. si locatū. quod nō est in hac actiōe ut j. e. l. § quod si separatū. in si. Item quando habet locum actio oneris auersi? Respō. quoties onus alicuius uel dolo uel culpa submergeretur. ab auerto auertis, id est, remoueo & dicitur auersi, & non aduersi. uel dicitur aduersi ab aduersitate: & tūc habet locum cum cōductor in se recipit periculum: & post ea res perijt. ut plerunque fit: ut j. e. l. & hæc distinctio. j. de peri. & cō. rei uen. l. si quis uina. §. si auersione. hic autē uidebatur recepisse, cū in genere iam fit in frumēto aceruus contracta obligatio. hodie autem hęc actio locū non habet: ut dices. j. e. § quod si separatū.
k Locarent. & hęc est proprie locatio: ut j. e. l. non solet.

Actio oneris auersi non habet locū in rē, quæ remanet locatoris, & cū actione aliā non cōcurrit. Itē debitor quātitatis respectu certæ speciei liberatur, si illa species casu interijt. Primo ponit thema & q̃stionē. Secundò ponit q̃dam argumēta facientia ad determinationē q̃stionis. Tertio determinat quæstionem. Secūda ibi, Respōdi. Tertia ibi, secundū quæ. B.

Idem li. v Digestorum a Paulo epit. XXXIIII.

In naue † Saupheij, † [e] cū complures frumentum [f] contuderāt, [g] Saupheius uni ex his frumentū reddiderat de communi: [g] nauis perierat. [h] Quęsitum est, an ceteri pro sua parte frumenti cum nauta agere possent oneris auersi [i] actione? Rñdit, rerum locatarū duo genera esse, ut aut idem redderetur: sicuti cū uestimenta fulloni curāda locarent: [k] aut eiusdem generis: ueluti cùm argētum † postulatū [l] fabro daret, ut uasa fierent: [m] aut aurū, ut annuli. [n] ex superiore [o] † casu rem dñi manere: ex posteriore [p] in creditū [q] iri. idē iuris esse in deposito. Nā si qs pecuniam numeratā ita deposuisset, ut neque clausam, neq; obsignatā traderet, sed adnumeraret: nihil aliud eum debere, apud quem deposita esset, nisi tantundē pecuniæ solueret, [r] secundū quæ [s] uideri triticū factum Saupheij, & rectè datū. [t] Quòd si separatum tabulis aut beroni-

l Postulatum quidam libri habent pusillatum. id est, purgatum & pusillum factum propter putredinē extractam. alias pōderatum: alias purgatum: alias purum datum.
m Vasa fierent. ex hoc uel ex illo. Azo.
n Annuli. ut fierent de eodem auro. uel de alio simili.
o Ex superiore quando datur, ut idem reddatur.
p Ex posteriore. quando datur, ut eiusdem generis reddatur.
q In creditum, scilicet generale: ut supra, si certum petatur. l. j. sic econtra conductor quandoq; transfert dominium in locatorem: ut j. eod. l. item si pretio. §. cum insulam.
r Solueret. est ergo depositū: sed egreditur eius terminos notissimos: ut supra, deposi. l. Lucius Sempronio. & l. diem. §. j. Accur.
s Secundum quæ. s. dicta in secundo casu.
t Datum. i. redditum: & sic cessat arg. oneris auersi: si actio locum non habet: sic econtra. j. de uerb. sig. l. uerbum reddendi nisi specialiter contrarium caueatur: ut supra, deposi. l. j. §. eleganter.

Beronā:

† P. F. nauem.
† Saphelis.

† In P. F. add. & al. eaq; nauis.

† In P. F. pusillatū Alcia. tamē li. vj. pater gō. ca. iuu. legit, pulsatum
† k. f. casa.

† Vide Budæ. in prio ri. annot. hoc ipso in tu. quod dicatur argētum pulsatum.

† Vide Bald. hic qui dicant tur bero- nea. † alias, contentis: in P.F. beronibus. † Aliter, in ternos sci- rit.

a Beronibus. Forte in cola uasa. Accur.

b Non potuisse. Id est, non est reddendum uel dicendum in creditum ire, esse hoc casu: nisi manifestissime illud appareat.

c Nos. Scilicet inuitos: quia ignorantes eramus de facto Saupheij.

bus, a † aut in alia cupa clausum uniuscuiusque; tritici cum fuisset, ita ut internosci posset, quid cuiusque esset: nō potuisse b nos c permutationē facere. sed tū posse eū cuius fuisset triticū, quod nauta soluisset, uindicare: d & iō se improbare actiones oneris auersi: quia siue eius generis essent merces, quę nautæ traderent, ut ꝯtinuò eius fierent, & mercator in creditum iret: nō uidereī onus esse auersum: quippe e quod nautæ fuisset: siue eadem res, quæ tradita esset, reddi deberet: furti f esse actionem locatori: & iō superuacuū g esse oneris auersi iudicium. Si ita datum esset, ut in simili resolui posset: h conductorem culpā duntaxat i debere. k nam in re, quæ utriusque cā ꝯheretur, culpam deberi. neque oīmodo l culpā esse, quod uni reddidisset ex frumento: qm̄ alicui primūm reddere eū necesse fuisset, tametsi meliorem eius conditionem faceret, quàm cæterorum. m

Successor singularis nō tenetur stare colono, nec colonus ei. Ba.

d Vindicare. Item agi potest ex locato: ut sup. eo. l. quæritur. §. & si palliū. & etiam furti contra suscipientem, scienter, & contrectantem.

e Quippe. Id est, quia ac si dicat, non debet sustinere onus auersum cuius merces fractæ sunt resti tuę.

† al. ful.

f Furti. Contra. Saupheiū qui sciens inuito domino contrectauit.

g Superuacuum. Hac ratione semper cessat: quia locati semper competere potest actio propter culpam conductoris, uel furtum seu delictū: sed nec alibi dicit lex eam locum habere: & ita cessationem eam omnino dicimus. sed P. & R. dicunt eam habere locum etiam hodie. Sed ad quid secundum eos dubiu. ? Respō. ad ea ad quæ daretur locati & conducti quando onus receptum est in auersionem: ut inf. ad leg. Falci. l. in ratione. §. incertæ.

† al. add. præstare.

h Posset. Ut in nostro casu.

i Duntaxat. Non etiam casum: licet transit in creditum quod est not. dignū: licet aliter sit dictū regulariter culpam esse, nisi forte . studiose fecisset. Et sic

* Gratificationi quādoque locus est.

not. quod locus est gratificationi. Acc.

k Debere. Et alias præstare.

l Omnimodo .i. nullo modo in culpa est: potuisset autem esse in culpa, si ita esset depositum ut neutri redderet sine altero. Et not. hic arg. quod non intelligitur quis esse in culpa, si facit quod necesse habet facere: ut hic, & ff. ad Syl. l. si quis in grau. §. si cum omnes. & ff. de leg. ij. l. unum ex ia. §. si de fal. Acc.

m Quam cæterorum. Quia suum saluum haberet.

Qui fundum. CASVS. Locauit tibi fundum in quinquenniū. in medio alij legaui & decessi: hæres meus non aget amodo contra colonum ut colat, quia sua non interest. Item legatarius potest deijcere colonum: & colonus aget contra hæredem ad interesse: & sic hæres tenetur duobus, scilicet legatario

ad fundum, & colono ad interesse: ut in hoc alio casu. ecce uendidi rem, & eandem legaui: hæres meus legatario, & emptori tenetur. Vin.

n Cogi. Scilicet ab hærede locatoris: de legatario autem non dubitabatur: quia non succedit in ius defuncti, sed hæres. Accur.

Iulianus lib. ij. Ex Minutio. XXV.

Qui fundū colēdum in plures annos locauerat, decessit, & eū fundum legauit. Cassius negauit posse cogi n colonum: ut eum fundum coleret: quia nihil hæredis interesset. quod si colonus uellet colere, & ab eo, cui legatus esset fundus, prohiberet, cū hærede actionē hr̄e o colonū: & hoc detrimentum ad hæredem pertinere: sicuti si quis rē, quā uendidisset, nec dum tradidisset, alij legasset: hęres eius emptori & legatario esset obligatus.

Si conductor frui non pōt te absque culpa locatoris. fit remissio mercedis pro rata: si locatoris culpa interueniat, ad totale interesse tenetur. Bar.

Aphricanus li. viii. Quæstionum. XXXVI.

Si fundus, quem mihi locaueris, publicatus fit: p teneri te ex ꝯducto actione, ut mihi frui q liceat: quamuis per te non stet, quò minus id præstes: quemadmodum, inquit, r si insulam ædificandam locasses, s & solum corruisset: nihilominus t

o Habere. Ut ff. de lega. i. l. cū propon. tur. §. fi. & arg. sup. eod. l. si merces §. qui fundum.

Si fundus. CASVS. Locaui fundum: postea est publicatus: teneor ad remissionē mercedis. Secundo idē si locaui domum ædificandam, & corruit solum. Tertio idem in uēditione, scilicet si uendidi domum, & publicata postea sit: teneor ad restituendum pretium. sicut & superioribus casibus ad remittendum mercedē: nam quando prohiberis frui ab eo a quo nō possum te defendere, ad remissionem mercedis teneor: alias ad omne interesse. Quarto inducit simile: ut ecce locaui domum meam destinato ut reficiā: nam refert utrum poteram reficere sine destructione & teneor ad omne interesse: an necessario feci, & tunc ad exonerationē mercedis. Quinto dicit hæc esse uera, si sciens meum locaui: alias si alienum sciens, teneor ad omne interesse. Cum fundum. Ego & Titius habebamus fundum communem: conuenimus ut alternis annis ut eremur, quisque suo anno pro parte alterius: unus in fine anni destruxit sic fundum, ut anno sequenti nō produceat fructum. & dicit, quod alter agit loc. pro sua parte, & communi diuidundo: pro parte uero alterius agit ex conducto ad interesse. Secundo dicit idem si ego annū & tu alium fundum habuimus prædicto modo. hoc dicit: cum l. seq. Viu.

† al. add. &.

p Publicatus sit. Forte ut militibus assignetur: ut supra, de rei uindi. l. item si uerberatum. §. præterea si forte, uel ex causa maleficij alicuius. Acc.

q Ut mihi frui. Hoc idem determinatur statim ff. ibi, similiter ergo: & cætera.

s Locasses. Locaui ergo opus faciandum: ut mihi pro toto opere præstaret mercedem.

t Nihilominus. Ut pro eo quod de opere feci ante quam

teneberis Nam & si uendideris mihi fundū: isque prius, q̄ uacuus traderet, publicatus fuerit, teneris ex empto. a qd hactenus erit uerū ut pretiū b restituas, non ut et præstes, si quid pluris mea interfit, eum uacuū mihi tradi. Similiter irit & circa côductionem seruandū puto: ut mercedem, quā præteritum, restituas: eius s. tpis quo fruitus non fuerim: nec ultra actionē † ex cōducto pstare cogeris. Nā & si colonus tuus fundo frui à te, aut ab eo prohibeatur, quem tu prohibere, ne id facit, posisis: tm ei præstabis, quanti eius interfuerit frui: in quo et lucrum c eius côtinebitur. Sin uerò ab eo interpellabitur, quem tu prohibere pp uim maiorem aut potentiam eius non poteris: nihil amplius ei, quā mercedem remittere, aut reddere debebis. d

Cai... lib. x. ad edict. ... XXXVII.

Perinde ac latronum incursu id accidit.

Africanus lib. ... Quæst... XXXVIII.

Et hæc distinctio cō uenit illi, quæ a Seruio introducta: & ab oib. ferè probata est: † ut si auersione e insulam locatam dñs reficiendo, ne ea conductor frui posit, effecerit: animaduertat̄ necessariò necne id opus demolitus sit. Quid. n. interest, utrum locator insulę propter uetustatem cogatur eam reficere, an locator fundi cogatur ferre iniuriam eius quem prohibere non posit? Intelligēdum est aūt, nos hac distinctione uti de eo, qui & suum prædium fruendum locauerit, & bona fi de negotium côtraxerit: non de eo, qui alienū prędium per fraudem locauerit, nec resistere domino posit, quò minus is colonum frui prohibeat. f

Inter socios eiusdem rei si sit locatio alternis annis, habet locum actio ex locato, & etiam actio ex conducto: & illa qua ex communione descendit. Bar.

Cum fundum communem haberemus: inter nos conuenit, ut alternis annis certo pretium eundem conductum haberemus. tu cum annus tuus exiturus esset, consultò g fructum sequentis anni corrupisti. Agam tecum duabus actionibus: una ex conducto, h altera ex locato. Locati enim iudicio mea pars propria, côducti autem actione tua duntaxat propria in iudicium ueniet. † Deinde ita notat: Nonne quod ad meam partem attinebit, communi diuidundo † præstabitur a te mihi dānum? k Rectè quidem notat, l sed tamen etiā Seruij sententiam ueram esse puto: in † eo scilicet, ut cum alterutra actione rem seruauerim, † altera perimatur. Quòd ipsum simplicius m ita quæremus, n si proponatur inter duos qui singulos proprios fundos haberent, conuenisse: ut altera alterius fundum ita conductum haberet, ut fructus mercedis o nomine pensarentur. † p

Qui suscipit in se periculum operis, tenetur quoad opus approbetur: & qui debet opus ad mensuram: tenetur quoad mensuretur. quod intelligitur de periculo saltem leuissima culpa contingente. Bar. Primò loquitur quando interuenit culpa leuissima vsque ibi, Si tamen. Secundò quando nulla culpa interuenit, vsque ad legem, si prius.

---

quam rueret, mercedem præstes: & ita interitus est ad damnum locantis: ut inf. eo. l. Martius.

a Teneris ex empto. Imo uidetur q̄ omnium omne periculum pertineat ad emptorem post uenditionem: ut supra de peri. & commo rei uendi. l. necessario. in prin. & l. id quod. Solu. speciale est in casu publicationis: ut hic. Item eo. ita ut infra, de euict. l. Lucius. ubi specialiter in hoc casu loquitur. Sol. hic ante traditionem, ibi post. Vel hic ex maleficio uenditoris publicatus est: ibi non.

† al. actionem melius hic, ut & in P. F.

b Vt pretium. Ti bi solutum: alij dicunt a fisco acceptū quod est falsum, cū nil sit a fisco forte acceptum.

c Lucrum. Vt sup. eo. l. si in leg. §. colonus. Azo. est autem hic casus specialis in lucrum uenit, si cut & alias, sed tegu lariter non ita, ut supra, de eo quod cer. to loco. l. ij §. fi.

d Debebis. Nisi sciens alienum ut suum locauit: ut su. eo. l. si uno. §. pe. & j. eo. l. & hæc distin ctio. in fi. j. respon. & j. eo. l. si quis domum. quæ sunt con tra. simi is distinct. est etiam sup. eod. l. qui insulā. in princ. & §. j. item facit j. eo. l. item quæritur. §. exercitu. & l. nos uideamus.

† Auersio ne locata insula qū dicat pulchre Aut. Aug. emē. li. ij. c. vj.

e Et hæc distin ctio. Auersione. i. recepta a cōductore periculo uel aduersitate. Sed nonne tunc conductor periculum uin lentiæ uel casus for tuiti sensit: ut sup. eo. l. item quæritur. §. si gemma? Respon. quia culpam etiam leuissimam uidetur promisisse, non casum: ut inf. eo l. opus. §. quod uero. Acc.

f Prohibeat. quia ille insolidum tenetur: ut sup. eod. l. si quis domū. §. quid tamen.

g Consultò. Adverbium est. idest, studiosè.

h Ex conducto. Imo uidentur hæ actiones cessare: vt supra, communi diuid. l. si conuenit. quæ est contra. Sol. hic côuenerunt certo pretio prius constituto, ut hic dicit. ibi uero fine pretio conuenerunt ut alternis annis fruerentur. unde nō poterit stare sine mercede in pecunia cōuenta: ut supra, de po. l. j. §. si quis ferrum. uel melius hic impropriè dicitur locatio, sic etiam dicitur. C. eo. l. si olei. & ideo datur præscr. uerb. actio ut j. de præscr. uer. l. naturalis. §. at cum dou. Accur.

† Doxa. [illegible]

i Damnum. q. d. sic. Acc.

k Notat. Non reprehendendo quod est dictū, sed quod minus dictum. Accursius.

† P. F. ... al. id. Iudex.

l Rem seruauerim. Id est interesse. Azo.

m Simplicius. Id est, manifestius. Accursius.

n Quæremus. In sensu meo, in proxi mo casu.

† Com.

o Mercedis. Conuentæ.

p Pensarentur. Id est, compensarentur. Acc.

† P. F. pensarentur.

Opus.

O Pus. CASVS. Locaui tibi domum faciendam, ut donec approbaretur esset tuo periculo, seruabitur pactum: idem si tacite hoc conueniat, ut quia dixi pro omni pede quem mihi mensurabis, dabo tibi decem. nam tuum piculum est donec admetiat. Tertio si fuero in mora uel approbandi uel mensorandi. definit esse in tuo periculo. Quarto exponit prima duo dicta. scilicet quod periculum sit coductotis, nisi aduenint casus fortuitus. tunc. n. locatoris est, si modo erat probabile. alias est conductoris: ut inf. l. proxi. Vi.

Florentinus libro viij. Institu. XXXIX.

OPus, † quod auersione [a] locatū est, donec approbetur, conductori [b] periculo est. Quod uerò ita ɔductum sit, ut in pedes [c] mensurásve præstetur: [d] eatenus conductoris periculo est, quatenus admensum non sit. & in utraq; [e] causa nociturum locatori, si p eum steterit, quò minus opus approbetur, [f] uel admetiatur. Si tamen ui maiore opus prius interciderit, quàm approbaretur: locatoris [i] periculo est, nisi si aliud actum sit. Nō enim amplius locatori [g] præstari oporteat, quàm quod sua cura [h] atq; opera consecutus esset.

Iabolenus libro viij. ex Casio. XL.

SI prius quàm locatori probaretur, opus ui aliqua cōsumptum est: detrimentū ad locatorē [i] ita ptinet, si tale opus fuit [k] ut [l] probari deberet.

Locator operarum debet habere mercedem totius temporis si per eum nō stat. idem in aduocato. Bar.

Paulus libro singulari Regularum. XLI.

QVi operas suas locauit, totius temporis mercedem accipere debet, [l] si per eum nō steterit, [m] quo minus operas † pstaret. † Aduocati quoq;, si per eos non steterit, [n] quò minus causam agant, honoraria reddere non debent. [o]

Qui locat rē suam, non trāsfert dāmnum in cōductorē. P. de Ca.

Vlpianus libro xxxiij. ad edictum. XLII.

NOn solet [p] locatio dominiū mutare.

Qui promisit custodiam, tenetur de peculio & damno dato ab alio quod potuit per custodiam reparari.

Caius li. x. ad edictum prouinciale. XLIII.

QVi † mercedem accepit pro custodia alicuius rei: is huius periculū custodie † pstat. [q]

Vlpianus libro xxv. ad edictum. XLIIII.

SEd de damno ab alio dato agi cum eo non posse, Iulianus ait. [r] Quaē custodia conseq potuit, ne damnum iniuria ab alio dari possit? [s] Sed Marcellus interdū [t] agi † posse ait: siue custodiri † potuit, [u] ne damnum daretur, siue ipse custos [x] dānum dedit. quæ sententia Marcelli probanda est.

Hæc actio concurrit cū actione furti & legis Aqui. tamē altera quis debet esse contentus.

Paulus libro xxxiiij. ad edictum. XLV.

[a] Opus quod auersione. i. ut periculū ad conductorem spectet.

[b] Conductoris. si eius culpa leuissima interuenit. ad hanc enim proficit hæc pactio: ut ꝭ. ea. l. §. si tn̄, &c. Item si approbandū non erat: ut ꝭ. eod. l. proxi. Et sic nota hic manifesta periculum non acc pi pro fortuito casu, sed pro eo ubi talis è leuissima culpa fuit. ut supra. cōmo. l. si ut certo. §. nūc uidēdum. Sed argu contra supra, eo. l. item querit. §. si gemma. & dic ut ibi dixi. sic ergo pactum auersionis uel simile culpam leuissimam comprehendit, non casum fortuitum.

[c] Vt in pedes. s. singulos.

[d] Præstetur. scilicet merces. Acc.

[e] In utraq;. s. cum suo periculo qui conducit: & tn̄ in singulas mensuras est merces cōuēta.

[f] Approbetur. uel mensuretur in secūdo casu. si. contra, eodem. l. maritus. & l. si. Azo.

[g] Locatori. si approbandum erit, alias non: ut inf. l. proxi.

[h] Sua cura. etiam ad exactissimam diligentiam hoc enim facit periculi receptio, non tamen ut casum præstet: ut hic, & supra, commo. l. si ut certo. §. commodatam. & ꝗ dixi in prin. huius legis. Acc.

[i] SI priusquam. Ad locatorē etiam ut præstet mercedem nihilominus. Azo. & intellige. l. quando opus auersione fuerit locatum. Acc.

[k] Deberet. idem si non debuit approbari, non tamen uitio operis erat: ut ꝭ. eo. l. ea l. §. si. & l. si. & facit infra, de dam. infe. l. fluminum. §. j. Acc.

[l] QVi operas. Debet. si non fuit cum alio: ut ꝭ. eo. l. sed addes. §. si. & ī. de offi. asses. l. diem. Idem si potuerunt esse. arg. huius legis.

[m] Non steterit. ut & ꝭ. de ann. leg. l. Mænia. in princi. & ī. ad leg. Rho. de iac. l. si. in pri.

[n] Non steterit. secus si steterit per eos: ut C. de condict. ob causam. l. ad uocationis. De hac materia plene diximus supr. eodem. l. si uno. §. item cum quidam. Acc.

[o] Non debent. ut & C. de condi. ob causam. l. si. & ꝭ. de uarijs & extraor. cog. l. j. §. diuus.

[p] NOn solet. Dic casum, quod dominus rem suam conducendo non amittit dominiū: ut hic, & C. eodem. l. qui rem. Vel dic, quod locator non transfert dominiū per locatorem, quia non hoc agitur. fallit in casu: ut supra, eo. in fine.

[q] QVi mercedem. Custodiæ pstat. i. si contingat propter custodiam non adhibitam & sic ad exactissimā diligentiam. lo. alias nisi specialiter pro custodia mercedē reciperet, tenet de leui culpa: ut supra, nau. cau. stab. l. idem. §. si gratis. & l. nauta. Accur.

[r] SEd de dāno. Iulianus ait. ut ꝭ. de damno infecto. l. fluminum. §. hæc stipulatio. & §. idem Seruius. Sed argumen. contra. In eodem titu. l. qui bona. §. cum inter.

[s] Possit. certe nulla: ut hic, & C. de pigno. actio. l. quæ fortuitus. & supra, de act. em. l. si ea res. & supra commoda. l. ad eos.

[t] Interdum agi posse. alias Interdum posse, & alias interesse. ut scilicet teneatur de damno dato ab alio. hoc est siue custodire potuit, &c.

[u] Custodiri potuit. quo casu tenetur: ut supra. eo. l. in lege. in si. qui insulam. §. & l. qui mulas.

[x] Custos. cuius factum debet conductor præstare. ut supra, nau. cau. stab. l. si. in prin.

† Ludo. Ro. in suis singu. fol. xv. singu. cccc xxx — vij. allegat istum text. in ista glo. quod appellatione piculi nō uenit casus fortuitus, quod tamen limitat ibi. de quo uide hic in nouis interp. Bol.

† Sic in P. Fl. Haloan. scripsit *periculo non est.*

Pactum auersionis quid comprehēdit.

† *quod.*

† al. add. *suas.*

P.F. *praestet.*

† *eius periculum pro custodia Melius hic ut & m. P. F.*

† P.F. *esse.*

† *custodire.*

SI locatum tibi seruũ subripias: [a] utrunq; iudicium aduersus te est exercendum locati actionis. & furti.

Idem lib. xxij. ad edictum. XLVI.

SI uulneraueris seruũ tibi locatũ: eiusdẽ uulneris noie legis Aquiliæ, & ex locato actio est. sed alterutra cõtentus actor esse debet. [b] idq; officio [c] iudicis continetur: apud quem ex locato agetur.

Vlp. li. vij. ad ed. XLVII.

LOcare seruitutem nemo potest. [d]

Damnum datum à seruis locateris, non venit in hac actione. Bar.

Paulus libro xxij. ad edictum. XLVIII.

SI tibi domum locauero, & serui mei tibi damnum dederint, uel furtum fecerint: non teneor tibi ex conducto, [e] sed noxali actione.

Damnum datum ab homine locate non venit in hac actione: sed locatori nil potest imputari. Bar.

Si hoĩem tibi locauero, ut habeas in taberna, & is furtum fecerit: dubitari põt, utrũ ex ɔducto actio sufficiat, quasi longe sit à bona fide actũ, [f] ut quid patiaris detriméti per eã rem, quam conduxisti: an adhuc dicendum sit, extra câm ɔdõnis esse furti crimen, & in propriã [g] persecutionẽ cadere hoc delictum. quod magis [h] est.

Non valet locatio facta vno nummo. Bar.

Vlpianus libro lxx. ad edictum. XLIX.

SI quis conduxerit nummo uno, ɔductio nulla est, [i] quia & hoc donationis instar inducit.

Ex hoc contractu possunt cõstitui duo rei, nec habebunt beneficium diuisionis secundum ista tempora, sed beneficium cessionis sic. hodie verò habent beneficium diuisionis per authen. de duobus reis, in corpore.

Marcel. lib. viij. Dige. L.

CVm apparebit emptorem [k] cõducto rẽmue plurib. [l] uendentem uel locantẽ, singulorum insolidũ intuitũ personam: ita demum ad prestationem partis [m] singuli sunt compellendi, si cõstabit oẽs esse soluendo: quanquã fortasse iustius [n] sit (ẽt si soluendo omnes erunt) electionem conueniendi, quem uelit, non auferendã actori: si actiones suas aduersus cęteros præstare non recuset. [o]

Potest quis locare quod conduxerat, & in hac actione contra non restituentem iuratur in litem. Bart.

Idem lib. viij. Digest. LI.

SI cui locauero faciendum, quod ego conduxeram: constabit habere me ex locato actionẽ. [p] Qui seruum conductum uel aliam rem non immobilem non restituit, quanti in litem iuratum [q] fuerit, dãnabitur.

[a] Si locatum tibi. Subripias. s. contrectando contra meam uoluntatem aliter quàm acceperis: ut argu. insti. de oblig. quæ ex deli. §. placuit.

[b] Si uulneraueris. Esse debet. ut hic, & j. de actio. & obli. l. qui seruũ. §. si is. Sed contra. j. de pri. delict. l. ij. Sed ibi semper est una pœnalis merè, quæ nõ tollitur per rei persecutoriam. hic autem ambæ rei persecutoriæ. Item ibi ex diuersis delictis, hic unum.

[c] Officio. s. exceptione proposita: ut d. l. qui seruum. Accursius.

Locare. [c] Habeo seruitutem eundi per agrum ut alienum: quẽ uolo alij locare: nõ possũ. V.

[d] Nemo potest: uel dominus rei, uel cui debetur seruitus prędialis. & hoc in seruitutibus rerum. secus in personalibus ut in usufru. & similibus: ut de usufru. l. arboribus. §. ij. & instit. de usu & ha. §. minus. quæ sunt contra. differunt & in alio reales a personalibus: ut inf. de pi. l. si is qui. § pen. & §. fi. Acc.

Si tibi. Casus planus est usque ad §. si hominẽ. Si hominem. Locaui tibi hominẽ ut haberes eum in butica tua uel alia nego tiat. one. is furtum tibi fecit. quæritur an teneor tibi ex cõducto, uel etiam action. noxali? Et resp. quia noxali teneor tibi l. seq. clara est. Viu.

[e] Ex conducto. Sed econtra si serui conductoris damnum dederint in re locata, ex locato erit actio in conductorem: ut sup. eod. l. ult. seamus.

[f] Actum. Hoc scilicet, &c.

[g] In propriam. furti noxalem.

[h] Quod magis. s. ut in propriam persecutionem cadat, cum certam personam ignorans eam uitiosam locaui: alioqui contra. ut supra, de pigno. act. l. si seruus datus pign. & supra, cõmo. l. pe. sed si incertam, contra est: ut supra, eo. l. cum plures. §. seruũ meum, secundum. Azo.

[i] Si quis conduxerit. Nulla est. ut j. de acqui. pos. l. si quis ante. §. fi. Sed cõtra j. de iure dot. l. ult. Sol. ibi speciale, quia ex necessitate fit. Sed cur secus in uenditione quæ ualet facta precio minori causa donationis ut sup. de contrah. em. l. si quis donationis. & j. de don. inter uirum & uxo. l. si sponsus. §. circa? Respond. & ibi forte non ualet in uno nummo, uel tam uiliter facta.

Cum apparebit. [k] Locaui rem duobus, uel uendidi, an ambo teneantur insolidum? Dicunt quidam, si soluendo sunt, tenentur pro partibus, sed uerius est ut insolidum iure isto. Viu.

[k] Cum apparebit emptorem. id est, uenditorem. & conductorem. i. locatorem: ut hic, & sup. tit. j. l. idem est. Vel proprie pone, ut qui emit rem, locet pluribus eandem rem, uel qui conduxit: ut inf. eo. l. Insulam. in princ. & redde singula singulis.

[l] Pluribus simul. Acc.

[m] Partis. s. mercedis rei.

[n] Iustius. s. iure isto: ut hic, & inf. de duo. re. l. eandem. & C. eo. l. si diuisi. §. j. & argu. sup. eod. l. item quæritur. §. duo rei. Sed hodie iniquius est: unde corrigitur quod hic dicitur. ut in auth. de duo. re. §. j. col. vij.

[o] Non recuset. s. pro parte. non enim insolidum. arg. sup. de pec. l. quæ litem. in §. ij. Acc.

[p] Si cui. Actionem, scilicet utile: ut inf. de uer. oblig. l. stipulatio. ista §. item si quis locauerit quod expone. ut ibi, nemo enim, &c. ut C. eo. l nemo.

[q] Iuratum. est enim bonæ fidei, & ideo in litem iuratur: ut hic, & supra, de in litem iuran. l. in actionibus. prius enim possessio

Tutor uel procurator ante redditas suas rationes prædia Cæsaris conducens: ut falsarius punitur. Aegi. P.

Modestinus libro vi. Excusationum. LI.

O I † ἐπίτροποι γενόμενοι ἀφ' ἑταιρείας ... τὸ τῆς ... μισθοῦσθαι τὰ τοῦ Καίσαρος † [χωρία] ... Κατὰ ... τοῦ Καίσαρος χωρίων, ὡς παραβαίνοντας ... ἀυτοκράτωρ Ζήνων. Κατὰ ταῦτα δὲ † καὶ ἐγχωρίζοντες ... κεκωλυμένοι ... καὶ παρὰ τοῦ ταμείου χωρία.

Qui ignorat qualitatem personæ, non punitur, si cum eo contraxit, tanquam cum quolibet.

Item libro decimo ... LII.

S I ignorans [a] quis militi quasi pagano locauerit: exigere illum posse probandum est: non enim contemnit [b] disciplinam, qui ignorauit militem. †

Pretium appositum pro locatore, non extenditur, ut ei noceat, B.

Labeo l. xj. ... LIII.

E A lege [c] fundum locaui, ut si non ex lege coleretur, relocare eum mihi liceret, & quo minoris [d] locassem, hoc mihi præstaret: nec conuenit, ut si pluris locassem, hoc tibi præstarem: & cum nemo fundum colebat, pluris tamen locaui: quæro an hoc ipsum præstare debeam? Respondi: In huiusmodi obligationibus id maximè spectare debemus, quod inter utranque partem conuenit. Videtur autem in hac specie id silentio conuenisse, ne quid præstaretur, si ampliore pecunia fundus esset locatus: id est, ut hæc conuentio † pro locatore [e] tantummodo interponeretur.

Qui locauit operas suas, ut certum opus facere, tenetur de operis uitio: siue una pensio siue in singulos dies, præstita fuerit. qui autem operas suas singulis diebus locat, nec ad certum tempus se astringit, de uitio operis non tenetur. Bartolus.

Locaui opus faciendum ita, ut pro opere redemptori certam mercedem in dies singulos darem, opus uitiosum factum est. [f] an ex locato agere possim? Respondi si ita opus locasti, [g] ut bonitas eius tibi a conductore approbaretur: [h] tametsi conuenit, ut in singulas operas certa pecunia daretur: præstari tamen tibi a conductore debet [i] si id opus uitiosum factum est. Non enim quicquam interest, utrum uno pretio opus, † an in singulas operas certa pecunia locaretur: si modò uniuersitas [k] consummationis ad conductorem pertinuit. Poterit itaque ex locato cum eo agi qui uitiosum opus fecerit: nisi ideo in operas singulas merces constituta erit, ut arbitrio domini opus efficeretur [l] tum enim nihil conductor præstare domino de bonitate operis uidetur.

Si in quantitate mercedis erretur, statur uoluntati eius qui mercedem recipere debet. Bar.

Pomponius li. xxxj. ad Quin. Mu. LIIII.

S I decem tibi fundum locauero, † tu autem existimes quinque te conducere. nihil agitur. [m] Sed & si ego minoris me locare sensero, tu pluris te conducere: utique non pluris erat conductio: quam quanti ego putaui. [n]

Qui fideiubet pro conductore conductoris, principali domino non tenetur Bar.

Papinianus libro undecimo Responsorum. LV.

Q Vi fideiussor extitit apud manci-

cessio est restituenda, & post de proprietate litigetur: ut C. e. l. si quis conductionis. hodie etiam in duplum tenetur, qui rem non restituit sine iudicio: ut C. eo. l. conductores. & C. unde ui. l. non ab re. Acc.

[a] S I ignorans. Secus si sciens esset: ut C. eo. l. milites & l. fi. Azo.

[b] Contemnit. Sic ergo non contemnit clericalem habitum, qui clericum laici more incedentem uerberat uel castigat, ut ar. C. de epi. & cle. l. generaliter. & arg. eius quod de domina dicitur more meretricio incedente: cui si quis fuerit iniuriatus, non tenetur: ut inf. de iniu. l. item apud Labeonem. §. si quis uirginem.

E A lege. s. quæ dictum erat.

[d] Minoris. Id est, minore mercede accepta.

[e] Pro locatore. Et ideo quia eius fauore interposita est conuentio, non eodem iure utetur aduersarius in casu conuerso. Est tamen ar. contra insti. pro socio. §. illud. Item no. hic, quod aliquid potest quis postulare cuius contrarium non esset postulaturus. Sed arg. contra. C. de sol. l. pe. Item facit huic resp. supra, eo. l. item quæritur. § in lege. Acc.

[f] Factum est. Propter uitiosam materiam uel propter imperitiam facientis: & sic culpa redemptoris, non autem propter uitium soli naturale: ut j. e. l. Martius.

[g] Locasti. Mutat personas de prima ad secundam.

[h] Approbaretur. Arbitrio boni uiri: ut s. eo. l. si in lege. in princ. Accur.

[i] A conductore debet. Quantum interest.

[k] Vniuersitas. Id est, si uniuersum opus perficere debuit. Azo.

[l] Efficeretur. Id est, ideo in singulos dies conduxit operas: ut si aliquando duplicat, refutet eum: & sic factum est unde cum consummato opere uideatur singulis diebus approbasse: non potest reprobare: ut s. de nego. gest. l. Pomponius. Acc.

[m] S I decem. Agitur in eius præiudicium.

[n] Putaui. Si bene notaueris, ille non potest recedere qui de minori summa sensit. nec ob. j. de uerb. obli. l. j. §. pen. ubi in stipulatione dicitur, quod siue respondeat in minus siue in plus, ualeat usque ad concurrentem quantitatem: quia illud ibi fit sine alterius damno, quod hic non esset. Item ideo hoc non ualet, quia consentire debent contrahentes: ut j. de act. & ob. l. in omnibus. & plene dixi supra, de contrahe. emp. l. in uenditionibus. Acc.

Q Vi fideiussor. C A S V S. Quidam conduxit a principe reditus unius

† Alciatus libro dispun. ij. c. ij. legem hanc græcam hoc loco deesse, ex P. Fl. asse rit.

† in Pan. Fl. non est χωρίων.

† In P. F. καὶ οἱ χωρίζοντες.

† Hæc in quibusdam exempla. desunt. Clericum laici more incedentem castigare licet.

† Huius dicti rationem pulchre explicat Ati sto. li. iij. Ethi. ca. j.

† al. add. ea.

† P. F. aut constitutum.

† In P. F. an in singulas operas collocatur.

per fieret tur.

† P. F. fere.

pem a pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit: reipublicæ non tenetur: b sed fructus in eadé causa pignoris manét. c

Fideiussor qui in omnē causam intercedit, vel fideiubet in dicatum solui, vel indemnitatē promisit, tenetur ad sortem & vsuras etiam, officio iudicis eue niētes velbreuius, Qui fideiubet in omnē causam, tenetur de vsuris & omni quantitate. Ba.

Paul. li. v. Resp. LVI.

QVæro, an fideiussor ꝯductionis ét in usuras non illatarum d pensionum noie teneaī, nec ꝓsint ei ꝯstitutiones, e qbus caueī eos, qui pro alijs pecuniā exoluerint, sortis solummodo damnum agnoscere oportere? Paulus Rñdit; si in omnē cām conductionis etiam fideiussor se obligauit; eū quoque exemplo coloni tardius illatarum per moram coloni pensionum p̄stare usuras debere. Vsuræ enim in bonæ fidei iudicijs, & si non tam ex obligatione proficiscantur, quàm ex officio iudicis applicenī, f tamen cùm fideiussor in omnem cām obligauit; g æquum uidetur ipsum quoque agnoscere onus usurarum ac si ita fideiussisset, *Inquantum illum condēnari ex bona fide oportebit, tātum fide tua esse iubes? uel ita, Indemnem me præstabis?* g

Promißio de non expellendo intelligitur, si colonus in solutione pensionis per biennium non cessauerit. Bart.

Inter locatorem fundi & ꝯductorem ꝯuenit, ne intra tempora h locationis Seius i ꝯductor de fundo inuitus repelleretur; & si † pulsus esset, pœnam decem p̄staret Titius locator Seio conductori; uel Seius ꝯductor, l si intra tēpa locationis discedere uellet. æquè decem Titio locatori præstaret. qđ inuicem de se stipulati sunt. Quæro, cū Seius ꝯductor biennij k continui pensionem non soluerer; an sine metu pœnæ

unius prouinciæ: postea aliqua prædia de fiscalibus illius prouinciæ locauit alij, & accepit fideius. hic fideius. non tenetur fisco. Viuia.

a Apud mancipem. Id est, apud conductorem publicarum salinarum: ut C. de uec. & com. lege, si quis sine persona. & sic manceps publicum prædium locabat. uel largius hic ponitur pro publicano, q forte in quinquennium a principe conduxit: ut C. e. l. si cum Hermes. & particulatim relocat: ut hic dicit.

b Non tene. ut licet mancipi teneat.

c Manent. Vt & sup. e. l. si in l. §. j.

QVæro. CASVS. Fideiu. q intercesseris ꝓ colono, tenet in usuris ex mora coloni in tribus casibus. Primo si intercessit in omnē cām. Secundo si fecit, inquantum apparebit illum debere. Tertio si promisit indemnitatem stipulatori, usque ad §. Paulus. Paulus. Locaui fundum in quo erat colonus seruus me*, & hūc dedi conductori æstimatum pro x. si perijt, emendat colonus. Viuia.

d Non illatarum. i. non solutarum.

e Constitutiones. Quas non habemus nisi dicas leges quas statim con tra loā. induc. eas esse constitutiones.

f Applicentur. Vt supr. de neg. ge. le. quia tantundem. ꝙ in obligatione fideiussoris non habet locum, cum sit stricti iuris. Ac.

g Præstabis. Quod tantundem ualet. & distingue hic plenius cum fideiussor intercessit: si dicat ꝓ sorte ista. nō tenetur in usuris: ut j. de fideius. l. fideiussores ma. §. j. & s. qui satisd. cog. l. ij. §. si. sed si pro parte sortis, non tenetur in plus: ut j. de fideius. l. si fideiussor sortis. sed si pro usuris tantū, non tenetur pro sorte: ut s. de pig. act. l. lo/utum. §. ij. & j. ut leg. uel si deicoō. no. ca. l. pe. sed si simpliciter intercessit, ut puta fideiubeo pro isto. distinguit P. an sint usuræ debitæ per stipulationem, an per pactum, an per officium iudicis, ut in bo. fid. contractu. In primo casu. s. quando uel per stipulationem, uel per pactum, tenetur & pro sorte & pro usuris. In secundo quando per officium iudicis pro sorte tantum, cum non sint in obligatione: ut s. de e. ꝙ cet. lo. l. centū. Io. uero dicit semp eum in usuris teneri, si simpliciter intercessit, quasi uideātur omnia solemniter acta: ut instit. de fideius. in fin. & pro eo. j. de fideius. l. si quis pro eod. §. si nummos. & l. amissi. §. fideiussores. & j. de admi. re. ad ci. pert. l. ij. §. pe. & §. si. & j. ut le. no. ca. l. j. §. bellissime. & l. pen. & j. rem pu. sal. fo. l. si postea. & C. de usur. pu. l. ij. ubi unus tutor etiam in usuris tenetur pro mala gestione alterius: quanquam ibi quasi pro seipso teneri uideatur, quòd eum suspectū non remouerit: ut ibidem dicitur. Sed contra lo. est in primis: quia quomodo fideiussor tenet ad usuram, quæ debetur ex officio. i. cum ipse fideiussor teneat actione stricti iuris? Resp. ipse conuenitur propter moram alterius, nō ꝓpter morā suam, tamen ex promissione sua. Item contra Io. est prin. huius legis, nec prosint, &c. licet & in modum oppositionis, cui responderetur, inducatur. Sed resp. illæ constitutiones loquebantur cum in certam summam interuenit: & sic etiam soluitur supra, de eo, quod cer. lo. l. centum. & l. fi. Item cōtra lo. si fideiussit pro eo quod eū dare oportet, ergo non tenetur de usuris euitentibus postea: ut j. de uerb. obli. l. si a colono? Resp. non fideiubet sic. tunc enim non tenetur de futuro, sed ita, fideiubeo: tunc ēt futura sors nedum usura uenitur s. de iu. l. non quemadmodum. ubi autem in quantitatem certam intercessit, ultra teneri non potest. s. q satisd. co. l. j. §. fi. Item contra lo. C. quod cum eod. l. si mandator. sed ibi subaudi maxime. nam idem si non specialiter omnibus consensit. Item contra lo. est infra, ad muni. l. libertus. §. si. Sed ibi in quantitatē certam uel quasi certam intercessit. s. rem publicam seruare indēnem, unde ultra non tenetur. Vel dic speciale in his qui pro officialibus republi. fideiubent: ut j. ad munici. l. Lucius. §. Paulus Accursius.

h Intra tempora. Statuta inter eos, puta quinquennium.

i Conductor. Sub hoc tenore uerborum comprehensorum pacto, si intra, &c.

k Biennij. No. in colono simplici biennium considerati: ut j. e. l. cum domini. Idem in emphyteuta ecclesiæ: ut C. de sac. san. eccle. auth. qui rem huiusmodi. at in emphyteuta priuati triennium s. ut C. de iure emphy. l. ij. quod intellige in eo casu, quando conuenit de non expellendo, & maius tempus comprehensum erat biennio. Arg. contra. j. eodem. l. cum domini. Vel dic

Pulchre Bude. hic quis manceps dicat differit. tu illum uideto.

P. F. ꝙ plenius.

al. obl. non.

P. F. pulsum.

P. F. præstando.

dic quod hic habebat ius in re, quia conduxit in decennium.

a Paruerit, repellitur qui pensionem non soluit: ut hic, & C. e. l. ij. & ∫. e. l. cum domini. nisi iusta sit causa retentionis: ut ∫. e. l. colonus. & l. cũ in plures. in prin. Item not. hic quædam tacite subintelligi: ut ∫. de seruit. l. si cui. Accur.

secundũ Io. cum autem nihil horũ interuenit, tunc tenetur de leui culpa tenetur: sed si promisit custodiam et de leuissima: ut ∫. e. l. qui mercedem. & l. sed de damno. & institu. de cõtrahen. emp. §. q ũ fugerit. si autem specialiter auit casum, de casu: ut C. de nego. gest. l. negotium. & C. cõmo. l. j. quidam, ut M dicunt idem esse & si generaliter promisit. Ioan.

expelli possit? Paulus respondit: quamuis nihil expressum sit in stipulatione pœnali de solutione pensionum: tñ uerisimile esse, ita ꝯuenisse de nõ expellendo colono intra tẽpora præfinita, si pensionibus paruerit, [a] &, ut oportet, coluerit: † & ideo si pœnã petere cœperit is, qui pensionibus satis non fecit: profuturum locatori doli exceptionem.

Aestimatio facit transire periculum rei in accipientem. Bar.

Paulus Rñdit: Seruus q. æstimatus [b] colonę adscriptus est, ad periculum colonæ ptinebit: & ideo æstimationem huius [c] defuncti ab hærede colonæ præstari oportere. †

Domini horreorum non tenẽtur de effractura nisi custodiã premiserint: custodes tamen exhibere tenentur. Bar.

Idem libro ij. Sententiarum. LVII.

Dominus horreorũ effractis [d] & compilatis † [e] horreis nõ tenetur, nisi custodiã eorum receperit. [f] Serui tamen eius, cum quo contractum est, propter ædificiorum notitiã in quæstionem peti possunt.

Quod inquilinus expendit in meliorando domum, potest à domino repetere. Bar.

In conducto fundo si conductor suã opera aliquid necessariò vel vtiliter auxerit, vel ædificauerit, vel instituerit, cùm id non conuenisset: ad recipienda ea, quæ impendit, ex cõducto cum domino fundi experiri potest. [g]

Qui rem conductam deseruerit ante tempus, domino ad interesse tenetur. Bar.

Qui contra legem ꝯductionis fundum ante tẽpus sine iusta ac ꝓbabili cã deseruerit: ad soluendas totius tẽpis pensiones ex conducto [h] conueniri põt, quatenus locatori in id, quod eius interest, indemnitas seruetur. [i]

Si conductores nõ apparent. nec soluitur pensio p biennium possunt domus. & horrea aperiri. & quæ ibi sunt, coram publicis personis describi. Bar.

Idem libro sing. de officio præfe. uigi. LVIII.

Cum dñi horreorũ insularumq; desiderant (diu non apparentibus, nec eius tẽpis pensiones exoluentibus ꝯductoribus) † aperire, [k] & ea q́ ibi sunt describere: à publicis psonis, quorũ interest [l] audiendi sunt. Tempus aũt in huiusmodi re biẽnij [m] debet obseruari.

Damnum cõtingens ex humore præstito parieti per terrã appositam. per actionem ex locato purgatur. Bar.

Labeo lib. ix. ex posterioribus Labeonis. LIX.

Qui domum habebat, aream iniunctam ei domui vicino ꝓximo locauerat. [n] is uicinus cùm ædificaret in suo: terram in eam aream

b Aestimata, ut colona trãsacto anno restitueret eius æstimationẽ, & sic quasi emisse uidetur: ut ∫. e. l. cũ fundus. quod est dictũ tacite sic teneri.

c Huius. serui defuncti. s. sine dolo coloni, unde non tenetur in plus, nisi in pretium: ut ∫. de fur. l. si seruus communis. § circa. Ac.

Dominus horreorum. Casus. Locaui tibi horreum, ut ibi ponas quasdam tuas merces. effractum est, & merces subtractæ. non teneor nisi pmisi custodire, sed teneor facere copiã seruientiũ meorũ ut torqueantur. Cætera plana sunt usque ad l. cũ domini. Viuia.

d Effractis. a furibus uel latronibus de quibus cognoscit præfectus uigilum: ut supra de offic. præfect. uigi. l. nam salutem. § j.

e Compilatis. Id est, direptis.

f Recepit. si nihil promiserit locator & sciente conducto rẽ custodes adhibuit, licet secundũ Azo. de scientia tacita lege non pbetur. Item si custodiæ renunciauit conductor, licet secũdum Azo. de hoc casu non sit dubium, ad hoc solum tenetur in prædictis duobus casibus ut custodes exhibeat: ut C. eo. l. ex diui. & l. nostra. subaudi si non dolo adhibuit. Idẽ dicit cũ claues tradit conductori: ut argu. ∫. de contrahen. empt. l. clauibus. nã ibi se liberat quantum ad custodiã. Idem & si custodẽ appoluit conductor: ut ∫. eo. l. si in certo. §. pe.

g Potest. ut supra, e. l. sed addes. §. si inquilinus. & ∫. eo. l. colonus: ut argu. C. mand. l. j. Acc.

h Ex conducto. id est, ex locato.

i Seruet ut supra eo. l. si in lege. §. si domus. Accur.

Cum domini. Casus. Locaui tibi horrea pro x. singulis annis in quinquennium: & cũ dubitarẽ an aliquid ibi haberes: peti a iudice aperiri, ut uideam an sim securus de mercede. iuste peto, si biẽnium iam transijt. Vi.

k Aperire. s. insulas & horrea. Acc.

l Quorũ interest. domini dico quorũ interest: uel dic a publicis personis quorum interest id est, ad quorum officium pertinet.

m Biennij. Sic ergo diu pro biennio ponitur: ut hic dicitur, & supra, e. l. quæro. §. j. sed alias pro decennio: ut ∫. qui & a qui. ma. li. l. si cum ergo. §. Aristo.

Qui domum. Casus. Habeo domum, & iuxta eam quandam areã, uicinus meus uolens ędificare cõduxit a me aream illam, ut ibi terram poneret iuxta murum meum ad altitudinem muri cæmentitij. altius congessit uicinus meus, ita quod assumpto humore aquæ murus meus uitiatus est. ago ex locato, non Aquilia, quia non directo datur damnum, sed per obliquum. Viuianus.

n Locauerat ad calcem uel cæmentum faciendum uel reponendum.

† P. F. colerit.

† oportebit.

† expilatis.

† Sic in P. Fl. Haloan. scripsit, *aperiri horrea. & quæ ibi sũt describi a publ. pso.*

amplius, quá fundaméta cæmentitia[a] locatoris[b] erant,[c] cõgessit: & ea terra assiduis pluuijs inũdata,[f] parieti eius, qui locauerat, humore pstito,[i] ædificia corruerũt.[d] Labeo ex locato tãtũmodo actionem esse ait:[e] quia non ipsa cõgestio, sed humor ex ea cõgestione postea damno fuerit. damni aũt iniuriæ actio ob ea ipsa sit,[f] per quæ non extrinsecus alia cã oblata, damno quis adfectus est. hoc probo.[g]

Pactum quòd pensiones debeantur emptori, intelligitur de debitis venditori. Bar.

Labeo lib. iij. posteriorum à Iaboleno epitomatorum. LX.

INsulã uno pretio totam locasti, & eã uendidisti, ita ut emptori mercedes inquilinorum accederent. Quamuis eam cõductor maiore pretio locaret: tamen id emptori accedit, quod tibi conductor debeat.[h]

Breuitas termini non vitiat contractum bonæ fidei. Bar.

In operis[i] locatione erat dictum ante, quãm diem effici[k] deberet: deinde si ita factũ non esset, quanti locatoris interfuisset, tantam pecuniam conductor promiserat. Eatenus eam obligationẽ c̃trahi puto, quatenus vir bonus de spatio tẽpis æstimasset: quia id actũ apparet esse, ut eo spatio absolueret, sine quo fieri non possit.[l]

Si conductori promittitur pecunia ad opus: potest illam primò petere, si satisdet de expendenda illam in opere. Bar.

Quidam in municipio balineum prestandum[m] annis xx, numis conduxerat, & ad refectionem fornacis, fistularum, similiũque rerum centum numi vt præstarentur ei[n] conuenerat. conductor centũ numos petebat. Ita ei deberi dico, si in earũ rerum refectionem eã pecuniã impendi satisdaret.[o]

Casus contingens in parte operis facte, cedit ad periculum locatoris, nisi culpa conductoris intercesserit. Bar.

Iabol. lib. v. ex posterioribus Labeo. LXI.

MArtius domum faciendam a Flacco conduxerat. deinde operis parte effecta, terræ motu concussum erat ædificium. Masurius Sabinus ait, si naturali ui,[p] ueluti terræ motu, hoc acciderit: Flacci esse periculum.

Cæmenta dici lapidea, tamen cæsos atque etiã rudes docet hoc loco Bud. vñ cæmentitius parietes, qui ex hmõi lapidib. cõstructus est. is aũt non facile humorẽ sorbere solet.

† P. F. ita parieti eius qui locauerat humore præstito madefacto ædificia corruerũt.

† Lerllillato legebat Budæ. hic aut aliquid simile. iu illũ uideto. pulchram. quædã in hanc legẽ differit.

† quam.

a Cæmentitia, id est, cæmentum recipientia.

b Locatoris. Id est, conductoris.

c Erant. s. designata sibi. Vel dic quòd parietã domus locatoris tribus brachijs supra non est potens ad sustinendum cæmentum: quia erat de terra murus ⁊ sed infra, de calce.

d Corruerunt. ꝑpter talia euenit: vt sup. si ser. uin. l. si quando §. fin.

e Ait. actionem esse: non aũt legis Aquiliæ. quia, &c.

f Ipsa sit. i. detur. & facit supra, ad legẽ Aquil. l. qui occidit. §. in hac. Sed cõtra supra, de ser. urba. præd. l. si fistulæ. Sol. ut ibi, quia in factum ibi, non Aquil. directa.

g Probo. i. approbo. Acc.

I Nsulam. In operis. CASVS. Locaui tibi domum faciendam, ut faceres quando posses: & si non faceres, promisisti interesse nomine pœnæ. teneris ergo ad pœnam quando tantum tempus transierit, ꝙ opus perfici potuit. Quidam. Conduxi balneum ad quinquennium, quia ego uolebam alijs concedere gratis uel non gratis, pro meo arbitrio. & quia frequenter eget refectione, stipulatus sum centũ singulis annis pro refectione. si petam prædicta c. satisdabo quod in refectionem balnei impendam. Vin.

h Debeat. ut hic, & sup. ti. j. l. si mercedem. In prin.

i In operis. scilicet faciendis.

k Antequã diem effici. i. debere fieri ante eam diem ante quam possit. Vel pone certam designatam diem proximam: sed forte corruit opus: unde sibi reficiatur arbitrio boni uiri: vt inf. de uerb. obli. l. & ideo hæsitatur nec obst. j. eod. l. Martius. quia hic rei ij it in se periculum specialiter, secundum S. uel uitio operis.

l Non possit. vt & j. de uerb. oblig. l. si ita stipulatus. & l. continuus. §. item qui insulam.

m Præstandum. id est, dandum.

n Præstarentur ei s. conductori a locatore.

o Satisdaretur. ut hic. & infra, de cond. & demonst. l. quibus diebus. §. fina.

p Martius. Naturali vi. Et sic non uitio operis, sed casu perijt, & ideo est periculum locantis: vt hic, & sup. eo. l. opus & l. si fundus quem. & l. si prius. Idem si soli uitio: vt infra, eo. l. si. & j. de aqua plu. arc. l. Atteius. §. cum agitur. Sed cõtra j. de ser. ur. præ. l. eũ debere. Sol. ibi perpetuam seruitutem debet, ideo tenetur reponere columnã quoties opus est: hic non debebat in perpetuum facere opus. Itẽ cõtra j. de uerb. obl. l. & ideo hæsitatur j. resp. vbi dicit eundẽ debere iterũ facere. Sol. ibi operis uitio decidit ædificium, hic aũt casu siue uitio naturali, uel soli uitio: et ar. contra. j. eo. l. si. & sup. eo. l. itẽ quæritur §. si gemma. ad l. opus. & l. si prius. & l. si quis fundũ. § si quis. in. Et collige hoc ar. optimum ad quæstionem illam quæ proponitur in medico, quia podagra debebat Titium liberare, & ipse liberasse uidebat. tempore aũt translato. Titius in eandẽ infirmitatem recidit: agit Titius contra medicũ, ut liberet eũ, & proponit act. ex conducto, q̃a nõ extingit angustias infirmitatis sed cessare fecit, argu. inf. de ædil. edi. l. quites tiana. sic est in obligatione & præscriptione cæt. j. de sol. l. qui res. §. arcã. & de uerb. ob. l. inter stipu. §. sacrã. & de pscrip. xxx. ann. l. sicut. itẽ quia non uidetur curasse, cum uitiose curauit: arg. supra, q lat. sd. cog. l. quoties. & j. d sol. l. qui decẽ. §. fi. itẽ quia non durat curatio: vt ar. inf. de solu. l. si q aliam. & l. cũ qui a §. qui hominẽ. quia vr ꝓmisisse, ut pfecte curaret, q̃m uerba cũ effectu, &c. ut sup. ne qs eu iu ius uoc. est ut ex. l. pe. itẽ q̃a hæc restituit infirmitas, ergo & illi debet restitui solicitudo curandi: ex. supra, de pe. l. qui ꝓprio. §. itẽ quærit. & de ser. rusti. præ. l. & Aquilicinus. e cõtra: q̃a de præsenti tm̃ intellitate vr cogitatum: vt arg. j. de aur. & arg. leg. l. si ita. & de ser. urb. pd. l. si seruitus. in prin. & ideo sublata est obligatio solutione eius ꝙ debetur, & in perpetuũ vt insti. quib. mod. tol. obl. in prin. & j. de sol. l. qui res. §. aream. & quia in infinitum non debet obligari, nam infi-

in salus extitetur ut iusta, de damno infect. l. qui bona. in §. fi. & de leg. iij. l. fideicom. §. si quis decem.

Cum in plures. Lege e. AYVS. locaui tibi domum faciendam certa grossitudine & altitudine, hoc etiam pacto, ut sit in meo arbitrio probem uel improbem. postea fecisti aliter, quàm primo conuenerat. si hoc ex uoluntate mea, nõ teneris. Mandaui. Rogaui magistrum ut inquireret & deliberaret pro quanto possem ædificare turrim. & dixit pro cc. ideoque sibi postea locaui faciendam pro cc. data ei c. in id opus. & cum esset fundata, uidi quod uix etiam pro ccc. posset fieri. unde pœnitui ac prohibui, ne pergeret ædificare, cum iam quinquaginta in opus impendisset. Certe si perseuerauerit, agam nihilominus ex locato aduersus eũ ad reliqua quinquaginta, quæ non dum impenderat, cum prohibui.

Si domus non potest habitari, uel ad habitandum locari: debet fieri remissio mercedis, nisi alia æquè commoda præstetur. Bartolus.

Labeo li. vj. posteriorum à Iaboleno epito. LXII.

Cum in plures annos domus locata est: præstare locatur debet, ut non solũ habitare conductor ex calendis Iulijs cuiusq; anni, sed etiã locare a & habitare cũ alijs (si uelit) suo tpe b ppossit. Itaq; si ea domus ex calẽdis Iulijs fracta, usq; in calendas Iunias permãsisset, ita ut nec habitare quisquam, nec ostendi alicui c posset: nihil locatori conductorẽ pstaturum: adeo ut nec cogi quidam possit, ex calendis Iunijs refecta domo habitare: nisi paratus fuisset locator, commodam d ei domum ad habitandũ dare. Hæredem coloni, quamuis colonus non est, e nihilominus domino possidere f existimo.

Quando unus conuenitur ex facto alterius principaliter delinquentis, potest petere ut primo principalis conueniatur, uel contra ipsum actiones sibi cedantur: quod in arbitrio iudicis erit. Bartolus.

Vestimenta tua {si} fullo perdidit, & habes, unde petas, g nec repetere uis: agis nihilominus ex locato cum fullone. sed iudicem æstimaturum, an possis aduersus furem magis agere, h & ab eo tuas res consequi, fullonis uidelicet sumptibus. Sed si hoc tibi impossibile i esse perspexerit: tunc fullonem tibi quidem condemnabit, tuas autem actiones te ei præstare compellet.

Permutatio operis facta a locatore uolente, petitionem mercedis non impedit Bar.

Lege dicta, k domus facienda locata erat ita, ut probatio aut improbatio locatoris aut hæredis ejus esset. redemptor ex uoluntate locatoris quædam in opere l permutauerat. m Respondi: opus quidam ex lege dicta non uideri factum, sed quoniam ex uoluntate locatoris permutatum esset: redemptorẽ absolui debere. n

Si dolus aduersarij dedit causam contractui, potest contrahens pœnitere, & quod dedit repetere. Barto

Mandaui tibi, ut excuteres, quanti uillam ædificare uelles. o renunciasti mihi, ducẽtorum impensam excutere. p certa mercede opus tibi locaui. postea comperi, nõ posse minoris {quàm} trecentis eam uillam constare. Data autem tibi erant centum: ex quibus cùm partem impẽdisses, uetui te opus facere. dixi: si opus facere perseueraueris: ex locato {me} tecũ agere, ut pecuniæ mihi reliquum restituas. q

Colonus nõ pòt condictione furtiua agere, sed potest agere contra dominum ut agat. Et nota istum modum agendi, ago ut agas de quo in l. Iulianus. §. pe. supra. ti. i. dic ut ibi. Bar.

Messem inspiciente r

a Etiam locare. Alijs idoneis personis: ut ar. ĩ. de usu & habit. l. nõ aliter. & sic intelligitur C. eod. l. nemo.

b Suo tẽpore. Id est, congruo.

c Alicui. Ad locandum.

d Commodam. Vt sup. e. l. si qs domũ. in prin. & hoc si tunc fuit paratus quando locare uel habitare uolebat: secus si postea: ut supra eo. l. si in lege. §. colonus.

e Non est. post finitam cõductionẽ, ante enim sic erat: ut instit. eo. §. fina.

f Domino possidere. sicut ipsum colonum dum uiuit, & etiam post mortem ante apprehensam hæreditatem: ut ff. de acquir. pos. l. qui uniuersas. §. quod per colonum. & l. si de eo. §. j.

g Vnde petas. Veluti à possessore poteras auocare, & non uis.

h Agere. Qui ergo contra duos agere potest, arctatur ex causa magis unum eligere: ut hic, & ff. de præscri. uer. l. si rem tibi. in prin & ff. de separa. l. j. § si filij. in fi. § in authen. de fideius. §. j. colla. j. & de duo. re. §. j. col. vij. Item intellige hoc in condi. fur. uel rei uind. quas potest dominus contra possidentem instituere nondum conuento fullone. secus in actio. furti, quæ soli fulloni datur si est soluendo: ut instit. de obligatio. ex delict. §. fulloni & ff. de furt. l. itaque. in principio quæ sunt contra.

i Impossibile. Id est, difficile: ut sup. de his qui deie. uel effu. l. cum iam.

k Lege dicta. Id est, pacto conuento.

l quædam in opere. Scilicet, imponenda. aliàs non ponenda. Acc.

m Permutauerat. Contra legem in initio dictam: ut in prin. dicitur.

n Debere. Licet contra legem siue pactionem, quia tamen uoluntas aduersarij patitur: ut hic & ff. de uerb. oblig. l. cum stipulatus. & sup. de pig. act. l. qui ratiario. Acc.

o Velles. Id est, posses.

p Excutere. Id est, exigere.

q Restituas. Potuit ergo pœnitere. & sic est contra C. de act. & obli. l. si cut. Sol. hoc est propter mendacium cõductoris. & quia cõductor non iuit ex pensis facere debebat opus: imo locatoris. unde quia locator grauabatur, permittit ei lex resilire propter mendacium alterius, secundum Io. Vel dic quod non erat solitus locator locare operas suas. unde etiam in nominato contractu permittitur resilire: ut infra, de pręscrip. uer. leg. naturalis. §. at cum do.

r Messem inspiciente. Id est, custodiente.

† F. ex kalendis Iulijs cuiusq; anni, sed et locare habitatoris ne, &c. Vide An to. Augu. li. emend. iiij. c. xiiij.

† in P. F. ex kalendis Iunias usq; in Kalen das Iunias permansisset.

† P. petere.

quædam permutata essent.

† P. F. redemptorum.

colono, cùm alienam esse non ignorares, sustulisti condicere [a] tibi frumentum dominum posse, Labeo ait: & ut id faciat, colonum ex conducto cũ domino acturum.

Propositum in mente retentum parti non expressum, nil relevat. Bartolus.

Locator horrei propositum habuit, se aurũ, argentum, margarita non recipere suo periculo: deinde cum sciret has res inferri, passus est. Perinde eum faturum tibi obligatum dixi, ac si propositum fuerit remissum. [b]

Ex cõtractu servi tenetur dominus de peculio, & de in rem verso, ex contractu autem proprio tenetur secundum qualitatem culpæ commissæ per eum. B.

Seruum meum mulionẽ ꝯduxisti: negligentia eius mulus tuus perijt, si ipse [c] se locasset: ex peculio duntaxat, & in rẽ uerso damnum me tibi pñstaturũ locati iudicio. Sin autẽ ego ipse eũ locassem: nõ ultra me tibi pñstaturum, q̃ dolum malũ & culpam meã abesse. [d] Quòd si sine definitione pſonæ mulionẽ a me ꝯduxisti, & ego eum tibi dedi, cuius negligentia iumentum perierit, illam quoq; culpam me tibi pñstaturum aio; quòd eum elegissem, [e] q̃ huiusmodi damno te afficeret.

Passagium quod soluitur pro vehiculo, soluit dominus vehiculi sed pro rebus ibi positis soluit dominus rerum. Bartolus.

Vehiculum conduxisti, ut onus tuum portares & tecum iter faceres. & cùm pontem transires, redemptor [f] eius pontis portorium ab eo [g] exigebat: quærebatur, an ẽt pro ipsa sola rheda [h] Portorium daturus [i] fuerit? Puto, si mulio non ignorauit, {&} se ea transiturum, cùm uehiculum locaret, mulionẽ pñstare debere. [k]

Locator totorum horreorum custodia non tenetur. Bar.

Rerum custodiam, q̃ horrearius [l] ꝯductoribus [m] pñstare deberet, locatorem [n] totorum horreorum horreario [o] pręstare nõ debere puto, nisi in locando aliter conuenerit.

Etiam qui eijcitur propter pensionem non solutam, repetit expensas utiliter factas. Ba.

Scæuola libro vij. Digestorum. LXIII.

COlonus [p] cum lege locationis nõ esset cõprehensum, ut uineas poneret, nihilominus fundo uineas instituit, & ꝑ earum fructus denis amplius aureis annuis {is} ager locari cępit. [q] Quæsitũ est, si dñs illum colonum fundo eiectũ pensionũ debitarum nõie cõueniat, an sumptus utiliter factos in uineis instituendis repetere posit, [r] opposita doli mali exceptione? Rñdi, uel expensas ꝯsecuturum, uel nihil amplius præstaturum.

Quando casus occurrit in re locata culpa conductoris, merces integra debetur. Bar.

Nauem conduxi, ut de prouincia Cæsarensi Aquileiam nauigaret [s] olei metretis tribus milibus impositis, & frumenti modijs octo milibus, certa mercede. Sed euenit, ut onerata nauis in ipsa prouincia ix. mensibus retineretur, & onus impositum commisso tolleretur. [t] Quæsitum est,

[a] Condicere. Cõdict. furti. colonus enim non fit dominus fructuum, nisi ipse perceperit, ideoq; ipse non habet condi. furtiuam sed habet actionẽ: ut infra, de furt. l. fullo. §. frugibus. & intellige hoc statum in partiario colono: nã colonus qui nummis colit, posset agere condict. furtiua, cum fructus eius fit statim cum deceptus fit: ut infra, de furt. l. si spes. in fi. bonæ fidei autem possessores & fructuarij qñ fiant habes supra, quibus modis ususfruct. amit. l. si fructuarius.

[b] Remissum. Sic ergo patientia pro consensu ualet: ut s. de exerc. l. j. § magistrum autem. & s. nau. cau. sta. l. j. §. pe. & s. eod. l. item quæritur. § fi. Ac.

[c] Ipse s seruus.

[d] Abesse. Quæ esset in hoc quod imperitum sciens pro perito locassem: ut s. ad l. Aquil. leg. si seruus seruũ. § pe. & arg. l. idem iuris & supra, de ser. cur. l. ut tantũ. §. his cõsequenter.

[e] Elegissem. Sic ergo mala electio est in culpa ut supr. de ne. gest. l. nam & Seruius §. fi. & sup. eod. l. ud: smus. & l. si domum. §. si hominem.

[f] Redemptor. Qui dederat centum, ponerat pedagium pertinere ad eum.

[g] Ab eo. Cuius uehiculum conduxeris. Accur.

[h] Rheda. Id est, uehiculo. pro alijs enim rebus constat [illegible] non posse cogi præstare portorium.

[i] Daturus. scilicet uehicularius. Ac.

[k] Debere. s. Pro rheda. nam pro alijs alij præstabunt portorium.

[l] Horrearius. Id est, dominus horreorum, & statim ponitur pro conductore.

[m] Conductoribus. Scilicet, suis: ut & supra, eo. l. dominus horreorum.

[n] Locatoré. Dic, id est, dominum. nã si dominus locet in uniuerso, & conductor particulatim relocet, dñs de custodia non tenetur: ut hic secundum Azo. Vel dic secundum R. locatoré secundum, qui particulatim relocauit, qui de custodia non tenetur forte quia non possessionem, nec detentionem habet sicut dominus.

[o] Horreario. Qui conduxit horrea. Azo.

[p] COlonus. Posuit. Scilicet, colonus.

[q] Consecuturum. Iure actionis. ut supra, eodem. l. domin. s. § j. sed contra. C. commũnia de le. l. fi. in n. Sol. ibi emptor non repetit propter malam fidem quã habuit. Item contra in authen. de ali. & emphy. §. si uero quis locator. col. ix. Solu. ibi fauore ecclesiæ, & odio emphyteutæ, qui ab initio contra legem accepit.

[r] Nauigaret. Alias re: & alias rem: & utrumque potest defendi, quia siue rem conduxi tantum, quod est quando in littore nauigarem, siue rem & operam: cum mea culpa, id est, propter illicitas merces quas imposui, [illegible]

[s] Tolleretur. Forte illicitas merces erant ibi, ut encaustum imperiale, quod nulli licet facere uel habere, nisi quibus permissum est: ut C. de [illegible]

P.P. margaritam.

P.P. proinde.

Patientia pro cõsensu habetur.

P. F. & in rem uersum damnum tibi pñstaturum, &c.

Eorum, quos elegimus, facta oĩa pñstanda nobis esse, pulchre docet. Ci. epistola ad Quintum fratrẽ.

P F transires id eum ponte &c.

l al. add. portorium.

Bart. hic & in summa de Actio. i. l. senatus. §. Marcellus. j. de leg. j. supra [illegible] summam [illegible]

s ex. [illegible]

t l. l. fundo

P.P. reputare. id. comparare [illegible]

an uecturas, † quas conuenit, a conductore secundum locationé nauis [a] exigere † possit? Respondi secundum ea, quæ proponerentur, posse. [b]

Ante approbationem operis periculum est domini: nisi uitio operis casus euenerit. Bar.

Labeo libro primo πιθανῶν. LXIIII.

Si riuum, [c] quem faciendum conduxeras, & feceras, ante quam eum probares [d] labes corrupit: tuum periculum est. Paulus. Imò si soli uitio id accidit, locatoris erit periculum. si operis uitio accidit, tuum erit detrimentum.

TITVLVS. III.

DE AESTIMATORIA actione.

Quando res æstimata uendenda traditur, actione præscriptis uerbis æstimatoria agitur, quæ est bonæ fidei. Barto.

Vlp. li. xxxii. ad edi. I.

Actio de æstimato proponitur tollendæ dubitationis gratia. fuit enim magis [f] dubitatum, cum res æstimata uendenda datur: [g] utrum ex uendito sit actio, propter æstimationem; an ex locato, quasi rem uendendam locasse uidear; an ex conducto, quasi operas conduxissem; an mandati. [h] Melius itaque uisum est hanc actionem [i] proponi. † Quoties enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conueniret tamen aliquam actionem dari: [k] dari æstimatoria [l] præscriptis uerbis actio. Est † enim negotium ciuile [m] gestum, & quidem bona fide. Quare omnia & hic locum habent, quæ in bonæ fidei iudicijs diximus. [n]

Aestimatio facit transire periculum in accipientem. Supra dixi qua actio detur, quando res datur æstimata uendenda: hic uerò ad quid detur. Bar.

Aestimatio autem periculum facit eius, qui suscepit. Aut igitur ipsam rem debebit incorruptam reddere, aut æstimationem de qua conuenit. [o]

a Nauis. Id est, locator nauis.

b Posse. Præstatur ergo uectura, sed certe imo uidetur si sit soluta, quod repetatur: ut supra eo. l. si uno. §. item cum quidam. Sol. secundum quosdam hic locauit nauigaturus rem, & non operas: supra uero rem & operam. sic ergo cum supra locasset operas iterum fortuitus casus nihil obestat supra eo. l. sed addes. §. si. & ita cum rem tantum ut hic. secus si utrumque: ut in contrario: licet in solues ut ibi. Accursius.

c Si riuum. Alias §. Labeo. & alias, lex si riuum. Ac.

d Probares. Id est faceres dominum approbare, quia ita conuenerat dare mercedem, si ipse approbaret.

e Operis uitio. Et si culpa artificis. similis distinctio supra e. l. item quæritur. §. si gemmam. & l. opus & l. marius. & supra ad legem Aquil. l. si seruus seruum. §. si calicem.

DE AESTIMATORIA actione.

Id est, de act. præscrip. uerb. quæ de æstimato proponitur: ut institu. de actio. §. actionum. uel ideo dicitur æstimatoria: quia iudex suam interponit æstimationem aliquando, & aliquando non: ut infra. in fine huius l. cum id quod interest contineat.

Actio. CASVS. Dedi tibi librum uendendum, ut uel eum, uel eius æstimationem mihi reddas postea non uendis, neque reddis: uel si uendis, non reddis pretium. quæritur quis contractus sit, ut sic sciam qua actione agam. & certe uidetur uenditio, quia æstimatum dedi. Item locatio quia rem uendendam loco, & mercedem forte pro hoc constituo. Item uidetur mandati, si mercedem non do, sed necesse est ut agam præscrip. uerb. & non ullis prædictarum actionum. Secundo quæritur quid si dicta res data uendenda pereat? Et respon. periculum est eius qui debebat uendere. Viui.

f Magis. Id est ualde. Azo.

g Datur. Verbi gratia hunc librum, & uendes, & reddes mihi tantum eum, aut eius æstimationem, siue nominem eam quem scilicet, facio, & siue non aut patebit infra ea l. §. fina.

h An mandati. Quia mandato meo hoc facit. licet enim interueniat merces, tamen dubitabatur an tale factum soluat locari.

i Hanc actionem. Scilicet, præscriptis uerbis: ut subijcit. Accur.

k Actionem dari. Non noua lege, quia tunc daretur condictio ex lege. & sic non ob. supra de condict. ex lege. l. j. Item non ex dolo, quia hic de dolo daretur: ut supra, de do. l. & eleganter. §. non solum quia est contra. Sed ex contractu, cuius nomen ignoratur, ut hic & infra, de præscriptis uerb. l. j. §. j. & l. quoties.

l Aestimatoria. Id est, quæ est æstimatoria in hoc casu, & ita bonæ fidei, nec enim quoties datur in subsidium, æstimatoria dicitur uel bonæ fidei.

m Ciuile. Id est, quod iure ciuili est approbatum, ut ex eo actio detur, sicut & pro alijs contractibus: ut supra, de ori. iur. l. ij. §. deinde ex his, quæ uocatur præscrip. uerbis, ut hic. ipsum tamen negotium seu contractus innominatus, qui cadit in do ut des, est de iure gentium sicut cæteri contractus nominati & innominati fere omnes: ut supra, de iustitia & iur. l. ex hoc & supra, de pact. l. iurisgentium. in princip. & in §. primo.

n Diximus. Scilicet, in superioribus tit. nam & ipsa est bo. fid. ut insti. de act. § actionum.

o Conuenit. Imo uidetur distinguendum quis alterutrum elegerit, ut rogamus sit periculum: ut infra, de præscriptis uerbis leg. si gratuitam. §. si margarita. quæ est contra. Solu. hoc intelligi ut secundum distinctionem illius. Vel dic hic pretium certum fuit appositum, ut patet hic in fina. l. ibi non. Vel distingue planius secundum Ioan. utrum conuenerit de præstanda æstimatione sci. aut re, aut etiam de præstandis re. aut æstimatione. ut in primo habeat locum distinctio legis contrariæ. in secundo teneatur omnino ad æstimationem, siue culpa, siue casu perierit: ut hic dicitur, secundum Ioan. & est pro Ioan. supra, tit. j. l. quæro. § fina. & supra de iure dot. l. plerunque: § si autem. Sed quod dixi de casu quod eam præstet, secundum Ioan. est contra secundum Azo. qui exponit, hic periculum facit, &c. scilicet custodia non adhibita, uel mala contingat fortuitum autem casum non præstat, secundum eum ut hic, & supra pro soc. l. cum duobus. §. damna. & supra commo. l. si ut certo. §. commodatum. Accur.

† al. add. in.

† P.P. exigere nauis. al. locationē nauis exigere &c.

† al. add. at.

† P.P. dandam aliis materiam præscriptis uerbis actionem.

Hæc

Haec actio, CASUS Rem dedi tibi uendendam aestimatam: & sic constitui tibi mercedem pro labore, nihilominus agam praescriptis uerbis. Vi.

a Haec actio utilis. Id est, efficax, uel proprie, quia dubitabatur propter mercedem.

b Si merces. Imò uidetur locati locū habere: ut infra tit. ij. l. rogasti. In fi. & supra, mand. l. j. quae sunt contra. Solut. hic interuenit merces incerta, ibi certo. Vel dic quod hic merces secundario interuenerit, id est, remuneratio: unde nihilominus habet locum praescri. uer. & locati: ut in d. l. rogasti. in fi. euidenter patet secūdū Io.

tationem & uenditionem, multumque, &c. Ac.

f Nihil debet. Vt C. de euic. l. qui rē emit. nisi sciens quis rem alienam uendidit. nam tunc etiam ante euictionem agitur ad interesse: ut supra, de actio. empt. l. seruus quem. §. fi. & facit ad responsum. supra, de act. empti. l. ex empto. in princ. & §. j.

Pau. li. xxx ad edi. II.

Haec actio utilis [a] est, & si merces [b] interuenit.

TITVLVS IIII.

DE RERVM permutatione. †

Permutatio: est cōtractus innominatus, & ideo producit actionem praescriptis uerbis, & solo consensu non contrahitur nisi rei interuentu uestiatur. & si datur res aliena, non restituitur: & in ea est locus cōdictioni ob causam. hoc dicit, & sic di uidetur. Primà ostendit permutationem esse contractum innominatū, & in speciem nominati contractus non cadere. Secundò ex hoc infert quatuor effectus qui cōgruūt cōtractui innominato secūda pars ibi, Vnde si ea res. Bartolus.

Paul. lib. xxx. ad edi. I.

Sicut aliud est uendere, aliud emere: alius [a] emptor alius uenditor: [c] ita aliud ptium, aliud merx. [d] At in pmutatione discerni non pōt, uter emptor, uel uter uēditor sit. [e] Multumq; differunt pstationis. Emptor enim nisi fecerit numos accipiētis, tenet ex uēdito. Venditori sufficit ob euictionē se obligare, possessionē tradere, & purgari † dolo malo. Itaq; si euicta res non sit, nihil dēt. [f] In permutatione uerò si utrinq; [g] ptium est: [h] utriusque rē fieri oportet. [i] si merx: [k] neutrius. Sed cum [l] debeat [m] & res & ptium esse: [n] nō potest inueniri † qd eorum merx, & quid ptium sit. Nec rō patit, ut una eademq; res [o] & ueneat, & ptium sit emptiōis. Vnde si ea res, quam acceperim, uel dederim, postea euincatur: in factum [p] dandā actionem respondetur. Item emptio [q] ac uenditio nuda consentientium uoluntate contrahitur [r] Permutatio autem ex re † tradita [s] initium obligationi praebet. Alioquin si res nondum tradita sit, nudo consensu constitui obligationem dicemus. [t] Quòd [u] in his dū taxat receptum est, quae nomen suum habent: [x] ut in emptione, uendi-

† In hūc tit. Cęlius Rhodiginus lectionum antiquarū lib. xij. capit. xlix.

† al. util. d.

DE RERVM permutatione.

Summarium. Quatuor assignat differentias inter uenditionem & permutationem. Prima, in uenditione discernitur emptor a uenditore, & res a pretio: sed in permutatione pretium non est. Secundo, quia in uenditione est claudicatio. ecce enim uenditor non tenetur facere rem accipientis, sed emptor pretium debet facere accipientis, in permutatiōe, aut utrunque debebit transferri, aut ex neutra parte. & sic apparet ex praedictis quòd permutatio aliud est a uenditione: neq; enim potest separari pretium a re, ut praedixi. Tertio discernitur, quia re uendita agitur ex empto de euict. sed euicta re data nomine permutationis, & agitur in factum. Quarta est, quia uenditio fit consensu solo. sed permutatio non habet effectum per consensum, sed re demum secuta: quia hoc, i. cōsensu perfici consueuit nominatus contractus, ut in uenditione & similibus: non permutatione. Est & quinta secundum Fe d um, quia in re aliena non fit permutatio, sed uenditio sic est, & uidetur. quia si trado & tu non tradis, ago condictione ob causam, sed in uenditione non ag. nisi ad rem cō dict. ob cau. sed tantum ad interesse.

c Venditor. Nec enim unus potest fungi officio uenditoris & emptoris: ut infra, de autho. tuto. l. pupillus. §. pupillus.

d Merx. Id est, res uendita.

e Venditor sit. Vt sup. de contrah. emp. l. j. §. & hęc est prima differentia. sequitur secunda inter permutationem & uenditionem, multumque, &c. Ac.

g Si utrunque. Id est, utraq; res, quae datur ex causa permutationis. Acc.

h Est. Id est, esse dicatur.

i Oportet. Quód est uerum, secundū Paedium: ut j.

k Merx. Scilicet, est utrunq. Ac.

l Sed cum. Quasi dicat, nonne potest esse utrunque pretium, utrunq; merx ut sic sit uenditio? Respondeo, non. & hoc dicit, sed cum. &c.

m Debeat. Quo ad hoc ut dicatur uenditio.

n Pretium esse. Ad hoc ut sit uenditio.

o Eademque res. Hic colligitur etiam prima differentia.

p In factum. Id est, praescri. uerbis quae in factum dicitur: ut & supra, de pact. l. iurisgentium. §. j. nam omnis actio praescriptis uerbis dicitur in factum ciuilis, sed non omnis in factum est praescriptis uerbis: ut infra tit. j. l. si tibi polienda in fi. Ac.

q Item emptio. Haec est tertia differentia inter permutationem & uenditionem.

r Contrahitur. Sicut & locatio: ut supra loca. & conduct. l. j. Acc.

s Tradita. Etiam ex altera parte tantum, secundum omnes, & accipientis facta secundum quosdam, ut statim dicet. sed etiam alio modo praebetur ei initiū. ut stipulatione, licet traditio non interuenerit. C. eo. l. ex placito. quae est contra. Accursius.

t Dicemus. Vel legas plane, in contractibus, scilicet, qui solo consensu contrahuntur. Vel dic aliòquin, id est, in contractibus innominatis. Vel melius legas interrogatiue, ut referas ad proximum dictum de permutatione, & subaudi quasi dicere, non.

u Quod. Scilicet, quod nascatur obligatio solo consensu. Acc.

x Nomen suum habent. Id est, hi soli contrahuntur consensu, qui nomen suum habent. qualis est emptio, & similes ut subijcit, & s. de pact. l. iurisgentium §. j. & sic permutatio nō habet nomen suum: ut hic dicitur.

Sed

Sed quare? Reſpon. ut dixi ſup. de pact. l. iuris gentium. §. j. Item caue tibi, quia licet illi qui habent nomen cõtrahantur conſenſu: non tamen eſt hoc uerũ in omnibus. nam depoſitum & commodatum nominati ſunt contractus: non tamen ſolo conſenſu in eis contrahitur obligatio ſed re: ut d. l. iuris gentium. in princip. & inſtit. quib. mod. re contrahi. oblig. per totum. ſicut & ſi dicam, in vineis Bononien. naſcitur bonum uinum, non ſequitur ergo in qualibet uinea Bonon. naſcitur bonum uinum: quod numquam non uerſus galeriam. Item quid differt contractus permutationis ab illo, do ut des? Reſpon. permutatio eſt ſpecies: do ut des eſt genus: & ubi genus pro genere datur, habet illic locum. ſed non ſic de permutatione: ut C. eod. l. quoniam aſſeueras.

Ideo Pædius. ſ. quia ex re tradita & accipientis facta datur initium permutationi, quæ in re aliena fieri non poteſt: ut inf. de acqui. rer. dom. l. traditio. ideo Pædius, &c. & ſi uelis tueri Pædium, dic pro eo ſ. de actio. emp. l. datio. in prin. & ſ. de condict. ob cau. l. fin. & hoc quidam dicunt, ſcilicet Pædium bene dixiſſe, etiam in re aliena non contrahi aliquam permutationem. Sed tu dic ſecundum Irne. quod tene, quia ſic ſcripſit. hic nimium proſecutus eſt. Pædius hoc uerbum, ſcilicet quod res euicta fingatur non tradita; & ideo agitur actione ex empto: ut ſupra, ea l. cum ibi dictum ſit quod re euicta agitur de euictione actione in factum, ergo interim tenuit. & alibi dicitur permutatio etiam re aliena data. ut C. eo. l. j. interim ergo non poteſt agi, & ſic interim tenet permutatio, ſed re euicta non uidetur tenuiſſe permutatio: ut & inf. de diſtract. pig. l. reſcriptum. § j. in fin. Vel dic Pædium bene dixiſſe. ut non teneatur, niſi fiat accipientis quo ad hoc, ut alius non teneatur implere contractum. ac ſi ſua facta ſit. arg. d. l. ſupra, de condict. ob cau. l. fin. Accur.

b Igitur. forma, quia non contrahitur conſenſu permutatio, ſed re et traditione. igitur habet locum condictio ob cauſam, ut dicit. & ſic not. condict. ob cau. in contractibus innominatis non habere locum: ſed in contractibus nominatis, niſi in contractu donationis, qui olim erat innominatus, ubi etiam retuendi. datur: ut C. de dona. quæ ſub modo. l. j. hodie uero eſt nominatus, cum conſenſu contrahatur, etiam nudo pacto: ut C. de dona. l. ſi quis arg. §. pen. & hoc dicit ſ. de condi. ob cau. l. fi. & not. hic aliam differentiam inter uenditionem & permutationem.

c Agemus. ſcilicet tantum. nam habet locum præſcrip. uerb. ut compleatur contractus, & condictio ob cau. l. ſi nolit impleri, ſed repetere datum: ut hic, & j. tit. j. naturalis. §. ſin autem rem do ut rem. & l. ſi tibi decem. & C. eo. l. quoniam.

d Condictioni. Quarta differentia eſt. Item quinta, quia in uenditione non tranſit dominium, niſi pretio ſoluto: ut inſtit. de rerum diui. §. uenditæ. ſed de permutatione ſic. Item in quibus conueniunt dicit C. eod. l. ij. Acc.

† Hic locus in Pã. Fl. admodum mutilus eſt. Sic enim habet, *non in hoc ag. mus ut intereſt noſtra illã rem accepiſ ſe, de qua conuenit, ſed ut res con tra nobis reddatur.*

† Cõcor. gloſſ. nitl. in fin. in c. cum olim. extra eod. titu.

† *fore ſanum, furtis quoque.* al. add.

tione, pdõne, mandato. Idẽ Pædius[a] ait, alienam rẽ dantem, nullam contrahere permutationem. Igitur[b] ex altera parte traditione facta, ſi alter rem nolit traderet, nõ in hoc agemus[c] utique, quod intereſt nr̃a illam rẽ accepiſſe, de quã cõuenit ſed ut res nr̃a nobis reddatur, condictioni[d] locus eſt, quaſi re non ſecuta.

Qui permutat, debet cauere de vitijs & morbis ſicut vendens. Bar.

Idem li. v. ad Plautiũ. II.

ARiſto ait, quoniam permutatio uicina[†] eſt emptioni, ſanũ, furtis quoque noxiſq; ſolutum, & non eſſe fugitiuum ſeruũ præſtandum, qui ex cauſa daretur.[e]

Supra dictum eſt de actione præſcriptis verbis quæ datur pro æſtimatione & permutatione: nunc verò ſimpliciter & in genere de præſcriptis uerbis, & in factum actione. Bar.

e ARiſt. Dareẽ quia & in uẽditionib. hæc præſtantur: ut ſ. de ac. emp. l. ex empto. § ai ali & ſeq. §§. Accur.

Venditio ſine pretio eſſe nõ poteſt.

TITVLVS V.

DE PRAESCRIPTIS VERBIS: ET IN FACTUM ACTIONIBUS.

DE PRAESCRIptis uerbis, &c.

Vbi incertum eſt in quã ſpeciem contractus cadat, ad actionem præſcriptis verbis ſeu in factum recurritur. Bar.

Præſcriptis verbis iõ dicitur quia certa et præſcripta verba erant huic actioni, dum daretur in his cõtractibus vbi hæc datur, ſicut in quibuslibet alijs actionibus: ut ſupra, de origi. iur. l. ij. §. oium. ſed aliæ acquiſierunt ſibi noia, hæc non aliud, niſi quòd ſic diceretur pſcriptis verbis, & habet locũ in trib. generib. negotiorũ. Primo in pactis incõtinenti appoſitis: vt C. de pact. inter empto. & uendito. l. ij. Secundo vbicunque dubitabatur de actione circa contractum: vt infra eod. l. i. ij. & iiij. & l. ſi tibi. & ſupra, de aſti. act. l. i. in prin. Tertio in tribus contractibus innominatis: ſ. do vt des do ut facias, & facio vt facias. In quarto autem. ſ. facio vt des, datur de dolo: vt infrà, eod. l. naturalis. per totum. Item actio in factum habet locũ in tribus generibus negotiorum. Primum videlicet præſcriptis verbis, & tunc dicitur in factum ciuilis: vt infra, eo. l. i. in fi. & ſupra, de dolo. l & eleganter. §. Item Labeo. Secundo in locum omnium edictorum & interdictorum, quibus ſpecialia nomina actionum non accommodantur: vt inſtit. de interdi. §. fi. Tertio vbicunque ſuadet æquitas actionem dari, vt ex contractu, vel etiam extra contractum. unde dicitur dari ex varijs figuris cauſarum quaſi nõ habeat certas ſemitas, ſed ſit anomale. vt infra, de actio. & oblig. l. i. & C. de ſacroſan. eccl. l. ſancimus. & infra eod l. quoties cum incertum eſt aliquid dari: ſed vbi eſt æquum vt detur, tunc hæc datur, vbi certũ eſt nullã dari, ſed æquũ eſt dari, tũc in factũ ſubſidiaria. Acc.

† Actio præſc. uerbis, unde dicat, vide alias lib. ſpu. iiij. c. ult.

† Tu dic quod actiones nominatæ denominatur a contractibus nominatis ex quib. oriuntur. iſta uero actio quæ oritur ex contractib. innominatis non poteſt inde nomen aſſumere: cum contractus ſit innominatus: vocatur ergo actio præſcriptis uerbis. hoc eſt actio deſcendens, ſeu competens ex uerbis præſcriptis ſeu propoſitis. ſecundum Bald. hic.

Papin. lib. viij. Quæſtionum. I.

NOnnunquam euenit, vt ceſſantibus iudicijs[f] proditis, & uulgaribus[g] actionibus, cũ proprium nomen inue-

Nonnunquam euenit. Euenit aliquando ut dubitemus de nomine contractus, & ſic de act. & ideo agitur præſcriptis uerbis: & dat duo exempla, & plana eſt. Vivian.

f Iudicijs. id eſt actionibus. & dic proditis id eſt, adinuentis.

g Et uulgaribus. &, pro id eſt.

nire non possumus[a] facilè discendamus † ad eas, quæ in factū[b] appellant. Sed ne res exēplis egeat, paucis agam. Dño mercium in magistrū nauis, si sit incertum utrum nauē conduxerit, an merces uehendas locauerit, ciuilē actionem in factū esse dandā Labeo scripsit.[c] Itē si quis pretij explorandi gratia rem tradat: neque depositum, neque cōmodatum erit: sed non exhibita fide, in factum ciuilis subijcitur actio.

Celsus lib. xx. [illegible] II.

Nam cùm deficiant uulgaria atq; usitata actionū noia. p̄scriptis uerbis[d] agendum est.

Iulianus lib. xiiij. Digesto. III.

In † quàm necesse est confugere, quoties cōtractus existunt, quorum appellationes nullæ iure ciuili proditæ sunt.

Vlp. lib. xxx. ad edi. IIII.

Natura enim rerum † inductum est, ut plura sint negotia, quàm uocabula. †

Hac est difficilior & fortè lex utilior quæ sit in Digesto ueteri. Et primò ponitur thema & quæstio. Secundò altius exorditur materiam diuidēdo eam in quatuor partes. s. in quatuor cōtractus innominatos. Tertiò prosequitur primū. Quartò p̄sequitur secūdū. Quintò prosequitur tertiū. Sextò prosequitur quartum. Septimò determinat quæstionē propositā. secunda ibi, In hac q̄one. tertia ibi, Et si quidē. quarta ibi, At cū do. quinta ibi, Quòd si faciam. sexta ibi, Sed si facio. septima ibi, Si ergo. Prima particula non recipit summarium, quia merè factū ponit. secunda etiam non summatur. quia ponit diuisionē mere. Bar.

Paulus lib. v. Quæst. V.

Naturalis meus filius[a] seruit[f] tibi, & tu[a] filius mihi. conuenit inter nos, ut & tu meum manumitteres, & ego † tuum. ego manumisi: tu non manumisisti. qua actione mihi tenearis, quæsitum est.[g] In hac quæstione[h] totius ob rem dati[i] tractatus inspici potest, qui in his[k] competit speciebus. Aut enim do tibi, ut des: aut do, ut facias: aut facio, ut des: aut facio, ut facias. in quibus quæritur, quæ obligatio[l] nascatur?

Hæc est tertia pars: in qua prosequitur naturam primi contractus innominati do ut des. Et breuiter hoc intendit, Si pecunia datur ut res recipiatur, est emptio. sed si res datur pro re, est contractus innominatus ex quo oritur actio præscriptis uerbis ad interesse, & potest etiam agi condictione ob causam. & periculum rei spectat

[a] Non possumus. propter dubitationem de nomine contractus: ut inf. proxi. §. & sic non ob. sup. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. quia illa regula obtinet: cū in maleficijs occurrit dubitatio: sicut & dixi supra, de æstima. act. in princ.

[b] In factum. quas appellat inf. eod. l. proxi. præscriptis uerbis.

[c] Scripsit. Sed si non est incertū datur uel locati uel cōductiui supra, ad legem Rhodiam de iac. l. ij. circa princ.

[d] Nam cum. Præscriptis uerbis. quam supra l. proxi. appellauit in factum.

[e] Natura. Vocabula. scilicet actionum.

Naturalis CASVS. Ex ancilla tua habeo filium, qui tuus est seruus, & ex mea tu habuisti filium qui est meus seru'. conuenimus ut tu filium meum manumitteres, & ego tuum: & ego manumisi, & tu non. qua act. tecum agā, quæritur? & datur solutio in fine legis. Secundo dicit quod occasione huius quæstionis potest inquiri hic totus tractatus: ubi hincinde datur aliquid, qui contractus diuiditur in quatuor species, aut do ut des, aut do ut facias, aut facio ut des, aut facio ut facias.

Et si quidem. Hic prosequitur primum, hoc modo: si do pretium pro re, tunc est emptio. si do speciem pro specie, tunc est innominatus, do ut des: quo casu si ego dedi, & tu non des, possum uel condicere quod dedi, uel præscriptis uerbis petere quod interest, nisi perierit sine culpa tua, quod mihi dare debebas. At cum do. Hic prosequitur secundam speciem: hoc modo, si do tibi decem, ut facias opus locabile, puta ut scribas: est locatio. si do speciem, tunc innominatus: & ago condictione ob causam ad repetendum quod dedi: uel præscriptis uerbis ad interesse. s. si nolis facere quod cōuenisti. Itē si factū est nō locabile, ut manumittere s. tuum: similiter tunc condico, uel præscriptis uerbis ago ad interesse. Quid aūt si seruus quem dedi tibi ut manumitteres, euictus est cū iā manumiseris? idē si sciens alienū dedero, teneor de dolo: aliàs in factū pro interesse prædictæ euictionis. Quod si. Tertiā speciem prosequitur sic, Ecce cōueni ut si manumitterem seruum meū dares mihi tuum. & cum manumisi, tu non das, ago de dolo. Sed si facio. Quartam & ultimam prosequitur sic, Conueni tecum ut tu a meo debitore exigas Carthagini, ego a tuo Romæ: uel ego in tuo, & tu in meo solo ędifices: & ego feci, & tu non fecisti. qua agam act.? Et uidetur in primo casu mandati, sine quo neque tu a meo, neque ego a tuo debitore petere possum. E contra quod non, quia non redduntur impensæ hincinde. sed hoc nō nocet: quia mandatum qñque mutat naturam ex pacto, ut & in hoc casu si procu. agat ut teneatur de lata culpa tantum: ex quo apparet siue æqualiter siue inæqualiter impendamus, sit mandatum. sed hoc allegando dixit. ueritas autem est, ut fiat innominatus contractus, facio ut facias, & agam præscriptis uerbis quæ act. habet naturam locati & conduc. Si ergo. Ex prædictis apparet sol. primæ quæstionis huius legis, quod agam act. præscr. uer. ad interesse inquantum mea interest me non manumisisse: quod interesse non minuitur per hoc quod habeo illum libertum quem manumisi.

[f] Seruit. i. seruus tuus est, quia ex ancilla tua eū habuisti. & sic ponit in auth. ut lib. de cætero. §. si quis autē. in fi. §. col. vj.

[g] Quæsitum est. sed non soluit hic, sed infra, ead. l. §. fi. ibi, si ergo, &c. Acc.

[h] In hac quæstione. i. occasione istius quæstionis.

[i] Dati. i. cuiuslibet dati, uel cuiuslibet rei datæ, uel ēt facti ob rē, uel ob speciē uel factū, nā uerbū rei ēt facta comprehēdit: cum sit gñale: ut ī. si cer. pet. l. j. in fi. sed pro fu. non tantum: ut sup. de condi. indeb. l. damus.

[k] In his. s. quatuor sub quibus noiati continentur.

[l] Obligatio. i. obligatio quæ parit ciuilem actionem præscri-

† ff. P. de scendemus.

† Locum hunc pulchre explicat Alciat. li. Parergō v. cap. xv.

† Al.

† P.P. conditum.

† Hunc pertinēt, quæ de fingendis nouis uocabulis p̄clare explicat Cic. li. iij de finib. bō. & mal. circa pria.

† al. [illegible]

Rei uerbum facta cōprehendit.

ad eum qui eam rē decipere debet, sicut in uenditione & emptione. Bart.

n Et si quidem pecuniam dem, ut rē accipiam: emptio & uenditio a est. Si aūt rem do, ut rem accipiam (q̄a non placet b pmutatione rerū emptionē esse) dubium nō est, nasci ciuilē obligationē, in qua actione c id uenit, non ut reddas, q̄d acceperis; sed ut dāneris mihi quanti interest mea illud, de quo ꝯuenit, accipere; uel si meū d recipere uelim, repetatur q̄d datum est, quasi ob rē datum, re nō secuta. Sed si scyphos tibi dedi, ut Stichum mihi dares, piculo meo e Stichus erit, ac tu duntaxat culpā pstare debes. ¶ Explicitus ē articulus ille, do ut des.

Si datur pecunia pro facto q̄d solet locari. est locatio: si res datur pro facto, est contractus innominatus, & ex eo pōt agi pscriptis uerbis ad interesse, sed si factum locari non solet. quicquid detur, est contractus innominatus: & ideo ex eo potest agi præscrip. uerb. potest etiam datum condici. Bart.

At cum do f ut facias si tale sit factum, q̄d locari solet, (puta ut tabulam pingas) pecunia data, g locatio erit, sicut in superiore casu h emptio, si res i sit, non erit locatio: sed nascetur uel ciuilis in hoc, quod mea interest, uel ad repetendum condictio. Quod si tale est factum, quod locari nō possit, (puta ut seruum manumittas k) siue certum tēpus adiectum est intra quod manumittatur, idque cūm potuisset manumitti, uiuo seruo transierit: siue finitum l non fuerit, & tantum temporis consumptum sit: ut potuerit, debueritque manumitti: m condici ei n potest, uel præscriptis uerbis o agi. quod ijs, p quæ diximus, q conuenit. r Sed si dedi tibi seruum, seruum tuum manumitteres, & manumisisti: & is quem dedi, euictus est: si sciens dedi, de dolo s in me dandam actionem, Iulianus scribit. si ignorans, in factū t ciuilem.

Mistē ex hoc loco doctores ut existimo, colligūt, stipulatiō s̄n diu. D. uerbo. obl. l. & alibi. Stipulationem, scilicet, interpositā super contractu innominato adsumere naturā illius, ut scilicet, obligatio dandi non sit pcisa, sed ad interesse agatur. Non n. hic si negaractionem hanc competere præcisè ad implendum, si uerè impleri possit: & quod reus uel manu militari, sententię parere cogatur: sed cū tractet de actionis huius effectu, quam opponit condictionis ob caussam, d. q̄d eiusmodi actio nullo modo cōpetit ad rē datam reuocādam sed potius ad interesse, si placitū impleri nō possit, modò q̄s uelit agere A. Pet.

† P. F. uenit.

al. uenier.

† reperā.

Locatio non est, nisi merces in pecunię quantitate consistat.

præscriptis uerbis: ipsa tamen obligatio est de iure gentium, cum fuit ante uenditionem: ut supra, de contrahenda emptio. l. j. quæ uenditio est de iure gentium ut instit. de iure natu. §. ius autem. Vel dic, id est approbatam a iure ciuili. Ac.

a Emptio & uenditio. Imo uidetur do ut des: ut sup. de condi. ob. cau. l. fi. in prin. quæ est contra. Solu. hic pecunia fuit in quantitate, ibi in specie. Vel solue ut ibi.

b Non placet. Vt ē. de contrah. emp. l. j. & sup. de re. per mu. l. j. circa prin.

c In qua actione. Scilicet præscriptis uerbis, quæ oritur ex tali obligatione ciuili. nam per hāc actionem agitur ad interesse, uel ad fieri q̄ est cōuentum ut hic, & C. eo. l. cū precibus. in fi. & j. eo. l. ob eam. & tnira prox. sed per condi. ob cau. repetitur datum: ut hic subijcit, & C. eod. l. quoniam.

d Meum. Scilicet, quondam. nam si nunc esset meum, non daretur condictio aliquatur supra, usufr. quemadmo. ca. l. fi.

e Periculo meo. Scilicet, ante traditionem: sicut est in uenditione: ut insti. de cōtrah. emp. §. cum autem. Sed cōtra sup. de cond. ob cau. l. fi. ibi, & ideo si mortuus, &c. Solu. ibi in genere, hic in specie. Vel dic q̄ hic scyphi fuerunt. æstimati, & loco pecuniæ numeratæ dari, sed tunc esset emptio: ut C. de rescin. uend. l. pretij. Vel melius dicas periculo meo erit, scilicet si moriatur, non teneris eum tradere: teneris tamen conuentus condictione ob causam, ut quōd accepisti restituas. Vel solue ut ibi. Accur.

f At cum do. Tunc est do ut facias, quando prius debet dari, & postea fieri: licet quandoque præueniatur in faciendo. sic enim omnes dignoscuntur. & tunc nihilominus datur actio præscriptis uerbis, licet in faciendo præueniatur. spectatur enim conuentio, secundum Ioan. ut C. de transac. l. cum mota. licet alij soleant inspiciant, quæ fiunt prius.

g Pecunia data. In quantitate, ut statim dicetur. Ac.

h Superiore casu. In illo uer. & si quidem, &c.

i Si res. Id est, species. uel pecunia ut species: ut argu. infra, de leg. j. l. planè. §. ij. Et nota hic, quod locatio non est, nisi merces in pecuniæ quantitate consistat: ut hic, & supra, deposi. l. j. §. quod si opere. & supra, loc. l. & hæc distinctio. §. fina. Acc.

k Manumittas. Puta do tibi aliquid, etiam pecuniam. Accursius.

l Siue finitum. Id est, adiectum. Acc.

m Manumitti. Quod est duorum mensium: ut infra, qui sine ma. ad li. per. l. fi.

n Condici ei. Scilicet, quod datum est: ut C. de condi. ob cau. l. si liber. in princip. & supra, de condi. ob cau. l. dedi §. j. Accur.

o Præscriptis uerbis. Sed uidet quod nulla sit actio. cum ipse sit liber adueniente die appositto: ut C. si mancip. ita fuerit alie. l. si is qui, quæ est contra. Solut. ibi, nomine pretij accepit, hic autē ob causam: & sic ut species. Vel hic pænituit ante manumissionē datam, quod potest: ut s̄. de condic. ob cau. l. dedi. §. j. uel forte hic erat seruus alienus: ibi proprius qui ad libertatem peruenire non poterat. Vel dic de acte manumittendi dixit. Item nota hic quod non datur locari, ubi tale est factum, quod non consueuit locari: ut hic, & s̄. si men. fal. mo. l. j. §. ideo. item no. utranque ex istis dari, uel condictionem ad repetendum, uel præscrip. uerb. ad contractum implendū: ut infra, de manumis. l. si quis ab alio. Vel etiam actionem præscrip. uerbis ad interest præstandum: ut supra eodem. §. finautem te do.

p Quod ijs. Id est, cum his.

q Diximus. De hac supra, proxi. §. sin autem do. & supra proxi. respon. cum. s. non est uenditio uel locatio.

r Conuenit. Penul. breuis est. Azo.

s De dolo. Id est, præscriptis uerbis propter dolum, ut iuretur in litem. Sed quomodo hoc? Respon. quia iuratur in nominato contractu, cui hic similis est, arg. inf. §. ult. Vel ut agatur ad interesse etiam antequam euincatur: ut supra, de act. emp. l. si seruus quem. §. fin. Sed quidam dicunt dari de dolo: & ideo ipso iure nullus est hic contractus, dolo dante ei causam: ut supra, de dolo. l. & eleganter. circa prin. sed male dicūt: ut C. de inuti. stip. l. dolo. Sed nec per dolum induxi: licet sciens fui de re quam dedi: quæ aliena erat. Item ideo non de dolo: quia non principaliter ex meo facto, sed de tuo teneor. Nam quia manumisisti, ideo me obligasti ad dandam. ibi non dedi, cum erat alienus.

t In factum. Scilicet a prætore dandam, ut sibi ipsi non

nõ contradicat Iul. q̄ hoc dixit supra, de pac. l. iurisg. §. j. Et sic reprehenditur & corrigitur per Marcianum q hic dicitur in eo. l. naufgentium. §. j. in fin. §. Vel dicas quod Iulianus uariauerit: quia aliter hoc dixit ibi: & aliter & melius hic, ut det speciem. Ille in facio ut facias: ut si de manumittendo conuenit ut manumitteres: ut inf. eo. l. fi. Sed ibi est alia ratio: quia factum est in obligatione ab alia parte: unde agitur ad interesse. Sed nomine transactio est, facio ut des, & tamen non datur actio: Resp. quia non impleuit: ut s. de cond. indeb. l. & eleganter. §. pen. Item contra supra, de cõd. ob cau. l. dedi. §. j. ubi datur cõdictio.

In facio ut des, non hēt locū actio præscriptis verbis: sed ad actionē de dolo recurritur. Bar.

Quod si factum,[a] ut des: † & postea q̄ feci, cessas dare: nulla erit ciuilis actio. & ideo de dolo dabitur.

Ex cōtractu facio ut facias, oritur actio præscriptis uerbis, quæ habet similitudinem cum actione mandati. Bartolus.

Sed si facio, ut facias: hæc species tractatus[c] plures recipit. nā si pacti sumus, ut tu à meo debitore † Carthagini exigas, ego à tuo Romę uel ut tu in meo, ego in tuo solo ædificē. & ego ædificaui, & tu cessas: in priorē speciē mādatū quodāmō interuenisse uidetur,[d] sine quo exigi pecunia alieno noīe non pōt. Quāmuis enim & impēdia sequanī:[e] tñ mutuum[f] officiū pręstamus Et pōt mandatum ex pacto etiam naturam suam excedere: Possum enim tibi mandare, ut & custodiam mihi præstes,[g] & non plus impendas in exigendo, q̄ decem. Et si eandē quātitatem impenderemus † nulla dubitatio est.[h] Si aūt aliter fecerit:[i] ut & hic mādatū interuenisse uideaī, quasi refundemus inuicem impensas. neque enim de re tua tibi mando. Sed[k] tutius[l] erit & in insulis fabricandis, & in debitoribus exigendis, præscriptis verbis dari actionem: quæ actio similis[m] erit mandati actioni, quemadmodum in superioribus casibus emptori & locationi.

Ista est ultima particula in qua determinatur quæstio proposita in principio huius legis. & hoc dicit: In facio ut facias datur actio pscriptis uerbis: in qua uenit quātum interest mea fieri quod cōuenit. quòd si illud interesse cessat, quanti interest mea nō fecisse, utē habere libertum, non est ius æstimabile. Bar.

Si ergo hæc sunt, ubi de faciendo ab utroque conuenit:[n] & in proposita quęstione idē dici potest: & necessario[o] sequitur, ut eius fiat cōdemna

a Quod si factum & ideo de dolo. Sed certe uno & ubi est emulis, ut in do ut des, uidetur q hæc de dolo locum habeat: ut C. de dolo. l. cū proponas quæ est contra. Solutio, fuit facio ut des. licet enim accepi ancillam, & seruum dedi, ut manumitteret: attamen hæc datio pro facto habetur, quasi ergo uidear manumisisse. Item in hoc facio ut des, uidetur danda p. scrip. uerb. ut C. de transact. l. cum mota. Sol. ibi erat do ut facias, licet ibi præuentum fuerit in faciendo. unde nihilominus datur præscrip. uerbis. Vel dic, ut statim dicet, quia ibi aliquid tibi aderat cui factum fuerat: hic non. Sed quæro quare in contractu facio ut des nō datur actio præscri. uerb. sicut in superioribus? Respon. secundum Azo. imo datur nisi in casu, scilicet cum tale sit factum ut mihi adsit, & tibi non adsit: ut C. de dolo. l. cum proponas. Et ita intelligimus hic, aliàs autē bene potest dari præscript. uerbis: cum ratio diuersitatis reddi non possit: ut ff. de uerbo. obli. l. si a Titio. Et hoc modo potest intelligi quod est C. de transac. l. cum mota. ut modo dixi. Sed hanc distinctionē reprobant Al. & Ioan. & tr. arg. C. de transact. l. actione. & ff. e. l. solent. in fi. sed in utra iuę est solu. Alij. ut Io. reddunt talem rationem: quia inueniretur inæqualitas. nā ille qui dat potest repetere quod dedit, & etiam agere præscriptis uerbis ad interesse: at ille qui facit, quod factum est, nequit repetere. ne ergo inæqualiter constituatur actio, recurritur ad actionem de dolo. sed hoc non ualet, quia idem inueniretur in do ut facias. nam ibi est inæqualitas prædicta, sed ipsi dicunt quod. tunc non facile contingit ut præueniat in faciendo: & ideo non facile datur ei condictio. Io. dicit factum grauius, quam datum: & ideo durius agitur contra rumpentem fidem ut ff. de poenis. l. in seruorum. §. fin. q non placet. Est ergo ratio prima bona: quia uestienti contractum actio debet dari. præscrip. uerbis. Vestire autē dico, cum ex eo quòd facio, aliquid tibi adsit: alioqui datur actio de dolo. Hæc tamen tal-

b Vt des. Aliquid in speciem.

c Tractatus. Id est, quæstione. Sic exponitur s. si pars hære. pe. l. ij. in fi.

d Videtur. Quod falsum est: quia non fuit gratuitum. unde ff. dicit dandam præscrip. uer. Ac.

e Sequantur. Sic nō repetendo: quia a nullo repetuntur expensæ. Ac.

f Mutuum. Quòd non impedit mandatum, sed merces.

g Præstes. In re locata: & ita locatio immutat naturam suam. loquitur enim p simile. Vel dic in mandato loqui, ut ex pacto de leui culpa, non de leuissima teneatur. nam nisi dicat contrarium, semper de leuissima tenetur, secundum nos: arg. C. mand. l. a procuratore. Sed secundum alios qui dicunt in mandato tantum leuem culpam uenire, planum est.

h Dubitatio est. Has enim ego tibi & tu mihi uideris restituere impensas unde uidetur esse mandatum. Azo.

i Fecerit. Si maiores sumptus facit unus, quam alius magis est subaudi: ut hic, &c. quicquid dicit: allegando dicit. Azo.

k Sed. Vsque nunc dictum est allegando, nunc sententiando. Accursius.

l Tutius. Nec enim actio mandati datur: quia mandatum non fuit gratuitum. Azo.

m Similis. Non tamen ideo dicitur bon. fi. sed ideo, quia quæ ueniunt in illa de dolo culpa, lata, uel leuissima, uel leui. & in ista ueniunt. Et no. q in omnibus his contractibus innominatis obseruo, ut in id singulis ueniat q uenit in eo, cui est simile in culpa ut s. depo. l. j. §. conducta. & in usuris: ut ff. eo. l. Titius. & ut iuretur in litem forte ut supra. §. at cum do in fi.

n Conuenit. Vt detur præscriptis uerbis actio ad interesse.

o Necessario. Cum ratio diuersitatis reddi non potest: ut ff. de uerb. oblig. l. a Titio. in fi. & dixi de hoc supra, ad legem Aquil. l. illud. Ac.

† quæ sit ratio quare in hac specie non det actio præscriptis uerbis pulchre, Alc. li. paradoxorum q. o ca. vij.

† In F. F. Carthagine.

† comprehenderimus.

† F F. fecit al. sic ait alter fecerit.

Manum. ista

tio, quanti intereſt mea ſeruũ hr̃e, quẽ manumiſi. a An deducendũ erit, qđ libertum habeo? Sed hoc non poteſt æſtimari. b

Error in nomine contractus non vitiat contractum. Barto.

Neratius lib. j. Reſponſorum VI.

INſulã hoc mõ, ut aliã reficeres, uendidi. c Reſpondi, nullam eſſe uẽditionem. ſed ciuili intentione incerti d agẽdũ. e

Vbi ceſſat intereſſe fieri quod conuenit: recurrimus ad condictionem ob cauſam. Bar.

Pap. lib. ... ſtionum. VII.

SI tibi decem dedero ut Stichum manumittas, & ceſſaueris: confeſtim agam præſcriptis uerbis, ut ſoluas, quanti mea intereſt: aut ſi nihil intereſt, condicam tibĩ, ut decem reddas.

Vbi eſt do vt facias & det: oritur actio præſcrip. uer. ut fiat conuentio. Bar.

Idem lib. xxvij. Quæſtionum. VIII.

SI dñs ſeruũ, cùm furti argueretur quæſtionis habẽdæ cã æſtimatum g dediſſet, ñeque de eo compertum fuiſſet, & is non redderetur: eo nomine ciuiliter i agi poſſe: licet aliquo caſu ſeruũ retenturus eſſet, qui traditum accepiſſet. Põt enim retinere ſeruum, ſiue dominus pro eo pecuniam elegiſſet, ſiue in admiſſo deprehenſus fuiſſet. tunc enim k datam l æſtimationem reddi à domino oportere. Sed quæſitum eſt, qua actione pecunia ſi eam dominus elegiſſet. peti poſſet? Dixi, tametſi m quòd inter eos ageretur, uerbis quoque ſtipulationis concluſum non fuiſſet: ſi tamen lex contractus non lateret, præſcriptis uerbis incerti & hic agi poſſe: nec uideri nudum pactum interueniſſe, quoties certa lege dari probaretur. o

Liberatus ob cauſam: conuenitur hac actione vt faciat, quod conuenit. Barto.

Idem libro xj. Reſponſorum. IX.

OB eam cauſam P acceptо p liberatus, ut nomen Titij debitoris delegaret: ſi fidem contractus non impleat, incerti actione q tenebitur. Itaque iudicis officio non uetus r obligatio reſtaurabitur, s ſed promiſſa t præſtabuntur, aut condemnatio ſequetur.

Iſta lex & ſequens non loquitur de actione præſcriptis verbis vel in factum quæ oritur ex contractu: ſed quaſi contractu vel delicto. & breuiter hoc intendit: Cautio omiſſa repetitur per actionem incerti: & actionem in factum. Bart.

Iabolenus lib. xiij. Reſponſorum. X.

PArtis tertiæ uſumfructum { vxori } legauit. u hæredis bona ab eius creditoribus diſtracta ſunt: & pecuniam,

a Manumiſi. non dicit quanti intereſt illum manumitti: quia non poteſt ſic inſpici intereſſe: ar. contra ſupra, ea. l. §. ſi aũt rẽ do. uel quod in plus mihi expedit.

b Æſtimari. non enim eſt. i. fingitur quod non ſit locupletior qui libertum habet: vt hic, & ℑ. de reg. iur. l. nemo. § j. & inf. q bus ad lib. procla. non li. l. ij. in fi. Sed contra ſupra, de ac. emp. l. idẽ. in fi. Sol. hic non debet æſtimari quod libertũ habeo. cum manumiſſionem fecerim non ut meæ, ſed ut tuæ ſatisfacerem uoluntati. potius ergo tibi debes imputare, qui me ad hoc faciendum induxiſti, nec modo idem uis adimplere: at ibi emptor manumiſit proprio arbitrio ſuę uoluntati ſatisfaciendo. unde quód ex eo ſibi prouenit, ſecum compenſare debet, ſecundum. Azo. Item potes ſuper hac lege diſtinguere de pactis appoſitis in contractibus innominatis, vt plene dixi ſupra, de contrahen. emp. l. pact. in fi. glo. Acc.

c INſulam. Vẽdidi. id eſt. dixi me uendere.

d Incerti. i. præſcriptis uerbis, quæ datur ad incertum, id eſt. ad intereſſe, uel ut fiat, q conuenit. Azo.

e Agẽdum ut fiat q conuenit: ut inf. eo. . ſi uir. Acc.

f SI tibi decem dedero. ut ſpeciem aliquam ſuccederet conſtitutam, & faceres eum libertum: ut C. ſi mã cip. ita fue. alien. ut manu. l. iiij. Acc.

g SI dominus ſeruum. Argueretur. feciſſet, necne. Azo.

h Æſtimatum. ſi non æſtimatũ, agitur ob cauſam tantum, nõ ad æſtimationem, quæ facta non eſt: vt ſupra, de cond. ob. cau. l. pen.

i Ciuiliter. ideſt, præſcriptis uerbis. Acc.

k Tunc enim ſi deprehenſus fuiſſet. Azo.

l Datam. i. ſi iam eſſet ſoluta domino. Acc.

m Tametſi. id eſt, quamuis.

n Lege ... id eſt, pacto.

o Probaretur. ut C. eo. l. rebus. Acc.

OB eam. ... Debebas mihi decem, & tibi Titius decem. accepto tuli tibi, ut mihi Titium delegares, quod non facis: ago præſcriptis uerbis ut deleges: aut ut in id, quod mea intereſt condemnaris. Viu.

p Accepto. id eſt, per acceptilationẽ. Accur.

q Incerti actione. i. præſcrip. uer. ut fiat quod cõuenit: ut ſubijcis, & C. de dolo. l. legem.

r Non uetus. imo uetus inſtauratur: ut ſupra, de con. ob cau. l. ſi quis accepto. quę eſt contra. Sol. hic certum promiſit expromiſſorem: ibi in genere. Vel hic purum erat debitum primum: ibi conditionale. Vel dic (quod eſt uerius) non eſſe cõtrarium, nec abſurdum hanc actionẽ cũ condictione ob cauſam competere, ut ſe reponat in obligationem: vel ad pecuniam tantum ſi obligatio hæc amiſſa fuerat pura. & ſubaudias ſecundum hoc hic tantum, ut & ibi dixi. Acc.

s Reſtaurabitur. per hanc actionem incerti: ſed per condictionem reſtaurabitur: vt ſupra, de condict. ob cau. da. l. ſi quis accepto. Accurſius.

t Aut condemnatio. id eſt, ut condemnetur qui ſic delegatur.

PArtis. CASVS. Maritus legauit uxori uſumfructum tertiæ partis omnium bonorum ſuorum: eo moriente cum bona non deferrẽtur per hæredes, creditores uendiderũt pro ece. uxor accepit ... & non promiſit reſtituere ... tandem deceſſit ... licet: & ſic finitus eſt uſusfructus. quæritur quis ... hæredes uiri contra hæredes mulieris agere poſſunt. Et dicit in factum. Viu.

u Legauit. maritus uxori. Accur.

al. add. Quæ.

P. F. præſtabitur.

P. Flo. ſorte.

quæ ex æstimatione [a] tertiæ partis fiebat, mulier accipit fruendi cã: & per ignorantiam stipulatio [b] prętermissa est. Quęro, an ab hærede mulieris pecunia, quæ fruendi cã data est, repeti possit, & qua actione? Rñdi, in factum actionem [c] dari debere.

Vbi deficit lex Aquilia. suppletur actione in factum. Bart.

Pomponius lib. xxviii. ad Qu. Mutium. XI.

Quia actionum [d] nõ plenus numerus ē, ideo plerunq; actiones in factum desiderant. Sed & eas [e] actiones, [f] quæ legibus proditæ sũt, si lex iusta ac necessaria sit, supplet prætor in eo, quod legi deest: quod facit in lege Aquilia, reddendo actiones in factũ accommodatas [g] legi Aquiliæ. [h] idque utilitas eius legis exegit.

Actio præscriptis uerbis datur, ut fiat quod conuenit in pacto incontinenti apposito. Bart.

Proculus libro xi. Epistolarum. XII.

Si uir uxori suæ fundos uendiderit, & in uẽditione cõprehensum est, ꝯuenisse inter eos, si ea nupta ei esse desijsset, ut eos fundos, si ipse uellet, [i] eodem ꝓtio [k] mulier uiro transcriberet: [l] in factum existimo iudiciũ esse reddendum. idque & in alijs personis obseruãdum est. [m]

Si ea res uendenda tradetur certo pretio, ut superfluum lucretur uenditor: hac actione agetur. Bar.

Vlpianus lib. xxx. ad Sabinum. XIII.

Si tibi rem vendendã certo pretio dedissē, ut quò pluris uendidisses, tibi haberes: placet neq; mandati, [n] neq; ꝓ socio [o] actionem esse; sed in factum, quasi alieno negotio gesto: quia & mãdata gratuita esse debent: & societas non vr̄ in eo ꝯcta, † quod te non admisit sociũ distractionis, sed sibi pretium certum excepit.

Vbi res ad meliorandum traditur, ut quod melioratur diuidatur: si dominium transfertur in totum, erit actio præscriptis verbis: aliàs si dominium non transfertur in totum, in partē tunc erit societas. Bartolus.

† Iulianus scribit lib xj. Digestorum. XIIII.

Si tibi areæ meæ dñiũ dedero, † vt insula ædificata, mihi partē reddas: neq; emptionem [p] esse, quia pretij loco partē rei meę recipio: neq; mandatum, quia nõ est gratuitum: neq; societatē, quia nemo societatem ꝯhendo rei suæ dominus esse desinit. [q] Sed si puerum docendum, uel pecus pascendum, tibi dedero, [r] uel puerum nutriendum, ita, ut si post certos annos uenisset, pretium inter nos cõicaretur: [s] abhorrēre [t] hæc ab area, eò ꝙ hic [u] dominus esse non desinit, qui prius fuit. cõpetit igit̃ pro socio actio. Sed si fortem puerum dominij tui fecero: idē se, qđ in area dicturum: [x] quia dominium desinit ad primum dominium pertinere. [y] Quid ergo est? in factum putat actionem

[a] Aestimatione. facta.
[b] Stipulatio. de reddendo finito usu fructu.
[c] In factum actionem. imo uidetur dari incerti: ut supr. de usufr. earum rerum quæ usu consu. l. hoc senatus. §. si pecunia. quæ est contra. Sol. hic non in pecunia, sed in solo fuit relictus ususfr. legataria tamen accepit pecuniam prætermissa stipulatione. unde decurritur ad actionem in factum, uel ciuiliter ibi agit cõ dictione incerti ad ipsam cautionem. ꝙ est incertum. nã est in facto: hic ad certum, id est, ad pecuniam, secundum Azo. finito ulufru. Vel hic accepit legataria pecuniam a creditoribus t & iõ agitur in factum: ut supra, ad exhibendum. l. Iulianus. §. si tibi. ibi, ab hærede, &c.
[d] Quia actionũ. Casus. Euenit ꝙ actiones ex uerbis prætoris supplentur per ius ciuile: & idem de ciuilibus. Exemplũ præmisit in albo corrupto t pro quo datur actio in factũ prætoria sed si dum proponitur album, corrumpitur: cessant uerba: unde ius ciui. supplet. Exemplum secundi est in l. Aqui. quæ quandoq; deficit. ut quando dissoluis seruum misericordia motus. nã deficit Aqui. & datur in factũ a iure ciuili. Cætera sunt plana in tex. usque ad l. Solent. Viuia.
[d] Quia actionũ. s. specialium a prætore introductarũ: ut s. de rur. om. iu. l. si quis id. §. quod si dum. Azo.
[e] Sed & eas. non solum supplentur: actiones prætoriæ. sed & certæ leges quæ supplent, possunt dici prætoriæ: ut arg. s. de nox. l. electio. & l. si plurium. §. j. & inf. ad legem Falcid. l. j. §. ad eos. Azo.
[f] Actiones, sed non plures sunt actiones in factũ accommodatæ legi Aquiliæ. conuertas ergo plurale in singulare hoc est actiones in actionem. Accursius.
[g] Accõmodatas. ut & supra, ad legē Aquil. l. si seruum meum. in fi. & no. hic qđ ubi deficit lex, alij supplent. sic infra, de testi. l. quæsitum. & l. fero.
[h] Aquiliæ. ut insti. ad legem Aquiliam. §. fi. Accur.
[i] Si uir. Vellet. s. uir.
[k] Pretio. s. reddito mulieri.
[l] Transcriberet. i. pro eodem pretio ei restitueret.
[m] Obseruandum est. ut & C. de pact. inter emp. & uen. l. ij. & facit s. e. l. insulã. & dic trãscriberet, i. pro eodē pretio restitueret. Acc.
[n] Si tibi rē. Neq; mandati. ut & s. man. l. remunerandi. §. si apud.
[o] Pro socio. si nõ fuit animus societatis ineũdæ: ut supr. pro soc. l. si margaritam. Acc.
[p] Si tibi areę. Emptionem. imo uidetur emptio: ut s. de ac. emp. l. tenetur. §. ij. Solut. ibi fuit uẽdita pro pretio: sed hic tantũ ad hoc data ut partem ædificij reficeret.
[q] Desinit. in totũ. in partem autē desinere potest: ut supra, pro soc. l. j. §. in societate. Hic autē desijt dominus esse insolidum tradendo.
[r] Dedero. id est, tradidero.
[s] Communicaretur. idem de fructibus rui C. de pac. l. si pascenda.
[t] Abhorrere. id est, differre.
[u] Quod hic. i. in hoc casu quem proxime posuimus.
[x] Dicturum. Id est, dicendum.
[y] Pertinere. insolidum.

† P. P. quod, non admisit, &c.

† In P. I. scias titulum est praecedentis capitis.
† Vide Budæ. hic pulchram interpretationem quod sit utilius habere.
† al. add. ea legi.

Iulianus dandam, id est, præscriptis uerbis. Igitur & si quis areæ dñium nō trā stulerit, sed passus sit te sic ædificare, ut cōicaret uel ipsa [a] uel pretiū: erit societas. Idemq; & si partis areæ [b] dñium transtulerit, partis nō, & eadē [c] lege ædificare passus sit.

Qui me damnificat sine causa si quidem dolosè, tenetur mihi actione de dolo. si autem nō dolosè. tenetur actione factum Pau. de Cast.

Idem lib. xi. ad Sab. XV.

QVi seruandarum [d] mercium suarū, cā alienas merces in mare proiecit: nulla tenetur [e] actione. Sed si sine cā id fecit in factum: [f] si dolo, de dolo [g] tenetur.

Quando datur damnum de non corpore in non corpus: non competit actio legis Aquil. directa. sed in factu subrogata. P.

Sed & si seruum quis alienum spoliauerit, isq; frigore mortuus sit: de uestimentis quidē furti agi poterit: de seruo uerò in factum [h] agendum, criminali † pœna aduersus eum seruata. [i] Sed & si calicem argenteum quis alienum in profundum abiecerit: dāni dandi cā, non lucri faciendi: Pomponius lib. xvj. † ad Sabinum scribit, neque furti, neque damni iniuriæ actionem esse: in factum tamen agendum. [k]

Actio de pastu pecorum nō habet locum, quando fructus mei, qui cadunt in alienum depascuntur sed ad actionem in factum recurritur. Bart.

Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamq; ego immisso pecore depascā: Aristo scribit, non sibi occurrere legitimam actionem, [l] qua experiri † possis. nam neq; ex lege duodecim tabularum de pastu [m] pecoris, quia non in tuo pascitur: neq; de pauperie, neq; dāni iniuriæ [n] agi posse, in factū itaq; [o] erit agendū:

Pretium conuentū pro indicando furem, potest peti actione præscriptis verbis: nisi dolus indicantis interuenerit. Barto.

Idem lib. xlij. ad Sabinum. XVI.

SOlent, qui nouerunt seruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dñis, ubi celentur: quæ res non facit eos fures. Solēt etiam mercedem huius rei accipere, & sic indicare. Nec uidetur illicitum esse hoc, quod datur. Quare qui accepit: quia ob causam accepit: nec improbam causam: non timet condictionem. [p] Quòd si solutum quidem nihil est, sed pactio intercessit ob indicium: hoc est, ut si indicasset, apprehēsusq; esset fugitiuus, [q]

[a] Vel ipsa. Sub alternatione. Azo.
[b] Areæ. Totius. Azo.
[c] Eadem. Et sic societas. Acc.
[d] QVi seruandarum. Scilicet tñ: vt inf. subi. eit. sed & si sine causa, &c. Si uero cā communis periculi uitandi faciat, non in totum sed pro parte tenetur ad collationem. Accur.
[e] Nulla tenetur. Scilicet directa, uel de stricto iure: sed de æquitate tenet. si fecit sine causa uel dolo: vt subijcit. si ergo cum causa, non tenetur: ut hic. Sed cōtra s. ad legem Rho. de iac. l. ij. Solu. quod hic dicit, non tenetur, uerum est illi, cuius merces proiectæ sunt. ut hic. tenetur tamen magistro: vt ibi. Vel hic nō proiecit dña uel nauta, sed alius: ibi autem dominus. Vel hic causa sui: ibi causa communis uitandi periculi. ideo agitur ex illa lege Rhodia ad æstimationem. Vel ibi fecit causa suarum mercium: & ideo in factum generali. prima placet.
[f] In factum. Non Aquil. subsidiaria: quia nō fuit in culpa: sed generali tenetur. Fecit enim causa suarum mercium: & ideo in factum generali tenetur domino mercium proiectarum ad interesse. Quilibet enim diligens paterfamil. fecisset ita: quia proiectæ merces erant uiles & ponderosæ: proijcientis autem erāt pretiosæ, & nō ponderosæ: cum ergo ei nulla obijci potest culpa, non ex lege Aquilia, sed generali in factum tenetur. Dic ergo sine causa, quo ad me dominum proiectarum mercium: subeat tamen cā quo ad proijcientē. Si autem debuit potius suas proijcere quàm meas: tenetur ex lege Aqui. propter culpam uel dolum: & hæc in factum actio excludit actionem de dolo: cum & ipsa subsidiaria sit: & etiam in locum ipsius actionis de dolo deficientis subijcitur. Acc.
[g] De dolo. lege Aquil. propter dolum: ut sup. ad legem Aquil. l. si seruus. §. si quis. & inf. § proxi. Azo.
[h] In factum. Subsidiaria lege Aquil.
[i] Seruata. Scilicet lege Cornel. de sica. ut sup. ad legem Aquil. inde Neratius. § si dolo
[k] Agendum. Subsidiaria lege Aqui ut sup ad legem Aqui. l. si seruus. §. si quis te manu. & J. de acq. rer. do. l. in laqueum in fi.
[l] Actioné. Imo occurrit actio ad exhi. ut sup. ad exhib. lege Iulia. § glans. quæ est contra Sol. ibi dolo: hic sine dolo pauit.
[m] De pastu. Propriū nomen actionis: quę habet locū cum in tuo tuā glādē meo pecore depascoru: hic, & O. ad leg Aqui. l. fina. Sed quid si mea pecora in tuo glandes tuas pasta fuerunt sine mea immissione? Respond. habet locum forte de pauperie. Acc.
[n] Iniuriæ. quia forte matura erat glās: ut sup. ad leg. Aqui. l. si seruus seruum. § si oliuam immaturam.
[o] Itaque. Vt sup. ad legem Aquil. l. qui occidit. §. si quis pitem.

CASVS.

SOlent. Si indicas mihi seruum meum fugitiuum, opus bonū operatus es: & non teneris furti. sed si accipis pretium ob indicium: iuste accipis. si accipis promissionē pretij pro indicando agere potes præscriptis uerbis, uel de dolo. Viuianus.

[p] Cōdictionem. ob turpem causam: ut s. de condic. ob tur. cau. l. iiij. in fi.
[q] Apprehensusque esset fugitiuus. Fuit ergo facio ut des, ex quo tantum de dolo dat actio, secundum Ioan. & secundum hoc uerbum, nisi, quod est infra, leges correctiue. Vel dicas quod fuit, do ut facias licet fuerit præuentū in faciendo: vt C. de transl. l. cum mota. & quod dicit nisi, mutat casum qñ fuit facio ut des: & tale factum ex quo facienti abest, & alteri non adest. cæterum si ei nō abest, uel alteri adest, datur præscriptis uerbis: ut dixi s. eo. l. naturalis. §. quod si faciā. & secundum hoc, nisi, non intelligi. ut correctiue.

† al. add. sciens.
† P.F. 17.
† P.F. possum.

certum aliquid daret: videamus, an possit agere. Et quidem cõuentio ista non est nuda, ut quis dicat ex pacto actionẽ non oriri: sed habet in se negotiũ aliquod. ergo ciuilis actio põt oriri, id est, præscriptis uerbis: nisi quis & ĩ hac specie ð dolo actionem cõpetere dicat, ubi dolus aliquis arguatur.

Ex contractu facio, ut des & do ut facias oritur actio præscriptis verbis: nisi datũ fuerit propter pecuniam, & sic actio ex empto daretur. Bart.

Pomp. lib. xx ad Sabinum. **XVII.**

Permisisti mihi cretã [a] eximere de agro tuo ita, ut eum locũ, vnde exemissem replerem. [b] exemi, nec repleo. quæsitum est, quã habeas actionem? sed certũ est ciuilẽ actionem incerti [c] cõpetere. Si aũt uendidisti cretam: ex uendito ages. ꝙ si post exemptionẽ cretæ [†] repleuero, nec patieris me [‡] cretã tollere. tunc agam ad exhibendum: [d] quia mea facta est, cùm uoluntate tua exẽpta sit.

Ex cõtractu facio ut des, vel do ut facias, si aduersario nihil quæritur: nõ competit actio præscriptis verbis, sed de dolo. Bar.

Permisisti [e] mihi, ut sererẽ in fundo tuo, & fructus tollerem: solui, nec pateris me fructus tollere, nullã iuris ciuilis actionem esse Aristo ait. an in factũ dari debeat, deliberari posse. sed de dolo [f] erit.

Qñ nõ constat quis contractus fuerit celebratus, cõstat tñ qd' aliquis fuerit celebratus, datur actio pscriptis verbis. P. de C.

Vlp. l. ... xxv... **XVIII.**

Si gratuitam tibi habitationem [g] dedero an commodati agere possim? & Viuianus ait, posse: sed est tutius, [h] præscriptis uerbis agere.

Aut res datur vendenda gratis venditurus: & susceptor tenetur de dolo, & lata culpa: aut datur gratia susceptoris, & tenetur ẽt de leuissima: aut gratis vtrinsque, & de leui tenetur: & eius gratia dicitur contractus celebratus, qui rogauit. h. d. quẽ casum not. Bar.

Si margarita tibi æstimata dedero, ut aut eadẽ mihi adferas, aut pretiũ earum: deinde ea perierint ante uẽditionẽ: cuius periculum sit? Et ait Labeo (ꝙ & Põponius scribit) si quidem ego te uenditorẽ [i] rogaui: meum periculum. si tu me, tuum. si neuter nostrum, sed duntaxat consensimus: teneri te hactenus, ut dolum & culpam mihi præstes. actio autem ex hac causa utique erit præscriptis uerbis.

Si res datur inspicienda, & ignoratur vbi sit, ad hanc actionem recurritur, vel alijs actionib. potest agi: & in hac actione venit culpa habita consideratione eius, cuius gratia sit celebratus contractus. Bar.

Idem lib. xxx ... **XIX.**

[†] Si rem tibi inspiciendam dedi, & dicas te perdidisse: ita demum mihi pscriptis uerbis actio cõpetit, si ignorem [·] ubi sit. Nam si mihi liqueat apud te esse: furti agere possum, uel condicere [·] uel ad exhibendum agere. Secundum hæc, si cui inspiciẽdum dedi, siue ipsius cã, siue utriusq;: & dolũ & culpã mihi pstandam esse dico p p utilitatem, periculum [c] non. si verò mei duntaxat causa datũ est, do

Vel uerius non tantũ non obstat, imo est pro nobis. nam hic alteri adest & datur præscriptis uerbis, & litera lege ut dixi, nisi, &c.

[a] Permisisti. Cretam. Ex causa donationis. Ac.

[b] Replerem. Ex terra.

[c] Incerti. l. præscriptis uerbis. Ac.

[d] Ad exhibendũ. Et rei uindi. vt j. de dona. l. qui saxum. §. sed & interdum, ut s. de act. empt. l. qui pẽdẽtẽ. Sed certe imo uidẽtur hæ cessare: cũ dicat lex dari de dolo, quæ in subsidium tantũ datur: vt s. de dolo. l. si cum mihi. quæ est contra. Solu. hic exemerat, & dominus factus fuerat s. tantum sumptum fecerat. Acc.

[e] Permisisti. Ex causa donationis.

[f] De dolo. Sed hodie datur condictio ex lege, si hæc permissio facta fuerit causa donationis: vt C. de donat. l. si quis argen. §. pen. & sic cessat de dolo. Acc.

[†] al. add. fossam.

[‡] Si non patiare me

Si gratuitã. CASUS. Accõmodaui tibi domũ usu non designato: dubium est, an sit cõmodatum, uel precarium: & ideo datur mihi præscript. uerbis. Vin.

[g] Habitationem. Id est, domum plenam, non specificato usu ad quem uta tur domo Azo.

[h] Tutius. Si dubitetur sit commodatum, an precarium. Differũt enim hæc inter se vt diximus supra, commo. l. in cõmodato. §. sicut. & est pro hoc s. eo. l. j. & sic cessat commodatum, cũ usus nõ fuerit dictus: & propter dubium, secundum Azo. Vel dic, secundum Ioã. quod nihilominus habet locum commodati. nam & dominus commodatum ut sup. commo. l. j. §. j. Acc.

Commodatum & precarium differunt.

Ego. Scilicet dominus. Azo.

[i] Venditorem. Id est te, qui accepisti margarita uẽdẽdũ.

[·] Tuum. Nisi uenalia habeam: vt s. si certum peta. l. rogasti. Azo. Sed uidet indistincta periculum respicere accipientem, ex quo æstimata accepit: vt sup. de æstima. act. l. j. in fin. Sol. ut ibi. Accur.

Dic secundum Barto. ꝙ hic fuit dictum ꝙ restituantur margarita aut pretium eorum duntaxat. Vel dic quod æstimatio hic fuit facta pro quãto uenderetur, non eo animo qd' emptionẽ faceret, uel faceret transitũ periculum t ibi secus.

P. l. q. te uenditorem rogaui.

neutrum.

Præscriptis uerbis. Quando non apparet qui rogauerit & culpa commissa fuit. Acc.

Rẽ. Alias lex, & alias §.

Si ignorem. Sic ergo auctor ut certã actionem eligã: ut & dixi s. loca. l. cũ in plures. §. uestimenta. circa prin.

Cõdicere. Cõdictione furtiua. Az.

Culpam. Exactam seu leuẽ. Azo.

Periculum. ideo usq; ad exactissimã, uel leuissimã, Azo. Sed uerius est quando sui causa accepit, ut ad exactissimã teneatur ad instar commodatarij ut sup. commod. l. si ut certo. §. nũc uidendum, & agat furti, si ei surripiatur: ut inf. de fur. l. rem inspiciendam.

Dolum.

In l. I. ... est capitul. præcedentia qd' sic incipit. ... fi, & rem tibi, &c.

a Dom... vt & sup. commo. l. eum qui. §. si rem. & l. si ut certo. §. interdum.
b Prope. Non enim causa custodiæ datum est: ideoque non est proprie depositum.
c Perijt sua culpa. alias non teneref, cum utriusq; gratia cōtractus factus fuit: ut sup. commo. l. si ut certo. §. nunc uidendum. in ..

† Sponsionē cuius hic iurisco. meminit, ludicra esse & quæ pignoribus, depositis fiat ait Budæ. ff. de orig. iu. l. ij. tu illum uideto.

† Huius sponsionis extat memorabile exemplū apud Plin. naturalis hist. lib. ix. c. xxxv.

Recipiens turpitudinem, repetenti obijcere non potest.

d Agēdum est. ut & insti. loca. §. j. Accursius.
e Venderes. i. uendere uelles. Acc.
f Ex quo. collige: quia utriusque gratia celebratus est. Azo.
g Custodiam. i. diligentiam exactissimā, uel imo exactā est utriusque gratia fiat: ut sup. hac lege in princ. dixi. A.
h Si quia sponsionis. i. ut qui melius curreret, uel melius iactaret lapidem, haberet annulos.
i Victori. qui uincit aliū in currēdo, saliēdo, uel alio mō licito ludendo non ad aleas uel ad magidē: ut hic subijcit plane, &c. & ff. de aleato. l. solēt. & l. quibus. & l. q̄ in cōuiuio. in prin. Idem est & si per eū non stat, quo minus uincat: sed per aduersariū nolentē facere q̄ cōuenit: ut ff. de dolo. l. si oleum. A.
k Competit. & arbiter ex hac causa pronunciare cogit: ut sup. de arbi. l. litigatores. §. quid ergo si res.
l Agetur furti. q. d. nullo modo: vt hic, & ff. de fur. l. si uendidero. §. si. & l. si is, q rē. §. j. & ij. & ff. de usu. l. si homo. & ar. ff. de dist. pig. l. j. in fi. Sed nōne creditori fulloni sarcinatori, commodatario cōpetit furti actio: & tn̄ alij possidēt: ut inst. de obli. quæ ex delict. nascunt. §. furti. Itē creditori qui habet specialem hypothecam: ut inf. de fur. l. si is qui rem? Respon. isti agunt: uel quia saltem detinent: vel quia ius habent in re, quod non habet iste uictor.
m Si inhonesta. respectu spondentium inter se: unde & not. qui recipit, repetenti obijcere turpitudinē non potest. Azo.

lum solū: quia prope depositum hoc accedit.

Si commodo vt commodes, agitur præscriptis verbis: quia cōmodatum nō est gratuitū. Bar.

Si cùm unum boué haberem, & uicinus unum, placuerit inter nos, vt per denos dies ego ei, & ille mihi bouem cōmodaremus ut opus faceret: & apud alterū bos perijt: commodati nō cōpetit actio; quia nō fuit gratuitū cōmodatū: verùm p̄scriptis uerbis agendum est.

Si cui res suspēdēda cōceditur, de casu fortuito non tenet. Ba.

Si cùm mihi uestimenta uenderes, rogauero, ut ea apud me relinquas, ut peritiorib. ostenderé, mox hæc pierint ui ignis, aut alia ui maiore: periculū me minimè p̄staturum: ex quo apparet utiq; custodiā ad me pertinere.

Qui accepit rem ab vno dandam alteri in causam certæ victoria, vel in alium euentum, actione præscriptis verbis dare tenetur. Bar.

† Si quis sponsionis cā annulum accepit, nec reddit uictori: præscriptis uerbis actio in eum cōpetit. Nec enim recipienda est Sabini opinio, qui condici, & furti agi ex hac causa putat.

Quemadmodum. n. rei noīe, cuius neq; possessionē, neq; dñiū uictor habuit, aget furti? Planè si inhonesta causa sponsionis fuit: sui annuli dūtaxat repetitio erit.

XX.

SI apud te pecuniam deposuerim, ut dares Titio, si fugitiuū meū reduxisset, nec dederis: quia non reduxit, si pecuniam mihi non reddas: melius est præscriptis uerbis agere. non enim ambo pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus, ut quasi apud sequestrem sit depositum.

Si res vendenda datur vt pretium in mutuum conuertatur: si non venditur, vel pretiū non recipitur. actione præscriptis verbis agitur. Bar.

XXI.

ROgasti me: ut numos tibi mutuos darem. ego cùm nō haberem, dedi tibi rem uendēdam, ut pretio utereris, si non uendidisti, aut uendidisti quidem, pecuniam aūt nō accepisti mutuā: tutius † est ita agere (vt Labeo aít) præscriptis uerbis, quasi negotio quodam inter nos gesto proprij cōtractus. Si prędium pro te obligauero, deinde placuit inter nos, ut mihi fideiussorem, p̄stares, nec facias: melius eē dico, p̄scriptis uerbis agi, nisi merces interueniat. Nā si interuenit: ex locato

† utiliter.

potest. Azo.

SI apud. Dedi tibi decē ut dares Titio, si reduceret ad me seruū meū qui fugerat. si non reduxit: conueniā te p̄scriptis verbis vt reddas si ego, & ille qui debebat reducere, deposuerimus supradicto pacto, agam de positi sequestraria. Vinianus.
n Deposuerim. id est, posuerim. & sic transtulerim dominium. alias quomodo personalis actio præscriptis uerbis daretur: ut quia qualibet personali act. ita res petitur tradi ut fiat accipientis: ut insti. de actio. §. sic itaque.
o Melius. scilicet ad aliam actionem currere.
p Non enim. non datur depositi, quia nec ambo, &c.
q Fugitiuarius. alias fugitiui indiciarius. & alias fugitiuarius. i. ille, qui fugiuum reducere debuit, uel indicare.
r Depositum. nec ego solus: quia proprietatem transtuli. Acc.
ROgasti me. Pro te gratis obligaui prædium meū hoc pacto, ut fideiuss. dares de luendo. ago præscript. uerb. ad hoc ut des fideiuss. sed si accepi mercedem ob eam rem: tunc ex locatione actione Informata, & nihilominus præscriptis uerbis. Vin.
s Vendendam. P... ta lancem. Acc.
t Mutuam. alias, si accepisti, agitur ea mutuo: ut sup. si certum petatur. l. rogasti. & dic accepisti, scilicet ab emptore mutuam, id est, quæ erat futura mutua.
u Pro te. Mandante.
x Placuit incontinenti. Acc.
y Præstares. prædij liberandi causa.
z Præscriptis uerbis. & mandati. nam ex pacto est informata. Azo.
a Agi. ut fideiussorem des. Ac.
b Merces. pp hoc: quia ego pignoraui fundū pro te. Ex locato. nihilominus præscri. uer. ut sup. de æsti. l.

act. l. fina. Item caue: quia locaui rem hic, non factum: tunc enim si factum, distingueretur, an consueuerit locari, uel non: ut supra eodem. l. naturalis. §. at cum do. quæ est contra. actionem dari, cōpetit actio de dolo: ut ff. de dolo. l. j. §. j. & C. de dolo. l. fi. Si autem deficit in contractibus aut nominatis, aut innominatis. si I nominatis, ut in mutuo: tunc cōpetit certi condictio: ut ff. si certum peta. l. certi condictio. in prin. Si in innominatis, ut in cōtractu do ut des: & do ut facias: facio ut facias, & ex permutatione: datur actio præscrip. uerb. ut ff. eo. l. naturalis. in cōtractu autē facio ut des. datur de dolo: ut in ea. l. naturalis. dictur. §. quod si. Vel distingue secūdum quosdam: quod aut fuit in dolo: & tunc datur de dolo: ut ibi, aut non fuit in dolo: & tunc datur præscript. uerb. ut in cōtractibus aliis innominatis. Ad quam distinctioné facit ff. eodem. l. solent. secūdum unū intellectum. Quandoque autem inuenitur casus aliquis, ex quo non secundū uerba legis, sed secundum eius sententiam cōpetit actio in factum, de qua hic loquitur. Et de hoc potes ponere duo exempla supra eodem. l. qui seruandarum. primo responso. & §. j. & etiā § iij. Quandoque autem ea noua lege uel constitutione aliquid introductum est, cui non cōpetit aliqua nominata actio in iure: & datur tunc cōdictio ex lege. & sic intelligitur supra de condict. ex lege. l. j. & sic per prædicta patet diuersitas hatum actionum. Acc.

ADDITIO Pro solu. huius cōtrarij debes intelligere: quod hic fuit locata res ipsa: & non fictum pignoratitiū fuit locatū, &c. secundum Bar.

a Actionem. Informatam, ut fideiussorem des.

CASUS Apud. Venalē equū meum tibi dedi experiendū. cum eum uellem emere: & si intra triduū displiceret: mihi redderes: interim tu cucurristi ad palmā & uicisti. si tibi displiceat, mihi reddes lucrū cum equo.

b Desultor. i. cursor.

c Agendum. scilicet, ut præstat quod eo nomine accepit. nec enim quæstum facere ea ex re debet: ut hic, & ff. commod. l. si ut certo. §. si quē. & arg. ff. de in diē addic. l. j. ij. & iij. Ac.

d Grassatoribus. i. furibus.

e Contracta. Quia dixit sibi placere. Accur.

f Futura. quia dixit sib. nō placere.

g Merces. Propter hoc ego impignoraui fundum pro te.

h Non exprimit. Mela.

i Actionem informatam: ut fideiussoré des, uel ut prædium liberes.

k Desultorem. id est, præsen. uerb. ut in prin. huius legis dicitur.

l Detrimentum. ut & ff. commod. l. argentum.

CASUS Quoties. si deficit actio propter dubium contractum, agitur in factum, quæ dicitur, utilis. & sic generales. Vel dic ciuilis: ut ff. de æsti. act. l. j. in principio. Cætera plana sunt usque ad legem, Titius.

m Quoties ad euidentiā huius. l. no. quod quandoque deficit actio in contractibus: quandoque in delictis, & quandoque deficit actio in delictis, uel quasi, & eis æquū

esse actionem. a

Qui rem experiendam recipit quicquid ex re interim lucratur, dāa reddere dēt. Bar.

Idem libro xxxij. ad edictum. XXII.

Apud Labeoné quæritur, si tibi equos uenales experiendos dedero, ut si in triduo displicuissent, redderes: tuq; desultor b in his cucurreris. & uiceris: deinde emere nolueris, an sit aduersus te ex uēdito actio? Et puto uerius esse, pscriptis uerbis agendum, c nam inter nos hoc actum est, ut experimentum gratuitum acciperes, non ut etiam certares.

Si res datur experienda, emptione perfecta, d itur ex uendito: alias prescriptis uerbis. Bar.

Itē apud Melā qrit, si mulas tibi dedero, ut experiaris: & si placuissent, emeres, si displicuissent, ut in dies singulos aliqd præstares: deinde mulę à grassatoribus d fuerint ablatę intra dies experiméti: qd esset pstandum: utrum ptium & merces, an merces tantùm? Et ait Mela interesse, utrū emptio iā erat ptracta, e an futura: f ut si facta, ptiū petat: si futura, merces g petat: sed nó exprimit h de actionib⁹. Puto aūt, si qdā pfecta fuit emptio: cōpetere ex uēdito actionem. i si uerò nondum perfecta esset: actionem talem, qualem aduersus desultorem k dari.

Is cui res inspeciēda datur, non tenetur de casu contingēte cū res deportatur. sed de dolo et culpa hac actione tenet. Bar.

Si cum emere argentum uelles, uascularius ad te detulerit, & reliqrit: & cū displicuisset tibi seruo tuo referédū dedisti & sine dolo malo & culpa tua pierit. uascularij esse detrimentū: l qa ei⁹ quoque cā sit missū. Certè culpā eorū, qbus custodiendū, pferendúve dederis, te pstare oportere, Labeo ait: & puto præscriptis uerbis actionem in hoc competere.

Glossa hic tractat unam materiā, de qua plenè per docto. in l. ex placito. C de rerū permu. dixi plenè in una distinctione supra, de cōdi. ex lege et ibi repitur una distinctio, q multa dicit: sed nō ponit ueritat e. Bar.

Idem libro ij. Disputationum. XXIII.

Quoties m deficit n actio, uel exceptio: utilis actio o uel exceptio est. p

Si suscipitur opus faciendū gratis, est mandatum: si ppter mercedē in pecunia. est locatio, alias est contractus innominatus. Bartolus.

Caius libro x. ad edictū prouinciale. XXIIII.

n Deficit. ex uerbis legis.

o Vtilis actio. in factum. & dic duobus modis. Primo deficit propter incertitudinem contractus: & sic datur in factum ciuilis ut ff. de æst. actio l. j. in prin. & ff. e. l. ij. iij. & iiij. Vel dic actione in factū generali: quæ in uariis, &c. ut C. de sacrosanct. eccle. l. sancimus. & de hac actione in factum plene dixi supra eodem titulo.

p Vel exceptio est. æquitate suadente actionem dari uel exceptionem. Acc.

Si tibi

Desultores erant (inquit. Budę.) hi. qui duos equos absque ephippiis agentes. ex altero in alterū subinde mira pernicitate desiliebāt. Hinc desultoria leuitas, prouerbialiter dicit.

Actio quandoque in contractibus & in delictis. deficit.

al. addenda.

a Si tibi. Præscriptis uerbis. ut insti. loca. & condu. §. primo.
b Duo secundum. l. iuxta.
c Respiceret. qui rogauit. Ioan.
d Illi excidit. cui ostensus erat. Ioan.

k Deberet. scilicet reipublicæ.
l Vsuris. l. ut lucrum usuræ semissis expendatur pro mandante. si uero minus percipitur, solum quod percipitur soluit.
m Vt id. Id est, residuum ex usur. Acc.

e In factum actione. Id est. præscrip. uer. si in culpa fuit. Accur.

Titius. CASVS. Dedi tibi triginta habitis pactis ut fœnerares in usuras semisses: & de usuris solueres quoddam tributum annuum quod soluere tenebar fisco, & si superesset, solueres mihi: si defuerit solueres ex sorte. & si ultra sortem solneres, dixi quod tibi redderem: postea fœnerasti, & tributum soluisti: & aliquid tibi superest: qua actio. repetam, quæritur? Et antequam soluat, dicit quod si esset mutuum, non deberetur mihi superfluum prædictæ usuræ citra uinculũ stipulationis: sed in nostro casu uẽ mandatũ: nisi esset actũ ut si ultra semisses usuras acciperes. tuum esset, & non ex pacto incontinenti apposito. si in stipulatione, possum petere. & quod nõ sit mutuum, pbat una rõne: quia si perdis sortem, non teneris si sine dolo & culpa amiseris: qđ non esset in mutuo. Itẽ illa ratione, quia fuit actum ut etiam de sorte diminueretur ꝙ in mutuo non est: quia totum est reddendum: & iõ uidetur mãdatum: tamen dicit in dubio agi præscriptis uerbis.

† Ita P. F. al. egerit. melior Fl.

† P. F. actio nem. de te. tior. Flo.

f Dedit. ut negotietur ex eis, & lucrum quærat sub forma, quam statim dicit.
g Ex reditu. i. ex usuris. sic enim statim appellantur.
h Quod scilicet tributum.
i Pendere. Id est, præstare.

Si tibi poliẽda sarcieẽdave uestimẽta dederim: si quidẽ gratis hanc operã te suscipiẽte, mãdati est obligatio: si vero mercede data, aut cõstituta: locationis cõductionisque negotiũ gerit. † Qđ si neq; gratis hanc operã susceperis, neq; protinus aut data, aut constituta sit merces: sed eo aio negotium gestũ fuit, ut postea tm̃ mercedis noie daret, quantum inter nos statutũ sit: placet, quasi de nouo negotio in factũ dandum iudicium esse, id est, præscriptis uerbis. a

Perdens rem alienam sua culpa, tenetur actione in factum, si alia actio non superest. Pau.

Alphe. li iij. Dige. a Paulo epitomato. XXV.

Duo sm b Tyberim cùm ambularẽt, alter eorum ei, qui secũ ambulabat, rogatus annulũ ostendit, ut respiceret, c illi excidit d annulus, & in Tyberim deuolutᵉ est. Rñdit, posse agi cum eo in factum actione. † e

Si pecunia datur vt ex eius vsuris tributa dantis soluãtur, cõtractus innominatus est: ideo actione præscriptis verbis agitur: & periculum pecuniæ ad recipientem non pertinet. Bar.

Aphricanus lib. viij. Quæstionum. XXVI.

Titius Sempronio triginta dedit: f pactiq; sunt, ut ex reditu g eius pecuniæ tributum, quod h Titius pendere i deberet. k Sẽpronius, præstaret. cõputatis usuris l semissibus: quantò que minus tributorum noie præstitum foret, quã earum usurarum quantitas esset, ut id m Titio restitueret, {&} qđ amplius præstitum esset, id ex sorte decederet: aut si & sortẽ & usuras summa tributorum excessisset: id quod amplius esset, Tit. Sẽpronio præstaret: neq; de ea re ulla stipulatio interposita est. Titius cõsulebat, id, quod amplius ex usuris Sempronius redegisset, n quàm tributorum noie præstitisset, o qua actione ab eo cõsequi posset? Respondit: pecuniæ quidem creditæ p usuras nisi in stipulationem deductas non deberi: q uerùm in proposito uidendum, ne non tam fœnerata pecunia intelligi debeat, quã quasi mandatũ inter eos cõtractum: nisi ꝙ † ultra semissem r consecuturus s esset. Sed nec t ipsius quidẽ sortis petitionem pecuniæ creditæ u fuisse: qñ x si Sempronius eam pecuniam sine dolo malo uel amisisset, uel uacuam habuisset: dicendum nihil eũ hoc noie y præstare debuisse: tutius que esse, pscriptis uerbis in factũ actioné dari: præsertim cũ illud quoq; conuenisset, ut quod amplius præstitũ esset, quàm ex usuris redigeretur, sorti decederet: quod ipsum ius & causam pecuniæ creditæ excedat. z

n Redegisset. scilicet negotiando, uel fœnori dando.
o Præstitisset. s. semissem tamen.
p Creditæ. i. si uelis dicere quod sit credita.
q Nõ deberi. Nota ẽt per pactum incontinẽti appositũ in cõtractib. stricti iuris vsuras citra uinculũ stipulationis non deberi: vt C. de usuris. l. quãuis. fallit si ciuitati debebantur: vt s. de usur. l. ẽt. Itẽ fallit in contractibus bon. fi. ubi ex pacto incontinenti apposito debentur: ut in hac l. & inf. de usu. leg. cum quidam. §. ex locato. & C. de pac. inter emp. & uen. l. initia. Sed in hac lege quomodo debentur vsuræ ex pacto incontinenti apposito, cũ sit stricti iuris præscrip. uer. semper nisi in duob. casibus? Rñ. habetur pro bo. fi. cũ sit similis cõputa mandato, quod est bo. fi. ut sup. eo. l. naturalis. §. si.
r Semissem. Quẽ retinere debebat, vt solueret reipub.
s Consecuturus. scilicet Sẽpronius: quia tunc cum certus sit, quod habebit lucrum, non uidetur mandatum, quod esse debet gratuitũ: ut ĩ. mãd. l. j.
t Sed ne. nunc soluit.
u Creditæ. Id est, mutuatæ.
x Quando. pro quia.
y Hoc nomine. s. usurarum, quia erãt ex reditu pstandæ, qui cum sit nullus, ex eo non præstabuntur: sed nec de sorte præstabuntur.
z Excedat. quia mutuum est, cum traditur, ut tantundem reddatur. hic autem

† non in stipulatione.

† Quid.

† P. F quare tutius.

autem minus quandoque redderetur.

S I operas. CASVS. Conueni tibi dare decem operas serui mei Stichi, ut tu des totidem serui tui Pamphili agam præscrip. uer. ut des, si ego dedi. Secundo si dedi unam uestem: ut des aliam: agam eadem actione. Tertio opponitur ad primũ hoc modo: Legitur alibi, quod si solui operam indebitam credens debitam, quod nõ possum repetere eandem, neq; similiter similem, scilicet alterius hominis. & ideo eũ condico æstimationẽ: quomodo ergo pro operis serui mei Stichi petam operas alterius? Et respond. quod hoc expresse hic agitur; at in dicto casu agitur contra, scilicet quod ipsa eadem repetatur. tacite enim cũ indebitum soluo, ago ut id aut tantundem reddatur. Viu.

a Fabriles. Vt puta pictorias, uel ẽt artificiales. Acc.

b Penulas, Genus uestis. Acc.

c Contrariũ. Ideo quia hic non idem uel eædẽ operæ, in eodem genere, sed aliæ petuntur.

d Operæ. Fabriles. Nam de officialibus constat, quod nec ipsæ, nec æstimatio earum debetur. ut sup. de cond. inde. l. si non sortẽ. §. libertus. in princ.

e Ipsæ. Nec aliæ.

f Nam. Nunc soluit contrarium.

g Possumus. Scilicet ex conuentione: ut fuit in primo casu huius legis.

h Repeti possunt: Scilicet ut aut ipsæ reddantur, aut totidem eiusdem generis: redditur tamen operum æstimatio: vt dicta l. si non sortem. §. libertus, circa medium.

i S I tibi. Dicendum est. Scilicet ut præscriptis uerbis actio competat. Sed cur non fuit mutuũ, cum in quantitate simili reddi debeant? Respond. quia ut species dati sunt scyphi. Azo.

al. add. sui.

† Hanc l. erudite declarat Alc. li. paradoxo. iij. cap. xix.

al. add. &.

Si operæ pro operis dantur: hac actione agitur. Bar.

Martianus lib. iij. Regularum. XXVII.

S I operas fabriles a quis serui, † uice mutua dedisset, ut totidem reciperet: posse eũ pscriptis uerbis agerẽ: sicuti si penulas b dedisset, ut tunicas acciperet: necesse hoc cõtrariũ, c quod si per errorẽ operæ d indebitæ datæ sunt, ipsæ e repeti nõ possunt. nã f aliud dando, ut aliud reddatur, obligari iure gentium possumus. g Quod aũt indebitũ datur: aut ipsum repeti debet, aut tantundem ex eodem genere, quorum neutro modo operæ repeti possunt. h

Si trado tibi rem vtendam, vt eandem restituas: dicitur cõtractus commodati. Si uerò ut restituas tantundem pondere, vel eandem, aut tantundem: dicitur contractus innominatus: Bartol.

Pomponius lib. xxi. ad Sabinum. XXVIII.

S I tibi scyphos dedi, ut eosdẽ mihi redderes: commodati actio est. si ut pondus argenti redderes: quantum in illis esset, tantundem ponderis petitio est per actionem pscriptis uerbis, i tã boni tñ argenti, q̃ illi scyphi fuerunt. sed si ut uel hos scyphos, uel ut eiusdẽ põderis argentũ dares, cõuenit: idem dicendum est. †

DE PIGNORIBVS ET HYPOthecis, & qualiter ea contrahantur, &c.

Supra de principalibus obligationibus, tam nominatis quam innominatis dixit. nunc de accessorijs, id est pignoribus & hypothecis pertractat. Acc.

Digestorum Liber uigesimus

TITVLVS I.

DE PIGNORIBVS & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.

Obligatio generalis porrigitur ad bona præsentia & futura: sed obligatio certæ rei non contrahitur etiam in illa re postea debitoris effecta, si creditor sciens fuerit. Bar.

Papinianus lib. xj Responsorum. I.

C Onuẽtio generalis in pignore dãdo bonorum k uel postea quæsitorum, recepta est. l In speciem m aũt alienæ rei collata conuentione, si non fuerit ei, qui pignus dabat, debita: n postea debitori dñio quæsito, difficilius o creditori, qui non ignorauit alienum, utilis actio dabitur: sed facilior erit { creditori, } possidenti retentio.

C Onuentio. CASVS. Obligatio potest fieri omnium bonorum præsentium & futurorum In speciem. Dedi tibi pignori rem alienam in specie, puta fundum: tu sciens alienam accepisti: certum est quod non obligatur tibi. Quid aut si postea dominium illius fundi acquisiuit: an sit, tibi obligatus? Dicit iuris. quod non faciliter tibi obligabitur: poteris tamen eum retinere, si eum possideas, donec tibi satisfaciam. Seruo. Si tibi seruum meum obligaui: non poteris uendere eius peculium, nisi de hoc etiam conuenerit. Viuianus.

k Bonorum. Scilicet præsentium.

l Recepta est. q. d. non solum specialiter unam rem, sed & generaliter omnia bona sua potest quis obligare, & præsentia & futura: vt hic, & C. quæ res pign. oblig. pos. l. si. Azon.

m In speciẽ. Quæ est aliena res, uelut in alienũ fundũ.

n Debita. Id est, obligata. Azon. uel melius proprie: ut infra. qui po. in pigno. ha. l. iij. §. cum ex. Accur.

o Difficilius. Id est, non dabit: quia oportet rem probari esse in bonis debitoris tẽpore obligationis, uel creditorem ignorasse: & quod cœpit idem esse dominus rei & debitor: ut ĩ. eod. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. & l. si Titio. Et plene distinguas: cum quis rem certam obligat: si quidem suam, tenet obligatio. si alienam. si quidem sibi debitam, tenet obligatio: ut infra, qui po. in pig. ha. l. iij. §. cum ex causa. & hic innuitur. Si uero non est debita: sed habet ius in re, similiter tenet: ut ĩ. eod. l. grege. §. ij. & iij. & l. si ab eo. Si non: si quidem sic obligauit: cum mea erit, tenet ut ĩ. eo. l. si fundus. §. aliena. Si simpliciter, aut sciens: & tunc non dabitur actio: licet detur retentio, ut hic sic & alias datur retentio ex pig. non tñ actio: vt inf. quibus modis pign. uel hypo. sol. l. j. in princip. & C. si alie. res pig. da. sit. l. j. & C. etiam ob chi. pe. pi. re. posl. j. Similiter in omni nudo pacto, ut ex eo non actio, sed retentio detur: ut ĩ. ad l. Fal. l. j. § id quoque. Sed arg. contra ĩ. eo. l. cum uitiosæ. aut ignorantis: & tunc debiti utilis actio

lis actio: & hic, & ff. eod. l. si Titio. & l. si ab eo. Sed tamen dici potest, ut creditor sciens habeat cōtra obligantem hypothecariam, nō autē contra alios: & ideo temperate hic loquitur, difficilius, &c. Alij dicūt propter pupillum creditorē: alij propter casus, qui hic dicuntur. ff. eo. l. grege. § ij. & iij. & l. si fundus. §. aliena. Si autem nullus prædictorum interuenit. & sic non cœpit esse dominus, qui obligauit: si dominus habeat ratū, similiter tenet: ut ff. eod. l. si fundus. §. j. & aliàs non, ut hic, & C. si alie. res pig. dat. sit. l. quæ prædium. Acc.

Obligato seruo non intelligitur obligatum peculiū, tūc uel postea quæsitum. ideo per creditorem non potest uendi. Bar.

Seruo pignori dato, peculium eius creditor, citra conuentionem specialiter super eo conceptam, frustra distrahit, nec interest, quādo[a] seruus domino peculiū adquisierit. †

Difficilis §. & hoc dicit, Fundo obligato nō ueniunt in obligationem fructus à bonæ fidei emptore postea percepti: et usucapio triennij ius pignoris uel extinguit. hac dicit. Primò ponit enim dictū. Secundò ponit unā obiectionē ad dictū: Tertiò illi respondet. Secūdà ibi, Pignoris. Tertia ibi, Quod in fructibus Bar.

Cùm prædium pignori dareī: nominatim, ut fructus quoque pignori essent cōuenit.[b] eos cōsumptos[c] bona fide emptor[d] utili[e] Seruiana restituere non cogetur.[f] Pignoris etenim[g] causam, nec usucapione[h] perimi placuit: quoniā quæstio pignoris[i] ab intentione dominij[k] separatur. Quod in fructibus dissimile est, qui nunquā debitoris[l] fuerunt.

Valet pactum. quòd nā salutis usuris fructus cedāt loco usurarum sicut quòd nō salutis minoribus usuris, currāt maiores. Bartolus.

a Quando. i. ante obligationem serui uel post. sic & uendito seruo non continetur peculium: ut ff. de contrahen. empto. l. quoties. Ac.

(margin: acquisierat P. F.)

b Conuenit. Qui pignori erant, etiā si nihil conuenit: ut ff. quib. mo. pig. uel hyp. ta contra. l. in prædijs. j. respon.

c Consumptos. extantes enim sine dubio restituit, subaudi, nisi quādo debitoris non fuerunt: ut in fine huius §. Azo. & sic non est contra supra, loca. l. si in lege. §. primo.

d Emptor. qui emit à debitore prædium, & postea seuit, & collegit, & consumpsit. Acc.

e Vtili. de directa non est dubium: quia non datur quia si daretur, pro extantibus daretur: sed hic etiam pro extantibus non datur directa uel utilis: quia non fuerunt in dominio debitoris: ut hic. & ff. eod. l. Paulus. §. j. sed officio iudicis ueniunt: ut ff. eo. l. si fundus. §. interdum.

f Non cogetur. licet rem restituat. Ac.

g Pignoris etenim. respondet tacitæ obiectioni: cur non datur hypothecaria isto facto domino fructuum perceptorum cū & detur aliquo facto domino per usucapionem: ut C. eod. l. usucapio. & ff. de usu. l. iusto. §. non mutat? Respon. aliud est in usucapione: quia ante eam completam competit hypothecaria, quę nōt olliitur: ut dictū est mutatione dominij, cum in nullo sit ei coniuncta: pro his autem fructibus nunquam cōpetit hypothecaria: ut hic dicit. Ac.

h Nec usucapione triennij. secus in decennio uel uicennio, uel tricennio: ut ff. de act. & obli. l. est in arbitrio. & C. si aduer. cre. l. j. & ij. Sed quæ est ratio? Rñ. In præscriptis. uerbis est maius tempus: & ideo maior negligentia. hic minor. præterea est alia ratio: quia cū usucapio de dominio tractet, nihil cōmune habet cū re pignoris, sed præscriptio sic: quia de exceptione ibi agitur: ut hic subijcit, & dicta l. iusto. §. non mutat.

i Quæstio pignoris. Id est, hypothecaria, qua quæritur de pignore.

k Dominij. ut enim alienatione facta dominij à debitore nō tollitur ius pignoris: ut s. de cōtrah. emp. l. alienationis. ita nec alienatione legali. s. usucapiōe: ut ff. de uer. sig. l. alienatiōis. Sed si creditor ab usucaptore per hypothecariā uindicabit, debitor luere potest: ut ff. de distr. pig. l. rescriptū. §. j. ibi per iniuriam, &c.

nec potest creditor eū repellere hac exceptione: quia nō posset agere debitor cōtra usucaptorem: ergo nec cōtra creditorem: quia illud haberet locum, si ageret rei uendi. sed hic agit debitor pign. act. ex contractu. ubi agitur etiam si res non fuerit sua, uel desierit esse sua, sicut commodator & depositor: ut s. cōmo. l. ita ut si. & s. depo. l. j. §. si p̄do. Sed nonne usucaptor actione in rē recuperat à debitore? Rū. sic, nisi cesserit creditor ius suū debitori luenti, qđ potest, ut dicunt: ut ff. q potior. in pig. ha. l. mulier. & de euic. l. in creditore. Sed cōtra dici potest. s. quod non ualet huiusmodi cessio. nā hypothecariā cedere non potest: quia est extincta, cū principalis sit sublata. Itē principalis debiti nō: quia contra seipsum cederetur: quod nihil esset. Sed ipsi dicunt, q ius retentionis cedimr, quod nihil est: quia ius retentionis creditor non habet soluta sibi pecunia, unde nihil est quod cedatur. solum unum ergo consilium habet debitor, ut rē pro debito creditori dimittat, s. licet pro eo quod ualet. si autem plus ualet res, redditur superfluū debitori, non usucaptori: ut dicta l. & infra, de distrat. pigno. l. rescriptū. Nec obst. prædictis prædictæ leges, scilicet l. in creditore. & lex, mulier. quia sibi fiebat cessio ante mortem personalis actionis: unde erat quod cedebaī. uel agebatur prius, quod postea fieret cessio: ut infra, de solu. l. Modestinus. Ac.

(margin: In P. R. perem.)

l Nunquam debitoris. si ponas ut dixi, dominū uendidisse, & postea fructus satos ab emptore, & consumptos: nihil est quod obst. Idē dici potest & si ab alio fuerit res uendita. Item idē uidetur & si iam erāt sati: nam antequam sati fructus a bonæ fidei possess. percipiantur, non dicuntur esse fundi domini: & nugatorie dicitur: cum nec sint in rerum natura: ut ff. eo. l. & quæ nondum sunt: & quæ in frau. cred. l. ulti. § penul. domini tamen dicuntur alio respectu. s. q pars fundi sunt: ut s. de rei uend. l. fructus. non quod per se censeatur: & ideo creditor, cui dominus obligauit fundū satum, aget hypothecaria pro fructibus, licet ab alio percipiantur: ut ff. eod. l. Paulus. § si mancipia. Quare prima positio uera est. Item huic §. est arg. contra infra. quib. mod. pig. uel hypo. sol. l. sicut. in princi. Sed ibi de naturali rei interitu: hic de mutatiōe dominij: sic infra, pro herede l. ij in prin. & de usucap. l. sequitur. §. si rem. & pro emptore. l. si rem. quod extinguit pignus. Ex prædictis patet quod hypothecaria nō tollitur usucapione proprietatis, nec ususfru. ut: s. de usufru. l. loci autem religiosum. § penul. secus in operis: ut ff de ususfru. leg. l. ij. in fi. sed quare secus? Item si rem. mobilem obligatam tenet possessor x. an. præscribit? Ir. quod nō, ar. j. de diuer. & temp. prescrip. l. longe. C. in quib. cau. ces. lung. tem. præs. l in seruorū. Io. contra. nec obst. quod prius factus est dominus: ut ff. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. Acc.

Pacto placuit, ut ad diem, usuris non solutis, fructus hypothecarū inq; usuris compensarent. Nisi legitimæ [a] usuræ sua die soluant: † quamuis in exordio minores [b] in stipulatū uenerint: non esse tñ irritam ꝯuentionē placuit: cùm ad idē [c] minore fęnore non soluto legitimæ maiores usuræ stipulanti rectè promitti potuerunt.

Vxor potest rē propriā obligare pro marito, quatenus ei tenetur occasione illius rei. Bar.

Cùm prædium uxor uiro donasset, idq; ꝑdiū uir pignori dedisset: post diuortium mulier possessionē sui ꝑdij [†] recuperauit, & idem ꝑdium ob debitum uiri pignori dedit. In ea duntaxat pecunia rectè pignus à muliere ꝯtractū apparuit, q̄ offerre uiro debuit, meliore ꝑdio facto. s. si maiores sumptus, q̄ fructus fuissent, quos uir ex ꝑdio ꝑcipit. etenim in ea quantitate propriū mulier negotium gessisse, non alienū suscepisse uidetur. [d]

Contra fideiussorem, qui pignora à creditore recipit: agitur mandati: nō pigneratitia. Bar.

Idem lib. iij. Responsorum. II.

FIdeiussor, qui pignora uel hypothecas suscepit, atq; ita pecunias soluit, si mandati [e] agat, uel cum eo agatur: exemplo creditoris etiā culpā æstimari oportet. cæterùm iudicio, quòd de pignore dato proponitur, [f] conueniri non potest. [g]

Sententia lata cōtra debitorem, non præiudicat creditori, si lata fuerit post pignus cōtractum, secus si ante. Bar.

Idem li. xx. Quæstionum III.

SI superatus sit debitor, [h] qui rem suam uindicabat, quòd suam non probaret: æquè seruanda erit creditori [i] actio Seruiana, probanti rem [†] eo tēpore quo pignus contrahebatur, in bonis illius fuisse. [k] Sed & si uictus sit debitor [l] uindicans hæreditatem: iudex actionis Seruianę, neglecta de hæreditate dicta sententia, pignoris cām inspicere debebit. Atquin aliud in legatis & libertatibus dictū est: cùm secuudùm eum, qui legitimam hæreditatem uindicabat, sententia dicta est. [m] Sed creditor nō bene legatarijs per omnia comparatur: cùm legata quidam aliter ualere non possint, quā si testamentum ratū esse constaret. [n] Enim uerò fieri potest, ut & pignus rectè sit acceptum, nec tamen ab eo lis bene instituta. [o] Per iniuriam uictus apud iudiciū, rem, quàm petierat, postea pignori obligauit. nō plus habere creditor potest, quàm habet, qui pignus dedit. ergo summouebitur rei iudicatæ exceptione: tametsi maximè nullam propriam, qui ui-

a Legitimæ. l. promissæ secundum Azo.

b Minores. quam ex fructibus colligerentur.

c Cum ad diē. Dicit ergo hic §. hæc dun esse paria, ut fructus loco usurarū sumātur, licet plus colligantur & pacisci de maioribus usuris, si die sua nō soluantur minores. Vel dic ꝙ tantū unum casum dicit, qñ primo minores soluere cōuenit quas si nō solueret, cōuenit soluere maiores: & pro eis fructus uoluit compensari.

d Videtur. & ideo cessat Vell. ut s. ad Velle. bon. fi. § fi. & l. si pro aliquo.

e Fideiussor. Mādati. iam uidetur mādati non dari: ut s. de neg. gest. leg. fideiussor. circa princ. Sed. ibi. s. pro rebus alterius contractus: qui eius personam nō continge bat: hic pro rebus sui contractus.

f Proponitur scilicet actione pigneratitia.

g Non potest. illa enim oritur ex contractu. at hic fideiussor huiusmodi contractū cū debitore nō habuit: ut insti. quib. mo. re contra. oblig. §. fi. habet tñ iste retētionē: ut j. qui. mn. pi. uel hyp. sol. l. j. in prin. Acc.

SI superatus. CASVS. Rem tuā mihi obligasti: & à possessione cecidisti, uindicasti, & succubuisti: an mihi creditori obstet snia, quærit? Et rñ. quod non. idē e si ß aliquis instituit te hæredē & unam rē hæreditariam mihi obligasti, & alius heres possidebat. & eā à possessore petijsti petitione hæreditaria, & succubuisti. Sed uidetur qđ snia lata obesse debeat creditori, sicut: nocet legatarijs sententia lata cōtra institutū, & pro legitimo. sed nō est simile: quia legata pendent ex testamēto: qđ quidē si nullū est, neq; legatū ul. l. & c. sed hic tu nemi ... dās: & res fuit tua quā obligasti, licet succubuisti, cū de intentione tua probare non potuisti.

Per iniuriā. Aliquis rē tuā possidet: & eā uindicasti: postea obligasti, an ualeat pignoris obligatio, quæritur? Et dicitur ꝙ non: & creditori agenti hypothecaria obstabit exceptio rei iudi. neque inspiciēdū est, an ille qui uicit, iustam causam habuit: sed an tu eam obligare posses, cū in causa succubuisti proprietatis.

h Debitor. Creditore ignorante.

i Creditori scilicet, si ignorauit: ut hic, & j. de excep. rei iud. l. fi. & C. eo. l. præsens. nam ius quæsitū ex casu superueniēti nō aufertur: ut ar. s. de sena. l. filiā. non ita si sciuit secūdū Io. ut j. de re iud. l. sæpe. circa prin.

k Fuisse. quod est necesse: ut hic, & j. e. l. & quæ nōdum. §. j. Acc.

l Debitor. s. ille, qui dicēs se hęrede, rem hæreditariā mihi obligauit.

m Dicta est. nam tunc nō dabūtur legata: ut hic: & C. de fideic. l. eā. & s. de inoff. test. l. Papinianus. §. fi. sed possunt ad eā illę causæ, si uolunt appellare legatarij: ut j. de ap. l. si pro lusorio. quæ est cōtra. Itē no. hic quod sentētia inter alios dicta alij præiudicat & sic est cōtra. j. de exce: rei iu. d. l. j. Sol. hic loquitur, qñ præsente legatario sentētia fertur: ibi quando absente. Vel hic loquitur. qñ snia datur, non ex contumacia hęredis: sed qa malā causam habuit, & sic fit ius ex sententia: ibi qñ is est abiens. Accur.

n Constaret. hic aūt cōstat ipso iure rescissum: ut s. de inoff. test. l. si suspecta. & hoc fine sit lis bene instituta, siue non: quia inde pendet. Azo.

o Instituta. super hæreditatis petitione: alij

† Ita legit. Rub. Stefanus. in P. autem F. finis legitima usura. quamuis, &c.

† Reciperauit, in Pan. Fl.

† P. F. m.

Sententia inter alios dicta, alijs nocet.

cit, [a] actionem exercere posſit. Nõ.n.ꝙ ille nõ habuit, [b] ſed qd in ea re, q̃ pignori data eſt, debitor habuit, [c] ꝯſiderandũ eſt.

In contrahenda obligatione bonorum non requiruntur ſolennitates verborum ſine ſcriptura: & magis fit ſcriptura ad probationem, quàm ad obligationem. Bartol.

Caius lib. ſingul. de formula hypothec. IIII.

Contrahit[d] hypotheca per pactum conuentum, cùm quis paciſcat, ut res eius pp aliquam obligationem ſint hypothecæ noĩe obligatæ. Nec ad rem pertinet, quib. fit uerbis: ſicuti eſt & in his obligationibus, quæ conſenſu ꝯhuntur. Et iõ & ſine ſcriptura, ſi conuenit, ut hypothecæ ſit, & ꝓbari poterit res obligata erit, [d] de qua conuenit. Fiunt.n. de his [e] ſcripturæ, ut ꝙ actum eſt, per eas facilius probari poſſit: & ſine his aũt ualet, ꝙ actum eſt, [e] ſi habeat probationem: ſicuti & nuptię ſunt, licet teſtationes in ſcriptis habitæ non ſint. [f]

Pro qualibet obligatione poſſunt res obligari pure, & ſub conditione. h. d. Bar.

Marcianus lib. ſingu. ad formulam hypothec. V.

Res hypothecarię dari poſſe ſciendum eſt pro quacunq; obligatione: ſiue mutua pecunia detur, ſiue dos, ſiue emptio uel uenditio ꝯhatur, uel ẽt locatio & conductio, uel mandatum: & ſiue pura eſt obligatio, uel in diem, uel ſub conditione: & ſiue in pręſenti contractu, [f] ſiue ẽt præcedat. [g] Sed & futuræ obligationis nomine dari poſſunt [g] † & non tñ ſoluendæ [h] omnis [i] pecuniæ cã, uerum ẽt de parte [k] eius: & uel pro ciuili obligatione, uel honoraria, uel tñ naturali. [l] Sed & in conditionali obligatione nõ aliàs obligamur, †niſi cõditio extiterit. Inter [m] pignus † autem & hypothecam tã tùm nominis ſonus differt. [n] Dare autem quis hypothecam poteſt, ſiue pro ſua obligatione, ſiue pro aliena

In generali obligatione non veniũt ea qua quis nõ eſſet in ſpecie verisimiliter obligaturus B.

Vlp. lib. lxxiij. ad edictum. VI.

Obligatione generali rerum, [o] quas quis habuit, habiturusve ſit, non continebuntur quæ uerisimile eſt quenquam ſpecialiter obligaturum non fuiſſe: ut puta ſuppellex, [n] item ueſtis relinquenda eſt debitori, & ex mancipijs, [o] quę in eo uſu habebit, ut certum ſit, eum pignori daturum non fuiſſe. [p] Proinde de miniſterijs eius perquam ei neceſſarijs, [q] uel quę ad affectionem eius pertineant, [r]

Paul. li. lxvij. ad edi. VII.

Vel quæ in uſum quotidianum habentur, Seruiana competit.

Vlpianus lib lxxiij. ad edictum. VIII.

Denique concubinam, filios naturales, alumnos conſtitit generali obligatione non contineri, & ſi qua alia ſunt huiuſmodi miniſteria. [s]

Caius lib ix. ad edict. prouin. IX

Sed & ꝙ [t] † eas res, quas eo tempore, quo paciſcebatur, in bonis habuit, idẽ obſeruari debet. [u] Quod emptionem uenditionemque recipit, etiam pigno-

---

ne: alij ſuper hypothecaria. Acc.
[a] Qui uicit. debitorem. ſo.
[b] Non habuit. qui uicit.
[c] Habuit inutile enim dominium habuit.
[d] Contrahit. CASVS. Obligaui tibi fundũ, nec fecimus inde ſcripturã: quærit utrum ualeat talis pignoratio? Et rñ. quod ſic: quia ſcriptura non ob hoc fit ut conualeat contractus, ſed ut probari poſſit. Cætera plana ſunt uſq; ad l. ſi debitor. Viu.
[u] De his. & alijs omnibus quæ dicũtur in inſtit. de obl. ex conſen. §. j. nam & hoc fit conſenſu: vt ſup. de pig. act. l. j.
[e] Valet qd actum eſt, regulariter: ut hic, & C. de pac. l. pactum. fallit tamẽ in caſibus: ut C. de iu. emph. l. j. & de ſi de inſtr. l. cõtractus & de man. prin. l. j. & C. de lit. cont au then. offerat, & C. de nõ nu. pe. l. generaliter. & C. ſi man. fe. ma. d. l. alterius. & in auth. de trien. & ſemiſ. §. & quod ſæpe. coll. iij. & C. arbit. tu. l. ri. & ĩ. de prob. l. Celſus. & in auth. ut lic. mat. & auiæ. §. j. & §. quia uero dadũ. col. viij. & etiã donatio quæ eſt ultra quingẽtos ſolidos: ut C. de dona. l. ſancimus.
[f] Non ſint. ut C. de nupt. l. neq;. niſi in caſu: ut in auth. ibi poſita, & niſi qñ quis accipit concubinã: ſed illud eſt ad legitimationẽ filiorum: ut C. de na. lib. l. cum quis. Ac.
[g] Res hypothecariæ. Præcedat, ſ. contractus pignoris dationem. ſic eſt & in fideiuſſore: ut inſtit. de fideiuſſo. §. ij.
[h] Soluendæ. ſcilicet, tantum.
[i] Omnis. i. totius pecuniæ.
[k] De parte. Vi ſup. tit. j. l. ſi gratuitam. §. j.
[l] Naturali. ut ĩ. eo. l. quæ ſitum. §. finali.
[m] Differt. i. differentiã facit, & hoc quantũ ad actionẽ hypothecariam: ut inſti. de act. §. item Seruiana. Sed quantũ ad rem eſt diũ, cum alterum hypothecæ dicatur: ut ĩ. de pig. act. l. ſi rem. §. ij. & inf. de uerb. ſig. l. plebs.
[n] Obligatione. Suppellex. id eſt, domeſticum patrisfamilias inſtrumentum: ut ĩ. de ſuppel. lega. l. j.
[o] Ex mancipijs. relinquẽda ſunt ea, &c.
[p] Nõ fuiſſet. ſ. ſpecialiter. & ſic not. generali cõceſſione non contineri, quæ ſpecialiter nõ eſt uerisimile concedi: vt hic, & ĩ. e. l. denique & C. quæ res pign. ob. poſ. l. alumnos. & de priui. cre. l. pe. & ſup. de pec. l. qui peculij. & ĩ. man. l. creditor. §. Lucius.
[q] Perquam ei neceſſarijs. i. ualde neceſſarijs debitori. A.
[r] Pertineant. ut ſi filij naturales: ut ĩ. l. denique.
[s] Denique. Miniſteria. alias inſtrumẽta, & alias miniſteria.
[t] Sed & quod. i. quantum.
[u] Obſeruari debet.

---

† quod.

† Iſta lex ad hoc ſem per allegatur, qđ ſcriptura uidetur adhiberi loco probationis † nõ autem eſt de ſubſtan. hypothecæ, ſecũdũ Bal.

† Vide l. iiij. inf. de fid. inſtru.

† P. F. de qua conuenerit.

† Poſtea.

† Contractus eſt.

† P. F. ſed &, nam ſoluendæ omnis, &c.

† P. F. obligantur.

† Concor. quod in ſimili no. in cap. urbes. lxxx. diſt. & ibi glo.

† In hunc locũ Lauren. Valla lib. vj. elegantia.

† Vide Paulum lib. v. ſententia, tit. vij.

† Quæ.

bet. s. ut non contineantur supra scripta.

a Potest recipere. & non alia: ut hic, & j. quę res. pig. obl. poss. l. j. §. fi. fallit ut in serui. urb. pię. ut j. eod. l. si is qui. §. fi. Item in re aliena quę potest uendi: ut s. de contrahen. emp. l. res aliena. nõ tamen obligari: ut C. quę res pig. obliga. poss. l. qui filios.

rõnem põt recipere. a

Si duobus res simul obligatur insolidũ, quilibet eorũ contra extraneũ uincit: sed inuicẽ melior est cõditio possidẽtis. Secus si res pro parte sit obligata. B.

Vlpia. lib. lxxiij. edi. X.

SI debitor res suas duobus simul pignori obligauerit, ita ut utrique insolidũ obligatæ essent: singuli insolidũ aduersus extraneos Seruiana vtent. b Inter ipsos aũt si q̃stio moueat, possidentis meliorẽ esse cõdõnem. c Dabit. n. possidenti hæc exceptio, *Si non conuenit,* d *vt eadem res mibi quoque pignori esset.* † Si aũt id actũ fuerit, ut p partibus res obligarent: vtilẽ e actionẽ cõpetere, & inter ipsos, & aduersus extraneos, per q̃ † dimidiã partẽ possessionis apprehendant singuli. †

Administratores publici ciuitatis possunt res & bona ciuitatis obligare. Bar.

Martia. lib. sing. ad formu lã hypothecariam. XI.

SI is, qui bona reipublicæ iure administrat, mutuam pecuniam pro eo accipiat; potest rẽ eius obligare. f

Per missionẽ ex primo decreto contrahitur pignus: in quo pẽt insisti donec debitum exolua-tur: & deiectus habet actionẽ in factum. Bar.

Si antichresis g facta sit, & in fundum, aut in ædes aliquis inducatur: h cousque retinet possessionem pignoris loco, donec illi pecunia soluatur: cum in usuras, i fructus k percipiat, aut locando, ut ipse percipiendo, habitandoq;. l Itaque si amiserit possessionem: solet infactum m actione uti.

Seruitutes personales possunt pignori obligari: secus in iuribus realibus urbano pdio debitis: in rusticis uero non idẽ. B.

Vsusfructus an possit pignori hypothecæve dari, quæsitum est. Et scribit Papinianus libro undecimo responsorum, siue dominus proprietatis cõuenerit, siue ille, qui solum usumfructum habet: tuendum creditorem. n & si uelit cum creditore proprietarius agere: non esse ei ius uti frui inuito se: tali exceptione eum prætor tuebitur, Si non o inter creditorem & eum ad quem usus fructus pertinet, conuenerit, ut usus fructus pignori sit. Nam cùm & emptorem p vsusfructus tuetur prætor: cur non & creditorem

S I debitor. CA SVS. Titius & Seius erant creditores mei: quib' obligaui rem aliquã insolidum cuilibet, si cadant a possessione illius rei, agent contra detinentem act. Seruiana quilibet insolidum. q si inter Titiũ & Seiũ creditores meos q̃stio sit, potior erit conditio possidentis. Sed aliud est si rem pro parte obligaui. Viuia.

b Vtentur. Et erit occupantis secundum hoc melior cõditio, ut hic subijcit: & arg. s. de procur. l. pluribus. & l. qui duos.

c Conditionẽ. Sic seruatur in interdicto Saluiano per omnia, quod hic in hypothecaria dicitur, si in fundo duorum res fuerit inducta: ut infra, de Sal. inter l. j § j. Sed aliud si agat Seruiana pro eisdem reb' coloni: ubi uidetur non esse: melior cõditio occupantis: ut infra de Sal. inter. l. fin. quæ est contra. Et secundũ hoc differt qua si Seruiana ut hic à uera Seruiana, ut ibi. Vel dic quod ibi dicit desćẽdendũ ad Seruianam, s. ut in ea sit possidentis cõditio melior: sicut & hic dicit. Sed quid si dubitetur qualiter fuerit obligata? Respond. pro rata portione debiti agitur. i. quilibet insolidũ pro suo debito: ut j. de Sal. interd. l. fi. & j. e. l. si fundus. §. si duo. in prin. sed postea ibi distinguitur: ut in d. l. fi. Ac.

d Si non conuenit. Verba exceptionibus.

e Vtilem. i. efficacem. Ac.

S I is. Casus clarus est usque ad §. usus fructus. Vsusfructus. Quærit iuriscons. utrum usufructus possit obligari pignori? Et respon. quod sic, siue proprietarius obliget, siue usu fructuarius, & si usu fructuarius obligauerit, & proprietarius uelit agere contra creditorem, potest uti except. & utitur argumẽto talis: quia si quis usumfr. emat, prætor eũ tuetur in emptione sua. Cætera clara sunt usque ad §. cũ pignori. qui est in l. grege. §. Vivian.

f Obligare. s. si in rẽ eius sit uersa pecunia: ut supra, si cer. pet. l. ciuitas. sic in curatore adulti: ut C. si ali. res pig. da. si l. curator. sic in plato ecclesię: ut in authen. hoc ius porrectum. in fi. C. de sac. sanc. eccle.

g Si antichresis. a i. apocha: ut dicunt, uel uerius. l. suppositio uel obligatio pignoris: ut & accipitur s. de pig. act. l. si pecuniam. Nam per missionẽ in possessionem ex decreto contrahitur pignoris obligatio iudicialis: ut supra, de pigno. actio. l. nõ est. & C. qui potio. in pigno. habeã. l. si decreto. Sed conuẽtionale contrahitur etiam sine inductione in possessionem: ut supra, de pigneratitia actione. leg. j.

h Inducatur. Scilicet, iussu iudicis.

i In usuras. Debitas per stipulationem, uel per officium, si erat bonæ fidei contractus: residuum uero in sortem: ut C. de solut. leg. j.

k Fructus. Id est, terram, ut percipiat fructus. Azo.

l Habitandoque. No. habitando percipi fructus. Item pro hoc: quia tantundem erat conducturus, cum sine habitatione non potest uiuere: ut infra de ali. lega. l. legata. & arg. supra, de petitio. hæred. l. sed & si. §. adeo. Idem creditor debet locare, alias est in lata culpa: ut infra, de bo. auth. iu. poss. l. in uenditione. §. j. & facit infra, de dona. inter uirũ & uxorem. l. si uir.

m In factum. Quæ in subsidiũ datur: ut supra, de præscriptis uerbis l. quoties. secundum quosdam. Tu dic ex edicto illo, ne uis fiat ei, &c. ut infra, ne uis fiat l. si quis. §. constituinum. & l. per interdictum. in fi. secũdũ Io. nihilominus et secũdũ Azo. agitur hypothecaria.

n Creditorem. Contra C. de usufr. l. interest. Solu. ut ibi. & eodem modo. sol. j. eo. l. si fundus.

o Si non. Recte ageret, &c.

p Emptorem. Qui emit a fructuario.

† al. add. in solidum.

† P. p dimidiam partis possessionem.

† al. add. in confesso est

† Hoc intellige a rebus quæ possunt obligari ... ne decreto, ... segregati decreta iudicis ut j. de rebus eo. l. si pupillorum. §. si pactor. ... dum ... Alc. ... spon. ... ij. ... Ægidius ... Bertolus a exemplis tributis Aurelianus legi dicit, antiphona

Habitando, fructũ percipit.

Obijrio.

a Obijcietur. Scilicet usufructuario, qui usumfructũ obligauit. habet ergo fructuarius ius obligandi: quia quasi dominus est: ut ſ. de usufr. l. usufructus in multis. alias non posset: ut sup. eo. l. si superatus. in fin.

b Prædiorum urbanorum. Vt tigni immissio. Azon.

c Dari non possunt ea enim pignori possunt dari, quæ in bonis sunt nostris: ut C. si alien. res p. g. da. fit. l. quæ prædium. Hæc autem neq; in bonis, neque extra bona computamus: ut ſ. de usufruc. lega. l. j. Azo. neque ipsum corpus unde debetur seruitus, cũ non sit meum: ut supra, si seru. uindi. l. loci cor. in princi. Item nec alijs has seruitutes ego cui debentur. concedere possum: ut sup. de ser. rust. præd. l. ex meo.

† P.P. conuenire possunt al. conuenti potest.

‡ al. add. st.

d Hypothecæ sint. a domino, uel ab eo cui debentur. Azo.

e Sed an uiæ. Aquæductus. quæ sunt rusticæ seruitutes.

f Habeat. Scilicet creditor: alias non posset uti.

g Pactio fiat. Cũ proprietario forsitan, uel cum eo, cui debetur seruitus.

h Vtatur. Sed quæ est ratio quod urbanæ non possunt constitui, sed rusticæ sic? Resp. quia urbanæ debent cũ quadam perpetuitate constitui, ne urbs deformetur: ut instit. de re. diui. §. cum in suo. hoc autem non fieret, si obligarentur. Nam ex uarietate usus creditoris, uel eius cui eandem seruitutem uenderet creditor, uel ædificium debens seruitutem, uel id cui præstaretur, uel id cui debe. ur seruitus, mutaretur, propter quæ ædificia fierent inutilia: quod noluerunt iura.

Sed quã distinctionem hic gl. & Bar. & ceteri eos sequẽtes cõminiscuntur, nec iurisconsulti, nec iõ ipsa agnoscere uidenẽ. Vt scilicet urbanæ possint cõstitui &c. cũ quæ alienari possunt ẽt pignorari oã eant. l. sed & qd, Hoc titu. Valet itaque pignus & pactio futuræ seruitutis. siue ad

tuebitur? Eadem rõne & debitori obijcietur a exceptio. Iura prædiorũ urbanorum b pignori dari non possunt: c igitur nec conuenire possum † ut hypothecæ sint d

Paul. lib. lxviij. ad edictum. XII.

Sed an uiæ, itineris, actus, aquæductus, e pignoris conuentio locũ habeat, f uidendum est. Pompo. ait: ut ‡ talis pactio fiat, g ut quandiu pecunia soluta nõ sit, eis seruitutib. creditor utatur, h scilicet si uicinum fundum habeat, i & si intra certum diem pecunia soluta nõ sit, uendere eas uicino liceat. Quæ sñia k propter utilitatem cõtrahentium admittenda est.

Vniuersitates rerum possunt pignori obligari. Bar.

Martianus lib. singulari ad formulam hypothecariam. XIII.

Grege pignori obligato, quæ postea nascuntur, tenentur l Sed & si priorib. capitib. decedẽtibus, totus grex fuerit renouatus: pignori tenebitur. m Statuliber quoque dari hypothecæ poterit: licet conditione existente, euanescat n pignus.

Pignus potest dari pignori: & tenetur quo ad vtraque, si pecunia sibi debebitur, sed si nomen datur pignori, exactum compẽsabitur: alias in causam pignoris retinebitur. h. d. secundum lecturã glo. scilicet quòd principium loquatur, quando pignus datur pignori. Secundò quando ipsum nomen debitoris datur pignori. Secunda ibi, Sed potest debitori. Bar.

Cùm pignori rẽ pignoratã accipi posse placuerit: o quatenus p utraque q pecunia debetur, pignus secundo creditori tenetur: & tam exceptio, r quàm actio utilis s ei dãda est. Quòd si dñs soluerit t pecuniã: pignus quoq; perimitur. u Sed potest dubitari, nunquid creditori x numorum solutorũ y

i Fundum habeat. Scilicet aliquis uicinus. Vel dic habeat creditor: qui scilicet alicuius est uicini, ut subijcit. Vel dic quod sit creditoris, & uendidit uicino fundum una cum seruitute.

k Quæ sententia. Scilicet ut ualeat talis obligatio.

Grege. Casus in hoc principio est planus. Cum pignori Obligasti mihi rem: & eandẽ Titio obligaui: an ualeat pignoris obligatio, quæritur? Et respon. quod sic, & tandiu durat, quousque facta fuerit solutio. Item etiam pignus durat, & si aliquis obtulit te defensionis tuæ, & iudicatum solui satisdederit & eum fecero condemnari: idem est & si cum fideiussore uel reo egerim: & alter uel uterque condemnatus fuerit: & hoc ideo quia non uidetur mihi satisfactum licet agere possum ex sententia. Si sub conditione.

Debebas mihi decem, sub conditione si nauis ueniret ex Asia, & prædium mihi obligasti, agam hypothecaria cum extiterit conditio: nec obstabit mihi quod ante conditionem existentem egi, & succubui. Idem est, si pure eras debitor & pignus sub conditione obligasti, quod non agam hypotheca. unde in hoc cauere debes quod conditione adueniente pignus mihi restitues, si solutio facta non fuerit. Propter usuras. An in usuris ut in sorte teneat pignoris obligatio, quæritur? Et dicitur quod sic: etiam si solo nudo pacto debeantur donec soluantur.

l Tenentur. Sic & inf. eod. l. si fundus. j. respon.

m Tenebitur. Idẽ enim grex dicitur a ui bie, & ſ. de iudi. l. proponebatur. & de rei uindi. l. Marcellus. Et hoc si renouatio fuerit facta ex prioribus capitibus, non alias secundum quosdã: ut ſ. eo. l. si fideiussor. §. fina. Vel uerius dicas, ibi loquitur, quando specialiter fuerunt pignora assignata. Secus autem quando uniuersitas: quia etiam aliunde suppleta ueniunt in obligatione: ut infra eodem l. cum tabernam. Et est hic argu. quod huiusmodi fit pactum in socijs ouium.

n Euanescat. Sic & seruitus ab hærede concessa in re sub conditione legata, ea existente: ut sup. quemadmod. ser. amit. l. is cui. §. finali. & quilibet contractus ab eo hærede super ea factus: ut in auth. de restitu. & ea quæ pa. §. j. & C. communia de leg. l. fina. §. sin autem. sic & inf. eo. l. lex. in fine.

usum, siue ad uendendum hypothecare, habentib. scilicet fundos uicinos, quib. utilis esse dignoscitur, ut scilicet fundi dño seruientis hoc liceat, extraneo, uerò nullo pacto. A. Ped.

o Placuerit. Vt C. si pig. pig. da. sit. l. j. in princ. & l. ij.

p Quatenus. Nunc respondet.

q Vtraque. i. quæ secundo & primo debetur.

r Exceptio. Si possidet.

s Actio utilis. Scilicet hypothecaria. ideo autem nõ directa, quia non est dominus, qui obligauit: ut inf. eo. l. & quæ nondum sunt. §. j. sed habet ius in re: ut inf. proxi. §. Accur.

t Soluerit. Vel secundo creditori. nam ei soluendo liberatur a suorum sup. de pign. act. l. solutum. §. solutam. Vel dic primo nam & tunc a quolibet est res liberata: ut supra de pig. act. l. debitor. §. fi. & inf. de diuer. & tempo. præscrip. l. de accessionibus.

u Pignus quoque perimitur. i. desinit utriq; teneri, ut dictum est. & ideo contra secundum creditorẽ agit debitor pig. act. ut supra, de pig. act. l. si tem. §. omnis.

x Nunquid creditori. Scilicet secundo. Acc.

y Solutorum. i. soluendorũ. & mutat hic casum, nam supra, fuit species obligata hic aũt nomẽ pecuniarum.

quate

quare quærit an actio utilis, scilicet hypothecaria detur secundo creditori pro exigendo eo nomine: & certe datur: licet hic non soluat: vt ff. eo. l. cum conuenit. & C. de hære. uel act. uen. l. postquam. sicut daretur in specie obligata: ut sup. j. respon. huius. §. sed si debitor pignoratus soluat suo creditori non ei cui fuit hypothecatus, an liberatur ab hac utili hypothecaria? Respon. sic, nisi iam ei erat denūciatum ne solueret: vt C. quæ res pign. obli. pos. l. nomen quoque. & C. de noua. & de legatio. l. iij.

ADDITIO. Not. ex hac gloss. formam denunciationis. debet enim denunciari debitori quod soluat. & quod sufficiat debitori denunciare hoc modo. uidetur casus in l. hæres cū debuerat. In ti. ff. ad Trebe. Sed hoc est falsum: quia contra dicta l. nomen. ī al leg. dum dicit ibi, certior de obligatione factus, &c. Et sic patet quod debitor debet reddi certus quare non soluat. & pro hac opi. facit optime l. si quis inficiatus. sup. depo. & c. causam. de elec. in ele.

† P. F. creditorem secum pensaturum al. exactam a creditore se compensaturum.

noīe utilis actio dāda sit, an nō. Quid enim, si res soluta[a] fuerit? Et uerū est, quod Pomp. li. vij. ad edictum scribit: si quidem pecuniam debet is,[b] cuius nomen pignori datū est: exacta ea,[c] creditorem cōpensaturum.[d] si uerò corpus is debuerit, & soluerit:[e] pignoris loco futurum[f] apud secundum creditorem.

Qui habet utile dominium, potest pignori obligare: & tūc hypothecaria tenetur, quæ competit contra quēlibet possessorem. hoc dicit. Tamen amittitur ius creditoris eo ipso quòd resoluitur ius debitoris obligātis. vt §. proxi. simile. C. si pig. da. sit. l. j. & ij. & hoc dicit. Bar.

Et in superficiarijs legitimè consistere creditor pōt aduersus quemlibet possessorem:[g] siue tantū pactum conuentum de hypotheca interuenerit, siue ēt possessio tradita fuerit, deinde amissa sit.

Hypotheca non tollitur, si principalis debitor vel fideiussor condemnatur: nisi realiter satisfiat. hoc dicit. Bar.

Etiam si creditor iudicatum[h] debitorē fecerit, hypotheca manet obligata: quia suas ɔdōnes hēt hypothecaria actio, id est, si soluta est pecunia, aut satisfactum est. quibus cessantibus, tenet.[i] Et si cùm in personam egero cum defensore, licet is mihi satisdederit:[k] & dānatus sit, æque hypotheca manet obligata; multò magis[l] ergo si in personam actum sit, siue cum reo, siue cum fideiussore, siue cum utrisque ꝓ parte. licet damnati sint, hypotheca manet obligata. nec {enim} per hoc vr̄ satisfactum creditori, ꝙ habet iudicati actionem.[m]

Qui ante conditionem agit, malè agit: nec rei iudi. exceptione repellitur, si postea condōne existente cæpit agere interim tn̄ pōt cautio postulari. h. d. Barto.

Si sub ɔdōne debiti noīe obligata sit hypotheca:[n] dicendum est, ante ɔdōnem non rectè[p] agi, cùm nihil interim[q] debeatur. Sed si sub ɔdōne[r] debiti conditio uenerit:[s] † rursus[t] agere poterit.[u] Sed si præsens sit debitum, hypotheca verò sub conditione, & agatur ante conditionem hypothecaria: uerum quidem est, pecuniam solutam nō esse: sed auferri hypothecam iniquum est. Ideoq; arbitrio iudicis cautiones[x] interponēdæ sunt, *si conditio[y] extiterit, nec pecunia soluatur, restitui hypothecam, si in rerum natura sit.* Propter usuras quoq;, si obligata sit hypotheca, usuræ solui debent.[z] Idem & in pœna dicemus.

a Soluta. Scilicet creditori secondo, cui est obligatum nomen. Idem si ipse exegisset.

b Is. Scilicet debitor.

c Exacta ea. Idest si eam secundus creditor exegit.

d Compensaturū. idest, retenturum, &c. Acc.

e Et soluerit. Creditori secundo.

f Futurum, &c. Sed cuius est proprietas speciei solutæ a nomine obligato? Respon. debitoris qui nomen obligauerit. mediante enim creditore uelut procuratore tacite constituto soluente etiam gestiente transit proprietas in debitorem. pignoris autem obligatio quæritur creditori, ut hic, & sup. de pig. act. l. si conuenerit. Acc.

† Nam si.

g Possessorem, &c. Per hypoth. nā pōt a superficiario superficies obligari, ut hic, & ff. qui po. in pig. hab. leg. etiam superficiarius. & sup. de pig. act. l. tutor. §. si. & l. fine. habet enim dominiū utile:[*] ut ff. de noui ope. nuncia. l. in prouinciali §. pen. & de superfi. l. j. §. j.

h Etiam si creditor iudicatū. Id est, condemnatum.

i Tenet. Vt & C. eo. l. quamuis. & sup ad Velle. l. aliquando. §. de pignoribus. & ff. de sol. l. cum quis sibi. §. fina. & ī proxi. §. Et not. hic argumentum quod per sententiam non fit nouatio, alioquin tolleretur hypothecaria: vt C. ēt obchi. pe. pi. re. l. j. Et sic est argu. contra. C. d usu. rei iud. l. fi.

ADDITIO. Dic secundum Bart. hic per sententiam fit nouatio, hoc est noꝰ actionis acquisitio: non autem dicit quod prima tollatur, &c. secūdum eundem. Bar.

† Adde glo. similē quā ibi cōmendat Bart. in l. iij. ff. de superfici. alias in l. fi. e. ti.

k Satisdederit. C. iudicatum solui.

l Multo magis. Quia extranei spōte: hi inuiti satisdāt, & conueniuntur.

m Actionem, &c. Vt & sup. proxi. §.

n Si sub conditione debiti. Id est, sub conditione casuali, uel mista.

o Hypotheca. Idest, pure, &c.

p Non recte. Nec ad debitum: nec hypothecaria.

q Nihil interim. Vt ff. de uerb. signi. l. cedere. & ita accessorium, nō tenet interim. vt ff. de regul. iur. l. cum principalis. Acc.

r Sub cōditione, &c. Id est, eius qd̄ sub condōne debebat.

s Venerit. i. extiterit Acc.

t Rursus. Cū primo egerat, & succubuerat: quia ante conditionem, &c.

u Agere poterit. Nec oberit, si ante conditionē egerit, & amiserit: vt ff. de excep. rei iudic. l. si mater. §. eandem. & ar. ff. de ædil. edic. l. bouem. §. fi.

† auerterit.

x Cautiones. Hoc si agatur ad cautionem: ut inf. de iudi. l. in omnibus. sed & si ad pignus, duplicantur induciæ: vt insti. de excep. §. hodie, &c.

y Si conditio. Hæc est forma cautionis.

z Solui debent. Ac si dicat. retinetur pignus, si nudo pacto sint debitæ. alias etiam petuntur iure actionis vt C. de usu. l. ij. & l. per retentionem, &c.

Quæ si-

Quæsitum. CASVS. Locaui Titio domum meã usque ad annum, pensione soluenda in fine anni: & pignora deuenerunt ad alium. utrum nondũ anno finito possim persequi pignora ista? Dicitur quod sic. Viuian.

Si debitor est suspectus, ante diem uel cõditionem, competit persecutio pignoris. Bar.

Vlpianus lib. lxx[illegible]. ad edictum. XIIII.

Quæsitum est, si nondum dies pensionis[a] uenit, an & medio tempore persequi pignora permittendum sit? Et puto dandã pignoris persecutionẽ: quia interest[b] mea. & ita Celsus scribit. Ex quibus casibus naturalis[c] obligatio cõsistit, pignus perseuerare cõstituit.

Quod non est, sed esse speratur, pot pignori obligari. Bart.

Caius libro singulari de formula hypothecaria. XV.

Et quæ nondũ sunt, futura tñ sunt, hypothecæ dari possunt:[d] ut fructus pendẽtes, partus ancillæ, fœtus pecorũ: & ea, q̃ nascuntur, sint hypothecæ obligata. Idq; seruandum est siue dominus fundi cõuenerit, aut de usufructu, aut de ijs, q̃ nascuntur: siue is, qui usumfructum habet: sicut Iulianus scribit.[e]

In obligatione speciali requiritur tunc rẽ esse in bonis debitoris; in generali uerò sufficit, si postea quandocunque inueniatur in bonis. Bar.

Quòd dicitur,[f] creditorem probare debere, cùm conueniebat,[g] rem in bonis debitoris fuisse: ad eam conuentionẽ pertinet, q̃ specialiter[h] facta est: non ad illam, quæ quotidie solet cautionibus[i] inseri: ut specialiter rebus hypothecæ nomine datis, cætera ẽt bona teneant d̃bitoris: q̃ nũc hẽt, & q̃ postea adq̃sierit perinde[k] si atq; specialiter hę res fuissent obligatę.[l]

Res obligatas potest quis alteri obligare sine periculo, si primus creditor certificetur: et intelligitur obligata in residuo, & si satisfiat primo, totum cedit in obligationẽ secũdi. Bar.

Qui res suas iam obligauerint, & alij secundò obligant creditori: ut effugiãt periculũ,[m] q̃ solent pati, qui sępius eãdẽ rẽ obligant: pręd icere sòlẽt, alij nulli rẽ obligatam esse, q̃ fortè Lucio Titio: ut in id q̃ excedit priorem obligationem, res sit obligata:[n] id est, ut sit pignori hypothecę ve id, q̃ pluris est: aut insolidum, cũ primo[o] debito liberata res fuerit. De quo[p] uidendũ est, utrũ hoc ita se habeat si & cõueniat:[q] an & si simpliciter cõuenerit de eo, q̃ excedit,[r] ut sit hypothecę, & solida[s] res in esse cõuentioni uideatur, cùm à primo creditore fuerit liberata, an adhuc pars.[t] Sed illud magis est, q̃d prius diximus.[u]

[a] Pensionis. s. alicuius rei locatæ. Vel die pẽsionis, id est, alicuius solutionis sortis uel usurarũ.

[b] Quia interest. ex iuxta causa, ut quia recessurus putabatur, alius contra: ut ĩ. quib. mod. pig. uel hypo. sol. l. soluunt. § si paciscatur. & de distract. pig. l. cum soluendæ. quę sunt cõtra. Vel speciale hic in pẽsione. Vel ibi conuenit propter pactum specialiter factum, usque ad certũ tempus de non petendo debitori: hic autem a principio fuit dilata solutio. prima uerior est.

[c] Naturalis. Vt inter patrem & filiũ: dominum & seruũ. & facit ĩ. de fideiu. l. ubicunque. Ac.

Et quæ. CASVS. Non solum quæ quis hẽt obligari possunt: sed & quę in ea causa sunt, ut sua futura sint: ut partus & fructus: neq; solũ proprietarius usufruct. obligare potest in ea causa in qua sua futura est, sed etiã usufructuarius.

Quod dicitur. Quod creditor debeat probare rẽ fuisse in bonis debitoris tempore contractus, intelligendum est, si specialiter rẽ, quã quis habet. uel omnes quas habet, nũc obligat: non generaliter, ut cum ea quæ habet, & quæ habiturus est, obligat.

Qui res. Obligasti mihi rem tuam: deinde illam alij obligasti. ad hoc ut nõ incidas in crimẽ stellionatus prædicere debes q̃ eã prius alij obligasti p̃ decẽ: & ut ei in id q̃d excedit, sit obligata, uel insolidũ sit ei obligata cũ liberabitur à primo. si aũt non fuerit dictũ, ut ea res liberata à primo esset insolidũ obligata secundò: ut si dixit sic, obligo tibi rẽ si fuerit liberata. neq; expssum est utrũ insolidum: obligatur tamen insolidum secundò, cum fuerit liberata à primo.

[d] Dari possunt. & uendi, & legari: ut diximus s. de contrah. empt. l. nec emptio. Ac.

[e] Iulianus scribit. ut & ĩ. qui pot. in pig. ha. l. potior. §. si de futura.

[f] Quòd dicitur. ut ĩ. de proba. l. ante omnia. & supra, eo. l. si superatus. in prin. & arg. ĩ. de aqua plu. arc. l. quanquàm. in prin.

[g] Cum conueniebat. scilicet, de pignore. Azo.

[h] Specialiter. speciale appellat præsentiã bonorũ tantum. s. cum obligat ea sola quæ nũc habet, cũ aũt obligat ea, q̃ habet, & quæ habiturus est debitor, non cogitur creditor probare fuisse tunc in bonis. & hoc dicit hic. idem tñ si nihil dicat de futuris: ut C. q̃ res pig. ob. pos. l. si.

[i] Cautionibus. s. quibusdam, ueluti si obligat prius specialiter quasdã res, & postea omnia generaliter quæ habet, & quæ habiturus est: sicut & alias diximus: ut s. si generaliter cautio. l. sed & si. §. quæsitum. Ac.

[k] Perinde. nõ debet pertinere ad generalem conuentionem perinde, &c.

[l] Obligatæ. quando cœpit ea habere & cõstabat q̃ erant suæ. sic habet locũ regula, quã dubitatũ sint debitoris, uel non. Accur.

[m] Periculũ. s. criminis stellionatus: ut ĩ. de cri. stel. l. iij. nisi res sit ampla & sic utrique debito sufficiat: ut s. de pi. act. l. si quis in pignore. §. plane.

[n] Obligata. secundò creditori.

[o] Cum primo. i. à primo.

[p] De quo. s. an sit insolidũ obligata.

[q] Si & conueniat. s. ut sit pignori postea insolidum: ut suprà posuit.

[r] Excedit. nec est dictum quod solida sit obligata, cum fuerit liberata.

[s] Et solida postea satisfacto primò creditori.

[t] Pars. s. tantum, licet à primo liberata sit Ac.

[u] Diximus. s. quærendo ibi de quo, &c. ut insolidum sit obli-

f. constat.

al. add. puto.

† p. r. aud[illegible] ro.

† hęc, ut sit p. h. i q p[illegible] delunt & sanè interpretatio quædã superiorũ sunt. & Acc. uidetur hic legisse: hoc q̃, ut sit.

fit obligata. Vel dic, quod prius diximus soluēdo aut &c. s. in primo casu quando fuit nominatim dictū ut insolidum teneretur secundo, ea liberata a primo. & idem est sensus. & probatur hoc ȷ. qui po. in pig. ha. l. si debitor. Ac. est, quod minor xxv. ann. licet ipse seruum suum manumittere non potest: tamen potest debitori consentire manumittere seruū quē in pignore minor habet, sed hoc non ualet: quia non de pupillo ibi dicit. sed de minore xx. an. maiore tamen xiiij. itē nec de consensu ad obligandum ibi dicit: imo ecōtra ad liberādum pignus. Alij dicunt propter mulierē dicit lere. sed hoc est falsum: quia pro alio, nec ipsa obligare rem suam, nec alij consentire pōt: ut C. ad Velle. l. senatusconsultū. pro se autē & ipsa potest & alij consentire. Tu dic ergo quod proper fructuarium dicit fere: quia ipse nō potest obligare proprietatem: potest tamē proprietario cōsentire: ut C. de usufruct. l. interest. Accursius.

SI fundus. Casus in prin. planus est. Creditor. Obligasti mihi rem. egi cōtra te hypo. & cōdēnatus es, si ab hypo. cecidi. qualiter succurratur? uendicare non possum: quia dominus non sum. dabitur ergo mihi hypot. contra possidētem: & si excipiat de re iudi. replicabo quod bene exciperet, nisi pro me lata esset sententia. Si autē debitor nolit pignus restituere, & pluris fuerit condēnatus, quā sit sors & usura: an si postea uoluerit soluere, quod debuit, audiendus sit? Et respō. quod de rigore iuris non: quia sententia trāsit in rem iudi. secus est de æquitate. Si duo. Aliquis rem suam duobus obligauit: an utroque creditori hypo. insolidū competat, an pro partibus pro indiuiso. quæritur? Et respond. aut eadē die, aut diuersis horis obligata fuerit. primo casu insolidum obligabitur, & insolidum agent. in secundo casu, aut fuit actū ut utriq; insolidum teneatur. & fiet qd' actum est aut non, & pro partibus agetur. Vivian.

Quod accedit fundo, uenit in obligationem. Bar.

ad form. h.

XVI.

SI fundus hypothecæ datus sit, deinde alluuione maior factus: totus obligabitur.[a]

Voluntas domini conciliat obligationem rei alienæ, si dominus est talis, qui poterat obligare. Bart.

Si nesciente domino, res eius hypothecæ data sit, deinde postea dominus ratum habuerit: dicēdum est, hoc ipsum, quod ratum habet, uoluisse eum retro recurrere ratihabitionem ad illud tempus, quo conuenit.[b] Voluntas autē ferè eorū demum seruabitur,[c] qui & pignori dare possunt.

Additio uel detractio qualitatis circa rem, non extinguit hypothecam. Bar.

Si res hypothecæ data, postea mutata fuerit, æquè hypothecaria actio cōpetit:[d] ueluti de domo data hypothecæ, & horreo facto. Idē si de dolo cōuenit, & domus facta sit. Idē de loco dato, deīde uineis ī eo positis.

Hypothecaria datur contra possessorem, qui liberatur, si soluit uel restituat: alias condēnabitur, & si fuerit contumax, in litem iurabitur, tā pro re, quā pro fructibus extantibus. Bart.

In uendicatione pignoris quæritur,[e] an rē, de qua actum est, possideat is, cum quo actum est. nā si nō possideat, nec dolo fecerit, quò minus possideat: absolui debet.[f] si uerò possideat, & aut pecuniā soluat, aut rē restituat: æque absoluendus[g] est. si uero neutrum horum faciat: cōdēnatio[h] sequet. Sed si uelit restituere, nec possit: fortè quòd res abest, & longè est, uelut in prouincijs: solet cautionibus res explicari.[i] nam si cauerit se restituturum, absoluitur.[k] si uerò dolo quidē desijt possidere summa autem ope nisus, non possit rem ipsam restituere: tanti condemnabitur, quanti actor in litem iurauerit, sicut in cæteris in rem actionibus.[l] Nā si tanti condemnatus esset,

† pignora

† P. F. & oro facta. nilius.

Pignus & alia plura alluuione. crescunt.

al. add. rem.

a Obligatur. crescit ergo pignus alluuione: ut hic, & ā. de pig. act. l. si conuenerit. § j. & ar. ā. eo. l. grege. in prin. sic & dos. ut ȷ. de iure. do. l. iiij. sic & in usufruct: ut ā. de usufr. l. item. § huic. item locus seruiens: ut ȷ. de aqua quot. & æsti. l. hoc iure. § sed. si alluuione. sed ad id qd' hic dicitur, alluuionē proficere creditori, est cōtra ȷ. e. l. si inter § quicquid. Sol. cōmodū proprietatis augmenti proficit debitori, ut ibi. sed cōmodū ipsius obligationis est creditoris: ut hic. Ac.

b Conuenit. & sic ualet: ut ā. de pig. act. l. aliena. in prin. Et sic no. quod ratihabitio trahitur retro: ut hic, & C. de dona. inter uirū & uxo. l. ante. epc. & ā. de iudic. l. licet.

c Seruabitur. q. d. cuius ratihabitio cōfirmat pignus, quia & ipse pōt obligare, non ergo furiosus, cum ipse obligare non possit. fere autē dicit propter pupillum, qui pōt alij cōsentire: sed non ipse obligare sine decreto. Sed inducunt ȷ. de manu. uin. l. si pater. § si. ubi dicit,

d Competit: ut ȷ. eod. l. Paulus. § domus. & ā. de pign. act. l. domo. Sed contra. ā. qui. mo. usufr. amit. l. repeti. § rei mutatione. ubi dicitus quod extinguitur ususfructus propter rei mutationē. Sol. facilius usufructus extinguitur, quod non durat pereunte substantia: ut ā. de usufru. l. j. Vel ideo facilius, ne inutilis sit proprietas semper abscedente usufructu: ut ā. de usufru. l. iij. § ne tamē. Item contra ȷ. de legat. j. l. si ita legatū. § si. ubi dicit, quod perit legatū rei mutatione. Sol. ibi de lucro captando: hic autē de damno uitando agitur.

e Quæritur. ante lit. contest. ut & in qualibet reali, quæ ad possessionem: dicitur: ut ā. de interrog. act. l. qui. seruum. § in iniurie.

f Absolui debet. s. definitiue, si lis est contestata.

g Absoluendus est. ab obseruatione iudicij: ut insti. tut. de perpe. & tempo. act. § fin. & ȷ. qui pot. in pig. hab. l. mulier. & ȷ. quib. mod. pig. uel. hypo. sol. l. Paulus. § finali.

h Condemnatio. Alias condemnatio: & alias obligatio.

i Explicari. Vt insti. de offi. iud. § j.

k absoluitur. Ab obseruatione iudicij.

l In rem actionibus. in quibus iuratur in litem: ut supra, de in litem iuran. leg. in actionibus. Sed uidetur quod nihil plus creditor possit aliquo casu consequi, quam sit suum debitum: ut infra eodē: leg. si inter. § una. Solu. hic de extraneo conuento: ibi de debitore

liquir-

loquitur:arg.inf.ea.l.§.si pluris. Alij dicût,quod hic loquitur,cum res deducitur in iusiurandum:quo casu debet debitor sentire pœnam. ibi autem cum sine sacramento lis deciditur. Tertij dicunt, quod hic possessor erat in dolo:ibi in culpa. Quarti quod hic de pignore, ibi de hypoth.quæ

etiam de factor vt inf.eod.l.si inter. §. finali. quæ est contra l.Solu.ut ibi.

h Ad condemnationem. Hoc est quod decretistæ dicunt,transire in rem iudicatam.

i Liberare. Potes intelligere,id est, & si plus dederit, non ideo plus

quãtum deberetur: quid proderat in rē actio,cũ & in personam agēdo a idē cōsequeretur? Interdum b ēt de fructib. arbitrari debet iudex:vt ex quo lis inchoata sit, ex eo tpe ēt de fructib.cōdēnet. Quid enim si minoris sit pdiũ, quam quod debetur? nam de antecedentib.fructib. nihil potest pronunciare, nisi res extent. c

Sententia lata contra vnum, non pōt mādari executioni contra aliū,sed debet iterū agi hypothecaria; & ex sñia lata pro me contra meū non opponit. B.

Creditor hypothecam sibi per sententiam adiudicatam d quemadmodũ habiturus sit,quæritur nã dñium eius uindicare nō potest, sed hypothecaria agere pōt.& si exceptio e objicietur a possessore.rei iudicatæ replicet,si secundum me f iudicatum non est.

Si contra debitorem sit iuratum in litem, ex æquitate liberatur debitor debitum cum vsuris soluendo. Bart.

Si pluris cōdemnatus sit debitor, non restituendo pignus,q̄ computatio sortis & usurarum faciebat: g an si tm̄ soluerit, quantum debebat,exoneretur hypotheca? ꝙ ego quidem,quantum ad subtilitatem legis & authoritatem sniç non probo.Semel enim cã transire uidetur ad condemnationem, h & inde i pecunia deberi.Sed humanius est,nō amplius eũ, quam quod re vera debet,dado hypothecam liberare. i

Res aliena sub conditione potest obligari. Bart.

Aliena res k utiliter pōt obligari sub ɔdōne,si debitoris facta fuerit.

Si res obligatur pluribus diuersis momentis, cuilibet tenetur insolidum pro suo debito. si eodem momento, cuilibet pro parte tenetur nisi,aliud actum sit.h.d.Bar.

Si duo pariter l de hypotheca paciscantur: in quantum quisque obligatam hypothecam habeat uterum pro quantitate debiti, an pro partibus dimidijs, quæritur? Et magis est, ut pro quantitate debiti pignus habeant obligatũ.Sed uterque, si cum possessore agat,quemadmodum? vtrum de parte quisque,

ultima non ualet. quia inter pignus & hypothecã quantum ad actionem hypothecariam nō est dña:vt sup. eodem.l.res.§.fina.& instit. de action. §. Item Seruiana. & secundum tres ultimas solutiones tam in debitore connexo, quam in alio, qui dolo desijt possidere,loquitur hic §.prima uerior est. Accur.

† P.P. quã debetur.

† In P.P. nisi extent & res non sufficit.

a Agendo. Contra debitorem.

b Interdum. Si minoris, idem si non minoris,sed indubitanter nolunt procedere.Acc.

c Res extent. Id est,fructus & petantur. qa & ipsi sunt obligati. aliud si non extarent, quia bona fide consumpsit:vt sup.eo.l.j.§. cum prædium.& s. finium regun.l.iiij. §.post. Sed certe idem quandoque etiam si non sunt consumpti:vt in dicto §. cum prædiũ. diximus quando nunquam fuerant debitoris: quia eos seminauit creditor. Quare planius expones nisi extent, scilicet prædia cum fructibus pendentibus: quia sic pars rei esse uidentur:vt supra, de rei uindi. l.fructus.

[et.

d Adiudicatam. Et dic quod uel habuerat,& amiserat,uel obtinuerat contra unum, licet non habuisset:& alius possidet:sed si ipse debitor possideret post sententiam contra se latam, & creditor non habuisset,ageret in factum ex re iudicata,non hypothecaria.

e Exceptio. Quasi nouata sit hypothecaria: ex quo in ea semel obtinuit. Vnde etiam si a possessione cadat,uidetur eam intendere non posse:vt arg.contra C. de usur.rei iudi.l.fina. Sed certe hæc exceptio non ualet: quia non fit talis nouatio ut tollatur:ut hic,& sup. eo.l.grege.§.etiam.& §.si cum defensore. præterea nō debet nocere ei sententia,pro quo est lata,ut inf.de except.rei iud.l.euidenter.

f Me. Scilicet creditorem.

g Faciebat. Sed quomodo fuit plus condemnatus

hypotheca liberatur. Sed uerius dic. quod intendit dicere, quod non plus debeat. & sic facit infra, de reg.iur.l. bona fides & j. de excep.do.l. fideiussor.& inf. de tabul. exhi.l.locum.§ cōdemnatio. Sed contra s.eadem. l. §.in uenditione.in fina. Sol. ibi in dolo erat possessor: hic non. Vel ibi in extraneo possessore,hic in debitore: vt & ibi diximus. Item contra C.etiam ob chi. pe. l.j.in fin. ubi dicit, quod etiam propter eam pecuniam potest retineri, pro qua non est obligata:hic dicit quod liberata est hypotheca.Solut. hic creditor non possidet: ibi sic.Sed nunquid ab actione iudicati erit liberatus? Respon non,secũdum quosdam.quæ ergo fuit in pignore quæstio? Respond. uidebatur remanere obnoxium pro chirographaria pecunia, quod hic negat: quia, ut diximus, non retinere sed petere nititur pignus creditor.Sed uerius dic etiam ab actione iudicati liberatum. qua enim ratione posset dici pignus esse obligatum pro chirographaria pecunia? nulla enim lex hoc dicit, sed retineri.dicat ergo hæc lex & in actione iudicati, quod ab ea sit liberatus debitor.

k Aliena res. De hac materia dic ut diximus sup.eod. l.j. in prin.& in §. si duo.

l Si duo pariter. Id est, eodem momento. Acc.

Pro quantitate. Vt si Titio decem, Seio uiginti debeantur, pro duabus partibus Seio teneatur. Vel dic quod cuique insolidum pro suo debito: & hoc erit uerum. Acc.

Dimidijs. Hoc est quod singulis dimidia sola pars pignori pro indiuiso sit obligata. Acc.

Pro quantitate. Scilicet ut pro pecunia quam quilibet dedit:pignus sit obligatum insolidum:hoc tamen statim distinguitur,sed si uterque, &c.

p Quemadmodum. Agere. Acc.

Dicen-

a Dicendum. Vt de toto agat quilibet: primus tamen præfertur. Acc.
b Si eodem. Si id est, quamuis. quod ergo in diuersis diebus est, hoc in uno: sed diuersis horis. Acc.
c Insolidum aget. Scilicet pro eo quod sibi debetur.
d Si minus. i. si nō est actum. Azo.

an de toto, quasi utriq; in solidū res obligata sit? qđ erit dicendum, [a] si eodē [b] die pignus utrique datum est separatim. Sed si simul illi & illi: si hoc actū est, uterque rectè insolidum aget. [c] si minus † [d] unusquisque pro parte. [e]

Valet pactum ut debito non soluto creditor habeat pignus iusto pretio emptum. Bar.

Potest ita fieri pignoris datio hypothecæve, ut si intra certum tēps non sit soluta pecunia, iure emptionis † possideat rem iusto pretio tunc æstimandam. [f] hoc enim casu uidetur quodammodo conditionalis esse uenditio. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

A... hypo... ... est in rem. Bart.

... ad ... XVII.

Pignoris persecutio [g] in rem, parit actionem [h] creditori.

Qui habet quasi dominium, potest pignori obligari, quatenus istius iuris uires se extendunt. Bar.

Paulus lib. xix. ad edictum. XVIII.

Si ab eo, qui Publiciana uti potuit [i] (quia dominum non habuit) pignori accepi: sic tuetur me per Seruianiam prætor, quemadmodum debitorem [k] per Publicianam.

Vlpianus libro xxi. ad edictum. XIX.

Qui pignori plures res accepit, non cogitur unam liberare, nisi accepto uniuerso, quantum debetur. [l]

Si obligatur pensio, in creditorem transeunt utiles actiones. Bart.

Idem libro lxiij. ad edictum. XX.

Cum conuenit, [m] ut is, qui ad refectionem ædificij credidit, de pensionibus iure pignoris ipse creditū recipiat: etiam actiones utiles [n] aduersus inquilinos accipiet cautionis exemplo: quam debitor creditori pignori dedit. [o]

Pignus contrahitur per procuratorem vel gestorem ratihabitione secuta. Bar.

Idem lib. lxxiij. ad edictum. XXI.

Si inter colonum & procuratorem meum conuenerit de pignore [p] uel ratam habente me cōuentionem, uel mandante: quasi inter me & colonum meum conuenisse uidetur.

Si quasi dominus obligans conueniatur: non potest cum effectu de domino excipere. quod not. pro limitatione l. si ab eo. supra eodem. Bar.

Si debitor seruum, quē a non domino bona fide emerat, & pignorauit, teneat: Seruianæ locus est. & si aduersus eum agat [q]

e Pro parte. Scilicet dimidia rei. vt supra eodem. l. si debitor. Sed nonne uidetur semper hoc agi, sicut & cum lego tibi & illi insolidum utrique uideor legare: vt insti tu. de leg. §. si eadē. & infra de lega. iij. l. re coniuncti. & l. coniūctim. Sed forte aliud in legatis: quia non statim cū legatur, quæritur mihi ius, sicut fit in pignore. & facit J. de solu. l. pupilli. §. penultimo.

† al. add. agere.

f Æstimandam. Vt & J. de contrahenda empt. l. fina. in princip. & argu. C. ad legem Plau. de pla. l. in fuga. in fine. secus autem si dicat. pro pecunia mutuata sit empta: ut C de pact. pig. l. j. & ij. Sed uidetur ex hoc non ualere: quia in incertum hominem conferitur æstimatio: ut ff. pro loc. l. si merces, primo respon. est contra. Solu. hoc speciale: quia debitores uix aliter inuenirent pecuniā.

† P. F. emptoris.

g Pignoris persecutio. Id est, conuentio.

h Actionem. Vt & C. eo. l. pignoris. & nudam aduocat possessionem: ut & inf. de euict. l. si uenditor. circa principium.

Si ab eo. CASVS. Rem emi a nō domino, eam obligaui: an creditori pro ea competat hypotheca. quæritur? Et dicitur quod sic. Viuianus.

i Potuit. Non rei uind. quia, &c. Vel aliter ratio est posita: quia nullus qui habet dominium, agit Publiciana: ut sup. de Publi. leg. j.

k Debitorem. Sed & tandiu tuetur creditorem, quamdiu & debitorem: ut & arg. sup. eo. l. grege. §. cum pig. & J de leg. ij. l. peto. §. prædium. & accedit ei quod dicitur, eisdem defensionibus uttur emptor, quibus & uenditor: ut C. de euic. l. emptori. si ergo ueniat uerus dominus, non defenderetur debitor, ergo nec creditor: ut hic, & sup. de pub. l. fi. Acc.

l Qui pignori. Debetur. ut & C. de distra pign. l. quandiu. & J. de uerb. obl. l. in executione. §. pe. in fine. Acc.

Cum conuenit. CASVS. Cū pensiones obligantur creditori, utiles actiones ad eū trāseunt. Viu.

m Cum cōuenit. Sed & si non conuenisset, habet priuilegiū. ut J. qui po. in pign. ha. l. interdum. & sup. si certum pet. l. creditor. & inf. tit. j. l. j.

n Vtiles. Vt J. eo. l. grege. §. cum pignori & argu. C. de hæred. uend. l. post quam.

o Dedit. Vt sup. de pig. actio. l. si. in princip.

Si inter colonū. CASVS. Procurator alicuius prædiū locauit colono: & conuenit ut procur. pignus daret, ut colere forte liceret. si ratum habuit dominus, perinde est, ac si ipse cum colono conuenisset de dando ei pignore.

Si debitor. Seruū a non domino emi bona fide, & eum obligaui. si creditor hypot. agat, & excipiam ego debitor, q alienus erat cum eum obligaui: replicab creditor de dolo. Si res. Pignori id mihi obligasti: a possessione cecidi: egi contra possidentem: condemnatus est: restituere non uult. an eodem modo sit condemnandus ut debitor? Et respon. q non: quia debitor condemnatur tanti quanti erat id, quod debebatur, quia non plus eis interest mea, possessor extraneus ad interesse meum tenebitur: quia ad interesse teneor debitori: & si amplius fuero consecutus, quam sit debitum, hoc restituā creditori. Cætera clara sunt usque ad legem si debitor.

† P. F. debitorem.

p De pignore. Scilicet dando colono, non a colono: & sic non est contra sup. de pig. act. l. solutum §. si. Vel hic dat utilem: ibi denegat datā directam.

q Agat. Qui rem alienam pignorauit.

Excep.

a Exceptionem. q.d. non tenuisse obligationē, quia res sit aliena. & facit sup. de rei uin. l. si a Tit.

b Quicquid cōmodi. ut & C. de pig. act. l. quæ fortuitis. & l. pignus in bonis. & instit. quib. mo. re. contra. hi. obl. §. fi. quo ad proprietatem: ne sit contra. sup. eo. l. si fundus.

c Restituatur. agēti hypothecaria.

d Quam debet. hoc cū culpa debitor non restituat: sed si dolo, non est differentia inter eum & extraneum possessorem de stricto iure: ut sup. e. l. si fundus. §. in uindicatione. & §. si pluris. quæ sunt contrariæ. de æquitate tamen potest dici contrarium d. §. si pluris. Vel solue aliter ut dixi in §. in uindicatio.

e Etiam pluris. Interest quā sit debitum: ueibi gratia, culpa mea rem obligatā mihi omisi, quā aliquis adeptus est: eandemque sua culpa amisit. condemnabitur mihi ad interesse meū, inquantum debitori teneor. Azo.

† P.F quā quam ei debet.

| al. odd. quia.

f SI Titio. Pignoratitia. melt, hypothecaria. secūdum quosdam. Tu dic utilis contraria pignoratitia. & facit C. de rei uind. l. cū a matre. Sed contra si primam teneas ff. de pign. act. l. si rem alienā. §. j. ubi dicit eodem casu nō dari etiā utilem creditori. Sol. hic creditor fuit ignorans. ibi sciens, sm Ioan. ar. ff. eod. l. j. Vel hic de æquitate utilis datur: ibi de iure stricto denegatur. Vel ibi me contradicente rem meam obligauerat: hic uero me ignorante. Sed istæ & aliæ solutiones uidentur nullę: quia hic & ibi creditor erat bonæ fidei: alias non diceretur ibi: debitor argui erat de mendacio: ut ff. de act. emp. l. j. in fi. Item hic & ibi tractat an detur de æquitate: hoc est an detur utilis: & ibi denegatur: hic conceditur. Item hic & ibi obligaui rem alienam sine domini uoluntate. Dic ergo q hic contigitur. uel uerius hic conceditur utilem pignoratitiam, scilicet contrariam, ut dixi, non hypothecariam: & ita conualescit pignus, non directo: quia non datur hypothecaria sed utiliter: quia datur pignoratitia contraria ad interesse: uel aliud æque bonum pignus. At econtra ubi obligatus pignus successisset domino: tunc et scienti forte dabitur contra obligantem tantum. hypothecaria, quia redargutus de suo mendacio: sicut

creditor: doli replicatione exceptionē a elidit. & ita Iulianus ait: & habet rōnem. Quicquid cōmodi, b siue incōmodi fortuitò pignori accessit: id ad debitorem pertinet.

Contra debitorem non restituentem in hac actione nō iuratur in litem: secus si cōtra aliū & quod ultra debitum consecutum fuerit, restituetur. Barto.

Si res pignorata non restituat: c lis aduersus possessorem erit æstimanda. sed utique aliter aduersus ipsum debitorē, aliter aduersus quemuis possessorem. nam aduersus debitorem non pluris, † quā debet: d quia non pluris interest, aduersus cæteros possessores ēt pluris: e & | q amplius debito consecutus creditor fuerit, debitori restituere debet pignoratitia actione.

Si fundi dominus succedit debitori pignorāti, non confirmatur pignus: sed tenetur pignoratitia actione contraria ex persona defuncti. Bart.

[illegible] rescriptorum. XXII.

SI Titio, qui rem meā ignorāte me, creditori suo pignori obligauerit, hæres extitero: ex postfacto pignus directo quidem non conualescit sed utilis pignoratitia f dabitur creditori.

Idem lib. II. Regularum. XXVIII.

CReditor prædia sibi obligata ex cā pignoris, locare rectè poterit. g Pignoris obligatio ēt inter absentes rectè ex contractu obligatur. h

Qui prohibetur emere, nō prohibetur pignora accipere. Bar.

Idem lib. V. [illegible] rum. XXIIII.

IN quorum finib. emere quis prohibetur, i pignus accipere non prohibetur.

Inutilis obligatio non dat ius retentionis. Bar.

I[illegible] lar[illegible] XXV.

CVm uitiosè uel inutiliter cōtractus pignoris intercedat, retentioni locus nō est: k nec si bona creditoris ad fiscū ptineāt.

Si debitor soluat creditori: recuperat pignora data fideiussori. h. d. Bar.

Id[illegible] XXVI.

FIdeiussor impetrauit

& si mihi scienti rem alienam uendidisti: & postea domino successisti, teneris implere uenditionē: quia ex tua conuentione te conuenio: ut sup. de acto. emp. l. si quis alienam. Acc.

g CReditor. Poterit: quia prædia meliorantur per culturā: ut ff. de iure fis. l. non intelligitur. §. duo fratres unde aliud est in re mobili: ut instit. de oblig. l. quæ ex delic. §. furtum. — Prædia p cultuam meliorantur.

h Obligatur. Id est contrahitur, cū fiat consensu: ut ff. eo. l. contrahitur.

i IN quorum. Prohibetur. a iudice si autem a lege, sicut phibetur aliquis ratione officij: ut ff. de contrahen. empt. l. non licet. nec pignori accipere potest: ut infra. quę res pign. l. j. §. cum rem. & C. de re. alien. l. fina quæ sunt contra. [illegible] Dic sm Bart. hic quod quando prohibetur uenditio a lege, intelligimr prohibita pignoris datio, ut in contrarijs, secus si prohibeatur a iudice. & ita intelligitur ista lex.

k CVm uitiose. Non est. cū enim pro eo sit ac si nec datum sit: ut ff. qui satisd. cogan. l. quoties. sed ar. contra. sup. eod. l. j. Dic q ibi nō ualuit obligatio: quia res non erat debitoris: quod uitiū est purgatum: qa est effecta eius, ideo datur retētio. hic uero obligatio fuit uitiosa ex alia causa, quæ purgata non est: & ideo retentio non datur, secundum Barto. in dicta l. contraria.

l Fideiussor. [illegible] Mutuaui tibi in x & pignus accepi, & fideiussorem. impetrauit fideiussor a iudice, ut liceret sibi pignora possidere, promittens se soluturum mihi, nō soluit. decessisti. hæres soluere uult an fideiussor restituere pignora cogendus sit, quæritur? Et dicitur q sic. Pater. Mutuaui tibi x. filij tui emancipati domum mihi obligasti: & ei persuasisti ut instrumentum mutui tibi facti & domus ad se pertinentis obligatæ scriberet, scripsit, an filio tuo per scripturam suam præiudicerit. quo mortuo te concedente in fata & eo se ab hæreditate tua abstinente liberatu & non obligatam domum habeat, quæritur? Primo allegando dicit quod non: ex quo consensum expressum non præstiterit patri obliganti. Dicit tamen

Modestinus quod sibi præiudicauit per scripturam, quia consensisse videtur.

a A potestate. id est, aliquo qui habuit ius permittendi. Acc.

b Pignora. quæ habebat creditor, uel etiam debitor. Accur.

damnosum: vt ff. quemad. test. aper. l. si quis ex signatoribus. & C. de fideius. l. si pater. & hoc secundo modo soluetur. aliud cõtra ff. de pign. act. in. l. Caius. Vel solue omnia talia contrariis secundum lo. sic quia refert, an aliquis id faciat super re mea, quod etiam me inuito facere potest, ut legare, uendere, diuidere: & tunc mea præsentia mihi non nocet, an quod non posset me inuito, ut obligare. & tunc patientia præiudicat: ut hic. arg. ff. de re. iur. l. sæpe. §. cum an tem. & hoc dixi supra in d. l. Caius.

a potestate,[a] vt & antè, quã solueret, pignora ipse possideat,[c] quasi satisfacturus creditorib. nec satisfecit.[d] modò hæres debitoris paratus est soluere creditorib. quæro, an pignora fideiussor restituere cogẽdus sit? Modestinus rñdit, cogẽdũ esse.

Qui scribit contractum obligationis rei suæ: videtur obligationi consentire. Bar.

Pater Seio emancipato filio facilè persuasit, vt quã mutuã quantitatẽ acciperet a Septitio creditore, chirographum perscriberet sua manu filius eius, quod ipse impeditus † esset scribere, sub cõmemoratione[k] domus ad filiũ pertinentis pignori dandæ. Quærebat, an Seius inter cætera bona, ẽt † hãc domũ iure optimo possidere possit, cum patris se hæreditate abstinuerit: nec metuere debeat ex hoc solo, quod mandãte patre manu sua perscripserit instrumentum chirographi; cùm neq; consensum suũ accõmodauerit patri, aut signo suo, aut alia scriptura? Modestinus rñdit: Cùm sua manu pignori domũ suã futurã Seius scripserit, cõsensum ei obligationi dedisse manifestum est.

Rei loco rei surrogata non cadit in obligationem: nisi ex re prima ortum habuerit. Bar.

Lucius Titius prædia & mancipia, quæ in prædijs erant, obligauit, hæredes eius[o] prædijs inter se diuisis, illis mãcipijs[p] defunctis, alia substituerunt. creditor postea prædia cũ mãcipijs distraxit. Quærit, an ipsa mancipia, quæ sunt modò in prædijs cõstituta, hoc est, in hypothecis, emptor vendicare rectè possit? Modestinus rñdit, si neq; pignorata sunt ipsa mancipia, neque ex pigneratis ancillis nata, minime creditoribus obligata esse.[r]

Si debitor rem pignoratam faciat deteriorem, creditori contra eum succurritur, licet cõtra debitorem ad debitum actionẽ non habeat. Bar.

Marcianus libro .v. Digestorum. XXVII.

Seruum, quẽ quis pignori dederat, ex leuissima offensa uinxit,[s] mox soluit: & quia debito non satisfaciebat,[u] creditor minoris seruũ uendidit. an aliqua actio creditori in debitorẽ constituenda sit, quia crediti ipsius actio non sufficit ad id, quod deest, persequendũ: Quid si eũ interfecisset, aut eluscasset? Vbi quidem interfecisset, ad exhibendũ tenetur: ubi autẽ eluscasset, quasi dãni iniuriæ dabimus actionem ad † quantum interest: quod debilitando, aut uinciendo, persecutionem pignoris exinanierit. fingamus nullam crediti nomine actionem esse, quia forte causa ce-

c Possideat. etiam iure dominij: quod non licet ei: vt C. de dolo. l. j.

d Satisfecit. idem si satisfecisset: vt C. de dolo. l. j. & ff. de distra. pign. l. j. & ff. man. l. si mandatu Titij. §. Paulus.

e Filio. scilicet Seio. Azo.

f Acciperet. scilicet pater.

g Commemoratione. id est, obligatione. Azo.

h Possit. scilicet a quolibet. Not. ergo hic quod bonũ est ius excipiendi, melius agendi contra unum, optimũ agendi contra omnes.

k Chirographi. i. instrumenti in quo est chirographum.

l Accommodauerit. scilicet expressim.

l Signo. alias signo, & alias chirographo. i. in quo continetur, contentio. Acc.

m Suã futuram. quæ nunc est sua.

Manifestũ est. ut ff. quib. mo. pign. uel hypo. sol. l. Titius. §. Paulus. & l. sicut. §. non uidetur. Et argu. de hoc tacito consensu ff. de euict. l. quidam. Sed contra ff. de le. ij l. Titia. §. Lucius. ubi fideicommissarius interfuit diuisioni factæ inter hæredes rei sibi per fideicommissum relictæ, & subscripsit, & non præiudicat sibi. Solut. secũdum R. ibi ignorabat sibi legatum: hic sciuit filius suã domum. uel hic ut actor siue procurator obligationis fuit uocatus, unde tenetur tanquam principalis: vt C. de fideiuss. l. si pater. & supra. mand. l. seruũ Titij. ubi, ut testis, cuius officium sibi non debet esse

o Eius. scilicet Lucij Titij.

p Mancipijs. quæ fuerant in prædijs tẽpore obligationis.

q Constituta. id est nõ sunt ea, quæ fuerunt tempore obligationis.

r Obligata esse, quia in obligatione specificauit mancipia, quæ sunt in prædijs, alia nunquam cederent: vt Inst. eo. l. cum tabernã. quæ est contra.

s Seruum. Vinxit. ille qui obligauit.

t Minoris. quàm esset debitum: tamen antequã obligaretur, bene ualebat tantum, quod sufficiebat ad debitum.

u Non sufficit. tẽpore sublata, vel per sententiam, ut statim iudicet.

x Vbi. incipit respondere.

y Tenetur. quia dolo fecit quo minus possit exhibere: vt ff. ad exhibẽ. l. sed. Iul. scribit si quis hominem. & supra, de do. & eleganter. § si seruum. & arg. C. ad exhibẽ. l. exhibitionis. Sed contra. ff. quib. mod. pigno. uel hypothe. sol. l. sicut re. in princip. Solut. ibi sine culpa debitoris fuit extinctum, & ideo non tenetur, hic culpa.

z Iniuriæ. scilicet actione in factum: ut & supra, ad legem Aquil. l. si dominus. in princip. & hoc quando contra debitorem ptin-

Ius comparatiuũ recipit.

† Imperitus.

† &c.

† T. l. nec metus iusta hoc solo, &c.

Præsentiã & quando nocet.

hæc.

Satisfaciebat.

Ad id quantum.

principali actione agi non potest. aliàs non posset agere contra debitorem creditor: ut sup. ad l. Aquil. l. qui occid. §. j. & nos subjicit fingamus, &c.

b Ceciderat. Tempore uel per sententiam.

b Rem. l. I sest. delictum.

c Noceret. Et pro posito uel contecutione, &c.

d Tenebitur. Scilicet praedictis modis.

e Non tenebitur. l. A iuli. sed ad debitum nisi actio erat fignata: dixi.

S I legatu. C A ... Filiofamil. fuit relictum legatum sub conditione, pater pignus accepit ab haerede. d sessit pater, uel filium emancipauit & exstitit conditio. an pater an filius pignus uindicare posse? quaeritur & Et respon. quod pater non; quia tunc demum pignus tenuit cum exstitit conditio: quia tunc incipit legatum deberi; & tempore conditionis existentis erat filius factus sui iuris. ergo, &c. filius non, quia pater suo nomine stipulatus est: idem est in fideiussore dato pro legato conditionali. caetera sunt plana usque ad l. cum tabernam. Vin.

f Deberi. Inspicitur enim tempus quo cedit dies legati, ut debeatur filio uel patri, sed in contractibus inspicitur hic, & infra, de reg. iu. l. quae legata & ī. de uerb. obl. leg. si filius. & Jul. ai po. in pig. hab. l. potiores ij respon. & quando dicatur gi. ced. l. si usufruc. §. sin. licet contra hanc distinctionem sit arg. in cod. tit. de uerborum obli. l. quidam in fin. ied ibi licet stipulatus filius, tamen pater imputabit temporis partis potestatis fuerit facta, implebit tamen eam numerando quando erat sui iuris, ut ibi dicit. Ac.

g Neque filius. Quia pater suo nomine .i. quia sperabat legati dannis cedere patre uiuente, stipulatus est.

In quibus dam temporis in qui busdā uero initiū inspicitur. Adde q3 si testator obligauit bona haeredis sui, si haeres adit eius haereditatem, uidetur approbare dictam obligationem: quo casu non habet locum lex nostra ita Cynus & Bald. in l. fi. C. quae res pig. obliga. possunt. Bal.

ciderat a) non existimo indignam rem animaduersione, & auxilio praetoris. Vlpianus notat: si ut creditori noceret, c uincit: tenebitur. d si merentem, non tenebitur. e

Stipulatio legatorum extinguitur spe legati extincta: & non transit ad eum, ad quē cōmodum legati transit. & idem in obligatione pignoris h. d. & debet intelligi ista lex quando stipulatur pater pro se, secus si legitimus administrator filij: ut hic in glo. Bar.

Paul. li. ij. Q. XXVIII.

S I legati conditionalis { nomine } relicti filiofamilias pater ab haerede rem propriam eius pignori accepit: & mortuo patre uel emancipato filio, conditio legati extiterit incipit filio legatum deberi: f & neq; pater pōt pignus uindicare, neque filius, g qui nunc habere cœpisset actionem { sed } nec ex praecedenti tpe potest quicquam iuris habere in pignore: sicut in fideiussore h dicitur.

Generalis obligatio facta à defuncto, non porrigitur ad bona haeredis. Bart.

Idem libro v. Responsorum. XXIX.

P Aulus respondit, generalem quidem conuentionem sufficere ad obligationem pignorum. sed ea, quae ex bonis defuncti non fuerunt: sed postea ab haerede eius ex alia causa adquisita sunt,

uel accepit pignus, nam aduentitia quaerebantur patri: sed cum hodie uel ut legitimus administrator pignus uel fideiussorem accipiat: filius ut ex pacto tutoris habebit utilem actionem: ut C quando ex fact. tutoris uel curatoris l. j. & ij.

uindicari i non posse à creditore l testatoris.

Partus rei pignorata cadit in obligationem, si a debitore percipiatur. Bar.

Si mancipia in cām pignoris ceciderit: ea quoque, quae ex his nata sunt, eodem iure habenda sūt. k Quod tū diximus ēt ad gnata teneri. siue specialiter de his conuenerint, siue non: ita pcedit: si dominium eorū ad eum puenit, qui obligauit, l uel hēdem eius. caeterum si apud aliū dñum pepererint, m nō erūt obligata.

Superficies solo pignorato impo sita cadit in obligationem. Bar.

Domus pignori data exusta est; eamq; aream emit Lucius Titius, & exstruxit. quaesitum est de iure pignoris? Paulus respōdit, pignoris persecutionem perseuerare. n & ideo ius soli superficiem secutam uideri (id est, cum iure pignoris) sed bonae fidei possessores non aliter cogendos creditoribus aedificium restituere, quàm si sumptus in extructionem † erogatos, quatenus pretiosior o res facta est, reciperent.

In obligatione generali nō uenit seruus qui obligationē contrahit. Bar.

Si sciente & psentiente dño seruus, ut oīa bona dñi pignori obligata essent, puenit: ipsum quoque, p qui cauit, obligatum esse pignoris iure.

h In fideiussore. Dato pro legato cōditionali.

i P Aulus respō. dit. A creditore. quia haec nunquam fuerunt testatoris: aliàs contra. ut C. quae res pig. obl. pos. leg. fi. & facit C. communia de leg. l. fi. in fi. & ī. e. l. j. in prin.

k Habenda sunt. ut C. de part. pignor. l. j. quandoque tamē secus est: ut C. de cap. l. praesens. Sed an idem in fructibus? Respō. de his ut dixi ī. e. l. j. §. cum praedium.

l Obligauit. Ut & infra, qui potio in pig. hab. l. potior. §. si de futura. Accur.

m Pepererint. Et conceperint. nam si etiam solum conceperunt apud debitorem: licet apud alium pariant, sunt pignori: ut ī. de pi. act. l. si conuenerit. §. si fundus. in fine. quae est contra. & sic intelligitur infra, de Sal. interd. leg. j. in princ.

n Perseuerare. Ut j. e. l. si & ī. de pig. act. l. domo. Ac.

o Quatenus pretiosior. ultra enim nō tenentur. sed certe nec tantum uidetur teneri: ut infra, de dā. infec. leg. cum postulassem. §. cur ergo. quae est cōtra. Solut. ibi scientes emit rem obligatā: hic ignorans. Vel ibi dicit non excipi propter pretium quod dedit: hic autem dicit excipi propter impensas: sed M. dixit hic de aequitate, ibi de rigore.

p Ipsum quoque. & sic in generali sermone continetur persona loquentis: ut dixi ī. de tenat. l. j. infra, de aedil. edic l. quod si nolit. §. si uenditor. & supra, de transactio. l. non est ferendum. & infra, de distract. pigno. l. & si is. Ac.

† uindicare.

† na'a re & ūtri teneri.

† bonae fidei P. F.

† P. F. extructione.

Sermo generalis, psonam loquentis cōtinet.

a Periculum. Creditor alienauit nomen, quod in pignore habebat: & quandam rem quam ab ipso nomine obligatam habebat, similiter uendidit iure creditoris. nō ergo emptori tenetur de periculo siue euincatur, siue alias permutatur: quia uidetur uendidi se ius solum quod habebat ibi. hoc tamē debet probare uenditor sibi obligatū pignus, quòd uendidit ut hic, & supra, de hære. uend. l. si nomen.

ADDITIO. Pone casum aliter & melius secundum Bart. hic. Vendidi tibi nomen debitoris, quod nomen habebat hypothecariam annexam: quæritur ad quem spectat periculū pignoris? Certè ad emptorē: dum tamen pignus probetur obligatum: sicut dicimus in emptore nominis: ne d. l. si nomē. ē. de her. uel ac. uendita.

b Ex uectigali. Id est, ex emphyteutico.

Vectigal. Id est, pensio fundi.

i A possessore. Scilicet, emphyteuticario.

c Pignus esse. Ratione iuris quod habebat ibi: ut hic, & s. e. l. grege. §. & in superficiariis. & supra, de pign. act. l. tuto. §. fin. & l. seq. Accur.

f Cuius. Scilicet, domini, an creditoris. Azo.

Euanuisse. Vt & s. e. l. grege. §. sta tulibet. Et not. hic argumentū pro feu do contra feudatarium pignori dantem rem, quod reuocatur obligatio feudo amisso: sed hodie pignorari non potest: ut in le. Fridericus, imperialē decet solēnitatem. §. j.

Ebitor. Im portata. ne sint fumentur. j. de uerb. sign. l. tertio.

Eaque. s. prædia.

k Perpetuo. Id est quamdiu ibi essent necessariis: ut j. tit. j. l. in prædijs. §. finali. & argu. s. de pecu. leg. si usufructu.

† Gloss. in cap. ul. extra, de empt. & uen. dicit per istā l. quod emphyteuta potest donare rē emphyteuticam sine consensu domini.

† I. F. paruam no. ...

† aoempta.

† ...

Creditor qui uendit iure creditoris, non tenetur de euictione: sed solùm ut probet sibi rē obligatam fuisse. Bar.

Idem li. iij. Resp. XXX.

Periculum a pignorum nominis uenditi ad emptorem pertinere: si tamen probetur, eas res obligatas fuisse.

Resoluto iure dationis, resoluitur ius acceptionis. Bar.

Scæuola libro primo Responsorum XXXI.

Ex uectigali b fundo dicta erat, ut si post certum tēps uectigal solutū non esset, is fundus dñm redeat. postea is fundus à possessore pignori datus est. Quæsitum est, an rectè pignori datus est. Rñdit: si pecunia intercessit, pignus esse. c Item q̃situm est, si cùm in exolutione uectigalis tam debitor, q̃ creditor cessassent, & pp ea pnunciatum esset, fundum secundum legē dñi esse, cuius potior causa esset? Respondi, si (ut proponeretur) uectigali non soluto, iure suo dominus usus esset, etiam pignoris ius euanuisse. g

Ea uidentur inducta in prædium, quæ ad usum perpetuum inducuntur. B.

Idē li. v. Resp. XXXII.

Debitor pactus est, ut quæcunq; in prædia pignori data, inducta inuecta, importata, h ibi nata partave essent, pignori essent, eorum pdio rū pars sine colonis fuit: eaq; actori suo colen dā debitor tradidit, ad

& infra, de hæredi. insti. leg. ex facto. §. rerum. & infra, de uerbo. signi. l. malum. §. fi. & ī. de act. emp. leg. fundi. §. Labeo. & de leg. ij. l. cum ita legatum. j. resp. & C. in quibus causis pignus facit contrah. l. si non. & facit infra titulus. j. l. in prædijs.

signatis & seruis culturę necessarijs. Quæritur, an & Stichus uilicus, & cæteri serui ad culturā missi, & Stichi uicarij obligati essent? Rñdit, eos duntaxat, qui huc aio à dūo inducti essent, ut ibi i perpetuò k essent; non tpis cā accommodarentur, obligatos esse.

Adiecto non potest pignus dari. & datum repetitur. Bartl.

Triphon. lib. viij. Disputatio. XXXIII.

Is, qui promisit tibi aut Titio: solutum q dem Titio repetere non pōt, sed pignus ei datū & ante solutionem recipit.

Appellatione tabernæ uenit uniuersitas mercantiæ, quæ ibi exercetur: & ideo cadit in obligationem, quæ tempore quo agitur, reperitur. Bart.

Scæuola lib. xxvij. Digestorum XXXIIII.

Cum tabernam debitor creditori pignori dederit: quæsitum est, utrum eo facto nihil egerit, l an tabernæ appellatione merces, quæ in ea erāt obligasse m uideatur? & si eas merces per tempora distraxerit, & alias comparauerit, easque in eam tabernam intulerit, & decesserit: an omnia, quæ ibi deprehēduntur, creditor hypothecaria actione petere possit: cùm & mercium species mutatæ sint, & res aliæ illatæ? Respondit. Ea quæ mortis § debitoris § tēpore in taberna inuenta sunt, pignori obligata esse n uidentur.

Cum tabernam. Casus in hoc principio non ponitur: quia facilis.

Idem. seruo uel filio meo mu. uasti decē: scripsi tibi & rogaui ut fideius. à me non acciperes, sed pignora: neque in scriptura interuenit dies uel con sul. an nihilominus teneat pignoria obligatio, quæritur? Et dicitur quod sic. Vi.

l Nihil egerit. Quòd uidebatur: quia erat in publico, uel conducta erat à publico.

m Obligasse. Vt quia reddunt eā instructā: ut j. uerb. sig. l. instructam.

n Obligata esse. Vt arg. j. de condi. & demonst. l. illud. & fug. §. fi. Aliud est si hæres, post mortem debitoris alias merces intulisset: ut s. eo. titu. l. Paulus. in prine. Item con tra. s. eo. l. fideiussor. §. fi. Solu. ut ibi.

ADDITIO. Pro solutione dic, quod hæc appellatio tabernæ prout refertur ad merces est nomen uniuersitatis, sicut grex, peculium, & similia: ut l. cum pater. §. mense. infra, de le. secundo. & ideo licet merces mutentur, tamen eadem uidetur esse taberna: ut l. grege. in principio, supra eodem. & in leg. peculium, infra, de lega. secundo. & sta uniuersitas uidetur durare eandem donec uiuit dominus: ut hic, mutatio enim quæ postea fieret ibi per hæredem non cadetet in obligationem: ut hic dī cit textus cum glosa. quod est notandū. quod tamen tatalli ge, nisi fieret aliquid causa explicandi

† Cōtra & facit quod not. in ca. cōtra mores. viij. d. fināt.

Per epistolam pōt contrahi pignus: nec vitiatur, licet in ea non sit dies & consul. Bar.

Idem quæsiuit:[a] cum epistola talis emissa esset: † Δανεισάμενος παρὰ σοῦ δηνάρια πεντακόσια, παρακαλέσαι μὴ † βεβαίωσιν, ἀλλ' ὑποθήκας παρ' ἐμοῦ λαβεῖν. οἶδας γὰρ ἀκριβῶς. ὅτι καὶ ἡ ταβέρνα, καὶ οἱ δοῦλοί μου οὐδενὶ κατέχονται ἢ σοί, καὶ ὡς ἀνθρώπῳ αὐτοπίστῳ ὀπ-οθόσους. idest cum mutuos acceperim a te denarios quingentos; id rogo, ne aliam a me cautionē petas: sed hypothecam accipias. Euidenter. n. nsi & tabernam & seruos meos ad neminem alium, q̃ ad te pertinere. qui mihi tanquam honesto uiro fidem adhibendam duxisti. † { quæritur, } an pignus ɔ̄-ctum sit, an verò epistola nullius momenti sit, cùm sine die & consule sit? Rn̄di, cùm conuenisse de pignorib. uideatur, non idcirco obligationē pignorum cessare, ꝙ dies & consules additi, uel tabulæ si gnatæ non sint.

In obligatione generali venit etiam pecunia quocunque modo quæsita. Bart.

Creditor pignori accepit a debitore, quicquid in bonis haberet, † habiturusve esset. Quæsitum est, an corpora pecuniæ, quam idem debitor ab alio mutuam accepit, † cùm in bonis eius facta sint, obligata creditori pignori † esse cœperint? Respondit, cœpisse.

Pactum de uendendo, ad insulam renouatā porrigitur. Bart.

Labeo li. j pithanon a Paulo epitó. XXXV.

SI insula, quā tibi ex pacto conuento licuit[b] uendere, [c] combusta est, deinde † a debitore tuo restituta, idem in noua insula iuris habes.[d]

TITVLVS. II.

IN QVIBVS causis pignus uel hypotheca tacitè contrahitur.

Mutuanti in refectionem, domus tacitè est obligata: siue domino, siue conductori operis sit soluta pecunia. Bar.

Pap. lib. x. Respon. I.

SEnatusconsulto, quod sub Marco Imperatore factū est, pignus [e] insulæ creditori datum, † qui pecuniam ob restōnem ædificij extruēdi † mutuā dedit, ad eum quoq; [f] pertinebit, qui redemptori domino mandante numos administrauit. †

Inuecta & illata sunt tacitè obligata pro pensionibus, & pro alio interesse. Bar.

Martianus libro singulari ad formulam hypothecariam. II.

POmponius [h] lib. lx. † uariarum lectionum scribit; Non solum pro pensionibus † sed & si deteriorem habitationem fecerit culpa sua inquilinus (quo nomine ex locato [i] cum eo erit actio) inuecta & illata pignori erunt obligata.

Inuecta in horreum, vel in aream iunctam domui, & ibi illata, sunt obligata pro pensione. Bar.

Vlpianus lib. lxxiij. ad edictum. III.

SI horreum fuit conductum, uel diuersorium. [k] uel area: tacitam conuentionem de inuectis & illatis, etiam in his locum habere, putat Neratius; quod uerius est.

Hic ponitur differentia inter prædia rustica & vrbana. Bar.

Neratius lib j. Membranarum. IIII.

EO iure utimur, ut quæ in prædia urbana inducta, [m] illata sunt, pignori esse credantur; quasi id tacitè conuenerit: [n] In rusticis prędijs contra obseruatur. [o]

...candi negotium exemptum a defuncto: ut l. furti. §. illud plane. sup. de ijs qui not. infam. & quod ibi not. secundum Bartol.

[a] Idem quæsiuit. alias. §. & alias lex cum epistola: & est hic annexa interpretatio Græci usque illuc: an pignus &c.

[b] SI insula. Licuit. scilicet mihi. Acc.

[c] Vendere. cum non fuit uendita: & dic tibi creditori. & habes, ꝙ est in fin. expone: scilicet tu creditor. Vel dic qd̄ fuit uendita: & loquitur emptori. & dic licuit scilicet creditori. & habeas suo. sed secundum primam est tuo.

[d] Iuris habes. ut sup. eod. l. Paulus. §. domus. Acc.

IN QVIBVS causis pignus, &c.

SEnatus. CASVS. Si fabro tuo x. te mandante mutuauī in domus refectionem: perinde mihi tacite obligata est domus, ac si tibi mutuassem. & hoc cauetur senatusconsul. iu.

[e] Pignus. quo senatusconsul. dicitur pignus, &c.

Datum. ipso iure. s. a lege, alias nō pertineret hæc l. ad titulum. & facit pro hoc inf. qui potio. in pign. hab. l. interdum. & in authen. de æqua. do. §. his consequens. col latio. vij.

[f] Ad eum quoque. non solum ad eum qui mutuam pecuniam domino dedit, pertinebit: sed etiam, &c. ut hic, & inf. de priuil. credi. l. si uentri. §. j. Et dic quod redemptor est q̄ suis cæmentis opus domino ædificat: ut ff. de rei uindi. l. redemptores. Acc.

[h] POmponius. Alias incipit Pōponius: & aliàs non solum. Acc.

[i] Ex locato. ut ſ. loc. l. si uulneraueris, & creditor tenetur pignoratitia: ut sup. de pign. a ctio. l. creditor. Acc.

[k] SI horreum. Diuersoriū. statio est in qua diuersi generis merces afferuntur.

Vel area. contigua habitationi. Vel dic area, in qua conductor domum construxit. Acc.

[m] EO iure. Inducta. etiam ignorante domino. Acc.

[n] Conuenerit. ut & sup. de pact. l. n̄e quia. & inf. de migran. l. j. circa prin.

[o] Obseruatur. ubi non obligatur tacite, nisi dominus sciuerit: ut C. loca. l. certi iuris. Acc.

Haben-

---

† Vide Alcia. lib. dispun. ij. c. xvij. & Budæ. in add. priori. ad Pandectas hoc ipso ti.

† Haloander scrip. βεβαίωσιν.

† In P. F. Ea an pignus, &c.

† P. F. habet.

† mutuauit.

† P. F. pignoris.

† In P. F. a debitore suo

Diuersoriū quid sit.

† instruendo.

† P. F. ministrauit rectius.

† nūi.

† pensione.

a Habenda. quod est necesse sciri propter id quod dixi modo sup. proxi.

b Non multum. Differunt ergo in aliquo: in hoc. s. quia in urbanis ignorante domino: in his aūt stabulis demum eo sciente tenentur: quia rustica sunt prædia, ut hic dixit.

protestari in contrarium: ut sup. ad Macedo. l. si filius.

c Licet in prædijs inuecta. differentia inter hæc est: ut C. inf. de uerbo. sign. l. ferri.

b Huiusmodi pignus. s. tacitum quo minus possit manumitti seruus sic obligatus: nisi in casu i ut C. de ser. pign. da. l. si tutor.

Stabulum, quod est in continenti, a prædijs vrbanis non multum differt. Bar.

Stabula, quæ nō sunt in cōtinentib. ædificijs, quorum ea prędiorum numero habenda [a] sint, dubitari pōt. Et quidem urbanorum sine dubio non sunt, cùm a cæteris ædificijs separata sint. ꝙ ad cām tñ talis taciti pignoris pertinet, non multum [b] ab urbanis prædijs differūt.

Marcianus lib. sing. ad formulam hypo. h. V.

POmponius [c] lib xiij. uariarum lectionum scribit: si gratuitam habitationem conductor mihi præstiterit: inuecta a me dño insulę pignori non esse. [d] Item illud (inquit) uidendum est, uoluntate dñi induci pign' ita posse, ut in partem debiti sit obligatum. [e]

Fideiubendo videtur quis approbare obligationē bonarum suorum ante factam, secus in ea quæ fieret postea. Barto.

Si quis fideiubeat, [f] cū res illius [g] a debitore, ꝓ quo fideiussit, pignori data sit: bellissimè intelligitur, hoc ipso ꝙ fideiubeat quodammodo mandare, res suas obligatas [h] esse. Sanè si postea sint eius res hypothecæ datæ: non erunt obligatæ.

Tacite vel pacta obligatio manumissionem serui nō impedit.

Vlp. li. lxxiij. ad ed. VI.

LIcet in prædijs urbanis tacitè solet contuētum accipi, ut perinde teneant inuecta [i] & illata, ac si specialiter conuenisset: certè [†] libertati huiusmodi pignus [k] nō officit. idq; Pōponius probat. ait enim, manumissioni non officere ob habitationem obligatum. [l]

Fructus intelliguntur tacitè obligati pro pensione, Bart.

Pomp. lib. xiij. ex uarijs lectionum. VII.

IN prædijs rusticis, fructus, qui ibi nascunt; tacitè intelligunt pignori esse dño fundi locati: etiã si noīatim id non conueniret. [m] Videndum est, ne non oīa illata, uel inducta: sed ea sola, quæ ut ibi sint, [n] illata fuerunt, pignori sint. qđ magis est.

Potest creditor fructus pignoris in vsuras compensare. Bar.

Paul. li. ij. sntiarum VIII.

CVm debitor gratuita pecunia utat, potest creditor de fructibus rei sibi pignoratæ ad modum legitimum usurās retinere. [p]

Mancipia specialiter obligata non possunt manumitti, sed obligata tacitè sic, antequam inuindautur. Bar.

Idem lib. singul. de offic. præfect. uigu. XI.

EST dñia obligatorū propter pēsionem, & eorum, quæ [q] ex conuentione manifestaria [r] pignoris nomine teneutūr: quia manumittere mancipia obligata [s]

Sed certe imo uidētur urbana ut J. de uerbo. sign. l. urbana. quæ est contra. Sol. ibi loquit de his stabulis quæ iūcta sunt ædificijs. & gratia habitandi sunt. Vel stricte hic accipitur urbanum prædium, pro eod. scilicèt tantum, qđ est in urbe. prima uerior est.

POmponius scribit. Casus est facilis usq; ad. §. si quis. Si quis fideiubeat. Rem tuam obligaui te nesciente: fideiussisti: an ꝓpter fideiussionem uidearis tacite rem tuarum obligationem ratificasse, quęritur? Et dī ꝙ sic: secus si primo fideiussisti, & post ea rem tuam te ignorante obligaui. Vi.

c Pomponius. alias incipit Pomponius. & alias si gratuitam. Sed quid si nō gratuitam? Respon. domino sunt obligata: ut supra de pig. act. l. solutō. §. solutam. aliud in rustico: ut sup. loca. & condu. l. si in lege. §. colonus.

d Non esse. s. ad pensionem. sed pro deterioratione sic: ut sup. eo. l. nō solū. Item an suo locatori sit obligatum? Respond. eodē mō ut de domino, scilicet pro deteriora tione.

e Obligatum. & certe potest. Acc.

f Fideiubeat. scilicet tunc.

g Illius. scilicet fideiussoris.

h Obligatas. Et sic ratificatas præcedens suæ rei obligatio tacite. Sed arg. contra. J. quod iussu. l. dñm. Sed posset dicit aliud in iussu: & aliud in eo qui mandato fideiubet. & etiam posset reddi ratio, secundùm lo. Vel ibi ante, ut hic subijcit. Facit autem ad §. istum inf. de acqui. poss. l. fundi. in si. debet enim

sicut & generali obligatione obligatus potest manumitti. secus si specialiter & expresse: ut hic, & C. de ser. pig. da. ma. l. ob eo. & l. ij. & J. eod. l. est differentia.

l Obligatum. s. tacite.

m IN prædijs. Nō conuenerit: ut & supra, loca. l. si in lege. §. si colonus. secus in re empta ex fructuū pretio: ut C. eo. l. quamuis. Acc.

n Ibi sint. perpetuo, non temporis causa: ut supra, ut. j. l. si debitor. & C. eo. l. si nō inducta.

o CVm debitor. Pecunia. forte deposita, uel mutuata sine stipulatione usurarum.

p Retinere. duo dicit: & propter usuras indebitas retineri. Item primo in usuris ꝙ in sorte: sed primum est mirabile. dic tñ secundum Ir. & bene ꝙ saltem pacto erant debita: & sic naturaliter & per retentionem pignoris poterant retineri: ut hic, & C. de usu. l. per retentionē. Secundum autē uidatur contra legem, qua dicitur quod in grauiorem causam, & sic in sortem accipiatur: ut inf. de solu. leg. j. & ij. quæ sunt contra. Solut. aliud in fructibus perceptis: ut hic, & aliud in pecunia soluta ut ibi argu. supra, si certum peta. leg. singularia. & infra, de solutio. leg. in his Vel dic quod etiam specialiter pro his usuris pignus fuit obligatum. Tertium etiam dicit ad modum legitimū, &c. ubi subaudi maxime: ut C. de usu. l. si ea lege.

q EST differentia Obligata. s. expressim.

Manumit-

[†] al. add. tamen.

[k] al. add. ad edictum.

[r] In P. F. ex cōuentione manifestari pign. &c. quod semper illic puto ꝓ manifestari.

manifestaria. V. F.

[a] al. add a

[†] posse.

pignori non possumus: inhabitantes autem manumittimus, a scilicet antè, q̃ possessionis noïe † præcludamur. tunc enim pignoris noïe retenta mancipia non liberamus. Et derisus est Nerua iuriscon sultus, qui per fenestram b monstrauerat, seruos detentos ob pensionem liberari posse.

Per obligationem ex causa transactionis uidetur tacitè actum ut res ueniat in obligationem primauam, si transactioni non stetur. Bartolus.

Scæuo. li. vj. Dige. X.

TVtoris hr̃s cum hærede pupilli transa ctione c facta, cum ex ea maiorem partē soluisset, residuam quantitatē pignus obligauit. Quæsitū est, an in ueterem contractū d iure res obligata esset? Respondit, secundum ea quæ proponerentur, obligatam e esse.

TITVLVS III.

QVAE RES PIgnori uel hypothecæ datæ obligari non possunt.

Martianus li. fin. ad formulā hypothecariam. I.

PVpillus sine tutoris authoritate hypothecā dare nō pōt. f

Filius uel seruus non potest pro alio rem peculij obligare, etiam si administratio ei libera sit concessa. Bart.

Si † filiusfamiliàs pro alio rem peculiarem obligauerit, uel seruus: dicendum est, eam non teneri, licet liberam peculij sui administrationem habeant; g sicut nec donare eis conceditur. h non enim usque quaq; liberam habent administrationē. i Facti enim est quæstio, si quæratur, quousque eis permissum uideatur peculium administrare. k

Res cuius non est aliàs cõmercium, non potest obligari. Bar.

Eam rem, q̃ quis emere non pōt, l quia commercium eius nō est iure pignoris accipere nō pōt m ut diuus Pius Claudio Saturnino rescripsit.

Sicut res litigiosa non pōt alienari, ita nec pignori dari. Bar.

Quid ergo si prædium q̃s litigiosum pignori acceperit, n an exceptione sit submouēdus? Et Octauenus putabat, ēt in pignoribus o locū habere exceptionem, qd̃ ait Scæuola libro iij. uariarum q̃stionum pcedere, ut † in rebus mobilibus p exceptio locum habeat.

Obligans rem pro muliere uel filiofamis. contra. senatuscõsul. habet priuilegium quod habent & illi. Vel sic, Quando exceptio porrigitur ad fideiussorem: porrigitur etiam ad pignus datum ab alio. Bar.

Caius li. fin. de formula hypothecaria. † II.

SI alius † p muliere, quę intercessit, dederit hypothecam, aut pro filiofamiliàs, cui contra senatusconsultum creditum est; an his † succurratur, quæritur. Et in eo quidē, qui pro muliere obligauit rem suam, facilius dicetur succurri ei: si cuti † fideiussori huius mulieris eadem datur exceptio. ¶Sed in eo, qui pro filiofamilias rem suam obligauit; eadem dicenda erunt, quę tractantur & in fideiussore eius.

a Manumittimus. nisi in fraudē creditoris fiat: ut C. de ser. pig. da. ma. l. ij.

b Fenestram. Hęc deceptio in simili casu ostēditur ī. de pigno. act. l. si quis.

TVtoris. CASVS. Tutor pupillo ex mala administratione tenebatur in e. decessit uterque. hæres tutoris conuentus ab hęrede pupilli, cum eo transegit, cui partē soluit: & pro residuo dedit p gnora. an iudicio tutelæ pignora teneantur, si hæres tutoris trāsactioni non steterit, quæritur? Et dicitur q sic. q. d. iudicio tutelæ conueniri poterit. Viu.

c Transactione. Animo nouādi. uel dic simpliciter.

d In ueterem contractū. i. ad est, quasi contractum. i. tutelæ: cum hic noluit stare transactioni unde nec ei fides est seruanda: ut C. de pac. l. cū proponas.

e Obligatam. id est, quasi obligatam posse teneri pro hac pecunia chirographaria ex ueteri contractu debita. licet tamen non est obligata ut C. etiam ob chi. pe. pi. te pos. l. j. §. pe. Ac.

QVAE RES pig. uel, &c.

f PVpillus. Non potest sed nec cū tutore sine decreto: ut ī. de rebus eorū l. j. & C. de admi. tuto. l. lex q. & ar. ī. pal. §. A.

g habeant. Imo tenetur ī. de pig. ac. l. si cōuenerit. § fi. & l. seq q̃ sunt contra. Solu. ut ibi. Vel dic, te fert an oblige. in utilitatem peculij, ꝓ pōt: ut in legibus cōtrarijs. an nō: ut hic ar. ī. qui. mo. pig uel hypo. solu. leg. sicut. §. an pacisci.

h Conceditur. Ut ī. de do. le. filius. in prin. & ī. de do. inter. ui. & uxo. l. iij §. si seruus & ī. q. mo. pi. uel hypo. sol. l. sicut. § an pacisci.

i Administratio nem: ut ī. de pac. l. contra iuris. §. si filius.

k Administrare. Nam si in concedē do liberam administrationem etiam donare concessit, donare poterit: ut ī. de don. l. filiusfa. §. item uideamus.

l Nō potest. Quia sit sacra uel religiosa ut instit. de inuo. sti. § j. & ī. de contrah. emp. l. si in emptione. §. omnium.

m Non pōt. Verbo enim uēditionis omnem contractū lex xij. tabu. accepit: ut ī. de statuli. l. statuliber a cæteris. §. Quintus Mutius. & C. de re. ali. nō alie. l. fin. & facit cū hoc ī. de pi. leg. sed & q̃. §. q emptionem. Sed contra in e. ti. l. in quorum. Solu. ut ibi.

n Acceperit. Quā do tamen emi non potest. ut C. de liti. l. fina. Ac.

o Etiam in pignoribus non solum hypothecis.

p Mobilibus. Non solū immobilibus. Accur.

q SI alius. Exceptio. Vt C. ad Vellei. l. mulierem Accur.

r In fideiussore. Vt ei succurratur, nisi animo donandi intercessit. ut ī. ad Maced. leg. si pater. §. pe. & fin. Aristo.

Secundus creditor in ius prioris creditoris non succedit, nisi sit actum: & cùm actum est, succedit in pignus, & in potestatem uendendi. h. d. Primò ponit

† Percludamur. Pā. F.

† Hic habemꝰ tex. secundum Bal. bene not. & figendū cordi, quod in concessione liberæ administrationis, non uenit donatio. cōcordan. sunt in gl. q est diligenter mēti tenēdū.

† al. add. his.

† al. add. &.

† ad formulam hypothecariam.

† aliquis.

† eis.

† sicut &.

Risto. CASVS. Rem tuam mihi prox. obligasti. & Titius x. tibi mutuauit, ut mihi solueres. soluisti. an Titio remaneat res obligata, quaeritur? Et resp. quod non, nisi ita conuenerit. unde si eam uendidisti emptor tutus est. Si autem mecum conuenisti, ut sua die non soluta pecunia mihi distrahere liceret, & ante diem pro te soluerit Titius, & conuenit de non uendendo: licet pecunia sua die non solueretur, non obstante pacto poterit Titius uendere, non ex persona sua, sed mea, qui tibi primo pecuniam tradidi. & hoc multoties euenit quod quis ex alterius persona consequatur quod ex persona sua consequi non potest. Viuianus.

unum dictum. Secundò ex illo unam quaestionem determinat, tertiò unam aliam format, & eam determinat, Secunda ibi, Quo casu. Tertia ibi, Deniq; B.

Paul. li. iij. Quaest. III.

ARisto Neratio Prisco scripsit: Etiam si ita contractū sit, ut antecedēs a dimitteretur b nō aliter in ius pignoris succederet, c nisi cōuenerit, ut sibi eadē res obligata esset. Neq; enim † in ius pignori succedere debet, d qui ipse nihil cōuenit de pignore, quo casu emptoris e causa melior efficietur. Deniq; si antiquior creditor de pignore uendendo cū debitore pactū interposuit, posterior aūt creditor de distrahendo omnisit, f non per obliuionem, sed cùm hoc ageret, ne posset uendere: g uideamus, an dici possit, hucusq; transire ad eū ius prioris, ut distrahere pignus h huic † liceat. Quod admittendū existimo. Saepe enim quod quis ex sua persona non hēt, hoc per extraneum habere † potest. i

In P. F. L. ius primi succedere, &c.

a Antecedens. Id est, prior creditor.

b Dimitteretur. De pecunia secundi mutuantis.

c Succederet. Secundus.

d Debet. Secundus creditor. succedit tamen in priuilegium personaliū actionum: ut j. de ces. bo. l. secunda.

e Emptoris. Qui emit a debitore.

f Omisit. Verum conuenit de pignore: praeterea ut solueret primo, quod mutuabat. & uere sua pecunia peruenit ad primū, ut s. posuit.

† ob.

g Vendere. Ex qua hypotheca.

h Pignus ex persona prioris. Et ut hoc plene scias distingue, an uelit soluere secundus creditor, uel extraneus, uel ipse debitor. Primò casu secundus creditor succedit loco Primi sine omni pacto, dūmodo soluat pecuniam priori, uel consignet & deponat: ut C. qui po. in pig. hab. l. j. & j. ti. j. l. potior. § si. & C. de ijs qui in prio. cre. lo. suc. l. ult. In secundo casu, quando scilicet extraneus soluit, necessa est apponi pactum, ut primo loco succedat: & quod sit obligatum ut C. de ijs qui in pri. cre. lo. suc. l. j. & de prim. fil. l. si cum. Tertio casu quando ipse. s. debitor soluit, aut de suo: & tunc nulla est successio, aut de alieno pecunia: & tunc ut ille cuius pecunia liberatur, succedat in ius pignoris prioris creditoris quatuor sunt necessaria. Primum quod conueniat, ut sit ei obligatum. Item ut in locum primi succedat. Item ut ad hoc mutuet. Item requiritur ut ipsa pecunia perueniat ad primum creditorem. his quatuor interuenientibus succedit in locum primi ut possit uendere, etiam si contrarium actum est: ut hac lege dicitur. Item ut in ordine temporis praeferatur ijs, quibus ille praefertur: ut j. titu. j. l. si prior. §. a Titio. & §. si tertius. Item in priuilegium personalium actionum, in quod forte & sine hoc succedit: ut j. de ces. bo. leg. ij. Sed nunquid eadem hypotheca datur secundo, quae primo dabatur? Rā. non quia illa sublata fuit solutione. sed est per omnia similis naturae. Item quomodo ex pacto debitoris & secundi mutuantis succeditur primo? rū. quia primus creditor uidetur consentire accipiendo pecuniam

Creditor secundus ut in locū primi succedat plura requiruntur.

† P. F. petere.

Quando est in potestate debitoris, an perficiatur obligatio: illud tempus perfectionis inspicitur, non initium. secus si in eius potestate non esset. Bart.

Idem li. iij. Resp. IIII.

TItius cùm mutuam pecuniam accipere uellet à Maeuio, cauit ei, & quasdam res hypothecae nomine dare destinauit. deinde postquam ex his rebus quasdam uendidisset, accepit pecuniā. k Quaesitū est, an & prius res uenditae creditori tenerentur? Respōdit: cùm in potestate fuerit debitoris, post cautionem interpositam pecuniā non accipere: l eo tēpore pignoris obligationē contractam uideri, quo pecunia numerata est. & ideo inspiciendum, quas res in bonis debitor numeratae pecuniae tempore habuerit. m

i Potest. Not. ergo quod aliqua per aliū consequor, quae per me non possum consequi. ut hic, & j. de fur. l. his enim & j. de aedil. edic. l. cum autem. §. si. & j. de bo. pos. contra tab. l. iij. §. si quis ex. & l. non putauit. §. sed & si exheredatus. & j. de bo. lib. l. filius. & j. ad leg. Falc. l. pe. §. si. & s. de transac. l. & post. §. j. in prin. & supra mā. l. si mandauero tibi. §. si hi. & j. de lib. leg. l. si is qui duos. & j. de acqui. haere. l. cum haereditate. Sed at. contra. C. quod me. cau. l. si per impressionem. & j. de usuca. l. Labeo. §. sed & per eum. & j. de dona. inter uir. & uxo. l. iij. §. non tantum. & infra, de bo. lib. l. qui in seruitute & l. quaeritur. & s. de mino. l. iij. §. sed an hoc auxilium. & not. plenius infra de admi. rerum ad ci. perti. l. iij. §. j.

Per alium quaedam. pos. quae per me non.

Idem lib. quinto Sententiarum. V.

CReditor, qui sciens filiūfamiliàs à parente pignori accepit, relegatur. n

TItius. CASVS. Volebas accipere à me pecuniam mutuam: & confectum est instrumentum ipse futurae numerationis, & quasdam res mihi obligare destinasti. medio tempore, scilicet ante numerationem & post cautionem interpositam unam ex his rebus uendidisti: postea numeraui. an res distracta, mihi remaneat obligata quaeritur? Et resp. quod non: quia pignoris obligatio referenda est ad tempus, quo fiebat numeratio, ut res quae in bonis tuis tunc fuerunt, intelligantur obligatae. Viuian.

k Pecuniam. A creditore. Ac.

l Non accipere. Vt supra, si certum petatur. lege, qui pecuniam.

m Habuerit. Vt infra titu. j. l. j. in fin. & l. potior est. in princip. Acc.

n CReditor. Relegatur. nec tenet obligatio: ut C. eodem. l. qui filios. hoc tamen fallit tunc, quādo distrahi permittitur: ut C. de patr. qui fi. distra. lege secunda.

TITVLVS IIII.

QVI POTIORES in pignore vel hypotheca habeantur: & de ijs qui in priorum creditorum locum succedunt.

Quando in ptāte debitoris est pecuniam non recipere, tempus solutionis inspicitur. quando nō est in potestate tempus obligationis cōtracta inspicitur. Bar.

Papin. l. vij ij. Quæst. I.

QVi dotē pro muliere promisit, pignus, siue hypothecam de restituēda sibi dote accepit. a subsecuta deinde ꝑ parte numeratione, maritus eā dem rē pignori alii dedit b mox residuę quātitatis numeratio impleta est. Quærebat de pignore. c cū ex cā ꝓmissionis ad vniuersæ quātitatis exolutionē, q dotē ꝓmisit, compellitur: d non utique solutionū obseruanda sunt tpa, e sed dies ꝯctæ f obligationis: nec ꝓbè dici in ptāte eius esse, ne pecuniā residuā redderet, g vt minus dotata mulier esse videat. h Alia cā est eius, q pignus accepit ad eā summā, quā intra diem certū numerasset: ac fortè prius quàm numeraret, i alij res pignori data est.

Prior in tpe præfertur posterio ri, siue generalem, siue specialē hypothecam habeat: nisi aliter actum sit. Bar.

Idem lib. iij. Respon. II.

QVi gnāliter bona debitoris pignori accepit, eo potior est, cui postea ꝑdiū ex his bonis ꝯpignori ꝯ dat: quāuis ex cæteris pecuniā suā redigere possit. 1 ꝙ si ea ꝯuentio prioris fuit, ut ita demū cętera k bona pignori haberent, si pecunia de ijs q̄ † gnāliter accepit, seruari nō potuisset: deficiente l secunda conuentione, secundus creditor in pignore postea dato, non tam potior, quàm solus m inuenietur.

† Sic. In P. Fl. Haloan. scripsit, *specialiter.*

Pignora in obligatione nouationte repetita, intelliguntur repetita cū priuilegio prioritatis. B.

Idem libr. ij. Responsorum. III.

CReditor n acceptio

QVI POTIORES IN PIGNORE. &c.

QVi dotem. CASVS. Promisit ei in dotem pro muliere aliqua, & pepigi tecum de dote restituenda, soluto matrimonio, & rem mihi obligasti, & partem dotis tibi numeraui. medio tempore post numerationem primam, & ante secundā, eandem alij obligasti: quis nostrum in pignore potior sit, quæritur? Et uidetur qđ ego essem prior: quia ad integra e. exoluenda obligatus sum: neqꝫ est referenda pignoris obligatio ad id tempus, quo fieri debuit residuæ quantitatis numeratio, sed ad initiū contractus siue promissionis. neqꝫ est iste casus similis illi casui illius l. s̄. ti. proxi. l. pe. ubi potior est secūdus priore: quia hoc casu potior sum. neque est in uiri potestate utrum uel † accipere dotē, uel non: & sic neqꝫ restituere. qđ si esset: relinqueret mulier Indo. ata: ꝙ esse non debet. Viu.

† al. add. *potest.*

a Accepit. A marito.

b Debet. Id est, obligauit.

c De pignore. qa potior esset in eo.

d Compellitur. Est & alia rō, quia non potest commodum non accipere † cum onera matrimonij sustineat, ut subijcit. arat. j. de uerb. signi. l. nepos Proculo. distinguitur ergo secundum Azo. utrum in potestate debitoris sit se non obligari: in quo casu spectatur tempus numerationis: ut j. ei. j. l. Titius. an non: in quo casu tempus spectat cōuentionis: ut hic, & s̄. de pig. l. si fundus. §. j. & j. e. l. qui balneū. in prin. & §. j. & §. ij. Itē hæc distinctio locum habet in principali debito. sed ep contracto non spectatur in usuris potuerit uel non potuerit debitor in eas incidere: ut j. eo. l. Lucius.

e Tempora. Quòd uidebatur: ut j. eod. l. creditor. §. si idem.

f Contractæ. Ab initio: ut arg. C. de bonis quæ libe. l. cum oportet. §. fi. Ac.

g Redderet. Id est, nec acciperet. & ita nō redderet.

h Videatur. Quod esse non debet: ut supra, de condic. ob. cau. l. si donaturus. §. fina. & j. de except. do. l. apud. §. sed & si mulier. Ac.

QVi generaliter. CASVS. Potior est is cui generaliter obligata sunt alicuius bona, quàm is, cui postea specialiter obligata sunt, licet quæ generaliter obligata sunt, ad solutionem, sufficiant, Si uerò generalis fuit obligatio aliquibus deductis: generaliter obligata si sufficiant, potior est secundus creditor in pignore speciali. nam ei soli obligatur. Viuian.

i Possit. Imo uidetur potior q specialem habet: ut C. de pigno. l. ij. Solu. hic de iure stricto: ibi de æquitate: Imo uerius ibi alius casus est. ibi enim obligauerat debitor omnia bona generaliter uni, & eidem quædam specialiter. hic autem tantum generaliter: unde in omnibus est potior. hic generaliter: ut hic, & C. eo. l. si generaliter.

k Cætera. Quæ sunt excepta de generali cōuentione. & sic mutat casum.

l Deficiēte. quod est cum ex alijs satisfieri potest: ut argumentum infra, de nau. fœ. l. fœnerator.

m Solus. Imo uidentur simul in eo admitti: ut j. eod l. idemque. §. si tibi. quæ est contra. Solu. ibi simul acceperunt, hic diuersis temporibus. uel ut ibi.

CReditor. CASVS. Titio decem mutuaui, & ab eo pignora accepi: eadē pignora idem Titius secundo creditori obligauit. interdictis aliquot diebus, stipulatus sum a Titio id, ꝙ mihi ex mutuo debebat, idque animo nouandi. Dubitabatur an secundus creditor in pignoribus sibi obligatis potior me esset, quasi ego posterior in obligatiōe essem: uideri si obligatione mea ex uncta. Sed resp. iurison. potiorem me esse, ut qui mihi ipsi succeßerim. Cum ex causa. Rogaui ut fundum mihi emeres: emisti antequàm traderes eum mihi, Titio obligaui: & post traditionem alij: quis sit potior, quæritur? Et resp. ꝙ primus. Post Certis regionibus fundus diuisus est. & quia partem meæ partis habebat creditor adhuc obligatam, uolui ut caueret socius de ea liberanda: & conuenit: ut si nō liberaret, liceret mihi partem dimidiam illius partis quæ ex diuisione ad eū uenit, distrahere. cōtractū si est pignus rectè: & prior creditor nō præfert, neqꝫ cōcurret: qa dimidiā fundi pro ind. uiso obligādo socius partē meā me nō consentiente non poterat obligare: uñ prius nō fuerat obligata.

n Creditor. Scilicet prior.

Nouatio-

pignoribus, quæ secūda cōuentione secundus creditor accepit, nouatione a postea facta b pignora prioribus addidit. Superioris tēporis ordinē manere primo creditori placuit, tanquam in suum locum succedenti.

Si primo obligetur res debita, secundo eadem effecta propria: prior in tēpore præfertur, nisi secundus in locum debentis rem successerit. Bar.

Cùm ex cā mandati prædiū Titio, cui negotium fuerat gestum, deberet prius q̄ ei c possessio traderet d id pignori dedit, post traditam possessionem idem prædium alij denuo pignori dedit. Prioris causam potiorē esse apparuit, e si non creditor secūdus prætium ei, q negotium f gesserat, soluisset. uerū in ea quantitate, q̄ soluisset, eiusq; usuris potiorem fore cōstaret, g nisi forte prior ei pecuniā offerat. quòd si debitor pecuniam aliūde soluisset, priorem præferendum.

Facto pacto quòd liceat uendere, intelligitur re obligata. Licē pignus in parte indiuisa durat pro in diuiso etiā post diuisionem inter socios factam. B.

Post diuisionē regionibus factā inter fratres cōuenit, ut si frater h agri portionē i pro indiuiso pignori datam, à creditore suo nō liberasset: ex diuisione q̄sitę partis partē dimidiā alter k distraheret pignus intelligi cōtractum existimaui: sed priorē secundo nō esse potiorem: qm̄ secundum pignus ad eā partem directum uidebatur, q̄ ultra partem suam frater non cōsentiente socio non potuit obligare. l

Ius secundi creditoris confirmatur, si pignus seu ius primi liberatur solutione uel cōpensatione, uel alio modo. Bar.

Pomponius libr. xxxv. ad Sabinum. IIII.

SI debitor antequam à priore creditore pignus liberaret, idē illud ob pecuniā creditam alij pignori dedisset, & antē q̄ utriq; creditori soluerer debitum, rē aliam m priori creditori uendiderit, creditumq; pēsauerit cum prætio rei uēditæ; dicē dū est, perinde haberi debere, ac si priori creditori pecunia soluta esset. nec n. interesse, soluerit, an pensauerit. & idō posterioris creditoris cā ē potior.

Ratione causæ posterior potest esse potior priore, ueluti si ad rem conseruandā posterior creditor debitori crediderit. Bar.

Vlp. li. iij. Dispu. V.

INterdum, posterior creditor potior est priore: n ut puta si in rē

a Nouatione. Mutauit enim forte iterum pecuniam & nouum instrumentum est factum animo nouandi & primā obligationem tam in personalibus quàm in pignoribus. & stipulatus est creditor primam secundam pecuniam animo nouandi, & accepit postea & alia pignora, per quæ uidebatur quòd secūdus creditor, cui inter primū contractum & hunc secundum prima pignora erant obligata, esset potior: quòd remouet hic quantū est in primis pignoribus, & pecunia primo super his data, non aūt in plus: ut hic, & j. eod. l. si prior. in prin. & l. si. j. resp. & ar. j. de separa. l. debitor.

b Facta. Scilicet, à primo creditore.

c Ei. Scilicet, Titio.

d Traderetur. A procuratore. Acc.

e Apparuit. Vt & argu. s. de rei uin. l. si a Titio. Sed contra. j. eod. l. qui balneum. § fina. ubi dicit quod nō confirmatur obligatio facta tunc quando nō erat res obligantis. Sol. hic saltem erat debita, ibi non: ut arg. sup. de pig. l. j.

f Qui negotium. Cui procuratori Titius pignori esse cōuenerat, & ita potior erat priore: ut C. e. l. licet. Sed hoc non placet: q a cū procuratoris fuerat, rea ei obligari non potuit. Dic ergo quod procurator habebat exceptionem contra dominū: ut quibus mod. pign. uel hypo. solu. l. j. ergo contra creditorem primum. & idem in eo qui soluit procuratori: ut j. de pu. cre. l. si uenti. §. fi. non autem contra primum creditorē uel alium haberet hypothecariam. A.

g Constaret. Et non in plus: ut infra eodem. l. qui à debitore. & infra tit. j. l. uj.

h Vt si frater. Qui obligauit.

i Portionem. Quæ peruenit ad fratrem qui non pignorauit quæ est dimidia suæ dimidiæ pro indiuiso: nā enim dimidia obligata non poterat esse: ut hic & infra, quibus modis pig. uel hypo. sol. l. si consensit. §. fi. & sup. communi di. l. si quis pu. §. si fundus.

k Alter. Cuius pars a fratre erat obligata.

l Obligare. j. ad eā quæ peruenit ad obligantem a fratre. & sic non poterat esse obligata. secundus ergo solus reperitur in pignore: ut j. e. l. qui generaliter. in fi. l. debitor.

CASVS. Si rem tuam obligasti: deinde alij rem quandam mihi uēdidisti: an prior creditor in pignore potior sit? Et respō: quod sic: quia nihil refert debitor soluerit, an compensauerit.

m Rem aliam. Sed quid si eandem? Responde poterit secundus adhuc ei offerre: ut C. si antiqui. cre. l. j. §. j. Acc.

n Nterdum. CASVS. Casus assignat in quib. posterior creditor potior est: ut si mihi nauē obligasti: deinde alius in nauis refectionem tibi x. mutuauit: quia ille potior est. Idem est. si credidit in cibaria nautarum. Idem est si propter merces uehendas credidit. Idem est si ego primo credidi, & pupillus postea. & hoc cum mihi facta fuerat generalis hypo. & pupillus credidit in emptionem prædij: in quo ille potior est. Si au ē tu debitor partē soluerisi. l. pro pretio rei emptæ, pupillus l. crediderit: ego & prior creditor. l. pupillus in pignore cōcurremus. Si tibi. Si quæ habes & habiturus es mihi obligaueris, deinde prædiū est in tuū dominiū peruenerit (quæ emere uoluisti) Titio obligasti: quis nostrum potior est? Et respō. quod ambo concurrimus: neque mihi proficit quod tua pecunia. quæ mihi generali hyp. obligat: prædium emptū est quo magis potior sim. & intellige cū gñalis & specialis hypotheca simul facta fuerit, ne sit contra j. eo. l. q generaliter. uel d e & uerius ut hic notatur. h. d. usq; ad l. qui balneum. Vin.

o Priore. Hoc uerum est secundum quosdā, si prior habet tantum generalem tacitam hypothecam: secus si specialem expressam. hoc uerum est secundū. Azo. & si specialem sicut & ia, cuius pecunia res est empta, quam ei pignori esse conuenit, præfer. ut prior habenti specialem: ut C. eodem. lege, licet. & in authent. de æqualitate do §. his consequenter. in prin. col. vij. Accur.

al. add. in.

pignora acceperat.

ea nouatione facta postea.

emit.

Bal. in l. creditorea. in fin. C. de pigno. dicit hic esse casum & nō alibi ad hoc prop. qd' si potestas & authoritas de ingrediendo bona facultate & authoritate ppria, operatur hypothecā de quo dicto Bal. & tex. ualde exclamat: satis superque satis Franci. ere monensis in suis sin. in secundo singulari. aduerte tamen ad ea quæ dicuntur hac in nouis interpre. Bolog.

mutuo.

dedisset.

compensauerit.

Facit ad hanc l. gl. ij. in uerb. arg. contra in ca. j. extra, de usu. io. & obe.

Item hoc est uerum, nisi prior habeat hypothecam, & priuilegium inter personales actiones: vt in dote dicitur: vt in auth. de æqua. do. §. his consequens. in fi. §. col. vj. tunc ei præfert mulier propter duo. s. propter priuilegium: & propter tps: alias. i. iure communi. uel idest, nisi hæc duo essent pro ea, potior est hic quã mulier. cum hic priori habenti expressam præferatur, ut dictũ est in mulier nõ.

[a] Credidero. Tria enim habeo priuilegia. Vnum quia in personalib. præferor actionibus: vt sup. si cer. pet. l. creditor. & ĩ. de priuile cred. l. si uentri. §. j. & l. qui in nauem. Secundũ quia tacitum pignus: ut hic, & s. p. q. mod. pig. tac. contra. l. j. & ĩ. eod. l. idemq. ij. tñ. secus autem. in eo casus pecunia res est empta: vt C. de pigno. leg. quamnis ea. nisi sit pupillus: vt Inf. l. j. & nisi sit actum: vt C. eo. l. licet, & hia duobus modis potest intelligi auth. de æquali. do. §. his cõsequẽs. in princ. col. vij. uel et circa personalem actionem. Tertium, quia præferor primo habenti expressam hypothecã, ut in omnibus his exemplis, & infra. l. [d] pxi. Sed contra in hoc C. eo. l. eos. ubi dicit habentes pignora præferri chirographarijs. Sed certe hic nõ est chirographarius, cum habeat tacitum pignus: ut dictum est. quidam tñ dicunt quod non habet tacitã hypothecam. Et sic dicũt speciale quod priuilegium personale præferatur pignoribus. Item quid si ad faciendã dumnum? Credo idem, ut ĩ. de priuil. cred. l. quod quis. & in auth. de æqui. do. §. his consequens. in prin. sed contra dico. & illas intellige ut dixi modo exponi. §. his consequens. leges enim tacitam inducentes, de reficiente, non faciente dicũt: ut hic, & sup. tit. ij. l. j. & arg. da itine. actuq; priua. l. iij. §. penul.

ipsam conseruandam impensum est, quod sequẽs credidit: ueluti si nauis fuit obligata, & ad armãdam eam, uel reficiendam ego credidero. [a]

Idẽ li. xxiij. ad edi. VI.

Huius enim [b] pecunia saluam fecit totius pignoris cãm. Quod poterit quis admittere, & si in cibaria nautarũ fuerit creditũ, sine quib. nauis salua peruenire non poterat. [c] Item si quis in merces sibi obligatas [d] crediderit, uel ut saluæ [e] fiant, uel ut naulũ exoluatur: [f] potior [g] erit, licet posterior sit. nã & ipsum naulũ potentius est. Tantundem dicetur, & si merces [h] horreorũ uel areæ [i] uel uecturæ [k] iumentorum debetur. nam & hic potior erit.

In re empta per tutorem ex pecunia pupilli: præfertur pupillus anterioribus creditoribus: quatenus ex eius pecunia sit solutum h. d. secundum unam lecturã, nec per hoc aliqua iniuria fit creditori primo. nã cùm debitor non haberet rem, nisi ex pecunia pupilli empta esset, meritò pupillus præfertur. Bar.

Idẽ li. iij. Disp. VII.

Idemq; est, si ex numis pupilli fuerit res cõparata. [l] Quare si duorũ pupillorũ numis res fuerit [m] comparata: ambo in pignus concurrẽt pro his portionibus, quæ in rei pretium fuerint expẽsæ. Quod si res non in totum ex numis cuiusdam [n] comparata est, erit concursus utriusque creditoris. id est, & antiquioris, & eius cuius [o] numis comparata est.

Si duobus res simul obligat sub condẽne, quæ simul extitit, ambo cõcurrũt in pignore. Bar.

Si tibi, quæ habiturus sum, obligauerim, & Titio [p] specialiter fundum si in dñium meũ peruenerit, mox dñiũ eius adquisiero putat Marcellus, cõcurrere utrunq; creditorem in pignore. Non. n. multũ [q] facit [r] quod de suo numos [s] debitor dederit; quippe cũ res ex numis pignoratis empta, non sit [t] pignerata ob hoc solũ, quod

dicti. Acc.

[l] Idemque. Comparata. per tutorem ementem pro pupillo rẽ alij cuidam obligatam. ipse enim pupillus emptor potior erit creditore priore. Acc.

[m] Res fuerit. quæ alij prius generali obligatione uerborum fuerat obligata. & not. quod duo habet hic pupillus priuilegia. Vnũ, quia tacitam habet hypothecã: quod non est in alio: ut C de pig. l. quãuis ea. Secundum, quia præfertur priori creditori. sed uidetur non esse aliquod istorum in eo speciale: quia idem uidetur in maiore ut C. eod. l. licet. & in authen. de æqua. do. §. his cõsequens. Respond. imo non esset idem: quia dictæ leges loquunt in eo casu, quando ad hoc ipsum data est pecunia, ut inde res ematur: & sic obligatur: quod hic non fuit: uel expone ut modo notaui. Item opponitur, cum res pupilli pecunia emptæ sunt, quomodo poterunt sibi obligatæ esse: ut C. arbit. tu. l. curator. & quãdo ex fac. tuto. uel cur. l. j? Rñ. ibi non dicitur quod sint suæ: sed quod potest eas eligere per actionẽ tutelæ: nec sunt in ueritate suæ, & ideo sunt obligatæ pro pecunia, si eas eligere non unit: vt C. de ser. pig. dat. ma. l. si tutor. quæ dico in pupillo, & in milite seruantur: vt C. de rei uind. l. si ut proponis. & de dona. inter uir. & uxo. l. ij.

[n] Cuiusdam. scilicet pupilli. in alia enim parte de pecunia debitoris.

[o] Comparata est. ut in nummis acceptis mutuo a pupillo ipse potior sit: in superfluum antiquior. Acc.

[p] Et Titio. in simul utrique, alioquin contra: ut sup. eo. l. qui generaliter. Azo. Sed certe imo uidetur idem, & si diuersis temporibus: cum tunc quando peruenerit in suum dominiũ, incipiat utrique obligari: vt arg. ĩ. eo. l. qui balneum. §. fi. lex autem superior generaliter loquitur in eo, qui habet iam omnium dominium. & de hoc not. ĩ. de iure fis. l. is qui.

[q] Non enim multum. imo nihil. quippe, &c. ut subijcit. & ĩ. de fur. l. si quis uas. in fin. & supra de pig. l. si fundus. §. si duo. & C in quibus causis pignor. tacite contrahitur. l. quamuis. & arg. contra. supra de pet. hæredi. l. si rem.

[r] Facit. pro primo creditore.

[s] Numos. qui erant obligati priori. Acc.

[b] Huius enim. mutatio personarum.

[c] Non poterat. sicut nec artes doceri sine magistris: nec iura reddi sine iudicib. ut sup. de orig. iur. l. ij. §. post originem. & facit C. de ali. præstan. l. fi.

[d] Obligatas. alij ante.

[e] Fiant a custodibus.

[f] Exoluatur. pro eis.

[g] Potior. cui talia debentur.

[h] Merces. id est, pensio. Azo.

[i] Areæ. in qua repositæ sunt res obligatæ.

[k] Vecturæ. cũ res alij obligatas super iumenta mea

Marginal notes: [f] P. V. præfertur. — Priuilegiũ personale pignori præfertur. — [l] Ista glo. est not. & menti tenẽda. secũdum Bal. In hoc quod dat intellectũ l. si ut proponis. C. de rei uend. — [t] nunc sit.

Si pi-

pecunia pignorata erat.

Respublica vel priuatus prior in tempore, præfertur fisco in iure. Bar.

Idem lib. vij. Disputationum. VIII.

SI pignus specialiter [a] respublica [b] accepit. dicendum est, pferri eam fisco dre, si postea fisco debitor obligatus est: qa & priuati præferuntur. [c]

Tempus conuentionis inspicitur, si non est in potestate debitoris, an debitum contrahatur, vel conditio impleatur. sed si in eius fuerit potestate, tēpus quo cedit, & venit dies obligationis, inspicitur. Bar.

Aphricanus lib. viij. Quæstionum. IX.

† QVi balineum ex calendis [d] proximis pduxerat: pact' erat, ut homo Eros [e] pignori locatori esset, donec mercedes soluerent. Idē [f] ante Calendas Iulias eundē Erotem alij ob pecuniā creditam pignori dedit. Cōsultus an aduersus hūc creditorem petētem Erotem, locatorē prętor tueri deberet? respondit debere. [g] licet enim eo tpe homo pignori datus esset, quo † nondum quicquā pro cōductione deberet: [h] qm tñ iam tunc in ea cā Eros esse cœpisset, vt inuito locatore ius pignoris in eo solui non posset: [i] potiorem eius cām habendam. Amplius, et sub pdōne creditorem tuendum putabat † aduersus eum, cui postea quicquā deberi cœpit: [k] si mō nō ea pdō sit, quæ inuito [l] debitore impleri non possit. Sed & si hæres ob ea legata, quæ sub pdōne data erant, de pignore rei suæ conuenisset. [m] & postea eadem ipsa pignora ob pecuniam creditā pignori dedit, [n] ac post cōditio legatorum extitit: hic quoque tuendum eū, cui prius pignus datum esset, existimauit. [o]

Pignus super re aliena contractum non potest cōfirmari, si tempore quo causa confirmationis euenit, res in bonis debitoris non reperiatur. Bar.

Titia prædium alienum Titio pignori dedit, post Mænio: [p] deinde domina eius pignoris facta, marito suo in dotem æstimatum dedit. Si Titio soluta sit pecunia: non ideo magis Mæuij [q] pignus pualescere placebat. tunc enim priore dimisso, sequētis pignus confirmatē, cū res [q] in bonis debitoris inueniatur. [r] In pposito aūt marit' emptoris [s] loco est, atque iō, quia

[a] SI pignus specialiter. si uero generaliter, non: quia in hoc fiscus priuilegiū habet, quod falsum est: vt C. de remis. pign. l. si ignorante. secundum Ion. Dic ergo specialiter. i. expressim. secus forte si tacite. arg. ff. ad l. Cor. de fal. l. j. §. uxores. nisi in muliere: vt C. de priuil. fisc. l. quāuis. in fi. secundū. Azo.

[b] Respublica. s. alicuius ciuitatis. sic accipitur ff. de Public. l. sed & hi. §. j. Acc.

[c] Præferuntur. s. fisco. similiter & reipu. præferuntur priuati, si postea respublica pignori acceptisset: vt C. qui pot. in pign. ha. l. si fundum. Acc.

QVi balineū. CASVS. A Calen. Ianuarij. usque ad Cal. Maij balneat. tibi locaui: & seruum obligasti. medio tempore eundem alij obligasti: quis potior sit quæritur? Et respō. quod ego qui locaui, licet eo tempore quo pignoratus fuit seruus secundo, nihil potui petere ex conductione, cum neque uenit, neque cessit dies: tamen pignoris obligatio ad tempus conductionis, retenenda est idest, initium, ut me inuito alij obligare non possit. Sed si. Testator aliquid mihi legauit si nauis uenerit ex Asia. cauit mihi hæres de restituendo legato adueniente conditione: & rem quandā mihi obligauit. eandē rem obligauit alij secundo, & extitit postea cōditio quis nostrum potior sit, quæritur? Et resp. quod ego legatarius, cum cōditio sit talis quę inuito hærede possit impleri. secus si non posset: vt si aliquis rem suam obligauerit si ei pecunia numeretur: quæ non subsecuta, si medio tempore obligauerit alij, & ille pecuniam numeret & licet postea primus numerauerit, tamen potior est secundus: quia in potestate debitoris fuit, accipere eā, necne & hoc dicit superior proximus §. amplius. Titia. Mulier quædam rem non suam mihi obligauit, deinde alij. postmodum domina effecta, marito æstimatam dedit in dotem, & mihi pecuniam meam soluit: an in persona secundi pignus conualescat: cum desinat mihi teneri? Et rñ. quod non: quia nullo tempore res fuit mulieris, cum eam obligauit: & quod dicitur quod incipiat teneri secundo, si primo desinat teneri: tunc locū habet cum res fuit in bonis debitoris eo tempore quo desinit teneri primo. quod non est in hoc casu: quia neque tpe quo mihi soluebatur: neque tempore obligationis erat in bonis mulieris. & hoc si maritus ignorabat rē secundo creditori esse obligatā: quia secus si sciret. Vin.

[d] Ex calendis. s. Ianuarij usque ad alias Calen. Ianu.

[e] Eros proprium nomen.

[f] Idem. s. scilicet conductor. Azo.

[g] Debere. Sed contra uidebatur: vt sup. ti. j. l. Titium. quæ est contra Sol. ibi erat in potestate cuiuslibet tam creditoris quàm debitoris non accedere ad contractum: vt ff. si cer. pet. l. qui pecuniā hic nō: vt C. de act. & ob. l. sicut.

[h] Deberetur. ut peti posset. Azo.

[i] Non posset. secus ergo si posset. & sic est contra ff. eo. l. Lucius Titius. ibi solues.

[k] Cœpit. ut & ff. eo. l. potior. §. j.

[l] Inuito. ut puta si tibi numeratum fuerit. inuitus enim debitor non cogitur numos a creditore accipere: vt ff. eo. l. potior. j. respō.

[m] Conuenisset. quia obligauit legatario pro legato soluendo adueniente die. Acc.

[n] Dedit. s. hæres.

[o] Existimauit. s. ego Aphricanus. & est rō: quia non est in potestate hæredis hæc cōditio: vt sup proxi. resp alias cōtra ff. tit. j. l. Tit.

[p] Post Mænio. nō simpliciter, sed ita cum Titio desierit esse obligatum. sic & ponit ff. eod l. si prior. § a Titio. alias ita cōualesceret in vno sicut & in alio eo tpe quo cœpisset esse suum dñium. & utrique pro parte esset obligata: ut ff. de pi. l. si fundus. §. si duo & ff. e. l. eadēque. in fi. Vel dic quod hic Mænius erat sciens alienā, & alteri obligatam. Sed quō fuit Titio obligata? Resp. erat debita mulieri: vel ut sup. de pign. l. si fundus. §. aliena. uel creditor ignorauit. supra. de pig. l. j. in prin. Acc.

[q] Cum res. not. regulam.

[r] Inueniatur. tempore quo debet confirmari. Acc.

[s] Emptoris. maxime si æstimatum prædiū accepit: ut C.

† Hoc caput elegāter explicat Anto. August. emenda. li. iiij. c. xiiij.

† Hic uidei tex expressus quod pensio debet solui in fi. ann. ad qđ concor. tex. in l. eadem. C. loca. tear. ad idē in l. si ædes. §. sed cum in annū.

† putabat

† Mæuio

neq; tunc, cùm Mæuio obligaret, neq; cùm Titio solueret, in bonis mulieris fuerit: nullũ tẽpus inueniri, quo pignus Mæuij conualescere posſit.[a] hæc tñ ita, ſi bona fide[b] in dotẽ æſtimatũ prædiũ maritus accepit, id eſt, ſi ignorauit Mæuio obligatũ eẽ.[c]

In pignoribus captis ex causa iudicati, qui prior eſt tempore, potior eſt in iure. Bar.

Vlpia. li. j. Reſpon. X.

SI & iure iudicatum[d] & pignus in cauſam iudicati ex authoritate eius, qui iubere potuit: captum eſt: priuilegijs[e] temporis[f] fore potiorẽ hæredẽ † eius, in cuius perſona † pignus conſtitutum eſt.

Si obligatio conditionalis purificatur, retro non trahitur, ſi fuerit conditio poteſtatiua: ſecus ſi caſualis. Bar.

Caius li. ſing. de formula hypothecariã. † XI.

POtior eſt in pignore qui prius credidit pecuniam, & accepit hypothecã: quamuis cum alio ante conuenerat, ut ſi ab eo[g] pecuniã accepit: ſit ſibi[h] res obligata: licet † ab hoc poſtea accepit. poterat. n. licet ante conuenit, non accipere[i] ab eo pecuniã. Videamus, an idẽ dicẽdum ſit, ſi ſub conditione ſtipulatione facta, hypotheca data ſit: qua pendente, alius credidit pure, & accepit eandem hypothecam. tunc deinde prioris ſtipulationis exiſtat conditio, ut potior ſit, qui poſtea crediſſet. Sed uereor, num[k] hic aliud ſit dicendum. Cùm. n. ſemel conditio extitit: perinde habetur, ac ſi illo tẽpore, quo ſtipulatio interpoſita eſt, ſine conditione facta eſſet. Quod & melius eſt.[l]

Licet obligatio principalis ſit pura, ſi tamen obligatio pignoris aſt ſub cõditione poteſtatiua contracta: tempus exiſtentis cõditionis inſpicitur. Bart.

Si colonus conuenit, ut inducta in fundũ illata, ibi nata, pignori eſſent; & antequã inducat, alij rem hypothecæ nomine obligauerit, tunc deinde eam in fundum induxerit: potior erit, qui ſpecialiter pure accepit: quia nõ ex conuentione priori obligatur, ſed ex eo, †[m] quod inducta res eſt, quod poſterius factum eſt.

Si obligantur partus uel fructus futuri, requiritur quòd res ſit in bonis debitoris tempore obligationis. Bar.

Si de futura re conuenerit, ut hypothecæ ſit[n] (ſicuti eſt de partu) hoc quæritur, an ancilla con-

ut C. de iure dotium. l. quoties. nam ſi in æſtimatum: idem quo ad hoc. habebit ergo liberum: ut ſupra tit. j. l. Ariſto j reſpon.

a Poſſit. Supra ti. j. l. creditor. §. j. cõtra. Sol. ut ibi. Ac.

b Bona fide. Maxime. hæc enim quidem poteſt impedire hypothecariam actionem uel inducere. ius enim actoris tantum eſt inſpiciendum. ut ſ. ſi pars hære. pet. l. j. §. j. & inf. de in. fiſ. l. eſt decretum Ac.

c Obligatum eſſe. Scilicet prædium.

d I & iure. CASVS. Conueni debitorem meum, qui condẽnatus eſt, & quia noluit parere, iudicatis, miſſus fui in poſ. rerum ſuarum per executionẽ authoritate iudicis. ſi ueniat alius creditor, cui tenebatur actione aliqua perſonali an ſit potior me in pignore, quæritur & R. nõ. quod non, ſed tam his meus quam ego potiores ſumus. Vi.

d Indicatũ. id eſt, quia ſententia ualet.

e Priuilegijs. Non loquitur hæc lex de aliquo pignore uel hypotheca conuentionali, ſed iudiciali, in qua dic, quod ſi egi contra debitorẽ meum ex quacunque cã, & poſt cõdẽnatione fui authoritate iudicis miſſus in poſſeſſionem poſtea eius alij creditores ueniant: ego & hæres meus potiores ſumus quolibet alio, qui prætenderet diſsimilẽ hypothecã poſteriorẽ. Si autẽ prætenderet ſimile poſſeſſionem tunc aut eſt mecum eiuſdẽ tituli: ut quia ſumus ambo legatarij, & tunc communicabo cum poſtea ueniente: ut j. ut in poſ. leg. l. is cui. §. qui prior. uel ambo petebamus nobis caueri: ut inf. de dam. infe. l. ſi finita. §. Iulianus. uel ambo ex contractu: ut C. de bo. autho. iud. poſ. l. fi. § j. quæ ſunt contractu: ut diuerſis ſimilis ſumus. ut unus ex contractu, & alius eſt legatarius & tunc qui prior eſt admiſſus. ante ponitur alijs: ut hic, & C. eo. l. ij.

e Priuilegijs. Scilicet, propter priuilegium.

f Temporis. Quia prius fuit ei obligatum, & hoc ſiue ſecundus habeat ex conuentione, & ſiue ex adiudicatione. Idem econtra. nam qui prior eſt tempore, potior eſt in iure: licet nullum priuilegium allegauit.

POtior eſt. CASVS. Conuenimus inter nos, quod mutuarem tibi x. & tu mihi certam rem pignori dares poſtea tu accepiſti pecuniam ab alio, & eandem rem illi obligaſti, ſi poſtea a me pecuniam accipis quæro quis noſtrũ, potior eſt in primo te? Et reſpõ. quia ille; qui poſt noſtram cõuentionẽ mutuauit. nõ eſt autẽ idem ſi ſum ſtipulatus pecuniam ſub cõd. & cũ pignore. nã ſi tu poſtea pendẽ. cõdi. pignus illud alij obligaſti. exiſtẽte cõdi. ero potior in pignore. & ratio eſt in tex. Si colonus. Locaui tibi fundũ: & conueni ut inuecta à te mihi tenerentur. antequam intuliſti, alicui obligaſti: & poſtea induxiſti. quis noſtrum potior ſit, quæritur? Et rñd. is qui pure & ſpecialiter ante inuectionem pignori accepit. Viuia.

g Ab eo. Primo ſub hac conditione ut ſ. e. ti. l. q balneũ § amplius. ij. reſpõ.

h Et. Primo.

i Non accipere. Vt & ſup. ſi cer. pet. l. qui pecuniam. & ſup. tit. j l. penul.

k Num. Id eſt an.

l Melius eſt. ut ſ. e. l. qui balneum. §. amplius. j. reſpon. & nota hoc referri ad tempus contractus conditione poſtea exiſtente: ut hic, & ſ. de peri. & cõmo. rei uendi l. quod ſi pendente. in princ. & j. de mili. teſt. l. quod dicitur. & inf. de fur. l. ſi quis uxori. §. ñ. & ſ. de contrahen. emp. l. nec emptio. & j. de uan. ſę. l. nihil. in prin. Sed ar. contra ſup. de uſufruc. l. ſi tun. Sol. ut ibi notaui.

m Ex eo. Sic ergo nihil operatur conuentio, ſed inductio: ut C. loc. l. certi. j. reſp. eſt o: ſed cauſa tollendæ dubitationis uidetur poſitum: arg. inf. de uſu. l. ſi ſtipulatus & ſup. mand. l. q mutuam. Vel aliter ſpectatur tempus inductionis, quia conditionis euentus pendebat de poteſtate debitoris & ideo non ſpectatur tẽpus conuentionis: ut ſup. e. l. qui balneũ. j. rñ. & l. j. & ſ. ti. j. l. pe. operari aũt põt conuentio: quia etiam ignorante domino illata ſunt pignori.

n Hypothecæ ſit. Quod fieri poteſt: ut ſupra, de pig. & qua nondum ſunt. in prin. Ac.

† fortior eſt hæres. † perſonã.

† ad formulam hypothecariã.

† &c.

Qui prior eſt tempore. potior eſt iure.

† Sed &c.

Vicndi

Vsumfructum potest usufructuarius obligare.

a Vtendi fruendi. nam potest usufructuarius obligare suum usumfructum: ut & ī. de pign. l. si is qui. §. pe. Sed uidetur quod non sufficiat fuisse in bonis debitoris tunc temporis, ut si apud alium postea sit conceptus & natus partus, & satus fructus & natus: ut & ī. de pig. l. Paulus. §. fina. Sed respond. quod tempore obligationis hic erant concepta & sata. Sed adhuc fallit in fructuario de quo hic dicitur. nam nō pertinent ad eum fructus, etiā si sint maturi, antequam eos percipiat: ut insti. de rerum di. §. is uero. Sed dic quod probatur hoc tempore obligationis fuerit dominus ususfructus, non solum nunc. nam alterum non sufficit sine altero: ut hic, & ī. de pig. l. si superatus. & l. & quæ nondum sunt. &c. quod dicitur. Item contra ī. de acqui. re. do. l. si. ubi dicitur non inspici tempus conceptionis, sed partus tantum. Sol. ibi nil de pignore proponitur, sed de dominio tantū. sed illud potest dici in præiudiciū domini primi: non autem hæc considerantur in præiudiciū creditoris: ut hic.

b Soluatur: ut C. e. l. j. Sed an idem si prior creditor possidens secundo creditori offerat? Rñ. sic, nam debet ei licere quod cuilibet extraneo liceret, ut ī. quibus modis pi. uel hyp. sol. l. Paulus respō. §. fi. Azo.

c Creditor. Si non uerba exceptionis.

d Possidente. s. secundo creditore.

e Replicabit. Scilicet, si non ante esset mihi obligata.

f Autem ... est.

uentionis tēpe in bonis fuit debitoris. & in fructib[a] si ɔuenit, ut sint pignori, æquè quærit, an fundus, uel ius utēdi fruēdi, ɔuētionis tēpe debitoris fuerit.

Posterior creditor habet ius offerendi priori, & sibi pignus confirmare. Bart.

Si paratus est posterior creditor priori creditori soluere, quod ei debet: uidēdum est, an cōpetat ei hypothecaria actio, nolēte priore creditore pecuniā accipere. Et dicim[9], priori creditori inutilem esse actionē: cùm per eum fiat: ne ei pecunia soluatur.[b]

Prior in tempore contra secundum creditorem agentē habet exceptionem: & cōtra excipientem replicationē ex prioritate temporis. Bar.

Mart. li. i. n. ad formulam hypothecariam. XII.

Creditor, qui prior hypothecam accepit, siue possidet eam, & alius uindicet hypothecaria actione, exceptio prior utilis est, *Si non mihi antè pignoris hypothecæue nomine sit res obligata:* siue ab alio possidente,[d] prior creditor uindicet hypothecaria actione, & ille excipiat, *Si nō conuenit, ut sibi res sit obligata:* hic in modū supra relatum replicabit.[e] sed si cum alio possessore creditor secūdus agat: rectè aget: & adiudicari ei poterit[f] hypotheca: ut tamen prior cum eo agendo, ei rem auferat.

Qui soluit litis æstimationē primo creditori, non liberatur a secundo. Bar.

Si quoniam non restituebat rem pigneratam possessor,[g] condemnatus † ex præfatis[h] causis, litis æstimationē exoluerit: an proinde secundo creditori teneatur, ac si soluta sit pecūia priori creditori, quæritur? Et rectè puto hoc admittendum esse.

Qui prior de hypotheca ex creditoribus conuenerit, prior est alio qui prius conuenit de debito. Bar.

Si primus, qui sine hypotheca credidit, post secundum, quod utrunque[k] fecit ipse hypothecā accepit: sine dubio posterior in hypotheca est. Vnde si[l] in diem de hypotheca ɔuenit: dubium non est, quin potior[m] sit, licet ante diem cum alio creditore purè, de eadē re conuenit. Si idē bis, id est, ante secundum, & post eū crediderit: in priore pecunia potior est secundo. in posteriore tertius est.[n]

Si res obligata alteri obligetur de uolūtate creditoris, quo ad illum prior hypotheca inutilis est, quo ad alias inspicitur, quod actum est. Bar.

Si tecum de hypotheca paciscatur debitor, deinde idē cum alio tua uolūtate: secūdus potior erit. pecunia aūt[o] soluta secūdo, an rursus teneat tibi, rectè quæritur. Erit aūt[p] facti quæstio agitanda, quid inter eos actum sit: utrum ut discedat ab hypotheca in totum, prior cōcessit creditor alij obligari hypothecā: an ut ordo seruet, & prior creditor secūdo loco constituatur.

Potest quis in suūmet locum succedere: & ratio prioritatis facit, ut possit quis inuito alio pignus uendere. Bar.

† Papinianus libro ij. responsorum. † XIII.

SI

debebit. Accursius.

g Possessor. i. primo creditori.

h Ex præfatis. Vno uel altero ut rē restituat uel æstimationem, uel dic in ipsa sorte tantū uel interesse, uel quantum in litem fuerit iuratum. & secundū hoc præfatis respicit quod plenū quod est actū in tractatu de pignoribus, maxime ī. de pig. l. si. & fundus. §. in uenditione. & l. si inter. §. fin.

i Creditori. A debitore.

k Vtrunque. Id est, personam & rē obligauit.

l Vnde si. Quia tūc demum potior est, cum in priore contractu de pignore nihil cōuenit: unde, &c. & quod dicit in diem, i. incertū i. sub conditione.

m Quin potior. Qui conuenit in diem ut sup. eo. l. potior. §. j. Ac.

n Tertius est. Vt & ī. e. l. quæ ebatur.

o Secunda autem ablatum absoluti.

p Secundo loco. huic non respo, sed dic in dubio uideri seemittere: ut inf. quib. mod. pig. uel hyp. sol. l. Paulus.

q prior.

r Mutuam tibi x. rem tuam mihi obligasti; deinde Titio eandem obligasti, & pro alijs x. eādem rē integrā prius mihi obligasti cum alijs pignoribus. animo nouandi stipulatus sum utranque summam. quis nostrū potior sit, quæritur? Et respond. quod ego ideoque rem obligatā uendere possum non oblata pecunia a Titio; & hoc uerū est in primis x. nāquecquid supra ea ex. cōsecutus fuero, Titio restituā: cū in debito non potior sit. & prior me. Secundū. Rem tuam mihi obligasti, deinde al. j. si il e. secundus.

† P. F. ex præfatis modis.

... gitur.

Non est l. sed § præcedentis.

P. F. m. responsorū scribit.

prior creditor, postea nouatione facta, eadē pignora cū alijs accepit: in suū locū eū succedere. sed si secūdus nō offerat pecuniam, posse priorē uendere, ut primam tm̄ pecuniam expēsam ferat, non ēt, quā postea credidit: & quod superfluū ex anteriore credito accedit, hoc secundo restituat.

Secundus creditor habet rem obligatam tā pro credito suo, quàm pro sorte & usuris, quas primo creditori soluit. Bar.

Sciendum est, secundo creditori rē teneri ēt inuito debitore, tā in suum debitum, q̄ in primi creditoris, & in usuras suas, & quas primo creditori soluit: sed tm̄ usurarū, quas primo creditori soluit, usuras non consequetur. non. n. negotiū alterius gessit, sed magis suum. & ita Papinianus lib. iij. Responsorum scripsit: & uerum est.

Secundus creditor contra omnes est potior, excepto primo. B.

Si simpliciter conuenisset secundus creditor de hypotheca, ab omni possessore eā auferre poterit, p̄ter priorē creditorē, & qui ab eo emit.

Tertius qui succedit in locū primi, potior est secundo. Bar.

A Titio mutuatus, pactus est cum illo, ut ei prædium suū pignori hypothecæve esset. deinde mutuatus est pecuniam a Mæuio, & cū eo pactus, ut si Titio desierit p̄dium teneri, ei teneatur. tertius deinde aliquis dat mutuā pecuniam tibi ut Titio solueres, & paciscitur tecum, ut idē prædiū ei pignori hypothecæve sit & locum eius subeat. num hic medius tertio prior est: qui pactus est, ut Titio soluta pecunia, impleatur conditio: & tertius de sua negligentia queri debeat? Sed tm̄ & hic tertius creditor secundo præferendus est.

Non solum qui soluit, sed qui patitur pignus vendi, ut priori suo potiori soluat, pōt in prioris creditoris locū succedere. Bar.

Si tertius creditor pignora sua distrahi permittit ad hoc, ut priori pecunia soluta, in aliud pignus priori succedat: successurū eū Papi. lib. xj. Responsorum scripsit. & omnino secundus creditor nihil aliud iuris habet, nisi ut soluat priori, & loco eius succedat.

Potest priori impediri secundum volentem vendere, licet ipse vendere non possit. Bar.

Si priori hypotheca obligata sit, nihil uerò de venditione conuenerit, posterior verò d̄ hypotheca uendenda conuenerit: verius est, priorem potiorem esse. nam & in pignore placet, si prior cōuenerit de pignore, licet posteriori res tradatur: adhuc potiorē esse priorem.

Ista lex legitur duobus modis: vno modo secundum glo. secundum quam h. d. Conuentio facta super debito inter plures diuidendo, porrigitur ad pignora si vtrisq; sufficiunt alias cui primum debet solui debitū, præfertur in pignore: nisi aliud sit actum. h. d. Et diuiditur in tres partes. Primò ponit thema. Secundò incipit respondere distinguendo quæstioni resultanti ex themate. Tertiò ponitur circa hoc dictum Pauli iurisconsulti. secunda ibi, Pignorum. tertia ibi, Paul. Vel sic summatur secundum alium modum legendi. Conuentio quòd pignora pertineant ad vtrumque intelligitur ex ordine, quo solui debitū principale debet, nisi aliud actum sit. B.

secundus mihi soluat, quatenus res obligata sibi teneatur, quæritur? Et respond. quod tenebitur tam in suum debitum quā primi creditoris: item in usuras suas, & quas priori soluit. nō autem in usuras usurarum: quia non debitoris, sed suū gessit negotium soluendo: ut s. esset prior, & solus in pignore. Si simpliciter. Si rem tuam mihi primo obligasti, deinde Titio. & conuenit Titius simpliciter ut res esset sibi obligata, eā a quolibet possidēte auocare poterit præter quam a me uel ab eo qui a me emit, secus si esset dictū cum desineret mihi teneri: quo casu non posset auocare ab emptore. A Titio. Tertius qui succedit in locum primi, potior est secundo nisi ex eo.

a Si prior. aliàs l. si prior. & aliàs incipit. § Pomponius uel Papinia.

b Eadem. quæ primo accepit.

c Alijs. scilicet pignoribus.

d Succedere. videbatur prorsus extincta: ut j. de nouat. l. nouatio quæ est contra. Sed contrarium est, quia in eodem statu reponitur ut hic, & j. eo. l. creditor acceperis.

e Vendere. facit pro lege ista j. tit. j. l. j. circa prin. Sed in similibus l. cōtra. Sol. ut ibi. Acc.

f Accepit. ex pignore.

g Restituat. ut j. eod. l. quærebatur. sed qua actione? Rā. in factū forte.

h Solut. ut C. de pigno. l. secundus creditor. & j. titu. j. l. v. & j. ad Treb. l. deductis. §. qui post tempus. Acc.

i Gessit. in actione enim neg. gest. & usurarum usuræ

e Consequetur tamen ueteres usuras, quæ scilicet currebant eedē ti. nā manet antiqua sors, & antiqua usura, ut prius, sicut nomine cesso, uel uendito accidit. hic. in emptor uel cessionarius in hoc gerit suū negotiū. nō que si non currebant usuræ, neque cessionario, qd' hic textus nō negat. A. Ferr.

† Not. casum notabilē & mēti tenēdū sedm Bal. ga cōmu

quas gerendò negotium dependit? ueniunt. quo ad eū cui m etiam totum est sors.

k Suum. quia suū, ideo non agit: ut & s. man. l. antepe §. ad eum. Sed ar. contra. sup. de usufru. l. & si absentem.

l Si simpliciter. s. sine tali conuentione: ut tunc demum esset obligata, si esset pecunia soluta priori creditori. Azo. ut inf. proxi. §. nam tunc a nullo peteret nisi liberata sit a primo.

m Poterit. quantum enim ad omnes alios pertinet, iste potior est: ut & arg. s. si ser. uin. l. loci. §. compens. Acc.

n Mutuatus. scilicet Mæuius.

o Tibi. mutat personas.

p Medius. alias, Mæuius.

q Qui. scilicet Mæuius.

r Negligētia. quia ante secundum pignora non accepit.

s Præferēdus est. hoc. s. propter pactum quod fecit: ut arg. C. de his qui in prio. cre. lo. suc. l. j.

t Sua. s. quæ sibi erant obligata.

u Successurū. no. quod succedo in ius primi ex pacto debitoris: quod dic ut no. sup. quæ res pi. obli. pos. l. Aristo.

x Priori l. tertio qui loco prioris succedit. to. uel secundum Pyleum hic secundus appellatur tertius, qui debet priori soluere, ut sibi cōfirmet pignus.

y Priorem. facit ad l. istam C. de rei uin. l. quoties.

Insulam.

niter contra eū respōderet.

† Sibi. Mæuius.

Etiam.

INsulam. CASVS. Insulam quam locaui in quinquennium uendidi tibi vt mihi pensio primi anni accederet, tibi sequentiũ. an utrique nostrum innecta & illata teneantur. disting. aut sufficiunt ad pensionem primi & sequentium anno. aut non. primo casu erunt obligata utrique: secundo mihi tantum, quod super excesserit tibi accedit: hoc ideo, quia non fuit actum ut pro rata cuiuscunq; pensionis tenerentur. in dubio uerisimile est id actum esse ut in prioris anni pensionem primo obligata sint.

a Dixi. ego uenditor.

b Pignorumque. non solum pensionum. Acc.

c Nerua, Proculus. s. responderũt. & intellige hoc si pignora ad utranq; pensionem sufficiebant. si uero non sufficiebant, subijcit quid iuris sit. dic ergo, nisi id est si nõ ad utranq;. &c. Ac.

d Pertinere. scilicet dixerunt prædicti sapientes.

e Aperte. quidã libri habẽt, per te. i. emptorem. & alij aperte. s. an cõmuniter, &c. sed certe imo uidetur quod contra uenditorem fiat interpretatio: ut sup. de contrahẽ. empt. l. Labeo. quæ est contra. Sol. non est contra: quia hic emptor legem dixisse uidetur, cuius causa posita est ratione sequentiũ annorum: unde sicut si ipse dixisset, fieret contra eum interpretatio: ut sup. de contrahen. emp. l. si in emptio. in prin. ita hic. uel hic in accessorijs, ibi in principali, uel hoc non est ambiguum, cum lex determinet.

f Superesse. s. deducto meo debito pro rata portione.

g Ad te. s. pertinere dixerunt Proculus & Nerua. Paulus sũt confirmat prædicta in secundo casu. & ẽt in primo dicit idem seruari, ut prima causa pignorum sequatur primam pensionem: deinde secundam: & sic corrigitur quod dicit principium legis.

h Quanque pensionem oẽm. i. non pro rata. Azon.

i Sequeretur. Primo & secundo casu. Acc.

k SI non dominus. Prior. facit ad legem istam C. de rei uindi. l. quoties. Acc.

l Possessor melior. si inter se litigant. secus si contra extraneum: vt not in l. siue autem §. si duobus. uer. qd si a diuersis sup. de publi. & sic pone quod teneat obligatio: ut no. s. de pig. l. f. in princ. & supra, eo. l. qui balne. in §. Titia. Sed quid si simul? dic, idem quod in domino. ut sup. de pig. l. si fundus. §. si duo. Acc.

m ETiam. Soluatur. ut sup. de pign. l. grege. §. & in superficiarijs. & C. de rei uin. l. quoties. Acc.

† P. F. securum.

† quoque.

† P. F. sequetur al. sequatur.

Emptor legem dicere uidetur.

Pau li. v. ad Plau. **XIIII.**

INsulã tibi uendidi, & dixi [a] prioris anni pẽsionem mihi, sequentium tibi accessurã, pignorũq; [b] ab inquilino datorũ ius utrunq; consecuturum. † Nerua, Proculus: nisi ad utranq; pensionem pignora sufficerent, ius omnium pignorum primum ad me pertinere: [d] quia nihil apertè [c] dictũ esset, an cõiter ex oĩbus pignorib. summa pro rata seruetur: si quid superesset, [f] ad te. [g] Paulus: Facti qõ est: sed uerisimile est id actum, ut primã quanque pensionem [h] pignorũ causa sequeretur. † [i]

Qui prior est in tempore, potior est in iure, quando ab eodem pignora sunt accepta. si verò à diuersis non dominis, tunc possessor est potior. Bart.

Idem lib. xiiij. ad Plautium. **XV**

SI non dñs duob. eandem rem diuersis tẽporib. pignorauerit, prior [k] potior est: quamuis si a diuersis non dñis pignus accipiamus, possessor melior [l] fit.

Insula superficiaria. potest dari pignori. Bar.

Idem lib. xxviij. ad edictum. **XVI.**

ETiam superficies in alieno solo posita pignori dari potest: ita tñ, vt potior [m] causa domini sit soli, si non soluatur [m] ei solarium. †

Si primus creditor a tertio superatur, non præiudicat secũdo in locum primi: & sententia inter alios lata, alijs non præiudicat. Primò ponitur thema & quæstio, ex qua colligitur vna ratio pro creditore. Secundò ponit quorundam responsionẽ & aliam rationem pro creditore. Tertio hic reprehenditur per iurisconsul. repetendo quæstionẽ. Quartò & vltimò circa prædicta concludit. Secunda ibi. Planè. Tertia ibi. Mihi nequaquã. Quarta ibi, igitur. Bar.

Idẽ lib. iii. resp. **XVII.**

CLaudius Felix eundem fundum trib. obligauerat: Eutichianæ primùm, & deinde Turboni, tertio loco alij creditori. cùm Eutichiana de iure suo doceret, [n] superata apud iudicem a tertio creditore, non

CLaudius. CASVS. Rem tuam tribus successiue obligasti: & primus contra tertium possidentem egit: & succubuit, nec appellauit. Secundus contra tertium egit, & succubuit: sed appellauit. an tertius uincere debeat secundum, cum primum uincit an secũdus uincere debeat, non obstante quod, inter primum & tertium iudicatum sit, an econuerso, quæritur? Et rñ. in fi. l. q secũdus tertium uincere debet, sed an secundo obstat sententia lata inter primũ & tertium, quæritur? Et rñ. q non. & h. d. in illo uersicu. l. pone. sed an primus agere, possit contra secundum obtinentẽ cõtra tertium: non obstante quod inter ipsum & tertium iudicatũ sit, quæritur? Et respon. quod sic, quia res inter alios &c. q. d. secundo creditori obesse nõ debet sententia lata inter ipsum & tertium, quo minus cõtra tertium possidẽtẽ agere possit primus. & hoc in illo uer. aut contra. uidetur autem quod tertius secundũ superare debeat, ut si tertius pecunia dimissa esset primus & in locũ primi succederet tertius: secũdo esset potior: sed non est simile: quia hic tertius primo non soluit: sed primus contra ipsum agens condemnatus est. & hæc in illo uer. plane. Cætera usque ad tit. de dist. pig. satis plana sunt.

† pro P. F. Salarium.

n Doceret. contra tertium agendo: qui ob eo fuit absolutus. si uero ponas quod tertius egit hypothecaria contra primum, & uicit. & ipse similiter uincetur a secundo: vt inf. d. eius ibi, aut contra, &c. Item secundo poterit primus auocare rem per hypothe. & iterum tertius auocabit a primo ex authoritate sententiæ, & iterum secundus a tertio: & sic res redit in circulo & ansietate: & est insolubile. Sed consulo ut aliquis offerat litis æstimationem. & adde quod est inf. de excep. rei iudi. l. si §. Latinus. unde quæritur. si uxor alicuius renũtiat iuri hypothecariarum in persona secundi creditoris, & non primi, & res uiri interim detinetur ab aliquo extraneo, & agant hypothecaria isti tres contra extraneum possidentem, dicens quilibet se potiorem, quis præfertur? nam uxor præfertur primo creditori,

ditori, & non secundo. secundus vero mulieri, & non primo. primus uero secundo, & non mulieri. qualiter ergo uel cui restituatur res potius? Respon. cũ mulier tantum habeat quantum quilibet eorum & etiam am plius hoc, quia prior est tempore, ipsa præfertur ictũ in ambiguis pro dotibus respondere melius est, ut j. de iure dot. l. in ambiguis. alias esset res (ut dictum est) in circulo, uel salubalia: quia non potest dicere uincens luccedat in ius deuicti: ut j. quib. mo. pig. uel hyp. sol. l. Pau. resp. Azo. Vel dic quod non est in circulo: quia si tertius superauit primum agendo uel defendẽdo, & res redeat ad Turbonem, deinde ad primũ, non aget tertius, quia deficit actio hypothecariã cum non habet, quia iniuste petus, & nunc iniuste intendere. Item actionẽ in factũ ex sententia non etiã si agendo obtinuit: quia ei satisfactum est semel. Item Publicianam non: ut & ff. de Pu. l. quæcũ que. § j. Sed huic uia obst. ff. de iure iur. l. sed & si possessori. ut ff. de pig. l. si ab eo. sed offerendo æstimationẽ litis euitatur quicunque offerat. in muliere uero quæ secundo creditori renuntiauit, uidetur idem circulus. nam ipsa contra primũ, primus cõtra secundum, secundus contra mulierem. nec habet hic locũ responso præcedentis casus: quia hic iustam & efficacẽ, tertius habet hypothecariam contra mulierem: quod nõ erat in præcedenti: & sic dicũt remanere hic rem in circulo. uel dic uerius ut ibi mõ not. Ac.

[1] Conditione. add. in al. [2] al. add. [3] al. add.

prouocauerat. Turbo apud alium iudicẽ uictus, a appellauerat. Quærebatur, b utrum tertius creditor et Turbonem superare deberet et qui primam creditricẽ {expulerat} an ea remota, Turbo tertiũ excluderet? d Plane e cũ tertius creditor f primũ de sua pecunia dimisit, in locum eius substituit in ea quantitate, quam superiori exoluit. Fuerunt ergo, qui dicerẽt, g hic quoque tertium creditorem potiorẽ esse debere: mihi nequaquam hoc iustũ esse uidebatur. Pone, primam creditricem † iudicio cõuenisse tertiũ creditorẽ: & exceptione, alioue quo mõ a tertio superatam: h nunquid aduersus Turbonẽ, qui secũdo loco crediderat, tertius creditor, q primã uicit, exceptione rei iudicatæ uti poterit? i Aut contra, si post primũ iudiciũ, in quo primo creditrix superata est a tertio creditore, secũdus creditor tertium obtinuerit: k poterit uti exceptione rei iudicatæ aduersus primam creditricẽ? Nullo mõ, ut opinor. Igitur nec tertius creditor successit in eius locũ, quẽ exclusit nec inter alios res iudicata alij prodesse, aut nocere solet: l sed sine præiudicio prioris sententiæ m totum ius alij creditori integrum relinquitur.

Emptor pignoris potest ex pacto in locum prioris creditoris succedere, si ad eum pretium peruenerit. Bar.

Idem lib. v. Responsorum XVIII.

Evm, qui a debitore suo prædium obligatũ cõparauit, eatenus tuẽdum, quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecunia peruenit.

Qui prior est tempore in sorte, intelligitur etiam esse prior in usuris. Bar.

Scæuola lib. v. Responsorum XIX.

Lvcius Titius pecuniam mutuam dedit sub usuris, acceptis pignoribus: eidemq; debitori Mæuius sub iisdem pignorib. pecuniã dedit. Quæro, an Titius non tm̃ sortis, & earum usurarum nomine quæ accesserunt ante, quam Mæuius crederet: sed etiam earum, quæ postea accesserunt potior esset? Respondit: Lucium Titium in omne, quod ei deberetur, potiorem esse.

Possessor iustus habet ius offerẽdi priori creditori, & cedẽdam actionem impetrandi. B.

a Victus a tertio creditore.
b Quærebatur. in causa appellationis.
c Ea. Etiam si sit remota.
d Excluderet. quod est uerum, cum res inter alios, &c.
e Plane. Pro cõtr. & est inductiuum rationis, ut hic tertius etiam secundum uincere debeat.
f Exoluit. Vt supra eod. l. si prior. §. a Titio. ubi tria sunt necessaria.
g Dicerent. Arg. dicti respon.
h Superatam. Sicut in proposito themate continet.
i Poterit. Certe non: ut j. subijcit. non enim de iure tertij fuit agitatum sed tantum creditoris.
k Superata. Potest intelligi hoc responsum quando ipsa prima fuit conuenta, & superata a tertio. Acc.
l Obtinuerit. Cõtra tertium.
m Creditricem. uidetur quod sic, quia superauit tertium, & tertius superauerat primum.
n Nocere solet. ut & ff. de iureiuran. l. quia non, & infra, de exceptio. rei iudi. l. j. & C. res inter alios acta. l. j.
o Sed sine præiudicio prioris sententiæ. Latæ pro tertio contra primũ creditorem: & nũc soluit dicens, ut secundus obtineat contra tertiũ. & sic fallit hic illa regula quæ dicitur: Si uinco uincẽtem, &c. ut infra. de diuer. & tẽp. præ. l. de accessionibus. & est rõ: quia hic ius nõ habuit qui uicit, ibi sic. & fallit aliàs in tribus casibus. primus in filijs naturalibus, q agnatos repellunt, & agnati uxorem: & nõ tñ naturales repellunt uxorẽ: ut in au thẽ. qb. mo. na. effi. sui. §. discretis. col. vj. Itẽ in secũdo: ut j. ad Tert. l. ij. §. obijcitur. & l. æquissimũ. §. si ex alio. Itẽ fallit in tertio: ut in auth. de. quando. §. in consequẽs, &c. col. vi. nã mutuans in refectionẽ præfertur habenti expressam: & hãc expressam mulieris non tñ primus mulieri. Itẽ si sit meus uasallus & ego illius non sequitur: et go tu illius. Item si ego diligo te, & tu illum: nõ sequitur ergo ego diligo illum. Itẽ in socio, nõ est mihi socius mei socij socius.

Regula, uinco uincentẽ, &c. quandoq; fallit.

Evm qui. l secundum creditorem. Ac.
Obligatũ scilicet secundo loco. & dic quod sed'a emit a debitore. Sed qd si prior creditor emit a debitore, an tuebit a posterioribus? ut quod non, cũ sit iã sublatũ uinculũ pignoris. Sed tu dic quod sic; a sua diligentia ei obesse non debet. & quia ut ne ic dixi effisse a uinculo pignoris si irreuocabilis esset datio sibi a deb. facta: ut ar. j. de se. debitu, & ff. e. l. si prior. & exp'sũ. C. si an. cr. l. i. et. if.
Lvcius. Pot. omn esse. debaiui contr §, quia in

Idem lib. . . Resp. XX.

Mulier in dotē dedit marito pdium pignori obligatū: & testō maritum & liberos ex eo natos, item ex alio hæredes instituit. creditor cū posset hæredes cōuenire idoneos, ad fundū uenit. a Quæro, an si ei iustus b possessor c offerat, cō pellendus sit ius nois cedere? Rñdit posse uideri non iniustum postulare. d

Secundus crediter confirmat sibi pignus soluendo primo debitum quod praecedit: nec tenetur efferre debitum ei, quod postea est secutum, cum in eo non sit potior. Bart.

Tryphoninus lib. viij. Disputationum. XXI.

Quærebaẽ, si post primum ɔ̄ctum tuum ante, quam aliam tu pecuniam crederes, eidem debitori Seius credi disset quinquaginta, f & hypothecā eius rei, quę ti bi pignori data esset, debitor obligasset: de hinc tu eidem debitori credere s forte quadraginta, ꝙ plus est i pretio, rei ꝗ̄ primo credidisti: utrū Seio, g ob quinquaginta, an tibi in quadraginta cedere t pignoris hypothecā? Finge Seiū paratū esse offerre tibi summam primo ordine creditā? Dixi e pōs esse, ut Seius potior sit in eo, qd̄ amplius est in pignore: & oblata ab eo summa primo ordine credita, usurarumq; eius, postponaẽ primus creditor in summa, † ꝗ̄ postea eidē debitori credidit.

In pari causa qui prior est tempore, potior est in iure et in quæsitis post vtrunque obligationem. Bar.

Scæuola lib. . . Responsorum. XXII.

Titi h Seiæ ob sum mam, qua ex tutela ei condemnatus erat, obligauit pignori oia bona sua, quæ habebat, quæque habitur i esset. postea mutuatus a fisco pecuniā pignori ei res suas oēs obligauit, & intulit Seiæ partem debiti, & reliquā summā nouatione facta eidem pmisit: in qua obligatione similiter, ut supra, j de pignore conuenit. Quæsitum est an Seia præferenda, k sit fisco & in illis rebus, quas Titius tpe prioris obligationis habuit, item in ijs rebus, quas post priorem obligationem acquisiuit, donec uniuersum debitum suum consequat? Rñdit, nihil proponi, cur non sit præferenda.

Priuatus habens hypothecam expressam, prefertur fisco & Cæsari postea contrahenti. Bar.

Negotiatori l marmorum creditor sub pignore lapidum, quorum pretia uenditores ex pecunia creditoris acceperant, m numerauit idem debitor, conductor horreorum Cæsaris fuit: ob quorum pensiones aliquot annis non solutas, procurator exactioni præpositus, ad lapidum uenditionem officium suum extendit. n Quęsitum est, an iure pignoris eos creditor retinere possit? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, posse.

TITVLVS V.

DE DISTRACTIONE PIGNORUM. . .

Secundus creditor in hypotheca non potest pignus vendere nisi præcedente dimissoria. sed si vendidit, a precedente creditore conueniri non potest, sed emptor poterit hypothecaria conueniri. Bar.

. . . L

---

potestate erat debitoris non incidere in eas si solueret sortem: ut s. eo. ti. l. qui balneū. in prin. & sup. ti. j. l. pe. quæ sunt cōtra. sed hoc ideo, quia sunt accessoriæ ex primo. & facit j. de lib. le. l. Aurelio. §. legatum. Acc.

a Mulier. Venit. qd hodie nouo iure facere non posset. nam primo res. & fideiussores & mandatores excutiuntur tunc demū uenitur ad pignorum possessores: vt Auth. de fideius. §. sed neq;. hic tñ secus: quia possessor de hęredibus est: vt s. cōmo. l. iij. §. si hæres.

b Iustus possessor. Puta maritus. idem tamen in quolibet possessore: vt j. qb. mod. pig. uel hy. sol. u. l. Paulus. §. fin. & j. de pi. l. si fundus. § in uindicatione.

c Offerat. s. pecuniam pro qua fuerit obligatus.

d Postulare. Vt & C. de fideius. l. i. & ar. j. de eu. l. in creditore & no. qd uero dño rei fit cessio & facit inf. ti. j. l pe. sed certe hoc fit in personali. Acc.

Verebatur. Dixi. Nūc responder.

Vsurarumque. i. oblata summa.

Credidit. Vt s. eo. l. si prior. secundo responso. & l. creditor. §. si idem.

Suus. Hæres tutoris.

Vt supra. s. quæ habet, & quæ habiturus est.

Præferenda Ea rōne, quia in locū suum successit: vt sup eo. l. si prior. in prin. sed uidetur ꝙ tantum in eis sit prior, quæ ante obligationem cum fisco factam habuit: ut j. de iu. fis. l. si is qui mihi. quæ est contra. Sol. hic prima creditrix erat priuilegiata duplici priuilegio. s. tutelæ, & temporis: ibi temporis tantum. Vel dic ꝙ hæc est præferēda in his rebus, quas acquisiuit Titius post priorē obligationē, & ante obligationem secundam. sed in his rebus, quas postꝗ̄ contraxit cū fisco acquisiuit, præferendus est fiscus: & de his ibi loquitur, quę postea acquisiuit. uel dic ut ibi notat.

l Negotiatori. Eidemque emptori marmorum.

m Acceperant. In quo non uidetur esse ius.

Extendit. Id est, extendere uolebat.

o Posse. Nā hic ut superiori casu præcessit priuilegium fisci priuato conuento.

---

a In F. P. & hyperocham bonorum, &c. ὑπεροχὴν autem Aristo. li. viij. Ethic. uocat, quasi præstātiam & excellētiam appellat Cic. in Lælio. Sed maximum est in amicitia, &c.

F. P. et

F. P. pignoris hypericha.

F. P. Summam.

Creditor. Prædium tuū mihi obligasti: postea Titio omnia bona obligasti: & tertio . obligasti mihi . scilicet generaliter . quin prædium mihi obligatum distrahere possim pacto uel lege , dubium non est. sed antequam satisfaciat secundo creditori cum in generali obligatione prior & potior sit: an aliqua ex his distrahere possim , quæritur? Et respō. quod non. si tamen distraham non conueniet me secundus. nam nec actione personali directa teneor , neque furti teneor , quia credidi me potiorem, quia primo contraxi: & quia possessionem quæ apud secundum fuisset , non tractaui. Item neque ad exhibendum, sed contra emptorē secundus hypothecaria congredietur.

Creditor, q prædia [a] pignori accepit, & post aliū creditorē, q pignorū conuentionē [b] ad bona debitoris contulit, ipse quoq; simile [c] pactum bonorum ob aliū aut eundem contractum [d] interposuit, ante secundum creditorem dimissum nullo iure cætera bona [e] titulo pignoris uendidit: sed ob eam rem [f] in personā actio [g] cōtra eum creditori, [h] qui pignora sua requirit non competit. nec utilis danda est: nec furti rerum mobiliū gratia recte conuenietur: quia propriam causam ordinis errore ductus persecutus [k] ur: præsertim cū alter creditor furto possessionem, quæ non fuit apud eum, non amiserit . [l] ad exhibendū quoq; frustra litē excipiet: [m] quia neque possidet, neque dolo fecit, ut desineret possidere. sequitur, [n] ut secūdus creditor possessores [o] interpellare debeat.

Licet fideiussor emat pignus tamen debitori, uel secundo soluenti restituere cogetur : licet extraneus emptor cogi non posset. Bar.

[...] II.

Fideiussor conuentus , officio iudicis ad secutus est ut emptiōis titu. prædium creditori [r] pignori datum susciperet: nihilominus alteri creditori, q postea sub eodē pignore contraxit offerendæ pecuniæ, quam fideiussor dependit, cum usuris medij tēporis facultas erit. nā huiusmodi uenditio: trās ferēdi [s] pignoris cā necessitate iuris fieri solet.

Qui emit a creditore primo, irreuocabiliter possidet, sed qui emit a debitore, licet pretiū soluatur primo creditori , poterit tamen uenari, si solutum pretium ei offeratur. Bar.

Idem [...] resp. III.

Cum prior creditor pignus iure cōuētionis uēdidit secūdo creditori non superesse ius offerēdæ pecuniæ cōuenit. [t] si tā debitor , non interueniente creditore, [u] pign. uendiderit , eiusque pretium priori creditori soluerit : emptori poterit

a cal. add. sed.

a Prædia. quædam specialiter.

b Conuentionem. s. generalē post primum q specialiter tū acceperat q.d.i.

c Simile. s. gnale.

d Contractu. quē fecit postea quā mutuauit adhuc ei pecuniam, & pro hac pecunia quā ei mutuauit, habuit in pignus omnia bona debitoris gnaliter.

e Cætera bona. s. generaliter obligata post secundi creditoris obligationēs præter ea , quæ specialiter pignori acceperat. Acc.

f Ob eam rē. s. q uēdiderit ea pignora in quibus est alius potior. Acc.

g Actio Personalis aliqua directa. Ac.

h Contra eum: scilicet primum.

i Creditori. scilicet secundo.

k Persecutus. s. primus creditor in prædijs: ut supra. pro socio. l. marito. Acc.

l Non amiserit. unde cessat furti: ut s. de præscr. uerbis. si rē. §. fi. Sed contra. j. de fur. l. si is qui rē. in prio. ubi fit furtū per debitorem uendentem pignus, q tā nunquā tradiderat creditori. sed ibi loquitur de eo pignore, q specialiter erat obligatum, hic generaliter: ut ar. C. de lar. pig. de. l. iij. Itē ibi debitor fecit furtum de quo non erat uerisimile, quod ignoraret se obligasse: hic creditor qui iuste poterat a tertio factū ignorare & præsumitur, ut hic, & infra, pro suo l. fi.

m Excipiet. Id est, suscipiet.

n Sequitur. Scilicet ex prædictis.

o Possessores. i. emptores hypothecaria actione. ut s. cōtra primū frustra actionē institueret: ut dictū ē. Sed uidet, q nec cōtra possessorē hypothecaria: sed contra primum creditorem q uēdidit , agere secundus debeat in id qd primo superest: ut s. u. j. l. si prior. j. & ij. rñ. q est cōtra. Sol. s. primus creditor idemq; tertius iure pignora uendidit : & ideo secūdus ea uindicare non pōt. uñ in subsidiū solum superfluum qd ex anteriori creditore est, petit, uel condi. ex l. ar gu. C. de iure deliber. l. fi. §. licētia. uel iudicis officio , uel actiōe in factū. hic autē nullo iure uendidit primus idemque tertius creditor cætera bona : & ideo ea uindicare secūdus pōt, ut hæc litera innuit expressim & ideo pretium pignorum nullo iure a priore perit , nisi fortè in subsidiū: ut si præscripta sunt res, ut in re aliena a nō dño uēdita: ut C. de rebus all. non alienao. l. j. potuit autē iure uendere in l. cōtraria, ut quis authoritate iudicis uendidit : ut j. de acquir. pos. l. iuste uel ex pacto, uel ex l Acc.

p Fideiussor cōuētus. a priori creditore. Acc.

q Creditori priori Alteri creditori. sed & debitori : ut j. de fidein. l. Paulus resp. fideiussorē. & s. mā. l. si mandato. §. Paulus. Azo . Itē no. hic qd non admittitur quilibet: ar. C. de do. l. j. sed ar. cōtra. ff. de adopt. l. si pater. §. qui duos. [...] Dic secundum Bar. qd hic fides debita ratione conuentionis, hoc est mandati, hoc impedit, qd dicitur plene not. per doct. in l. j. C. de dolo.

s Transferēdi. i. qd debet transferri ex necessitate iuris. habet. n. creditor necesse transferre pignora in fideiussorē si ab eo pecuniā exigeret: ut hic, & C. de fid. l. ij.

Cum prior. [...] Si duobus successiue rem obligaui, & primus uendidit: an ius offerendi secundo creditori cōpetat, quæritur? Et respō. quod non. si autem ego debitor distraxero , & primo creditori pretium insolutum dedero, & secundus creditor offerat pretiū emptori , quod primo creditori solutum est cum usuris: an sit audiendus , si uelit pignora recuperare, quæritur? Et respon. quod sic. neque enim refert utrum eam obligauerit, uel uendiderit debitus.

t Conuenit. inter sapientes: ut C. si anti. cred. l. j. in prin. & l. ij. Acc.

u Creditore. scilicet primo.

Offerri-

offerri, [a] {&} qđ ad aliũ [b] creditorẽ de numis eius peruenit, & usuræ medij tpis. Nihil .n. interest debitor pignus [c] datum uendidit: [d] an denuo [e] pignori obliget.

Non potest pignus uendi antequam debitor sit in mora solvendi. Bar.

Idē lib. x. Respon. IIII.

CVm † soluendæ pecuniæ dies pacto ꝓfertur † conuenisse dr̃, ne prius uendendi pignoris potestas exerceatur. [f]

Creditor potest uendere pignus pro eo quod sibi debetur, & pro eo quod priori obtulit creditori. Bar.

Martianus lib. singulari ad formulam hypothecariam. V.

CVm secundus creditor oblata priori pecunia, in locũ eius successerit, uenditionem ob pecuniam solutam [g] & creditam recte facit. [h]

Secundus creditor uel fideiussor nõ emit irreuocabiliter. B.

Si secundus creditor uel fideiussor, soluta pecunia, pignora susceperint: recte eis offertur: [k] quamuis emptionis titulo ea tenuerunt.

Modestinus lib. viij. Regularum. VI.

CVm posterior creditor a priore pignus emit, nõ tam adquirendi dominij, quam seruandi pignoris sui causa intelligitur pecuniam dedisse: & ideo offerri ei a debitore potest. [i]

Si creditor iuste pignus uendidit extraneo, nõ pot debitor recuperare rem, nisi ex pacto, uel ratione minoris ætatis. Bar.

Mar. li. sin. ad formulam hypothecariam. VII.

SI creditor pignus uel hypothecam uendiderit hoc pacto, ut liceat sibi reddere pecuniam & pignus recuperare: an si paratus sit debitor reddere pecuniam, ꝯsequi id possit? Et Iulianus libro xj. Digestorum scribit, recte quidem distractum esse pignus: [m] cæterum agi posse cum creditore, ut si quas actiones habeat easdem cedat debitori. [n] Sed quod † Iulianus scribit in pignore, idẽ & circa hypothecam [p] est. Illud inspiciendum est, an liceat debitori, si hypotheca uenierit, soluta pecunia eam recuperare Et si quidem ita uenierit, ut si intra certum tempus a debitore pecunia soluta fuerit, emptio rescindatur in: intra illud tempus pecunia soluta, recipit hypothecam. Si uero tẽpus præterijt, aut si nõ eo pacto res uenierit, non potest rescindi uenditio: nisi minor sit annis xxv. [p] debitor, aut pupillus, aut reipublicæ cã absens, [q] uel in aliqua earum causarum erit, ex quibus edicto [r] succurritur.

Pactum de non uẽdendo appositum ab eo, qui habet iusam re, impedit uenditionem. h. d. secundum ueram lecturam. Ba.

---

[a] Offerri. a secundo creditore. s. debebit ad hoc, ut posit secundus creditor habere pignus: ut C. si ante cre di. pig. uen. l. j. ij respon.

[b] Ad alium. scilicet primum.

[c] Pignus. duobus successiuę obligatum.

[d] Vendidit. & pretium ad primum creditorem peruenit.

[e] Denuo. Idest, tertio loco, & pecunia tertij perueniat ad primum, nã in uno pręque casu superest secundo creditori ius offerendi pecuniam: ut hic. & C. de ijs qui in prio. cre loc. suc. l. si potiores & s. titu. j. l. quia debitore. & l. si prior. § a Tertio. & §. si tertius. Sed quæritur an cogat offerre secundus creditor tertio uel emptori, quando non fuit pactum: ut loco primi tertius creditor uel emptor succedat? Respond. non. nã cum tertius creditor non paciscatur, ut in ius prioris sui cedat, secundus eo potior est. ut s. quæ res pigno. ob. pos. l. Aristo. & C. de ijs qui in prio. cre. lo. suc. l. j. non ergo cogitur offerre secundus tertio creditori uel emptori: sed sine aliqua obligatione habebit pignus, potest tamen offerre si uult. Vel dic de æquitate dari exceptionem tertio, uel emptori possidenti: ut infra ut. j. l. j. j. respond. licet non habeat hypothecariam: ut s. t. t. j. l. iij. §. j. quod non placet.

[f] CVm soluẽdæ. Exerceatur. ut & s. de pac. latẽ quia conuentionis. Sed contra. s. de pigno. l. quæsitũ est. j. respon. Sol. hic negat uenditionem, ibi permittit uenditionem. uel solut ibi Accur.

[g] CVm secundus. Secũdus creditor si pecuniã priori soluat, & in locũ eius succedat non solũ ꝓpter pecuniã q̃ soluerit, sed quam debitori credidit sẽ

oblig. distrahere pot. Si secundus. Re successiue tribus obligata & fideiussore apud primũ Interueniẽte: si fideiussor uel creditor secundus primo creditori pecuniã soluit: tertio dabitur facultas offerendi pecuniam: licet tertio emptionis rem alter assecutus fuerit. Viuia.

Solutam. s. priori creditori. Acc.

[h] Facit. ut s. ti. l. si potior. §. secũdũ.

[i] Soluta. priori creditori.

[k] Offert. ab alio creditore: ut s. eo. l. ij. & C. de dolo. l. j. & s. mã. a. l. si mandauero. §. Paulus. & inf. de fideiu. leg. Paulus.

[l] CVm posterior. Si secundus creditor emit pignus priore, non acquirit sibi dominium pignoris: sed debitor offerendo pecuniam habebit pignus suũ

Potest. ut & at. s. cõi. diui. l. communi diuidundo iudicio. § inter eos. Ac.

SI creditor. Creditor uendidit pignus cũ pacto qđ rehaberet si pretiũ redderet. an debitor offerendo emptori pretium debeat habere pignus? Dicitur quod nõ pot cogere emptorem, tamen pot agere cõtra creditorem ut sibi cedat actiones suas cõtra emptorem. Cætera plana sunt usque ad creditoris. Vi.

[m] Esse pignus. Vt & C. si antiquę credi. pign. uen. l. j. in prin. Accur.

[n] Cedat debitori. sed & ipse debitor actionẽ in factũ habeat: ut s. de pign. act. l. si cũ uẽderet.

[o] Hypotecã. differunt aũt. eũ pignus quod ad creditorẽ trãsit: hypotheca uero q̃ non trãs. sit dñi ut s. de pign. act. l. si rẽ § pignus. Ac.

[p] Annis xxv. minor ætatis restituitur si enorme dãnũ patiatur: ut C. si aduer. uend pign. l. j & s. de minor. leg. si ex causa. in prin.

[q] Absens: ut C. de resti. mili. l. si cum militantibus.

[r] Edicto. quod est sup. ex quib. causis maio. l. j.

† Ista lex secundum Barto. ad hoc semper allegatur quod dilatio concessa super pri ipali, censet concessa super accessorio.

† P P proferatur.

† P. P. mu poetarum.

† quod ait.

† Pignus & hypotheca differunt.

Quærif, si pactum fit a creditore, ne liceat debitori hypothecam uendere, uel pignus, quid iuris fit: & an pactio nulla fit talis, quasi q ius fit posita, ideo que uenire † posfit? Et certũ est, nullã eẽ uenditionẽ ut pactiont ſteť.

Poteſt creditor vnũ eligere ex pignoribus quod valuerit vt vendat quod nos. quin eſt contra opinionem ruſticorum. Bar.

Modestinus li. iiij. Regularum. VIII.

Creditoris arbitrio permittitur, ex pignorib. ſibi obligatis, quibus uelit diſtractis, ad ſuum cômodũ peruenire.

Venditio non liberat debitorẽ. niſi pretio creditori ſoluto. Bar.

Paulus li. ii. Quæſt. IX.

Quæſitum eſt, ſi creditor ab emptore pignoris pretiũ ſeruare non potuiſſet, an debitor liberatus eſſet? Putaui, ſi nulla culpa imputari creditori poſsit, manere debitorẽ obligatũ: quia ex neceſsitate facta uẽditio non liberat debitorẽ, niſi pecunia percepta.

Pactum de ſuperfluo non ſoluendo creditori, eſt ſuperfluũ: quia tacite ineſſe intelligitur. hoc dicit Bar.

Pomponius aũt lectionum lib. ij. ita ſcripſit: Qđ in pignorib. dandis adijci ſolet, ut quo minus pignus ueniſſet, reliquum debitor redderet, ſuperuacuum eſt: quia ipſo iure ita ſe res habet, etiam non adiecto eo.

Creditor non tenetur de euictione: ipſe tamen non poteſt euincere. Bar.

Idem lib. vj. Re. X.

Et ſi is, qui lẽge pignoris emit, ob euictione rei redire ad creditorẽ non põt: tñ non eſſe audiendũ creditorẽ, qui fundũ uendidit, ſi velit eiuſdem rei ex alia cã quæſtionem mouere.

Diuiſio cohæredum non impedit ius creditoris pignus vendere volentis. h. d. Vel ſic, Illi in quem transfertur ius nominum, transfertur ius vendendi pignora. Bar.

Scæuola lib. j. Reſp. XI.

Arbiter diuidundæ hæreditatis cũ corpora hæreditaria diuiſiſſet, noĩa quoq; cõtum debitorum ſeparatim ſingulis inſolidum adſignauit. Quæſitum eſt, an debitoribus ceſſantib. ſoli do pignus uẽdere quiſq; poſſet? Reſpondi, poſſe.

Creditor poteſt emere pignus a debitore. Bar.

Tryphoninus lib. viij. Diſputationum. XII.

Reſcriptũ eſt ab Imperatore. libellos agente Papiniano, creditorẽ a debitore pignus emere poſſe, quia in dñio manet debitoris.

Quicquid ex re pignorata, vel eius occaſione conſequitur creditor, pignus extenuat, ſi id irreuocabiliter cõſequitur: alias debitoris liberatio ex futuro pendebit euentu. Bar.

Si aliena res pignori data fuerit, & creditor eam uendiderit: uideamus, an pretium, quod percepit creditor, liberet debitorem perſonali actione pecuniæ creditæ. Quod uere reſponderetur, ſi ea lege uendidit, ne euictionis non obligaretur, quia ex contractu & qualiquali obligatione a debitore interpoſita, certe ex † occaſione eius redactum id pretium æquius proficeret debitori, quã creditoris lucro cederet. ſed quantũ qdẽ ad creditorẽ, debitor liberaf, quantum uero ad dñm rei, ſi nec dum pignus euictũ eſt, vel ad emptorẽ poſt euictionẽ: ipſe debitor utili actione tenetur,

a Venditionem. Si habes uenditionem: valet pactum. Et ſic eſt contra ſ. de pac. l. nemo. Sol. ibi non intereſt paciſcentis hic ſic. Itẽ eſt cõtra ſ. de pig. act. l. iiij. Sed ibi de creditore q poſſit contra pactionem uendere dicit: quia alias nihil ſibi ualeret pignus. hic autem de debitore. ſi aũt habes pactionem, uel cõuentionem, ut quidã libri habẽt, planum eſt. & pro hac j. de precar. l. cum precario.

b Creditoris. Habebã plura pignora mihi obligata ſub pacto q poſſem uendere. in defectum ſolutionis. Dicitur hic quod poſſum uendere quæ uolo ut meum conſequar. Cætera plana ſunt uſque ad legẽ. & ſi is. Viuia.

Quæſitũ eſt. Creditori poſſit. Cum ſubito facultates eius lapſæ ſunt.

c Percepta. Vt & ſ. manda. l. ſi mandato. § creditor. & j. e. l. reſcriptũ. §. ſi.

Adiectio. Vt ſ. ſicer. pet. l. creditor.

Et ſi is. Vẽdidi rem mihi pignoratam. ſi euicta fuerit emptor non habet regreſsũ cõtra me. tamen ſi ego uelim ex alia cauſa rẽ illã uindicare, non ſum audiendus. h. d. uſq; ad ſi. tit. Vi.

e Non poteſt. Vt & ſ. de act. empt. l. emptorem. §. ſententiam. & ſ. de pigno. l. periculum.

Ex alia cauſa. Quia forte eius eſt factus poſtea dominus: vt j. de euic. l. uindicantem. Sed contra C. de euic. l. ſi. Sol. ibi in hærede fideiuſſoris pro euictione dicit q põt uindicare ex ſua perſona, licet de euictione teneatur. ſed ipſe principalis uenditor uel hæres eius non poteſt: vt hic.

g Arbiter. Adſignauit. q facere debet: vt ſ. famil. ercisc. l. iij. in fi. & inf. eod. l. ſi.

h Ceſſantibus. ſ. ſoluere uni ex hæredibus, cui ſolutũ non fuerit. Azo.

i Reſcriptum. Libellos. Interrogatorios, uel reſponſorios. Ac.

k Poſſe. Vt & ſ. de pi. act. l. Titius. ſed non e. contra debitor a creditore ſ ut eo. tit. l. debitor. in prin. Acc.

l Si aliena. Reſpõdetur, q liberet.

m Ne euictionis. quod ſemper intelligitur, niſi contrarium paciſcatur: ut C. cre. euict. pigno. non de. l. ij. Azo.

n Obligatione. Quia de facto tãtũ fuit obligata. Azo.

o Cederet. Vt & ſ. man. l. ſi mãdato. §. creditor. & ar. j. de ſtatulib. l. ſi peculium. j. reſp. in fi.

p Liberatur. ſ. ut dictum eſt. Ac.

q Vel ad emptorem, Repete quantũ. & q dicit poſt euictionem. iõ dicit quia ſi non eſt euictum, non põt emptor pro euictione agere: ut C. de euict. l. qui rem.

r Tenetur. Ex empto. ſ. emptori non ad intereſſe, ſed ad pretium, eiuſq; uſuras

† P. F. vel. al. venari.

† Vide in hunc locũ Anto. Augu. emendat. li. iiij. cap. xvij.

† Libellus iſte q̃ ſchedulam ſupplicem uocat Tranquill.: vulgus requeſtam & ſic libellos agente Papiniano idẽ eſt (inquit Bud. hic) quaſi dicas libellis præfecto Papiniano.

† a Solum do.

† Quod.

† vel.

ma habita ratione fructuum: ut ℱ de euict. l. sæpe. §. sed & si iussu. & C. de eui. l. si ob cau. sed domino rei contra debitorem datur neg. ge. actio, si habeat ratam uenditionē: ut C. de rei uin. l. iij. & ℱ. de neg. gest. l. si.
a Nam & si. Non lucrifacit creditor hanc pecuniam. quia nec fructus. nam & si, &c. Acc.

ne ex aliena iactura sibi lucrū adquirat. Nā & si a maiores fructus (forte pe tēs † a fideiussore) cre- ditor abstulit: uniuersos in quantitatē debitā acce pto ferre debebit. c † Et cum per iniuriā d iudicis dño rem quæ debitoris nō fuisset, abstulisset cre- ditor, quasi obligatā e si- bi, & quæreret, an soluto debito restitui eā oporte- ret debitori; Scæuola no- ster restituēdam f pbauit.

† Quod si non ita uēdi- dit ut certum sit oimodo apud eum pretium remā- surum, uerum obligatus est ad id restituendum: g arbitror interim quidem nihil a debitore peti pos- se, sed in suspenso haberi liberationē. Verū si actio ne ex empto conuentus, præstitisset {pretium} cre- ditor emptori, debitum persequi eum a debitore posse: quia apparuit non esse liberatum. h

Creditor tenetur iura cedere & possessionem tradere. h. d. & est fortis lex. Bar.

Paulus lib. j. Decretorum. XIII.

Creditor, qui iure suo i pignus distra- hit, ius suum k cedere de bet: & si pignus possidet, tradere utique debet pos sessionem. l

Scæuola lib. vj. Digestorum. XIIII.

Arbitri diuidūdæ hæreditatis inter hæ redes, cum corpora m hæ reditaria diuisissent, noīa quoq; debitorum separa tim n diuisa, singulis in solidum assignauerunt. Quæsitū est, an unusquisq; eorum, debitore sibi addi cto cessante in solutione, † pro solido pignus sub eo noie obligatū uēdere possit? Respondit, posse.

TITVLVS VI.

QVIBVS MODIS pignus vel hypothe ca soluitur.

Is cuius pecunia pignus liberatur, non succedit in ius debitoris quo ad actionem, sed quo ad exceptionem sic. Bar.

Papi. lib. xj. Respon. I.

Debitoris absentis amicus negotia gessit, & pignora citra emptionē pecunia sua liberauit: o ius pristinum dño restitutū vr. igit q ne gotiū gessit, utilē Seruianā dari sibi nō recte desiderabit. p si tñ possideat: exceptiōe doli d fendit. q

Vitiato expresso non vitiatur tacitum, si non est eadem ratio vitiandi vtrunque. Bar.

Cum uenditor numerata sibi parte pretij, prædium quod uenierat pignori accepisset, r ac postea residuum pretiū emptori, literis ad eum missis, donasset: eoq; defuncto donationem quibusdam modis † inutilē esse constaret: frustra fiscum qui in locum uenditoris successerat, petere prædium iure pignoris ap-

b A fideiussore. Qui se obligauerat pro restituendo pignore, & fructibus ex eo perceptis.
c Debebit. Vt & C. de pi. ac. l. j. & ij. & si. & C. eo. l. j. A.
d Et eū per iniuriam. Aliud ponit exemplum, ubi creditor non lucratur.
e Obligatam. Iniure. eum nō iure sed de facto tantum erat obligata.
f Probauit. Vi per rei uind. sed lo. per actionem pig. ut ℱ. de pi. ac. l. si rem. §. is quoque. & est ad hoc quod nō lucretur creditor ℱ. de proc. l. qui proprio. §. ut in ceteris. a debitore enim & eius occasione habet magis quam a domino rei in omnibus his casibus: & ideo debitori proficiat: ut ℱ. de do. cau. mor. l. qui alienam.
g Restituendum. f. si res euincatur.
h Liberatum. f. in perpetuum, sed ad tempus: ut hic, & ℱ. de solu. l. si creditor fundum. & sup. m. l. l. si mandato. §. creditor. in fi. & ar. su. de pig. act. l. nec. n. ij. respon. Acc.
i Creditor qui iure suo i. iure creditoris. Acc.
k Ius suum. i. hypothecæ, nō q sit emptori obligata, cum sua sit: ut inst. qb. alie. lic. uel nō. §. j. sed ut in eo q dedit quolibet et alio creditore potior sit qui tñ sit post eū: q sibi uendidit: ut s. e. l. cū prior. & l. ij.
l Possessionē. Vt C. eo. l. qui prædiū.
m Arbitri. Corpora. hoc iō dicit, quia si nulla corpora essent in hæreditate, actio fam. er. non haberet locum: ut sup. fa. erci. l. hæres. §. j. & for. e, uitio scriptorum hic posita fuit hæc lex. Azo. cum ℱ. eo. l. arbiter. hæc eadē sit.
n Separatum. Ipso iure per legem xij. tabularum: ut C. famil. ercis. l. ea quæ.

o Debitoris. Rē tuā mihi obligasti. Titius amici absentis negotia gerens eam liberauit. an desinat tene ri, quæritur? Et dicitur quod sic. Sed Titio non possidēti utilis hypo. nomine nō datur. sibi possidēti aūt datur retentio. Cum uenditor. Maritus uxori prædium uendidit pro c. & l. recepit. & pro alijs item l. prædium uxor ei obligauit. maritus residuū pretij uxori donauit, & decessit. successit ei fiscus, uult agere fiscus hyp. pro prędio. an possit, quæritur: quia si non ualere donatio uideatur, & ita neque pignoris remissio? Et respond. quòd ualet pignoris remissio: licet debiti principalis remissio nō tenuerit. Defensor. Rē tuā mihi obligasti. nolēte me hyp. agere, obtulit se Titius defensioni tuæ, & iudicatū solui promisit, & fideiuss. dedit uel pignora. an in te rem translato iudicio pignora desinant uel fideiussores teneri, quæritur? Et respondetur quòd sic. Vi.
p Liberauit. Non hoc acto ut loco creditoris succedat, alias secus: ut diximus ℱ. quæ res pig. obli. possunt. l. Azo.
q Defendenti. Cū sibi cessa nō fuerit: ut C. de pi. l. res obligatas sed excipit si possidet ut hic subijcit, & sup. de pi. l. j. in prin. & ℱ. u. l. cum prior. in fin.
r Defenditur scilicet contra debitorem uindicantem pignorā. ut non aliter teneatur reddere nisi sibi a debitore primo reddatur quod soluit.
s Accepisset. Pro residua parte debiti. & dic ab ipso emptore

† P. F. a possessore.
† al. add. Sed.
† putauit.
† In exē. Norenberg. non habet hæc lex Arbitri. habetur tamen in Pan. Fi.
† P. F. aduersa.
† In P. F. pro solido.
† Creditur.
In P. F. matrimonij se constabat, neque pignoris fisco frustra peti prædium, quia successerat in locum uenditoris apparet, cum pignoris solutum est pactum prima uoluntate donationis constabat. Ad

emptore.

a Inutilem. ut quia fuerunt consoceri, uel uir & uxor emptor & uenditor. & ideo inutilis apparuit donatio, quia morte uel aliter non fuit confirmata: ut infr. de don. inter uir. & uxo. l. cum hic status. §. si socer. sed pignoris remissionē lex non faciet inutilē cum & cōstante matrimonio uxor pignus remittat marito: ut C. ad Velle. l. etiam constante. nec est hic remissa donatio: ut infra, quæ in frau. cre. l. si pignus Ioan. Vel etiam pone exemplum inter patrem & filium in non castrensi peculio, uel cum non fuit insinuata. cum fuerit ultra quingentos solidos. uel donatarius extitit ingratus. quibus casibus ualet pignoris remissio, non autem principalis debiti. Sed uidetur quod ubi nō ualet remissio principalis debiti, nec in pignore teneat: ut C. de remis. pig. l. debitū. quæ est contra. Solu. hic loquitur eo casu quando conuētio est inutilis iure tantum impediēte, non dolo personarum: ibi uero quando dolus aduersarij interuenit, secūdum Azo. sed certe hæc nō est solu. sed sola diuersitas casus. Dic ergo quod refert an prohibitio remissionis habeat perpe uam causam prohibitionis, ut ibi, an non, ut hic. nā in casibus cōceduntur donationes & remissiones huiusmodi. Vel dic ibi utrūque per se. si separatim fit remissum, non ualet, hic aūt pignus si remissū separatim tenet: ut d. l. C. ad Velle. l. etiā. uel dic quod ibi erat prohibitio iure cōi. hic aūt iure speciali. Et quæ cōia sunt difficilius tolli pñt: ut in auth. de non alie. §. quia non uerisimile. & de hac materia dixi s. de pact. l. sit ibi. § de pignore. Item no. hic quod ubi non ualet expressum, tñ ualet tacitum. Sed arg. contra. s. de ser. ru. præ. l. item. §. q habet. [illegible] Pro solutione huius contrarij dic plene qt pes Cy. in autē. ingressi. C. de sac. san. eccle. illa quæst. si non ualet ingressus, an dedicatio bonorum uitietur, &c.

Comma nia difficilius quam specialia tolluntur.

paruit, cuius pignoris solutum esse pactum prima uoluntate donatoris ꝯstabat: quoniam: inutilem[a] pecuniæ donationem lex facit, cui non est locus in pignore liberando:[b]

Mutata persona ex parte rei, cautiones iudiciariæ extinguuntur. Bar.

Defensor absentis cautionem[c] iudicatum solui ꝓstitit. in dominum[d] iudicia postea translato, fideiussores ob rem iudicatam, quos defensor dedit, nō tenebuntur:[e] nec pignora[f] quę dederunt.

Possessor qui litis æstimationem soluit creditori, excipit cōtra dominum uindicantem, nisi sibi debitum offerat. Bar.

Cai. [illegible] ad edi. [illegible] II.

SI creditor Seruiana actione pignus a possessore petierit, & possessor litis æstimationem obtulerit, & ab eo debitor rem uindicet: non aliter hoc facere conceditur; nisi prius ei debitum offerat.[g]

Si ius debitoris obligantis re solui ex causa antecedente necessaria, resoluitur pignus. secus si ex causa uoluntaria. Bar.

Vlpianus Lib. viij. Disputationum. III.

SI res distracta fuerit sic, Nisi intra certum diem meliorem ꝯditionem inuenisset, fueritq; tradita: & forte emptor anteꝗ melior conditio offeret, hanc rem pignori dedisset: Marcel. li. v. Digestorum ait, finiri pignus;[h] si melior ꝯditio fuerit, allata: quamquam ubi sic res distracta est, nisi emptori displicuisset, pignus finiri non putet,[k]

[illegible] lib. lxxiij. ad edictum. IIII.

SI debitor, cuius res pignori obligatæ erant, seruum quem emerat, redhibuerit: an desinat[l] Seruianæ locus esse? Et magis est, ne desinat: nisi ex uoluntate[m] creditoris hoc factū est.

Qui consensit uenditioni pignoris, uidetur ius suum remittere, nisi contrarium fuerit protestatus, uel uenditio non tenuerit. Bar.

Si[†] in uenditione pignoris consenserit creditor, uel ut debitor hanc rem permutet, uel donet, uel in dotem dandi cendum erit, pignus liberari:[n] nisi salua[o] causa pignoris sui cōsensit[†] uel uenditioni, uel cæteris.

b Liberando. s. ut non ualeat pignoris remissio. nam bene ualet, & non reuocatur: ut modo dixi.

c Cautionem. i. satisdationem. Acc.

d In dominum. i. reuersum.

e Non tenebuntur. ut & j. iud. sol. l. si ante. Sed contra supra. de procut. l. in causæ. §. pen. & fi. Solu. hic ex parte rei, ibi actoris: ut ibi plene diximus.

f Nec pignora. nisi fuerint repetita. Acc.

SI creditor. [illegible] Rē tuam mihi obligasti, q̃ possedit Titius: ego hypothecaria cōtra Titium: & litis æstimationem sum cōsecutus: si rem tuā a Titio uindicaueris, obstabit tibi exceptio, nisi debitum solueris. neque uidetur pignoris facta remissio propter æstimationem obligatam. Vi.

g Offerat. ut sup. de pig. ac. l. si creditor & j. e. l. sicut. §. fi. & s. de rei uin. l. emptor. Acc.

SI res [illegible] Vendidi rem aliq̃ ea conditione quod si alios meliorē cōditionem afferat, res sit inempta. emptor nō expectauit. sed eā interim pignori dedit. si aliquis meliorē conditionē attulerit, soluitur pignus. secus est, si ita uendita esset, ut si displicuisset emptori, esset inempta, quia tunc pignus non soluitur.

h Finiri pignus. ut supra de in diem addi. l. iiij. §. sed & Mar. & s. de rei uin. l. si quis Acc.

i Emptori. Vt ipsa permaneat, nisi; &c.

k Non putet. quia in arbitrio debitoris esse non debet sit res obligata, nec ne: ut j. l. proxi. in prin. illud non placet. ut dicatur non finiri ideo quia nec competit, cœpit enim, & pura fuit emptio, sed sub conditione resoluenda: ut supra, de contrahen. empt. l. ij.

SI debitor. [illegible] Seruū uitiosum emisti & eū obligasti, & intra sex mēses redhibuisti: an desinat pignoratitia. i. hypothecaria, q̃rit? Et rñ. q non, nisi de cōsensu debitoris redhibueris. Quærit. Seruū mihi obligasti, & ut distraheres cōsēsi in iudæū cū esset seru⁹ Christianus. alienasti: an ꝓndicet mihi cōsēsus. Et rñ. q non, unde non est pignoris facta remissio ꝑ hoc. Vi.

l An desinat. ut infra, de ædili edict. l. bouem. §. pignus. & § si quis cum.

m Ex uoluntate. ut j. eod. l. uoluntate.

n Liberari. ut inf. e. l. sicut. §. uenditionis.

o Salua. No. consensu saluo iure meo: ut hic, & ar. C. de pac. l. si quis in conscribendo. & ar. inf. de leg. j. l. si quis

† Ex isto text. colligit Bar. quod si actua circa quē adhibetur consensus nō ualet, non nocet consensus. q est menti tenendum secundum Alexā. ad cum.

† consenserit.

Nam solent multi cũ pignoris sui cõsentire. Sed & si ipse uendiderit creditor, sic tñ uenditionem fecit, ne discederet a pignore, nisi ei satisfiat: [a] dicẽdum erit, exceptionem ei non nocere. sed & si nõ ꝯcesserat pignus uenundari, sed ratam habuit uẽditionem. idem erit ꝓbãdũ eum uelle. [b] Quæritur, si forte uẽditio rei specialiter obligatæ non valeat, an nocere hæc res creditori debeat, quod consensit: ut puta si qua ratio iuris uenditionem impediat? [c] Dicendum est pignus valere.

Siue hypotheca remittatur expresse siue remittatur debitũ, hypotheca uidetur remissa, quatenus debitum est remissum. Bar.

Marcianus lib. singulari ad formulam hypothecariam. V.

[d] Soluitur hypotheca. & si ab ea discedatur, [h] aut paciscat [e] creditor, ne pecuniam petat, nisi si qs dicat; [f] pactum interpositum esse, ut a persona non petatur. [g] & quid si hoc actũ sit, [h] cum forte alius hypothecam possidebit? Sed cum pactum conuentum exceptionem perpetuam pariat: eadem & in hoc casu possunt dici, ut & ab hypotheca discedatur. [i] Si paciscatur creditor, ne intra annum pecuniam petat, intelligitur de hypotheca quoq; idẽ [k] pactus esse.

Si creditor pro pignore recipit fideiussorem, uidetur remittere pignus secus si uendat nomen debitoris. Bar.

Si conuenerit, ut pro hypotheca [l] fideiussor daretur, & datus sit: satisfactum uidebit, ut hypotheca liberetur. Aliud est si ius obligationis uendiderit creditor, & pecuniã acceperit: tunc enim manẽt omnes obligationes integræ: [m] quia pretij loco id accipitur, non solutionis nomine. Satisfactum esse creditori intelligitur, & si iusiurandũ [n] delatum datum est, hypothecæ non esse rem obligatam.

Vlpianus li. lxxiij ad edict. in VI.

Itẽ liberatur pignus, siue solutum est [o] debitum, siue eo nomine satis factum est. Sed & si tẽpore finitum pignus [p] est, idem dicere debemus uel si qua ratione [q] obligatio eius finita est.

Solutione uel obligatione in iudicio facta, pignus liberatur secus si alio modo quis paratus est satisfacere nisi creditor hoc admiserit. Bar.

Qui paratus est soluere, [r] merito pignus uidetur liberasse. [s] qui uero non soluere, sed satisfacere [t] paratus est: in diuersa [u] causa est, ergo satisfecisse prodest: [x] qa sibi imputare debet creditor qui satisfactionem admisit uice solutionis. At qui non admittit satisfactionem, sed solutionem desiderat: culpandus non est. In satisdatione [x] autem non utimur Attilicini sententia, qui putabat si satisdetur alicui certæ pecuniæ, [y] recedere eum a pignoribus debere.

Caius lib. singulari ad formulam hypothecari. VII.

---

quis a filio. §. j. nam est nugatio: ut ibi notatur.

[e] Satisfiat. Idem tamen & si hoc nõ dixit ut s̃. ti. j. l. quæsitum. Azo. uel ibi in debito personali.

[b] Velle. Scilicet discedere a priore Azo.

[c] Impediat ueluti si Iudæ[9] emerit mãcipium Christi anũ uel forte prohibente parte alienari, uel ea lege emptæ. Vel cum creditor consentit minori alienanti sine decreto. Aliud autem si ualeret contractus, licet rem non tradiderit debitor, idem que uenditor emptori: ut j. eod. l. sicut. §. si debitor. j. respon. Acc.

† P. V. idẽ erit probandum. Bello quæratur. si forte &c. uide hic Aug. lib. j. emẽd.

[d] Soluitur. Discedatur. ut j. e. l. uoluntate. j. respon. Item & propter delictum creditoris, ut si ancillam prostituat: ut s̃. de pign. act. l. elegantes. in fi.

[e] Paciscatur. quia remittat uel debitum, ut subijcit. Ac.

[f] Dicat. Hoc dicit disquirendo; nõ ponendo.

[g] Non petatur. scilicet debitoris hypotheca apud aliũ constituta.

[h] Actum sit. s. ut a personã tantũ nõ petatur debitoris subaudi potest hoc tolerari cum, &c.

[i] Discedatur. Si is conueniatur hypothecaria, cui personale pactum facta est, uel alius qui teneat. Sed contra. C. de lui. pi. l. intelligere. Sol. ibi erat sublata principalis per præscriptionem; hic pacto sine uoluntate, quæ uoluntas siue cõuẽtio late est interpretanda: ut C. ut actio. ab hẽdi. & cõtra hẽdes. l. prima quod non est in præscrip. cũ sit odiosa. z. ut inf. de actionibus & obligatio. l. in omnibus.

[k] Idem. ut supra, titulo primo. l. cum soluendæ. Sed contra supra, de pignori. l. quæsitum. in principio. Solu. ut ibi. Ac.

[l] Pro hypotheca. Id est, loco hypothecæ.

[m] Integræ. scilicet emptori: ut j. de solu. l. Modestinus.

[n] Iusiurandũ. ut inf. e. l. si deferente.

[o] Tem liberat. Solutũ est scilicet creditori: quid si soluerit creditori creditoris? At. quod idem sit: ut s. s. de pig. act. l. solutum. §. solutam.

[p] Pignus. Q̃s ad tempus fuit obligatum.

[q] Ratione. Quia ad conditionẽ fuit obligatum, usque quo nauis uenerit.

[r] Soluere. in iudicio. sed si extra, non conuenitur hypothecaria: nõ tñ agit actor actione pignoratitia, si nõ offerat & consignatum ad deponat. Ioan.

[s] Liberasse. ut & C. de usur. l. acceptã & ideo agit pignoratitia actione: ut supra, de pig. ac. l. aliena res. §. si per creditorem.

[t] Satisfacere. dando pignus, uel fideiussorem: ut s̃. de pigno. act. l. qđ si nõ.

[u] In diuersa. nisi creditori placuerit satisfactio: ut & s̃. de pigno. actio. l. si rem alienam. §. omnis. & §. fin. & l. sequen. Et ar. sup. de iureiur. l. non erit. & infra. de re iudi. l. se. §. si prætor.

† prelato.

[x] In satisdatione alias satisdatione, & alias satisfactione. Acc.

[y] Pecuniæ. scilicet nomine, & non totius. Vel dic, etiam si de tota uellet satisdare, non audiretur: ut hic, & C. de cõstit. pecu. l. pænult. §. fi. Et expone satisdet. i. satisdari uellet. Sed cõ m. j. e. l. pe. Sol. ut ibi, & eodem.

† uidea- mus.
sura nul- las partes discret. a habent.
† P. F. po- sitas.

eodem modo solue aliud contrarium quod est infra, de m. i. & ho. l. rescripto § j. alias ibi speciale.

a Si cōsensit. Aestimauerit. his ergo casibus ualet consensus: licet ipse seruum non possit manumittere ratione aetatis: ut infr. de man. uin. l. si pater.

b Non posse. Cū faciat animo donādi: ut infra eod. l. sicut. §. an pacisci. & ff. de procu. l. mandato. Accur.

c Si certa. Id est, corpus. iura enim nullas partes discretas uel pro indiuiso intellectas habent: ut no. ff. de rei uindi. l. si ex aequis.

d Oporteret. a creditore aduersus emptorem qui totam emit, uel partem diuisam: ut ff. de act. empti. l. Iulia. §. idē act. Accur.

e Exceptio. scilicet consensus.

f Obligatam. Vt & sup. q. po. in pig. ha. l. uj. §. 6. & ff. cōmuni diui. l. si quis putis. §. si fundus. & §. idem Iulianus & ff. de usufruct. l. is qui. & ff. si pars. haere. pe. l. j. §. quinimo. Accur.

g Sicut. Et usufructu. si usufructuarius obligauit: quod quidem potuit facere: ut ff. d pig. l. si is. §. nius: fructus Sed contra ff. de pigno. l. seruū. Solu. ibi per culpam debitoris res interijt, hic nō. Itē cōtra ff. de pign. l. j. §. cū pignus. ubi dicit qd licet in usucapione dominiū intereat, non tamen soluitur p gnus. Solu. aliud est usucapione perimi, ut ibi: aliud naturaliter, ut hic.

h Haeredi. i. ad utilitatem haeredis, qd semp praesumitur cū sit e defuncto: ut ff. de pb. l. si pactū

i Fuerit. scilicet creditori.

Si consensit uenditioni creditor, liberat hypotheca. Sed in his pupilli ɔsensus nō debet aliter ratus haberi, q̄ si psente tutore authore ɔsenserit, aut ēt ipse tutor: scilicet si commodi aliquid, uel satis ei fieri ex eo iudex aestimauerit. a

Procurator non pōt pignus remittere sine speciali mādato sed bene potest remissionem pignoris accipere Bar.

Videbimus, † si procurator omnium bonorum consenserit, uel seruus actor, cui & solui potest, & in id praepositus c est, an teneat consensus eorum? Et dicendum est, nō posse: b nisi specialiter hoc eis mandatum est. Sed si cū debitoris pcuratore cōuenit, ne sit res obligata: dicendū est, id debitori p doli exceptionē pdesse. Cum aūt cū seruo eius conuenit: per ipsam pacti conuenti exceptionem {prodesse} debet.

Pignus potest remitti p parte pro indiuiso. Bar.

Si ɔuenerit de parte pro indiuiso alienanda: si certa c res est, quae uenit: pōt dici de reliqua parte ab initio agi oportere: d nec obstat exceptio. e

Si diuisio fiat a socio, nō tollitur ius reale alteri cōpetens pro indiuiso. secus si esset ius personale. Bar.

Illud tenendum est, si quis communis rei partē p indiuiso dederit hypothecae: diuisione facta cū socio nō utique eam partem creditori obligatam f esse, quae ei obtigit, qui pignori dedit: sed utriusque pars pro indiuiso p parte dimidia manebit obligata.

Extinctione rei obligatae extinguitur pignus. Bar.

Mas ... g ad formam hypothecariam. VIII.

Sicut re corporali extincta, ita & usufructu g extincto pignus hypothecave perit.

Pactum factum haeredi transit ad fideicommissarium uniuersalem. Bar.

Creditor ne pignori hypotheceve sit res, pacisci pōt. & iō si hrdi h pactus fuerit: i ei quoq; pderit pactū, cui ius restitutū hrditatem k ex senatusconsulto Trebelliano. l

Pactum procuratoris in rē suam prodest & nocet domino sicut pactum domini. Bar.

Si pcurator debitoris in rem suam † fit: non puto dubitari debere, quin pactum noceat creditori itemq́, si a patre creditoris pcurator in rem suā m extiterit. n paciscendo inutilem sibi faciet hypothecariā actionē: in tātū, ut putem recte dici, & dominis litis hoc casu nocere hanc exceptionē, o si conuenerit, p nec pars dimidia pro indiuiso pignori sit, quaecunque eius fundi pars a quolibet possessore petatur, dimidia non recte petetur. Si plures dederint pro indiuiso, q & cum uno creditore paciscatur, ne hypothecae sit, deinde ab eo petat: etiam si hic, cum quo pactus est, solidum fundū possideat r p indiuiso: q a de parte conuenisset, nō repelli eū a toto. s

Filius uel seruus non potest libere remittere pignus. Bar.

An pacisci possint filiusfamilias & seruus, ne res pignori sit quā † peculiariter hypothecae † acceperūt, & habent liberam

k Haereditatem. Chaeres cuius defuncto fuit pactū factū quod prodest haeredi: ut dixi.

l Trebelliano. qa effectu quodāmodo haeres est: ut ff. quod cum e. l. si filius §. j. & infra, de fideiu. l. haeres a debitore. in prin.

m Rem suā quia forte donauit pignus debitor Procuratori, quod obligauerat & ei cōsensit creditor uendere. Vel dic quod haereditatē quandā cuius cā erat debitor uēdidit: ut ff. de pactis. l. si cū emptore

n Extiterit. Creditore mādante, & donante hypothecariam actionem & personalem procuratori, & hic procurator consentiat debitori de uendēdo.

o Hanc exceptionē, quia sit consensum de uēdendo. potest enim dominus litis mandatū a simplici procur. reuocare re integra: sed si esset in re suā, nō: ut ff. de procur. l. pcuratorem. sed in illis tribus casibus qui sunt. C. de noua. l. iij. licet autem reuocetur quando. s. pōt, tamen interim per procuratorem gesta ualent, nec reuocantur: ut C. de procur. l. si pcurator.

p Si conuenit. i. pepigit creditor debitori.

q Pro indiuiso. f. pignori. Acc.

r Possideat. ita expone fundum pro indiuiso communem possidet insolidum: alioqui si p indiuiso, ergo non insolidum possidet & econtra. Azo.

s A toto. Sed a parte.

† al. add. pactus Sapereft pactus. quod Sequēs species ostendit.

† rem.
† al. add. pignoris.
† F hypothecam.

Non

administratione, uideamus: an quemadmodū donare non possunt, a ita nec pacisci, ne pignori sit possint? Sed dicendū est ut cōcedere possint, scilicet si ptiū p actione b accipiant, quasi uendant.

Qui consentit alienationi, uidetur remittere pignus, si alienatio est secuta. Bar.

Si uoluntate creditoris fundus alienatus est inuerecunde applicari sibi eum creditor desiderat, si tñ effectus sit secutus uenditionis. Nam si non uenierit: non est satis ad repellēdū creditorē, quod uoluit uenire.

In dubio non præsumitur quis alienasse ea, qua repertus est possidere.

Superuacuum est q̄rere, † agrum specialiter hypothecę datum pmissu creditoris uenisse, si ipse debitor rē † possideat, nisi qđ pōt fieri, ut debitor p missu creditoris uendiderit, deinde postea bona fide redemerit ab eodē, uel ab alio, ad quem per successionē ea res ptinere cœpisset, aut si ipse debitor emptori his extiterit. uerūtñ cum pecunia soluta nō sit, doli mali suspicio inerit f translata ad præsens tempus, ut possit creditor replicationē doli mali obijcere. c

Si creditor uenditioni cōsensit: ut sibi de pretio satisfiat, & non satisfit: non impeditur agere hypothecaria contra eum, & eius heredem, secus si cōtra extraneum emptorem. Bar.

Illud uideamus, si Titius debitor uoluntate creditoris sui uēdiderit Mæuio, uel ei, a quo Mæuius emerat, & postea Mæuij Titio d his extiterit, & creditor ab eo petat: qd iuris sit. Sed iniquū est, auferri ei rē a creditore: q. nō successionis iure, sed alio modo rē nactus est. Pōt tñ dici, cum Titij dolus e in re uersaretur, ne creditor a possessoř pecuniā recipiat: iniquissimū esse ludificari f eum. Qđ si is g fundus alicui a Mæuio h obligatus possideatur, i cui nondū satisfactū erit: tunc rursus æquū erit excipi, *Si non uoluntate* k *creditoris uenijt.* Licet. n. dolus malus debitoris interueniat q. nō soluit. tñ secundus creditor, qui pignori accepit, potior est. l Titius m tñ est, si debitor a creditore petat, ut ei pmittat pign' uendere, quo magis satis faciat, ante cautionem accipere ab eo, q rem empturus erit, ut pretium rei uenditæ usque ad summam debiti creditori soluat.

Appellatione uēditionis continetur omnis actus p quem dñium transfertur etiā ex ultima uoluntate. B.

Venditionis autem appellationem generaliter n accipere debemus: ut & si legare permisit, ualeat quod concessit. Quod ita intelligemus, ut & si legatum repudiatū fuerit, conualescat pignus.

Pignus uidetur remissum sola uenditione si debitor tenetur tradere.

Si debitor uendiderit rē, nec tradiderit: an non repellat creditor, quasi adhuc res in bonis sit debitoris: an uero, cum teneat ex empto, pignus extinguatur Quod & magis o est. Sed quid si pretium uenditor consecutus non sit, nec paratus sit emptor dare? Tantundem p potest dici.

Si permittitur unus actus alienationis: permittitur omnis alius illi similis & eundem importans effectum uel meliorem, secus si deteriorem. Bar.

Sed si permiserit creditor uendere, debitor uero donauerit: an exceptione creditor illū summoueat? an facti sit magis quæstio? & q nunq d ideo uenire † uoluit, ut prętio accepto, ipsi quoque res expediat? Quo casu non nocebit consensus. q Quod si in dotem dederit uendidisse in hoc casu recte uidetur, propter onera r matrimonij. In

a Nō possunt. ut ǰ. de dona. l. filiusf. in princ. & sup. quæ res pig. obl. pot. l. j.
b Pro actione. s. remittēda. nō aliter ut s. eo. l. si consensit. § uidebimus.
c Mali obijcere. ut & ǰ. e. l. uoluntate. j. respon. & §. fi. Et at. ǰ. de acq. hæred. l. si is qui bonis paternis. & C. de nat. li. l. si quis seu. §. quod de iubenda. Sed cōtra. C. de remis. pign. l. fi. Sol. hic de equitate: ibi de rigore. Vel hic erat pactus creditor sibi a debitore satisfieri de ptio pignoris, ibi nō uel hic erat dubiū uēdiderit uel nō: ibi certum: qđ est uerius.
d Titio debitori.
e Dolos. quia dixit se soluturum pecuniam ex pretio, & creditor ea cōditiōe pmisit uēdere.
f Ludificari oš itē dit hypothecariā.
g Quod si is. Qui permisit uēdere, pota secutus fidem debitoris dicentis, qđ ex pretio solueret.
h A Mæuio Emptore qui successit Titio.
i Possideatur. ab alio creditore Mæuij
k Si suo uoluntate. hæc sunt uerba exceptionis.
l Potior est. Dolus ergo defuncti nocet uniuersali successori, qa ipse tenetur psonali & cōuenit. ut hypothecaria, sed non nocet singulari. i. ei qui emit ab hærede, uel pignori accepit. Vel dic quod hęres obligauit antequam hæres esset, & ita planum est.
m Tutius. s. creditori. Et sic not. qđ consulit lex. ut s. de seruit. l. tual.
n Generaliter. Na. appellatione uēditionis omnē contractū contineri, ex quo dominiū transferť ut hic. & inf. de [illegible]
ni. in fi. & ǰ. quæ res pig. ob. pos. l. j. §. eā. & s. de pig. l. in quorum. & C. de rebus alie. non alie. l. fi. & infra, de itine. actuq. priua. l. iij. §. si quis & s. e. l. si debitor. § si in uēditiōe
o Quod & magis. ut extinguat. Azo.
p Tantundē. Nisi recessū fuerit a uenditione, uel debitor ad interesse condēnatus: ut ǰ. eo. l. uoluntate. in prin.
q Consensus. Qui aliud fecit, quā qđ ei pmissū est: ut ǰ. de reb. e. l. si pupillorū. §. si ptor. & C. ad Vell. l. iubemus.
r Onera. ut & ǰ. de act. & oblig. l. eg. ex promissione. Et sic not. quod uno modo permittitur, alio modo prohibetur: ut & sup. de procur. l. quis procuratorē.

Dura

al. add. precij.

P. F. pro pactione. superioribus apparet legendum pactione, non actione.

uidere.

P. F. re.

Dolus defuncti an noceat successori.

Locu in hunc explicat Alciat. li. j. Parergon ca. x.

Lex quandoque consulit.

aptus.

P. F. [illegible]

Durare. Quid autem si dubiū est, sciat uel nesciat ius suum ubique durare? Resp. uerisimile est quod sciat nisi subscribat: vt hic dicit, & inf. eod. l. Lucius Tit. §. fin. & sup. de inof. test. l. si is qui §. si. Item nota hic præsentiam uel patientiam non nocere: ut & ī. de pig. ac. l. Caius. Sed ar. contra ī. de euic. l. quidam. & ī. de aqua plu. arcen. l. Labeo. Item huic responsioni est contra C. de remis. pig. l. j. & l. si hypothecas. in prima manumisit debitor sciente creditore obligatum seruum, & dicit quod præiudicat. In secunda dicit quod si seruus debitor distraxit pignus creditore sciente, & similiter dicit quod præiudicat. Sol. distinguit, sciat uel nō ius suū durare, ut hic. uel uerius speciale in illis duobus casibus etiam si sciat, libertatis fauore & fisci. In uenditione autem uel obligatione rei meæ ab alio facta me præsente, dixi sup. de pign. act. Caius.

Præsentia non sit alicui nociua.

† consensisse.

al. add. &.

al. add. eum.

Subscripserit. Arg. contra sup. de pig. l. fideiussor. §. pater.

Manifeste. Sed quid si tabellio eū subscripsit in testē? uidetur secus, quia hic dicit de subscriptione quæ fit cōsentiendo, ut hic subijcit, nō præsens tm̄. sed contra uidetur. ut l. fideiuss. §. pater. sup. de pign.

al. add. rem.

Si debitori concessum sit, s. uēdere.

Facti. quæstio. Intelligatur de testatore tantum, an de hærede eius.

Non admittuntur. Quandoq; admittuntur: vt ī. sol. mat. l. si marito. §. si uoluntate. quæ est contra. Azo.

ADDICTIO.

[...]trium, si cōcesserit donare, & uendiderit debitor repelletur creditor: nisi si quis dicat iō concessisse donari, quod amicus erat creditoris is, cui donabatur. Quod si cōcesserit decem uedere, ille quinq; uēdiderit: dicendū est, non esse repellendū creditorē. In ꝯtrium nō erit quærendū quin recte vēdiderit, si pluris uēdiderit, quàm concesserit creditor.

Præsens & tacens non videtur pignus remisisse: secus in eo qui se subscribit. Bar.

Non vr̄ aūt cōsensisse † creditor, † si sciēte eo debitor rē uendiderit: cum iō passus est uenire, quod sciebat ubiq; pignus sibi durare. [a] Sed si subscripserit forte in tabulis emptionis: cōcessisse vr̄ nisi manifeste appareat deceptum † esse. Quod obseruari oportet, & si sine scriptis consenserit.

Qui consentit debitori spōte, videtur consentire hæredi eius.

Si debitori concessum sit, [b] & hæres eius uēdiderit: pōt facti quæstio [c] esse, quid intellexerit creditor. Sed recte uenisse dicendum est. Hæ enim subtilitates a iudicibus non admittuntur. [f]

Permissio venditionis facta vni, non porrigitur ad extraneum: & facta ad tempus, non porrigitur ultra. Bar.

Si debitor forte concessa uenditione desierit possidere, & nouus possessor uēdiderit: an duret pignus, quasi personæ permiserit creditor? Quod & magis [g] est. Nā si nouo possessori, non debitori, a quo hypothecam accepit concessit creditor uendere: dicendum est non ce[...] [...]el exceptionē. [h] Sed si intra annū [i] aut biennium † cōcesserit creditor uēdere, post hoc tp̄s uendēdo. nō aufert pignus creditori. Si creditor hypothecaria usus a possessore litis æstimationem cōsecutus fuerit, & a debitore petat † debitū: puto doli mali exceptionē obstaturā. [k]

Si duo simul emunt, videntur inuicem consentire, & pignus remittere. Bar.

Modestinus li. iiij. Responsorum. IX.

Titius Sēpronio fundum pignori dedit, & eundem fundū postea Caio Seio pignori dedit: atq; ita idē Titius [l] & Sēpronio [m] & Caio Seio [n] eundē fundū in assem vēdidit, quib. pignori ante dederat insolidū singulis. Quæro, an uenditione interposita ius pignoris extinctum sit, ac per hoc ius solū emptionis apud ambos permanserit? Modestinus r̄ndit: dn̄m ad eos de quib. quærit, emptionis, iure pertinere: & quia consensum mutuo uenditioni dedisse proponant, [o] inuicē pignoratitiā [p] actionem eos nō habere.

Qui succedit in locum vnius creditoris, videtur remissione illi creditori factæ. Bar.

Dic ēm Bart. hic, quod consensus creditoris ex uoluntate liberat. ubi uero filia tenetur cōsentire patri, non aūt hæredis & hoc mō ueriatur ibi conditio in persona hæredis, &c.

[g] Quod magis s. ut duret. Azo.

[h] Exceptionem. Ita si nouus possessor uendiderit primo creditori.

[i] Intra annum. s. tātum. & sic quod sunt uerba taxatiua. uel dic permittentis. quia si dixit, permitto intra annum aut biennium tunc sequendū erit minus tp̄s. ut inf. de uerb. obl. l. inter stipulantem. §. si stipulante. & l. si ita.

[k] Obstaturam. cum possessor habeat necesse restituere si uult sibi tēstimati rē. sup. eo. l. si creditor. Acc.

[l] Titius idē Titius debitor.

[m] Sempronio. Primo creditori.

[n] Caio Seio. Secūdo creditori.

[o] Proponātur. Vt & sup. eod. l. Lucius. & arg. C. de fideic. l. quoties. Acc.

[p] Pignoratitiam. i. hypothecariā sic dictam, quia pro pignore datur.

[q] Dederat. i. dari conuenerat.

[r] Creditor. i. Titius prædictus.

[s] Sibi. i. Mæuio.

[t] Cui is. Scilicet Mæuius.

† P. F. consensum.

† petatur.

† Quid si in assem uēdere, explicat Alciat. lib. ij. parerg. ca. xxxiij.

De quo

Titius Seio pecuniam sub pignore fundi dederat. [q] qui fundus cum esset reipublicæ ante obligatus, secundus creditor [r] pecuniam reipublicæ exoluit, † sed Mæuius extitit, qui dicebat ante rempublicam sibi [s] fundum obligatum fuisse. Inueniebatur autem Mæuius instrumento cautionis cum republica † facto a Seio interfuisse & subscripsisse: quo cauerat Seius, fundum nulli alij obligatum. Quæro, an actio aliqua in rem Mæuio competere potest? Modestinus respondit: pignus cui is, [t]

† P. F. soluit.

al. add. antea.

de quo, a queritur, consensit, minime eum, b retinere posse.

Si resoluatur venditio, & res cum eadem causa ad venditorem redeat pignus in statum pristinum restauratur. h.d. Bar.

Paul. lib. iij. Quest. X.

VOlutate creditoris pignus debitor uendidit, & postea placuit inter eum & emptorē, ut a uenditione discederēt, c ius pignorum saluū erit c creditori nam sicuti debitori, ita & creditori pristinum ius restituit. neq; d oimodo creditor pign' remisit: sed ita demum, si emptor rem retineat, nec reddat uenditori. & iō si iudicio quoq; accepto uēditor absolutus e sit, uel quia non tradebat, in id ꝙ interest condemnatus: f saluum fore pignus creditori, dicendū est. Hæc enim accidere potuissent ēt si non uoluntate creditoris uendidisset. Creditor quoq; si pign' distraxit, & a f uenditione recessum fuerit, uel homo redhibitus. dñium ad debitorem reuertit. Idemq; est in oībus, i quib. concessum est g rem alienā uēdere. nō. n. quia dñium transferunt, i iō ab emptore ius recipiūt, sed in pristinā cām res redit, resoluta uenditione.

Qui consentit rem sibi obligatam in dotem dari: pignus videtur remisisse. Bar.

[illegible] XI.

LVcius Titius cum esset uxori suę Caiæ Seię d̄bitor sub pignore, siue hypotheca pdiorum, eadem prędia cum uxore sua Septitię cōis filię noie Sempronio marito eius futuro in dotem dedit. postea defuncto Lucio Titio, Septitia filia abstinuit se hereditate paterna Quero, an mater eius hypothecam persequi posit? Paulus rñdit pignoris quidem obligationem prædiorum Caiā Seiam, quę uiro pro filia cōi in dotem eadem danti consensit, cum cōis filię noie darentur, remisisse uideri. obligationem aūt personalem perseuerasse. sed aduersus eā q̄ partis hereditate se abstinuit, actionem non esse dandam.

Qui consentit quod pignus pignori detur, videtur pignus remisisse, non aliū loco sui constituisse. Bar.

Idē [illegible] Re[illegible] XII.

PAulus respondit Sempronium antiquiorem creditorem cōsentientem, cum debitor eandem rē Titio creditori obligaret, ius suū pignoris remisisse uideri: non ēt tertiū in locū eius successisse: & iō medij creditoris meliorē cām effectā. Idē obseruandū est, & si respublica tertio loco crediderit.

Quilibet possessor habet ius offerendi creditori. B.

Qui pignoris iure rem persequuntur, a uindicatione rei eos remoueri solere, si qualiscunq; possessor offerre uellet. neque enim debet quæri de iure possessoris, cū ius petitoris remoueatur soluto pignore.

Iureiurando & sententia liberatur pignus. Bar.

[illegible] XIII.

SI deferente creditorē iurauit debitor se dare non oportere, pignus liberatur: quia perinde habetur, atque si iudicio absolutus esset. nam & si a iudicē (quamuis per iniuriam) absolutus sit debitor: tamen pignus liberatur.

Ex pacto pignus tollitur & satisfactione. Bar.

Lab. [illegible] XIIII.

CVm colono tibi conuenit, ut inuecta, importata pignori essent, donec merces tibi soluta, aut satisfactum esset: deinde mercedis nomine fideiusso-

---

a De quo. Infra, de le. ij. l. Titia. contra Sol. ut ibi.

b Eum. C. Meuius: cōtra Titium: quia tempu. pignus confirmauit subscribēdo: ut supra, de pig. l. fideiussor. §. pater. in fi §. & inf. de mili. te. l. tribunus. §. cum aliquis. & hoc si fuit sciens: aliud si ignorauit quid in cautione dicerelur: ut supra, de pi act. l. Caius. secundum quosdam, licet posset dici, quod in suo facto errare nō debuit.

c VOlutate. Salvum erit. ut C. de remis. pig. l. si contra. Solu. ibi de rigore. Vel hic non totum remisit, ibi in totum liberauit. Vel melius hic redit res ad debitorē ex pristina causa, ibi non. Vel solue ut dixi sup. eo. l. si cut. §. superuacuum. in fine. §.

d Absolutus. Ab actione ex empto: ꝙ potest multipliciter accidere ꝙ rē tradere non teneatur: ut supra, eo. l. si debitor. §.

e Condemnatus. ꝙ est in faciēdo: ut sup. de act. emp. l. j.

f In omnibus. f. alijs. Azo.

g Concessum est. f. dāmino rei uel a lege: ut sup. supra, de pac. l. si unus. § idē dicemus. in fi. §.

Transferunt. f. in emptorem.

Recipiunt. Hoc de fictione est qđ hic dicitur. nam vere recipitur quādo per redhibitoriam redhibetur uel alio modo.

Venditione. ac si nulla fuisset.

Venus. Videri. quæ remisisse dicet: ut C. ad Vel. l. etiam. Et nota ex hoc. l. dotem in patrimonio patris non esse. sic & de ijs quæ in fraud. cred. alio. l. si successione.

Discedere. — Errare nō licet in proprio facto. al. add. enim. — P.P. ut. al. add. alijs.

Aulus. Alias incipit. l. Paulus. & alias. §. idem Paulus.

Titio. Tertio creditori. Acc.

Remisisse. Quā tum ad tertium, nō quantum ad alios: ut C. ad Vellei. l. in bemus. Item remisisse per exceptionem non ipso iure dicendum est.

Causam. Quā prius erat, sed in quolibet dicimus eandem remanere.

A uendicatione. i. ab hypotheca.

Vellet. Vt & s. de pig. l. si fundus. §. in uenditione. & sup. qui po. in pign. hab. l. mulier.

Quæri. Alias quæritur. alias inquiri. & dic quæri. i. quæri, monia ipsam proponere secundum. Azo.

I deferente. Liberatur. ut sup. eo. lege, soluit. § finali. Acc.

Iudicio. Vt s. de iureiuran. l. insiurandum. Ac.

CVm colono. Exi-

P.P. [illegible] tertio [illegible] dictu &c. Tertium ostēdit potius legendū esse Tertio, quam Tertium. al. add. debitum.

a Existimo. ut ℑ. eo. l. item liberatur. in §. contra. Sed hic taliter fuit pignus contractum, ut tandiu quandiu soluta esset pecunia. aut satisfactum: ubi quandiu esset pecunia soluta Vel hic sponte recipit. Acc.

b Primi quãtum. & totum, alioqui contra: ut ℑ. de usur. l. tutor. §. l. ult. & ff. si cer tum peta. l. quidam.

rem a colono accepisti. Satisfactum tibi uideri existimo, & ideo illata pignori esse desijsse.

Quando unus est debitor ex pluribus causis: cogitur creditor recipere. si offeratur totum, quod ex una causa debetur. B.

Scæuola lib. ... XV.

Primi creditoris, qui pignori prædia acceperat, & posterioris cui quędam ex ijsdem fundis dati erant ad eandem personam hæreditas deuenerat. debitor offerebat quantum a posteriore creditore mutuatus fuerat. Rñdit, cogendum accipere, saluo iure pignoris prioris contractus.

Digestorum Liber Vigesimusprimus.

TITVLVS I.

De ædilitio edicto, & redhibitione, & quanti minoris.

Vlpianus lib. j. ad edi. ædilium curulium. I.

Labeo scribit edictum c ædilium d curulium, de uenditionibus rerum esse, tam earum, quæ soli sunt, quam earum quæ mobiles, f aut se mouentes sunt. Aiunt ædiles. *Qui mancipia uendunt, certiores faciant emptores, quid morbi uitijue cuique sit, quis fugitiuus erroue sit noxave solutus non sit: eademque omnia, cum ea mancipia ueniunt, palam recte pronuncianto. Quod si mancipium aduersus ea uenisset, siue aduersus quod dictum promissumve fuerit, cum ueniret, fuisset: quod eius præstari oportere dicetur, emptori, omnibusque, ad quos ea res pertinet, iudicium dabimus, ut id mancipium redhibeatur. Siquid autem post uenditionem traditionemque deterius emptoris opera familiæ, procuratorisve eius factum erit siue quid ex eo post uenditionem natum, adquisitum fuerit, & si quid aliud in uenditione ei accesserit, siue quid ex ea re fructus ad emptorem peruenerit, ut ea omnia restituat. Item si quas accessiones ipse præstiterit, ut recipiat. Item si quod mancipium capitalem fraudem admiserit, mortis consciscendæ sibi causa quid fecerit, inve arenam depugnandi causa ad bestias intromissum fuerit, ea omnia in uenditione pronunciando. ex his enim causis iudicium dabimus. Hoc amplius*

c Labeo. Casus in hoc titul. non uteque ponimus: quia ipse tex. multo clarior esset casu.

Edictum. Tres actiones ex hoc edicto dantur, redhibitoria, quanti minoris, in factum. Item an inter actiones uel adiectiones sint ædiciæ ut de peculio & de similibus dixi. Acc.

d Aedilium. ideo dicunt ædiles, quia ędiũ dorum & ædium curam habebant. ędiũ quidem ut ne quid in uia positum esset. Item ne incenderentur ædes: ut supra, de offic. præfec. uig. l. j. §. j. Itẽ edendorum: ut morbosa caro non uenderetur uel nimis grandi pretio, uel morbosum animal. Curules autem ideo. quia propter eorum dignitatem in curribus deferebantur. Accur.

e Soli sunt, ueluti in fundo qui habet pestiferas herbas: ut C. e. l. si prædiũ. & inf. e. l. ẽt in fundo.

f Quæ mobiles. ut in libris, ut dicunt quidam. Vel uerius. Vel uerius dic in carne morbosa uel leprosa uendita: quod melius est. nec enim propter liber morbosus uel uitiosus etiam dici potest: quum nec in animo pot. assignari uitiũ, nec in corpore morbus, sitũ eũ potius habere non expediat, dicam atque posse red hibitoria uti: ut ar. e. l. ob quæ §. idem Pompo. oer c. & si habere expedit, & tñ usum rei nõ parum impediat. idẽ uidetur ut in eadẽ. l. § sed sciendũ. hẽ pone excep. ũ in tignorum ã d act. emp. l. iulia. circa pri. qd non placet ut ℑ. e. l. si uẽ. §. sim plariarũ: & sunt hæc

uera ex interpretatione. nam ex uerbis edicti quod statim supponit, non habet locum nisi in mancipijs, & additur in iumentis: ut infra eo. l. ædiles aiunt.

g Aiunt. ex quinque causis redhibitio fit: propter morbum, propter uitiũ, quod absit, quod dictum est adesse. Item quia adest quod dictum est ab esse. de morbo planũ est. s. corporis: quia pro eo quod usum rei impedit multum, agitur, alias non ut infra eadem l. § proinde. pro uitio animi in iumentis locum habet redhibitoria: inf. e. l. boue. & l. ædiles. in seruo non: nisi in fure & errone. uel qui cõmisit crimen capitale, uel mortem sibi cõsciuit: ut in uerbis edicti. Item si dictũ sit abesse, ut ibi dr, alia aũt uitia debet dicere. aliàs tenetur ex empto, & quãto minoris. Itẽ fit redhibitio, si non cauet uenditor: ut infra, e. l. si uenditor.

h Morbi. scilicet corporis. sed uitiũ animi. sed hic ponitur pro e. s. pro morbo corporis, cã tollẽdæ dubitationis: ut infra. §. sed sciendum.

i Fugitiuus. Hic autẽ est speciale. aliàs contra: ut in §. & l. ob quæ. § animi. & §. in summa.

k Pronuncianto. In donatione quoque iubetur pronunciare: ut ℑ. e. l. quod si nolit. §. qui mancipia.

l Venisset. quia nõ dixit uitia. Accur.

m Iudiciũ. i. actionẽ, ideo ergo iubet pronunciari de his uitijs, non quia non agit ex his ẽt sine pronunciatione, sed quia eis pronunciatis repetitur emptor: quia sciuit uitia: ut infr. ea. l. §. si intelligatur.

n Procuratorisve. id est repete opera. Accursius.

o Ad emptorẽ. ut fructus quo. habuit a uenditione cum, tot.

p Ipse. s. scilicet uenditor.

q Recipiat. s. emptor. imo uenditor præstitit emptori. nam contrarius casus est: ut inf. e. l. ædiles §. j.

r Fraudem. i. delictũ tale ex quo liber perderet ciuitatem

Aediles curules qui sunt, & quare sic dicantur.

1 Not. ex hac gl. contra impressores seu librarios qui edentes libros corruptos & inutiles ut potest agi redhibitoria ac sine deseat animal morbosum, ut hic per Bal.

† Vetus edictũ ædiliũ uocat, Cic. libro iij. offici. ubi & de eius interpretatione copiose disserit.

† quanto.

Redhibitio quinque de causis fit.

, facito.

† caput.

In P. F. nexibus.

al. add. ac. erroris, quam

† aut

al. addi. uenditori tum.

mortis. consciscendæ.

P. F. missum.

plus: [a] *si quis aduersus ea sciens dolo malo uendidisse dicetur, iudiciũ* [b] *dabimus.* [c] Causa huius edicti ꝓponendi est, ut occurratur fallacijs uẽdentium, & emptoribus succurratur, quicunque decepti a uenditoribus fuerint. dummodo sciamus [d] uenditorem, etiã si ignorauit [e] ea, quæ ædiles præstari iubent, tamẽ teneri debere. nec est hoc iniquum. potuit enim ea nota † habere uenditor, neque enim interest [g] emptoris, cur fallatur ignorantia uenditoris, an calliditate. Illud sciendum est, edictũ hoc non pertinere ad uenditiones [h] fiscales. si tamẽ respublica [i] aliquam faciat uenditionẽ: edictum hoc locum habebit. In pupillaribus quoque uenditionibus erit edicto locus. Si intelligatur uitium [k] morbusve mancipij (ut plerunque signis quibusdam demonstrari solent † uitia) potest dici edictum cessare, hoc enim tantum intuendum est, ne emptor decipiatur. Sed sciendũ est morbũ apud Sabinum sic definitũ esse, habitum cuiusque corporis [l] cõtra naturam. q̃ usum eius ad id facit deteriorẽ, cuius causa natura nobis eius corporis sanitatẽ dedit, [m] id autẽ alias in toto corpore, alias i parte accidere. namque totius corporis morbus est (puta) febris, partis, ueluti cæcitas, licet homo ita quoque natus sit. uitiumq; a morbo multũ differre: ut puta si q̃s balbus sit. [n] nã hũc uitiosum esse magis q̃ morbosum. Ego puto ædiles tollẽdæ dubitationis grã bis κατὰ τῶ αὐτῶ † id dixisse, ne qua dubitatio superesset. Proinde si q̃d tale fuerit (siue uitij, siue morbi) quod usum ministeriumq; hominis impediat, id dabit redhibitioni locum: dummodo meminerimus, nõ utiq; quodlibet quã leuissimum efficere ut morbosus uitiosusve † habeatur. Proinde leuis febricula, aut uetus quartana (quæ iã superni ꝯpõt) uel uulnusculũ modicum, nullũ habet in se delictũ, quasi ꝓnunciatum non sit. ꝯtẽni.n. hæc potuerunt. Exẽpli itaq; gratia referam [p] q̃ morbosi uitiosiq; sunt. Apud Viuianum quærit, si seruus inter fanaticos [r] non sem̃p caput iactaret & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus uideretur? Et ait Viuianus † nihilominus hunc sanũ esse. [s] neque enĩ nos (inquit) minus animi uitijs, † aliquos sanos eẽ itelligere debere. alioqn (inquit) futurũ ut in infinitũ hac ratione multos sanos esse negaremus: ut puta leuẽ, superstitiosum, iracundũ cõtumacem, & si qua similia sunt animi uitia. magis.n. de corporis sanitate, q̃ de animi uitijs promittit, [u] Interdũ tñ (inqt) uitiũ corporale usq; ad animũ ꝑuenire, & eũ uitiare: ueluti ꝯtingere [illegible]: q̃a id ei ex febrib. accideret, q̃d ergo est? si q̃d sit animi uitiũ tale ut id a uẽditore excipi oporteret; [y] neque id uenditor, cum sciret, pronunciasset...

tã:ẽ & libertatem ut infr. de bo.pos.l. edicto.§.rei.

[a] Hoc amplius. s. generaliter adijciũt ædiles. Item & qui Vlpianum adijcitur aliud: ut infra eo.l. quis sit.§.pe.

[b] Iudiciũ.s.redhibitoriũ, quando sũt uitia corporis, aliàs quanto minoris res est: ut infra eo.§.fi.& l.se.

[c] Dabimus. de dolo etiã quandoq; dãdo actionẽ. ut s.de dolo.l. qd̃ uenditor. Vel loquitur qũ obscure sciẽs rei uitiũ uoluit sibi parare securitatẽ: ut s. de act.empt. l. j & l. quæro & l. tenetur.§.fi. Vel loquitur eũ cõtra scientẽ agit emptor ad interesse: ut j. ead. l. §. interdum tamẽ.

[d] Sciamus. & tũc ẽt si excepit: ut inf. eo.l.quæritur.§.pe.

[e] Ignorauit. quo quo mõ ignorauit: ut no. s. de cõtrah. empt.l. cũ uẽderes. Alij dicũt si probabiliter ignorauit, no tanetur, nisi affirmauerit abesse.

[f] Teneri.s.ex empto, quãto minoris emptuius erat, si scisset. ut s. de act. empt.l. Iulia. circa prin. uel redhibitoria, si corporis est uitium.

[g] Interest quo ad hoc edictũ, sed quo ad actionẽ ex empto interest: ut s. de acti. emp. l. Iulianus.in prin.

[h] Ad uẽditiones. ut C.de rescin.uend. l.quisquis.

[i] Respublica. alicuius ciuitatis, cum loco priuati sit: ut j.de uerb.sign. l.eu qui uectigal. Ac.

[k] Si intelligatur [illegible] s. de contrahe. emp l. [illegible] ea.l. [illegible] § in [illegible] & j. e.l.quæritur.§ fi.

[l] Corporis. i.mancipij uel etiam liberi hominis. nam generális est definitio

[m] Dedit. ut j. de re iud.l. quæsitũ.§. sonticus.

[n] Balbus sit. hoc est cõtra. j. eo.l.idẽ Ofilius.§.fi. Solu. ut ibi.

[o] Dixisse. i.eandẽ sententiam diuersis uerbis. nã quicquid est morbus, est uitium, & econtra in edicto. sed secũdũ Sabi. nomine morbi debilitas corporis, nomine uitij debilitas animi significatur. Est & alia differentia: quia morbus est imbecillitas corporis temporalis: sed uitium est perpetuum corporis impedimentũ: ut j. de uer. sig. l.inter stuprum. §. uerum.

[p] Morbi. pro corporali tñ ponitur,

[q] Iã spernit. ut j.e. l.ob quę.§.fi.& j.de re iud. l. quæsitum. §.potest.& ar. j. de iniur.l. itẽ apud. §. quæstionem.

[r] Inter fanaticos. i.inter eos. q̃ malis spiritibus capti sut. & plerunque in fano misteriæ morantur. hic aũt nõ erat captus sed ita simulabat. Vel uocat fanaticos eos, q in fana.i.tẽpla (ut in legẽda beati Bartholomæi) dãt rñsa, ut aliquos decipiãt, & inducãt eos ad aliquid credendum.

[s] Hunc sanũ esse. corpore, sed nõ animo. & sic cessat redhibitoria.

[t] Alioqoin. i. si oẽ uitiũ animi induceret redhibitionem.

[u] Promittit. cum de morbo & uitio repromittimus: ut in'ra eod.l. ob quæ. §. & uidemus.

[x] Vitiare. & hoc casu habet locũ redhibitoria: j. eo.tit. l ob quæ.§ i.

[y] Oporteret. quod erit in

† Facit ad hanc text. ea cũ sit ars, cõ glò. super uerbo, deprehendi. extra, de ætate & qua.

† Notata

† R.F. demonstrare.

† Vide q̃ in hanc re scribit Cic. Tullu. lib. iiij.

† [illegible] corporis morbum. [illegible] febrem.

† R.E. [illegible]

† ἐκ παραλλήλου legit Bud. † idẽ [illegible] Morbi & uitij nomine q̃d contineatur.

† morbosum [illegible] quod.

† Intelligere.

† al. add. quam corporis.

† Fanaticique dicti [illegible]

† [illegible]

fit ex empto eū teneri. Idem Viuianus ait: quamuis aliquis quis circa fana bacchatus sit, & respōsa reddiderit: tn̄ si nunc hoc nō faciat: nullū uitiū esse, neq; eo noie q̄ aliqn̄ id fecit, actio est: sicuti si aliqn̄ febrem habuit. Cæterum si nihilominus permaneret in eo uitio, ut circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret: ēt si per luxuriā id factū esset: uitium tn̄ quidē esse: sed uitium animi, non corporis. ideoq; redhiberi non posse: qm̄ ædiles de corporalib. uitijs loquuntur. attamen ex empto actionē admittit. Idem dicit ēt in his, qui præter modum timidi, cupidi, auariq; sunt, aut iracundi.

Vlp. lib. i. ad edict. curul.

VEl melancholici. II.

Gaius lib. i. ad edictum ædilium curulium. III.

VEl peruersi: vel gibberosi, uel curui, uel prurignosi, vel scabiosi, item muti, & surdi.

Vlp. lib. i. ad edi&. ædilium curulium. IIII.

OB quæ uitia negat redhibitionē esse: ex empto tn̄ dat actionem. sed si uitiū corporis usque ad aium penetrat: forte si p p febrē loquant aliena, uel q̄ p uicos more insanorū deridenda loquant, in quo si ai uitiū ex corporis uitio accidit, redhiberi posse. Itē aleatores & uinarios nō cōtineri edicto, quosdam respōdisse, Pōponius ait: quemadmodū nec gulosos, nec impostores, aut mendaces, aut litigiosos. Idē Pōponius ait: quāuis nō ualidē ꝑ sapiētē seruū uenditor ꝑstare debeat. tn̄ si ita fatuū, uel morionē uendiderit, ut in eo usus nullus sit, uideri uitiū. Et uidemur hoc iure uti, ut uitij morbiq; appellatio nō uideat ptinere, nisi ad corpora. Animi aūt uitium ita demum præstabit uenditor, si promisit. si minus, non & iō noīatim de errone & fugitiuo excipit. hoc. n. ai uitium est, nō corporis. unde quidem iumenta pauida & calcitrosa morbosis nō esse adnumeranda dixerunt. ani mi enim, nō corporis hoc uitium esse. In summa, si quidem animi tm̄ uitium est, redhiberi nō pōt: nisi qđ dictū est hoc abesse, & nō abest. ex empto tn̄ agi pōt, si sciens id uitiū animi reticuit. si aūt corporis solius uitiū est, aut & corporis & animi mistum uitiū: redhibitio locum habebit. Illud erit adnotandū, q̄ de morbo gn̄aliter scriptum est, nō de sontico morbo. nec mirum hoc uideri Pōponius ait. nihil. n. ibi agit de ea re, cui hic ipse morb. obstet. Idem ait, non omnem morbum dare locum redhibitioni, ut puta leuis lippitudo, aut leuis dentis auriculæve dolor, aut mediocre ulcus: non

Glossa:

est in duobus casibus tātum. alias regulariter non.

Ex empto. Red hibitoria: ut supra, ea. l. §. aiūt. & §. qđ si. & ī. eo. l. ob quę. in prin. & §. in summa. Vel dic ex empto ciuili ad interesse. & ex hoc & ī. proxim. §. idem Iulianus. & hoc edicto nō agitur: quia ciuilis si quandoq; redhibitio: ut not. supra, đ act. emp. & uē. l. ex empt. §. sed si. Item hibitoriam. Item dic differentiam io ter quanto minoris etiulem, & prætoriam: ut not. sup. de actio. empt. & uen. l. Iulianus.

Baccatus. i. occupatus, uel bacho inebriatus. Ac.

Responsa reddiderit. falsa, ut fa ciunt ebrij.

Permaneret. Licet nō cōtinue sacret. idem si contiaue quo ad hoc edi ctum, cum fuit ani mi uitium.

Per luxuriam. propter. uel dic propter abusum uini omnium. cuiusque enim rei abusio dicitur luxuria: ut ī. de dam. infect. l. ex damni. Ac.

Non posse. Sic ergo non quòd ꝑpter uitia animorū non agitur redhibitoria.

Cupidi. Io acquirendo.

Auariq;. In retinendo.

El proterui.

Curui. Quia curuū habent corpus retro, non rectum, & directo di positum.

Prurigionsi. i. scabiosi, qui ardorē cutis patiuntur.

Scabiosi. Dum tamen perdant uires corporis.

Muti. Hoc contra est ī. e. l. muti. Solut. hic de muto ex natura, ibi de muto ex morbo. Vel hic de tarde loquente, ibi de nullo modo loquente.

OB quæ uitia. Ex empto. i. quanto minoris res

est, quæ est prætoria, non ciuilis.

Posse. propter uitium corporis nō dico animi.

Impostores. Qui imponunt aliquid alicui.

Nullus sit. Et sic nō esset emptus: ut ī. de except. rei iudic. l. si is. qui. § primo.

Morbiq;. Simul Accepti. Acc.

Demum. Forte aliud est in iumentis: ut inf. eo. l. adiles aiunt. in prin. & l. bouem.

Venditor. Ex hoc edicto, aliud in actione ex empto s ut sup. eo. l. j. in fi. & §. proxi.

Si promisit. s. expresse non in genere uitij morbique.

Si minus. Non statim. s. ut propter id fiat redhibitio s præstatur tamē per actionem ex empto quāto minoris res est: ut in princ. huius l.

Excipitur. i. separatim in edicto ponitur. Item de quibusdā alijs animi uitijs: ut sup. eo. l. j. item si quod mancipium.

Dixerunt. Sed male fortè, ut modo dixi per l. inf. eo. l. bouem. in prin cip.

Si sciēs. Sed ignorans tenetur ob uitia, quæ non oportuit ignorare: ut supra, de actio. empt. l. tenetur. & supra eodem. l. j. §. itē, si quod mancipium. & §. causam huius edicti. Azo. subaudi ergo hic maxime.

Non de sontico. s. tantum.

Pomponius ait. Quod scilicet non est dictum de sontico tantum.

Ibi. id est, edicto.

Obstet. Quia retis dicitur sonticus ut inf. de uerb. signi. l. morbus. & inf. eo. l. fi. §. quoties.

Non omnem. Vt supra, eo. l. j. §. proinde.

Vlcus. Innatum, sed uulnus dicitur illatum.

Margin: res in duobus casibus. — Vide in hunc locū Ant. Aug. li. emēdā. iiij. c. xj. — P. luxuriam legit Bu. hic locō duarū uocū per luxuriam. — Bacchatus. i. bacchatus se lymphatice uaticinatus. Bu. hic. — Illustris doctor P. de Are. in l. j. in pe. col. ... de uerb. oblig. ... — al. add. — Significat... uersutos & fallaces. — ualde. — otiosum. — dat actionem. — Solum.

denique fabriculam quãtulam libet ad causam huius edicti pertinere.

Paul. lib. xj. ad Sab. V.

ET quantum interest inter hæc uitia, quę Græci κακοήθειαν dicũt, interque † πάθος aut νόσον aut ἀῤῥωστίαν: tñ inter talia uitia, & eũ morbum, ex quo quis minus aptus usui sit, † differt.

Vlp. lib. j. ad edi. ædilium curulium. VI.

POmponius recte ait: nõ tñ ad perpetuos morbos, uerum ad tẽporarios quoq; edictũ hoc pertinere. Trebatius ait impetiginosum morbosum non esse, si eo mẽbro ubi impetigo est, æq; recte vtat. Et mihi vĩ vera Trebatij snia. Spado nẽ morbosum nõ esse, neq; vitiosum verius mihi vr, sed sanum esse: sicuti illum, qui unum testiculum habet, qui etiam generare potest.

Paul. lib. xj. ad Sab. VII.

SI aũt quis ita spado est, ut & tã necessaria pars corporis ei penit° absit: morbosus est.

Vlp. lib. j. ad edi. ædilium curulium. VIII.

SI cui lingua abscissa sit, an sanus esse videatur, quęritur. Et extat hæc qõ apud Offilium relata apud eum in equo: ait enim hunc uideri non esse sanum.

Paul. lib. xj. ad Sab. IX.

MVtum morbosum esse Sabinus ait. Morbosum enim esse, si sine voce esse apparet. Sed qui grauiter † loquitur, morbosus nõ est, neq; ἄσημος. Plane qui ἀσήμως loquitur, hic utique morbosus est.

Idem lib. j. ad edict. ædilium curulium. X.

ITem Offilius ait, si homini digitus abscissus sit, membrive quid laceratum quamuis cõsolidauerit, si tñ ob eam rẽ eo minus uti possit: nõ videri sanum esse. Catonẽ quoq; scribere lego: cui digitus de manu aut de pede præcisus sit, eũ morbosum esse q̃ uerũ est secundũ supra scriptã distinctionem. Sed si qs plures digitos habeat, siue in manibus, siue in pedibus: si nihil impedit numero eorum, non est in cã redhibitionis: p p quod non illud spectandum est, quis numerus sit digitorum, sed an sine impedimento uel plurib. uel paucioríb. uti possit. De myope quæsitũ est, an sanus esset: & puto eũ redhiberi posse. Sed & νυκτάλωπα morbosum esse constat: Idest, ubi homo neq; matutino tp̃e uidet neq; uespertino: qđ genus morbi Græci νυκτάλωπα uocant. Iuscitionẽ eã quidam esse putant: ubi homo lumine adhibito nihil uidet. Quæsitũ est, an balb. & plæsus, & atypus, isq; qui tardius loquit, & uarus, & uatius sanus sit: Et opinor eos sanos esse.

Paul. lib. xj. ad Sab. XI.

QVi dens abest, non est morbosus. Magna enim pars hominũ aliquo dente caret: neque ideo morbosi sunt: præsertim cum sine dentibus nascimur: nec iõ minus sani sumus, donec dentes habeamus: alioquin nullus senex sanus esset.

Vlp. lib. j. ad edi. ædil. cur. XII.

QVi clauum habet, morbosus est. sed & polyposus. Eum, qui alterum oculum, aut alteram maxillam maiorem habet: si recte his vtatur, sanum uideri Pædius scribit. Ait enim inæqualitatem maxillarum, oculorum, brachiorum (si

P Omponius. Impetiginosum. i. lenticulis, ut ita dicam, plenum.

Spadonem. De uno testiculo. Acc.

Sicuti. Exemplificatiue, non simili tudinarie.

SI autem. Penitus. De utroque testiculo.

Absit. Quia ambo sunt vitiosi. Acc.

Morbosus. In iumentis enim aliud dicitur: vt inf. eo. l. aediles aiunt. §. sed etiam. Sed in seruo uidetur cõtra: vt s̃. ad l. Aquil. l. si seruus ser. §. & si puerum. ubi dr̃ quòd pretiosior est. Sol. illud in quibusdam partibus. & licet pretiosior sit alicui spadatus, nõ tamẽ sequitur, ergo non est uitiosus. nam forte expedit vitiosum habere ꝓpter dominas forte: vt arg. instit. de act. §. præterea.

SI cui. In equo. i. de equo qui habebat linguam abscissam.

MVtum. Sabinus ait. Hoc est contra sup. eodem. l. uel proter ui. Sol. ut ibi.

Non est. Vt inst. qui testa. facere pos. § pen.

Tem Offilius.

De myope. Id est caudato ad modum muris: vt dicunt quidã, sed magis est ut de hydropico dicat ab hydor, quòd est aqua: quia inflatus est, ac si esset plenus aqua.

Luscitionem. Arg hoc uitium eũ arg. inst. de uerb. sig. l. inter stuprum. §. rectum est.

Adhibito. Ante oculos. Acc.

Atypus. Qui præpostere loquitur.

Varus. a uarietate sermonis: quia inhians effundunt uerba.

Vatius nominatur quasi qui nequeunt recte pronunciare & potest dici uatius qui nimis cito loquit: ita quod uix intelligatur, & ita nimis cito uadit ei lingua. Vel dicit a uaticinando: quia simplicia uerba quasi somnia referunt. Alij dicunt uatiũ qui infirmus est pedibus. Acc.

Sanos esse. Balbus sanus est corpore, ut hic dicit. vitiosus tamen est in animo: ut sup. eo. l. j. §. sed sciendum.

QVi dens. Magna. Non maior. & est mala ratio: quia & fugitiui multi sunt: agitur tamen pro eis.

QVi clauum. i. apostem.

Et Polyposus. i. qui carnem superfluam habet in naribus, sic dictus a quodam pisce qui dicitur polypus, a pluralitate pedũ, a poly: qđ est pluralitas: & pedibus. & profertur penultima correpta, unde uersus: Polypus est piscis, polypus fœdatio naris.

Vide Alci. lib. dispunc. ij. c. xv.

& quæ.

interque. νόσον. & ἀῤῥωστίαν.

l. F. sit.

In hunc locum uide Anto. Augustin. emen. lib. iij. c. v. & lib. iiij. ca. xvij. & Cęliũ Rhodigi. lib. vij. cap. lxix.

P. F. &.

Myopes, id est, luscitiosi qui plus uespere quã meridie uident.

Vatius est, qui pedes extrorsus intortos habet. varus autẽ qui pedibus est incurnis & in se contractis. Budæus.

Vide Alcia. lib. dispunc. ij. cap. xv.

P. F. morbum.

al. add. qui.

appareat.

Id est, obscure.

i. sine ulla significatione, uocis.

P. F. in speciem.

Item hydropes.

Sed quod de myope.

Idem.

quod genus Græci νυκτάλωπας uocant.

al. uatius.

Hic locus cum hoc quod habetur postea uidetur cotrarius Gel. lib. iiij. c. 4.

P. F. sed non.

nihil ex ministerio p̄stan do subtrahit†) extra red hibitionem esse. Sed & latus uel crus breuius pôt adferre impedimentũ. ergo & hic erit redhibẽdus. † Si quis natura gutturosus[a] sit, aut oculos eminẽtes habeat, sanus vr̃. † Itẽ sciendũ est, scæuã non esse morbosum uel uitiosum p̃ter, quã si imbecillitate dextræ[b] ualidius sinistra vtit̃. sed hunc non scæuã, sed mancũ esse. Is, cui os oleat, an sanus sit q̃situm est. Trebatius ait nõ esse morbosum, os alicui olere, uelut[c] hircosum,[d] † strabonẽ.[e] hoc em̃ ex illuuie oris accidere solere. si tñ ex corporis uitio id accidit, ueluti q̄ iecur, uel pulmo, aut aliud quid similiter dolet, morbosus est.

Caius lib. j. ad edict. ædilium curalium. XIII.

Item claudus morbosus est.

Vlp. lib. j. ad edic. ædilium curulium. XIIII.

Quærit̃ de ea muliere, q̃ semper mortuos parit, an morbosa sit. Et ait Sabinus, si uuluę vitio hoc ɔtingit, morbosã esse. Si mulier p̃gnans uenierit: inter oẽs ɔuenit, sanam esse[f] eã. Maximum enim ac p̃cipuũ munus fęminarũ est cõcipere, † ac tueri cõceptum.[g] Puerperam[h] quoq; sanã esse: si mõ nihil extrinsecus accidit, quod corpus eius in aliquã ualetudinẽ immitteret. De sterili Cælius distinguere Trebatiũ dicit, ut si natura sterilis sit, sana sit: si uitio corporis, cõtra. Item de eo qui urinã facit,[i] quæritur. Et Pædius ait, non ob eam rẽ sanum non esse, quod in lecto, somno uinoq; pressus, aut ex pigritia surgẽdi, urinã faciat. si autem uitio uesicæ collectũ humorẽ cõtinere non pôt: non quia urinã in lecto facit, sed quia uitiosam uesicã habet redhiberi posse. & uerius est.† q̃d Pedius idem ait, si uua[k] alicuius p̃cisa sit: tollere magis, q̃ p̃stare redhibitionem, q̄ morb.[l] ei minuat̃. Ego puto, si morb. definit.[m] non esse redhibitioni locum. si aũt uitiũ perseueret: redhibitionẽ locum hr̃e. Si quis digitis ɔiũctis nascat̃, non vr̃ sanus esse: sed ita demũ, si incõmodatur ad usum man[9].[n] Mulierem[o] ita arctã, ut mulier fieri nõ posit,[p] sanã non uideri cõstat. Si q̃s ἀντιάδας[q] habebat, an redhiberi posit quasi uitiosus, quæritur? Et si ἀντιάδες hæ sunt, quas existimo, id est inueterati, † & qui iã[r] discuti[s] nõ possint, fauciũ tumores: qui ἀντιάδας habet, uitiosus est.[t] Si uenditor noĩatim exceperit[u] de aliquo morbo, & de cæterò sanũ esse dixerit, aut p̃miserit: standum est eo, quod conuenit. Remittentibus[x] † enim actiones suas, non est regressus dandus: nisi sciens[y] uenditor morbum, consultò reticuit: tunc enim dandum esse de dolo malo replicationem. Si noĩatim morb. exceptus non sit, talis tñ morbus sit, qui oĩbus potuit apparere (ut puta, cęcus homo ueniebat, antiqui cicatricem cui dentem & periculosam habebat, uel in capite, uel in alia parte[z] corporis) † eius nomine non teneri, Cæcilius † ait, perinde ac si nominatim morbus exceptus fuisset.[a] Ad eos enim morbos uitiaq; pertinere edictum ædilium probandum est, [illegible] quis ignorauit, uel ignorare[b] pot[illegible]

B. v. [illegible]

a Si quis natura gutturosus. a guttur quod inflatam gulam habet.

b Dextræ. id est, qui utitur dextra ut sinistra.

c Velut. similitudinaria. Acc.

d Hircosum. fœtet enim ut hircus.

e Strabonem. qui torto lumine uidet.

f Quæritur. Sanã esse. Nã non ideo quod mulier prægnans est: morbosa est. Ioan. ut & ĩ. si quis cautio. l. ij. §. si uero propter. & hoc est uerum, secundum Azo. etiam si uitiõ in corpore haberet aliàs.

g Conceptũ. ut C. de indic. uidui. l. ij.

h Puerperam. quę recens est a partu: ut inf. de uerbo. sig. l. illa uerba. §. optimus.

i Vrinam facit. s. in lecto.

k Si uua. i. linila, ut sic loquar, quæ uolgo uuola dicit̃.

l Morbus. prius.

m Definit. p̃pter incisionem.

n Manus. nõ alias: ut sup. de statu. ho. l. non sunt liberi. & sup. eod. l. idẽ Offilius. & l. qui clauũ. § j. Acc.

o Mulierem. Not. hic ponitur mulier pro corrupta: vt ĩ. de uerb. sig. l. mulieris. alias pro incorrupta: ut inf. de auro & argen. leg. l. argento. § mulieri.

p Non possit. per uiti uel per naturæ potentiam.

q Antiadas. id est faucium tumores: ut scrophulæ.

r Et qui iam. repete, & si sunt faucium, &c. Azo.

s Discuti. id est, euelli.

t Vitiosus est. iõ scilicet.

u Exceperit. sentiens se nolle de eo teneri.

x Remittentibus. s. emptoribus.

y Nisi sciens. hoc intelligo eo casu, quando dissimulabat uenditor morbosum esse, uel negabat. dicebat tamẽ in utroque casu se nolle teneri huius morbi nomine si apparuerit eũ adesse, ut ĩ. de act. emp. l. j. §. fina. & sup. de hære. uen. l. quod si in uenditione. & l. hoc autem. Et arg. sup. de act. emp. l. Iulianus. §. j. si sutẽ morbum talem dicat inesse, repellit̃ emptor: ut hic, & ĩ. de pact. l. pacisci.

z Parte. euidenti. aliàs secus: ut insti. tu. quib. mod. tut. fini. in princip.

a Fuisset. supple & emptor & uenditor ignorauit. utrobique enim repellitur emptor. sed si uenditor sciuit: emptor autem licet supine ignorauit, puto uenditorem teneri, quia p̃ponderat ei dolus: ut arg. sup. ad l. Aquil. l. itẽ si obstetrix. §. fi. & l. si putator. licet & in hoc casu dicat lex currere tempus supinè ignoranti ostium: ut sup. eo. l. cum sex. si enim potuerés ibi utrumq; sciuisse, non agitur post. si uterq; ignorasset, nõ curreret: ut ibi dicitur.

b Ignorare. ut ĩ. de con-

† Subtrahitur.

† Redhibendum. præminentes.

† In hunc locum Plato dialog. vij. de legibus ubi utranque manũ natura æqueualidam esse ostẽdit.

† Vide Budæ. in prio rib. anno. hoc ipso tit.

† Hircosum fragrantia.

† Vide Budæ. hic in priorib. annotationibus: ubi differentẽ quẽ hic morbum iurisconsultus intellexerit.

† P. F. accipere.

† Vide Budæ. in priorib. annot. in hoc tit.

† De huius loci interpũctionibus uide Ant. Aug. li. j. emenda c. ix.

† Antiades. tonsillæ sunt.

† P. F. inueteratas.

† Qui in si suo re[illegible] ... illud [illegible]

Pau. lib. xj. ad Sab. XV.

Quę bis a in mense purgatur, sana nõ est. Itẽ quæ nõ purgatur, nisi per ætatem accidit.

Pomp. lib. xxiij. ad Sabinum. XVI.

Quod ita sanatũ est, ut in pristinum b statũ restitueretur, perinde habendum est, quasi nunq̃ morbosum fuisset.

Vlp. lib. j. ad edict. ædilium curulium. XVII.

Quid † sit fugitiuus, definit Offilius. Fugitiuus est, qui extra dñi domum c fugę cã, quò se a dño celaret, mansit. Cęlius aũt fugitiuũ esse ait eum, qui ea mente d discedat, ne ad dñm redeat, tã etsi mutato cõsilio ad eũ reuertatur. nemo. n. tali pacto (inquit) pœnitẽtia e sua nocens esse definit. Cassius quoq; scribit, fugitiuum esse, qui certo ꝓposito f dñm relinquat. Item apud Vinianum relatum est, fugitiuum ferè ab effectu animi intelligẽdum esse, g non utique a fuga. nam eum, qui hostẽ, aut latronem, incendiũ, ruinamve fugeret, quamuis fugisse uerum est, non tñ fugitiuum esse. Itẽ nec eum quidem, qui a præceptore, cui in disciplinam traditus erat, fugisset, † fugitiuum esse: si fortè iõ fugit, quia immoderatè eo utebatur. Idemq; probat, & si ab eo fugerit, cui erat commodatus: si pp eandem † cãm h fugerit. Idem probat Viuianus, & si sęuius i † cum eo agebat. hæc ita, si eũ fugisset, & ad dñm uenisset. Cęterum si ad dñm non uenisset; sine ulla dubitatione fugitiuum uideri ait. Idẽ ait interrogatus Proculus de eo, q domi latuisset in hoc. s. ut fugæ nactus occasionẽ, se subtraheret. ait. n. tametsi fugere non posset uideri, qui domi mansisset: tñ eũ fugitiuum fuisse. k Sin autem in hoc tm̃ latuisset, quo ad iracũdia dñi, † efferuesceret, l † fugitiuũ non esse. sicuti ne eũ quidem, q cũ dñm animaduerteret uerberibus se adficere uelle, ꝑripuisset † se ad amicũ, quẽ ad precandũ perduceret. m ne † eum quidẽ fugitiuũ esse, qui in hoc ꝓgressus est, ut se præcipitaret. Cæterum n ẽt eũ quis fugitiuũ diceret, qui domi in altum locum ad se pręcipitandum ascendisset: magisq; hunc mortem sibi consciscere uoluisse. o Illud. n. ꝙ plerunq; ab imprudentibus (inquit) dici solet eum esse fugitiuum qui nocte aliqua sine uoluntate dñi emansisset, † p nõ esse uerũ: sed ab effectu aĩ cuiusq; æstimandũ. Idẽ Viuia. ait: si a magistro puer recessit, & rursus ad matrẽ peruenit: cũ quæreret, nũ fugitiuis esset? si celãdi cã quò ne ad dñm reuerteretur, fugisset, fugitiuũ esse. Sin verò ꝗ sic, ꝗ ut p matrem faciliorẽ deprecationem hr̃et delicti alicuius: non esse fugitiuum. Cælius quoq; scribit, si seruum emeris, qui se in Tyberim deiecit; q si moriendi duntaxat cõsilio suscepto † a dño discessisset, nõ esse fugitiuũ. sed si fugæ prius cõsiliũ habuit, deinde mutata uoluntate in Tyberim se deiecit: r manere fugitiuum. Eadẽ ꝓbat & de eo, qui de põte percipitauit. Hæc oĩa uera sunt. quæ Cælius scribit. Idẽ ait: si seruus tuus fugiẽs uicarium suũ secum abduxit. si uicarius inn itus aut imprudens secutus est, neq; occasionem ad te redeundi nactus, s prætermisit: non uideri fugitiuum fuisse. sed si aut olim cùm fugeret, intellexit quid ageretur: aut postea cognouit, quid acti esset, & redire ad te, cùm posset, noluit: t

---

de cõtrahen. empt. l. ea quæ. §. pe. & ĩ. e. l. j. §. si intelligat.

a Quæ bis. Vide Plinium lib. vj. c. xv.

b Quod ita. In pristinũ licet in nouam postea incidat ægritudinẽ: ut ĩ. e. l. si. §. j. in fi. si autẽ in primam recidat: non est uitiosus.

c Quid sit fugitiuus. Extra dñi domũ. imo & si intra domum latitat: ut ĩ. ead. l. §. idem ait interrogatus Proculus quæ est contra. Azo.

d Ea mente. ut ĩ. de uerb. signi. l. fugitiuus.

e Pœnitentia. No. uitium animi pœnitentia non purgari: ut hic. Et idem in alio, ut in furto: ut ĩ. de fur. l. ꝗ ea mẽte. Idẽ in rapina: ut inf. ui bon. rap. l. pe. Idẽ in apostata: ut C. de aposta. l. ij ꝗ sanctam. in med. & in fi. l. Idẽ in diuortio: ut inf de diuor. l. si pęnituit. in fi. l. Idẽ in dño qui primo colonum expulit, & tarde pęnitet: ut sup. loc. l. si in lege. §. colonus. sed aliud in uitio corporis. si fuerit bene sanatũ: ut inf. eod. l. pxi. & ĩ. e. l. j. §. si. Idem in falsa moneta: ut inf. ad legẽ Corn. de fal. l. qui falsam. Idem in appellatione: ut C. de ap. l. si quis libellos.

f Proposito. nunquam redeundi. A.

g Intelligendum esse. hoc ideo, quia factum spectatur: ut inf. eo. l. bouẽ. §. j. & inf. de uerb. sig. l. fugitiuus. & sic animus & factum.

h Causam. quia abutebatur.

i Sæuius. uerberando.

k Fugitiuum fuisse. ita tamen, si uel unum pedẽ mouerit. secus si se non mouerit: ut inf. ea. l. §. apud Cæliũ. in illo uersi. plane, &c. quæ est contra. & est pro hac solu. inf. eo. §. idẽ Celi⁹. Vel ibi non animo fugiendi se abscondit: hic sic. Vel hic Proculi, ibi alterius recitat opinionem.

l Efferuesceret. i. humiliaret. Acc.

m Perduceret. ut & inf. eo. l. bouem. §. j.

n Cæterum. idest alioquin.

o Voluisse. scilicet dicendum est.

p Emansisset. extra domum. Acc.

q Deiecit. non tñ fuit strangulatus.

r Deiecit. id est, tua sit.

s Nactus. si tamẽ nancisceretur.

t Noluit. contra esse: quia est fugitiuus. & est simile C. de incest. nup. l. qui contra. in fi. legis Itẽ nol. hic, q᷑ qui potest facere, & non facit, uidetur nolle facere: ut hic & ini. de rit. nup. l. qui liberos. & infra quæ in frau. credit. l. in fraudem.

Mente.

---

† quis.

Vitiũ animi pęnitentia nõ purgatur.

† P. F. e fuga.

† eam.

† Seuerius.

† agebatur.

† domino.

† l. tantisper dum dominus, ita excandesceret. Bu. tamen legendum putat, deferuesceret.

† praripuisset.

† sed ne.

Nolle facere uidetur, qui quod potest facere, non facit.

† mansisset.

† conscepto.

ptrà esse. Idem putat dicē dum de eo, quem plagiarius abduxit. Idem † Cælius ait: si seruus, cū in fundo esset, exiisset de uilla ea mente,[a] ut q fugeret, & quis eum [b] prius, q̄ ex fundo tuo exisset,[c] comprehendisset: fugitiuū uideri. aium.n. fugitiuū facere. Idem ait, nec eum, q ad fugā gradum unum alterumve pmouit, uel ēt currere cœpit: si dñm sequentem non pōt euadere, nō esse fugitiuū. Idem rectè ait, libertatis cuiusdam speciem esse, fugisse: hoc est, potestate † dñica in psenti liberatū esse. Pignori datus seruus debitorem [d] quidem dām [e] habet: sed si postea, q̄ ius suum exercuit [f] creditor, ei [g] se subtraxit: pōt fugitiuus uideri. Apud Labeonem & Cælium quærit, si qs in asylum [h] cōfugerit, aut se eò conferat, quò solent uenire, qui se uenales postulant, [i] an fugitiuus sit? Ego puto non esse eum fugitiuum, q id facit qđ publicè facere licere arbitrat. Nec eū q dem, q ad statuam Cæsaris cōfugit, fugitiuum arbitror, non.n. fugiendi animo hoc facit † si tū ante fugit, & postea se ptulit, non iō magis fugitiuus esse desinit. Itē Cælius scribit, placere eum quoque fugitiuum esse q eò se cōferat, unde eū dñs recuperare nō possit.[k] multoq, magis illū fugitiuum esse q eo se pferat, uñ abduci [l] non possit. Erronē ita definit Labeo, pusillū fugitiuum esse: & ex diuerso fugitiuū magnū erronem Sed propriè [m] erronē sic definimus, q non q dem fugit sed frequenter sine cā uagat: tēporibus in res nugatorias psumptis, serius ad dñm reddit. Apud Cæliū scriptum est: Liberti [n] apud patronū habitantis sic, ut sub una claue tota eius habitatio esset: seruus ea mēte, ne rediret ad eū † extra habitationē fugit, & infra ædes patroni tota nocte delitu it. Videri eē fugitiuū, Celius ait. Plēnè si talē [o] custodiā [p] ea habitatio non hābuit, & in ea cella [q] libertus habitauit, cui cōmune & pmiscuū plurū cellarū iter est. Placere debere, Cælius ait, & Labeo pbat. Celius ait, seruū in puinciā † missum a dño: cum eū mortū esse, & testamento se liberum relictū audisset.[r] & in eo dem officio pmāsisset, tan tumq; p libero se gerere cœpisset: hunc nō esse fugitiuū. Nec.n. mentiēdo se liberū (inqt) fugitiuus esse cœpit: qa: sine fugæ āsi lio id fecit. Qđ aiunt ædiles, Noxa solutus nō sit: sic intelligendū est, ut nō hoc debeat pronunciari, nullā eum noxā commisisse: sed illud, Noxa solutū esse, hoc est, noxali iudicio subiectū non esse. Ergo si noxam cōmisit, nec pmanet: noxa solutus uī. Noxas accipere debemus priuatas: hoc est eas, q cunq; committunī ex delictis,[s] nō publicis criminibus, ex qbus [t] agiī iudicijs noxalibus. Denique specialiter cauetur [u] infrà de capitalibus fraudibus. Ex priuatis autem noxijs oritur damnum pecuniarium, si quis fortè noxæ dedere noluerit, sed litis æstimationem sufferre. Si quis talis sit seruus qui omnino manumitti non possit ex constitutionibus,[x] uel si sub pœna uinculorum distractus sit a

[a] Mente. Quæ attendatur: ut infra, de uer. sig. l. fugitiuus. & ī. e. l. in pri.
[b] Et quis eū. Scilicet extraneus: dominus uero non poterat eum cōprehēdere, sic enim currebat seruus, alias eum uo. inf. pai. § Azo.
[c] Exisset. Cū euadere a dño posset.
[d] Debitorem. Id est, in dño debitoris est habendus.
[e] Dominum. Vt C. de pigno. actio. l. pignus.
[f] Exercuit. Scilicet, agēdo hypothecaria, & sic possessione apprehensa.
[g] Creditori ei. Cui creditor uendidit. Vel dic creditori, postea quam uendidit, sed antequā traderet.
[h] In asylum. Locus erat ubi recipiebant hoies causa misericordiæ uel exilij: eputa hospitale: & cōsimilie, ab a, q est sine: & sylos, q est tractus: quia non extrahebantur inde, q ui eo confugerant. Ac.
[i] Postulant. i. petūt, ut dominus eorum compellat eos uēdere, quod faciūt fugiendo ad statuā ut hic subijcit, & inst. de ijs, qui sunt sui uel alie. iure. §. si. & sic dat, ei securitas, & sine domini iniuria: cū habeat pretium: ut & st. ī. ne quid in flu. pub. l. j. §. sunt qui pub.
[k] Non possit. De facto: ut ad inimicos domini.
[l] Abduci. De iure alicuius loci ut Ferrariæ: uel ad hostes.
[m] Propriè. Exponit quod obscure dixit Labeo, non corrigit.
[n] Liberti. s. seruus quod est infra.
[o] Si talem. Si proquantuis. uel in ui conditionis legi potest.
[p] Custodiam. Scilicet, discretam uel distinctam.

[q] Et in ea cella. In qua se recipit seruus non tamen ut lateret. alioqui contra: ut ī. e. l. §. idem sit interogatus quæ est contra. Vel uerius imo nō est hic fugitiuus: quia extra habitationem liberti seruus non fuit: cum cella liberti, & locus ubi seruus ē receptus, sit liberto in promiscuo usu cum patrono: sed ibi promouit aliquo gradu ad fugam. uel solue ut ibi. Accur.
[r] Audisset. Scilicet, fallo.
[s] Ex delictis. Scilicet priuatis. Acc.
[t] Ex quibus. Scilicet priuatis delictis agitur: ut hic, & instit. de noxal. in princip & C. de noxa. l. ij.
[u] Cauetur. s. eisdē uerbis edicti: ut ī. e. l. j. § itē quod mancipiis. & ad hoc inf. e. l. cum autem. in §. excipitur & ī. tit. j. l. Lucius. §. fin. & ī. de uer. sign. l. hæc stipulatio. Et not. hic q ubi est clausula specialis, nō indigemus gñali: ut ī. de uer. obli. l. doli.
[x] Ex constitutionibus. Pone exemplum de cōstitutione Seueri & Anto. qua prohibetur ad libertatē peruenire seruus de adulterio cū domina cōmisso accusatus: ut hic, & ī de hære. inst. l. his uerbis §. seruum & insti. de hære institutione. §. est autem

† item.
† a potesta te.
Asylon quid sit.
[s] Not. ar. ex hac gl. qđ malefactor nō possit extrahi de hospitali, sicut nec de ecclesia secundum Bal. hic.
fortè pro Hitmunt.
† In P. F. & in uet. exēpl. edđ dunt hæc, Idem puto & in eum, qui ī asylū uel qđ alio ad cōfugit: quia non fugiendi animo id fecit † nunquā.
† In P. F. extra habitationem liberti fuit sed intra & tota nocte oblituit. ædes patroni.
† puinciā.
Generali clausula non indigemus ubi specialis est.

dño, uel ab aliqua ptãte dãnatus, a uel si expor-tandus: b æquissimũ erit, ẽt hoc pdici. Si qs adfirmauerit aliqd adesse seruo, nec adsit: uel abesse, & adsit: ut puta † si dixerit furẽ nõ esse, & fur sit: si dixerit artificẽ esse, & nõ sit: hi enim: quia ꝙ adseuerauerunt, non prẽstant: aduersus dictũ promissumue facere uidentur. c

Caius lib. j. ad edictum ædilium curu. XVIII.

SI quid uẽditor de mãcipio adfirmauerit, idq; non ita esse emptor quereɾ, aut redhibitorio, aut ẽstimatorio, id est, quanto minoris iudicio agere põt. uerbi gratia, si cõstantẽ, aut laboriosum, aut curacẽ, † aut uigilacem esse. aut ex frugalitate sua peculiũ adqrẽtem adfirmauerit: & is ex diuerso, leuis, pteruus, desidiosus, somniculosus, piger, d tardus, e comesor inueniaɾ: hæc oia vñr eõ pertinere, ne id, ꝙ adfirmauerit uenditor, amarẽ ab eo exigaɾ, sed cũ quodã temperamento f ut si fortẽ constantem esse adfirmauerit, nõ exacta grauitas & ꝯstantia, quasi a philosopho, desidereɾ. Et si laboriosum & uigilacẽ esse adfirmauerit, nõ cõtinu° labor p dies noctesq; ab eo exigaɾ: sed hæc oia ex bono & æquo modicẽ desiderentur. Idẽ & in cæteris, q̃ uenditor adfirmauit, intelligemus. Venditor, qui optimum g coquum esse dixerit: optimum in eo artificio pstare debet. qui uerò simpliciter coqnum esse dixerit satisfacere vr̃, ẽt si mediocrem h coquũ pstet. Idẽ & in cæteris generib. artificiorum. Aeque si quis simpliciter dixerit, peculiatum esse seruum: sufficit, si is uel minimum i habeat peculium.

Vlpianus lib. j. ad edic. ædilium curu. XIX.

SCiendum tñ est, quædam & si dixerit, pstare eum non debere, k scilicet, ea quæ ad nudã laudem serui pertinent: uelu ti si dixerit, frugi, pbum, dicto audientem. Vt. n. Pædius scribit, multũ interest, commendandi serui cã quid dixerit, l an uerò præstaturum se promisit, m quod dixit. Planè si dixerit aleatorem n non esse. furem non esse, ad statuam nunquam confugisse: oportet eum id præstare. Dictum a promisso o sic discernitur. Dictum accipimus, quod uerbo tenus pronunciatum est, nudoque sermone finitur. p Promissum aũt põt referri, & ad nudã promissionem, q siue pollicitationem, r uel ad sponsionẽ. † s Secundum ꝙ incipiet is, qui de huiusmodi causa stipulanti spopondit; & ex stipulatu posse conueniri, & redhibitorijs actionibus. nec † nouum. Nam & qui ex empto potest conueniri, idem etiam redhibitorijs actionib. t conueniri u

a Damnatus. Ad uincula: propter facinus: vt C. de pœ. l. incredibile.
b Exportandus. Venditus est: vel a potestate damnatus. huiusmodi enim pœnæ uel conditiones apponi possunt a dominis & potestatibus: ut C. de ijs qui ad lib. per. non possunt. l. j & ij. Acc.
c Videntur. Et sic agitur redhibitoria: vt supra eod. l. j. §. quod si mancipium. & infra lege proxima.
d SI quid uenditor. Piger. in incipiendo.
e Tardus. in perficiendo. Acc.
f Ex bono. Not. qui in genere tenetur uel incerto, non tenetur ad id, quod melius est: sed ex bono & æquo: ut hic, & inf. de uerb. oblig. l. continuus. §. cum ita. & §. illud. & ĩ. de condit. indebi. l. cum is §. fin. & inf. de tri. ui. & ole. leg. l. cũ certum pondus. & ĩ. l. proxi §. illud. & ĩ. eo. l. proinde. lj. rñ. & infra. l. proxi. & supra, de hæred. uel act. uend. l. qui filij. §. fi. & l. ũ nomen. & infra proxi. §. & de hoc plene dixi supra manda. l. fide iussorem.
g Optimũ. Qui enim optimum dicit, certum dicit: vt ĩ. de uerbo. oblig. l. ubi autem non apparet. §. j.
h Mediocrem. Vt dixi regulariter supra proxi. Acc.
i Minimũ id est, non maximũ: ar. ĩ. de auro & arg. leg. l. qui lancem. Vel uerius in summa, quod minimum est sequimur: ut infra, de uerbo. obliga. l. inter stipulantem. § ij.
k SCiendum. Debere. s. semp. sed cum distinctione, quæ sequitur.
l Quid dixerit. Quo casũ nõ tenetur: ut hic, & ĩ. de contrah. empt. l. ea quæ in pein. & sup. de dolo. l. ꝙ uenditor. in prin.
m Promisit. Etiã sine interrogatione.
n Aleatorem. Vt enim si certam probitatem dixit debet ei præstare: ut supra, l. prox. ita si certum quid dixit abesse, hoc præstare debet, ut hic.
o Dictũ a promisso. Quæ uerba sunt sup. l. prox. §. j.
p Finitur. Scilicet, sine interrogatione. Acc.
q Promissionem. Id est, pactum; qđ utroq; consentiente fit: ut supra, de pactis. l. j. §. pactũ. Acc.
r Pollicitationẽ, ubi & unius tantũ est consensus: ut infra de pollici. l. pactum: Et sic. not. ꝙ aliud est dictum: aliud pollicitatio, aliud pactum, & aliud stipulatio: ut hic colligitur.
s Ad sponsionem. Id est, ad stipulationem.
t Actionibus. Redhibitoria, & quanto minoris.
u Conueniri. Puta si uendidisti seruum fugitiuum uel pecus morbosum: cuius nomine agi potest, etiam de iure ciuili, uel ed interesse: cum uenditor sciuit, uel quanto minoris empturus erat cum ignorantium ĩ. de actio. empt. l. Iulianus in princ. nihilominus redhibitoria agi potest de iure pretorio, quel quanto minoris res est. & caue tibi: qa propter corporis morbum non agebatur de iure ciuili ad redhibitionem: sed ad interesse, uel quanto minoris, uel ex contractu, uel ex cautione ut in pecore morboso, uel ppter uitium animi in seruo fugitiuo agebatur de iure ciuili: ut dictum est, non in seruo fure, nec etiã in prædio tributario: ut not. sup. de act. emp. l. Iulianus. unde quia agebatur pro fugitiuo, exponebatur cautio super fugitiuo seruo, & super quibusdam alijs super quibus auocari potest res, item

† al. add. esse.
Ad melius non tenet qui in genere uel incerto tenetur.
† P. F. curacem.
Vide Budæ. hic in priori annot. ad pãdect. quædam enim hic annotat de culinari ministerio non contemnẽda.
Hinc colligitur semper in obscuris mediocritatẽ, quæ inter nimiũ, & parum est Aristotelis accipiendã esse. qđ & iura pontifi ciũ fesuorum: quo cũ in episcopo læterarũ scientia requiritur, c. cùm in cunctis,
de electione in ea. mediocri est contentũ, c. cùm nobis, de elect. & c. venerabilis, de prebendis A. Pers.
† P. F. sponsum.
† non.

Item de sanitate, de iure ciuili: vt sup. de act. emp. l. ex empto. §. etiam. & C. de actio. emp. l. emptor. sed & si de cautione agebatur, ut dixi in fugitiuo: arg. sup. eo. l. quis sit fugi. iuus. §. idem recte. nec obst. quod dicitur sup. de act. emp. l. ex empto. §. redhibitionem. ut ibidē not. Fuit ergo necessarium has ædilitias actiones proponi: vt pote cū ad aliud dentur, quàm superiores de iure ciuili. Quid enim si emptor quid emptus erat, sed minori pretio subuenitur ei per hoc edictum: uel ad redhibendū: uel quanto minoris erat res. Item q̄nque datur ista, & non illa: ut sup. dixi. sed si agitur redhibitoria, & quanto minoris in prædictis casibus, est cōtra. sup. de dolo. l. quod uēditor. in fi. ubi dicit dari de dolo. Solut. hic animo obligandi promisit: ibi iactandi ad decipiendum & non promittit. Acc.

a Conueniri. potest ad aliud ex empto ciuili: & ad aliud prætoria quāto minoris detur: ut not. sup. de acti. emp. & uend. l. Iulianus. in princi. & ideo neutra est superflua. Quid enim si emptor empturus erat: sed minori pretio è subuenitur ei per hoc edictum uel ad redhibendū, uel quanto minoris res est. Item pōt esse quod datur ista, non illa: quia illa in contractibus tantum competit: ut d. l. Iulianus. Acc.

Not. q sufficit mediocris scientia. con cor. tex. c. illiteratos. xxxvj. distin. & ibi gloss. text. etiam inc. eum nobis olim. ex. tus, de el. cōcor. tex. in l. si q d uēditor iu pra eo. ibl, mediocre.

P. Ecim summata scientia.

F. F artificium.

S i permutatum erit.

pōt. a Ea aūt sola dicta siue promissa admittenda sunt, quæcunq; sic dīr, ut præstent, non ut iacent. b Illud sciendū est, si q̄s artificem promiserit, uel dixerit: non utiq; perfectū eum p̄stare debet, sed ad aliquem modum peritū: ut neq; eū summæ † scientiæ accipias, neq; rursus indoctū esse in artificio. † c Sufficiet ergo talē esse, quales uulgo artifices dicuntur. Deinde aiūt d ædiles: *Emptori, omnibusque, ad quos ea res pertinet, iudicium dabimus.* Pollicent emptori actionem, & successorib. e ei, qui in vniuersum ius succedunt. Emptorē accipere debemus eū, q̄ pretio emit. Sed si quis permutauerit: dicendū est, utrūque emptoris & uenditoris loco haberi. f & utrū que posse ex hoc edicto experiri. Tp̄s aūt redhibitionis sex menses utiles g habet Si aūt mancipium non redhibeat, sed quāto minoris agitur. annus utiles est. sed tempus redhibitionis ex die uenditionis currit: h aut si dictum promissumve quid est: ex eo, † ex quo dictum promissumve i quid est.

Caius li. j. ad edic. ædilium curulium, XX.

SI uerò an̄ uēditionis tp̄s dictum intercesserit, deinde post aliquot dies interposita fuerit k stipulatio: Cælius Sabinus scribit, † l ex priore cā, m q̄ statim (inquit) vt uenit id mancipium eo noīe posse agere cœpit.

Vlpianus lib. j. ad edi. ædil. Curul. XXI.

REdhibere est facere, ut rursus habeat uēditor, q̄ habuerat. & quia id reddēdo fiebat: idcirco redhibitio est appellata, quasi redditio. n Cùm reddit ab emptore mancipiū uēditori, de dolo malo promitti oportere ei, Pōponius ait. o & iō cautiones necessarias esse: ne fortè aut pignori dat' sit seruus ab emptore, aut iussu eius damnum p siue furtū alicui datū sit. Idē Pōponius ait, interdum

b Non ut iacentur. ut supra. de pact. inter em. & uē. l. ea quæ. & sup. l. prox §. fi. & sup. ead. l. & inf. de fun. instru. l. cum de lanionis. §. asinam. in fin. §. Acc.

c Artificio. qui enim nimis emungit, elicit sanguinē: ut in decre. dist. iiij c. denique. & prouerbio. c. xxx.

d Aiunt. ut supra eod. l. j. §. j.

e Successoribus. ut & j. eo. l. si tñ. §. ædilitiæ. nā cum dico, cum ad quē ea res pertinet, de hærede intelligas: ut j. de uerb. sig. l. sciendum. § fin. sed quandoq; aliter ponitur: ut j. de adop. l. his uerbis. & s. de iureiur. l. ait prætor. in §. eius rei. & l. et si in rem. Acc.

f Loco haberi. ut C. de rerum permu. l. ij.

g Vtiles quando uitium supine ignorauit. aliàs si sciuit, non agitur: ut supra, eod. l. j. item si ignorauit non supine, tunc ex die quo sciuit: ut inf. eo. l. cum sex.

h Currit. sed probo contrarium quod non, scilicet ex die uenditionis, ut. cum uterque, scilicet uenditor & emptor sciebat uitium: & tunc nō currit a tp̄e uenditionis p̄scriptio sex mensium: utpote cum agi non possit: vt sup. eo. l. j. §. si intelligat. sui uterque ignorabat: & tunc non currit a uenditione: vt j. eod. l. cū sex. Rā. q̄n uterque sciebat, potest hoc intelligi, si tamen stipulatus fuit de uitio: vt C. de excu. l. si fundum. uel intellige quando uenditor sciebat uitiū: sed emptor supine ignorauit: & ideo currit ei: ut prædicta l. cum sex. in fi. & j. eod. l. ædiles aiunt. Idem refert Offilius. uel die, ex die uenditionis: subaudi, & scientiæ: vt j. eod. l. cum sex. §. j. & C. de excus. tu. l. quinquaginta.

i Promissumve. i. post uenditionis diem, scilicet currit ex tunc tempus. Et ita contingit mirabile quoddā, q̄ agetur ex nudo pacto ex interuallo apposito. uel dic q̄ non agitur ex pacto, sed propter pactum ex edicto prætoris: vel ad redhibendum, uel quāto minoris. uel dic hic intelligi, quādo stipulatio interuenit ut dictū promissumve pro eodem ponatur, & ad stipulationem refertur. Acc.

† Ex eo quod.

† Referendum.

† Sensus est, inquit Bud. Redhibitionis tempus licet dicti promissiue noie cōpetat, a uenditione tū demū subsecuta procedere q̄ppe cum ex pmisso ante uenditionē agi non potuerit. uerbū igit cœpit, non ad agere infinitiuum, sed ad nominatiuū, cā, refert. Pactum nudum quandoq; actionem parit.

† Damnū uel datum siue furtū factum sit.

k SI uero. Post aliquot dies interposita fuerit. i. si uenditione nō cōtractu intercessit stipulatio. s. ut præstetur lis esse sicut fuit dictū, si sequatur uenditio. Ac.

l Ex priore causa. s. ex stipulatione.

m Quæ. scilicet causa siue stipulatio uel dictum, quæ est prior habito respectu ad uenditionem, quæ fuit subsecuta: hoc dico cum cœperit agere posse, id est, cœpit ex ea agi posse (inquit Labeo) statim ut uenit, id est post uenditionē, scilicet cum effectu. nam si conditionaliter fuit facta, si uenditio subsequatur, eo nomine. i. propter seruitium. Item per id quod dicit ex tempore uenditionis agi. not. q̄ dictum præcedens trahitur ad tempus uenditionis. quæ enim in præfationibus, & c. ut inf. de uerbo. oblig. l. Tit. §. idem respon. Acc.

n REdhibere. Quasi redditio ut & supra de alien. iud. mut. cau. fact. l. quia redditio. & supra, quib. modis pign. uel hypo. sol. l. uoluntate. §. fi.

o Pomponius ait sic & creditor: ut supra, de pigno. act. l. creditor & maritus in dote, quam redditur: ut j. so. matri. l. si filio. §. j.

p Damnum. in his quæ habebant atrocitatē facinoris. l. as non tenetur, nisi dominus qui iussit: ut sup. de

ēt dupliciter cautiones interponi dre:alias in p̄teritum, [a] alias in futurû. [b] ut puta si eius [c] serui noîe,qui redhibet,emptor, procuratorve eius iudicium accepit, [d] uel quod cum eo ageretur, [e] uel quod ipse eius noîe ageret, [f] cauendum aût esse ait,si quid † sine dolo malo emptor † condênatus [g] dederit,his reb. [h] rectè præstari: [i] uel si quid ex eo, quod egerit, ad eum peruenerit:dolove malo,vel culpa eius factum sit, quò minus perueniret, † iisdem de reb. reddi.Idem ait,futuri têporis noîe cautionem ei, qui sciens [k] uendidit,fieri solere. Si in fuga homo est sine culpa emptoris, & nihilominus condemnatur uenditor: [l] tum eum † cauere oportere, [m] ut emptor hoîem persequatur, & in suam potestatem redactum uenditori reddat. [n]

Caius lib. j. ad edic. ædilium curulium. XXII.

Et neq; per se, neq; per hæredem suum futurum,quò minus eum hoîem uenditor habeat.

Vlp. lib. j. ad edict. ædilium curulium. XXIII.

Cum aût redhibitio [o] fit, si deterius mancipium(siue aio,siue corpore)ab emptore factum est,præstabit emptor uenditori:vt puta si stupratû sit, aut sæuitia emptoris fugitiuum esse cœperit. Et iô (ut inquit Pomponius) ex quacunque câ deterius factum sit, id arbitrio iudicis æstimetur, & uenditori præstetur.

Quòd si sine iudice homo redhibitus fit, reliqua [o] autem, quæ diximus, nolit emptor reddere sufficiat uenditori ex uendito [p] actio.

Iubent ædiles [q] restitui, [r] & quod uenditioni accessit, [s] † & si quid [t] ipse [u] præstitit,ut utrinque · resoluta emptione,nihil amplî [x] † p̄sequatur; quam † haberet, si uenditio facta nô esset.

Excipitur [y] & ille,qui capitalem fraudê admisit. Capitalem fraudem admittere, est tale aliquid delinquere,propter quod capite puniendus sit. [z] Veteres [a] enim fraudem pro pœna ponere solebant. Capitalem fraudem admisisse accipimus,dolo malo,&per nequitiam. Cęterùm si quis † errore, si quis † casu fecerit:cessabit edictum. Vnde Pomponius ait,neque impuberem, [b] neq; furiosum,capitalem fraudem uideri admisisse.Excipitur & ille,qui mortis sibi consciscendæ causa quid fecit. Malus † seruus creditus est, qui aliquid facit, quò magis se rebus humanis extrahat: ut puta laqueum sibi fit, siue † medicamentum p̄ ueneno bibit,præcipitemve se ex alto misit, [c] aliudve quid fecit, quo facto sperauit mortem peruenturam: tanquam nihil non † in alium ausurus, qu hæc aduersus se ausus esset. [d]

Si seruus sit,qui uendidit, uel filiusfamilias: in dnm uel patrê de peculio ædilitia actio côpetit. [e]

noxa.l.ij. Acc.

[a] In preteritum. ut sup.proxi.Acc.

[b] In futurû.us subijcit per exempla.

[c] Eius.s.emptoris.

[d] Accepit.i.lis est contestata. Acc.

[e] Ageretur. scilicet statim.

[f] Ageret. ex contractu serui forte.

[g] Códênatus.noîe maleficij forte a seruo commissi.

[h] His rebus. uenditori ab emptore, quibus scilicet reb. peruenit.

[i] Rectè p̄stari.emptori a uenditore, id est,ut seruetur indemnis emptor a uenditore.sic enim hęc uerba exponûtur,ut j.de uer.sig. l.aliud.§ si. & facit ad hunc §.op. j.eo. l.item si serui.

[k] Qui sciens. ẽi fugitiuum. Acc.

[l] Venditor. ad pretium reddêdum:vt & j.eo. l. ædiles.§. loquuntur. & j.eo. l. quod si nolit.§. idem ait hominem & §. si mancipiû. Sed contra. C.eod l. fina. ubi dicitur, quod hoc ut pretiû rei habeat,debet exhibere.sol.condemnatur, non tamen datur exactio: nisi fiat serui redhibitio, secundum Ir. Vel dic, ibi dĩ exhibere.i. probare. uel distingue an sit culpa emptoris in fuga,ut ibi: an nô, ut hic.

[m] Oportere. vt & arg inf.sol. mat. l.si filio.§.si qui dotalium.& sup.quod met.cau.l. si cu ex. §. quod si homo. Sed contra.s.de rei uindi. l. si bonæ fidei. Sol. durius adstringiť personalis quàm realis debitor.

[n] Reddat.si habere potest,alias non.

[o] Cum aût. Reliqua. scilicet rei uenditæ: vt fructus. imo deteriorationem:vt pro xi.di.ai.

[p] Ex uendito.& in factum dat nihilominus:ut j.eo. l.q si nolit. §. restitui.

[q] Iubent ædiles.s. s.eo.l.j.§.j.& facit ad hoc inf.de fur.l. si seruus côis.§.idẽ dicendum.

[r] Restitui.scilicet uenditori.

[s] Accessit.scilicet emptori a uenditore. Acc.

[t] Et si quid.repete, & iubent restitui si quid, &c. & dic ecôtra ipse,s.emptor ut usuras.

[u] Ipse.s.emptor.

[x] Consequatur.nomine accessionum quas uenditor dedit.secus in alijs:vt inf.eo.§.fin.in fin. quæ est contra.

[y] Excipitur.in edicto.s. ne uendatur qui in talia dicantur: ut s.eo.l.j. §. itẽ si quod mancipium. & facit s.eo.l. quia sit. §. quod aiunt ædiles.Acc.

[z] Puniendus sit. scilicet si aliquis homo liber. Vel dic seruus inspecto iure naturali:quia homo est,& ideo. nã inspecto iure ciuili non proprie dicitur capite puniri, cum caput non habeat: ut inf.de accu.l.hos accusare.§. omnib.

[a] Veteres. ut inf. de uerb.sig. l.aliud est fraus. in prin.

[b] Impuberem. s. seruum doli non capacem alias côtra: ut C de pœn l.impunitas.

[c] Ex alto misit. not. quia sit malus seruus.Sed quomodo est malus propter hoc, cum sibi liceat :ut s.de pec. l.sed si dam. §.sed si ipse. quæ est contra? Respon.ut ibi diximus.

[d] Ausus esset. nô est credêdum eum alij parcere qui sibi non parcit :ut inf. de bon eorum.l.i.

[e] Actio competit. ut & inf.eo.l.si seruus mancipium primo responso.

† Quidem. P.F. condẽnatus fuerit ut dederit.

† In P.F. & in uet. excẽpl. iisdem diebus reddi.

† eum. P.F.

† P.F & si quas accessiones ipse præstiterit ut utraque resoluta. &c.

† utrinque.

† nihilo plus.

† In P.F. add. non.

† Quod.

† Quid.

† al. add. tamen.

† &.

Seruus malus quis sit

† P.F. non nihil inuet san.ibi sit itaque lege ubi non.

Vidcan-

a Videantur. Et sunt quandoque: ut ĩ.e.l.redhibitoria.
b Aduersus heredes. Vt & ĩ.eo.l. si tamen. § ædilitiæ.
c contineri. Vt eorum nomine teneatur possessores: ut & s. de pecu.l.j. in fi. & l.ij. Azo.
d Restituere debere. Vt & ĩ.e.l.facta. Et no. q dicit quodammodo. nec enim est uera restitutio: quia ibi in restitutione minorum minor nõ tenetur, nisi inquantum est locupletior: ut s. de mino.l.patri. hic autẽ insolidũ tenetur: ut ĩ.e.l. quod si nolit. §. q in pcuratore.
e Præstiterit. Vt ĩ.e.l.quæro. & l. ædiles.§. fi. & l. uideamus. & l.illud. in fi. & s. de ne.gest.l. diuortio.§. sed nec redhibitoria. & sup. eo.l.item.
f Sufferre. Quid autem si magis expediebat litis æstimationem offerre.
g Humanior. Vt & ĩ.eo.l. quæro.ij. respon. Accursius.
h Vel culpa. No. emptorẽ teneri ad culpam: ut hic, & ĩ.e.l.ædiles.§. Pædi'. licet res sit sua interim. & sic est arg. contra ĩ.sol. matri. l.licet.§ j.Accur.
i Consecutus. Dictos fructus, uel etiam pœnam.
k Item. Vt fructuum nomine.
l Non uendidisset. Vt & arg. sup. de pet. hære.l.cum hæreditas. Sed contra ĩ.ea.l.§. iubent. Solu. ut ibi. Accur.
m Talem esse. f. uenditorem. Acc.
n Nocebit. Consequitur ergo per alium quod p se nõ potest: ut & dixi s. quæ res pig. oblig. poss. l. Aristo. Sed ar. cõtra ĩ. de uulg. substi.l.si is qui.
o Contemplatione. Scilicet ipsius serui, an uenditoris. secus si emptoris: quia hic habitumus erat, etiam non contracta emptione: & quia ex re sua uidet ut ĩ. de uulg. substit. l. sed si plures.§. in arrogato. & sic intelligitur s. de act.emp. l. Iulianus. §. si quid seruo. ut & ibi dixi. Accursius.
p Remansisset. Id est, facta non esset.
q Et generaliter. Extra rẽ. ut ĩ.e.l. quod. si nolit.§. si per alium.
r Ædiles. Tenebit actio. ex uendito. sic etiã fructuarius de suo. suorumq; facto tenetur: ut supra, de usufruct. l. sed cum usufructuarius.
s Eius sunt. ut ĩ. de ue. b sign. l. pronunciatio. & l. de testatio.§.familiæ. & ĩ. ui bono. rapt. l.j.§.familiæ. & infra, de ui & ui ar. l. j.§.familiæ.

quamuis enim pœnales actiones uideantur, a tamẽ quoniam ex contractu ueniũt, dicẽdum est, eorum quoque noĩe, qui in aliena potestate sunt, cõpetere. Proinde & si filiafamilias, uel ancilla distraxit, æquè dicendum est actiones ædilitias locum habere. Hæ actiones, quæ ex hoc edicto oriuntur, etiã aduersus hæredes b omnes cõpetunt. Et si bona fide nobis seruiant, liberi fortè homine, uel serui alieni, q uendiderunt: pôt dici, et hos hoc edicto cõtineri. c Iulianus ait, iudicium redhibitoriæ actionis utrunq;, id est emptorem & uenditorem, quodammodo in integrum restituere debere. d Quare siue emptori seru' furtum fecerit, siue alij cuilibet, ob quod furtum emptor aliqd præstiterit: e non aliter hoiem uenditori restituere iubet, † q̃ si eum indemnem præstiterit. Quid ergo (inquit Iulianus) si noluerit uenditor hoiem recipere? Non esse cogendum ait, quicquam pstare, nec amplius, q̃ pretio codemnabit. † & hoc detrimentum sua culpa passurum emptorem, q cùm posset hoiem noxæ dedere, maluerit litis æstimationem sufferre. f & vr mihi Iuliani † snia humanior g esse. Cùm redhibet mancipium, si qd ad emptorẽ puenit, uel culpa h eius non puenit: restitui oportet, non solùm si ipse fructus pcepit, mercedes uel a seruo uel a conductore serui accepit: sed etiã si a uenditore fuerit idcirco cõsecutus, i q tardius eĩ hoiem restituit, † sed & si a quouis alio possessore fruct' accepit emptor restituere eos debebit. sed & si qd fructuum nomine cõsecutus est id præstet. k itẽ si legatum uel hæreditas seruo obuenerit. Neque refert, potuerit hæc cõsequi uenditor, an non potuerit, si seruum non uendidisset. l Ponamus. n. talem esse, m q capere aliqd ex testamẽto non potuerit: nihil nocebit n hæc res. Pædius q̃dem et illud non putat esse spectandum, cuius contemplatione o testator seruum hæredem scripserit uel ei legauerit: qa & si ueditio remansisset, p † nihil hæc res emptori pderat. Et per serium (inquit) si contemplatione uenditoris institutus proponeretur: tamen diceremus restituere emptorem non debere uenditori, si nollet eum redhibere.

Caius li. j. ad edic. ædil. cur. XXIIII.

Et generaliter dicendum est, quicqd extra rem, q emptoris p eum seruũ adqsitum est, id iustũ uideri reddi oportere.

Vlpia. lib. j. ad edict. ædil. cur. XXV.

Ædiles etiam hoc prestare emptorẽ uolũt, si in aliquo deterior factus sit seruus: sed ita demum, si post uenditionem traditionemque factus sit. Cęterùm si ante fuit: non pertinet ad hoc iudicium, qđ antè factum est. Siue ergo ipse deteriorem eũ fecit, siue familia eius, siue pcurator: tenebit actio. r Familiæ † appellatione omnes, qui in seruitio sunt, continentur: etiam liberi homines, qui & bona fide seruiunt, uel alieni. † Accipere eos quoque, q in potestate eius sunt. s Procuratoris † fit mentio in hac actione. Sed Neratius procuratorem hic eum accipiendum ait, non quemlibet sed cui uniuersa negotia, aut idipsum propter quod deterius factum sit, mandatũ est. Pædius ait æquum fuisse id duntaxat imputari emptori ex facto procuratoris &

† cogetur.
† al. add. in.
condemnandum.
Iulianus
† E.
† præstitio.
† cum si.
† Venditoris mansisset, legit Budæ. hic. & intelligo (inqt) mansisset, scilicet seruus legatarius.
† Habes hic tex. de iure me-liorem, & meli' enumerantẽ quam alibi quid ueniat appellatione familiæ. iunge quę hic dicunt in secũdis! in terpr. Bol. Addo ultra eũ gl. in ea. j. q.v.
† al. add. serui.
† al. add.
† al. add. quoque.

familiæ qđ non fuit passurus seruus, nisi ei uenisset. Qđ aũt passurus erat ẽt si non uenisset, in eo ꝯcedi emptori serui [a] sui noxæ deditionem: & ex eo (inquit) ꝙ procurator commisit, solũ actionum ꝑstandum necessitatẽ ei iniungi. [b] Quid ergo si culpa, nõ ẽt dolo emptoris seruus deterior factus sit? æquè [c] ꝯdemnabitur. Hoc aũt, ꝙ deterior seruus factus sit: non solùm ad corpus, sed ẽt ad animi uitia referendum est: vt puta, si imitatione ꝯseruorum [d] apud emptorẽ talis [e] factus est: aleator forte, uel uinarius, uel erro † euasit [f] Sed notandum est, ꝙ non permittitĩ emptori ex huiusmodi causis [g] noxæ dedere seruum suum. [h] nec.n. factũ seruorum, itemq; ꝑcuratoris ꝑstat. [h] Itẽ sciendũ est, hæc oĩa, quæ exprimũtur edicto [i] ædilium, prestare [k] eum [l] debere, [m] si ante iudiciũ acceptum facta sint. Idcirco [n] enim † necesse fuisse [o] ea enumerari, ut si qđ eorum ante litem ꝯtestatam ꝯtigisset, ꝑstaretur. Cæterùm post iudicium acceptum tota cã [p] ad hoiem restituendũ in iudicio uersat: & tam fructus, q̃ id, quo deterior factus est: [q] cæteraq; ueniunt. Iudici.n. statim, atq; iudex factus est oĩum terum officium incũbit, quæcunq; in iudicio uersantur. Ea autẽ, quæ ante iudicium ꝯtingunt, non ualde [r] ad eum ꝑtinent, nisi fuerint ei nominatim iniuncta. [s] Præterea in edicto [t] dr̃ † sic, *Et quanta pecunia ꝑ eo hoĩe soluta,* [u] *accessionisve noĩe data erit, non reddetur: cuiusve pecuniæ quis eo nomine obligatus erit, non liberabit̃.* [x] Ordine † fecerũt ædiles: ut ante uenditori emptor ea omnia, quæ suprascripta sunt, præstet [y] sic deinde pretium cõsequatur.

Caius li. j. ad edictum ædilium curu. XXVI.

VIdeamus tñ, ne iniquum sit emptorẽ compelli dimittere corpus, & ad actionem iudicati mitti † si interdũ nihil ꝑstatur pp inopiam uẽditoris. Et potius res ita ordinanda sit ut emptor caueat, si intra certũ tꝑs pecunia sibi soluta sit se mãcipiũ restituturũ. [z]

Vlp. lib. j. ad edi. ædilium curulium. XXVII.

DEbet autem [a] recipere pecuniã, quã dedit pro eo homine, uel si quid accessionis nomine. Dari autem non id solùm accipiemus, qđ numeratur uenditor (ut puta pretiũ, & usuras eius) sed & si quid emptionis causa erogatũ est. [b] Hoc autem ita demum deducitur: si ex uoluntate uenditoris datur. cæterùm si quid sua sponte datum esse proponatur, non imputabitur. Neque enim debet quod quis suo ar-

[a] Serui. Qui dedit damnum in seruo empto.
[b] Iniungi. Si alias dedisset damnum procurator, etiã si seruus uenditus non fuisset.
[c] Æque ꝯ. Vt & de dolo ut & s̃. e. l. cum autem. §. si. & inf. e. l. quod si nolit. §. quod in procuratore ꝯ.
[d] Conseruorum. Aliorum. s. emptoris. unde Cato: Ambula cũ bonis. mores enim a coniuncto formantur.
[e] Talis. s. uitiosus.
[f] Ex huiusmodi causis. Proxime dictis.
[g] Seruum suũ. nisi damnũ erat inferẽdũ: licet uenditio te ꝯtraxisset: ut s̃. ꝑx. §.
[h] Procuratoris præstat. Subaudi sed suum ꝯ.
[i] Edicto. s. præstãda ab emptore uenditori: ut supra eod. l. j. §. j. ibi, si quid autem, &c.
[k] Præstare ꝯ. Per actionẽ ex uendito q̃ uenditor contra emptorẽ ꝑponit cõuenire ab eo prius redhibi. actione: ut s̃. e. l. cũ aũt §. j. emptor autem pro quibusdam solã exceptionẽ habet. i. corporis retentionẽ, ut pro damnis: ut s̃. e. l. cum au em. §. qđ ergo. illum ergo nõ est necesse cõplecti in libello: sed ꝑiñ & acceptiones uidetur quod habeat necesse complecti.
[l] Eum. Emptorẽ uenditori per libellum petenti.
[m] Debere ꝯ. Iure actionis.
[n] Idcirco Quia æquum est ꝯ ꝑ tati.
[o] Fuisse. Scilicet, dico ab ædilibus. A.
[p] Causa. Tam in onere. quã in accessionis q̃ edicto continentur, si ꝙ, &c.
[q] Factus est. Per contestationẽ litis factam coram se: ut s̃. de proc. l. si reus.
[r] Valde ꝯ. Nam quandoque pertinent: ut C. de iudi. l. sancimus. Accur.
[s] Iniuncta. A lege: ut de eis fiat: ma nõ ergo de quæsit a ea te emptoris: ut s̃. e. l. & generaliter. & petita per libellum: ut hic, & ĩ. de usu. l. partum. & ĩ. de proc. l. si reus. & ĩ. cõmu. di. l. si quis putans. §. si quid post. & ĩ. eod. l. ꝙ si nolit. §. si mancipium. & l. item. §. j. Sed uidetur ꝙ prima ueniant, & si non sint iniuncta: ut ĩ. de re. l. solemus. quæ est cõtra. Sol. ibi dicit ea uenire, quæ sub petitione facta ab actore possunt claudi, ꝙ hic non negatur. Sed dicit quod illa, quæ non possunt claudi, nõ ueniunt, ut & ibi diximus. Item de eis q̃ post accidunt, ueniunt per officium iudicis: ut hic. Sed contra s̃. de iudi. l. non potest. quæ est contra. Sol. nõ ueniunt in iudicium futura principaliter, sed accessoria sic: ut hic. uel non ueniunt in iudicium, id est. in actione, sed in causa sicut hic.
[t] Præterea in edicto. non in uerbis positis s̃. eo. l. j. sed hæc uerba iungebantur cum illis.
[u] Soluta. Scilicet, uenditori.
[x] Non liberabitur. subaudi iudicẽ dabimus: ut ĩ. eo l. illud. §. j. & l. redhibitoria.
[y] Præstet. Sic ergo no. ꝙ si quis habeat dare & recipere, semper prius debet offerre: ut hic, & s̃. de act. emp. l. Iulia. §. offerri. & ĩ. commu. prędio. l. uenditor. §. si. in fi. & facit s̃. eo. l. cum autem. §. Iulianus. Azo. Sed argu contra sup. l. proxima.
[z] Videamus. Restituturũ quod uerum est: ut s̃. eo. l. illud. in fine.
[a] Debet autem. Agẽs redhibitoria ꝑ seruo: debeo rehabere pretium & usuras, quas dedi: & ꝙ dedi mediatoribus ex uoluntate uenditoris, non aliàs. item quod so'ui nomine uectigalis, seu tributi pro seruo. Vin.
[a] Debet autem. Scilicet, emptor a uenditore ꝯ.
[b] Erogatum est. mediatoribus, scilicet forte: quia dixit. ita.

† al. hic legunt erraticus. Aug. li. 1. empt. e. 7. erra. fit.
† F. F. necessi habuisse. &c.
† al. ma.
† F. F. adijcitur.
† ordinem.
† vt mitti.

lia uenditor, non uendã tibi. nisi per talem hominem mihi tu ei da de tuo, & ipse nos conueniet.
[a] Sequeretur. Ratione rei.
Si uenditor. CASVS Titius uendidit mihi Stichum debet mihi promittere nõ fugitiuum & alia uitia abesse: & nisi promiserat, agit redhibitoria, & intra duos menses: uel quanti interest, usque ad sex menses. Viuianus.
[b] Edicto. Posito s. eo. l. j. §. j. & de uitijs & alijs, quæ ibi dicuntur.
[c] Non caueat. Intra duos mẽses. Vel die facta interpellatione cõgruo loco & tempore.
[d] Redhibitoriũ. Id est, actionẽ redhibitoriam: licet alias non sit in causa redhibitionis, & non mireris, si hæc alia tempora quàm superiora sint, quæ habes supra eodem. l. sciendum. §. si nã hic agitur, etiam si uitia non sunt, s. ilicet eo ipso quod non cauet. & facit ĩ. eo. l. quod si nolit. §. qui mancipia. Accur.
[e] Illud. Nõ præstat .i. nõ caueat intra certum tps, ut si pecunia sibi soluatur. se mancipium restituturum: ut s. e. l. uideamus.
[f] Ista. Quæ diximus supra eodem. l. debet. Accur.
[g] Condemnabit. Cum uenditori satisfactũ fuerit prius ab emptore scilicet, in cauendo.
[h] Liberetur. Vt & supra eodem l. ædiles. §. præterea. Accursius.
[i] Condemnatio autem fit. Scilicet emptori.
[k] Ea res. Id est, pretium.
[l] Accessionesque. Vt ea, quæ accessorie dedit mediatoribus: ut supra eod. l. debet.

bitrio dedit, a uenditore exigere. Quid ergo, si fortè uectigalis nomine datum est, qđ emptorem fortè sequeretur? [a] Dicemus hoc quoque restituendum, Indemnis enim emptor discedere debet.

Caius li. j. ad edi. ædiliũ curulium. XXVIII.

Si uenditor de his, q̃ edicto [b] ædilium ptinentur, non caueat: [c] pollicentur aduersus eum † iudicium redhibitorium [d] intra duos menses, uel quanti emptoris intersit extra sex menses.

† P. F. ad redhibendũ iudiciũ.

Vlpianus li. j. ad edic. ædilium curu. XXIX.

Illud sciendum est: si emptor uẽditori hæc non præstat, [e] quę desiderantur in hac actione: non posse ei uenditorem cõdemnari. si autem emptori uenditor ista [f] nõ præstat, condemnabit [g] ei, Item emptori præstandũ est, ut cuius pecunię noie obligatus erit. liberetur: [h] siue ipsi uenditori obligatus sit, siue et alij. Cõdemnatio aũt fit, [i] quanti ea res [k] erit. Ergo excedat pretium, an non, uideamus. Et q dem ptinet condemnatio ptium, accessionesq;. [l] An & usuras pretij consequatur, quasi quod sua intersit, debeat accipere: maximè cùm fructus quoque ipse restituat? Et placet consecuturum. Si quid tñ damni sensit, uel si q d ꝓ seruo impendit: [m] cõsequetur arbitrio iudicis. sic tamen, nõ ut ei horum nomine [n] uenditor condemnetur (ut ait Iulianus) [o] sed ne aliàs cõpellatur hominem uenditori restituere, quàm si eum indemnem præstet.

Paul. li. j. de edi. ædiliũ curulium. XXX.

Item si serui redhibẽdi [q] nomine emptor iudicium [r] accepit, uel ipse eius nomine dictauit, cauendum ex utraque [s] parte erit: ut si q d sine dolo malo condẽnatus sit. uel si quid ex eo, quod egerit, ad eum ꝑuenerit, dolove malo eĭ factum sit, quo minus ꝑueniret: id reddat. Quas impẽsas necessariò in curandum seruum post litem contestatam emptor fecerit, [t] imputabit [u] prę cedentes † impẽsas nominatim comprehendendas, [u] Pædius ait. Sed cibaria seruo data non esse imputanda, [x] Aristo ait, nã nec ab ipso [y] exigi [z] quod in ministerio [a] eius [b] fuit.

† al. add. officio iudicis.

† al. add. autem.

Vlpianus lib. j. ad edi. ædilium curu. XXXI.

Quòd si nolit [c] uenditor hoiem recipere. non in maiorẽ summam, inquit, quam in pretium ei [d] condemnandum. Ob hæc ergo, quæ propter seruum damna sensit: solam dabimus ei corporis retentionem. Cæterùm poterit euitare præstationem uẽditor, si nolit hominem recipere quo facto pretij præstationem, eorumq;, quæ pretium sequuntur, solam non euitabit. [e]

Pro seruo fure agitur redhibitoria si dictum fuit nõ esse furem.

Si uenditor pronunciauerit, uel promiserit furem non esse, tene-

[m] Impendit. Pro delictis eius.
[n] Horum nomine. Scilicet, damnorum.
[o] Ait Iulianus. Vt s. e. l. cum autem. §. Iulianus. & inf. eo. l. quæro. & facit s. de in diem addi. l. item quod dictum.
[p] Restituere. Sic supra eod. l. uideamus. §. pro delictis eius. Quid si emptor qui obtinuit, non uult uti uictoria, an uenditor poterit agere? Videtur quod non: ut s. de mino. l. si index. † agitur.
[q] Itẽ si serui redhibẽdi. Id est nomine huius serui qui modo redhibetur. nã acceperat iudiciũ de eo quòd cũ alio contraxerat, uel alij debitũ fuerat ex delicto. Acc.
[r] Iudicium. Cum conueniretur noxaliter. Accursius.
[s] Ex utraque. Vt supra eodem. l. redhibere §. idẽ Pomponius.
[t] Imputabit. Officio iudicis. Ac.
[u] Comprehendẽdas. Scilicet in libello iure actionis, nõ officio iudicis: ut s. eodem l. ædiles. §. item sciendum.
[x] Imputanda. Scilicet uenditori: ne argu. ā. commoda. l. in rebus. §. possunt. & ĩ. de dona. inter uir. & uxor. l. si id quod. § j.
[y] Ab ipso. Venditore.
[z] Exigi. Scilicet, possunt. ideo quod &c. & sic qui non excipiet, non agit. uel dic ipsum seruitium, quod non potest repeti. Non agit, q̃ non excipit.
[a] In ministerio. Id est, seruitio. Accursius.
[b] Eius Emptoris.
[c] Quod si nolit. Hęc lex melius continuatur cum illa l. illud. in fi. quæ est s. proxi §.
[d] Ei. Scilicet, emptori.
[e] Non euitabit. Id est,

tur a ex sua promissione: si furtum seruũ fecit. Esse.n.hoc casu b furẽ: non tantum eum q extraneo: sed & eum qui dño suo res subtraxit: intelligẽdum est. Si ancilla redhibeatur: quod ex ea post uenditionem natum erit reddetur siue unus partus sit: siue plures. Sed & si fortè ususfructus ꝓprietati adcreuerit: indubitate hoc quoque restituetur. Si peculium quæsijt apud emptorem, qd de hoc dicemus? Et si quidem ex re emptoris accessit: dicẽdum est, apud ipsum relinquendum. si aliunde creuit: uenditori c restituendum.

Plures hæredes emptoris concordare debent, in agendo, uel omnes redhibitoria, uel omnes quãto minoris. hoc primò. Sed ad pretium consequendum quilibet agit ꝓ parte, & an accessionibus diuisibilibus quilibet ꝓ parte tenetur. hoc secundo. Itẽ quod dictum est in pluribus hæredibus, idem in pluribus dominis unius serui ementis. h. d. usque ad §. Pomponius ait.

Si plures hrẽdes sint emptoris, an omnes ad redhibendum ꝯsentire debeant, uideamus. Et ait Põponius; omnes ꝯsentire debere ad redhibendum: dareq; d unum ꝓcuratorem: ne fortè uenditor iniuriam patiatur, dum ab alio partem recipit hominis, e alij in partem pretij ꝯdemnatur, quãto minoris is homo sit. f Idẽ ait homine mortuo, uel ẽt redhibito, singulos g pro suis portionibus rectè agere: h pretiũ autem, & accessiones i Pro parte recipient. k Sed & fructus, & accessiones, & si quo deterior homo factus est, ꝓ parte ab ipsis ꝓstabitur: nisi fortè tale sit, l qd̃ diuisionẽ non recipiat, ut puta ancillæ partus. in hoc em̃ idem seruandum est, qd̃ in ipsa matre uendita, q̃ pro parte redhiberi posse negauimus. m Marcellus quoque scribit, si seruus communis seruum emerit, & sit in cã redhibitionis: unũ ex dñis pro parte sua redhibere seruum non posse non magis (inquit) q̃ cum emptori plures hrẽdes extiterũt nec oẽs ad redhibendum ꝯsentiunt. n Idem Marcellus ait, non posse alterum ex dominis o consequi actione exempto, ut sibi pro parte uenditor tradat, si pro portione, pretium dabit. & hoc in emptoribus p seruari oportere ait. nam uenditor pignoris loco, quod uendidit retinet, q quoad emptor satisfaciat.

Pomponius ait: si unus ex hæredibus r emptoris, s uel familiæ eius, t uel ꝓcuratoris culpa uel dolo fecerit rem deteriorem: æquum esse insolidum eum teneri u arbitrio iudicis. Hoc autem expeditius esse si omnes hæredes unum procuratorem ad agendum dederunt. tunc etenim, si quo deterior seruus culpa unius heredum factus est: & hoc solutum est: cæteri familię erciscundę iudicium aduersus eum habebunt: quia propter ipsum damnum sentiunt: impediunturque redhibere. u Si uenditori plures extiterunt heredes: singulis pro portione hęreditaria poterit seruus redhiberi, x Et si seruos plurium uenierit: y idem erit dicendum. Nam si unus a pluribus: z uel plura mancipia ab uno emantur: uerius est dicere, a si quasi plures rei b fuerint uenditores, singulis in solidum redhibendum. si tamen partes em-

Id est, agnoscat. alias ergo euitat.

a Tenetur. Etiam si ignorauit furem esse: quia temere asseuerare nõ debuit: ut s. de act. empt. l. j. & lege. Iulianus. §. j. Accursius.

b Hoc casu. Quãdo. s. dixi non esse furem. aliàs si nihil dixisset, non teneretur: ideo quòd domino quandoq; furtum fecisset: ut j. e. l. si furtum.

c Venditori. Vt s. eo. l. & generaliter. & arg. s. de pet. hære. l. nisi ex.

d Dareque. Que, pro uel. & facit supra, de precar. l. licet. §. pe. & s. fami. ercisc. l. si familiæ. Vel proprie. & sic dices compelli omnes consentire: ut & j. iudica. solu. l. iam tamen. §. si tamẽ plures & j. de legat. j. l. huiusmodi. §. cum pater. & inf. eadem. l. §. proxi.

e Recipit hominis. Et sic incidit in communionem inuitus, quòd nõ debet esse: ut s. de condi. indebi. l. si non sortem. § si centum.

f Homo sit. Nota quod hæc pretoria est quanto minoris res est. ut hic, & j. eod. l. ædiles. circa princi. sed ciuiles, quanto minoris esset empturus: ut supra, de act. empt. l. Iulianus. in prin.

g Singulos. Hæredes emptoris. Acc.

h Agere. Ad pretium.

i Accessiones. Vt usuras. Accursius.

k Recipient. s. hæredes emptoris.

l Tale sit. Idest, tale rem uenerit aliquid reddendum.

m Negauimus. Vt supra eadem. l. § si plures.

n Coniectiuns. Vt supra eadem. l. §. si plures.

o Ex dominis. qui seruum emit.

p Emptoribus. Vt nullus partem pretij soluendo, partem rei consequatur. Accur.

q Retinet. Vt supra, de act. em. l. Iulianus. §. offerri. & supra eodem. l. illud. in fine.

r Eius. s. emptoris. uel unius ex hæredibus.

s Procurator. Vnius ex hæredibus.

t Teneri. Hoc potest intelligi re non integra: quia seruus restitutus sine damno & pretium redditum est: in inferiori casu res est integra.

u Redhibere. Nisi soluat. Accur.

x Redhiberi. Cur secus in hæredibus emptoris: ut s ea. l. §. si plures? Respõ. quia uenditor, qui integrum ius habuit, si conueniatur ab uno, & integrum ius debet recuperare. cæterum unus ex hæredibus uenditoris pro parte tãtum conuenitur, quam habuit.

y Venierit. Ab eis

z A pluribus. Scilicet emit.

a Dicere. Responsio primi casus, scilicet, cum unus emit a pluribus.

b Plures rei. Insolidum uenditores.

Empta

† bis a-cum.

† reddetur R. Fl

† P. F. hic. † al. add.

Que sit pretoria actio.

† minori's R. E.

† ex a. ꝓfsio- nis.

† P. F. accessionis.

† actione.

† al. add. sed.

† & P. F.

† habent. P. F.

ptæ [a] sint a singulis [b] recte dicetur, alteri quidem posse redhiberi: cum altero aût agi quanto minoris. Item si plures [c] singuli partes ab uno emant, tunc pro parte quisq; eorũ experietur. sed † in solidum emant: unusquisq; † in solidum redhibebit [d]. Si mãcipium, quod redhiberi [e] oporteret, mortuum erit: hoc quæritur, nunquid culpa emptoris, uel familiæ eius, uel procuratoris homo demortuus sit. nam si culpa eius decessit: pro uiuo habendus est, & præstantur ea oĩa quæ præstarentur, [f] si uiueret. Culpam † [g] omnem accipiemus, non utiq; latam. [h] Propter quod dicendum est, quacunq; occasionem mortis † emptor præstitit, debere eum contineri: contra si non adhibuit † medicum, [i] ut sanari posit, uel malum adhibuit, sed culpa sua. Sed hoc dicemus, [k] si ante iudicium acceptum decessit. Cæterùm si post iudiciũ acceptum decessisse proponatur: tunc in arbitriũ iudicis ueniet, qualiter mortuus sit. Vt enim & Pædio uidetur, quæcunque post litis contestationem contingunt, ea arbitrium iudicis desiderant. Quod in procuratore dicimus, idem & in tutore & curatore dicendum erit, cæterisque, qui ex officio pro alijs interueniũt & ita Pædius ait: & adijcit, quibus administratio rerum permissa est, eos culpa abesse, † præstare non iniquè [l] dominum cogi. Idem Pædius ait, familiæ appellatione & filiosfamilias demonstrari. [m] facta enim domesticorum redhibitoria agẽtem præstare uoluit. [n] Si quis egerit quanto minoris propter serui fugam, deinde agat propter morbum quanti fieri condemnatio debeat? Et quidem sæpius agi posse quanto minoris, [o] dubium non est. Sed ait Iulianus, id agendum esse, ne lucrum emptor faciat, & bis eiusdẽ rei æstimationem consequatur. [p] In factum actio cõpetit ad pretium recuperandum, si mancipium redhibitum fuerit. [q] in qua non hoc quæritur, an mancipium in causa redhibitionis fuerit: sed hoc tantùm, an sit redhibitum. nec immeritò. Iniquum est enim postea, quàm uenditor agnouit, recipiendo [r] mãcipium, esse id in causa redhibitionis, tunc quæri: utrum debuerit redhiberi: an nõ debuerit: nec de tẽpore quæri: an intra tempora

a Emptæ sint ab uno emptore. Acc.

b A singulis. scilicet uenditoribus seorsum.

c Item si plures. scilicet singulariter. & hæc responsio secundi casus.

d Redhibebit. ad tertiũ autem, scilicet quando unus ab uno plura mancipia emit, non respondet hic, sed inf. eo. l. cum eiusdem. & l. seq. & l. si plura & l. pen.

e Redhiberi. contra. C. eod. l. fin. Sol. ut dixi s. eod. l. redhibere. §. si.

f Præstarentur. si uiueret. hoc potest intelligi, cum uenditor admittit emptorem agentẽ redhibitoria, licet eius culpa perierit seruus. præstabitur enim uenditori æstimatio serui: & restituentur accessiones & damna in seruum ab emptore & eius familia data: ut supr. eodẽ l. cum autem. §. Iulianus. & §. pen. & l. ædiles etiam. sed si maluit uenditor repellere emptorẽ, quia seruum non restituit. est enim sua culpa mortuus, potest: ut sup. eo. l. ædiles etiam. §. ordine. & l. illud. §. respon. & infr. eodem. l. si hominem emptum in fine. & l. si ita men. §. respon.

g Culpam. Ideo generaliter dixi de culpa emptoris, quia non tantum latam, sed etiam leuẽ præstat, non leuissimã: ut s. de legat. j. l. si quis lega. §. cum quidam.

h Latam. scilicet tantum.

i Adhibuit medicum. hoc est optimum. argu. contra illos emptores qui de euictione agunt, ut repellantur, si malos habuerunt aduocatos maxime cum medicus mortale uulnus sanare non posit: patronus uero pessimam causam potest facere uideri bonam. Item arg. similiter contra hæredem, qui testatori non adhibuit medicum, uel malum adhibuit, ut priuetur hæreditate: ut inf. de uerb. oblig. l. si seruum stipulatus fuero. & inf. de ijs, quib. ut indig. l. indignum.

k Sed hoc dicemus. ut necessarium sit proponi actionem: sed post lit. contesta. iudicis officio expeditur: ut supra, eo. l. ædiles. §. item sciendum.

l Non inique: ut non liberetur etiam cedendo actionem: licet alias sit contra: ut supra, de nox. actio. l. iij. & supra, de actio. emp. l. Iulianus. §. idem Iulianus. & supra, de pecul. l. in summa. §. si dolo. ubi seruus erat deterior futurus etiam non contracta uenditione: ut supra eodem. l. ædiles etiam. §. sed notandum. & l. §. Pædius sed aliàs ex delicto procuratoria generalis non tenetur dominus. hic tamen contra est: quia agit. & rescindit contractum. nam sæpe conuenti consequimur quod non consequimur agendo: ut supra, de compensa. l. si cum filio. Azo.

m Demonstrari, ut & supra eodem. l. ædiles. §. j.

n Voluit. scilicet Pædius: ut supra eodem. l. j.

o Minoris. scilicet pretij: ut supra eodem. l. j.

p Consequatur, ut & infra titulo. j. l. quia dicitur. & argument. eodem titulo. l. cum fundus, & supra. de actio. empt. l. ex empto. §. idem est. & infra, de regulis iuris. l. bona fides. & argu. C. de episcopis & clericis. l. omnes qui. §. præterea cum in prouincijs. ubi dicitur quod duabus afflictionibus non debent clerici affligi. sic & supra ad legem Rhodiam, de iactu. lege nauis. §. cum autem. & §. quid ergo.

q Redhibitum fuerit. extra ius. & idem si in iure: sed non retinuit rem donec rehaberet pretium: quod facere potest: ut supra eodem. l. uideamus.

r Agnouit recipiendo. Quod quis recipiendo agnouit postea reprobare non potest: ut hic, & infra, de uac. & excu. mu. l. penult. §. final. & supra, de post. l. si hominem. §. quoties. & C. ad legem Corneliam de falsis. l. ipse significas. & infra, ad legem Iuliam de adulte. l. si uxor. §. fina. & supra, de iureiuran. l. nam & postea. §. j. Acc.

† al. add. de.

† quisque.

† al. ad. autem.

† mortis.

† Angel. hic & Alexã. in l. si. ab hostibus. j. sol. matr. istũ tex reputant meliorem de corpore iuris ad hoc propositũ, quod quemadmodum maritus priuatur lucro propter remedium non adhibitũ, uxori ægrotæ, ita etiam priuatur, si malum adhibet medicũ. Bol.

† P. F. quibus administratio rerum culpã adesse.

Contra-

redhibitus esse uideatur. Illud plane hæc actio exigit, ut sit redhibit[us]; cęterùm nisi fuerit redhibitus, deficit ista actio, & si nudo cōsensu placuerit, ut redhibeaŕ. Cōuentio [a] ergo de redhibēdo nō facit locū huic actioni, sed ipsa redhibitio. Restitui [b] aūt debet per hāc actionē [c] ēt, q̄ ei [d] seruo in uenditione accesśit. Quia asśidua est duplæ stipulatio: idcirco placuit ēt ex empto [e] agi posse, si duplæ uenditor mancipij [f] non caueat. ea enim, quæ sunt moris & consuetudinis, in bonæ fidei iudicijs debent uenire. [g]

Qui mancipia uendūt, nationē [h] cuiusq; in uenditione ꝓnūciare debēt. Plerunque. n. natio serui aut ꝓuocat, aut deterret emptorē. idcirco interest nŕa. scire nationem. Præsumptū etenim est, † quosdā seruos bonos esse, q̄a nationis sunt non infamæ: † [i] quosdā malos uideri, q̄a ea natione sunt, q̄ magis infamis est. Q̄d si de natione ita pronunciatū nō erit: iudiciū emptori, oibusque, ad quos ea res pertinebit, dabitur per quod emptor redhibeat mancipiū. [k] Si quid ita uenierit, ut nisi placuerit, intra præfinitum tps redhibeaŕ. ea cōuentio rata hŕ. si aūt de tpe nihil conuenerit, in factū actio intra sexaginta dies utiles accommodaŕ emptori ad redhibendum, ultra non. Si uerò cōuenerit, ut in perpetuum redhibitio fiat, puto [l] & hanc cōuentionem ualere. Item si tps sexaginta dierum præfinitum redhibitioni præterijt: cā cognita iudiciū dabitur. In cāa aūt cognitione hoc versabit, si aut mora fuit per uenditorē, aut non fuit præsens, cui redderetur: aut alia [l] iusta cā intercesśit, cur intra diem redhibitum mancipium non est, quod ei [m] magis [n] displicuerat. In his [o] aūt actionibus eadem erunt obseruanda, quę de partu, fructibus, accesśionibus, quæque de mortuo redhibendo dicta sunt. [p] Quod emptioni accedit, partem esse uenditionis, prudentibus uisum est.

Caius li. ij. ad edictum ædiliū curuliū XXXII.

ITaq; sicut superius [q] uenditor de morbo [r] uitiove, & cæteris, quæ ibi comprehensa sunt, prędicere iubetur: & prę terea in his causis non esse mancipium, ut promittat, præcipitur: ita & cùm accedat alij rei homo, eadem & prædicere, & promittere cōpellitur. Quod non solùm hoc casu intelligendum est, quo nominatim adijcitur, accessurum fundo hominem Stichum, sed etiam si generaliter [s] omnia mancipia quæ in fundo sint, accedant uenditioni.

Vlp. lib. j. ad edi. ædilium curul. XXXIII.

PRoinde Pōponius ait, iustam cām esse ut quod in uenditione accessurum esse dictum est: tam integrum præstetur, quàm illud pręstari debuit, quod principaliter uenijt. Nā iure ciuili, ut integra sint, q̄ accessura

[a] Conuentio. Quid si ex ea conuentione detur actio? Videtur quòd debeat haberi ꝓ eodē, ac si redhibitum fuisset: ut in arg. contra. C. ad l. Fal. l. si. Acc.
[b] Restitui. uenditori. & sic conuerte casum.
[c] Per hanc actionē. s. in factum: & nihilominus per actionē ex uēditio: ut ā. eo l. cum aūt. in prin. in §. j. resp. ergo emptor. dabitur ex empto ad pretium: & in factū nihilominus, ut in superiori casu. Acc.
[d] Quod ei. redhibitio etiam sine iudice.
[e] Ex empto. uel si uult potest redhibere: ut sup. eod. l. si uenditor. Acc.
[f] Mancipij. alterius enim rei uenditor duplā ꝓmittere ex hoc edicto non compellitur, secundum R. & dic caueri, scilicet seruum nō esse in aliqua earū causarum, quæ inducunt redhibitionem. cauet enim de dupla, qua si uideatur euinci per uitiū: vt ī. eo. l. quæro § j. & ij. unde ad similitudinē euictionis præstatur euictio. nec dic speciale in seruo. licet Roger. dixerit.
[g] Venire, moris autem est & cōsuetudinis in his contractibus de culpa caueri: præsertim si res pretiosa sit: ut ī. eo. l. si tamē. §. fi. quæ seruanda est: ut hic, & sup. fam. ercis. l. qui erat. & sup. de pign. act. l. si pignore. §. fi. & ī. de aqua plu. arc. l. si prius. §. placuit. & ī. tit. l. j. & ij & l. si fundus. & C. loca. l. circa.
[h] Nationem. scilicet ex quo patre & matre natus sit: siue de qua progenie seruorum est.
[i] Non in famæ. sæpe solet t similis filius esse patri. & illud, Non potest arbor mala bonum fructum facere.
[k] Mancipium. licet aliàs non sit in causa redhibitionis: ut sup. eod. l. si uenditor de his.
[l] Non est, quod. scilicet mācipium.
[m] Ei. s. emptori.
[n] Magis. i. ualde, & facit ad hunc §. sup. de rescin. uend. l. si conuenerit.
[o] In his. i. in hac actione in factum.
[p] Dicta sunt. de partu habuimus ī. eod. §. ij. de fructibus & accesśionib. habuimus sup. eo. l. cum autem. §. pe. & fin. & l. illud. §. condemnatio. & l. debet. de homine uero mortuo habet sup. ea. l. §. idem ait homine. & §. si mācipium. & facit inf. eod. l. ædiles §. loquuntur. quæ. ergo in prædictis legib. de prædictis dicuntur circa redhibitoriam: & circa hanc in factum dicenda sunt: ut hic dicitur.
[q] ITaque. superius ut ā. ea. l. § aiunt. Acc.
[r] Morbo. scilicet rei principalis. Et sic not. hic quod ea præstantur in accessorio, quæ & in principali: vt sup. de actio. emptio. l. fundi. & l. ex empt. § si quis re. & inf. l. proxi. in fin. Accur.
[s] Generaliter. dictum sit accedere. Sed contra inf. l. proxi. Sol. illa corrigitur: uel hic seruorū facta est mentio, licet proprium nomen cuiusq; nō sit propositum ibi. nec appellatiuum nec proprium fuit propositum, secundum Azo.

PRoinde. CASVS. Vendo fundum: & dico accedere mancipia q̄ in eo sunt. teneor prædicere uitia pro his

† P.F. duplam.

† Huc pertinet, qd' Aristo. li. iij. Poli. c. x. ait, nationes alias alijs seruitutu aptiores esse. qd̄ & in oratio. de prouinci acōsul. Ci. probat.

† nationis sunt non infamia. P.F.

† Hæc gl. iūcto tex. suo ibi pręsumptum nor. qd̄ ar. sumptum per locum a præsumptione, uelet. iiē no. quod qui nascitur ex bonis parentibus, præsumē bonus: ex malis malus. unde per Odof. in l. j. ā. de iusti. & iure. & Ioā. de platea in proœ. insti. in §. quarum.

† P.F. aliquos.

pro his accessorijs, ac si nominatim hæc mancipia uenderem. & hoc probat ad instar actionis ex empto ciuilis, quæ datur ut integra sint, quæ accedere fundo dicta sunt. Secūdo dicit. hæc sunt uera, si accessio fuit in certis corporibus specialiter designatis. Si autem uendo seruum Stichum cum peculio. & in peculio sunt uicarij uitiosi, non teneor. Idem si uendo hæreditatem in qua sunt serui uitiosi: & fundū cum instrumēto in quo sunt mancipia uitiosa. nō enim teneor de his uitijs. Vi.

† esse dicta fuerunt.

dictū fuerit, † ex empto [a] actio est: ueluti si dolia fundo accessura dictum fuerit. Sed hoc ita, si certum corpus accessurū fuerit dictū. Nā si seruus cū peculio uenierit, ea mancipia, quę in peculio fuerint, sana esse pstare uēditor nō debet: qa nō dixit, certum corpus accessurū sed peculium tale pstare oportere. Et quēadmodū certam quantitatē peculij pstare non debet: ita nec hoc. Eandem rationem facere † Pomponius ait, ut ēt si hrditas, aut peculium serui uenierit: locus edicto ędilium nō sit circa ea corpora, q̄ sunt in hrditate, aut in peculio. Idem pbat, & si fundus cū instrumento uenierit, & in instrumento mācipia sint. Puto hāc sniam uerā, nisi si aliud specialiter actum esse pponat. Si uendita res redhibeat: seruus quoque qui ei rei accessit, [b] licet nullū in eo uitium sit, redhibetur.

† P. F. dicta fuerunt.

† Eadē ratione fieri.

Aphricanus lib. vj. Quæstio. XXXIIII.

Cum eiusdem generis plures res [c] simul ueneant (ueluti comœdi, [d] uel chorus) [e] referre ait, in uniuersos, an in singulos ptium constituatur: ut scilicet interdū una, interdum plures uēditiones ɔtractæ intelligantur. Qd̄ quęri uel. [f] eo † pertinere ait: ut si quis eorum fortè morbosus, aut uitiosus sit, omnes [g] simul redhibeantur. [h] Interdum & si in singula capita ptium ɔstitutum sit, tamen una emptio est: [i] ut pp unius uitium omnes redhiberi [k] possint uel debeant: [l] scilicet, cū manifestum erit, non nisi omnes, quem empturum uel uenditurum fuisse: ut plerunq, circa comędos, uel quadrigas, uel mulas pares accipere solet, ut neutri non nisi omnes habere expediat.

† P. F. q̄d uel eo quæri.

De connexis idem est iudicium, & quod in uno disponitur & in alio. hoc dicit. & adde quod not. supra, de donatio. inter uirum & uxorem. l. si sponsus. §. si maritus. Bar.

Vlpianus li. j. ad edic. ædilium curu. XXXV.

Plerunque [m] propter morbosa mancipia, etiam non morbo-

a Ex empto actio est. Vt s. de ac. em. l. quicquid. & l. pe. §. fi. j. respō. Sed in seruo de quo subijcit, est cōtra s. leg. proxi. sol. ut ibi. Et no. hic, q̄ refert, expressent uel nō: ut s. e. l. si quid uenditur. in fi. & j. tt. j l. serui uenditor. Ac.

b Accessit. Propter rem principalem uenditā. & accessoria semper redhibetur: ut hic. si autē neutra fuerit accessoria, distinguitur: ut inf. e. l. seq.

c Cum eiusdem. CASVS Vendidisti mihi quatuor seruos, quoniam simul ludebant uel cantabant. quærit an propter unius uitium alij redhibeantur. Distinguitur, aut unum pretium est simul pro omnibus constitutum: & tunc una est uenditio, & ptr unius uitio alij redhibētur. aut in quolibet fuit statutum suum pretium: & tunc plures sunt uenditiones: & propter unius uitium alij non redhibentur: nisi sit certum emptorem alios sine isto nō emisse. uel uenditorem hunc sine alijs non uendidisse. nam tunc & si singulis suum pretium sit constitutum: tamen proter unum alij redhibentur. Viu.

c Plures res. Principaliter. Ac.

d Comœdi. Qui pariter recitant comœdias: unus cantando, alter succinendo uel respondendo.

e Chorus. Chorus hic ponitur pro numero personarum ad psallendū destinatarum cum instrumento quodam, quod dicit chorus. & sic accipitur j. de leg. iij. l. si chorus. quandoq; ponitur pro mensura. quandoq; ponitur pro loco, & ordine quandoque pro uento. unde dicitur: Cantat dulce chorus, bacchatur flamine chorus. Est mensura chorus: locus & ordo chorus.

f Quod quæri uel, Id est, quæ quæstio pertinet etiam ad id quod nunc sequitur.

g Omnes. Cum confuse est pretiū constitutum. tunc enim redhibentur omnes, si uelit emptor, uel uēditor etiam qui aliter non uult respondere, nisi redhiberentur omnes: ut si uterque admittat, in solo morboso procedat: ut j. e. l. si plura. & l. pe. uidetur tū contra j. eo. l. ædiles aiunt. §. fi. unde in his distingue utrū uendātur res eiusdē generis: id est. officij. an nō. si eiusdem generis: distingue utrum in singulis pretiū constituat: an confuse in omnibus. in primo etsi non redhibetur unū propter aliud, nisi emptor unū sine altero nō erat empturus: q̄d ex affinitate rerum uel personarum probari potest: ut j. ea. l. in fi. & j. l. proxi. in scd̄o fit omnium redhibitio: ut hic. utriusq; tñ uoluntate agi pōt ad unum, ut j. eod. l. si plura. ubi autē plures res ueduntur: q̄a non sunt eiusdē officij, propter unum non redhibent cæteræ: ut j e. l. ædiles aiūt. §. fi. & hoc cum neutra est alteri accessoria; si aūt una alij accedat, propter principalem: adhibetur accessoria: ut s. leg. proxi. in fi. sed propter accessoriā non redhibetur principaliter uendita, nisi in casu, ut propter ornamenta: ut j. e. l. ædiles. j. respond. redhibentur autem accessoria, si accesserint expressim. non sub uniuersitatis appellatione, uel uelamento: ut supra eod. l. quod si nolit. §. ulti. & l. itaque & l. proinde. &c.

h Redhibeantur. Si autem in singulis, unus redhiberi posset, etiam sine cæteris, nisi ut sequitur.

i Vna emptio est. Quod ad hoc. sic & infra, de don. inter uirum & uxor. l. si id quod. §. si ex x. & supra, de contrahenda emptio. l. si duos. & inf. eod. l. ædiles. §. si iumenta. & §. eam autem. & §. si forte. sic ergo in hoc casu ubi sunt plures emptores, unus poterit redhibere, alter abstinere: ut hic innuit, & arg. supra, de min. l. tutor. §. & inf. de soln. l. si quis alienam &c. Acc.

k Redhiberi. Licet in singulis pretium singulariter sit constitutum.

l Vel debeant. Vel, pro &.

m Plerunque &c. Hæc lex dicit idem quod superior adijciendo exempla.

Redhi-

a Redbibentur. Etiam si pro singulis sit pretium cõstitutum.
b Ratione offensa. Id est, quæ de pietatis ratione est, uel rationale est.
c Maluerint. Scilicet, emptores.
d coniunctis. Marito & uxore.
e Oportet. Scilicet, ut non separentur huiusmodi personæ: sed propter unam aliæ redhibentur: ut hic, & C. cõmu. utriusq; iud. l. possessionẽ. & ĩ. de fun. instr. l. quæsitum. §. iij. & ĩ. e. l. ædiles. in fi. & ĩ. e. l. hi enim. Ac.

† P. F. uel ad pietatem rationẽ offensam.

SI plura. CASVS. Vendidisti mihi quatuor seruos comœdos, propter uitium unius ago redhibitoria de consensu uenditoris pro eo solo. quæritur an in recuperatione pretij debeat plus estimari: quia cæteri qui apud me remanent, sint depretiati? Rñd. sic, si uno pretio pro omnibus simul constituto. eius alioqui. nõ.
f Ædilitia. i. redhibitoria. nec obst. quod supra, dicitur omnes redhibendos propter unius uitium: quia hic emptor & uenditor cõsentiebãt, ne cæteri redhiberent. uel dic quãto minoris æstimatoria agi. prima uerior est. V.
g Pro bonitate. cæterorum collectio ne tacta ut inf. eod. l. pe. & l. cum in eo. § fi. & l. ædiles. §. si forte. Acc.
h Æstimatio. Vt si colligatur pretium uitiosi: ut inf. e. l. Labeo. Acc.

† cuius cõque.
† id est.
† P. P. seque debemus. quæ lectio magit consentanea est primis huius capitis uerbis.

P Recipiunt. CASVS. Venditores seruorum consueuerũt dicere nouitium seruum quem uendunt, ut facilius inueniant emptorem. nam meliores sunt nouitij. quia magis conformant se ad mores emptoris, quã ueterani. & sic decipiunt emptores: quod ut non fiat, præcipiunt ædiles. Vi.
i Præcipiunt ædiles &c. In quibusdam uerbis edicto superiori adiunctis. quæ non habemus hic.
k Veterator. Qui inueteratus est in aliquo ministerio uili & maliuolo: ut inf. e. l. fi. §. fi.
l Et hoc edictum. Verba Vlpiani.
m Reformare. Ad frugem melioris uitæ.
n Venalitiarij. Id est, uenditores seruorum: ut & accipitur supra, mand. l. mandatum.
o Interpolant. Alias interpellant, alias interpolant, id est, obscurant: puta tondendo eos, & balneando, & impinguando, ut iuuenes uideantur. sic & ponitur supra, de contrah. emp. l. Labeo libris posteriorum.
p Redhibebitur. forte intra lx. dies: arg. supra e. l. si uẽditor de his. & l. quod si nolit. §. si quid ita uenierit. secundum Al.

† Veterator quis dicatur pulchre Bu. in annot. ad l ultimam. in fin eo.

Veterator quid sit.

sa redhibentur, a si separari nõ possint sine magno incõmodo, b uel pietatis ratione offensa. b Quid. n. si filio retẽto parẽtes redhibere maluerint, c uel quod si? Quod & in fratribus, & personis cõturbernio sibi cõiũctis d obseruari oportet. e

Pomponius li. xxiij. ad Sabinum. XXXVI.

SI plura mancipia uno pretio uenierint, & de uno eorũ ędilitia f actiõe utamur: ita demũ pro bonitate g eius æstimatio h fiet, si cõfusè uniuersis mãcipijs cõstitutum pretium fuerit. quod si singulorũ mancipiorum cõstituto pretio, uniuersa tãti uenierunt, quãtum ex cõsumatione singulorum fiebat: tunc cuiusq; † mãcipij pretium, seu pluris, seu minoris id esset, consequi debebit. †

Vlpianus lib. j. ad edic. ædilium cur. XXXVII.

PRęcipiunt ędiles, ne i ueterator k † pro nouitio ueneat. & hoc edictũ l fallacijs uenditorũ occurrit. Vbiq; enim curãt ædiles, ne emptores a uẽditoribus circumueniant. ut ecce plæriq; solent mãcipia, quæ nouitia non sunt, quasi nouitia distrahere: ad hoc, scilicet, ut pluris uendant. Præsumptũ est. n. ea mancipia, quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora, & ad omne ministeriũ habilia. trita uerò mancipia, & ueterana difficile eẽ reformare. m & ad suos mores formarẽ. qa igitẽ uenalitiarij n sciunt, facilè decurri ad nouitiorum emptionẽ: idcirco interpolant o ueteratores, & pro nouis † uendunt, quod ne fiat, hoc edicto ædiles denunciant; & ideo si quid ignorãte emptore ita uenierit; redhibebitẽ. p

Idem li. ij. ad edi. ædil. curulium. XXXVIII.

AEdiles aiũt: † *Qui iumẽta uendunt, palàm rectè dicunto, quid in quoq; † eorum morbi uitiive sit: utiq; q optimè ornata r uendẽdi causa fuerint, ita emptoribus tradantẽ. †. s Si quid ita factum non erit, t de ornamentis restituendis, iumentisve ornamẽtorum nomine redhibendis, in diebus lx. morbi autem, uitiive causa inemptis faciendis in sex mensi-*

q AEdiles. Vtique, quin, pro & ut, pro sicut.
r Ornata. Vt sella & fræno, & similibus ornamentis.
s Tradantur. Nisi fuerint excepta.
t Factum nõ erit. id est, aliquid fuerit ornamentum causa uendendi appositũ. & illud non sit emptori traditum. & secundum hoc resti tuendis. i. emptori dandis. & quod subijcit iumentive, &c. est aliud dictum quã si essent data ornamenta cũ iumentis, & uitiosa: quo casu propter uitiũ accessorij. etiã principale redhiberetur: ut dicit hic. quod est mirabile. & his duobus casibus, scilicet ut ornamenta dentur, uel iumenta redhibeantur occasione ornamẽtorum, agitur intra lx. dies tantum: ut hic dicitur. sic & alias. s. si redhibitio sit facta sine iudice: agitur ad pretiũ redhibendũ intra lx. dies: ut ĩ. l. quod si nolit. §. in factũ. & §. illud. & §. restitutt. Item si nõ pronunciauit uẽditor de natiõe: ut ĩ. eo. l. quod nolit. §. qui mancipia. Item si non cauet de his, quæ iubent ædiles: ut inf. e. l. si uenditor. Item si res fuerit uendita eo pacto, quod nisi placuerit, reddatur: & non fuerit appositum tempus intra quod placeat uel non. ut sup. e. l. quod si nolit. §. si quid ita uenierit. & §. item si tempus. Itẽ si non pronunciauit de uitijs. nam licet nõ sit uitiosum redhibetur tamen ut uitiosum, si nõ pronunciauerit uitia. secundum quosdam: ut supra, e. l. j. §. j. in prin. & §. itẽ si quod mancipium. & l. itaq;. Sed contra est ad hunc ultimum casum ĩ. e. l. si tamen. § ei, ubi non pronunciat: & tamen non agitur. Dic ergo ut satis esse, si caueatur in his uitijs non esse mancipium: ut l. alia, supra eodem. l. itaque. & ita pronunciet abesse uitia, & non adesse. nam quare pronunciaret uitia adesse, quæ absunt? sed aliud est in natione, quam dicere debet: sed in dicto contrario l. si tamen. §. ei. licet non pronuncia-

† Hæc & aliæ huius edicti partes explicat Alex. ab Alexan. Genia. die. li. iiij. ca. iiij.
† cuiusque.
† P. F. tradentur. al. tradantur.

† Quanto. clauerit: t fecit tñ q̃ tantundẽ ualuit. A.
a Iudiciũ in factũ.
b Redhibeatur. et non morbolum pp morbosum: t vt ĩ. e. l. cum eiusdem. & l. plerunque. & l. si plures.
c Fere. fere dicit propter seruos, qui non redhibent pp uitium animi. ut in fugitiuo, & errone. secus in iumentis: ut sup. eo. l. j. §. fi. & l. ij. iij. & inf. primo rñ. & ĩ. eo. l. bouẽ. j. respon. uel fere dicit pp id q̃ est. ĩ. ea. l. §. sed enim. & facit qđ nu. ĩ. ea. l. §. non tantum. Ac.
† P. F. hic. d Mancipium. ut & ĩ. eod. l. quod si nollit. §. idẽ ait homine. & §. si mancipium. & § pe. & ĩ. eo. l. si hoiem. in fi. Acc.
e Significat iumẽtum. id est, hoc nomen iumentum.
f Appellatione. uere aliud est: quia hoc nomen pecus est genus uel totũ: t aliud est pars siue species. nã nẽ iumẽ
† P. F significãt iumenta. tũ est pecus: & hoc innuit ibi, de cętero pecore, &c. sed non omnia pecora sunt iumenta.
g Idcirco. qa non oĩa animalia iumẽtorum appellatione continentur.
h Elogiũ. i. sermo gñalis oĩa aĩalia cõprehendens.
i Neq; morbi. in corpore. Acc.
k Neq; uitij. in aĩo.
l De utilitate. sed aliud in homine: vt ĩ. e. l. si naurẽ quis.
m Castratum. id est caste natum, ut differat a sequenti.
n Spado. s. equus.
o Ex empto. s. ciuilem: ut ĩ. de act. emp. l. ex empto. §. si quis uirginẽ, cũ alias nõ erat empturus. nec enim ob id uitiosum uel morbosum est, ut agatur ex hoc edicto.
p Transiungi. puta a dextra tñ, uel a sinistra tñ insti-

bus: vel quo † minoris, cũ venirẽt, fuerint, in an no iudiciũ [a] dabimus. Si iumenta paria simul venierint, & alterum in ea cãsa fuerit, vt redhiberi debeat, iudicium dabimus, quo vtrunq; redhibeaˉ. [b] Loquunť ædiles in hoc edicto de iumentis redhibendis. Cã aũt huius edicti eadem est, quæ & mancipiorũ redhibendorum: & ferè [c] eadem sunt in ijs, quæ in mancipijs, qđ ad morbum uitiumve attinet. Quicquid igiť illic † diximus, huc erit transferendum: & si mortuum fuerit iumẽtum, pari mõ redhiberi poterit, quemadmodum mancipium [d] pōt. Iumentorũ aũt appellatione an oẽ pecus contineaˉ, uideamus. & difficile est, ut contineatur. nã aliud significat iumentũ, † [e] aliud significatur pecoris appellatione. [f] idcirco [g] elogium [h] huic edicto subiectum est, cuius uerba hæc sunt: *Quæ de iumentorum sanitate diximus, de cætero quoque pecore omni venditores faciunto.* Vnde dubitari desijt, an hoc edicto boues quoq; contineanˉ. etenim iumentorũ appellatione non contineri eos, uerius est: sed pecoris appellatione contenebuntur. Sed enim sunt quædam, quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeò: ut puta si mulus castratus est, neq; morbi, [i] neq; uitij [k] quid habere uidetur: quia neq; de fortitudine quid eius detrahiť, neq; de utilitate, [l] cũ ad generandum nunquã sit habilis. Cælius quoq; scribit, non oĩa animalia castrata ob idipsum uitiosa esse, nisi propter ipsam castrationem facta sunt imbecilliora: & iõ mulũ non esse uitiosum. Idem refert Offilium existimasse equum castratum [m] sanum esse, sicuti spado [n] quoque sanus est. Sed si emptor ignorauit, uenditor sciuit, ex empto [o] esse actionem. & uerum est quod Offilius ait. Quæsitum est, si mula talis sit, ut transiungi [p] non possit an sana sit? Et ait Pomponius sanã esse. plerasque denique carrucharias tales esse, ut nõ possint trãsiungi. Idem ait, si nata sit eo ingenio aut corpore, ut alterum [q] iugum non patiatur, sanam non esse. Non tñ aũt ob morbũ [r] vitiumve [s] redhibitio locum habebit in iumentis, uerum ẽt si contra dictum promissumve sit, erit locus redhibitioni, exemplo mancipiorũ. [t] Vendendi aũt cã ornatũ iumentum uideri, Cælius ait: non si sub tempus [u] uenditionis, hoc est biduo [x] ante uenditionẽ: sed si ipsa uẽditione ornatũ sit, aut iõ (inquit) [y] venale cum esset, sic ornatũ inspiceretur. semperque cum de ornamentis [z] agitur. [a] & in actione, [b] & in edicto, adiectum est, *Vendendi causa ornata ducta esse,* poterit enim ornatum iumentũ itineris causa duci, deinde uenire. [c] Si plura iumẽta venierint. [d] non oĩa erunt

net: & quodlibet in plaustrũ. sed uã sing. l. ex utraq; parte iungi diuersis temporibus non potest.
q Vt alterum n. si unũ. Azon. Vel dic q̃ uult facere dñi, an ex accidenti habeat hoc uitiũ: ut ĩ. pxi. an ex natura: vt hic & ẽm hoc dic iungi alterũ, i. trãsiungi nõ patitur: quod facit uel propter uitium corporis quod patitur ab una parte: uel qa naturale fuit in ea principio uitiũ, quod nõ potuit sustinere, nisi. ex una parte, secus si accidentale fuit uitium animi: ut ĩ. dixi. corporale aũt uitium siue naturale, siue accidentale, inducit redhibitionẽ. uel dic alterum. i. neutrum.
r Ob morbum. s. corporis. Acc.
s Vitiumve. s. animi: ut & ĩ. eo. l. bouẽ in priu. aliter accipit. sup. eo. l. j. § j.
t Mancipiorũ. quæ redhibent ẽt pp animi uitia, si fuerint dicta abesse: vt ĩ. eo. l. ob quæ. §. animi autem uitium.
u Sub tempus. subaudi, tunc semper.
x Biduo. repete, si.
y Inquit. Cælius.
z Cum de ornamẽtis. id est, cum de ornamentis agitur, semper adijcitur hoc uerbum, scilicet uendendi cã.
a Agitur. id est, tractatur.
b In actione. s. ex empto, uel in factũ: uel ponit pro eodẽ, i. in actione quæ est edictũ. Acc.
c Deinde uenire. & ita non habebit locum edictum.
d Venierint. pretio in singulis constituto. Alioquin contra suprà, eod. l cum eiusdem. quę est contra. Vel hic non agebatur redhibitoria, sed quanto minoria, ut hic dicitur.

† al. add. vt.

redhibenda pp vnius ornamentū. [a] Nam si uitiosum sit unum iugum, nō tñ pp hoc † cętera iuga redhibebunt. Si forte iugum mularū sit, quarū altera uitiosa est: nō ex pretio tm̄ uitiosæ, sed ex utriusq; erit componendū † quāto † minoris sit. Cùm enim uno pretio [b] utręq; uenierint, nō est separandū [c] pretiū: sed quāto minoris cùm ueniret, vtrunque fuit, non alterū, [d] qđ erat uitiosum. Cùm aūt iumenta paria ueneunt: edicto expressum est, ut cùm alterum in ea cā sit, ut redhiberi debeat, utrūque redhibeat. in qua re tam emptori quā uēditori cōsulit, dū iumenta nō separantur. Simili mō & si triga uenierit [i] redhibenda erit tota: sed & si quadriga, redhibeat. Sed si duo paria mularū sint, & una mula uitiosa sit, uel par: solùm par redhibebit, [i] alterum non. Si tñ nondum sint paria constituta, sed simpliciter quatuor mulæ non pretio [g] uenierint, uni' erit mulæ redhibitio, nō oīum. Nam & si polia [h] uenierit, dicemus unum equū, qui uitiosus est, non oēm poliā redhiberi oportere. Hæc & in hoībus dicemus, plurib. uno [i] pretio distractis: nisi si separari non posint: ut puta si tragœdi, uel mimi.

Paulus li. j. ad edi. ædilium curuliū. XXXIX.

V El fratres. † [k]

Vlpianus lib. ij. ad edic. ædil. curuliū. XL.

H I enim nō erunt separandi. Deinde aiunt ædiles: *Ne quis canem verrē, vel minorem aprum, lupum, vrsum, pantheram, leonem.*

Paulus lib. ij. ad edict. ædilium curulium. XLI.

E T gñaliter, *aliudve quod nocere [l] animal, siue soluta sint, siue alligata;* † *siue cōtineri vinculis, quò minus damnum inferant, nō possint,*

Vlp. lib. ij. ad edict. ædilium curulium. XLII.

Q *Và vulgò iter fiat, ita habuiße velit, vt cuiquam nocere, damnum ve dare possit. Si aduersus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit: solidis ducentis* † *si nocitum homini libero esse dicetur: quanti bonum æquum iudici videbitur, condemnetur. cæterarum rerū quantū* † *dānum datū factumve sit, dupli.* [m]

Paulus lib. j. ad edict. ædilium curuliū XLIII.

B Ouem, qui cornupetit, uitiosum [n] esse, pleriq; dicunt. itē malas, quæ pessundant. [o] Ea quoq; iumenta, quę sine cā turbantur, & semetipsa eripiunt, uitiosa esse dñr. Qui ad amicum dñi deprecaturus confugit, non est fugitiuus: [p] imò ēt si ea mente sit, ut nō impetrato auxilio, domum non reuertatur, nondū fugitiuus est: quia non solùm consilij, sed & facti † fugere [q] est. Qui persuasu alterius a dño recessit, fugitiuus est: licet id nō fuerit facturus citra consilium eius, qui persuasit. [r] Si seruus meus bona fide tibi seruiēs fugerit, [s] uel sciēs se meum esse uel ignorans: fugitiuus est: nisi aīo ad me reuertēdi id fecit. Mortis consciscendæ cā quid facit: [t] qui pp nequitiam, malosq; mores, flagitium ve aliquod admissum, mortē sibi consciscere uoluit: † nisi dolorē corporis nō sustinendo id fecerit. Si quis seruū emer-

dicitur: quod non placet. Vel aliud in actione redhibitoria, quæ datur propter morbum: ut ibi, aliud in actione in factū, q̄ datur pp ornamenta: ut hic. uel hic nō erat eiusdē officij. Acc.
[a] Ornamentum. quod non uult dare uenditor.
[b] Vno pretio. i. una summa ex pretio singulorum collecta: ut sup. eod. l. si plura in prin. Ac.
[c] Separandum. & ideo nec separatim colligenda summa: ut hic, & ī. ad leg. Aquil. l. pinde. § j.
[d] Non alterum. quanto minori fuit alterum tantum.
[e] Venient. in hoc differt a ciuili. Acc.
[f] Par redhibebit. s. par uitiosum.
[g] Vno pretio. s. unico idest summa una erat ea singulorum pretio collecta. alioquin est cōtra ut ī. e. l. cū eiusdē. Vel aliter ut ibidem di. i. qa hic nō sunt eiusdē officij.
[h] Polia. i. uniuersitas equorū. a polis qđ est pluralitas. A.
[i] Plurib. uno. i. unico facto ex pretio singulorum cuiusli bet. uñ quilibet suo pretio fuit æstimatus: ne sit contra. ī. eo. l. cū eiusdē. Ac.
[k] V El fratres ut sup. eod. l. plerunque. Ac.
[l] E T gñaliter. Noceret. i. nocere posset: ut innuit ī. eod. l. proab. arg. ī. de statulib. l. Labeo. non tamen hic agit nisi dāno dato. ī. l. proxi. §. si aduersus ea. Acc.
[m] Q Via. Dupli. & nihil hominus agi potest actione in factū de pauperie. ut insti. si quadru. pauper. fec. dica. §. fina. Acc.
[n] B Ouem. Vitiosum. in alo. unde non redhibet: sed quāto minoris agitur. ī. eod. l. j. in fin. & l. ij. iij. & iiij. primo rñso. & §. animi aūt. Vel forte aliud est in iumētis: ut dixi. ī. eod. l. ędiles aiunt. §. loquuntur. in princ. mancipijs in tribus casibus tantum pp uitiū animi redhibentur: ut in fugitiuo, fure, & eo qui sibi mortem consciuit. Acc.
[o] Pessundant. id est pede percutiunt Accur.
[p] Fugitiuus. ut. & ī. eod. si quis sit fugitiuus. §. si autem in hoc. Accur.
[q] Fugere. cōuerte literam. sic & ī. de pact. l. iurisgentiū. §. pactorū. & sic & alias exigit factū, non cōsiliū tantū uel propositum: ut ī. eod. l. quod si nolit. § illud plane. & supra de usufruct. quid. ergo. §. si. Ac.
[r] Qui persuasit. j. psuadens ēs tenet actione serui incorrupti: ut ī. de ser. corrup. l. j. §. j. Ac.
[s] Fugerit. a te bona fide possidente. Accur.
[t] Quid facit. sic & distinguitur cū de bonis eorū liberorū qui sibi mortē cōsciuerant quæ ritur hic, & ī. de bo. eorum, qui ante sent. mor. sibi consci. l. fina.

Non

† hoc.

† Not. secūdū Bal. quod uerbum componere, ponitur pro solu. & addo alium tex. hoc termino utētem in c. j. §. si quis aliquē. de pace tenē. in usibus feud.

P.F. quanti.

† Polia, teste Catelliano certa equitiū significat. i. equorū armētum: a greca uoce polos, quòd pullū. & præsertim equam significat. Bertrau.

† al. add. fuit.

† P.F. et continent. &c.

† P.F. Sol. deducit. Solidis ducentis præstabuntur.

† Quanti.

† P.F. quæ cōfundant.

† P.F. fugere non est.

† P.F. sibi

† In P.F. non si dolorum, &c.

rit, & rapto eo, ui bonorũ raptorum actione quadruplũ ꝯsecutus est, deinde seruũ redhibeat, reddere debebit, ꝙ accepit. Sed si per eũ seruũ iniuriã passus, iniuriæ noie egerit: non reddet ᵃ uenditori. aliter forsitan, atque si loris ab aliquo cæso, ᵇ aut quæstione de eo ᶜ habita, ᵈ emptor egerit.

Per actionẽ quanto minoris fit redhibitio, & totalis pretij restitutio, quãdo res empta apparet nullius eẽ ualoris. h.d. facit l. illud. §. minus. de tr. b. act.

Aliquando ᵉ et redhiberi mancipiũ debebit, licet æstimatoria, idest quanto minoris, agamus. Nam si adeò nullius sit pretij, ut ne expediat quidem tale mancipium hr̃e dño (ueluti si furiosum, aut lunaticum sit) licet ęstimatoria actum fuerit, officio ᶠ tñ iudicis continebitur, ut reddito mancipio, pretiũ recipiat. Si quis cùm consilium inisset fraudandorum creditorũ, redhibuerit, nõ redhibiturus aliàs, nisi vellet eos fraudare, teneĩ creditorib. pp mancipiũ uenditor. Pignus manebit ʰ obligatũ; et si redhibitus fuerit seruus, ⁱ quemadmodum si eum alienasset, ᵏ aut usumfructum eius, ˡ nec recte redhibebit, nisi redemptũ & pignore liberatum redhibeat ᵐ Si sub ꝯdõne homo emptus sit, redhibitoria actione ⁿ ante ꝯdõnẽ existentem inutiliter agiĩ quia nondũ perfecta emptio, arbitrio iudicis ᵗ pfecta fieri non põt, ᵒ & iõ si ex empto uel uẽdito uel redhibitoria añ actũ fuerit, ᵖ expleta ꝯdõne iterum agi poterit. Interdum et si pura sit uenditio, pp iuris ꝯdõnem in suspenso est, veluti si seruus, in quo alterius usufructus, alterius proprietas est, aliquid emerit. nã dum incertum est ex cuius re pretium soluat, pẽdet, cui sit adquisitum, ᑫ & iõ neutri eorum redhibitoria competit.

Idem lib. j. ad edict. ædi. curulium XLIIII.

Iustissimè ædiles noluerunt hoiem ei rei, quæ minoris ʳ esset, accedere: ne qua fraus aut edicto ˢ aut iuri † ciuili fieret; ut ait Pædius, pp

ᵃ Non reddet qđ est consecutus: ut & ī. de pet. hæredi. l. at ubi. ad emptorem. n. eundemque possessorem respexit: quia grauius, uel quia in dedecus domini: ut dī supra, sed & si per eum seruum, &c. secus si nõ respexit: ut hic subijcit, & j. de iniur. l. item apud. §. si quis sic fecerat iniuriã.

ᵇ Cæso. Scilicet per iniuriã. seruo. alias secus.

ᶜ De eo. s. accusatio. Acc.

ᵈ Habita. Quo absoluto agitur in duplum: ut sup. de calumnia. l. fi.

ᵉ Egerit. Quasi pro uitio serui, non domini: nam hic uenditori restituit: ut d. §. si quis sic.

ᶠ Officio. Hic no. ꝙ aliud petitur. & aliud in condemnatione deducitur. sic j. de excep. rei iud. l. si is qui hæres nõ erat. §. j. & de leg. j. l. huiusmodi. §. qui seruum. in fin. minus enim ualet ꝙ nihil ualet. ut supra. de trib. act. l. il lud quoq; §. minus autem.

• Hunc text. alleg. pro singu. Ludo. Ro. sol. xxiij. fin. ccccc xlviij. de quo ibi per eum. & hic in nouis interpretat. Bol.

ᵍ Venditor. Reuocatoria: sed ille qui redhibuit, tenetur ex illo edicto supra de alie. iudic. l. qui a redhibito. in fi.

ʰ Pignus manebit. Vt ī. quib. mo. pig. uel hypo. solu. l. si debitor. Sed certe imo uidetur ꝙ non: ut ā. de in diẽ addic. l. ubi. §. sed Marcellus. quæ est contra. Solu. ibi ex necessitate resoluitur uenditio: hic ex uoluntate. Acc.

ⁱ Seruus. Et ideo non liberatur a uẽditione.

ᵏ Alienasset. s. eius proprietatem.

ˡ Redhibeat. In præiudicium emptoris, &c. ut subijcit. Vel etiam non liberetur a uenditore talem restituendo. Acc.

ᵐ Non potest. Vt & inf. de iniusto teste. l. nam & si sub conditiona.

ⁿ Ante actũ fuerit Et absolutio secuta, sicut debuit fieri: ut & supra, de iudi. l. non quemadmodum. Sed cõtra supra ad Vell. l. aliquando. §. fina. Sol. ibi pure contra eum qui pure tenebatur agebat. licet alius condicionaliter tenetur. Item arg. contra inf. de donat. cau. mor. l. mortis causa. Sed ibi nihil fuit in iudicio actũ.

ᵒ Iterum agi. Not. iterum agi si primo fuit incompetens actio proposita. sic & supra de pigno. l. grege. §. si sub conditione. & inf. de exceptio. rei iudi. l. si mater. §. si eandem.

ᵖ Acquisitum. s. Dominiũ: ut ī. de usufruct. l. sed & si quis. §. interdum.

Iustissime. ✝ vs. Vendidisti mihi fundũ. post ea apparet fundus uitiosus quia produxit pestiferam herbam. quæritur an seruus non redhibendus redhibeatur propter fundum redhibendum? quod habeat necesse dicere, si dicis hominem accedere fundo: ut sup. l. proinde. §. fi. Sed certe hoc est absurdum ut homo qui est p̃ciosissime creatura, non redhibendus redhibeatur occasione uilis rei cui accedit. Ideoque dicamus nõ posse eũ esse accessorium rei minoris ꝑpter sui dignitatem. Vide cætera in gloss. j.

ᑫ Proponitur. Si plures uendunt seruum uitiosum, datur redhibitoria in solidum contra illum, cuius fuit maior pars, uel nõ minor. secus in actione ex empto: vbi etiam pro partibus datur. Viu.

ʳ Minoris Pretij. & hæc est rõ: quia homo est maioris pretij uel paris. hæc enĩ ratio esset nulla, quia secundum hoc res maioris pretij non accederet ei, quę sit minoris, quod est falsum: vt instit. de re. diui. §. si tamen alienam. sed id est, propter dignitatem hominis. homo enim rei maioris pretij, licet minoris dignitatis accedere põt: quia hoc non prohibetur hic. Item rei paris dignitatis, licet minoris sit pretij: vt homo homini in cuius est peculio. Si aliud diceretur, quam supra, dixi, scilicet quod homo cuilibet rei accederet redhiberetur sæpe homo non redhibendus, propter rem principalem cui accederet: ut supra eodem l. proinde. §. finali. quod quamuis prætor & ius ciuile in alijs admiserit, in homine tamen reprobauit. Nec obstat quod dicitur supra, de contrahenda emptione. l. si in emptione. ibi, nec refert, &c. referendus est enim ad res alias accessorias, non ad hominem. Azo. Vel de homine adscriptitio ibi dicit: alias obtinet quod hic dicitur. Vel dic in duobus casibus speciale, scilicet cum fundo accedit: & cum alij homini: ut ibi, & hic. Accursius.

ˢ Aut edicto. Veteri. quod ad plenum non habemus. edictum ergo prætoris noluit, item ius ciuile uoluit ne homo rei minoris pretij accederet. Acc.

† P. F. non uelle redhibetur nisi redemptũ sit & pignore liberatũ redhibeatur.

† V. F. imperfecta fieri non potest.

† I. F. ....

&c. V. QQ D. quod

dignitatem ᵃ hoīum: alioquin eandem rōnem fuisse & in cæteris rebus. Ridiculum ᵇ namq; esse, tunicæ fundum accedere. Cęterùm hoīs uēditioni quiduis adijcere licet. nā & plerunq; plus in peculio est, q̄ in seruo: & nō nunquam uicarius, qui accedit, pluris est, q̄ is seruus, qui uenit. Proponiť actio ex hoc edicto in eū, cuius maxima pars in uēditione fuerit: quia plerūque uenalitiarij ita societatem coeunt: ut quicq̄d agunt, in cōe uideanť agere. Aequum.n. ædilib. uisum est, uel in unū ex his, cuius maior pars, aut nulla parte minor esset, ædilitias ᵈ actiones competere: ne cogeretur emptor cum multis litigare: ᵉ quamuis actio ex empto ᶠ cum singulis ᵍ sit ꝓ portione, qua socij fuerunt. nā id genus hoīum ad lucrū uel potius turpiter faciendū pronius est.

In redhibitoria uel ęstimatoria pōt dubitari, an qui alienum seruum uendidit, & ob euictionem, & propter morbum fortè, uel fugam simul teneri potest. Nam pōt ʰ dici nihil interesse emptoris, sanum esse, fugitiuū non esse eū, qui euictus est: ⁱ sed interfuit emptoris sanū possedisse ꝑ operas: neq; ex postfacto ᵏ decrescit ˡ obligatio. Statim enim ut seruus tradit⁹ est cōmittitur ᵐ stipulatio, quanti interest emptoris.

[illegible]

XLV.

Redhibitoria actio duplicē habet condemnationē. modò enim in duplum, modò in simplum condemnatur uenditor. nam si neque pretium neq; accesśionē soluat, neq; eū, qui eo noīe obligatus erit, liberet: dupli pretij & accesśionis cōdēnari iubeť. ⁿ si uerò reddat ᵒ pretiū & accesśiones, uel eū, qui eo noīe obligatus est, liberet: simpli uidetur condemnari.

Pomp. [illegible]

XLVI.

Cum mihi redhibes: furtis noxisq; solutum esse promittere non debes, præterquam quod iussu tuo fecerat, aut eius cui tu eum alienaueris.

Pa[illegible]

XLVII.

Si hominem emptum manumisisti: & redhibitoriam & quanto minoris denegandam ᵖ tibi

ᵃ Dignitatem. Est enim homo dignissima creaturarum. Vnde Ouidius, Pronaq; cum spectent animalia cætera terram, Os homini sublime dedit, cælumque uidere, & cætera. Et Virgilius. igneus est illis uigor, & cælestis origo.

ᵇ Ridiculum. Ea dem ratione allegata, quæ allegatur in homine, scilicet, ut non accedat alij: quia minoris pretij est. Azo.

ᶜ In seruo. Nec ob. insti. de fideius. §. fideiussores. quia ibi dicitur de accessoria fideiussoria obligatione: hic autem est utraq; obligatio principalis: scilicet una super principaliter uendito sit: alter super uendito accessorie.

ᵈ Aedilitias. Vt ʒ. de euic. l. si ré. §. j.

ᵉ Cum multis litigare. Quod esset durum: ut supra, de exercito. actio. l. ne in plures. in solidū argo teneantur, nisi quolibet separatim suam partē uēdiderit: supra, eo. l. quod si nolit. §. q̄a si uenditori. ibi, necessus est enim dicere &c. Licet nō uendiderit ut essent uendendi plures tei io solidum. quod est speciale. Acc.

ᶠ Ex empto. Scilicet ciuilis.

ᵍ Cum singulis. Hic ergo loquitur cum omnes uendiderunt, uel maior pars uendidit: alioquin singuli cōueniri nō possunt, nisi eū magistro omnium cōtrahetetur: ut supra, de pact. l. item magistri. Vel dic singuli qui uendiderunt.

ʰ Nam potest. Ratio ad primum dictum legis.

ⁱ Euictus est. Huc usque allegauit: nonc soluit, sed interfuit, &c. idem habes inf. de euict. l. euicta. §. si seruus. in fi. & sup. de act. empt. l. ex empto. §. igooramus.

ᵏ Ex postfacto. Post euictionem.

ˡ Decrescit. Nec crescit: ut sup. de act. empt. l. si sterilis. § cum per uenditorem. Acc.

ᵐ Committitur. Id est, incipit committi.

ⁿ Redhibitoria. Sol. id est, soluere nolit & reddere a iudice admonitus.

Actio redhibitoria, & ex stipulatu arbitrariæ sūt.

ᵒ Iubetur. Sic ergo actio redhibitoria est arbitraria. Idem dicunt in actione ex stipulatu quæ datur pro dote: arg. eius quod legitur inf. sol. matrimo. l. si filio. §. maritum. Acc.

ᵖ Reddat. i. reddere uelit, & se præparet. sic ergo, &c.

ᑫ Cum mihi. Alienaueris. de quibus debet cauere: ut supra, eo. l. redhibere. §. j.

ʳ Si hominem. Denegādam. Imo uidetur durare: ut ʒ. de actionibus & obligationibus. l. quæcunque. quæ est contra. Sol. illud uerum est, cū dantur mihi actiones propter damna illata in seruo, uel iniurias. quæ autē ex contractu meo, uel quasi, non: ut hic, & ʒ. ti. j. l. si seruus. Itē contra ʒ. de eui. l. euicta. §. si seruus. Solut. hic ipse manumisit: ibi erat statuliber: & sic non propter factū emptoris euenit libertas: unde non perit actio quanto minoris. Et ꝓ hac solutione est & alia ʒ. titu. j. l. si seruū cuius nomine. Item in eo quod hic dicit in morte aliud quam in manumissione, est cōtra ʒ. de solutio. l. si mihi alienum. ubi dicit manumissionem similem morti. Solu. ibi quo ad quædam non autē quo ad omnia uerū est. Item ad id qđ subijcit hic, quod post mortem serui remanent actiones, est contra inf. ti. j. l. si seruus uenditus. Solu. ibi de actione eu c. dicit quod cessat: hic autē de redhibitoria & quāto minoris ꝙ durent: sed & in his ædilitijs cur aliud i morte, aliud in manumissione? Respon. quia fortuito mors contingit, manumissio uoluntate emptoris: at instabis: non ne mors contingere potest uoluntate emptoris: ut sup. eod. l. quod si nolit. §. si mancipiū. quod redhiberi oportet: & manumissio ex necessitate: ut ʒ ti. j. l. sed hoc noie in fine? Respon. qñ manumissio fit ex necessitate, idem est, ac si mors contingeret. Sed quid si mors uel manumissio contingat ex uoluntate? Idem debet esse in utroque casu, ut non agatur: ut sup. eo l. quod si nolit. § si mancipium. secūdum quosdam. Sed tu dic non esse ita: nam ubi mors contingit ex uoluntate, æstimari potest, & debet seruus quanti fuerit tēpore mortis suæ æstimari, ut id restituatur

Esse.

P. F. decrescat.

P. F. quanto.

stimatur uenditori. cum enim non supersit seruus, nõ æstimatur quanti sit, sed quanti fuerit. in manumissione uero cum supersit, cum agitur, æstimari debet secundum quod est. æstimari autem sic non potest: quia liber homo non recipit æstimationem.

Liber homo æstimationẽ non recipit.

Labeo ait: sicut duplæ actio periret: ergo & qđ aduersus dictum promissumve sit, actio peribit.

Post mortem autem hominis ædilitiæ actiones manent.

Pomponius lib. xxiii. ad Sabinum. XLVIII.

Si tamen sine culpa actoris, familiæve eius uel procuratoris mortuus sit. Audiendus, si quærens, retinere eum uelit. Non nocebit emptori, si sex mensium exceptione redhibitoriæ exclusus, uel intra annũ æstimatoria agere. Ei, q̃ seruum uinctum uendiderit, ædilitium edictum remitti æquum est. Multò enim amplius est id facere, q̃ pronunciare in uinculis fuisse. In ædilitijs actionibus exceptionẽ opponi æquũ est, si emptor scierit de fuga, aut uinculis, aut cæteris rebus similibus: ut uenditor absoluatur. Aedilitiæ actiones & hæredi & in hæredẽ cõpetunt, uerũ † & facta hæredum, quę post ea accesserint, & qđ expedire potuerint, quęrant. Nõ solũ de mãcipijs, sed đ omni animali hæ actiones cõpetũt: ita ut ẽt si usumfructum in hoĩe emerim, competere debeant. Cum redhibitoria actione de sanitate agit: permittendũ est de uno uitio agere, & p̃dicere, si q̃d aliud postea apparuisset, de eo iterum ageret. Simplariarum uenditionum cã ne fit redhibitio, in usu ẽ.

Venuleius lib. v. stipulationum. XLIX.

Etiam in fundo uendito redhibitionẽ procedere, nequaq̃ incertũ est: ueluti si pestilens fundus distractus fit, hã redhibendus erit. Et benignius † est dicere uectigalis exactionem futuri tpis post redhibitionẽ ad uersus emptorẽ cessare.

L.

Varicosus sanus non est.

Vlpianus lib. i. ad edict. ædil. curul. LI.

Cum mancipium morbosum uel uitiosũ seruus emerit, & redhibitoria vel ex empto

---

Perierit. Seruo emptore nõ domino: sed ex empto habet quod libertus non habet: ut j. tit. j. l. sed hoc nomine.

b Si tñ. Audiendus. alias. §. & alias nõ. sed melius est cum. §.

c Quærens. extra ius. uel dic, quanto minoris agens.

d Æstimatoria. Id est, quanto minoris imo certè uideretur noceret: ut j. de except. rei iud. l. si is qui hęres §. est in potestate. quę est cõtra. Sol. ibi intenditur quanto minoris ad ipsum redhibitionem: ut s. eod l. bouem. §. aliquando. hic tantũ ad id, quanto minus uale ret uel ut ibi.

e Ei qui seruum uinctum. uidetur enim pronunciare eũ fugisse: quia ideo eum in uinculis habebat, ne fugeret. remittitur ergo edictum quantum ad fugæ uitium, non quantum ad cætera. nec enim potest dici quod remittatur quãtum ad morbos omnes aut delicta: quia uincula ad custodiam non ad pœnam sunt inducta: ut j. de pę. l. aut damna. §. olẽt. Item no. hic q̃d dixi s. de ij, qui not. infa. l. ij. § est ignominiosa. Accur.

f Amplius. Quia aliter poterat esse quam pronunciaretur: sed hic narratas ipsa loquebatur: ut s. commo. l. si ut certo loco. §. custodiam. Et no. hic quod scientia emptoris sic noceret ut hic, & s. eo. l. j §. § intelligatur. & sup. de pig. act. l. tutor. §. contrarium. & j. pro 1. §.

Competunt. i. locum habentur & s. eod. l. sciendum. §. proinde.

Facta hæredum. s. emptoris. Azo. uel expone ut ibi dixi: quia incertum tantum.

Agitur quia nõ est sanus, non tamen fuit facta redhibitio. sed prætextu æstimatio uitij. alioqui semel tantum ageretur: quia sæpius redhiberi non posset.

Simplariarum. Id est, rerũ quæ carent anima & corpore, quæ in iure consistunt: ut puta hæreditas. cũ ergo non possit hic esse uitium uel morbus in corpore uel in animo, merito cessant ædilitiæ actiones, si tamen ius sit in corpore, occasione corporis redhibitio fiunt s. eo. l. bouem. §. aliquando. uel secundum Azo. simplariarũ. i. uilium rerum. uel dic tertio simplariarum i. rerum carentium uitali alimento: uel quia non habent in se uitale alimentum: uel q̃a non cõferunt. non ergo pro tigno debili uel fracto, uel lapide male cocto, nec pro lentisco te s prædio debita agi põt. agetur autẽ pro carne pestifera & pro herbis. nam ratione herbarum agitur pro fundo: ut j. eod. l. prox. & etiam pro rebus uilissimis, in quibus caue ut de morbis in simplam: ut de euic. si redhibitio s. ut s. eo. l. bouem. §. aliquando. & h ob quæ. §. idem Pomponius. & j. tit. j. l. emptori. Acc.

Simplariæ uenditiões, sunt p̃ quibus necesse uẽditor non habet de dupla emptori repromittere. quasi et à uiemi ut VI. in l. emptori j. de euic. Bud. hic.

† sanum.

† P. F. aquæ uiri.

Varicosus. g modo huc, modo illinc ut stultus uadit: uel egritudo uiarum quæ dicitur uarix. Ac.

Cum manci piũ. Ad huius legis euidẽtiam dic: cũ seruus emit mancipium si quidem sine mandato domini, uel cũ mãdato, peculiari tantum nomine: scientia & ignorantia tãtum serui & nõ domini inspicitur. Et isti sunt duo primi casus qui ponuntur in lege ista usque ibi luc, sed si seru, &c. & euidentius explicantur j. de liber. cau. l. imo. §. tunc & j. de litt. l. ij. j. ãñ. Excipitur tamen quãdo domino præsente & non cõtradicente seruus emit: nam domini scientia in suum præiudicium inspicitur. ut infr. de lib. cau. l. imo. §. plane si filius. Si uero præsens dominus contradicere non posset, non oberit sibi sua scientia. & hoc est quod dicitur s. de contrah. emp. l. in huiusmodi. si autem domini mandato, & non ex peculio: sed domini eo emit nomine: si quidem dominus mãdet de incerto, idem est ut serui tantum, scilicet & nõ domini debeat inspici ignorantia & scientia. idem si liber homo mãdato meo mihi hominem emit: ut j. ea. l. §. circa. si uero de certo, tũc patris est uel domini, & non filij seu serui scientia uel ignorantia inspicienda: ut probantur hac j. de li. cau. l. imo. §. tunc. & l. in seruo. & j. de liti. l. ij. ij. respon & s. de contrahen emp. l. sed & si seruo. & j. e. l. §. sed si seruus. nec ob quod hic dicitur certũ incertũve: quia refertur ad eum casum quo emit peculiari noie. in uincapione quoq; distinguen-

 dum

dūs a experiatur omnimodo scientiam serui, ne dñi b spectandam esse ait: ut c nihil intersit, d peculiari, an dñi nomine e emerit: & certū, f incertū ve mandante eo emerit: q tunc & illud g ex bona fide sit, seruum cū quo negotium sit gestum, deceptum nō esse: & rursus delictum h eiusdem, qđ in ꝯtrahendo admiserit, dño nocere debet. Sed si seruus mandatu dñi hominem emerit, i quē dñs uitiosum esse sciret: non tenet uenditor. Circa ꝓcuratoris ꝑsonā, cùm qdem ipse scierit morbosum uitiosum esse non dubitandū, quin quā uis ipse dño mandati uel negotiorum gestorū actione sit obstrictus: nihilo magis, eo noīe agere possit. At cum ipse ignorans esse uitiosum, mandatu dñi, q id sciret, emerit, & redhibitoria agat ex ꝑsona dñi: utilem exceptionem ei non putabat opponendam.

Martianus lib. ij Regularum. LII.

SI furtum domino fecerit: nō est necesse hoc in uenditione serui prædicere, nec ex hac causa redhibitio est. Sed si dixerit, hunc furē non esse: ex illa parte tenebitur: quod dixit, promisitve.

[illegible] LIII.

QVi tertiana febre aut quartana, aut podagra uexarentur, que comitialem morbum haberent: ne ijs quidē diebus, quibus morbus uacaret, recte sani dicentur.

[illegible] LIIII.

ACtioni redhibitoriæ non est locus, si mancipium bonis conditionibus emptum fugerit, quod ante non fugerat.

Idem lib. xij Responsorum. LV.

CVm sex menses utiles, quibus experiundi potestas fuit, redhibitoriæ actioni præstātur: non uidebitur potestatē experiundi habuisse, qui uitium fugitiui latens ignorauit: non tamē idcirco dissolutam ignorantiam emptoris excusari oportebit.

Paulus lib. j. Quæ[illegible] LVI.

Glossa:

dum est: ut ſ. pro emp. l. ij. §. si seruus tuus. usque ad fi. lum. §. si a pupillo. illud certum est quod nihilominus nuntius emit, nunquā eius scientia uel ignorantia sic datur, sed domini. Azo. cum nuntius uicem epistolæ gerat: ut supra, de consti. pec. l. & licet.

a Dominus. Ignorans.

b Non domini. s. ignorantiam.

c Ut nihil intersit cum sine mandato emit.

d Nomine. Sine mandato tamen.

e Certum repete: & cū peculiari nomine emit, non interesse certū incertumve emerit eo mandante. nam & si seruo meo mandem, ut nomine peculiari certū emat, & ipse sciat uitiosum, nocet mihi ne agam redhibitoria: multo magis si mādem de incerto. si autem ipse ignoret, & ego sciam, nocet mihi si sciam tempore emptionis. nā: & nocet mihi ubi non mandaui: sed ipse me patiente emit seruum, quem scio uitiosum. ut ſ. ꝑ emp. l. ij. §. si seruus. & ſ. de lib. cau. l. imo. §. si.

f Illud. Cum sine mandato emit.

g Delictum. Sulti tiam appellat delictum: quia sciens uitiosum emit.

h Nocere debet. Hic est arg. contra. ſ. de iu. & fac. igno. l. iniquissimum.

i Sed si seruus. R. dixit quod ista ner. sed si, corrigit prædicta, scilicet in eo quod supra dixi nō distingui, cum emit nomine peculiari, emerit certum uel incertum mandato domini. Sed certe hic nomine dominico emit, ibi peculiari: ut ibi dixi. Vel expone ut ibi, quia ad incertum tantum.

k Emerit. & nomine domini. o.

l Sciret. & sic certum mandauit dominus emi.

m Personam. statuendum est.

n Ipse. procurator.

o Domino. ignoranti.

p Nihilo magis. Si habes nihilo magis, planum est. Nā: enim procurator non ideo magis, quia dominus ignorauit, agit: & hoc dicit illud uerbum nihilo magis. & secundum hoc ponitur quin, pro quod: quasi dicat, certum est quod ideo magis agere non potest. nā an uerbu nihilo magis, inclusa est negatio. si habes nihilominus, ponitur quia pro quod, & non. quasi dicat certum est quod non est ocarm. s. quod nihilominus agere possit. uel ponitur nihilominus, pro nihilo magis & sit sensus ut primo, ipsi autem domino datur utilis secundum quosdam, quam cedit procuratori.

q Eo nomine. Id est, propter uitium.

Opponendam. procuratori agenti quia ex suo contractu agit. sed domino si agat ex persona sua: secus si procuratoria. nam datur utilis ex contracto procuratoris ut ſ. de ac. emp. l. Iulianus. §. si procurator. Accur.

Furtum. Pro misitve. ut ſ. eo. l. qd si nolit. §. j.

Vitietiana Diebus. qn conueniūt ex alijs contractibus. Ac.

Ctioni. Conditionibus, qa dixit sa nō teneat ex fuga post traditionem contingentē: idem etiam sine pacto: ut C. eod. l. ij. Vel dic quod uēditor erat bō bonæ conditionis, actor uero malæ conditio. teneri quasi præbens occasionē fugæ, uel quia bonum seruus.

Vm sex mēses utiles. s. præscriptionem inchoandam, non confirmandam, sicut alibi supra, de calū. l. annus. Ab contra. dicunt enim etiam ad cōsummandum esse utile.

Habuisse. loquitur hæc lex, quando uenditor scuit uitium: sed emptor supine ignorauit. Et sic dolus ꝑponderat culpæ: ut supra, ad leg. Aquil. l. item si obstetrix. §.

[illegible] l. si puratori. §. fina. si autem utrque, sciens repellitur: ut ſ. eo. l. j. §. si intelligat. Item si uterque supine ignorauit, repellitur emptor: ut ſ. l. si tameo. §. ea qui. & l. quæritur §. si. Item si non supine, non currit: ut sup. eo. [illegible] sciendum. §. tempus. & hic.

r Ignor[illegible] ut infra, quod ui aut clam. l. semper. §. hoc tē[illegible] in fin. §. j. & infra, quando appel. sit. l. prima. si. fina. & §. dies. & C. de ex. tut. l. quinquagin ta. & infra, quis ordin bo. pos. l. prima & ias secunda. in prin. & de bo. pos. l. si plures. & argum. C. de inoffic. testa. l. contra. Sed ar. contra. ſ. ad legem Iul. de adu. l. mariti. §. quinquennium.

s Oportebit. ut ſ. de contra. empt. l. sed si cōsensit. §. ignorātiam.

Margin: Vicē epistolæ nuntius gerit. — al. tunc. — al. add. uel. — al. add. liber. — morbū uocant. — putat. — Dolus quandoque plus pōderat quam culpa.

LAtinus Largus quæro, an † fideiussori emptoris redhiberi mancipium possit? Rñdi: si in uniuersam [a] causam fideiussor sit acceptus: putat Marcellus posse & † fideiussori redhiberi.

Idem lib. v. Quæst. LVII.

SI seruus mancipium emit, & dñs redhibitoria agat: non aliter ei uenditor daturus est, [b] quàm si oīa præstiterit, quæ hac † actione continentur: [c] & quidem solida, nõ peculiotenus. Nã & si ex empto dñs agat: [d] nisi precium totum soluerit, nihil consequitur. [e] Quòd si seruus uel filius uend. dederit: redhibitoria in peculium cõpetit. [f] in peculio aũt & cã [g] redhibitionis continebitur. Nec nos moueat, quòd ante, quã reddatur seruus, nõ est in peculio. Non. n. põt esse in peculio seruus, qui adhuc emptoris est: sed cã ipsius redhibitionis [h] in peculio cõputatur. Igitur si seruus decẽ milib. [i] emptus, quinque milib. fit: hæc quoq; [l] in peculio esse dicemus.

Hoc ita, si nihil dño debeat, aut adẽptum [k] peculium non est. Quòd si plus domino debeat: eueniet, ut hominem præstet, [l] & nihil consequatur. [m]

Idem lib. v. Resp. LVIII.

QVæro, an si seruus apud emptorem [n] fugit, & in cã redhibitionis esse pnunciatus fuit: non prius uenditori restitui [o] debeat, quàm rerũ ablatarum à seruo æstimationem præstiterit? Paulus respondit, uenditorẽ cogendum nõ tm̃ pretiũ serui restituere, sed etiam rerum ablatarum æstimationem: nisi pro his [p] paratus sit seruum noxæ nomine relinquere. Itẽ quæro: [q] si nolit æstimationem & pretia rerum restituere, an seruus restituẽdus [r] aut retinẽdus sit, & dãda sit actio de peculio, [s] uel de pretio redhibiti serui ex duplæ [t] stipulatione? [u] Paulus respondit, de pretio serui repetẽdo cõpetere actionem ẽt ex duplæ stipulatione: de rebus per furtum ablatis iam responsum est. [x]

† P.P. fideiussori emptoris.

† P.P. si.

† P.P. huic actioni.

† Quidem

[a] L ignorantia. Atinus; Vniuersam. hic ut sup. locati. l. quæro. SI seruus. Stichus seruus meus. emit seruum morbosum: ago redhibitoria, ut reddatur pretium. dicit qđ non aliter ago nisi seruũ & accessiones & alia q̃ consueuerunt reddere redhibitoria agentes, reddam: & quidem in solidum nõ quãtũ patitur peculiũ Stichi serui mei. & hoc probat per simile: quia si Pamphilus emptus nondũ est traditus, & agã ex empto ex emptione quam fecit Stichus ut tradat Pamphil. uenditus: non aliter consequar, nisi solidum pretiũ Pamphili soluam, non uero eatenus quatenus patitur peculium Stichi. Secundo dicit cõtra. pone quod Stichus seruus meus uendidit Pamphilũ: emptor agit cõtra me redhibitoria ut reddam pretium. dicitur quod teneor eatenus quatenus patitur peculiũ Stichi, non insolidum. in peculio tamen Stichi uidetur esse præsumptione iuris pręsens æstimatio Pamphili redhibendi, licet adhuc sit in emptoris dominio: & per hoc non in peculio Stichi serui mei ueritate inspecta, & quia res cor peculio serui tantum, debeo deducere quod mihi debetur. Vlt.

[b] Daturus est. s. restituturus pretia & alia similia: aliàs condemnandus.

[c] Continentur. idem in pupillo, quia aliàs non tenetur nisi in quantum est locupletior, si agat eius tutor redhibitoria: ut & supra, eo. l. quod si nolit. §. si mancipium. & § quod in procuratore ✓. Acc.

[d] Agat. Vt res empta a seruo tradatur sibi. Acc.

[e] Consequitur. Vt sup. si cer. pe. l. cum fundus. §. fin. & facit supra, de compen. l. si cum alio.

[f] Competit. Vt supra, eo. l. cum autem. §. si seruus.

[g] Causa. Id est æstimatio.

[h] Redhibitionis. Id est, æstimatio rei redhibendæ.

[i] Decem milibus. Seruus uenditus ualebat quinque milia: sed duplo scilicet decem milia uenditus est. totũ ergo pretium emptori redhibendum est, & in peculio esse uidetur quantum uere ualet seruus. Acc.

[k] Ademptum ✓. Sine dolo: ut sup. quãdo act. de pec. est an. l. j. & in rem uer. l. j.

[l] Præstet. Scilicet emptor redhibendo: & sibi imputet quare non tenet quod habet. Acc.

[m] Et nihil consequatur. Cũ nihil sit in peculio. Ac.

[n] QVæro. CAS. Emi seruũ Stichum, qui a me fugit, & mihi quasdam res subtraxit. postea redijt sine rebus. egi redhibitoria. dicit quod non aliàs reddam, licet pretium sit mihi restitutũ, nisi & rerum mihi ablatarum æstimatio restituatur. potest tamen uẽditor eum pro noxa mihi dimittere, scilicet pro æstimatione rerum. Secundo pone quod emi Pamphil. a seruo tuo Sticho pro decem, & promisit mihi Stichus reddere duplũ dicti pretij, si uitiosus inuenitur. hic Pãphil. a me fugit cum rebus meis quibusdã. dominus uendẽtis serui non uult restituere mihi agenti redhibitoria duplũ, neq; rerum æstimationem: & tamen uult sibi restitui seruum. & dicit quod agam ad duplam ut promissa est propter uitia de rerum æstimatione, & dic, quod uel eam restituet, uel Pamphil. relinquet mihi pro noxa, seu dabit: ut in princ. l. dixi. Vlt.

Emptorem. Id est dum esset apud eum, &c. & res quasdam emptori subtraxit. Acc.

[o] Restitui. Reuersus ergo fuit: id est dum esset apprehẽsus, &c.

[p] Nisi pro his. i. pro æstimationibus rerum ablatarum: ut sup. eod l. cum autem §. Iulianus. Acc.

[q] Item quæro. Redit ad casum positum sup. eo. l. pro xi in fin. ubi seruus tuus uendidit mihi seruum uitiosum. agere enim contra te possum de peculio ad pretiũ quod dedi: & repetam in duplũ: ut ã. eod. l. quod si nolit. §. quia assidua. nam sic ex stipulatione duplæ pro euictione experior: si nolit dominus serui uendentis.

[r] Restituendus. s. uenditori si emptor eum rehabuit: uel dic emptori, si ad uenditorem peruenerit.

[s] De peculio. Cum emit a seruo: & dic pro pretio.

[t] Duplæ. Id est, sub stipulatione duplæ pro euictione, uel pro uitijs.

[u] Stipulatione ✓. Quæ fuerat apposita pro uitia. Alij dicunt propter euictionem, quasi nunc euincatur.

[x] Responsum est. Vt liceat repeti res, nisi dare uelit seruum pro noxa.

Seruum dupla,[a] emi q. reb. ablatis fugit, mox inuentus p̄sentib. honestis uiris interrogatus, an & in uẽditoris domo fugisset.[b] respõdit fugisse, q̄ro, an standũ sit responso serui? Paulus respõdit; si & alia indicia prioris fugę nõ deficiũt, tũc ẽt serui responso credendũ est.[c]

Vlp. lib. lxxiiij. ad edictum. LIX.

Cvm in ea cã est uenditum mancipiũ ut redhiberi debeat; iniquũ est uenditorẽ pretiũ redhibendæ rei ꝯsequi.[d] Si quis duos hoĩes uno p̄tio[e] emerit, & alter in ea cã sit, ut redhibeatur, deinde petatur pretium totũ: exceptio erit objjciẽda. si tñ pars preti) petatur. magis dicer, nõ nocere exceptionem: nisi fortè ea sit cã, in qua propter alterius uitium utrunque mancipiũ redhibendum sit.

[illegible] LX.

Facta redhibitione,[f] õiã in integrum restituuntur, perinde ac si neq; emptio, nec uenditio intercesissset.

Vlpianus lib. lxxx. ad edict. LXI.

Qvoties de seruitute agitur: uictus[g] tantum debet præstare, qũanti minoris emisset emptor, si scisset hanc seruitutem impositam:

Mod[illegible] lib. [illegible] LXII.

Ad res donatas edictũ ædiliũ curulium nõ pertinere dicendũ est. Quid. n.[h] se restituturũ donator re̵p̄mittit, qñ nullum pretiũ interuenit? Quid ergo si res ab eo, cui donata est, melior facta[i] sit? nunquid quanti eius qui meliorẽ fecit, interest, donator ꝯueniat? Quod minime dicendum est: ne eo casu liberalitatis suæ donator pœnã patiat. Itaq; si qua res donet, necesse nõ erit eã repromittere, q̃ in reb. venalib. ædiles repromitti iubent.[k] Sane de dolo[l] donator obligare[m] se & debet & solet; ne quod benigne[n] cõtulerit, fraudis consilio reuocet.

Vl[illegible]us lib. [illegible] LXIII.

Sciendũ est, ad uenditionis solas[o] hoc edictũ pertinere, non tm̃ mãcipiorũ, uerum cæterarũ quoq; rerum. Cur aũt de locationib. nihil edicat, mirũ uidebatur. hæc tñ rõ redditur: uel quia nunquam istorum de hac re fuerat iurisdictio, uel quia non similiter locationes ut uẽditiones fiunt.[p]

[illegible] lib. xvi [illegible] LXIIII.

Labeo scribit;[q] si uno pretio plures

---

a Seruum dupla. Id est, sub stipulatione duplæ pro euictione uel pro uitijs.

b Fugisset. Scilicet antequam esset uenditus.

c Credendum est. Vt & ꝟ. de prob. l. cum probatio. & de test. l. serui. j. rñ. Sed contra. supra de interroga. act. l. si sine. §. si seruus. Sed ibi in alieno facto nõ suo interrogabatur: ut hic erat. uel ut ibi, & sic ad duplã agitur quasi eo euicto, uel ibi in iudicio.

d Cvm in ea. Cõsequi. Ab emptore quod nondũ soluerat. Dolo. n. facit, qui petit quod restituturus est: ut infra, de except. do. l. dolo.

e Vno pretio. l. unico. fuit tamẽ in quolibet suum pretium constitutum.

f Facta. Intercessisset. ut & supra. eod. l. cum aũt. §. Iulianus ait. Si ergo liber homo uẽditus est ad pretium participandum: & quia uitiosus erat, facta est redhibitio: redit in pristinã libertatem nõ in dominium uẽditoris.

Qvoties. C. A. [illegible] Emi fundum postea quidam uicinus euicit mihi seruitutem in eo fundo. ago quanto minoris emissem. Vlnus.

g Victus. s. uenditor per actionem quanto minoris est uilem, præstat tantum quantum, &c. & hoc qñ ignorabat uenditor seruitutem deberi. alioquin teneretur ad interesse ut sup. de act. emp. l. Iulianus. §. Item qui furem. & l. quæro si quis fundũ. & supra de contrahen. emp. l. cum uẽderes fundum. Itẽ & si ignorauit, & asseuerasset eum optimũ & maximũ, teneretur ad interesse ut s̄. de act. empt. l. Iulianus. §. quid tamen. licet quidam hanc legem intelligant quando ignorans asseuerauit seruitutem non deberi: & sic ciu. li ex empto agitur. Acc.

h Ad res donatas. Quid enim. Alias eo quod se, &c. id est, ea rõne allegata. ꝙ donator, &c. unde uidetur locum habere edictum: sed contra est quando pro quia: sed nullum pretium, &c. Et restiturũ. id est, tradíturum rem, quã donat: ut ꝟ. de uerb. sign. l. uerbum reddendi. Alij uero libri habent, & melius, quid enim se, &c. & legetur interrogatiue, & resp. quasi dicat nihil. nec obligatur ciuiliter: sicut in emptione: quando pro quia. in donatione nullum, &c.

Repromittit. ꝙ uenditor facit.

i Facta. Deinde uitiosa appares.

Patiatur. Hoc. n. esse non debet: ut ꝟ. de re iudi. l. & ex hæredatum. in fin. & l. nec ex liberalitate. Acc.

k Iubent. Exhibere ut oportet, ut nõ esse morbosũ.

l De dolo. Quem commisit, si sciens alienum donat.

m Obligare. Vt p̄mitto indemnitatẽ si apparuerit me fuisse in dolo. Acc.

n Benigne. Ad hoc ergo potest agi ex quo solet: ut supra eo. l. quod si nolit. §. quia assidua. uel si non fiat, agi põt de dolo cum res apparuerit uitiosã: ut C. de iur. dot. l. j. & ꝟ. de don. l. Aristo. ait §. si. Sed nũquid agit de euict. qui habet causam lucratiuã uel quasi? Res. non: ut C. de euic. l. ij. & ꝟ. si fa. fur. se. dic. l. quotiet. §. plane. & §. sed an & si legati. sed si interpuisset a pactione, sic: ut C. de iure do. l. j.

o Sciendum Solas. Subaudi, uel similes contractus, ut ad permutationem: ut s̄. eod. l. sciendũ. §. deinde.

p Fiunt. Nõ enim in locatione intendit transferri dñiũ, ut in emptione: ut s̄. loca. l. non solet.

q Labeo scribit. Casus talis est: Vendidi duos seruos pretio cõstituto in uniuersitate. reperit emptor unũ esse fugitiuũ, uel alias uitiosum, uel morbosum proponit pro eo solo qui uitiosus est, redhibitoriam, cũ posset proponere pro utroq;: ut sup. eo. l. cũ eiusdem. atque uenditor cum renuit posset, assensit redhibitioni serui factæ. quantũ pretiũ emptori restituatur, quæritur? nec enim in redhibitione pretium singulariter cõstitutũ fuerat. unde uidebatur eius nomine non restituendũ. Rñ. tamen pretium restituẽdũ facta

---

Dolo facit, qui quod restituturus est, petit.

P. F. [illegible]

[illegible] re promittere.

Cum ijs facilè consentirem, qui produci posse edictũ ad locationes & conductiones putant, ut si fortè ædes in quarũ[illegible] nium conductas, primo anno pestilẽtes, & insalubres deprehenderem redhibitoria contra locatorem mihi agere liceat. & hanc mentem non ut esse Zenonis in l. ancep. C. de loc. & con duct. amplius rationes, quas hic Vlp. refert, probare minus ipse uidetur. A. Pet.

facta æstimatione serui redhibiti: ut tamen nō trāsgrediamur ultra pretium statutum pro rata serui redhibiti & non redhibiti, ut argumento infra titulo. j.l. cum fundus. & quidem si empti sunt, quantum uidebantur ualere non plus uel minus, planus est casus: ut J.u.j.l. ///iau fin. Si autē plus uel minus, procede sciamus ergo quantum fuerit pretium conuentum: deinde quantum fuerit pretium uerum tempore emptionis & uenditionis: nō eum augusus: ut infra titu. j. l. bonitatis. deinde quantum fuerit pretium rei huius redhibitæ. uerbi gratia empti fuerint pro decem, ualuerunt quindecim, ergo fuerunt empti tertia parte minus ueri p̄cij. redhibetur unus pone ualuit nouem ergo fingitur empt⁹ tertia parte minus, scilicet sex tantum. sex ergo præstabuntur emptori eadem computatio fiet si pluris empti fuerint q̄ ualerent. pone, empti fuerunt p nouem: ualent sex. ergo fuerunt empti plus tertia pte, quā ualerēt: redhibetur unus. pone, ualet tria ergo fingit emptus plus tertia parte: id est, quatuor q̄ præstabant emptori: & alia sibi retinebit mancipia. & similis fit computatio infra, de lega. secundo. l. si qdem. & l. qui soldū. §. j. Acc.

a De uno. cū posses de omnibus: & uelit uenditor de uno tantū, cum possit postulare redhiberi utrunque. Acc.

b Ageretur. ut J. tim j l f.

c De omnibus. cū non possent separari: ut supra, e. l. cū e- iuisdem & l. si plura. & supr. si qs eam. l. si tertius. § si plurium.

P. F. inter æstimationem seruorum proinde fieri debere atq; ut fieret in æstimationem bonitatis. &c.

† al. add. sit.

† Eodem modo definit Gellius. libro xx. ca. j.

P. F post quam si natus sit.

seruos emisti, & de uno [a] agere uelis; æstimationē seruorum pinde fieri debere, atq; fieret in æstimatione bonitatis agri, cùm ob euictam partem fundi ageret. [b] Idē ait, si uno pretio plures seruos uēdidisti, sanosq; esse promisisti, & pars duntaxat eorum minus sana sit: de oībus [c] aduersus dictum pmissumve rectè agi. Ibidem ait, errare aut fugere iumentum posse: nec tamen erronem aut fugitiuum esse, agi posse. [d]

Ver[...] LXV.

ANimi potius, quam corporis uitiū est: ueluti si ludos assiduè spectare uelit, aut tabulas pictas studiosè intueatur, siue et mendax, aut similibus uitijs teneatur. Quoties morbus sonticus nominat eū significari Cassius ait, q nocear nocere aūt intelligi, q ppetuus est, non q tpe [f] finiat. [g] Sed & morbum sonticum eum uideri, q iciderit in hoiem, [h] post q̄ sanatus sit. [i] Sontes & eni nocentes dicunt. Seruus tam ueterator q nouiti⁹ dici pōt. Sed ueteratorem nō spati[...]n di, sed genere [...]sti mandum Cæli[...] Nā quicunq; ex uen[...]tio [l] nouitiorum emptus, ali- cui ministerio [m] pposit⁹ sit; statim eū ueteratorū numero esse. Nouitium aūt non tyrocinio [n] animi, sed pditione [o] seruitutis intelligi. nec ad rē ptinere, Latinè sciat, nec ne. nec ob id ueteratorem eum esse, si liberalibus studijs eruditus sit.

d Agi posse redhibitoria proponendo iumentum esse erronem aut fugitiuum.

ANimi. Quoties. [...] Morbus alius sonticus, alius non sonticus sonticus est qui cuicunque rei quam facere uis, nocet: ut si uis ire doles renibus: si uis loqui, doles lingua uel ore, & est necesse quod sit perpetuus. hoc maxime contingit in his, qui sanati recidiuant. Vinia.

e Quoties. qui nocent cuicunque rei non alicui specialiter: ut supra, eo. l. ob quæ §. illud.

f Tempore. scilicet tantum: ut supra, eod. l. Pomponius.

g Finiatur. Quousque res finiatur alla, id est, redhibeatur. Vel dic subauditur tantum: ne sit contra. supra eod. l. Pomponius. Vel dic ut dicatur sonticus.

h Sanatus sit. aliàs sanus sit. & pro hoc supra, eo. l. quod ita.

i Non spacio. Et est ratio quia ueterator dicitur non quia diu seruiuit t sed quia in aliquo uili & malitioso officio, saltem modico tempore se exercuit, ut capifer: ut infra subijcit. alias dicitur ueteranus, q anno seruiuit: nouitius q minus: ut infra, de pu. l. fina §. potest. alias ueteranus, id est, uetulus propter temporis spatiū: ut supr. l. præcipiūt. l. em no. quoa sunt (ut hic patet) duo seruorū genera, scilicet ueterani & nouitij. Sed contra institut. de iure person. §. fi. Sol. una est conditio omnium quasi dicat: quia unus nō est magis seruus q̄ alius. sunt tamen diuersorum officiorū ut domino eorum placet: ut hic, & supra, de usufru. l. sed & si quid. §. mancipiorum.

k genere. quia tali officio est præpositus cui solent præponi ueterani. Item causa: quia talia facit qualia ueterani consueuerunt facere in suo offi.io t quia capifer.

l Ex uenalitio. id est, loco ubi nouitia mancipia uenduntur.

m Ministerio. scilicet uili, ut modo diximus, in quo statim fuit malitiosus. Accursius.

n Tyrocinio. Vt quia rudis est.

o Conditione. Id est, qualitate seruiendi.

Vide Budæ. hic.

al. add. loqui.

in P. F. eam.

Seruorum duo sunt genera.

TITVLVS II.

DE EVICTIONIbus, [...]

Ista lex est subtilis, & bona, & regit duobus modis. Primo ut loquatur in actione ex stipulatione dupla. & illa tangitur in prima glossa. Secundo ut loquatur in actione ex empto. & ista tangitur in magna glossa. Casus in terminis est. Vēdidi tibi fundum ualētem uiginti pro decē: & stipulatus es de dupla nomine euictionis. quòd si nō esses stipulatus, tunc ageres actione ex empto de euictione. modò euincit pars fundi q̄runtur duo. Primò an possit haberi regressus de euictione? Respōdet quod sic. Secundò q̄rit ad quid habeatur regressus si forte euincatur hæc dimidia quæ ualeat plus, quàm alia? Rū. iurisconsul. quòd si euincitur pars dimidia proindiuiso: tunc habebitur ratio pretij conuenti. hoc dicit. B. Vel hoc modo potest summari. Si res empta in totum uel in parte euincatur, debetur euictio & si euincatur pars, pro indiuiso fit æstimatio loci. Bartol.

Vlp[...] Sat[...] I.

[...]

Supra dictum est de uitijs, quæ faciunt rem quasi euinci: nunc de uera euictione.

Siue. CASVS. Ponit in principio dictum quoddam generale, dicens quod qualitercunq; res fuerit euicta siue in parte, siue in toto: semper teneatur uenditor. uerumtamen si pro parte res euincatur, refert pro diuiso, an pro indiuiso. si pro indiuiso æstimari debet totus fundus: & pro meditate totus aget de euictione: neque considerabitur magis bonitas unius partis quam alterius. si pro diuiso, pro parte euicta de euictione agetur bonitate eius inspecta. Viuia. Vel dic casum aliter & melius ut in summario.

† al. add. suu.

† ad.

SIue tota res euincatur, siue pars: a habet regressum emptor b in † uenditorem. Sed cũ pars euincitur, si quidem pro indiuiso euincat: regressum habet pro quantitate euictæ c partis. Quòd si certus locus sit euictus, non pro indiuiso portio d fundi: pro bonitate loci erit regressus. e Quid.n. si quod fuit in agro pretiosissimum, hoc euictũ est, aut quod fuit in agro uilissimũ Aestimabitur f qualitas & sic erit regressus.

a Pars. parte ergo euicta res uidetur euinci: cum rei appellatione & pars continetur: ut infra, de uerborum significatio. l. appellatione rei. Sed contra. j. eodem. l. si dictum, §. in stipulatione. quæ est contra, ubi dicit parte hominis euicta nõ uideri hominem euictum, ideo nõ posse agi nisi nominatim fuerit promissum. Solu. speciale in homine secundum Ioan. secus in equis & cæteris indiuiduis: & secus in fundo: ut hic, & argumen. supra. de æ dili. edi. l. iustissime. Vel dic idem in homine quod in cæteris. indiuiduum ut patet infra eodem. l. si aue. aliud autem in fundo, ut hic secundum Mar. nam qualibet pars fundi fundus est: ut infra, de lega. j. l. plane. §. fina. Sed hoc nõ ualet: quia in illa lege si aue. nec tota nec pars est euicta, sed tabula, & sic dicitur pars fundi fundus sed tabula non est nauis. & sic prima placet. Ac.

b Emptor. ig notans. alias secus, nisi stipulatus esset: ut C. e. l. si fundum mihi. & cõmunia de leg. l. si in fi.

c Euictæ. qualitate non inspecta, quæ inspici nõ potest propter loci incertitudinem: in casu tamen & hic potest haberi ratio bonitatis: ut si certæ partis pro diuiso quam assignat petitor in fundo petat quotam partem pro indiuiso. secus si pro diuiso. Accur.

d Portio. scilicet euicta. & responsio, incipit, pro bonitate, &c.

e Regressus. sic & in actione ex emptore non traditæ: ut supra, de ac. emp. l. si seruo animi §. fina. Nota ergo rationem meliorationis in actione ex stipulatu & ex empto quæ datur pro euictione, haberi. Et sic est contra. j. eo l. mille. §. fina. ubi dicit rationem non habendam in actione ex stipulatu. Solu. bonitatis quæ tempore uenditionis erat etiam in actione ex stipulatu habetur ratio: ut hic, & infra eodem. l. bonitatis. & ã tit. j. l. penult. §. fina. sed bonitatis contingentis post habetur ratio in actione ex empto, nõ autem in actione ex stipulatu: ut in l. contraria ut j. e. l. uenditor hominis. & l. si cũ uẽditor. §. a. & sup. de act. em. l. Titius nisi specialiter pro sequẽtis incremento fuerit promissum: ut j. e. l. sed & si quid. in prin. Vltimo no. quod rerum aliæ uniuersitatis ratio, de quibus dic ut infra eodem. l. si seruus. aliæ corporum: ut domus & grex, & tunc ex empto non de dupla singulari re euicta: ut infra eod. l. si aue. & sic etiam infra, de usufr. l. cum qui alias u- an spiritu: ut hic. Item euincatur aut personalis: aut

Res in duplici sunt differẽtia.

realis seruitus. de prima dic ut j. eo. l. sed si quid. §. j. quia pars rei est: ut j. de leg. ij. l. cum filius. §. omnes. in alijs seruitutibus dic ut infra eodem. l. quod ad seruitutes. in corporali singulari: dic ut infra eodem. l. an ispe. §. fina.

Si cautio dupla amittatur, potest peti ut caueatur: & si uẽditor fuit in mora, perinde agitur ac si foret permissum.

Paulus libro v. ad Sabinum. II.

SI dupla nõ repromittetur, † g & eo nomine agetur: h dupli i condemnandus erit reus.

Vitium rei uenditæ post contractum superueniens, non parit causam euictionis.

Idem libro xv. ad Sabinum III.

CVm in uenditione serui peculium sẽper exceptum esse intel-

f Æstimabitur. Dicunt quidam in actione ex stipulatu fieri æstimationem, sed pro quantitate euictæ partis: ut j. eo. l. ex mille. sed hic in actiõe ex empto dicit, quod non placet. imo etiam in actione ex stipulatu in hunc modum. emisti fundum decem qui ualet quindecim: & sic tertia parte minus quam ualeret. pone tamen euictũ quod est tertia, quæ tantum ualet sex, quatuor ergo intelligitur emisse: & sic in quatuor agit ex stipulatu si fuit promissum idem si ualebat tria: quia maior est illa tertia. nã duo ueniunt in actione ex stipulatu: sed in actione ex empto & posterius augmentũ: nisi sit quod imputet ei: ut s. de act. emp. l. idẽ. j. circa pri. Sed quid si plus pretiosius erat quã expendit? Rñ. quia sibi non potest consuli contra uindicantem, consulitur ei contra uenditorem: cum in actione ex empto ueniant omnia commoda: ut inf. e. l. uenditor.

a Hoc scilicet non est. Acc. sed scias cuiusdam. quod Bal. non lacuit, qui & corruptum esse ait. tu illa uideto.

† P. F. pro. mitteretur.

f Aestimabitur. concludit ergo ætit. &c.

SI dupla. CASVS. Venditor de euictione cauere debet. sed eiu quod non uelit cauere: si agatur, cõdemnatur ut dupla caueat.

g Si dupla non repromittetur. Quod fieri debet in pretiosis rebus: ut j. eo. l. emptori. §. quod autem. uel alias ubi conuenit.

h Agetur. ut caueatur.

i Dupli. Id est de dupla caueat: ut argu. supra, de iud. l. id omnibus. uel secundum Io. ipsum duplum: in pendenti tamen est actio: ut tunc demum competat, si euincatur: ut supra, ad legẽ Aquil. l. in lege Aquilia. & l. si deiectis. Sed in hoc ultimo potest dici contra: quia uẽditor statim est obligatus actione ex empto ad cautionem prædictam: ut s. eo. j. l. quod si nolit. §. quia assidua. unde propter contumaciam statim est exigendus: ut arg. infra, de tab. exhib. l. locũ. §. condemnatio agitur ergo ad duplum quanti emptum est, non quanti res est: ut infra, eo. l. cum fundus in fine. & l. si fundo ne[illegible]radi n. nisi actum est in cõtrarium: ut j. eode[illegible]ius. Sed re euicta postea an iterum agat? Respo[illegible]: ut dicta l. de tab. exhib. l. locum. §. cõdemnatio. Item hunc Lex contra. j. de dona. inter uirum & uxorem. l. si donãte. ubi in simplum cauetur. Sed ibi ideo quia contra uoluntatem eius, cuius fuerat res, remanebat penes possessorem: ideo etiam quod in simplum cauetur, est ibi speciale, cum alias in tali casu nec in simplum esset cauendum: ut s. de rei uin. l. ex diuerso. §. petitor. Acc.

CVm in uenditione. CASVS. Præmittit quoddã generale, scilicet quod quoties seruus uendit serm pro uendit sine peculio: nisi expresse conueniat, ut cũ peculio uendat. Pone ergo, seruũ quendam tibi uendidi: & quasdam

quasdam res peculiares mihi surripuerat. conuenio te furti: an a te reconuenire possim stipulatione de dupla quæritur: quia promiseram eum noxia furtisque fuisse solutum? Respon. quod non: quia tempore uenditionis debui præstare furem non esse. iste autẽ postea factus est fur. Viuia.

a Intelligitur. ut supra, de contrahẽ. empt. l. quoties. sed in manumissione distinguitur: ut C. de pec. eius qui liber. me. l. j. Item in obligatione serui, idem quod hic dicas: ut j. de pi. l. j. §. seruo.

b Furti. s. noxali.

c Actum. scilicet. a uenditore. † P.F. hec.

d Duplæ. Quæ promissa fuerat, si furtis noxisque solutus non fuisset, Accursius.

Iliud quæritur. CASVS. Mancipio uẽdito an nomine euictionis dãdus sit fideiussor? Et respõ. quod non, nisi hoc actum fuerit. Si impuberis. Tutor nomine pupilli rem uendidit & de dupla promisit. an pupillus finito officio conueniri possit ad duplam, & quatenus, quæritur? Et respond. quod utilis in eum danda est, & quatenus est locupletior. in residuum autẽ tutor cõuenitur. Si autem tutor soluendo non fuerit, insolidum pupillus conuenietur. † P.F. adytie. Vitianus.

e Secundum. Vel etiam confirmatorem: ut in authẽ. de fideius. §. & non solum. Accur.

ligit:[a] is homo ex peculio summam quandam secum abstulerat. Si propter hanc cãm furti[b] cum emptore actũ[c] sit: nõ reuertetur emptor ad uenditorẽ ex stipulatione duplæ:[d] quia furtis noxisq; solutũ esse, præstari debet uenditionis tpe: hic autem actio postea esse cœpit.

Qui tenetur ad cautionẽ duplæ, nõ tenetur cum fideiussore: & ex cõtractu tutoris potest cõueniri pupillus ad ea etiam, quæ sunt de natura cõtractus.

Vlp. li. xxxij. ad edi. IIII.

Illud quæritur: an is, qui mancipium uendidit, debeat fideiussorẽ ob euictionem dare: quẽ vulgò auctorem secũdũ[e] uocãt. Et est relatũ non debere,[f] nisi hoc nominatim est actum.

Si impuberis nomine tutor uẽdiderit, euictiõe secuta. Papinianus libro tertio Responsorum ait, dari in eum cuius tutela gesta sit, utilem[g] actionẽ, sed[h] addit,[h] in id demum, quod rationibus eius accepto latum[i] est. Sed an in totum.[k] si tu-

f Debere. idem in uẽditione aliarum rerum: ut j. e. l. emptori. & de præ. stipu. l. j. §. stipulatio duplæ. in casu tamen nõ fideiussore: ut quia imminet euictio in limine cõtractus: ut supra, de pericu. & como. rei uen. l. penulti. Vel dic, quia ibi non agitur ad fideiussorem dandum. Sed uenditor petens pretium repellatur, nisi fideiussor detur: ut d. l. penul. de peric. commod. rei uen: & C. eo. l. si post. quia tamen consuetudo in uenditione librorum sic se habet, ut caueatur cum fideiussore, potest dici ut semper detur: ut j. eodem. l. si fundus, & idem ubi alias esset consuetudo. Accu.

g Vtilem. finito officio tutelæ. Accus.

h Addit. Papinianus.

i Accepto latum. In residuũ enim tenetur tutor. sed si in eo nõ est soluendo, an pupillus teneatur? hic subijcit quod sic, & j. de admini. tuto. l. cum plures. §. j.

k Sed an in totum, autem in non uersum. Ac.

l Tutoribus. ut sup. de min. l. tutor. §. si. & j. de admi. tu. l. cum plures. §. j. & j. e. l. si ideo. ij. rñ. Sed cõtra. j. de reg. iur. l. neque interdictum. Sol. hęc actio datur in pupillum ex contractu inito cum tutore nomine impuberis, ibi denegatur actio in pupillum ratione delicti tutoris: ut supra, de at. emp. l. Iulia. nisi factus sit locupletior, uel fieri potest: quia tutor habet, nec pupillo dedit. cedit enim actiones in delictis: ut j. de tri. l. iij. Vel satisfaciat pro eo si nõ sit soluendo. Itẽ cõtra. supra, de pe. l. procurator qui pro euictione. Sed aliud in procuratore: ut ibi dixi.

tor soluendo non sit, uideamus. Quod magis puto. neque enim male cõtrahitur cum tutoribus.[l]

Cùm uẽditur uniuersitas: nõ uenit euictio rei particularis.

Paul. li. xxxiij. ad edi. V.

Serui uenditor peculium accessurũ dixit. Si uicarius euictus sit: nihil uenditorem præstaturum Labeo[m] ait: quia siue non fuit in peculio, non accessit: siue fuerit: iniuria a iudice[n] emptor passus est: aliter atque si nominatim seruum accedere dixisset. tunc enim præstare deberet in peculio eum esse.

Consuetudo quæ est in loco contractus, inspicitur. Bar.

Cai. li. x. ad edi. VI.

Si fundus uenierit: ex consuetudine eius regionis, in qua negotium gestum[o] est pro euictione caueri oportet.

Si seruus uenditus seipsum euicit in libertatem, datur actio etiam in eum qui uenditorẽ successit.

Iulia. li. iiij. Digest. VII.

Qui à pupilo substitutum ei seruum

Serui uenditor. CASVS. Vendidisti mihi seruũ, & peculium accedere dixisti. si euictus fuerit Pãphilus uicarius, an tenearis nomine euict. quæritur? & respondetur quod non. nam aut fuit in peculio Pamphilus, & per iniuriam iudicis euictus fuit: quo casu nõ teneris. aut non & tunc non accessit. secus est si dixisti seruum Stichum accessurum. Viu. † debere.

m Labeo. Vt & supra tit. l. j. proinde. § sed hoc ita. sic enim & per omnia in hæreditate uendita seruatur. ut supra de hæred. uel a. l. ij. in princ. & dic ut C. eo. l. j.

n A iudice. culpa sua interueniente, alioqui contra puto: ut dixi infra eo. l. si per imprudentiam. Acc.

Si fundus. CASVS. Si res uendatur, utrum caueri de dupla siue de simpla debeat: loci consuetudo spectanda est. Viuia.

o Gestum licet fundus alibi sit. potest enim fieri uenditio fundi alibi positi: ut C. de contrahen. emptio. l. j. siue ergo de dupla, siue de simpla, siue cum fideiussore, uel sine inspiciatur consuetudo loci ubi contractum est: ut hic, & arg. j. de regu. iur. l. semper in stipulationibus. Accursius.

Qui à pupillo. CASVS. Decessit Titius filio impubere hærede instituto: & ei si in ætate pupillari decederet seruo substituto. uẽdidit pupillus seruum: & de dupla promisit, si euinceret. decessit in pupillari ætate: seruus gerebat se pro libero & hærede, seipsum euincens: an teneatur seruus quondam nunc liber factus? Rñ. quod sicut is pupillus neque actione ex empto, neque ex stipulatu ad duplum conueniri potuit. cum proclamare seruus in libertatem non potuisset nisi demum mortuo pupillo. Viuia.

Substi-

emerit; agere cum substituto [d] ex empto, & ex stipulatu de euictione potest; cùm [e] neutram earũ actionum aduersus pupillum habere potuerit. [c]

In causa eui ctionis uenit am ne lucrũ quod emptor sensisset. si res eius effecta fuisset.

Idẽ li. xv. Digest. VIII.

VEnditor hominis [d] emptori pstare debet quanti eius interest, [e] hoiem uenditoris fuisse. Quare siue partus [f] ancillæ siue hrditas quam seruus iussu emptoris adierit euicta [g] fuerit: agi ex empto põt. & sicut obligatus est uenditor, ut prestet habere licere hoiem quem uendidit; [h] ita ea quoq; quæ p eum adquiri potuerunt; præstare debet emptori, ut habeat.

Paulus libro lxxvj. ad [illegible]. IX.

SI uendideris mihi seruum Titij, deinde Titius hrdem me reliquerit Sabinus ait, amissã actionem [i] p euictione qñ seruus non põt euinci, sed ad ex empto actioné decurrendum est. [k]

[illegible] libro xx [illegible] [illegible]. X.

SI quis per fundum quem cum alio communem haberet, quasi solus eius dominus esset, ius eũdi, agendi mihi uendiderit & cesserit. tenebitur mihi euictionis nomine, cæteris non cedentibus. [l]

Euictio procedens de plenitudine potestatis imperatoris nõ afficit uenditori. h. d.

Paulus lib. vj. Responsorum. XI.

LVcius Titius in Germania trans Rhenum prædia emit, & partem pretij intulit, [a] cùm in residuam quantitatem heres emptores conueniret, quæstionem retulit dicens has possessiones ex pcepto principali partim distractas, partim ueteranis in præmia adsignatas. Quæro, an hui[9] rei periculũ ad uenditorem ptinere possit? Pau. respondit, futuros casus euictionis post contractã emptionem ad uenditorem non pertinere [r] & ideo secundum ea quæ proponuntur, pretiũ prædiorum peti posse.

Verbum noxa, prolatum in cõtractu priuato, restringitur ad priuatam noxam tacitam:

Ex his uerbis stipulationis duplæ uel simplæ. *Eum hominem de*

a Substituto. scilicet eodem quondam seruo. nam ipse erat substitutus pupillo, ex quo in libertatem se euicit. Accur.

b Cum. Id est, quamuis.

c Potuerit. cum seruus non nisi mortuo pupillo in libertatem proclamare potest, & ita incipit actio contra hæredẽ pupilli: qđ põ: ut C. ut actio. ab hærede, & contra hæredem. l. j. & ĩ. e. l. si per imprudentiam. §. j. Et fallit hic regula: quem de euictione tenet actio, ipsum demũ agẽtem repellit exceptio. quam habes ĩ. e. l. uindicantem, Sed hoc fit fauore libertatis. sic & ĩ. e. l. si stipulatio. §. si homo. Sed an in actione ex empto q̃ contra liberum factum intendit, hẽbebitur ratio hæreditatis pupillaris. quæ emptori non quæritur propterea quod in libertatem prouocat? arg. quod sic ĩ. e. l. proxi. Accursius.

d Venditor. CASVS. Titius uẽdidit mihi seruũ alienũ, qui erat ab aliquo hæres institutus. ego credens esse Titij emi eum. postea euictus est. certe tenebitur mihi Titius ad interesse, scilicet quantũ consecutus fuissem si ista seruus eius fuisset: quanta Titius debet mihi præstare quæ habiturus essem, si suus fuisset seruus.

† P. F. sed in ex empto actione decurrendum est.

d Venditor homini. id est, ancillæ: ut statim patet: ut ĩ. de uerb. signi. l. prima.

e Interest. etiam extra rem, ut subijcit, quasi male sit traditum. Secus quando nullo modo: ut supra, de act. emp. l. si sterilis §. cum per uenditorẽ.

[illegible] Bal. hic dicit quod istud est falsum, quod dicit gl. quod illud interesse sit extra rem. quia ait intrinsecum, quod patet quia prosequitur seruum apud quem est: ut: C. de senten. quæ pro eo. l. j. & ita tenent doctores ibi.

f partus. cum ancilla uenditur. aliter enim nõ committeretur de euictione actio: ut ĩ. eo. l. si prægnans. quæ est contra. uel uerius dic ut ibi.

g Euicta. euincitur enim hæreditas si bo. fi. possessor seruũ institutum hrdem qualitercũque iussit adire & ea ea cau. bona. fide possidero cœpit quæ euinci posset a legitimo harede. si. uero domino serui iubente habita aditione p nulla: ut ĩ. de acq. hær. l. si quis mihi bona. in prin. ergo licet uenditor ab initio conuenitis non possit, ut hominem emptoris faciat, tamẽ si qđ postea detrimentum accesserit, quia seruus non est factus: euictione secuta debebit resarciri: hic, & ĩ. eo. l. pe. Vel dic. quod fuit euicta per uerũ dominum serui.

h Vendidit. vt & ĩ. de act. empt. l. Iulianus. §. itẽ qui furem. & l. ij. §. j. Acc.

SI uẽdideris. [illegible] Vẽdidisti seruum alienũ mihi, & de dupla cauisti: decessit dominus serui me hærede instituto. an agere possim contra te ad duplam quasi uideatur euictus seruus? Et rñ. qđ non, sed agam ex empto ut prestes quod dedi pro seruo nihil restitutus. Viui.

i Actionẽ. dupli.

k Decurrẽdũ est. ut ĩ. e. l. si ei cui. §. j. & §. ij. & l. uen [illegible] ei. & facit supr. insti. l. seruum Titij.

SI quis p fundũ. [illegible] Habebas fundum cõmunem cum Titio & Seio: tu solus constituisti mihi seruitutẽ itineris: post modum alij duo socij tui nolunt consentire. dicitur hic qđ tenearis mihi euictio. nomine. Viui.

l Cedentibus. ut ĩ. eo. l. si fundu. §. j. & contrarium ibi signabis. Accur.

m [illegible] Vcius Titi[9]. intulit. sc. hæres emptoris.

Assignatas. qđ faciunt quandoque principes modico dato possessori gratia honoris: ut ĩ. de rei. uin. l. item si uerberatum. §. ij. Acc.

Pertinere. Imo uidetur quod sic: ut ĩ. eo. l. si fundus. quæ est contra. Solu. hic secuta fuit traditio. ibi nõ secundum Azo. uel hic erat publicatus ex delicto emptoris. ibi ex delicto uenditoris secundum Ioan.

Simplæ. Puta promisisti mihi hominem quem uendis mihi esse noxa solutum. & dic quod ad priuatas non ad noxas publicas pertinet. priuatæ sunt ex priuatis delictis, publicæ ex publicis: ut pro adulterio, homicidio, & similibus: ut supra titulo primo. lege, quis sit fugitiuus. §. quod autem. ibi, noxas autem, &c. & infra, de uerborum signi. l. hæc stipulatio. Sed contra infra eod. titulo de uerb. sign. l. plebs. § ha.

Noxæ appellatione omne delictum continetur.

P.F. noxa est solum.

§. si. Vbi dicit quod appellatione noxæ omne delictum continetur. Solu. hic restringitur ratione contractus uenditionis super quo apponitur hic stipulatio.

Non posse. dicendum est.

Quidam. Titius Mæuius & Seius erãt hæredes instituti. Titius solus uendidit omnia prædia hæreditaria, & pretij partem alij cohæredes receperunt: si postea prædia ista fuerint euicta, utrum cohæredes Titij teneantur de euic. Resp. quod si præsentes fuerũt, uidentur consensisse: & ideo tenentur. Viuia.

Vendidit. Præsentibus cæteris cohæredibus, nec contradicentibus.

Affuerunt. Imo nõ ea ipsa, sed quia pretium receperũt: per quod uidentur uoluisse. unde nec uendicare possunt. & tenentur de euictione: ut hic, & ȷ. de do. excep. l. apud §. quæsitum est si cum fundi. & ȷ. de do. inter ui. & uxo. l. seruus communis in fi. secus si nõ uoluissent ȷ. e. l. ex mille. §. fi. & sup. de contrahen. empt. l. rem alienã. ex prædictis patet quod male ponunt hic illud generale, præsens intelligitur consentire. tamen quidam ponunt hic. & pro eo est ar. inf. de admi. tut. l. ij. & ī. loca. l. itẽ quærit. §. qui impleto. & ar. ȷ. de fideius. tut. l. cum ostendemus. §. fi. arg. contra. supra, communi diuid. l. Sabinus. Et ar. contra supra, quib. mod. pig. uel hypo. sol. l. sicut §. non uidetur. & sup. de pign. actio. l. Caius. & supra, de pigno. l. fideiussor. §. pen. & supra, mand. l. qui patitur. & ȷ. de spon. l. in sponsalib. §. fin. & infra, de lega. ij. l. Titia. §. Lucia. Et potest dari quædam generalis responsio ad omnia contraria: ut ȷ. de re iud. l. sæpe. §. cur autem secundum Azo. Acc.

... quo agit,[f] noxa esse solutũ: uenditorẽ cõueniri nõ posse[a] ꝓp eas noxas, quæ publicè coerceri solent.

Not. istam l. quòd eo ipso quòd probatur pretij perceptio ex certa scientia, probatur venditio Bar.

XII.

Quidã ex parte dimidia hæres institutus uniuersa prędia uendidit, & cohæredes pretium acceperunt. Euictis his quæro an cohæredes ex empto actione teneantur? Respondi: si cohæredes præsentes adfuerunt. nec dissenserũt, uideri unumquenq; partem suam uendidisse.

XIII.

Bonitatis[e] æstimationem faciendam cùm pars euincitur, Proculus rectè putabat, quæ

Dissenserunt. Imo plus fecerunt: quia pretium receperunt ut dixi.

Bonitatis. CASVS. In lista cum duab. ll. seq. tractatur de eodem. Et dicitur sic: Si uendo tibi fundum, & promitto tibi duplam uel simplam euictionis nomine: siue totus fundus euincitur, siue pars: teneor ex stipulatione simplæ uel duplæ inspecta bonitate quæ erat tempore uenditionis: non cum res euincitur. sed si forte uenditor promisit tibi duplam euictionis nomine pro his rebus, quæ rei uenditæ accesserẽt: si fundus. cui per alluuionem quid accesserat, euictus est: ratio eius temporis habebitur, quo incrementum accessit.

Bonitatis. Lex ista nec in actione ex empto locum habere potest, quia in ea t͞ps euictionis spectatur. ut ȷ. eodem. l. euicta re uendita. nec in actione ex stipulatu: quia ut ipsi dicunt, in ea non habetur ratio bonitatis: ut infra eodem. l. ex mille. §. j. Item secundum nos qui dicimus rationem haberi bonitatis in ea, saltem eius bonitatis quæ erat tempore contractus, non uidetur posse stare quod de alluuione dicitur: quia in actione ex stipulatu uenire non debet: sicut nec partus postea editus: ut infra, eodem. l. si prægnans. Item si ageretur ex empto propter alluuionem non debet inspici tẽpus quo accessit, sed quo euincitur. quare dicas has tres leges loqui in actione ex stipulatu, & tertiam scilicet illam, sed & si quid in eo casu cũ promisit de dupla pro re principali, & rebus quæ accedũt uel accedente. Azo. — al. add. rei. — al. add. &.

fuisset uenditionis tempore, nõ cũ euinceretur.

XIIII.

Non dimidiam quãtitatem pretij:

XV.

Sed si quid[g] postea alluuione accessit t͞ps, quo accedit, inspiciendum. Si usufructus euincatur: pro bonitate fructuum[h] æstimatio facienda est.[i] Sed & si seruus euincatur: quanti minoris ob id prædium est, lis æstimanda est.

Illa quæ accedunt rei vendita, veniunt solum in actione ex empto. Bar.

XVI.

Euicta re uendita, ex empto erit agendũ de eo, quod accessit:[l]

Non in dimidiam. licet dimidia euicta sit ꝓ diuiso: quia forte pars euicta melior erat uel deterior: ut supra, eod. l. j. Acc.

Sed si quid. Quidã dicũt hanc legem loqui in actione ex empto: quod stare non potest. — Odefredus censet sic legendum esse Seruitus ractè.

Fructuum. Percipiendorum. nam ideo plus ualet res quæ plures reddit fructus: ut in authen. de eccle sia. tẽ tu §. si autem annale.

Facienda est. In actione ex empto, & in stipulatu loqui potest.

Prædium. Cui inhæret seruus: ut ar. supra, de contrah. empt. l. si emptionne. Acc.

Euicta. Ancillam pragnantem uendidisti, & de dupla cauisti, apud me peperit. partus euictus est: an agere possim de dupla? Et respon. quod nõ, sed ex empto ad interesse: sicut eo casu quod specialiter fundo accessit. Duplæ Tribus modis committitur stipulatio duplæ. si aliquo agente condemnatus fuerit emptor: ut restituat, & restituit: uel si non restituit sed æstimationem. & si cecidit a possessione, & petere: & succubuit. Si seruus. Seruum mihi uendidisti, & de dupla cauisti, & sanum esse & fugitiuum promisisti non esse: an non obstante eo quod agam de dupla seruo euicto, agere possum redhibitoria, uel quanto minoris propter uitium uel fugam, quæritur? Proculus dicit referre an euictus sit, cum fui dominus: an cum nõ fui. Primo casu agitur. Secundo non: quia in nullo pauperior sum: cum dominus non sum. Primo. casu stipulationem quam acquisiuit, amittere non possum neque euictione, neque maximi. &c. Item & si interesset mea, cum dominus non fui: non tenetur mihi inquantum ad præsentem operam: licet dubium fuerit quantum apud me fuerit permansurus. Et hæc omnia dicit allegando. in fine dicit q͞ ad omne quod mea interesset uel interfuerit post stipulationem, agere possum: & corrigit præmissa.

Accessit, Tacite, ut partus qui est in uentre: sed de eo, quod principaliter uenditum est, agitur etiam ex duplæ

ex duplæ stipulatione sed de his quæ accedunt tacite uel expresse, ex empto tantum: ut hic, & sup. de act. l. ex empto. §. si quis rem uendiderit. Acc.

a Quemadmodum ea. Hic accipe si, quod est infra: & hoc siue tempore uenditionis siue ante, siue post.

b Nominatim. Secus si generaliter: ut sup. eo. l. serui.

c Præstatur. Per actionẽ ex empto.

d Restituta. Fuit ergo tradita. alias nõ committitur, licet quidam contra: ut not. inf. de exce. do. l. iij. Itẽ quid si non tradiderit? Respon. ut infra, de excep. l. iij. Acc.

e Æstimatione. Hic est cõtra ꝗ. eo. l. si cum uenditor. §. si secundus. Sol. hic damnatur emptor in litis æstimatione: unde non licet ei habere. ibi uero uenditor factus est procurator. in rem suam, qui mandati non habet regressum: quare emptori licet habere.

f Ab emptore. Hic est contra. infra, eo. l. si rem quam. §. si duplæ. Sol. ibi per suam culpam cecidit a possessione, hic non.

g Absolutus. Forte quia suam probauit possessionem.

quemadmodũ ea [a] quæ empto fundo noĩatim [b] accesserunt, si euicta sint, simplum † præstatur. [c]

Duplæ stipulatio cõmitti dr̃ tunc, cũm res restituta [d] est petitori, uel dãnatus est litis æstimatione, † [e] uel possessor ab emptore [f] conuentus: absolutus [g] est.

Se res sit euicta ratione dominy: nã potest agi quanto minoris etiam propter vitiũ: secus si non ratione dominy, sed ad dãnum occasione vity receptum indistincta potest agi. Bar.

Si seruus, cuius noĩe duplã [h] stipulati sumus, euictus fuerit a nobis: ob † id, ꝙ fugitiuus, uel non sanus fuit, an agere [i] nihilominus possimus, quæritur? Proculus uidendum ait, ne hoc [k] quoq; intersit, utrũ tum euictus [l] sit, cum meus factus [m] nõ esset: aut tũ cum meus factus esset. In eo enim casu, quo meus factus est, statim mea interest, quantò ob id deterior est. Et quã actionem semel ex stipulatu habere cœpi, [n] eam nec euictione, nec morte, manumissione [o] nec fuga serui, nec ulla simili cã [p] amittit. At si in bonis meis factus nõ fit: nihil ob hoc [q] ꝙ fugitiuus sit, pauperior sim: ut pote [r] cũ in meis bonis ñ fit. Quòd si sanũ [s] esse, erronẽ non esse, stipulatus essem: tm̃ mea interesse, quantũ ad p̃sentem usum [t] pertineret: tametsi in obscuros [s] esset, ut pote ignorãtib. quandiu eũ habiturus essem: & an [t] futurũ esset, ut eum quisquã aut a me, aut ab eo, cui uẽdidissem, cuive similiter ꝓmisissẽ, [u] euinceret. Summam [x] aũt opinionis suæ hãc esse, ut tm̃ [y] ex ea stipulatione consequar, [z] quanti mea intersit, aut stipulationẽ interfuerit, eum seruum fugitiuum non esse.

Habes hic regulam, quod quẽ de euictione tenet actio, eundẽ agentem repellit exceptio. Ba.

Vlpianus lib. xxix. ad Sab. **XVII.**

VIndicantem uenditorem rem, quam † ipse uendidit, exceptione doli summoueri posse, nemini dubium est, quamuis alio iure dominium quæsierit. Improbè enim rem à se distractam euincere conatur. Eligere [a] autem

h Duplam. Pro euictione, nõ de sanitate uel fuga: q a patet: ut infra, quod si sanũ esse, &c. Vel dicas hic de fuga & similibus stipulatũ: ut infra, prox.

i Agere. s. quanto minoris, uel ex stipulatu. si de uitijs fuit promissum.

k Euictus. Forte hypothecaria uel confessoria actione usufru. Acc.

l Factus. Cum dominus esset uenditor: ut infra, de acquiren. rer. domi. l. tradit. o.

m Non esset. Quia non fuit actoris. Acc.

n Cœpi. ex causis superioribus. Acc.

o Manumissione. s. contingẽte non ob meum factũ, sed quia statuliber erat alioquin contrarium est supra, tit. j. l. si hominem. & ꝗ. eo. l. si seruum cuius. Azo.

p Causa. Necessaria alienatione interueniente: ut si conductio rei mihi uenditę, & alij legatæ sub conditione extiterit. Acc.

q Quod si sanum. Ita uidetur dici, si tamen stipulatus est esse sanum: aliter potest dici. nam semper allegando dicit usque illuc: summam autem, &c.

r Ad præsentẽ usum. propter operas: ut supra, titu. j. l. iustissime. §. si.

s In obscuro. Scilicet interesse.

t Et an. Scilicet ignorantibus repetere.

u Promisissem. Scilicet sanum.

x Summam. Omissis supradictis ineptijs.

y Tantum. Scilicet interesse.

z Cõsequar. Etiã si non est factus meus. & hoc interesse liquet iam euicto homine. Sed si nondum sit euictus, non apparet ꝙ operas pp morbum uel fugam sit amissurus. quod ergo potest interesse cõsider. ri? Resp. agitur semper forte ꝑ præterito. & sic plurias. sicut ex cautione damni infecti: ut inf. rem ra. habe. l. si procurator. Ac.

VIndicantem. Si uenditor uelit uindicare rẽ a se uenditam: repellitur excep. doli, licet dominium eius alio titulo acquisiuit. Cætera clara sunt usque ad §. si homo. in l. sed & stipul. Vi.

a Conatur. s. sic oe niendo cõtra factũ suũ: ut dixi supra, ado. l. post mortẽ. imo debet eam confirmare cum põt: nec debet distrahere, ut hic, & sup. de actio. emp. l. si quis alienam. & supra, de usucap. l. cũ uit. & ar. ꝗ. de rei uin. l. si a Tit. & ar. sup. de pigno. act. l. rem alienam. in prin. & ar. supra, de pig. l. j. ij. rñ. & ar. supra, de distra. pig. l. & si is. Sed contra hanc regulã est C. de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. ubi idẽ uenditor uindicat uel reuocat quando uendidit. Sed ibi ideo, quia contra legem erat facta uenditio. Item C. de lib. [illegible] similiter est contra. Sed ibi recip. similiter. Vel speciale est ibi fauore libertatis. Item textum contra inf. qui & a qui. l. si seruo. ubi manumissor alieni serui exitit hæres domino, & non confirmatur libertas. Sed certe licet non confirmetur, non tamen potest manumissor uenire contra. Item contra inp. cod. l. qui a pupillo. & infra, eo. l. sed & si stipulatio. §. j. Sol. ibi specialia sunt fauore libertatis. Item not. hic ex hac. l. & prædictis regulam talemq; quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. & probatur etiam hæc regula C. de re. alie. non alie. l. j.

u Eligere. Vt C. de re. alie. non alie. l. uẽditrici. Ac.

Sed &

Marginal notes: † &. — † in simplum præstantur. — † in litis æstimationem. — † an ob id. — † hic. — † P. F. aa. — † pauperiorem esse. — † ut pote. — † ut pote. — † Quod. — † Vt quia fuit hæres uero domino istius rei uenditæ. — Exceptio de euictione eum repellit quẽ actio de ea tenet.

[a] Sed & si exceptio omissa. Sed si sit omissa sua culpa, est cõdemnatus ergo nihil debet cõsequi: ut j. eo. l. si rem. §. si duplæ. & j. de reg. iu. l. quod quis. in si. j. cõ. hanc culpam non potest emptori imputare uenditor: cum ex ea lucrũ senserit. i. rem: ut j. de iu. do. l. cum in fundo. §. quod si mulier. Sed si omisit exceptionẽ, & sic scienter reddidit: ergo non debet unquam repetere: ut j. de cõdi. inde. l. j. quæ est contra. Sed hic habet emptor actionem & excep. ut s. l. proxi. & hic restituendo rem soli exceptioni renuntiare uidetur: remanet ergo actio sibi, maxime cum sciat suum ius durare, ut s. quib. mod. pign. uel hypo. sol. l. si cui. § non uidetur. in l. autem contraria habebat conuentus solam exceptionem, & forte illam titium facti sine intentionis, uel etiam iuris. unde cum soluendo illi renuntiare uidaatur, sibi nihil remanet.

[b] Opposita. Sed nonne tunc iniuriã passus est: ergo agere nõ debet: ut inf. eod. l. si per imprudentiam. j. respon. quæ est contra? Respon. ueditor non potest allegare contra eum secundum se per injuriam iudicatum. arg. inf. de leg. j. l. si seruus plurium. § j.

[c] Ea scilicet exceptione.

† Barona l. expõ gi ex hoc capite hæc uerba *ex empto* quæ tamen in omnibus exemplaribus reperimus.

emptor pôt, utrum rẽ uelit retinere, intentione p exceptionem elisa: an potius re ablata ex cã stipulationis duplum cõsequi.

[illegible] XVIII.

Sed & si exceptio omissa[b] sit, aut opposita[c] ea, nihilominus euictus sit ex duplæ quoque stipulatione, uel ex empto potest cõueniri.

Vlpianus libro xxix. ad Sabinum. XIX.

Sed & si nulla stipulatio[d] fuisset interposita, de ex empto actione idem dicemus. Si homo liber qui bona fide seruierat, uenierit mihi a Titio:[e] Titiusque eum hæredem scripserit quasi liberum,[f] & ipse mihi sui faciat controuersiam: ipsum[g] de se obligatum habeo.[h]

Nota quòd quando res euincitur facto emptoris etiam antecedente emptione non tenetur uenditor. Bar.

Pomponius libro x. ad Sabinum. XX.

Fundum meum obligaui: deinde alienaui tibi, ut eo nomine[i] nõ obligareris. Si eũ postea ab te emã, & satis pro euictione mihi des: excipiendum a cautione, quod p me[m] obligatus sit: quia etiam non excepto eo, agendo eo nomine cõtra te, doli mali exceptione possim summoueri.

Collige tres casus. Aut non licet habere rem uel æstimationẽ emptori propter euictionem, & habet locũ actio pro euictione, aut propter aliud omnino, non propter factum euincentis non licet emptori habere: & tũc nõ committitur, ut hic probatur. aut nõ licet habere ex alia causa quàm euictionis, & tamen speratur quod etiam in causam euictionis conuincatur: & tũc cùm in illam fuerit reditum, habet locum. antè non: ut in §. Iulianus. inf. ea. l.

Vlpianus libr. xxix. ad Sabinum. XXI.

Si seruus uenditus decesserit[n] ante, quàm euincatur, stipulatio non

[d] Sed & nulla. Casus in §. Si homo. Hominem mihi uendidisti, quẽ credebas seruũ, cum liber erat. de dupla cauisti, si euinceretur: & apparuit liber, & eum hæredem instituisti. si in libertatem proclamat, eum ipsum de euictione habebo obligatum. Viuia.

[d] Sed & nulla stipulatio de euictione.

[e] A Titio. traditus fuit mihi. Accur.

[f] Liberum. post traditionem recipiens eum liberũ.

[g] Ipsum. tanquam hæredem uenditoris. & sic libero homine euicto in libertatem de euictione agitur: ut hic, & sup. man. l. si procuratorem. §. si liber.

[h] Habebo sed nonne potest remouere exceptiõe rei uenditæ & traditæ ex persona eius, cui successit? Respon. utique: sed per se replicabit nullam fuisse uenditionem liberi hominis. Vel dic fauore libertatis hoc esse: ut supra, eo. l. qui a pupillo. Accur.

[i] Fundum meum. [illegible] Obligaui tibi fundum, & Titio eundem uẽdidi, & ab eodem postea emi, & mihi de dupla cauit. an ista cautio de dupla, sic large intelligatur, ut si a me euincatur ratione hypothecæ, teneatur mihi Titius nomine euictã ad duplã, quæritur? Et respond. quod non: quia illud uidetur exceptum. unde & si non exceptum a Titio quod nollet teneri, si a me euincatur: si agem tamen euictionis nomine, repellet me Titius per exceptionem doli mali. Viuianus.

[i] Eo nomine. scilicet pignoris.

[k] Obligareris. i. aggrauaretis Ac.

[l] Des. s. licet promittendo duplum si res esset euicta.

[m] Pro me. Ne teneatis ideo, quod, &c. Accur.

† P. P. obl. Sabinus.

[n] Si seruus. [illegible] Seruum alienum uendidisti mihi, & de dupla cauisti: antequã euinceretur, decessit. an committatur stipulatio de dupla, quæritur? Et dicitur quod non. & causam reddit si tamen dolum in uendendo commisisti: quia alienum sciẽs uendidisti, teneberis: ut s. de act. em. l. seruum quẽ a me. §. fina. Vnde Iulianus. Alienum seruum mihi uendidisti, & de dupla cauisti si euinceretur, conuentus constitui te procuratorẽ, & litis æstimationem præstitisti: quia succubuisti. an committatur stipulatio de dupla, quæritur. Et dicitur quod nõ: quia si tu agas ac. man: contra me, litis æstimationem quam præstitisti, a me non consequeris. Item neque mihi seruus ablatus est: si tamen ego cõuentus litis præstiti æstimationem, commissa fuit stipulatio de eui. & cũ mihi seruum habere non liceret. si pretium non soluissem: potius eum habeo seruum ex ista secũda emptione, cum æstimationem præstiti, quam ex prima ergo regula intelligitur, tunc demum tenetur uenditor de euictione: cum emptori rem habere non licet propter euictionem. Idem Iulianus. Seruum mihi uendidisti, & de dupla cauisti. conuentus euictionis nomine, & causa pendente culpa mea seruo fugam accipiente condemnatus sum ad interesse petitoris. an contra te statim regressum habeam de euic. quæritur? Et respon. quod non: quia non propter euictionem sed propter fugam mihi seruum habere non licet. Si autem culpa mea non fugerit, & priori cautum sim de eo restituendo non committetur stipulatio, nisi cũ apprehendero & restituero. unde primo casu quando litis æstimatio suffertur, sufficit apprehensio ut committatur stipulatio. secundo necessaria est apprehensio & restitutio. Viuia.

[n] Si seruus uenditus decesserit, ante lit. cõtest. ut C. e. si qã tibi seruũ. secus si post. ut C. de asser. tol. l. fina. & s. de rei uind. l. utique. quæ sunt contraria. Acc.

† al. add. est.

Com-

committitur: [a] quia nemo eum euincat, sed fatū [b] humanæ sortis. de dolo [c] tñ poterit [d] agi si dolus intercesserit. Vnde Iulianus lib. xliij. Digesto. eleganter definit, duplæ stipulationem tūc cōmitti, quoties res ita amittit, ut eā emptori habere nō liceat pp ipsam euictionem. [e] & ideo ait: si emptor hoīs mota sibi ɔtrouersia, uenditorem dederit procuratorem, isq; uictus litis æstimationem sustulerit: stipulationem duplæ nō committi: quia nec mādati actionem ꝓcurator hic idemq; uēditor habet, ut ab emptore litis estimationem consequat. Cùm igit neque corpus, neque pecunia emptori absit non oportet committi stipulationem: quamuis si ipse accepto iudicio uictus esset, & litis æstimationē sultulisset: placeat cōmitti stipulationem, ut & ipse Iulianus eodem libro scripsit. Neq; enim habere licet eum, cuius si ꝓtium quis non dedisset, ab aduersario auferret. Propè † em hunc ex secūda emptione, id est ex litis æstimatione habere licet non ex pristina. Idem Iulianus eodē libro scribit, si lite ɔtestata fugerit homo culpa possessoris, damnandum qdem possessorē, sed non statim ad uenditorem eum regressurum, & ex duplæ stipulatione acturum: qa interim non pp euictionem, sed propter fugam ei hoīem habere non licet. Plane, inquit, cùm apprehenderit possessionem fugitiui: tunc committi stipulationem, Iulianus ait. Nam & si sine culpa possessoris fugisset deinde cautionibus inter positis absolutus esset: nō alias committetur stipulatio. quā si apprehēsum hoīem restituisset. Vbi igitur litis æstimationem obtulit: sufficit apprehēdere. ubi cauit: nō prius nisi restituerit.

XXII.

Si ꝓ re pupilli, quā emit litis æstimationem tutor nō ex pecunia pupilli, sed ex suo pręstiterit: stipulatio de euictione pupillo aduersus uenditorē committit.

Iste §. est subtilis. & loquit quando res quam emi, non euincitur à me sed ab eo cui cōcessi. & dicit quòd ex hoc habeo regressum contra uenditorem meum. Bartol.

Si pro euictione fundi quem emit mulier, satis accepisset, & eundē fundum in dotem dedisset, deinde aliquis eum a marito per iudicium abstulisset; potest mulier statim agere aduersus fideiussorem euictionis noie, quasi minorem do-

a Committitur. licet sit alienus.
b De dolo. id est, exceptio nomine doli. Acc.
c Poterit. etiam ante euictionem: ut supra, de actio. empt. l. seruum quem a me. §. fina.
d Agi ex empto ad redimendum precium.
e Euictionem. Vt ī. eo. tit. l. habere licere.
f Consequatur. ut & ī. eo l. si eum uenditor. § si seruus.
g Scripsit. ut supra. e. l. euicta. § j.
h Prope. Id est, fere. uidetur potius quod ex hac secunda, q est quasi emptio: ut ī. pro emp. l. ij habeat emptor, quā ex prima. prope autem ideo dicit, quia possessori huic a petitore de euictione non cauetur: ut ā. de rei uin. l. ex diuerso. § petitor & supra, de cond. fut. l. si seruus. §. cauere.
i Hunc. seruum.
k Iulianus. Alias §. Iulia. & alias l. si lite.
l Contestata. Inter euincentem & possessorem.
m Possessorē. Quasi aduersarij intersit, scilicet in litis æstimationem. Ac.
n Non licet. not. ergo duas habere eum afflictiones, scilicet unam propter culpam, scilicet qa præstat litis æstimationem: aliam propter serui absentiā: quia scilicet non agit: alias esset contra. ā. ad legem Rh. de iac. l. nauis. § fi.

Afflictiones duas quia habere potest.

† V. F. factum.

† propriè rectius propè.

S Si pro se pupilli. Tutor nomine pupilli emit rem, & duplā stipulatus est. commentus tutor litis æstimationē de suo præstitit: an contra uenditorem pupillus nomine euictionis regressum habeat, quæritur? Et dicitur quod sic. ratio est: quia pupillus actione contrariæ tutelæ tenebitur tutori ad pecuniæ restitutionem.

† In V. F damnatum quidē erit possessor.

quia minorē dotem habere incepit: ut qa maritus æstimationem soluit: aut fundum restituit. Si autē mulier antequā euinceretur decessit, & stipulatus est maritus de dote lucranda aget maritus contra hæredes mulieris & ipsi cōtra uenditorem. si aūt domino fundi nupsit stipulatio non committit cum ꝑ iudicium nō sit euictus sed aget ex empto ad simplum. Viuia.

o Si pro re pupilli. ut credebat, quia emeret eius nomine. Vel quod euicta fuit per cōfessoriā uel hypothecariā. alias si ꝑ iniuriam esset euicta, cum esset pupilli, secus esset.

p Committit. tenet enim contraria tutelę ad reddendā pecuniā: ut ī. de cōtra. tu. tu. l. quid ergo. §. contrarium.

Agere. Vt & ī. de iure do. l. quàuis in bonis & maritus & pater eius: ut ī. e. l. pater. sed si conueniatur maritus quæritur utrum debeat maritus mulieri denunciare, & mulier suo actori: qd uidetur esse necessarium. licet si condēnat maritus, nunquid mulier statim agit de euictione contra actorē, an prima cōdēnabit ipsa marito. Primū tñ vr uerius sm quosdam: ar. ī. e. l. si seruū emero. Vel distingue sm Azo. inter actionē ex empto, & actionem ex stipulatu. In prima necessariū non est primo damnari mulierē, in secūda sic: ut ī. e. l. si eū uēditor. §. si Icōs

Pro intellectu istius gl. aduerte sēdm Bald. hic qꝑ qñ transferro rē in aliū non simpliciter, sed in ea aliquod ius mihi reseruo: puta cōcedo rē in dotem, in emphyteusim, uel in feudū. isto casu eo ipso qd rea euincit ab eo, q habet cām a me, ꝑimit illud qd erat mihi reseruatū

al. add. nisi.

V. F aduersus fideiussorem eu[illegible] nomine.

Si pro euictione. Mulieri fundū uēdidisti & euictionis noīe fideiussorem dedisti. Titio nupsit, & eum in dotē deduxit marito euictus est: aget mulier contra eu[illegible] & stipulatio de euictione cōmittit: & hoc est qd dicit iste tex. qꝑ mulier stat efficit indotata: & ꝑ cōsequens sibi habere nō licet. qñ que ego transfero rē in alium simpli-

tem habere cœpisset, uel etiam nullam, si tantùm maritus obtulisset, quanti fundus esset. a

Vlpianus lib. xxix. ad Sa. XXIII.

SEd & si post mortē mulieris euincatur, regressus b erit ad duplæ stipulationē, quia ex promissione maritus c aduersus hæredes mulieris agere potest, & ipsi ex stipulatu d agere possunt.

A[illegible] lib. [illegible] Quæ[illegible] XXIIII.

NOn tñ ei ↄ̃ñs, e est ut & si ipsi dño nuptura in dotem eum dederit, cōmitti stipulationem dicamus: q̃uis æquè indotata futura sit mulier quandoquidē ēt f si uerū sit, hr̄e ei non licere seruum: g illud tñ uerū non sit, iudicio eum euictum esse. Ex empto tamen contra uenditorem mulier habet actionem. h

Vlpianus lib. xxix. ad Sa[illegible] XXV.

SI seruum, cuius noīe duplam stipulatus sis, manumiseris: nihil ex stipulatione consequi poteris: quia non euincitur, quò minus habere tibi liceat, quem ipse antè, uoluntate sua perdideris. i

Paul. lib. v. ad Sab XXVI.

SEd hoc noīe, quod libertum quis non habeat: ex uendito k actionē habet, si scierit l uenditor alienum se uendere. Sed & si ex cā fideicōmissi emptor coactus fuerit eum manumittere, m ex empto actionē habebit.

Si emptor fuit repulsus a uindicando propter exceptionē præcedentem ex sua persona, non agit de euictione: secus si ex persona uenditoris.

Pomponius lib. xi. ad Sab. XXVII.

HOc iure utimur, ut si exceptiones ex persona emptoris obiectæ n obstant, uenditor ei non teneatur. Si uerò ad personam uenditoris o respicient: ↄ̃. Certè nec ex empto, nec stipulatione duplæ, nec simplæ actio cōpetit emptori, si exceptio ei ex facto ipsius p opposita obstiterit.

V[illegible] lib. [illegible] XXVIII.

SEd si ex utriusque persona, & authoris & emptoris exceptiones q

simpliciter, & nullū ius mihi in ea reseruo. & isto casu licet euincatur res ab eo, qui habet causam a me, tamen mihi nihil abest propter illam euictionē: & ideo est necesse quod ego condemnet, & soluam sibi: aliàs actionem de euictione non haberem secundum regulam traditā per Iulianum sup. l. prox. §. inde Iulianus.

a Fundus esset. subaudi & nihil aliud habet in dote. sed quomodo desinit esse dotalis: licet æstimatio soluatur petitori: cum fundus apud maritum remaneat? Respon. bene, cum hic sit expensa necessaria: ut infra, de iu. do. l. si is qui. §. quod dicitur. & de impen. in re. dot. fa. l. quod dicitur. & arg. supra de petit. hær. l. utiles. Item quomodo committitur stipulatio, cum non ipsi mulieri uel suo hæredi, sed alij, scilicet uiro habere non liceat: ut & ĵ. de uer. obligat. l. stipulatio ista. §. sicut autem. quæ est contra: maxime in eo quod dicitur ĵ. l. prox.? Respon. quod ibi dicitur non committi, sed habere alij non licet præter stipulatorem uel eius hæredem siue successorem: intellige prorsus alium. at qui habet ab eo causam, non est alius: cum de euictione hæres uel ipsa si uiuit teneatur. aliud ergo si causam lucratiuam haberet.

b SEd & si post mortem. Regressus. Scilicet per hæredem mulieris.

c Maritus. Quia dotem lucratus est, & bona est ratio: ut ĵ eod. l. si seruum emere. & supra de mino. l. sed ubi restitutio. Acc.

d Ex stipulatu. Nomine euictionis. Acc.

e NOn tamen ei consequens Scilicet quod uidebatur propter prædictam rationem: quia mulier efficitur indotata.

f Seruum. Tanquam ex emptione, & ex dote. Ac.

g Euictum esse. Ergo non committitur nisi iudicio accepto. Sed contra ĵ. eo. l. si emptori. Sol. ut ibi.

h Actionem. Ad simplum: ut hic, & ĵ. ad leg. Falc. l. cum emptor. Acc.

SI seruum. a Seruum mihi uendidisti: & de dupla cauisti: eum manumisi: an agere possim suo noīe. quæritur? Et dicitur quod non. agam tamen ex empto: quia cum libertum habere non liceat: contra uenditorem ad interesse. eodem modo si seruo fuerit fideicommissaria libertas relicta, agei ex empto. hoc dicit cum l. se. Vin.

i Perdideris. Ut supra, tit. j. l. si hominem. sic & quando pro derelicto habuit: ut & ĵ. eod. l. si. Acc.

k SEd hoc nomine. Ex uendito, id est, ex empto ad interesse: ut & supra, de actio. empt. l. Titius cum. §. memini ego tamē. Sed contra. supra, de præscriptis uerbis. l. naturalis. §. finali. Sol. ibi non æstimatur hoc quod manumissum habeo libertum in odium eius pro quo manumisi: quia nō uult parere contractui: hic æstimatur quia non habeo libertum eum quem ex iure contractus habere debeo.

l Scierit. Maxime. sed tunc etiam ante euictionem agit: ut supra, de actione emptio. l. seruum quem sciens. Accursius.

m Manumittere. Qui potuit cogi: ut infra, de fideicommissa. liber. l. generaliter. §. quoties autem fideicōmiss. Acc.

HOc Iure. CASUS. Seruū mihi uendidisti, a possessione cecidi, petij, possessori detuli iuramētum, & iurauit seruū meū non esse: an mihi agenti contra te ad duplam, obstabit exceptio, quæritur? Et dicitur q sic. a contrario si uenditor fecit hoc. si autem tam emptor quam uenditor cū possessore fecerint pactum de non petendo, considerabit iudex ex cuius persona competit except. ut sic obstet emptori agenti, uel non. hoc dicit cum l. seq. Vin.

n Obiectæ. Scilicet emptori agenti contra alium possidentem: ueluti si emptor possessori detulerit iusiurandum: & iurauit rem emptoris non esse: uel etiam fecit pactum de non petendo: uel in simili casu impetrauit ius iniquum contra alium: cum ipse conueniretur ab alio ex simili causa.

o Venditoris. Scilicet tantum, non aliter: quia uenditor fecit prædicta quæ dixi modo fecisse emptorem: uel quia agenti emptori Publiciana exceptio dominij obijciatur: ut supra, de Publi. l. si.

p Ipsius. Scilicet emptoris. Acc.

q SEd si ex utriusq. Ut quia uterque fecit pactū de non

non petendo possessori: uel uterque detulit iusiurandum. Sed quomodo ex persona auctoris objicitur emptori exceptio: ut J. de exc. do. l. apud. §. de auctoris euictione l Resp. si est rei cohærens, potest, ut hic,: si personæ, ut doli, non: ut ibi.

Et sic sat. quod si nō appareat, dici potest uenditorem absolui, ar. J. de uer bo. obl. l. si seruum. §. sequitur. uel si su persit iudex ad eū recurrendum: ut J. de ap. l. ab executore. si non absoluit uenditor. Vel dic condemnandū, nisi probet propter exceptionem ex persona eius potius appositam condēnandum emptorem: ut C. de asser. tol. l. fi. in fi. Acc.

obijciant: interierit, ppter quam exceptioné iudex contra iudicauerit: & sic aut [a] committet aut non committetur stipulatio.

Pomponius lib. ... ad Sab. XXIX.

SI rem [b] quá mihi alienam uendideras, à dńo redemerim: falsum esse, q Nerua respondisset, posse te a me pretium cōsequi ex uendito agē tem, [b] quasi habere mihi rem liceret, Celsus filius aiebat: quia [c] nec bonæ fidei cōueniret: & ego ex alia cā rem haberē. Si duplæ stipulator ex possesso re petitor factus, & uictus sit: quā rē, si possideret, retinere potuerit, petere [†] aūt utiliter non potuerit. uel ipso iure promissor duplæ tutus erit, uel certè doli mali exceptione se tueri poterit: sed ita, si culpa uel spōte duplæ stipulatoris possessio amissa fuerit. [d] Quolibet tpe [†] uenditori renūciari [†] pōt, ut de ea re agenda adsit: quia nō præfinitur certum tempus in ea stipulatione, dum tñ ne prope ipsam condemnationem [e] id fiat.

... XXX.

SI emptori, qui stipulatus sit, Furtis noxisque solutum esse, hæres extiterit is, cui seruus furtum fecerit: incipit ex stipulatu is actionem [f] habere: quemadmodum si ipse alij præstitisset.

Stipulatus sanum esse, uel furem non esse, nō continet quod uerbum sonat, sed interesse: & tot sunt stipulationes, quot sunt illa quæ continet: & ex illa agi potest: quia continet interesse diuersè. Bar.

Vlpian. lib. ... ad Sab. XXXI.

SI ita quis stipulanti spōdeat sanū esse, furem non esse, uespertilionem [†] nō esse, & cætera: inutilis stipulatio quibusdā uī: quia si quis est in hac cā: [h] impossibile est, q pmittit. si non est: frustra est. [i]

[†] Intellige ut istū text. nisus Bal. hic pcedere nō solū in eo, qui emit secundo a uero domino rem: sed quocūque modo rē habuerit a uero do. siue ex cā lucratiua, siue onerosa: nā oibus. istis casib. non tenetur ad pretium ipsi primo qui ei rem uendidit. Bolog.

[†] P.F. peti. P.F. non poterit.

SI rem quā. Casus. Alienam rem mihi uendidisti: pretium nō recepisti: comperi rem alterius fuisse, & ei pretium solui, an possis agere contra me ac. ex uendito ad pretium? Et dic quod non, quia hoc bon. fi. non conuenit ut pretium cōsequaris & cā a domino nactus sim. Si duplæ. Rem mihi uendidisti: per culpam meā a possessione cecidi. petij. & succubui: an contra te regressum habeam, quæritur? Et rñd. quod non: cū dominus fuisti cū uendidisti & rē retinere potui: licet petere non potui: puta ob exceptionem rei iudic. secus si sine culpa mea a possessione cecidi. Quolibet. Emptor uenditori denūtiare debet quoties agitur, ut res euincatur sed quo tempore fieri debeat, quæritur? Et respon. quod non est tempus præfinitum, sed ante litem contestatam & post potest fieri huiusmodi denuntiatio, sed non prope sententiam: cum tunc non sit locus defensioni. Viuia.

[†] Cōcor. glo. in ea. ex literis. super uerbo. in perpetuū. in uerticu. ex quo. n. extra, de con stit.

[†] Denuntiare.

[b] Agentem. Licet nondum soluerim: & pōt hoc dici secundum Io. cum sciens alienam uendidisti, & non tradidisti. tunc enim & ante euictionem pretium solutum repetere potest: ut sup. de act. empt. l. si seruus quē. § fi. uel cum emi a colono uel depositario, qui nullam habet possessionem: si quidem redimam a domino magis sum laudandus: aliter autem uidetur iniquum defraudari pretio conuento. Vel secundum Ir. Indulgendum est emptori, qui bonam fidem agnoscendo calumniam euitans, eam a domino redemit. secus si soluisset: quia non repeteret.

[c] Quia. Ratio est.

[d] Amissa fuerit. Veluti si per negligentiam possessionem amiserit: quæ uacans ab alio occupata, fuit uendita: uel alio titulo alienata bonæ fidei emptori, & usucapta: ut instit. de usuca. §. quod autem. uel quia uenditor iurauit nō esse domini eo deferente. Item not. hic, quod quis sua culpa sentit, ab alio non recuperat: ut hic, & J. si cui plus quam per leg. Falc. l. iij. §. si legatarius. & §. fin. & §. item si ipse. in fi. §. & supra, de per. l. si postquam. Sed contra sup. eo. l. euicta. § j. Sol. ut ibi.

Præfinitur. Scilicet a iure. unde nota, quod lex non determinat, nec ego: ut & C. de diuer. rescrip. l. falso. & facit ad hanc denuntiationē J. eod. l. si id. §. final. & l. Herennius. & l. si fundo tradito §. fi. & C. eo. l. emptor. & l. si permutationis. & inf. eod. l. si dictum. § penul. in fi. Sed contra J. de leg. iij. l. qui concubinā. §. hæres. ubi dicit ante iudicium denuntiandū. Sol. ibi accipitur iudicium pro sententia & sic concordat. Vel speciale in euictione legatorum: ut ibi. Item quid si non denuntiauit in prima cā: denuntiauit tamen in causa appellationis? Respon. si quidem omnia sunt auctori integra, ut quia testes habet, & nihil deperit, potest denuntiare ei: argu. J. de opti. leg. l. vj.

Condemnationem. Id est, cum nō sit renūtiatum allegationibus, uel testes aperti. Ẽt facit C. de tempo. & re. appel. l. iij. in fi. Acc.

SI emptori. Casus. Seruum mihi vendidisti: nō fugitiuum, & noxijs obnoxium non esse promisisti. furtum fecit ante uenditionem Titio a me hærede instituto: an Titius contra te agere possit, quæritur? Et dicitur quod sic, perinde ac si Titius noxali iudicio serui nomine conuentus condemnatus esset uel definitus: quod uerius est. cætera plana sunt usque ad. §. si communi. in lege si mancipium.

[f] Actionem. Et sic sine iudicio committitur. Sed cōtra s. eo. l. non tñ. Sol. ibi de stipulatione duplæ pro euictione: hic pro alia. item non uidetur agi posse ratione: quia nihil ei abfuit: ut sup. de act. empt. l. si seruū mihi. j respon. quæ similiter est contra. Solu. hæc uidetur ei abesse: cum actionem habeat quę propter successionem ei competere desijt: uel ut ibi. Item obstat, quia uidetur per confusionem: sed contrarium est. nā quodammodo uidetur exegisse, & sic committitur ei stipulatio ut hæredi.

SI ita. In hac causa, id est, ægritudine.

Frustra est. s. querela, & frustra promissio.

[†] Quid (inquit Bu. hic) si uespelionem legamus: ac si uespertilionē cum inte l. gamus qui a terdiu ... liter uide & uespertinam ... em habet. in scriptis aūt nostris exemplaribus legitur uespilionem. in P.F. uespilionem. Raud.

Vtilem

a Vtilem esse, id est, ualere. & in casu est necessaria: scilicet si emptor hæc uitia sciat: quia alias nõ ageret: ut infra, de do. excep. l. apud. §. idem Labeo scribit.

b Vel horum. ergo interesse est in obligatione: licet non promisit se daturum uel facturũ: sed ita esse. Sed nonne factum alienum vt promitte ret? Respon. ut dixi insti. de inuti. sti pu. l. si quis alium. Accur.

Sed ego puto uerius hãc stipulationem, *Sanũ eẽ, furem non esse, vespertilionem* † *non esse*, vtilem esse. a hoc. .cõtinet, qđ interest horũ q d esse, uel horũ b quid nõ. Sed & si cui horũ fuerit adiectũ, c præstari: multo magis ualere stipulationem: alioquin stipulatio, quæ ab ædilib. ꝓponitur, d inutilis erit: quod utique nemo sanus probauit.

Idem lib. xl { ad Sabinum. XXXII.

QVia dr̃, e quoties plures res in stipulationem deducũtur, plures esse stipulationes: an & in duplæ stipulatione hoc idem fit, uideamus. † cùm quis stipulatur, {Fugitiuum non esse, furẽm non esse erronẽ nõ esse, } & cætera, quæ ex edicto ædilium curuliũ ꝓmittuntur: utrum una stipulatio sit, an plures. & rõ facit, vt plures fiut. ergo & illud ꝓcedit, ꝙ Iulianus libro decimoquinto Dige. scribit: Egit (inquit) quanti minoris pp fugã serui, deinde agit f pp morbum. id agendũ est, inquit, ne lucrum faciat emptor, & bis eiusdem uitij æstimotionem consequar̃. f Fingamus emptũ decẽ, minoris aũt empturũ fuisse duobus. si tñ fugitiuũ esse scisset emptor: hęc cõsecutum g pp fugã, mox cõperisse, ꝙ non esset sanus: similiter duob. minoris empturum fuisse, si de morbo nõ ignorasset: rursus cõsequi debebit duo. nã & si de utroque simul egisset, quatuor esset consecuturus: quia eũ fortè, qui neq; sanus, & fugitiu' esset, sex tñ esset empturus. Secundũ hæc, sæpius ex stipulatu agi poterit. neq; .n. ex una stipulatione, sed ex plurib. agitur.

Idem lib. lj. ad Sabinum. XXXIII.

SI seruũ emero, & eũdem uẽdidero, h deinde emptori ob hoc fuero condẽnatus, i quia tradere nõ potui euictũ: cõmittitur {duplæ} stipulatio. k

Si emptor desinat rem habere propter factum suum, non agit de euictione.

Pomponius lib. xxvij. ad Sab. XXXIIII.

SI mancipium ita emeris, ne ꝓstituatur: & cùm prostitutum fuisset. ut liberũ esset: si ꝯ legem uenditionis faciente l te, ad libertatem perueniret tu uideris quasi manumisisse: m & ideo nullum aduersus uenditorem habebis regressum.

Etiam si per iudicium diuisorium res fuerit ablata emptori, agit ad euictionem. Bar.

Si communi diuidundo mecum esset actum, n &

Sed nonne factum [...]

c Adiectum. scilicet promissus interesse, si quid horum est, ꝙ esse non debeat, uel si quid non est, ꝙ esse debeat: ut arg. ĩ. si q̃s cau. l. si procurator.

d Proponitur. id est, quam præcipiunt proponi ædiles ut sup. ut. j. l. si uenditor. Acc.

e QVia dicitur. In multis regiõis: ut Instit. de inu. l. stipula. §. quoties. & infra, de uerbo. oblig. l. ubi autem non apparet. §. pen. & l. scire debemus. & l. quoties. & hoc scilicet quando omnes numeramus. secus si dicam omnes has.

f Consequatur. vt supra, ad leg. Aquil. l. sed & si pretore & infra, de leg. iur. l. bona fid. & ĩ t. t. j. l. quod si nolit. §. si quis egerit. & supra de actio. emp. l. ex empto. §. etiã. & ĩ. eo. l. cum fundo.

g Conse. uel. fugamus scilicet emptorem, &c.

h SI seruũ. Vendidero. sed non tradidi. & tũc dic actione ex empto cõdemnari ad interesse: ut sup. de act. empt. l. j. uel nõ potui de iure, tradidi tamen, & euictus fuit emptori meo: & ego fui cõdemnatus actione ex empto nomine euictionis, an ultro que casu agam contra meum auctorẽ, & secundum utrunque quæritur, quid si non, &c.

i Condemnatus. actione ex empto ad interesse. Ac.

i Condemnatus. quid si nondum condemnatus, nec condemnari possim, ut quia sic uendidisti, ne de euictione tenear nec de pretio? Respon. hæc litera innuere vr̃ quod non commini. tñ. sed arg. contra. sup. eod. l. si pro re pupilli. §. j. & ĩ. eo. l. minor. §. si seruus fuit. Ac.

k Stipulatio. contra uenditorem meum, licet emptori meo res non fuerit euicta.

SI mancipium. Casus in §. si communi. Vendidisti mihi seruum quasi proprium, cum tibi & Titio esset communis. & de culpa cauisti. Titio agenti communi diuid. contra me, & communem probanti, seruus adiudicatus est. an cõtra te agere possum de euictione, quæritur. Et dicitur qđ sic. neque obstat ꝙ non agit rei uindi. quia nõ interest &c. Dubium fuit, quia non uidebat posse agi de euictione, cum pro parte non cõmittitur stipulatio de dupla: vt infra, eo. l. si dictã.

Duplæ. Stipulatio nõ solum si res uendita per rei uindi. euincatur, intelligitur commissa: sed cum ipsa non est quòd ad emptorẽ redeat: quia si debitor idemque uenditor pecuniam soluerit creditori, & agat emptor ad duplam contra debitorem eundemque uenditorem: repelletur per exceptio. quia emptor poterit rehabere rem. hoc dicit eũ l. seq. Cætera plana sunt usque ad §. si simplam. in l. emptori. Vmlanus.

l Faciente. puta prostituente idẽ & si uendidit sine hac lege alij: ut ĩ. de iure patro. l. diuus. in princip.

m Manumisisse. quantum ad incõmodum, non quantum ad cõmodum: ut sup. ꝺ. in tua uoc. l. sed & si. § prostituta. Acc.

n Actum. sed nõ ne ãbet hic agi pri' rei uind. ut ĩ. de except. l. fundi? Resp. hic non fuit apposita exceptio da præscriptione de qua dicit in l. illa. sed si non opposuit, nonne fuit in culpa? & sic non agit: ut ĩ. eo. l. si per imprudentiam? Respond. non, quia fuit de apicibus iuris: ut supra, mand. l. si fideiussor. §. quædam.

ADDITIO Bal. hic opponit contra glo. quod processus non uidetur ualere, quia fuit omissus ordo.

† p. F. vispellionem.

† al. add. puta.

† in.

† agit.

† Ludo. Rom. & Alexã. in l. si constã. in xix. col. istam glo. reputarunt singula. ad hoc quod exceptio excussionis est de apicibus iuris: & ideo secundum eos nõ potest opponi. ubi agit de bono & fauore publico. Bol.

Sed solue secundum eundem Bal. quia est ordo diuersarum causarum: non unius causæ ad seipsam. dicit tamen Barto. ℑ. de testa. l. si quis ramus quod ordo omissus uitiat processum circa decisoria: secus circa præparatoria. quod est not. tamen contra eum facit capi. exhibita extra, de iudi.

a Seruus. qui fuit uenditus, ut proprius: alioqui non: ut C. eod. l. si fines. Accur.

b Ex duplæ. an totius pretij? Resp. sic: sed quod habet ab aduersario, computatur in dupla.

c Actionem. imo uidetur quod non: quia ratione partis non committitur: ut infra, eod. l. si dictum. §. in stipulatione. quæ est contra. Sol. hic expressum fuit ut propter partem committeretur stipulatio, alioqui contra: ut ibi. Accur.

d Nõ interest. id est, non est differẽtia. Acc.

e Continet. scilicet si quis, &c. sed & si, &c. & coniunge sequentem legem cum ista.

f Evictus. Tunc uẽ. seruus de hoc subijcit, id est, creditor tunc uidetur euicisse emptori.

g Habere. scilicet emptor, ut dare nõ teneatur creditori. aliud autem si iam dixisset, quia semel esset commissa: ut ℑ. eo. l. habere licere. in fin. Item not. quod sufficit si ipsum liberem, siue remouet ℑ. de fideiusso. l. pro uenditore. in fi.

h Exceptione. ergo differentia est qua actione euincatur res: & facit quod not. ℑ. de excep. do. l. fideiussor.

i Naue. Intelliguntur. ut tabula euicta agatur.

k Venditor. ex stipulatu, sed ex empto: ut ℑ. de usucap. l. enim qui. & supra, de actio. emp. l. emptorẽ. §. si quis rem. Sed contra est sup. eod. l. j. ubi ex stipulatu agitur. Sol. potest dici quod in his, quæ incommodam recipiunt diuisionem, sit speciale: sicut & in homine: ut inf. eod. l. si dictum. §. in stipulatione. Vel dic plene ut ibi diximus. Acc.

Emptori. Casus in prin. est planus.

Si simplam. Rem mihi uendidisti, & de simpla promisisti, quamuis debuissem stipulari de dupla, cũ crederem rem pretiosam non esse, cum esset, si euincatur, agam ex empto ut aliam simplam consequar: & hoc si tibi denunciaui. si non, consequar ut de alia simpla repromittas: & hoc cum res non est euicta. Viuianus.

l A uenditore. s. distrahente: & sua uoluntate nõ, necessitate: quia tunc nec simplam etiam promittit: ut supra, famil. ercis. qui erat.

... aduersario seruus [a] adiudicatus sit, quia probauit eũ cõem esse: habebo ex duplæ [b] stipulatiõe actionẽ: [c] quia non interest, [d] quo genere iudicij euincatur, ut mihi habere nõ liceat.

Stipulatio dupla committitur etiam si per Seruianam, & sic non ratione dominij, res auocetur emptori: sed ea liberata à creditore obstat exceptio.

Duplæ stipulatio euictionem non unam continet, [e] si quis dominiũ rei petierit, & euicerit: sed & si Seruiana actione experiatur.

Pau. lib. j. ad edic. ædilium curulium XXXV.

Evictus aũt à creditore tunc uẽ, [f] cùm ferè spes habendi abscissa est. Itaque si Seruiana actione euictus sit: cõmittitur quidẽ stipulatio: sed qm soluta à debitore pecunia, põt seruũ habere: [g] si soluto pignore uenditor conueniatur, poterit uti doli exceptione. [h]

Idem lib. xxix. ad edictum. XXXVI.

Naue aũt domo empta, singula cæmẽta uel tabulæ emptæ non intelliguntur: ideoque neq; euictionis nomine obligaẽ uenditor, [i] quasi euicta parte.

Vlp. lib. xxxij. ad edictum XXXVII.

Emptori duplã promitti à uenditore [k] oportet, nisi aliud conuenit: non tamen ut satisdetur [l] (nisi si specialiter id actũ proponatur) sed ut repromittatur. [m]

Quod aũt diximus, duplã ꝓmitti oportere: sic erit accipiendũ: ut nõ ex oĩ re id accipiamus, sed de his rebus, quæ pretiosiores essent: si fortè margarita, aut ornamẽta pretiosa, uel uestis serica: uel quid aliud non contẽptibile uenierit. Per edictũ aũt curulium ẽt de seruo [n] cauere [o] uenditor iubeẽ. Si simplã pro dupla per errorẽ emptor stipulatus sit: re euicta consecuturum eum ex empto. Neratius ait, quantò minus stipulatus [p] sit, si mõ oĩa fecit emptor, quę in stipulatione continenẽ. [q] q si non fecerit: [r] ex empto [s] id tñ consecuturum, ut ei promittaẽ [t] quod minus in superiorem stipu-

l Satisdetur. nisi in casu, ut plane diximus. supra, eod. l. aliud quæritur.

m Repromittatur scilicet tantum: ut hic, & infra, de præto. stipu. l. j. §. stipulatio duplæ. & infra eo. l. si dictum. circa prin.

n De seruo. forte non distincto eo, sit pretiosus an nõ, propter dignitatem hominis: ut supra, tit. j. l. iustissime. & quæ sit pretiosa uel non, summatim cognoscimus: ut inf. de præto. stip. l. j. §. si. Accur.

o Cauere. de dupla.

p Stipulatus. & ita hoc casu datur ex empto ad duplum: quod est notandum. Vel dic ad unum simplum datur ex empto, ad aliud ex stipulatione interposita de simplo.

q Continentur tacite scilicet de denunciatione facienda, & competenti tempore.

r Fecerit. id est, nõ denunciauit. & ita nec ex empto nec ex stipulatu aget.

s Promittaẽ. hoc in eo casu quando non est euicta, secundum Alber. & sunt prope sententiam. alij cautionẽ ex abundanti interponendam dicunt: ut & alibi. inf. de lega. ij. l. peto. §. fratre. sed certe nunquã est interponẽda cautio aliquo loco ubi non sit necessaria: ut inf. ut leg. uel fidei cõ. un. ca. l. hæc stipulatio. § diuus. & supra, de proc. l. non cogendum. hic ergo committitur, si res iterum euincatur ab emptore nacto possessionem, uel ipso emptore ab alio possessore petente: nec enim sequitur, si non committitur propter hanc euictionem: ergo non committitur propter secundam, secundum Io. Vel dic ut promittatur, & deinde simpla statim secundum Hug. de porta rauennata. in ea enim simpla emptor non deliquit non denunciando, cum eam petere non poterat. & sic non perdidit quod non habet: sed aliam simplam & interesse sic: ut C. eod. l. emptor. Vel dic, ut promisit, & postea statim petatur.

t P. F. id tantum est consecuturum.

In sin-

a In superiorem stipulationem. Quid si de nulla per errorem stipulatus est? Respond. forte & tunc agit ex empto non in duplam. Accur.

b In creditore. Creditor uendidit iure crediroris. ita quod de euictione non tenetur: res euincitur emptori: quia non fuit debitoris: et sic habuerat creditor cōtra debitorē contrariā pignoratitiā, pro eo quod obligauerat ei rē alienam. licet ergo de euictione creditor emptori nō teneatur, tenetur tamen cedere cōtrariam pignoratitiam, cum ei nihil noceat. Viuia.

b Vel. pro saltem.

c Praestet. Mirabile est quod cedit cōtrariam pignoratitiam actionem, eā ea cedenti sit inutilis, ut infra innuit, quod sine dispendio, &c. Et patet cuique quod creditoris nil interest cum debitor ab eo liberatus est: ut infra de distra. pig. l. rescriptum. §. si alienam. Respō. potest dici quod ante solutionem emptor cōuenit de cessione: ut infra de sol. l. Modestinus. Vel dic solutio quae facta fuit creditori: quantum ad emptorē est ne debitor cōueniatur pignoratitia ac. ex iure cesso, uel neg. gest. pro nulla habetur: ut hic, & in praedicta. l. rescriptum.

...lationem a deductū est.

Venditor cogitur cedere actiones quas habet pro re uendita contra actorem suum. Bar.

Idem libro ... Disputationum. XXXVIII.

IN creditore, qui pignus uendidit tractari pōt, an re euicta, uel b ad hoc teneat ex empto, ut quā habet aduersus debitorem actionem, eam praestet. c (habet aūt contrariam pignoratitiā actionem.) Et magis est, ut praestet. Cui enī non aequum uidebitur, uel hoc saltē persequi emptorem; quod sine dispendio d creditoris futurum est?

Re euicta per restitutionem in integrum, agitur ex empto pro euictione. Bartolus.

Iulianus libro ... Digestorum. XXXIX.

MInor xxv. annis fundum e uendidit Titio: & cum Titius Seio. minor se in ea uenditione circunscriptum dicit, & impetrat cognitionem non tantum aduersus Titium, sed etiā aduersus Seium. Seius g postulabat apud praetorem utilem sibi de euictione stipulationem in Titium dari. Ego (cum) dandum putabam, respondi: iustā rem Seius postulat. Nam si ei fundus praetoria cognitione ablatus fuerit: aequum erit, per eundem praetorem & euictionem restitui.

Qui succumbit in rei uindicatione, non prohibetur Publicianam intentare. & donec actio ad uindicandum superest, res euicta non dicitur. Bar.

Si seruus k tuus emerit hominem, & eundē uendiderit Titio, eiusq; nomine duplā promiserit, & tu a uenditore serui stipulatus fueris: si Titius l seruū petierit, m & ideo n uictus sit, quod seruus tuus in tradendo sine uoluntate tua proprietatem hominis trāsferre non potuit, superererit o

misit. cecidi a possessione. egi directa rei uindicatione contra possidentem, & succubui. quaeritur an agam de eu.? Et dicit quod non: quia adhuc non est prorsus euicta, cum adhuc possim agere Publicana: & ideo neque ego contra te, neque tu contra eum a qua seruus emit, de euictio. agemus. Secundo dicit, pone quod ego emi a seruo tuo. non cecidi a possessione. sed me possidente. alius euicit: tunc & ego agam pro euictio. actione ex stipulatu, uel ex empto de peculio serui tui. Si a me. Quid sit bessis, & triens & sextans, quaere in instit. de haere. instit. §. hereditas. Caetera sunt plana. Viuia.

e Fundum. Cum decreto. alias ipso iure non ualet. & sic non erat opus restitutione: ar. C. de praedi. mi. l. si quidem.

f Titium. Primū emptorem.

g Seius. Quod potest: ut s. de mino. l. in causae. §. interdum. & est argu. quod si die feriata detur sententia per officium iudicis, quod eodem tempore debea. restitui praestita satisdatione.

h Fuerit. Quod fit in duobus casibus, scilicet cum secundus eā emptor sciuit: uel cum emptor primus est non soluendo: ut supra de mino. l. in causae. §. si. Accur.

i Not. ex isto. §. quod sententia lata super rei uendi. non parit praeiudicium in Publ. nec cōtra. casua est hic secundum Dyn. in §. sed iste. in stitu de actio. & sequitur Iason ibi in xij. colū.

Cedere cogitur quis quod sine dāno suo est.

a Quod sine dispendio. Id est, damno creditoris. hoc ideo, quia ille contra quem impetrat cessionem tenetur de euictione, ut inf. eo. l. si plus. § j. alioqui si non tibi sed alij cuicunque sine meo incommodo uelim facere gratiam, audior: ut inf. de iure dot. l. cum in fundo. §. ipsius. Item not. hic quod cogetur quis cedere quod est sine suo damno ut hic, & s. qui po. in pign. ha. l. mulier. & infra ad Trebel. l. recusare. §. Titius sic debeo pati fieri in meo, quod non nocet mihi: ut infra, de aqua plu. arc. l. in summa. §. item Varus. in fi. Item alij permittere: ut infra sol. matri. l. ij. Item arbitrij diem progare: ut supra, de arbi. l. & si qua. §. arbiter. de euictione autem creditor non tenetur: ut hic innuit, & C. credi. euict. pig. non debe. l. j. & ij. Accursius.

MInor xxv. annis. ... In princ. huius legis dicitur: minor xxv. annis cum iuris solennitate fundum suum uendidit Titio: illum fundum Titius uendidit Seio. minor dicebat se laesum in tali uenditione: unde petijt restitui aduersus Titium & Seium, praetor restituit ex suo officio aduersus Titium, & in ipsam rem aduersus Seium. nunquid Seio dabitur regressus de euictione aduersus Titiū? Resp. quod sic. Si seruus. Stichus seruus tuus emit Pamphilū sine uolūtate tua: & eundem uendidit mihi: & de euictione pro-

i Restitui. Contra Titium. Sed nunquid in duplum? Resp. in simplum. erat autem ratio dubitationis: quia non ideo res est euicta, quia non fuerit uendentis, uel ideo quia fuerit aliena: sed est euicta cōtra ius commune & iure speciali: quod factum uidebatur uenditor promisisse: sicut nec procurator minoris qui eum ratum habere promisit: ut infra rem ra... hab. l. iij. j. resp. sed tenetur hoc casu: hic, & inf. de solu. l. qui res. iij. respon. Vel aliter illam intellige sicut euenit restituto maiore: ut infra e. l. si cum uenditor. §. si is. qui. nam beneficium praetoris non debet esse alieni captiosum: ut infra de praeto. stipu. l. Paulus. & ideo utilis non directa datur: at enim utiose, tunc nulla.

k Et tu. Scilicet, dominus. Azo.

l Titius. Qui emit a seruo.

m Petierit. A possessore per directam rei uindicationem, cum a possessione cecidi sine culpa sua.

n Et ideo. Non ergo praecedentem causam quae fuit ante uēditionem serui sibi factam, omisit petitor. Ac.

o Supererit. Nota ergo hic quod qui egit rei uindicatione & amisit: nihilominus redit ad Publicianam. & haec est opi. Ioan. ut hic. Item quia duae sunt & diuersae actiones sine causae agendi una ratione utilis t.

Publiciana a actio, & propter hoc duplæ stipulatio ei nó committetur, quare uenditor quoque tuus agentem te ex stipulatu b poterit doli mali exceptione summouere. alias caút † si seruus hoiem emerit, & duplam stipulet deinde eum uendiderit, & ab emptore euictus fuerit: dño quidem aduersus uenditore insolidum competit actio: emptori uerò aduersus dominum duntaxat de peculio. Denunciare uerò de euictione emptor seruo, d non domino debet. ita. n. euictio hoie vtiliter de peculio agere poterit. si autem seruus decesserit: túc domino denunciádú est.

Quilibet ex pluribus uenditoribus tenetur de euictione illius portionis quã ipse uendid. non eius quam uendidit alter.

Si a me bessem fundi emeris, a Titio trientem deinde partem dimidiam fundi a te quis petierit: si quidem ex besse, quem a me acceperas, semis petitus fuerit: Titius nó tenebit. Si uero triens, quem Titius tibi tradiderat, & sextans ex besse quẽ a me acceperas, petitus fuerit. Titius quidem pro triente, ego pro sextante euictioné tibi pstabimus: e

Ex uenditione liberi hominis factæ ignoranti, agitur de euictione. Bal.

Pater sciens filiũ suum, quem in potestate habebat, ignoranti emptori uendidit. Quæsitum est, an euictionis noíe teneat. Respondi: Qui liberum hoiem sciens uel ignorás tanq̃ seruum uendat, euictionis noíe tenet. Quare et pater si filium suum tanquã seruum uendiderit: euictionis nomine obligatur. f Qui statuliberum tradidit, nisi dixerit eum statuliberum esse: euictionis nomine perpetuo obligatur. g

Qui dixit usumfructum esse alium, cum sit alieno, ex tali prædictione nõ uidetur. dic. secus si excipere. ut in glos.

Qui seruum uenditum tradidit, & dicit usumfructum in eo Seij esse, cum

dominij, alia ratione directi dominij: vt §. ne Pub. ij. § j. Item tertia ratione: quia quando dicimus simpliciter dominium, de directo tantum intelligitur, nõ de vtili: vt sup. si ager uecti. l. j. §. qui in ppetuum. alij autem contra, dicunt enim q̃ proponendo rei uindicationem, etiã in Publiciana sibi præiudicet: & pro eis est quod dr quod actor omne suũ dominiũ vndecunque & qualecunq; in iudiciũ deduxit: ergo utrũq;, siue directũ siue vtile: ut j. de ex ce. rei iud. l. sinassi. § denique. & l. Celsus. §. ea. in fin. §. & l. & an eadé. §. actiones. & ad hac o lege tñ. quod qñ intétabit Publiciana elidi tur per exceptionem: sed prima opinio est uerior: nec obst. quod dixi qualecunque & undecunque: quia intelligitur, siue de iure gétium, siue ciui. directum tñ. rerum his duobus modis, directa quæruntur dominia: ut supr. de rei uindi. l. in rem. nõ aquam, expone. s. ut dicebant illi, suum directum, siue vtile. Ité nec ob. qđ est j. eodem. l. si cũ uenditor. in princi. quæ est huic l. contra: quia ibi subaudies maxime. Item nec obst. quod est j. de excep. rei iud. l. fundi. ubi dicit q̃ ita demum potero tecum communi diui. agere pro fundo quem possides, si in directo dñio quod petere cœpi obtinuero. si ergo perdam in directo, nõ agam communi di. ergo nec Publiciana, quia ijs qui Publicianam habent, datur communi diui. & econtra: ut supra, communi di. l. communi diu. §. qui in rem. Ideo autem dico quod non obst. quia volebam agere communi diui. ex eadem causa ex qua agerem in rem, id est, ratione dominij directi quod tecum me habere dicebam: & ideo repellor. cæterum si uelim agere Public. & obtento in eo uelim agere communi diui. quasi ex effectu dominij, bene possum.

a Publiciana. Nam qui emit a seruo putans eũ posse distrahere, licet non possit usucapere nisi erret in iure, quia putet posse distrahere, licet non habeat peculij administrationem: ut j. de usucap. l. nunquam in prin. hic ergo non habuit peculij administrationem alias dominium transtulisset ut supra, de rei uind. l. si quis hac lege. §. si. ubi non emit peculiariter.

b Ex stipulatu. Sed nonne prior uenditor fuit dominus, ergo uidetur: quia dixi quod ideo non transtulit seruus dominium, quia sine uoluntate domini seruus tradidit contra quod non: quia dicit hic eum teneri ad duplam. Ad hoc dic q̃ non fuit dominus: sed cũ agit, emptor, fuit absolutus possessor, eo q̃ sine uoluntate dñe. poterat etiam absolui: quia nõ fuerat dñs: sed hic fuerat in petẽdo: & nõ fuit etiã in absoluendo. Idem ergo si fuit absolutus ea ratione quia nõ fuit dñs & no. causã in sola inferendam. Item q̃ sp. actiones cõtrariæ proponuntur diuersis tẽporibus. ut hic, nõ ut eo. ut j. de regu. iur. l. nemo. §. quoties. & j. de tribu. l. quod in hæde. §. al gere. sed in exceptione nõ est ita, nã consulitur in dubio ut agat Publiciana, licet succumbat quia reus dicit eum dñm q̃ nõ ualet: quia nõ agit rei uindicatione: & ideo licebit reo obijcere contra id q̃ ipse fuerat cõfessus ut C. de lib. cau. l. iubemus: sed certe illud expone ut ibi, & hic dicas q̃ eodem & diuersis tpibus potest contrarias exceptiones pponeret ut infra, de reg iur. l. nemo ex his. in princi. & infra, de except. l. nemo. & j. de inoff. testa. l. Papini. §. sed nec impuberis.

c Alias. Ab emptore uel a me ante quã tradam: ut j e. j. si seruum emero. Ité q̃ dicit de euictis. dicit. pretium ab alio pposuerim, & propter hoc dicit alias q̃ iam sup. egit, hic aũt sunt contentus emptor. uel dic alias. i. ubi non superest actio Publiciana: ut quia egit rei uin. & ille fuit absolutus, nõ quia non esset dominus agens, sed quia possessor erat dominus. & secundum hoc dic ab emptore agente.

d Seruo. Nota, quod quædam cum ipsis seruis non cum dominis facienda sunt. ut hic, & in institu. de stipu. ser. §. sed cum. & inf. de sol. l. Stichum. §. usumfructum in fin. & inf. de do. cau. mor. l. fin & inf. de uerb. obli. l. si. j. respon. Sed regulariter contrarium j. de reg. iur. l. quod attinet. quæ est contra.

e Præstabimus. Quid si non appareat ex cuius parte sit euictum? respond. forte uidetur de utriusque parte pro rata parte euictum: ar. j. de pec. leg. l. si peculium. & supra, de peti. hær. l. sed & si. §. adeo.

f Obligatur. Et hoc casu fallit regula sup. eo. l. uindicantem cum ipse pater uendiderit, ut C. de lib. cau. l. j. sic sup. eo. l. quia pupillo. & l. sed si nulla.

g Obligatur. Vt j. e. l. si per imprudentiã. §. si Titium.

Causa in sententia est inferenda.

Adeo

a Aduersus. si euincat. & sic hæc sunt paria, scio, & solo teneri contra Seium.

b Seium. alias Seium, & alias eum: ut sup. cōmunia præ. l. si uenditione. §. plane. Sed certe imo uidetur quod possit habere Sempronius quandiu Seius sit in ea causa in qua si suus esset uinsfructus, sibi duraret: ut supra, de ac. em. l. fundum. in fi. quæ est contra. Solu. ibi fundum uendidit detracto usufructu & personam nominauit: unde duo interuenerunt: hic autem non detraxit: sed tantum personam nominauit, dicens ad Seium pertinere, ideoque alio euincente tenetur post mortem. Sed quidam addunt, uel post capitis diminutionem: sed contra secundum Bul. prima uerior. Vel hæc intelligitur secundum illam ut eo casu hic loquatur quando Seius sit in ea causa, ut si uere seruus fuisset, eum nō perdidisset.

c Re uera. repetitio casus: ut supra.

d Petente. s. Seio capite minuto, uel alias usumfructum amittente: cū multis modis amittit: ut insti. de usufruc. §. finitur.

e Tenebitur. uenditor.

f Defugiet. s. uenditor, ut non teneatur emptori: quia denūciauit Seij fuisse usumfr. sed Sempronio euincēte tenetur post mortem Seij: forte intelligendum est, uel capitis diminutione: ut j. eod. l. fundum. sed Ioan. contra.

hæreditati fieret & effectu genere: ut inf. eod. l. hæres.

SI ei cui uendidi. CAS. 6. Titius uendidit mihi Stichum, & de euictione promisit, & ego ei sub eadem forma. decessit Titius, & ego sum hæres eius, euincitur Stichus mihi. quæritur an possit agi de euic. ex aliqua earum uenditione. dicit quod non. redditur ratio secundo. Si is qui. Titius uendidit mihi fundum, & dedit mihi fideiussores pro euict. & ego Seio postea. Seius mihi successit: & ante successionem fuit Seio fundus euictus: agetur de euictio. contra fideiussores primi contractus. hoc autem probat: taliter: quia si succedo Cornelio, qui mihi i. cap. debet tanto minorem hæreditatē habere uideor, quantum est id, quod mihi debebatur ab eodem. sic in superiori casu tāto minorē habet meā Seius mihi succedens: quanto de euictione ei tenebamur & contra maiorem ego suam, quanto ei tenebar.

i Cauisset. quando mihi prauendiderat. duæ enim fuerunt uenditiones.

k Parte. neq; ex prima, neque ex secunda emptione.

l Deberemus & j. de leg. j. l. cum filio. §. ipsi uero. in prin.

m His igitur casibus. i. in hoc casu, non in primo: ut j. ad leg. Fal. l. cum emptor. & j. de hære. uel act. uen. l. ij. §. si Titius. & facit sup. man. l. si seruū Titij. Vel dic, his igitur, id est huiusmodi casibus, uel talibus: ut sup. eo. l. non tamen.

ad Sempronium pertineat: Sempronio usumfructū petente, perinde tenetur, ac si in tradendo dixisset, ususfruct⁹ noīe aduersus a Seium b non teneri. Et † si re uera c Seij usus fructus fuerit, legatur aūt ita ut cùm ad Seiū pertinere desijsset, Sempronij esset: Sempronio usumfructū petente, d tenebit: e Seio agente rectè defugiet. f

Si venditor succedit emptori liberantur fideiussores euictionis: & re ablata ei cui emptor legauit de euictione non agetur.

Idem lib. lviij. Dig. XL.

SI is, qui satis à me de euictione accepit, fundum à me hærede g legauerit: ꝯfestim fideiussores liberabuntur: quia etsi euictus fuerit ab eo, cui legat⁹ fuerat, nulla aduersus fideiussores actio ē. h

Paul. li. ij. ad edictum ædilium curulium XLI.

SI ei, cui uendidi, & duplā promisi (cùm ipse eadem stipulatione mihi cauisset i) hæres extiterim: euicto hoīe nulla {ex} parte k stipulatio cō mittitur. Neq; enim mihi euinci vr̄ cùm uēdiderim eum: neq; ei, cui me ꝓmissorem præstarem: qm̄ parum commodè dicar ipse mihi duplam præstare debere. l Item si dn̄o serui hæres extiterit emptor: qm̄ euinci ei non pōt, nec ipse sibi vr̄ euincere; non committit duplæ stipulatio. His igitur casibus m ex empto agendum erit.

Cùm emptor venditori, vel venditor emptori succedit: re euicta, contra auctorem venditoris & eius fideiussores potest habere regressus: & successio loco solutionis habetur. Bar.

Si is, qui fundum emerit, & satis de euictione acceperit, & eundem fundum uendiderit, n {&} emptori suo hæres extiterit; uel ex contrario, emptor uenditori hæres extiterit; an euicto o fundo cum fideiussoribus agere possit, quęritur? Existimo autem utroque casu fideiussores p teneri; quoniam q & cùm debitor r creditori suo hæres extiterit, † actio quædam inter hæredem & hæreditatem proponitur, † s & intelligitur maior hæreditas ad debitorem peruenire, quasi soluta pe-

† P. F. ratio, quadā. rectior

† P. F. ponitur.

SI is qui. CASVS. Vendidi Titio fundum: & fideiussores dedi pro euictione. deinde Titius instituit me hæredem: fideiussores liberati sunt quos ei dederam: & licet legatario fundum dem, & ei euincatur, non tenentur fideiussores. Viu.

g Hærede. instituto ab emptore.

h Actio est. hæc est insufficiens ratio, quia adhuc remanet eadem quæstio quare sint liberati. dic ergo quod ideo liberantur antequam euincatur legatario. quia non possunt pro eodem apud eundem esse obligati: ut inf. de fideiuss. l. Vranius. & inf. l. prox. in princip. Item post euictionem idō similiter non tenentur, quia iam erant liberati, ut modo dixi. Item & quia si non essent ea ratione liberati, quia pro eodem, &c. tamen cum legatum sit in specie, non tenetur de euictione

n Vendiderit. & nunc euictus est: & postea emptori, &c. uel etiam post successionem.

o Euicto. post successionem.

p Fideiussores. illos. s. quos accepit ille qui uendidit sibi. uel si uenditor succedit emptori, ageret contra illos, quos ipse a suo auctore accepit. Fideiussores autem secundi contractus sunt liberati: ut sup. l. proxim. & in principio huius legis.

q Qm. uult probare qualiter fideiussores secundi cō tractus liberentur, imo econtra quod primi teneantur.

r Debitor. ut hic uenditor secundus, qui est debitor emptoris. Acc.

s Proponitur. iuris fictione, quia pro eodem hr̄ ac si per iudicem hæreditati fieret solutio ab hærede. Accur.

cunia, q debebatur hęreditati: [a] & per hoc min[9] in bonis [b] hæredis [c] esse. Et ex contrario, cùm creditor debitori suo hęres extitit: minus in hęreditate hře vř, tanquã ipsa hæreditas heredi soluerit. [d] Siue ergo is, q de euictione satis acceperat, emptori cui ipse uẽdiderat, siue emptor uenditori suo hęres extiterit: fideiussores [e] tenebunt. Et si ad eundẽ uẽditoris & emptoris hæreditas reciderit; agi cum fideiussorib. poterit. [f]

Idem lib. iiij. ad edictum. XLII.

SI prægnans ancilla uendita & tradita sit: euicto partu, uenditor de euictione [g] conueniri non potest: quia partus [h] non est uenditus.

Iulianus libro ij. Digestorum. XLIII.

VAccæ emptor si uitulus, qui post emptionem natus est, euincatur, agere ex duplæ stipulatione non põt, [i] quia nec ipsa, nec usus fructus euincitur. Nam quod dicimus, uitulum fructum [k] esse uaccæ; non ius sed corpus demonstramus. sicuti † prædiorum frumenta & uinum fructum rectè dicimus; cùm constet eadem hæc nõ rectè [l] usumfructum appellari.

Alphenus lib. ij. Digestorum. XLIIII.

SCaphã nõ uideri [m] nauis esse respõdit, nec quicquam coniunctũ habere. Nam scapham ipsam per se paruam nauiculam esse. omnia autem, quæ coniuncta naui essẽt, (ueluti gubernacula, malus, antennę, uelum) quasi membra [n] nauis esse.

Si euincatur pars fundi: licet in residuo remaneat integra mensura: de euictione agitur.

Idem lib. iij. Digestorum à Paulo epitomat. XLV.

QVi fundum tradiderat iugerum centum, fines † multò ampliores emptori demõstrauerat. si quid ex ijs finibus euinceretur, pro bonitate ei[*] emptori præstandum ait; quamuis id, quod relinqueretur, centum iugera haberet. [o]

Si usufructus rei vendita pertinet ad alium, tenetur venditor emptori quatenus interest eius usumfructu nõ fuisse, alterius ...tenui tempore.

Aphricanus libro vij. Quæstionum. XLVI.

FVndum, cuius usufructus Attij erat, mihi uendidisti: nec dixisti usumfructum Attij esse: hunc ego Mæuio detracto usufructu tradidi. At tio capite minuto, nõ ad me, sed ad proprietatem usumfructum redire ait neque enim potuisse constitui [p] usumfructum eo tempore, quo alienatus [q] esset: sed posse me [r] te uenditorem de euictione conuenire: quia æquũ sit eandem causam meam esse, quæ futura esset, si tunc usus fructus alienus non fuisset.

[a] Hæreditati. licet ergo successione sit sublata, tamẽ pinguior uidetur hæreditas peruenisse: ut hic, & infra ad leg. Falc. l. j. §. si debitor. Acc.

[b] In bonis. sic ergo si emptor prior, qui est secundus debitor de euictione, succedat ei, uidetur euinci: & fingitur satisfacere hæreditati: & sic ut emptor prior agat de euictione. Acc.

[c] Hæredis. quam fuerit prius quam adiret. i. solueret.

[d] Soluerit. a simili hic secundus emptor hæres primi emptoris succubit ut secũdus emptor nõ ut hæres primi, sed fingitur detrahere de hæreditate primi: & sic quasi hæres primi egit de euictione contra fideiussores primi contractus. Acc.

[e] Fideiussores primi contractus non secundi: ut modo dixi. Acc.

[f] Poterit. intelligas primi contractus, non secundi.

[g] SI prægnãs De euictione. ex dupla stipulatione, sed ex empto forte agi potest ut sup. eo. l. uenditor hominis. & j. de leg. j. l. non quocunque. §. Iuli. uidetur tamen contrarium j. de l. ij. l. si quod ex Pamphilo.

[h] Partus. nec pars dimidia fundi pro indiuiso: & sic agi pro euictione: ut supra. eo. l. j. §. fin. subaudias ergo nec est pars rei uenditæ partus: ut j. de usucap. l. si alienam. §. Sequola. sed obijcit quod est j. de uentre inspici. l. j. §. ex hoc. scitur pro. ubi dr quod est potius uiscerum matris? Resp. partus mulieris portio esse dr quo ad quid. s. ut pro eo non agat interdicto de li. exhib. sed tunc demum cum fuit editus.

[i] VAccæ emptor. Non põt. sed nec ex empto uñ quia si bonæ fidei erat, fecit suũ fructum: si malæ fidei, nõ agit. Rei ... uacat possessor sed tamen extantes restituit priori: & ideo agit ex empto. Vel dic perceptum uitulum a uenditore ante traditionem, uel a quocunque, cum sine culpa uenditor desijt possidere: malæ fidei autem non agit ne mine rei uel accessionis, nisi stipuletur uel paciscatur de euictione: ut C. eo. l. si fundus.

[k] Fructum. quo casu pars rẽ euinci, & sic ageret ut supra. eo. l. j. & j. eod. l. si ab emptore.

[l] Rectè. ab aliquo: ut supra, de rei. di. l. j. §. quædam. A.

[m] SCapham nõ uideri. ut j. de fun. instr. le. l. ul. & sup. de rei uind. l. Marcellus. §. armamenta.

[n] Membra. ergo cum stipulatio de euictione intercessit, aget pro naue & scapha ex stipulatu, pro membris nauis ex empto tñ: ut sup. eo. l. naue. & ar. j. de uerb. sig. l. malum in princ. Acc.

[o] QVi fundũ. Haberet. hoc cum facta fuit uenditio in specie, s. pro omnibus illis finibus: ut C. eo. l. si fines. sed asseuerauit emptori. centũ esse iugera ad minus: & pro tot inuendendis nolebat teneri licet minus esset. si aũt plus esset, totũ nolebat cedere emptori, & ei de euictione teneri: & facit ad i. supra, depositi. l. j. §. si cista.

[p] FVndum cuius. Cõstitui mihi emptori.

[q] Alienatus. i. uenditus esset fundus, scilicet quia alienus esset. Acc.

[r] Posse me, emptorem. i. emptor conueniret uenditorẽ. nã & contra posset intelligi. unde hic est amphibologia sicut est ibi, uerum est panẽ comedere canem. Sed nonne mihi tenetur emptor, quia se obligauit ad usumfructum? Respon. non obligauit se. sed in re quam tradidi, usumfructum retinere nolui, quo non poni

† de quam debat.

Partus mulieris portio uiscerũ esse dicit. † fit &.

† al. add. partem.

† P. V. mul to amplius.

porui : qui alienus erat. sic s. de condi. causa dat. l. dedi. §. sub illus. nec ideo mihi debet teneri emptor, quia usumfructum retinere nō potui : ut probatur infr. de iure do. l. si mulier. § j. & de actio. empt. l. tenet. § si tibi. Sed ecōtra; si iste qui detraxit, prius decedat quam Titius fructuarius, uel talis casus contitit, quo i desineret esse fructuarius: et si uerum esset, tenet emptor: ut su pra, de ac. em. l. fundū. & facit ad l. supra, de usufru. l. sub conditione. Acc.

a Cōtrahi. Vt sa. e. l. si quis per fundum. nō tamen est seruitus constituta: quia si ae prędijs esse non pōt: ut supr. communia prędio. l. j. & instit. de serui. § ideo autem, quæ sunt contra. Sed hic tantum personalis obligatio contrahitur: ut dictum est.

b Exoluerit, Alias exolueritt, id est, excęperit. & alias excęperit.

c Iussum. Scilicet a testatore.

d Dixerim quinque. s. iussum dare. Sed hic nonne mentitus est: quia uidetur dixisse. v. tantū iussus est dare: ut supra, de inter. act. de ætate. § cum esset. ergo debet teneri: ut infra, eo. l. qui libertatis. §. quid ergo. quæ est contra. & inf. eo. l. qui alienam. §. si. quæ est similiter contra. nam in prædictis dicitur mentientem in summa danda teneri. Sed ibi dicit de maiori: hic de minori & est ratio in his omnibus conditionibus: quia cum uēditor noluit teneri emptori ex conditione quæ erat grauior uel deterior, & eam expressit: ergo non tenetur ex ea quæ erat ei leuior. Et sic nota quod non punitur quis propter mendacium, cum aliā

Qui constituit seruitutem in re aliena, personaliter obligatur euictionis nomine.

Si per alienum fundum mihi uiam cōstitueris: euictionis noīe te obligari ait. Etenim quo casu si per proprium cōstituentis fundum concessa esset uia, recte constitueret: eo casu si per alienum cōcederet, euictionis obligatioñe † cōtrahi.[a] Cùm tibi Stichum uenderem, dixi eum statu liberum esse, sub hac cōditione manumissum, Si nauis ex Asia uenerit. is autē, Si Titius cōsul factus fuerit, manumissus erat. Quærebat: si prius nauis ex Asia uenerit, atq; post Titius consul fiat, atq; ita in libertatem euictus sit: an euictionis noīe teneatur? Rndit, non teneri eū. Etenim dolo malo emptorē facere, cùm prius extiterit ea conditio, quæ euictionis noīe exoluerit.[b] Item si post biēnium liberum fore dixi, q post annum libertatem acceperat, & post biennium † in libertatem euincatur uel x. dare iussum,[c] dixerim quinq;:[d] & is x. datis ad libertatem puenerit: magis esse ut his quoque casibus non teneatur.

Idem libro viij. Quæstionum. XLVII.

SI duos seruos quinis[e] a te emam, & eorum alter euincatur: nihil dubij fore, quin rectè eo nomine ex empto acturus sim. quamuis alter x. dignus[f] sit: nec referre, separatim singulos, an simul utrunque emerim.

De dupla deducitur id quod emptor consecutus est ratione particularis interesse. h. d. siue à uenditore, ut hic. siue ab alio: vt l. q. § fi. de doli excep.

Neratius lib. vi. Membranarum. XLVIII.

CVm fundus uti optimus maximusq; † emptus est, & alicuius[g] seruitutis euictæ noīe aliquid emptor a uenditore cōsecutus est, deinde totus fundus euincitur. ob eā euictionem id præstari debet, quod ex duplo reliquū est. Nam si aliud obseruauimus: seruitutibus aliquibus, mox & proprietate euicta duplo amplius emptor, quam quanti emit, consequeretur.

Caius libro vij ad edictum prouin. XLIX.

SI ab emptore usufructus[h] petatur: perinde † is uenditori denunciare debet, atque is, a quo pars petitur.

Vlp. li. xxx. ad edi. L.

SI pignora ueneant per apparitores, prætoris extra ordinem[i] sententiam exequentes: nemo unquā dixit, dandam in eos actionē re euicta,[k] Sed si dolo rem uiliore pretio proiecerunt. tunc de dolo actio[l] datur aduersus eos domino rei.

Idem libro lxxx. ad edictum. LI.

SI per imprudentiā[m] iudicis aut errorē[n] emptor rei uictus est: negamus authoris[o] damnum esse debere. Aut quid[p] refert sordibus iudicis, an stultitia[q] res perierit? Iniuria enim, quæ emptori fit,[r]

non afficiat damno sic su. de interroga. act. l. de ætate. §. si. nam & secundum canones multa sunt genera mendaciorum.

e SI duos seruos quinis. Id est his quinque.

f Dignus. Sic & supr. de ac. emp. l. si duorum. & infra eod. m. l. cum plures, & facit supr. de ædil. edi. l. si plures.

g CVm fundos. Consequeretur quod iniuriam est. ut s. e. l. qd dicitur.

h SI ab emptore. Petitur. Quia usufructus dicitur pars dominij: ut supra, de usufru. l. iiij.

i SI pignora. Extra ordinem. nam solennitas iudiciorum hodie recessit ab nobis.

k Re euicta. Quia ex officio uendi uenit ut supra, famil. erc. l. qui erat.

l Actio. Imo uidetur nego. gest. ut supra, de ne. gest. l. sic prætor. §. si exeecutio. quæ est contra. Solu. ut ibi.

SI per imprudentiam. CASVS. Si iudex me emptorem per imprudentiam iuris condemnauit, credens per unum testem probatum, uel per errorem facti, ut quia non bene elegit testes, neutro casu possum agere de euictione: sicut neque quando iudex fuit corruptus, uindicante aliquo. Vi.

m Si per imprudentiam. s. iuris.

n Errorem. Scilicet, facti. Ac.

o Authoris. Id est uenditoris.

p Aut quid. Scilicet, dicit contra. respond. quid ergo refert, &c.

q Stultitia. Imprudentiam & errorē uocat stultitiam. Item iniuriam hic uocat eandem, &

plus quis quando erat corruptus.

r Quæ emptori fit. A iudice. idem si ab alio: ut quia

† P. F. contrahi.

† animo.

† b euiñ.

† quo poss.

† animā.

† P. F. libertate.

† P. F. bis.

† In P. F. nō teneat.

Mendacium non semp punitur.

al. add. alio.

† P. F. proinde.

† In P. F. sententiam sequentes.

† Facit ad hoc c. o't. extra, de empt. & uend.

authorem [a] non debet contingere. [b]

Stipulatio de euictione potest committi contra hæredem uenditoris: licet contra ipsum uenditorem non potuerit committi. Item & hæredi emptoris potest in plus committi, quàm potuerit ipsi uenditori. h.d. cum §. non mirum.

Si Titius Stichum post mortem suam liberum esse iussum, uendiderit mortuo deinde eo, Stichus ad libertatem peruenerit: an stipulatio de euictione interposita teneat? Et ait Iulianus committi stipulationem, [c] quia si n. Titio † hoc casu denunciari pro euictione non potuisset † hæredi tamen eius denunciari potuisset. Si quis locum uendiderit, & idem uenditor ab hærede suo uoluntate emptoris in eo sepultus fuerit, actio de euictione intercidit. [d] hoc .n. casu emptor proprietatem amittet. † [e] Non mirum autem est, ut euicto homine [f] de euictione teneat hæres, quamuis defunctus non similiter fuerit obstrictus; [g] cum & alijs quibusdam casibus plenior aduersus hæredem uel hæredi competat obligatio, quam competierat defuncto; [h] ut cum seruus post mortem emptoris hæres institutus est, iussu que hæredis emptoris adijt hæreditatem. [i] nam actione ex empto præstare debet hæreditatem; quamuis defuncto in hoc tantum fuit utilis ex empto actio, ut seruus traderet.

Si plures mihi insolidum pro euictione teneantur: deinde post euictionem cum uno fuero expertus; [k] si agam cum cæteris, exceptione me esse repellendum, Labeo ait.

Idem libro lxxxij. ad edi. LII.

Sciendum est, nihil interesse, ex qua causa duplæ stipulatio fuerit interposita; utrum ex causa [l] emptionis, an ex alia ut committi posset.

Paulus libro lxxvij. ad edictum. LIII.

SI fundo [m] tradito pars euincatur, [n] si singula [o] iugera uenierint certo pretio, tunc non pro bonitate, [p] sed quanti singula uenierint, quæ euicta fuerint, præstandum; [q] etiam si ea, quæ meliora

de prædio expellatur: ut C. de act. emp. l. si.

[a] Authorem. Vt C. de rerum per. mu. l. j. nec hæredi facta in peri. hæred. nocent legatarijs: ut j. de leg. j. l. si seruus plurium. §. quid ergo. nec facta liberti nocent patrono: ut j. de bo. e. l. qui cum maior. §. si. nec fideiussoria facta nocent reo: ut infra, de fideiuss. l. exceptione. sed facta socij omnium bonorum, nocent alijs: ut supra, pro soc. l. cum duobus. §. fin. Item hæc sunt uera, quia non nocet: nisi forte statim conueniret emptor uenditorem, ut si uellet appellare: ut j. mand. l. si procuratorem. §. sed & si testator, uel ubi non præbuit causam iniustæ damnationis: ut infra, de fideiuss. l. exceptione. & j. de pub. l. si quis pro hi. Restat ergo quod si non præbuit causam, quod agit. Licet autem non teneat uenditor: tamen iudex fecit litem suam: ut insti. de obli. ex qua deli. in princi. Item quando sordibus iudicauit, quæritur an agatur. cum ipso iure non ualeat sententia: ut C. quando prou. non est neces. l. uenales? Respon. forte precibus tantum fuit corruptus, quo casu ualet sententia: ut j. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum prætor, uel dic etiam si pretio. nam tunc indubitabilius non agitur de euictione.

[b] Contingere. Vbi ipsemet uenditor euicit: ut l. uindicantem. sup. eod. quia tunc non potest dicere secundum se per gratiam iudicatum: ut supra, de leg. j. l. si seruus plurium.

[c] Stipulationem. Vt supra eod. l. quia pupillo. & le. minor §. qui statuliberum.

[d] Intercidit. Quantum ad hoc, ut cum effectu competere possit. nec enim competit actio, nisi res euincatur. Accur.

[e] Admittet. Dubitatio erat: quia & quando uenditor ut hæres euincit, tenetur de euictione: licet exceptione poterat remoueri: ut supra, eo. l. uindicantem.

[f] Homine. Post mortem uenditoris.

[g] Obstrictus. Pone exemplum superiori. §. si Titius. Accursius.

[h] Defuncto. De quibus multis casibus unum ponit ut ecce cum, &c.

[i] Hæreditatem. Id est, æstimationem hæreditatis eo homine euicto quem ipse uendidit: ut supra c. l. uenditor hominis. & in multis alijs casibus idem inuenies: ut ab hærede & contra hæredes actiones incipiantur. C. ut actio ab hærede & contra hæred. l. j. & j. de pactis do. l. pater cum. in si.

[k] Expertus. Et uici. unde & solutio totius debiti facta est. uel melius expertus sum & quidem succubui. unde propria obstat exceptio, si agam contra alios, quia transit ad eos, tanquam ad reos debendi, & exceptio rei iudic. si socij erant: ut supra, de arbitr. l. si duo. Alij ponunt casum quando sum contra unum expertus pro parte: ut negando in solidum contra alios repellatur. C. de pa. l. si creditores. & secundum primum & ultimum dic exceptionem intentionis, siue facti, cum solutio ipso iure tollat obligationem: ut instit. quibus mod. tol. obli. in princi. uel pone quod uenditor decessit relictis pluribus hæredibus: ut supra eodem. l. si rem. §. si.

[l] Sciendum est. [illegible] uendas, siue dones, siue in dotem des, promittere potes de euictio. sub pœna dupli. Viuia.

[l] Ex causa. Vt & infra, de iure do. l. non solum. nisi in prima obligatione contineatur pœna: ut de act. emp. l. Iulia. §. ibidem.

SI fundo. [illegible] Vendidisti mihi fundum in cuius parte erat uinea: in alia pratum: in tertia terra aratoria: & certum pretium pro uinea & certum pro prato, & certum pro terra fuit constitutum. si uinea euincitur: agitur ad duplum uineæ. h. d. usque ad l. si dictum.

[m] Si fundo. Si, id est. quamuis.

[n] Euincatur. Pro diuiso. nam si pro indiuiso, nunquam habetur ratio bonitatis siue uenierit certo pretio, siue non: tempore cum nec bonitatis ratio possit assignari: ut supra eodem. l. ij. de act. emp. l. si seruum mihi. §. si modus in princ. §. & supra eodem. l. quatundum. Acc.

[o] Si singula. Puta tantum uinea, & tantum pratum, & tantum terra. Accur.

[p] Pro bonitate: Scilicet, totius fundi: nec etiam partis euictæ. & hoc in actione ex stipu. sed si in ex empto, inspicitur interesse. Acc.

[q] Præstandum. Per actionem ex stipulatu.

Dolo

† P. Titius. † potuisset. † amittit.

[a] Dolo. Nota dolū præsumi. sic supra, mand. l. si procuratorem. §. dolo. Item hoc in actione ex stipulatu. Quid autem in exempto? quidam non idem: tu dic idem: ut C. e. l. emptor.

[b] Non potest. Nisi pactū hoc sit remissum: ut inf. e. l. Herennius. Vel nisi steterit per uenditorem, quo minus eidem nūcietur. sic ∫. eo. l. ideo. §. pe. & facit ad hanc. l. sup. mand. l. fideiussor. §. si procurator.

[c] Qui alienā rē. Defini. l. incipit nō teneri, ut hic, & ∫. de sol. l. is qui. & ∫. de uer. obli. l. decē. & hæc sunt uera. nisi rōne restitutionis contingeret ∫. e. l. si cū uēditur. §. si is qui.

[d] Teneri. quia nō posset amodo euinci. nisi per iniuriā, de qua non tenetur ut s. eo. l. si per imprudentiam. uel p culpā non opponētis exceptionem: ut. s. eod. si rē. §. si duplæ. Item hoc etiā si hypothecaria agitur: quia extraneus possidet: ut not. C. e. l. si obligata.

[e] Tenetur. Propter mendacium: ut ∫. de statul. l. si decem dare iussum. & sic ad interesse noīe euictionis: ut d. l. si decē. non ad duplū hoc casu ut d. quū libertatis. infr. eod.

[f] Seruus. hoc enī ad emptorē transit: ut infra, de statuli. l. si statuliber post. nam §. statuliber. & §. si seruus.

[g] Si ideo cōtra emptorē. Habuit. ut sup. de inof. fi. testa. l. qui repudiantis. in fin. & l. Papi. §. meminisse. in fi. §. ubi proinde, &c. Sed quid si certum est emptorem amissurum fuisse causam etiam si præsens esset: uel quid si præsens fuit, & allegauit, & testes produxit: sed sententiæ non adfuit? Resp. in primo non uidetur q agat de euictione: quia potuit nō succumbere: ut s. de arb. l. si in tres. & de leg. j. l. cum res §. fi. & secundum hoc est presumptio iuris, & de iure. in secundo contra: quia uidetur stetisse, cum sic prope sententiam steterit, sicut ignis propeueniens uenisse uidetur: ut inf. q ui aut clam. l. si alias. §. est & alia. Item dicas hic, q abfuit per contumaciam, aliud si probabili causa: ut C. de contra. iu. tu. l. ij. Vel dic ibi derogari præsumptioni huius. l. quia probatur contra. Item no. hic q non agit, q fecit: ne uinceret posset: ut ∫. de iud. l. contumacia. & ∫. de confes.

Qui ne uincere posset fecit, agere non uidetur.

fuerunt, euicta sint. Si cū posset emptor authori denunciare nō denunciasset: ideoq; uictus fuisset, quoniā parum instructus esset: hoc ipso uidet dolo [a] fecisse: & ex stipulatu agere non potest. [b]

Caius libro xxviij. ad edictum prouin. LIIII.

Qui alienam rē uendidit: post longi tēporis præscriptionem uel usucapionem desinit [c] emptori de euictione teneri. [d]

Si ex mendacio uel taciturnitate uenditoris emptor decipiatur: agit de euictione. h. d.

[e] Si hēs statuliberum, q sub conditione pecuniæ dandæ liber esse iussus est, uendiderit: & maiorem pecuniam in conditione esse dixerit, quam dare ei iussus est: ex empto tenet: si modò talis est conditio, ut ad emptoré transire: id est, si hēdi dare iussus est seruus. [f] Nam si alij dare iussus est, quamuis ueram pecuniæ quantitatem tn̄ dixerit si nō admonuerit alij dare iussum, euictionis nomine tenebit.

Sententia lata contra absentem, non præiudicat uenditori nisi absens fuerit legitimè de-

lectum. §. si quis ab. sic ∫. de statulibe. l. iij. in fi. Sed nonne absens hodie uincere posset? Respon. utique: ut C. de iud. l. properandum. §. & si quidem, & §. sin autem reus sed tamen est idem: quia præsens aliqua allegare potuisset: quibus uicisset.

fensus. Paulus de Castro.

Vlpianus libro ij. ad edi. ædil. curu. LV.

Si ideo ∍ emptoré iudicatum est, q defuit non cōmittiī stipulatio. Magis. n. pp absentiam euictus vr̄, [f] quàm q malam cām habuit. [g] Quid ergo si ille qdem ∍ quem iudicatum est, ad iudiciū non adfuit, [h] alius autē adfuit, & cām egit? [i] qd dicemus? ut puta, acceptū qdem cū pupillo tutore authore [k] fuit iudicium: sed absente pupillo tutor cām egit, & iudicatū est [l] ∍ tutorem: [m] quare non dicemus cōmitti stipulationem? etenim actam esse cām palam est. Et satis est ab eo, [n] cui ius agendi [o] fuit, cām esse actam. Præsenti autē uenditori denunciandum [p] est. Siue aūt absit, [q] siue præsens sit, & per eum fiat, quò minus denuncietur: committetur stipulatio.

Simpliciter obligatus ad promittendum, non tenetur ad satisdandum. h. d.

Paulus lib. ij. ad edict. ædil. curu. LVI.

Si dictum fuerit [†] uēdendo, ut simpla [r]

[h] Adfuit. Nomine illius absentis. ut subijcit de tutore.

[i] Egit. Id est, defendit. & sic ad inferiora.

[k] Tutore authore. Aut cū pupillo cum authoritate tutoris fuit cœptum iudicium, & ualet [*] etsi cū solo tutore postea fuit actum ut hic. aut sine authoritate, & non ualet nisi sentētia sit pro pupillo: ut C. eo. l. cum minores. & l. non ideo.

[*] In P. P. propter absentiā uictus uideatur, &c. ut legit Aug. libr. 3. em. c. 7.

[l] Iudicatum est. Quod sufficit, siue ipsi, siue pupillo accipienti tutor authoretur: ut infra de admini. tuto. l. j. §. sufficit. Accur.

[m] Contra tutorē. Et per consequens cōtra pupillum absentem.

[n] Ab eo. s. tutore.

[o] Agendi. Id est, defendendi.

[p] Denunciādum est. De hac denunciatione dixi plene s. e. l. si tem quā. §. finali. Accursius.

[q] Absit. Quia sit extra continentiam urbis: ut ∫. de uerb. obli. l. si absentem.

[r] Si dictum fuerit. Si promisisti mihi quadruplū, uel triplum nomine euictio, si res empta postea euincatur: agam actione ex empto in formata per pactū ad id q per pactum conuenit, non tn̄ fideiussoré dare teneris. Si compromissero. Emeram Stichum bona fide: & sic cœperam usucapere deinde incepi scire alienū, q mihi non nocebat. sed si desij possidere sponte, & sic desij usucapere, si postea mihi euincitur, cū ad me possessio earū rediens, uel cum ego egerim alio possidente, & succubuerim, de euictione non ago. In stipulatione. Si uendo tibi seruum, ut securior sis de euictio. debes dicere cum stipularis de euict. promittis q non euincetur seruus uel pars eius. qu a non uerum est seruum euictum, si tantū pars euincitur. Si p̄sente. Si uendis mihi seruum, & quæstio mihi moueatur pro eo: debeo tibi denunciare ut me defendas. si te non inuenio, possim denunciare procuratori tuo, &c.

[†] al. addit. in.

[s] Simpla. Pacta enim talia ualent: ut ∫. e. l. si plus. in prin.

prin. & potest dici ut hic sit disiunctio legis: ac si dicat, conueniat inter contrahentes, siue de simplo, siue de duplo, siue de triplo, siue de quadruplo: certe quòd istorū conuenit illud erit seruandū. si autem esset paciscentiū hæc distinctio: quia distisset emptor, promittis aut simplum, aut duplum, aut triplū, aut quadruplum nō seruaretur quòd eligeret alter: sed q minimum: ut j. de uerb. obl. l. inter stipulantem. §. si stipulante ut bic nulli seruari conuentionem ex empto informatam ab hoc pacto inter ninen(?) i apposito. nā datur hæc ex empto etiā ad quadruplum promittendum: ut s. e. l. emptori §. si simplam. Alij dicunt quod hic est disiunctio pacisc ētiū, qua si ipsi possīt sic paciscere, & eligere possint quam partem uoluerint, uel actor, uel reus: & hoc per l. j. de uer. obl. l. in conuentionalibus. in prin. prima uerior est: sed quomodo maxime secundum primum intelligendum stipulatio fit ultra duplū, ut C. de sen. quæ pro eo, l. j. §. scimus, quę est contra? Sol. ibi de interesse singulari, quod non excedit duplum, cōmunis interesse per iudicis æstimationem: hic autem partes taxauerunt. unde hoc labore iudicem releuauerunt. Itē eodem modo ast cōtra supra, de actio. empt. l. Iulianus. §. ibidem sed ibi pœna accedit loco quantitatis: hic autem loco rei emptæ. Sed usque ad quam summam potest emptor stipulari? Resp. usque ad quadruplum, cum apponatur per hæc uerba, duplum, &c. ut insti. de ac. §. omnes: sicut & alias C. de spon. l. mulier. §. si secus si certa quantitas, puta c. quia tunc quantum uult: ut insti. de inu. stip. §. alteri. §. j. de uerb. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. potest etiam hæc lex intelligi quod egissent partes ut simpla tantum promitteretur: tamen per errorem plus est promissum, certe agitur ex empto s. ad simplum. & facit pro hac positione supra, si quis cau. l. sed et si. §. si. Item contra j. de iu. a fisc. l. si procurator. Sol. ibi speciale.

a Actione. Intelligitur, ut secundum posita fiat promissio: uel dic promittatur dicto pacto.

b Poterit. Potest opponi, hæc stipulatio est prætoria: ut j. de præto. stip. l. j. §. stipulatio. ergo non potest addi uel detrahi: ut j. de uerbo. obli. l. in conuentionalibus. Sol. hoc uerum, nisi ut lex permittit: uel hic non additur nisi uolente utraque parte: ut hic.

c Repromissio. Ut supra, e. l. emptori. §. si. & infr. de præto. stip. l. j. §. stipulatio duplæ.

† In P. F. non cepit ista gl. est fin. secūdā L. Rom. in lig. charta,

promittatur, uel triplū aut quadruplum promittere, ex empto perpetua actione a agi poterit. b non tñ (ut uulgus opinat) etiā satisdare debet, q duplā promittit: sed sufficit nuda repromissio, c nisi aliud conuenerit.

Not. duo ex textu ibi, Nulla necessitate cogente. Primò qd si quis cogitur cōpromittere ex forma statuti, quòd stipulatio de euictione cōmittitur: quia illud fecit necessitate cogente. Item si quis sponte non cōpromiserit: sed iurisdi. iudicis prorogauerit: vel in iudicem non suum consensit: non committitur stipulatio: quia nulla necessitate cogente id fecit. Bartolus.

Si compromisero, & cōtra me data fuerit sententia, nulla mihi de euictione actio d danda est aduersus uenditorem. Nulla enim e necessitate cogēte id feci. f In stipulatione duplæ, cum homo uenditur, partis adiectio necessaria est: quia non potest, g uideri homo euictus, h cum pars eius euicta est. Si cū posset usucapere i emptor, † non usuceperit: k culpa sua hoc fecisse uidet. unde si euictus est seruus: non tenet uenditor. Si præsente promissore, q de euictione promisit, & non ignorante procuratori l denunciatum sit, nihilominus promissor tenetur. Simili modo tenetur, & qui curauit, ne sibi denūciari posset. m Sed & si nihil uenditore faciēte emptor cognoscere ubi esset, non potuit: nihilominus committit stipulatio. Pupillo etiam n sine tutoris authoritate posse denunciari (si tutor non appareat) ex duplæ stipulatione benignius receptum esse Trebatius ait.

Nota, quòd dicitur esse in culpa ille, qui minus subtiliter perquirit de iure authoris sui Bar. & h. d. Licet sententia lata sit contra emptorem: si tamen res non est ablata, nec auferri pōt, non agit de euictione h. d.

d Actio. Nisi nolente uenditore fiat arg. j. ad l. Rho. de iact. l. ij. §. si conseruatis. in fi. §. Item dic, nulla ex stipulatu, sed ex empto fiat. supra, e. tit. l. si rē in prin.

e Nulla enim. Nec enim per omnia sententia arbitri est sententia: ut supra, de rec. q. uo. infra. l. quid ergo. §. ex compromisso.

f Feci. Scilicet, restitui. Sed quid si in iudicem ordinarium cui non eram subiectus, cōsensi? Resp. so. idē quòd in arbitro, ratione huius legis. Item quid si plures erant mihi ordinarij, & unum elegi? Resp. non idem: quia hoc fit ex necessitate: ut s. loca l. in naue & nota hic non agi de euictione: nisi per sententiam euincatur iudicis: ut & s. de rei uin. l. ut ri que. Sed contra supra eod. l. si mancipium. §. si cōmu. di. Sol. & ibi fuit sententia iudicis.

g Non potest. Speciale in homine secundum Io. secus in equo, & cæteris indiuiduis: & se us in fundo: ut ā. eo l. j & ibi plene de hoc dixi.

h Euictus. De quo solo tenetur, nō de parte ex stipulatu.

i Si cum posset usucapere. Sed quid si non potuit, quia malam fidem habuit? Respon. posset distingui forte subtiliter quæsiturus ultro sibi aliquis retulerit: ut primò casu uideatur esse in culpa secundo non: ut inf. de lega. iij. l. fideicommissa. §. si rem.

k Usuceperit. Definendo possidere. Ac.

l Procuratori. Si autem absente, sufficeret suo procuratori, licet idem uenditor ignoraret. idem si nullū, cum procuratorem non haberet.

m Posse. Ut inf. quod ui aut cla. l. j. §. sed & Aristo. quid si non denunciaui: sed uenditor: quia mihi pro indiuiso, uel in duplo partem uendiderat, simul est & mecum conuentus de facto & Titio rei uin. & in iudicio pariter probationes præstitimus? Respond. cum conuenit posset: arg. j. e. l. Herennius. §. penul. & j. de ma. test. l. Lucius. in fin. & de hac denunciatione dic ut supra, eo. l. si rem §. fi.

n Pupillo etiam. Imo uidet quòd non, sicut nec ab eo cautio damni infecti exigitur sine tutore: ut j. de damno infec. l. si finita. § si pupil. nec in mora constitui, nisi tutor cum eo interpelletur: ut j. de uerb. obli. l. sed si ex stipulatu. quæ sunt contra. Sol. hic in fauorem pupilli dictū est: ut si saltem pupillo cum posset nō denunciet, emptor non agat sed ibi nō prodest, ut solus teneatur ex stipulatu, uel ex mora: qui a opus est adesse tutorem: ut ibi, ar. supra, de act. emp. l. Iuli. §. si

fin. xij. ad hoc qd dispositio §. non habet locum in eo, qui prorogauerit. i. consenserit in iudicem nō suum.

No. gl. singu. ad hoc propositum qd denunciatio nō debet fieri uenditori q simul & semel fuit conuentus in iudicio cum emptore. Bo. leg.

Hic glo. & sequentes insulsè dicere cū quibusdā existimo, cū uera ratio sit, quod denuncians certat de damno uitando, neque suo conseruando, cum alioquin Periculū esset in mora quē etiam locum ex æquo & bono perpendar, ut: Scilicet diligenter perquisito tutore, & nō inuento, amicis, & cognatis illius denunciet quo diligenter cōstituto, ut superius ea verba indicant *cogno... ... fecit nō po...* mox denunciatio sit ualida. A Fers.

qua

quis a pupillo.& instit. de autho.tut.§.j.Acc.

H Abere licere. CASVS. Vēdidisti mihi fundū, & promisisti habere licere. uenit Titius & agit contra me rei uindi. & obtinuit: sed ante executionem decessit, sic q non apparet qui petat executionem fieri, quæritur an sit commissa stipulatio? Dicitur quod non. Idem dixit si dictus Titius uictor mihi legauit rem illam antequam per executionem mihi auferretur, secus si post. Viuia.

a Abductam. manu militari.

b Licet. ut & sup. de actio.emp.l.iuj. j.respon.& j. eod. l. si seruus uenditus. §.j.& C.de eui.l.iij.

Non nasci. Respo. ati js non nascitur.

d Legauerit. & ita habere rem non ergo æstimationem petat: ut j. sol.mat. l.si uero.§. fin. Sed uidetur q controuersia mota statim, sit in mora: & non purgetur licet postea habeat rem: ut inf.de uerb. oblig. l.stipulatio ista.§. sed quatenus.& §. si qs forte. quæ est contra. Sol. refert, an is, qui promisit habere licere, moueat cōtrouersiam. & tunc committatur stipulatio ante litem conte. ut ibi an alius, & tunc re abducta cōmittit. Sed illud notandū quod ubi promisi duplam re euicta, & si mouram controuersiam ego uēditor: expectatur sniaut sup.eod.l.uenditor.& l. sed si ex. sm Azon.

Accursius. Conclude ex hac glo.quod aut agitur ex stipulatione habere licere: tunc refert moueat controuersiam uenditor,uel tertius:aut ex stipulatione duplæ.& tunc ambulant pari passu,secundum Bald. hic.

e Non potest.ut & inf. eod. l. emptori post euictio. Sed contra.inf.de accep.don.l. si fideiussor. Solut. ibi fundum & omne interesse paratus erat dare. hic solū fundum.uel hic in alia stipulatione quam ibi:ut dices inf.eo.l.emptori. Acc.

H Æres. CASVS. Testator legauit mihi seruum in genere: hæres tradidit mihi Stichum, & promisit de euic.quia credebat hæreditarium, tandem est euictus mihi: agam actione prima ex testamento,ac si non esset mihi traditus. Via.

f Nominatim. id est,in genere. si autem certus est, talis dandus est,qualis est.ut j.de leg.j. l.si a sub. stituto.& l.si legati seruus & l. si seruus Titij.& l. si dominus.§.j.& j.si in quo.nisi sciens alienum uel nisi coniunctæ personæ: ut insti.de leg.§.non solum. Et hæc uera si denunciauit hæredi ante iudicium:ut infra,de leg. iij.l.qui concubinam.§.hæc.a'iter in uenditione:ut j. eo.l.si rem §.fin. Vel pone iudicium pro sententia:nam q turius est,qui promptum est iura iustius concordare. Item quod dicitur in seruo in genere relicto: idem in substitutione:ut inf. de lega. j. qua delegam. Acc.

Caius lib. ij. ad edict. ædilium curul. LVII.

H Abere licere rē uēmptori,& si is,qui emptorem in euictione rei uicerit, ante ablatam uel abductā [a] rē sine successore decesserit: ita ut neq; ad fiscū bona peruenire possint, neq; priuatim à creditorib. distrahi. tunc.n. nulla cōpetit emptori ex stipulatu actio, qui rē ei hr̄e licet. [b] Qđ cum ita est,uideamus, nū & si ab eo,q uicerit:donata legata ve res fuerit emptori, æquè dicendum sit ex stipulatu actionem nō nasci: [c] scilicet si antequam abduceret, uel auferret,donauerit, aut legauerit: [d] alioquin semel commissa stipulatio resolui non potest. [e]

Quando seruus legatur in genere,& traditur alienus, ag. ex testamento re euicta. Bart.

Iabolenus lib. j. ex Plautio. LVIII.

H Aeres seruum non noiatim [f] legatū tradidit,& de dolo repromisit: postea seruus euictus est: agere cū hærede legatarius ex testō poterit: quamuis hæres alienū esse seruum ignorauerit.

Pomponius lib. xxv. ad Sab. LIX.

S I res, quā à Titio emi, legata sit à me: [g] nō pōt legatarius cōuētus à dño rei, uenditori meo denunciare: nisi cessæ [h] ei fuerint actiones: uel quodam casu [i] hypothecas [k] habeat.

Iabolenus libr. ij. ex Plautio. LX.

S I in uenditione dictū non sit, quantum uenditorem pro euictione præstare oporteat: [l] nihil uenditor præstabit præter simplam euictionis nomine: & ex natura [m] ex empto actionis hoc quod interest. [n]

Iulianus lib. vij. Digestorum. LXI.

S I quod à te emi,& Titio uendidi, uoluntate mea Titio tradideris: de euictione te mihi teneri, sicuti si acceptam [o]

S I res. CASVS. Emi a Titio domum pro c. deinde decessit quidam (puta sei°) qui me hærede instituit & a me legauit illam domum dandā Cornelio. postea euicta per dominum. quæritur an Cornelius possit de euictione agere? Et dicit q non nam contra me non, quia in specie fuit legata. contra Titium a quo emi, non: nisi in duobus casibus. primus quando cessi iura mea Cornelio contra Titium. Item in alio quando cedo coactus: quia testator meus mihi iniunxit ut cederem: quo casu teneor cedere & bona hæreditaria ob id sunt hypothecata.

g A me.hærede instituto a quodam.

h Nisi cessæ.gratuito.s. spontanea uoluntate mei qui sum hæres. sed nec ago uideor agere posse, nisi in casu: ut inf. eo.l.pater. Sed nunquid cogar cedere, quia sine meo incommodo est? Respon.ut no j. eo.l. in creditore. Item q est inutile mihi alijs est utile:ut not. C.de iure do.l. si.in prin.nec mirum:quia plerunq; al. et uendit,& aliter tradit.& aliter de euic. tenet, ut creditor & iudex.

i Casu.subaudi, in quo.

k Hypothecas.tacitas, scilicet in rebus defuncti qui hæredem rogauit cedere actiones:unde hæres habet necesse cedere.

l S I in uenditione. Oporteat. hoc fuit dictum,uel ex certa scientia fuit omissum, ne dupla promitteretur uel præstaretur: alioquin agetur perpetuo, ut dupla promittat: sup.eo.l.ij.& sup.eo.l.emptori.§.si.

m Et ex natura. &c.prodest. Vel dic stipulatus erat a uenditore periculum euictionis præstari sibi.sed nō incertam quantitatem: aget ergo in simplum ex stipulatu,& ex empto ad interesse. Acc.

n Interest. Nota naturam actionis ex empto esse, ut detur ad interesse: ut C.eod.l. non dubitatur. & sup. de actio.emp.l. Titius in fin.

o S I quod a te. Accep. quia quasi breui manu ut sup. l. si cer.pet.l. si.[illegible]

Si rem

Si rem. Casus in §. si ei. Titius uendidit mihi fundum pro c. qui decedens tres habuit heredes: oés insolidum tenentur defendere, nec sufficit unū ex his pro sua portione defendere. Secundo dicit, aliis cessantibus studiose, hic si uincit, omnibus prodest. si perdit, omnibus nocet: ut quasi re legitime euicta, de euictione agā & cōtra alios. Si fundum. Vēdidisti mihi fundum in quo ususfruct. erat Titij, sic uelicet capite minueretur, esset tamen ei repetitus, puta quoad uiuet. in uenditione autem dixisti usum fruc. esse Titij, sed non dixisti qualitatem sicut erat, post modum. Titius capite minuitur. ego uolo habere usumfruct. Titius tenet ex repetitione. ego contra uenditorem meū agam in quātum interest non fuisse Titio repetitum, uel ad duplā ususfruct. si stipulatus sim. Viuia.

a Habetur. ot institit de rerum diui. §. interdum.

b Vna. secundum quod nos simpliciter sequitur.

c Denūciari. quia insolidum unicuiq; denunciādum est, licet partis præstatin quemlibet liberet: ut infra, de uer. obli. l. cum ea causa. & l. in executione. §. insolidum.

d Defendere. qua si dicat, non sufficit quosdam suas partes defendere nisi & totum defendāt: ut subijcit.

e In iudiciū. oēs.

f Sustineat. insolidū: ut statim patet.

g Denunciationis. insolidum cuilibet factæ.

h Vincitur. & hoc casu recte, &c.

† P.F. liti subscr. [illegible]

† Titio reli[illegible]

† P.F. ui[illegible]

† P.F. & Titius capi[illegible] &c.

rem tradidissem, placet.

Celsus libro xxvi. Digestorum. LXII.

Si rem q̄ apud te esset uendidissem tibi: q̄a ꝓ tradita hr̄, a euictionis noīe me obligari placet. Si ei, qui mihi uendidit, plures heredes extiterint: una b de euictione obligatio est: oībusq; denunciari, c & oēs defendere d debet. & si de industria nō uenerint in iudicium, e unus tñ ex his litem sustineat: f pp denunciationis g uigorem, & prædictam absentiam, oībus uincit, aut uincitur. h recteque cum cæteris agā, quod euictionis noīe uicti sunt. Si fundū, in quo ususfructus Titij † erat, qui ei relictus erat quoad uiueret, i detracto k usufructu ignoranti mihi uendideris, † donec Titius capite deminutus fuerit, & aget Titius ius sibi esse fruendi: l competit mihi aduersus te ex stipulatione ð euictione actio quippe si uerū fuisset, m quod mihi dixeras in uēditione: rectè negarē Titio ius esse utendi fruēdi.

Modestinus lib. v. Responsorum. LXIII.

i Quoad uiueret. in quo casu intelligatur repetitus.

k Detracto. usufructu pro Titio.

l Fruendi. scilicet ex repetitione: ut supra, de usufru. l. sed & si quis. §. si operas.

m Fuisset illud solum & totum, scilicet quoad specialiter & simpliciter pertinet usufruct. ad Titium non etiam quo ad uiueret, hic enim semel amissum resumit: ut supra, quib. mod. ususfruct. amit. l. iij.

n Aerennius. Remissa. remittentibus enim, &c, ut supra, tit. j. l. quæritur. §. si uenditor.

o Venditore. ergo eo absēte tenetur appellare et in mala causa, quia in bona tenetur & eo præsente: ut C. de adm. tut. l. si bonam. sed an debet prosequi? forte non, ad instar procuratoris: ut C. de procur. l. inuitus. & quod in fin. huius legis dicit, in bona cā dicit. & quando non tenetur appellare.

Herēnius Modestinus rñdit, nō obesse ex empto agenti, q̄ denunciatio pro euictione interposita non esset, si pacto ei remissa n esset denunciandi necessitas. Gaia Seia fundum a Lucio Titio emerat: & qône mota fisci noīe, authorē laudauerat; † & euictione secuta fundus ablatus, & fisco adiudicatus est uenditore o ꝓsente. p Quæritur: cùm emptrix nō prouocauerat, an uenditorē poterit cōuenire? Herennius Modestinus rñdit: siue q̄ alienus fuit, cum ueniret, siue q̄ tunc obligatus euictus est: nihil ꝓponi, cur emptrici aduersus uenditorem actio nō competat. Hærēnius Modestinus respōdit: Si emptor appellauit, q & bonam causam uitio suo ex prescriptione r perdidit: ad authorē reuerti nō pt.

Diminutio contingens in re post emptionem perfectā diminuit obligationē de euictione, si postea pars pro indiuiso euincatur: secus si tota. sed augmentum non auget, siue tota, siue pars euincatur. & si contingat diminutio, & postea augmentum: non inspicitur augmentū secuta partis euictione. hoc d.

o Pro declaratione istius glo. dic sm Bal. hic quod aut emptor haber malam cām, quia uere res est petentis: & tunc non credo quod appellare teneatur: cum etiā sine sententia possit restituere: ut nota. supra, de nego. gest. l. at qui natura. §. cum me & supra, manda. l. Quintus. & hoc dico, siue uenditor sit præsens, siue absens: licet gl. contra. Si uero habet bonā cām si præsens sit uenditor, nō credo q̄ appellare tenetur, ut hic. Si uero sit absens, tenetur appellare, uel denūciare ut appellet: ut sup. man. l. si ꝓcurator. §. si ignorantes. Sed in eo q̄ dicit si emptor habet bonam causam; quod non tenetur appellare præsente uenditore: uidetur falsum: quia sic sententia fuit iniuriosa: ergo non nocet uenditori ut l. si per imprudētiam. sup. eo. nec sua præsentia auget obligationem. & iō istud dictum non est uerum ubi constat quod bonam causam habebat, sed est uerum in dubio quando non constabat hoc, nec contrarium. & ita teneatis. secundum Bal. hic.

p Præsente. facit enim præsentia: ut sup. e. l. si tō. §. fi. & dic præsente, scilicet tempore sententiæ. & sic potuit appellare.

q Appellauit quando non habebat necesse: ut supra posuit. & ita refert an non appellauit an appellauit, sed uitio suo perdidit causam.

r Ex prescriptione. quia intra fatales dies non est prosecutus appellationem, ideo bona uidetur fuisse causa: ut supra, eod. l. si ideo. idem si renunciauit cāæ. eadem ratione. idem si non appellauit quando bonam causam habuit: ut C. de admi. tut. l. si bonam. & sic tribus modis uī perdidisse suo uitio, quibus casibus non agitur ut hic, & inf. de fideiuss. l. exceptione. & inf. si cui plusquam per legē Fal. l. nisi. §. si legatarius. & sup. mā. l. si procu-

† Quid sit authorem laudare, declarat Macrobius li. vj. Satur. cap. vij

procuratorem. § si ignorantes. & infra, de solu. l. Stichum aut Pamphilum §. pen. & supra eod. l. hoc iure. & præsume semper malam causam, ex quo semel est damnatus, unde appellare non tenetur. maxime præsente uenditore. sicut hic dicit.

Ex mille. In princip. huius l. ponit glossa hunc casum usque ad. §. si totus. Si totus. De fundo flumē abstulit cc. postea euictū est totum quòd sup erat, agis cōtra me pro dupla pretij mille iugerū, quia si alias esset deterioratus, non diminueretur dicta dupla: neque augeretur si fundus esset melioratus. Quod si. Pone quod uendidi tibi fundum mille iugerum, in quo quinta erat Titij. flumē adiecit cc. & sic sunt modo mille & cc. iugera. Titius euicit tibi quintā. i. cc. & xl. nunc quæritur an tenearis de euictione ducentorum xl. Dicit quod non: sed tantum de quinta mille, quia eius quod de alluuione est euictum, non præstat uenditor periculum.

usque ad §. cæterum. primò loquitur quando fundus mille iugerum uenditus fuit diminutus in ducentis, postea in totidē auctus. Secūda ibi. Nā & ecōtrario. Tertia ibi, Quæsitū. In primo dic: Quando pars eius, quod remansit, euincitur, inspicitur qualem partē illud faceret de toto, si nil deminutum esset, & pro illo agitur: nā autem inspicitur quota pars de tota pertinebat ab euincentē. Si uero totum euincatur quod remansit, tunc totum cōtra inspicitur, & agitur pro toto sicut si in nihilo diminutum totum euictum fuisset. In secunda dicitur, quod siue totū, siue pars etiam euincatur, non agitur pro augmento, & uidetur idem ut pro eo quod auctū fuit, & de eo quod remanserat post diminutionem ac si simul auctum fuisset.

Papinianus libro. vij. Quæstionum. LXIIII.

Ex mille iugeribus[a] traditis, ducenta flumen abstulit. si postea pro indiuiso cc. euincantur, duplæ stipulatio pro parte quinta,[b] non quarta præstabit. Nam quod perijt, damnum[c] emptori, non uenditori, attulit. Si totus fundus, quem flumen diminuerat,[d] euictus[e] sit: iure non deminuetur euictionis[f] obligatio, non magis, quàm si incuria fundus aut seruus traditus, deterior factus sit. Nam & ex contrario nō augetur quātitas euictionis, si res melior fuerit effecta. Quod si modo terræ integro,[g] quod fuerat traditus[h] cc. iugera per alluuionem accesserunt, ac postea pro indiuiso pars quinta[i] totius euicta sit: perinde pars quinta præstabit, ac si sola cc.[k] de illis mille iugeribus, quæ tradita sunt fuissent euicta quia alluuionis[l] periculum non præstat[m] uenditor. Quæsitum est, si mille[n] iugeribus traditis, perijssent cc. mox alluuio per aliam partem fundi cc. attulisset, & postea pro indiuiso quinta pars euicta esset: pro qua parte author teneretur? Dixi consequens,[o]

Quæsitum. uendidi tibi fundū mille iugerum, in quo Titius habebat quartam, flumē abstulit cc. per alluuionem cc. attulit postea. Titius euicit quintā totius & sic cc. quæritur an teneatis de euictione agens. & dicitur quod non, sed in sola quinta octingentorum quæ remanserunt quando primo cc. flumen abstulit, quæ sunt clx. & sic pro quinta ducentorum quæ attulit flumen, non tenetur uenditor. Cæterum. Dicit quod hæc uera sunt quando quota fundi euincitur. Cæterum si certus locus fundi euincitur, agitur pro dupla illius loci. forte enim de melioribus locis fundi est: quod considerandum est. Quæ unum. Ego & Titius habebamus fundum ducentum iugerum indiuisum. uendidi ego Seio unum iugerum pro indiuiso designatum, mensura dicit, quod non transfero dominium iugeris ipsius designati sed dimidium tantum: cum in qualibet gleba quilibet nostrum habet dimidium pro indiuiso. Idem si non designaui iugerum integrum, sed quendam locum non ad mensuram forte. Vinia.

a Ex mille iugeribus. Mille iugera uendidi tibi: in his quartā partem habebat Titius. Lecl. primo flumen abstulit tibi cc. demū Titius perijt quartā mille. s. ccl. sed tu quarta in ducentorum, quæ flumē abstulit & quæ perijt, repulisti Titium in Iagis contra me pro quarta mille quæ pertinet ad Titiū. non potes quia tibi emptori perijt quarta ducentorum, ut euictione non agas, quam abstulit flumen, non mihi ut ob id non teneat pro euictione, nisi pro quinta mille. i. cc. & secundum hunc modum pro edes in sequentibus resp. Accur.

b Pro parte quinta. Scilicet milia, non pro quarta mille, quia esset ccl. Et not. hic & ex seq. resp. quod nō est eadem ratio totius ad partem. Alij dicunt pro parte octingentorum: & ut quartam intelligat euicisse tam de illis quæ flumen abstulit. quam octingentis. quod nō placet.

Totius ad partē nō est eadē ratio.

c Damnum. Putabatur perire uenditori, quod fluminis impetu perijt quando cc. euicta sunt pro indiuiso: sicut quando post diminutionem totus ager est euictus: ut §. j. dicitur: sed non est ita. Sed quæ est ratio? Respond. hæc: cum cc. sint euicta pro indiuiso. non debet agere ob hoc, quod flumē abstulit, quia adhuc potest ei restitui per alluuionem quod perdiderat ut ad ipsum damnum pertineat, ad quem spectat emolumentum, at ubi fundus est totus euictus, ad uēditorem spectat damnum, quia emptori per alluuionem nihil accrescere potest, cum fundum non habet. Azo. Vel dic & si flumen nihil accepisset, tamē totum fuisset euictum hoc non placet.

d Deminuerat. Scilicet, prius.

e Euictus. Scilicet, postea. Sed quid si pars primo perijt chasmate, deinde totum quod superast euincitur? & sic idem in grege si quinque pecora perierint, & quod superest euincitur? & uidetur in omnibus idem ut sup de legib. & senatuscon. l. non possunt. Ac.

f Euictionis. In actione ex stipulatu de dupla. aliter in actione ex empto: ut supra, de act. empt. l. Titius. §. si. quæ est contra & j. e. l. euicta re ex empto. Item hic de augmento quod superuenit post. de eo uero quod ante euictionem, dic ut diximus supra eo. l. j.

g Integro. Id est, mille iugerum, ut subijcit.

h Traditus. Cuius totius quinta erat Titij.

i Quinta. Scilicet, ccxl.

k Ducenta. Quinta mille.

l Alluuionis. Id est, xl. quæ sunt euicta de ducentis, quæ accreuerunt: quorum sunt quinta portio.

m Non præstat. Duplæ stipulatio: quod in actione ex empto præstitit supra, e. l. euicta, quæ est contra.

n Mille. In hoc casu quinta erit Titij.

o Consequens. Imo uidetur potius contrarium in princip. §. si totus. sed consequens ei quod in alluuione dicitur.

Qi. Inta.

esse superioribus, ut neq; pars quinta [a] mille iugerum, neq; quarta [b] debeatur euictionis noie; sed ꝑinde [c] teneat author, ac si de octingentis illis residuis sola centū lx. [d] fuissent euicta: nā reliqua lx. [e] q̄ {de} uniuerso fundo decesserunt, [f] ꝑ rata non ęq regiōis eē intelligi. [g]

Cæterùm cùm pro diuiso pars aliqua fundi euincitur; tametsi certus numerus iugerum † tradi tus sit; tamē non pro modo, sed pro bonitate [h] regionis præstatur euictio.

Qui unum iugerum [i] pro in diuiso solum habuit {&} tradidit; [k] secundum omnium sentētiam non totum dominium transtulit; † sed partem dimidiā iugeri, quemadmodū si certum locū [l] aut fundum [m] sibi tradidisset.

Euicta re per negligentiam quorundā ex uenditoribus. agitur contra omnes, etiam cōtra non negligentum, sed ei contra neligētem propria actione succurritur. Item pro eo quod quis soluit nomine proprio, contra alterum actio non ceditur.

Idē li viij. Qōnū LXV.

Rem hæreditariam pignori obligatam hr̄des [n] uendiderunt, & euictiōis noie ꝑ partibus hr̄ditarijs spoponderunt † cùm alter pignus pro parte [o] sua liberasset, [p] rem creditor euicit. [q] Quærebat, an uterque hr̄dem conueniri possit? idque [r] placebat propter indiuisam pignoris cām. [s] nec remedio locus esse uidebat, ut per doli exceptionem [t] actionis [u] ei, q pecuniam creditori dedit, præstarent; [x] quia non duo rei facti proponerentur, sed familiæ erciscundæ iudicium eo nomine utile [z] est. Nam qd interest, unus ex hæredibus in totum liberauerit pignus, [a] an uerò pro sua duntaxat portione, cùm cohæredis [b] negligentia damnosa non dēt esse alteri. [c]

Succumbens in rei uindicatione directa non agit de euictione si superest sibi Publiciana, uel utilis rei uindicatio. h. d.

Idem libro xx [illegible] stionum. LXVI.

a Quinta. Quæ erant cc.
b Quarta. Quæ erant ccl.
c Perinde. Quasi dicat. sicut quando nil accreuit, non tenetur author: sic & quando reaccreuit, & c.
d Centum lx. Quæ sunt quinta octingentorum.
e Reliqua xl. Quæ sunt quinta ducentorum.
f Decesserunt. Illi euicti, id est, pro portione quam habebat in fundo. Ac.
g Intelligi. Quasi dicat, sicut de mea portione quā euincē, xl. perijsse intelliguntur tota, ita & meæ portioni xl. accreuisse uidētur, quæ ego intelligor euicisse, quasi horū periculum quæ accreuerunt, & intelliguntur euicta, nec præstat uenditor: sicut non præstat eorum periculum q̄ intelliguntur decessisse mihi euincenti quintam partem octingentorū, quæ remanserunt cum nihil accessisset.
g Intelligi. Ideoque non præstatur euictio. Acc.
h Pro bonitate. Hoc dicitur esse uerum in actione ex empto, sed non in stipulatu. quod falsum est: quia in ea habetur ratio bonitatis, non ut præstetur totum quod pars euicta ualet hodie: sed ut fiat omnium partiū collectio, & ita quid quæque pars ualeat. videbitur: ut si emi xx. rem quæ erat xxx. amodo scis quod in utraque parte euicta & non euicta tertiam hodie sum lucratus: & ita econtra si decreuerit rei pretium, uel plusquam ualeat sit empta, secundum Ioannem.
i Qui unum iugerum. Duo erant duo iugera habentes pro indiuiso.
k Tradidit. Vnum iugerum mensura designatum, quod facere non potuit nisi pro parte dimidia: quia ut dixit lr. aut solam dimidiam habebat fundi, aut solam dimidiam possidebat. ideoque alterius partis dominium transferre non potuit.
l Locum. Non mensuratum.
m Fundum. Scilicet, totum, cum dimidia tātum sua sit. Accursius.

Rem hæreditariam. CASVS. Titius fundum suum pro c. obligauit creditori suo: qui Titius decessit relictis duobus hæredibus. hi hæredes fundum prædictum uendiderunt, & de euictione promiserunt. tandem unus hæredum soluit suam partem scilicet l. creditori: & cum alius non solueret, creditor egit contra emptorem, & totum fundum euicit pro l. non solutis. quæritur an emptor possit de euictione agere etiam contra eum qui suam partem soluit? uidetur quod repellet agentem emptorem nisi cedat ei actio. contra alium qui suam partē soluerat. sed hoc remouet, & dicit quod ei consulitur per actio. familiæ ercisc. contra eum qui non soluit, sicut si totum soluisset: cū unius negligentia alteri nocere non debeat. Viuianus.
n Hæredes. Scilicet, debitoris.
o Pro parte. Pignus dicit liberari pro parte, non quia pars tātum teneat, insolidum enim tenetur, sed quia pro parte debiti quæ soluta est, pignus non tenetur. sed pro parte alia non soluta tenetur insolidum.
p Liberasset. Subaudi: alter non. Accursius.
q Euicit. Ab emptore per hypothecariā tanquam duo rei debendi. Acc.
r Idque. Vt quilibet possit conueniri. & sic supple respondere.
s Causam. Quasi dicat, non ideo ꝑ insolidum teneantur tanquam duo rei debendi.
t Exceptionem. Opponendam emptori agenti de euictione, quo casu recuperat iudicio familiæ erciscundæ, ut supra, famil. erciscundę. l. hęredes. §. idem obseruatur.
u Actionem. Pro dimidia eius quod modo soluitur, quam uideor soluere pro alio.
x Præstarentur. Ab emptore contra cohæredem conuenti.
y Proponerentur. Nec ideo fuit exactus ultra quam iam soluerat, quod in solidum teneretur (nam non ultra partem hæreditariam tenebatur) sed propter in diuisam causam pignoris. ut dixi: quia nisi in totū non poterat liberari. Accursius.
z Vtile. Id est, efficax.
a Pignus. Quo casu recuperat iudicio fami. ercisc. ut supra, famil. ercis. l. hæredes. §. idem obseruatur.
b Cum cohæredis. Scilicet, qui soluit contra hæredē, quia propter eam effectus est damno in eo quod præstitit agenti de euictione.
c Alteri. Vt & supra, de noxa. l. electio. §. fin. & supra, mand. l. mandatum distrahendorum. in. fi.

† iugerum communi.
† tradidit.
† al. add. ...
† P.P.ql.

Si cum

Si cùm uẽditor admonuisset [a] emptoré, vt Publiciana, uel potius ea actione, q̃ de fundo uectigali ꝓposita esset experiretur, emptor id facere supersederit. [b] oĩmodo nocebit ei dol[9] suus, nec cõmittetur stipulatio. Nõ idẽ in Seruiana quoq; actione ꝓbari [c] põt. Hæc.n.& si in rem actio est, nudam tñ possessionẽ aduocat : [d] & soluta pecunia uenditori [e] dissoluit {pign[9]} unde fit, ut emptori [f] suo nomine non competat.

Re euicta per restitutionem in integrum, vtilis actio de euictione competit. hoc dicit.

Si is, qui republicæ cã abfuit fundum petat, [g] utilis possessori [h] pro euictione cõpetit actio. Item si priuatus a milite petat : eadem æquitas est emptori [i] restituendæ pro euictione actionis.

Si emptori res abest propter factum suum, non propter euictionẽ, licet postea propter euictionem sibi absit æstimatio nõ committitur stipulatio duplæ, sed agit ex empto. h.d.

Si secũdus emptor uẽditorem eundemq; emptorem ad litem hoĩs [k] dedere, restituto eo [l] em, & non rit procurator dãnatio [m] [n] fuerit secuta: quodcũq; excã[l] iudicati præstiterit procurator, ut in rem suã datus, ex stipulatu [n] consequi non poterit: [o] sed quia damnum euictionis ad personã pertinuit emptoris, qui mandati iudicio nihil percepturus est: nõ inutiliter ad percipiẽdam litis æstimationem agetur ex uendito. [p]

Ex causa diuisionis debetur euictio, in qua uenit interesse sicut ex causa uenditionis. h.d.

Diuisione inter cohæredes facta, si ꝓcurator [q] absentis [r] interfuit, & dominus ratam habuit : euictis prædijs, in dominũ [s] actio dabitur, quæ daretur in eum, qui negotium absentis gessit : ut quanti sua interest, actor consequatur : scilicet ut melioris aut deterioris [t] agri facti causa

Si cum venditor. CASVS. Vendidi tibi fundum, & de euictione promisi. a possessione sine tua culpa cecidisti. nolebas uindicare, & ideo nihil denunciasti, ut assisterem. ego dixi, age audacter Publiciana, uel utili in rem. tu uero meo consilio non credidisti, sed directa in rem egisti : & succubuisti. de euictione non ages. Secundo si tibi consului ut hypothecaria ageres, & non fecisti : nihilominus agis de euictione, neque enim per eam dominium auocares, q per emptorẽ quæsitũ tibi existimasti. Si is qui. Militia rem absentia emi a nõ domino: & præscripsit uel usucepit, tandẽ miles reuersus restituitur ad uindicandum. dicit quod & ego restituar ad agendum pro euic. idem contra si miles qui emerat a nõ domino equũ tuũ, usucepit in militia nam ut ego restituor ad uindicandum eo reuerso, sic & ipse contra auctorem suum ut de euict agat. Si secundus. Rem alienam uendidi Titio, & promisi habere licere. deinde Titius Seio, uerus dominus uult euincere, qui Seius denunciauit suo auctori, id est Titio qui Titius assumit defensionẽ Seij, cum uerus dñs de suo iure probasset, & cum hic defensor rẽ reddere nollet, condemnatus est in æstimationem litis, eamque exoluit quæritur ergo an Titius possit agere contra me ex stipulatione habere licere? dicit quod non, sed ex empto ad interesse agit contra me : qua actione consequetur dictam litis æstimationem : cum eam rem habere de iure non possit a Seio quem defendit timo uerius. quia actione mandati contra Seium æstimationẽ litis præstitam non habet. Diuisione. Tres erant hæredes. unus erat absens, sed habebat domi procuratorem ad alia sua negotia. duo præsentes cum illo procuratore absenti diuiserunt hæred. sed postea fundus adiudicatur uni de præsentibus. fuit ei euictus : unde potest agere contra hæredes & actio. præscriptis uerbis pro euictione ad interesse aget ergo cõtra absentem si ratam habuerit diuisionem, alias contra procura. prædictum euictionis nomine, non quantum ualebat fundus tempore diuisionis. Viu.

a Admonuisset. maxime. nam & si non admonuisset, non cõmittitur stipulatio, cum adhuc supersit sibi Publiciana proposita rei uind. & est contra, ut dixi sup eod. l. minor. §. si seruus. licet quidam dixerint contra, ut ibi diximus.

b Supersederit sed egerit rei uindi. directa.

c Probari. scilicet si uenditor admonuerit emptorẽ, ut hypothecariam intenderet. Acc.

d Aduocat. scilicet quia penes aduocãtem nuda est, id est sine dominio quod intendit quærere emptor per emptionem: sed per rei uindi. uindicat quis dominium, id est, rem ratione dominij ut C. ubi in rem actio. l. j.

e Venditori qui & creditor erat & die soluta ab emptore [*] qui soluit pretium.

f Emptori. ex hoc l. quod soluta pecunia uenditori liberatur pignus, apparet, quod emptori suo nomine non cõpetit. tunc enim alij non solueretur pecunia.

g Petat. per in integ. restitu. completa præscriptione. Acc.

h Possessori. directa cessante ꝓpter præscriptionem uel usucapionem: ut s. eod. l. qui alie. sic & in minore, qui petit restitu. ut s. eo. l. minor. Acc.

i Emptori. scilicet militi.

k Hominis. scilicet serui.

l Eo. scilicet nomine.

m Damnatio. in litis æstimationẽ.

n Ex stipulatu. s. cum stipulatus est duplum si rem ei habere nõ liceat nec enim illa committitur statim lata sententia: ut sup. eod. l. habere licere. licet sit argu. contra. sup. si serui. uind. l. j. §. j. Sed ibi ipse emptor stipulatur duplum re euicta, ut ibi non habere licere, uel hic non uidetur damnatus, quia nomine alieno damnatur : sed uidetur ad duplam etiam pro euictione agi: ut supra, eo. l. euicta. §. j. quæ est contra. Sol. ut ibi.

o Non poterit. a suo uenditore primo.

p Ex vendito. id est, ex empto aduersus uenditorem primum.

q Procurator. Id est, procurans. alias non desideraretur ratihabitio. uel dic quod erat procurator ad alia negotia.

r Absentis. ut supra, de procur. l. procurator qui pro euictione.

s In dominum. sicut & ei daretur : ut sup. de actio. emp. l. Iulianus. §. si procurator. Azo. dic actionem præscriptis uerbis, ut C. fam. erci. l. si familiæ.

t Deterioris. pretij.

† Condemnatio.

[*] Imo potius ab eo a quo uenditor pignus acceperat.

Exce-

finem pretij, quo fuerat tpe diuisionis æstimatus, deminuat, uel excedat. a

Qui tenetur ad quantitatē respectu certæ speciei, afferēdo speciem non auditur, nisi cōfer uet partem alteram indemnē.

Idem lib. x. Responsorum. LXVII.

EMptori post euictionem serui, quē dñs abducit uenditor eundē seruum post tps offerēdo quò minus prǣstet, quod emptoris interest, non recte b defenditur.

Qui de euict.one non tenetur, etiam re euicta à pretij pe titione non repellitur. h.d.

Idem lib. xj. Responsorum. LXVIII.

CVm ea conditione pignus distrahitur, ne quid euictione secuta creditor prǣstet; c quam uis pretium emptor non soluerit, sed uenditori cauerit; euictione secuta nullam emptor exceptionem habebit, quò minus d pretium soluat.

Dans nomen in solutum, non tenetur de euictione si pignora nominis euincantur. h.d. cōcordat l. periculum suprà, de pig.

Creditor, qui pro pecunia nomen debitoris per delegationem e sequi maluit, † euictis pignoribus quę prior credi tor g accepit h nullam actionem cum eo, qui liberatus i est, habebit. k

Exceptio indemnitatē facta porrigitur ad cōmunem casum: sed facta determinatè nō porri gitur ultra casum expressum. Item si venditor mentitur in conditione speciei, tenetur ad duplā. Si verò in quātitate hominis, solum ad interesse tenet ex empto. h.d. usq; ad §. sciendum.

Sequitur lib. Quæstionum. LXIX.

QVi libertatis causam excepit in uēditione; siue iam tūc cùm traderet, liber homo fuerit; siue ɔdōne, quę l testamento proposita fuerit impleta, ad libertatem peruenerit; non tenebit̄ euictionis noie. Qui aūt in tradendo statuliberum dicit, intelligitur hanc speciem duntaxat libertatis excipere, quæ ex testamento impleta conditione ex prǣterito m possit obtingere. n Et ideo si prǣsens testamento libertas data fuerit, & uenditor statuliberum pronunciauit; euictionis nomine tenetur. Rursus qui statuliberum tradit, si certam conditionem pronunciauerit, sub qua dicit ei libertatē datam; q deteriorem conditionem suam fecisse existimabitur; quia non oēm causam statutæ libertatis, † sed eam duntaxat, quam pronunciauerit, excepisse uidebitur; ueluti si quis hominem dixerit x. dare iussum, isque post annum ad libertatem peruenerit, quia hoc modo libertas data fuerit, Stichus post annum liber esto: euictionis obligatione tenebit̄. Quid ergo? qui iussum decem dare, pronunciat xx. dare debere, nonne in conditione mentitur? Verum est, hunc quoque in conditione mētiri: & ideo quidam existimauerunt, hoc quoque casu euictionis stipulationem contrahi. Sed authoritas Seruij prǣualuit, exi-

† al. add. in.

a Excedat. nam si plus ualet, tūc crescit æstimatio, & decrescit, si minus ualet. hoc in actione pscript. uer. secus in actione ex empto, quia utraq; petit interesse, secus ī actione ex stipulatu ꝓ euictione, in qua inspicit ips uenditionis: ut sup. eod. l. ex mille.

b EMptori. Non recte. Imo vī ꝙ sic: ut ī. de do. except. l. si fideiussor. q̄ est contra. Sol. ibi & interesse, si ꝙ erat, & seruū paratus est pstare. vnde agenē ad rei æstimationē & interesse repellit, ut ibi. hic aūt rem tm̄ paratus est præstare, & io ab interesse non defendit. secus dico in dupla pretij pmissa. nā illa semel cōmissa non resoluit postea ut sup. eo. l. habere. in h. Itē cōtra inf. sol. ma. l. si uero ne gotiū. §. si. ubi oī, ꝙ maritus liberat sed dendo uxori ipsas res, quas habuit de hæreditate liberti mulieris, licet in æstimatione fuerit obligatus. Sol. illud ex æquitate, ut ibi dicit, & in alio casu loquit ibi q̄ hic. A.

c CVm ea. Creditor. Titius debebat tibi c. sub pignore fundi, tu mihi alia c. ā in nonam di delegasti mihi Titium cum ui ure. licet mihi euincat fundus tibi a Titio obligatus, nō iō contra te liberatum habebo actionē. Vi.

e Sufficit. ꝙ semꝑ agi intelligit: ut s. de pig. l. periculū. & sup. de act. emp. l. ex empto. §. sniam.

d Quo minus. secus in iis qui de euictione tenētur, qui scilicet ut dñi uendunt: ut C. eod. l. si post. imo & si soluerunt, repetunt: ut sup. de act. emp. l. ex empto §. fio.

g Per delegationem. & sic est nouata: ut ī. de nouat. l. delegare.

Maius. Seius Titio x. debebat sub pignore fundi. Tit. mihi x. accepit a Titio in solutum nomen sui debitoris cum pignore, qd̄ pignus postea mihi euincit. non ago cōtra Titium, quia a me est liberatus. A.

g Creditor. idē qui debitor delegans.

h Accepit. scilicet a delegato.

Libertatem. quantum ad pignora euicta. Sed nunquid tal tem ut cedat cōtrariam pignoratitiam actionem? Resp. vī quòd sic: ut sup. eo. l. in creditore.

k Habebit. creditor prædictus.

l QVi libertatis. Non tenebitur. s. ad interesse. sed nūquid ad pretium. Videtur ꝙ sic: ut supra, de act. empt. l. ex empto. in fin. quæ est contra. Sed certe aliud est si dicat propter unam causam scilicet libertatis se nolle teneri nomine euictionis. in quo casu nec tenetur ad pretiū ut hic. aliud si dicat generaliter se nolle teneri nomine euictionis. in quo casu tenetur ad pretium: ut arg. sup. si quis caut. l. sed & si. §. quæsitum. & arg. sup. de pecu. l. nam quod. §. fina.

Ex præterito. apposita.

Obtingere. in futurum. Azo.

Præsens. i. pure, & sic non est statuliber.

p Conditionē. meliorē facit: nā si x. dare iussum dixerit v. debere, & his x. datis peruenerit ad libertatē: ut sup. eo. l. si fundū. §. ū.

q Dati. a testatore.

Præualuit. cum quærebatur, ex stipulatu, an ex ēpto debeat dari, &c.

Ex em-

† al. add. in.

Statuliberum.

† al. quem.

P. Y. conditionem.

Ex empto. Ad interesse quanti sua interest eū effectum non esset. Sed contra sup. eodem. l. si fundo. § fi. Sol. hic interest mea ipsum non esse mentitum, quia si verum esset quod dixit, scilicet quod iussus esset dare uiginti, difficilius posset peruenire ad libertatem tantam pecuniam dando, quàm perueniatur cum decem dare iussus est. tutius enim & facilius minoré summā offerre, & dare potest. supra uero eiū sit mētitus nō tamē interest mea illud esse verum, quod asseuerauit falso. cum facilius dando quinque, quam si teneretur dare decem perueniat ad libertatem. nec obstaret quod dicitur ī. de inter act. l. de ętate. §. si eum. quia ibi mentitus est in iudicio. Accur.

Date. Hic aperte transit in emptorem: sed quod est in faciendo, non: ut ī. de statulib. l. pe. §. fin.

Cōsequens. Ratio, proportionalitatis totius ad partē.

De reliquis quinquaginta. Id est propter. Azo.

Perfunctorie. Id est, ambigue, secundum P.

stimantis hoc casu ex empto actionem esse: uidelicet quia putabat eum qui pronūciasset seruum uiginti dare iussum, conditionem excepisse, quæ esset in dando.

Si seruo relicta sit libertas si rationes reddiderit, uidetur pure relicta si nulla reliqua supersint. ideo si tanquam statuliber uendatur: uēditor tenetur. sed si supersint, uidetur relicta sub conditione, si illa reddiderit. & ideo si maior summa p uenditorem exprimatur ex empto tenetur. secus si tantum summam exprimat hoc dicit.

Seruus rationibus redditis liber esse iussus est. hunc hēs tradidit: & dixit centum dare iussum. si nulla reliqua sunt, q̄ seruus dare debeat, & p hoc adita hēreditate liber factus est: obligatio euictionis cōmittitur eo, quod liber homo tanquā statuliber traditus. Si centum in reliquis habet: pōt hēs uideri nō esse mentitus: quoniam ratiōes reddere iussus, intelligitur summam pecuniæ, quæ ex reliquis colligitur, iussus dare, cui cōsequens est, ut si minus q̄ centum in reliquis habuerit, uelu ti sola quinquaginta, & cùm eam pecuniam dederit, ad libertatem peruenerit: de reliquis quinquaginta actio ex empto cōpetat. Sed & si quis in uēditione statuliberum, perfunctoriè dixerit, conditionem autem libertatis celauerit: empti iudicio tenebitur, si id nescierit emptor. Hic. n. exprimitur, eum qui dixerit statuliberum, & nullam cōditionē pronunciauerit: euictionis quidem nomine non teneri, si conditione impleta seruus ad libertatem peruenerit: sed empti iudicio teneri, si modò cōditionem, quam sciebat propositā esse celauit. sicuti qui fundum tradidit. & cum sciat certam seruitutem deberi, perfunctoriè dixerit itinera, actus, quibus sunt ut ita sint: rectè recipitur euictionis quidem nomine se liberat, sed quia decepit emptoré, empti iudicio tenetur. In fundo uendito cū modus pronunciatus deest: sumitur portio ex pretio, quod totum colligēdum est ex omnib. iugeribus dictis.

Paulus lib. v. Quæstionum LXX.

Euictare, ex empto actio non ad pretium duntaxat recipiendū sed ad id, quod interest, cōpetit. Ergo & si minoris esse cœpit, dānum emptoris erit.

Si res euincatur a genero emptoris, cui in dotem tradiderat, committitur, etiam si dos sit reuersura.

Idem lib. xvj. Quæstionum. LXXI.

Pater filiæ nomine

Putabat. Ideo putauit ex empto competere actioné & nō ex stipulatu: quia putabat, &c. Sed uidetur ad duplum agi: ut infra de statulib. l. si decem dare, quæ est contra. Sol. non est contra quia ita punctare debes ibi ob euictioné duntaxat duplæ repetitio erit emptori. & quod subijcit, & ex empto, propter mendacium.

Liber factus. Ut & C. de test. ma. l. cum testamento. & infra, de cond. & demonstrat. l. Iulianus paulus. Sed cōtra in eodem titu. l. cum seruus ita. ubi dicitur quod licet omnia offerat, non tamen est liber: nisi leget rationes, & domino computet ut ibi dicitur. Solu. aliud est quando nihil debetur, quia tunc pro pure libero habetur: ut hic cum suis concor. & aliud quando aliqua debet, quia tūc est cōditionalis: ut ibi, & arg. ī. de lib. leg. l. pe. itior.

In reliquis. Reliquere est debitū ex administratione retinere. unde & reliqua dicūtur ipsa debita retenta. uel forte a reliquis deriuatur reliqua. & quod ita sit probatur hic. & ī. de admin. tut. l. qui nominibus. & l. Lucius. j. respon. Acc.

P. P. nō. P. P. pro-fessoris.

Melius dixisset reliquat: quod verbū significat ex administratione res alienā contrahere. Bud. in posteri. an not. Reliqua.

Conditionum pro arg. idem in eo qui causa libertatis recepit: ut in principio huius legis.

Indicio. Ut ī. de contrah. emp. l. Labeo & l. cū in lege

Portio. Verbi gratia: uēditus fuit ager in specie pro xij. & asseruit agrū esse triū iugerū, ergo pro uno quoque præsumuntur dari quatuor solidi. & deest unum iugerum. repetetē portio pretij quæ pro singulis iugeribus dari esse credebat. hic ergo non pro bonitate eius quod deest præstatur euictio: sicuti cū pars indiuidua rei euinceretur, quia non bonitas loci æstimari pōt, qui locus nō extat: sed tenetur ex empto eo solo quod deest. Acc.

Euictare. Interest, datur enim ex empto ad interesse: ut dicit ī. a. l. si in uēditione.

Cœpit. Scilicet rei æstimatio.

Emptoris. Hoc quantū ad actioné ex empto, aliud si ex stipulatu agat ut ī. eod. l. ex mille. §. j. Accur.

Pater. CASVS. Titius filius Seij, pro sua filia fundū in doté dedit, quem emerat a non dño, qui fundus est euictus a genero Titij, quæritur, an statim possit agere Titius de euictione contra suū auctoré? Videtur quod non, duplicē ratione. Prima, quia dos est mulieris, & non patris. Itē si pater Titij decederet non cōferret Titius dotem, quam pro filia dederat, contra uidetur quod sic: quia interest patris filiā esse dotatā, saltē ratione affectionis, & etiā quæque ratione pecuniarij cōmodi: ut si est in potestate filia uel ēt emancipata, & pater est stipulatus. nā utroque casu ea mortua in matrimonio, cōpetit patri repetitio. an ergo tantum quando pecu-

Imo potius neglecte & oscitāter. Bu. in le. emptoré ī. de acti. emp.

proposita. sit &c.

Perfunctorie. P.P.

P.P. ut itinera quæ sunt recte recipit. & euictionis.

P.P. uitiatur.

pecuoiatiter intereſt, agit pater cõtra ſuũ auctorẽ: an & qõ ratione affectionis taotum? & dicit ꝙ utrobiq;.
a Pater filiæ nomine fuodum. Quem emerat.
b Dubitator. Videtur quod agere non poſſit.
c Fratribus cogitur. i. pater fratribus ſuis. & ſic loquit in eo caſu qñ hic pater oiuente ſuo patre dedit dotem ꝓ filia ſua. q̃ erat neptis ad auũ: filia autẽ ipſa coofert, aut minus acciperet de hrẽditate ſui patris: ut C. de col. l. dotis. & in auth. q̃d obtinet. alias non agitur, qñ non eſt euicta: ut C. d col. l. ea demũ.
d Matrimonio. Cũ in boois patris nõ ſit: ut hic, & j. de coll. bo. l. filiũ. & d col. do. l. j §. ſi.
e Dotatam. Quãq; pecuniariter quãque ſola affectione: & hoc ſemp eſt, & iõ ſemper agit.
f Recipiẽdæ. ſ. habet: iõ tunc pecuniariter ſua intereſt.
g Vno caſu. Si fuit ſtipulatus ſibi reddi, uel pactus: ut C. de rei uxo. act. §. uideamus. Accur.
h Hoc caſu. Cũ eſt emancipata. & ſic nõ eſt reuerſura ad patrẽ. Azo. ſed & ipſa mulier ſi non habet patrẽ, agit in tali caſu. ut ſupr. e. l. ſi pro re. §. ſi.
i Promiſſorẽ. De euictione.
k Magis. Quãdoque contrarium. A.
l Inducit. Quæ ſola ſufficit in huiuſmodi contractibus: ut rã. mã. l. cũ ſeruus ſed hic eſt etiã ſpes rehabẽdæ dotis quoque: ut hic dicit. ꝓ quo ut rõne ſpei aliqd agat, facit j. ex qui. cau. io poſ. ca. l. Fulcinus. §. ſi quis actione. & inf. ſol. mat. l. ſi ab hoſtib⁹. & C. ſol. mat. l. dos. Sed uidetur ꝙ alia ratione agat, nõ affectionẽ tãtum: ſed quia tenetur de cuictione. Sed tñ. non ſemper tenetur: ut C. de iure. do. l. j.
m Cum plures. Speciãt. ſiue dicas ꝙ uniuerſaliter fuit pretium ſtatutum, ſiue in ſingulis, æſtimatur eius bonitas, ſed primo caſu etiam quod depretiata ſunt cæteraut ſ. u. j. l. ſi plura. Acc.
n Cautione. Sed oonoe & ſi unus eſt fundus, & pars euincatur, agitur, ſiue io totũ, ſiue pro parte pretiũ ſit ſtatutũ, licet diuerſo modo? Rñ. ſic: & quod h e dicitur, dic non impediri, quin agatur ut pro pluribus. Ac.
o Cõprehenderit. Vt & creditor unũ de debitoribus per unam cautionẽ obligatia: ut C. ſi cert. pet. l. e. quod. & ſic pro parte remanet & pro parte reſcinditur negotium. ſed contra j. de ſol. l. ſi quis aliam. ij. reſp. ubi dicitur ꝙ pro debito dedit duos ſeruos in ſolutum: quorum uno euicta tota prima obligatio remanet. So. ibi ideo: quia non erat ibi extincta prima obligatio, cum debuit eos facere accipientis: unde facile remanet obligatio prima. hic aũt fecit uenditor quod debuit: quia tradidit: unde eſt liberatus. ſed poſtea euictione ſecuta non ſuſcitatur obligatio: niſi quatenus eſt euictum. Accur.
p Seia fundos. Dedit. Sub pacto lucrandæ dotis, ſi præmoreretur uxor: ut ſequentia locum habeant, uel fuerunt data æſtimata.
q Doli mali. Vt C. de rei uin. l. cũ a matre. io ſi. & de re alie. non ali. l. uenditrici. Sed uidetur ꝙ nõ agat, cũ ſua culpa poſſeſſionẽ amiſit, cum exceptionẽ non oppoſuit, ſed expectauit agere: ut ſ. eo. l. ſi rẽ. j §. ſi duplæ q̃ eſt contra. Sol. cũ culpeat aliqͥ te, me iudare neceſſe eſt, cũ habeas lucrũ: ut ſ. eo. tit. l. ſed & ſi exceptio. Item & conditionẽ cõfirmare debet: ut C. de li. cau. l. ſi ab eo quia nõ uidetur emptor dñs. Accur.

fundũ [a] in dote dedit. cui ſcto eo, an ex empto {actio} uel duplæ ſtipulatio cõmittat, quaſi pater dãnum patiat, non immerito dubitatur. [b] Non. n. ſicut mulieris dos eſt, ita patris eſſe dici põt: nec ↄferre fratribus cogit [c] dotẽ a ſe ꝑfectam, manẽte mrĩmonio. [d] ſed uideamus, ne ꝓbabilius dicat, cõmitti hoc quoque caſu ſtipulationẽ. Intereſt. n. patris, filiam dotatã [e] habere, & ſpem quãque recipiendæ [f] dotis, utiq; ſi in poteſtate ſit. Quod ſi emãcipata eſt: uix poterit defendi, ſtatim committi ſtipulationẽ, cũ uno [g] caſu dos ad eũ regredi poſſit. Nunqd ergo tunc demum agere poſsit: cum mortua in mrĩmonio filia potuit dotem repetere, ſi euictus fundus nõ eſſet? an & hoc caſu [h] intereſt patris dotatam filiam habere, ut ſtatim conuenire promiſſorem [i] poſſit? Quod magis [k] paterna affectio inducit. [l]

Licet unum ſit inſtrumentũ & una uenditio, ſi tamẽ corpora rerum uenditarum ſint diuerſa: uno euicto agitur ac ſi eſſent plura inſtrumenta, & plures emptiones.

Calliſtratus lib. ij. Quæſtionum. LXXII.

Cum plures fundi ſpecialiter [m] nominatim, uno inſtrumẽto emptionis interpoſito uenierint: non utiq; alter alterius fundi pars eſſe uidetur, ſed multi fundi una emptione cõtinentur.

Et quẽadmodum ſi qs cõplura mãcipia uno inſtrumẽto emptionis interpoſito uẽdiderit, euictionis actio in ſingula capita mancipiorũ ſpectat: [n] & ſicuti ſi aliarũ quoq; rerũ cõpluriũ una emptio facta ſit: inſtrumentũ qdẽ emptionis interpoſitum unũ eſt, euictionũ aũt tot actiones ſunt, quot & ſpecies rerum ſunt, quæ emptione cõprehenſæ ſunt: ita & in ꝓpoſito nõ utiq; ꝓhibebit emptor, euicto ex his uno fundo uendito rẽ ↄuenire, quòd una cautione [o] emptionis complures fundos mercatus comprehenderit.

Hæres poteſt ex perſona propria uenire cõtra alienationẽ factam p defunctũ mero iure: ſed ſi obtineat, de euictione tenetur. Itẽ ſi pars uelit. põt eum per exceptionẽ repellere. h. d.

Paul. li. vi. Reſpon. 73.

Seia fundos Mæuianũ & Seianũ & cæteros doti dedit. [p] eos fundos uir Titius uiua Seia ſine ↄtrouerſia poſſedit. poſt mortem deinde Seiæ Sẽpronia hrs Seiæ q̃ſtionẽ ꝓ prædij ꝓprietate facere inſtituit. Quæro: cũ Sẽpronia ipſa hrs Seiæ, an iure ↄtrouerſiam facere poſsit? Paullus Rñdit: iure qdẽ ꝓprio, non hrditario Semproniam. q̃ Seiæ (de qua quærit.) hrs extitit, cõtrouerſiam fundorũ facere poſſe: ſed euictis prædijs eandem Semproniam hrdem Seiæ ↄuenire poſſe, uel exceptiõe doli mali [q] ſummoueri.

Si plus

(margin) al. add. tamen.
(margin) P. F. ſeo ...
(margin) P. F. ſi ab arum.
(margin) Compre hendatur.

Hermogenianus lib. ... iuris epit.

LXXIIII.

SI plus uel minus, quã pretii noĩe datũ est, euictione secuta dari [a] côuenerit: [b] placitum custodiendũ est. Si † iussu iudicis rei iudicatæ pignus captum per officiũ distrahatur, post euincatur: ex empto ꝯ eum, qui pretio liberatus est, [c] nõ quãti interest, sed de ꝑtio duntaxat, [d] eiusq; usuris [e] habita rõne fructuũ, dabitur: s. si hoc ei, qui euicit, restituere [f] non habebat necesse. Mora qõne, interim non ad pretium restituendum, [g] sed ad rẽ defendendã uenditor côueniri põt. Qui nomẽ, quale fuit, uendidit: duntaxat ut sit, non ut exigi, [h] ẽt aliquid posit, & dolũ præstare cogitur.

Venditor non tenetur ad interesse, licet res uẽdita debeat seruitutẽ, nisi fuerit uẽdita ut libera: nec ẽt tenetur, licet eidẽ non debeatur, nisi dictum fuerit.

Venuleius lib. xvi. Stipulationum. LXXV.

QVod ad se. uitutes prædiorum [i] attinet: si tacitæ secutæ sunt, & uindicent ab alio: Quintus Mutius & Sabinus existimant, uenditorem ob euictionem teneri non posse. Nec. n. euictionis noĩe quanquam in eo iure teneri, ꝙ tacitè [k] soleat accedere: nisi ꝭ uti optimus maximusq; esset, ꝭ traditus fuerit fundus: tunc. n. liberum ab oĩ seruitute pręstandum. Si uerò emptor petat uiã uel actum: uenditorẽ teneri non posse, [m] nisi nominatim dixerit accessurum iter uel actum. [n] tũc enim teneri [o] eũ, qui ita dixerit. Et uera est Quinti Mutij sñia, ut qui optimum maximumq; fundũ [p] tradidit, liberum ꝑstet: non etiam deberi aliàs seruitutẽ, [q] nisi specialiter ab eo expressum [r] sit.

Idem lib. xvij. Stipulationum. LXXVI.

SI alienam rem mihi tradideris, & eandẽ pro derelicto habuero, amitti [r] authoritatem, † id est, actionem pro euictione, placet.

TITVLVS III.

DE EXCEPTIONE REI UENDITÆ, & traditæ.

Veniens contra uenditionẽ a se factam, uel ab alio suo mãdato, repellitur exceptione rei uẽditæ uel traditæ, si tradiderat. Et idem in herede, etiam si ueniat ex persona sua ꝑpria. Sed si emptor tẽpore emptionis erat seruus, tẽpore quo agitur liber, habet exceptionem in factum. Item si res non fuit a uenditore tradita, sed emptor aliunde possessionem nactus est, habet exceptionem rei uẽditæ. Prædicta uera, nisi uenditor iustam habeat causam petendi.

Quia ipsemet quandoque qui uendidit, uel alius qui similis ei sit, uult euincere: ideo de hac exceptione dicit opponenda contra prædictos. Acc.

a SI plus. Dari. i. restitui per actionem ex empto, & idem si ultra duplum sit dictum: ut s. eo. l. si dictum in princ.

b Conuenerit. non errore. sed consenso: ut s. si quis cau. l. sed & si quis §. fi. C. de respon. l. fi. & s. eo. l. si dictũ. & j. ti. ij. l. euicta in. & facit s. de arbit. l. non distinguimus in princ.

c Liberatus est. ut C. eo. l. si ob causam. in fi. ut euenit in eo, quod ea conuentione uenditur: ut sup. de dist. pig. l. creditor ptum. §. j.

d Duntaxat. imo in omne interesse: ut sup. de pign. acti. l. eleganter. j. respõ. quæ est contra So. lu. ut ibi. Acc.

e Vsuris. computandis post euictionem.

f Restituere. fructus puta: quia non extabant, uel etiam mala fide consumpti sunt: ut C. de rei uindi. l. si fundum.

g Restituendũ. ut & C. eodem. l. qui rem emit. nisi hoc côuenerit: ut mota côtrouersia pretiũ restituatur: ut C. e. l. siue in libertatẽ. Est tñ arg. côtra s. cômu. di. l. si fuerit.

h Exigi de facto. sed ut possit de iure exigi, tenetur: ut s. de hæ. uel act. uen. l. si nomẽ sit distractum. Sed ar. cõtra. s. de dolo. l. nam is.

i QVod ad seruitutes. c. Accursius. Vendidi tibi fundũ ignorans eũ seruum, cũ deberet seruitutẽ uicino, q uicinus postea euicit seruitutẽ: nõ teneor de euictiõe ad interesse, cũ neq; tota res, neq; pars est euicta quã huiusmodi seruitus euincit. & hoc nisi dixissem optimum: quia tũc ad interesse. Secũdo quæritur, si uendo fundũ, an tenear ꝑstare eum dominãtem uicino. & dicit quod non: etiã si dixi optimum maximum: nisi expresse dixi ei deberi seruitutem. lex ultima plana est. Viu.

i Quod ad seruitutes prædiorum. Prædiorum idõ dicit. q a secus est in personali, ut puta ususfructus: ut s. eo. l. sed & si quid. §. si ususfructus. & l. si rem §. ti. quæ sunt contra & notari potest j. de leg. j. l. seruo leg. §. si fundus. Acc.

k Si tacitæ. nominaliter ponitur, non aduerbialiter. hoc est: qu a neque uenditor neq; emptor aliquid dixit de seruitutibus: & ita tacitæ sunt, cum uterque de eis tacuit. & hoc cũ uenditor ignorabat seruitutes. nam nõ ad interesse tenetur tunc: sed quãto minoris empturus esset, agitur. alioqui ad interesse: ut s. ti. j. l. quoties, & s. de actio. empt. l. Iulianus ait. & s. eodem l. sed & si quid. Accursius.

l Tacite. s. seruitutes. Acc.

m Non posse. scilicet ad duplũ, sed ex empto: ut supra, de contrahen. emp. l. cum uenderes. Vel dic quod hic ac ceperit, ne teneretur nomine seruitutis. quod Ioan. nõn placet. Acc.

n Actum. Etiam eo casu, quo dixit optimum.

o Teneri. Idem est in legatis quoad euictionem seruitutis: ut infra, de legatis secundo. l. Mæuius § placet. secus est quantum ad euictionem dominij.

p Fundum. Præstandum: ut infra, de uerborum significatio. lege, quius optimus.

q Expressum. Id est dictum sit accedere: ut & supra, de contrahen. empt. l. in uendendo. Accur.

r SI alienam. Amitti. amittitur actio, quæ competit hic & supra, quibus modis ususfructus amittitur. l. j.

s Pro euictione. quia donasse uideor, ut & infra, de mp. seruo. l. qd' seruus. ficut & manumittendo: ut supra eodem. l. si seruum cuius.

† sed & congruus

† P.F seruitutes

† P.F. accessum.

† Quid in iure significet authoritas, declarat Alci. lib. pareng. ij. cap. ix.

a Hæreditati. licet ergo successione sit sublata, tamen pinguior uidetur hæreditas peruenisse: ut hic, & infra ad leg. Falc. l. j. §. si debitor. Acc.

b In bonis. sic ergo si emptor prior, qui est secundus debitor de euictione, succedat ei, uidetur euinci: & fingitur satisfacere hæreditati: & sic ut emptor prior agat de euictione. Acc.

sed tamen extantes restituit periculo & ideo agit ex empto. Vel dic perceptum uitulum a uenditore ante traditionem, uel a quocunque, cum sine culpa uenditor desijt possidere: malæ fidei autem non agit ac misae rei uel accessionis, nisi stipuletur uel paciscatur de euictione: ut C. eo. l. si fundus.

cunia, q † debebatur hæreditati: [a] & per hoc minus in bonis [b] hæredis [c] esse. Et ex contrario, cùm creditor debitori suo hæres extitit: minus in hæreditate habere uidetur, tanquam ipsa hæreditas hæredi soluerit. [d] Siue ergo is, qui de euictione satis acceperat, emptori cui ipse uendiderat, siue emptor uenditori suo hæres extiterit: fideiussores [e] tenebunt. Et si ad eundem uenditoris & emptoris hæreditas reciderit; agi cum fideiussorib. poterit. [f]

Idem lib. iiij. ad edictum. XLII.

SI prægnans ancilla uendita & tradita sit: euicto partu, uenditor de euictione [g] conueniri non potest: quia partus [h] non est uenditus.

Iulianus libro 13. Digestorum. XLIII.

VAccæ emptor si uitulus, qui post emptionem natus est, euincatur, agere ex duplæ stipulatione non potest, [i] quia nec ipsa, nec usus fructus euincitur. Nam quod dicimus, uitulum fructum [k] esse uaccæ; non ius sed corpus demonstramus. sicuti [l] prædiorum frumenta & uinum fructum rectè dicimus; cùm constet eadem hæc non rectè usumfructum appellari.

Alphenus lib. ij. Digestorum. XLIIII.

SCapham non uideri [m] nauis esse respondit, nec quicquam coniunctum habere. Nam scapham ipsam per se paruam nauiculam esse. omnia autem, quæ coniuncta naui essent, (ueluti gubernacula, malus, antennæ, uelum) quasi membra [n] nauis esse.

Si euincatur pars fundi: licet in residuo remaneat integra mensura: de euictione agitur.

Idem lib. iij. Digesto. à Paulo epitomat. XLV.

QVi fundum tradiderat iugerum centum, fines † multò ampliores emptori demonstrauerat. si quid ex ijs finibus euinceretur, pro bonitate eius emptori præstandum ait; quamuis id, quod relinqueretur, centum iugera haberet. [o]

Si usus fructus rei uendita pertinet ad alium, tenetur uenditor emptori quatenus interest eius usumfructum nõ fuisse, alterius uenditionis tempore.

Aphricanus libro vij. Quæstionum. XLVI.

FVndum, cuius ususfructus Attij erat, mihi uendidisti: nec dixisti usumfructum Attij esse: hunc ego Mæuio detracto usufructu tradidi. Attio capite minuto, non ad me, sed ad proprietatem usumfructum redire ait neque enim potuisse constitui [p] usumfructum eo tempore, quo alienatus [q] esset: sed posse me te uenditorem de euictione conuenire: quia æquum sit eandem causam meam esse, quæ futura esset, si tunc ususfructus alienus non fuisset.

c Hæredis. quam fuerit prius quam adiret. i. solueret.

d Soluerit. a simili hic secundus emptor hæres primi emptoris succubuit ut secundus emptor non ut hæres primi, sed fingitur detrahere de hæreditate primi: & sic quasi hæres primi egit de euictione contra fideiussores primi contractus. Acc.

e Fideiussores primi contractus non secundi: ut modo dixi. Acc.

f Poterit. intelligas primi contractus, non secundi.

g SI prægnans. De euictione. ex dupla stipulatione, sed ex empto fortè agi potest: ut sup. eo. l. uenditor hominis. & j. de leg. j. l. non quocunque. §. Iuli. uidetur tamen contra: ut j. de l. ij. l. si quod ex Pamphilo.

h Partus. nec pars dimidiæ fundi pro indiuiso: & in agit pro euictione: ut supra, eo. l. j. §. fin. iu... ergo, nec est pars rei uenditæ partus: ut j. de usuca. l. si alienam. §. Sequitur. sed obijcit quod est j. de uentre inspici. l. j. §. ex hoc rescri pto. ubi dicitur quod est portio uiscerum matris. Resp. partus mulieris portio esse dicitur quo ad quid, sed ut pro non agat interdicto de li. exhib. sed tunc demum cum fuit editus.

i VAccæ emptor. Non potest sed nec ex empto ut quia si bonæ fidei erat, fecit suum fructum: si malæ fidei, non agit ... uaca possessor

k Fructum. quo casu pars uel euinci, & non agetur ut supra, eo. l. j. & j. eod. l. si ab emptore.

l Rectè. ab aliquo: ut supra, de rei. di. l. j. §. quaedam. A.

m SCapham non uideri. ut j. de fun. instr. l. c. l. ul. & sup. de rei uind. l. Marcellus. §. armamenta.

n Membra. ergo cum stipulatio de euictione intercessit, aget pro naue & scapha ex stipulatu, pro membris nauis ex empto: ut supra eo. l. naue. & ut j. de uerb. sig. l. malum in princ. Acc.

o QVi fundum. Haberet. hoc cum facta fuit uenditio in specie, s. pro omnibus illis finibus: ut C. eo. l. si fines. sed asseuerauit emptori centum esse iugera ad minus: & pro 100 tradendis uolebat teneri licet minus esset, si aut plus esset, totum uolebat cedere emptori, & ei de euictione teneri: & facit ad supra, de posit. l. j. §. si cista.

p FVndum cuius. Constitui mihi emptori.

q Alienatus. i. uenditus esset fundus, scilicet quia alienus esset. Acc.

r Posse me. emptorem. s. emptor conuenire uenditorem. non & contra posset intelligi. unde hic est amphibologia sicut est ibi, uerum est panem comedere canem. Sed nonne mihi tenetur emptor, quia se obligauit ad usumfructum? Respon. non obligauit se, sed in se quam tradid. usumfructum retinere noluit, quo non potui

† de quo habebat.

Partus mulieris portio uiscerum esse dicitur. † ft. ô.

† al. add. partem.

† P.F. mul to amplius.

potuit: qui alienus erat. sic s. de condi. causa dat. l. dedi. §. subtilius. nec ideo mihi debet teneri emptor, quia usumfructu retinere nõ potui: ut probatur infr. de iure do. l. si mulier. § j. & de actio. empt. l. tenet. § si tibi. Sed econtra; si iste qui dixi tacite, prius decedat quam Titius fructuarius, uel tali casu contingat, quo desineret esse fructuarius: et si uerum esset, teneri emptori: ut supra, de ac. em. l. fundũ & facit ad l. supra, de usufru. l. sub conditione. Acc.

a Cõtrahi. Vt sa. e. l. si quis per fundum. nõ tamen est seruitus constituta quæ sine prædijs esse non põt: ut supr. communia prædio. l. j. & instit. de serui. § ideo autem. quæ sunt contra. Sed hic tantum personalis obligatio contrahitur: ut dictum est.

b Exoluerit. Alias exoluerit, id est, excesserit. & alias exceperit.

c Iussum. Scilicet a testatore.

d Dixerim quinque. s. iussum dare. Sed hic nonne mentitus est: quia uidetur dixisse. v. tantũ iussus est dare: ut supra, de inter. act. de ætate. § cum esset. ergo debet teneri: ut infra, eo. l. qui libertatis. §. quid ergo. quæ est contra. & inf. eo. l. qui alienam. § fi. quæ est similiter contra. nam in prædictis dicitur mentientem in summa danda teneri. Sed ibi dicit de maiori: hic de minori. & est ratio in his omnibus conditionibus: quia cum uenditor noluit teneri emptori ex conditione quæ erat grauior uel deterior, & eum expressit: ergo non tenetur ex ea quæ erat ei lenior. Ex sic nota quod non punitur quis propter mendacium, cum aliũ

Qui constituit seruitutem in re aliena, personaliter obligatur euictionis nomine.

Si per alienum fundum mihi uiam cõstitueris: euictionis noie te obligari ait. Etenim quo casu si per proprium cõstituentis fundum concessa esset uia, recte constitueret: eo casu si per alienum cõcederet, euictionis obligationẽ † cõtrahi. a Cùm tibi Stichum uenderem, dixi eum statu liberum esse, sub hac cõditione manumissum, Si nauis ex Asia uenerit. is autẽ, Si Titius cõsul factus fuerit, manumissus erat. Quærebat: si prius nauis ex Asia uenerit, atque post Titius consul fiat, atque ita in libertatem euictus sit: an euictionis noie teneatur? Rndit, non teneri eũ. Etenim dolo malo emptorẽ facere, cùm prius extiterit ea conditio, quã euictionis noie exoluerit. b Item si post biẽnium † liberum fore dixi, quod post annum libertatem acceperat, & post biennium † in libertatem euincat uel x. dare iussum, c dixerim quinque: d & is x. dantis ad libertatem peruenerit: magis esse ut his quoque casibus † non teneat.

Idem libro viij. Quæstionum. XLVII.

SI duos seruos quinis. e a te emam, & eorum alter euincatur: nihil dubij fore, quin recte eo nomine ex empto acturus sim. quamuis alter x. dignus f sit: nec referre, separatim singulos, an simul utrunque emerim.

De dupla deducitur id quod emptor consecutus est ratione particularis interesse. h. d. siue à uenditore, ut hic, siue ab alio: vt l. q. § fi. de doli excep.

Neratius lib. vj. Membranarum. XLVIII.

CVm fundus uti optimus maximusque † emptus est, & alicuius seruitutis euictæ noie aliquid emptor a uenditore cõsecutus est, deinde totus fundus euincitur: ob eã euictionem id præstari debet, quod ex duplo reliquũ est. Nam si aliud obseruauimus: seruitutibus aliquibus, mox & proprietate euicta duplo amplius emptor, quam quanti emit, consequeretur. g

Caius libro vij ad edictum prouin. XLIX.

SI ab emptore ususfructus petatur: perinde † is uenditori denũciare debet, atque is, a quo pars petitur. h

Vlp. li. xxx. ad edi. L.

SI pignora ueneant per apparitores, prætoris extra ordinem i sententiam exequentes: nemo unquã dixit, dandam in eos actionẽ re euicta. k Sed si dolo rem uiliore pretio proiecerunt, tunc de dolo actio l datur aduersus eos domino rei.

Idem libro lxxx. ad edictum. LI.

SI per imprudentiã n iudicis aut errorẽ o emptor rei uictus est: negamus authoris p damnum esse debere. Aut quid q refert sordibus iudicis, an stultitia r res perierit? Iniuria enim, quæ emptori fit,

non afficit damno. sic su. de integ. rest. act. l. de ætate § fi. nam & secundum canones multa sunt genera mendaciorum.

e I duos seruos quinis. Id est his quinque.

f Dignus. Sic & supr. de ac. emp. l. si duorum. & infra eodem l. cum plures, & facit supr. de ædil. edi. l. si plures.

g CVm fundus. Consequeretur quod iniquum est. ut s. e. l. quod dicitur.

h SI ab emptore. Petitur. Quia ususfructus dicitur pars dominij: ut supra, de usufru. l. iiij.

i SI pignora. Extra ordinem. nam solennitas iudiciorum hodie recessit ab aula.

k Re euicta. Quia ex officio uendi, uel ut supra, famil. ercisc. l. qui erat.

l Actio. Imo uidetur nego. gest. ut supra, de ne. gest. l. si prætor. §. si executio. quæ est contra. Solu. ut ibi.

SI per imprudentiam. CASVS. Si iudex me emptorem per imprudentiam iuris condemnauit, credens per unum testem probatum, uel per errorem facti, ut quia non bene elegit testes, neutro casu possum agere de euictione: sicut nec quando iudex fuit corruptus, uindicante aliquo. Vi.

n Si per imprudentiam. s. iuris.

o Errorem. Scilicet facti. Ac.

p Authoris. Id est uenditoris.

q Aut quid. Scilicet, dicit contra responde. quid ergo refert, &c.

r Stultitia. Imprudentiam & errorẽ uocat stultitiam. Item iniuriam hic uocat eandem, & plus quia quando erat corruptus.

s Quæ emptori fit. A iudice. idem si ab alio: ut quia

† P. F. contrahi.

† annum.

† b conuiñ.

† qui post.

† anima.

† P. F. libertate.

† P. F. bis.

† In P. F. nõ teneat.

Mendacium non semper punitur.

al. add. abeo.

† P. F. proinde.

† In P. F. sententias sequentes.

† Facit ad hoc c. n't. extra, de empt. & uend.

authorem [a] non debet contingere. [b]

Stipulatio de euictione potest committi contra hæredem uenditoris: licet contra ipsum uenditorem non potuerit cōmitti. Item & hæredi emptoris pōt in plus cōmitti, quàm potuerit ipsi uenditori. h. d. cum §. non mirum.

Si Titius Stichum post mortem suam liberum esse iussum, uēdiderit mortuo deinde eo, Stichus ad libertatem peruenerit: an stipulatio de euictiōe interposita teneat? Et ait Iulianus committi stipulationem, [c] quia.n. Titio hoc casu denunciari pro euictione non potuisset, hæredi tñ eius denunciari potuisset. Si qs locum uēdiderit, & idem uēditor ab hærede suo uoluntate emptoris in eo sepultus fuerit, actio de euictione intercidit. [d] hoc.n. casu emptor proprietatē amittet. [e] Non mirum aūt est, ut euicto hoīe [f] de euictione teneat hæres, quamuis defunctus non similiter fuerit obstrictus; [g] cum & alijs quibusdam casibus plenior aduersus hæredem uel hæredi competat obligatio, q̄ competierat defuncto; [h] ut cū seruus post mortē emptoris hæres institutus est, iussuque hæredis emptoris adijt hæreditatē. [i] nam actione ex empto præstare debet hæreditatem; quamuis defuncto in hoc tantum fuit utilis ex empto actio, ut seruus traderet.

Si plures mihi insolidum pro euictione teneantur: deinde post euictionem cū uno fuero expertus; [k] si agam cum cæteris, exceptione me esse repellendum, Labeo ait.

Idē lib. lxxxj. ad edi. LII.

SCiendū est, nihil interesse, ex qua causa duplæ stipulatio fuerit interposita: utrū ex causa [l] emptionis, an ex alia ut committi posset.

Paulus libro lxxvij. ad edictum. LIII.

SI fundo [m] tradito pars euincatur, [n] si singula [o] iugera uenierint certo pretio, tunc non pro bonitate, [p] sed quanti singula uenierit, quę euicta fuerint, præstandū; [q] etiam si ea, quæ meliora

de prædio expellantur: C. de act. emp. l. si.

[a] Authorem. Vt C. de rerum per. mu. l. j. nec hæredis facta in peti. hæred. nocent legatarijs: ut j. de leg. j. l. si seruus plurium. §. quid ergo. nec facta liberti nocent patrono: ut j. de bo. e. l. qui cum maior. §. si. nec fideiussoris facta nocent reo: ut infra, de fideiuss. l. exceptione. sed facta socij omnium bonorum, nocent alijs: ut supra. pro soc. l. cum duobus. §. fin. Item hæc sunt uera, quia non nocet: nisi forte statim cōueniret emptor uēditorem, ut si uellet appellare: ut s. mand. l. si procuratorem. §. sed & si testator, uel ubi nō præbuit causam iniustæ damnationis: ut infra, de fideiuss. l. exceptione, & s. de pub. l. si quis pro hi. Restat ergo qđ si non præbuit causam, q̄ agit. Licet autem non teneat uenditor: tamen iudex fecit litem suā: ut insti. de obli. ex qua deli. in princi. Item quando sordibus iudicauit, quæritur an agatur. cū ipso iure non ualeat sententia: ut C. quando prou. non est necess. l. uenales? Respō. forte precibus tātum fuit corruptus, quo casu ualet sententia: ut j. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum prætor, uel dic etiam si pretio. nam tunc indubitabilius non agitur de euictione.

[b] Contingere. Vbi ipsemet uenditor euicit: ut l. uindicantem. sup. eod. quia tunc non potest dicere secundum se per gratiam iudicatum: ut supra, de leg. j. l. si seruus plurium.

[c] Stipulationem. Vt supra eod. l. quia pupillo. & le. minor §. qui statuliberum.

[d] Intercidit. Quantum ad hoc, ut cum effectu competere possit. nec enim competit actio, nisi res euincatur. Accur.

[e] Admittet. Dubitatio erat: quia & quando uenditor uel hæres euincit, tenetur de euictione: licet exceptione poterat remoueri: ut supra, eo. l. uindicantem.

[f] Homine. Post mortem uenditoris.

[g] Obstrictus. Pone exemplum superiori. §. si Titius. Accursius.

[h] Defuncto. De quibus multis casibus unum ponit. ut ecce cum, &c.

[i] Hæreditatem. Id est, æstimationem hæreditatis eo homine eui cto quem ipse uendidit: ut supra e. l. uenditor hominis. & in multis alijs casibus idem inuenies: ut ab hærede & contra hæredes actiones incipiantur C. ut actio. ab hærede & contra hæred. l. j. & j. de pactis do. l. pater cum. in si.

[k] Expertus. Et uici. unde & solutio totius debiti facta est. uel melius expertus sum & quidem succubui. unde propria obstat exceptio, si agā contra alios, quia transit ad eos, tanquā ad reos debendi, & exceptio rei iudic. si socij erant: ut supra, de arbitr. l. si duo. Alij ponūt casum quando sum contra unum expertus pro parte: ut agendo insolidum contra alios repellar: ut C. de pa. l. si creditores. & secundum primum & ultimum dic exceptionem intentionis, siue facti, cum solutio ipso iure tollat obligationem: ut instit. quibus mod. tol. obli. in princ. uel pone quod uenditor decessit relictis pluribus hæredibus: ut supra eodē. l. si rem. §. si.

[l] Sciendum est. [illegible] Siue uendas, siue dones, siue in dotem des, promittatur pœna de euictio. sub pœna dupli. Viuia.

[l] Ex causa. Vt & infra, de iure do. l. non solum. nisi in prima obligatione contineatur pœna: ut de act. emp. l. Iulia. §. ibidem.

SI fundo. [illegible] Vendidisti mihi fundum in cuius parte erat uinea: in alia pratum: in tertia terra aratoria: & certum pretium pro uinea, & certum pro prato, & certum pro terra fuit constitutum. si uinea euincitur: agitur ad duplum uineæ. h. d. usque ad l. si dictum.

[m] Si fundo. Si, id est, quamuis.

[n] Euincatur. Pro diuiso. nam si pro indiuiso, nunquam habetur ratio bonitatis siue uenierit certo pretio, siue non: tempore cum nec bonitatis ratio possit assignari: ut supra eodem. l. ij. de act. emp. l. si seruum mihi. §. si modus in princ. §. & supra eodem. l. quotiens dum. Acc.

[o] Si singula. Puta tantum uineæ, & tantum pratum, & tantum terræ. Accur.

[p] Pro bonitate: Scilicet, totius fundi: nec etiam partis euictæ. & hoc in actione ex stipu. sed si in ex empto, inspicitur interesse. Acc.

[q] Præstandum. Per actionem ex stipulatu.

Dolo

b Dolo. Nota dolū præsumi. & sic supra, mand. l. si procuratorem. §. dolo. Item hoc in actione ex stipulatu. Quid autem in ex empto? quidam non idem: tu dic idem: ut C. e. l. emptor.

b Non potest. Nisi pacto hoc sit remissum: ut inf. e. l. Herennius. Vel nisi steterit per uenditorem, quo minus eidem nūcietur. sic ∫. eo. l. ideo. §. pe. & facit ad hanc. l. sup. mand. l. fideiussor. §. si procurator.

fuerunt, euicta sint. Si cū posset emptor authori denunciare nō denunciasset: ideoq; uictus fuisset, quoniā parum instructus esset: hoc ipso uidet dolo fecisse: & ex stipulatu agere non potest.

Caius libro xxvij. ad edictum prouin. LIIII.

QVi alienam rē uendidit: post longi tēporis præscriptionem uel usucapionem desinit emptori de euictione teneri.

Si ex mendacio uel taciturnitate uenditoris emptor decipiatur: agit de euictione. h. d.

Si hrs statuliberum, q sub ɔditione pecuniæ dādæ liber esse iussus est, uēdiderit: & maiorem pecuniam in conditione esse dixerit, quam dare ei iussus est: ex empto tenet: si modò talis est ɔditio, ut ad emptorē transire: id est, si hrdi dare iussus est seruus. Nam si alij dare iussus est, quamuis ueram pecuniæ quantitatem tñ dixerit si nō admouerit alij dare iussum, euictionis nomine tenebit.

Sententia lata contra absentem, non præiudicat uenditori nisi absens fuerit legitimè defensus. Paulus de Castro.

Vlpianus libro ij. ad edi. ædil. curu. LV.

SI ideo ɔ̄ emptorē iudicatum est, q defuit nou cōmittit stipulatio. Magis. n. pp absentiam euictus vr̃, t quàm q mala cām habuit. Quid ergo si ille qdem ɔ̄ quem iudicatum est, ad iudiciū non adfuit, alius autē adfuit, & cām egit? qd dicemus? ut puta, acceptū qdem cū pupillo tutore authore fuit iudicium: sed absente pupillo tutor cām egit, & iudicatū est ɔ̄ tutorem: quare non dicemus cōmitti stipulationem? etenim actam esse cām palam est. Et satis est ab eo, cui ius agendi fuit, cām esse actam. Præsenti autē uenditori denunciandum est. Siue aūt absit, siue præsens sit, & per eum fiat, quo minus denuncietur: committetur stipulatio.

Simpliciter obligatus ad promittendum, non tenetur ad satisdandum. h. d.

Paulus lib. ij. ad edict. ædilium curu. LVI.

SI dictum fuerit † uēdendo, ut simpla

c Q Vi alienā rē. Desinit. l. incipit oō teneri, ut hic, & ∫. de sol. l. is qui. & ∫. de uer. obli. l. decē. & hæc sunt uera, nisi rōne restitutionis contingeret ∫. e. l. si cū uēditor. §. si is qui.

d Teneri. quia nō posset amodo euinci. nisi per iniuriā, de qua non tenetur ut ∫. eo. l. si per imprudentiam. uel p culpā non opponē tis exceptionem: ut. ∫. eo. l. si rē. §. si duplę. Item hoc etiā si hypothecaria agitur: quia extraneus possidet: ut not. C. e. l. si obligata.

e Tenetur. Propter mendacium: ut ∫. de statul. l. si decem dare iussum. & sic ad iteresse noie euictionis: ut d. l. si decē. non ad duplū hoc casu. ut l. qui libertatis. infr. eod.

f Seruus. hoc eni ad emptorē transit: ut infra, de statuli. l. si statuliber pœnæ. §. statuliber. & §. si seruus.

g S I ideo cōtra. emptorē. Habuit. ut sup. de inof. testa. l. qui repudiantis. in fin. & l. Papi. §. meminisse. in fi. §. ubi proinde, &c. Sed quid si certum est emptorem amissurum fuisse causam etiam si præsens esset: uel quid si præsens fuit, & allegauit, & testes produxit: sed sententiæ non adfuit? Resp. in primo non uidetur q agat de euictione: quia potuit nō succumbere: ut ∫. de arb. l. si in tres. & de leg. j. l. cum res §. si. & secundum hoc est presumptio iuris, & de iure. in secundo contra: quia uidetur stetisse, cum sic prope sententiam steterit, sicut ignis propeueniens uenisse uidetur: ut inf. q ui aut clam. l. si alias. §. est & alia. Item dicas hic, q absuit per contumaciam, aliud si probabili causa: ut C. de contra. iu. tu. l. ij. Vel dic ibi derogari præsumptioni huius l. quia pbatur contra. Item no. hic q non agit, q fecit: ne uincere posset: ut ∫. de iud. l. contumacia. & ∫. de confes. lectum. §. si quis ab. sic ∫. de statulibe. l. iij. in fi. Sed nonne absens hodie uincere posset? Respon. utique: ut C. de iud. l. properandum. §. & si quidem. & §. fin. autem reus sed tamen est idem: quia præsens aliqua allegare potuisset: quibus uicisset.

h Adfuit. Nōminem ius absēt iis. ut subijcit de tutore.

i Egit. Id est, defendit. & sic ad inferiora.

k Tutore authore. Aut cū pupillo cum authoritate tutoris fuit cœptum iudicium, & ualet et si cū solo tutore postea fuit actum ut hic. aut sine authoritate, & non ualet nisi sentētia sit pro pupillo: ut C. eo. l. cum minorem. & l non ideo.

l Iudicatum est. Quod sufficit, siue ipsi, siue pupillo acciperet tutor authoretur: ut infra de admini. tutor. l. j. §. sufficit. Accur.

m Contra tutorē. Et per consequens cōtra pupillum absentem.

n Ab eo. s. tutore.

o Agendi. Id est, defendendi.

p Denunciādum est. De hac denunciatione dixi plene ∫. e. l. si rem quā. §. finali. Accursius.

q Absit. Quia sit extra continentiam urbis: ut ∫. de uerb. obli. l. si absentem.

r S I dictum fuerit. Si promisisti mihi quadruplū, uel triplum nomine euictio, si res empta postea euincatur: agam actione ex empto in formam per pactū ad id q per pactum conuenit, non tñ fideiussorē dare teneris. Si compromissero. Emerem Suchum bona fide & sic cœperam usucapere deinde incepi scire alienū, q mihi non nocebat. sed si desij possidere ipoore, & sic desij usucapere, si postea mihi euincitur, cū ad me possessio earū redierit, uel cum ego egerim alio possidente, & succubuerim, de euictione non ago. In stipulatione. Si uendo tibi seruum, ut securior sis de euictio. debes dicere cum stipularis de euict. promittis q non euincetur seruus uel pars eius. quia non uerum est seruum euictum, si tantū pars euincitur. Si p̄sente. Si uendis mihi seruum, & quæstio mihi moueatur pro eo: debeo tibi denunciare ut me defendas. si te non inuenio, possum denunciare procuratori tuo, &c.

s Simpla. Pacta enim talia ualent: ut ∫. e. l. si plus. in prin.

P. F. idē quo.

† In P. F. propter absentiā uictus uidetur. & c. uictus mala legit Aug. lib. 3. em. c. 7.

Qui ne uincere posset fecit, agere non uidetur.

† al. uendendo.

prin. & potest dici ut hic sit distinctio legis: ut si dicat, conueniat tamen ex contrahentes, siue de simplo, siue de duplo, siue de triplo, siue de quadruplo: certe quòd si pactū conuenit illud erit seruandum. si autem esset paciscentiū hæc distinctio: quia dixisset emptor, promittis aut simplum, aut duplum, aut triplū, aut quadruplum, nō seruaretur quòd eligeret alter: sed quod minimum est ut ff. de uerb. obl. l. inter stipulantem §. si stipulante. at hic uult legislator conuentionem ex empto in formatam ab hoc pacto incontinenti apposito. nā datur hæc ex empto etiā ad quadruplum promittendum: ut s. e. l. emptori §. si simplam. Alij dicunt quod hic est disiunctio pacti cētum, quia si ipsi possint sic paciscet, & eligere possint quam partem voluerint, uel actor, uel reus: & hoc per l. ff. de uer. obl. l. in conuentionalibus, in prin. prima uerior est: sed quomodo maxime secundum primum intellectum stipulatio fi. ultra duplū, ut C. de sen. quæ pro eo. l. j. §. sciatis. quæ est contra? Sol. ibi, de interesse singulari, quod non excedat duplum cōmunis interesse per iudicis æstimationem: hic autem partes taxauerunt. unde hoc iudicem releuauerunt. Idē eodem modo est contra supra, de actio. empt. l. Iulianus. §. idem sed ibi pœna accedit loco quantitatis: hic autem loco rei emptæ. Sed usque ad quam summam potest emptor stipulari? Resp. usque ad quadruplum cum apponatur per hæc uerba, duplum, &c. ut insti. de ac. §. omnes: sicut & alias C. de spon. l. mulier. §. si secus si certa quantitas, puta c. quia tunc quantum uult: ut insti. de inu. stip. §. alteri. & ff. de uerb. ob. l. stipulatio ista. §. alteri. potest etiam hæc lex intelligi quod egissent partes ut simpla tantum promitteretur: tamen per errorem plus est promissum, certe agitur ex empto s. ad simplum. & facit pro hac positione supra, si quis caut. l. sed et si. §. si. Item contra ff. de in [illegible] l. si procurator. Sol. ibi speciale.

[a] Actione. Informata, ut secundum pacta fiat promissio. uel dic promittatur dicto pacto.

[b] Poterit. Potest opponi, hæc stipulatio est prætoria: ut ff. de præto. stip. l. j. §. stipulatio. ergo non potest addi uel detrahi: ut ff. de uerbo. obli. l. in conuentionalibus. Sol. hoc uerum, nisi ut lex permittit: uel hic non addit nisi uolente utraque parte: ut hic.

[c] Repromissio. Ut supra, e. l. emptori. §. fi. & infr. de præto. stip. l. j. §. stipulatio duplæ.

promittatur, uel triplū aut quadruplum promitteret: ex empto perpetua actione [a] agi poterit. [b] non tñ (ut uulgus opinat) etiā satisdare debet, q duplā promittit: sed sufficit nuda repromissio, [c] nisi aliud conuenerit.

Not. duo ex textu ibi, Nulla necessitate cogente. Primò qd si quis cogitur cōpromittere ex forma statuti, quòd stipulatio de euictione committitur: quia illud fecit necessitate cogente. Item si quis sponte non cōpromiserit: sed iurisdi. iudicis prorogauerit: vel in iudicem non suum consensit: non cōmittitur stipulatio: quia nulla necessitate cogente id fecit. Bartolus.

Si compromisero, & cōtra me data fuerit sententia, nulla mihi de euictione actio [d] danda est aduersus [e] uenditorem. Nulla enim [f] necessitate cogēte id feci. [g] In stipulatione duplæ, cum homo uenditur, partis adiectio necessaria est: quia non potest [g] uideri homo euictus, [h] cum pars eius euicta est. Si cū posset usucapere [i] emptor, non usuceperit: [k] culpa sua hoc fecisse uidet. unde si euictus est seruus: non tenet uenditor. Si præsente promissore, q de euictione pmisit, & non ignorante procuratori [l] denunciatum sit, nihilominus promissor tenetur. Simili modo tenetur, & qui curauit, ne sibi denūciari posset. [m] Sed & si nihil uenditore faciēte emptor cognoscere ubi esset, non potuit: nihilominus committit stipulatio. Pupillo etiam [n] sine tutoris authoritate posse denunciari (si tutor non appareat) ex duplæ stipulatione benignius receptum esse Trebatius ait.

Nota, quòd dicitur esse in culpa ille, qui minus subtiliter perquirit de iure authoris sui. Bar. & h. d. Licet sententia lata sit contra emptorem: si tamen res non est ablata, nec auferri pōt, non agit de euictione. h. d.

[d] Actio. Nisi uolente uenditore fiat. arg. ff. ad l. Rho. de iact. l. ij. §. si conseruatis. in fi. §. Item dic, nulla ex stipulatu, sed ex empto fiet: ar. supra, e. t. l. si rē in prin.

[e] Nulla enim. Nec enim per omnia sententia arbitri est sententia: ut supra, de ijs q̄ no. infa. l. quid ergo. §. ex compromisso.

[f] Feci. Scilicet, restitui. Sed quid si in iudicem ordinarium cui non eram subiectus, cōsensi? Resp. Io. idē quòd in arbitro, ratione huius legis. Item quid si plores erant mihi ordinarij, & unum elegi? Resp. non idem: quia hoc fit ex necessitate ff. ar. s. loca l. in naue & nota hic non agi de euictione: nisi per sententiam euincatur iudicis: ut & ff. de rei uin. l. uiique. Sed contra supra eod. l. si mancipium. §. si cōmo. dt. Sol. & ibi fuit sententia iudicis.

[g] Non potest. Speciale in homine secundum Io. secus in equo, & cæteris indiuiduis: & seruus in fundo: ut s. eo. l. j. & ibi plene de hoc dixi.

[h] Euictus. De quo solo tenetur, nō de parte ex stipulatu.

[i] Si cum posset usucapere. Sed quid si non potuit, quia malam fidem habui? Respon. posset distingui forte subtiliter: quæ scienter ultro sibi aliquis retulerit: ut pri[mo] casu uideatur esse in culpa secundo non: ut inf. de leg. iij. l. fideicommissa. § si rem.

[k] Usuceperit. Definendo possidere & Ac.

[l] Procuratori. Si autem absente, sufficeret suo procuratori, licet idem uenditor ignoraret. idem si nullū cum procuratorem non haberet.

[m] Posse. Ut inf. quod ui aut clam. l. j. §. sed & Aristo. quid si non denunciaui: sed uenditor: quia mihi pro indiuiso, uel in duplo partem uendiderat, simul est a mecum conuentus de facto a Titio rei uin. & in iudicio pariter probationes præstitimus? Respond. cum conuenit posse: arg. ff. e. l. Hæreditatis. §. penul. & ff. de ma. test. l. Lucius. in fin. & de hac denunciatione dic ut supra, eo. l. si rem §. si.

[n] Pupillo etiam. Imo uidet quòd non, sicut nec ab eo cautio damni infecti exigitur sine tutore: ut ff. de damno infec. l. si finita. § si pupil. nec in mora constitui, nisi tutor cum eo interpelletur: ut ff. de uerb. oblt. l. sed si ex stipulatu. quæ sunt contra. Sol. hic in fauorem pupilli dictū est: ut si saltem pupillo cum posset nō denuncietur, emptor non agat sed ibi nō prodest, ut solus teneatur ex stipulatu, uel ex mora: quia opus est adesse tutorem: ut ibi, ut supra, de act. emp. l. Iuli. §. si quis.

quis a pupillo.& inst. de autho.tut.§.j.Acc.

HAbere licere. CASVS. Vendidisti mihi fundū, & promisisti habere licere.uenit Titius & agit contra me rei uindi.& obtinuit:sed ante executionem decessit, sic q; non apparet qui petat executionem fieri, quæritur an sit commissa stipulatio? Dicitur quod non. idem dicas si dictus Titi⁹ uictor mihi legauit rem illam antequam per executionem mihi auferretur, secus si post.Viuia.

a Abductam. manu militari.

b Licet.ut & sup. de actio.emp.l.iuj. j.respon.& j.eo.l. si seruus uenditus. §.j.& C.d eui.l.iij.

c Non nasci. Respo.i.ij. non nascitur.

d Legauerit. & ita habere rem non ergo æstimationem petat:ut j. solu.mat. l.si uero.§. fin.Sed uidetur q; controuersia mota fuerim, sit in mora: & non purgetur licet postea habeat rem: ut inf.de uerb. oblig. l.stipulatio ista.§. sed quatenus.& §. si qs forte, quæ est contra. Sol. refert, an is, qui promisit habere licere, moueat cōtrouersiam. & tunc committatur stipulatio ante litem conte. ut ibi an alius, & tunc re abducta cōmittit. Sed illud notandū quod ubi promisi duplam re euicta, & si mouerim controuersiam ego uendi ori expectatur tā siliaut sup.eod.l.uenditor.& l. sed si ex. s'm Azon.

Caius lib. ij. ad edict. ædilium curul. LVII.

HAbere licere rē vēptori,& si is,qui emptorem in euictione rei uicerit, ante ablatam uel abductā [a] rē sine successore decesserit: ita ut neq; ad fiscū bona peruenire posint, neq; priuatim à creditorib. distrahi. tunc.n. nulla cōpetit emptori ex stipulatu actio; qui rē ei hēre licet. [b] Qd̄ cum ita est,uideamus, nū & si ab eo,q uicerit:donata legata ve res fuerit emptori, æquè dicendum sit ex stipulatu actionem nō nasci: [c] scilicet si antequam abduceret, uel auferret,donauerit, aut legauerit: [d] alioquin semel commissa stipulatio resolui non potest. [e]

Quando seruus legatur in genere,& traditur alienus, ag. ē ex testamento re euicta. Bart.

Iabolenus lib. j.ex Plautio. LVIII.

HAeres seruum non noīatim [f] legatū tradidit,& de dolo repromisit: postea seruus euictus est: agere cū hærede legatarius ex testō poterit:quamuis hæres alienū esse seruum ignorauerit.

[g] Pomponius lib. xxv. ad Sab. LIX.

SI res,quā à Titio emi, legata sit à me: [h] nō pōt legatarius conuētus à dño rei, uenditori meo denunciare: nisi cessæ [i] ei fuerint actiones: uel quodam casu [k] hypothecas habeat.

Iabolenus libr. ij. ex Plautio. LX.

SI in uenditione dictū non sit,quantum uenditorem pro euictione præstare oporteat: [l] nihil uenditor præstabit præter simplam euictionis nomine: & ex natura [m] ex empto actionis hoc quod interest. [n]

Iulianus lib. vij. Digestorum. LXI.

SI quod à te emi,& Titio uendidi,uoluntate mea Titio tradideris: de euictione te mihi teneri,sicuti si acceperim [o]

e Absolui. Concl. Conclude ex hac glo.quod aut agitur ex stipulatione habere licere:tunc refert mouear controuersiam uenditor,uel tertius:aut ex stipulatione duplæ.& tunc ambulant pari passu,secundum Bald. hic.

e Non potest.ut & inf. eod. l. emptori post euictio. Sed contra.inf.de excep.don.l. si fideiussor. Solut. ibi fundum & omne interesse paratus erat dare. hic solū fundum.uel hic in alia stipulatione quam ibi:ut dices inf.eo.l.emptori. Acc.

HAeres. CASVS. Testator legauit mihi seruum in genere:hæres tradidit mihi Stichum, & promisit de euic.quia credebat hæreditarium, tandem est euictus mihi:agam actione prima ex testamento,ac si non esset mihi traditus.Viu.

f Nominatim.i.id est,in genere.si autem certus est, talis dandus est,qualis est.ut j.de leg.j.l.si a sb stituto.& l. si legati serui & l.si seruus Titij. & l. si dominus.§.j.& l.si is qui.nisi sciens alienum uel nisi coniunctæ personæ:ut inst.de leg.§ non solum. Et hæc

uera si denunciauit hæredi ante iudicium:ut infra,de lega.iij.l.qui concubinam.§.hæc .aliter in uenditione:ut j.eo.l.si rem §.fin.Vel pone iudicium pro sententia:q; tutius est,qui promptius est iura iuribus concordare. Item quod dicitur in seruo in genere relicto: idem in fabrilem status:ut inf.de lega.j. l. qua delegatio.Acc.

SI res. CASVS. Emi a Titio domum pro c. denide decessi: quidam (puta sei⁹) qui me hæredē instituit & a me legauit illam domum dandā Cornelio,postea euicta per dominum. quæritur an Cornelius possit de euictione agere? Et dicit q; non nam contra me non, quia in specie fuit legata, contra Titium a quo emi, non:nisi in duobus casibus: primus quando cessi iura mea Cornelio contra Titium. item in alio quando cedo coactus quia testator meus mihi iniunxit ut cederem:quo casu teneor cedere & bona hæreditaria ob id sunt hypothecata.

g A me.hærede instituto a quodam.

h Nisi cessæ.gratuito.s. spontanea uoluntate:nec qui sunt hæres. sed nec ego uideor agere posse, nisi in casu: ut inf. eo.l. pater. Sed nunquid cogar cedere, quia sine meo incommodo est?Respon.ut no. j. eo.l. in creditore. Item q; est inutile mihi alijs est utile:ut not. C.de iure do.l. si in prin.nec mirum:quia plerunq; al er uendit,& alter tradit,& alter de euic. tenet, ut creditor & iudex.

i Casu.subaudi, in quo.

k Hypothecas.tacitas, scilicet in rebus defuncti qui hæredem rogauit cedere actiones:unde hæres habet necesse cedere.

l SI in uenditione. Oporteat. hoc fuit dictum,uel ex certa scientia uel omissum, ne dupla promitteretur uel præstaretur alioqui agetur perpetuo, ut dupla promittitur sup.eo.l.ij.& sup.eo.l.emptori.§ fi.

m Et ex natura.& pro ut est. Vel dic stipulatus erat a uenditore periculum euictionis præstari sibi.sed nō incertam quantitatem:aget ergo in simplum ex stipulatu,& ex empto ad interesse. Acc.

n Interest. Nota naturam actionis ex empto esse, ut detur ad interesse:ut C.eod.l. non dubitatur. & sup. de actio.emp.l.Titius. in fin.

o SI quod a te. Accep.aut.qui.si breui manu ut sup. si cert.pet. l. si ... l. ...a.i.. si.

Si tem

procuratorem. § si ignorantes. & infra, de solu. l. Stichum aut Pamphilum §. pen. & supra eod. l. hoc iure. & praesume semper malam causam, ex quo semel est damnatus, unde appellare non tene ur. maxime praesente uenditore. sicut hic dicit.

quam abstulit flumen, non mihi ut ob id non tenear pro euictione, nisi pro quinta mille &. cc. & secundum hunc modum procedes in sequentibus resp. Accur.

b Pro parte quinta. Scilicet mille, non pro quarta mille, quae efficit ccl. Et not. hic & ex seq. resp. quod nō est eadem ratio totius ad partem. Alij dicunt pro parte octingentorum: ut quartam intelligat euicisse tam de illis quā flumen abstulit, quam octingentis. quod nō placet.

Ex mille. In princip. huius l. ponit glossa hunc casum usq; ad §. si totus. Si totus. De fundo flumē abstulit cc. postea euictū est totum quód superat, agis cōtra me pro dupla pretij mille iugerū, quia si alias esset deterioratus, non diminueretur dicta dupla: neq; augeretur si fundus alias meliorátus. Quod si. Pone quod uendidi tibi fundum mille iugerum, in quo quinta erat Titij. flumē adiecit cc. & sic sunt modo mille & cc. iugera. Titius euicit tibi quintā .i. cc. & xl. nunc quaeritur an tenear de euictione d illis xl. Dicit quod non: sed tantum de quinta mille, quia eius quod de alluuione est euictum, non praestat uenditor periculum. Quaesitum. uēdidi tibi fundū mille iugerum, in quo Titius habebat quintam, flumē abstulit cc. per alluuionem cc. attulit postea. Titius euicit quintā totius & sic cc. quaeritur an in totis cc. de euictione agere & dicitur quod non, sed in sola quinta octingentorum quae remanserunt quando primo cc. flumen abstulit, quae sunt clx. & sic pro quinta ducentorum quae attulit flumen, non tenetur uenditor. Caeterum. Dicit quod haec uera sunt quando quota fundi euincitur. Caeterum si certus locus fundi euincitur, agitur pro dupla illius loci. forte enim de melioribus locis fundi est: quod considerandum est. Quo autem. Ego & Titius habebamus fundum duorum iugerum indiuisum. uendidi ego Seio unum iugerum pro indiuiso designatum, mensura dicit, quod non transfero dominium iugeris ipsius designatis sed dimidium tantum: cum in qualibet gleba quilibet nostrum habet dimidium pro indiuiso. Idem si non designaui iugerum integrum, sed quendam locum non ad mensuram forte. Viuia.

usque ad §. caeterum. primò loquitur quando fundus mille iugerum uenditus fuit diminutus in ducentis, postea in totidē auctus. Secūda ibi. Nā & econtrario. Tertia ibi, Quaesitū. In primo dic: Quando pars eius, quad remansit, euincitur, inspicitur quotam partē illud faceret de toto, si nil deminutum esset. & pro illo agitur: nō autem inspicitur quota par. de toto pertinebat ab euincentē. Si uerò totum euincatur quod remansit, tunc totum cōtra inspicitur, & agitur pro toto sicut si in nihile diminutum totum euictū fuisset. In secundo dicitur, quod siue totū, siue pars etiam euincatur, non agitur pro augmento, & uidetur idem ut pro eo quod auctū fuit, & de eo quod remanserat post diminutionem ac si simul auctum fuisset.

Papinianus libro vij. Quaestionum. LXIIII.

Ex mille iugeribus[a] traditis, ducenta flumen abstulit. si postea pro indiuiso cc. euincantur, duplae stipulatio pro parte quinta,[b] non quarta praestabit. Nam quod perijt, damnum[c] emptori, non uenditori, attulit. Si totus fundus, quem flumen diminuerat,[d] euictus[e] sit: iure non deminuetur euictionis[f] obligatio, non magis, quàm si incuria fundus aut seruus traditus, deterior factus sit. Nam & ex contrario nō augetur quātitas euictionis, si res melior fuerit effecta. Quod si modo terrae integro,[g] quod fuerat traditus[h] cc. iugera per alluuionem accesserunt, ac postea pro indiuiso pars quinta[i] totius euicta sit: perinde pars quinta praestabit, ac si sola cc.[k] de illis mille iugeribus, quae tradita sunt fuissent euicta quia alluuionis[l] periculum non praestat[m] uenditor. Quaesitum est, si mille[n] iugeribus traditis, perijssent cc. mox alluuio per aliam partem fundi cc. attulisset, & postea pro indiuiso quinta pars euicta esset: pro qua parte author teneretur? Dixi consequens[o].

est eadem ratio totius ad partem. ...

c Damnum. Putabatur perire uenditori, quod fluminis impetu perijt quando cc. euicta sunt pro indiuiso: sicut quādo post diminutionem totus ager est euictus: ut §. j. dicitur: sed non est ita. Sed quae est ratio? Respond. hic: cum cc. sunt euicta pro indiuiso. non debet agere ob hoe, quod flumē abstulit, quia adhuc potest ei restitui per alluuionem quod perdiderat ad ipsum damnum pertineat, ad quem spectat emolumentum, et ubi fundus est totus euictus, ad uēditorem spectat damnum, quia emptori per alluuionem nihil accrescere potest, cum fundum non habet. Azo. Vel dic & si flumen nihil accepisset, tamē totum fuisset euictum: hoc non placet.

d Deminuerat. Scilicet, prius.

Totius ad partē nō est eadē ratio.

e Euictus. Scilicet, postea. Sed quid si pars primo perijt charismate, deinde totum quod superest euincitur: & sic idem in grege si quinque pecora perierint, & quod superest euincitur: & uidetur in omnibus idem: ut sup. de legib. & senatuscon. l. non possunt. Ac.

f Euictionis. In actione ex stipulatu de dupla. aliter in actione ex empto: ut supra, de act. empt. l. Titius. §. si. quae est contra & j. e. l. euicta re ex empto. Item huc. de augmento quod superuenit post. de eo uero quod ante euictionem, dic ut diximus supra eo. l. j.

g Integro. Id est, mille iugerum, ut subijcit.

h Traditus. Cuius totius quinta erat Titij.

i Quinta. Scilicet, cc. xl.

k Ducenta. Quinta mille.

l Alluuionis. Id est, xl. quae sunt euicta de ducentis quae accesserunt: quorum sunt quinta portio.

m Non praestat. Duplae stipulatio: quod in actione ex empto praestatur supra, e. l. euicta, quae est contra.

n Mille. In hoc casu quinta erit Titij.

o Consequens. Imo uidetur potius contrarium in princip. §. si totus. sed consequens est quod in alluuione dicitur.

Quinta.

a Quinta. Quæ erant cc.
b Quarta. Quæ erant ccl.
c Perinde. Quasi dicat. sicut quando nil accreuit, non tenetur author: sic & quando reaccreuit, & c.
d Centum lx. Quæ sunt quinta octingentorum.
e Reliqua xl.

esse superioribus, ut neq; pars quinta [a] mille iugerum, neq; quarta [b] debeatur euictionis noie; sed ꝑinde [c] teneaẗ author, ac si de octingentis illis residuis sola centũ lx. [d] fuissent euicta: nã reliqua lx. [e] q̃ {de} uniuerso fundo decesserunt, [f] ꝑ rata non uę regiõis eẽ intelligi. [g]

Cæterùm cùm pro diuiso pars aliqua fundi euincitur; tametsi certus numerus iugerum † traditus sit; tamẽ non pro modo, sed pro bonitate [h] regionis præstatur euictio.

Qui unum iugerum [i] pro in diuiso solum habuit{&} tradidit; [k] secundum omnium sentẽtiam non totum dominium transtulit; † sed partem dimidiã iugeri, quemadmodũ si certum locũ [l] aut fundum [m] sic tradidisset.

Euicta re per negligentiam quorundã ex uenditoribus agitur contra omnes, etiam cẽtra non negligentum, sed ei contra neligẽtem propria actione succurritur. Item pro eo quod quis soluit nomine proprio, contra alterum actio non ceditur.

Quæ sunt quinta ducentorum.
f Decesserunt. Illi euicti, id est, pro portione quam habebat in fundo. Ac.
g Intelligi. Quasi dicat, sicut de mea portione quã euinco, xl. periisse intelliguntur tota, ita & meæ portioni xl. accreuisse uidẽtur. quæ ego intelligor euicisse, quasi horũ periculum quæ accreuerunt, & intelliguntur euicta, nec præstat uenditor: sicut non præstat eorum periculum q̃ intelliguntur decessisse mihi euincenti quintam partem octingentorũ, quæ remanserunt cum nihil accessisset.
g Intelligi. Ideoque non præstatur euictio. Acc.
h Pro bonitate. Hoc dicitur esse uerum in actione ex empto, sed non in stipulatu. quod falsum est: quia in ea habetur ratio bonitatis, non ut præstetur totum quod pars euicta ualet hodie: sed ut fiat omnium partiũ collectio, & ita quid quæque pars ualeat, uidebitur: ut si emi xx. rem quæ erat xxx. amodo scis quod in utraque parte euicta & non euicta tertiam hodie sum lucratus: & ita econtra si decreuerit rei pretium, uel plusquam ualeat sit empta, secundum Ioannem.
i Qui unum iugerum. Duo erant duo iugera habentes pro indiuiso.
k Tradidit. Unum iugerum mensura designatum, quod facere non potuit nisi pro parte dimidia: quia ut dixit lex. aut solam dimidiam habebat fundi, aut solam dimidiam possidebat. ideoque alterius partis dominium transferre non potuit.
l Locum. Non mensuratum.
m Fundum. Scilicet, totum, cum dimidia tãtum sua sit. Accursius.

† *iugerum mensura* .
† *tradidit*.

R Em hæreditariam. CASUS. Titius fundum suum pro c. obligauit creditori suo: qui Titius decessit relictis duobus hæredibus. hi hæredes fundum prædictum uendiderunt, & de euictione promiserunt, tandem unus hæredum soluit suam partem scilicet l. creditori: & cum alius non solueret, creditor egit contra emptorem, & totum fundum euicit pro l. non solutis. quæritur an emptor possit de euictione agere etiam contra eum qui suam partem soluit? uidetur quod repellet agentem emptorem nisi cedat ei actio. contra alium qui suam partẽ soluerat. sed hoc remouet, & dicit quod ei consulitur per actio. familiæ erciscundæ contra eum qui non soluit, sicut si totum soluisset: cũ unius negligentia alteri nocere non debeat. Uiuianus.

Idẽ li. viij. Q̃õnũ LXV.

REm hæreditariam pignori obligatam hr̃des [n] uendiderunt, & euictiõis noie ꝑ partibus hr̃ditarijs spoponderunt † cùm alter pignus pro parte [o] sua liberasset, [p] rem creditor euicit. [q] Quærebaẗ, an uterque hr̃dem conueniri possit? idque [r] placebat propter indiuisam pignoris cãm. [s] nec remedio locus esse uidebaẗ, ut per doli exceptionem [t] actionis [u] ei, q pecuniam creditori dedit, præstarenẗ; [x] quia non duo rei facti proponerentur, [y] sed familiæ erciscundæ iudicium eo nomine utile [z] est. Nam q̃d interest, unus ex hæredibus in totum liberauerit pignus, [a] an uerò pro sua duntaxat portione; cùm cohæredis [b] negligentia damnosa non dẽt esse alteri. [c]

Succumbens in rei uindicatione directa non agit de euictione si superest sibi Publiciana, vel utilis rei uindicatio. h. d.

Idem libro xxvii [illegible] stionum. LXVI.

n Hæredes. Scilicet, debitoris.
o Pro parte. Pignus dicit liberari pro parte, non quia pars tãtum teneaẗ, insolidum enim tenetur, sed quia pro parte debit. quæ soluta est, pignus non tenet. sed pro parte alia non soluta tenetur insolidum.
p Liberasset. Subaudi: alter non. Accursius.
q Euicit. Ab emptore per hypothecariã tanquam duo rei debendi. Acc.
r Idque. Ut quilibet possit conueniri. & sic supple respondere.
s Causam. Quasi dicat, non ideo ꝑ insolidum teneantur tanquam duo rei debendi.
t Exceptionem. Opponendam emptori agenti de euictione, quo casu recuperat iudicio familiæ erciscundæ, ut supra, famil. erciscundæ. l. hæredes. §. idem obseruatur.
u Actiones. Pro dimidia eius quod modo soluitur, quam uideor soluere pro alio.
x Præstarentur. Ab emptore contra cohæredem conuenti.
y Proponerentur. Nec ideo fuit exactus ultra quam iam soluerat, quod insolidum teneretur (nam non ultra partem hæreditariam tenebatur) sed propter indiuisam causam pignoris. ut dixi: quia nisi in totũ non poterat liberari. Accursius.
z Utile. Id est, efficax.
a Pignus. Quo casu recuperat iudicio fami. ercis. ut supra, famil. ercis. l. hæredes. §. idem obseruatur.
b Cum cohæredis. Scilicet, qui soluit contra hæredẽ, quia propter eam effectus est damno in eo quod præstitit agenti de euictione.
c Alteri. Ut & supra, de nox. l. electio. §. fin. & supra, mand. l. mandatum distrahendorum. in. fi.

† al. add. ꝑ.
† P.P.48.

Si cum

S I cum venditor. CASVS. Vendidi tibi fundum, & de euictione promisi. a possessione sine tua culpa cecidisti. uolebas uindicare, & ideo nihil denunciasti, ut assisterem. ego dixi, age audacter Publiciana, uel utili in rem. tu uero meo consilio non credidisti, sed directa in rem egisti: & succubuisti. de euictione non ages. Secundo si tibi consului ut hypothecaria ageres, & non fecisti: nihilominus agi de euictione, neque enim per eam dominium auocares, quod per emptorem quæsitū tibi existimasti. Si is qui. Milius rem absentis emit a nō domino: & præscripsit uel usucepit, tandē miles reuersus restituitur ad uindicandum. dicit quod & ego restituar ad agendum pro euic. idem contra si miles qui emerat a nō domino equū suū, usucepit in militia nam ut ego restituor ad uindicandum eo reuerso, sic & ipse contra auctorem suum ut de euict. agat. Si secundus. Rem alienam uendidi Titio, & promisi habere licere. deinde Titius Seio, uerus dominus uult euincere, qui Seius denunciauit suo auctori, id est Titio qui Titius assumit defensionē Seij, cum uerus dñs de suo iure probasset, & cum hic defensor rē reddere nollet, condemnatus est in æstimationem litis, eamque exoluit quæritur ergo an Titius possit agere contra me ex stipulatione habere licere? dicit quod non, sed ex empto ad interesse agit contra me: qua actione consequetur dictam litis æstimationem: cum eam rem habere de iure non possit a Seio quem defendit. imo uerius. quia actione mandati contra Seium æstimationē litis præstitam non habet. Diuisione. Tres erant hæredes. unus erat absens, sed habebat domi procuratorem ad alia sua negotia. duo præsentes cum illo procuratore absentis diuiserunt hæred. sed postea fundus adiudicatus uni de præsentibus. fuit ei euictus: unde potest agere contra hæredes & actio. præscriptis uerbis pro euictione ad interesse aget ergo cōtra absentem si ratam habuerit diuisionem, alias contra procura. prædictum euictionis nomine, non quantum ualebat fundus tempore diuisionis. Vin.

S I cùm uēditor admonuisset [a] emptorē, vt Publiciana, uel potius ea actione, q̄ de fundo uectigali ꝓposita esset experiret, emptor id facere supersederit. [b] oimodo nocebit ei dol⁹ suus, nec cō mittet stipulatio. Nō idē in Seruiana quoq; actione ꝓbari pôt. Hæc.n.& si in rem actio est, nudam tn̄ possessionē aduocat: [d] & soluta pecunia uenditori [e] dissoluit ꝓpign⁹ꝫ unde fit, ut emptori [f] suo nomine non competat.

Re euicta per restitutionem in integrum, vtilis actio de euictione competit. hoc dicit.

Si is, qui republicæ cā absuit fundum petat, [g] utilis possessori [h] pro euictione cōpetit actio. Item si priuatus a milite petat: eadem æquitas est emptori [i] restituendæ pro euictione actionis.

Si emptori res abest propter factum suum, non propter euictionē, licet postea propter euictionem sibi absit æstimatio nō committitur stipulatio duplæ, sed agit ex empto. h.d.

Si secūdus emptor uēditorem eundemq; emptorem ad litem hois [k] dede restituto eo [l] em, & non rit procurator dānatio [m] fuerit secuta: quodcūq; excā iudicati præstiterit procurator, ut in rem suā datus, ex stipulatu [n] consequi non poterit: [o] sed quia damnum euictionis ad personā pertinuit emptoris, qui mandati iudicio nihil percepturus est: nō inutiliter ad percipiēdam litis æstimationem agetur ex uendito. [p]

Ex causa diuisionis debetur euictio, in qua uenit interesse sicut ex causa uenditionis. h.d.

Diuisione inter cohæredes facta, si ꝓcurator [q] absentis [r] interfuit, & dominus ratam habuit: euictis prædijs, in dominū [s] actio dabitur, quæ daretur in eum, qui negotium absentis gessit: ut quanti sua interest, actor consequatur: scilicet ut melioris aut deterioris [t] agri facti causa

[a] Admonuisset. maxime. nam & si non admonuisset, non cōmittitur stipulatio, cum adhuc supersit sibi Publiciana proposita rei uind. & est contra, ut dixi sup eod. l. minor. §. si seruus. licet quidam dixerint contra, ut ibi diximus.

[b] Supersederit sed egerit rei uindi. directa.

[c] Probari. scilicet si uenditor admonuerit emptorē, ut hypothecariam intenderet. Acc.

[d] Aduocat. scilicet quia penas aduocātem nuda est, id est sine dominio quod intendit quærere emptor per emptionem: sed per rei uindi. uindicat quia dominium, id est, rem ratione dominij ut C. ubi in rem actio. l. j.

[e] Venditori qui & creditor erat & die soluta ab emptore [*] qui soluit pretium.

[f] Emptori. ex hoc l. quod soluta pecunia uenditori liberatur pignus, apparet, quòd emptori suo nomine non cōpetit. tunc enim alij non solueretur pecunia.

[*] Imo potius ab eo a quo uenditor pignus acceperat.

[g] Petat. per in integ. restitu. completa præscriptione. Acc.

[h] Possessori. directa cessante ꝓpter præscriptionem uel usucapionem: ut s. eod. l. qui alie. sic & in minore, qui petit restitui ut s. eo. l. minor. Acc.

[i] Emptori. scilicet militi.

[k] Hominis. scilicet serui.

[l] Eo. scilicet nomine.

[m] Damnatio. In litis æstimationē. [†] Condemnatio.

[n] Ex stipulatu. s. cum stipulatus est duplum si rem ei habere nō liceat nec enim illa committitur statim lata sententia: ut sup eod. l. habere licere. licet sit argu. contra. sup. si serui. uind. l. j. §. j. Sed ibi ipse emptor stipulatus duplum re euicta, ut ibi non habere licere, uel hic non uidetur damnatus, quia nomine alieno damnatur: sed uidetur ad duplam etiam pro euictione agi: ut supra, eo. l. euicta. §. j. quæ est contra. Sol. ut ibi.

[o] Non poterit. a suo uenditore primo.

[p] Ex vendito. id est, ex empto aduersus uenditorem primum.

[q] Procurator. id est, procurans. alias non desideratur ratihabitio. uel dic quod erat procurator ad alia negotia.

[r] Absentis. ut supra, de procur. l. procurator qui pro euictione.

[s] In dominum. sicut & ei daretur: ut sup. de actio. emp. l. Iulianus. §. si procurator. Azo. dic actionem præscriptis uerbis, ut C. fam. erci. l. si familiæ.

[t] Deterioris. pretij.

Exce-

finem pretij, quo fuerat tpe diuiſionis æſtimatus, deminuat, uel excedat. a

Qui tenetur ad quantitatē respectu certa ſpeciei, offerēdo ſpeciem non auditur, niſi cēſer uet partem alteram indemnē.

Idem lib. x. Reſponſorum. LXVII.

EMptori poſt euictionem ſerui, quē dñs abducit uenditor eundē ſeruum poſt tp̄s offerēdo quò minus pręſtet, quod emptoris intereſt, non recte b defenditur

Qui de euict.one non tenetur, etiam ro euicta à pretij petitione non repellitur. h. d.

Idem lib. xj. Reſponſorum. LXVIII.

CVm ea conditione pignus diſtrahitur, ne quid euictione ſecuta creditor pręſtet; c quamuis pretium emptor non ſoluerit, ſed uenditori cauerit; euictione ſecuta nullam emptor exceptionem habebit, quò minus d pretium ſoluat.

Dans nomen in ſolutum, non tenetur de euictione ſi pignora nominis euincantur. h. d. cōcerdat l. periculum ſuprà, de pig.

Creditor, qui pro pecunia nomen debitoris per delegationem e ſequi maluit; f euictis pignoribus quę prior creditor g accepit h nullam actionem cum eo, qui liberatus i eſt, habebit. k

Exceptio indemnitatè facta porrigitur ad cōmunem caſum: ſed facta determinatè nō porrigitur vltra caſum expreſſum. Item ſi venditor mentitur in conditione ſpeciei, tenetur ad duplū. Si verò in quātitate hominis, ſolum ad intereſſe tenetē ex empto. h. d. vſq; ad §. ſeruus.

Scęuola lib. Quęſtionum. LXIX.

QVi libertatis cauſam excepit in uēditione; ſiue iam tūc cùm traderet, liber homo fuerit; ſiue ꝯdōne, quę l teſtamento propoſita fuerit impleta, ad libertatem peruenerit; non tenebit l euictionis noīe. Qui aūt in tradendo ſtatuliberum dicit, intelligitur hanc ſpeciem duntaxat libertatis excipere, quæ ex teſtamento impleta conditione ex pręterito m poſſit obtingere. Et ideo ſi pręſens teſtamento libertas data fuerit, & uenditor ſtatuliberum pronunciauit; euictionis nomine tenetur. Rurſus qui ſtatuliberum tradit, ſi certam conditionem pronunciauerit, ſub qua dicit ei libertatē datam; q deteriorem conditionem ſuam feciſſe exiſtimabitur; quia non oēm cauſam ſtatutæ libertatis, ſed eam duntaxat, quam pronunciauerit, excepiſſe uidebitur; ueluti ſi quis hominem dixerit x. dare iuſſum, iſque poſt annum ad libertatem peruenerit, quia hoc modo libertas data fuerit, Stichus poſt annum liber eſto: euictionis obligatione tenebit. Quid ergo? qui iuſſum decem dare, pronunciat xx. dare debere, nonne in conditione mentitur? Verum eſt, hunc quoque in conditione metiri: & ideo quidam exiſtimauerunt, hoc quoque caſu euictionis ſtipulationem contrahi. Sed authoritas Seruij pręualuit, exi-

† al. add. in.

a Excedat. nam ſi plus ualet, tūc creſcit æſtimatio, & decreſcit, ſi minus ualet. hoc in actione ꝑſcript. uer. ſicut in actione ex empto, quia utraq; petit intereſſe, ſecus i actione ex ſtipulatu ꝓ euictione, in qua inſpicit tp̄s uenditionis: ut ſup. eod. l. ex mille.

b EMptori. Non recte. Imo vr ꝙ ſic: ut ꝭ. de do. except. l. ſi fideiuſſor. q̄ eſt contra. Sol. ibi & intereſſe, ſi ꝙ erat, & ſeruū paratus eſt pſtare vnde agentē ad rei æſtimationē & intereſſe repellit, ut ibi. hic aūt rem tm̄ paratus eſt præſtare, & iō ab intereſſe non defendit. ſecus dico in dupla pretij promiſſa. nā illa ſemel cōmiſſa non reſoluit poſtea ut ſup. eo. l. habere. in ſi. itē contra inf. ſol. ma. l. ſi uero ne gauū. §. fi. ubi aī, ꝙ maritus liberat reddendo uxori ipſas res, quas habuit de hæreditate liberti mulieris, licet in æſtimatione fuerit obligatus. Sol. illud ex æquitate, ut ibi dicit, & in alio caſu loquit ibi q̄ hic. A.

c CVm ea. Creditor. Titius debebat tibi c. ſub pignore fundi, tu mihi alia c. a in nouandi delegaſti mihi Titium cum ei uſe. licet mihi euincat fundus tibi a Titio obligatus, nō iō contra te liberatum habebo actionē. Vi.

ç Pręſtet. ꝙ ſemꝑ ꝑgi intelligit: ut ſ. de pig. l. periculū. & ſup. de act. emp. l. ex empto. §. ſi iam.

d Quo minus. ſecus in ijs qui de euictione tenētur, qui ſcilicet ut dñs uendunt: ut C. eod. l. ſi poſt. imo & ſi ſoluerunt, repetunt: vt ſup. de act. emp. l. ex empto §. fin.

e Per delegationem. & ſic eſt nouatio: ut ꝭ. de noua. l. delegare.

f Maluit. Seius Titio x. debebat ſub pignore fundi. Tit. mihi x. accepi a Titio in ſolutum nomen ſui debitoris cum pignore, qd̄ pignus poſtea mihi euincit. non ago cōtra Titium, quia a me eſt liberatus. A.

g Creditor. id eſt qui debitor delegans.

h Accepit. ſcilicet a delegato.

i Liberatus. quantum ad pignora euicta. Sed nun quid tal tem ut cedat cōtrariam pignoratitiam actionem l Reſp. vr quòd ſicut ſup. eo. l. in creditore.

k Habebit. creditor prædictus.

l QVi libertatis. Non tenebitur. ſ. ad intereſſe. ſed nūquid ad pretium. Videtur ꝙ ſic: ut ſupra, de act. empt. l. ex empto. in fin. quæ eſt contra. Sed certe aliud eſt ſi dicat propter unam cauſam ſcilicet libertatis ſe nolle teneri nomine euictionis. in quo caſu nec tenetur ad pretiū ut hic. aliud ſi dicat generaliter ſe nolle teneri nomine euictionis. in quo caſu tenetur ad pretium: ut arg. ſup. ſi quis caut. l. ſed & ſi. §. quæſitum. & arg. ſup. de pecu. l. non quod. §. fina.

m Ex præterito. appoſita.

Obtingere. in futurum. Azo.

Præſens. i. pure, & ſic non eſt ſtatuliber.

Conditionē meliorē facit: ut ſi x. dare iuſſum dixerit v. debere, & his x. datis peruenerit ad libertatē. ut ſup. eo. l. ſi fundū. §. h.

q Datā a teſtatore.

Præualuit. cum quærebatur, ex ſtipulatu, an ex ēpto debeat dari, &c.

Ex em-

al. add. in.

Statuliberatu.

al. quis.

P. Per conditionem.

Ex empto. Ad intereſſe quanti ſua intereſt eũ eſſe ctum non eſſet. Sed contra ſup. eodem. l. ſi fundo. § ti. Sol. hic intereſt mea ipſum non eſſe mentitum, quia ſi verum eſſet quod dixit, ſcilicet quod iuſſus eſſet dare uiginti, difficilius poſſet peruenire ad libertatem tantam pecuniam dando, quàm perueniatur cum decem dare iuſſus eſt. uiuus enim & facilius mi noré ſummã offerre, & dare poteſt. ſupra uero etiã ſit mẽtitus nõ tamẽ intereſt mea aliud eſſe verum, quod aſſeueravit falſo. cum facilius dando quinque, quam ſi teneretur dare decem perueniat ad libertatem. nec obſtaret quod dicitur ĩ. de inter act. l. de quæſt. §. ſi eum. quia ibi mentitus eſt in iudicio. Accur.

Putabat. Ideo putauit ex empto competere actionẽ & nõ ex ſtipulatu: quia putabat, &c. Sed uidetur ad duplum agi: ut ĩ. de ſtatulib. l. ſi decem dare, quæ eſt contra. Sol. non eſt contra quia ita punctare debes ibi ob euictionẽ duntaxat duplæ repetitio erit emptori. & quod ſubijcit, & ex empto, propter mendacium.

Liber factus. Vt & C. de teſt. ma. l. cum teſtamento. & infra, de condi. & demonſtrat. l. Iulia una paulua. Sed cõtra in eodem titu. l. cum ſeruus ita. ubi dicitur quod licet omnia offerat, non tamen eſt liber: niſi leget rationes, & domino computet ut ibi dicitur. Solu. aliud eſt quando nihil debetur, quia tunc pro parte libero habetur: ut hic cum ſuis concor. & aliud quando aliqua debet, quia tũc eſt cõditionalis: ut ibi, & arg. ĩ. de lib. leg. l. petitor.

In reliquis. Relinquere eſt debitũ ex adminiſtratione retinere. unde & reliqua dicuntur ipſa debita retenta. uel forte a reliquis deriuatur reliqua. & quod ita ſit probatur hic. & ĩ. de admin. tut. l. qui nominibus. & l. Lucius. j. reſpon. Acc.

P. F. us. P. F. perfuſorie.

Melius dixiſſet reliquam: quod verbũ ſignificat ex adminiſtratione æs alienũ contrahere. Bud. in poſteri. an not. Reliqua.

ſtimantis hoc caſu ex empto actionem eſſe: uidelicet quia putabat eum qui pronũciaſſet ſeruum viginti dare iuſſum, conditionem excepiſſe, quæ eſſet in dando.

Si ſeruo relicta ſit libertas ſi rationes reddiderit, uidetur pure relicta ſi nulla reliqua ſuperſint. ideo ſi tanquam ſtatuliber uendatur: uẽditor tenetur. ſed ſi ſuperſint, uidetur relicta ſub conditione, ſi illa reddiderit. & ideo ſi maior ſumma per uenditorem exprimatur ex empto tenetur. ſecus ſi tantum ſummam exprimat hoc dicit.

Seruus rationibus redditis liber eſſe iuſſus. eſt. hunc hæres tradidit: & dixit centum dare iuſſum. ſi nulla reliqua ſunt, quæ ſeruus dare debeat, & per hoc adita hæreditate liber factus c eſt: obligatio euictionis cõmittitur eo, quod liber homo tanquã ſtatuliber tradit. Si centum in reliquis d habet: pôt hæres uideri nõ eſſe mentitus: quoniam rationes reddere iuſſus, intelligit ſummam pecuniæ, quæ ex reliquis colligitur, iuſſus dare, e cui conſequens f eſt, ut ſi minus quàm centum in reliquis habuerit, uelut ſola quinquaginta, & g cùm eam pecuniam dederit, ad libertatem peruenerit: de reliquis quinquaginta h actio ex empto cõpetat. Sed & ſi quis in conditione ſtatuliberum i perfunctoriè n dixerit, conditionem aũt libertatis celauerit: empti iudicio k tenebitur, ſi id neſcierit emptor. Hic. n. exprimitur, eum qui dixerit ſtatuliberum, & nullam conditioné pronunciauerit: euictionis quidem noie non teneri, ſi conditione impleta ſeruus ad libertatem peruenerit: ſed empti iudicio teneri, ſi modò conditionem, quam ſciebat propoſitã, l eſſe celauit. ſicuti, qui fundum tradidit. & cum ſciat certam ſeruitutem deberi, perfunctoriè dixerit {Itinera, actus, quibus ſunt vt ita ſint: rectè recipit} euictiõis quidem noie, ſcilicet liberat, ſed quia decepit emptoré, empti iudicio tenetur. In fundo uendito cũ modus pronunciatus deeſt: ſumitur portio ex pretio, quod totum colligẽdum eſt ex omnib. iugeribus dictis.

Paulus lib. v. Quæſtionum LXX.

Evictare, ex empto actio non ad prætium duntaxat recipiendũ ſed ad id, quod intereſt, m cõpetit. Ergo & ſi minoris eſſe cœpit, dãnum emptoris o erit.

Si res euincatur a genero emptoris, cui in dotem tradiderat, committitur, etiam ſi dos ſit reuerſura.

Idem lib. xvj. Quæſtionum. LXXI.

Pater filiæ nomine

Date. Hic aperte tranſit in emptorem: ſed quod eſt in faciendo, non: ut ĩ. de ſtatulib. l. pe. §. fin.

Cõſequens. Ratio proportionalitatis totius ad partẽ.

De reliquis quinquaginta. Id eſt propter. Azo.

Perfunctorie. Id eſt, ambigue, ſecundum P.

Conditionum. arg. idem in eo qui cauſa libertatis receperit: ut in principio huius legis.

Iudicio. Vt ĩ. de contrah. emp. l. Labeo & l. cũ in lege.

Portio. Verbi gratia: uẽditus fuit ager in ſpecie pro xij. & aſſeruit agrũ eſſe triũ iugerũ, ergo pro uno quoque præſumuntur dari quatuor ſolidi. & deeſt onum iugerum. repetet portio pretij quæ pro ſingulis iugeribus data eſſe credebat. hic ergo non pro bonitate eius quod deeſt præſtatur euictio: ſicuti cũ pars indiuidua rei euinceretur, quia non bonitas loci æſtimari põt, qui locus nõ extat: ſed tenetur ex empto eo noĩe quod deeſt. Acc.

Evictare. Intereſt. datur enim ex empto ad intereſſe: ut dixi ĩ. e. l. ſi in uẽditione.

Cœpit. Scilicet rei æſtimatio.

Emptoris. Hoc quantũ ad actionẽ ex empto, aliud ſi ex ſtipulatu agat: ut ĩ. eod. l. ex mille. §. j. Accur.

Pater. CASVS. Titius filiæ Seij pro ſua filia fundũ in dotẽ dedit, quem emerat a non dño, qui fundus eſt euictus a genero Titij, quæritur, an ſtatim poſſit agere Titius de euictione contra ſuũ auctorẽ? Videtur quod non, duplici ratione. Prima, quia dos eſt mulieris, & non patris. Itẽ ſi pater Titij decederet non cõferret Titius dotem. quam pro filia dederat, contra uidetur quod ſic: quia intereſt patris filiã eſſe dotatã, ſaltẽ ratione affectionis, & ẽt quãque ratione pecuniarij cõmodi: ut ſi eſt in poteſtate filia uel ẽt emancipata, & pater eſt ſtipulatus. nã utroq; caſu ea mortua in matrimonio, cõpetit patri repetitio. an ergo tãtum quando

Imo potius neglecte & oſcitanter. Bu. in le. emptorẽ ĩ. de acti. emp.

propoſitã. ſicuti.

Perfunctorie. P. F.

P. F. atique ſunt vt ſit recipit. & euictionis.

P. F. uiduer.

fundū in dote dedit. euicto eo, an ex empto {actio} uel duplę stipulatio cōmittatur, quasi pater dānum patiatur, non immerito dubitatur. b Non. n. sicut mulieris dos est, ita patris esse dici pōt: nec ꝯferre fratribus cogitur c dotē a se ꝑfectam, manē te mrimonio. d sed uideamus, ne ꝓbabilius dicatur, cōmitti hoc quoque casu stipulationē. Interest. n. patris, filiam dotatā e habere, & spem quāque recipiendæ. f dotis, utiq; si in potestate sit. Quòd si emācipata est: uix poterit defendi, statim committi stipulationē, cū uno g casu dos ad eū regredi possit. Nunqd ergo tunc demum agere possit: cum mortua in mrimonio filia potuit dotem repetere, si euictus fundus nō esset? an & hoc casu h interest patris dotatam filiam habere, ut statim conuenire promissorem i possit? Quod magis k paterna affectio inducit. l

Licet unum sit instrumentū & una uenditio, si tamē corpora rerum uenditarum sint diuersa: una euicto agitur ac si essent plura instrumenta, & plures emptiones.

Callistratus lib. Quæstionum. LXXII.

CVm plures fundi specialiter {&} nominatim, uno instrumēto emptionis interposito uenierint: non utiq; alter alterius fundi pars esse uidetur, sed multi fundi una emptione cōtinentur. Et quēadmodum si qs cō plura mācipia uno instrumēto emptionis interposito uēdiderit, euictionis actio in singula capita mancipiorū spectatur: m & sicuti si aliarū † quoq; rerū cōpluriū una emptio facta sit: instrumentū qdē emptionis interpositum unū est, euictionū aūt tot actiones sunt, quot & species rerum sunt, quæ emptione cōprehensæ sunt: ita & in ꝓposito nō utiq; ꝓhibebitur emptor, euicto ex his uno fundo uendito rē ꝯuenire, quòd una cautione emptionis complures fundos mercatus comprehenderit.

Heres potest ex persona propria uenire cōtra alienationē factam ꝑ defunctū mero iure: sed si obtineat, de euictione tenetur. Itē si pars uelit, pōt eum per exceptionē repellere. h. d.

Paulus lib. Respons. 73.

SEia fundos Mæuianū & Seianū & cæteros doti dedit. n eos fundos uir Titius uiua Seia sine ꝯtrouersia possedit. post mortem deinde Seiæ Sēpronia hrs Seię qstionē ꝑ prædij ꝓprietate facere instituit. Quæro: cū Sēpronia ipsa hrs Seiæ, an iure ꝯtrouersiam facere possit? Paullus Rndit: iure qdē ꝓprio, non hrditario Semproniam. q̄ Seiæ (de qua quæritur) hrs extitit, cōtrouersiam fundorū facere posse: sed euictis prædijs eandem Semproniam hrdem Seię ꝯueniri posse, uel exceptiōe doli mali summoueri.

pecuniariter interest, agit pater cōtra suū auctorē: an & qñ ratione affectionis tantum? & dicit q utrobiq.

a Pater filiæ nomine fundum. Quem emerat.

b Dubitatur. Videtur quod agere non possit.

c Fratribus cogitur. s. pater fratribus suis. & sic loquitur in eo casu qñ hic pater uiuente suo patre dedit dotem ꝓ filia sua. q̄ erat neptis ad auū: filia autē ipsa confert, aut minus acciperet de hrditate sui patris: ut C. de col. l. dotis. & in auth. qd obtinet. alias non agitur. qñ non est euicta: ut C. d col. l. ea demū.

d Matrimonio. Cū in bonis patris nō sit: ut hic, & j. de coll. bo. l. filiā. & d col. do. l. j §. fi.

e Dotatam. Qñqz pecuniariter qñque sola affectione: & hoc semper est, & iō semper agit.

f Recipiēdæ. s. habet: iō tunc pecuniariter sua interest.

g Vno casu. Si fuit stipulatus sibi reddi, uel pactus: ut C. de rei uxo. act. §. uideamus. Accur.

h Hoc casu. Cū est emancipata. & sic nō est reuersura ad patrē. Azo. sed & ipsa mulier si non habet patrē, agit in tali casu. ut supr. e. l. si pro re. §. fi.

i Promissorē. De euictione.

k Magis. Quādoque contrarium. A.

l Inducit. Quæ sola sufficit in huiusmodi contractibus: ut s. mā. l. cū seruus sed hic est etiā spes rehabēdæ dotis qñque: ut hic dicit. ꝓ quo vt rōne spei aliqd agat, facit j. ex qui. cau. in pos. ea. l. Fulcinus. §. si quis actione. & inf. sol. mat. l. si ab hostib9. & C. sol. mat. l. dos. Sed uidetur q alia ratione agat, nō affectione tātum: sed quia tenetur de euictione. Sed rō. non semper tenetur: ut C. de iure. do. l. j.

C Vm plures. Spectat. siue dicas q uniuersaliter fuit pretium statutum, siue in singulis, æstimatus eius bonitas, sed primo casu etiam quod depretiati sunt cæteri: ut s. e. l. si plura. Acc.

m Cautione. Sed nonne & si unus est fundus, & pars euincatur, agitur, siue in totū, siue pro parte pretiū sit statutū, licet diuerso modo? Rn. sic: & quod hic dicitur, dic non impedire, quin agatur ut pro pluribus. Ac.

Cōprehenderit. Vt & creditor unā de debitoribus per unam cautionē obligatis: ut C. si cert. pet. l. e. quod. & sic pro parte remanet & pro parte rescinditur negotium. sed contra j. de sol. l. si quis aliam. ij. resp. ubi dicitur q pro debito dedit duos seruos in solutum: quorum uno euicto tota prima obligatio remanet. Sol. ibi ideo: quia non erat ibi extincta prima obligatio, cum debuit eos facere accipientis: unde facile remanet obligatio prima. hic aūt fecit uenditor quod debuit: quia tradidit: unde est liberatus. sed postea euictione secuta non suscitatur obligatio: nisi quatenus est euictum. Accur.

SEia fundos. n Dedit. Sub pacto lucrandæ dotis, si præmoreretur uxor: ut sequentia locum habeant, uel fuerunt data æstimata.

Doli mali. Vt C. de rei uin. l. cū a matre. in fi & de re alie. non alie. l. uenditrici. Sed uidetur q nō agat, cū sua culpa possessionē amisit, cum exceptionē non opposuit, sed expectauit agere: ut s. eo. l. si rē. j §. si duplæ q̄ est contra. Sol. cū culpent alij le, me laudare necesse est, cū habeas locum: ut s. eo. tit. l. sed & si exceptio. Item & uenditionē cōfirmare debet: ut C. de lit. cau. l. si ab eo quis nō uidetur emptor dūs. Accur.

Si plus

† al. add. tamen.

† F. forte

† F. F ā aliarum.

m Comprehenditur.

Herm[illegible] iu-
[illegible] LXXIIII.

SI plus uel minus, quã preti noĩe datũ est, euictione secuta dari [a] côuenerit: [b] placitum custodiendũ est. Si † iussu iudicis rei iudicatæ pignus captum per officiũ distrahatur, post euincatur: ex empto ꝯ eum, qui pretio liberatus est, [c] nõ quãti interest, sed de pt̃io duntaxat, [d] eiusq; usuris [e] habita rõne fructuũ, dabitur: s. si hoc ei, qui euicit, restituere [f] non habebat necesse. Mora qõne, interim non ad pretium restituendum, [g] sed ad rẽ defendendã uenditor côueniri põt. Qui nomẽ, quale fuit, uendidit: duntaxat ut sit, non ut exigi, [h] ẽt aliquid possit, & dolũ præstare cogitur. [i]

Venditor non tenetur ad interesse, licet res uẽdita debeat seruitutẽ, nisi fuerit uẽdita ut libera: nec ẽt tenetur, licet eidẽ non debeatur, nisi dictum fuerit.

Ve[illegible] lib. xvi. Stipula[illegible]. LXXV

QVod ad seruitutes prędiorum [i] attinet: si tacitæ [k] secutæ sunt, & uindicenť ab alio: Quintus Mutius & Sabinus existimant, uenditorem ob euictionem teneri non posse. Nec.n. euictionis noĩe quanquam in eo iure teneri, ꝙ tacitè [l] soleat accedere: nisi ꝫ uti optimus maximusq; esset, ꝫ traditus fuerit fundus: tunc. n. liberum ab oĩ seruitute pręstandum. Si uerò emptor petat uiã uel actum: uenditorẽ teneri non posse, [m] nisi nominatim dixerit accessurum iter uel actum. [n] tũc enim teneri [o] eũ, qui ita dixerit. Et uera est Quinti Mutij snĩa, ut qui optimum maximumq; fundũ [p] tradidit, liberum p̃stet: non etiam deberi aliãs seruitutẽ, [q] nisi specialiter ab eo expressum [r] sit.

Idẽ [illegible] [illegible]tionum. LXXVI.

SI alienam rem mihi tradideris, & eandẽ pro derelicto habuero, amitti [r] authoritatem, † id est, actionem pro euictione, placet.

TITVLVS III.

DE EXCE[illegible]TIO-
ne rei ue[illegible]tæ, &
tr[illegible].

Veniens contra uenditionẽ a se factam, uel ab alio suo mãdato, repellitur exceptione rei uẽdita uel tradita, si tradiderat. Et idem in herede, etiam si ueniat ex persona sua p̃pria. Sed si emptor tẽpore emptionis erat seruus, tẽpore quo agitur liber, habet exceptionem in factum. Item si res non fuit a uenditore tradita, sed emptor aliunde possessionem nactus est, habet exceptionem rei uẽdita. Prædicta uera, nisi uenditor iustam habeat causam petendi.

[a] SI plus. Dari. i. restitui per actionem ex empto, & idem si ultra duplum sit dictum: ut ĩ. eo. l. si dictum in princ.

[b] Conuenerit. non errore. sed consensu: ut ĩ. si quis cau. l. sed & si quis §. si. C. de respon. l. si. & ĩ. eo. l. si dictũ. & ĩ. ti. j. l. euictis. & facit ĩ. de arbit. l. non distinguemus in princ.

[c] Liberatus est. ut C. eo. l. si ob causam. in si. ut euenit in eo, quod ex conuentione uenditur: ut sup. de dist. pig. l. creditor ipsum, §. j.

[d] Duntaxat. imo in omne interesse: ut sup. de pign. acti. l. eleganter. j. respõ. quæ est contra Sn. lu. ut ibi. Acc.

[e] Vsuris. computandis post euictionem.

[f] Restituere. s. fructus pcep.: quia non extabant, uel etiam mala fide consumpti sunt: ut C. de rei uindi. l. si fundum.

[g] Restituendũ. ut & C. eodem. l. qui rem emit. nisi hoc côuenerit: ut mora côtrouersia pretiũ resti. uotus: ut C. e. l. sine in libertatẽ. Est tñ arg. côtra ĩ. cõmu. di. l. si fucius.

[h] Exigi de facto. sed ut possit de iure cogi, teneri ut ĩ. de hæ. uel act. uen. l. si nomẽ sit distractum. Sed ar. cõtra. ĩ. de dolo. l. nam is.

QVod ad seruitutes. CASVS. Vendidi tibi fundũ ignorans eũ seruum, cũ deberet seruitutẽ uicino, q uicinus postea euicit seruitutẽ: nõ teneor de euictiõe ad interesse, cũ neq; tota res, neq; pars est euicta qñ huiusmodi seruitus euincit. & hoc nisi dixissem optimum: quia tũc ad interesse. Secũdo quæritur, si uendo fundũ, an teneat p̃stare eum dominãtem uicino. & dicit quod non: etiã si dixi optimum maximum: nisi expresse dixi ei deberi seruitutem. lex ultimo plano est. Viu.

[i] Quod ad seruitutes prædiorum. Prædiorum iõ dicit. q[illegible] secus est in personali, ut puta ususfructus: ut ĩ. eo. l. sed & si quid. §. si ususfructus. & l. si rem. §. ti. quæ sunt contra & notari potest ĩ. de leg. j. l. seruo leg. §. si fundus. Acc.

[k] Si tacitæ. nominaliter ponitur, non aduerbialiter. hoc est: quia neque uenditor neq; emptor aliquid dixit de seruitutibus: & ita tacitæ sunt, cum uterque de eis tacuit. & hoc cũ uenditor ignorabat seruitutes. nam nõ ad interesse tenetur tunc: sed quãto minoris empturus esset, agitur. alioqui ad interesse: ut ĩ. ti. j. l. quoties, & ĩ. de actio. empt. l. Iulianus ait. & ĩ. eodem l. sed & si quid. Accursius.

[l] Tacite. s. seruitutes. Acc.

[m] Non posse. scilicet ad duplũ, sed ex empto: ut supra, de contrahen. emp. l. cum uenderes. Vel dic quod hic ne ceperit, ne teneatur nomine seruitutis. quod Ioan. nõn placet. Acc. † P. F seruitutes

[n] Actum. Etiam eo casu, quo dixit optimum. ! P. F accessum.

[o] Teneri. Idem est in legatis quoad euictionem seruitutis: ut infra, de legatis secundo l. Mæuius § placet. secus est quantum ad euictionem dominij.

[p] Fundum. Præstandum: ut infra, de uerborum significatio. lege, quius optimus.

[q] Expressum. Id est dictum sit accedere. ut & supra, de contrahen. empt. l. in uendendo. Accur.

[r] SI alienam. Amitti. amittitur actio, quæ competit hic & supra, quibus modis ulustratus amittitur. l. j.

[s] Pro euictione. quia donasse uidetur, ut & infra, de iurip. ferno. l. qd seruus. sicut & manumittendo: ut supra eodem. l. si ser[illegible]uum cuius. ! Quid in iure significet authoritas, declarat Alci. lib. parerg. ij. cap. ix.

D[illegible]

Quia ipsemet quandoque qui uendidit, uel alius qui similis ei sit, uult euincere: ideo de hac exceptione dicit opponenda contra prædictos. Acc.

Vlp. li. lxxvj. ad edi. I.

MArcell⁹ scribit: si alienū fundū uenderis, & tuū postea factū petas: hac {te} exceptione rectè repellēdum. [a] Sed & si dominus fundi hæres uenditori existat: idē erit dicendum. Si quis rē meam mandatu meo uendiderit: uindicanti mihi rem uenditam nocebit hæc exceptio: [b] nisi probetur me mādasse, ne traderetur antè, quàm pretium soluatur. [c] Celsus ait: Si quis rem meam uēdidit minoris, quàm ei mandaui, non uidet̄ alienata. & si petam eam: nō obstabit mihi hæc exceptio, [d] quod uerum est.

Ex contractu gesto cum seruo, datur ei manumisso exceptio in factum.

[e] Si seruus merces peculiariter emerit, deinde dn̄s eum prius, quam proprietatem [f] rerum nancisceret, testamento liberum esse iusserit, eiq; peculium plegauerit, & uenditor a seruis merces petere cœperit: [g] exceptio in factum [h] locū habebit: quia is tunc seruus fuisset, cùm contraxisset.

Hæc exceptio datur interdum, etiam re non tradita, sed aliter sine uitio possessoris apprehēsa. Item interdum etiā re tradita nō competit, scilicet si subest iusta causa uindicandi.

Si q̄s rem emerit, non autē fuerit ei tradita, sed possessionē sine uitio fuerit nactus: habet exceptionem contra uenditorem, nisi fortè uenditor iustam causam habeat, cur rem {} uindicet. Nam & si tradiderit possessionem, fuerit aūt {ei} iusta cā uindicādi [i] replicatione aduersus exceptionem vtet̄. [j]

Qui primò emit rem à non domino, præfertur ei, qui secūdò emit ab eodem postea facto domino, licet in secundū fuerit trāslatum dominium & non in primum. h. d. Et not. casum in quo Publiciana datur contra dominum, & non dominus præfertur domino. sic & supra de rei uindica. l. si à Titio.

Pom. li. ij. ex Plau. II.

SI a Titio fundū emeris, qui Sempronij erat, isque traditus tibi fuerit: pretio aūt soluto Titius Sempronio hr̄s extiterit, & eundem fundum Mæuio uendiderit, tradiderit: [k] Iulianus ait, æquius esse, priorem te tueri: qa & si ipse Titius fundū a te peteret, exceptione summoueret: [l] & si ipse Titius eum possideret, Publiciana peteres. [m]

Hermogenianus lib. vj. [illegible] III.

EXceptio rei uenditæ & traditæ non tā tùm, ei cui res tradita [n] est, sed {&} successoribus eius, & emptori secundo (& si res ei non fuerit tradita) proderit. Interest enim emptoris primi, secundo rem nō euinci. Pari ratione uenditoris etiā successoribus nocebit: siue in uniuersum ius, siue in eam. [o] duntaxat rem successerint.

Digestorum Liber uigesimussecundus.

TITVLVS I.

DE VSVRIS, ET fructibus, P & causis, & omni-

MArcellinus. Repellendū. ut supra titu. j. l. uindicantem. & supra mand. l. seruum Titij. & est arg. quod iudex succedens uicto nō appellet. Sed contra est, & est ratio: quia hic tenetur uenditor ex sententia, sed iudex non tenetur sententia retractata.

[a] Hæc exceptio. f. intentionis, non actionis: quia nullā habet. Azo.

[b] Soluatur. Nam nunc ad agendū admittitur: ut hic. sed argu. contra supra de Public. l. si quis. Solu. ibi erat pretiū solutum.

[c] Exceptio. Nisi quod deest, mihi præstetur: ut ī. mā. l. diligenter. §. j. Accursius.

[e] Proprietatem. & dic proprietatē, id est, possessionē, sic & j. de uer. sig. l. interdum.

[f] Nancisceretur. f. dominus.

[g] Cœperit. Cum postea traditionem fecisset.

[h] In factū. sed cur nō dat exceptio rei uenditæ & traditæ, cum tradatur domino quōdam suo, in cuius locum successit? Respō. imo nec ei dabitur. cum dominus uel seruus cū esset in seruitute proprietatem earum non est nactus: idōque dn̄o non competit: quia decurritur ad exceptionē in factum: cū alias non soleat ei seruo proficere, quod in seruitute egit ut ī. de pact. l. & suum. Item not. quod hic loquitur, quando fuit contractus factus sine pactū in uera seruitute co existente: alias doli daret: si statuliber pacisceretur: ut d. l. supra, de pactis. l. & suum. Vel dic quod dominus habet cā & libere ex persona domini: q̄a satis tradit domino, cum alij traditur eius uoluntate: ut supra titu. j. l. si quid a te. & in factum habet ex sua persona.

[i] Vtetur. Vt si agat: quia non est solutum pretium: ut supra, de trib. l. procuratoris. §. sed & si uenditor, uel rescissa per pactum legis cōmissoriæ, uel addictionis in diem.

[k] SI a Titio. Tradiderit. cū primus à possessione cecidit, uel de facto ut j. fund. do. l. si fundum.

[l] Summoueretur. ut supra titu. j. l. uindicantem. & dixi de hac materia supra, de rei uindica. l. si à Titio.

[m] Peteres. specialē ut Publiciana detur contra dominum.

[n] EXceptio. Tradita. sed qua si tradita, ut p patiētiam: ut supra, de publ. l. siue autem. §. si quis rem.

[o] In eam. sic & in terdicto quorum legat. tenet successor in tem: ut infr. quorum legato. l. j. §. illud. Sed arg. contra sup. de oden. l. quædam §. his autem.

DE VSVRIS, & fructibus. &c.

Quia principalibus petitionibus, de quibus est dictū accedunt aliqua: siue sit psonalis petitio, siue rei alicuius, ideo ponit de usuris, quæ sciliceт ex pecunia pueniunt. & sic dicit̄ accessio ciuilis: quia extra corpus ueniat & fructibus. f. pdio rū quæ est naturalis accessio: ut infr. de uer. si. l. vsura pecuniæ. Item de causa, ut de partu. & primo,

& sequen-

P. P. decano.

† Vide cōmentariū q̄ non oporteat fœnerari apud Plutarchum in opuscula.

& sequentibus: ut infra.eo. l.quis.

Post speciala generale uerbũ subdere non est nouum.

a Et omnibus accessionibus. scilicet prædictis & alijs. nam non est nouum post specialia generale subijci verbum,&c.ut & ff.ad legem Aqui.l.si seruus.§.inquit. Item & quia occasione moræ debitoris prædicta eueniũt, dicit etiam de mora, de qua dicit ff.eod.l.mora.in prin.Acc.

bus accessionibus, a & mora.

Papi.lib.ij.Quæst. I.

† al. add. in.

Cvm † iudicio bonæ fidei b disceptat, c arbitrio iudicis usurarum modus ex more d regionis, ubi cõtractum est, e cõstituit: ita tñ, ut legem † f nõ offendat.

† P. F. legi.

Qui pecuniam alienam conuertit in suos usus, hoc ipso uidetur in mora: & qui potest petere sortem: non potest petere sibi caueri de usuris futuris, si sors non soluatur.

Socius si ideo cõdemnandus erit, qđ pecuniam cõmunem inuaserit, uel in suos usus cõuerterit: omnimodo ẽt mora g non interueniente, pstabunt usurę. h Nec tñ iudex iudicij bonæ fidei recte iubebit interponi cautiones, ut si tardius sententiæ cõdemnatus paruerit, futuri tẽporis i pendant usuræ: cùm in potestate k sit actoris iudicatũ l exigere, Paulus notat. m Quid.n. pertinet ad officium iudicis post cõdemnationẽ n futuri tpis tract⁹? o † Papinianus: Circa tutelæ restitutionem p pro fauore pupillorum lætior q interpretatio facta est. Nemo enim ambigit hodie, siue iudex accipiatur in diem r sentẽtiæ: siue sine iudice tutela restituatur: in eum diem, quo restituit, s usuras præstari. Plane si tutelæ t iudicio nolentem experiri tutor ultro cõuenerit, u & pe-

† P. F. tractatus.

Cum iudicio. CASVS. Vendidi tibi fundum pro centum dandis ad certum diem. non dedisti.& sic in mora fuisti. peto usuras. quæritur quotas? Et respond.quod illas, quę in regione illa frequentantur, in qua fuit factus cõtractus, si modo non sint contra legem. Socius. Ego & Titius eramus socij alicuius negotiationis. communem pecuniam in usus suos cõuertit Titius. etiam licet moram non committat, præstat usuram. Secundo dicit quod licet si. in bonæ fid. cõtractibus debeantur usuræ, tamen si iudex cõdemnat mihi debitorem ex cõtractu bo.fid.in centum.nõ potest iubere ut caueat de soluẽdis vsuris post quadrimestre tempus: quia tractus futuri tẽporis non spectat ad iudicem, & quia in potestate actoris est petere iudicatum. Papinianus. Tutor finita tutela inuenitur debitor ex ma a administratione in c.puta. licet in nulla mora sit ex interpellatione uel alio modo facto hominis, cũ ipsa re est in mora fauore pupilli quondam eas debebit usque ad tempus, quo illa c.exoluerit. Secundo pone quod obtulit consignatum,& depositũ dicit, non teneri ex tunc, cum noluerit adultus recipere. Viuia.

b Cum iudicio bonæ fidei. Secus de stricti iuris iudicio, ubi usuræ non ueniunt, nisi per stipulationem sint promissæ: ut C.e.l.quamuis. Vel nisi in legato & fideicommisso: & nisi post lit.contest. sed hoc vltimũ non placet. Quæ autem sint bonæ fidei, habes insti. de action.§.actionum.

c Disceptatur. De usurarum quantitate præstanda.

d Ex more. Vt leuiores præstentur, quæ in regione frequentantur, si plures frequentantur: ut ff.de admi. tut.l.tutor qui repertorium.§.ex cæteris.

e Contractum est. Ibi contractum esse uidetur, ubi pecunia est soluenda: ut ff.de bo.au.iud. poss.l.iij.& ff. de action.& obli. l. contraxisse, Accur. Vel dic cõtractum ficte per collatam solutionem ubi debet etiam solutio uentilari, secundum Bal.hic.

f Vt legem. Vt C.de usur.l.eos qui.§. super.

g Mora. Scilicet alia.

h Vsuræ. Imo uidetur quod non ut supra. sed ut interesse: ut s.pro socio l.socium.in prin.sol.ut ubi.Ac.

i Temporis. Post quadrimestre tempus.

k In potestate. Not.rationem, quare ad iudicem, nõ spectat: quæ ratio cum quandoque deficiat, ad eum spectat futuri tẽporis tractus, ut statim.in exemplis dicã.

l Iudicatum. Posset tamen alia ratio reddi: quia cum per legem nobis sit prouisum in hoc casu, quando non soluit intra quadrimestre tempus: ut C.de usu. rei iud. l. fi. nõ debet de hoc iudex se intromittere.argu. C.si man cip.ita ueç.alie. ne prost. l. si is qui. & C.de fideicom. authen.hoc amplius.

m Notat. Prædicta confirmando. Acc.

n Post cõdemnationẽ. sed ante multum pertinent infra, de ædil. edic. l. ædiles §.item iciendum.

o Tractus.q.d.nihil: ut sup.de iudic: nõ quemadmodũ. & ff. de aqua pluu. arc.l.Atteius. §.penul. Sed contra C. de sen.quę sine cer. quant.l.j.§.j.vbi de vsura futura iudex pronunciauit. Sol. hic officio debetur vsura, ibi per stipulationem. Vel ibi in sententia precepit, hic autẽ in quadam interlocutoria. sed & alijs modis potest poni ibi casus. Item contra ff.de no.oper.nunc l.si prius.& de aqua plu. arcen.Atteius.§. de eo opere. & de damno infect.l.qui bona.§.cum inter.& C.de fideiu.l.j.& ff. ad leg.l.Aqui.l.in lege Aquilia. si deleri.& s.de peti. hær.l.quod si in diem §.j.& s.si serui.uind.l. egi. & le.haii.& s.si usufr.pet.l.pen. §.pen.in fi. & s.pro so.l.,p socio.quibus omnibus cauetur de futura. Solu. speciale in prædictis: alias seruetur hæc regula. Vel dic pro præsenti iure ago in omnibus casibus prædictis, licet pro tempore futuro.quod hæc lex non prohibet hic enim nullum ius obligationis habeo in præsenti, quod possit porrigi ad futurum, quia officio debentur. Quid ergo si stipulatione debentur usuræ, nõ per officium? Videretur secus, secundum hoc. Vel fortè idem alia ratione, quia idem in certum tempus debet cum sit in potestate debitoris soluere. sed hoc falsum est: ut inf.de uer.obl.l.qui Romæ.in prin.

p Restitutionem. i. circa ea quæ debentur ex causa tutelæ.

q Lætior. Quàm in alijs: quia hic re ipsa sit mora: ut C.in quibus caus.in integrum restitut. non est neces. l.in minorum.

r In diem. Not.quod in diem.qua fertur sententia, præstatur vsura pecuniæ debitæ ex administratione: hoc est quæ currit usque tunc, non postea intra tẽpora quatuor mensium: ut C. de vsuris rei iudicatæ. l. finali.

s Restituitur. Pecunia ex administratione debita.

t Tutelæ. Id est circa ea quæ debentur ex administratione tutelæ.

u Conuenerit. Verbis: vt illud, Vos inquam conuenio o Iudæi.

cuniam obtulerit, eamq; obsignatam deposuerit: [a] ex eo tempore non præstabit usuras. [b]

In actionibus stricti iuris veniunt usuræ a tempore litis contestatæ. hæc dicit.

Idem lib. vj. Quæst. II.

VVlgo receptū est, ut quamuis in personā [c] actum sit, post litem tñ contestatam cā præstetur. Cuius opinionis rō redditur: qm̄ quale [d] est, cū petitur, [e] tale dari [f] debet: ac propterea postea captos fruct⁹, partūq; editum restitui oportet.

Si mora non præcedit, reus non tenetur de fructibus percipiendis intra tempus, quod datur iudicatis: secus si mora iudicis præcessisset. h. d. Primò ponit rescriptum Imperatoris. Secundò illud interpretatur. Tertiò illud extendit. Secunda ibi. Quod decretum. Tertia ibi, in his quoque. Bar.

Idem lib. xx. Quæst. III.

IN fideicommissi [g] [†] persecutione cū post iudicis sn̄iam moram fecisset hæres, iussit Imperator Marcus Antonin⁹, itermisso [h] legitimo tp̄e, quod condemnatis præstatur, ut usq; ad sn̄iam [i] commoda [k] fideicōmissarius accipiat. [l] Qđ decretum [m] ita accipi oportet, si ante iudicis sn̄iam [n] mora non interuenit: tametsi non facilè euenire pòssit, ut mora nō præcedente, perueniatur ad iudicem: sed puta Falcidiæ [o] legis rōnem interuenisse, Cæterum si antē, q̄ ad iudicem perueniret, in mora hæres fuit: exinde fructuū [p] præstando rum necessitate adstrictus {est.} {quia} qua tandem rōne, cùm ex sn̄ia [q] uictus est, legitimi temporis spatio fructibus liberabitur [†] cùm ea temporis intercapedo iudicato dilationem dare, nō lucrū [r] adferre debeat? In his quoque [s] iudicij,

[a] Deposuerit. Est ergo necessaria obligatio, consignatio, & depositio: ut hic, & inf. de admini. tuto. l. tutor qui pro pupillo. §. tutor. in fin. & arg. infra, eod. l. curatis. §. post traditam. & C. eo. l. ij. & l. accepiam. & l. si creditrici. & l. si non stat. & C. de usuris pupil. leg. si. Accur.

[b] Vsuras. Ipso iure: ut sup. deposi. l. j §. si pecuniā. ¶ si.

VVlgo. CASVS. Pretij fundum actione ex stipulatu, uel ancillam. uenit partus, & fructus post litem, nō ante perceptus.

[c] In personam. Etiam in iudicio stricti iuris.

[d] Quale. Non respicit pecuniam.

[e] Cum petit. i. cū lis contestatur.

[f] Dari. Vt ∫. l. proxi. §. j. & ∫. si certū peta. l. cum fundū. in pri. & de rei uindi. l. præterea. & ∫. de peti. hær. l. illud. & ∫. eo. l. uideamus §. si actio. & ∫. de pign. l. si fundus. §. interdum. Sed nunquid si alij pœnam promiserit, et pretium debeat? Rn̄d. ut no. ∫. de in lit. iuran. l. nummis. et si pretium deberetur.

[g] IN fideicōmissi. CASVS. Egit Titius contra Caium actione personali ex testamento pro prædio relicto per fideicō. lata est sententia pro actore. nec est appellatum, habet Caius quadrimestre tempus. eo lapso interpellatus prædium distulit soluere tunc. Titius proponit querelam contra Caium, & pro re & pro fructibus perceptis & percipiendis, etiam in tempore quadrimestri, & postea. Respon. Imperator, de percipiendis eum non teneri pro tempore quadrimestri: sed tamen determinat sic, ut si ante sententiam latam primo hæres fuerit in mora: teneatur etiam pro tempore quadrimestri. alioqui dilatio reo afferret lucrum, si nō fuerit in mora, quod uix contingit. s. reum non esse in mora: non teneas de percipiendis de perceptis aūt semper puto eum teneri, quia dilatio nullum debet afferre commodum. usuræ etiam indistinctè in medio cessant: quia grauissime debent postea currere. sed in fructib non est eadem ratio: ut C. de usu. rei indi. l. fina. Et not. ex prædictis q Imperator non cognoscebat ex appellatione. tunc enim non computaretur quadrimestre tempus a prima sententia, nec dicerentur interim currere: ut C. de usu. rei indi. l. ij. item not. quod quadrimestre tempus non datur in actione in rem. sed quam cito potest restitui: ut insti. de offi. iudi. §. j. secundum Azo.

[h] Intermisso. i. prætermisso. sic C. si manci. ita fu. ali. ne pro. l. ij.

[i] Ad sententiam. Diffinitiuam retrocedendo. i. a die mortis usque ad sententiam ita accipi, &c.

[k] Commoda. Fructuum percipiendorum. Accur.

[l] Accipiat. a tempore primæ sententiæ commonitoriæ, si ante non erat in mora, sed intermisso legitimo tempore: ut dixi. Sed nonne fit nouatio huius fauorabilis actionis: ut C. de usu. rei iudi. l. fi. quæ est contra? Sol. fit nouatio in bonum, non in malū: ut ∫. de noua. l. aliā causam.

[m] Decretū Secundum quod de commodo legitimi temporis non tenetur. Et caue tibi quia hæc distinctio in fructibus tantum percipiendis adhibenda est: ut generalis sit ratio inferior. cum ea tp̄is. &c. secundum Io.

[n] Sententiam. Commonitoriam, quæ quidem est ante lit. conte.

[o] Falcidiæ. Casum denotat in quo posset accidere, quod mora non intercessisset. Acc.

[p] Fructuum. Percipiendorum.

[q] Ex sententia. Hæc sola uidetur ratio si qua est, quare post sententiam nō debeat teneri: quia uictus est: sed certe hæc est nulla: ut ∫. de excep. rei iud. l. cum euidenter. & hic subijcit, cum ea temporis, &c.

[r] Non lucrum. esset autem lucrū, cum in primo de percipiendis teneatur, si modo propter sententiam excusetur. ex quo patet, quod de receptis semper teneatur, cum lucrum facere non debeat. sed in percipiendis distinguitur. fuerit in mora, uel non ante sententiam: licet quidam dicant hanc l. tantum in perceptis loqui, & de percipiendis eum excusant semper. & quia ante facta est mentio de fructibus fideicōmissi, notauerūt hic quidam de eis in hunc modum. Qui fructus hæredem, qui fideicommissarium sequantur uideamus. fructus itaque sunt quidam pendentes: quidam percepti & quidam percipiendi. pendentes omnes fideicommissarium sequuntur: cum quodam modo partes fundi sint ut sup. de rei uind. l. fructus pendentes. Percepti alij ante aditam hæreditatem, qui omnes ad fideicommissarium pertinent: ut inf. ad Treb. l. ita tamen. §. sed si quid. post aditam hæreditatem percepti, alij ante moram, alij post moram. post moram percepti & et percipiendi fideicommissarium sequuntur: ut infra, de lega. primo. lege, apud Iulianum. §. primo. & infra, ad Trebelli. lege, ita tamen. §. si seruum. ante moram percepti, si impendio hæredis & opera percipiuntur, ipsum sequuntur, cæteri uero fideicommissarium: ut infra, ad Trebelli. lege, postulante Sticho. §. sed in huiusmodi. idem est in fœtu. Et not. quoties aliquid sub appel-

Quale quidque.

† Vide q̄ in hūc locum scripsit Ioan. Copus li. ij. de fructib. c. iiij.

Tēpus longum in actione in rem non datur.

† P. T. necessitate ad fructus praestandos tandem ratione quoniā ex sententia, &c. † al. add. hoc.

† Quidam.

Fructus uarij sunt.

appellatione nominis collectiui relinquitur, ut equitium: etiam ante moram fructus deberi iur ſ.e.l.equis. Item fructuum perceptorum quidam in quartam computantur hæredi, quidam non. hæredam autem intellige, cui aliquid relinqui neceſſe eſt: fructus ergo omnes in quartã cõputantur, præter eos, qui negligentia petẽtis ab hærede percipiunt. ſecus in ijs qui percipiuntur: quia nondum uenit dies fideicommiſſi uel cõditio. nã hi, q ex iudicio defuncti uidẽtur percepti, in Falcidiã computantur: ſicut & cũ quis rogatur hæreditatẽ & fructus ſpecialiter reſtituere: ut infra, ad Treb. l. mulier §. ſi hæres & l. in fideicõmiſſariã. & not. C. ad Treb. l. iubemus. Itẽ ſciendũ eſt in ſpeciali fideic. ſtatim hæreditate adita recta uia dominium ad fideicommiſſarium per trãſire. In generali uero non, niſi reſtitutione facta: ut infra, ad Treb. l. Marcellus. & l. cum ita. ſecundum lo. & in eo. ti. l. j. & l. reſtituta. & lege, facta. Sed quomodo intelligitur quod ſ. eod. l. gitur in l. fructus, ubi dicitur, fructus, qui poſt acquiſitum ex cauſa fideicõ. dominium ex terra percipientur, ad fideicõ. pertinere: . etiã alias inueniatur fructus ante moram perceptos, nõ ad fideicõ. ſed ad hæredem pertinere: ut ſ. e. l. equis. ¶ Reſp. ſecundum R. ut no. d. l. fructus in generali autẽ fideicõmiſſo tranſeunt fructus poſt reſtitu. hæreditatem percepti. & ad ipſum procul dubio pertinent ſed licet ad ipſum pertineant, quidam tamen ad hęredẽ ſunt reſtituendi. ſ. qui negligentia nõ petentis ſunt percepti: ut dixi. quod ergo dicitur in l. ſi. C. de uin. & uſufru. leg. l. j. in legatis & fideicõ. fructus non a die mortis, ſed poſt lit. cõt. uenire, in eo caſu intelligendum eſt cũ ante litẽ morã non fuerit in mora. caſus enim eſſe poteſt. in quo non ſolum uſque ad lit. conte. ſed uſq; ad ſententiam non eſt in mora: ut inf. eo. ti. l. neque eorum.

† P. F. deprehenduntur.

quæ non ſunt arbitraria, nec bonæ fidei, [a] poſt litem præſtatam, [b] actori cã præſtanda eſt, in eum diem, quo ſnia dicit. Certè poſt rem iudicatam tẽpus a fructibus dependendis [c] immune eſt.

Quando quis rogatur reſtituere quicquid ſupererit ex hæreditate. Item q̃n dilatio gratia fideicõmiſſarij apponit, ueniunt fructus in reſtitutionem. B.

Nonunquam euenit, ut quanquam fructus hæreditatis aut pecuniæ uſura nominatim relicta non ſit, nihilominus debeatur. ut puta ſi quis rogetur, poſt mortem [d] ſuã quicquid ex bonis ſupererit, Titio reſtituere. Vt enim ea, quæ bona fide [e] deminuta ſunt, in fideicõmiſſi cauſa non † comprehenduntur, ſi pro modo cæterorum quoq; bonorum deminuantur: ita quod ex fructibus ſupererit, [f] iure uoluntatis [g] reſtitui oportebit. Cùm Polidius a ꝓpinqua ſua hæres inſtitutus, rogatus fuiſſet filiæ mulieris, quicquid ex bonis eius ad ſe perueniſſet, cùm certam ætatem puella compleſſet, reſtituere: idque ſibi mater ideo placuiſſet, teſtamento comprehendiſſet, ne filiæ tutoribus, ſed potius neceſsitudini [h] res cõmitterent, eundemque Pollidium fundũ [i] retinere iuſsiſſet: † præfectus ꝓtorio ſuaſi: [k] fruct' q bona fide a Pollidio ex bonis defunctæ [l] ꝑcepti eſſent, reſtitui debere: ſiue q fundum ei tantùm [m] prælegauerat, ſiue quo librico [n] tutelæ fideicommiſsi remedium mater prætulerat. [o]

In debito ſpecierum non ueniunt uſuræ, niſi per uenditionem ſpecies fuerint in pecuniã redigendæ. Bar.

Si auro uel argento [p] facto per fideicõmiſſum relicto, mora interuenerit, an vſurarũ æſtimatio faciẽda ſit tractari ſolet. Planè ſi materiam iſtam

† P. F. præfectis prætorij ſuaſi.

cau. in integ. reſti. non eſt ne. l. in minorũ. & hoc ſecũdum quoſdã. Vel dic quod hic intelligitur diſtingui ut ſ. ſcilicet. an fuerit in mora ante iudicium, an non ut ibi diſtinguitur. Ac.

d Mortem. quo caſu & ipſe hæres iure nouo quartam fideicõmiſſario ſeruare debet: ut in authen. de reſti. colla. viij. Io.

e Bona fide. ſecus ſi mala, ut cauſa interuertendi fideicõmiſſi: ut ſ. ad Treb. l. Titiũ rogatus. & l. deducta §. fi. & ſ. de pet. hęre. l. ſed & ſi lege. §. quod autem.

f Supererit. idem de eo quod quaſi ſupereſt: ut quia in aliam rem conuertitur: ut ſ. de lega. ij. l. Imperator. §. fi. & l. ſeq. & l. idem. Sed uidetur contra infra, de don. inter uirum & uxorem lege, quid ergo. & le. ex annuo §. ſi maritina.

g Voluntatis. teſtatoris. ſed uidetur fructus nõ uenire: ut inf. ad Treb. l. deducta. §. penul. & l. in fideicõmiſſaria. in prin. quę ſunt cõtra Solu. verbum quicquid, quod hic ponitur, tollit contrarium, quod non ponitur in legibus contrarijs. Item cõtra. ſ. de legat. iij. l. quod his uerbis. in princ. vbi dicit fructus non uenire. Solu. illud de benignitate, hoc de rigore: ut hic, & infra, ad Trebellianum. leg. beliſta. Vel dic ſicut dixi in ſolutione alterius, quod hic patebat intentio teſtatoris, uel ibi conſumpti.

a Bonæ fidei. ut actio ex ſtipulatu: ut ſ. eod. l. uidemus generaliter. §. ſi actionẽ. Item cum de donatione agitur contra donantem: ut ſ. de dona. l. cum qui. Acc.

b Litem conteſtatam. vt ſupra l. proxima, cum ſuis concord.

c Dependendis. i. de percipiendis poſt ſententiam. ꝑcepti autem ſemper reſtituuntur: percipiendi nunquam in his caſibus: ut hic dicitur. Nec obſ. quod dicit ſupra proxi. reſpond. quia ibi in actione quæ eſt quaſi bonæ fidei dicit, ſcilicet, actione ex teſtamento: ut C. in qui.

h Neceſſitudini. id eſt, conſanguinitati: ut argu. ſupra, de iuſti. & iure. l. j. fina. & no. quod poteſt mater uni committere adminiſtrationem rerũ quas filio relinquit: ut hic, & in auth. ut lic. matri & auiæ. §. j. coll. viij. & inſ. de teſt. tu. l. iiij. Acc.

In uno permittere & in alio prohibere quis poteſt.

i Fundum. alias non eſt in tex. fundum. ſed ſubaudi tur propter id quod ſequitur.

k Suaſi. ſ. ego Papi. & bene: ut ſ. de leg. ij. l. ſi ita relictum §. Pegaſus.

l Defunctæ præterquam de fundo.

m Tantum. & non fructus: quia quod in uno permittit: in cæteris prohibuiſſe ſ. de iudi. l. cum prætor. & C. de procu. l. manius. Acc.

n Lubrico. id eſt, lubricis tutoribus: & hæc eſt ſecunda ratio.

o Prætulerat. committendo fidei Pollidij ſui neceſſarij. Ac.

p Si auro uel argento. in ſpecie non in maſſa: ut inf. patet, ubi diſtinguit. Acc.

a Exigentur. petet tantum quantum ex locatione horum uasorum consequi potuit. s. ut fructus uel usuras: ut inf. eo. l. uideamus. j. §. præterea.

SI stipulatus. CASVS. Ea cā donationis promisisti fundū dare, & uacuā eius possess. tradere. post hāc stipulationē tenuisti per annū, & fructus pcepisti. nūc peto rem & fructus, & dico uenire fructus, licet fieri sit in obligatione. Secūdo q̄rit an idē sit de ancilla: ut ecce eā donationis promisisti ancillā dare, & uacuā poss. tradere. si ante traditionē nascit partus, an ueniat? Videtur q non: quia si unum prædictorū tm̄ dixit, nō ueniret: siue ēt utrunque quandoq; non uenit, ut vt, ut qñ emptor ancillæ stipulatus fuerit rem dari, uacuamq; eius poss. tradi. nam licet sint geminata uerba, hoc casu non uidetur plus continere, nisi quod ex natura uenditionis est. sed licet sic allegauerim, dic q ubicū que geminant uerba prædicto modo, quod ueniat in emptione & partus ancillæ. sed si alterum tantum, non.

Si post. Vendidisti mihi seruū uel ancillam, & antequam traderet, peperit ancilla, uel seruus aliquid tibi quæsiuit. postea animo nouandi stipulatus sum seruū prædictum seu ancillam. de acquisitis nihil fuit dictum. & dicit quod actione ex empto petuntur: cum non sit in eis quæsitis facta nouatio. Viu.

iō reliqt, ut ea distracta, pecuniaq; † refecta fidei cōmissa soluerent, † aut alimenta præstarent: non oportere frustrationem impunitā esse responderi † oportet. Quòd si fortè iō reliqt, ut his uasis uteretur: non sine rubore desiderabuntur usuræ: ideoque non exigentur. a

† pecunia.

† Soluerentur.

† Responderi quod.

Licet in stipulatione rem dari, & in stipulatione rem tradi: non ueniunt fructus, tamen si simul iungantur: fructuum ratio habetur. sed si contractus uenditionis præcesit: secundū illam iudicatur. Bar.

Idem lib. xxvj. Quæstionum. IIII.

SI stipulatus sis, Rem dari, uacuamq; possessionem tradi: fructus posteà captos actione incerti c ex stipulatu pp inferiora uerba d consecuturum te, rō suadet. An idem de partu ancillæ responderi e possit, considerādum est. Nam quod ad uerba superiora pertinet, f siue factum rei promittendi, g siue effectum h per traditionem dñij transferendi cōtinét: partus continetur. Verùm si emptor a uenditore nouandi animo ista stipulatus i est; factum tradendi stipulatus intelligitur: quia nō est uerisimile, k plus uenditorem promisisse, quàm iudicio empti præstare compelleretur. l Sed tamen propter illa uerba, Vacuamq; possessionem tradi; potest dici, † partus quoque ratione committi stipulationem. Etenim ancilla tradita partum postea editum in bonis suis reus stipulandi habere potuisset. Si † post contractam emptionem ante interpositam stipulationem partus editus, aut aliquid per seruum uenditori adquisitum est: quod ex stipulatu m consequi non poterit, iudicio empti consequitur. n Id enim, quod non transfertur in causam nouationis, iure pristino peti potest.

† V. partus quoque rationem cōmitti in certo stipulatione.

† al. add. uero.

b Vacuamque. quod ostscilicet, tradi uacuam possessionem, semper intelligitur in prima clausula, scilicet dari: ut sup. de act. emp. l. iij. §. j. quare ergo cū tm̄ dari stipulatur, non ueniunt fructus? Respon. adiectio operatur, ut coniuncta facerent, quorum neutrum per se faceret: ut j. de legat. j. l. si qū. & inf. ad treb. l. j. in fi. & de leg. iij. l. ea tamen. Sed arg. contra. C. de fide iusso. l. non recte. lo. & inf. de uerb. oblig. l. qui stipulatus. & sup. pro socio. l. sed & si adiectum. & de capti. & postlimi. reue. l. postliminij. §. fi. & de auro & argen. leg. l. pediculis. §. Labeo. Azo. & inf. de pact. do. l. cum pater dotem. & dic ut ibi.

c In. certi. sic dicta quia incertum est, quantum fructuum perciperet stipulationis tempore. sic inf. de uerb. obli. l. ubi autem non app. §. fundi.

d Verba. scilicet uacuam possessionem tradi, ne frustra fieret adiectio. lo. Sed certe imo uideor ex hoc uerbo tradi, nō uenire fructus: ut s. de act. emp. l. iij. §. j. quæ est contra. Solut. ibi de perceptis ante stipulationem. hic de perceptis post. Vel solue ut ibi. Accursius.

e Responderi. quod modo de fructibus dixi, posse scilicet simili casu, quod stipulatus sim ancillam dari, uacuamque possessionem tradi. A. c.

f Pertinet. si separatim intelligantur.

g Promittendi. s. tantum: quia dixit tradi uel præstari. Sed certe uidetur q ex solo uerbo, tradi, ueniant fructus: ut infra. de uerbor. obliga. l. in conuentionalibus. §. finali. quæ est contra. Sol. ibi appellat causam bonorum, non fructus: sed interesset ut infra eodem tit. l. si fundi m.

h Effectum. quia dixit dari: quo uerbo dominium debet transferri, ut in fi. s. de act. § sic itaque.

i Stipulatus. s. rem dari, uacuamque possessione tradi. Sed quid si dari tantū? R. aliud dici potest, ut non factum traditionis, sed effectū dominij significet: ut j de uer. ob. l. obi aūt nō. §. fi. hoc ergo cōtingit hic ratione contractus præcedentis, & ratione actionem ioois alterius uerbi.

k Verisimi. e. Nota nō plus uenire in substituta actione, quā in ea, cui substituitur hic, sic & legatarius stipulando nomine legati seruū non esse fugitiuum. nam non plus quam in prima actione ex testamento ueniet in stipulationem: ut infra, de leg. j. l. si legati serui nomine. Item in eo qui stipulatur ante diem de legato soluendo: ut infra, ut leg. not. cap. l. j. §. si quis sub conditione. idem de eo qui accipit fideiussorem pro legato: ut supra, de condictio. indebiti. l. frater a fratre. §. fina. & simile est in eo, qui constituit, quod ex causa donationis debeatur: infra, de donat. l. quid quod. Accursius

l Compelleretur. Sed in eo uenit factum solum. i. traditio a simina: ut sup. de act. em. l. ex empto. circa prin. ergo patet, quod non plus sub secundo uerbo quam sub primo esset: sed tamen, &c. & sic proximo superiori casu respondet. s. medio & ultimo.

m Ex stipulatu. deducta re empta in stipulationem animo nouandi.

n Consequitur. Vt C. de peri. & commo. rei uend. l. post perfectam. Sed contra. inf. de noua. l. aliam. Sol. perijt etiam hic priuilegium primæ actionis per nouationem: sed in eo tantum quod translatum est in obligationem secundam: ut C. de transact. l. age. Acc.

Genera-

Idem lib. xxvij. Quæſt. V.

GEneraliter obſeruari conuenit, bonæ fidei iudicium non recipere præſtationẽ, [a] quæ contra bonos mores deſideret.

Ex diuturna praſtatione vſurarum præſumitur, contracta obligatio ſuper vſuris & ſuper ſorte: & quatenus eſt neceſſe ad illam præſtationem redigẽdam, importat præſtandi neceſſitatem. h.d. Bar.

Idem lib. xxviij. Quæſtionum. VI.

CVm de in rem uerſo cum hærede patris uel dñi ageretur, & uſurarum quæſtio moueretur: [b] Imperator Antoninus iõ ſoluendas uſuras iudicauit, ꝙ eas ipſe dñs uel pater lõgo [c] tpe præſtitiſſet. [d] Imperator quoq; † noſter Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ, [e] cuius [f] bona fuerant publicata, † ideo numerari decies centena [g] dotis nomine iuſsit: [h] ꝙ eã patrem præſtitiſſe dotis uſuras allegaſſet. [i]

Idem lib. ij. Reſponſorum. VII.

DEbitor uſurarius creditori pecuniã obtulit: & cùm eam accipere noluiſſet, obſignauit ac depoſuit. ex eo die ratio non habebitur uſurarum. [k] quod ſi poſtea conuentus nũ ſolueret, moram fecerit: nũmi ſteriles ex eo tempore non erunt. [l]

Idem lib. vij. Reſponſorum. VIII.

EQuis [m] per fideicommiſſum relictis, poſt moram fœtus quoque præſtabitur, ut fructus: ſed fœtus ſecundus, ut cauſa ſicut partus mulieris.

Stipulatio vſurarum in eo quod eſt vltra legitimum modum, non valet: in alio ſic. Bar.

† Antonini ſ. quoque

† In P. F. add. ſ. fiſco.

GEneraliter. CASVS. Vendidiſti mihi domum, fuiſti in mora tradendi. potuiſti aũt interim locare domum inꝗlinibus, quod non feciſti: nunc uolo pecuniæ habere fructum percipiendæ: non poſſum. Viuianus.

a Præſtationem. quam non percepit & ideo nõ imputatur. ſecus ſi percepit: ut j. de peti. hære. l. & ancillarũ. in fi. & l. ſi poſſeſſor. quæ ſunt contra. Acc.

CVm de in rẽ uerſo. CASVS. Mutuaui filio uel ſeruo tuo centũ ſub uſuris: quæ c. uertit in rem tuã, & tu per x. an ſingulis annis ꝓſtitiſti uſuras: licet non probo promiſſam uſuram, ſi tñ probẽ per x. annos præſtitas, uinco. Ad hoc adducit exemplũ aliud. Qdã Flauius debebat mille filiæ ſuæ emãcipatæ, uel etiam non emancipatæ. Is Flauius deliquit: unde fiſcus accepit eius bona: & per x. ann. ſoluit uſuras de mille illi filiæ Flauij. nunc in undecimo anno petit illa filia Flauij, quæ Athenagora uocatur, & pronunciauit Imperator pro ea, hoc ſolo probato. quod fiſcus ſoluerat uſuras diu illorũ mille ꝯ. Viu.

b Quæſtio moueretur. erat iudicium ſtricti iuris ex quo agebatur de in rem uerſo: aliàs ex ipſa mora ſine aliqua præſtatione uenirent: ut inf. eo. l. mora. §. in bonæ fidei. Acc.

c Longo. ſ. decẽnio: ut C. de præſ. lon. tem. x. uel xx. an. in ti. Alij dicunt triennio: ut C. de fideic. l. j. Sed ibi ſpeciale fauore alimentorũ. Sed vĩ, quod iõ qđ aliquãdiu ſint præſtita, non iõ in poſterum neceſſario pręſtãtur: ut C. de pac. l. ſi certis annis. Sol. ibi biennio tñ: hic aũt maiori (ſecundum quoſdam) i. per ſuntſo nix. i. decem annis. Alij dicunt. quod hic non extabat memoria: ut inf. de aqua plu. arc. l. j. §. j. Vel ibi nudum pactũ interuenit, & hoc conſtabat: hic aũt dubium. Item eodem mõ contra. C. de uſur. l. creditor ubi loquitur de uſuris aliquandiu præſtitis. Item ſimiliter contra inf. de ope lib. l. operis. ubi dicitur quod licet libertus ꝓſtiterit aliquanto tempore operas, quæ ſibi a manumiſſore impoſitæ non ſunt. non tñ ideo in poſterum tenetur. Sol. ſecundum quoſdam ibi loquitur in tempore minori, quam decennio. Tu aũt breuiter ad omnia cõtraria ſol. diſtinguas: quia aut creditor aſſerit aliquid ſibi deberi ea ſola ratione: quia in præteritum eſt præſtitum, ſiue uſuram, ſiue aliquam aliam præſtationem: & tunc nullo tempore præiudicatur ſoluenti: ut C. eo. l. creditor. & l. operis. Et eſt ratio: quia tempus non eſt modus tollendæ uel inducendæ obligationis: ut inf. de act. & obli. l. obligationũ fere. §. placet. Aut ex pacto quod uult probare per diuturnã ſolutionẽ: & tunc aut ex nudo: & tunc idem qđ in primo: ut d. l. C. de pac. l. ſi certis annis. Aut ueſtito: & tunc ꝓiudicium fit, ut hic, & ar. j. de aqua plu. ar. l. j. in fi. niſi in caſu fauore alimentorũ: quo caſu etſi ex tpe nõ nititur, per triennium præiudicatur: vt C. de fideic. l. j. Et hanc eãdem diſtinctionem ſerua in decimis & quibuſlibet præſtationibus, ſecundũ Io. idẽ quoque in ſeruitutibus acquirẽdis, uel pſonalibus, uel rarium quæ nõ habẽt continuam cãm: ut j de aqua plu. ar. l. ij. in fin. Vel hominũ forte: licet ſolũ tps non ſufficeret allegati: ut C. de pr̃ſcri. lon. tẽp. l. ſola. Sed hoc ultimum in homine contrarium obſeruatur.

d Præſtitiſſet ꝗa forte erat diligens: nec forte cõſueuit ſuas pecunias in ꝗca re: ut j. de proba. l. cum de indebito. §. ſi non. ſed magis conſueuerat fœnerare: ut j. eod. l. qui ſemiſſes. §. fi.

e Athenagoræ. Athenagora fuit filia Flauij: & dederat pater ei illæ dotẽ: ut C. de rei uxo. act. auth. ſed quamuis. Vel promiſit ei emancipatæ: uel nõ emancipatæ: & morte confirmata eſt promiſſio: ut C. de dona. inter uir. & uxo. l. antepen.

ADDITIO. Tenet iſta gl. ſecundum Bal. hic. quod promiſſio quæ eſt facta a patre filio exiſtenti in poteſtate, confirmatur morte. quod uerum vĩ: quia lex dicit, qđ promiſſio facta inter uirum & uxorem, niſi interueniat traditio, uel aliquid, quod loco traditionis habeatur, morte non confirmat. Sed forte iſta gl. debet intelligi ſecundum ꝓpo. inf. de do. inter uir. & uxo.

f Cuius. ſcilicet Flauij.

g Decies centena. i. mille. & caue tibi: quia põt intelligi in dotem damnatum fiſcum hæredem Flauij: quia diu præſtiterat uſuras eius dotis. Vel dic ꝙ hic nullæ fuerant uſuræ tempore quo non fuerat ſoluta dos, quã præcepit ſolui: ideo quia in præteritum erat ſoluta.

h Iuſſit. ſ. per fiſcum qui ſucceſſit Flauio. Et not. qđ dicit præſtitiſſe, idem tamen ſi tantummodo promiſiſſet uſuras dotis: licet nullam dotem promiſiſſet: ut nota. C. de do. promiſſ. l. ſi pro dote. & C. ad l. Fal. l. ſi.

i Allegaſſet. ſcilicet filia.

k DEbitor. Vſurarum. ut C. eo. l. ſi creditrici.

l DNon erunt. ſi nummos in ſuos uſus conuertit poſtea: ut C. eod. l. acceptam in fi.

m EQuis. i. equabus. & facit ad hanc l. ſup. de pet. hær. l. ſed & ſi lege. in fi. & l. quod ſi oues. & l. ancillarum. ꝯ. Acc.

Pecu-

Pecuniæ. CASVS. Mutuaui x. Titio:& stipulatus sum reddi mihi xx.hinc ad annum,quæritur an ualeat? Dicit quod non in eo quod est ultra legitimum modum vsurarum : in eo quod infra sic. Cætera sunt plana usque ad l. Caius.Viuia.

a Pecuniæ. s. mutuo dederit.x. & stipulatus est sibi reddi viginti.

b Stipulatum.s.stipulationem.

c Non tenere. Vt ¶.eo.l.pœnam.& l. placuit. Ex quibus collige, quod vtile per inutile non uitiatur. Ac.

d Pro modo legitimæ vsuræ. & sic fit separatio, cum sit pecunia res separabilis. sic & alias in pecoribus:ut s. de aqua quoti. & æsti. lege.j.§.Trebatius. Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam.quia in nihilo tenetur:ut ¶ de fideiuss. l græca.§. illud quod est argumen. contra.

e Vsurarum. scilicet maiorum. Accursius.

f Committitur. Interpellatur enim uidetur ab ipsa die cõstituta:ut C. de contrahen.& commit. stip.l.magnam.

g Non enim quasi dicat.propter unã solutionis cessationem & vsuras debere, & pœnam exigi absurda est.sed hic cessant minores, ex quo currunt maiores.

h Solueretur. Scilicet cum minoribus vsuris.

i Inculpatam.quo ad maiores:sed minores debent: etiam si fiat oblatio,& consignatio, & depositio sed contra maiores sufficit sola oblatio: quia nondum cœperunt currere. C.eo.l.si per te. Accus.

k Opponetur. Et sic no. quod non nocet alicui aduersarij defectus cum ipse in negligentia non fuit: ut hic.& ¶.ut in pos.leg.l j § non exigit.& ¶.e. l.cum quidam.§.si pupillus.& s.de lege commiss.l.si fundus.§.n. & s.de cond.ind.pec.l.item illa.in prin.Sed contra ¶.e. l.si ex agris.§.si.Sol.ni ibi item contra. ¶. ti.j.l.ni. sed ibi non erat qui solueret: erat tamẽ qui reciperet, hic econtra.

l Partum. Restituere.agenti in rem, uel etiã personaliter ¶.eo.l.uideamus.§.si actionem.

m Peteretur.rei uindicatione,uel personali.

n Egisset.post litem contest. ergo potest uenire post officium: iudicis ita rẽ,ut est hic:sed nõ ante nisi specialiter petatur:ut hic, & s.de ædilit.edi.l. ædiles.§.sed quid si uendũ. & C.de lib.cau.l.fi.aliud autem est,si iure.si

† legitimarum usurarum.

† In P.F. uberius in stipulationem sortis. & c in ulteriorem rationem sortis.

Neligentia quandoque nocet.

Pulcrè hic collige, vsuras lusus, & summæ principalis deberi, quibus si fortè quis non Solutis,fiat uelit, non enim earum nomine alias præterea vsuras Soluere cogendus, quia vsurarum non. sunt usuræ, & si maiores stipulentur qui, sed Soluentur minores, maiores, quæ debebunt, minorum, quæ persolutæ non sunt pœna non erunt, sed tantũ fortis Anto. Zeci.

Idem li.xj.Respon. IX.

Pecuniæ [a] fœnebris intra diẽ certũ debito non soluto dupli stipulatum, [b] in altero tanto supra modum legitimæ † vsuræ respondi non tenere. [c] Quare pro modo [d] cuiuscunq; temporis superfluo detracto.stipulatio vires habebit.

Stipulatio vsurarum committitur ex lapsu diei sine interpellatione:& qui tenetur ad minores post certum tps,potest se propter morã obligare ad maiores à quibus excusatur, si nemo extitit,qui reciperet. Bart.

Vsurarum [e] stipulatio, quãuis debitor non conueniatur, committit, [f] nec inutilis legitimæ vsuræ stipulatio vel sub ea cõditione concepta, Si minores ad diem solutæ non fuerint Non.n. [g] pœna, sed fenus. uberius ratione fortis promittit. Si tamẽ post mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia solueret; [h] eius tẽporis inculpatã [i] esse moram constituit. Ideo si maiores

deiceom uindicatur: quia post moram & partus uenit ut inf.e.l.Paulos.in princ. Vel ibi fuit specialiter petitus partus,ut hic.

Caius Seius. CASVS. Erat massarius curiæ Bono. & fœnerabat pecuniã publicam sub quatuor denarijs ut erat consuetudo. erat etiã alia consuetudo.s. quod illi qui non soluerent minores singulis v. mensibus, ex tunc tenerentur ad vsurã v.dena. quidam ex debitoribus quibus mutuauit Caius factus est non soluendo culpa Caij. Alius autem soluit quod debuit, & etiam ultra. ita quod si fieret compensatio, uideretur non solutũ secundum cõsuetudinem.quæritur an fiet cõpensatio, an potius cedet lucro reipubli. quod plus est solutum : & quod ab alio deficit, suluat Caius de bursa sua? Et respon.quod maiores usuræ cedunt lucro reipubl. eo casu, quo prætextu consuetudinis nomina pœnæ eas consecutus est; neque in releuationem eius computatur. Si uero ex industria sua maiores usuras stipulatus est, etiam ultra consuetudinem:tunc quidẽ satis est.si Caius tantum inferat reipubl.ex omnibus quantum secũdum consuetudinem potest ei deberi. ideo si plus quam exigi debuit, ab aliquo est exactum & ab alio minus,licet culpa Caij. fiet cõpensatio.Secũdo dicit.eadem in tutore si fecit nomina ex pecunia pupilli: & quædam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab alijs exigit plus:quia compensat:ideo dicit fere, quia in tutore non habet locum.dicta consuetudo. Vi uianus.

muræ prioribus petant exceptio doli non inutiliter opponetur. [k]

Paul.li.ij.Qõnum. X.

Partum post litem cõtestatam editum restituere [l] possessor debet :quem nõ deberet restituere,si cùm mater peteretur, [m] iam natus fuisset. nisi specialiter & pro hoc egisset. [n]

Non fit compensatio damni prouenientis ex culpa administratoris cum lucro proueniente ex lege uel consuetudine,licet propter ipsius contractum:sed cũ proueniente ex contractu,& diligentia administratoris,sic.h.d. Et in primo casu non fuerunt maiores usuræ in stipulationem deductæ,in secunda sic.

Idem libro xxv. Quæstionum. XI.

Caius Seius, qui rempublica gerebat, [o] fœnerauit pecuniã publicam sub vsuris [p] solitis. Fuit autem consuetudo, [q] ut intra certa tẽpora non illatis usuris, [r] grauiores [s] infligerentur. Quidam debitores cessauerũt in soluendis [t]

o Gerebat. Erat enim massarius communis.

p Sub vsuris.l.minoribus.

q Consuetudo.s. illius reipublicæ.

r Vsuris.Minoribus ex pacto debitis.

s Grauiores. Legitimæ tamen:ut supra eodem. lege,pecuniæ. in principio. & etiam sine pacto.Accursius.

t In soluendis. Scilicet vsuris minoribus & maioribus, secundum Petrum, & hoc culpa Caij interueniente. unde non dicit compensationem fieri:ut infra,de administratio.tutorum.lege, cum quæritur. Vel dic secundũ Irnerium, quod cessauerunt in minoribus:quia erant non soluendo,sed alij soluerunt etiam maiores.

† al. add. pro.

† Hic est text.sing. ad hoc quod officialis potest se gerere ... ... cessione. de quo ... mẽ nõ est meridian, ut hic in ... tẽpe. Baldus.

Quidam

a Quidam plus. Id eſt maiores qui ceſſauerunt in minoribus.
b Vſurarum. Scilicet minorum.
c In uſuris. Ita quod nullo modo ſoluerunt.
d Suppleretur. In minoribus habita compenſatione eius, quod ex conſuetudine a quibuſdam exigatur.

uſuris, quidam plus [a] intulerunt, & ſic effectum eſt, ut oē, ꝙ uſurarum [b] noie cōpetebat, ēt pro ijs, qui ceſſauerāt, in uſuris [c] ſupplereř. [d] Quæſitū eſt, an illud, ꝙ amplius ex cōſuetudine pœnæ noie a quibuſdam exactum eſt, ipſi Seio proficere [e] deberet, an reipublicæ lucro cederet? [f] Rńdi: ſi Caius Seius a debitorib. uſuras ſtipulatus [g] eſſet: eas ſolas [h] reipublicæ præſtari [i] oportere, quæ ſm formā [k] ab his exigi ſolēt, [l] ēt ſi oia noīa idonea ſint. Quid ſi ſeruus publicus [m] obligationem uſurarum reipublicæ acquiſijt? [n] æqnū eſt (quāuis ipſo iure uſuræ reipublicæ debeantur) tñ pro defectis noibus compenſationē [o] maiorum uſurarum fieri: ſi [p] non ſit parata reſpublica uniuerſorum [q] debitorum [r] fortunā ſuſcipere. Eadem ferè [s] in tutorib. Marcellus refert.

Diuiſa negligentia atq; mora diuidit præſtationem vſurarum & pœna. h. d. quaſi dicat: ſicut diuiditur cauſa, ita diuiditur effectus. Fran.

e Proficere. Ad euitandum dānum propter non ſoluentes maiores: q ā nō poterant, ſecūdum Ir. Vel uerius (ut dixi) ad euitandum damnum minorū, quæ etiam ipſę culpa Caij ſolutæ non erant.
f Cederet. Vt ſic eas non cōpenſet.
g Stipulatur. Ciuitati cui acquirit utilem actionē: ut tutor pupillo: ut ī. de conſti. pec. l. cū qui. §. Iulianus.
h Solras. Et oēs ſcilicet maiores & minores: nec releuatur ideo quia ab alijs exigit maiores: licet & iſti debentes minores ſint ſoluendo: ut ſubijcit.
i Præſtari. Ab hac dictione p̄ſtari: uſque illuc acquiſiuit &c. eſt litera Py.
k Formam. Id eſt, conſuetudinem: licet minores ſint legitimis: ut ĵ. de admi. tut. l. tutor qui. §. ex cæteris.
l Solent. Tūc. ſ. cū & hic habeatur pro ſoluendo propter culpam Caij.
m Publicus. Id eſt, Caius qui erat adminiſtrator. nā ipſe a ſeruiendo dicitur ſeruus hic enim nō diuerſitatē perſonarū, ſed caſum inducit. Vel dic ſeruus publicus iuſſu Caij Seij.
n Acquiſijt. ſ. maiorum uſurarū quā conſuetudo ſit. Nam ſuperiori caſu ex conſuetudine, non ex induſtria uel ſtipulatione Caij maiores uſuræ erant quæſitæ, unde ibi non ſit compenſatio: hic ſic.
o Compenſationem. Id eſt, computationem: ut ſup. de rei uindi. l. emptor.
p Si. id eſt, quamuis.
q Vniuerſorum. id eſt, ſi hoc non uult pati ſponte.
r Debitorum. ſ. quorundam tantum qui maiores uſuras ſoluerunt. Azo. hoc enim non permittitur: ut inf. de admi. tut. l. cum quæritur.
s Eadem ferè. Fere ideo dicit propter conſuetudinem illam minorum & maiorum quæ in tutorib. locū non habet. Item quia ciuitati quæritur ex nudo pacto: ut ĵ. co. l. etiam. quod non eſt in pupillo. Itē quia ſi tutor maiores uſuras propter debitorum paupertatem & ſuam negligentiā non eſt conſecutus: & occaſione maiorum tñ eſt conſecutus, ut ſuppleatur debitum minorum, non tenetur: ſi ſaltem quędam pupillus agnoſcat ut inf. de admi. tuto. l. cum quæritur. Vel ideo quia ipſe pupillus debet ſtipulari, aliàs ſeruus ſi habet, uel eſt emēdus, ut directa ei quæratur alias ſi tutor non poteſt ſeruum habere, ipſe tutor præſenti uel abſenti pupillo ſtipulatur: ut ĵ. de conſti. pecu. l. eum qui. §. Iulianus.

Idem lib. iiij. Reſp. XII.

SEia mutuam pecuniā [t] accepit a Septitio. de uſuris ita conuenit: niſi ſua quaque [†] die uſurę [u] ſuprafcriptæ exoluerētur, uel poſt tertium [x] menſem: tunc in maiores uſuras Seia teneretur: & deinceps [y] per ſingulas [z] penſiones, (ſi conditione data uſuræ non ſoluerentur) ea conditio obſeruaretur, donec omnis ſumma debita [a] hoc noīe exolueretur. Quæro, an hæc uerba, Et deinceps per ſingulas penſiones, (ſi conditione data uſuræ non ſoluantur) ea conditio obſeruaretur: eo pertineant, ut quamuis commiſſa ſit fortè prima ſtipulatio: non tñ in ampliorem quantitatem uſurarum conueniri poſſit, quām [†] eius penſionis nomine, quæ egreſſa eſt [†] diem præſtitutum? Paulus reſpondit: plures conditiones continere eam ſtipulationē, [b] quæ de grauiorib. uſuris præſtandis ſubiecta eſt: id eſt ut per ſingulas penſiones ꝯdō expectaretur [†] non illatarū

[†] quaque. Bud. ita reſtituit.

[†] Bud. præterquam.
[†] ſit.

[†] P. F. inſpectaretur.

CASVS. SEia. Seia accepit cer. reddenda annua bima trima die ſub uſuris quatuor dena. ſoluēdorum in fin. cuiuslibet anni. quod ſi tunc nō ſoluerentur dictæ minores, uel ſaltem intra tres menſes termino elapſo, ex tūc teneretur ad ſex denarios pro libra. Secundo adiecit idem obſeruari in ſequentibus penſionibus. quæritur ergo an currunt uſuræ maiores primæ penſionis ſtatim poſt annum intra tres mēſes: an tūc demum quādo in omnibus penſionibus fuerit ceſſatum? Et Reſp. primo anno elapſo primi anni currere, & ſic de ſecondo & tertio. Viu.
t Pecuniam. Reddendam annua bima trima die.
u Vſuræ. Scilicet minores.
x Vel poſt tertiū. Quaſi dicat, uel ex tunc ſtatim, ex quo eſt ceſſatū: uel poſt tres menſes ex die ceſſationis.
y Deinceps. Id eſt, poſt alium terminum primum: ex quo ceſſaſſet: & ſic cœpiſſent currere maiores.
z Per ſingulas. Ex hac oratione quæ ſequitur, oritur dubitatio: quia poteſt intelligi, ut demum poſt omnem ceſſationem incipiant maiores currere: ut ſup. de pig. act. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. in prin. Vel quia prout in quolibet fuerit ceſſatum, ſtatim pro ea quantitate currant: quod eſt uerius, ut dixi in fi. & ſup. ſi certum peta. l. lecta. & d. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. in fi. §.
a Debita. Ex hac obligatione ſortis.
b Eam ſtipulationem. Ea ſtipulatio una dicitur propter unum tempus. ſcilicet ſtipulationis interpoſitæ: in quo conditionem eius, qui ſtipulatur, intuemur: ſcilicet an ſibi uel alij quærere poſſit: ut ĵ. de do. cau. mor. l. ſenatus. §. ſi. & ĵ. de uer. ob. l. ſi filius. Plures tamen eſſe

suis téporibus leuiorum usurarum: & ideo posse euitari pœnam sequentum pensionum.

Creditor recipiẽdo spõte minores usuras per longum tẽpus, uidetur remittere maiores. h. d. Sola etiam patientia operatũ liberationem a debito odiose. facit extra, de cen. c. cl. m.

Sex. li. I. Rñsorum. XIII.

Qvi semisses usuras ꝓmiserat, ꝓmultos annos minores præstitit, hr̃s creditoris semisses petii, cum ꝑ debitorem non steterit, quò minus minores soluat: quæro, an pacti uel spondi: si ĩnꝫ exoluẽdis ex more usuris ꝑ tanta [a] tꝑra, mora per debitorem nõ fuit: [b] posse secundum ea quæ proponerentur, obstare exceptionem. [c]

Gestor non tenetur ad usuras pro pecunia otiosa: nisi dominus consueuerit fœnerare.

Quæsitum est, an iudicio negotiorum gestorũ uel mãdati ꝑ pecunia [d] otiosa usuras præstare debeat, [e] cùm dñs nullam pecuniam fœnerauit. [f] Rñdit; si eam pecuniam depositam habuisset, idq; ex consuetudine [g] mandantis fecisset: non debere quicquam usurarũ nomine [h] præstare.

Paulus lib. xiiij. Respõsorum. XIIII.

PAulus respõdit, mora in soluendo fidei commisso facta, partusque ancillarum restituendos. Hæres rogatus erat post mortem suam sine reditu [k] hr̃ditatẽ restituere. Quęsitum est. partus ancillarũ etiã uiuo hr̃de nati, restituendi essent ꝑpter uerba testamenti, qbus de reditu [l] solo deducendo testator sensit? Paulus respondit, ante diem fideicommissi cedentem partus ancillarũ editos fideicommisso non ꝑtineri. Neratius lib. primo ita refert eum q [m] similiter [n] rogatus esset ut mulierem restitueret: partũ eius restituere cogendum non esse: [o] nisi tunc editus esset, cũm in fideicõmisso [p] restituendo morã [q] fecisset. Neq; interesse existimo, an specialiter ancilla, an hęreditas in fideicommisso sit.

Vsuræ fructuum non debentur, sicut nec usuræ usurarum: ne sit accessio accessionis.

Idem lib xvj. Responsorum respondit. XV.

---

esse dicuntur propter plures summas: ut ĵ. de uerbor. oblig. l. pluribus. §. j. Sed nunquid elapso primo anno statim currunt pro prima sorte? Videtur quod non, sed omnibus terminis solutis: q̃a dicit sua quaq;, &c. ut s̃. de pig. acti. l. si necessarias. §. si annua. sed his adiecit deinceps, &c. & sic cum dicat de alijs terminis, apparet quod de primo tantũ dixerat. Item quæro quod eligetur, uel statim post cessationẽ, uel post tres menses? Resp. post tres menses: ut ĵ. de uerbor. oblig. lege si ita stipulatus fuero.

Qvi semisses. CASVS. Mutuaui tibi centum sub usuris maioribus: sed postea accepi minores per longũ tempus. certe uideor remittere maiores.

Quæsitum. Procurator cum mandato, uel gestor sine mandato habuit pecuniam domini depositam. quæritur an teneatur domino ad usuras? Et respon. quod non, si dominus non fuerit solitus fœnerare. Viuia.

[a] Per tanta. s. decem uel uiginti annis. Vel dic etiam breuiori tempore in odium usurarum forte quinque annis.

[b] Nõ fuit. Et creditor accepit, nec enim cogebatur. Accursius.

[c] Exceptionem. Nota mirabilem ꝑsumptionem: quia scienter de non petẽdis maioribus uidetur fecisse tacitum pactum per lõginquam petitionem & exactionẽ minorum. sic s̃. eo. l. cum de in rem uerso. & ĵ. e. l. cum quidam. §. diuus. Posset etiam poni casus, ut quod conuenerat de minoribus: & si illa non præstarentur, quod maiores darentur: & creditor accepit tantum minores per multum tẽpus postquam potuit petere maiores: ut C. eod. l. aduersus. & l. quamuis. Acc.

[d] Pro pecunia. Ratione negligentiæ. Acc.

[e] Debeat. Procurator uel gestor.

[f] Fœnerauit. i. solitus fuit fœnerare.

[g] Ex consuetudine. Vt s̃. de pig. act. uel uniuersorum. secus si consueuerit fœnerare: ut s̃. de neg. gest. l. at qui natura. §. non tantum.

[h] Nomine. Secus si in suos usus conuertisset, uel in mora fuisset.

PAulus. CASVS. Testator legauit mihi ancillas duas, puta Aresusam & Pamphilam. hæres fuit in mora. tenetur ad partus editos post moram. Hæres. Testator rogauit hæredem suum, ut hæreditatem totam restitueret mihi post mortẽ suã hæredis: & hoc excepto reditu. medio tempore ancillæ pepererunt quęritur an partus sint restituendi: & si cõtineantur appellatione reditus? Et respon. quod non. quod est uerum. Secundo dicit in generali restitutione hæreditatis deducto reditu. Idem dico in speciali restitutiõe alicuius rei: ut ecce rogatus, ut ancillam mihi restituat sine reditu: cum ipse hæres moriatur. nam non restituet partum eius nisi post moram editum.

[i] Mora. Semper autem fuit in mora a die fideicommissi cedente si fuisset testatoris: nisi gratia legis Falc. fiat: ut ĵ. e. l. in fideicõmissi.

[k] Sine reditu. Hi etiam sine hoc non restituerentur. quod dic ut ĵ. ad Treb. l. ut fideicommissariam. & l. mulier.

[l] De reditu. Quo non continetur partus. & erat dubitatio. quia exceperat solum redituum eorum, ergo omne aliud restituendum ergo partuus, sed tamen hic continetur appellatione reditus, & sic est contra ĵ. eo. l. in pecudum. Accur.

[m] Eum qui. Alias l. eum qui. & alias §. Neratius.

[n] Similiter. i. deducto reditu. Azo.

[o] Non esse. Hoc in eo casu, cum aditione hæreditatis fideicommissarię dominium non est quæsitũ, cum extranei uel hæredis esset res legata. ita intelligitur. ĵ. e. l. æquis. Alioqui a die acquisiti dominij fructus ꝑstantur: ut ĵ. e. l. Herennius Modestinus. Item contra ĵ. ad Trebel. l. in fideicommissariam. & l. si mulier. §. si hæres. sed istæ duæ de fructibus. i. deducta. §. hæreditatem. hęc directe est contra. Sol. hic loquitur de partu edito primo ante diem fideicommissi cedentem a ibi de partu nato postea. Azo.

[p] In fideicommisso. Sine reditu. Acc.

[q] Morã. Quæ est post diem: ut C. de contrah. & committ.

---

† P. E. promisit.

† P. F. positam

† Habes enim quod ꝑcurator mãdatum habens generale potest illa facere q̃ solitus est facere dñs. l. uel uniuersorũ. s̃. de pig. actiõe. amplia per istũ. tex. & quo ad ꝑiudicialia hic ẽ tex. no. secundum. Ro. sing. x. fo. ij. refert Alex. in l. solutũ. §. si. s̃. de pi. ac. in additioni. ad Bar.

† hęc in alias incipit mora in.

† Neratius.

† refert.

...le.ſtip l. magnam. &c.

NEque. CASVS. Fundum meum poſſidebas me la ſide: unde teneris ad fructus perceptos ante litē conteſtatam condictione ſine cā, de poſtea perceptis officio iudicis. Et dicit hic, quod neutro caſu ueniunt uſuræ dictorum fructuum.

a Litem conteſtatam. Quæ eſt ratio? Reſpon. non ea, quia uſura accedit quātitati, nō ſpeciei: quia pone eos conſumptos, uel eos feciſſe ſuos, ut ipſi non debentur: ſed eorū æſtimatio. Sed forte illa: quia ſicut uſura uſuræ non debetur: ſic nec uſura fructus, id eſt, acceſſio acceſſionis. Alij dicūt quod officium officio non poteſt ſeruire. Sed contra. ff. de pet. hæredi. l. hæres fuſuſi. Sol. ut ibi. Item qui fuerunt percepti? Reſpon. poſt litem cōteſtatam, qualiſcunque fuerit poſſeſſor uel ſi ante, dic qđ erat bonæ fidei poſſeſſor: & non conſumpſit, alias lucri faceret: ut ſupra, finium regund. l. iiij. §. ij. Itē ſi malæ fidei, poſſent uindicari ea tantea, conſumpti condicerentur: ut hic ſubijcit. Accurſius.

b Condicuntur. Nota, quod dicit cōdicuntur. ſ. condictione certi: quę ſtricti iuris eſt. Si enim bonæ fidei eſſet actio, ut petitio hæreditatis, præſtarentur etiam uſuræ fructuū: ut ſup. de petitione hæredi. l. hæres ſuſioſi. § fin. quæ eſt contra. Vel ut ibi.

f Vſura quincunx centeſimę uſuræ uncias quinque complectitur. porro centeſima uſura eſt. ut ſup. quoque annotauimus, cum duodena ſ. ſingula cenſum quotānis pendūtur. quincunx. igitur uſura eſt, cū quina ſ. ſingula centum quotānis p ſoluuntur.

NEque eorum fructuum, q poſt litē ſteſtatam a officio iudicis reſtituendi ſunt, vſuras præſtari oportere: neque eorum, q prius percepti, quaſi malæ fidei poſſeſſori condicuntur. b

Idem ... XVI.

LIberalitatis in rem publicam factæ, uſuræ non exiguntur. c

Cū uſuræ pretij fundi ab eo, qui a fiſco emerat, peterentur, & emptor negaret traditam ſibi poſſeſſionem. Imperator decreuit, iniquum eſſe uſuras ab eo exigi, qui fructus non percepiſſet. d

Pro tēpore, quo cucurrerunt uſuræ minores, non cōmittitur ſtipulatio de maioribus. Bart.

Scæuola libro ſingulari de uſuris. XVII.

CVm quidam cauiſſet, ſed quotannis e quincunces vſuras præſtaturum: & ſi quo anno nō ſoluiſſet: tunc totius pecuniæ ex die, qua mutuatus eſſet, ſemiſſes ſoluturum, & redditis per aliquot annos vſuris mox ſtipulatio cōmiſſa eſſet: diuus Marcus Fortunato ita reſcripſit. Præſidem prouinciæ adi: qui ſtipulationem, de cuius iniquitate queſtus es, ad modum iuſtę exactionis rediget. Hęc conſtitutio ad infinitum f modum excedit. g Quid ergo? Sic temperanda res eſt, ut in futurum duntaxat ex die ceſſationis creſcant uſuræ.

Taciturnitas longi temporis tollit actionem perſonalem cōpetentem ad vſuras. Fran.

Diuus Pius ita reſcripſit: Parum iuſtè vſuras præteritas petis, quas omiſiſſe te longi temporis h interuallum iudicat, qui eas a debitore tuo, ut gratior i apud eum uidelicet eſſes, petendas nō putaſti. k In tacito fideicommiſſo, l omne emolumentum hæredi auferendum, & fiſco præſtandum, m diuus Pius reſcripſit. ergo & vſurarum n emolumētum auferetur hæredi.

Vſuræ non præſtantur propter lucrum, ſed propter morā: qua ceſſante non poſſunt peti.

Si pupillo tutorem non habenti fideicommiſſum

c Liberalitatis. CASVS. Ex cauſa donationis promiſi reipublicæ centum. Dicit quod curiēt uſuræ contra me. Contra uſuræ. Non teneor ad vſuras pretij, niſi tradita re. Viuia.

c Exiguntur. niſi fuerint in mora: ut ſupra, depoſi. l. j. in fi. j. reſpon. & j. de ope. public. l. ſi legatum. & j. eodem. l. proxi. § fi. quæ ſunt contra. alij dicunt etiam ex mora, niſi a præſide tempus ſit poſitum: ut dictis legibus. Accur.

d Non percepiſſet. ut ī. de act. emp. l. Iulianus. §. ex uendito. alias ſecus: ut inf. e. l. cunctis. §. poſt.

CVm quidā. CASVS. Mutuaui tibi c. ſub uſuris quatuor dena. ſingulis mēſibus: in quibus ſi ceſſares promiſiſti maiores nō ex die ceſſationis tātū: imo ex tēpe contractus, poſtea ſoluiſti minores tribus menſibus: & ex tunc non ſoluis. teneris quidem ad maiores ſed non ex tempore contractus: quia iniquū eſſet quod pro eodē tempore ad uſuras tenearis, ſed ex die ceſſationis tantum.

In tacito. Teſtator in ſecreto reliquit c. cuidam non capaci: & hæres dixit ſecreto ſe daturū, hæc quidem c. auferuntur hæredi cum uſuris, & dantur fiſco. nam non capax habere non debet.

Si dies. Teſtator præcepit ſta uam erigi in munic pio ad honorem municipij. ſi dies intra quam poni debeat, à teſtatore non eſt præfinitus: præſes ſtatuere debet tempus: & ſi intra illud non ponatur, tenetur hæres ad vſuras trientes.

e Quotannis. Id eſt, ſingulis annis. Accur.

f Ad infinitum. Id eſt, nō finitū uel determinatum: ſed terminari poteſt, ponitur enim negatiue, non augmentatiue. Azo. quaſi dicat obſcura eſt: & ideo ſtatim interpretatur. Acc.

g Excedit. Id eſt, excedere poteſt, ſi a tempore interpoſitæ ſtipulationis dicas præſtari vſuras maiores uel in totum, uel ſaltem pro parte. ideoque dicit a die ceſſationis: ut ſubijcit. & hoc iō: quia a priori tempore etiam minores currebant. alias autem bene poſſent peti ex tempore ſtipulationis: ut ī. ſi cert. pet. l. lecta. in fi. & j. de uerbo. oblig. l. huiuſmodi.

h Longi temporis. ſ. triennij, uel quinque annorum.

i Gratior. quia dignitatem per eum ſperabas habere. ſed in l. qui ſemiſſes. & C. eo. l. aduerſus. & l. quamuis. fuit ſignum remittendi maiores recepto minorum, ſiue eſſent promiſſæ: ut l. quamuis: ſiue non: ut l. aduerſus.

k Non putaſti. ut ſup. eo. l. qui ſemiſſes. in prin.

l Fideicommiſſo. ut ſi hæres accommodat fidem de reſtituendo non capaci.

m Præſtandū. ut & ī. de pet. hæ. l. prædonis. & j. de ijs q. ut indig. l. hæres. & l. cum quidam. & C. ad l. Falc. l. iij. & j. de uulg. ſub. l. ex facto. §. Iulia.

n Et uſurarum. i. emolumentū quod eſt uſura, ſecūdum Io. alias contra eſt quod dicitur vſurā uſuræ non deberi: ut C. de uſur. l. ſi. Ex die qua exegit ab hæreditario debitore, uel quaſi, ubi ex ſua mora dedit uel ſtipulatione. Acc.

Marginalia: ſ poſſeſſo. — ad ſtatum. l. P. — gratuſ er. — P. F. ... ſtrcur.

Imp

a Non potuit.q.d.nihil.& sic not. ꝙ non imputatur alicui, si nō facit, quod & si facere uellet, nō posset: ut s.co.l.pecuniæ.in fi.& s.de arb.l.arbiter. §.calēdis.in fi.& C.de an.exce.l.j.in fi.& j.de adul.l.si maritus.in prin.& j.de usuf.leg.l.Sempronio.& s. qū.act.de pec. est an.l.j.§.j.& s.de neg.gest.l.si pupilli.§.fi.& j. de cōd. & demon.l. multa. in prin. Sed nonne ego possum facere ut possim soluere petendo ei curatorē bonis, ergo possū soluere: ut j. d reg. iu.l. qui facere pōt. & s. de mino. l.ait prætor. § j.R.fid.in adulto ibi. sed hic in pupillo. Vel hic nō facile: illa quāqj facile. Vel illa in cōditionib. appositis in ultima uolūtate.

b Succurri. ut s. de minor.l.sit prætor.§.hodie.

c Non propter lucrum.i.tam,uel principaliter,aliàs contra.infr. manda.§. tua gratia.

d Deberet. Vt si cōuenit ut non soluta mercede usque ad certum tps usuræ præstent. Et sic not.qd' citra stipulationē ex solo pacto incōtinenti apposito debeūt in cōtractib. bonæ fidei: ut hic, & s.depositi l. Lucius Tit. & C. de pac. inter emp. & uend.l.in initio, secus in stricti iu. ut s. de præscri. uerb.l.Titius.& C. de usur.l. quamuis. si aūt hic pactū nō interceßisset: nō deberētur, nisi ex mora quæ per interpellationē uel litis cōtestatione adueniunt: j.eo. l. mora. §.in bonę fidei.Sed quid si mercedē ad certū diē se soluturum cōuenit: & nil de usuris dictū est? Rn. præstat: quia in mora est die interpellante pro hoīe: ut s.ce le. cōmiß.l. si fundus.§.fi.& j. eo.l euictis.& j.de act.& obli.l. traiectitiæ.& C.loca. & cond.l.præses. Acc.

e A foricarijs. i. qui furnum, uel forum acem, uel apothecas, uel quid simile a fisco conducunt. aliàs a foricarijs.

f Inferunt not.ipsa re ... fieri moram a fisco.

g Dare.not.ergo hæredem debere usuras defuncti:licet ipse per se sit priuilegiatus:ut hic, & C.de ijs quib. ut indig.l.tolla & j.de cōd & demō. l.in facto. §. fiscus. & j sol.ma.l. si marito.in princ.& l.si maritus.& s.de iu. l.hæres. Sed arg.cōtra.j. de iure dot.l. promittendo. §. fi. & inf.de sol. l. Stichum.§.aditio.Ac.

h Cœperunt. quia fiscus successit creditori.

i Notum est. etiā sine ulla mora. Sed contra inf.ad municip. l. constitutioni bus.Sol.ut ibi.

k In operum publicorum. ut differat a præcedenti.

l Arguitur.s. cura toris.Azo.

m Statuendū est. & nisi sit a præsida cōstitutum: tunc intra sex mēses ... s: postea uero semisses: ut infra, da operibus publicis. lege, si legatum. quæ est contra. Sed non placet quod sit contra: sed concordat cum illa. & sic istam distinguas, ut ibi notatur.

n Pendent. propter morā post præceptū præsidis. aliàs non: ut s. l.prox.in prin. Acc.

o E Victis. Initio. i.incōtinēti.

Præstabuntur. etiam sine interpellatione: quia dies interpellat pro homine ut C.de contrahen.stip.l. magnā. Azo. Si autem hoc pactū nō esset, non ueniret. nisi post euictionem mora interueniret. Acc.

p Medij. i. a lite contest. usque ad sententiam.

q Non fuit. Idem erit & si esset in deposito: si tā oblatum non esset: ut C.eo.l.ij.ls. Sed uidetur ꝙ nullo modo currantur s. eo. l.pecuniæ.§.fi.& l. cū qdā.§.si pupillo qua

solui non potuit: a nō uideri moram per hæredē factam, diuus Pius rescripsit. ergo nec ei debetur, qui ꝙ reipublicæ cā abfuit, i uel ex alia iusta cā impeditus, ex qua restitutio indulgeī, petere non potuit, Quid.n.pōt imputari ei, q soluere ēt si uellet, non potuit? Nec simile uideri posse, quod placuit, minorib. ēt in his succurri, b quæ non adquisierunt. Vsuræ enim non pp lucrum c petentium, sed pp moram non soluentium infliguntur.

In contractibus bonæ fidei ueniunt vsuræ ex die conuentionis: qua cessante ueniūt ex die moræ.

Ex locato qui conuenit: nisi conuenerit, ut tardius pecuniæ illatæ usuras deberet, d non nisi ex mora usuras præstare debet. Fiscus ex suis cōtractibus usuras non dat: sed ipse accipit: ut solet à foricarijs, e f qui tardius pecuniam inferunt: g item ex uectigalibus. Cum aūt in locum priuati successit: ēt dare solet. Si debitores, qui minores semissib. usuras præstabant, fisci esse cœperunt, h postquam ad fiscum transierunt, semisses cogendi sunt pstare. Eos, qui ex administratione rerum ciuitatum conueniūtur, usuris obnoxios esse, satis notum est. i Idē obseruatur in operum k curatorib. si pecunia apud eos remansit. Sed in ea, quam redemptorib. commiserunt, etiam si negligenter dederint, usura eis remittitur. Hęc aūt ita sunt, si nulla fraus arguitur: l alioquin ēt usuræ applicabuntur. Si dies nō sit ab ijs, qui statuas uel imagines ponendas legauerunt, pręfinitus: a præside tempus statuendum est: m & nisi posuerint hæredes, usuras reipublicæ usque ad tertiam centesimæ pendent. n

Dies etiam incertus a principio, sed ex post facto certificatus interpellat.

Idem lib. ij. R... XVIII.

Victis agris, si initiō conuenit, ut uenditor pretium restitueret: usuræ quoque post euictionem præstabuntur, o quamuis emptor post dominij litem inchoatam fructus aduersario restituit. nam incommodum medij p temporis, emptoris damnum est.

Post moram semel commissam non excusatur debitor propter impedimentum superueniens in persona creditoris. h. d. item si in persona sua infra. e. l. sed & si rempublic. §. fi.

Post traditam possessionem defuncto uenditore, cui successor incertus fuit: medij quoque temporis usuræ pretij, quod in causa depositi non fuit q præstabuntur.

Non debet quis condemnari ad fructus rei, in qua fructus nō cadunt: sed ad commoditatem quæ ex ea percipitur: quia loco

i absuerit.

f Foricarij sunt opifices & propolæ & institores, qui tabernas a fisco conducūt sub foricibus, ut ibi merces suas uenales habent. cuiusmodi esse solent in porticibus fori uel nalium, id est, macelli quæ hal las uocāt. Bud. hic.

Ista gl est sin. ... hoc quod ille ... obligatur fisco con... mora fac interpella tione reip sa: quæ ... cum ... non debet ita ... intelligi prout no sunt scribentes qui ut hic in nostra interpre. Bol.

quæ sunt contra. Sol. hic in quasi mora: ibi in vera mora: alias hic ipsi defuncto inceperant currere: ibi non sed erat cursura: ut inf. eo. l. cum patri.

a Videamus. Proprietatis. Id est, quia ex nuda proprietate, id est, ex hoc verbo uel nomine non facta relatione ad rē ipsam nullus fructus peruenit. Azo.

b Computabitur. Sicut nec aliarū seruitutum: ut statim dicit ibi, iter quoque, &c.

Vsusfructua: Vt ī. de rei uindi. l. fructus non modo. in fi. & l. seq.

Potuerint. Hæc tamen raro locant.

c Aestimari. Vt ī. de serui. rusti. præd. l. cum esset. in fi.

Quod admittendum est. ut ī. si ser. uen. l. loci. corpus. §. in confessoria.

Vsuras. Non uitiare. Sic ergo inutilis adiectio uitiat, & nō uitiat: ut hic, & ī. eo. l. placuit.

Ciēdum est.

Adhibēdos. s. solutioni, p quos facilius possit probare se soluisse, quā per extraneos uel inimicos.

i Expediendis. Quod debitori daturi sunt pecuniam. Accur.

k Rogandis. Vt intersint solutioni, & sic uideant se liberatos. Vel dic, ut interueniant apud creditorem, a quo modo accepit debitum, ut satisfaciant priori. Vel dic tertio: quia obligatus erat aliquis fideiussorem dare: ut ī. de consti. pec. l. qui autem. § j. Non enim uidetur esse in mora dandi dum pro eis inueniendis, studet. & sic curet. Ac.

S Ed & si reipu. CASVS. Si rei publi. causa aliquia missus est subito, nulli uī moram facere. ergo ad vsuras non tenetur. Viu.

l Defensionē. Id est, excusationem sui quare non soluat. Accur.

m Mandare. Per procuratorem. Azo.

n Non possit. De facto. De iure enim potest.

o Aliquando. Titius minori debebat decem ex contractu bonæ fidei, tenetur ad vsuras sine ulla interpellatione, uel lit. contesta. maxime si non sit, qui conueniatur: quia est absens Titius, uel sine hærede decessit.

In re. Potest dici morā fieri in re, ubicunque quis sine denuntiatione, uel litis contest. tenetur ad fructus uel vsuras: sicut infra eodem. lege, uideamus. j. responso. & §. item si indebitum. & §. in Pauiana. & §. item si iu, & §. ex causa. & §. in interdicto. & §. finali. & infra eodem, lege penulti. Quod autem de usuris dixit, non inueniemus eas currere ex mora in rem, nisi in personā minoris: ut C. in qui cau. in integr. resti. non est ne. l. iu minorū. Punitur ergo huiusmodi mora in rē ut dictū est in prædictis. & patet etiā infra, de verborum obligationibus. l. cum filius. §. j. & l. ad diem. & ī. titu. j. l. fin. & l. Labeo. Sed Iz. dicit eam nō puniri, cum rei non personæ uitio eueniat, sed fortè intelligebat aliàs quam in prædictis casibus. Item pone infra titul. j. lege, Labeo.

S I quis. CASVS. Titius debitor, dicit se nolle soluere, sed iuri parere: quæritur an sit in mora? Resp. quod non si iuste, &c.

Cum reus. Si reus est in mora, eusdē effectus quos habet mora contra reum, habet & contra fideiuss. vt infra eodem, lege, mora. Mora. Siue ego, siue procurator meus, siue gestor negotiorū meorū interpellet debitorem meum, facit eum morosum ratione officij: nec per eos acquiritur actio

fructuum habetur, Bar.

Cassius li. xij. ad legem xij. tabularum. XIX.

V Ideamus, an in oibus rebus petitis in fructibus quoq; ɔdamnetur † possessor. Quid. n. si argentum, aut vestimētum, aliamve similem rē? qd præterea, si usumfructum, aut nudam ꝓprietatem, cum alienus usufructus sit, petierit? Neq; n. nudæ ꝓprietatis (qđ ad proprietatis [a] nomē attinet) fructus ullus intelligi pōt: neque usufructus rursum fructus elegāter computabiť. Quid igiť, si nuda proprietas petita sit? ex quo ꝑdidit fructuarius usumfructum: ęstimabunť † in petitione fruct⁹ Item si usufructus [a] petitus sit: Proculus ait, in fructus ꝑceptos ɔdemnari. Præterea Gallus Aelius putat, si uestimenta, aut scyphus petita sint: in fructu hæc numeranda esse: quòd locata ea re, mercedis noie capi potuerint. Iter quoque & actus, si petitus sit: uix est, ut fructus vlli posfint æstimari [c] nisi si quis commodum in fructibus numeraret, quod habiturus esset petitor, si statim eo tempore, quo petijsset, ire agere non ꝓhiberetur. quod admittendum est. [f]

Paulus libro xij. ad Sabinum. XX.

V Suras illicitas forti mistas, ipsa tantùm nō deberi cōstat: cæterū sortem nō uitiare. [g]

Qui differt solutionē ex iusta causa, non committit morā secus si ex ficta. h. d. cū l. se. & se. Et differt ista l. a l. si quis solutionis. quia hic nō negabat solutionem, sed differebat ex iusta causa. h. d. Barto.

Vlpianus lib. xxiij. ad edictum. XXI.

S Ciendum est, non omne, qđ differendi cā optima ratione fiat, moræ anumerādum. [i] Quid enī si amicos adhibendos [h] debitor requirat, [i] uel expediendis debitis, uel fideiussoribus rogandis, [k] uel exceptio aliqua allegetur? Mora debiti facta non uidetur.

Paulus libro xxxij. ad edictum. XXII.

S I modò idipsum non fraudandi cā simuleť.

Vlpianus li. xxiij. ad edictum. XXIII.

S Ed & si reipublicæ causa abesse subitò coactus sit, vt defensionem [l] sui mandare [m] nō posfit, [n] moram facere nō uidebitur. siue in uinculis hostium ve potestate esse cœperit.

Mora commissa re ipsa non tollitur ex casu contingente ex persona morosi h. d.

Aliquando [o] etiam in re moram esse decerni [p] solet, si fortè non extat, qui conueniatur.

Paulus li. xxxij. ad edictum. XXIIII.

S I quis solutioni quidem moram fecit, iudicium autem accipere paratus fuit: non fecisse uidetur moram, utique si iuste ad iudicium

P. P. con demnatur. al. condemnatus sit.

Adiectio inutilis non uitiat sed uitiat.

† æstimabit.

† Cōcor. gl. ij. l pri. in ca. cum post extr. de ele. &c. quoniam frequēter. §. si uero. aliter. ad finem. ibi. eū habent forte exceptiones legitimas.

Certe facta.

P. P. uel expediendo debito. al. ex pediendo debito.

† mora al. in rem moram.

discerne.

actio, sed impinguatur: sicut si furem inuenirent serui mearum, acquirunt actionem ut de non manifesto faciant manifestum: & sic in quadruplum & sic denunciatio procuratoris impinguatur: & ad aliud ualet. ut faciat perpetuam obligationem, scilicet quo ad hoc, ut licet res debita pereat debitori, eum ob eam non liberat. V. n.

Litis contest. facta an consti tuatur qs in mora.

a Prouocauit. Vt inf. de reg. iur. l. qui sine dolo. & quod ui aut clam. l. iij. §. si quis paratus. Et sic nota post litem contestat. aliquem non esse in mora. & sic est contra ⁊. de uerbo. obl. l. nemo. § j. Sol. ibi non habuit iustam causam litigandi: hic sic, ar. ⁊. de peti. hære. l. illud & eodē modo solue sup. de cond. fur. l. ij. Acc.

b Fideiussor tenetur. Nam mora rei fideiussori nocet; ut inf. de uerb. obli. l. mora. & de oper. lib. l. si libertus mo ram. Acc.

† al. add. & si mortuus sit homo promissus.

c Parat. Vt infra, de furt. l. iij. & l. si quis in seruitute. & infra, quod ui aut clam. l. iij. in princ. & ⁊. de bon. autho. iud. poss. l. cū unus.

Stipulationem. Vt ⁊. de procurat. l. per procuratorem, Et expone ut ⁊. de uerb. obl. l. si seruū. §. sequitur. Acc.

† Paris.

Q Vi scit. L. A. S. V. S. Siue sciam te partem habere in fundo quē possideo, siue sciam totum tuum: non facio fructus meos in eo, quod tuū est.

In alieno. A non domino emi fundum, in quo seminaui alienum frumentum. quæritur cuius sit fructus, an meus, an eius cuius fuit semen: & dicit meum esse, sicuti & opera serui alieni quē bo. fi. possideo, hoc aūt probat ex alio simili. ut ecce in meo ꝓprio fundo semi alienum semen. & dicit qd est meus fructus. idē est ergo in bo. fi. poss. q̄ plus iuris h̄et bo. fi. pos. circa fructus quā fructuarius, cū bon. fi. h̄at statim qd a solo separati sunt: sed fructuarij sunt demū in horreis repositi. & idem qd est in bo. fi. est in eo qui habet fundū in emphyteosim: ut statim quod a solo separati sunt. fiant eius. Vm.

prouocauit. a Cūm reus morā facit, & fideiussor tenetur. b Mora vr̄ creditori fieri, siue ipsi, siue ei, cui mandauerat siue ei, q̄ negotia eius gerebat, mora facta sit. Nec hoc casu ꝑ liberam personam adquiri vr̄, sed officium impleri. sicuti cùm quis furtum mihi facientem deprehēdit, negotiū meū agēs, manifesti furti actionē mihi parat. c Itē cum ꝓcurator interpellauerit ꝓmissorem hoīs, perpetuā facit stipulationem. † d

Primò loquitur in mala fidei. Secundo loquitur in bona fidei. Tertiò in eo, qui a princip. fuit bona fidei, postea incipit eē mala fidei. Secunda ibi, In alieno fundo. Tertia ibi, Bona fidei.

Iulia. lib. vij. Di. XXV.

QVi scit e fundū cū alio sibi cōem esse fructus, quos ex eo percepit inuito uel ignorante socio, non maiore ex parte suos facit, f q̄ ex qua dn̄s prędij est. Nec refert ipse, an socius, an uterq; eos seuerit: q̄a oīs, fruct⁹ non iure seminis, sed iure soli f percipitur. Et quēadmodum g si totū fundum alienum qui sciens possideat, nulla ex parte fructus suos faciet, quoquo modo sati fuerint: ita qui cōem fundū possidet, non faciet fructus suos pro ea parte, qua fundus ad socium eius pertinebit. In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum h seuit. i an Titius bonę fidei emptor perceptos fructus suos faciat? Rn̄di, quo ad fructus qui ex fundo ꝑcipiuntur, intelligi debet ꝓprius eos {iis} k accederet, quæ serui operis suis adquirunt. m qm̄ in percipiēdis fructib. magis corporis ius, ex quo ꝑcipiuntur, q̄ seminis. ex quo oriuntur, inspicitur. & iō nemo unquam dubitauit quin si in meo fundo frumentū tuū seueris: segetes, & qd̄ e x mesſib. collectum fuerit, meū fieret. Porrò bonæ fidei possessor in percipiendis fructibus id iuris habet, qd̄ dn̄is prædiorum tributū est. Præterea cùm ad fructuarium pertineant fructus à quolibet p sati, quantò magis hoc in bonæ fidei possessorib. recipiendum est, qui plus iuris in percipiendis fructibus habent? cùm fructuarij quidem non fiāt antè, quam ab eo percipiātur: q ad bonæ fidei aūt possessorē pertineant, † quoquo modo à solo separati fuerint: sicut eius r qui uectigalem fundum habet, fructus fiūt simul atq; {a} solo separati sunt.

e Qui scit. Sed iure quod sit suum uel seminatoris.
f Soli. i. quia sit suum uel bona fide a se possessum.
g Quemadmodum. Quod est in toto quo ad totū, idem est in parte quo ad partem: ut hic, & ⁊. ad legem Falcidiam. l. in rōne. §. prorsus. & inf. de administrat. tuto. l. si duo in fi. & ⁊. de acquirenda hæredit. l. si seruus eius. & ⁊. de pact. l. intelligentiā. §. adeo: argu. contra C. de distr. pigno. l. quamdiu. & sup. de inoff. testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. & sup. de euict. l. ex mille. & supra, de petitione hæreditat. l. sed & si. §. adeo. Sol. autem est in illo generali idē in parte, &c. in brocardo.

P. F. sem.

h Frumentū. Scilicet alienum. Accursius.

i Seuit. Prædictus Titius bona fidei possessor.

P. F. pro sum eo.

k Iis. Neutri generis.

l Accedere. Scilicet fructus.

P. F. seruum.

m Adquirunt. Vt infra, de acquiren. rerum domi. l. quæsitum. in fin.

n Seminis. quod fuerat alienum.

o Id iuris. Scilicet pœnæ: ut ⁊. de acquir. rerum domi. l. si in bon. fid. in prin. Non enim per omnia sunt similes: ut patet in quæstione serui habenda: ut inf. ad Syllā. l. prima. §. ij.

p A quolibet. Et de cuiuslibet frumento.

q Percipiantur. Vt sup. de usufruc. l. si fur. decerpserit. Subaudi hic. uel ab alio nomine suo, Vel dic, scilicet ita, quod idoneā reponantur: ut & not. ⁊. quibus mod. usufruc. amit. l. si usufructuarius.

al. add. ſ.

r Eius. Vt & ⁊. de acquir. rerum do. l. quæsitum. in fin. §.

s Fundū. Idē in colono: ut infra, de fur. l. si apes. § j.
t Separati sunt. Etiam a furibus, dummodo possessores bonæ fidei possidentes non desierat habere possessionem fundi. Item sunt & aliæ duæ differentiæ inter fructuarium & bo. fid. possessorem: quia bo. fi. pot. trāsmittit ad hæredē. fructuarius non: ut inst. de re. diui. §. is ad quem. Item fructuarius etiam naturales fructus suo a

Fructuarius & bō. fid. pos. differunt.

ſuos facit:ut ꝟ.de uſufru.l. uſufructu legato. bon. fid. poſſeſſor non:ut ſup.eod.l.fructus.

a Seuit. Idem ſi poſt ſcientiam ſeuit, uel etiam poſt lit.conteſta.ut ex reſponſione colligitur.

b Percipiendos. Not.ergo quod bon.fid.poſ.poſt lit. conteſt.quoad quedam remanet bon. fid.poſſ.ſcilicet: ut faciat ſuos fructus: ut hic. Item ut compleat uſucapionem: ut ꝟ.de rei uind.l.ſi poſt.& C.de uſuca. transfor.§. hoc procul dubio. Item ut non præſtet interitum, ſi tamen iuſtam cauſam litigandi habeat:ut ꝟ. de rei uindi. l.utique.§ non enim.& de peti.hæredi.l. illud. ſi autem malæ fid. ut teneatur de fructibus. Item ut interrumpatur præſcriptio. Itē in quodam alio nec omnino cenſetur bon. fid. poſſ. nec malæ fid. ut ſupra, de rei uind.l. Iulianus ſcribit.ſi in aliena. Sed in eo quod dicit, hic faceret fructus ſuos poſt ſcientiā, eſt contra. ꝟ. de acquit.rerum do. l.bonæ fidei.§. in contrarium.Sol. hic de æquitate: ibi de rigore ſecundum lr. uel poſſumus dicere quod qō quæ ibi ſit, determinatur hic. Vel dicamus quod quamuis ſuos faciat,ut hic:tamen ſi extant, iudicis officio reſtituit :ut ſupra,eod.l.euictis & C. de rei uindi. leg. certum.Item hic in ſingulari petitione: ſecus autem, in pedit.hæredi.ubi quocunque modo ſciat, incipit eſſe prædo:ut ſup. de petitio.hæred.l.ſed & ſi.§. de eo autem loquitur.

a Bonæ fidei emptor ſeuit: a & antè, q̃ fructus perciperet, cognouit fundum alienum eſſe :an perceptione fructus ſuos faciat,quæritᵘʳ Reſpōdi:Bonæ fidei emptor quo ad percipiendos fructus intelligi debet,quandiu euictus fundus non fuerit. Nam & ſeruus alienus, quem bona fide emero, tādiu mihi ex re mea,uel operis ſuis adqrir, † c quā diu a me euictᵘˢ nō fuerit.

Idem lib. vj. ex Minutio. XXVI.

VEnationem fructus, fundi negauit eſſe, niſi fructus fundi ex uenatione conſtet. d

Moram ſibi commiſſam transmitti quis ad hæredem.Bar.

Aphricanus lib. viij. Quæſtionum. XXVII.

CVm patrifamilias, mora facta ſit:iam in hærede eius non quæritur mora. nam tunc hæredi proximo iure hęreditario ea competat e ideoq; ad cæteros quoque deinceps tranſmittitur.

Caius lib. ij. rer. quotidianarum ſiue aureorum. XXVIII.

IN pecudum fructu ēt fœtus eſt : ſicut lac & plus,& lana. Itaque agni, & hœdi, & uituli ſtatim pleno iure sūt bonę fidei poſſeſſoris f &fructuarij, g Partus uerò ancillæ in fructu non eſt. itaq; ad dominum ꝓprietatis h pertinet. Abſurdum enim uidebatur † hominem in fructus rerū natura hominum gratia cōparauerit.

Quod eſt inutile, vitiatur: & non uitiatur utile.

Martianus lib. xxv. Quæſtionum. XXIX.

PLacuit(ſiue ſup. ſtatutum modum quis uſuras ſtipulatus fuerit, ſiue uſurarum uſuras) quod † illicitè adiectum eſt, ꝓ non adiecto haberi,& licitas poſſe i peti.

Paulus libr. ſingulari Regularum. XXX.

ETiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus uſuræ k creditarū ab eis pecuniarum.

Vlpianus li. j. Reſponſorum. XXXI.

QVod in ſtipulatione ſic adiectū eſt, Et uſuras,ſi quæ competierint :nullius eſſe momenti, l ſi modus certus non adijciatur.

Mora regulariter non con-

c Adquirit.ut C.de rei uind.l.j.Sed contra.ꝟ. de acqui.rer.do.l.qui bona fide.§.tandiu.ubi tam in libero homine bo.fid. poſſ. quam in ſeruo alieno bona fide poſſeſſor uidetur nocere ſuperueniens ſcientia.Sol.ibi ad liberos tantum refertur , non ad ſeruum alienum : licet & de illo ibi feciſſet mentionem. Item contra.infrā de acquir.rei.do.l.quæſitum. Vbi ſimiliter dicit in bo. fid.poſſ.quolibet nocere ſuperuenientē ſcientiam. Sol.ibi loqͥt in hærede,qui nunquam habuit bonam fidē,licet defunctus habuerit : hic aūt habuit emptor ab initio bonam fidem:ſecus ſi ſcientiam:ut ibidem.

VEnationem. CAS. Fundum meum mala fide poſſidebas & fructus percepiſti, & etiam ue-nando ibi feras cœpiſti. licet eas cum alijs fructibus reddas,non tamen cum feris,niſi,&c.

d Conſtat, tunc n eſt in fructus:ut ſup. de uſufruc.l. item.§ aucupiorū.& l.uſuſfructus in fin. Acc.

e CVm patrifamilias. Competet ſibi facta intelligitur. ſufficit enim ſemel moram fieri, ut uſuræ , uel uſuſfructus perpetuo debeantur:ut ꝟ.de lega. ij. leg. Titia Seio.§ primo.

IN pecudum. f Poſſeſſoris.ut ꝟ.de acqui. re.do.l. bonæ fidei.§.ſi.

g Et fructuarij. ut & ſupra de uſufr. l.uetus fuit.

h Proprietatis.nō autem ad fructuarium:ut inſtitut.de re.diui. §. in pecudum.nec ad bon.fidei poſſ. ſcilicet directo. utiliter autē ſic ad bo. fid. poſſ. ut ſup.de publi. l ſi ego. §. partus. Sed uidetur etiam directo iure ad bon. fi. poſ. pertinere:ut ſupra,eo.l.Paul.§. hæres. quæ eſt contra. Solut. illud euenit ibi ex uoluntate defuncti,qui deducto reditu uoluit talia reſtitui.

i PLacuit. Poſſe. Hoc eſt uerū ſecundū leges iſtas: ſed per authen. nec licitas petet qui fuit ſtipulatus illicitas quia cadit a principali actione : ut C. de uſur. authen. ad hæc. Vel ille loquitur in ruſticis. Item not.hic argu. quod ſi ultra modum,reducitur ad modū. Item quod inutilis adiectio uitiatur. & non uitiat :ut C. de don.l.ſancimus. §.ſi quis autem. & de conſt. pec. l.hactenus.§.ſi.& ſup.eo.l.pecuniæ.in prin.& l.uſuras. & inſ.de iure dot l.ſiue generali.§. quærendum.

k ETiam. Vſuræ hoc ſpeciale contra duas regulas. Vna , quia regulariter non debentur extra uinculum ſtipulationis:ut C.eod.l.iij. Alia , quia nudum pactum non parit actionem:ut ſup.de pact.l.iurisgentium.§.quinimo. Acc.

l QVod in ſtipulatione Momenti. Vt & infra eod. l.tutor.§.fina.& infra,de uerborum obligat.l. Vbi autem.§ pen. ſic nec ſentētia:ut inf.de re ind l. in ſumma.§.qui fortis.Sed contra.inf.de leg iij.l.nummis.Solu.ibi fauor ultimæ uoluntatis. hic odium uſurarum.unde ibi ualet licet in exiguis:hic non : ut arg. inf de lib.& poſth. l.cum quidam.

† Idem in uno. A. F.

† E. F. quod

† adquirit E. F.

* uideantinom. A. Ferſij.

† In hunc locum Cice.lib.j.de finib. bonorum & malo.

† al. add. quidem.

trahitur re ipsa, sed per interpellationem factam congruo loco & tempore: quæ an legitimè facta sit, committitur iudicis arbitrio: & si remisse fuerit, tollitur mora.

Marcianus lib. iiij Regularum. XXXII.

Mora fieri intelligitur nō ex re, a sed ex persona: id est, si interpellatus opportuno b loco non soluerit. qđ apud iudicem c examinabit. Nā (ut & Pōponius lib. xij. epistolarū scripsit) difficilis est d huius rei definitio. Diuus quoq; Pius Tullio Balbo rescripsit, an mora facta intelligatur, neque ꝯstōne ulla, neque iuris authorum quæstione decidi posse: cùm sit magis facti, e quàm iuris. Et non sufficit ad probationem moræ, si seruo f debitoris absen

Mora. CASVS. Quæritur qualiter mora definiatur. Et dicit Pomponius, quod non potest definiri, quando committatur. nam tunc cum quis interpellatur congruo loco & tempore loquitur de mora quæ fit facto hominis, id est, per interpellationem. nam quædam alia est specialis, quæ committitur sine facto hominis: de qua hic non dico. An autem sit in mora debitor, si procurator eius uel familia interpellatur? Et dicit quod non: imo ipse debitor desinit esse in mora, si iam eo in mora existente, dē ei nouam dilationem. In bonæ fidei. Ex uenditione quam tibi feci, debes mihi decem. si sis in mora, teneris ad usuras. Secundo, uendidi filio tuo pro x. quandam rē: cuius nomine ipse insolidum, tu uero teneris uel quod iussu, uel de in rem uerso: uel de peculio. quæritur an in usuris tenearis? Et dicit quod non: sed agam contra te ad sortem actio. de peculio, uel similis. & quod per eam non exigam, a filio tuo petam. Tertio econtra interpellaui filium: ipse quidem fuit in mora. tenetur insolidū ad usuras, pater non tenetur in plus quam sit in peculio. Quarto dicit, quod si duo rei promittendi sunt, alter non tenetur insolidum, licet unus sit in mora: quia licet eum interpellaret, non nocet alij. Quinto, si fideiussor in mora solus sit, non nocet reo, ut ad usuram teneatur. nam neque si occiderit fideiussor seruum debitum, nocet reo. imo liberatur reus & per consequens fideiussor directa non utili tenebitur.

Locus opportunus quis sit.

a Non ex re. quandoque enim fit ex re: ut sup. eod. l. sed & si rei. §. aliqñ. & dices in distinctione statim.

b Opportuno loco. sed quis dicitur opportunus locus? Respon. pōt dici ille in quo debitor pōt conueniri inuitus, ut soluat non alius, etiam ubi habet locum domicilij, sed non potest ibi conueniri, quod fit quandoque: ut diximus sup. de transa. l. cum hi. §. causæ. Item subaudi: & tempore: ut inf. de solu. l. si soluturus.

c Quod apud iudicem. s. an in loco opportuno interpellatus fuerit, & sic sit in mora. Acc.

Moræ definitio.

d Difficilis est. id est. impossibilis, sicut testium notitia: ut in . de testi. l. iij §. j. Sed certe mora quæ iure cōmuni committitur, potest sic definiri. Mora est, cum quis maior xiiij. ann. non habens curatorem: quia si habet pupillo comparatur: ut ff. de uerbo. oblig. l. si pupillus. Sed contra. s. de cur. l. si dictum. §. pupillo. Sed dic ut ibi diximus. Interpellatus per diei appositæ lapsum: ut ff. de uerb. oblig. l. si fundus. & C. de contrahē. stipu. l. magnam, uel per litis contesta. ut inf. de uerb. obliga. l. nemo. §. j. Vel per eius, cui debetur denunciationem congruo loco & tempore factam : ut hic, & inf. de uerbo. oblig. leg. si ex legati. cum intelligat se debere, uel intelligere debeat: ut sup. si cer. pet. l. quod te. Nec omissa sit debiti repetendi instantia : si sine causa distulit rei præstationem uel solutionem : ut hic & s. eo. l. sciendum. Hæc aūt mora sic commissa habet

Mora quinque principales effectus habet.

quinque principales effectus. Primum, quia facit rem uel interesse tantum æstimari officio iudicis prout erat tempore moræ, uel cœpit esse postea, perseuerante tamen mora: ut supra. eo e dem. l. ubi. §. j. & inf. de condi. tri. l. pen. & de actio. emp. l. datio. §. si per uenditorem, & inf. de re iud. l. si Calendis. & supra, de condi. furt. l. in re. § j. & ff. de uerb. oblig. l. quoties in diem. Secundus effectus est, quia facit currere usuras in contractibus bon. fid. & in quibusdam stricti iuris, scilicet in legatis & fideicōmis. ut hac l. §. in bonæ fidei. & de leg. ij. l. si quis seruo. & l. qui solidum. j. respond. & §. etiam. Nam parificantur hic legata & fideicommissa iudicio bon. fid. ut C. in quibus cau. in integ. restit. non est neces. l. in minorū, sed secus in contractibus stricti iuria etiam lit. contesta. ut C. de condit. indeb. l. j. licet. Rogerius contra per l. ff. eo. l. lite. sed illa in bonæ fid. intelligitur. Item & tertiū habet effectū, quia inducit petitionem fructuum in quolibet casu, si petam, qđ aliquando fuit meum, uel eius a quo causam habui, aliàs exigitur litis contesta. in stricti iuris iudicijs: sed in bonæ fidei semper sufficit sola mora: ut probantur hæc inf. eod. l. uidesmus. in prin. & §. j. & §. si actionem. & §. ex causa. & §. si possessionem. & supra, eo. l. if. Quartum habet effectum in casu speciali : quia punit in tertiā partem eius qđ debet: ut C. de inoff. test. l. si quis in suo. Quintum habet effectum circa interitum. Nam indistincte morosus de periculo tenetur, erat res peritura penes actorem, uel non. satis est enim quod potuit non perire: ut ff. de leg. j. l. cum res. § fi. & l. apud Iulia. §. j. Nec ob. supra, deposi. l. si plures. §. ult. quia ibi non erat in mora: quia habebat probabilem causam se sistendi: scilicet esset conuentus, puta propter expensas. Item probatur expresse in auth. de deposi. §. j. coll. vj. ubi dicit intercedentem teneri de casu fortuito: multo magis ipse depositarius tenetur. In rei uindi. tamen quædā specialitas seruatur: quia ubi est in mora possessor quo ad interitum, qui prius fuit bonę fidei distinguitur, aut habet iustam cām litigandi: & tunc nullo modo de interitu tenetur: ut supra, de rei uind. atq; aut non, & tūc cum distinctione illa tenetur: erat res peritura, uel nō: ut supra, de rei uindi. l. item si uerberatum. & hoc de communi mora, quæ in omnibus hominibus locum habet. Specialis autem fit multis modis. Primo in hæredi. peti. quæ fit quocunque modo sciat : ut supra, de pet. hær. l. item ueniunt. §. a quo & §. petitam. Secundo in minoribus xxv. ann. ubi fit re ipsa: ut C. in quib. cau. in integ. resti. non est neces. l. in minorum persona. & hæc purgatur temporis cursu : ut inf. de leg. ij. l. Titia Seio. §. usuras. Tertio in libertate, ubi similiter fit mora re ipsa: ut inf. de fideicom. lib. l. cum uero §. apparet. Quarto similiter fauore per solum cursum biennij: ut in dote: ut C. de iure do. l. fin. §. fi. & hæc similiter petit usuras : ut ibi dicitur. Quinto odio: ut in fure. & prædone: ut inf. de ui & ui ar. l. j. §. recti sime. & l. pen. & C. quod met. cau. l. j. in inferente tamen metum distinguitur: ut supra, quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quod si homo. Purgatur autem mora, si animo nouandi creditor fuerit stipulatus: uel non animo nouandi, si res fuerit in præsentia. Item per oblationem quantum ad euitandum interitum : ut supra de condict. tri. l. pault. & inf. de solu. l. qui decem. §. j. Acc.

e Facti. sunt enim facta incerta: licet ius certum: ut inf. de iur. & facti igno. l. ij.

f Si seruo. maxime cum dñi hanc denunciationem ignorent: ut inf. de iun. actuque priua. l. iij § j. & argu. supra, de

supra, de peri. hered. l. item veniunt. §. pon. sen.

a Repetendi. Dando dilationem. nec enim exigitur, ut semper instet, & non desinat petere. Acc.

b Ex mora. Fructus etiam sine mora iut ff. eodem. l. uidecamus. §. ex cons.

c Non tenetur. Scilicet, filius, sed pater sic, secundum Al. non tenetur scilicet pater directò sed utiliter. cũ enim actione bonæ fidei conueniatur, debet mora ibi uenire. Secus autem si ex contractu stricti iuris conueniatur pater de peculio, uel de in rem uerso. ubi mora non uenit. Sed secus in eo fideiussore, qui non tenetur ad usuras ex mora sua: cum ipse semper actione stricti iuris conueniatur, nisi fuerit per stipulationem promissa a se. nec ea mora rei, nisi in omnem cãm inter cesserunt ut supr. eo. l. quæro. Tu dic tex. tu quod non tenetur scilicet pater ul lo modo ad usuras: sed de interitu bene tenetur. post suam moram: ut ff. de uer. oblig. l. cum filius. in. fin. sicut & fideiussor: ut ff. e. l. in. fi. Et si oppo natur, quare non tenetur in usuris ex mora, cum ex bonæ fidei iudicio conueniatur à Reip. ad instar fideiussoris ut d. l. eã filius. Item quia dolum committit pater cõ mittendo moram, ratione illius doli debet teneri de interitu: ut sup. de pecul. l. de posito nomi ne C. Ac.

d Præstet. Nomine sortis non usuræ. Accur.

e Duntaxat. Vel de in rem uerso, uel quod iussu: si tales erant contractus qui etiam post moram in patrem etiam producuntur: licet res debita interierit: ff. de u. t. obli. l. si seruus. §. an filius. Acc.

f Non nocet. Imo uidetur quod sic: ut ff. de duobus reis. l. pe. & C. de duobus reis. l. fi. Sol. ibi erant socij, hic non secundum Io. & argu. ff. de arbi. l. si duo. Vel hic in mora in non faciendo à ibi in faciendo. uel ibi notat factum unius: ut quis agnouit debitum. Ac.

g Solus. Velut si solus interpellatus fuerit.

h Nõ tenetur. Reus principalis. Vel dic fideiussor, C. ditor. & sed utiliter &c. C. de interitu: & subijcit. † C.

i Dabitur. Vt & ff. de sol. l. Stichum aut Pamphilum in fi. & ff. eo. & l. cum quis. §. si quis. in fin. & ff. de ope. l. lib. libertus moram. & ff. de verbo. oblig. l. si pupil us in n. & hoc si post moram occidat: secus si ante: nam tunc de dolo actio ne tenetur: ut ff. de dolo. l. fideiussor. § est cõtra. Nam nulla erat ibi alia actio hic autem nam alia nata erat, scilicet qualitercunque con tingat interitus. Item hic quando so lus fideiussor erat in mora, secus si uterque, uel etiam reus: tunc enim directa: ut ff. de uerbo. ob. l. mora. Acc.

k Si bene Huma num. ut C. de commer. l. 4.

l Insolentiam curiosam. Alias insolentiã curiosam. & est insolentia nimis tiosa magna negligentia: ut si quæras quis pecuniam per singulos annos tan tum semel: ut ff. de iure fisci. l. in fiat dem. §. fiscalibus.

m Non ambitiosam. Vt si quotidie inquietet eum. quia enim est ambitiosus honoris quem sperat habere per debitorem, non etiã et acerbus et qui non ambit eum, instanter petit: ut hic ergo debet medium tenere. uel dic quod appellas bonam diligentiam.

n Vsuræ. CASVS. Sicut usura accedit pecuniæ, sic fructus rei accedit, & in bo. fid. iudicijs. & in legatis, quæ eis æquiparantur.

o Obtinent. Vt si fundum emi, fructusque percepi: & eo casu per exceptionem doli usuras pretij uel im petere, uel retinere, fructuum compensatio admittitur: ut ff. de rei uin. l. emptor prædium. secundum Ioan. Vel dic quod sicut sorti accedit usura: sic fructus rei. Sunt & alia quædam quæ sunt similia fructibus: ut ff. de pet. hær. l. mercedes. §. plane. sed in casibus differentiæ: ut ff. de rei uindi. l. si nauis. & ff. eo. l. in fideicommissi. & C. de condi. indebi. l. 4. & ff. de peti. hæred. l. possessor. Ac.

p Lite. Curtum. scilicet in bonæ fid. contractibus, secus in stricti iuris iudicijs: ut C. de iu. delib. l. pe. nultim. & ff. e. l. uidecamus. §. si act. onem. uenit tamen fructus

† Sic putat legendum Bud. in Pan. Fl. tamé insolentiam incuriosam scriptũ est in uet. insolentiã incuriosam. Vide Bud. in ijs pio ribus ann. hoc ipsum talis.

† inquam.

† quo.

Sorti accedit usura.

tis denunciatum est a creditore, procuratoreve eius cùm et si ipsi (inquit) ei dño denunciatũ est, cæterùm cùm postea is sui potestate faceret, omissa esset repetendi [a] debiti instãtia: non prius p debitorem mora facta intelligitur.

Habetur hic, quod pater ex sua mora nõ tenetur ad usuras facit l. cùm filius in prin. infra, de verbo. oblig. Bar.

In bonæ fidei cõtractibus ex mora [b] usuræ debentur. Quid ergo si & filiusfamilias, & pater ex psona eius teneat (siue iussu eius cõtractum est, siue in rem versum est patris, uel in peculium) cuius psona circa morã spectabit? Et si quidem pater duntaxat conuenit ex mora sua: non tenetur. [c] in filium tũ dabitur actio in hoc, ut quod minus a patre actor consecutus est, filius præstet. [d] Quòd si filius moram fecerit: tunc actor uel cum ipso insolidum, uel cũ patre duntaxat [e] de peculio actionem habebit. Sed si duo rei pmittendi sint alterius mora alteri non nocet. [f] Item si fideiussor solus [g] morã fecerit: non tenetur: [h] sicuti si Stichum promissum occiderit: sed utilis actio in hunc dabitur. [i]

Vlpianus libro singulari de officio curatoris reipublicæ. XXXIII.

SI bene collocatę sũt pecuniæ publicæ in sortem: inquietari debitores non debent: & maxime, si pariant usuras: si non pariẽt, pspicere reipublicæ securitati debet præses puinciæ dummodo non acerbum se exactorẽ, nec ptumeliosum præbeat, sed moderatũ, & cum efficacia benignũ & cum instantia humanũ [k] Nam inter insolentiã curiosam, [l] & diligentiã non ambitiosam [m] multum interest. Præterea p spicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur sine pignoribus idoneis uel hypothecis.

Idem libro xj. ad edictum. XXXIIII.

VSuræ uicem fructuum obtinent: [n] & merito non debent à fructibus separari: & ita in legatis, & fideicommissis, & in tutelæ actione, & in cæteris iudicijs bonæ fidei seruatur. hoc idẽ igitur in cæteris obuentionibus dicemus.

Paulus libro lvij. ad edictum. XXXV.

LIte contestata usuræ currunt. [o]

fructu: vt supra, de condictio. indeb. l. indebiti. Sed Rogerius etiam in iuris. Ac.

a Prædiorum. Accipiuntur. facit infra, de verborum significa. l. vsura pecuniæ. & supra, si certum petatur. l. lecta. in fi. Acc.

b Et in contraria. CASVS. Gerebam negotia tue sine mandato solui creditoribus tuis: uel ex mea pecunia, uel ex ea quam mutuo accepi sub usuris. an tu teneris mihi in usuris? Primo dicit quod sic, si cōmode tuū gessi negotium. In secundo repeto, quātum aliis dedi, non plus, licet maioribus usuris te liberem. Viu.

Et in contraria. Non solum in directa.

c Veniunt. Vt s. de nego. gesto. l. si qui natura. §. non tantum in fi. Ac.

d Absoluam. Impropriæ dicitur absolui creditor: sed debitor a creditore absoluitur. Ac.

Absoluere creditorem.

ADDITIO. Imo vero propriæ ponitur. Terentius in Adelph. ibo ad forum ut hunc absoluam. Absoluam inquit, id est: reddito pretio dimittam. Budæo. hic.

e In commodo. Vt arg. s. ad legem Rhod. de iac. l. j. & l. ij. prope prin. & j. de contra. iu. tu. l. quid ergo. Ac.

Vlpianus libro xvi ad edictum. XXXVI.

Prædiorum urbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur. a

Idem libro decimo ad edictum. XXXVII.

Et in contraria b negotiorum gestorū actione usuræ ueniunt. c si mutuatus sum pecuniā, ut creditorem tuū absoluam, d q † aut in possessionē mittendus erat bonorum tuorū, aut pignora uéditurus. Quid † si domi habens, pp eundem cām solui: puto verū, si liberaui ex † magno incōmodo, e debere dici usuras uenire, eas aūt; quæ in regione frequentant: vt est in bonæ fidei iudicijs constitutum. Sed si mutuatus dedi f eæ usuræ ueniēnt, † quas ipse pendo, utique g si plus tibi præstiterim † commodi, quam usuræ istæ colligunt.

Sed actione stricti iuris peto, quod est, uel fuit meum: in uit

fructus à tempore moræ. sed si peto mihi debitum, tunc a tempore cōtest. lit. sed in actionibus bonæ fidei semper ueniunt à tēpore moræ. d. d. Primo loquitur de actionibus stricti iuris Secūdò de bonæ fidei, Tertiò de strictis iuris habentibus instar bonæ fidei. Secunda ibi, Ex causa. Tertia ibi, in l. quis.

Paulus li. vj. ad Plautium. XXXVIII.

Videamus generatim, qn in actione, quæ est in psonam, ēt fructus ueniant. Et qdem si fundus ob rem datus, sit, ueluti dotis cā, & renūciata est adfinitas, h fructus quoq; restituendi i sunt: utiq, hi, qui † percepti sunt eo tempore, quo sperabaī adfinitas. k Sed & posteriores: si in rem l mora fuerit, † ut ab illo, qui reddere debeat, omnimodo m restituendi sunt. Sed & si p mulierem steterit, quo minus nuptiæ contrahantur: magis est, ut debeat n fructus recipere. Ratio autem o

ob causam. Quæritur de fructibus. Et dicit quòd illius anni quo sperabatur matrimonium quam alterius postea uenturi fructus: tunc mora in rem, quia nulla fuit interpellatio, siue facta fuit. Secundo q si ipsa nupsit & sic per ipsam deficit spes matrimonij. Rńd. idem ut ueniant, ne sequatur absurditas quia Titius negligeret fundum, q nō debet facere. In Fauiana. Debitor multorū creditorū fraude alienauit fundum. uel libertus in fraudē patroni. nā agunt creditores reuocatoria. f. actione Paulliana: uel patronus agit Fauiana cōtra acceptatores. quærit an fructus ueniant? Et dicit qd' sic. nam aliàs non plene diceretur fieri restitutio: maxime. qa prætor præcepit, ita alienata restitui: & illud rē rest. iui continet cū fructibus. quod est ē de interdicto, Vnde ui. & actione Quod me. cau. subijcit, probatum est. Si uero ex causa donationis fundum promisisti mihi per stipulationē: nunc ego ex stipulatu ut tradas: an ueniant fructus? Et dic, ita q licet te interpellem extra iu. non ideo ueniunt, sed tunc demum cum fuero litem contestatus. neque obstat superioribus casib' quòd in condictionibus fructus ueniant: quia hoc peculium neque fuit meum. si uerò petebam quod fuerat meum, ueniunt fructus.

P. F. quia. — Quod. — in. — Præstiterim P. F. præstarim. — P. F. secundo d. gerendo. — si qui. — P. F. sim mora, si aliquis.

f Veniunt. Scilicet, tantum, non autem quasi usura, sed quasi sortis utā. pro socio. l. socius. qui. Acc.

g Vtique. Non alias, secundum H. & Io. & B. Sed Io. & Azo. contra: ut supra, mand. l. si uero non remunerandi. §. si mihi mandaueris. & §. sed & si sortem usuris. & dic si pro quamuis. Dicit ergo quod licet plus commodi attulerit, non tamen agit, nisi pro usuris præstitis. al. quis si n. impendi in negotia tua, nonne repetam? uel si soluam creditori tuo: nec enim facio meliorem conditionem tuam, imo in aliquo deteriorem: quia prius tenebaris ex contractu stricti iuris, nunc bo. fid. Idem si solui ei vsuram, quæ est sortis facta quantum ad me: agam tamen in id quod commodi attuli. Vel dic, si plus, id est, non minus. & secundum hoc nō obst. illa l. mandati. Vel dic ut ibi.

Videamus. CASVS. Aliquando peto rē ut meam per rei uin. & ibi ueniunt fructus ex die moræ. aliquando actione personali: & ibi quando ueniant plene uult dicere hic. Et primo ponit exemplum in condi. ob causam: ut ecce. Berta futura uxor Titij dedit ei fundum in dotem: & Titius tenuit per annum, dum sperabatur matrimonium. deinde deficit spes matrimonij: quia accepit al. ann uel decessit. Agit Berta condi.

Ex causa. Petō rem ex contractu bonæ fidei. puta ex empto, uel pro socio ut communicea rea quæsitas, ueniunt fructus: & demum ago depositi uel commodati fructo usu, in quem commodaui. & h. d. in interdicto. Ponam in meo fecisti ui uel clam, ago ut in pristinum statum repones, ueniunt fructus, uel quos amisi, uel quos tu percepisti. Ante matrimonium. Planum est. & in eodem casu loquitur §. sequens. Viu.

h Renunciata est afinitas. Id est, non fuit secutum matrimonium.

i Restituendi. Vt s. de cō. ob. cau. de. l. q se debere. §. fi.

k Affinitas. Scilicet, contrahende.

l In rem. Mora fit in rem cum nulla denunciatione opus est: ut s. eo. l. sed & si. sed in personam non, nisi denunciatio præcedat. Prima tamen non semper habet locum, sed in persona minoris.

m Omnimodo. Etiam percipiendi: siue eo tempore quo sperabatur affinitas, siue non. Ac.

n Vt debeat. Vt j. so. ma. l. si mora. nā in solo duplo aestimum debe. damnificari: ut C. de sponsa. l. mulier

o Ratio autem. Vt de peculijs dia. ueniat. Et est nec

satis-

ratio secundum Io. & Azo. Est alia, quia male fidei debet teneri utroque tempore, licet res sit sua: quia curare debet ut dos augeatur dum durat spes affinitatis. Item propter dubium an debeat apud eum remanere: multo magis soluta affinitate, & nuncio remisso: quod in alijs reuocatorijs non inuenitur circa bon. fid. pos. ut teneatur de percipiendis. Ac.

stipulatus. §. fina. & l. quotiens. Vel ibi de alio interesse quam fructuum. Si obijciatur ergo ad interesse nõ agitur ubi stipulatus sum uacuam pos. tradi. nam nec fructus ueniunt: ut sup. de act. emp. l. datio. § j? Resp. imo ueniunt fructus, sed non tanquam fructus, sed tanquam interesse. Distinguitur tamẽ an agat, ut tradatur uacuam possessionẽ: & tunc si tradat etiam sine fructibus, liberatur. aut ut id impleatur, quod conuenit: & præstet interesse quod non tradidit. tunc enim & fructuum ratio habebitur, & omnis utilitatis meæ. Acc.

hæc est: [a] quod si spõsus non conueniebatur restituere fructus, † licuerat [b] ei negligere fundũ. Item si indebitum fundũ solui, & repeto: fructus quoq; repetere debeo. [c] Idemq; est, si mortis cã fundus sit donatus: & conualuerit, qui donauit, atq; ita ꝯdõ nascat. [f] In Fauiana [d] quoque actione & Pauliana, [e] per q̃, quæ in fraudem creditorum alienata sunt reuocãtur: fructus [f] quoque restituunt. [g] Nã prætor id agit, ut perinde sint oĩa, atq; si nihil alienatũ esset. quod nõ est iniquũ. Nam & uerbũ (restituas) quod in hac re prætor dicit, plenam habet significationem, [v] ut fructus quoque restituantur. Et iõ cũm restitui ꝓtor uult (ueluti in interdicto, [h] Vnde ui) & fructus sunt restituendi. Item si ui, metusve cã rem tradam: non aliter mihi restituisse vr, quàm si fructus restituat: [i] nec mora mea [k] mihi aliquid aufert. Si actionẽ habeam ad id consequendum, quod meum nõ fuit (ueluti ex stipulatu) fructus non consequar, [l] & si mora facta sit. Quòd si acceptum est iudiciũ: tũc Sabinus & Cassius ex æquitate fructus quoq; † post acceptũ iudiciũ præstandos putant, ut cã restituat † puto rectè dici. [m] Ex cã & emptionis fructus restituendi sunt. [n] sed † in societatibus fructus communicandi [o] sunt. Si possessionem [p] naturalem reuocem, [q] proprietas mea manet. Videamus de fructib. Et quidem in deposito & commodato fructus quoque præstandi sunt sicut diximus. [r] In interdicto quoq;, Quod ui aut clàm magis est, ut omnis cã, & fructus restituantur. † Ante matrimonium quoque fructus percepti, dotis fiunt, [s] & cum ea [t] restituuntur. Eadem ratio est in fructibus prædiorum urbanorum. Item si diuidere tecum fundum uelim, tu nõ lis, & colam: an fructus diuidi debeãt post deductionẽ [u] impensarum? Et puto diuidendos. In cæteris [x] quoq; bonæ fidei iudicijs fructus omnimodo præstantur. [y] Si dos ꝑlegata [z] fuerit: ante nuptias percepti fructus in causam legati: ueniũt. [&]

† Ad restituendos fructus.

† Iulius Pau. li. iij. Fabiã legẽ uocat.

† Dic quod plenam & perfectam habet significationẽ cõcor. tex. in cap. nullus potest. cũ seque. ij. q. 2. text. in ca. accedens. extra, ut lite non cõtest.

† Quoque restituendos.

† Sed & ex causa post acceptum iudicium restituat. al. add. etiam.

† Restituuntur.

a Hæc est. scilicet omnium prædictorum. & expone secundum Io. & ideo tenetur de fructib. post renunciationẽ affinitatis, quia percepit. si autem non percepisset, non teneretur: quia licuerat ei negligere fundum: ut sup. de hæred. uel act. uendi. l. uenditor ex hæreditate. §. quemadmodum. Vel dic secundum Azon. rõ, &c. quasi dicat iõ tenetur de fructib. quia si dicas non teneri: sic negligeret fundum quod esset iniquum.

b Licuerat. sup. ideo hoc erat, quia licuerat, &c. secundum Io. secundum aliam est plana.

c Debeo. ut ĩ. de condict. indeb. l. in summa §. ei qui.

d In Fauiana. quæ est personalis & perpetua: ut ĩ. si in frau. patr. l. j. & l. iiij. §. hæc actio.

e Pauliana. Quando locum habet, dic ut C. si in frau. patro. l. j.

f Fructus. qui erãt tempore alienationis: uel percepti post lit. contesta. ut ĩ. quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. per hãc. & §. præterea. & l. fi. §. nõ solum.

g Restituuntur. ut ĩ. de uerbo. sig. l. fi. §. fi. & sup. de rei uind. l. præterea. & l. ex diuerso. §. ubi.

h Veluti in interdicto. & ante lit. contesta quod in alijs non est: ut sup. de ui & ui ar. l. j. §. exinde. Acc.

i Restituat. ut & sup. quod met. cau. l. sed & partus. non tamen ut restituta re per sententiam, possit adhuc agere de fructibus: ut arg. C. de po. l. iij.

k Mora mea. quod dicã ui agere, Quod met. cau.

l Non consequar. ut ĩ. de uerb. oblig. l. si filius. §. fin. Sed contra. ĩ. eo. tit. l. si fundum. ubi dicit, uenire interesse. Sol. hic stipulatus erat aliquid sibi dari: ibi stipulatus erat aliquid sibi tradi: & sic factum propter quod agitur ad interesse: & sic ad fructus: ut sup. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fina. & inf. de uerbo. obligat. l. cum

m Diel. ut ĩ. eo. l. ij. & sup. si cer. pet. l. cum fundum. in principio.

n Restituẽdi sunt. scilicet a uenditore emptori: hoc est dandi: ut sup. eo. l. si stipulatus. §. fin. & supra, de hæred. uel actio uendi. l. uenditor ex hæreditate. §. quemadmodum. Acc.

o Communicandi cum putans fundũ suum percepit & sic fecit suos. Itẽ a tempore moræ tenetur de percipiendis.

p Si possessionem. quæ erat apud depositarium uel commodatarium.

q Reuocem. de hoc statim ponit exemplum.

r Diximus. scilicet modo in superiori casu circa contractũ emptionis.

s Dotis fiunt. ut & infra, soluto matrimonio, de diuisione, & argum. l. si marito. §. primo. & infra, de iure dotium. l. dotis fructus. ij. responso.

t Cum ea scilicet dote. Acc.

u Deductionem. nullus enim casus, &c ut inf. soluto matri. l. fructus. & inf. eod. l. quid in fructus, & sup. famil. ercis. l. fundus qui.

x In cæteris. nam communi diuid. bon. fid. est.

y Præstantur. ab initio.

z Si dos prælegata. id est legata a uiro uxori.

& Veniunt. quia dotis fuerant facti: ut sup. proxi. §. ante matrimonium. uidetur enim legasse, quod per priuatam actionem peti posset, & ualet legatum, quia plenius est legatum quam de dote actio: ut inf. t. de leg. §. sed si uxori. & ideo ualet: ut inf. de leg. ij. l. si de dote, tata. §. si quis. Acc.

E Quis. CASVS. Testator legauit mihi duas equas alienas, aut legauit mihi equitium alienum: tenetur hæres ad fœtus post moram: imo in equitio legato etiam ante moram. Vlu.

a Equis. id est, equabus, scilicet alienis. alias si testatoris, statim ab adita hæreditate: ut ℣. eo. l. Hærennius. & dic singulis.

b Post moram. ut ℣. eo. l. Paulus §. fi.

c Gregis. si legauit equitiũ alienũ, etiam postea nata sub hac oratione comprehẽduntur: ut institu. de leg. §. si grex. sed si decẽ equas, postea nata ante moram hæredis non comprehẽduntur: ideoq; nec petuntur. ut in hac l. dicitur.

Modest. lib. ix. Differentiarum. XXXIX.

E Quis[a] per fideicommissum legatis, post morã[b] hæredis fœt' quoque debent. Equitio aũt legato, ẽt si mora non intercedat incremento gregis[c] fœtus accedunt.

Idem lib. iij. Regul. XL.

IN eũ diẽ, quo creditor pignora distraxit, rectè usurę fiet reputatio.[d]

Vsuræ, quæ currebant ante sententiam, currunt ẽt post eã pendente appellatione frustratoria: & potest iudex appellationis in illis condemnare.

Idem lib. iij. Resp. XLI.

TVtor cõdemnatus, per appellationem traxerat executionem † sñiæ. Hærennius Modestinus rñdit: eum, qui de appellatione cognouit, potuisse (si fructratoriã morandi cã appellationẽ interpositã aĩaduerteret) ẽt de usuris medij temporis[e] eum condemnare.

Per oblationem partis debiti, non desinunt currere vsuræ totius. Intellige quòd offerebat partem debiti propriet atis. sed si totum, licet non vsuras, cogeretur creditor recipere. C. de sol. l. j. in prin. coniuncto fi. l. qd est contra Cy. ibi, & ĩ l. exhibitus.

Lucius Titius cum centum, & usuras aliquanti tẽporis deberet, minorẽ pecuniam, q̃ debebat, obsignauit. quæro, an † Titius pecuniæ, quam obsignauit, usuras præstare nõ debeat? Modestinus respondit: si non hac lege[f] mutua pecunia data esset, ut liceret & particulatim, q̃ acceptum est, exoluere: non retardari totius debiti usurarũ præstationẽ, si (cum creditor paratus esset totum suscipere) debitor, qui in exolutione totius cessabat, solã partẽ deposuit.[g] ab Aulo Augerio Caius Seius mutuã quandam quantitatẽ accepit,[h] hoc chirographo, *ille[i] scripsit me † accepisse, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem, quos ei reddam[l] calendis Iulijs proximis, cum suis vsuris placitis inter nos.* quæro an ex eo instrumento usuræ peti possint, & quæ? Modestinus respondit: si non appareat, de quibus usuris conuentio facta sit, peti eas non posse.[k]

Idem lib. xviij. Responsorum. XLII.

HAerennius Modestinus respondit: fructus, qui post adquisitum[l] ex causa fideicommissi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommissarium pertinere: licet maior pars anni ante diem fideicommissi cedentem præterijsse dicatur.

Cessionarius potest petere illud, quod poterat cedens etiam iure speciali.

Idem li. xj. Resp XLIII.

N eũ. CASVS. Creditor qui pecunia. habebat pignus uendidit illud pro ea. tenetur reddere residuum cũ usuris. uel si uendidit illud pro ea tantum non tenetur ad usuras debitor ex die uenditionis. Legẽ seq. uide p se. Vin.

d Reputatio. scilicet, ut in perfluidet usuram debitoris: ut sup. de pign. actio. l. quamuis. § fi. & l. seq. etiam ex mora in rem hoc casu. uel dic ut tantæ fortis quantum est pretium, non debeantur usuræ ab eo die licet emptor pecuniam non numerauit, cum creditor fuit in culpa, alioquin non ita: ut ℣. de distra. pig. l. quæsitum. Acc.

e Vtor. Medij temporis. ab appellatione usque ad confirmationẽ: ut inf. de appel. l. negotiorum. & inf. de rei iudi. l. fin. & argu. inf. de ritu nuptia. l. si tutor. §. qd ergo. Sed contra. C. de usu. rei iud. l. ij. & fin. Sol. hic frustratorie protractũ est tempus: ibi per legis licentiam. uel ibi transiuit in rem iudicatam, hic non. quod est uerius: ut not. ℣. de re iudi. l. fi. sed in idem recidit.

f Lege. id est, pacto.

g Deposuit: in totum ergo debet fieri oblatio: ut C. de solu. l. obsignatione & ℣. de actio. emp. l. Iulianus. §. offerri. & ∫. de pigno. l. qui pignori. Sed contra sup. si cer. peta. l. quidam. Solu. hic in totum confitebatur: ibi non: ut & sup. si pars hæred. pe. l. permittendum. Item hoc quod hic dicit, fallit in casibus quos not. sup. si certum petatur. d. l. quidam.

h Accepit. quasi dicat, uerum est q̃ scripsit.

i Ille. scriptor uel notarius.

k Non posse. ut ℣. eo. l. qñ in stipulatione. Sed certe imo & si esset quantitas expressa usurarum, non posset peti: quia necessarium est deduci eas in stipulationẽ: ut C. eod. l. quamuis. & sup. de præscript. uerb. l. Titius. præsumptio tamen est propter epistolam, quod stipulatio interuenisset, nisi contrarium probaretur: ut C. de contrahen. stip. l. j. alia tamen causa potest esse quare debeantur, puta mora: si esset iudicium bon. fid. ut supra, depo. l. quamuis. & tunc quæ in regione frequentantur: ut sup. l. j. Acc.

HAerennius. CASVS. Testator legauit mihi uineam in calendis Iunij: & decessit hæres pridie uindemias adiuit. Dicit quod habeo fructum uineæ, & cessit dies legati ab adi tione hæreditatis. Viuia.

l Post acquisitũ. id est, post aditam hæreditatem, non a die mortis: ut ℣. de leg. j. l. dies ubi. §. cum seruus. quod ergo legitur sup. eod. l. equis. & C. de usur. & fruct. leg. l. fin. intellige in equis alienis, & equitio alieno. sed testatoris legata, ab adita hæreditate dominium est legatarij, & res & fructus: sed a fructibus posset excusari hæres si nesciret rem legatam, & perciperet eos ante moram: ut infra, de acquirendo rerum domino. l. qui scit. Item tamen in institutione ultimus anni mancinori: ut fructus cum dotalis ucnf. solu. mat.

† Eucasatorem.

† al. add. Lucius.

† P. F. calendis idus proximis.

Sola matri. l. diuortio. quæ est argu. contra. Accursius.

Hærennius. CASVS. Mutuaui x. Titio sine usuris. deinde successit mihi fiscus. & sic cœperunt ei deberi usuræ post annum. fiscus iura sua contra Titium cessit Seio. nunc agit Seius iure cesso contra Titium. quæritur an possit petere usuras; & cuius temporis ei a R. ñ. eius temporis quo fiscus potuit: & non prioris uel posterioris agia. f. post cessionem. Vi.

a Percepit. Destinationem: quia obligatio debiti peruenit ad eum ex successione.

b Petere posse. Propter fiscum: quia & eas petere potest nõ pro spõnso: alioqui contra: ut j. de re. iu. l. in omnibus. potest ergo hic fiscus usuras iure speciali circa conuentionẽ: ut j. eod. l. tamquidam. §. fiscus. Accursius.

ij Harennius Modestinus rñdit eius tẽpis, qđ cessit postq̃ fiscus debitum pcẽpit, a eum q mandatis a fisco actionibus experit, usuras, quę in stipulatum deductę nõ sunt petere posse. b

Idem libro decimo [illegible] XLIIII.

POenam pro usuris stipulari nemo supra licitum modum usurarum potest. c

Pomponius li. xxij. ad Quin. Mutium. XLV.

FRuctus pcipiendo uxor uel uir ex re sibi donata, d suos facit e illos tantũ, quos suis f operis adquisierit (ueluti serẽdo) nã si pomũ decerpserit, uel ex sylua ceciderit, non fit eius sicuti nec cuiuslibet bonę fidei g possessoris: qã non ex facto eius is fructus nascit.

[illegible] ad [illegible] XLVI.

QVod in fructus redigendos impensum est, non ambigitur ipsos fructus deminuere debere. h

Scęuola libro ii. Digestorum. XLVII.

PAratum iudiciũ accipere, si ab aduersario eius cessatum est moram facere nõn uideri. i

Idem libro xvij. Digestorum. XLVIII.

MAritus uxori suę usumfructum tertię partis, & cùm liberos habuisset, k ,pprietatem legauit, eam uxorem hr̃des falsi testamenti, & aliorum criminum accusauerũt: quare impedita est legatorum petitio; interea filius ei mulieri natus est, eoq; cõditio legati extitit. Quęsitum est, cùm testamentum falsum non esse apparuerit, an fructus l etiam, mulieri m pręstari debeant? Respõdit, pręstandos.

Iabolen. li. iij. ex posterioribus Labeo. XLIX.

FRuctus n rei est, uel pignori dare licere.

TITVLVS II.

DE NAVTICO fœnore. †

Modestinus libro x. [illegible] I.

TRaiectitia ea pecunia est, q̃ trans mare uehit. o Cęterũ si

c Poenã. CASVS. Mutuo decem, & stipulor duplam, uel aliquid nomine pœnæ. dicit quod ita demum ualet stipulatio pœnæ, si legitimam usuram non excedit.

c Potest. Vt & j. e. l. pecuniæ. & l. placuit. & C eo. l. eum allegans. item hoc in fraudem usurarum ne ex qualitate facti & personarũ prętenditur, quasi so solueris fœnerare. ti. j. de ac. em. l. Iulianus. §. ibidem. uel ut ibi. Accursius.

d Fructus. CASVS. Maritus donauit uxori fundum credens donationem ualere. quæritur an faciat fructus suos percipiendo? Et dicit industriales sic. naturales non. nam neque alius bonæ fidei pos. facit suos naturales, sed tantum industriales. Viuianus.

d Donata. Cum putauit donationem ualere: t alioqui pro possessore possidet: ut j. de acqui. pos. l. quod uxor. quæ est contra. & j. de donat. inter uirum & uxo. l. de fructibus. Azo. Alij dicunt quod hæc res donata non erat donantis, sed bona fide possessa.

e Facit. Et idem in usuris ex pecunia redactis ut inf. de donat. inter uirum & uxor. l. de fructibus.

f Suis. Vel alienis. nam naturales excludit. tantum.

g Bonæ fidei. Nota naturales fructus non fieri bo. fid. pos. perceptione sola. Et sic est contra. j. de acqui. rerum dominio. l. bona fide. in princi. ubi dicit quod omnes fiunt eius. Solu. hic sine titulo: ibi cum titulo, sed certe imo & hic fuit titulus. Dic ergo quod omnes fiunt possessoris. s. non solum quos ipse percepit, uel sua cultura: sed & quos alius. dummodo sint industriales. & sic loquitur contrarium.

h Quod in fructus. Deminuere. debere. et malæ fidei possessor: ut & j. de pet. hęr. l. si à patre §. fructus, & dixi s. eod. l. uidea-mus. § pe. & fam. ercis. l. fundus qui.

i Paratum. Nõ uideri. ut j. e. l. si quis solutioni & l. si modo.

k Maritus. Habuisset. ex se, non ex alio: ut j. de cũdi. & demõ. l. cum uir uxori. Acc.

l An fructus. Nõ solum proprietatis.

m Mulieri. Sed cur restituit fructus cũ nullo modo interpellati fuerũt hæredes, & ideo non fuerunt in mora? Rñ. ideo, quia fecerunt dolo quo minus interpellarentur, qđ ex postfacto apparet: ideoque pro interpellatis habent: ut j. qđ ut ante eã. l. j. §. si qs. uel q̃a legataria quæsitum est dñium ex cõditiõis euentu: ut s. e. l. Herennius. sed sic ex die conditionis. Ac.

n Fructus. Pôt intelligi in possessore bo. fi. & qui iuris censetur in alijs utilitatibus, hoc & ista. sed hoc non ualet: q̃a cũ non sit dñs non pôt obligare, nisi ponas cũ habere tl usũ: ut s. de pig. l. si ab e. uel potest ponere in usufructuario, q pôt obligare ipsũ ius utẽdi fruendi, non aũt proprietatem: ut insti. de usu. & hab. §. j. & C. de usufru. l. interest. quæ est contra.

DE NAVTICO FOENORE.

TRaiectitia. CASVS. Mutuo tibi x. aureos portandos ultra mare meo periculo si nauis pereat: hæc quidem pecunia dicitur traiectitia & infra centesimam usuram possum pacisci. sed si non periculo: sed hic consumere debebas: hoc actu non erit traiectitia: & sic prædictam usuram sic magnam non possum stipulari. Secundo pone, quod mutuo tibi centum aureos ut emas merces hic, & portes ultra mare. quæritur an hæ merces sint traiectitiæ, ut sic possim usuram pacisci? Et respon. q sic, si actum est ut meo periculo sint: alias non. Vi.

o Vehitur. Cum periculo creditoris. Accur.

* uide an tioo. Ant. Pers̃ij.

† P. F. illi tamen.

† P. F. eadis rectior.

Fructus naturalia ao perceptione bonæ fidei possessoris tiant.

† In P. F. add &.

† filius nato heres.

† Ad titu. li huius faciliorẽ intellectum: uide Bu li. j. de asse, ubi de multiplici usurarum specie tractat.

PEcuniæ. CASVS. Mutuaui x. Titio: & stipulatus sum reddi mihi xx. hinc ad annum, quærit an valeat? Dicit quod non in eo quod est ultra legitimum modum vsurarum: in eo quod infra sic. Cætera sunt plana usque ad l. Caius. Viuia.

a Pecuniæ. s. mutuo dederit x. & stipulatus est sibi reddi viginti.

b Stipulatum. s. stipulationem.

c Non tenere. Vt j. eo. l. pœnam. & l. placuit. Ex quibus collige, quod vtile per inutile non uitiatur. Ac.

d Pro modo legitimæ vsuræ. & sic fit separatio, cum sit pecunia res separabilis. sic & alias in pecoribus: ut ff. de aqua quoti. & æsti. lege. j. §. Trebatius. Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam. q in nihilo tenetur: ut j. de fideiuss. l. græca. §. illud quod est argumen. contra.

e Vsurarum. scilicet maiorum. Accursius.

f Committitur. Interpellatio enim uidetur ab ipsa die constituta: ut C. de contrahen. & commit. stip. l. magnam.

g Non enim quasi dicas: propter unã solutionis cessationem & vsuras deberi, & pœnam exigi absurda est. sed hic cessant minores, ex quo currunt maiores.

h Solueretur. Scilicet cum minoribus vsuris.

Idem li. xj. Respon. IX.

PEcuniæ a fœnebris intra diẽ certũ debito non soluto dupli stipulatum, b in altero tanto supra modum legitimę † vsuræ respondi non tenere. c Quare pro modo d cuiuscunq; temporis superfluo detracto. stipulatio vires habebit.

Stipulatio vsurarum committitur ex lapsu diei, sine interpellatione: & qui tenetur ad minores post certum tps, potest se propter morã obligare ad maiores à quibus excusatur, si nemo extitit, qui reciperet. Bart.

Vsurarum e stipulatio, quãuis debitor non cõueniatur, committitur, f nec inutilis legitimæ vsuræ stipulatio vt sub ea cõditione ãcepta, Si minores ad diem solutę non fuerint Non. n. g pęna, sed fenus. uberius ratione sortis promittitur. Si tamẽ post mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia solueret; h eius tẽporis inculpatã i esse moram constitit. Ideo si maiores vsuræ prioribus petantur, † exceptio doli non inutiliter opponetur. k

i Inculpatam. quo ad maiores: sed minores debent: s. n. si fiat oblatio, & consignatio, & depositio sed contra maiores sufficit sola oblatio: quia nondum cœperunt currere. C. eo. l. si per te. Accur.

k Opponetur. Et sic no. quod non nocet alicui aduersarii defectus cum ipse in negligentia non fuit: ut hic. & j. ut in pos. leg. l. j. § non exigit. & j. e. l. cum quidam. §. si pupillo. & s. de lege commiss. l. si fundũ. §. n. & ff. de consti. pec. l. item illa. in prin. Sed contra j. e. l. cum te agris. §. si. Sol. ma. item contra. j. si. j. l. ni. sed ibi non erat qui solueret: erat tamẽ qui reciperet, hic contra.

l PArtum. Restituere. agenti in rem, uel etiã personaliter j. eo. l. uideamus. §. si actionem.

m Peteretur. rei uindicatione, uel personali.

n Egisset. post litem contest. ergo potest uenire post officium iudicis ut est hic: sed nõ ante nisi specialiter petatur: ut hic, & ff. de ædil. edi. l. ædiles. § in eo. dicendũ. & C. de lib. cau. l. si. aliud autem est, si iure. fi... deicom uindicatur: quia post moram & partus uenit ut inf. e. l. Paulus. in princ. Vel ibi fuit specialiter petitus partus, ut hic.

Paul. li. 13. Qõnum. X.

PArtum post litem cõtestatam editum restituere l possessor debet: quem nõ deberet restituere, si cùm mater peteretur, m iam natus fuisset. nisi specialiter & pro hoc egisset. n

Non fit compensatio damni puenientis ex culpa administratoris cum lucro pueniente ex lege uel consuetudine, licet pp̃ter ipsius contractum: sed cũ proueniante ex contractu, & diligentia administratoris, sic. h. d. Et in primo casu non fuerunt maiores usuræ in stipulationem deductæ, in secundo sic.

Idem libro xxv. Quæstionum. XI.

CAius Seius, qui rempublica gerebat, o fęnerauit pecuniã publicam sub vsuris p solitis. Fuit autem consuetudo, q ut intra certa tẽpora non illatis usuris, r grauiores s infligerentur. Quidam debitores cessauerũt in soluendis t

CAius Seius. CASVS. Erat massarius curiæ Bono. & fœnerabat pecuniã publicam sub quatuor dena, ut erat consuetudo. erat etiã alia consuetudo. s. quod illi q non soluerent minores singulis v. mensibus, ex tunc tenerentur ad vsurã v. dena. quidam ex debitoribus quibus mutuauit Caius, factus est non soluendo culpa Caij. Alius autem soluit q debuit, & etiam ultra. ita quod si fieret compensatio, nil deretur non solutũ secundum cõsuetudinem. quæritur an fiet cõpensatio, an potius cedet lucro reipubli. quod plus est solutum: & qđ ab alio deficit, soluat Caius de bursa sua? Et respon. quod maiores usuræ cedunt lucro reipubl. eo casu, quo prætextu consuetudinis nomine pœnę eas consecutus est; neque in releuationem eius computatur. Si vero ex industria sua maiores usuras stipulatus est, etiam ultra consuetudinem: tunc quidẽ satis est. si Caius tantum inferat rei publ. ex omnibus quantum secũdum consuetudinem potest ei deberi. ideo si plus quam exigi debuit, ab aliquo est exactum & ab alio minus, licet culpa Caij. fiet cõpensatio. Secũdo dicit. eadem in tutore si feci nomina ex pecunia pupilli: & quædam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab alijs exigit plus: quia compensat: ideo dicit fere, quia in tutore non habet locum dicta consuetudo. Vivianus.

o Gerebat. Erat enim massarius communis.

p Sub vsuris. l. minoribus.

q Consuetudo. s. illius reipublicæ.

r Vsuris. Minoribus ex pacto debitis.

s Grauiores. Legitimæ in mense: ut supra eodem. lege, pecuniæ. in principio. & etiam sine pacto. Accursius.

t In soluendis. Scilicet vsuris minoribus & maioribus, secundum Petrum. & hoc culpa Caij interueniente. unde non dicit compensationem fieri: ut infra, de administratio. tutorum. lege, cum quæritur. Vel dic secundũ Irneriũ, quod cessauerunt in minoribus: quia erant non soluendo, sed alij soluerunt etiam maiores.

† legitimarum usurarum.

† In P. F. uberius in stratione sortis. & c. in uetere. s. iuxta rationem sortis.

Neligentis quandoque nocet.

Pulcrè hic collige, vsuras lucri, & summæ principalis deberi, quibus si fortè quis non soluens, fruitur uelit, non erit earum nomine alias præteres vsuras Soluere cogendus, quia vsurarum non. sunt usuræ, & si maiores stipulatur qd, sed Soluentur minores, minores, qua debebunt, minorum, q persoluræ non sunt pęna non erunt, sed tantũ sortis. Anto. Bert.

† al. add. pro.

† Hic est text. sing. ad hoc q officialis potest acquisere actione rei. eu sine sue cessione. de quo tamẽ nõ est mirãdum, ut hic in secf dis in septe. Bolog.

Quidam

a Quidam plus. Id eſt maiores qui ceſſauerunt in minoribus.
b Vſurarum. Scilicet minorum.
c In uſuris. Ita quod nullo modo ſoluerunt.
d Suppleretur. In minoribus habita compenſatione aius, quod ea conſuetudine a quibuſdam exigatur.

uſuris, quidam plus [a] intulerunt, & ſic effectum eſt, ut oẽ, ꝙ uſurarum [b] noĩe cõpetebat, ẽt pro ijs, qui ceſſauerãt, in uſuris [c] ſuppleret. [d] Quæſitũ eſt, an illud, ꝙ amplius ex cõſuetudine pœnæ noĩe a quibuſdam exactum eſt, ipſi Seio proficere [e] deberet, an reipublicæ lucro cederet? [f] Rñdi: ſi Caius Seius a debitorib. uſuras ſtipulatus [g] eſſet: eas ſolas [h] reipublicæ præſtari [i] oportere, quæ ſm formã [k] ab his exigi ſolẽt, [l] ẽt ſi oĩa noĩa idonea ſiut. Quid ſi ſeruus publicus [m] obligationem uſurarum reipublicæ acquiſijt? [n] æquũ eſt (quãuis ipſo iure uſuræ reipublicæ debeantur) tñ pro defectis noĩbus compenſationẽ [o] maiorum uſurarum fieri: ſi [p] non ſit parata reſpublica uniuerſorum [q] debitorum [r] fortunã ſuſcipere. Eadem ferè [s] in tutorib. Marcellus refert.

Diuiſa negligentia atq; mora diuidit præſtationem vſurarum & pœna. h. d. quaſi dicat: ſicut diuiditur cauſa, ita diuiditur effectus. Fran.

e Proficere. Ad euitandum dãnum propter non ſoluentes maiores: q̃a nõ poterant, ſecũdum Ir. Vel uerius (ut dixi) ad euitandum damnum minorũ, quæ etiam ipſę culpa Caij ſolutæ non erant.
f Cederet. Vt ſic eas non cõpenſet.
g Stipulatus. Ciuitati cui acquirit utilem actionẽ: ut tutor pupillo: ut ĩ de conſti. pec. l. cũ qui. §. Iulianus.
h Soluas. Et oẽs ſcilicet maiores & minores: nec teleuat ideo quia ab alijs exigit maiores: licet & iſti debentes minores ſiut ſoluendo: ut ſubijcit.
i Præſtari. Ab hac dictione p̃ſtari: uſque illuc acquiſiuit &c. eſt litera Py.
k Formam. Id eſt, conſuetudinem: licet minores ſint legitimis: ut ĩ. de adminiſ. tut. l. tutor qui. §. ex cæteris.
l Solent. Tũc. ſ. cũ & hic habeatur pro ſoluendo propter culpam Caij.
m Publicus. Id eſt, Caius qui erat adminiſtrator. nã ipſe a ſeruiendo dicitur ſeruus hic enim nõ diuerſitatẽ perſonarũ, ſed caſuũ inducit. Vel dic ſeruus publicus iuſſu Caij Seij.
n Acquiſijt. ſ. maiorum uſurarũ quã conſuetudo ſit. Nam ſuperiori caſu ex conſuetudine, non ex induſtria uel ſtipulatione Caij maiores uſuræ erant quæſitæ, unde ibi non ſit compenſatio: hic ſic.
o Compenſationem. Id eſt, computationem: ut ſup. de rei uindi. l. emptor.
p Si. Id eſt, quamuis.
q Vniuerſorum. id eſt, ſi hoc non uult pati ſponte.
r Debitorum. ſ. quorundam tantum qui maiores uſuras ſoluerunt. Azo. hoc enim non permittitur: ut inf. de admi. tut. l. cum quæritur.
s Eadem fere. Fere ideo dicit propter conſuetudinem illam minorum & maiorum quæ in tutorib. locũ non habet. Item quia ciuitati quæritur ex nudo pacto: ut ĩ. eo. l. etiam. quod non eſt in pupillo. Itẽ quia ſi tutor maiores uſuras propter debitorum paupertatem & ſuam negligentiã non eſt conſecutus: & occaſione maiorum tm̃ eſt conſecutus, ut ſuppleatur debitum minorum, non tenetur: ſi ſaltem quędam pupillus agnoſcat: ut inf. de admi. tuto. l. cum quæritur. Vel ideo quia ipſe pupillus debet ſtipulari, aliàs ſeruus ſi habet, uel eſt emẽdus, ut directa ei quæratur aliàs ſi tutor non poteſt ſeruum habere, ipſe tutor præſenti uel abſenti pupillo ſtipulatur: ut ĩ. de conſti. pecu. l. cum qui. § Iulianus.

Idem lib. iiij. Reſp. XII.

SEia mutuam pecuniã [t] accepit a Septicio. de uſuris ita conuenit: niſi ſua quaque [†] die uſurę [u] ſupraſcriptæ exoluerẽtur, uel poſt tertium [x] menſem: tunc in maiores uſuras Seia teneretur: & deinceps [y] per ſingulas [z] penſiones, (ſi conditione data uſuræ non ſoluerentur) ea conditio obſeruaretur, donec omnis ſumma debita [a] hoc noĩe exolueretur. Quæro, an hæc uerba, Et deinceps per ſingulas penſiones, (ſi conditione data uſuræ non ſoluantur) ea conditio obſeruaretur: eo pertineant, ut quamuis commiſſa ſit fortè prima ſtipulatio: non tñ in ampliorem quantitatem uſurarum conueniri poſsit, quàm [†] eius penſionis nomine, quæ egreſſa eſt [†] diem præſtiturum? Paulus reſpondit: plures conditiones continere eam ſtipulationẽ, [b] quæ de grauiorib. uſuris præſtandis ſubiecta eſt: id eſt ut per ſingulas penſiones ꝯdõ expectaretur [†] non illatarũ

CASVS.

SEia. Seia accepit &c. reddenda annua bima trima die ſub uſuris quatuor dena. ſoluẽdorum in fin. cuiuslibet anni. quod ſi tunc nõ ſoluerentur dictæ minores, uel ſaltem intra tres menſes termino elapſo, ex tũc teneretur ad ſex denarios pro libra. Secundo adiecit idem obſeruari in ſequentibus penſionibus. quæritur ergo an currunt uſuræ maiores primæ penſionis ſtatim poſt annum intra tres mẽſes: an tũc demum quãdo in omnibus penſionibus fuerit ceſſatum? Et Reſp. primo anno elapſo primi anni currere, & ſic de ſecundo & tertio. Viu.

t Pecuniam. Reddendam annua bima trima die.
u Vſuræ. Scilicet minores.
x Vel poſt tertiũ. Quaſi dicat, uel ex tunc ſtatim, ex quo eſt ceſſatũ: uel poſt tres menſes ex die ceſſationis.
y Deinceps. Id eſt, poſt alium terminum primum: ex quo ceſſaſſet: & ſic cœpiſſent currere maiores.
z Per ſingulas. Ex hac oratione quæ ſequitur, oritur dubitatio: quia poteſt intelligi, ut demum poſt omnem ceſſationem incipiant maiores currere: ut ſup. de pig. act. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. in prin. Vel quia prout in quolibet fuerit ceſſatum, ſtatim pro ea quantitate currant: quod eſt uerius, ut dicit in fi. & ſup. ſi certum peta. l. lecta. & d. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. in fi. §.
a Debita. Ex hac obligatione ſortis.
b Eam ſtipulationem. Ea ſtipulatio una dicitur propter unum tempus. ſcilicet ſtipulationis interpoſitæ: in quo conditionem eius, qui ſtipulatur, intuemur: ſcilicet an ſibi uel alij quærere poſſit: ut ĩ. de do. cau. mor. l. ſenatus. §. ſi. & ĩ. de uer. ob. l. ſi filius. Plures tamen aſſe

† quaque. Bud. ita reſtituit.
† Bud. præterquam.
† ſit.
† P. F. iã ſpectaretur.

esse dicuntur propter plures summas: ut ĩ. de uerbor. oblig. l. pluribus. §. 1. Sed quoquid elapso primo anno statim currunt pro prima sorte? Videtur quod non, sed omnibus terminis solutis: qa dicit sua quaq;, &c. ut s̃. de pig. acti. l. si necessarias. §. si annua. sed his adiecit deinceps, &c. & sic cum dicat de alijs terminis, apparet quod de primo tantũ dixerat. Item quæro quod eligetur, uel statim post cessationẽ, uel post tres menses? Resp. post tres menses: ut ĩ. de verbor. oblig. lege si ita stipulatus fuero.

suis tẽporibus leuiorum usurarum: & ideo posse euitari pœnam sequentium pensionum.

Creditor recipiẽdo spõte minores usuras per longum tẽpus, uidetur remittere maiores. h. d. Sola etiam patientia operatĩ liberationem a debito adioso. facit extra, de cen. c. cl. m.

Sex. li. I. Rñsorum. XIII.

Qui semisses usuras ꝓmiserat, ꝑmultos annos minores præstitit, hr̃s creditoris semisses petii, cum ꝑ debitorem non steterit, quò minus minores soluat: quæro, an pacti uel spondi: si singulis exoluẽdis ex more usuris ꝑ tanta [a] tẽpra, mora per debitorem nõ fuit: [b] posse secundum ea quæ proponerentur, obstare exceptionem. [c]

Gestor non tenetur ad usuras pro pecunia otiosa: nisi dominus consueuerit fœnerare.

Quæsitum est, an iudicio negotiorum gestorũ uel mãdati ꝓ pecunia [d] otiosa usuras præstare debeat, [e] cùm dñs nullam pecuniam fœnerauit? [f] Rñdit; si eam pecuniam depositam habuisset, idq; ex consuetudine [g] mandantis fecisset: non debere quicquam usurarũ nomine [h] præstare.

Paulus lib. xiiij. Respõsorum. XIIII.

Paulus respõdit, mora in soluendo fidei commisso facta, partusque ancillarum restituendos. Hæres rogatus erat post mortem suam sine reditu [k] hr̃ditatẽ restituere. Quęsitum est. partus ancillarũ etiã uiuo hr̃de nati, restituendi essent ꝓpter verba testamenti, qbus de reditu [l] solo deducendo testator sensit? Paulus respondit, ante diem fideicommissi cedentem partus ancillarũ editos fideicommisso non ꝯtineri. Neratius lib. primo ita refert: eum q [m] similiter [n] rogatus esset ut mulierem restitueret: partũ eius restituere cogendum non esse: [o] nisi tunc editus esset, cũm in fideicõmisso [p] restituendo morã [q] fecisset. Neq; interesse existimo, an specialiter ancilla, an hęreditas in fideicommisso sit.

Usura fructuum non debentur, sicut nec usura usurarum: desit excessus accessionis.

Idem lib xvj. Responsorum respondit. XV.

Qui semisses. CASUS. Mutuaui tibi centum sub usuris maioribus: sed postea accepi minores per longũ tempus. certe uideor remittere maiores.

Quæsitum. Procurator cum mandato, uel gestor sine mandato habuit pecuniam domini depositam. quæritur an teneatur domino ad usuras? Et respon. quod non, si dominus non fuerit solitus fœnerare. Viuia.

a Per tanta. s decem uel uiginti annis. Vel dic etiam breuiori tempore in odium usurarum forte quinque annis.

b Nõ fuit. Et creditor accepit, nec enim cogebatur. Accursius.

c Exceptionem. Nota mirabilem ꝑsumptionem: quia scienter de non petẽdis maioribus uidetur fecisse tacitum pactum per lõginquam petitionem & exactionẽ minorum. sic s̃. eo. l. cum de in rem uerso. & ĩ. e. l. cum quidam. §. diuus. Posset etiam poni casus, ut quod conuenerat de minoribus: & si illæ non præstarentur, quod maiores darentur: & creditor accepit tantum minores per multum tẽpus postquam potuit petere maiores: ut C. eod. l. aduersus. & l. quamuis. Acc.

d Pro pecunia. Ratione negligentiæ. Acc.

e Debeat. Procurator uel gestor.

f Fœnerauit i. solitus fuit fœnerare.

g Ex consuetudine. Ut s̃. de pig. act. uel uniuersorum. secus si consueuerit fœnerare: ut s̃. de neg. gest. l. at qui natura. §. non tantum.

h Nomine. Secus si in suos usus conuertisset, uel in mora fuisset.

Paulus. CASUS. Testator legauit mihi ancillas duas, puta Arescusam & Pamphilam. hæres fuit in mora. tenetur ad partus editos post moram. Hæres. Testator rogauit hæredem suum, ut hæreditatem totam restitueret mihi post mortẽ suã hæredis: & hoc excepto reditu. medio tempore ancillæ pepererunt: quęritur an partus sint restituendi: & si cõtineantur appellatione reditus? Et respon. quod non. quod est uerum. Secundo dicit in generali restitutione hæreditatis deducto reditu. Idem dico in speciali restitutiõe alicuius rei: ut ecce rogatus, ut ancillam mihi restituat sine reditu: cum ipse hæres moriatur. nam non restituet partum eius nisi post moram editum.

i Mora. Semper autem fuit in mora a die fideicommissi cedente si fuisset testatoris: nisi gratia legis Falc. fiat: ut ĩ. e. l. in fideicõmisso.

k Sine reditu. Hi etiam sine hoc non restituerentur. quod dic ut ĩ. ad Treb. l. ut fideicommissariam. & l. mulier.

l De reditu. Quo non continetur partus. & erat dubitatio. quia exceperat solum reditum eorum, ergo omne aliud restituendum ergo partuus, sed tamen hic continetur appellatione reditus, & sic est contra ĩ. eo. l. in pecudum. Accur.

m Eum qui. Alias l. eum qui. & alias §. Neratius.

n Similiter. l. deducto reditu. Azo.

o Non esse. Hoc in eo casu, cum aditione hæreditatis fideicommissarię dominium non est quæsitũ, cum extranei uel hæredis esset res legata. ita intelligitur. ĩ. e. l. æquis. Alioqui a die acquisiti dominij fructus ꝑstantur: ut ĩ. e. l. Hæreonius Modestinus. Item contra ĩ. ad Trebel. l. in fideicommissariam. & l. si mulier. §. si hæres. sed istæ duæ de fructibus. l. deducta. §. hæreditatem. hęc directe est contra. Sol. hic loquitur de partu edito primo ante diem fideicommissi cedentem, ibi de partu nato postea. Azo.

p In fideicommisso. Sine reditu. Acc.

q Morã. Quæ est post diem: ut C. de contrah. & committ-

---

† P. E. promisit.

† P. F. positam

† Habes enim quod procurator. mãdatum habens generale potest illa facere q̃ solitus est facere dñs. l. uel uniuersorũ. s̃. de pig. actiõe. ampliã per istũ tex. & quo ad ꝓiudicialia hic ẽ tex. no. secundum. Ro. sing. n. so. ij. refert Alex. in l. solutũ. §. si. s̃. de pi. ac. in additioni. ad Bar.

† hęc in alias incipit mora.

† Neratiũ. refert.

ml. ſtip i.magnam. Ac.

N Equs. CASVS. Fundum meum poſſidebas mala fide: unde teneris ad fructus perceptos ante litē conteſtatam conditione ſine eā, & de poſtea perceptis officio iudicis. Et dicit hic, quod neutro caſu ueniunt uſuræ dictorum fructuum.

NEque eorum fructuum, q̃ poſt litē ↄteſtatam [a] officio iudicis reſtituendi ſunt, vſuras præſtari oportere: neque eorum, q̃ prius pcepti, quaſi malæ fidei poſſeſſori † condicuntur. [b]

Idem li. [illegible] XVI.

LIberalitatis in rem publicam factæ, uſuræ non exiguntur. [c]

Cũ uſuræ pretij fundi ab eo, qui a fiſco emerat, peterentur, & emptor negaret traditam ſibi poſſeſſionem. Imperator decreuit, iniquum eſſe uſuras ab eo exigi, qui fructus non percepiſſet. [d]

Pro tẽpore, quo cucurrerunt uſuræ minores, non cõmittitur ſtipulatio de maioribus. Bart.

Scæuola libro ſingulari de uſuris. XVII.

CVm quidam cauiſſet, ſed quotannis [e] quincunces vſuras pſtaturum: & ſi quo anno nõ ſoluiſſet: tunc totius pecuniæ ex die, qua mutuatus eſſet, ſemiſſes ſoluturum, & redditis per aliquot annos vſuris mox ſtipulatio cõmiſſa eſſet: diuus Marcus Fortunato ita reſcripſit. Præſidem prouinciæ adi: qui ſtipulationem, de cuius iniquitate queſtus es, ad modum iuſtę exactionis rediget. Hęc conſtitutio ad infinitum [f] modum excedit. [g] Quid ergo? Sic temperanda res eſt, ut in futurum duntaxat ex die ceſſationis creſcant uſuræ.

Taciturnitas longi temporis tollit actionem perſonalem cõpetentem ad vſuras. Fran.

Diuus Pius ita reſcripſit: Parum iuſtè vſuras præteritas petis, quas omiſiſſe te longi temporis [h] interuallum iudicat, qui eas a debitore tuo, ut gratior [i] apud eum uidelicet eſſes, petendas nõ putaſti. [k] In tacito fideicommiſſo [l] omne emolumentum hæredi auferendum, & fiſco præſtandum, [m] ut diuus Pius reſcripſit. ergo & vſurarum [n] emolumẽtum auferetur hæredi.

Vſuræ non præſtantur propter lucrum, ſed propter morã: qua ceſſante non poſſunt peti.

Si pupillo tutorem non habenti fideicommiſſum

[a] Litem conteſtatam. Quæ eſt ratio? Reſpon. non ea, quia uſura accedit quãtitati, nõ ſpeciei: quia pone eos conſumptos, uel eos feciſſe ſuos, ut ipſi non deberentur: ſed eorũ æſtimatio. Sed forte illa: quia ſicut uſura uſuræ non debetur: ſic nec uſura fructus, id eſt, acceſſio acceſſionis. Alij dicūt quod officium officio non poteſt ſeruire. Sed contra. ſ. de pet. hæredi. l. hęres furioſi. Sol. ut ibi. Item qñ fuerunt percepti? Reſpon. poſt litem cõteſtatam, qualiſcunque fuerit poſſeſſor uel ſi ante, dic qd' erat bonæ fidei poſſeſſor: & non conſumpſit, alias lucri faceret: ut ſupra, finium regund. l. iij. §. ij. Itē ſi malæ fidei, poſſent uindicari extantes, conſumpti condicerentur: ut hic ſubijcit. Accurſius.

[b] Condicuntur. Nota, quod dicit cõdicuntur. ſ. condictione certi: quę ſtricti iuris eſt. Si enim bonæ fidei eſſet actio, ut petitio hæreditatis, præſtarentur ei uſurę fructuũ ut ſup. de petitione hæredi. l. hæres furioſi. § fin. quæ eſt contra. Vel ut ibi.

L Iberalitatis. CASVS. Ex cauſa donationis promiſi reipublicæ centum. Dicit quod currēt uſurę contra me. Cum uſuræ. Non teneor ad vſuras pretij, niſi tradita re. Viuia.

[c] Exiguntur. niſi fuerint in mora: ut ſupra, depoſi. l. ſ. li. ſi. j. reſpon. & j. de ope. publi. l. ſi legatum. & j. eodem. l. pro ai. § ſi. quæ ſunt contra. alij dicunt etiam ex mora, niſi a præſide tempus ſit poſitum: ut dictis legibus. Accur.

[d] Non percepiſſet. ut ſ. de act. emp. l. Iulianus. §. ex uendito. alias ſecus: ut inf. e. l. cursus. §. poſt.

C Vm quidã. CASVS. Mutuaui tibi c. ſub uſuris quatuor dena. ſingulis mēſibus: in qbus ſi ceſſares promiſiſti maiores nõ ex die ceſſationis tãtũ: ſed ex tpe contractus, poſtea ſoluiſti minores tribus menſibus: & ex tunc non ſoluis. teneris quidem ad maiores ſed non ex tempore cõtractus: quia iniquũ eſſet quod pro eodẽ tempore ad uſuras tenearis, ſed ex die ceſſationis tantum.

In tacito. Teſtator in ſecreto reliquit c. cuidam non capaci: & hæres dixit ſecreto ſe daturũ, hæc quidem c. auferuntur hæredi cum uſuris, & dantur fiſco. nam non capax habere non debet.

Si dicas. Teſtator præcepit ſtatuam erigi in municipio ad honorem municipij. ſi dies intra quem poni debeat, † à teſtatore non eſt præfinitus: præſes ſtatuere debet tempus: & ſi intra illud non ponatur, tenetur hæres ad vſuras trientes.

[e] Quotannis. Id eſt, ſingulis annis. Accur.

[f] Ad infinitum. Id eſt, nõ finitũ uel determinatum: ſed terminari poteſt, ponitur enim negatiue, non augmentatiue. Azo. quaſi dicat obſcura eſt: & ideo ſtatim interpretatur. Acc.

[g] Excedit. Id eſt, † excedere poteſt, ſi a tempore interpoſitæ ſtipulationis dicis præſtari vſuras maiores uel in totum, uel ſaltem pro parte. ideoque dicit a die ceſſationis: ut ſubijcit. & hoc iõ: quia a priori tempore etiam minores currebant. alias autem bene poſſent peti ex tempore ſtipulationis: ut ſ. ſi cert. pet. l. lecta. in fi. & j. de uerbo. oblig. l. huiuſmodi.

[h] Longi temporis. ſ. triennij, uel quinque annorum.

[i] Gratior. quia dignitatem per eum ſperabas habere. ſed in l. qui ſemiſſes. & C. eo. l. aduerſus. & l. quamuis. fuit ſignum remittendi maiores receptio minorum, ſiue eſſent promiſſæ: ut l. quamuis: ſiue non: ut l. aduerſus.

[k] Non putaſti. ut ſup. eo. l. qui ſemiſſes. in prin.

[l] Fideicommiſſo. ut ſi hæres accommodat fidem de reſtituendo non capaci.

[m] Præſtandũ. ut & ſ. de pet. hæ. l. prædonis. & j. de ijs q. ut indig. l. hæres. & l. cum quidam. & C. ad l. Falc. l. uj. & j. de uulg. ſub. l. ex facto. §. Iulia.

[n] Et uſurarum. i. emolumentũ quod eſt uſura, ſecũdum Io. alias contra eſt quod dicitur vſurã uſuræ non deberi: ut C. de uſur. l. fi. Et die qua exegit ab hæreditario debitore, uel quaſi, vbi ex ſua mora deſijt uel ſtipulatione. Acc.

† poſſeſſo.

† ad ſi. [illegible]

† Vſura quincunx centeſimę uſuræ uncias quinque cõplectitur. porro centeſima uſura eſt. ut ſup. quoque annotauim⁹, cum duodene i ſingula centum quotã nis pendũtur. quincunx. igitur uſura eſt, cũ quinæ i ſingula centum quotãnis pſoluuntur.

† grati[illegible]

† P. [illegible]

Hinc

solui non potuit: [a] nō uideri moram per hæredē factam, diuus Pius rescripsit. ergo nec ei debetur, qui ꝙ reipublicæ cā abfuit, † uel ex alia iusta cā impeditus, ex qua restitutio indulget, petere non potuit, Quid.n. pōt imputari ei, q soluere ēt si uellet, non potuit? Nec simile uideri posse, quod placuit, minorib. ēt in his succurri, [b] quæ non adquisierunt. Vsuræ enim non pp lucrum [c] petentium, sed pp motum {non} soluentium infliguntur.

In contractibus bonæ fidei ueniunt vsuræ ex die conuentionis: qua cessante ueniūt ex die mora.

Ex locato qui conuenit: nisi conuenerit, ut tardius pecuniæ illatæ usuras deberet, [d] non nisi ex mora usuras præstare debet. Fiscus ex suis ɔ̃ctibus usuras non dat: sed ipse accipit: ut solet à foricarijs, [e] † qui tardius pecuniam inferunt: [f] item ex uectigalibus. Cum aūt in locum priuati successit: ēt dare [g] solet. Si debitores, qui minores semissib. usuras præstabant, fisci esse cœperunt. [h] postquam ad fiscum transierunt, semisses cogendi sunt pſtare. Eos, qui ex administratione rerum ciuitatum conueniūtur, usuris obnoxios esse, satis notum est. [i] Idē obseruatur in operum [k] curatorib. si pecunia apud eos remansit. Sed in ea, quam redemptorib. commiserunt, etiam si negligenter dederint, usura eis remittitur. Hęc aūt ita sunt, si nulla fraus arguitur: [l] alioquin ēt usuræ applicabuntur. Si dies nō sit ab ijs, qui statuas uel imagines ponendas legauerunt, pręfinitus: a præside tempus statuendum est: [m] & nisi posuerint hæredes, usuras reipublicæ usque ad tertiam centesimæ pendent. [n]

Dies etiam incertus a principio, sed ex post facto certificatus interpellat.

Idem lib. ij. Responsorum. XVIII.

E Victis agris, si initiò conuenit, ut uenditor pretium restitueret: usuræ quoque post euictionem præstabuntur, quamuis emptor post dominij litem inchoatam fructus aduersario restituit. nam incommodum medij [q] temporis, emptoris damnum est.

Post moram semel commissam non excusatur debitor propter impedimentum superuenient in persona creditoris. h. d. Item si in persona sua infra. e. l. sed & si rempubl. §. fi.

Post traditam possessionem defuncto uenditore, cui successor incertus fuit: medij quoque temporis usuræ pretij, quod in causa depositi non fuit [r] præstabuntur.

Non debet quis condemnari ad fructus rei, in qua fructus nō cadunt: sed ad commoditatem quæ ex ea percipitur: quia loco

[a] Non potuit. q. d. nihil. & sic not. ꝙ non imputatur alicui, si nō facit, quod & si facere uellet, nō posset: ut s̄. eo. l. pecuniæ. in fi. & s̄. de rib. l. arbiter. §. calēdis. in fi. & C. de sn. exce. l. j. in fi. & j̄. de s dal. l. si maritus. in prin. & j̄. de usuf. leg. l. Sempronio. & s̄. qū. s c̄t. de pec. est an. l. j. §. j. & s̄. de neg. gest. l. si pupilli. §. fi. & j̄. de cōd. & demon. l. multis. in prin. Sed nonne ego possum facere ut possim soluere petendo ei curatorē bonis, ergo possū soluere: ut j̄. d leg. iu. l. qui facere pōt. & s̄. de mino. l. ait prætor. § j. Rñd. in adulto ibi. sed hic in pupillo. Vel hic nō facile: illa qñq facile. Vel illa in cōditionib. appositis in ultima uolūtate.

† obfuerit.

[b] Succurri. ut s̄. de minor. l. ait prætor. §. hodie.

[c] Non propter lucrum. i. tm, uel principaliter, alias contra. inst. manda. §. tua gratia.

[d] Deberet. Vt si cōuenit ut non soluta mercede usque ad certum tps usuræ præstent. Et sic not. qd' etiā stipulatione ex solo pacto incōtinenti apposito debent in cōtractib. bonæ fidei: ut hic, & s̄. deposi l. Lucius Tit. & C. de pac. inter emp. & uend. l. in initio. secus in stricti iuris: ut s̄. de præscri. uerb. l. Titius. & C. de usur. l. quamuis. si aūt hic pactū nō intercessisset: nō deberētur, nisi ex mora quæ per interpellationē uel litis cōtestationē aduenit: ut j̄. eo. l. mora. §. in bonæ fidei. Sed quid si mercedē ad certū diē se soluturum cōuenit: & nil de usuris dictū est? Rñ. præstat: quia in mora est die interpellante pro hoīe: ut s̄ ... e le. cōmis. l. si fundus. §. fi. & j̄. eo. l. euictis. & j̄. de act. & obli. l. traiectitiæ. & C. loca. & cond. l. præses. Acc.

† Foricarij sunt opifices & propolæ & institores, qui tabernas à fisco conducūt sub fornicibus, ut ibi merces suas uenales habeāt, cuiusmodi esse solent in porticibus fori uel uicum, id est, macellū quas hallas uocāt. Bud. hic.

[e] A fornicarijs. i. qui furnum, uel fornacem, uel apothecas, uel quid simile a fisco conducunt. s. hās foricarijs.

[f] Inferunt not. ipsa re fieri moram a fisco.

[g] Dare. not. ergo hæredem debere usuras defuncti: licet ipse per se sit priuilegiatus: ut hic, & C. de ijs quib. ut indig. l. nulla & j̄. de cōd. & demō. l. in facto. § fiscus. & j̄. sol. ma. l. si marito. in princ. & l. si maritus. & s̄. de iu. l. hæres. Sed arg. cōtra. j̄. de iure dot. l. promittendo. §. fi. & inf. de sol. l. Stichum. §. aditio. Ac.

[h] Cœperunt. quia fiscus successit creditori.

[i] Notum est. etiā sine ulla mora. Sed contra inf. ad munici. l. constitutionibus. Sol. ut ibi.

[k] In operum publicorum. ut differat a præcedente.

[l] Arguitur. s. curatoris. Azo.

[m] Statuendū est. & nisi sit a præside cōstitutum: tunc intra sex mēses leuiores: postea uero semisses: ut infra, de operibus publicis. lege, si legatum. quæ est contra. Sed non placet quod sit contra: sed concordat cum illa. & ita istam distinguas, vt ibi notatur.

[n] Pendent. propter morā post præceptū præsidis. alias non: ut s̄. l. prox. in prin. Acc.

[o] Victis. Initio. l. incōtinēti.

[p] Præstabuntur. etiam sine interpellatione: quia dies interpellat pro homine ut C. de contrahen. stip. l. magnā. Azo. Si autem hoc pactū nō esset, non uenirent. nisi post euictionem mora interueniente. Acc.

[q] Medij. i. a lite contest. usque ad sententiam.

[r] Non fuit. Idem erit & si esset in cā depositi: si tñ oblatum non esset: ut C. eo. l. ij. lr. Sed uidetur ꝙ nullo modo currant: ut s̄. eo. l. pecuniæ. §. fi. & l. cū qdā. §. si pupillo quæ

Ista gl ... est sim ... hoc qua ... ille ... obl ... fisco ... stitu ... mo ... interpe ... tione ... sa ... mea ... cum ... non ... ita ... intelligi ... pronun ... luns ... bentes ... quęcu ... In ... interpre. Bol.

quæ sunt contra. Sol. hic in quasi mora: ibi in vera mora: alias hic ipsi defuncto inceperant currere: ibi non sed erat cursura: ut inf. eo. l. cum patri.

a Videamus. Proprietatis. Id est, quia ex nuda proprietate, id est, ex hoc verbo uel nomine non facta relatione ad rē ipsam nullus fructus peruenit. Azo. *fructuum habetur, Bar.*

b Computabitur. Sicut nec aliatū seruitutum: ut statim dicit ibi, iter quoque, &c.

Vsusfructus: Vt ī. de rei uindi. l. fructus non modo. in fi. & l. seq.

Potuerint. Hæc tamen raro locant.

c Aestimari. Vt ī. de serui. rusti. præd. l. cum essat. in fi.

Quod admittendum est. ut ī. si ser. uen. l. loci. corpus. §. in confessoria.

d Vsuras. Non uitiare. Ste ergo inutilis adiectio uitiat, & nō uitiat: ut hic, & ī. eo. l. placuit.

Ciēdum est.

Adhibēdos. s. solutioni, per quos facilius possit probare se soluisse, quā per extraneos uel inimicos.

i Expediendis. Quod debitori dantur sunt pecuniam Accur.

k Rogandis. Vt intersint solutioni, & sic uideant se liberatos. Vel dic, ut interueniant apud creditorem, a quo modo accepit debitum, ut satisfaciant priori. Vel dic tertio: quia obligatus erat aliquis fideiussorem dare: ut ī. de consti. pec. l. qui autem. § j. Non enim uidetur esse in mora dandi dum pro eis inueniendis studet. & sic curet. Ac.

Sed & si reipu. CASVS. Si rei publi. causa aliquis missus est subito, nulli uī moram facere. ergo ad usuras non tenetur. Vi.

l Defensionē. Id est, excusationem sui quare non soluat. Accur.

m Mandare. Per procuratorem. Azo.

n Non possit. De facto. De iure enim potest.

o Aliquando. Titius minori debebat decem ex contractu bonæ fidei, tenetur ad usuras sine ulla interpellatione, uel lit. contesta. maxime si non sit, qui conueniatur: quia est absens Titius, uel sine hærede decessit.

In re. Potest dici morā fieri in re, ubicunque quis sine denuntiatione, uel litis contest. tenetur ad fructus uel usuras: sicut infra eodem. lege, uideamus j. responso. & §. item si indebitum. & §. in Pauiana. & §. item si ni. & §. ex causa. & §. in interdicto. & §. finali. & infra eodem, lege penulti. Quod autem de usuris dixit, non inuenimus eas currere ex mora in rem, nisi in personā minoris: ut C. in qui cau. in integr. resti. non est ne. l. in minorū. Punitur ergo huiusmodi mora in rē ut dictū est in prædictis. & patet etiā infra, de verborum obligationibus. l. cum filius. §. j. & l. ad diem. & ī. titu. j. l. fin. & l. Labeo. Sed Ir. dicit eam nō puniri, cum rei non personæ uitio eueniat, sed fortè intelligebat aliàs quam in prædictis casibus. Item pone infra titul. j. lege, Labeo.

Si quis. CASVS. Titius debitor, dicit se nolle soluere, sed iuri parere: quærit an sit in mora? Resp. quod non si iuste, &c.

Cum reus. Si reus est in mora, eosdē effectus quos habet mora contra reum, habet & contra fideiuss. vt infra eodem, lege, mora. Mora. Siue ego, siue procurator meus, siue gestor negotiorū meorū interpellet debitorem meum, fecit eum morosum ratione officij: nec per eos acquiritur actio

P. F. condemnatur. al. condemnatus sit.

Adiectio inutilis non uitiat sed uitiat.

† æstimabis.

† Cōcor. gl. ij. l. pri. in ca. cum post extr. de ele. &c. quoniam frequēter. §. si uero. alter. ad finem. ibi. eū habent forte exceptiouer legitimas.

† Certe facta.

† P. F. uel expediendo debito. al. expediendo debito.

† mora al. in rem moram.

desertur.

Celsus li. vi. ad legem xii. tabularum. **XIX.**

Videamus, an in oibus rebus petitis in fructibus quoq; cōdamnetur † possessor. Quid. n. si argentum, aut vestimētum, aliamve similem rē? qd præterea, si usumfructum, aut nudam ꝓprietatem, cum alienus ususfructus sit, petierit? Neq;. n. nudæ ꝓprietatis (qd ad proprietatis ᵃ nomē attinet) fructus ullus intelligi pōt: neque ususfructus rursum fructus elegāter computabit. Quid igit, si nuda proprietas petita sit? ex quo ꝑdidit fructuarius usumfructum: æstimabunt † in petitione fruct⁹. Item si ususfructus ᵇ petitus sit: Proculus ait, in fructus ꝑceptos cōdemnari. Præterea Gallus Aelius putat, si uestimenta, aut scyphus petita sint: in fructu hæc numeranda esse: quòd locata ea re, mercedis noie capi potuerint. ᵇ Iter quoque & actus, si petitus sit: uix est, ut fructus ulli possint æstimari ᶜ nisi si quis commodum in fructibus numeraret, quod habiturus esset petitor, si statim eo tempore, quo petijsset, ire agere non ꝓhiberetur. quod admittendum est. ᶠ

Paulus libro xij. ad Sabinum. **XX.**

Vsuras illicitas sorti mistas, ipsa tantùm nō deberi cōstat: cæterū sortem nō uitiare. ᵍ

Qui differt solutionē ex iusta causa, non committit morā secus si ex ficta. h. d. cū l. se. & se. Et differt ista l. a l. si quis solutionis. quia hic nō negabat solutionem, sed differebat ex iusta causa. h. d. Barto.

Vlpianus lib. xxxiii. ad edictum. **XXI.**

Sciendum est, non omne, qđ differendi cā optima ratione fiat, moræ anumerādum. † Quid em si amicos adhibendos ʰ debitor requirat, ⁱ uel expediendis debitis, uel fideiussoribus rogandis, ᵏ uel exceptio aliqua allegetur? Mora debiti facta non uidetur.

Paulus libro xxxiij. ad edictum. **XXII.**

Si modò idipsum non fraudandi cā simulet.

Vlpianus li. xxxii. ad edictum. **XXIII.**

Sed & si reipublicæ causa abesse subitò coactus sit, vt defensionem sui mandare ᵐ nō possit, ⁿ moram facere nō uidebitur. siue in uinculis hostium ve potestate esse cœperit.

Mora commissa re ipsa non tollitur ex casu contingente ex persona morosi. h. d.

Aliquando ᵒ etiam in re moram esse decerni † solet, si fortè non extat, qui conueniatur.

Paulus li. xxxiii. ad edictum. **XXIIII.**

Si quis solutioni quidem moram fecit, iudicium autem accipere paratus fuit: non fecisse uidetur moram, utique si iuste ad iudicium

dos fecit: ut ſ. de uſufr. l. uſufructu legato. bon. fid. poſſeſſor non: ut ſup. eod. l. fructus.

a Seuit. Idem ſi poſt ſcientiam ſeuit, uel etiam poſt lit. conteſta. ut ex reſponſione colligitur.

b Percipiendos. Not. ergo quod bon. fid. poſſ. poſt lit.

nando ibi feras cœpiſti. licet tamen cum alijs fructibus reddas, non tamen cum feris, niſi, &c.

d Conſtat, tunc n. eſt in fructus: ut ſup. de uſufruc. l. item. § aucupiorũ. & l. uſusfructus in fin. Acc.

e CVm patrifamilias. Competet ſibi facta intelligitur. ſufficit enim ſemel moram fieri, ut uſuræ, uel uſusfructus perpetuo debeantur: ut ſ. de leg. ij. leg. Titia Seio. § primo.

a Bonæ fidei emptor ſeuit: a & antè, quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienum eſſe: an perceptione fructus ſuos faciat, quærit. Reſpõdi: Bonæ fidei emptor quo ad percipiendos b fructus intelligi debet, quandiu euictus fundus non fuerit. Nam & ſeruus alienus, quem bona fide emero, tãdiu mihi ex re mea, uel operis ſuis adquirit, † c quã diu a me euict' nõ fuerit.

Idem lib. vj. ex Minutio. XXVI.

VEnationem fructus, fundi negauit eſſe, niſi fructus fundi ex uenatione conſtet. d

Moram ſibi commiſſam transmitti quis ad heredem. Bar.

Aphricanus lib. viij. Quæſtionum. XXVII.

CVm patrifamilias, mora facta ſit: iam e in hærede eius non quæritur mora. nam tunc hæredi proximo iure hęreditario ea competat f ideoq; ad cæteros quoque deinceps tranſmittitur.

Caius lib. [illegible] quotidianarum ſiue aureorum. XXVIII.

IN pecudum fructu ẽt fœtus eſt: ſicut lac & plus, & lana. Itaque agni, & hœdi, & uituli ſtatim pleno iure sũt bonę fidei poſſeſſoris f & fructuarij, g Partus uerò ancillæ in fructu non eſt. itaq; ad dominum ꝓprietatis h pertinet. Abſurdum enim uidebatur † hominem in fructus rerũ natura hominum gratia cõparauerit.

Quod eſt inutile, vitiatur: & non vitiatur utile.

Martianus lib. xxv. Quæſtionum. XXIX.

PLacuit (ſiue ſup. ſtatutum modum quis uſuras ſtipulatus fuerit, ſiue uſurarum uſuras) qđ † illicitè adiectum eſt, ꝓ non adiecto haberi, & licitas poſſe i peti.

Paulus libr. ſingulari Regularum. XXX.

ETiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus uſuræ k creditarũ ab eis pecuniarum.

Vlpianus li. j. Reſponſorum. XXXI.

QVod in ſtipulatione ſic adiectũ eſt, Et uſuras, ſi quæ competierint: nullius eſſe momenti, l ſi modus certus non adijciatur.

Mora regulariter non con-

conteſt. quoad quędam remanet bon. fid. poſſ. ſcilicet: ut faciat ſuos fructus: ut hic. Item ut compleat uſucapionem: ut ſ. de rei uind. l. ſi poſt. & C. de uſuca. transfor. § hoc procul dubio. Item ut non præſtet interitum, ſi tamen iuſtam cauſam litigandi habeat: ut ſ. de rei uindi. l. utique. § non enim. & de peti. hæredi. l. illud. ſit autem malæ fid. ut teneatur de fructibus. Item ut interrumpatur pręſcriptio. Itẽ in quodam alio nec omnino cenſetur bon. fid. poſſ. nec malæ fid. ut ſupra, de rei uind. l. Iulianus ſcribit, ſi in aliena. Sed in eo quod dicit, hic faceret fructus ſuos poſt ſcientiã, eſt contra. ſ. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. § in contrarium. Sol. hic de æquitate: ibi de rigore ſecundum Ir. uel poſſumus dicere quod qđ quæ ibi ſit, determinatur hic. Vel dicamus quod quamuis ſuos faciat, ut hic: tamen ſi extant, iudicis officio reſtituit: ut ſupra, eod. l. euictis & C. de rei uindi. leg. certum. Item hic in ſingulari petitione: ſecus autem, in peti. hæredi. ubi quocunque modo ſciat, incipit eſſe prædo: ut ſup. de petitio. hæred. l. ſed & ſi. § de eo autem loquitur.

c Adquirit. ut C. de rei uind. l. j. Sed contra. ſ. de acqui. rer. do. l. qui bona fide. § tandiu. ubi iam in libero homine bo. fid. poſſ. quam in ſeruo alieno bona fide poſſeſſor uidetur nocere ſuperueniens ſcientia. Sol. ibi ad liberum tantum refertur, non ad ſeruum alienum: licet & de illo ibi feciſſet mentionem. Item contra. infrà de acquir. rei. do. l. quæſitum. Vbi ſimiliter dicit in bo. fid. poſſ. quolibet nocere ſuperuenientẽ ſcientiam. Sol. ibi loquitur in hærede, qui nunquam habuit bonam fidẽ, licet defunctus habuerit: hic autẽ habuit emptor ab initio bonam fidem: ſecus ſi ſcientiam: ut ibidem.

VEnationem. CASVS. Fundum meum mala fide poſſediſti & fructus [illegible] & etiam ue-

f IN pecudum. Poſſeſſoris. ut ſ. de acqui. re. do. l. bonæ fidei. § fi.

g Et fructuarij. ut & ſupra de uſufr. l. uetus fuit.

h Proprietatis. nõ autem ad fructuarium: ut inſtitut. de re. diui. § in pecudum. nec ad bon. fidei poſſ. ſcilicet directo. utiliter autẽ ſic ad bo. fid. poſſ. ut ſup. de publi. l. ſi ego. § partus. Sed uidetur etiam directo iure ad bon. fi. poſ. pertinere: ut ſupra, eo. l. Paul. § hæres. quæ eſt contra. Solut. Illud euenit ibi ex uoluntate defuncti, qui deducto reditu uoluit talia reſtitui.

i PLacuit. Poſſe. Hoc eſt uerũ ſecundũ leges iſtas: ſed per authen. nec licitas petet qui fuit ſtipulatus illicitas: quia cadit a principali actione: ut C. de uſur. authen. ad hæc. Vel illa loquitur in ruſticis. Item not. hic argu. quod ſi ultra modum, reducitur ad modũ. Item quod inutilis adiectio uitiatur. & non uitiat: ut C. de don. l. ſancimus. § ſi quis autem. & de conſt. pec. l. hactenus. § fi. & ſup. eo. l. pecuniæ. in prin. & l. uſuras. & inf. de iure dot. l. ſiue generali. § quærendum.

k ETiam. Vſuræ hoc ſpeciale contra duas regulas. Vna, quia regulariter non debentur citra uinculum ſtipulationis: ut C. eod. l. iij. Alia, quia nudum pactum non parit actionem: ut ſup. de pact. l. iuriſgentium. § quinimo. Acc.

l QVod in ſtipulatione Momenti. Vt & infra eod. l. mor. § fina. & infra, de uerborum oblig. l. Vbi autem. § pen. ſic nec ſententia. ut inf. de re iud. l. In ſumma. § qui ſortis. Sed contra. inf. de leg. iij. l. nummis. Solu. ibi fauor ultimæ uoluntatis. hic odium uſurarum. unde ibi ualet licet in exiguis: hic non: ut arg. inf. de lib. & poſth. l. cum quidam.

Marginal notes: † Idem Antino. A. P. — † P. P. quod — † adquiret P. P. — † videantinom. A. Pertij. — † In hunc locum Cic. lib. j. de finib. bonorum & malo. — † al. add. quidem.

trahitur re ipsa, sed per interpellationem factam congruo loco & tempore: qua an legitimè facta sit, committitur iudicis arbitris: & si remisse fuerit, soluitur mora.

Marcianus lib. iiij Regularum. XXXII.

Mora fieri intelligitur nō ex re, [a] sed ex persona: id est, si interpellatus opportuno [b] loco non soluerit. qđ [c] apud iudicem examinabit.

Mora. [rubr.] Quaeritur qualiter mora definitur. Et dicit Pomponius. quod non potest definiri. quando committatur. nam tunc cum quis interpellatur congruo loco & tempore loquitur de mora quae fit facto hominis, id est, per interpellationem. nam quaedam alia est specialis, quae committitur sine facto hominis: de qua hic non dico. An autem sit in mora debitor, si procurator eius uel familia interpellatur? Et dicit quod non: imo ipse debitor desinit esse in mora, si iam eo in mora existente, dē ei nouam dilationem. In bonae fidei. Ex uenditione quam tibi feci, debes mihi decem. si sis in mora, teneris ad usuras. Secundo, uendidi filio tuo pro x. quandam rē: cuius nomine ipse insolidum, tu uero teneris uel quod iussu, uel de in rem uerso: uel de peculio. quaeritur an in usuras tenearis? Et dicit quod non: sed agam contra te ad sortem actio. de peculio, uel similis. & quod per eam non exigam, a filio tuo petam. Tertio econtra interpellaui filium: ipse quidem fuit in mora. tenetur insolidū ad usuras, pater non tenetur in plus quam sit in peculio. Quarto dicit, quod si duo rei promittendi sunt, alter non tenetur in solidum, licet unus sit in mora: quia licet eum interpellasset, non nocet alij. Quinto, si fideiussor in mora solus sit, non nocet reo, ut ad usuram teneatur. nam neque si occiderit fideiussor seruum debitum, nocet reo imo liberatur reus & per consequens fideiussor directa non utili tenebitur.

Locus opportunus quis sit. a Non ex re. quandoque enim fit ex re: ut sup. eod. l. sed & si rei. §. aliqñ. & dices in distinctione statim.

b Opportuno loco. sed quis dicitur opportunus locus? Respon. pōt dici ille in quo debitor pōt conueniri inuitus, ut solutionem alius, etiam ubi habet locum domicilij, sed non potest ibi conueniri, quod fit quandoque: ut diximus sup. de transa. l. cum hi. §. causae. Item subaudi: & tempore: ut inf. de solu. l. si solutionem.

c Quod apud iudicem. s. an in loco opportuno interpellatus fuerit, & sic sit in mora. Acc.

Morae definitio. d Difficilis est. id est. impossibilis, sicut testium notitia: ut in [ ]. de test. l. iij §. j. Sed certe mora quae iure cōmuni committitur, potest sic definiri. Mora est, cum quis maior xiiij. ann. non habens curatorem: quia si habet pupillo comparatur: ut j. de uerbo. oblig. l. si pupillus. Sed contra. s. de eusc. l. si dictum. §. pupillo. Sed dic ut ibi diximus. Interpellatus per diei appositae lapsum: ut j. de uerb. oblig. l. si fundus. & C. de contrahē. stipu. l. magnam, uel per litis contesta. ut inf. de uerb. obliga. l. nemo. §. j. Vel per eius, cui debetur denunciationem congruo loco & tempore factam: ut hic, & inf. de uerbo. oblig. leg. si ex legati. cum intelligat se debere, uel intelligere debeat: ut sup. si cer. pet. l. quod te. Nec omissa sit debiti repetendi instantia: si sine causa distulit rei praestationem uel solutionem: ut hic: & s. eo. l. sciendum. Haec aūt mora sic commissa habet

Mora quinque principales effectus habet. quinque principales effectus. Primum, quia facit rem uel interesse tantum aestimari officio iudicis prout erat tempore morae, uel coepit esse postea, perseuerante tamen moratur supra. de eden. l. ubi. §. j. & inf. de condi. tri. l. pen. & de actio. emp. l. datio. §. si per uenditorem, & inf. de re iud. l. si Calendis. & supra, de condi. furt. l.

Nā (ut & Pōponius lib. xij. epistolarū scripsit) difficilis est [d] huius rei definitio. Diuus quoq; Pius Tullio Balbo rescripsit, an mora facta intelligatur, neque cōstitutione ulla, neque iuris authorum quaestione decidi posse: cùm sit magis facti, [e] quàm iuris. Et non sufficit ad probationem morae, si [f] seruo debitoris absen

in re. § j. & j. de uerb. oblig. l. quoties in diem. Secundus effectus est, quia facit currere usuras in contractibus bon. fid. & in quibusdam stricti iuris, scilicet in legatis & fideicōmis. ut hac l. §. in bonae fidei. & de leg. ij. l. si quis seruo. & l. qui solidum. j. respond. & §. etiam. Nam pacificantur hic legata & fideicommissa iudicio bon. fid. ut C. in quibus cau. in integ. restit. non est neces. l. in minorū, sed locus in contractibus stricti iuris etiam lit. contesta. ut C. de condit. indeb. l. j. licet. Rogerius contra per l. j. eo. l. lite. sed illa in bonae fid. intelligitur. Item & tertiū habet effectū, quia inducit petitionem fructuum in quolibet casu, si petam, qđ aliquando fuit meum, uel eius a quo causam habui, alias exigitur litis contesta. in stricti iuris iudicijs: sed in bonae fidei semper sufficit sola mora: ut probantur haec inf. eod. l. uideamus. in prin. & §. j. & §. si actionem. & §. ex causa. & §. si possessionem. & supra, eo. l. ij. Quartum habet effectum in casu speciali: quia punit in tertiā partem eius qđ debet: ut C. de inoff. test. l. si quis in suo. Quintum habet effectum circa interitum. Nam indistincte moratus de periculo tenetur, erat res peritura penes actorem, uel non. satis est enim quod potuit non perire: ut j. de leg. j. l. cum res. § fi. & l. apud Iulia. §. j. Nec ob. supra, depo si. l. si plures. §. ult. quia ibi non erat in mora: quia habebat probabilem causam resistendi: sicet esset conuentus, puta propter expensas. Item probant expresse in auth. de depo si. §. j. colla. vj. ubi dicit intercedentem teneri de casu fortuito: multo magis ipse depositarius tenetur. In rei uindi. tamen quaedā specialitas seruatur: quia ubi est in mora possessor quo ad interitum, qui prius fuit bonae fidei distinguitur, aut habet iustam cām litigandi: & tunc nullo modo de interitu tenetur: ut supra, de rei uind. utiq; aut non, & tūc cum distinctione illa tenetur: erat res peritura, uel nō: ut supra, de rei uindi. l. item si uerberatum. & hoc de communi mora, quae in omnibus hominibus locum habet. Specialis autem fit multis modis. Primo in haeredi. peti. quae fit quocunque modo sciat: ut supra, de pet. haer. l. item ueniunt. §. a quo & §. petitam. Secundo in minoribus xxv. ann. ubi fit re ipsa: ut C. in quib. cau. in integ. resti. non est neces. l. in minorum personis. & haec purgatur temporis cursu: ut inf. de leg. ij. l. Titia Seio. §. usuras. Tertio in libertate, ubi similiter fit mora re ipsa: ut inf. de fideicom. lib. l. cum uero §. apparet. Quarto similiter fauore per solum cursum biēnij: ut in dote: ut C. de iure do. l. fin. §. fi. & haec similiter parit usuras: ut ibi dicitur. Quinto odio ut in fure & praedone: ut inf. de ui & ui ar. l. j. §. rectissime. & l. pen. & C. quod met. cau. l. j. in inferente tamen metum distinguitur: ut supra, quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quod si homo. Purgatur autem mora, si animo nouandi creditor fuerit stipulatus: uel non animo nouandi, si res fuerit in praesentia. Item per oblationem quantum ad euitandum interitum: ut supra de condict. fur. l. pauí. & inf. de solu. l. qui decem. §. j. Acc.

e Facti. sunt enim facta incerta, licet ius certum: ut inf. de iur. & facti igno. l. ij.

f Si seruo. maxime cum dñs hanc denunciationem ignorauerit: ut inf. de itin. actuque priua. l. iij § j. & argu. supra, de

tis denunciatum est a creditore, procuratoreve eius: cùm et si ipsi (inquit) † dño denunciatū est, cæterùm cùm postea is sui potestatē faceret, omissa esset repetendi debiti instātia: non prius per debitorem mora facta intelligitur.

Habetur hic, quod pater ex sua mora nō tenetur ad usuras facit l. cùm filius in prin. infra, de verbo. oblig. Bar.

In bonæ fidei contractibus ex mora usuræ debentur. Quid ergo si & filiusfamilias, & pater ex persona eius teneat (siue iussu eius contractum est, siue in rem versum est patris, uel in peculium) cuius persona circa morā spectabitur? Et si quidem pater duntaxat conuenīri ex mora sua: non tenetur. In filium tñ dabitur actio in hoc, ut quod minus a patre actor consecutus est, filius præstet. d Quòd si filius moram fecerit: tunc actor uel cum ipso insolidum, uel cū patre duntaxat e de peculio actionem habebit. Sed si duo rei promittendi sint alterius mora alteri non nocet. f Item si fideiussor solus g morā fecerit: non tenetur: h sicuti si Stichum promissum occiderit: sed utilis actio in hunc dabitur. i

Vlpianus libro singulari de officio curatoris reipublicæ. XXXIII.

SI bene collocatę sūt pecuniæ publicæ in sortem: inquietari debitores non debent: & maxime, si pariunt usuras: si non pariūt, prospicere reipublicæ securitati debet præses prouinciæ dummodo non acerbum se exactorē nec contumeliosum præbeat, sed moderatū, & cum efficacia benignū & cum instantia humanū. k Nam inter insolentiā curiosam, l & diligentiā non ambitiosam m multum interest. Præterea prospicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur sine pignoribus idoneis uel hypothecis.

Idem libro xi. ad edictum. XXXIIII.

VSuræ uicem fructuum obtinent: n & merito non debent à fructibus separari: & ita in legatis, & fideicommissis, & in tutelæ actione, & in cæteris iudicijs bonæ fidei seruatur. hoc idē igitur in cæteris obuentionibus dicemus.

Paulus libro xxiii. ad edictum. XXXV.

LIte contestata usuræ currunt. o

supra, de peti. hæred. l. item ueniunt. §. petitionem.

a Repetendi. Dando dilationem. nec enim exigitur, ut semper instet, & non desinat petere. Acc.

b Ex mora. Fructus etiam sine mora: ut j. eodem l. uideamus. §. ex consti.

c Non tenetur. Scilicet, filius. sed pater sic, secundum Al. non tenetur scilicet pater directò sed utiliter. eū enī actione bonæ fidei conuenitur, debet mora ibi nocere. secus autem si ex contractu stricti iuris conueniatur pater de peculio, uel de in rem uerso. ubi morā nō nocet, sed secus fit in fideiussore, qui non tenetur ad usuras ex mora sua: cum ipse semper actione stricti iuris conueniatur, nisi fuerint per stipulationem promissæ a se. nec ex mora rei, nisi in omnem cām intercesserit: ut supr. eo. l. quæro. Tu dic tertio quod non tenetur scilicet pater ullo modo ad usuras: sed de interesse bene tenetur: post suam moram: ut j. de uer. obli. l. cum filius. in prin. sicut & fideiussor: ut j. e. l. in. fi. Et si opponatur, quare non tenetur in usuris ex mora, cum ex bonæ fidei iudicio cōueniatur: ut j. Resp. ad instar fideiussoris: ut d. l. cū filius. Item quia dolum committit pater cōmittendo moram, ratione illius doli debet teneri de interesse: ut sup. de pecul. l. depositi nomine. Ac.

d Præstet. Nomine sortis non usuræ. Accur.

e Duntaxat. Vel de in rem uerso, uel quod iussu: si tales erant contractus quietiam post moram in patrem etiam producuntur: l. et res debita interessent ut j. de u. s. obli. l. si seruus. §. an filius. Acc.

f Non nocet. Imo uidetur quod sic: ut j. de duobus reis. l. pe. & C. de duobus reis. l. fi. Sol. ibi erant socij, hic non secundum Io. & argu. j. de arbi. l. si duo. Vel hic in mora in non faciendo: ibi in faciendo. uel ibi notat factum omnis: ut quia agnouit debitum. Ac.

g Solus. Velut si solus interpellatus fuerit.

h Nō tenetur. Reus principalis. Vel dic fideiussor. C. [illegible] etsi nō sed utiliter sic. C. de interim: & subijcit.

i Dabitur. Vt & j. de solu. l. Stichum aut Pamphilam. in h. j rñ. & l. cum quis. §. si quis. in fi. n. & j. de ope. li. l. si libertus morum. & j. de verbo. oblig. l. si pupillus in n. & hoc si post moram occidit: secus si ante: nam tunc de dolo actione tenetur: ut j. de dolo. l. fideiussor. § est cōtra. Nam nulla erat ibi alia actio hic autem iam alia nata erat, scilicet qualitercunque contingat interitus. Item hic quando solus fideiussor erat in mora, secus si uterque, uel etiam reus tm: tunc enim directa: ut j. de uerbo. ob. l. mora. Acc.

k SI bene Humanum. ut C. de commer. l. j.

l Insolentiam curiosam. Alias insolentiā curiosam. & est insolentia incuriosa magna negligentia: ut si quæras quis pecuniam per singulos annos tantum semel: ut j. de iure fisci. l. in fraudem. §. fiscalibus. u

m Non ambitiosam. Vt si quotidie inquietet eum. qui enim est ambitiosus honoris quem sperat habere per debitorem, non erit ei acerbus: at qui non simbit eum, instanter petit: ut hic ergo debet medium tenere. uel dic quod appellat bonam diligentiam.

VSuræ. CARYS. Sicut usura accedit pecuniæ, sic fructus rei accedit, sm bo. fid. iudicijs. & in legatis, quæ eis æquiparantur.

n Obtinent. Vt si fundum emi, fructusque percepi: & eo euicto per exceptionem doli usuras pretij uel im repetere, uel retinere, fructuum compensatio admittitur: ut j. de rei uin. l. emptor prædium. secundum Ioan. Vel dic quod sicut sorti accedit usura: sic fructus rei. sunt & alia quędam quæ sunt similia fructibus: ut j. de pet. hær. l. mercedes. §. plane. sed in casibus differunt: ut j. de rebus credi. l. si nauis. & j. eo. l. in fideicommissi. & C. de condi. indebi. l. j. & j. de pet. hære. l. h possessor. Ac.

o LIte. Curiunt. scilicet in bonæ fid. contractibus. secus in stricti iuris iud. ut C. de cō. [illegible] inde. l. pecuniæ. & j. e. l. uideamus. §. si act. non. ueniunt tamen

† *inquam.* (margin)

† *pro.* (margin)

† Sic putat legendum Bud. in Pan. Fl. tamē *insolentiam incuriosam* scriptū est in uet. *insolentiā incuriosam.*

Vide Budæ. in prioribus ann. hoc ipsum titul.

Sorti accedit usura.

TT 2 fructus

fructu: vt supra, de condictio. indeb. l. indebiti. Sed Rogerius etiam in iuris. Ac.

a Praediorum. Accipiuntur. facit infra, de verborum significa. l. usura pecuniae. & supra, si certum petatur. l. lecta. in fi. Acc.

ob causam. Quaeritur de fructibus. Et dicit quod illius anni quo sperabatur matrimonium quam alterius postea uenientis fructus fuit iure mora in teni, quia nulla fuit interpellatio, siue facta fuit. Secundo quod si ipsa nupsit & sic per ipsam deficit spes matrimonij. Rnd.

Et in contraria. CASVS. Gerebam negotia tua sine mandato solui creditoribus tuis: uel ex mea pecunia, uel ex ea quam mutuo accepi sub usuris. an tu tenearis mihi in usuris? Primo dicit quod sic, si commode tua gessi negotium. In secundo repeto, quantum alij dedi, non plus, licet maioribus usuris te liberem. Vin.

Vlpianus libro xvi ad edictum. XXXVI.

Praediorum urbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur. a

Idem libro decimo ad edictum. XXXVII.

Et in contraria b negotiorum gestorum actione usurae ueniunt. c si mutuatus sum pecuniam, ut creditorem tuum absoluam, d q † aut in possessionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora uenditurus. Quid † si domi habens, pp eundem causam solui puto uerum, si liberaui ex † magno incommodo: e debere dici usuras uenire, eas autem; quae in regione frequentantur: ut est in bonae fidei iudicijs constitutum. Sed si mutuatus dedi: f eae usurae ueniunt, quas ipse pendo, utique g si plus tibi praestiterim † commodi, quam usurae istae colligunt.

Sed actione stricti iuris peto, quod est, uel fuit meum: ut uenit fructus a tempore morae. sed si pete mihi debitum, tunc a tempore contest. lit. sed in actionibus bonae fidei semper ueniunt a tempore morae. d. d. Primo loquitur de actionibus stricti iuris Secundo de bonae fidei, Tertio de stricti iuris habentibus instar bonae fidei. Secunda ibi, Ex causa. Tertia ibi, in l. quis.

Paulus li. vj. ad Plautium. XXXVIII.

Videamus generatim, quando in actione, quae est in personam, et fructus ueniant. Et quidem si fundus ob rem datus, fit, ueluti dotis causa, & renunciata est adfinitas, h fructus quoque restituendi i sunt: utique hi, qui † percepti sunt eo tempore, quo sperabatur adfinitas. k Sed & posteriores: si in rem l mora fuerit, † ut ab illo, qui reddere debeat, omnimodo m restituendi sunt: Sed & si per mulierem steterit, quo minus nuptiae contrahantur: magis est, ut debeat n fructus recipere. Ratio autem o

b Et in contraria. Non solum in directa.

c Veniunt. Vt supra, de nego. gesto. l. at qui natura. §. non tantum in fi. Ac.

d Absoluam. Improprie dicitur absolui creditor: sed debitor a creditore absoluitur. Ac.

ADDITIO. Imo uero proprie ponitur. Terentius in Adelph. Ibo ad forum ut hunc absoluam. Absoluam inquit, id est: reddito pretio dimittam. Budaeus hic.

e In commodo. Vt arg. supra ad legem Rhod. de iac. l. j. & l. ij. prope prin. & infra de contra. iu. tu. l. quid ergo. Ac.

f Venient. Scilicet, tantum, non autem quasi usura, sed quasi sors: ut supra pro socio. l. socius. qui. Acc.

g Vtique. Non alias, secundum H. & Io. & B. Sed Io. & Azo. contra: ut supra, mand. l. si uero non remunerandi § si mihi mandaueris. & §. sed & si rem usuras. & dic si pro quamuis. Dicit ergo quod licet plura commodi attulerim, non tamen agit, nisi pro usuris praestitis. aliqui: si ex impendi in negotia tua, nonne repetam? uel si soluam creditori tuo: nec enim facio meliorem conditionem tuam, imo in aliquo deteriorem: quia prius tenebaris ex contractu stricti iuris, nunc bo. fid. Idem si solui ex usuram, quae est sors tacita quantum ad me: agam tamen in id quod commodi attuli. Vel dic, si plus, id est, non minus. & secundum hoc non obst. illa l. mandati. Vel dic ut ibi.

Videamus. CASVS. Aliquando peto rem ut meam per rei uin. & ibi ueniunt fructus ex die morae. aliquando actione personali: & ibi quando ueniant plene uult dicere hic. Et primo ponit exemplum in condic. ob causam: ut ecce. Berta futura uxor Titij dedit ei fundum in dotem: & Titius tenuit per annum, dum sperabatur matrimonium. deinde deficit spes matrimonij: quia accepit alium uel decessit. Agit Berta condi-

Idem ut ueniant, ne sequatur absurditas: quia Titius negligeret fundum, quod non debet facere. In Pauliana. Debitor multorum creditorum fraude alienauit fundum, uel libertus in fraudem patroni. ubi agunt creditores reuocatoria. f. actione Pauliana: uel patronus agit Fauiana contra acceptatorem. quaerit an fructus ueniant? Et dicit quod sic. nam alias non plene diceretur fieri restitutio: maxime, quia praetor praecepit, ita alienata restitui: & illud restitui continet etiam fructibus. quod est & de interdicto, Vnde ui. & actione Quod me. cau. subijcit, planum est. Si actionem. Ex causa donationis fundum promisisti mihi per stipulationem: nunc ago ex stipulatu ut reddas: an ueniant fructus? Et dicit quod licet te interpellem extra iudicium, non ideo ueniunt, sed tunc demum cum fuerit litem contestatus. neque ob alias superioribus casibus quod in condictionibus fructus ueniunt: quia hoc peculium neque fuit meum. si uero petebant quod fuerat meum, ueniunt fructus.

Ex causa. Peto rem ex contractu bonae fidei puta ex empto, uel pro socio ut communices res quaesitas, ueniunt fructus: & demum ago depositi uel commodati finito usu, in quem commodaui. & hoc in interdicto. Foueam in meo fecisti ut uel clam ago ut in pristinum statum reponas, ueniunt fructus, uel quos ami si, uel quos tu percepisti. Ante matrimonium? Planum est. & in eodem casu loquitur § sequens. Vin.

h Renunciata est affinitas. Id est, non fuit secutum matrimonium.

i Restituendi. Vt supra de con. ob. cau. da. l. q. se debate. §. fi.

k Affinitas. Scilicet, contrahenda.

l In rem. Mora fit in rem: cum nulla denunciatione opus est: ut supra eod. l. sed & si sed in personam non, nisi denunciatio praecedat. Prima tamen non semper habet locum, sed in persona minoris.

m Omnimodo. Etiam percipiendi: siue eo tempore quo sperabatur affinitas, siue non. Ac.

n Vt debeat. Vt infra, so. ma. l. si mora. nam in solo duplo arrarum debe. damnificari: ut C. de sponsa. l. mulier

o Ratio autem. Vt de percipiendis teneat. Et est una ratio-

† P. F. quia.

† Quod.

† ro.

Absoluere creditorem.

† Traslatorum P. F. professorum.

† P. Ignorandi gaudeat.

† qui

† P. F. in persona fit asset.

ratio secundum Io.& Azo. Est alia, quia male fidei debet teneri utroque tempore, licet res sit sua: quia curare debet ut dos augeatur dum durat spes affinitatis. Item propter dubium an debeat apud eum remaneret multo magis soluta affinitate, & nuncio remisso: quod in alijs aeuocatorijs non inuenitur circa bon. fid. pos. ut teneatur de percipiendis. Ac.

stipulatus. §. fina. & l. quotiet. Vel ibi de alio interesse quam fructuum. Si obijcistur: cur ergo ad interesse nõ agitur ubi stipulatus sum uacuam pos. tradi. nam nec fructus ueniunt: ut sup. de act. emp. l. datio. § j? Resp. imo ueniunt fructus, sed non tanquam fructus, sed tanquam interesse. Distinguitur tamé an agar, ut tradat uacuam possessioné: & tunc si tradat etiam sine fructibus, liberatur. aut ut id impleatur, quod conuenit: & praster interesse quod non tradidit. tunc enim & fructuum ratio habebitur, & omnis utilitatis meæ. Acc.

hæc est: [a] quod si spõsus non conueniebatur restituere fructus, † licuerat [b] ei negligere fundũ. Item si indebitum fundũ solui, & repeto: fructus quoq; repetere debeo. [c] Idemq; est, si mortis cã fundus sit donatus: & conualuerit, qui donauit, atq; ita condõ nascat. [d] In Fauiana [e] quoque actione & Pauliana, [f] per quã, quæ in fraudem creditorum alienata sunt reuocãtur: fructus [g] quoque restituunt. [h] Nã prætor id agit, ut perinde sint oĩa, atq; si nihil alienatũ esset. quod nõ est iniquũ. Nam & uerbũ (restituas) quod in hac re prætor dicit, plenam habet significationem, [g] ut fructus quoque restituantur. Et iõ cùm restitui prætor uult (ueluti in interdicto, [h] Vnde ui) et fructus sunt restituendi. Item si ui, metusve cã rem tradam: non aliter mihi restituisse vr, quàm si fructus restituat: [i] nec mora mea [k] mihi aliquid aufert. Si actioné habeam ad id consequendum, quod meum nõ fuit (ueluti ex stipulatu) fructus non consequar, [l] et si mora facta sit. Quòd si acceptum est iudiciũ: tũc Sabinus & Cassius ex æquitate fructus quoq; † post acceptũ iudiciũ præstandos putant, ut cã restituat † puto rectè dici. [m] Ex cã et emptionis fructus restituendi sunt. [n] sed † in societatibus fructus communicandi [o] sunt. Si possessionem [p] naturalem reuocem, [q] proprietas mea manet. Videamus de fructib. Et quidem in deposito & commodato fructus quoque præstandi sunt sicut diximus. [r] In interdicto quoq;, Quod ui aut clàm magis est, ut omnis cã, & fructus restituantur. † Ante matrimonium quoque fructus percepti, dotis fiunt, [s] & cum ea [t] restituuntur. Eadem ratio est in fructibus prædiorum urbanorum. Item si diuidere tecum fundum uelim, tu nolis, & colam: an fructus diuidi debeãt post deductioné [u] impensarum? Et puto diuidendos. In cæteris [x] quoq; bonæ fidei iudicijs fructus omnimodo præstantur. [y] Si dos prælegata [z] fuerit: ante nuptias percepti fructus in causam legati ueniũt. [&]

[a] Hæc est. scilicet omnium prædicto rum. & expone secundum Io. & ideo tenetur de fructib. post renunciationé affinitatis, quia percepit. si autem non percepisset, non teneretur: quia licuerat ei negligere fundum: ut sup. de hæred. uel act. uendi. l. uenditor ex hæreditate. §. quemadmodum. Vel dic secundum Azon. rõ, &c. quasi dicat: iõ tenetur de fructib. quia si dicas non teneri: sic negligeret fundum: quod esset iniquum.

[b] Licuerat. sup. ideo hoc erat, quia licuerat, &c. secundum Io. secundum aliam est plana.

[c] Debeo. ut ĩ. de condict. indeb. l. in summa §. ei qui.

[d] In Fauiana. quæ est personalis & perpetua: ut ĩ. si in frau. patr. l. j. & l. iij. §. hæc actio.

[e] Pauliana. Quando locum habet, dic ut C. si in frau. patro. l. j.

[f] Fructus. qui erãt tempore alienationis: uel percepti post lit. contesta. ut ĩ. quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. per hãc. & §. præterea. & l. fi. §. oẽ solum.

[g] Restituuntur. ut ĩ. de uerbo. sig. l. fi. §. fi. & sup. de rei uind. l. præterea. & l. ex diuerso. §. ubi.

[h] Veluti in interdicto. et ante lit. contesta quod in alijs non est: ut sup. de ui & ui ar. l. j. §. eiunde. Acc.

[i] Restituat. ut & sup. quod met. cau. l. sed & partus. non tamen ut restituta re per sententiam, possit adhuc agere de fructibus: ut arg. C. depo. l. iij.

[k] Mora mea. quod dicit ali agere, Quod met. cau.

[l] Non consequar. ut ĩ. de uerb. oblig. l. si filius. §. fin. Sed contra. ĩ. eo. tit. l. si fundum. ubi dicit, uenire interesse. Sol. hic stipulatus erat aliquid sibi dari: ibi stipulatus erat aliquid sibi tradi: & sic factum propter quod agitur ad interesse: & sic ad fructus: ut inf. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fina. & inf. de uerbo. oblig. l. cum

[m] Dicl. ut ĩ. eo. l. ij. & sup. si cer. pet. l. cum fundum. in principio.

[n] Restituẽdi sunt. scilicet a uenditore emptori: hoc est dandi: ut sup. eo. l. si stipulatus. §. fin. & supra, de hæred. uel actio uendi. l. uenditor ex hæreditate. §. quemadmodum. Acc.

[o] Communicandi cum putans fundũ suum percepit: & sic fecit suos. Itẽ a tempore moræ tenetur de percipiendis.

[p] Si possessionem. quæ erat apud depositarium uel commodatarium.

[q] Reuocem. de hoc statim ponit exemplum.

[r] Diximus. scilicet modo in superiori casu circa contractũ emptionis.

[s] Dotis fiunt. ut & infra, soluto matrimonio. de diuisione, & argum. l. si marito. §. primo. & infra, de iure dotium. l. dotis fructus. ij responso.

[t] Cum ea scilicet dote. Acc.

[u] Deductionem. nullus enim casus, &c. ut inf. soluto matri. l. fructus. & inf. eod. l. quid in fructus, & sup. famil. ercis. l. fundus qui.

[x] In cæ teris. nam communi diuid. bon. fid. est.

[y] Præstantur. ab initio.

[z] Si dos prælegata. id est legata a uiro uxori.

[&] Veniunt. quia dotis fuerant facti: ut sup. proxi. §. ante matrimonium. uidetur enim legasse, quod per priorem actionem peti posset, & ualet legatum, quia plenius est legatum quam de dote actio: ut inf. de leg. §. sed si usuri. & ideo ualet: ut inf. de leg. ij. l. si de porta ta. §. si quis. Acc.

† Ad restituendos fructus.

† Iulius Pau. li. iij. Fabiã legẽ uocat.

† Dic quod plenam & perfectam habet significationé cõcor. tex. in cap. nullus potest. cũ seque. ij. q. 2. text. in ca. accedens. extra, ut lite non cõtest.

† Quoque restituendos.

† Sed & ex causa post acceptũ iudicium restituuntur.

† al. add. meam.

† Restituantur.

E Quis. CASUS. Testator legauit mihi duas equas alienas, aut legauit mihi equitium alienum: tenetur hæres ad fœtus post moram: imo in equitio legato etiam ante moram. Viu.

a Equis. id est, equabus. scilicet alienis. aliàs si testatoris, statim ab adita hæreditate: ut ī. eo. l. Hærennius. & dic singulis.

b Post moram. ut ī. eo. l. Paulus §. fi.

c Gregis. si legaui equitiū alienū, etiam postea nata sub hac oratione comprehēduntur: ut institu. de leg. §. si grex. sed si decē equas, postea nata ante moram hæredis non comprehēduntur: ideoq; nec petuntur. ut in hac l. dicitur.

Modest. lib. ix. Differentiarum. XXXIX.

E Quis[a] per fideicommissum legatis, post morā[b] hæredis fœt⁹ quoque debent. Equitio aūt legato, ēt si mora non intercedat incremento gregis[c] fœtus accedunt.

Idem lib. iij. Regul. XL.

IN cū diē, quo creditor pignora distraxit, rectè usurę fiet reputatio.[d]

Vsuræ, quæ currebant ante sententiam, currunt ēt post eā pendente appellatione frustratoria: & potest iudex appellationis in illis condemnare.

Idem lib. iij Resp. XLI.

TVtor cōdemnatus, per appellationem traxerat executionem † sniæ. Hærennius Modestinus rñdit: eum, qui de appellatione cognouit, potuisse (si frustratoriā morandi cā appellationē interpositā aīaduerteret) ēt de usuris medij temporis [e] eum condemnare.

Per oblationem partis debiti, non desinunt currere vsuræ totius. Intellige quod afferebat partem debiti propter totius. sed si totum dicet non vsuras, cogeretur creditor recipere. C. de sol. l. j. in prin. coniuncto fi. l. qd est contra Cy. ibi, & ī l. exhibitus.

Lucius Titius cum centum, & usuras aliquanti tp̄is deberet, minorē pecuniam, q̄ debebat, obsignauit. quæro, an Titius pecuniæ, quam obsignauit, usuras præstare nō debeat? Modestinus respondit: si non hac lege[f] mutua pecunia data esset, ut liceret & particulatim, q̄ acceptum est, exoluere: non retardari totius debiti usurarū præstationē, si (cum creditor paratus esset totum suscipere) debitor, qui in exolutione totius cessabat, solā partē deposuit.[g] ab Aulo Augerio Caius Seius mutuā quandam quantitatē accepit,[h] hoc chirographo, *ille*[i] *scripsit me † accepisse, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem, quos ei reddam † calendis Iulijs proximis, cum suis vsuris placitis inter nos*, quæro an ex eo instrumento usuræ peti possint, & quæ? Modestinus respondit: si non appareat, de quibus usuris conuentio facta sit, peti eas non posse.[k]

Idem lib. xiiij. Responsorum. XLII.

HAerennius Modestinus respondit: fructus, qui post adquisitum[l] ex causa fideicommissi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommissarium pertinere: licet maior pars anni ante diem fideicommissi cedentem præterijsse dicatur.

Cessionarius potest petere illud, quod poterat cedens etiam iure speciali.

Idem li. xj. Resp. XLIII.

† al. add. *Lorum.*

Excusatiuum.

† *P. F. calendis Iulijs proximis.*

N cū. CASUS. Creditor qui p x. habebat pignus uendidit illud pro xx. tenetur reddere residuum cū usuris. uel si uendidit illud pro x. tantum non tenetur ad usuras debitor ex die uenditionis. Legē seq. uide p te. Viu.

d Reputatio. scilicet, ut superflui det usuram debitori: vt sup. de pign. actio. l. quamuis. § fi. & l. seq. etiam ex mora in rem hoc casu. uel dic ut tantæ sortis quantum est pretium, non debeantur usuræ ab eo die licet emptor pecuniam non numerauit, cum creditor fuit in culpa, alioquin non ita: ut ī. de distra. pig. l. quæsitum. Acc.

e Tutor. Medij temporis. ab appellatione usque ad confirmationē: ut inf. de appel. l. negotiorum. & inf. de rei iudi. l. fin. & argu. inf. de situ aupria. l. si tutor. §. qd ergo. Sed contra. C. de usu. rei iud. l. ij. & fin. Sol. hic frustratoria protracti est tempus: ibi per legis licentiam. uel ibi transiuit in rem iudicatam, hic non. quod est uerius: ut not. ī. de re iudi. l. fi. sed in idem recidit.

f Lege. id est, pacto.

g Deposuit: in totum ergo debet fieri oblatio: ut C. de solu. l. obsignatione & ī. de actio. emp. l. Iulianus. §. offerri. & ī. de pigno. l. qui pignori. Sed cont. a sup. si cer. peta. l. quidam. Solo. hic in totum confitebatur: ibi non: ut & sup. si pars hæred. pe. l. permittendum. Item hoc quod hic dicit, fallit in casibus quos not. sup. si certum petatur. d. l. quidam.

h Accepit. quasi dicat: uerum est q scripsit.

i Ille. scriptor uel notarius.

k Non posse. ut ī. eo. l. qā in stipulatione. Sed certe imo & si esset quantitas expressa usurarum, non posset peti: quia necesse tium est deduci eas in stipulationē: ut C. eod. l. qus muir. & sup. de præscript. uerb. l. Titius. præsumptio tamen est propter epistolam, quod stipulatio intercessisset, nisi contrarium probaretur: ut C. de contrahen. stip. l. j. alia tamen causa potest esse quare debeantur, puta mora: si esset iudicium bon. fid. ut supra, deposi. l. quintus. & tunc quæ in regione frequentantur: ut sup. l. j. Acc.

H Aerennius. CASUS. Testator legauit mihi uineam in calendis Iunij: & decessit. hæres pridie uindemias adiuit. Dicit quod habeo fructum uineæ, & cessit dies legati ab aditione hæreditatis. Vinia.

l Post acquisitū. id est, post aditam hæreditatem, non a die mortis: ut ī. de leg. j. l. ubi. §. cum ferunt. quod ergo legitur sup. eod. l. equis. & C. de usur. & fruct. leg. l. fina. intellige in equis alienis, & equitio alieno. sed testatoris re legata, ab adita hæreditate dominium est legatarij, & res & fructus: sed de fructibus posset excusari hæres si nesciret rem legatam, & perciperet eos ante motam controuersiam, de acquirendo rerum dominio. l. quæ situm. secus tamen in fructibus ultimis anni maximos, si fuisset causa dolosa: ut ensf. solu. mat.

ij HArennius Modestinus rñdit eius tp̃is, qđ cessit postq̃ fiscus debitum pcepit: a eum q mandatis a fisco actionibus experit, vsuras, quę in stipulatum deductę nō sunt petere posse. b

Idem libro decimo πανδεκτῶν. XLIIII.

POenam pro vsuris stipulari nemo supra licitum modum usurarum potest. c

Pomponius li. xxij. ad Quin Mucium. XLV.

FRuctus pcipiendo uxor uel uir ex re alterius donata, d suos facit e illos tantū, quos suis f operis adquisierit (ueluti serēdo) nā si pomū decerpserit, uel ex sylua cecide rit, † nō fit eius sicuti nec cuiuslibet bonę fidei g possessoris: qa non ex facto eius in fructus nascit.

[illegible] ad di XLVI.

QVod in fructus redigendos impensum est, non ambigitur ipsos fructus deminuere debere. h

Scęuola libro ix Digestorum. XLVII.

PAratum iudiciū accipere, si ab aduersario eius cessatum est moram facere nōn uideri. i

Idem libro xxij. Digestorum. XLVIII.

MAritus uxori suę usumfructum tertię partis, & cùm liberos habuisset, k pprietatem legauit, eam uxorem hędes falsi testamenti, & aliorum criminum accusauerūt: quare impedita est legatorum petitio; interea filius ei mulieri natus est, eoq; cōditio legati extitit. Quęsitum est, cùm testamentum falsum non esse apparuerit, an fructus l etiam, mulieri m pręstari debeant? Re. ōdit, pręstandos.

Iabolen. li. iij. ex posterio rib. Labeo. XLIX.

FRuctus n rei est, uel pignori dare licere.

TITVLVS II.

DE NAVTICO fœnore. †

Modestinus libro x. πανδεκτῶν. I.

TRaiectitia ea pecunia est, q̃ trans mare uehit. o Cęterū si

Solu matri. l. diuortio. quæ est argu. contra. Accursius.

HÆrennius. CASVS. Mutuaui x. Titio sine usuris. deinde successit mihi fiscus. & sic cœperūt ei deberi usuræ post annum. fiscus iura sua contra Titium cessit Seio. nunc agit Seius iure cesso contra Titium. quæritur an possit petere usuras; & cuius temporis? Rñ. eius tēporis quo fiscus potuit: non prioris uel posterioris tp̃is. s. post cessionem. Vi.

a Percepit. Destinatione: quia obligatio debiti perueniat ad eum ex successione.

b Petere posse. Propter fiscum: quia & eas petere potest nō pro suo: alio qui contra: ut j. de re iu. l. in omnibus. petit ergo hic fiscus usuras iure speciali circa conuentionē: ut j. eod. l. cum quidam. §. fiscus. Accursius.

c POena. CASVS. Mutuo decem, & stipulor duplum, uel aliquid nomine pœnæ. dicit quod ita demum ualet stipulatio pœnæ, si legitimam vsuram non excedit.

c Potest. Vt & j. e. l. pecuniæ. & l. placuit. & C eo. l. cum allegas; & idem hoc in fraudem usurarum: q ex qualitate facti & personarū pręsumitur, quasi uoluit fœnerare. ut j. de ac. em. l. in lotionibus. §. ibidem. ubi ut ibi. Accursius.

FRuctus. CASVS. Maritus donauit uxori fundum credenti donationem ualere. quæritur an faciat fructus suos percipiendo? Et dicit industriales sic. naturales non. nam neque alius bonæ fidei pos. facit suos naturales, sed tantum industriales. Viuianus.

d Donata. Cum putauit donationem ualere: aliqui pro possessore possidet: ut j. de acqui. pos. l. quod uxor. quæ est contra. & j. de do. inter uirum & uxo. l. de fructibus. Azo. Alij dicunt quod hic res donata non erat donantis, sed bona fide possessa.

e Facit. Et idem in usuris ex pecunia redactis ut inf. de donat. inter uirum & uxor. l. de fructibus.

f Suis. Vel alienis. nam naturales excludit. tantum.

g Bonæ fidei. Nota naturales fructus non fieri bo. fid. pos. perceptione sola. Et sic est contra. j. de acqui. rerum dominio. l. bona fide. in princi. ubi dicit quod omnes fiunt eius. Solu. hic sine titulo: ibi cum titulo, sed certe imo & hic fuit titulus. Dic ergo quòd omnes fiunt possessoris. s. non solum quos ipse percepit, uel sua cultura: sed & quos alius. dummodo sint industriales. & sic loquitur contrarium.

h QVod in fructus. Deminuere. debere. & malæ fidei possessor: ut & j. de pet. hęr. l. si à patre §. fructus, & dixi j eod. l. uidemus. § pe. & fam. ercis. l. fundus qui.

i PAratum. Nō uideri. ut j. e. l. si quis solutioni & l. si modo.

k MAritus. Habuisset. ex se, non ex alio: ut j. de cōdi. & demō. l. cum uir uxori. Acc.

l An fructus. Nō solum proprietatis.

m Mulieri. Sed cui restituit fructus eā nullo modo interpellati fuerūt hæredes, & ideo non fuerunt in mora? Rñ. ideo, quia fecerunt dolo quo minus interpellarentur, qđ ex post facto apparet: ideoque p interpellatis habent: ut j. qđ ui aut clā. l. j. §. si qs. uel qa legataria quæsitum est dñium ex cōditiōis euentu: ut j. e. l. Herennius. sed rūc ex die conditionis. Ac.

n FRuctus. Pōt intelligi in possessore bo. fi. & q iuris censetur in alijs vtilitatib', hoc & ista. sed hoc non ualet: q a eū non sit dñs non pōt obligare, nisi ponas cū habere ius utēdi fruendi: ut l. si ab e. uel potes ponere in traiectuario, q pōt obligare ipsū ius utēdi fruendi, non aūt pprietatem: ut insti. de usu. & hab. §. j. & C. de usufru. l. interest. quæ est contra.

DE NAVTICO FOENORE.

TRaiectitia. CASVS. Mutuo tibi x. aureos portandos ultra mare meo periculo si nauis pereat: hæc quidem pecunia dicitur traiectitia: & infra centesimam usuram possum pacisci. sed si non per aquam: sed hic consumere debebas: hoc casu non erit traiectitia: & sic prædictam usuram sic magnam non possum stipulari. Secundo pone, quod mutuo tibi centum aureos ut emas merces hic, & portes ultra mare. quæritur an hæ merces sint traiectitiæ, ut sic possim usuram pacisci? Et respon. sic, si actum est ut meo periculo sint: alias non. Vi.

o Vehitur. Cum periculo creditoris. Accursius.

uide ansino. Aut. Persij.

† P. P. al. fama.

† P. P. cadit reddidit.

Fructus naturalis an perceptione bonæ fidei possessoris fiant.

† In P. P. add &c.

† filius mortuus.

† Ad titulum huius facilius intellectum, uide Bu. li. j. de asse, ubi de multiplici usurarum specie tractat.

a Confirmatur. Quo datur. Azo.
b Etiam ipsæ. Scilicet, merces.
c Creditoris. Hoc ex presso a creditore: alias non.
d Pecunia. Id est, res habentur pro traiectitia pecunia, ut sic pereat periculo creditoris.

eodē loci ɔsumat:[a] nō erit traiectitia. Sed uidēdum, an merces ex ea pecunia cōparatæ, in ea cā habeant. Et interest, utrū ēt ipsæ[b] periculo creditori[c] nauigent, tunc ēm traiectitia pecunia[d] fit.

Protestatio de non posse interpellare, pro interpellatione habetur.

Pomponius libro tertio ex Plautio. II.

LAbeo ait: si nemo sit, qui a parte promissoris interpellari traiectitiæ pecuniæ possit: id ipsum ɔtestatione cōplecti debere,[e] ut pro petitione id cederet.

Modestinus libro [illegible] Regularum. III.

IN nautica pecunia ex eo die periculum spectat ad creditorem, ex quo nauem nauigare cōueniat.[f]

Pro pecunia traiectitia deberi potest usura centesima quousque periculum ptinet ad creditorem, non ultra. nec pro operis serui missi causa traiectitia pecunia potest deberi maior usura quàm legitima.

Labeo. CASVS. Mutuaui tibi c aureos meo periculo, quos reddere promisisti: cum peterem, ut ex tūc definat meum esse periculum. postea decedis sine hærede, uel non inuenieris ut possim petere, debeo protestari coram bonis uiris me denunciare seu petere non posse: & cedit loco petitionis seu denunciationis. Viuia.

e Debere. Denunciabit enim se non posse denūciare. sic ꝫ. de no. ope. nun. l. de pupillo. §. si quis ipsi. sed ad quid prodest? Rñ. ut desinat periculum pertinere ad creditorem: quasi debitor iā sit in mora. & hoc est promptū, si ītā pœnas mutuatā à creditore, reddas cum petiero: ut ꝫ. de uer. bo. obli. l. si decem. cum petiero. & l. si ita quis. sic ergo quodammodo fit mora in rem: ut & ꝫ. e. l. si. & ꝫ tit. j. l. sed & si. §. aliquando. Sed argum: contra. de peri. hære. l. item ueniunt. §. pertinam. Vel dic prodest hæc interpellatio, ut usuræ debeātur ex præterito uel futuro: si sic fuerit stipulatus, reddes cum petiero. alioqui dabis usuras ex præterito uel futuro.

IN nautica. CASVS. Mutuo tibi centum aureos meo periculo: & conuenisti o[illegible] iter arripere Cal. Martij. certe ex tunc est nautica, & currit centesima usura. Viu.

f Conuenisti. Id est, utrique. s. debitori & creditori, nauigare. sit. oe. enim aliud periculum, nisi nauigij suscipit creditor. quasi ergo conditione impleta ex tunc transit periculum: ut inf. eo. l. proxima. Acc.

NIhil. CASVS. Inter duos casus dicit non esse differentiam. Primos. Mutuo tibi centum aureos portandos supra mare, sed non meo periculo. Certe non est traiectitia: neque debetur centesima usura: sed alia minor. secundo, Pecuniam mutuam meo periculo usque ad mensem, non ultra: certe ex tunc non est traiectitia ut debeatur maxima usura: in primo tamen nullo tempore fuit maior debita. In secundo ex. finito mense.

Nec pignora. Mutuaui tibi c. traiectitia sub pignore: stipulor centesimam usuram: quæ centesimo mense æquat sortem. mittebam quendam seruum pro repetenda pecunia: cuius operis perditis stipulabat xij. imperiales pro quolibet de suo eodem pignore, quæritur an ualeat? Dicit quod non: quia inter totum non debeo habere ultra duplatam sortem in fine anni: hoc autem esset amplius: unde neque pignora possum retinere pro eo quod plus est.

Papinianus libro tertio Responsorum. IIII.

NIhil interest, traiectitia pecunia sine periculo creditoris accepta sit, an post diem præstitutum & ɔditionem impletam periculū esse creditoris desierit.[g] utrobique igiť maius legitima usura fenus non debebiť:[h] sed in priore qdem specie semp,[i] in altera uero discusso[k] periculo. Nec pignora uel hypothecæ titulo maioris usuræ tenebunť.[l] Pro operis serui traiectitiæ pecuniæ gřa secuti, qd in singulos dies in stipulatū deductū est,[m] ad finē centesimæ non ultra duplū[n] debeť. In stipulatione fenoris post diem[o] periculi separatim interposita, qđ in ea legitimæ[p] usuræ deerit, per alteram stipulationem operarum supplebitur.

Quando agitur, ut creditor nō repetat, quod dedit, existēte uel non existente aliqua cōditione propter periculū quod suscepit ad similitudinē pecuniæ traiectitiæ.

Quod in singulos. Mutuo tibi c. traiectitia, pro singulis diebus nouns aureum viotarum nomine, quæritur an ualeat? Sic dicit quod sic, cum in totum non excedat sortem in capite anni. In stipulatione Mutuo tibi c. traiectitia meo periculo: item stipulor pro operis serui mei si pro pecunia aliquid per singulos dies: deinde ex interuallo stipulor usuram minorem cētesima: quæritur an ualeat? Et dicit quod sic: dum tamen nō excedat inter hanc & stipulationem operarum duplatam sortem.

g Desierit. Vt infra, de fideius. l. si à reo. §. sub diuersis. Sed argu. contra ꝫ. de condi. indebi. l. sufficit uel facis infra, de peri. & commod. rei uendi. l. quod si pendente.

h Debebitur. Scilicet, legitima usura.

i Semper scilicet, præstabitur legitima.

k Discusso. Id est, finito.

l Pro operis. Mittebatur seruus cum debitore ut pecuniam peteret: ad debitore de statuto & certam stipulabatur creditor pecuniam pro operis serui illuc missi: ut infra, de actionibus & obligationibus. l. traiectitiæ pecuniæ. Quas operas interim dominus amittebat, & de ea stipulatione hic loquitur inter omnia ergo non debet excedere duplum sortis in anno: ut hic, & infra. proxi. §.

m Deductum est. Pro usuris.

ALCIATO Vide Budæum in hunc locum. In prioribus annota. hoc ipso titulo.

n Duplum. Connumerata summa sortis cum usuris in fine anni.

o Post diem. Nonne idem & si ante inchoatum l. Respondeo, idem si durante periculo. quod dicit supra eadem l.

p Legitimæ. Vt quis stipulatus est trientes qui poterat stipulari besses. Accur.

Lapo.

P. P. sessione 10. Actius.

Consentium.

Vide in hūc locū Anto. Augu. lib. emendat. j. c. ix.

Sic. in P. Fl. Hal. and. legit, stipulationi usurarum.

a Periculi. Casus. Mutuo tibi pecuniā, quam volo mihi reddi, si nauis ex Asia uenerit volo reddi mihi cum vsuris centesima. sic ergo traiectitiæ assimulatur: quia ut ibi creditor periculum suscepit & propter hoc maius commodum habet: ita hic quia emit euentū periculi, maius cōmodum sentit in casu deficientis conditionis, &c. Tria responsa plana sunt. dic ergo periculum, &c. in pecunia, scilicet mutuo data prædicto modo.

b Pœnali. Si extat, pœna est creditoris: si deficit, est debitoris.

c Speciem. In aliū contractum: ut do vt facias, uel non facias. nam hæc non est traiectitia.

d Non cadat. In his cessat repetitio: non quia suscepit periculum, sed quia secuta est causa, veluti manumissio: in superiori casu periculum conditionis existentis ideo suscipio a vt si decesserit, cum ipsa pecunia quam dedi aliquid feram augmenti: & in hoc traiectitiæ assimulatur.

e Nec dubitabis. Quin quod redditur sit pretium periculi his casibus, vt in princ. huius.l. idem. licet ibi maius erat dubium. Vel dic licere duplū stipulari ad instar traiectitiæ: licet vere non sit traiectitia. Alij dicunt non licere stipulari duplū in his casibus & similibus.

f Cœpisset. redderet. (quod est. ī.) scilicet pecuniam cū vsura centesima.

g Obligationem. vsurarum legitimarum & communium: ut in .i. C. eodē. l. in quibusdam. & ...

ctitia pōt stipulari cētesimam usuram: & etiam ex nudo pacto debetur, nisi cadat in cōtractum innominatum, uel fuerit datio ob causam, qua secuta, cessat repetitio.

Sceuo. li. iij. Respon. V.

Periculi[a] pretiū est, & si conditione quāuis pœnali[b] non existente, recepturus sis, qđ dederis & insup aliqd prǽter pecuniam si modo in aliā[c] speciem nōn cadat:[d] veluti ea, ex qbus ꝯditiones nasci solent, ut si manumittas, si non illud facias, si non ꝯualuero, &c. nec dubitabis,[e] si piscatori erogaturo in apparatū, plurimum pecuniæ dederim, ut si cœpisset, redderet:[f] & athletæ unde se exhiberet, exerceretq;, ut si uicisset, redderet. In his autem oībus & pactū sine stipulatione ad augendam obligationem[g] prodest.

Perempta obligatione principali frustra queritur hypothecaria. hoc dicit ista notabilis lex. Bart.

Paulus libro xxv. Quæstionum. VI.

Foenerator pecuniā[h] vsuris maritimis[i] mutuā dando, quasdam merces in naui pignori accepit: ex quibus si non potuisset totum debitum exolui, aliarum mercium alijs nauibus impositarū, ꝓprijsq; fœneratoribus obligatarum, si qd superfuisset, pignori accepit.[k] Quęsitū est naue ꝓpria perepta: ex qua totū solui potuit,[l] an id damnum ad creditorem ptineat, intra ꝓstitutos dies amissa naue, an ad cęterarum nauiū superfluū admitti possit? Rńdi: Alia[l] qdē pignoris deminutio ad dānum debitoris, non ēt ad creditoris ptinet.[m] sed cùm traiectitia pecunia ita dat, vt non aliàs petitio eius creditori competat, quam si sola nauis intra statuta tpa puenerit; ipsius crediti obligatio, non existente ꝯditione, defecisse vī. & iō pignorum quoq; ꝓsecutio perempta est, ēt eorum, quę non sunt amissa. Si nauis intra pręstitutos dies perisset, & ꝯditionem stipulationis defecisse uideri: ideoque sine cā de pignorum ꝓsecutione quę in alijs nauibus fuerunt, quęri. Quando ergo ad illorum pignorum persecutionem creditor admitti poterit? tunc scilicet cùm ꝯditio obligationis extiterit, aut alio casu pignus amissum fuerit, uel uilius distractum: uel si nauis postea perierit, quam dies ꝓfinitus periculo, exactus[f] fuerit.

Idem libro tertio ad edictum. VII.

In quibusdam[a] cōtractibus etiam vsurę[c] debentur, quemadmodū per stipulationē. Nam si dedero decē traiectitia: ut salua naue sortē cum cæteris vsuris recipiā: dicendū est, posse me sortē cum vsuris[g] recipere.

Vlpianus libro lxxvij. ad edictum. VIII.

Seruius ait, pecunię traiectitię pœnam[n] peti nō posse: si per creditorē stetisset, quo minus eam intra certū tempus prǽstitutū accipiat.

... a Paulo epitomat. IX.

est specialis: ut F. ti. j.l. etiam ex nudo. regulariter contra: ut C. de usur. l. iij.

h Foenerator. Maritimis. Id est. cētesimis. sic dictę, quia ibi plus frequentātur. nam & alibi habent locum: vt supra, lege proxima.

Naue propria. Id est, principaliter sibi soli obligata, in qua pecunia erat traiectitia cuius periculum creditor susceperat. Ac.

Potuit. Si non perisset. Acc.

Alias. s. ubi non subijt creditor periculum crediti.

Pertinet. ut C. de pigno. act. l. pignus. Ac.

Amissa. Quæ sunt in alia naue.

Sine causa. quia nihil creditor consequeretur.

Extiterit. cū nauis uenerit salua.

Casu. Quain ꝑ spectat ad creditorem. Azo.

Factus. Id est præterierit.

N quibusdam. Idē casus est qui fuit in l. nihil.

a In quibusdam. i. in quodam, uel propter cōtractum operis, & propter contractum vsurarum.

Vsurę. Etiam nudo pacto: ut s. eo. l. periculi. §. fi. & dic, quemadmodū, &c. i. sicut, non autem dicas ex mora.

g Cum usuris. centesimis uel minoribus.

Seruius. Pœnā. id est usuram centesimam.

Præstitutum. Vt promitttis mihi x. in pascha: aut usuras ex tunc, & sic in l. seq.

Accipiat. Vt F. de pigno. act. l. alterius. §. si per creditorem. Nunc ergo ꝑ sola obla io impeditur, quo minus pœna cōmittatur, uel maior vsura currere incipiat. sed si ...

† P. F. in alia specie.
† Conditiones nascunt.
† al. add. sub.
† P. F. & alia &c.
P. F. certis vsuris.
Oblatio pœnā impedit.

iam cucurrit, non sufficit oblatio: ut & C. de usu. l. si creditrici. & l. si non stat.

[a] Si traiectitiæ. Debitoria. ut j. de act. & obli. l. ad diem. & l. cum filius. § penul. nõ idem econtra ut s. de adil. edic. l. quod si nol. r. § item si tem. us. & s. titu. j. l. pecuniæ, § si. Accur.

Si traiectitiæ pecuniæ pœna (uti solet) promissa est: quamuis eo die, qui primus soluendæ pecuniæ fuerit, nemo uixerit, qui pecuniam eam deberet: tamen perinde cõmitti pœna potest, ac si fuisset hæres debitoris. [a]

DE PROBATIONIBUS & præsumptio.

Quia in causis de quibus est dictum, & etiam de quibus dicetur, necessaria sunt probationes & præsumptiones: ideo de eis dicit. & dic. Probatio plenam fidẽ facit. Præsumptio autem est triplex. nam, quædam est talis, cui statur etiam si contra quis probaret, ut nulse. rem stipulatam dotem: ut C. de rei uxo. act. l. prima in princi. Alia cui statur donec contra probetur: ut si res sunt patris, heredis esse præsumatur, ut C. eo. l. sine possidetis. Alia cui non statur aliquo modo, nisi adminicula habeat: ut probatio per priuatum instrumentum: ut C. eod. l. instrumenta. Acc.

Præsum pio triplex est.

† De probationum diuisione & uarija probationum genere: Quintili. lib. v. instit. orato. cap. j.

[1] Bal. hic dicit hanc glos. fore nõ. & fin. ad hoc q quatuor homines faciũt gentem. Bol.

[2] Adde ui deudũ gl. bonam in c. bonæ. j. extra, de electi. aliã & meliorem in ea. ult. vj. q. ulti.

[3] Illi generis, gen usque differentiam sentite. j. c. sic uidet quam eroe. tot anni madueriuf se clarum est, genus facile tu re, solos ascendentes & descendentes locum habere, & principiũ cuiusque gẽtis esse. quo pacto eam ac-

TITVLVS III.

DE PROBATIONIBUS † & præsumptionibus.

Papinianus libro iij. Quæstionum. I.

Quoties, CASVS. Volo succedere Titio: quia dico me agnatum eius & sic de genere eius: hoc debeo ego probare. Secun do sum datus tutor: uolo me excusare propter quatuor liberos: quia dico me de gente Italica, ego debeo me probare Italicum.

[b] Quoties. Potest quæri de genere, cum tractatur de alicuius successione ab intestato. & quia dicit se de eius genere esse. Item similiter potest quæri de gente cum tractatus de excusatione tutelæ: ut si dicat se excusandum propter quatuor liberos, cum sit in Italia, ut insti. de excusa. §. j. Vel dic secundo genus, id est, agnationem: per gentem, i. cognationem: ut j. de uerb. signi. l. sæpe. in princ. Item de genere potest poni, ut cum dico seruum esse talis nationis quem mihi uendidisti: ut j. de ædil. edic. l. quod si nolit. § quia assidua. ibi, qui mancipia, &c. Sed nonne est impossibile probare genus? nam probare te filium est impossibile: ergo & genus: ut inf. de condi. & demon. l. Lucius? Respond. probatur per indicia: ut seq. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. l. filium. cognationem autem probare est facile: ut de in rem uer. l. quia semper. Acc.

[c] Ei incumbit. [2] Duas ponit regulas hæc lex. Prima, quia dicit: affirmantem probare: ut hic, & C. eod. l. actor. & instit. de leg. § quod autem diximus. & C. de ed. l. quoniam. & C. de rei uin. l. res & j. de proba. l. generaliter. Hæc autem fallit, si præsumptio pro eo faciat, qui dicit ut potest in re quam habet uxor: ut C. de iure do. l. etiam & j. de do. inter ui. & uxor. l. Quintus. Item j. e. l. si pactum. Secunda regula est, quod qui negat, nõ tenetur probare: ut C. de prob. l. actor. in fin. cui est contra C. de codic. l. nec codicillos. Sol. ibi est talis negatiua, ut negare quem compotem mentis esse quæ est pro affirmatiua. Item sunt contra omnea illi casus in quibus dicitur, utrumque probare: ut in crimine falsi, & etiam mercenaria, & similibus: quos habes C. ad l. Cor. de fal. l. ubi. & de abol. l. si filiaster.

§ si. sed illi sunt speciales. Item contra quod est ratio consistit in iure: ut j. eodem. l. ab ea parte. & hoc ideo, quia qui negat ius, uidetur affirmare. nam si dico, nego hunc posse testari, uideor affirmare quod aliquid iure sit constitutum, quod prohibeat eum testari. idem in similibus. Idem in seruitute: ut si dicam, nego te habere ius utendi. uideor enim affirmare ius meũ, scilicet quod sim dominus, & prohibere possim. hinc est quod si me dominum non probo, succumbo. ut s. si usus fruct. quemad. ca. l. uti frui. in his ergo. quia negatio affirmationem habet inclusam uel implicitam, qui negat, probare debet. Remanet ergo hæc regula in simplici negatiua facti, i. ut res ita, non est tua, non feci homicidium. Sed quæ est ratio quod iuris negatiua probatur, id est, aliquid constitutum quod prohibeat, facti non? Respon. quia omnia de iure licet, nisi probentur non licere: [3] ut supra, ex quibus causis maio. l. nec non. § sed quod eis. uel ut supra dixi. Sed si in præterito tempore aliquid de iure nego, ut non iure me emancipasse, quid uideor affirmare? nec enim uideor dicere me hoc posse. quia de præterito est: & ea quæ de præterito sunt incommutabilia sunt: quia iam uerum est. Respond. Io. uidem affirmare ipsum in mea potestate & mihi acquirere, uel aliquod ius obstitisse: quia infantem uel absentem emancipo, & non cum rem principe. Certe si diligenter attendas, non est aliqua negatiua, quæ tacitam non habeat affirmatiuam. Caue tamen ibi: quia quædam, ut dixi, putantur tacite affirmatiua: quædam non. Vt autem hæc plene uideas, dic quod triplex est negatiua, scilicet facti, iuris, & qualitatis. Negatiua iuris potest & debet probari ab eo, qui eam proponit, cum omnia præsumantur licere: ut infra eodem. l. ab ea parte. & supra, quibus ex cau. mai. l. necnon. § quod eis. Negatiua qualitatis dicitur illa ubi qualitas negatur: ut cum dicitur, iste non est idoneus, non est dignus, non est diligens, non est soluendo. Et hoc debet probari ab eo qui eam proponit: sicut & in negatiua iuris: ut infra, de leg. ij. l. cum quidam ita fideicommis. secundo respond. & l. cum pater. § rogo. & de manumis. testa. l. seruos. & C. de inoffi. testamen. lege, omnimodo. & extra, de præsum. c. cau. dudum. & infra, de li. agnoscen. lege final. Sed ad ultimum quod dixi, quem præsumi esse soluendo, est argumen. contra C. eodem. lege, ex persona, & infra, de magistr. conuenien. l. prima. § si magistratus. & infra eodem. lege, non est necesse, sed illud propter præsentem paupertatem. Item argumen. contra infra, de condi. & demonst. l. ante, re. in final. & supra, qui satisda. cog. l. si uero. § qui pro rei. Negatiua facti si non habet adiunctam determinationẽ loci uel temporis, [4] uel alterius rei nunquam probatur directe: ut si dicat aliquis se non fuisse citatum, ut hic, & extra de elect. c. bonæ memoriæ. ij. & C. de probat. l. actor. Si autem habet annexam determinationem, tunc indirecte habet probationem: ut extra, de testa. cap. ex tenore. & C. de contrah. & com. stip. l. optimam. in fi. Acc.

Quoties [b] quæritur: genus [*] uel gentẽ quis haberet, necne: eum probare oportet.

Paul. lib. lxix. ad edi. II.

Ei incumbit [c] † probatio, qui dicit, non qui negat.

Tacitum fideicommissum etiã in testamento intelligitur cepe titũ cum eadẽ persona est instituta. secus in expresso: ut in gl.

Papinianus libro ix. Responsorum. III.

cepit Porphirius c. de genere in suis Isagogis quod etiam confirmat generis notio, genus enim a gerendo, quod idem cum gignendo est nerendo: bus: genus vero licet ad idem pertinere, post fit ad agna tos tamen gens Gẽtilesq; refert te poteſt, ut hic. A. Perf.

† Cõcor. gl. in c. bonæ. j. extra, de ele.

[3] Intellige in genere permissorum, secundũ Falgo.

[4] Bal. no. gl. ad hoc quod negatiua coarctata loco & tempore pot probari.

Cum

Cum. CASVS. Testator filio Spario in prima testamento reliquit e. his uerbis, o hæres fac quod scis. & rogauerat eum prius in secreto. postea idem testator fecit secundum testamentum, in quo instituit eundem quem prius in quo nil dixit de illo legato nec expresse neque tacite. deinde eo mortuo uenit fiscus. & conuenit petit hæred. hæredem, dicens se ab intestato succedere debere, cum auferri habeat hæredi. qui accommodauit fidem de restituendo non capaci. dicit enim fiscus tacite intelligi in secundo, quod erat dictum in primo: & sic se debere obtinere, nisi probet hæres defunctum mutasse uoluntaté, quam habuerat de dando non capaci. Viuia.

Cum[a] tacitum[b] fideicōmissum ab eo dat, qui tā in primo, q̄ in secundo testō pro eadem parte, uel postea pro maiore hæres scribit: ꝓbatio mutatæ uoluntatis ei debet incumbere, qui cōuenit:[c] cùm secreti suscepti rō plerunque dñis rerum persuadeat, eos ita heredes scribere, quorum fidem elegerunt.[d]

Paul. lib. vj. Responsorum respondit. IIII.

Emptorem probare debere, eum seruū, de quo quæritur antè, quam emeret, fugisse.[e]

In negatiua iuris ei qui negat incūbit probatio. h. d. Bar. fallit in minore: vt in Spe. de proba. §. probare autem. uers. negatiua autem iuris.

Idem lib. ij. Respon. V.

Ab ea parte,[f] quæ dicit aduersariū suū ab aliquo[g] iure prohibitum esse specialiter[h] lege uel constitutione: id probari oportere. Ideoq; respondit, si quis negat emancipationem recte[i] factam, ipsum præstare[k] debere probationem.

Scæuola lib. ij. Responsorum. VI.

Patronus manifestè docere debet libertum in fraudem suam aliquid dedisse,[l] ut par-

a Cum. dereliisse fideicommissarios, & sic dimidiam habere debet: ut ff. de iure fisc. l. cum tacitum. Acc.

b Tacitum. ideo sic dictum quia timet palam relinquere nō capaci, dicens hoc in primo testamento, fac quod scis. & hoc in primo testō. in secundo nihil dixit: ut inf. de iur. fisc. l. iij. & l. iiij. Accur.

c Qui cōuenitur. quoniam dicit siue affirmat: ut ff. eo. l. cum qui & ff. eo. l. ei. Not. ergo quod quis præsumitur remanere in eadem uoluntate: siue bona, siue mala: ut hic, & ff. de accu. l. si cui. § j. Sed uidetur secundam tantum uoluntatem ualere. ut inf. de adi. leg. l. si tibi certam. quę est contra, ubi primò uni legaui, & cum fideicom. eiusdem rei grauaui, & eidem eandem rem postea lego. nam non intelligitur repetitum primum fideicommissum. Sol. hoc euenit hic propter secreti suscepti rōnem: ibi autē palam erat legatum, & capaci. Item adhuc contra ad idem inf. de iure fisc. l. Statius. in §. j. respon. ibi placuit, &c. ubi dicit ex cautione contra eundem secundo institutum posse agi, si fuit interposita. & sic uidetur quod non ex testamento: & sic non intelligitur uoluntas reperita. Sol. hic pro eadem uel maiori parte fuit in secundo testamento institutus: ibi pro minori parte: unde onus uidetur remissum. Alij dicunt. subaudiri ibi etiam ex cautione, non solum ex secundo testamento. Alij quod ibi fuit interposita cautio animo nouandi actionem, quæ debe oriri ex testamento. Vel dic quarto, quod semper intelligatur repetitum. at ibi negat repetitas prælegationes rogationes rogatio, non tamen negat tacitum fideicom. repetitum. imo affirmat. ut ead. l. circa prin. Item not. ex hac l. de repetitione: ut ff. de uerb. obli. l. Titia. § ult. resp. & instit. ad leg. Aquil. §. cæterum. & §. capite iij.

d Elegerunt. s. sicut primo instituerunt. subaudi. q. d. præsumitur in ultimo testamento tacite repetitum, quod in primo continebatur: nec uidetur ab eius fide recedere, quem semel elegit, nisi contra probetur.

d Elegerunt. duplex est hæc præsumptio secundum legem, ex eo quod fieri solet, item quia sic fecit in præteritum. Acc.

Emptorem. CASVS. Emptor serui qui agit redhibitoria, debet probare utrum præcessisse uendictionem. Vlt.

e Fugisse. quod si nō poterit, interrogabitur seruus: ut inf. eod. l. cum probatio. Acc.

Ab ea. CASVS. In causa quam habeo cum Seio, aduocauit contra me Titius. ego dico non posse aduocatum esse: utrum debeo probare, an ipse, cum quilibet præsumatur posse? Et resp. quod debeo probare. Secundo pater petit filium in potestate esse, ut quæsita per filium quærantur patri. filius dicit se esse emancipatum: pater confitetur: sed dicit emancipationem nō tenere: certe ipse pater probare debet: quia non est facta coram ordinario iudice. Viuianus.

f Ab ea parte. siue actoris, siue rei.

g Ab aliquo. puta ab aduocatione.

h Specialiter. ne quia est litis redemptor, ut C. de post. l. si qui. præsumuntur ergo licita omnia & fieri posse de iure, & esse iure facta, nisi contra probetur. ut hic, & sup. ex quib. cau. maio. l. nec non. §. sed quod. & C. de fide instru. & iure hastæ fis. l. j. & instit. de fideiu. l. §. ñ. & C. eod. l. si scriptum. Quidam tñ hic distinguunt: an negem factum ut te emancipasse, cū de peculio agam: & tunc non incumbit mihi probatio an negem te quidem iure facere posse: & tunc mihi incumbit. Ioan. in hoc dissentit. quia licet negem de iure id te facere, uideor tamen affirmare te prohibitum. & ita negando, ius pono. quare probatur. & sic non negatiua, ut dixi. sed affirmatiua probatur: & pro eo sunt uerba huius l. ab ea parte, &c. secundum Azo. nam aduersario licere uidetur: nisi contra probetur: ut modo probaui per multa iura.

i Recte, quia non coram iudice ordinario.

k Præstare. de iure scilicet, cum constet de facto ut hic, & inf. sol. matrimo. l. Titia. & C. si aduersus rem iudica. l. ij.

l Patronus. Aliquid dedisse. inter uiuos, alioquin si dicat eū mortis causa alienasse, uel legasse, quo minus dimidiam haberet: non est necesse quod probet dolum liberti sed sufficit solum esse datum siue euentum probari: ut inf. si quid in fraud. patron. l. j. §. j. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respon. quia legata nunquā præstantur ex alicuius testamento, nisi ære alieno deducto: ut infra, ad Trebellia. l. j. §. si qui quadringenta. in fi. hic autem quod lege patrono debetur, quasi æs alienum censetur: ut supra, de inoffic. testa. l. Papinianus. §. si quis impubes. quare sequitur, ut legata relicta dolo uel sine dolo nunquam præstentur, nisi deducto quod debetur patrono. alienationes autem inter uiuos factæ, possit uel non possit deduci æs alienum, nihilominus ratæ sunt: nisi facta in fraudem & propterea irritentur secundum Azon. Item not. quod dicit hic aliquid. nam si totum quicquid habebat, alienauit, non oportet fraudem probari: ut infra, quæ in fraudem creditorum, l. omnes. §. Lucius. Item not. hic, & qui dolum dicit, &c. ut inf. eod. l. quoties. §. qui de dolo. &

Cōcor. in c. bonæ memoriæ j. lug. ... bo, ... tam. ad ... in ... ité negati ... ua iuris ex tra, de elec tio.

dolo. & C. de retio. iis. quæ in frau cre. l. j. in fi.

a Vt patrem. hodie tertiam. olim dimidiam: ut inst. de succes. liber. § sed nostra. & §. j. Acc.

b Auocare. per Fauianam: ut sup. de peti. hære. l. quod si in diem. §. pen.

men intelligit & de hærede, nisi contra probetur. Vi.

i Pactum. de non petendo.

k Excipitur. ut inf. eod. l. in exceptionibus.

l Probare debet. hoc propter præsumptionem, quæ facit pro altero. præsumitur enim quilibet suo hæredi ut sibi prouideret

tem[a] eius, qui in fraudé datú esset, posset auocare.[b]

Paul. lib. v. Sententiarum. VII.

CVm probatio prioris fugæ deficit,[c] serui quóni credendú est. in se enim[d] interrogari, non pro domino aut in dominum uidetur.[e]

Filius in dubio præsumitur esse in potestate patris, nisi contra probetur.

Idem lib. vi. Sententiarum. VIII.

SI filius in potestate patris {se} esse neget[f] prætor cognoscit, ut prius doceat filius: & quia proprietate, quàm patri debet præstare, hoc statuendum est: & quia se liberú esse quodammodo conténdit. Ideo enim & qui proclamat ad libertaté, prior docere[g] iubetur.[h]

Celsus lib. j. Digestorum. IX.

SI pactum factú[i] sit, in quo hæredis mentio non fiat: quæritur, an id actum sit,[k] ut ipsius duntaxat {debitoris} persona arctaretur. Sed quamuis uerum sit, quòd qui excipit, probare debeat, quod excipit:[l] attamen de ipso dúntaxat, ac nó de hærede eius quoque cóuenisse petitor, non qui excipit, probare debet:[m] quia plerunque tam hæredibus nostris[n], quàm nobismetipsis cauemus.

Solutio census melius probatur per monumenta publica, quæ sunt apud magistrum census, quàm per testes. & sic nota casum in quo magis creditur scripturæ quàm testibus. alios ponit gl. in c. j. de cens. in sext.

[illegible] X.

CEnsus, & monumenta publica potiora testib. esse, Senatus cénsuit.

Ex præsenti præsumitur in præteritum.

Celsus lib. xj. Digestorum. XI.

NOn est necesse pupillo[a] probare fideiussores pro tutore datos, cùm accipiebantur, idoneos non fuisse. nam probatio agenda est ab ijs, quorum officij fuit prouidere, ut pupillo

C [illegible] Vm probatio. [illegible] Agit emptor serui redhibi. debet probare uitium præcessisse. quod si alio modo non potest, per interrogationem serui quæstioni suppositi probabit. Viuia.

c Deficit. quod erat necesse probari: ut s. eo. l. emptorem. Item intelligo quod deerat adminicula probationum, scilicet semiplena probatio. alias enim solo dicto serui sine quæstione uel tormento cederet: ut sup. de ædil. edic. l. quæro. §. fin. præcedunt tamen, quæ sunt minus quam semiplena probatio. alias a tormentis non incipit: ut j. de quæstio. l. j. in princ. sic intelligitur j. de testi. l. serui respond.

d In se enim. id est propter suum factum. Azo. quod fieri potest: ut j. de quæstio. l. interrogati. Acc.

e Videtur. sic & dr, delictum tuum te punit, non ego. Azo. Not. ergo ex hac l. arg. quod aliquid conceditur secundatio. quod principaliter non conceditur. nam principaliter seruus non est testis: ut j. de testa. qui test. fa. §. seruus. in de [illegible] tñ, siue secundatio est, ut hic dr. sic & inst. de auth. tuto. l. j. in prin. & s. nau. caup. stab. l. j. §. caupones. ar. contra. sup. de pact. l. fideiussoris. A.

A [illegible] Dic quod illa lex potius concordat, secundum Ful.

SI filius. [illegible] Agit filius contra patrem prouocans in existentiam sui iuris, dicens se emancipatum. certe ipse filius debet probare tum fauore patris, tum quia filius dicit se sui iuris. idem dicit de seruo qui ad libertatem prouocat. Viu.

f Neget. cum is tanquam filius teneatur. alias contra ut sup. eod. l. ab ea parte. in fi. Acc.

g Doceat. id est. probet. & hoc duabus rationibus: ut subijcit: quarum una est de iure speciali, alia de iure communi.

h Iubetur, ut inf. de libe. cau. l. liberis. §. fi. & C. eod. l. uis eius. Acc.

SI pactú. [illegible] Feci Titio pactú debitori meo de non petendo: licet non dixi, & eius hæredita-

ut in fi. huius l. & s. de pigno. act. l. si necessarias. §. pe. & arg. C. de cond. leg. nec codicillos. Fallit autem hoc, si est in contrariú actú: s. ut inf. de lib. leg. l. Aurelio. & l. non solum. §. tale. in prin. & inf. rem rat. hab. l. si sine. §. si in stipulatione. uel nisi talis sit naturæ res debita, quod non transeat ad hæredem: ut usufru. uel similis seruitus personalis ut d. l. non solum. §. tale. in fin. & inf. de uerbor. oblig. l. stipulatio ista. §. si quis. & ita etiam potest responderi ad id quod est sup. de arbitr. l. diem. §. primo.

CEnsus. [illegible] Censuales qui principi soluerunt censum, faciant scribi, quia scriptis probatur, non per testes. Viu.

m Monumenta. Censualia, uel census publici. sic & alias, pateris libabat & auro. alias deest, & s & ita est plana. erant. n. scripturæ in quibus cótinebantur census. uel potest dici ut loquatur de qualibet scriptura: siue census siue aliud instrumentum apud magistrum census: & dices sic, census, id est scriptura, & monumenta, scilicet alia. pro quo est C. de dona. l. in donationibus & hoc est speciale. alias contra: ut C. de fide instru. leg. in exercendis. Alij dicunt quod ibi non quæritur cui plus sed dicit utrique credi. dicam ergo ex facto. uel dato duplum plus arg. sup. de pign. l. contrahitur. nec obstat in authen. de fide instru. §. si uero tale. quia ibi & uox una & scriptura erant ex parte una. quod sine scriptura in solutione omnino sibi non credatur, habes C. de apoc. publ. l. j. Acc.

NOn est. [illegible] Magistratus dedit tutorem pupillo. & accepit fideiussorem ab eo. tutela administrata & male, agit minor contra magistratum. cum tam tutor quam fideiussor sint non soluendo. dicit magistratus, ego dedi idoneos & diuites. dicit minor, imo pauperes. quæritur quis probare debet? Et respon. quod magistratus. Viu.

a Pupillo. cum agitur contra magistratum. facit pro hoc C. si ser. exte. l. j.

Caueretur

[margin] Legem, Responsionis, ut Cuiac. quod Triboniani incuria factum esse patet. qui sæpissime. quod in uno loco mutabat, non mutabat in alio quod. cum hic Quæstionis, pro Responsionis scripsit, omisit in l. quæro §. §. ult. de ædi. edict. A. Fers. A lex. in l. ij. §. si absens. si ex noxa. cau sa aga. in j. col. post mi. not. istam glo. mádat signandam p sing. ad hoc quod solum iudicium etiá non sufficiés ad semiplená probationem, dicit sufficiés ut quis subeat torturam. Bol.

[margin] g edocere. h F. F. vt ipsius, duntaxat persona constitueretur.

a Caueretur. Vt & J. de magi.co. l.j.§.si magistratus Not. ergo hic quód præsumitur quis non idoneus, nisi probetur idoneus: ut C. eod. l. ex persona. & C. de inof. test. l. libert. Sed contra dixi s. eo. l. ij. per l. J. de manu. test. l. seruos. & de leg. ij. l. cum quidã. & ad idem C. de inoffi. test. l. omni modo. Sol. hic ideo sic statuitur, quia in tali statu non conuenitur tẽpore depositi officij. ex uno enim tempore trahitur ad aliud præsumptio: ut J. de re milli. l. non omnes. §. à barbaris. & facit pro hoc C. si ser. exsc. l. j.

professioni standum quæ auet Titio: sed ex uerisimilibus conïecturis iudicem æstimare debere, cui potius professioni stare debeat.

l Professiones. Id est, depositiones testium.

g Proferantur. A diuersis partibus.

caueretur. a

Dum eadem quantitas relinquitur in codicillis quæ relicta fuit testamento: uidetur animo duplicandi relicta, nisi probetur contrarium.

Idem li. xvij. Dig. XII.

Quingenta b testamento tibi legata sunt. Idem c scriptum est in codicillis. postea scriptis. Refert, duplicare legatum uoluerit, an repetere: & {an} oblitus se testã legasse, id fecerit. Ab utro ergo ꝓbatio ei rei exigẽda est? Prima frõte æquius vr̃, ut petitor ꝓbet, qđ intendit. sed interdum probationes quędam {&} à reo exiguntur. Nam si creditum petã, ille Rñdeat, solutam esse pecuniã: ipse hoc ꝓbare cogẽdus d est. Et hic igit, cùm petitur duas scripturas ostendit, hr̃s posteriorem inanem esse: hr̃s ipse id ꝓbare iudici e debet.

Quando testes producti sup ætate a diuersis partibus contrariantur: illis creditur, qui uerisimilia deponunt.

Idem li. xxx. Dig XIII.

Cum de ætate hominis quęreretur, Cęsar noster in hęc verba rescripsit: Et durum & iniquum est, cùm de statu ætatis alicuius quęreret, & diuersę ꝓfessiones f proferanĩ, g eoi potissimum stare, quę noceat. h sed cã cognita veritatem excuti oportet: & ex eo i potissimum annos computari, ex quo pręcipuam fidem in ea re constare, credibilius uidetur. k

Ei incumbit onus probandi, qui non est in quasi possessione illius iuris, qđ asserit: quod est uerum in iuribus circa psonã: secus in iuribus realibus, ut l. si cus. §. sed si quæratur. supra, si serui. uindi. Itẽ nota, quod reus potest in se assumere onus ꝓbationis. quod gl. intelligit generaliter in quæcunque. casus. Bar.

Vlpianus libro ij. de officio consulis. XIIII.

Circa eum, qui se ex l libertinitate ingenuum dicit, referendũ m est, quis actoris partibus fungai, Et siqdem in possessione libertinitatis fuit: sine dubio ipsum oportebit ingenuitatis n tãm agere docereque se ingenuum o esse. Sin verò in possessione ingenuitatis sit, & libertinus esse dicaĩ scilicet eius, q ei ꝯtrouersiam mouet: huc probare debet, q eum dicit libertũ suum. Quid. n. interest, seruum suum q s, an li. er tum ꝯtendat? p Si qs q tam fiducia ingenuitatis suæ vltrò in se suscipiat ꝓbationes, ad hoc ut sententiam ferat ꝓ ingenuitate faciẽtem, hoc est, se ingenuum esse pronũcietur: an obtemperari r

b Quingenta. alias quinquaginta. & alias quingenta. Acc.

c Postea scriptis. Alias si in eade scriptura eadem quantitas fuerit bis legata. nam onus probationis legatario incũbit: ut J. de le. j. l. plane §. ij. & de le. ij. l. Sepronius est tamen ar. cõtra. J. de ali. & ci. le. l. si bestia. ubi cessat petitio ex testamento, si idem relictũ postea fuerit in codic. sed ibi ob causam relinquitur. s. ob alimenta: unde ea impleta ex codicillis, cessat petitio ex testamento. & facit q no. s. de usufruct. l. dominus. §. fi. Ac.

d Cogẽdus. Vt. C. de proba. l. j.

e Iudici. Nota iudici non aduersario facendam fidẽ, quod semper negaret: ut J. de uerb. obli. l. interstipulantem. §. j. & q iudex faciendo sacramentum, probent hæc iura. C. se. obc. non alie. l. j. & C. de con. ob tur. cau. l. j. & C. de eden. l. procurator. & C. de test. l. eos. & l. si quãdo. §. sed enim. & C. ex qui. cau. ma. l. non idcirco. & C. de rei uin. l. doce ancillam.

Cum de ætate. CASVS. Moserat antiqui liberos sibi natos apud acta profiteri. Cum igitur Titius minorem se diceret, aduersarius eum maiorem contenderet: & productæ sunt hincinde diuersæ professiones. id est, denunciationes factæ apud acta à parentibus Titij super natiuitate ipsius. Quærebatur, cui professioni standum esset? Respõ. non continuo ei

h Noceat. Ei de cuius ætate quæritur.

i Ex eo. s. tempore. ut sic tot annos habeat, quot ex tũc currebant: & potest hoc habere locum siue de restitutione in integrum tractetur, siue de matrimonio, & de omni alio ubi certa ætas attenditur.

k Videtur. Vt & J. de testa. l. ob carmẽ. §. si testes. & s. de interro. ac. l. confessionibus. & ar. s. de leg. & fens. cõ. l. in ambigua. Sed uidetur q nulli parti hic credatur: ut C. de fi. instr. l. scripturæ. quæ est contra. Sol. hic loquitur non de diuersis scripturis cõtrarijs: sed professionibus seu confessionibus testium. Item hic à diuersis partibus, ibi ab una. Acc.

l Circa. Ex libertinitate. Id est, possessione libertinitatis.

m Referẽdum. i. distinguendum est.

n Ingenuitatis. Sed cur non præsumitur ingenuus, licet sit in possessione libertinitatis: ut cum agitur de fundo seruiente præsumitur fundus liber, nisi aliud appareat. Rñ. quia constat fundum aliquando fuisse liberum, sed non hominem: quia seruus nasci potuit.

o Ingenuum. Imo uidetur quod semper patronus necesse habeat probare: ut J. si liber ingenuus esse dicatur. l. quotis. in fine. Solut. ibi restringitur semper ad eum casum tantum, quando est in possessione ingenuitatis. Acc.

p Contendat. Q d. nihil quo ad onus probationis sustinendum: in seruo autem constat, quod sit hæc distinctio. ut s. p e l. si filius. in fine.

q Si quis Existens in possessione ingenuitatis.

r Obtemperari. Id est, an sit mos ei gerendus.

† Sic in P. F. Haloan. scripsit. quingenta.

† P. F. item. † scriptum est postea in codicillis.

† P. F. sed minimum probationis &c.

a Dic quod in illa l. cesant duæ scripturæ eiusdẽ uoluntatis & dispositionis, secundum Ful. † geritur.

Iudici tñ tùm non parti fides faciẽda ẽ.

a Vide Bar. in prio ribus ann. hoc ipso tu. pulchre enim inẽ tias Acc. construat.

† præcipue.

Moreri

e i debeat, tractari pōt. & non ab re esse opinor, [f] morē geri [a] ꝓbanti se ingenuum, & sniam ſm ſe dandam: cùm nulla captio iuris [b] intercedat.

Confeßio non mutat ueritatem, nec nocet quò minus poßit contrarium probari: & illi incumbit onus probādi, qui agit: non ei qui in poſſeßione eſt.

Modeſtinus libro xij. Responſorum. XV.

QVidam quaſi ex Seia ſuſceptus a Caio [c] Seio, cùm Caius fratres haberet, hrḋitatem Caij inuaſit: [d] & fratribus eiuſdem, quaſi ex mādato defuncti, fideicommiſſa ſoluit cautionem [e] accepit. q poſtea cognito, qđ filius fratris eorū non fuiſſet: quęrebant, an cum eo de hæreditate fratris poſſent pp emiſſam [f] ab eis manum, quaſi{cū} filio agere, Modeſtinus reſpōdit: cautione exoluti fideicommiſsi ſtatum eius, qui probari poſſet à fratribus defuncti filius mortui non eſſe, minimè cōfirmatum eſſe: ſed hoc ipſum [g] a fratribus probari debet. [g]

Terentius Clemens [illegible] libro iij. ad legem Iuliam & Papiam XVI.

ETiam matris profeſsio [h] {de ætate} filiorum [i] recipitur. ſed & auiæ recipiendæ eſt.

Cel[illegible] gesto[illegible] XVII.

CVm de lege Falcidia quæritur, hæredis ꝓbatio [k] eſt, locū habere legem Falcidiā: qđ cùm ꝓbare non pōt, meritò condemnabitur.

Cùm operæ artificiales petuntur, poſſeßio iuris patronatus non releuat ab onere probandi. Bart.

Vlpianus libro vi. Diſputationum XVIII.

QVoties operę quaſi a liberto petunt,

---

[a] Mortem geri. i. Conſuetudinem iudicioꝝ ei ſeruari: quæ eſt ut audiatur: ut hic, & j. de libe. cau. l. qui neceſſitas. licet Fla. hæc verba non ſe intelligere dixit, ut diximus ſupra, de rei uindica. lege, quod ſi poſſeſſor in final. Acc.

[b] Iuris. Captio autem iuris interce deret, ſi pronunciaretur ingenuus, cū aduerſarius nō probaret eum libertū: nec ipſe probaret ſe ingenuum: nam præiudicaret omnibus ſententia: ut ſ. de ſtatu ho. l. ingenuū. & colludi poſſet: quare pronunciabitur, cum non eſſe libertum actoris, niſi ingenuum probaret cum in ſe onus probandi tranſtulit: ut j. de lib. cau. l. diui fratres. §. ſi ea. & ita nullus in eo iure, q ſuum erat, capietur in noſtro caſu: quia non ex eo quod deficit in ꝓbatione actor, ſed quia reus probat ſe ingenuū: ſic pronunciatur: & ſic facit ius inter omnes ſicut & ſi ageret & prouocaret in ingenuitatem: ut d. l. ingenuum. Item quæro an in omni caſu reus poſſit & debeat audiri, ſi uelit onus probationis in ſe ſuſcipere: quod quidam negant, dicentes hoc ſpeciale fauore ingenuitatis. quod falſum eſt. eum enim fauore rei ſit inductum. ut reus non debeat cogi ad probandum, ſed actori non debet in eius læſionem retorqueri: ut C. de leg. & conſti. l. quod fauore. hic etiam inducit illud verbum morem ei geri. q. d. quod in alijs ex conſuetudine obſeruatur, & hic dicendum eſt. ſed & infinita ſunt exempla, in quibus dicimus aliquem admiſſum non iuſſum probare. Item quæro, an in omni alia cā ſententia debeat fieri pro reo quod ſua ſit res, ſi probauerit, an ſufficiat, ſi pronuncietur actoris non eſſe? Diuerſa ſunt enim commoda in his: ut ſup. de iureiur. l. ſed & ſi poſſeſſori in prin. Io. idem in alijs, dicit quòd in ingenuitate dicitur. Item quæro, ſi uterque uelit probare, quis primo debeat audiri? & puto actorem, ſecundum Azo. Item an uidetur renunciare iuri abſolutionis quæ ſolet fieri, actore non probante, ſic transferendo in ſe? Reſp. non: quia aliud onus aſſumpſit, ut abſolueretur tantum. Item pro hoc: quia qui plures habet exceptiones, ſi in una non probet, alijs utitur: tempus nō prohibetur: ut inſt. de excu. tu. §. quo autem. Item nemo prohibetur, &c. ut j. de except. l. non uidetur. unde ſicut actore non probante abſoluitur reus, licet exceptionem non probet: ſic & hic.

QVidam. C[illegible] Caius tenebat Titium pro filio ſuo. qui Caius in codicillis legata relinquit quibuſdam ſuis fratribus: poſt mortem Caij Titius ut filius accepit bona patris, & fideicom. ſoluit fratribus defuncti, & illi confeſſi ſunt per ſcrip. ſe accepiſſe fideicō. à Titio filio defuncti: tandem ijdem fratres dicunt quod non erat filius: quæritur, an probet filius ſe filium? Dicit q non. cum in poſſeſſione ſit filiationis. & ideo fratres defuncti debēt probare non eſſe filium. Viu.

[c] Caio ſ. marito, cum non eſſet ex eis ſuſceptus Acc.

[d] Inuaſit. Et ut filius conſuetus accipere bona patris ſcriptus enim fuit filius. Acc.

[e] Cautionē. Quę fuerunt confeſſi ſe recepiſſe fideicommiſſum a filio hærede defuncti. Ac.

[f] Emiſſam. Id eſt, cautionem propria manu factam.

[g] Probari debet. Cū ipſa ſit in quaſi poſſeſſione filiationis. Accur. ſic ergo non fit probatio ex prædicta ſcriptura filiationis: ut C. eo. l. non epiſtolis. & l. non nudis. ſic nec aliàs libertatis: ut j. de fideicō. miſſ. lib. l generaliter §. ſi quis tutorem.

[i] Tiā. [illegible] Minor uult reſtitui, & probare de ętate, & inducit matrem & auiam. dicit quod recipitur utraque, licet alias parentes non admittantur. Vinianus.

[h] Profeſſio. Dicunt quidam. i. natales facti a matre pro probanda ætate filij. Vel dic teſtificatio ſiue dictū matris uel auiæ pro ætate filij. & ſecundū hoc eſt contra C. de teſti. l. parentes. Sol. non recipitur matris profeſſio ut teſtis, licet iudex ex eius reſponſis quærat ueritatem, & ſic non probat ut unus teſtis: ut j. e. l. fin. in fi. ſed quandam minorem præſumptionem facit: ſicut cum quæritur, an ſit filius, facit præſumptionem pro filio: ut j. de li. ag. l. j. §. Iul. licet non contra filiū: ut j. de Carb. edict. l. j. §. ſi quis non ab aliquo. Ac.

[i] Filiorum. Cum quæritur de ætate eo.

CVm de lege [illegible] Agit legatarius pro legato. hæres dicit quod uult retinere Falcidiam: at legatarius replicat quod non habet locum: quia hæres habet quantum, dicit hic quod hæres debet probare Falcidiam locum habere. Viu.

[k] Hæredis probatio. Quod facit probando tot legata, & afferendo tantum in bonis. ſi enim legatarij dicunt, tantum remanet penes hæredem quod ſufficiat ad Falcidiam, ipſi debent probare: ut C. de iure de lib. l. fi. §. licentia. Acc.

QVoties. [illegible] Libertus agit contra patronū. & prouocat in ingenuitatem contra patronus negat eum ingenuum. poſtea petit operas. quæritur

---

[a] Vide Bar. de. ſ. l. pro ar. aſt eū morē gerere idem q obtemperare.

[f] In P. F. morem ei geri probandi ſe ingenuum. &c.

al. add.

al. add. tamen.

ur quia in prima & secunda quæstione probet? Respon. in prima quod libertus, ut constet libertas in se dolo. Peto a te decem, quæ mihi promisisti. tu excipis dicens quod dolo te induxi ad promittendum, tu debes probare me dolum commisisse. In interrogationis. Titius debitor meus decessit: ego uocaui Seium ad ius tanquam hæredem debitoris: & interrogaui an, an esset hæres. respond. quod sic, uel etiam tacuit: quod pro eodem est. deinde conueni eum ad debitum. is pendente lite negat se hæredem. sed ego dico eum respondisse quod sic, uel tacuisse. ipse negat respondisse quod sic, uel tacuisse. ergo debeo probare quod assero. Viu.

Cōcor. gl. in c. sedes. super uerbo, dolus. in princip. extra, de rescrip.

probationes ab eo, qui se patronū dicit, exigunt. [a] & iō Iulianus scripsit: licet patronus in ꝑiudicio possessor esse uideatur, [c] ueruntamen partibus actoris non libertum fungi debere: [d] sed eū, qui se patronum esse contendit. Qui dolo [e] dicit factū aliquid (licet [f] in exceptione) docere dolū admissum [g] debet. Interrogationis factæ probationem actori imponi debere, id est ei, qui in iure interrogatum dixit rńdisse, se solum hæredem [h] esse: uel si [i] tacuisse [i] dicatur interrogatus, æquè tantundem erit dicendum: imposita probatione non ei, qui excepit, se nō respondisse, sed actori. [k]

Idem lib. vij. Disputationum. XIX.

IN exceptionibus [l] dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere, ipsumq; exceptionē uelut intentionē [m] implere: ut puta, si pacti cōuenti exceptione utat̃, docere debet pactū cōuentum factum esse. Cùm quis ꝓmisit iudicio se sisti, & reipublicæ cā abfuisse se dicat, [l] & ob id non stetit: uel dolo malo aduersarij factū, quò minus sisteret̃, uel ualetudinē sibi impedimento fuisse, uel tēpestatem ꝓbare [n] id eum oportet. Sed & si ꝓcuratoria quis exceptione utat̃, eò quod nō licuisset aduersario [o] dare uel fieri ꝓcuratorē: id ꝓbare oportet obijcientē exceptionē. [p] Idem erit dicendum, & si ea pecunia petatur, quæ pensata [q] dr̃. Hoc amplius, si iudicatæ [r] rei, uel iurisiurandi conditio delata dicatur de eo, quod nunc [s] petitur, siue in alea gestum esse contendatur: [t] eum implere

Exiguntur. Inquitur ergo de artificialibus uel fabrilibus. nam obsequiales ipsa natura debentur: & ideo non exigitur probatio a patrono: ut s. de condic. indebi. l. si non fortem. §. libertus.

† Sed & si.

† Impositam in probationem. P. P.

[a] In præiudicio. id est, præiudiciali actione quam intendit libertus contra patronum petendo se in ingenuitatem: ut insti. de actio. §. præiudiciales. at econtra patronus cum petit operas.

[c] Videatur. ut quia est in possessione libertinitatis: & ideo partibus actoris fungitur libertus: ut sup. eo. ti. l. circa cum alias probaret patronus: ut j. si lib. inge. esse d. l. fi. & facit sup. eo. l. patronus.

[d] Debere in quæstione operarum. Acc.

[e] Qui dolo non idem si culpa, secundum Ioan. licet alij contra: ut C. de pig. act. l. si nulla. Acc.

[f] Licet. hic hoc non uidetur bene aduersari: imo, quia in exceptione debet probare. Sed dic imo bene. nam uidebatur tantum alio agente per dolum. sed ecce te & qui de dolo excepit: ut agis ex uendito, dico te dolo me induxisse. Item quid de culpa? Respond. idem secundum Io. ut j. de admini. tut. l. chirographis. Sed Bul. aliter: ut C. de pig. act. l. si creditor.

[g] Admissum. Nisi admissus præsumatur, ut s. man. l. si procuratorem. §. dolo. Et not. hic hanc regulam: qui dolum, &c. ut & sup. de tribu. l. iij. in fi. & C. de dolo. l. dolum. & sup. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. Sed contra. j. de excep. rei iudi. l. si rem. ubi quia probat se dolum non commisisse. Sol. ibi sponte, non tamen insistat sup. eod. l. circa. in fin. Vel probat ibi ea ipsa quod contrarium non probatur.

[h] Solum hæredem. hoc si coram alio iudice: aliàs ipse iudex suppleat quod scit ut iudex, secundum Io. Alij dicunt ei non credi: quia possit malignari iudex: sed Ioan. dicit non posse: quia in scriptura est redactum: sed forte iudex non meminit: uel non fuit scriptum, & sic habet locum hæc lex.

[i] Tacuisse. quod præiudicat tacenti: ut supra de interrog. actio. l. de ætate. §. qui tacuit.

Taciturnitas quandoque nocet.

[k] Sed actori. idē si dicam te rńdisse nō pcedēte interrogatione: ut s. de interrog. act. l. si fina.

[l] IN exceptionibus. Regulam ponit, ad quam dat exempla usq; ad finē: & plana sunt præter ultimum: in quo dicit, aliquis dū luderet, uēdidit rem sibi alienam, ut pretiū luderet. tunc re euicta agit de euictione. ipse uenditor. excipit se uendidisse in ludo. per hoc se nō teneri se dicit. certè ipse probat hanc suā exceptionem. Viu.

Ancor.

In exceptionib. idem in replicatione, duplicatione & triplicatione: cum oēs large exceptiones dicant: ut j. de excep. l. ij. & j. eo. l. cū de indebito. Ac.

[m] Velut intentionē. l. sicut actor debet plene probare intentionē, sic reus exceptionē: ut hic & j. de except. l. j. & j. eo. l. cū de indebito. §. fin. item ꝓposite. in fi. §. & sup. eo. l. quoties. §. qui dolo. Sed contra. j. de uerb. sig. l. uerbum oportebit. § actionis. ubi dicit quod actionis uerbo nō continet exceptio. Sol. illud uerum est ex uera significatione, secus ex interpretatione. Itē & iō quia actor originaliter probat: reus uero incidenter. Itē fallit hæc regula quæ est hic in exceptione non numeratæ pecuniæ, ubi qui excipit, non probat: ut C. de nō nu. pec. l. si ex cautione. Et est rō, quia qui hanc exceptionē opponit, nō dicit uel ponit: sed dictum uel positū ab alio negat. idē dicā de excep. non nu. do. cū similes sint: ut C. de nō nu. pec. l. in contractibus. in fi. nā & utraq; earū tollitur tpe: ut C. de non nu. pec. l. in contractibus. in princ. & de do. cau. non nume. l. fi. & in auth. ibi posita. nisi fuerint contestatæ: ut C. de non nu. pec. l. si intra. at aliæ exceptiones non tolluntur: ut inf. de excep. don. l. pure. §. fi. & C. de exce. l. licet.

† Amo.

Actionis uerbo exceptio an cōtineat.

[n] Probare. ut C. ex quib. cau. maio. l. ij. Acc.

[o] Aduersario. ut in populari actione: ut supra, de procura. l. licet. in prin. Itē in omnibus criminalibus: ut j. de publi. iud. l. pen. §. ad crimen. Item & aliàs ut C. de assessor. l. j. in princ. Item quod subijcit, fieri, ut quia miles: ut C. de procur. l. militem. & in iure consistebat hæc probatio quandoque. Acc.

[p] Exceptionem. quia oīa talia fieri possunt, nisi contra probet ut sup. de procu. l. mutus. § cum quæritur.

[q] Pensata. id est, soluta: ut supra, de proba. l. j.

Iudicatæ. exceptio obijciatur. Azo.

Oportet.

probationes oportet. a

Violenta possessio non releuat possessorem ab onere probandi. concordat C. eod. l. ius ait.

Iulia. lib. xliii. Dig. XX.

SI quis liberũ hoiem ui rapuerit, & in b uinculis habuerit: indignissime c cõmodum possessoris consequet: quia pbari non poterit, hoiem eo tpe, quo primũ lis ordinaret, i libertate d fuisse.

Martianus lib. vi. Institutionum. XXI.

VErius esse existimo, ipsum, q agit, id est legatariũ pbare oportere, scisse defunctum alienã rem, uel obligatã e legare, non hæredẽ probare oportere, ignorasse alienã uel obligatã: quia semper necessitas probandi incũbit illi, qui agit. f

Vlpianus li. i. Responsorum. XXII.

EVm, qui uoluntatẽ mutatam dicit, probare hoc debere. g

Martianus lib. singulari ad formulam Hypothecariam. XXIII.

ANte oĩa probandũ est, quod inter agẽtem h & debitorem conuenit, ut pignori hypothecæve sit. Sed & si hoc probet actor: illud quoq; implere debet, rẽ pertinere i ad debitorem eo tempore, quo conuenit de pignore: aut † cuius uoluntate hypotheca data est. k

Modest. lib. iiii. Regularum. XXIIII.

SI chirographũ cãcellatũ fuerit, l licet pꝛsumptione m debitor liberatus esse vr. in eã tñ quãtitatem, quam manifestis probationib. creditor sibi adhuc deberi ostendit, n rectè debitor conuenit.

Ex hac l. no. tria. Primò quòd præsumptio in genere tollitur per præsumptionẽ in specie. Itẽ nota casum pro opinione quorũdã in nemo. infra, de exc. quod duæ exceptiones contrariæ possunt proponi in eodẽ iudicio: reprobata opin. Dyn. in c. nullus pluribus. de reg. iur. lib. vi. Tertio nat. quòd ille qui soluit indebitum, debet probare duo: scilicet indebitum esse: & se per errorem soluisse. Bar.

Paul. li. iii. Quæst. XXV.

CVm de indebito q̃ritur, quis probare debet, non fuisse debitũ, res ita temperanda est: ut si quidem is, qui accepisse dicitur rem uel pecuniam indebitam, hoc negauerit: o & ipse, qui dedit, legitimis p probationibus solutionem approbauerit: sine ulla distinctione ipsum, qui negauit sese pecuniã accepisse q (si uult audiri) com-

---

a Oportet. ut quia nolit teneri de ... ione rei alienatæ nomine in talis ludeant infra, quarũ rerum actio non da. l. si. §. j. Vel nolit soluere uel solutum repetere: ut supra, de ... l. antepenultim. §. j. & C. de relig. & sump. fu. l. græca. Accur.

SI quis. CASVS Cœpi Titium liberũ hominem, & posui in uinculis, & tenui per annum forte: nunc uocat ad ius, & prouocat ad libertatem: quis probet? Et certe uidetur quod eo ipso, quod non erat in possess. libertatis, sed seruitutis tempore quo agere incepit, quod incumbat ei onus probandi: sed certe hoc esset iniquũ, ut ideo ego exonerarer. Vnde dicit me probare debere. Vin.

b Indignissime. id est indignissimum esset, si consequeretur. & sic. C. de sequis. poss. l. nec ex uero. de facto enim tantum tenet: ut ꝟ. de acq. poss. l. cum hæredes & facit C. eo. l. uis eina.

c Quia probari. ponit causam quare uolebat habere commodum possessoris. Azo.

d In libertate. est ei non deest facultas recedendi: ut ꝟ. de lib. ho. exhi. l. j. quis autem sit loco possessoris, habes inf. de lib. cau. l. liberis. §. si. Acc.

VErius. CASVS. Testator si rem alienam legaret sciẽs, hæres tenetur. sed si ignorans esset testator, non tenetur hæres. unde hæredes consueuerunt negare defunctum sciuisse. quis ergo probet? & dicit quod legatarius. Viu.

e Obligatã. nam quando sciuit, fuit hæres utroque casu alias legatarius: ut ꝟ. de legat. j. l. si res. fallit in coniunctis, ubi et si testator ignorauit rem alij obligatam, hæres luere debet: ut C. de legi. l. cum alienam. & dic ut ibi. Et nota ex hac l. argu. quod semper præsumitur ignorare, nisi probetur scire: ut hic, & insti. de leg. §. quod autem. & C. qui milit. non pos. l. super seruis. lib. xij. & supra, de transac. l. qui cum tutoribus §. fin. & inf. de adm. tut. l. hoc autem.

f Agit. caue: quia in replicatione hoc probatur.

EVm qui. pone casum: ut ꝟ. eod l. cum tacitum. Debere. ut sup. eo. l. iij. & infra, de lega. iij. l. fidei commissa §. si rem. Acc.

ANte omnia. CASVS. Creditor agens hypothecaria duo debet pbare, rem obligatam: & fuisse in bonis obligationis tempore. Vi.

h Agentem. creditorem. Accur.

i Pertinere. qd' uerum late patet, etiam si sit debita: ut ꝟ. de uerbo. sig. l. uerbum illud. & ꝟ. de pig. l. j. in princi. Item hoc in speciali pignore. in generali sufficit ut qñcunque post: ut sup. de pignor. l. & quæ nodum sunt §. qd' dicitur. Acc.

k Data est. ut & ꝟ. de pign. l. & quæ nondum § quod dicitur. hoc autẽ tenet, cum agitur cõtra ulium: non contra debitorem: ut sup. de pign. l. si inter colonum. Ac.

SI chirographum. Fuerit. Vel apud debitorem, uel apud creditorem: ut de hac materia diximus ĩ. de pac. l. Labeo. & l. seq. Acc.

m Præsumptione. talĩ cui non statur omnino: ut subijcit: uel quasi quasi quando apud debitorem. Acc.

n Ostendit. quod facit probando ab alio deletum sine uoluntate sua: ut ꝟ. de his, quæ in testamen. delen. l. j. §. legitimi. & §. si con falso. non autem derogat legis præsumptioni inducendo testes qui interfuerunt contractui, secundum Azo. sed in libertatis instrumento speciale est, ut coram pluribus redditum probet: ut in contrario: ut C. de latina. liberta. tollen. §. sed ne furandi.

o CVm de indebito. Hoc negauerit, scilicet se accepisse. Acc.

p Legitimis. testibus, uel instrumentis, non autem iureiurando: ut supra, de iureiur. l. cum qui.

q Accepisse. Videtur ergo post aperturam iore oeteri posse probari. sic sup. de rei uindi. l. officium. & C. de præscrip. longi tempo. l. emptor. sed in illis legibus constat iudici. non parti. uel dic: ut in l. officium.

Non

---

† uin.

† al. add. p.

† al. add. ea.

† probare.

Quis semper ignorare præsumitur, nisi scire probetur.

† ad ...

Alexan der consilio ... in ij. co... cipiẽte, titulus quæstionis talis est. in ij. uol. cons. si ... reputat istã gloss. sing. ad hoc, quod ubicunq; requiritur probatio legitima, nõ sufficit probatio iuratoria: ut ibi per eum & in nouis interpretat. Bolog.

pellendum esse probationes † prestandas, quod pecuniam debitam acceperit. † Etenim absurdum est eum, qui ab initio negauit pecuniam accepisse, postquam fuerit conuictus eam accepisse, probationem non debiti [a] ab aduersario exigere. Sin uero ab initio quidem confiteantur suscepisse pecunias, dicant autem non indebitas ei fuisse solutas presumptionem [b] uidelicet pro eo esse, qui accepit, nemo dubitat. [c] Qui enim soluit, nunquam ita resupinus est [e], ut facile suas pecunias iactet, & indebitas effundat: & maximè si ipse, qui indebitas dedisse dicit, homo diligens [d] est, & studiosus pater familias, cuius personam incredibile est in aliquo [f] facilè errasse. Et ideo eum, qui dicit indebitas soluisse, compelli ad probationes, quod per dolum accipientis, uel aliquam iustam ignorantiae [e] causam [f] indebitum ab eo solutum sit: & nisi hoc ostenderit, nullam eum repetitionem habere. Sin autem is, qui indebitum queritur, uel pupillus uel minor sit, uel mulier, uel forte uir quidem perfectae aetatis, sed miles, uel agricultor, & forensium [g] rerum expers, uel alias simplicitate gaudens, [h] & desidiae [i] deditus: tunc eum, qui accepit [i] pecunias, ostendere bene eas accepisse & debitas ei fuisse solutas: & si non ostenderit, eas redhibere, sed hoc ita si totam indebitam fuisse solutam is, qui dedit, contendat. Si autem pro parte queritur, quod pars pecuniae debita non est, uel quod ab initio quidem debitum [k] fuerit, sed uel dissoluto debito postea ignarus iterum soluit: uel exceptione tutus, [l] errore eas pecunias dependit: ipsum hoc omnimodo [l] ostendere, quod uel plus debito persoluit, uel iam solutam pecuniam per errorem repetita solutione dependit: uel tutus exceptione, suam nesciens proiecit pecuniam, secundum generalem regulam, quae eos, qui opponendas esse exceptiones affirmant, [†] uel soluisse indebita contendunt, hoc ostendere exigit. † In omnibus autem iussionibus ([m] quas praeposuimus [n]) licentia concedenda est, ei cui onus probationis incumbit, ad uersario suo de rei ueritate iusiurandum inferre: [n] prius ipso pro calumnia [o] iurante, [p] ut iudex iuramenti fidem secutus, ita suam sententiam possit formare, iure § scilicet § referendae religionis ei seruando. [q] Sed haec, ubi de solutione indebi-

† *pertiones. P.F.* & *rectiores.*

† *In P.F. per enim ab surdum est*, &c.

Diligentē errare non est uerisimile.

† *In eo aliquo.*

† *P.F. desidia.*

† *P.F. errore eius pecunias* &c.

† *P.F. uel soluisse debita* &c.

† *P.F. omnibus autem iussionibus.*

† *pro posuimus.*

a Non debiti. Id est, indebiti. & sic nota hic quod punitur inficiator: ut sup. ad legem Aquiliam. l. inde Neratius. § haec actio. & in auth. de trien. & semis. §. illud quoque in iudicijs.

b Praesumptio autem. Nota praesumitur ex eo quod plerumque accidit: sic ff. eo. l. iij. in fi. & l. si pactum. & ff. de iur. & facti ignor. l. in omni.

c Dubitat. Sed quare magis hic, quam ff. de impon. ibi, si debitor considerasset, non negasset solutum.

d Diligens. Nota diligentem non esse uerisimile errare: ut C. qui & aduer. quos. leg. j. & C. arb. tut. l. fina. & C. de rescin. uen. l. quisquis.

e Ignorantiae. Propter praesumptionem scientiae: quia si praesumatur ignorans, ignorantia est supina. & nota hic quod probat quis ignorantiam. & sic praesumitur scientia: ut C. de praescriptio. longi temp. l. emptor. & l. super sed in utraque probatur eo ipso quod non probatur contrarium. sic infra, ad Trebel. l. si haeres ab eo. §. fi. in fin. §. sed est argu. contra C. qui mili. non poss. l. super seruis. & C. de epi. audi. l. si legibus. & diximus sup. eo. Lucius. Sol. uerius hic probat indebitum, quod potest facile quandoque fieri, ut si apparet testamentum non ualere, ex quo soluitur ff. de inter rog. actio. l. de aetate. §. ex causa si autem excipiatur, quod scienter soluit, ipse probet scientiam: ut d. l. uerius. & secundum hoc probatur ignorantia praesumptiue eo ipso quod probatur indebitum: & sic non obst. d. l. Acc.

f Causam. Sui soluentis.

g Forensium. i. quae fiunt in foro uel palatio. Acc.

h Gaudens. Quibus succurritur ut uarijs legibus continetur: ut sup. qui satisd. cog. l. de die. §. si seruus. & ff. de iurisd. om. iud. l. si id quod. §. ii. & ff. de iuris & facti igno. l. regula. sic ergo nota hic quod secundum qualitatem pers-onarum cernitur: ut in praedictis concordantijs dicitur: ut inf. de iure fisci. l. ij. in fi. Acc.

i Accepit. Etiam si non negauit solutum. Acc.

ADDITIO. Ista glo. facit ad quaestionem: pone Aliquis negauit se occidisse hominem: dixit tamen quod si appareret se fecisse, ad suam defensionem fecit: unde debet audiri cum sibi incumbit onus probandi: non tamen grauatur adeo, quin audiatur. Casus est in hoc textu secundum Bar. hic.

k Debitum. Totum. & sic aliquid est originis. Acc.

l Omnimodo. Forsan quod neque inficiationis, neque personae ratio haberetur & aliter sup. eo. l. § j. sed Alber. dicit quod hic est praesumptio: quia non negat, quin fuerit debitum pro parte, uel aliquando. sic ergo nota hic quod non est eadem ratio totius ad partem ut ff. de inoff. te. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. Item nota propter solutionem transferri onus probationis ut & C. de non nume. pe. lege, cum fidem. & loquitur hic ubi fuit inficiatus: uel etiam ubi non, sed soluens fuerit pupillus. & hoc dicit forsan, &c. & est ratio secundum Alber. quia hic est praesumptio.

m In omnibus autem iussionibus id est, in omnibus casibus in quibus aliquid iussimus.

n Inferre. Vt in authen. de fide instrumentorum. §. si tamen, col vi.

o Pro calumnia. Si hoc exigatur: ut ff. de iureiu. l. iusiurandum. §. qui iusiurandum.

p Iurante. Alias iuramentum: ut C. de iureiuran. l. delata.

q Seruando. Ei cui defertur. Azo. sed hodie hoc sacramentum calumniae in alijs non praestatur: cum semel in initio praestitum fuerit: ut in auth. de ijs qui ingre. ad appel. §. si collatio. v. idem dico de alio iuramento, de quo hic dicit: quia hodie non praestatur ab initio: ut C. de iureiuran. l. generaliter. §. j. Vel dic quod ibi loquitur cum a iudice defertur.

ti quod est. Sin aūt cautio [a] indebiti exposita esse dicat, & indiscretè [b] loquit: tunc eū, [c] in quem cautio exposita est, cōpelli debitū esse ostēdere, quod in cautionē deduxi: nisi [d] ipse spāliter, qui cautionē exposuit, [e] cās explorauit, pro quib. eandē cōscripsit. Tunc.n. stare eū oportet [f] suæ cōfessioni: nisi euidētissimis probationib. in scriptis [h] habitis, ostēdere paratus sit, se se hęc indebitè pmisisse. [i]

Hac, circa præsumptionem donationis inducit hic, scilicet ratio sanguinis, taciturnitas longi tpis, & sæpius facta cōpensatio. & si quod ... rum deficeret, secus esset: vt not. et. infra de adi. leg. l. liberis. § j. vbi gl. declarans hanc legem. Bar.

Papinianus lib. xx. Quæstionum. XXVI.

PRocula magnæ [k] quantitas fideicommissum a fratre sibi debitū, post mortē eius in rōne cum hæredib. cōpensare uellet, ex diuerso aūt allegaret, nunquam id a fratre, quandiu uixisset, desideratū, cum uarijs ex causis sæpe in rōnem fratris pecunias rō Proculæ soluisset: diuus Cōmodus cum super eo negotio cognosceret, non admisit compensationem, quasi tacitè [l] fideicommissum fratri fuisset remissum.

Qn̄ quis legat alteri tanquam illi debitum: nec vt debitum petitur, nisi probetur debitum: nec vt legatum, si legatus erat incapax. & talis cōfessio debiti videtur facta in fraudē legati.

Scæuola lib. xxxiij. Digestorum. XXVII.

QVi testm̄ faciebat, ei, [m] qui usq; ad certū modū [n] capere poterat, legauit licitā quantitatē: deinde ita locutus est: *Titio centum do lego, quæ mihi pertulit: † quæ iō ei non caui, quod oēs fortunas † & substātiā, si quam a matre susceperat, in sinu † meo habui sine vlla cautione. Item eidem Titio reddi & solui volo de substātia mea cl. quæ ex reditibus prædiorum eius, quorum ipse fructum percepi & distraxi: item de Calendario,* [o] *si qua a matre re*

a Sin autem cautio. s. priuata. idem tamen dico si publica: ut si dicat, ille fuit confessus se accepisse, uel se debere, secus si dicat accepisse: tunc enim probat debitum: licet sit arg. contra C. de dote cau. non nume. l. si. sed certe ibi non erat publicum instrumentum, uel si promisit per stipulationem decē quæ acceperit.

b Indiscrete. Idest causa non adiecta, ex qua debeantur. Acc.

c Eum. s. creditorem.

d Nisi. Non est exequendum. Acc.

e Exposuit. s. debitor promittendo, s. pecuniam pro præcedenti causa quam commemorat interfecisse. & ità ponitur arras: ut C. de non nume pec. lege, generaliter. & l. aduersus. Quid tamen si non promittat, sed confiteatur mihi se debere ex antecedenti causa? Respon. & tunc debet stare suo testimonio: ut C. de non nume. pecun. lege, generaliter. Item quid si me absente confiteatur quis se mihi debere? Resp. non ualet, ad instar stipulationis: ut instit. de inutil. stipulatio. §. item uerborum. cum autem sint de iure ciuili: ut instit. de lit. ob. in prin. & instit. de actio. §. de constitu ta. Item intellige hoc etiam si sine scriptis fiant huiusmodi confessiones. hoc enim innuit d. l. generaliter. in fi. & hoc statim subijcit, suæ confessioni, &c. sed tunc posset probari contrarium per solos testes: ut inf. de reg. iur. l. nihil.

f Eum. s. confitentem.

g Oportet. Hoc fall. in pecunia confessata: ut C. de non nume pec. l. in contractibus. in prin. & in dote: vt C. de dote cau. non nume. l. fin. & in auth. ibi posita. Item fallit & alias ubi demum secundæ confessioni statur, & non primæ: ut in dicta lege, in contractibus. §. f. sic C. ad Vellcianum. l. si mulier. & in auth. ut immo. ante nupt. dona. §. pen. col. v.

h In scriptis. Not. exigi probationem in scriptis: ut C. si minor se maio. dixe. l. iij. dicit ergo hæc scriptura quod rem illam quam fuerat confessus se emisse habeat ille putà ex legato, uel ex permutatione: & sic ad pretium deductum in confessione nō tenetur: uel producit publicum instrumentū, in quo continetur quod ea die qua dicitur esse factum primum instrumentum, fuit alibi

contrahens uel subscribēs uel subscriptus, ut testis: ut C. de commit. stip. l. optimam. in fin. Vt autem de hac cōfessione plenè uideas dic, quòd quis cōfitetur: aut ad aliquem liberandum, & tunc præiudicat sibi post xxx. dies: nisi in quibusdam casibus in quibus statim præiudicat: ut C. de nō num. pec. l. in contractibus. §. super cæteris. & §. j. Aut ad oblig. adun.: & tunc aut in contractu mutui, & tunc post biēniū: ut d. l. in contractibus. in princ. aut dotis: & tunc post tempus statutum: ut C. de dote caut. l. ii. & in auth. ibi posita. aut ex alia causa: & tūc statim: ut hic. nec etiam potest probari cōtrarium nisi per aliam scripturam: ut C. de non num. pec. l. generaliter. hoc si est discreta, s. cum causa, aliter non præiudicat: ut & hoc §. dicitur, & dixi sup. de interrog. actio. l. j. Acc.

i Promisisse. Probando ex alia cā debitum & prq. ostendando scripturam.

k PRocula cum magnæ. Aliàs deest. cum.

l Tacitè. Nota tacitam remissionē: ut C. de act. do. l. si. in fi. & j. de iu. do. l. cum post. j. resp. & j. de usu. l. cum. quidam. § diuus. j. resp. & j. ne de sta. defun. l. ij. in fin. & j. de cap. & postli. re. l. si a patre. Sed argum. contra. j. re. amo. l. si cum dos. in prin. & j. de oblig. l. Lucio. & adde inf. de donat. inter uir. & uxor. l. si seruus communis.

m QVi testamentum. Ei. s. filio naturali. cui ex testō uncia relinqui potest, si sunt legitimi. alias dimidia totius. Item si non sunt legitimi per l. ab intestato usque ad duas uncias, sed legitimis extantib. nihil: ut in auth. de trien. & semis. §. considerauimus. ADDITIO. Dic melius ut in authen. licet C. de natu. lib. & in corpore unde sumitur, ubi iste. §. corrigitur secundum Fulgo.

n Modum. Idem si nihil poterat capere. Item quid si ab eo emit, & confitetur sibi pretium solutum pater inter uiuos? Resp. secus, quia hic in ultima uoluntate: in qua facilius fraus fieri præsumitur: ut sup. eo. l. patronus. nisi forte omnia uenderet etiam ante: ut j. quæ in frau. credit. l. omnes. § Lucius.

o Calendario. Calendarium dicitur pecunia deposita ad nomina facienda, ut j. de leg. iij. l. quæsitum. Acc.

Videtur

Cōfessio, an semper præiudicet.

† indefinite.

† Quæ mihi pertulit, idest, quæ apud me esse scruit nec a me repetijt. Bu. hic.

† In sinu meo. i. in occulto, & penitus apud me, & in potestate mea Bu.

† P. F. omnem formam.

o Calendarium, rationum liber. dictus sic dictus, ab obseruatione calendarum in quib. debita exigi solebant.

a Videtur. propter legis interdictum presumitur fraudis simulatio.

b Adiecisse. & ita oportet probare filium contrarium, nam hoc edictum non prudicauit: ut ff. de lib. le. l. Aurelio. in prin. §. fi. & de leg. iij. l. cum quis. § pe. Ac.

ceperat Titius, in rem meam conuerti. Quæro: an Titius ea exigere possit? Rndit: si Titius supra scripta ex ratione sua ad testatorem peruenisse probare potuerit, exigi. Verum † enim eo, quòd ille plus capere non poterat, in fraudem legis hæc in testamento adiecisse.[b]

Qui uult probare memoriam extare, non habet probare diem uel consulem: sed sufficit testimonium de auditu. Item qui uult probare memoriam non extare: probare debet, quod hoc est omnium opinio, quod non extat.

Labeo libr. vij. pithanon a Paulo epitomatorum. XXVIII.

SI arbiter[c] animaduertere debeat, an operis facti memoria extet: hoc est quærendum[d] est, an aliquis meminerit, id opus factum esse: Paulus imo cum ab arbitro quæritur, memoria facti operis extet, necne: non hoc quæritur, num aliquis meminerit, quo die, aut quo consule factum sit: sed num hoc aliquo modo probari possit, quando id opus factum sit: & ita hoc quod Græci ... dicere solent. potest n. hoc memoria teneri, non intra annum (puta) factum: cùm interim nemo sit eorum, qui meminerit, quibus consulibus id uiderit. Sed cùm omnium hæc est opinio, nec audisse, nec uidisse, cùm id opus fieret, neq; ex his audisse, qui uidissent,[e] aut audissent[f] & hoc infinitè[g] similiter sursum uersum[h] accideret:[i] † tum memoriam operis facti non extare.

Scæuola libr. ix. Digestorum. XXIX.

IMperatores Antoninus & Verus Augusti Claudio Apollinari rescripserunt in hæc uerba: Probationes, quæ de filijs dantur, non in sola adfirmatione testium consistunt: sed & epistolas, quæ uxoribus missæ allegantur (si de fide earum constat) † nonnullam[k] uicem instrumentorum obtinere decretum est. Mulier grauida repudiata, filium enixa absente marito, spurium in actis professa est. Quæsitum est, an is in potestate patris sit: & matre mortua intestata, iussu eius hæreditatem matris adire possit, nec obsit professio a matre irata facta? Rndit, ueritati locum superfore.[l] Si ancilla fuit, ad libertatem perductam non uideri, neq; per fideicommissi relicti sibi probationem nec quòd alimenta sunt, uti nutrici, præstita.

Idem li. ij. responditur Materno Sabino. XXX.

c SI arbiter. i. iudex ordinarius. Azo. Et dic quod hæc lex duas ponit casus. Primus si ex alterius loco aqua pluuia profluens opere manu facto alterius agro nocere posset, agi potest aquæ plu. arcen. actio. ut opus tollatur ut infra, de stitulib. l. Labeo. & ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. hæc actio. & in prin. legis & l. si tertius. §. ufficiũ. Duo itaque probat actor, scilicet factum opus: & aquam nocere posse. Tertium etiã uidetur quod probet, scilicet tempus quo opus factũ est, & tamen dies & consul ad siquidam non exquiratur; sed satis est si superstet, qui fieri uiderunt uel etiam audierunt eos qui uiderunt uel audierunt id fieri. sic enim probabit extare memoriã. Nec enim quia extare aliquando memoriã probatur nunc extare, ut in ætate dicimus. ut C. de in integ. resti. mi. l. si minorem. & post hic plurimus casus. Secundus, Reus ad sui defensionẽ probat factum a parte actoris factum, uel loci naturam, id est situm sui quia non totius est, uel uetustatem quia licet sit manu factum, non tamen extat eius memoria: quod sic probat per testes asserentes omniũ esse opinionem, se nõ uidisse uel audisse quando hoc fieret: nec eos uidisse uel audisse qui id uiderunt uel audierunt. & hic est secundus casus in illo §. sed cum. & ff. de aqua plu. arc. l. ij. §. item Labeo. secundum Azo. Sed in primo casu quæro an duo testes sufficerent, qui dicerent se uidisse uel audisse illum qui uidit? Videtur quod non: quia ille quẽ isti uiderant non sufficeret, quia solus, ergo nec isti. sed contra dici, quia idem enim ad testimoniũ nec aliquis sibi sufficeret per testificantes tamen duo testes qui audierunt ipsum ...

pulari secundum Azo. Item no. hac l. speciale in actione aquæ plu. arcen. ut testimonia de auditu recipiantur. sed certe imo nõ uidetur speciale. nam in quibuslibet obligationibus & contractibus hoc euenit. sed hic fertur de auditu alieno, & sic de auditu auditus quare est speciale, alias non est, sicut C. de testib. l. testium. Fallit etiã in ca. matrimonij secundũ antiquos canones: siue in cã consanguinitatis contra matrimoniũ, ut in decre. xxxv. q. iij. c. super. licet illud hodie per concilium corrigatur. Vel aliter hoc probatur de proprio auditu & de ueritate, sicut in contractibus. nam debet probare actor memoriam operis extare. sed memoria retinetur per auditum: ergo est probatio ueritatis. an tamen debet probare quod sit manu factum ab aliquo. tamen memoria quidem per auditum retinetur. sed si nõ constat manu factũ, quod est principale actoris, non potest probari memoria, quod est subiectum.

d Quærendum. Ex parte actoris.

e Qui uidissent. secundum sui consuetudinem. sic in authen. de her. & Fal. §. si uero. abinde aliq. coll. j.

f Audissent. i. qui dicerent se audisse & uidisse.

g Infinitè. ff. tamen duas personas numerauit, hic ultra procedit.

h Versum. simile sursum & uersum ff. fra, de gradi. l. iuris consultus. §. sed si ex institutionibus.

i Accideret. Subaudi absoluetur reus.

k IMperatores. Nonullã. sed multam, nam plurem probationem faciunt, donec contraria probetur, eundem quosdam ut ff. depositi. l. Publica. in fi. & ar. contra C. q po. in pig. ha. l. pe. in fi. & C. de non nu. pec. l. generaliter. ex quo non placet sed semiplenam, nõ tamen plenam probationem faciunt. ut in aut. huius l. & C. de te. l. nec professio. & C. eo. l. non nudis. & l. non epistolis.

l Superfore. ut supra, de inoffi. test. l. si instituta §. j. quia ueritas probatur ex eo quod hic natus fuit uicinis scientibus: ut C. de nup. l. si uicinis.

infra annũ puta, factũ cũ interim nemo sit eorũ, qui meminerit quibus coss id fieri uiderit.

Testimonium de auditu alieno quandoque recipitur.

† P. F. accideret.

† P. F. cũ memoriam facti operis nõ extaret.

† P. F. confusũ.

† Hoc responsum ... sequens cum fuisset a P. F. signis parenthesos clausa sunt quod in eo nolumus passim signant ... pta. Hoc autem ... quod hæc in P. Flo. ... pta Alciati ... qui ... responsio ... libro ... capite ...

† Idem li. ij. responsorum Materno responditur.

† bidem.

† P. F. ab arbitro.

DE FIDE INSTRVMENTOR. &c.

Visa probatione in genere, sequitur per species. & prima de ea quæ fit per uocem mortuam. quæ ualidior est quam ea quæ per uocem uiuam fit. Acc.

Commemorationē in chirographo pecuniarum, quæ ex alia cā deberi dicunt, factam uim obligationis nō hře.

TITVLVS IIII.

DE FIDE INSTRVMENTORUM, & amissione eorum.

Pau. lib. ij. Sentent. I.

Instrumētorū nomine ea oia accipienda sunt [a] quibus cā instrui pōt. & iō tam testimonia [b] q̄ personę instrumentorū loco habent. [c]

Idem li. v. Sentent. II.

Quicunq; a fisco cō uenit, non ex iudice [d] & ex exemplo alicuius scripturæ, sed ex authentico ɔueniendus est. † ut ita ɔ̄ctus fides possit ostendi. † Cæterum calumniosam scripturam uim in iudicio obtinere non conuenit. [e]

Socius eiusdem criminis non potest alium sociū accusare: sed an contra eum testificari, vide quod no. extra, de testi. c. veniēs & C. de test. l. quoniam liberi.

Idem libr. iij. Respon. respondit. III.

Repetita [f] quidem die, cautionem interponi non debuisse: sed falsi crimen quantum ad eos, qui in hoc consenserunt, contractum non uideri: cùm inter præsentes & conuenientes res acticata sit, magisque [g] debitor, quàm creditor deliquerit.

In pignoris & hypotheca solo consensu contrahitur.

Caius li. singulari de formula hypotheca. IIII.

In re hypothecæ nomine obligata, ad rē non pertinet, quibus fit † uerbis: [h] sicut est in his obligationibus, [i] quæ cō sensu contrahuntur. Et ideo sine scriptura si conuenit, ut hypothecæ fit, & probari poterit: res obligata erit de † qua conueniunt. Fiunt enim de his scripturæ ut quod actum est, per eas facilius probari possit. Et sine his [k] autem ualet, quod actum est, habeat probationem sicut & nuptiæ [l] sunt, licet testatio sine scriptis habita est.

Callistratus li. ij. Quæstionum. V.

a Instrumētorū. Accipiēda sunt s. large sumpto uocabulo.

b Testimonia. id est charta: ut differat a sequenti casu. Vel dic, id est dicta testiū in scriptis redacta: ut infra, de testi. l. iij. §. j. idem diuus. quod est verū: sed non quo ad hāc legem. Acc.

c Habentur. Sic & large ponitur ff. de uerbo sign. l. notionem. §. instrumētorum. Sed alias ponitur pro instrumēto fundi: ut infr. de fundo instru. l. quæsitū. in prin. alias pro cautione tantum: ut ponitur in auth. e. ti. in tit. & in tex. col. vj.

Quicunq;. CASVS. Quicunque uult probare cum instrumento, fiscus sit uel priuatus, probet cum authentico, non cum exemplo. Viu.

d Iudice. tria sunt originalia nomina. l. originale, authēticum, & exemplar. Item alia tria nomina inde extracta. s. index, exemplū, & sumptū, & etiā memoria: ut C. de edē. auth. si quis in aliquo, dic ergo nec credi sumpto: ut hic, quod intelligitur quidam. si fuerit utraque scriptura priuata uel saltem secunda. secus si publicum publici, ut publicum priuati faciat mentionem: quia tunc creditur sumpto: ut in auth. ut fratrum filij. §. illud. col. ix. & infra, de adm. tu. l. chirographis. nisi in fisco: ut hic. Sed tu dic secundū. lo. quod etiam si publicum faciat mentionem alterius, no credatur ei. nam ad hoc creditur subscripto, quia sic continetur in alia: sed potest esse quod in originali aliquo erant aliæ literæ & cancellationes, quæ non continentur in exemplo: unde non probatur plene per exemplū: ut hic, & C. de eden. lege, procurator. & supe. iam. excus. l. Pōpo. & in auth. ut spon. lar. §. & hoc insuper. colla. ix. nisi fuerit officio iudicis publicatum. & sic intelliguntur d. ll. ut fratrū fil. j. & de adm. tu. l. chirographis. Quid aūt si sine iudice sit exēplificatio: nōne in aliquo ualet? R. nō, pōt dici quod sic: quia per hoc probari quod scriptū intercessit: quod est necesse: maxime tunc qñ est necesse fieri contractum scriptis. Itē probatur quod intercesserit bona fides. nam hic probatur intercessisse. Item præsumptio inducitur: ut infra, de tur. fil. l. in fraudem. §. neque instrumenta. nl & ex priuato hoc fit. ut ibi constat. Alij dicūt: aut dico, conuenio te ad decem, & uide Instrumentū quod inde mihi fecisti: & non possum ut hic, quia hęc non fecisti. an vero dico cōuenio te ad x. quæ debes: quod probo per sumptū ex authentico: & sic per obliquum: quod non placet: quia tunc esset imponere legē verb. s.

e Non conuenit. Immo qui eam ostendit, nisi ueritatem adstrinxerit, ut falsarius punitur: ut C. de probat. l. iubemus. Acc.

f Repetita. Casus talis ē. Obligaui rē meam Titio primo. postea uolo accipere pecuniam a Meuio: q aliter nō dat mihi, nisi eardē rem meam obligem sibi, ita quod sit potior in pignore: & ego hāc fraudē excogito ut fiat instrumentū in quo contineatur q ei obligam r & fuerit facta obligatio repetita de preterito anni antequam Titius acciperet: ut & alias C. ad l. Corn. de fal. l. si creditor. cū ergo ego & Meuius socij sumus eiusdē criminis, neuter pōt aliū accusare: ut C. de li. cau. l. si filiū. Tamen tamē pōt recte accusare utrunque. ✓.

g Magisque. Ideo magis quia debitor eum cui bona fide obligatus erat, decipere non debuit: ideoque ultra tenetur contraria pignoratitia: ut ff. de pign. act. l. si tutor. §. contraria. & supra de pign. l. & qua nondum. §. qui res. creditor autem ei nullo modo obligatus est. Item creditor ut sibi consuleret, licet alios fraudaret, fecit. Acc.

h In re. Verbis. dummodo aptis: ut infr. de suppel. leg. l. Labeo.

i Obligationibus. s. alijs. Io.

k Sine his. s. his omissis: ut ī. de pig. l. contrahitur. & C. de proba. l. si de possessione. & infra. de spon. l. in sponsalibus. in prin. Acc.

l Nuptiæ. ut & C. de nuptijs. l. neque in s. nisi in casu ut in authen. ibi posita.

Margin notes:

† P. F. debere.

Originalia nomina tria sunt.

† P. F. ita. si contractus fides, &c. legerē & si ut no. & quia ita scriptum est in Pau. li. 5. Sent. c. 12. §. quicunq; unde hęc lex inempta est A. Pers.

† Quam. scripturā in iudicijs uim obtinere cōueniat Cic. in orat. pro Roscio comœdo.

† Cōcor. tex. & qd ibi not. in c. si adscripturas. ix. dist.

† Repetere (inquit Bud. in an no. ad Iulianus. §. quam in ad exhibend.) est retrorsus petere. hęc cautio repetita. die interponi dicitur, cū dies longe qua iā ut litigatusque est. ac retrorsus ememta. antidatam uulgo appellant. hunc opponitur prolata dic. P. F. fo.

Si res.

a S I res. Hæc lex generalius loquitur, quàm superior. Acc.

b Factum suum. Factum suum præbet ueritas, cum actor confitetur tradidisse, puta rem uenditam: sed iõ euocare se contendit, q scriptura non intercessit.

S I res, [a] gesta, sine literarum quoq; consignatione ueritati factum suũ [b] præbeat: nõ iõ min[9] ualebit, [c] q instrumentũ nullum de ea intercessit.

Vlp. lib. I. ad edict. VI.

S I de tabulis [d] testamẽti deponendis agatur, & dubitetur, cui eas deponi oporteat: semper seniorem [e] iuniori, † & amplioris honoris [f] inferiori, † & marem [g] fœminæ, & ingenuum libertino [h] præferemus. [i]

TITVLVS V.

DE TESTIBUS.

Arcadius qui & Charisius lib. sing. de testibus. I

T Estimoniorum usus frequens, [k] ac necessarius [l] est, & ab his præcipuè [m] exigendus, quorum fides non uacillat. [n] Adhiberi † quoque testes possunt nõ solùm in criminalibus causis, sed et in pecuniarijs litibus, [o] sic ubi res postulat, & ij, [p] quibus non interdicitur [q] testimonium nec ulla lege a dicendo testimonio excusantur. [r]

Nota quòd iudex potest refrenare numerum testium. hoc dicit. Bar.

Quanquam quibusdam legib. [s] amplissimus numerus testium sit definitus. tñ ex cõstitutionibus principum hæc licentia ad sufficientem numerum testiũ coartatur, ut iudices moderentur: & eum solùm testium numerum, [t] quem necessarium esse putauerint euocari patiantur: ne effrenata potestate ad uexandos [u] homines superflua [x] multitudo testium protrahatur.

In hac. l. vsque ad. § lege Iulia sit procedit iurisconsultus. nam primò ponit theoricam, secundò practicam in genere, tertiò ponit eam per multa rescripta. secunda ibi, ideoque in l. testium. tertia ibi, in §. eiusdem quoque. Bart.

Modestinus lib. viij. Regularum. II.

I N testib. † aũt fides, dignitas, mores, [z] grauitas examinanda est: & iõ testes, qui aduersus fidem [a] testationis suæ † uacillant, audiendi [b] non sunt.

Callistratus lib. iiij. de cognitioni. III.

T Estium fides diligenter examinanda est: † ideoque in per-

c Valebit. Quia fides ueritatis uerborum adminicula non desiderat: vt C. si minor ab hæ. se absti. l. j. & facit C. de proba. l. proprietatis.

d S I de tabulis. Plures enim erãt hæredes, & conuenire non poterãt apud quem tabulæ testamenti essent: ut sup. fam. ercis. l. si quę sunt cautiones. Acc.

e Seniorem. Nam semper ueneranda, &c. ut j. de iure im mu. l. semper. Acc.

f Honoris. Vt & j. de rer. mo. l. ij. & facit s. de pac. l. maiorem. & j. de priuile. credit. l. j.

g Et marem. Vt & s. de sena. l. j. & de sta. ho. l. I multis.

h Libertino. Vt & in honoribus: ut C. ad le. Visc. l. j. sed hoc potest dici, hodie correctum totum aut in auth. ut libe. decæ, §. j. col. vj. nisi alias subsit causa, quare magis apud ingenuum re sidere debeant.

i Præferemus. Nõ autem ad licitationem perueniemus: ut sup. fam. ercis. l. nam ad licitationem.

DE TESTIBUS.

De fide instrumẽtorum dictum est: nunc de probationibus quæ fiunt per viuam vocem. Ac.

k T Estimoniorum. Frequens. in causis.

l Necessarius Cum multa sunt, quæ nisi per testes probari non possunt: ut in auth. eod. circa prin. col. vj.

m Præcipue. Nam & ab huiusmodi hominibus qui uacillant, est testimonium exigendum: licet non sit iis credendum: ut in auth. eod. §. sancimus. & §. si uero ignou. c. l. vj.

n Vacillat. i. uacillare non est solita: q de præsenti sciri põt. quod dicit j. de q6. l. de minore. §. tormenta. licet uideat contra j. in eod. tit. l. j. §. quæstioni.

ADDITIO. Dic quod eis minus creditur, tamen per hoc non repelluntur, secundum Floren.

o Litibus. Impropriè hæc uocabula ponit, propriè autem secundum quosdam dicitur causa: ea quæ res deducta sit in controuersiam extra ius: sed si deducta in iudicium, incipit esse lis: ut C. de lit. sut. litigiosa. Sed tu dic contra, secundum Tulliũ Est enim causa, res quæ habet in se cõtrouersiã in dicendo positam cũ certarum personarum interpositione: sed lis est ante litẽ contestatam & post: ut C. quomodo & quã iu. auth. qui semel. Vel dic tertio ut diximus C. de transa-ctio. l. causas. Acc.

Lis & causa differunt.

p Et ij. s. soli possunt adhiberi.

q Interdicitur. Interdicitur autẽ ut j. l. iij. §. j. & l. idonei. & l. testes idonei. & l. testes idoneus. & l. nullus. & l. ex eo. & alijs pluribus.

r Excusantur. q faciunt quidam: ut j. eod. l. iij. & l. muniti. Acc.

s Legibus. Quas non habemus.

t Numerum. s. duorum: ut argu. j. eo. l. ubi. uel plurium, prout iudici uidebitur.

u Vexandos. Nec enim causa testificandi diu debẽt homines a suis negotijs auocari: ut inf. quemadmodum testa. ape. l. si quis ex senatoribus.

† Testimonijs.

x Superflua. Cum aliqua est multitudo, præsumitur inter eos aliquis bonus: ar. in decr. dist. lxj. c. nullus inuitis. & xcij. dis. mira tus. & argu. in auth. de referen. §. j. col. ij. Acc.

† P. F. sua testationis.

y I N testibus. Fides. cuius gratia cætera considerantur. fides enim colligitur ex dignitate & moribus: ut inf. de tut. & cur. da. ab his. l. scire oportet. §. pen. & inf. de uerbo. obli. l. si quis stipulatus. in fi.

† In hunc locũ Cic. in oratio. p Fõteio & in ora. pro Flac. Quintil. li. v. insti. orat. cap. j. Vale. Ma. xi. li. viij. c. v. Mores dignitati præferuntur.

z Mores. mores dignitati præferuntur

a Aduersus fidẽ. Cũ enim dicunt sibi contrarium, semetipsos excludunt: ut j. qui ap. fi. l. 6. §. sed si alius.

b Audiendi. Ex audiendi. Acc.

T Estium. Casus In hac. l. usq; ad § eiusdem. est satis facilis. Et infrà. Quærebatur a principe, quæ probatio sit sufficiens in qualibet causa: ad qd' dicit q nõ potest dici. nam quandoque exigitur scriptura: quandoque plures testes: quandoque pauciores: tunc quoniam

psuc bene probantur quia sunt fide digni. est ergo in iudicis arbitrio, qui & testes & alia debet considerare, an sit plena probatio. Idem diuus. Pone ut hic. ¶ non creditur illis qui de auditu dicūt: sed qui interfuerunt maxime in causa criminali: in qua qui non probat, habetur calumniator.

Lege Iulia. Accuso Titium. l. Iul. de ui pu. uel priua. induco contra eum in testem suum libertum. nō possum idem in impubere uel damnato pub. iudicio, neq; tamen restituto in integrum: uel uinculis custodito: uel eo q locauit operas ad pugnādū cū bestijs in arena: uel meretrice: uel eo qui aliās de malo testimonio est damnatus: & de quolibet est sua ratio. Vin.

Conditio. Sic inspicitur quando quis alium arrogat: ut Iu. de adop. l. nec ei. §. & primum. A.

Plebeius. Magis enim nobiliori creditur. ut ar. sup. tit. j. l. fin. & in auth. e. §. sancimus.

Egens. Nota qđ pauper faciliter corrumpitur: ut hic, & in auth. eo. §. sancimus & j. de excu. tut. l. spadonem. §. fi. admittitur tamē interdum: quis non tam ex facultatibus quam ex fide testis idoneus æstimatur: ut instit. de suspe. tut. § fina. & in authen. eo §. si quis re. & in decret. iiij. q. iij. c. si testes. §. item te, Item & inspicitur cuius propositi sit: ut sup. de transa. lege, cum hic. § in persona. Acc.

sona eorū: explorāda erit in primis ꝯdó[a] cuiusq;: utrū qui decurio, an plebeius[b] sit: & an honestæ & inculpatę uitæ: an verò notatus quis & reprehensibilis, an locuples uel egens[c] sit ut lucri cā q̄d facilè admittat: uel an ei inimicus[d] sit, aduersus quem testimonium fert: uel amicus ei, pro quo testimonium dat. Nam si careat suspicione testimonium uel pp personam, a qua fertur, ꝙ honesta[e] sit uel pp cām, ꝙ neque lucri, neq; gratiæ, neq; inimicitiæ[f] causa fiat, admittendus[g] est.

Nota quòd potestati iudicis conceditur, vtrum debeat adhiberi fides testi, vel non: tamen quia acta quandoque sunt examinanda in causa appellationis, tutius est quòd causam suspicionis propter quam fides testis minuitur iudex faciat apparere in actis Bar.

Ideoque[h] diuus Adrianus Viuio † Varo legato prouinciæ Ciliciæ rescripsit: eum, qui iudicat, magis scire posse, quanta fides habenda sit testib. uerba epistolę hæc sunt: Tu magis[i] scire potes, quāta fides[k] habenda sit testibus: qui[†] & cuius dignitatis,[l] & cuius existimationis sint: & qui simpliciter uisi sunt dicere:[m] † utrum unum eundemque meditatum[†] sermonem attulerint. an ad ea, quæ interrogaueris, ex tēpore[n] uerisimilia respōderint. Eiusdē quoq; principis extat rescriptum ad Valerium Verum, † de excutienda fide testiū in hæc uerba. Quæ argumenta,[o] ad quem[p] modū probandæ cuiq; rei[q] sufficiant, nullo certo modo satis definiri potest.[r] Sicut non semper,[s] ita sæpe sine publicis monumentis cuiusque rei ueritas deprehēditur.[t] aliàs numerus[u] testium, aliàs

h Ideoq;. Quia prædicta circa testes sunt admittēdas ideoque per quatuor rescripta committitur examinatio iudici super his: ut subijcit usque ad §. lege Iulia.

i Magis. Quam alius. Azo.

k Quāta fides. Debet ergo notus esse testis iudici. ¶ ut iudex eū cognoscat, uel fieri tūc notus. Itē parti contra quā producitur, ut testis illum cognoscat: ut C. de iur. deli. l. fi. §. si autē. & in auth. eod. §. si uero ignot. & C. de fide instru. §. si quis igitur, etenim tales &c. sed hoc puto uerum in personali actione, qua quæritur an quis ꝓmisit, uel an hoc dixerit. nā testis qui aliquē mihi se obligasse uel aliqđ fecisse dicit, ipsum cognoscere debet. ubi aūt testis nō dicit de obligatione personali, uel de facto: licet te nō cognoscat, cōtra te tñ feret testimoniū: ut puta dicit in rei uin. quę cōtra te intendit possedisse me x. uel xl. an. sed tñ eū illū qui ꝓducit debet cognoscere: uel dicit me uel illū fuisse absentem. & hic debet cognoscere eum quē dicit absentē. ubicūq; ergo testis non testificat de facto eius, cōtra quē ꝓducitur, fert testimonium ētignotus. aliàs si de facto contrariū est secundum Azo.

Inimicus. Vbi distinguitur utrum ex criminali causa inter eos mota inimicitiæ sint: ubi inimicus non admittitur nisi causa finita: an aliàs sit odiosus, ubi iurat & testificatur. sed an fides ei sit adhibenda, iudicis mandatur officio: ut in auth. eo. §. si uero quia dicat. & inf. de quæst. l. j. §. quæstionum.

e Honesta. Nota quòd præsumit bene fieri si a bono fiat: ut arg. sup. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. j.

f Inimicitiæ. ¶ suspicio. R. uel dic. s. dicturus. sępe illorum ēt pallor, multus, rubor & titubatio faciunt, ut minus fidei alicui adhibeatur: ut Marcus Tullius in Topicis. & inf. de quæ. l. de minore. §. pen. Et de his autem oībus puto, quod præsens iudex ex officio suo ex hoībus bonæ opinionis debeat inquirere: argu. inf. de magistr. ꝯuē. l. j. § si præsens. & in §. seq. & §. si quando. & inf. de fun. instr. & instr. leg. l. cum de lanionis. §. asinam. in fi. §. prædicta autem denotantur his uersibus, Conditio, sexus, ætas, discretio, fama, Et fortuna, fides in testibus ista requires.

g Admittendus. Vt bonus testis: aliàs ut aliquod indicium inducat.

Item not. hic committi iudici testium examinationē: ut & infra proxi §. & §. idem diuus & §. Sabino. & j. eo. l. ob carmen circa finem sicut & cautio damni infecti cui fiat: ut j. de dā. infe. l. qui bona. § qui dāni. A.

l Dignitatis. Honestioribus enim creditur: ut C. eo. l. iusiurandi.

m Dicere. s. ueritatem.

n Ex tempore. Super quo interrogandi sunt: ut j. ad Sylla. l. prius. & arg. inf. de accu. l. libellorum.

o Quæ argumēta. i. quæ genera ꝓbandi: uel ꝑ testes, & qualis, & quot: uel per instrā uel alia argumenta.

p Ad quem. Id est, ad aliquem, ut puta quot testes, & qualia instrumenta.

q Cuique rei. s. cuique causæ.

r Potest. Sicut nec mora: ut s. de usu. l. mora. in prin.

s Non semper. Ita bene sequitur, si non semper creditur testibus siue instrumento ergo quandoque creditur: hic dicitur. semper autem non creditur, quia quidam casus sunt, in quibus scriptura exigitur: ut not. supra, de pigno. l. contrahitur. Acc.

t Deprehenditur. Per testes.

u Numerus. Id est, licet non sint multum boni: ut ꝙ deficit in fide suppleat numerus: uel dic propter testamentum, uel similia.

Digni-

† admittendum. † Iunio. † P. P. qui. Bu. hic legit, dicere meditatum. pramedi tatum. Valerianum. Varum. Imo ut ro ex tempore. i. de repēte. uide Bud. hic. Numerus supplet ꝙ in fide deficit.

dignitas a & authoritas, aliàs ueluti consentiens fama confirmat b rei de qua quæris, fidem. Hoc ergo solũ tibi rescribere possum summatim: non utique ad unam probationis speciem c cognitionem statim alligari debere: sed ex sententia animi tui te existimare, oportere quod aut credas, aut parũ probatum tibi opineris. Idem diuus Adrianus Iunio Ruffino proconsuli Macedoniæ rescripsit, testibus se, non testimonijs d crediturũ. verba epistolæ ad hanc partem pertinentia hæc sunt: Nosti, quod crimina obiecerit † apud me Alexander e Apro, quem, f † quia non probabat nec testes producebat: sed testimonijs uti uolebat, quibus apud me locus non est (nam ipse eos † interrogare soleo) remisi ad prouinciæ præsidem: ut is de fide testium quæreret: & nisi implesset, quod intendebat, relegaretur. g Gabino h † quoque Maximo in hęc uerba idem princeps rescripsit. Alia est authoritas præsentium testium, alia testimoniorũ, quæ recitari solent. Tecũ ergo delibera, ut si detinere † eos velis, des eis impendia. Lege Iulia de ui cauetur, ne hac lege in reum i testimoniũ dicere liceret ei, qui se k ab eo, parenteve l eius liberauerit: quive impubes m

Dignitas testis fidẽ approbat.

a Dignitas. licet pauci sint, duo tñ ad minus: ut C. eo. l. iurisiu. in fi. & sic no. quod fides testis ex eius dignitate approbatur: ut in auth. e. §. sancimus. col. vij.

b Confirmat. dicitur fama confirmare. l. cũ alio firmare: non quod per se fama non sufficiat, sed respectu assertionis partis. quã assertionem fama confirmat. sufficit ergo per se. arg. infra, de fun. instru. l. cum de lanionis. §. asinam. secũdum Io. & C. de testi. l. j. & inst. de testam. § testes. & C. ne de statu defun. l. si mater. Alij dicunt quod consonat naturæ, ut B. mattuum. & propter hoc dicit hic aliàs cõsentiẽs. i. quandoque: sed regulariter non sufficit famam probare. Alij dicunt quod cum alio firmat, per quibus facit consentiens, quasi simul sentiẽs, & quod dicit confirmat. fuerit ergo secundum hos probationem semiplenam: unde facit deferri iuramẽtum: ut C. de iureiurã. l. in bonę. hęc autem fama probatur per duos testes cum iurant maiorem partem populi ita sentire: non quod quilibet singularis per se dicat, credo: nisi uidisset quod famã nouerit: quo casu (ut dicit Io.) secundum quod nouerit iudicabit: quia non est notum, ut no. . . . um.

Probationum multę sunt species.

c Speciem. sunt enim multæ species probationum, quarum quædam sunt plenæ, quædam semiplenæ: plenæ ut per duos testes: ut infra eodem. l. ubi. Item per instrumentum publicum. Item per priuatum factum ab aliquo contra se cum causa: ut sup. de prob. l. cum de in de. in fi. si modo confiteatur se fecisse uel ei probetur per comparationem, uel alio modo. Item delatio iuramenti: ut sup. de iureiu. l. j. & ij. Semiplenæ autem fiũt per unum testem. Item per collationem, ex qua semiplena colligitur fides: ut in auth. de fide instr. §. si vero nullus. col. vj. Item per domesticam scripturam sine causa, & alias similes. Dicit ergo hic, quod iudex unum debet indicere tantum unũ modum probandi actori, sed potest: ut siue aliquis eorum solus sit sufficiens siue plures simul iuncti habeant ei fidem. quæ enim non prosunt singula, multa iuuant: ut ff. de usur. l. si stipulatus. & C. de prob. l. instrumenta ibi, sola non sufficiunt. quandoque tamen per unum modum tantum debet probare actor. s. per scripturam, si tale est negotium, quod per scripturam tantum debeat fieri: ut C. de probat. l. cum res. in prin. & C. eodem. l. testium. & in l. ff. § proxi. sed hæc specialia sunt.

d Non testimonijs. testimonia appellantur quando quę dicta testiũ in actis: & ita non accipitur hic, quandoque dicuntur testimonia, quæ ab alijs dicunt testes audisse: & ita hic secundum Azo. uel dic secundum M. quod loquitur hic. §. tãtum in criminali causa: ut patet statim in exemplo & secundũ hoc dic, testimonia. i. dicta testiũ alibi receptorũ. nam nõ credit eis: sed ibi debent esse præsentes, ut possint terrore iudicij imminente interrogari: ut authen. de testi. §. & quando. in fi. col. vij. & in auth. ut de fun. scu. fu. § illud. coll. v.

e Alexander. hic accusabat Aprum. Acc.

f Quem. s. Alexandrum. Azo.

g Relegaretur. sume ergo hic ar. quod quis eo ipso quod nõ probat, calumniari videtur: ut C. de aduo. diuer. iudi. l. j. & ar. C. de fru. & li. ex. l. non ignoret. & de pœna iudic. qui male iud. auth. nouo iure. & C. qui acc. pos. l. iij. C. ad l. Iuliã de ui. l. si quis a se. Sed ar. contra. ff. ad Turpi. l. j. §. j. ubi dicitur quod non eo ipso quod quis non probat, calumniari videtur. Sed in e. liga illud secũdum Io. Inquit in illis casibus ubi specialiter inducitur, quod possit aliquis accusare sine metu calumniæ: ut in marito: ut C. ad leg. Iuliã de adul. l. quamuis. Itẽ quod dicit hic relegaretur, ideo dicit, quia de tali crimine accusabat, ex quo si reus conuictus fuisset, cõdẽnatus esset ad pœnam talionis. nã ad talionẽ fit cõdemnatio: ut C. de accu. l. fina.

h Gabino. Dic casum quod quidam produxit testes: & iurauerunt, sed nõ dixerunt, sed postea ad domum producentis dicunt producenti dictum suum forte coram alijs bonis uiris: & ipsi volunt recedere: & quod eos producens in iudicio, recitat postea: hoc certe non creditur: sed ipsi debent stare dum dicunt, non tamen ultra xv. dies: sed interim debet ille qui eos produxit alere: ut hic subijcit: ut C. e. l. quoniam liberi. & l. si quando. & C. de ep. l. eos. §. si quis autem post. Acc.

i In reum. conuerte literã. i. ne in reum. i. accusatũ hac lege Iulia de ui publ. uel priua. quod tñ in eo crimine dicitur, & aud in quolibet alio crimine: cum eadem sit ratio: ut ar. ff. de uer. ob. l. a Titio in fi. Et idẽ in pecuniaria causa: ut non admittantur illi de quibus subijcit: ut patet in liberto de quo primo subijcit: ut C. de quæstio. l. pridem.

k Qui se. subaudi ei quod, &c. sed non per eo: ut d. l. pridẽ.

l Parenteve. qui etiam propriè libertus accusati dici potest: ut ff. de uer. signi. l. licet inter §. patronos. Acc.

m Impubes. no. ergo non posse ferre testimoniũ minorẽ. xiiij. uel xij. annis: ut inst. de testa. §. j. Sed quæri cõsueuit, an factus pubes possit reddere testimonium de his, quæ uidit pupillari ætate? uidetur quod non: ut infra tit. j. l. fin. & C. de fal. mo. l. j. in fi. Sed tu dic contra. secundum Io. nam non prohibet, ergo admittitur: ut ff. e. l. j. §. adhiberi. Item potest ferre de facto & de iure, licet nõ ad fu. prudicium. Item secus factus liber, ferre põt testimonium de eo quod prius uidit: ut ff. de uerb. sig. l. notionẽ. §. instrumentorum. Itẽ facultas probationum nõ debet angustari. ut C. de hær. l. quoniam & expressum vt infra, ad Syla. l. excipiuntur. hæc adsunt uera, nisi uelint testificari in ea causa, in qua ad sui substantiam exigitur certus numerus personarum: ut testamento. nam a principio exigitur testis idoneus: ut instit. de testa. §. testes. Item quid de eo qui iam peior sunt aliàs? Io. putat eum remoueri: quia qui semel fuit malus, &c. ut ins. de acc. l. si cui. §. j. si tamen pœnituit & pœnitentiam per

† scribere.

† P. F. hæc sunt. Quod crimina obiecerit. &c.

† Apro, & quem, &c.

† nam ipsos. c. F.

† P. F. quoque Maximo.

† P. F. Gabinio. al. Sabino; Camino.

† P. F. retinere.

† Per istã glos. uide quid dicat B. . . . castello . . . apostil, ad Roma in suis sing. F. . . io. j. in . . . uj. sing.

erit: quiq; iudicio publico [a] damnatus erit; q eorum [b] in integrum restitutus non erit: qve in uinculis, custodiave publica [c] erit: qve eum bestijs † ut depugnaret, se locauerit: [d] quaeve palam [e] quaestum faciat, feceritve: quive ob testimonium dicendum, uel non dicendum, pecuniã accepisse iudicatus, [f] uel conuictus [g] erit. Nam quidam pp reuerẽtiam [h] personarum, quidam propter lubricum [i] consilij sui, alij vero propter notã [k] & infamiã [l] uitae suę admittendi non sunt ad testimonij fidem.

Nota text. quòd in his quae spectant ad litis ordinationem, habemus inspicere consuetudinem loci ubi agitur: ut hic, & C. de iure calum. l. ij. circa finẽ. facit in his quae pertinẽt ad litis decisionem, dixi in l. fundus supra, de euictio. & in l. prima supra, de usuris. Bar.

Testes non temerè euocandi sunt per longum [m] iter: & multò minus milites [n] auocãdi sũt a signis uel muneribus, phibendi testimonij cã. idq; diuus Adrianus rescripsit. Sed & diui fratres rescripserunt: Qđ ad testes euocãdos ptinet, diligentiae iudicantis est explorare, q̃ ↄsuetudo in ea ꝓuincia, in qua iudicat, fuerit. nã si ꝓbabit, sępe [o] in aliam ciuitatẽ [p] testimonij grã plerosq; euocatos: nõ est dubitandum, quin euocãdi sint, quos necessarios in ipsa cognitione deprehenderit, qui iudicat.

Paul. lib. ij. ad legem Iuliam & Papiam. IIII.

LEge Iulia † iudiciorũ publicorũ cauet ne inuito † denuncietur, [q] ut testimonium litis dicat aduersus socerum, generum, uitricum, pri-

† P. F. ad testitae.

† al. add. & Papia.

† al. add. alicui.

tiam peregerit sibi iniunctam, quidam putant posse testificari. quasi sit in integrum restitutus: uel q̃a post tẽpus uidetur remissa infamia: ut C. de ijs qui not. infa. l. Si seuerior. & pro hoc C. de nup. l. imperialis. §. j. in fi. & in authẽ. constitutio quae de dignit. §. illud. col. vj. Sed quidam contra nam dicunt quod remittitur quo ad Deum: non quo ad mundum uel publicam uindictam poena infamiae siue delicti ex quo secuta est infamia. Item quid de homicidis uel alijs, qui sunt in mortali peccato constituti? Respon. non repelluntur in re nostro: ergo ad mittuntur: ut s. e. l. j. §. j. licet iure canonico repelluntur: ut vj. q. j. infames. Accursius.

[a] Publico. hic enim infamis est: ut J. de pub. iud. l. infamem. Acc.

[b] Eorum non licet praedictis ferre testimonium, q iudicio publico damnati erant, q tamen in integrum restituti, &c.

[c] Publica. Propter priuatam autem, ideo non minus recipietur, cum non iuste inferius n ut C. de priua. carce. l. j. ista aũt in uinculis iacẽtes repelluntur uel propter notam uitae suae, licet non sint infames: uel quia praesumitur quod falsum testimonium diceret pro aliquo, qui eis promitteret se eos liberaturum a uinculis. Accur.

[d] Locauerit. hic est infamis ipso iure: ut supra, de postu. l. j. §. remouet. & de ijs qui no. infa. l. ij. in fi.

[e] Palam. i. sine delectu: ut infra, de ritu nup. l. palam. in prin. & est infamis ipso iure: ut supra, de ijs qui no. infa. l. athletas. §. ait praetor. & de ritu nup. l. palam. §. non solum. & quod dicit hic fecerit. nota quod etiam si desijt, tamen adhuc ꝓhibentur: infra de ritu nup. l. palam. §. non solum. & sic nota iure nostro repelli infames ut hic. & de iure cano. ut in decr. vj. q. j. infames. & alias in crimine laesę maiestatis: ut inf. ad leg. Iuliam maie. l. famosi. & C. ad leg. Iul. maie. l. quisquis. Item fallit in haereticis, qui sunt infames: ut C. de summa trini. l. j. in fi. & tamen admittuntur: ut C. de haere. & Mani. l. quoniam. Veluerint loquuntur de illis haereticis, qui per sententiam erant infames futuri, & ad; hunc non erat sententiatum, sed autem ipso iure, ut Manichaei; tunc non possunt. Item falli contra pariter infamem. cum nil Iudaeus. &c. ut ar. d. l. quoniam. Alij dicunt omnes infames admitti: nisi in publicis criminibus. ut hic, sed cum tormentis: ut infr. e. l. ob carmẽ. §. si ea. & in authen. e. §. sancimus. col. vij: nam & seruus qui nõ potest esse testis, cũ tormentis admittitur: sed ut dixi, omnes repelluntur secũdum lo. nisi in casibus mõ notatis: & tũc cũ tormentis forte, turpes aũt admittantur, sed cum tormentis: ut in authe. e. §. si vero. col. vij. Qđ aũt dixi de seruo non ob. q̃a ille non recipit ut faciat plenam fidem, sed ad iudicium pro ueritate inquirenda: ut inf. de quaest. l. j. §. quaestio. & l. edictum. §. j. & sic speciale est in haereticis quod admittantur.

[f] Iudicatus: Per sententiam iudicis: ut infra, ad legem Iuliam repet. l. ea lege. § hac lege.

[g] Conuictus. per suã confessionẽ: uel seipsum cõdẽnauit. ut j. de confes. l. j.

[h] Reuerentiam. ut liberti & no. qđ reddit rationem p̃dictorũ per ordinẽ.

[i] Propter lubricum. ut impubes.

[k] Propter notam. ut in eo qui est in uinculis detentus.

[l] Et infamiam. ut damnati de Publico iudicio. sunt & aliae causae propter quas quis repellitur: ut habes inf. eod. in diuersis ll. Acc.

[m] Per longum. ut infra, quemad. test. aper. l. sed si quis ea signa. nisi sic se habeat consuetudo: ut in fi. huius. l.

[n] Milites. hi nec. alia in per uicinum. item inuiti & cum tati: ut j. e. l. muni.

[o] Sępe. ergo est sciendum quod sępe factum est: ut hic j. & C. loca. l. circa & infra, de adm. tuto. l. sine haerede. §. pẽ. & C. de adi. pri. l. no in totum. & C. quae sit lon. consue. l. ij. & C. de aquaeduct. & usu aquae. l. diligenter. lib. xj, & supra, de serui. urba. praedio. l. qui luminibus.

[p] Ciuitatem. i. ut de alia ciuitate ueniant.

LEge Iulia. CASVS. Accuso Titium de aliquo crimine: & adduco in testem. uel inuitũ uolo cogi ad testimoniũ socerum uel generum uel uitricum. uel aliquem consanguineum intra vij gradum Et dicit q non possum. ita neque possum facere cogi libertum eius, uel libertum filij sui, uel libertũ uxoris Titij. nã & ea accusata non testificatur in eam libertus uiri. Item nec patronus neque patrona cogitur contra libertum, nec econtra ferre testimonium.

[q] Denuncietur. ab aliquo priuato. publice enim omnibus imperari potest secundum quosdam: quod non puto his personis: sed an pro eis? Respond. non, cum si ualeret, pro utraque parte ualeret: ut C. de epis. & cle. authenti. sed iudex. & facit pro hoc institu. de testib. § sed neque. Sed argumen. contra. C. de leg. com. lege, quod fauore. Item not. quod quidam intelligunt legẽ istam in criminalibus tantum: quia iudicium sanguinis agitur non in ciuilibus. & hoc uidetur innuere illud uerbum, lege Iulia publicorũ, &c. sed ego id non puto quia simpliciter lex loquitur: ergo verum est illud in criminali & ciuili. argument. supra de alea. lege. j. §. ij. & infra, de leg. praestan. contra tabu. bonorum pos. petita. l. j.

Sobrinum.

uignum, sobrinum, [a] sobrinam, sobrino natum, eosve qui priore [b] gradu sint, item ne liberto ipsius, [c] liberorum eius parentum, uiri, [d] uxorisve. Et ut nec patroni, [e] patronæ, aduersus libertos: neque liberti [f] aduersus patronos cogantur [g] testimonium dicere.

Caius lib. iiij. ad Legem Iuliam & Papiā. V.

IN legibus, quibus excipitur, ne gener, aut socer inuitus testimoniū dicere cogāt, generi appellatione sponsum quoque filiæ cōtineri placet: item soceri, sponsæ [h] patrem.

Licinius Rufinus li. ij. Regularum. VI.

IDonei non vīr esse testes, quibus imperari [i] potest, ut testes fiant.

Modestinus lib. iij. Regularum. VII.

SErui responso [k] tūc credendum est, cūm alia probatio ad eruendam veritatem non est.

Sceuola lib. iij. Regularum. VIII.

INuiti testimoniū dicere non coguntur senes, [l] valetudinarij, [m] uel milites, [n] uel illi, qui cum magistratu Reipublicæ causa absunt, uel quibus venire nō licet. [o]

Paul. li. j. ad Sab. IX.

TEstis idoneus pater filio, [p] aut filius patri non est.

Pomponius li. j. ad Sabinum. X.

NUllus idoneus testis in re sua [q] intelligitur.

Idem lib. xxxiij. ad Sabinum. XI.

AD fidē rei gestæ faciendam et non rogatus [r] testis intelligit.

† P. F. uxoris, item patrona & ut ne patroni, &c.

† De lege Papia seu Poppea Al. lib. iij. disputat. capitu. iij.

Hæreticus in testē admittitur.

a Sobrinum. sobrini & sobrinæ sunt qui ex fœminis descendunt: sicut consobrini quasi consororini: ut infra de gradibus. §. iiij. & §. vj. sed an idem ius erit in agnatis. Respon. utique, cum in eis sit eadem uel maior rō. & quod dicit hic Paulus, uidetur reducere ad memoriā infra, de gradibus. l. iurisconsultus. Acc.

b Priore. Vt patruum, amitam, auunculum, materteram.

c Liberta ipsius. accusati non denunciet testimoniū contra accusatum. Azo.

d Viri. ne denunciet liberta uiri cōtra uxorem eius accusatum: quia ei debet reuerentiam: ut C. de in ius uocan. l. j. Item ne liberto uxoris eius, qui accusatur, denūciet testimonium contra ipsum maritum accusatum.

e Patroni. repete ne denunciet liberto patroni con tra libertum qui est libertus eiusdem patroni uel patronæ: quia sunt de eadem familia. Acc.

f Liberti. hoc dixerat: sed repetit, ut plenius dicat.

g Cogantur. sed nec admittuntur liberti uolentes: ut C. e. l. liberti aduersus. Acc.

h IN legibus sponsæ. ut infra, de gradi. cogna. lege, ferus. Accursius.

i IDonei. Imperari siue liberi, siue serui sint. & intellige imperari a iudicente eos, p sea loqui nul lus testis idoneus esset: qa magistratus ei precipere pa testas, C. eod. lege, si quando. Item intellige imperari posse ratione patriæ potestatis, uel dominicæ, uel ratione obedientiæ, uel iurisdictionis, ut in cā propria imperantis non sint testes qui de iurisdictione uel obe dientia uel potestate eius sunt: sed in causa uniuersitatis possunt: & hac ratione imperabit Abbas monacho ut ferat testimonium pro collegio: ut arg. supra, da ta ius uocan. l. sed si hac. §. qui manumittitur. Accur.

ADDITIO. Quid autem de uasallo? Dicit Guil. in spec. de testi. §. j. uer. sicu. sed nunquid ua sallus, quod iuramentum fidelitatis est species seruitutis: arg. ā. de probatio. lege, si filius. & et glo. ordinaria ā. de usufru. l. si cuius. §. j. repellitur ergo, quia ei potest imperari, argumen. huius l.

k SErui responso. Quod ab eo elicit cum tormētis præcedentibus ā indicijs: ut infra, de quæstio. l. maritus. & C. de quæstio. l. mitt. l. j. item de suo tantum facto intellige cum interrogantur C. de quæstio. lege interrogari. & supra, da probatiōn. lege, cum probatio, alias si non de facto suo, non: cum nullam communionem habeat cum iure ciuili: ut infra, de testa. l. qui testamento. §. seruus. Alij dicunt non oportere præcedere indicia, cum de serui facto quæritur. &c.

facit supra, de ædil. edi. l. quæro. §. §.

l INuiti. Senes. qui sunt maiores annis lxx. ut C. q. ætate. l. j. lib. x. & infra. de iu. immu. l. iij. Accur.

m Valetudinarij. qui s. morbo detinentur. Acc.

n Milites. ut & arg. sup. e. l. iij. §. testes. Ac.

o Non licet. Vt hi qui sunt ignominia missi de militia: ut supra, de ijs qui notan. infa. lege secunda. si ignominia. uel deportati. Vel dic, illi qui sine dedecore apparere non possunt: ut supra. ex qui. can. ma. l. in eadem. in si. Sed quid si neritas aliter sciri non poterit? Respond. dicunt quidam nemines istos compellendos. nam & magistratus minus idonea admittitur in defectum: ut infra, de mune. & hono. l. ut gradatim. §. quoties. & seruus in defectum ad testimoniū admittitur: ut C. de quæstio. lege prima. & hæreticus: ut C. de hæret. l. quoniam. Sed tu dic contra, nec ob de magistratu: quia in publico uertitur utilitas: & ideo infringitur immunitas. Item nec de seruo, quia non habet priuilegium: sed quia pro mortuo habebant, idem non admittitur: & quia domini est, non interrogatur in cūnisi in defectum probationum. itē nō hæretici non habent immunitatem in lege cōmuni: & ideo admittuntur, ne auguste ut facultas probandi. hi autem, de quibus hæc lex loquitur, uel priuilegium habent, uel iusta causa excusantur: & ideo non coguntur, secundum Azo. nisi fuerint forte rogati: quia tunc uidentur renunciasse excusationi: sed cum non coguntur inuiti ergo uolentes sūt admittuntur.

p TEstis idoneus pater suo. ut C. e. l. parentes. ergo nec socer, cum uicem patris obtineat: ut & infra, solu. matrimo. l. quia patentis. in castrensi autē peculio si nimis ante missionem testamentū fecerit, pater testis haberi pōt: ut ī. de testa. l. qui testam. §. pa.

q NVllus. in re sua principaliter sua, seu a si secū datio. uā pōt legatarius esse testis. in cā testamenti: ut ī. de test. l. j. testamētu & instit. de testa. §. pe. nec ob. huic C de fideic. l. si. ibi, & iudex & testis, &c: qa non loquitur ibi de hac, sed fundi testificatione. An aut uenditor possit esse testis in cā euictionis, p emptore? Rñ. nō puto, cū ad eū commodū & incōmodū pertineat, possit: & sic est ius cātū: ut misi qā ap. tit. l. j. §. in propriis, nisi tunc quando non teneretur de euictione. Nec ob. sup. fi. regi. l. eos qa ibi de euictione nō tenet.

AD fidem. CASVS. Regulariter credit testi, siue specialiter fuit uoc. tus, ut contractum audiret, siue ob aliam causam ibi existens audiat.

r Non rogatus præterquā in quatuor casibus. scilicet in testa-

in testamento, in solutione facta creditori eius debiti quod erat in scriptis. Item in confessione creditoria, cõfitentis sibi solutum tale debitum, ut infra, de test. l. hæredes. §. fi. & C. de test. auth rogati. sup. l. testium. quartus in diuortio: ut infra, de repu. l. nullum. sed hoc non bene ibi aperit. Alij dicunt hodie semper rogari per dictam auth. & sic hoc corrigi dicunt, quod hic dicitur. Acc.

Vlpianus li. xxxvij. ad edictum. XII.

VBi numerus testium non adijcitur, [a] etiam duo sufficient. Pluralis enim elocutio duorũ numero contenta est.

Nota quòd causa euitandæ absurditatis debet fieri extẽsio legis ad casum nõ expressum habentẽ similem rationẽ. h. d. Ba.

Papinianus lib. singulari de adulter. XIII.

QVæsitum socio, an in publicis iudicijs calumniæ damnati, testimoniũ iudicio [b] publico phibere possunt? Sed neq; lege Rhemmia phibent: & lex Iulia de ui, & repetũdarum, & peculatus, eos hoïes testimonium dicere non uetuerunt [c], verum tñ quod legibus omissum [d] est, nõ omittet religione iudicãtium: ad quorum officiũ pertinet eius quoque testimonij fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere. [e]

Idem lib. singulari de adulter. XIIII.

SCio qdem [f] tractatũ esse, an ad testamentum faciendum adhiberi posSit adulterij damnatus. [g] Et sanè iustè testimonij officio ei interdictũ existimo. [h] Ergo neque [i] iure ciuili testamẽtum ualere, ad qđ huiusmodi testis pcessit: neq; iure p̃torio, qđ ius ciuile subsequit [i] ut neq; hr̃ditas adiri, [k] neq; bonorum possessio dari [l] possit.

Paulus li. iij. Sententiarum. XV.

REpetundarum damnatus, nec ad testimonium, [m] nec ad testamentum [n] adhiberi potest Hermaphroditus an ad testamentum adhiberi possit, qualitas incalescentis sexus ostendi. [o]

Idem lib. v. Sententiarum. XVI.

QVi falso [p] uel uarie [q] testimonia dixerunt, uel utrique parti causam prodiderunt: [r] a iudicibus competẽter puniuntur. [s]

Venuleius li. singul. Regularum. XVII.

PAter & filius, qui in potestate eius est, itẽ duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt testes utrique in eodem testamento uel eodẽ negotio fieri possunt: quoniam nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. [t]

[a] VBi numer⁹. Nõ adijcitur. quod fit quandoque ut in testamentu. in quo quãdoque vij. ut in testamẽto cæci: ut C. qui test. fa. pos. lege hac consultissima. qñq; vij. ut regulariter ut C. de testamentis. l. hac cõsultissima. §. j. qñq; v. ut in testamẽto rustici: ut C. de testa. l. fin. & in codicillis: ut C. de codic. j. fin. quandoque. iij. ut C. si certum pe. l. si & in authẽ ibi posita. quandoque duo: & hoc regulariter: cum pluralis locutio, & c. ut hic & infra, de verb. signi. l. inter illa. § fi. sed contra infra, de op. leg. l. j. So. ut ibi.

QVæsitũ. CAssius. Titius accusauit quendã de publico crimine & q2 non probauit fuit de calumnia cõdemnatus, quæritur an hi: Titius aliquomodo possit esse testis in accusatione alicui? Et dicit qđ nõ: licet aliqua lex specialis hoc non prohibeat. Vi.

[b] Iudicio. i. in alia accusatione facta de crimine publico.

[c] Non uetuerunt sed probo quod caueatur l. Iulia de ui, ut repellantur damnati de calumnia. lex enim Iulia de ui prohibet damnatum de publico crimine. ut s. e. l. testium. §. l. sed calumniæ damnatus de publico crimine uidetur damnatus: quia l. repetundarum ut s. de calum. lege prima § primu. quod est publicũ crimen: ut infra, de pub. iud. lege prima. in fi. uel si non tenet lege Iulia repe. q2 non accepit pecuniam, tenetur tamẽ l. Rhẽmia: ut j. de Turpil. lege prima. §. ca ũniatoribus. q2 in publico crimine calũniatus est, & iõ publica est accusatio: ut j. de præuari. l. præuaricationis. §. fi. at a contrario sensu retum pro. Item probo aliter: quia lege Iulia repelluntur infames: ut supra eo de n. lege tertia § lege. Respo. ad hoc non cauerunt

† Memmia. & ita legit obl. hitan in Lucerei. Idemq; a C. Memmio, illo, qui de Iugurtha Romam euocando legem tulit hanc etiã legem lata esse existimat.

hic dicit. s. nominatim. unde nec caueri uidetur: ut argumento infra, de iniurijs. lege, item apud Labeonem. §. al praetor.

[d] Omissum. hic no. ar. quod dixi supra, de off. asses. lege, liberti.

[e] Perpendere. Et si inuenerit uacillare, pu niat cuiuscon que fori sit testis: ut C. e. l. nullum.

SCio. Quærit an dãnatus de adulterio possit esse testis in testamẽto. Et dicit qđ regulariter non põt esse testis, neq; ergo in testamẽto.

[f] Scio quidem. quasi dicat nõ solũ illud consideratur in teste. s. qđ non sit pupillus, sed etiam hoc spectatur quod integri, &c.

[g] Dãnatus. cũ adhuc non sit facta executio: licet sit seruus pœna: ut j. de pœ. l. q ultimũ. uel d c qđ olim nõ occidebatur: hodie secus: ut C. de adol. l. quãuis. uel dic adulterij. t. l. Iul. de adul. quæ multa habet capitula: quorũ quædam non inferẽt mortẽ: ut j. de minoribus. l. aux lia. § fi. Vel dic damnatus. i. damnata: ut in aut. sed hodie. quæ est dicta leg. quamuis.

[h] Existimo. Est enim infamis: ut j. de publi. iudi. lege, infamem.

[i] Subsequitur. Vt & supra, de præscri. uerb. l. quia.

[k] Adiri. s. de iure ciuili. Acc.

[l] Dari de iure prætorio. s. ex huiusmodi testamẽto, ubi talis interuenit testis.

REpetũdarũ. Ad testimonium: ut j. ad leg. Iuliam repe. l. eadem. §. hac lege. A.

[n] Ad testamentum. ut infra, de testa. l. qui testamento. §. cum qui.

[o] Ostendit. ut s. de statu ho. l. quæritur. Acc.

QVi falso. puta esse quod non erat.

[q] Variè. qñ idem negauerunt, & concesserunt.

[r] Prodiderunt. i. utrique parti reuelauerunt testimonia sua.

[s] Puniunt. non solum non credit eis: ut s. e. l. ij. sed ẽt puniunt pœna legis Cor. de Fal. l. cum ordinariè accusent. ut j. ad le. Cor. de Fal. l. eos qui uel ex officio. p mora iudicis sine accusatore: ut C. e. l. nullũ.

PAter. Adhiberi. ut inf. de testamentis. lege, ad testium.

† F. P. eum interdici. Ep̃ssimo ergo &c.

Falso uel uarie.

Paulus lib. ij. de adulterijs. XVIII.

EX eò, ꝙ prohibet lex Iulia de adulterijs, teſtimonium dicere condemnatam mulierẽ: colligit[b] ẽt mulieres in iudicio teſtimonij dicendi ius habere.[c]

Vlp. lib. viij. de officio proconſul. XIX.

INuiti teſtimoniũ non dicunt publicani:[d] item is, qui non detrectãdi teſtimonij cã aberit:[e] itẽ is q̃ q̃d exercitui ꝑhendum cõduxerit.[f] Sed nec pupillis[g] teſtimonium denunciari poteſt.

Venuleius lib. ij. de [illegible]. XX.

IN teſtimoniũ accuſator citare non debet[h] eum, qui iudicio publico reus[i] erit, aut qui minor xx. annis[k] erit.

Arcadius qui & C[illegible] lib. ſing. de teſtibus XXI.

OB carmẽ famoſum damnatus, inteſtabilis[l] fit. Illud quoq; incũctabile eſt, ut ſi res exigat, non tm̃ priuati, ſed ẽt magiſtratus ([m] ſi in præſenti ſint) teſtimoniũ dicant. Item ſenatus cenſuit, prætorem dare debere teſtimonium in iudicio adulterij cauſa. Si ea rei conditio[n] ſit, ubi† arenarium teſtem, uel ſimilem perſonam admittere cogimur:[o] ſine tormentis teſtimonio eius credendum non eſt.

Hic eſt ſolennis. §. & ſæpe occurrit in interdicto turbatæ poſſeßionis hoc tamẽn intelligi, ſiue ab eadem parte, ſiue a diuerſis producantur. ſtatur enim potius dignitati, quàm numero: quod intellige, niſi in numero ſit magnus exceſſus: ut extra eod. c. in noſtra. Bart.

Si teſtes omnes eiuſdem honeſtatis & exiſtimationis ſint, & negotij qualitas, ac iudicis motus cum his concurrit: ſequenda ſunt omnino teſtimonia.[p] Si uerò ex his quidam aliud dixerint (licet impari numero)[q] credendum eſt, ſed quod naturę negotij conuenit, & quod inimicitiæ aut gratiæ ſuſpicione caret: confirmabitque iudex motum animi ſui ex argumentis & teſtimonijs, quæ rei aptiora & uero proximiora eſſe cõpererit. Nõ enim ad multitudinem reſpici oportet, ſed ad ſynceram teſtimoniorum fidem: & teſtimonia, quibus potius

---

teſtium. in princ. & Inſtit. de teſtamentis. §. pater. Ac.

EX eo. CASVS. Quæritur, an mulier poſſit eſſe teſtis in cauſis. Et dicitur quòd ſic, quod probat argumento ſumpto a contrario: quia prohibetur damnata publi. iudicio: ergo non condemnata non prohibetur. Viu.

a Mulierem. Vt & ſ. eo. l. iij. §. lege. in eo quòd dicit damnata: licet publico iudicio repells. & facit ſup. eo. l. ſcio.

b Colligitur. ſ. a contrario ſenſu: ꝙ eſt bonum ar. ſ. de offic. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. §. bunus rei & hic.

c Ius habere. Excepto teſtamento: ut ſ. de teſt. l. qui teſtamẽto. §. mulier.

INuitus teſtis. Quatuor perſonas non cogẽdas ferre teſtimonium dicit. primo quod ille qui conduxit publi. uectigal. Item qui eſt in itinere cauſa religionis. Item qui conduxit annonam exercitus. Item pupillus.

d Publicani. Qui conducunt publica uectigalia, & exigunt: ut infra, de publi. l. j. §. j.

e Aberit. Vt cauſa religionis. Azo.

f Conduxerit. ſ. equos uel plauſtra, quæ deducant annonam exercitui.

g Sed nec pupillis. nota pupillum non poſſe eſſe teſtẽ ut hic, & ſupra eod. l. iij. §. lege. & hoc in ciuili cauſa. in criminali etiam pubes non poteſt: niſi ſit maior xx. an. ut ſ. l. proxi. Fallit autem in crimine læſę maieſtatis: ubi etiam pupillus admitti uidetur, & torquetur, ſi opus eſt: ut infra, de quæſtio. l. de minore. in prin. Item uidetur fallere, ſi eſt proximus pubertati, & doli capax: ut infra, de lib. cau. l. fi. Sed non erit per hoc teſtis: ſed faciet aliquod indicium: immo͛bi pro obligando.

IN teſtimonium. CASVS. Accuſatos de publico iudicio non poteſt eſſe teſtis. Item minor xx. annis non poteſt eſſe teſtis in publico iudicio.

h Non debet. Id eſt, non deberet facere citari. ſic ſupra, de ijs qui not. infa. l. furti. § mandati.

i Reus. Id eſt, accuſatus. ſic ponitur infra, de acquir. hære. l. Pantonius. §. rei.

k Viginti annis. Hoc in criminali: ut ſupra lege proxi. dixi.

OB carmen. CASVS. Infamauit Titius aliquem faciendo de eo libellũ famoſum: unde infamatus accuſauit Titium de iniuria, & fecit damnari: ſic infamatus non poterit modo eſſe teſtis.

Si ea. An in crimine maieſtatis admittuntur infames, & ſimiles, qui alias repelluntur? certe non ſine tormentis.

Si teſtes. Egi contra Titium ad centũ produxi teſtes: & reus etiam produxit: & omnes diſcordant inter ſe, teſtes actoris cum teſtibus rei. dicit ſequendos honeſtiores, & qui uerius uidentur dicere. Viu.

l Inteſtabilis. Vt ſ. de iniu. l. lex Corne. §. ſi quis librũ. nec ergo dicat, nec dicatur teſtimoniũ ei: ut ſ. de teſt. l. cũ lege. lo. nec teſtamentum facere poteſt: ut inf. de teſt. l. is cui. §. ſi. lo.

m Magiſtratus. Qui non ſunt iudices in illa cauſa. nã ſi iudicaturus eſt, nõ admittetur: ſed qui fuit cognitor, ad teſtimonium uocandus non eſt: ut in decretis. ij. quæ. vj. ſtatuendum. ſecundum Azon. in ſumma: licet Pla. nihil dixerit ſe legiſſe. ſed tu potes dicere contra in ſecũdo caſu: ut C. de arbitr. l. antepenult. Accur.

n Rei conditio. Id eſt, cauſę.

o Cogimur. Vt in crimine læſæ maieſtatis, ubi omnium eſt exæquata conditio: ut C. ad legẽ Iul. maie. l. nullus. & ſ. de quæſtio. l. ex libero. j. reſpon. & §. j. & l. unius. §. ilj. Accur.

p Teſtimonia. In idem & pro eadem parte conſentientia: ſiue utriuſque partis ſint, ſiue unius, cum altera non produxit.

q Impari numero. Intellige qñ ea una eademq; parte, duo dicunt unũ: tres uel quatuor dicunt aliud, nam creditur dignioribus. ſecus ſi a diuerſis partibus. quia tunc maiori numero creditur ut ſup. eo. l. iij. §. j. & ſic eſt una dictio, impari. Vel dic etiam ſi a diuerſis partibus producant, credi honeſtioribus, & ſeruari quod hic dicit, & d. l. ſ. eod. loquitur quando æquales erant. alias tm̃ ſtatur numero maiori: ut argu. ſup. de pact. l. maiorem. In inſtrumentis aũt non ſtatur aliter: ſiue ab eadem parte, ſiue a diuerſis partibus producantur, ſecun-

---

vide auino. Aut. Perſij.

Præbenda legit Alciat. li. Parergon ij. c. xliij.

Pupillus an poſſit eſſe teſtis.

† Fi.

† P. F. & quæ rei &c.

secundum Io. ut C. de fide instr. l. scripturæ. Sed Azo. dicit (quod est uerius) idem in scripturis a diuersis partibus prolatis: secus si ab eadem: quia tunc pōt prouidere ne producat contraria: quod non est in testibus, &c. Acc.

Tertio quod non potest produci post didicita testificata: ut in auth. de testi. §. quia uero. t & sic loquitur secundum iura noua: licet arg. sit cōtra inf. de quæstio. l. reperi Quarto ut non possit bis produci etiam ante aperturam: ut arg. C. eod. l. si. §. si autem. Io. & secundum hoc dic reū, id est accusatū uel conuentum primo tertio, & quarto: sed in secundo dic, id est, malum, ut a iudice uocatus aliquid immutet. Acc.

lux ueritatis adsistit. a

Hæc lex potest legi duobus modis. vno modo secundum gl. alio modo secundum Lac. Butr. & est lex multum no. & necessaria, quæ talis est: quòd si vult aliquis facere testamentum, & venientes ab intestato non patiuntur venire notarium, tunc iudex ire debet vel mittere notarium, vt possit testari. Bart.

Venuleius lib. ij. de officio proconsulis. XXII.

Curet magistratus cuiusque loci testari *f* uolentibus, & seipsos, *k* & alios testes uel signatores præbere: quo facilius negotia explicentur, & probatio rerum salua sit.

Idem lib. ij. de iudiciis publicis. XXIII.

Produci *g* testis nō pōt, qui ante in eum reum testimonium dixit.

Paulus libro v. Sententiarum XXIIII.

Testes eos, quos accusator de domo produxit interrogari nō placuit. *d*

Arcadius, qui & Charisius libro singulari de testibus. XXV.

Mandatis *h* cauetur ut præsides attendant, ne patroni in causa, cui patrocinium præstiterunt, *e* testimonium dicant. quod & in executoribus *f* negotiorum obseruandum est.

TITVLVS VI.

DE IVRIS ET facti ignorantia.

Paulus libro xliiij. ad edictum. I.

Testes reprobat locorum uarietas.

a Adsistit. Vt & sup. de proba. l. cum de ætate. & C. eo. l. iurisiurandi. sed no. hic q uarietas locorum reprobat testes: ut in Daniele & Susanna. Item temporis, ut in decretis. iij. quæ. ix. c. nihilominus. & xxxv. q. vj. ca. de parentaila. hoc determinat Ioan. ut tunc habeat locū, quando certo tempore est quæstio, quod exigitur ad alicuius facti existentiam: ut si dicatur uno contextu factū esse testamentum: alias secus: ut si dicam q possederim, & inducam plures testes: unus dicat, ego uidi eum possidere per annum: alij per aliū: & sic de cæteris: eorum testimonium tenet: quia hoc solū quæritur, an possederim, : quod oēs testes dicunt: & super eo solo de quo est controuersia inducendi sunt testes ut ī. de pet. hær. l. si quis libertatem. in fi. & ī. de prob. l. si arbiter. §. potest. & ibi in omni. & ī. de ædi. edi. l. j. §. causa est. & C. de tut. & fac. igno l. cum falsæ. sed de hoc solo contenditur an possederim. hoc aūt oēs dicunt, unde eorum testimonium tenet. nec enim quæstio est, an illa uel illa die, possederim secundum Ioan.

b Licet Duar. recte noiet interpretes, & testari uerbū non modo ad testamentū pertinere ostēdat, sed ad quodcumque negotium tabular probatoriar conficiendi, tamen hoc caput præsertim de ea obligatione: ego cum alija Venuleiū loqui Puto, quæ nominib. fieri dicebat, quando in ea contrahentes soleant testari, i testes adhibere quò tacilius negotia expiicentur &c. &, testes quidē ponit pro his locis I quibus forte si gnatores erant incogniti, signatores uero pro ijs, in quibus an

f Curet. *Gloss.* Habeo testes contra Titiū, qui uidentur mori, peto a iudice ut eos recipiat, etiam an. litem contestatam: debet autem adesse & recipere, & facere scribi eorum dicta coram testibus. Vin.

b Seipsos. Nota iudicem debere adesse, quando in secreto testes interrogantur: & arg. in auth. ut defun. seu fu. §. illud. col. v. sed quod subijcit quod testes debent adhiberi, est intelligendum quare dic q debent interesse iuramento testium, non autem dictis: ut C. eod lege, si quando. Vel dic quando tabellionem non habet qui eorum dicta scribat, tunc faciet eos dicere uerum testibus. si aūt habet, tunc ipse scribat: ut hic subijcit. uel signatores, & c. ista ergo lex locum habet post litem contestatam. nam tunc producuntur testes. sed & ante potest locum habere, si non est in potestate producēris litem contestari: ut quia reus uel etiam actor, uel testes debeant recedere, uel cito mori: ut sup. ad l. Aquil. l. in lege. & in auth. de testib. §. & hæc uero. col. vij. Acc.

c Produci. Quatuor modis pōt intelligi. Primo ut dicas, non pōt producere pro se eum qui prius contra se testimonium dixit: quia præsumitur esse testis redemptus. sed hoc in eadem cā. secus in alia cā: ut C. eo. l. si quis testibus. uel dic ut ibi. Secundo non pōt produci qui ante dixit reum, id est, malum testimoniū in alia causa: quia qui semel est malus, præsumitur & postea: ut infrà, de accusatio. lege. si cui. §. ijsdem.

d Testes. Non placuit. qui sunt domestici testes. colligitur C. de ijs qui ad eccle. confu. l. fina. §. sane. & C. de quæstio. l. pridem. & inf. de pœnis. l. respiciendum, §. furta. Azo. & isti non debent admitti: ut hic, & C. eo. l. etiam. Acc.

M Andatis. *Casus.* Habeo contra Titium causam: non poterō aduocatum meū producere in testē: itē neque procuratorem uel tutorē qui negotium meū perduxit ad finē. Vin.

e Præstiterunt. Id est, præstare cœperunt eunde coram iudice. aliàs si perstitisset usq; ad finem causæ: ad quid præstaret testimonium? certe ad nihil. Quid si nondum præstiterunt, tñ patrocinium cœperunt præstare conueniēdo de salario, uel paratus erat præstare? Resp. bene debet admitti ei ad postulationem suæ partis, cum hæc lex non repellat eum. aliud est enim in eo qui præstitit patrocinium, quàm in eo qui non præstitit: quia ille more corrupti testis notam euadere non potest: ut C. de assess. l. n. in fi. Item quid si præstitit: & altera pars contra quam præstitit, postulet eum in testem? Respond. eum cogendum: quia quod dicitur hic, non dicitur nisi respectu suæ partis. id est, ne postulante sua parte audiantur. s. prædicta ratione, ne more. &c hic aūt cessat ille timor, & illa 16: quia & illa generalis habet locū quæ est C. de legib & con. l. q fauore & sunt hæc uera, maxime si non sumpsit aduocationem ne cogeretur ad testimonium: uel si ei ante aduocationem uel postea incontinenti sit denunciatum, ne aduocet: ut argumen. infra. ad legem Iul. am de adulte. l. qui uxori. & infra, quod ui aut clam. l. j §. sed & Aristo.

f In executoribus. id est. appatitoribus negotiorum, secundum quosdam, sed Ioan. dicit executores, scilicet syndicos tutores & curatores, & similes: cum ut domini de calumnia iurent in causa. In procuratore contra, quod possit esse testis. cum non intet. argum. in authenti. eodem. §. quoniam uero & de fide instrum. § si uere. aliud in iudicibus qui modo horum negotiorum non sunt iudices: ut supra eodem, lege, ob carmen. §. primo. & facit secunda quæstione secunda c. statuendum. Acc.

usu erat signandi 16, ut Romæ per equites, in prouincijs per duumuiros, decuriones, aliosque. viros ornatos. A. Pers.

g Bud. hic legit, *prodere testem non potest in reum qui ante in eū testimonium dixerit.*

Hoc est uerum in eadem causa, aliàs secus: ut extra e. c. ueniens. Bar.

Côcor. quod not. in canone statuendū est. ij. quæstio. vj.

DE IVRIS ET FACTI ignorantia.

Quia

Quia in poenis & factis & in causis saepe praetenditur error tam iuris quam facti, ideo de eo ponit. & not. quod quatuor sunt quae videntur idem, sunt tamen diversa, scilicet ignorantia, nescientia, error, & titubatio. Primum sumitur in mala parte, qui scilicet debet scire, & ignorat. unde dicitur, qui ignorat ignorabitur. nescire in bona & in mala. nam omnis ignorans nescit sed non convertitur. sic enim hae duo verba copulantur C. per quas perso. not. acqui. l. si duo. error autem est, cum aliud est quam credam. Quod autem aliud sit errare quam ignorare, patet ex eo quod dicitur. si potest possessio acquiri ignoranti, ergo erranti: vt infra, de acquiren. possess. l. si me in vacuam. §. titubatio vero. cum hincinde duo diversa vel contraria scire videar: nec alicui eorum magis animum meum applico: vt C. de cō di. inde. l. fin. Licet autem in aliquo sit differentia inter praedicta quatuor, tamen quantum ad hunc tractatum non est differentia: nam omnia ad factum, & ad ius referuntur.

1 Pro glo. concor. & est tex. in c. ignorantia. xxxviij. distinct. melior in c. ideo xxxvij. distinct. ubi fuot formalia uerba gloss.

† *& si fratris.*

Ignorantia, uel iuris uel facti est. Nā si qs nesciat decessisse eum, cuius bonorum possessio deferi: non cedit [a] ei tps. Sed si sciat qdē defunctum esse cognatum, nesciat aūt proximitatis noie bonorum possessionem sibi deferri: aut se sciat scriptum hrdem, nesciat aūt, ꝙ scriptis hrdibus bonorum possessionem ptor pmittit: cedit ei tps qa in iure erat. Idem est [1] si frater ꝯsanguineus defuncti credat matrem potiorem esse. [b] si qs nesciat se cognatum esse, interdum in iure, interdum in facto errat, nam & si liberum se esse, & quibus natus sit, sciat, [c] iura autem cognationis [d] habere nesciat: in iure errat, At si quis fortè expositus, quorum parentum esset, ignoret: fortasse [e] & seruiat alicui. putans se seruū esse: in facto magis, quam in iure errat. [g]

Item si qs sciat, alij qdē bonorum possessionē delatam nesciat aūt ei tps pterijsse bonorum possessionis: in facto errat. Idem est, si putet eum bonorū possessionem accepisse. [f] Sed si sciat eum non petijsse, tpsque ei pterijsse, ignoret aūt sibi ex successorio [i] capite bonorū possessionem competere cedet ei tps quia in iure errat. Idem dicemus, [i] si ex asse hrs institutus, non putet bonorum possessionem petere posse ante apertas [k] tabulas quòd si nesciat esse tabulas [l] in facto errat.

Neratius lib. v. Membranarum. II.

In omni parte [m] error in iure nō eodē loco [n] quo facti ignorantia, haberi debebit: cùm ius fi-

Ignorantia. CASVS. Dividit ignorantiam: quia alia facti: & haec excusat, id est, non nocet: alia iuris: & haec non excusat, id est, haec nocet. de primo datur exemplum: De cessit agnatus meus usque ad c. dies debeo petere bono. pos. certe si ignoro factum. i. eum esse mortuū non currunt mihi c. dies. Secundo dicit tria: ut ecce retento eodem casu, scio mortuum: sed nescio quod lex deferat agnatis: certe currunt c. dies. uel scio factum, scilicet me scriptum; sed nescio quod scriptis haeredibus detur secundum tabulas usque ad c. dies: certe cedit tempus. Idem in tertio: quia credo matrem uel alium mihi praeferri in haereditate fratris. Si quis. plana sunt sex responsa sequentia.

a Non cedit. ut & C. q̄ admit. ad bo. pos. l. bonorum.

b Potiorem esse, loquit secundū sua tempora, ut inst. ad Terty. §. j. Sed hodie nouo iure nō extranei: qe oibus ex latere uenientib. pponū, excep. is fratribus ex utroque parente coniunctis: q cū ea admittuntur: ut in auth. de hae. ab intest. §. cōsequens. & in auth. ut fra. fil. j. §. j.

c Natus sit, sciat. & ex quibus. alius sit natus: ut puta filio patrem tuum fuisse fratrem patris mei: sed puto non ideo te fuisse cognatum: & sic de caeteris. Azo.

d Cognationis. i. cognationem: & per consequens ius succedendi: ut differat a ij. respon. huius l.

e Errat, ergo cum quaeritur, an mea sit res interdum de facto, interdū de iure quaeritur. Acc.

f Accepisse eū repudiauit. Azo.

g Praeterijsse. scilicet sciat.

i Successorio. qā habet locū quando que de capite in caput, ut cōmune post agnatos: ut infra, si tab. test. nul. extra. l. j. Itē eadem perso ne sibi succedit de capite in caput: ut qui exclusus est ab unde liberi, idē admittetur ed unde cognati. & si in hoc deficiet: admittitur ed unda cognati: ut infra, de suc. edi. l. j. §. sed uidendum tertio modo de gradu in gradum: ut primo filius: secundo nepos, & similiter de alijs ordinibus: ut infra, de succes. edic. l. j. §. quib.

i Dicemus. l. ut cura: ei tempus.

k Ante apertas. not. institutū posse edire añ apertas tabulas si mō īsolidū sit institutus. aliàs secus nisi sit filius in potestate: ut hic, & C. de edu. tol. §. cū igit. & C. de iure de l. l. si fratrisfed cōstat hodie et ex parte institutum posse ante apertas tabulas edire; per d. l. C. de cad. tol. § in nouissimo. Acc.

l Nesciat esse tabulas. in quibus sit institutus. hac ergo prima lege colligitur haec diuisio. ignorantia est alia iuris, alia facti: ut plene dices infra. eod. l. regula. Accursius.

In omni parte. CASVS. Proponit regulam ꝙ error facti excusat, iuris non. est rō quia ius finitū habet principium. s. institutiones: & finem. s. Codicē. ut in pꝛoemio Digst. sed facta sunt infinita. & da exempla, quae habes. s. l. prox. in prin. usque ad fi. Vi.

m In omni parte. i. iuris. ut in cōtractu, uel quasi uel maleficio, uel quasi. & pone exēpla: ut s. e. l. j. & infra eo. l. iuris. & l. error. & l. regula. & ut sit perpetuum ꝙ hic dicit, dic loqui etiā in genere singulorū, & non in singulis generum. quādoque enim similem locum habent hi duo errores ad excusandum: ut s. de ius. om. iud. l. si quis id. §. dol. & infra. de adul. l. si adulterium cum incest. §. j. ubi mulier excusatur ab incestu errore iuris ciuilis uel facti: ut j. de re mil. l. qui cum uno §. fi. Item. ut similis poena imponatur: ut C. unde ui. l. si 1 s in tantam. & supra, ad l. Aquil. l. scientia. §. qui cum aliter.

n Eodē loco. i. eodem effectu: quia magis est reprehendendus error iuris quam facti: cum ius finitum, & c-

nitum [a] esse & possit, & debeat: facti interpretatio [b] plerunque etiam.

Pomp. li. iij. ad Sab. III.

PLurimum interest, utrum quis de alterius cã [c] & facto [d] nõ sciat, an de iure [e] suo ignoret. [f] Sed Cassius ignorantiam Sabinũ ita accipiendam existimasse refert, nõ deperditi & nimium securi hominis. [g]

Idem lib. xiij. ad Sabinum. IIII.

IVris ignorantia † [h] in usucapione negat prodesse: facti vero ignorantiam prodesse constat.

Terent. Clemens li. ij. ad legem Iul. & Pap. V.

INiquissimũ vr̃, [i] cuiquã scientiã alterius, quã suã nocere: uel ignorãtiã alterius alij profuturã. †

Vlp. li. xviij. ad legem Iul. & Papiam. VI.

NEc supina [k] † ignorantia ferẽda est fa

a Ius finitum. de iure in scriptis redacto hic loquitur: non de iuris æquitate: eius ff. de legi. & se. con. l. nõ possunt. hoc autem ius principium habet & finem: ut insti. in proœmio. § igitur. in fi. Acc.

b Interpretatio. i. scientia: sed interpretatio verbi est aperte eius significatio, & sic facit aperta id scire. Ac.

PLurimum. CASVS. In alieno facto, item in qualitate alterius facti probabiliter erro: non sic in meo facto uel mei facti seu negotij qualitate. ut ecce alienum factum probabiliter ignoro, ut agnatũ meum decessisse: item qualitatẽ alieni facti: ut decessit testatus uel intestatus & sic [illegible] tam [illegible] tabu. uel ab intestato. interim ergo nõ currit tempus c. dierum in petenda bon. pos. quod alias cederet: ut ff. l. j. & C. qui admit. ad bo. pos. l. quam diu. In meo vero facto non est probabilis ut quia ego fullo [illegible] pallium pro [illegible] ut ff. locati. l. item quæ. §. item si fullo. Item in qualitate rei me[illegible] [illegible]

Error in alieno facto tolera[tur.]

[illegible]

e De iure. uel de facto, uel qualitate rerum suarum: ut d. l. quisquis. C. de rescin. uen. & ff. de iuris. [illegible] C. si contra ius uel util. publ. l. ij. Acc.

f Ignoret. quod est in suo [illegible] propter ignorantiam facti.

g Securi hominis. [illegible] & infra eod. [illegible] supina.

IVris ignorantia. CASVS. Duas ponit regulas. Prima [illegible]

h [illegible]

† Secundum [illegible]

Iur putans ad se eius partum pertinere iure ususfruct. [illegible] ita emendo in iure uendidit & tradidit bona fid. usucapio emptori accipienti procedit: ut insti. de usuc. §. item si is. Sed respon. ibi non prodest ipsi ignoranti, uel errant. [illegible] l. emptori. Diceret quis, ergo hoc est contrarium alij regulæ: alterius ignorantiã & c. sicut infra e. l. iniquissimum. Rñ. ignorantiã alterius per quem non quæro, nec a quo causam habeo, mihi nõ prodesse: [illegible]

INiquissimum. CASVS. [illegible]

NEc supina. CASVS. Emebã seruũ uitiosum: post ea uolo agere redhibitoria, uel quanto minoris, [illegible] quia oculi erãt effossi [illegible] habebat pulchros oculos, sed non uidebat. [illegible]

k Nec supina. exemplum ff. de contrahẽ. [illegible] & inf. eod. l. regula. § sed facti. Acc.

† Bud. le gi. desid. [illegible]

† P. Ignorantiam.

† prodesse.

† Conci[illegible] c. hac. l. gl. [illegible] facto in [illegible] cato [illegible] de [illegible]

Illam

a Factum. scilicet alienum. Acc.
b Scrupulosa. Imo quandoque ut ff. de in rem uerso, l. iij. §. penult. ibi, curiosius ergo, &c. Sed ibi ideo, quia alium ex alterius facto insolidum obligare uoluit: ut supra, de exercit. l. ij. Acc.

c Delatoria. i. ea maxima diligentia quam hi habent qui solliciti sunt semper inquirere de bonis uacantibus, ut ea possint deferre in fiscum. Nota ergo ex hac lege mediũ tenendũ: ut sup. si quis cau. lege secunda. §. antepe. & ff. de aedilitio. ed. l. sed & si. §. proscriptum, & sup. man. l. si fideiussor. §. si cum debitor esset...

1 Cõcot. c. j. extra, de offi. cu- stod. & c. quærẽtes. de off. de- leg. unde uerius. Ma ior ea in medijs gra tia rebus i nesse.

...ctũ [a] ignorãtis, nec scrupulosa [b] inquisitio exigẽda. Scientia n. hoc modo æstimanda est, ut neq; negligẽtia crassa aut nimia securitas satis expedita sit, neque delatoria [c] curiositas exigatur.

Papinianus lib. xix. Quæstionum. VII.

IVris ignorantia [d] nõ prodest acquirere uolentibus: suum uerò petentibus non nocet.

Idem librõ j. Definitionum. VIII.

ERror facti ne maribus quidem in damnis [e] uel cõpendijs obest. [f] Iuris aũt error nec fœminis in cõpedijs pdest. [g] Cæterũ oĩbus iuris error in damnis amittendę rei suæ non nocet. [h]

Paulus libro singulari de iuris & facti ignorantia. IX.

REgula est, [i] iu-

d Iuris ignorantia. ... Institutum pupillo credens ... uendere: & sic error in iure non possum usucapere: ut supra eo. l. iuris. Secundo sol ui indebitum credens me teneri ex inutili contractu repeto cond. indeb. Vi.

d Iuris ignorantia. Exemplum primæ partis sumes ut inf. de usuc. l. nunquam. exemplum secundæ sumes in indebito soluto per errorem iuris: ut ex sepulcris inter absentes: ut dixi in d. l. seq. primæ enim parti obst. ... bon. ij. l. poss. hæreditatis esse uidetur, quæ est tas in iure: & sic non tenemur, nisi in quantum locupletiores estis ... ut in eo in quo no est locupletior: ut sup. de peti. hær. l. sed & si. §. scire. & l. item ueniunt. §. cum autem. Sed respondere possis, ibi, non prodesse in acquirendo, sed in non perdendo: ut ... reddere, in quo locupletatus est ratione autem eius in quo non sit locupletior, non dicitur prodesse in acquirendo; sed in non perdendo. Item in secunda parte regulæ uidetur derogari circa præscriptiones, quæ sunt inductæ ad rigorem conseruandum: ecce enim si nesciens mihi obstare præscriptionem xxx. ann. uel x. uel xx. uel triennij, tacui his spatijs in repetendo rem meam: post non adiuuat, et si ignorantiam iuris prætendam: ut C. de præs. xxx. uel xl. anno. l. sicut. & C. de præscrip. longi tempo. l. ij. uel si distuli scire inuentarium: ut C. de iure delib. l. fi. §. fi. sed in his uidetur uel ... inf. de peco. l. ... uel si per biennium ... canonem: ut C. de sacrosan. ecc. authen. qui rem. Idem est, si rem meam quã alius possidet, puto mihi licere auferre. nam ... punior: ut inst. ui bo. rapto. §. j. & idem quando contra præcepta legum quis cõperat. nec enim prætextu ignorantiæ effugiet pœnam ... ut si emit rem ecclesiasticam illicite, uel adscriptitios sine terra: ut C. ad sac. san. ecc. auth. qui res. & inf. de agri. & censi. l. quemadmodum. atque in his est delictum, non solum iuris ignorantia: sicut fuit supra in inuadente. Ac.

e ERror facti. Casus. Si errore facti credens me debere, soluero quasi a seruo meo promissum, qui non erat soluendo, repeto condi. indeb. Item in compendijs non nocet, ut si ignoraui decessisse agnatum meum: ut sup. l. j. uel quia credo rem quam emo esse uendentis: ut sup. l. iuris. §. facti. & hoc in masculis, nõ tantum in fœminis. Secundo dicit quod error iuris nõ prodest in lucris seu compendijs: ut si scio decessisse agnatum: sed nescio iure agnationis deferri bon. pos. Tertio quod iuris error non nocet in damno uitando: ut in eo qui soluit indebitum per errorem iuris,

... enim repetebant supra eo. l. iuris. §. suum uero. Vi.
e In damnis. Pone in indebito: ut supra, eod. l. prox. & de compendijs dic ut supra, d. l. j. Acc.
f Obst. negotio integro: ut C. eod. l. error.
g Prodest. Vt supra, l. prox.

h Non nocet. Hæc sibi derogatur in eo, quod dicitur libertũ ... uocantem patronum in ius teneri in quinquaginta solidis: nec posse prætendere ignorantiam iuris: ut eo ... pœnam: ut C. de in ius uoc. l. ij. sola. Quidam distinguunt, an ignoret leges ueteres, quod licet: an nouas constitutiones, quod non licet: quia sunt dicta imperatorum: ut C. eod. l. constitutiones. hoc non ualet: ut C. de legi. & con. l. leges. Dic ergo q in hoc casu est error quasi naturalis iuris, quo tenemur ad benefaciendũ benefacientibus nobis: ut plene dicta inf. l. prox. Item hic extra iudicium in iudicio secus: ut d. l. nõ fatetur ff. de cõfes. A.

REgula. Casus. Duo continentur in hac regula, & ea exẽpla sũ. eo. l. j. in prin. Secundo dicit uidendum ut habet locum ... illa in utroque suo dicto quod dicit in §. sed facti. usque in finem. sed quædam permittit, quæ plana sunt. Sed facti. Dixi in proxima l. ignorantiam facti non nocere: sed hoc nisi sit supina: ut ecce ... ante stationem ... aliquis contrahat cum seruo meo ... qui in ea stabat, & literis clatis, ut omnes sciren legere ... contraxit cum eo: ex quo contra ... non potest. Sed iuris. Dixi in prima l. iuris ignorantiam nocere: hoc intellige si ipse qui ignorauit, erat peritus, uel iuris peritorum habeat copiam: alias non nocet. hæc autem distinctio, ... alios consulere, uel non, tamen habet locum ... quia tunc tantum habet locum quando ... putà, quia ignorabam in agnationis deferri bonorum poss. ... de damno: quærunt quia tunc ... non habet hæc distinctio locum: quia ... non nocet.

Si quis ignorans. Si hæres, cum posset uti Falcidia detrahenda de legatis non detraxit: quæritur an possit repetere per condict. indeb. & si quidem errore iuris, quia non credebat sibi licere, & non repetitum facit: ut quis plus credebat esse in bonis & tunc repetit. Ex prædictis colligitur solutio talis quæstionis de facto. Testator legauit reip. certum in opus aquæductus: hæres soluit tot an ... possit repetere quod ultra est solutum quam per leg. Fal. licuisset. & dicit q aut sciens totũ in aquæductum impendit; & tunc non possit repetere tum quia sciens, tum quia in fauorabilem rem impensum est; quia res publi. non debet de suo facere quod alius de suo uoluit fieri: si uero ignorans ... factum, potest petere; aut non, & non potest. Tertio quæritur an hæc eadem habeant locum & si primo sit legatũ, & dicit idẽ. Item & si non in opus aliquod. & sic gñalis est prædicta distinctio; hoc aũt probat per duo gñalia, cum uerba constitutionis imperatoris cuius uerba pro parte retuli sup. ea l. §. j. quia uerba sunt generalia, ita regula quæ sequitur, est generalis. Vi.

i Regula est. Dic q ignorantia alia facti, alia iuris & facti: alia probabilis, alia non probabilis. Item iuris, alia iuris naturalis, alia quasi naturalis, alia ciuilis tu-tis

Ignorantia multiplex.

ria. de prima scilicet naturali pone exemplum in filio, qui credebat sibi licere pulsare patrem: uel non procurare cum furiosum: uel captiuum non redimere: cum ipse filius sit maior xviij. & ideo ei non parcitur, quo minus exhæredetur: ut in auth. ut cum de appell. cog. §. causas. Item si putauit sibi licere furtum facere: ut insti. de ob. quæ ex deli. §. j. Idem & in alio delicto quod iure naturali prohibetur admitti: ut in adulterio: ut inf. ad legem Iuliam de adul. l. si adulterium. §. non nunquam. in fi. ibi, nã & mulieris, &c. secus autem si putem mihi licere rē meam auferre: quia magis in iure ciuili quam naturali erratur, & ideo excusor a pœna furti: ut instit. ui bon. rap. §. quia tamen. non tamen excusor a pœna constitutionis: ut C. unde ui. l. si quis in tantam. De secunda. s. quasi naturalis iuris pone exemplum in liberto & patrono: ut C. de in ius uoc. l. ij. Item in eo qui excusat nauem contra principem, cui naturaliter reuerentiam debemus ut C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. Item in matre quæ prætextu ignorantiæ iuris nō petijt tutores filijs suis, nec excusatur ut euitet pœnam: ut C. qui petant tut. l. fi. quæ pœna est ut non succedat ei in pupillari ætate decedenti: ut C. de leg. hær. l. sciant. Item in eo qui stratuat filiofa. cum quasi naturaliter debeat scire, quod pōt facile pater a filio propter hoc occidi. nam propter hoc repetitio denegatur: ut ā. ad Maced. l. j. Item in muliere, quæ nubit intra tps luctus. & de his duabus ignorātija. s. iuris naturalis, uel quasi, potest hic intelligi: & proprie ponuntur uerba hic posita. De tertia. s. iuris ciuilis, pone exemplum: ut sup. eod. l. j. & in hoc tertio membro subdistingue quia aut certat de damno uitando: & tunc non nocet: ut sup. eod. l. iuris ignorantia. hoc tamen fallit in indebito: ubi per ignorantiam iuris solutum, dummodo naturaliter debeatur non repetitur: ut C. ad legem Falc. l. error. nec ob. quod dr C. eo. l. si post. quia ibi non tradidit secundum R. & Pe. Vel loquitur ibi de ignorantia facti, ut si vij. sigilla esse credebat. si aūt de lucro certe, subdistingue an potuit consulere peritiores: ut tunc ei noceat. i. non prosit: ut hic. an non: ut tunc non noceat: ut inf. ead. l. §. sed iuris. facti autem ignorantia si est probabilis, ut in facto alieno: ut inf. pro suo. l. si in fi. & prodest in compendijs. & non nocet in damnis regulariter: ut hic, & sup. eo. l. error. & l. in ol parte & inf. eod. l. §. sed facti. & hoc est quod dr C. eod. l. cum falsa. si proftear, subaudi extra iudicium esse maternum quod erat paternum, non enim præiudicabit mihi in tali falsa demonstratione, nisi transigam uel deferam iuramentum: ut C. eod. l. si nō. in iudicio aūt facta confessio. s. quod esset paternum, præiudicaret. ut j. de confes. l. certum. non probabilis: ut in suo facto: ut ā. ad Velleia. l. quanquam nisi in casu: ut s. de cond. indeb. l. et sed si me putem. Item nō probabilis est in alieno facto si est supinus: ut j. eod. §. sed facti. fallunt autem prædicta quæ de errore diximus in mino [illegible] subijcit hi... Item [illegible] ...ratus per errorem iuris. uaui

Delat.

ris a quidē ignorantiam cuiq; nocere: facti uerò ignorantiā nō nocere. Videamus igitur, in quib. speciebus locum habere possit: b antè pmisso, quod minorib. xxv. annis ius ignorare permissum est. quod & fœminis in quibusdam c causis propter sexus infirmitatem dr. † Et ideo sicubi non est delictum, d sed iuris ignorãtia: non læduntur e Hac ratione f si minor xxv. annis g filiofamili. crediderit: h subuenitur ei, ut non uideatur filiofamil. credidisse. Si filiusfa. miles a commilitone hęres institutus nesciat sibi etiā sine patre licere adire: i per constitutiones principales ius ignorare k pōt: & iō dies ei aditionis l † nō cedit. Sed facti m ignorantia ita demum cuiquã non nocet, si non ei summa negligentia objiciatur. Quid enim si omnes in ciuitate sciāt, quod ille solus ignorat? n Et recte Labeo definit, scientiam neque curiosissimi, neq; negligentissimi hominis accipiendã: ue-

aduers.

etiam in damnis nocet: ut j. de confes. l. non fatetur. Item fallit, ut error etiam facti noceat, si non est integrum negotium, in quo est erratum extra ius: ut C. eo. l. error. nisi in casu: ut s. qū act. de pec. est an. l. quæsitum. & forte ideo, quia ibi erat communis error non specialis errantis. uel prætendebat errorem suum & scientiam uel dolum aduersarii: ut inf. de iudi. l. si prætor. §. Marc. Acc.

a Iuris. Pone exemplum de utroq; supra, eo. l. j.

b Possit. Vtraque regula, sed primę ce spon. j. eadem. l. §. sed facti. usq; in finem. l. & de minori. l. si ex causa. §. nunc uidendum.

c Quibusdam. Nō ergo omnibus. Sed qui sunt hi speciales casus ubi mulieri succurritur? Respond. in deserta accusatione per errorem iuris: ut inf. ad Turpil. l. j. §. accusationem. & l. mulier. Item si non exhibebat instrumenta: ut C. de edē. l. j. Item si adscripsit legatum: ut infra, ad legem Corneliam de fals. l. diuus §. quæsl. Item si per incuriam uel negligentiam falsam monetam cudi patiatur, in prædio suo: ut C. de fal. mone. l. j. §. j. Item si se detulerit: ut inf. de iu. fis. l. ij. §. fin. Item si a locuplete debitore ad inopem se nouauerit: ut inf. sol. mat. l. si cum dotem. §. si mulier. Item si pro alio fideiubeat: ut sup. qui satis. cog. l. de d. e. §. minoti. & hæc in damnis ultra materiam: ut C. eod. l. si. in lucro autem, dic ut supra eod. l. error. ij. respon. Acc.

d Non est delictum. Vt in prædictis casibus.

e Læduntur. s. mulieres in damnis, in lucris autem non prodest: ut sup. prox. §. iuris autem.

f Hac ratione. Non proximi, sed superioris dicti.

g Vigintiquinque annis. Pone exemplum C. si aduer solut. l. indebito. succurritur ergo minori in contractu uel quasi, & in maleficio uel quasi, errat in iure ciuili, non naturali uel quasi, uel errauit in delicto nam iuuatur, si modo delicta non proueniant ex animo: ut hic, & supra, de mino. l. si ex causa. §. non uidendum.

h Crediderit. Vt & supra, ad Macedonian. l. si quis patrem & de mino. l. uerum §. si. Acc.

i Adire. Iure prætorio secundum tabulas intra centum dies sibi a lege concessos. uel institutus, adierit intra annum.

k Ignorat. Milites enim. &c. ut C. de iure delibe. l. fi. in princ.

l Aditionis. Centum dierum iure prætorio, uel ciuili, dic institutum, si adierit intra annum.

m Sed facti. s. alieni.

n Solus ignorat. Vtique non subuenitur ei. Idem & si mulieri: ut supra, de iustito. lege, sed & si. §. proscribere. secundum Ioannem. sic & contra patritur alicui, si ignorat, quod maior pars uel omnes ignorant: ut supra, de offic. præsi. l. Barbarius. Facit ad. §. item supra eodem. lege, plurimum. in fine. & l. nec supina. & supra, de contrahenda emption. l. ea quæ. & lege, & si consensum. §. ignorantia. & xxv. j. ... in fine.

a Inquirendo. & si non diligenter inquisierit. Ioan.
b Non prodesse. i. nocere. Azo. vel ꝓpriè, vt statim dicit iuris vt & j. de bo. pos. l. in bonorum.
c Raro. i. raro est locus huic distinctioni, habueris copiam iurisconsulti vel nō, sed in lucro tantum. in damno autem quamuis iuriscōsulti copiā habeat, tamē sibi subuenitur: vt s. eo. l. iuris ignorantia. & l. error in fin. Acc.
d Plus in re. i. in veritate quàm in opinione: vt instit. de lega. § si quis rem. Et argu. s. de nego. gest. l. si pupilli. §. si quis quasi. & facit. j. de fal. l. impuberē. §. j. & de acqui. rer. do. l. liber homo.
e Tametsi. id est, quamuis.
f Epistola. & lex Codicis: vt C. ad l. Fal. l. error. Accur.
g Ex cā. hęc verba sunt generalia. Ac.
h Per errorem. s. facti probabilem: vt d. l. error. Accur.
i Nec stultis. Nota stultis nō succurri: vt j. quod vi aut clam. l. e. Seruius. & appellat stultū, qui ius ignorat: vt arg. C. de legib. & consti. l. leges sa. & facit j. de admi. tuto. l. impuberi. Accur.
k Et licet municipum. modo incipit cōmendare epistolā, & licet, &c. quæ hucusque durat.
l Nam initiū. Nota quòd si initium est generale, & tota lex generalis est. sic & j. de aur. & arg. leg. l. species. arg. contra. j. de libe. lega. l. Aurelius. § Sticho. genus est ibi, quod ex causa fideicommissi indebitum datum est, si non per errorem solutū est, repeti non potest. sed postea ibi, quā ob rem, &c. dicit in specie.
m Indebitum. s. ciuiliter. Accur.

Ignorans ius stultus dicitur.

† P. F. Cyrenēsium vt & paulo post.

Tota lex generalis est si initiū sit generale.

rùm eius, qui eam rem diligenter inquirendo, a notam habere posit. Sed iuris ignorātiam nō prodesse, b Labeo ita accipiendū existimat, si iurisconsulti copiam habeat, vel sua prudentia instructus sit: vt cui facilè sit scire, ei detrimento sit iuris ignorātia, qđ rarò c accipiendū est. Qui ignorauit venditorem rei dñm esse, plus in re d est: quam in existimatione mentis: & ideo tametsi e existimet se à non domino emere, tamen si à domino ei tradatur, domin⁹ efficitur.

Nota quòd si prefatio legis est generalis: licet lex sit specialis, generaliter intelligitur. Idē etiam si lex est specialis, ratio tamen est generalis, quòd generaliter lex est intelligēda. Bar.

Si quis ius ignorans, leg. Falcidia vsus nō sit: nocere ei dicit epistola f diui Pij. Sed & imperatores Seuerus & Antoninus in hæc verba rescripserūt: Qđ ex causa g fideicōmissi indebitum datum est, si non per errorem h solutum est, repeti non potest. Quamobrem Cargiliani heredes, qui cū ex testamēto eius pecuniam ad opus aquæductus rei publicæ † Cyrenēsium relictam soluerint, nō solùm cautiones non exegerūt, quę interponi solent, vt qđ amplius acce pissent municipes, quā per legem Falcidiam licuisset, redderent: verū etiam stipulati sunt, ne ea summa in alios vsus cōuerteretur: & sciētes prudentesque passi sunt eam pecuniā in opus aquęductus impendi: frustra postulant reddi sibi à republica Cyrenēsiū, quasi plus debito dederint: cum sit vtrunq; iniquum, & pecuniam, quę ad opus aquæductus data est, repeti: & rempublicam ex corpore patrimonij sui impendere in id opus, quod totū alienæ liberalitatis gloriam repræsentet. Quòd si ideo repetitionē eius pecuniæ habere credunt † qp imperitia lapsi, legis Falcidiæ beneficio vsi non sint: sciant ignorantiā facti, nō iuris prodesse: nec stultis i † solere succurri, sed errātibus.

Exempla non arctant regulam. vide §. de legib. l. iura non in singulas. per Cyn. & Bar. in l. omnes populi in vj. principali quæstio. versi. item quero si statutum est prolatum in persona vnius.

Et licet municipum k mentio in hac epistola fiat: tamen & in qualibet persona idē obseruabitur. Sed nec qp in opus aquæductus relicta esse pecunia proponitur: in hunc solū casum cessare repetitionem, dicendū est. nam initium l cōstitutionis generale est. demonstrat enim, si non per errorem solutum sit fideicommissum, quod indebitum m fuit, non posse repeti. Item & illa pars æquè generalis est: vt qui iuris ignorātia legis Falcidię beneficio vsi non sint, nec possint repetere. vt secundū hoc possit dici: etiā si pecunia, quæ per fideicommissum relicta est, quæque soluta est, † non ad aliquid faciendum relicta sit, & licet consumpta non sit, sed extet apud eū, cui soluta est: cessare repetitionem.

Papinianus lib. vj. Responsorum. X.

Impuberes sine tutore agētes, nihil posse, n [vel] scire † o intelliguntur. p

Impuberes. CASVS. Si in prædio pupilli cudatur falsa moneta aut pugnatur, an sciens perdat prędiū? Dicit qđ nō: quia nihil scire intelligit. Vi.
n Nihil posse. de facto.
o Scire. de iure.
Accursius.
p Intelliguntur. in sui præiudicium: vt C. de fals. mo. l. j. §. impuberes. & arg. s. ad Mace. l. si quis patrem. in fin. & j. quod fal. tut. auth. l. pupilli. & s. de iniur. l. qui iurasse. hoc autem intelligi potest de nō ꝓximo pubertati, & de eo qui non est doli capax: alioqui com dolum committat, scire dicetur de iure, & de facto. Ac.

† dicunt

† Hęc verba ponuntur in ca. ex parte. in gl. mercuriali. extra, de cōsuetu.

† Nihil posse de facto vel de iure scire hęc verba ex margine contra intercepisse, glossa Accursij indicat.

† De iure & more veterum sponsaliorum Gell. libro iiij. cap. iiij.

DE SPONSALIBUS.

Diximus de cōtractibus rerum, nunc de contractibus personarum, id est, nuptiis. sed quia sponsalia præcedunt, ideo de his præmittit.

Sponsalia.

DIGESTORVM
Liber Vigesimus tertius.
TITVLVS I.
DE SPONSALIBUS. †

Sponsalia fiunt per verba de futuro, & à spondeo dicuntur, à quo etiam descendit appellatio sponsi. Bald.

Florentinus lib. iij. Institutionum. I.

SPonsalia a sunt métio & repromissio futurarū nuptiarum.

Vlpianus lib. singulari de sponsal. II.

SPonsalia auté dicta sunt à spondendo. nā moris fuit veteribus stipulari, b & spondere sibi vxores futuras.

Florentinus lib. iij. Institutionum. III.

VNde & spōsi sponsæque appellatio nata est.

Contrahuntur sponsalia nudo consensu inter præsentes, vel absentes per epistolam. Bald.

Vlpianus libr. xxxv. ad Sabinum. IIII.

SVfficit nudus c consensus d ad cōstituenda sponsalia. Deniq; cōstat, e & absenti absentem f despōderi † posse, g & hoc quotidie fieri.

Pomponius lib. xvj. ad Sabinum. V.

HÆc ita, si scientibus ijs, qui absunt sponsalia fiant: aut si postea ratum habuerint.

Eius est dissoluere, cuius est ligare. Bald.

Vlpianus libro xxx. ad Sabinum. VI.

SI puellæ tutores † ad infringenda spōsalia nuncium miserint: non putarim suffecturum ad dissoluendam nuptiarū spem h hunc nuncium: non magis, quam sponsalia posse eos solos constituere: nisi fortè omnia ista ex volūtate puellæ facta sint.

Tantum valet id, quod fit sine scriptura, quantum id quod fit cum scriptura. Bald.

Paulus libro xxxv. ad edictum. VII.

IN sponsalibus nihil interest, verum testatio i interponaẽ, an aliquis sine scriptura spondeat. k In sponsalibus etiam consensus eorū exigendus est, quorum in nuptijs desideratur. l Intelligi tamen semper filiæ patrem consentire, nisi euidenter m dissentiat, Iulianus scribit.

Quædam impediunt facienda quæ non impediunt iam facta. ad idem l. patre. supra, de ijs qui sunt sui vel alie. iur.

Caius lib. xj. ad edictū prouinciale. VIII.

FVror, quin sponsalibus impedimento n sit, plus quam manifestum est: sed postea interueniens, sponsalia nō infirmat. o

Per ductionem ad domū. sponsalia non præsumuntur contracta: durare tamē si ante ductionem contracta fuerunt. Bald.

Vlpi. li. xxxv. ad edi. IX.

a SPonsalia. Sed an sine spōsalibus possint esse nuptiæ? Respon. vtique, si ponas aliquam ductam in domum, & in eadem domo contractum matrimonium. Azo. Vel etiā in domo mulieris per verba de præsenti. Accur.

b SPonsalia. Stipulari. stipulatio potest interuenire, sed non est necessaria: quia & inter absentes cōtrahuntur: vt ĩ. eod. l. iiij. & fi. Vel dic esse speciale in ea, vt inter absentes contrahatur aliàs autẽ contra: vt instl. de inuti. stipu. §. item verborum. ex hac tū stipulatione nō reperio agi. Sed cur nō agatur ad interesse, si fœmina diues est cū sit rei honestæ stipulatio? Arg. contra. ĩ. de verbo. obl. l. Titia. & quarū rer. act. non. da. l. j. §. quæro. Acc.

c SVfficit nudus, à stipulatiōe, non à verbis, vt supra leg. j. Accur.

d Consensus. vt & ĩ. eo. l. fin. & l. sponsalia. & l. in sponsalibus. Accurs.

e Constat. an idẽ in matrimonio, qđ inter absentes contrahatur? Videtur quod sic: vt ĩ. tit. j. l. denique. quia solo consensu contrahitur, non verbis: vt ĩ. de in. dn. l. mutuo. & ĩ. de reg iu. l. nuptias. vnde videtur etiā inter absentes posse cōtrahi, & in diem & sub conditione: vt ĩ. de act. & oblig. l. consensu. & instit. de contrah. empt. §. empt. Sed ecōtra videtur cum matrimoniū sit actus legitimus, & de iure cano. introductus, videtur nō fieri inter absētes, vel in diem, vel sub cōditione. nam & emancipatio solo cōsensu fit, non tamen in diem vel sub conditione: vt infra, de regu. iur. l. actus. sed ibi de certis actibus dicit. Idem pro hoc, est quod legitur supra, de adop. l. neque absens. Accurs.

ADDITIO. Tu dic quod matrimoniū potest contrahi per procuratorem. & fundatur in persona domini, vt extra, de procur. ca. fin. §. j. lib. vj. Sed an possit contrahi sub conditione: dic vt not. extra de conditio. appo. cap fin.

f Absentem. per nuncium, vel literam, vt infra eod. l. fin. Accurs.

g Posse. vt infra eod. l. in sponsalibus. Sed quid si pœniteat absentem, antequàm absens consentiat? Argum. quod non sunt sponsalia: vt supra, de iureiu. l. non erit. in fin. & infra, de acquir. posses. le. absenti. Sed argum. contra infra, de acquiren. hæredi. l. si quis mihi bona. §. fina. & l. qui seruū. & C. de repu. le. licet. & ĩ. de aqu. plu. arcenda. l. in diem. Accursius.

h SI puellæ. Spẽ. nec matrimonium: vt C. de nup. leg. in copulandis. nec procuratorem: vt C. de procur. lege, neque. nec repudiare bonorum possessionem: vt infra de suc. edi. l. prima. §. tutor. Et sic nota, quod non est similis potestas tutoris patriæ potestati. pater enim dissoluit: vt infra, eodem l. in potestate. Accursius.

i IN sponsalibus. Testatio. id est in scriptis sponsalis. Azo.

k Spondeat. vt C. de nupt. leg. neque sine.

l Desiderantur. vt eorum quorum in potestate est: vt infra titu j. l. ij. & C. de nuptijs. le. si vt proponis.

m Nisi euidenter. Nota. intelligi consentire, nisi cōtradicat, ex quo scit: vt argu. infra, solu. matri. l. ij §. voluntatem. Sed arg. contra. ĩ. de furt. le. qui vas. §. qui ex voluntate. Accur.

ADDITIO. Dic quod hic est fauor matrimonij, & propter coniunctionem personarum: arg. l. si seruus. infra, de donatin. inter vir. & vxor. Item quia contradicendo posset impedire. arg. eius quod no. in l. Caius supra, de pig. act. secundum Bart.

n FVror. Impedimento. vt & venditioni: vt C. de contrahen. empt. l. ij.

o Non infirmat. sicut nec videtur matrimonium: vt & ĩ. de ijs qui sunt. sui vel alie. iur. l. patre. & infra titu. j. l. oratione. §. fin.

despon- sari

(Margin: † P. F. ad finiendo sponsalia.)

(Margin: Tutoris potestas à patris potestate differt.)

(Margin: Sciens nō contradicens consentire videtur.)

Quæsitum.

QVæsitum est apud Iulianum an sponsalia sint ante xij. annũ si fuerint nuptiæ collatæ.[a] Et semper Labeonis sententiam probaui, existimantis, si quidem præcesserint[b] sponsalia durare ea, quãuis in domo loco nuptæ[c] esse cęperit. Si verò non præcesserint. hoc ipso, ꝙ in domũ deducta est, uôvi de ri sponsalia facta,[d] q̃ sententiam Papinianus quoque probat.

Pater potest sponsa lia filiæ ex stitu in potestate dissoluere, si cus si fuerit emancipata. Bal.

Idem lib.iij.Dispu. X.

IN potesta te manente filia, pater sponso nũcium remittere potest, [e] & spõsalia dissoluere. Enimuerò, si emancipata est:non potest,neque nunciũ remittere, neq; quæ dotis cã data sunt, cõdicere.ipsa.n. filia nubendo efficiet† dotem esse, conditionemque extinguet,[f] quæ[g] causa nõ secuta[h] nasci poterat:nisi fortè qs ꝓponat, ita dotem patrem pro emancipata filia dedisse,vt si nuptijs nõ cõsentiret,[i] vel cõtractis, vel non contractis, repeteret, quæ dederat. tunc enim habebit repetitionem.

Sponsalia consensu filiæ contrahuntur quæ filia patri cõsentire debet,licet contradicere possit si haberet iustam causam contradicendi. Bar.

Iulianus libro xvj. Digestorum. XI.

SPonsalia,sicut[k] nuptiæ,consensu cõtrahentium fiunt. & ideo sicut nuptijs,ita sponsalibus filiamfamil. consentire oportet.

Vlpianus libro sing. de sponsalibus. XII.

SEd † quæ patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. [l] Tunc autem solũ dissentiendi a patre licẽtia filiæ conceditur, si indignum moribus, vel turpem sponsum pater ei eligat. [m]

Pau li.v.ad edi. XIII.

FIliofamilias dissentiente, spõsalia eius nomine fieri nõpossunt.

Modestinus lib.iiij. Differentiarum. XIIII.

IN sponsalibus cõtrahendis ætas,† contrahẽtium definita nõ est, vt in matrimonijs.[n] Qua ꝓpter & a primordio ætatis spõsalia effici possunt, si modò id fieri ab vtraq; ꝑsona intelligatur:id est, si nõ sint minores,q̃ septẽ annis. †

Idem libr. sing.de enucleatis casibus. XV.

TVtor factã pupillã suã,[o] nec ipse vxorẽ ducere: nec filio suo in matrimonio adiũgere põt.[p] Scias tñ,quæ de nuptijs tractamus,& ad sponsalia pertinere.

Cùm aliquid prohibetur, videtur esse omne illud prohibitum, per quod peruenitur ad illud. Et quãdo aliquid permittitur, videntur esse omnia permissa, per quæ peruenitur ad illud:vt l.ad rẽ mobilem.cy l.ad legatũ supra.de procu. cy l ij supra, de iurisdi.om.iud.Bar.

Vlpianus li.iij.ad leg.Iuliam & Papiam XVI.

ORatio Imperatorum Antonini & Cõmodi, quę quasdam nuptias in ꝑsona senatorum inhibuit,de sponsalibus nihil locuta est; recte tamẽ dicitur, etiam sponsalia in his casibus ipso iure nulli[9] esse momenti:vt suppleatur,[q] quod orationi deest.

[a] QVæsitum. Collatæ. de facto celebratæ quantũ ad ipsorum nuntũ:quia duxit eam in domũ. [b] Præcesserint. Ante, quàm fieret ductio in domum, [c] Nuptæ. Scilicet de facto tantum. [d] Facta. Licet.n. consenserit ductioni, non tamẽ ideo cõsensit nuptijs cõtrahendis, & consentire potest in concubinam.

[e] IN potestate. Potest. vt ∫.de repu.l.ij.in fin.Sed nuptias non : vt C. de repu.l. dissentientis.& ∫.de do.inter vi.& vxor le. cum hi. §. si socer nonũ idẽ in matre vt nõ facit diuortium filiæ:vt C. de rep.l. filiæ. [f] Extinguet. Id est, faciet, vt non nascatur. Accu. [g] Quæ.s.cõditio. [h] Non secuta. Id est, si illa nolit nubere. Accur. [i] Consentiret. Pater.

[k] SPõsalia. Sicut. Vt & supra e. l.sufficit. [l] SEd quæ. Intelligit. vt & ∫. sol.ma.l.doiẽ. Ac. [m] Eligat. Ergo si dignũ eligat pater, contrahunt spõsalia sine volũtate filiæ.secus tamẽ asseritur in filio : vt ∫. proxi.l.io. tũ dicit idẽ in filia ꝙ in filio : vt nũquã cõsistant spõsalia sine volũtate filiorũ & filiarum. sed tamẽ vbi dignum eligat pater, contrahit causam ingratitudinis, nisi cõsentiat, sicut in alijs causis vt in auth. vt cum de ap.co.§.si alicui col.viij. Item contra C de nu.le.viduæ.vbi exigitur filiam consentire,etiã si dignũ sibi eligat pater.& eius volũtas præfertur. Res. hic loquitur de ea tantum, quæ est in potestate, ibi de emãcipata, vel dic quod de vtraque loquitur, hoc tamen nõ est verum, nisi ipsa sibi dignum eligat.vt ibi.

[n] IN sponsalibus. Vt in matrimonijs.i. talia, vt in matrimonijs. sed alia.s septem an.vt subijcit. Vel nõ est definita in spõsalibus variè in maribus & fœminis, vt in nuptijs. Vel aliter nõ est definita ętas, vt solam ætatem oĩcã sufficere, sicut nuptijs dico. nam si septem annorum sit, nõ sufficit, nisi intelligat quod agatur. sæpe enim accidit,vt nõ intelligãt in ea ętate,sed in ix an. tantum, vel x.sed sola ætas xij. ann. vel. xiiij. sufficit. tunc enim bene intelligunt, nisi sint furiosi,secundũ Az.

[o] TVtor. Suam s. adultam. [p] Potest. Vt & C.de inter.ma.l. si tutor. & ∫.ti.j.l.se natusconsul. & l.si quis tutor.§. quamuis. Accursius.

[q] ORatio suppleatur. No. suppleri vbi deficit lex. vt ∫. de test.le. quæsitum. itẽ not.[9] si quid prohibetur & id prohibetur, ꝑ ꝙ peruenitur ad illud prohibitum:vt ∫.de pac.l quod dictũ.& ∫. de fideiusso.l. cum lex.& C. de nat.lib.l.legem. in fi.& C. de vsu.l. eos.in fin.& C. de vsu.rei iud.l fin. in fi.& ∫.de pe. hęr.l. sed & si lege.§. itẽ si rem. & supra,de minorib. le.tertia. § sed verum. Sed argumen.contra.infra.titul.j.l.si quis. officij. Sed ibi est spes quod erit matrimonii, licet hodie esse non possit. Item arg contra ∫. de iudic.l. sed & si susceperit.§.fin .& sic econtra no. supra,de iurisdic.omnium iudi.l.ij.

Marginal notes:

Imo in quæst. Eud. hic collatæ nuptię dicũtur dilatæ rectè & æq;. sed hæc interpretatio inanẽ reddit hanc quęstionẽ nam si essent dilatæ, nõdũ igit fuissent, & si nõ fuerũt frustra q̃reretur, veluti de his, quę non sunt ꝓ iustæ sint, vel ꝓ spõsalib. habẽdæ recti⁹ itaq;. Ac. A. Ferf.

† Efficit.

Istã op. tenet Ioã. And.in c. j.extra de despo. impub.secundum Bal.

† Al.add. ea.

† Quæ ętas matrimonija definienda Plat. dia. vj.de leg. circa finẽ In xij.& xiij.anno. intelligere quis dẽ annorũ.

a Sæpe. Trahunt. vt ſint ſine matrimonio cõtra ſtõ ſola. alioqui tranſacto biennio alij nubere poteſt: vt C. eo. l. ij. & C. de repu. l. ij. Accu.

b En neceſſitate. Forte cauſa appellationia exercẽda: vt ns. ſupra de iudi. l. ij. §. legatis. Accur.

c In ſponſalibus. Per epiſtolã. miſſam. Azo.

d Hoc factũ ſit. ſponſio futurarũ nuptiarum.

Sponſus debet expectare ſponſam, etiam vltra quadriennium ſi iuſta & neceſſaria cauſa interueniat. Bar.

Caius lib. j. ad leg. Iul. & Papiam. XVII.

SÆpe iuſtæ ac neceſſariæ cauſæ non ſolum annum, vel biẽniũ, ſed etiam † trienniũ, & quadrienniũ, & vlterius trahũt a ſpõſalia: veluti valetudo ſponſi ſponſæve, vel mortes parẽtũ, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex neceſsitate b fiunt.

Sponſalia poſſunt contrahi inter præſentes vel abſentes per nuncium vel per epiſtolã. Bar.

Vlpianus libro vi. ad edictum. XVIII.

IN ſponſalibus † conſtituẽdis parui refert per ſe & corã, an per internunciũ † vel per epiſtolã, c an per aliũ hoc factum ſit. d & ferè plerunque conditiones interpoſitis perſonis expediuntur.

† Al. add. per.

† Cõcor. text. in ca. nec illud. xxx. q. v. tex. in ca. ea parte. extra, de cõiug. con iuga.

† nontiũ.

* Concep tio huius tituli, vt ẽt aliquib. ſ satis demonſtrat pontificij iuris fuiſſe quo iure nuptiæ fierent ſicut & aliquot exẽpla in iur noſtro exſtant, vt quo ritu fuerunt nefas deſi nat eſſe familia: de quo in l. ſi ex se, §. vlt. De ſtipulatione ſeruorum: quo iure potiæ, & qua ſancti nats mori, &c. §. ſacræ, Inſti. de rerũ diuiſ. ideoq; de his omnibus adiri ſolebat coi legiũ. Pon tificum. A. Pesc.

† In hunc tit. Alc. ab Alex. li. j. Genia die. ca. xxiiij. vbi diffuſe diues ſos i cõtrahendis nuptijs gẽtiũ mores declarat. Idem etiam lib. j. cap. v.

DE RITV nuptiarum.

Id eſt, de ſolẽnitate ſiue ſolẽnitate nuptiarum. Et not. quod hæc quatuor idem ſignificãt, matrimonium, nuptiæ, coniugium, & conſortium: ſed contubernium eſt tãtùm inter ſeruos. vt C. de adult. l. ſerui.

e Nuptiæ ſunt. Diuini q̃ ſ eiuſdem ſectæ, vt ambo Iudæi vel Chriſtiani: vt C. de Iudæ. l. ne qs. & l. nemo. & C. de eri. exp. hæ. l. aduerſus. religionis tamẽ diuerſitas nõ impedit, cum ſint eiuſdẽ ſectæ: vt C. ſ ſpi. an. l. ſi legibus. Item humano iure cõicãt: quia eiuſdẽ fori efficitur vxor cum foro viri, licet aliud ſit in cõcubina: vt ſ. de iudic. l. exigere & j. ad mu ni. l. ſ iure. in ſi. A.

f Nuptiæ. in poteſtate. niſi ſint furioſi, vel ab hoſtibus diu capti, vñ cõſentire nõ valent: vt j. eo. l. ſi nepos in ſi. A.

g Si nepotẽ. Me ſolo. nõ ergo oportet conſentire patrem nepotis: vt hic. Sed cõtra. j. e. l. oratione § j. Solut. hic conſobrinã, ibi exiſtaneã ducebat. vel hic erat mortuus vel furioſus pater hui⁹ nepotis: vt j. eo. l ſi nepos. A.

h Minorẽ. xij. ann. Adeo etiã vt ſi ante poſſit cognoſci, nõ tamen, vt vxor, ſm Ioan. quia ætas vt cognatio pſtat impedimentum nuptijs. Sed arg. cõtra j. de verb. obli. l. continuus. §. cum ita. ſecundum. Azo.

† Ætas nuptijs vt cognatio. Ĩpedimentũ pſtat.

i Mulierem. CASVS Mulier Berta erat vxor mea per verba de futuro. miſi ad eam literas, & venit ad domũ meam præſumitur iam vxor. ſed ſi ipſa ad me miſit, & ego iui ad eius domum, nõ præſumitũ vxor. nam mulier ſpõſa ad domũ ſpõſi frequenter vadit vt vxor, ſed nõ ad domũ ſpõſæ nõ ſic vadit: vt vir. primũ probat tali ſimilis quia quidã, vt ſcribit, Cinna, cõtraxit cum Berta ſpõſalia de futuro. tãdẽ illa ſis ad eã miſſis accepit eã vxorẽ. is cum forte rediret a cœna cecidit in flumen, & perijt. quæritur, an ſit lugẽd⁹ ab ea vt vir? Et dicunt q̃ ſic. eſt ergo ipſa vxor præſumptione iuris, & repetit. dotẽ: & tñ eſt virgo h. d. cũ duabus legibus ſeq. Vi.

† Per literas eius. ſ. viri & eſt ſenſus huius legis, vt maritus per nuncium ſuũ, vel per literas vxorẽ ducere poſſit. mulier autẽ per propriũ nũciũ nubere non poteſt. ipſam enim in domũ mariti duci oportet, & eo ipſo ſpõſa præſumit vxor ſa cta, ſi aliud non liqueat. vir autẽ non eo ſolo factus dicitur, q̃ ad ſponſę domũ ierit, cũ ad ea quæ ſæpius contingunt, iura aptẽtur, ſecũdũ R. vt ſupra de legi. & ſenatuſcõſul. l. nam ad ea.

† Cõcor. cum hac l. c. puberes. extra, de deſpon ſa impub. & c. vnicũ e. ti. li. vj.

† Impleſſet.

k Quæ abeſſet. ſcilicet a domo mariti, & ſua. Azo.

l Non poſſe. Vt ſit vxor ante, quã in domum mariti peruenerit: licet ipſe vadat ad domũ vxoris.

† Deduct.

m Deductione. Scilicet, vt ea ſit ſufficiẽs nuptiarũ teſtimonium.

n Denique. Abſentem. per ſuos enim amicos ſerit

TITVLVS II.

DE RITV * NVptiarum. †

Modeſtinus libr. primo Regularum. I.

NVptiæ ſunt, coniunctio maris & fœminæ, & conſortiũ omnis vitæ, diuini e & humani iuris communicatio.

Paulus libro xxxv. ad edictum. II.

NVptiæ conſiſtere non poſſunt, niſi cõſentiant omnes, id eſt, qui coeunt, quorumq; in poteſtate f ſunt.

Inter fratres conſobrinos nuptiæ contrahuntur, etiam ſi ſolus conſenſus interuenerit. Baldus.

Idem libro primo ad Sabinum. III.

SI nepotẽ ex filio, & neptem ex altero filio in poteſtate habeã: nuptias inter eos me ſolo g authore contrahi poſſe, Pomponius ſcribit & verum eſt.

Nuptiæ imperfecta propter defectum ætatis contracta, ad veniente legitima ætate perficiuntur. Baldus.

Pomponius libro iij. ad Sabinum. IIII.

MInorem † annis duodecim nuptã, tunc legitimam vxorẽ fore, cum apud virum expleſſet † duodecim annos. h

Verba de futuro prolata matrimonium inducunt, ſi mulier ducatur ad domum viri. ſecus ſi vir vadat ad domũ vxoris. Baldus.

Idem lib. quarto ad Sabinum. V.

MVlierem abſenti per literas eius, i vel per nũciũ poſſe nubere placuit, ſi in domũ eius deduceretur. eã verò quæ abeſſet, k ex literis vel nuncio ſuo duci † a marito non poſſe. l deductione m .n. opus eſſe in mariti, non in vxoris domum, quaſi in domicilium matrimonij.

Vlpianus libro xxxv. ad Sabinum. VI.

DEniq; Cinna ſcribit: eum: qui abſentem n accepit vxo-

fecit eam in domum suam deduci: vt ī.l.proxi.

a Rediens. ad militiam forte. vel ad aliquod negotium quod aggressus fuerat: vel alibi cœnauerat & ad domum veniebat.

b A cœna. in domo viri celebrata, secundū primā.

c Respōsum est. licet corpus eius non compareat: vt ī. de iis qui not. in fa. l. si in fi. Acc.

d SI nepos. Sufficit. non ergo furiosi authoritas requiritur, sicut nec in hæreditate adeunda: vt infra, de acqui. hæred. l. cum hæres & dotē filia repetet: vt ī. sol. mat. l. si cū dotem. §. si soluto.

e Ducere. sed & ante, si tamē talē, &c. vt ī. l. proxi. & l. si filius in fi.

f SI filius. Certum sit. id est non verisimile.

Si qua. Casus in principio est planus. Adoptiuæ. Pater meus adoptauit Bertam quæ habet Titiam filiam, quæritur an ego possim Titiam filiam accipere? Et dicit quod sic. videbatur autem contrarium, quia ego sum auunculus eius, vt videtur, sed tamen dicit non esse verum: quia eius demū efficior cognatus ciuilis per adoptionē, quibus efficior agnatus. sed non efficior agnatus Titiæ: quia per fęminā ei attineo, ergo neque cognatus: & sic possum accipere eā. Secundò dicit quod eadē ratione possum ducere in vxorem sororem patris mei adoptiui: si nō est nata eodem patre cū patre meo adoptiuo. sed eadē matre tātum. si enim eodem, tunc esset agnata patri meo adoptiuo, & sic eā accipere non possum. Vitia.

g Incestæ. putabātur incestæ, quia res peruenit in eū casum a quo incipere non possit: vt infra, eod. leg. adoptiuæ

rem, deinde rediens a a cœna b iuxta Tyberim periisset: ab vxore lugēdum, responsum est. c

Paulus lib. singul. ad legem Falcidiam. VII.

IDeoq; potest fieri, vt in hoc casu aliqua virgo, & dotem, & de dote habeat actionem.

Pomponius libro v. ad Sabinum. VIII.

LIbertinus libertam matrem aut fororē vxorem ducere non potest: quia hoc ius moribus, † nō legibus introductum est.

Furiosi consensus non requiritur. Bald.

Vlpianus lib. xxv. ad Sabinum. IX.

SI nepos vxorem velit ducere: auo furente, omnimodo patris authoritas erit necessaria. Sed si pater furiat, auus sapiat: sufficit d aui voluntas.

Patre ab hostibus capto vel absente, sibi possunt liberi matrimonium contrahere cum talis, cuius conditionem pater non esset repudiaturus, h.d. vsque ad l. si qua mihi. Bal.

Is, cuius pater ab hostibus captus est (si non intra triēniū reuertat) vxorē ducere e potest.

Paulus libro xxxv. ad edictum. X.

SI ita pater absit, vt ignoretur vbi sit, & an sit: quid faciendum sit, meritò dubitatur. Et si triennium effluxerit, postquàm apertissimè fuerit pater ignotus, vbi degat & an supstes sit: non prohibentur liberi eius vtriusque sexus matrimonium vel nuptias legitimas contrahere.

Iulianus libr. lxij. Digestorum. XI.

SI filius eius, q apud hostes est, vel absit, ante triennium captiuitatis vel absentiæ patris vxorē duxit, vel si filia nupserit: puto rectè matrimonium vel nuptias contrahi, dummodò eā filius ducat vxorem, vel filia tali nubat, cuius † conditionem certum sit f patrem non repudiaturum.

Non vitiatur matrimonium licet perueniatur ad eū casum a quo incipere non potest. Bal.

Vlpianus libro xxvj. ad Sabinum. XII.

SI qua mihi vxor fuit deinde a me repudiata, nupsit Seio, quē ego postea adrogaui: non sunt nuptiæ incestæ. g Inter me spōsam patris mei nuptiæ non possunt contrahi: quanquam nouerca mea propriè non dicatur. Sed & per contrarium spōsa mea patri meo nubere non poterit: quamuis nurus non propriè h dicatur. Si vxor mea post diuortiū alij nupserit, & filiā susceperit: putat Iulianus, hanc quidem priuignā non esse, veruntamē nuptiis eius abstinendum. i *Adoptiuæ sororis filiam possum vxorē ducere, cognata enim k mea nō est filia eius: qa auūculus nemo fit l per adoptionē. Et eæ demū cognationes cōtrahunt in adoptionibus, quæ legitimæ essent, idest, quę adgnatorū ius haberēt. Pari ratione & sororē

ff.v.

primus Accursius.

h Non propriè. impropriè autē fieri ī. de testib. l. in legibus. & infra de gradi. l. seruus. Accur.

i Abstinendum. vt insti. eo. § si vxor. Accur.

k Cognata enim. hæc enim filia sororia adoptiuæ nec naturali nec ciuili iure mihi coniungitur: vt instit. eo. §. eius vero. de naturali constat, item & ciuili: quia eam nō adoptaui, nec pater meus: & licet pater meus matrem suam adoptauerat. non tamen cœpit patri meo neptis loco esse, quia in matris potestate non est filia: alioqui secus: vt instit. de adopt. §. illud. item filia matri nō est agnata. quod probatur, quia per nullā aliā filius vel filia est matri coniunctus nisi per ipsam matrem: ergo per fœmininum sexum, ergo non est agnata, sed cognata, ergo nec patri adoptiuo per matrem. ergo nec mihi per patrem meum naturalem & legitimum, ergo per nullum.

l Nemo fit. sic secundū Ioan. vt statim dices sed si nō fit auunculus per adoptionem, quo modo matertera: vt ī eo. l. per adoptionē. §. amitā? Respon. nemo fit. scilicet sic per sororem adoptatam tantum: vt institu. eo. § eius verò. sed alio modo fit: vt si habeo filiam legitimam vel naturalem, & ex ea nepotem & eum nepotem adopto in nepotem quasi ex filio, cum aliàs non sit i potestatemea: vt instit. de pat. potesta. § si & postea adopto aliquem in filium vel aliquam in filiam, iste vel ista filius vel filia erit auunculus & matertera ad illū nepotē, saltem quo ad hoc vt nuptias impediant, & hoc idem, quia mihi est

XX 3 factus

Furiosi cō sensus in adeunda hæreditate non requiritur.

† Locum hunc pulchre explicat Alc. li. Parer. iiij. cap. xxj.

† Vt elw.

* Vide antinn. An. Persij.

patris mei adoptiui [a] possum ducere, si non fuit eodē patre [b] nata.

Idem lib. xxxiiij. ad Sabinum. XIII.

SI patrona tam ignobilis [c] sit, vt ei honestæ sint vel saltem liberti sui nuptię: officio iudicis super hoc cognoscentis, hæ prohiberi [d] non debent.

Filius adoptiuus non potest vxorem ducere eam, quæ fuit vxor patris sui, etiā si sit emācipatus. Item sufficit aliquādo nurū f. i. fe, quo ad nuptias impediendas Bal.

Paulus libro xxxv ad edictum. XIIII

ADoptiuus filius si emancipetur: eam, q̄ patris adoptiui vxor fuit, [e] ducere non pōt: quia nouercæ locum habet. Itē si quis filiū adoptauerit, vxorē eiusdem (quæ nurus loco est) ne quidem post emancipationem filij ducere pōt: quoniam aliquando nurus ei fuit. Seruiles quoque cognationes in hoc iure obseruādę sunt. igitur suam matrem manu missus [f] non ducet vxorem. Tātūdem iuris est & in sorore, & sororis filia. Idem ecōtrario dicendum est, vt pater filiam non possit ducere, si † ex seruitute manumissi sint & dubitetur patrem [g] eum esse: Vnde nec vulgo quæsitam filiam pater naturalis potest vxorem ducere: quoniam in contrahendis matrimonijs natura le ius & pudor inspiciēdus est Cōtra pudorem autē est, filiā suam vxorem ducere. Idem [h] tū quod in seruilibus cognationibus constitutū est, etiam in seruilibus adfinitatibus seruādum est: veluti, vt eam, quæ in contubernio patris fuerit, quasi nouercam, non possim ducere: & cōtrà, eā quę in contubernio filij fuerit, patrem quasi nurū non ducere. æquè nec matrē eius, q̄ quis in seruitute vxorē habuit, quasi socerum. Cū. n. cognatio seruilis intelligit: quare non & adfinitas intelligat? Sed in re dubia [i] recti' † & modestius est, huiusmodi nuptijs abstinere.

Videtur velle, quòd appellatione nurus nō cōtineatur pronurus, & eodē modo de socru, nouerca, & priuigna: nisi quātum ad hanc causam, licet ad impediēdum matrimonium: vt hoc tex. ibi, sed quo ad hāc causam. sed in contrarium videtur veritas, de quo habuisti in l. j. in fine. cum l sequen. suprà, de postulan. Bal.

Nunc videamus, quomodo nouerca, priuigna, & socrus, & nurus intelligant: vt sciamus, quas nō liceat ducere. Quidā nouercam per se patris vxorem, & nurū filij vxorem, & priuignam vxoris ex alio marito filiam intelligunt. sed (quo ad hāc causam) verius est, nec aui vxorē, nec pro aui duci posse. duas † [k] ergo vel plures nouercas ducere nō poterit. nec mirū: nā & is, qui adoptiuus est, nec naturalis patris, nec adoptiui vxorem ducere pōt: sed si plures vxores pater [adoptiuus] habuit † nullā eorū ducere possum. Itaque [l] socrus appellatione nō tm̄ vxoris meæ mater, sed & auia & proauia [m] intelligitur, vt nullam earum ducere possim. Nurus quoq; appellatione nō tantum filij vxor, sed & nepotis, & pronepotis continetur: licet quidam has pronurus appellent. Priuigna quoq; nō solum ea mihi intelligit, quæ vxoris meæ filia est, sed & neptis, & pneptis: [n] vt nullā earū ducere possim. Item eius matrē, quā sponsam habui, non posse me vxorem ducere Augustus interpretatus est, fuisse enim eā socrū [o] meā.

Papinianus lib. iiij. Responsorum. XV.

VXorem quondam priuigni cōiungi matrimonio vitrici non oportet, nec † in manum [p] conuenire nouercam eius † qui priuignæ maritus fuit.

---

factus nepos agnatus & filius vel filia similiter: ergo & inter se: vt j. de suis & legi. hæred. le. post consanguineos. §. parui. & de grad. cog. l. non facile. § j. in fi. Item si habeo duas filias. & extraneum nepotem quasi ex altera natum adopto, altera filia erit matertera adoptato. nec video cur nō possim adoptare nepotē quasi ex filia, cū possim & si nō habeo filium filiamve: vt instit. de adopt. § licet. & s̄. de adopt. le. adoptare. & l. si pater. §. qui duos. Accu.

[a] Adoptiui. qui me adoptauit.

[b] Eodem patre. quo fuit pater me' adoptiuus, quia illa demū debet mihi esse cognata: quæ est patri meo naturali vel adoptiuo: vt s̄. de adopt. l. qui in adoptionem. A.

[c] SI patrona tā ignobilis. nā si non esset ignobilis, libertinus posset accusari: vt C. eod. l. iij. Accus.

[d] Prohiberi. vt & argumen. infra, eo. l. senatoris filia. sententiā tamen nō potest contra eā: C. qui & aduersus. l. fin. Acc.

[e] ADoptiuus. Vxor fuit. & argumen. supra, e. l. si qua. §. si vxo. & infra, eo l quin etiam. in prin. Sed cōtra. infra de gradi. cog. l. iiij §. pen. Sol. vt ibi. Accu.

[f] Manumissus. ante manumissionē. duplex erat ratio impedimenti, scilicet cognatio, & seruitus. post manumissionē vnū sublatum erat impedimentum, sed adhuc sufficit: vt instit. de nup. §. illud certū.

[g] Patrē. f. verum.

[h] Idem. quod in cognatione. Acc.

[i] Sed in re dubia id est cum dubitatur an sit pater.

[k] Duas. id est nō vna est sola nouerca, &c.

[l] Itaque. a simili.

[m] Proauia. scilicet vxoris meæ. Accur.

[n] Et proneptis. id est filia vxoris nepotis ex alio viro.

[o] Socrum. impropriè vt s̄. eodem. l. si qua. § j.

VXorem. CASVS. Vxor priuigni etiā eo mortuo non potest nubere vitrico. & econtra vxor vitrici etiā eo mortuo non potest nubere priuigno vel marito priuignæ. Clara sunt sequentia. Viuianus.

[p] Nec in manū. & econtra quasi ad primum. Ornio

† Et fi. † P. F. cōtinet. † P. F. ha buerit. † P. F. in matrimonium. † Vide Adri. Card. in titu. de modis latine loquēdi capi. in manum cōuenire. convenire et

Paulus libro xxxv. ad edictum. XVI.

Oratione diui Marci cauetur, vt si senatoris filia libertino nupsisset, nec nuptiæ essent. quam a & senatusconsultum secutum est. Nepote vxorem ducente, & filius consentire debet, b Neptis verò si nubat: voluntas & authoritas aui sufficiet. c Furor matrimonium contrahi non finit: quia consensu opus est: sed rectè contractum non impedit.

Caius lib. xj. ad edict. prouinciale. XVII.

Per adoptionem quæsita fraternitas eousque impedit nuptias, donec manet adoptio. ideoque eam, quam pater meus adoptauit, & emancipauit, potero vxorem ducere. Æquè & si me emancipato illam in potestate retinuerit, poterimus iungi matrimonio. Itaque volenti generum adoptare, suadetur, vt filiam emancipet. † Similiter suadetur ei, qui nurum velit adoptare, vt emancipet filium. Amitam quoque & materteram, item magnam quoque amitam, & materteram magnam prohibemur vxorem ducere: quamuis magna amita & matertera magna quarto gradu e sint. Vtique autem amitam & amitam magnam prohibemus vxorem ducere, & si per adoptionem f nobis coniunctæ sint.

Iulianus lib. xvj. Digestorum. XVIII.

Nuptiæ inter easdem personas (nisi volentibus parentibus) renouatæ, iustæ non habentur. † g

Filia potest cogente patrem officio iudicis, vt eam marites, & dotem det. Bart.

Martianus li. xvj Insti. XIX.

Qui liberos, quos in potestate habent, iniuria prohibuerint vxorem ducere, vel nubere: vel qui dotem dare non volunt ex constitutione diuorum Seueri & Antonini per proconsules præsidesque prouinciarum coguntur in matrimonium collocare & dotare. h Prohibere aut videtur, & qui conditionem non quærit. i

Curator datur rebus, non personæ. Bald.

Paulus li. sing. ad orationem diui Seueri † & Commodi. XX.

Sciendum est, ad officium curatoris, non pertinere nubat pupilla, an non: quia officium eius in administratione negotiorum constat. k & diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt in hæc verba: Ad officium curatoris administratio [rerum] pupillæ pertinet: nubere autem pupilla suo arbitrio potest.

Circa istam l. vide quod habetur in tex. & glo. in ca. j. extra, de despon. impub. quod est menti tenendum. Bald.

Terentius Clemens libro tertio ad leg. Iuliam & Papiam. XXI.

Non cogitur l filiusfamilias vxorem ducere.

Celsus libro xv. Digestorum. XXII.

Si patre cogente ducit vxorem, quam non duceret, si sui arbitrij esset: m contraxit tamen matrimonium, n quod inter inuitos o non contrahitur: maluisse [enim] hoc p videtur.

Idem libro xxx. Digestorum. XXIII.

Lege Papia cauetur, omnibus ingenuis, præter senatores, q eorumque

a Oratione. Quam feliciter orationem. sed hodie hoc corrigitur: vt in auth. vt liber. de cætero. §. si quis. col. vj.

b Consentire debet. sed contra i. e. leg. iij. Solue vt ibi. Item argu. contra. Insti. de adop. §. sed ex contratio.

c Sufficiet. Nam mulieris oportet ac celerari nuptias, ne quid cōmittat turpe. Accursius.

d Rectè contractum. Idem in sponsalibus: vt j. titu. j. l. furor. Accur.

e Per adoptionem. Quarto gradu, s. remoto. quod ita probatur: ego cum matre mea sum in primo, mater mea cum matre sua in secundo, & mater matris cum sua matre in alio, & illa cum sorore aui in alio, ergo ego sum in quarto cum sorore auiæ meæ, quia vno gradu magis, quàm mater mea ab ea distò. Accursius.

Vide an tinomias. A. Pers.

f Et si per adoptionē. hoc est contra supra eod le. si qua. §. adoptiuę. Solue vt ibi.

† emancipetur. F. P.

g Nuptiæ. Casus. Contraxit matrimonium filius meus cum Berta me cōsentiente, idem diuertit postea me cōsentiente. dicit quod non potest ei reconciliari, nisi me consentiente.

Non habentur. Vt supra eod. l. ij & C. eo. l. si vt proponis. Accur.

h Qui liberos. Et dotare. Est enim paternū officium dotare filias: vt C. de dotis promis. l. fi. §. vtrumque.

Patris officium est filias dotare.

i Non quærit. Non facere videtur, malum qui non studet ad bonum: vt ar. j. de reg. iur. l. qui nō facit. & j. de li. agn. le. necare. & de re mili. l. non omnes § qui captus. & l. omne. §. fin. Acc.

Malum facere videtur, qui ad bonum non studet.

† videntur

k Sciendum est. Constat vt C. eo. l. in copulandis. Accursius.

l Non cogitur vt supra tit. j. l. filio. Accur.

m Si patre. Sui arbitrij esset, coguntur à patre filius, vt consentiat: sicque erit matrimonium: vt j. de tute. l. ij. §. idem Cassius. Acc.

ADDITIO. Intellige istam gl. quia propter reuerentiam patris filius consensit, non autem intelligas quod interesserit verus metus quia tūc matrimonium esset nullum: vt in l. si mulier. j. quod me. causa. & nota. extra, quod metus causa. c. Abbas. & de sponsa c. cum lo cum. sm Bald. hic.

n Matrimonium. Nihilominus.

o Inuitos. Hic volens autem fuit, aliàs non valeret: vt hic, & C. eod l. nec filium. Accur.

p Maluisse enim hoc. quàm odiū patris incurrere. non antè dicas metum adhibitū: vt j. quod metus cau. l. si mulier. §. si dos. Acc.

q Lege Papia. Senatores. sed hodie etiam senatores: vt in auth. vt lib. de cætero §. si quis col. vj. sed vtrum libertus cum fœmina excelsę dignitatis possit hodie cōtrahere? nec est expeditum hodie. Accur.

† Repone, Diui Seueri & Marci. vel D. Antonini, & Commodi vt l. 6o. j. eod. Augu. ad Modesti.

† Expungit, in qui busdā exempl. temere, non. vti ex toto hoc responso apparet.

I N liberę. CASVS Quædam mulier libera honesta fœmina stabat mecum in forma vxoris, hęc mihi vxor, & ego sibi vir præsumor. Viuia.

a In liberæ mulieris. Honestæ, secundum Ioan. vt ℑ. de concubi. l. in concubinatu. §. j. Accur.

b Intelligédę. Nisi cõtrarium sit protestatus, vel quòd sit concubina, vel quod non sit vxor: quod dic vt d. l. in concubinatu. Et distingue plenè, cum aliquis ad aliquam consuetudinem habet, aut ad eam quę est honestę vitę, & ingenua: aut ad cã quæ est inhonestę. Primo casu aut protestatur quod loco concubinæ habet: aut tacet, aut quòd non loco vxoris. Primo casu est concubina: & secundo vxor fauore mulieris: vt hic, & infra, de cõcubi. l. in concubinatu. §. j. tertio casu, nec vxor, nec matrimoniũ, & sic stuprum est. Si autem non vult esse vxor eo casu, quando tacuit vir, non compellitur, & dicetur stuprũ. si verò inhonestè vixit quandoq;, at nunc honestè viuit, licet non ingenuã. & sic sola destinatione animi efficitur concubina: vt d. l. in cõcubinatu. in princ. & l. seq. non vxor, vt hic in fi. Si inhonestè viuat, cũ nec matrimonium præsumitur, stuprũ cõmittitur: vt C. ad l. Iul. de adult. l. si ea quæ tibi. duo enim tantum coitus sunt liciti secundum leges, scilicet cũ concubina, & vxore: alij omnes sunt illiciti. secũdum decreta, vnus tantum, scilicet cum vxore, cum alia vero fornicatio. Accur.

† P.F. con solatu suo fertur, &c.

ADDITIO

Cũ gl. dicat ℑ. ibi, si fuerit mulieris, &c. dic hoc verũ de iure ciuili, sed de iure canonico est secus: quia vxor non præsumitur, sed est coitus illicitus: vt xxx. quęstio. v. cap. j. & not. per glo. in ca. illud extra, de pręsumpt. o. & in cap. ex parte. extra, de restitutio spolia. secundum Bald.

c Fecerit. Nisi comparatio personarum aliud inducat: vt infra, de do. l. donationes. Accursius.

d F Ilius emancipatus. Maior xxv. annis. consulitur tamen ei, vt consensu patris faciat: vt C. eod. l. viduæ. Accur.

e Et susceptus. Vt ℑ. de contra tab. l. iiij. §. si emancipatus. Accurs.

liberos, libertinam vxorem habere licere.

Consuetudo ad liberã mulierem inducit matrimoniũ. Bal.

Modestinus libr. j. Regularum. XXIIII.

IN liberæ mulieris [a] cõsuetudine nõ concubinatus, sed nuptię intelligédę [b] sũt: si nõ corpore quęstum fecerit. [c]

Idem lib. ij. Reg. XXV.

FIlius emácipatus [d] etiam sine consensu patris vxorẽ ducere potest, & susceptus [e] filius hæres ei erit.

Idem libr. v. Respons. respondit. XXVI.

REas adulterij factas, nec ante [g] damnationem, viuente marito, vxores duci posse.

Quod ab initio non valet, tractu temporis conualescit. Bald.

Vlpianus lib. iij. ad leg. Iul. & Pap. XXVII.

SI quis in senatorio ordine agens libertinã habuerit vxorẽ, [h] quãuis interim vxor nõ sit, [i] attamen in ea conditione est, vt si amiserit dignitatem, vxor esse incipiat. [k]

Marcianus lib. x. Institutionum. XXVIII.

INuitam libertã vxorem ducere patronus non potest.

Vlpia. lib. iij. ad leg. Iul. & Papiam. XXIX.

QVod & Atteius Capito [l] consultus fertur decreuisse. hoc tamen ita obseruandũ est, nisi patronus ideo eam manumisit, [l] vt vxorem eam ducat.

Caius lib. ij. ad leg. Iul. & Papiam. XXX.

SImulatæ [m] nuptiæ, nullius mométi sunt.

Vlpianus libr. vi. ad l. Iul. & Pap. XXXI.

SI senatori [n] indulgentia principis fuerit permissum, libertinã iustam uxorem habere: potest iusta vxor esse.

Libertus à patrono adrogatus ingenuus est quo ad familiam: abstinere tamen debet à nuptiis senatoriis. Bald.

Marcellus lib. j. ad l. Iul. & Papiam XXXII.

SCiendum est, libertinum, qui se ingenuo [o] dedit adrogandum, quamuis in eius familia ingenui iura [p] sit consecutus: vt libertinũ tamen à senatorijs nuptijs repellendum esse.

Modicum internallum temporis non inducit diuersitatem actuum. facit ad l. maritus supra locati. Bart.

Idem lib. iij. ad legem Iul. & Pap. XXXIII.

PLerique opinantur, eũm eadem mulier ad eundem virũ reuertatur, id matrimonium idem esse. quibus adsentior, si non multo tempore interposito, [q] reconciliati fuerint: nec inter moras, aut illa alij nupserit, aut hic [r] aliam duxerit: maximè si nec dotem vir reddiderit. [s]

f R Eas. CASVS. Vxor Titij de adulterio est accusata, & per hoc pri' à viro repudiata. pendente accusatione alij nubere nõ põt.

f Reas. i. accusatas. sic C. ad l. Iul. de adult. l. quamuis §. in primis. Acc.

g Nec ante. Nec post, cum crimine lenocinij teneatur, qui duxit: vt C. ad l. Iul. de adul. l. castitati. Accur.

h S I quis. Vxorem. de facto. Azo.

i Non sit. De iure Accursius.

k Incipiat. Quod ergo ab initio non valet, ex postfacto cõualescit: vt & C. si rect. ꝓuin. l. j. in fi. & ar. ℑ. eo l. si qs tutor. §. quid ergo. Quod ab initio non valet, ex postfacto conualescit.

l Q Vod & Atteius Manumisit. vt & ℑ. eod. l. matrimonij. Acc.

S Imulatæ. CASVS. Quidam cum alienam vxorem in ꝓuincia haberet, contraxit cũ ista, vt sic euaderet accusationẽ stupri, nõ valet matrimonium. Vin.

m Simulatæ. Facit C. plus vale. quod agi. &c. Accur.

n S I senatori. Facit. ĩ. de ado. l. adoptio. Accur.

o S Ciendum. Ingenuo. patrono alij. enim nõ potest: vt ĩ. de in ius voc. l. sed & si. §. patrono. & ĩ. de ado. l. si pater. in fi. Acc.

p Iura. Hæc scilicet, vt neq; patronus vel fili' eius iure patronatus succedere possint: item vt patronũ vel eius sobolem sine venia in ius vocare possit. non tamen est ingenuus, vt senatorias personas ducere possit: hic, & ĩ. de ita. ho. l. fin. quæ est contra. † in

q P Lerique. interposito. vt ℑ. tit. j. l. quod si nõ diuortium. & ℑ. de reg. iur l. quod calore Acc.

r Reddiderit. Arg. inst. mand. § item si adhuc. Ac. Generali.

Generali. CASVS. Mandaui Titio, vt quærat filiæ meæ virum. non per hoc poterit ipſa ſine meo conſenſu contrahere cum illo, quem procurator ei laudauerat.

Generale mandatum de nuptiis contrahendis non ſufficit, niſi mandati ratihabitio ſubſequatur. Bald.

Papinianus lib. iiij. Reſponſorum. XXXIIII.

Generali † mandato quęrendi mariti filiæfamiliâs, non fieri nuptias, [a] rationis eſt. itaq; perſonam eius patri demonſtrari, qui matrimonio conſenſit, vt nuptiæ cōtrahantur, neceſſe eſt. Ream adulterij, quam vir iure mariti poſtulauit, non prohibetur poſt abolitionem † denuo [b] vxorem ducere. Sed & ſi non iure mariti ream poſtulauit: iure contractum matrimonıū [c] videbitur. Inter priuignos contrahi nuptię poſſunt, & ſi fratrem communem ex nouo parentū matrimonio ſuſceptum habeant. [d] Filiā ſenatoris, nuptias libertini ſecutam, patris caſus [e] nō faciet † vxorem. nam quę ſita dignitas liberis, propter crimen patris, auferenda non eſt.

Idem libr. vj. Reſponſorum. XXXV.

Filius fam. miles matrimonium ſine patris voluntate non contrahit. [f]

Paulus libro v. Quæſtionum. XXXVI.

Tutor vel [a] curator † adultā vxorem ducere non poteſt, niſi à patre deſponſa diſtinatave, teſtamentove nominata † conditione, [g] nuptias ſecuta fuerit.

Idem lib. vij. Reſponſorum. XXXVII.

Libertum curatoris puellæ prohiberi oportet vxorem eandem ducere.

In prouincia quam quis adminiſtrat ſponſalia contrahere poteſt, vxorem autem ducere non poteſt, niſi veterem ſponſam: poteſt tamen ſuas filias nuptui tradere. Bald.

Idem libro ij. Sententiarum. XXXVIII.

Si quis officium in aliqua prouincia adminiſtrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem, vxorem ducere non poteſt, [h] quamuis ſponſare non prohibeatur: [i] ita ſcilicet, vt ſi poſt officium depoſitū noluerit mulier [k] nuptias contrahere: liceat ei hoc facere, arris tantúmodo redditis, [l] quas acceperat. Veterē ſponſam in prouincia, quam † quis adminiſtrat, vxoré ducere poteſt, & dos data nō ſit caduca. Qui in prouincia aliquid adminiſtrat, in ea prouincia filias [m] ſuas in matrimonium collocare, & dotem conſtituere nō prohibetur.

Idem libro ſexto ad Plautium. XXXIX.

Sororis proneptē nō poſſum ducere vxorem, quoniam parentis [n] ei loco ſum. Si quis ex his, quas moribus prohibemur vxores ducere, duxerit: inceſtum dicitur committere.

Pomponius lib. iiij. ex Plautio. XL.

Ariſto reſpondit, priuignę filiā non magis vxorem duci † poſ-

---

Inter priuignos. Ex prima vxore habui filium, vxor vero ex alio viro filiam. hi duo priuigni recte iunguntur, & filij ex me & vxore mea naſcituri, erunt fratres vtriq; priuigno.

Filiam. Berta filia ſenatoris nupſit liberto. non valet matrimoniū. ſed ſi ſenator poſtea amiſit dignitatē, & ſic non eſt filia ſenatoris, certe non valet. nā quę ſita &c. Vin.

a Nō fieri nuptias. Nota argumentum bonum ad hoc q̄ ſi capitulum cōceſſit alicui: vt aſſignaret eccleſias, q̄ repræſentandus ſit capitulo, ſi ab eo fuerit inſtitutus in eccleſia: vt ſecundum ratihabitionem capituli vel recuſationē valeat, vel non valeat inſtitutio. Acc.

b Denuo. Bene dicit denuo. prius enī diſſolutū fuit: quod ex eo apparet: quia conſtāte matrimonio hoc crimen intēdi nō potuiſſet: vt C. ad l. Iul. de adul. l. crimē. Sed hodie contra per authen. ibidem poſitam.

c Matrimonium. Si quoquo modo poteſt ſuam ſcientiam obumbrare: vt C. ad l. Iul. de adul. l. ſine meis. Accurſ.

d Habeant. Vt inſti. de nu. §. mariti. Accurſius.

e Patris caſus. Vt & ī. de ſena. l. filio. & eſt ratio: quia filius non portat iniquitatē patris: vt e. Iudæi. j. q. iiij. & ī. de pę. l. crimen. ſed ſuus caſus cōfirmat matrimoniū: vt ī. eo. l. ſi quis in ſenatorio. & facit: ī. de decu. l. ij. § ſi. Acc.

f Filiusfami. Nō contrahit. vt nec quilibet alius: vt ī. eo. l. ij. Acc.

[a] Tutor. CASVS. Finita tutela nō poteſt tutor adultā vxorem ducere, niſi pater ſponſalia prius feciſſet.

g Conditione. Hac ſcilicet: vt nubat tutori. Idem eſt ſi impetret à principe, vel ſi nubat poſt xxv. annos redditis rationibus: vt C. de inter. ma. l. ſi patris. & l. ſi tutor. Accurſ.

Si quis. CASVS. Poteſtas nō poteſt ducere in vxorem aliquam de iuriſdictione ſua, ſed ſponſalia per verba de futuro pōt contrahere: vt tā poſt depoſitum officiū liceat impune pœnitere: deſponſatæ arris, quæ acceperit redditis. Viula.

h Non poteſt. Et ſi fecit, non valet matrimonium: vt ī. de don. inter virum & vxo. l. iij. §. videamus. Accur.

i Non prohibeatur. Sic & ſupra, de ijs, qui no. infa. le. ſolent. §. j. Accurſ.

k Mulier. Quæ prius fuerat ſponſa quàm adminiſtraſſe, & durāte voluntate poſtea duxit quando adminiſtraret, quod non placet: vt infra in fin. Sed dic quod ſic durante matrimonio. Vel referas ad proximum dictum, vt ſi deſponſaſſet in ipſa adminiſtratione, poteſt ſi vult poſtea ratum habere. & ſi non vult, non cōpellitur mulier: vt hic, & C. eod. l. & ſi contra.

l Redditis. Scilicet, ſponte ſua. nec enim cogitur: vt C. ſi rec. prouin. l. j. quæ eſt contra. Vel diſtingue virum minacem ſeruorē adhibuit, an non: vt C. ſi quacunq; pręc. le. j. vel melius hic cùm ipſa poſtea cōtraxit cū alio, alioqui contra. Accur.

m Filias. Cur ergo in filio non idem vt ei vxorem ducenti conſentiat. vt infra eod. le. qui in prouincia. & argu. C. de inter. ma. le. ſi tutor. Item facit infra eod. le. libertum §. fin.

n Sororis. Parentis. vt inſtit. e. § fratris. Ac. Stuprum.

---

† Gloſ. j. in ea. poſt tranſlatione. tutta, de renun. induxit hanc l. in ar. q̄d qui poteſt eligere, pōt poſtulare, & non e contra.

† abſolutionem

† P. F. faciet al. facit.

[a] Expungerem dictionē, curator quā olim Triboniani eſſe puto cū quibuſdā, legerēq;. Tutor pupillam, vel adultā nā vt ex Cic. Vlpian. & Boetio habemus fęminas in perpetua quondam tutela fuiſſe conſtat. A. Perſ.

† Al. add. pupillam vel.

† nominatim

† P. F. quæ

† ducere

Stuprum. CASVS. Mulier committit stuprũ, si turpiter viuit, & quæstum facit palam, vel non palam. Item ea quæ alterius cõcubina, quam patroni fuerit, iam non est honesta. nõ tamen dicit eam stuprum committere. Viuia.

ad comedendum & ad cubandum, non ad stabulandum. Item stabulum dicitur locus ille, qui tantum equos recipit. Sed quid si quis hæc omnia facit cur magis caupo, quam stabularius, vel tabernarius vocabitur.

a Etiam si non palam. Intellige in coniugata, aliàs videtur contra C. de adult. l. quæ adulterium. & facit infra, ad leg. Iul. de adult. l. si vxor. Accurs.

Semper. Pone exemplũ vt ſ. eo. l. qua §. j.

P. F. in eius pręmium. — es

b Qui liceat. Scilicet de iure stricto. Accursius.

c Honestum sit. s. de æquitate: vt ſ. de re. iu. le. semper & pone exemplũ. ſ. eo. l. si qua. mihi. §. si vxor. Accur.

Palam. CASVS. Senator nõ potest cotrahere cum ea, quæ palam facit quęstum: nũc ergo exponit, quæ dicantur palam fecisse.

Senatus. Senator non potest ducere vxorẽ damnatã in publico iudicio, eo, scilicet quo cuilibet de populo accusare licet. Secũdo dicit, quòd ea, quę est damnata de calomnia causa publici iudicij: vel de præuaricatione, de publico iudicio nõ videtur damnari. Tertio, q̃ ea quæ est deprehensa in adulterio, habetur pro damnata de publico iudicio. Cætera plana sunt.

d Palam. Lex ista cum superiori tertia continuatur. Accursius.

e Lupanario se prostituit. locus meretricibus destinatus ad hoc solũ: vt sui formam venalem exhibeant. Acc.

f Adsolet. Id est, solitum est.

Taberna quid sit.

g Taberna. Taberna est locus vbi comestibilia venduntur, & comedenda recipiuntur, nõ ad cubandum. vel ad equos stabulandos, sed ad comedendũ tantum, at caupona vbi etiã aduenæ &

solet

P. F. cauponia.

vel aliàs

se, q̃ ipsam priuignam.

Licet concubinatus de iure ciuili sit licitus, tamen illa qua stat pro concubina, non dicitur honesta materfamilias. Bart.

Marcellus libro xxvj. Digestorum. XLI.

Stuprum intelligetur etiam in his mulieribus esse, quę turpiter viuerent, vulgoq; quæstũ facerent, etiã si non palã. a Et si qua se in cõcubinatũ alterius, q̃ patroni tradidisset, matrisfamiliàs honestatem non habuisse eam dico.

Circa nuptias contrahendas, non solùm rigor, sed etiam æquitas inspicitur. Bald.

Modestinus lib. sin. de ritu nupt. XLII.

Semper in cõiunctionibus nõ solùm quid liceat, b considerandũ est, sed & quid honestũ sit. c Si senatoris filia, neptis, pneptis, libertino vel ei, qui artẽ ludicrã exercuit, cuiusve pater materve id fecerit, nupserit: nuptię nõ erũt.

Palam dicitur quæstum facere illa, quæ sine distinctione personarum se prostituit & non solum infamia notatur illa, quæ præsentialiter modò facit: sed etiam illa quæ iam fecit, licet modò facere desierit: etiã prætextu paupertatis, non excusatur. Bart.

Vlp. a. lib. j. ad leg. Iul. & Papiam. XLIII.

Palàm d quæstũ facere dicimus, nõ tantùm eam, quę in lupanario se prostituit: e verũ etiã si qua (vt adsolet) f in taberna, g caupona, vel qua alia h pudori suo non parcit. Palam i autem sic accipimus, passim, hoc est sine delectu: nõ si qua adulteris, vel stupratorib. se cõmittit, k sed quę vicẽ l prostitutę sustinet. Itẽ quæ cum vno & altero m pecunia accepta cõmiscuit, nõ videt palàm corpore quæstũ facere. Rectissimè tñ Octauenus ait, etiã eam, quæ sine quæstu palã se pstituerit, debuisse his connumerari. Non solũ aũt ea, quæ facit, verùm ea quoq;, quę fecit, & si facere desijt, lege notatur. Neq;.n. aboletur turpitudo, quæ postea intermissa est. n Nõ est ignoscendũ ei, quæ obtentu paupertatis turpissimã vitam egit, o Lenocinium facere non minus p est, q̃ corpore quęstũ exercere. Lenas aũt eas dicimus, quæ mulieres quæstuarias pstituunt. q Lenam accipiemus & eam, quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet. Si qua cauponã exercens in ea quæstuaria corpora habet (vt multæ adsolent sub prętextu instrumenti cauponarij prostitutas mulieres habere) dicendum hanc quoq; lenæ appellatione contineri.

Senator non potest ducere in vxorem damnatam publico iudicio. Bart.

Senatus censuit, nõ cõueniẽs esse vlli senatori, ducere vxorẽ, aut retinere dãnatã publico iudicio, quo cuilibet ex populo experiri licet: nisi si cui lege aliqua accusãdi publico iudicio nõ est potestas, r Si qua ca-

h Vel qua alia. Scilicet, taberna vel domo. Accursius.

i Palam. Aliter accipitur infra, de testam. l. hæredes. in princ. Accur.

k Cõmittit. Cum delectu. Accur.

P. F. quod

l Vicem. Id est morem. sic C. ad legẽ Iulia. de adult. l. si ea quæ.

Al. add. se.

m Et altero. Scilicet, tantum.

n Intermissa est. Huiusmodi enim intermissiones nõ psunt, nec nocent. vt argum. infra, de acquirenda possessio. leg. iij. § Nerua. & infra, de solut. le. qui rea. §. aream. Azo.

n Intermissa est. Nisi statim mutauerit: vt supra, de insa l. pen. Accur.

o Egit. Quę etiam nõ potest ferre testimonium: vt supra, de testi. leg. iij. §. vlti. Et not. non parci malo ratione paupertatis. Sed ac gum. contra. C. de patr. qui fil. dis. l. ij. & infra, de excu. tu. l. paupertas.

elegit

Paupertas malũ non excusat.

p Nõ minus. Imo magis. cum duo videatur facere delicta, in se, & in alios vt diximus supra, de infam. leg. Impetator.

q Prostituunt. Accipiẽdo pecuniam à stupratoribus, vel paciscendo, vt aliquam sibi supponant. Idem & si sine pecunia hoc faciant ex consuetudine: vt supra, de his, qui notan. infa. l. athletas. §. ait prętor. & supra ead. l. §. Octauenus. Sed an idem si semel tantum nõ ex consuetudine, vel lucri causa aliquis vel aliqua aliam supponat? Accur.

In P. F. caupona.

r Potestas. Vt pote, si esset infamis.

Non

in iudicio dãnata sit ex cã publici iudicij [sed] & quæ p̃uaricationis † dãnata sit · †publico iudicio damnata esse non videtur. a

Deprehensa in adulterio efficitur infamis, siue post deprehẽsionem sequatur sententia, siue non etiam si sequatur sententia absolutoria. quia lex ipsum factum notat. Bald.

Quæ in adulterio deprehensa est, b quasi publico iudicio c damnata est. Proinde si adulterij dãnata esse proponat d non tantum, quia deprehẽsa est, erit notata, sed & quia publico iudicio damnata est. Quòd † si non sit deprehensa, damnata autem: idcirco notatur, quia publico iudicio dãnata est, At si deprehensa e quidem sit, damnata autem non sit? notata erit. Ego puto, & si absoluta sit post dep̃hensionem: adhuc tamẽ notam illi obesse debere: quia verum est, eam in adulterio deprehensam: quia factum f lex, † non sententia notat. Non adijcitur hic (vti g in lege Iulia de adulterijs) a quo vel vbi deprehensa sit †Proinde siue maritus, siue quis alius deprehendisse proponatur: videtur notata. Sed & si non in domo mariti vel patris sui deprehensa sit, erit notata secundum verba legis.

Lex Iulia prohibet senatorem & descendẽtes ex eo per lineã masculinam nuptias vel sponsalia contrahere cũ liberta, vel cum ea cuius pater vel mater artẽ ludicram exercuit: & ecõtra libertus vel artem ludicrã exercens, seu cuius pater vel mater artẽ ludicram exercuit, prohibetur cum filia senatoris vel descendentium ex eo per lineam masculinam matrimonium contrahere. Bal.

Paulus lib. j. ad leg. Iul. & Papiam. XLIIII.

Lege Iulia cauetur: *Qui senator est, quiue filius, nepos ve ex filio, pronepos ve h ex eius filio natus, cuius eorum i est, erit: ne quis eorum sponsam, vxorem ve sciens dolo malo habeto libertinam aut eã, quæ ipsa, cuius ve pater mater ve artem ludicram facit: fecerit. ne ve k senatoris filia, neptis ve ex filio. proneptis ve ex nepote, [ex] filio nato, nata l libertino ei ve, k qui ipse, cuius ve pater l mater ve artẽ ludicrã facit, fecerit: spõsa nupta ve sciẽs dolo malo esto: ne ve quis eorũ dolo malo sciens sponsam vxorẽ ve eã habeto.*

Cùm tractatur de odia: appellatione patris vel matris nõ cõprehenditur auus vel auia B.

Hoc capite prohibetur senator libertinã ducere eãve, cuius pater materve; artem ludicram fecerit: item libertinus senatoris filiam ducere. Non †obest, auum, & auiam artem ludicram fecisse. Nec distinguit, pater in potestate habeat filium, necne. tamẽ iustum patrẽ intelligendũ Octauenus ait: matrem, etiã si vulgò conceperit. m Itẽ nihil refert n naturalis n sit pater an adoptiuus, o & isd p noceat, q antè, quã adoptaret, artẽ ludicrã fecerit, atque si naturalis p̃r antè, quã filia nascereĩ, fecerit: Et si huius norç homo adoptauerit, deinde emãcipauerit: an nõ possit duci, q ac si talis p̃r naturalis decessisset? Sed de hoc casu r cõtrariam s legis. sñiam esse

a Non videtur. Sed hoc qualiter esse potest, cum ea [illegible] publico
¶Al. add. causa.
judicio accusatur: scilicet leg. Iul. rep. & l. Cor. de fal. vt supra, de calumn. l. ij. §. hoc autem. & infra, ad leg. Cor. de fal. l. j. quæ sunt publica crimina: vt infra, de publi. iud. l. j. Item præuaricationis crimen, nõ ne quandoque publicum est: quandoque priuatum: vt infra de præuar. l. præuaricationis. Sed quantum ad prohibitionem nuptiarũ nõ videtur publico crimine dãnatus.
¶ P.F. est.

b Quæ in adulterio deprehensa est. secus est in masculo. secundum Io. & aliàs etiã si deprehendatur, quia maior castitas etiã secundum mores hominum exigitur in fœminis.
¶Al.
Maior castitas in fœminis quã in masculis exigit.

c Publico iudicio an idem in quolibet publico iudicio? Respondetur secundum Io. non

d Proponat non tamen quia deprehensa est, erit notata, sed quia publico iudicio eadem dãnata est.

e Si deprehensa. Quid si non fuerit deprehẽsa: cõmisit tamẽ adulterium? Respo. infamis est & si probari non possit, quia factum lex, &c. sed Io. contra exigit enim deprehensionem.
¶ In P.F. non fuisset notauerit.
¶ P.F deprehensam

f Factõ. i. mulierem propter factũ, id est commissum adulteriũ, non sententia iudicis: quia per eam fuit absoluta.

g Vel idest, sicut. Azo. & facit ad §. infra, ad le. Iul. de adult. l. nec in ea. & l. marito. Accu.

Lege Iulia. CA S. Duo dicit Primò quòd senator vel ex eo descendentes nõ accipiunt vilem fœminam in vxorẽ. Secundo econtra, q̃d filia senatoris vel ex ea descendentes nõ nubant vili homini. & dicit quæ sit vilis fœmina, & vilis homo. hoc cã pite diuidit respon la. & plana est. Viuianus.

h Cuius eorum. id est, quisquis fili' aliruius eorum est vel erit.
¶Iã P.F. ex filio natus. al. pronepos ve ex nepote. ex filio nato.

i Neve. scilicet, cauetur.

k Sive. ducere, s. prohibetur.

l Pater. s. eius, cui nupsit filia senatoris qui pater artem ludicram exercuit. Accursius.

m Cõceperit. arg. cõtra. j. de ver. obl. le. iusta. pater ergo naturalis vel iniustus nõ obest filię, quominus nubat filio senatoris: mater vero naturalis & iniusta nocet, quia semper est certa, & si vulgo conceperit: pater vero is est quem nuptię demonstrant: vt s. de in ius voc. l. ga.
¶Natura.

n Naturalis. s. & legitimus.

o Adoptiuus. Imo refert, vt ex sequentibus colligitur: quia si pater artem ludicrã exercuit post adoptionẽ, deinde emãcipauit, nõ nocet emancipato. secus tamẽ in naturali. quare dicas nihil referre dummodo post adoptionem ante emãcipationẽ p̃r adoptiuus artem ludicrã exercuit.
¶ Al. add. autem.

p Et is. qui ducit senatoris filiam. Accursius.

q Duci. ab adoptato senatoris s. filia. vel de talis filia adoptiua. Acc.
¶ Al. add. sed an.

r De hoc casu. isto scilicet quando ille qui artem ludicrã exercuit, me adoptauerit, deinde me emancipauit per hoc ergo collige quod in superioribus nocet.

s Contrariã. contrariã est quantum ad id, quod de ijs quorum

rectè putat vt eis a non cónumereť. Si postea b ingenuæ vxoris pater materve, arté ludicrá facere cœperit: iniqſsimű est, dimittere eá debere: cű nuptię honestę côtractæ sint, & fortè iam liberi procreati sint. Planè si ipsa artem ludicrá facere cœperit: vtique dimittenda erit. Eas, † quas ingenui cæteri prohibétur ducere vxores, senatores non ducent. c

Liberta nupta patrono non potest diuertere eo inuito. Bar.

Vlpianus lib. iiij. ad leg. Iul. & Papiam. XLV.

IN eo iure, qd dicit, † d *Inuito patrono libertam, quæ ei nupta est, alii nubere non posse*: patronű accipimus (vt rescripto Imperatoris nostri & diui † patris eius côtinet) & eű, q hac lege emit, vt manumittat: e qa manumissa, liberta emptoris habeť. Qui autê iurauit se patronum: hoc idé non habebit. f Ne is qdê debet habeŕ, q nó suis numis côparauit. Planè si filiusf. miles esse proponatur: non dubitamus, si castrensis peculij ancillá manumiserit, competere hoc ius. est enim patronus secúdum cóstitutiones: nec patri eius hoc ius cópetit. Hoc caput ad nuptá tátům libertá pertinet: ad sponsam nó pertinet. Et ið si inuito patrono nunciű spósa liberta remiserit, † cű alio connubium habet. Deinde ait lex: † *Inuito patrono* Inuitű accipere debemus eű, q nó cósensit g ad diuortiű. Idcirco nec a furioso diuertendo soluit se huius legis necessitate: nec si ab ignoráte diuerterit. Rectius enim hic inuitus h dicitur, q̄ qui dissentit. i Si ab hostibus patronus captus esse proponatur: vereor ne possit ista connubium habere nubendo: quemadmodum haberet, si mortuus esset. Et qui † Iuliani sentétiam probant, † dicerent, † non habituram connubium. Putat enim Iulianus durare eius libertæ matrimonium etiam in captiuitate propter patroni reuerentiá. Certè si in aliam seruitutem k patronus sit deduct': ꝓculdubio dissolutű matrimonium est. †

Illud quod dicitur de liberta nupta patrono, quòd eo inuito non possit alij nubere, habet locum in liberta communi. Bal.

Caius lib. viij. ad le. Iul. & Papiam. XLVI.

ILlud dubitationis est an & qui cômunem libertam l vxoré duxerit, ad hoc ius admittatur. Iabolenus negauit: quia non propriè videtur eius liberta, quæ etiam alterius sit. Alijs contrà visum est: quia libertam eius esse negari non potest, licet alterius quoque sit liberta. Quam sententiam plerique recte m probauerunt.

Non seruatur honor illi, qui se in sceleratam vitam deduxit. Baldus.

Paulus lib. ij. ad le. Iul. & Pap. XLVII.

SEnatoris filia, quæ corpore quæstum, vel artem ludicrá fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit: impunè libertino nubit. nec enim honos ei seruatur, quę se in tantum scelus † deduxit. n

Te. Cle. li. viij. ad le. Iul. & Pa. XLVIII.

FIlio patroni in libertam paterná eandemque vxorem o idem iuris, quod ipsi patrono daretur, ex sententia legis accommodatur. Idemq; dicédum erit, & si alterius patroni filius viuo altero libertá eorum p vxorem duxerit.

In actu quem quis facit contra legem, non habet beneficium legis. Bald.

Si ignominiosam libertá suam patronus vxoré duxerit: placet (qa côtra legé q maritus sit) nó habere eű hoc legis bńficiű.

---

quorum pater arté ludicram exercuit cauetur.

a Vt eis quorum pater arté ludicrá fecerit, vt ob hoc impediat a nuptijs

b Si postea. quam nupsit. Azo.

c Non ducent. vt j. eo. l. obseruandú. in fi.

IN eo. CASVS. Quædá lex. Iul. de maritandis ordinibus dixit, quod liberta nupta patrono nó potest eum dimittere, vt alium accipiat, eo s. inuito. Qs ergo erit patronus cui hæc priuilegia dantur, vt alij non nubat eo inuito? Exponit hic p multa responsa. Aliæ ergo mulieres possűt dimittere suos viros, quá do volunt. Vi.

d In eo iure quod dicit. vt infra, de diuortijs. leg. fin. in prin. & infra, eo. l. matrimonij. Acc.

e Vt manumittat vt & infra, de suis & legitim. l. j. circa princip.

f Non habebit. vt & supra de in ius voc. l. adoptiuuű. §. pe. nec etiam ei succedet; vt Ifra de iure patro. l. si iurauero. Accursius.

g Consensi. expressim.

h Inuitus. idest, ignorans.

i Dissentit. quare autem ignorans tacitus dicitur inuit' collige supra, de arbit. l. si in tres. & l. sicuti. & de re iud. l. duo. licet Pet. dixerit hoc non posse intelligi.

k Seruitutem. vt quia damnatus est in metallum.

l ILlud. Communem libertam. id est suam & alterius. & facit infra, de assign. lib. leg. si ex duobus.

m Rectè. Not. qd cômune est meum est: vt j. de leg. ij. l. v. § fi. Sed arg. contra j. de aue. & argen. leg. l. Quintus.

n SEnatoris. Deduxit. quia vilitas vitæ dignat legum obseruatione non credidit. vt C. ad l. Iul. de adul. le. q adulterium. & facit supra eo. l. si patrono & infra, eo. l prox. in fi.

FIlio. CASVS. Siue ipse patronus. siue filius alterius patroni, cum duo sint, habent libertam vxoré, non nubet alij eo viro inuito. Si vni. Patronus quidam assignat libertá in testamento vni ex filijs, post hoc liberta nupsit alij cui assignata non est, non habet ille hoc priuilegium, quòd alij liberta nubere non possit eo inuito. Viu.

o Vxorem. s. filij.

p Eorum. i. suam & alterius. & facit. j. de assign. lib. l. si ex duobus. Acc.

q Quia contra legem bona ratio, vt & s. l. proxi. & de min.

---

† Al. add. quoque.

† Quo dicitur al. at virumq; fecit.

† Al. add. fuerit.

† P. F. sit miserit

† Al. add. sit

Meű est, quod cómune est.

† Quid.

† Sententia probatur.

| Dicebat.

† P. F. fit.

† P. F. deduc.

de minore. l. auxilio. in fin.
a Transtulit. Vt j. de assignan. li. l. j. in princip.
O Bseruandum. CASVS Duo dicit. In secundo dat exemplū de le. nuptiæ. vi.
b Obseruandum. Vt magnæ pro ma gnis remaneāt. Ac.
c Prohibentur. Scilicet phibitiōe iuris alia quā ratio ne dignitatis. Ac.
d Nō licet. Vt j. e. l. lege § si. Ac.

Si vni ex filijs adsignatam, alter vxorem duxe rit: nō idē ius, quod in patrono tribuēdum est. Nihil enim iuris habebit: quia senatus omne ius libertorū adsignato rum ad eum trāstulit, a cui id pater tribuit.

Licet minoribus, quod non licet maioribus: non econtra.

Marcellus libr. j. ad leg. Iuliam. & Pap. XLIX.

O Bseruādum b est, vt inferioris gra dus homines ducāt vxo res eas, quas ij, qui altio ris dignitatis sunt, duce re legibus pter dignitatem prohibentur. c at contrà, antecedētis grad⁹ homines nō possunt eas ducere, quas ijs, qui inferioris dignitatis sūt ducere non licet. d

In necessitatibus nemo liberalis existit. Bar.

Idem libr. iij. ad legem Iuliam & Papiam. L.

P Roximè cōstitutum dicitur, vt cùm quis libertā suā duxerit vxorē, quam ex fideicōmissi causa manumiserit: liceat libertæ inuito eo nuptias contrahere. e puto: f quia non erat ferēdus g is, qui ex ne cessitate manumisit, nō suo arbitrio. magis h .n. debitam libertatem præ stitit, quàm vllum beneficium in mulierem contulit.

e Quod Muc pertī net illud De ianira ad Hercu lem apud Ouidium Tam male inæquales veniūt ad aratra iuuēci, Quā premitur magno cō iuge nup ta minor.

e Roxime. Cō trahere. vt & infra, de diuor. le. patrono. Accu.
f Puto. s. hanc esse rationem. Accu.
g Ferendus. eam impedire.
h Magis. nisi de b'ta in dic. vel sub cōditione, & ante quā manumisit: vt C. de ope. li. l. mater. & j. de her. instit. l. iij. §. qui fideic. A.
i Matrimonij A nullo alio vt & ista. de di uor. le. patrono. & supra eo. l. quod & Atteius & le. in eo iure. & facit in fin. qui & a qui. l. matrimonij.
k I Ncestę. nefariæ nuptiæ dicuntur inter ascenden tes & descendētes, & etiā quādoq; incestæ. vt j. e. l. fin. Incestæ autē dicun tur inter collaterales: inutiles inter omnes: vt in tit. de nupt. § si aduersus. Sed contra j. de cō di. sine cau. l. auunculo. Sol. vt ibi.
l N Vptiæ. Ad infinitum. adeo vt si Adā hodie viueret, nullam accipere posset: vt inst. de nup. §. j. A.
m E T nihil. Et facit j. eo. l. adoptiuus §. seruiles. Acc.
n Nam & vulgo. A simili.
o Q Vinetiam. Maneat. vt instit. e. § ij & pro pter h. d. fere. j. de ado. l. in omni. Ac.

Licinius Rufinus libro primo Regula. LI.

M Atrimonij causa ancilla manumissa, a nullo alio i vxor du ci potest, quā a quo manumissa est: nisi patronus matrimonio eius re nunciauerit. Si autem filius f. matrimonij causa iussu patris ancillā ma-numiserit: Iulianus putat perinde eam haberi, atque si a patre eius ma numissa esset: & ideo po test eam vxorē ducere.

Paulus libro sexto ad Sabinum. LII.

I Incestæ k nuptiæ ne que dotem habēt: & ideo omne, quod perce ptū est (licet fructuum nomine) auferetur.

Caius lib. xj. ad edictū prouinciale. LIII.

N Vptię cōsistere nō possunt inter eas psonas, q in numero parentum liberorūve sunt siue pximi, siue vlterioris gradus sint, vsque ad infinitum. l

Scæuola libro primo Regularum. LIIII.

E T nihil m interest, ex iustis nuptijs co gnatio descendat: an ve rò nō. nā & vulgo n q sitam sororē quis vetatur vxorem ducere.

Caius libro xj. ad edictum prouinciale. LV.

Q Vinetiam nefas existimatur eā quo que vxorem ducere, quæ per adoptionem filia neptisve esse cœperit: in tantum, vt & si per emācipationem adoptio dissoluta sit: idem iuris maneat. o Patris adoptiui mei matrē, aut materteram. aut neptem ex filio vxorem ducere p nō possum: scilicet si in familia eius sim. alioquin si emancipatus fuerim ab eo, sine du bio nihil impedit nuptias, scilicet: qa post emancipationem extraneus intelligor.

Vlpianus lib. iij. Disputationum. LVI.

E Tiam si concubinam quis habuit sororis filiam, licet libertinam: incestū committitur.

Martianus lib. ij. Institutionum. LVII.

Q Vi in prouincia † officium aliquod † gerit prohibetur etiam consentire filio suo vxorem ducenti lib. ij. de adulterijs Papiniani Martianus notat. r

Temporis diuturnitate & iuris ignorantia cum nu mero liberorum, inducunt principem ad legitimatio. nem liberorum. Baldus.

Diuus † Marcus & Lucius Imperatores Flauiæ Tertyllæ † per Mensorem li-

p Ducere. Facit ad hunc § j de pe. l. si diuortio. & l. si quis forte. & l. capi talium § solutum. & j. de fur. l. ei qui & j. eo. l. si quis. §. quid ergo. Acc.
q Intelligor. Cur secus in ea, quæ fuit vxor patris adopti ui: vt & supra, eo. l. adoptiuus. in princ. Respo. quia ibi remanet loco nouercæ: hic vero remanet loco auiæ vel materteræ. Acc.
r Q Vi in prouincia. Casus in prin. est planus. Diuus Berta cōsuluit principē sup hmōi questiōe. Dicit .n. se nupsisse auūculo suo credēs licere de iu͛ ex cōsilio auiæ: & cum eo stetit diu, bene per xl. annos, & habuit multos filios: an filij essent legitimi? Et resp. tmpe rator quod sic, fauore liberorum, & propter diuturnitatem temporis. Vi.
r Notat. Facit. j. e. l. si qs officiū. §. si. Diuturnitate.

† Ad materiā istā vide Bald. optime loquētem in le. parētes. C. de in ius vocan.
† F. P. al. gerit
† In non nullis exem. §. diuus, est lex, cui pponuntur hæc verba Papinianus li. singul. de adulterijs Mar. not. & in ijs si nis legis p cedentis, est decreta
† F. P. Tertulla al. Tertylla.

bertum ita rescripserũt. Mouemur & temporis diuturnitate, [a] quo ignara iuris in matrimonio auunculi tui fuisti, & quod ab auia tua collocata es, & numero liberorum vestrorum. idcirco cum hæc omnia in vnum concurrant, confirmamus statum liberorum [b] vestrorum in eo matrimonio quæsitorum, quod ante annos xl. cõtractum est, perinde atque si legitimè concepti fuissent.

Mar. li. iiij. Reg LVIII.

A Diuo Pio rescriptum est: si libertina senatorem [c] deceperit, quasi ingenua, & ei nupta est: ad exemplum prætorij [f] edicti dandam in eam actionem: [d] quia ex dote nullum [e] lucrũ habet, quæ nulla est.

Pau. li. sing. de aucto. ... de liberorũ ... LIX.

Senatusconsulto, quo cautũ est, [f] ne tutor pupillã, vel filio suo, vel sibi nuptũ collocet: etiã nepos significatur. [g]

Qui sustinet periculũ tutelæ, per suam personã, habetur pro tutore, licet tutor non sit. secus si per personam alterius. Bar.

Idem lib. singu. ad orationem Dom. Antonini & Commodi. LX.

Si quis tutor quidem non sit, periculum tamen tutelæ ad eum pertineat: an sentẽtia orationis contineatur: veluti si pupilla ab hostib. capta [i] fuerit: aut falsis allegationibus a tutela se excusauerit, [i] aut [f] ex sacris cõstitutionibus periculum ad eum pertineat. Et dicẽdũ est, hos quoque ad senatusconsultum pertinere. Nam & huiusmodi periculũ in numerum trium tutelarum computari comprobatum est. Sed si propter alterius personam periculum ad eum peruenit: videamus, ne extra sententiam senatusconsulti sit. veluti si magistratus, in tutelę periculum inciderit, vel fideiusserit quis pro tutore, vel curatore: quia nec [k] in numerum trium tutelarum hęc imputantur, & cõsequẽs est hoc [f] probare. [l] Quid ergo si honoris causa tutor datus sit, quatenus nec huiusmodi tutela in numerũ computatur: nunquid idem sit? Sed ratio in contrarium ducit: quod dictum est, honorariũ tutorem periculum solere pati, [m] si malè passus sit administrari tutelam. Quin autẽ ille, qui cũ datus est tutor, cessat in administratione, pertineat ad orationem: non est dubitãdũ: quia perinde tenetur ex sacris constitutionibus, atq; si gessisset. Quid ergo, si cum se vellet excusare aliquo titulo nec in promptu probationes haberet, excusationis negotiũ fuerit dilatũ, & inter moras pupilla adoleuerit: an ad senatuscõsultũ pertineat? Quęstio in eo est, an & post pubertatem officio finito excusationem eius recipi oporteat? Nã si recipitur, & excusauerit: impunè po

[a] Diuturnitate. Scilicet speciale. aliàs contra: vt j. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.
[b] Statum liberorum. Confirmatur quidem status liberorum, sed non matrimonium: vt j. ad leg. Iuli. de adul. l. si adulterium. §. idem Pollioni. Et argu. contra infra de decur. le. Modestinus Azo. Sed hic non fuit accerrimus error ergo non debuit tenere matrimonium: vt C. de incest. nupt. l. qui contra? Respo. matrimonium quidẽ nõ tenet: sed cõfirmatum fuit ab Imperatore, secundũ Azo. Imo non fuit confirmatum: sed tantum status liberorũ fuit cõfirmatus: vt dixi modo.

A Diuo. CASVS. Liberta dicẽs se ingenuam cum liberta esset, nupsit senatori, & c. in dotem dedit sub pacto, vel lucraretur dotem, si prę decederet. deinde apparuit liberta: & sic matrimonium non valet nec pactũ super dote: cũ neque dos fuerit. qualiter ergo senatori consulitur? Resp. aget cõtra libertam actione, de dolo, vel iniuriar. Vi.

[c] Senatorẽ. Qui fecerat pactum de dote lucranda. Ac.

[d] Actionem. De dolo. vel dic secundum Hug. s. iniuriarum. Sed cur in fauorẽ senatoris decepti dicitur non valere pactũ: vt j. tit. j. l. si res. §. j? Respo. matrimonium etiam vtrinsque volũtate non potest valere: quia prohibetur per legem: sed secus vbi dolus vnius dedit causam contractui. Azo.

[e] Nullum. Nisi ei succurratur per actionẽ de dolo: licet fecerit pactum.

[f] Senatuscõsulto. Cautũ est. vt j. de verb. signi. l. supra, de spons. l. tutor. Azo. & ar. C. de inter. ma. l. j.

[g] Significatur. Vt & j. de verb. sign. l. filij appellatione & infra. l. proxi. §. fi. & l. libertum. §. j. j. respo. Acc.

Glo. ista vbiq; est reputata singu. per scrib. vt hic in nonnullis interpret. Bol. vltra ego addo quod postea hic cũ sua gl. est singu. secundum Præposit. post Bal. in plerisq; locis in c. præterea. ij. extra, de spon.

[f] P. F. vt & ita legẽdum est.

[f] P. F. prætoris.

Libertinorum.

Si quis tutor. CASVS. Non potest tutor quẽdã pupillam suam in vxorem accipere. de quo ergo tutore est intelligendum. videndũ est: & primo quærit de eo qui non est tutor, pertinet tamen ad eum periculum, vt ad tutorem: vt quia se falsis excusationibus excusauit, vel pupilla est capta ab hostibus. Secundo quærit de magistratibus, & de fideiussoribus eorum, an hi cõtineãtur? Et dicit quod nõ. quia neque in numero triũ tutelarũ cõputatur onus. Tertio quærit de honorario, qui datur causa honoris. Et dicit hunc contineri. Quarto de eo tutore qui nõ gessit, & hunc quoque dicit contineri. Quinto de eo, qui est in pẽdẽti: vt qui se excusabat: & interim puella facta est adulta. Et dicit per si ei debere excusatio nẽ, & si vera erit, nõ continet, alioquin sic: licet alij dixerunt, quod neque recipitur postea excusatio & ipse cõtinetur vt non possit eam accipere. Cætera sunt plana, vsq; in fi. tit. Vin.

[h] Capta. Tunc enim finit tutela, & desinit esse tutor vt insti. quibus modis tute. fi. §. itẽ si in seruitutem. licet periculum ad eum pertineat: vt hic dicitur.

[i] Excusauerit. Vt & C. si ex fal. alle. leg. j. & ij. & fina. & institu. de excu. tut. §. finali.

[k] Quia nec. videtur debere esse extra sententiam: quia nec, &c. vt & infra de excusationi. tutorũ. l. spadonem. §. si ciuitatis. Accursius.

[l] Probare. Vt sit extra sententiam senatus.

[m] Pati. Et propter se sustinet, nõ propter alterius personam, & nego gest. vtili. vt j. de tel. tu. l. si nemo. §. fi. Ac.

[f] cõsequẽs est & hoc

Exacti:

test ducere. Si verò non debeat recipi post officium finitum: non rectè ducit. Et ait Papinianus lib.v. Responsorum, officio finito excusatione recipi non oportere. & ideo exacti [a] temporis periculum ad eum pertinere. Sed mihi hoc nequaquam placet. Iniquũ est enim, propter dilationem, quę fortè nõ dolo, sed quæ ex necessitate contigit, nõ excusari, vel nuptias impediri excusatione percepta. † [b]

Quamuis verbis orationis cautũ est, ne vxorem [c] tutor pupillã suã ducat: tamen intelligendum est, ne desponderi quidem posse. [d] Nam cum qua nuptię cõtrahi nõ possunt, hęc plerunque [e] ne quidē desponderi potest. Nã quę duci potest, iure despõdetur. Quid ergo, si adoptiu[us] filius tutoris duxerit pupillam illicitè, posteaq; emãcipatus fuerit? Credendum [f] est, de adoptiuis emãcipatis senatũ non sensisse: quia post emancipationem in totũ adoptiuę familię obliuiscuntur. [g] Naturales liberi, licet in adoptionem dati fuerint, senatusconsulto cõtinentur. Quid ergo, si tutor datus prouocauit, [h] & postea hęres ei[us] victus est? præteriti temporis periculũ præstare debet. an verò si filius hæres fuit, & victus est, ad orationem pertineat? Et consequens est hoc probare: quoniam rationem [i] debet reddere.

Papinianus libr. xxxij. Quæstionum. LXI.

DOtē propter illicitum matrimoniũ caduca facta, exceptis impēsis necessarijs, quę dotē ipso iure minuere solent: [k] quod iudicio de dote redditurus esset marit[us], soluere debet. [l]

In arbitrio dato intelligitur, ne eligatur persona prohibita: licet concedens arbitrium eam eligere potuisset. Bart.

Idem lib. iiij. Responsorum. LXII.

QVanquàm in arbitrio matris pater esse voluerit, cui nuptũ filia cõmunis collocaretur, frustra tamen ab ea tutor datus [m] eligetur. Neq; enim intelligitur pater de persona tutoris cogitasse: [n] cum ideo maximè matrem prętulit, ne filiæ nuptias tutori cõmitteret. Mulier liberto [o] viri ac patroni sui mala ratione coniungitur. [p] Tutor, qui rationes curatori reddidit, pupillã suam † ante constitutum tempus ætatis eius vxorē ducere, nec marrē ex alio matrimonio factam, potest. [q]

Quod fit contra prohibitionem legis, ipso iure non valet.

Idem libr. j. Definitionum. LXIII.

PRæfectus cohortis, vel equitum, aut tribunus contra † interdictum, [r] eius prouinciæ duxit vxorem, in qua officiũ gerebat: matrimonium non erit. [s] quę species pupillę comparãda [t] est: cum ratio potentatus nuptias prohibuerit. Sed an huic quoq; si virgo nupserit, nõ sit auferendũ, quod testamento relictum est, [u] deliberari potest. Exemplo tamen pupillæ nuptæ tutori, quod relictum est, potest mulier consequi: [x] pecuniam tamen in dotem datam, mulieris hæredi restitui necesse est.

---

[a] Exacti. id est, transacti.

[b] Percepta si iustè se excusauerit post pubertatē, alioqui, nõ ita: vt ꝭ. ea. l. §. fi. & ar. de app. le. imperatores. §. si magistratus. & ꝭ. si tutor vel cur. appel. l. j. & ij. & C. de excus. tuto. l. quanquam. & ꝭ. de vsur. l. tutor. j. respon. & infra, de solu. l. qui res. §. huic. in fin.

[c] Ne vxorem. scilicet tantum.

[d] Quidem posse. vt & supra eo. l. tutor. Accurs.

[e] Plerunque. hoc dictum est propter viduam, quæ intra tēpus luctus potest desponsari, non tñ duci: vt supra de his qui not. infa. l. solet §. quæ virum. idem in his, qui officijs funguntur: vt ꝭ. eo. l. si quis officium. idē in minore xij. ann. quę potest esse sponsa, non tamen nupta.

[f] Credendum: aliàs credendum, aliàs dicendum.

[g] Obliuiscuntur. sic ergo confirmatur matrimoniũ: vt & ꝭ. eo. l. eos qui. §. sed & si. & facit ꝭ. eo. l. quinetiã. in fi.

[h] Prouocauit. appellauit ergo. & sic est contra instit. de excu. tuto. §. qui autem. Sol. nõ potest appellare à nominatione. cęterum si nominatus se excusat, & eius excusatio vt iniusta repellatur, appellare poterit. Accurs.

[i] Quoniam rationem bona ratio: vt infra, e. l. libertum §. senatus.

[k] DOte. Solent. vt & infra, de impen. in reb. dotali. fac. l. j. §. j. Acc.

[l] Soluere debet. fisco: vt supra eod. l. incestæ. & C. de incest. & inuti. nupt. l. qui contra. Acc.

QVanquam. [m] Datus. à iudice vel à testatore.

[n] Cogitasse. cum eius vxor esse non possit: vt ꝭ. de lib. & posthu. l. filius à patre. §. si quis eo tēpore. & C. de interdic. ma. l. si patris. Et no. hic arg. q[uod] in generali sermone, &c. vt & ꝭ. de serui. l. si cui. Ac.

[o] Mulier liberto. nupta patrono.

[p] Coniungit. post coniunctionem patroni sui inuito eo: vt ꝭ. eod. l. in eo iure. in prin. Acc.

[q] Factam potest. etiã si de alio matrimonio ante xxv. annos sit mater: quia sustulit liberos.

[r] PRæfectus. Interdictum. legis scilicet.

[s] Non erit. vt C. de nup. l. & si. Acc.

[t] Comparanda. nã nec ibi valet matrimonium cum tutore contractum: vt ꝭ eo. l. non est.

[u] Relictum est. s. à tali viro.

[x] Consequi. Imo videtur quod non: vt ꝭ. de visufr. leg. l. vxori maritus. Sol. ibi dicit litera vns nõ posse repeti q[uod] ex ea causa solutum est. & sic concordat. vel si est posse, dic quod loquitur in eo casu, cum perpetua erat prohibitio: hic cum non erat perpetua: & ideo legatum capere poterat. vel melius ibi loquitur de ea vxore, quę sciebat se illicitum contrahere matrimonium: arg. ꝭ. de leg. j. l. fi. item hoc in legatis. secus autem in donationib[us] inter viuos: vt ꝭ. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic §. fin. & C. de do. ante nup. l. ea quę. quę sunt arg. contra. & facit ꝭ. de ijs qui. vt indig. l. ij. §. item si quis.

P. F. recepta al. percepta.

† P. F. puellam suam.

† si contra

Liber.

Calliſtratus libro ij. Quęſtionum. LXIIII.

Libertum, eundemque tutorem pupillæ, eo quòd in matrimoniũ collocata ipſi † tutori ſuo, vel filio [a] eius eſſet: ſenatus relegandũ cenſuit. Senatuſconſulti, quo prohibentur tutores & filij eorum pupillas ſuas ducere, puto hæredem quoq; tutoris extraneum ſententia apprehẽdi: cùm ideo prohibuerit huiuſmodi nuptias, ne pupillæ † in re familiari circunſcribantur ab his, qui rationes eis geſtæ tutelæ reddere compelluntur. [b] Tutor autem pupilli non prohibetur filiam ſuam collocare [c] pupillo ſuo in matrimonium. †

Paulus lib. v. Reſponſorum. LXV.

Eos, qui in patria ſua militant, nõ videri contra mandata ex eadem prouincia vxorem ducere: idq; etiam quibuſdam mandatis contineri. Idem reſpondi, mihi placere, & ſi contra mandata contractum ſit matrimoniũ in prouincia, tamen poſt depoſitum officium, ſi in eadẽ voluntate perſeueraret, iuſtas nuptias effici: & ideo poſtea liberos natos ex iuſto matrimonio, legitimos eſſe.

Pœna extraordinaria, quæ venit imponenda propter iniuriam factam alteri, debet moderari ſecundũ qualitatem & dignitatem illius, vt maior imponatur, ſi eſt nobilis, quàm ſi ignobilis, qui recipit iniuriam.

Idem libro ij. Sententiarum. LXVI.

Non eſt matrimonium, ſi tutor vel curator pupillam ſuam † intra vigeſimum quintum [e] annum non deſponſatam à patre, neq; teſtamento deſtinatam, [f] ducat vxorẽ, vel eam alio ſuo iungat: quo facto vterq; [g] infamatur, & pro dignitate pupillę extra ordinem coercetur. Nec intereſt, filius ſui iuris, an in patris poteſtate ſit [tutoris] curatoris [ve.] Libertum eam † pupillam cuius patron⁹ res adminiſtrat, [h] vxorem ducere, ſatis inciuile eſt.

Non ſummatur: quia breuis Bald. Nota tamen ſecundum Bar. quòd inter coniunctas perſonas de facili præſumitur fraus. pro hoc infra, de bon. lib. l. penul. & C. de natu. libe. l. ij. circa fi. Bart.

Triphoninus lib. ix. Diſputationum. LXVII.

Non ſolum viuo tutore, ſed & poſt mortem eius filius tutoris ducere vxorem prohibetur eam, cuius tutelæ rationi obſtrictus pater fuit. Nec puto intereſſe, extiterit ei hęres filius, an abſtinuerit paterna hæreditate, an nec hæres fuerit, fortè exhæredatus, aut præteritus, [aut] emancipatus. Nam & fieri poteſt, vt per fraudem in eum collocata † bona patris, propter tutelam, reuocari oporteat. De vno dubitari poteſt: ſi auus tutelam geſſit neptis ex filio emancipato natæ, an ne poſt ex altero filio eam collocare poſſit, ſiue emancipato, ſiue manẽti in poteſtate: quia par † affectionis cauſa ſuſpicionẽ [i] fraudis amouet? Sed & ſi ſenatuſconſultũ ſtricto iure cõtra omnes tutores nititur: attamen ſummæ affectionis auitę intuitu, huiuſmodi nuptiæ cõcedendæ ſunt. Sed & ſi filiusfa. tutor puellę, vel curator fuit: puto vel magis patri eius nõ oportere eã nubere. Nunquid nec fratri, qui eſt in eiuſdẽ poteſtate? [k] Sed videam⁹, ſi Titij fili⁹ duxerit vxorẽ eã, quę tua pupilla fuit, deinde Titiũ vel filiũ ei⁹ adoptaueris, an perimãtur nuptię, vt in genero [l] adoptato dictũ eſt: an adoptio impediat? qđ magis [m] di-

[a] Libertum. Vel filio. quod eſt prohibitum: et ſupra, eo. l. ſenatus.
[b] Compelluntur. ſimilis ratio: vt ſ. de adopt. l. nec ei. j. reſpõ. hic ergo & in extraneo, cũ ibi ſit eadem ratio: et j. de ſoote. le. j. §. interdictum. & ff. ad l. Aquil. l. illud.
[c] Collocare. cum ceſſet ibi prædicta ratio: et & C de inter. ma. l. curatorẽ. & ſ. eo. l. ſi quis officium. §. fin.
[d] Eos qui. Legitimos eſſe. vt C. de nupt. le. & ſi contra. Sed an illi qui ante, depoſitũ officium nati ſunt, legitimi ſint? Reſpon. nõ: arg. ff. de ſtatu. ho. l. Paulus. quæ eſt contra. & arg. ſ. eod. l. ſi quis in ſenatorio. ſecus in cõcubina: vt inſtit. de nup. §. fin.
Non eſt matrimonium.
[e] Intra vigeſimũ quintum. & intra quadriennium: et C. de inter. ma. l. ſi tutor. & le. ſi patris. Azo.
[f] Deſtinatã. quia tunc valeret: vt j. de iure dot. le. cum poſt. §. nuptijs. & ſ. eo. l. tutor. in fin. Et ſic not. φ iuſſus maioris excuſat: et ſupra, de ijs qui no-tão. infa. l. furti. §. qui iuſſu.
[g] Vterq; ſ. pater & filius ſed contra. ſ. de infa. l. qui iuſſu. Sol. in alio caſu dicit. vel hic filius cõſenſit ſponte. Acc.
[h] Adminiſtrat. vt tutor: vt ſ. eod. l. libertum. non aliter: vt j. eod. l. pen. §. ſi puellæ. Accur.
[i] Non ſolu. Suſpicionẽ quæ alias adeſt: vt C. de inter. ma. l. ſi tutor vel cura. nota ergo hic quod cauſa affectiõis remouet malam ſuſpicionẽ: et C. de adop. l. pe. §. ſi vero pater naturalis. in fi. §. quãdoq; autẽ inducit: vt C. de pu. edu. de. l. ſi. & C. de excuſ. tuto. l. antepen. quę ſunt argu. contra.
[k] In eiuſdem poteſtate. huic quæſtioni non reſpondet: ſed potes dicere ſic: et infra, de excuſa. tut. l. tria.
[l] Vt in genero. Pone exemplum quãdo filius adoptiuus cõtrahit matrimoniũ cum filia mea nõ emancipata ante adoptionem. nec enim tenet matrimonium: et ſ. eo. l. per adoptionem. & l. quin etiam. Item & ille filius adoptiuus gener eſt. Alij dicũt et quia pater adoptiuus filij pupillam cuius tutelã gerit, et dat. ſed certe hic videtur omnis ſuſpicio ceſſaret vt ſ. ea. l. §. de eno.
[m] Quod magis. referas te ad proxi. §. ſcilicet, vt impediat adoptio, & matrimonium duret: licet quidam cõtra dixerant: quo nil falſius: vt probatur per l. C. de nupt. l. fin. ſecũdum Ioan. & de excuſa. tut. l. ampliſſimi. Accur.
Nam

† ipſa
† puellæ
† matrimonio
Maioris iuſſus excuſat.
Affectionis cauſa ſuſpicionẽ remouet.
† F. F. vigeſimum et ſextum annum.
† F. F. Curatoris libertũ eam, &c.
† collata
† paris

a Nam. Dixi durante tutela adoptionẽ impediri: nam, &c.
b Lõgum.i. remotum à ratione. Acc.
c Impedire. Certe impedit quasi, &c.
d Et si. id est, quãuis. Accur.
e Simplex. Id est sine eo priuilegio quod defuncto cõpetit: vt ĩ. de adm. tu.l.ex plurib. Acc.
f Cui.s.puellæ.
g Coniungere. cur etiã extraneus hæres tutoris prohibetur à nuptijs ei⁹ quę fuit in tutela: cum filia pupillæ nõ ꝓhibetur copulari ipsi tutori? Respon. quia etiã hęres extraneus rõnem reddere tenetur eodẽ modo quo & ipse: ideoque sicut tutor prohibetur, ita & ipse. sed hæres pupillę non eodem modo.i. non cũ eodem priuilegio quo ipsa pupilla: vt & ĩ. de admi.tu.l.ex pluribus. ideoq; licet ꝓhibeatur pupillę matrimonium, non tamen hæredis eius. Et est hæc quæstio similis ei quę fit de hęrede liberti, quare non pręstat reuerentiam sicut libertus præstat hæredi patroni? Respond. ideo, quia hæres liberti oĩa iura ingenui habet: vt ĩ. de obsequijs l. hæres. hæredi vero patroni præstatur à liberto: quia hæres etiã extraneus in ius patroni succedit: vt C. de lo ius voc. l.ij.
h Iurisdictionis. Quę dedit abstinẽdi facultatem.
i Iure. Committit. in ascendentib. pręsumitĩ scientia. arg. ĩ. vnde cog. l. octaui. & C. de in integr. resti. mino. l. de tutela.
k Palam fecerit. Hęc sunt vera, cum dubitatur quis contraxit matrimoniũ sciens an ignorans. sed si certum sit qđ quis palã contraxit, scienter: punietur æ-

cendum est. Et si curator, dum gerit curã, adoptauerit maritum eius puellę, cui⁹ curator est: [idẽ iuris est.] Nam a finita iam tutela & nupta puella alij, vereor, ne longũ b sit adoptionem mariti eius impedire: c quasi propter hoc interponatẽ, vt ratio tutelæ reddendę cohibeatur: quam causam prohibitionis nuptiarum contrahendarum oratio diui Marci continet. Et si d quis curator veneri bonisq; datus sit: ꝓhibitionem eiusdem senatusconsultum inducit nam & hic debet rõnem reddere. Nec spatiũ administrationis mouere nos debet: qa nec in tutore, nec curatore discrimen maioris aut minoris tẽporis, quo ĩ hmõi munere qs fuerit, habitũ est.

Nota quòd priuilegium quod habet pupillus in actione tutelæ, non transit ad hæredem, etiã ex eo descendentem. & per hoc reprobatur glo. in l. ex pluribus infra, de admi. tut. & in l. dabimus. §. j. infra, de priui. cred. secundum Iac. de Aret. Bart.

Si pupillę tutelã Titi⁹ administrauit, vel curator negotia gessit, eaque nondum recepta ratione decessit, filia hęrede relicta: quærenti, an eã filio suo Titius posset collocare in matrimonium? Dixi posse: quia ratio hæreditaria esset, & sic simplex e debitũ. alioquin omnis debitor eam cui f obligat⁹ esset ex aliqua rõne, prohiberetur sibi filioq; suo coniungere. g Sed & is, qui pupillam abstinet bonis patris sui, rationem eius rei pręstare debet, & fieri potest, vt & si incõsultius hoc fecerit: hoc nomine cõdemnari debeat. Sed & si optimo consilio vsus sit, auxilio prætoriæ iurisdictionis, h quia nõ soluẽdo pater eius decesserat: nihilominus tñ (quia [in] iudicio hoc probari oportet) impediunt nuptiæ. Nam qui bene tutelã & ex fide administrauit, nihilominus ꝓhibetur.

Si actus prohibetur celebratur palam, potest quis prætextu ignorantiæ excusari secus si clam. Bart.

Paulus lib. sing. ad S.C. Turpil. LXVIII.

Iure gẽtium incestum cõmittit, i qui ex gradu ascendẽtium vel descendentium vxorẽ duxerit. Qui vero vel ex latere venientiũ eam duxerit, quã vetatur: vel ad finem, quã impedit: si quidẽ palã fecerit, k leuius: si verò clam hoc cõmiserit, grauius punitur. cuius diuersitatis illa ratio est circa matrimoniũ, qđ ex latere non bene contrahitur. quòd palàm delinquentes, vt errantes, maiore pœna excusantur: clam committentes, vt cõtumaces plectuntur.

qualiter cum eo qui clam contraxerit. Azo. Item not. hic ar. quod plus delinquit qui clam facit, quã qui palam: vt argu. ĩ. de admi. tut. l. nõ existimo. & ĩ. de auctho. tuto. l. e. v. § sane si quidem. & ĩ. de iure fisc. l. nõ intelligitur. §. si quis. & C. de rep. l. vxor. Sed arg. contra. ĩ. vi bo. rapt. l. ij § generaliter. & instit. de oblig. quæ ex delic. §. pœna.

Clam peccans plus delinquit quam qui palam.

non & qui bene.

DE IVRE dotium.

l Dotis. cã. id est datio dotis ob matrimonium.
m Et cum. Et pro id est. Accurs.
n Vt semper. Vnde dicitur matrimonium habere indiuiduam consuetudinem: vt institu. de pa. pot. in prin.
o Reipublicæ. Possint. vt ĩ. solu. matri. l. j.
p Dotis. Esse potest. Vt supra titu. j.

TITVLVS III.

DE IVRE DOTIVM.

Quales cõstituendæ dotes, Plato dia. vj. de leg. & Aristo. lib. ij. Politic. c. vij.

Dos datur eo animo, vt semper apud maritum sit.

Paulus lib. xiiij. ad Sabinum. I.

Dotis causa l perpetua est: & cũ m voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt semper n apud maritum sit.

Idem lib. lx. ad edic. II.

Reipublicę interest mulieres dotes saluas hre, pp quas nubere possint. o

Vbi non est matrimonium, ibi non est dos sed quasi dos putatiua. Bald. Sed an vidua dicatur habere dotem? Videtur quod non: vt hic, contra dicit Ba. C. vnde vir & vxor. l. j. in fin. vbi vide.

Vlpianus lib. lxiij. ad edictum. III.

Dotis appellatio nõ refert ad ea matrimonia, q̃ cõsistere nõ pñt. Neq; n. dos sine matrimonio eẽ põt. p Vbicũq; igr ma

trimonij nomen nō est, nec dos est.

Incrementum vel accessio nō facit nouā dotem: sed veterem auget. h. d. facit ista l. quòd si ille qui emit, vel in dotem accepit proprietatem, soluit gabellam: vsufructu redeunte ad proprietatem non tenetur soluere pro eo gabellam. non enim est noua acquisitio: sed prima res acquisita re ipsa augmentata. absque facto hominis. Bart.

Paul. li. vj. ad Sab. IIII.

SI proprietati nudę in dotem datæ vsusfructus accesserit, incrementum videtur dotis, non alia dos: quéadmodū si qd alluuione accessisset.

Primo ponit summarium, & de isto facit magnum festum in l. j. infra, solu. matr. Bart.

Vlp. lib. xxxj. ad Sab. V.

PRofectitia dos est, quæ à patre vel parente [a] pfecta est, de bonis † vel facto [b] eius. Siue igiť parens dedit dotem, siue pcurator eius, siue iussit aliū dare: siue cùm quis dedisset eius negotiū gerens, parens ratum habuit: profectitia dos est. Quid † si qs patri donaturus, dedit? † Marcellus lib. vj. Diges. scripsit, hanc quoq; à patre profectam esse. & est verum. Sed & si curator furiosi, vel prodigi, vel cuiussuis alterius dotem dederit: similiter dicemus, dotem pfectitiam esse. Sed & si proponas prætorem, vel pręsidem decreuisse, quantum ex bonis patris ab hostibus capti, vel à latronibus oppreßi, filię eius in dotem detur: hæc quoque profectitia videtur. †

Si pater repudiauerit hęreditatem dotis constituendæ causa, fortè qp maritus aut substitutus erat, aut qa † potuit ab intestato hæreditatē vindicare: dotē profectitiā non esse, [c] Iulianus [d] ait. Sed & si legatum in hoc repudiauerit pater, vt apud generū hæredē remaneat dotis constituendæ causa: Iulianus pbat, non esse profectū id de bonis [patris:] qa nihil erogauit de suo pater, sed nec adquisijt. Si pater † non quasi pater, sed alio dotē promittente fideiusserit, & quasi fideiussor soluerit: Neratius ait nō esse pfectitiam dotem: quáuis pater seruare à reo id, qđ soluit non posit. [e] Sed si pater dotem promisit, & fideiussorē vel reum pro se dedit: ego puto pfectitiam esse dotem. Sufficit eñ, qp pater obligatus sit, siue reo, [f] siue fideiussori. Si filiusfam. mutuatus [g] [pecuniā,] creditorē delegauit, vt daret pro filia dotē: vel etiā ipse accepit, & dedit, videri dotem ab auo profectam, Neratius ait eatenus, quatenus auus esset dotaturus neptem suā id eñ in rem an videri versum.

Si quis certā quātitatem patri donauit, ita vt hanc pro filia daret: non esse dotem profectitiam, Iul. lib. xvij Dig. scribit. obstrictus est. n. vt det: aut si non dederit, [h] condictione tenetur. Hoc & in matre iuris esse ait, si fortè sub ea conditione vxor marito det, vt pro filia genero in dotē daret: nec videri vxorem marito donasse. rectissimè ergo ait, vt non sit interdicta donatio iure ciuili. [i] Non eñ ad hoc dedit, vt ipse habeat, sed vt genero pro filia expendat. deniq; si non dederit, condictione tenetur. [k] esse igitur dotem istam aduentitiam, Iulianus ait: & ita vtimur. [l] Si filiusfamiliàs dotem promiserit, [m] & sui iuris factus dederit: profectitiam esse dotem. † non enim pro hæreditate patris ęs alienum soluit: sed suum æs alienum [n] susceptum, dum filiusfamil. esset, pater famil. factus exonerauit. Si pater pro filia emancipata dotē dederit: profectitiam, [o]

tit. j. l. incestæ, & j. de pri. cred. l. incestæ. & j. de cond. & demon. l. hoc modo legato. & C. de don. ante nupt. l. fi. §. sicut.

[a] PRofectitia Parente, idest, auo paterno, vel proauo. Accursius.

[b] Vel facto. Vt patet statim per multa exempla: vt arg. j. de vulg. sub. l. sed & si plures §. in arroga. & C. de colla. l. vt liberis Sed contra j eo. §. si pater. Solu. vt ibi.

[c] Non esse. Quia & alia ratione vir successionem habiturus est: & ideo si talia vir vxori donauerit: donatio valet, cū non fiat pauperior: vt infra, de do. inter vir. & vx. l. si sponsus. §. si maritus.

[d] Iulianus. Iste Iulia. veritatē solam simpliciter est locutus: fictione tamen legis aliud est. s. vt sit profectitia: quia patris facto dotem constitutam negare non potest: vt ā. eo circa princ. huius l. quę est contra. & duo videntur actus interuenisse, quasi patri sit legatum solutum: & pater dedisse in dotē postea videatur: vt j. de fun. dota. le. si nuptura. §. fi. & instit. per quas perso. no acquiri § j. quæ similiter est cōtra. vel secundum tra. forte aliud est cum pater repudiat: vt hic. aliud cum ipsa mulier siue filia: vt d. l. si nuptura.

[e] Non posit. quia non sit soluendo.

[f] Reo. s. soluenti.

[g] Mutuatus. In negotium. s. patris: vt & ā. de in rem ver. l. & ideo. §. fin.

[h] Dederit. qui dotem soluerit.

[i] Iure ciuili. Vt & infra, de don. inter vir. & vxor. l. siue vxor. Accur.

[k] Tenetur. Vt & j. de dona. l. ij. §. j.

[l] Vtimur. vt & j. ad l. cum vxor. & ar. supra ad Mac. l. sed & si. § j.

[m] Promiserit. pro sua filia. Accurs.

[n] Æs alienum. s. Quasi de bonis suis, nō de bonis auii huius neptis. nam volebat eā a se non à patre suo esse profectam, aliàs secus: vt ā de in rem ver. l. & ideo. §. fin. Ac.

[o] Profectitiā. Sed quęro an sine stipulatione reuertatur ad patrem: cū ipsa mulier videatur stipulari, cum ab extraneo datur? Extraneus aūt dicitur qui eam in potestate non habet: vt C. de rei vxo. ac §. accedit? Respon. & melius est ad patrem debere reuerti etiā sine stipulatione, si vt parens, dedit: quod potest colligi ex hac l. & j. de duo. & repu. l. si filia & j sol. ma. l. filiæ. Sed lo. contra per d. l. C. de rei v xo. act. § accedit.

ADDITIO. Dic quod opinio. Ioan. est vera: quia per emācipationem cōsolida-

† Al. add. eius.

† P. F. quod

† Dotem dedit.

† habetur ea quoque profectitia.

† Quis. † P. F.

† Ludo. Ro. so. vj. fin. clxij. reputat ipsum rex. vnicū ad hoc qđ si extraneus promisit dotem pro filia alterius, & pater vt fideiussor extranei soluerit, non poterit repetere à debitore extraneo. s. quo intellectu fuit deceptus Lud. vt potes videre hic in nouis interpret. Bolo.

† Al. add. regular.

nihilominus dotem esse nemini dubiũ est: quia nõ ius potestatis, sed parentis nomen dotem profectitiam facit. sed ita demum, si vt parens dederit. Cæterum si cùm deberet filiæ, voluntate eius dede rit: aduentitia dos est.

Nota textũ mirabilem, quòd quando pater curator filiæ pro mittit dotem; videtur promittere vt pater, non vt curator. Ba.

Papinianus libro deci mo Quæstionum ait: cũ pater curator suæ filiæ iuris sui effectæ dotem pro ea constituisset: magis eũ quasi patrem id, quàm quasi curatorem fecisse videri.

Iulianus libr. xix. Digestorum. VI.

Adoptiuum † quoque patrem, si ipse doté dederit: habere eius repetitionem, ait †

Cùm quis dat ex persona alterius, si quidem potarat tutura, ea data: ipsa data videtur, nõ ille ex cuius persona dat. sed si vetare non poterat, ille non ipsa videtur dare.

Si quis pro aliena filia dotem promiserit, & promissori pater hæres extiterit, Iulianus distiguit, interesse, ante nuptias pater hæres extiterit, & doté dederit, an postea. si antè videri doté ab eo profectè. potuit † enim nuncium remittendo resoluere doté. quod si post nuptias: nõ esse profectitiam.

Affectus in vno relinquendus est in altero: vt detur affectio affectio b.d.

Pomponius lib. xiiij. Sabinum. VII.

Iure succursum est patri, vt filia amissa, solatij loco cederet, † si redderet ei dos ab ipso profecta: ne & filiæ amissæ & pecuniæ damnũ sentiret. Si pater alienum fundũ bona fide emptũ in doté dederit: ab ipso profectus intelligitur.

Si in dote danda circumuentus sit alteruter, & maioris anni viginti quinque succurré dum est: quia bono & æquo non coueniat, aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum sentire per alterius lucrum.

Vlpianus libro xxxj. ad Sabinum. VIII.

Dotis fructum ad maritũ ptinere debere, æquitas suggerit. cũ.n. ipse † onera matrimonij subeat, æquum est, eum etiam fructus percipere. Si fructus cõstante matrimonio percepti fuerint: dotis nõ erũt si verò ante nuptias percepti fuerint, in dotem conuertentur: ni si forte inter maritũ futurum & destinatã vxorem aliquid † conuenit: tunc enim quasi donatione facta fructus non redduntur. Si vsusfructus in dotem datus sit: videamus, vtrum fructus reddẽdi sint, necne. Et Celsus lib. x. Digestorũ ait interesse, qd acti sit: & nisi appareat aliud actum: putare se ius ipsum in dotem † esse, non etiam fructus, qui percipiuntur. Si res in dotem dentur: puto in bonis mariti fieri, accessionemque temporis marito ex persona mulieris concedendã. Fiunt autem res mariti, si constante matrimonio in dotem dentur. Quid ergo si ante matrimonium? Si quidem sic dedit mulier, vt statim eius fiant: eius efficiuntur. † Enimuerò si ea conditione dedérit, vt tunc efficiantur, cùm nupserit: sine dubio dicemus, tunc eius fieri, cùm secutæ fuerint nuptiæ. Proinde si fortè nuptiæ non sequantur, nuncio remisso: si q dé sic dedit mulier, vt statim viri res fiant

solidatur actio dotis filiæ ergo si consolidatur iam quæsita patri, multo magis impeditur acquiri per emancipationem secũdum Baldum hic.

a Videri. sic & adolescenti furioso datur curator magis vt adolescenti, quam vt furioso: vt ∫. de tute. li. ij. §. j.

b Adoptiuum. A Dotem. idest dotis obligationẽ, Accursius.

c Nuncium. facta ergo erant sponsalia.

d Iure. Sentiret. vt & C. de bo. quæ lib. l. ij. & facit ∫. de do. ca. mor. l. si alienam. & l. qui alienam. Acc.

e Profectus. cum nomine eius Publicianam habeat: vt ∫. de euict. le. pater fil. æ.

f Circumuentus sit. in æstimatione rerũ. alioqui videtur obuiare C. si ad uer. do. le. j. vbi dicitur, de ea quę omnia bona sua circũuentã dedit in dotem, quæ restituitur propter ætatem. ergo si maior, non restitueret: sed hic dicit quod sic. vel melius hoc verum est, cum dolus aduersarij adfuit. Vel dic speciale in dote vt etiam maior restituatur deceptus re ipsa secũdũ quosdam. vt not. infra, eo l. si res. § j.

g Cum dãno, vt & supra, de condi. ind. l. nam natura.

h Dotis. vt & ∫. de. l. plerũq;. §. si serui. in fin. & C. eod. l. pro oneribus. & supra, famil. erci. l. si maritus: & arg. de act. empt. l. fructus. Et not. hoc quod quandoq; lucratur fructus. & tamen non sustinet onera matrimonij nam solu matrim. dotem in pecunia existentem non restituit n. si post annum: vt C. de rei vxo. ac §. exactionem. quandoq; sustinet onera: & tamẽ nõ lucratur: vt puta si ante nubilẽ ætaté eam duxerit. Est & alius casus, vt si contracto matrimonio sustinet onera, nec petit fundũ sibi datũ: vt ∫. sol matri. l. de diuisione. Illud autẽ generaliter est notan. secundum. Azo. quod tria exiguntur. vt maritus lucretur fructus. s. quod contractum sit matrimonium & tradita sit posses sio vel res. & quod q. sustinuerit onera matrimonij cæterum si quod isto rũ trium defuerit, contrarium erit: vt ea prædictis. ll. patet. & probatur ∫. de do. excep. l. pater. Accur.

i Non erunt. vt & supra proxim. respond.

k Conuertentur vt supra de vsuria. l. videamus. §. ante matrimonium. & infra eo. l. si seruo in dotem. & infra, de pac do. l. si liberis. § Pau Accur.

l Non reddũtur. valet enim ante facta donatio: vt infra de donat. inter virum & vxo. l. inter. Accursius.

m Non etiam. Vt ∫. eodem. l. cum in fundo. in prin.

n Cum nupserit. sic er-

In P. F. est. §.

Iulianus ait.

Potuisse

Vt ad quẽ summus mœror morte filiæ venit: ad eũdem summ' honor perueniat. Cicero. in orat. pro Quintio.

Maritus vt dotis fructus lucraẽ tria requirunt.

Ipsa.

Aliud.

P. F. dote

Al. add. eius.

ſic ergo dominium ſub cōdit. datur: vt infra de acq. poſſ. l. qui abſenti. §. ſi quis.

a Vindicari. quamdiu ſpes eſt quod matrimonium fieri debeat: vt ſupra, de cōd. ob ca. da. l. qđ ſeruus. & infra, eo. l. ſi pater. §. quæ debitorem. & l. ſi debitor.

dictam ſolutionem defendas, quod hic potuit pœnitere: quia fuit datio ob cauſam: vt ſupra, e. l. adoptiuum. §. j. niſi in dote, vt hic dicit: ibi nō, quia fuit donatio. nec obſt. ad primum: quia ibi erat res integra. Vel dic hic in fauorem vt conſentiat: non autē vt dominium transfeat: quia hoc eſt de iure communi. Alij dicunt, quod hoc eſt verum ſi ponas eos ſic cōuenisse vtrinque ſoceri gratia: vt tūc mutare non poſſit. Aliud eſſet, & ſi ſol⁹ legē dixerit: & ſui gratia quam immutare eius hæres poſſet, niſi in dote: & hoc caſo loquitur hic. & facit j. de acquir. poſ. l. fundi. §. fin. contra. Sol. hic in dominio, ibi in poſſeſ. vel alio caſu ſicut cōtra. j. de ſolu. l. fin. Sol. vt ibi.

cōdicere eas debebit remiſſo nūcio. Enimuerò ſi ſic dederit, vt ſecutis nuptijs incipiāt eius eſſe nūcio remiſſo, ſtatim eas vindicabit. Sed ante nunciū remiſſum ſi vindicabit, exceptio poterit nocere vindicāti, aut doli, aut in factum. Doti enim deſtinata, non debebunt vindicari. a

Calliſt. li. ij. Quæſt. IX.

SEd niſi hoc euidenter factū fuerit: credendum eſt hoc agi, vt ſtatim res ſponſi fiāt: & niſi nuptiæ ſecutæ fuerint, reddantur. b

Vlpianus libro xxxj. ad Sabinum. X.

SI ego Seiæ res dedero, c vt ipſa ſuo noie in dotem det, efficientur eius, licet non in dotem ſint datæ. ſed condictione tenebitur. d qđ ſi pro ea res ego dem: ſi quidem ante nuptias, intereſt, qua cōditione dedi virum, vt ſtatim fiāt accipiētis, an ſecutis nuptijs. ſi ſtatim nuncio remiſſo e condicā. ſin verò nō ſtatim: potero vindicare: f quia meæ res ſunt. Quare & ſi ſeq nuptiæ non poſſunt ꝓpter matrimonij interdictionē: ex poſteriore g caſu res meæ remanebunt. Si res alicui h tradidero, vt nuptijs ſecutis dotis efficiant, & ante nuptias de ceſtero; an ſecutis nuptijs, dotis eſſe incipiant? Et vereor, ne non poſſint in dominio eius effici, cui datæ ſunt: quia poſt mortē incipiat dominiū diſcedere ab eo, qui dedit: quia pendet donatio in diem nuptiarum: & cùm ſequitur cōditio nuptiarū, iā hęredis dominiū eſt, a quo diſcedere non poſſe rerum dominiū inuito eo fatendum eſt. Sed benignius eſt fauore dotiū, h neceſſitatem imponi hæredi conſentire ei, qđ defunctus fecit: aut ſi diſtulerit, vel abſit: etiā nolente vel abſente eo, dominiū ad maritum ipſo iure trāsferri, ne mulier indotata maneat. Dotis autem i cauſa data accipere debemus, ea q̄ in dotem dantur. Cæterum ſi res dentur in ea, quę Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant: videamus: an ſtatim efficiantur mariti. Et putē, ſi ſic dentur, vt eius fiāt, effici mariti: & cum diſtractū fuerit matrimoniū, vindicari non oportere, ſed condici: k nec dotis actione peti: vt diuus Marcus imperator noſter cum patre reſcripſit. Planè ſi rerū libellus marito detur, vt Romæ vulgò fieri videmus (nā mulier l res, quas ſolet in vſu habere in domo mariti, neq; in dotē dat, in libellum ſolet cōferre, eumq; libellū marito offerre, vt is ſub ſcribat, quaſi res acceperit: & velut chirographum eius vxor retinet, m res quæ libello continentur,

b SEd other. Reddant. vt & j. de vſuc. ꝓ do. l. j. & j. e. l. doté. Et no. huiuſmodi verba intelligi ſecūdum iuris effectū. ſic & infra de condit. & demon. l. hæc cōditio. & C. ſi mand. ita fue. alien. le. ea. quidem.

c SI ego. Dedero nō donatur. ſ. aliàs: alioqui contra: vt j. de do. l. & generaliter. Azo.

d Tenebit. vt j. eod. le. licet. §. quoties. & ſupra, de cō. ob. cau. l. ſi donaturus.

e Vindicare. miſſo nuncio: aliàs nō: ſupra, eo. l. dotis.

f Ex poſteriore. ſ. quando ſic dederam, vt demum ſecutis nuptijs fiant accipiētis: vt ſupra proxime.

g Si res alicui. marito futuro. Acc.

h Fauore dotiū. vt & j e. l. in ambiguis ſed certe imo de iure communi ita videtur vbique: & j. de do. l. ij. §. ſi pecunia: quę eſt cōtra. vbi dominium rei donatæ tranſit vt arg. C. com. de lega. l. fin. §. pe. & C. de teſt. ma. l. ſtatuliberis. Sol. ibi in l. ij. de do. eſt ſpeciale. in pecunia: vt & aliàs ſi certum pe. l. ſingularia. vel ſubaudi hic maxime in dote onm. & idē alias vel tertio hic fauore matrimonij: vt dicit. aliàs n. poteſt pęnitere hęredē. ſ. eius qui dedit: ſicut teſtator potoit: vt ſupra, de cōd. cau. dat. l. iij. §. qđ ſi ita. & l. ſi pecuniā. j. eo. & §. ſi ſeruum. ſed ibi nō pœnituit teſtatorē nec hæredem eius: quare in eū trāſit dominiū. ſed hoc videtur falſum: quia nec hic nec ibi potuit pœnitere, cum is qui accepit, ſua cauſa accepit. Dic ergo in vt

i Dotis autem. Tria vult dicere vſque in finem legis. Primo ſi agitur vt iſtæ res paraphernales fiāt viri: qua actione repetūtur. Secundo, ſi fiat libellus, an dominiū transferatur. Tertio ſi dominiū nō tranſeat in virum, qua actione res repetantur. Acc.

k Sed condici. Sed quęro an iſta condictio ſit priuilegiata? R̃n. nequaquam: quamuis cōdictio qua datur pro eo, quod eſt datum nomine dotis repetendæ, ſit priuilegiata: licet non ſit dos: vt j. eo. l. ſi ſpōſa. & j. de pri. cred. l. ij. §. fin.

l Nam mulier. interpoſitio eſt vſque illuc, hæ igitur, &c.

m Retinet. i. quaſi loco chirographi retinet mulier hunc libellū: vt ſi dubitetur, chirographum probet, & res quæcunque ſcriptæ ſunt in eo, quas intulerit in domū viri, & ſimiliter retinet mulier in ſuo vſo & hoc ſubijcit res, &c. alij non habēt, & dicūt ꝙ ille verſus, res quæ &c. eſt forma libelli: ſcribit enim maritus res, &c. & bene ſtat. & eſt forma libelli, & conſtrue vt ibi not.

Paraphernæ. i. q̄ fœminis ꝑ ſponſis præter dotē adducuntur eā in mariti domū deducuntur, a παρὰ. i. præter φερνὴ. dos. Egi. Per.

Tradat ter

in domũ eius se intulisse) hæ igitur res an mariti fiant, videamus. Et non puto. non quòd ei non tradantur a (quid enim interest, inferatur volẽte eo in domũ eius, an ei tradantur?) sed q̃a b non putem, hoc agi inter virum & vxorem, vt dominium ad eum transferatur: sed magis, vt certum sit in domum ei⁹ illatas: c ne si quãdo que separatio fiat, negetur. d & † plerunq; custodiam earũ maritus, repromittit, e nisi mulieri commissæ f sint. videbimus, harum rerum nomine, g si non reddãtur, vtrum rerum amotarum, an depositi, h an mãdati i mulier agere possint? Et si custodia marito cõmittitur: depositi vel mãdati agi poterit: si minus agetur rerũ amotarũ, si amouẽtis † animo maritus eas retineat aut ad exhibendũ, si nõ amouere eas cõnis⁹ est. †

Idem libr. xxxiiij. ad Sabinum. XI.

PLerũque k interest viri, res non esse ęstimatas: idcirco, ne periculum rerum ad eũ pertineat: l maximè si animalia in doté acceperit, vel vestem, qua mulier vtitur. Eueniet enim si ęstimata sit, † & eã mulier attriuit; vt nihilominus maritus æstimationẽ m earũ † præstet. Quoties igitur nõ æstimatæ res in dotẽ dantur: et meliores n et deteriores mulieri fiũt. Si prædijs inæstimat's aliq̃d accesserit, hoc ad cõpẽdium mulieris pertinet. si aliq̃d decesserit: mulieris dãnũ est. Si serui o sobolẽ ediderũt mariti p lucrum non est, sed fœtus dotaliũ pecorũ ad maritum pertinẽt quia fructibus cõputantur: sic tamen vt suppleri proprietatẽ prius oporteat: & summissis in locum de mortuorũ capitum ex adgnatis, residuum maritus in fructũ habeat: q quia fructus dotis ad eum pertinent.

Si ante matrimonium æstimatæ res dotales sunt: hæc æstimatio quasi sub cõditione est. nãque hanc habet cõditionem, *Si matrimoniũ fuerit secutum.* r secutis igitur nuptijs, ęstimatio rerum perficitur, & fit vera s vẽditio. Inde quæri potest: si ante nuptias mancipia ęstimata deperierint, an mulieris damnum sit? & hoc consequens est dicere: nam cum sit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguat venditionẽ: t cõsequẽs est dicere, mulieri † perijsse: quia nondum erat impleta venditio. æstimatio enim † venditio est. Si res in dotem datæ fuerint, quamuis ęstimatæ: verùm cõuenerit, vt aut æstimatio, aut res p̃stentur: si quidem fuerit adiectum, *vtrũ mulier velit*: ipsa eliget, vtrum malit petere res, an æstimationem. Verùm si ita fuerit adiectum, *vtrum maritus velit*: ipsius erit electio. aut si † nihil de electione adijciatur: electionem habebit maritus, vtrum u malit res offerre, an pretiũ earũ. Nam & cùm illa aut illa res promittitur: rei † electio x est, vtram præstet. Sed si res nõ extet: ęstimationem omnimodo maritus præstabit.

Paulus lib. vij. ad Sabinum. XII.

a Tradantur q.d. nihil: vt infra, de sol. l. pecuniam. & supra, nau. cau. sta. l. j. in fi. & l. ij.
b Sed quia. Ideo non trãsfertur, q̃a & cætera.
c Illatas. Et illud ideo subscribit maritus ne, &c.
d Negetur. Eam intulisse.
e Repromittit. In libello enim huiusmodi repromissiones contineri solent. Azo.
f Commissæ. Si enim huius custodiam non suscepit, sed mulieri suo arbitrio eas custodiẽdas cõmisit, custodiæ renunciando, non esset quæstio an maritus teneretur. nam sine dubio non teneretur. Azo. vt argu. supra, nau. ca. sta. l. si §. j.
g Nomine. Quando nõ est dominiũ translatum: vt superiori proxi. casu.
h Depositi. Agitur depositi, cum res a marito ex causa depositi retinetur, eo forte custodiã promittẽte nam in deposito custodia pacisci potest. Accur.
i Mandati. Non depositi agitur: cũ res penes mulierẽ sunt, & custodiam marito mandat. Accursius.
k PLerunq;. Plerunq; ideo dicit, quia secus est aliquando. puta si res cõmuniter vili pecunia æstimetur q̃n fuit data in dotem: nũc vero multo carior facta est.
l Pertineat. Vbi nõ sunt æstimatæ. Accursius.
m Æstimationẽ. Vt & infra so. mat. l. æstimatæ. & C. e. l. cum dotem. & l. quoties.
n Meliores. Nisi cum res in pondere consistunt: vt j. eo. l. res. Accu.
o Si serui. Id est, ancillæ inæstimatæ: vt modo dixi. Sic per masculinũ intelligitur fœmininum: vt j. de vsu. l. equis. & j. de vsucapio. l. si aliena. §. Sceuola. & j. de fur. l. qui vas. §. ex furtiuis. Accu.
p Mariti. Imo restituere cũ ipsa dote debet: vt C. de rei vxoriæ actio. §. cũque. quia partus nõ est in fructu: vt supra, de vsufr. l. in pecudum.
q Habeat. Habet enim omnes fructus. vt & j. eo. l. cũ post. §. fi. & supra. eo. l. dotis.
r Secutũ. Vt & j. e. l. in reb⁹. §. si re. & l. stipulationem.
s Vera. Quo ad periculum: no quo ad omnia: vt j. e. l. quoties. quæ est ar. contra.
t Venditionẽ. Vt & supra, de pericu. & commo. rei vendi. l. quod si pendẽte. & nouationem. vt infra, de noua. l. quoties.
u Maritus, vtrũ. Potest enim poni in cuiuslibet electione: vt hic, & j. de fund. do. l. quod si fuedum.
x Electio. No. in alternatiuis rei esse electionem: vt hic & j. de dona. inter vir. & vxor. l. quod autẽ. §. si maritus. & C. de condictio. indebiti. le. si quis. j. depo. l. ei. § quod si de pluribus. & supra, de contrahenda emptio. leg. si in emptione. §. si emptio. & de iureiuran. l. iusiurãdum. § alterum. & j. de iure patrona. l. adigere §. qui stipulatur. Sed argu. contra. infra, de auro, & argent. lega. l. si quis ita & de lega. j. l. planè. §. fin. sed illa

† Et quia.
† Amoue est.
† Adde fuerit.
† P. F. & vt
† P. F. eorum
† Al. add. res.
Rei ẽ electio in alternatiuis
† P. F. quia ęstimatio.
† Al. ß.
† Facit c. inter cętera cũ gl. super verbo, quodcunq;. extra, de rescrip.

illa, specialis in vltima voluntate.

a Si res æstimata. Pretio viliori. Accu.

b Approbetur. i. probetur quod ita fit. Ac.

c Sed si ante matrimoniū. Scilicet fuerit æstimata res minus donationis causa videat. nec enim valet æstimatio: nisi contracto matrimonio: vt supra, eo. ie. plerunque. §. si ante. & ideo non valet. vt subijcit. Sic ergo no. quod non valet negotiū, cum in eū casum deducitur, a quo incipere non potest vt & diximus supra, de vsufruc. l. Titio. Itē si fiat donatio constāte matrimonio, & in id tempus pficiatur, quo solutū est matrimonium, valebit: vt infra, de do. inter vir. & vx. l. si eum. § si. & le. quia. Accu.

d Si mulier. Sex responsa ponit hic §. quæ sic ponas: quod si qua mulier dicat se circunuentam in æstimatione: aut dolo mariti intercessit & tūc omnino iustā æstimationem præstabit, etiam mortuo seruo minori, vel maiori vxori: vt in fi. huius. §. aut non dolo mariti: sed ipsa re. & tūc aut erat minor: quo casu restituitur, vt habeat iustam æstimationē: nisi in duobus casibus: hoc est si viuat seruus. Item si sit mortuus, cum tamen emptionē iusti pretij ipsa inuenit: vt infra §. idemq;. & §. planè aut maior: & tunc in vnico casu restituitur: hoc est, cum seruus viuit: vt ibi, enimuero, sed &c. & si sit in hoc decepta, in eo quod dedit restituit minor vel maior, vt ipsam repetat si viuit. aut si non viuit, iustam æstimationem, si est minor: vt in principio, vel factum, si est maior: vt ibi, quòd si decessit, &c. & quære in casibus C. de iure dotium. leg. quotiens. §. fin. Accursius.

e Æstimauit. & sic ad iustam æstimationem.

f Restituat. Siue sit maior siue minor mulier. sed in eo quod de æstimatione dixit, intelligas in minore vt differat ab illo ver. idemque & in minore.

g Circunuenta. Re ipsa non dolo. Accu.

h Iustam æstimationem. Quæ aliàs dicitur verū pretium, vt & supra de in rem vers. l. si res. in prin.

i Præstet. Ergo vbi decepta est hoc ipso. quod dedit, electio est mulieris vtrum agat ad rem, an ad iustam æstimationem. si vero decepta tantum est, quòd minoris æstimauerit, eliget maritus rem, an iustam æstimationem præstet. Sed tertie opponitur, maior non experitur, nisi decipiatur aduersarij calliditate vt de min. l. in causa. §. penultim. hic autem est contra. Sol. hic fuit deceptio vltra dimidiam iusti pretij, ibi nōt vt arg. C. de rescindenda vendi. l. secūda. vel dic speciale in dote: vt supra e. le. iure. §. finali. & argu. C. soluto matrimonio l. si circū scripta. in princip. Item contra supra, de minoribus. l. patri. §. prædium. & §. item ex diuerso. vbi indistinctè ad arbitrium decepti pretium redditur. Solu. vt ibi. Accursius.

SAnè † & deteriorē factā reddere poterit

Paria sunt aliquid fieri tempore prohibito, vel fieri tempore permisso, & conferri in tempus prohibitum hoc dicit. cōcordat l. nemo infra, de hæredi. insti. Barto.

Vlpianus libro xxxiiij. ad Sabinum. XIII.

SI res æstimata a post cōtractum matrimonium donationis causa approbetur, b nulla est æstimatio: quia nec res distrahi donationis causa potest, cū effectum inter virum & vxorē non habeat, res igit̄ in dote remanebit. Sed si ante matrimoniū: c magis ē, vt in matrimonij tēpus collata † donatio videatur; atq; iō non valeat, †

Not. istum §. pro minoribus læsis in venditione rerū suarū vt si læsi sint in eo quod vendiderunt, restituantur ad rem: si in pretio, ad pretiū: vt scias qualiter debeas libellum formare: quia pluries accidit. Bar.

Si mulier d se dicat circūuentam minoris rem æstimasse, vt puta seruū: quidem in hoc circunuenta est, † quòd seruū dedit: nō tantùm in hoc quod minoris æstimauit, e in eo acturā, † vt seruus sibi restituatur, f Enimuerò si in æstimationis modo circūuēta g est: erit arbitrium mariti, vtrum iustam æstimationem, h an potius seruum præstet: i & hæc, k si seruus viuit. quòd si decesserit, Marcellus ait, l magis æstimationem præstādam, sed non iustā, sed eam, quæ facta est: quia boni consulere m mulier debet, † quòd æstimatus fuit. Cæterùm si simpliciter n dedisset: proculdubio periculo eius moreretur, nō mariti. Idēq; & in minore o circūuēta Marcellus pbat. Planè si emptorem habuit mulier iusti p̄tij: tūc dicēdū, iustam æstimationem præstādā: p idq; q duntaxat vxori minori annis præstandum Marcellus r scribit. Scæuola autē in marito notat, si dolus ei9 ad fuit: s iustā æstimationē præstandā. Et puto verius, qđ Scæuola ait. Si cum marito debitore † mulier pacta sit, vt id, quod debet, in dotē habeat: dotis actione scilicet eā agere posse existimo. t Licet. n. ipso iure priore debito liberatus nō sit: tamē exceptionē habere potest.

k Et hęc. Scilicet quæ diximus duobus superioribus casibus. Accur.

l Marcellus ait. In primo casu quādo in hoc vt daret, fuit decepta, non autem refertur ad alium: vt infra, eodem §. ibi, Scæuola & cætera.

m Consulere. Id est, consilium sibi sumere, ne petat iustam æstimationē. Vel dic, id est cautè præmeditari, quòd fuerit æstimatus bonum, id est, bono mulieris scilicet propter eius vtilitatem: cū si non esset æstimatus, nihil esset habitura: vt subijcit, vt supra eodem. le. plerunque. §. si pro fidijs. Accursius.

n Si simpliciter. id est, non æstimatum. Accursius.

o Minore supra, ergo loquitur in maiore, alioquin non esset bona similitudo, & dic idem scilicet vt iustam habeat æstimationem: vel ad seruum si viuit vt in j. & ij. respo. Accu.

p Præstandam. Etiam si sit mortuus. Accur.

q Idq;. Scilicet vt iusta æstimatio debeatur seruo mortuo. Accu.

r Marcellus. Non autem in maiore: vt supra, l. pro xi. ibi, quòd si decessit.

s Adfuit. Etiā in æstimatione; vt differat a primo casu. Accursius.

t Existimo. Vt infra eodem. lege, si sponsalibus §. si mulier.

Plan. (marg.) · Al. add. quo. · P. F. variet. · P. F. circumuenta est. · Actura est. · Id est, bā secū actā esse indicare debet. · Debitorū.

Si mulier.

Modesti.lib.sing.de differentia dotis. XIIII.

SI mulier post diuortium antè, quàm ex stipulatu de dote agat, ad eundem virũ fuerit reuersa: cõstantius dicetur, per doli exceptionẽ infficacem [a] fieri ex stipulatu actionem, vsque quo matrimoniũ durat.

Vlpianus lib.xxxiiij.ad edictum. XV.

SI rem æstimatam mulier in dotem dederit, [b] deinde ea moram faciente [c] in traditione, in rerum natura esse desierit: actionem eam habere non puto.

Pomponius libr. xiiij. ad Sabinum. XVI.

QVòd si per eam nõ stetisset: perinde pretium auferet, [d] ac si tradidisset: quia quod euenit, emptoris periculo [e] est.

Vlpianus lib. xxxiiij. ad Sabinum. XVII.

QVoties res ęstimata in dotem datur: euicta ea, virum ex empto [f] contra vxorem agere: & quicquid eo nomine fuerit consecutus, dotis actione soluto matrimonio ei præstare oportet. Quare & si duplum forte [g] ad virum peruenerit: id quoq; ad mulierẽ redigetur. Quę sententia habet æquitatem: [h] quia nõ simplex venditio [i] fit, sed dotis causa: nec debeat maritus lucrari ex dãno mulieris. Sufficit.n. maritũ indemnem præstari, nõ etiam lucrum sentire.

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XVIII.

IN rebus dotalibus virum pręstare oportet tam dolũ quã culpã: [k] quia sua [l] causa dotem accipit. Sed etiam diligentiam [l] pręstabit, quã in suis rebus exhibet. Si re æstimata data, nuptiæ secutæ non sunt: videndum est, quid repeti debeat: vtrum res, an æstimatio. Sed id agi videtur, vt ita demum ęstimatio rata sit, si nuptiæ sequantur: quia nec alia causa contrahendi fuerit. Res igitur repeti debet, non pretium.

Põp.li.xiiij.ad Sa. XIX.

SI mancipia in dotem ęstimata accepisti, & pactum conuentum factum est, vt tantidẽ ęstimata diuortio facto redderes: manere partum eorũ apud te Labeo ait: [m] quia & mancipia tuo periculo fuerunt.

Vlpianus libro xxxiiij. ad Sabinum. XX.

ETiã si alij iussu mariti dos detur: [n] nihilominus maritus de dote obligatur. [o]

Origo rei non potest conferri in tempus quo debet extingui. h. d. vide in l. Titio cum morietur. supra, de vsufruc. Bart.

Pau.li.xij.ad Sab. XXI.

IVlianus scribit [p] valere talem stipulationem, *Cum morieris, da*-

[a] SI mulier. Inefficacem. vt infra eod. l. diuus. & infra solu. matr. l. pe. §. si vxor. & supra, de ritu nup. l. plerique. hoc autem est verum, nisi extraneus dotem dedisset pro muliere, & stipulatus esset sibi reddi: vt infra eod. l. stipulationem. & l. seq. Accur.

SI rem. CASVS. Mulier cõuenit dare seruum ęstimatum in dotẽ, & fuit in mora: tunc decessit seruus, tandem solutum est matrimonium: quæritur an ęstimationẽ mulier possit repetere? Et dicitur quod nõ. secus si in mora nõ fuisset. Viuia.

[b] Dederit. i. dare conuenerit. Azo.

[c] Faciente. Post nuptias: alioqui contra: vt ĩ. eod. l. plerunque. §. si ante. Accursius.

[d] QVod si per eam. Auferet, id est, accipiet de iure vel patet.

[e] Periculo. vt & alijs de perien. & cõ. rei ven. l. illud. Ac.

[f] QVaries. Ex empto. sed si non fuisset æstimata, non agitur: vt C. eod. l. j.

[g] Duplum forte. cum hoc fuisset stipulatus.

[h] Æquitatem. vt j. eod l. non solum.

[i] Venditio. Argu. contra supra eod. l. plerunque. §. si ante. Accur.

ADDITIO Pro solutione huius cõtrarij dic quod licet nõ sit simplex venditio, est tamen vera: vt in l. cõtraria. & facit pro gabellis, verũ si datur res ęstimata in dotem, soluãtur duę gabellę dotis & venditionis. & est hic argu. quòd vna: quia ista æstimatio est potius quoddã capitulum contractus dotalis, quã sit cõtractus separatus. quod credo verũ per istam literam: vt communiter determinatur per scribentes hic.

[k] IN rebus. Culpam scilicet leuem, vel leuissimam si diligentissimus erat in suis. & hoc est quod continuit, sed etiam, &c.

[l]. Diligentiam. cum si culpandus erat in suis rebus, culpandus erit in dotalibus. si enim minus diligens in suis fuit, nõ ideo parcendum est sibi in dotalibus vt j. sol. matr. l. si constante. §. si maritus. Acc.

[m] SI mancipia. Labeo ait. vt & ĩ. sol matr. l. pen. §. mancipia. Sed contra C. sol. mat. l. j. vbi pactum dici restitui. Sol. ibi habebat electionem maritus, res ipsas etiam deteriores restituere, vel æstimationem: ideoq; emolumentũ partus nõ spectat ad ipsum: quia nec periculum deteriorationis, sed hic spectabat periculum ad maritũ, quia debebat restituere aut ęstimationem, aut res nõ deteriores: ideoq; ad ipsum spectat partus. Accurs. [l] *sua*

ETiam. CASVS. Siue vir, siue alius eo mandãte dotẽ accipiat, ipse vir accepisse videtur.

[n] Detur. non dicit obligatur: vt infra eod. l. si mulier ita. iij. respon.

[o] Obligatur. hoc ipso enĩ videtur accipere: vt infra, de acquir. poss. l. j. §. si iussetim. & infra, de fun. do. l. si nuptura. in principio. Accursius.

IVlianus. CASVS. Titius accepit Bertam in vxorem, quę promisit c. in dotem se daturam cum morietur ipsa Berta: quæritur an valeat? Et dicit Iulianus quod sic. quod probat à simili: quia si pure promisisset, & vir fecisset pactum de non petendo dum illa viueret, valeret pactum: sed Paulus dicit primo casu nõ valere, licet valeat secundo. neque est bonum simile: quia primo nunquã dos poterat seruire oneribus matrimonij: talis naturæ erat pactum seu stipulatio. sed secundo sic sua natura, nisi interuenisset pactum de non petendo, vnde primo nõ valet. Secundo sic: quia erat factum pactum de dote lucranda. & sic solut. matrimo. petet vir. Viuianus.

[p] Iulianus scribit. & valet pactum: vt infra titu. j. l. fina. in fine.

[q] Bal. hic reputat istum text. sing. in ratione sui in vers. aliud enim est, &c. & est textus clarus, & non eget aliqua noua interpret. Bo.

tis nomine tot dari: † quæ & pacisci solet, ne ea viua [a] excipiatur. [b] quod nō esse simile, accepi. [c] Aliud est enim differre exactionem: [d] aliud ab initio in id tempus stipulari, quo matrimonium futurum non sit, [e] idq; & Aristoni, & Neratio, & Pomponio placet.

Stipulatio de dote habet in se tacitam conditionem: scilicet si matrimonium sequatur. Bart.

Vlpianus lib. xxxv. ad Sabinum. XXI.

STipulationem, quæ propter causam dotis fit: constat habere in se conditionem hanc, *Si nuptiæ* [f] *fuerint secutæ*: & ita demum ex ea agi posse, quāuis non sit expressa cōditio *si nuptiæ* constant. † Quare si nuncius remittatur: defecisse conditio stipulationis videtur. [g]

Nota quod sermo simpliciter prolatus intelligitur de prima vice. Bart.

Pomponius lib. vij. ad Sabinum. XXIII.

ET licet postea eidē nupserit: non conualescit stipulatio.

Nota l. facit ad quæstionem. dicti statutum, quod mulier dotata non succedit patri: quod si pater relinquat sibi in testamento centum: licet non dixerit pro dote, quod intelligitur pro dote. Bald.

Vlpianus lib. xxxv. ad Sabinum. XXIIII.

QVod autem † in stipulatione non est necessaria dotis [h] adiectio, etiam in donatione tantundem dicimus.

Idem lib. xv. ad Sa. XXV.

SI filiafamilias nuptura ex peculio, cuius administrationem haberet, dotem viro dederit: deinde cū in eadē causa peculiū eiusdē esset, [i] diuortiū fecerit: dos ei rectè soluit, quasi à quolibet peculiari debitor. [k]

Paulus lib. vij. ad Sabinum. XXVI.

SI ei nuptura mulier, qui Stichū debebat, ita cū eo pacta est: *Pro Sticho, quem mihi debes, decem tibi doti erunt*, secundū id quod placuit, rem pro re solui posse, [l] & liberatio contingit, & decē in dotem erunt: quia & permutatio dotium [m] conuentione fieri potest.

Modestinus libr. j. Regularum. XXVII.

ITa constante matrimonio pmutari posse dote dicimus, si hoc mulieri vtile [n] sit † vt ex pecunia in rem: aut ex re in pecuniam † [o] idque probatum est.

Vlpianus libr. xxxv. ad Sabinum. XXVIII.

QVod si fuerit factum: fundus, vel res dotalis efficitur.

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XXIX.

POst nuptias pater non potest deteriorem causam filiæ facere: quia nec reddi ei dos inuita filia [p] potest.

Vlpianus lib. xxxvj. ad Sabinum XXX.

CVm pater dotē pro filia pmittit, & dotem legat: si quidem marito legauit: videndum est, an legatū valeat. Et non puto valere. Nam cū creditori debitor legat id, quod debet nullū legatum [q] est. Quòd si filiæ legauit: valet legatum. Dos. n. ex promissione marito debetur, & legatum filiæ. Et si quidem hoc animo testatorem esse filia ostenderit, vt duplicaret ei legatū:

† P. F. quia pacisci solet ne à viua exhiberetur.

[a] Ea viua. scilicet, muliere.
[b] Excipiatur. Id est, accipiatur vel petatur.
[c] Accepi. cum in primo casu dos nō potuerit seruire oneribus matrimonij: in secundo potuit, nisi fuisset pactum: ideoque primo casu non valet: secūdo sic: vt j. eo. l. si pater mulieris. In secundo autē petetur post mortem mulieris si pactum fuit de lucrando. & sic est huic l. ar. cōtra. ff. de condi. indebi. l. sufficit. Acc.
[d] Exactionem. Vt fuit in secūdo casu.
[e] Non sit. Vt in primo casu non valet: vt dixi.

[f] STipulationē. Si nuptiæ. vt & supra eo. l. in rebus §. si re. & j. eo. l. non enim.

† P. F. constat rectius

[g] Videtur. Vt & j. eod. l. si sponsalibus. in princ.

[h] QVod. autē. Dotis. quia dixit vir, centum à te accepi, non exprimendo ex causa dotis. hoc tamen agebat in donatione ppter nuptias, quæ hoc tēpore dicebatur ante nuptias. Et not. hic argum. quod licet non dicat capitulum, eligimus te in episcopum: sed ita, eligimus illum: quod valeat electio. sic j. eod. le. promittendo. sic & C. de libe. præte. le. iiij. & infra, de hære. instit. l. j. & j. eod. le. tali. in fine. Accurs.

† Bal. in l. nulla. C. eo. tit. valde extollit istum textū, de quo hic in nouis interpret. Bolog.

[i] SI filiafamilias. Eiusdem esset, id est, cū adhuc eandem administratione haberet peculij.
[k] Debitore. A quo rectè soluitur huic personæ. vt & infra, de no. l. si. & j. de pac. lege, si vnus. in princip.

[l] SI ei. solui posse. vt & supra, de consti. pecu. l. j. §. an potest.
[m] Dotium. vt dicitur infra. l. proxi. & j. de pac. dotal. l. si mulier dotis. Si ergo constante matrimonio, cū res iam est dotalis fieri potest: ergo multo magis cum res non est dotalis: vt hic argumentatur.

[n] ITa constante. Vtile. vel non damnosum: non melius. vt hic, & j. de pac. dot. l. si mulier dotis. & l. cum maritus. j. respon. Acc.
[o] In pecuniā. Fiat permutatio. Azo.

POst nuptias. CASVS. Mulier c. vel pater pro ea in dotem dedit, & sic est actio quæsita patri vel filiæ. si postea sine filia paciscatur pater, nō valet pactum.
[p] Inuita filia. Vt infra, de pac. dota. l. cum dos. & j. sol. matr. l. quoties. nisi filia leuis sit, & nimis circa maritum immerētem: vt infra solut. matr. le. si cū dotem. §. eo autem tempore.

† P. F. ex

† ex re pecunia.

CVm pater. CASVS. Pater p filia c. nomine dotis pmisit viro. postea eidem viro legat eadem centum. dicit quod non valet legatum: cū non plus sit in legato, quam dotis promissione. Secūdo si legauit filiæ, tunc distingue: aut voluit valere legatum salua remanēte facta promissione viro, & debetur vtrunque. aut alterutrum solui voluit: & tunc distingue: aut prius agit filia pro legato & consequitur: sed cauet de seruando indemnem hęredē ob promissionē factam viro. aut prius agit vir, & non cauet: sed tamē agendo postea mulier exceptione repellitur. Viuianus.
[q] Nullum legatū. vt infra, de legatis tertio le. si deportati. §. si quis creditor. &c.

Ex causa

habebit vtrunq;, & dotem, quam maritus consecutus fuerit, & legatũ ex causa legati.[a] Quòd si alterutrũ [b] voluerit habere: [c] si mulier legatum petat: opposita doli exceptione, nõ alias cogetur ei hęres legatũ soluere, quam si cauerit indemnem hoc noĩe hæredem futurum, aduersus maritũ ex ꝓmissione agentẽ. Sed si maritus agat [d] nihil de indemnitate cauere eum oportebit. [e] verũ mulier post eum agens, exceptione repelletur: quia semel dos præstita. [f] est.

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XXXI.

Dotem, [g] quæ in prius matrimoniũ data est, non aliter conuerti in posterius matrimonium dicendum est, quã cum hoc agitur: [h] dum hoc agi semper interpretemur,[i] nisi probetur aliud conuenisse.

Papinianus lib. iiij. Responsorum. XXXII.

Qvòd si non diuortium, sed iurgium fuit: dos eiusdem matrimonij manebit.

Pomponius libro xvj. Sabinum. XXXIII.

Si ex lapidicinis dotalis fundi lapides vel arbores, quę fructus nõ essent, [k] siue [l] superficiẽ ædificij dotalis voluntate mulieris vendiderit: nummi ex ea venditione recepti, sũt dotis.

Non imputatur marito, cur vxorem vel eius patrem dotem pro vxore promittentem nõ conuenit, vel extraneum dotem ex causa donationis promittẽtem: secus si promisit tanquam debitor mulieris. Baldus.

Vlpianus lib. vj. ad Sabinum. XXXIIII.

Si extrane' sit, qui dotem ꝓmisit, isq; defectus sit facultatib. imputabit marito, cur eum non conuenerit: maximè [m] si ex necessitate, non ex voluntate dotem ꝓmiserat. Nam si † donauit: vtcunq; parendũ marito, qui non præcipitauit eum ad solutionẽ, qui donauerat: quemq; in id, quod facere posset, [n] si conuenisset, † condemnaret. [o] hoc enim diuus Pius rescripsit: eos, qui ex liberalitate conueniuntur, in id, quod facere possunt, condemnandos. [p] Sed [quid] si vel pater, vel ipsa promiserit? Iulianus quidem libro decimosexto Digestorũ scribit: etiam si pater promiserit, periculum respicere ad maritum. quod

a Ex causa legati. vt j. de leg. j. l. plane. §. ij. Accur.
b Alterutrum. vel legatum tantum, vel dotem tantum. Accursius.
c Voluerit habere. scilicet pater filiam. Accurs.
d Agat. Quid autem si quilibet eorum agere volet? Respon. neuter admittatur, nisi concordent: vt j. de legat. j. l. huiusmodi. §. cum pater.
e Oportebit. Quare ergo hæc diuersa? Respon. hoc casu consequitur debitum & onerosum per se: vt j. de act. & obligat. l. ex promissione. vnde pl' onerari nõ potest: sed superiori casu de lucro tantũ contenditur: vnde oneratur: vt j. de leg. j. l. plane. ij. § ij.
f Præstita. quid si dubiũ est de voluntate? videtur quod filia probet: vt j. de leg. j. l. plane. & de lega. ij. l. Sempronius. ar. cõtra quod hęres supra, de proba. lege, quingenta. Solu. est ex leg. j. de annu. leg. l. libertis. in prin. & de leg. j. l. huiusmodi. §. cum pater. & facit. C. de lega. l. filia.

Dotem. CASVS. Siue pater, siue ipsa mulier dotem dederit primo viro: eo mortuo nubendo secundo videtur eandem dotem donare. sed si nõ separauit se à primo, sed fecit iurgium, per vnam noctem forte: remaner dos eiusdẽ matrimonij. Viuia.
g Dotem. datam à muliere. idem si à patre: vt C. de rei vxor. act. auth. sed quamuis. Accurs.
h Quam cum hoc agitur. an idẽ si alius pro muliere dotem dederit, & matrimonio postea consentiat? Respon. ita. & hic casus est infra, de pact. dot. l. cum maritus. §. Titius secus si non consentiat: vt infra eo. l. stipulat. o. & ĩ. eod. l. stipulationem. & l. licet.
i Interpretemur. vt j. eo. l. diuus. & ar. supra, eo. l. sed nisi. & ex duabus legibus colligitur. C. qui testa. facere. pos. l. ij. & C. de bo. eo. l. fi. in fin. Accur.

Si ex lapidicinis. CASVS. Mulier dedit fundum in dotem in quo erant lapides, qui non renascuntur: quos vendit pro e. hæc e. erant dos, non autem fructus dotis: quia annulla, non renascuntur. idem de domo quæ erat in eo fundo, vt si vendidit superficiem, pretium sit dos. nam hæc nõ sunt fructus, sed ipsa dotis substantia.
k Fructus non essent. sed si fructus essent, nõ restituerentur: vt ã eo l. dotis. sunt enim lapides in fructu, s. si talis sit fundus in quo lapis renascatur. idem in argenti fodinis. & cetere fodinis: vt j. sol matr. l. diuortio. §. si vir in fundo. & §. si fundus.

Si extrane'. CASVS. Tria dicit: q̃a aut debitor mulieris iussu mulieris ꝓmisit nomine dotis: aut extraneus volens dari vxori promisit centũ nomine dotis: aut ipsa mulier, seu pater eius. Primo casu si vir negligat exigere, & fiat debitor non soluendo interim imputatur viro quod tunc habeat vxorem indotatã. & solut. matri reddet, ac si habuisset. in alijs duobus non imputatur viro, licet negligat exigere, & interim fiat promissor non soluendo: & ideo periculum erit mulieris. Viuianus.
l Non cõuenerit. cum potuit: vt infra, de pact do. l. ob rea. § fin. & j. solu. matr. l. M quia. j. respon. Sed contra. j. solu. matri l. licet. §. j. Solu. non dicitur ibi imputari sed exigit vir, vt mulieri reddat.
m Maxime. Cur dicit maxime, cum omnino ad eũ spe' ctet periculũ, si ex necessitate promisit sit ei debitor mulieris si ex liberalitate, nequaquam? Resp. vtrobiq; sentit periculum: quia mulierẽ habet indotatam: & ideo dixit, maxime, sed in primo casu sentit periculum reddendæ dotis: in alio non, vt subijcit.
n Quod facere posset. Videtur quod hoc beneficium aduersus eum, cui delegatus est, habere non debeat: vt infra eodem. lege penult. & infra, de re iudica. lege, Nesennius Apollinaris. quæ sunt contra. Solu. ibi promissor iam erat factus debitor mulieris, [a] & ideo ibi imputatur viro, si non exigat. hic non: argu. infra, eod. l. vir ab eo. & l. cum vir. vel dic, vt in d. l. Nesennius.
o Condemnaret. Id est, condemnari fecisset.
p Condemnandos. vt & infra, de re iudic. l. inter eos. §. is qui. Accur.

l P. F. superficiem.
† si tamen P. F. condemnauerat.

Immo contra. q̃a hic est debitor mulieris, per hęc verba, *Quemq; in id, quod facere posset, si conuenisset, condemnauerat*, mulier sit licet. ibi verò erat extrane' marito, quia mulieri non ei voluit donare. Vnde ab eo stipulãdo, nõ gessit sua gessit. l. si id, §. vlti. de Don. & l penul. de Nou. hic itaq; marito mulier imputare non debere, q; eum non vrserit ad solutionẽ, qui donauerat mulieri, quemq; ea si cõuenisset, in id duntaxat, quod facere posset cõdemnatura erat. A. Pesl.

ferendū non est. debebit igitur mulieris esse periculum. † nequaquā em̄ iudex propitijs auribus [a] audiet mulierē dicentem, cur patrem, qui de suo dotem promisit, nō vrserit [b] ad exolutionē † multo min' cur ipsam non cōuenerit? Rectè itaq; Sabinus disposuit, vt diceret, qđ pater vel ipsa mulier ꝓmisit, viri periculo non esse: quod debitor, id viri esse [periculo] quod alius, scilicet donaturus, eius periculo esse, † cui adquiritur. Adquiri aūt mulieri accipiemus, ad quam rei cōmodum respicit.

Pater pro filia non potest in dotem dare rem vxoris suæ sine ipsius consensu. Bart.

Idem libro xxviij. ad Sabinum. XXXV.

MAter cùm filiæ aurū dedisset vtendum, pater puellæ id aurum in dotē viro appendit: deīde mortua ē mater. Si inscia inuita ve vxore [c] vir [d] id aurum in dotē dedisset: manet id aurū hęredis matris, vindicariq; potest, & eò † minorem dotē viro datā esse placuit. [e] [&] qa res euicta ē: marito cōpetit aduers' socerū actio. [f]

Idem lib. xlvij. ad Sabinum. XXXVI.

DOtem à patre, vel à quouis alio [g] ꝓmissam, si vir nouādi cā stipuletur: [h] cœpit viri esse periculum, cùm antè mulieris fuisset.

Idem lib. xlviij. ad Sabinum. XXXVII.

DEbitor mulieris, iussu eius pecuniā viro [i] expromisit: deinde vir acceptā eam iussu mulieris fecit. res mulieri [k] perit. hoc quomodo accipimus? verū dotis nomine, an & si alia ex causa? Et videtur de eo debitore [l] dictū, qui dotis nomine promisit. Illud adhuc subest verū ante nuptias, an post nuptias id factum sit. Multum enim interesse videtur. Nam si secutis nuptijs id factum est, dote iam constituta: maritus accepto ferendo perdit dotem. [m] si autem antè, quā nuptię [n] sequerentur: nihil videtur doti constitutum esse. [o]

Paulus libro xij. ad Sabinum. XXXVIII.

NOn em̄ [p] aliàs perit mulieri actio, quàm si nuptiæ secutæ fuerint. Nam si secutæ non sunt: manet debitor mulieri obligatus.

Vlpianus lib. xlviij. ad Sabinum. XXXIX.

SAnè videndū est, an marito mulier, quæ iussit accepto ferri, obligetur. Et putem obligari mādati actiōe: & hoc ipsum in dotem conuerti, quòd mulier mandati iudicio obligata est. Et quod dicitur, rē mulieri perire: consequens est. Nam si cęperit velle de dote [q] agere: ipsa

---

[a] Auribus. auribus audio: ore loquor: sic ore locuta est.

[b] Non vrserit. contra infra solut. matri. l. si socer. §. j. Solu. non dicitur ibi imputari, sed exigit vir. & mulieri reddit. Accursius.

AUDITIO. Tu dic aliter ſm Bald. hic ꝙ viro nō imputatur cū patrem mulieris nō conueniit, vt hic: sed bene imputatur viro, cur hęredes patris non coouenit. & ita sentit glo. in l. contraria. & pro hac solutione est casus j. de pact. dota. l. ob res. §. vlti. versic. sed si non petierit.

† In P. F. nec n, quia quā iudex propriis auribus, &c.

Solutionem.

[c] MAter. Vxore. eademq; matre.

[d] Vir. idēq; pater.

[e] Placuit. Quia nō videtur datū, quod non fecit accipientis: vt j. de re. iu. l. non videntur data.

† P. F. alt.

[f] Actio. Ex empto: cū sit ęstimatum datum: vt s. de act. emp. l. creditor. §. prędium. ita tū si non sciuit rem alienam, sicut in emptione dicit: vt C. de euict. l. si fundū. si aūt fuerit inęstimatus, aut dos cœpit à ꝓmissione, & tunc agit quasi nec datum fuerit. aut à datione: & tunc qui dedit ignorās, nō tenet. qui sciēs, tenet de dolo si fuerit extraneus, ipsa aūt mulier tenetur actiōe in factū: vt C. e. l. j.

DOtem. CASUS. Pater c. promisit viro filiæ nomine dotis. hæc eadem vir stipulatur à Titio animo nouādi. tum erit periculo viri nou' debitor: licet primus nō erat, quia pater vel forte donator.

† Omnino rem in dotem viro datam non esse, placuit.

[g] Alio. donare volente.

[h] Stipuletur. ab alio, s. extraneo, qui non habet priuilegium patris vel donatoris. alioqui si animo douādi promitteret pater vel alius, nō esset periculum viri: vt s. eo. l. si extraneus.

DEbitor. CASUS Debebam Bertæ x. ex causa mutui, quę viro eius promisi mādato ipsius. tandem accepto tulit mihi vir eiusdē mulieris voluntate, refert an iam contractū erat matrimoniū, qđ fuit mihi accepto latū: & tunc iam tenebar cum effectu: & sic potuit mihi accepto ferri. aut nō erat contractū: & tunc nō tenebar cū effectu ex ꝓmissione. nā inest cōditio mee ꝓmissioni si matrimonium sequatur: quo nō secuto. neq; acceptilatio tenet, & sic mulieri remaneo obligat', cū nō sequatur matrimoniū. & sic loquitur lex sequēs. si autem matrimoniū sequit post acceptila. tunc eodē tēpore existit conditio stipulationis, & acceptilationis, & sic nihil videtur in dotē esse: vt in fine huius legis. & est idē quod primo. sed pōt vir agere contra vxorē actione mādati ad interesse quantum erat debitum. Vltimo exponit verbū dictū in prin. l. dotem. quod dos mulieri perit qualiter intelligatur. Viuia.

[i] Viro. causa dotis iosita, dicitur.

[k] Mulieri. si vero sine iussu, periculū esse mariti: vt j sol. matr. l. pe. §. si vir. & j. eo. l. vir ab eo.

[l] Debitore. vt & s. e. l. quod aūt. Idem tū in alio: vt s. mād. l. idemq;. §. si cui.

[m] Perdit dotem. quantū ad ipsum debitorem: nō vt eius periculū sit cū non donandi aīo faciat sed gratia exequēdi mādatū: vt j. eo. l. sanè & C. si dos cōstant. matri. l. ij.

[n] Nuptię. Qđ fieri nō posse videtur: vt j. e. l. si debitor. Ac.

[o] Cōstitutā esse. s. in dotē cōtracto postea matrimonio. si em̄ contractū non esset matrimoniū, acceptilatio nō valeret: vt puta tacita cōditione quæ inerat in ꝓmissione & acceptilatione. deficiente: vt j. eo. l. stipulationem. & j. eo. l. promittendo. in prin. & sic mulieri debitor remanet obligatus. & ita continuatur: non enim, &c.

[p] NOn enim. quod dicitur s. eod. l. debitor.

[q] SAnè. De dote. destinatione, non re vera: vt & de destinatione: vt s. depo. l. Lucius Titius. Ac.

Si serua.

secum debebit compensare iussum suum.

Nota quòd dos data in primo matrimonio inualido, tacitè videtur repetita, si postea validetur. Bar.

Idem libro xxxiij. ad edictum. XL.

SI serua seruo quasi doté dederit: deinde constante coniunctione ad libertatem ambo peruenerint, peculio eis nó ademptio, ª & in eadé coniunctione permanserint: ita res moderetur, vt si quæ ex rebus corporalibus, velut in doté tépore seruitutis datis extiterint: videantur ea tacitè in dotem conuersa, vt eorum † æstimatio ᵇ mulieri debeatur.

Maius est impedimentum naturale, quam accidentale. ad hoc allegatur.

Si spadoni ᶜ nupserit mulier: distinguendú arbitror, castratus fuerit, necne: vt in castrato dicas doté nó esse: in eo q castratus ᵈ nó est (quia est matrimoniū) & dos, & dotis exactio † est.

Dos data in primo matrimonio, intelligitur in secundo repetita. Bar.

Idem li. xxxiiij. ad edictum. XLI.

DIuus Seuerus rescripsit Pontio Lucriano in hæc verba: Si mulier, quæ doté dederat post diuortiū rursus in matrimoniū redit. nó reuocatis instrumentis: ᵉ nó dubitabit is apud queē res agetur, secúdú voluntaté mulieris, quę vtiq; nó indotata redire i matrimoniū voluit, partibus suis fungi, quasi renouata dote.

Paulus lib. xxxv. ad edictum. XLII.

PRomittendo dotem omnes obligantur, cuiuscunq; sexus ᶠ conditionisq; ᵍ sint. Sed si nuptiæ secutæ non fuerint: ex stipulatu agi ʰ nó potest. Magis enim res, quam verba intuenda ⁱ sunt. Acceptilatione quoque dos cóstituitur, ᵏ cùm debitori marito acceptum ferat dotis constituendæ causa. Si a debitore ˡ mulieris sub códitione dos promittatur: & posteà, sed antequam maritus petere posset, debitor soluendo esse desierit: magis periculú ad mulierem pertinere placet. † Nec enim proderit, maritum nomen consecutum eo tempore, quo exigere † non potuerit. ᵐ Quòd si iam túc debitor, cùm sub conditione promitteret, soluēdo nó fuerit: periculum viri esse, quòd sciēs tale nomen secutus † videat quale initio obligationis † fuerit. Si debitor mulieris doté pmiserit, & mulieré hæredé reliquerit: Labeo perinde habēdū ait, ac si mulier ipsa dotem pmisisset. ⁿ Cuius sententiam Iulianus quoq; probat. Nec enim æquum esse ait, vt ei ᵒ damnetur ᵖ eius pecuniæ nomine, quā ipsa debeat: & satis esse acceptilatione eā liberari. ᑫ

Nota, quòd si dos fuit data in moneta antiqua: quòd in illa debet fieri restitutio. quod intellige si postea esset variata moneta in materia vel in forma. sed si esset eadem moneta, tamē valor creuisset, vel decreuisset: hoc non inspicitur, nisi a tempore mora: vt l. vinū. supra, si certū petatur, pro quo vide quod dixi in l. Paulus. infra de sol. & ar. & potest sic summari: In his qua in genere suo recipiunt functionem, videtur actum, non vt idem sed tantundem reddatur. Bar.

Caius li. xj. ad edictum prouin. XLIII.

ª Si serua. C A S V. Ancilla de facto nupsit seruo, & res quasdam dedit in doté. si ambo postea manumittantur, incipit valere inter seruos non valebat: & res quæ non adempto eis peculio extant, esse dotales incipiunt. Viuia.

ª Non ademptio. Secus autem esset adempto peculio: vt infra eod. l. Proculus. & infra, de do. præleg. le. ij. §. per contrariū. Sed cótra. C. an seruus ex suo facto. l. quā uis & l. creditoribus, & l. promissæ. Solut. hic speciale, vt ex his quę cótraxit, dum seruus esset, teneatur. Azo.

ᵇ Æstimatio. quę fuit ab initio facta.

ᶜ Si spadoni. Spadonum alij castrati, alij non castrati: vt hic colligitur. Accursius.

ᵈ Qui castratus, id est, caste natus. Sed spado dicitur hic qui generare potest: quia vnum saltem de testiculis habet. Alioquin contra infrà, de li. & posthum. le. sed est quæ situm. § spadoni. & supra, de edil. edi. l. quæsitum si ante quis ita spado. Quidam tamen dicunt in spadone matrimonium esse, etiā si generare non possit: quia vitium est accidentale, nó naturale: vt in castrato. Ac.

ᵉ Diuus. Instrumentis. quæ habebat marit⁹ pro prædijs datis in dotem. Accu.

PRomittendo. CASVS Siue clericus siue laicus vel etiam mulier dotem pro aliqua promittat, tenetur, si modo secutum fuerit matrimonium. Secundo dicit cóstitui dotem posse sic, quod scilicet marito debitori mulier accepto ferat. Viuianus.

ᶠ Sexus. Vt C. ad Velle. l. fi. Accur.

ᵍ Conditionisq; Siue laici, siue clerici, siue in potestate, siue sui iuris constituti, dummodo legitimæ ætatis: vt C. ad Velleianum l. generaliter.

ʰ Agi nó potest. Vt supra eod. l. non enim. Accur.

ⁱ Intuenda sunt. Vt infra, de re iud. l. in summa. & infra de hæred. insti. le. j. §. si autem. & infra de adi. lega. l. iij. §. códitio. & C. quę res pig. obliga. poss. l. fina. & C. de fideicomm. l. cum virum.

ᵏ Cóstituitur. Vt & infra, eo. l. licet.

ˡ Si a debitore. q debebat purè, vel forte sub conditione similiter. Accu.

ᵐ Non potuerit. Propter conditionem quæ non extiterat. Accur.

ⁿ Dotem promisisset. Not. hic cum quis in alterius locum succedit, & aliquid ex eius persone debet: perinde habēdum est ac si ex persona sua debeat: argu. contra supra de vsu l. cum quidam. §. fiscus. in fi. §. Azo.

ᵒ Ei. Scilicet mulieri. Accur.

ᵖ Damnetur. Scilicet vir. Accur.

ᑫ Liberari. Idem & si mulier decessisset, & debitorem hærede instituisset qui dotem ex persona mulieris petere potest: vt j. solu. matri. le. nupta. §. quoties. & hoc intellige quādo post diuortium egit de dote. Accu.

Res

† P. F. rarum.

Castratus & spado differunt.

† P. F. actio al. & dotē, & dotis exactio nō esse.

† P. P. nec enim videri maritū, &c.

† Exigi.

† Consecutus.

† In obligatione sed hic rectius

rectè putat vt eis a non cõnumeref. Si postea b ingenuæ vxoris pater materve, arté ludicrã facere cœperit: iniquissimũ est, dimittere eã debere: cũ nuptię honestę cõtractæ sint, & fortè iam liberi procreati sint. Planè si ipsa artem ludicrã facere cœperit: vtique dimittenda erit. Eas, † quas ingenui cæteri prohibẽtur ducere vxores, senatores non ducent. c

Liberta nupta patrono non potest diuertere eo inuito. Bar.

Vlpianus lib. iij. ad leg. Iul. & Papiam. XLV.

IN eo iure, qđ dicit, † d *Inuito patrono libertam, quæ ei nupta est, alij nubere non posse*: patronũ accipimus (vt rescripto Imperatoris nostri & diui † patris eius cõtinet) & eũ, q hac lege emit, vt manumittat: e qa manumissa, liberta emptoris habeť. Qui autẽ iurauit se patronum: hoc idẽ non habebit. f Ne is qdẽ debet habeř, q nõ suis numis cõparauit. Planè si filiusf. miles esse proponatur: non dubitamus, si castrensis peculij ancillã manumiserit, competere hoc ius. est enim patronus secũdum cõstitutiones: nec patri eius hoc ius cõpetit. Hoc caput ad nuptã tãtùm libertã pertinet: ad sponsam nõ pertinet. Et iõ si inuito patrono nunciũ spõsa liberta remiserit, † cũ alio connubium habet. Deinde ait lex: † *Inuito patrono* Inuitũ accipere debemus eũ, q nõ cõsensit g ad diuortiũ. Idcirco nec a furioso diuertendo soluit se huius legis necessitate: nec si ab ignorãte diuerterit. Rectius enim hic inuitus h dicitur, q̃ qui dissentit. i Si ab hostibus patronus captus esse proponatur: vereor ne possit ista connubium habere nubendo: quemadmodum haberet, si mortuus esset. Et qui † Iuliani sentẽtiam probant, † dicerent, † non habituram connubium. Putat enim Iulianus durare eius libertæ matrimonium etiam in captiuitate propter patroni reuerentiã. Certè si in aliam seruitutem k patronus sit deduct᷒: ꝓculdubio dissolutũ matrimonium est. †

Illud quod dicitur de liberta nupta patrono, quòd eo inuito non possit alij nubere, habet locum in liberta communi. Bal.

Caius lib. viij. ad le. Iul. & Papiam. XLVI.

ILlud dubitationis est l an & qui cõmunem libertam vxoré duxerit, ad hoc ius admittatur. Iabolenus negauit: quia non propriè videtur eius liberta, quæ etiam alterius sit. Alijs contrà visum est: quia libertam eius esse negari non potest, licet alterius quoque sit liberta. Quam sententiam plerique rectè m probauerunt.

Non seruatur honor illi, qui se in sceleratam vitam deduxit. Baldus.

Paulus lib. ij. ad le. Iul. & Pap. XLVII.

SEnatoris filia, quæ corpore quæstum, vel artem ludicrã fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit: impunè libertino nubit. nec enim honos ei seruatur, quę se in tantum scelus † deduxit. n

Te. Cle. li. viij. ad le. Iul. & Pa. XLVIII.

FIlio patroni in libertam paternã eandemque vxorem o idem iuris, quod ipsi patrono daretur, ex sententia legis accommodatur. Idemq; dicẽdum erit, & si alterius patroni filius viuo altero libertã eorum p vxorem duxerit.

In actu quem quis facit contra legem, non habet beneficium legis. Bald.

Si ignominiosam libertã suam patronus vxoré duxerit: placet (qa cõtra legẽ q maritus sit) nõ habere eũ hoc legis bñficiũ.

---

quorum pater artẽ ludicram exercuit cauetur.

a Vt eis quorum pater artẽ ludicrã fecerit, vt ob hoc impediat a nuptijs

b Si postea. quam nuptũ. Azo.

c Non ducent. vt j. co. l. obseruandũ. in fi.

IN eo. CASVS. Quędã lex. Iul. de maritandis ordinibus dixit, quod liberta nupta patrono nõ potest eum dimittere, vt alium accipiat, eo. s. inuito. Qs ergo erit patronus cui hæc priuilegia dantur, vt alij non nubat eo inuito? Exponit hic ꝑ multa respon sa. Aliæ ergo mulieres possunt dimittere suos viros, quãdo volunt. Vi.

d In eo iure quod dicit. vt infra, de diuortijs. leg. fin. in prin. & infra, eo. l. matrimonij. Acc.

e Vt manumittat vt & infra, de suis & legitim. l. j. circa princip.

f Non habebit. vt & supra de in ius voc. l. adoptiuoũ. §. pe. nec etiam ei succedet, vt infra de iure patro. l. si iurauerō. Accur sius.

g Consensit. expressim.

h Inuitus. idest, ignorans.

i Dissentit. quare autem ignorans rectius dicitur inuit᷒ collige supra, de arbit. l. si in tres. & l. sicuti. & de re iud. l. duo. licet Pet. dixerit hoc non posse intelligi.

k Seruitutem. vt quia damnatus est in metallum.

l ILlud. Communem libertam. id est suam & alterius. & facit infra, de assign. lib. leg. si ex duobus.

m Rectè. Not. qđ cõmune est meum est: vt j. de leg. ij. l. v. § fi. Sed arg. contra. j. de aut. & arg. gen. leg. l. Quintus.

n SEnatoris. Deduxit. quia vilitas vitæ digna legum obseruatione non creditur. vt C. ad l. Iul. de adul. le. q adulterum. & facit supra eo. l. si patrono & infra, eo. l. prox. in fi.

FIlio. CASVS. Siue ipse patronus. siue filius alterius patroni, cum duo sint, habeat libertam vxoré, non nubet alij eo viro inuito. Si vni. Patronus quidam assignat libertã in testamento vni ex filijs, post hoc liberta nupsit alij cui assignata non est, non habet ille hoc priuilegium, quòd alij liberta nubere non possit eo inuito. Viu.

o Vxorem. s. filij.

p Eorum. i. suam & alterius. & facit. j. de assign. lib. l. si ex duobus. Acc.

q Quia contra legem bona ratio, vt & s. l. proxi. & de min.

† Al. add. quoque.

† Quæ dicitur al. as virumq; secũ.

† Al. add. fuerit.

† P. V. P. asserit

† Al. add. fi.

Meũ est, quod cõmune est.

† Quid? † Sententia probatur. † Dubium.

† P. P. effet.

† P. P. e. dux.

de mino. l. auxilio. in fi.

a Transtulit. Vt ff. de assignan li l.j. in princip.

O Bseruandum. CASVS Duo dicit. In secundo dat exemplũ de.le. nuptiæ.VI.

b Obseruandum. Vt magna pro ma gnis remaneãt. A.

c Prohibentur. Scilicet ꝓhibitiõe iuris alia quã ratio ne dignitatis. Ac.

d Nõ licet. Vt ff. e.l.lege § fi.Ac.

Quod Mac perit met illud De ianitæ ad Hecta- lem apud Ouidium Tam male inæquales veniũt ad aratra io- ueci, Quã premitur magno cõ iuge nup- ta minor.

e P Roxime. Cõ trahere. vt & infra, de diuor.le. patrono. Accu.

f Puto.f.hanc es- se rationem. Accu.

g Ferendus. eam impeditẽ.

h Magis. nisi de- b' is in diẽ. vel sub conditione, & ante manumissit; vt C. de ope.li.l. mater. & ff. de hær. insti.l. iij. §. qui fideic.A.

i M Atrimonij A nullo a- lio vt & ista. de di uor le. patrono. & supra eo l. quod & Atteius & le. in eo iure. & facit infra, qui & a qui.l.matri monij.

k I Nceſtę. nefariç nuptiæ dicun- tur inter alcenden tes & deſcendẽtes. & etiã quãdoq; in- ceſtæ: vi.e. l fin. Inceſtæ autẽ dicun tur inter collatera- les: Inutiles inter omnes: vt inſtit.de nupt.§ fi aduerſus. Sed contra ff de cõ di.ſine cau.l.auun- culo.Sol. vt ibi.

l N Vptiæ. Ad infinitum. adeo vt ſi Adã ho- die viueret,nullam accipere poſſet: vt inſt.de nup.§.j. A.

m E T nihil. Et facit ff eo. l. adoptiuus §. ſerui- les. Acc.

n Nam & vulgo. A ſimili.

o Q Vinetiam. Maneat. vt in ſit e.§.ij & pro pter h.d.fete. ff. de ado.l.in ammi.Ac.

In eo quod assignatur uni ex filijs libertis, nihil iuris habet alij liber.

Si vni ex filijs adſignatam, alter vxorem duxerit: nõ idẽ ius, quod in patrono tribuẽdum eſt. Nihil enim iuris habebit: quia ſenatus omne ius libertorũ adſignatorum ad eum trãſtulit,ᵃ cui id pater tribuit.

Licet minoribus, quod non licet maioribus: non econtra.

Marcellus libr. j. ad leg. Iuliam & Pap. XLIX.

O Bſeruãdumᵇ eſt, vt inferioris gradus homines ducãt vxores eas, quas ij, qui altioris dignitatis ſunt, ducere legibus ꝓpter dignitatem prohibentur.ᶜ at contrà, antecedẽtis gradᵘs homines nõ poſſunt eas ducere, quas ijs, qui inferioris dignitatis ſũt ducere non licet.ᵈ

In necessitatibus nemo liberalis existit. Bar.

Idem libr iij. ad legem Iuliam & Papiam. L.

P Roximè cõſtitutum dicitur, vt cùm quis libertã ſuã duxerit vxorẽ, quam ex fideicõmiſſi cauſa manumiſerit: liceat libertæ inuito eo nuptias contrahere.ᵉ puto:ᶠ quia non erat ferẽdusᵍ is, qui ex neceſſitate manumiſit, nõ ſuo arbitrio. magisʰ .n. debitam libertatem pręſtitit, quàm vllum beneficium in mulierem contulit.

Licinius Rufinus libro primo Regula. LI.

M Atrimonij cauſa ancilla manumiſſa, a nullo alio vxor duci poteſt, quã a quo manumiſſa eſt: niſi patronus matrimonio eius renunc auerit. Si autem filius f. matrimonij cauſa iuſſu patris ancillã a manumiſerit: Iulianus putat perinde eam haberi, atque ſi a patre eius manumiſſa eſſet: & ideo poteſt eam vxorẽ ducere.

Paulus libro ſexto ad Sabinum. LII.

I Nceſtæᵏ nuptiæ neque dotem habẽt: & ideo omne, quod perceptũ eſt (licet fructuum nomine) auferetur.

Caius lib. xj. ad edictũ prouinciale. LIII.

N Vptię cõſiſtere nõ poſſunt inter eas ꝑſonas, q́ in numero parentum liberorũve ſunt ſiue ꝓximi, ſiue vlterioris gradus ſint, vſque ad infinitum.ˡ

Scæuola libro primo Regularum. LIIII.

E T nihilᵐ intereſt, ex iuſtis nuptijs cognatio deſcendat: an vero nõ. nã & vulgoⁿ q́ ſitam ſororẽ quis velatur vxorem ducere.

Caius libro xj. ad edictum prouinciale. LV.

Q Vinetiam nefas exiſtimatur eã quoque vxorem ducere, quæ per adoptionem filia neptis ve eſſe cœperit: in tantum, vt & ſi per emãcipationem adoptio diſſoluta ſit: idem iuris maneat.ᵒ Patris adoptiui mei matrẽ, aut materteram, aut neptem ex filio vxorem ducereᵖ nõ poſſum: ſcilicet ſi in familia eius ſim. alioquin ſi emancipatus fuerim ab eo, ſine dubio nihil impedit nuptias, ſcilicet: q a poſt emancipationem extraneus intelligor.ᑫ

Vlpianus lib. iij. Diſputationum. LVI.

E Tiam ſi concubinam quis habuit ſororis filiam, licet libertinam: inceſtũ committitur.

Martianus lib. ij. Inſtitutionum. LVII.

Q Vi in prouincia† officium aliquod gerit prohibetur etiam conſentire filio ſuo vxorem ducenti lib. ij. de adulterijs Papiniani Martianus notat.ʳ

Temporis diuturnitas & iuris ignorantia cum numero liberorum, inducunt principem ad legitimationem liberorum. Baldus.

Diuus † Marcus & Lucius Imperatores Flauiæ Tertyllæ† per Menſorem li-

p Ducere. Facit ad hunc § ff de pe. l. ſi diuortio. & l. ſi quis forte. & l. capi talium § ſolutum. & ff. de fur. l. ei qui & ff. eo. l. ſi quis. §. quid ergo. Acc.

q Intelligor. Cur ſecus in ea, quę fuit vxor patris adoptiui: vt & ſupra, eo. l. adoptiuus. in prin. Reſpo. quia ibi remanet loco nouercæ: hic vero remanet loco auiæ vel materteræ. Acc.

r Q Vi in prouincia. Caſus in prin. eſt planus. Diuus. Berta cõſuluit principẽ ſuper hmõi quęſtiõe. Dicit .n. ſe nupſiſſe auunculo ſuo credẽs licere de iure ex cõſilio auiæ: & cum eo ſtetit diu, bene per xl. annos, & habuit multos filios an filij eſſent legitimi? Et reſp. Imperator quod ſic, fauore liberorum, & propter diuturnitatem temporis. Vi.

r Notat. Facit. ff. e. l. ſi q officiũ. §. ſi. Diutur-

† Ad materiã in legis vide Bald. opti me loquẽtem in le. patẽtes. ff. de in ius vocan.

† P.F. ad quid

† In non nullis exem. §. di- uus, eſt lex. cui ꝑponuntur hæ verba Papinianus li. huiuſ. de ad. lierujs Mar. not. & in ijs ſi nis legis ꝑcedentis, eſt ducend.

† P.F. Tertulla al. Tertylla.

a Diuturnitate. Scilicet speciale. alias contra: vt j. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.

b Statum liberorum. Confirmatur quidem status liberorum, sed non matrimonium: vt j. ad leg. Iuli. de adul. l. si adulterium. §. ijdem Pollioni. Et argu. contra infra de de cur. le. Modestinus Azo. Sed hic non fuit accerrimus error ergo non debuit tenere matrimonium: vt C. de incest. nupt. l. qui contra l Respo. matrimonium quidē nō tenet: sed cōfirmatum fuit ab Imperatore, secundū Azo. imo non fuit confirmatum: sed tantum status liberorū fuit cōfirmatus: vt dixi modo.

A Diuo. CASVS. Liberta dicēs se ingenuam cum liberta esset, nupsit senatori, & e. in dotem dedit sub pacto, vel lucraretur dotem, si prę decederet. deinde apparuit liberta: & sic matrimonium non valet nec pactū super dote: cū neque dos fuerit. qualiter ergo senatori consulitur? Resp. aget cōtra libertam actione, de dolo, vel iniuriar. Vi.

c Senatorē. Qui fecerat pactum de dote lucranda. Ac.

d Actionem. De dolo. vel dic secundum Hug. s. iniuriarum. Sed cur in fauorē senatoris decepti dicitur non valere pactū? vt j. tit. j. l. si res. §. j? Respo. matrimonium etiam vtriusque volūtate non potest valere: quia prohibetur per legem: sed secus vbi dolus vnius dedit causam contractui. Azo.

e Nullum. Nisi ei succurratur per actionē de dolo: licet fecerit pactum.

f SEnatuscōsulto. Cautū est vt j. de verb. signi. l. supra, de spons. l. tutor. Azo. & ar. C. de Inter. ma. l. j.

g Significatur. Vt & j. de verb. sign. l. filij appellatione

† P. F. prætoris.

Liberti-norum.

Glo. ista vbiq; est reputata singu. per scrib. vt hic in nomia interpret. Bol. vltra ego addo qd̄ contex. hic cū sua gl. est singu. secundum Præpofit. post Bal. ī plerisq; locis in c. pterea. ij. extra, de spon.

† P. F. vt & ita legēdum est.

bertum ita rescripserūt. Mouemur & temporis diuturnitate, a quo ignara iuris in matrimonio auunculi tui fuisti, & quod ab auia tua collocata es, & numero liberorum vestrorum. idcirco cum hæc omnia in vnum concurrant, confirmamus statum liberorum b vestrorum in eo matrimonio quæsitorum, qd̄ ante annos xl. cōtractum est, perinde atque si legitimè concepti fuissent.

Mar. li. iiij. Reg. LVIII.

A Diuo Pio rescriptum est: si libertina senatorem c deceperit, quasi ingenua, & ei nupta est: ad exemplum prætorij † edicti dādam in eam actionem: d. qa ex dote nullum e lucrū habet, quæ nulla est.

Pau. li. sing. de auspic. n. tio e libertorū † LIX.

SEnatusconsulto, quo cautū est, f ne tutor pupillā, vel filio suo, vel sibi nuptū collocet: etiā nepos significatur. g

Qui sustinet periculū tutelæ, per suam personā, habetur pro tutore, licet tutor non sit. secus si per personam alterius. Bar.

Idem lib. singu. ad orationem Dom. Antonini & Commodi. LX.

SI quis tutor quidem non sit, periculum tamen tutelæ ad eum pertineat: an sentētia orationis contineatur: veluti si pupilla ab hostib. capta h fuerit: aut falsis allegationibus a tutela se excusauerit, i aut † ex sacris cōstitutionibus periculum ad eum pertineat. Et dicēdū est, hos quoque ad senatusconsultum pertinere. Nam & huiusmodi periculū in numerum trium tutelarum computari comprobatum est. Sed si propter alterius personam periculum ad eum peruenit: videamus, ne extra sententiam senatusconsulti sit. veluti si magistratus, in tutelę periculum inciderit, vel fideiusserit quis pro tutore, vel curatore: qa nec k in numerum trium tutelarum hęc imputantur, & cōsequēs est hoc † probare. l Quid ergo si honoris causa tutor datus sit, quatenus nec huiusmodi tutela in numerū computatur: nunquid idem sit? Sed ratio in contrarium ducit: q' dictum est, honorariū tutorem periculum solere pati, m si malè passus sit administrari tutelam. Quin autē ille, qui cū datus est tutor, cessat in administratione, ptineat ad orationem: non est dubitādū: quia perinde tenetur ex sacris constitutionibus, atq; si gessisset. Quid ergo, si cum se vellet excusare aliquo titulo nec ī prōptu pbationes haberet, excusationis negotiū fuerit dilatū, & inter moras pupilla adoleuerit: an ad senatuscōsultū pertineat? Quęstio in eo est, an & post pubertatem officio finito excusationem eius recipi oporteat? Nā si recipitur, & excusauerit: impunè po

& infra. l. proxi. §. fi. & l. libertum. §. j. j. respo. Acc.

SI quis tutor. CASVS. Non potest tutor quōdā pupillam suam in vxorem accipere. de quo ergo tutore est intelligendum. videndū est: & primo quærit de eo qui non est tutor, pertinet tamen ad eum periculum, vt ad tutorem: vt quia se falsis excusationibus excusauit, vel pupilla est capta ab hostibus. Secundo quærit de magistratibus, & de fideiussoribus eorum, an hi cōtineātur? Et dicit q' nō. quia neque in numero triū tutelarū cōputatur onus. Tertio quærit de honorario, qui datur causa honoris. Et dicit hunc contineri. Quarto de eo tutore qui nō gessit, & hunc quoque dicit contineri. Quintò de eo, qui est in pēdēti: vt qui se excusabat: & interim puella facta est adulta. Et dicit per sici debere excusationē, & si vera erit, nō continet, alioq sic: licet alij dixerunt, q' neque recipiunt postea excusatio & ipse cōtinetur vt non possit eam accipere. Cætera sunt plana, vsq; in fi. tit. Viu.

h Capta. Tunc enim finit tutela, & desinit esse tutor vt insti. quibus modis tute. fi. §. itē si in seruitutem. licet periculum ad eum pertineat: vt hic dicitur.

i Excusauerit. Vt & C. si ex fals. alle. leg. j. & ij. & fina. & institu. de excu. tut. §. finali.

k Quia nec. videtur debere esse extra sentētiam: quia nec, &c. vt & infra de excusationi. tutorū. l. spadonem. §. si ciuitatis. Accursius.

l Probare. Vt sit extra sententiam senatus.

m Pati. Et ppter se sustinet, nō propter alterius personam, & nego. gest. vtili. vt j. de rel. tu. l. si nemo. §. fi. Ac.

† cōsequēs est & hoc

Exactis

test ducere. Si verò non debeat recipi post officium finitum: non rectè ducit. Et ait Papinianus lib. v. Responsorum, officio finito excusationẽ recipi non oportere. & ideo exacti [a] temporis periculum ad eum pertinere. Sed mihi hoc nequaquam placet. Iniquũ est enim, propter dilationem, quę fortè nõ dolo, sed quæ ex necessitate contigit, nõ excusari, vel nuptias impediri excusatione percepta. [b]

Quamuis verbis orationis cautũ est, ne vxorem [c] tutor pupillã suã ducat: tamen intelligendum est, ne desponderi quidem posse. [d] Nam cum qua nuptię cõtrahi nõ possunt, hęc plerunque [e] ne quidẽ desponderi potest. Nã quę duci potest, iure despõdetur. Quid ergo, si adoptiu[9] filius tutoris duxerit pupillam illicitè, posteaq; emãcipatus fuerit? Credendum [f] est, de adoptiuis emãcipatis senatũ non sensisse: quia post emancipationem in totũ adoptiuę familię obliuiscuntur. [g] Naturales liberi, licet in adoptionem dati fuerint, senatusconsulto cõtinentur. Quid ergo, si tutor datus prouocauit, [h] & postea hęres ei[9] victus est? præteriti temporis periculũ præstare debet. an verò si filius hæres fuit, & victus est, ad orationem pertineat? Et consequens est hoc probare: quoniam rationem [i] debet reddere.

Papinianus libr. xxxij. Quæstionum. LXI.

Dotẽ propter illicitum matrimoniũ caduca facta, exceptis impẽsis necessarijs, quę dotẽ ipso iure minuere solent: [k] quod iudicio de dote redditurus esset marit[9], soluere debet. [l]

In arbitrio dato intelligitur, ne eligatur persona prohibita: licet concedens arbitrium eam eligere potuisset. Bart.

Idem lib. iiij. Responsorum. LXII.

Qvanquàm in arbitrio matris pater esse voluerit, cui nuptũ filia cõmunis collocaretur, frustra tamen ab ea tutor datus [m] eligetur. Neq; enim intelligitur pater de persona tutoris cogitasse: [n] cum ideo maximè matrem prętulit, ne filiæ nuptias tutori cõmitteret. Mulier liberto [o] viri ac patroni sui mala ratione coniungitur. [p] Tutor, qui rationes curatori reddidit, pupillã suam [q] ante constitutum tempus ætatis eius vxorẽ ducere, nec matrẽ ex alio matrimonio factam, potest. [r]

Quod fit contra prohibitionem legis, ipso iure non valet.

Idem libr. j. Definitionum. LXIII.

PRæfectus cohortis, vel equitum, aut tribunus contra [s] interdictum, [t] eius prouinciæ duxit vxorem, in qua officiũ gerebat: matrimonium non erit. [u] quę species pupillę comparãda [x] est: cum ratio potentatus nuptias prohibuerit. Sed an huic quoq;, si virgo nupserit, nõ sit auferendũ, quod testamento relictum est, [y] deliberari potest. Exemplo tamen pupillæ nuptæ tutori, quod relictum est, potest mulier consequi: [z] pecuniam tamen in dotem datam, mulieris hæredi restitui necesse est.

---

[a] Exacti. id est, transacti.

[b] Percepta si iustè se excusauerit post pubertatẽ, alioqui, nõ ita: vt j. ea. l. §. fi. & ar. de app. le. imperatores. §. si magistratus. & j. si tutor vel cur. appel. l. j. & ij. & C. de excus. tuto. l. quanquam. & s. de vsur. l. tutor. j. respon. & infra, de solu. l. qui res. §. huic. in fin.

[c] Ne vxorem. scilicet tantum.

[d] Quidem posse. vt & supra eo. l. tutor. Accurs.

[e] Plerunque. hoc dictum est propter viduam, quæ intra tẽpus luctus potest desponsari, non tñ duci: vt supra de his qui not. infa. l. solet §. quæ virum. idem in his, qui officijs funguntur: vt s. eo. l. si quis officium. idẽ in minore xij. ann. quę potest esse sponsa, non tamen nupta.

[f] Credendum: alias credendum, alias dicendum.

[g] Obliuiscuntur. sic ergo confirmatur matrimoniũ: vt & j. eo. l. eos qui. §. sed & si. & facit s. eo. l. quinetiã. in fi.

[h] Prouocauit. appellauit ergo. & sic est contra instit. de excu. tuto. §. qui autem. Sol. nõ potest appellare à nominatione. cęterum si nominatus se excusat, & eius excusatio vt iniusta repellatur, appellare poterit. Accurs.

[i] Quoniam rationem bona ratio: vt infra, e. l. libertum §. senatus.

[k] Dote. Solent. vt & infra, de impen. l reb. dotali. fac. l. j. §. j. Acc.

[l] Soluere debet. fisco: vt supra eod. l. incestæ. & C. de incest. & inuti. nupt. l. qui contra. Acc.

[m] Qvanquam. Datus. à iudice vel à testatore.

[n] Cogitasse. cum eius vxor esse non possit: vt j. de lib. & posthu. l. filius à patre. §. si quis eo tẽpore. & C de interdic. ma. l. si patris. Et no. hic arg. qd in generali sermone, &c. vt & s. de sen. l. l. si enl. Ac.

[o] Mulier liberto. nupta patrono.

[p] Coniungit. post coniunctionem patroni sui inuito eo: vt s. eod. l. in eo iure. in prin. Acc.

[q] Factam potest. etiã si de alio matrimonio ante xxv. annos sit mater: quia sustulit liberos.

[r] PRæfectus. Interdictum. legis scilicet.

[s] Non erit. vt C. de nup. l. & si. Acc.

[t] Comparanda. nã nec ibi valet matrimonium cum tutore contractum: vt j. eo. l. non est.

[u] Relictum est. sã tali viro.

[x] Consequi. imo videtur quod non: vt j. de vsufr. leg. l. vxori marlius. Sol. ibi dicit litera vna nõ posse repeti qd ex ea causa solutum est. & sic concordat. vel si est posse, dic quod loquit in eo casu, cum perpetua erat prohibitio: hic cum non erat perpetua: & ideo legatum capere poterat. vel melius ibi loquitur de ea vxore, quę sciebat se illicitum contrahere matrimonium: arg. j. de leg. j. l. fi. Item hoc in legatis. secus autem in donationib[9] inter viuos: vt j. de do. inter virũ & vxo. l. cum hic §. fin. & C. de do. ante nup. l. ea quę. quę sunt arg. contra. & facit j. de ijs qui. vt indig. l. ij. §. item si quis.

Marginal notes: P. F. recepta al. perempta. — P. F. puellam suam. — si contra

Liber.

Callistratus libro ij. Quæstionum. LXIIII.

Libertum, eundemque tutorem pupillæ, eo quòd in matrimonium collocata ipsi † tutori suo, vel filio a eius esset: senatus relegandū censuit. Senatusconsulti, quo prohibentur tutores & filij eorum pupillas suas ducere, puto hæredem quoque tutoris extraneum sententia apprehēdi: cùm ideo prohibuerit huiusmodi nuptias, ne pupillæ † in re familiari circunscribantur ab his, qui rationes eis gestæ tutelæ reddere compelluntur. b Tutor autem pupilli non prohibetur filiam suam collocare c pupillo suo in matrimonium. †

Paulus lib. v. Responsorum. LXV.

Eos, qui in patria sua militant, nō videri contra mandata ex eadem prouincia vxorem ducere: idque etiam quibusdam mandatis contineri. Idem respondi, mihi placere, & si contra mandata contractum sit matrimoniū in prouincia, tamen post depositum officium, si in eadē voluntate perseuerauerit, iustas nuptias effici: & ideo postea liberos natos ex iusto matrimonio, legitimos esse.

Ratio extraordinaria, quæ venit impetranda propter iniuriam factam alteri, debet moderari secundū qualitatem & dignitatem illius, vt maior imponatur, si est nobilis, quàm si ignobilis, qui recipit iniuriam.

Idem libro ij. Sententiarum. LXVI.

Non est matrimonium, si tutor vel curator pupillam suam † intra vigesimum quintum e annum non desponsatam à patre, neque testamento destinatam, f ducat vxorē, vel eam alio suo iungat: quo facto vterque g infamatur, & pro dignitate pupillę extra ordinem coercetur. Nec interest, filius sui iuris, an in patris potestate sit [tutoris] curatoris [ve.] Libertum eam † pupillam cuius patron' res administrat, h vxorem ducere, satis inciuile est.

Non sommatur: quia breuis Bald. Nota tamen secundum Bar. quòd inter consuetas per sonas de facili præsumitur fraus. pro hoc infra, de bon. lib. l. penul. & C. de natu. libe. l. vij. circa fi. Bart.

Triphoninus lib. ix. Disputationum. LXVII.

Non solum viuo tutore, sed & post mortem eius filius tutoris ducere vxorem prohibetur eam, cuius tutelæ rationi obstrictus pater fuit. Nec puto interesse, extiterit ei hęres filius, an abstinuerit paterna hæreditate, an nec hæres fuerit, fortè exhæredatus, aut præteritus, [aut] emancipatus. Nam & fieri potest, vt per fraudem in eum collocata † bona patris, propter tutelam, reuocari oporteat. De vno dubitari potest: si auus tutelam gessit neptis ex filio emancipato natæ, an nepoti ex altero filio eam collocare possit, siue emancipato, siue manēti in potestate: quia par † affectionis causa suspicionē i fraudis amouet? Sed & si senatusconsultū stricto iure cōtra omnes tutores nititur: attamen summæ affectionis auitę intuitu, huiusmodi nuptiæ cōcedendæ sunt. Sed & si filiusfa. tutor puellę, vel curator fuit: puto vel magis patri eius nō oportere eā nubere. Nunquid nec fratri, qui est in eiusdē potestate? k Sed videam', si Titij fili' duxerit vxorē eā, quę tua pupilla fuit, deinde Titiū vel filiū ei' adoptaueris, an perimātur nuptię, vt in genero l adoptato dictū est: an adoptio impediat? qđ magis m di-

---

a Libertum. Vel filio. quod est prohibitum: vt supra, eo. l. senatus.

b Compelluntur. similis ratio: vt s. de adopt. l. nec ei. j. respō. sic ergo & in extraneo, cū ibi sit eadem ratio: vt j. de sonte. le. j. §. interdictum. & s. ad l. Aquil. l. illud.

c Collocare. cum cesset ibi prædicta ratio: vt & C. de inter. ma. l. curatorē. & s. eo. l. si quis officium. §. fin.

d Eos qui. Legitimos esse. vt C. de nupt. le & si contra. Sed an illi qui ante, deposito officium nati sunt, legitimi fiūt? Respon. nō: arg. ff. de statu. ho. l. Paulus. quæ est contra. & arg. s. eod. l. si quis in senatorio. secus in cōcubina: vt instit. de nup §. fin.

Non est matrimonium.

e Intra vigesimū quintum. & intra quadriennium: vt C. de inter. ma. l. si tutor. & le. si patris. Azo.

f Destinatā. quia tunc valeret: vt j. de iure dot. le. cum post. §. nuptijs. & s. eo. l. tutor. in fin. Et sic not. quod iussus maioris excusat: vt supra, de ijs qui notan. infa. l. furti. §. qui iussu.

g Vterque. s. pater & filius sed contra. s. de infa. l. qui iussu. Sol. in alio casu dicit. vel hic filius cōsensit sponte. Acc.

h Administrat. vt tutor: vt s. eod. l. libertum. non aliter: vt j. eod. l. pen. §. si puellæ. Accur.

i Non solu. Suspicionē quæ alias adest: vt C. de inter. ma. l. si tutor vel cura. not. ergo hic quod causa affectiōis remouet malam suspicionē: vt C. de adop. l. pe. §. si vero pater naturalis. in fi. §. quādoque autē inducit: vt C. vbi pu. edu. de. l. fi. & C. de excus. tuto. l. antepen. quę sunt argu. contra.

k In eiusdem potestate. huic quæstioni non respondet: sed potes dicere sic: vt infra, de excusa. tut. l. tria.

l Vt in genero. Pone exemplum quādo filius adoptiuus cōtrahit matrimoniū cum filia mea nō emancipata ante adoptionem. nec enim tenet matrimonium: vt s. eo. l. per adoptionem. & l. quin etiam. Item & ille filius adoptiuus gener est. Alij dicūt vt quia pater adoptiuus filij pupillam cuius tutelā gerit, ei dat. sed certe hic videtur omnis suspicio cessare: vt s. ea. l. §. de vno.

m Quod magis. referas te ad proxi. §. scilicet, vt impediat adoptio, & matrimonium duret: licet quidam cōtra dixerunt: quo nil falsius: vt probatur per l. C. de nupt. l. fin. secūdum Ioan. & de excusa. tut. l. amplissimi. Accur.

Marginalia: † ipsa — † puellæ — † matrimonio — Maioris iussus excusat. — Affectionis causa suspicionē remouet. — † P. F. vigesimum et sextum annum. — † P. F. Curatoris libertū eam, &c. — † collocata — † paris

Nam

cendum est. Et si curator, dum gerit curã, adoptauerit maritum eius puellę, cui[*] curator est: [idẽ iuris est.] Nam [a] finita iam tutela & nupta puella alij, vereor, ne longũ [b] sit adoptionem mariti eius impedire: [c] quasi propter hoc interponat, vt ratio tutelæ reddendę cohibeatur: quam causam prohibitionis nuptiarum contrahendarum oratio diui Marci continet. Et si [d] quis curator ventri bonisq; datus sit: ꝓhibitionem eiusdem † senatusconsultum inducit nam & hic debet rõnem reddere. Nec spatiũ administrationis mouere nos debet: qa nec in tutore, nec curatore discrimen maioris aut minoris tẽporis, quo ĩ hmõi munere qs fuerit, habitũ est. †

Nota quòd priuilegium quod habet pupillus in actione tutelæ, non transit ad hæredem, etiã ex eo descendentem. & per hoc reprobatur glo. in l. ex pluribus infra, de admi. tut. & in l. dabimusq; §. j. infra, de priui. cred. secundum Iac. de Aret. Bart.

Si pupillę †[f] tutelã Titi[*] administrauit, vel curator negotia gessit, eaque nondum recepta ratione decessit, filia hęrede relicta: quærenti, an eã filio suo Titius posset collocare in matrimonium? Dixi posse: quia ratio hæreditaria esset, & sic simplex [e] debitũ. alioquin omnis debitor eam cui [f] obligat[*] esset ex aliqua rõne, prohiberetur sibi filioq; suo coniungere. [g] Sed & is, qui pupillam abstinet bonis patris sui, rationem eius rei pręstare debet, & fieri potest, vt & si incõsultius † hoc fecerit: hoc nomine cõdemnari debeat. Sed & si optimo consilio vsus sit, auxilio prætoriæ iurisdictionis, [h] quia nõ soluẽdo pater eius decesserat: nihilominus tñ (quia [in] iudicio hoc probari oportet) impediunt nuptiæ. Nam qui bene † tutelã & ex fide administrauit, nihilominus ꝓhibetur.

Si actus prohibitus celebratur palam, potest quis prætextu ignorantiæ excusari secus si clam. Bart.

Paulus lib. sing. ad S.C. Turpil. LXVIII.

Iuregẽtium incestum cõmittit, [i] qui ex gradu ascendẽtium vel descendentium vxorẽ duxerit. Qui vero vel ex latere veniẽtiũ eam duxerit, quã † vetatur: vel ad finem, quã impedit: si quidẽ † palã fecerit, [k] leuius: si verò clam hoc cõmiserit, grauius punitur. cuius diuersitatis illa ratio est circa matrimoniũ, qđ ex latere non bene contrahitur. quòd palàm delinquentes, vt errantes, maiore pœna excusantur: clam committentes, vt cõtumaces plectuntur.

TITVLVS III.

DE IVRE DOTIVM. †

Dos datur eo animo, vt semper apud maritum sit.

Paulus lib. xiiij. ad Sabinum. I.

Dotis causa [l] perpetua est: & cũ [m] voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt semper apud maritum sit.

Idem lib. lx. ad edic. II.

Reipublicę interest mulieres dotes saluas hr̃e, pp quas nubere possint. [n]

Vbi non est matrimonium, ibi non est dos sed quasi dos putatiua. Bald. Sed an vidua dicatur habere dotem? Videtur quod non: vt hic, contra dicit Ba. C. vnde vir & vxor l. j. in fin. vbi vide.

Vlpianus lib. lxiij. ad edictum. III.

Dotis appellatio nõ refert ad ea matrimonia, q̃ cõsistere nõ pñt. Neq; n. dos sine matrimonio eẽ põt. [o] Vbicũq; igr̃ ma

---

[a] Nam. Dixi durante tutela adoptionẽ impediri: nam, &c.

[b] Lõgum. i. remotum à ratione. Acc.

[c] Impedire. Certe impedit quasi, &c.

[d] Et si. id est, quãuis. Accur.

[e] Simplex. Id est sine eo priuilegio quod defuncto cõpetit: vt j. de adm. tu. l. ex plurib. Acc.

[f] Cui. s. puellæ.

[g] Coniungere. cur etiã extraneus hæres tutoris prohibetur à nuptijs eius quę fuit in tutela: cum filia pupillæ nõ ꝓhibetur copulari ipsi tutori? Respon. quia etiã hęres extraneus rõnem reddere tenetur eodẽ modo quo & ipse t ideoque sicut tutor prohibetur, ita & ipse. sed hæres pupillę non eodem modo, i. non eũ eodem priuilegio quo ipsa pupilla: vt & j. de admi. tu. l. ex pluribus. ideoq; licet ꝓhibeat pupillę matrimonium, non tamen hæredis eius. Et est hæc quæstio similis ei quę sit de hęrede liberti, quare non pręstat reuerentiam sicut libertus præstat hæredi patroni? Respond. ideo, quia hæres liberti oĩa iura ingenui habet: vt j. de obsequijs l. hæres. hæredi vero patroni præstatur à liberto: quia hæres etiã extraneus in ius patroni succedit: vt C. de in ius voc. l. ij.

[h] Iurisdictionis. Quę dedit abstinẽdi facultatem.

[i] Vre. Committit. in ascendentib. pręsumit scientia. arg. j. vnde cog. l. octaui. & C. de in integr. resti. mino. l. de tutela.

[k] Palam fecerit. Hęc sunt vera, cum dubitatur quis contraxit matrimoniũ sciens an ignorans. sed si certum sit q̃ qui palã contraxit, scierit: punietur æqualiter cum eõ qui clam contraxerit. Azo. Item not. hic ar. q̃ plus delinquit qui clam facit, quã qui palam: vt argu. j. de admi. tut l. nõ existimo. & j. de auctho. tuto. le. v. §. sanè si quidem. & j. de iure fisc. l. nõ intelligimr. §. si quis. & C. de rep. l. vxor. Sed arg. contra. j. vi bo. rapt. l. ij §. generaliter. & instit. de oblig. quæ ex delic. §. pœna.

DE IVRE dotium.

[l] Dotis. cã. id est datio dotis ob matrimonium.

[m] Et cum. Et pro id est. Accurs.

[n] Vt semper. Vnde dicitur matrimonium habere indiuiduam consuetudinem: vt Instit. de pa. pot. in prin.

[n] Reipublicæ. Possint. vt j. solu. matri. l. j.

[o] Dotis. Esse potest. Vt supra titu. j.

† In P. P. senatusconsulti.

† P. P. esse

† patella P. P.

† inconsultius

Clam peccans plus delinquit quam qui palam.

† item & qui bene.

† quæ

† quod

† Quales cõstituendæ dotes, Plato dia. vj. de leg. & Aristo. lib. vij. Politic. c. vij.

trimonij nomen nõ eſt, nec dos eſt.

Incrementum vel acceſſio nõ facit nouã dotem: ſed veterem auget. h. d. facit iſta l. quòd ſi ille qui emit, vel in dotem accepit proprietatem, ſoluit gabellam: vſufructu redeunte ad proprietatem non tenetur ſoluere pro eo gabellam. non enim eſt noua acquiſitio: ſed prima res acquiſita re ipſa augmentata, abſque facto hominis. Bart.

Paul. li. vj. ad Sab. IIII.

SI proprietati nudę in dotem datæ vſusfructus accesserit, incrementum videtur dotis, non alia dos: queadmodũ ſi qd alluuione acceſsiſſet.

Primo ponit ſummarium, & de iſto fecit magnum ſiſtum in l. j. infra, ſolu. matr. Bart.

Vlp. lib. xxxj. ad Sab. V.

PRofectitia dos eſt, quæ à patre vel parente ᵃ ꝓfecta eſt, de bonis † vel facto ᵇ ei⁹. Siue igit̃ parens dedit dotem, ſiue ꝓcurator eius, ſiue iuſsit aliũ dare: ſiue cùm quis dediſſet ei⁹ negotiũ gerens, parens ratum habuit: profectitia dos eſt. Quid † ſi qs patri donaturus, dedit? † Marcellus lib. vj. Digeſ. ſcripſit, hanc quoq; à patre profectam eſſe. & eſt verum. Sed & ſi curator furioſi, vel prodigi, vel cuiuſuis alterius dotem dederit: ſimiliter dicemus, dotem ꝓfectitiam eſſe. Sed & ſi proponas prætorem, vel pręſidem decreuiſſe, quantum ex bonis patris ab hoſtibus capti, vel à latronibus oppreſsi, filię eius in dotem detur: hæc quoque profectitia videtur. † Si pater repudiauerit hęreditatem dotis conſtituendæ cauſa, fortè ꝙ maritus aut ſubſtitutus erat, aut qa † potuit ab inteſtato hæreditatẽ vindicare: dotẽ profectitiã non eſſe, ᶜ Iulianus ᵈ ait. Sed & ſi legatum in hoc repudiauerit pater, vt apud generũ hæredẽ remaneat dotis conſtituendæ cauſa: Iulianus ꝓbat, non eſſe profectũ id de bonis [patris:] qa nihil erogauit de ſuo pater, ſed nec adquiſijt. Si pater † non quaſi pater, ſed alio dotẽ promittente fideiuſſerit, & quaſi fideiuſſor ſoluerit: Neratius ait nõ eſſe ꝓfectitiam dotem: quàuis pater ſeruare à reo id, qđ ſoluit non poſsit. ᵉ Sed ſi pater dotem promiſit, & fideiuſſorẽ vel reum pro ſe dedit: ego puto ꝓfectitiam eſſe dotem. Sufficit eñ, ꝙ pater obligatus ſit, ſiue reo, ᶠ ſiue fideiuſſori. Si filiusfam. mutuatus ᵍ [pecuniã,] creditorẽ delegauit, vt daret pro filia dotẽ: vel etiã ipſe accepit, & dedit, videri dotem ab auo profectam, Neratius ait catenus, quaten⁹ auus eſſet dotaturus neptem ſuã id eñ in rem an videri verſum.

Si quis certã quãtitatem patri donauit, ita vt hanc pro filia daret: non eſſe dotem profectitiam, Iul. lib. xvij Dig. ſcribit. obſtrictus eſt. n. vt det: aut ſi non dederit, ʰ condictione tenetur. Hoc & in matre iuris eſſe ait, ſi fortè ſub ea conditione vxor marito det, vt pro filia genero in dotẽ daret: nec videri vxorem marito donaſſe. rectiſsimè ergo ait, vt non ſit interdicta donatio iure ciuili. ⁱ Non eñ ad hoc dedit, vt ipſe habeat, ſed vt genero pro filia expendat. deniq; ſi non dederit, condictione tenetur. ᵏ eſſe igitur dotem iſtam aduentitiam, Iulianus ait: & ita vtimur. ˡ Si filiusfamiliàs dotem promiſerit, ᵐ & ſui iuris factus dederit: profectitiam eſſe dotem. † non enim pro hæreditate patris ęs alienum ſoluit: ſed ſuum æs alienum ⁿ ſuſceptum, dum filiusfamil. eſſet, pater familias factus exonerauit. Si pater pro filia emancipata dotẽ dederit: profectitiam, ᵒ

tit. j. l. inceſtæ, & j. de pri. cred. l. intereſt. & j. de cond. & demon. l. hoc modo legato. & C. de don. ante nupt. l. ſi. §. ſicut.

ᵃ Profectitia Parente, id eſt, auo paterno, vel ꝓauo. Accurſius.

ᵇ Vel facto. Vt patet ſtatim per multa exempla: vt arg. j. de volg. ſub. l. ſed & ſi plures §. in arroga. & C. de colla. l. vt liberis Sed contra j eo §. ſi pater. Solu. vt ibi.

ᶜ Non eſſe. Quia & alia ratione vir ſucceſſione eo habiturus eſt: & ideo ſi talia vir vxori donauerit: donatio valet, cũ non fiat pauperior: vt infra, de do. inter vir. & vx. l. ſi ſponſus. §. ſi maritus.

ᵈ Iulianus. Iſte Iulia. veritatẽ ſolam ſimpliciter eſt locutus: fictione tamen legis aliud eſt. ſ. vt ſit profectitia: quia patria facto dotem conſtitutam negare non poteſt: vt j. eo circa princ. huius l. quę eſt contra. & duo videntur actus interueniſſe, quaſi patri ſit legatum ſolutum: & pater dediſſe in dotẽ poſtea videatur: vt j. de fun. dota le. ſi nuptura. §. ſi. & inſtit. per quas perſo. no acquiri § j quæ ſimiliter eſt cõtra. vel ſecundum Iu. forte aliud eſt cum pater repudiat: vt hic. aliud cum ipſa mulier ſiue filia: vt d. l. ſi nuptura.

ᵉ Non poſſit. quia non ſit ſoluendo.

ᶠ Reo. ſ. ſoluenti.

ᵍ Mutuatus. In negotium. ſ. patris: vt & j. de in rem ver. l. & ideo. §. ſin.

ʰ Dederit. qui dotem ſoluerit.

ⁱ Iure ciuili. Vt & infra, de don. inter vir. & vxor. l. ſiue vxor. Accur.

ᵏ Tenetur. Vt & j. de dona. l. ij. §. j.

ˡ Vtimur. vt & j. e. l. cum vxor. & ar. ſupra ad Mac. l. ſed & ſi. § j.

ᵐ Promiſerit. pro ſua filia. Accurſ.

ⁿ Æs alienum. ſ. Quaſi de bonis ſuis, nõ de bonis aui hoīs neptis. nam volebat eã a ſe non à patre ſuo eſſe profectam, aliàs ſecus: vt j de in rem ver. l. & ideo. §. fin. Ac.

ᵒ Profectitiã. Sed quęro an ſine ſtipulatione reuertatur ad patrem: cũ ipſa mulier videatur ſibi palari, cum ab extraneo datur? Extraneus autẽ dicitur qui eam in poteſtate non habet: vt C. de rei vxo. ac §. accedit? Reſpon. ſim lr. tutius eſt ad patrem debere reuerti etiã ſine ſtipulatione, ſi vt parens, dedit: quod poteſt colligi ex hac l. & j. de diuo. & repu. l. ſi filia & j ſol. ma. l. filiæ. Sed Io. contra per d. l. C. de rei vxo. act. § accedit.

ADDITIO. Die quod opinio. Ioan. eſt vera: quia per emãcipationem cõſolida-

† Al. add. enim.

† F. F. quod

† Dotem dedit.

† habetur ea quoque profectitia.

† Quis. F. F.

† Ludo. Ro. ſo. vj. fin. clxij. reputat iſtum tex. vnicũ ad hoc qđ ſi extraneus ꝓmiſit dotem pro filia alteri⁹, & pater vt fideiuſſor extranei ſoluerit, non poterit repetere à debitore extraneo. I quo intellectu fuit deceptus. Lud. vt potes videre hic in nouis interpret. Bolo.

† Al. add. regulat.

solidatur actio dotis filiæ ergo si consolidatur iam quæsita patri, multo magis impeditur acquiri per emancipationem secūdum Baldum hic.

a Videri. sic & adolescenti furioso datur curator magis vt adolescenti, quàm vt furioso: vt j. de tute. li. ij. §. j.

b Adoptiuum. Dotem. idest dotis obligationē. Accurtius.

c Nuncium. facta ergo erant sponsalia.

d Iure. Sentiret. vt & C. de bo. quæ lib. l. ij. & facit j. de do. ca. mor. l. si alienam. & l. qui alienam. Acc.

e Profectus. cum nomine eius fabricianam habeat: vt s. de cuict. le. pater fil.æ.

¶ In F. F. eo. §.

f Circunuentus sit. In æstimatione serū. alioqui videtur obuiare C. si aduer. do. le. j. vbi dicitur, de ea quę omnia bona sua circūuenta dedit in dotem, quæ restituitur propter ætatem. ergo si maior, non restitueret: sed hic dicit quod sic. vel melius hoc verum est, cum dolus aduersarij adfuit. Vel dic speciale i dote vt etiam maior restituatur deceptus re ipsa secūdū quosdam. vt not. infra, eo l. si res § j.

¶ Iulianus ait.

g Cum dāno, vt & supra, de condi. ind. l. nam natura.

¶ Potuisse

h Dotia. vt & j. de. l. plerūq3. §. si serui. in fin. & C. eod. l. pro oneribus. & supra, famil. erci l si maritus: & arg. de a&. empt. l. fructus. Et not. hoc quod quandoq3 lucratur fructus. & tamen non sustinet onera matrimonij nam solu matrim. dotem in pecunia existentem non restituit nisi post annum: vt C. de rei

¶ Vt ad quē summus mœror morte filiæ venit: ad eū dem summ⁹ honor perueniat. Cicero. in orat. pro Quintio.

nihilominus dotem esse nemini dubiū est: quia nō ius potestatis, sed parentis nomen dotem profectitiam facit. sed ita demum, si vt parens dederit. Cæterum si cùm deberet filiæ, voluntate eius dederit: aduentitia dos est.

Nota textū mirabilem, quòd quando pater curator filia promittit dotem; videtur promittere vt pater, non vt curator. Ba.

Papinianus libro decimo Quęstionum ait: cū pater curator suæ filiæ iuris sui effectæ dotem pro ea constituisset: magis eū quasi patrem id, quàm quasi curatorem fecisse videri. a

Iulianus libr. xix. Digestorum. VI.

Adoptiuum ¶ quoque patrem, si ipse dotē b dederit: habere eius repetitionem, ait ¶

Cùm quis dat ex persona alterius, si quidem poterat euitare, ne daret: ipse dare videtur, nō ille ex cuius persona dat. sed si vitare non poterat, ille non ipse videtur dare.

Si quis pro aliena filia dotem promiserit, & promissori pater hæres extiterit, Iulianus distiguit, interesse, ante nuptias pater hæres extiterit, & dotē dederit, an postea. si antè videri dotē ab eo profectè. potuit ¶ enim nuncium c remittendo resoluere dotē. quod si post nuptias: nō esse profectitiam.

Afflictus in vno releuandus est in altero: ne detur afflictio afflicto h. d.

Pomponius lib. xiiij. Sabinum. VII.

Iure succursum est patri, vt filia amissa, solatij loco cederet, ¶ si redderet ei dos ab ipso profecta: ne & filiæ amissæ & pecuniæ damnū sentiret. d Si pater alienum fundū bona fide emptū in dotē dederit: ab ipso profectus e intelligitur.

Si in dote danda circunuentus sit f alteruter, & maioris anni viginti quinque succurrēdum est: quia bono & æquo non cōueniat, aut lucrari aliquem cum damno g alterius, aut damnum sentire per alterius lucrum.

Vlpianus libro xxxi. ad Sabinum. VIII.

Dotis h fructum ad maritū ptinere debere, æquitas suggerit. cū.n. ipse ¶ onera matrimonij subeat, æquum est, eum etiam fructus percipere. Si fructus cō stante matrimonio percepti sunt: dotis nō erūt i si verò ante nuptias percepti fuerint, in dotem conuertentur: k nisi fortè inter maritū futurum & destinatā vxorem aliquid ¶ conuenit: tunc enim quasi donatione facta fructus non redduntur. l Si vsusfructus in dotem datus sit: videamus, vtrum fructus reddēdi sint, necne. Et Celsus lib. x. Digestorū ait interesse, qd acti sit: & nisi appareat aliud actum: putare se ius ipsum in dotem ¶ esse, non etiam m fructus, qui percipiuntur. Si res in dotem dentur: puto in bonis mariti fieri, accessionemque temporis marito ex persona mulieris concedendā. Fiunt autem res mariti, si constante matrimonio in dotem dentur. Quid ergo si ante matrimonium? Si quidem sic dedit mulier, vt statim eius fiant: eius efficiuntur. ¶ Enimuerò si ea conditione dederit, vt tunc efficiantur, cùm nupserit: n sine dubio dicemus, tunc eius fieri, cùm secutæ fuerint nuptiæ. Proinde si fortè nuptiæ non sequantur, nuncio remisso: si quidē sic dedit mulier, vt statim viri res fiant

vtu. ac §. exactionem quandoq; sustinet onera: & tamē nō lucratur: vt pura si ante nubilē ætatē eam nutriuerit. Est & alius casus, vt si contracto matrimonio sustinet onera, nec petit fundū si bi dari: vt s. sol matri l. de diuisione. Illud autē generaliter est notan. secundum. Azo. quod tria exiguntur. vt maritus lucretur fructus. s. quod contractum sit matrimonium & tradita sit possessio vel res. & quod qa sustinuerit onera matrimonij cæterum si quod isto rū triū defuerit, contrariū erit: vt ex prædictis. ll. patet. & pbatur j. de do. except. l. paret. Accur.

¶ Maritus vt dotis fructus lucret tria requirunt.

¶ Ipsa.

i Non erunt. vt & supra proxim. respond.

k Conuertentur vt supra de vsuris. l. videamus. §. ante matrimonium. & infra eo. l. si seruo in dotem. & infra, de pac do. l. si liberis. § Pau. Accur.

l Non reddūtur. valet enim ante facta donatio: vt infra de donat. inter virum & vxo. l. in ter. Accursius.

¶ Aliud.

m Non etiam. Vt j. eodem. l. cum in fundo. in prin.

n Cum nupserit. sic etc.

¶ F. F. dote

¶ Al. addatur.

sic ergo dominium sub cōdit. datur: vt infra de acq. poss. l. qui absenti. §. si quis.

a Vindicari. quandiu spes est quod matrimonium fieri debeat: vt supra, de cōd. ob ca. da. l. qd seruus. & infra, eo. l. si pater. §. quæ debitorem. & l. si debitor.

b Sed nisi. Reddant. vt & j. de vsuc. p do. l. j. & j. e. l. dotē. Et no. huiusmodi verba intelligi secūdum iuris effectū. sic & infra de condit. & demon. l. hæc cōditio. & C. si mand. ita fue. alien. le. ea. quidem.

c Si ego. Dedero nō donatur. s. alias: alioqui contra: vt j. de do. l. & generaliter. Azo.

d Tenebit. vt j. eod. le. licet. §. quoties. & supra, de cō. ob. cau. l. si donaturus.

e Vindicare. misso nuntio alias nō: supra, eo. l. dotis.

f Ex posteriore. s. quando sic dederam, vt demum secutis nuptijs fiant accipientis: vt supra proxime.

g Si res alicui. marito futuro. Acc.

h Fauore dotiū. vt & j. e. l. in ambiguis sed certe imo de iure communi ita videtur vbique: & j. de do. l. ij. §. si pecunia: quę est cōtra. vbi dominium rei donatæ transit: vt arg. C. com. de lega. l. fin. §. pe. & C. de test. ma. l. statuliberia. Sol. ibi in l. ij. de do. est speciale. In pecunia: vt & alias si certum pe. l. singularia. vel subaudi hic maxime in dote: item & idē alias vel tertio hic fauore matrimonii: vt dicit. alias n. potest pœnitere heredē. s. eius qui dedit: sicut testator potuit: vt supra, de cōd. cau. dat. l. iij. §. qd si ita. & l. si pecuniā. j. eo. & §. si seruum. sed ibi nō pœnituit testatorē nec hæredem eius: quare in eū trāsit dominiū. sed hoc videtur falsum: qa nec hic nec ibi potuit pœnitere, cum is qui accepit, sua causa recepit. Dic ergo tu vt dictam solutionem defendas, quod hic potuit pœnitere: quia fuit datio ob causam: vt supra, e. l. adoptiuum. §. j. nisi in dote, vt hic dicit: ibi nō, quia fuit donatio. nec obst. ad primum: quia ibi erat res integra. Vel dic hic in fauorem vt consentiat: non autē vt dominium transferat: quia hoc est de iure communi. Alij dicunt, quod hoc est verum si ponas eos sic cōuenisse vtrinque sortis gratia: vt eā nemo mutare non possit. Aliud esset, & si solus legē dixerit: & sui gratia quam immutare eius hæres posset, nisi in dote: & hoc casu loquitur hic. & facit j. de acquir. pos. l. fundi. §. fin. contra. Sol. hic in domino, ibi in possess. vel alio casu Item cōtra. j. de solu. l. fin. Sol. vt ibi.

i Dotis autem. Tria vult dicere vsque in finem legis. Primo si agitur vt illæ res paraphernales fiāt viri: qua actione repetūtur. Secundo, si fiat libellus, an dominiū transferatur. Tertio si dominiū nō transeat in virum, qua actione res repetantur. Accu.

k Sed condici. Sed quęro an illa condictio sit priuilegiata? Rń. nequaquam: quamuis cōdictio quæ datur pro eo, quod est datum nomine dotis repetendæ, sit priuilegiata: licet non sit dos: vt j. eo. l. si spōsa. & j. de pri. cred. l. ij. §. fina.

l Nam mulier. interposito est vsque illuc, hæ igitur, &c.

m Retinet. i. quasi loco chirographi retinet mulier hunc libellū: vt si dubitetur, chirographum probet, & res quæcunque scriptæ sunt in eo, quæ intulerit in domū viri, & similiter retinet mulier in suo vsu & hoc subijcit res, &c. alij non habēt, & dicūt quod ille versus, res quæ &c. est forma libelli: scribit enim maritus res, &c. & bene stat. & est forma libelli, & construe vt ibi nos.

Tradatur

Margin notes: P. F. misso. — P. F. actio. — P. F. misso. — Et quia. — Si quidem. — Igitur indotata.

Parapherna. i. quæ feminis ipsis ptter dotē addātur cū in mariti domū deducuntur, a παρὰ. i. pter φερνὴ. dos. Egi. Per.

---

condicere eas debebit remisso † nūcio. Enimuerò si sic dederit, vt secutis nuptijs incipiat eius esse nūcio remisso, stati eas vindicabit. Sed ante nunciū remissum si vindicabit, exceptio poterit nocere vindicāti, aut doli, aut in factum. Doti enim destinata, non debebunt vindicari. a

Callist. li. ij. Quæst. IX.

Sed nisi hoc euidenter factū † fuerit: credendum est hoc agi, vt statim res sponsi fiat: & nisi nuptiæ secutæ fuerint, reddantur.

Vlpianus libro xxxj. ad Sabinum. X.

Si ego Seiæ res dedero, vt ipsa suo noie in dotem det, efficientur eius, licet non in dotem sint datæ. sed conditione tenebitur. d qd si pro ea res ego dem: si quidem ante nuptias, interest, qua cōditione dedi. vtrum, vt statim fiāt accipiētis, an secutis nuptijs. si statim nuncio remisso f condicā. sin verò nō statim: potero vindicare: quia meæ res sunt. Quare & si sequūtæ nuptiæ non possunt, pter matrimonij interdictio nē: ex posteriore g casu res meæ remanebunt. Si res alicui g tradidero, vt nuptijs secutis dotis efficiant, & ante nuptias decessero: an secutis nuptijs, dotis esse incipiant? Et vereor, ne non possint in dominio eius esse, cui datæ sunt: quia † post mortē incipiat dominiū discedere ab eo, qui dedit: quia † pendet donatio in diem nuptiarum: & cùm sequitur cōditio nuptiarū, iā hęredis dominiū est, a quo discedere non posse rerum dominiū inuito eo fatendum est. Sed benignius est fauore dotiū, h necessitatem imponi hæredi consentire ei, qđ defunctus fecit: aut si distulerit, vel absit: etiā nolente vel absente eo, dominiū ad maritum ipso iure trāsferri, ne mulier indotata maneat. † Dotis autem i causa data accipere debemus, ea quę in dotem dantur. Cæterum si res dentur in ea, quę Græci παράφερνα, † dicunt, quæque Galli peculium appellant: videamus: an statim efficiantur mariti. Et putē, si sic dentur, vt eius fiāt, effici mariti: & cum distractū fuerit matrimoniū, vindicari non oportere, sed condici: k nec dotis actione peti: vt diuus Marcus imperator noster cum patre rescripsit. Planè si rerū libellus marito detur, vt Romæ vulgò fieri videmus (nā mulier l res, quas solet in vsu habere in domo mariti, neq; in dotē dat, in libellum solet cōferre, eumq; libellū marito offerre, vt is sub scribat, quasi res acceperit: & velut chirographum eius vxor retinet, m res quæ libello continentur,

in domũ eius se intulisse) hæ igitur res an mariti fiant, videamus. Et non puto. non quòd ei non tradantur a (quid enim interest, inferatur volẽte eo in domũ eius, an ei tradantur?) sed quia b non putem, hoc agi inter virum & vxorem, vt dominium ad eum transferatur: sed magis, vt certum sit in domum ei⁹ illatas: c ne si quãdo que separatio fiat, negetur. d & † plerunq; custodiam earũ maritus, repromittit, e nisi mulieri commissæ f sint. videbimus, harum rerum nomine, g si non reddãtur, vtrum rerum amotarum, an depositi, h an mãdati i mulier agere possit? Et si custodia marito cõmittit: depositi vel mãdati agi poterit: si minus agei rerũ amotarũ, si amouẽtis † animo maritus eas retineat aut ad exhibendũ, si nõ amoueñ eas cõnis⁹ est. †

Idem libr. xxxiiij. ad Sabinum. XI.

PLerũque k interest viri, res non esse ęstimatas: idcirco, ne piculum rerum ad eũ pertineat: l maximè si animalia in dotẽ acceperit, vel vestem, qua mulier vtitur. Eueniet enim si ęstimata sit, † & eã mulier attriuit; vt nihilominus maritus æstimationẽ m earũ † præstet. Quoties igiñ nõ æstimatæ res in dotẽ dañ: et meliores n et deteriofs mulieri fiũt

Si prædijs inæstimat's aliqd accesserit, hoc ad cõpẽdium mulieris pertinet. si aliqd decesserit; mulieris dãnũ est. Si serui o sobolẽ ediderũt mariti p lucrum non est, sed fœtus dotaliũ pecorũ ad maritum pertinẽt quia fructibus cõputantur: sic tamen vt suppleri proprietatẽ prius oporteat: & summisis in locum de mortuorũ capitum ex adgnatis, residuum maritus in fructũ habeat: q quia fructus dotis ad eum pertinent.

Si ante matrimonium æstimatæ res dotales sunt: hæc æstimatio quasi sub cõditione est. nãque hanc habet cõditionem, *Si matrimonium fuerit secutum.* r secutis igitur nuptijs, ęstimatio rerum perficitur, & fit vera s vẽditio. Inde quæri potest: si ante nuptias mancipia ęstimata deperierint, an mulieris damnum sit? & hoc consequens est dicere: nam cum sit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguat venditionẽ: t cõsequẽs est dicere, mulieri † perijsse: quia nondum erat impleta venditio. æstimatio enim † venditio est. Si res in dotem datæ fuerint, quamuis ęstimatæ: verùm cõuenerit, vt aut æstimatio, aut res pstentur: si quidem fuerit adiectum, *vtrũ mulier velit*: ipsa eliget, vtrum malit petere res, an æstimationem. Verùm si ita fuerit adiectum, *vtrum maritus velit*: ipsius erit electio. aut si † nihil de electione adijciatur: electionem habebit maritus, vtrum u malit res offerre, an pretiũ earũ. Nam & cùm illa aut illa res promittitur: rei † electio x est, vtram præstet. Sed si res nõ extet: ęstimationem omnimodo maritus præstabit.

Paulus lib. vij. ad Sabinum. XII.

a Tradantur q.d. nihil: vt infra, de sol. l. pecuniam. & supra, nan cau. sta. l. j. in fi. & l. ij.

b Sed quia. Ideo non trãsfertur, quia & cætera.

c Illatas. Et illud ideo subscribit maritus ne, &c.

d Negetur. Eam intulisse.

e Repromittit. In libello enim huius modi repromissiones contineri solent. Azo.

f Commissæ. Si enim huius custodiam non suscepit, sed mulieri suo arbitrio eas custodiẽdas cõmisit, custodiæ renunciando, non esset quæstio an maritus teneretur. nam sine dubio non teneretur. Azo. vt argu. supra, nan ca. sta. l. si §. j.

g Nomine. Quando nõ est dominiũ translatum: vt superiori proxi. casu.

h Depositi. Agiñ depositi, cum res a marito ex causa depositi retinetur, eo forte custodiã promittẽte nam in deposito custodia pacisci potest. Accur.

i Mandati. Non depositi agitur: cũ res penes mulierẽ sunt, & custodiam marito mandat. Accursius.

k PLerunq;. Plerunq; ideo dicit, quia secus est aliquando. puta si res cõmuniter vili pecunia æstimetur qũ fuit data in dotem: nũc vero multo carior facta est.

l Pertineat. Vbi nõ sunt æstimatæ. Accursius.

m Æstimationẽ. Vt & infra so. mat. l. æstimatæ. & C. e. l. cum dotem. & l. quoties.

n Meliores. Nisi cum res in pondere consistunt: vt j. eo. l. res. Accu.

o Si serui. Id est, ancillæ inæstimatæ: vt modo dixi. sic per masculinũ intelligitur fœmininum: vt s. de vsu. l. equis & j. de vsu capio. l. si aliena. §. Scæuola. & j. de fur. l. qui vas. §. ex furtiuis. Accu.

p Mariti. Imo restituere cũ ipsa dote debet: vt C. de rei vxoriæ actio. §. cũque. quia partus nõ est in fructu: vt supra, de vsufr. l. in pecudum.

q Habeat. Habet enim omnes fructus. vt & j. eo. l. cũ post. §. si. & supra. eo. l. dotis.

r Secutũ. Vt & j. e. l. in reb⁹. §. si re. & l. stipulationem.

s Vera. Quo ad periculum: nõ quo ad omnia: vt j. e. l. quoties. quæ est ar. contra.

t Venditionẽ. Vt & supra, de pericu. & commo. rei vendi. l. quod si pendẽte. & nouationem. vt infra, de noua. l. quoties.

u Maritus, vtrũ. Potest enim poni in cuiuslibet electione: vt hic, & j. de fund do. l. quod si fundum.

x Electio. No. in alternatiuis rei esse electionem: vt hic & j de dona. inter vir. & vxor. l. quod autẽ. §. si maritus. & C. de condictio. Indebiti. le. si quis. j. depo. l. ei. § quod si de pluribus. & supra, de contrahenda emptio. leg. si in emptione. §. si emptio & de iureiuran. l. iusiurãdum. § alterum. & j. de iure patrona. l. adigere §. qui stipulatur. Sed argu. contra. infra, de auro, & argen. lega. l. si quis ita & de lega. j. l. planè. §. fin. sed illa

† Et quia.

† Amotarũ.

† Ad exhibendũ.

† P. F. & vt

† P. F. eorum,

† Al. add. res. Rei ẽ electio in alternatiuis

† P. F. quia ęstimatio.

† Arg.

† Facit c. inter cęteras cũ gl. super verbo, quodcunq;. extra, de rescrip.

illa specialia in vltima voluntate.
a Res æstimata. Prætio viliori. Accu.
b Approbetur. i. probetur quod ita fit. Ac.
c Sed si ante matrimoniũ. Scilicet fueri æstimata res minus donationis causa videat. nec enim valet æstimatio: nisi con tracto matrimonio: vt supra, eo. le. plerunque. §. si ante. & ideo non valet. vt subijcit. Sic ergo oo. quod non valet negotiũ, cum in eũ casum deducitur, a quo incipere non potest vt & diximus supra, de vsufruc. l. Titio. Itẽ si fiat donatio constãte matrimonio, & in id tempus perficiatur, quo soluto est matrimonium, valebit: vt infra, de do. inter vir. & vx. l. si eum. § si. & le. quia. Accu.

d Si mulier. Sed responsa ponit hic §. quæ sic ponas: quod si quæ mulier dicat se circumuentam in æstimatione: aut dolus mariti interceßit & tũc omnino iustã æstimationem præstabit, etiam mortuo seruo minori, vel maiori vxori: vt in §. huius. §. aut non dolo mariti: sed ipsa re. & tũc aut erat minor: quo casu restituitur, vt habeat iustam æstimationẽ: nisi in duobus casibus: hoc est si viuat seruus. Item si sit mortuus, cum tamen emptionẽ iusti pretij ipsa inuenit: vt infra §. idemq;. & §. planè aut maior: & tunc in vnico casu restituitur: hoc est, cum seruus viuit: vt ibi, enimuero, sed &c. & si sit in hoc decepta, in eo quod dedit restitui¬ minor vel maior, vt ipsam repetat si viuit. aut si non viuit, iustam æstimationem, si est minor: vt in principio; vel factam, si est maior: vt ibi, quòd si deceßit, &c. & quære in casibus C. de iure dotium. leg. quoties. §. fin. Accursius.

SAnè † & deteriorẽ factã reddere poterit

Paria sunt aliquid fieri tempore prohibito, vel fieri tempore permisso, & conferri in tempus prohibitum hoc dicit. cõcor dat l. nemo infra, de hæreds. in sti. Bart.

Vlpianus libro xxxiiij. ad Sabinum. XIII.

SI res æstimata a post cõtractum matrimonium donationis causa b approbetur, b nulla est æstimatio: quia nec res distrahi donationis causa potest, cũ effectum in ter virum & vxorẽ non habeat, res igit in dote remanebit. Sed si ante matrimoniũ: c magis ẽ, vt in matrimonij tẽpus collatã † donatio videa tur; atq; iõ non valeat. †

Not. istum §. pro minoribus læsis in venditione rerũ suarũ vt si læsi sint in eo quod vendiderunt, restituantur ad rem: si in pretio, ad pretiũ: vt scias qua liter debeas libellum formare: quia pluries accidit. Bar.

Si mulier d se dicat circũuentam minoris rem æstimasse, vt puta seruũ: quidem in hoc circunuenta est, † quòd seruũ dedit: nõ tantùm in hoc quod minoris æstimauit e in eo acturã, † vt seruus sibi restituatur. f Enimuerò si in æstimationis modo circũuẽta g est: erit arbitrium mariti, vtrum iustam æstimationem, h an potius seruum præstet: i & hæc, k si seruus viuit. quòd si deceßerit, Marcellus ait, l magis ęsti mationem præstãdam, sed non iustã, sed eam, quæ facta est: quia boni consulere m mulier debet, † quòd æstimatus fuit. Cæterùm si simpliciter n dedisset: ꝓculdubio periculo eius moreretur, nõ mariti. Idẽq; & in minore o circũuẽ ta Marcellus ꝓbat. Planè si emptorem habuit mulier iusti ꝓtij: tũc dicẽdũ, iustam æstimationem præstãdã: p idq; q duntaxat vxori minori annis præstandum Marcellus r scribit. Scæuola autẽ in marito notat, si dolus ei⁹ ad fuit: s iustã æstimationẽ præstandã. Et puto verius, qđ Scęnola ait. Si cum marito debitore † mulier pacta sit, vt id, quod debet, in dotẽ habeat: dotis actio ne scilicet eã agere posse existimo. t Licet. n. ipso iure priore debito liberatus nõ sit: tamẽ exceptionẽ habere potest.

e Æstimauit. & sic ad iustam æstimationem.
f Restituat. Siue sit maior siue minor mulier. sed in eo quod de æstimatione dixit, intelligas in minore vt differat ab illo ver. idemque & in minore.
g Circunuenta. Re ipsa non dolo. Accu.
h Iustam æstimationem. Quæ alias dicitur verũ pretium, vt & supra de in rem vers. l. si res. in prin.
i Præstet. Ergo vbi decepta est hoc ipso. quod dedit, electio est mulieris vtrum agat ad rem, an ad iustam æstimationem. si vero decepta tantum est, & minoris æstimauerit, eliget maritus rem, an iustam æstimationem præstet. sed certe opponitur, maior non experitur, nisi decipiatur adoertarij calliditate: vt de mio. l. in causa. §. penultim. hic autem est contra. Sol. hic fuit decepta vltra dimidiam iusti pretij, ibi nõ: vt arg. C. de rescin denda vendi. l. secũda. vel dic speciale in dote: vt supra e. le. iure. §. finali. & argu. C. soluto matrimonio l. si circũscripta. in princip. Item contra supra, de minoribus. l. pa tri. §. prædium. & §. item ex diuerso. vbi indistinctè ad arbitrium decepti pretium redditur. Solu. vt ibi. Accursius.
k Et hęc. Scilicet quæ diximus duobus superioribus casibus. Accur.
l Marcellus ait. In primo casu quia do in hoc vt daret, fuit decepta, non autem refertur ad alium: vt infra, eodem §. ibi, Scęuola & cætera.
m Consolere. Id est, consilium sibi sumere, ne petat iustam æstimationẽ. Vel dic, id est cauere præmeditari, quòd fuerit æstimatus bonum, id est, bono mulieris scilicet propter eius vtilitatem: cũ si non esset æstimatus, nihil esset habitura: vt subijcit, vt supra eo dem. le. plerunque. §. si præ fidijs. Accursius.
n Si simpliciter. Id est, non æstimatum. Accursius.
o Minore supra, ergo loquitur in maiore, alioquin non esset bona similitudo, & dic idem scilicet vt iustam habeat æstimationem: vel ad seruum si viuat: vt in j. & ij. respo. Accu.
p Præstandam. Etiam si sit mortuus. Accur.
q Idq;. Scilicet vt iusta æstimatio debeatur seruo mortuo. Accu.
r Marcellus. Non autem in maiore: vt supra, l. pro xi. ibi, quòd si deceßit.
s Adfuit. Etiã in æstimatione: vt differat a primo casu. Accursius.
t Existimo. Vt infra eodem. lege, si sponsalibus §. si mulier.

Plenè | Al. add. ea. | P.F. vacat. | P.F. circum in hoc venta est. | Aestimata est. | Id est, bñ secũ actũ esse iudicare debet. | Debitorẽ.

Si mulier.

Modesti. lib. sing. de differentia dotis. XIIII.

SI mulier post diuortium antè, quàm ex stipulatu de dote agat, ad eundem virũ fuerit reuersa: cõstantius dicetur, per doli exceptionẽ inefficacem [a] fieri ex stipulatu actionem, vsque quo matrimoniũ durat.

Vlpianus lib. xxxiiij. ad edictum. XV.

SI rem æstimatam mulier in dotem dederit, [b] deinde ea moram faciente [c] in traditione, in rerum natura esse desierit: actionem eam habere non puto.

Pomponius libr. xiiij. ad Sabinum. XVI.

QVòd si per eam nõ stetisset: perinde pretium auferet, [d] ac si tradidisset: quia quod euenit, emptoris periculo [e] est.

Vlpianus lib. xxxiiij. ad Sabinum. XVII.

QVoties res ęstimata in dotem datur: euicta ea, virum ex empto [f] contra vxorem agere: & quicquid eo nomine fuerit consecutus, dotis actione soluto matrimonio ei præstare oportet. Quare & si duplum forte [g] ad virum peruenerit: id quoq; ad mulierẽ redigetur. Quę sententia habet æquitatem: [h] quia nõ simplex venditio [i] sit, sed dotis causa: nec debeat maritus lucrari ex dãno mulieris. Sufficit.n. maritũ [k] indemnem præstari, nõ etiam lucrum sentire.

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XVIII.

IN rebus dotalibus virum pręstare oportet tam dolũ quã culpã: [k] quia sua causa dotem accipit. Sed etiam diligentiam [l] pręstabit, quã in suis rebus exhibet. Si re æstimata data, nuptiæ secutæ non sunt: videndum est, quid repeti debeat: vtrum res, an æstimatio. Sed id agi videtur, vt ita demum ęstimatio rata sit, si nuptiæ sequantur: quia nec alia causa contrahendi fuerit. Res igitur repeti debet, non pretium.

Póp. li. xiiij. ad Sa. XIX.

SI mancipia in dotem ęstimata accepisti, & pactum conuentum factum est, vt tantidẽ ęstimata diuortio facto redderes: manere partum eorũ apud te Labeo ait: [m] quia & mancipia tuo periculo fuerunt.

Vlpianus libro xxxiiij. ad Sabinum. XX.

ETiã si alij iussu mariti dos detur: [n] nihilominus maritus de dote obligatur. [o]

Origo rei non potest conferri in tempus quo debet extingui. h. d. vide in l. Titio cum morietur. supra, de vsufruc. Bart.

Pau. li. xij. ad Sab. XXI.

IVlianus scribit [p] valere talem stipulationem, *Cum morieris*, de-

[a] SI mulier. Inefficacem. vt infra eod. l. diuus. & infra solu. matr. l. pe. §. si vxor. & supra, de ritu nup. l. plerique. hoc autem est verum, nisi extraneus dotem dedisset pro muliere, & stipulatus esset sibi reddi: vt infra eod. l. stipulationem. & l. seq. Accur.

SI rem. CASVS. Mulier cõuenit dare seruum ęstimatum in dotẽ, & fuit in mora: tunc decessit seruus, tandem solutum est matrimonium: quæritur an ęstimationẽ mulier possit repetere? Et dicitur quod nõ. secus si in mora nõ fuisset. Viuia.

[b] Dederit. i. dare conuenerit. Azo.

[c] Faciente. Post nuptias: alioqui contra: vt supra eod. l. plerunque. §. si ante. Accursius.

[d] QVod si per eam. Auferet, id est, accipiet de iure vel patet.

[e] Periculo. vt & alias de peric. & cõ. rei ven. l. illud. Ac.

[f] QVoties. Ex empto. sed si non fuisset æstimata, non agitur: vt C. eod. l. j.

[g] Duplum forte. cum hoc fuisset stipulatus.

[h] Æquitatem. vt j. eod l. non solum.

[i] Venditio. Argu. contra supra eod. l. plerunque. §. si ante. Accur.

ADDITIO Pro solutione huius cõtrarij dic quod licet nõ sit simplex venditio, est tamen vera: vt in l. cõtraria. & facit pro gabellis, verũ si datur res ęstimata in dotem, soluãtur duę gabellę dotis & venditionis. & est hic argu. quòd vna: quia ista æstimatio est potius quoddã capitulum contractus dotalis, qui sit cõtractus separatus. quod credo verũ per istam literam: vt communiter determinatur per scribentes hic.

[k] IN rebus. Culpam scilicet leuem, vel leuissimam si diligentissimus erat in suis. & hoc est quod continuet, sed etiam, &c.

[l] Diligentiam. cum si culpandus erat in suis rebus, culpandus erit in dotalibus. si enim minus diligens in suis fuit, nõ ideo parcendum est sibi in dotalibus vt j. sol. matr. l. si constante. §. si maritus. Acc.

[m] SI mancipia. Labeo ait. vt & j. sol matr. l. pen. §. mancipia. Sed contra C. sol. mat. l. j. vbi partum dicit restitui. Sol. ibi habebat electionem maritus, res ipsas etiam deteriores restituere, vel æstimationem: ideoq; emolumentũ partus nõ spectat ad ipsum: quia nec periculum deteriorationis sed hic spectabat periculum ad maritũ, quia debebat restituere aut ęstimationem, aut res nõ deteriores: ideoq; ad ipsum spectat partus. Accurs.

ETiam. CASVS. Siue vir, siue alius eo mandãte dotẽ accipiat, ipse vir accepisse videtur.

[n] Detur. non dicit obligatur: vt infra eod. l. si mulier ita. iij. respon.

[o] Obligatur. hoc ipso enim videtur accipere: vt infra, de acquir. poss. l. j. §. si iusserim. & infra, de fun. do. l. si nuptura. in principio. Accursius.

IVlianus. CASVS. Titius accepit Bertam in vxorem, quę promisit ei in dotem se daturam cum morietur ipsa Berta: quæritur an valeat? Et dicit Iulianus quod sic. quod probat à simili: quia si pure promisisset, & vir fecisset pactum de non petendo dum illa viueret, valeret pactum: sed Paulus dicit primo casu nõ valere, licet valeat secundo. neque est bonum simile: quia primo nunquã dotem poterat seruire oneribus matrimonij: talis naturæ erat pactum seu stipulatio. sed secundo sic sua natura, nisi interuenisset pactum de non petendo, vnde primo nõ valet. Secundo sic: quia erat factum pactum de dote lucranda. & sic solut. matrimo. petet vir. Viuianus.

[p] Iulianus scribit. & valet pactum: vt infra titu. j. l. fina. in fine.

[p] Bal. hic reputat istum text. sing. in ratione sui: in vers. aliud enim est, &c. & est textus clarus, & non eget aliqua noua interpret. Bo.

tis nomine tot dari: † qa & pacisci solet, ne ea viua [a] excipiatur. [b] quod nō esse simile, accepi. [c] Aliud est enim differre exactionem: [d] aliud ab initio in id tempus stipulari, quo matrimonium futurum non sit, [e] idq; & Aristoni, & Neratio, & Pomponio placet.

Stipulatio de dote habet in se tacitam conditionem: scilicet si matrimonium sequatur. Bart.

Vlpianus lib. xxxv. ad Sabinum. XXII.

STipulationem, quæ propter causam dotis fit: constat habere in se conditionem hanc, *Si nuptiæ* [f] *fuerint secutæ:* & ita demum ex ea agi posse, quãuis non sit expressa cõditio. *si nuptiæ,* constant. † Quare si nuncius remittatur: defecisse conditio stipulationis videtur. [g]

Nota quod sermo simpliciter prolatus intelligitur de prima vice. Bart.

Pomponius lib. vij. ad Sabinum. XXIII.

ET licet postea eidé nupserit: non conualescit stipulatio.

Nota l. facit ad quæstionem. dicit statutum, quod mulier dotata non succedit patri: quod si pater relinquat sibi in testamento centum: licet non dixerit pro dote quod intelligitur pro dote. quod not. Bald.

Vlpianus lib. xxxv. ad Sabinum. XXIIII.

QVod autem † in stipulatione non est necessaria dotis [h] adiectio, etiam in donatione tantundem dicimus.

Po[...]. li. xv. a[d] Sa. XXV.

SI filiafamiliàs nuptura ex peculio, cuius administrationem habebat, dotem viro dederit: deinde cū in eadē causa peculiū eiusdē esset, [i] diuortiū fecerit: dos ei rectè soluit, quasi à quolibet peculiari debitorẽ. [k]

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XXVI.

SI ei nuptura mulier, qui Stichū debebat, ita cū eo pacta est: *Pro Sticho, quem mihi debes, decem tibi dotis erunt,* secundū id quod placuit, rem pro re solui posse, [l] & liberatio contingit, & decē in dotem erunt: quia & permutatio dotium [m] conuentione fieri potest.

Modestinus libr. j. Regularum. XXVII.

ITa constante matrimonio pmutari posse dotē dicimus, si hoc mulieri vtile [n] sit † vt ex pecunia in rem: aut ex re in pecuniam † [o] idque probatum est.

Vlpianus libr. xxxv. ad Sabinum. XXVIII.

QVod si fuerit factum: fundus, vel res dotalis efficitur.

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XXIX.

POst nuptias pater non potest deteriorem causam filię facere: quia nec reddi ei dos inuita filia [p] potest.

Vlpianus lib. xxxvj. ad Sabinum XXX.

CVm pater dotē pro filia pmittit, & dotem legat: si quidem marito legauit: videndum est, an legatū valeat. Et non puto valere. Nam cū creditori debitor legat id, quod debet nullū legatum [q] est. Quòd si filiæ legauit: valet legatum. Dos. n. ex promissione marito debetur, & legatum filiæ. Et si quidem hoc animo testatorem esse filia ostenderit, vt duplicaret ei legatū:

† F. F. quia poterit solui ne à viua exhibeatur.

[a] Ea viua. scilicet, muliere, &c.
[b] Excipiatur. Id est, accipiatur vel petatur.
[c] Accepi. cum in primo casu dos nō potuerit seruire oneribus matrimonij: in secundo potuit, nisi fuisset pactum: ideoque primo casu non valet: secūdo sic: vt j. eo. l. si pater mulieris. In secundo autē petetur post mortem mulieris si pactum fuit de lucrando. & sic est huic l. ar. cōtra. ff. de condi. indebi. l. sufficit. Acc.
[d] Exactionem. Vt fuit in secūdo casu.
[e] Non fit. Vt in primo casu non valet: vt dixi.
[f] STipulationē. Si nuptiæ. vt & supra eo. l. in rebus §. si re. & j. eo. l. non enim, &c.

† F. F. constat rectius

Videtur. Vt & j. eod. l. si sponsalibus. in princ.

[h] QVod. autē. Dotis. quia dixit vir, centum à te accepi, non exprimendo ex causa dotis. hoc tamen agebat in donatione pter nuptias, quæ hoc tēpore dicebat ante nuptias. Et not. hic argum. quod licet non dicat capitulum, eligimus te in episcopum: sed ita, eligimus illum: quod valeat electio. sic j. eod. le. promittendo. sic & C. de libe. pręte. le. iiij. & infra, de hære. instit. l. j. & j. eod. le. tali. in fine. Accurs.

† Bal. in l. nulla. C. eo. tit. valde extollit istum textū, de quo hic in nouis interpret. Bolog.

[i] SI filiafamilias. Eiusdem esset, id est, cū adhuc eandem administratio nē haberet peculij.

Debitore. A quo rectè soluitur huic personæ. vt & infra, de no. l. si. & j. de pac. lege, si vn°. in princip.

[l] SI ei. Solui posse. vt & supra, de consti. pecu. l. j. §. an potest.

[m] Dotium. vt, di[...]tur infra. l. proxi. & j. de pac. dotal. l. si mulier dotis. si ergo constante matrimonio, cū res iam est dotalis fieri potest: ergo multo magis cum res non est dotalis: vt hic argumentaine.

[n] ITa constante. Vtile. vel non damnosam: non aliàs. vt hic, & j. de pac. dot. l. si mulier dotis. & l. cum maritus. j. respon. Acc.

[o] In pecuniā. Fiat permutatio. Azo.

POst nuptias. CASVS. Mulier c. vel pater pro ea in dotem dedit, & sic est actio quęsita patri vel filię. si postea sine filia paciscatur pater, nō valet pactum, &c.

[p] Inuita filia. Vt infra, de pac. dota. l. cum dos. & j. sol. matr. l. quoties: nisi filia leuis sit, & nimis circa maritum immerētem: vt infra solut. matr. le. si cū dotem. §. eo autem tempore, &c.

† F. F. eam

† ex re pecuniæ.

CVm pater. CASVS. Pater [...] filia c. nomine dotis pmisit viro. postea eidem viro legat eadem centum. dicit quod non valet legatum: cū non plus sit in legato, quam dotis promissione. Secūdo si legauit filię, tunc distingue: aut voluit valere legatum salua remanēte facta promissione viro, & deberet vtrunque: aut alterutrum solui voluit: & tunc distingue: aut prius agit filia pro legato & consequitur: sed cauet de seruando indemnem hęredē ob promissionē factam viro. aut prius agit vir, & non cauet: sed tamē agendo postea mulier exceptione repellitur. Viuianus.

[q] Nullum legatū. vt infra, de legatis tertio le. si deportati. §. si quis creditor. i. &c.

Ex causa

habebit vtrunq;, & dotem, quam maritus consecutus fuerit, & legatũ ex causa legati.[a] Quòd si alterutrũ[b] voluerit habere:[c] si mulier legatum petat: opposita doli exceptione, nõ alias cogetur ei hęres legatũ soluere, quam si cauerit indemnem hoc noĩe hæredem futurum, aduersus maritũ ex ꝓmissione agentẽ. Sed si maritus agat[d] nihil de indemnitate cauere eum oportebit.[e] verũ mulier post eum agens, exceptione repelletur: quia semel dos præstita[f] est.

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XXXI.

Dotem,[g] quæ in prius matrimoniũ data est, non aliter conuerti in posterius matrimonium dicendum est, quã cum hoc agitur:[h] dum hoc agi semper interpretemur,[i] nisi probetur aliud conuenisse.

Papinianus lib. iiij. Responsorum. XXXII.

Qvòd si non diuortium, sed iurgium fuit: dos eiusdem matrimonij manebit.

Pomponius libro xvj. Sabinum. XXXIII.

Si ex lapidicinis dotalis fundi lapides vel arbores, quę fructus nõ essent,[k] siue[l] superficiẽ ædificij dotalis voluntate mulieris vendiderit: nummi ex ea venditione recepti, sũt dotis.

Non imputatur marito, cur vxorem vel eius patrem dotem pro vxore promittentem nõ conuenit, vel extraneum dotem ex causa donationis promittẽtem: secus si promisit tanquam debitor mulieris. Baldus.

Vlpianus lib. vj. ad Sabinum. XXXIIII.

Si extrane[9] sit, qui dotem ꝓmisit, isq; defectus sit facultatib. imputabit marito, cur eum non conuenerit:[l] maximè[m] si ex necessitate, non ex voluntate dotem ꝓmiserat. Nam si[l] donauit: vtcunq; parendũ marito, qui non præcipitauit eum ad solutionẽ, qui donauerat: quemq; in id, quod facere posset,[n] si conuenisset,[l] condemnaret.[o] hoc enim diuus Pius rescripsit: eos, qui ex liberalitate conueniuntur, in id, quod facere possunt, condemnandos.[p] Sed [quid] si vel pater, vel ipsa promiserit? Iulianus quidem libro decimosexto Digestorũ scribit: etiam si pater promiserit, periculum respicere ad maritum. quod

a Ex causa legati. vt ĩ. de leg. j. l. plane. §. ij. Accur.

b Alterutrum. vel legatum tantum, vel dotem tantum. Accursius.

c Voluerit habere. scilicet pater filiam. Accurs.

d Agat. Quid autem si quilibet eorum agere voleti? Respon. neuter admittatur, nisi concordent: vt ĩ de legat. j. l. huiusmodi. §. cum pater.

e Oportebit. Quare ergo hæc diuersa? Respon. hoc casu consequitur debitum & onerosum per se: vt ĩ. de act. & obligat. l. ex promissione. vnde plus onerari nõ potest: sed superiori casu de lucro tantũ contenditur: vnde oneratur: vt ĩ. de leg. j. l. plane. ij. § ij.

f Præstita. quid si dubia est de voluntate? videtur quod filia probet: vt ĩ. de leg. j. l. plane. & de lega. ij. l. Sempronius. ar. cõtra quod hęres supra, de proba. lege, quingenta. Solu. est ex leg. ĩ. de annu. leg. l. libertis. in prin. & de leg. j. l. huiusmodi. §. cum pater. & facit. C. de lega. l. filia.

Dotem. CASVS. Siue pater, siue ipsa mulier dotem dederit primo viro: eo mortuo nubendo secundo videtur eandem dotem donare. sed si nõ separauit se à primo, sed fecit iurgium, per vnam noctem forte: remanet dos eiusdẽ matrimonij. Viuia.

g Dotem. datam à muliere. idem si à patre: vt C. de rei vxor. act. auth. sed quamuis. Accurs.

h Quam cum hoc agitur. an idẽ si alius pro muliere dotem dederit, & matrimonio postea consentiat? Respon. ita. & hic casus est infra, de pact. dot. l. cum maritus. §. Titius secus si non consentiat: vt infra eo. l. stipulatio. & ĩ. eod. l. stipulationem. & l. licet.

i Interpretemur. vt ĩ. eo. l. diuus. & ar. supra, eo. l. sed nisi. & ex duabus legibus colligitur. C. qui testa. facere. pos. l. ij. & C. de bo. to. l. h. in fin. Accur.

Si ex lapidicinis. CASVS. Mulier dedit fundum in dotem in quo erant lapides, qui non renascuntur: quos vendit pro c. hæc c. erant dos, non autem fructus dotis: quia similis, non renascuntur. idem de domo quæ erat in eo fundo, vt si vendidit superficiem, pretium sit dos. nam hæc nõ sunt fructus, sed ipsa dotis substantia.

k Fructus non essent. sed si fructus essent, nõ restituerentur: vt ĩ so. l. dotis. sunt enim lapides in fructu, s. si talis sit fundus in quo lapis renascatur. idem in argenti fodinis. & ereię fodinis: vt ĩ. sol. matr. l. diuortio. §. si vir in fundo. & §. si fundus.

Si extrane[9]. CASVS. Tria dicit: quia aut debitor mulieris iussu mulieris ꝓmisit nomine dotis: aut extraneus volens dari vxori promisit centũ nomine dotis: aut ipsa mulier, seu pater eius. Primo casu si vir negligat exigere, & fiat debitor non soluendo interim imputatur viro quod tunc habeat vxorem indotatã. & solus. matri reddet, ac si habuisset. in alijs duobus non imputatur viro, licet negligat exigere, & interim fiat promissor non soluendo: & ideo periculum erit mulieris. Viuianus.

l Non cõuenerit. cum potuit: vt infra, de pact. do. l. ubites. § fin. & ĩ. solu. matr. l. M quia. j. respon. Sed contra. ĩ. solu. matri l. licet. §. j. Solu. non dicitur ibi imputari sed exigit vir, vt mulieri reddat.

m Maxime. Cur dicit maxime, cum omnino ad eũ spectet periculũ, si ex necessitate promisit sit ei debitor mulieris si ea liberalitate, nequaquam? Resp. vtrobiq; sentit periculum: quia mulierẽ habet indotatam: & ideo dixit, maxime, sed in primo casu sentit periculum reddendæ dotis: in alio non, vt subijcit.

n Quod facere posset. Videtur quod hoc beneficium aduersus eum, cui delegatum est, habere non debeat: vt infra eodem. lege penult. & infra, de re iudica. lege, Neiennius apollinatis. quæ sunt contra. Solu. ibi promissor iam erat factus debitor mulieris, & ideo ibi imputatur viro, si non exigat. hic non: argu. infra, eod. l. vir ab eo. & l. cum vir. rel dic, vt in d. l. Nesennius.

o Condemnaret. id est, condemnari fecisset.

p Condemnandos. vt & infra, de re iudic. l. inter eos. §. is qui. Accur.

[k] P. F. superficiem.

[l] si tamen P. F. condemnauerat.

Immo contra. quia hic est debitor mulieris, per hęc verba, Quemq; in id, quod facere posset, si conuenisset, condemnauerat, mulier scilicet. ibi verò erat extrane[9] marito, quia mulieri non ei voluit donare. Vnde ab eo fisgnãdo, ne gotiũ suũ gessit. l. quod id, §. vlt. de Don. & l. penul. de Nou. hic itaq; marito mulier imputare non debet, quod cum non vrserit ad solutionẽ, qui donauerat mulieri, quemq; ea si cõuenisset, in id duntaxat, quod facere posset cõdemnatura erat. A. Pers.

Auribus

a Auribus. auribus audio: ore loquor: sic ore locuta est.

b Non vrserit. contra infra solut. matri. l. si socer. §. j. Solu. non dicitur ibi imputari, sed exigit vir. & mulieri reddit. Accursius.

luntate, refert an iam contractum erat matrimonium, quod fuit mihi accepto latum: & tunc iam tenebar cum effectu: & sic potuit mihi accepto ferri. aut nõ erat contractõ: & tunc nõ tenebar cum effectu ex promissione. nã inest cõditio mee promissioni si matrimonium sequatur: quod nõ secuto. neq; acceptilatio tenet, & sic mulieri remaneo obligat⁹, cũ nõ sequatur matrimoniũ. & sic loquitur lex sequẽs. si autem matrimoniũ sequitur post acceptila. tunc eodẽ tẽpore existit conditio stipulationis, & acceptilationis, & sic nihil videtur in dotẽ esse: vt in fine huius legis. & est idẽ quod primo. sed põt vir agere contra vxorẽ actione mãdati ad interesse quantum erat debitum. Vltimo exponit verbũ dictũ in prin. l. dotem. quod dos mulieri perit qualiter intelligatur. Vinia.

ADDITIO. Tu dic aliter sm Bald. hic quod viro nõ imputatur cũ patrem mulieris nõ conuenit, vt hic: sed bene imputatur viro, cur heredes patris non conuenit. & ita sentit glo. in l. contraria. & pro hac solutione est casus j. de pact. dota. l. ob rem. §. vlti. versic. sed si non petierit.

¶ In P. F. nec n. quia quã iudex propitijs auribus, &c.

Solutionem.

c Mater. Vxore. eademq; matre.

d Vir. idẽq; pater.

e Placuit. Quia nõ videtur datũ, quod non fecit accipientis: vt j. de re. iu. l. non videntur data.

¶ P. F. alt.

f Actio. Ex empto: cũ sit ęstimatum datum: vt ĩ. de act. emp. l. creditor. §. prędium. ita tñ si non sciuit rem alienam, sicut in emptione dicit: vt C. de euict. l. si fundũ. si aũt fuerit inęstimatus, aut dos cœpit à promissione, & tunc agit quasi nec datum fuerit. aut à datione: & tunc qui dedit ignorãs, nõ tenet. qui sciẽs, tenet de dolo si fuerit extrane⁹, ipsa aũt mulier tenetur actiõe in factũ: vt C. e. l. j.

Dotem. CASVS. Pater c. promisit viro filiæ nomine dotis. hæc eadem vir stipulatur à Titio animo nouãdi. iam erit periculo viri nou⁹ debitor: licet primus nõ erat, quia pater vel forte donator.

¶ Omnino rem in dotem viro dotem non esse placuit.

g Alio. donare volente.

h Stipuletur. ab alio, s. extraneo, qui non habet priuilegium patris vel donatoris. alioqui si animo donãdi promitteret pater vel alius, nõ esset periculum viri: vt ĩ. eo. l. si extraneus.

Debitor. CASVS Debebam Bertæ x ex causa mutui, quę viro eius promisi mãdato ipsius. tandem accepto tulit mihi vir eiusdẽ mulieris voluntate, ...

ferendũ non est. debebit igitur mulieris esse periculum. ¶ nequaquam enim iudex propitijs auribus a audiet mulierẽ dicentem, cur patrem, qui de suo dotem promisit, nõ vrserit b ad exolutionẽ ¶ multo min⁹ cur ipsam non cõuenerit? Rectè itaq; Sabinus disposuit, vt diceret, quod pater vel ipsa mulier promisit, viri periculo non esse: quod debitor, id viri esse [periculo] quod alius, scilicet donaturus, eius periculo esse, † cui adquiritur. Adquiri aũt mulieri accipiemus, ad quam rei cõmodum respicit.

Pater pro filia non potest in dotem dare rem vxoris suæ sine ipsius consensu, Bart.

Idem libro xxxiij. ad Sabinum. XXXV.

MAter cùm filiæ aurũ dedisset vtendum, pater puellæ id aurum in dotẽ viro appendit: deĩde mortua ẽ mater. Si inscia inuitave vxore c vir d id aurum in dotẽ dedisset: manet id aurũ hęredis matris, vindicariq; potest, & eò † minorem dotẽ viro datã esse placuit. e [&] q̃a res euicta ẽ: marito cõpetit aduers⁹ socerũ actio. f

Idem lib. xlvij. ad Sabinum. XXXVI.

DOtem à patre, vel à quouis alio g promissam, si vir nouãdi cã stipuletur: h cœpit viri esse periculum, cùm antè mulieris fuisset.

Idem lib. xlviij. ad Sabinum. XXXVII.

DEbitor mulieris, iussu eius pecuniã viro i expromittit: deinde vir acceptã eam iussu mulieris fecit. res mulieri k perit. hoc quomodo accipimus? vtrũ dotis nomine, an & si alia ex causa? Et videtur de eo debitore l dictũ, qui dotis nomine promisit. Illud adhuc subest vtrũ ante nuptias, an post nuptias id factum sit. Multum enim interesse videtur. Nam si secutis nuptijs id factum est, dote iam constituta: maritus accepto ferendo perdit dotem. m si autem antè, quã nuptię n sequerentur: nihil videtur doti constitutum esse. o

Paulus libro xij. ad Sabinum. XXXVIII.

NOn enim p aliàs perit mulieri actio, quàm si nuptiæ secutæ fuerint. Nam si secutæ non sunt: manet debitor mulieri obligatus.

Vlpianus lib. xlviij. ad Sabinum. XXXIX.

SAnè videndũ est, an marito mulier, quæ iussit accepto ferri, obligetur. Et putem obligari mãdati actiõe: & hoc ipsum in dotem conuerti, quòd mulier mandati iudicio obligata est. Et quod dicitur, rẽ mulieri perire: consequens est. Nam si cęperit velle de dote q agere: ipsa

i Viro. causa dotis: infra, dicitur.

k Mulieri. si vero sine iussu, periculũ esse mariti: vt j sol. matr. l. pe. §. si vir. & j. eo. l. vir ab eo.

l Debitore vt & ĩ. e. l. quod aũt. idem tñ in alio: vt ĩ. mã. l. idemq;. §. si cui.

m Perdit dotem. quo ad ipsum debitorem: nõ vt eius periculũ sit cũ non donandi aĩo faciat sed gratia exequẽdi mandatũ: vt j. eo. l. sanè & C. si dos cõstant. matri. l ij.

n Nuptię. Quod fieri nõ posse videtur: vt j. e. l. si debitor. Ac.

o Cõstitutũ esse. s. in dotẽ cõtractõ postea matrimonio. si enim contractũ non esset matrimoniũ, acceptilatio nõ valeret: vt pota tacita cõditione quæ inerat in promissione & acceptilatione deficiente: vt j. eo. l. stipulationem. & j. eo. l. promittendo. in prin. & sic mulieri debitor remanet obligatus. & ita continuatur: non enim, &c.

p Non enim. quod dicitur ĩ eod l. debitor.

q Sanè. De dote. destinatione, non re vera: vt & de destinatione: vt ĩ. depo. l. Lucius. Titius. Ac. Si serua.

secum debebit compensare iussum suum.

Nota quòd dos data in primo matrimonio inualido, tacitè uidetur repetita, si postea ualidetur. Bar.

Idem libro xxxiij. ad edictum. XL.

SI serua seruo quasi dotē dederit: deinde constante coniunctione ad libertatem ambo peruenerint, peculio eis nō adempto, a & in eadē coniunctione permanserint: ita res moderetur, ut si quæ ex rebus corporalibus, uelut in dotē tēpore seruitutis datis extiterint: uideantur ea tacitè in dotem conuersa, ut eorum † æstimatio b mulieri debeatur.

Maius est impedimentum naturale, quam accidentale. ad hoc allegatur.

Si spadoni c nupserit mulier: distinguendū arbitror, castratus fuerit, necne: ut in castrato dicas dotē nō esse: in eo q̃ castratus d nō est (quia est matrimoniū) & dos, & dotis exactio † est.

Dos data in primo matrimonio, intelligitur in secundo repetita. Bar.

Idem li. xxxiiij. ad edictum. XLI.

DIuus Seuerus rescripsit Pontio Lucriano in hæc uerba: Si mulier, quæ dotē dederat post diuortiū rursus in matrimoniū redit. nō reuocatis instrumentis: e nō dubitabit is apud quē res agetur, secūdū uoluntatē mulieris, quæ utiq; nō indotata redire ī matrimoniū uoluit, partibus suis fungi, quasi renouata dote.

Paulus lib. xxxv. ad edictum. XLII.

PRomittendo dotem omnes obligantur, cuiuscunq; sexus f conditionisq; g sint. Sed si nuptiæ secutæ non fuerint: ex stipulatu agi h nō potest. h Magis enim res, quam uerba intuenda sunt. i Acceptilatione quoque dos cōstituitur, k cùm debitori marito acceptum ferat dotis constituendæ causa. Si a debitore l mulieris sub cōditione dos promittatur: & posteà, sed antequam maritus petere posset, debitor soluendo esse desierit: magis periculū ad mulierem pertinere placet. † Nec enim proderit, maritum nomen consecutum eo tempore, quo exigere † non potuerit. m Quòd si iam tūc debitor, cùm sub conditione promitteret, soluēdo nō fuerit: periculum uiri esse, quòd sciēs tale nomen secutus † uideat quale initio obligationis † fuerit. Si debitor mulieris dotē pmiserit, & mulierē hæredē reliquerit: Labeo perinde habēdū ait, ac si mulier ipsa dotem pmisisset. n Cuius sententiam Iulianus quoq; probat. Nec enim æquum esse ait, ut ei o damnetur p eius pecuniæ nomine, quā ipsa debeat: & satis esse acceptilatione eā liberari. q

Nota, quòd si dos fuit data in moneta antiqua: quòd in illa debet fieri restitutio. quod intellige si postea esset uariata moneta in materia uel in forma. sed si esset eadem moneta, tamē ualor creuisset, uel decreuisset: hoc non inspicitur, nisi a tempore moræ: ut l. uinū. supra, si certū petatur, pro quo uide quod dixi in l. Paulus. infra de sol. & ar. & potest sic summari: In his quæ in genere suo recipiunt functionem, uidetur actum, non ut idem sed tantundem reddatur. Bar.

Caius li. xj. ad edictum prouin. XLIII.

a Si serua. CASVS. Ancilla de facto nupsit seruo, & res quasdam dedit in dotē. si ambo postea manumittantur, incipit ualere inter seruos non ualebat: & res quæ non adempto eis peculio extant, esse dotales incipiunt. Vivia.

a Non adempto. Secus autem esset adempto peculio: ut infra eod. l. Proculus. & infra, de do. præleg. le. ij. §. per contrariū. Sed cōtra. C. an seruus ex suo facto. l. quāuis & l. creditoribus, & l. promissæ. Solut. hic speciale, ut ex his quę cōtraxit, dum seruus esset, teneatur. Azo.

b Æstimatio. quę fuit ab initio facta.

c Si spadoni. Spadonum alij castrati, alij non castrati: ut hic colligitur. Accursius.

d Qui castratus, id est, caste natus. Sed spado dicitur hic qui generare potest: quia unum saltem de testiculis habet. Alioquin contra infrà, de li. & posthum. le. sed est quæsitum. § spadonij. & supra, de edil. edi. l. sinautē quis ita spado. Quidam tamen dicunt in spadone matrimonium esse, etiā si generare non possit: quia uitium est accidentale, nō naturale: ut in castrato. Ac.

Castratus & spado differunt.

† P. F. aestimatio. (margin: P.F. æc... rum.)

† P. F. actio al. & dotē, & dotis exactio nō esse.

e DIuus. Instrumentis. quæ habebat marit' p prædijs datis in dotem. Accu.

PRomittendo. CASVS. Siue clericus siue laicus uel etiam mulier dotem pro aliqua promittat, tenetur, si modo secutum fuerit matrimonium. Secundo dicit cōstitui dotem posse sic, quod scilicet marito debitori mulier accepto ferat. Viuianus.

f Sexus. Ut C. ad Velle. l. fi. Accur.

g Conditionisq; Siue laici, siue clerici, siue ī potestate, siue sui iuris constituti, duntamen legitimæ ætatis: ut C. ad Velleianum l. generaliter.

h Agi nō potest. Ut supra eod. l. non enim. Accur.

i Intuenda sunt. Ut infra, de re iud. l. in summa. & infra de hæred. insti. le. j. §. si autem. & infra de adi. lega. l. iij. §. cōditio. & C. quę res pig. obliga. poss. l. fina. & C. de fideicomm. l. cum uirum.

k Cōstituitur. Ut & infra, eo. l. licet.

l Si a debitore. q debebat purè, uel fortè sub conditione similiter. Accu.

m Non potuerit. Propter conditionem quæ non extiterat. Accur.

n Dotem promisisset. Not. hic cum quis in alterius locum succedit, & aliquid ex eius persona debet: perinde habēdum est ac si ex persona sua debeat: argu. contra supra de usu l. cum quidam. §. fiscus. in fi. §. Azo.

o Ei. Scilicet mulieri. Accur.

p Damnetur. Scilicet uir. Accur.

q Liberari. Idem & si mulier decessisset, & debitorem hæredē instituisset qui dotem ex persona mulieris petere potest: ut ī. solu. matri le. nupta. §. quoties. & hoc intellige quādo post diuortium agit de dote. Accu.

† P. P. nec enim uideri maritū, &c.

† Exigi.

† Consecutus.

† In obligatione sed hic rectius

Res

RES in dotem datæ, quę pōdere, numero, mensura cōstant, mariti periculo sunt: quia a in hoc dantur, vt eas maritus ad arbitrium suum distrahat: & quandoque soluto matrimonio eiusdem generis & qualitatis b alias restituat, vel ipse, vel hæres eius.

Vlpianus libro iij. Disputationum. XLIIII.

LIcet soleat c dos per acceptilationē constitui: si tamen ante matrimonium acceptilatio fuerit interposita, nec nuptiæ secutæ sint: Scæuola ait, matrimonij cā acceptilationē interpositam nō secutis nuptijs nullam d esse: atq; ideo suo loco manere obligationem e quæ sententia vera est. Quoties autē extraneus accepto fert debitori f dotis cōstituendæ causa: si qdē nuptiæ insecutæ non fuerint, liberatio non sequetur. g nisi fortè sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tūc enim credendum est, breui h manu acceptū à muliere, & marito datū. i Cæterū k mulieri p liberā personā condictio acquiri nō potest. Planè secutis nuptijs, mulier soluto matrimonio dotis exceptionem habebit: nisi fortè sic accepto tulit extraneus, vt ī se (quoquo modo solutū fuerit matrimonium) condictionem l habeat. tūc enim mulier actionem nō habebit. Secundum quæ, m constituta dote per acceptilationem & secutis nuptijs, is effectus erit dotis exactionis vt si quidem pura sit obligatio, quæ accepto lata est: nō ipsa n iā restituenda o sit, sed soluēda dos sm̄ sua tēpora. p Sin vero obligatio in diē fuerit, nec ante solutū matrimoniū dies obligationis præterierit; restauranda q erit in diē pristinū obligatio. Et si debitū cū satisdatione fuerit: satisdatio renouāda est. Similiq; mō, & si cōditionalis fuerit obligatio, q̄ in dotem cōuersa est, & pendēte obligatione diuortium fuerit secutū: verius [est,] obligationē sub eadem cōditione restitui debere. r Sed si cōditio extiterit, cōstante matrimonio: ex die diuortij tempora exactionis numerantur. †

Iulia. li. vj. Dig. XLV.

SI pater filiæ nomine dotem promiserit, & eam ante nuptias emancipauerit. nō resoluitur promissio. Nam & cum ante nuptias pater moreretur: nihilominus hęredes eius ex promissione obligati manebunt. †

a Res in dotē. Quia bona ratio: vt ff. e. l. plerūq; b Et qualitatis. Vt & supra, si cer. pe. l. eu quid. Accursius.

c Licet soleat. Vt ff. e. l. promittēdo. §. j. Accur. d Nullam. Quia sub conditione tacita fit acceptilatio: vt supra, eo. l. plerunque. §. si ante. sub expressa enim fieri nō potest: vt infra de re. iur. l. actus.

e Obligationem. Imo videtur cōdici ipsa pecunia: vt ff. de condi. ob. cau. l. si mulier. quæ est contra. Sol. ibi fuerat pura obligatio, hic conditionalis. vel ibi pure, hic sub tacita conditione.

f Debitori. Marito futuro.

g Non sequetur. Vt supra, cod. le. si ego. j. responso.

h Breui. Nota breui manu acceptum a muliere viro datum, vt & j. de dona. inter virum, & vxorē. L. iij. §. si. & aliter dicitur lōga: vt infra, de sol. l. si pecuniam.

i Datum. Et ita tres actus intelligūtur interuenire, quia debitor scilicet vir, fingit soluere creditori. creditor donare vxori: vxor. marito futuro. Ac.

k Cæterū. Id est, alioqui nisi mulier fingeret donasse: sed alius nomine eius: sibi non quæretur actio per liberam personam: vt C. per quas perso. nob. acqui. l. j.

l Conditionem. Ob causam quæ ei dabatur hoc casu matrimonio non secuto.

m Secundū quæ. Scilicet proxim. dicta. Accur.

n Non ipsa. Scilicet obligatio. Acc.

o Restituēda. Ei qui accepto tulit. Accursius.

p Sua tempora. Scilicet annua bima trima die. Accu.

q Restaurāda. Hoc expone: vt j. verbum restitui: hæc mulieri. siue danti ex post facto fit restituēda.

r Restitui debet. Quod generale est in omnibus obligationibus quæ amissę restituunt. vt tales quales fuerunt, restituant: vt ff. de min. l. si. & j. quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. si eum mulier. & §. si conditionalis. & arg. C. mand. l. si pro ea. & j. de cel. sp pil. hære. l. penul. & j. de appell. reci. l. si. §. Sed quō restituetur cum amissa non sit, antequam existat conditio? dixerit aliquis, imo fuit amissa: quia post diuortium antequam mulier experiretur, extitit cōditio. Sed secundū hoc damnificaret creditor, qui accepto tulit: cum conditio quæ extitit post, forsan nunquā existet alia vice. sic ergo exaudietur obligationem restitui, vt pendēte adhuc conditione iterum sub eadem debeat repromitti: & licet prima tollatur per acceptilationem, cum extet conditio: secunda tamen efficaciter poterit intendi. Accursius.

SI pater. Casus in princ. est planus. Quæ debitorē Berta habet Titiū debitorem in c. ex causa mutui, & patrem eius de peculio: & deducto qd̄ patri debetur, in peculio erant le. hæc Berta nupsit patri Titij: & dixit: sit tibi doti quod filius tuus, aut quod tu mihi debes. quæritur, an l. vel cs. sint dos? Et dicit, quod l. & hæc l. nō petet a modo mulier a filio vel a patre durāte matrimonio. Secundo quæritur, quod tempus respiciendum est, quantum sit in peculio? Respond. aut fuit cōstituta prædicto modo cōstante matrimonio & sic inspicitur tēpus quo dos promittebatur. Tertio contra nubere voluit filio: & dixit: doti tibi sit, quod mihi debes pater tuus de peculio. & dicit inspiciendum tēpus matrimonij. Quartō nubebat alij, & fecit quod filius debitor promisit extraneo viro futuro mulieris tantam quantitatē, quātā debebatur de peculio prædictæ mulieri. quæritur quod tempus inspicitur? Et dicit quod tempus quo promittitur. hoc dicit cum l. seq. Vlpia.

† Numerentur.

† Manebunt. æquitas tamē est de sua patre filiā dotale insolidū. vt j. de col. dn. l. j. § pe. Et no hic ęquiparari patrem mōli, & filiā emācipari: vt C. de inst. & substi.

Quæ debitoré filium familias habet, si patri eius a ita dotem promiserit, *Quod mihi debes: uel, Quod mihi filius tuus* b *debet, dotis tibi erit*: † non obligatur, c sed efficitur, † vt id, quod actione de peculio seruari a patre poterat, in dotem sit. d Marcellus. Siue igitur cum filio post hac, † e siue cum patre agere instituerit: f exceptione pacti conuenti summouebitur. g actione auté de dote si experiaẽ: consequetur, quod in peculio fuisse apparuerit eo tempore, quo dos promittebatur. vtiq; si post nuptias promissa [est:] † eius h temporis peculium æstimari i debet, quo nuptiæ fierent.

Triphoninus libro viij. Disputa. XLVI.

Qvòd si nuptura debitori [suo] filiofamilias actionem duntaxat de peculio ꝓmisit: k id quod ex ea causa sibi deberet, nuptiarũ l tempore inspicitur. Si verò alij nuptura iussit filiumfamili. debitorem de peculio doté promittere: tempus inspicitur, quo dos m ꝓmissa est, vt tantum in peculio esse existimetur. n

Iulianus libro lx Digestorum. XLVII.

Qvemadmodum invito domino seruus stipulatus adqriit: a ita si dotem domini nomine sibi promitti patiatur, p obligatio domino adquiritur. Sed neq; periculũ dominus prestare debebit (si fortè debitor mulieris dotem promiserit q) neq; culpã. r

Traditione quoq; rei dotalis in persona serui vel filijfami. facta, s dos constituitur: ita vt neq; periculũ, neque culpã t dominus aut pater præstet. Igitur hanc dotem piculo mulieris esse dico, quãdiu dominus vel pater † ratã promissionem vel traditionem nõ habuerit. ideoq; ét manente matrimonio, res, quas tradiderit, condictione repetituram. † a item, & incerti cõdictio

---

& subst.l.si pater aliàs, mater.

a Patri eius. cui nubebat. Ac.

b Filius tuus. Sed cur pater iste in id totum quod debebat filius, non obligatur ad ipsum restituendũ sol. matrimonio, sicut ille, cui nomé pauper in doté datum est: vt supra eo.l. promittendo, §. si a debitore, & infra eo.l. vir ab e. cum & pater filij nomine constituẽdo quod filius debet, teneatur insolidũ: vt supra de con sti. pe.l.j.§.vlt.R.h. aliud est in eo, qui nomen accepit in dotem: quia ei ceditur actio: & cessa ei actione, & contracto postea matrimonio, liberaẽ debitor a muliere: vt supra e.l. nõ enim. quare cum mulier contra alium actionem amittit, & maxima culpa in exigẽdo debitorem reperiatur, merito mulier marito hãc culpam imputabit. & aliud est in patre, cui nulla contra filium potest cedi actio: vt Institut. de inuti. stipulatio. §. itẽ inutilis. & supra, de ind le.lis. nulla. sicut nec filio contra patrem: vt j. de actio. & obligat.l. actiones. quare restat, vt ipsa filium habet obligatum: licet exceptione remoueatur, si cõstãte matrimonio agat. id autem promittere videtur pater q mulieri cum effectu debeẽ nec in plus intelligitur habeẽ actioné mulier: vt supra, de dolo.l. nam iv.

P.V.erbi — P.F.ess — Post hac. — In quibusdam exempla. additur, *Si vero ante nuptias.*

c Non obligatur. ciuiliter, val non obligatur vllo modo, vt pecuniam aliquam soluat obligatur tñ é naturaliter nõ petere. & sic dicit lo. in omni pacto facto de non petẽdo. vt enim ciuilis & naturalis esset obligatio, si se quid non facturum ꝓmitteret, ita naturalis est tantum, si nudum interueniat pactum.

d In dotem sit. quatenus in peculio fuit: quia illud videt accepisse, & in doté dedisse: sed residuo vero contra filium agere potest. Sed certe imo videẽ, qđ totum quod filius debet: vt in fra eo l. nuptura. in §. quæ est contra. Sol hic alternatiue promisit, scilicet quod pater vel filius debebat, & sic minorem summam videtur constituisse, ad instar promittentis sub distinctione. ibi simpliciter promisit quod filius debebat, vel ibi filio nubebat.

e Post hac. scilicet mulier. Accu.

f instituerit idest, postquam mulier dedit dotem constante matrimonio. Accu.

g Summouebitur. vt & supra, eo.l. dotis. in fine.

h Eius. stricte ante nuptias. Accur.

i Æstimari. si tamen plus erat, nõ si minus. præsumit. n. dolo eius imminutũ: vt ĩ. de pe.l. sed & ipse.

k Qvod si nuptura Promisit. id est, si promisit tantum hoc esse in dotem, quod de peculio ei debetur.

l Nuptiarum. Cõtra. j. eo.l. nupta. §. si nautem. Sol. tempus ꝓmissionis inspicitur: cum eo tẽpore amplius erat in peculio. & in eo casu loquitur lex illa. hic tempus nuptiarum inspicitur cum tẽpore stipulationis minus in peculio erat. vel dic vt ibi.

m Quo dos. si ꝓmissa est post nuptias. potest enim esse, vt iuberet promittere ante, & ꝓmisit post. siue. n. promittat futuro marito filiofamilias: vt in prin. huius legis: siue filiof. iubeat promittere alij, vt hic: idem dico, & distingue vt ĩ l. proxi. dicit. vt tẽpore nuptiarũ inspicit q plus est.

n Existimet. quod tũ erat in peculio tempore promissionis.

Qvemadmodũ. CASVS. Titius debitor vxoris meæ ea volẽte ꝓmisit seruo meo decem, vt essent mihi dos pro vxore mea. quæritẽ an mihi quæratur? Et dicit sic, etiã inuito, sicut quælibet stipulatio p seruũ facta. Secunda dicit q si fui ignorans huius promissionis, & non egi, & factus est nõ soluendo Titius: non est meo periculo. Tertio si dictus Titi9 tradit fundũ seruo meo vt esset dos, ignoro, nõ teneor ad deteriorationem fundi & ita vtroque casu periculo mulieris est dos. Quartò dicit qđ mulier põt constante matrimonio repetere fundũ condictio. sine causa, vel vt promissione liberetur ex quo maritus non habet ratum. Viu.

P.V. ratã promissionem vel donationẽ habuerit.

Al. add. puto.

a Acquirit. vt j. de acqui. rer. dom.l. etiam inuitis.

p Patiatur. ideo dicit patiatur: quia etsi non stipuletur: ex nudo tamen pacto actio datur: vt C. de dot. promis.l. ad exactionem. Acc.

q Promiserit. seruo. Acc.

r Neque culpã nisi postea dominus habeat ratũ vt statim sequitur. Accur.

s Facta nomine patris vel domini in psona enim serui nõ posset cõstitui: qđ hic videtur dicere. Accu.

t Culpam. sed dolum præstat. vt supra, de pec.l. in bonæ fidei. Accur.

a Repetituram repetitur hic dos cõstante matrimonio

monio: sed non actione de dote. sed hoc ideo mulieri conceditur: quia si pater vel dominus ratum non haberet, quem mulier forte conueniret: filius vel seruus nō habet peculiū. Vel si habet peculium, aufert a patre vel domino sine dolo malo. ne ergo peri clitet mulier hoc conceditur ei. Ac.

Filius & seruus qui que non habent pe culium.

Liberetur. si nō dum ratum habue rit alioqui non: vt supra, eo.l. si pater. §. quæ debitorem.

Al.add.

Pōt.s. mulier.

Exceptione. im pprie ponit exceptio. nā & ipso iure liberatur: cū duo sub alternatiōe deberet. & alterū sol uit: vt supra eodē. leg. plerunque. §. si mali. Accu.

Condicet. primus actione.

Promiserit. eius marito.

Si seruo. Ante nuptias. id & post diuortium: vt infra, solut. matrimonio. l. si marito. §. finali. idem & si constante, si tamē donans noluerit ad maritum perti nere: vt infra eo l. si legato. Ace.

Fundi. vt supra, eod. l. dotis fructus secundo respo. Ac.

Tali facta. Non deberi. semp enim tacita inest cōditio: vt s. eod. l. plerunque.

Referre. id est, assimilari: qa vt de cæteris legatis detrahitur Falcidia, ita & de isto. Acc.

Reddendam. quamuis non fuit facta mentio doris tion. nec .n. fuit necesse emenda. li vt supra eo. l. quod bro j c. ij. autem. sic & j. de id est in condi. & demo. le. Titio § fi. Sed con tra infra de leg. j. l. seruo legato. §. ij. & si doti Sol. vt ibi.

Vide An ton. Aug. emenda. li bro j c. ij. id est, in leg. item eam impu tare tam etsi doti accesserit. Bolo.

Actio ea testa. mento contra hæ redes: vt j. de leg. iij. l. fideicomissa.

non consecuturam, vt promissione liberetur. Si debitori suo mulier nuptura, ita dotem promiserit *Quod mihi debes, aut fundus Sempronianus dotis tibi erit*, verum mulier volet, id in dotē erit. Et si quidem debitum malit dotis nomine apud virum remanere: potest ea exceptione se tueri aduersus petē tē fundū. quod si fundū dederit: pecuniā mari to cōdicet. Pater etiā si falsō existimās se filię suæ debitorē esse dotem pmiserit: obligabit.

Idem lib. xviij. Digesto rum XLVIII.

SI seruo in doté ante nuptias dato, donatū aliquid, vel legatū ante nuptias fuerit: amplia tur dos, sicut ex fructibus fundi, q. ante nuptias traditus est.

Idem lib. ij. ad Vrseium Ferocem. XLIX.

TAli facta stipulatione, *Decem in an no proximo dotis nomine, dare spondes?* quę sitū est, annus ex quo tempore sit numerandus: verū ex die stipulationis factæ, an ex die, quo dos esse potuisset, id est nuptiarū? & rūsum est, ex die nuptiarū annū esse numerādū: ne aliter obseruemus, (si intra annum nuptiæ factæ nō sint) videri posset dos ex ea obligatione [nō] deberi. Socer genero suo sic legauerat: *Lucio Titio filiæ meæ nomine centū hæres meus dare dānas esto.* hanc pecuniam generū petere debere [&] exactam acceptam legatis referre: sed diuortio facto, de dote actionem mulieri reddendam,

Proculus rādit: & nihi lominus dotis esse factā Iulianus notat. Imò nec filiæ (si voluerit) denegā da ē huiusmodi actio.

Istam legem intellige, quan do vir liberauit promissorē do tis absq; iussione mulieris. alias secus. vt l. debitor cum l. sequēti supra, eodem. Bal.

Idē li. v. ex Minitio. L.

VIr ab eo, qui vxori eius dotem facere volebat, certā pecuniam eo nomine stipula tus est: deinde acceptā eā fecit. quærebatur, esset ne ea pecunia i dotē? Respondit, Si acceptam nō fecisset, & promissor soluēdo esse desijt: quæreremus, an culpa mariti ea pecunia exacta nō esset. Cū vero acceptā fecit: omnino ad eū periculū pertinebit. Perinde enim est, ac si accepe rit pecuniam, & eādē promissori donauerit.

Aphr. li. viij Quæst LI.

QVæ fundum in dote habebat: diuortio facto, cum in matrimoniū rediret pacta est cum viro, vti decem in dotē acciperet, & fundū sibi restitueret: ac datis decē, priusquàm fundus ei restitueretur, in matrimonio decessit. Illud ex bona fide est, & negotio contracto conuenit, vt fundus is, quasi sine causa penes maritū esse cœperit, cōdicatur. & hoc euidentius circa actionem pignoratitiā apparebit. Etenim si cùm fundum Cornelianum pignoris causa tibi tradidissem postea ex cōuentione fundum Titianum in hoc tradiderim, vt Cornelianum mihi restitueres: minimè (putò) dubitandū erit quin statim rectè pignoratitia ad recipiendum Cornelianum agere posim.

Vlpianus lib. ij. Responsorum LII.

SI res, quas filiæ emancipatæ pater donauit ex voluntate eius postea pro ea in dotem datæ sunt: à filia dotem, non a patre videri datam.

Martianus lib. iij. Regularum. LIII.

NOn solùm si æstimatus fundus, sed etiā si non ęstimatus in dotem datus est: & aliàs, cū necesse nō habet mulier

§. interdum. & ea que tibi: quia hoc ea sit dos promissa nō fuit: vt s. eo. l. cum pater. Acc.

Ir. Volebat promittendo futuro marito.

Pecuniam. A promissore. Acc.

Quę fundū. Restitueret. quod pactum non valet constante matrimonio: vt supra eod. leg. ita constante.

Conuenit. idest, conueniens est.

Condicatur. de dote autē actio da tante matrimonio non habet locum.

Al.

Pignoratitia. hæc enim cōpetit quoties pignus liberatum est: vt supra quib. mod. pig. vel hypoth. soln. l. soluitur. §. si conuenit. Accu.

On solum. Necesse ve luti eā satisdatiōe vel non erat cōsue tudo in regione, vt de du-

Promissor. qua le ctio vitiosa est.

Euidentissime.

de dupla promitteret. Accursius.

a Promitit. Nam ob quamlibet causam promitti potest de dupla: vt supra, de euictio. l. sciendum.

b Agenti. Vt & supra eo. l. quoties. Accur.

Cum vir. CASVS. Vir volebat donare vxori. l. vnde cũ mulier haberet quendam debitorẽ à quo recipere debebat cẽtum ex causa mutui neque tamen esset soluendo nisi in le. delegauit eum viro in dotem: & cùm dotẽ recepisse confessus est vir, negligit eũ exigere: quæritur an sit periculo viri, vel mulieris? Respõ. catenus periculum erit viri, quatenus soluendo erat debitor. cum dos promitteretur: vel etiam quatenus debitor post delegationem idoneus effectus est, licet iterum efficiatur non soluendo.

c Cum vir. Volẽs donare accepit debitorem in ducẽta pro ducentis, cum non posset soluere nisi centum. ad id nunc respõdet. Ac.

d Soluendo fuit s. debitor. (In P. F. ad quod.)

e Pauperior. Et culpa marito obijci potest: alias non: vt supra eod. le. vir ab eo. & infra, de fun. dot. l. si fundum.

f Quia. Ratio primi casus.

g Neq;. Ratio secundi casus. Accur.

h Soluendo. Scilicet debitor, & quia enim soluendo esse cœpit, donationis causa non permanet Ioan.

i Permanet. Quia maritus iste potest exigere tantũ, quantum solutus est vxori. (Permaneat. P. F.)

k Fuisset. Scilicet debitor.

duplum promittere promisit: a quia ipse fundus est in dote, quodcunque propter eum cõsecutus fuerit à muliere marit[9], quandoq; restituet mulieri de dote agenti. b

Nota in hac l. casum, quod si vir accepit promissionem scienter non idoneam causa donandi ipsi mulieri, non obligatur, nisi ex eo in quo erat promissor idoneus tempore promissionis: nisi ex postfacto post factam promissionem dictus promissor fieret idoneus, vt hic. de quo dixi suprà eod. l. promittendo. § si debitore. Bart.

Neratius lib. iij. Membranarum. LIIII.

Cvm vir c vxori donare vellet: debitor mulieris, qui soluẽdo nõ erat, dotem ei promisit. Ad id dũtaxat, † quoad soluendo fuit, d viri periculo ea res est. & si q̃d debitori ad soluendũ facultatis accesserit: periculum ad eam summã, quæ accesserit, crescet: permanebitque, etiam si rursus pauperior e factus erit: quia f neq; tũ, cum dos promitteretur, donatio facta est, nisi ei[a] pecuniæ, quæ à debitore seruari nõ poterat: neq; g cum soluendo h esse cœpit donationis causa permanet: † i cũ eo loco res sit, quo esset, si tum quoq;, cùm promitteret dos, locuples fuisset. k

Gaius l. ad edictum prætoris vrbani tit. de prædiatoribus. LV.

Res, quæ ex dotali pecunia comparatæ sunt, l dotales esse videntur.

Paulus libro sexto ad Plautium. LVI.

Cvm dotis causa aliquid expromittitur, fideiussor eo nomine datus m tenetur.

Idem libro primo ad Plautium. LVII.

Si is, qui Stichum mulieri debet, in dotem delegat[9] fit, & antè quã solueret debitor, Stich[9] decesserit, cùm neq; per debitorem stetisset, quò minus solueret neq; maritus in agendo morã fecisset: periculo mulieris Stichus morit. quanquã etiam si moram maritus fecerit in exigendo: si tamen etiam apud maritũ moriturus Stichus fuerit: actione dotis maritus non tenetur. n †

Ibi dos esse debet, vbi onera o matrimonij sũt.

Post mortẽ patris statim onera matrimonij filiũ sequunt: sicut liberi, sicut vxor. Quod dicit, p Necessarias impẽsas, ipso iure dotẽ minuere, non eò pertinet, vt si fortè fundus in dote sit, desinat esse dos, & sic fiat viri in tanta quantitate quanta est impensa? (Paulus libro j. ad Plautium.)

l Res. Comparatæ sunt. ex voluntate mulieris, eti mulieri vtile sit. vt supra eod. l. ita constante. & l. si ex lapidicinis. & ĩ titu. j. l. si mulier. & arg C. de ser. pig. da. ma. l. fin. & ĩ. de do. inter vir. & vxo. l. vxor marito alioquin si sine voluntate mulieris, non erit empta res dotalis. vt C. eo. l ea pecunia dotali. quæ est contra. & ĩ. de furt. l. qui vas §. fin.

Cvm dotis. CASVS. Mulier pro dote quam viro promisit fideiussorem dare potest. Viui.

m Datus. Ab eo qui marito dotẽ ꝓmisit. Sed ecõtra nõ valet: vt C. de fideiu. & mãd. l. j. quæ est cõtra. Sol.

hic vir accepit, q̃d põt in l. cõtra vxor, q̃d nõ potest.

Si qui. Casus in principio huius legis est satis facilis. Quod dicitur. Mulier dedit in dotem fundum qui valebat centum. & nihil aliud: in quo fundo vir impendit necessario, puta ad fossam: quæritur an ipso iure desinat esse dos: & sic fiat viri in tanta quantitate quanta est impensa? Et videtur quod sic, ex quadã regula quæ dicit. expensæ necessariæ ipso iure minuũt dotem. Sed tamen sic intellige regulam: vt si expensæ sint minus, quàm valeat fundus, nõ desinet dotalis esse ex aliqua parte: sed retineatur loco pignoris etiam totus. aut impensa est quantum valet fundus, & tunc desinit esse dotalis. sed mulier si obtulerit impensas vsq; ad annum, recuperat fundum. Secũdo pone, quod mulier dedit fundũ valentem centum, & insuper centum in pecunia: hic vir impẽdit centum in fundo per plures vices necessario: quærit an desinat fundus esse in dotem? Et dicit quòd non, sed pecunia quæ est in dotẽ, desinit esse dos. Tertio redit ad primum & quærit: pone, quod mulier reddit impẽsa vsq; ad annum: quæro, an incipiat fundus esse dos, quasi defecerit: quod non videtur quòd desijt: quia vir interim potuisset alienare: an videtur non desijsse dos sed quasi inutiliter remansisset & vires nunc reassumat expensa reddita: & dico quòd desijt. & reincipit. neque cum potuisset interim vir alienare, quia remanserit quasi dotalis. Viuianus. († P. F. teneatur.)

n Non tenetur. Cõtra me videtur quod hic de mora dicitur, sed non est: quia non in reddendo siue dando sed culpa fuit in exigendo, secundum Ioan.

o Onera. Vt & s. fam. erc. l. si maritus. & l. si filia. §. j & s. pro so. l. actiõe. §. si. Quæ aũt sint onera illa, dicitur ĩ. sol. mat. l. si cũ dotẽ. §. finali in penultimo.

p Quod dicitur. Vt & ĩ. de impen l. q̃d dicitur. & de ritu nupt. l. dotem. & ĩ. tit. j. l. cõuenire. & C. de rei vxo. actio. §. sed nec ob impensas. & s. de euic l. si pro re. §. si pro euictione. & instit. de act. §. pen.

Dotalis

sinat aliqua ex parte dotalis esse: [a] sed nisi impensa reddatur, aut pars fundi, aut totus retineatur. [b] Sed si tantum in fundum dotalem impensum sit p partes, [c] quãti fundus est, desinere [d] eum dotalem esse, Scæuola noster dicebat: [e] nisi mulier sponte marito intra annum impensas obtulerit. Si pecunia & fundus in dote sint & necessariæ impẽsæ in fundum factæ: Nerua ait, doté pecuniariã minui. Quid ergo, si mulier [f] impẽsas marito soluerit? verum crescet dos, [g] an ex integro data videbitur? [h] Cuius [i] rei manifestior iniquitas in fundo [k] est, secundum Scæuolæ [l] nostri sentẽtiam. Nam si desinit [m] dotalis esse, poterit alienari. Rursus quemadmodum poterit fieri dotalis, data pecunia? an iam pecunia in dote esse videbit? Et magis [n] est vt ager in causam dotis reuertatur: [o] sed interim alienatio fundi inhibeatur.

Iabolenus lib. primo ex Plautio. LVIII.

Nuptura filiofamiliàs, si socero dotem ita promiserit. *Quod filius tuus mihi debet, id dotis tibi erit*: interesse puto, verum filij obligatio, an patris persecutio, & in rem versum ꝓmissione contineatur. Nam si id, qđ filiũ dare oportet, significatum est: tota pecunia, in quã filij obligatus est, ꝓmissione dotis cõtinebitur. Sin autẽ id, quod patré de peculio, vel in ré verso præstare oportebit: æstimari [p] debebit quantum sit eo tpe id quod [q] promittit: vt ea summa dotis esse videatur, qua patré eo tpe filij noie condemnari oportebit. Quòd si nõ euidẽter appareat, de cuius obligatiõe mulier senserit: præsumptioné ad filij debitum spectare, verisimile est nisi euidẽtissime: cõtrarium [r] approbetur.

Celsus li. xix. Dig. LIX.

Si sponsalibus nondũ factis, Titio doté Seiæ noie promiseris, quũ ea nubere ei nollet: [s] tñ si postea nupserit, doté debebis, nisi aliæ nuptiæ mediæ [t] interuenissent. Si mulier ancillã Pamphilã à Titio stipulata, deinde ei nuptura, quod is sibi debebat, doti habere permiserit: etiã si non erit viri Pãphila: an ipsa tñ Pãphila in dote, [u] & mulieris piculo [x] erit? An & qđ ea [y] pepererit, reddi mulieri debebit? quia [z] si in sua cã prior stipulatio mãsisset, [a] nõ redderet: [b] nisi fortè refert, habuit ré, quã habebat vir, quo

[a] Dotalis esse. Quia æs alienum fundũ nõ sequitur nec diminuit: vt ĩ ad Treb. l. j. §. si hæres. & l. cogi. §. iij. Vel sm Io. quia nemo inuitus cogitur ad communionem: vt s. de condi. inde. l. si nõ sortem. §. si centũ.

Inuit' nemo ad cõmunionẽ cogitur.

[b] Retineatur. In causam pignoris. Azo.

[c] Per partes. Per partes ideo dicit, quia non frequenter cõtingit, vt tantũ impendatur vna vice, quanti est fundus, sed si hoc euenit, idem erit, secundum Ioan.

[d] Desinere. Scilicet perpetuo, vt bona sit exceptio.

[e] Dicebat. Hic refert opinioné Scæuolæ, quam ĩ. eo. §. corrigit, secundum quosdam. Vel quod legitur hic. determinatur per illud verbum, nisi, quod statim sequitur.

[f] Si mulier. Quando solus ager in dotem datus est. Acc.

[g] Crescet dos. scilicet prima: vt non intelligat noua data: sed vetus excussa videatur.

[h] Videbit. Vtrunque enim videtur absurdum. & est verum, si ponas fundũ tantum in dotem datum, & minus impensum, quàm valeat fundus: sed si ponas pecuniam & fundum, tunc decrescit pecunia quidem ꝓpter impensas fundi.

[i] Cuius. Si dicas statim decrescere dotem ꝓpter necessarias impensas. Acc.

[k] In fundo. In pecunia nulla est iniquitas si crescat, cũ & decrescat: vt ĩ. de impen. l. quod dicitur. dic ergo manifestior, id est, manifesta.

[l] Scæuolæ. Qui dixit desinere dotalem, si expẽsæ fiant quãti valet fundus: vt s. ea. l. Accur.

[m] Desinit. s. statim quãdo tanta est impensa, quãti est fundus, prout Scæuola dicebat: quod potest esse vxore non soluente intra annum: vt supra, ea. l.

[n] Et magis. Nunc soluit. Accur.

[o] Reuertatur. Quia licet desijt esse dotalis: mansit tamen quasi dotalis: & ideo alienatio impeditur sicut & alias: vt infra, de fun. do. l. fundus. & supra, de condictio. ob cau. l. quod Seruius. Accur.

Nuptura. CASVS. Titia dicit, quod Bertæ hæc nõ obligatur . . . ex patrem de peculio . . . & hæc nupsit filio. aut ergo dedit in dotem quod filius debet. & sic . . . aut quod pater: & tunc quod peculium potest: aut est dubium de quo sensit. & . . . est, quod in dubio ad filij debitũ respicere videatur, &c. in dotem sunt. Vi.

[p] Æstimare. Scilicet iudex. alias æstimari. Azo.

[q] Eo tẽpore. quo nubit: vt supra. eo. l. si pater. §. quæ debitorem. in fin. & le. seq. vel dic vt ibi in l. quod si.

[r] Contrariũ. Sed nonne est ei contra quod dicit, in obscuris quod minimum est sequimur: vt ĩ. de re iudica. l. inter pares. in fin. sed hoc dotis est priuilegiũ: vnde aliud est: vt infra, eo. l. in ambiguis. Item contra. s. eod. l. si pater. §. quæ debitoré in princ. §. Sol. vt ibi. Item nota hic stari præsumptioni donec probetur contra: vt ĩ de fideicõmis. liber. l. generaliter. §. si petitum. & supra, quod met. cau. l. non est. & C. de pign. act. l. fin. & ĩ. de lega. iij. l. vxori. §. fin. Accurs.

Si sponsalibus. [s] Nollet. Non tamen repudium misit, alioquin euanesceret: vt s. eo. l. stipulationem. & l. licet. vel hic non erant sponsalia.

[t] Mediæ. Vt infra, eod. l. dotis.

[u] In dote. Quod infra eo. corrigitur. nam nõ est dos nisi cum fundus fuerit penes virum. vt ĩ. de fun. dota. l. si nuptura. §. si fundum alienum. & facit ĩ. eo. titu. l. si marito. & supra eod. l. si res §. fin. Accur.

[x] Periculo. Maritus eñ licet teneatur in specie aliena, eius tamen interitu liberatur: vt infra, de solutionibus. l. si mihi alienum.

[y] Ea. Scilicet Pamphila.

[z] Quia. Videtur, quod non: quia, &c.

[a] Mansisset. i. si nõ permisisset, causa dotis haberi.

[b] Redderet. quia in stipulatione nõ venit partus & fructus nisi li. cõt. vt s. de vsur. l. videam'. §. si actionem. &

P. F. ꝓmissione.

Al. add. de.

P. F. æstimare.

quo

in quem

Præsumptioni stãdũ est, nisi contrarium probetur.

Interuenissent.

P. F. permisit al. ꝓmiserit.

P. F. non redderet.

tem. & l. stipulatus.

a Peruenisse. Breui manu: vt supra si cert. pet. l. singularia.

b Liberatio. Nota, non res, sed liberatio peruenit ad maritum. arg. pro sententia nostra: vt hic, & infra, de fund. dot. l. si fundum. Accur.

S I mulier. Casus in hac lege non ponitur vsque ad §. ex asse. Ex asse. Testator Titium hęredem instituit: & rogauit vt ix. vncias hæres Bertæ restitueret: hæc Berta nubens Seio delegauit Titium, vt ei restituat: quæritur, an hoc fieri possit? Et dicit quod nō: sed ipsi mulieri debet fieri restitutio: & ipsa postea in doté det. dicit aliquis quod Titius debet restituere æstimationé hæreditatis: quod non placet: quia nō quęsiuit aliquod ius ex dicta delegatiōe & promissione facta Titio. Eius nomine. Pro ancilla credens liberam dedi centū in dotem. matrimonium non est secutum: quia non potuit cum ancilla contrahi. quæritur quis repetet: ego vel dominus? & dicit si dedi donaturus, sic dominus: si nō donaturus, tunc ego. Secundo hęc manumissa nupsit. quæritur an sit dos? & dicit aut dedi, vt quandocunque contraheret, esset dos: & erit dos: & aliter non. Tertio infert ex primo: vt si dedi donaturus: nunquam repetam: sed dominus: sicut si voluissem donare domino, & eius iussu donassem ancillæ.

c Vel Titio. vel per etiā scilicet, vt transeat dominiū sine possessione. Accur.

d Iussisset. vir si non delegauerit: vt differat à sequenti: cū dos non sit viri.

e Etsi. pro etiam id est, quamuis.

f Alij. quasi illi alij sit nuptura. Acc.

g Viro. non Titio, cuius persona adij-citur ad solutionem tantum: vt instit. de inutil. stip §. si quis alij. vel differat à sequenti, cum non sit matrimonium.

h Iussu eius. scilicet mulieris.

i Debet. vnde nec ad hæredē transit: vt ī. de leg. j. l. cum filio. sed videtur ad alium transire posse: vt infra, ad Treb. l. apud Iulianum. §. sed verū. quæ est cōtra. Solu. ibi loquitur de eo procuratore, per quem mihi restitutio videtur fieri: hic de eo, qui animo nocendi est in rem suā adhibitus: & per eū mihi non quæritur aliquid nec mirum nam filius procuratorē constituit: nō tamen nomen: vt ī. de procu. l. seruum. & ī. de noua. l. fil. Sed argu. contra. ī. de mion. l. quod si minor in princ. vbi in causam in integ. restit. fit alius procurator in rem suā. & facit. ī. de do. l. vt mihi. Item not. hæreditatē per delegationē non posse acquiri. nam nec per procuratorē potest adiri: vt infra, de acquir. hæred. l. Paulus respon.

k Æstimationem. marito. Accur.

l Vir. vir autē nō potest. enim non sit fideicōmissarius sicut nec seruitutem potest quęrere, qui fundum nō habet: vt supra, de ac. emptio. l. tenetur. §. si tibi. Accur.

m Subtilitatem. Not. nimia subtilitas est iuris impossibilitas. Io. supra, fuit subtilitas, sed casus, scilicet istius necessitas. nam aliàs secus: vt ī. eod. l. si extraneus.

n Dedisses. i. si nō donaturus mulieri promisisti.

o Dos. prius enim non erat dos: quia nec matrimonium: vt infra, depos. le. Lucius Titius cum haberet.

p Condicet. quia dño huiusmodi peruenit quæ sita est: quēadmodum, & cętera.

q Sibi. s. domino.

tempore dos constituebatur: (nā ita poterit videri res ipsa ad eū peruenisse) [a] an nō habuit. Nam si non habuit: magis est, vt liberatio [b] obligationis potius, quàm res ipsa ad eū ita peruenisse videatur: ideoq; partus eius nō debeatur. †

Adiectus qui videtur ad solutionem, non ad obligationem quæ ex solutione resultat. Bart.

Marcellus lib. vij. Digestorum. L X.

S I mulier ita doté promiserit: *Decem tibi, aut Titio doti erunt*: hoc casu dici potest, vel Titio [c] dari posse, sed de dote virū teneri: quemadmodū si Titio iussisset [d] dari. Nec mirum. cùm etiam promissura † viro dotem, possit delegante eo alteri promittere. Etsi [e] dici solet, alij, [f] quàm marito, dotis nomine mulieré non posse obligari, his enim † casibus viro [g] dos quęritur. Non enim existimauimus illam ita promisisse, [1] vt vel de Titij nuptijs cogitaret.

Per delegationem non liberatur debitor nisi delegato quæratur. Item restitutio fideicommissi ex Trebelliano delegari non potest. Bart.

Ex asse hęres institutus, rogatusque mulieri dodrantem hæreditatis restituere: iussu eius, [h] quod debet, [i] doti promisit marito. Vereor, [ne] non sit obligatus. Nam mulieri in hoc tenetur, vt hęreditatem restituēdo transferat actiones, & quas habet, & quib. est obstrictus, quas transferre ad aliū, quàm cui debet fideicommissum, non potest. Dixerit aliquis incerti cū eo agi posse, vt fideicommissi præstet æstimationé: [k] huic ego consentire nō possum. Nam obligari mulieris debitoré ita æquum est, si recipere idipsum, quod ei debetur, vir [l] potest. Sed ne indotata mulier esse videatur: dicendum est, ipsi mulieri ex Trebelliano restituendā esse partem hæreditatis, quæ ei relicta est, vt ea suo marito pro dote eā solueret quia & ad eam fideicommissum, & onera eius pertinent delegatione, propter nimiam subtilitatem [m] & casus necessitaté minimè obtinente. Eius nomine, quę libera videbatur, decem in dotem dedisti. eo casu habebis cōdictioné, quo habere potuisses, si mulieris liberæ noīe dedisses, [n] nec nuptię secutæ essent. Si manumissa nupserit: ita demum dos [o] erit, si ea mente dedisti, vt quandoq; secutis nuptijs dos esset. Igitur si mulieri donaturus dedisti: dominus condicet: [p] † quemadmodum si cùm sibi [q] donaturus esses, mulieri ipsi donare iussisset.

Nota istum casum, qui est adeò verus, vt si aliquis promittit dotem arbitrio boni viri, quòd tūc intelligitur certa quātitas relicta, quam bonus arbiter arbitrari debet, etiam si nunquam arbitratus fuisset: vt l. j. infra, de leg. ij. Et est argu. ad statuta Italia, quæ dicunt mulierem esse dotandam. Bar.

† P. F. debetur.

† promissum

† tamen

† P. F. cū vel de Titio, &c. al. cum nihil.

† In P. F. quemadmodum si cum qui sibi donaturus esses, mulier ipsa donare iussisset.

Magistris pro natalitũ dignitate merces præstatur.

a Quæro. Dignitate. Nam & magistris pro dignitate natalium mercedes præstantur: vt infra, de administr. tuto. l. cum plures. §. cum tutor. ADDITIO. Ex isto text. cum dicit dignitate mulieris, &c. not. quod nobiles mulieres indigent maiori dote, quàm ignobiles: & hoc est verum nubẽdo pari secus si inferiori: vt no. C. de dotis promi. le. iij. secundum Bald. hic.

b Maritique. vt ar. C. de admin. tut. l. si curatores. & infra eod. l. cum post §. gener. & §. nuptijs. Accurs.

c Siue generalis. Dotis dandæ causa vel augendæ vel minuendæ: vt j. de admin. tuto. & cura. l. nõ tantum. potest. n. sic constitui: vt C. de iu. do. l. mulier in minore.

d Promissum. ab adulta cum authoritate curatoris. sed si curator ꝓmisisset, aliquid distingue vt statim dices.

e Non valet. ergo non potest restitui. vt s. de minor. l. in causæ. in princ. Sed contra dicitur s. de mino. l. si ex causa. §. in dotis. Solutio siue curator siue adulta promittat in dotem vltra quam valeat patrimoniũ, vel vltra quam valeant facultates: ipso iure nulla est ꝓmissio: vt hic: vt si habet centũ & promittat ducenta: nisi vbi curator promittat animo donandi, vel decipiendi. tunc enim tenet in præiudicium curatoris. Si vero adulta promittat in dotem vltra vires patrimonij: vt si habet centum promittat lxxx. cũ debeat creditorib. quadraginta, vel si totum patrimonium nominando dedit, nã detracto ære alieno tenet ꝓmissio, sed restituetur ibi. Si vero curator ꝓmittat bona fide vltra vires tenetur: sed de æquitate gaudet exceptione: vt j. de adm. tu. l. cum post. § j. Alij. dicunt, quod ideo nõ valet hoc ipso iure. quia vir participauit dolum, alioqui. l. si vir non participauit dolum: si sciens curator fuit tenetur, cũ donasse videatur. Si vero bona fide, succurritur ei curatori aduersus mulierem: vt ipsa mulier promittat viro de solido soluendo, si ad meliorem fortunã peruenerit: & curatori datur exceptio de superfluo. j. de administr. tut. l. cum post. Vel hic ipsa promisit: ibi, in l. si ex causa. curator, secundum Io. tu dic vt primo dixi. Accur.

f Malo. à simili. nec hic quasi dolo præsumpto procurator promisit, secundum Io. tu dic. vt primo dixi in l. si ex causa. Accur.

Dotis promissio vltra vires patrimonij an valeat.

Celsus li. xj. Dig. LXI.

QVæro, quantæ pecuniæ dotem promittenti adultę mulieri, curator consensum accõmodare debeat? Respondi: Modus ex facultatibus & dignitate a mulieris, maritique b statuendus est, quousq; ratio patitur.

Terentius Clemens lib. iij. ad legem Iuliam & Papiam. LXII.

SIue generalis curator siue dotis dandæ causa c constitutus sit, & amplius dotis ꝓmissum d est, quàm facultates mulieris valent: ipso iure ꝓmissio non valet: e quia lege rata non habetur authoritas, dolo malo f facta. Quęrendum est tñ, verum tota obligatio, an quod amplius ꝓmissum est, quã promitti oportuit infirmetur? Et vtilius est dicere, id quod superfluũ est, tantũmodo infirmari. g Iste autem curator res dotis nomine tradere debet: non etiam vt vendat cuilibet, & pretium eius in dotem det. Dubitari autem † potest, an hoc verum sit. Quid enim, si aliter honestè nubere nõ possit, quàm vt pecuniam h in dotem det, idq; ei magis expediat? Atquin possunt res in dotem datæ plerunq; alienari, & pecunia in dotem cõuerti. Sed (vt expediatur quęstio) si quidem res in dotẽ maritus accipere maluerit: nihil amplius quęrendũ est. sin autem non aliter contrahere matrimoniũ vir patiatur, nisi pecunijs in dotẽ datis: tunc officium curatoris est, apud eundem † impetrare iudicem qui eũ constituit, vt interim ei, causa cognita etiã viro absente, permittat (rerũ venditione celebrata) dotem constituere.

† Iamen

Restituto minore non restituitur aduersarius eius aduersus rem iã in aliũ per maiorẽ venditã, sed ad eius æstimationem.

Modestinus lib. v. Responsorum. LXIII.

TItia cùm esset minor vigintiquinq; ann. quartam hæreditatis matris suæ, communem sibi cũ fratrib. permutauit, † & accepit ꝓ ea parte fundum, quasi emptione inter se facta. hunc fundũ cũ alijs reb. doti dedit. i quęro, si in integrum restituatur, k & partem suam accipiat quartam, & fundũ reddat; l quid debeat ma-

Vtile non vitiatur per inutile.

† P. F. interque.

† P. F. mutauit.

g Infirmari. nõ vitiatur vtile per inutile: vt s. de vsu. le. placuit. & j. de stip. ser. l. sed si sibi. & s. commu. præd. l. proprium. Accur.

h Pecuniam. sic rebus alienatis pecunia. s. ex rebus acceptis potest cõuerti in dotem, vt dictũ est. s. l. ita constante, & j. eo. l. cũ post. §. pe. & l. fin.

Titia. CASVS. Berta habebat in hæreditate materna quartã, quam cessit cohęredibus: & ipsi dederunt ei Bertæ quendã fundum, quem ipsa dedit in dotem viro cum alijs rebus. tandem videns se deceptam petijt se restitui in integrum ipsamet, vel ea mortua heredes eius, & restituta est ad quartam: & fundum eis restituit ex voluntate viri. quæritur an vir debeat esse contẽtus cæteris rebus ea viuente, vel ea mortua cũ erat pactum de dote lucranda? Et dicit quod nõ: sed dabitur viro æstimatio fundi. Vi.

i Dedit. enim erat maior, ſm Ioan.

k Restituatur. scilicet cõtra permutationem. sed non necesse. ipso iure nulla fuit permutatio, cũ non fuerit æs alienum: nec de decreto hic aliquid dicitur: vt C. de præd. min. l. ob æs. & l. prędia. & l. si prædium? R ñ. in quarta hæreditatis non erant prædia. Sed hodie secus: quia etiã alia non possunt alienari: vt C. de admi. tut. l. lex quę. in fi. Item quomodo in dotem dedit fundũ etiam cum decreto eadem ratione: quia non est æs alienum? Resp. dedit quando erat maior: ne contradicant dictæ leges: & sic nõ refertur ad ꝓximè dicta. s. cum esset minor, ſm Io. vel dic ſm Azo. ad proximè dicta referri: vt j. de le. iij. l. si plures. in fin. & erit speciale in dote & donatione propter nuptias, vt etiam si nõ sit propter æs alienum fieri possit cũ decreto tamẽ: vt C. de admi. tut. l. lex quæ. circa prin. & C. si min. se. ma. l. fi. §. fi.

l Fundum reddat. voluntate mariti. aliàs enim cum

nec possideat, nec dominium habeat, restituere nõ potest. sed tenetur ipse maritus in subsidiũ: vt supra, de mino. l. in causæ. j. §. si.

a Condemnandi. Fratribus mulieris. Acc.

b Stipulatio. Ab extraneo, qui dotem dedit.

c Committitur. Propter solutionẽ matrimonij.

d Intercidit. Vt infra solu. matri. l. insulam. & supra de loca. l. item quę ritur. §. pe. & supra de pac. l. si.

e Constituenda. Vt j. de pact. dot. l. cum maritus. §. Titius. & hoc si vult. nam nõ cogitur: vt no. ĩ e. l. dotem.

f Tunc enim. Si ab ipsa ꝓfecta sit. Ac.

g Consensus. Scilicet, stipulãtis nomine mulieris. A.

h Post diuortiũ mulieri, si de dote. Si. l. quãuis. & subaudi maximè. & sic idẽ dices, & si cauerit. vel dic quando alij nõ nupsit mulier: vtrobique. i. siue ei cauerit maritus, siue nõ redintegrato matrimonio dotẽ redintegrari dices. Si vero alij nupsit, tunc redintegrari dices, cũ maritus ei non cauit: vt ĩ. e. l. diuus Seuerus. & j. sol. ma. l. si mulier. & l. pe. §. vxor. 10. & alij vt Ot. indistinctè dicũt. secus si cauisset, tũc. n. soluisse videtur: vt C. ad leg. Fal. l. fi. Ac.

i Si legato. Noluit. idem dico & si simpliciter reliquit: vt j. de fun. do. le. fundus. & j. de acq. hære. l. aditio. Si vero intuitu mariti, apud maritum residebit: vt supra, de pecu. l. hinc quęrit. §. põt. & hoc post nuptias. ante vero sine distĩctione quærit mulieri: vt tñ, quęsitũ sit in eã dotis: vt supra, e. le. si seruo. & adde quæ no. j. sol. mat. l. seruus dotalis. Ac.

† Retentio mariti.

† Idest de inuentorijs.

† Ex stipulatu.

† P. P. mariti.

ritus facere? an contentus esse debeat alijs rebus in dotem datis? Itẽ quæro: si hæc decesserit & hæredes eius in integrum restitutionẽ ex psona eius petierint, & ipsi petant quartam partẽ & illi fundum; an maritus cogatur restituere fundum, cõtentus in retẽtione † lucri dotis cæteris rebus? Modestinus respondit, nihil proponi cur marito dos auferenda sit: sed in meram ęstimationẽ prædij mulier, vel eius hæredes condẽnandi [a] sunt, referendã in hoc tempus quo in dotem datus est.

Actionem alteri quæsitam ex facto meo sibi auferre nõ possũ sine volũtate sua: nisi meo noĩe, & ad meã vtilitatẽ quæsita sit.

Idem li. sing. de eurematicis. † LXIIII.

Stipulatio de dote reddenda ab extraneo [b] interposita, facto diuortio stati cõmittiť: [c] nec redintegrato matrimonio, actio stipulatori † quęsita intercidit. [d] Denuo igiť cõsentiẽte stipulatore dos cõstituẽda [e] est, ne sequẽte matrimonio mulier indotata sit: si modò ea dos nõ ab ipsa ꝓfecta sit, q̃ aliꝰ pmissu eius stipulatus est. tũc enim [f] cõsensꝰ [g] eius non est necessarius.

Iab. li. iiij. ex Ca. LXV.

Post diuortium mulieri † si de dote [h] maritus nihil cauit, & cũ alij nupsisset, postea ad priorẽ virũ redijt: tacitè dos ei redintegrať.

Pomponius libro vj. ad Q. Muc. LXVI.

Si legato † aut hæreditate aliqd seruo dotali obuenit, qđ testator noluit [i] ad maritũ pertinere: id soluto matrimonio reddẽdũ est mulieri.

Idem libro viij. ad Q. Mutium, LVVII.

Si vsusfructus fundi, cuius proprietatem mulier non habebat, [k] dotis nomine mihi a domino proprietatis deť: difficultas erit post diuortium circa reddendum ius mulieri: quoniam dicimus, vsumfructum a fructuario cedi non posse, nisi domino proprietatis, & si extraneo cedatur, id est ei, qui proprietatem nõ habeat, nihil ad eum [l] trãsire, [m] sed ad dominum proprietatis reuersurũ vsumfructum. [m] Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducendum, vt vel locet [n] hunc vsumfructum mulieri maritꝰ, [o] vel vẽdat vel numo vno: † vt ipsum quidem ius remaneat penes maritũ, perceptio verò fructuũ ad mulierem pertineat.

Proculus lib. vij Epistolarum. LXVIII.

Proculus nepoti suo † salutẽ. Ancilla, q̃ nupsit dotisq; noĩe pecuniã viro tradidit (siue

minum proprietatis ex natura vsusfruct. consulit ergo hæc lex, vt vir locet vsumfr. vel vendat mulieri, vt sic vir videatur rẽ habere qui est vsufructuarius: & non alij cedere. sed quia mulier debet gratis rem habere: sit dicta locatio vel venditio vno nummo.

k Non habebat. s. nec etiam vsumfructum proprietatis.

l Ad eũ. Imo videť: q sic: vt supra de vsuf. l. arborib[9]. §. vsufr. Solu. aliud est cedere: vt hic. aliud cõcedere vel donare: vt ibi scilicet perceptionem fructuũ. Cur ergo fructuarius iste nõ donat? Rñ. quia tenetur reddere. Nã in necessitatib[9] nemo liberalis existit: vt infra, de adi. le. l. rẽ legatã et j. de re. iur. l. donari. fit ergo remedij loco vnius nũmi tñ locatio, quæ aliàs nulla esset: maximè ꝓ re digna magna mercede: vt j. de acqui. pos. l. si qs aũt § si. & ĩ. loc. l. si qs conduxerit. q̃ fuit: cõtra. sic ergo spãle ẽ hic. vel dic vt ib. A.

m Vsumfructum. Sed contra inst. de vsufru. §. itẽ finiť. vbi dicit qđ nihil agiť. Sol. nihil agiť quo ad personam extranei: agitur tñ aliquid: quia amissus ad dñm redit, secundũ Ioan. Itẽ cõtra supra, de vsu fr. le. arboribus. §. vsuf. Sol. vt ibi. A.

n Vel locet. Sed cur maritꝰ iste nõ dat in solutũ perceptionẽ fructuũ nõ ius ipm: q nec põt sicut aliàs aliud ꝓ alio daŕ: vt j. solu. ma l. vsusf. in prin. nã ibi formalis daŕ & cãlis restituitur. vel ecõtra? R ñ illa fm istã intelligiť vt si patiaŕ vti, sit locatio vsusfructus vel venditio, vt hic dicit: vel vt ibi no.

o Maritus. Per locationẽ: vt supra ď vsufr. l. arboribus. §. vsufructuarius.

† Ex lege 10.

Liberalis in necessitate nemo existit.

• Quãuis iter cedeŕ & cõcedere differẽtiã gl. hic cõminiscatur, ridiculã putaro inquit. u. l. Arborib[9]. *Nã & qui locat vtitur & qui vendit*, ergo ille vsusfructus q cedit extraneo, distinguit quodãmodo ab eo, qui est in vsufructuario eb eoq; pẽdet ita, vt mortuo vsufructuario vterqz sit extinguẽdus. expone ergo *nihil ad eũ transire*, i. nihil noui iuris, quod vsũfructũ diutius q̃ proprietate teũ fructum teneat. Vt de Antino miss. A. Per si j.

† Idest, vili admodũ ac penè nullo pretio: vt declarat Bu. in annot. ad ti. de in diẽ. addic.

† Nepos sua.

Si vsusfructus. CASVS. Quidam extraneus dedit mihi vsumfru. fundi sui in dotem, & non fuit sibi stipulatus. Berta mihi nupsit. & tandem diuertit vnde repetit dotem. quæritur qualiter ei reddã. si enim ei cedam vsumfru. non valet: sed redit ad do-

Proculus. CASVS. Quatuor dicit. Ecce Berta ancilla nupsit de facto & pecuniã domini centum in dotem dedit, quæritur an hæc pecunia fiat in dominio viri? Et dicit quod non, nisi teneat vir per triennium non consumendo & sic vsucapiet. Se-

sciat ancillā se esse, siue ignoret) non poterit eam pecuniam viri facere: eaq; nihilominus mansit eius, cuius fuerat antè, quam eo nomine viro traderetur: nisi fortè vsucapta [a] est: nec postea, quam apud eundem virū libera facta, est, eius pecuniæ causam mutare [b] potuit. ita que nec facto quidem diuortio, aut dotis iure, aut per cōdictionem repetere rectè pōt: [c] sed is, cuius pecunia est, rectè vindicat [d] eā. Quod si vir eā pecuniā ꝓ suo possidendo vsuceperit. s. qa existimauit mulierem liberam esse: proprius est, vt existimem eū lucrifecisse: [e] vtiq; si antè, q̄ matrimoniū esse inciperet, vsucepit. & in eadē opiniōe [f] sum, si qd ex ea pecunia parauit antè, q̄ ea dos fieret: ita vt nec possideat [g] eā [h] nec dolo fecerit, quo minus eā possideret. [i]

Sermo simpliciter prolatus intelligitur pro prima vice. Bar.

Papinianus libr. x Quæstionum. LXIX.

Dotis promissio [i] non ideo minus valet, quod ignorante initio patre nuptiæ [k] fuerint, si postea consenserit: cum omnis dotis ꝓmissio futuri matrimonij tacitam cōditionem accipiat. [l] Nam & si minor annis xij. vt maior, ducta sit: tunc primùm petetur: cū maior annis apud eūdem esse cœperit. Quod enim [m] vulgatū [n] est, dotis promissioné in primis duntaxat nuptijs destinari, neq; durare obligationem, si post alterius matrimoniū ei nubat, cui dotem promiserat, tūc locum habet, cū intercesserint aliæ nuptiæ. [o]

Idem libro iij. Responsorum. LXX.

Cum post diuortiū [p]

---

cundò si hæc mulier manumittatur, & fiat eū eodem viro. an tunc saltem fiat viri? Et dicit q̄ nō: sed dominus pecuniæ eam vindicat si extat: aut cōdicit si sit cōsumpta. Tertio redit ad primū, si vir vsucepit ante matrimoniū, an teneat ad tantundem domino pecuniæ quō dā? Et dicit q̄ non. nam lucrifecit vsucapiēdo. Quarto dicit idē esse, si alio modo desinat eam habere iure siue dolo. s. ante matrimoniū: hoc est antequā sit illa libera. Vin.

T. F. sciet

[a] Vsucapta. Quo casu lucrifecit: vt j. e. l. §. q̄ si vir. & hoc si ab ignorante muliere se esse ancillā viro detur: vt C. q̄ cum e. le. si liberam. Sed quo ti? Respo. vt infra, pro dote. l. j. in fin. Item contra infra, sol. mat. l. si alienā. Solut. pecunia ista non fuit in dotē: qa antequam fuisset matrimonium, maritus iste conditione tenebatur eā domino ancillæ restituere. at ibi in dotem fuit ab initio, ideo iuste mulieri redditur. Ioan.

[b] Mutare. Scilicet mulier. sed marit⁹ posset per vsucapionem: sed tunc teneretur eam restituere mulieri soluto matrimonio: quia dos fuisset si vsucepisset añ matrimoniū, id est, antequā esset libera lucrifaceret: vt hic dicitur: nec restitueret: quia nec dos fuit.

T. F. possideret.

[c] Recte potest. Scilicet mulier.

[d] Vindicat. Sed cur nō restituitur huic ancillæ pecunia, quamuis matrimonium non sit: sicut minori xij. an. vt j. eo. l. si sponsa? Resp. minori restituitur: quia eius data est pecunia. Item quia ætate permittẽte nubere potest. in ancilla secus est.

[e] Lucrifecisse. Sed cur ei reddere non debet, cum ab ea habuit causam: sicut & aliàs contingit: vt s. de cond. ind. l. indebiti. §. sed & si. & j. de do ca. mor. l. si alienam. quæ sunt contra? Resp. quia ante acquisitionem dominij per vsucapionem sibi condictio acquiri non potuit. quia erat ancilla: sed ibi potuit.

[f] Opinione. Id est, mulieri non teneatur. Accu.

[g] Eam. Scilicet pecuniam.

[h] Possideret. Secus si rem meā redigit in pecuniā in quo casu conuenitur de pretio iudicio neg. ge. in defectum. sed quare non hic? Resp. idem est forsan de æquitate vel q̄ melius est, iō dictū existimo in pecunia, quia assidua permutatione consumitur: & ideo data est, vt erogeẽ. vel melius. qa iste quasi squalis maritus nō habet lucratiuā cām. & iō non approbo opi. Io. qui scribit hic agi neg. gest. in subsidiū, in tali notula, in eadē opi. &c. s. vt dño nō teneaẽ, licet lucrifecerit s. pretiū: & hoc re extāte & nōdū vsuca

Dotis. Casus. Tria dicit. Primo si iiiafa. nupsit ignorante patre: & aliquis extraneus promisit dotem: deinde pater sciuit, & ratū habuit matrimonium. quæritur an confirmetur promissio dotis? & dicit q̄ pēdebit vsque dum matrimoniū valeat: & tunc erit dos. Secūdo dicit idē in minore xij. an. pro qua dos promissa est. nam tenebit promissio quando erit matrimoniū: & tūc erit dos: & interim pēdet. Tertio obijcit prædictis duobus ex quadam regula, qua dicit. quomodocunq; dos promittatur: intelligit valere pro primo matrimonio, non pro alio. sed certe hic non fuit aliud in medio neq; etiā erat aliquid in primo casu sine cōsensu patris: neq; in secūdo casu cū pupilla. sed si primū matrimonium aliqd esset, dos ab extraneo promissa non teneret secūdo, sed tantum in primo.

T. F. deducta.

T. F. destinare.

prō: alioqui ratum habēdo dominus aget ne. ge. Io.

[i] Dotis promissio. Facta etiam antequā de facto contrahat. Accu.

[k] Nuptiæ. Scilicet, de facto. Acc.

[l] Accipiat. Traditio rerum æstimatarum non fit, sed resoluitur sub conditione: vt s. e. l. sed nisi. aliud forsan est in reb⁹ æstimatis: vt supra eo. l. plerunque. §. si ante. & infra de vsuca. l. pro dote. l. si æstimata res. Acc.

[m] Quod enim. Bene dico si cōsenserit. q̄. n. &c.

[n] Vulgatum. Vt j. de ver. sign. l. boues. §. hoc sermone & infra, qui & a quib. l. matrimonij. & infra, de pac. do. l. inter socerum. §. si. & j. de le. iij. l. fideicōmis. § sic. & s. pro so. c. l. si socius pro filia. §. q̄ si salua. Sed ar. cōtra. j. de cond. & demon. l. hæc conditio. in fi. j. resp. & infra, rē ra. ha. l. quo enim. §. j.

[o] Nuptiæ. Cum alio factæ: sed nec hæ dicenẽ aliæ sed eædem, enim & retro dicantur validæ, secuta tñ ratihabitione. Accur.

Cum post. Casum. in prin. huius l. vide infra in gl. j. in domū. Vir eū ad pñs non solueret dos, stipulatus est a patre mulieris vsuras dotis. vt exinde alat eā. tādē ipsa venit ad domū viri, & de suo se sustētauit. dicit q̄ vir non pōt petere vsuras. Patrono. Patrona pro liberta quę nupsit dedit cērū in dotem: ex hoc q̄ liberta extitit ingrata: nō iō patrona reuocat doté. nisi eā in seruitutē reuocet. Partus. Ancillas mulier in dotē dedit partus earū augēt dotē, & sunt dos. ideoq; si vxor dicat viro q̄ sint communes, non valet: quia sic esset donatio, quæ non valet inter virum & vxorem constante matrimonio. Vi.

[p] Cū post diuortiū. Diuertit vxor a marito culpa sua

sua; cui centum in dotem promiserat, & fundū tradiderat, meruerat autem dotē amittere; quia culpa sua diuerterat; sed tamen quia maritus videt̄ sua taciturnitate renunciasse retentioni dotis, ideo nō petit fundum nec pecuniam promissam. vel dic in tradendis tantum, & non traditis

destinatione patrisf. constituitur; vt j. de le. j. l. qui in rerum. §. p si post. cuius stipulatio facta in genere, vel legata iō non valet, qa hæres adaū minimō fundū, dādo se liberare posset, vt in eo, nec ēt paluara nec ēt digitū pp breuitatem ipsius fundi extēdere posset. domus autē legatum non ita facile cōstitui potaut desitorium, cū domus pariete demū intercecto diuidat̄ in duas: vt j. cō. pd. le. si quis duas §. si quia partem. secundum Ioa. vel hic cū agebatur vt certus fundus demōstrare tur vt j. de ver. ob. l. ita stipulatus. & l. tritticū. licet legarū valeat si de certa re senserit testator, & non expressit. vt j. de l. j. l. le. §. j. Itē cōtra ad id qꝫ hic ď legato dicitur j. de adi. leg. l. si cui. Sed ibi speciale fauore alimentorū. Itē ad idē cōtra. j. de l. iij. l. Stichus. Sed & ibi debet doceri arti ciū similiter fauore alimētorum, vt ex eo se debeat alere vt ibi dicit.

viro sciente mulier in possessione prędiorum, quæ in dotem promisit, [a] longo [b] tempore fuerit: tacitè [c] conuenisse videtur, ne dos, quę promissa fuerat, petatur: & si petere eam cœperit, pacti exceptione a muliere repellitur. † Mulier pecuniam † sibi debitam a Seio cum vsuris futuri temporis in dote promittenda demonstrauit: eas quoque dotis portionem esse, quarū dies post nuptias cessit, [d] rationis est, Vsuras [e] dotis in stipulatū cum dote post diuortiū deductas, ex die secundi matrimonij [f] non esse præstādas placuit: quia nec sortis exactio locū habere cœpit. [g] medij autem temporis debebuntur.

Vir qui non sustinuit onera matrimonii, pro illo tempore nō potest petere vsuras.

In domū absentis vxore deducta, nullis in eā interea ex bonis viri sūptibus factis: ad exhibitionē vxoris promissas vsuras [h] reuersus vir improbè petit. [i]

Gener a socero dotē arbitratu soceri certo die dari, non demonstrata re vel quantitate, stipulatus fuerat. arbitrio quoque detracto, stipulationem valere placuit. [k] nec videri simile, qđ fundo non demonstrato nullum esse legatum [l] vel stipulationem fundi constaret: [m] cùm inter modū constituēdi dotis, & corpus ignotum, [n] magna differentia sit, Dotis etenim [o] quantitas pro modo facultatum patris & dignitate [p] mariti constitui potest.

Nuptijs ex voluntate patris puellæ cū filio tutoris iure cōtractis, dos pro modo facultatū, & dignitate nataliū, rectè per tutorem [q] constitui potest. Patrona [r] dotem pro liberta iure promissam [s] qꝫ extitit ingrata non retinebit [t] Cum res in dotem æstimatas soluto matrimonio reddi placuit: summa declaratur, non venditio contrahitur. ideoque rebus euictis, si mulier bona fide eas dederit: nulla [u]

[a] Promisit. Et tradidit, & ideo videbatur qꝫ maritus posset intēdere rei vin. sed cōtrarium est.

[b] Lōgo. Viro sciēte & paciscēte. Ac.

[c] Tacite. Vt ā. de probat. l. Procula.

[d] Cessit. Si vir eā nō exhibuerit; sed ipsa se & familiam suā ea habeat; quare vsuræ veniunt al. às secus; vt j. e. l. si mulier.

Repellitur.

Si pecuniam.

[e] Vsuras. Aliàs si debitori nupsisset; vt j. eo. l. si mulier.

[f] Matrimonij. vxor mea a me diuertit, pmisi ei dotē. cū instaret repetēdo eā, & cōgruo tēpe me soluturum post quinquenniū cū vsuris semissib' recōciliata est postea mecū in matrimonio in scđo anno post stipulatio nē; fuitq; in matrimonio. expleto quadriēnio secūdo diuertit, & petit vsuras a tpe Interpositæ stipulatiōis; qꝫ non pōt qa fors & vsura cępit si debe ri contracto matrimonio iōque petit vsuras, a die stipulationis vsq; ad fm matrimoniū curr.

[g] Cœpit. i. cœpit non habere cursū.

[h] Vsuras. Pecunię pmissæ in dotē, & nō solutę ab vxor.

[i] Petit. Vt ā. man. l. antepe & j. sol. matr. l. in fulū. §. vsuras. & j. de doli exce. l. si. in prin. Accu.

[k] Placuit. Imo videtur qꝫ non; vt C. de do. pmiss. l. j. Sol. hoc in patre dotante filiam; cuius est officiū dotare eam. aliud in alio, vel ibi nulla conuētio vel promissio intercesserat; licet esset scriptū pmissam fuisse dotem, cum probaretur in contrarium. vel ibi promissio interuenit nuda. s. dotis dandæ; sed tamē quantitas vel species non erat declarata; ideoq; nō dat actio. Nec enim specialia duo cōcurrere possunt & qꝫ ex nudo pacto detur actio, & ad incertam dotem, hic autem vnum speciale tantum fuit. s. dotis incertæ cum stipulatio intercessit.

Specialia duo cōcurrere non possunt.

[l] Legatum. Arg contra. j de adi le. l. si cui. Acc.

[m] Constaret. Cū ille qui legat vel pmittit, nullū fundū habebat; sed habere credebat. imo idem & si haberet. Secus est in domo: vt j de le. j. l. si domus. quæ est contra. Et ideo aliud est in fundo; quia sola

[n] Ignotum. Legatū vel pmissū. Sed quid si dicat, dabo fundū in dotē? Rň. videtur valere etiā magis quàm hic: & dabitur fundus cōueniens.

[o] Etenim. a simili ergo a patre. Ac.

[p] Et dignitate. Vt j. e. l. quæro. Accu.

[q] Per tutorē. Vel curatorem, vel procuratorē. cum hic filius gener erat iā tum spe & destinatione. Sed qualiter hic tutor potest in re sua auctor fieri? vt instit. de author. tu. §. vlt. & j. ad Treb. l. j. § fuit quæsitum. ipse enim tenetur ad dotem reddendam vel de peculio, vel de in rē verso, vel qđ iussu. Rñderi pōt qꝫ principaliter res illa spectat ad fil. fa. vt ar. j. de auth. tu. l. j. sed & in re sua, cum notum sit pupillum nō damnificari, auctor esse: vt ā. de cōtrah. emp. l. fistular. § fondum. Accu.

[r] Patrona. patrona promisit dotem pro liberta sua Accursius.

[s] Promissam. Marito futuro.

[t] Retinebit. Hoc planè legitur ita scilicet, nisi eā in seruitutē reuocauerit potest n. eum amodo matrimonium sequi nō possit: nec dos petetur. quid si post contractum matrimoniū extitit ingrata: & est reuocata in seruitutem? Resp. vt C eo. l. si dotem.

[u] Nulla. Si non præcessit promissio vel pollicitatio, hodie tamen & stipulatu agitur: vt C. de rei vx. act. l. j. in prin. vel dic vt ibi.

a Viro. Sed quid si percussit, dic ut no C. sol. matr. l. j.
b De dolo. i. in factum nomine doli: ut C. eo. l. j.
c Dominium. Et periculū: ut ff. sol. mat. l. æstimatę.
d Dotis. Nec videt dos restitui. nisi & partus sit restitutus. ut j. sol. ma. l. si marito. §. si. & j. e. l. plerunque. § si seruus. Acc.

a Patrem. Nō solum maritū. lo. sed & patrē dotē accipientē alioqui de dolo solo tenetur: ut s. de pecu. l. in bonæ fidei & j. e. l. quemadmodum. § 1 Ac.
o SI mulier. Aliàs. §. Paulus. & aliàs l. si mulier. A.
p Stipularetur. Eius mādato, ut mādati teneatur ut supra, manda. l. Idemque in fundo. §. si cui. vel ne. ge. sine mādato: ut s. de neg. ge. l. pen. & facit j. titu j. le. cū maritus §. si.

est actio, viro, a alioqn de dolo b tenetur. In dotem rebus æstimatis traditis, quāuis eas mulier in usu habeat: viri dominium c factum videt. Partus † dotaliū ancillarū dotis d esse portionem conuenit: ideoque frustra pacisci virum, ut inter vxorem & se partus communis sit. e

Paulus lib. vj. Quæstionum. LXXI.

IN ambiguis, pro dotibus respondere melius est. f

Idem lib. xiij. Quæstionum. LXXII.

CVm dotē mulieris nomine extraneus promiserit, mulieris periculum est: g si maritus nomen secutus, usuras exegerit: periculum eius futurum respondetur. h

Idem lib. viij. Responsorum. LXXIII.

MVlier bona sua i omnia in dotem dedit. quęro, an maritus quasi hæres oneribus respondere cogatur? Paulus respondit, eum quidem, qui tota ex repromissione dotis bona mulieris retinuit a creditoribus eius conueniri nō posse: k sed non plus esse in promissione bonorū, quā quod superesset, deducto ære alieno. l

Paulus resp. LXXIIII.

IN † rebus m dotalibus etiam patrem n mariti dolum & culpā

præstare debere.

Paulus respō. LXXV.

SI mulier o † de suo dotem dedit: & adhibuit matrem, quæ stipularetur: p potuisse eā postea instrumentum q dotale mutare.

Idem libr. ij. Sententiarum. LXXVI.

MVtus surdus, & cæcus dotis r nomine obligātur. quia & nuptias contrahere possunt. Manente matrimonio, non perditurę vxori ob has causas s dos reddi u potest, ut se suosque alat: ut fundum idoneum emat: x ut in exilium vel † in insulā relegato parenti pręstet alimoniam, † aut ut egētem virū fratrem, sororemve sustineat. y

Hermoge. libro v. iuris ἐπιτομῶν. LXXVII.

SI sponsa dotem dederit, nec nupserit. vel minor xij. an. ut vxor z habeatur: exēplo dotis, cōdictioni a (fauoris ratione) priuilegium, quod inter psonales b actiones vertitur, tribui placet.

Dos dicitur in bonis viri, quo ad dominium rerum dotalium: sed quo ad ius & sustentationē vxoris, dicitur esse ipsius vxoris. Bald.

Triphoninus lib vj. Disputatio. LXXVIII.

QVamuis in bonis mariti dos sit: c mulieris tamen est. Et meritò placuit, ut si

e Communis sit. Hoc ideo, quia donatiu inter virum & vxorem nulla ē. Accursius.

f IN ambiguis. CASVS. Stipulatus sui dotem arbitrio serui mei. valet stipulatio in dubio, et reducit ad arbitriū boni viri potius, quam non valeat. ¶ P. F. par tem.

f Melius est. Ut C. de dot. promiss. l. si. & le. cū pater. & l. ij. & est ambiguū pactum in dote cōstituēda: & pro ea respondetur supra, eodem l. cum post. § gene. sic est & in dote repetenda, ut etiam inutilia, intercessit stipulatio: ut C. de rei vxor. act. in princ. Item quia præfertur alijs creditoribus. & facit supra eo. l. si ego. §. si res. & le. dotē q. & infra, de re iur. l. in ambiguis.

g CVm dotem. Periculū ē. nisi vir in exigēdo morā fecit: ut s. l. si extraneus. & dic ut ibi. Acc.

h Respondetur. Si desinit debitor esse soluendo & sa ea supra eo. l. si extraneus. Acc.

i MVlier bona sua. quod nulla lege prohibetur. ut C. e. l. nulla. & hoc semper facere videtur, quādo viro cōuenit in matrimonio: ut in Topicis Aristotelis. sed lex non dicit.

k Non posse. Ut C. de donat. l. cum rer. sed contra C. ad legem Iul. de vi publi. leg. ij. sed ibi ideo tenet fiscus, quia videtur quasi successor, cum delinquens amittat. hic autem mulier non amittit. Acc.

¶ Est. §. legis Mulier bona supra eo. Bona intelligunt deducto ære alieno.

l Alieno. Quia bona intelligūtur quæ supersunt deducto ære alieno: ut j. de col. bo. l. ij. §. illud. & C. de bo. quæ lib. l. si §. vbi autem. Accu.

m IN rebus. aliàs. §. Paulus quod aliàs lex, in rebus. A.

q Instrumentū. Ut sic stipuletur sibi dotem reddi: & sic ut nō matri: sed sibi reddatur. Acc.

† Est §. legis Mulier bona supra eo.

r MVtus. Dotis si dotem acceperit. Acc.

s Nuptias. Ut j. de vulg. & pupi. substi. tu. l. ex facto.

t Causas. Alioqui donare videtur: ut C. si dos constant. matri. l. si dos. Ioā.

u Reddi. Sed vir inuitus nō cogitur nisi cum ad inopiā vergit: ut j. sol. ma. l. si constāte. Io. & in alio casu: ut & supra eod. l. quemadmodum: & j. e. l. si.

x Emat. Quia in dotem fit. ut supra eo. l. in constante.

¶ P. F. vi.

y Sustineat. Ut habes hic, & j. so. ma. l. quamuis. & le. sed ideo. & supra, de re iu. leg. si pro tata. §. maritus & j. d. do. inter vir. & vxor. l. si quis pro vxore. §. si vxor. Ac.

¶ P. F alimonia.

z SI spōsa vxor. Stanquam maior.

a Cōdictioni. Ob causā vel sine causa, quæ generalior est.

b Quod inter psonales. quod priuilegium habet mulier etiā hodie in hypothecis: ut C. qui po. in pig. ha. l. si. nam reipublicæ interest, &c. ut infra so. ma. leg. j. eadem ratio est in hac maiore sponsa vel minore. ut infra de priu. cre. l. j. §. si. & l. interest. quare idem debet esse ius. ut et idem habeat priuilegium inter hypothecarias, secundum Ior. contrarium tamē sanus potest. ar. ex illa l. assiduis ibi, quis enim, &c. Acc.

c QVamuis in bonis mariti dos sit oīmodo: ut insti. de re. di. §. per traditionē. & j. so. ma. l. constante. §. si maritus. unde potest seruum dotalē manum

in dotem fundum inæstimatú dedit, cuius nomine duplę stipulatione cautum habuit, ª isq;ᵇ sit marito euictus: ᶜ statim eam ex stipulatione agere posse ᵈ † pro eo ꝙ eius interest, non esse euictú, quod in dotem fuit: quodq; ipsa euictione pati creditur, ob id, quòd cum in dotem habere desijt. † huic enim constante matrimonio (quamuis apud maritú dominiú sit) emolumenti potestatem esse creditur: cuius ᵉ etiam [causa] matrimonij onera maritus sustinet.

Idem libr. ix. Disputationum. LXXIX.

SI pater mulieris mortis suę ᶠ causa dotem promiserit: valet ꝓmissio. Nam & si in tēpus, quo ipse moreretur, ꝓmisisset: ᵍ obligaretur. Sed si conualuerit: cur ei non remittatur obligatio per conditionem, ʰ atq; ⁱ si stipulāti quiuis alius promisisset, ᵏ aut dotem ˡ alicuius ᵐ nomine? Nam vt corporis, vel pecunię trāslatę, ⁿ ita obligationis constitutæ mortis causa condictio est. Non idem dicendú est in persona mulieris, si mulier mortis suę causa dotem promisit: quia nisi matrimonij oneribus seruiat, ᵒ dos nulla est. ᵖ

Quando obligatio vsuraria transfertur in causam dotis, desinunt vsuræ currere. Bald.

Idem li. x. Disp. LXXX.

SI mulier debitori suo qui sub vsuris debebat, nuptura, doté ¹ promisisset, quod is sibi deberet post cōtractas nuptias secuti tēporis vsuras non esse dotales, ᵍ quia tota illa obligatio tolleretᵣ, perinde ac si solutú debitú mulieri, in doté ab ea datú ʳ esset.

Idē li. xj. Disp. LXXXI.

CVm in fundo mariti habens mulier vsumfructum, dotis causa marito cum dedit: quāuis ab ea vsusfructus discesserit, maritus tamen vsumfructú ˢ nō habet, sed suo fundo quasi ᵗ dominus ᵘ vtitur consecutus per doté plenā fundi proprietatem, nō separatā [ab] vsufructu: nec est, ꝙ non vtendo † maritus amittat. Diuortio auté facto constituet in codé fundo vsumfructum mulieri. ˣ Quòd si in matrimonio decesserit vxor, nil emolumenti ob dotem habere videtur maritus: quia & si vxorem eam non duxisset: fructuarię morte finitus vsusfruct⁹ ad proprietaté rediret: idēq; nec in funus cōfert mulieris. ʸ Planè si pater filiæ noīe, qui ᶻ in fundo generi vsumfructum habebat, dotis cōstituendæ gratia cú dederit, & in matrimonio mortua fuerit: habebit ex sua persona vsusfructus petitioné. Quòd si mulier in suo fundo marito vsumfructum dotis causa constituerit: tunc ex mariti persona propriè erit vsusfructus, qui ¹ & nō vtendo ipsi perit. † ª qđ si acciderit: ᵇ videam⁹, an etiam nunc dotata sit mulier. Et si quidem dominium apud mulierem est fundi, ᶜ ad quem reuersus est vsusfruct⁹: nihil iam in dote habet, quod actione dotis consequatur ab eo, cui ꝙ non vtēdo amisit vsum-

manumittere: vt j. de ma. l. seruum dotalem. quod nō posset, si esset alterius: vt C. de his qui à non do. l. si nō proprietatem Item iubere adire hæreditatem vt j. sol. mat. l. seruus dotalia. & hic secúdum Ioan. licet quo ad quædā mulier domina videatur: vt infra sol. matr. l. diuortio. §. si fundus. & l. si cōstante. §. si maritus & l in his rebus. Item ideo q̄a in his rebus aliter: vt C. eo. l. in rebus. sicut filius paternarum: vt j de lib. & posthu. l. in suis. & C. qui pot. in pig. ha. l. assiduis.

† P. F. per re cuius in teresti, &c.

† P. F. huius etiam constante, &c.

ª Cautum habuit. scilicet mulier.

ᵇ Isque i. fundus.

ᶜ Euictus. per hypothecariam Ioan.

ᵈ Posse. vt supra, de eui. l. si pro te pupilli. §. si pro euictione. Accurs.

ᵉ Cuius. non solū habet dominiū dotis maritus: sed etiā habet onera matrimonij.

SI pater. CASVS. Pater mulieris donauit centum viro causa mortis vt ea essent dos. quęritur an valeat? Et dicit quod sic: sicut si promisisset pater post mortem suam. Secundo dicit quod sicut aliàs donatio causa mortis reuocatur, si cōualescat donator, sic hic. Tertio qđ ipsa mulier nō constituit doté per donationé causa mortis: quia sic eadem mortua dos daretur, & sic sol. mat. esset dos, & non seruiret oneribus matrimonij. Viuia.

ᶠ Si pater mulieris mortis suæ, scilicet patris.

ᵍ Promisisset. s. nō causa mortis.

† in dotem

ʰ Per condictionem. certe imo remittitur: vt j. de dona. cau. mor. l. senatus. §. donatio. in fi.

ⁱ Atq; id est sicut.

ᵏ Promisisset. aliquid non causa dotis, sed causa mortis tantum.

ˡ Doté. causa mortis filius vel alius.

ᵐ Alicuius. Non filiæ.

ⁿ Translatæ. est condictio. Accur.

ᵒ Seruiat. id est seruire possit. Ioan. vt infra, de statulibe. l. Labeo.

ᵖ Nulla est. vt supra eod. l. Iulianus. vel dic vt ibi. & est hic arg. supra, de vsufru. l. Titio. & infra, de vsufru. leg. l. v. § fin. Accur.

ᵍ SI mulier. Dotales. imo contra: vt supra eo l. cū post § mulier. Sol. ibi ipsa se alebat: vel ibi alij non debitori nupsit.

† Al. add. eum.

ʳ Datum. iuris fictione duo act⁹ interuenire creduntur: vt j. de don. inter virum & vxorem. l. iij in fine.

ˢ CVm in fundo. Vsumfructum. quantum ad formā: vt j. de seru. vrb præd. l. in re. habet tamen quantum ad causam.

ᵗ Quasi. veritatis expressiuum.

ᵘ Dominus. Scilicet in vsufructu. Accursius.

ˣ Mulieri. vt infra, sol. matr. l vsufru. & infra, de fundo. do. l si maritus. §. fina. Accur.

ʸ Mulieris alioqui si de dote aliquid lucraretur, conferre cogeretur: vt supra, de reli. l. in eum.

ᶻ Qui. s. pater.

ª Perit. Hoc enim necesse est, vt dicas dotem restitui etiā liberis existētibus nam periniquum esset vt vsque in vitam filiorum duraret vsusfructus.

† quia

† P. h. ipsius aperit

ᵇ Acciderit. scilicet vt non vtendo sit amissus.

ᶜ Fundi. potest enim esse quod alienauit mulier fundum, & potest esse quod non. Accur.

fructum, imputari non potest, ex quo ipsa lucrũ a habet ideoq; indotata erit. Quòd si vxor alienauerit proprietatẽ, quę sine vllo mulieris emolumento b plenior facta est, adhuc dotata est: q̃a dotis actione teneri debet maritus, qui quando licuit vsufructu vti, amiserit eum non vtendo. c Nam si habere perseuerasset vsumfructũ [vsq;] ad diuortium: cõmodo mulieris cederet eius restitutio: quia & si nõ ꝓtinus d ad ipsum transiret: tñ vel pretio, e vel beneficio, f sine incommodo mulieris ad proprietatem reuerteretur. Si autem vsumfructum maritus g non amiserit, morte mulieris non finitur vsusfruct⁹ apud maritum. Diuortio aũt facto, primò videamus & in hac h & in superiore i specie, an pro rata temporis anni eius diuidantur k fructus. quod probandum l est. Ipsius autem restitutio ita fiet, vt habenti mulieri fundũ, vsusfructus cedatur, & ita cum proprietate consolidetur. Sed & si non sit fundi domina, nihilominus competit dotis actio, vt dimittat à se maritus vsumfructum. m nã vel ex empto actione adhuc, n vt vsumfructũ pręstet, mulier tenetur. aut pretium eius consequi sperat: aut cuiuis magis gratiã præstare, quam relinquere apud inimicũ † ius ad se trãslatum, licere ei, ciuile o est. Vxor viro vsumfructum dotis noie dedit. manẽte matrimonio, eidem fundum vendidit, quęsitũ est, diuortio facto, q̃d dotis iudicio recuperare debeat? Dixi referre, quãti fundus venisset. nam si nudę proprietatis æstimatio facta fuisset: mulier dotis iudicio pretium vsusfructus recuperare debet. Quid est ergo, si vir ante litẽ p contestatã q mortuus fuisset? hęredes eius nihil præstituros. r Nã & si quilibet alius emptor ꝓprietatis extitisset: hęres viri nihil mulieri p̃staret. s. vsufructu reuerso ad proprietatẽ. s Cęterũ si fundus totus venisset, quãti deberet venire, nõ detracto vsufructu: intelligi mulierem dotem matrimonio manente recepisse. t Si fundus cõis in dotem datus erit, & socius egerit cũ marito cõmuni diuidundo, u adiudicatusq; fundus socio fuerit: in dote erit quãtitas, qua † soci⁹ marito damnat⁹ fuerit. † at si admissa x licitatione extraneo addictus hic fundus fuerit, pretij y portio, quæ distracta est: z sed ita, vt nõ vice corporis habeatur: nec diuortio secuto pręsenti die, quod † in numerato est, restituatur: a sed statuto tpe b solui debeat. Quòd si marito fundus adiudicatus fuerit: pars vtriq; data in dotem, dotalis manebit. Diuortio autem facto, sequetur restitutionem, c propter

Culpam nõ potest imputare, qui ex culpa lucrum sentit.

a Ex quo ipsa lucrum. Hic not. quod non possum alicui obijcere culpam, cum ex culpa lucrum sensẽrim. sed si ita simpliciter dicatur: apertissime falsum est. nam fallit in omni vsucapione & præscriptione. & maximè in vsucapione pro donato. sed in istis casib. in cuius culpa obijciebatur, agebat, nõ possidebat: hæc autem agendo & culpam obijciendo petebat idiptũ, quod habebat: vnde merito repellitur quasi non possit obijcere culpam ex qua ipsa lucrum sensit, quod & ipsa habet.

b Emolumento. nam ad eam mulierem redire nõ pôt.

c Vtendo. vt ſ. eo. l. si extraneus.

d Protinus. soluto matrimonio.

e Pretio. dato mulieri a ꝓprietario. Accursius.

f Beneficio. collato ipsi mulieri à ꝓprietario, vt ipsa sibi cedi faciat vsumfructum.

g Maritus constitutus. Azo. sed morte ipsius mariti: vel eo non vtente: vt supra ea. le. §. quod si mulier.

h In hac. Id est, vbi maritus non amisit vsumfructũ.

i In superiore. l. vbi amisit, & apud mulierem fundi dominium remansit.

k Diuidantur. inter maritum & vxorem. Accurs.

l Probandum. vt infra, solut. matri. l. fructus. & C. de rei vxo. act. §. cumque ex stipulatu.

m Vsumfructum. quem in suo fundo mulier dedit in dotem. Accurs.

n Adhuc. cum mulier prius vendidit proprietatem nudam, & accepit pretium, vt faceret cedi vsumfructũ emptori, soluto matrimonio. Accur.

o Ciuile. Imò videtur inciuile: quia hic indulgetur malitiæ. & sic est arg. contra supra, de rei vind. l. in fundo. & supra, de euict. l. in ea errore. Accur.

† Sic in P. Fl. Holoan scripsit, ius à se translatum.

p Ante litem. & post diuortiũ. Quid si post litem contestatam & diuortium? Ar. quod idem: vt ſ. ad exhi. l. tigni. §. fin. sed contra ſ. de nox. l. si alienus.

q Contestatam. pro pretio vsusfruc. recuperando.

r Præstituros hoc ideo, quia hic vsusfruc. constitutus ex persona mariti perijt: vt supra ea. l. §. quod si mulier in suo fundo. Accursius.

s Proprietatem. mortuo marito. Accursius.

t Recepisse. tunc si locupletior facta esset mulier soluto matrimonio, remouetur exceptiõe alioqui non: vt C si dos cõstan. ma. l. j.

u Communi diuidũdo. Scilicet quod fieri potest: vt supra communi di. l. communi diuidundo §. si debitor. licet ipse prouocare non possit. vt C. de fun. do. l ij.

x Admissa. aliàs amissa. & alias omissa. & secundum has duas literas dic, scilicet à socio, non ab extraneo: vt subijcit. aliàs dicit admissa, id est, deducta re in licitationem: sed alter sociorum non poterat licitari: quia extraneus fuit admissus, vt dicit: quod quandoque fit: vt C. communi diui. l. ad officium & sic not. alienationem in fundo dotali admissam necessariã: vt infra, de fun. do. l. j. & argum. C. de liti. l. si & C. man. l. per diuersas. §. exceptis.

† quia

y Pretij. id est, pretij rei quę distracta est: vel pretij portio, id est, pretium portionis. Ioan.

† P. F. cum si omisse licitatione, &c.

z Distracta est. erit in dotem. Ioan.

a Restituat. quod in corpore mobili & immobili desideratur: vt C. de rei vxor. act. §. exactio.

† P. F. in numerato est.

b Statuto tempore. post annum hodie: vt prædicto §. exactio.

c Restitutionem. scilicet rei vel partis dotalis. Ioan.

Portio

quam ad maritum peruenit, etiam altera portio: a scilicet vt recipiat tantum pretij nomine à muliere, quantum dedit ex cōdemnatione socio. nec audiri debebit alteruter eam ęquitatem recusans, aut mulier in suscipienda parte altera quoque, aut vir in restituenda. Sed an constante matrimonio non sola pars dotalis fit, quę data fuit in dotem, sed etiam altera portio, videamus. Iulianus de parte tantū dotali loquitur. & ego dixi in auditorio illā solam dotalem esse. Si marito dotis nomine stipulanti ꝓmiserit per errorē is, qui exceptione tutus erat, nec soluat: cogetur ei soluere, b & habebit condictionem aduersus mulierem, aut patrē, vter eorū delegauit, ob id, quod indebitum marito promisit, aut soluit.

Labeo lib. vj. posteriorum à Iaboleno epitomatorum. LXXXII.

Avus neptis nomine [ex] filio natę genero dotem dedit, & mortuus est. c negat Seruius, dotem ad patrē reuerti, d & ego cum Seruio sentio: quia nō potest videri ab eo profecta: quia † nihil ex bonis suis habuisset. e Pater filię nomine centū doti ita promisit, *Cū m commodissimum erit.* † Atteius scripsit, Seruiū respondisse, cùm primùm sine turpitudine, f & infamia dari possit, deberi.

Iabo. lib. vj. ex posteriorib. Labeo. LXXXIII.

Si debitor mulieris dotem sponso promiserit: posse mulierem ante nuptias à debitore eā pecuniā g petere: neq; eo nomine postea viro debitorem obligatū futurū, ait Labeo. [quod] falsum est: quia ea promißio in pendenti est, h donec obligatio in ea causa est.

Papin. libr. viij. Quæstionum. LXXXIIII.

Pater filię nomine nummos alienos, quos mutuos acceperat, aut in causam crediti receperat, i in dotem dedit, consumptis k his, dos profectitia efficitur.

Proculus libro v. ἐπιστολῶν. LXXXV.

Cum vxor virū suū, quam pecuniam l sibi m deberet, n in dotem filiæ communi dare iusserit: & id fecisse dicatur: puto animaduertendum esse, vtrum eam dotem suo an vxoris nomine dedit. si suo: nihilominus vxori eum debere pecuniā. si vxoris nomine dederit: ipsum ab vxore liberatum esse. o

Iabo. li. vj. ex posterioribus Labeo. LXXXVI.

Si debitor † mulieris dotem sponso promiserit, nō posse mulierem ante nuptias à debitore eam pecuniā petere: q̄a ea ꝓmißio in pendenti esset donec obligatio in ea p cā est.

Nota istum textum singularem pro eo, qui ab initio promisit, quod dare non poterat. Bart.

Labeo libro vj. Pithanon à Paulo epitomatorum. LXXXVII.

Si de dote promissa agatur, non oportet in quantum facere potest, condemnari eum qui promisit. Paulus. Imò quod ad extraneum attinet, q semper hoc verum est. Cęterum si manente adfinitate, dotem promissam gener a socero petat: vtiq; in quantū facere potest socer condemnabit. Si dirempto matrimonio petat: r ex causa s & persona id tribuēdum puto. Quid enim si socer † spe futuræ dotis induxerit generum, & cum sciret se pręstare dotem non posse, t id egerit, vt genero

† Totum hoc caput in plerisque deest.

† In P.F. *specie frustradum.*

a Partio. quæ dotalis non est. Io. vt supra de act. empt. l. Iul. §. idem Celsus & supra communi. diuid. le. communi diuidundo §. si debitor. & infra proxim. respon.

b Soluere. Vt ī. de do. excep. l. pater. §. pen. & facit supra, de condi. cau. da. l. si donaturus.

c Avus. Moritur. auus. Ioan.

d Reuerti. ex tacita stipulatione: sed ad mulieris heredes.

e Habuisset. Pater. aliud est, si nomine filij dedit: tunc. n. tale est, ac si ipse filius dedisset. vnde ad ipsum reuertitur: vt ī. de col. bo. l. dotem. quę est contra vel ibi de ęquitate. Accurs.

f Turpitudine. Quę adest cum abest dignitas: vt infra, de verb. signi. l. nepos.

g Si debitor. Pecuniā. sine voluntate mariti vel sponsi: alioqui contra est: vt ī. eo. l. debitor. & l. non em. Accursius.

h Est. vt ī eod. l. si debitor. & ī. de condic. cau. data. l. quod Seruius.

i Pater Receperat. à suo debitore. Ioan.

k Consumptis reconciliat ergo dotem consumptio: vt hic. item vsucapio: vt supra, eodem le. Proculus.

Vsucap. & consumptione, dos reconcilia tur.

† qui

l Cum vxor. Pecuniā. vxori.

m Sibi. s. mulieri.

n Deberet. Vir.

o Liberatum esse. facit ī. eo. l. v. §. si. & ī. de acq. pos. l. j. §. hoc quidem. & § per procur. Acc.

† P.F. *esset.*

p Si debitor. In ea. vt ī prox. l. si debitor. Accur.

Si de dote. CASVS. Quidam promisit dotem ꝓ muliere, qui nunc conuenitur à viro. quæritur an insolidū non deducto ne egeat conueniatur: an nō eo deducto? Distinguitur: si fuerit extraneus: semper condemnatur insolidū: si fuerit pater, inquantum facere potest. Item distinguitur, an constante matrimonio petit, & habeat ratio ne egeat. an eo finito, quia pactum erat forte de dote lucranda: & tūc distinguitur: aut pater decepit generū sciens se nō soluendo: & tenetur insolidum alioqui non insolidum, sed inquantum facere potest: hoc est deducto ne egeat.

q Attinet. nisi e aliud conueniat s. extraneus condemnetur inquantum facere potest: vt supra de pac. l. si quis crediderit. Ioan.

r Petatur. ab eo qui ꝓmisit dotem.

s Ex causa. Ex qua tribuitur hoc beneficium: vt si ex causa dotis agatur. Itē & si agatur ex causa dotis: tñ quādoq; nō datur hoc beneficium t vt si is qui conuenitur, dolosè versatus est. Item ratione personę tribuitur: quia extraneo promittēti dotem non pręstatur.

t Non posse. vt ī. de admi-

† generum insidiaretur

de adminiſt. tuto. l. cum poſt. §. j.

a Insidiaretur. merito: ergo in ſolidū tenetur, idem & de marito, & de ſocio dicitur. ſ. vbi dolum cōmiſerint. vt in ſolidum cōdemnentur: vt j. ſolu. mat. l. etiam. & l. ſi conſtante. & j. de re iudi. l. ſed hoc ita. quę videntur contra.

b Fundum. Huius. ſcilicet patris. Accur.

c Quod. i. quia.

d In ea re. id eſt permiſſione.

Fortius. mariti. nec enim facit hoc animo donandi.

f An ea pars. hic enim fundus: erat pars huius dotis: quia & alia erant in dotem.

g Creditorib. tunc enim non eſt perditum, quod exigitur: vt ſ. eo. l. mutus. §. manente, & vt de emptore rei eccleſiaſticę dicit: vt C. de ſacroſan. eccl. authen. hoc ius. & in auth. de eccle. ti. §. omnibus. col. ix.

h Solutum. & ſic no. fundū dotalem. alienari hoc caſu: quia eſt vtile. & magis videtur permutatio: vt ſupra eo. l. ita conſtante.

Dotalis fund⁹ quādoq; alienatur.

DE PACTIS dotalibus.

Quia ſuper dote de qua dictum eſt, ſunt quædam pacta quę valēt: quædam quæ non: ideo de omnibus. dicit.

Paciſci poſt nuptias. CASVS. Paciſcitur mulier de die reddēdę dotis. item de dolo & culpa: hæc pacta valēt, ſiue ante matrimoniū ſiue poſt fiant: ſi modo adſint quos negotium tangit. ſ. mulier & vir: & pater cuiuſlibet eorum vel alterius, qui dotem dedit. aliàs eis qui abſunt, non nocet. Viuia.

† Al. add. quidem.

g Paciſci poſt nuptias, puta de dote reddenda: de

insidiaretur? a †

Nota caſum expreſſum, quòd extra cauſas expreſſas in l. mutus. §. j supra eo. non poteſt ſolui dos mulieri, niſi in eius vtilitatem vertatur: vt hoc, & not. l. j. in princ. infra, ſolu. mat. & l. cùm in fundo. § vxor viro. ſupra, eo. Item not. quòd ſicut maritus non poteſt alienare fundum dotalem, ita nec vxor conſentire marito alienanti: niſi propter mulieris vtilitatem: licet quidam contra per l. ſi prædium. C. eod. titu. Bart.

Scæuola lib. viij. Digeſtorum. LXXXVIII.

FVndum filiæ nomine pater in dotē dederat. huius b hęredi filię ex aſſe (creditoribus patris vrgentib⁹) vtilius videbatur potius fundū qui dotalis erat, diſtrahere, q̄ c minus fructuoſus eſſet: & alios hęreditarios vberiore reditu retinere maritus cōſenſit, ſi nulla in ea re d captio futura e ſit. Quęro, an ea pars f dotis, quę in hoc fundo eſt, mulieri manēte matrimonio rectè ſoluatur? Reſpōdi, ſi pretiū creditorib. g ſoluatur, rectè ſolutum. h

TITVLVS IIII.

DE PACTIS dotalibus.

Iabo. li. iiij. ex Caſsio. I.

PAciſci poſt nuptias, i ſi nihil antè cōuenerit, licet. Pacta, † q̄ de reddēda dote fiunt, inter oēs fieri oportet k q̄ repetere doté, & quibus repeti poteſt: ne ei, l qui non interfuit apud arbitrum cognoſcentem, † pactum non proſit. m

Pactum factum vt ſoluto matrimonio liberis exiſtentibus dos remaneat penes virum, intelligitur ſi morte mulieris matrimonium diſſoluatur, non ſi morte viri. Bald.

Vlpi. lib. xx. ad Sab. II.

SI cōuenerit, vt quoquo modo diſſolutū ſit matrimoniū, liberis interuenientibus, dos apud virū remaneret: n Papinianus Iuliano prętori reſpōdit, morte mariti finito matrimonio, neq; cōueniſſe videri dotem remanere & ſi conueniſſet, non eſſe ſeruandum pactum o contra dotem, cùm mariti mortalitas interuenit. p

Paul. li. iij. ad Sabi. III.

PActa conuenta, quæ in diuortij tp̄s collata ſunt, non facto diuortio q locum non habēt.

Pactum quòd maritus non lucretur fructus dotis ſed reſtituat, non valet: niſi propter ipſum ſit maiorem dotem conſecutus, vel mulier ſeipſam alat. h. d. Si verò fiat de certa parte fructuum, videtur indiſtinctè valere: vt infra eo l. quæris. & adde l. ſi inter virum infra ea. l. & hoc ſi fiat ante cōtractum matrimonium: aliàs nullo modo valet. d. l. quæris.

Vlpianus libr. xxxi. ad Sabinum. IIII.

ij SI conuenerit, r vt fructus in doté conuerterētur: † an valeat conuentio? Et Marcellus ait lib. viij. Dig. conuentionem non valere. propè. n. indotatā mulierē s hoc pacto fieri Sed ita † diſtinguit: t vt ſi quidē fundum in dotem dederit mulier, ita vt maritus fructus redde-

culpa præſtanda, & de temporibus: dum tñ donationis animo nō fiat: vt j. e. l. cū maritus. j. reſpō.

† arbitrū cognoſcentem.

k Oportet. Vt omnibus proſint & noceant.

l Ne ei. ſ. filiæ. puta cum pater pactus eſt reddi ſibi pignoribus & fideiuſſoribus acceptis: quoſi obligatio filiæ non quæritur? quia non ſicut patri per filiā, ita filię per patrem quæri recepiū eſt: niſi patri hęres exiſtat: vt infra eod. l. cum dos.

m Non proſit. vel non noceat. Acc.

n SI conuenerit. Remaneret. vt j. ſolu. matri. l. ſi cum dotem. Accur.

o Pactum. vt ſi incōtinenti ſit factū, adnectatur. n. vtilitati publicæ: vt j. ſol. mat. l. j. & ſ. de iure dotium. l. ij.

p Interuenit. Vbi autē mulier in matrimonio deceſſit: ſiue interueniāt liberi ſiue nō: poterit marit⁹ ex pacto lucrari dotem. ſi verò vir decedat ſiue interueniant ſiue non, nunquam ſeruatur, ſed ſi diuortium interuenit liberis extantibus valet: aliàs non: vt pbat j. de dote præleg. l. j. in prin. Acc.

q PActa. Diuortio. vt ſi alter moriatur.

SI conuenerit. CASVS. Mulier dedit cenſū in doté hoc pacto, vt maritus non lucretur fruct⁹, ſed fiant dotis: quæritur an valeat pactū? Et dicit q̄d non indiſtinctè. Secūdo caſu idē plenius diſtinguit. Dic vt ponit glo. in verbo diſtiguit. Vi.

† conuerterentur

† tamen

r Si cōuenerit. cōtra. C. de iure do. l. res quarum. Accur.

s Indotatam mulieré. quia niſi matrimonij oneribus ſeruiat dos, nulla eſt: vt ſ. titu. j. l. ſi pater. & infra eo. l. liberis. §. Paulus. Accur.

t Diſtinguit. huius legis diſtinctio talis eſt: quia aut fundus vel viuſfructus eſt dotalis, & conuenit, vt fructus

vt fructus redderet:& & tunc non valet pactū. aut nec fundus nec vsusfructus dotalis est. sed passa est mulier maritum fructus percipere. ita vt eos redderet. i. eorum æstimationem, & ipse habeat tantummodo vsuras: & tunc valet pactum. hac tñ sumpta subdistinctione, vt si quidem maritus ideo ꝙ pactum interposuit de fructib⁹ reddendis maiorē dotem est consecutus pactum valeat: alioqui contra. Acc.

commoda. l. si vt certo §. interdum. & aliter in locato: vt supra ad l. Aquiliam. l. si seruus. §. si calicem.

l Vt sit dos Data æstimata.

m Mulieris. Vt io æstimata.

n Mariti. Quædam ergo valent sub quodā tacito, quę non valent ex pręsse: vt hic, & supra de pac. l. si vn⁹ §. illud.

ret: nō eē ratū pactū. a ideóq; esse & si vsūfructū in dotē hoc pacto dedisset. Qđ si couenisset de fructibus reddēdis, hoc est, vt in dote † fructus essent, b quosquos percepisset, & fundus, vel vsusfructus in hoc traditus est, nō vt fundus vel fruct⁹ fieret dotalis, sed vt fructus perciperet dotis futuros: cogendum de dote actione fructus reddere. c Erunt igitur in dote fructus, & fruet iste vsuris quæ ex fructibus collectis & in sortem redactis, percipi possunt. Ego vtrobique d arbitror interesse, qua contemplatione dos sit data: vt si ob hoc ei maiorem dotem mulier dedit, quia fructus volebat esse dotis: cōtento marito ea pecunia, q̄ ex vsurisredituū colligitur: † possit † dici cōuētionē valere. Nec enim videbit sterilis esse dos. finge † quadringenta annua esse reditus apud eū, qui non acciperet in dotem (nisi † hoc cōuenisset) † p'us trecentis, & boni cōsuleret, e si tā vberē dotem consecutus esset: Et quid dicemus, si tale pactum † interuenit, vt maritus fructus in dotē cōuerteret, & mulier se suosq; aleret, tueretur-ve, & vniuersa onera expediret? quare nō dicā † conuentionē valere? f

Pactum quod est contra ius. vel per quod quis inuitatur ad delinquendum, non valet. Bal.

Paulus li. vij. ad Sab. V.

† CONuenire nō potest, g † nec illa quidem pacta seruanda sunt, ne ob res donatas, vel amotas agatur: quia altero pacto ad furandum mulieres inuitantur, altero ius ciuile impugnatur. Et † si conuenit, ne ob impensas necessarias ageretur [tale] pactū h nonest seruādū: quia tales impensæ dotē ipso iure i minuunt.

Non valet pactum, quòd maritus non teneatur de culpa, sed de casu sit, h.d.

Vlpianus libro iiij. ad edictum. VI.

POmponius ait, maritum nō posse pacisci vt dolū solūmodo in dotem k præstet; videlicet propter vtilitatē nubentiū: quāuis pacisci possit ne sit periculo ei⁹ nomē debitoris, qui ei dotē ꝑmisit nā vt sit dos l periculo mulieris, pacisci eū posse probat: & ꝑ cōtrarium, vt ea dos, quæ ꝑiculo mulieris m est, sit periculo mariti. n

Ista lex habet duas partes, prima pars loquitur quādo pactū interponitur a patre, Secunda quando interponitur a filia Secunda ibi, Si verò sic pacta sit filia. Baldus.

Pomponius libro xv. ad Sabinum. VII.

CVm dos filiæ nomine datur, o optimum est, pactum cōuentum p cū vtroq; generū facere: quanquam initio dotis dandæ legem, q quam velit r (etiam ci-

a Pactū. Vt ī. de iure dotiū. l. dotis. fructus.

b Fructus essent. Non autē fundus.

c Reddere. i. æstimationē eorū. Ac.

d Vtrobiq;. Idest, quādo vsusfructus vel fundus, itē quādo fructus totus datur in dotē: & cōuenit, vt nō lucretur eos vir.

e Cōsulere. Aliàs boni viri cōsuleret & aliàs boni viri consilio tam vberem, &c. & sic exponit. i. cōsiliū sumere boni, vel cautè præmeditari: & sic ponit supra de io. dot. l. si res o & ī. de decu. l. generaliter. & Ouidius. Quæ quāum misisse pudet, qa parua videntur: Tu tamē hæc quęso consule missa boni. aliàs vti boni cōsuleret tam vberem, &c.

f Valere. Interrogatiue. & dico certe valere: vt infra de dot. inter vir. & vxo. l. si ga. ꝑ vxo. §. si vxor. Accu.

g COnueoire nō potest scilicet coostante matrimonio: sed post sic: vt infra, e. le. ob res. & supra, de par. l. si vnus §. pactus hodie autē de modicis impensis nō agitur: vt ī. de impē. l. omnino sed ibi loquitur de maximis impētis. Accursius.

h Pactū Scilicet de impēsis ipsis nō repetendis.

i Ipso iure. Si in pecunia & speciebus dos consistat: vt supra, tit. l. si in qui. §. vlt. Accur.

k POmponius in dotem aliter in cōmodato: vt ī.

CVm dos. CASVS. Pater dedit cētum pro filia in dotem: deinde ex interuallo pepigit cum genero, vt in speciem conuerteretur pecunia, vt valeat. Respon. aut tam pater quam filia consenserūt pacto cum genero: & valet, licet ab initio solus pater possit pacisci tēpore donationis Secundo prosequitur quādo sol⁹ pater ex interuallo. & dicit ꝙ nō valet, vt prosit vel noceat filię: sed valeat vt noceat patri vel ꝓsit. Tertio si sola filia pepigit ex interuallo: tunc aut in melius, & proficit sibi & patri. aut in deteri⁹ & sibi non patri ꝓiudicat, nisi vna cum filia pater agat soluto matrimonio.

o Dat. i. data est. & sic ponitur præsens pro præterito, sicut & quandoq; præsens pro futuro: vt infra, de condit & demonstr. l. quibus diebus. §. quidam. & in patre, non extraneo loquitur hæc lex.

p Conuētum id est, stipulatio. puta vt soli patri promittat. nam solum pactum nō mutat actionem profectitiæ dotis: cum simplici pacto nouatio non fiat etiam vtroque volente: vt C. de iure dotium le. anta. sed in extraneo sufficit nudum: vt infra subijcit.

q Legem Stipulatione vallatam. Accursius.

r Velit. Imo non omnem, puta si est aduersa publicæ vtilitati: vt C. e. leg. quamuis.

† In dot.

o Vide ꝙ ibi annotauimus. Ouidius.

† Colligere tur.

† P.F. posse.

† In P.F quadragena.

† Vt.

† P.F plus trecentū viri boni cōsule ret tā vberem dotem consecutus & quid, &c.

† Si tale pactum conuentum

† dicas P.F.

Tacita quędam valēt quę expressa non.

† P.F. illud conuenire non pōt, ne de moribus agatur; vel plus vel minus exigatur. ne publica coercitio p̄ priuata pactione tollatur.

† In nicl. exēpla. altero legib conuent. nō potest ne de moribus agatur oēe illa, &c.

† Sed ꝙ.

Possit

tra personam mulieris) is, qui dat, dicere possit. [a] Si vero † post datam dotem pacisci velit, vtriusque persona in paciscẽdo necessaria est: quoniam iam adquisita mulieri dos esset. Quo casu si solus pater pactus sit sine filia: siue sol[us] agat, [b] siue adiuncta [c] filię persona: ei soli nocebit, & proderit pactum conuentum. Si sola filia [d] egerit † neq; proderit, [e] neque nocebit ei.

Si verò filia sola pacta fuerit, quo pacto patris conditio melior fiat: proderit & patri; quoniam per filiam patri adquiri potest, per patrem filiæ [f] non potest. Si vero sic pacta sit filia, vt noceat: ipsi quandoque filiæ agenti nocebit [g] pactum: patri verò nullo modo nocebit, nisi adiecta quoque filiæ persona experiatur. [h] Dicendum [enim,] paciscendo filiam conditionem patris deteriorem facere non posse: eo casu, quo mortua ea in patrimonio, dos ad patrẽ reuersura est.

Istam legem intellige, secundum legem, si nepos, cũ duabus sequentibus supra tit. ij. Bald.

Paulus lib. vij. ad Sabinum. VIII.

QVoties patre furente, vel ab hostibus capto filiusfamiliàs ducit vxorẽ, filiaue familias nubit: necessariò etiam pactio cum ipsis [i] duntaxat dotis nomine fieri poterit.

Pomponius libro xv. ad Sabinum. IX.

SI ita conueniat, vt si viuo socero [k] mortua sit filia, ipsi socero: si mortuo [eo,] filio: † si filio quoq; defuncto, [l] totum suo hæredi reddat: benigna interpretatiõe potest defendi, vtilẽ stipulationem [m] esse.

Idem lib. xxvj. ad Sabinum X.

AVus pactus est, cũ dotem pro nepote suscepisset, ne a se, neve a filio dos peteret: [n] ab alio verò, quam filio hęrede, vt dos peteret, exceptione conuẽtionis filius tuẽdus erit: quippe † hæredi nostro cauere cõcessum est. nec quicquã [o] obstat, quò minus certæ personæ (si hęres erit sibi) caueri possit. quod [p] non idem & in cęteris hæredibus cauet. & ita Celsus scribit.

Conditio accepta in praecedenti pacto, & in sequenti intelligitur repetita, si aliàs pactũ redderetur inutile. Bar.

Vlpianus libro xxxiiij. ad edictum. XI.

CVm pater dotem pollicitus fuerit, & paciscat, ne † se viuo petatur, [q] neve constante matrimonio dos petatur: ita pactum interpretandum [r] diuus Se-

---

[a] Possit. Vt j. e. l. ob res. §. j. non sic post vt subijcit: vt C. de do. quæ sub modo. l. pfecta. & C. de iure dotium. l. cum a socero. & j. sol. ma. l. nõ solũ & l. quoties. & s. e. l. j. § pacta; & de iu. do. l. post. nuptias. A.

[b] Agat. Filia mortua, vel ea viua; cũ recõciliauerit matrimonium [in]uito patre: vel leuis sit circa immerentem maritum: vt & C. de nupt. leg. si vt proponis & infra sol. ma. l. si cum dotẽ. §. eo autem tpe.

[c] Adiũcta. Vt j. ea. le. §. nisi adiecta, &c. & cõtrariũ quod ibi est, etiam hic dici potest.

[d] Filia. Sui iuris constituta per mortem vel emancipationem. Accu.

[e] Neque proderit. abũdat primũ. neque * vt in aut. de hær. & Fal. §. inordinatũ. col j. & pone exẽplũ quo non nocet filiæ nisi cõsentiat: vt j eo. l. aliud;. hic tñ patrẽ nõ rõne sui, sed filiæ noĩe puto agere posse: vt in tutore: vt C. de bo. q li. l. fi. & de bo. ma. l. j. vel aliter pone exẽplũ: qa vn[us] sine altero iussũ alij promitti: vt j. solu. ma l. ij. §. j. vel ecõtra nõ pdest, si citeriori dic pstari cõuenit: vt cõmodum eius tpia esset patris, vel si in initio cõuenit de non petẽda dote: ei post cõuenit de petẽda: solus ipse ageret.

[f] Filiæ. Iure directo. Io. vt s. de pac. l. si tibi. §. si pact[us]. sed cur nõ, cũ nepotibus quęrat au[tem] vtilẽ actionẽ: vt j. so. ma. l. Caius & s pac. cõ. l pater R. fi. ibi nõ erat I pstare qa ex filia. hic sic. Itẽ cõtra. j. de ver. obl. l. quodcũqz. §. ij. sed ibi vt hęredi stipulat[us] ẽ pater filię, hic nõ vel ibi vt filio, hic p se videbatur pacisci, non pro filia.

[g] Nocebit. Veluti si paciscatur de permutãda dote: vt j. e. l. si mulier. aliter si paciscatur de dote nõ petẽda vel non reddẽda suo tpe. tunc enim non potest sibi nocere nisi sol. mat. paciscatur; vt infra eo. l. de dic. & l. Aquilicianus. & supra cod. l. ij. Azo.

* Oẽs scribentes cõmuniter in le. ij. in versi. denique si pater. ff. sol. ma. l. satis laborat & frustra circa intellectũ huius literæ. idõ tu vide quod hic dicuntur in nouis interpr. Bolo.

* In emẽdatiorib[us] codicibus deest ea negatio.

† P. F. nec si sola filia agat.

[h] Exaperlatur. Imo nec tunc videtur nocere; vt infra sol. mat. l. ij. § sed vtrum. Sol. secũdum quosdam nocebit quantum ad personam filiæ, nõ quantu ad patrẽ. Alij dicunt quod ibi pactio fuit facta, vt pdesset alij, nõ marito. vel quod ibi dicit nõ est amissa, verum est ipso iure amittit tñ p exceptionẽ. Tu dic, si filia paciscatur ad exceptionẽ marito parãdã, vt paciscendo de nõ petẽda dote non nocet patri; siue cũ filia, siue sine filia agat; vt ibi. si ad actionẽ, vt pmittẽdo pęnã, si ipsa vel pater petat dotẽ; nõ nocet patri nisi adiuncta filia agat. tunc. n. ex qualibet cã necesse habet defendere filiã; vt j. rerũ am. l. iij. §. fi. & hoc cum pr non recõuenit ex persona filię ex illo contractu, ex quo ipse agit pp filiæ psonã. tũc. n. siue cũ filia siue sine ea agat, p filia respondet: vt s. de cõp. l. si cũ. & s. cõmo. l. pe. & de pig. actio. l. si seruus pignori. Accu.

† In P. F. add. eius.

[i] QVoties. Cũ ipsis. s. talibus filijs; & erit ita pactio; vt C de seni. pas. l. si. circa princ. Acc.

* Al. add. cum.

[k] SI ita cõueniet Socero. Idest, patre filię.

[l] Defuncto Non solum socero.

[m] Stipulationẽ. Et sic filio p patrẽ qrit; quia vt filio volebat qrere; vt j. de ve. ob. l. quodcunqz. §. si qs ita. & j. e. l. pater. & j. sol. matri. l. Caius.

[n] AVus. Peteretur idest repeteret, cum sibi esset soluta. Accursius Florentinus legum doctor.

† Al. add.

[o] Nec quicquam. Vt ob hoc non valeat. Accur.

[p] Quod. id est, quæ cautio, ac si diceat, de quibusdam dixit de quibusdã non vt supra, de pact l. Auus.

[q] CVm pater. Petatur. id est, maritus non petat a patre.

[r] Interpretandum. Quia in ambiguis, &c. vt supra tit. j. l. in ambiguis.

Adiectum

verus cōstituit, quasi † adiectū esset, a *si viuo* hoc enim ita accipiendum cōtemplatione pietatis paternæ, & contrahentium voluntatis, vt & posterior quoq; pars conuentionis ad vitam patris relata videatur: ne diuersa b sententia fructum dotis ab oneribus matrimonij separet: quòdque indignissimū esset, inducat, vt non habuisse dotem existimetur. Quo rescripto, hoc effectum est: vt si quidē viuo patre decesserit filia, aut sine culpa sua diuerterit: omnino dos peti non possit: c constante autem matrimonio mortuo patre, peti possit. d

Not. si. huius l. nam valet ad multa, quia si promitto tibi vēdere pro eo pretio, quod inuenietur, & quidam nobilis vel potēs vult emere minus quàm valeret, cuius timore nemo plus promittit, quòd hoc non debet attendi. Bar.

Paulus libro xxxv. ad edictum. XII.

SI pater dotem dederit, & pactus sit, vt mortua in matrimonio filia, dos apud virum remaneret: puto pactum seruandum, etiam si liberi nō interueniant. e Ex pactis conuētis, quæ ante nuptias vel post nuptias interponi solēt, alia ad volūtatem pertinēt, vt mulier dote promissa se alat, & donec nupta sit dos ab ea non petatur: f aut [vt] certam summam viro pręstet, & ab eo alaē, & his similia. Alia ad ius pertinent? veluti quādo dos petaē, g quemadmodū h reddaē: in quibus nō semper † volūtas cōtrahentium seruatur. i Cę terùm si conuenerit, ne omnino dos petatur: indotata k erit mulier.

Si mulier paciscendo vt certa pars dotis tantum petatur, pœnam apponit: debet esse contenta vel exceptione vel pœna. Bald.

Si mulier pacta sit, l ne amplius, quā pars dimidia dotis a se petatur, m & pœnā stipulata sit, n Mela ait, alterutro eam contentam esse oportere, vel exceptione pacti, & acceptam facere pœnæ obligationem: vel si ex stipulatu agat: o denegandam ei exceptionem. p Si fundo æstimato in dotem dato pacta sit mulier, vt quanto pluris venierit, id in dote sit: Mela ait, id seruandum. q cùm & ex contrario conuenire possit, vt si minoris venierit, ipsa debeat. Si pacta sit mulier, vt siue pluris, siue minoris fundus æstimatus venierit, precium quanti † res venierit, in dote sit: † P. F. q[illegible] stari ei † pacto oportet. Sed si culpa mariti minoris venierit, & id ipsum mulierē † P. F. c[illegible] consequi.

Iulianus libro xvij. Digest. XIII.

ITem si non venierit: æstimatio r præstari debebit.

Pactum per quod efficitur deterior dotis conditio non valet: secus si fiat melior. Bal.

Paulus lib. xxxv. ad edict. XIIII.

DE die reddēdæ dotis hoc iuris est: vt liceat pacisci, s qua die reddaē, dū ne mulieris deterior conditio fiat: † P. F. fiet.

Caius lib. xj. ad edic. prouincia. XV.

ID est, vt citeriore die reddatur.

Paulus lib. xxxv. ad edic. XVI.

VT autem lōgiore die † reddaē dos, † P. F. soluatur. conuenire non potest, t non magis, quàm ne omnino reddatur.

Proculus lib. xvj ἐπιστολῶν. XVII.

ATtilicinus Proculo suo salutem. Cū inter virum & vxorem u pactū cōuentum ante nuptias factum esset, vt quibus diebus dos data esset, ijsdē diuortio facto redderetur: post quinquennium, quàm nuptiæ factæ sunt, vxor viro dotem dedit. diuortio facto, quæro, vtrum quinquennij die vir vxori dotē redderet, † an † Reddat statuto legibus tēpore? Proculus respondit. Quod ad diem reddendæ dotis attinet, pacto existimo meliorem conditionē mulieris fieri posse, deteriorē nō posse. † P. F. priore. Itaq; si cautum est, vt priore † tēpore, quàm legibus constitutum est, reddatur: † Stari ab eo si. stare ei pacto sed † stari eo † debere. si vt lōgiore: nec valere

Verborū geminatio nō semper & sic no. quod verbo-rū geminatio sensum non auget.

† Al. add. dreaus.

a Adiectū esset. In secundo pacto. & sic no. quod verborū geminatio sensum non auget. & sic est argu. contra ff. de vsur. l. si stipulatus. sed hoc est fauore dotis.

b Diuersa. Id est, aduersa vel contraria. Ioan.

c Nō possit. Propter verba, ne se viuo dos petaē. Io.

d Peti possit. s. vt hic habes, & j. eo. l. ob res. § fi.

e SI pater. Interueniant. sed si pactum esset vt nomine liberorū retineretur, & nepos continerentur: vt j. sol. mat. l. si dotali.

f Non petatur. Id est, maritus nō petat ab ea.

g Petatur. Id est, repetatur.

h Quēadmodū. Puta cū fructibus vel sine eis: quod dic vt s. e. l. iiij. & s. ti. primo l. dotis.

i Seruaē. Imo hodie semper huiusmodi pacta seruantur, nisi contra ius sint: vt C. de rei vxo. act. § illud. circa finem legis.

k Indotata. Alias cum nō: aliàs sine non & facit infra. eo. l. si liberis j. respond.

l Si mulier pacta sit. Ante matrimonium aliòqui cum sit donationis causa, non tenet.

m Petatur. A marito, id est, ne maritus petat.

n Stipulata sit. A marito, si plus quā dimidiam partem petat maritus.

o Ex stipulatu agat Ad pœnam.

p Exceptionem. vt s. de pa. l. rescriptū. § si pacto. & j. de doli except. l. apud. § Labeo ait si de homine.

q Seruandum. Vt argu s. de contrahenda empt. l. hæc venditio. § fi.

† Al. add. aliquo.

r ITem si. Æstimatio quæ fuit æstimatus. Ac.

s DE die. Pacisci. vt s. de pactis l. e. iurisgentium. § vt puta.

t VT autē. Non potest. vt s. de pac. l. si vnus. § pactus. in fi.

u ATtilicinus. Vxorem. sed cum patre potest vt j. e. l. aliud. Ac. Licet

id pactum conuentum. Cuius sententiæ conueniens est dicere: vt si pacto cōuēto cautum est, vt quantò serius quoq; post nuptias data fuerit, tantò serius post diuortium reddatur si propiore, † quàm in reddenda dote cōstitutum est, data sit: valere pactum conuentum: si longiore, non valere.

Iulianus libro xviij. Digestorum. XVIII.

LIcet manēte matrimonio nō possit inter virū & vxorem conueniri, vt lōgiore [die] dos reddat: post diuortium tamen, si iusta causa [a] conuentionis [b] fuerit, id pactum debet custodiri.

Alphenus libro iij. Digestorum a Paulo epitomatorum. XIX.

ALiud est, [c] si pater pro filia dotem ꝓmisit, vt annua, bima, trima, quadrima, quinto anno dos à se [d] redderetur: [e] & conuenit vt ijsdem diebus soluto matrimonio dos redderetur. hoc enim pactum [f] ita valet, si patri filia hæres extiterit, & interueniente ea pactum cōuentum fuerit.

[illegible] lib. [illegible] ad [illegible] XX.

OB res quoque donatas, vel amotas vel impēsas factas, tunc facta pactio [g] valebit, id est, post diuortium. Si extraneus de suo daturus sit dotem: quicquid vult, paciſci (ignorante muliere [h]) sicut & stipulari, pōt. legē .n. suæ rei dicit. postquam verò dederit: paciſci cōsentiē te muliere debet. Si conuenerit, ne à muliere, neve, a patre dos petat, hæres non habebit [i] exceptionem. Sed si cōuenerit, ne manente matrimonio, viuo patre petatur: mortuo patre statī exigitur. & si non perierit maritus, tenebit huius culpę nomine, si dos exigi potuerit: [k] nisi fortè antè diremptum sit matrimonium, quam facultatem petendi [l] haberet. [m]

Si est vtila mulieri, pecunia in dotē promissa, potest in corpus vel in speciem commutari. Ba.

Iulianus libro xvj. Digestorum. XXI.

SI mulier dotis causa ꝓmiserit certā summā, & pro ea [pecuniā] mācipia [n] in dotem dederit, ea conditione, vt periculo [o] ei' essent, & si quid ex his natum esset, ad eam pertineat: stari pacto conuento oportebit. Nam constat, posse, inter virum & vxorem conuenire, † vt dos, quæ in pecunia numerata est, permutetur, & transferatur in corpora, cùm mulieri prodest. [p]

Exceptio pacti conuenti non conuenit hæredi matris. quæ mater ex contractu conductionis erat viro obligata: licet hæres istius matris illud pactum apposuerat de lucrando mercedem percipiendam ex fundo dato in dotem. Baldus.

[Id]em lib. ij. ad Vrseium Ferox. XXII.

QVidam fundum dotis causā ab vxore sua acceperat: interque eos conuenerat, [q] vt mercedes eius fundi vir vxori annui nomine daret: [r] deinde eum fundum vir matri mulieris certa pensione colendum locauerat: eaque cum mercedes eius fundi deberet, & decesserat: & filiam suam solā reliquerat hæredem, & diuortium factū erat. vir deinde petebat a muliere mercedes, quas mater debuerat, Placuit exceptionē mulieri dari non debere, [f] ac si inter se & virum nō cōuenisset vt hæ mercedes sibi alimentorū nomine darentur. cùm futurum sit, vt quodammodo donationes inter virū & vxorem confirmentur. [t] nam quod annui nomine datur, species donationis est.

Conditio existens siue in vita siue post mortem stipulatoris, purificat conditionem. Bal.

---

[a] LIcet. Si iusta causa. idem tā credo & si ante nuptias: vt j. e. l. quæria. lex tamen superior Attilicio† dicit cōtra scilicet quod ante factum non valet. sic .n. dicit, ante nuptias. Sed dic quod fuit collatum in tempus matrimonij: vt C. de do. ante nup. le. quod sponsæ. & leg. j. & secundum hoc puncta ibi reddatur.

[b] Conuentionis. Vt paupertatis mariti.

[c] ALiud est. Dictum est supra l. proxi. filiam non posse lōgius tēpus apponere quā lege statutū est in dote illi reddenda. aliud est si pater, &c. & sic continuatur cum superiore.

[d] A se. s. patre.

[e] Redderetur. Id est, daretur: vt j. de verb. signifi. l. verbum reddendi.

[f] Pactum scilicet de contrahen ma. nec enim sine eius consensu contrahi potuit. si autem dicas de reddēda dote: subaudias maximè. nam & si non interuenisset, si tū hęres esset, ei noceret sicut patri: vt supra, eo. l. cum dos.

[g] OB res. Pactio aliàs donatio & aliàs pactio: & tunc scilicet post diuortium: vt hic subijcit, & supra e. le. licet. secundum vnum sensum.

[h] Muliere. Vt supra e. l. cū dos §. j.

[i] Habebit. Cum fuerit pactum personale. Accu.

[k] Potuerit. Vt supra de iure dotiū. l. si ea tradens. Acc.

[l] Petendi. Id est, antequàm pater decederet.

[m] Haberet. Et hoc habes etiam supra eo. l. cum pater. tunc enim nō fuit in culpa exigendi: & ideo non tenetur: vt infra soluto matr. le Mauia. & supra, de neg. gest. l. sin autem. & l. litis. §. si pecuniæ.

[n] SI mulier. Mācipia. ea pecunia æstimata.

[o] Periculo. Scilicet, mulieris. Acc.

[p] Prodest. Vt supra de iure dotiū. l. ita constante. Ac.

[q] QVidam. cōuenerat. & cōuentio actionem non parit, nisi stipulatione sit subnixa: sed exceptionem tm̄: vt supra, de do. inter virū & vxor. l. si id. §. si. & l. si stipulata. Ac.

[r] Daret. In alimenta.

[f] Non debere. Si se non exhibuerit. Accur.

[t] Confirmentur. diuortio, si exceptio mulieri detur: cum debeant infirmari. vt j. de dona. inter virum & vxorem. l. sed interim. §. pe.

† Cuius P. F.

† Al. add. tempore.

† P. F. conueniri.

Aphricanus libro vij. Quæstio. XXIII.

Pater cùm filię suę nomine dotē daret, pactus est, vt mortua [a] filia, vno pluribusve liberis superstitib. deducta [b] parte tertia: reliqua sibi dos, aut post mortē [c] suā illi, aut illis filijs, [d] quos in potestate habebat, redderetur. deinde hoc ita fieri stipulatus est. post mortē eius [e] mulier in matrimonio decesserat, relictis filijs. quæsitum est, an ex stipulatione duas partes illi [f] petere possint? Respondit, posse. [g] etenim vim eius stipulationis hanc esse vt si in matrimonio mortua esset, [h] dos patri redderet: perindeq; habendum, ac si talis stipulatio interposita fuisset. *Si nauis ex Asia venerit, mihi, aut post mortem meam Lucio Titio dari* [i] *spondes?* nam & si post mortem stipulatoris nauis venisset, hęredi deberi. [k]

Florentinus lib. iij. Institutionum. XXIIII.

Si inter virum & vxorem pactum est, [l] vt certa pars dotis, vel tota ob vnum, vel plures liberos interuenientes retineatur: etiam eorū nomine, qui ante nati sunt, quàm dos daretur, aut ampliaretur, conuentio rata est. [m] nā sufficit eos ex eo matrimonio nasci, in quo dos data [n] est.

Vlpianus libro primo Responsorum. XXV.

† Qvi de reddenda dote, si data fuisset, & mortua in matrimonio filia, conuenit: [o] eū de non petenda quoque dote respondi videri conuenisse: ac patrem pacti conuenti exceptionem nactū ad hæredem suum transmisisse.

Paulus lib. iiij. Responsorum. XXVI.

Inter socerum & generum conuenit, vt si filia mortua superstitem anniculū filium habuisset, dos ad virum pertineret: q si viuente matre filius obijsset: vir dotis portionē [p] vxore in matrimonio defuncta, retineret. mulier naufragio cum anniculo filio perijt. Quia verisimile videbatur, ante matrem infantem perijsse: [q] virum partem [r] dotis retinere placuit. Vir dotē, quam ex pacto filię [s] nomine retinere potuit, si lapsus errore non retinuit: [t] filiam, quę patri sola, matri pro parte hęres extiterat, apud arbitrum [u] diuisionis non improbè dotis perperā à patre [matri [x]] solutæ præceptionē desiderare cōstitit. [y] Cùm inter patrem & generum cōuenit, vt in matrimonio sine liberis defuncta filia, dos patri restituat: id actū, [z] inter contrahentes intelligi debet, vt liberis superstitib. filia defuncta, dos retineatur: nec separabitur [a] portio dotis, additamenti causa data, si postea nihil aliud conueniat.

Cōuenit vt mulier viri sumptibus quoquò iret veheretur: atq; ideo mulier pactum ad literas [b] viri secuta, prouinciam, in qua †centurio [c] merebat, profecta est. (cont.)

[a] Pater. Mortua. ex his verbis putabatur tunc demum filijs actionē competere, cum filia prędecesserit ante patrem. Ioan.
[b] Deducta. i. retenta à marito. Accur.
[c] Mortem. hic oriebatur quęstio Io. Sub. ergo, siue ante mortem, aui, siue post decedat.
[d] Filijs. s. quos habebat in potestate, pater, & quibus erat stipulatus. Acc.
[e] Eius. s. patris.
[f] Illi patris filij.
[g] Posse. vt supra eo. l. si ita cōueniat & j. de verb. oblig. l. quodcunque. §. si quis ita.
[h] Mortua esset. viuo vel mortuo patre.
[i] Titio. scilicet filio. nam ita stipulari extraneo non potuisset.
[k] Deberi. & sic plenius ab hærede agitur, quàm à defuncto agi potuerit: vt supra de euict. le. si per imprudentiam §. nō mirum. & C. vt act. ab hæred. & contra hær. l. j.
[l] Si inter virum. Pactū est. tempore datę vel auctę dotis.
[m] Rata est. vt & argu. j. de cond. & demon. l. hæc conditio. §. fin. & l. si iam. arg. contra. in l. cum vir vxori.
[n] Data. vt C. quæ res pig. obl. pos. l. si.
[o] Qvi de reddē da. Conuenit. socer cum genero vel cum vxore scilicet filia soceri, hoc eo ipso quod gener ita se obligat de reddenda dote, si ei data esset, videtur pmisisse patri, ne daret, & ita fecisse pactum de nō petēdo. & facit infra, si quis omis. cau. testa l. si quis sub conditione. Accur.
[p] Inter socerum. Portionem. scilicet dimidiam.
[q] Infantem perijsse. vt infra, de reb. dub. l. si mulier. Sed quid de pubere filio sic mortuo? Respond. contra: quia prius mater mortua esse præsumitur. vt infra, de reb. dub l. cū pubere. Item nunquid eadē quæstio, & distinctio seruatur in patre & filio simul mortuis? Respond. sic infra, de reb. dub. l. qui duos §. cum in bello. & §. si Lucius. aliter si sint pares illi qui sic moriuntur, quia pariter mortui pręsumuntur: vt infra, de do. can. mor. le. si hi qui inuicem. Accursius.
[r] Partem. non totam.
[s] Filiæ. cōmunis.
[t] Retinuit. scilicet hæredibus mulieris restituit, vel ipsi mulieri. Accurs.
[u] Arbitrū. coram quo materna diuiditur hæreditas, nō paterna: quia eam solam habet vt hic dicitur.
[x] Matri. quæ diuertit: & valuit pactū vt suprà eod. leg. ij. Vel si nō habes matri, dic quòd eius hæredibus restituit totam. Accur.
[y] Constit. videtur quod ignorātia proprij facti toleretur. & sic est argu. contra infra, pro suo. l. fin. Accurs.
[z] Id actum. posito enim quid iuris sit in vno de contrarijs, & in opposito quid iuris sit intelligitur. Sed arg. contra supra, manda. l. qui mutuam. primo respon.
[a] Separabitur. à genero, vel non separabitur ab ea, quæ fuit prius constituta, quoniam idem iuris sit in vtroque: vt arg. infra, de lega. j. l. si ex toto. in princip. & infra, de auro, & arg. lega. l. cum aurum. §. fin. in fin. & C. de iur. dot. l. etiam si non. in fin. & j. de iur. dot. l. iiij.
[b] Ad literas. quibus voluit mulierem ad se peruenire. Accursius.
[c] Centurio. sub quo maritus forte militabat.

Plus pōt quādoque hęres quā defunct⁹.

† in P. F. & in vetustis exēp. legit quod de reddenda dote, si data fuisset, mortua in matrimonio filia, cōuenerit, idem de non petenda quoque videri cōuenisse ac patrē, &c.

† Centyrio in P. F. vetere enim Sylla & Sulla dicebant.

Petis

rebat, petit[a] non seruata fide conuentionis, licet directa actio nulla competat: [b] vtilis tamẽ in factum [c] danda est. Filia cum pro se dotem promitteret, pepigit, vt si in matrimonio sine liberis decessisset, matri suæ dos solueretur. pacto filiæ nulla quæritur matri actio. si tamen hęres puellæ [d] matri pecuniam [e] dotis soluerit: viro contra placita petenti [f] dotem, obstabit exceptio. Pater, si filia nupta mortem obijsset, dotem dari [g] stipulatus est. constante matrimonio capitali crimine damnatus est. [h] diuortio secuto, vel morte viri, soluto matrimonio, stipulationis cõditio deficit. Quòd si mulier in matrimonio decesserit: ex stipulatu fisco dotis actio quęreretur. Post verum autem diuortiũ renouatis nuptijs, nõ committitur fisco [i] stipulatio, licet defuncta sit in matrimonio filia: quoniam ad primas nuptias pertinet. [k]

Idem libr. j. Definitionum. XXVII.

SI liberis [l] sublatis, [m] reuersa post iurgium [n] per dissimulationem [o] mulier, veluti venali concordia, † ne dotata [p] sit, conueniat: conuentio secundum ordinem rei gestæ moribus improbanda est.

Paulus libr. v. Quæstionum. XXVIII.

QVęris: [q] si pacta sit mulier, vel ante nuptias, vel post nuptias, vt ex fructibus fundi, quẽ dedit in dotem, creditor mulieris dimittatur, an valeat pactum? Dico: si ante nuptias id cõuenerit: valere pactũ: eoq́; modo minorẽ dotem constitutã. post nuptias verò, cum onera matrimonij fructus releuaturi sunt: iã de suo maritus paciscitur, vt dimittat creditorem & erit mera donatio. [r]

Scæuola lib. ij. Responsorum. XXIX.

CVm maritus, qui æstimata prædia in dotẽ acceperat: manente matrimonio pact⁹ est circunscribendę mulieris gratia, vt prędia inęstimata essent, vt sine † periculo suo ea deteriora faceret: quęsitum est, an secundũ priores dotales tabulas prædia æstimata remanerẽt, & periculum eorũ ad maritũ pertineret? Respõdi: nõ idcirco id pactũ, de quo quærit, impediri, quod in matrimonio factũ esset, si deteriore loco dos [s] non esset: [t] nihilominus eo pacto admisso, [u] si deteriora prędia faceret, [x] eo etiam nomine dotis eũ actione teneri. † Titius mulieris noĩe dotem dedit & stipulatus est in casum mortis & diuortij. diuortio secuto, non repetita dote, Titi⁹ decessit: mulier ex voluntate eius hæredis redintegrauit matrimonium. quęsitũ est, an ex stipulatu dotem repetere † possit? Respondi: heredem Titij, si cõsensisset, vt ea quãtitas, quã ex stipulatu cõsequi poterat, reconciliato matrimonio dotis fieret: posse pacti exceptione summoueri. [y] Mulier de dote, quam dedit, pacta est, vt si in matrimonio decessisset, fratri eius redderetur: isq́; in eum casum stipulatus est: mulier quasdã res dotales decedẽs [z] marito legauit, & alijs: quosdã ex dotalib⁹ seruis manumi-

[a] Petit. petito hoc à principe: vt C. de re mil. l. quæcunq; vel hic ipse nõ misit pro ea. Accur.

[b] Competat ideo fore quia nudũ pactum fuit.

[c] In factum. vt j. de don. inter vir. & vxo. l. si quis pro vxore. Accurs.

[d] Puellæ agnatus. scilicet vel ali⁹ quẽ heredem fecit, non filius: quia filium non habebat.

[e] Pecuniam sed qd si hæres puellæ pecuniam non soluit matri: sed eã apud se habet? Resp. nõ repetit maritus: qa si puella fecit inutilem stipulationem, quæ directò nõ valeat s̃m legem, tamen habet vtilem actionem: vt & C. de rei vxor. act. in prin. arg. s̃. eo. l. cũ dos. quod nut.

[f] Petenti. cum nõ esset soluta.

[g] Dari. i. reddi.

[h] Damnatus est. scilicet pater.

[i] Fisco. qui est heres patris: vt j. de iure fisci. l. Lucius.

[k] Pertinet. stipulatio: vt j. de iure dot. l. doris.

[l] SI liberis. CASVS. Mulier dedit centum in dotem hoc pacto, vt vir lucretur dotem, ea mortua superstitib⁹ liberis hęc mulier finxit se iratam cum viro: & ad eũ redire noluit, nisi hoc pactum remitteretur: tandem remissum est. Hæc lex dicit hoc pactũ non valere. Acc.

† P. F. concordio.

[m] Sublatis. s. natis quia erant causa retinendæ dotis.

[n] Iurgium. scilicet factum.

[o] Per dissimulationem iurgij. dissimulabat enim quẽ cũ marito iurgata esset.

[p] Dotata. id est: ne videatur aliquam dedisse in dotem, vt ob hoc pactum marito de dote retinenda non noceat vel prosit. & secundum hoc dicit sublatis, id est, mortuis. imo dicit indotata, id est, ne dotem retinere possit vir.

[q] QVæris. aliàs incipit lex. Paulus.

[r] Donatio. quæ nõ potest valere inter virum & vxorem, ideoq́; inualida est: vt supra eo. l. si conuenerit. & s̃. titu. j. l. si pater in fin. & l. dotis. j. respon. sed contra j. eod. l. Bebius §. fin. aliàs l. si inter. Solu. hic data fuit dos ante nuptias: sed post nuptias cõtractas fuit pactum factum donationis causa, ibi in ipsa donatione dotis facta, contracto vel nõ cõtracto matrimonio fuit pactum initum non donationis causa: imo eo modo fuit dos minor constituta.

[s] CVm maritus. Dos. vt s̃. eo. l. si mulier.

[t] Non esset. vt s̃. eo. l. si mulier.

[u] Admisso. quod est cum est mulieri vtile.

[x] Faceret. dolo vel culpa. Accursius.

[y] Summoueri. Scęuola non respondit quæstioni propositæ hic sicut aliàs plerunq; facit. s. an videatur concessisse dotem: sed respõde, quod ex quo consensit matrimonio, videtur redintegrare dotem: vt argu. supra. de iure dot. le. dotem. & l. stipulatio. & C. de nuptijs. la. si vt proponis. Accurs.

[z] Decedens. duobus hæredibus institutis.

† ea etiam actione teneri.

† P. F. petere.

Manu-

sit. [a] quæsitum est, an maritus earum [rerũ] noĩe, quas legauit mulier, & seruorum, quos manumisit, fratri teneretur? [b] Respôdi: nihil proponi, cur non teneatur: cùm etiam hæredes [c] defunctæ tam legatarijs, quàm libertatibus obnoxij sint.

Triphoninus lib. x. Disputationum. XXX.

BEbius [d] Marcellus Bebio Maryllo dotis filiæ suę nomine centena ꝓmiserat: [e] & conuenerat inter eos, ne ea dos côstante matrimonio [sine liberis] peteretur: vel si post mortem patris in matrimonio sine liberis filia [f] decessisset, vt dimidia dos apud Maryllum remaneret, [g] dimidia fratri mulieris restitueretur: [h] eaq; etiam in stipulationem deducta erant. mortuo [i] Marcello filio [k] & filia [l] superstitibus, dote vniuersa [m] filiæ prælegata, Maryllus nata filia diuerterat: & mulier decesserat, fratre suo & filia [n] ex æquis partibus hæredibus relictis. Apud Petronium Magnum prætorem Maryllus ab hrẽde filio Marcelli ex dotis ꝓmissione [o] vniuersam dotem petebat ea † coniectura: quia † si † inter [p] eos [q] placuisset, [r] nullo filiorum extâte, mortua muliere, partẽ dotis remanere apud maritum: magis † côuenisset, [s] vtriq; dotem totam esse eius, si filiũ filiàmve habuisset. [t] [Et] ex diuerso [u] respondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionem [x] etiã hæredi proficere, sed in specie, quę ꝓponitur, nô quasi mulieris hæres ex persona defunctæ se exceptione pacti [y] tuebitur: [z] † sed ipse ille, qui etiam viua muliere, si ab eo [a] dos peteret, potuisset ea exceptione Maryllũ, quia

[a] Manumisit. i. reliquit libertatem.

[b] Fratri teneretur. Sic ergo non est voluntas mutata. Et sic est contra ff. de dote præle. l. Seia. in fin. ff. respon. vbi dicit ꝙ siue mulier est passa animo donandi stipulari maritum, videtur donatio causa mortis: & ideo potest reuocari. siue non animo donandi, & sic reuocat vt vult. Solu. secundum Ot. ibi dicit posse commutare. s. expresse: hic vero non posse scilicet tacitè. vel ibi eius voluit vti ministerio dũtaxat in vno articulo: hic autem voluit donare: in quo casu subdistinguitur, voluerit donare cã mortis, vel inter viuos. si causa mortis, poterit mutare: vt ibi in alio articulo. alioqui minime: vt hic, & ff. de le. ij. l. cum quis. §. nuptura. & C. de iure dot. le. ij.

[c] Etiam hæredes. quicunq; illi sunt, qui debent seruos, ab ipso fratre redimere & manumittere, & pro rebus legatis æstimationem præstare ipsi marito siue alij legatario. Ro. & ideo nõ videtur voluntatem mutasse, quam primo habuit, vt fratri redderetur. & facit supra titu. j. l. si mulier. §. fin. Accur.

[d] Bebius. CASVS. Marcellus habuit filium, & filiam quam nupsit Maryllo, & in instrumento dotis centum promisit: & fecit duo pacta in eodem instrumento. Primum quod hæc dos non peteretur, donec haberet filios. Secũdum quod si in matrimonio decesserit sine filijs: filia dimidiã lucretur & petat vir: & alia dimidia remaneat apud filium. post hoc decessit Marcellus instituto filio & filia æqualiter: sed ante patrem per fideicom. reliquit filiæ dotem prædictam. Item similiter accidit, quod Maryllus habuit filiam: & postea reiecit vxorem: quæ postea decessit forte instituto fratre & filia æqualiter. post hoc venit Maryllus cum instrumento dotis corã iudice, & agit contra filium Marcelli, qui habet de iure tres partes hereditatis Marcelli patris. s. dimidiam iure suo: & dimidiam dimidiæ ea sororis iure. & petit sibi totam dotem centũ ex vi instrumẽti dotis. s. ex secundo pacto, hoc modo: voluit Marcellus generũ lucrari dimidiã nulla existẽte prole. ergo multo magis totam aliqua prole existente. ecõtra filius Marcelli excipit ex primo pacto quo voluit Marcellus aliquid peti dum nõ haberet filios, sed hęc nulla est, quia habuit. ideoq; iterum respondet quod illud ſm pactum nõ habet locũ. nam in eo casu locũ habet, si decederet in matrimonio: quod hic nõ fuit: & sine filijs, quod similiter hic nõ fuit: & hac rõne fuit absolutus, sed adhuc in alio libello instat Maryllus: & dicit se hęredem vxoris per mediam filiam institutam à matre: vnde mediam hæreditatem vxoris vult, de qua non dubium est quod habere debet. vult etiam mediam dotẽ hac ratione, quia Marcellus per fideicommissum prælegauit filiæ: & sic mediã transit ad filiam ea ratione, quia in medietate suorũ bonorũ instituit mater: & in hoc ius habet Maryllus: nec hoc perdit agens modo ex testamẽto, quod ꝑdiderat primo agens ex instrumento dotis.

ADDITIO.

Nota ex hac gl. ſm Bald. hic, qui habet duo instrumẽta: & perit vnum exequi, ex alio ex quo non se fundauit, non potest in eadẽ instãtia obtinere. sed alia instantia opus est.

† P. F. illa. al. ex

† P. F. qua

† P. F. inter duos.

† Al. add. ergo.

[e] Promiserat. Nec tamen dederat aliquo tẽpore ipse vel alius: & ideo petebat eã maritus. Ac.

[f] Filia. Instituta vel instituenda herede cui specialiter prouidere voluit, quod potuit: vt supra eod. l. auia.

[g] Remaneret. Passiuè, id est, maritus ab ea petat. Accurs.

[h] Restitueretur. filio Marcelli.

† P. T. sed ipse erat ille qui, &c.

[i] Mortuo. Promissore dotis.

[k] Filio. Cui pars dimidia dotis erat restituenda.

[l] Filia. vxore Marylli.

[m] Dote vniuersa. Id est, vniuersa quantitate, quæ nomine eius erat promissa. Accur.

[n] Filia Ex vxore sua.

[o] Promissione. Quam fecerat pater.

[p] Quia si inter. Id est, quia.

[q] Eos. Inter socerum & generum.

[r] Placuisset. scilicet expresse Ioan.

[s] Conuenisset. Tacitè.

[t] Habuisset. Bona videtur Marylli allegatio: vt argument. C. de institu. & substitu. l. generaliter. §. cum autem.

[u] Ex diuerso. Hæc est friuola exceptio.

[x] Exceptionem. Nam hoc ipso quòd diuertit, videtur pactus ne petat dotem: & hoc dicit secundum quosdam. sed certe imo: quia fecit pactum ne peteret constante matrimonio dotem: hæc tamen allegatio non erat bona: quia hic solutum erat matrimonium, vnde statim se corrigit: sed ipse, &c.

[y] Pacti. Nam in eum casum tantum vir aliquid lucratur, si filia decedat in matrimonio: quod hic non fuit: de quo subijcit.

[z] Tenebitur. scilicet filius Marcelli. nec etiam vt patris hæres ex primo pacto.

[a] Si ab eo. Vt ab herede promissoris.

a Itaque. Nunc soluit prædicta.
b Absolui. Ideo quia casus non extitit, in quem pactus erat sibi partem dimidiam dotis: quia non decessit in matrimonio, & quia filiam habuit.
c Sententia. Ex qua absolutus est filius Marcelli.

d Fideicommissi. dotis prælegatę. Io.
e Quam petitionem fideicōmissi.
f Per filiam. Ex vxore natam. Acc.
g Vxoris. Marylli, quę est mater ad illam filiam.
h Dimidia. Ideo non in totum, quoniam vxor Marylli etiam fratrē vna cum filia instituit: vt s. ea. l. in §. mortuo Marcello.
i SI inter. Aliàs. §. alias, lex.
k Valet. Quia collatum pactum fuit donationis in eum casum, in quo valere potuit: vt j. tit. ij. l. si eum. §. fin. & l. seq. vel melius conuenit hic in ipsa dotis cōstitutione nō donationis causa. vt supra eo. l. si conuenerit. alioqui cōtrar vt supra eo. l. si liberis. §. fina. quæ est contra. aliàs incipit l. quæris.
l VXor viro. Casus. in hac l. est planus vsq; ad §. si pater. Si pater. Pater nomine filiæ. c. in dotem promisit deinde vir fecit pactum de non petendo patri. tamen diuortiū factum est. nunc pater vel filia dotē repetere vult. quasi videatur maritus eam habuisse, cum pacto remiserit, cum data nō sit. quæritur an possit? Et rñ. quod nō. Vi.
l Factum conuentum remitti. Quod fuit dictum.
m Oportere. Prorsus. remittit enim in aliquo: quia nūc est mariti electio: sed prius tantū fundum centum valentem reddere debebat: & hoc subijcit. Accursius.

diuortium factum erat, summouere: eandē defensionem & post mortē sororis suę retinebit. Itaq; a placuit, eum ab ea petitione absolui, b nulla ex hac sententia c facta derogatione fideicommissi d petitioni, quam e iure hęreditario per filiā f hęres vxoris g Maryllus in parte dimidia h habebat.

Scæuola lib. iij. Quæstionum XXXI.

SI inter i virum & vxorem conuenerit, vt extremi anni matrimonij fructus nondum percepti mulieris lucro fiant: huiusmodi pactum valet. k

Labo. lib. vj. ex posterioribus Labeo. XXXII.

VXor viro fundum æstimatum cētum in dotem dederat: deinde cum viro pactū conuentū fecerat, vt diuortio facto, eodem pretio vxori vir fundum restitueret. postea volente vxore, vir eū fundū vendiderat ducētis, † & diuortium erat factū. Labeo putabat, viro potestatem fieri debere, vtrū velit ducenta, vel fundū reddere, neq; ei pactum conuentū remitti l oportere. m Idcirco puto hoc Labeonem respondisse, qm̄ voluntate mulieris fundus venit: alioquin omnino fundus erat restituēdus. Si pater filiæ noīe pecuniam certam in dotem promisit, & pactus est, ne inuitus eam solueret, nihil ab eo exigendum n puto: quia id quod pacto conuēto, ne inuitus exigeretur cōuenit, in dotis causam esse non videtur. o

† P. F. ducentorum

n Exigendum. i. nihil ipse exiget Ioan. ex quo nihil soluit. & facit supra titu. j. l. Iulianus.
o Videtur. Vt tantam pecuniam repetat, quanta in pactum deuenit. videbatur enim maritus habuisse id, de quo non petendo pepigit. Accur.

DE FVNDO DOTALI.

Id est, de eo quod in dotem datur.

p Dotali. Non solū superiora pacta expressa sunt in dote: sed & quędam tacita scilicet, vt nō alienetur fundus dotalis: & ideo de hoc subijcit: & est alienatio, &c. vt C. eo. l. j. item fundus dotalis est qui est inæstimatè datus: vt C. de rei vx. act. §. & cum lex. Accursius.

TITVLVS V.

DE FVNDO dotali. p

Prohibitio alienationis facta à lege non habet locum in alienatione necessaria. Bart.

Paul. lib. xxxv. ad edi. I.

INterdū lex Iulia d fundo dotali cessat, q si obid q maritus dāni infecti nō cauebat, missus sit vicinus in possessionem dotalis prædij, deinde iussus sit possidere, hic enim dñs r vicinus fit: quia hæc alienatio non est voluntaria. s Sed & per vniuersitatē t transit prædium (sm̄ quod possibile est) ad alterum: veluti ad hæredem † u mariti, cum suo tamen iure, vt alienari non possit.

Vlp. lib. v. de adult. II.

SI marit⁹ fuerit in seruitutem x redactus, an dñs alienare hūc fundum nō possit? quod puto esse verius. y quare & si ad fiscum peruenerit: z nihilomin⁹ venditio fundi impeditur: quā

INterdum. CASVS. Lex Iulia prohibuit alienari fundum dotalem: sed hęc prohibitio fallit in duobus casibus, qui hic dicuntur. Viuia.
q Cessat. Verbi gratia.
r Dominus. Statim si maritus erat dominus: alioqui fit quasi dominus prescriptione: vt infra, de damno infe. l. prætoria.
s Voluntaria. Sic & aliàs permittitur quid ex necessitate non ex voluntate: vt infra, de rebus eod. l. iij. § j. & § ij. Accursius.
t Per vniuersitatem. Quędā n. &c. vt hic, & infra, de acquiren. re. do. le. quædam & de lega. ij. le. peto. §. fratre. & infra, de verbor. obliga. le. si ita quis pro. §. ea lege. duobus ergo casib. permittitur alienatio vt patet in hac lege. & est tertius vt si prouocatur à socio: vt supra cōmuni diui. l. sed & si supra, de iure do. l. cū in fundo. § pen. & facit ad primum responsum supra tit. ij l. cum in fundo. §. si fundus.
u Ad hæredem. Idem in legatis fortè: vt supra, de alli. iu. mu. cau. fac. l. ex hoc §. sed hæredem.

† P. F. ab hærede. Fundi dotalis alienatio in certis casibus toleratur.

x SI maritus. in seruitutem. priuati hominis.
y Verius. Licet matrimonium desinat. vt infra eod. l. etiam. in princ.
z Peruenerit. Marito seruo pœnæ facto.

Soluendo.

uis fiscus semper idoneus successor sit, & soluendo. a

Pau.li.xxxv.ad edi. III.

FVndus dotali seruo b legatus ad legem Iuliã pertinet, quasi dotalis. Toties autem non potest alienari fundus, quoties mulieri actio de dote cõpetit, c aut omnimodo d cõpetitura est.

Caius lib.xj. ad edic. prouincia. IIII.

LEx Iulia, † quæ de tali prædio prospexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare, plenius interpretandae est: vt & de sponso idem iuris sit, qđ de marito.

Vlpianus lib.ij. de omnibus tribunalibus. V.

IVlianus f lib xvj. Digest. scribit, neq; serui tutes fundo g debitas posse maritum amittere, *b neque ei alias i imponere.

Idem li.v. de adul. VI.

SEd nec libertas serui tutis vrbano prædio dotali debitæ cõpetit: k ne per hoc deterior con ditio prędij fiat.

Iulia. lib. xvj. Di. VII.

SI maritus fundũ Titij seruientem dotali prædio adq fierit: l seruitus confunditur, sed si eundem fundum m Titio reddiderit sine restauratiõe seruitutis hoc marito imputabit) ideo que† eodẽ alienato postea fundo, eadem Titio nõ redintegrat seruit*) & hoc casu maritus litis æstimationẽ pstabit. n Quod si maritus soluẽdo non. erit vtiles actiões aduersus Titiũ mulieri ad restaurandã ser uitutem dãtur. o Sed cũ vxor fundũ, cui prędia viri seruitutẽ debebant in dotem dedit: fundus p ad maritum peruenit amissa seruitute: & ideo nõ põt videri p maritũ ius fundi deterius factũ. q Quid ergo est? officio de dote iudicãtis cõtinebit, vt reditegrata serui tute iubeat fundũ mulie ri, vel hęredi ei* reddi. r

Alphenus libr. iij. Dige. à Paulo epitom. VIII.

VIr in fundo s. dotali vxoris rogatu oliuetũ succiderat, [ad] hoc, vt nouellum reponeret: postea vir mortu* erat, & vxori dotem relegauerat. † Ligna, quæ ex olíueto succisa essent, oportere reddi mulieri, [vel eius hæredi] respondit.

Aphrican. li. viij. Questionum. IX.

SI marito debitori fundiŋ id quod debebat, doti mulier pmi serit: dotalẽ fundũ effici. Quòd si ei pmittat. u q fundũ aut decẽ debuit: in arbitrio esse ma riti, x qđ† in dote† fit. Quòd si Stichũ, aut fun dũ debuerit maritus, & quod debet, doti ei promiserit: Sticho mortuo, fundum in dotẽ y esse. His consequens esse ait, vt si Cornelianum, aut Sempronianum fundũ debenti, id quod debet, doti promissum sit: verũ eorum dotalem esse ma lit, [hunc dotis esse.] Planè vtrum velit alienatum, † alterum alienare † nõ posse: si tamẽ alienatũ † rursus redimat, adhuc in eius pote state est, an eũ, quem re tinuisset, alienar† velit.

Paulus libr. v. Quæstio num. X.

ERit ergo potestas z leg. ambulatoria. a

a Soluendo. & qa est idoneus, immunis est satisdatiõe: vt infra l. si cui pl* quàm per legẽ Fal. l. nisi. §. item & infra, vt le. not. ca. l. j. §. si ad fiscum.

b FVndus. Seruo dato in dotẽ. Ita quòd testator nolit ad maritum pertinere: vt supra de iure dot. leg. si legato.

c Competit. quod euenit solu. matri. Accur.

d Omnimodo. vt efficaciter possit petere: saltem in aliquo casu. lo. Vel dic secundum Az. scilicet ab initio: licet desinat competere ex causa: vt C. de diuor. & re. l. cõsensu. §. hæc nisi.

Ex Iulia. CASVS. Maritus p verba de pręsenti nõ potest alienare fundum dotalẽ, neque sponsus per verba de futuro, si ei datus est fundus nomine dotis futurę, potest alienare. Viuianus.

a Interpretãda. passiuè. facit C. de bon. quæ lib. l. non fine. est enim hic fundus quasi dotalis p destinationẽ: sicut & aliàs per reuersionis spem: vt j. de iu. do. leg. si is qui in si. Acc.

f IVlianus. Aliàs lex, & aliàs §. Accur.

g Fundo. Id est. prędio rustico siue villa. vt j. de verbo sign. l. locus. sed infra l. proxi. loquitur in vrbano, vt differat ab ista. at alia quę sequitur, si maritus. in fine. loquitur quando mariti prędium seruiebat prædio mulieris, quod dedit postea in dotem. Accursius.

h Amittere idest, remittere per pactum.

i Aliàs. seruitutes.

k SEd nec. Cõpetit ex re-

missione, quæ fuit constãte matrimonio. Accur.

l SI marit* Acquisierit. emẽdo.

m Fundũ. dominantem. Accu.

n Præstabit iudicio de dote cõuent* soluto matrimonio Accu.

o Dantur. sic & aliàs supra, de eo p quem fact. erit. l. si. in prin.

p Fundus. dominans.

q Factum. cũ ipsa peruẽtione perdat seruitus, non postquam peruenit.

u Reddi. vt supra de iure dotium. le. cum in fundo. in fin. l. respon.

l VIr in fundo. Vel quia hoc voluit testator: vel qa mulieris impensa vetus oliuetum erat succisum, & nouum repositum aliàs legato dotis non continerenẽ, sicut nec vsuræ: vt infra, de don. inter virum & vxo. l. vir vsuras. Accu.

SI marito. CASVS. Sex dicit hæc lex de plano & duæ sequentes continuantur cum ista. Viuia.

t Fundi. Sui proprij viri tempore promissionis factę pro dote: alioqui secus est: vt s. de iure do. l. si sponsalibus. §. si mulier. & j. e. titu. l. si nuptura. §. si fundum. & j. eo. l. dotale. §. dotale. Azo.

u Promittat. scilicet doti esse, quod debet. Azo.

x Mariti. quia & prius erat in suo arbitrio quod solueret, vt supra, de iure do. l. plerunque, in fi. Accur.

y In dotem. quia iste remansit in obligatione: vt s. de contrah. emp. l. si in emptione §. pe.

a ERit. Ambulatoria. sicut & defuncti. vt j. titulo j. leg cum hic.

aa a sta-

† Vide q̃ de hac lege Iulia, scripsit elegãter. Alex. ab Ale. genialiũ dierũ li. iiij. c. viij. vbi & de iure dotiũ copiose disserit.

† Meritò docti glossæ interp̃tationem desident, (*Amittere*) i. *remittere per pactum* ex ignoratiõe dñæ, q̃ est inter serui tutes rusticorũ, & vrbanorum prædiorũ qđ horum libertas vsu capit, vbi opus ẽ eius facto, qui seruit, illorũ vero amittit nõ vtẽdo, vbi sufficit cessatio, & negligẽtia ei*, cui seruit. igitur de seruitutibus rusticorum loquens r. c. fundo dotali debitis, maritũ nõ vtẽdo, eas amittere nõ posse scribit. A. Pers.

† Totum hoc ideo - que e. ali. post. fun. ea. ti. non re. seru. in scriptis exempla. nõ habet, sed nec in Pã. Flo.

† *Argueuerat*

† P. F. qđ. † *Dotem.*

† P. F. *alienaturum.*

† P. F *alienari,*

† P. F. *alienum.*

† P. F. *alienari.*

statut.§.oratio.in fi. Acc.
a Dotali.l.fundus in dotem.sub alternatione.
b Obligatio scilicet ambulatoria. Acc
c Redempto interim ergo nō tenet alienatio: qa infirmat postea, vt hic subijcit. sic & alias in auth. de non alie. §. hoc autē perspeximus. coll.ij. & infra de solu.l.qui res.in fi. j.respon.

d Quod si fundus. Posse. vt C.de fund. dot. l.j.eum possit eligere mulier, qd vult. supra de iu.dot. le. plerunque in fine. Accursius.

ETiā. CASVS. Maritus q fundum habebat in dotem factus est seruus hominis, licet matrimoniū finiatur seruitute superueniente:tñ adhuc prohibetur alienatio fundi. Viuia.

a Dirempto matrimonio. pone exemplū:vt supra eo. l.si maritus fuerit. in princi. sed si est dotale solu. mat. vt hi: dicit: ergo adhuc non debet vsucapi:vt j.e.l. si fundus. Sed cōtra. C. de iu.do. l. in reb⁹. §.oīs. Solu.speciale est vt sol.matr. vsucapiat cōtra mulierē:qa & aliud p ea inducitur speciale, vt eo constāte possit vindicare:vt ibi dē dicitur. Vel ibi in rebus ęstimatis, quas vindicat mulier, cū maritus nō sit soluēdo: quę cū non sint dotales, vsucapiūtur. hic autem non sunt ęstimatæ. Vel non est contra, si ponas casum vt diximus.

f DOtale pdiū. Vrbanū. i. quod in vrbe est.
g Rusticū. Id est, quod est in villa ruribus circūdatum, licet sit ædificium, vt hic subijcit, ad omne, &c. sed in propria significatione vrbanum dicitur illud ædificium:vt infra de verb. sig.l. vrbana prędia.
h Continetur:vt j.de lega j.le. plane.§ fi. & facit supra de transf.l.cum bi.§.arbitratu.
i Cum dominium aut in causa est vsucapionis. nā qui potest vsucapere de iure prætorio, loco domini est:vt insti.de act.§.aliæ autem sunt. Acc.
k Præstaret licet aliàs per priuilegiū dotis hęredi nō detur:vt C.de pri.do l.j.Sed qd si matrimoniū nullū fuit, putabat tamē ab vtraque parte cōtrahē-

tiōm? Respon. Idem videtur. arg. infra, sol. matri. l. si cum dotem. §. fina.
ADDITIO. Istud videtur verum arg eius quod no. in l. si cum dotem §. fi. infra solu. matri. l. ij. in fi de priui.cred. & C.qui po. in pig. ha. l. assiduis secundū, Bald. hic.

quia dotalis a fuit obligatio. b Nunquid ergo etiam illo nondum redempto, c alterum quoque alienare possit: qa potest alterum redimere? an hoc non debet recipi, vt nullus in dote sit? Certè ex post facto videbit̄ rectè alienatus, illo postea redempto.

Aphrican. li. viij. Quęstionum. XI.

QVòd si † fundus in dotē æstimatus datus sit, vt electio esset mulieris: negauit alienari fundū posse. d quòd si arbitrio mariti sit: contra esse.

Papinianus lib. sing. de adulterijs. XII.

ETiam si dirempto matrimonio e dotale prædium esse intelligitur. Soceri voluntas in distrahēdo prędio dotali nulla est.

Vlpianus libro quinto de adulterijs. XIII.

DOtale prędium accipere debemus, tam vrbanū f quàm rusticū. g ad omne enim beneficiūm lex Iulia ptinebit. Prædij appellatione etiam pars continet̄. h Proinde siue totum prædium in dotem sit datum, siue pars prædij: alienari nō poterit. & hoc iure vtimur.

Dotale prędium sic accipimus, cū dominiū i marito quæsitum est: vt tūc demū alienatio prohibeatur. Hæredi quoque mulieris idem auxilium pręstabitur, quod mulieri præstaretur. k

Si vxore hęrede instituta, l fundus dotalis fuerit legatus: m si qdē deductis legatis, mulier quantitatem dotis in hęreditate † habitura est: valet legatū. sin minus, an nō valeat, quęrit̄ Scęuola respondit nō valere: n † sed si totus fundus ex hæreditate retineri possit, o solidum legatum deberi, & si nō totus, sed aliqua pars ex eo vindicari p possit (si modò aliqua pars ad dotem supplendam desit) id duntaxat ex eo apud mulierē remanere q ait, quod quantitati r dotis deest.

Pa. li. iij. de adu. XIIII.

SI nuptura Titio, voluntate eius fundum dotis noīe Męuio tradidit: dos eius conditionis erit, cuius esset, si ipsi Titio fundū tradidisset. s Si mulieris nomine quis fundū in dotem dederit: dotalis fundus erit. propter vxorē t .n. videt̄ is fundus ad maritum puenisse. Si fun-

l Si vxore hærede instituta. a marito. Accursius.
m Legatus. cuidā etiam extraneo.
n Non valere. In distinctè. sed Vlpianus statim distinguit si totus, &c. Accursius.
o Possit. dicitur posse retineri quādo soluto legato tātū remanet in hæreditate, quātū fundus valet: vel soluta ęstimatione fundi legati totus fundus remanet. Acc.
p Vindicari. De hæreditate, si modo aliqua pars, &c. vt subijcit.
q Remanere. Vt nō valeat legatum. Item intellige hoc præter quartā, quā retinet: vt insti. ad le. Fal. § cū autem. Item intellige quādo mulier vult esse hęres: non aliàs, si cut in accipiendo legatum & relictū pro fundo dotali: vt infra de leg. ij. l. cum pater. §. q dotalem Accur.
r Quātitati. & si hæc mulier hæreditatem adierit, nō tamen sibi pręiudicat ad solidum legatum præstandum, quasi nō teneat relictum eius rei, quę alienari nō potest. Sed. ar. contra. j. de lega. ij. d. l. cum pater. §. qui dotalē. vbi si accepit legatū quale quale mulier, piudicat sibi. Sed ibi constabat, quod tantū erat legatum quantū erat dos. vel ibi in legato, hic in hæreditate. prima verior.
s SI nuptura. Tradidisset. hoc si marit⁹ alij iussit tradi in quem noluit transferri dominiū: vt j. de iure dotium le. etiam. si alij. Quid ergo si ideo iussit tradi, vt accipienti quæratur dominium? Respondetur, de legatione tacta duo actus internenire intelliguntur. vnus in persona mariti, alius in persona extranei, qui est inutilis: qa fundus dotalis non potest alienari.
t Propter vxorem. si ei competit vel competitura est actio: vt supra, eo. l. fundus.

Quo si

† P. hæreditatem.

† P. F. Scæuola, & si non totus, sed vel aliqua pars ex eo vindicari possit) si modo, &c.

Perte-

dum alienũ mulieri debeat maritus, cumque mulieri ei dotis nomine promiserit: in pendenti erit: & tunc fiet dotalis, cũ ad eũ peruenerit: a Si fundum legatum sibi dotis causa mulier repudiauit, vel etiam substituto viro omisit hæreditatem, vel legatum: erit dotalis b fundus,

Papinianus li. iij. Responsorum. XV.

DOtale c prędium cuius vir possessionem retinuit, d post literas ad vxorẽ missas, quibus dotis non fore prædium declarauit: in matrimonio defuncta muliere, virum retinere placuit: quia mulier actionem ex pacto e nõ habuit.

Quæ prohibentur alienari, & præscribi prohibentur. & causa alienationis interueniens præscriptionem iam cœptam nõ interrumpit. Bar.

Tryphoninus libr. xi Disputationum. XVI.

SI fundum, quem Titius bona fide possidebat, [&] lõgi temporis possessione poterat sibi quærere, mulier vt suũ marito dedit in dotẽ, eumq; petere neglexerit vir, cum id facere posset: rẽ periculi f sui fecit. Nã licet lex Iulia, quæ vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad huiusmodi g acquisitionem: nõ tamẽ interpellat eã possessionem, quæ per longum tempus fit, si antè, quã constitueretur dotalis fundus, iam esse cœperat. h Planè si paucissimi dies ad perficiẽdam longi temporis possessionem superfuerunt: nihil erit, quod imputetur marito. i

Marcellus lib. vij. Digestorum. XVII.

FVndum dotalẽ maritus vendidit, & tradidit. Si in matrimonio mulier decesserit, et dos lucro mariti cessit: fundus emptori auelli non potest. k

Iabolenus libro sexto ex posterioribus Labeonis. XVIII.

VIr in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerat. diuortio facto, quæritur, marmor, quod cæsum, neque exportatum est, cuius sit? & impẽsam in lapidicinas factam mulier, an vir præstare debeat? Labeo marmor viri esse ait: cęterũ viro negat q̃cquã præstãdũ esse a muliere: q̃a nec necessaria ea impensa esset, & fundus deterior esset

a Peruenerit. vt supra eo. l. proxi. §. dotale.
b Dotalis. Sed contra videtur supra de iure dot. l. j. §. j. Sol. vt ibi.
c Dotale. destinatione sponsæ. Et dic casum q̃ ãnte nuptias sponso marito futuro epistolã misit, in qua significat se fundum in dotẽ dare: maritus vero recusans eum habere in dotem, & volens eum habere, ex donatiõe epistolam vxori suę misit, in qua petiit, vt vxor eum sibi donaret, ꝓpter nuptias: cui mulier fragilis sexus consensit. ideoque propter pactum suum actionem de dote sua non habuit. Accursius.
d Retinuit. postquàm mulier sibi donauit.
e Ex pacto id est ꝑ pactum. Azo.

SI fundum. CASVS. Mulier nocte quadã induxit virum in possessionem sui fundi: quem tamen alius possidebat emptũ ca. a nõ domino, & pręscribebat. neglexit: vir vindicare: ita quod completa est præscriptio a possidente. quęrit, vtrum sit in periculo? Et dicit quod sic. Secundo opponit aliquis, quod non præscribitur: sicut nec alienatur fundus dotalis. Sed respo. lex Iulia prohibet si d novo inciperet pręscriptio non tamen prohibet anteà inchoatam. Tertio excipit casum a prima generalitate: scilicet si pauci dies supererant ad complendam præscriptionem: quòd nõ imputetur viro.

P. P. e- missas.

f Periculi q̃a vxori eius ęstimationẽ reddidit. nec enim hoc solum dispendium sentit, q̃a mulierem habet indotatã: quia & hoc est et si paucissimi dies supererant: vt in fine huius legis. Sed quomodo fuit dotalis, cum dominium non peruenerit ad maritum: vt s. eo. l. dotale. § dotale? Respon. Item quia vxor induxit virum in fundũ: & ita adeptus est dominium sine possessione. aliud est enim in fundum induci: aliud est possessionem dari. põt ergo secundum lo dominiũ sine possessione quęri. sic & in legato & fideicommiss. & qualibet alia vlti ma voluntate: vt insti. de l. §. ij. Item in donatione: vt C de dona. q̃æ sub modo. l. j. & in leg. commissoria: vt C. de pact. inter emp. & vend. l. commissorię. rim. & infra de acqui. poss. l. j. §. sed & per eũ. & idẽ in libero homine qui alicui bo. fid. seruit. nam sibi possessionem, cum ab alio possideatur, quærere nõ põt: dominiũ vero extra duas caulas recte quærit: vt j. de acqui. re. do. le. homo liber in fin: sic. & j. tit. j. l. vxor filin. arg. contra C. de distra. pig. l. qui prædium. & C. de ꝓb. l. cũ res. Et de hac materia dixi s. de rei vendi. l. si ager. Sed quidã alij dicunt q̃ dominiũ sine possessione nũ põt quæri, etiã si inducatur in fundum: & ideo dicũt hic fuisse cessam rei vindicationẽ: quod litera nũ patitur. nam tũc fundus nõ est dotalis: arg. s. de iu. do. l. si sponsalibus. §. fin. & præterea quomodo audent ipsi aperta fronte negare dominium sine possess. quæri, cũ & ipsi cõfiteanẽ quẽlibet infantem habere poss. naturalẽ clandestinã nullo modo? Sed non accordantur eorum quæ dicuntur j. de vsucap. le. cum vir prædiũ, vbi in duobus casibus dominiũ sine pos. quæritur. Itẽ pro nobis. j. rem ra. hab. le. si indebitum.

Dominiũ q̃ũq; sine possessióe quæritur.

g Ad huiusmodi. quæ fit per vsucapionem ea incipiẽte postea: secus si prius erat incepta: vt hic subijcit.
h Cœperat. Imo videtur q̃ sic nam cum lex inhibeat vsucapionẽ, nihil ꝓficit bona fides: vt j. de vsucap. leg. vbi lex. quæ est cõtra. Sol. non ꝓdest ad inchoandam, vt ibi: sed prodest ad perficiendã, vt hic, arg. j. de vsuca l. rerum mixtura. §. Labeo ait, si homo. & supra fami. ercis. l. sed si vsucapio. Acc.
i Marito. Pone virum agere, & succũbere: an aget. de euictione? Videtur quod sic secundum distinctionem C. de iure dot. l j. & hoc innuit.
k FVndum. Non potest. sic j. de vsucapio. l. cum vir. Accur.

VIr in fundo. CASVS Mulier dedit fundum in dotem, in quo fecit vir expensas e. vt in eo lapidicinas inueniret: & aliquos lapides euulsit, & di-

cit lapides viri esse. sed de expensis an vir ab vxore recuperet? Quidam dicit quod non. Alij distinguūt vt si fundus non est deterior, quia lapides renascantur: restituendæ sunt viro. alioqui non. Si per mulierem. Dic vt infra in gl. Accu. Vinia.

factus.[a] Ego nō tantū necessarias, sed etiā vtiles impēsas prestādas† a muliere existimo:[b] nec puto fundū deteriorē esse, si tales sint lapidicinæ, in qbus lapis crescere possit. Si p mulierē[c] mora fieret, quò minus æstimationē partis fundi viro solueret, & fundū reciperet, cū hoc pactum esset: fructus interim pceptos ad virū ptinere, ait Labeo. Puto† potius p portione fructus virum habiturū, reliquos mulieri restituturū.[d] quod iure vtimur

Digestorum Liber vigesimusquartus.

TITVLVS I.

DE DONATIONIBUS inter virum & vxorem.

Donatio inter virū & vxorem est prohibita rationibus, hic insertis. Bal.

Vlpianus libro xxxij. ad Sabinum. I.

Moribus[e] apud nos receptum est, ne inter virum & vxorē donationes valerēt. hoc aūt receptum est, † ne mutuo amore se inuicē spoliarent,[f] donationibus non temperantes, sed† profusa erga se facilitate [vtentes.][g]

Paulus li. vii. ad Sab. II.

Nec esset eis studiū liberos potius educēdi.† Sextus Cecilius & illam causam adijciebat: qa sępe futurū eēt, vt discuterent†[h] matrimonia, si non donaret† is q posset: atq; ea ratione euēturum. vt† venalia matrimonia essent.

Vlpianus lib. xxxij. ad Sabinum. III.

Hæc ratio & oratione Imperatoris nostri Antonini Augusti electa est. nā ita ait: Maiores nostri inter virū & vxorē donationes phibuerūt, amorē honestū solis animis[k] ęstimātes famę etiā coniunctorū consulentes:† ne cōcordia pretio cōciliari[l] videretur[l] neve melior in paupertatē incideret, deterior ditior[m] fieret.

Vbi matrimonium tenet, ibi donatio est interdicta. secus vbi non tenet. quia de iuris rigore valet donatio: secus de aequitate: concubinae tamen facta donatio valet. Bar.

Videamus inter quos sint prohibitæ donationes. Et quidem si matrimonium moribus legibusq; nostris cōstat, donatio nō valebit.[n] sed si aliquod impedimentū interueniat, ne sit oīno matrimonium: valebit donatio. Ergo si senatoris[o] filia libertino cōtra senatusconsultū[p] nupserit: vel prouincialis mulier† ei, q ibi moret

DE DONATIONIBVS INTER virum & vxorem.

Facit matrimonium vt non alienetur fundus dotalis: vt supra titu. proxi. facit etiam vt donationes inter coniuges non valeant: & de hac dicit. Accu.

[a] Factus. quo ad lapidicinas, non quo ad fruct⁹ alioqui vt infra solut. mat. l. diuortio. § si vir. quæ est contra. ‡ ni ibi renascantur: vt hic subijcit, & d. §. si vir.

[b] Existimo. actione mandati si voluit mulier. aliàs si vtiliter res gesta est agetur neg. ge. vt C. de rei vxor. act. l. e. rem. in presenti. §. sed nec ob impensas.

[c] Si per mulierē. Pone casum. Fundum mulier dedit in dotem. in cuius parte, puta vinea tantum est impensum, quasi ipsa pars fundi est. si soluto matrimonio faciat moram in reddenda æstimatione fundi, id est expensas factas: ait Labeo maritum lucrari fructus, qui ex toto agro percipiuntur: quod falsum est. illi enim tantum ad eū pertinent, qui ex ea parte percipiūtur. Nec obst. quod supra dicitur de iure dotiū l. si is. qui. §. quod dicitur. nam si in partē non impendatur, quāti est pars, non desinit esse dotalia: vt ibi. alioqui contra: vt hic. Vel verius retento hoc casu nō oportet te dicere quod p aliqua parte desierit esse donantis. Vel pone secundum M. cum pars est in dotem data, & pars alia marito est adiudicata: vt supra de pa. dota. l. cum in fundo §. sed si fundus. Sed quare dicit, cū hoc pactum? Resp. subaudiendum est maxime. Ponitur etiā tertio modo. mulier pepigit vt soluto matrimonio maritus reddat fundum accepta partis æstimatione, quā nō præstat. vnde maritus eius partis lucrifacit fructus, vltima planior est.

[d] Restituturū. hoc ergo casu restituuntur impensa,

[e] Moribus. CASVS. Prohibetur donatio fieri inter coniuges, & redduntur tres rationes hac lege, & sequentib. duabus. Viu.

Moribus. id est, iure ciuili, quod moribus est receptum, vt institu. de iure natu. §. & non ineleganter.

[f] Spoliarent. vt C. de donatio. ante nup. l. cum multa. §. si ocium. ibi, simplices enim, &c.

[g] Facilitate vtentes. aliàs, abutentes.

[h] Nec esset. Discuterētur id est, separarentur. Accu.

[i] Venalia. quod esse non debet: vt C. de inuti. stipula. l. ij.

[k] Hæc ratio. Animis. Nota honestus amor pendet ex animo, non ex lucro: sicut dicit, ad cor respicit Deus. & facit ad hoc infra, de verbor. obligatio. l. e. si stipulatus. in fine.

[l] Cociliari. id est, reformari.

[m] Deterior ditior. quod esset absurdum: vt infra, quod vi aut clam. lege Seruius. Accursius.

[n] Valebit de stricto iure, sed de æquitate aliud est: vt statim dicetur.

[o] Senatoris. hoc olim secūdū quosdam.

[p] Senatusconsultum. quod hodie non prohibetur: vt in auth. vt liber. de cætero. §. si quia collatio. vj. sed certe quod senator possit ducere libertam, cauetur in iure auth. sed non quod filia senatoris nubat liberto.

[q] Moretur. Aliàs maneret: & subaudi, & habet iurisdictionem.

† Dandus. † Sed puto. † Sed hoc. † P. F. ne mutuo amore se inuicē spoliarentur. † Et. † Educādi. † Distraherentur. † Daret. † P. F. venalitia. † Cōcordiā & benignitatē non esse p̄tio, sed ob sequio virtute. & industria cō parandam. Præclare differit. Ci. libr. ij. officio. † P. F. viderentur. † Imo cōciliari idē est qd conttahi, & cōparari. † P. F. ed qui ibi moraret, contra mandata, &c. Mauret

Non

contra mandata, valebit donatio: quia nuptiae nō sunt. a sed fas nō est, eas donationes ratas esse: ne melior sit cōditio eorū, qui deliquerunt. b Diuus tn̄ Seuerus in Liberta Pontij Paulini senatoris cōtrà statuit quia nō erat affectiōe vxoris habita, sed magis concubinę. c Qui in eiusdē potestate d sunt: prohibentur sibi † donare: vt puta frater mariti, qui est in potestate soceri. Verbum *potestatis*, nō solùm ad liberos trahimus, verum etiā ad seruos. Nā magis est, vt hi quoque, qui aliquo iure subiecti sunt marito, donare non possint. e Secūdùm hęc si mater filio, qui in patris potestate est, donet: nullius momēti erit donatio: quia patri quęrit. f Sed si in castra eunti filio dedit, g videtur valere: quia filio quaeritur, & est castrensis peculij. Quare & si filius, h vel priuignus, i vel quiuis alius k potestati † mariti subiectus, de castrensi suo peculio donauerit: l non erit irrita donatio. Prohibetur igitur vxori & nurui donare etiam is, qui est in soceri m potestate: n si modò maritus sit in patris potestate. Ab vxoris o nurusve parte prohibitum est donari viro, vel genero. Sed & his, qui sūt in eorum p potestate, si fuerit donatum, vel in quorum sunt potestate, non valebit donatio: si modò † vir & socer in eiusdem sunt potestate, vel vir in soceri. q Caeterùm si in alia familia est maritus: r neq; socero, neque ei, qui est in eius f potestate, neq; ei, in cuius est, donatione interdictum est. Socrui à nuru, vel cōtrà donari non est prohibitum: t quia hic ius potestatis non vertitur. Si seruus meus, cuius vsusfructus alienus est, donet vxori meę ex eo peculio, quod ad me nō pertinebat, vel liber homo bona fide mihi seruiens: an valeat donatio, quęritur? & in libera quidem persona vtcunque † admitti potest donatio: caeterę em̄ personae alienationē peculij, vt donent, non habent. Non tantùm autem u per se maritus & vxor † caeteręque personę donare nō possunt: [sed nec per alios.]

Donatio facta inter virum & vxorem non valet ipso iure: nec traditio, quae ex ea sequitur. Bart.

Sciendum autem est, ita interdictam inter virum & vxorem donationem esse: vt ipso iure nil valeat, quod actum est. proinde si corpus sit, quod donatur: nec traditio quicquā valet. Et si stipulanti x promissum sit, vel accepto la-

a Non sunt. Nec primo, nec secundo casu: vt supra, de ritu nup. l. oratione. & l. si quis officium. b Deliquerunt. Vt ff. de condi. & de. l. cū tale. §. fin. & ff de reg. iur. l. non fraudantur § nemo. & C. eo. l. si ex voluntate. & ff. quod vi aut clam. l. Seruius. & C. de reuo. do. l. his solis. in fi. & in auth. de restit. & ea quae pa. in xj. mēse post mortē viri. col. iiij. Sed arg. contra infra, de concubi. l. j. § qui autem. c Concubinae. Ibi quidē non prohibetur donatio: vt ff de do. i. affectionis. & l. donationis. nisi à milite: vt C. eo. l. ij. Item quaero an impediatur donationes cōtracto matrimonio per verba de praesenti ante ductionem in domū. nam secundū canones vir & vxor sūt. Azo respondet sic, arg ff eo. l. pe. Item quid si vterque vel solus donator scit matrimonium esse nullum? Rñ repetit fiscus: vt ff. eod. l. cū hic status. §. si. & ff. de leg ij l. fi. inter sponsas & spōsos tenet, etiā si in domū puella est ducta: vt ff. eo. l. inter eos. & l. cū hic status. §. si quis sponsam. Sed quid si ambo putauerunt tenere matrimoniū? Rō datur repetitio cuilibet ei⁹ quod dedit. Item ad hoc qđ iure dicit non valere, est contra ff. eo. l. cū hic status. circa fin. ibi, ideoq;, &c. Sol. hic fuerunt conscij matrimonij nullū esse: ibi ignari. Vel dicas nō esse ibi ratas prorsus: qa vtilit reuocantur. Vel ibi ꝑter ius: hic contra ius. Vel ibi praecesserunt sponsalia. hic praecedere non potuerunt. Accurs. d Qui in eiusdē potestate. Vt euidenter quę hic dicūtur attendas, no. ꝙ tribus modis quis aliū per potestatem contingit: vel quia ego sum in potestate tua: vel quia tu es in mea: vel quia ego & tu sumus in eiusdem potestate. si ergo aliquo istorū modorum alicuius maritum cōtingo: ei cuius maritum contingo donare nō possum. idem est ex parte vxoris nam & qui tam aliquo istorum modorū contingit, marito eius donare non potest nullo vero istorum modorum interueniente donatio non impeditur, vt inter socerum & nurum dicitur. Item alij quā coniuges per potestatem contingunt, inuicem sibi donare nō possunt: vt lex ista ostendit haec omnia, secundum Io. concor. C. eo. l. nec inter eas. Sed contra ad primum respon. istius. §. infra eo. l. seruus communis. in fin. Solu. vt ibi. Accursius. e Non possunt. Scilicet, vxori. f Quaeritur. Iure communi. Accur. g Dedit. Vxor nō praedia, sed res mobilia, vel se mouentes. vt C. fam. erc. l. si filius. Accur. h Filius. Hui⁹ vxoris primę & mariti. i Priuignus. Id est, filius huius mariti ex alia vxore, qui est priuignus huius nouercae. k Alius. Vt nepos. l Donauerit. Mariti vel nouercę. Ac. m In soceri. Id est, patris mariti. n Potestate. Vt & alter filius soceri. s. frater mariti. Item seruus soceri. o Ab vxoris. Eandem personam vocat vxorem: & nurum, facta relatione ad diuersas personas. Azo. & pone exemplum: vt si seruus vxoris meę, quae nur⁹ est patri meo, vel etiam seruus patris vxoris meę mihi marito donet, q gener dicor quantū ad patrem & matrem vxoris meae. p In eorum. Mariti vel generi. q Soceri. Mulieris. Scillcet, mariti. r Maritus. Per adoptionem. f In eius. Soceri, non mariti. t Non est prohibitum. Vt C. eo. l. si te in vacuam. idem in genero & socru intelligas: quia eadem est ibi ratio: vt C. de don. ante nupt. l. si mater vestra. An idem in suo materno? Respō. idem: quia non tangunt se per potestatem. u Non tantum autem. Quaedam tamen possumus per alios, quae per nos non: argu. contra. supra quae res pign. oblig. poss. l. Aristo. x Si stipulanti. Vxori.

† Bud supra de int. do. l. cum in fundo. §. si fund' cōmunis. legit ipsi, innominatiuo. s. plurali, pro eo quod hic est sibi.

† potestate. F. F.

† Bud. supra, de int. do. l. cū in fundo. §. si fundus cōmunis legit hic, si no vir, &c.

† ibi congr

† vir

Gener & socrus pari passu ambulant.

a Nihil. Imo videtur valere, ſed revocatur. vt infra eo. l. a ſponſus. §. ſi donationis. & §. ſi vxor. quæ ſunt contra. ſed ibi ſol. in §. ſi donationis.
b Ei. Scilicet, vxori.
c Iuſſerit. Maritus.
d Ne. i. an vxoris vel mariti nummi eſſe dicentur.
e Donatio. In hoc caſu quidem dubitatur ideo: quia vir & vxor donare prohibentur. ſi enim non eſſet donatio prohibita, non dubitaretur: quia ſine dubio valeret: & hoc eſt, nam, &c.
f Ordinem. Imo ita demum, ſi erat res in præſenti: vt s. de sei vin. l. hæc ſi res præſens ſit. & s. ſi cer. pe. l. ſingularia.
g Ad te. Maritum Ioan.
h Actionum. Id eſt, actuum.
i Actionem. Id eſt actum: vt ponitur in auth. hoc ius porrectum. alibi ponitur pro adminiſtratione: vt in auth. vt iu. ſine quo. ſuffr. §. iuſiurandum. in fi. titu. col. ij.
k Occultari. Vt etiam alias: vt s. de condi. ob cau. l. qui ſe. ij. reſp. & ſupra, de iu. do. l. licet. §. quoties. & j. eo. l. ſi eū qui. & l. ſi ſponſus. § ſi debitor. Ac.
l Dare. ſ. dicendū eſt in hoc caſu, quē ſupra poſuimus in princ. huius §.
m Creditorē vxori. Ergo in propoſita quæſtione intelligitur marit' fuiſſe dñs. & traditio facta in vxorem ſoluta pro nulla habetur, nā fingitur maritū dediſſe vxori: ergo nihil eſt conſecuta vxor ꝓpter talem acceptionē, vt in fi. huius l. dicetur. & ſic eſt contra j. de ſol. l. cum quis mihi. §. j. & j. eo. l. vir vxori. vbi dabis ſolutionem.
n Accipere. Et ita quod quis per alium, &c. vt hic, & j. de col. bo. l. dedit dotem. & j. de acq. poſſ. l. j. §. ſi iuſſerim. & j. de do. cau. mor. l. quod ſtatuliberum. in fi. & j. de fur. l. falſus § ſed ſi is. & C. de pact. con. l. Lex murię. in fin. & C. vbi & apud quem. in integ. reſti. l. fin. Accur.
o Simulauit. Cum mandatum non fuiſſet ei.

Non. P. F.

tum: nihil a valet. Ipſo enim iure, quæ inter virum & vxorem donationis cauſa geruntur, nullius momenti ſunt. Si quis igitur numos vxori dederit, nō fieri eius apparet: quia nihil corporis eius fieri palàm eſt.

Si mandato meo debitor aliꝫ ſoluit: mihi creditori eſt ſolutū, & à me illi: & ideo ſi vir mandat debitori ſuo, vt vxori ſoluat talis ſolutio ipſum liberat. Bar.

Sed ſi debitorem ſuum ei b ſoluere iuſſerit: c hic quæritur, an numi fiant eius, debitorq; liberetur? Et Celſus lib. xv. Digeſtorum ſcribit, vidēdum eſſe, ne d dici poſſit, & debitorē liberatum, & numos factos mariti, deinde f vxoris. Nam & ſi donatio e iure ciuili non impediret, eum rei geſtæ ordinem f futurū, vt pecunia ad te, g à debitore tuo, deinde à te ad mulierē perueniret. nam celeritate coniungendarū inter ſe actionum, h vnā actionem i occultari. k cæterùm debitorem creditori dare, l creditorem vxori m nec nouū, aut mirum eſſe, quod per alium accipias, te accipere. n Nam & ſi is, qui ſe procuratorem tui creditoris eſſe ſimulauit, o à debitore tuo iubente p te pecuniam q acceperit: & furti actionem te habere cōſtat, & ipſam pecuniam tuā eſſe. Huic ſententię cōſequens eſt, quod Iulianus libr. xvij. r Digeſtorum ſcribit: ſi donaturum mihi, iuſſero vxori meæ dare: ait enim Iulian' nullius eſſe momenti. s perinde enim habendum, atque ſi ego acceptam, & rem meam facta, vxori meæ dediſſem. quæ ſententia vera eſt.

Iulianus libr. xvij Digeſtorum. IIII.

Idemq; eſt, & ſi mortis cauſa traditurum mihi iuſſerim vxori tradere. nec refeire, cōualuerit donator, an mortuus ſit. neq; exiſtimandum eſt, ſi dixerimus valere s donationem, nō fieri me pauperiorem t quia ſiue cōualuerit donator: condictione t tenebor. ſiue mortuus fuerit: rem, quam habiturus eram, in bonis meis deſinam propter donationem habere. a

Donatio facta à ſponſo ſponſæ valet & tenet, licet traditio ſit facta poſtea, conſtante matrimonio, dūmodo a ſponſo ante matrimonium contractum fuerit facta traditio procuratori vxoris: ſecus, ſi à procuratore ſponſi. Bald.

Vlp. l. xxxij. ad Sab. V.

SI ſponſus ſponſæ donaturus, tradiderit Titio, vt is ſponſę daret, deinde Titius tradiderit poſt nuptias ſecutas: ſi quidem maritus cū in-

p Iubente & te præſente: vt j. de fur. l. falſus. §. & ſi.
q Pecuniam. Ac ſi tu accepiſſes. Accur.
r Momenti. Traditionem. Accur.
ſ Demque. Valere. quod falſum eſt.
t Pauperiorem. Ecce quare pauperior ſit:
a Habere. Si ipſam valere dicimus. Io. ſed certe imo videtur, ꝙ talia ſunt attendenda: vt j. eo. l. ſi vir. §. quod legaturus. ſed aliud eſt ſm Ioan. in do. cau ſa mor. vbi maritus ſit dominus traditione facta vxori, vt hic: aliud in legato, quod non traditū ſtatim, ſed poſt aditam hęreditatē. ſed nec actio ex teſtamento poteſt ei per mulierē acquiſi, licet in caſu mihi detur actio contra eum, qui inſtituitur meo mandato: vt infra, de hær. inſti. l quidam. circa fin. vel hic iam mihi erat donatū, ſed nō traditum. j. autem erat donandum, ſecundum Io.

SI ſponſus Caſus huius l. in prin. eſt planus.

Si maritus. Titius & Berta vxor mea tenebātur mihi ad e. quilibet inſolidū, & ſic erant duo rei debēdi. accepto tuli mulieri animo donandi, quæritur an valeat? Et dicitur ꝙ neuter liberat. Sed ſi Titio accepto tulit: ipſe quidem liberatur, nō vxor. Secundo idē dicit generalius, vt nō poſſim: donare vxori, neq; directè neque ꝑ mediam perſonā. Tertio dicit, ꝙ ſi aliarū, &c. ad quam literam quatuor poſuit exempla. Primum quando cauſa rerum eſt miſta, & ſeparari nō poteſt. Secundum, qn̄ cauſa rerū ſimiliter eſt miſta, ſed ſeparari poteſt. Tertium qn̄ cauſa perſonarū poteſt eſſe miſta, & ſeparari non poteſt. Quartum qn̄ ſimiliter cauſa perſonarū eſt miſta & ſeparari poteſt. De primo dicas ꝙ cauſa rerū tantū poteſt eſſe miſta, & ſeparari non poſſit cōmode, vt ſi mulam maritus vxori vendiderit, & aliam ei parem donauerit, quarū neutram alterius expediat habere ſine altera: vt s. de ædil. edic. l.

cum

r xxv.

t al condictione

terposuit : donationem nō valere, quę post contractas nuptias perficiatur. [a] si verò mulier eū [b] interposuit: iamdudū perfectam donationem, hoc est ante nuptias: atque ideo, quamuis contractis nuptijs Titius tradiderit : donationem [c] valere. Si maritus duos reos habeat, Titium & mulierē, & mulieri accepto tulerit donationis causa, neuter liberatur: quia acceptilatio nō valet. [d] & hæc Iulianus libro xvij. † Digestorum scribit. Planè si ꝓponas, Titio accepto latum :' ipse quidem liberabitur, mulier verò manebit obligata. Generaliter tenēdum est, quod inter ipsos, [e] aut qui ad eos pertinēt, aut per interpositas personas donationis causa agitur: nō valere. quòd si aliarum extrinsecus personarum rerumve causa commista sit: si separari nō possit, nec donationem impediri. [f] si separari possit, cætera valere : id qđ donatum sit [g] non valere. Si debitor viri pecuniam iussu [h] mariti vxori promiserit : nihil agitur. Si vxor viri creditori donationis causa promiserit, & fideius-

† vij.

cum eiusdem. §. interdum : & ita tenet donatio. Secundo. dic quod causa rerum est mista, & separari potest si vir vnam rem vxori vendidit, & aliam ei donauit, in vendita valet venditio : in donata non tenet donatio. Tertio dicit, quod causa personarū est mista, separari non potest : veluti cum vir vendidit vxori seruū iusto pretio, in cuius persona valet venditio, & eidem vxori donat eiusdem serui contubernalem, quæ ab eo separari non potest. valet ergo donatio in re donata, & vēditio in vendita. si autem sit persona, quæ sine offensa pietatis posset separari : diceretur causa personarū mistæ, & separabilis: & ideo donatio nō valet in donato, sed venditio in vendito & hoc est quartum exemplū. Item aliud exemplū quā Titi⁹ & mulier sunt viro duo rei debendi nam vna obligatione teneri dicuntur, & sic causa personarum est mista, & tamen potest separari : & ideo si Titio accepto fero, valet in eo : in muliere non. Si vero mulieri accepto fero, in neutro valet: quia principale inualidū, accessorium reddit inualidum, vide tu glossam de verbo ad verbum. Si debitor. Vir volens vxori donare, iussit debitorem suum vxori promittere, non valet.

Si vxor. Titius mihi debet x. vxor eius volens ei donare, mihi promittit animo nouandi, & fideiusso rem dat, nō tenetur, neque Titius debito liberabitur.

Si donationis. Vxor tenebatur viro in c. cum vellet ei donare, conuenit eam, & passus est eam absolui falsa exceptione opposita. valet quidem sententia : sed vir condicet pecuniam, ac si nun esset absoluta. Cætera sunt plana. Viuia.

[a] Perficiatur. Nec per hunc procuratorem mariti aliquid vxori quæri potuit, cum eius non esset procurator. contra est autem in secundo casu.

[b] Eum. Scilicet, procuratorem ad recipiendum donum. Accursius.

[c] Donationem. Aliàs perfecta donatio est. & aliàs perfectam esse donationem. s. dicendum est, videlicet dominio vxori per suum procuratorē quæsito.

[d] Non valet. Quia cum expressum est inualidum, nec valet tacitū: vt infra, de libe. leg. l. si is qui duos. & l. petitor. & supra, de serui. rustic. præd. l. item sic possunt. §. qui habet.

[e] Ipsos. Inter virum & vxorem.

[f] Impediri. Veluti cum mulier extitit hæres ei qui pro Titio apud maritum fideiusserat : absoluto reo principali a marito, qui creditor dicitur : absoluitur, & mulier quę secundariò ea persona fideiussoris ex hęreditaria causa est obligata. Tu autem latius dic quod hæc litera exigit quatuor exempla. Primum, quādo causa rerū est mista, & separari non potest. Secundo, quādo similiter causa rerum est mista, & separari potest. Tertio, quādo causæ personarum est mista, & separari nō potest. Quarto, quando similiter causa personarū est mista, sed separari potest. De primo dic quod causa rerum tantum mista potest esse, & separari non potest commodè, vt si vnam mulam maritus vxori vendiderit, & aliam ei parem donauit, quarum neutram alicui expediebat habere sine altera : & ita donatio tenet : vt supra, de ædilitio edicto lege, cum eiusdem § interdum. De secundo dic, quòd causa rerum tātum mista est, & separari potest : vt si ego maritus vnam rem vendidi, & aliam sibi donaui : in donata nō valebit donatio. in vendita valebit vēditio. De tertio dic, quòd causa personarum potest esse mista, & separari non potest : veluti cum maritus vendidit vxori seruum iusto pretio, in cuius persona valet venditio. & eidem vxori donat eiusdem serui vxorem, quæ ab eo separari non potest : vt supra, de ædilitio edicto. leg. plerunque. Cæterum si esset alia talis persona, quæ sine offensa pietatis separari potest, diceretur causa earum personarū mista : & separari posset : & est exemplum quarti. Vel de quarto dic, quod causa personarum tantum, & nō rerum potest esse mista. & separari potest, sicut in prædicto casu. s. quando Titius & mulier duo rei debendi erant : quia ex vna obligatione teneri dicūtur : vt j. de duobus reis promit. le. iij. §. vbi. in quo casu si Titio fuit accepto latū, valebit quo ad Titium: licet non valeat in persona mulieris. potest enim valere principale, licet non valeat accessorium. Quid ergo si mulieri fuit accepto latum? tunc in neutrius persona valet acceptilatio : vt in lege ista continetur. sed nonne tunc similiter causa personarū mista est, vt in superiori casu fuit accepto latum? Respon. vtique, non tn̄ separari potest. nam si dicas posse separari : ergo in persona Titij valere debet : quod hic negat in persona mulieris non, sed non potest separari : ergo debet valere in personæ vtriusque : vt in hoc §. generaliter dicitur. Respon quod in isto §. dicitur, verum est tantū quando remissio facta est ei vel acceptilatio cui fieri potuit. at ibi acceptilatio in persona vxoris, cui principaliter prospiciebatur, facta est in cuius persona valere non potuit: ideoque nec valet in persona eius, cui secundariò, vel accessoriè prospiciebatur. Nam cum principale non tenet: nec eius accessorium. Ad vltimum potest dari exemplum in seruitutibus indiuiduis: quia pro omnibus prædictis sufficere potest, in quibus personarum & rerum causa mista est, & separari nō potest: ideo valet donatio: vt puta si itinere cōstituto simul per stipulationem partim in prędio vxoris, partim in prædio Titij, & maritus per acceptilationem Titium liberauit, liberatur quoque vxor: quia seruitus itineris pro parte deberi non potest: cū iter, quod dicitur res incorporalis, sit indiuiduū, nec separari possit : vt j ad leg. Falc. l. j § si vsusfr. exterum. si vxor rem cum Titio promisisset : verbi gratia agrum, vt essent duo rei promittendi: Titio liberato nihilominus vxor tenebitur. Accur.

[g] Donatum sit. Scilicet, vxori.

[h] Iussu. Mariti volentis vxori donare. Accurs.

Donatio inter virū & vxorem quandoque permittitur.

Itineris seruitus ꝓ parte deberi non potest.

Momenti.

sorem dederit: neq; virū liberari, neque obligari mulierem, vel fideiussorem eius, Iulianus ait: perindeque haberi, ac si nihil promisisset. Circa venditionē quoq; Iulianus quidem minoris factam venditionem, nullius momenti [a] esse ait. Neratius [b] aūt († cuius opinionē non improbat Pomponius) venditionē donationis causa inter virum & vxorem factā, nullius esse momenti [c] [ait] si modò cum animum vēdendi maritus nō haberet, idcirco venditionem cōmentus [d] sit, vt donaret. Enim verò si cum animū [e] vēdendi haberet, ex pretio ei remisit: venditionem quidem valere: [f] remissionem aūt hactenus nō valere, quaten' locupletior facta [g] est. Itaque si res quindecim, venierit quinque, nunc autem sit decem, quinque tantùm præstanda sunt: quia in hoc locupletior videtur facta. Si donationis causa vir vel vxor seruitute non vtatur, puto amitti seruitutem: verùm post diuortium [h] condici [i] posse. Si vxor vel maritus exceptione quadam donationis cā summoueri voluerit † facta à iudice absolutione, valebit quidem sūia, sed condicetur ei cui donatū est. [k] Concessa donatio est sepulturę causa. nam sepulturæ causa locū marito ab vxore, vel contrà donari posse, constat. Et si quidē intulerit: faciet locum religiosum. Hoc aūt ex eo euenit, † quod definiri solet: eam demū donationem impediri solere, quę & donantem pauperiorē, & accipientem facere locupletiorem. Porrò hic nō videt fieri locupletior in ea re, quā religioni dicauit. nec moueat [l] † quēquam, q̄ emeret, [m] nisi à marito accepisset. nam & si pauperior ea fieret, nisi maritus dedisset: nō tamē idcirco fit locupletior, q̄ nō expendit. hoc † & illud suadet: si vxori maritus sepulturę causa donauerit: ita demum locum fieri intelligi mulieris, cùm corp' humatur. [n] cęterùm antè, quā fit religiosus: donantis manet. Proinde & si distraxerit mulier: manet locus donatoris. Secundū hęc si vxori suæ monumētum purū maritus magni pretij donauerit, valebit donatio: sic tū, vt cùm sit religiosus, valeat. Sed si ipsa fuerit illò lata, licet morte eius finitū est matrimonium: fauorabiliter [o] tamen dicetur, locum religiosum fieri. Proinde & si maritus ad oblationē Dei vxori donauit, vel locum in quo opus publicum, quod promiserat, faceret, vel vt ædem publicā dedicaret: fiet locus sacer. Sed & si quid ei det, † vt donum Deo detur, vel consecretur: dubium non est, † quin debeat valere. Quare & si oleum pro ea in æde sacra posuerit: valet donatio. Si maritus hæres institutus repudiat hæreditatē donationis causa: Iulianus scripsit lib. xvij. Dige. donationem valere. neq; enim pauperiorem fieri, qui non adquirat, sed qui de patrimonio suo deposuerit. Repudiatio autē mariti mulieri prodest, si vel substituta mulier sit, vel etiā ab intestato hæres futura. Simili modo & si legatum repudiet: placet nobis valere donationem, si mulier substituta sit in legato, vel etiam si proponas eam hæredem institutam. Si quis rogatus sit percepta [p] † certa quantitate, vxori suæ hæreditatem restituere, & is sine deductione restituerit: Celsus libro decimo Digestorum scripsit, magis pleniore officio præstandæ fidei functum maritum, quàm donasse † videri. & rectam rationē huic sententiæ Celsus adie-

[a] Momenti. Hic principaliter intendebat donare, secus si venderet: quia tūc valet nisi in eo quòd donauerit, vt subijcit, quia, &c.

[b] Neratius. Corrigendo cum distinctione, dū hic principaliter donare intendebat, secūdum Iulianum. Accur.

[c] Nullius esse momenti. Vt s. de contrah. empt. l. si quis donationis.

[d] Commentus. Sic s. ad Vellei. l. vir vxori. in fi. Sed nunquid in dubio præsumitur donationis causa facta? Respō. non. arg. s. titu. ij. l. cum marit[illegible]. Acc.

[e] Animum vt infra eo. l. sed si vir ex lana. §. si duo.

[f] Valere. Infra eo. l. q̄ autem. §. si maritus cōtra & l. sed si vir. §. si duo contra. & l. vir vxori. contra. Solu. hic ab initio vendidit precio vero, licet postea remiserit. ibi vero ab initio vēdidit pretio minori. Ac.

[g] Facta. Videtur locupletior: vt s. de pet. hær. l. sed & si l. §. sed & si res minoris. Sed contra. j. eo. l. q̄ aūt. §. si maritus Sol. vt ibi. Ac.

[h] Post diuortium. Sed & ante potest, sed per diuortiū fit reuocatio: vt C eo. l. à marito. & j. eo. l. si cum mulier. & l. sed interim. §. si maritus vxori. Acc.

[i] Condici. Vbi tū donationis causa interuenit cum alia, quæ per se sola sufficeret ad acquirendum, sic quidē alienatio & amissio seruitutis, & liberatio ex sententia oritur, sed repetit: vt hic, & s proxi. §. vbi vero sola donationis causa & ipso iure nihil valet, qd̄ agitur: vt j. e. l. iij. §. sciendum quæ est cōtra.

[k] Cui donatū est. Speciale est: alias contra: vt s. mand. l. fideiussor. §. in omnibus & facit qd̄ not. supra proxi. §. Accursius.

[l] Nec moueat. imo videtur q̄ debeam' moueri. vt j de sol. l. in pupillo quę est contra. Solu. aliud est in pupillo, qui certat de lucro in iniuria alterius, aliud in viro & vxore, inter quos huiusmodi donationes amarè nō sunt tractandæ: vt j. eod. le. si id quod § si quis.

[m] Emeret. Id est, emisset.

[n] Humatur. Similiter fit eius, & desinit esse. sic j. eod. l. q̄ autem. §. vxori.

[o] Fauorabiliter. Aliàs enim morte eius cui donatur, donatio reuocatur: vt C. eod. l. si à marito. Accursius.

[p] Si quis. Percepta. deducta de hereditate.

† etiam
† P.F. imo. ait.
† hac res
† voluit
† demetur
† nec dubium
† P.F. percepta.
† P.F. ventum.
† P.F. donasse deterior hæc lectio est.

cit, quòd pleriq; magis fidem oluunt in hoc casu, † a quam donant: † nec de suo putant proficisci, quod de alieno plenius restituunt, voluntatem defuncti secuti. nec immeritò. Sæpe[enim] credimus, aliqd defunctum voluisse, b & tamen non rogasse. Quæ sententia habet ratiõe magis † in eo, qui non erat deducta quarta restituere rogatus, & tñ integram fidem præstat, omisso senatusconsulti commodo. Hic enim verè fidem exoluit, volũtatẽ testatoris secutus † Hoc ita, si nõ per errorẽ calculi fecit. Cæterũ in debiti fideicõmissi esse repetitionẽ, nulla dubitatio est. Cùm igit nihil de bonis erogat: rectè dicit valere donationẽ. Vbicunq; igitur non deminuit de facultatibus suis qui donauit: vel ẽt si deminuat, locupletior tamen nõ fit, qui acceperit: donatio valet.

Donatio reuocatur, quatenus mulier est facta locupletior: & an sit locupletior: inspicitur tẽpus litis contestatæ. Bal.

Marcellus c lib. vij. Digestorum quærit. VI.

SI mulier† acceptã a marito pecuniã d in sportulas: † pro cognato suo ordini f erogauerit, an donatio valeat? Et ait valere: nec videri locupletiorem mulierẽ factã: quamuis mutuam pecuniam esset acceptura g & pro ad fine erogatura. In donationib⁹ autẽ iure ciuili impeditis hactenus reuocat donum ab eo, eave, cui donatum est, vt si quidem extet res, vindicet: h si consumpta sit, i cõdicatur k hactenus, quatenus locupletior quis eorum factus est.

Ca... li. xj. ad edictum pr...n. VII.

QVia quod ex non concessa l donatione retinetur, id aut sine causa, aut ex iniusta causa retineri intelligit: ex quibus causis condictio nasci solet.

Vlpianus lib. xxxij. ad Sabinum VIII.

QVod aũt spectat† tẽpus, an locupletiores sint facti, vtrũ tẽp⁹ litis cõtestatæ, m an rei iudicatæ? Et verũ est litis cõtestatæ tẽpus spectari oportere: n idque Imperator noster cũ patre rescripsit.

Donatio qua mulierem locupletiorem non reddit, non reuocatur & nõ dicitur locupletior, si tantundem de suo erogauerit. Bal.

Si maritus pecuniã vxori in vnguenta dederit, eaque o eam creditori suo soluerit. p mox ea de sua pecunia emerit vnguenta: nõ videri locupletiorem factam, Marcellus li. vij. Dig. scribit. Idẽq; [ait:] & si lãcem ob eãdem causam ei dederit, eaq; lancem q retinuerit, de sua autem pecunia vnguẽta emerit, vindicationẽ cessare: quia nõ fit locupletior, quæ tantundẽ in re mortua r impẽderit. s Si vir & vxor quina inuicem sibi donauerint, & maritus seruauerit, vxor consumpserit: rectè placuit t cõpensationem fieri donationum u & hoc diuus Adrianus cõstituit.

Inter virum & vxorem habet locum donatio, si inuicem cõsumserint. Bald.

Idemq; ait & si vir vxori x pecuniam donauerit, ipsaque ex ea † prædiũ comparauerit: æstimari oportere, inquantum locupletior facta sit mulier. y Proin de & si prædia hodie vilissima† sunt: cõsequenter dicemus, litis cõtestatæ tempore æstimationem eorum spectandam. z Plane si magni pretij prędia sunt, summa numerata erit restituenda, non etiam vsuræ pretij. Elegantur tractabitur: si mulier xv. prędia emerit, & maritus nõ totum pretium numerauerit, a sed duas partes pretij, hoc est decem, vxor de suo quinque, de-

a In hoc casu. sic & infra de verbor. signi. l. cum testa. & C. ad legem Fal. l. j. sed argu. contra C. de cadu. tollen. §. sin autem ad deficientia. & infra hæredi. institu. l. quidam. Accu.

b Voluisse. vt in nostro casu totum restitui. Accu.

c Marcellus. aliàs. §. aliàs lex.

d SI mulier. Pecuniã. ex causa donationis.

e Sportulas. idest epulas.

f Ordini. decurionum. Accu.

g Acceptura. nõ ex necessitate.

h Vindicetur. vt infra eo. l. si donatæ. in prin. Acc.

i Consumpta sit. ab eo cui donatum est. aliud est si ab hærede cõsumatur quia non perit donanti: vt infra ad legem Falc. l. quod de bonis. §. ex donationis. Azo.

k Cõdicatur, per cõdictionem sine causa.

l QVia quod ex non cõcessa. a lege.

m QVod autẽ. Litis contestatæ. cum agitur sine causa, vel rei vindi. Accu.

n Oportere. sed & rei iudi. vt ĩ. de peti. hæred. le. si a dominu. § si & supra de pœnis. l. quæsitum. Accu.

o Eaque. scilicet mulier. Ac.

p Soluerit nõ in vnguẽta, sed aliàs. Accur.

q Eaque lancem donatã sibi a marito. Accu.

r Mortua. id est. de qua non est locupletior. Acc.

s Impenderit. vt infra eo. le. si id §. illud constat. & le. sed si vir. §. non videtur. Acc.

t Rectè placuit. matrimonio finito diuortio. secus si morte: vt infra, eo. le. cum hic sta-

tus. § quod ait. Io.

u Donationum. quia quasi permutatum est: vt supra peti. hæredi. le. sed & sed si. § cõtulait. in fine. Accu.

x Si vir vxori, aliàs est in textu. si vir vxori pecuniã donauerit, ex eaq; pecunia. &c. Accu.

y Mulier. vt in tanta pecunia condemnetur. cum sit soluendo: aliàs contra: vt infra. eo. le. vxor. Accu.

z Spectãdam. vt supra eod. l. si sponsus. §. circa in fin. & infra, eod. leg. si vxor marito. in fi. & l. ex animo. §. si maritus. & leg. si id quod. §. si ex decem.

a Numerauerit. vxori secus si numerauerit creditori, quia tunc insulidum

[a] Melius rem mortuam accipia p vnguentia, & id genus quorũ possessio inutilis, ac breuia est qua pacto Pli. lib. 13. capitu. 3. A. Persij.

† F.F. hãc os fam.

† Q. d do-natione.

† Et magis

† V F. obse q ad.

† Est §. præcedentis legis.

† Vide Bu dę. hic pulchre differẽtiã qd apud antiquos dictæ sunt sportulæ. vide ẽt si libet. Alc. li. dispun. iij. c. xvij.

† F.F. spectetur.

† Al. add. pecunia.

† Vilissimo F. F.

inde hæc prædia valeat nunc decem: maritus quantum consequetur? Et magis est, vt consequi debeat duas partes decem: vt quod perierit ex pretio, vtrique pereat, & marito, & vxori. Si maritus æstimationẽ rerũ, a quas in dotẽ accepit, dicat, b se donationis causa auxisse: c remedium monstrauit Imperator noster cum diuo patre suo rescripto cuius verba hæc sunt: Cum donationis causa pretium auctum adfirmes: q sup ea re cognitur' erit, si pecuniæ modũ d recusabis, ipsa prædia restitui debere, sumptuum deductis rationibus, arbitrabitur. In arbitrio e igit mariti erit qđ † præstitũ malit. Idẽ iuris est, & si econtrario mulier de minore æstimatione queratur: nec aliud ĩ cõmod atq; æstimato dato obseruari solet, vt Põponius lib. iiij. variarũ lectionũ scribit. Si vxor a marito suo pdia, quæ ob dotẽ pignori acceperat, g emerit, h eaq; emptio donationis cã facta dicatur: nullius esse momẽti: pignoris tñ obligationẽ durare, Imperator noster cũ patre suo rescripsit Cuius rescripti verba iõ retuli, vt appareat venditionẽ inter virũ & vxorẽ bona fide gestã, non retractari. Si tibi marit' pignora pp dotẽ & pecuniã creditã data, non donationis causa vẽdidit: qđ bona fide gestũ est, manebit ratum at si titulus donationi quæsitus ostẽdetur, atq; ideo vẽditionem irritam esse constabit: iure publico causam pignorum integrã ob: inebis. i Si vxor rẽ emit, & maritus pretium pro ea numerauit: interdum k dicẽdũ est totum a muliere repetẽdũ, quasi locupletior ex ea insolidũ facta sit: vt puta, si emit quidẽ mulier rem, & debeat pecuniam, maritus autẽ a vẽditore eã liberauit. quid enim interest creditori soluat: an venditori? l

Vxori qs donauit seruum ita, vt eũ intra annum manumitteret. an si mulier non obtemperet voluntati, constitutio diui Marci imponat ei libertatem, si vir vel viuit, vel etiam diem suum obijt? Et ait Papinianus: Cùm Sabini sententia sit recepta, qui putat, tunc fieri seruũ eius, m cui donaretur, n cũ libertas cœperit imponi: o ideoq; nec si velit mulier, post exactum tempus possit manumittere: p rectè dici, non esse constitutioni locũ, nec voluntatem mariti posse cõstitutioni locũ facere: cùm propriũ seruum [ipse] possit manumittere. q quę sententia mihi quoque probatur: quia vẽditor siue donator non sibi vult † legẽ imponi, † r nec potest † sed ei, q accepit. Dominio igitur penes se remanente, nequaquã effectum habebit constitutio.

In iis, quæ retro non trahuntur, non inspicitur tẽpus contractus, sed existentis conditionis. Bal.

Manumissionis causa donatio facta valet, s licet † nõ hoc agatur, vt statim ad libertatem, sed quãdoq; perducaĩ. Proinde si, vt post certum tempus manumittat, vxori suæ tradidit: tunc demum eius fiet, cùm tẽpore impleto manumittere cœperit. quare antè manumittẽdo nihil agit, t Nam & illud sciendũ est: si vxoris qs suæ donauerit vt intra annũ manumittat, u

---

dum teneretur, licet res deterior efficiatur: vt ĵ. ead. l. §. si vxor. Accur.

a Rerum quę fuerãt datæ æstimatę.

b Dicat. & hoc probauerit. nec. n. præsumitur eũ donasse, licet maiori pretio acceperit: vt infra, eo. l. si vir. §. si duo. Oc.

c Auxisse. qa cũ valerent x. accepit æstimata pro xx.

d Si pecuniæ modum. i. modicã pecuniam iuxta æstimationem.

e Arbitrio. Nihil ergo valet huiusmodi æstimatio facta animo donandi: vt supra de iur. do. l. si res. in prin. Hoc autem quod hic dicit, intelligit secundum Azo. cũ mulier nõ erat datura æstimata prædia nisi aucta æstimatione donationis causa. Idem si mulier minoris se æstimasse dicat donationis causa, qa vir non erat accepturus nisi minori æstimatione, & iõ dicit iustam ęstimationem supplendã. maritus contra dicit se nunquam accepisse æstimata, nisi remitteretur de pretio donationis causa, vt subijcit. vnde viro daĩ electio restituat prædia, an iustam æstimationem vbi autem quis bene erat accepturus ęstimata nulla remissione facta, supplet iustum pretiũ: & idẽ in vxore, si erat datura æstimata etiã non aucta æstimatione: vt ar. ĩ. eod. l. si sponsus. § circa quæ est contra.

f In commodato a viro vxori.

g Acceperat. mulier.

h Emerit. ipsa mulier.

i Obtinebis. vt supra quibus mod. pig. vel hypo. sol. l. j. §. cum venditor. & ĵ. de le. ij. l. quæ fideicommissum.

k Interdũ. nam regulariter inquantũ locupletior est. ĵ. eod. l. eleganter.

l An venditori. certe nihil: vt ĵ. eo. l. si cum mulier.

m Eius scilicet vxoris. Accur.

n Donaret. a viro.

o Imponi. & sic eodẽ tempore dominium quæritur, & amittitur, sicut & alias obligatio eodem tẽpore oritur & moritur: vt infra de accept. le. quod in diem.

p Manumittere. vt infra l. prox. sed tunc tãtũ: vt ĵ. pro xi. § in prin.

q Manumittere. spõte, nec enim cogitur. cõstitutio ergo locum non habet nisi in eo tempore qui per traditionem dominus factus est.

r Imponi. quia nec posset vt supra de arbi. l. penul.

s Facta valet. vt infra solu. matr. l. si constante. §. si vir. & l. quod si vir. & l. desijt.

t Nihil agit. sed & si quia ad tempus debet, nõne ante soluere potest cur ergo hic non ante manumittit Respon. quia non fuit statim valida donatio.

u Manumittat. quẽ vir vxori donauit, vt intra annum manumittat. Si

† Cui.

Obligatio eodem tẽpore orit & morit.

† Voluit.

† Imponere.

† Possunt.

† Et licet.

deinde nō manumiserit ea intra annū: postea manumittendo nihil agit.

Cùm aliquid est fiendum ab aliquo sub nomine appellatiuo ipsius, non potest fieri postquā appellatiuum nomen competere desiit. Bal.

Caius li. xj. ad edictum. prouinciale. IX.

SI antè, quàm seruus manumittatur, morte, aut diuortio solutum fuerit matrimonium: resoluit a donatio, inesse enim cōditio donationi videtur, vt manente matrimonio manumittat.

Vlpianus libro xxxij. ad Sabinum. X.

SI eum† vxori maritus donet, qui eius erat conditionis, ne vnquam ad libertatem perduci possit: dicendum est, omnino nihil agi b hac donatione. Si pecunia accepta, mulier manumiserit, c vel operas ei imposuerit: ait Iulianus operas quidē licito iure eam imposituram, & tenere obligationē: nec videri mulierē ex re viri locupletiorē fieri, cū eas libertus promittat. d Quod si prtiū ob manumissionē acceperit mulier, & sic manumiserit: si quidē ex peculio suo dedit: numos mariti manere. Si vero alius pro eo dedit: fieri numos mulieris, q̄ sententia rectè se habet. Inter virum & vxorem mortis causa donationes receptæ sunt.

† Al. add. seruum.

Caius lib. xj. ad edic. prouincia. XI.

QVia in hoc tēpus excurrit donationis euentus, quo vir & vxorem esse desinunt. e

Vlpianus libro xxxij. ad Sabinum. XII.

SEd interim res non statim fiunt eius, cui donatæ sunt: f sed tunc demū, cùm mors insecuta est. medio igitur tempore dominiū apud eū remanet, qui donauit.

Donatio causa mortis facta inter virū & vxorem valet quocunque modo fiat & vbi fit donatio causa mortis, quæ retro nō trahitur, duæ regulæ vitiantur: vt patet in septē casibus hic positis, vsque ad §. idem Marcellus. Bal.

Sed quod dicitur, mortis causa donationē inter virum & vxorē valere: ita verū est, vt non solum ea donatio valeat (secundum Iulianum) quæ hoc animo fit: vt tunc † res fiant vxoris vel mariti, cùm mors insequetur: sed omnis mortis g causa donatio. Quando itaq; nō retro h agitur donatio, i

† Al. add. demum.

a Si antequam. Resoluitur. Sed cur hæc donatio morte non confirmatur vt aliæ, sed infirmatur. Respo. aliæ confirmātur: quia dominium voluit peruenire ad eā, & statim. hic autem noluit dominium apud eā remanere, sed vt vxor manumitteret. cū ergo nō sit vxor: non manumittet.

b Si eum. Nihil agi. nam non potest per aliū manumittere, qui ipse non potest: vt j. de condi. & demon. l. si quis eum qui. Accursius.

c Manumiserit. eum quem acceperat, vt manumitteret Azo.

d Promittat spōte, sciens se non teneri. nec enim cogitur: vt in contrario. C. de ope. lib. l. quæ nummis acceptis. & l. ij. & ē ar. huius solutionis j. de ope. li. l. Campanus. Vel dic, quod aliud est in vxore, cui seruus traditur a viro, vt manumittatur ab ea nec enim pōt cogi manumittere: qa non est domina: vnde nec succedit cōstitutio: vt s. eo. ie. l. iij. §. pe. & vlti. in fin. ergo si manumittit; gratis manumittit: & cū beneficiū confert manumisso, dignū est, vt possit imponere operas. Alij aūt quia inuiti manumittunt. nō possunt operas imponere: vt arg. supra de ritu nup. l. proxi.

e Quia. Desinunt. vt s. de pact. dotal. l. Bebius. in fi. aliàs l. si inter.

f Sed interim. Donatæ sunt. etiam si sic dentur vt statim fiāt eius: vt j. de do. ca. mor. l. ij. §. ij. rñs. & j. proxi. rñ. & facit ad hoc infra eo. l. vxori. aliàs si non est vxor, secus: vt infra de dona. causa mortis. l. si mortis causa.

g Sed omnia mortis. i. qualitercunq; facta. tribus enim modis fit; vt infra de dona causa mor. l. ij. ea tamē quæ ita fit vt nullo modo reuocetur, non valet; vt in c. ti. de dona. cau. mot. l. vbi.

h Non retro, q̄ est maximè in eo casu, cum sic est facta, vt demū morte insecura valeat. aliàs si vt statim vel simpliciter, trahitur retro; vt j. de don. cau. mor l. si mortis causa. nisi inter coniuges. Acc.

i Donatio. vt est cum mortis causa donatur; quæ tñ ex tēpore mortis valet. donatio n. inter viuos

facta a viro vxori, si fuerit morte confirmata: trahitur retro: vt C eo. l. antequā. Vel dicas donationē causa mortis retrotrahi vbiq. præterquā vbi sic fit, vt post mortem donatarij fiat. & ita fuit facta, vt post mortem transeat: & præterquā in casibus hic signatis, vbi conditio personæ mutatur, secūdum Io. Imo dicitē aliàs retrotrahi, præter eā, quæ fit, vt ex die mortis tātum transeat dominium: quia hoc tūc agit: & bene infertur itaque secundū primam expositionem. nā si omnia valet: ergo & ea quæ ita fit: vt statī dominiū fiat vxoris vel eius cui nomine vxoris donatur. Item si illa valet, & nō retro agitur, ergo emergunt vitia: sicut probari potest in dictis sex casibus a Marcello hic positis. Vel dic vt dixi loqui de illa, q̄ sic fuit facta vt demum secuta morte valeat. & per omnia prosequere vt hic, ecce tu voléa vxori tuæ donare, filiofam. eius noīe tradidisti, vt statim esset dña. si dicas, etiā donatio statim cū fit, valet: item non retrotrahitur: contraria tibi ipsi dicis. nam dicis statim valere: sed tū non trahitur retro, ergo ab initio valuisse nō creditur: quod est contra id quod cōcessisti. Item emergit vitium; quia cōtra legem esse videtur quia hæc donatio causa mortis non trahit retro. hic ēt causa mortis donatio sic facta, vt statim res fiat vxoris, nec reuocetur, similis est ei, quæ fit inter viuos: vt infra de do. causa mortis l. vbi. sed facta inter viuos trahitur retro; vt C eod. l. donationes. ergo ista. in hac tamen donatione inter viuos nō occurrit vitium; quia nō valet in virum & vxorem, vt modo diximus. Item contra, si trahitur retro, emergit vitiū; quia patri quæsitū videtur. aut si dicas, ab initio valuisse creditur; ergo cū est dominiū translatū in filiū, patri debet esse quæsitū, sine cuius voluntate filius factus sui iuris tēpore mortis mariti rem tradēdo dominiū trāsferre non potest arg. infra, de verborum obliga. l. si filiusfamilias. ergo videtur quædā vitiari regulę, secundum Ioan. quæ scilicet dicunt tempus contra-

ctus

emergunt vitia, [a] vt Marcellus animaduertit in specie huiuscemodi: Maritus [b] vxori mortis causa donatum voluit. interposuit mulier filiumfamiliàs, [c] q̃ à marito acciperet, eiq́; [d] traderet: [e] deinde cũ moritur maritus, paterfamiliàs [f] inuenitur, † an valeat traditio? [g] Et ait, consequens [h] esse dici traditionem [i] valere: quia sui iuris effectus sit eo tẽpore, ad quod traditio redigitur: id est, cum maritus moriebatur. Idem ait: Placuisse scio Sabinianis, si filięfamiliàs vxori maritus tradiderit: donationẽ eius [k] cũ omni suo emolumento fieri, si viuo adhuc marito sui iuris effecta fuerit. [l] q̃ & Iulian. libr. xvij. Digestorũ probat. Proinde & si vxor marito filiofamiliàs mortis causa tradat, & is sui iuris [m] effectus sit: sine dubio dicemus, ipsius fieri. Per contrarium quoque, si vxor donauerit mortis causa patrifamilias marito, & mortis eius [n] tẽpore filiusfamiliàs inueniatur; patri erit nunc † emolumentum [o] quæsitum. Consequenter [p] Scæuola apud Marcellum notat: si interposuerit seruum mulier, vt ei tradatur mortis causa, isq́; adhuc seruus dederit mulieri, deinde mortis tẽpore liber inueniatur: tãtũdem esse. dicendũ. Idẽ Marcellus tractat; si is, qui interpositus [q] est, postquã dederit mulieri, decesserit viuo adhuc donatore: donationem euanescere: q̃a debebat aliquo mométo [r] interposito[eius]fieri, & sic ad mulierem transire. Quod ita p̃cedit, si ea, cui donabatur, eum

† Inuitus.

Tempus cõtractus inspicitur valeat vel non.

† Tacit.

ctus spectari, valeat, vel nõ, & an quæratur patri: vt dicta l. infra de verbo. obli. l. si filius & inst. de inut. stipul. §. j. sed non vitiantur: quia hæc donatio vice legati censetur. Sed cur aliud est in stipulatione cõditionali, quam in ista, licet iure legati censeatur: vt dicta l. si filius? Respon. quia ibi erat spes debitum iri, q̃ ad hæredes transmitti poterat: vt infra, de act. & oblig. l. is cui. & hęc remanet penes patrẽ hic autem nõ erat spes, vt apud patrẽ vel filium, sed vt apud mulierem remaneret. Quid ergo mulier faciet, cũ interpositus in mea potestate mãsit? dicemus eam carere omni remedio? Respo. nequaquam. quia competit actio mandati vel in factum mihi contra patrem, cũ ex p̃sona filij nullam fuisse donationem apparuit: vt C. de do. quæ sub modo. l. quoties.

[a] Vitia. id est, vitia oriuntur quędam regulę. primo illa: q̃a nõ inspicitur tempus contractus cui quæratur: quod fieri debet secundum regulam infra, de verborum oblig. l. si filius. Itẽ & illa: quia tempus contractus inspicitur valeat vel non: vt insti. de inuti. stip. § j. Sed quęritur quare vitiant? Respon. quia licet donatio causa mortis sit contractus vel pactum: tamen habet instar legati: vt insti. de do. §. j. in quibus tempus mortis inspicit quo ad acquisitionem, & quo ad transmissionem: vt infra de te. iut. l. qualc. & s̄. de pig. l. si legati. & j̄. quando dies leg ced. l. post. §. fi. & de don. causa mor l. fi.

[b] Maritus. sex vel quinque casus sunt. Primus ibi, Maritus, &c. & consonat cum illo, consequẽter, &c. Secundus, Idẽ ait, &c. Tertius ibi, Proinde. Quartus ibi. Per contrarium, &c. Item quintus ibi, subaudit Sextus ibi, Consequẽter, &c. Est & septimus quo distinguitur quando interpositus decessit, ante donationem post traditionem tamen, quo casu distinguitur, à quo sit interpositus.

[c] Filiumfamilias suum & mariti, vel mariti tantũ vel extraneum procuratorem.

[d] Eique. scilicet mulieri.

[e] Traderet. vt sic statim filij esset. & sic in inferioribus præterquam in §. idem Marcellus. vt statim fiant interpositi.

[f] Paterfamilias. si enim filiusfamilias inuenitur: patri quæsitum videretur.

[g] Traditio. siue ante existẽtiam sui iuris siue post fiat: vt infra eo. §. consequenter.

[h] Consequens. consequẽs est ei, quod dictum est, scilicet donationem valere.

[i] Traditionem. vtrãque mariti & interpositi. Ac.

[k] Donationem eius scilicet filiæ. Accu.

[l] Effecta fuerit. aliàs patri quęreretur: vt infra. §. per contrarium.

[m] Sui iuris tempore mortis vxoris.

[n] Mortis eius. scilicet vxoris.

[o] Emolumẽtum. & sic econtra, si vir donauit matrifamilias vxori, quæ post sit alieni iuris: q̃ casus nõ est hic.

[p] Consequenter. ad casum primum de filio interposito dicendum vt valeat traditio, vt in superioribus casibus p̃ proximum.

[q] Interpositus. scilicet a muliere: vt suo nomine susciperet tanquam donatarius, non vt simplex procurator.

[r] Aliquo. momẽto. sic ergo fuit donatum, vt tunc demum dominium adipisceretur, cum mors fuerit insecuta, secundum quosdam. Sed Azo. contra in summa: vt infra, in gloss. Vt in donationibus q̃ cętera in fine eiusdẽ. & in vtroque casu attende diligenter hanc rationem: q̃a debebat, & cætera. ex hoc enim probat, quod in vtroque casu interposita persona non fuit interposita vt procurator: si enim tãquam procurator interponeretur etiam si viueret tempore mortis donantis, nullo tamen momento dominium apud eũ esset, sed recta via a donante transiret in donatarium: vt infra, de donatio. leg. quod mihi. dic ergo interpositum taliter, vt fieret dominus, & ei donaret principaliter, ipse vero postea donaret mulieri. mulier enim cum sciret cõstante matrimonio dominiũ in se transire nõ posse: vt supra eadem lege, in principio volebat in aliũ trãsferri, vt ita exiret de bonis mariti. & de tali interposito in quẽ transeat, dominiũ, loquitur supra eadem leg. §. maritus. Si quæras quare aliud est in p̃curatore mariti donãtis, quã eius cui donat, vt hic dicit? Resp quia sicut in mulierẽ dominiũ transire non potest constante matrimonio: vt supra e. lege, in princi. ita nec in personã eius, q̃ est ab ea interpositus. at vbi a marito est interpositus, transit quasi videat remãsisse apud maritũ. Item in primo casu. l. cum interpositus est a muliere, si velis dicere simplicẽ procuratorem, nullo tempore est procurator dominus rei. neq; enim eo tempore quo cõtrahitur. quia cum ipse sit procurator vxoris, per eũ ipsi vxori, non sibi quæri debet dominiũ, cum nomine vxoris acceperit: neq; eo tempore quo maritus moritur: quia tunc procurator non est in rebus humanis, cum alij non est procurator mulieris, sed viri, dominium statim quæritur sibi, vel saltem non mulieri per eum, cum eius non sit procurator.

Eum

a Eum interpoſuit. Quia tunc donatarius eſt: quo præmoriente euaneſcit donatio. Ioan. Sic etiam diſtinguitur à quo fuerit aliquis interpoſitus: vt infra, de fur.l.eum qui.§.ſi epiſtola.

b Tradiderit. Quia vir ipſe tradidiſſe videtur Io.

h Donationem. Not. quid infirmari, licet peruenerit ad eum caſum, à quo incipere poteſt: vt ſupra titu.ij.l.licet, & ĩ.eo.l.eum hic.§ ſi diuortium.& ĩ.eo.l.& ideo.§.diuortio.& l.ſi eum.§.ex quibus.

i Valere. Vt infra eo.l.vitricus.§ diuortij.

interpoſuit, a nõ is, qui donabat. Porrò ſi à marito eſt interpoſitus: res ipſius ſtatim facta eſt. & ſi ante mortẽ mariti tradiderit, b & deceſſerit: traditio ei⁹ egit aliqd: vt tñ hęc traditio pendeat, donec mors ſequatur.

Si vxor rem Titio c dederit. vtis marito mortis cauſa traderet: eaq́ue defuncta, inuitis hæredibus eius Titius marito dederit: intereſt, vtrum à muliere ſit interpoſitus Titius, an verò à marito, cui donabatur. Si à muliere interpoſit⁹ eſt: obligabit ſe cõdictione, d ſi marito tradiderit. e Sin autẽ à marito ſit interpoſitus: mortua muliere cõfeſtim fundus ef ficietur f eius, quem marit⁹ interpoſuit, & actionem ipſe maritus cũ eo habebit. Si vxor rem, quam à marito ſuo mortis cauſa acceperat viuo eo alij tradiderit, nihil agitur ea traditione. qa non ante vltimum vitæ tempus mulieris fuerit. Planè in quibus caſibus g placet retrò agi donationem: etiã ſequens traditio à muliere facta, in pendenti habebitur. Si maritus vxori donauerit mortis cauſa, eaq́; diuerterit: an diſſoluaẽ donatio? Scripſit Iulianus, infirmari donationẽ, h † nec eã in pendenti eſſe. Idẽ ait, ſi diuortij cauſa facta ſit donatio valeẽ. i

Paulus lib. vij. ad Sabinum. XIII.

QVæ tamen k ſub ipſo diuortij tempore, non quæ ex cogitatione quandoq́; futuri diuortij fiat.

Vlpianus libr. xxxij. ad Sabinum. XIIII.

SEd ſi mors ſit inſecuta, l nõ videri factas res mulieris: quia donatio in alium caſum facta eſt. Proinde & ſi mortis cauſa vxori donauit, & deportationẽ paſſus eſt: an donatio valeat, videamus. Et aliàs placet in caſum deportationis donationem factã valere, quemadmodũ in cauſa diuortij. Cum igitur deportatione matrimoniũ minimè m diſſoluitur, & nihil. n vitij mulier † incurrit: humanũ eſt, donationem, quę mortis cauſa ab initio facta eſt, tali exilio ſubſecuto cõfirmari, tanquàm ſi mortuo marito rata habeaẽ: o ita tñ, vt non adimatur licentia marito eam reuocare: quia & mors eius expectãda eſt, p vt tunc pleniſsimã habeat: firmitatem, qñ ab hac luce fuerit ſubtract⁹, ſiue reuerſus, ſiue adhuc in pęna cõſtitutus. Cùm quis acceperit, q vt in ſuo r ędificet: cõdici ei id non poteſt: s quia magis ei donari videẽ. quæ ſententia Neratij quoq́; fuit. ait enim, datũ t ad villam extruendam, vel

c Titio. Non vt ipſe ſuo nomine acciperet tanquam donatarius, ſed vt acciperet, vxori poſtea traditurus quę tunc demum erat conſecutura, cum moreretur maritus. ſic enim donatum eſt procuratori, vt ſtatim cõſequi debeat dominium.

d Cõdictione. certi, cum morte eius mulieris ſit reuocatum mandatũ: vt ĩ. de acqui.poſſ.l.fundi. §. itẽ ſi amicus. nec etiam fuit mandatũ, vt traderetur poſt mortem, ſed vt ſtatim traderetur: vel reuocatũ eſt, ꝓpter interpellationem hæredum qui reuocare potuerũt re integra. vt ſupra, de in.do.l. ſi ego §. j. ſed contra ſupra, de ſer.expor. le.iij. Sol. vt ibi.

e Tradiderit. Poſt mortem mulieris. Accurſius.

f Efficietur. Aliàs adijciẽ ei quẽ, &c.

g In quibus caſib. vt in donationibus inter viuos, q̃ morte confirmãtur. Vel dic latius: donatio retrotrahitur, vbi res ſit donata eſt, vt res ſtatim fiat vxoris. Item vbi donaẽ ſimpliciter ſecundum Ioan. vt ĩ. de donatio. cauſa mortis. le. ſi mortis cauſa. & ĩ.eod.l. ſi ſeruus, non tamẽ ſit ſua ſtatim: vt in princ. huius.l. & ĩ. eo. l. ſi vir vxori.§. ſi. ſed demum poſt mortem. nõ autem retrotrahiẽ vbi ſic donatur vt tũc fiat vxoris cũ mors fuerit inſecuta, ſed in v. caſibus ſuperi⁹ in illo.§. maritus. nominatis donatio ſic facta fuit, vt dominium eſſet accipientis demum poſt mortem: & ideo non trahitur retro. videntur tamen quædam regulę vitiati, vt in litera notatur. In vj. autem caſu loquitur cum donauerit, vt ſtatim fieret dominus.

† P.F. nec impendere.

k QVæ tamen. Aliàs lex, aliàs non. Accur.

l SEd ſi mors. Caſus eſt planus vſque ad §. cum quis. cum l.ſequen. Cum quis. Donaui tibi lapides, vt in ſolo tuo ædifices. donatio eſt. ergo vxori meę ſic donare non potero, niſi quãdo eſſent vxoris ędes cõbuſtæ. Viuia.

l Inſecuta. Cũ donauit diuortij cauſa. & tamẽ ſolutum eſt mat. morte. Ax. & aliàs cum in caſum deportationis facta eſt.

m Minimè.ſ. ſi caſus in quẽ maritus incidit, non mutat vxoris affectum: vt C. de rep. l.j. Acc.

n Et nihil. i. nullũ.

o Rata habeatur. Vt forte trãſeat in mulierem dñium. Accurſius.

p Expectanda eſt. Vt & ĩ. de leg. ij. l. cum pater.§ hęreditatem. & infra, de verb. oblig. l. ex ea parte.§. inſulam.

† P.F. vitium mulieris.

q Acceperit. Non maritus ab vxore. vel econtra. Acc.

r In ſuo. Scilicet cui donatur. Acc.

s Non poteſt. Etiã ſi cauſa nõ ſit ſecuta, vt ĩ. de cond. & de.l.Titio j.reſp.& ĩ.de ali. & ci.le.l.j. & iiij.j.reſpon.& l. pe.§.ſi. hæc autem ſunt vera, niſi aliàs donaturus nõ eſſet, niſi in ſuo ædificaret, tunc enĩ condici ei poteſt: vt C. de don.l.pe.§.ſi. Acc.

ADDITIO.

Vel dic aliter, ꝙ ibi cauſa concernebat aliquid pium: hic non, ſecundum Pe. pro hoc facit ĩ. de iure do.l.ſi ego. Vel ſecũdum quoſdam Moderniores ibi aliàs erat neceſſariò facturus: vt C. de ædifi. priua.l. ſingularium. hic non erat aliàs neceſſario facturus, ſecundum Cy. ſed coniunge ſolutionem glo. & iſtas duas ſimul, ſecundum Bald. hic.

t Ait enim datum. Probat per verba Neratij ꝙ donare

nare videatur. Ac.
[a] QVod ſi vir. Poſtulat qa non videtur accipiens locupletior, cū de ſuo tantum amiſerit. Accur.
EX annuo. CASVS Vxori meę in alimēta dedi xx. corbes frumenti & tot de vino. donatio eſt, & ideo reuoco quatenus excedit modū, id eſt vires dotis. Vi.
[b] Præſtat. ſ. ad exhibitionem.
[c] Reuocabitur. Cū habeat ſpeciem donationis: vt ſupra, de pac. do. l. quædā. Accurſius.
[d] Dotis. i. ſi excedat fruct⁹ ipſius dotis facta generali cōputatione. ſicut enim fructus dotis donare poteſt vxori, vt ſe ſuosq; alat: vt ſupra, de iur. do. l. mutus. §. manente. ita & de alio ſuo proprio donare poteſt vxori ad exhibitionem ſui, quatenus concurrit cum fructib. dotis, quos ſibi retinet: & quod ſupererit facta computatiōe eius quod donatum eſt, cum fructibus dotis reuocabitur.
[e] Si maritus i. qñ: & non aliàs: vt ſupra eo l. quod antē §. idem diuus.
[f] Lucrabitur. Non enī debet vltra, quā accepit, reddere: vt C. eod. l. ſicut. ſecus ſi quicquid ſupereſt rogatur reſtituere: vt arg. contra ſ. de vſu. l. in fideicom. §. nonnunquam.
[g] QVid. Debitorem. cui mulier mutuauit.
[h] Conſequetur. Vt j. eo. l. ſi quis pro vxore. §. ſi vxor. & l. ſed ſi vir. §. antepen.
DE fructibus. [i] Fructus. Ex cultura prouenientes.
[k] Habere. Ideoq; cum mulier donationem prędiorum valere putauit, fructus ſuos facit: vt ſupra, de vſu. le. fructus. ſi autem donari eſſent fructus, non valet donatio, & repeterentur ſecundum eos vt C. de iur. do. l. pro oneribus. in quantū tamen ipſa locupletior eſt. vt C eod. l. ſi fructus.
[l] SI vir. Donatio. vt j. eod. l. ſi id quod. §. ſi quis.
[m] SI vxor. Qui ſcilicet filius
[n] Patris. ſ. eiuſdem mariti. vel dic propriè ſcilicet, ſui. nec tunc valet: vt ſupra eod. l. iiij. §. qui in eiuſdem.
[o] Quæritur. Sine poſſeſſione: vt alias contingit: vt infra, de acq. re. do. l. homo liber in fi. & j. de iur. fiſc. l. deferre §. Papinianus.
[p] Per eum. Seruum. Azo.
[q] Ei marito.
[r] Cui. ſ. patri.
[s] Conceſſum eſſe. Vt ſupra, de vſu. le. qui ſcit. & C. de rei vind. l. j. & facit ſupra, de pe. hęr. l. nec villam. §. omnibus. & ſupra, de rei ven. l. præterea.
[t] De dote. Pecuniaria. Accur.
[u] Poſſe. Sed cur huic marito malæ fid. poſ. datur retentio vel repetitio. nā debet intelligi donaſſe. ſicut is qui ſciens in alieno ędificat: vt inſti. de re. diui. §. cum in ſuo? Reſp. maritum nō pręſumim⁹ donaſſe ideo, quia & ſi vellet expreſſim donare, non poſſet ar. ſ. lo. & cōdu. l. qui ad certum. Et ar. contra j. ſolu matr. l. ij. §. voluntatem.

agrum ferendum, quod alioquin facturus nō erat is, qui accepit: in ſpeciem donationis cadere. Ergo inter virū & vxorem hę erūt interdictę.

In hac l. vſque ad l. ſi vxor. habet plures caſus in quibus donatio valet inter coniuges, quos nota.

Paulus libro lxxj. ad edictum. XV.

QVōd ſi vir vxori, cuius ædes incendio conſumptæ ſunt, ad refectionem earum pecuniam donauerit: valet donatio in tātum, in quantum ędificij extructio poſtulat. [a]

Vſura percepta ab vxore ex pecunia per virum ſibi donata, ſunt ipſius vxoris. adeò quòd ſi pars capitalis ſit perdita, & alia pars propter vſuras ſit duplicata, debet reddi viro illa pars capitalis, quę durat: & quod dictum eſt in vſuris, idem eſt in fructibus rei donatæ. Bal.

Vlpianus lib.xxxij. ad Sabinum XVI.

EX annno vel menſtruo, qđ vxori maritus præſtat, [b] tunc quod ſupereſt, reuocabitur: [c] ſi ſatis immodicum ſit, id eſt, ſupra vires dotis. [d] Si maritus [e] vxori donauerit pecuniam, eaq; vſuras ex donata pecunia perceperit: lucrabitur. [f] hæc ita Iulianus in marito, lib.xviij. † Dig. ſcribit. † xvij.

Triphoninus lib.x. Diſputationum. XVII.

QVid ergo ſi ex centum, quę vir vxori donauit, quinquaginta apud debitorem [g] ex his perierint, & † alia quinquaginta duplicata [pro] vſuris vxor habeat? † Non plus quinquaginta, eius donationis nomine, maritus ab ea conſequetur. [h]

† Al. add. ex his.
† P. F. habet.

Vlpianus libr.xxxij. ad Sabinum XVIII.

DE fructibus quoq; videamus, [i] ſi ex fructibus prædiorum quæ donata ſunt, locupletata ſit: an in cauſam donationis cadant. Et Iulianus ſignificat, fructus [i] quoque, vt vſuras, [k] licitam habere [k] donationē. Sed ſi quid ſeruus donat⁹ acquiſijt, ad eū, qui donauit pertinebit.

Pomponius lib.iiij. ex varijs lectionib. XIX.

SI vir vxoris, aut vxor viri ſeruis, aut veſtimentis vſus vel vſa fuerit, vel in ædibus eius gratis habitauerit: valet donatio. [l]

Per ſeruum non quæritur filio malæ fidei poſſeſſori, ſed bonæ fidei.

Vlpianus lib.xxxij. ad Sabinum. XX.

SI vxor filio donauerit ſeruum, qui [m] in patris [n] mariti ſit poteſtate: deinde is ſeruus ancillam accipiat: dominium mulieri quæritur. [o] nec intereſſe Iulian⁹ ait, ex cui⁹ pecunia hæc ancilla empta ſit: quia nec ex re ſua quicquam acquiri poteſt per eum, [p] qui donatur, ei, [q] cui [r] donatur. hoc enim bonę fidei poſſeſſorib. conceſſum eſſe: [s] virū autem ſcientem alienum, bon.fid. poſsidere. Idem quęrit: ſi ex re mariti ea ancilla cōparata fuerit: an aduerſus mulierem agentem de dote [t] maritus pretium poſſit per exceptionem retinere? [u] † Et dicendum eſt, poſſe maritum exceptionem habere, ſi dos ab eo petatur, ſecundum Marcelli ſententiam: & ſi ſoluerit, ſecundum Iulianum, condicere poſſe.

† P. F. retineri.

Donatio inter virum & vxorem quo ad fructus, & alias commoditates retrotrahitur. Bart.

Iabolenus lib. [illegible] XXI.

Si

SI is seruus, qui vxori mortis causa donat' est prius, quàm vir decederet, stipulatus est: in pendēti [a] puto esse causam obligationis, donec vir aut moriatur, aut suspicione mortis, propter quam donauit, liberet. Quicquid autem eorū inciderit, quod donationē aut perimat, aut confirmet: id quoq; causam stipulationis aut confirmabit, aut resoluet.

Vectigal sua vxoris solutum, & expensa facta per virū pro vxore sua iter faciēte causa viri, nō repetūtur ab vxore. Bal.

Vlpianus libr. xxxii. ad Sabinum. XXII.

SI quis pro vxore sua vectigal in itinere, quod præstari solet, soluisset: an quasi locupletiore ea facta, † exactio fiat: an verò nulla sit donatio? [b] Et magis puto, non interdictū hoc: maximè, si ipsius [c] causa profecta est. Nam & Papinianus lib. iiij. Responsorum scripsit: vecturas vxoris & ministeriorum eius, virum itineris sui causa datas, repetere nō posse. iter autē videtur fuisse viri causa, & cùm vxor ad virū perueniat. [d] nec interesse an aliqd de vecturis [e] in contrahendo [f] matrimonio cōuenerit. non enī † [g] donat, qui necessarijs oneribus succurrit. [h] ergo [i] & si cōsensu mariti, ꝓfecta est mulier propter suas [k] necessarias causas, & aliquid maritus expensarum nomine ei præstitit: hoc reuocandum non est. Si vxor viro dotem ꝓmisit, & dotis vsuras: sine dubio dicendum est, vsuras peti posse: quia non est ista donatio, [l] cū pro oneribus matrimonij petantur. Quid tamen si maritus vxori petitionem earum remiserit? eadē erit quæstio, an donatio sit illicita. Et Iulian' hoc [m] diceret. quod & verum est. Planè si cōuenerat, vt mulier se pasceret, suosq; homines: & idcirco passus est eam dote sua frui, vt se suosq; aleret: expeditū [n] erit. Puto enim non posse ab ea peti, quasi donatum, † quod cōpensandum est.

Donatio causa mortis censetur reuocata per aliam dispositionem postea de re factam: secus si ante facta sit. Bart.

Idem libro tertio ad Sabinum. XXIII.

VXori suæ quis mortis causa seruū donauit, eumq; cum † libertate hæredē scripsit, an valeat institutio, quæritur? Et puto, si hoc animo eū scripsit hæredem quòd donationis se dixit pœnituisse: [o] valere institutionem, & necessariū hæredem domino seruū fieri. Cæterùm si postea, quàm hæredem instituit, donauit, donatio præualebit: vel si antè donauit, † non tamen adimendi [p] animo scripsit hæredem.

Donatio inter virum & vxorem quæ fit simplici promissione, nō confirmatur morte. Bar.

Idem lib. sexto ad Sabinum. XXIIII.

PApinianus † rectè putabat, [a] orationē diui Seueri ad rerū donationem [b] pertinere. Deniq; si stipulanti vxori suæ spopōdisset: nō putabat [c] conueniri posse hæredem mariti, [d] licet durante voluntate maritus decesserit.

Donatio inter virum & vxorem ... ff. V.

[a] SI is. In pēdenti. Imo viri manet. infra, de hære. institu. l. quod vir vxori.

[b] SI quis ꝓ vxore. Donatio. q̄ reuocari possit.

[c] Ipsius. mariti.

[d] Ad virum perue niat. vt supra, de pactis dota. l. inter. §. conuenit.

[e] De vecturis præstandis quando ipsa sequeretur maritum suum.

[f] In cōtrahendo. Id est, tūc cum tractabatur de nuptijs contrahendis. Acc.

[g] Non enim. vt reuocare possit. Acc.

[h] Succurrit. vt infra, de adimen. leg. l. rem legatam.

[i] Ergo. quia dixit maximè.

[k] Propter suas. mulieris.

[l] Donatio. vt ff. de act. & obl. l. ex promissione. Accur.

[m] Hoc. scilicet q̄d sit licita.

[n] Expeditum. vt C. eod. l. fructus. nā propter talē casum posset dos reddi: vt supra, de iur. dot. l. mutus. §. manente. & facit. C. de pact. dot. l. si conuenit. in fin.

[o] VXori suę. Pœnituisse. quod semper verum est, quando cum libertate scripsit eum hæredem. & impossibile est vtrunq; valere: vnde patet reuocatam esse donationem.

[p] Adimendi. vt q̄a scripsit eum hæredem simpliciter: nō cum libertate. nam si cum ea, impossibile est nō adimendi animo eum scripsisse. sed hodie semper cū libertate præsumitur institutus: vt Instit. qui ma. nō poss. §. licet & facit ff. eo. l. cum hic status §. qui quasdam & §. si maritus.

[a] PApinianus. Vir vxori suæ aliqua donauit. dicit quædam epistola imperatoris quòd licet donatio non valeat: tamen firmatur morte donantis, si non reuocet. Sed illam orationem Papinianus hic exponit dicens quòd in perfectis donationibus, id est. quæ traditæ, vel quasi traditæ sunt, habeat locum. aliàs si promittit vir vxori centum ea causa donationis. licet præmoriatur vir, non confirmatur donatio morte donātis. Viuianus.

[b] Putabat. & malè secundum quosdam: vt statim dices. Accurs.

[c] Donationem. id est traditionē, quasi non ad promissionem.

[d] Non putabat. s. Papinianus.

[e] Mariti. hodie Papinian' per diui Seueri & Antonini orationē corrigitur: vt infra eod. l. cum hic status. §. j. & §. si sponsus. ibi. siue autem, &c. & le. si stipulata. in princ. & in fin. Vel ibi in l. si stipulata. cum promissum est annuatim, petitur ex præterito tempore. & in l. cum hic status fuit facta traditio, & de euict. promissum, pro quo potest esse ciuilis obligatio: quod verius est, in §. si sponsus fuit liberatio, non promissio.

ADDITIO. Non ergo valēt donationes: nec confirmantur, cum maritus dicit in instrumento dotali, dono tibi de bonis meis centum supra dotem. cum sit facta constante matrimonio, nec traditio: interuenit: secundum Ro. secus si non sit incertus titulus donationis. sed dotis, animo donandi: vt C. de dot. promis. l. si voluntate in glo. quia illa confessio quòd habeat ex causa do tis, Bal. dicit istum text. non esse alibi ad hoc ꝓpositū q̄d donatio inter virū & vxorē quæ confirmatur morte, ita demū valet, si traditio vera est facta: aliàs autē non ampliat: vt hic in no. sui interpre. Bolo.

† Locupletior esset eo facto. P. F.

† cum donasset

† P. F. quod compensatum est.

† postea

† P. F. non tamen animo adimendi libertatem edsit ... ꝑsit.

tia habebunt pro traditione, cum interim non cadat alia traditio. arg. l. si sponsalibus. §. j. & supra de iure dotium. secundum Bald. hic.

k Ciuili. Iure ciuili contradicente donationi. Sed certè imo videtur possidere: vt ĩ. de acq pos. l. j. §. si vir vxori. Sol. dicunt quidam distinguendũ an rem donet. vt tunc acquiratur possessio, an possessionem tantum: vt tunc nihil transeat. sed hoc nõ valet per eandem legẽ. Alij dicunt quod ciuiliter non, vt hic: sed naturaliter sic: vt ibi. Tu dic quod nõ quoad effectum, cũ ei to possit reuocari: vt ar. C. rõmn. de leg. l. fin. §. finauit.

rem praestat iustam causam vsucapiendi ante contractũ matrimonium, & prodest soluto vel constante. h. d. Et declara vt plenè no. in l. j. infra, de vsucap. pro do. & in cap. pro possessore. de reg. iur. lib. vj. Bart.

Paulus libro vij. ad Sabinum. XXV.

SI inter extraneos facta sit donatio,[a] & antè, quàm per tẽpus legitimum dominium fuerit adquisitum, coierint: vel contrà, si inter virũ & vxorẽ[b] facta sit donatio,[c] & ante impletũ tempus supradictum solutum sit matrimoniũ: nihilominus procedere temporis suffragiũ constat: qa altero modo sine vitio[d] tradita est possessio, altero,[e] qđ fuit vitium,[f] amotum est.

Terentius Clemẽs lib. quinto ad legem Iuliam & Papiam. XXVI.

SEd & si constãte matrimonio res aliena vxori à marito donata fuerit: dicendũ est: confestim ad vsucapionem eius vxorem admitti:[g] qa & si mortis causa donaretur[g] ei, nõ impediretur vsucapio.[g] Nam ius constitutũ ad eas donationes ptinet, ex quibus & locupletior mulier, & pauperior maritus in suis rebus fit.[h] Itaque licet mortis causa donatio interueniat: quasi inter extraneas psonas fieri intelligenda est in ea re, quę quia aliena est, vsucapi potest.

Paulus libr. vij. ad Sabinum. XXVII.

SI eum, qui mihi vendidit, iusserim eam rem vxori meæ donationis causa dare, & is possessionẽ iussu meo tradiderit, liberatus[i] erit: quia licet illa iure ciuili[k] possidere non intelligatur, certè tamen venditor nihil habet, quod tradat. Ex quibus causis inter virum & vxorẽ concessæ sunt donationes: ex ijsdem & inter socerum & generum nurumve concessas Neratius ait.[l] Ergo [&] socer genero mortis vel diuortij causa donabit. sed & gener socero mortis suæ[m] vel diuortij[n] causa [rectè donabit.]

Modestinus lib. v[illegible] Regularum. XXVIII.

INter eos, qui matrimonio coituri sunt, ante nuptias donatio facta iure consistit, etiã si eodem die nuptiæ fuerint consecutæ.[o]

Paulus libr. vij ad Sabinum. XXIX.

SI id, quod donatũ[p] est, perierit,[q] vel cõ-

S I inter extraneos. Casus. Titia antequam esset mihi vxor, rem alienã mihi donauit, & sic incipio vsucapere pro donato. vsucapi. compleo, etiã si mihi fiat vxor Titia antequam complẽ. Idẽ econtra si Titia vxor mea donauit mihi rẽ alienam, incipio vsucapere pro donato, & ea diuertente compleo. Idẽ si constante matrimonio, donauit mihi rẽ alienam & eodem durãte perficio vsucap. siue causa mortis donauerit, siue inter viuos: quia non videtur fieri pauperior donando quod alienum est. & hoc in l. proxi.

a Donatio. rei alienæ.

b Vxorem. putantes donationem valere. Accur.

c Donatio. rei alienæ: vt ĩ. l. proxi. Ac.

d Sine vitio. Vt C. de contrah. emp. l. si Gaudentius.

e Altero. s. casu.

f Vitium. i. si quod vitium quale quale dicat donationi obstare, ppter matrimonium: quod tamen non obst. vt ĩ. l. proxi. dicitur.

g Sed & si constante. Vsucapio. vt ĩ. l. proxi.

h Rebus fit. sed & in alienæ videt pauperior marit⁹ si dominio rei, quia sibi commodaui, ad ęstimationem teneat: & eo casu nõ valet, aliàs sic: vt hic, & ĩ pro dona. l. si vir vxori. Item contra ĩ. eo. l. Idem est. vbi dicitur quod amittendo spem futuræ perceptionis dicit pauperior. Sed dico quod hæc spes, quia sit vsucapturus, est illicita. vnde ad eam nõ datur restitutio vt ĩ. ea quib. cau. ma. l. nec vtilẽ. Sed ſm Azo. nonne semper tenetur neg gest in subsidiũ re vsucapta, saltem ſm nos? Respon. ante vsucap. impletam non tenetur: & ideo procedit vsucapio quę postea rescinditur vel non tenetur: quia precium non habuit, eum donauit: secus vbi vendidit quis rem alienam. Accur.

P. F quia & si non mortis causa, &c.

P. F damnetur.

i S I eum. Liberatus. non ipso iure, sed exceptione: vt ĩ. de solu. l. cum quis. § j. quæ est contra. Sed contra s. eo. l. iij. §. si. Sol. vt ĩ. eo. l. vir vxori. Accur.

l Neratius ait. & ea his causis quib⁹ prohibetur inter virum & vxor. prohibetur inter socerũ & generum: vt infra eo. l. cum hic. §. oratio. Accurs.

m Mortis suæ. s. filiæ. & sic non est contra. ĩ. eo. l. mortis. Nam potest donare causa mortis, non suæ sed filiæ, quia tũc dissoluitur matrimonium. Vel dicas. valet donatio causa mortis si filia prius moriat: alias minimè: sicut illa dicit: vt ĩ. eo. l. cum hic status. §. oratio non solum. Accur.

n Vel diuortij. vt supra eod. l. sed interim in fin. Acc.

o Inter eos. Consecutę. vt ĩ. e. l. Seia. § virgini. Acc.

S I id. Casus in prin. bonus l est planus. Si quid in pueros. Vxor mea dedit mihi ancillas in dotẽ: & ego vir impendi in pueros: aut tunc cum poterent operari, & nõ repeto expensas qa eorum ministerijs vtebar. aut nutrini, cum erãt infantes, & non poterãt operari: vel eos redemi ab hostibus, & hoc repeto. Illud constat. Vir conuenit dare vxori certum quid panis & vini pro alimentis. valet donatio in talem causam: quia non videtur donatio esse. Quid ergo si postquã conuenit vir antequã daret vxori accepit vxor mutuo, & inde habuit? Dicit virũ teneri ad dãdũ de annuo quantũ sit consumptũ. Secũdo pone qđ vxor dedit e. in dotẽ viro: & stipulata est vsuras ab eo. iiij. dena. vt inde se alat: & tandẽ solutũ est mrimoniũ, poterit mulier cõpensare si ex aliqua eã a viro cõueniat: nõ aũt poterit petere vsuras idẽ ergo, &c. plana sũt.

p Donatum. scilicet vxori.

q Perierit. etiam culpa vxoris. Accurs.

Merito

sumptum fit:eius, q dedit,est detrimentū: meritò, quia manet eius res,qui dedit, suamque rem perdit. Si quid in pueros ex ancillis dotalibus natos maritus impenderit: aut in doctrinam,aut alimenta, non seruatur marito.quia ipse ministerijs eorum vtitur, sed illud seruatur quod nutrici datum est ad educandū: qa pro capite qd dedisset: quemadmodū si a prædonibus redemisset seruos dotales. Si quas serui operas vir vxori præstiterit, vel cōtrà, magis placuit, nullā habendā earū rationem. Et sanè non amarè, nec tanquam inter infestos ius prohibitæ donationis tractandū est: sed vt inter cōiūctos maximo affectu, & solam inopiā timentes. Si ex decē donat:s sibi mulier seruū emat, & is quinque sit: quinq; petēda eē, apud Plautiū placuit:quéadmodum si mortuus est, nihil peteē. Si verò xv. dignus sit, nō plus,quā decē potest peti: quoniā eaten donator pauperior factus est. Quod si ex decē duos seruos emerit, & eorum alter mortuus sit, alter x. dignus sit: soler qri. Et pleriq; (vt Pōponius) interesse putāt, verū vno prio venierint, an diuersis. Si vno:tota x. petenda: quéadmodū si vna res empta deterior facta esset: vel grex vel carrucha, et aliquapars inde perijsset. Si diuersis:hoc solū petēdū,quā ti emptus sit,q superest, Iulianum putasse. Pōponius refert. si quid p eum seruum,quē ceme rat ex numis à marito natis mulier,acquisisset (fortè legatum hæreditatē) aut partus editus esset:eo quoque nomine petitionem faciendā esse. Illud constat,si antè,quā à viro annuum acciperet mulier, ipsa de suo, aut etiā mutuata impendit: videri iam tantum ex annuo consumptum. Illud rectè dictum Celsus ait:Si dotis vsuras annuas vxor stipulata sit: licet ei non debeantur, quia tamen quasi de annuo conuenerit, peti quidem dotis iudicio non possunt,compensari autem possunt. Idem ergo dicemus in qualibet pactione annui nomine facta.

Pomponius libr.xiij. ad Sabinum. XXX.

SI mulier ex pecunia donata emptum seruum vendidisset,& aliū emisset: posteriorem periculo mulieris esse,Fulcinius scripsit. quod nō est verū, licet non ex re mariti emptus. Si vir vxori lanam donauit, & ex ea lana vestiméta sibi cōfecit: vxoris esse vestimenta, Labeo ait.

Caius li.xj.ad edictum. prouinciale. XXXI.

VTilem tamen viro competere [actionem.]

Pompo.lib.xiiij. ad Sabinum. XXXII.

SEd si vir ex lana sua vestimentum mulieri confecerit: quamuis id vxori cōfectū, fuerit, & vxoris cura,tamen viri esse: neq; impedire q in ea re vxor tanquam

---

Merito. Bona ratio: vt C.de pig. act.l. pignus. Valid ior tamen ratio est: quia hactenus. reuocatur donatio, quatenus locupletior est qui accepit secundum lo.

Vtitur. Vt infra eo.l.sed si vir.§.si. & supra, de vsufru. le. Licet impendia & supra, de ædil. edict.l.item si seru.§.quas.

Pro capite. Nō pro ministerijs, quæ in vicē pecuniæ datæ capecta.

Dotales. Vt argumen.ff.de nego. gest.l. nam & Seruius Accu.

Rationem. Vt ff.eod. l. si vir vxo ri & ff. eod.l.sed si vir ex lana.§ si vxor. Accu.

Infestos. Vt ff.e. sed si vir. §. quod legatarius.

Solet quæri. Quid vel quàm in reperitur.

Facta esset. Ad huc tamen iāi sit, quanti empta fuit, Et hic nota, quod mulier ipsa tenebitur viro in tantum de nummis sibi datis ab eo, in quantū ille pauperior & illa locupletior facta est: vt C. si quis alteri vel sibi. l.multū. Aliter si seruus fuit mariti: quia tunc & de acquisitis per eum tenetur vt ff.eo.l. de fructibus. & leg. si vxor. quæ sunt contra. Acc.

Qui superest. Vt ff. e.l. quod autem. §.idem dicus.

Eo quoq; Hoc sic exaudio, si dubitatur, an esset locupletior mortuo iam seruo. dicemus enim eum locupletiorem: & sic de pecunia teneri ne ob stet.quod no. supra eodem.§. si ex decem. ad quod infra eodem. Vel fortè hic sciuit donationem non valere: vt supra de vsur.l. fru ctus.

Consumptum. & facit ff.de petit. hære.l.sed & si.§.si quis re. & ff.eod l. q autem §.si mari tus. Acc.

Stipulata. Scilicet, a viro, cum de suo se alebat: alioqui nō valet donatio, cum ad virum fructus dotis spectent propter onera matrimonij. A.

Licet ei nō debeant. Vt peti possint valet tamē vt soluti non detur in petitio: vt ff. eo.l.si stipulata. Vel peti potest actione in factum: vt supra de pac. dot.l.inter.§. conuenit.

De annuo. id est,de fructibus perceptis ex prædijs. Accur.

Conuenerit. Ex stipulatione facta.

Dotis iudicio. Id est, actione ex stipulatu.

Compensari. Marito. si agat ex aliqua causa.

Si mulier. Emptus. sed arg. contra. supra,quod me.causa.l. si ipsa. ibi, si vero in pecunia,&c.

Esse vestimenta. specificatione. Accu.

Vtilem. Rei vin. secūdū quosdam sicut & alias in subsidium dat: vt ff e.l. vxor. Tu dic in factū ad instar ferruminatorum: vt supra,de rei vind. l. in rem actio.§. item quecunque.

Sed si vir. Causa, tamen viri esse. sed cur aliud hic, quàm in superiori casu huius legis? Rñd. ea habendi necessitas iacit bit marito: ideirco iura fauet ei, vt tantū ratione pretii tis vsus intelligamus eum posse donare: & in eā cām semper æstimemus eū donasse in vxore secus, vt in superiori casu.

P.F.educendum.

Id dedit.

P.F.viri vxori præstiterint.

Possunt.

P.F.et.

In P.F. non est emerat.

Fructus dotis ad maritum spectant.

Paulus lib vq.

lanipendia ᵃ fuerit, & viri negotium procurarit. Si vxor [ex] lana ſua operis ancillarum viri, veſtimenta ſui nomine confecit muliebria: & veſtimenta mulieris eſſe, & pro operis ancillarum viro præſtari nihil debere. ſed viri nomine veſtimenta confecta virilia, ᵇ viri eſſe: vt is ei lanæ vxori præſtet pretium. Sed ſi non virilia ᶜ veſtimenta ſuo nomine ᵈ mulier confecit, ſed ea viro donauerit: nõ valere donationem: quamuis ᵉ illa ᶠ valeat, cùm viri nomine confecit: nec vnquam operas ancillarum viri æſtimari conuenit. ᵍ

Pro ſpecificatu competit viro contra vxorem vtilis actio ſed ſi vir ex ſua lana veſtimenta vxori confecerit: cenſentur etiã veſtimenta viri. Bald.

Si vir vxori aream donauerit, & vxor in ea inſulam ædificauerit: ea inſula ſine dubio mariti eſt. ſed eam ʰ impenſam mulierem ſeruaturam placet. Nam ſi maritus vindicet inſulã: retẽtionem impẽſæ mulierem facturam. Si duo mãcipia fuerint ſingula quinis ⁱ digna, ſed vtrunque vnis quinque ᵏ donationis cauſa à viro mulieri vel contrà venierit: melius dicet, communia ˡ ea eſſe pro portione pretij. ᵐ nec tantùm ſpectãdum eſſe, quanti mancipia ⁿ ſint, ſed quantũ ex pretio donationis cauſa ſit remiſſũ. Sine dubio licet a viro vel vxore minoris emere, ſi non ſit animus donandi. ᵐ Si vir vxori, vel contrà, quid vẽdiderit vero pretio, & donationis cã paciſcantur, ⁿ ne q̃d venditor ob eam rẽ præſtet videndum eſt, quid de ea venditione agatur: vtrũ res venierit, & totum negotiũ valeat: an verò, vt ea ſola pactio irrita ſit: quemadmodum irrita eſſet, ſi poſt contractam emptionem ᵒ nouo cõſilio inito, id pacti fuiſſet actũ. Et verius eſt, pactũ duntaxat irritũ ᵖ eſſe. Idẽ dicem⁹ ſi donatiõis cauſa pacti ſint, ne fugitiuũ aut errone præſtent ᵠ id eſt, integras eſſe actiones ædilitias, ʳ & ex empto. ˢ Qđ vir vxori in diẽ debet, ſine metu donatiõis præſens ſoluere põt: ᵗ q̃uis commodum tẽporis retenta pecunia ſentire potuerit. ᵘ Quod legaturus mihi, aut hæreditatis noĩe relicturus es, potes rogatus à me vxori meæ reliquere, & nõ videbit̃ ea eſſe donatio, ᵛ quia nihil ex bonis meis deminuit̃, in quo maximè maiores donãti ſuccurriſſe. Proculus ait, ne amore alterius alter deſpoliaret̃, ne ve quaſi iter maleuolos, ˣ alter locupletior fieret. Si vir vxori munus immodicũ ʸ calẽdis Martijs, ᶻ aut natali die dediſſet, donatio eſt: ᵃ ſed ſi impenſas, ᵇ quas faceret mulier, quò honeſtius ſe tueret̃. cõtrà eſt. Nõ vr̃ facta eſſe mulier locupletior, ſi aut in obſonio, aut in vngẽtis, ᵇ aut in cibarijs familiæ donatam ſibi pecuniam impẽderit. Quæ vir cibaria vxoris familiæ, iumẽtisve præſtitit, quæ in vſu communi erant, non cõdicerrur. ᶜ quòd ſi familiam vxoris domeſticam aut venalitiam pauit contra puto obſeruari debere. ᵈ

Donatio inter coniuges morte donatoris ſuperſtite donatario cõfirmatur. Bar. & de tali donatiõe Falcidia detrahitur, ſicut ſi res donata fuiſſent in teſtamento

ᵃ Lanipendia. Alias impendia; & aliàs lanapendia. ſ. carminando.
ᵇ Cõfecta virilia. à muliere operis ancillarum viri.
ᶜ Si non virilia. qui fecit vxor veſtimẽta ſuo nomine, & muliebria; aut viri nomine, & virilia; aut ſuo nomine: ſed virilia. Acc.
ᵈ Suo nomine. Id eſt, mariti.
ᵉ Illa. Scilicet, donatio. Accu.
ᶠ Valeat. Demũ. Accurſius.
ᵍ Conuenit. Vt ſupra, eo l. ſi id q. §. ſi quis.
ʰ Facturã. Vt ꝭ. de rei. vin. l. ſi in autẽ. §. in repetita. & ĩ. de do. le. Paul. & habet locum hoc etiã ſi ſciuerit donationem nõ valere; ſicut dixim⁹ ſ. eo. l. ſi vxor filio.
ⁱ Quinis. Id eſt, quilibet valebat, quinque; & ſic. x, ſicut exponitur ĩ. de leg j l. ſi quis teſtamento.
ᵏ Cõmunia. Viri & mulieris.
ˡ Mancipia. Vt ex hoc ipſo vẽditio infirmetur, quod tea maioris pretij ſit; q̃ eſſet abſurdũ. Sed contra ſ. eo. l. ſi ſponſus. §. circa. Sol. hic medietatẽ erat aliàs venditurus; & ideo in eo tenet. vẽditio. aliam vero medietatẽ nõ erat vẽditurus, quare in ea vẽditio valere nõ poteſt, vel forte quod hic dicitur obtinet ſm Iul. non ſecundum Neratium; vt ibi Accurſius.
Donandi. No. affectus operi tuo nomẽ imponit; vt C. de ſica. l.
ⁿ Paciſcantur. in continenti. Ac.
ᵒ Emptionem. Ex interuallo. Ac.
ᵖ Irritum. Siue incontinenti, ſiue ex interuallo ſit interpoſitum.
ᵠ Ædilitias. Aliàs denuratias; aliàs ædilitias: quod eſt idem.
ʳ Ex empto. Cõtra lo. qui dicit quã ro minoris actionẽ eſſe ex empto.
ˢ Soluere poteſt. Sicut debitor in aliorum creditorũ fraudẽ; vt ĩ. quæ in fraud. cred. l. ait prætor. §. ſi cum in diem. ſed ibi ſit reuocatio.
ᵗ Potuerit. Nec æſtimabitur donatio remiſſione dilationis temporis ſicut nec pignoris; vt ĩ. quæ in fraud. cre. l. ſi pign⁹ & ſ. quibus mo. p. g. vel hypo. ſol. l. j. Acc.
ᵘ Donatio. Imo videt q̃ ſic; vt ſ. eo l. idem que. quæ eſt contra. Sol. hic forte non fuit relictum cõtemplatione viri; quãuis eius rogatu. Vel aliter ibi ille, qui tradidit dare voluit mulieri: hic autem noluit legare. Vel forte aliud in donatione, vt ibi; quam in relicto, vt hic; vt ibi plene diximus.
ˣ Maleuolos. Vt ſ. e. l. ſi id q. §. ij.
ʸ Immodicũ. Id eſt, ſ. vires dotis, vt ſ. e. l. ex annuo.
ᶻ Donatio eſt. Et ideo reuocanda. Ioan.
ᵃ Impenſas. ſ. aliquas dediſſet. Acc.
ᵇ In vnguentis. vt ſ. eo l quod aũt. § ſi maritus & ĩ e. l. ſi prædia §. item cum quæritur. Ac.
ᶜ Non condicentur. vt ſ. e. l ſi id q §. ſi quid Acc.
ᵈ Debere. Sed & tunc diſtingui poteſt: vt C. de nego. geſt. l. j. ſi patrono.
Cum

Potius lanipendia eſt quæ lanificis lanã præbet at quoniã nõ de ſuo, ſed de viri lana veſtimenta fieri. hæc cu rauit, appoſuit tãquã. A. Pecl.

ᶠ P. P. cum

ᵏ Bius.

quinis.

In P. F. nec tandem ſpectãdum eſſe, &c.

ᵑ Al. add. enim.

Quãto minoris actio eſt ex empto.

ᵗ Fectum.

ᵗ Præſtat.

ᵗ P. F. ne quaſi maleuoli, alter locupletior fieret.

Calẽdæ martiæ fœminis Romæ ſolennes erant. vnde a Iuuenale fœmineæ calendæ nuncupantur. En cui vi eidem vmbellã, cui ſuccina mittas Grãdia, natalis quoties redit aut madidum vec. Incipit & ſtrata poſitus lõgaq; cathedra, Munera fœmineis tractas ſecreta calẽdis. Huius rei meminit Macro. II. Sat. j. Bud. hic.

Cum hic stat⁹. CASVS. Dicit T.l.j. donationes inter coniuges non valere: & in hoc statu extiterunt vsque adhuc. Nunc autem Imperator vocans senatores suasit eis oratione vt statuerēt: & ipsi cēsent, vt in aliquo relaxentur donationes, vt scilicet morte cōfirment donātis: nisi prius pœnituerit: & hoc factū est. Secundo dicit quod hoc ha-

relicta. Bartolus.

Vlpianus lib. xxxiij. ad

bet locum in quacunque donatione, quàm facit vir in vxorem: siue emendo aliquid eius nomine volēs donare ei: siue alio modo. Et de hac donatione detrahitur Falcidia si opus est, sicut de legatis: nā confirmat morte, vt & ea quæ in testamēto relinquūtur. Ait. oratio. Vir qui donauit vxori: si vult pœnitere dum viuit, potest: sed si non pœnitet, hæres non pœniteat. Secundò dicit quod ille intelligitur pœnitere, qui in pœnitentia perseuerat. Cæterū si redeat in primam voluntatem vt velit donationē esse: erit donatio cōfirmata morte: & sic legata possunt adimi, & iterum legari: & sic est voluntas ambulatoria: & si pœnituerit: & hoc constat: etiam hæres reuocat. sed si est dubium pœnituerit vel non præsumitur nō pœnituisse. Si maritus. Donaui vxori meæ fundum: deinde pignoraui, & creditori tradidi. Dicit quod videor pœnitere donationis. Secundò affert casus, quibus pignorando non videor donum reuocare. Primus, si huius fuit propositi eum obligans, cum creditori tradit: tamen pignus apud mulierem remansit: & ipsa vult satisfacere creditori. Secūdus. vt si primo obligauit: & postea donauit. Item addit quando primo donauit: & postea obligauit animo amouendi donum, quod si vult satisfacere, mulier cōsequitur a creditore, vt cedat actiones contra hæredes viri, scilicet pro debito. Si maritus. Vir donauit vxori fundum: deinde sibi conscius alicuius criminis, & ad mortem damnandus, se præcipitauit: vel alio modo se occidit. Dicit, ꝙ infirmatur, non confirmatur donatio. Secūdo dicit: idem est si post mortē inueniatur fuisse reus criminis læsæ maiestatis: & per hoc eius memoria dānata sit. Tertio dicit secus esse si reus criminis donat alij extraneo inter viuos non causa mortis. nā non irritatur, licet post ea sibi consciuit mortē. Si miles. Titius miles cōmisit delictum militare: vt quia alienauit arma: de quo dānatus fuit a præside sed in sña fuit ei ꝑmissum: vt nihilominus posset facere testamētū in castrēsibus bonis. hic quidē si donauit vxori ante sententiā, confirmatur morte. nā & post dānationem poterit donare causa mortis. Quod ait oratio. Vir donauit vxori x. & illa amisit, ita ꝙ nō est locupletior. an cōfirmetur morte? Rñ. quod non. quia nō est quod cōfirmetur, cum neq; pœnitēdo poterit vir reuocare. Secundo dicit: pone qđ mulier reddidit viro de suo alia x quæ salua sunt. & prædecedit vir. quærit an mulier possit repetere ab hærede viri: Et dicit quod sic: neq; potest hæres viri obijcere compensationē. De alijs x. male consumptis, scilicet amissis retro dicit secus si matrimonium tollitur diuortio: vt ecce donaui vxori meæ x. quæ perdidit hæc de suo mihi reddidit alia x quæ salua habeo tandem diuertim⁹. & si ipsa a me repetit x. quæ habeo, an ego obijciā cōpēsationē de x. amissis? Dicit ꝙ possum. Si diuortiū. Donauit vir vxori x prædecedit donataria, infirmatur donatio: vel si fit diuortiū, infirmatur donatio nisi de nouo velit vir donare, vel confirmare ꝙ fecerat. Dicit q͂s, qualiter diuertētes donat? Rñ bone: qa quidā plano animo diuertunt. Secūdo cum diuertit donans ab vxore, tandem reconciliatur, & præmoritur, cōfirmatur donatio, siue ꝑseuerauerit durāte diuortio in eadem voluntate, siue non. Tertio si ira interuenerit inter virū & vxorē, & pacificata est cōfirmabitur morte præcedens donatio. quia matrimonium durauit. Si ambo. Primo quærit, si vir donans & vxor donataria ab hostibus rapiantur: an confirmetur donatio, sed non soluit nunc. Secundò quærit, si ambo decedant simul donator & donataria: puta in naue submergantur. aut apparet quis primo deposuit spiritum, & certum est quis sit: aut est dubium. Et dicit con-

Sabinū. XXXIII.

Cum hic status esset

firmatam donationem. & hoc ideo, quia non prædecessit donataria. si simul decedant: tunc si inuicem sibi donent vir & vxor, ambo simul moriūtur, idem est. Tertio dicit idem in donatione causa mortis quam inuicem duo coniuges sibi faciunt & ambo simul moriuntur, ꝙ confirmetur. Quarto soluit primam inquirendo diligentius circa eam, & soluit: quia aut nullus eorū redit. & videntur ambo mortui prima hora captiuitatis: & qui prius capitur, fingitur prius mori, & sic confirmatur donatio: aut alter tantum rediit. & præsumitur quod ipse superuixerit, & sibi facta donatio cōfirmatur. Qui quasdam. Vir donauit vxori quasdam res: postea legauit quasdam ex his: eas videtur adimere vxori, quas legat: alias non. hoc autem est verum quando postea legauit. Item secus etiam si postea legat, si modo exprimat, quod nō animo adimendi faciat. Oratio. Non solum prohibentur donationes inter coniuges, sed etiā inter eos qui tangunt eos per potestatem. & sicut quandoque permittuntur inter coniuges, vel morte confirmantur: ita cōfirmātur inter alios. vt ecce socer donauit nurui, licet non valet. si tamen præmoritur filius, & sic soluit matrimoniū, postea decedit socer in eadē voluntate perseuerans, confirmatur morte. Si nurus. Si nurus donauit socero, & præmoritur: confirmatur donatio. Secundo cōtra si præmoritur socer, an cōfirmetur? Et rñ distinguēdo vt in tex. Si socer. Duo dicit. Primo socer donauit nurui: demū repudium ei nurui misit: sed eius filius non eam dimisit: sed concorditer cum ea stetit. Dicit quod irrita est donatio: qa quantum est inter socerum & nurum, videtur factū diuortium: quāuis quo ad filium non. Proinde. Duo consoceri inuicem donauerant: & postea repudium miserunt: idē est vt quantū ad eos videatur diuortiū. & si est nouatio, infirmetur. Idem est & si inuito filio repudiū factū à socero est, irritaq; ē donatio. Secundo adijcit ꝙ ad hoc vt dicta donatio facta inter socceros morte confirmetur oportet socerū durante matrimonio & filio in potestate ꝑseuerāte præmori. & filiū postea antequā nurus. Tertio adijcit. pone quod socer qui donauit consocero emācipauit filiū. certe iam non confirmatur donatio morte. Si sponsus. Sponsus per verba de futuro donat sponsæ hoc animo, vt deinde secuto matrimonio valeat donatio. quærit an cōfirmetur morte donātis secuto postea matrimonio? Et videtur ꝙ non: quia oratio confirmat eam donationē quæ fit inter cōiuges per verba de præsenti: sed tamen dicit ꝙ sententia orationis huius trahitur, vt morte confirmetur. Siue autē. Debebat vxor viro ex causa mutui centum: vir liberauit eam per acceptilationē: quærit an hæc liberatio cōfirmetur morte? Et dicit ꝙ sic: & ita hæc acceptilatio est in pendenti, non quo ad verba. sed est in pēdenti quo ad effectum. nam demum præmoriēte viro confirmatur: & ita apparet siue res sit donata, siue liberatio facta, ea cōfirmatur morte. Si inter virū. Tria dicit. Primo vir volens donare vxori fecit cum ea societatem, ex qua pepigit totū lucrū esse mulieris: & tamē ipsa nihil præstabat. hæc quidē societas non valet, neq; inter coniuges, neq; inter alios, nec actio pro socio nascitur, est tamē donū; & idō morte cōfirmatur. Secundo dicit idem si fingebat nūc vendere, cum donaret vxori. Tertio si vendit vir vxori pro quinquaginta qđ valet c. vel vēdidit, pro c. sed

postes pretium remisi.est quidem donū: sed morte confirmatur. Si quis sponsam. Titius quandā puellam habentem decem annos tantum, duxit in vxorem. & duxit domum. & postea donauit ei quasdam res. quæritur an valeat donatio, cum nō sit vxor. Et videt quod sic, sed tñ distinguēdum est: aut priua erat sponsa per verba de futuro, & perseuerat spōsa, & valet donatio vt in sponsa. aut nō præcesserant sponsalia: & tunc nō valet, neq; morte cōfirmatur. nam non est sponsa, neque vxor: & hoc de ea quę potuit de iure esse spōsa. sed quid si de iure non potuit esse sponsa: vt quia liberta cum senatore, vel pupilla cum tutore, & fiat donatio, an valeat? Et dicit quod non sed aufertur vt indigno, & applicatur fisco. Viuia

nō est retractatū: sed etiā expressim cōfirmari possunt vt j. de aur. & ar. leg. l. Quintus. & l. vxori. Acc.

[l] Forsitan. forte ideo dicit, quia aliud forte in extremis constitutus voluit, licet id non expressit: sed nos credimus ipsum in prima perseuerasse voluntate, cum expressim nō reuocauerit: vt s. de proba. l. cum tacitum. Ac.

donationum inter virū & vxorem, quem ante retulimus: [a] Imperator noster Antoninus Augustus ante excessum [b] diui Seueri [c] patris sui, oratione in senatu habita. author fuit senatui censendi, Fuluio Aemiliano & Numio Albino consulibus, vt aliquid laxaret † [d] ex iuris rigore. Oratio autem Imperatoris nostri de confirmādis donationibus, [e] non solùm ad ea pertinet, quæ nomine vxoris a viro cōparata [f] sunt, sed † ad omnes donationes inter virum & vxorem factas: vt & ipso iure res fiant eius, cui donatæ: [g] sunt, & obligatio fit ciuilis. [h] † & de Falcidia vbi possit habere locū, tractādū fit. cui locū ita fore opinor, [i] quasi sit testamento confirmatū, [k] quod donatū est.

Ait oratio *fas esse eum quidem qui donauit, pœnitere: heredem vero eripere forsitan* [l] *aduersus voluntatē supremā eius, qui donauit, durū & auarum esse*. Pœnitentiam accipere debemus supremā. proinde si vxori donauit, deinde eū pœnituit, [m] mox desijt pœnitere dicendum est, donationem valere: vt supremum eius spectemus iudiciū: quemadmodū circa fideicommissa solemus, vel in legatis, cū de doli exceptiōe opposita tractamus: vt ambulatoria sit volūtas [n] eius vsque ad vitæ supremū exitū. Sed vbi semel donatorem pœnituit: etiā hæredi reuocandi potestaté tribuimus, si appareat defunctū euidēter reuocasse volūtaté. quod si in obscuro sit: proclitior esse debet iudex ad cōprobādā donationé. [o]

Si vir obligat rē, quam vxori donauit, reuocatur donatio, nisi non habuerit animum reuocandi: quæ aliàs valet, vbi non habuit animum reuocādi. Bal.

Si maritus ea, quæ donauit, pignori dederit: vtique eum pœnituisse dicemus, [p] † licet dominium retinuit. Quid tamen, si hoc animo fuit, vt vellet adhuc donatum? finge in possessionem precariam [q] mulierem remāsisse, paratamque esse satisfacere creditori. dicēdū est donationé valere. Nā si [r] ab initio rem obligatā hoc animo ei donasset, dicerē [s] † vim habere donationem, vt parata satisfacere mulier, haberet doli exceptioné. quinimo & si satisfecisset: [t] potuisse eā per doli exceptionem consequi: vt sibi mādent actiones. [u]

Si coniunx donator vel donatarius efficiatur seruus, donatio extinguitur. Bald.

Si donator seruus fuerit effectus priuati: [x] dicēdum est, nō impletā: sed peremptā donationé: quāuis seruitus morti cōparet. [y] Proinde & si ipsa in seruituté redigatur, cui donatū est: extincta erit donatio.

Si maritus vxori donauerit, & mortem sibi ob sceleris cōscientiā cōsciuerit, vel etiā post mortē

[a] Retulimus. vt nō valeret: vt s. e. l. j. & ideo reuocaretur inquantū donatarius locupletior, & donator pauperior esset: vt s. e. l. si sponsus. §. circa. & l. si id quod. §. si ex decem. Acc.

[b] Excessum. id est mortem.

[c] Seueri. Seuerus pater: Antoninus filius.

[d] Laxaret. senatus permittēdo eas morte confirmari. Ac.

[e] Donationibus. s. morte. Azo.

[f] Comparata. de quibus specialiter locutus est Imperator. Azo.

[g] Cui donatæ. sequuta cōfirmatione.

[h] Ciuilis. veluti si remisit obligationem, aget vxor vel liberetur. Vel aliter, si actiones sibi cōpetētes aduersus alium donauit superstiti cōiugi præmoriens: vel si de euictione pro re donata promisit: & hoc ne sit cōtra. s. e. l. Papinianus. A.

[i] Opinor. vt ad l. Falci. l. in donationibus.

[k] Cōfirmatum. tacitè, eo ipso quod li

[m] Pœnituit. l. in ea pœnitentia perseuerauit.

[n] Voluntas. vt j. de adimē. leg. l. iiij. in fi. Accu.

[o] Donationem. sed ar. contra infra de reg. iu. leg. in re obscura.

[p] Dicemus. vt j. e. l. §. qui quasdam. & C. eod. l. si maritus. Sed contra insti. de leg. §. si rem suā. & s. de peti. hære. l. sed & si lege. §. simili modo.

[q] Precariam. quia precibus impetrauit a creditore.

[r] Nam si. bene dicit quod si ante donauit & postea obligauit: non tamen animo adimēdi: quod valeat donatio. nā hoc est, si primo obligauit, & postea donauit.

[s] Satisfecisset. Idest promisisset de satisfaciēdo, vt addat prædictis. Acc.

[t] Mandent actiones. a creditoribus contra hæredes pro pecunia quam soluit. & tunc contraria pignoratitia cedit, & actio personalis, quæ pro debito dabatur. Vel dic consequi ab hærede mariti ex aliqua causa agente contra se: & tūc rei vindi. mandabitur. s. cōtra creditores, vel directa pignoratitia.

[x] Priuati. hominis. secus si pœnæ: vt C. eod. l. res vxoris. quę est contra. Accursius.

[y] Comparet. vt in auth. de nup. §. si vero decretum. col. iiij. non tamen in oībus locis. Sed cōtra manumissio. similiter est similis morti: vt infra, de sol. l. si mihi. A.

Donatio.

† Relaxaret.

† Al. add. et.

† Al. add. sed.

† Dicere mus.

memoria eius damnata sit: f reuocabit donatio: g quamuis ea, quę alijs donauerit, b valeant, c si nō mortis causa donauit. Si miles vxori donauerit de castrensibus bonis, & fuerit dānatus: d quia permissum est ei e de his testari (si modò impetrauit, vt testetur, cùm damnaretur f) donatio valebit. Nam & mortis causa donare poterit, cui testari permissum est. g Quod ait oratio *consumpsisse*, h sic accipere debemus, ne is, qui donationem accepit locupletior fact⁹ sit. cęterùm si factus est: orationis beneficium locū habebit. Sed & si nō sit factus locupletior, dederit i tñ tantam quantitatem, k eaq; extet † dicendum est, si is decesserit, qui fact⁹ est locupletior: l posse m repetere id, quod dedit: nec compensare n id, quod consumpsit. o quāuis diuortio secuto, p hic compensatio locum habeat.

Donatio facta inter coniuges reuocatur facto diuortio, vel mortis donatarii interuentu: sed licet diuortium fiat (si tamen matrimoniū restauretur) donatore postea moriente, reconualescit donatio. Bald.

Si diuortium post donationē intercessit, aut prior decessit, qui donū accepit: veteri iuri statī: hoc est, si maritus vxori q donatū vult † valeat donatio. r qđ si nō vult: extinguatur. ſ † Pleriq; enim cū bona gratia discedunt: t pleriq; cum ira animi sui & offensa. Quid ergo, si diuortiū factū est, deinde matrimonium restauratur: & in diuortio vel mutata voluntas est, vel eadem durauit, restauratum tñ matrimonium, u & voluntas donatoris reconciliata: an donatio duret, si cōstante matrimonio donator decesserit? Et potest defendi valere. Quid si † diuortium non intercesserit, † sed frigusculū? x profectò valebit donatio, y si † frigusculū quieuit. z Si mulier & marit⁹ diu seorsum habitauerint, sed honorē inuicē matrimonio † habeant, (qđ scimus interdum & inter cōsulares personas subsecutū) puto donatiōes nō valere, quasi durauerint nuptię. Non. n. coit⁹ matrimoniū facit, † sed maritalis affectio. a Si tñ donator prior decesserit, tūc donatio valebit.

Si donatio est facta inter virum & vxorem: & ambo decesserint: si constat quis prim̀ decesserit, stamus veteri iuri. si verò non apparet quis primò decesserit: donatio confirmatur, si verò tam vir quam vxor inuicem donantes ab hostibus capiantur, & apud hostes moriātur: donatio confirmatur, quasi tēpore captura mortuus videatur. sed si alter ex eis ab hostibus redeat, ille videtur superuixisse, qui redijt. hoc dicit, vsq; ad §. qui quasdam. Bald.

Si ambo ab hostib. capti sunt, & qui donauit, & cui donatū est: quid dicemus? Et prius illud volo b tractare. c Oratio, si ante mors cōtigerit ei, cui donatū est, nullius momenti donationem esse voluit. Ergo si ambo decesserint, naufragio fortè vel ruina, vel incendio, quid dicemus? Et si quidē possit apparere, quis ante spiritū posuerit, d expedita est quæstio. Si verò non appareat: difficilis

a Donatio. Vt C. qui testa. face. possunt. l. si is. in fine. Accursius.

b Donauerit. Scilicet, inter viuos, non coniugi.

c Valeant. Vt infra, de dona. l. post contractum.

d Damnatus. Ante donationem.

e Est ei. Ab ipso præside, qui eū damnauit: vt j. de le. iij. l. si quis. in prin. §. miles. & intellige de delicto militari: vt infra, de inius. testa. l. si quis filio. §. irritum. & in castrensibus, nō in alijs: vt hic, & C. de testa. mili. l. & militibus.

f Damnaretur. Testabitur enim de alienis: arg. infra, de codi. l. cōficiuntur. §. si post.

g Permissum est. & etiam ille cui nō permittitur quoque: vt j. de dona. causa mor. l. iam is qui in prin. & §. j.

h Consumpsisse. Quod cessat oratio si donatorius dicatur consumpsisse: cum non est q con firmetur. Accurs.

i Dederit. i. reddiderit ille qui accepit, nec est locupletior factus.

k Tantam quantitatem. Id est. tantundem, &c.

l Locupletior. Ille cui est reddita.

m Posse. Ab eo qui dedit, id quod extat, ab hærede eius cui dedit.

n Compensare, &c. Subaudi posse hęredem eius qui factus est locupletior.

o Consumpsit. Ille qui agit, scilicet consumpsit, cum nō fuerit tamen locupletior factus.

p Secuto. Vt supra eo. l. quòd autem §. si vir & vxor. Sed quę est diuersitatis ratio? Resp. donatio morte donātis confirmatur. quare hæres vxoris meæ, quæ mihi donauit q in utilitatē meā est, vel non est versum, vtpote donatione confirmata morte: me conuenire non poterit. si quid vero ego donaui vxori, quod in eius vtilitatem est versum, repetere ab eius hęrede poteror quia nō tantū confirmata, sed etiam reuocata ṕmoriente ea, cui donatum est, videtur esse donatio: vt C. eod. l. si maritus. per diuortium autem neutra confirmatur, sed vtraq; reuocatur: vt s. eo. l. sed interim. § si marit⁹. & ideo contingit vt si ex donatione ad repetendum agatur, hinc inde obijciatur cōpensatio.

q Vxori. Quæ diuertit. vt j. pro donato. l. j §. iij.

r Donatio. Post diuortium facta. quæ ante non valuisset: vt argu. s. de pact. do. l. licet. Accurs.

ſ Extinguatur. Vt infra ea. l. §. si socer & l. vitricus. §. j. & lege, & ideo. Acc.

t Discedūt. Quod hodie non licet vt in authenti. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu. colla. viij.

u Tamen matrimonium. illud tamen aduersatur ei quod dictum est de voluntate mutata.

x Frigusculum. Id est, dissolutum nō fuerit ob id frigusculū matrimoniū. R.

y Donatio. Si præmoriatur donator.

z Quieuit. Alias ex ingratitudine intelligitur reuocata: vt argum. infra, de adimend. leg. l. iij. §. fina.

a Affectio. Vt infra, de reg. iur. l. nuptias. & C. de diuor. le. fina. primo responso.

b Volo. aliàs valuit.

c Tractare. Id est, illud in mediū volo proponere, &c.

d Posuerit. Id est, deposuerit.

† Rationem huius vide apud Alcia. lib. Parerg. vj. cap. xxvij.

† P. F. est

† Al. add. vt

† P. F. extinguitur.

† Quod si

† P. F. sed frigusculū.

† P. F. frigusculum.

† P. F. matrimonij.

† Vxor. n. dignitatis nomē est, non voluptatis, vt ait Ælius Verus Imperat. apud Spartianū & Plutarch⁹ in pręceptis connubialib⁹. Nō ego te eadem vti & coniuge & amica possum.

est quæstio. & magis puto donationem valuisse: a & id ex verbis orationis defendimus. ait enim oratio, *Si prior vita decesserit, qui donatum accepit*. Non videtur autem prior vita decessisse, qui donatum accepit: cum simul decesserint. b Proinde rectissimè dicetur, vtrasque donationes valere, si fortè inuicem donationibus factis, simul decesserint: quia neuter alteri superuixit: licet de commorientibus oratio non senserit. Sed cùm neuter alteri superuixerit: donationes mutuæ valebunt. Nam & circa c mortis causa donationes mutuas id erat consequens dicere, neutri d dandam † condictioné. e Locupletes igitur hæredes donationibus relinquent f Secundum hæc † si ambo ab hostibus capti † sint: ambóque ibi decesserint, non simul: vtrum † captiuitatis spectamus tempus, vt dicamus donationes valere, quasi simul decesserint: an neutrum, g quia viuis eis finitum est matrimonium: an spectamus vter prior decesserit, h vt in eius persona non valeat donatio, an vter i redierit, k vt [in] eius l valeat? Mea tamen fert opinio, vbi non reuertuntur, vt tempus spectandum sit captiuitatis, quasi tunc defecerint. quod si alter redierit: eum † videri superuixisse, quia rediit. Qui quasdam res ex ijs, quas donauerat, legasset, † quasdam non: videbitur cæteras voluisse ad vxorem pertinere. m plerunque enim antea legat, postea donat: n vel alia causa fuit o legandi. p

Sicut donatio facta inter coniuges: morte donatoris confirmatur: ita donatio facta inter quascunque personas, inter quas propter matrimonium est prohibita. Baldus.

Oratio non solùm virum & vxorem complectitur, sed etiam cæteros, qui propter matrimonium donare prohibentur: vt puta donat socer nurui, vel contrà: vel socer genero, vel contrà: vel consocer consocero, qui copulatos matrimonio in potestate habent. nam ex mente orationis ijs, quoque omnibus permissum est in eundem casum q donare. & ita & Papinianus lib. quarto Responsorum sentit. sic enim scribit: Socer nurui vel genero donauit: postea r filius eius vel filia constante matrimonio vita decessit, quanquam vicium donationis perseueret: s tamen si socer nullam quæstionem donationibus intulit, post mortem eius contra hæredes orationis sententia videtur interuenire. nam quæ ratio donationem prohibuit, eadem beneficium ratum † implorauit. Vt igitur valeat donatio ista, Papinianus exigit, vt & filius eius, qui donauit, ante decesserit: & postea socer, durante voluntate. t Si filiusfa. qui castrense peculium habet, vel quasi castrense. vxori donet. personam filij † & mortem spectabimus. u Si nurus socero donauerit: mortem nurus, & perseuerantem in supremum diem voluntatem eius spectare nos oportet. Quia si socer antè decesserit, dicemus extinctam donationem? † quia maritus viuus vxori suæ superuixit, admittimus, vim habere donationem? Et si quidem x maritus solus socero hæres extitit, quasi noua donatio in maritum collata seruari potest: vt illa finita sit, alia cœperit. y Sin verò filius hæres patri non est: finita erit donatio, ratione noua. z Si socer

a Valuisse. Sed arg. contra ff. de reg. iu. l. in re obscura.
b Simul decesserint. Non dico simul. i. in eodem tempore sed simul, id est, vnus & alter: nescitur tamen quis prius decesserit: vt ff. de rebus dub. l. si socer virum. Secus autem est, cum de onere dotis quæritur: quia mulier prius mortua præsumitur: vt ff. de reli. l. si possessor. §. si eo. & ff. de rebus dub. le. qui duos. §. si maritus.
c Nam & circa. Bona arg. vt ff. de don. cau. mor. l. si ij qui inuicem. Accur.
d Neutri. Id est, hæredi neutrius.
e Condictionem. Ad repetendum.
f Capti. s. simul.
g An neutrum. Dicimus valere: vel quod vxor marito: vel quod maritus vxori donauit: quia viuis eis finitum est matrimonium, perinde ac si diuortium interuenisset.
h Decesserit. In captiuitate. Accur.
i An vter. i. an spectandum sit.
k Redierit. Prius.
l Eius. Id est, in eius persona donatio facta est.
m Pertinere. Et alias quas legauit, videtur ademisse: vt infra, de leg. j. si ex toto. in princ.
n Donat. Extraneo, vel vxori vt adimat: & econtra. Accursius.
o Fuit. In primo casu.
p Legandi. Magis quàm adimendi vt quia præstare noluit æstimationem legatario. Vel dic alia fuit causa legandi scilicet, vt confirmaret donationes, legauit vxori. Acc.
Casum. In quo ipsi a coniugibus sibi donare permittitur: vt supra eo. l. si eum. §. j. Accur.
r Postea. Hic est arg. contra. C. de do. cau. mor. l. pen. Sed ibi statim permissa donatione eam mortuus loquitur. Accur.
s Perseueret. Quia donator est mortuus. Accur.
t Voluntate. Sed si socer prius decesserit, an eius morte confirmetur donatio? Respond. non quia morte soceri non soluitur matrimonium: vt ff. eo. l. mortis. quæ est contra. & C. eo. l. si vt proponis. Solu. vt ibi. Quid si consensu patris vxor donet marito, an vtriusque mors exigatur? Arg. quod non: vt C. eo. l. donatio. Acc.
u Spectabimus. Cùm, quo ad illud non videatur habere patrem: vt supra, ad Macedo. l. ij.
x Et si quidem. Vtique sine dubio: vt si quidem, &c. Acc.
y Alia cœperit. Cùm vxor apud maritum rem esse patitur.
z Ratione noua. Diui Seueri, quæ fuit, vt si priuatus decederet qui donatum accepit, quòd donatio extinguatur.
Quando

† P. F. decem.
† Matrimonium in vita quandoque finitur.
† P. F. vtrinquentur
† In P. F. si am. ab host. simul capti sint amboque ibi decesserint, non simul vtrum captiuitatis tempus spectamus, vt don. dica. vale. quasi simul decesse. an neutra, quia vi. eis fi. est ma. an spectamus vter prior decess &c.
† vtrinque al. vtrique
† Al. ademisse solum.
† P. F. quasdam non: non videbitur cæteras voluisse ad vxorem, &c.
Coniugibus sibi donare quandoque permittitur.
† P. F. decem.
† Et in personam filij mortem.
† P. F. an quia maritus viuus si, vxori, &c.

nurui [a] nuncium miserit, donatio erit irrita: quãuis matrimonium, concordantibus [b] viro & vxore, secundum rescriptũ Imperatoris nostri cum patre comprobatũ est: sed quod ad ipsos, inter quos donatio facta est, [pertinet] finitũ est matrimoniũ. Proinde & si dũo consoceri inuicem [sibi] donauerint: idem erit dicendũ, si inuitis filijs nunciũ remiserint, inter ipsos irritam esse donationem. In hac aũt donatione inter cõsoceros facta, mors † considerãda est eius, qui donauit, cõstante matrimonio, & iure potestatis [c] durante. Idemq; [d] & in ijs, qui sunt in eorũ [e] potestate. Si consocer consocero donauerit, & alter eorũ, vel vterq; copulatos emancipauerit: debet dici, donationẽ ad orationẽ non pertinere, & ideo infirmari [f] donationem. Si sponsus sponsæ donauerit, in tempus matrimonij collata donatione: quãuis inter virum & vxorem donatio nõ videt̃ facta, & verba orationis minᵘ sufficiãt: tñ donationem dicendũ est ad sententiam orationis pertinere: [g] vt si durauerit voluntas vsq; ad mortẽ: valeat donatio. Siue autem res fuit, quę donata est: siue obligatio remissa, põt dici donationẽ effectũ habituram: [h] vt puta vxori acceptum tulit donationis causa, quod debebat: potest dici pẽdere acceptilationẽ non ipsam, [i] sed effectũ eius. Et generaliter, vniuersę donatiões, quas impediri diximus, ex oratione valebunt.

Si inter virum & vxorem societas donationis [k] causa contracta sit: iure vulgato nulla est. nec † post decretũ senatus, emolumentũ ea liberalitas, vt actio pro socio cõstituat̃, habere poterit. Quæ tñ in cõmune tenuerũt, sine p̃stituto [l] reuocãda nõ sunt. [m] Idcirco igitur actio pro socio nõ erit, quia nulla societas est, q̃ donationis cã interponit̃, nec inter cęteros: [n] & pp hoc nec inter virũ & vxorẽ. Idẽ dicendum erit, & si emptio cõtracta sit donationis causa: nã nulla erit. Planè si minoris [o] res venierit donationis causa, [p] vel postea pretiũ sit remissum: admittemus donationẽ valere ad senatusconsultũ. [q] Si quis sponsam habuit: deinde eandẽ vxorẽ duxerit, cũ nõ liceret: [r] an donationes, quasi in sponsalibus factę, valeant, videamᵘ. Et Iulianus tractat hanc quęstionẽ in minore xij. annis, si in domũ quasi mariti immatura sit deducta. ait.n hanc sponsam esse, & si vxor non sit, Sed est verius, qđ Labeoni videt̃, & à nobis, & à Papiniano li. x. Quęstionũ p̃batũ est, vt si quidem p̃cesserint [s] sponsalia, durẽt: q̃uis iã † vxorẽ esse putet q duxit. Si verò nõ p̃cesserint: neq; sponsalia esse, † q̃ iam [t] nõ fuerint: neq; nuptias, q̃ nuptię [u] esse nõ poterunt. Ideoq; si sponsalia antecesserũt, valet donatio: [x] si minus, nulla [y] est: q̃a nõ quasi ad extraneã, sed quasi [z] ad vxorẽ fecit: & iõ nec orõ locũ habebit. Sed si senator libertinã despõderit, [a] †

Quando ergo filius solus est hæres præsumitur ad maritũ vxorem velle peruenire donationẽ: quando extraneus, nõ ita. Quid si extraneus & filius sit hæres? videtur ei donare saltem pro hæreditaria parte. Accursius.

[a] Si socer nurui. Inter quos facta est donatio. Accur.

[b] Concordãtibus. Dissoluere vero spõsalia pater potest: vt supra, de sponsa. le. in potestate.

[c] Iure potestatis. Dum vixit qui donauit. Alioq emancipatione facta reuocata donatio videtur: vt proxi. §. dicitur. Non tamẽ hoc sufficit ad confirmationem donationis: imo filio donatori p̃mormoriente necesse est ipsum socerum eundemq; donatorẽ mori in eadem volũtate, vt confirmetur donatio: & tunc heredes ratam habere donationem cõuenit: vt infra ead. l. §. oratio. & hoc subijcit.

[d] Idemq́ue. Vt eorum mora desideretur. Accur.

[e] In eorũm. Filiabus vel filijs, maritis vel vxorib. verbi gratia, vt si socer donauit: mors non solũ soceri, sed etiã filij & filię eius exigatur ad confirmationẽ donationis: & quod in eadẽ voluntate permanserit. Accur.

[f] Infirmari. Vitiatur ergo, licet perueniat in eũ casum à quo incipere potest. sic ĩ. ead. l. §. si diuortium. & ĩ. eo. l. vir mulieri. Acc.

[g] Pertinere. Vt C. de do. ante nup. l. quod sponsæ.

[h] Habituram. Supra eod. l. Papinianus contra. solu. ve ibi. Accursius.

[i] Non ipsam. Corrigit se ipsũ statim. Et hic no. præsentia non pendere. argu. pro nobis supra, de vsufru. l. sed & si quis stipu. § j. & leg. seq. Non pendere dico hic quantũ ad verborum conceptionem. nam ipsa verborũ conceptio puta est, sed effectus pendet: vt subijcit. Accursius.

[k] Donationis. Pone exemplum: vt ĩ. pro socio. l. j. §. fin.

[l] Sine præstituto. Id est, morte. nam ipsa finis est vitæ præstitutus.

[m] Reuocãda non sunt. Propter donationem confirmatam: non propter societatem. Accur.

[n] Inter cæteros. Vt supra, de contrah. empt. le. si quis donationis.

[o] Minoris. Quod nihil est, minus est: vt supra, de trib. le. illud § minus.

[p] Causa. Excepto pretio viliori.

[q] Senatusconsultũ. Vt valeat per confirmationẽ tacitam vel expressam.

[r] Liceret. Vt ĩ. de sponsa. l. quæ situm.

[s] Præcesserint. Dictionem in domũ.

[t] Quod iam. Qđ pro quia.

[u] Quod nuptię. dic similiter q̃ .i. quia.

[x] Valet donatio. Et sic intellige ĩ. e. l. q̃ vir. q̃ ibi præcesserint sponsalia.

[y] Nulla. Vt C. ad leg. Iul. de adulte. l. eum. in fin. Accur.

[z] Sed quasi. Vt C. de hær. insti. l. si pater. Sed nõne quasi ad vxorem donatio facta est cũ spõsalia præcesserint: & nõ erat vxor: & tamen tenet donatio? Resp. illud est ideo, q̃a habita fuit loco sponsę, nec dõnauit ei omnino vt extraneę etiam remoto vxoratu quia et si non esset vxor, sponsa tamen erat: hic autem omnino extranea erat: quia nec vxor, nec sponsa erat.

[a] Despponderit. Per verba de futuro.

† In P.F. desiderãda.

Præsentia non pendent.

† sed non.

† eam

† In P.F. quantũ nõ fuerũt. al. quæ nõ fuerunt.

† desponsauerit.

Prohibentur.

a Prohibentur. Excipe eos qui ratione officij impediuntur. nam illi poſſunt ſponſalia cõtrahere: vt ſ. de ritu nup. l. ſi quis officium. & l. præfectus. Accur.

b Duxerit. Per verba de præſenti. Accur.

c Fiſco. Vt ſ. de inceſt. & inuti. nup. l. qui contra. & j. de his qui. vt indi. l. ij. §. itē ſi quis. & j. de iu. fiſ. l. Luci⁹. Sed certe imo qui dedit, vindicare debet. vt C. eod. l. ſi ex voluntate. quæ eſt contra. Solu. ibi qui donauit putauit tenere donationem: hic ſciuit donationem non valere: vt j. de leg. j. l. ſi. Acc.

h Confirmari. Imo infirmari: vt ſupra eod. l. Papinianus quæ eſt contra. Solu. vt ibi. Accur.

i Condicere. Hoc ſecus in vxore: vt ſupra eod. l. ſi id quod. § penul.

k Factus eſt. Hoc in annuo. ſecus autem in vſuris paraphernalib⁹: quas in cões vſus poteſt expendere maritus: vt C. de pact. con. l. ſi. circa prin. quæ eſt contra.

vel tutor pupillam, vel quis alius ex ijs, qui matrimoniũ copulare prohibent: a & duxerit: b an donatio, quaſi in ſpõſalibus facta, valeat? & putem etiã ſpõſalia improbãda, & quaſi ab indignis ea, q̃ donata ſunt, ablata fiſco c vindicari.

Siue vir vxori, ſiue vxor viro aliquid annuum promiſerit: talis donatio ab initio non valet: ſed morte donatoris confirmatur. Bald.

Idem libro xxxvj. ad Sabinum. XXXIIII.

SI ſtipulata fuerit mulier annuũ d [dari] id ex ſtipulatu petere, e cõſtãte matrimonio nõ poteſt. f Sed ſi manente matrimonio deceſsiſſe maritus proponatur: puto, qa in annuo quoq; donatio g vertitur, poſſe dici † donationẽ confirmari h ex ſenatuſconſulto. Si vxor marito annuũ verſa vice p̃ſtiterit: reſtituet ei hoc, & poterit vindicare id, qđ extat. credo poterit & condicere, i inquantũ locupletior factus eſt: k qa nõ l tam † ſolẽne eſt m annuum, quod maritus vxori pendit: & qđ vxor marito præſtat: imò incongruens eſt, & cõtra ſexus naturã. n Et ſi fortè maritus ab vxore ſtipulatus ſit id annuũ, deceſſeritq; mulier cõſtante matrimonio: dicendũ erit, ex oratione donationem conualeſcere. o

Valet donatio, quam vxor facit viro vt filiam dotet. Bar.

Idem libro xliij ad Sabinum. XXXV.

SIue vxor marito res donaſſet, p iſq; † eas in dotẽ pro cõi filia dediſſet: † ſiue poſt donationem, quã in maritum cõtulit, vxor paſſa eſt eũ pro filia in dotem dare: benignè poteſt dici, & ſi prima donatio nullius momenti eſt: attamen ex ſequenti cõſenſu valere dotis dationem. q

Idem libro xxxiiij. ad edictum. XXXVI.

SI non ſecundum legitimã obſeruationẽ r diuortium factũ ſit, donationes poſt tale diuortiũ factę, nullius momẽti ſunt: cùm nõ videatur ſolutum matrimonium.

Qui ſoluit litis æſtimationem, debet cauſam dicere, ſi cauſam habuit ab vxore. Bart.

Paulus libro xxxv. ad edictum. XXXVII.

SI donatæ res extant, s etiam vindicari poterunt. ſed quia cauſam poſsidendi donatio pręſtitit: niſi reddat res, ęſtimatio facienda eſt iuſto p̃tio: caueriq; poſsidenti debebit de euictiõe t ſimpli, quanti ea res ſit: idq; etiã Pędio videtur.

SI ſtipulata. CASVS. Vir p̃miſit vxori x. annuus, vt inde ſe alat: ex qua ſtipulatiõe mulier agere vult. quæritur an poſſit? Et dicitur q̃ non. Secundo, ſi vir prædecedat, an confirmetur ſtipulatio? Et dicitur quod ſic. Tertio ecõtra, vxor dedit viro x. annua forte per bienniũ, vt vir inde ſe alat: nunc pœnitet vxor & vult repetere. Et dicit quod põt vindicare ſi extat: aliàs condicet inquantũ factus locupletior eſt: licet ecõtra vir non repeteret ſolutum & conſumptũ. Et eſt ratio diuerſitatis: quia genus mulierum eſt auarum. Secunda ratio eſt, quia non eſt ita cõueniens vxorem alere virum, ſicut econtra virum alere vxorem. Tertia, propter ſexũ. Quarto. pone quod vir ſtipulat⁹ eſt ab vxore annuum, vt inde ſe alat. præmoritur vxor. confirmatur quidẽ donatio. Viu.

d Annuum. Vt ſe alat vel tueatur.

e Petere. Directa actione: vt ſ. eod. l. ſi id quòd §. fin. ſed in factum videtur quòd poſſit: vt ſupra, de pact. dot. l. inter. §. conuenit.

f Non poteſt. Siue vxor marito, ſiue maritus vxori annuum promiſerit, ab initio non tenet donatio: & vtrobiq; cõfirmatur morte: vt hic ſubijcit, & in ſi. l. Sed in hoc eſt differẽtia: quia ſi vxor donatũ cõſumpſit, vel tantundẽ de ſuo, nõ tenebitur ſi ſit facta locupletior, vt ſ. e. l. ſi id q̃. § pe. & ſi. ſecus in marito.

g Donatio. Et ſpecies donationis vertitur: vt ſ. de pact. do. l. quidam. in fin. Accur.

l Quia non. Ratio quare miraculoſa non darent. Ac.

m Solemne eſt. Et adeo celebre, quia ſæpe & plurimũ ſolet fieri: mulier viro rariſſime donat: & ideo cũ id facit, pro magno reputatur, quaſi miraculosè cũ ſolennitate celebratur donatio ſcilicet perſonarum interuenientiũ, & inde gaudentium.

n Contra ſexus naturam. i. quod mulier donat, vel ſic largiatur: vt dixim⁹ ſupra ad Vel. l. ſed ſi ego. Et nota, q̃ hic in fine duas rationes reddit cauſæ ad reuocationẽ donationis: quia ſ. donauit contra naturam ſexus: q̃ quaſi mirãdum eſt. Item quia inconueniens eſt ſeu incongruens etiã de iure eam donare marito ad ſuſtentationem sui. Nam vir † vxorẽ, nõ vxor virũ tenetur ſuſtentare: vt ſ. eo. l. ex annuo. & l. ſi quis pro. & ar. inſti. de inu §. j.

o Conualeſcere. Vt ſ. e. l. Papinian⁹. contra. Solu. vt ibi.

SIue vxor. CASVS. Vxor donauit viro vnũ fundũ talem eo tempore vel poſtea dixit vt eũdem daret pro filia in dotem. Dicit quod licet nõ valeret primo: tñ ſecundo cõfirmatur.

p Donaſſet. Ea conditione vt ſtatim det vir in dotem pro communi filia, vt differat à caſu ſequenti.

q Dationem. Vt ſupra, de iure dotium. l. profectitia §. ſi quis certam. & l. cum vxor. Accur.

SI non. CASVS. Fecit diuortium vir ab vxore, ſed non legitimè: & ita remanet matrimonium. ergo non poſſunt donare ſibi.

r Obſeruationem. Quę eſt j. tit. j. l. nullum. Accur.

s SI donatę. Poterunt. vt ſ. e. l. ſi ſponſus. §. ſi. Ac.

t Euictione. Sed ad id quod dicit ſimpli, imo in duplum:

† F. F. ſtipulationẽ confirma ri.

† vt ſolẽne

† vt Mulier viro rariſſime donare dicit.

† dare

† Bal. hic dicit iſtã glo. notabilem ad hoc, quod marit⁹ tenetur alere vxorẽ, nõ autem vxor virum. Bol.

duplũ:vt ĩ.de euict.l.ij.quę est cõtra.Sol. hic est speciale:vt etiã de simplo caueatur.nã etiã de iure cõmuni non debet caueri:vt ĩ.de rei vind.l.& ea diuersa.§.petitor.quæ est contra.Sed hic ideo,qa reus habet causam ab actore:ibi nõ.Vel dic culpa nõ potest restituere re⁹: ibi dolo. Itẽ in eo quod sit æstimatio iusto precio, est cõtra ĩ.te. amo.l. nõ enim. Sed hic speciale: quia ille qui conuenitur: habet causam a conueniẽte:vt diximus. Accursius.

gninis necessitudine;vt ĩ.de proba.l. Procula sic & præsumitur voluntas testatoris legatarij dignitate;vt,ĩ.de iu.l.sed & si sic infra,de do.cau.mor.l.quod statu liber.in fi.& ĩ.man.l.qui patitur. aliàs autem scientia non præiudicat;nisi acceptio pretij interuenisset. vt supra de enic le. quidam ex parte.sic j.de acq. poss.l. fundi.

a Pro eo.vindicato a domino.

b Non inchoare. sic ergo vltimum tenet locum primi vt hic, & supra,de pet.hæred.le. si & rem.in fi.& infra, de conditio. & demon.l.filiæ.§. fin. ar contra ĩ. de iu. do.le.cũ in fundo. § si fundus. & C. de iud.l. apertissimi & j eo.l.si prędia & j. de leg. iij. le. pater filium. in princ.Sed arg. contra C.de præd.mi. l si minor xxv. annis.& j de vulg.& pupil.substit.l.Lucius.§ fi.& facit ĩ. de iureiuran.l.duobus § ij.Accu.

Si mulier. CASVS. Donaui equum vxori meę; quem ipsa occidit, ne ad me posset redire.si pronuntiauerim dicit hæc lex eam teneri mihi ad exhibendum:quia dolo fecit,quo minus posset exhiberi.Itẽ actio legis Aquiliæ. Viuianus.

c Vel damni.etiã cõstante matrimonio in simplum:vt ĩ.ad leg.Aquil.l.si seruus seruum. §.si cum maritus. Ac.

Potest quis cum vxore annulum spõsalitium permutare.h. d.& iste §.procedit in terminis suis,quando vir commutat annulum.sed secundum nostrã cõsuetudinem primò desponsatur, per verba de præsenti,& sic est vxor: et sic donatio nõ valeret. quod no.Bar.

Sponsus † alienum annulum sponsæ muneri misit, & post nuptias pro eo [a] suum dedit.quidã vt † Nerua † putant fieri eum mulieris:quia tunc factam donationẽ confirmare vr̃, non inchoare [b] nouam, quã sententiam veram esse accepi.

Iulianus lib.xvij.Digestorum. XXXVIII.

SI mulier dolo fecerit ne res extaret, sibi a marito donata:vel ad exhibendum,vel damni [c] iniuriæ cum ea agi poterit. maximè † si post diuortiũ id commiserit.

Pro parte quam habet vir in re, non valet donatio facta vxori: & præsentia cum taciturnitate donationẽ inducit.B.

Alphenus libr.iij. Digestorum a Paulo epitomatorum. XXXIX.

[S I]seruus cõis viri & fratris [d] ei⁹, puerum donauit vxori fratris pro qua parte is seru⁹ q donasset, [e] viri esset, pro ea parte munus nõ esse factũ mulieris, rñdit. † Idem iuris erit, si ex tribus fratribus vnus vxorẽ haberet,& rẽ cõmunem vxori donasset. nam ex tertia parte mulieris res facta nõ est. ex duabus autem partibus reliquis (si id scissent [f] fratres, [g] aut postea, q̃ donata esset, ratum habuissent)nihil † debere mulierem [h] reddere.

Debitor delegatus põt opponere exceptionem delegationis inualidæ:si tamẽ ignorãter commiserit,liberatur.Bar.

Iuli.li.v.ex Minit. X L.

VIr[cũ]vxori pecuniã donare vellet, pmisit ei, vt a debitore suo stipularetur. illa cũ id fecisset:prius, quã pecuniã tulisset, † diuortiũ fecit.q̃ro, vtrũ vir eã summã petere debeat: an[ex]ea pmisione pp donationis cãm actio nulla sit? † Rñdi, inanẽ fuisse eã stipulationẽ, Sed si pmissor mulieri ignorans soluisset:si quidẽ pecunia extat, vindicare [k] eã debitor põt. sed si actiones [l] suas marito præstare parat⁹ est: doli mali exceptione. [m] se tuebit̃. ideoq; marit⁹ hanc pecuniã,debitoris

g Fratres. qui nõ sunt in eiusdẽ potestate cuius & vir. alioquin contrariũ est:vt ĩ.e.l.hæc ratio §. qui in eiusdem.quę est cõtra.

h Mulierem. rem factam suã ex duabus partibus; vt j. de leg.ij.l.Titia.§. Lucius.

Vir cum vxori. CASVS. volebam vxori, meæ donare a.& ideo permisi ei stipulari a debitore meo x. antequã exigeret, diuertimus.quæritur an ipsa agere possit? Et dicit quod non . Secũdo pone quod debitor meus ignorãs nos diuertisse soluit ei, quis repetet? Et distinguit ; quia aut extat pecunia soluta,& debitor vindicat: & tenet mihi pristina actiõe ; & liberat a me cedendo mihi vindicationem. aut nõ extat;& tunc ago recta via cõdictione sine causa, inquantũ ipsa locupletior est. Viuia.

i Inanẽ.mulieris vt ĩ.eo.l. si spõsus. § si debitor.Ac.

k Vindicare. sed cur debitor habet rei vindicationem cũ omnino huius rei domin⁹ desinere esse voluit; vt supra,d acq. pos.l.q meo. §. si furiosi

S I seruus. CASVS. Titius & Seius fratres habebant seruũ cõmunẽ,cui cõcesserũt donare de peculio,cui vellet. hic seruus donauit vxori Titij. Dicit q pro qua parte est Seij,valet. Secundo dicit. Tres erãt fratres habentes rem cõmunẽ.eam rẽ vnus donauit vxori alijs præsentibus,& nõ cõtradicẽtibus. pro partibus aliorũ valet donatio: pro parte viri non.

d Fratris.qui fratres nõ tangebãt se per potestatẽ.

e Donasset. hoc verũ si specialiter ei seruo pmissum erat donare:aliàs nõ posset donare:vt j. de do. l.filiusfamilias. Accu.

f Scissent.& ita sciẽtia præiudicat circa amissionẽ dominij:quia præsumitur eos voluisse donare affinitatis ratione;sicut præsumitur remissio fideico.san

Rñ.aliud est in possessione;& aliud in dñio q non ita de leui amittit,nisi alius nanciscat̃ ; vt j.de acq. pos.l.si q vi.§ differẽtia.Vel dic vtilẽ cõpetere rei vindicationẽ;quia adhuc eandẽ pecuniã soluere est obligatus;nec pecuniæ solutæ dñiũ est quæsitũ marito;cũ tacitè propter diuortiũ videatur reuocasse mandatũ;quare ei p aliũ numerata esse nõ videtur, ideoq; nec intelligit̃ eius dña.Itẽ ſm R. propter legis interdictum non potest transire dominium in eum;sicut nec per se,nec per alium.

l Actionem rei vindicationem.

m Exceptione sed cur nõ ipso iure ; vt ĩ.eo.l.hęc ratio.§ sed si debitorem? Respon. quia diuertendo donationẽ reuocasse videtur,& sic inhibuisse,ne ei solueretur.

[Margin notes: † Si spon-sus. † P.F.et. † Nerua. † Et maxi-me. Sciẽtia quã que pindicat & quã-que non. † R.spondit. † Si.F.mu. † P.F.attulisset. † P.F.esset.]

uteretur.ḟ.eod.l.cum hic §.ſi diuortiū.Or.imo & ſi non diuertiſſet,haberet exceptionem & conditio nem;vt ꝭ.de ſol l.cum quis.§.ſi debitorē. Vnde po teſt dici quod hic ſciens nō valere mulier accepit: ibi ignorans;arg.d.l §.ſed ſi debitorem.in prin.

a Nomine. ex iu re ceſſo.

QVod adipiſceṅdæ. CASVS. Vir volebat expen dere e.pro dignita te conſequenda:q̃a per gradus inferio rū dignitatū opor tebat eum aſcende re.in hanc cauſam viro donat vxor.di cit ꝙ valet, quate-nꝰ de hoc dono in hoc impēſum ē. V.

b Opus eſt. ideſt quatenus expendit in dignitatē de pe cunia donata. ſed & conſtante digni tate videtur licere donare. vt ꝭ.ad le. Iuliā repe.l.c.j. Vel dic:licet nō tenea-tur accipiēsis lege Iul. repe.hodie ta-men non emuntur honores: vt C. ad leg.Iul.repe.l.pen. & fin.

c NAm & im-perator.pro ceſſus.in honoribꝰ de gradu ad gradū: vt ꝭ.de nego geſt. l.quæ vtiliter.& ꝭ. de mu. & ho. leg. vt gradatim. Acc.

NVper. CASVS. Vir qdā, cum ad equeſtrem ordinem aſpiraret, aut latum clauū pe tere vellet(quo no mine tunica ſigni-ficat purpura præ-texta: vulgari lon-gior latiorque: cui toga ſuper induce-batur:eratq; ea tu-nica ordinis ſena-torij inſigne)pecu niam in eam rē ab vxore dono acce-pit.quærebatur, vtru lecet necne ea do-natio?Rñ iurit. nō improbari eam do natione quæ ho-noris adipiſcendi cauſa viro ab vxore facta eſſet.

ƒ In hūc locū Alc. ab Alc. li. iiij Geni. dier.c. xj.

*Laticlauios q̃d ſit. vide apud Bu. in an. ad l.vlt.ff. de ſena. & apud Alc. ab Alc. ge nialiū die. li.iij.c. xj.

nomine a uindicādo cō ſequetur.Sed ſi pecunia non extat, & mulier lo-cupletior facta eſt: eam petet maritus. intelligi-tur enim ex re mariti lo cupletior facta eſſe mu lier: quoniam debitor doli mali exceptione ſe tueri poteſt.

Vlp.li ij.Reſponſ.XLI.

QVod adipiſcendæ dignitatis gratia ab vxore in maritū col-latū eſt: eatenus ratum eſt, quatenus dignitati ſupplenda opus eſt. b

Licinius Ruſinus libro vj.Regularum. XLII.

NAm & imperator Antoninus conſti-tuit,vt ad proceſſus. c vi ri vxor ei donare poſsit

Caius lib.xj. ad edictū prouinciale. XLIII

NVper ex indulgen-tia principis Anto nini recepta eſt alia cā donationis, quā dicimꝰ honoris d cauſa vt ecce ſi vxor viro † laticlaui e petendi gratia donet, vt equeſtris ordinis fiat: vel ludorum f gratia.

Paulus libro ſingulari Regularum. XLIIII.

INter virum & vxorē exilij g cauſa donatio fieri poteſt.

Vſucapiens videtur habere rem ex titulo præcedenti,non a domino cītra quē vſucapit. Bʒ.

Neratius lib.v.Membranarum. XLV.

SI extraneus rē viri, ignorans eius eſſe, i-gnoranti vxori, ac ne vi ro quidē ſciēte eam ſuā eſſe donauerit: mulier rectè eā vſucapiet. Idē-que iuris erit ſi is,qui in poteſtate viri erat cre-dēs ſe patrēfa.eſſe vxori patris donauerit. Sed ſi vir neſcierit ſuā rē eſſe, prius quā vſucapiatur, vindicareque eam pote rit,nec volet,& hoc mu lier nouerit: interrum-petur poſſeſsio: h quia tranſijt in cauſam ab eo factæ donationis, ipſius mulieris ſcientia pro-pius † eſt, i vt nullum adquiſitioni dominij eius adferat impedimētum. non enim omnimodo vxores ex bonis virorū, ſed ex cauſa k donatio-nis, † ab ipſis factæ adq-rere prohibitæ ſunt.

Ex qualitate expenſarum præ ſumitur,an animo repetendi fe cerit quis,an non. Bar.

Vlpianus libro xvij. ad edictum. XLVI.

MArcellus. lib. vij. Digeſtorum ſcri-bit,eum l etiā detrahe-re m ſine mulieris dam no,& citra metum ſena tuſconſulti, ꝙ detrahē-tibus negotiationis n cauſa occurrit.

Idem libro lxxij. ad edi ctum. XL VII.

SI extraneus. CASVS. Rē Titij donauit Seius vxori ignoranti eam eſſe Titij. Dicit ꝙ vſucapit rē m viri.Secundo idem ſi filius vel ſeruus viri dona uit:vt ſcilicet vſucapiat. Tertio quæritur quid ſi vir cognoſcat rem ſuam eſſe ante completam vſucapio-nem: videbatur ꝙ non pficeret,quā donec vir patiendo eā vſucapere, quod ſ. donare eſt prohi bitū, ſed tamen di cit vſucapionē cō-pleri. Viuia.

h Poſſeſſio.i. vſu capio,q̃ ſine poſſeſ ſione nō procedit.

i Proprius eſt. cor rigitur hic quod ſu pradictum eſt.

k Ex cauſa.inter ueniente.

MArcellus. CASVS. Vir donauit vxori x. ex quibus mulier emit marmora.cō queri poteſt mari-tus inquātum facta eſt locupletior, ſic quod ſine damno mulieris & ſine metu ſenatuſconſ. auferr maritus. eſt enim ſenatuſconſ. quod vetat auferri marmora de ædifi cijs cauſa negotia-tionis. Viui.

† Al. add. autem.

l Eum.ſ. maritū.

m Detrahere . hic donauit vxor viro marmora detrahē da de domo vxo-ris.

† Ex dona tionibus.

n Negotiationis. ſi iſta donatio nō ſit cauſa negotia-tionis, dicet quia: ſed nec legatum:er go eadem ratione valere debet: quod lex negat ꝭ. de le-ga.j.l.cætera ? Rñ. imo legatur cauſa negotiationis:quia legare videns ab præcedērem dona tionē:vt ꝭ.p ſoc.l. nec adiecit . §. & quia . quare & per-mutare videor: vt ꝭ.de peti. hæredi l. ſed & ſi. §. conſu luit.permutatio au-tem negotiatio eſt. Vel melius valet iſta donatio,& quia non ſit cauſa negotiationis, & quia extrahēdo de domo vxoris de ſua propria in aliam ſuā videtur transferre:arg.ꝭ.rerū amo.l j.ꝙ non eſt prohibitūe vt ꝭ.de le.j.l. cætera.§.ſed & ſi quis.in ſi.§.Vel loq tur cū mulier accepit a viro pecuniā ea cauſa dona-tionis,ex qua emit marmora:conqueri pōt maritus in quātū facta eſt locupletior:ſicq; ſine dāno mulie ris,& metu ſenatuſ.auferre pōt maritus.& ſic duobꝰ modis intellige hāc.l.licet Bu.dixerit ſe neſcire. A.

d Honoris ſimplicis i ſine adminiſtr. Ac.

† Laticlaui. e genus veſtis ſecundum quoſdā.vel dic nomen dignitatis.

f Ludorum.præparandorum , nō vt amittat pecu niam in alea.

INter virū. CASVS Cū vir expectaret mitti i exi liū ob delictū,donauit vxori. valebit donatio quā fecit in vxorē:vt l.cōfirmet exilio ſubſecuta . Viu.

g Exilij futuri,vel iā imminētis.vt ꝭ.e.l.ſed ſi mors.

Inter

INter virum & vxorem nec possessionis [a] vlla donatio est.

Celsus libro primo Digestorum. XLVIII.

VTrum negotium vxoris gerens, an officio mariti ductus, in rem eius impéderit vir: facti non iuris quæstio est. cóiecturas [f] eius rei ex modo & genere impésæ non difficilis [b] est.

Idem libro ix. Digestorum. XLIX.

QVæ [c] iam nuptæ maritus donauit, viri manét: & potest ea vindicare; nec quicquã refert, q̄ ampla legata ab vxore ei [d] relicta sũt

Nudus minister dicitur, qui nullum commodum sentit. alias nõ dicetur, quia nudus minister. de quo plene dixi in l. si quis Titio. infra, de lega. ij. Bar.

Marcel. li. xij. Dig. L.

SVlpitius [e] Marcello salutem. Mulier. quæ ad cómunem filium volebat, q in potestate patris erat, post mortem patris fundum peruenire: eum [f] patri tradidit, vt post mortem restituatur filio. Quæro, an donatio tibi videatur, vt nihil agaẽ: [g] an valeat quidem, sed mulieri potestas detur, [f] si voluerit [f] eũ repetere? [f] [h] Respondit: Si color vel titulus (vt sic dixerim) donationi q̄situs est: nihil valebit traditio: id est, si hoc egit [f] [i] vxor, vt aliqd ex ea re interim cómodi sentiret marit[*]: aliquin si solo eius ministerio [k] vsa ẽ, & id egit, vt vel reuocare sibi liceret, [l] vel vt res cũ omni emoluméto [m] p patrẽ postea ad filiũ transiret: cur nõ id [f] pinde sit ratũ, ac si cũ extraneo tale negotiũ contraxisset? hoc est, extraneo in hãc causam tradidisset.

Eo ipso quis est locupletior, quòd ab obligatione est liberatus: non autem eo ipso quòd sibi pecunia datur: nisi ex ea pecunia appareat aliquid apud eũ remansisse. Bar.

[I]ab[o]lenus libro xiij. [D]igestorum. LI.

SI cùm mulier xx seruum emisset, in eam emptionem vir v. venditori dedit: diuortio facto omnimodo vir eam summam exiget: neque ad ré pertinet, an is seruus deterior factus sit. nam & si mortuus esset, quinq; exactio ei cópeteret. Quærit enim, an mulier ex viri patrimonio locupletior sit eo tẽpoẽ, quo de dote agebaẽ [f] Facta aũt locupletior intelligiẽ quę ęre alieno suo, [n] interuentu viri liberata est: qđ potuisset adhuc debere, si vir pecuniã nõ exoluisset. neq; n. interest, ex qua causa mulier pecuniã debuit: vtrum creditam, an eã, quam ex emptione præstare debebat. Quòd si mulier nõ emerat seruũ sed vt emeret, a viro pecuniam accepit: tũc vel mortuo vel deteriore facto seruo, dãnum ad virũ pertinebit: quia q̄ aliter emptura nõ fuit, nisi pecuniã a viro accepisset, hoc cõsumptũ ei perijt, q donauit: si modò ĩ rerũ natura esse desijt. nec [f] vt mulier locupletior eẽ, q̄ neq; a creditore suo liberata est, [o] neq; id posside, quod ex pecunia viri emerat.

Quicquid mulier quærit, præsumitur quæsiuisse ex bonis viri. hoc dicit subaudi ratione turpis quæstus cessante. Bartolus.

Pomponius libr. v. ad Q. Mut. LII.

QVintus Mutius [f] ait: Cùm in controuersiam venit, vnde ad mulierem qd peruenerit: & verius, & honestius est, q̄ nõ demõstrat, [f] vñ habeat: existimari [f]

IŃter virũ. CASVS. Vir habebat possessionem cuiusdã rei alienæ; forte emerat eam à non domino; quęritur an possit eam donare vxori. & dicit quod non.

[a] Nec possessionis. Cũ ipsam possessionẽ tãtum nõ sẽ donare voluit. aliud si rem ipsam transferẽdo postea donare vellet, vt ĩ. de acq pos. l. j. §. si vir vxori. Et dicũt hoc ad similitudinẽ fructuũ. fructus enim donare non potest; vt C. de iu. du. l. pro oneribus. si tamen tẽ donet, & ip̃a bona fide accipiat, fructus suos facit; vt ĩ eod. l. de fructibus, Sed tu dic idem in vtroq; secundum Io. quòd ergo hic dicitur, quòd nec est donatio. subaudi rata. quia facile reuocetur; vt dixi ĩ. eo. l. si eum qui mihi.

VTrũ. Vir gessit negotia vxoris, & impendit c. quę heres viri repetit a muliere. illa dicit donũ morte cõfirmatũ sed hæres viri dicit impensum solummo repetẽdi. dicit q̄ ex quãtitate impensæ præsumitur donum, nel non. si paruum est, donũ est, alias non. Item ex genere impẽsæ. nam si voluptaria, videtur quod non animo repetendi: si necessaria, sic. V.

[b] Nõ difficilis. In dubio autem præsumi non donare; vt supra, de proba. l. cum de indeb. so. §. j. nisi tõ sanguinis vel affinitatis vel vicissim donationis collatæ succedit; vt supra. de prob. l. Procula. & supra. e. l. si seruus cõmunis & supra mand. l. si vero nõ re. §. idem Papinianus. & dixi etiã de hoc supra. ad Vell. l. sed si ago. in si. A.

QVæ iam. CASVS. Vir donauit vxori x. & vxor præmoritur; & legat viro multa. vir repetit donum. Et dicit quod potest, licet mulier prælegauerit. Vi.

[c] Quæ. Scilicet, bona. Accu.

[d] Ei. s. viro. Acc.

[e] SVlpitius Se[...]ce[...] ibit.

[f] Eum. s. fundum.

[g] Agatur. Quod est hic do[na]tio.

[h] Repetere. Ex innominato contractu, do vt facias.

[i] Egit. Idem & si hoc non egit expressim: vt ĩ. de cõdi. causa da. l. si pecuniam Accu.

[k] Ministerio. Ita quod vir nihil lucretur: de quo duo exempla ponit dicens, & id, &c.

[l] Liceret. Cũ fructibus medij temporis per cõdictionem ob causam.

[m] Emolumento. Fructuum. Acc.

[n] SI cum. Quæ ęre alieno suo i. q̄ ipsa debebat. & facit ĩ. e. l. quod autem. §. elegãter. & §. si vxor.

[o] Liberata est. Nisi soluat. quasi dicat, solutione viri non fuit liberata: tum quia adhuc non tenebatur: tũ quia non soluit vir venditori.

[p] QVintus Mutius. Existimari,

Sed contestatur.

F. F. de fur.

F. F. no. [...]erit.

Petere. tur.

F. F. txt. gl.

F. F. ila.

Agatur.

Vnius solutio alterã quãdoque nõ liberat.

Al. add. enim.

Cõcor. tex. in l. et C. e ti ad- de vidẽdũ Frã. crem. Sn. vj. fol. j. iunctis additis ibi ad enim.

F. F. demonstratur

mari hoc dicunt esse verum, nisi diuertit mulier. nam tunc suspicio est, quod propter aliquod delictū in matrimonio cōmissum diuertit; quia ergo aliqua vel turpis quæstus potest esse suspicio, eligit, vt magis de bonis mariti quæsierit. sed cum soluitur matrimonium morte siue alicuius volūtate, non est causa quare turpem præsumam quæstum. sed secundum Ioã. vbique idem: vt C. eo. l. ij. arg. tamen contra. C. arb. tute. l. si defunctus. Itē sume hic arg. quod idem debet esse in filio vel similibus vt præsumatur de bonis patris in dubio quæsisse: vt sic sit commune cum fratribus, sed certe contra dico in fratre. quia no est ibi causa talis suspicionis. & idō dico cōtra ar. d. l. si defunctus. nā distiguo vt not. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. Ac.

convenerit & in pecunia; vt supra, de præscri. verb. l. naturalis. § j. & de pos. l. j. §. si quis.

d Dari. Permittendo per stipulationem mortis causa, quod est infra.

e Cursuit. Vt vxor vel hæres. Viro, scilicet, donatario Accur.

a viro, aut qui in potestate eius esset, ad eam peruenisse. Euitandi autem turpis quæstus gratia, circa vxorē hoc videtur Quintus Mutius probasse.

Papinianus libr. x. Quæstionum. LIII.

SI vir vxori donationis causa rem vilius locauerit: locatio[a] nulla est. Cū autem depositum[b] inter eas psonas minoris donationis causa æstimatur: depositum est. Hoc [ideo] tam variè: quia locatio quidē sine certa mercede contrahi non potest; [c] depositū autē & citra æstimationem quoq; dari potest.

Donatio causa mortis extinguitur morte donatarij donato re superueniente.

Vxor viro fructum fundi ab hærede suo dari: qđ† si datus nō fuisset, certam pecuniam mortis causa promitti curauit.[d] defuncto viro, viua muliere, stipulatio soluitur, vt traditio, quæ mandāte vxore mortis causa facta est. nam quo casu inter exteros† condictio[e] nascitur: inter maritos[f] nihil agitur.

Idem li. iii. Resp. LIIII.

MOrtis suę causa genero vel nurui socerū frustra donarē cōuenit: quia mortuo socero nuptię non soluūtur. nec interest, an pater filiū vel filiam exhæredauerit. diuortij † species[h] † ab ea rōne[i] diuersa[k] est. Res in dotē æstimatas consentiente viro, mulier i vsu habuit. vsu deteriores † si fiant. damni cōpensatio[l] nō admittitur: cùm easdem res si possit mulier quasi sibi donatas defendere, ex illis verbis, qb' donationes[m] ei à viro legatæ sunt: † cū eiusmodi specie[n] neq; donari,[o] neq; auferri videatur.

Si vsuras dotis vir viuens non petit, donare videtur, & pericula viri sunt, & morte confirmantur. Barto.

[Idem] li. vii. Resp. LV.

VIr vsuras † promissæ dotis in stipulatū deduxerat, easq; non petierat, cū per omne tēpus matrimonij sumptibus suis vxorē & ei' familiam vir exhiberet. [p] dote prælegata, † sed

SI vir vxori. CASVS vir volēs donare x. vxori locauit ei domū pro x. dignam pensione x. dicit q nulla est locatio. Secundo dicit secus in deposito: vt ecce vir deposuit apud vxorem lib. valentem xx. æstimatum x. vt sic vxor possit reddere æstimationem. erit quidē depositū, sed æstimatio nō valebit. Tertio dicit rationem diuersitatis: quia in locatione merces est de substātia locationis: sed in deposito æstimatio non est de substantia depositi: vnde citra æstimationem valeat depositum; sed locatio non citra mercedem. Vxor. Mulier faciens testamētum præcepit hæredi etiam præsenti vt fructus cuiusdam fundi daret viro post mortem mulieris; vel curaret ita quod haberet; alioqui fecit stipulari virū ab hærede ibidem c. si vir præmoritur, nulla fit stipulatio. sed si extraneo esset facta causa mortis, valeret, sed per cōdictionem ob causam reuocaretur.

a Locatio. Si volens donare locationem commentus est, id est, finxit: vt ĩ. eo. l. si sponsus. §. circa. Ioa. quod enim in fraudem orationis agitur, pro infecto habet; ergo & tunc merces ex ea cogitata in fraudem erit nulla; ergo & locatio nulla; sed depositum tenet, & si nulla sit æstimatio: quasi scilicet merces sit de substantia locationis, sed non sic in deposito non æstimato. Accu.

b Depositum. Vt ĩ. depo. l. j. §. si quis seruum.

c Non potest. Vt supra, communi diuidundo le. si

f Condictio. Vt j. de do. ca. mor. l. senatus. §. donatio in fine. & facit supra eod. l. sed interim. j. respon.

g Maritus Id est, coniuges. Acc.

MOrtis. CASVS Si socer nurui causa mortis donat: non valet, licet moriatur socer: quia adhuc est matrimonium, etiam si socer filium exhæredet. Secūdo dicit secus esse si socer donat nurui in causam diuortij: sub tēpore diuortij: qa valet cum in casu soluti matrimonij conualescat:

Res. Vxor dedit in dotēm quasdam res æstimatas pro ea. quas postea vir concessit eidem mulieri ad vsum, licet fiant apud eam deteriores in l & postea repetit c. nomine dotis mulier, scilicet solut. matr. non compensat. vir vel hæres eius dicta. l. Secundo quæritur, si in testamento vir dixit: quod donauit vxori, eidem lego: an dictæ res datæ ei ad vsum, videantur ei legatæ? Et dicit quod non.

n Species. Si socer sub tempore diuortij in casum diuortij donauit; vt supra e. l. sed interim §. fi. & vere soluitur inter coniuges. Accu.

i Ea ratione. Cessante, id est, locum non habente, quia supra remansit matrimonium,; hic ecōtra fuit solutum; vel quo ad omnes secundum primum; vel quo ad socerum secūdum alium casum; vt infra, de verb. obli. l. inter stipulantem. § sacram.

k Diuersa. A casu prædicto: quia tunc soluētur nuptiæ; quod non est in superiori casu. Vel dic loqui eodem casu tantum. s. quod remansit matrimoniū hic & ĩ. Sed hic fuit solutum quo ad socerum: vt ĩ. eodem. l. cum hic status. §. si socer. Accu.

l Compensatio. Scilicet, ad dotem. Ac.

m Donationes. Id est, res donatæ.

n Specie. legata. Acc.

o Donari. Scilicet, res prædictæ.

p VIr. Exhiberet alioqui si eam maritus nō exhibuisset, et citra species donationis mulier se tueb-

Margin notes:

† Et.

Extraneos.

Pro infecto habetur, quod in fraudē orationis agitur.

† Sed diuortij.

† P.? eadē ratione.

† Al. add. res.

† P.P. cum eiusmodi species neque don. neque auf. videātur.

† Ex ista lege iūcto Barto. hic vt in summario colligit vnū dictum bene notandum, & tale q non fuit repertum alibi: prout dicit Franc. crem. fin. v. in j. fol.

† Relegata

tuebitur: vt infra, de doli exce. l. fin. in princ.

Et donationibus. quibus liberauit vxorem de eo, quod debebat sibi, vel forte nõ petendo videtur donasse. arg. C. de bo. quæ liber. l. cum oportet. Accur.

Legato. quia nõ dos sed fructus dotis sunt vsuræ.

Vsuras. vt qui legat dotem, non per hoc videtur legare vsuras dotis.

Vxor. Soluendo. omnibus creditoribus.

Non potest. arg. contra prælatos cũ emerunt rem aliquam, vt detur vtilis rei vin. ecclesiæ si modo probet sua pecunia res empta. Item cõtra vxores, quæ nomen tãtum suum in instrumentis apponi faciunt non mariti. ar. contra C. eod. l. si filij sui. Accur.

Cõdictio sine causa, & actio de dote differunt.

Possideat. ergo tenetur cõdictione sine causa: quæ differt ab actione de dote: vt subijcit, & cætera. Item vtili in rem: vt in fi. quæ differt quando rem dedisset. vt subijcit solum. Accur.

Separatur. i. separatur hic marit⁹ cui pecunia est data, ab eo marito cui res donata est: quia res vbi est donata, si extat res, directo vindicatur: hic autem vtiliter. Accur.

Condicatur. vt s. eo. l. quod autem §. idem diuus.

Iudicio. quia cõdemnabitur propter pecuniã condictione sine causa in solidũ diuortio facto: vt s. de nego. gest. l. diuortio. alioquin diuortio non facto cõuenietur in quantum facere potest. vt s. de re iudi. l. non tantum. sed iudicio de dona. & ante & post agitur in quantum facere potest.

Prohibet. hoc casu.

Accommodari. in primo casu Et nor. speciale qđ res empta ex mea pecunia fit mea, vtiliter saltem. sic & aliàs videtur: vt C. de rei vind. l. si vt proponis. & C. de arbi. tut. l. curator. Accur.

Emptum ex mea pecunia meũ est.

& donationibus verbis fideicõmissi confirmatis, legato quidẽ dotis vsuras non contineri videbatur: sed titulo donationis remissas.

Res empta ex pecunia mulieris donata viro vindicari põt.

Paulus libro vj. Quæstionum. LVI.

Vxor marito suo pecuniã donauit. maritus ex pecunia sibi donata aut rem mobilem, aut soli comparauit. soluendo non est: & res extant. Quæro, si mulier reuocet donationẽ, an vtiliter cõdictione experiatur? videtur. n. maritus, quamuis soluendo non sit, ex donatione locupletior effectus, cũ pecunia mulieris res cõparata extet. Respondi locupletiorem esse ex donatione, negari non potest. Non. n. quærim⁹, quid deducto ære alieno liberũ habeat: sed quid ex re mulieris possideat. solùm enĩ separatur hic ab eo res, cui donata est. Quòd si res mulieris pmanet, & vindicare directò potest: & erit deterior causa viri, si ea pecunia quaten⁹ res valet (nõ vltra id tñ, quod donatum est) condicatur, quàm si dotis iudicio conueniatur. Sed nihil prohibet, etiam in rem vtilem mulieri in ipsas res accommodari.

Scæuola libr. iij. Quæstionum. LVII.

Si quod mihi mortis causa donare qs vel-

Si quod. CASVS. Aliquis volebat donare mihi fundum causa mortis. ego volo eundem donare purè vxori meæ, iussi ei dari. Et dicit quod nõ valet: quia sic fio pauperior, scilicet in hoc, quia conualescente donante teneor ei ad æstimationẽ fundi: & sic fio pauperior, sed & si moritur adhuc fio pauperior: quia non habeo quod eram habiturus. Viuia.

let, ego purè vxori donare velim: non valet, quod vxori iubeo dari: quia illo conualescente, cõdictione teneor: mortuo autem nihilominus pauperior, sum. non enim habeo, quod habiturus essem.

Donatio quæ potest condici, potest in stipulationem conuerti & stipulatio potest probari per literas. h. d. Bart.

Paulus lib. vij. Responsorum. LVIII.

Ea, quę à marito suo pecuniam ex causa donationis acceperat, literas ad eũ misit huiusmodi. *Cum petenti mihi a te, domine charissime, adnueris indulgentia tua xx. ad expediendas quasdã res meas: quæ summa mihi numerata est sub ea conditione, vt si per me, mosq; mores quid steterit, quo minus in diẽ vita nostra matrimonium permaneat: sine muto te discessero de domo tua, vel repudium tibi sine ulla querela misero, diuortiumq; factũ per me probabitur: tunc xx. quæ mihi hac die donationis causa dare voluisti, daturam, restituturam me sine vlla dilatione spondeo.* Quæro, an si eadem Titia marito suo repudiũ miserit, pecuniã restituere debeat? Paulus rñdit: pecuniam, quã vir vxori donauit, ex stipulatione pposita, si conditio eius extitit, peti posse, qm ex donatione in pecuniã creditam cõuersa est. Quòd si stipulatio com-

Habitur⁹ essem. vt supra eo. l. idemque est.

Ea quæ. CASVS. Vir donauit vxori xx. & ipsa pmisit per stipulationem se redditurã illa xx. si illa sine causa dimiserit virũ. mulier postea misit viro repudiũ sine causa. Dicit qđ cõmissa est stipulatio, & tenet mulier in solidã pecuniã, sec⁹ si stipulatio nõ intercessisset. quia tũc nõ teneretur nisi in quantum locupletior est. Viuia.

Cum petẽti mihi. quandã summã.

Adnuerit. i. concesseris: vel dederis ex causa donatiõis.

Posse. sed nunquid inter absentes fuit pmissum: ergo non valet: vt instit. de inut. stip. §. item verborum. quæ est contra l. Sol. hic ante epistolã spoponderat: sicut ex hac litera probatur. nã. n. quę summa mihi numerata est, &c. Sed hic mulier repetit in epistola quã fecerat in numeratione, vt maritum reddat certiorem. Nec obst. quod dicit, qm ex donatione, &c. nã donatio dicitur propter cõmodum medij temporis: sed existente conditione transit in creditũ. vt j. de don. l. Aristo. Si aũt fuerit simplex donatio. reuocatur in quantum est locupletior facta: vt hic subijcit.

Conuersa est. Imo videtur nõ conuerti: vt s. mand. l. qui negotia. quę est contra. Sed hic intercessit stipulatio & ibi nudum pactum. Vel hic pecuniam ad manus habebat &

bebat: ibi non. Item contra j. de verbor. oblig. l. stipulatio facta. vbi dicit non valere huiusmodi stipulationes pœnales, scilicet si fiant diuortia: quia contenti esse debemus pœnis lege cōprehensis. Sol. hic pœna processit a stipulatione: alias secus, vt ibi. Acc.

h Rebus. administrandis. Accur.

i Marito. cui per filium quæsitum est. Accur.

k Potestate. & sic pater iure peculij omnia occupauit. Accursius.

l Actionem. mandati vel negotiorū gestorū. Acc.

commissa nō probetur: a tunc tantū peti posse, quāto locupletior ex ea donatione facta ꝓbetur.

Valet donatio inter concubinam & amasiam: non autem inter virum & vxorem. Bart.

Scæuola lib. ij. Responsorum. LIX.

SI prędia & mancipia Sciæ b data, effecta sint eius tempore concubinatus, c ac postea tempore matrimonij, alijs acceptis, d reddita sint: quid iuris est? Respondit secundū ea, quę proponerentur. negotiū potius gestum e videri, q̄ donationem interuenisse. f Item cùm quęreretur de cibarijs mācipiorum, respondit: tempore quidem cōcubinatus data cibaria repeti non possunt: sed nec tpe matrimonij, si ea mancipia uxoris in cōmuni g usu fuerunt. Filius rebus h matris interuenire solitus pecunia matris, consentiente ipsa, mancipia & res mercatus, emptionum instrumēta suo nomine confecit. decessit in patris potestate. Quæsitum, est an mater cum marito i suo experiri, & qua actiōe vti possit? Respondit, si mater obligatum filium in ea pecunia uoluit esse: intra annum, quàm filius decessit, de peculio cū patre, in cui' potestate k fuisse proponatur, actionē l habere. si donauit: repeti posse, quantò locupletior ex ea donatione pater factus esset. †

Paulus lib. ij. Sent. LX.

SI quis uxori ea conditione donauit, ut qđ donauit, in dotē m accipiat defuncto eo, donatio conualescit. n

Hermogenianus libr. ij. iuris epitomarū. LXI.

VItricus & priuign' inuicē sibi donare prætextu † matrimonij non ꝓhibentur. Diuortij causa donationes inter uirū & uxorē concessę sunt. o Sæpe. n. euenit, ut ꝓpter sacerdotiū, uel etiam sterilitatem.

Caius lib. xj. ad edictum prouinciale. LXII.

VEl senectutem, aut ualetudinem, aut militiam satis commodè retineri matrimoniū non possit.

Hermogenianus lib. ij. iuris epitomarū. LXIII.

ET ideo bona gratia matrimoniū dissoluitur. p Diuortio facto, nec instaurato matrimonio, non confirmatur q inter uirū & uxorem facta donatio. nec † inter patronum r & libertam s [&] si ab eo t inuito diuertere non licet) † facta donatio u confirmatur, a cùm inter eos diuortiū intercidit. perinde enim id, quod donatum est, habetur diuortio intercedente, ac si donatum non fuisset.

Paulus lib. [illegible] LXIIII.

• DE eo, quod uxo-

a Non probetur. & ita creditur nulla conditio apposita. Accurs.

SI prędia. CASVS. Titius donauit concubinæ suæ quasdam res: & sic tenuit statim donatio. & deinde accepit eam in vxorem: & permutauit cū ea quasdam alias suas res cū illis donatis antea. Dicit quod tenet permutatio. Secundo quærit: si iste aluit mancipia mulieris animo donandi cibaria, an possit repetere? & plane soluit. Fili'. Titius habebat vxorem diuitem: & ex ea filium Seium sapientē, qui res matris administrabat: die quadam de pecunia matris emit quasdā res pro centū. & fecit fieri instrumēta in persona sua filius, matre volente, tandē hic filius obijt: & pater bona filij iure peculij occupauit. nunc mater filij vult agere cōtra illum virum pro illis centum, vel pro reb. exinde emptis: quæritur an possit & inquantum? Et distinguitur: quia aut mater voluit filiū obligare: & non donare ei. & tunc tenet vir vxori de peculio intra annū computandū a morte filij. si ei voluit donare, cōdicet mulier pecuniam inquantum vir est locupletior. Viu.

b Sciæ. cōcubinæ.

c Concubinatus. vt j. de dona. l. affectionis. Accur.

d Acceptis. à marito. Accur.

e Gestum. id est, permutationem factam. Accurs.

f Interuenisse. vt supra eodem l. si donatæ. in fin.

g In communi. alioquin contra: vt supra eod. l. sed & vir § fin.

SI quis. CASVS. Donauit. vir vxori fundū, vt eundem viro in dotem det. quod & factum est. moriente viro confirmatur donatio: & ita iudicio de dote reperet mulier illum fundum. Vinianus.

m In dotem. & ita se obligat ad id restituendum sol. matrimonio.

n Cōualescit. morte: vt C. de dote cauta non numera. l. ij. Accursius.

o VItricus. Concessæ sunt. vt supra eod. l. sed interim. in fine.

ET ideo. Casus in §. diuortio. Donaui vxori meæ fundum: diuerti ab ea: irritatur donatio. Item donaui vxori meæ quæ & mea liberta erat: diuertit à me etiā inuito. licet hoc facere non debeat me inuito, tamē tenet diuortium: & ideo donatio, quam in eam feceram, infirmatur. Viuia.

p Dissoluitur. quod non fit hodie: vt in authent. vt liceat matri & auiæ. § quæ vero ex consensu. colla. viij.

q Non confirmatur. imo infirmatur, & reuocari videtur: vt supra eod. l. sed interim. §. si maritus.

r Patronū. id est, virum.

s Libertam. id est vxorem.

t Et si ab eo. id est, quamuis.

u Facta donatio, cōstante matrimonio.

a Confirmatur. post diuortium: sed statim infirmatur. Accursius.

DE eo qđ. Vxor tignum suum donauit viro: qui vir illud posuit in ędificio suo nunc vxorē pœnitet, & vult reuocare. quęritur verū possit? Et dicitur quòd sic, si ad aliquam vitam

† P. P. esse.

† P. P. prætextu.

† sed nec

† In P. P. facta donatio separatur.

• Videantinom. A. Pers.

vsum esse possit smodo tignum. & hoc soluto ædificio: vt dicit in fine non autem eo durante: vt dicit supra, quia lex. xij. ta. vetat dissolui ædificium licet de hoc casu non sensit, cum domina volente alienum tignum vir immisit. Viuia.

a Existimo. Cum sponsalia præcesserunt: vt supra eodem. l. cum hic status §. fin. Accur.

SEia. CASVS. Titius cum die dominica post tertiam deberet Bertam in domo patris accipere in vxorem, & postea ducere in domum suam, & facere instrumentũ dotis, donauit eidẽ Bertę x. aureos. quęritur an valeat donatio? Et dicit quod non est curandum quãdo donatio fiat scilicet ante instrumentum dotis, vel post: vel ante deductionem, vel post. sed id solũ quęrendũ est an fiat ante matrimoniũ: & sic valet. an post: & sic non valet.

ris a in ædificium viri ita coniunctũ est, vt detractũ alicuius vsus esse possit, dicendum est, agi posse b † quamuis c nulla actio est d ex lege xij. tabularũ: quia decemuiros e non sit credibile de his sensisse, quorũ voluntate res eorum in alienum ędificium coniunctę essent. Paulus notat: f sed in hoc solum agi potest, vt sola vindicatio soluta g re compe tat mulieri, non in duplum ex le. xij. tabularũ. Neq; enim furtiuum h est, quod sciente domino inclusum est.

Donatio facta mulieri diuertenti vt reuertatur, valet. Bal.

Iabolenus lib. vj. ex posteriorib. Labeo. LXV.

VIr mulieri diuortio facto quædam idcirco dederat, i vt ad se reuerteretur. mulier reuersa erat: deinde diuortium fecerat: Labeo & Trebatius inter Terentiam & Mecęnatem † responderunt, si verũ k diuortium l fuisset: ratam esse donationem. si simulatũ: contrà. Sed verum est, quod Proculus & Cæcilius † putãt, tunc verum esse diuortium, & valere donationem diuortij causa m factam, si alię nuptię in-

secutę sint: aut tam longo tempore vidua fuisset, vt dubium nõ foret, alterum esse matrimonium. aliàs nec donationem vllius esse momenti futuram.

Labeo lib. vj. posteriorum a Iaboleno epitomatorum. LXVI.

QVod vir ei, quæ nondum viri potens nupserat, donauerit: ratum futurum existimo. a

Donatio facta post matrimonium. est illa quæ infringitur: nec inspicitur an fuerit facta ante deductionem, vel post. quod locum habet in certo casu: in casu verò dubio bene inspicitur, vtrũ fuerit facta ante deductionem, vel post. h. d. Bald.

Scæuola libr. ix. Digestorum. LXVII.

SEia Sempronio, cũ certa die nuptura esset, antequam domũ deduceretur, tabulęq; dotis n signarentur: donauit tot aureos quæro, † an ea donatio rata sit? Respon. non attinuisse, p an ante tẽpus, quàm domũ deduceretur, donatio facta esset, aut tabularũ consignatarum, quæ plerunque & post cõtractũ matrimonium fierẽt inquirẽdo † exprimi. q Itaq; nisi ante matrimonium cõtractum,

a De eo quòd vxoris. volens vxor donare viro.

b Agi posse. Dissolutum ædificio: vt in fin. dicit.

† In P. F. quia nulla, &c. & paulo post, quibus decemuiris, &c.

c Quamuis. Aliàs quia & aliàs quamuis, id est, quia.

d Actio est. Durante ædificio. Ac.

e Decẽuiros. Qui composuerunt leg. xij. ta.

f Notat. Scilicet addendo, non corrigendo.

g Soluta. id est dissoluto ædificio: sed & manente ædificio ad æstimationẽ condi. sine causa, quasi consumptum sit, agi potest, velut in term.

h Furtiuum. Not. quod eo solo casu cum quis mala fide iniunxit, agi potest de tigno iniuncto, nõ aliàs: sed agitur rei vindi. & iuratur in litem: vt insti. de rer. diui. §. cum in suo. Ioan.

VIr mulieri. CASVS. Ab vxore mea diuerti: & postea ei donaui vt ad me rediret, & rediit: tãdem iterum diuertit. an valeat donatio? Et dicitur quòd sic, si verum diuortiũ fuit illud primum. quod autem sit verũ, postea exponit. Viuia.

† P. F. Decenatem.

i Dederat. Promissio autẽ ob hoc facta non valet: vt ff. de verb. obli. l. si ita stipulatus fuero. §. si & l. Titia. Accur.

† Cælius

k Verum. id est, verũm, vel nõ contrarium: vt ff. de ritu nup. l. plerique.

l Diuortium. s. primum: quia verè ante donationem contingit. sed aliter supra dicitur diuortij causa donari: scilicet quod diuortium futurum creditur. sic supra eo. l. vitricus §. diuortij. & l. sed interim. in fin. l.

m Diuortij causa. s. facti, vel faciendi: vt ff. eo. l. vitricus. & dic verum esse, id est, præsumi. Accur.

QVod vir. CASVS. Contraxit Titius sponsalia cum Berta nondum duodena per verba de futuro, interim eam accepit in vxorem nondum nubilem, & ei donauit. valet donatio. Viuia.

o Dotis. Pôt hæc esse vxor ante quã in domũ ducatur: & potest duci in domũ: nec erit vxor: licet raro hoc eueniat: & ideo attinet potius ad inquirendum an ante cõtractum matrimoniũ donatio sit facta.

p Attinuisse. Quasi dicat, exprimit tantũ non attinuisse. i. non esse curandum inquirendo. i. vt inquirat tempus ante quam domum duceretur, donatio facta erat, aut non attinuisse, repete vt s. an donatio sit facta ante tempus tabularum inquirendo, &c. sm quosdã. Vel hic respondet Scæuola non attinuisse. i. non pertinuisse ad rem exprimi, tempus s. an donatio facta esset antequam domum ducatur: aut, pro &. & nõ attinet exprimi tempus tabularum simul cum prima: quę plerunque, &c. & bene infert: itaque. quasi dicat, nõ est necesse exprimi illa duo: sed primũ tantum, itaque, &c. & secundum istos deductio impedit donationem, etsi non vxor, &c. sed non placet: sed pro hac supra, de ritu. nup. l. mulierem. vel breuius secundum Ione & R. quasi dicat, non fuit necesse hoc totum exprimere, scilicet antequam domum duceretur: & ante tabularum confectionem, quia tabulæ plerunq; fiunt post contractum matrimonium. sufficeret enim hoc si diceret, ante matrimonium donauit: & hæc est mens huius l. sed non descendit bene ad literam.

† P. F. attinuisse. do. rel. sit non attinuisse tempus an ante quam domum.

† P. F. inquirendo al. inquirere exprimit sequente Elo.

q Exprimi. aliàs exprimit Scęuola. & aliàs exprimi.

quod cõſenſu † a intelligitur, donatio facta eſſet nõ ualere. Virgini in hortos ductę ante diem tertiũ, q̃ ibi nuptiæ fierent: cũ in ſeparata dieta ab eo b eſſet: die nuptiarum prius, q̃ ad eũ tranſiret, & priuſquã aqua c & ignis † acciperet, † id eſt, nuptię celebrarentur, obtulit x. aureos dono. quæſitũ eſt, poſt nuptias cõtractas diuortio facto, an ſumma donata repeti poſſit? Reſpõdit: id qđ ante nuptias donatum proponeretur, non poſſe de dote deduci. d

In re empta de pecunia donata à viro vxori conſiſtit donatio: ſi illa donetur ab vxore viro. Ba.

Labeo li. iij. Pitha. a Paulo epitom. LXVIII.

SI uxor numis à uiro aut ab eo, qui in eius ptãte eſſet, ſibi donatis, ſeruũ emerit: e deinde cũ eius fact᷒ fuerit, † eũ ipſum donationis cauſa viro tradiderit: rata erit traditio, quãuis ea mẽte facta fuerit, qua exteræ donationes: neq; ulla actio eius noĩe dari põt.

TITVLVS II.

DE DIVORTIIS † & repudijs.

Paul. li. xxxv. ad edic. I

DIrimit̃ matrimonium diuortio, morte, captiuitate f uel alia cõtingente ſeruitute alterius † eorum.

Caius lib. xij. ad edict. prouinciale. II.

DIuortium aũt uel à diuerſitate mentiũ dictũ eſt, g uel quia in diuerſas partes eunt, qui diſtrahunt matrimoniũ. In repudijs h autem, id eſt, renunciatione † cõprobata ſunt hęc uerba: res tuas tibi habeto. i item hæc: Tuas res tibi agito. In ſponſalibus quoq; diſcutiendis placuit renũciationem interuenire oportere. in qua re hæc uerba probata ſunt: Conditione tua non utor. Siue autem ipſi pręſenti k renuncietur, ſiue abſenti per eũ, l qui in poteſtate eius ſit: m cuiuſue n is, eave in poteſtate ſit, nihil intereſt.

Paulus libro xxxv. ad edictum. III.

DIuortium non eſt uerum, niſi quod animo perpetuam conſtituendi † diuiſionem fit. itaque quicquid calore iracũdiæ uel fit, uel dicitur, nõ prius ratum eſt, quàm perſeuerantia apparuerit o iudicium animi fuiſſe, ideoque per calorem miſſo repudio, ſi breui reuerſa eſt uxor, nec diuertiſſe p uidetur.

Ibi eſt dare priuationem, vbi eſt dare habitum. dixi in l. decem infra, de verb. oblig. Bart.

a Conſenſu. Scilicet legitimo. & de præſenti. ſed ſi hoc ſit dubium an ſit facta ante matrimonium vel poſt dic vt C. de dona. ante nup. l. cum in te. Accur.

b Ab eo. ſcilicet marito futuro.

c Aqua. Forma qua nuptiæ celebrant̃. vnde verſus. Vota viri captant, quæ iam captanda putabant. Quos faciet iuſtos ignis & vnda viros. Item & aliàs. Dictio græca gamos tedas. i. parẽtelas deſignat apud nos. eſt autem teda de ligno quodam quod vt candela ardet: & accendebatur in matrimonio cõtrahendo: vt ipſi in amore accẽderent̃. & aliàs Dictio græca gamos mulier vocitatur apud nos. Hinc trigamum retine, bigamum quoq; monogamumq́ue.

d Deduci. Vt ſ. e. l. inter eos. ſi autẽ eſſet dubium ante nupt. vel poſt nup. tunc diſtinguit̃ aut eſſet ducta in domum, vel non: vt C. de do. ante nup. l. cum in te.

e SI vxor. Emerit. à viro, vel alio: quo etiam caſu vtiliter maritus vindicare poſſet: vt ſ. e. l. vxor. in ſi. Acc.

DE DIVORTIJS, &c.

Dictum eſt de contrahendis matrimonijs: tunc de diſiungendis. & dic quòd diuortiũ inter coniuges dicit̃: inter ſponſos repudiũ. ſed promiſcue vtimur: vt infra, de verb. ſig. l. inter diuortiũ. §. j. & erãt olim multæ cauſæ ex quib. fierẽt diuortia, quæ enumerantur C. e. l. cõſenſu. tribus additis per Iuſtinianum: vt in auth. De nupt. §. has itaq; col. 4 at hodie pauca ſunt: vt in auth. vt lic. ma. & auia §. quia vero plurimas co. 8. ſed iure can. nulla ſũt: vt dixi ſ. de re. g. e. l. diuortio. i prin. Ac.

f DIrimitur. Captiuitate. ſecunda diſtinctiõe. inferioris. l. vt ſ. e. l. vxores. Ac.

g DIuortium. Dictum eſt. Sed nonne in diuertendo quandoq; vterq; conſentit? qualiter ergo mentes eorum diuerſæ ſunt? Reſpon. hoc ideo dici, quia plerunque altero inuito: & ita aliud vult vnus, & aliud, alius. Vel aliter dicitur diuortium à diuerſis mentibus: non quòd cõtraria ſit mens ſiue intentio vnius voluntati alterius: ſed quia nõ vnius tantũ, ſed diuerſorum mẽtes in hoc conſentiunt vt diſſoluatur matrimonium. Vel melius quia in diuertendo ſiue vterque conſentiat, ſiue alter tantum, diuerſa eſt mẽs vnius ſiue vtriuſque, id eſt, contraria ei voluntati, quã in contrahendo habuit.

h In repudijs. i. diuortijs. Accur.

i Habeto. Aliàs habeto: & aliàs ab eo & ponitur pro recedo & tunc puncta ibi, tibi.

k Præſenti. Viro vel ſponſo: item vxori vel ſponſæ.

l Eum. Filium vel ſeruum. Accur.

m Eius ſit. Repudiati vel etiam repudiantis.

n Cuiuſve. Vir vel vxor, ſponſus vel ſponſa. & dic fieri per eũ in cuius poteſtate, &c. vt ſupra, de ſponſa. le. in poteſtate. Sed argumen. contra ſupra pro ſocio. l. ſed & ſi ſocius. §. ſi abſenti. & le. actione. §. Item ſcriptum. & hoc poteſt pater cõſentiente filia: aliàs non, vt C. de rep. l. diſſentientis. Ac.

o DIuortium. Apparuerit. Iracundia excuſat à culpa. hic eſt enim culpa in diuertendo: vt ſupra, de minori. le. ſi ex cauſa. §. ſi mulier. & hic. Item minuit delictum: vt C. ad leg. Iuliam de adulteriis. l. Gracchus. & C. de abigeis. leg. ij. Item contractum reſcindit: vt infra, de publicanis. lege, licitatio. & facit ſ. de regulis iuris. l. quicquid. argumento contra. C. de iniurijs. l. ſi non conuitij. §. ſi autem in rixam. Accur.

p Diuertiſſe. Vt ſupra, de ritu nupt. l. plerique. & ſupra titu. j. l. vir mulieri. Accur.

† *de conſenſu*

† *Igni.* P. F.

† Locum hunc eleganter explicat Bu. hic.

† *eſſet*

Diuortiũ & repudiũ differunt.

† Varias cauſas & formulas diuortij vide apud Plat. dial. xj. de legibus Alex. ab. Alexã. lib. iiij ca. viij. Deut. cap. xxiiij. Matth ca. v. & xix. & Va. Max. lib. ij. ca. j.

Diuortiũ quid ſit, & quare ſic dicitur.

† P. F. *vtrius.* al. *vtriuſque.*

† *In repudijs autem & renunciationibus.*

† P. F. *diſſenſionem.*

Iracundia à culpa excuſat.

Iulianus.

Vlpianus lib. xxv. ad Sabinum. IIII.

IVlianus li. xviij. Digestorum quærit, an furiosa repudium mittere, vel repudiari posſit? Et ſcribit furioſam repudiari poſſe: quia ignorantis loco habeatur. repudiare autẽ non poſſe, neque ipſam propter dementiam, neque curatorem eius. patrem tamẽ eius nuncium mittere poſſe qui non tractaret de repudio, niſi conſtaret, [poſſe & cum furioſa] retineri [a] matrimonium. quæ ſententia mihi videtur vera.

Idẽ li. xxxiiij. ad edi. V.

SI filia emancipata idcirco diuertat ut maritũ lucro dotis afficiat, [b] patrẽ fraudet q profectitiã dotẽ potuit [c] petere, ſi conſtãte matrimonio deceſsiſſet filia: & ideo patri ſuccurrendum eſt, ne dotem perdat. Non enim minus patri, quàm marito, ſuccurrere prætorem oportet. danda igitur eſt ei dotis exactio atque ſi conſtante matrimonio deceſsiſſet filia.

Quo ad quid dicitur conſtare matrimonium. quo ad quid non. Baldus.

Iulianus lib. lxij. Digeſtorum. VI.

VXores eorum, qui in hoſtium poteſtatẽ puenerũt: poſſunt videri nuptarũ locũ retinere eo ſolo, [d] qđ alij temerè nubere non pñt. Et generaliter definiẽdũ eſt: donec certũ eſt, maritũ viuere in captiuitate conſtitutũ nullã habere licentiã vxores eorũ ad aliud migrare matrimonium, niſi malint ipſæ mulieres cauſam repudij præſtare. [e] Si autem in incerto eſt, an viuus apud hoſtes teneatur, vel morte præuentus [f] ſit: tunc ſi quinquẽniũ a tempore captiuitatis excesſerit, licẽtiã habeat mulier ad alias migrare [g] nuptias: ita tamen, vt bona gratia diſſolutum videatur priſtinum matrimoniũ, & vnuſquiſque ſuũ ius habeat imminutum eodẽ iure & in marito in ciuitate degente & vxore captiua obſeruando:

Papinianus li. j. de adulterijs. VII.

SI pœnituit eũ, [h] qui libellum diuortij tradendũ [i] dedit, isq; [k] p ignorãtiã mutatę uolũtatis oblatus eſt: durare matrimoniũ dicendum eſt: niſi pœnitẽtia [l] cognita, is qui accepit ipſũ, [m] uoluerit matrimoniũ diſſoluere. tunc enim per eũ, q accepit: ſoluitur matrimonium.

Idem libro primo de adulterijs. VIII.

DIuus Adrianus eũ qui alienam uxorẽ ex itinere domum ſuã duxiſſet, & inde marito eius repudiũ miſiſſet, [n] in triennium relegauit.

Diuortium nõ poteſt fieri, niſi ſeptem teſtibus adhibitis: in quorum numero libertus non numeratur. Bal.

Paulus lib. ij. de adulterijs. IX.

NVllum diuortium ratum eſt, niſi ſeptem ciuibus Romanis puberib9 adhibitis, præter libertum [o] eius, qui diuortium faciet. Et libertũ accipiemus

---

[a] IVlianus. Retineri contractũ ante furorem: vt ſupra, de ritu nu. leg. oratione. § fi. licet impraprie repudiũ inter coniuges dicitur: vt dixi ſ. in ti. & eſt ſimilis rõ C. de col. l. nec codicillos. & ſ. de in diẽ addi l. vbi aut. § ſed & Marcellus & C. vt nemo priua. le. j. & infra, de bon. va. le iij. & in auth. qui. mo. na. ef ſi le. §. quod autẽ. colla. vj.

SI filia. CASVS. Pater pro filia emãcipata e. dedit in dotem: & ſtipulatus eſt, ſibi reddi, ſi filia decederet in matrimonio: aliàs dixit, qđ vir lucretur. filia in odiũ patris propter amorem viri diuertit: vt ſi a non decederet in matrimonio & vir lucretur. Dicit hic ſuccurrẽdũ patri, ac ſi non diuertiſſet. Viuia.

[b] Afficiat. i. eius lucro afferat.

[c] Potuit. Pater ſtipulatiõe in vno caſũ tãtum proſpexit ſibi, ſi filia decederet in matrimonio. ergo ſi decederet ſol. matrim. maritus dotem lucrabitur: vt ſ. de pact. dot. l. pater § cum inter. Si autem maritus qui lucretur: miſit ei libellum repudij, ſuccurritur patri: vt hic, & C. eo l. non eſt infra, ſol. mat. l. filiæ.

[d] VXores. Solo nõ ad matrimonium, cũ alter ſit ſeruus. vnde. inæqualitas fortunæ nuptias eſſe non ſinit, vt in authẽ. de nup. §. ſed & captiuitatis col. iiij. & ſ. de capt. l. in bello. §. medio.

[e] Præſtare. l. præſtitiſſe videtur quãtum ad dotis amiſſionem Ot.

[f] Præuẽtus. cum hoc ignorauit. Accurſius.

[g] Migrare. vt in auth. de nup. §. ſed etiã capti. coll. iiij. nec eſt opus repudio. Sed contra C. eo. l. vxor. Solu. ibi de eo qui in expeditione: qui quatuor annis expectatur: hic de captiuo, ſed & de illo corrigitur: vt in auth. vt li. ma & auię. §. q autem colla. viij. Accurſius.

SI pœnituit. CASVS. Vir miſit vxori libellum repudij per patrẽ mulieris: vel per aliũ nunciũ: & antequã mulieri offerretur, vir pœnituit: non erit diuortiũ: niſi mulier, qua accepit, indignatur: & ipſa velit matrimonium diſſolui. tunc enim per eam videtur matrimonium diſſolui. Viuia.

[h] Eum. ſ. virum.

[i] Tradendum. patri mulieris.

[k] Iſque. Scilicet libellus. Acc.

[l] Pœnitentia. ſcilicet viri.

[m] Ipſum. ſcilicet libellum repudij.

[n] DIuus. Miſiſſet. id eſt, mitti feciſſet ſine eã & bene ſic exponitur: quia ipſe videtur mittere, cum per alium mittat &c.

[o] NVllum. Libertum nõ dicit prætor: vt vlj. teſtes, & præter eos libertus etiam diuertentis adeſſe debeat. Item non ideo vt ſi libertus abſuerit, non habeatur ratũ diuortium: ſed ideo vt ſi libertus ſiue abſuerit ſiue non, inter eos non computetur. ita ponitur exclusiue: aliàs tamẽ incluſiue ponitur: vt ſupra, de pigno. actio lege. j §. fin. & C de ſeruis. fu l. iiij. § j. & alibi ponitur excluſiue: vt C. de epi. & cle le. parabolani. Item rogati debent eſſe eo ipſo ſecundam quoſdam quod certus numerus exigitur: ſicut eſt in teſtamentis. imo qa dicit adhibitis. i. rogatis: vt ſ. de teſt.

Marginal notes:

† xvij.

† P.F. diuertat.

† In P.F. nuptiarũ.

Mulier maritũ q in expeditione eſt per quadriennium expectare tenetur.

† In P.F. is, qui accepit, ipſe voluit matrimoniũ &c.

de est.l.hæredes palam. Accu.

ADDITIO. Nota ex hac gl. quod tãtum est dicere adhibitis, quãtum est dicere rogatis: & ideo si in instrumento inuenitur verbum adhibitis, debet exponi, id est rogatis, pro hoc est tex. cum gl. insti. insti. de test. §. fi. secundum Bald. hic.

a Sit. sed non liberti libertorũ dicunt nostrij; vt infra, de ver. si. l. licet inter. §. patronos.

b Patrono. Manumissa sit. qui. n. manumittit ex causa fideicom. in quibusdam pro patrono habetur: vt supra, de in ius vocan. l. is quoque. & infra, de bo. quę lib. l. qui ex omni causa. idem credo & si quæratur an possit pro eo testificari vel non. in quibusdam autem nõ habetur: vt supra: de ritu. nup. l. proxima. Itẽ quantum ad opera: vt C. de ope. liber. l. mater. Item nec potest talem seruum quem necesse habet per fideicommi. manumittere habere suũ hæredem necessarium: vt infra, de hær. inst. l seruo.

Quod ait. CASVS. Quatuor dicit. Primo exponit quandam legem, quę dicit, ꝙ liberta non potest patronum virũ dimittere inuitum. quam exponit sic, s. vt alij nubat; diuortium tamen est & definit ei eẽ nupta. Item secundo quod dotem rehabere non poterit. Tertio confirmat quod primo dixerat reddendo rationem; quia ideo nõ potest alij nubere quia in culpa videtur esse quod patronum virum dimisit. Quartò dicit quod nec cõcubina alterius esse potest dũ patronum sibi nuptã vult.

Ait lex. Duo debent interuenire, vt liberta patrono nupta, alij eo inuito nubere non possit. Primum quod patronus velit eam. Secundum quod patronus duret. Tertio prosequitur circa primum. quando videatur patronus pro se velle habere, & quãdo non, nã, vt dixi, si non vult ꝓ se, nubat alij cui vult. ergo si agat contra eam actione, quæ non datur in vxorẽ; vt rerũ amotarum, vel alia famosa; hoc ipso videtur quod eam nolit. vel etiam si accusat eam de adulterio vel alio crimine, sic apparet saltem aliquo intellectu quod eã nõ vult pro se; & alij cui vult nubat. Idem si aliam despõset, vel etiam illam in cõcubinam assumat; satis videtur licentiare eam. Vi.

c Quod ait lex. Iul. de maritandis ordinibus vt infra vnde vir & vxor. l. j. §. vt autem & facit supra de ritu. nup. l. in eo.

etiam eum, qui a patre, auo, proauo, & cæteris, sursum versum manumissus sit.

Modest. lib. j. Regu. X.

Patrono inuito, liberta, quam in matrimonio habuit, ab eo discedere non potest: nisi ex causa fideicommissi manumissa sit: b tunc enim potest, licet eius sit liberta.

Licet lex improbet diuortiũ fieri inuito patrono, tamẽ ipsũ non annullat. Et ad hoc vt diuortium inuito patrono nõ possit impunè fieri, duo requirũtur videlicet quòd patronus non desinat esse patronus: & quòd libertã voluerit in matrimoniũ retinere. secus si talis qualis eius voluntas in cõtrarium apparuerit. Bal.

Vlpian. li. iij. ad legem Iuliam & Papia. XI.

Quod ait lex, c *Diuortij faciendi potestas libertæ, quæ patrono nupta est, ne esto*: non infectum videtur effecisse diuortium, quod d iure ciuili dissoluere solet matrimoniũ. quare constare matrimoniũ dicere nõ possumus, cum sit separatum. Deniq; scribit Iulian. de dote hanc actionẽ non habere. e merito igit, quãdiu patronus eius eam vxorẽ suam esse vult cum nullo alio cõnubium ei est. f Nam quia intellexit legislator facto libertæ quasi diremptum matrimonium: detraxit ei cũ alio connubium. g quare cuicunque nupserit, pro non nupta habebitur. Iulianus quidẽ amplius putat, nec in cõcubinatu eam alterius, [quã] patroni esse posse.

Ait lex: *Quandiu patronus eam vxorẽ esse volet*: h & velle debet vxoré esse & patronus durare. Si igit aut patronus esse, aut velle desierit: finita est legis authoritas i Illud rectissimè placuit: quali quasi volũtate itelligi pòssit patronus, animũ habere desijsse quasi in vxoré, k finiri legis huius beneficiũ. Proinde cũ patronus rerũ amotarũ cũ [eius] liberta, quæ inuito eo diuerterat, velit experiri: Imperator noster cum diuo patre suo rescripsit intelligi eum hoc ipso nolle nuptam sibi: ꝙ eam l actionẽ vel aliã importet, quæ non solet, nisi ex diuortio oriri m Quare si accusare eã adulterij cœperit, vel alio crimine postulare, quod vxori nemo obijcit: magis est, vt diremptum n sit matrimo

d Quod. Scilicet diuortium. Acc.

e Nõ habere. Cũ eius facto solutum sit matrimonium; vt infra proxime.

f Ei est. Nõ tamẽ esset adulter, q eã cognosceret; vt infra ad legem Iu. de adul. §. penul. Ac.

g Connubium. Nota. quod in hac le. & supra eodem. le. Vxores & le. patrono. matrimoniũ constat quo ad qđ; quo ad aliquid nõ. sic C. de sa. l. si qa decurio. & inst. de adopt. § fi.

h Volet. Subaudi alij ne nubat. Ac.

i Authoritas. qã alij nubere poterit. Et sic no. cum duo sũt necessaria, vnũ interuenire nõ sufficit; ar. infra, de ac qui. pos. l. quemadmodũ. & l. possideri. §. si amittẽda. & ff. de rei vi. l. si nau tẽ. §. possidere. & C. de inof. don. l si liqueat. & l. si Totas. & de iure delib. l. potuit. Item not. quod cum aliquid impeditur ꝓpter vnũ, eo semoto tollitur impedimentum; vt hic, & infra de vsu. le. vbi. § interdum.

k In Vxorem. Definit habere animum quasi in vxorem, id est, cœpit non habere eã animum sicut quis habet in vxorem suã; quia pro non vxore eam habere cœpit non vtendo eã ea. nã etiam in bracis intelliguntur intrinseca per extrinseca. vt instit. de re. di. §. pauonũ. Ad hoc inducit hic multa exempla. Accursius.

l Quòd eam. Quod id est, quia.

m Oriri. Sic & ex eo quod agitur pro socio, similiter finiri societas videtur; vt supra, pro socio. l. actione. Accur.

n Diremptum. Etiam quo ad legis potestatẽ, sicuti tum autẽ erat & prius; vt supra in princ huius. l. Et no. ex hoc & inferioribus exemplis tria argumẽta. Primũ; quia nõ refert expresse quid dicat, an rebus ipsis & factis; vt supra de legi. & senatus. l. de quibus in fin.

P.F. sosum.

Potuisset.

Cum.

Et vxor esse velle debet.

Vnum interuenire, non sufficit, vbi duo sunt necessaria.

Qualis tã que.

Sublato impedimẽtu propter qđ aliquid nõ fiebat: id fieri potest.

P.F qui sciperet

Ea.

nium. etenim meminisse oportet, ideo adimi cum alio connubium: quia patronus sibi nuptam cupit. Vbicunque igitur vel tenuis a intellectus videri potest nolentis, nuptam dicendum est, iam incipere libertæ cum alio esse connubium. Proinde si patronus sibi despondent b aliã, vel destinauerit, c vel matrimonium alterius appetierit: † credẽdũ est nolle † hanc nuptam. & si concubinam sibi adhibuerit, idem erit probandum. d †

In fi. & C. de lat. li. tol. §. sed & qui domini. & §. sed & si quis. Secundum, quod non licet variare. sed ex quo aliqd tale fecerit vir, poterit liberta nubere: vt supra de dolo. l. j. Sed argumẽ. cõtra infra, de col. bo. l. nõnunquam. Tertium quia posito vno de contrarijs, vel de ijs quæ sese non compatiuntur tollitur reliquum: vt hic, & C. vt nemo priuat. leg. j. & C. de testa. le. non codicillum. & infra, ad legem Iuliã de adulte. l. crimen. & infra, de acquiren. hæredi. leg. pro hærede. & C. de peti. hæred. l. si filius. Accursius.

Variare non licet.

a Tenuis. Id est, leuis intellectus.

b Desponderit. id est, desponsauerit. Accursius.

c Destinauerit. id est, proposuerit. aliam habere in sponsam. Accursius.

d Probandum. quia constante matrimonio eam habere non licet: vt C. de concub. l. j.

Accepit.

Credendum.

Dicitur.

Finis Digesti Veteris.

VENETIIS.

1574.